ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

TÜRKÇE SÖZLÜK

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN EN BÜYÜK SÖZLÜĞÜ

DK DOĞAN KİTAP

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

TÜRKÇE SÖZLÜK

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN EN BÜYÜK SÖZLÜĞÜ

DK DOĞAN KİTAP

TÜRKÇE SÖZLÜK

TÜRKÇE SÖZLÜK

Yazan: Ali Püsküllüoğlu

Yayın hakları: © Doğan Kitapçılık AŞ
1. baskı / Yapı Kredi Yayınları, 1995
Gözden geçirilmiş 2. baskı / ekim 1999
Genişletilmiş 5. baskı / ekim 2004 / ISBN 975-6770-38-4

Kapak tasarımı: DPN Design
Baskı: Altan Matbaacılık / Yüzyıl Mahallesi
Matbaacılar Sitesi 222/A Bağcılar - İSTANBUL

Doğan Kitapçılık AŞ Hürriyet Medya Towers, 34544 Güneşli - İSTANBUL
Tel. (212) 677 06 20 - 677 07 39 Faks (212) 677 07 49
www.dogankitap.com.tr

TÜRKÇE SÖZLÜK

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

Genişletilmiş 5. baskı

DK DOĞAN KİTAP

İÇİNDEKİLER

Önsöz . . . . . .

5. Baskıya Birkaç Söz . . . . . .

Kaynakça . . . . . .

Türkçenin Yazımı . . . . . .

Kullanıcı Kılavuzu . . . . . .

SÖZLÜK . . . . . .

ÖNSÖZ

Türkçede kullanılan sözcüklerin kesin sayısının ne olduğu üzerinde herhangi bir bilgimiz yok. Türkiye Türkçesiyle ilgili sayısal bir bilgi de bugüne değin elde edilmiş değil. Sözlüklerimiz genel olarak otuz, kırk bin maddeyle yetinir. Bu yetinmede haklılık vardır, çünkü Türkçenin genel bir sözlüğünde ancak bu kadar sözcük olabilir.

Gerçekte, Türkiye sınırları içinde kullanılan Türkçe çok varsıldır. Bir sayı vermek olanağı yoktur ama, bu sayının genel sözlüklerimizdeki sayılardan birkaç kat fazla olduğunu söylemek aşırı bir sav sayılmamalıdır.

Türkiye Türkçesinde yazı diliyle konuşma dilinin buluşması tam olarak sağlanamadığı için, halk ağzında yaşayan sözcüklerin, sözlerin çok azı genel sözlüklerde yer alır. Halk ağzındaki sözcüklerin çoğunun bozuk, eşanlamlı vb. olduğu, anlam ve söyleniş yönlerinden de bölgelere göre çok farklılıklar gösterdiği doğrudur. Şu var ki, bunların dışında kalanlar da oldukça çoktur ve onların genel dil sözlüklerine alınması yerinde olacaktır. Böylece, daha çok yayılmaları, öğrenilmeleri, kullanılmaları sağlanacaktır. Öte yandan terimler de düşünülmelidir. Her alanda binlerce terim kullanılmaktadır. Genel sözlüklere onların da ancak çok yaygın olanları alınır. Argo da başlıbaşına bir alandır. Oysa onun da ancak çok yaygınları genel sözlüklere girer.

Sözcüklerin kullanım sıklığına, yaygınlığına göre değil de her alanı içine alacak biçimde düşünüldüğünde, Türkiye Türkçesinin sözvarlığının hiç de az olmadığı görülecektir. Bunun araştırılmaya değer olduğuna ve bir takım çalışması gerektirdiğine inanıyorum.

Bu sözlük de genel bir sözlük olarak tasarlanmakla birlikte, halk ağzındaki sözcüklere ve argoya uzak durmamıştır. Öte yandan Türkçenin son yıllardaki gelişimine, terimlere de uzak durmamayı yeğlemiştir. Ayrıca, genel sözlüklerdeki sözcüklerin kazandıkları yeni anlamların, son yıllarda batı dillerinden girip yaygınlaşan kimi sözcüklerin ve deyimlerin de sözlükte bulunması düşünülmüştür. Kısacası, Türkçenin son on beş yılının elden geldiğince eksiksiz bir sözlüğünü oluşturmak amaçlanmıştır. Böylece, madde sayısı yönünden de öteki sözlüklerden daha çok maddeyi kapsadığı söylenebilir.

Sözlüğün hazırlanmasında yüzlerce kaynaktan yararlanılmıştır. Bunların bir bölümü "Kaynakça"da gösterilmiştir. Ancak, otuz yıldır bir uğraş alanı olarak içinde bulunduğum sözlükçülük deneyimlerim de, şu anda var olan sözlüklerimizden daha yetkin bir sözlük hazırlama isteğimde, çabamda bana yardımcı olmuştur. Türkçenin gelişiminde sözlüklerin biraz gerilerde kalmış olması doğaldır. Nitekim birçok sözcük, deyim vb., aradığınızda, her sözlükte bulunmamaktadır. Birçok sözcüğün kazandığı yeni anlamlar da öyle. Ayrıca, sözcüklerin bütün biçimlerinin, bütün türevlerinin sözlüğe alınması gerektiğini sanıyorum. Ben bu sözlükte bunu da yapmaya çalıştım.

Sözlüğü kullananlara yardımcı olmak ereğiyle, "Türkçenin Yazımı" bölümünde yazım kurallarının bir özetini vermeyi yararlı gördüm. Sözlüğün kullanımıyla ilgili yönleri de "Kullanıcı Kılavuzu" bölümünde açıkladım.

Yanlışsız bir sözlük amaçtır, şu var ki sözlüklerin yanlışsız olduğu da pek görülmemiştir. Bu sözlüğün "yanlışsız" olduğunu öne sürecek değilim, ancak elden geldiğince çok az yanlışlı bir sözlük olmasına çalıştım. Kullanıcıların bunu görecekleri ne, sözlüğü bu yönden değerlendirecekleri ne inanıyorum.

İlerideki basımlarda onu daha da yetkinleştirebilmek umuduyla.

Ali Püsküllüoğlu
Ankara, 20 Temmuz 1995

5. BASKIYA BİRKAÇ SÖZ

Kırk yıldır sözlükle uğraşıyorum. İlk çalışmam *Öz Türkçe Sözlük*. Ona 1963'te başlamıştım, küçücük bir şeydi, sanırım üç yılda bitmişti. İlk basılışı 1966 yılında. Özgün bir sözlüktü. Dil Devrimi'yle dilimize kazandırılmış bin kadar sözcüğü kapsıyordu. İkinci baskısı daha geliştirilmişti ve 12 Mart dönemindeydi. Toplatıldı ve iki yıla yakın bir süre yargılandı. Ülkemizde toplatılan ilk sözlük oldu. Sanırım dünyada da toplatılan ilk sözlüktür.

Kendi dilinin sözlüğünü toplatan, sözcüklerini yasaklayan bir ülkeydik. Şimdi anadillerin özgürlüğünden söz edebiliyoruz. Bu ülkede her şey iyiye de kötüye de değişebiliyor. *Öz Türkçe Sözlük* bir belge sözlük olmuştur. Bu yıl on dördüncü baskıya ulaştı. Yaklaşık on bin maddeyi kapsıyor. Her baskısı için yazılar yazılmıştır. Sanırım hiçbir sözlük, onun kadar övülmemiştir.

Sözlük çalışmasının ömür törpüsü bir iş olduğunu bu konuda uğraşanlar çok iyi bilir. Ayrıca sözlük çalışması, bir sözlüğü hazırlayıp sunmakla bitmez. Onu boyuna, her yeni baskısında işlemek, geliştirmek, yenilemek gerekir. Örneğin Avrupa ülkelerinin çoğunun para birimlerinin adı eskimiştir. Bunu yeni basımda belirtmezseniz, o sözlük eksik olur. Yaşam, her şeyi olduğu gibi dili de eskitiyor. Yine örneğin, eğitim öğretim alanındaki gelişmeler dolayısıyla "ilkokul", "ortaokul", "başöğretmen" gibi güzel sözcüklerimiz eskimiştir. Sözlükçü bunu belirtmek durumundadır.

Bir sözcüğün başka başka sözlüklerde başka başka tanımlanmasına rastlanabilir, bu olabilir. Bu başkalığın nedenini araştırırsınız. Biliyorsunuz, kimi sözcükler çokanlamlıdır. Sözlükler her sözcüğün her anlamını göstermeyebilir. Dolayısıyla kullanıcı iki ayrı sözlükteki aynı sözcüğe baktığında, karşısına böyle bir durum çıkabilir. O zaman bir başka sözlüğe daha bakması gerekir. Bu durum yanlış tanımlamalardan da doğabilir. Kararı kullanıcı verecektir. *Türkçe Sözlük*'te anlam genişlemeleri de göz önüne alınmıştır.

Çoğu zaman, az sözcükle konuştuğumuz, yazdığımız söylenir. Sözlüğümüzdeki bunca sözcük, bunu doğrulamıyor.

Sözcükler yerine göre, düzeylere göre kullanılır. Çocuklar için yazılanlarla büyükler için yazılanlarda aynı sayıda sözcük kullanmak ya da aynı sözcükleri kullanmak düşünülemez. Bilimsel bir yazıdakilerle bir öyküdeki sözcükler elbette aynı olmaz. Bir kahve söyleşisindeki dille bir yazın söyleşisindeki dil ve sözcükler için de böyle bu. Yani, günlük yaşantımızda ne yapıyorsak, ne işle uğraşıyorsak onun gerektirdiği sözcükleri kullanırız. Kullandığımız sözcüklerin giderek azalması söz konusu mu, bilemiyorum. Bu, kişilerin kültürel gelişimine de bağlıdır. Kentteki günlük yaşantı diliyle kırsal alandaki günlük yaşantı dili de elbette örtüşmez. Türkçeyi yeterince kullanabilmeye gelince... Türkçenin yanlışsız, güzel kullanılması bir eğitim öğretim sorunudur. Yazık ki bunu çözebilmiş değiliz.

Yabancı sözcükler yazılı ve görsel basında olduğu kadar çarşıda, pazarda da çoğaldı. Ulus olarak ulusçulukta mangalda kül bırakmayız ama yabancı hayranlığını da hiç elden bırakmıyoruz. Hele yabancı sözcüklere aşırı düşkünüz. Bizden başka radyo ve televizyon adlarının, dergi adlarının, dükkân adlarının yabancı dilde olduğu hangi ülke var? Dilimizi yabancı sözcüklerle kirletmekte çok gönüllüyüz. Türkçe olmamakla birlikte öteden beri Türkçede kullanılan "merkez" vardı, o dilden sürüldü, şimdi "center" var. Hem de "center" yazıp "sentr" diye seslendirerek kullanıyorlar. "Cafe" yazımıyla ama "kafe" söylenişiyle Türkçeye giren sözcük bunca yıllık "kahve"yi kovdu sayılır. O da Türkçe değildi ama bunca yıl kullanılmıştı. Örnekler bol. Ben, *Türkçedeki Yabancı Sözcükler Sözlüğü*'nü, dilimize batı dillerinden ne yoğunlukta sözcük dolduğunu göstermek için hazırladım. Ulus olmanın baş koşulunun dil olduğunu anlamak zorundayız. Dilimizi böyle ge-

rekli gereksiz yabancı sözcüklerle doldurursak, gün gelir onu yitiririz. O zaman da ulus olarak ortadan kalkarız. Tarih ölü dillerle, dolayısıyla ölü uluslarla dolu.

Sözcük bir gereksinimi karşılamıyorsa, dolayısıyla kullanılmıyorsa ya da yerine yenisi bulunmuş da o kullanılıyorsa, kullanımdan düşer. Günlük dilden düşer ama, eski sözlüklerde yaşar. İsteyen onu geçmişteki sözlüklerde bulur.

Türkçe hızla gelişen bir dil. Ayrıca, şimdiye değin sözlüklere girmemiş ama kullanılmakta olan nice sözcüğü var. Örneğin "kaynaklanmak" sözcüğü sözlüklerde yoktu, onu *Öz Türkçe Sözlük*'ün baskılarından birine aldım ve böylece sonraki sözlüklerde de yerini aldı. Ben sözlüklerimi her yeni baskıda elden geldiğince gözden geçirir ve yenilerim.

Türkçe Sözlük'te de bunu yapmışımdır. Her yeni baskıda gözden geçirilmiştir. Ama 5. baskısında hem özenle gözden geçirilmiş hem de çok genişletilmiştir. Böylece sözlüğün madde başı ve iç madde sayısı yaklaşık 90.000'e ulaşmıştır.

Bu baskıda, şimdiye değin sözlüklerde pek azına yer verilen, dilbilgisinde "özel bileşik eylem" denen eylemler de içinde olmak üzere eylemlerin bütün biçimlerine yer vermeye özellikle çalıştığımı söylemeliyim. Ayrıca belirteçler ve ikilemeler de elden geldiğince tam olarak saptanmaya çalışılmıştır. Yeni sözcüklere de geniş ölçüde yer verilmiştir. Kuşkusuz, gözden kaçmış daha nice Türkçe sözcük de vardır. Bu arada, önceki baskılarda olduğu gibi bu baskıda da, çok yaygınlaşan yabancı sözcüklerin kimilerine yer vermek zorunda kaldığımı söylemeliyim.

Sözlüğün ilk baskısının önsözünde, "Sözlüklerimiz genel olarak otuz, kırk bin maddeyle yetinir. Bu yetinmede haklılık vardır, çünkü Türkçenin genel bir sözlüğünde ancak bu kadar sözcük olabilir. Gerçekte, Türkiye sınırları içinde kullanılan Türkçe çok varsıldır. Bir sayı vermek olanağı yoktur ama, bu sayının genel sözlüklerimizdeki sayılardan birkaç kat fazla olduğunu söylemek aşırı bir sav sayılmamalıdır." demiştim.

İşte elinizdeki sözlük, Türkiye Türkçesinin sözvarlığının hiç de az olmadığını ortaya koymaktadır. Hepsi Türkçe kökenli olmasa da, bu sözlükte Türkçe kökenli sözcüklerin çoğunlukta olduğu da bir gerçektir.

Kullanıcıların bu sözlüğün oldukça yetkin bir sözlük olduğunu göreceklerini umuyorum.

Ali Püsküllüoğlu
Ankara, Aralık 2003

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Prof. Dr. Orhan: *Halkbilim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1978.

ACIPAYAMLI, Prof. Dr. Orhan: *Zanaat Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976.

AĞAKAY, Dr. Mehmet Ali: *Türkçede Mecazlar Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1949.

AĞAKAY, Mehmet Ali: *Türkçede Yakın Anlamlı Kelimeler Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1956.

AKARSU, Prof. Dr. Bedia: *Felsefe Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1979.

AKDOĞAN, Refik: *Ansiklopedik Denizcilik Sözlüğü,* İstanbul (?).

AKSAN, Prof. Dr. Doğa: *Tartışılan Sözcükler,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976.

AKSOY, Ömer Asım (başkanlığında): *Ana Yazım Kılavuzu,* Adam Yayınları, İstanbul 1987.

AKSOY, Ömer Asım: *Anayasa Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1961.

AKSOY, Ömer Asım: *Atasözleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1971.

AKSOY, Ömer Asım: *Deyimler Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976.

AKTUNÇ, Hulki: *Büyük Argo Sözlüğü,* Afa Yayınları, İstanbul 1990.

ALPAN, Cemal: *Jimnastik Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969.

ALPAY, Meral : *Kütüphanecilik Terimleri,* İ. Ü. Ed. Fak. Kütüphanecilik Bölümü Yayınları, İstanbul 1973.

ATABEYOĞLU, Cem : *Sepettopu Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil KurumuYayınları, Ankara 1969.

BAYKAL, Meftun: *İş Hukuku Sözlüğü,* Ankara 1969.

BAYKAL, Prof. Dr. Bekir Sıtkı: *Tarih Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974.

BAYTOP, Prof.Dr. Burhan: *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2 cilt, Ankara 1969-1971.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yayınları, 20 cilt, İstanbul 1986-1989.

CİN, Recai : *Kavramlar Dizini,* Türk Dil Kurumu Yayınları, 2 cilt, Ankara 1971.

ÇAĞATAY, Prof. Dr. Neşet-Prof. Dr. İbrahim Agâh Çubukçu: *İslam Mezhepleri Tarihi,* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1976.

ÇALIŞLAR, Aziz (çeviren ve düzenleyen): *Ansiklopedik Kültür Sözlüğü,* Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1983.

ÇOKER, Doğan-Timur Karaçay: *Matematik Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf: *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü,* Cem Yayınevi, İstanbul 1992.

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf: *Türkçe Anlamdaşlar ve Karşıtanlamlılar Sözlüğü,* Özgül Yayınları, İstanbul 1992.

ÇUBUKÇU, Faruk: *Bilgisayar Terimleri Sözlüğü,* V. Yayınları, Ankara 1987.

DEMİRAY, Kemal: *Anlamdaşlar Sözlüğü,* İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1984.

DEMİRAY, Kemal: *Batı Dilleri Sözcüklerine Karşılıklar Kılavuzu,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972.

DEMİRAY, Kemal: *Temel Türkçe Sözlük,* İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1982.

DEVELLİOĞLU, Ferit : *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993.
DEVELLİOĞLU, Ferit : *Türk Argosu,* Aydın Kitabevi, Ankara 1980.
Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1949.
DİLÇİN, Cem (düzenleyen): *Yeni Tarama Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
DİLÇİN, Cem: *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
DİZDAROĞLU, Hikmet : *Tümcebilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1975.
DİZDAROĞLU, Hikmet : *Halk Şiirinde Türler,* Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara 1969.
ENÇ, Doç. Dr. Mithat: *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
ERDEM, Sinan: *Uçantop, Alantopu, Masatopu Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1968.
EREN, Hasan: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü,* Ankara 1999.
EYÜBOĞLU, İsmet Zeki: *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü,* Sosyal Yayınlar, İstanbul 1988.
GAZİMİHAL, Mahmut R.: *Musiki Sözlüğü,* Milli Eğitim BakanlığıYayınları, İstanbul 1961.
GENCAN, Tahir Nejat: *Dilbilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1979.
GENCAN, Tahir Nejat-Haydar Ediskun-Baha Dürder-Enver Naci Gökşen: *Yazın Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974.
GÖLPINARLI, Abdülbâki: *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri,* İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977.
GRÜNBERG, Doç. Dr. Teo-Dr. Adnan Onart: *Mantık Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976.
GÜRSEL, Meyda-İhsan Gürsel: *Büyük Bilgisayar Terimleri Sözlüğü,* Doruk Yayınları, Ankara 1991.
HACISALİHOĞLU, Prof. Dr. H. Hilmi (ve öteki yazarlar): *Matematik Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
HANÇERLİOĞLU, Orhan: *Felsefe Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1979.
HANÇERLİOĞLU, Orhan: *İnanç Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.
HANÇERLİOĞLU, Orhan: *Ticaret Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
HANÇERLİOĞLU, Orhan: *Türk Dili Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.
HANÇERLİOĞLU, Orhan: *Ekonomi Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1976.
HARMANDALI, İhsan: *Güreş Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974.
HASOL, Doğan: *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü,* Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1979.
HATİBOĞLU, Prof. Dr. Vecihe: *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969.
Hayvanlar Ansiklopedisi, Hayat Yayınları, İstanbul 1966.
Hekimlik Terimleri Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
İç ve Dış Mekân Süs Bitkileri Kataloğu, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü.
İMER, İlyas: *Türk Sofrası,* Geçit Kitabevi, İstanbul 1982.
İZBIRAK, Prof. Dr. Reşat: *Coğrafya Terimleri Sözlüğü,* Ankara 1964.
IŞITMAN, Nihat: *Yumrukoyunu Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1968.
KAROL, Doç. Dr. Sevinç: *Zooloji Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1963.
KAROL, Prof. Dr. Sevinç-Prof. Dr. Zekiye Suludere-Prof. Dr. Cevat Ayvalı: *Biyoloji Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
KELEŞ, Ruşen: *Kentbilim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
KEYDER, Doç.Dr. Nur: *Para Banka Sözlüğü,* V Yayınları, Ankara 1987.
KIZILIRMAK, Prof. Dr. Abdullah: *Gökbilim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969.
KORKMAZ, Esat: *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü,* Kaynak Yayınları, genişletilmiş 3. basım, İstanbul 2003.
KÖKSAL, Doç. Dr. Aydın: *Bilişim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.
KUYUMCU, İbrahim-Dr. Yavuz Beşorak: *Otomobil ve Motor Bilgisi Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.

Meydan Larousse, Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi, 14 cilt, İstanbul 1969-1985.
NASUHOĞLU, Rauf-Gökçe Bingöl-Hanaslı Gün-Demir İnan-Nuri Ünal: *Fizik Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
NİŞANYAN, Sevan: *Sözlerin Soyağacı/Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü,* Adam Yayınları, İstanbul 2002.
NOYAN, Doç. Dr. Fazıl-Dr. Cihat T. Gürson: *Küçük Tıp Terimleri Kılavuzu,* İ.Ü. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1947.
NUTKU, Prof. Dr. Özdemir: *Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
OZANKAYA, Prof. Dr. Özer: *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
ÖNDER, Ali Rıza: *Yasa Dili Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1966.
ÖNGÖR, Sami: *Coğrafya Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
ÖRNEK, Prof. Dr. Sedat Veyis: *Etnoloji Sözlüğü,* Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.
ÖRNEK, Prof. Dr. Sedat Veyis: *Budunbilim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1973.
ÖZDEMİR, Emin: *Örnekli-Açıklamalı Edebiyat Bilgileri Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.
ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü,* Arkın Kitabevi, İstanbul 1971.
ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Türkçe-Yabancı Kelimeler Sözlüğü,* İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1962.
ÖZÖN, Nijat: *Dil Kılavuzu,* Arkın Kitabevi, İstanbul 1985.
ÖZÖN, Nijat: *Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.
ÖZTEK, Prog.Dr. Zafer (yayına hazırlayan): *Halk Dilinde Sağlık Deyişleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
PALA, Dr. İskender: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* Akçağ Yayınları, Ankara 1989.
PAMİR, Ord. Prof. Dr. Hamit Nafiz-Doç. Dr. Önder Tunalı: *Yerbilim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1971.
PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali: *Arkadaş Türkçe Sözlük,* Arkadaş Yayınları, Ankara 1994.
PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali: *Çağdaş Türkçe Sözlük,* Milliyet Yayınları, İstanbul 1989.
PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali: *Öz Türkçe Kılavuzu,* Arkadaş Yayınları, Ankara 1994.
PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali: *Öz Türkçe Sözlük,* Arkadaş Yayınevi, Ankara 1994.
PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali: *Türkçe Deyimler Sözlüğü,* Arkadaş Yayınevi, Ankara 1995.
PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali: *Türkçe Sözlük,* Schulbuchverlag Anadolu, Hückelhoven 1991.
PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali: *Türkçenin Yazım Kılavuzu,* Arkadaş Yayınevi, Ankara 1993.
PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali: *Yaşar Kemal Sözlüğü,* Toros Yayınları, İstanbul 1991.
SAKMAN, Erdoğan: *Matematik Ansiklopedisi,* Ankara 1977.
SALTUK, Secda: *Arkeoloji Sözlüğü,* İnkılap Kitabevi, İstanbul 1990.
SAVAŞ, İsa: *Spor Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
SENCER, Dr. Muzaffer: *Yöntembilim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.
SIDAL, Cavit: *Döşem Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969.
SİREL, Şazi: *Aydınlatma Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1973.
SÖZEN, Metin-Uğur Tanyeli: *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1996.
ŞANIVAR, Nazım: *Ağaçişleri Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1968.
TEKİN, Dr. Erdoğan: *Metalbilim İşlem Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972.
TUĞLACI, Pars: *Okyanus, 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük,* Pars Yayınevi, 3 cilt, 1971-1974.
TURANİ, Adnan: *Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1968.
TURANİ, Adnan: *Sanat Terimleri Sözlüğü,* Toplum Yayınevi, Ankara 1975.

TÜRKAY, Kaya (yayıma hazırlayan): *Uygulayım Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2 cilt, Ankara 1983.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, 12 cilt, Ankara 1963-1982.

ÜNER, Sıtkı: *Balık, Avcılığı ve Yemekleri,* Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.

ÜNER, Sunday: *Nüfusbilim Sözlüğü,* Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1972.

ÜNERİ, Prof. Dr. Saadet-Doç. Dr. Ömer Kuleli-Dr. Osman Gürel: *Kimya Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.

VARDAR, Berke (yönetiminde): *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü,* ABC Kitabevi, İstanbul 1988.

VARDAR, Berke (yönetiminde): *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.

YALÇIN, Ayhan: *A'dan Z'ye Şifalı Bitkiler, Ev İlaçları, Şifalı Sular Ansiklopedisi,* Geçit Kitabevi, İstanbul 1981.

YALIM, Ülkü-Özcan Yalım: *Türkçede Eş ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü,* Bilgi Yayınevi, Ankara 1983.

YALIM, Özcan: *Türkçe'de Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü,* İmge Kitabevi, Ankara 1998.

YARAR, Mehmet Turan: *Asalakbilim Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1970.

Yeni Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.

YILMAZ, Doç. D. Ejder: *Hukuk Sözlüğü,* Ankara 1982.

TÜRKÇENİN YAZIMI

TÜRK HARFLERİ

Türk abecesini oluşturan Latin kökenli harfler 1 Kasım 1928 günlü ve 1353 sayılı yasayla saptanmıştır. Türkçenin seslerini gösteren bu harfler 29'dur.

Türk abecesinde her harfin bir adı vardır. Okunuşları da buna göredir. Örneğin, **ğ** imi "yumuşak ge", **h** imi "he", **k** ise "ke" diye okunur. Bunları, sırasıyla **ğe, ha, ka** diye okumak yanlıştır. Türk abecesindeki bu 29 harf, imlediği (gösterdiği) seslerin ağızdan çıkışına göre ünlü ve ünsüz olmak üzere, ikiye ayrılır. Türkçede 8 ünlü, 21 de ünsüz harf vardır.

a) Ünlü harfler

Türkçenin ünlü harfleri şunlardır: **a, e, ı, i, o, ö, u, ü.**

Ünlüler, ağızdan çıkışları sırasında dilin, dudakların durumuna ve ağzın açıklığına göre, üç nitelik taşır: **1. Kalın-ince ünlü**: Ünlü, dilin ağızda geriye çekilmiş olduğu durumda çıkarsa, buna kalın ünlü denir. Kalın ünlüler şunlardır: *a, ı, o, u*. Dilin ağızda önde bulunduğu durumda çıkan ünlü ise ince ünlü adını alır. İnce ünlüler de şunlardır: *e, i, ö, ü*. **2. Düz-yuvarlak ünlü**: Söyleyiş sırasında dudakların düz bir durum aldığı ünlüye düz ünlü adı verilir. Düz ünlüler şunlardır: *a, e, ı, i*. Söylenirken dudakların yuvarlaklaşmasıyla çıkan ünlü ise yuvarlak ünlü diye adlandırılır. Yuvarlak ünlüler de şunlardır: *o, ö, u, ü*. **3. Geniş-dar ünlü**: Çene açık durumdayken çıkan ünlü, geniş ünlüdür. Geniş ünlüler şunlardır: *a, e, o, ö*. Çene daha az açıkken çıkanlara ise dar ünlü denir. Bunlar da şunlardır: *ı, i, u, ü*.

b) Ünsüz harfler

Türk abecesinde bulunan 21 ünsüz harf şunlardır: **b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z.**

Ünsüzler ötümlü (yumuşak) ve ötümsüz (sert) olmak üzere ikiye ayrılır. Sestelleri titreşimli durumda çıkan ünsüzlere ötümlü; titreşim olmadan, ağız yolundaki engellemelerle çıkanlara ötümsüz denir.

Ötümlü ünsüzler şunlardır: *b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z*.

Ötümsüz ünsüzler ise 8'dir: *ç, f, h, k, p, s, ş, t*.

Türkçe sözcüklerin sonunda ötümlü ünsüzlerden *b, c, d, g* bulunmaz; bunların yerini *p, ç, t, k* ötümsüzleri alır: *kurt (kurd* değil), *ağaç (ağac* değil), *dağ (dag* değil)... gibi.

Türkçeye girmiş yabancı sözcüklerdeki söz konusu ünsüzler de genellikle bu kurala göre yazılır.

Ancak, Türkçede sesteş olan kimi sözcükler arasındaki anlam ayrılıklarını belirtmek için, birinin son sesi ötümlü (yumuşak) ünsüzle yazılır: *ad* (isim) ile *at* (hayvan), *sac* (maden levha) ile *saç* (baş kılı) böyle yazılan sesteşlerdir.

Türkçe sözcüklerin sonundaki *p, ç, t, k* iki ünlü arasında ötümlüleşerek *b, c, d, ğ* olur. Ancak bu kuralın dışında kalan kimi tek seslemli Türkçe sözcükler de vardır: ***kök*** , *kökü;* ***at*** , *atı;* **ip** , *ipi;* **iç** , *içi... gibi.*

Dilimizdeki kimi tek ya da çok seslemli yabancı sözcüklerde de *p, ç, t, k* ünsüzleri, iki ünlü

arasında olduğu gibi kalır: ***haç*** , *haçı;* ***hukuk*** , *hukuku* ... gibi.

Türkçede *ç, f, h, k, p, s, ş,* t ünsüzleriyle sona eren bir sözcüğe gelen eklerin önsesleri de ötümsüz olur.

Türkçeye yabancı dillerden girmiş kimi sözcüklerin içseslerinde bulunan -nb- sesindeki **n** ünsüzü **b** 'nin etkisiyle **m** 'ye dönüşür ve ses - **mb-** olur: ***anbar*** değil *ambar*... Ancak kimi yer adlarıyla bileşik sözcüklerde bu kurala aykırılıklar bulunur: *İstanbul, binbaşı*... gibi.

Büyük ve küçük ünlü uyumu

Türkçede ünlülerin sözcük içindeki sıralanışları büyük ve küçük ünlü uyumlarına göre olur.

Türkçe bir sözcük kalın bir ünlü ile başlıyorsa, ondan sonra gelen bütün seslemlerinde (hecelerinde) kalın ünlüler; ince bir ünlü ile başlıyorsa, sonraki bütün seslemlerinde ince ünlüler bulunur. Buna büyük ünlü uyumu denir. Bu kural Türkçenin önemli bir kuralıdır. Türkçe sözcüklerde bu kurala aykırı az sayıda sözcük vardır: *anne, dahi, elma, haydi, hangi, hani, hadi, kardeş, şişman*... Bunlar zamanla değişime uğramış sözcüklerdir. Dilimize yabancı dillerden girmiş sözcüklerde ünlü uyumu kuralı söz konusu değildir: *kitap, telefon, zürafa, fonoloji, fiyat*...

Bileşik sözcükler genellikle büyük ünlü uyumuna uymaz: *Kırklareli, horozibiği, boyahane, gecekondu, ortaöğretim*...

Türkçede sözcüklere gelen ekler de genellikle büyük ünlü uyumuna bağlıdır: *Anı-lar, küçüklük, güreş-mek, kömür-cü, demir-ci-lik, göz-lük-çü-lük*... Ancak, dilimizde *-leyin, (i)mtırak, -ken, -ki, - (i)yor* gibi birkaç ek bu kurala uymaz.

Şu var ki, büyük ünlü uyumuna uymayan sözcüklere gelen ekler, o sözcüklerin son ünlüsüne uyar: *kardeşlik, şişmanlık, kitapçı, telefoncu, anneme.*

Türkçede, bir sözcükte ünlülerin düzlük, yuvarlaklık yönlerinden uyuşumuna küçük ünlü uyumu adı verilir.

Türkçe bir sözcükte ilk ünlü düz ise, ondan sonra gelen bütün ünlüler düz olur: *yarın, etkin, çırak, çalılardan*... gibi. İlk seslemdeki ünlü yuvarlaksa, sonraki ünlüler ya dar yuvarlak olur ya da düz geniş olur: *okçuluk, ölçüsüz, uçucu, ötücü, üçüncülük, olgun, solgun*... gibi.

Yuvarlak geniş ünlü olan **o** ve **ö** ünlüleri Türkçe sözcüklerde yalnızca ilk seslemde yer alır, sonraki seslemlerde bulunmaz. Bunlar ilk seslemden sonra yalnızca yabancı sözcüklerde yer alır: *hoparlör, hologram, otomobil, operatör.*

Ancak Türkçenin kimi sözcüklerinde düz geniş ünlüden sonra *b, m, v* ünsüzleri varsa, bunlardan sonra gelen düz ünlü yerine dar yuvarlak olan **u** ünlüsü yer alır: *tavuk, avuç, yamuk, çamur, kabuk.*

Ayrıca *-(i)yor* eki de küçük ünlü uyumuna uymaz: *kalıyor, oluyor, ölüyor.* Kimi ünlemlerde de ilk seslemden sonra **o, ö** ünlüleri bulunabilir: *ayol, öhö.*

Eklerin sözcük kök ve gövdelerine gelişi

Dilimizdeki ekler, Türkçenin büyük ve küçük ünlü uyumu ile ünsüzlerin uyumu ve değişimi yönlerinden kök ve gövdelere uyarlar: ***taş*** , *taşçı, taşlık;* ***sözlük*** , *sözlükçü, sözlükçülük.* Türkçeye girmiş yabancı sözcüklerde de bu durum vardır.

Ekeylemin (imek, "idi", "imiş", "ise", "iken") sözcüklere eklenişi

Türkçede ekeylemin **(imek** 'in) *idi, imiş, ise, -ken (iken)* biçimleri kullanılır. Bunlar, bağlı oldukları sözcükten ayrı da yazılabilir. Ayrı yazıldıklarında ünlüleri olduğu gibi kalır. Ekeylem bağlı olduğu sözcüğe eklenebilir. Bu durumda, ünsüzle biten bir sözcüğe eklendiğinde başındaki **i** ünlüsü yiter, ünlü uyumlarına uyar. Ünlüyle biten bir sözcüğe bitiştirildiğinde, başındaki **i** ünlüsü yerine **y** ünsüzü gelir, ünlü uyumlarına uyar: *kapalıydı* (kapalı+i-di), *sevgiliymiş* (sevgili+i-miş), *olduysa* (oldu+i-se). Ekeylemin, bir de bağlama görevi yapan *-ken (iken)* biçimi vardır. Bu ek büyük

ünlü uyumuna uymaz, eklendiği sözcüğün ünlüleri kalın olsa da, bu ekin ünlüsü olduğu gibi kalır. *-ken (iken)* eki ünlüyle biten bir sözcüğe geldiğinde ise, başındaki **i** ünlüsü **y** ünsüzüne dönüşür: *yapmaktayken* (yapmakta+i-ken) ... gibi.

Günümüz Türkçesinde ekeylem genellikle sözcüklere eklenerek yazılmaktadır.

"-yor" ekinin özelliği

Bu ek ünlü uyumlarına uymaz, kendinden önce ince ünlü gelse de incelmez, olduğu gibi kalır: *iç-i-yor, bil-i-yor, di-yor.* Ayrıca, ikinci, üçüncü, dördüncü... seslemlerde bulunduğunda da o ünlüsü daralmaz: *sömür-ü-yor, buruş-u-yor.* Bu ekin *-(i)yor* biçimi ise, ünsüzle biten eylem kök ve gövdelerine geldiğinde **i** ünlüsü Türkçenin ünlü uyumuna uyar: *al-ı-yor, dur-u-yor, karar-ı-yor, küçül-ü-yor, karış-ı-yor... -(i)yor* eki kök ya da gövdesi ünlüyle biten bir eyleme geldiğinde, sondaki bu ünlü **e** ise **i** ya da **ü** ; söz konusu ünlü **a** ise **ı** ya da **u** olur ve buna *-(i)yor* ekinin *- yor* biçimi gelir: **bekle-,** *bekliyor (bekleyor* değil), **söyle-,** *söylüyor (söyleyor* değil).

a ve e ile biten eylemler

Türkçede **a** ve **e** ünlüleriyle sona eren eylem kök ya da gövdelerine yine bu ünlülerle başlayan bir ek geldiğinde araya **y** ünsüzü girer. Eylem kök ya da gövdesinin sonundaki ünlü, söyleyişte y'nin etkisiyle **ı** ya da **i** olursa da, yazımda değişmez: ***dinle-y-ecek*** *(dinliyecek* değil), ***ağla-y-acak*** (*ağlıyacak* değil), ***olma-y-an*** *(olmıyan* değil).

Ünlü düşümü

Türkçede, son seslemlerinde *ı, i, u, ü* bulunan iki seslemli kimi sözcükler, ünlü ile başlayan bir ek alırsa, ikinci seslemlerindeki ünlülerini yitirirler, buna *ünlü düşmesi* denir. Ünlü düşümüne uğrayan sözcük yine iki seslemli olarak kalır: ***alın***, *alnı;* ***burun***, *burnu;* ***ağız,*** *ağzı* ... gibi. Dilimize girmiş yabancı sözcüklerin kimi iki seslemlilerinde de ünlü düşümü olur: ***ilim,*** *ilmi;* ***emir,*** *emri* ... gibi.

Bitişik yazılan "-ki" ve ayrı yazılması gereken "ki"

Türkçede bir ek olan *-ki* , sözcüklere her zaman bitişik yazılır *: evdeki, ondaki* gibi. Ünlü uyumlarına uymaz, ünlüsü kalınlaşmaz, yuvarlaklaşmaz. Şu var ki, kimi sözcüklerdeki ince yuvarlak ünlülerden sonra geldiğinde, kuraldışı olarak **i** ünlüsü yuvarlaklaşır: *dünkü, öbürkü, bugünkü* .. gibi.

Türkçede sözcükleri, tümceleri birbirine bağlayan, bağlaç olan *ki* başlıbaşına bir sözcüktür ve her zaman ayrı yazılır: *Bir de baktım ki gitmiş; öyle canı yanmış ki ağlamaya başlamış.* Bitişik yazılan *-ki* ekinin etkisiyle bağlaç olan *ki* de birkaç sözcükte bitiştirilmiş ve bu sözcükler kalıplaşmıştır: *sanki, oysaki, mademki, öyleki, halbuki* ... gibi.

Bitişik yazılan "-de" ve ayrı yazılması gereken "de"

Durum takısı olan *-de* , bir ek olduğu için, sözcüklere her zaman bitişik yazılır, bitişik olduğu sözcüğe ünlü ve ünsüz bakımlarından uyar. Bu ek özel adlardan kesme ile ayrılır: *Ali'de, Ahmet'te* ... gibi.

Türkçedeki *de* bağlacı başlıbaşına bir sözcük olduğu için her zaman ayrı yazılır ve ünlüsü, kalınlık, incelik yönünden kendinden önceki sözcüğün ünlüsüne uyar; başındaki ünsüz ise hiçbir biçimde değişmez: *Turhan da geliyormuş. Sen de gelecek misin?*

Soru eki "mi"

mi soru eki, kendinden önceki sözcükten her zaman ayrı yazılır ve ünlüsü, önceki sözcüğün

ünlüsüne kalınlık incelik, düzlük yuvarlaklık yönlerinden uyar: *Ali geldi mi? Onu gördün mü? Kitabı okudun mu? Parayı saydın mı?*

Eylem çekimlerinde *mi* soru eki, kendinden sonra gelen eklerle bitişir ve ünlüleri önceki sözcüğün ünlülerine uyar: *Ali gelmiş miydi? Ali hasta mıydı? Geliyor musunuz? Görüyor muymuş? Ölür müsünüz öldürür müsünüz?*

Bu ek, kimi zaman, belirli geçmiş zamanlı bir tümceyle başka bir tümceyi zaman, koşul ya da neden ilişkisiyle birbirine bağlar; o durumda da ayrı yazılır ve kendinden önceki sözcüğün ünlülerine uyar: *Öğretmen bağırdı mı herkes sinerdi. Sınıfa girdi mi bir sessizlik olurdu. Bizi gördü mü ağlardı. Akşam oldu mu eve giderdi.*

"ile" sözcüğünün bitişik yazılışı

Bağlaç olan *ile* sözcüğü, sözcüklere bitişik olarak da yazılabilir. Ünsüzle biten sözcüklere getirildiğinde başındaki **i** ünlüsü düşer, büyük ünlü uyumuna uyar: *çocukla* (çocuk+i-le), *gözle* (göz+i-le). Ünlüyle sona eren sözcüklere getirildiğinde ise başındaki **i** ünlüsü **y** ünsüzüne dönüşür ve bağlaçtaki **e** sesi büyük ünlü uyumuna uyar: *parayla* (para+ile), *ünlüyle* (ünlü+ile), *anasıyla* (anası+ile).

Bileşik sözcükler

Bileşik sözcükler, iki ya da daha çok sözcükten oluşmuş, tek bir kavramı karşılayan, tek bir sözcük değerinde dil öğeleridir. Bileşik sözcükleri oluşturan sözcükler tam bir kalıplaşma içindedir, aralarına bir sözcük ya da yapım ve çekim ekleri giremez: *naneşekeri* (nane+şekeri), *hanımeli* (hanım+eli), *gelişigüzel* (geli-şi+güzel), *gelivermek* (geli+vermek) ... gibi. Bileşik sözcükler anlam kaymasıyla, ses değişimiyle ya da sözcük türü kaymasıyla oluşur. Anlam kaymasında bileşiği oluşturan sözcüklerin birinin ya da hepsinin anlamları kaymıştır: *devetabanı, incehastalık, kafatası* gibi. Ses değişimiyle oluşan bileşik sözcüklerde bileşiği oluşturan öğeler ya da öğelerden biri ses değişimine uğrar ya da yan yana gelen iki ünlü kaynaşır: *kahvaltı* (kahve+altı), *kaynata* (kayın+ata), *pazartesi* (pazar+ertesi), *nasıl* (ne+asıl). .. gibi. Sözcük türü kaymasındaysa öğelerin türleri değişir, bileşik sözcük olduklarında ad soylu bir öğe özelliği kazanır: *bilgisayar, gecekondu* ... gibi.

Eylemlerde bileşiklik

Etmek, eylemek, olmak, kılmak gibi yardımcı eylemlerle *bilmek, durmak, vermek, kalmak, yazmak* gibi kimi eylemler ad soylu bir sözcükle ya da bir ulaçla bileşik eylem oluşturabilir. Ad soylu sözcükle yardımcı eylemin birleşmesi sonucunda yeni bir ses ortaya çıkarsa, her iki sözcük bitişir, bitişik yazılır: *halletmek* (hal+l+etmek), *hazzetmek* (haz+z+etmek), *hissetmek* (his+s+etmek). Yardımcı eylemle bileşme sırasında ad soylu sözcüğün ikinci seslemindeki ünlü *(ı, i, u, ü)* düşerse, iki sözcük bitişik yazılır: *azil, azletmek; hapis, hapseylemek; zehir, zehrolmak... Bilmek, durmak, kalmak, vermek, yazmak* gibi eylemler *-a, -e, -ı, -i, -u, -ü* ekleriyle kurulmuş ulaçlarla ulaçlı bileşik eylem oluştururlar ve tezlik, yeterlik, sürerlik, yakınlık gibi anlamları içerirler. Böyle kurulmuş eylemler her zaman bitişik yazılır: *bilebilmek* (bil+e+bilmek), *gidedurmak* (git+e+durmak), *gelivermek* (gel+i+vermek), *düşeyazmak* (düş+e+yazmak)...

Türkçede bu tür bileşik eylemler pek çoktur ve bunların pek azı sözlüklerde madde başı yapılır. Bunlar dışında, ad soylu bir sözcükle bileşik eylem gösteren *etmek, eylemek, olmak, kılmak, bilmek, durmak, vermek, kalmak, yazmak* gibi yardımcı eylemler ve eylemler, ayrı yazılır: *söz etmek, sarf eylemek, uzak olmak, iş bilmek, sayrı olmak, demeç vermek, geri kalmak, namaz kılmak, uzak kalmak, mektup yazmak*... Bileşik eylem gösteren deyimler de her zaman ayrı yazılır: *etekleri tutuşmak, kös dinlemek, burun kıvırmak, çenesi düşmek*... gibi.

Terimler

Bilim, sanat, teknik gibi bir uğraş alanında belli bir kavramı bildiren sözcüklere "terim" denir. Terimler birden çok sözcükten de oluşabilir. Bu durumdakiler bileşik sözcük özelliği taşıyorsa bitişik yazılır: *bilgisayar, uyurgezer, yerçekimi, güzelavratotu, dişkökü...* Anaterimi bileşik sözcük olan terimlerde anaterimin bileşikliği korunur: *bilgisayar destekli öğretim, genel amaçlı bilgisayar, kaynak bilgisayar, bilgisayar dili...* Belirtici, niteleyici görev yapan ya da altbölümleri bildiren sözcükler bileşik iseler, bu biçimlerini korurlar: *içbükey ayna, havagazı sayacı, önkol kemiği...*

Bunlar dışında, bir terimi niteleyen ya da altbölüm bildiren sözcükler ayrı yazılır: *köy romanı, sözcük vurgusu ...* gibi.

Deyimlerin yazılışı

Deyim, anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil öğesidir, kalıplaşmış sözcük topluluğudur. Deyimi oluşturan sözcüklerin her biri her zaman ayrı yazılır: *Aba altından değnek göstermek. Baharı başına vurmak. Çorbada tuzu bulunmak. Dili uzun. Eline sağlık. Evlere şenlik...*

Ancak, zamanla ses yönünden bileşerek bileşik sözcük özelliği kazanmış kimi deyimler bu kuralın dışında kalır, bileşik yazılır: *elisıkı, delidolu, açıksözlü, kabadayı...*

İkilemeler

Anlamı güçlendirmek ereğiyle aynı sözcüğün art arda yinelenmesi, anlamları birbirine yakın, karşıt olan ya da sesleri birbirine benzeşen sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşan sözcük kümesine ikileme adı verilir. Bu addan da anlaşılacağı gibi ikileme iki sözcüklü bir öğedir ve her sözcüğü ayrı yazılır: *katar katar, yer yer, tatlı tatlı, ev bark, karman çorman, eski püskü...*

İkilemelerde sözcükler arasına virgül konmaz.

Büyük harflerin kullanılışı

Büyük harflerin kullanıldığı yerler:

a) Her tümcenin ilk harfi her zaman büyük yazılır.

b) Özel adlar : Bütün özel adların ilk harfi büyük olur. Özel adları şöyle sıralayabiliriz:

1. Kişi adları ve soyadları,
2. Evcil hayvanlara verilen adlar,
3. Ulus adları,
4. Ülke adları,
5. Coğrafya adları,
6. Yerleşim yeri adları,
7. Bir ya da birden çok sözcükten oluşmuş kurum, kuruluş, devlet dairesi adlarının her sözcüğünün ilk harfi büyük yazılır,
8. Kitap, dergi, gazete, yasa, yapıt ... adlarının her sözcüğünün baş harfi büyük yazılır,
9. Dil adları,
10. Din, mezhep ve bunlarla ilgili ad ve sıfatların ilk harfi büyük yazılır,
11. Ulus, dil, din, mezhep, kişi adı gibi özel adlardan türemiş ad, eylem, sıfat niteliğindeki sözcükler büyük harfle başlar,
12. Bir özel adla birlikte kullanılan saygı sözcükleri (bay, bayan, bey, hanım, abla, dayı, amca, teyze ve bunlar gibi), sıfatlar, sanlar büyük harfle başlar,
13. Masallarda geçen, kişi adı olsun olmasın, masal kişisi adı olarak yer alan her türlü adın ilk sözcüğü (iki adlı ise her adın ilk sözcüğü) büyük harfle başlar: *Dev, Devanası, Peri, Peri Kızı ...* gibi.

Güneş, Ay ve gezegen adları

Coğrafya ve gökbilim konuları anlatılırken kullanılan güneş, ay, dünya sözcükleri büyük harfle başlar ve gezegen, burç ve yıldız adlarının ilk harfi büyük yazılır.

Coğrafya ve gökbilim konuları dışında yer, dünya, güneş ve ay sözcükleri böyle küçük harfle başlar: *Biraz güneşe çıkalım. Bu ay tatile giriyoruz.*

Gün ve ay adları

Belirli bir tarih söz konusu olduğunda, ay ve gün adları büyük harfle başlar : *10 Aralık 1989 Pazar günü yağmur yağdı.*

Yılın ayları ve haftanın günleri, belirli tarihleri belirten sayılar olmadan kullanıldığında her zaman küçük başlar: *Dün perşembeydi.*

Yazı (makale) başlıkları

Yazı adlarının (başlıklarının) her sözcüğü büyük harfle başlar ve bunlarda yer alan *ve, de, ile, ki, ya, ya da, veya* gibi bağlaçlarla *mi (mı, mu, mü)* soru eki küçük harfle yazılır. Ancak, yazı adının tümü büyük yazıldığında bağlaçlar ve soru eki de büyük olur.

Tarihler nasıl yazılır?

Gün bildiren tarihler şu üç biçimde yazılabilir.
10 Aralık 1989
10.12.1989
10.XII.1989

Sayılar yazıyla nasıl yazılır?

Sayılar genellikle rakamlarla yazılır, ancak gerektiğinde yazıyla da yazılabilir. Yazıyla yazılmak gerektiğinde sayı adları ayrı ayrı yazılmalı, bitiştirilmemelidir: *on beş, yüz seksen dört, bin dokuz yüz seksen iki...* gibi.

Parayla ilgili çek, senet gibi belgelerde, banka işlemlerinde yazıyla yazılan sayıların bitişik yazılması zorunludur: *onbeş, yüzseksendört, bindokuzyüzsekseniki...*

Yabancı adlar ve sözcükler

Latin harfleri kullanan ülkelerle ilgili özel adlar, dilimizde yerleşmiş biçimleri varsa o biçimleriyle yazılır: *Paris, Londra, Lozan ...* gibi. Söz konusu adların Türkçede yerleşmiş biçimleri yoksa, özgün yazımları korunur ve gerekli görülürse okunuşları ayraç içinde gösterilebilir: *Houston, Voltaire (Volter)...*

Latin kökenli harfler kullanmayan ülkelerle ilgili özel adlar Türkçe söylenişleriyle yazıya geçirilir: *Dostoyevski, Dalay Lama, Konfüçyüs ...*

Özel adlardan genelleşerek tür adı ya da sıfat özelliği kazanmış sözcüklerin ilk harfleri küçük yazılır: *amper, sadizm.*

Kimi yabancı sözcüklerdeki *ua* sesi olduğu gibi yazılır, araya *v* ünsüzü konmaz: *şampuan, kuaför, repertuar, kuartet...* gibi.

Ancak, bu tür yabancı sözcüklerden kimileri şimdiye değin *v* ünsüzüyle yazıya geçirildiği için bunlarda, alışılan bu yazım biçimine uyulur: *tuvalet, konservatuvar, burjuva, guvaş...*

İki ünsüzle başlayan ya da sona eren yabancı sözcüklerin yazımında bu ünsüzler arasına hiçbir zaman herhangi bir ünlü girmez: *plan, plastik, film, lüks.*

NOKTALAMA İMLERİ

Yazıda kullandığımız noktalama imleri şunlardır:

Nokta (.)

Noktanın kullanıldığı yerler:

a)Yazıda, her tümcenin, tümce değerindeki anlatımın sonuna konur.

b) Kısaltmaların sonuna gelir.

c) Sıra, bölüm gösteren sayı (rakam) ya da harflerden sonra konur : *1., 20., 65., A., B., C., a., b., c.* (Bu kullanımda *-(i)nci* ekinin yerini tutar.)

ç) Tarih bildiren sayıları gün, ay, yıl olarak birbirinden ayırmada, gün ve ay bildiren sayılardan sonra konur: *10.12.1989* d) Saatleri rakamla yazarken, dakikaları saatlerden ayırmada kullanılır : *Tren saat 10.15'te kalkacak.*

e) Sayılarda yüzleri, binleri, milyonları vb. birbirinden ayırmak için sayı basamaklarının arasına konur: *1.245.185*

Virgül (,)

Kısa durak imi olan virgül, tümcede sözcükleri, söz öbeklerini, tümcecikleri ayırır; okurken, konuşurken anlamın gerektirdiği ses ayarlamasını sağlayarak anlamayı, anlatmayı kolaylaştırır. Şu durumlarda kullanılır:

a) Tümcede birbiri ardınca sıralanan adları, eş görevli sözcükleri birbirinden ayırmakta: *Anı, sevinç, korku birer soyut ad sayılır.*

b) Uzun tümcelerde özneden sonra: *Evimiz, çarşıdan gelirken Rum mahallesinin sonunda, Müslüman mahallesinin girişinde kalırdı.*

c) Bileşik sıralı tümcelerde tümcecikleri ayırmakta: *Koynuna böcekler mi doluyordu, gövdesini bir şeyler mi ısırıyordu, çam pürleri mi batıyordu?*

ç) Tümcede arasöz durumunda olan sözlerin başında ve sonunda: *Böylece, ister istemez, Butor'un yaptı bir sorun olarak çıkar karşımıza.*

d) Ad gibi kullanılmış sıfatlar tümcede bir addan önceye rastlarsa, sıfat tamlaması sanılmasını önlemek için, sıfattan sonra: *Genç, Ali'den özür diledi. İhtiyar, kadının söylediklerini duymadı bile. Kırmızı, oda rengi olarak kullanılır mı?*

e) Kendinden sonra gelen tümceyi anlamca yansıtan, pekiştiren, söz konusu tümcenin yinelenmesini önleyen, o tümceyi özetlercesine kullanılan kimi sözcükleri (peki, evet, hayır, öyle, haydi, olur... gibi sözcükleri) tümceden ayırmakta: *Olur, akşama gelirim. Evet, öyle oldu. Hayır, doğru değil.*

f) Mektuplarda, yazılı konuşmalarda seslenme sözcüklerinden sonra: *Sevgili Kardeşim,; Sayın Dinleyiciler, ...*

g) Yazıda, başka yerden aktarılmış tümceler tırnak içinde gösterilmemişse, tümcenin bitiminde: *Tecer, o araştırma çok işe yaramıştır, derdi.*

ğ) Öykülemeli, konuşma çizgili anlatımlarda, dedi, demiş, der ve benzeri sözcüklerden önce: — *Anam, anam, güzel anam, demiş. Kerem, o zaman: Ben de bu yerden giderim, der. Sultan, "Hemen işe başlama", demiş.*

h) Sayıların rakamla yazılışlarında, ondalık (kesirli) bölümlerin gösterilmesinde: 15,5 kg.

Noktalı virgül (;).

Noktalı virgül, yazıda şu durumlarda kullanılır:

a) Birbirine bağlı olmakla birlikte her biri ayrı bir tümce olan, uzun ve sıralı tümcelerde, bu tümceleri ayırmakta: *Kış günleri çok kısa; benim çalışma saatlerim bile dar geliyor; derslerimi ye-*

tiştirmekte güçlük çekiyorum.

b) Neden bildiren, açıklayıcı sözleri gerektiren tümceciklerden ya da tümcelerden sonra: *Seviniyorduk; çünkü o büyüğümüzün yanına gidiyorduk. Kıyıda uzun uzun yürüdüler; sanki deniz yorgunluklarını alıyordu.*

c) Sözlüklerde, madde başı sözcükler açıklanırken, anlamlardaki küçük ayrımları ayırmada.

İki nokta (:)

Yazıda iki nokta şu durumlarda kullanılır:

a) Bir tümceden sonra açıklama yapmak ya da örnekler sıralamak gerektiğinde: *Şu anda iki noktayı böyle bir gereklilikle kullanmış oluyoruz.*

b) Oyunlarda (tiyatro yapıtlarında) konuşma çizgisi yerine kullanılır,

c) Oyunlarda, oyun kişilerini tanıtırken, kişilerden sonra,

ç) Roman ve öykülerde konuşacak kişiden ya da açıklanan durum tümcesinden sonra,

d) Sözlüklerde, tanımdan sonra örnek tümce verilecekse örnek tümceden önce,

e) Matematikte, bölme imi olarak, bölünenle bölen arasında: *80:10=8*

Üç nokta (. . .)

Üç nokta şu yerlerde kullanılır:

a) Genellikle, birkaç sözcük daha ekleme olanağı varken, isteyerek bitirilmemiş tümcelerin sonunda: *Yine dalgada hazret galiba...*

b) Anlamlı duruşları, kesişleri belirtir: *E, tanımadan... nasıl oluyor da... çok tuhaf doğrusu.*

c) Örnekler sıralandıktan sonra, benzerlerinin yerine kullanılır: *Eski sur parçaları, eski duvarlar... ve masmavi bir deniz.*

ç) Roman, öykü gibi yazı türlerinde yer alan konuşmalarda, karşıdakinin susuşlarını belirtmek için:

"Bismillah dedin mi oğlum?"

"..."

d) Bir yerden, bir yazıdan aktarma yaparken, atlanan yerler (tümceler ya da sözcükler, gerekirse atlanan bölüm) için kullanılır.

e) Yazıda, gizlenmesi gereken adların, yazılması ayıp sözcüklerin yerine üç nokta konur. Kimi zaman ayıp sözün ya da açığa vurulmak istenmeyen adın ilk harfinden sonra da kullanılır.

f) Kimi zaman, seslemlerin uzatılarak okunacağını anlatmak üzere seslemlerin arasına konur: *Ga... da...yif! Re... vâ... ni!*

Sıra noktalar (. . . . .)

Bir metinden yapılan aktarmada, kimi yerler, uzunca bölümler atlanmak istendiğinde, bu yerleri belirtmek için, beş ya da yedi noktadan oluşan sıra noktalar kullanılır. Bu durumda sıra noktalar ayraç içinde de kullanılabilir.

Ünlem imi (!)

Dilbilgisinde bir sözcük türü olan ünlem, herhangi bir duygulanımla içten kopup gelen duyguları anlatmaya yarayan sözcüktür. Bunu gösteren im, yazıda şu durumlarda kullanılır:

a) Şaşırma, acıma, yalvarma, coşku, duygu ve düşüncelerini yüklenen ya da buyruk durumunda olan sözcük ya da sözlerin sonunda.

b) Bağırmayı, sertliği, ses yansılamasını gösterir.

c) Ünlem imi bir sözcüğün önünde ayraç içinde kullanıldığı zaman küçümseme, alay, şaşkı, inanmama, yerme anlatır.

Soru imi (?)

Şu durumlarda kullanılır:

a) Soru tümcelerinden ya da soru anlamı veren sözcüklerden sonra: *Peki neyi eksikti? Kim? Hangisi?*

b) Bilinmeyen ya da kesinliğinden kuşku duyulan tarihleri, bilgileri, anlaşılmayan sözleri belirtmek için ayraç içinde: *Bir gece, Şehit Ali Paşa (1667?-1716)'nın konağındaki bir toplantıda Nabi...*

Kısa çizgi (birleştirme çizgisi) (-)

Birleştirme çizgisi de denilen kısa çizgi, şu yerlerde kullanılır:

a) Satır sonlarında, satıra sığmayan sözcüğün seslemini bölerken, satıra sığmayan seslem ya da seslemlerin alt satıra aktarıldığını göstermek için: ..... *işte bu durumda iş büsbütün kötüleşir.*

b) İki kavram öbeğinin ya da iki sözcüğün gösterdiği başlangıç ile sonu, aralarındaki ilgiyi belirtmede, "ile", "ve", "arasında" gibi anlam vermek üzere iki yan arasında yer alır: *Doğa-insan, insan-insan ilişkilerinin gizlerine varır çoğu zaman.*

c) Bir tümcede aratümceyi, arasözü, ayrıntı sayılabilecek bir açıklamayı belirtmek için, aratümce, arasöz ya da ayrıntı sayılan açıklamanın başına ve sonuna konur: *Onu tanıdığım yıllarda -ki henüz şiirlerini bile yayımlamamıştı sanırım- bunu anlamıştım, hatta yazmıştım.*

ç) Dilbilgisinde, eylem köklerinden, gövdelerinden sonra konulursa "-mek", "-mak" eklerinin yerini tutar. Ayrıca ekleri belirtmek için başlarına kısa çizgi konur: *gel-, sevindir-, -ci, -cu, -me, -ma...*

Ayrıca, bir sözcüğü eklerine ayırmada kullanılır: *söz-lük-çü-lük.*

d) Arapça, Farsça tamlamalarda birleştirme çizgisi olarak: *cihan-ı hürriyet.*

e) Madde sıralamalarında nokta ya da ayracın kapama imi yerine: *Tümceler yüklemlerine göre ikiye ayrılır: 1- Ad tümcesi, 2- Eylem tümcesi.*

Uzun çizgi (—)

Konuşma çizgisi de denilen uzun çizgi, şu yerlerde kullanılır:

a) Roman, öykü, masal vb. gibi yazı türlerinde, kişilerin karşılıklı konuşmaları verilirken, konuşma çizgisi olarak konur.

b) Tümce içinde arasöz durumunda olan sözlerin başına ve sonuna konur (çizgiler arasöze yaklaştırılır): *Sanatın hayati faaliyetlere yeni müdahale ettiği zamanlarda —bu hakikati anlayışımız her ne kadar yeni ise de— sanatla fayda birbirinden tamamen ayrı şeylerdi.*

Noktalı (uzun) çizgi (.—)

Şu yerlerde kullanılır:

a) Satırbaşındaki başlıklarda (konu başlığı ya da adı), yazı devam edecekse, başlığın hemen önüne konur:

KONUŞMA DİLİ.— Konuştuğumuz gibi yazmak doğru değilmiş, konuşma dili gündelik işler içinmiş, yılları aşacak, kalacak eserin özenerek kurulmuş (.....) bir dille yazılması gerekmiş.

b) Ölçülerde, kesiri olmayan ya da kesiri belirtilmeyen sayılarda bunu göstermek ereğiyle yer verilir: *3.455.— TL.*

Eğik (eğri) çizgi (/)

Eğik çizgi şu yerlerde kullanılır:

a) Adreslerde, apartman kapı numarası ile daire numarası arasında ve semt ile kent ya da ilçe ile il arasında: *Kuzgun Sok. 10/14, Aşağıayrancı/Ankara.*

b) Yer kazanmak ereğiyle bir şiirin dizelerini yan yana yazmak gerektiği zaman, dizeler arasına konur: *Güvercin/Çın çın/En sevdiğim çiçek karanfil/En sevdiğim sözcük tarçın.*

c) Dilbilimde, birbirine yakın ekleri ya da ekin değişik biçimlerini ayırmada ya da kimi harf ve sözcükleri belirtmede: *-sel/-sal, -ecek/-acak, -mek/-mak.*

ç) Yazışmalarda gün belirten tarihlerde gün ile ay, ay ile yıl arasına konur : *10/12/1989, 10/Aralık/1989*

Tırnak (")

Tırnak imi, yazıda şu yerlerde kullanılır:

a) Alıntı yapıldığında, aktarılan sözün, tümcenin ya da bölümün başına ve sonuna konur: *Batılı bir tarihçi diyor ki, "Tarih, geçmiş olayları, bugünün gereksemelerine göre toplar ve bölümler."*

b) Vurgulanmak, belirtilmek istenilen sözcüğün başına ve sonuna getirilir: *"Yar" ile "yâr", "mani" ile "mâni" sözcüklerini karıştıranlar çoktur.*

c) Metin içinde geçen yazı, şiir, öykü, kitap, dergi, gazete, oyun, film vb. gibi yapıt adlarının başına ve sonuna konur: *Ozanın "Yaz ve Yağmur" adlı yapıtında yeni şiirleri yer almış.*

ç) Çizelgelerde, sıralamalarda üst satırdaki sözcük, söz ya da sayı alt satırda da olduğu gibi yineleniyorsa, yinelenen sözcük, söz ya da sayıların yerine bu imin bir tek ikilisi kullanılır.

d) Yazınsal ürünlerde kişilerin karşılıklı konuşmaları verilirken, her konuşmacının söyledikleri tırnak içinde yazılır (bu durumda konuşma çizgisi konmaz):

"Bismillah dedin mi oğlum?"

"..."

Tek tırnak (')

Bir yerden bir yere alıntı yaparken, kimi zaman alıntı içinde bir başka alıntı bulunabilir; o durumda alıntı içindeki alıntının başına ve sonuna yalnızca tek tırnak konur: *"Deveye 'Boynun neden eğri?' diye sormuşlar. 'Nerem doğru ki?' demiş." derler.*

Ayraç ( )

Ayraç, açma ve kapama ayracı olarak, şu yerlerde kullanılır:

a) Bir tümce içinde, tümceyle doğrudan ilgili olmayıp açıklama durumundaki tümce ya da sözcüğün başına ve sonuna konur: *Top atmak (iflas etmek) argo bir sözdür.*

b) Sahne için yazılmış yapıtlarda açıklayıcı sözlerin başına konur:

ANA: (Bitkin) Arayın...

ONBAŞI: (Bekçiye) İçeriye bak.

c) Ayracın kapama biçimi bölümlemede, sıralamada rakam ya da harflerden sonra nokta ya da kısa çizgi yerine kullanılabilir: *1)..., 2)...*

Köşeli ayraç [ ]

Köşeli ayraç, ayraç içindeki anlatımda yine ayraç içine alınması gereken bir açıklama tümcesi, sözcüğü, bilgisi varsa, onun başına ve sonuna konur: *Fransızca bir mısra vardır, bir atasözü gibi anılır: "C'est imiter quelqu'un que de planter des choux. (Kelem [lahana] dikmek de birine öykünmektir.)*

Çengel imi (§)

Genellikle bilimsel metinlerde kullanılan çengel imine "paragraf imi" de denir. Şu yerlerde kullanılır:

a) Ayrı maddeleri, az çok değişik olan konuları, örnekleri birbirinden ayırmak üzere o maddelerin, konuların, örneklerin başına konur.

b) Satır içinde önünde bir sayı ile birlikte kullanıldığında "paragraf" sözcüğünün yerini tutar ve o paragrafa gönderme kısaltması gibi iş görür.

Kesme imi (')

Kesme imi şu yerlerde kullanılır:

a) Özel adlarda: Bütün özel adlara (kişi, hayvan, kurum ve kuruluş, yer adlarına, vb.) gelen kimi eklerden önce konur. Ancak özel adlardan türetilmiş ad, önad (sıfat) ve eylemliklerde kesme imi kullanılmaz: *Atatürkçü, Atatürkçülük ... gibi.* Ayrıca özel adlara gelen çoğul ekleri *(-ler, -lar)* benzerleri anlamına kullanılmıyorsa kesme ile ayrılmaz; aile, gil anlamı veren çoğul ekleri de kesme ile ayrılmaz: *Aliler dün geldiler.* Şu var ki, benzerleri anlamına kullanılan çoğul ekleri özel addan kesmeyle ayrılır: *Bu ulus nice ozanlar, Nedim'ler, Baki'ler, Galip'ler yetiştirmiştir.* Bunun gibi, kendi özgün yazımıyla yazılıp *-li* yapım eki getirilen yabancı özel adlarda da kesme imi kullanılır: *Nice'li, Chicago'lu...*

b) Belirtilmek, ekinden ayrı olarak gösterilmek istenen sözcük, ek ya da harften sonra konur: *Şu ile'yi, le'yi, la'yı kim uydurmuş, bilmiyorum.*

c) Rakamla yazılan sayıdan sonra yazıyla gelen ek, sayıdan kesme ile ayrılır: *1989'dan başlayarak, her ayın 15'inde...* gibi.

ç) Bölge ağızlarında, eski metinlerde geçen sözcüklerin yitime uğrayan seslerinin, ünlü, ünsüz düşmelerinin gösterilmesinde: *Gel gör beni aşk n'eyledi*

d) Ekleri kısaltmaya bağlamak ereğiyle kısaltmalardan sonra getirilen eklerden önce konur (ekler kısaltmaya, kısaltmanın okunuşuna göre getirilir): *TRT'ye, TDK'nin.*

Düzeltme imi (^)

Düzeltme imi yalnızca:

a) Arapçadan, Farsçadan Türkçeye girmiş kimi sözcüklerde **k** ve **g** ünsüzlerinden sonra **a** ve **u** ünlüleri geldiğinde, bunların ince ses vermesi gerekirse üzerlerine düzeltme imi konur, bu ünlüler **â** , **û** biçiminde yazılır: *kâtip, Kâzım, kâğıt, rüzgâr, sükûn, kâr, malikâne, mefkûre, gâh, kâh, kâkül, gâvur, mekân...* gibi.

b) Okunuşları ve anlamları ayrı ama yazımları aynı olan kimi yabancı (Arapçadan, Farsçadan dilimize giren) sözcükleri yazıda ayırmak ereğiyle bunların uzun ünlülerine düzeltme imi konur: *hakim* (bilge), *hâkim* (yargıç); *adet* (sayı), *âdet* (alışkı); *alem* (bayrak, simge), *âlem* (evren, el gün).

c) Ayrıca *mani* (halk şiiri türü), *mâni* (engel); *yar* (uçurum), *yâr* (sevgili) gibi söylenişleri birbirine yakın sözcükleri de yazımda ayırmak için düzeltme imi kullanılması kuraldışı sayılır.

ç) Kişi adları ve soyadları, kural olarak, nüfus kütüğünde yazıldıkları biçimiyle yazılır. Onun için kişi adlarında **l** 'den sonra gelen **a** ünlüsüne düzeltme imi konabilir: *Lâle, Lâtif, Lâmia ...* gibi.

d) Yer adlarının yazımında devletçe belirlenmiş ve benimsenmiş yazıma uyulur: *Emirâlem, Balâ, İslâhiye, Lâpseki ...* gibi. Bunun dışında **l** ünsüzünden sonra gelen **a** ve **u** ünlülerine ve eski "nispet i'si" denilen **i** ünlüsü üzerine düzeltme imi konmaz: *lale, ilaç, ilan, billur, üslup, ilmi, milli, dini, resmi...* Batı dillerinde düzeltme imi yoktur, bunun için batı dillerinden Türkçeye geçen hiçbir sözcükte bu im yer almaz: *klasik, plastik, plan, plaj, Latin...* Batı kökenli sözcüklerde **l** ünsüzünün ince okunması işitme yoluyla öğrenilir.

KULLANICI KILAVUZU

Bir sözlükten kolaylıkla yararlanabilmek için, kimi noktaları bilmek gerekir: Maddeler nasıl işlenmiş? Anlamlar hangi sıraya göre ele alınmış? Sözcük türleri nasıl gösterilmiş? Yabancı sözcükler ve bunların hangi dillerden oldukları nasıl belirtilmiş? Çok sözcüklü öğeler maddelerde nasıl yer almış? Sözcüklerin kullanım örnekleri varsa, bunlar nasıl belirtilmiş? Sözcüklerin eskiliği, yeniliği, anlamdaşlığı vb. nasıl gösterilmiş? Terimler, deyimler, atasözleri, ikilemeler, eşsesli sözcükler, sözcüklerin söyleniş ve yazım özellikleri vb... Bütün bunları bilmek, sözlük kullanıcısının işini kolaylaştıracaktır.

Bu sözlüğün kullanıcısı için, sözlükle ilgili kimi noktaları şöylece açıklamak isteriz:

1 Maddeler

1.1 Sözlüklerde madde, tanımlanan, açıklanan, anlatılan sözcük ya da sözcükler öbeğidir. Genellikle solda birkaç harf dışardan başlatılır ve siyah dizilir. Bu durumdaki sözcüğe ya da sözcüklere madde başı denir. Bu sözlükte de buna uyulmuştur.

abartmak *(-i)* bir olayı, bir şeyi olduğundan daha önemli, daha çok, daha büyük göstermek.

1.2 Madde başından sonra da, madde başı sözcükle başlayan maddelere yer verilmiştir.

abacı *a.* aba yapan, abadan yapılmış giyecek, heybe, terlik ve benzeri şeyler satan ya da diken kimse. **abacı kebeci** *ha.* ilgili ilgisiz, olur olmaz kimseler. **abacı kebeci, sen neci?** bu işle herkesin ilgisini anladık, senin ne ilgin var?

1.3 Bütün maddeler abece sırasına göre yer almıştır. Ancak, bir özel adla başlayan ve birkaç sözcükten oluşan öğeler, özel ad ya da adlardan sonra gelen ilk sözcüğe göre sıralanmıştır. Genellikle deyim ya da atasözü olan bu öğeler, özel addan sonraki ilk sözcüğün maddesinde aranmalıdır. Örneğin "Halep oradaysa arşın burada" deyimi **ora** , "Hanya'yı Konya'yı anlamak" deyimi **anlamak** maddesinde yer almıştır.

1.4 Kökenleri ayrı, yazılışları bir olan sözcükler (eşsesliler) ayrı maddeler olarak ve önlerine ayraç içinde romen rakamları konularak sıralanmıştır.

eğe (I) *a.* madenleri, tahtayı vb.yi yontmak, düzeltmek, parlatmak gibi işler için kullanılan, saplı, ensiz ve uzunca, üzeri çok ince pürtüklü, sert çelikten yapılmış araç.

eğe (II) *a. gövb.* göğüs kafesini oluşturan, arkadan omurgaya, önden de göğüs kemiğine eklenen uzun, yassı ve eğri kemiklerin her biri. *eş.* **kaburga**.

2 Tanımlar

2.1 Tanımların açık, anlaşılır olmasına çalışılmıştır. Birden çok anlamı bulunan sözcüklerin ya da sözcük öbeklerinin (deyimler, atasözleri vb.) her bir anlamı, en yaygın olan anlamdan başlayarak sıralanmış, numaralanmış ve bu rakamlar siyah dizilmiştir.

bahane *a. Far.* (. - .) **1** gerçek amacı gizlemek için ileri sürülen neden, sözde neden. *eş.* **nedensi** . **2** noksan, kusur. **bahane aramak** neden, kusur aramak, gerekçe, fırsat bulmaya çalışmak. *ör.Onu işinden atmak için bahane aramak gerekmiyordu.* **bahane bulmak 1)** (bir şeyde) kusur aramak, kusur öne sürmek, kusur bulmak. *ör. O her şeye bir bahane bulur.* **2)** özür göstermek. *ör. Yaptığına bahane bulmak ona göre çok kolaydır.* **3)** neden, gerekçe bulmak. *ör. Onu yakalamak için bir bahane bulmak gerekiyordu.*

2.2 Tanımların daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olmak üzere, gerekli görüldükçe sözcükler (ya da deyimler, atasözleri) eksiksiz, örnek bir tümce içinde kullanılmıştır. (Örnek tümceler *ör.* kısaltmasından sonra italik olarak yer almıştır.)

çamaşır *a. Far.* **1** don, fanila, gömlek gibi iç giysisi. *ör. Bugün birkaç çamaşır aldım.* **2** yıkanması gereken

kirli iç giysileri. *ör. Çamaşırını sepete koy.* **3** kirli iç giysilerini, yatak kılıflarını vb. yıkama işi. *ör. Yarın çamaşır var, gelemem.* **çamaşır değiştirmek** kirli iç giysilerini çıkarıp temizlerini giymek. **çamaşır değiştirir gibi** çok kolay bir biçimde ya da sık sık. *ör. Öyle çamaşır değiştirir gibi iş değiştirilmez.*

2.3 Anlamların sıralanışında halk ağzındaki anlamlarla argodaki anlamlar genellikle daha sonraki sıralarda gösterilmiştir.

abla *a.* (.' .) **1** bir kimsenin kendisinden büyük olan kız kardeşi. **2** *ha.* büyük kız kardeş gibi saygı gösterilen kız ya da kadın. **3** *arg.* genelev, buluşmaevi gibi yerlerde daha yaşlı kadın ya da ev sahibi kadın. **4** *arg.* kadınlar arası sevişmede daha yaşlı ya da etkin olan kadın.

2.4 Terimler temel anlam oluşturmuyorsa, sıralamada genellikle sonlarda yer verilmiştir.

açıklayıcı *s.* **1** açıklama işini yapan. **2** bir soruna gerekli açıklığı getiren. *ör. Bu açıklayıcı bilgiler işime yaradı.* **3** *dilb.* kendinden önce gelen sözcüğü açıklayan, belirten sözcük ya da sözcükler öbeği; örneğin, "Atatürk, *ülkemizin kurtarıcısı ve devletimizin kurucusu,* hiç unutulmayacaktır." tümcesinde italik sözcükler açıklayıcıdır.

2.5 Mecazlar sıralamada, genellikle, sözcüğün temel anlamlarından sonra gösterilmiştir.

acı (I) *a.* **1** kimi maddelerin tat alma organımızda bıraktığı yakıcı duyum. *ör. Kimileri acıyı sever.* **2** *s.* tadı yakıcı olan, tatlı olmayan. *ör. Salataya acı biber doğramışlar.* **3** *s.* (renk) koyu. *ör. Ressam acı yeşili çok kullanmış.* **4** *s. mec.* çok keskin, yakıcı. *ör. Dışarda acı soğuk kol geziyordu.* **5** *s. mec.* üzüntü verici, dokunaklı. *ör. Yenilmek acı, ama oldu işte.* **6** *mec.* kırıcı, inciti ci, sert. *ör. Bu acı sözler gerekmezdi.* **7** *mec* . önlenemez doğal olayların yarattığı üzüntü. *ör. Depremin acısı dinmeden kış bastırdı.*

3 Madde notları

3.1 Kimi maddelerde kimi yabancı sözcüklerde geçen **k** ve **l** ünsüzlerinin okunuşlarıyla, söylenişleriyle ilgili açıklayıcı notlar konulması yoluna gidilmiştir.

hakikat, -ti *a. Ar.* (. - .) (birinci **k** kalın okunur) **1** bir işin doğrusu, gerçek. **2** gerçeklik. **3** *bc.* doğrusu, gerçekten.

hakketmek *(-i, -e) Ar. T.* (**k** 'ler ince okunur) *esk.* maden, ağaç ya da taş üzerine elle yazı ya da şekil kazımak, oymak.

3.2 Kimi maddelerde sözcükle ilgili kökenbilimsel açıklamalara yer verilmiştir. (Özellikle kimi element adlarında buna başvurulmuştur.)

iterbiyum *a.(İsveç'teki Ytterby yer adından)* (. .' . .) *kim.* simgesi Yb, atom sayısı 70, atom ağırlığı 173,04 olan, özellikleri pek iyi bilinmeyen, tuzları soluk portakal renginde ya da yeşilimsi, az bulunan, değerli bir element.

3.3 Tanımlarda geçen çokanlamlı sözcüklerin hangi anlamlarının söz konusu olduğu o sözcüğün üstüne konulan ufak puntolu rakamla anlam sıra numarası yazılarak belirtilmiştir.

terbiyeli *s. Ar. T.* **1** topluluk kurallarına uygun bir biçimde davranan (kimse). **2** içine terbiye[4] katılmış (yemek).

3.4 Tanımlarda geçen eşsesli sözcüklerde hangi kökenin söz konusu olduğu önlerine konulan ve ayraç içinde siyah dizilmiş olan romen rakamıyla gösterilmiştir.

eğelemek *(-i)* **eğe (I)** ile aşındırmak, düzleştirmek.

4 Sözcüklerin yazımı

4.1 Sözcüklerin yazımında Türk Dil Kurumu'nun önerdiği, oluşturduğu, herkesçe benimsenmiş olan ve öteden beri uygulanan kurallara bağlı kalınmıştır. (Bu kuralların bir özetini "Türkçenin Yazımı" bölümünde bulacaksınız.)

4.2 Bileşik sözcükler konusunda, kimi ayrı sanılan sözcüklerin bileşik, kimi bileşik sanılan sözcüklerin de ayrı yazılabileceğini göz önünde tutarak, sözcüklerin her iki biçimde de aranması gerektiğini belirtiriz. (Örneğin "alaca karanlık" biçiminde olabileceği sanılan sözcüğün **alacakaranlık**, "sözkonusu" biçiminde olabileceği sanılanın da **söz konusu** olması.)

4.3 Türkçede sözcüklerin sonunda *p, ç, t, k* ötümsüz (sert) ünsüzleri iki ünlü arasında ötümlüleşerek (yumuşayarak) *b, c, d, ğ* olur: **kap** /kabı; **ağaç** /ağacı; **kurt** /kurdu; **yatak** /yatağı ... gibi. Bu bir ana kural olduğu için belirtilmemiştir. Sonu bu ünsüzlerden biriyle biten sözcük yalın haldeyse bu kurala bağlı demektir.

4.4 Sonu *k* ünsüzüyle biten kimi sözcükte

bu ünsüz *g* olur. Bu durum sözcüğün yanında belirtilmiştir: **ahenk** , **-gi** ; **künk, -gü** ... gibi.

cenk, -gi *a. Far. esk.* **1** ➻ **savaş** . **2** *mec.* çekişme, büyük uğraş, kavga.

4.5 Sonu *p, ç, t, k* ile biten kimi sözcüklerdeyse bu ünsüzler, ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde bile değişmez. Bu durum sözcüğün yanında belirtilmiştir: **ip, -pi; üç, -çü; kök, -kü** ... gibi.

çöp, -pü *a. Far.* **1** saman inceliğinde sap, dal ya da tahta parçası. *ör. İki kibrit çöpünü yan yana getirdi.* **2** işe yaramaz, pis ya da zararlı olduğu için atılması gereken şeylerin tümü. *ör. Apartmanın çöpleri yığılmış.* **3** üzüm, armut gibi meyveleri dala bağlayan ince sap. *ör. Üzümü, çöpüyle birlikte ağzına atıverdi.*

4.6 Türkçede, son seslemlerinde *ı, i, u, ü* bulunan iki seslemli kimi sözcükler, ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında, ikinci seslemlerindeki ünlülerini yitirirler, bu durum sözcüklerin yanlarında belirtilmiştir: **ağız, -ğzı; omuz, -mzu; vakit, -kti; vakıf, -kfı; şehir, -hri** ... gibi.

cürüm, -rmü *a. Ar. huk.* ➻ **suç** .

4.7 Türkçedeki tek seslemli kimi yabancı sözcüklerden sonu ünsüzle bitenlere ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde bu ünsüzler çiftleşir: **had, -ddi; hak, -kkı; zül, -llü; his, -ssi** ... gibi. Bu durum böylece belirtilmiştir.

üs, -ssü (II) *a.* **1** *esk.* asıl, kök, temel. **2** *ask.* harekâtın yürütülebilmesi için gerekli birliklerin, her türlü araç ve gereçin tamamlandığı, donatıların toplandığı, dağıtıldığı bölge. **3** kimi görevleri yürütebilmek ereğiyle kurulan, özel yapıları, işlikleri, onarım yerleri, servis alanları, donatımları olan, sürekli ya da geçici olarak konaklanılan yer.

4.8 Dilimize yabancı dillerden girmiş kimi sözcüklerin sonlarındaki **k** ünsüzleri kimi zaman değişmez. Bunlar, değişmedikleri gibi kimi kez kalın, kimi kez de ince okunurlar. Bu durum **müteallik, -kı; saik, -kı; pak, -ki** biçiminde gösterilmiştir.

faik, -kı *s. Ar.* (- .) *esk.* üstün, yüksek.

4.9 Türkçeye yabancı dillerden girmiş kimi sözcükler **t** ünsüzüyle sona eriyorsa genellikle ince ünlüyle başlayan bir ek alırlar. Bu durum **saat, -ti; rikkat, -ti; sadakat, -ti; refakat, -ti** biçiminde gösterilmiştir. Sonu **t** ünsüzüyle bitmekle birlikte kalın ünlü alanlar da ayrıca belirtilmeye çalışılmıştır: **haşarat, -tı; hâsılat, -tı; hasenat, -tı; icraat, -tı; imalat, -tı** ... gibi.

itaat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* boyun eğme, buyruğa uyma, söz dinleme.

şahsiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) **1** *esk.* kişisel işler. **2** bir kimsenin özel yaşamıyla ilgili sözler.

4.10 Türkçeye yabancı dillerden girmiş kimi sözcüklerin son seslemlerinde kalın ünlü bulunsa bile, bunlar **l** ünsüzüyle sona eriyorsa bu ünsüzler kimi zaman ince okunur; bu durum **atol, -lü; ahval, -li; ampul, -lü** biçiminde gösterilmiştir.

rical, -li *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* yüksek makamlı devlet adamları.

4.11 Türkçede, ünlüyle biten bir sözcüğe ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde, "Türkçede iki ünlü yan yana bulunmaz" kuralı gereğince, araya **y** ya da **n** ünsüzlerinden biri girer; kimi sözcüklerde de **s** ünsüzü bu görevi üstlenir. Bu durum **binbaşı, -yı; pazartesi, -yi; aşçıbaşı, -nı; hahambaşı, -nı** biçiminde gösterilmeye çalışılmıştır. Bu ünsüzlerden **y** 'nin genellikle bu görevi üstlendiği biliniyor, onun için, ancak duraksamalı sözcüklerde gösterilme yoluna gidilmiş, **n** alan sözcüklerse tümüyle belirtilmiştir.

baklakırı, -nı *b. a. Ar. T.* (at donu olarak) koyu ve iri benekli kır.

4.12 Türkçedeki kimi yabancı sözcüklerde iki ünlü yan yana bulunur. Bunlardan sonu ünlüyle bitenlere ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde araya **y** ya da **n** ünsüzü girmez. Bu durum **mevzu, -u; merci, -i; tevzi, -i; müvezzi, -i** biçiminde gösterilmiştir.

Ancak *cami, mâni* gibi birkaç sözcük **y** ya da **s** kaynaştırma sesini alabilmektedir. Bu durum da **cami, -i, -si; mâni, -i, -yi** olarak belirtilmiştir.

bayi, -i *a. Ar.* (- .) kimi belli ürünleri satma izni olan kimse, dükkân ya da kuruluş, satış yeri, satıcı. *ör. Köşedeki gazete bayiinde sigara da var.*

4.13 Tek seslemli kimi eylemlerin geniş zaman ekiyle olan durumları belirtilmiştir, örneğin **almak, -ır** , **görmek, -ür** gibi.

germek, -er *(-i)* **1** bir şeyi, uçlarından ya da kenarlarından çekerek gergin bir duruma getirmek. *ör. Çamaşır ipini germek için iki çivi çakmıştı.* **2** *(-i, -e)* gerilmiş bir şeyle örtmek. *ör. Balkona tente germek, güneşi önler.* **3** *(-i)* (kol, bacak, kanat vb. için) gergin bir duruma getirmek, uzatmak. *ör. Leylek, kanatlarını gerip havalandı.* **4** *(-i)* (bir şey, birini) ruhsal bir gerginlik içine sokmak. *ör. Olay onu iyice germişti.*

4.14 Ötümsüz ünsüzlerle sona eren kimi eylem kök ve gövdelerinde bu ünsüzler iki ünlü arasında ötümlüleşiyorsa bu durum belirtilmiştir: **gitmek, -der** gibi.

gütmek, -der (-i) **1** evcil bir hayvanı ya da evcil hayvan sürüsünü önüne katıp otlaklara götürmek ve onlara oralarda göz kulak olmak. **2** *mec.* bir duyguyu, düşünceyi ya da ilkeyi içinde taşımak ya da gerçekleştirmeye çalışmak. **3** *mec.* bir kimseyi, bir topluluğu belli bir amaca doğru yöneltmek, sürmek. *ör. O sizi gütmekte, ama siz bunu bilmiyorsunuz.*

5 Özel maddeler

5.1 Dilbilgisiyle, yazınla, tasavvufla vb. ilgili kimi maddeler özel olarak biraz geniş tutulmuştur. Bu türlü maddeler kutu içinde gösterilmiştir.

6 Sözlükte kullanılan imler

6.1 ➻ bakınız, bu maddeye bakınız anlamında kullanılmıştır.

aberasyon *a. Fr.* ➻ **sapınç** .

6.2 (.) madde başı sözcüklerin okunuşunda vurgusuz kısa heceyi gösterir.

abu *ünl. ha.* (. -) korkı ve şaşkınlık anlatan bir ünlüm. *ör. Abu, bu nasıl bir iş!*

6.3 (.') madde başı sözcüklerin okunuşunda vurgulu kısa heceyi gösterir.

abone *a. Fr.* (. .' .) **1** önceden parasını ödeyerek, bir şeye belli bir süre için alıcı olma işi. *ör. Dergiye abonesini yenilemek için başvurdu.* **2** parasını önceden ödeyerek, bir şeye belli bir süre için alıcı olan kimse. *ör. Dergi her aboneye bir armağan verecekmiş.*

6.4 (-) madde başı sözcüklerde uzun okunan heceyi gösterir.

abadi *a. Far.* (- - -) eskiden yapılan ve kullanılan, açık samanrenginde, oldukça mat, kalınca bir tür kâğıt.

6.5 (-') madde başı sözcüklerde vurgulu uzun okunan heceyi gösterir.

acitato *be. It.* (. . -' .) *müz.* canlı ve coşkun bir biçimde.

6.6 *(-)* eylemin eksiz nesne aldığını gösterir.

dökmek, -er . . . **10** *(-)* (ağaç, bitki) çiçek açmak ya da meyve vermek. *ör. Kiraz pıtrak gibi meyve dökmüştü.*

6.7 (,) eylemlerin özne ya da nesne yönlerinden durumlarını belirten, ayraç içindeki kısaltmalar arasında "ve" yerine kullanılmıştır.

açıklatmak *(-i, -e)* açıklamasını sağlamak, açıklamak eylemini başkasına yaptırmak.

6.8 (;) eylemlerin özne ya da nesne yönlerinden durumlarını belirten, ayraç içindeki kısaltmalar arasında "ya da" yerine kullanılmıştır.

açtırmak *(-i, -e ; -i)* **1** açmak eylemini başkasına yaptırmak, açmasını sağlamak ya da açmasına yol açmak. *ör. Kilidi açtırmak için birini aradık, bulamadık.* **2** açmak zorunda bırakmak.

7 Sözlükte kullanılan kısaltmalar

7.1 Sözcüklerin Türkçeye hangi dilden girdikleri, dilbilgisel türleri, hangi alanda kullanıldıkları, eylemlerin özne ya da nesne yönlerinden durumları vb. aşağıdaki kısaltmalarla gösterilmiştir.

a.	ad
ad.	adıl (zamir)
al.	alay yollu söylenir
Al.	Almanca
antr.	antropoloji terimi
Ar.	Arapça
arg.	argo
ask.	askerlik terimi
b.	bileşik
bağ.	bağlaç

be. belirteç
bitb. bitkibilim terimi
bud. budunbilim terimi
Bul. Bulgarcadan
Cer. Cermenceden
coğr. coğrafya terimi
ç. çoğul
(-de) -de'li tümleç alan eylem
den. denizcilik terimi
(-den) -den'li tümleç alan eylem
dil. dilbilim terimi
dilb. dilbilgisi terimi
(-e) -e'li tümleç alan eylem
eğit. eğitbilim terimi
eko. ekonomi terimi
Erm. Ermeniceden
esk. eskimiştir
eş. eşanlamlı, anlamdaş
Far. Farsçadan
fels. felsefe terimi
fiz. fizik terimi
Fr. Fransızcadan
gökb. gökbilim terimi
gövb. gövdebilim (anatomi) terimi
ha. halk ağzından
hayb. hayvanbilim (zooloji) terimi
hek. hekimlik terimi
hkr. hakaret olarak kullanılır
huk. hukuk terimi
(-i) -i'li tümleç alan eylem
İbr. İbraniceden
ik. ikileme
il. ilgeç (edat)
İng. İngilizceden
İsl. İslavcadan
İsp. İspanyolcadan
İt. İtalyancadan
ka. kaba
kazb. kazıbilim (arkeoloji) terimi
kim. kimya terimi
Lat. Latinceden
(-le) -le'li tümleç alan eylem
Mac. Macarcadan
mant. mantık terimi
mat. matematik terimi
mec. mecaz
met. meteoroloji terimi
mim. mimarlık terimi
min. mineroloji terimi
müz. müzik terimi
(nsz) nesnesiz (nesne almayan) eylem
Osm. Osmanlıca
ö. özel
(ösz) öznesiz (özne almayan) eylem
ör. örneğin, örnek
ruhb. ruhbilim terimi
Rus. Rusçadan
s. sıfat
sesb. sesbilim terimi
sin. sinema terimi
sp. spor terimi
(şaka) şaka olarak
T. Türkçe
tar. tarih terimi
tic. ticaret terimi
tiy. tiyatro terimi
tkz. teklifsiz (senlibenli) konuşmada
topb. toplumbilim terimi
TV televizyon terimi
ünl. ünlem
vb. ve buna benzer, ve benzerleri, ve bunun gibi
yaşb. yaşambilim (biyoloji) terimi
(yar) yardımcı eylem
yaz. yazın terimi
yeni yeni sözcük
yerb. yerbilim terimi
Yun. Yunancadan

Aa

A, a *a.* **1** Türk abecesinin ilk harfi. **2** sesbilim bakımından kalın ünlülerden; kalın, düz ve geniş ünlü. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullunıldığında, ilk maddenin başına getirilir. *ör. Bu sorunda çözülmesi gereken iki yön var: a) Para bulunmalı, b) İşi yapacak adam bulunmalı.* **4** *müz.* nota imleri harflerle gösterildiğinde "la" sesini gösterir. **5** *il.* beğenme, şaşma, korkma, öfkelenme gibi türlü duyguların anlatımında başta kullanılır. *ör. A ne kadar hoşmuş! A, o gelmedi mi? A, bu yapılamaz!* **6** *il.* kimi kez, eylemleri güçlendirmek için sonda kullanılır, bu durumda eylemle bitişebilir. *ör. Sıkıysa yapsana!* **7** *ünl.* ünlem olarak kullanılır. *ör. Özledim seni a oğul!* **a'dan z'ye** (ya da **a'dan z'ye kadar**) baştan başa, bütünüyle, tümüyle; tepeden tırnağa, tepeden tırnağa değin. *ör. İşlerin yolunda gitmesi için yöntem a'dan z'ye kadar gözden geçirilmeli.* **a köse, sayılmadık kaç tel sakalın var?** kendini önemli, yaptığı işi güç başarılır sayanlar için alay yollu söylenir.

> **a**
> "A" harfi, Doğu Akdeniz bölgesinde kullanılan eski abecelerden yararlanarak yeni bir abece yapan Fenikelilerden gelmektedir. Öküz başı biçiminden geliştirildiği ileri sürülmektedir. Fenike dilinde öküze *alf* denirdi. Öküz başı biçiminde gösterilen bu ime bu yüzden *alf* dendi ve ad kimi öteki dillere de girdi. Latinceye de Yunan abecesinden alındı. Türkçede *a* sesini veren bu im, uzun süre kullandığımız Arap yazısından sonra, cumhuriyet döneminde yazı devrimiyle kabul edilen yeni Türk abecesine Latin abecesinden alınmıştır.

aba (I) *a. Ar.* **1** eskiden potur, hırka gibi giyecek yapımında kullanılan, yünden, yün dövülerek yapılan kaba, kalın bir tür kumaş. **2** bu kumaştan yapılmış, eskiden dervişlerin giydiği yakasız, bol ve uzun üstlük. **3** *s.* bu kumaştan yapılmış (giyecek, vb.). *ör. Aba terliğini evde unutmuş.* **4** eskiden dervişlerce giyilen, önü açık, abadan yapılmış hırka. **5** *ha.* çobanların, soğuktan, yağmurdan korunmak için omuzlarına aldıkları, keçeden yapılmış, dikişsiz ve kolsuz üstlük. *eş.* **kepenek**. **aba altında er yatar** giysi kişiliği belirlemez, kaba saba giysinin içinde de yiğit kişi bulunabilir. **(birine) aba altından değnek göstermek** yumuşak bir tutumu varmış gibi gözükmekle birlikte alttan alta gözdağı vermek. *ör. Aklınca bize aba altından değnek gösteriyor.* **aba gibi** kalın dokunmuş, kaba (kumaş). **aba vakti yaba, yaba vakti aba** "insan, kendisine gerekli olan şeyleri, o şeylerin satışının düştüğü ve dolayısıyla ucuz olduğu zamanlarda satın almalı" anlamında söylenir. **abanın kadri yağmurda bilinir** bir şeyin gerçek değeri ona çok gereksinim duyulduğunda ortaya çıkar. **abayı sermek** (bir yere) istenilmediği halde yüzsüzce yerleşmek, uzun süre yerleşip kalmak. *ör. Oğlan size abayı serdi galiba.* **(birine) abayı yakmak** *arg.* (o kimseyi) çılgınca sevmek. *ör. Oğlan ona iyice abayı yakmış anlaşılan.* **abayı yaktı Fatmacığın bezine** *al.* (o kimsenin) giyimine, gösterişine gönlünü kaptırdı.

aba (II) *a. ha.* **1** (Anadolu'nun birçok yerinde) anne. **2** (Anadolu'nun birçok yerinde, bozuk söyleyiş biçimi olarak) yaşça büyük kız kardeş, abla.

abacı *a. Ar. T.* aba[1] yapan, abadan yapılmış giyecek, heybe, terlik ve benzeri şeyler satan ya da diken kimse. **abacı kebeci** *ha.* ilgili ilgisiz, olur olmaz kimseler. **abacı kebeci, sen neci?** bu işle herkesin ilgisini anladık, senin ne ilgin var? *ör. A birader, abacı kebeci, sen neci?*

abacılık *a. Ar. T.* aba ya da abadan nesneler yapma ya da satma işi.

abaç *s. ha.* huyu, yapısı vb. yönünden annesine benzeyen.

abadi *a. Far.* (- - -) eskiden yapılan ve kullanılan, açık samanrenginde, oldukça mat, kalınca bir tür kâğıt.

abajur *a. Fr.* **1** ışığın gözlere doğrudan vurmasını önlemek için lambanın üzerine konulan siper. *eş.* **ışıkkesen** . **2** üzeri siperli masa lambası ya da ayaklı ve üzeri siperli lamba. *ör. Salonda iki de abajur vardı.*

abajurcu *a. Fr. T.* abajur yapan ya da satan kimse ya da dükkân.

abajurculuk *a. Fr. T.* abajur yapma işi.

abaküs *a. Fr.* ➻ **çörkü, sayıboncuğu** .

abalı *s. Ar. T.* **1** aba giymiş olan (kimse). **2** *mec.* kendini koruyamayacak denli kimsesiz, arkasız, güçsüz (kimse) anlamında ***vur abalıya*** deyiminde geçer.

abamsı *s. Ar. T.* aba gibi, abaya benzer.

abandırabilme *a.* abandırabilmek eylemi.

abandırabilmek *(-i)* abandırmaya gücü yetmek, abanmasını sağlamak. *ör. Güreşçimiz hasmını abandırabilmek için çalışıyordu.*

abandırıverme *a.* abandırıvermek eylemi.
abandırıvermek *(-i, -e)* çabucak abandırmak. *ör. Güreşçi, hasmını birkaç saniyede abandırıverdi.*
abandırma *a.* abandırmak eylemi.
abandırmak *(-i, -e)* yüzüstü düşürmek, yere çökertmek. *ör. Güreşçi, karşısındakini abandırdı.*
abandone *a. Fr. sp.* bir karşılaşmada artık dövüşemeyecek duruma gelmiş yumrukoyuncusunun oyunu bırakması. **abandone etmek** *Fr. T. sp.* yumrukoyununda, karşısındakini artık dövüşemeyecek duruma getirerek karşılaşmayı bıraktırmak. **abandone olmak** *Fr. T. sp.* yumrukoyununda, dövüşemeyecek duruma gelerek karşılaşmayı bırakmak.
abanış *a.* abanma biçimi. *ör. Çocuğun annesine sevgiyle abanışı çok hoştu.*
abanıverme *a.* abanıvermek eylemi.
abanıvermek *(-e)* çabucak, birdenbire abanmak.
abani *a.* (- - -) **1** ipekten, sarıya çalar bir renkte dallı nakışlarla işlenmiş bir tür beyaz kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış (nesne).
abanma *a.* abanmak eylemi.
abanmak *(-e)* **1** bir yere ya da bir kimseye yaslanmak. *ör. Çocuk sıraya abanmıştı.* **2** bir şeyin ya da bir kimsenin üzerine eğilerek kapanmak. *ör. Adam kadına iyice abanmış, sanki yığılmıştı.* **3** *arg.* (birinin) sırtından geçinmek. *ör. Belalısı ona abandıkça, daha çok kazanması gerekiyordu.* **4** *arg.* aşırı gitmek, aşırılaşmak. *ör. Kumara abanmak parayla olur.* **5** *arg.* üzerine çullanmak, üzerine çökmek. *ör. Adamın üzerine hep birden abandılar.* **abana abana** *ik. be.* abanarak.
abanoz *a. Yun.* **1** abanozgillerin ağır, sert ve kara renkli tahtası. **2** *s.* bu tahtadan yapılmış (nesne). *ör. Odada abanoz bir masa vardı.* **abanoz gibi 1)** çok kara, kapkara. *ör. Afrikalıların saçı abanoz gibi olurmuş.* **2)** çok sert. *ör. Kereste abanoz gibi, testere işlemiyor.* **abanoz kesilmek 1)** sertleşip dayanıklılaşmak. **2)** kirden rengini yitirip kapkara gözükmek.
abanozgiller *ç. a. Yun. T. bitb.* sıcak ülkelerde yetişen ve kerestesine abanoz adı verilen, ikiçeneklilerden bir bitki familyası.
abanozlaşıverme *a. Yun. T.* abanozlaşıvermek eylemi.
abanozlaşlaşıvermek *(nsz) Yun. T. mec.* çabucak abanozlaşmak. *ör. Bir günde abanozlaşıvermek isterken hastalandı.*
abanozlaşma *a. Yun. T.* abanozlaşmak eylemi.
abanozlaşmak *(nsz) Yun. T. mec.* güneş altında durmaktan ya da kirden kapkara olmak, iyice matlaşmak.
abanozlaştırabilme *a. Yun. T.* abanozlaştırabilmek eylemi.
abanozlaştırabilmek *(-i) Yun.T. mec.* abanozlaşmasını sağlamak. *ör. Güneş insanı birkaç günde abanozlaştırabilir.*
abanozlaştırıverme *a. Yun. T.* abanozlaştırıvermek eylemi.
abanozlaştırıvermek *(-i) Yun.T. mec.* çabucak abanozlaşmasını sağlamak. *ör.Kullandığı güneş yağı onu birkaç saatte abanozlaştırıvermişti.*
abanozlaştırma *a. Yun. T.* abanozlaştırmak eylemi.
abanozlaştırmak *(-i) Yun.T. mec.* abanoz gibi yapmak. *ör. Güneş derisini abanozlaştırmıştı.*
abara *a. ha.* su değirmenlerinde, suyun hızla akışını ve dolayısıyla basınç kazanmasını sağlayan, tahtadan yapılmış, huni biçimindeki su yolu; sekiz, on metre uzunluğundaki bu su yolundan düşen su, "per" adı verilen bir düzeneği işleterek değirmen taşının hızla dönm esini sağlar.
abartabilme *a.* abartabilmek eylemi.
abartabilmek *(-i)* (bir şeyi) olduğundan daha abartılı anlatmaktan çekinmemek ya da böyle sunmak eğilimi bulunmak. *ör. Ona güvenmeyin, konuyu abartabilir.*
abartı *a.* bir olayı, bir şeyi olduğundan daha büyük, daha çok gösterme. *eş.* **abartma** . *ör. Anlattıklarında en küçük bir abartı yoktu.*
abartıcı *a.* ve *s.* bir şeyi olduğundan daha büyük, daha çok göstermeyi huy edinmiş (kimse). *ör. Orhan pek abartıcıdır.*
abartıcılık *a.* bir şeyi olduğundan daha çok, daha önemli, daha büyük gösterme işi.
abartılabilme *a.* abartılabilmek eylemi.
abartılabilmek *(nsz)* abartılmak olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Konunun bastında abartılabileceğini kabul etsek de, olay düşündürücü.*
abartılı *s.* içinde abartı bulunan (söz, davranış).
abartılış *a.* abartılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Olayın abartılışı iyi oldu.*
abartılma *a.* abartılmak eylemi.
abartılmak *(nsz)* olduğundan daha önemli, daha çok, daha büyük gösterilmek. *ör. Gerçek abartılmak istemez.*
abartısız *s.* içinde abartı bulunmayan (söz, davranış). *ör. Onun gösterdiği abartısız saygı, içten gelen bir duyguydu.*
abartış *a.* abartmak eylemi ya da biçimi. *ör. Sorunu abartışı, çözümü güçleştirdi.*
abartma *a.* abartmak eylemi.
abartmacı *a.* ve *s.* ➻ **abartıcı**.
abartmacılık *a.* ➻ **abartıcılık**.
abartmak *(-i)* bir olayı, bir şeyi olduğundan daha önemli, daha çok, daha büyük göstermek. **abarta abarta** *ik. be.* abartarak, büyüterek. *ör. O her şeyi abarta abarta anlatmayı sever.*
abartmalı *s.* ➻ **abartılı**.
abartmasız *s.* ➻ **abartısız**.
abasız *s. Ar. T.* aba giymemiş olan ya da abası olmayan (derviş, kimse).
abaşo *s. İt.* (. .' .) *den.* alt yan, alttaki. **abaşo babafingo** *den.* çift babafingolardan alttaki. **abaşo gabya** *den.* çift gabyalardan alttaki.
abaza *a. (Çingeneceden) arg.* ➻ **mastürbas-**

yon. **abaza çekmek** *arg.* ➻ **mastürbasyon yapmak**.
Abaza *ö. a.* Kuzey Kafkasya'da yaşayan bir halk ve bu halkın soyundan gelen kimse.
Abazaca *ö. a.* Abaza halkının kullandığı dil.
abazan *a.* ve *s. (Çingeneceden) arg.* uzun bir süre cinsel ilişkiden uzak kalmış (kimse). **abazan kalmak** *arg.* uzun süre cinsel ilişkiden uzak yaşamak.
abazanlaşma *a. arg.* abazanlaşmak eylemi.
abazanlaşmak *(nsz) arg.* uzun süre cinsel ilişkiden uzak kalmış bulunmak.
abazanlık *a. arg.* uzun süre cinsel ilişkiden uzak kalma durumu.
ABC ➻ **abece**.
abdal *a. Ar.* eskiden oradan oraya dolaşarak tarikatını yaymaya çalışan dervişlere verilen ad. **abdal dili** *ha.*kimi Yörük topluluklarının kendi aralarında konuştukları bir tür gizli dil. **abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz** insan, sevdiği işi sürekli olarak yapmaktan hiç bıkmaz. **abdal olup da kırmızı kayışlı davul mu çalacaksın?** *ha.* "zenginliğe heveslenme, olamazsın" anlamında şaka yollu söylenir. **abdal tekkede, hacı Mekke'de bulunur** herkes uğraştığı işte bulunur. **abdala malum olur** bir olayı olmadan önce sezen kimseler için, "abdal" sözcüğü "aptal" biçimine sokularak, şaka yollu söylenir. **abdalın dostluğu köy görününceye kadar** çıkarı için dost olan kimse, gereksinimi kalmayınca sizinle ilişkiyi keser. **abdalın karnı doyunca gözü pabucunda** (ya da **yolda**) **olur** çıkar düşkünü kimsenin dostluğu, arkadaşlığı sizinle olan işi bitinceye değin sürer.
abe *ünl. ha.* seslenme ve dikkati çekme ünlemi. *ör. Abe kendine gel, öyle söyleme!*
abece *a.* **1** bir dilin ses imlerinin belli bir düzene göre dizilmesinden oluşan dizge, bir dilin ses imlerinin tümü. *eş.* **alfabe**. **2** okuma yazma öğretmek ereğiyle hazırlanmış ders kitabı. *ör. Çocuk abeceyi evde unutmuş.* **3** bir sanatın, bir bilimin, bir işin ilk ve temel bilgileri. *ör. Ozan ama şiirin abecesinden habersiz.*
abecesel *s.* abece sırasına göre dizilmiş.
abeci *s.* ve *a. arg. (Çingeneceden)* zekâca geri, budala, bön, aptal, gerzek (kimse).
aberasyon *a. Fr.* ➻ **sapınç**.
abes *s. Ar.* **1** gerçeğe, sağduyuya, akla aykırı. *ör. Bu yaptığın çok abes.* **2** gereksiz, saçma sapan, saçma. **abes bulmak (bir şeyi)** saçma sapan olarak görmek. **abes kaçmak** (söz) uygun düşmemek, yersiz düşmek. *ör. Söylediğin oldukça abes kaçtı.* **abesle uğraşmak** ipe sapa gelmez şeylerle zaman harcamak. **abesle iştigal etmek** ➻ **abesle uğraşmak**.
abeslik *a. Ar. T.* sağduyuya aykırılık, saçma sapanlık.
abıhayat, -tı *b. a. Far. Ar.* (- . . -) ➻ **bengisu**. **abıhayat içmiş** yaşı çok ilerlemiş olmasına karşın genç ve dinç görünen kimseler için söylenir.
abi *a.* (- .) *ha.* ➻ **ağabey**.
abide *a. Ar.* (- . .) ➻ **anıt**.
abideleşme *a. Ar. T.* abideleşmek eylemi.
abideleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **anıtlaşmak**.
abideleştirilme *a. Ar. T.* abideleştirilmek eylemi.
abideleştirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **anıtlaştırılmak**.
abideleştirme *a. Ar. T.* abideleştirmek eylemi.
abideleştirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **anıtlaştırmak**.
abidemsi *s. Ar. T.* ➻ **anıtsı**.
abidevi *s. Ar.* (- . . -) ➻ **anıtsal**.
abis *a. Yun. coğr.* okyanusların 900 metreyi aşan derinliklerine verilen ad, okyanusların Güneş ışığının erişemediği kesimleri.
abiye *a. Fr.* fantezi ve öğleden sonra giyilebilecek kadın giysisi biçimi.
abla *a.* (.' .) **1** bir kimsenin kendisinden büyük olan kız kardeşi. **2** *ha.* büyük kız kardeş gibi saygı gösterilen kız ya da kadın. **3** *arg.* genelev, buluşmaevi gibi yerlerde daha yaşlı kadın ya da ev sahibi kadın. **4** *arg.* kadınlar arası sevişmede daha yaşlı ya da etkin olan kadın.
ablacı *s. arg.* eşcinsel (kadın, kız).
ablacılık *a. arg.* kadınlar, kızlar arasındaki eşcinsellik.
ablağımsı *s.* biraz ablak.
ablak *s.* **1** yayvan ve dolgun (yüz). **2** yüzü yayvan ve dolgun olan (kimse).
ablakça *be.* biraz ablak. *ör. Çeşmede ablakça bir kız çocuğu su içiyordu.*
ablalık *a.* **1** abla olma durumu. **2** ablaca davranış, ablaya yakışan tutum. *ör. Selma'nın ablalığı kimsede yoktur.* **ablalık etmek** bir abla gibi koruyucu davranmak.
ablatif *a. Fr. dilb.* ➻ **çıkma durumu**.
ablatya *a. Yun.* uzun ve enli bir balık ağı.
ablavut *a.* ve *s. arg.* gerzek, aptal, bön, budala.
ablavutlaşma *a. arg.* ablavutlaşmak eylemi.
ablavutlaşmak *(nsz) arg.* gerzekleşmek, aptallaşmak.
ablavutluk *a. arg.* gerzeklik, aptallık, bönlük, budalalık.
abli *a. It. den.* yatay serenlerin ucuna bağlı bulunan ve bunları sağa sola ya da ortaya çevirmek için yararlanılan donanım. **abliyi kaçırmak** (ya da **bırakmak**) *mec.* soğukkanlılığını yitirip davranışlarını denetleyememek, şaşırıp ne yapacağını bilememek. *ör. Bu işte abliyi kaçırmak olmaz, kendine gel!*
abluka *a. It.* bir devletin, bir kentin ya da bir yerin dışarıyla olan her türlü bağlantısını zor kullanarak kesme. *eş.* **kuşatma**. **abluka altına almak** ➻ **abluka etmek**. **abluka altında tutmak (bir yeri)** (bir yere) uygulanmış olan ablukayı sürdürmek. **abluka etmek** (ya da **ablukaya almak**) (bir yeri) genellikle denizden sararak dışarıyla olan her türlü bağlantısını kesmek. **ablukayı kaldırmak** bir yere uygulanan abluka kararını geri almak. **ablu-**

kayı yarmak abluka altına alınmış bir yerden, zor kullanarak dışarı çıkmak.
abone *a. Fr.* (. .' .) **1** önceden parasını ödeyerek, bir şeye belli bir süre için alıcı olma işi. *ör. Dergiye abonesini yenilemek için başvurdu.* **2** parasını önceden ödeyerek, bir şeye belli bir süre için alıcı olan kimse. *ör. Dergi her aboneye bir armağan verecekmiş.* **(birini bir şeye) abone etmek** (ya da **yapmak**) birinin genellikle bir süreli yayına abone olması için gereken işlemi yapmak ya da bu işlemin yapılmasına aracılık etmek. **abone olmak** bir şeye, önceden parasını ödeyerek belli bir süre için alıcı olmak.
abonman *a. Fr.* bir alıcı ile satıcı ya da bir hizmet kuruluşu arasında, malın ya da hizmetin düzenli olarak sağlanmasına yönelik anlaşma.
abo *ünl. ha.* şaşma ya da korkma anlatır. *ör. Abo arkadaş, soğuktan ölecektim.*
aborda *a. It.* (. .' .) *den.* bir geminin başka bir gemiye ya da bir rıhtıma yanını vererek yanaşması. **aborda etmek** *den.*(gemi) yanlamasına yanaşmak.
abra *a. ha.* **1** terazinin kefelerini dengelemek için, hafif gelen kefeye konulan taş, çivi, demir parçası gibi bir ağırlık. **2** dara. **3** denge. **4** angarya, yük.
abrakadabra *a.Fr.* **1** *esk.* eski çağlarda, ilkel topluluklarda büyücü hekimlerin kullandığı, hastalıklara iyi geldiğine inanılan bir söz. **2** sihirbazların gösteri sırasında kullandıkları sözde büyü sözü.
abrama *a. ha.* abramak eylemi.
abramak *(-i) ha.* **1** başarmak, becermek. **2** fırtınalı havalarda, kabarık denizde gemiyi ya da yelkenliyi en doğru ve iyi bir biçimde yönetmek, kullanmak. *ör. Temel'in tekne abrayışı iyidir.*
abran *a. ha.* hayvanların, yemlerinden yemeyip ayırdıkları iri saman parçaları. *eş.* **kesmik**.
abraş *s. ha.* sarı saçlı, çilli ve çopur yüzlü, açık renk gözlü (erkek). *eş.* **çapar**.
abrayış *a.* abrama biçimi. *ör. Kaptanın takayı abrayışını beğendim.*
abstraksiyonizm *a. Fr.* ➻ **soyutçuluk** .
abstre *s. Fr.* ➻ **soyut**. **abstre sayı** *Fr. T. mat.* ➻ **soyut sayı**.
abu *ünl. ha.* (.-) korku ve şaşkınlık anlatan bir ünlem. *ör. Abu, bu nasıl bir iş!*
abuk *s. ("abuk sabuk"tan kısaltarak) arg.* saçma (söz, kişi, davranış). **abuk sabuk** *ik. s.* ve *be.* sağduyuya uymayan, düşünülmeksizin söylenen, saçma sapan (söz, davranış). *ör. Söyledikleri abuk sabuk şeyleri dinlemedik.* **abuk sabuk konuşmak** anlamsız, yersiz, tutarsız, saçma sapan sözler söylemek. **abuk sabukluk** abuk sabuk davranış, saçma sapanlık, anlamsızlık, saçmalık. *ör. Davranışının abuk sabukluğunu anlamıyor.* **abuk subuk** *ik. s.* ve *be. ha.* ➻ **abuk sabuk.**
abukça *be. arg.* abuğa yaraşır bir biçimde.
abuklama *a. arg.* abuklamak eylemi.
abuklamak *(nsz) arg.*saçma sapan davranışlanda bulunmak, saçmalamak.
abuklaşma *a. arg.* abuklaşmak eylemi.
abuklaşmak *(nsz) arg.* abukluk edinmek, saçmalaşmak.
abuklaştırma *a. arg.* abuklaştırmak eylemi.
abuklaştırmak *(-i) arg.* abukluk edinmesini sağlamak, abuk bir duruma getirmek, abuklaşmasını sağlamak. *ör. Onun yaptığı gülmeceyi biraz daha abuklaştırmaktır.*
abukluk *a. arg.* saçma sapan sözler söyleme ya da saçma sapan davranış. **abukluk etmek** *arg.* abukça davranmak.
abullabut *s. ha.* kaba saba, vurdumduymaz, anlayışsız (kimse).
abullabutluk *a.* kaba sabalık, vurdumduymazlık, anlayışsızlık. **abullabutluk etmek** kaba saba davranmak.
abur cubur *ik. a.* **1** besin değeri, tadı vb. düşünülmeksizin, zamanlı zamansız ve rasgele yenilen şeyler. *ör. Çocuklar abur cuburla midelerini doldurur.* **2** *s.* ipe sapa gelmez, anlamsız (söz). *ör. Böyle abur cubur konuşma.* **3** *s.* işe yaramaz, değersiz. *ör. Böyle abur cubur insanlarla görüşürsen başın derde girer.*
Ac *kim.* aktinyum elementinin kimyasal simgesi.
acaba *be. Ar.* (.' . .) bilmek isteme, kuşku, kararsızlık gibi duyguları anlatır. *ör. Ne zaman gelecek acaba? Gitsem mi acaba? Acaba böyle miydi?* **acabada kalmak** *ha.* kuşkulu, kararsız olmak.
Acar *ö. a.* Kuzeybatı Kafkasya'da yaşayan, Gürcü soyundan bir halk.
acar *s. Ar.* **1** gözü pek, kabına sığmaz, yiğit, kabadayı, atılgan, yılmaz. **2** *ha.* yeni. *ör. Giysisi acar gibiydi.*
Acara *ö. a.* ➻ **Acar**.
acarlama *a. Ar. T.* acarlamak eylemi.
acarlamak *(-i) Ar. T. ha.* acar[2] duruma getirmek, yenilemek.
acarlanma *a. Ar. T.* acarlanmak eylemi.
acarlanmak *(nsz) Ar. T. ha.* acar[2] duruma gelmek, yenilenmek.
acarlatabilme *a. Ar. T.* acarlatabilmek eylemi.
acarlatabilmek *(-i) Ar. T. ha.* acar[2] duruma getirilmesini isteyip bunu sağlamak.
acarlatma *a. Ar. T.* acarlatmak eylemi.
acarlatmak *(-i, -e) Ar. T. ha.* acarlamak eylemini yaptırmak ya da acarlanmasını sağlamak.
acarlayabilme *a. Ar. T.* acaralayabilmek eylemi.
acarlayabilmek *(-i) Ar. T. ha.* acar[2] duruma getirme olanağı ya da gücü bulunmak. *ör.Ayakkabısını acaryalabilmek için parası yokmuş.*
acarlayıverme *a. Ar. T.* acarlayıvermek eylemi.
acarlayıvermek *(-i) Ar. T. ha.* çabucak acarlamak.
acarlık *a. Ar. T.* **1** acar[1] olma durumu. **2** yenilik.
acayip *s. Ar.* (. - .) **1** yadırganacak denli olağa-

na aykırı olan. *ör. Ortada acayip bir durum vardı.* **2** benzeri olmayan, çok değişik. *ör. O, acayip biriydi.* **3** *arg.* pek çok, olağandan daha iyi. *ör. Çocuğun resme acayip yeteneği vardı.* **4** *ünl.* şaşkınlık belirtir. *ör. Ali, verdiği sözü tutardı, ama tutmadı. Acayip! Bunda bir iş olmalı.* **acayibine gitmek** olağana aykırı bulduğu için yadırgamak. *ör. Davranışı çok acayibime gitti.* **acayip olmak** yadırganacak bir duruma girmek. *ör. Adam bir acayip oldu.*

acayipleşebilme *a. Ar. T.* acayipleşebilmek eylemi.

acayipleşebilmek *(nsz) Ar. T.* acayipleşmesi olanak içinde olmak ya da acayipleşme olasılığı bulunmak.

acayipleşiverme *a. Ar. T.* acayipleşivermek eylemi.

acayipleşivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede acayipleşmek. *ör. Herkes karışınca iş acayipleşiverdi.*

acayipleşme *a. Ar. T.* yadırganacak bir duruma gelme, olağana aykırı bir değişme.

acayipleşmek *(nsz) Ar. T.* yadırganacak bir biçimde değişmek, başkalaşmak.

acayipleştirme *a. Ar. T.* olağanlığından çıkarıp yadırganacak bir duruma getirme.

acayipleştirmek *(nsz) Ar. T.* doğallığını bozup yadırganacak bir duruma getirmek. *ör. Bu olay işi acayipleştirdi.*

acayiplik *a. Ar. T.* doğala, olağana aykırılık. *ör. Çocukta bir acayiplik vardı.*

acele *a.* ve *s. Ar.* **1** hiç zaman geçirmeden davranma, ele alına zorunluğu. *eş.* **ivedi, ivedilik.** *ör. Bu kadar aceleyi anlayamadım.* **2** *be.* hiç vakit geçirmeksizin, hızla, hemen. *ör. Bu işi acele ele alın.* **acele acele** *ik.* büyük bir hızla, çabuk çabuk. *ör. Çocuklar acele acele geçtiler.* **acele etmek 1)** çabuk davranmak, ivedilenmek. **2)** sabırsızlık göstermek. *ör. Adam acele ediyor.* **acele ile menzil alınmaz** bir iş gereğince yapılmalıdır, yalnızca ivedi davranmakla istenilen sonuç elde edilmez. **acele işe şeytan karışır** bir işin düşüne taşına yapılması gerektiğini, böyle yapılmazsa istenen sonuca ulaşılamayacağını anlatır. **acele yürüyen yolda kalır** bir işi aceleyle yapan kimse yanlış yapmaktan kurtulamaz. **acelesi var** hiç vakti yok, bekleyemez. *ör. Adamın acelesi vardı, gitti.* **acelesi yok** (iş için) hemen yapılması gerekli değil, bekleyebilir. *ör. Acelesi yok, yarın gidin.* **aceleye gelmek** (iş) zaman yetersizliğinden gerektiği gibi olmamak. *ör. Aceleye geldi, yoksa böyle olmazdı.* **aceleye getirilmek** (bir şey) oldubitti hızıyla yapılmak. *ör. Aceleye getirildi, yoksa aldanmazdık.* **aceleye getirmek 1)** zaman yetersizliğinden yararlanarak birini aldatmak. *ör. Tezgâhtar aceleye getirip sokuşturuvermiş.* **2)** işe gereken zamanı vermeden yapmak, özen göstermemek. *ör. Doğramacı masayı aceleye getirdi.* **3** (birini) sıkıştırarak işin yeterince özenilmeden yapılmasına yol açmak.

aceleci *s. Ar. T.* çabuk davranma huyunda olan, çabuk sabırsızlanan (kimse), ivecen. *ör. O aceleci biridir.*

acelecilik *a. Ar. T.* aceleci olma özelliği ve durumu, ivecenlik.

aceleleşme *a. Ar. T.* aceleleşmek eylemi.

aceleleşmek *(nsz) Ar. T.* ivedi olarak yapılması, yerine egetirilmesi gereği doğmak. *ör. İş aceleleşti, çünkü zaman azaldı.*

aceleleştirme *a. Ar. T.* aceleleştirmek eylemi.

aceleleştirmek *(nsz) Ar. T.* bir işe çabukluk vermek, işi çabuklaştırmak.

Acem *ö. a. Ar. ha.* **1** İranlı. **2** İran. **3** İran'a özgü. **Acem halayı** Güney Anadolu'da oynanan bir halk oyunu. **Acem kılıcı gibi** (ya da **Acem kılıcı gibi iki yanı da kesmek**) hem birinden yana hem de ona karşı olabilmek; aralarında sorun bulunan iki yanı da idare etmek. *ör. Ona bakma sen, Acem kılıcı gibidir.* **Acem pilavı** içine safran ve zencefil katılarak yapılan etli pirinç pilavı.

acem *a. Ar. müz.* alaturka müzikte "mi" notasına yakın bir perde.

acemaşiran *b. a. Ar.* (... - .) *müz.* alaturka müzikte bir makam.

acemborusu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* yaz sonu, güze doğru kırmızı çiçekler açan sarmaşık bir süs bitkisi.

acembuselik *b. a. Ar. Far. T.* (..-..) *müz.* alaturka müzikte birleşik bir makam.

Acemce *ö. a. Ar. T.* (. .' .) *ha.* Farsça.

acemi *s. Ar.* **1** işe yeni girmiş, henüz bir şeyler öğrenmekte olan (kimse). *ör. Saz çalmada acemi ama sesi iyi.* **2** bir yerin, bir kentin yabancısı (kimse). *ör. İstanbul'un acemisiyim, zorluk çekiyorum.* **3** *tar.* Osmanlı döneminde, hareme yeni getirilmiş olan cariyelere verilen ad. **acemi ağası** *tar.* saraya yeni alınmış olan cariyelerin başı. **acemi çaylak** *tkz.* hiçbir deneyi olmayan (kimse). *ör. Bu iş acemi çaylaklara göre değil.* **acemi er** *ask.* askere yeni alınmış ve henüz eğitim dönemini bitirmemiş olan er. **acemi katır kapı önünde yük indirir** beceriksiz kimse işi gereğince yapamaz. **acemi ocağı** *tar.* Osmanlılarda kapıkulu eri yetiştirmek için kurulan bir tür okul. **acemi oğlanı** *tar.* Osmanlı döneminde yeniçeri yetiştirilmek üzere tutsaklardan ya da Hıristiyan halktan toplanan çocuk.

acemice *be. Ar. T.* acemiye yaraşır bir biçimde, acemininin yaptığı biçimde, beceriksizce. *ör. İşini acemice yaptığını görünce kızdım.*

acemileşebilme *a. Ar. T.* acemileşebilmek eylemi.

acemileşebilmek *(nsz) Ar. T.* acemileşmesi olanak içinde olmak ya da acemileşme olasılığı bulunmak.

acemileşiverme *a. Ar. T.* acemileşivermek eylemi.

acemileşivermek *(nsz) Ar. T.* acemi olmadığı halde acemi gibi bocalamak. *ör. İnsan iş değiştirirse acemileşiverir.*

acemileşme *a. Ar. T.* acemileşmek eylemi.
acemileşmek *(nsz) Ar. T.* deneyi, bilgi ve becerisi olduğu halde türlü etkiler nedeniyle bocalamak. *ör. Çocuk heyecandan acemileşti, topa iyi vuramıyor.*
acemilik *a. Ar. T.* **1** bir işte, bir uğraşta yeni olma durumu. *ör. Çocuk, acemiliği geçince, kendini gösterdi.* **2** beceriksizlik; çekingenlik, ürkeklik. **3** deneysizlik, toyluk. *ör. Herkesin bir acemilik dönemi vardır.* **acemilik çekmek** henüz alışamadığı, beceri kazanamadığı bir işte bocalamak. *ör. Öğretmenlikte başlarda çok acemilik çektim.* **acemilik etmek** deneyimsiz olmadığı halde dalgıya düşüp acemice davranmak. *ör. Çıkan fırsatı değerlendirmede acemilik etti.*
acemkürdi *b. a. Ar. Far.* (...-) *müz.* alaturka müzikte birleşik bir makam.
acemlalesi, -ni *b.a. Ar. Far. bitb.* yıllık ve çok yıllık türleri olan, turuncu ve sarı çiçekler açan, tohumla üretilen, tarlada da yetiştirilebilen bir süs bitkisi. *eş.* **güneştopu**.
acente *a. İt.* (..'.) **1** bir kuruluşun yaptığı işi o kuruluş dışında ve onun adına kazanç karşılığı yürüten daha küçük kuruluş. **2** böyle bir kuruluşun başında bulunan kimse. **3** gemi işleten ortaklık.
acentelik *a. İt. T.* **1** acentenin yaptığı iş. **2** acente.
acep *be. Ar.* ➻ **acaba**.
acı (I) *a.* **1** kimi maddelerin tat alma organımızda bıraktığı yakıcı duyum. *ör. Kimileri acıyı sever.* **2** *s.* tadı yakıcı olan, tatlı olmayan. *ör. Salataya acı biber doğramışlar.* **3** *s.* (renk) koyu. *ör. Ressam acı yeşili çok kullanmış.* **4** *s. mec.* çok keskin, yakıcı. *ör. Dışarda acı soğuk kol geziyordu.* **5** *s. mec.* üzüntü verici, dokunaklı. *ör. Yenilmek acı, ama oldu işte.* **6** *mec.* kırıcı, incitici, sert. *ör. Bu acı sözler gerekmezdi.* **7** *mec.* önlenemez doğal olayların yarattığı üzüntü. *ör. Depremin acısı dinmeden kış bastırdı.* **acı** (ya da **acılar**) **görmek** kötü günler yaşamış olmak. *ör. Halkımız, Kurtuluş Savaşı sırasında çok acı görmüştür.* **acı acı** *be.* **1)** dokunaklı bir biçimde. *ör. Kadın acı acı bakmıştı.* **2** keskin keskin, sert sert. *ör. Bir köpek acı acı havlıyordu.* **acı bal** ➻ **delibal**. **acı çekmek** uzun süre üzüntü içinde bulunmak. *ör. Adam bu yüzden acı çekti.* **acı fren** çok sert biçimde yapılan fren. **acı gelmek** (söz ya da davranış) üzüntü verici, dokunaklı, kırıcı bulunmak. *ör. Bu söz ona acı geldi sanırım, ağlıyor.* **acı kuvvet** sert, etkili güç. *ör. Topluluğu acı kuvvetle ancak dağıtabildiler.* **acı patlıcanı kırağı çalmaz** *(şaka)* zorluğa alışık olanı yeni kötü durumlar etkilemez. **acı reçete** *mec.* ekonomik sorunların aşılmasında çözüm olarak görülen ve belli bir süre herkesçe katlanılması gereken sıkıntı verici uygulama. **acı soğuk** eli yüzü üşüten sert soğuk. **acı söylemek** sözünü hiç sakınmadan gerçeği söylemek. **acı söz** söyleneni üzecek dokunaklı söz. **acı su** içinde bulunan mineraller nedeniyle tadı sert olan su. **acı tatlı** iyi kötü. *ör. Birlikte acı tatlı günler gördük.* **acı vermek** üzmek, tasalandırmak, acı duyumsatmak. **acısı çıkmak** (bir şeyin) olumsuz sonucu bir süre sonra görülmek. *ör. Dün yağmurda kalmıştım, acısı çıktı.* **acısı içine** (ya da **yüreğine**) **çökmek** (ya da **işlemek**) (bir şeyin) bir şey için çok derin bir üzüntü duymak. *ör. İşini yitirmenin acısı yüreğine çökmüştü.* **acısına dayanamamak (birinin)** (o kişinin) ölümü dolayısıyla dayanılmaz bir üzüntüye düşmek. *ör. Adam çocuğunun acısına dayanamadı, kendi de gitti.* **acısını almak 1)** bir işlemle acılığını yok etmek ya da azaltmak. *ör. Kadın doğradığı soğanı tuzla ovup acısını almaya çalıştı.* **2)** *mec.* üzüntüsünü azaltmak. *ör. Bir iki sözle adamın acısını almak ona düşerdi.* **acısını bağrına basmak** acı çekmek ama bunu belli etmemek. **acısını çekmek** yaptığı uygunsuz bir işin kötü sonucuna uğramak. **acısını çıkarmak 1)** acısını almak.[1] **2)** öcünü almak. **3)** uğradığı bir zararı ilerde eline geçirdiği fırsatla fazlasıyla karşılatmak. *ör. Öyle olsun, acısını çıkarırız.* **acısını görmek** bir yakınının ölümünü görmek.
acı (II) *a.* bir dış ya da iç etki nedeniyle vücudun bir yerinde oluşan keskin ağrı. *ör. Koluma bir acı saplandı.* **acı yitimi** *hek.* herhangi bir nedenle acıları duyumsamanın yok olması.
acıağaç *b. a. bitb.* sedefotugillerden, sıcak ülkelerde, özellikle Brezilya'da yetişen, odunu ve kabuğu kaynatılarak elde edilen suyu ishal açıcı ve böcek öldürücü ilaç gibi kullanılan bir küçük ağaç.
acıbadem *b. a. T. Far. bitb.* acımtırak, keskin kokulu bir meyvesi olan, gülgillerden bir ağaç.
acıbakla *b. a. T. Ar. bitb.* yahudibaklası da denilen, tohumları suda tatlılaştırılarak yenilen, idrar söktürücü, kan temizleyici olarak da yararlanılan, baklagillerden, çok yıllık otsu bir bitki.
acıbalık *b. a. hayb.* göllerde ve ırmaklarda yaşayan, ülkemizde İznik Gölü'nde bol bulunan, ortalama 10 cm. boyunda, sırtı esmer, yanları kirli beyaz, karnı gümüş renginde, vücudu elips biçiminde bir balık. *eş.* **gördek**.
acıca *be.* ve *s.* biraz acı.
acıceviz *b. a. bitb.* Kuzey Amerika'da yetişen bir ceviz türü.
acıcı *s. fels.* acıcılık öğretisi yandaşı.
acıcılık *a. fels.* acı çekilerek yararlı, verimli olunabileceğini ileri süren, çileci öğretilerin genel adı.
acıçiğdem *b. a. bitb.* zambakgillerden, şerit biçiminde yaprakları ve açık renkli çiçekleri olan, tohumları hekimlikte kullanılan, zehirli bir çiğdem türü. *eş.* **güzçiğdemi** .
acıdaş *s.* uğranılan bir yıkım dolayısıyla duyulan acıya ortak olan (kimseler). *ör. O, her zaman*

benim acıdaşımdır. **(biriyle) acıdaş olmak** acılarını, üzüntülerini, dertlerini paylaşmak.
acıdaşlık *a.* acıdaş olma durumu, dert ortaklığı.
acıelma *b. a. bitb.* kabakgillerden, Asya, Afrika ve Akdeniz'in sıcak bölgelerinde yetişen ya da yetiştirilen, parçalı yapraklı, sarı çiçekli, elma iriliğinde ve çok acı meyvesi olan, meyvesinden iç sürdürücü olarak yararlanılan bir bitki. *eş.* **acıhıyar, ebucehilkarpuzu, ithıyarı.**
acıhıyar *b. a.T. Far.* ➻ **acıelma.**
acıkabilme *a.* acıkabilmek eylemi.
acıkabilmek *(nsz)* acıkma olasılığı bulunmak ya da acıkmış olmak. *ör. İnsan az yerse acıkabilir.*
acıkara *b. a. ha.* sık, yuvarlak ve küçük taneli, tadı ekşi bir üzüm.
acıkavak *b. a. ha.* bir tür kavak, dağ kavağı.
acıkavruk *b. a. ha.* kırlarda yetişen ve yenilebilen bir ot.
acıkavun *b. a.* ➻ **eşekhıyarı.**
acıkılma *a.* acıkılmak eylemi.
acıkılmak *(özs)* açlık duyumsanmak. *ör. Bu kadar çabuk acıkılır mı?*
acıkıverme *a.* acıkıvermek eylemi.
acıkıvermek *(nsz)* çabucak acıkmak. *ör. Sıkı kahvaltı ettim ama bir saat sonra acıkıverdim.*
acıklı *s.* **1** içinde üzüntü, acı bulunan, acı verici, dokunaklı, çok üzücü. *ör. Bu acıklı durum uzun sürmesin.* **2** acı çeken, yıkıma, acıya uğramış (kimse). *ör. Adam acıklıdır, süre tanıyalım.*
acıkma *a.* acıkmak eylemi.
acıkmak *(nsz)* yemek yemek isteği oluşmak, açlık duyumsamak. **acıkacağım diye sıçmaya korkmak** çok pinti olmak.
acıktırma *a.* acıktırmak eylemi.
acıktırmak *(-i)* yemek yeme isteği duyumsatmak, açlık duyumsamasına yol açmak. *ör. Hafif yemek insanı çabuk acıktırır.*
acılanma *a.* acılanmak eylemi.
acılanmak *(nsz)* **1** (yiyecek, içecek) acı bir tat edinmek. *ör. Süt çok durursa acılanır.* **2** *mec.* acıya, üzüntüye düşmek. *ör. O herkesin acısıyla acılanırdı.* **3** acılaşmak.
acılaşabilme *a.* acılaşabilmek eylemi.
acılaşabilmek *(nsz)* kendisinde acılık oluşması olasılığı bulunmak. *ör. Tereyağı bir süre sonra acılaşabilirmiş.*
acılaşıverme *a.* acılaşıvermek eylemi.
acılaşıvermek *(nsz)* çok kısa bir zamanda acılaşmak.
acılaşma *a.* acılaşmak eylemi.
acılaşmak *(nsz)* **1** tadı acı bir duruma gelmek, tadı bozulmak, acılık edinmek. *ör. Süt acılaşmış, içilemez.* **2** *mec.* hüzün verici bir özelliğe bürünmek. *ör. Türkü'nün sözleri gibi türkücünün sesi de iyice acılaşmıştı.* **3** (konuşma) gittikçe kırıcı olmak, sertleşmek. *ör. Sözlerimiz acılaşmak üzereyken, konuşmayı erteledik.*
acılaştırabilme *a.* acılaştırabilmek eylemi.
acılaştırabilmek *(-i)* acılaşmasına yol açmak.
acılaştırılabilme *a.* acılaştırılabilmek eylemi.
acılaştırılabilmek *(nsz)* içine acı katılarak acılaşmasının sağlanması olanağı bulunmak.
acılaştırılma *a.* acılaştırılmak eylemi.
acılaştırılmak *(nsz)* içine acı katılarak tadı acılı bir duruma getirilmek.
acılaştırma *a.* acılaştırmak eylemi.
acılaştırmak *(-i)* içine acı katarak tadını acılı duruma getirmek.
acılı *s.* **1** içine acı katılmış olan, içinde acı bulunan (yiyecek, içecek vb.). *ör. Acılı çorba güzel olur.* **2** *mec.* acıya uğramış, acısı olan (kimse). *ör. Acılı insana yardım gerekir.*
acılık *a.* **1** acı bir tadı olma durumu. *ör. Şurupta bir acılık vardı.* **2** *mec.* insanın içine işleme durumu, hüzün vericilik. *ör. Sesinde bir acılık belirmişti.*
acılılık *a.* acılı olma durumu. *ör. Öykünün acılılığı onu üzmüştü.*
acıma *a.* acımak eylemi.
acımak (I) *(nsz)* tadı acı bir duruma gelmek, acılaşmak. *ör. Peynir acımış.*
acımak (II) *(nsz)* (bedenin bir yeri) sancımak, yanmak, ağrılı, acılı olmak. *ör. Vurduğun yer çok acıyor.*
acımak (III) *(-e)* **1** başkası için üzüntü duymak. *ör. Onun bu haline acıdık.* **2** yumuşak davranmak, kıyamamak. *ör. Sana acıdım, davadan vazgeçiyorum.* **3** elden çıkarmak, vermek istemediği bir şeyi elden çıkardığına üzülmek, yanmak. *ör. Doğrusu arabama acıdım, daha çok yeniydi.* **4** birini zavallı bulmak. *ör. Sana çok acıyorum.*
acımalık *a.* ➻ **sadaka.**
acımarul *b. a. T. Yun. bitb.* bileşikgiller ailesinden, dişli yaprakları olan, tadı acı, filizinden çıkan sütü yatıştırıcı, uyuşturucu olarak kullanılan, iki yıllık bir bitki.
acımasız *s.* yüreğinde hiç acıma bulunmayan. *ör. Acımasız kral hiç yumuşamamış.*
acımasızca *be.* yüreğinde hiç acıma bulunmayarak, hiç acımadan. *ör. Ona acımasızca saldırdılar.*
acımasızlaşabilme *a.* acımasızlaşabilmek eylemi.
acımasızlaşabilmek *(nsz)* acımasız olma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan kimi zaman acımasızlaşabiliyor.*
acımasızlaşma *a.* acımasızlaşmak eylemi.
acımasızlaşmak *(nsz)* acımasız biri durumuna gelmek, acımasız olmak.
acımasızlık *a.* acımasız olma durumu, katı yüreklilik. **acımasızlık etmek** acımasızca davranmak.
acımık *a. ha.* ➻ **belemir, delice, karamuk.**
acımsı *s.* tadı acıya yakın olan, az acısı bulunan. *ör. Salatalık biraz acımsıydı.*
acımtırak *s.* acımsı. *ör. Marul biraz acımtıraktı.*
acınacak *s.* (kendisine) acıma duyulacak. *ör. Acınacak birine benzemiyor.*

acınası *s.* ➻ **acınacak**.
acındırabilme *a.* acındırabilmek eylemi.
acındırabilmek *(-i, -e)* acındırma yeteneği bulunmak. *ör. Bizi kendine acındırabilmek için diller döküyordu.*
acındırılma *a.* acındırılmak eylemi.
acındırılmak *(-i, -e)* acınması sağlanmak.
acındırma *a.* acındırmak eylemi. *ör. Kendisine acındırmayı biliyordu.*
acındırmak *(-i, -e)* kendini zavallı göstererek başkalarının acımasını, üzülmesini sağlamak. *ör. Adam kendisine acındırmak için böyle yapıyor.*
acınılacak *s.* üzüntü duyulacak, acınacak.
acınılma *a.* acınılmak eylemi.
acınılmak *(-e)* başkalarının acımasına konu olmak. *ör. Ona ancak acınılır.*
acınış *a.* acınma biçimi. *ör.Onun böyle durmadan acınışı insana dokunuyor.*
acınma *a.* acınmak eylemi.
acınmak *(ösz, -e)* **1** acınılmak. *ör. Ona acınır.* **2** *(-e)* başkası adına üzülmek, yerinmek, yazıklanmak. *ör. Kadın, kedisi ölen çocuğa acınıyordu.*
acıot, -tu *b. a. ha.* sürgününün uçları koparılıp yumurta ya da peynirle kavrularak yenilen bir yaban otu.
acırak *s.* tadı az acı olan, biraz acı, acımtırak.
acırga *a. ha.* ➻ **yabanturpu**.
acısız *s.* **1** içinde acı bulunmayan, tadı acı olmayan. *ör. Adam acısız bir köfte istedi.* **2** yanma, ağrı sızı duyulmayan. *ör. Artık acısız ameliyatlar yapılabiliyor.* **3** *mec.* hiçbir üzüntüsü, sıkıntısı olmayan. *ör. Acısız insan acıyı anlamaz.*
acısızlık *a.* acısız olma durumu.
acısu *a. ha.* ➻ **madensuyu** .
acışma *a. ha.* acışmak eylemi.
acışmak *(-e) ha.* ➻ **acınmak**.
acıtabilme *a.* acıtabilmek eylemi.
acıtabilmek *(nsz)* acıtma gücü, olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İğne biraz acıtabilir ama acı hemen geçer.*
acıtılma *a.* acıtılmak eylemi.
acıtılmak *(nsz)* acıtmak eylemine uğratılmak.
acıtış *a.* acıtmak eylemi ya da biçimi.
acıtıverme *a.* acıtıvermek eylemi.
acıtıvermek *(-i)* ansızın ve geçici olarak acıtmak. *ör. İğne biraz acıtıverdi ama aldırmadım.*
acıtma *a.* acıtmak eylemi.
acıtmak *(-i)* **1** acılaştırmak, acılık vermek, tadını acı bir duruma getirmek. *ör. Biber salatayı acıtmış.* **2** yanma, ağrı, sızı gibi bir duyuma yol açmak. *ör. Vurduğun yumruk sırtımı acıttı.*
acıyabilme *a.* acıyabilmek eylemi.
acıyabilmek *(nsz)* acıma gücü, olanağı ya da olasılığı bulunmak.
acıyavşan *b. a. ha.* ➻ **yavşanotu**.
acıyıcı *s.* ve *a.* acıma duygusu olan, acıyan (kimse). *ör. Tanrı acıyıcıdır.*
acıyıcılık *a.* acıyıcı olma durumu.
acıyış *a.* acımak eylemi ya da biçimi.
acıyonca *b. a. bitb.* kızılkantarongillerden, bataklıklarda yetişen, kötü kokulu ve çok acı olan yaprakları hekimlikte kullanılan bir bitki.
acil *s. Ar.* (- .) hiç vakit geçirilmeksizin yapılması, yerine getirilmesi gerekcn. *eş.* **ivedi** . *ör. Çok acil durumlarda, kolu çeviriniz.* **acil servis** (hastanelerde) hiç vakit geçirilmeden bakılması gereken hastaların ilk sağaltımlarının yapıldığı bölüm.
acilen *be. Ar.* (-' . .) hiç gecikmeksizin, geciktirilmeden, ivedi olarak.
acitato *be. İt.* (. .-'.) *müz.* canlı ve coşkun bir biçimde.
aciz, -czi *a. Ar.* **1** güçsüzlük. *ör. Onun aczini görünce, yakasını bıraktılar.* **2** beceriksizlik. **3** *huk.* borcunu ödeyememe durumu. **acze düşmek 1** elinden bir şey gelmez olmak, çaresiz kalmak. **2** *huk.* borcunu ödeyemez durumda olmak.
âciz *s. Ar.* (- .) **1** hiç bir işe gücü yetmeyen, güçsüz (kişi, kurum). *ör. Devleti âciz mi sanıyorsun?* **2** beceriksiz. *ör. Âcizin biri o.* **âciz kalmak** çok çabalamasına karşın (o işi) yapamamak. *ör. Öğretmen onları susturmakta âciz kaldı.*
âcizleşleşebilme *a. Ar. T.* âcizleşebilmek eylemi.
âcizleşleşebilmek *(nsz) Ar. T.* âciz bir duruma düşmek ya da düşme olasılığı bulunmak. *ör. İnsan doğal yıkımlar karşısında âcizleşebilir.*
âcizleşme *a. Ar. T.* âcizleşmek eylemi.
âcizleşmek *(nsz) Ar. T.* âciz bir duruma gelmek.
âcizlik *a. Ar. T.* bir işi yapmaya gücü yetmeme durumu, güçsüzlük, beceriksizlik.
acun *a.* ➻ **evren, dünya**.
acunbilim *b. a.* ➻ **evrenbilim**.
acunsal *s.* ➻ **evrensel**.
acur (I) **1** *a. bitb.* kabakgillerden, kabuğu çizgili ve tüylü, açık yeşil renkte, genellikle turşusu yapılan, irice bir tür hıyar. **2** s. *arg.* geçimsiz, huysuz, kavgacı, yaygaracı (kimse).
acur (II) *a. ha.* ➻ **ajur**.
acuze *a. Ar.* (.-.) *hkr.* yaşlı, çirkin ve huysuz kadın.
acyo *a. İt.* (.' .) *tic.* **1** bir ticaret senedinin üzerinde yazılı miktar ile indirimden sonraki miktar arasındaki fark. **2** bir ticaret senedinin yenilenmesinden alınan komisyon.
acyocu *a.* ve *s. İt. T.* piyasada ya da borsada tahvil ve pay senetlerinin değerini düşürmek ya da yükseltmek için dolaplar çeviren ve bundan kazanç sağlayan (kimse).
acyoculuk *a. İt. T.* borsada fiyatları düşürmeye ya da yükseltmeye çalışarak bundan kazanç sağlama işi.
aç, -çı *s.* **1** yemek yemeye gereksinimi olan. *ör. Aç insan ne bulsa yer.* **2** *a.* yiyecek bulamayacak derecede yoksul kimse. *ör. İnsan açla-*

ra yardım etmeli. **3** *s. mec.* çok istekli. *ör. Okumaya öyle açlar ki kitap yetiştiremiyoruz.* **4** *be.* karnı doymamış olarak. *ör. İnsan aç yatarsa uyku tutmaz.* **5** açgözlü. *ör. Ne aç insan,ne versen almam demiyor.* **açа dokuz yorgan örtmüşler, yine uyuyamamış 1)** açlık insanı uyutmaz. **2)** bir gereksinim içinde bulunan kimse ancak o gereksinimi giderilince rahatlar. **açından kimse ölmemiş** ➻ **açından ölmüş yok. açından ölmek 1)** açlıktan ölmek. **2)** *mec.* çok acıkmak. **açından ölmüş yok** insan işsiz, parasız da kalsa, karnını doyuracak bir yol bulur. **aç aç ile yatınca arada dilenci doğar** karı koca yoksulsa doğacak çocuk da yoksul olur. **aç açık** yoksulluk içinde ve evsiz barksız. *ör. Böyle aç açık yaşamaya insan dayanamaz.* **aç açına** hiç bir şey yemeksizin. *ör. Çocuk aç açına okula gitti.* **aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez** aç kimse her şeyi yapabilir, çocuk da isteğinin hemen yerine getirilmesini ister, zamanı mı değil mi hiç düşünmez. **aç anansa da kaç** aç insan her şeyi göze alabilir, en yakının da olsa. **aç at yol almaz, aç it av almaz** yanınızda, işinizde çalıştırdıklarınızı yeterince doyurmazsanız onlardan verim elde edemezsiniz. **aç ayı oynamaz** *tkz.* çalışmasından, emeğinden kazanç sağladığınız hayvan ya da insanı doyurmalı, ona iyi bakmalısınız ki çalışmasını sürdürebilsin. **aç bırakmak** karnını doyurmasına engel olmak ya da yiyicek vermemek. **aç domuz darıdan çıkmaz** aç domuzun darı tarlasına musallat oluşu gibi, açın düşündüğü tek şey açlığını gidermektir, bunu yaparken kime, neye zarar verdiğine hiç aldırmaz. **aç doymam, tok acıkmam sanır** aç insan, önüne gelen yiyeceğin kendisine yetmeyeceğini sanır, oysa az sonra doyar; tok insansa acıkmayacağını düşünür, oysa doğal olarak acıkır; bunun gibi, yoksul insan kazandıkça daha çok kazanmaya uğraşır, varlıklı kimse ise, durumunun sürüp gideceğini sanır, oysa durumu bozulabilir. **aç doyurmak** yoksulları, açları beslemek, onlara yardım etmek. *ör. Bugün aç doyurmak kolay değil.* **aç elini kora sokar** aç insan, yiyeceğini sağlamak için her tehlikeyi göze alır. **aç esner, âşık gerinir** içinde bulundukları durumlara göre herkes ayrı bir davranış gösterir. **aç gezmektense tok ölmek yeğdir** yoksul bir yaşam sürmek ölmekten kötüdür. **aç ile dost olayım diyen peşin karnını doyursun** bir şeyi sağlaması olanaksız olan kimseye güvenerek bir iş yapılmaz. **aç ile eceli gelen söyleşir** açın karnını doyurabilmek için yapamayacağı hiçbir şey yoktur, adam bile öldürebilir. **aç kalmak 1)** karnını doyuramamak, bir sofradan yeterince doymadan kalkmak. *ör. Yemekler kapıştıdı, çokları aç kaldı.* **2)** varsılken yoksulluğa düşmek. *ör. Onca mal mülk gitti, aç kaldılar.* **aç karnına** hiçbir şey yemeden, mide henüz boşken. *ör. Doktor aç karnına gelmemi söyledi.* **aç köpek** (ya da **it**) **fırın deler** aç olan her şeyi yapmayı göze alır. **aç kurt arslana saldırır** açın gözü kararmış olur, karnını doyurabilmek için ölümü göze alır. **aç kurt gibi** çok büyük bir iştahla, aşırı bir istekle. *ör. Çocuk sofraya aç kurt gibi saldırdı.* **aç kurt yavrusunu yer** aç olan, karnını doyurabilmek için her türlü canavarlığı yapar. **aç ne yemez, tok ne demez** yoksul insan eline geçenin iyisine kötüsüne bakmaz, çekingen olur; oysa varlıklı kimse en güzel şeylerde bile bir kusur bulur, her şeyi hiç çekinmeden söyler. **aç susuz kalmak** çok yoksul bir duruma düşmek. *ör. Zavallılar onca çalışmaya karşın şimdi aç susuz kaldılar.* **aç tavuk kendini arpa ambarında sanır** kimileri, yoksun oldukları şeyler için gerçekleşemeyecek düşler kurar. **aç, yanından kaç** yoksul kimseyle herhangi bir ilişki kurma. **açın gözü ekmek teknesinde olur** insanın bütün çabası, yaşaması için önem taşıyan şeyi elde etmeye yöneliktir. **açın imanı olmaz** aç olan kimse, karnını doyurabilmek için her şeyi yapar. **açın karnı doyar, gözü doymaz** insan uzun zaman aç kalmışsa, bu durumunu unutamaz, bol yiyeceğe kavuştuğunda bile, içindeki aç kalmak korkusuyla, sofradan kalkmak istemez, gözü yiyeceklerde kalır. **açın koynunda ekmek durmaz** geliri kendisine yetmeyen kimse, eline geçeni hemen harcamak zorunda kalır, yarın için bir şey artırma olanağını bulamaz. **açın uykusu gelmez 1)** aç insan uyuyamaz. **2)** bir gereksinmesi olan kişi ancak onun giderilmesiyle rahata erer.

açabilme *a.* açabilmek eylemi.

açabilmek *(-i; nsz)* açmak elinde olmak, açmayı becermek, açma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

açacak *a.* **1** kutu ve benzeri şeyleri açmaya yarayan araç. **2** *ha.* anahtar. **3** *ha.* kalemtıraş.

açadurma *a.* açadurmak eylemi.

açadurmak *(-i; nsz)* açmayı ya da açmasını sürdürmek. *ör. Sen kapıyı açadur, ben sana yetişirim.*

açagörme *a.* açagörmek eylemi.

açagörmek *(-i; nsz) ha.* açadurmak ya da açmak.

açalya *a. Yun. bitb.* fundagillerden, kuzey yarımkürede yetişen, bol ve gösterişli, değişik renklerde çiçekleri olan, bahçelerde ve saksılarda yetiştirilen bir süs bitkisi. *eş.* **azelya** .

açan 1 *s.* açmak işini yapan. **2** *a. gövb.* oynak kemikler arasındaki açıları genişletme işlevi olan kasların genel adı.

açar *a.***1** *ha.* açacak, anahtar. **2** yemeklerden önce, iştah açmak için içilen alkollü içki. *eş.* **aperitif**.

aççelerando *be. İt.* (....' .) *müz.* bir parça çalınırken gittikçe hızlandırılması gerektiğini belirtir.

açelya *a.* ➻ **açalya**.

açgöz *s.* ➻ **açgözlü**.

açgözlü *s.* gerekenden çok mal mülk, yiyecek içecek elde etmek isteyen, bunlara doymak bilmeyen, gözü aç olan, gözü doymaz (kimse).
açgözlüce *be.* açgözlüye yaraşır bir biçimde, açgözlü gibi.
açgözlüleşebilme *a.* açgözlüleşebilmek eylemi.
açgözlüleşebilmek *(nsz)* gözü tok biriyken açgözlü biri olabilmek. *ör. İnsan değişir, cimrileşir, açgözlüleşebilir.*
açgözlüleşme *a.* açgözlüleşmek eeylemi.
açgözlüleşmek *(nsz)* açgözlü biri olmak.
açgözlülük *a.* açgözlüce davranış, açgözlü olma durumu. **açgözlülük etmek 1)** acgözlü gibi davranmak.**2)** çok beğendiği için biraz daha elde etmeye çalışmak.
açı *a.***1** *mat.* birbirini kesen iki yüzey ya da aynı noktadan çıkan iki yarım doğrunun oluşturduğu geometrik biçim; derece ile ölçülür. **2** *mec.* bakış, görüş, yön, anlayış biçimi. *ör. Bu iş, benim açımdan olanaksız.* **açı çekimi** *sin.* değişik ve alışılmamıı bir açıdan elde edilen görüntü.
açıcı *s.* açmak işini yapan, açan. *ör. Doktor iştah açıcı bir şurup yazdı.*
açık *s.* **1** kapalı durumda olmayan. *ör. Güneş, açık pencereden içeri doldu.* **2** hiçbir engeli bulunmayan, geçişe uygun. *ör. Kar yağmıştı ama yolların açık olduğu bildirildi.* **3** üzeri örtüsüz olan, çıplak. *ör. Kışın açık başla sokağa çıkılmaz. Yazın açık damlarda yatarlarmış.* **4** görevlisi olmayan, görevli atanabilecek durumda olan, boş (görev, iş). *ör. Bakanlık açık kadroları kullanacak.* **5** arada çok aralık bulunan, aralığı fazla. *ör. Koşucu, açığı çabuk kapatıp öne geçti.* **6** kapalı olmayan, çalışır, işler durumda olan. *ör. Pazarları açık postane bulmak zor.* **7** olduğu gibi ortada olan, gizli saklı yönü bulunmayan. *ör. Bizim işlerimiz açıktır.* **8** gerçek, ortada, belli, kesin, kuşkusuz. *ör. Onun bunu yaptığı açıktır.* **9** kendisiyle her türlü düşünce tartışılabilen, onları hoşgörüyle karşılayabilen (kimse). *ör. O bu tür düşüncelere açık biridir.* **10** koyu olmayan (renk). *ör. Ressam açık sarıları çok kullanmış.* **11** cinselliği örtüsüzce anlatan (kitap, resim). *ör. Roman oldukça açık bulundu.* **12** çetrefil olmayan, kolay anlaşılır. *ör. Dili çok açık ve güzeldi.* **13** *a.* Belli bir yerin biraz uzağı. *ör. Tarlalar hemen kentin açıklarında başlıyordu.* **14** *a.* denizin kıyıdan uzakça olan yeri. *ör. Gemiler açıkta demirlediler.* **15** *be.* doğru olarak. *ör. Her şeyi açık söylemekten korkmamalı.* **16** *a.* bir şeyden yeterince bulunmama durumu. *ör. Öğretmen açığı var.* **17** *a. mec.* suç, kusur. *ör. Adamın bir açığını yakalasaydı, tamamdı.* **18** *s.* aydınlık, bulutsuz. *ör. Bugün hava çok açık.* **19** gizli bir amacı olmayan, içten. *ör. Biz açık insanlarız, düşündüğümüzü açıkça söyleriz.* **20** girilmesi, gezilmesi herhangi bir koşula bağlı olmayan. *ör. Toplantı herkese açıktı.* **21** *be.* gizliliğe başvurmadan, açıkça. *ör. Her şeyi açık söyledik.* **22** *a. tic* gelirle gider arasındaki fark. *ör. Bütçedeki açığı nasıl kapatacağız?* **23)** *a. tic.* bir hesapta meydana gelen eksiklik ya da bir kasada bulunması gerekenden eksik para. *Kasa açığı bizi uğraştırdı.* **açığa alınmak** (ya da **açığa çıkarılmak**) (biri) işinden, görevinden alınmak. **açığa almak (birini)** görevinden almak. **açığa çıkarılmak (bir şey)** gizliyken bulunup ortaya konulmak. *ör. Olay açığa çıkarıldı.* **açığa çıkarmak (bir durumu)** gizli kalmış bir noksanlığı bulup ortaya koymak. *ör. Olayın kimi yönlerini iyice açığa çıkardı.* **açığa çıkarmak (birini)** görevden almak. **açığa çıkmak (bir durum)** anlaşılmak, belli olmak. *ör. İş açığa çıkınca, kavga bitti.* **açığa çıkmak (biri)** görevinden çıkarılmak. **açığa vurmak (bir durum)** belli olmak. **açığa vurmak (bir şeyi)** gizlediği bir şeyi herkese duyurmak, açıklamak. *ör. Sırrımızı açığa vurdu.* **açığı çıkmak** (birinin) görevi dolayısıyla elinde bulundurduğu paranın ya da malın eksik olduğu anlaşılmak. *ör. Veznedarın açığı çıkmış.* **açığını kapatmak (biri)** herhangi bir şeydeki eksikliğini tamamlamak. *ör. Okula geç başladıysa da kısa sürede açığını kapattı.* **açığını yakalamak (birinin)** bir zayıf noktasını ele geçirmek. *ör. Onun açığını yakaladım, onun için ne desem yapar.* **açık açık** *ik. be.* hiçbir şeyi saklamadan, açıkça. *ör. Onlarla açık açık konuşalım.* **açık ağız aç kalmaz 1)** istemesini bilen, bunu söylemekten bıkmayan insan aç kalmaz, ereğine ulaşır. **2)** bir kez dünyaya gelmiş olan kimse nasıl olsa geçinmeyi başarır. **açık alınla** alnı açık olarak, tertemiz. *ör. Bu işten açık alınla çıkacağız.* **açık artırma** bir malın satış bedelini artırmak amacıyla o malı alacak kimseler arasında fiyat artırmaya dayanan satış yöntemi. **açık bono** *tic.* para hanesi boş bırakılarak imzalanmış olan bono. **(birine) açık bono vermek** birine, bir işte istediği gibi davranma yetkisi vermek. *ör. Bu konuda ona açık bono vermişler.* **açık bölge** gümrük sınırları dışında bırakılmış, serbest bölge. **açık büfe** otel ve benzeri bir konaklama kuruluşunda ya da yemekli bir toplantıda, yiyecek ve içeceklerin seçilerek, istenildiği kadar alınmasına olanak veren yemek düzenlemesi. **açık celse** *huk.* ➻ **açık duruşma**. **açık ciro** *tic.* ve *huk.* bir bononun arkasına hiçbir şey yazmadan yalnızca imza edilerek yapılan ciro. **açık çek** *tic.* ödenmesi gereken para miktarı üzerine yazılmamış olan çek. **açık deniz 1)** bir ülkenin karasuları dışında kalan deniz kesimi. **2)** yakın karalarla çevrili olmayan deniz, engin. **açık devre** *fiz.* bir yalıtkanla kesilmiş elektrik devresi. **açık duruşma** *huk.* mahkemede herkese açık olarak yapılan duruşma. **açık düşme** *sp.* yağlı güreşte güreşçinin kıç üstü düşerek yenik sayılması. **açık eksiltme** satın alınacak

bir malın ya da yaptırılacak bir işin düşük fiyatla sağlanması için, işi yapacak ya da malı satacak kişiler arasında fiyat düşürme yarışına dayanan yöntem. **açık fikirli** yeniliklere açık olan (kimse). *ör. O hiç de açık fikirli sayılmaz.* **açık fikirlilik** kişinin yeniliklere açık olma özelliği. **açık** (ya da **açık saçık**) **giyinmek** (kadın için) giysileri toplumsal töreye, göreneğe, geleneğe uymayacak biçimde açık olmak. *ör. Şimdiki genç kızlar açık giyinmekten çekinmiyor.* **açık görüş** hükümlü ve tutukluların, bayram, yılbaşı gibi kimi özel günlerde, yakınlarıyla aralarında cam, tel vb. gibi herhangi bir engel olmaksızın, yüz yüze yapabildikleri görüşme. **açık hava 1)** bulutsuz, aydınlık, güneşli hava. **2)** ev dışı, park, bahçe gibi yer. **açık hava sineması** (ya da **tiyatrosu**) genellikle yazın çalışan, yanları kapalı, üstü açık sinema ya da tiyatro. **açık hece** *dilb.* ünlü ile biten hece; örneğin "arabasıyla" sözcüğünde bulunan *a, ra, ba, la* heceleri açık hecedir. **açık hesap** *tic.* aldıkça ve verdikçe kapanmayan, sürekli işleyen hesap. **açık imza** üzerini dolduracak kimseye güvenilerek boş kâğıda atılan imza. **açık kalp ameliyatı** *hek.* kan dolaşımı "yapay kalp" denilen aygıta devredildikten sonra yapılan kalp ameliyatı. **açık kapamak** bütçedeki gider fazlasını yeni gelir sağlayarak gidermek. **açık kapı bırakmak** üzerinde görüşülen sorunda son ve kesin sözü söylemeyerek, konunun yeniden ele alınabilmesine olanak tanımak. **açık kapı siyasası** iç ticaret ayrıcalıklarından yabancı ülke mallarının da yararlandırılmasına, yabancı mallarını ülkeye serbestçe sokmaya dayanan siyasa. **açık kent** savaş sırasında savunma yapmayacak, savaşa karışmayacak, içinde asker ve silah bulunmayan kent. **açık konuşmak** gerçeği hiç çekinmeden söylemek. *ör. Açık konuşmak gerekirse, ona bu yapılmamalıydı.* **açık kredi** *tic.* bir bankanın güvendiği müşterisine, herhangi bir güvence istemeksizin verdiği borç para. **açıklar livası** *(şaka)* işinden atılmış ya da ayrılmış (kimse). *ör. O şimdi açıklar livası galiba.* **açık liman 1)** *den.* eskiden Çin'de yabancı gemilerin serbestçe girdiği liman. **2)** *den.* bazı rüzgârların etkisine açık olan demir yeri. **3)** *tic.* ticaret mallarının gümrük resmi ödemeksizin serbestçe depo ve transitine olanak veren liman. **açık maaşı** görevinden el çektirilen bir devlet görevlisine yasa uyarınca belli bir süre ödenen aylık. **açık mektup 1)** zarfı yapıştırılmamış mektup. **2)** mektup biçiminde yazılan ve basında yayımlanan, genellikle bir polemik havası taşıyan yazı. *ör. Cumhuriyet'te yer alan açık mektup, ilginçti.* **(bir yer, birine) açık olmak** (o yerde o kimse) her zaman iyi karşılanmak. *ör.Kapımız size açıktır, yine bekleriz.* **açık ordugâh** *ask.* kırda kurulan ordugâh. **açık oturum** bir sorunun herkesin izleyebileceği biçimde, açık olarak tartışıldığı toplantı. **açık oy** bir sorunla ilgili olarak verenin düşüncesini belli eden ve açık olarak kullanılan oy. **açık oylama** açık oy yoluyla yapılan oylama. **açık önerme** *mant.* ve *mat.* içinde değişken bulunan ve bu değişkenin alacağı değerlerle yanlışlığı ya da doğruluğu kesinleşen önerme. **açık pazar** gümrük işlemleri olmayan, her ülke malının alınıp satılabildiği yer (kent, ülke). **açık poliçe** *tic.* sigorta bedelinin korkulan durum ortaya çıktıktan sonra kararlaştırılacak olmasına dayanan sigorta biçimi. **açık sayım** bir seçimde, gizli olarak verilen oyların açık bir biçimde, herkesin önünde sayılması işlemi. **açık senet** *tic.* ➻ **açık bono**. **açık söylemek** ➻ **açık konuşmak**. **açık şehir** ➻ **açık kent**. **açık taşıt** üstü kapalı olmayan araba, otomobil vb. taşıt. **açık teşekkür** görülen bir iyilik dolayısıyla birine basın yoluyla edilen teşekkür. **açık vermek 1)** gelir gideri karşılamamak. **2)** *mec.* gizlemek istediği bir şeyi farkında olmadan belli etmek. *ör. Açık vermek istemiyor.* **açık yaraya tuz basılmaz** taze bir acısı bulunan kimsenin üzüntüsü, ona dokunacak söz ve davranışlarla çoğaltılmamalıdır. **açık yol** *den.* dip engeli olmayan, yeterli derinlikte deniz yolu. **açık yürekle** *mec.* hiçbir şey gizlemeksizin, olduğu gibi söyleyerek, içtenlikle. *ör. Onun açık yürekle verdiği öğüdü tutmalıydık.* **(birini) açıkta bırakmak 1)** görev ya da iş vermemek. **2)** bir iyilikten, başkalarını yararlandırdığı halde onu yararlandırmamak. **açıkta kalmak 1)** kendisi için görev yapacak yer kalmamak. *ör. Atamalar yapıldı, o açıkta kaldı.* **2)** yatıp kalktığı yer elinden alınmak. *ör. Ev sahibi gelince, adamcağız açıkta kaldı.*

açıkağız *b. a. bitb.* turpgillerden bir bitki.

açıkağızlı *b. s.* ahmak, aptal, bön, budala. *ör. Bırak onu canım, açıkağızlının biridir.*

açıkağızlılık *b. a.* açıkağızlı olma durumu, ahmaklık, aptallık, bönlük, budalalık.

açıkça *be.* (. .' .) anlaşılmaz, gizli saklı bir yönü kalmaksızın, açık açık. *ör. Adam isteğini açıkça söyledi.*

açıkçası *be.* doğruyu söylemek gerekirse, doğrusu, apaçık olarak, açık olanı, işin açığı. *ör. Açıkçası, bu işi istemiyordum.*

açıkçı *s.* ve *a.***1** borsadaki fiyat dalgalanmalarından yararlanarak havadan para kazanan (kimse). **2** *ha.* başkasının sırtından geçinen.

açıkelli *b. s.* ➻ **eliaçık**.

açıkellilik *b. a.* ➻ **eliaçıklık**.

açıkgöz *b. s.* ortaya çıkan olanaktan kurnazca yararlanmasını bilen, uyanık davranarak çıkarını sağlayan (kimse). *ör. Ortalık açıkgöz dolu.* **açıkgözleri jandarma yazıyorlar** çok açıkgöz davranmaya kalkışanlara, "kandırmaya çalışıyorsun ama biz işin farkındayız" anlamında söylenir.

açıkgözleşme *a.* açıkgözleşmek eylemi.

açıkgözleşmek *(nsz)* uyanık biri olmaya başlamak, kurnazlaşmak.

açıkgözlük *b. a.* açıkgöz kimsenin davranışı, açıkgöz olma durumu.
açıkgözlülük *b. a.* ➻ **açıkgözlük**.
açıkkalpli *b. s. T. Ar.* ➻ **açıkyürekli**.
açıkkalplilik *b. a. T. Ar.* ➻ **açıkyüreklilik**.
açıklama *a.* açıklamak eylemi. **açıklama tümcesi** (ya da **cümlesi**) *dilb.* bir önceki tümceyle bağlantılı olan ve kimi bağlaçlarla başlayan, o tümcedeki duygu ve düşünceyi tamamlayan tümce. *ör. "Tanrı insana akıl vermiş, yani onu istençli bir varlık yapmış" tümcesindeki "yani" ile başlayan bölüm dilbilgisinde bir açıklama tümcesidir.* **açıklama yapılmak** açıklamak eylemine konu olmak. *ör. Bu konuda bir açıklama yapıldı.* **açıklama yapmak** bilgi verilmesi gereken bir konuda gerekenleri söylemek ya da yazmak. *ör. Bakan bu konuda bir açıklama yapacak.* **açıklamada bulunmak** ➻ **açıklama yapmak**.
açıklamak *(-i)* **1** aydınlatılması gereken bir konuyla ilgili bilgi vermek. *ör. Bunu size açıklamak isterim.* **2** bir konuda eksik bilgilenmeyi önlemek ereğiyle aydınlatıcı bilgiler vermek. *ör. Bakan, durumu açıklamak için basın toplantısı yapacak.* **3** bir yapıtı, bir sözü, bir yazıyı yorumlamak. *ör. Eleştirmen romanı açıklamak için uğraşıp durdu.* **4** bildiği ama sakladığı bir bilgiyi açığa vurmak. *ör. Gerçeği açıklarsak canı yanar.* **5** yanlış yoruma yol açan bir sözü, bir davranışı daha açık bir biçimde ek bilgiler vererek düzeltmek. *ör. İzin verilirse sözlerimi açıklamak isterim.* **6** bir sonucu duyurmak. *ör. Yargıç kararı açıklamak için duruşmaya ara verdi.*
açıklamalı *s.* kolayca anlaşılması, öğrenilmesi için birtakım açıklamalar yapılmış olan. *ör. Öğrenciler için açıklamalı klasik müzik dinletileri başlıyormuş.*
açıklanabilir *s.* açık, anlaşılır kılınabilir olan. *ör. Bunun açıklanabilir bir konu olduğunu sanmıyorum.*
açıklanabilirlik *a.* açıklanabilir olanın özelliği.
açıklanabilme *a.* açıklanabilmek eylemi.
açıklanabilmek *(nsz)* açıkça anlaşılır bir duruma getirilme olanağı bulunmak. *ör. Bu konu açıklanabilmek için bazı bilgiler ister.*
açıklanış *a.* açıklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kararın açıklanışı gecikti.*
açıklanma *a.* açıklanmak eylemi.
açıklanmak *(ösz)* açıklamak eylemine konu olmak. *ör. Zamlar bu sabah erkenden açıklanacak.*
açıklaşma *a.* açıklaşmak eylemi.
açıklaşmak *(ösz)* (renk için) koyuluğu açılmak. *ör. Mavi çok koyu idi, biraz beyaz kattım, açıklaştı.*
açıklaştırabilme *a.* açıklaştırabilmeek eylemi.
açıklaştırabilmek *(-i)* daha açık bir duruma getirme gücü, olanağı bulunmak. *ör. Koyulukları daha açıklaştırabilmek elimizdedir.*
açıklaştırılma *a.* açıklaştırılmak eylemi.
açıklaştırılmak *(ösz)* (renk) koyuluğu giderilip tonu açık hale getirilmek. *ör. Mavi biraz açıklaştırılınca iyi oldu.*
açıklaştırma *a.* açıklaştırmak eylemi.
açıklaştırmak *(ösz)* (renk için) koyuluğunu açmak. *ör. Yeşili biraz açıklaştırdım.*
açıklatabilme *a.* açıklatabilmek eylemi.
açıklatabilmek *(-i, -e)* zor kullanarak açıklanmasını ya da açıklamasını sağlamak.
açıklatma *a.* açıklamasını sağlama.
açıklatmak *(-i, -e)* açıklamasını sağlamak, açıklama eylemini başkasına yaptırmak. *ör. Ona durumu açıklatmak istedik.*
açıklayabilme *a.* açıklayabilmek eylemi.
açıklayabilmek *(-i)* **1** açıklamaya gücü ve yeteneği yeterli olmak. *ör. Olanları açıklayabilmek olanaksızdı.* **2** nedenlerini bulup ortaya koyarak bir yoruma ulaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
açıklayan *s.* açıklık getiren, açıklayıcı.
açıklayıcı *s.* **1** açıklama işini yapan. **2** bir soruna gerekli açıklığı getiren. *ör. Bu açıklayıcı bilgiler işime yaradı.* **3** *dilb.* kendinden önce gelen sözcüğü açıklayan, belirten sözcük ya da sözcükler öbeği; örneğin, "Atatürk, *ülkemizin kurtarıcısı ve devletimizin kurucusu*, hiç unutulmayacaktır." tümcesinde italik dizilmiş sözcükler açıklayıcıdır.
açıklayıcılık *a.* açıklayıcı olma durumu.
açıklayıverme *a.* açıklayıvermek eylemi.
açıklayıvermek *(-i)* birdenbire ya da kolayca açıklamak.
açıklayış *a.* açıklamak eylemi ya da biçimi.
açıklık *a.* **1** "açık" sözcüğünün türlü anlamlarını içerme özelliği, açık olma durumu. **2** boş ve geniş kır. *ör. Bir açıklığa gelince, oturup dinlendiler.* **3** gerçeği olduğu gibi yansıtma durumu. *ör. Cumhuriyet açıklık ister.* **4** *yaz.* sözle ya da yazıyla anlatılanın kolayca anlaşılır olma özelliği, anlaşılırlık. *ör. Bir yapıtta açıklık önemli bir niteliktir.* **5** (renk) koyu olmama. *ör. Renklerdeki açıklık koyuluk resimde önem taşır.* **6** *fiz.* fotoğraf makinesi,dürbün gibi araçların ışık deliğinin çapı. **açıklığa kavuşturmak (bir konuyu)** birtakım açıklamalar yaparak, ek bilgiler vererek, üzerinde görüşülmekte, tartışılmakta olan konunun herkesçe anlaşılmasını sağlamak.**(bir konuya) açıklık getirmek** aydınlatıcı ek bilgilerle bir konuyu ya da sorunu anlaşılır kılmak. *ör. Konuya açıklık getirmek için birkaç şey söyledi.* **(bir konuya) açıklık kazandırmak** ➻ **(bir konuya) açıklık getirmek** .
açıklı koyulu *ik. be.* ve *s.* **1** (renk için) açığı ve koyusu bir arada olarak. *ör. Denizi açıklı koyulu çizmek gerekirdi.* **2** yer yer açık renkle yer yer koyu rengten oluşan.
açıklıkla *be.* açık açık, açık bir biçimde, açık olarak.
açıklıkölçer *b. a. fiz.* bir mikroskopun açıklığını ölçmeye yarayan aygıt.

açıköğretim *b. a.* **1** ders konuları radyo, televizyon gibi araçlarla yayımlanan ya da posta aracılığıyla öğrencilere ulaştırılma yoluyla gerçekleştirilen öğretim yöntemi. **2** bu yöntemle iş gören öğretim kurumu. *ör. Bu yıl açıköğretim fakültesine çok sayıda öğrenci alınacak.*

açık saçık *ik. s.* toplumsal töreye, göreneğe, geleneğe uymayacak denli örtüsüz ve açık (giysi, düşünce, yapıt). *ör. Açık saçık fıkralar anlattı.* **açık saçık konuşmak** cinsel konularla ilgili sözler söylemek. *ör. Hanımların yanında açık saçık konuşmak olmaz.* **açık saçık yayın** toplumsal töreye aykırı olarak cinsel istek uyandıracak biçimdeki yayın. **açık saçıklık** açık saçık olma durumu.

açık seçik *ik. s.* yanılgıya yer vermeyecek denli açık, çok belirgin, apaçık. *eş.* **net**[1,2,4]. *ör. Durum açık seçik ortadaydı.* **açık seçiklik** açık seçik olma durumu, belirginlik.

açıksözlü *b. s.* gerçeği söylemekten çekinmeyen, her şeyi açık açık söyleyen (kimse).

açıksözlülük *b.a* açıksözlüye yaraşır tutum ve davranış, açık sözlü olma durumu.

açıkta *be.* **1** üstü kapalı olmayan yerde. *ör. O geceyi açıkta geçirdik.* **2** kıyıdan uzakta. *ör. Gemi açıkta demirledi.* **3** görevsiz, işsiz. *ör. O şimdi açıkta.* **açıkta bırakmak** ➻ **açık** . **açıkta kalmak** ➻ **açık** . **açıkta bir şey mi gördün**? hiçbir neden yokken gülenlere söylenir.

açıktan *be.* **1** hiç emek harcamadan, emeksizce. **2** bir yerin uzağından. *ör. Orası çamur, açıktan geçin.* **3** gizli olmayarak, açık açık, ulu orta. *ör. Adam işi açıktan yapıyor.* **açıktan açığa** hiç gizlemeden, açık olarak, açıkça. *ör. Adam açıktan açığa bizi tehdit etti.* **açıktan almak 1)** belli bir yere ya da başka bir taşıta, araca göre uzaktan geçmek. **2)** *arg.* uzak durmak, yanaşmamak; değmemek. *ör. Açıktan al, başımı belaya sokma!* **açıktan kazanmak** anapara ve emek koymadan bir şeyden kazanç elde etmek. *ör. Zam gelince stokçular açıktan kazandılar.* **açıktan satış** *tic.* ve *huk.* satıcının, elinde bulunmayan malı belirli bir süre içinde teslim edeceği güvencesiyle yaptığı satış işlemi. **açıktan vermek** bir emek ya da mal karşılığı olmaksızın birine para ödemek. *ör. Bunu sana açıktan veriyorum.*

açıktohumlular *ç. b. a. bitb.* tohumlu bitkilerin, tohumları kozalak pulları üzerinde açık olarak bulunan, hemen hepsi de ağaç halindeki bitkileri içine alan altbölümü; bu bitkilerin yaprakları genellikle kalıcı ve iğne biçimindedir ve birçok türleri reçinelidir.

açıkyürekli *b. s.* düşündüğünü hiçbir art niyet gütmeden, açıkça ve içtenlikle söyleyen, içi temiz (kimse).

açıkyüreklilik *b. a.* açıkyürekli tutum ve davranış, açıkyürekli olma durumu.

açılabilme *a.* açılabilmek eylemi.

açılabilmek *(nsz)* açılma gücü, olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O gün denize açılabilmek için bir sandal kiralamıştık.*

açılama *a. sin.* güç bir bölümün çekilmesi sırasında, işi güvenceye almak ereğiyle, bu bölümün düşünülebilecek bütün açılardan saptanması işi.

açılım *a.* **1** açılma. *ör. Ülkenin dışa açılımını olumlu buluyoruz.* **2** *gökb.* bir yıldızın gök eşleğine olan uzaklığı, yıldızın gök eşleğinden uzaklaşması. Bu uzaklaşmanın kuzeye doğru olanı artı, güneye doğru olanı da eksi imiyle gösterilir. Örneğin Güneş'in bir yıldaki açılımı -23 derece 27 dakikadan +23 derece 27 dakikaya değin değişir. **3** *mat.* **1)** bir öğeyi özellikleri daha iyi bilinen öğelerin bir toplamı olarak belirleme; bir ifadenin belli bir kurala göre açık biçimde yazılması; örneğin $(a+b)^2$ açılımı, $a^2+2ab+b^2$ olarak gösterilebilir. **2)** bu işlemle elde edilen toplam. **4** *yeni* bir kısaltmanın neyin kısaltması olduğunu belirtme işi; örneğin TMMOB'nin açılımı Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'dir.

açılış *a.* **1** açılma biçimi; açılma eylemi. *ör. Kapının açılışı oldukça sessizdi.* **2** yeni bir kuruluşun, yapının ya da yerin hizmete girmesi. *ör. Şeker fabrikasının açılışı dolayısıyla tören yapılacak.* **açılış** (ya da **açış**) **konuşması** bir toplantıda, toplantıyı başlatan ve genellikle toplantının düzenlenişiyle ilgili bilgiler veren konuşma. **açılış töreni** bir kuruluşun, bir yapının, bir yerin ilk kez işlemeye, çalışmaya başlaması nedeniyle düzenlenen toplantı. *ör. Okulun açılış töreni yapıldı.*

açılıverme *a.* açılıvermek eylemi.

açılıvermek *(nsz)* ansızın ve çabucak açılmak. *ör. Düğmeye basınca çanta açılıverdi.*

açılma *a.* **1** açılmak eylemi. **2** *sin.* bir sinema filminde, görüntülerin karanlıkta başlayıp gittikçe aydınlanarak belirmesine dayanan noktalama türü. **3** *bitb.* tohumların dağılması için meyve kabuğunun yarılması . *eş.* **çatlama**[2]. **4** *sp.* beden eğitimi yapmakta olan bir takımda, jimnastik alıştırmaları için sıraların dağınık düzene girmesi.

açılmak *(nsz)* **1** açmak işine konu olmak, başkasınca açmak eylemine uğratılmak. *ör. Arabanın kapısı açıldı.* **2** (kuruluşlar için) ilk kez hizmete girmek ya da aradan bir süre geçince yeniden işe başlamak. *ör. Üniversiteler yarın açılıyor.* **3** (renk için) koyuluğunu yitirip daha açık olmak, solmak. *ör. Güneşten perdenin mavileri açıldı.* **4** (hasta) biraz iyileşerek kendine gelmek. *ör. Çocuğun ateşi düşünce açıldı.* **5** *(-e)* (deniz taşıtı) kıyıdan uzaklaşmak, yola düşmek, açık denizde yolculuğa çıkmak, gitmek, uzaklaşmak. *ör. Gemiler sabahı erkenden Ege'ye açıldılar.* **6** işini, altından kalkabileceğinden geniş tutmak. *ör. Ticarette açılmak için dikkat gerekir.* **7** çekingenliği, sıkılganlığı, tutukluğu ortadan kalkmak. *ör. Çocuk sınıfa alışınca açıldı.* **8** (nesne için) herhangi bir yeri delinmek, yırtılmak

ya da sökülmek. *ör. Yeni ayakkabımın altı çabucak açıldı.* **9** (bir şey) bollaşmak, genişlemek. *ör. Pantolonu dardı, giyince açıldı.* **10** (hava) yağmurlu, bulutlu ya da sisliyken bunların ortadan kalkmasıyla aydınlık hale gelmek. *ör. Hava açılacağa benziyor.* **11** (duman, sis vb.) yoğunluğunu yitirmek, dağılmak ya da hafiflemek. *ör. Boğaziçi'ndeki sis biraz açıldı.* **12** gücü gereken düzeye ulaşmak. *ör. Sporcumuz yarışın sonlarında açıldı.* **13** çalışması istenen verime ulaşmak. *ör. Arabanın motoru açıldı, artık hız yapabiliriz.* **14** *(-e)* yardımcı olacağı umuduyla derdini, gizini, sorunlarını birine söylemek. *ör. Ona açılmak için fırsat olmadı.* **15** *(-e)* (yol, kapı, pencere) geçişe uygun bir hale gelmek, geçit vermek. *ör. Kar temizlenmiş, yollar açılmıştı. Evin kapısı sokağa açılıyordu.* **16** (yer, kadro) boşalmak. *ör. Açılan yere yeni işçi alınacakmış.* **17** harcamada olanakları aşmak, gereğinden çok harcamak. *ör. Bu ay biraz açıldık.* **18** *mec.* konunun dışına çıkmak, ayrıntıya girmek. *ör. Konuşmacı iyice açıldı, bakalım nasıl toparlayacak?* **19** kapalı, katlanmış, dürülü, örtük, sarılı, dolaşık durumda iken açık duruma gelmek. *ör. Kutu açılınca şekerler döküldü.* **20** (birbirine bitişik şeyler) aralarında bir açıklık oluşacak biçimde ayrılmak. *ör. Biraz açılın da adamı biz de görelim.* **21** serilmek, yayılmak, uzanmak. *ör. Ova önümüzde dümdüz açılıyordu.* **22** açık saçık giyinmek. *ör. Günümüzün kadınları açılmayı seviyor.* **23** *mec.* sıkıntısı, tasası, bunalımı geçmek. *ör. Sokağa çıkınca açıldım.* **açılan solar, ağlayan güler** hiçbir şey olduğu gibi kalmaz, değişir. **açılıp saçılmak** (kadınlar için) eskisine göre daha açık saçık giyinip cinselliğini öne çıkarmaya başlamak. *ör. Kırkından sonra açılıp saçılmaya başladı.* **açıl susam açıl** bin bir gece masallarının başkişisi Ali Baba'nın, Kırk Haramiler'in gömülerini sakladıkları mağaraya girmek için söylediği bir büyülü söz olan bu deyim, bir çıkmaz, bir güçlük karşısında alay yollu kullanılır.

açımlama *a.* açımlamak eylemi.

açımlamak *(-i)* bir konuyu ya da sorunu ele alıp bütün ayrıntılarıyla, en ince noktalarına değin gözden geçirip, irdeleyerek anlatmak. *ör. Yazar, bu tiple, küçük burjuva insanını açımlamak amacındadır.*

açımlanabilme *a.* açımlanabilmek eylemi.

açımlanabilmek *(nsz)* açımlanma olanağı bulunmak.

açımlanış *a.* açımlanmak eylemi ya da biçimi.

açımlanma *a.* açımlanmak eylemi.

açımlanmak *(nsz)* bir konu, bir sorun, en ince noktalarına değin gözden geçirilmek. *ör. Bu söz, öykünün açımlanmasında bize ipucu olabilir.*

açımlayıcı *s.* konuyu, sorunu didikleyerek, ayrıntılarına inerek anlatan (kimse, tutum). *ör. Eleştirmen açımlayıcı bir yöntemi benimsemiş.*

açımlayıcılık *a.* açımlayıcı olma durumu.

açımlayış *a.* açımlamak eylemi ya da biçimi.

açındırabilme *a.* açındırabilmek eyelemi.

açındırabilmek *(-i)* açındırma olanağı bulunmak. *ör. Dörtgeni açındırabilmek olanaklıdır.*

açındırılabilme *a.* açındırılabilmek eylemi.

açındırılabilmek *(nsz)* açındırılmaya uygun olmak. *ör. Dörtgen açındırılabilir.*

açındırılma *a.* açındırılmak eylemi.

açındırılmak *(nsz)* açındırmak eylemine konu olmak.

açındırış *a.* açındırmak eylemi ya da biçimi.

açındırma *a.* **1** gelişmesini sağlama, geliştirme. **2** *mat.* (bir cismin) yüzeyini açarak bir düzlem üzerine yayma.

açındırmak *(-i)* **1** gelişmesini sağlamak, geliştirmek. **2** *mat.* (bir cismin) yüzeyini açarak bir düzlem üzerine yaymak. *ör. Küreyi açındırmak olanaksızdır.*

açınım *a.* açınma. **1** açınma. **2** *mat.* bir cismin yüzeylerinin açılarak bir düzlem üzerine yayılması.

açınlama *a. fels. yeni* Tanrı'ca verilen esin, Tanrısal esin. *eş.* **vahiy.**

açınma *a.* açınmak eylemi.

açınmak *(nsz) yaşb.* (tohum, hastalık) gelişmek.

açınsama *a.* açınsamak eylemi.

açınsamak *(-i) coğr.* bir yerin coğrafi özelliklerini ortaya çıkarıp saptamak için o yerde araştırma ve inceleme yapmak. *ör. O bölgeyi açınsamak için bir kurul oluşturuldu.*

açıortay *b. a. mat.* bir açının köşesinden geçen ve kollara eşit uzaklıkta kalarak açıyı iki eşit açıya bölen yarıdoğru. **açıortay düzlemi** *mat.* kesişen iki düzleme eşit uzaklıkta bulunan noktaların oluşturduğu düzlem.

açıölçer *b. a* ➻ **iletki.**

açısal *s.* açı ile ilgili. **açısal bölge** *mat.* açı ile iç bölgesinin birleşiminden ortaya çıkan düzlem parçası. **açısal çap** *gökb.* Güneş, Ay gibi gökcisimlerinin iki doğruları arasındaki açı. **açısal hız** duran bir eksen çevresinde dönen bir cisimde, eksenden birim zaman uzaklığında bulunan noktaların hızı. **açısal ivme** duran bir eksen çevresinde dönen bir yarıdoğrunun ya da devinen bir noktanın hızındaki değişmeyi gösteren sayı; açısal hızın birim zamanda değişimini belirten nicelik. **açısal yol** *fiz.* devinen bir cismin birim zamanda gözlemciye göre aldığı yol.

açış *a.* **1** açmak biçimi ya da açmak eylemi. **2** bir kuruluşu çalışmaya başlatma. *ör. Toplantının açış konuşmasını başkan yapacakmış.* **açış konuşması** bir toplantıda, toplantıyı başlatan ve genellikle toplantının düzenlenişiyle ilgili bilgiler veren konuşma.

açıt, -tı *a. mim.* yapıda, kapı ve pencere olarak kullanılmak üzere duvarda bırakılan boşluk.

açıverme *a.* açıvermek eylemi.

açıvermek *(-i)* **1** ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede açmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Kapı çalınıyor, açıverir misin?*

açkı *a.* **1** *ha.* kilidi açan araç. *eş.* **anahtar** . **2** demircilikte delik büyütme işinde yararlanılan araç. **3** bir cismin yüzeyine sert bir araç ya da madde sürterek onu düzleştirip parlatma işi. *ör. Marangoz, açkıdan sonra masayı cilaladı.*
açkıcı *a.* ve *s.* açkı yapan (kimse).
açkıcılık *a.* açkıcının yaptığı iş.
açkılama *a.* açkılamak eylemi.
açkılamak *(-i)* açkı[3] ile düzleştirip parlatmak.
açkılanma *a.* açkılanmak eylemi.
açkılanmak *(nsz)* açkılamak eylemine konu olmak, düzleştirilip parlatılmak.
açkılatılma *a.* açkılatılmak eylemi.
açkılatılmak *(ösz)* düzleştirilip parlatılmak.
açkılatma *a.* açkılatmak eylemi.
açkılatmak *(-i)* düzleştirilip parlatılmasını sağlamak.
açkılı *s.* düzleştirilip parlatılmış olan.
açkısız *s.* açkılanmamış olan.
açlık *a.* **1** acıkma durumu. *ör. Bir elma ile açlığımı bastırdım.* **2** kıtlık; yoksulluk. *ör. Afrika'nın kimi ülkeleri açlık çekiyor.* **3** *mec.* bir şeye karşı duyulan aşırı istek. *ör. Çocukların okuma açlığı görülmeye değerdi.* **açlık çekmek** yoksulluk içinde bir yaşam sürmüş ya da sürüyor olmak. **açlık grevi** kendisine ya da başkalarına yapılan bir haksızlığa karşı bir kimsenin aç durarak ortaya koyduğu tepki. **açlıktan gözleri kararmak** pek çok acıkmış olmak. **açlıktan imanı gevremek** uzun süre bir şey yemediği için çok acıkmış olmak. *ör. Çocuğun açlıktan imanı gevremiş.* **açlıktan nefesi kokmak** hiçbir varlığı olmamak, yoksulluk içinde olmak. *ör. Hem açlıktan nefesi kokuyor hem de iş beğenmiyor.* **açlıktan ölmek** dayanılmayacak denli acıkmış olmak. *ör. Bu saate değin bir lokma yemedim, açlıktan ölüyorum.* **açlıktan ölmeyecek kadar** (yemek, içmek için) pek az bir şey (yemek), gereğinden az (yemek). *ör. Açlıktan ölmeyecek kadar yiyor ama sağlığı iyi.*
açma *a.* **1** açmak eylemi. **2** ağaç kesme ve kökleme yoluyla tarıma uygun duruma getirilen orman arazisi. *ör. Orman köylüsü açmayla tarla kazanıyor, ama orman elden gidiyor.* **3** kalınca, susamsız ve yağlı bir çeşit simit.
açmak, -ar *(-i)* **1** herhangi bir şeyi kapalı durumundan kurtarıp açık duruma getirmek. *ör. Zil çalınca kapıyı açmak üzere kalktı, kilidi açmak için anahtarı çevirdi.* **2** bağlanmış, sarılmış, katlanmış, dolaşmış, örtülmüş, iliklenmiş, düğümlenmiş, dürülmüş olan şeyleri bu durumdan kurtarmak. **3** engeli kaldırmak. *ör. Karayolunu açmak için araç yokmuş.* **4** çevresindeki öteberiyi temizlemek, kaldırmak. *ör. Caminin çevresini açtılar.* **5** tıkanmış bir şeyin tıkanıklığını gidermek. *ör. Sifonu açmak için çok uğraştı.* **6** yarmak (yara, çıban vb.). *ör. Doktor yarayı açıp temizledi.* **7** oymak. *ör. Ağaçta yara açmışlar.* **8** kazmak. *ör. Bahçede bir çukur açtık.* **9** bir işyeri, bir kuruluş oluşturup işler duruma getirmek. *ör. Dükkân açmak için para gerek.* **10** bir eylemi başlatmak. *ör. Bakan, Ege tütün piyasasını açmak için İzmir'e gitti.* **11** bir aygıtı, bir düzeneği işler, çalışır duruma getirmek. *ör. Televizyonu açtılar.* **12** (renk için) koyuluğunu hafifletmek. *ör. Sarıyı biraz açmak iyi olacak.* **13** (giysi, renk vb.) güzel göstermek, uymak, yakışmak. *ör. Uçuk pembe odayı daha açar.* **14** iç rahatlığı vermek. *ör. Açık hava insanı açar.* **15** *(-den)* söz etmek. *ör. Şiirden açmaya başlayınca, sözünü kestim.* **16** yapmak, düzenlemek. *ör. Boş kadrolar için sınav açtılar.* **17** özgülemek. *ör. Ona ayrı oda açmak isteriz ama yok.* **18** çıplak duruma getirmek. *ör. Bacaklarını açmak da ne oluyor?* **19** birbirinden uzaklaştırmak, ayırmak. *ör. Adam kollarını iki yana açmış, öyle duruyordu.* **20** (kalem vb.) düzeltip sivriltmek. *ör. Çocuk kalemini açmak için kalemtıraşı çıkardı.* **21** *mec.* utangaçlığını, sıkılganlığını ortadan kaldırmak. *ör. Arkadaşları onu açmak için çok uğraştı.* **2** *2 arg.* uzaklaşmak, gitmek, kaçmak (daha çok buyruk olarak kullanılır). *ör. Hadi aç bakalım da enseni görelim!* **23** *arg.* iyi gelmek, yaramak (daha çok olumsuz biçimi kullanılır). *ör. Burası bizi açmadı, başka yere gidelim.* **aç gözünü, açarlar gözünü** yaptığın her işte uyanıklığı elden bırakma, yoksa seni öyle durumlara düşürürler ki daha sonraları gözünü açmak zorunda kalırsın. **açma sırrını dostuna, açar dostuna** gizlerini kimseye söyleme, herkese yayılır. **açtı ağzını yumdu gözünü** çok öfkelenerek ağzına geleni söyledi.
açmaz *a.* **1** satranç oyununda şahı koruyan taşlardan birinin yerinden oynatılmasına olanak bulunmaması durumu. **2** damada karşı yanı güç duruma sokan oyun. **3** (tuluat tiyatrosunda) karşısındaki oyuncuya bir nükte ya da tekerleme söyleme fırsatını veren söz. **açmaza düşmek** *arg.* **1)** içinden çıkılması zor bir durumla karşılaşmak. **2)** bir hileye aldanmak. **açmaza düşürmek** (ya da **açmaza getirmek**) *arg.* birini, hile yaparak, aldatarak zor bir duruma sokmak, oyuna getirmek. **açmaz oynamak** *arg.* kumarda hile yapmak. **açmaz vermek** (tuluat tiyatrosunda) karşısındaki oyuncunun nükteli söz söylemesine olanak veren bir söz söylemek. **açmaz yapmak** *arg.* **1)** dalavere, oyunbazlık, hile yapmak. **2)** yanıtı kolayca verilemeyecek bir şey söylemek. **3)** başka sözlere yol açacak biçimde konuşmak.
açmazlık *a.* **1)** açmaz olma durumu. **2)** *mec.* ağzı pek, ağzı sıkı olma durumu.
açtırabilme *a.* açtırabilmek eylemi.
açtırabilmek *(nsz)* açmasını ya da açılmasını sağlamak. *ör. Kapıyı açtırabilmek için çilingir gerekiyordu.*
açtırılabilme *a.* açtırılabilmek eylemi.
açtırılabilmek *(nsz)* açılması sağlanmak. *ör. Armağan olarak adına bankada bir hesap açtırılabilir.*
açtırılma *a.* açtırılmak eylemi.

açtırılmak *(nsz)* açtırmak eylemi yaptırılmak. *ör. Adına bir hesap açtırılmıştı.*
açtırış *a.* açtırmak eylemi ya da biçimi.
açtırma *a.* açtırmak eylemi.
açtırmak *(-i, -e ; -i)* **1** açmak eylemini başkasına yaptırmak, açmasını sağlamak ya da açmasına yol açmak. *ör. Kilidi açtırmak için birini aradık, bulamadık.* **2** açmak zorunda bırakmak. **açtırma kutuyu, söyletme kötüyü** karşındakini kızdırırsan onun seninle ilgili olumsuz şeyleri açıklamasına, sana kötü sözler söylemesine yol açarsın.
ad (I) *a.* **1** bir kişiyi, bir hayvanı, bir bitkiyi, bir yeri, bir duygu ve düşünceyi vb. anımsamamıza, onları ötekilerden ayırmamıza yarayan sözcük. *eş.* **isim** . *ör. Ali, güvercin, kavak, Ankara, akıl, düş sözcükleri birer addır.* **2** *dilb.* canlı ve cansız bütün varlıkları, düşünce ve duyguları, durumları bildiren dil öğesi. *eş.* **isim** . **3** herkesçe işitilmiş, bilinmiş, tanınmış olma durumu. *eş.* **ün, şan, şöhret, nam** . *ör. Artık o bir ad olmuştur.* **ad almak 1)** kendisine öyle denilmek, ad verilmek. *eş.* **adını almak** . **2)** iyi olarak tanınmak, ün almak, ün kazanmak. **ad çekimi** *dilb.* adlara, iyelik bildiren eklerin getirilmesi; örneğin adların *el-im, el-in, eliniz vb.* biçiminde kullanılması. **addan türeme ad** *dilb.* ad kökünden yapım ekleriyle türetilen ad gövdesi: *söz-lük-çü-lük* gibi. **addan türeme eylem** *dilb.* ad kökünden yapım ekleriyle türetilen eylem gövdesi: *göz-lem-le-mek* gibi. **ad durumu** *dilb.* bir başka sözcükle ilgi kurmak üzere adın yalın olarak durumu ya da ek alarak girdiği biçim: *göz, göz-e, göz-de, göz-den, göz-ün* gibi. **ad gövdesi** *dilb.* ad ya da eylem gövdesinden yapım ekleriyle türetilerek ad olarak kullanılan gövde: *sözlükçülük, görme* gibi. **ad koymak** ➻ **ad vermek**[1] . **ad kökü** *dilb.* bir sözcüğün ad olan ve bölünemeyen anlamlı bölümü: *diş, baş, düş, ad* gibi. **ad soylu sözcük** *dilb.* ad, adıl, sıfat gibi sözcük türlerinden olup ad durumlarından birine girebilen ve ad gibi görev alabilen sözcük. **ad takmak 1)** adlandırmak, ad koymak, ad vermek. **2)** birine, özel adından ayrı olarak pek de hoşa gitmeyecek bir ad vermek. *ör. Çocuklar birbirine ad takmayı sever.* **ad tamlaması** *dilb.* iki ya da daha çok addan kurulmuş olan tamlama: *çocuğun çantası, okulun duvarının demiri* gibi. **ad tümcesi** (ya da **cümlesi**) *dilb.* yüklemi imek yardımcı eylemiyle kurulan tümce: *Ders şimdiye başlamıştır* gibi. **ad vermek 1)** adlandırmak, ad koymak. **2)** iyi ya da kötü bir işi kimin yaptığını açıklamak. *ör. Çocuk ad vermekten çekindi.* **ad yapmak** uğraştığı bir alanda önemli, ünlü biri durumuna gelmek, ünlenmek, tanınmak. *ör. Ali iyi bir ozan olarak ad yaptı.* **adı batası** (ya da **batasıca**) sevilmeyen, yok olması istenen bir şey için söylenen bir ilenme sözü. *ör. Adı batası şey, hâlâ bozukmuş.* **adı batmak** (sevilmeyen bir şey ya da biri için) adı hiç anılmaz olmak, unutulup gitmek. *ör. Herifin adı battı galiba, ortalıkta görünmüyor.* **adı belirsiz** kim olduğu, neci olduğu, ne olduğu bilinmeyen (kimse). *ör. Adı belirsizin biri, kendini ne sanıyor?* **adı bile okunmamak** adı hiç söz konusu olmamak, hiç önem verilmemek. *ör. Neden bilmem, artık adı bile okunmaz oldu.* **adı çıkmak 1)** kötü bir ün kazanmak. *ör. Kadının adı çıkmış bir kez, alan olmadı.* **2)** pek de hak etmediği halde iyi nitelikli bir ün kazanmak. *ör. O terzinin adı çıkmış, yoksa dikişi iyi değil.* **adı (bir şeye) çıkmak** öyle olmadığı halde öyleymiş gibi işlem görmek, öyle tanınmak. *ör. Adı deliye çıkmış ama o yalnızca kurnaz biri bence.* **adı çıkmış dokuza, inmez sekize** bir kimsenin adı bir kez iyi ya da kötü diye tanındıktan sonra, bu genel kanı kolay kolay değişmez. **adı duyulmak** herkesçe tanınır bir duruma gelmek. *ör. Ülkesinde adı duyulmuş bir yazar oldu.* **adı geçmek 1)** adı, herhangi bir durum dolayısıyla söz konusu olmak, adı anılmak. *ör. Ödül verilecekler arasında onun da adı geçti.* **2)** kazandığı bir nitelik nedeniyle adı bir yere yazılmak. *ör. Adı yazın tarihine geçti.* **adı gibi bilmek (bir şeyi)** çok iyi ve kesin bilmek. *ör. Onun borcunu ödemeyeceğini adım gibi biliyordum.* **adı kalmak** iyi nitelikleri dolayısıyla, ortadan çekildikten, ölüp gittikten sonra da adı anılmak. *ör. Hiç değilse adı kaldı, daha ne istersin.* **(bir işe) adı karışmak** kötü bir işte kendisinin de ilgisi bulunduğu söylenmek. *ör. Savcı, bu işe adı karışanları sorguya çekti.* **adı olmak** hak etmediği iyi bir nitelikle tanınmak. *ör. Orası sadece adı olan bir yer, gitmeyelim.* **adı üstünde** adı niteliğini belirtmekte. *ör. Aşevi, adı üstünde, yemek yenilen yer.* **adı var 1)** hak etmediği iyi bir nitelikle tanınmış. *ör. Orasının yalnızca adı var, yemekleri iyi değil.* **2)** yalnızca düşte var olan, yaşamayan. *ör. Anka yok ki, ancak adı var.* **adı verilmek** ad takılmak. *ör. Çocuğa Anı adı verildi.* **(birinin, bir şeyin) adına** o kişinin ya da o şeyin yerine, onun hesabına. *ör. Bunu arkadaşım adına söylüyorum.* **adına sunmak** üstüne verilen kimsenin adını yazarak, bir kitabı ya da yazıyı ona armağan etmek. **adını ağzına almamak** kırgınlık, dargınlık gibi bir nedenle bir kimseden hiç söz açmamak. *ör. Çok iyi dostuydu, şimdi adını ağzına almıyor.* **(birinin** ya da **bir şeyin) adını ağzına aptesle almak** (o kimse ya da şeyden) söz ederken saygılı olmak. *ör. Onun adını ağzına aptesle al, böyle konuşamazsın.* **adını almak** öyle denilmek, öyle çağırılmak, o ad takılmak, o ad verilmek. *ör. Bilgisayar adını alan bu aygıt, çok iş görmekteydi.* **adını anmak** bir kimsenin ya da bir şeyin adını söyleyerek ondan söz etmek. **adını (bile) anmamak** bir kimseyi ya da bir şeyi iyice unutmuş görünmek. *ör. Bu okulu çok istiyordu,*

şimdi adını anmıyor. **adını bağışla** (ya da **adınızı bağışlar mısınız?**) *ha.* "lütfen bana adınızı söyler misiniz?" yerine kullanılan bir saygı sözü. **adını ...e çıkarmak** öyle olmadığı halde kendini öyleymiş gibi göstermek, öyle tanıtmak. *ör.Adını deliye çıkarmaya çok çalıştı ama...* **(bir şeyin) adını koymak** (o şeyin) fiyatını kararlaştırmak, kaça olacağını saptamak. *ör. İşin adını koyalım da gerisi kolay.* **adını lekelemek** (ya da **kirletmek**) **1)** birinin adını kötüye çıkarmak. **2)** (biri) kendi adını kötüye çıkarmak. **(birinin) adını vermek 1)** (birinin) adını açıklamak, bildirmek. *ör. Onun adını vermek işime gelmez.* **2)** başvurduğu kimseye kimin tarafından gönderildiğini söylemek. *ör. Ona benim adımı ver, işin olur.* **adı sanı belirsiz 1)** ne olduğunu, nerede olduğunu bilen yok. **2)** kimin nesi olduğu bilinmeyen. **adıyla sanıyla** bilinen adı, niteliği ve ünüyle. *ör. Ona adıyla sanıyla Kurtdereli derlerdi.* **adlı adıyla** üstü kapalı olmaksızın, herkesin bildiği, gerçek adını kullanarak. *ör. Adlı adıyla söylenmeli, bokun biridir o.* **adlı sanlı** herkesçe tanınmış, ünlü.

adlar
Varlıklara verilişlerine gör adlar, ***özel ad*** ve ***tür adı*** olarak ikiye ayrılır. Bir tek varlığa verilmiş tanıtıcı sözcüğe ***özel ad***, aynı türden varlıkların hepsine verilmiş tanıtıcı sözcüğe de ***tür adı*** denir. Kişi ad ve soyadları; ulus, ülke, devlet, dil ve din adları; kurum, kuruluş, gazete, kitap vb. adları özel addır. Varlıkların oluşlarına göre de adlar ikiye ayrılır: Var oldukları duyu organlarımızdan biri ya da birkaçıyla saptanabilen varlıkların adları ***somut ad***, var oldukları düşüncede tasarlanan, özdek olmayan varlık adlarına da ***soyut ad*** denir. Adlar sayılarına göre de ***tekil ad*** ve ***çoğul ad*** olarak ikiye ayrılır. Türkçede bütün adlar tekildir; adlar, ad soylu sözcükler ***-ler (-lar)*** ekiyle çoğul ad durumuna getirilir. (Ayrıca ➻ **ad** ve ilgili öteki maddeler.)

ad, -ddi (II) *a. Ar.* **1** öyle kabul etme, sayma. **2** öyle kabul edilme, sayılma.

ada *a.* **1** deniz, göl ya da akarsuda bulunan, dört bir yanı su ile çevrili kara parçası. **2** çevresi yollarla ya da sokaklarla belirlenmiş arsa. **3** karayolunda ya da kent içi yollarda, trafik akışını düzenlemek ve trafik güvenliğini sağlamak ereğiyle yapılmış, yayaların geçme ve durmalarına, taşıtlardan inmelerine, taşıtlara binmelerine yarayan, koruyucu düzenekle belirlenmiş bölüm ya da alan.

adabalığı, -nı *b. a.* ➻ **amberbalığı** .

adabımuaşeret, -ti *b. a. Ar.* (- -. . - . .) ➻ **görgü**[1].

adacık *a.* küçük ada.

adacyo *be. İt.* (. -' .) *müz.* **1** ağır olarak, yavaş. **2** *a.* bu biçimde çalınması gereken müzik yapıtı.

adaçayı, -nı *b. a. bitb.* **1** doğada kendiliğinden yetişen, kimi türleri bahçede süs bitkisi olarak da yetiştirilebilen, ballıbabagillerden, çiçekleri çok değişik renk ve büyüklükte, tüylü ve beyazımtırak yapraklı, ıtırlı bir bitki. **2** bu bitkinin yapraklarının sıcak suda demlendirilmesiyle yapılan içecek.

adak *a.* **1** adamak eylemi. **2** bir kimsenin, Tanrısal, kutsal bir güce, bir isteğini gerçekleştirdiği, kendisini bir tehlikeden koruduğu zaman yerine getirmeye söz verdiği şey. *ör. Adağım var, onu yerine getireceğim.* **3** bu eylemle söz verilen şeyin kendisi. *ör. Bu koyun adaktır, oğlum askerden dönünce keseceğim.* **adak adamak** ➻ **adamak** .

adakarası, -nı *b. a. ha.* Avşa Adası'nda yetiştirilen, şarapçılıkta kullanılan, kara renkli bir üzüm.

adaklama *a.* adaklamak eylemi.

adaklamak *(nsz) ha.* (küçük çocuk) ilk kez, yeni yeni yürümeye başlamak. (Eski Türkçede *adak,* "ayak" anlamına geliyordu.)

adaklı *s.* **1** henüz yerine getirmemiş olduğu bir adağı olan. *ör. Yoksuldu ama adaklı olduğunu unutmadı, adağını yerine getirdi.* **2** *ha.* sözlü, nişanlı (kimse).

adaklık 1 *s.* adak olarak ayrılmış (hayvan). **2** *a.* türbe ve benzeri adak adamakta yararlanılan yer.

adale *a. Ar.* ➻ **kas** .

adalet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** hak ve hukuka uygunluk; hak ve hukuku gözetme ve yerine getirme; doğruluk. *eş.* **türe** . *ör. Onda adalet duygusu yoktur.* **2** adil olma durumu. *ör. Onun adaletine söz yoktur.* **3** devletin, kişilerin çatışan çıkarları arasında hakka uygun denge sağlaması. *ör. Ülkede adalet var, mahkemeye başvurun.* **4** hukuk ve yasaları uygulayan devlet örgütü. *eş.* **adliye** . **adalet bakanlığı 1)** bir ülkede adalet işleriyle görevli bakanlık. **2)** bu bakanlığın içinde bulunduğu yapı. **adalet dağıtmak** yargılamada adalete uygun davranmak, yasaları nesnel bir biçimde uygulamak. **Adalet Divanı** merkezi La Haye'de bulunan ve devletler arasındaki kimi hukuksal anlaşmazlıkları çözmekle görevli uluslararası yüksek mahkeme. **adalet kapısı** hak ve hukuk aramada başvurulan yer, mahkeme. **adalet sarayı** bütün mahkemeleri içinde toplayan büyük yapı. **adalete teslim etmek** sanığı, yargılanması için mahkemeye götürmek. **adalete teslim olmak** (sanık) kendisiyle ilgili gerekli işlemin yapılması isteğiyle, adalet işleriyle uğraşan örgüte gidip kendini teslim etmek. **(birinin) adaletine sığınmak** (o kimseden) adil davranmasını beklemek.

adaletli *s. Ar. T.* **1** hakka ve hukuka uygun (iş, karar). *ör. Mahkemeden adaletli bir karar bekliyoruz.* **2** hakka ve hukuka uygun davranan, adaleti gözeten (kimse). *eş.* **adil** . *ör. Onun adaletli biri olduğundan kuşkum yok.*

adaletlilik *a. Ar. T.* adalete uygun davranma işi.

adaletsiz *s. Ar. T.* **1** hakka ve hukuka aykırı düşen (iş, işlem, karar). **2** hakka ve hukuka aykırı davranan (kimse).
adaletsizlik *a. Ar. T.* hakka ve hukuka aykırı davranış, adaletsiz olma durumu. *ör. İşteki adaletsizlik çok açık.*
adalı *s.* ve *a.* adada yaşayan, ada halkından olan (kimse).
adali *s. Ar.* (. . -)*esk.* ➻ *yeni***kasıl (I)**.
adam *a. İbr.* **1** genel anlamda insan, insanoğlu. *ör. Adam böyle yapar mı?* **2** kimse, kişi. *ör. Oraya bir adam gönderildi.* **3** dişi olmayan insan, erkek. *ör. Arabada bir adamla iki çocuk vardı.* **4** iyi yetişmiş, değerli kimse. *ör. Bu ilçeden pek çok adam çıktı.* **5** birinin işinde, yanında, buyruğunda çalışan kimse. *ör. Ağa, adamını göndermiş.* **6** birini kayıran, koruyan kimse. *ör. Belediyede adamımız var, iş olur.* **7** insana yakışır tutum ve davranışı olan, güvenilir, iyi huylu kimse. *ör. Adammış ki sözünde durdu.* **8** (bir yerde) görevli kimse. *ör. Buranın adamı nerede?* **9** *ad.* kim olursa olsun herkes. *ör. Adam bunu önceden söyler.* **10** (ad tamlamalarında) iyi yetişmiş ve bir alanda derin bilgisi olan ya da bir ülküyü çok benimseyen kimse. *ör. O bir bilim adamı olarak, çok iyidir.* **11** *a. ha.* koca, eş. **adam adama gerek olur** insanlar her zaman birbirlerine gerekir, birbirlerinden yararlanarak iyi şeyler yapar. **adam adama savunma** *sp.* futbol, basketbol gibi takım oyunlarında, karşı takımdan bir oyuncunun hareketlerinden sorumlu olarak, onun rahat davranmasına, sayı yapmasına engel olma. **adam adama yük olmaz** insanları yüksünmenin iyi bir şey olmayacağını belirtmek için kullanılır. **adam adamı bir kere sınar** insan, bir kimseyi bir kez dener, iyi ya da kötü olduğuna karar verir. **adam adamdan korkmaz, hatır sayar** (ya da **utanır**) bir kimse başka bir imseye hak ettiği sert karşılığı vermiyorsa bu ondan korktuğunu göstermez, onun hatırını saydığını gösterir, yoksa kimse kimseden korkmaz. **adam ahbabından bellidir** insanın arkadaşlık ettiği kimseye göre değerlendirileceğini belirten bir söz. **(bir yer) adam almamak** çok kalabalık olmak. *ör. Sokak adam almıyordu.* **adam azmanı** doğal ölçülerin çok üstünde gelişmiş, çok iri, iriyarı kimse. **adam başı** (ya da **başına**) her bir kişiye. *ör. Öğretmen, elmaları, adam başına ikişer tane düşecek biçimde dağıttı.* **adam beğenmemek** herkesi değersiz görmek. **adam boyu** *be.* ve *s.* uzunluğu aşağı yukarı bir adamın boyu kadar olan. *ör. Kırda otlar, adam boyu çalılar arasında güzel bir gün geçirmiştik.* **(birini** ya da **bir şeyi) adam etmek 1)** yetiştirip, eğitip topluma yararlı bir duruma getirmek. *ör. Amcası onu adam etti, ama o bunu yadsıyor.* **2)** onarıp işe yarar bir duruma getirmek ya da çeki düzen vermek, bir düzene sokmak. *ör. Bu odayı adam etmek gerekiyor.* **adam evladı** iyi bir ailenin iyi yetiştirilmiş, görgülü, iyi eğitilmiş çocuğu; soylu. *ör. Adam evladıymış doğrusu.* **adam gibi 1)** insana yakışır bir biçimde. *ör. Adam gibi davransalar neyse...* **2)** işe yarar, iyi, iyice. *ör. Bu evde adam gibi bir makas yok mu?* **adam içine çıkmak** insanlar arasına karışmak, eşle dostla görüşmeye başlamak. *ör. Günlerdir adam içine çıkmamıştı.* **adam içine çıkamamak** yoksulluk, utangaçlık, suçluluk gibi nedenlerle insanlar arasına karışmaya yüzü olmamak. *ör. Adam içine çıkamamaktan çok korkuyor.* **adam içine karışmak** önemli, değerli kimselerle görüşür olmak, onlar arasına karışmak. *ör. Adam içine karıştığına göre bir şey olsa.* **adam** (ya da **adamın iyisi) iş başında belli olur** "bir kimsenin iyi bir kişi olup olmadığı, yüksek bir makama geçtiğinde çevresindekilere karşı davranışıyla ölçülür, eğer eskisi gibi davranıyorsa o kimse iyidir, değişmişse kötüdür" anlamında kullanılır. **adam kıtlığında** (ya da **yokluğunda**) herhangi bir iş için gereken yetenekli, işe yarar kimselerin bulunmadığı ya da az bulunduğu yerde ve zamanda. *ör. Şu adam kıtlığında bir işe yarar sandık.* **adam ol da yüreğimin yağını ye** "adam olana canım kurban olsun ama sen adam değilsin" anlamında söylenir. **adam olana bir söz yeter** anlayışlı kimse, söylenen bir tek sözle durumu kavrar, ona göre davranır. **adam olmak 1)** yetişip iyi bir duruma gelmek. *ör. Adam olmak için çok çalıştı.* **2)** (bir şey) düzelip işe yarar bir duruma gelmek. *ör. Yazı biraz adam oldu sanırım.* **adam sarrafı** insanların iyisini kötüsünü ayırt etmesini bilen kimse. **adam sen de!** (ya da **adam!**) bir işin önemsenmediğini anlatmak için kullanılır: Aldırma, ne önemi var! *ör. Adam sen de, olan oldu bir kez!* **adam sırasına geçmek** (ya da **girmek**) daha önce toplumda önemli bir yeri yokken artık değer ve önem verilir olmak. *ör. O da mı adam sırasına geçti?* **adam yerine koymamak** hiç değer, önem vermemek. **adam yerine koymak** değeri olmadığı halde değer ve önem vermek. *ör. Onu adam yerine koymak istemediler.* **adama benzemek** (ya da **dönmek**) kötü, işe yaramazken düzelip beğenilecek duruma gelmek. *ör. Badanadan sonra ev adama benzedi.* **adamdan saymak** ➻ **adam yerine koymak** . **(bir işin) adamı** (işi) ustalıkla yapan, o işte uzman (kimse). *ör. O bu işin adamıydı.* **adamın adı çıkacağına canı çıksın** insanın herhangi bir konuda adı çevresinde olumsuz bir kanı oluşursa onu silmek hiç de kolay olmaz. **adamına düşmek** (iş) iyi bir rastlantıyla uzmanı olan kimseye verilmiş olmak. *ör. Desenize iş adamına düştü.* **adamına göre 1)** kişiler arasında ayrım gözeterek. *ör. O adamına göre davranır.* **2)** her kişiye yeteneğine göre. *ör. Patron, adamına göre para verirmiş...* **adamına çatmak 1)** bir işi olumsuz tutumuyla etkileyenleri an-

latmak için kullanılır. *ör. Vay be, tam adamına çatmışız!* **2)** işin uzmanını, ustasını bulmuş olmak. *ör. İyi marangoz, iyi ki adamına çatmışız.* **adamını bulmak 1)** işin uzmanını, ustasını bulmak. *ör. Küçük bir onarım için bile adamını bulmak gerek, yoksa üzüntü olur insana.* **2)** yasal olsun olmasın, bir işi olumlu olarak, çabucak sonuçlandıracak kişiyi bulmak. *ör. Adamını bulursan olmayacak iş yoktur.*

adama *a.* adamak eylemi.

adamak *(-i, -e)* Tanrı'ya ya da kutsal bir güce, bir isteğin, bir dileğin yerine gelmesi durumunda, genellikle bir kurban kesmeye ya da benzeri bir hayırlı eylemde bulunmaya yönelik bir niyette bulunmak. *ör. Tanrılara kurban adamak eski topluluklarda gelenekti.* **ada bana, adayım sana** "insan, kendisi uğruna özveride bulunan kimseye aynı özveriyi gösterir" anlamında söylenir.**(kendini bir şeye) adamak** *mec.* kutsal ya da önemli saydığı bir şey uğruna kendini bütünüyle vermek. *ör. O kendini insan haklarına adamıştır.* **adamak kolay, ödemek güç** yalnızca bir şey yapmaya söz vermek yetmez, onu yerine getirmek gerekir, o da kolay olmayabilir, onun için insan yapabileceğine olur demelidir. **adamakla mal tükenmez** yapabileceğinden daha çok şeye söz verenler için alay yollu söylenir.

adamakıllı *be.* (. .' . . .) gerekli olandan çok, oldukça çok, oldukça, iyice. *ör. Hava adamakıllı soğudu.*

adamca *be.* **1** insana yakışır bir biçimde, insan gibi, insanca. *ör. Adamca davranmakla çok şey kazandık.* **2** kişi, insan sayısı olarak. *ör. İşe başlayacağız ama adamca eksiğimiz var.*

adamcağız *a.* kendisine sevgiyle karışık acıma duyulan adam. *ör. Adamcağız çok hasta.*

adamcasına *be.* ➻ **adamca**[1].

adamcık *a.* ve *s.* **1** küçümsenen, yerilen bir kimse için, aşağılama, küçültme sözü olarak kullanılır. *ör. Adamcık başımıza bela kesildi.* **2** adamcağız. *ör. Adamcık bütün gece öksürdü.*

adamcıl *s.* insandan ürküp kaçmayan, insana alışmış olan, insana sokulan (hayvan).

adamcıllık *a. İbr. T.* adamcıl olma özelliği.

adamım *ünl. arg.* "arkadaşım", "kardeşim", "dostum" gibi bir seslenme sözü.

adamkökü, -nü *b.a. bitb.* ➻ **adamotu**.

adamlık *a.* **1** insana yakışan tutum ve davranış, insan olma durumu. *ör. Bu yaptığın adamlığa uymaz.* **2** *ha.* düğün, bayram, konukluk gibi bir yere gidilirken giyilen giysi, yabanlık. *ör. Mustafa, adamlığını sırtına geçirip yola düştü.* **adamlık sende (bende) kalsın 1)** bu işi nasıl olsa yapmak zorunda kalacaksın, iyisi mi yap da onurunu korumuş ol. **2)** o sana kötülük yaptı ama sen gene de ona iyilik yap.

adamotu, -nu *b. a. bitb.* Akdeniz'in kıyı bölgelerinde yetişen, değişik türleri bulunan, büyük ve etli köklü, geniş yapraklı, türlü renkte çiçek açan, kötü kokulu, hekimlikte yararlanılan bir bitki. *eş.* **adamkökü, kankurutan**.

adamsendeci *b. s.* yaptığı işe gerekli özeni göstermeyen, tutum ve davranışı gevşek, umursamaz (kimse). *ör. Adamsendecilerle arkadaşlık etmeyin.*

adamsendecilik *b. a.* (. . .' . . .) adamsendeci olma durumu, umursamazlık.

adamsız *s.* **1** adamı olmayan, yardımcısız, çalışansız. *ör. İşini adamsız çevirmeye çalışıyor.* **2** *ha.* kocası, erkeği olmayan (kadın, ev). *ör. Köy yerinde adamsız kadının işi güçtür.*

adamsızlık *a.* adamsız olma durumu.

adanabilme *a.* adanabilmek eylemi.

adanabilmek *(nsz)* adanması olanaklı olmak ya da adanma olasılığı bulunmak. *ör. Eski dinlerde de kurban adanabilirdi.*

Adana kebabı *a.* kıyması bol acı kırmızıbiberle ve soğanla karılan, enli şişlere geçirilerek kömür ateşinde pişirilen şişköfte.

adanma *a.* adanmak eylemi.

adanmak *(nsz)* adak konusu olmak. *ör. Kimi hayvanlar kurban olarak adanmakta kusurludur.*

adaptasyon *a. Fr.* **1** *yaz.* ➻ **uyarlama** . **2** *hayb.* içine girdiği çevreye, iklime vb. uyma.

adapte *s. Fr.* ➻ **uyarlama** . **adapte etmek** ➻ **uyarlamak** . **adapte olmak** ➻ **uymak** .

adaptör *a. Fr.* ➻ **uyarlaç**.

adasoğanı, -nı *b. a. bitb.* Akdeniz ikliminde yetişen, çeşitli türleri olan, esmer renkte iri, acı ve zehirli soğanları bulunan, şerit halindeki yaprakları koyu yeşil, bahçede ve saksıda yetiştirilebilen, hekimlikte yararlanılan bir süs bitkisi.

adaş *a.* özdeş, aynı adı taşıyanlardan her biri. *ör. Onun adı da Orhan, adaşız.*

adaşlık *a.* adaş olma durumu.

adatavşanı, -nı *b. a. hayb.* tavşana çok benzeyen, evcil cinsleri de bulunan, 40 santim kadar uzunlukta, yılda birkaç kez doğuran ve her doğumda yedi sekiz yavru yapan, eti yenilebilen bir kemirici memeli.

adatepe *b. a. coğr.* genel olarak yeryüzünün tropikal bölgelerinde görülen, çevresindeki alçak yerler üzerinde dik yamaçlarla bir ada gibi yükselen, doğal aşınım nedeniyle oluşmuş tepe.

adatma *a.* adatmak eylemi.

adatmak *(-i, -e)* adamasını sağlamak, adamak eylemini yaptırmak.

adavet, -ti *a. Ar.* (. - .)*esk.* düşmanca davranış, düşmanlık.

aday *a.* **1** herhangi bir iş ya da görev için kendini öne süren ya da başkalarınca öne sürülen kimse. *ör. Partiler adaylarını seçti.* **2** bir oruna, bir aşamaya, bir unvana hak kazanabilmek için yetişme ya da hazırlık döneminde olan kimse. *ör. Hemşire adayları sınava girdi.* **aday adayı 1)** herhangi bir işi yapmak, bir görevi üstlenmek için adaylık aşamasını kazanmak ereğiyle başvuran kimse. **2)** genel seçimlerde partinin adayı olmak için, parti içinde yapılan önseçime aday olarak katılan kim-

se. *ör. Aday adayları partilere başvurmaya başladı.* **aday göstermek** (ya da **gösterilmek**) bir iş ya da bir görev için birini aday olarak ileri sürmek (ya da biri aday olarak ileri sürülmek). **aday olmak** bir işi yapmak, bir görevi üstlenmek üzere kendini ileri sürmek ya da bir seçime aday olarak katılmak. *ör. Aday olmak için yasaya göre son gün.* **aday yoklaması** genel seçime katılacak partili adayları saptamak üzere parti üyelerinin katılımıyla yapılan parti içi seçim, önseçim.

adayış *a.* adamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun kendini işine adayışı alkışa değer.*

adaylık *a.* aday olma durumu. **adaylığını koymak** ➻ **aday olmak**. **adaylık süresi** bir göreve atanma, bir mesleğe girme gibi durumlarda, adayın geçirmek zorunda olduğu yetişme ve denenme dönemi.

adbilim *b. a. dil.* özel alanlarla ilgili sözcüklerin kaynaklarını ve biçim özelliklerini ele alan, kişi ve yer adlarının kökenlerini, yayılmalarını, anlamlarını, kavram ilişkilerini, biçim ve anlatım özelliklerini inceleyen dilbilim dalı.

adbilimci *b. a.* adbilim alanında çalışan bilim adamı.

adbilimsel *b. s.* adbilimle ilgili.

adcı *fels.* **1** *s.* adcılık öğretisiyle ilgili olan. **2** adcılık öğretisine bağlı kimse. *ör. Adcılarla gerçekçiler hep çatışmıştır.*

adcılık *a. fels.* bireyin dışında bir gerçek olmadığını, genel kavramların ancak sözcük, ad olarak var olduğunu ileri süren bir ortaçağ öğretisi. *eş.* **nominalizm**.

adçekilme *a.* adçekilmek eylemi.

adçekilmek *(nsz)* adçekmek eylemi yapılmak.

adçekme *a.* adçekmek eylemi. *ör. Sıra adçekmeyle saptandı. eş.* **kura** .

adçekmek *(nsz)* iki ya da daha çok aday arasında bir sıralama, bir ayırma yapılacağı zaman her birinde bir tek ad yazılı kâğıtları bir araya getirip karıştırdıktan sonra içinden gelişigüzel birini çekerek istenileni saptamak.

adçektirme *a.* adçektirmek eylemi.

adçektirmek *(-e)* adçekmek eylemini yaptırmak.

addedilme *Ar. T. a.* addedilmek eylemi.

addedilmek *Ar. T. (nsz)* (öyle) kabul edilmek, (öyle) sayılmak.

addeğişimi *a. yaz.* benzetme ereği güdülmeden yapılan değişmece; örneğin "ocağın içindeki odunları yak" diyecek yerde "ocağı yak" demek gibi.

addetme *Ar. T. a.* addetmek eylemi.

addetmek *Ar. T. (-i)* (öyle) kabul etmek, (öyle) saymak.

addolunma *Ar. T. a.* ➻ **addedilme**.

addolunmak *Ar. T. (nsz)* ➻ **addedilmek**.

Âdem *ö. a. İbr.* (- .) **1** dinsel inançlara göre, yaratılan ilk insan ve ilk peygamberin adı. **2** adam, insan, insanoğlu. **Âdem Baba** *ha.* inanışa göre insanlığın atası olan Âdem peygamber.

âdembaba *b. a. İbr. T. arg.* **1** sokaklarda yatıp kalkan, hiçbir şeyi, hiçbir kimsesi olmayan, yoksul kişi. **2** kılıksız, yoksul turist, hippi. **3** yaşlı ve kılıksız afyonkeş. **4** (hapishanede) arayıp soranı bulunmayan, para pul, giyim kuşam yönündenen kötü durumda olan, en yoksul mahkûm.

âdemelması, -nı *b. a.* gırtlak çıkıntısı.

âdemoğlu, -nu *b. a.* insan adı verilen yaratıkların tümü. *eş.* **insanoğlu**.

âdemotu, -nu *b. a.* ➻ **adamotu**.

adenit *a. Yun. hek.* lenf düğümlerinde ortaya çıkan yangı.

adet *a. Ar.* **1** sayı. **2** *a.* ve *s.* sayılabilecek bir şeyin sayısı; herhangi bir sayıda olan (şey). *eş.* **tane**.

âdet, -ti *a. Ar.* (- .) **1** bir kimsenin yapmaya alıştığı, bir kural gibi uyduğu şey. *eş.* **alışkı** . **2** bir topluluk içinde öteden beri uyulan ve uygulanan kural. *eş.* **töre** . **3** (kadında) aybaşı. **âdet edinmek** (ya da **etmek**) bir şeyi yapmayı huy ve alışkanlık durumuna getirmek. **âdet görmek** (kadın) ayda bir kez dölyatağından kan gelmek. *eş.* **aybaşı olmak**. **âdet olmak 1)** öteden beri yapılır olmak, yapılagelmek. *ör. Bir kez âdet olmuş, vazgeçilmiyor.* **2)** bir şey, artık gelenek durumuna gelmek. *ör. Yılbaşı çamı bizde de nerdeyse âdet oldu.* **âdetten kesilmek** (kadın) çocuk doğurma yaşını geçtiği için artık aybaşı olmamak. **âdet yerini bulsun diye** yapılması gerektiği için değil, herkes öyle yapageldiği için. *ör. Akşamları az yiyorum, âdet yerini bulsun diye, yemesem daha iyi olur.*

adeta *be. Ar.* (-' . -) **1** alışılageldiği gibi, her zaman olduğu üzere, basbayağı, hemen hemen, bayağı, sanki, enikonu, neredeyse. *ör. Söylediklerine herkes adeta inandı.* **2** *sp.* (at) olağan yürüyüşle.

adetçe *be.* sayı olarak, sayı bakımından, sayıca.

adıl *a. dilb.* tümcede kişi, özlük, gösterme, soru, ilgi, iyelik ya da belirsizlik kavramları içeren, genellikle varlıkların ve adların yerini tutan ad soylu sözcük. *eş.* **zamir** . Örneğin *ben, sen, o, biz, siz, onlar, kendim, kendi, bu, şu, kim, ne, biri, birileri* vb. birer adıldır.

adım *a.* **1** yürümek için yapılan ayak atışlarının her biri. **2** (uzunluk ölçüsü olarak) bir ayak atışıyla alınan yol; bu uzunluk yaklaşık 75 santimetre kabul edilir. *ör. Odanın boyu beş adımdı.* **3** bir işe girişme. *ör. İlk adım önemlidir, arkası gelir.* **4** *sp.* ayakta temel duruştan, bir ayağın türlü yönlerde iki ayak boyu kadar ara ile yer değiştirmesi. **5** *mat.* bir gösterge ucunun eş olarak ayrılmış yaylardan biri boyunca aldığı yol. **6** (teknik) iki dişli arasındaki aralık. *ör. Vidayı iki adım daha sıkıştırmak gerekiyor.* **adım adım 1)** çok yavaş olarak, ağır ağır. *ör. Yol buzluydu, adım adım ilerleyebildik.* **2)** (bir yerin) her yanını, her yönünü, her yerini. *ör. Ankara'yı adım adım bilirim.* **3)** sürekli ve ısrarlı bir biçimde. *ör.*

Gazeteciler bakanı adım adım izliyor. **adım adım gezmek (bir yeri)** (o yerin) her yanını gezip görmek. **adım adım izlemek (birini)** nerelere gittiğini, neler yaptığını saptamak ereğiyle bir kimseyi yakından ve gizlece gözetlemek. **adım adım yer edeyim, gör sana neler edeyim** bir yere yavaş yavaş yerleşeyim, güçleneyim de sonra sana ne yapacağımı bilirim. **adım atmak 1)** yürümek için bir ayağını öne doğru uzatıp yere basmak. *ör. Adam birkaç adım attı, yığıldı.* **2)** *mec.* bir işi yapmaya girişmek. *ör. Bu işe adım attık, sonu gelecektir.* **3** *mec.* ilerlemek. *ör. Demokraside her gün yeni bir adım atmak için çalışmalıyız.* **adım atmamak (bir yere)** (o yere) kesinlikle gitmemek, uğramamak. *ör. Oraya bir daha adım atmam.* **adım attırmamak (bir yere)** birinin bir yere gelmesine, girmesine engel olmak. **adım başı** (ya da **başında**) çok sık, birbirine çok yakın yerlerde, pek sık olarak. *ör. O sokakta adım başı bir dilenci vardı.* **adım uydurmak** (ya da **uyduramamak**) başkalarına yetişmek, onların yaptıklarını yapabilmek (ya da yapamamak). *ör. Size adım uydurmak zordur. Bize adım uyduramıyorsunuz.* **adımını açmak** uzun adım atarak yürümek, hızlanmak. *ör. Biraz adımını aç da yetişelim ona.* **adımını attırmamak (bir yere)** (o yere) kesinlikle göndermemek, gitmesine engel olmak. **adımını denk atmak** bütün önlemleri alarak davranmak. *ör. Bu işte insan adımını denk atmalıdır.* **adımını geri almak** başladığı bir işten geri dönmek, bir tutumunda direnmemek. *ör. Zoru görünce adımını geri aldı.* **adımlarını** (ya da **adımını**) **sıklaştırmak** daha küçük ama çabuk adım atarak yürümek, hızlı yürümek. *ör. Yağmur başlayınca adımlarını sıklaştırdı.* **adımlarını açmak** ➻ **adımını açmak** . **adımlarını seyrekleştirmek** hızlı yürümekteyken yavaşlamak. *ör. Arkadan gelenleri görünce adımlarını seyrekleştirdi..*

adımlama *a.* adımlamak eylemi.

adımlamak *(-i)* **1** bir uzunluğu adımla ölçmek. *ör. Odanın boyunu adımladı, ancak altı adımdı.* **2** amaçsızca gezinmek, dolaşmak. *ör. Adam bahçeyi adımlayıp duruyordu.*

adımlayabilme *a.* adımlayabilmek eylemi.

adımlayabilmek *(-i)* adımlamak elinde olmak, adımlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnanmayan adımlayabilir, salon on adım.*

adımlayış *a.* adımlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Can sıkıntısıyla odayı adımlayışı uzun sürmüştü.*

adımlık *s.* **1** adım uzunluğunda olan. *ör. Aradaki üç adımlık boşluğu kapattı.* **2** bir yerin çok uzak olmadığını, oldukça yakın olduğunu belirtmekte kullanılır. *ör. Gölbaşı Ankara'ya üç beş adımlık bir yerde, göl kıyısındaydı.*

adımsayar *b. a. coğr. yeni* geçilen yerin uzunluğunu adım cinsinden belirleyebilmek için,yürüme sırasında ayağa takılan, adımları sayan araç.

adi *s. Ar.* (- -) **1** hiçbir özelliği, özgünlüğü olmayan, olağan, sıradan. **2** *mec.* bayağı, aşağılık, değersiz, niteliksiz, kötü. *ör. O, adi işler çevirmeyi sever.* **adi adım** adımda birliktelik gerektirmeyen ve topluca yapılan bir yürüyüş biçimi. *ör. Askerler adi adım, yola koyuldular.*

adil *s. Ar.* (- .) **1** haktan ve hukuktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren. *ör. Yargıç adil olursa, yargıya güven doğar.* **2** hakka ve hukuka uygun, haklı, doğru. *ör. Verilen karar adilse, alkışlanır.* **adil olmak** hakka ve hukuka uygun davranmak. **adil ücret** emeğin gerçek değeri olarak verilen ücret.

adilane *be. Ar. Far.* (- . - .) hakka ve hukuka uygun olarak, doğrulukla, hakça. *ör. Tutumunuzu adilane bulmadık.*

adileşebilme *a. Ar. T.* adileşebilmek eylemi.

adileşebilmek *(nsz) Ar. T.* bayağılaşmaya eğilimi olmak, aşağı düzeyde bir nitelik edinebilmek, sıradan bir duruma gelebilmek.

adileşiverme *a. Ar. T.* adileşivermek eyelemi.

adileşivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak çirkefleşmek. *ör. Onun gibileri, çıkarına dokunursanız adileşiverir.*

adileşme *a. Ar.T.* aşağılaşma, bayağılaşma, çirkefleşme, düşükleşme, sıradanlaşma.

adileşmek *(nsz) Ar. T.* aşağı düzeyde bir nitelik edinmek, sıradan bir duruma gelmek, bayağılaşmak, çirkefleşmek.

adilik *a. Ar. T.* adi olma durumu, niteliksiz aşağılık, bayağılık, çirkeflik, değersizlik, düşüklük.

adisyon *a. Fr.* (lokanta, gazino, otel gibi yerlerde) hesap pusulası ya da hesap.

adlandırabilme *a.* adlandırabilmek eylemi.

adlandırabilmek *(nsz)* adlandırmak elinde olmak, niteleyebilmek, tanımlayabilmek, ad verebilmek. *ör. Onunbu doğal davranışını kıskançlık olarak adlandırabilmek güçtür.*

adlandırılabilme *a.* adlandırılabilmek eylemi.

adlandırılabilmek *(nsz)* adlandırılma olanağına açık olmak, adlandırılma olasılığı bulunmak. *ör. O davranış bir tür "kaçış" olarak da adlandırılabilir.*

adlandırılış *a.* adlandırılmak eylemi ya da biçimi.

adlandırılma *a.* adlandırılmak eylemi. *ör. Onun böyle adlandırılması yanlış.*

adlandırılmak *(nsz)* başkalarınca kendisine ad verilmek, adlandırmak eylemi kendisine uygulanmak. *ör. Böyle adlandırılmak ona uygun düşer.*

adlandırım *a.* adlandırma.

adlandırış *a.* adlandırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun yaptığını böyle adlandırışımız yerindeydi.*

adlandırıverme *a.* adlandırıvermek eylemi.

adlandırıvermek *(-i)* çabucak adlandırmak.

adlandırma *a.* **1** ad koyma, ad verme. *ör. Adlandırma, tanımlamada önem taşır.* **2** niteliğini belirtme, niteleme. *ör. Onu böyle adlandırma, doğru mudur?*

adlandırmak *(-i)* **1** ad koymak, ad vermek. **2** ad koyarak belli etmek, belirtmek, nitelemek. *ör. Onu böyle adlandırmak gerekiyor.*
adlanma *a.* **1** ad sahibi olma, kendisine ad verilme, ad alma. **2** adlandırılma, nitelenme. *ör. İş, konusuna uygun olarak adlanmalıdır.*
adlanmak *(nsz)* **1** ad sahibi olmak, kendisine ad verilmek, ad almak. **2** adlandırılmak, nitelendirilmek, nitelenmek.
adlaşabilme *a.* adlaşabilmek eylemi.
adlaşabilmek *(nsz)* ad gibi kullanılma olanağı bulunmak, ada özgü nitelik edinmek. *ör. Türkçede sıfatlar adlaşabilir.*
adlaşma *a. dilb.* (sözcük) eylem ya da sıfat olmakla birlikte bir tümcede ad görevini üstlenme. *ör. Kimi sıfatların adlaşması, böyledir.*
adlaşmak *(nsz) dilb.* (sözcük) ad durumuna gelmek, ad görevini üstlenmek.
adlaştırma *a. dilb.* adlaştırmak eylemi.
adlaştırmak *(-i) dilb.* bir sözcüğe ad görevi yüklemek, onu ad gibi kullanmak.
adlı *s.* **1** adı ... olan, ... adında, adı olan. *ör. İki adlı kişiler çoktur.* **2** adı bulunan, adı bilinen, markası olan. *ör. Adlı ürünler daha tutuluyor.* **adlı adı ile** (ya da **adıyla**) ➻ **ad** . **adlı sanlı** ➻ **ad**.
adli *s. Ar.* (. -) adalet örgütüyle ve adalet işleriyle ilgili. **adli sicil** yurttaşların sabıkaları olup olmadığının anlaşılmasında yararlanılan kayıt yöntemi. **adli tabip** adli tıp alanında uzman olan ve adli tıpta görevli hekim. **adli tatil** *huk.* mahkemelerin, her yıl 20 Temmuz ile 5 Eylül arasında girdikleri dinlenme dönemi. **adli tıp 1)** hukuku ve adaleti ilgilendiren konular üzerinde çalışan hekimlik kolu. **2)** hukuk ve ceza mahkemelerinin gerçeği ortaya çıkarmasına yardım eden, adli hekimlik kurumu. **adli yıl** 5 Eylülde başlayıp 20 Temmuza değin süren, mahkemelerin bir yıl içinde çalıştığı dönem.
adliye *a. Ar.* **1** hukuk ve adalet işlerine bakmakla görevli devlet örgütü. **2** içinde mahkemelerin, savcılıkların, icra dairelerinin bulunduğu yapı.
adliyeci *a. Ar. T.* adliye örgütünde çalışan meslek görevlisi.
adrenalin *a. Fr.* hekimlikte, damarları açma, kanamayı kesme gibi amaçlarla yararlanılan, böbreküstü bezlerince oluşturulan etkili bir madde.
adres *a. Fr.* **1** bir kimsenin arandığı zaman bulunabileceği, genellikle oturduğu yer; bir kuruluşun bulunduğu, tanımlanabilecek yer. **2** bir gönderinin üzerine yazılan, alacak olanı ve bulunduğu yeri belirten yazı.
adsal *s.* ad ile ilgili, ad özelliğinde. *ör. Adlandırmanın işlevi adsal olmaktır.*
adsız *s.* **1** adı bulunmayan, adı konulmamış, adı olmayan. **2** yaptığı iş bilindiği halde kendisi bilinmeyen. *ör. Tarihi adsız yiğitler yapar.* **3** *tar.* eski Türk geleneğinde, henüz belli bir yiğitlik başarısı göstermemiş olduğu için kendisine ad verilmemiş olan ya da ailesinden ayrıldığı için artık onun adını taşımak hakkını yitirmiş olan delikanlı.
adsızlaşma *a.* adsızlaşmak eylemi.
adsızlaşmak *(nsz)* kişiliğini, niteliğini, kendisini başka şeylerden ayıran özelliğini yitirerek genelleşmek.
adsızlaştırılma *a.* adsızlaştırılmak eylemi.
adsızlaştırılmak *(nsz)* kendine özgülüğü ortadan kaldırılarak genelleştirilmek.
adsızlaştırma *a.* adsızlaştırmak eylemi.
adsızlaştırmak *(-i)* kişiliğini, niteliğini, kendine özgülüğünü yok ederek genelleştirmek.
adsızlık *a.* adı olmama durumu. *ör. İşçi sınıfın adsızlığı söz konusu değildir.*
adsızparmak *b. a.* elde ortaparmak ile serçeparmak arasında yer alan parmak. *eş.* **yüzükparmağı**.
aerobik *a. İng.* akciğerleri ve kalbi güçlendirmek, kandaki oksijeni artırmak ve dinçleşmek için yapılan yöntemli beden eğitimi.
aerodinamik *a. Fr.* **1** fizik biliminin hava içinde hareket eden cisimlerin devinimlerini ve bu devinimden ileri gelen olayları inceleyen dalı. **2** *s.* devinmekte olan bir cismin üzerinde havanın yaptığı etkiyle ilgili olan.
af, -ffı *a. Ar.* **1** bir suçu, bir kötü davranışı olmamış sayarak ceza vermekten vazgeçme ya da verilmiş olan cezayı kaldırma. *ör. Mahkûmlara af geliyor.* **2** özürlü görme ya da görülme. *ör. Bunu yapamayacağım, affımı dilerim.* **af dilemek** herhangi bir durumdan dolayı bağışlanmayı istemek. **affa uğramak** suçu, kabahatı vb. bağışlanmak. **affını dilemek** verilen ya da yapılması istenilen bir işi yapamayacağını incelikle bildirmek. **affınıza sığınarak** "beni bağışlayacağınıza güveniyorum" anlamında bir incelik sözü.
afacan *a.* ve *s.* ele avuca sığmaz, zeki ve yaramaz (çocuk).
afacanlaşma *a.* afacanlaşmak eylemi.
afacanlaşmak *(nsz)* ele avuca sığmaz bir kişilik edinmek, yaramaz duruma gelmek.
afacanlık *a.* ele avuca sığmazlık, yaramazlık.
afal afal *ik. be.* şaşkınlık içinde, şaşkın bir biçimde. *ör. Yüzüme afal afal baktı.*
afallama *a.* afallamak eylemi.
afallamak *(nsz)* şaşkınlaşıp sersemleşmek.
afallatma *a.* afallatmak eylemi.
afallatmak *(-i)* şaşkınlaştırıp sersemleştirmek.
afallayabilme *a.* afallayabilmek eylemi.
afallayabilmek *(nsz)* afallaması olanak içinde olmak ya da afallama olasılığı bulunmak.
afallayıverme *a.* afallayıvermek eylemi.
afallayıvermek *(nsz)* beklemediği bir durum karşısında şaşırıp kalmak. *ör. Karşısında beni görünce afallayıverdi.*
afazi *a. Yun.* ➻ **söz yitimi**.
aferin *ünl. Far.* (-' . .) beğenilen bir iş, bir davranış için kullanılan bir alkışlama sözü. **aferin almak** yaptığı bir iş, bir davranış dolayısıyla beğenilmek. *ör. Orhan okumadan aferin aldı.*

aferist, -ti *a. Fr.* çıkarı için her hileye başvuran, çıkarını bilen, çıkar düşkünü, çıkarcı (kimse).
aferizm *a. Fr.* çıkar düşkünlüğü, çıkarcılık.
afet, -ti *a. Ar.* (- .) **1** büyük zararlara yol açan, deprem, su baskını gibi doğa olayı. *ör. Afet bölgesine yardım gecikiyor.* **2** bir topluluğun, özellikle hayvanların büyük bir bölümünü yok eden hastalık. *ör. Sığır vebası afeti yayılıyor.* **3** *hek.* hastalıkların dokularda yaptığı bozukluk. **4** *mec.* çekici güzelliğiyle insanı şaşkına çeviren, çok güzel kadın. *ör. Bu dünyadan nice afet gelip geçmiştir.* **5** *mec.* yıkıma yol açan şey, çok kötü şey. *ör. Sindiremeyen için tanınmak da bir afettir.*
afetzede *b. s. Ar. Far.* (- . . .) deprem, su baskını, salgın hastalık gibi bir doğa olayına uğramış olan (kimse). *ör. Afetzedelere yardım edildi.*
affedilebilme *a. Ar. T.* affedilebilmek eylemi.
affedilebilmek *(nsz) Ar. T.* affa yaraşır görülmek, bağışlanabilmek. *ör. Kusurlar affedilebilirse de, önemli olan kusursuzluktur.*
affediliş *b. a. Ar. T.* affedilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Suçluların affedilişi suç işlemeyi çoğaltır.*
affedilme *a. Ar. T.* affedilmek eylemi.
affedilmek *(nsz) Ar. T.* bağışlanmak.
affediş *b. a. Ar. T.* affetmek eylemi ya da biçimi. *ör.Onun hakareti affedişi görülmemiştir.*
affediverme *a. Ar. T.* affedivermek eylemi.
affedivermek *(-i) Ar. T.* çabucak bağışlamak. *ör.Çocuğun suçunu affedivermek annelerin özelliğidir.*
affetme *a. Ar. T.* affetmek eylemi.
affetmek *(-i) Ar. T.* **1** suç, ceza ve benzeri bir şeyi bağışlamak. *ör. SSK prim borçlarını affediyor.* **2** özürlü sayarak üzerinde durmamak ya da hoş görmek. *ör. Katılmayanları affetmek gerekecek.* **affedersiniz 1)** özür dilemek için söylenir. *ör. Affedersiniz, saat kaç?* **2)** karşı çıkmak, beğenilmediğini belirtmek için söylenir. *ör. Affedersiniz, bu yapılacak şey mi?* **affetmişsiniz** bir yanılgıyı belirtmek, öyle olmadığını dile getirmek, karşı çıkmak için söylenir. *ör. Affetmişsiniz, o daha dün oldu.*
affetmemek *(-i) Ar. T.* **1** hoş görmemek, bağışlamamak.**2** karşısındakinin hatasından, zayıflığından doğan fırsatı kaçırmamak, ona acımadan bu fırsatı değerlendirmek. *ör. İyi bir oyuncu o, kaleciyle karşı karşıya kaldı mı hiç affetmez.*
affetmez *s. Ar. T.* **1** görmezlikten gelmez, hoş görmez. **2** *mec.* öldürücü. *ör. Kanser affetmez bir hastalıktır.*
affettirebilme *a. Ar. T.* affettirebilmek eylemi.
affettirebilmek *(-i) Ar. T.* bağışlanmasını sağlayabilmek. *ör. Kendimi affettirebilmek için çok çalışmalıymışım.*
affettiriş *b. a. Ar. T.* affettirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kendini affettirişi kolay olmamıştı.*
affettirme *a. Ar. T.* affettirmek eylemi.
affettirmek *(-i) Ar. T.* bağışlanmasını sağlamak.
affettuoso *be. İt.* (. . . -' .) *müz.* bir müzik yapıtının sevecen, duygulu ve yumuşak bir biçimde çalınacağını belirtir.
affeyleme *a. Ar. T.* affeylemek eylemi.
affeylemek *(-i) Ar. T.* ➻ **affetmek.**
affeyleyiş *b. a. Ar. T.* affeylemek eylemi ya da biçimi. *ör. Meclis'in adi suçları affeyleyişi hapishaneleri boşalttı.*
affolma *a. Ar. T.* affolmak eylemi.
affolmak *(nsz) Ar. T* ➻ **affolunmak.**
affolununabilme *a. Ar. T.* affolunabilmek eylemi.
affolunabilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **affedilebilmek.**
affolunma *a. Ar. T.* affolunmak eylemi.
affolunmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **affedilmek.**
Afgan *ö. a.* **1** Afganistan halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse, Afganistanlı, Afganlı. **2** *s.* Afgan ülkesine ya da halkına özgü olan. *ör. Afgan yemekleri yapan bir lokanta var mı?*
Afganistanlı *ö. a.* ➻ **Afgan**[1].
Afganlı *ö. a.* ➻ **Afgan**[1].
afi *a. arg.* **1** kabadayıca, külhanbeyce davranış. **2** caka, çalım, gösteriş. *ör. Şunun afisine bakın!* **afi atmak** (ya da **kesmek** ya da **satmak** ya da **yapmak**) kabadayıca davranışlarda bulunmak, külhanbeyce davranmak, gösteriş yapmak, üstünlük taslamak, fiyaka satmak, böbürlenmek vb.
afili *s. arg.* **1** gösterişli, hoş, çalımlı. *ör. Topa afili bir tekme savurdu.* **2** kabadayılara, külhanbeylere yakışır bir biçimde. *ör. Kemal, afili bir tavırla bıyığını çekiştiriyordu.*
afiş *a. Fr.* **1** bir şeyi tanıtmak, herkese duyurabilmek için hazırlanmış, kalabalıkların görebileceği yerlere asılmış, genellikle resimli duvar duyurusu. *eş.* **ası**[2]. **2** *arg.* yalan, düzen, dalavere, hile. **afiş olmak** *arg.* birinin, gizli bir işi, kötü bir yönü ortaya çıkmak. *ör. Yapma bunu, afiş olmak istemem.* **afişte kalmak** *tiy.* (oyun) izleyicinin ilgisini çekerek uzun süre oynanmak. *ör. Oyunumuz nerdeyse bir yıl afişte kalmıştı.*
afişe *s. Fr.* duyulmuş ya da duyurulmuş, açıklanmış, açığa çıkmış. **afişe etmek** açığa vurmak, duyurmak. **afişe olmak** (biri) gizli kalan, genellikle olumsuz bir yönü açığa çıkmak.
afiyet, -ti *a. Ar.* (- . .) sağlıklı olma durumu, esenlik. **afiyet bulmak** sağlığına kavuşmak, sağlığı düzelmek, iyileşmek. **afiyet ile** ➻ **afiyetle. afiyet olsun** bir şey yiyip içmekte olanlara söylenen bir iyi dilek sözü. **afiyet üzere olmak** sağlık esenlik içinde bir yaşam sürüyor olmak.
afiyetle *be.* ağız tadıyla, keyifle. *ör. Getirilen yemeği afiyetle yediler.*
afoni *a. Yun.* ➻ **ses yitimi.**
aforizm *a. Fr.* ➻ **aforizma.**
aforizma *a. İt.* **1** ➻ **özdeyiş. 2** özlü, çarpıcı, aykırı söz.

aforoz *a. Yun.* Hıristiyanlıkta kilisece verilen, din kardeşleri arasından ve kiliseden kovma cezası. **aforoz etmek 1)** (Hıristiyanlıkta) din kardeşliğinden ve kiliseden çıkarmak. **2)** *mec.* biriyle, darılıp görüşmeyi kesmek. *ör. Çocuğu aforoz etmek doğru muydu?*
aforozlama *a. Yun. T.* aforozlamak eylemi.
aforozlamak *(-i) Yun. T.* ➻ **aforoz etmek**.
aforozlanma *a. Yun. T.* aforozlanmak eylemi.
aforozlanmak *(nsz) Yun. T.* **1)** (Hıristiyanlıkta) din kardeşliğinden ve kiliseden çıkarılmak. **2)** *mec.* toplulukça kendisine küsülüp görüşme kesilmek.
aforozlu *s. Yun. T.* aforoza uğramış, uzaklaştırılmış, kovulmuş.
afra tafra *ik.* çalım, gösteriş, fiyaka. **afra tafra ile** *be.* çalımla, gösterişle, fiyakayla. **afralı tafralı** *ik. s.* çok çalımlı, gösterişli.
afrikaçekirgesi, -ni *b. a. hayb.* Kuzey Afrika'da görülen, değişik boyda ve değişik renkte bir çekirge.
afrikadomuzu, -nu *b. a. hayb.* Afrika anakarasında yaşayan, çiftparmaklılar familyasından, kalın derili ve yabandomuzuna benzeyen bir hayvan.
afrikamenekşesi, -ni *b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, yaprakları tüylü, mor, pembe, beyaz çiçekleri olan, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, çok yıllık otsu bir bitki.
Afrikalı *ö. a.* **1** Afrika anakarasında yaşayan kimse. **2** *s.* bu anakaraya özgü olan, bu anakarayla ilgili.
afsun *a. Far.* ➻ **büyü**.
afsuncu *a. Far. T.* ➻ **büyücü, üfürükçü**.
afsunlamak *(-i) Far. T.* ➻ **büyülemek**.
afsunlanmak *(nsz) Far. T.* ➻ **büyülenmek**.
afsunlu *s. Far. T.* ➻ **büyülü**[2].
Afşar *ö. a.* Oğuz Türkleri soyundan olup bugün İran'ın kuzeyinde, Anadolu'nun daha çok güney yörelerinde, Afganistan'ın kimi yerlerinde yaşayan halk. *eş.* **Avşar**.
aftos *a. Yun. arg.* **1** sevgili. *ör. Delikanlı aftosuna el salladı.* **2** kapatma, metres, oynaş. *ör. Adam aftosunu taktı koluna, bize nispet yapıyordu.* **3** nikâhsız koca. *ör. Kadını aftosu şişlemiş.* **aftos piyos** *arg.* işe yaramaz, değersiz.
afur tafur *ik. be.* yüksek perdeden konuşarak, abartılı bir biçimde. *ör. Onun afur tafuruna kimse pabuç bırakmaz.* **afur tafur etmek** yüksek perdeden konuşmak, atıp tutmak. **afur tafurlu** *ik. s.* yüksek perdeden atıp tutan, kabadayılık taslayan. *ör. Böyle bir bilinçlenme, afur tafurlu beylerin egemenliğine son verir.*
afyon *a. Yun.* olgunlaşmamış haşhaş kapsüllerinin özel bir bıçakla çizilmesi sonucu sızan süte benzer sıvının güneşte katılaşıp esmerleşerek oluşturduğu ve içinde morfin, kodein gibi uyuşturucular bulunan bir madde; güçlü bir zehir olmakla birlikte, hekimlikte ağrı kesici, uyuşturucu ilaçlarda kullanılır. **afyon çekmek** keyif almak ereğiyle afyon yutmak. **afyonu başına vurmak** *arg.* çok öfkelenmek. **(birinin) afyonunu patlatmak** *arg.* yersiz bir davranışla birinin keyfini bozup onu öfkelendirmek. *ör. Ne oldu, afyonunu patlatmak için ne yaptık?* **afyon yutmak** *arg.* afyonu uyuşturucu olarak kullanmak.
afyonkeş *a.* ve *s. Yun. Far.* afyonu uyuşturucu olarak yutan, afyon tiryakisi (kimse). *ör. Galata'da ünlü afyonkeşler varmış.*
afyonkeşlik *a. Yun. Far. T.* afyon çekme düşkünlüğü, afyonkeş olma durumu.
afyonlama *a. Yun. T.* afyonlamak eylemi.
afyonlamak *(-i) Yun. T.* **1** afyon vererek uyuşturup uyur duruma sokmak. **2** *mec.* birini, etkileyerek doğru düşünme gücünden yoksun bırakıp onu zararlı bir yola sürüklemek.
afyonlanma *a. Yun. T.* afyonlanmak eylemi.
afyonlanmak *(nsz) Yun. T. mec.* başkasının etkisinde kalıp zararlı bir yola düşmek.
afyonlayabilme *a. Yun. T.* afyonlayabilmek eylemi.
afyonlayabilmek *(-i) Yun. T. mec.* afyonlamak elinde olmak ya da afyonlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
afyonlu *s. Yun. T.* **1** içinde afyon bulunan. **2** afyon yutmuş olan. **3** *mec.* uyuşuk (kimse).
afyonruhu *b. a. Yun. Ar.* eczacılıkta yatıştırıcı ilaçlarda kullanılan afyon tentürü.
Ag *kim.* gümüş elementinin simgesi.
aga *a.* ve *s. ha.* **1** büyük erkek kardeş, ağabey. **2** babacan, mert (kimse). **3** ağa.
aganta *a. İt.* (. . ' .) *den.* çekilmekte ya da bırakılmakta olan bir halatın ya da zincirin, kısa bir süre elde tutularak çekilmemesini ya da bırakılmamasını bildiren komut.
agaragar *a. (Malaya dilinden)* deniz yosunlarından çıkarılan, besin sanayiinde ve hekimlikte kullanılan bir tür jelatin. *eş.* **jeloz**.
agel *a. Ar.* genellikle Arap erkeklerinin başörtülerinin üzerinden geçirdikleri, yünden örülmüş kalın çember bağ.
aglütinasyon *a. Fr.* ➻ **kümeleşim**.
aglütinin *a. Fr. hek.* kan serumunda oluşan antikor.
agnosi *a. Yun.* ➻ **tanısızlık**.
agnostik *a. Yun.* ➻ **bilinemezci**.
agnostisizm *a. Yun.* ➻ **bilinemezcilik**.
agora *a. Yun.* Yunan klasik çağında, bir sitenin yönetim, siyasa ve ticaret işlerini görüşmek üzere yurttaşların toplandığı kent alanı.
agorafobi *a. Yun. hek.* ➻ **alan korkusu**.
agrafi *a. Yun. hek.* ➻ **yazma yitimi**.
agrandisman *a. Fr.* ➻ **büyültme**[2].
agrandisör *a. Fr.* ➻ **büyülteç**.
agreman *a. Fr.* bir kimsenin bir ülkeye elçi atanmasından önce o ülke yönetiminden istenen, söz konusu kişinin uygun görüldüğünü bildiren yazı.
agu *ünl.* süt çocuklarının neşelendikleri zaman çıkardıkları ses. **agu bebek** büyüdükleri halde kimi zaman bebekliğe özenen çocuklara alay yollu söylenir. *ör. Hadi bakalım agu bebek, iç sütünü.*

agucuk **1** *a.* süt çocuğu, bebek. **2** *ünl.* süt çocuğunu severken söylenir. *ör. Amanın agucuk, nasıl da gülüyor!* **agucuk bebek** büyük olduğu halde davranışları bebeğe benzeyen çocuklar ya da çocukça davranan kimseler için alay yollu söylenir. **agucuk** (ya da **agucuklar**) **yapmak** (bebek) neşelenip gülümseyerek sesler çıkarmak.

agulama *a.* agulamak eylemi. *ör. Bebek agulaması gibi bir ses duyduk.* **agulama basamağı** *ruhb.* bebeklerin, tek heceli sözleri yinelediği gelişim dönemi.

agulamak *(nsz)* (bebek) neşelenip gülümseyerek sesler çıkarmak.

ağ (I) *a.* **1** iplik, sicim, tel gibi ince şeylerden yapılmış gözenekli örgü. *ör. Balıkçılar ağlarını suya bıraktılar.* **2** örümcek ve benzeri hayvanların salgılarıyla oluşturdukları örgü. *ör. Bir örümcek, ağından aşağıya kendini bırakıverdi.* **3** *mec.* demiryolu, karayolu, iletişim gibi alanlarda ülkenin her yerine ulaştırılmış örgü. *eş.* **şebeke** . *ör. PTT'nin telefon ağı genişliyor.* **4** *sp.* tenis, voleybol gibi oyunlarda alanı ortadan ikiye ayıran, futbolda kale arkasına gerilen, ipten yapılmış örgü. **5** *mec.* düzen, tuzak. *ör. Ağa düştük, kurtulamıyoruz.* **ağ atmak** (ya da **bırakmak**) balık tutmak ereğiyle ağı denize salmak. *ör. Balıkçılar ağ attılar, bir süre sonra toplayacaklar.* **ağ çekmek** balık avlamak ereğiyle denize atılmış olan ağı, tutulan balıkları toplamak için sudan çıkarmak. *ör. Balıkçılar ağ çekiyordu.* **ağ çırpmak** balık avlama işi bittikten sonra, ağın üzerindeki yosun ve benzeri şeyleri temizlemek, ağdaki suyu silmek için, suya sarkıtılan ağı hızlı hızlı su yüzüne vurmak. **ağ yatak** ➻ **hamak** . **(birinin) ağına düşmek** birinin kurduğu düzene, tuzağa yakalanmak. *ör. Onun ağına düştün, zor kurtulursun.* **(birini) ağına düşürmek** birini kurduğu düzene düşürüp ondan yararlanmak. *ör. Onları bir ağıma düşürsem, gerisi kolay.*

ağ (II) *a.* pantolonun ya da donun apış arasına gelen yeri. *eş.* **apışlık**.

ağ (III) *a. ha.* ➻ **beyaz, ak**.

ağa *a.* **1** kırsal kesimde tarıma elverişli geniş toprakları olan, bulunduğu yerde sözü yasa gibi geçerli, güçlü kimse. *ör. Kasabanın ağası yeni bir traktör almış.* **2** halkın saygı duyduğu, sözü geçen erkeklere, genellikle de yaşlıca kişilere verdiği ve adlarıyla birlikte kullandığı san. *ör. Hasan Ağa ilçeye gitmiş.* **3** *ha.* büyük erkek kardeş, ağabey. *eş.* **aga** . **4** *tar.* Osmanlılarda kimi örgütlerin başında bulunan kimselere verilen resmi san. **5** *esk.* varsıl konaklarında çalışan erkek görevlilerin başı. **ağa kapısı** *tar.* yeniçeri ağasının görev yaptığı yer. **ağa paşa** *tar.* Osmanlı döneminde, vezirlik aşamasına yükselen yeniçeri ağasına verilen san. **ağa sancağı** *tar.* yeniçeri ağasının sancağı. **ağanın alnı terlemezse ırgatın burnu kanamaz** işveren işçisiyle birlikte çalışıp yorulmazsa işçi verimli olmaz, gerektiği kadar çalışmaz. **ağanın eli tutulmaz** ağa bol bol verir, gerçek ağanın eliaçık olur. **ağanın gözü ata tımardır** işveren işini, işçilerini sürekli denetlemelidir, böyle yaparsa iş düzgün yürür.

ağababa *b. a.* **1** *ha.* büyükbaba, dede. **2** sanı "ağa" olan babaya çocuğunun seslenişi. **3** *s.* bir yerde, bir topluluk içinde sevilen, sayılan, etkili olan, sözü geçen, ileri gelen (yaşlıca ya da yaşlı kimse). **4** özellikle olumlu bulunmayan bir işte ustalığı, becerikliliği olan kimse. *ör. O kaçakçıların ağababasıdır.*

ağabey *b. a.* **1** bir kimsenin kendisinden yaşça büyük olan erkek kardeşi. **2** kardeş olmayanlar arasında da küçükten büyüğe bir saygı anlatımı olarak kullanılır.

ağabeylik *b. a.* **1** ağabey olma durumu. **2** ağabeye yaraşır tutum ve davranış. **ağabeylik etmek** ağabeyi olmadığı halde birini ağabeyi imiş gibi koruyup gözetmek. *ör. Sana ağabeylik etmek ona mı kaldı?*

ağaca *be.* ağaya yaraşır bir biçimde.

ağaç *a.* **1** toprağın derinliklerine kök salan, gövdesi kereste ya da odun olmaya elverişli, dallı budaklı gövdesi yüksekliklere ulaşan, uzun ömürlü bitki. **2** ağaçtan yapılan uzun ve kalın destek, direk. *ör. Ustanın çaktığı ağaç çatıyı destekledi.* **3** *s.* bu gibi bitkilerin kerestesinden yapılmış. *ör. Telefoncular diktikleri ağaç direği vernikledilerl.* **ağaca balta vurmuşlar, "sapı bedenimden" demiş** bir kimsenin hısım akrabasından, elinden tuttuğu kişilerden gördüğü kötülük karşısında pek bir şey yapamayacağını belirtmek için söylenir. **ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur** bir ana baba nasılsa, çocukları da onlara benzer. **ağaca çıksa pabucu yerde kalmamak** hiçbir engeli olmamak, başının çaresine bakabilmek. *ör. Ağaca çıksam pabucum yerde kalmaz, siz kendinize bakın.* **ağaca dayanma kurur, insana dayanma ölür** insan başkalarına güvenmemeli, dayanmamalı, kendi işini kendi gücüyle görmeli, kendi ayakları üzerinde durmaladır. **ağacı kurt, insanı dert yer** ağacın içindeki kurt nasıl ağacı kemirip çürütürse, insanın içindeki dert, üzüntü de kişiyi öyle yapar; dert, üzüntü kötüdür. **ağacın kurdu içinde olur** bir topluluğu çürüten öğeler kendi içinde bulunur. **ağaç arısı** *hayb.* kuyruğunda yumurtlama hortumu bulunan, düzgün kanatlı, ağaçlara zarar veren bir böcek. **ağaç balı** kayısı, erik gibi bitkilerden sızan zamk benzeri sıvı. **ağaç biti** *hayb.* bitkiler üzerinde yaşayan, yarımkanatlılardan, sıçrayıcı bir böcek. **ağaç ebegümeci** *bitb.* ebegümecigillerden, boyu yüksek bir ot. **ağaç kaplama** konut duvarlarını güzelleştirmek, yalıtmak ereğiyle ağaçtan ya da ağaç ürünlerinden yararlanılarak yapılan duvar kaplaması. **ağaç kökünden yıkılır** bir toplumun yıkılması, onun temelini oluşturan öğelerin ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşir. **ağaç kurbağası** *hayb.* kurbağagillerden, üç beş santimetre boyunda, sırtı yap-

rak yeşili, ağaçlara tırmanan bir kurbağa türü. **ağaç kurdu** *hayb.* ağaçları kemirerek beslenen türlü sinek kurtçuklarının genel adı. **ağaç ne kadar uzasa göğe eremez** kişi ne kadar yükselirse yükselsin, bunun bir sonu vardır; erişilmesi doğa yasalarına aykırı olan yüksekliğe çıkamaz. **ağaç olmak** *arg.* birinin buluşmaya gecikmesi ya da gelmemesi nedeniyle, buluşma yerinde uzun süre ayakta beklemek. **ağaç oyma** oymabaskı sanatında düz bir baskı tekniği. **ağaç yaprağıyla gürler** kişi, yakınlarıyla, hısım akrabalarıyla bir varlık gösterir. **ağaç yaş iken eğilir** insanoğlu çocukken daha kolay eğitilir, büyüğü eğitmek zordur. **ağaçtan ata binesin** *ha.* "ölesin" anlamında bir ilenç. **ağaçtan maşa olmaz** beceriksiz, işe yaramaz bir kimse önemli işlerde kullanılmaz.

ağaççık *a. bitb.* sapı dibinden başlayarak dallara ayrılan, boyu ancak bir metre kadar yükselebilen bitki.

ağaççileği, -ni *b. a. bitb.* ➻ **ahududu**.

ağaçdelen *b. a. ha.* ➻ **ağaçkakan**.

ağaçkakan *b. a. hayb.* gagasıyla ağaçları oyabilen, bu yolla çıkardığı ya da ağaç gövdeleri üzerinde bulduğu kurtçuklarla beslenen, serçegillerden, türlü renkte, böcekçil bir kuş.

ağaçkavunu, -nu *b. a. bitb.* **1** turunçgillerden, Akdeniz kıyılarında yetişen, taçyaprakları mavimtırak pembe bir ağaç. **2** bu ağacın iri, pütürlü ve bir limonu andıran, şekercilikte ve özellikle reçel yapımında kullanılan meyvesi.

ağaçkesen *b. a. hayb.* zarkanatlılardan, özellikle gül fidanları üzerinde yaşayan ve yapraklara zarar veren, kara bir böcek.

ağaçlandırabilme *a.* ağaçlandırabilmek eylemi.

ağaçlandırabilmek *(-i)* fidanlar dikerek bir yeri ağaçlı duruma getirebilmek. *ör. Çölü ağaçlandırabilmek çaba ister.*

ağaçlandırılış *a.* ağaçlandırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Yanan yerlerin ağaçlandırlışı gecikmedi.*

ağaçlandırılma *a.* ağaçlandırılmak eylemi.

ağaçlandırılmak *(nsz)* (bir yer) ağaçlar dikmek yoluyla ağaçlı bir duruma gelmesi sağlanmak.

ağaçlandırış *a.* ağaçlandırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Belediyenin sokakları ağaçlandırışı iyi oldu.*

ağaçlandırma *a.* ağaçlandırmak eylemi.

ağaçlandırmak *(-i)* ağaçlar dikerek bir yeri ağaçlı duruma getirmek.

ağaçlanma *a.* ağaçlanmak eylemi.

ağaçlanmak *(nsz)* (bir yer) ağaçlar dikilmesi yoluyla ağaçlı duruma gelmek.

ağaçlaşma *a.* ağaçlaşmak eylemi.

ağaçlaşmak *(nsz)* ağaç durumuna gelmek, ağaç olmak.

ağaçlı *s.* ağacı bulunan, ağacı olan (yer). *ör. Ağaçlı sokaklar güzel olur.*

ağaçlık *a.* **1** bir ağaç topluluğunun bulunduğu yer. *ör. Köpek ağaçlığa doğru koştu.* **2** ağaç topluluğu, öbeği. *ör. Apartman yapmak için arsadaki ağaçlığı yok ettiler.* 3 *s.* ağacı bol olan (yer). *ör. Köyümüz ağaçlıktır.*

ağaçmantarı, -nı *b. a. T. Yun. bitb.* ağaçta yetişen bazitlimantar.

ağaçminesi, -ni *b. a. bitb.* mineçiçeğigillerden, süs bitkisi olarak bahçede yetiştirilen, kırmızı ve mor çiçekli bir ağaççık.

ağaçsansarı, -nı *b. a. hayb.* sansargillerden, sırtı koyu, karnı daha açık esmer, çok iyi tırmanıcı, postu değerli bir memeli türü.

ağaçsı *a. bitb.* boyu çok uzamayan, sapı dibinden dallanan odunlaşmış bitkilerin genel adı. *ör. İnce uzun yapraklı, ağaçsı gövdeli bir bitkiydi.*

ağaçsıl *s.* **1** ağaçla ilgili. **2** ağaç türünden olan.

ağaçsız *s.* ağacı olmayan (yer).

ağalanabilme *a.* ağalanabilmek eylemi.

ağalanabilmek *(nsz)* ağa tavrı takınabilmek. *ör. Herkes ağalanabilir ama ağa olamaz.*

ağalanış *a.* ağalanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun ağalanışına bakma, tüysüzün biridir.*

ağalanma *a.* ağalanmak eylemi.

ağalanmak *(nsz)* ağa tavrı takınarak gösteriş yapmak.

ağalaşma *a.* ağalaşmak eylemi.

ağalaşmak *(nsz)* ➻ **ağalanmak**.

ağalık *a.* ağa olan kişinin niteliği, ağanın tutum ve davranışı, ağa olma durumu. **ağalık etmek** (ya da **yapmak**) ağa olana yaraşır bir davranışta bulunmak. **ağalık taslamak** ağaymış gibi davranmaya özenmek. **ağalık vermekle, yiğitlik vurmakla** ağa olan, çevredekilere her zaman yardım etmelidir, eliaçık olmalıdır, ağalığın yasası budur; yiğitliğin yasasıysa vurucu kırıcı olmaktır.

ağan *a. gökb.* ➻ **akanyıldız**.

ağarık *s.* rengi kırçıllaşmış, aklaşmış, kırçıl.

ağarabilme *a.* ağarabilmek eylemi.

ağarabilmek *(nsz)* ağarmak eyleminin gerçekleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Köyde ortalık erken ağarabilir.*

ağarıverme *a.* ağarıvermek eylemi.

ağarıvermek *(nsz)* çabucak ağarmak. *ör. Uğradığı acıyla adamın saçları bir günde ağarıvermişti.*

ağarma *a.* **1** ağarmak eylemi. **2** (gök) aydınlanma, şafak sökme, tan atma.

ağarmak *(nsz)* **1** ak duruma gelmek, aklaşmak, beyazlaşmak, rengi solmak. *ör. Saçı sakalı ağarmakla insan değişmez.* **2** (gökyüzü) aydınlanmak. *ör. Gün ağarmak üzereydi.* **ağaran baş, ağlayan göz gizlenmez** kırlaşmakta olan saçlar ortada iken yaşlılık, kızarmış göz ortadayken üzüntü gizlenemez.

ağartabilme *a.* ağartabilmek eylemi.

ağartabilmek *(-i)* ağarmasını sağlama, ağarmasına yol açma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Oksijenli su saçı ağartabilirmiş.*

ağartı *a.* **1** karanlıkta uzaktan güçlükle seçilebilen, belli belirsiz bir aklık. **2** *ha.* süt ve yoğurt, ayran, peynir gibi süt ürünleri. *ör. Evde iki kaşık ağartı bile kalmamıştı.*

ağartıcı *s.* ve *a.* ağartmak eylemini yapan, ağartan, aklaştırıcı.
ağartıcılık *a.* ağartıcı olma durumu, aklaştırıcı.
ağartılabilme *a.* ağartılabilmek eylemi.
ağartılabilmek *(nsz)* ağartılma olanağı bulunmak. *ör. Beyaz çamaşırdaki lekeler, sararmalar çamaşır suyula ağartılabilir.*
ağartılış *a.* ağartılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bir kuyumcuda gümüştün ağartılışını görmüştüm.*
ağartılma *a.* ağartılmak eylemi.
ağartılmak *(nsz)* **1** ak bir duruma gelmesi sağlanmak. **2** (renk) biraz soluklaştırılmak, aklaştırılmak.
ağartma *a.* **1** ağartmak eylemi. **2** kuyumculukta gümüşü temizleyerek cilalayıp parlatma işi. **3** *sin.* duyarkatın aldığı koyu rengi gidermek için filmi işlemden geçirme. **ağartma banyosu** *sin.* **1)** ağartma[3] için hazırlanan kimyasal eriyik. **2)** bu eriyikte yapılan işlem.
ağartmak *(-i)* ak duruma gelmesini sağlamak, aklaştırmak.
ağbaş *b. a.* ve *s. ha.* **1** başı ya da alnı ak (büyükbaş hayvan). **2** kel (kimse). **3** ekine tane tutturmayan bir tür ekin hastalığı. **4** bu hastalığa uğramış başak.
ağbenek *b. a.* **1** yaprak uçlarında kahverengi, köşeli odunsu lekeler olarak beliren, arpa bitkisinde görülen bir tür mantar. **2** bu mantarın yol açtığı ekin hastalığı.
ağbez *b. a. ha.* pamuktan sık dokunmuş, ak renkli düzgün bez. *eş.* **patiska**.
ağcık *a. bitb.* palmiyelerde çiçek dibinin çevresinde bulunan telli kın.
ağcıl *s. ha.* ➻ **akçıl**.
ağda *a.* pekmez ya da limonlu şekerin kaynatılmasıyla elde edilen, macun kıvamında yapışkan eriyik. **ağda yapmak** vücuttaki istenmeyen kıl ve tüyleri ağda ile yok etmek.
ağdalanabilme *a.* ağdalanabilmek eylemi.
ağdalanabilmek *(nsz).* ➻ **ağdalaşabilmek**.
ağdalanış *a.* ağdalanamak eylemi ya da biçimi.
ağdalanma *a.* ağdalanmak eylemi.
ağdalanmak *(nsz)* ağda durumuna gelmek.
ağdalaşabilme *a.* ağdalaşmak eylemi.
ağdalaşabilmek *(nsz)* ağda durumuna gelme olasılığı bulunmak. *ör. Şeker şerbeti çok kaynatılırsa ağdalaşabilirmiş*
ağdalaşıverme *a.* ağdalaşıvermek eylemi.
ağdalaşıvermek *(nsz)* çok çabuk ağdalaşmak. *ör. Şerbet çok kaynatılırsa ağdalaşıveriri.*
ağdalaşma *a.* ağdalaşmak eylemi.
ağdalaşmak *(nsz)* (tatlı, şerbet vb.) koyulaşıp ağda kıvamına gelmek, ağda gibi olmak, koyulaşmak.
ağdalaştırılma *a.* ağdalaştırılmak eylemi.
ağdalaştırılmak *(nsz)* ağda kıvamına getirilmek, koyulaştırılmak.
ağdalaştırma *a.* ağdalaştırmak eylemi.
ağdalaştırmak *(-i)* (tatlı, reçel vb.) iyice koyulaştırmak.
ağdalı *s.* **1** ağdalanmış. **2** *mec.* içinde yabancı sözcükler de bulunan, çok süslü ve anlaşılması güç (yazı, deyiş, anlatım). *ör. Yazarın kullandığı ağdalı dil, okura zor geliyor.* **3** *arg.* ağza alınmaz, ağır, okkalı (sövgü). *ör. Sarhoş, ağdalı bir küfür savurdu, yere yıkıldı.*
ağdalık *s. ha.* pekmez yapmaktan başka bir işe yaramayan üzüm.
ağdırabilme *a.* ağdırabilmek eylemi.
ağdırabilmek *(-i)* ağdırmaya gücü yetmek ya da ağdırma olasılığı bulunmak. *ör. Bu torbayı da korsak yükü ağdırabiliriz.*
ağdırıverme *a.* ağdırıvermek eylemi.
ağdırıvermek *(-i)* birdenbire ağmasına yol açmak. *ör. Minicik bir balık kefeyi ağdırıverdi.*
ağdırma *a.* ağdırmak eylemi.
ağdırmak *(-i, nsz)* **1** bir yana eğilmesine yol açmak, ağmasını sağlamak. **2** *ha.* (yük, kefe vb.) denge bozularak bir yanı ağır basmak. **3** *ha.* sürüyü bir yamaca doğru salıvermek.
ağı *a.* organizmaya girdiğinde fizyolojik işlevleri bozan, miktarına göre canlıyı öldürebilen madde. *eş.* **zehir** . *ör. Hizmetçi, krala ağı verip öldürmüş.* **ağı gibi 1)** *mec.* çok etkileyici, acı veren. *ör. Düşündükçe yüreğine ağı gibi bir hüzün doluyordu.* **2)** *mec.* çok keskin, çok sert (rüzgâr). *ör. Dışarda ağı gibi bir yel esiyordu.* **3** *mec.* çok acı (biber vb).
ağıağacı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **zakkum**.
ağıl *a.* **1** sığır, koyun, keçi gibi hayvanların gecelemesi için yapılmış, çit ya da duvarla çevrili, üstü açık yer. *ör. Sürüyü ağıla koydular.* **2** *ha.* kimi yıldızların ve özellikle Ay'ın çevresinde görülen aydınlık çember. *eş.* **ayla, hale** . **3** *sin.* duyarkata gelen ışığın tabana çarpıp yansımasıyla duyarkatı ikinci kez etkilemesinden doğan, görüntülerdeki bol ışıklı nesneleri çevreleyen ışık tekeri. **ağılda oğlak doğsa ovada otu biter** Tanrı her yaratığın rızkını da birlikte yaratır.
ağılama *a.* ağılamak eylemi.
ağılamak *(-i)* **1** öldürmek ereğiyle, yiyecek içecek yoluyla ağı vermek. *ör. Belediye, başıboş köpekleri ağılamak için adam göndermişti.* **2** *(-e)* ağı katmak. *ör. Adam, ekmeği ağılayıp köpeğin önüne attı.* **3** *(nsz)* (yılan, akrep gibi ağılı bir hayvan) ağını akıtmak; ağını akıtarak birinin ölümüne yol açmak. **4** *mec.* birini, etkileyerek yanlış yola sürüklemek, zararlı düşünceler aşılamak. *ör. Çocukları ağılamak yerine onlara iyi şeyler öğretin.*
ağılanabilme *a.* ağılanabilmek eylemi.
ağılanabilmek *(nsz)* ağılanması olanak ya da olasılık içinde bulunmak. *ör. Bu otu yiyen hayvan ağılanabilir.*
ağılanma *a.* ağılanmak eylemi.
ağılanmak *(nsz)* **1** bilmeyerek ağılı bir şey yemek ya da içmek yoluyla hastalanmak ya da ölmek. **2** içine ağı konulmak. *ör. Ağılanmış sütü kediye verdi.* **3** *mec.* kendisine zararlı düşünceler aşılanmak. *ör. Delikanlı ağılanmış, katı tutumundan vazgeçmiyor.*
ağılatabilme *a.* ağılatabilmek eylemi.

ağılatabilmek *(-i)* ağılanmasını sağlamaya gücü yetmek ya da bu gücü kullanma olasılığı bulunmak. *ör. O çağlarda hükümdar kardeşini bile ağılatabilirmiş.*
ağılatma *a.* ağılatmak eylemi.
ağılatmak *(-i)* **1** içine ağı katmalarını sağlamak. *ör. Kraliçe yemeği ağılatmış ama durum anlaşılmış.* **2** bir başkası eliyle ağılanmasını sağlamak. *ör. Kralı ağılatmak için adamlar tutmuş.*
ağılayabilme *a.* ağılayabilmek eylemi.
ağılayabilmek *(-i)* **1** ağılamak elinde olmak. *ör. Fareyi ağılayabiliriz.* **2** ağılama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı mantar türleri insanı ağılayabilir.*
ağılı *s.* **1** içine ağı katılmış, içinde ağı bulunan. *ör. Yemek ağılı imiş, kimse kurtulamadı.* **2** kendisinde ağı bulunan, ağısı olan. *ör. Çobanı ağılı bir yılan sokmuş.*
ağılıböcek *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, öteki böcekleri yemesi dolayısıyla yararlı bir böcek.
ağıllama *a.* ağıllamak eylemi.
ağıllamak *(-i) ha.* sürüyü sağmak ya da gecelemesini sağlamak üzere ağıla koymak.
ağıllanma *a.* ağıllanmak eylemi.
ağıllanmak *(nsz) ha.* **1** (sürü) bir yere toplanmak, toplu halde bulunmak ya da ağıla girmek, ağılda toplanmak. **2** (yıldız, Ay) ağıl ile çevrilmek, çevresinde ağıl oluşmak.
ağılönler *b. a. sin.* ağıl[3] oluşumunu önlemek ereğiyle film tabanına sürülen özel bir kimyasal madde.
ağın *a. ha.* ➻ **zakkum**.
ağınma *a.* ağınmak eylemi.
ağınmak *(nsz) ha.* ➻ **ağnamak**.
ağıotu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **baldıran**.
ağır *s.* **1** tartıda çok çeken. *ör. Altın, ağır madenlerdendir.* **2** taşınması güç olan. *ör. Çuval ağırdı, kaldıramadım.* **3** boyutları, çapı büyük olan. *ör. Bu yola ağır taşıtlar giremez.* **4** çok değerli, gösterişli, pahalı. *ör. Kız evine ağır armağanlar sunuldu.* **5** *mec.* devinimleri, davranışları yavaş olan. *ör. Ağır biri o, bize yaramaz.* **6** hızlı ve çabuk olmayan, yavaş. *ör. Çocuklar ağır adımlarla önümüzden geçtiler.* **7** yerine getirilmesi, yapılması zor, çetin, güç. *ör. Bu ağır konuyu işleyebilecek misiniz?* **8** korku verici, oldukça tehlikeli. *ör. Patlamadan sonra ağır yaralılar hastaneye götürüldü.* **9** insana sıkıntı veren, rahatsız edici, bunaltıcı. *ör. Oranın havası ağır olur.* **10** çok şiddetli, sarsıcı, yıkıcı. *ör. İşinde ağır bir darbe yedi.* **11** güce giden, gurura dokunan, kırıcı. *ör. Ona ağır bir şey söylemedik.* **12** mideye yük olan, sindirilmesi güç, mideye dokunan (yiyecek). *ör. Yediği ağır şeyleri kaldıramadı.* **13** hoşa gitmeyen, boğucu, keskin (koku). *ör. Odaya ağır bir koku yayıldı.* **14** hoşgörüyle karşılamaya olanak olmayan, çok büyük, önemli. *ör. İşlediği ağır hatalar onu gözden düşürdü.* **15** yoğun, kalın (duman, sis vb.). *ör. Bolu'da ağır bir sis bizi karşıladı.* **16** uyanılması güç, derin, yoğun, kalın (uyku). *ör. Deprem insanları ağır uykularında yakalamıştı.* **17** davranışları ölçülü, olgun (kimse). *ör. Gençti ama ağır biriydi.* **18** hoş olmayan, çirkin, kaba, bayağı (sövgü, şaka). *ör. Ağır küfürlerle bağırışıyorlardı.* **ağır ağır 1)** hiç acele etmeden, yavaş bir biçimde. *ör. Çocuklar ağır ağır yürüyorlardı.* **2)** yavaş yavaş. *ör. Artık ağır ağır yola düşmeli.* **ağır aksak 1)** düzgün olmayarak ve pek yavaş olarak. *ör. Eh işte, ağır aksak yaşayıp gidiyoruz.* **2)** *müz.* alaturka müzikte bir usul. **ağır almak** ➻ **ağırdan almak**. **ağır anlamak** anlaması kıt ya da geç olmak, kalın kafalı olmak. **ağır araç** (ya da **taşıt**) otobüs, kamyon gibi, motoru güçlü, ağır yükleri taşıyabilen taşıt. **ağır ayak** *ha.* yavaş yavaş, ağır ağır. *ör. Siz ağır ayak gidedurun.* **ağır basmak 1)** ağırlıkça fazla gelmek, daha ağır olmak. *ör. Kefenin o yanı ağır bastı.* **2)** ötekilerden daha etkili bir güç kullanarak istediğini yaptırmak. *ör. Adam ağır bastı, iş onda kaldı.* **3)** (bir şeyin) etkisi üstün gelmek. *ör. Yazarlığı ağır bastı, ressamlığı bıraktı.* **ağır ceza** *huk.* ağır hapis ve beş yıldan yukarı olan hapis cezası. **ağır ceza mahkemesi** ağır cezalık suçlara bakan mahkeme. **ağır çekmek** tartıda ağır gelmek, ağırlığı olmak. **ağır davranmak** bir işe gereken önemi vermemek. *ör. Bu iş olacak, neden ağır davranıyorsun?* **ağır deniz** dalgaları arasında büyük çukurlar oluşan, aşırı dalgalı, gemiyi hırpalayan deniz. *eş.* **kaba deniz**. **ağır dil** insanın gücüne gidecek, kırıcı (söz, konuşma). *ör. Bu ağır dile kim dayanır?* **ağır durmak** ağırbaşlı davranmak. **ağır elli** ➻ **eli ağır**. **ağır endam** (ya da **ezgi**), **fıstıki makam** *al.* hiç istifini bozmadan, hiç acele etmeksizin, ivmeksizin, çok yavaş bir biçimde. *ör. Bir gidişi vardı ki görseniz, ağır endam fıstıki makam.* **ağır gelmek 1)** (bir şey) gücüne gitmek, onuruna dokunmak. *ör. Söylenenler ağır gelirse susmazdı.* **2)** (bir iş, bir şey) gücünün çok üstünde olmak, güç gelmek, zor gözükmek. *ör. Adama iş ağır geldi, bıraktı.* **3** *arg.* (genellikle buyruk biçimi kullanılır) soğukkanlı davranmak. *ör. Ağır gel babalık, karşında hıyar yok.* **ağır git ki yol alasın** yolunda ilerlemek istersen acele etmemelisin. **ağır hapis** (ya da **ağır hapis cezası**) *huk.* ağır ceza ya da sıkıyönetim mahkemelerince verilen, 1 ile 24 yıl ya da ömür boyu cezaevinde kalmayı gerektiren hapis cezası. **ağır hastalık** sonu ölümle bitecek derecede kötü gözüken hastalık, ölümcül hastalık. **ağır hidrojen** *kim.* ➻ **döteryum**. **ağır iş** yapılması zor iş, güç iş, zahmetli iş. **ağır işçi** *arg.* genelevde çalışan, para karşılığı cinsel ilişkide bulunan kadın, fahişe, orospu. **ağır işitmek** (ya da **duymak**) kulakları çok az duymak, kulakları iyi işitmemek. **ağır işleyim** ➻ **ağır sanayi**. **ağır kaçmak** (söz, şaka) ölçüyü aşmak. *ör. Sözleri oldukça ağır kaçtı.* **ağır kayba uğra-**

mak insanca ve malca çok büyük zarar görmek. **ağır kayıp** (savaş, deprem vb.de) büyük can yitirilmesi. *ör. Sel bölgesinde ağır kayıp varmış.* **ağır kayıp vermek** (savaş, deprem gibi bir nedenle) çok sayıda can yitirmek. **ağır kazan geç kaynar 1)** kalın kafalı kimse konuyu hemen kavrayamaz. **2)** tembel kişinin elinden iş geç çıkar. **3)** ölçülü kimse hemen öfkelenmez. **ağır lokma 1)** içinden çıkılması ya da altından kalkılması, yapılması, başarılması güç iş, güç sorun. *ör. Bu ağır lokmayı yutabilecek bir babayiğit aranıyor.* **2)** her bakımdan çetin (kişi). *ör. Adamı ağır lokma, ne yapacaklar bakalım.* **ağır ol! 1)** soğukkanlılığını yitirme, sabırlı davran, ağırbaşlılığı elden bırakma. *ör. Sen ağır ol, o ne derse desin.* **2)** hiç acele etme, yavaşla, yavaş ol. *ör. Ağır ol usta, gelen var.* **ağır otur molla desinler** ağırbaşlı olmak gerekir, boşboğazlara, züppelere saygı gösterilmez.**ağır oturmak** bir yaramazlık yapmadan,uslu uslu oturmak. **ağır sanayi** fabrikalar, üretim araçları üreten sanayi. **ağır savsaklama** (ya da **ihmal**) *huk.* bir işi yaparken durumun ve koşulların gerektirdiği en az özeni bile göstermemiş olma. **ağır söylemek** onur kırıcı, dokunaklı, acı sözler söylemek. *ör. Ona ağır söylemek bile para etmedi.* **ağır söz** kişinin onuruna dokunan, gönlünü inciten, dayanılması güç söz. **ağır taş batman döver** kişi ağırbaşlı, ölçülü olmalıdır, bu her zaman iyidir. **ağır top** *mec.* uğraşında bilgisi, ustalığı vb. ile ünlü, güçlü kimse. **ağır uyku** çok derin uyku. *ör. Ağır uykudaydı, güç uyandırdım.* **ağır yongayı yel kaldırmaz** ağırbaşlı olan, kendini bilen kimseye beri benzer olaylar bir zarar veremez. **ağırdan** *be.* ağır olarak, ağırca, yavaşça, usuldan. *ör. Adamı ağırdan bir türkü tutturmuştu.* **ağırdan almak** gizli bir amaçla bir işte yavaş davranmak, işi savsaklamak, yapmaya gönülsüz davranmak, işi gereken sürede bitirmemek. *ör. Adam ağırdan alıyor, iş uzadı.* **ağırına gitmek** bir söz, bir davranış bir kimsenin onuruna dokunmak, gücüne gitmek. *ör. Bu söz onun ağırına gitti.*

ağırayak *b. s. ha.* **1)** (gebe) doğurmak üzere olan, doğurması çok yaklaşmış. **2)** tembel, vurdumduymaz, ağırcanlı (kimse).

ağırbaşlı *b. s. mec.* tutum ve davranışları ölçülü, topluluk içinde davranmasını bilen, olgun (kimse). *ör. Sınıfın en ağırbaşlısı bile yaramazlık eder.*

ağırbaşlılaşma *a.* ağırbaşlılaşmak eylemi.

ağırbaşlılaşmak *(nsz) mec.* ağırbaşlı bir kişilik edinmek, olgunlaşmak. *ör. Oğlan büyüdükçe ağırbaşlılaşmıştı.*

ağırbaşlılık *b. a. mec.* ağırbaşlıya yakışan tutum ve davranış; ağırbaşlı olma durumu, ölçülülük, olgunluk. *ör. Ağırbaşlılık her zaman iyidir.*

ağırca *s.* ve *be.* oldukça ağır, ağıra yakın. *ör. Biraz ağırca davrandılar, iş yetişmedi.*

ağırcanlı *b. s.* **1** davranışları ağır olan, işini çok yavaş yapan. **2** uyuşuk; tembel, vurdumduymaz.

ağırcanlılık *b. a.* ağırcanlı olma durumu.

ağırkanlı *b. s.* duygularını hemen açığa vurmayan, kolay öfkelenmeyen (kimse).

ağırkanlılık *b. a.* ağırkanlı olma durumu.

ağırküre *b. a. yerb.* yeryuvarlağını oluşturan katmanların yoğunluk ve katılığı en çok olan iç bölümü. *eş.* **barisfer**.

ağırlama *a.* **1** ağırlamak eylemi.*eş.* **ikram**. **2***müz.* halk müziğinde, düğünlerde gelin ya da güvey karşılanırken çalınan oynak, kıvrak bir hava. **3** *ha.* halayın üç bölümünden ağırca olanı. **4** *müz.* klasik Türk müziğinde ritmik bir tarz. **5** ortaoyununda, oyun başlamadan önce zurna ve çiftenağra ile çalınan parça.

ağırlamak *(-i)* konuğa değer verip saygı göstermek, onun her türlü gereksinimini yerine getirip rahat etmesini sağlamak. *ör. Sizi ağırlamakta kusur ettiysek bağışlayın.*

ağırlanabilme *a.* ağırlanabilmek eylemi.

ağırlanabilmek *(nsz)* ağırlanmak eyleminin olabilirliğini anlatır. *ör. Bu şölende on kişi ağırlanabilir.*

ağırlanış *a.* ağırlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Konuğun ağırlanışı ev sahibine düşer.*

ağırlanma *a.* ağırlanmak eylemi.

ağırlanmak *(nsz)* konuk olduğu yerde saygı görüp her türlü gereksinimi karşılanmak, rahat ettirilmek, rahatı sağlanmak. *ör. Böylesine ağırlanmak hoşuna gitti.*

ağırlaşabilme *a.* ağırlaşabilmek eylemi.

ağırlaşabilmek *(nsz)* ağırlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ödenek gelmezse baraj işleri ağırlaşabilirmiş.*

ağırlaşma *a.* ağırlaşmak eylemi.

ağırlaşmak *(nsz)* **1** ağırlığı artmak, ağır duruma gelmek. *ör. Manto, yağmuru yiyince biraz ağırlaştı galiba.* **2** *mec.* (hasta) durumu kötüleşmek. *ör. Adam ağırlaştı, hastaneye kaldırdılar.* **3** hızı azalmak, yavaşlamak. *ör. Araba biraz ağırlaştı, sonra da durdu.* **4** *mec.* (iş, sorun) altından kalkılamaz bir duruma gelmek. *ör. İş iyice ağırlaştı.* **5** (gebe) doğurma zamanı yaklaşmak. *ör. Kadın ağırlaşınca ebe çağırdılar.* **6** (yiyecek) tadı ve kokusu bozulup yenilemez bir duruma gelmek. *ör. Bu yemek oldukça ağırlaşmış, yeme.* **7** *mec.* davranışlarında ağırbaşlılık, ölçülülük, olgunluk belirmek. *ör. Delikanlı askerlikten sonra ağırlaştı.* **8** (hava) bunaltıcı, sıkıntılı bir hal almak. *ör. Odanın havası ağırlaştı, pencere açalım.* **9** (vücudun bir organı) işlevini eskisi gibi yapamaz olmak. *ör. Babamın bir kulağı ağırlaştı.* **10** (gökyüzü) bulutlu ve karanlık, iç karartıcı bir hal almak, kararmak. *ör. Gök ağırlaştı, yağmur gelecek.* **11** zor bir duruma gelmek, zorlaşmak, güçleşmek. *ör. Yaşam koşulları ağırlaştı.*

ağırlaştırabilme *a.* ağırlaştırabilmek eylemi.

ağırlaştırabilmek *(-i)* ağırlaştırma olanağı ya

da olasılığı bulunmak. *ör. Ayrıntıya yönelmek konuyu ağırlaştırabilir.*
ağırlaştırılabilme *a.* ağırlaştırılabilmek eylemi.
ağırlaştırılabilmek *(nsz)* ağırlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sendika, zam olmazsa işlerin ağırlaştırılabileceğini duyurdu.*
ağırlaştırılma *a.* ağırlaştırılmak eylemi.
ağırlaştırılmak *(nsz)* **1** ağırlaşması sağlanmak. **2** yavaşlatılmak.
ağırlaştırma *a.* ağırlaştırmak eylemi.
ağırlaştırmak *(-i)* ağır duruma getirmek, ağırlaşmasını sağlamak ya da ağırlaşmasına yol açmak.
ağırlatabilme *a.* ağırlatabilmek eylemi.
ağırlatabilmek *(-i, -e)* ağırlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu İstanbul'da Ali'ye ağırlatabiliriz.*
ağırlatma *a.* ağırlatmak eylemi.
ağırlatmak *(-i, -e)* **1** birine, ağırlamak eylemini yaptırmak. *ör. Konuğu onlara ağırlattılar.* **2** birinin ağırlanmasını sağlamak. *ör. Onları otelde güzelce ağırlattık.*
ağırlayabilme *a.* ağırlayabilmek eylemi.
ağırlayabilmek *(-i)* ağırlamaya gücü yetmek, ağırlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onları birkaç gün ağırlayabilmek için hazırlık yaptım.*
ağırlayıcı *a.* ➻ **konukçu**[2].
ağırlayış *a.* **1** ağırlamak eylemi. **2** ağırlama biçimi. *ör. Bizi ağırlayışları hoşumuza gitti.*
ağırlık *a.* **1** tartıda ağır çekme, ağır olma durumu. *ör. Ağırlığı tartarak anlarız.* **2** *ask.* bir askeri birliğin cephane, yiyecek ve eşya yükü. *ör. Birlik, ağırlığının yarısını atmak zorunda kaldı.* **3** eşya, yük. *ör. Bu kamyon bütün bu ağırlığı taşımaz.* **4** iç karartıcı, bunaltıcı, sıkıntı verici durum. *ör. Odaya çöken havanın ağırlığı duyumsanıyordu.* **5** sıkıntı. *ör. Yüreğindeki ağırlıkla sokağa attı kendini.* **6** *ha.* güveyin kız tarafına, çeyiz düzülmesi için önceden verdiği para. *eş.* **kalın (II)** . **7** isteksizlik, durgunluk, uyuşukluk ve gevşeklik durumu. *ör. Kimi zaman insanın üstüne bir ağırlıktır çöker.* **8** baskı, etki. *ör. Yıllar geçti, o söylediklerinin ağırlığı hâlâ üzerimde.* **9** ağırbaşlıya yakışır davranış, ağırbaşlılık. *ör. Ondaki ağırlık kimsede yoktur.* **10** ağır basma durumu. *ör. Adamın ağırlığı ortada, işi o alacaktır.* **11** önem. *ör. İşin ağırlığını hiç gözden uzak tutmayalım.* **12** sorum, sorumluluk. *ör. Durumun bütün ağırlığını ben üstleniyorum.* **13** iki kefesi bulunan terazilerde, tartma işi yapılırken kefeye konulan nesne. **14** balıkçılıkta olta ya da ağ kurşunu. **15** *fiz.* bir cismin molekülleri üzerinde yerçekimi etkisinin oluşturduğu bileşke. **16** *ha.* küpe, bilezik, kolye gibi kadın süs eşyası. *ör. Bütün ağırlığını takıp takıştırıp sokağa çıktı.* **ağırlık basmak** (ya da **çökmek**) gevşeklik, uyuşukluk duyumsamak, uykusu gelir gibi olmak. *ör. Durup dururken bir ağırlık bastı, zor toparlandım.* **ağırlık merkezi 1)** *fiz.* bir cismin üzerindeki bütün noktalara ayrı ayrı etkide bulunan yerçekimi güçlerinden oluşmuş tek güç durumundaki bileşkenin uygulama noktası. **2)** *mec.* bir konunun, bir sorunun, bir işin en önemli noktası. **(birine) ağırlık olmak** herhangi bir yerde kendi masraflarını başkasına çektirmek, ona yük olmak, sıkıntı vermek. *ör. Kimseye ağırlık olmak istemeyiz.* **(bir şeye) ağırlık vermek** (o şeye) önem vermek, dikkati üzerinde yoğunlaştırmak. *ör. Bu ürünü tanıtmak için reklama ağırlık vermek gerekiyor.* **ağırlığınca altın değmek** (ya da **etmek**) çok değerli olmak. *ör. Bence o, ağırlığınca altın değer.* **ağırlığını (ortaya) koymak** bir konunun istediği gibi sonuçlanması için gücünü kullanmak. *ör. Bakan, ağırlığını (ortaya) koymak istemedi.*
ağırlıklı *s.* bir değerlendirmede, herhangi bir konu ya da evreye olağanın üzerinde ve belli bir oranda, ek olarak tanınan (değer). *ör. Öğrenciler ağırlıklı toplam puanlarını öğrenebilecek.*
ağırlıksız *s.* ağırlığı olmayan.
ağırlıksızlık *a.* **1** ağırlıksız olma durumu. **2** *fiz.* ➻ **çekimsizlik**[2].
ağırsıklet *b. a. T. Ar. sp.* güreş, yumrukoyunu (boks) gibi spor dallarında yarışmacıların ağırlıklarıyla sınırlandırılan kategori.
ağırsu *b.a. kim.* kimi atom pillerinde ağırlaştırıcı olarak kullanılan, bir molekül hidrojen ile bir molekül oksijenden oluşan, suya benzer sıvı.
ağırşak *a. ha.* **1** iplik eğirmeye yarayan iği ağırlaştırmak için alt ucuna takılan, tahta, kemik ya da madenden yapılmış, ortası delik yarımküre biçimindeki ağırlık. **2** (genel olarak) yassı ve değirmi nesne. *eş.* **kurs (I)** . **3** kağnıda, tekerler üstüne konulan ağaçları gerdirmede kullanılan parça. **4** kadın memesinin etli, şişkin bölümü.
ağırşaklanma *a.* ağırşaklanmak eylemi.
ağırşaklanmak *(nsz) ha.* **1** (kadın memesi) belirmeye, büyümeye başlamak. **2** (çıban) kızarıp sertleşmek.
ağırtartaç *b. a* ➻ **baskül**.
ağıryağ *b. a.* ➻ **kalınyağ**.
ağısız *s.* ağısı olmayan, içinde ağı bulunmayan. *ör. Suda yaşayan yılanlar genellikle ağısız olurmuş.*
ağış *a.* **1** ağmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kuşun ağışını görmek için hepimiz gökyüzüne baktık.* **2** gazların ve özellikle su buharının yerden havaya yükselişi.
ağıt *a.* **1** ağlamak eylemi. *ör. Evden ağıtlar yükseldi.* **2** *yaz.* ölen bir kimsenin değerini, iyiliklerini, ölümünden dolayı duyulan acıyı sayıp döken şiir, yazı ya da ezgili şiir. *ör. Aşık Veysel'in Atatük için yazdığı ağıt çok ünlüdür.* **ağıt yakmak** sevilen birinin ölümü ya da toplumca uğranılan bir acı dolayısıyla ağıt[2] özelliği taşıyan bir şiir yazmak ya da böyle olaylarla ilgili olarak ağıt söylemek. *ör.Kadıncağız yaktığı ağıdı hem söylüyor, hem ağlıyordu.*

ağıtçı *a.* Anadolu'nun kimi yerlerinde, küçük kasabalarda ve özellikle kırsal bölgelerde, para karşılığı ölüye ağıt yakan, bunu ölü evinde ezgiyle ve ağlayarak söyleyen, böylece dinleyenleri ağlatan kimse. *ör. Küçük kasabalarda ağıtçılar hâlâ var.*
ağıtçılık *a.* ağıtçının yaptığı iş.
ağıtsal *s.* ağıt özelliği taşıyan, ağıt gibi, ağıtla ilgili. *ör. Ozanın şiiri ağıtsal bir etki yapıyor.*
ağız, -ğzı (I) *a.* **1** yüzde, avurtlarla iki çene arasında yer alan, sesin çıkışına, solumaya, besin almaya yarayan, içinde dil ve dişler bulunan boşluk. **2** bu boşluğun alt ve üst dudaktan oluşan bölümü. *ör. Çocuğun küçücük bir ağzı vardı.* **3** mağara, kuyu gibi yerlerin giriş çıkışa yarayan açık kısmı. *ör. Bacanın ağzına filitre taktılar.* **4** içi boş şeylerin, kapların açık yanı. *ör. Varilin ağzı dardı.* **5** bir akarsuyun denize ya da göle döküldüğü yer. *ör. Irmağın ağzında balık avlıyorlardı.* **6** yol kavşağı. *ör. Köylü, yolun ağzında durmuş, otobüs bekliyordu.* **7** körfez, koy, liman gibi yerlerin açık yanı. *ör. Limanın ağzı oldukça dardı.* **8** kesici, biçici vb. araçların bu işleri yapan yanları. *ör. Makasın ağzı kesmez olmuş.* **9** bir anadilin, konuşulduğu ülkenin sınırları içinde, bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliği. *eş.* **şive**[1]. *ör. Bu sözcük Çukurova ağzında vardır.* **10** gönülsüz, isteksiz olma nedeniyle birini oyalamak, yanıltmak vb. için birtakım dolambaçlı sözler söyleme özelliği. *ör. Bu ağızları biliyoruz, açık konuşun.* **11** kez. *ör. Bu ağız böyle olsun da, ilerde düzeltiriz.* **12** *ha.* olgunlaşan pamuk kozasını toplama işleminin her biri. *ör. Bu tarlanın ikinci ağzı da ilki gibi olacak.* **13** *mec.* konuşma biçimi. *ör. Bu kabadayı ağızlarıyla beni mi korkutacaksın?* **ağız** (ya da **ağzını) açmamak** söylemesi beklendiği halde hiçbir şey söylememek. *ör. Olmadık şeyler söylediler de o ağzını açmadı.* **ağız açtırmamak** durmadan konuşarak başkalarının da bir şeyler söylemesine olanak bırakmamak, çok konuşmak. *ör. Bir karısı var, insana ağız açtırmaz.* **ağız ağıza** (ya da **ağız ağza**) *ik. be.* (doluluk için) boş bir yer kalmayacak biçimde, ağzına değin, tümüyle. *ör. İşsiz çoktu, o yüzden kahveler ağız ağıza doluydu.* **ağız ağıza** (ya da **ağza) vermek** iki kimse bir topluluk içinde oldukları halde, birbirleriyle iç içe bir biçimde, kendi aralarında gizli bir konuşmaya dalmak. *ör. İkisi ağız ağıza vermişti, ne konuştular bilmem.* **ağız alışkanlığı** bir sözü, bir sözcüğü çok sık kullanma durumu. *ör. Yok demek ağız alışkanlığı olmuş onda.* **ağız aramak** (ya da **yoklamak**) birinin bir konuda ne düşündüğünü, isteğinin ya da kararının ne olduğunu vb. öğrenebilmek ereğiyle, ondan ipucu alabilecek bir yolda konuşmak. **ağız bozukluğu** ➤ **ağzı bozukluk** . **ağız burun birbirine karışmak** kavga, sarhoşluk, öfke, yorgunluk gibi nedenlerle yüz yara bere içinde olmak ya da yüzde yorgunluk izleri görülmek. **ağız dalaşı** karşılıklı kötü şeyler söyleyerek yapılan kavga. *ör. Gerekli gereksiz, ikide bir ağız dalaşına dalarlardı.* **ağız değişikliği** yemeğin çeşidini değiştirme işi. *ör. Bugün bir ağız değişikliği yapalım, dolma yiyelim.* **ağız değiştirmek** eskiden söylediğinin tersini söylemeye başlamak. **ağız dil vermemek 1)** (hasta) çok ağırlaşarak bir şey söyleyemez olmak. **2)** susup durmak, hiçbir soruya yanıt vermemek. *ör. Onca üsteledik, ağız dil vermedi.* **ağız dolusu 1)** ağzın alabileceği kadar. **2)** birbiri ardınca sıralanan, bol ve ağır (küfür). *ör. Sarhoş, düşerken ağız dolusu sövüp sayıyordu.* **ağız eğmek** *mec.* birinden bir şeyi yalvarırcasına istemek. *ör. Böyle şeyler için ona buna ağız eğmek sana yakışmaz.* **ağız kalabalığı** birbiri ardınca söylenen, birbirini tutmayan, konu dışı ve gereksiz sözler. **ağız kalabalığına getirmek** konu dışı, gereksiz ve çok şeyler söyleyerek karşısındakini şaşırtıp amacına ulaşmak. *ör. İnsanı ağız kalabalığına getirmeyi çok becerir.* **ağız kavafı** çok konuşan, geveze (kimse). **ağız kavgası** ➤ **ağız dalaşı** . **ağız kokusu** *mec.* bir kimsenin katlanılmaz tutum ve davranışı. *ör. Şunun bunun ağız kokusuna aldırmıyor.* **ağız kullanmak** duruma, ortama göre söz söylemek ya da sözünü ereğine göre ayarlamak. *ör. Onlarla görüşürken, sen ne ağız kullanırsan ben ona uyarım.* **ağız satmak 1)** yapamayacağı bir işi yapabilecekmiş gibi konuşmak. **2)** yüksekten atmak. *ör. Öyle ağız satmakla olsa herkes şah olur.* **ağız sulandırmak** imrenmesine yol açmak, imrendirmek. *ör. Bir görsen, ağız sulandırmak için sanki, çok güzel bir şey.* **ağız şakası** sözle yapılan takılma. *ör. Kimileri ağız şakasını pek sever.* **ağız tadı** bir topluluk içindeki dirlik düzenlik, iyi geçinme durumu. *ör. Ailenin ağız tadı bozulmasın diye çalışıyorum.* **ağız tadıyla** *be.* **1)** tadını, lezzetini duyumsayarak. *ör. Şu yemeği ağız tadıyla bir yiyelim de...* **2)** rahatlık, dirlik düzenlik içinde, içine sine sine, huzurla. *ör. Yeni bir ev almışsınız, ağız tadıyla oturun.* **ağız tamburası çalmak** *mec.* **1)** soğuktan çenesi titreyerek dişleri birbirine vurmak. *ör. Sokaktan geldiğinde ağız tamburası çalıyordu, şimdi düzeldi.* **2)** birini sözle oyalamaya ya da avutmaya çalışmak. *ör. Sabahtan beri bana ağız tamburası çalıyorsun, konuya gel.* **ağız tatsızlığı** bir topluluk içindeki huzursuzluk, dirliksizlik, dirlik düzenliksizlik durumu. *ör. Bir evde ağız tatsızlığı olursa o ev ev olmaktan çıkar.* **ağız tıkamak** konuşma olanağı vermemek. *ör. Böyle ağız tıkamak olur mu?* **ağız ünlüsü** *dilb.* ➤ **ağızsıl ünlü**. **ağız yapmak** karşısındakine gerçeği söylemekten kaçınarak dolambaçlı konuşmak. *ör. Bize ağız yapıyor.* **ağız yaymak** açık seçik konuşmaktan kaçınmak. *ör. Böyle ağız yaymakla nereye varacaksın?* **ağız yer yüz utanır** "bir kimseye iş yaptırmak istersen ona

armağan ver, o zaman senin işini yapmamaktan utanır ve yapar" anlamında söylenir. **ağız yoklamak** ➻ **ağız aramak** . **ağıza (ağza) alınmaz** (ya da **ağza alınmayacak**) çok çirkin ve çok ayıp (söz, küfür). *ör. Adam, ağıza alınmaz küfürlerle bağırıp duruyordu.* **ağıza** (ya da **ağızlara**) **düşmek** onun bunun dilinde konuşulur olmak, dedikodu konusu olmak. *ör. Kız iyice ağıza düşmüş.* **ağızlara sakız olmak** herkesin ağzında konuşulur olmak, ağızlara düşmek, dedikodu konusu olmak. *ör. Bu işte ağızlara sakız olmak da var.* **ağıza** (ya da **ağza**) **konacak** (ya da **koyacak**) **bir şey olmamak** (ya da **kalmamak**) yiyecek içecek bir şey kalmamış olmak. **ağıza** (ya da **ağza**) **tat, boğaza feryat** (yiyecek şeyler için) yeteri kadar olmayan, çok az olan. *ör. Ortaya baklava geldi, ağıza tat boğaza feryat, kapışıldı.* **ağızda dağılmak** (yiyecek bir şey) çok iyi pişmiş ve lezzetli olmak. *ör. Bir börek pişirmiş, ağızda dağılıyordu.* **ağızda sakız gibi çiğnemek** bir düşünceyi ya da bir sözü yineleyip durmak. **ağızdan ağza** birisi ötekisine, o da daha başka birisine söyleyerek. *ör. Haber ağızdan ağza yayılmış.* **ağızdan dolma** (top, tüfek) namlusu ağzından doldurulan. **ağızdan kapmak** başkalarının konuşmasından yarım yamalak bilgiler edinmek. *ör. Ağızdan kapmayla gereğince öğrenme bir olur mu hiç?* **ağızları uymak** doğruluğundan kuşku duyulan bir konuda birkaç kişinin söyledikleri birbirini tutmak. *ör. Hepsinin ağızları uyuyor, gerisini araştırmak gereğini duymadık.* **ağzı açık 1)** aptal, bön, budala, salak, alık. **2)** *be.* hayran hayran, büyülenmiş gibi. *ör. Küçükken annemin anlattığı masalları ağzı açık dinlerdim.* **3** ➻ **ağzıaçık**. **ağzı açık ayran delisi** gördüğü şeylere aptal aptal bakan, her gördüğünden şaşkınlık duyan ya da sağa sola bakarak salak salak dolaşan (kimse). *ör. Fuarda ağzı açık ayran delisi gibi dolaşılmaz.* **ağzı açık kalmak** (ya da **ağzı bir karış açık kalmak**) pek çok şaşırmak. *ör. Yaptığını duyunca ağzım açık kaldı.* **ağzı aşağı** *be. ha.* yüzü yere gelmek üzere, yüzüstü, yüzükoyun. *ör. Toprağa ağzı aşağı uzandı.* **ağzı** (ya da **ağızları**) **bir** hepsi de aynı şeyleri söylemek üzere anlaşmış. *ör. Baktım ağızları bir, üstelemedim.* **ağzı bozuk** sözleri sövgüyle dolu olan, sürekli olarak küfür eden (kimse). *ör. Öyle ağzı bozuk ki şaşarsın.* **ağzı bozukluk** sövme alışkanlığı. *ör. Bu ağzı bozukluklа çevresini itiyor.* **ağzı burnu yerinde** oldukça güzel (kimse). *ör. Nişanlısı, eh işte, ağzı burnu yerinde sayılır.* **ağzı burnu çarşamba pazarına dönmek** *arg.* yediği dayaktan yüzü gözü bere içinde kalmak, yüz çizgileri kötü görünüm almak. **ağzı büyük** ölçüsüz, büyük savları olan. *ör. Adam ağzı büyüğün biri, atıp durdu.* **ağzı çiriş çanağına dönmek** ağzı kuruyup acılaşarak dili damağına yapışır gibi olmak. *ör. Bugün ağzım çiriş çanağına döndü nedense.* **ağzı dili bağlanmak** korku, heyecan gibi bir nedenle konuşamaz olmak ya da bir süre konuşamamak. *ör. Ağzım dilim bağlandı sanki, bir şey diyemedim.* **ağzı dili kurumak** çok konuşmaktan, heyecandan ya da benzeri bir şeyden dolayı ağzında tükürüğü azalmak. *ör. Bunları söyleye söyleye ağzım dilim kurudu.* **ağzı dili yok** (ya da **ağzı var, dili yok**) hakkını arayamayacak denli çekingen ve sessiz, çok kendi halinde (kimse). *ör. Bir eşi var ki, ağzı dili yok, öyle biri.* **ağzı gevşek** öğrendiği gizi saklamayan (kimse). *ör. Arkadaşın ağzı gevşeğin biriymiş.* **ağzı havada 1)** hep yükseklerden dem vuran (kimse). **2)** olup bitenden habersiz, şaşkın, alık (kimse). **ağzı ile kuş tutsa ...** olmayacak şeyleri de başarsa ... *ör. O ağzı ile kuş tutsa, sınıfını geçirmezler.* **ağzı kalabalık** yerli yersiz, anlamlı anlamsız konuşan, çok konuşan (kimse). *ör. Anıma ağzı kalabalık biri, susmak bilmedi.* **ağzı kara** hep kötü haberler veren ya da kötü şeyler olabileceğinden söz eden (kimse). *ör. Öyle ağzı kara biri ki, insanı üzüyor.* **ağzı kilitli 1)** sır saklamasını bilen, sır saklayan. **2)** konuşamaz, açıklayamaz bir duruma getirilen (kimse). *ör. Onun ağzı kilitlidir, korkmayın.* **(sevincinden) ağzı kulaklarına varmak** kendisiyle ilgili önemli bir şey dolayısıyla pek çok sevinmek. *ör. Yeni bir kitabı çıkmış, sevincinden ağzı kulaklarına varıyordu.* **ağzı kulaklarında** çok sevinçli, çok mutlu (kimse). *ör. Dün onu gördüm, çocuğu olmuş, ağzı kulaklarındaydı.* **ağzı kurumak** birine bir şeyi çok söylemekten dolayı bıkmak. *ör. Bunu ona anlatana kadar ağzım kurudu.* **ağzı kurusun** çok kötü dilekte bulunanlar için bir ilenç olarak kullanılır. **ağzı laf yapmak** kolay ve oldukça inandırıcı söz söylemeyi becerir olmak. *ör. Baktım, ağzı laf yapan biriydi, gel dedim.* **ağzı pek** (ya da **sıkı**) sır saklamasını bilen, güvenilir. *ör. Ağzı pektir, korkma.* **ağzı peklik** (ya da **sıkılık**) sır saklamasını bilme işi. **ağzı pis** sövmeyi alışkanlık durumuna getirmiş olan, ağzı bozuk (kimse). *ör. Baktım, ağzı pisin biri olmuş.* **ağzı sıkı** ➻ **ağzı pek** . **ağzı sulanmak** *mec.* hoşlanılan, beğenilen bir şeyi edinme isteğini duymak. *ör. Bir ceket gördüm, ağzım sulandı doğrusu.* **ağzı süt kokmak** çok deneysiz, çok genç olmak. *ör. Ağzı süt kokuyor onun, beceremez bunu.* **ağzı koyun** *be. ha.* yüzü yere gelecek biçimde, yüzükoyun. *ör. Yolun ortasına ağzı koyun düştü.* **ağzı teneke kaplı** çok sıcak ya da çok acı yiyecek ve içeceği hiç sıcak ya da acı değilmiş gibi kolayca ve çabucak yiyen içenler için şaka olarak kullanılır. **ağzı var, dili yok** ➻ **ağzı dili yok** . **ağzı varmamak** bir şeyi açıklamaya ya da söylemeye içi elvermemek. *ör. Bunu ona demeye ağzım varmıyor.* **(bir şeyden) ağzı yanmak** (o şeyden) kötülük ve zarar görmek. *ör. Ağzım yandı, bir daha ona güvenmem.* **ağzı**

yukarı *be. ha.* sırtı yere gelecek biçimde, sırtüstü. *ör. Gitti güneşin alnına ağzı yukarı uzandı.* **ağzına atmak (bir şeyi)** yemek ereğiyle ağzına koymak. **(birinin) ağzına bakakalmak** konuşma biçimine hayran olmak. *ör. O nasıl anlatımdı öyle, herkes ağzına bakakaldı.* **(birinin) ağzına bakmak** onun ne söyleyeceğini beklemek ve ona inandığı için söylediklerine göre davranmak. *ör. Arkadaşın senin ağzına bakıyor, kendi düşüncesi yok mu?* **ağzına** (ya da **ağzının içine**) **baktırmak** güzel ve akıcı konuşması dolayısıyla, konuşma yeteneğiyle kendini beğeniyle dinletmek. *ör. Bir ders anlatır ki öğrencileri ağzına baktırır.* **ağzına** (ya da **önüne**) **bir kemik atmak** aşağılık birini, küçük bir çıkarını sağlayarak susturmak. *ör. Öylelerinin ağzına bir kemik atarsın, olur biter.* **ağzına bir parmak bal çalmak** birini, hoşuna gidecek bir sözle ya da bir söz vermeyle oyalamak. *ör. Onun ağzına bir parmak bal çalmak işi yoluna koyar.* **ağzına bir şey** (ya da **bir çöp**) **koymamak 1)** çok aç olmak, hiçbir şey yememiş olmak. *ör. Sabahtan beri ağzıma bir şey koymadım.* **2)** hiçbir şey yememek. *ör. Çocuk iki gündür ağzına bir şey koymadı.* **ağzına bir zeytin verip altına bir tulum tutmak** birine yaptığı küçük bir iyiliğe karşılık ondan büyük bir çıkar sağlamasını beklemek. **ağzına burnuna** (ya da **yüzüne**) **bulaştırmak** bir işi becerememek, iyi bir sonuca ulaştıramamak. *ör. Ağzına burnuna bulaştırmasaydı iyi olacaktı.* **ağzına değin** *be.* tamamıyla dolmuş olarak. **ağzına etmek** ➻ **ağzına sıçmak** . **ağzına geldiği gibi** söylediği sözlerin iyi mi kötü mü olduğunu düşünmeksizin. *ör. Lafını esirgemez, ağzına geldiği gibi konuşur.* **ağzına geleni söylemek 1)** çok ağır ve kırıcı konuşmak. *ör. Çok öfkeliydi, ağzına geleni söyledi.* **2)** düşünmeden konuşmak. *ör. Hemen ağzına geleni söylemekle iyi etmedin.* **ağzına gem vurmak 1)** (birinin) söylemesini önlemek, söyletmemek, susmasını sağlamak. *ör. Onun ağzına gem vurdular, korkmayın.* **2)** susmak, söylememek. *ör. Ağzına gem vurmuş, bir şey öğrenemedik.* **ağzına kadar** hiç boş yer kalmayacak biçimde. *ör. Salon dinleyiciyle ağzına kadar dolmuştu.* **ağzına kilit takmak** ➻ **ağzına gem vurmak** . **ağzına** (ya da **diline**) **kira istemek 1)** söylemesi beklenilen şeyi söylemekte nazlı davranmak. *ör. Haydi anlatsan a, ağzına kira mı istiyorsun yoksa?* **2)** çok az konuşur olmak. *ör. Susup durma öyle, ağzına kira mı istiyorsun?* **ağzına koymak** (bir şeyi) yemek ereğiyle ağzına almak. **ağzına** (ya da **ağızlara**) **layık** (yiyecek için) çok lezzetli, çok güzel. *ör. Bir börek geldi, ağzına layık, kapıştık.* **ağzına** (ya da **diline**) **sağlık** bir sözü tam yeri geldiğinde söyleyen kimselere teşekkür yollu söylenir. *ör. Hay ağzına sağlık, iyi dedin.* **(birinin) ağzına sakız olmak** (onun) diline düşmek, dedikodusuna konu olmak. **ağzına sıçmak 1)** (birini) çok kötü bir duruma sokmak. *ör. Öyle bir iş yaptın ki adamın ağzına sıçtın.* **2)** (bir şeyi, bir işi) işe yaramaz bir duruma getirmek, bozmak. *ör. Arabanın ağzına sıçmak için elinden geleni yapmışsın.* **(bir şeyi) ağzına sürmemek** (o şeyi) yememiş olmak ya da hiç yememek. *ör. Bizim oğlan lahanayı ağzına sürmez.* **ağzına taş almış** söyleşiye, konuşmaya katılmayıp susanlar için kullanılır. *ör. Ağzına taş almış, öyle oturuyor.* **ağzına tat bulaşmak** yaptığı bir işten yararlandığı için hep onu ya da benzerini yapıp aynı sonucu elde etmeyi istemek. *ör. Ağzına tat bulaştı bir kez, o işi bırakamaz.* **ağzına tükürdüğümün ...** bana sıkıntı veren bu aşağılık, bu kötü (şey). *ör. Ağzına tükürdüğümün işi, yoluna girmedi.* **(birinin) ağzına tükürmek** bir gözdağı olarak söylenen, küfür gibi kullanılan uygunsuz bir söz. *ör. Haydi bir yap da görelim, ağzına tükürürüm senin.* **ağzına verilmesini beklemek** (ya da **istemek**) tembel tembel oturup kendi işlerinin başkalarınca yapılmasını beklemek. *ör. Öyle alıştırılmış, ağzına verilmesini bekler o.* **ağzına vermek** *arg. (çok kaba)* birinin söylediği kötü bir söze gereken, hak ettiği karşılığı vermek. **(bir söz, birinin) ağzına yakışmamak** söylemesi uygun düşmemek, yakışık almamak, ayıp kaçmak. *ör. Bu senin ağzına yakışmaz doğrusu.* **ağzında bakla ıslanmamak** hiç giz tutamamak, sır saklayamamak. *ör. Onun ağzında bakla ıslanmaz.* **(yiyecek) ağzında büyümek** iştahsızlıktan, içi almamaktan ya da sevmemekten dolayı lokmayı ağzında çevirip durmak, yutamamak. *ör. Bir şey yiyemez oldum, lokmalar ağzımda büyüyor.* **(bir şeyi) ağzında gevelemek** açıkça söylememek ya da söyleyememek. *ör. Sordum ama sözü ağzında geveledi durdu.* **(birinin) ağzından 1)** ondan dinleyerek, duyarak. *ör. Olayı onun ağzından anlattım size.* **2)** o söylemiş gibi, onun adına. *ör. Kızın ağzından birkaç mektup yazdık oğlana, yuttu.* **ağzından baklayı çıkarmak** (ya da **baklayı ağzından çıkarmak**) **1)** sonunda asıl amacına gelmek, onu söylemek. *ör. Evirdi çevirdi, derken ağzından baklayı çıkardı.* **2)** sabrı tükenip o zamana değin açıklamadığı bir şeyi söylemek. *ör. Sıkıştırılınca ağzından baklayı çıkardı.* **ağzından bal akmak** çok güzel, çok tatlı, çok hoş konuşmak. *ör. İşine geldi mi ağzından bal akar.* **ağzından çıkanı kulağı duymamak** çok ağır, aykırı, uygunsuz sözler söylemek. *ör. Kızdı mı ağzından çıkanı kulağı duymaz.* **(söz) ağzından çıkmak** bir kez söylemiş bulunmak. *ör. Gideriz dedim, ağzımdan çıktı, gitmek zorundayım.* **ağzından çıt çıkmamak 1)** hiçbir şey söylemeden öylece durmak, sessizce durmak, hiç konuşmamak. **2)** konuşması gerekirken susup durmak, bir tek söz bile söylememek. *ör. Söylenen o kadar ağır sözleri öylece dinle-*

miş, ağzından çıt çıkmamıştı. **ağzından dökülmek 1)** bir sözü doğru dürüst söyleyememek. *ör. Bir görsen, sözler ağzından dökülüyordu.* **2)** açık açık söylemekten çekindiği şey konuşmasından anlaşılmak. *ör. Sonunda ağzından döküldü, para istiyormuş.* **ağzından düşürmemek** çok sevdiği için hep o kişinin ya da şeyin sözünü etmek. *ör. Seni ağzından düşürmüyor, onu ara.* **ağzından girip burnundan çıkmak** ne yapıp edip bir kimseyi, yapmayı pek istemediği bir şeye razı etmek. *ör. Adamın ağzından girdi burnundan çıktı, şiirini yayımlattı.* **ağzından kaçırmak** sakladığı, söylemek istemediği bir şeyi boş bulunup söyleyivermek. *ör. Söz arasında ağzından kaçırdı, birkaç kişinin işine son verilecekmiş.* **ağzından kapmak** birinin bildiği ama pek açıklamak istemediği şeyleri, onunla ustalıklı konuşarak, ona sezdirmeden, laf arasında öğrenmek. *ör. Söyler mi hiç, ağzından kapmak için çok çalıştık.* **ağzından laf almak** (birini) konuşturarak, gizli tuttuğu bir şeyle ilgili birtakım şeyler öğrenmek. *ör. Ağzından laf almak için çalıştık ama olmadı.* **ağzından lokmasını almak** (birinin) hakkı olan şeyi elinden almak. *ör. İnsanın ağzından lokmasını almak için pek hazırdırlar.* **ağzından yel** (ya da **yeller**) **alsın** birinin söylediği, gerçekleşmesi durumunda kötülük getirecek bir olasılık için "Tanrı saklasın" anlamına söylenir. **ağzını açıp gözünü yummak** çok öfkelenerek ağır, onur kırıcı sözler söylemek. (Ayrıca ➻ **açtı ağzını yumdu gözünü**.) *ör. Usta, çırağın beceriksizliği karşısında ağzını açıp gözünü yumamakta gecikmedi.* **ağzını açmak 1)** konuşmaya başlamak. *ör. Ağzını açtı mı susmak bilmez.* **2)** onur kırıcı, ağır sözler söylemeye başlamak. *ör. Ağzını açtı mı söylemediği kalmaz.* **3)** aptal aptal bakınmak. *ör. Öyle ağzını açıp durma, bir şey yap.* **ağzını açmamak** gerektiği, yeri geldiği halde hiçbir şey söylememek, susmak. *ör. Onca şeye karşı hiç ağzını açmadı.* **ağzını aramak** ➻ **ağız aramak** . **ağzını bıçak açmamak** çok üzüntülü olmak, üzüntüsünden söz söyleyemez durumda olmak. *ör. İşinden olmuştu, ağzını bıçak açmıyordu.* **ağzını bozmak** sövgü niteliğinde, kaba sözler söylemek. *ör. Böyle ağzını bozmak sana yakışmıyor.* **(birinin) ağzını burnunu çarşamba çanağına** (ya da **pazarına**) **çevirmek** (bir kimseye) ağzına burnuna zarar verecek ölçüde dayak atmak, ağzını burnunu dağıtmak. **ağzını burnunu dağıtmak** (birini) sille tokat dövüp yüzünü yara bere içinde bırakmak. *ör. Çocuğun ağzını burnunu dağıtmak için saldırdı.* **(birinin) ağzını dilini bağlamak** (onu) konuşamaz duruma getirmek. **ağzını havaya açmak** ➻ **ağzını poyraza açmak** . **ağzını hayra aç!** kötü bir olasılıktan söz edene, "Tanrı saklasın!" anlamına söylenir. **ağzını kapamak 1)** (birini) çıkar sağlayarak susturmak, konuşmasını, açıklama yapmasını önlemek. *ör. .Adamın ağzını kapamak için birkaç kuruş verdiler.* **2)** konuşmamayı, susmayı yeğlemek. *ör. Adam ağzını kapamakta direniyor.* **ağzını kiraya vermek 1)** söyleşiye katılmamak. *ör. Ağzını kiraya verdin galiba, bir şeyler söylesene.* **2)** kendini de yakından ilgilendiren bir konuda düşündüklerini söylememek. *ör. Böyle ağzını kiraya vermek olmaz, biraz da sen konuş.* **(birinin) ağzını kullanmak** (ya da **satmak**) bir konuda bir başkasının söyledikleri gibi konuşmak, onun düşüncelerini kendisininmiş gibi söylemek. *ör. Önceden anlaşmış olmalılar, bu da onun ağzını kullanıyor.* **ağzını mühürlemek** (biri) herhangi bir konuda konuşmamayı yeğlemek, susmak. *ör. Artık ağzımı mühürledim, kimseyle de görüşmeyeceğim.* **ağzını öpeyim** (ya da **seveyim** ya da **hay ağzını öpeyim**) hoşa gidici, sevindirici bir söz söyleyene "yaşa", "var ol", "ne iyi söyledin" gibi kullanılır. **ağzını pek** (ya da **sıkı**) **tutmak** sır vermemek. *ör. Bu konuda ağzını pek tut, yoksa iş bozulur.* **ağzını poyraza açmak** beklediğini, umduğunu elde edememek. **ağzını tıkamak** (birinin) konuşmasını önlemek. *ör. Adamın ağzını tıkadılar, artık korkmazlar.* **ağzını toplamak** (genellikle buyruk biçimi kullanılır) söylemekte olduğu hoşa gitmeyecek sözleri, sövgüleri kesmek. *ör. Ağzını topla, yoksa toplatırlar.* **ağzını** (ya da **çenesini**) **tutmak 1)** yerli yersiz konuşmamak, gevezelik etmemek. *ör. O ağzını tutmak bilmezin biridir, zamanımızı alır.* **2)** onur kırıcı, kötü söz söylememek. *ör. Ağzını tutmak için çaba harcadı ama sonunda patladı.* **ağzını yoklamak** ➻ **ağzını aramak** . **ağzını yormak** boş yere konuşmak, boşa söylemek. *ör. Bu konuda ağzını yormak istersen, ara onu da konuş.* **(birinin) ağzının içine bakmak 1)** söylediklerini beğeniyle, hayranlıkla dinlemek. *ör. O ne öyle, oğlanın ağzının içine bakmaktan kurtul da sen de bir şeyler söyle.* **2)** (o kimse) belli bir konuda ne derse ona uymak ve onu uygulamak. *ör. Karısının ağzının içine bakar o, onun için çok bir şey beklemeyin.* **ağzının içine baktırmak 1)** akıcı, iyi ve güzel konuştuğu için kendini beğeniyle dinletmek. *ör. İnsanı ağzının içine baktırır, öyle bir konuşmacıdır o.* **2)** başka kimseleri, verdiği güvenle, kendi sözleri doğrultusunda iş yapmaya inandırmış olmak. *ör. Ağzının içine baktırır, o ne derse o olur.* **(birinin) ağzının içine girmek** ona çok sokulmak, çok yaklaşmak. *ör. Aman, ağzımın içine girme!* **ağzının kalayını vermek** ➻ **ağzının payını vermek** . **ağzının kaşığı (olmamak) (bir şey, birinin) 1)** bir şey, birinin becerebileceği, uğraşabileceği işlerden olmamak. *ör. Ticaret onun ağzının kaşığı değildir.* **2)** bir şey, birinin sözünü edemeyeceği bir değerde olmak. *ör. Dostluk onun ağzının kaşığı değildir.* **ağzının kaytanını çekmek** *arg.* **1)** gevezeliği kesmek. *ör. Ağzının kaytanını çek*

de konuşalım adamım. **2)** kötü konuşmayı bırakmak. *ör. Sabahtan beri ağzının kaytanını çekmedi.* **3)** kötümser sözler etmeyi kesmek. *ör. Ağzının kaytanını çek de iyisini düşünelim.* **ağzının kokusunu çekmek (birinin)** birinin dayanılmaz davranışlarına katlanmak. *ör. Güç durumdu, yoksa onun ağzının kokusunu çekmek istemez.* **ağzının mührü ile 1)** (bir şey) ağzı açılmamış olarak, hiç eksiksiz, olduğu gibi. *ör. Çantayı ağzının mührü ile teslim ettim.* **2)** oruçlu ağzıyla, oruçlu olarak. *ör. Şurada ağzımın mührü ile konuştum, yalan neyime.* **ağzının payını** (ya da **ölçüsünü) vermek** bir kimseye, gereken karşılığı vererek susturmak. *ör. Ona ağzının payını verdim, beni ne sanıyorsun?* **ağzının suyu akmak** (bir şeyi) çok beğenmek, onu elde etmeyi istemek, imrenmek. *ör. Bir ayakkabı gördüm, ağzımın suyu aktı doğrusu.* **ağzının tadı bozulmak** (ya da **kaçmak**) bir kimsenin kurulu düzeni, rahatı, dirliği yolunda gitmemek. *ör. Oğlu kumara dadanınca ağzının tadı bozuldu.* **ağzının tadını bilmek 1)** hoşa giden, keyif verici şeyler seçmekte usta olmak. **2)** güzel, lezzetli yiyeceklerden anlamak ve onları seçmek. *ör. Buranın yemekleri gerçekten güzel, ağzının tadını biliyorsun.* **ağzının tadını kaçırmak (birinin)** keyfini, neşesini, rahatını, kurulu düzenini bozmak. *ör. Adamın ağzının tadını kaçırmak için ellerinden geleni yaptılar.*

ağız (II) *a.* yeni doğurmuş memelilerin doğum yaptıktan sonraki ilk sütü.

ağızbirliği, -ni *b. a.* bir konuda herkesin aynı şeyleri söylemek için anlaşma durumu. **ağızbirliği etmek** bir konuda aynı şeyleri söylemek için anlaşmak, anlaşarak aynı şeyleri söylemek.

ağızdan *be.* sözlü olarak, sözle. *ör. Ağızdan uyarı onu etkilemez, yazılı uyarı gerekir.*

ağızlak *a. ha.* kimi nefesli çalgının ağızlığında bulunan hunimsi tepe çukurluğu.

ağızlama *a.* **1** ağızlamak eylemi. **2** *ha.* toprağı kazarken, kazılan yer ile kazılacak yer arasındaki genişlik.

ağızlamak *(-i)* **1** *ha.* bir işi bitirmek üzere olmak, işin sonuna yaklaşmak, kolaylamak. **2** *ha.* birini işe başlatmak. *ör. Adamları ağızladım, sonra gidip alacağım.* **3** *den.* bir limanın girişine, ağzına ulaşmak.

ağızlaşma *a.* ağızlaşmak eylemi.

ağızlaşmak *(nsz, -le) ha.* ağızbirliği etmek, anlaşmak, sözleşmek. *ör. Akşamdan ağızlaştık, sabah muhtara aynı şeyleri söyledik.*

ağızlı *s.* ağzı olan ya da ağzı herhangi bir biçimde olan. *ör. Geniş ağızlı bir bidona su koydu.*

ağızlık *a.* **1** sigara içmekte kullanılan, bir ucuna sigara takılıp öteki ucundan nefes çekilen, türlü boyutta, çubuk biçimli araç. *ör. Sigarayı ağızlığa taktı, iki nefes çekip bıraktı.* **2** nargile marpucunun ağza alınan uç bölümü. **3** ısırmasını ya da zararlı şeyler yemesini önlemek için hayvanın ağzına takılan deri, tel gibi şeylerden yapılmış kafes. **4** kuyu ağzına konulan çember biçiminde delikli taş ya da demirden yapılmış bilezik. **5** *ha.* yemiş küfelerinin ağzına konulan, yaprak ve otlardan ya da yapraklı dallardan yapılmış kapak. **6** *ha.* yayık çömleğinin ağzına bağlanan deri kapak. **7** *ha.* emzik. **8** *ha.* dokuma tezgâhında mekiğin işleyebilmesi için bırakılan çözgü aralığı. **9** *ha.* bir şeyin başladığı yer; örneğin su arkının sulanan yerlere açılan yeri. **10** *ha.* huni. **ağızlık açmak** *ha.* bir şeye başlangıç yapmak. **ağızlık değneği** *ha.* dokumacılıkta çözgüleri ayırmak için kullanılan tahta. **ağızlık eğrisi** *ha.* dokuma tezgâhında ipliğin bir yanının gerilip öteki yanının gevşemesi.

ağızlıkçı *a.* ağızlık yapan ya da satan kimse.

ağızlıkçılık *a.* ağızlık yapma ya da satma uğraşı. *ör. Eskişehir'de bir arkadaşım var, ağızlıkçılıkla geçiniyor.*

ağızotu, -nu *b. a. esk.* fişekte, mayın vb.de kullanılan, ateşlemeyi sağlayan parlayıcı madde.

ağızsal *s.* ➻ **ağızsıl**.

ağızsıl *s.* **1** ağızla ilgili. **2** *dilb.* havanın ağız boşluğundan akmasıyla çıkan (sesbirim); örneğin *a, o, ö, ü, u* ünlüleri gibi. (Türkçedeki ünlülerin hepsi ağızsıldır.) **ağızsıl ünlü** *dilb.* ağızsıl[2].

ağızsız *s.* ağzı olmayan.

ağkepçe *b. a.* balık avlamada kullanılan, ağdan yapılmış, uzun saplı sepet benzeri araç.

ağkurdu, -nu *b. a. hayb.* toplu olarak ve bir ağ içinde yaşayan, daha çok elma ve erik ağaçlarının yapraklarına zarar veren bir böcek.

ağlak *s. ha.* sık sık ağlayan, gözü yaşlı (kimse).

ağlama *a.* **1** ağlamak eylemi. **2** ağıt[2]. *ör. Evden bir ağlama yükseldi.* **Ağlama Duvarı** *ö. a.*Kudüs'te bulunan ve Yahudilerce kutsal sayılan, Yahudilerin her cuma, dayanıp dua ederek ağladıkları duvar. **ağlama duvarına dönmek** *mec.*herkesin derdini dinlemekten baş alamaz olmak.

ağlamak *(nsz; -le)* **1** duyumsanan bir acı, üzüntü vb. nedeniyle inleyerek, hıçkırarak, çığlıklar atarak ya da bir sevinç nedeniyle kahkahalar içinde ya da sessizce gözyaşı dökmek, gözlerinden yaş gelmek. *ör. Üzgündü, ağlamak için bir köşeye çekildi. Kadın sevinçten ağlıyordu.* **2** *mec.* durumundan yakınmak, sızlanmak. *ör. Aldırma, onun işi durmadan ağlamaktır.* **ağladı ağlayacak** ağlaması çok yakın, ağlamak üzere, ağlayacak durumda olan. *ör. Balonu patladı, ağladı ağlayacaktı ama çocuk kendini tuttu.* **ağlamakla yâr ele girmez** kişinin sevdiği şey yalnızca istekle, özlemle ele geçmez, onu elde etmek için çaba harcamak, ele geçirmenin yolunu bulmak gerekir. **ağlama ölü için, ağla deli için** insan, bir yakınının ölümüyle üzülür, ama onun acısı küllenir; deli bir yakını varsa, işte asıl ağlanacak kişi odur; bir bakıma ölüm delilikten yeğdir. **ağlamayan çocuğa meme**

vermezler hakkınız olan şeyi bile istemeniz gerekir, yoksa kimse "şunun hakkını verelim" demez. **ağlarsa anam ağlar, kalanı** (ya da **gayrısı**) **yalan ağlar** kişinin uğradığı kötü bir duruma gerçekten üzülen anasıdır, ötekiler hiç de içten üzülmez. **ağlaya ağlaya** *ik. be.* ağlayarak. *ör. Kadın ağlaya ağlaya bunları anlatıyordu.* **ağlaya sızlaya** *ik. be.* ağlayıp sızlayarak. *ör. Kadın, ağlaya sızlaya anlatıyordu.* **ağlayanın malı gülene hayır etmez** birinden haksız bir biçimde ele geçirilen malın onu alana bir yararı dokunmaz. **ağlayası gelmek** üzülerek, ağlayacak gibi olmak. *ör. Ağlayasım ge'diyse de kendimi tuttum.* **ağlayıp da gözden mi olalım?** pişmanlık duyulmadığını şaka yollu söylemek için kullanılır.

ağlamaklı *s.* ağlayacak gibi olan, çok üzüntülü (kimse). *ör. Onun ağlamaklı hali içime dokundu.* **ağlamaklı olmak** çok üzülmek, üzüntüden ağlayacak duruma gelmek. *ör. Öyle bir şey söyledi ki ağlamaklı oldum.*

ağlamalı *s.* ➻ **ağlamaklı. ağlamalı olmak** ➻ **ağlamaklı olmak**.

ağlamsama *a.* ağlamsamak eylemi.

ağlamsamak *(nsz) ha.* çok üzülerek ağlayacak gibi olmak, ağlamaklı olmak.

ağlamsı *s. ha.* ağlamaklı. **ağlamsı olmak** *ha.* ağlamaklı olmak, ağlamsamak.

ağlanma *a.* ağlanmak eylemi. *ör. Onun ardında ağlanmayla ne değişti?*

ağlanmak *(nsz)* ağlamak eylemi yapılmak. *ör. Ardından çok ağlandı.*

ağlaşma *a.* ağlaşmak eylemi.

ağlaşmak *(nsz; -le)* **1** birlikte ağlamak, karşılıklı ağlamak. *ör. İki kardeş kucaklaşıp ağlaştılar.* **2** *(nsz)* sızlanmak.

ağlatabilme *a.* ağlatabilmek eylemi.

ağlatabilmek *(-i)* ağlamaya yol açma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Acı insanı ağlatabilir.*

ağlatı *a. tiy.* söylenlerden ve tarihsel olaylardan yararlanılarak yazılan, acıklı durumlarla gelişen ve acıklı bir sonuçla bağlanan tiyatro oyunu. *eş.* **tragedya, trajedi** . *ör. Eskiden seyirci ağlatı severdi, şimdi güldürü ilgi görüyor.*

ağlatıcı *s.* ağlamaya yol açan.

ağlatısal *s.* **1** ağlatı ile ilgili, ağlatı özelliği taşıyan. *eş.* **trajik** . *ör. Oyun, ağlatısal bir yapıt olarak da görülebilir.* **2** *mec.* çok acıklı, yürekler acısı. *eş.* **feci** . *ör. Bu ağlatısal durumdan o sorumluydu.*

ağlatış *a.* ağlatma eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğu ağlatışına kızmıştım.*

ağlatma *a.* ağlatmak eylemi.

ağlatmak *(-i)* birinin, ağlamasına yol açmak. *ör. Çocuğu ağlatmak için ne söyledin?* **ağlata ağlata** *ik. be.* ağlatarak, üzerek. **ağlatan gülmez** "başkalarına kötülük eden, onları ağlatan kimse yaptığıyla kalacağını sanmasın, zulme uğrayanların ahı yerde kalmaz, zalimleri de bir ağlatan çıkar" anlamında söylenir.

ağlayabilme *a.* ağlayabilmek eylemi.

ağlayabilmek *(nsz)* istediği anda ağlamak elinde olmak ya da bu olasılık bulunmak. *ör. İnsan acıyla, üzüntüyle ağlayabilir.*

ağlayangelin *b. a. ha.* ➻ **gelinçiçeği**.

ağlayıcı *a.* ➻ **ağıtçı**.

ağlayıverme *a.* ağlayıvermek eylemi.

ağlayıvermek *(nsz)* çok sık ağlamak alışkanlığı bulunmak, çabucak ağlamak. *ör. Ona dokunsan ağlayıverir.*

ağlayış *a.* ağlama biçimi ya da eylemi. *ör. Bebeğin iç çekerek ağlayışı ona dokunuştu.*

ağma *a.* **1** ağmak eylemi. **2** *gökb.* ➻ **ağan, akanyıldız**.

ağmak *(nsz) ha.* **1** aşağıya inmek, düşmek, yağmak. *ör. Yağmur dağlara doğru ağıp gitti.* **2** denge bozularak bir yanı ağır gelmek, bir yana eğilmek. *ör. Terazinin bir gözü biraz ağıyor.* **3** (yıldız, yılan) akmak, kaymak. *ör. Bugün önümden bir yılan ağdı, korktum.* **4** yükseklerden aşıp gitmek ya da batmak. *ör. Güneş tepeyi ağdı.* **5** yukarı çıkmak, yükselmek. *ör. Kuş göğe ağdı.*

ağman *a. ha.* bedensel noksanlık, kusur, eksiklik. *ör. İnsan ağmanı var diye horlanmaz.*

ağmantarlar *ç. b. a. T. Yun. bitb.* insan ve hayvanlarda sayrılığa yol açan, bir çok türü bulunan ilkel bitkiler topluluğu.

ağnak *a.* at, eşek gibi kimi hayvanların ağnama yeri. *ör. Evin yanında bir ağnak vardı.*

ağnama *a.* ağnamak eylemi.

ağnamak *(nsz) ha.* (at, eşek vb.) toza toprağa yatıp yuvarlanmak. *ör. Avluda doru bir at ağnamaktaydı.*

ağnanma *a.* ağnanmak eylemi.

ağnanmak *(nsz) ha.* uyku tutmadığı için yatakta bir sağa bir sola yuvarlanıp durmak. *ör. Adam sabaha dek ağnandı.*

ağrı (I) *a.* **1** hastalık, yaralanma gibi nedenlerle bedenin herhangi bir yerinde duyumsanan sürekli ve yeğin acı. *ör. Bu ağrı dayanılmazlaştı.* **2** *mec.* kaygı, tasa, dert. *ör. Şu içimdeki ağrıyı bir dile getirebilsem, dağlar ağlar.* **ağrı sızı** *ik.* ağrı. *ör. İki gündür ağrı sızı çekiyorum.* **ağrılardan göz ağrısı, her kişinin öz ağrısı** göz ağrısı, ağrıların en zorlusudur, ama her insanın kendine göre öyle ağrısı, derdi vardır ki, göz ağrısı denli zorludur. **ağrısı tutmak** *ha.* **1)** (gebe kadın) doğum sancıları başlamak. *ör. Gelinin ağrısı tuttu, ebe çağırın.* **2)** (hasta bir organ) ağrımaya başlamak. *ör. Yine dişimin ağrısı tuttu.*

ağrı (II) *be. ha.* (başlama noktası, yön ya da neden bildirir) -den başlayarak, -den doğru, -den ötürü. *ör. Köyden ağrı koyu bir duman yükseldi. O babamdan ağrı akrabamdır.*

ağrık (I) *a. ha.* **1** sayrılık. **2** ağrı, sancı, yel.

ağrık (II) *a. ha.* genellikle ev eşyasından oluşan yük, göç yükü. *ör. Ailenin ağrığı önden gitti.*

ağrıkesen *b. a.* ve *s.* ➻ **ağrıkesici**.

ağrıkesici *b. a.* ve *s. hek.* alındığında, uyuşturduğu için ağrı duyusunu yok eden (ilaç). *eş.* **analjezik**.

ağrıklı *s. ha.* hastalığı ya da ağrısı olan.
ağrılı *s.* ağrısı olan, ağrıyan.
ağrıma *a.* **1** ağrımak eylemi. **2** memeli hayvanlarda görülen, arakonakçı kenelerin bulaştırdığı ağrıma asalaklarından ileri gelen hastalık. **ağrıma asalakları** omurgalılarda alyuvar asalağı olarak yaşayan, türlü biçimleri olan sporlular topluluğu.
ağrımak *(nsz)* (vücudun herhangi bir yeri) hastalık, yaralanma gibi nedenlerle sürekli ve yeğin bir biçimde ağrılı, acılı olmak.
ağrınma *a.* ağrınmak eylemi.
ağrınmak *(nsz) ha.* bir şeyden incinerek sızlanmak, gücenip kırılmak.
ağrısız *s.* **1** ağrısı olmayan, ağrımayan. **2** *be.* ağrıtmadan, ağrı duyurmadan. *ör. Artık ağrısız sünnet yapılıyormuş.* **3** *mec.* kaygısız, tasasız, dertsiz. *ör. İş bitti, doğrusu artık ağrısız başım.* **ağrısız baş yastık istemez** insan dertsiz, tasasızsa yastık olmadan da rahat uyur. **ağrısız başına kaşbastı bağlamak** gereksiz yere kendine iş çıkarmak. **ağrısız baş mezarda gerek** yaşamda herkesin kendine göre derdi vardır, insanın derdi ancak ölümle biter.
ağrısızlık *a.* ağrısız[1,2] olma durumu. *ör. Diş çekiminde ağrısızlık söz konusu olabilir mi hiç?*
ağrıtabilme *a.* ağrıtabilmek eylemi.
ağrıtabilmek *(-i)* ağrıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sıcak hava baş ağrıtabilir.*
ağrıtma *a.* ağrıtmak eylemi.
ağrıtmak *(-i)* ağrı **(1)**[1] duyumsamasına yol açmak. *ör. Sıcak başımı ağrıttı.*
ağrıyabilme *a.* ağrıyabilmek eylemi.
ağrıyabilmek *(nsz)* ağrıma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bunu yaparsan ilerde başın ağrıyabilir.*
ağrıyış *a.* ağrımak eylemi ya da biçimi. *ör. Başının ağrıyışına dayanamaz olmuştum.*
ağsı *s. gövb.* ağ benzeri görünüşü olan, ağ gibi örülü (damar vb.). *ör. Bu sıvı, beyin karıncıklarındaki ağsı kılcal damarlarca salgılanır.*
ağtabaka *b. a. gövb.* görme sinirinin gözyuvarı içinde dağılmasından oluşan, ağa benzeyen, ışığa duyarlı zar. *eş.* **retina**.
ağtonoz *b. a. T. Yun. mim.* gotik mimarlıkta kullanılmış olan, ağ biçiminde parçalı tonoz.
ağu *a. esk.* ➤ **ağı**.
ağulamak *(-i) esk.* ➤ **ağılamak**.
ağulu *s. esk.* ➤ **ağılı**.
ağustos *a. Lat.* yılın sekizinci ayı; temmuz ile eylül arasında yer alır ve 31 gün sürer. **ağustosta beyni kaynayanın zemheride kazanı kaynar** yaz sıcaklarında tarlada çalışan insan ürün elde eder ve kışın aç kalmaz. **ağustosta gölge kovan, zemheride karnın ovar** yaz sıcaklarında gölgede yatan, tarlada çalışıp ürün elde etmeyen insan kışın aç kalır. **ağustosta yatanı zemheride büğelek tutar** yaz aylarında çalışıp ürün elde etmeyen kimse kış aylarında sıkıntı çeker. **ağustosun yarısı yaz, yarısı kıştır** "ağustos ortalarından başlayarak sıcaklar azalır, havalar serinler" anlamında söylenir.
ağustosböceği, -ni *b. a. Lat. T. hayb.* eşkanatlılardan, erkeği yaz aylarında, karnının altında bulunan özel bir organdan kesik kesik ve tekdüze ses çıkaran bir böcek. *eş.* **orakböceği**.
ağustosböcekleri *ç. b. a. Lat. T. hayb.* bitkilerin yeni sürgünlerinden özsu emerek onlara zarar veren, birçok türü bulunan eşkanatlılar ailesi.
ağusuz *s. esk.* ➤ **ağısız**.
ağyar *ç. a. Ar. esk.* dost olmayanlar, yabancı kimseler, eller.
ağzıaçık *b. a. esk. mim.* Osmanlı döneminde kullanılan, içine kitap vb. konulan, kapaksız vitrin.
ah *ünl.* **1** kullanıldığı yere ve kullanılırken sesin aldığı tona göre sevgi, beğenme, hoşlanma, özlem, şaşma, pişmanlık, acı gibi duyguları dile getirir. *ör. Ah canım, ne şeker şey! Ah nerde o günler. Ah ne yaptım da gittim!* **2** (-) vücudun herhangi bir yerinde ağrı, acı duyumsandığında söylenir. *ör. Ah, kolumu bir yere çarptım!* **3** *a.* (-) ilenç. *ör. Onun ahı kimseyi ondurmaz.* **ah alan onmaz** yaptığı kötülük, haksızlık, zulüm dolayısıyla kendisine ilenilen kimse iyi bir duruma erişmez. **ah almak** birinin kötü dileğini, ilencini üstüne çekmek. *ör. Öyle çok ah aldı ki...* **ah çekmek** çok derin bir üzüntüyle ya da özlem dolayısıyla içten gelerek ve birinciyi uzatarak iki kez ah demek: Ahhh ah bu dertli başım! Ahhh ah, dünya gözüyle onu bir daha görsem! *ör. Bir ah çeksem karşıki dağlar yıkılır.* **ah etmek 1)** acı ile içini çekmek, yakınma sesi çıkarmak, inlemek. *ör. Ah edip inlemekte olan hastanın acısı dindi.* **2)** *mec.* kötülük gördüğü bir kimseye karşı kötü dilekte bulunmak, ilenmek. *ör. Ona ah etmekle eline bir şey geçmez.* **ah eylemek** ➤ **ah etmek**. **ah vah etmek** çaresizliğini, üzüntüsünü, pişmanlığını türlü sözlerle dile getirmek. *ör. Ah vah etmek işi düzeltmez, onun için aldırma!* **ah yerde kalmaz** "kötülük yapana, zulmedene ilenilir ve bu ilenç gerçekleşir", "ilenç, ilenilen kimseye eninde sonunda bir zarar verir" anlamında söylenir. **ahı çıkmak** ➤ **ahı yerde kalmamak**. **ahı gidip vahı kalmak** bir şeyin, eski çekiciliği, eski güzelliği kalmamak, eskimiş, yaşlanmış olmak. **ahı göğe** (ya da **göklere) çıkmak** yanıp yakınması son sınırını bulmak. *ör. Bir görsen, ahı göğe çıkıyor.* **ahı kalmak (birinin, bir şeyde)** isteyip de ele geçirememek. *ör. Bu yaşa geldim Avrupa'ya gidemedim, ahım kaldı.* **ahı tutmak (birinin)** kötülük gördüğü bir kimseye yönelttiği kötü dileği, ilenmesi gerçekleşmek. *ör. Yoksulun ahı tutar.* **ahı yerde kalmamak (birinin)** ilenci er geç yerini bulmak, gerçekleşmek. *ör. Benim ahımı yerde kalmaz.* **ahını almak (birinin)** kötülük yaparak bir kimsenin ilencini üstüne çekmek. *ör. Onun ahını*

almaktan çekinmelisin. **ahını çekmek** işlediği bir hatanın karşılığını içsel olarak ödemek. *ör. Yapma bunu, ilerde ahını çekersin.*

aha *be. ha.* bir şeye işaret edilirken ya da bir şey gösterilirken kullanılır; işte, burada, şurada, orada. *ör. Aha onun kalemi.*

ahacık *be. ha.* bir yerin pek yakın olduğunu belirtmede kullanılır. *ör. Ahacık pınar orada.*

ahali *a. Ar.* (. - .) aynı yerde oturuyor olmaktan başka ortak niteliği olmayan insan topluluğu. *ör. Bu semtin ahalisi biraz tutucudur.*

ahbap *a. Ar.* (. -) **1** kendisiyle yakın ilişki içinde olunup sevilen sayılan kimse. *ör. Bir ahbaba yemeğe gittik.* **2** bildik ve tanıdıktan ileri kimse, dost. *ör. Ahbaplar arasında sıra gözetilmez.* **3** senlibenli davranışta tanımadık kimselere seslenme sözü olarak da kullanılır. *ör. Hey ahbap, şu arabayı çeker misin?* **ahbap çavuşlar** birlikte gezip dolaşan ve birbirine çok bağlı olan kimseler için kullanılır. *ör. Bizim ahbap çavuşlar yine kahvedeler.* **ahbap çıkmak** önceden tanışmış oldukları anlaşılmak. *ör. Otobüste yanımda oturan yolcuyla şuradan buradan konuşurken ahbap çıktık, ortak tanıdıklarımız da varmış.* **ahbap olmak** tanışıp dostluğu ilerletmek, yakınlık kurmak. *ör. Herkesle ahbap olmak kolay değildir.*

ahbapça *be. Ar. T.* ahbaba yaraşır biçimde, dostça, içten. *ör. Sana ahbapça bir öğüt vereyim.*

ahbaplık *a. Ar. T.* ahbap olma durumu. **ahbaplığa dökmek** istenilmediği halde yakınlık göstermek. *ör. İşi ahbaplığa dökmek istedi ama izin vermedim.* **ahbaplık etmek 1)** yakın ilişki içinde görüşüyor olmak. *ör. Onunla ahbaplık etmek zor.* **2)** arkadaşça söyleşmek. *ör. Şurada oturmuş ahbaplık ediyoruz.*

ahçı *a.*
Ahçı sözcüğünün aslı ve doğrusu ***aşçı*** olmakla birlikte, doğru Türkçeye örnek alınan İstanbul ağzında *ahçı* biçimi kullanılır. Bu yüzden de yazı dilinde sözcüğün bu biçimi yaygınlık kazanmıştır. *Ahçı*, yemek hazırlamayı, pişirmeyi iş olarak seçmiş kimseye denir.(➻ **aşçı** .)

ahdetme *a. Ar. T.* ahdetmek eylemi.

ahdetmek *Ar. T. (-e)* **1** bir şeyi yapmak için kesin söz vermek. **2** ant içmek. *ör. Bunu başaracağıma ahdettim.*

ahdi *s. Ar.* (. -) antlaşmaya dayalı olan, antlaşmadan doğan, antlaşma gereği yerine getirilmesi gereken.

Ahdiatik *ö. b. a. Ar.* (. . . -) ➻ **Tevrat**.

Ahdicedit *ö. b. a. Ar.* (. . . -) ➻ **İncil**.

ahenk, -gi *a. Far.* (- .) **1** ➻ **uyum**. **2** *mec.* anlaşma, uyuşma, iyi geçinme, uyum. *ör. Onunla ahengimiz iyiydi.* **3** *mec. esk.* sazlı sözlü eğlence. *ör. Komşudaki ahenk sabaha kadar sürdü.* **ahengini bozmak (birinin)** yolunda gitmekte olan dirliğini, düzenini bozmak. *ör. Okulun ahengini bozmak için çalışıyor.* **ahengi bozulmak** birinin, dirliği düzeni bozulmak. *ör. Çocuğu hasta, adamın ahengi bozuldu.* **ahenk almak** uyumlu duruma gelmek. **ahenk vermek** uyumlu olmasını sağlamak. **ahenk yapmak 1** *esk.* sazlı sözlü eğlence düzenlemek. **2** *arg.* konu dışı sözlerle bir durumu gizlemeye çalışmak. **3** *arg.* anlamlı ya da doğru bir şey söylemeksizin durmadan konuşmak.

ahenkli *s. Far. T.* ➻ **uyumlu**[1].

ahenklileşmek *(nsz) Far. T.* ➻ **uyumlulaşmak**.

ahenksiz *s. Far. T.* ➻ **uyumsuz**.

ahenksizleşmek *(nsz) Far. T.* ➻ **uyumsuzlaşmak**.

ahenktar *s. Far.* (- . .) *esk.* ➻ **uyumlu**.

aheste *s. Far.* (- . .) yavaş, ağır[7]. **aheste aheste** *ik.* yavaş yavaş, ağır ağır. *ör. Aheste aheste yürüyorlardı.* **aheste beste** kırıla döküle, nazlı nazlı. *ör. Aheste beste bir gelişi vardı.*

ahfat *ç. a. Ar.* (. -)*esk.* gelecek kuşaklar, torunlar.

ahım şahım *ik. s.* beğenilecek, değer verilecek nitelikte, güzel. *ör. Şöyle ahım şahım biri olsa canım yanmaz.*

ahır *a.* evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı. **ahır gibi** çok geniş ve külüstür, bakımsız yer. *ör. Sinema dedikleri ahır gibi bir yerdi.* **ahıra çekmek** (hayvanları) getirip ahıra kapamak, ahıra koymak. *ör. Atı ahıra çekip, yemini verdi.* **ahıra çevirmek (bir yeri)** dağınık, pis, bakımsız bir duruma getirmek. *ör. İki günde evi ahıra çevirmişler.* **Dingo'nun ahırı** işi olsun olmasın herkesin girip çıkabildiği, gireni çıkanı belli olmayan yer.

ahırlama *a. ha.* ahırlamak eylemi.

ahırlamak *(nsz)* **1** at, öküz gibi bir hizmet hayvanını kış süresince ahırda barındırıp beslemek. **2** (hayvan) uzun zaman ahırda kaldığı için zayıflamak, hastalanmak ya da hamlaşmak.

ahi *s.* (. -) *esk.* eliaçık, cömert.

Ahi *ö. a.* (. -) Ahilik ocağına bağlı, bu ocaktan kimse.

Ahilik *ö. a.* (. - .)
Anadolu'da XIII. yüzyılda Selçuklular arasında görülmeye başlayan, insanların dayanışma düşüncesinden doğan *Ahilik*, dostluğu, kardeşliği, eliaçıklığı, yiğitliği öne alan bir yardımlaşma örgütüdür. *Ahi* sözcüğünün Türkçe *ahı, akı, aka* ("aga", "ağa" *eş.* kardeş) sözcüğünün değişik bir biçimi olduğu sanılmaktadır; *ahi*, "kardeş" demektir. Ahiler, toplumsal düzenin yardımlaşma ve yiğitlikle, cömertlikle sağlanabileceği inancındadırlar. İlkeleri, güçlü iken bağışlamak, öfkeliyken yumuşak davranmak, düşmanına bile iyilik et-

mek ve gereksinim içindeyken bile başkasına vermek biçiminde özetlenebilir.Töreleri ve gelenekleri oldukça değişerek de olsa bugün Anadolu'nun kimi yerlerinde yaşamaktadır.

ahilik *a.* (. - .) *esk.* eliaçıklık.
ahir *s. Ar.* (- .) **1** sonuncu, sonraki, son. **2** *be.* en sonunda, en sonra, sonunda, sonra. **ahir vakit** insanın yaşamının son yılları. *ör. Ahir vaktimde biraz rahat etsem diyorum.* **ahir zaman 1)** geniş anlamda son zaman. **2)** halk inancına göre dünyanın, insanlığın son günleri; kıyamete yakın yıllar ve günler.
ahit, -hdi *a. Ar.* ➻ **ant**[2], **antlaşma**.
ahitleşmek *(nsz, -le) Ar. T. esk.* ➻ **antlaşmak**.
ahize *a. Ar.* ➻ **almaç** .
ahlak, -kı *a. Ar.* (. -) **1** insanın doğuştan getirdiği ya da sonradan kazandığı birtakım tutum ve davranışların tümü. **2** kişide huy olarak bilinen nitelik; iyi ve güzel olan nitelikler. **3** toplum içinde bireylerin uymak zorunda bulundukları davranış biçim ve kuralları. *eş.* **töre. 4** ➻ **ahlakbilim, etik**.
ahlakbilim *b. a. Ar. T.* ➻ **törebilim**.
ahlakbilimsel *s. Ar. T.* ➻ **törebilimsel**.
ahlakça *be. Ar. T.* (. .' .) ahlak yönünden, ahlak olarak, ahlak bakımından.
ahlakçı *a. Ar. T.* ➻ **töreci**.
ahlakçılık *a. Ar. T. fels.* ➻ **törelcilik**.
ahlakdışı *b. a. Ar. T.* ➻ **töredışı**.
ahlaki *s. Ar.* (. - -) (**k** kalın okunur) ➻ **törel**.
ahlakilik *a. Ar. T.* ➻ **törellik**.
ahlaklı *s. Ar. T.* töre kurallarına bağlı, bu kurallara uygun davranan (kimse).
ahlaklılık *a. Ar. T.* töre kuralları ile uyum içinde olma durumu.
ahlaksız *s. Ar. T.* **1** töre kurallarına bağlı olmayan ve uymayan (kimse). **2** *mec.* dürüst olmayan, kötü huylu, kötü davranışlı (kimse).
ahlaksızca *be. Ar. T.* törcye uymayan kişiye yakışan biçimde.
ahlaksızlık *a. Ar. T.* **1** töre kurallarına uymama durumu. **2** *mec.* dürüst olmayan davranış. **ahlaksızlık etmek 1)** ahlaksıza yakışır bir biçimde davranmak. **2)** *mec.* dürüst davranmamak ya da huysuzluk etmek.
ahlama *a.* ahlamak eylemi. *ör. Ahlama vahlamayla günler geçip gitmekte.*
ahlamak *(nsz)* ah çekip durmak.
ahlat, -tı *a. Yun. bitb.* **1** gülgillerden, doğada kendiliğinden yetişen bir ağaç. *eş.* **yabanarmudu** . **2** bu ağacın küçük, armuda benzeyen, ancak iyice olgunlaştığında yenilebilen meyvesi. **3** *s. arg.* kaba saba, görgüsüz, hödük (erkek). **ahlatın iyisini ayı yer** ➻ **armudun iyisini ayı yer.**
ahlayış *a.* ahlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Adamın durmadan ahlayışı iç burkuyordu.*
ahmak *s. Ar.* aklını gerektiği biçimde kullanma yeteneğ i olmayan, zekâsı pek gelişmemiş, aptal, bön, budala (kimse). **ahmağa yüz, abdala söz vermeye gelmez** budala kimseye yüz verirseniz sizinle hemen yüz göz olur, dilenciye de "ilerde sana şunu vereceğim" demişseniz elinden kurtulamazsınız, onu alıncaya değin sizi rahatsız eder. **ahmak gelin yengeyi halayığı sanır** budala insan, kendisine yardımcı olan kimseyi hizmetçisi sanır. **ahmak ıslatan** varla yok arası, uzun süre ince ince, çiseleye çiseleye yağan yağmur. **ahmak misafir ev sahibini ağırlar** konuğu ağırlamak ev sahibine düşer, ama kimi aptal insan konuk olduğu yerde ev sahibinin görevini üstlenmeye kalkar; başkasının görev ve yetkisine karışmak ahmaklıktır. **ahmak yerine koymak (birini)** (ona) aptalmış gibi, bir şey anlamazmış davranmak.
ahmakça *s. Ar. T.* **1** biraz ahmak, biraz aptal. *ör. İyidir ama ahmakçadır.* **2** *be.* ahmağa yakışır bir biçimde, bönce, aptalca. *ör. Bu ahmakça bir söz bence.*
ahmaklaşabilme *a. Ar. T.* ahmaklaşabilmek eylemi.
ahmaklaşabilmek *(nsz) Ar. T.* ahmaklaşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazen ahmaklaşabilir.*
ahmaklaşma *a. Ar. T.* ahmaklaşmak eylemi.
ahmaklaşmak *(nsz) Ar. T.* **1** ahmak bir nitelik edinmek, aptallaşmak, bönleşmek. **2** *mec.* şaşalayıp bocalayarak bir an için ne yapacağını bilememek. *ör. İyice ahmaklaştın galiba, kendine gel.*
ahmaklaştırabilme *a. Ar. T.* ahmaklaştırabilmek eylemi.
ahmaklaştırabilmk *(-i) Ar. T.* ahmaklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.Uykusuzluk, yorgunluk insanı ahmaklaştırabilirmiş.*
ahmaklaştırılma *a. Ar. T.* ahmaklaştırılmak eylemi.
ahmaklaştırılmak *(nsz) Ar. T.* ahmak bir duruma gelmesi sağlanmak. *ör. Çocuk onların arasında iyice ahmaklaştırıldı.*
ahmaklaştırma *a. Ar. T.* ahmaklaştırmak eylemi.
ahmaklaştırmak *(-i) Ar. T.* ahmaklaşmasını sağlamak, ahmaklaşmasına yol açmak.
ahmaklık *a. Ar. T.* zekâca az gelişmiş olma durumu, aptallık, bönlük, budalalık. **ahmaklık etmek** aptal olmadığı halde düşünememek, akılsızlık etmek, akılsızca davranmak.
ahnıt *s. ha.* **1** hasta, kötürüm, sakat, zayıf (insan, hayvan). **2** ahmak, aptal, budala (kimse).
ahraz *a. ha.* dilsiz ya da hem sağır hem dilsiz.
ahrazlık *a.* ahraz olma durumu.
ahret, -ti *a. Ar.* dinsel inançlara göre, insanların öldükten sonra dirilip sonsuza değin kalacakları ve Tanrı'ya bu dünyadaki eylemlerinin hesabını verecekleri yer, öteki dünya. **ahret adamı** bu dünya işleriyle ilgisini bütünüyle kesmiş ve kendini dine, tapınmaya vermiş kimse. **ahret kardeşi** inanç ve tapınmada birbirinden ayrılmayan, din kardeşliğini, bir-

birlerine olan yakınlıklarını öteki dünyada da sürdüreceklerini düşünen kadınlara verilen ad. *ör. Biz ahret kardeşiyiz, onu çok severim.* **ahret suali** çok zor, ayrıntılı, gereksiz ve usandırıcı soru. **ahret yolculuğu** *mec* ölüm. **ahreti boylamak** ölmek. **ahretini mamur etmek** (ya da **ahretini yapmak**) hayır işleri yaparak ve din yolunda çalışıp Tanrı'ya kulluk ederek sevap kazanmak. **ahrette on parmağı yakasında olmak** birinin işlediği bir haksızlığa karşı bu dünyada bir şey yapamadığı için öteki dünyada ondan davacı olmak. *ör. Öyle olsun, ahrette on parmağım yakanda olacak, unutma.*

ahretlik *a. Ar. T.* **1** birbirlerini ahret kardeşi sayan kadınlardan her biri, ahret kardeşi. **2** *esk.* besleme kız.

ahşap *a. Ar.* **1** kereste, tahta. *ör. Bu ahşap işe yaramaz.* **2** *s.* ağaçtan, tahtadan yapılmış. *ör. Boğaziçi'nin ahşap yalıları çok güzeldir.*

ahtapot, -tu *a. Yun.* **1** *hayb.* kabuksuz kafadanbacaklılar ailesinden, üzerinde çekmenler bulunan sekiz eşit ayaklı bir mürekkepbalığı türü. **2** *ha.* burun içinde çıkar bir tür yumru, ur. *eş.* **polip** . **3** *arg.* çıkarcı asalak. **4** *s. arg.* sırnaşık, yapışkan (kimse).

ahu *a. Far.* (- -) **1** ➻ **ceylan** . **2** *mec.* ince, güzel ve zarif kadın. **ahu gibi** çok güzel (kadın). **ahu gözlü** çok güzel gözleri olan, güzel gözlü (kadın). *ör. Ahu gözlüm yıktın benim evimi.*

ahududu, -nu *b. a. Far. T.* (- . . .) *bitb.* **1** gülgillerden, böğürtleni andıran, çalı görünümünde, dikenli bir bitki. **2** bu bitkinin sulu ve kokulu, kızıl renkli, duta çok benzeyen meyvesi. *eş.* **ağaççileği**.

ahval, -li *ç. a. Ar.* **1** haller, durumlar. **2** olaylar. **3** davranışlar. *ör. Onun ahvalini beğenmiyorum.*

aidat, -tı *ç. a. Ar.* (- . -) **1** ➻ **ödenti**. **2** ➻ **kesenek**.

AIDS *a. İng. (açılımı "acquired immune deficiency syndrome" olan İngilizce sözcüklerin kısaltılmış biçimi, bir hastalık adı olarak Türkçede "eids" biçiminde söylenir) hek.* ➻ **eids**.

aile *a. Ar.* (- . .) **1** aralarında evlilik ve kan bağı bulunan, koca, karı, çocuklar, kardeşler vb.nin oluşturduğu, toplum içindeki en küçük bütün. **2** koca, karı ve çocuklardan oluşan topluluk. **3** özdeş soydan gelen, evlilikle genişleyen kimseler zinciri; aralarında kandaşlık ve hısımlık bulunan kimselerin tümü. **4** aynı evde oturan hısım ve yakınların oluşturduğu bütün. **5** *ha.* karı, eş. *ör. Adam ailesini elinden tutup oturttu.* **6** erek birliği olan ve birlikte çalışan kimselerin tümü. *ör. Bizim banka ailesine yeni kişiler katıldı.* **7** ana özelliği bir olan hayvan, bitki ya da dil topluluğu. **aile bahçesi** (ya da **gazinosu**) ailelerin rahatsız edilmeden eğlenebilecekleri, genellikle içkisiz ya da hafif içkilerin içildiği, çoğu müzikli yer. **aile dostu** ailece tanışılan, sevilen sayılan ve gidilip gelinen kimse. **aile hukuku** *huk.* aileyi oluşturan kişilerin karşılıklı hak ve görevlerini konu alan hukuk dalı. **aile malları** *huk.* ailenin tümünün yararına kullanılan ve ailenin sürekliliğini sağlayan mallar. **aile ocağı** ailenin kurduğu, yerleştiği, geliştirdiği ev. **aile planlaması** ailenin, çocuk sayısını kendi isteğine göre sınırlamasını öngören bilgilendirme ve bununla ilgili devlet siyasası. **aile reisi 1)** yasalara göre aile yükümlülüğünü taşıyan kimse. **2)** genellikle ailede sözü geçen, yaşlı kimse, ailenin büyüğü. **aile saadeti** aileyi oluşturan kişilerin bir arada olmaktan, sevgiye, saygıya, hoşgörüye dayalı ortamda bulunmaktan duydukları mutluluk. **aile yaşamı** (ya da **hayatı**) aile olarak bir arada yaşama ve bunun kuralları. *ör. Aile yaşamında birtakım sorunlar olabilir.* **aile yuvası** ➻ **aile ocağı**.

ailece *be. Ar. T.* (- . .' .) ailenin tümü birlikte. *ör. Biz onlarla ailece tanışırız.*

ailecek *be. Ar. T. ha.* ➻ **ailece**.

ailevi *s. Ar.* (- . . -) aileyi ilgilendiren, aileyle ilgili. *ör. Onların ailevi bir sorunları var.*

ait *s. Ar.* (- .) değgin, ilgilendiren, ilgili, ilişik, -e düşen, ... için. *ör. Bana ait bir iş varsa, söyleyin.* **(birine) ait olmak** birine düşmek, onun olmak, onu ilgilendirmek. *ör. Ona ait olan bir şey bilmiyorum.*

ajan *a. Fr.* **1** bir devlet ya da bir kuruluşça görevlendirilip onun amacı için gizli olarak çalışan kimse. *eş.* **casus**, **çaşıt**. **2** bir kurumun, bir kuruluşun, bir ortaklığın işini bir başka yerde onun adına yapan, yürüten kimse. *eş.* **temsilci** . **ajan provokatör** ➻ **kışkırtman**.

ajanda *a. Lat.* (. .' .) unutulmaması gereken notların yazılmasında kullanılan takvimli bir tür defter. *eş.* **andaç**.

ajanlık *a. Lat. T.* **1** ajan olma durumu. **2** ajanın görevi, uğraşı.

ajans *a. Fr.* **1** haber toplayıp yayma işiyle uğraşan kuruluş. **2** tanıtma işiyle uğraşan kuruluş. *ör. Bir reklam ajansı metin yazarı arıyor.* **3** bu işlerin yapıldığı işyeri.

ajitasyon *a. Fr.* **1** kışkırtma, kışkırtı. **2** *hek.* (hastada) çırpınma durumu.

ajur *a. Fr.* ➻ **antika**[5], **gözenek**[6].

ajurlu *s. Fr. T.* ➻ **gözenekli** .

ak, -kı **1** *a.* pamuk, süt, kar gibi nesnelerin rengi. *eş.* **beyaz** . *ör. Ak ile kara karşıt renklerdir.* **2** *s.* pamuk, süt, kar rengine benzer renkte olan. *ör. Balkona ak bir güvercin kondu.* **3** *a.* göz, yumurta gibi kimi nesnelerin bu renkteki bölümü. (Bu anlamda daha çok tamlama durumunda kullanılır: Yumurta akı, gözün akı gibi.) **4** *a.* kimi zaman gözde beliren leke. **5** *s. mec.* lekesiz, duru (ten). *ör. İnciler ak gerdanına çok yakışmıştı.* **6** *s. mec.* erinç dolu, sıkıntısız. *ör. Kara günler, ak günler, hepsi insan için.* **ak akçe kara gün içindir** para, insanın sıkıntılı, dar zamanında gereklidir, öyle zamanlarda elde avuçta ne varsa harcamaktan kaçınmamak gerekir. **ak Arap** Türkçede Arap "kara renkli", "zenci" anlamına da

geldiği için, Arap ırkından olanlar, ak tenli Araplar anlatılmak istendiğinde kullanılır. **ak don kara don geçitte belli olur** *ka.* kimin yetenekli, kimin yeteneksiz olduğu zor bir işte belli olur. **ak düşmek** (saç, sakal için) yer yer aklaşmaya başlamak. *ör. Saçlarına ak düşmüş biri olup çıktım.* **ak gün ağartır, kara gün karartır** mutlu bir yaşam insanı dinç, iyimser, şen yapar, üzüntülü, sıkıntılı bir yaşamsa insanı yıpratır, kişinin içini karartır, onu karamsarlığa sürükler. **ak koyun kara koyun geçitte belli olur** ➻ **ak don kara don geçitte belli olur** . **ak koyunu gören içi dolu yağ sanır** bir şeyin dış görünüşü insanı aldatmamalıdır. **ak koyunun kara kuzusu da olur** iyi bir ana babadan iyi çocuklar yanında kötü çocuklar da olabilir. **ak köpeğin pamuk pazarına zararı vardır** kötü olan şey görünüşçe iyi olana benziyorsa iyinin değeri azalır. **ak pak 1)** çok temiz, tertemiz. *ör. Masada ak pak bir örtü vardı.* **2)** saçı sakalı aklaşmış (erkek) ya da saçı aklaşmış (kadın). *ör. Bekleme odasında ak pak bir hanım oturuyordu.* **ak sakaldan yok sakala geçmek** iyice yaşlanmak, çok yaşlanıp güçten düşmek. **akım derken bokum demek** *ka.* söylemek istediği şeyi yolunca söyleyememek. **akını bokuna karıştırmak** *ka.* bir şeyin temizlerini kirlilerine, doğrularını yanlışlarına karıştırmak. **akla karayı seçmek** bir işi yaparken çok zorlanmak, yapıncaya değin pek çok sıkıntı çekmek, çok güçlüklerle karşılaşmak. *ör. İş oldu ama akla karayı seçtim doğrusu.*

aka *a. ha.* ağa, ağabey.

akaba *a. ha.* **1** eğimli yer, iniş. **2** iki dağ ya da tepe arasındaki geçit.

akabilme *a.* Akabilmek eylemi.

akabilmek *(nsz)* akmak olanağı, yeteneği, gücü ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bakım gerek, yoksa bu kış çatımız akabilir.*

akabinde *be. Ar. T.* ardından, arkasından, hemen ardından, hemen arkasından. *ör. Bunu söyledi, akabinde çekip gitti.*

akaç *a.* bir yerde birikip kalmış suyu ya da herhangi bir sıvıyı dışarıya akıtmaya yarayan oluk, boru ya da bu işlevi gören bir başka araç, su yolu. *eş.* **dren**.

akaçlama *a.* **1** akaçlamak eylemi. **2** bataklık kurutmaya, bir yerde birikmiş suları dışarıya atmaya, yeraltı sularını bir yere toplamaya yarayan döşem. *eş.* **drenaj** . **3** *hek.* vücudun herhangi bir yerindeki zararlı sıvıyı akaç aracılığıyla dışarıya atma işlemi. *eş.* **drenaj** . **akaçlama bölgesi** (ya da **havzası**) *coğr.* nemli toprağının fazla suları akaçlarla akıtılan ya da akarsularca boşaltılan bölge. *eş.* **aklan**[1]. **akaçlama pulluğu** tarımda, akaçlama hendeklerinin yönünü çizmek için kullanılan araç.

akaçlamak *(-i)* **1** bir yerde birikmiş su, kan, irin gibi sıvıları akaç aracılığıyla dışarıya akıtmak. **2** akaçlar açarak bataklık kurutmak.

akaçlanma *a.* akaçlanmak eylemi. *ör. Dişçilikte apselerin akaçlanması kolaydır.*

akaçlanmak *(nsz)* kendisine akaçlama[3] uygulanmak. *ör. Diş kökü çevresindeki doku bozukluklarının akaçlanması delme işlemini gerektirir.*

akademi *a. Yun.* **1** yüksekokul. *ör. Akademi öğreniminden sonra resim öğretmenliğine başladı.* **2** (kimi ülkelerde) bilginler, yazarlar, sanatçılardan oluşan kurul ve bu kurulun görev yaptığı kurum. *ör. Fransa'da akademi üyeliği seçimledir.* **3** çıplak modelden çalışılmış, yapılmış insan resmi.

akademici *a. Yun. T.* (plastik sanatlarda) akademicilik yandaşı kimse.

akademicilik *a. Yun. T.* (plastik sanatlarda) yeniliğe kapalılık, kurallara bağlılık, kuralcılık.

akademik *s. Fr.* **1** akademi ile ilgili. **2** bilimsel niteliği olan. *ör. Çalışması akademik sayılmadı.* **3** (plastik sanatlarda) yenilik taşıyan bir çabanın ürünü olmayan, kurala bağlı, kuralcı. *ör. O ressamın resimleri pek akademik kalıyor.* **akademik kariyer** üniversite öğretim üyeliği. **akademik kurul** fakültelerde öğretim üyelerinden oluşan kurul. **akademik yıl** üniversitelerde öğretimin başladığı günden sona erdiği güne değin geçen süre.

akademisyen *a. Fr.* **1** akademi üyesi. **2** üniversite hocası.

akağa *b. a. tar.* Osmanlılar döneminde saraylarda hizmet gören hadımağalarının beyaz ırktan olanlarına verilen ad.

akağaç *b. a. bitb.* gürgengillerden, kerestesinden yararlanılan ak kabuklu bir ağaç.

akaju *a. bitb. (Brezilya yerlilerinin dilinden)* ➻ **maun**.

akak *a. ha.* **1** bir akarsuyun içinden aktığı yarıntı, yatak. *eş.* **mecra** . *ör. Dere, her yıl akağını genişletiyor.* **2** bir akarsuda suyun hızlı aktığı yer. *ör. Çocuk akağa kapıldı.* **3** eğimi çokça olan yer. *ör. Damın önündeki akaktan kayıp durduk.*

akala *a. İng. (Meksika'da bir yer adından) bitb.* orta boyda, odunsu dalı oldukça az, gövdesi dik ve güçlü, yaprak ve kozaları orta büyüklükte, Amerikan tohumundan yurdumuzda üretilen, verimli bir pamuk türü.

akamber *b. a. T. Ar.* **1** amberbalığının bağırsaklarından çıkarılan, yapışkan, bükülgen, misk gibi kokulu, külrenginde bir taş. **2** sıcak ülkelerde yetişen bir ağaçtan çıkarılan hoş kokulu bir reçine.

akan *s.* akmakta olan, akma özelliği olan. *ör. Çeşmeden şu anda akanı, ilerde akar sanmayın.*

akanyıldız *b. a. gökb.* Güneş dizgesine bağlı, belli bir yörüngesi olmayan, bu yüzden havayuvarının üst katmanlarına girebilen, bu durumda bir ateş külçesine dönüşen küçük gökcismi. *eş.* **ağan**, **ağma**, *esk.* **şahap**.

akar (I) *s.* akmakta olan, akabilen, akma özelliği olan. *ör. Köyde akar bir çeşme vardı.* **akar kokar** ➻ **akmak** .

akar (II) *a. Ar.* **1** tarla, bağ, bahçe, ev, dükkân gibi kiraya verilerek gelir getiren mülk. **2** bu tür mülkün geliri.
akaramber *b. a. T. Ar. bitb.* Amerika ve Asya anakaralarının sıcak bölgelerinde yetişen, güzel kokulu özsuyu ve ceviz ağacınınkine benzer kerestesi olan büyük bir ağaç.
akarca *a. ha.* **1** kemik veremi. **2** iyileşmeyen, sürekli işleyen çıban. *eş.* **fistül**. **3** akıntılı ve öldürücü bir hayvan hastalığı. **4** küçük akarsu ya da pınar.
akarcalı *s.* akarcası olan, hastalıklı (kimse).
akaret, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **akar (II)**[1].
akarlar *ç. b. a. hayb.* tıknaz yapılı, gövdesi halkasız, başı göğsüyle birleşik, ısırıcı, sokucu ya da emici örümceğimsiler takımı.
akarsu *b. a.* **1** yeryüzünde ve yeraltında belirli bir akak içinde, toprağın eğimi yönünce sürekli ya da zaman zaman akan suların genel adı. **2** ince platin halkalarla birbirine tutturulmuş tek sıra elmastan ya da pırlantadan gerdanlık. **3** *ha.* altın ya da gümüşten, işlemeli bilezik.
akaryakıt, -tı *b. a.* gazyağı, mazot, benzin gibi sıvı yakacak. *ör. Ülkede akaryakıt tüketimi arttı.* **akaryakıt istasyonu** ➻ **benzin istasyonu, benzinlik**.
akasma *b. a. bitb.* düğünçiçeğigillerden, ak çiçekler açan, bahçelerde süs çiçeği olarak yetiştirilen sarılgan, tırmanıcı bir bitki. *eş.* **filbahar, meryemana, meryemanaasması, yabanasması**.
akasya *a. Yun.* (. .' .) *bitb.* **1** baklagillerden, sıcak iklimlerde yetişen ve beş yüzden çok türü bulunan, kerestesinden, tanen, boya ve zamk gibi maddelerinden yararlanılan bir ağaç. **2** baklagillerden, ülkemizde de yetişen bir süs ve gölge ağacı. *eş.* **salkım**[3].
akbaba *b. a. hayb.* akbabagillerden, başı ve boynu çıplak, dağlık yerlerde yaşayan, çok yüksekten uçan, keskin gözlü, leş yiyici, iri ve yırtıcı bir kuş.
akbabagiller *ç. b. a. hayb.* iri yapılı, büyük ve geniş kanatlı, iyi uçan, leşle beslenen kuşları içine alan, gündüz yırtıcıları alttakımının bir familyası.
akbalık *b. a. hayb.* **1** sazangillerden, tatlı sularda yaşayan, 20-30 santimetre boyunda, eti kılçıklı ve lezzetsiz bir balık. **2** akya, akyabalığı.
akbalıkçıl *b. a. hayb.* leyleksilerden, göl ve ırmak kıyılarında, bataklıklarda yaşayan, ak ya da arduaz rengi tüyü bulunan, tüyünden yararlanılabilen oldukça büyük bir kuş.
akbasma *b. a. ha.* **1** akbasmak eylemi. **2** ➻ **ak**[4], **aksu, perde, katarakt**.
akbasmak *(-e) ha.* (göz) ak lekc inerek görme yetisini yitirmek, boz inmek, perde inmek.
akbaş *b. a.* **1** *hayb.* yazın kutuplarda yaşayan, kışın ılık yerlere göçen, ince ve kısa gagalı, kara bacaklı yabanıl bir kuş. *eş.* **denizkazı**. **2** *ha.* şahinden büyük bir av kuşu. **3** *ha.* bir tür ak buğday. **4** *ha.* tane tutmamış ekin başağı. **5** *ha.* ekinin tane tutmasını önleyen bir bitki hastalığı. **6** Anadolu'nun Eskişehir, Kütahya, Afyon ve Ankara'yla çevrili yörelerinde görülen, uzun beyaz tüylü, değerli bir Anadolu çoban köpeği türü.
akbaşak *b. a. ha.* ➻ **akbaş**[3], **akbuğday**.
akbenek *b. a.* gözün saydam tabakasında oluşan, genişleycrek, görmeyi gittikçe azaltan ak leke.
akbuğday *b. a. ha.* Trakya'da ve Anadolu'nun kimi yerlerinde ekilen, kabuğu ak, yumuşak bir buğday türü. *eş.* **akbaş**[3], **akbaşak**.
akburçak *b. a. bitb.* baklagillerden, boyu bir metreye ulaşabilen, burçağa çok yakın bir bitki.
akciğer *b. a. gövb.* göğüs boşluğunun büyük bir bölümünü dolduran, sağlı sollu iki parçadan oluşan, solunuma yarayan ve bu yolla kanı temizleyen organ. **akciğer borusu** ➻ **bronş. akciğer göbeği** akciğerin iç yan yüzünün hemen ortasında bulunan, bronş, sinir ve damarların çıktığı yer. **akciğer keseciği** (ya da **kesecikleri**) akciğer lopçuğunun parçası. **akciğer lopçuğu** birçok akciğer keseciğinin birleşerek oluşturduğu parça. **akciğer peteği** solunuma, kanın gaz alış ve verişine yarayan, akciğerin en küçük bölümü, hava borucuklarının sonunu oluşturan kesecik. **akciğer tüberkülozu** ➻ **tüberküloz, verem. akciğer zarı** göğüs boşluğunun içini ve bu boşlukta yer alan akciğerin dışını kaplayan koruyucu ince zar. *eş.* **plevra**.
akciğerliler *b. a. hayb.* karındanbacaklı yumuşakçaların tek ciğerle solunum yapan bir takımı.
akça (I) *s.* renk olarak aka yakın, oldukça ak. **akça pakça** duru, ak tenli, güzel (kadın). *ör. Biraz tombul ama akça pakça bir kızdı.*
akça (II) *a.* **1** *esk.* küçük gümüş para. *eş.* **akçe**. **2** her tür madensel para. **3** para.
akçaağaç *b. a. bitb.* akçaağaçgillerden, süs ağacı olarak da yetiştirilen, kerestesi hafif ve sağlam bir ağaç. *eş.* **isfendan**.
akçaağaçgiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, örneği akçaağaç olan bir bitki familyası.
akçakavak *b. a. bitb.* **1** ➻ **akkavak. 2** *ha* gövdesi ve yaprakları kavağa benzeyen bir ağaç.
akçakesme *b. a. ha.* palamuda benzeyen küçük bir çalı.
akçalama *a.* akçalamak eylemi.
akçalamak *(-i) eko.* bir girişimi, bir işletmeyi para koyarak, kredi vererek desteklemek, para ve kredi yoluyla işlemesini, gelişmesini sağlamak. *eş.* **finanse etmek.**
akçalanma *a.* akçalanmak eylemi.
akçalanmak *(nsz) eko.* (bir girişim, bir işletme). para konularak, kredi verilerek desteklenmek, para ve kredi yoluyla işlemesi, gelişmesi sağlanmak. *eş.* **finanse edilmek.**
akçalı (I) *b. a. ha.* çit yapılan bir tür çalı.
akçalı (II) *s.* paraya değgin, paraya bağlı, para ile ilgili.
akçavdar *b. a. ha.* bir tür çavdar.

akçayel *b. a. ha.* ➻ **keşişleme**.
akçe *a.* ➻ **akça (II)**.
akçıl *s.* **1** içinde ak renk bulunan, ağarmış, aklaşmış (saç, sakal). **2** *ha.* rengini atmış, solmuş, ağarmış, aklaşmış (kumaş vb.).
akçıllanma *a.* ➻ **akçıllaşma**.
akçıllanmak *(nsz)* ➻ **akçıllaşmak**.
akçıllaşma *a.* akçıllaşmak eylemi.
akçıllaşmak *(nsz)* **1** (saç, sakal) oldukça aklaşmak, akçıl[1] bir durum:a gelmek. **2** (kumaş vb.) rengini atmak, soluk bir hal almak, soluklaşmak.
akçıllık *a.* akçıl olma durumu. *ör. Saçları biraz akçıllaşmıştı ve akçıllık ona yakışmıştı.*
akçiçek *b. a. ha.* ➻ **akasya**[2].
akçöpleme *b. a. bitb.* zambakgillerden, uzun ve geniş yapraklı, güzel çiçekleri olan, bu yüzden de bahçe çiçekleri arasına giren, ağılı bir bitki.
akdamar *b. a. ha.* tütün yapraklarında görülen bir hastalık.
akdarı *b. a.* **1** *bitb.* buğdaygillerden, bir yıl ya da daha uzun ömürlü, otsu bir bitki. **2** *ha.* küçük, ak mısır. *eş.* **cindarısı**, **cinmısırı**.
akdedilme *a. Ar. T.* akdedilmek eylemi.
akdedilmek *(nsz) Ar. T.* (karşılıklı bağlanma, sözleşme bildiren Arapça sözcüklerle birlikte kullanılır: *Mukavele akdedilmek* gibi) gerçekleştirilmek, yapılmak.
akdemir *b. a.* dövme demir.
Akdeniz anemisi, -ni *a.hek.* ➻ **talesemi**.
Akdeniz humması, -nı *a.hek.* ➻ **maltahumması**.
Akdeniz kansızlığı, -nı *a. hek.* ➻ **talesemi**.
Akdeniz mavisi, -ni *a.T. Ar. T.* parlak ve canlı mavi.
akdetme *a. Ar. T.* akdetmek eylemi.
akdetmek *Ar. T. (-i)* (Bağlaşma, sözleşme anlamı veren Arapça sözcüklerle birlikte kullanılır: *Mukavele akdetmek* gibi.) yapmak.
akdiken *b. a. bitb.* hünnapgillerden, yaprakları almaşık dizilişli, oval, tüysüz, kenarları dişli, dikenli ya da dikensiz türleri bulunan, kapsül biçimindeki meyvelerinden boyacılıkta ve hekimlikte yararlanılan bir bitki.*eş.* **geyikdikeni**, **gövemeriği**, **güvemeriği**.
akdoğan *b. a. hayb.* kartalgillerden, yırtıcı bir kuş.
akdut *b. a. ha.* meyvesi ak olan dut.
akgünlük *b. a. ha.* tütsü olarak yakılan bir tür ağaç sakızı, ardıç zamkı, ardıç reçinesi.
akgürgen *b. a. ha.* kayın ağacı ve kerestesi.
akhardal *b. a.* hekimlikte iç sürdürücü olarak yararlanılan bir hardal türü.
akı *a. fiz.* herhangi bir güç alanında, belli bir düzlemin belli bir bölümünden geçtiği varsayılan güç çizgisi. *eş. esk.* **seyelan**.
akıbet, -ti *Ar.* (- . .) **1** *a.* son, sonuç. **2** *be.* cninde sonunda, en sonunda, sonunda. **akıbetine uğramak (birinin)** (onun) düştüğü kötü duruma düşmek. *ör. O da kumarcı babasının akıbetine uğradı.*
akıcı *s.* **1** (sıvı) kolay akan, akma özelliği olan. *ör. Zeytinyağı akıcıdır.* **2** *yaz.* dil ve düşünce yönünden güçlük çıkarmayan, kolay okunabilen, söylenebilen, anlaşılması kolay (anlatım). **akıcı ünsüz** *dilb.* ciğerden gelen havanın ağız boşluğundaki yarı kapalı bir engele çarpmasıyla çıkan, *ğ, l, r, y* gibi bol sesli ünsüz.
akıcılık *a.* **1** akıcı[1] olma durumu ya da özelliği. **2** *yaz.* söz ve yazıda anlatımın, karmaşıklıktan uzak, dil ve düşünce yönünden güçlük çıkarmadan anlaşılma özelliği, akıcı[2] olma durumu. *ör. Ağdalı bir dil akıcılığı bozar.*
akıl, -klı *a. Ar.* **1** düşünme, kavrama, anlama yetisi. *eş.* **us** . **2** ➻ **bellek** . *ör. Bunu aklımda tutacağım.* **3** ayırt etme gücü. *ör. Bugünkü aklım olsaydı, öyle yapmazdım.* **4** (kimi deyimlerde) çare, yol, salık, öğüt, çözüm, önlem. **akıl akıldan üstündür** (içinden çıkamadığımız önemli bir sorunda yol göstermesi için, güvendiğimiz kimselere başvurmak gerektiğini anlatır) bir kimsenin düşünemediğini bir başkası düşünebilir. **akıl akıl, gel çengele takıl** bir sorunun çözümünü o anda düşünemeyen kimsenin alay yollu söylediği bir söz. **akıl almak** birinden yol göstermesini istemek. *ör. Ondan akıl almak sana yakışmaz.* **akıl almamak** inanılacak gibi olmamak, akla sığmayacak denli şaşırtıcı olmak, akla aykırı olmak. *ör. Bu türlü işleri akıl almıyor.* **akıl almaz** inanılacak gibi olmayan, inanılmaz, inanılması güç. *ör. Senin akıl almaz işlerine alıştık.* **akıl bu ya!** olmaması gereken ama yapılmış bir davranış, iş için kullanılır. *ör. Böyle diyecektim, akıl bu ya, tam tersini söyledim.* **akılda kalmak (bir şey)** akılda yer etmek, unutulmamak. *ör. İlgi çeken bilgi akılda kalır.* **akılda tutmak (bir şeyi)** unutmamak. *ör. Bunu akılda tutmalıyız.* **akıldan çıkmak (bir şey)** unutulmak. *ör. Kimi şeyler çabuk akıldan çıkar.* **akıl danışmak** bir konuda birinden yol göstermesini istemek. *ör. Akıl danışmak için ona gittim.* **akıl defteri** ilerde yapılması gereken işlerin yazıldığı not defteri. **akıl doktoru** *ha.* akıl hastalıklarına bakan doktor. **akıl durdurmak** (bir şey) insanın aklını durduracak denli şaşkınlık verici olmak. *ör. Yaptığı akıl durduruyor.* **akıl erdirememek (bir şeye)** (o şeyin) ne olduğunu, nasıl olduğunu anlayamamak, gizini akıl yardımıyla bile çözememek. *ör. Bu yaptığına akıl erdiremiyoruz.* **akıl erdirmek** nasıl olduğunu ya da olabileceğini akıl yoluyla çözmek, anlamak.*ör. Onun işine akıl erdirmek zordur.* **akıl ermemek** ➻ **akıl erdirememek** . *ör. Buna akıl ermiyor.* **akıl etmek** düşünerek önlem almak, düşünmek ve uygulamak. *ör. Bunu önceden akıl etmek gerekirdi.* **akıl fikir** düşünce, anlayış, kavrayış. *ör. Adamda akıl fikir diye bir şey yok.* **akıl hastanesi** düşünme gücü, ruh sağlığı yerinde olmayanların yatırıldığı, sağaltımlarının yapıldığı hastane. **akıl hastası** düşünme gücü ve ruh sağlığı yerinde

olmayan kimse. *eş.* **deli**[1]. **akıl hocası 1)** birine yol gösteren, akıl öğreten kimse. *ör. O akıl hocasına danışmadan iş yapmaz.* **2)** *al.* pek bir şey bilmediği halde başkalarına yol göstermeye, akıl vermeye düşkün kimse. *ör. Başıma akıl hocası kesildin.* **akıl için yol** (ya da *esk.* **tarik**) **birdir** bir konuda, iyi düşünen herkesin varacağı, ulaşacağı sonuç tektir, aynıdır. **akıl işi değil** aklı olan kimsenin yapacağı şey değil. *ör. Bu hiç de akıl işi değil bence.* **akıl kârı değil** ➻ **akıl işi değil** . **akıl kethüdası** herkese akıl öğretmek meraklısı kimse, akıl hocası[2]. **akıl kişiye (adama) sermayedir** insanın giriştiği her işte en önemli araç akıldır. **akıl kutusu** (ya da **kumkuması**) *(şaka)* öyle görünmediği halde çok akıllı (kimse). *ör. Bir oğlu var, akıl kutusu, bilmediği yok.* **akıllar gelin olmuş, herkes kendininikini beğenmiş** ➻ **akılları pazara çıkarmışlar, herkes yine kendi aklını almış** (ya da **beğenmiş**). **akılları pazara çıkarmışlar, herkes yine kendi aklını almış** (ya da **beğenmiş**) "her insan, kendi aklını, kendi aklına göre yaptığı işi başkasının aklına göre yapılan işten daha doğru, üstün görür" anlamında söylenir. **akıl öğretmek** danışılan konuda yol göstermek. *ör. Sana akıl öğretmek bize düşmez.* **akıl para ile satılmaz** "akıl parayla satılsaydı akıllıca işleri ancak parası olanlar yapardı, oysa yoksullar da akıllıca işler yapar" anlamında söylenir. **(birine) akıl satmak** karşısındaki bir şey düşünemezmiş, bir şeyi beceremezmiş gibi, ona yol göstermeye kalkışmak. *ör. Bize akıl satmaya çalışma boşuna.* **akıl sır ermemek (bir şeye)** (bir işin) gizli yönlerini anlayamamak, nasıl olduğunun gizini çözememek. *ör. Öyle bir iş ki akıl sır ermez.* **(birinde) akıl terelelli** delişmen davranışlı. *ör. Onda akıl terelelli, hiç belli olmaz ne yapacağı.* **akıl var, yakın var** "işin doğrusunun ne olduğu açık", "doğrusu budur", "aklı olan kişiler böyle yapar" gibi kullanılan bir söz. **akıl vermek** birine danıştığı konuda yol göstermek, akıl öğretmek. *ör. Ona akıl vermek gerekiyor.* **akıl yaşta değil, baştadır** bir kimsenin yaşı büyük olabilir, bu onun akıllı olduğunu göstermez; çünkü akıl bir düşünme işidir, insan düşünüyorsa yaşı büyük olmuş küçük olmuş, hiç önemli değildir, aklın ölçütü yaş değil düşünmedir. **akıl yormak** *mec.* üzerinde uzun uzun düşünmek. *ör. Bu işe akıl yormak gereksizdir.* **akıl yürütmek** bir konuda, çok yönlü olarak düşünmek. *ör. Bu iş insanı akıl yürütmekten alıkoyuyor.* **akıl zayıflığı** delilik sayılmayacak ölçüdeki akıl bozukluğu. **akla** (ya da **akıllara**) **durgunluk vermek** ➻ **akıl durdurmak**. **akla gelmedik** ➻ **akla gelmez** . **akla gelen başa gelir** keşke olmasa diye düşünülen iş, olabilir. **akla gelmeyen başa gelir** insanın başına her iş gelebilir, insan hiç düşünmediği şeylerle karşılaşabilir. **akla gelmez** olacağı düşünülemez. *ör. Başına akla gelmez işler açıldı.* **akla hayale sığmaz** inanılacak gibi değil, inanılmaz, korkunç. *ör. Onun yaptıkları akla hayale sığmaz.* **akla sığmak** aklın kabul edebileceği ölçülerde olmak. *ör. Önerileri akla sığacak şeyler.* **akla sığmamak** inanılmayacak ölçülerde olmak, aklın almayacağı kadar aşırı olmak. *ör. Savaşta akla sığmaz işler olabilir.* **akla yakın** aklın alabileceği ölçüde, akla uygun. *ör. Söylediği akla yakın, bir deneyelim.* **akla zarar** (ya da **akıllara ziyan**) aklı işlemez duruma getiren, akıl durdurucu. *ör. Öyle bir adamı ki akla ziyan, her işi yapabilir.* **aklı almamak (birinin, bir şeyi) 1)** kavrayamamak, anlayamamak, istediği halde öğrenememek. *ör. Dört işlemi çocuğun aklı almıyor.* **2)** (bir şeyin) olabileceğine inanmamak. *ör. Bu nasıl şey, doğrusu aklım almıyor.* **aklı basmak** *arg.* bir şey, birinin düşünce biçimine uygun gelmek. *ör. Bu söylediğine aklım bastı, tamamdır.* **aklı basmamak** *arg.* düşüncesine aykırı gelmek, aklı ermemek. *ör. Buna aklım basmadı ama neyse.* **aklı başına gelmek (birinin) 1)** bayılmışken, kendinde değilken, bu durumu geçip ayılmak. *ör. Hastamızın aklı başına geldi.* **2)** yanlış davranışlarından ders alıp doğru yolu görmek. *ör. Aklı başına geldi ama iş işten geçmişti.* **aklı başında 1)** her zaman her yönden olgun ve akıllı davranan (kimse). *ör. Çok aklı başında biri, işe yarar.* **2)** eksiksiz, kusursuz, doğru dürüst, işe yarar (nesne). **aklı başında olmamak 1)** bilincini yitirmiş, bayılmış olmak. **2)** gerektiğince ve yerli yerinde düşünebilir durumda olmamak. *ör. Bunu yaparken aklım başımda değildi herhalde.* **aklı başından bir karış yukarı** (ya da **yukarıda**) ➻ **aklı bir karış havada** . **aklı başından gitmek 1)** bilincini yitirmek, bayılmak. *ör. Hasta önce inledi, sarardı, sonra aklı başından gitti.* **2)** çok sevinçten ya da korkudan ne yapacağını bilemez olmak. **aklı başka yerde olmak** bir şey yaparken o sırada başka şeyler düşünmekte olmak. *ör. Şu anda aklım başka yerde, bunu sonra ele alalım.* **aklı bir karış havada** hiç düşünüp taşınmadan davranan, olgunca davranmayan (kimse). *ör. İnsanın aklı bir karış havadaysa, elden bir şey gelmez doğrusu.* **aklı bokuna karışmak** *arg.* korkudan tir tir titremek, korkudan şaşkına dönmek, pek çok korkmak. **aklı çıkmak** bir şeyin sonu kötüye varacak diye çok korkmak. *ör. O öğrenecek diye aklı çıkıyor.* **aklı dağılmak** düşüncesini, aklını bir konu üzerinde toplayamamak. **aklı durmak** pek çok şaşırıp düşünemez olmak. *ör. Bu nasıl şey, aklım durdu.* **aklı durmak, kıçı tavana vurmak** *arg.* çok şaşırmak. **aklı ermek 1)** bir şeyi kavrayabilmek, ne olduğunu anlayabilmek. *ör. Onun her şeye aklı erer.* **2)** akılca olgunlaşmak ya da yaşça biraz büyümek. *ör. Biraz aklım ermeye başladığında, babamı yitirdim.* **aklı evvel** en doğruyu düşü-

nür ve her şeyi çok iyi bilir geçinen, sivri akıllı. **aklı fırtlamak** *arg.* **1)** kendi tutum ve davranışına, kendi düşünce biçimine çok aykırı bulmak. **2)** çok korkmak, çok şaşırmak. **aklı fikri (bir şeyde olmak)** bütün düşüncesi, bütün aklı (o şeyde olmak). *ör. Adamın aklı fikri parada.* **aklı gitmek 1)** (bir şeyi) çok beğenmek, edinmeyi çok istemek, ona bayılmak. *ör. Dün bir ceket gördüm, aklım gitti.* **2)** çok korkmak, çok şaşırmak. *ör. Tabanca patlayınca aklım gitti.* **(bir şeyde) aklı kalmak** çok beğenerek hep onu düşünmek, edinmeyi çok istemek, onu düşünmekten kendini alamamak. *ör. Dünkü arabada aklım kaldı.* **aklı karışmak** şaşırıp bocalamak, ne yapacağını bilememek, düşünce karışıklığı geçirmek, sağlıklı düşünememek. *ör. İnsanın kimi zaman aklı karışır.* **aklı kesmek** bir şeyin gerçekleşebileceğine inanmak. *ör. Artık aklım kesti, bunu başaracağız.* **aklı kesmemek** olabilecek gibi görmemek, gerçekleşebileceğini sanmamak, olamaz diye düşünmek. *ör. İşlerin böyle kısa zamanda düzeleceğini aklım kesmiyordu.* **aklı sıra** düşüncesine göre, sandığınca, aklınca. *ör. Adam aklı sıra bizi aldattı.* **aklı sonradan gelmek** verdiği kararın yanlışlığını anlayıp geri dönmek. **aklı takılmak (birinin, bir şeye)** düşüncesi bir şeyde olmak, aklı hep o şeyle uğraşmak. *ör. Dün söylediğine aklım takıldı, işin içinden çıkamadım.* **aklı yatmak (bir işe, birinin)** (biri) işin olabileceğini düşünmek. *ör. Bu işe adamın aklı yattı, para koyacak.* **aklı zıvanadan çıkmak** çıldırmak, delirmek, aklını oynatmak. **aklına düşmek 1)** durup dururken anımsamak. *ör. Az önce bir şey aklıma düşmüştü ama neydi unuttum.* **2)** bir şeyi düşünmek, anımsamak. *ör. Yine evi aklına düştü, ağlıyor.* **aklına eseni yapmak** her istediğini hiç düşünmeksizin yapmak. **aklına esmek** yapmayı önceden düşünmediği bir şeyi birden yapmaya karar vermek ve yapmak. *ör. O aklına eserse yapar.* **aklına gelen başına gelmek** (biri) gerçekleşmesinden, olmasından korktuğ u durumla karşılaşmak. *ör. Kimi z aman insanın aklına gelen başına gelir.* **aklına geleni söylemek** düşünmeksizin, gelişigüzel konuşmak. *ör. Aldırma, aklına geleni söyler o.* **aklına geleni yapmak** her istediğini enine boyuna düşünmeksizin yapmak. *ör. İnsan aklına geleni yapmak isterse, işler karışır.* **aklına gelmek** ➻ **aklına düşmek** . **aklına getirmek 1)** hiç düşünmediği bir şeyi birinin anımsamasına yol açmak, anımsatmak. *ör. Parka gitmeyi çocuğun aklına getirmek işime gelmez.* **2)** düşünmek. *ör. Gideceğini hiç aklıma getirmemiştim.* **(bir şeyi) aklına koymak (kendinin, birinin) 1)** bir şeyi yapmaya kesin karar vermek. *ör. Aklıma koydum, bu yaz denize gideceğim.* **2)** bir şeyi yapmayı birinin kafasına sokmak, onu etkileyerek o işi yapacak hale getirmek. *ör. Böyle şeyleri çocuğun aklına koymak doğru değildir.* **aklına şaşayım** akıllıca olmayan bir davranış, bir düşünce karşısında, "bu akıllıca bir iş değil" anlamında kullanılır. *ör. Bunun olabileceğini söyleyenin aklına şaşayım.* **aklına şaşarım** ➻ **aklına şaşayım** . **aklına takılmak** ➻ **aklı takılmak** . **aklına takmak (bir şeyi)** boyuna o şeyi düşünmek. *ör. O aklına taktığı işi yapmazsa rahat etmez.* **aklına tıp etmek** birden aklına gelmek, birden anımsamak. *ör. Bir gün, yağız atın yerini düşünürken aklına tıp etti, at ormanda olabilirdi.* **aklına turp sıkayım** *arg.* akıllıca olmayan bir iş, bir davranış, bir düşünce için, "akıllıca değil", "aptalca", "budalaca" vb. gibi kullanılır. *ör. Buna olur diyenin aklına turp sıkayım!* **aklına tüküreyim** *arg.* akıllıca olmayan bir işi yapana, kınamak için söylenir. *ör. Aklına tüküreyim senin, bu fırsat kaçar mıydı?* **aklına uymak (birinin)** hiç de akıllıca, uygun olmayan görüşüne göre davranmak. *ör. Onun aklına uymak doğru değildir.* **aklına yer etmek** (birinin) uygun bulduğu bir şey kafasında yerleşmek. **(bir şey, birinin) aklında kalmak 1)** birinin aklında yer etmek. *ör. Bu söz onun aklında kalır mı, bilemem.* **2)** unutmamak. *ör. Bu aklında kalsın, ilerde işine yarar.* **aklında olsun!** (ya da **kalsın!**) unutma! **aklında tutmak 1)** unutmamak. *ör. Söylediklerini aklımda tutacağım.* **2)** bellemek, öğrenmek. *ör. Bu rakamları aklında tutmak pek de zor değil.* **aklından bile geçmemek** hiç düşünmemek. *ör. Bunu yapmak aklımdan bile geçmedi.* **aklından çıkarmamak** sürekli anımsamak. *ör. Söylediklerini aklındançıkarmazsan iyi olur.* **aklından çıkmak** unutmak. **aklından çıkmamak** hiç unutmamak. **aklından geçirmek** bir şeyi yapmayı içinden geçirmek, tasarlamak, düşünmek, içinden geçirmek. **aklından geçmek** bir şeyi düşünmek. *ör. Bu benim de aklımdan geçmekte ama olmaz.* **aklından zoru var** (ya da **olmak**) ara sıra tutarsız, delice davrananlar için söylenir. *ör. Adamın aklından zoru var galiba. Adamın aklından zoru olursa her şeyi yapar.* **aklını almak** güzelliği ile büyülemek. *ör. Kırlar insanın aklını almaktaydı.* **aklını başına almak** (ya da **devşirmek, toplamak**) akla uygun olmayan eylemlerde bulunmaktan kendini kurtarmak, artık akıllıca davranmak. *ör. Aklını başına toplamakta geç kaldı.* **(bir şey birinin) aklını başından almak** çok etkileyerek düşünemez, ne yaptığını bilmez duruma getirmek. *ör. Kız oğlanın aklını başından aldı herhalde.* **aklını başka yere vermek** görüşülen bir konuyla ilgilenmiyormuş gibi görünmekle birlikte bir başka şey düşünüyor olmak. *ör. Hoca anlatırken dersi dinlememek, aklını başka yere vermek başarısızlığa yol açar.* **aklını (bir şeyle) bozmak** bir şeye kendini verip boyuna onunla uğraşmak, işi gücü üzerine düştüğü o şey olmak. *ör. Müdür aklı-*

nı seninle bozdu, kendini koru. **(bir şey birinin) aklını çalmak** son derece ilgisini çekmek. *ör. Bu konu sanırım aklını çaldı.* **(birinin) aklını çelmek** birini, etkileyerek bir başka yola sürüklemek, ayartmak. *ör. Onun aklını çelmek için, işin kârlı olduğunu söyledi.* **aklını kaçırmak 1)** delirmek. *ör. Adam aklını kaçırmış, şimdi akıl hastanesinde.* **2)** *mec.* delice işler yapmak. *ör. Aklını kaçırdın galiba, bu olur mu?* **aklını kaybetmek** (ya da **yitirmek**) **1)** delirmek. **2)** deli gibi olmak. *ör. Bunu duyunca adam aklını kaybetti.* **aklını oynatmak** çıldırmak, delirmek. **aklını peynir ekmekle yemiş** (ya da **yemek**) *al.* pek akılsızca bir iş yapan için söylenir. *ör. O aklını peynir ekmekle yemiş olmalı, olacak şey değil bu. Bunun için aklını peynir ekmekle yemek gerekir, yoksa olmazdı.* **aklını şaşırmak** yerinde olmayan bir iş yapmak ya da bir konuda yersiz düşünmek. *ör. Bunu yapmak için aklını şaşırmak gerekir mi?* **aklını (bir şeye) takmak** aklı, sürekli olarak bir şeyle uğraşmak. *ör. Aklını bu işi takmakla bir şey kazanamazsın.* **aklını takmak (bir şeye)** ➻ **aklına takmak (bir şeyi). aklının köşesinden** (ya da **ucundan**) **geçmemek** hiç düşünmemek. **aklının tutamağı olmamak** *ha.* biraz delice olmak. **aklınla bin yaşa!** bir konuda yerinde olmayan bir düşünce ileri sürene şaka yollu söylenir. **akla yatkın** üzerinde durulabilir, uygun. *ör. O akla yatkın bir şey söylemez hiç.* **akla yatmak** üzerinde durulabilir olmak, akla uyabilecek nitelikte olmak.

akılcı *a.* ve *s. Ar. T.* **1** aklını kullanmasını bilen (kimse). **2** ➻ **usçu** . *eş.* **rasyonalist**.

akılcılık *a. Ar. T.* ➻ **usçuluk** .*eş.* **rasyonalizm**.

akıldışı *b. a. Ar. T.* **1** akla uygun olmayan, aklın gereklerine, olması gerekene aykırı. **2** *fels.* ➻ **usdışı**.*eş.* **irrasyonel**.

akıldışıcı *b. a.* ve *s. Ar. T. fels.* ➻ **usdışıcı**.*eş.* **irrasyonalist**.

akıldışıcılık *b. a.* ve *s Ar. T.. fels.* ➻ **usdışıcılık**.*eş.* **irrasyonalizm**.

akıldışılık *b. a. Ar. T.* akıldışı olma durumu.

akıldişi, -ni *b. a. Ar. T.* insanda, yirmi yaş sıralarında, iki yanda ve altlı üstlü en içeride çıkan azıdişi.

akıllanabilme *a. Ar. T.* akıllanabilmek eylemi.

akıllanabilmek *(nsz) Ar. T.* akıllanma yeteneği ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan akıllanabilmek için hatalar yapmalıymış.*

akıllandırabilme *a. Ar. T.* akıllandırabilmek eylemi.

akıllandırabilmek *(-i) Ar. T.* akıllanmasını sağlamaya gücü yetmek, akıllanmasında etkili olmak. *ör.Ancak yaptığı hatalar kişiyi akıllandırabilir.*

akıllandırma *a. Ar. T.* akıllandırmak eylemi.

akıllandırmak *(-i) Ar. T.* yola getirmek, aklını başına getirmek, akıllanmasını sağlamak, uslandırmak.

akıllanış *a.* akıllanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğun akıllanışı belliydi.*

akıllanıverme *a. Ar. T.* akıllanıvermeke eylemi.

akıllanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak aklı başına gelmek. *ör. Bir iki kez çarpılınca akıllanıverdi, artık parasını kaptırmıyor.*

akıllanma *a. Ar. T.* akıllanmak eylemi.

akıllanmak *(nsz) Ar. T.* **1** olaylardan ders alıp doğru ve önlemli davranmak, yaptığı hataları yapmaz olmak. **2** aklı başına gelmek, uslanmak, durulmak. *ör. Oğlum büyüdükçe akıllandı.*

akıllanmaz *s. Ar. T.* **1** yola gelmesi, düzelmesi olanaksız, söz dinlemez (kimse). *ör. Artık akıllanmazlarla işim yok.* **2** işlediği hatalardan ders almayan (kimse). *ör. Bu akıllanmaza bir ders de biz verelim.*

akıllanmazlık *a. Ar. T.* akıllanmaz olma durumu. *ör. Onun akıllanmazlığı canımı sıkıyor.*

akıllı *s.Ar. T.* **1** doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırabilme yeteneği olan, aklını iyi ve yolunca kullanmasını bilen, aklı olan. *ör. Akıllı insanı herkes sever.* **2** doğru düşünen, sağduyulu. *ör. Akıllı biri bunu yapmaz.* **3** düşüncesiz birine, düşüncesizliğini dolaylıca anlatmada şaka yollu söylenir. *ör. Akıllım, bu böyle olmaz.* **4** *al.* aptal, budala, şapşal. *ör. Hay akıllı, beni ne sandın?* **akıllı bıdık** çok küçük ve çok akıllı çocuklar için söylenir. *ör. Bir oğlu var görme, akıllı bıdık.* **akıllı davranmak** bir işi, önlem alarak yapmak. *ör. Bu konuda akıllı davranmak gerekir, yoksa iyi sonuç alınmaz.* **akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır** akılsızlığı yeren, akıllı olmanın erdemini anlatan bir söz. **akıllı düşününceye kadar deli oğlunu everir** az düşünmekle birlikte kararını çabuk veren kimse sonuca daha hızlı ulaşır. **akıllı fırın** *ha.* ısısı ve pişirme süresi ayarlanabilen fırın. **akıllı füze** üzerinde bulunan alıcı sistemiyle cisimlerin yaydığı elektomanyetik dalgaları algılayrak onlara yönelebilen ve böylece hedefini bulan silah. **akıllı geçinmek** kendisini çok akıllı sanmak ve öyle göstermek. *ör. Akıllı geçinenlerin çoğu, ters işler yapar.* **akıllı uslu 1)** yaramaz olmayan, yaramazlık etmeyen, ağırbaşlı. *ör. Çocuk akıllı uslu görünüyordu.* **2)** ağırbaşlı, uslu olarak, akıllıca. **akıllı kart** bilgisayar sistemleriyle iletişim kurabilen elektronik kart. **akıllı köprü arayıncaya dek deli suyu geçer** kimi durumlarda delilik gibi görünen davranışın daha çabuk sonuç aldığını belirtmek için söylenir. **akıllı olmak** aklını iyi kullanmak.

akıllıca *be. Ar. T.* **1** akıllıya yaraşır bir biçimde. *ör. Şurada akıllıca oturun.* **2** *s.* akla oldukça yakın, akla uygun, doğru, yerinde. *ör. Bu akıllıca bir işe benzemiyor.*

akıllılık *a. Ar. T.* **1** akıllı olma durumu. **2** açıkgözlük, uyanıklık. *ör. Onun akıllılığını herkes bilir.* **akıllılık etmek** yerinde ve uygun davranmak. *ör. Akıllılık etti, bir ev aldı, şimdi alamazdı.*

akılsal *s. Ar. T.* akılla ilgili, akla uygun, akla dayanan.

akılsallaştırma *a. Ar. T.* **1** akılsallaştırmak eylemi. **2** *ruhb.* akılsal olmayanı akla ve mantığa uygun duruma getirme.
akılsallaştırmak *(-i) Ar.T.* akla uygun bir duruma getirmek.
akılsız *s.Ar. T.* aklı, doğru ve yerinde düşünmeye yeterli olmayan, akıldan yoksun (kimse). **akılsız başın cezasını ayaklar çeker** unutkanlık, düşüncesizlik, önlemsizlik gibi nedenlerle gereksiz yere gidip gelmek zorunda kalındığında söylenir. **akılsız iti** (ya da **köpeği) yol kocatır** ➻ **akılsız başın cezasını ayaklar çeker** .
akılsızca *be. Ar. T.* akılsıza yakışır bir biçimde. *ör. Böyle yapmak akılsızca olur.*
akılsızlık *a. Ar. T.* **1** akılsız olma durumu. **2** akılsızca yapılan iş ya da davranış, aptallık. **akılsızlık etmek** akılsıza yakışır bir biçimde davranmak, akıllıca davranamamak. *ör. Artık akılsızlık etmek istemiyorum.* **akılsızlık parayla değil ya** (ya da **akılsızlık parayla mı?**) önlemsizce, düşüncesizce davranıldığında söylenir.
akım *a.* **1** akmak eylemi. **2** su, hava gibi akışkanların, elektrik gibi bir gücün belli bir yöne doğru yer değiştirmesi, akışı. *eş. esk.* **cereyan**. *ör. Elektrik akımını kesmek için düğmeyi çevirdi.* **3** *coğr.* bir akarsuyun herhangi bir yerinde yatağından akıp geçen suyun metre saniye olarak değeri, bir saniyede akıp geçen suyun oylumu. *eş.* **debi**. **4** akış yönü, eğim. *eş.* **meyil**. *ör. Saçağın akımı iyi ayarlanmamış.* **5** sanat, düşünce ya da siyasa yaşamında yeni bir yönelim, bu alanlarda oluşan yeni bir yönseme. *eş.* **cereyan**, **hareket**[6], **tarz**. *ör. Türk şiirinde İkinci Yeni akımı, bir süre etkili oldu.* **akım çatağı** *ha.* küçük sellerin birleşerek büyük bir sel oluşturdukları yer.
akımsı *s.* ➻ **akımtırak**.
akımölçer *b. a. fiz.* bir elektrik akımının yeğinliğini ölçmeye yarayan aygıt. *eş.* **ampermetre**, **amperölçer**.
akımtırak *s.* ak renge yakın bir renkte olan.
akımsaklar *b. a.* ➻ **akımtoplar**.
akımtoplar *b. a. fiz.* elektrik enerjisini, gerektiğinde kullanılmak üzere kimyasal enerji olarak depo eden aygıt. *eş.* **akümülatör**.
akın *a.* **1** ele geçirme hazırlığı olarak, genellikle tedirgin etme, yıldırma, yağmalama biçiminde uygulanan, düşman topraklarına toplu halde ve ansızın, beklenmedik bir zamanda yapılan baskın. *ör. Osmanlı'da uçbeyleri sık sık akınlar düzenlerdi.* **2** bu biçimde gerçekleştirilen savaş hareketi. *ör. Düşmanın akını durduruldu.* **3** *mec.* ardı ardına ve arkası kesilmeyen bir biçimde geliş. *ör. Ucuzlukta müşteri akını başladı.* **4** *sp.* ayaktopu, sepettopu gibi kimi oyunlarda, sayı yapmak ereğiyle, karşı takım alanına doğru genellikle çok oyuncuyla girişilen eylem.*eş.* **hücum**. *ör. Sağdan bir akın geliştiren Fener, gole gidemedi.* **akın akın** arkası kesilmeyen akış halinde, çok sayıda ve arkası kesilmeksizin. *ör. Halk, akın akın alanı dolduruyordu.* **akın etmek 1)** kalabalıklar, yığınlar halinde gitmek, üşüşmek. *ör. Halk denize akın etti.* **2)** düşman topraklarına baskın biçiminde saldırmak. *ör. Ordu sık sık akın etmekte, düşmanı yıldırmaktaydı.*
akıncı *a.* **1** *tar.* düşman topraklarına akın yapan savaşçı. *ör. Türk akıncıları Tuna boylarına varmıştı.* **2** *sp.* görevi karşı takım alanına doğru top sürmek, bu eylemle sayı yapmaya çalışmak olan, ön sıradaki oyuncu.*eş.* **forvet**.
akıncılık *a.* akıncı olma durumu.
akındırık *a. ha.* çamsakızı, reçine ya da genellikle meyve ağaçlarının gövde ve dallarından akan zamk. *eş.* **akma**[2].
akıntı *a.* **1** akmak eylemi. *ör. Musluğun akıntısını kesmek için contayı değiştir.* **2** suyun ya da havanın herhangi bir yöne doğru yer değiştirmesi, akım [2]. *ör. Irmağın akıntısına kapılan çocuk kurtarıldı.* **3** hastalık nedeniyle vücudun herhangi bir yerinden sızan sıvı. *ör. İlaç akıntıya iyi geldi.* **4** akış yönü, eğiklik, eğim. *eş.* **meyil**. *ör. Balkonun akıntısı iyi değil.* **5** kimi ağaçlarda bulunan reçinenin eriyerek akmasına verilen ad. *ör. Çamın akıntısı başladı.* **6** *ha.* (kadında) aybaşı. **7** sıvı yapıştırıcıların ya da boyanın ağaç yüzeyine gereğinden çok sürülmesi nedeniyle oluşan taşma durumu. **akıntı çağanozu 1)** akıntıda yüzebilen bir tür yengeç. **2)** *al.* vücudunda göze çarpacak denli bir çarpıklık bulunan kimse. *ör. Şu akıntı çağanozuna bakın, koşturuyor.* **akıntı demiri** *den.* gemiyi yerinde tutmak için akıntıya karşı atılan demir. **akıntı vermek** birikmiş ya da durgun suya, akmasını sağlamak için ark, kanal vb. ile çıkış yolu açmak. **akıntıya kapılmak 1)** bir akarsu akıntısıyla sürüklenmek. *ör. Çocuk akıntıya kapıldı.* **2)** *mec.* etki altında kalarak, bir topluluğun davranışına katılmak. *ör. Her konuda akıntıya kapılmak iyi değildir.* **akıntıya kürek çekmek** olmayacak bir işi yapmaya uğraşmak. *ör. Bana kalırsa akıntıya kürek çekiyoruz, vazgeçelim bu işten.*
akıntıbilim *b. a.* deniz akıntılarını konu alan bilim dalı.
akıntılı *s.* **1** akıntısı olan. *ör. Vücudunda akıntılı bir yara vardı.* **2** eğimi olan, eğik, eğimli. *ör. Balkon biraz akıntılı olmuş.*
akıntıölçer *b. a.* bir akarsuyun akıntı hızını ölçmeye yarayan aygıt.
akıölçer *a. fiz.* manyetik endüksiyon akısındaki değişmeyi ölçmeye yarayan aygıt.
akış *a.* **1** akmak eylemi. *ör. Suyun akışı kesildi.* **2** akma işi ya da biçimi. *ör. Akışı hızlı olan ırmak tehlikelidir.* **3** *mec.* sürüp gidiş, geçip gidiş, ilerleyiş. *ör. Günlerin akışı içinde yaşayıp gidiyoruz.*
akışkan *a.* ve *s. fiz.* belli ve kendine özgü bir biçimi olmayıp içinde bulunduğu kabın biçimini alan, yığın durumuna gelmeyen, sıvı ya

da gaz halinde bulunan, akabilen (nesne). *ör. Hava akışkandır. eş. esk.* **seyyal.**

akışkanlaşabilme *a.* akışkanlaşabilmek eylemi.

akışkanlaşabilmek *(nsz)* akışkanlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Asfalt akışkanlaştırıcı katılırsa akışkanlaşabilir.*

akışkanlaşma *a.* akışkanlaşmak eylemi.

akışkanlaşmak *(nsz)* katı iken, içine katılan akışkanlaştırıcı nedeniyle akışkan bir duruma gelmek.

akışkanlaştırabilme *a.* akışkanlaştırabilmek eylemi.

akışkanlaştırabilmek *(-i)* akışkanlaşmayı sağlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı yağları akışkanlaştırabilmek için ısı gerekir.*

akışkanlaştırıcı *s.* asfalt ve benzeri katı nesneleri akışkan duruma getirmekte yararlanılan madde.

akışkanlaştırılabilme *a.* akışkanlaştırılabilmek eylemi.

akışkanlaştırılabilmek *(nsz)* akışkan duruma getirilebilmek. *ör. Kurşun bile akışkanlaştırılabilirmiş.*

akışkanlaştırılma *a.* akışkanlaştırılmak eylemi.

akışkanlaştırılmak *(nsz)* katı iken, akışkanlaştırıcı yardımıyla sıvı, akışkan bir duruma getirilmek.

akışkanlaştırma *a.* akınlaştırmak eylemi.

akışkanlaştırmak *(-i)* katı bir nesneyi, akışkanlaştırıcı ile akışkan bir duruma getirmek, akışkanlaşmasını sağlamak.

akışkanlık *a.* akışkan olma özelliği, niteliği ya da durumu. *ör. Belirli alaşımların akışkanlığı kimilerinden üstündür.*

akışma *a.* akışmak eylemi.

akışmak *(nsz) ha.* bir yöne doğru hep birden, toplu olarak yürümek,üşüşmek. *ör. Köylü bayram yerine akıştı.*

akışölçer *b. a.* bir akarsuyun akış hızını ölçmede kullanılan aygıt.

akıtabilme *a.* akıtabilmek eylemi.

akıtabilmek *(-i)* akmasını sağlayabilme, akmasına yol açma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tenekeyi iyi kontrol edelim, delikse zeytinyağını akıtabilir.*

akıtış *a.* akıtmak eylemi ya da biçimi. *ör. Damacananın suyu akıtışı belli olmuyordu.*

akıtma *a.* **1** akıtmak eylemi. **2** kimi büyükbaş hayvanların, özellikle atların alınlarında bulunan, alından burna doğru uzanan ak leke. *ör. Kısrağın akıtması, onu daha güzel gösteriyordu.* **3** una süt, yağ, yumurta, şeker ya da pekmez katılarak ve yoğrulan cıvıkça hamurun kızgın saçta pişirilmesiyle yapılan bir tür çörek ya da tatlı. **4** *ha.* alçıdan yapılan tavan süsü. **5** *ha.* birkaç diziden oluşan enli gerdanlık.

akıtmak *(-i, -e)* **1** akıp gitmesini sağlamak, akmasına yol açmak. *ör. Biriken suyu akıtmak gerekiyor.* **2** bırakmak, dökmek, düşürmek, salmak. *ör. Saçlarını alnına akıtmıştı.*

akıtmalı *s.* alnında akıtma[2] bulunan, akı olan (hayvan). *ör. Adam, akıtmalı al kısrağına binip gitti.*

akıtmalık *a. mim.* bakır, kurşun, çinko vb. ile yapılan çatı kaplamalarında levhaların yan yana birleştiği çizgi boyunca suların akabilmesi için oluşturulan oluk.

akıverme *a.* akıvermek eylemi.

akıvermek *(nsz)* çabucak akmak. *ör. Yılan bir deliğe akıverdi.*

akide (I) *a. Ar.* (. - .) (**k** kalın okunur) bir şeye inanarak bağlanış, genellikle dinsel inanç. **akidesi bozuk** dinsel inancı tam olmayan (kimse).

akide (II) *a. Ar.* (. - .) şekerin kaynatılarak ağdalaştırılması yoluyla yapılmış, içine bazen fındık da konulan, renkli ve kokulu, ağızda güç eriyen, ***akide şekeri*** de denilen şeker.

akik *a. Ar.* (. -) *yerb.* kalseduan kuvarsının bir türü olan, yüzük taşı, mühür gibi şeyler yapmakta kullanılan, çok sert, yarı saydam, parlak ve değerli bir taş.

akil *s. Ar.* (- .) (**k** kalın okunur) aklını iyi kullanabilen, akıllı. **akil baliğ ➻ erin.**

akilane *be. Ar.* (**k** kalın okunur) akıllıya yaraşır bir biçimde.

akim *s. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) **1** döl vermeyen,kısır. **2** verimsiz. **3** başarıya ulaşmamış, sonuçsuz kalmış, sonuçsuz. **akim kalmak** (bir iş) başarıya ulaşamamak, sonuçsuz kalmak.

akis, -ksi *a. Ar.* **1** ➻ **yankı. 2** bir cismin parlak bir yüzeyde görüntüsü. *ör. Kız, suda aksini görüyordu.*

akit, -kdi *a. Ar.* (**k** kalın okunur) ➻ **bağıt, sözleşme.**

âkit *a. Ar.* (- .) (**k** kalın okunur) ➻ **bağıtçı.**

akkan *b. a. gövb.* lenf damarlarında dolaşan kanla doku öğeleri arasında aracı görevi yapan, kan plazması ve lenfositten oluşan saydam, sarı bir sıvı.*eş.* **lenf, lenfa. akkan yangısı** *hek.* lenf düğümlerinde ortaya çıkan yangı. *eş.* **adenit.**

akkaraman *b. a. ha.*ak gövdeli, ağız, burun, göz çevresinde, kulaklarında ve ayaklarında kara lekeler olan, yerli bir koyun türü.

akkarınca *b. a. hayb.* düzkanatlılar ailesinden, sıcak, ılıman ülkelerde yaşayan, bitkilere çok zarar veren bir böcek.*eş.* **termit.**

akkarıncalar *ç. b. a. hayb.* iri başlı, ağız parçaları çok gelişmiş, ısırıcı böcekler topluluğu.

akkavak *b. a. bitb.* söğütgillerden, düz ve ak kabuklu, yapraklarının alt yüzü ak tüylü, üstü parlak olan bir kavak türü.*eş.* **akçakavak, tellikavak.**

akkefal *b. a. T. Yun. hayb.* sazangillerden, gri renkli bir tatlı su balığı.

akkelebek *b. a. hayb.* meyve ağaçlarının tomurcuklarına zarar veren, kalın ve iri ak kanatlı, kara damarlı bir kelebek.

akkız *b. a. ha.* nemli ve killi topraklarda yetişen, uzun yapraklı, tüylü mor çiçekli, sapları soyularak yenebilen bir diken, bitki.

akkor *b. s.fiz.* ışık saçacak bir aklığa varıncaya değin ısıtılmış olan. *ör. Kömürü akkor hale getirdik.*
akkorlaşabilme *a.* akkorlaşabilmek eylemi.
akkorlaşabilmek *(nsz)* akkor duruma gelmeye uygun özelliği bulunmak. *ör. Metallerin çoğu akkorlaşabilirmiş.*
akkorlaşma *a.* akkorlaşmak eylemi.
akkorlaşmak *(nsz)* ısınarak akkor durumuna gelmek. *ör. Akkorlaşan tel ışık saçmaya başlar.*
akkorlaştırabilme *a.* akkorlaştırabilmek eylemi.
akkorlaştırabilmek *(-i)* akkor duruma getirebilme özelliği, gücü bulunmak. *ör. Yüksek ısı teli akkorlaştırabilir.*
akkorlaştırılabilme *a.* akkorlaştırılabilmek eylemi.
akkorlaştırılabilmek *(nsz)* akkor duruma getirilmeye uygun özelliği olmak. *ör. Bazı metaller akkorlaştırılabilir.*
akkorlaştırılma *a.* akkorlaştırılmak eylemi.
akkorlaştırılmak *(nsz)* ısıtılarak ak ışıklar saçacak bir duruma getirilmek. *ör. Akkorlaştırılan kömür, ışır.*
akkorlaştırma *a.* akkorlaştırmak eylemi.
akkorlaştırmak *(-i)* ısıtıp, ak ışıklar saçacak bir duruma getirmek. *ör. Bir metali akkorlaştırmak için çok ısıtmak gerekir.*
akkorluk *b. a.* yüksek derecede ısıtılmış cisimlerin ışık saçma özelliği.
akkuş *b. a. ha.* leşle geçinen, büyük ve yırtıcı bir kuş, bir tür atmaca.
akkuyruk *b. a.* **1** *bitb.* lezzet vermek için çay harmanına katılan bir çay türü. **2** *ha.* tavuk yiyen bir kuş.
akküf *b. a.* arı kovanında, daha çok çiçek tozu bulunan peteklerde hastalığa yol açan bir küf, bir tür mantar.
aklama *a.* aklamak eylemi. *eş.* **ibra**. **aklama belgesi** alacak verecek kalmadığını gösteren belge. *eş.* **ibraname**.
aklamak *(-i)* **1** araştırıp, inceleyip borçsuz ya da kusursuz olduğu yargısına vararak birini temize çıkarmak. *eş.* **ibra etmek**. *ör. Kurultay, yönetim kurulunu akladı.* **2** yargılama sonucu suçsuz olduğu yargısına vararak birini temize çıkarmak. *eş.* **beraat ettirmek**.*ör. Mahkeme sanığı akladı.* **3** *ha.* kirden arıtmak, ak bir hale getirmek, temizlemek.
aklan *a. coğr.* **1** akarsularını aynı göle ya da denize gönderen bölge. *ör. Aklanların oluşumu toprağın özelliğine, eğime, bitki örtüsüne çok bağlıdır.* **2** bir sıradağın yamaçlarından her biri. **3** bir vadide taban çizgisini doruk çizgisine birleştiren eğik yüzey. *eş.* **yamaç**. **aklan düzü** küçük bir akarsuyun açtığı derin yatak ya da vadi.
aklanabilme *a.* aklanabilmek eylemi.
aklanabilmek *(nsz)* aklanma yeteneği, olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O, yargıya gidip aklanabilirmiş.*
aklanma *a.* aklanmak eylemi. *ör. Kurultay, yönetimin aklanmasına karar verdi.*
aklanmak *(nsz)* **1** kirden arınıp ak, temiz olmak. *ör. Kadın aklanıp paklanıp sokağa çıktı.* **2** *mec.* bir yargılama sonunda suçsuz bulunmak, suçsuzluğuna karar verilmek. *eş.* **beraat etmek**. *ör. Sanık mahkemede aklandı.* **3** *mec.* bir işte sorumluluğu olmadığı kabul edilmek. *eş.* **ibra edilmek**.
aklaşma *a.* aklaşmak eylemi. *ör. Saçlarındaki aklaşma açık seçikti.*
aklaşmak *(nsz)* ak[1,2] duruma gelmek, ağarmak. *eş.* **beyazlaşmak**. *ör. Perdenin rengi biraz aklaştı.*
aklaştırıcı *s.* ve *a.* aklaştırmak eylemini yapan, aklaştıran, ağartıcı.
aklaştırıcılık *a.* aklaştırıcı olma özelliği.
aklaştırılma *a.* aklaştırılmak eylemi.
aklaştırılmak *(nsz)* ak[1,2] bir duruma gelmesi sağlanmak.
aklaştırma *a.* aklaştırmak eylemi.
aklaştırmak *(-i)* ak[1,2] bir duruma getirmek, aklaşmasına yol açmak, aklaşmasını sağlamak.
aklayabilme *a.* aklayabilmek eylemi.
aklayabilmek *(-i) mec.* aklamaya gücü yetmek. *ör. Kamuoyunda sorumlu olanı mahkeme aklayabilir.*
aklayıverme *a.* aklayıvermek eylemi.
aklayıvermek *(-i) mec.* çabucak aklamak. *ör. İki lider birbirini aklayıvermişti.*
aklen *be. Ar.* aklın gerektirdiği bir biçimde, akla uygun olarak, akıl yönünden.
aklevrek *b. a. T.Yun. hayb.* ➻ **tatlı su levreği**.
aklı *s.* akı olan, içinde ak bulunan, akı bolca olan, ak renkli. **aklı karalı** *ik. s.* hem akı hem karası olan. *ör. İnsanlar aklı karalı, yaşayıp gitmeli.*
aklık *a.* ak[1,2] olma durumu. *ör. Saçımdaki aklık her gün artıyor gibi.*
aklınca *be.* (küçümseyiş yollu) düşüncesine göre, aklı sıra. *ör. Adam aklınca hiçbir şey olmaz sanıyor.*
aklıselim *b. a. Ar.* (.' . . -) ➻ **sağduyu**.
akli *s. Ar.* (. -) akla uygun, akla dayanan ya da akıl ile ilgili, ussal.
akliye *a. Ar.* **1** akıl hastalıkları ile ilgili hekimlik dalı. **2** akıl hastalıkları ile ilgili hastane bölümü. **3** ➻ **usçuluk**.
akliyeci *a.* akıl hastalıkları ile uğraşan hekim.
akma *a.* **1** akmak eylemi, akış[1]. **2** ➻ **akındırık**.
akmadde *b. a. T. Ar. gövb.* demet halindeki sinir liflerinden oluşan beynin iç, omuriliğin dış tabakası.
akmak, -ar *(nsz)* **1** (sıvı ya da çok ince taneli şeyler için) bir yerden başka bir yere doğru gitmek. *ör. Aşağıda küçük bir dere akmaktaydı.* **2** (sıvı ya da ince taneli şeyler) aşağıya, yere düşmek. *ör. Saçlarından yağmur suları akıyordu.* **3** (bir yer, bir kap) üstündeki ya da içindeki sıvıyı sızdırmak. *ör. Çatı akıyor. Bu bidon akıyor.* **4** (sıvı) bir yerden çıkmak. *ör.*

Pınar cılız akıyor. **5** *mec.* birbiri ardınca ve toplu olarak gitmek. *ör. İnsanlar alana doğru akıyordu.* **6** *mec.* (zaman) geçip gitmek, hızla geçmek. *ör. Günler akıp gidiyordu.* **7** (kumaş) çok yıpranıp iplikleri erimeye başlamak. *ör. Perde yer yer akmıştı.* **8** (boya) sürüldüğü yüzeyden başka alanlara taşmak ya da birbirine karışmak. *ör. Kapının boyası akmış.* **9** *arg.* çekip gitmek, çabucak savuşmak, çabucak gözden kaybolmak. **10** *ha.* (yılan) akar gibi hareket etmek, kayıp gitmek. *ör. Dün tarlada önümden bir karayılan aktı.* **11** *den.* (gemi) rüzgâr, akıntı ya da demirin taraması ile sürüklenmek. **akacak kan damarda durmaz** kişinin alınyazısında bir kötülüğe uğramak varsa ne yapsa bunun önüne geçemez, olacak olur. **akan sular durmak** karşı çıkılacak bir durumda, bunu önleyecek bir kanıt karşısında söyleyecek bir söz kalmamak. **akan su yosun tutmaz** akan su sürekli akış durumunda olduğu için yosunlanma olmaz; bunun gibi, çalışan insan da tembelliğin kötülüklerine uğramaz. **akara kokara bakma, çuvala girene bak 1)** iyi kötü deme, işine yarıyor mu ona bak. **2)** iyi kötü deme, çuvalına doldur, (mal ve para) biriktir. **akar kokar** çürüyebilen, bozulabilen şeyler. **akarı kokarı olmamak** gözle görülür, duyumsanır herhangi bir kusuru bulunmamak. *ör. Nesi var, akarı kokarı yok, mis gibi ev.* **akar su çukurunu kendi kazar** çalışmak isteyen kişi, işini yaratır, ne yapar yapar kendine bir çalışma alanı bulur. **akar su pislik tutmaz** akar su pisliği alır götürür. **akar suya inanma, el ağluna dayanma** insan, akışı yavaş görünse de akar bir suya girmekten sakınmalıdır, insanı sürükleyip burgacına alabilir; bunun gibi, insan ele de güvenmemelidir, çünkü kişiler değişebilir. **akıp gitmek 1)** hızla yol almak, hızla geçmek. *ör. Araba asfalta akıp gitmekteydi.* **2)** (zaman) hızla geçmek, çabuk geçmek. *ör. Saatler akıp gitmişti.* **akmasa da damlamak** (bir iş, birine) yeterince olmasa bile az çok yarar sağlamak, az çok bir gelir getirmek. *ör. Dükkânı var, akmasa da damlıyor, geçinip gidiyorlar.*

akmalık *a. mim.* sokak, cadde, bahçe yolu gibi yerlerde, iki yan boyunca yapılan ve yağmur sularını toplayan küçük kanal.

akmantar *b. a. bitb.* lezzetli, besleyici bir mantar.*eş.* **keçimantarı**.

akmaz *s.* **1** akma eylemini yapmayan, akmayan. *ör. Köşede akmaz bir çeşme vardı.* **2** *coğr.* alüvyon dolgulu ve az eğimli ovalarda akarsuların türlü nedenlerle bıraktığı yatak. **3** *ha.* bir yere akıntısı olmayan küçük göl.

akonitin *a. Fr.* boğanotundan elde edilen ve hekimlikte yararlanılan ağılı bir madde.

akont, -tu *a. Fr. tic.* alacağa sayılmak ve hesabı sonradan yapılmak üzere ödenen para.

akordeon *a. Fr.* **1** kemerleriyle omza asılarak, üstündeki sıra sıra düğmelere ya da tuşlara basıp içindeki metal dilcikleri titretip ses çıkartmak yoluyla çalınan, körüklü bir müzik aracı. **2** dikişte, kumaşa makine ile yapılan kırma. **akordeon kapı** *mim.* birbiri üzerine katlanabilen ince kanatlardan oluşan körük biçiminde kapı. **akordeon olmak** *arg.* (taşıtlar) çarpışma ya da bir yere çarpma sonucu eciş bücüş olmak, birbirine geçmek.

akordeoncu *a. Fr. T.* akordeon çalan kimse.

akort *a. Fr. müz.* **1** bir çalgıyı, uyumlu ve doğru ses vermesi için ayarlama işi. *ör. Piyanosunu akorda gönderdi.* **2** armoniyi sağlayan seslerin birleşmesi. *ör. Kemanın akordu iyi değildi.* **3** *arg.* rahatlık, keyif. *ör. Adamın akordu yerinde.* **akordu bozuk 1)** (müzik aracı) birbirini tutmayan sesler veren. *ör. Bu akordu bozuk kemanı kimse çalamaz.* **2)** *mec.* uyumsuz. **akort edilmek** (çalgı) sesleri ayarlanmak. **akort etmek 1)** bir müzik aracının seslerini ayarlamak. *ör. Adamı sazını akort etti.* **2)** *arg.* dövüp kımıldayamayacak bir duruma getirmek ya da haddini bildirmek. **akort ettirmek** (bir çalgıyı) akont edilmesini sağlamak.

akortçu *a. Fr. T.* piyano, org gibi ağır müzik araçlarını ayarlamayı meslek edinmiş kimse.

akortlama *a. Fr. T.* akortlamak eylemi.

akortlamak *(-i) Fr. T.* ➻ **akort etmek**.

akortlanma *a. Fr. T.* akortlanmak eylemi.

akortlanmak *(nsz) Fr. T.* ➻ **akort edilmek**.

akortlatma *a. Fr. T.* akortlatmak eylemi.

akortlatmak *(-i) Fr. T.* ➻ **akort ettirmek**.

akortlu *s. Fr. T.* doğru ve uyumlu sesler çıkaran, akort edilmiş (müzik aracı).

akortsuz *s. Fr. T.* **1** doğru ve uyumlu sesler vermeyen, akort edilmemiş (müzik aracı). *ör. Bu saz akortsuz.* **2** *mec.* birbirini tutmayan (görüş, söz), uyumsuz (kimse). *ör. Çok akortsuz biri o, aramızda işi ne?*

akortsuzluk *a. Fr. T.* akorsuz olma durumu.

akos *a. ha.* saban, pulluk ya da traktörle toprakta açılan iz.

akoz etmek *(-i, -e) Yun. T. arg.* bir şeyi birine gizlice söylemek. *ör. Ona durumu akoz ettim, kahveden çıkıp gitti.*

akozlama *a. Yun. T. arg.* akozlamak eylemi.

akozlamak *(-i, -e) Yun. T. arg.* ➻ **akoz etmek**.

akörtü *b. a. gövb.* katılgan doku liflerinden oluşan ak renkli, parlak ve dayanıklı bir zar.

akpancar *b. a. ha.* kırdan toplanarak ıspanak gibi yenilebilen bir ot.

akpas *b. a. bitb.* karnabahar, şalgam, lahana, semizotu, turp gibi bitkilerin kök dışındaki bölgelerine yerleşen ve onlara zarar veren yosunumsu mantar.

akraba *ç. a. Ar.* (. . -) **1** soyca ya da evlilik sonucu birbirlerine bağlı olan kimseler. *eş.* **hısım** . **2** *mec.* oluşmaları bakımından kaynakları özdeş olan şeyler. *ör. Yalan, töresizlikle akrabadır.* **3** *mec.* biri ötekinin sonucu olan şeyler. *ör. Bilmekle bilim iki akrabadır.* **akraba çıkmak** aynı soydan ya da aileden oldukları sonradan anlaşılmak. *ör. Ordan bur-*

dan konuşurken akraba çıktık. **akraba diller** *dilb.* bir anadilin değişik evrimleri sonucu ortaya çıkmış diller. *ör. Fransızca, İngilizce ile Farsça akraba dillerdir; Türkçe ile Çağatayca da öyle.* **akraba** (ya da **dost**) **ile ye, iç, alışveriş etme** her alışverişte çıkar söz konusudur, iki yan da kendi çıkarını düşünür, akraba (dost) ile yapılan alışverişte çıkarını düşünürsen onu kırarsın, düşünmezsen bu kez kendin zarara uğrarsın, iyisi mi akrabayla (dostla) alışveriş etmekten kaçın. **akraba olmak** evlenme yoluyla bağ kurmak, akınlaşmak. *ör. Onlarla akraba olduk.*

akrabalık *a. Ar. T.* **1** kan ya da evlilik yoluyla birbirine bağlı olma durumu. *eş.* **hısımlık** . *ör.Onunla akrabalık derecemizi bilmiyorum.* **2** *mec.* birbiriyle ilişkili olma durumu, yakınlık. *ör. "Bağımsızlık"ın "bağ" ile akrabalığı açık değil midir?*

akran *a. Ar.* (. -) ➻ **yaşıt**.

akranlık *a. Ar. T.* ➻ **yaşıtlık**.

akreditif *a. Fr. tic.* **1** bir bankanın, kendi şubelerinden birinde ya da bir başka bankada, bir kimse için kendi yükümlülüğü altında açtırdığı miktarı belirli kredi hesabı. **2** bu işlem için ilgili şubeye ya da bankaya yazılmış ve müşteriye verilmiş mektup.

akrep *a. Ar.* **1** *hayb.* akreplerden, sıcak ve nemli yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda ağılı bir iğnesi bulunan bir böcek. **2** ibreli saatlerde, ibrelerden küçük olanına verilen ad. *ör. Saatimin akrebi bozulmuş, bir onarımcıya göstermek gerekiyor.* **akrep gibi** sözleriyle, her fırsatta karşısındakini inciten (kimse). *ör. Akrep gibidir o, insanı hep yaralar.*

Akrep *ö. a. Ar. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde Terazi ile Yay burçları arasında yer alan takımyıldız.

akrepler *ç. a. hayb.* örümceğimsilerin, örneği akrep olan takımı.

akrilik *a. İng.* yapılarda dış cephe kaplaması olarak kullanılan bir tür boya olan ***akrilik boya*** sözünde geçer.

akrobasi *a. Yun.* ➻ **cambazlık**[1].

akrobat, -tı *a. Yun.* **1** ➻ **cambaz**[1]. **2** *mim.* çizim masalarını aydınlatmada kullanılan, ayarlanabilir eklemli parçalardan oluşan lamba.

akrobatlık *a. Yun. T.* ➻ **cambazlık**[1].

akrofobi *a. Yun.* ➻ **yükseklik korkusu** .

akromatik *s. Fr.* **1** *fiz.* ak ışığı ayrıştırmadan geçiren. *eş.* **renksemez** . **2** *bitb.* gözede boyayı kabul etmeyen (bölüm). **akromatik iğiplik** *yaşb.* mitozun ilk evresinin sonunda gözelerde beliren ve göze boyalarıyla pek boyanamayan iğ biçimindeki oluşum.

akromatin *a. Fr. yaşb.* göze çekirdeği içinde bulunan ince iplikçiklerden oluşmuş olan ve kromatinle boyanmamış bulunan kromozomları oluşturan bölüm.

akromatopsi *a. Yun.* ➻ **renkkörlüğü**.

akromazi *a. Fr. yaşb.* doku ve gözelerin renk tutmaması ya da derinin rengini yitirmesi.

akropol, -lü *a. Yun.* eski Yunan kent devletlerinde, genellikle bir tepe üzerinde bulunan, çevresi surla çevrili, içinde sarayın, önemli yapıların ve tapınakların yer aldığı iç kale.

akrostiş *a. Yun. yaz.* dizelerinin ilk harfleri yukarıdan aşağıya doğru okunduğu zaman ortaya bir söz (örneğin ozanın ya da dizelerin adandığı kimsenin adı) çıkacak biçimde yazılmış koşuk ya da koşuk bölümü.

aks *a. Fr.* ➻ **dingil**.

aksak *s.* **1** bir ayağı topal olan, aksayan, topal. *ör. Aksak bir at iyi koşamaz, yarışamaz.* **2** *mec.* yolunca gitmeyen, iyi işlemeyen, kesintiye uğrayan, bozuk (iş, eylem). *ör. Bu işte aksak bir yön var, onu bulalım.* **3** *yaz.* eski Yunan ve Latin şiir ölçüsünde, sondan bir önceki hecesi kısa olacak yerde uzun olan (dize). **4** *a. müz.* alaturka müzikte oldukça kıvrak, bir küçük usul. **5** *a. ha.* mercimek ufağı. **6** *a. ha.* koyunun tırnağı arasında oluşan şişkinlik, çıban. **aksak eşekle yüksek dağa çıkılmaz** yeterli olmayan araçlarla başarılı iş yapılmaz.

aksakal *b. a. ha.* **1** köyün ya da mahallenin ihtiyar heyetinde olan, yaşlı kimse. **2** eren, ermiş.

aksaklık *a.* aksak[1,2] olma durumu, aksama.

aksama *a.* **1** aksamak eylemi. **2** bir makinenin çalışmasında beliren düzensizlik. *ör. Motordaki aksama giderildi.* **3** aksaklık.

aksamak *(nsz)* **1** hafifçe topallamak. *ör. At, aksayarak koşmaya çabalıyordu.* **2** *mec.* (bir iş) yolunca, gereğince yürümemek, zamanca ve oylumca geri kalmak, herhangi bir nedenle gecikmek. *ör. Gelir aksarsa, iş güçleşir.* **aksaya aksaya** *ik. be.* **1)** topallaya topallaya, topallayarak, aksayarak. *ör. Adam aksaya aksaya yola düştü.* **2)** *mec.* (iş) kesile dura, duraklayarak, ara sıra kesilerek, aksayarak. *ör. Yapı işi aksaya aksaya da olsa ilerlemişti.* **aksayanla aksak, suya gidenle susak** başka kimseler ne yapıyorsa kendi de onu yapan (kimse).

aksan *a. Fr.* bir ülkenin halkına özgü ses perdesi değişiklikleri, vurgulama özelliği. *ör. Adam İngilizceyi Arap aksanıyla konuşuyordu.* **aksanı bozuk** bir dildeki sözcükleri doğru söyleyemeyen, söyleyişi düzgün olmayan (kimse).

aksata *a. (Arapça "alma ve verme" anlamındaki "ahzüita" sözünden)ha.* alışveriş.

aksatabilme *a.* aksatabilmek eylemi.

aksatabilmek *(-i)* aksatmak elinde olmak, aksatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

aksatılış *a.* aksatılmak işi ya da biçimi.

aksatılma *a.* aksatılmak eylemi. *ör. İşin aksatılması iyi olmaz.*

aksatılmak *(nsz)* aksamasına yol açılmak. *ör. İşler aksatılınca, süre uzadı.*

aksatış *a.* aksatmak işi ya da biçimi.

aksatma *a.* atsatmak eylemi.

aksatmak *(-i)* işi gerektiği gibi yürütmemek, işin aksamasına yol açmak. *ör. İşimi aksatmak için çaba harcadı.*

aksayabilme *a.* aksayabilmek özelliği.
aksayabilmek *(nsz)* aksama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ben başında olmazsam işler aksayabilir.*
aksayış *a.* aksaklık, aksama. *ör. Ufak tefek aksayışlar olsa da iş yürüyor.*
aksedebilme *a. Ar. T.* aksedebilmek eylemi.
aksedebilmek *(nsz) Ar. T.* aksetme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu olay basına aksedebilirdi.*
aksedir *b. a. T. Lat. bitb.* öz odunu kahverengi olan, kaplaması mobilya yapımında kullanılan bir ağaç.
aksediş *a. Ar. T.* aksetmek eylemi ya da biçimi. *ör. Olayın bakanlığa aksedişi üzerine soruşturma açılmıştı.*
akselerograf *a. Fr.* ➤ **ivmeyazar.**
akselerometre *a. Fr.* ➤ **ivmeölçer.**
akseptans *a. Fr.* **1** öğrenimini yabancı bir ülkede yapacak öğrenciye okulun gönderdiği ve resmi işlem için gerekli olan kabul belgesi. **2** *tic.* poliçenin üzerine yazılan ve altı imzalanan "kabulümdür" biçimindeki açıklama.
aksesuar *a. Fr.* **1** asıl olana, ana durumundakine eşlik eden, onunla birlikte bulunan ve kullanılan, onu herhangi bir yönden bütünleyen ama ayrıntı sayılabilecek şey. *ör. Arabaya birkaç aksesuar aldım.* **2** *sin.* ve *tiy.* bir sahne içinde, konunun gerektirdiği ölçüde yer alan ya da oyuncunun dekor gereği kullandığı her türlü taşınabilir eşya. *ör. Bu sahnede aksesuar olarak telefon ve bir el radyosu bulunacak.* **3** kadının giyimini bütünleyen, giysisiyle uyuşan çanta, eldiven, kemer, şapka gibi şeyler. *eş.* **donatımlık.** *ör. Bu giysiye aksesuar olarak birkaç şey gerekli.*
aksesuarcı *a. Fr. T. sin.* ve *tiy.* sahne için gereken eşyayı hazırlamakla sorumlu kimse. *eş.* **donatımcı.**
aksetme *a. Ar. T.* aksetmek eylemi.
aksetmek *(nsz) Ar. T.* **1** (ses) bir yere çarparak geri dönmek ve böylece çoğalmak, yankı vermek. *eş.* **yankılanmak.** *ör. Mağarada sesler aksediyordu.* **2** *(-e)* (ışık) bir yere kadar ulaşmak, bir yere vurmak. *ör. Gözüme bir el feneri aksetti.* **3** *(-e)* (ışık) cam, su gibi parlak ve düz bir yüzeye çarparak geri dönmek. *eş.* **yansımak.** *ör. Aynadan akseden ışık yüzümü daha da aydınlatıyordu.* **4** *(-e)* (bir cisim ya da şekil) su, cam gibi parlak ve düz bir yüzeyde olduğu gibi belirmek. *ör. Suya akseden yüzüm, kırış kırıştı.* **5** *(nsz)* yayılmak. *ör. Salona akseden ölgün ışıkta, her şey soluktu.* **6** *(nsz) mec.* ulaşmak, duyulmak, yayılmak. *ör. Olay gazetelere aksetmeden dosya kapatıldı.*
aksettirebilme *a. Ar. T.* aksettirebilmek eylemi.
aksettirebilmek *(-i, -e) Ar. T.* aksetmesini sağlayabilmek ya da aksettirme olasılığı bulunmak. *ör. Parlak yüzey görüntüyü aksettirebilir..*
aksettiriliş *a. Ar. T.* aksettirilmek eylemi ya da biçimi.
aksettirilme *a. Ar. T.* aksettirilmek eylemi.
aksettirilmek *(nsz) Ar. T.* aksetmesini sağlamak.
aksettiriş *a.Ar. T.* aksettirmek eylemi ya da biçimi.
aksettirme *a. Ar. T.* aksettirmek eylemi.
aksettirmek *(-i, -e) Ar. T.* **1** (sesi) yankı olarak geri göndermek. *eş.* **yankılamak.** *ör. Kuyu sesi aksettiriyordu.* **2** (ışığı) ışık olarak geri göndermek, yansıtmak. *ör. Ayna, cam ışığı aksettirir.* **3** *mec.* (olayı, durumu, sorunu, haberi) dile getirmek, açıklamak, duyurmak, ulaştırmak. *ör. Bakan, olayı basına aksettirmek için bir konuşma yaptı.*
akseylemek *(nsz) Ar. T.* ➤ **aksetmek.**
aksırabilme *a.* aksırabilmek eylemi.
aksırabilmek *(nsz)* aksırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Üşüten aksırabilir.*
aksırık *a.* burun zarının herhangi bir nedenle gıcıklanmasıyla solunum kaslarının ansızın ve şiddetle kasılması sonucu ağız ve burundan gürültülü ve hızlı biçimde soluk boşalması olayı. *eş.* **aksırma, hapşırık, hapşırma. aksırık tutmak** ➤ **aksırmak, hapşırmak.**
aksırıklı *s.* aksırığa tutulmuş, aksırığı olan. *eş.* **hapşırıklı. aksırıklı tıksırıklı** yaşlı ve hastalıklı. *ör. O aksırıklı tıksırıklı adamı görmek istemiyorum.*
aksırış *a.* aksırmak eylemi ya da biçimi.
aksırıverme *a.* aksırıvermek eylemi.
aksırıvermek *(nsz)* beklenmedik bir zamanda aksırmak.
aksırma *a.* aksırmak eylemi.
aksırmak *(nsz)* burun zarının herhangi bir nedenle gıcıklanmasıyla solunum kaslarının ansızın ve şiddetle kasılması sonucu ağız ve burundan gürültülü ve hızlı bir biçimde soluk boşaltmak. *eş.* **hapşırmak. aksıra aksıra** *ik. be.* aksırarak. **aksıra öksüre** *ik. be.* aksırıp öksürerek. *ör. Hasta aksıra öksüre sabahı etti.* **aksıra tıksıra** *ik. be.* aksırıp tıksırarak. **aksırıp öksürmek** hem aksırmak hem öksürmek.
aksırtabilme *a.* aksırtabilmek eylemi.
aksırtabilmek *(-i)* aksırtma gücü, etkisi ya da olasılığı bulunmak. *ör. Toz insanı aksırtabilir.*
aksırtıcı *s.* aksırtma özelliği olan, aksırık getiren. *ör. Bu aksırtıcı bir ilaçtır.*
aksırtılma *a.* aksırtılmak eylemi.
aksırtılmak *(nsz)* aksırması sağlanmak. *eş.* **hapşırtılmak.** *ör. Çocuk aksırtılınca, sümüğü aktı.*
aksırtma *a.* aksırtmak eylemi.
aksırtmak *(-i)* birinin aksırmasına yol açmak. *eş.* **hapşırtmak.** *ör. Karabiber beni aksırtır.*
aksi *s. Ar.* **1** olumlu olmayan, karşıt, ters, zıt (davranış, tutum, yanıt vb.). *ör. Bu aksi sözü onu çok üzdü.* **2** uygun olmayan, ters, kötü (zaman). *ör. Bu iş aksi bir zamana rast geldi.* **3** huysuz, titiz, geçimsiz, inatçı, kötü (kimse). *ör. Aksi bir adama benziyor.* **aksi aksi** *ik. be.* olumsuz bir biçimde. *ör. Adam yüzüme aksi aksi baktı.* **aksi gibi** "yazık ki", "tersliğe bakın ki" gibi kullanılır. *ör. O boyuna bir şeyler*

söylüyordu, aksi gibi benim dinlemeye halim yoktu. **aksi** (ya da **aksine**) **gitmek 1)** (iş) yolunda gitmemek, olumlu yönde gelişmemek. *ör. Derken işlerim aksi gitmeye başladı.* **2)** birinin isteği doğrultusunda olmamak, ona karşı koymak. *ör. Aksine gitmekle ona bir şey yapamazsın. Ona aksi gidiyorsun, sonu iyi olmaz.* **aksi halde** (ya da **aksi takdirde**) öyle olmazsa, yoksa. *ör. Bunu yap, aksi halde zararlı çıkarsın.* **aksi şeytan** (ya da **hay aksi**, ya da **hay aksi şeytan**) işler yolunda gitmediği ya da yapılmakta olan işte bir terslik olduğu zaman kızgınlık belirtisi olarak kullanılır.

aksilenme *a. Ar. T.* ➻ **aksileşme**.

aksilenmek *(nsz) Ar. T* ➻ **aksileşmek**.

aksileşme *a. Ar. T.* aksileşmek eylemi.

aksileşmek *(nsz) Ar. T.* huysuzluk etmek, ters davranmak, inatçılık etmek, uzlaşmaya yanaşmamak, gereksiz yere titizlenmek, güçlük çıkarmak, huysuzlanmak. *ör. Böyle aksileşmek sana yakışmıyor.*

aksilik *a. Ar. T.* **1** aksi olma durumu. **2** (kişi ya da hayvan için) huysuzluk, terslik, inatçılık, titizlik. *ör. Onun aksiliği tutmuştu. Atın aksiliği beni çok yordu.* **3** *mec.* bir işin yolunda gitmemesi durumu, uygunsuzluk, elverişsizlik, terslik, şanssızlık. *ör. Şu aksiliğe bak, arabanın lastiği patladı.* **aksiliği tutmak** (biri) işte güçlük çıkarmak, ters huyu üste çıkıp olumsuzlaşmak. *ör. Adamın aksiliği tutmuştu, iş yürümedi.* **aksiliği üstünde** huysuz, ters bir tutum içinde olanlar için söylenir. *ör. Bugün aksiliği üstünde, olur demez.* **aksilik çıkmak** ortaya bir engel çıkmak. *ör. Aksilik çıkarsa iş olmaz.* **aksilik etmek** ➻ **aksileşmek**.

aksine *be.* ➻ **tersine**.

aksiseda *b. a. Ar.* (.' . ..-) ➻ **yankı**.

aksiyom *a. Fr.* ➻ **belit**.

aksiyon *a. Fr.* **1** ➻ **eylem**. **2** *kim.* ➻ **etki**[5], **etkime** . **3** *tic.* bir ortaklıkta pay senedi.

akson *a. Fr.* (.' .) *gövb.* işlevi, sinir uyarılarını sinir gözesinden ileriye uzatmak olan, sinir gözelerinin uzantılarından en uzun olanı.

aksöğüt *b. a. bitb.* söğütgillerden, ılıman ve nemli yerlerde yetişen, alt bölümleri ak yapraklı, dalları sepetçilikte, kabukları eczacılıkta kullanılan bir söğüt.

aksu *b. a. hı.* (.' .) gözdeki billurcismin saydamlığını yitirip ağarması biçiminde ortaya çıkan körleşme. *eş.* **ak**[4], **akbasma**, **boz**[4], **katarakt**, **perde**[5].

aksungur *b. a.* ➻ **akdoğan**.

aksülümen *b. a. kim.* cıva ile klorun bileşimiyle oluşan, çok ağılı, ak bir toz. *eş.* **süblime**, **sülümen**.

aksünger *b. a. T. Yun.* yapısı sünger gibi çok gözenekli, mermer, fildişi ve metallerin yüzeylerinin temizlenmesinde ve parlatılmasında kullanılan, çok hafif ama çok sert bir taş. *eş.* **süngertaşı**, **ponza**, **ponzataşı**.

akşam *a.* **1** gündüzün sona erdiği, gecenin başladığı saatler. *ör. Bugün akşama doğru bize gel, bir akşam yemeği yiyelim.* **2** gece. *ör. Dün akşam gözüme uyku girmedi.* **akşam ahıra sabah çayıra** yaşamda, yiyip içip, gezip tozmaktan başka yaptıkları olmayanlar için söylenir. **akşam akşam** *be.* şu akşam zamanı, akşamın şu dar vaktinde. *ör. İş yarına kalsın, akşam akşam bir şey yapamayız.* **akşam gazetesi** *esk.* öğleden sonra yayımlanan gazete. **akşam karanlığı** akşam vakti oluşan alacakaranlık. *ör. Akşam karanlığında köye ulaştık.* **akşam kavil, sabah savul** verdiği sözden çabuk dönenler için kullanılır. **akşam pazarı** semt pazarlarında akşama doğru, elde kalan ve genellikle döküntü malların daha ucuza satılması durumu.**akşam yeli** akşamları çıkan, hafif ve serin yel. **akşama doğru** *be.* gündüzün akşama yakın bir vaktinde. *ör. Bugün akşama doğru bize gel.* **akşama kadar** *be.* ara vermeksizin bütün gün. *ör. Akşama kadar çalışıp yorulmuştuk.* **akşama karşı gitme, tana karşı yatma** yola, gece vakti değil sabah erkenden çıkılmalıdır. **akşama sabaha** *be.* çok yakın bir zamanda, belki bir günden de yakın, çok kısa bir zaman içinde. *ör. Bekliyoruz, akşama sabaha bir sonuç alırız umudundayız.* **akşamdan** *be.* vakit daha yeni akşam iken, henüz gece olmamışken. *ör. Dişim daha akşamdan ağrımaya başlamıştı, ağrısı bütün gece sürdü.* **akşamdan kalma** gece içtiği içkinin etkisini, verdiği sarhoşluğun ağırlığını, sersemliğini, sabah olduğu halde, henüz üzerinden atamamış (kimse). *ör. Bugün akşamdan kalmayım, başım sepet gibi.* **akşamdan kavur, sabaha savur** ne kazanırsa onu hemen harcayan, yarın kaygısı gütmeyen tutumsuz kimseyi anlatmak için kullanılır. **akşamdan sonra merhaba** (ya da **sabahlar hayrolsun**) iş işten geçtikten sonra gösterilen ilginin pek bir değeri olmadığını belirtmek için söylenir. **akşamı bulmak** (ya da **etmek**) ➻ **akşamlamak**. **akşamın hayrından sabahın şerri iyidir** bir işi akşam vakti yapmaya kalkışmanın doğru olmadığını, gündüz vakti yapmanın olanaklarını göz önüne alıp işin sabaha bırakılmasını öğütleyen bir söz. **akşamlar hayrolsun!** akşamları söylenen bir esenleme sözü, iyi akşamlar! **akşamlı sabahlı** *ik. be.* ve *s.* her akşam ve her sabah. *ör. Öyle akşamlı sabahlı görüşmüyoruz.*

akşamcı 1 *a.* her akşam içki içmeyi alışkanlık haline getirmiş kimse. *ör. O ünlü akşamcılardandır.* **2** *s.* çalışması akşama, geceye rastlayan (kimse, yer). *ör. Bugün akşamcıyım, yarın akşam buluşabiliriz.*

akşamcılık *a.* akşamcı olma durumu.

akşamki *s.* akşam yapılmış olan. *ör. Akşamki sözlerini unutmayacağım.*

akşamlama *a.* akşamlamak eylemi.

akşamlamak *(nsz)* **1** gündüzün bütün saatlerini bir yerde ya da bir işte geçirip akşama erişmek. *eş.* **akşamı bulmak** . *ör. Akşamladık, ama bir iş çıkaramadık.* **2** oyalanmak, vakit geçirmek.

eş. **akşamı etmek** . *ör. Bugün de akşamladık, yarına bakalım.* **3** geceyi bir yerde geçirmek, gecelemek. *ör. Dün bir arkadaşımda akşamladım.* **4** (Ay) dolunay durumundan sonra geç doğmak. *ör. Bugün Ay akşamlayacak.*

akşamları *be.* **1** akşam vakti. *ör. Kimi gün Ay akşamları doğar.* **2** her akşam. *ör. Akşamları evde olurum.* **3** her gece ya da genellikle geceleri. *ör. Akşamları okumayı severim.*

akşamlatılma *a.* akşamlatılmak eylemi.

akşamlatılmak *(nsz)* akşamlaması sağlanmak.

akşamlatma *a.* akşamlatmak eylemi.

akşamlatmak *(-i)* akşamlamak eylemini yaptırmak, akşamlamasını sağlamak ya da akşamlamasına yol açmak, akşamlamasına olanak vermek. *ör. Kaçağı dağda akşamlatıp gece vakti bir başka yere götürdüler.*

akşamlayabilme *a.* akşamlayabilmek eylemi.

akşamlayabilmek *(nsz, -de)* akşamlamaya uygun olmak ya da akşamlama olanağı bulunmak. *ör. O tavla başında akşamlayabilir.*

akşamleyin *be.* (. .' . .) günün akşam saatlerinde, akşam vakti, akşam. *ör. Onu akşamleyin göreceğim.*

akşamlık *s.* akşam için ayrılmış olan, akşama özgülenmiş olan, akşam için olmak üzere, akşam için. *ör. Bu akşamlık böyle olsun, yarın düzeltiriz.* **akşamlık sabahlık** *be.* pek yakında. *ör. Gizli tutuluyor ama karar akşamlık sabahlık bence.*

akşamsefası, -nı *b. a. bitb.* ➻ **gecesefası**.

akşamüstü, -nü *be.* Güneş'in batmakta olduğu saatlere doğru ya da o saatlerde. *ör. Bu akşamüstü yağan yağmur doğaya yaramıştır. eş.* **akşamüzeri**.

akşamüzeri, -ni *be.* ➻ **akşamüstü**.

Akşamyıldızı, -nı *ö. b. a. gökb.* ➻ **Venüs**. *eş.* **Çobanyıldızı, Çulpan**.

akşar *s.* ➻ **akşın**.

akşın *s.yeni* kıllarında ve gözlerinde, kimi kez de derisinde boya maddesi doğuştan bulunmadığı için her yanı ak olan (insan).*eş.* **albino**, *ha.* **akşar, çapar**[3]. *ör. Akşınlar ışığa, özellikle Güneş ışığına bakamazlar.*

akşiş *b.a.* boyunda çıkan bir çıban türü.

akşınlık *a. yeni* doğuştan pigment eksikliği nedeniyle deri, kıllar ve gözlerin ak renkli olması durumu. *eş.* **albinizm**.

aktar *a. (Sözcük, "güzel kokular satan" anlamına gelen Arapça* ***attar*** *sözcüğünden Türkçede bu biçimi almıştır.)* **1** kurutulmuş çeşitli bitkiler, çiçekler ve buna benzer ev ilacı gereçleri ve baharat satan dükkân ya da kimse. **2** Anadolu'nun küçük yerleşim yerlerinde baharat, iğne iplik, zarf kâğıt, sigara, koku vb. satan kimse ya da küçük dükkân.

aktarabilme *a.* aktarabilmek eylemi.

aktarabilmek *(-i, -den, -e)* aktarmak elinde olmak, aktarmayı becermek, aktarmaya gücü yetmek, aktarma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Damı aktarabilmek için usta olmak gerekir.*

aktarağacı, -nı *a. ha.* yemeni dokumacılığında kullanılan, uzun ve yuvarlak bir ağaç.

aktarıcı *a.* **1** dam kiremitlerini elden geçirip kırık olanların yerine yenilerini koyan kiremit ustası. **2** bir televizyon yayımını vericiden alarak onu yeniden yayım olarak veren, böylece görüntüyü ve sesi alıcı aygıtlara ulaştıran araç. **3** *sp.* uçantopta, takım arkadaşlarının vurması için topu ağın üzerine yükselten oyuncu.

aktarıcılık *a.* aktarıcı[1,3] olanın yaptığı iş.

aktarılabilme *a.* aktarılabilmek eylemi.

aktarılabilmek *(nsz)* aktarılmasında bir engel bulunmamak, kolayca aktarılmak, aktarılması olanaklı olmak ya da aktarılma olasılığı bulunmak.

aktarılış *a.* aktarılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Eve dolan suların aktarılışı uzun zaman aldı.*

aktarılıverme *a.* aktarılıvermek eylemi.

aktarılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede aktarılmak.

aktarılma *a.* aktarılmak eylemi.

aktarılmak *(nsz)* aktarmak eylemi kendisine uygulanmak.

aktarım *a.* **1** ➻ **aktarma**. **2** *müz.* bir parçanın yazılı bulunduğu dizinin indirilmesi ya da yükseltilmesi; bir sesin durumu ya da bir sazın genişliği birtakım perdeleri çıkarmaya yetmeyince bu işleme başvurulur.

aktarış *a.* aktarmak eylemi ya da biçimi.

aktarıverme *a.* aktarıvermek eylemi.

aktarıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede aktarmak.

aktariye *a. Ar.* aktarın sattığı şeyler.

aktarlık *a.* aktarın yaptığı iş.

aktarma *a.* **1** aktarmak eylemi. **2** yolculukta, bir yere değin gittikten sonra taşıt değiştirme, bir başka taşıta geçme. *ör. Adana'ya gidiyoruz ama Ankara'da aktarma var.* **aktarma etmek** ➻ **aktarmak**. **aktarma yapmak 1)** yolculukta, bir taşıttan bir başka taşıta geçmek. *ör. Eskişehir'de aktarma yaptık.* **2)** bir bütçede bir bölümden öteki bölüme ödenek geçirmek.

aktarmacı *a.* ve *s. fels.* ➻ **seçmeci**.

aktarmacılık *a. fels.* ➻ **seçmecilik**.

aktarmak *(-i, -den, -e)* **1** bir şeyi bir yerden, bir kaptan bir başka yere ya da kaba geçirmek, boşaltmak, dökmek. *ör. Suyu kovaya aktardı.* **2** akmakta olan suyun yolunu değiştirmek, onu başka yöne çevirmek. *ör. Adam suyu kendi tarlasına aktarmak isterken görülmüş.* **3** tarlayı altı üstüne gelecek biçimde iyice bellemek ya da sürmek. *ör. Toprağını aktarmak için bir çift öküz aldı.* **4** damı elden geçirip kırık kiremitlerin yerine sağlamlarını koymak. *ör. Adam damını aktarmak için yeni kiremit aldı.* **5** bir kitabı baştan sona okumak. *ör. Bu romanı üç kez aktardım.* **6** bir dilden bir başka dile çevirmek. *ör. İngilizceden dilimize birkaç yapıt aktarmak için çalıştı, ama olmadı.* **7** bir yerde yayımlanmış bir yazıyı

oradan olduğu gibi alarak başka bir yerde yeniden yayımlamak ya da bir yazıdan başka bir yazıya parça almak. *ör. Yazınızı dergiye aktarmak istiyoruz.* **8** iletmek, bildirmek. *ör. Söylediklerinizi ona aktarmak isterim.* **9** *müz.* bir parçayı yazılı olduğu diziden başka bir dizide çalmak ya da yeniden yazmak. **10** bir tekniğe göre biçimlendirmek, uydurmak. *ör. Bir romanı filme aktarmak güçtür.* **11** taşımak. *ör. Bu rengi tabloya aktarmak, doğayı aktarmaktır.*

aktarmalı *s.* aktarma[2] yapılmasını gerektiren (taşıt).

aktarmasız *s.* aktarma[2] yapılmasını gerektirmeyen, doğruca giden (taşıt).

aktartma *a.* aktartmak eylemi.

aktartmak *(nsz)* aktarmak işini başkasına yaptırmak, aktarmasını sağlamak.

aktavşan *b. a. hayb.* çok iri bir cins çöl sıçanı.

aktif *s. Fr.* **1** canlı, çalışkan, hareketli (kimse). *ör. O aktif biridir.* **2** etkileyen, etkili, etken. **3** işler durumda olan, işleyen, çalışan. *ör. Orada aktif bir yanardağ varmış.* **4** *a. tic.* bir ticarethanenin, bir ticaret ortaklığının para ile değerlendirilebilen mal ve haklarının tümü. **5** *dilb.* etken. **aktif metot** *eğit.* öğrencinin iş yapma ve kişisel çalışma yeteneğini geliştirmeyi, onu katılımcı kılmayı amaçlayan öğretim yöntemi. **(bir işte) aktif rol oynamak** bir işin yapılmasına doğrudan katılmak, işe ön ayak olmak, işte etkili olmak.

aktifleşebilmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **etkinleşebilmek**.

aktifleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **etkinleşmek**.

aktifleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **etkinleştirmek**.

aktiflik *a. Fr. T.* ➻ **etkinlik**.

aktinit *a. Yun. kim.* aktinyum, protaktinyum, toryum, tulyum, küryum, amerikyum, berkelyum ve plutonyum ışınetkin elementlerinin ortak adı; bunlara ***aktinitler*** de denir.

aktinyum *a. Yun.* (. .' .) *kim.* simgesi Ac, atom sayısı 89, atom ağırlığı 227 olan, ışınetkin bir element.

aktivist *a.* ve *s. Fr.* ➻ **eylemci**.

aktivite *a. Fr.* ➻ **etkinlik**.

aktivizm *a. Fr. fels.* ➻ **eylemcilik**.

aktör *a. Fr.* **1** *tiy.* ve *sin.* (erkek) oyuncu. **2** *mec.* kendini olduğundan başka türlü gösterebilen, gösteren kimse.

aktöre *b. a.* ➻ **ahlak, töre**.

aktörlük *a. Fr. T.* **1** *tiy.* ve *sin.* sahne ve perde sanatçılığı, oyunculuk. **2** *mec.* olduğundan başka türlü görünme. **aktörlük etmek** (ya da **yapmak**) *mec.* olduğundan başka türlü görünebilmek, rol yapmak.

aktris *a. Fr. tiy.* ve *sin.* (kadın) oyuncu.

aktüalite *a. Fr.* **1** ➻ **güncellik**. **2** günün konusu, olayı, haberleri.

aktüalizm *a. Fr. fels.* ➻ **etkincilik**.

aktüel *s. Fr.* ➻ **güncel**.

akupunktur *a. Lat. İng.* Çin'de çok eskilerden beri uygulanan, oradan dünyaya yayılan, vücudun belli noktalarına altın iğneler batırma biçiminde yapılan bir sağaltım, iğne ile sağaltım.

akustik *a. Yun.* **1** ➻ **yankıbilim**. **2** ➻ **yankılanım**.

akut *s. İng.* çabuk ilerleyen ya da ilerlemiş, iveğen[2] (hastalık).

akuzatif *a. Fr. dilb.* ➻ **belirtme durumu**.

akü *a. Fr.* akümülatör sözcüğünün kısaltılmışı. ➻ **akümülatör**.

aküçgül *b. a. bitb.* baklagillerden, güçlü kökleri olan, kuraklığa dayanıklı, dik açılarla saptan çıkan yaprakları uzun ve kavisli, mayıstan temmuza değin çiçek açan, çok yıllık bir yem bitkisi.

akümülatör *a. Fr.* ➻ **akımtoplar**.

akvarel *a. Fr.* suluboya resim.

akvaryum *a. Lat.* (. .' .) balık, kaplumbağa gibi tuzlu ya da tatlı su hayvanlarının, su bitkilerinin yapay bir ortamda beslendiği cam su kabı. **akvaryum balığı** akvaryumda süs olarak beslenen küçük balıkların ortak adı.

akvaryumcu *a.* akvaryum ve akvaryum balıkları satan, akvaryum işiyle uğraşan kimse, dükkân.

akvaryumculuk *a.* **1** akvaryumcunun işi, uğraşı. **2** akvaryumda süs balığı besleme işi.

akya *a.* ➻ **akyabalığı**.

akyabalığı, -nı *b. a.* (.' . . . .) *hayb.* uskumrugillerden, denizlerin ılıman bölgelerinde yaşayan, denizlerimizde de bol bulunan, vücudu elips biçiminde ve yanları yassı, sırtı mavi ve yeşilimtırak, yanları ak, karnı gümüş renginde, küçük pullu, sırt yüzgeci diken gibi, ortalama ağırlığı 15- 20 kilogram olan, küçük balıklarla geçinen, eti lüfer ayarında olmayan bir balık.

akyel *b. a. ha.* ➻ **lodos**.

akyem *b. a. ha.* derisi ve eti ak olan, oltaya yem olarak takılan izmarit, istavrit, uskumru, çinakop gibi balıklar.

akyuvar *b. a. gövb.* kan ve lenfte, milimetre küpte ortalama 6000 adet olarak bulunan, alyuvarlardan boyca büyük olan, ak renkli, çekirdekli, yuvarlak göze. *eş.* **lökosit**.

akzambak *b. a. bitb.* zambakgillerden, boyu 1 metreye değin uzanabilen, güzel çiçekleri ve kokusu için bahçelerde yetiştirilen, çiçeği hekimlikte de kullanılan bir bitki.

al (I) *a. ha.* aldatma işi, dek, dolap, tuzak. *eş.* **hile**. **al arslan tutar, güç sıçan tutmaz** (ya da **al ile arslan tutulur, güç ile sıçan tutulmaz**) zekâ kullanılarak güçlüler alt edilebilir, ama güç kullanarak zayıflara bile egemen olmak zordur. **ala düşmek** *ha.* aldatılmak, tuzağa, hileye düşmek. *ör. Ala düştük, kaçalım.* **ala düşürmek** *ha.* tuzağa düşürmek, aldatmak. *Adamlar bizi ala düşürdüler.* **ala gelmek** *ha.* ➻ **ala düşmek**. **ala getirmek** *ha.* ➻ **ala düşürmek** .

al (II) *a.* ➻ **albastı**. **al basmak** loğusa, albastı da denilen loğusahummasına tutulmak.

al (III) *a.* **1** parlak kırmızı, yalım rengi, kızıl. *ör. Bayrağımızın rengi aldır.* **2** *s.* bu renkte

olan. *ör. Al yanaklı bir çocuk sokakta oynuyordu.* **3** (at donu) kızıla çalan, dorunun daha açığı. *ör. Al bir ata binmişti.* **al al olmak** (yüz, yanak, dudak) kıpkırmızı olmak. **al bayrak** (ya da **sancak**) Türk bayrağı. **al elmaya taş atan çok olur** güzel olan şeyi elde etmek isteyenler (ya da iyi işler çıkaran, değerli insanlara sataşanlar) çok olur. **al giyen alınır 1)** gözalıcı giysi giyenlere, güzel giyinenlere alıcı çıkar. **2)** ambalajı iyi olan mal satılır. **3)** bir işin yapılışıyla ilgisi olan kimse, o işle ilgili eleştiriyi üzerine alır, yani bu eleştiriden alınır. **al giymedim ki alınayım** bu işle hiçbir ilgim yok, onun için eleştirilerden alınmadım. **al** (ya da **kırmızı** ya da **kanlı**) **gömlek gizlenemez** dikkatleri üzerine çekecek bir işin gizli kalması pek güçtür. **al kanlara boyanmak** şehit olmak, vurulup ölmek ya da yaralanıp kan içinde kalmak. **al kiraz üstüne kar yağmış** hiç olmayacak bir şeyin de olabileceğini anlatmak için söylenir. *ör. Öyle deme, al kiraz üstüne kar yağmış derler, her şey olur.* **alı al moru mor** koşturup durmaktan, heyecan ve telaştan yüzü al al olmuş bir durumda. *ör. Birden içeri daldı alı al, moru mor, sonra çantasını kapıp çıktı.*

Al *kim.* alüminyum elementinin simgesi.

ala *a.* **1** birkaç rengin karışımından oluşan renk, karışık renk. **2** kahverengi ile kırmızı arası bir renk. **3** *s.* genellikle ak ile karanın baskın olduğu karışık renkte. **4** *s.* açık kahverenginde olan (göz). *eş.* **ela** . *ör. Ala gözlerini sevdiğim dilber. (Karacaoğlan)* **5** *a. ha.* alabalığın kısaltılmış adı. **ala keçi can derdinde, kasap yağ derdinde ➻ koyun can derdinde, kasap yağ derdinde** . **ala keçi her vakit püskküllü oğlak doğurmaz** verimli bir şeyden her zaman aynı verim alınmaz. **ala keçiyi gören içi dolu yağ sanır ➻ ak koyunu gören içi dolu yağ sanır** . **ala palaz** *ha.* gagası ve ayakları yeni kırmızılaşmaya başlamış keklik yavrusu.

âlâ *s. Ar.* (- -) pek iyi, güzel, iyi.

ala ala hey! *ünl.* toplu halde yapılan işlerde ya da eğlenceli gösterilerde bağrışarak çıkarılan ses.

alabacak *b. s. ha.* ayağı sekili (at).

alabalık *b. a. hayb.* alabalıkgillerden, soğuk, temiz, duru sularda yaşayan, ortalama 25-35 cm. boyunda, derisinde kara ya da kırmızıca benekler bulunan, eti çok lezzetli bir tatlı su balığı.

alabalıkgiller *ç. b. a. hayb.* örneği alabalık olan, omurgalı hayvanlardan kemikli balıkların bir familyası.

alabanda *a. İt.* (. . .' .) *den.* gemilerin borda kaplamalarının gemi içindeki yüzü, yan duvarların iç yüzü. **alabanda ateş** gemide yalnızca bir yandaki topların açtığı ateş. **alabanda çekmek** *arg.* ağır biçimde azarlamak, çok kötü paylamak. **alabanda etmek** dümeni, sağa ya da sola olmak üzere, basılabildiği kadar basmak. **alabanda iskele** (ya da **iskele alabanda!**) dümeni iskeleye, yani sola doğru çevirmesi için dümenciye verilen komut. **alabanda olmak** *arg.* (birine) askıntı olmak, asılmak. **alabanda sancak** (ya da **sancak alabanda!**) dümeni sancağa, yani sağa çevirmesi için dümenciye verilen komut. **alabanda vermek** *arg.* ➻ **alabandayı çekmek** *arg.* ➻ **alabanda çekmek** . **alabandayı yemek** *arg.* pek kötü biçimde paylanmak, ağır biçimde azarlanmak.

alabarda *s. İt. arg.* işsiz güçsüz, avare, düzensiz, savruk (kimse).

alabaş *b. a.* **1** *bitb.* turpgillerden, şalgama benzeyen bir bitki. **2** *ha.* yaprakları lahanaya benzeyen, kökü şalgamdan daha büyük, yemeği yapılan bir bitki. **3** *ha.* sürüyü yönlendiren erkek keçi. **4** *ha.* başı benekli hayvanlara verilen genel ad.

alabık *s. ha.* **1** ara bozan kimse, arabozan. **2** ikiyüzlü.

alabıklık *a. ha.* **1** arabozanlık, arabozuculuk. **2** ikiyüzlülük.

alabildiğince *be.* ve *s.* alabildiği ölçüde, aldığı kadar.

alabildiğine *be.* ve *s.* **1** sınırı olmayan bir biçimde, uçsuz bucaksız. *ör. Ova, alabildiğine, yemyeşildi.* **2** *mec.* gerekenden çok, pek aşırı derecede. *ör. Alabildiğine bir sıcak bastırmıştı.* **3** var gücü ile, olanca hızı ile. *ör. Adama alabildiğine bir tokat atmıştı.* **4** alabildiği ölçüde, içine aldığı kadar. *ör. Arabayı alabildiğine doldurmuşlar.*

alabilirlik *a.* **1** içine alma sınırı, sığa. **2** *mec.* kavrama, anlama yetisi.

alabilme *a.* alabilmek eylemi.

alabilmek *(nsz)* almaya gücü yetmek ya da alma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

alabora *a. İt.* (. . .' .) *den.* **1** (gemi) devrilecek derecede yan yatma ya da yan yatarak devrilme. **2** bir sereni yatay durumdan dikey (düşey) duruma getirme. **3** selamlamak için filika küreklerini yukarıya kaldırma. **4** balığı toplamak için dalyan ağını yukarı çekme. **alabora etmek** (deniz taşıtını) ters çevirmek, ters çevirip batırmak. *ör. Yeğin rüzgâr sandalı alabora etti.* **alabora olmak 1)** *den.* (gemi, sandal) devrilip ters dönmek. **2)** *mec.* (işler) altüst olmak.

alabros *s. Fr.* kısa ve dik kesilmiş, fırça gibi (erkek saçı).

alaca *a.* **1** birkaç rengin, kendini yitirmeden, belirgin biçimde karışımından oluşmuş renk. *ör. Yerde alacası bol bir çul vardı.* **2** birkaç renkte iplikten dokunmuş kumaş. *ör. Buna Çorum alacası denirdi.* **3** *ha.* keçi kılından dokunmuş kilim, çul. **4** *ha.* üzüme ve genel olarak meyvelere düşen leke. **5** *ha.* üzümün olgunlaşmak üzere olduğunu gösteren ben. **6** *ha.* erken olgunlaşan bir üzüm. **7** *s.* iki ya da daha çok renkli. *ör. Alaca karpuz iyi çıkar.* **8** *a. mec.* gizli yön, kötü huy. *ör. İnsanın alacası içindedir, işte belli olur.* **alaca aş** *ha.* aşure. **alaca**

bulaca rengi çok karışık. *ör. Yerde alaca bulaca bir kilim seriliydi.* **alaca düşmek** *ha.* (meyve için) ermeye, olgunlaşmaya başlamak. *ör. Bu yıl üzüme erken alaca düştü.*

alacabalıkçıl *b. a. hayb.* balıkçılgillerden, uzunluğu ortalama 50 cm., rengi akla kara karışık ya da külrengi, sazlıklarda yaşayan bir kuş.

alacacı *a. ha.* el tezgâhında, alaca adı verilen bir çeşit pamuklu dokuyan usta.

alacak *a.* **1** bir ilişki sonucu, bir hesap gereğince, birinden ya da bir yerden alınması gereken ama henüz alınmamış para, mal ya da başka şey. *ör. Küçük bir alacak yüzünden kavga çıktı.* **2** para verilerek alınması gereken şey. *ör. Çarşıya çıkınca alacaklarını bir kâğıda yazdı.* **alacağı olmak 1)** birinden alınması gereken, alınacak parası ya da malı olmak. *ör. Alacağı olan parayı almaya gitti.* **2)** bir öneriyi, vakit dar olduğu için incelikle geri çevirmek. *ör. Bir yemek alacağım olsun, başka zaman yerim.* **alacağı olsun!** (ya da **alacağın olsun!**) "gün gelir öcümü ondan (senden) alırım", "bana yaptığının acısını günün birinde ondan (senden) çıkarırım" anlamına kullanılan bir göz korkutma sözü. **alacağım olsun da alakargada olsun 1)** alacaklı olmak iyidir, nasıl olsa bir gün alınır. **2)** ➻ **alakargada alacağım olsun, alamazsam gözümü oysun**. **alacağına şahin vereceğine karga** alacağı oldu mu bütün gücünü kullanıp alan; vereceğini vermeye gelince zavallı, güçsüz görünüp, ödememeye çalışan kimseler için kullanılır. **alacak verecek** alışverişten doğan ilişki. *ör. Aramızda alacak verecek kalmadı.* **alacakla verecek** (ya da **borç**) **ödenmez** alacağına güvenerek borç yapanları uyarmak için söylenir; "alacağını alamama, borcunu bu yüzden ödeyememe durumuna düşebilirsin" anlamına kullanılır.

alacakaranlık *b. a.* Güneş'in doğmasına yakın beliren, doğmasından az önceki ya da batmasına yakın görülen, batmasından az sonraki yarı aydınlık.

alacakarga *b. a. ha.* ➻ **saksağan**.

alacaklı *a.* **1** birinden alacağı olan kimse. *ör. Adamı alacaklıları icraya vermiş.* **2** *s.* birinden alacağı olan. *ör. Alacaklı adam, borçluya süre tanır.* **alacaklı çıkmak** bir hesaplaşma sonucu, birinin alacağının vereceğinden (borcundan) çok olduğu anlaşılmak. *ör. Hesaba oturduk, sonuçta ben alacaklı çıktım.* **alacaklı olmak** bir kimsenin, birinden alacağı bir şey bulunmak. *ör. Birinden alacaklı olmakla, birine borçlu olmak bir mi?*

alacalama *a.* alacalamak eylemi.

alacalamak *(-i)* bir şeyi renk renk, benek benek boyamak.

alacalandırma *a.* alacalandırma eylemi.

alacalandırmak *(-i)* alaca bir renge büründürmek, alaca duruma getirmek.

alacalanma *a.* alacalanmak eylemi.

alacalanmak *(nsz)* **1** alaca bir renk edinmek. *ör. Perde soldu, alacalandı.* **2** *ha.* (toprak) eriyen karlar altından yer yer görünmek. *ör. Karlar yumuşadı, dağ taş alacalandı.* **3** *mec.* duygusal bir nedenle yüzü renkten renge girmek. *ör. Baksan a, yüzü alacalandı.*

alacalı *s.* alacası olan, karmakarışık renkli, renk renk, alaca[1]. *ör. Bu kumaş biraz alacalı değil mi?* **alacalı bulacalı** karmakarışık ve çiğ renklerle bezenmiş. *eş.* **alaca bulaca**. *ör. O alacalı bulacalı giysileri sever.*

alacalık *a.* **1** alaca olma durumu. *ör. Kumaşın desenindeki alacalık hoşuma gitmedi.* **2** *ha.* ilkyazda karların erimesiyle, toprağın, tarlaların biraz kar, biraz toprak görünmesi durumu ve böyle görünen yerler. **3** *ha.* ekilmiş tarlada tohumların yeşermediği yerler. **4** *ha. mec.* ikiyüzlülük, döneklik.

alacamenekşe *b. a. ha.* ➻ **hercaimenekşe**.

alacasansar *b. a. ha.* postunda benekler bulunan bir sansar türü.

alacık *a. ha.* ➻ **alaçık, alayçık**.

alaçam *b. a. bitb.* rengi kızıla yakın bir çam türü.

alaçık *a. ha.* bağ, bahçede ya da yaylalarda geçici konut olarak kullanılan, üzeri dallarla ya da eğreltiotu gibi bitkilerle kaplanmış küçük barınak.*eş.* **alacık, alayçık**.

aladurma *a.* aladurmak eylemi.

aladurmak *(-i)* almaya başlayıp sürdürmekte olmak, almak. *ör. Sen onları aladur, kalanları ben getiririm.*

alagörme *a.* alagörmek eylemi.

alagörmek *(-i) ha.* aladurmak, almak. *ör. Sen onları alagör, ben başkasını bulurum.*

alafranga *s. İt.* (. . . ' .) **1** Frenklerin töre, yaşam biçimi ve alışkılarına uygun. **2** *a.* ve *s.* Avrupa eğitimiyle yetişmiş, batı uygarlığını benimsemiş (kimse). **3** *mec.* züppe. **alafranga hela** (ya da **tuvalet**) üzerine oturularak kullanılan, kapaklı hela. *eş.* **klozet**. **alafranga müzik** Avrupa müziği ya da Avrupa müziği ölçülerine uyularak bestelenmiş müzik. **alafranga saat** bir günü 24 saat olarak kabul eden ve günü gece 01'den başlatan saat dizgesi.

alafrangacı *a. İt. T.* alafranga müzikle uğraşan kimse.

alafrangacılık *a. İt. T.* **1** alafranga yaşamı benimseme işi. **2** alafranga müzikle uğraşma.

alafrangalaşma *a. İt. T.* alafrangalaşmak eylemi.

alafrangalaşmak *(nsz) İt. T.* **1** Avrupa uygarlığıyla birlikte Avrupalıların yaşam biçimlerini benimseyip onlara uymak. **2** *mec.* züppeleşmek.

alafrangalaştırma *a. İt. T.* alafrangalaştırmak eylemi.

alafrangalaştırmak *(-i) İt. T.* alafrangalaşmasına yol açmak.

alafrangalık *a. İt. T.* **1** alafranga olma durumu. **2** *mec.* züppelik.

alagarson *s. Fr.* oğlan saçı biçiminde kesilmiş (kadın saçı).
alageyik *b. a. hayb.* gevişgetirenlerin alttakımı olan geyikgillerden, Afrika'nın kuzey, Avrupa'nın güney bölgelerinde yaşayan, ülkemizde de Anadolu alageyiği adı verilen bir türü bulunan, erkeklerinin boynuzu uçlarda çatallı, postları benekli, eti yenilebilen bir geyik.
alagün *b. a. ha.* havanın yarı güneşli yarı gölgeli durumu.
alaka *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **ilgi**. **2** gönül bağı, duygusal bağ.
alakadar *s. Ar. Far.* (. - . -) ➻ **ilgili**. **alakadar etmek** ➻ **ilgilendirmek**. **alakadar olmak** ➻ **ilgilenmek**.
alakalandırma *a. Ar. T.* alakalandırmak eylemi.
alakalandırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **ilgilendirmek**.
alakalanma *a. Ar. T.* alakalanmak eylemi.
alakalanmak *(-le) Ar. T.* (. - . . .) **1** ➻ **ilgilenmek**. **2** duygusal yakınlık duyumsamak.
alakalı *s. Ar. T.* (. - . .) bağlantısı olan, ilgili.
alakarga *b. a. hayb.* kargagillerden, iri gövdeli, tüyleri ak, kara ve kahverengi karışımı renkte, kanat tüyleri parlak mavi, ötücü bir kuş.*eş.* **kestanekargası**. **alakargada alacağım olsun, alamazsam gözümü oysun** "yeter ki birinde alacağım olsun, onu ne yapar eder, kesinlikle alırım" anlamında söylenir.
alakart *s.* ve *a. Fr.* **1** bir aşevinde, yemek listesinden isteğe göre ısmarlanan ve parası ayrı ayrı hesaplanan (yemek). **2** *be.* yemek listesinden yemek seçerek.
alakasız *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **ilgisiz**.
alakasızlık *a. Ar. T.* (. - . ..) ➻ **ilgisizlik**.
alakok *s. Fr.* ➻ **rafadan**.
alakomak *(-i) ha.* ➻ **alıkoymak**.
alalama *a.* alalamak eylemi.*eş.* **kamuflaj**.
alalamak *(-i)* görünmesini önlemek, gizlemek ereğiyle, bir şeyi renklerle, çizgilerle, beneklerle, dallarla vb. bezeyerek bulunduğu çevreye uydurmak. *eş.* **maskelemek, kamufle etmek**.
alamana *a.* (. . .' .) *den.* tek ya da çift direkli ve yelkenli de olabilen, açık güverteli, büyük balıkçı kayığı. **alamana ağı** iki alamananın açıklarda avlanmak için birlikte kullandığı büyük ağ.
alamancı *s.ha.* ve *arg.* ➻ **almancı**.
alamet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** bir şeyin göstergesi olan, belirli iz. *eş.* **belirti, im, nişan**[1]. **2** çok iri, çok büyük, şaşırtıcı büyüklükte olan şey. **alameti farika** *esk.* **1)** üretilen bir malın üzerine konulan ve o malın üreticisini ya da o malı ötekilerden ayıran, resim, harf ve buna benzer tanıtıcı özel im. *eş.* **marka** . **2** *mec.* ayırıcı özellik, ayırıcı nitelik.
alaminüt, -tü *s.* ve *be. Fr.* çabucak, çarçabuk, ayaküstü, hemen, şipşak, anında, hemen o anda, dakikasında. **alamünit yemek** hazır ya da kolayca hazırlanıp ayaküstü yenen yemek.
alamit *a. ha.* (. - .) pamuk ipliği için kullanılan el çıkrığı.
alan *a.* **1** kentlerde genellikle anıtların, tarihsel yapıtların çevresinde ya da yakınında ayrılmış, toplantılar da yapılabilen açık, düz ve geniş yer.*eş.* **meydan, saha**. *ör. Bayramı kutlamak için insanlar kentin alanlarında toplanmıştı.* **2** orman içindeki ağaçsız ve düz açıklık, orman içindeki çıplak düzlük. *eş.* **kayran**. **3** *mec.* bilim, sanat ve benzeri bir uğraşta konu ya da çalışma çevresi. *ör. Hekimliğin hangi alanında çalışıyorsunuz?* **4** *fiz.* içinde birtakım güç çizgilerinin yayılmış bulunduğu kabul edilen uzay parçası. *ör. Manyetik alandan geçen cisimler etkilenir.* **5** bir yerin yüzölçümü. *ör. Odanın alanını ölçelim.* **6** *sin.* bir alıcı[6] merceğinin seçik bir görüntü sağlayabildiği derinlik ve enin tümü. **7** *sp.* takımlar arasında karşılaşmaların yapıldığı, belirli ölçülere göre düzenlenmiş yer. *eş.* **saha**. **alan açısı** *sin.* bir alıcı[6] merceğinin seçik olarak kapsadığı çemberin içindeki dikdörtgenin köşegenleri çizildiğinde ortaya çıkan açı. **alan araştırması** *topb.* toplumsal olguları bilimsel olarak yerinde inceleme, gözlemleme ve saptama işi. **alan derinliği** *sin.* üzerine odaklama yapılan konunun önünde ve arkasında bulunan seçiklik alanının uzunluğu. **alan hızı** hareket eden bir cismi duran bir noktaya birleştiren yarıdoğrunun birim zamanda taradığı alan. **alan kodu** (Türkiye'de) telefon sisteminde, kentlerarası aramalarda bir il ve ona bağlı yerleşim yerleriyle görüşmeyi sağlayan kod. **alan korkusu** *hek.* kimi kişilerin geniş ve açıklık yerlerden, parklardan, geniş caddelerden duydukları ürkeklik hastalığı. *eş.* **agorafobi**. **alanda kalmak** *ha.* açıkta kalmak. *ör. Gece hayvanlar alanda kalmış.*
alan talan *ik. be.* allak bullak, altüst, darmadağınık, karmakarışık. *ör. Ortalık alan talandı.* **alan talan etmek 1)** karmakarışık, darmadağınık etmek, altüst etmek. **2)** yağma etmek, yağmalamak, kapış kapış etmek. *ör. Çocuklar bahçeyi alan talan etmiş.* **alan talan olmak 1)** (bir yer) karmakarışık, darmadağınık edilmiş olmak, altüst edilmek. **2)** (bir yer) yağmalanmak. *ör. Bahçe alan talan olmuş.*
alantopu, -nu *b. a. sp.* bir ağ ile ortasından bölünmüş bir alanda, iki ya da iki çift oyuncunun raketle karşılıklı olarak vurdukları ya da çeldikleri topu, belli kurallar uyarınca, birbirlerinin alanına düşürerek, karşılanmaması durumunda sayı kazanmalarına dayanan oyun. *eş.* **tenis**. **alantopu oyuncusu** alantopunu uğraş alanı seçen, alantopunda belli bir yere gelmiş kimse, alantopu oynayan kimse. *eş.* **tenisçi**.
alarga *a. İt.* (. .' .) *den.* **1** bir geminin, bir filikanın kıyıya ya da bir yere yanaşmış olmayıp açıkta durması. **2** açık deniz, engin. **3** *ünl.* açıktan geç! yanaşma! yaklaşma! **4** *arg.* "yaklaşma!", "uzak dur!", "açıktan geç!" *ör. Alarga, alarga, yağlı boya!* **5** *tar.* eskiden kullanılan bir topun adı. **alarga durmak** *arg.*

uzak durmak, yanına yaklaşmamak, ilgi göstermemek. *ör. Bana alarga durana lafim yok.* **alarga etmek 1)** (gemi) açık denizlere çıkmak, engine açılmak. **2)** bir yana çekilmek, kenarda durmak. *ör. Alarga edin, kamyon geliyor.* **3)** *arg.* uzaktan geçmek, uzaklaşmak. **4)** *arg.* ilgiyi kesmek, geri durmak, yanaşmamak. **alarga gelmek** *arg.* ➻ **alarga durmak**. **alargada durmak** *arg.* uzakta durmak. **alargada tutmak** *den.* (bir deniz taşıtını) kıyıdan ya da bir yerden uzakta ve yüzer durumda tutmak, açıkta yüzer durumda bekletmek. **alargadan seyretmek** *arg.* uzaktan bakmak.

alarm *a. Fr.* **1** bir tehlike durumunu herkese bildirmek amacıyla çalınan siren, çan, yanıp sönen ışık ve benzeri verilen bir işaret, uyarı işareti, hazır ol işareti. *ör. Tehlike anında alarmı beklemeden sığınağa girmeliyiz.* **2** kimi saatlerde bulunan uyandırma zili ya da sesi. **alarm durumu** savaşta ve barışta alarm işareti verdirecek hal. **alarm durumuna** (ya da **alarma**) **geçmek** beliren tehlikeye karşı her türlü önlemi almak, hazırlıklı olmak. **alarm düdüğü** savaşta, hava akını tehlikesini, barışta yangın, patlama gibi herkesi ilgilendiren tehlikeleri haber veren, halkı uyaran düdük. **alarm verilmek 1)** beliren yakın bir tehlike karşısında hazır ol buyruğu verilmek, hazır ola geçirilmek. **2)** alarm işareti verilmek. **alarm vermek 1)** beliren bir tehlikeyi bildirmek. **2)** beliren bir tehlikeyi haber veren işareti çalıştırmak. **alarma geçirilmek** (bir kuruluş) beliren tehlike karşısında hazır ol durumuna geçmesi buyurulmak; hazır olması sağlanmak.

alarma *a.* alarmak eylemi.

alarmak (I) *(nsz) ha.* **1** al bir renk almak, kızarmak. *ör. Utançtan yüzü alardı.* **2** (tahıl, meyve) olgunlaşmaya başlamak, olgunlaşmak, kızarmak. *ör. Bahçedeki kirazlar alarmış.*

alarmak (II) *(nsz)* (hava) şafak sökmek, ortalık ağarmaya, ışımaya başlamak.

alasakça *b. a. ha.* ➻ **saksağan**.

alasulu *b. s. ha.* **1** yeni olgunlaşmaya başlamış (meyve). *ör. Armutlar alasuluydu, birkaç gün daha geçmeliydi.* **2** iyi pişmemiş, yarı sulu, suluca (yemek).

alaşağı edilmek *(nsz)* alaşağı etmek eylemine konu olmak. *ör. O gün padişah alaşağı edilmek istenmişti.*

alaşağı etmek *(-i)* **1** birini, yetkilerini zorla elinden alıp görevinden, bulunduğu makamdan uzaklaştırmak, atmak, kovmak. *ör. Yeniçeriler, ağalarını alaşağı etmek için kazan kaldırdılar.* **2** kapıp yere vurmak. *ör. Güreşçi bir dalışta hasmını alaşağı etti.*

alaşım *a.* bir metalin, belli oranlar içinde, başka tür bir ya da birkaç metalle ergime yoluyla birleşmesiyle oluşan yeni metal.

alatav *b. s. ha.* henüz tava gelmemiş, yarı nemli, yarı kuru (toprak).

alaturka *s. İt.* (. . .' .) **1** eski Türk töre, alışkı ve yaşama biçimine göre olan, buna uygun. **2** *a.* ve *s.* eski Türk töre, alışkı ve yaşam biçimini benimsemiş (tutum, kimse). **3** *a.* ve *s. mec.* dünya görüşü ve yaşam biçimi, davranışı güne uygun olmayan, yöntemsiz, ilkesiz, düzensiz (kimse, tutum). *ör. Arkadaşın pek alaturka biri.* **4** *a.* Türk müziği. **alaturka hela** (ya da **tuvalet**) tuvalet ihtiyacı çömelerek giderilen hela. **alaturka müzik** Türk müziği. **alaturka saat** *esk.* Güneş'in batışında 12'yi gösterecek biçimde düzenlenmiş saat dizgesi.

alaturkacı *a. İt. T.* **1** *müz.* alaturka adı verilen Türk müziğini bilen, yapıtını bu alanda veren ya da bu müziği öğreten kimse. **2** *s.* alaturka müzik yandaşı (kimse). **3** *s.* yorumcu (şarkıcı, çalgıcı) olarak alaturka müzikle uğraşan (kimse).

alaturkacılık *a. İt. T.* alaturkacı olma durumu.

alaturkalaşma *a. İt. T.* alaturkalaşmak eylemi.

alaturkalaşmak *(nsz) İt. T.* **1** yaşama biçimi ve dünya görüşü olarak alaturkayı benimsemek ve uygulamak. **2** *mec.* düzensiz, ilkesiz, yöntemsiz bir kimse durumuna gelmek.

alaturkalaştırma*a. İt. T.* alaturkalaştırmak eylemi.

alaturkalaştırmak *(-i) İt. T.* alaturkalaşmasını sağlamak. *ör. Bir süre kaldığı doğu onu iyice alaturkalaştırmıştı.*

alaturkalık *a. İt. T.* alaturka olma durumu. **alaturkalık etmek** alaturkaya yaraşır biçimde davranmak.

alavere *b. a.* (. . .' .) **1** alım satım yoluyla bir şeyin elden ele geçmesi, alma satma işi. *ör. Ondan alavereyi kestik.* **2** bir şeyi elden ele aktararak taşıma. *ör. Kiremitleri alavere ile çabucak çatıya attılar.* **3** *den.* rıhtımdan bir gemiye ya da bir gemiden başka bir gemiye yük taşımak için kurulan düzenek ya da elden ele aktarma ile taşıma. **4** *ha.* emme basma tulumba. **5** *ha.* kargaşalık, karışıklık. **alavere dalavere** yalan dolan, dolap, düzen. **alavere dalavere, Kürt Mehmet nöbete** çevrilen bütün dolaplar, bütün oyunlar, yükü kimsesiz, arkasız kişinin sırtına yüklemek için. **alavere dalavere yapmak** (ya da **çevirmek**) yalan dolanla iş görmek ya da hileli bir iş yapmak. **alavere yapmak** *ha.* alışveriş yapmak, ticaret yapmak.

alay (I) *a. Far.* **1** bir törende, bir gösteride bir araya gelmiş çok sayıda insan topluluğu, düzenli kalabalık. *ör. Düğün alayı göründü.* **2** çok kalabalık, pek çok. *ör. Bir alay insan birikmişti. Bir alay azar işittik.* **3** bütünü, hepsi. *ör. Onların alayını iyi tanırım.* **4** *ask.* çoğunlukla üç tabur (süvaride dört ya da beş bölük) ve ona bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu. **alay alay** pek çok sayıda, yığın yığın, kalabalık olarak. *ör. İnsanlar alay alay sokağa dökülmüş.* **alay bozmak** *ha.* topluluğun düşüncesini etkileyip kararlaştırılmış işten topluluğu caydırmak. **alay köşkü** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahın geçit törenlerini

ve eğlenceli gösterileri izlediği köşk. **alay malay 1)** hep birden, toplu olarak, hep birlikte, topluca. **2)** *ha.* olduğu gibi, rasgele, gelişigüzel. **alay komutanı** *ask.* albay rütbesi taşıyan ve alayın yönetim sorumlusu ve yetkilisi olan üstsubay. **alay sancağı** *tar. ask.* bir alaya özgü özel sancak. **alaya çıkmak** *ask.* askeri bir okulda başarısızlığı nedeniyle er olarak kıtaya gönderilmek.

alay (II) *a. Yun.* söz, ses tonu, davranış vb. ile biriyle ya da bir şeyle hafifseyerek ve küçümseyerek eğlenme. *ör. Onun alayına ses çıkarmadı.* **alay edilmek** alay konusu olmak. **alay etmek** birinin, bir şeyin ya da bir durumun eksik, kusurlu, gülünç vb. yönlerini küçümseyerek eğlence konusu yapmak. **alay geçmek** *arg.* ➻ **alay etmek** . **alay gibi gelmek** (bir şey, insana) inanılmaz görünmek. **alaya almak** biriyle ya da bir şeyle eğlenmek. *ör. Çocuklar onu alaya aldılar.* **alaya bozmak** (ya da **vurmak**) ciddi iken sonradan alay ediyormuş gibi bir havaya girmek. *ör. Baktım işi alaya bozdu, ses çıkarmadım.* **(işin) alayında olmak** işi önemsemeyerek şaka konusu yapmak. *ör. Sen işin alayında olduğun için, gerçeği göremedin.*

alayazma *a.* alayazmak eylemi.

alayazmak *(-i)* almayı neredeyse başaracak gibi olmak, alacak gibi olmak, az daha almayı başarmak. *ör. Şahin avını alayazmıştı.*

alaybozan *b. s. Far. T.* **1** *ha.* katılan topluluğu etkileyerek, bir düzeni ya da kararlaşmış bir işi bozan (kimse). **2** *a. tar.* eskiden kullanılan bir tür fitilli tüfek.

alaybozanlık *b. a. Far. T.* alaybozana yaraşır davranış. **alaybozanlık etmek** alaybozana yaraşır bir biçimde davranmak.

alaycı *s. Yun. T.* **1** her zaman her şeyle alay eden, alay etmeyi huy edinmiş olan (kimse). *ör. O alaycının biridir.* **2** alay eden, küçümseyen (tutum). *ör. Adamın yüzüne alaycı bir bakış fırlattı.*

alaycılık *a. Yun. T.* alaycı olma durumu.

alayçık *a. ha.* ➻ **alaçık**.

alaylı (I) *s. Far. T.* **1** *tar. esk.* askeri eğitim ve öğretim görmemiş, kıtadan yetişmiş subay. **2** *mec.* bir meslek için gereken okul eğitimini görmeden kendini yetiştirmiş (kimse).

alaylı (II) *s. Yun. T.* içinde alay **(II)** bulunan, eğlenici, küçümseyici. *ör. Adamın alaylı bakışı onu etkilemedi.* **alaylı alaylı** *be.* hafife alarak, eğlenerek, küçümseyerek. *ör. Öğretmen, kaşlarını kaldırıp, Orhan'a alaylı alaylı baktı.*

alaysama *a. Yun. T.* ➻ **ironi**.

alaysamalı *s. Yun. T.* ➻ **ironik**.

alaysı *s. Yun. T.* alay **(II)** gibi olan, ciddi olmayan, alaya benzeyen (söz, davranış).

alaz *a.* **1** yanan şeylerin ya da gazların türlü biçimde uzanan ışıklı dili. *eş.* **alev, yalaz, yalım**. **2** *ha.* seyrek bitmiş ekin ya da ot. **alaz alaz** *ik. be.* alevli olarak, alev alev. **alaz etmek** *ha.* ateş yakmak.

alaza *a. ha.* tarlada dökülen tohumlarla ertesi yıl kendiliğinden çıkan ekin.

alazlama *a.* **1** alazlamak eylemi. **2** *ha.* yüzde ve bedende çıbanımsı kızartılar, kızıl lekeler belirmesi durumu.

alazlamak *(-i)* **1** tutuşmasını sağlamak, yakmak, alaz, yalım haline gelmesini sağlamak. *ör. Sobayı alazlamak için kâğıt tutuşturdu.* **2** bir şeyi alazdan[1] geçirmek, bir şeyin yüzünü alaza[1] tutmak.

alazlanabilme *a.* alazlanabilmek eylemi.

alazlanabilmek *(nsz)* alazlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

alazlanma *a.* **1** alazlanmak eylemi. **2** vücutta çıbanımsı kızartılar, lekeler belirme.

alazlanmak *(nsz)* **1** alaz[1] halinde yanmak, alaz[1] çıkarmaya başlamak tutuşmak. **2** alazdan[1] geçirilmek. **3** (insan derisi) üzerinde çıbanımsı kızartılar, kızıl lekeler belirmek.

albastı *b. a.* doğum sırasında ve doğumdan sonra temizliğe özen gösterilmemesi nedeniyle loğusanın tutulduğu ateşli hastalık. *eş.* **loğusahumması** .

albatr *a. Fr.* ➻ **kaymaktaşı, sumermeri**.

albatros *a. Fr. hayb.* fırtınakuşugillerden, Atlantik Okyanusu'nda yaşayan, 1 metre uzunluğunda, kanatları ise 3 metreyi bulan, ak, gri ya da esmer tüyleri, eğri uçlu güçlü bir gagası bulunan bir deniz kuşu.

albay *a. ask.* Türk ordusunda görevi alay **(I)**[4] komutanlığı olan, yarbay ile tuğgeneral arasındaki rütbede bulunan üstsubay. *ör. Arkadaşımın babası albaydır.*

albaylık *a. ask.* **1** albay rütbesi. *ör. Bu yıl albaylığa yükselenler açıklandı.* **2** albayın görevi, görev adı.

albeni *b. a.* ➻ **alım**[2], **çekicilik**[2] .

albenili *s.* ➻ **alımlı, çekici**[2].

albenisiz *s.* ➻ **alımsız**.

albenisizlik *b. a.* ➻ **alımsızlık**.

albinizm *a. Fr. hek.* doğuştan pigment eksikliği nedeniyle deri, kıllar ve gözlerin ak renkli olması. *eş. yeni* **akşınlık**.

albino *s. Fr.* ➻ **akşın, çapar**.

albüm *a. Fr.* **1** fotoğraf, pul ve benzeri şeyleri saklamaya yarayan özel yapılmış bir tür defter. **2** herhangi bir konuyu, altlarına kısa açıklamalar yazılmış resimlerle veren kitap. *ör. Yayınevi güzel bir Atatürk albümü çıkarmış.*

albümin *a. Fr.* gözelerin temel bileştirenlerinden biri olan, hayvan ve bitkilerin sıvı ve dokularında bulunan, karbon, oksijen, azot, hidrojen ile kükürt bileşiminden oluşan, suda eriyen, akımtırak, yapışkan bir madde. **albümin işeme** *hek.* hastalıklarda, özellikle böbreklerle ilgili bir hastalıkta idrarda olağanın üstünde albümin bulunması durumu.

albüminli *s. Fr. T.* içinde albümin bulunan.

alçacık *s.* (.' . .) çok alçak[1]. **alçacık** (ya da **küçücük**) **dağları ben yarattım demek** kendini çok yüksek, ulaşılmaz biri olarak görmek, burnu havalarda olmak, çok kurumlanmak.

alçak *s.* **1** tabandan, yerden uzaklığı az olan, yüksek olmayan, yere yakın. *ör. Çocuğu alçak bir iskemleye oturttu.* **2** yükseklere göre aşağıda kalan yer. *ör. Tepenin alçaklarında inekler otluyordu.* **3** *mec.* bile bile kötü davranışlarda bulunan, kötülük işleyen, doğası, huyu bozuk, kötü, aşağılık (kimse). *ör. Alçak insanlarla düşüp kalkılmaz.* **alçak basınç** *met.* basınçölçerde 760 milibarın altında bulunan, kötü hava koşullarının göstergesi olan hava durumu. **alçak basınç bölgesi** *coğr.* üzerindeki hava basıncı çevresine göre daha düşük ve genel olarak 1010 milibardan az olan bölge. **alçak eşeğe herkes biner** arkası olmayan, güçsüz kimseyi hırpalamak kolaydır. **alçak gerilim** elektrikte, değeri az olan gizilgüç farkı. **alçak kabartma** yontuculukta, bağlı olduğu tabandan az bir kabartmayla gerçekleştirilen heykel. **alçak kavuşum** *gökb.* Yer, gezegen ve Güneş'in aynı doğrultuya gelmesi durumu. **alçak ses 1)** hafif ses. *ör. Alçak sesle konuşalım, duyulmasın.* **2)** *müz.* kalın ses. **alçak ülke** . *coğr.* alanının büyük bölümü düz olan ve deniz yüzeyinden çok az yükseklikte bulunan ülke. **alçak yerde tepecik kendini dağ sanır** bilgili insanların olmadığı bir yerde az bilgili olan kişi büyük bilginlik taslar. **alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır** insanın alçakgönüllü bir yaşam kurmasını, kendi durumuna uyan bir yaşayış sürmesini öğütleyen bir söz. **alçak yer yiğidi hor gösterir** insan yetenekli olabilir, ama bulunduğu yer (makam) yüksek değilse, kişi önemsenmez.

alçakça 1 *s.* alçağa[1] yakın, biraz alçak[1]. oldukça alçak[1] . *ör. Kahvede alçakça bir iskemleye oturdu.* **2** *be.* aşağılık kimselere yakışan bir biçimde, alçak[3] kişinin davranışına uygun olarak. *ör. Bu alçakça bir kara çalmadır.*

alçakgönüllü *b. s.* ve *b. a.* kendi değerini olduğundan az gösteren, öyle olmadıkları halde başkalarını kendisiyle eşit tutan (kimse). *ör. O alçakgönüllü biridir. eş. esk.* **mütevazı**.

alçakgönüllülük *b. a.* alçakgönüllüye yakışan tutum ve davranış. *ör. Alçakgönüllülük her zaman iyidir. eş. esk.* **tevazu**. **alçakgönüllülük etmek** alçakgönüllüye yaraşır bir biçimde davranmak.

alçaklaşabilme *a.* alçakalaşabilmek eylemi.

alçaklaşabilmek *(nsz)* alçaklaşma eğilimi, olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle alçaklaşabilmek için çok hain olmalı.*

alçaklaşma *a.* alçaklaşmak eylemi.

alçaklaşmak *(nsz)* **1** bulunduğu yükseklikten aşağıya doğru yavaş yavaş inmek, yere doğru yaklaşmak, alçalmak[1]. **2** ahlakça aşağı, düşük bir nitelik edinmek, düşükleşmek, bayağılaşmak, alçalmak[2].

alçaklaştırma *a.* alçaklaştırmak eylemi.

alçaklaştırmak *(-i)* alçaklaşmasına yol açmak. *ör. Para hırsı insanı alçaklaştırır.*

alçaklık *a.* **1** alçak[1] olma durumu. **2** alçağa[3] yakışan davranış, aşağılık. **alçaklık etmek** alçakça[2] davranmak.

alçalabilme *a.* alçalabilmek eylemi.

alçalabilmek *(nsz)* alçalma eğilimi, olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Pilot alçalabilmek için kuleden izin istiyor.*

alçalış *a.* **1** alçalma biçimi. *ör. Uzaktan, uçağın alana doğru alçalışını seyrettik.* **2** ahlakça düşüş, aşağılaşma, bayağılaşma. *ör. Onun alçalışını görmeni isterdim.*

alçalıverme *a.* alçalıvermek eylemi.

alçalıvermek *(nsz)* ansızın ve beklenmedik bir anda alçalmak. *ör. Tepeler kıyıda alçalıvermişti.*

alçalma *a.* **1** alçalmak[1] eylemi. **2** *coğr.* toprağın çökerek oturması. **3** *coğr.* gelgit olayında suların indiği dönem, inme. **4** *mec.* tutum ve davranışça düşkünlük, alçaklaşma, bayağılaşma.

alçalmak *(nsz)* **1** yüksekten aşağıya doğru inmek, yere doğru yaklaşmak. *ör. Uçağımız alçalmak üzereydi.* **2** *mec.* insana yakışmayacak davranışlarda bulunmak. *ör. Bu denli alçalmak ondan beklenmezdi.* **alçala alçala** *ik. be.* alçalarak.

alçaltabilme *a.* alçaltabilmek eylemi.

alçaltabilmek *(-i)* alçaltmaya gücü yetmek, alçaltma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle davranan kimse ancak kendisini alçaltabilir.*

alçaltı *a.* **1** küçük düşürme, hor görme, aşağı sayma, aşağılama. **2** küçük düşürülme, hor görülme, aşağılanma. *ör. Bu alçaltıya gereken karşılığı vermelisin.*

alçaltıcı *s.* küçük düşürücü, küçültücü. *ör. Bu alçaltıcı duruma artık katlanamayız.*

alçaltılabilme *a.* alçaltılabilmek eylemi.

alçaltılabilmek *(nsz)* alçaltılmaya uygun olmak, alçaltılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Masa biraz daha alçaltılabilirse iyi olacak.*

alçaltılış *a.* alçaltılmak eylemi ya da biçimi.

alçaltılma *a.* alçaltılmak eylemi.

alçaltılmak *(nsz)* alçalması sağlanmak. *ör. Duvar biraz alçaltılınca bahçe daha güzel göründü.*

alçaltış *a.* alçaltmak eylemi ya da biçimi.

alçaltıverme *a.* alçaltıvermek eylemi.

alçaltıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak alçaltmak.

alçaltma *a.* alçaltmak eylemi.

alçaltmak *(-i)* **1** yüksekliğini azaltıp alçak[1] bir duruma getirmek. *ör. Pilot bir süre sonra uçağı biraz alçaltmak istedi.* **2** *mec.* birinin alçalmasına yol açmak. *ör. Bu tavrıyla kendini alçalttı.*

alçarak *s. ha.* (. - .) biraz alçak, az alçak. *ör. Adam, alçarak bir sedire oturdu.*

alçı *a.* alçıtaşının hafifçe pişirildikten sonra kurutulup toz durumuna getirilmişi olan ve yapılarda, yontuculukta, dişçilikte vb. kullanılan madde. **alçı işi** alçıdan yapılmış yapı işleri. **al-**

çı kabartmacılığı yapıda, tavan ve duvarlara alçı işi olarak yapılan süsleme. **alçı kalıp** bir şeyin, üzerine alçı dökülerek alınan kalıbı. **alçıya almak** (ya da **koymak**) *hek.* gereğince, doğru, düzgün kaynaması için, kırılan kemiği alçıya batırılmış sargı ile kaplamak.

alçıcı *a.* **1** alçıtaşını çıkaran ya da alçı satan kimse. **2** yapıcılıkta, alçı işleri yapan kimse. **3** *sin.* dekorların kimi yerlerini, gerektiğinde ince bir alçı katıyla örtmekle görevli işçi.

alçıcılık *a.* alçıcı olma durumu.

alçılama *a.* alçılamak eylemi.

alçılamak *(-i)* alçı ile kaplamak, alçıyla sıvamak.

alçılanabilme *a.* alçılanabilmek eylemi.

alçılanabilmek *(nsz)* alçılanması olanak içinde olmak ya da alçılanma olasılığı bulunmak.

alçılanma *a.* alçılanmak eylemi.

alçılanmak *(nsz)* alçı ile sıvanmak, alçıyla kaplanmak.

alçılatabilme *a.* alçılatabilmek eylemi.

alçılatabilmek *(-i)* alçılatmak elinde olmak, alçılatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

alçılatma *a.* alçılatmak eylemi.

alçılatmak *(-i)* alçılanmasını sağlamak, alçı ile kapattırmak.

alçılayabilme *a.* alçılayabilmek eylemi.

alçılayabilmek *(-i)* alçılamak elinde olmak, alçılamayı becermek, alçılama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

alçılayıverme *a.* alçılayıvermek eylemi.

alçılayıvermek *(-i)* çabucak alçılamak. *ör. Doktor kırığı düzeltip alçılayıverdi.*

alçılı *s.* **1** alçı ile karışık olan, içinde alçı bulunan. *ör. Toprağın yapısına bağlı olarak kimi sular alçılı olabilir.* **2** alçı ile sarılmış, kaplanmış olan. *ör. Çocuğun alçılı koluna dokunmayın.*

alçıpan *b. a.* bölme duvar, asma tavan vb.de uygulanan kartonlu alçı plaka.

alçıtaşı, -nı *b. a. yerb.* toprak içinde sıkışık çok taneli kütleler ya da billur halinde bulunan, pişirilip toz durumuna getirilerek alçı yapılan hidratlı kalsiyum sülfat. *eş.* **jips**.

aldanabilme *a.* aldanabilmek eylemi.

aldanabilmek *(nsz; -e)* aldanma eğilimi ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan görünüşe aldanabilirmiş.*

aldangaç *s. ha.* kolayca aldatılabilen (kimse). *ör. Çok aldangaç o, inanır hemen.*

aldanı *a.* ➻ **aldanma**. *ör. Güzel bir şeyle karşılaştığımız aldanısına kapıldık.*

aldanış *a.* aldanma biçimi, aldanma. *ör. Kaçıncıdır bu aldanış?*

aldanıverme *a.* aldanıvermek eylemi.

aldanıvermek *(nsz; -e)* kolaylıkla, çabucak aldanmak. *ör. Çocuklar gibi aldanıvermek olmaz.*

aldanma *a.* aldanmak eylemi.

aldanmak *(nsz; -e)* **1** görünüşüne kapılarak bir şeyi başka şey sanmak, görünüşü yanlış değerlendirmek, niteliğini anlamayarak yanılmak. *ör. İnsan, dostlarını değişmez sanıyor ama aldanıyor.* **2** bir yalana, bir düzene kanmak. *ör. Ona aldandım.* **3** (bir şey) düşündüğü gibi çıkmamak ve bundan dolayı düş kırıklığına uğramak. *ör. İşin kesinleştiğini sanıyordum, aldanmışım.* **4** (bitki) havanın zamansız ısınmasıyla çiçek açarak ardından gelen soğukla donmak. *ör. Bademler aldandı, bütün çiçekleri döküldü.* **5** *ha.* oyalanıp avunmak. *ör. Yaşlandım, bahçemle aldanır, gün geçiririm.* **aldanmıyorsam** söylediğinde bir yanılma payı bulunduğunu belirtmek için, bir söze başlarken kullanılır. *ör. Aldanmıyorsam, bunu daha önce de söylemiştiniz.*

aldanmaz *s.* hileye kanmayan, aldatılamayan, aldanmayan (kimse). *ör. Çocuk, aldanmaz bakışlarla adamı süzmekteydi.*

aldanmazlık *a.* aldanmaz olma durumu. *ör. Aldanmazlığı gözlerinden anlaşılan çocuk, yine de bir an duraksadı.*

aldatabilme *a.* aldatabilmek eylemi.

aldatabilmek *(nsz)* aldatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Görünüş insanı aldatabilir.*

aldatagelme *a.* aldatagelmek eylemi.

aldatagelmek *(-i)* öteden beri aldatıyor olmak. *ör. Halkı aldatagelmek onların siyasal tutumudur.*

aldatı *a.* olmayan bir şeyi varmış gibi gösterme. *ör. Sinemanın özel aldatılarını seyirci fark edemez.*

aldatıcı *s.* aldanmaya yol açan, aldatma niteliği olan, yanıltan, yanıltıcı. *ör. Bu görünüş aldatıcıdır, gerçek bu olamaz.*

aldatıcılık *a.* aldatıcı olma durumu. *ör. Şiirin aldatıcılığına kapılıp gerçekten uzaklaştık, düşlere daldık.*

aldatılabilme *a.* aldatılabilmek eyelemi.

aldatılabilmek *(nsz)* aldatılmaya uygun olmak, kolayca aldatılmak. *ör. Saf insan her zaman aldatılabilir.*

aldatılagelme *a.* aldatılagelmek eylemi.

aldatılagelmek *(nsz)* öteden beri aldatılıyor olmak. *ör. Halk aldatılagelmiştir.*

aldatılış *a.* aldatılma biçimi, aldatılma. *ör. Onun aldatılışına dayanamazdım.*

aldatılma *a.* aldatılmak eylemi.

aldatılmak *(nsz)* aldatmak eylemine uğratılmak, oyuna getirilmek, aldanması sağlanmak, kandırılmak, yanıltılmak. *ör. O kolay aldatılacak biri değil.*

aldatış *a.* aldatma biçimi, aldatma durumu, aldatma. *ör. Bu açık aldatışa dayanamadı, onunla bozuştu.*

aldatıverme *a.* aldatıvermek eylemi.

aldatıvermek *(-i)* çok çabuk aldatmak.

aldatma *a.* **1** aldatmak eylemi. **2** *sp.* sepettopunda, bir oyuncunun karşı takım oyuncusunu, belirli bir hareketi yapacakmış gibi davranıp başka bir hareketle yanıltması.

aldatmaca *a.* aldatıcı tutum, oyun, gerçek olmayan, aldatmaya dayanan iş. *ör. Bu halk, aldatmacalara çabuk inanır.*

aldatmak *(-i)* **1** yanılmasını sağlamak, yanılgıya sürüklemek, yanıltmak. *ör. Onu aldatmak zordur.* **2** beklenilmeyen bir davranışta bulunmak. *ör. Bizi aldatmak ona yakışır mıydı?* **3** sözünde durmamak. *ör. Toplantıya katılacağını söylemişti, bizi aldattı galiba, gelmedi.* **4** yalan söylemek. *ör. Onu aldatmak için, param olmadığını söyledim, oysa vardı.* **5** (bir şeyin) görünüşü, niteliği konusunda yanlış izlenim vermek, yanlış kanı uyandırmak. *ör. Kavunun rengi beni aldattı, hammış.* **6** alışverişte, alıcının zararına iş görmek, alıcıyı kandırmak. *ör. Tezgâhtar beni aldattı, çorap kaçıkmış.* **7** (kızı) ayartıp amacına araç etmek, evlenme sözverisiyle ırzına geçmek, baştan çıkarmak. *ör. Kızcağızı aldatıp ortada bırakmış.* **8** (karı ya da koca) başkasıyla cinsel ilişkide bulunmak, eşine sadakatsizlik göstermek. **9** lades oyununda, karşısındakini yenmek. *ör. Oğlumla lades tutuşmuştuk, beni hemen aldattı.* **10** avutmak, oyalamak. *ör. Torunu oldu, onunla gönül aldatıyor şimdi.*

aldehit *a. Lat.* alkolü oksitleyerek ya da bir asidi indirgeyerek oluşturulan uçucu bir sıvı.

aldırabilme *a.* aldırabilmek eylemi.

aldırabilmek *(nsz)* alınmasını sağlamak, aldırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Oğlunu işe aldırabilmek için uğraşıp duruyor.*

aldırılabilme *a.* aldırılabilmek eylemi.

aldırılabilmek *(nsz)* kolayca aldırılmak, aldırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Cömerttir, ona aldırılabilir.*

aldırılma *a.* aldırılmak eylemi.

aldırılmak *(nsz)* aldırmak işine konu olmak, alınması sağlanmak. *ör. Bir bilgisayar aldırılmasını söyledim.*

aldırış *a.* aldırmak eylemi. **aldırış etmemek** ilgilenmesi istenen şeye ilgi göstermemek, ilgisiz kalmak, önem vermemek, kulak asmamak, umursamamak. *ör. Arkasından bağırdık, hiç aldırış etmedi.*

aldırışsız *s.* önem vermeyen, umursamayan, ilgisiz.

aldırışsızlık *a.* aldırışsız olma durumu.

aldırma *a.* aldırmak eylemi, aldırış.

aldırmak *(-i, -e)* **1** almak işini başkasına yaptırmak. *ör. Emek aldırmak için kimseyi bulamadım.* **2** bir yerden bir yere taşıtmak, taşınmasını sağlamak, getirilmesini sağlamak, getirtmek. *ör. Askerdeki oğlunu Adana'dan Ankara'ya aldırdı.* **3** sağlık nedeniyle, vücudundan herhangi bir parçayı alma, çıkarma işini hekime yaptırmak. *ör. Apandisini aldırmak için hastaneye yattı.* **4** bir yere alınmasını, kabul edilmesini sağlamak. *ör. Onu işe aldırmak için çalmadık kapı bırakmadı.* **5** herhangi bir kaba, içine girecekleri hepsini alma işini yaptırmak, sığdırmak. *ör. Giysileri bu bavula aldırmak çok zor olacak.* **6** yitirmek ya da çaldırmak. *ör. O kalabalıkta para cüzdanımı aldırmışım.* **7** elinde bulunanı bir başkasına kaptırmak. *ör. Yavrusunu çaylağa aldıran tavuk, gıdaklayıp duruyor.* **8** *(-e)* değer vermek, önemsemek. *ör. Her şeye aldırıyorum sanma, aldırmıyorum.* ➻ **aldırmamak**. **9** alıcı bir kuşa av yakalatmak, av tutturmak. **10** *ha.* bir türkü ya da şarkı tutturmak. *ör. Adam aldırdığı türküyü kesti.*

aldırmama *a.* aldırmamak huyu ve eylemi.

aldırmamak *(-e)* ***(aldırmak**[8] **eylemi genellikle bu biçimde kullanılır)*** önem vermemek, ilgisiz kalmak, önemsememek, umursamamak, kulak asmamak. *ör. Böyle aldırmamak olmaz, bir şey yapılmalı.*

aldırmaz *s.* hiçbir şeyi umursamayan, kaygısız, ilgisiz, aldırışsız.

aldırmazlaşma *a.* aldırmazlaşmak eylemi.

aldırmazlaşmak *(nsz)* aldırmaz olmak, kaygısızlık, ilgisizlik, aldırışsızlık edinmek.

aldırmazlaştırma *a.* aldırmazlaştırmak eylemi.

aldırmazlaştırmak *(-i)* kaygısız, aldırışsız bir özellik edinmesine yol açmak. *ör. Üst üste gelen terslikler onu aldırmazlaştırmıştı.*

aldırmazlık *a.* aldırmaz olma durumu, aldırışsızlık.

aldırmayabilme *a.* aldırmayabilmek eylemi.

aldırmayabilmek *(-e)* ilgiye, önem vermeye değer bulmayabilmek. *ör. Siz aldırmayabilirsiniz ama bence bu yapılmamalıydı.*

aldırmayıverme *a.* aldırmayıvermek eylemi.

aldırmayıvermek *(-e)* değer vermekten, aldırış etmekten vazgeçmek. *ör. Onun sözüne aldırmayıveririsin olur biter.*

aldırtma *a.* aldırtmak eylemi, aldırma. *ör. Apandisini aldırtma derdine düştü.*

aldırtmak *(-i, -e)* ***(aldırmak** eyleminin bu biçimi daha az kullanılır olmuştur)* almak işini başkasına yaptırmak.

alegori *a. Fr. yaz.* bir düşünceyi, davranışı ya da eylemi, daha kolay kavratabilmek için onu, yerini tutabilecek simgelerle, simgesel sözlerle, benzetmelerle göz önünde canlandırma işi.

alegorik *s. Fr. yaz.* alegoriye dayanan, alegori ile ilgili.

aleksi *a. Yun. hek.* ➻ **okuma yitimi**.

alelacele *be. Ar.* (. .' . . .) çok acele ederek, aceleyle, çarçabuk, ivedilikle.

alelade *s. Ar.* (. .' - .) **1** her zaman görülen, olağan, doğal. **2** hiç bir özelliği olmayan, bayağı, sıra işi, sıradan.

alem *a. Ar.* **1** bayrak. **2** minare, kubbe, sancak direği gibi şeylerin tepesinde bulunan, ay yıldız ya da lale biçiminde metal tepelik. **alem olmak** *mec.* bir düşünceye, bir topluluğa bayrak, simge ya da önder olmak.

âlem *a. Ar.* (- .) **1** yeryüzü ve uzayda var olan şeylerin tümü.*eş.* **evren**. **2** acun, dünya, *esk.* cihan. **3** hayvanların ya da bitkilerin tümü. *ör. Bitkibilimciler bitkiler âlemini iyi tanır.* **4** aynı konu ile uğraşan kimseler ya da bu uğraşların tümü. *ör. Yayın âleminde işler güçleşti.* **5** yaşanılan ortam, içinde bulunulan çevre ya

da topluluk. *ör. O, bu varsıl âlemden kopamazdı.* **6** herkes, el gün, başkaları, eller, yabancılar. *ör. Buna âlem ne der?* **7** durum ve koşullar. *ör. Kim bilir o şimdi ne âlemdedir.* **8** bütün insanlar, herkes. *ör. O, âlemi kendisi gibi sanıyor.* **9** *mec.* eğlence yaşamı, sazlı sözlü eğlence. *ör. Beyoğlu âlemlerine alışan, onu hep arar.* **10** *mec.* kendine özgü nitelikleri olan, ilginç ve değişik kimse ya da yer. *ör. Çok âlemsin doğrusu! Ev bir âlemdi.* **11** *mec.* içsel dünya, duygu, düş, düşünce gücü. *ör. İnsanın iç âlemi ile gerçekler çatışabilir.* **âlem yapmak** içkili, sazlı sözlü eğlenmek. *ör. Her gece âlem yapmak parayla olur.* **(... yapmanın, etmenin) âlemi var mı?** uygun olmayan davranışlar için, "uygun mu?", "yerinde mi?", "yakışık alır mı?", "uygun olmaz", "yakışık almaz" anlamında kullanılır. *ör. Şimdi bunu söylemenin âlemi var mı?* **âlemin ağzı torba değil ki büzesin ➻ elin ağzı torba değil ki büzesin**.

alemci *a. Ar. T.* camilerin minarelerine, kubbelerine alem[2] takan ya da bunlar için alem[2] yapan usta.

alemdar *a. Ar. Far.* **1** bir askeri birliğin önünde bayrağı ya da sancağı taşıyan kimse. *eş.* **bayraktar, sancaktar**. **2** *mec.* önder, lider.

alenen *be. Ar.* (.' . .) herkesin gözü önünde, hiç gizlemeden, açıktan açığa, açıkça.

alengir *a. arg.* alım, gösteriş, caka.

alengirli *s. arg.* gösterişli, fiyakalı, hoş. *ör. İşin en alengirli yanı, ben onu hiç tanımıyordum.*

aleni *s. Ar.* (. . -) herkesin gözü önünde yapılan, ortada, açık.

alenileşme *a. Ar. T.* alenileşmek eylemi.

alenileşmek *(nsz) Ar. T.* herkesçe bilinir duruma gelmek, gizliliği kalmamak, açıklanmak.

alenilik *a. Ar. T.* açık ve göz önünde olma durumu, açıklık.

alerji *a. Yun.* **1** kimi canlıların birtakım yiyeceklere, toz, koku, tüy gibi nesnelere, kimi ilaçlara vb. karşı gösterdikleri hastalık derecesindeki tepki. *eş. yeni* **duyarca**. **2** *mec.* bir kimseye ya da bir şeye karşı duyulan aşırı derecedeki hoşlanmama, sevmeme duygusu.

alerjik *s. Fr.* **1** alerji[1] ile ilgili olan. **2** alerjisi[2] olan (kimse). *eş. yeni* **duyarcalı**.

alesta *s. İt.* (. .' .) hazır, tetikte. **alesta beklemek** buyruğa hazır durumda beklemek. *ör. İki adamı alesta bekliyordu.* **alesta durmak** buyruğa hazır olmak, tetikte beklemek. **alesta tutmak** (bir şeyi) hemen kullanılabilecek durumda bulundurmak. *ör. Şoför, arabayı alesta tutuyor, buyruğu bekliyordu.*

alet, -ti *a. Ar.* (- .) **1** bir işte, bir işlemde kullanılmak için yapılmış, gücünden, çalışmasından, işlemesinden yararlanılan nesne.*eş.* **araç**. *ör. Testere bir marangozluk aletidir.* **2** bir sanatı, uğraşı yapmaya, uygulamaya yarayan özel araç.*eş.* **aygıt**. *ör. Dişçi, diş taşlarını temizleme aletini hazırladı.* **3** bir makine için gereken parçalardan her biri. **4** *mec.* kötü bir işe araçlık eden, hoş olmayan bir işte kullanılan kimse. *eş.* **maşa**[3]. *ör. İnsan onun bunun aleti olmamalıdır.* **alet edevat** marangozluk, demircilik vb. gibi bir uğraşta, bir el işinde gereken araçların tümü. **(birini, bir şeye) alet etmek** bir kimseyi hoş olmayan bir işte araç olarak kullanmak. *ör. Onu, bu işe alet etmek doğru değil.***(biri, bir şeye) alet olmak** kötü bir işe, bilmeyerek ya da bir çıkar karşılığında bilerek, araçlık etmek. *ör. Onlara alet olmak sana yakışmaz.*

aletli *s. Ar. T.* ➻ **araçlı. aletli jimnastık** *sp.* ➻ **araçlı jimnastik**.

alev *a.* yanan nesnelerin ve gazların türlü biçimlerde görünen parlak ve ışıklı dili. *eş.* **alaz, yalaz, yalım**. **alev almak 1)** tutuşup yanmaya başlamak. *ör. Kâğıtlar birden alev aldı.* **2)** *mec.* coşkuya kapılmak, coşmak, coşku ile ya da öfke ile harekete geçmek. *ör. Bu sözlerle alev alan topluluk, saldırıya geçti.* **alev alev 1)** alevli olarak. *ör. Çalılar alev alevdi.* **2)** (yanak) vücut ısısının artması nedeniyle kızarmış olarak. *ör. Çocuğun yanakları alev alev, gözleri kıpkızıldı, belli ki hastaydı.* **alev alev yanmak** ışıklı, alevli bir biçimde yanmak. *ör. Orman alev alev yanıyordu.* **alev gibi parlamak** *mec.* **1)** ansızın öfkelenmek. **2)** (göz için) canlı ve ışıltılı olmak. *ör. Karanlıkta kedinin gözleri alev gibi parlıyordu.* **alev makinesi** yanıcı sıvıları alev olarak püskürten ve silah olarak kullanılan, elde taşınabilir bir araç. **alev saçağı sarmak ➻ ateş bacayı sarmak** .

Alevi *ö. a.* ve *s. Ar.* (. . -) İslamın dördüncü halifesi olan Hazreti Ali'yi ilk üç halifeden üstün tutan, Alevilik mezhebinden olan (kimse).

> **Alevilik** *ö. a.* (. . - .)
> İslamın dördüncü halifesi Hazreti Ali'yi sevmek ve ona, onun soyuna bağlı olmak ana ilkesine dayanan, onu ilk üç halifeden üstün tutan mezhep ve tarikatların genel adı; bunlar başka ülkelerde *Şia, Şiilik* vb. adlarıyla bilinir (pek çok kolları vardır), Anadolu'da da değişik adlar taşıyan kolları varsa da, "Ali yandaşlığı", "Alicilik" anlamına gelen Alevilik bunların hepsini kapsar.

alevlendirebilme *a.* alevlendirebilmek eylemi.

alevlendirebilmek *(-i)* alevlendirmeye gücü yetmek, alevlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ateşi alevlendirebilmek için çalı çırpı bulmalıydık.*

alevlendirilme *a.* alevlendirilmek eylemi.

alevlendirilmek *(nsz)* tutuşması sağlanmak, tutuşturulmak.

alevlendiriş *a.* alevlendirmek eylemi ya da biçimi.

alevlendirme *a.* alevlendirmek eylemi.

alevlendirmek *(-i)* **1** tutuşmasını sağlamak, alevli duruma getirmek, tutuşturmak. **2** *mec.*

tavsamış ya da durulmuş bir konuyu canlandırmak. *ör. İşi yeniden alevlendirmek gerekir.*
alevlenebilme *a.* alevlenebilmek eylemi.
alevlenebilmek *(nsz)* alevlenmeye uygun olmak, alevlenme olasılığı bulunmak. *ör. Kömürlere biraz gazyağı dökersek alevlenebilir.*
alevleneyazma *a.* alevleneyazmak eylemi.
alevleneyazmak *(nsz)* az kalsın alevlenmek, alevlenme tehlikesi atlatmak.
alevleniş *a.* alevlenmek eylemi ya da biçimi.
alevleniverme *a.* alevlenivermek eylemi.
alevlenivermek *(nsz)* çabucak alevlenmek.
alevlenme *a.* alevlenmek eylemi.
alevlenmek *(nsz)* **1** alev çıkarmaya başlamak, tutuşmak[3], parlamak[1]. **2** *mec.* yeğinliği artmak, canlı, heyecanlı bir durum almak. *ör. İş gittikçe alevlenmekteydi.* **3** *mec.* parıl parıl etmek, parıldamak[1], ışıldamak[1]. *ör. Gözleri sevinçle alevlendi.*
alevli *s.* **1** alevi olan, alevlenmiş. **2** *mec.* tutkulu, istekli, sıcak, ateşli. *ör. Kadın, alevli geceleri düşünüyordu.*
aleyh *a. Ar.* karşı, karşıt. **aleyhe dönmek** karşı yanın çıkarına uygun olmak, karşıt durum almak. *ör. İş bizim aleyhimize döndü.* **aleyhinde bulunmak** (ya da **söylemek**) yermek, çekiştirmek. **(birinin) aleyhinde olmak** ona karşı olmak. **(bir şey birinin) aleyhine olmak** bir iş birinin çıkarına aykırı olmak, onun için iyi olmamak, onun zararına olmak. **aleyhte olmak** karşı yanda olmak, karşı durum almak; karşı yanın yararına olmak.
aleyhtar *s. Ar. Far.* (. . -) karşıt olan, karşı olan.
aleyhtarlık *a. Ar. Far. T.* birine, bir işe, bir eyleme ya da düşünceye karşı olma durumu.
aleykümselam *ünl. Ar.* (. . . . -) Arapça "esenlik üzerinize olsun" demek olan "selamünaleyküm" sözüne karşılık olarak verilen ve "esenlik sizin de üzerinize olsun" anlamına gelen bir esenleme sözü.
alfa *a. Yun.* Yunan abecesinin ilk harfi, (α) . **alfa ışınları** *fiz.* ışınetkin cisimlerin yaydıkları üç ışından biri (ötekiler ➻ **beta** ve **gama**); alfa ışını, artı yüklü iki nötron ile iki protondan oluşan bir taneciktir.
alfabe *a. Fr.* **1** ➻ **abece**. **2** bir dilin harflerini tanıtarak okuma yazmayı öğrenmeyi sağlayan kitap. **3** *mec.* bir işin temel bilgileri, başlangıç bilgileri.*eş.* **abc**. **alfabe sırası** harflerin abecedeki sırasına göre olan diziliş. **alfabeyi sökmek 1)** okuma yazmayı öğrenmek. **2)** *mec.* bir işin temelini kavramak.
alfabetik *s. Fr.* ➻ **abecesel**.
alfenit *a. kim.* 1850'de kimyacı Halfen tarafından bulunan, %20 gümüş katılan bakır, nikel ve çinko alaşımı; adını bulucusundan alan, özellikle sofra takımı yapımında kullanılan bu alaşım, bir almangümüşü türüdür.
alg *a. Lat. (Latince "alga" sözcüğünden) bitb.* ➻ **suyosunu**.
algar *a. ha.* **1** gereksinme duyulduğunda el değirmeninde çekilen buğday unu. **2** ateş ya da dal çekmeye yarayan araç.*eş.* **gelberi**. **3** ucunda ağ bulunan, bıldırcın yakalamakta kullanılan bir tür tuzak.
algarina *a. İt.* (. . .' .) *den.* **1** gemilere ağır yük koymada ya da gemiden, denizden ağır bir şey çıkarmada yararlanılan, büyük vinçli deniz teknesi. **2** kimi gemilerin baş ya da kıç yanından eğimli olarak uzatılmış makaralı, kısa ve kalın dikme.
algı (I) *a. ha.* **1** haşhaş kozasını çizip akan sütü almaya yarayan araç. **2** haşhaştan bu yolla alınan süt, afyon sütü.
algı (II) *a. fels.* ve *ruhb.* dikkati bir şeye yönelterek, o şeyle ilgili olarak duyular aracılığıyla edinilen yalın bilgi, o şeyle ilgili bilgiyi bilincinde var etme, o şeyi anlama. *eş.* **idrak**. *ör. Duyu organları aracılığıyla başarılan bir algıdan başka bir şey midir?* **algı alanı** *ruhb.* deney kişisinin, belirli bir süre içinde ayırt edici tepkiler verdiği çevre, özellik ve varlıkların tümü. **algı süresi** *ruhb.* algının gerçekleşmesi için beyin süreçlerinin gerektirdiği süre.
algıcı *s.* ve *a. fels.* algıcılık öğretisi yandaşı (görüş, kimse).
algıcılık *a. fels.* algılamada anlığın (zihnin) bir dış gerçeği olduğu gibi, dolaysız ve doğru olarak kavradığını ve bunun bilincine vardığını ileri süren öğreti. *eş.* **persepsiyonizm**.
algılama *a.* algılamak eylemi. *ör. Algılama, bilmenin bir adımıdır.*
algılamak *(-i)* bir nesnenin varlığını ya da bir olayı duyum yoluyla yalın bir biçimde bilinç alanına almak, onu sezip anlamak, onun bilincine varmak. *ör. Dış dünyayı görece olarak algılıyoruz, onun gerçekliği bize göre.*
algılanabilir *s. fels.* duyular aracılığıyla varlığı anlaşılabilir olan.
algılanabilirlik *a. fels.* algılanabilir olma niteliği.
algılanabilme *a.* algılanabilmek eylemi.
algılanabilmek *(nsz)* algılanmaya uygun olmak ya da algılanma olasılığı bulunmak.
algılanagelme *a.* algılanagelmek eylemi.
algılanagelmek *(nsz)* öteden beri algılanmak. *ör. Eleştiri çoğu kez kötülemek olarak algılanagelmiştir.*
algılanamaz *s. ruhb.* var olan koşullar altında duyularla ayrımsanamayacak denli belirsiz olan.
algılanamazlık *a.* algılanamaz olma niteliği.
algılanış *a.* algılanmak eylemi ya da biçimi.
algılanma *a.* algılanmak eylemi.
algılanmak *(nsz)* algı **(II)** olarak kavranmak, algı **(II)** konusu olmak. *ör. Bazı gerçekler algılanmak için algılayıcıdan çaba ister.*
algılaştırma *a.* **1** algılaştırmak eylemi. **2** *ruhb.* duyumsal öğeleri anlamlı yeni bir bütün olarak kavrama ya da eski bir algıya **(II)** yeni bir anlam verme.
algılaştırmak *(-i)* algı **(II)** durumuna getirmek.

algılatabilme *a.* algılatabilmek eylemi.
algılatabilmek *(-i)* algılanmasını sağlamaya gücü yetmek ya da algılatma olasılığı bulunmak. *ör. Felsefe bu gerçeği algılatabilirmiş.*
algılatılabilme *a.* algılatılabilmek eylemi.
algılatılabilmek *(nsz)* algılanmasını ya da algılamasını sağlayabilmek. *ör. Bunun algılatılabileceğini düşünmek bile zor.*
algılatılma *a.* algılatılmak eylemi.
algılatılmak *(nsz)* algılanması sağlanmak.
algılatma *a.* algılatmak eylemi.
algılatmak *(-i)* algılamasını sağlamak. *ör. Gerçeği ona algılatmakta güçlük çekmedik.*
algılayabilme *a.* algılayabilmek eylemi.
algılayabilmek *(-i)* algılaması olanak içinde olmak ya da algılama olasılığı bulunmak.
algılayıcı *s. fels.* algı **(II)** yetisi olan, algılayabilen, algılayan.
algılayış *a.* algılamak eylemi ya da biçimi. *ör. Bunu algılayacak ama algılayışı geç olacaktır.*
algılayıverme *a.* algılayıvermek eylemi.
algılayıvermek *(-i)* çabucak algılamak. *ör. Durumu algılayıvermiştim, iş kötüye gidiyordu.*
algın *s. ha.* **1** kötürüm, cılız, zayıf (hayvan ya da kimse). **2** tutkun, vurgun, sevdalı (kimse). **algın olmak** *ha.* **1)** çok çalışmaktan, ağır işler yapmaktan güçsüz düşmek. **2** kötürüm olmak. **3** tutkun olmak. *ör. Algın olanın gözü bir şey görmezmiş.*
algınlaşma *a. ha.* algınlaşmak eylemi.
algınlaşmak *(nsz) ha.* sağlığı bozulmak, güçsüz kalmak, kötürümleşmek.
algısal *s.* algı **(II)** ile ilgili. **algısal bütünlük** *ruhb.* bir nesnenin, soyut özellikler ya da ayrıntılar toplamı olarak değil, tümüyle algılanmasından oluşan bütünlük. **algısal değişmezlik** *ruhb.* bir nesnenin, yapısındaki değişkenliklere karşın algılanabilirliğini koruması; örneğin bir ağacın "ağaç" olarak algılanması gibi. **algısal öğrenme** *ruhb.* bireyin çevresindeki nesne ve olayları algılayarak öğrenmesi.
algısız *s. ha.* anlayışsız.
algler *ç. a.Lat. T. bitb.* ➻ **suyosunları.**

algoritma *a. Fr.*
Her türlü sistematik hesap yönteminin genel adı. Ortaçağda Arap rakamlarıyla ve buna bağlı ondalık sayılama dizgesine göre yapılan hesaplama yöntemi. Üzerinde yeterli ya da az da olsa bir uzlaşmaya varılmış bir simgeler cümlesine dayanan hesap yöntemleri de "algoritma" olarak adlandırılır. Sözcük, IX. yüzyılın başlarında yaşamış, aslı Türk olan matematikçi Muhammed bin Musa el-Harezmi'nin, Arapların ona san olarak verdikleri "el-Harezmi" sözcüğünden batılıların yaptığı bir terimdir. Bugünkü aritmetik yöntemleri algoritmaya da yanır.

alıcı *a.* **1** bir şeyi satın almak isteyen kimse. *eş.* **müşteri.** *ör. Alıcı ile satıcı anlaşamadılar.* **2** kendisine bir aracı ile bir şey gönderilen kimse. *ör. Paketin üzerine alıcının adresini doğru yazınız.* **3** *fiz.* bir elektrik akımını alıp başka bir güce çeviren aygıt; örneğin bir yayımı alıp sese ve görüntüye çeviren TV aygıtı bir alıcıdır. **4** ➻ **almaç. 5** *ha. mec.* Azrail. **6** *sin.* sinema filmi çevirmekte kullanılan, görüntüleri film şeridi üzerine kaydeden aygıt. *eş.* **kamera.** *ör. Oyuncular alıcı karşısında başkaları olurlar.* **alıcı bulmak 1)** satacağa şeye müşteri bulmak. *ör. Arabasına alıcı bulmak için uğraşıyor.* **2)** (satılacak şey için) alıcısı çıkmak. *ör. İyi mal kolayca alıcı bulur.* **alıcı çıkmak 1)** (bir şeye) müşteri olmak, (o şeyi) almak istemek. *ör. Arabaya alıcı çıkanlar çoktu.* **2)** (bir şey) müşteri bulmak. *ör. Araba alıcı çıkınca satılacak.* **alıcı[1] gözüyle bakmak** alacakmış gibi iyice gözden geçirmek. **alıcı kılığına girmek** (polis) bir uyuşturucu ya da kaçakçılık vb. işinde müşteriymiş gibi davranmak. **alıcı kuş** *ha.* **1** atmaca. **2** atmaca, şahin gibi yırtıcı kuşların ortak adı. **alıcı kuş gibi** çok yırtıcı bir biçimde ve hızla. *ör. Kadın, çocuğunu dövenin üzerine alıcı kuş gibi atıldı.* **alıcı** (ya da **yırtıcı) kuşun ömrü az olur** başkalarına saldırıyı huy edinenin düşmanları çok olur, bu düşmanlar onu çok yaşatmazlar. **alıcı yönetmeni** *sin.* alıcıyı[6] çalıştıran ve yöneten, görüntülerin film üzerine kaydedilmesini sağlayan kimse ya da televizyon alıcısını doğrudan çalıştıran ve görüntülerin yayımını ya da kasete alınmasını gerçekleştiren kimse. *eş.* **kameraman.**
alıç *a. Far. bitb.* **1** gülgillerden, her yerde, ormanlarda ve kırlarda kendiliğinden yetişen, sarımsı ve sert olan odunu tornacılıkta kullanılan bir ağaç. **2** bu ağacın kiraz büyüklüğünde, sarı renkli, hoş kokulu ve mayhoş meyvesi.
alık (I) *s.* akılsız, aptal, bön, budala, salak, serseni, şaşkın. **alık alık** *ik. be.* aptal aptal, aptalca, şaşkın şaşkın. **alık alık bakmak** hiçbir şey anlamaksızın, düşünmeksizin, şaşkın şaşkın, aptal aptal bakmak. **alık salık 1)** *ik. s.* aptal, budala, bön. **2)** *ik. be.* alık olana yaraşır bir biçimde, alıkça, aptalca, bönce.
alık (II) *a. ha.* **1** at ya da eşeğin beline konulan eski çul. **2** at ya da eşeğe semersiz vurulan yük. **3** eskimiş yatak yorgan gibi şeyler ya da giysiler. **4** akarsuların sürükleyip getirdiği çalı çırpı, odun vb.
alıkça *be.* alık olana yaraşır bir biçimde, aptalca, bönce, budalaca.
alıklaşabilme *a.* alıklaşabilmek eylemi.
alıklaşabilmek *(nsz)* alık değilken alık olmaya yatkın olmak ya da alıklaşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazen alıklaşabilir.*
alıklaşıverme *a.* alıklaşıvermek eylemi.
alıklaşıvermek *(nsz)* çabucak alıklaşmak.
alıklaşma *a.* alıklaşmak eylemi.

alıklaşmak *(nsz)* alık **(I)** duruma gelmek, bir şey karşısında şaşırıp aptallaşmak, şaşkınlaşmak, salaklaşmak.
alıklaştırılma *a.* alıklaştırılmak eylemi.
alıklaştırılmak *(nsz)* alık **(I)** duruma getirilmek. *ör. Çocuk, başına vurula vurula alıklaştırılmış.*
alıklaştırma *a.* alıklaştırmak eylemi.
alıklaştırmak *(-i)* alık **(I)** duruma getirmek. *ör. Çocuğu alıklaştırmak için ellerinden geleni yapıyorlar.*
alıklık *a.* alık **(I)** olma durumu. *ör. Bu alıklığa aklım ermedi.* **alıklık etmek** alık olana yaraşır bir biçimde davranmak.
alıkma *a. arg.* alıkmak eylemi.
alıkmak *(-e) arg.* hoşlanarak bakmak, baygın baygın göz süzmek ya da bakmak, askıntı olmak.
alıkonmak *(nsz)* ➻ **alıkonulmak**.
alıkonulabilme *a.* alıkonulabilmek eylemi.
alıkonulabilmek *(nsz)* alıkonulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu kitaplar alıkonulabilirdi.*
alıkonulma *a.* alıkonulmak eylemi.
alıkonulmak *(nsz)* **1** bir süre için bir yerde tutulmak, bekletilmek. *ör. Çocuk biraz oynasın diye alıkonulmuş.* **2** yapmakta olduğu ya da yapmak istediği şeyden geri tutulmak, engellenmek. *ör. Adam, işinden alıkonulduğuna canı sıkılmıştı.* **3** ayrılıp saklanılmak. *ör. Bu tablo kime alıkonuldu?*
alıkoyabilme *a.* alıkoyabilmek eyelemi.
alıkoyabilmek *(-i)* **1** alıkoymaya gücü yetmek, alıkoyma yetkisi olmak ya da alıkoyma olasılığı bulunmak. *ör. Polis sanığı bir süre alıkoyabilirmiş.* **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bu kitabı biraz alıkoyabilir miyim?*
alıkoyma *a.* alıkoymak eylemi.
alıkoymak *(-i, -e)* **1** birini ya da bir şeyi bir süre için bir yerde tutmak, bekletmek. *ör. Adam, dostunu akşam yemeğine alıkoymak istiyordu.* **2** *(-i, -den)* birini, yapmakta olduğu ya da yapacağı bir işten geri tutmak, ona engel olmak. *ör. İnsanları işinden alıkoymak olmaz.* **3** *(-i)* ayırmak, ayırıp saklamak. *ör. Bu kaseti size alıkoymuştum.*
alıkoyuverme *a.* **alıkoyuvermek** eylemi.
alıkoyuvermek *(-i)* "alıkoymak" anlamında kullanılır. *ör. Eşyanın birkaçını kendine alıkoyuvermişti.*
alım *a.* **1** almak eylemi. *ör. Bu alımdan zararlı çıktık.* **2** *mec.* gözü gönlü çeken güzellik, çekicilik.*eş.* **cazibe**. *ör. Ondaki alımı bir görmeliydin.* **3** *ha.* gösteriş, çalım. **4** *ha.* kötülüğe verilen karşılık, ceza. **alım çalım** *ik.* çalımlı davranış, gösteriş. **alım gücü** *eko.* bir kimsenin mallar ve hizmetlere gelirinden ayırabildiği nicelik. **alımını almak** *ha.* hak ettiği cezayı görmek, cezasını bulmak. *ör. Ona buna saldırdı, sonunda alımını aldı.* **alım satım** alıp satma işi, alışveriş. *ör. Amcam pamuk alım satımıyla geçiniyor.*
alımlı *s.* alımı[2] olan, gözü gönlü çeken, çok güzel, çekici. *eş.* **cazip**. **alımlı alımlı** *ik. be.* alımlı bir biçimde. *ör. Caddede alımlı alımlı salınan kadınlar vardı.* **alımlı çalımlı** çok gösterişli, çok güzel, fiyakalı.
alımlılık *a.* alımlı olma durumu. *eş.* **çekicilik**[1].
alımsız *s.* hiçbir çekici yanı olmayan, alımı[2] olmayan, gösterişsiz.
alımsızlık *a.* alımsız olma durumu.
alın, -lnı *a.* **1** yüzün kaşlar, şakaklar ve saç arasında kalan bölümü. **2** (kimi şeylerde) alnaç, yüz, ön, önyüz. *eş.* **cephe**[1]. **3** ...e karşı. *ör. Güneş'in alnına yatma, gölge bul.* **alın çatısı** iki kaşın arası. **alın damarı çatlamak** ➻ **ar damarı çatlamak** . **alın derisi değil, davul derisi** utanmaz, arsız birinin bu niteliğini belirtmek için söylenir. **alın teri** emek. *ör. İnsan yaşamını alın teriyle kazanmalı.* **alın teri dökmek** çok emek harcamak. *ör. Bu işe çok alın teri döktük.* **alın teri ile** emek vererek, çalışarak. **alna yazılan başa gelir** kişi, alınyazısı ne ise ona uğrar, onu görür. **alnı açık, yüzü ak** utanılacak hiçbir işi olmayan, dürüst ve tertemiz. *ör. Korkum yok, alnı açık yüzü ak biriyim ben.* **alnı secdeye gelmemiş** (ya da **varmamış**) hiç namaz kılmamış (kimse). **(birinin) alnına kara sürmek** haksız yere kötü tanıtmak. **alnına yazılmış (olmak)** başına gelen iyi ya da kötü bir şeyin alınyazısı olduğuna, onu Tanrı'nın önceden kararlaştırmış bulunduğuna inanan ya da inanılan için söylenir. *ör. Onun alnına yazılmış bir kez, kaçınılmaz bundan.* **(birini) alnından öpmek** çok beğenmek, bunu eylemiyle göstermek, kutlamak. *ör. Bunu başarırsan seni alnından öperim.* **(bu işi yapanın) alnını karışlarım** bu işi kimse yapamaz, çok güç bir iştir. *ör. Onu yenenin alnını karışlarım.* **alnının akı ile** ayıplanacak bir duruma düşmeden, başarmış olarak, onuruyla. *ör. Bu işten alnının akı ile çıkması durumunda onu kutlayacağım.* **alnının damarı çatlamak** başarmak için çok sıkıntı çekmek, çok emek vererek başarmak. *ör. Yaptı ama alnının damarı çatladı.* **alnının kara yazısı** kötü alınyazısı, kötü talihi. *ör. Ne yaparsın, alnının kara yazısı buymuş.*
alınabilme *a.* alınabilmek eylemi.
alınabilmek *(nsz; -den)* alınma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Parayla her şey alınabilir. Sözlerinden alınabilirler.*
alındı *a.* para ya da başka bir şey teslim alındığında, bunu bildiren ve teslim edene verilen belge. *eş.* **makbuz**. *ör. Görevli, aldığı paranın alındısını doldurup verdi.*
alındılı *s.* postada yitmemesini ya da alıcısının elinc geçtiğinin belgelenmesini sağlamak için, ek para ödeyerek, postaya alındı karşılığında verilen gönderi (mektup, paket vb.). *eş.* **taahhütlü**.
alındısız *s.* alındığı zaman bunu belirten herhangi bir belge verilmeyen.
alıngan *s.* çabuk alınmayı huy edinmiş olan,

çabuk gücenen (kimse). *ör. Yaşlandıkça çok alıngan biri oldu.*
alınganlaşabilme *a.* alınganlaşabilmek eylemi.
alınganlaşabilmek *(nsz)* alınganlaşma eğilimi göstermek ya da alınganlaşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yaşlandıkça alınganlaşabilir.*
alınganlaşma *a.* alınganlaşmak eylemi.
alınganlaşmak *(nsz)* daha alıngan bir kişilik edinmek.
alınganlık *a.* alıngan olma durumu. *ör. Bu kadar alınganlık iyi değil.* **alınganlık göstermek** gereksiz yere alıngana yaraşır biçimde davranmak. **alınganlık sabuklaması** *ruhb.* başkalarınca yapılan kimi davranışların kendini kötülemek, küçük düşürmek için yapıldığı kanısı.
alınış *a.* alınmak eylemi ya da biçimi.
alınıverme *a.* alınıvermek eylemi.
alınıvermek *(-e; -den)* çabucak alınmak. *ör. Her sözden alınıvermek onun huyudur.*
alınlık *a.* **1** *ha.* kadınların alınlarına taktıkları altın ya da gümüş takı. **2** *mim.* yapılarda önyüz süslemeleri.
alınma *a.* alınmak eylemi.
alınmak *(nsz; -e)* **1** almak eylemine konu olmak. *ör. İki kutu alınmak gerekirken bir tane alınmış.* **2** *(-e; -den) mec.* eleştirel ya da benzeri bir sözün ya da kendisince olağan olmayan bir davranışın kendisine karşı olduğunu sanarak bunu kırgınlıkla, incinme belirtisiyle ya da öfkeyle göstermek. *ör. Bu söze alınmak gerekmezdi.*
alıntı *a.* bir yazıya bir başka yazıdan alınan küçük parça. *eş. esk.* **iktibas**. *ör. Yazıyı uzatmamak için birkaç alıntıyla yetindik.* **alıntı yapmak** ➻ **alıntılamak**. *eş. esk.* **iktibas etmek**.
alıntılama *a.* alıntılamak eylemi, alıntı.
alıntılamak *(-i)* konu gereği, bir yazıdan bir başka yazıya kısa ya da uzunca parçalar almak. *ör. Bu satırları alıntılamaktan amacım, konuya açıklık getirmektir.*
alıntılanabilme *a.* alıntılanabilmek eylemi.
alıntılanabilmek *(nsz)* alıntılanmaya uygun olmak ya da alıntılanmasına izin verilmek. *ör. Bu şiirler alıntılanabilir.*
alıntılanış *a.* alıntılanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ozan, şiirinin alıntılanışına sevinmişti.*
alıntılanma *a.* alıntılanmak eylemi. *ör. Bu sözlerin alıntılanması gereksizdi.*
alıntılanmak *(nsz)* alıntılamak işine konu olmak. *ör.Kitaba alıntılanmış olan satırlarda bu görülmekteydi.*
alıntılayabilme *a.* alıntılayabilmek eylemi.
alıntılayabilmek *(-i)* alıntılamaya yetkisi ya da izni bulunmak. *ör. Bu şiiri alıntılayabilmek izne bağlıdır.*
alınyazısı, -nı *b. a.* kişinin başına gelmesi pek çok önceden Tanrı kararı olarak alna yazılmış olduğuna inanılan bütün haller.*eş.* **yazgı**, *esk.* **kader**, **mukadderat**.
alırlık *a.fels.* duygusal uyarımları alabilme yeteneği. *eş. esk.* **idrak kabiliyeti**. *ör. Bu terimi, alırlığı, algılama yetisi ya da yeteneği olarak da düşünebiliriz.*
alış *a.* almak eylemi ya da biçimi. **alış fiyatı** *tic.* satılmak üzere alınan bir mala ödenen bedel.
alışabilme *a.* alışabilmek eylemi.
alışabilmek *(-e)* alışma yeteneği, olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşe alışabilmek için çaba harcıyordum.*
alışadurma *a.* alışadurmak eylemi.
alışadurmak *(-e)* alışmaya çalışmak, alışmak işini sürdürmek. *ör. Çocuk işe alışadursun, okulu da ihmal etmesin.*
alışagelme *a.* alışagelmek eylemi.
alışagelmek *(-e)* öteden beri olduğu için hiç yadırgamamak. *ör. Bu onun alışageldiğimiz davranışıydı.*
alışagörme *a.* alışagörmek eylemi.
alışagörmek *(-e)* tiryakisi olmak, iyice alışmak. *ör. İçkiye bir kez alışagören onu kolay bırakamaz.*
alışık *s.* herhangi bir kimseye, davranışa, duruma alışmış olan. *ör. O her şeye alışıktır.* **alışık olmak** yapa yapa alışkanlık kazanmak, alışmış duruma gelmek. *ör. İşe alışık olanlar kolayca yapıyordu.*
alışıklık *a.* alışık olma durumu. *ör. Kulağımız türkülere alışık, bu alışıklıktan pek kopamıyoruz.*
alışılabilme *a.* alışılabilmek eylemi.
alışılabilmek *(ösz, -e)* alışılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Buna alışılabileceğini sanmıyorum.*
alışılagelme *a.* alışılagelmek eylemi.
alışılagelmek *(ösz, -e)* öteden beri olageldiği için alışılmış olmak. *ör. Bu alışılagelen bir tutum değildi.*
alışılma *a.* alışılmak eylemi.
alışılmadık *s.* olağan olmayan, az görülen, az rastlanan, olağandışı, alışılmamış.
alışılmak *(ösz, -e)* bir şeye alışmış duruma gelinmek. *ör. Zamanla her şeye alışılmaktadır.*
alışılmamış *s.* olağan olmayan, az görülen, az rastlanan.
alışılmış *s.* olagelen, yapılagelen, her zamanki. *ör. Bu alışılmış bir iş değil.*
alışıverme *a.* alışıvermek eylemi.
alışıvermek *(-e)* çabucak alışmak.
alışkan *s.* **1** bir şeye ya da bir şey yapmaya alışmış olan. *eş.* **alışkın**. *ör. İnsan alışkan olunca, yapabilir.* **2** çabuk alev alabilen, çabuk tutuşan. *ör. Çamın odunu alışkan olur.*
alışkanlık *a.* **1** bir şeye alışmış olma durumu. *eş.* **huy**, *esk.* **itiyat**. **2** bir kimseye yakın oluş, ahbaplık, arkadaşlık, yakınlık. *ör. Birbirimize alışkanlığımız nedeniyle, görüşmezsek duramayız.* **3** *fels.* ve *ruhb.* iç ve dış etkilerle, eylem ve davranışların hep özdeş biçimde yapılması sonucu kazanılan koşullu davranış.*eş.* **alışkı**. *ör. Bu bende bir alışkanlık oldu.* **4** çabuk yanıcı, çabuk parlayıcı, çabuk tutuşucu olma özelliği. *ör. Çam odununun alışkanlığı bilinir.* **alışkanlığında olmak** (bir şeyi yapmayı) huy

edinmek. **alışkanlık edinmek** bir şeyi yapmayı huy durumuna getirmek, sürekli yapar olmak. **alışkanlıktan kopamamak** huy edinmiş, alışmış olduğu şeyden vazgeçememek.

alışkı *a.* kişinin yapmaya alıştığı, bir kural durumuna getirdiği davranış. *eş.* **alışkanlık**[1,3], **âdet**. *Gençler okumayı bir alışkı haline getiremiyorlar.* **alışkı edinmek** (bir şeyi) huy durumuna getirmek.

alışkın *s.* ➻ **alışkan**. **alışkın olmak** daha önce yaptığı ya da gördüğü için hiç yadırgamamak.

alışkınlık *a.* ➻ **alışkanlık** .

alışma *a.* alışmak eylemi.

alışmak *(-e)* **1** bir işi, bir eylemi yapa yapa, çok kolay yapabilecek bir duruma gelmek. *ör. Bu işe alışmak zaman alır.* **2** ürkmez, çekinmez, korkmaz, kaçmaz duruma gelmek. *ör. Köpek bize çabuk alıştı.* **3** yadırgamaz olmak. *ör. Onun bu tür davranışlarına alıştık.* **4** (marangozluk, demircilik vb.de, genellikle hareketli bir şey) uyar duruma gelmek. *ör. Kapı biraz zor alıştı.* **5** sürekli yapar ya da ister olmak. *ör. İçkiye alışmaktan kaçının.* **6** etkilenmez olmak. *ör. Çocuk kötü söze alıştı.* **7** *(nsz)* alev almak, yanmaya başlamak, tutuşmak. *ör. Üç yerden alışan ormanda kuşlar bile yandı.* **alışa alışa** *ik. be.* alışarak. **alışmadık götte don durmaz** *ha.* insan alışmadığı şeyi yapamaz.

alışmış *s.* yapa yapa alışkanlık kazanmış olan, alışkın, alışkan. **alışmış kudurmuştan beterdir** bir şeyi yapmaya alışmış kişi onu her zaman yapar, ondan kolay kolay vazgeçemez. **alışmış kursak bulamacını ister** kişi, kötü de olsa, neye alışmışsa onu ister, ondan yoksun kalmak istemez.

alışmışlık *a.* alışmış olma durumu, alışkanlık, alışkınlık.

alıştırabilme *a.* alıştırabilmek eylemi.

alıştırabilmek *(-i, -e)* alıştırmaya gücü yetmek, alışmasını sağlamak. *ör. Güvercini yuvaya alıştırabilmek için yem veriyoruz.*

alıştırılabilme *a.* alıştırılabilmek eylemi.

alıştırılabilmek *(nsz)* alıştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Hayvanlar eğitilebilir, birçok şeye alıştırılabilir.*

alıştırılış *a.* alıştırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Gençlerin kötü şeylere alıştırılışı önlenemelidir.*

alıştırılma *a.* alıştırılmak eylemi.

alıştırılmak *(nsz)* alışması sağlanmak. *ör. Çocuklar sigaraya alıştırılıyor.*

alıştırış *a.* alıştırmak eylemi ya da biçimi.

alıştırma *a.* **1** alıştırmak eylemi. **2** bir beceriyi, bir bilgiyi kazanabilmek için yapılan yineleme işi. *eş.* **egzersiz**, *esk.* **temrin**. *ör. Sınav için aritmetik alıştırmaları yapıyoruz.* **3** *sp.* vücudun gücünü artırmak, ona alışkanlık[1] kazandırmak için yapılan çeşitli devinimler, beden eğitimi. *eş.* **idman**. *ör. Sporcular ıslak alanda alıştırma yapıyorlar.* **4** *müz.* şarkı söylemede, çalgı çalmada ortaya çıkan teknik zorlukların üstesinden gelmek için hazırlanmış müzik parçası. **alıştırma yapmak 1)** bir beceriyi, bir bilgiyi kazanabilmek için onu yineleme çalışması yapmak. **2)** *sp.* beden eğitimi yapmak.

alıştırmak *(-i, -e)* **1** birine, bir işte bilgi ve beceri kazandırmak, onu, işi kolayca yapabilecek duruma getirmek. *ör. Oğlumu ticarete alıştırmak zor oldu.* **2** alışkanlık[1] edinmesini sağlamak, vazgeçemez bir hale getirmek. *ör. Gençleri içkiye alıştırmak istiyorlar.* **3** (hayvanı) ürkmez, korkmaz, çekinmez ya da saldırmaz bir hale getirmek. *ör. Köpeği komşulara alıştırmak kolay olmadı.* **4** (marangozlukta, demircilikte) iki şeyi birbirine uyar duruma getirmek. *ör. Dolabın kapağını alıştırmak için çalışıp durdu.* **5** alev almasını sağlamak, tutuşturmak, yakmak. *ör. Adam, tarlanın kuru otlarını birkaç yerden alıştırdı, otlar yanmaya başladı.* **alıştıra alıştıra** *ik. be.* alışmasını ya da alıştırılmasını sağlayarak, yadırgamaz ya da yadırganmaz bir duruma getirerek.

alışveriş *a.* **1** alım satım işi. *ör. Çarşıya alışverişe gittiler.* **2** *mec.* ilgi, ilişki, bağ. *ör. Onunla bir alışverişim yoktur.* **alışveriş merkezi 1)** (bir kentte) çarşıların yoğun olarak bulunduğu yer. **2)** büyük kentlerde, genellikle ulaşımın kolay ve yapılaşmanın az olduğu yerlerde kurulmuş, geniş otoparkı vb. bulunan büyük çarşı. **alışveriş yapmak** almak ve satmak. *ör. Esnaf bugün iyi alışveriş yaptı.* **alışverişe çıkmak** bir şeyler almak için çarşıya gitmek. *ör. Birlikte alışverişe çıktılar.* **alışverişi kesmek (biriyle)** *mec.* ilgiyi, ilişkiyi kesmek, görüşmez olmak. **alışverişte bulunmak** almak ve satmak, alışveriş yapmak. *ör. Öğleden sonra biraz alışverişte bulunduk.*

alıverme *a.* alıvermek eylemi.

alıvermek *(-i)* **1** ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede almak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çarşıya gidiyorsan bana da bir şeyler alıver.*

âli *a. Ar.* (- -) *esk.* yüce, yüksek.

alicengiz *b. a.* kurnaz, düzenci, hileci, üçkâğıtçı kimse. *ör. Biz nice alicengizler gördük.* **alicengiz oyunu** kişinin aklını durduran kurnazca ve haince düzen. *ör. Böyle alicengiz oyununa aklım ermez.*

alikıran *b. s.* zorba. **alikıran baş kesen** gücüne güvenerek başkalarının hakkını alan, çok zorba (kimse). *ör. Böyle giderse o, alikıran baş kesen olup çıkacak.*

âlim *a.* ve *s. Ar.* (- .) *esk.* ➻ **bilgin**.

alimallah *ünl. Ar.* bir konuda söylenen bir sözün doğruluğuna karşıdaki kişiyi inandırmak için kullanılan, "bilici olan Tanrı'dır" anlamına gelen, "doğru söylüyorum", "inan ki doğru" gibisinden bir söz. *ör. Gelmeseydin alimallah küserdim.*

âlimlik *a. Ar. T. esk.* ➻ **bilginlik**.

alinazik *b. a. Ar. Far.* (. . - .) kavrulmuş kıyma, közlenmiş ve püre durumuna getirilmiş patlıcan ve üzerine dökülen sarmısaklı yoğurttan oluşan bir yiyecek.

aliterasyon *a. Fr. yaz.* koşukta ya da düzyazıda, bir uyum elde etmek için başvurulan ve sözcük başlarında ya da ortalarında aynı ünsüzün ya da aynı hecenin yinelenmesine dayanan ses oyunu; örneğin," sular sarardı, yüzün perde perde solmakta" dizesinde bu oyun vardır.

alivre *s. Fr.* ürün daha tarladayken, yetiştiğinde alıcıya teslim edilmek üzere, güvence parası alınarak yapılan (satış).

alizarin *a. Fr.* ➻ **kökboyası**.

alize *a. Fr.* (. .' .) yeryüzünün tropikal bölgelerindeki denizlerde yıl boyunca düzenli olarak esen birtakım rüzgârların genel adı.

alkali *a. Fr. kim.* alkali metallerin (lityum, sodyum, potasyum, rubidyum, sezyum) hidroksitleriyle amonyum hidroksite verilen genel ad. **alkali metaller** *kim.* lityum, sodyum, potasyum, rubidyum, sezyum elementleri.

alkalik *s. Fr. kim.* içinde alkali bulunan ya da alkali ile ilgili.

alkalimetre *b. a. Fr.kim.* (. . . .' .) ➻ **alkalölçer**.

alkaloit *a. Fr. kim.* bitkisel kaynaklı olan ve molekülünde tuz verebilecek en az bir azot atomu bulunan azotlu maddelere verilen genel ad.

alkalölçer *b. a. Fr. T.kim.*alkalilerin arılık derecesini ölçmeye yarayan aygıt. *eş.* **alkalimetre**.

alkarısı *b. a. ha.* loğusayı ve yeni doğmuş bebeği boğmaya çalıştığı sanılan düşsel bir yaratık.

alkarna *a. It.* (. .' .) midye, istiridye gibi kabukluları avlamakta kullanılan, ağız bölümü demirden yapılmış, deniz dibini tarayan bir ağ.

alkım *a.* ➻ **gökkuşağı**.

alkış (I) *a.* **1** eski Türkçenin beğenmek anlamına gelen "alkamak" sözcüğünden gelen ve bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatan el çırpma devinimi. *eş.* **alkışlama**. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahı ya da vezirleri yüceltmek için yapılan gösteri. **alkış ağası** *tar.* Osmanlı döneminde padişahı alkışlamakla görevli kimselerin başı, alkışçıları yöneten görevli. **alkış almak** ➻ **alkış toplamak** . **(bir) alkış kopmak** beğenme, onaylama belirtisi olarak ansızın ve çok güçlü biçimde el çırpılmak. *ör. Bu sözler üzerine salondan bir alkış koptu ki, görmeye değer.* **alkış toplamak** çok alkışlanmak. *ör. Konuşmacı bu sözleriyle alkış topladı.* **alkış tufanı** uzun süren coşkun alkışlama. *ör. Salondan bir alkış tufanı geliyordu.* **alkış tutmak 1)** el çırparak ya da topluca "yaşa!"," var ol!" gibi sözlerle birini alkışlamak. **2)** belli bir görüşü benimseyip ondan yana olmak, ona yandaş olmak. *ör. Onun her eylemine alkış tutmak size yaraşmaz.*

alkış (II) *a. ha.* iyi dilek, hayır dua. *ör. Ana baba alkışı, alkışların en iyisidir.* **alkış almak** *ha.* hayır dua almak. *ör. Bunu yapan çok alkış alır.* **alkış etmek** *ha.* iyi dileklerde bulunmak, hayır dua etmek. *ör. İşimi yap, sana alkış ederim.*

alkışçı *s.* ➻ **şakşakçı**.

alkışçılık *a.* ➻ **şakşakçılık**.

alkışlama *a.* alkışlamak eylemi, alkış **(I)** .

alkışlamak *(-i)* **1** bir şeyi beğendiğini, onayladığını göstermek için el çırpmak. *ör. Konuşmacıyı alkışlamak için ayağa kalktılar.* **2** *mec.* bir şeyi beğenmek, bunu sözle ya da yazı ile belirtmek. *ör. Bu işi başaranı alkışlamak gerekir.*

alkışlanabilme *a.* alkışlanabilmek eylemi.

alkışlanabilmek *(nsz)* alkışlanmak eylemine konu olabilmek. *ör. Bu davranış alkışlanabilir ama kimse umursamıyor.*

alkışlanış *a.* alkışlanmak eylemi ya da biçimi.

alkışlanma *a.* alkışlanmak eylemi.

alkışlanmak *(nsz)* **1** alkışlamak eylemine konu olmak. *ör. Oyuncular alkışlanmaktan hoşlanır.* **2** *mec.* beğenilmek, desteklenmek. *ör. Bunu başaran alkışlanmalıdır.*

alkışlatabilme *a.* alkışlatabilmek eylemi.

alkışlatabilmek *(-i, -e)* alkışlamasını ya da alkışlanmasını sağlamaya gücü yetmek. *ör. Sanatçıyı alkışlatabilmek için para dağıtılmış.*

alkışlatılma *a.* alkışlatılmak eylemi.

alkışlatılmak *(nsz)* alkışlanması sağlanmak. *ör.Sahte alkışlarla alkışlatılmak sanatçıyı küçültür.*

alkışlatış *a.* alkışlatmak eylemi ya da biçimi.

alkışlatma *a.* alkışlatmak eylemi.

alkışlatmak *(-i, -e)* **1** birini, başkalarının alkışlamasını sağlamak. *ör. Öğretmen, sınıfa Ali'yi alkışlattı.* **2** kendisini beğendirerek alkış **(I)** toplamak. *ör. Bu sözlerle dinleyicilere kendini çılgınca alkışlattı.*

alkışlayabilme *a.* alkışlayabilmek eylemi.

alkışlayabilmek *(-i)* alkışlamaya gücü yetmek ya da alkışlama olasılığı bulunmak. *ör. Bu davranışı alkışlayabilmek için enayi olmak gerekir.*

alkışlayış *a.* alkışlamak eylemi ya da biçimi.

alkışlayıverme *a.* alkışlayıvermek eylemi.

alkışlayıvermek *(-i)* hiç düşünmeksizin hemen alkışlamak. *ör. İnsanlar iyi kötü demeden her şeyi alkışlayıveriyor.*

alkil *a. Fr. kim.* alkol kökü.

alkol, -lü *a. Fr.* **1** şarap, bira gibi sıvıların ya da pancar, patates nişastasının şekerleştirilmesi sonunda ortaya çıkan glikoz çözeltilerin mayalaşmış özlerinin damıtılmasıyla elde edilen, kokulu, yanıcı, uçucu, renksiz sıvı. *eş.* **etilalkol, ispirto, etanol**. **2** *mec.* her türlü alkollü içki. *ör. Adam bir hayli alkol almış.*

alkolik *s Fr.* sürekli ve aşırı derecede alkollü içkiler içen, bunu hastalık kertesine vardıran kimse, içki düşkünü. *eş.* **içkici**.

alkolizm *a. Fr.* **1** alkollü içkilere aşırı ölçüde düşkün olma durumu. **2** sürekli olarak alkollü içki içenlerde görülen bedensel ve ruhsal bozuklukların genel adı.

alkollü *s. Fr. T.* **1** alkolden yapılmış ya da içinde alkol bulunan. *ör. Alkollü içkiler.* **2** *mec.* alkollü içki içmiş, içkili, sarhoş (kimse). *ör. Al-*

kollü araba kullananlara ağır yaptırım geliyor. **alkollü içki** rakı, şarap, viski vb. gibi içinde belli ölçüde alkol bulunan her türlü içki.

alkolometre *b. a. Fr.kim.* ➻ **alkolölçer.**

alkolölçer *b. a. Fr. T.* **1** *kim.* sıvılarda bulunan alkolün oranının ölçülmesine yarayan araç. **2** trafik denetimi sırasında polisçe kullanılan ve içkili sürücünün üflemesiyle içtiği alkolün kandaki oranını gösteren aygıt.

Allah *ö. a. Ar.* (. -) **1** ➻ **Tanrı.** **2** *mec.* "Allah" sözcüğü kimi ad tamlamalarında tamlanan sözcüğü güçlendirir; "Allah'ın adamı", "Allah'ın kulu" gibi. **Allah!** (ya da **Allah'ım!**) bir şeyden duyulan şaşkınlığı, hayranlığı bildirir ya da bir yakarış olarak söylenir. *ör. Allah, nasıl da güzel! Allah'ım sen bizi koru!* **Allah acısını unutturmasın** Tanrı bu acıyı bile unutturacak daha büyük bir acı vermesin. **Allah adamı** kimseye kötülük etmeyen, dünya işlerine önem vermeyip Tanrı'ya ibadetle vakit geçiren kişi, iyi insan. *ör. O Allah adamıdır, sözünü tutun.* **Allah akıllar** (ya da **akıl fikir**) **versin** akılsızca bir iş yapanlar için, bunu dolaylıca anlatmada kullanılır. **Allah Allah! 1)** *ünl.* şaşkınlığı ya da can sıkıntısını anlatır. *ör. Allah Allah, amma iş! Allah Allah, git başımdan!* **2)** savaşta Türk askerinin saldırı narası. **Allah aratmasın 1)** yakınılacak bir durum için, "Tanrı bundan kötüsünü de gösterebilir, buna razı olmalı, buna şükür" gibi söylenir. **2)** işe yarayan bir şey, bir kimse için, "kusursuz değil ama işe yarıyor, olmasa ortada kalırız" anlamına söylenir. **Allah artırsın** (gerçek anlamda ya da alay olarak) Tanrı daha da çoğunu versin. **Allah aşkına 1)** Allah için, Allah'ını seversen. *ör. Yapma Allah aşkına!* **2)** şaşkınlık bildirir: Şaşılacak şey, deme! *ör. Allah aşkına, böyle mi dedi?* **Allah bağışlasın** biri, çocuğunu tanıştırdığında, "Tanrı onu korusun, esirgesin" anlamında söylenir. **Allah bahtından güldürsün** evlenme çağına gelmiş ya da evlenecek kız için, mutluluk dileği olarak söylenir. **Allah bana, ben de sana** "borcumu şu anda ödeyebilecek durumum yok, kazanırsam öderim" anlamında kullanılır. **Allah belasını versin!** ilenme sözü. *ör. Allah belasını versin, ne adammış!* **Allah beterinden esirgesin** (ya da **saklasın**) Tanrı bundan daha kötüsünü vermesin, daha kötü durumlara düşürmesin. **Allah bereket versin** iyi bir kazanç karşısında hoşnutluk belirtir. **Allah bilir 1)** belli değil, belli olmaz, kimse bilmez. *ör. Onun ne yapacağını Allah bilir.* **2)** bana öyle geliyor ki, sanırım. *ör. Allah bilir, bugün işe de gitmemiştir.* **Allah bilir ama kul da sezer** bir işin nasıl sonuçlanacağını Tanrı bilir, ama insan da kafasını kullanarak yaklaşık bir tahminde bulunabilir. **"Allah bir" dediğinden başka sözüne inanılmaz** birinin inanılmaz, çok yalancı olduğunu anlatmak için kullanılır. **Allah bir yastıkta kocatsın** yeni evlilere "yaşam boyu birlikte olun, hiç ayrılmayın" anlamına söylenen bir iyi dilek sözü. **Allah büyüktür** gelecekteki bir durum için umut bildiren bir söz olarak kullanılır. *ör. Allah büyüktür, bakalım ne gösterir?* **Allah canını alsın** ilenç olarak söylenir. **Allah cezasını versin** (ya da **vermesin**) bir iş, bir kimse için şaşma bildirmek üzere şaka yollu ya da gerçek bir kızgınlık, bir öfke ile söylenir. **Allah çam isteyene çam, mum isteyene mum verir** Tanrı, insanları ayırt etmez, azla yetinene az, çok isteyene de çok verir; yani kişi azla yetinmeyip çalışırsa çoğu da elde edebilir. **Allah dağına göre kar verir** Tanrı herkese çekebileceği, dayanabileceği kadar yük, sıkıntı verir. **Allah derim** pek iç açıcı olmayan bir iş için, "ne dersin?" diye sorulduğunda, "söyleyecek bir söz bulamıyorum" anlamında söylenir. **Allah dirlik düzenlik versin** "Tanrı evde huzursuzluk vermesin" anlamında söylenir. **Allah doğrunun yardımcısıdır** doğruluktan ayrılmayan kişiye Tanrı yardım eder, doğruluk her zaman iyidir, doğruluktan şaşmamalıdır. **Allah dokuzda verdiğini sekizde almaz** Tanrı'nın insan için kararlaştırdığı olur, alınyazısı değişmez. **Allah dört gözden ayırmasın** çocuklar için söylenen, "Tanrı anasız babasız bırakmasın" anlamında bir iyi dilek sözü. **Allah düşmanıma vermesin** başa gelen kötülüğün büyüklüğünü anlatmak için kullanılır. **Allah sabır** (ya da **ecir sabır**) **versin** ölenin yakınlarına başsağlığı dileği olarak söylenir. **Allah eksik etmesin** (ya da **eksikliğini göstermesin**) pek gerekli ya da iyi kötü işe yarayan bir şey için ya da onun kusuru anlatılırken "eksikliği kötü olur", " Tanrı yokluğunu göstermesin" anlamında kullanılır. **Allah emeklerini eline vermesin** "çok çalıştın, Tanrı bunca çalışmanı, didinmeni değerlendirsin, onu boşa çıkarmasın, bu çalışmanın iyi sonucunu almanı dilerim" anlamında kullanılır. **Allah esirgesin** (ya da **saklasın**) Tanrı kötü durumlardan korusun. **Allah etmesin** (korkulacak bir durum olasılığı için) dilerim ki böyle bir şey gerçekleşmesin. **Allah gecinden versin** biri için, sözgelişi olarak ortaya atılan ölümünden konuşulurken, "Tanrı ona ölümü çok geç zamanda versin", "çok yaşasın" anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü. **Allah göstermesin** (korkulacak olasılıklar için) "Tanrı gerçekleştirmesin", "dilerim ki böyle bir şey olmasın" dileğini belirtir. **Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar** işi bozulan kişi hemen umutsuzluğa kapılmamalıdır. **Allah, Halil İbrahim bereketi versin** (alışverişte, kazançta) Tanrı daha çok etsin, bereket versin. **Allah hayırlı etsin** bir işe başlandığında söylenen bir iyi dilek sözü. **Allah herkesin gönlüne göre versin** Tanrı herkesin isteğini yerine getirsin; herkesin dileği gerçekleşsin. **Allah hoşnut olsun** bir kimsenin, kendisine iyilik yapan kişi için kullandığı bir iyi dilek

sözü. **Allah için 1)** Tanrı yolunda. *ör. Dilenci, "Allah için, bir sadaka" diyordu.* **2)** doğruyu söylemek gerekirse, doğrusu, gerçekten. *ör. Adam, Allah için, iyi söyledi.* **Allah iki iyilikten birisini versin** (çok ağır, ölümcül hasta için) ya ölsün, böyle çekmekten kurtulsun, ya da sağlığına kavuşsun, iyileşsin. **Allah (seni) inandırsın** inanılması güç bir şeyden söz ederken,"doğruyu söylüyorum", "inan ki" anlamında söylenir. **Allah iyiliğini** (ya da **layığını**) **versin** birinin hoşa gitmeyen bir davranışı karşısında hoşgörü belirtisi olarak söylenir. *ör. Allah iyiliğini versin, adamı gene kaçırdın.* **Allah kabul etsin** kurban kesmek, namaz kılmak gibi bir sevap işi için kullanılır. *ör. Kurban kesmişsiniz,Allah kabul etsin.* **Allah kahretsin** biri ya da bir şey için kullanılan, "Tanrı yıkıma uğratsın, cezasını versin" anlamında bir ilenç. **Allah kardeşi kardeş yaratmış, kesesini ayrı yaratmış** geçim konusunda kimsenin kimseye, kardeşlerin bile birbirine yük olmaması gerektiğini anlatır. **Allah kavuştursun** bir yakını askere giden ya da yolculuğa çıkan birine söylenen, "sağlık içinde gidip gelsin, Tanrı kavuşmanızı sağlasın" vb. anlamında bir iyi dilek sözü. **Allah kazadan beladan saklasın** (ya da **esirgesin**) Tanrı'nın insanı her türlü kötülüklerden esirgemesini dilemek için kullanılan bir söz. **Allah kerim** "Tanrı büyüktür", "Tanrı'ya güvenmeli" anlamında, gelecekten umutlu olunmasını öğütleyen bir söz. **Allah kerim yeri** *arg.* parasız gecelenen yer, sabahçı kahvesi. **Allah kısmet ederse** Tanrı uygun bulursa ya da gerçekleşmesine izin verirse. *ör. Bir gün, Allah kısmet ederse, sen de görürsün.* **Allah korusun** ➻ **Allah esirgesin** . **Allah kulundan geçmez** işi bozulan kimse hemen umutsuzluğa düşmemelidir, Tanrı kuluna her zaman yardım eder. **Allah kulunu kısmeti ile yaratır** dünyaya gelen herkesin bir geçim yolu vardır. **Allah kuru iftiradan saklasın** bir suçlama karşısında, bunun bir kara çalma olduğunu anlatmak için kullanılır. **Allah manda şifalığı** (ya da **şifası**) **versin** çok yemek yiyenler için, bunu belirtmek üzere, şaka yollu söylenir. **Allah müstahakkını versin** ➻ **Allah iyiliğini** (ya da **layığını**) **versin** . **Allah ne verdiyse 1)** evde ya da ortada, az ya da çok, ne yemek varsa. *ör. Bu akşam bize gel, Allah ne verdiyse, bir şeyler yiyelim.* **2)** ele ne geçerse, na kazanç olursa. *ör. Birlikte çalışalım, Allah ne verdiyse bölüşürüz.* **Allah ömürler versin** saygı gösterilen birine selam olarak ya da teşekkür için söylenir. **Allah övmüş de yaratmış** çok güzel kimseler için söylenir. *ör. Bir kızı var, Allah övmüş de yaratmış, bir de akıllı ki.* **Allah rahatlık versin** yatmaya gidilirken söylenen bir iyi dilek sözü. **Allah rahmet etsin** (ya da **eylesin**) ölüleri hayırla anma sözü. **Allah rızası için 1)** hiçbir karşılık beklemeksizin, Tanrı'yı hoşnut etmek için, Tanrı yolunda. *ör. Namaz Allah rızası için kılınır.* **2)** ne olursun, lütfen, yalvarırım. *ör. Allah rızası için biraz rahatlık ver!* **3)** dilencilerin dilenirken söyledikleri sözlerden biri. **Allah sağ gözü sol göze** (ya da **sağ eli sol ele**) **muhtaç etmesin** Tanrı kimseyi kimseye, en yakınlarına bile, gereksinme duyacak bir duruma düşürmesin. **Allah selamet versin 1)** yola çıkanlara söylenen, "Tanrı kazadan beladan korusun" anlamında bir esenleme sözü. *ör. Allah selamet versin, güle güle gidin.* **2)** orada bulunmayan ya da uzaktaki bir tanıdık anılırken kullanılır. *ör. Mustafa Bey de, Allah selamet versin, böyle yapardı.* **3)** pek de birinden yana olmayan bir söz söyleneceği vakit, o kişinin adından önce bir giriş sözü olarak kullanılır. *ör. Allah selamet versin, Abdullah'ın işine akıl ermez.* **4)** gidilmesi tartışmalı bir yere gitmekte ya da istenmeyen bir gidişi gerçekleştirmekte direnenler için, "gidersen git", "keyfin bilir" anlamında, kırgınlıkla söylenen bir söz. **Allah seni inandırsın** "Tanrı tanıktır ki gerçeği söylüyorum", "inan ki gerçek bu" anlamında kullanılır. *ör. Bir yılan gördüm, Allah seni inandırsın, bir metre vardı.* **Allah sevdiğine dert verir** Tanrı, başa gelenin Tanrı' dan geldiğine inanarak bundan yakınmayanı ödüllendirecektir, derdi onu sınamak için verir. **Allah son gürlüğü versin** Tanrı, insana asıl yaşlılık yıllarında gönenç versin, kişinin son yılları rahat geçsin. **Allah sonunu hayır etsin** sonucu pek de iyi olmayacak görünen bir iş ya da gidişi iyi olmayan bir kimse için, "dilerim ki öyle olmasın" anlamında söylenir. **Allah taksimi** eşitlik gözetilmeden yapılan bölüştürme. (Ayrıca ➻ **kul taksimi** .) **Allah taksiratını affetsin** (ölüler için) Tanrı, günahlarını, kusurlarını bağışlasın. **Allah tamamına eriştirsin** bir işe girişildiğinde, iyi sonuçlanması dileği olarak söylenir. **Allah uçamayan kuşa alçacık dal verir** Tanrı, yetenekleri sınırlı olana da durumuna uygun bir yaşama düzeni, bir barınma olanağı sağlar. **Allah unutturmasın** ➻ **Allah acısını unutturmasın** . **Allah utandırmasın** iyi sonuç alınacağı umularak girişilen bir iş için, "inşallah başarılır" anlamında söylenir. **Allah** (ya da **Allah'ı**) **var** doğrusunu söylemek gerekirse, doğrusu. *ör. Böyle diyoruz ya, Allahı var, elinden geleni yaptı.* **Allah vere de** dilerim ki, inşallah. *ör. Allah vere de bugün gelse.* **Allah vergisi** doğuştan, yaradılıştan gelen özellik ya da yetenek. *ör. Ondaki ses Allah vergisi.* **Allah verince kimin oğlu kimin kızı demez** Tanrı üne, varsıllığa bakmaz, isterse yoksul bir ailenin çocuğunu da üne, varsıllığa kavuşturur. **Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir** Tanrı bir insanı zengin etmek isterse ona hiç beklenmedik yerlerden para, mal gelir. **Allah vermesin** kötü, korkulacak bir şeyin gerçekleşmemesini dileme sözü. **Allah ver-**

sin 1) iyi bir şey ele geçirenlere, buna sevinildiğini anlatmak için, kimi zaman da şaka yollu söylenir. *ör. Allah versin, araban da çok güzelmiş. Allah versin, bu ne şıklık!* **2)** "istediğin sadakayı veremeyeceğim, bekleme" anlamında, dilenciyi baştan savmak için söylenir. **Allah yapısı** insanlarca yapılmış değil de doğada olduğu gibi. **Allah yarattı dememek** birini, öldüresiye dövmek. *ör. Adam, Allah yarattı demeden, çocuğa vurdu da vurdu.* **Allah yazdı ise bozsun** gerçekleşmesi istenilmeyen bir durum ya da olay için söylenir. *ör. Oraya gitmek mi, Allah yazdıysa bozsun!* **Allah yürü ya kulum demiş** mesleğinde kısa zamanda çok ilerleyen ya da kısa bir sürede çok varsıllaşan kimselerin bu durumlarını anlatmak için söylenir. **Allah ziyade etsin** yenilen bir yemek ya da içilen bir kahveden sonra, teşekkür olarak söylenir, "Tanrı daha çoğunu versin" anlamında bir iyi dilek sözü. **Allah'a bir can borcu olmak** hiç kimseye bir borcu olmamak ve hiç kimseden çekinmemek. *ör. Allaha bir can borcu olmaktan söz eder ama sıkıyı görünce de kaçar.* **Allah'a emanet 1)** birinden söz eder ve onu överken, "Tanrı korusun" anlamında kullanılır. *ör. Mustafa, Allah'a emanet, pırlantadır.* **2)** ilerlutar bir yanı olmayan biri ya da bir şey için, şaka yollu söylenir. *ör. Bir otobüs ki Allah'a emanet, yine de binip yola koyulduk.* **Allah'a emanet olun** bir yolculuğa çıkanın kalanlara söylediği bir esenleme sözü. **Allah'a şükür** gerçekleşen güzel bir durum için, Tanrı'ya teşekkür anlamında söylenir. *ör. Allah'a şükür, işlerim yoluna girdi.* **Allah'a yalvar** uyarılara aldırmayarak, kendi kusuru nedeniyle güç bir duruma düşüp bundan yakınan kimseye, "benden yardım bekleme, umma" anlamında söylenir. **Allah'ı çok, insanı az bir yer** pek ıssız, kimselerin bulunmadığı, kuytu bir yer. *ör. Onu Allah'ı çok, insanı az bir yerde yakalarsam, yapacağımı bilirim.* **Allah'ı** (ya da **Allah'ını) seversen** ant vermek için ya da şaşkınlık, usanç bildirmede kullanılır. *ör. Allah'ını seversen doğru söyle. Git başımdan Allah'ını seversen! Allah'ını seversen, doğru mu?* **Allah'ı şaşmak** *arg.* şaşırıp telaşa kapılmak, korkudan öleyazmak. **Allah'ım!** yeğin bir duygulanma dile getiren bir ünlem. *ör. Allah'ım, bu ne güzellik!* **Allah'ıma** *arg.* "kesinlikle inanıyorum" anlamında ant için kullanılır. *ör. Günde yüz lira kazanırsın Allah'ıma!* **Allah'ın belası** varlığı çok üzüntü veren. *ör. Şu Allah'ın belası durumdan bir kurtulsak.* **Allah'ın bildiği kuldan saklanmaz** insan, işlediği suçtan dolayı Tanrı'ya sorumludur, Tanrı bilicidir, Tanrı'nın bildiği şeyi kuldan saklamamalıdır, kişi açık olmalıdır. **Allah'ın binasını yıkmak** kendini ya da başkasını öldürmek. *ör. Savaşlar Allah'ın binasını yıkmaktan başka nedir ki?* **Allah'ın cezası** hiçbir işe yaramaz (nesne), çok yaramaz (çocuk), şirret (kimse), pek kötü, can sıkıcı durum. *ör. Şu Allah'ın cezası gürültü durmak bilmiyor.* **Allah'ın emri 1)** alınyazısı, yazgı. **2)** *mec.* değişmez şey, değişmez durum. *ör. Bir kez, Allah'ın emri, bu iş yapılacak.* **Allah'ın emri peygamberin kavli ile** birine kız istenirken, bir tür giriş sözü olarak söylenir. **Allah'ın evi 1)** cami, mescit gibi ibadet edilen yer. **2)** *mec.* insan gönlü. *ör. Bektaşiler, "Allah'ın evini yıkma" derken, gönül kırmayı anlatır.* **Allah'ın gazabı** çok sıkıntı veren şey. **Allah'ın günü** (usanç duygusuyla) hemen hemen her gün. *ör. Bunu Allah'ın günü söyleyip durma.* **Allah'ın hikmeti** nedeni anlaşılmayan, şaşırtıcı, beklenmedik şeyler için kullanılır. *ör. Allah'ın hikmeti, o sıra dağı bir duman bürümüş, Kerem görünmez olmuş.* **Allah'ın işine bak** bir işin, bir olayın şaşılacak, beklenmeyen bir durum almasında kullanılır. *ör. Allah'ın işine bak ki, ettiğini çekecek şimdi.* **Allah'ın kulu** insan, insanoğlu, kişi, kimse. *ör. Bunu yapabilecek bir Allah'ın kulu çıkmadı.* **Allah'ın ondurmadığını Peygamber sopa ile kovar** Tanrı bir kişiyi mutsuz yaratmışsa kimse onun yazgısını değiştiremez; Tanrı'nın yardım etmediği kişiye Peygamber elini uzatmaz, hiç yardımcı olmaz. **Allah'ından bulsun** işlediği kötülüğe karşılık vermeyeceğim, cezasını Tanrı versin. **Allah'ını seven tutmasın** öfkeyle bir davranışa geçen kimsenin bu durumunu anlatmak için söylenir. *ör. Öyle bir ayağa kalktı ki Allah'ını seven tutmasın, ortalığı dağıttı.* **Allah'ını seversen** ➻ **Allah'ı seversen** . **Allah'ını şaşırmak** *arg.* korkudan ne yapacağını bilemez olmak, çok şaşırmak. **Allah'ını şaşırtmak** *arg.* (birinin) aşırı biçimde şaşırıp telaş ve korkuya kapılmasını sağlamak. **Allah'tan 1)** iyi ki. *ör. Baktım cüzdanım yok, Allah'tan, yanımda arkadaşım vardı, parayı ödedik, kurtulduk.* **2)** doğuştan, yaradılıştan. *ör. Onun dili Allah'tan böyle, peltek.* **Allah'tan bulmak** cezasını Tanrı vermek. *ör. Böyle giderse Allah'tan bulur.* **Allah'tan kork!** (kötü bir iş, davranış için kullanılır) yapma yazıktır! utan! yapma! *ör. Allah'tan kork, o böyle şey yapmaz.* **Allah'tan korkmaz** acımasız, insafsız, can yakıcı. *ör. Allah'tan korkmaz, bu yapılır mı?* **Allah'tan sıska, ne yapsın muska? 1)** doğuştan, yaradılıştan yetenecksiz olan kişi, ne denli çalışılsa yetenekli kılınamaz. *ör. Adam Allah'tan sıska, ne yapsın muska, olmuyor işte.* **2)** güçsüz, cılız bir kuruluşa, birtakım önlemlerle büyük bir güç kazandırılamaz. **Allah'tan umut kesilmez 1)** en umutsuz durumlarda bile kötümser olmamalıdır, Tanrı'nın bir lütufta bulunabileceği düşünülmelidir, bir mucize olabilir. **2)** ölümcül, ağır hastalar için, "inşallah iyileşir" anlamında bir iyi dilek sözü. *ör. Ağırlaşmış diyorlar, ama Allah'tan umut kesilmez.*

allahaısmarladık *ünl. Ar. T.* ayrılanların ka-

lanlara söylediği esenleme sözü, hoşça kal, hoşça kalın.
allahlık *s. Ar. T.* elinden pek bir iş gelmeyen, herhangi bir işte kendisinden yararlık umulmayan, saf ve zararsız (kimse). *ör. Yeni kapıcı allahlık biri çıktı.*
allahsız *s. Ar. T. arg. mec.* hiç acıması olmayan, halden anlamayan, acımasız, insafsız, vicdansız. **allahsız tosbağa** *arg.* **1)** boyundan büyük işe kalkışanlar için kullanılır. *ör. Sen bunu nasıl yapacaksın allahsız tosbağa?* **2)** ➻ **allahsız**.
Allahsız *s. Ar. T.* ➻ **Tanrısız**.
allahsızlık *a. Ar. T. arg. mec.* hiç acıması olmama durumu, acımasızlık, insafsızlık, vicdansızlık.
Allahsızlık *a. Ar. T.* ➻ **Tanrısızlık**.
allak *s. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) **1** sözünde durmaz, aldatıcı, sözsüz, dönek, (kimse). **2** kendisine güvenilmesi doğru olmayan, güvenilmez (kimse).
allak bullak *ik. be.* ve *s.* karmakarışık, altüst olmuş, altüst durumda, altüst. *ör. Ortalık allak bullaktı.* **allak bullak etmek 1)** düzenli durumunu bozmak, karmakarışık bir duruma sokmak, altüst etmek, darmadağınık bir duruma getirmek, dağıtmak, karıştırmak. *ör. Fırtına her yeri allak bullak etmiş.* **2)** *mec.* (bir şey, birini) düşünemez duruma getirmek, zihnini altüst etmek. *ör. Haber, adamı allak bullak etti.* **allak bullak olmak 1)** düzeni bozulmak, karmakarışık bir duruma gelmek, altüst olmak. *ör. Fırtınadan ortalık allak bullak olmuştu.* **2)** *mec.* (akıl, zihin) şaşkınlaşmak, şaşkına dönmek, karışmak, şaşırmak, (yüz) çizgileri değişmek. *ör. Bu sözleri duyunca yüzü allak bullak oldu.*
allamak pullamak *(-i)* ➻ **allayıp pullamak**.
allanıp pullanıp *ik. be.* iyice süslenerek.
allanıp pullanmak *(nsz)* çok süslü olmak, göze batacak denli süslenmek, süslenip püslenmek.
allanmak pullanmak *(nsz)* ➻ **allanıp pullanmak**.
allaşma *a.* allaşmak eylemi.
allaşmak *(nsz)* al al olmak, al bir duruma gelmek, kırmızılaşmak.
allayıp pullamak *(-i)* göze çarpacak denli süslemek, çok süslü bir duruma getirmek, süsleyip püslemek.
allayıp pullayıp *ik. be.* iyice süsleyerek.
allame *s. A.* (. - .) çok ve derin bilgili. **allame kesilmek** bilmediği halde her şeyi bilir görünmek. *ör. Bakıyorum başımıza allame kesildin.*
allamelik *a. Ar. T.* **1** çok ve derin bilgili olma durumu. **2** *mec.* bilgisiz olduğu halde derin bilgili görünmeye kalkışma. *ör. Bir şey bilmez, allameliği de elden bırakmaz.* **allamelik taslamak** bilgisiz olduğu halde çok bilgili, her şeyi bilen biri gibi davranmak. *ör. O her zaman allamelik taslamaktan geri durmaz.*
allegretto *be. İt.* (. . .'.) *müz.* allegrodan az daha cansız, az daha yavaş olarak.
allegro *be. İt.* (. .' .) *müz.* canlı, neşeli ve hızlı, oynak.
allem (etmek) kallem etmek *(nsz)* amacına ulaşmak için her türlü kurnazca yola başvurmak. *ör. Adam allem etti, kallem etti, sonunda müdür oldu.*
allı *s.* üzerinde al **(III)** bulunan, al renkli giysisi olan, al renkli, alı olan. *ör. Bayram yeri allı yeşillilerle dolmuştu.* **allı pullu** gözalıcı renklerle donatılmış, çarpıcı renklerle süslenmiş. *ör. Köy kadınları allı pullu giyimi sever.*
allık *a.* **1** al **(III)** olma durumu. **2** kadınların süs için yanaklarına sürdükleri al renkte boya. *ör. Kadınlar artık allık kullanmaz oldu.*
alma *a.* **1** almak eylemi. **2** *ha.* elma.
almaç *a. fiz.* bir elektrik akımını alarak başka bir güce çeviren aygıt. *eş. esk.* **ahize**. *ör. Telefon çaldı, adam almacı kaldırdı, "alo" dedi.*
almak, -ır *(-i)* **1** bir şeyi ya da birini bulunduğu yerden ayırmak. *ör. Atı almak için ahıra girdi.* **2** bir nesneyi, el ile ya da bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, çekmek, kaldırmak. *ör. Adam, yazı makinesini önüne aldı, yazmaya başladı.* **3** yanında götürmek, bulundurmak. *ör. Giderken çantanı almayı unutma.* **4** yanında götürmek, birlikte götürmek. *ör. Polis, adamı alıp gitti.* **5** para ile edinmek, satın almak. *ör. Yeni bir araba aldı.* **6** içine sığdırmak ya da sığmaya olanak vermek. *ör. Çanta kitapların hepsini aldı.* **7** kabul etmek. *ör. Selam almaktan bile çekinir oldular.* **8** kendine iletilmek. *ör. Her gün dostlarından mektuplar alırdı.* **9** içine çekmek ya da içeri sızmak. *ör. Sandal su almaktaydı. Bu film ışık almış.* **10** (biriyle) evlenmek. *ör. O kızı almak için çok uğraştı.* **11** (sel, yel) sürükleyip götürmek. *ör. Sel, çok sayıda can almıştı.* **12** sağlamak, elde etmek, kazanmak. *ör. Kaç para aldın bu işten?* **13** tehlikeli, zararlı bir şeye uğramak. *ör. Bugünlerde soğuk almaktan sakınmalısınız.* **14** her yeri kaplamak, sarmak, bürümek. *ör. Sular sokakları almıştı.* **15** kısaltmak, eksiltmek. *ör. Masanın ayağını biraz almak gerekiyor.* **16** yolmak, koparmak. *ör. Bahçedeki zararlı otları almakta geç kalmamalı.* **17** yerini değiştirmek, bir yana çekmek. *ör. Kadın çocuğunu öteki koltuğa aldı.* **18** tozunu, kirini temizlemek. *ör. Önce odayı şöyle bir almak, sonra yerleştirmek gerekiyordu.* **19** (içeri) buyur etmek. *ör. Hizmetçi bizi salona aldı.* **20** (içeri) götürmek. *ör. Atı ahıra aldı.* **21** (duş, banyo) yapmak, yıkanmak. *ör. Bir duş almak için banyoya girdi. Önce bir banyo aldı.* **22** örtmek. *ör. Yazmasını başına aldı.* **23** koymak, sırtlamak. *ör. Yükünü sırtına aldı.* **24** bir yeri savaşla ele geçirmek. *ör. Türkler Bağdat'ı almak için ordu gönderdi.* **25** (saat, zaman için) değiştirmek. *ör. Sınav saatini ileri almışlar.* **26** (yol için) gitmek. *ör. O yolu iki günde*

alırsınız. **2** 7 *(-e)* ... gibi anlamak, yorumlamak. *ör. Bu sözü kötüye almanızı istemem.* **28** *(nsz)* (yağmur) bastırmak, başlamak. *ör. Dün sokakta ansızın bir yağmur aldı, ıslandık.* **29** *(-den)* davranış ya da ses tonu değiştirmek. *ör. Şarkıcı bu kez tizden almak istedi, beceremedi.* **30** (içecekler ya da sigara için) içmek. *ör. Bir kahve alır mıydınız?* **31** (ilaç için) içmek, yutmak. *ör. Bu ilacı suyla almak gerek.* **32** hırsızlamak, çalmak. *ör. Otobüste adamın saatini almışlar.* **33** bir göreve, bir işe başlatmak. *ör. Yeni bir kapıcı almak istiyoruz.* **34** *(-den)* görevden, işten çekmek. *ör. Çocuğunu çıraklıktan almak istemişti, yapma dedim.* **35** (ölüm yoluyla) ayrılmak. *ör. Tanrı eşini alınca adam değişti, durgunlaştı.* **36** yok etmek, gidermek. *ör. Biber acıymış, dilimin acısını almak için ekmek içi yedim.* **37** rengini attırmak, soldurmak. *ör. Güneş kumaşın rengini iyice almış.* **38** vücuttaki hasta bir öğeyi ameliyatla çıkarmak. *ör. Karnındaki uru aldılar.* **39** (otomobil vb. motoru, marşı) çalışmak, işlemek. *ör. Sürücü kontak anahtarını çevirdi, motor hemen aldı.* **40** (iki şeyden birini) yeğlemek, seçmek. *ör. Kalemlerin hangisini almak istersin?* **41** kapıp götürmek. *ör. Tilki tavukların ikisini almış.* **42** alıntılamak, aktarmak. *ör. Bir şiirimi seçkisine almak için izin istedi.* **43** görmek. *ör. Evin üst katı denizi olduğu gibi almaktaydı.* **44** yakalamak, ele geçirmek, tutmak. *ör. Balıkçılar bugün bol balık aldılar.* **45** (halk yazınında) saz çalmaya, şiir söylemeye başlamak. *ör. Aldı Sürmelibey, bakalım ne dedi.* **46** *mec.* ele geçirmek, kazanmak. *ör. Kadınlar aldıkları haklarla yetinemezler.* **47** bir anten aracılığıyla hertz dalgalarını toplamak. *ör. Bizim radyo her yeri alıyor.* **al!** (ya da **alın!**) işte. (Kimi zaman **al işte** biçiminde kullanılır.) *ör. Al bir tatsız daha! Al işte, bu da yeni bela!* **al Allah kulunu, zapteyle delini** (bir kimse için) çok delidir, deliliğine Tanrı'dan başka kimse engel olamaz anlamında kullanılır. **al aptesini, ver pabucumu** "senden gördüğüm yarar, bu yüzden uğradığım zarara değmedi; onun için vazgeçiyorum" anlamında kullanılır. **al aşağı vur yukarı** didişe didişe, çekişe çekişe (pazarlık). *ör. Bu elden düşmeyi, al aşağı vur yukarı, on milyona aldım.* **al benden de o kadar** *tkz.* ben de aynı durumdayım ya da ben de öyle düşünüyorum. *ör. Onu sevmiyorsun demek, al benden de o kadar.* **al birini vur birine** (ya da **ötekine**) her ikisi de işe yaramaz, ikisi de birbirinden kötü. *ör. Bırak şunları, al birini vur birine, iyi birisini bulalım.* **al bundan da beş paralık** *tkz.* hoş olmayan bir durum, bir söz, saçma bir davranış vb. karşısında bir tür tepki olarak söylenir. **al gülüm ver gülüm 1)** iki sevgilinin birbirine sevgi gösterisinde bulunmaları durumu. **2)** bir kimseye yapılan hizmetin karşılığını hemen bekleme durumu. **al haberi, git kabarı kabarı** (ya da **kubarı kubarı**) sevindirici bir haber aldın ya, şişinerek gidersin. **al malın iyisini, çekme kaygısını** her zaman malın iyisini almalıdır, iyi mal dayanıklı olacağı için, kullanıldığı sürece zorluk çıkarmaz, tasasız kullanılır. **al sana bir daha** yeni bir terslik olunca usanç, bezginlik bildirmek için kullanılır. **al sana bir kaya, nerene dayarsan daya** ters ve acıtıcı bir söz söyleyene, sözünün çok ağır olduğunu belirtmek için söylenir. **al takke ver külah 1)** uğraşa didişe, çekişe çekişe. **2)** aralarındaki senlibenli dostluğu sürdürerek. **alan razı, satan razı** (bir iş, bir konu için) iki yan anlaşmış, uyuşmuş, artık buna kimse karışmamalı. *ör. Alan razı, satan razı, bizlere ne oluyor?* **aldı** (halk yazınında) söylemeye, çalmaya başladı. *ör. Aldı Âşık Garip, bakalım ne dedi.* **aldı ele, düştü** (ya da **girdi**) **yola** konuyu yakaladı, üzerinde durdukça durdu, uzattıkça uzattı. *ör. Keşke söylemeseydik, aldı ele düştü yola, can sıkıcı bir durum.* **aldı fitili** birdenbire öfkelendi. *ör. Ona ne söyledin ki aldı fitili?* **aldığı aptes ürküttüğü kurbağaya değmemek 1)** sağladığı yarar, uğradığı zararı karşılayamamak. **2)** sağladığı yarar, (o davranışla, bir işe, bir başkasına) verdiği zarardan az olmak. **aldın mı?** *arg.* "senin istediğin de olmadı", "işte böyle bozulursun", "oh olsun" anlamında kullanılır. **(bir) alıp vereceği olmamak 1)** alacağı ya da vereceği bulunmamak. **2)** *mec.* biriyle hiçbir ilgisi, ilişkisi bulunmamak, herhangi bir düşmanlığı olmamak. *ör. Onunla bir alıp vereceğim yok.* **alıp** (ya da **alıp alıp**) **vermek** yürek çarpıntısı geçirmek. *ör. İçi alıp alıp veriyordu.* **(biriyle) alıp verememek** biriyle bir sorunu olmak, anlaşamamak, geçinememek. *ör. Birbirinizden alıp veremediğiniz nedir böyle?* **alıp yatırmak** *ha.* birdenbire kaçıp gitmek. *ör. Çocuk, bekçiyi görünce aldı yatırdı.* **alıp yürümek 1)** kısa zamanda çok ilerlemek, yayılmak, artmak, çoğalmak. *ör. Bahçedeki zararlı otlar aldı yürüdü.* **2)** (biri) kısa zamanda çok ilerlemek, üne ya da varsıllığa ermek. *ör. Adam aldı yürüdü, yakında iyice ilerler.* **alır almaz** hiç beklemeden, hemen, derhal. *ör. Haberi alır almaz sana koştum.*

almamazlık *a.* ➻ **almazlık**.

Alman *ö. a.* ve *s.* **1** Cermen soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse. **2** Alman halkına ya da Alman ülkesine, Almanya'ya özgü olan (şey). *ör. Alman yazını Türkiye'de tanıtılacak.* **Alman usulü** toplu halde gidilen bir yerde herkesin kendi giderini kendi ödemesi ya da giderc herkesin eşit olarak katılması yöntemi.

almanak *a. Fr.* yılın bayram, yıldönümü gibi belli günlerini, birtakım gökbilim, meteoroloji bilgilerini, kimi alanlarla ilgili istatistikleri vb. veren kitap biçiminde takvim.

Almanca *ö. a.* (. .' .) **1** Hint-Avrupa dil ailesinin Cermence kolundan, Almanya, Avustur-

ya ile İsviçre'nin bir bölümünde konuşulan dil. **2** *s.* bu dile özgü olan. *ör. Almanca bir öykü kitabı istiyorum.*

Almancacı *a.* okulda Almanca öğreten öğretmen.

almancı *a. ha.* Almanya'da çalışan Türk işçisi. *ör. Yılbaşında çok sayıda almancı geldi.*

almangümüşü, -nü *b. a. kim.* genellikle mutfak eşyası yapımında kullanılan, çinko, bakır ve nikelden yapılan, gümüşü andıran bir alaşım. *eş.* **mayşor**.

almaş *a.* **1** iki ya da daha çok şeyin sıra ile çalışması ya da çalıştırılması. *eş. ha.* **keşikleme**, *esk.* **münavebe. 2** *mant.* birinin doğru olması ötekinin yanlışlığını gerektiren iki önermenin oluşturduğu dizge. *ör. Bir almaşın iki önermesi arasında ortalama bir yol yoktur.*

almaşık *s.* **1** (iki ya da daha çok şey) değişik sıralanma durumunda olan. *ör. Kimi şeyler sağlı sollu dizilir, bir tür almaşıktırlar.* **2** sıra ile, değişe değişe, nöbetleşe işleyen. *ör. Almaşık bir motor yapısı var mı?* **almaşık yapraklar** *bitb.* bir sapın iki yanında karşılıklı olarak değil de değişik yükseklikte ve tek tek, sağlı sollu sıralanmış yapraklar.

almaşık yapraklı *bitb.* yaprakları almaşık yapraklar biçiminde olan (bitki).

almaşıklık *a.* almaş biçiminde olma durumu. *ör. Bu bitki yapraklarındaki bir tür almaşıklıkla dikkati çeker.*

almaşlı *s.* almaş nitelikli.

almaşma *a. mant.* (iki önermeden) birinin doğruluğu ötekinin yanlışlığını gerektirme, almaş oluşturma.

almaşmak *(nsz) mant.* (iki önermeden) birinin doğruluğu ötekinin yanlışlığını gerektirmek, (iki önerme) çelişmek. *ör. Aşmak gerekecek bu çelişkiyi, ama almaşan yönlerden yararlanarak.*

almaz *s.* **1** yavrusunu emzirmeyen (koyun, keçi). **2** "hoşa gitmeyen bir şey, bir söz, bir davranış karşısında, bir şey söylemeden kötü kötü bakmak" anlamına gelen ***almaz almaz bakmak*** deyiminde geçer. **almazdan almazdan** *ha.* aptal aptal, bön bön.

almazlık *a. (yanlış olarak "almamazlık" biçiminde de kullanılır)* kabul etmeme durumu. *ör. Gönderilen parayı almazlık olmaz.* **almazlık etmek** kabul etmemek, almamak.

alnaç *a. ha.* **1** bir şeyin ön yüzü, ön tarafı. *eş.* **cephe**, **önyüz**. *ör. Evin alnacında kaç numara olduğu yazılıydı.* **2** bir şeyin karşısı. *ör. Bizim apartmanın alnacında yeni bir apartman yapıldı.*

alo *ünl.* (.' .) *Fr.* (l ince okunur) telefon konuşmasında kullanılan ilk sözcük; ses ilgisi kurmaya yarar ve görüşmekte olan her iki yana da, iki yanın konuşmaya hazır olduğu, sesi duyduğu bilgisini iletir.

alogami *a. Fr. bitb.* ➻ **tozlaşma**.

alotropi *a. Fr. kim.* aynı maddenin birbirinden ayrı özellikler gösteren türlü haller alması olayı; örneğin beyaz fosfor ısıtılırsa, bileşimi değişmediği halde, kırmızı fosfor halini alır.

alp, -pı *a. esk.* yiğit, yürekli. (Günümüzde özel ad ya da bileşik özel ad olarak kullanılmaktadır: Alp, Alper gibi.)

alpaka *a. (Güney Amerika yerlilerinin dilinden)* (. .' .) **1** *hayb.* çiftparmaklılar takımının devegiller sınıfından, Güney Amerika'da And sıradağlarının yüksek, soğuk yerlerinde sürüler halinde yaşayan, uzun tüylü, tüyünden yararlanılan evcil bir hayvan. **2** bu hayvanın yünü. **3** *s.* bu yünden yapılan (kumaş).

alpaks *a. Al. kim.* alüminyuma %13 oranında sodyumla arıtılmış silisyum katılarak elde edilmiş, kolay işlenebilen bir alaşım.

alpinist, -ti *a. Fr. sp.* ➻ **dağcı**.

alpinizm *a. Fr. sp.* ➻ **dağcılık**.

alpyıldızı, -nı *b. a. bitb.* yüksek dağlarda ve dağların çok yüksek yamaçlarında yetişen, güzel çiçekli bir bitki.

alşimi *a. Fr. esk.* elementleri altına çevirmek isteyen, bununla uğraşırken kimi metallerin bulunmasına yol açtığı için kimya biliminin ilerlemesine katkıda bulunmuş olan eski bir uğraş alanı. *eş. esk.* **simya**.

alşimist, -ti *a. Fr. esk.* alşimi ile uğraşan kimse. *eş. esk.* **simyacı, simyager**.

alt, -tı *a.* **1** bir şeyin yere bakan yanı, üst[1] yanın karşısı, aşağı[1]. *ör. Kalem masanın altına düştü.* **2** bir nesnenin yere, zemine gelen yanı, tabanı. *ör. Kunduramın altı delinmiş.* **3** oturunca uylukların yere gelen bölümü. *ör. Çocuğun altını temizle.* **4** bir şeyin yere yakın yanı. *ör. Heykelin altını boyamışlar.* **5** kimi ad tamlamalarında, "aşağısı, alt yanı", "yer, zemin" gibi kullanılır. *ör. Sular, yolun altına doğru akıyordu. Bir ağacın altına oturdular.* **6** *s.* birkaç şeyden bize uzak olanı. *ör. Evi bizim sokakta, biraz daha alt baştaydı.* **7** *s.* birkaç şeyden daha aşağıda olanı, yere yakın olanı. *ör. Onlar bizim alt katta oturuyor.* **8** "... altında" biçiminde kullanıldığında "... etkisinde","... içinde", "... derinlerinde" gibi bir anlam verir. *ör. Yağmurun altında durmayın. Denizin altında neler gördün?* **9** bir adla bileşik sözcük oluşturduğunda **a)** önceki adın kavramına yer anlamı katar. *ör. Ayakaltı, denizaltı.* **b)** sınıflandırmada, kendinden sonraki sözcüğü etkiler, daha aşağı derecede anlamı verir. *ör. Alttakım, altcins, alttür.* **c)** kimi bileşik sözcüklerde kendi anlamında yer alır. *ör. Altçene, altdudak.* **alt alta** birbirinin altında olarak. **alt alta üst üste** birbiriyle boğuşurcasına itişir kakışır bir durumda. *ör. Odada iki çocuk alt alta üst üsteydi, odayı dağıttılar.* **alt edilmek** yenilmek. **alt etmek** üstün gelmek, yere sermek, yenmek. *ör. Güreşçimiz bir dakikada hasmını alt etti.* **alt havayuvarı** *gökb.* havayuvarının on bir kilometre kalınlığında olan alt katmanı. **alt kat** birden çok katı olan bir yapının ya da taşıtın altta bulunan katı. **alt olmak** yenilgiye uğramak, yenil-

mek. **alt tarafı** (ya da **yanı**) **1)** gerisi, ardı, arkası, geriye kalanı. *ör. Şimdilik bunu alın, alt tarafı gelecek.* **2)** işin sonu, arkası. *ör. Sözün alt tarafını getirmedin, devam et.* **3)** olup olacağı, değeri ne ki. *ör. Alt tarafı iki damacana su, dökülse ne olur.* **alt yanı bağlar gazeli** *ha.* "sonrası istendiği gibi olmadı" anlamında söylenir. **alt yanı çıkmaz sokak** sonuç alınamayan, sonu gelmeyen işler için kullanılır. **alt yanı kiraz bahçesi** *ha.* "yapılmakta olan işin bundan sonraki evresi çok kolay" anlamında kullanılır. **altı alay üstü kalay** "görünüşü güzel, gösterişli ama içi, özü işe yaramaz, bozuk; içine, özüne özenilmemiş" anlamında söylenir. **altı kaval, üstü şişhane** (giyim kuşam için) alt yanı üst yanıyla, alt parçası üst parçasıyla uyumlu değil. **altı üstüne gelmek 1)** devrilmek. **2)** çok karışmak, karmakarışık olmak. *ör. Fırtınada köyün altı üstüne geldi.* **altı yaş** *arg.* dürüst bir temel üzerine kurulmamış, çürük, sakıncalı (bir iş). *ör. Vazgeçelim, altı yaş bu işin.* **altına etmek** (ya da **kaçırmak, yapmak**) **1)** büyük aptesini yatağına ya da donuna yapmak. **2)** *mec.* pek çok korkmak. *ör. Ona bakma sen, sıkıyı görünce altına eder.* **(bir şeyin) altında kalmak 1)** altta kalarak ezilmek. *ör. Çocuk arabanın altında kalmış.* **2)** *mec.* karşılık, yanıt verememek, karşılıksız bırakmak. *ör. Bu sözün altında kalan adam, öfkesini çocuğundan çıkardı.* **altında kalmamak** gördüğü iyiliği ya da kötülüğü karşılıksız bırakmamak, ona karşılığını vermek. *ör. Bu hakaretin altında kalmamak için, kendi de ona sövmeye başladı.* **altından atını aldım da seni yayan mı koydum?** *ha.* "sana ne zararım dokundu?" anlamında sitem olarak söylenir. **altından çapanoğlu çıkmak** girişilen işte başa dert olacak bir durumla karşılaşmak. *ör. İş bitecekti ama altından çapanoğlu çıktı, ondan uzadı.* **altından girip üstünden çıkmak 1)** (bir yerin) girip çıkmadık yerini bırakmamak, her yerini baştan aşağı dolaşmak. *ör. İki saat içinde Bursa'nın altından girip üstünden çıktık.* **2)** (bir servetin) hepsini kısa zamanda harcamak, onu gereksiz yere ve düşüncesizce tüketmek. *ör. Piyangodan aldığının altından girdi üstünden çıktı.* **altından kalkamamak 1)** üstesinden gelememek, başaramamak, becerememek, yapamamak. **2)** *mec.* (bir suçlamaya) karşılık verememek, kendini savunamamak. **altından kalkmak** yapılması güç bir işi başarmak. *ör. Bir işe girdik, umarım altından kalkarız.* **(birinin) altına yatmak** *arg.* **1)** (cinsel yönden) kendisini kullandırmak. *ör. Bir yığın erkeğin altına yatmak kolay mı?* **2)** egemenliğine boyun eğmek. *ör. Bu kadar altına yattığın yetmez mi?* **altını çizmek** (bir sözün, bir olayın) önemini belirtmek, onun üzerine dikkati çekmek. *eş.* **vurgulamak**[2]. *ör. Şunun altını çizmek isterim: Dil Devrimi büyük iştir.* **altını ıslatmak** yatağına ya da donuna işemek. *ör. Bebek altını ıslatmış.* **altını üstüne getirmek 1)** (bir yeri) karmakarışık etmek, dağıtmak. *ör. Evin altını üstüne getirmişsiniz.* **2)** aramadık yer bırakmamak, her yeri aramak. *ör. İstanbul'un altını üstüne getirdik, onu bulamadık.* **3)** sözüyle ya da davranışıyla çevreyi birbirine düşürmek. *ör. Kadın dedikoducu, apartmanın altını üstüne getirdi.* **altta kalanın canı çıksın** bu güç işten kurtulmak için herkes başının çaresine baksın, bakamayanlar ne olursa olsun. **altta kalmamak** karşılık vermek, kendini savunmak. **altta kalmak** karşılık verememek, yenilmek. *ör. Bu işte altta kalmak da var.* **altta yok üstte yok** çok yoksul. *ör. Zavallı, altta yok üstte yok, karnını zar zor doyurabiliyor.* **alttan** (ya da **aşağıdan**) **almak** sert konuşana karşı yumuşak, yatıştırıcı davranmak. **alttan alta** gizliden gizliye, el altından, gizlice. *ör. Adam, alttan alta neler çevirmiş?* **alttan güreşmek** yenilecekmiş gibi görünüp gizli gizli yenme yollarını aramak. *ör. O hep alttan güreşir.*

altar *a. mim.* ➻ **sunak**.

Altayca *ö. a.* **1** Türkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca, Korece ve Japoncanın kendisinden türediği kabul edilen anadil. **2** Altay Türkçesi.

Altayist, -ti *ö. a.* Altayistikle uğraşan bilim adamı.

Altayistik *ö. a.* Altay dil grubuna girenTürkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca, Korece ve Japoncayı ve bu dilleri konuşan ulusların tarih, kültür ve yazınlarını konu alan bilim dalı.

altbaşlık *b. a.* bir kitapta, bir yazıda ikinci ya da açıklayıcı başlık.

altbölüm *b. a.* bir yazıda bölümlerin ayrıldığı parçaların her biri.

altcins *b. a. T. Ar. bitb.* ve *hayb.* bir cins içinden ayrılan ikinci derecede bir cins.

altçene *b. a. gövb.* insan ve hayvanlarda, oynayabilen, yiyecekleri çiğnemeye yarayan çene.

altdamak *b. a. gövb.* damaklardan altta olanı.

altderi *b. a.* **1** *gövb.* üstderinin altında bulunan ikinci tabaka. *eş.* **hipoderm**. **2** *bitb.* kimi gövde ve yaprakların üstderilerinin altında bulunan, göze zarları kalınlaşmış olan özel doku.

altdudak *b. a.* **1** *gövb.* dudaklardan altta bulunanı. **2** *hayb.* böceklerin ağız sistemindeki alt parça.

alternatif *Fr.* **1** *a.* ➻ **seçenek**. **2** *s. fiz.* akış yönü sürekli değişen (akım). *eş.* ➻ **dalgalı**[6].

alternatör *a. Fr.* ➻ **dalgalı akım üreteci**.

altezgi *b. a.* bir sahne yapıtı oynanırken ya da bir filmde gerektikçe kullanılan ezgi. *eş.* **fon müziği**.

altfamilya *b. a. T. Fr.* (.' . .' .) *bitb.* ve *hayb.* bir familyanın içinde yer alan ikinci derecedeki familya.

altgeçit *b. a.* kolay bir trafik akışı sağlamak için bir yolun altından geçirilen, tünel niteliğinde yol. *ör. Ankara'da çok az altgeçit var.*

altı *a.* **1** beş sayısından sonra gelen sayının adı. *ör. Altıdan bir çıktı, beş kaldı.* **2** *a.* bu sayıyı

simgeleyen rakam: 6, VI. **3** *s.* beşten bir fazla olan. *ör. Salonda ancak altı kişi vardı.* **altı aylık seyisliği var, kırk yıllık fışkı karıştırır** yenidir, deneysizdir ama çok şey biliyormuş gibi ortalığı birbirine katacak işler yapıyor. **altı karış beberuhi** kısa boylu kimseler için alay yollu söylenir. **altı kapıya bağlamak** (ya da **almak**) *arg.* işi sağlama almak, sonucu sağlamlaştırmak. **altı okka** *arg. mec.* çok iyi, çok üstün. **(birini) altı okka etmek** kol ve bacaklarından tutup kaldırarak iki yana sallamak ya da biraz taşımak. **altı olur, yedi olur, hep Allah'ın dediği olur** biz bir şeyi önceden nasıl tasarlarsak, nasıl hesaplarsak hesaplayalım, sonunda Tanrı'nın dilediği, yani ne olacaksa o olur. **altı yol** altı yolun birleştiği kavşak.

altıaltı *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan her ikisinin de altı benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **düşeş**.

altıbeş *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin beş benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **şeşbeş**.

altıbir *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin bir benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **şeşyek**.

altıdört *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin dört benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **şeşcihar**.

altıgen *b. a.* ve *s. mat.* ardışık ve kapalı olarak uç uca eklenmiş altı kenarı bulunan çokgen. *ör. Çocuk bir altıgen çizdi.*

altıiki *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin iki benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **şeşüdü**.

altık *a. mant.* tümel bir önermeye yalnız nicelik bakımından karşı gelen tikel önerme; örneğin, "kimi kişiler ölümlüdür" önermesi "bütün kişiler ölümlüdür" tümel önermesinin altığıdır. *ör. Altıklar, nitelikçe karşı olumlu önermelerdir.*

Altıkardeş *ö. b. a. gökb.* kuzey kutup yönünde Büyükayı takımyıldızının karşısında bulunan takımyıldız.

altıklık *a. mant.* tümel bir önermeye altık olma durumu. *ör. Tümel olumlu bir önermeyle olumlu tikel bir önerme arasında altıklık ilişkisi vardır.*

altılı *s.* **1** altı taneden oluşan, altı parçalı, kendisinde bir şeyden altı tane bulunan ya da altısı bir arada. *ör. Çocuklar altılı sıra halinde yürüyordu.* **2** *a.* iskambil, domino gibi oyunlarda üzerinde altı im ya da altı sayısı bulunan kâğıt ya da pul. *ör. Yerde iki tane altılı vardı.* **3** *a. yaz.* Divan Yazını'nda her bölümü altı dizeden oluşan koşuk biçimi.

altılık *s.* **1** altı taneden oluşmuş, altısı bir arada. **2** altı tane alabilen. *ör. Altılık iki kutu verin.*

altın *a.* **1** simgesi Au, atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,967 olan, 1064 santigrat derecede ergiyen, parlak sarı renkli, kolay işlenebilen, havadan sudan etkilenmeyen, çok yüksek değerli bir element. **2** *s.* bu madenden yapılmış. *ör. Gülünce altın dişi görünüyordu.* **3** (eskiden kullanılmış olan, şimdi de süs ya da tasarruf aracı olarak kullanılan) bu madenden yapılmış para, *eski.* lira. *ör. Geline altın taktılar.* **4** *mec.* üstün nitelikte olan, çok değerli, parlak, ışıltılı. *ör. O altın günleri arıyoruz.* **altın adını bakır etmek** yaptığı uygunsuz davranışlar, kötü işlerle, iyi olan adını lekelemek. **altın adı pul oldu, kız adı dul oldu** uygunsuz davranışları yüzünden temiz tanınan kişiliği lekelendi. **altın anahtar** *mec.* **1)** altın, akçe, para. **2)** bir kente hizmeti geçen ya da kente gelmiş olan yüksek aşamalı kişilere verilen simgesel anahtar. **altın anahtar her kapıyı açar** para bütün engelleri ortadan kaldırır, para ile elde edilemeyecek şey yoktur. **altın ateşte, insan mihnette belli olur** altına benzeyen bir maddenin altın olup olmadığı ateşe dayanıklılığıyla anlaşılır, kişinin değeri de, güçlüklere, sıkıntılara katlanabilme gücüyle ölçülür. **altın babası** parası çok olan, çok varsıl kimse. **altın beşik** çocukları üstüne bindirip sallayarak eğlendirmek için yapılan, bir elleriyle kendi bileklerinden birini kavrayan iki kişinin, öteki elleriyle karşılıklı olarak birbirlerinin bileklerini tutmalarıyla oluşturdukları biçim. **altın bilezik** her zaman ve her yerde para getirecek uğraş, sanat, meslek. *ör. Onun kolunda altın bileziği var, aç kalmaz.* **altın çağ** çok parlak ve mutlu dönem. *ör. Futbolumuz altın çağını yaşıyor.* **altın eli bıçak kesmez** varlıklı kişiyi kimse alt edemez. **altın eşik** *ha. mec.* varsıl evi, zengin kapısı. **altın eşik, gümüş eşiğe muhtaç olur** varsıllığa da, yetkili göreve de güvenmemelidir, gün gelir varsıl yoksullaşır, yetki elden gider, yoksula iş düşer. **altın gibi 1)** altına benzer renkte, sarı. *ör. Altın gibi saçları vardı.* **2)** *mec.* çok değerli, çok iyi. *ör. Altın gibi bir genç.* **3)** *mec.* pürüzsüz, çok güzel. *ör. Şarkıcının altın gibi bir sesi var.* **altın gol** *sp.* beraberlikle biten önemli bir maçın uzatmasında atılan ve maçı kazandıran ilk gol. **altın keseği** topraktan temiz külçe durumunda çıkan altın. **altın kesmek 1)** çok para kazanır olmak. **2)** (bir işyeri) çok para getirir olmak. **altın leğene kan kusmak** varlık içinde ama hasta, mutsuz, dertle dolu bir yaşam sürmek. **altın leğenin kan kusana ne faydası var?** insan hasta, mutsuz, dert dolu ise, zengin olmuş neye yarar. **altın küpü** parası çok olan, altın biriktiren. *ör. Adam altın küpü, ölürse oğlu yaşadı.* **altın pas tutmaz** leke sürülmek istense bile onurlu, temiz, değerli insan leke tutmaz. **altın sarısı** renk olarak altını andıran, altının renginе benzeyen. *ör. Çocuğun altın sarısı saçları vardı.* **altın topu** güzel ve tombul bebekler için bir övgü, benzetme sözü olarak kullanılır. *ör. Bir bebeği var, görmelisin, altın topu maşallah!* **altın tutsa, bakır kesilmek** (ya da **altın tutsa toprak olmak**) giriştiği her işte talihsizliğe uğramak. **altın yere düşmekle pul**

olmaz değerli bir şey layık olmadığı bir duruma düşmekle değerinden yitirmez. **altın vuruş 1)** *arg.* (uyuşturucu bağımlısı) ölüme yol açacak ölçüde uyuşturucu alma. **2)** *mec.* bir işte sonuç alıcı davranış. **altın vuruş yapmak** *arg.* (uyuşturucu bağımlısı) aşırı doz alarak intihar etmek. **altın yıldönümü** eşlerin birlikte ulaştıkları, evliliklerinin ellinci yılı. **altın yumurtlayan tavuk 1)** uğraşı, sanatı, mesleğiyle çok para getiren kimse. **2)** *mec.* yabancı turist. **altına yapışsa bakır kesilmek** ➻ **altın tutsa, bakır kesilmek**.

altınbaş *b. a.* **1** *bitb.* Trakya'da ve daha çok da Ege Bölgesi'nde yetişen, genellikle yuvarlak biçimli, buruşuk ve kalın kabuklu bir kavun. **2** *hayb.* tatlı su kefalı, altınbaş kefal da denilen, eti lezzetli bir balık.

altıncı *s. (altı sayısının sıra sıfatı)* sırada beşinciden sonra gelen. **altıncı duygu** bilinmeyenin, özellikle gelecekle ilgili olanın önceden sezilmesini sağlayan duygu. *eş.* **önsezi**.

altınımsı *s.* altına benzeyen.

altınkökü, -nü *b. a. bitb.* Güney Amerika'da yetişen, kökboyasıgillerden kimi bitkilerin köküne verilen ad; hekimlikte kusturucu, balgam söktürücü özelliğinden yararlanılır. *eş.* **ipeka**.

altınoluk *b. a. ha.* **1** işlemeli kadın şalvarı. **2** altın sırma ile dokunmuş ya da işlenmiş bir tür kumaş.

altınotu, -nu *b. a. ha.* kayalar üzerinde yetişen, yaprağının bir yüzü sarı, bir yüzü yeşil bir ot.

altınsuyu, -nu *b. a. kim.* özellikle platin, altın gibi metalleri çözmekte yararlanılan, bir ölçü derişik nitrik asitle üç ya da dört ölçü derişik hidroklorik asitten oluşmuş bir karışım.

altıntaş *b. a. ha.* asması dayanıklı ve verimli, salkımı orta büyüklükte ve seyrek taneli, taneleri uzunca, daha çok şarap yapımında kullanılan bir beyaz üzüm.

altıntop, -pu *b. a. bitb.* **1** sedefotugillerin turunçgiller altfamilyasından, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç. **2** bu ağacın portakaldan daha iri, kanarya sarısı renkte, tadı acımsı buruk meyvesi. *eş.* **greyfrut**, *ha.* **kızmemesi**.

altınyürekli *b. s. mec.* hiç kötülük düşünmeyen, yumuşak huylu, iyiliksever (kimse).

altınyüreklilik *b. a. mec.* altınyürekli olma durumu.

altıparmak *b. s.* **1** ellerinde (birinde ya da ikisinde) ya da ayaklarında (birinde ya da ikisinde) altışar ya da altı parmağı olan (kimse). **2** *b. a. hayb.* iri bir tür palamut **(I)** . **3** *b. a. ha* sırma işlemeli altı çizgisi, yolu olan, daha çok gelinlik için kullanılan bir tür ipek kumaş. **4** *b. a.* ve *s. ha. mec.* uğursuz adam.

altıpatlar *b. a.* **1** *ha.* altı tane fişek alan toplu tabanca. *eş.* **revolver**. **2** *arg.* (bileşikteki "altı" sözcüğünü "alt" gibi alarak, şaka yollu) altı patlamış ayakkabı, eskimiş, tabanı delinmiş ayakkabı. *ör. Artık bizim altıpatları yenilemek gerekiyor.*

altışar *s. (altı sıfatının üleştirme biçimi)* her birine altı tane ya da her kezinde altısı bir arada. *ör. Çocuklara altışar kalem verdim. Kalemleri altışar altışar göndermiştim.*

altıüç *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin üç benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **şeşüse**.

altıyüzlü *b. a. mat.* altı yüzü olan çokyüzlü. *ör. Küp düzgün bir altıyüzlüdür.*

altız *s.* tek bir doğumda dünyaya gelen altı (kardeş, yavru). *ör. Kedi altız doğurdu.*

altimetre *a. Fr.* ➻ **yükseklikölçer**.

altkarşıt, -tı *b. a. mant.* konusuyla yüklemi özdeş olmakla birlikte biri olumlu biri olumsuz olan, karşı karşıya konmuş iki tikel önermeden her biri; "kimi kadınlar güzeldir" ile "kimi kadınlar güzel değildir" gibi; bu iki tikel önerme birbirinin altkarşıtıdır.

altkurul *b. a.* belli bir ya da birkaç konuyu incelemek ve sonucu karar verecek olan kurula sunmak üzere, genişçe bir kurul içinden birkaç kişi seçilerek oluşturulmuş küçük kurul. *ör. Partilerdeki altkurullar çalışmaya başlıyor.*

altlama *a. mant.* altlamak eylemi.

altlamak *(-i) mant.* özel diye kabul edilen bir şeye genel bir kavramın altında yer vermek.

altlı *s.* altı ve üstü birlikte olan. **altlı üstlü** biri alt katta biri üst katta olmak üzere. *ör. Onlarla bizim apartmanda altlı üstlüyüz.*

altlık *a.* **1** bir şeyin altına, herhangi bir amaçla konulan nesne. *ör. Bir tencere altlığı aldım.* **2** *mim.* bir sütunun, bir dikilitaşın altına yerleştirilen ya da yerden yüksekçe durması için bir yontunun altına konulan taşıyıcı bölüm. *eş. esk.* **kaide**. **4** içki öncesi yenilen şeyler.

altmış *a.* **1** elli dokuzdan sonra gelen sayının adı. **2** bu sayının simgesi olan rakam, 60, LX. **3** *s.* altı kere on, elli dokuzdan bir fazla.

altmışaltı *b. a.* altmış altı sayı almakla kazanılan bir iskambil oyunu. **altmışaltıya bağlamak 1)** temelli olmayan bir çözümle durumu kurtarmış görünmek. **2)** *arg.* hile yaparak başarmak. *ör. Adamları altmışaltıya bağlamak bize düştü.*

altmışar *s. (altmış sıfatının üleştirme biçimi)* her birine altmış tane, her kezinde altmış tanesi bir arada.

altmışdörtlük *b. a. müz.* birlik notanın altmış dörtte biri değerindeki nota.

altmışıncı *s. (altmış sıfatının sıra bildiren biçimi)* sırada elli dokuzuncudan sonra gelen.

altmışlık *s.* **1** içinde bir şeyden altmış tane bulunan ya da altmış tanesi bir arada olmak üzere. *ör. Kalemleri altmışlık kutular halinde gönderin.* **2** altmış yaşında olan ya da altmış yaşında görünen (kimse). *ör. Adam altmışlık biriydi ama dinçti.*

alto *a. İt.* (.' .) (**I** ince okunur) **1** *müz.* kemanla viyolonsel arası büyük keman. *eş.* **viyola**. **2** ➻ **kontralto**.

altsınıf *b. a. T. Ar.* (.' . .) bir bitki ya da hayvan sınıfının içinden ayrılan ikinci derecedeki sınıf.

altsız *s.* **1** altı olmayan. **2** *arg. (denizde mayosunun üst parçasını çıkaran kadınlara "üstsüz" denmesine benzeterek)* alt yanı çıplak, şortsuz, mayosuz. *ör. Güneye üstsüzler dolmuş, bir gün altsızlar da dolar.*

altşube *b. a. T. Ar.* (.' - .) bir bitki ya da hayvan şubesi içinde kurulan ikinci derecedeki şube.

alttakım *b. a.* (.' . .) bir bitki ya da hayvan takımı içinde kurulan ikinci derecedeki takım.

alttür *b. a.* (.' .) bir bitki ya da hayvan türü içinden ayrılan ikinci derecedeki bir tür.

altulaşım *b. a.* **1** büyük kentlerde, yerin altında yapılmış, semtler arasında yolcu taşıyan yeraltı demiryolu. *eş.* **metro**. **2** bu yolla sağlanan ulaşım.

altuni *s.* (. - -) *T. Ar.* altın renginde olan.

altüst, -tü *b. s.* altı üstüne, üstü altına gelecek biçimde değişmiş, çok karışık ve dağınık, karmakarışık. *ör. İçeri girdim, ev altüsttü.* **altüst böreği** peynirli, ıspanaklı ya da kıymalı olarak, tepsinin altına ve üstüne birer kat yufka döşenerek hazırlanan, önce bir yüzü, sonra çevrilip öteki yüzü kızartılarak pişirilen börek. **altüst edilmek 1)** alt yüzü üst yüzüne getirilmek. **2)** karmakarışık bir duruma getirilmek, düzenli durumunu bozulmak. **altüst etmek 1)** alt yüzünü üst yüzüne getirmek. *ör. Döşeği altüst edelim.* **2)** karmakarışık bir duruma getirmek, düzenli durumunu bozmak. *ör. Kar, kent trafiğini altüst etti.* **3)** (birini) çok heyecanlandırmak, tedirgin etmek. *ör. Haber adamı altüst etti.* **4)** rahatsız etmek, hastalandırmak, bozmak. *ör. Yemek midesini altüst etti.* **altüst olmak 1)** altı üstüne, üstü altına gelmek. *ör. Tencere altüst oldu, çorba döküldü.* **2)** karmakarışık bir duruma gelmek. *ör. Trafik altüst oldu.* **3)** çok üzülmek, tedirgin olmak, yıkılmak, heyecanlanmak. *ör. Haberi duyunca altüst oldu.* **4)** rahatsızlanmak, bozulmak. *ör. Otobüste midem altüst oldu.*

altyapı *b. a.* **1** bir kentin, bir yerin, bir yapının, çoğu yeraltında olan elektrik, su, telefon, kanalizasyon, yol vb. gibi, çok gerekli döşemlerinin tümü. *ör. Altyapı sorunu olmayan kent yok.* **2** *topb.* insanın üretime yönelmiş çaba ve bilgisini, üretimde kullanılan araçlarla üretim yöntemlerini ve üretim ilişkilerini içine alan ekonomik temel için kullanılan genel kavram. *ör. Sağlam bir altyapıya dayalı ekonomiler pek sarsılmaz.* **altyapı yatırımları** üretime temel olacak enerji, ulaştırma, sulama gibi alanlarda yapılan işler, büyük ve gideri çok yatırımlar. *ör. Bütçede altyapı yatırımlarına ayrılan para yetersiz.*

altyapısal *s.* altyapı ile ilgili. *ör. Bu para altyapısal işlere yetersiz kalır.*

altyazı *a. sin.* yabancı dildeki bir filmin konuşmalarını görüntünün altında veren yazı. *ör. Türkiye'de yabancı filmler, büyük kentlerde genellikle altyazı ile gösteriliyor.*

altyazılı *s. sin.* altyazısı olan, altyazı ile gösterilen (film). *ör. Kimileri altyazılı filmleri izlemekte güçlük çeker.*

alümin *a. Fr. kim.* suda çözünmeyen, 2050 santigrat derecede ergiyen, beyaz bir toz olan alüminyum okside (Al_2O_3) verilen ad.

alüminli *s. Fr. T.* içinde alümin ya da başka bir alüminyum bileşiği bulunan. *ör. Alüminli tortumsu kayalar vardır.*

alüminyum *a. Lat. kim.* simgesi Al, atom sayısı 13, atom ağırlığı 26,981 olan, 660 santigrat derecede ergiyen, ak ve gümüş parlaklığında, akla gelebilecek her alanda, özellikle de mutfak eşyası yapımında çok kullanılan hafif bir element.

alüvyon *a. Fr.* ➤ **lığ.**

alvar *a. ha.* kütük, lata, tomruk.

alveol *a. Fr. yaşb.* vücutta torba biçiminde genişlemiş boşluk.

alyans *a. Fr.* nişanlanmada takılan halka biçiminde yüzük, nişan yüzüğü.

alyuvar *b. a. gövb.* kanın bir milimetre küpünde yaklaşık olarak beş milyon olan, kana kırmızı rengini veren, çekirdeksiz, küçük, yuvarlak göze.

am *a. ka.* ➤ **ferç. am biti** *arg.* **1)** kısa boylu, bücür (kimse). **2)** orospu parası yiyen (erkek). **3)** pezevenk. **am budalası** *arg.* kadınlara düşkünlüğü yüzünden başka şeylerle ilgisi az olan (erkek), kadın düşkünü.

Am *kim.* Amerikyum elementinin kimyasal simgesi.

ama *bağ.* **1** belirtilen düşünceler arasında karşıtlık bulunan, birbirini tutmayan, çelişkili ya da birbirine az da olsa aykırı iki cümleyi birbirine bağlar. *ör. Hava güneşli ama soğuk.* **2** anımsatma, uyarma ya da koşul bildirme göreviyle iki cümleyi birbirine bağlar. *ör. Yarın gidelim diyorsun ama yarın başka iş var.* **3** umulmayan, beklenmeyen bir sonucu dile getiren bir cümleyi onun nedeni durumundaki cümleye bağlar. *ör. Ona bunu söyledim ama iyi etmedim.* **4** bir buyruğu ya da bir yargıyı pekiştirmek için kullanılır (bu durumda buyruk, yargı yinelenir; "amma" biçiminde de olabilir). *ör. Git ama çabuk git! Güzel, amma çok güzel.* **5** dikkati çekmek için kimi zaman cümlenin sonuna getirilir. *ör. Git dediysem akşama kadar kal demedim ama! Bunu da al, darılırım ama!* **6** ancak, fakat, lakin, yalnız, ne var ki, şu var ki. **7** *be.* ➤ **amma . ama ne 1)** pek hoş, pek güzel, ne güzel, ne hoş. *ör. Ama ne şiir! Ama ne hava!* **2)** şaşkınlık verici, şaşırtıcı nitelikte. *ör. Ama ne adam yahu!* **aması maması yok** hiçbir özürün kabul edilmeyeceği bir kesinliği anlatır. *ör. Aması maması yok, gideceksin!* **(bir şeyin) aması var 1)** bir nedeni var. *ör. Yaptım, ama niçin yaptım, aması var, onu anlatayım.* **2)** herkesin bilmediği sakıncası ya da kusuru var. *ör. O araba yeni gibi ama, işte bir aması var, onu da ben biliyorum.*

âmâ *s. Ar.* (- -) ➤ **görmez, kör.**

amabile *be. İt.* (. .' . .) *müz.* bir müzik yapıtının andante ile adacyo arasında bir hızla, cana yakın, tatlı ve sevimli bir biçimde çalınacağını anlatır.

amaç *a.* **1** bir şeyde ulaşılmak istenilen sonuç. *eş.* **erek**, *esk.* **gaye**, **hedef**. **2** ➻ **maksat**. *ör. İnsanın bir amacı olmalı.* **amaç dışı** ulaşılmak istenilen sonucun dışında kalan, ereğe aykırı olan. *ör. Resmi araçların amaç dışı kullanımı önlenemiyor.* **amaç edinilmek** amaç olarak alınmak. **amaç edinmek** bir şeye erişmeyi kendine amaç olarak almak. *ör. Köyüne bir okul yaptırmayı amaç edinmişti.* **amaç gütmek** amaç olarak aldığı bir şeyi gerçekleştirmeye çalışmak ya da belli bir amacı izlemek. *ör. O kötü bir amaç gütmekteydi, engelledik.*

amaçlama *a.* amaçlamak eylemi.

amaçlamak *(-i)* bir şeyi erişmek istediği bir sonuç olarak almak, ona erişmeyi istemek. *ör. Yalnızca yaşamayı amaçlamak olmaz, iyi yaşamayı amaçlamak gerekir.*

amaçlanabilme *a.* amaçlanabilmek eylemi.

amaçlanabilmek *(-i)* amaçlanmaya uygun olmak, amaçlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ülküsel olan da amaçlanabilir ama ulaşmak zordur.*

amaçlanma *a.* amaçlanmak eylemi.

amaçlanmak *(nsz)* amaç olarak alınmak. *ör. Bundan ne amaçlanmakta, belli değil.*

amaçlaştırma *a.* amaçlaştırmak eylemi.

amaçlaştırmak *(-i)* amaç durumuna getirmek, amaç özelliği kazandırmak. *ör. Özü değil sözü, sözcüğü amaçlaştırma durumu ve tutumu doğru olamaz.*

amaçlayabilme *a.* amaçlayabilmek eylemi.

amaçlayabilmek *(-i)* amaç olarak düşünebilmek. *ör. İnsan bazı şeyleri amaçlayabildiğine göre, iyi şeyleri amaçlamalıdır.*

amaçlı *s.* ulaşmak istediği bir sonuç bulunan, bir amaca yönelik, bir amaca dayanan, amacı olan. *ör. Bu amaçlı sözlere karşılık vermedim.*

amaçlılık *a.* amaçlı olma durumu. *ör. Dünyaya gelişte bir amaçlılık vardır.*

amaçsal *s.* amaç niteliği taşıyan, amaç yönünden. *ör. Bu eylemin amaçsal yanına dikkat gerekir.*

amaçsız *s.* amacı olmayan. *ör. Bu çetin ve amaçsız yolculuk beni yordu.*

amaçsızlık *a.* amaçsız olma durumu. *ör. Doğada bile amaçsızlık yoktur.*

amade *s. Far.* (- - .) (bir işi yapmaya) hazır.

amalgam *a. Fr.* dişçilikte kullanılan, cıva ile bakır ya da cıva, gümüş ve kalay bileşiği.

aman *ünl. Ar.* **1** güç, tehlikeli bir durumda yardım isteğini anlatır. *ör. Aman yetişin, çocuk boğuluyor!* **2** kızgınlık ve usanç anlatır. *ör. Aman, sıktın artık!* **3** bağışlanmak istendiğinde kullanılır. *ör. Aman, tövbe olsun, bir daha yapmam!* **4** bir dilekte bulunulurken kullanılır. *ör. Aman bu işi geciktirmeyin!* **5** bir uyarıda bulunulurken kullanılır. *ör. Aman çocuğu üşütmeyin!* **6** şaşma anlatır. *ör. Aman Allah'ım, müthiş bir şey bu!* **7** çok beğenmeyi anlatır. *ör. Aman ne ses!* **aman Allah** şaşma, beğenme, beğenmeme, korku gibi duyguları dile getirmek için kullanılır. *ör. Aman Allah, arabalar çarpıştı!* **aman aman bir şey değil** öyle pek işe yarar, pek beğenilecek ya da güzel bir şey sayılmaz. *ör. Sesini çok övmüşlerdi, aman aman bir şey değil bence.* **aman bulmak** kurtulmak. *ör. Düşmandan aman bulunca köye döndü.* **aman dedirmek** direnmekte olan birine boyun eğdirmek. *ör. Ona aman dedirmek için çok çalışın.* **aman demek** baş eğmek, yenilmek. *ör. Düşman aman demek istemez.* **aman derim** "sakın ola, böyle bir şey yapayım deme" anlamında kullanılır. *ör. Araba alacakmışsın, aman derim, kaza bela bol.* **aman dilemek** önce karşı koyarken, direnirken, zor karşısında boyun eğip bağışlanmayı istemek. *ör. Köroğlu, "Yiğide aman dilemek yakışmaz" dedi.* **aman vermek** canını bağışlamak, öldürmemek. **aman vermemek 1)** hiç göz açtırmamak, kıyasıya hırpalamak, rahat vermemek. *ör. Ona aman vermeyin.* **2)** canını bağışlamamak, acımayıp öldürmek. *ör. Düşmana hiç aman vermemek gerek, saldırın.* **aman ya Rabbi** şaşma, üzülme, korkma, beğenme, beğenmeme gibi türlü duyguları dile getirir. *ör. Aman ya Rabbi, bu nasıl iş?* **aman zaman** karşısındakini yumuşatmak için söylenen sözleri anlatır. *ör. Adam aman zaman dediyse de, dinleyen olmadı.* **amana gelmek** karşı koyarken, zorda kalıp baş eğmek, dize gelmek. **amana getirmek** boyun eğdirmek, dize getirmek. **amanı kesilmek 1)** aman diyecek gücü kalmamak. *ör. Dolaşmaktan amanım kesildi doğrusu.* **2)** yardım isteyecek kimse bulamamak. *ör. Artık amanı kesildi onun, dize gelir.*

amanın *ünl. ha.* şaşma, korkma, telaş, yakınma vb. duyguları anlatmada kullanılır. *ör. Amanın bu ne güzellik!*

amansız *s.* **1** öldürücü, cana kıyıcı. *ör. Bu dert amansız görünüyor.* **2** bağışlamayan, acıması olmayan, hoşgörüsüz. *ör. Gençler kimi kez amansız oluyor.* **amansız hastalık** *ha. mec.* kanser. *ör. Adamı amansız hastalığa yakalanmış, Tanrı kurtarsın.*

amansızca *be.* **1** öldürücü bir durumda, acımasız olarak, acımasızca. *ör. Sağdan amansızca saldıran düşmana, küçük bir bölük direniyordu.* **2** hoşgörüsüz olarak, hiç aman vermeden, acımasızca. *ör. Eleştirmen, ozana amansızca yükleniyordu.*

amansızlaşma *a.* amansızlaşmak eylemi.

amansızlaşmak *(nsz)* acımasızca davranmaya başlamak, acımasızlaşmak.

amansızlık *a.* amansız olma durumu. *ör. Bu hastalığın amansızlığı biliniyor.*

amatör *a.* ve *s. Fr.* bir işi para kazanmak amacıyla değil yalnızca oyalanmak, zevk için yapan kimse. *eş.* **özenci**.

amatörce *be. Fr. T.* amatöre yakışır bir biçimde, para kazanmak amacı gütmeyerek, amatör olarak. *ör. Bu işi amatörce yapıyor.*
amatörlük *a. Fr. T.* amatör olma durumu.
amazon *a. Yun.* **1** *(eski çağların amazonlarına benzetme yoluyla)* erkek gibi, savaşta yer alan kadın. **2** ata binen kadın.
ambalaj *a. Fr.* **1** taşınacak eşyayı sarmaya yarayan plastik madde, mukavva, tahta, kâğıt gibi gereç. **2** *ha.* ambalajlama ya da ambalajlanmış nesne. *ör. Ağır ambalajları hamala verin.* **ambalaj yapmak** (bir nesneyi) plastik bir madde, tahta, mukavva, kâğıt gibi gereçlerle paketlemek, sandıklamak.
ambalajcı *a. Fr. T.* işi ambalaj yapmak olan, ambalaj yapan kimse.
ambalajlama *a. Fr. T.* ambalajlamak eylemi.
ambalajlamak *(-i) Fr. T.* bir nesneyi ambalaj gereçleriyle paketlemek, sarmak, sandıklamak.
ambale etmek *(-i) Fr. T.* (birini) çok yorup düşünemez, iş göremez duruma getirmek.
ambale olmak *(nsz) Fr. T.* çok yorulup düşünemez, iş göremez duruma gelmek.
ambar *a. Far.* **1** genellikle tahıl saklanan yer. *ör. Ofisin ambarı dolu.* **2** genellikle yiyecek olmak üzere her türlü eşya konulan, saklanan yer. *eş.* **depo**. **3** geminin yük için ayrılmış yeri. **4** eşya taşımacılığıyla uğraşan kuruluş ya da ortaklık. **5** kum, çakıl gibi yapı gereçlerini ölçmekte kullanılan, her yüzü genellikle yetmiş beş santimetre kare olan küp ölçek. **6** *mec.* genellikle tahılın ya da benzeri bir tarım ürününün çok üretildiği bölge. *ör. Çukurova eskiden ülkenin buğday ambarıydı.* **ambara koymak** ➻ **ambarlamak**.
ambarcı *a. Far. T.* **1** bir kuruluşta ambar işlerinden sorumlu kimse. **2** ambar[4] sahibi, ambar yöneticisi. *ör. Ambarcılar taşıma ücretlerini artırdı.*
ambarcılık *a. Far. T.* **1** ambarcının gördüğü iş. **2** eşya ve yük taşımacılığı.
ambargo *a. İsp.* (. .' .) **1** bir devletin, kendi limanlarında bulunan gemilerin limandan ayrılmalarını yasaklaması. **2** bir malın satılmasını ve gönderilmesini engellemek için alınan önlem, yasal yasak. **ambargo koymak 1)** gemilerin limandan ayrılmalarını yasaklamak. **2)** bir malın ya da birçok malın serbest alım satımını, içerde ya da dışarda bir yere gönderilmesini yasaklamak. **3)** bir mala el koymak. **4)** haber ya da benzeri bir şeyin yayımlanmasını geçici bir süreyle durdurmak. **ambargoyu kaldırmak** (ambargo ile ilgili olarak) konulan yasaklamayı kaldırmak.
ambarlama *a. Far. T.* ambarlamak eylemi.
ambarlamak *(-i) Far. T.* saklamak, korumak ereğiyle bir ambara yerleştirmek. *ör. Buğdayı ambarlamak iki günümüzü aldı.*
ambarlanma *a. Far. T.* ambarlanmak eylemi.
ambarlanmak *(nsz) Far. T.* ambara yerleştirilmek. *ör. Bu yılın buğdayı ambarlandı, çiftçi kışa hazırr.*
ambartılma *a. Far. T.* ambarlatılmak eylemi.
ambartılmak *(nsz)* ambarlanması sağlanmak.
ambarlatma *a. a. Far. T.* ambarlatmak eylemi.
ambarlatmak *(-i) Far. T.* ambarlamasını ya da ambarlanmasını sağlamak.
amber *a. Ar.* **1** amberbalığının bağırsaklarından çıkarılan ya da dışkısı ile denize dökülen, külrengi, hoş kokulu bir madde. **2** güzel kokulu kimi maddelerin ortak adı.
amberağacı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* baklagillerden, süs bitkisi olarak yetiştirilen, kabuğundan elde edilen reçinesi koku yapımında ve eczacılıkta kullanılan, mimozaya benzeyen bir ağaç.
amberbalığı, -nı *b. a. Ar. T. hayb.* balinalardan, tropikal denizlerde kalabalık sürüler halinde yaşayan, gelişmişinin boyu yirmi beş metreyi, ağırlığı yüz tonu bulabilen, başı büyük, dişli, çok yırtıcı, yağı için avlanan bir balık. *eş.* **adabalığı**.
amberbaris *a.* ➻ **sarıçalı**.
amberbu *a. Far.* (. . -) genellikle İran ile Hindistan'da yetişen, pişirilince hoş bir koku veren, uzun taneli bir pirinç.
amberçiçeği, -ni *b. a. Ar. T. bitb.* amberağacının fındık büyüklüğünde ve toparlak, rengi altın sarısı, güzel kokulu çiçeği.
amblem *a. Fr.* ➻ **belirtke**.
amboli *a. Fr. hek.* ➻ **emboli**.
ambülans *a. Fr.* hasta arabası. *eş.* **cankurtaran.**
amca *a. Ar.* **1** babanın erkek kardeşi. **2** *ha.* yaşlı erkeklere saygı için kullanılan bir seslenme. **amcam dayım, hepsinden aldım payım** daha önceleri giriştiği işlerde yakınlarından beklediği ilgi ve yardımı görmeyen biri, artık onlardan herhangi bir dilekte bulunmaya niyetli olmadığını anlatmak için kullanır.
amcakızı, -nı *b. a. Ar. T.* amcanın kızına verilen ad.
amcalık *a. Ar. T.* (.' . .) amca olma durumu. **amcalık etmek 1)** gerçek amca olarak yeğeni koruyup gözetmek. **2)** *mec.* birine, amca gibi yakınlık göstermek, onu korumak, ona göz kulak olmak.
amcaoğlu, -nu *b. a. Ar. T.* amcanın oğluna verilen ad.
amcazade *b. a. Ar. Far.* (. . - .) amcanın oğluna verilen ad, amcaoğlu.
amcık *a.* ve *s. arg.* **1)** am. **2)** aptal, akılsız, düşük nitelikli (kimse). **amcık ağızlı** *arg.* kadınlar gibi dedikodu yapan (erkek).
amel *a. Ar.* **1** amaçlı olarak yapılan iş. *eş.* **edim, eylem, fiil**. **2** bir kimsenin dinin buyrukları uyarınca yerine getirdiği, yaptığı işler. **3** *mec.* sürgün[5]. *eş.* **ötürük, ishal**. **amel olmak** ➻ **sürgün olmak**.
amele *ç. a. Ar. (çoğul olmakla birlikte Türkçede tekil gibi kullanılır)* ➻ **işçi**.
amelelik *a. Ar. T.* işçilik, emekçilik. **amelelik etmek** işçi, ırgat olarak çalışmak.
ameli *s. Ar.* (. . -) **1** eyleme, işe dayanan, iş üstünde, uygulamalı. *eş.* **pratik**. **2** iş yönünden,

iş olarak. *ör. Ameli değeri olan şeyler yapılmalı.* **3** uygulanabilir, uygun, kolay, elverişli, kestirme. *ör. Ameli bir yol da, anlaşmak.* **4** *fels.* ➻ **kılgılı**.

ameliyat, -tı *a. Ar.* operatörün, hastanın bir yerini kesme, hasta parçayı alma ve kestiği yeri dikme ya da yaralanma gibi olaylarda kesilen yerleri dikme yoluyla yaptığı sağaltım. *eş.* **operasyon**[1]. **ameliyat edilmek** *(nsz)* kendisine ameliyat işlemi uygulanmak. **ameliyat etmek** *(-i) Ar. T.* ameliyat işlemi uygulamak. **ameliyat geçirmek** *(nsz)* kendisine ameliyat işlemi uygulanmak. **ameliyat masası** üzerine hasta yatırılarak ameliyat edilen özel donanımlı masa. **ameliyat olmak** *(nsz) Ar.T.* kendisine ameliyat işlemi uygulanmak. **ameliyat yapmak** *(-i) Ar.T.* ameliyat işlemini uygulamak.

ameliyathane *b. a. Ar. Far.* (. . . . - .) hastanelerde hastaların ameliyat edildikleri özel yer.

ameliyatlı *s. Ar. T.* ameliyat edilmiş.

ameliye *a. Ar.* uygulama, işlem, iş.

amenna *ünl. Ar.* (- .' -) Arapça "inandık" anlamına gelen bu sözcük, "bu söylediğiniz doğrudur", "öyledir", "diyecek yok", "tamam" gibi kabul ve onama anlatır.

amerikaarmudu, -nu *b. a. bitb.* **1** defnegillerden, Amerika'da yetişen bir ağaç. **2** bu ağacın armuda benzeyen meyvesi.

amerikabademi, -ni *b. a. bitb.* sıcak iklimlerde yetişen, aselbent ve zamk gibi maddeler veren bir ağaç.

amerikaelması, -nı *b. a. bitb.* **1** antepfıstığıgillerden, Amerika'da yetişen bir ağaç. *eş.* **biladerağacı**. **2** bu ağacın, armuda benzeyen, badem biçiminde çekirdeği olan meyvesi.

Amerikalı *ö. a.* ve *s.* (. . .' . .) Amerika Birleşik Devletleri halkından olan (kimse).

amerikan *a.* (kimi zaman ***amerikanbezi*** biçiminde de kullanılır) pamuktan düz dokuma. *eş.* **kaputbezi**.

Amerikan *ö. a. İng.* **1** Amerika Birleşik Devletleri yurttaşı, Amerika Birleşik Devletleri halkından olan kimse, Amerikalı. *ör. Hemingway bir Amerikan yazarıdır.* **2** Amerika Birleşik Devletleri'ne özgü, Amerika Birleşik Devletleri ülkesi ya da halkıyla ilgili, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmış. *ör. Vitrinleri Amerikan malları doldurdu.* **Amerikan bar** otel, lokanta ya da evlerde içki için ayrılmış, bunun için gereken gereçlerin bulunduğu köşe. **Amerikan salatası** ➻ **Rus salatası**.

amerikanbezi *b. a.* ➻ **amerikan**.

Amerikanca *ö. a. (İngilizcenin Amerika Birleşik Devletleri'nde aldığı biçimi anlatmak için yeni bir kullanım)* Amerikan İngilizcesi.

amerikatavşanı, -nı *b. a. hayb.* memeli kemiricilerden, arka ayakları çok uzun, kürkünden yararlanılan küçük bir hayvan.

amerikaüzümü, -nü *b. a. bitb.* ➻ **şekercibo-yası**.

Amerika'yı yeniden keşfetmek *mec.* herkesçe, çok bilinen bir şeyi, bu durumunu bilmeden bulmaya çalışmak. *ör. Bu konuda Amerika'yı yeniden keşfetmek gerekmez, bilenlere başvurmalıyız.*

amerikyum *a. (Amerika adından) kim.* simgesi Am, atom sayısı 95, atom ağırlığı 243 olan, yapay olarak elde edilen aktinitlerden bir element.

amerisyum *a. kim.* ➻ **amerikyum**.

ametal, -li *a. Fr. kim.* klor, oksijen, fosfor gibi, metal olmayan elementler.

ametist, -ti *a. Yun. yerb.* volkanik topraklarda, kumlu kuvars kayalıklarının olduğu yerlerde bulunan, süs taşı olarak kullanılan, mor renkte bir tür kuvars.

amfi *a. Yun.* (.' .) **1** amfiteatr sözcüğünün kısaltılmışı. **2** fakültelerde, oturulacak sıraları arkaya gittikçe basamaklı olarak yükselen, öğrencilerin ders izledikleri salon.

amfibi *a. Fr.* **1** *yaşb.* ➻ **ikiyaşayışlı**. **2** ➻ **yüzergezer**. **amfibi harekât** *ask.* hem karada hem denizde kullanılabilen tank, araba, uçak gibi araçlarla, suda ve karada birlikte yapılan manevra.

amfibol, -lü *a. Yun. yerb.* piroksenlere yakın özellikte, esmer, kara, yeşil karışımı bir renkte bir silikat grubu.

amfibyumlar *ç. a. Yun. hayb.* semender ve kurbağaları içine alan ikiyaşayışlı omurgalılar sınıfı.

amfiteatr *a. Yun.* **1** eski Roma ve Yunan' da açık hava tiyatrosu. **2** amfi[2].

amfitiyatro *b. a. Yun.* ➻ **amfiteatr**.

amfizem *a. Fr. hek.* **1** gözeli dokularda, dışardan hava girmesi ya da orada hava oluşması sonucu ortaya çıkan şişkinlik. **2** akciğerdeki hava keseciklerinin sayısının azalması sonucu solunum yetmezliğiyle beliren hastalık.

amfor *a. Lat.* ➻ **amfora**.

amfora *a. Lat. kazb.* geniş gövdeli, dar boyunlu, çoğunlukla sivri dipli, iki kulplu, bu genel çizgiler dışında pek çok biçimsel çeşidi bulunan, şarap, zeytinyağı gibi sıvıları koymak ya da tahılı korumak, taşımak için kullanılmış olan antik testi.

amigo *a. İsp.* (. .' .) **1** çoğunlukla spor yarışmalarında, yaptığı birtakım hareketlerle ve söylediği kimi sözlerle, tuttuğu takımın yandaşı olan seyircileri coşturan kimse. **2** *mec.* çıkarı olduğu için birini övüp koruyan kimse, çığırtkan[3].

amigolaşma *a. İsp. T.* amigolaşmak eylemi.

amigolaşmak *(nsz) İsp. T. mec.* çıkarı gereği, birinin borazanlığını yapmak, onu övüp korumak, amigoluk etmek.

amigoluk *a. İsp. T.* amigo olma durumu. **amigoluk etmek** *mec.* çıkarı gereği, birinin borazanlığını yapmak, onu övüp korumak.

amil *a.* ve *s. Ar.* (- .) *esk.* bir olayın, bir işin olmasına yol açan, bir işi yapan. *eş.* **etken**.

amilaz *a. Fr. kim.* nişastayı parçalayarak şeke-

re çeviren bir enzim; tükürük, bira mayası, pankreas özsuyu gibi maddeler amilazdır.
amin *a. Fr. ("amonyak" sözcüğünden) kim.* amonyaktaki hidrojenin yerine tek değerli hidrokarbonlu köklerin[8] geçmesiyle oluşan ürünlerin genel adı.
âmin *ünl. Ar.* (- .) duaların sonunda ya da ardı ardına edilen duaların arasında kullanılan, "Tanrı kabul etsin", "öyle olsun" anlamında bir söz.
aminoasit *b. a. Fr.* amin ve asit gruplarına sahip olan ve organizmanın ana öğesini oluşturan maddelerin genel adı.
amip *a. Yun. hayb.* amipler takımından, tatlı ve tuzlu sularda yaşayan, bölünme yoluyla çoğalan, vücudunun biçim değiştirmesiyle oluşan geçici kolları ya da ayakları ile sürünerek yer değiştiren tekhücreli bir canlı.
amipler *ç. a. Yun. T. hayb.* tekhücreli hayvanların kökbacaklılar sınıfına giren bir takım.
amipleşme *a. Yun. T. mec.* amipleşmek eylemi. *ör. Sol partilerde amipleşme sürüyor.*
amipleşmek *(nsz) Yun. T. mec.* amipler gibi bölünerek çoğalmak. *ör. Amipleşmek sol partileri güçten düşürüyor.*
amipli *s. Yun. T.* **1** içinde amip bulunan. *ör. Amipli sular zararlıdır.* **2** amiplerin yol açtığı (hastalık). **amipli dizanteri** *hek.* amiplerin yol açtığı bir bağırsak hastalığı.
amir *s. Ar.* (- .) **1** buyuran, buyurucu (karar, yasa hükmü vb.). *ör. Yasanın amir hükmü budur.* **2** *a.* bir işte, bir görevde buyurma yetkisi olan kimse. *ör. Bu karakolun amiri kim?*
amiral, -li *a. Fr.* general aşamasına eşit aşamadaki deniz subayı.
amirallik *a. Fr. T.* **1** amiral olma durumu. **2** amiralin makamı, görev yaptığı yer.
amirane *be. Ar. Far.* (- . - .) ➻ **amirce**.
amirce *be. Ar. T.* (. .' .) amire özgü bir biçimde, buyurur bir biçimde, tepeden, buyururcasına, amir gibi.
amirlik *a. Ar. T.* amir olma durumu.
amit *a. (amonyak sözcüğünden) kim.* amonyağın hidrojeni yerine bir asit kökünün geçmesiyle oluşan bileşiklerin sınıf adı.
amitoz *a. Fr.* akyuvar, amip ve kimi bakterilerde göze bölünmesi yoluyla olan çoğalma.
amiyane *be. Far.* (- .- .) **1** incelikli olmayan, bayağı, kibara yakışmayacak biçimde. **2** *s.* sıradan, bayağı. *ör. Bu amiyane sözler hoş karşılanmaz.* **amiyane tabiriyle** halkın söyleyişiyle, halkın kullandığı dil ile.
amiyanelik *a. Far. T.* (- .- ..) amiyane olma durumu, özelliği.
amma *Ar.* (. -) **1** *bağ.* ➻ **ama**. **2** *be.* yanına getirildiği sözcüğün anlamına aşırılık katarak hayranlık, şaşma anlatır. *ör. Adam oğluna amma vurdu ha!* **amma . . . ha!** bir davranış karşısında duyulan hayranlığı ya da şaşkınlığı anlatır. *ör. Amma söyledin ha! Adamı amma benzettin ha!* **amma** (ya da **amma da**) **yaptın ha!** birinin söylediği bir söze pek de inanılmadığını, oldukça şaşıldığını anlatır. *ör. Amma yaptın ha, o en iyisidir bence.*
amme *a. Ar.* (- .) ➻ **kamu**.
amnezi *a. Fr. hek.* ➻ **bellek yitimi**.
amnios *a. Yun.* (.' . .) *gövb.* dölütü kaplayan zarların en içte olanına verilen ad, döl kesesi. **amnios suyu** döl kesesinin içini dolduran ve dölütü içinde bulunduran sıvı. *eş.* **çağnak**.
amonyak *a. Fr. kim.* **1** formülü NH_3 olan, azot ve hidrojen bileşiği keskin kokulu bir gaz. **2** içinde bu gazın eritilmiş olarak bulunduğu su. *eş.* **nışadırruhu**.
amonyum *a. ("amonyak" sözcüğünden)* (..'.) *kim.* formülü NH_4 olan, amonyaklı tuzlarda maden rolü gören bir bileşim kökü. **amonyum nitrat** amonyağın nitrik aside etkisiyle elde edilen bir azotlu gübre. **amonyum karbonat** hamur kabartmada maya olarak kullanılan, karbonik asidin amonyum tuzu. *eş.* **nışadırkaymağı**. **amonyum sülfat** azotlu gübrelerin en çok kullanılanı olan, bileşim yoluyla elde edilen amonyum nötr sülfat.
amoralist, -ti *a.* ➻ **töredışçı**.
amoralizm *a. Fr.* ➻ **töredışçılık**.
amorf *s. Yun. kim.* kendine özgü bir biçimi olmayan (nesne).
amorfluk *a. Yun. T.* kendine özgü bir biçimi olmama özelliği.
amorti *a. Fr.* **1** piyangoda bilete verilen para kadar olan ikramiye. **2** *tic.* tamamı birden ödenerek faizinin işlemesi önlenen tahvil. **amorti etmek 1)** bir borcun ana parasını önceden saptanan yıllık ödemelerle geri vermek. **2)** (bir girişim) kendine yatırılan anaparayı zaman içinde yeniden kazandırmak. *ör. Burası kendini bir yılda amorti eder.*
amortisman *a. Fr. tic.* **1** ortaklıklarda, taşınmaz malların aşınmalarına, eskimelerine karşılık olarak yıllık kârdan ayrılan belirli orandaki pay. **2** bir borcun belli zamanlarda ve azar azar ödenmesi. **3** faizinin işlemesine son vermek için, bir tahvilin ana parasının toptan ödenmesi.
amortisör *a. Fr.* **1** motorlu araçlarda sarsıntıyı, sallantıyı ve buna benzer şeyleri en aza indiren düzen. **2** bu düzen için kullanılan araç, aygıt.
amper *a. (Fizikçi Ampère'in adından) fiz.* A simgesiyle gösterilen, elektrik akımının yeğinlik birimi.
ampermetre *b. a. Fr. Yun. fiz.* ➻ **amperölçer**.
amperölçer *b. a. Fr. T. fiz.* bir elektrik akımının yeğinliğini ölçmeye yarayan aygıt.
ampersaat, -ti *b. a. Fr. Ar. fiz.* yeğinliği 1 A (amper) olan bir elektrik akımının bir iletkenden 1 saatte akıttığı elektrik miktarı; Asa simgesiyle gösterilir.
ampir *a. Fr.* XIX. yüzyılın başlarında Fransa'da ortaya çıkmış ve Avrupa'ya yayılmış olan bir mimarlık, mobilya, giyim vb. tarzı.
ampirik *s. Fr.* ➻ **deneysel**.
ampirist, -ti *a. Fr. fels.* ➻ **deneyci**.

ampirizm *a. Fr. fels.* ➻ **deneycilik**.
amplifikatör *a. Fr.* ➻ **yükselteç**.
ampul, -lü *a. Fr.* **1** havası alınmış ya da çok alçak basınç ile doldurulmuş, içinde elektrik akımı ile akkorlaşan bir iletkeni bulunan, elektrik lambalarında kullanılan, genellikle armut biçiminde cam şişe. **2** içinde genellikle şırınga ile vücuda verilecek, sıvı durumunda ilaç bulunan küçük ya da büyükçe cam tüp. **3** *arg.* saçsız baş, kel kafa. **4** *arg.* (kadında, kızda) göğüs, meme.
ampütasyon *a. Fr.* **1** *hek.* iyileşmesi olanaksız görülen bir organı kesip atma. **2** *mec.* bütün bir şeyden parça kesme ya da koparma.
amut *s. Ar.* **1** dik duran, dikey. **2** ➻ **dikme**[2]. **amuda kalkmak** *sp.* ellerin üstüne dayanarak bacakları yukarı kaldırmak ve yere, baş aşağı dikey durmak.
amyant, -tı *a. Yun.* ateşe dayanan liflerden oluşmuş, kolayca bükülebilen, bir tür ak asbest.
an (I) *a. Ar.* (-) **1** göz açıp kapayıncaya değin geçen zaman, bölünemeyecek denli kısa bir zaman parçası. *ör. Adamı bir an durakladı.* **2** gerçek süresi ne olursa olsun, çok kısa zaman. *ör. Öyle anlar vardır ki, karar zamanıdır.*
an (II) *a. ruhb.* insan bilincinin, duygu ve davranışlar dışındaki ruhsal etkinliklerinin bütününü içeren düşünme ve anlama yetisi. *eş. esk.* **zihin**.
ana *a.* **1** çocuğu olan kadın, anne. **2** yavrusu olan dişi hayvan. **3** dince aziz tanınan kimi kadınlara verilen saygı sanı; Meryem Ana gibi. **4** kimi zaman bir yakınlık olmasa da, yaşlı kadınlara saygı seslenmesi olarak kullanılır. *ör. Ana, oğlun hangi bölükte?* **5** birinc, etkisi yaşam boyu sürecek bir iyilik ve bağışta bulunan kadın. *eş.* **velinimet** . *ör. O yoksul anasıdır.* **6** bir alacağın ya da borcun faizin dışında kalan bölümü. *ör. Ana parayı kurtar, faizi pek düşünme.* **7** *s.* bir şeyin temeli olan. *ör. Bu hesabı ana deftere geç.* **8** *s.* kaynak, çıkış yeri, kök. *ör. Kötülüklerin anası kumardır.* **9** *s.* bir yerde bulunan aynı tür şeylerin en ağırı, en ağır işlevlisi ya da en büyüğü. *ör. Apartmanın ana kapısı açık kalmış.* **10** *mat.* çizgilerden herhangi birine sıfat olarak geldiğinde, o çizginin belirli bir kurala göre hareket ederek bir yüzey oluşturmaya yaradığını anlatır. **ana avrat düz gitmek** *arg.* bir kimsenin soyuna sopuna sövmek, ağzına gelen her türlü sövgüyü sıralamak. **ana baba** ana ile babanın oluşturduğu birlik. *eş. esk.* **ebeveyn** . **ana baba bir** özdeş (aynı) ana ile babadan olan, öz (kardeşler). *ör. Onlar ana baba bir kardeştirler.* **ana baba eline bakmak** kendisinin bir işi, bir kazancı olmadığından ana babanın vereceği parayla yaşamını sürdürmekte, geçinmekte olmak. *ör. Çocuk daha o, ana baba eline bakmakta, nasıl evlenir?* **ana baba günü 1)** kıyamet, mahşer günü. **2)** herkesin kendi derdine düştüğü, herkesin ayakta olduğu bir zaman; çok kalabalık; karışık, tehlikeli, sıkıntılı, telaşlı durum. *ör. Ortalık ana baba günüydü, arkadaşımı göremedim.* **ana baba yavrusu** nazlı büyütülmüş çocuk. **ana bir** anaları aynı, babaları ayrı olan, üvey (kardeşler). *ör. Mehmet'le Kemal ana bir kardeştirler.* **ana çizgi** *mat.* belli bir kurala göre yürütülerek bir biçimin oluşmasına yarayan çizgi. **ana defter** *tic.* bir ticari kuruluşun, aylık ve bilanço hesaplarını gösteren, büyük defter. *eş. esk.* **defteri kebir** . **ana direk 1)** *den.* gemilerde, direklerin alttan ilk parçası olan, öteki parçalara göre kalın, temel direk. **2)** *mec.* bir topluluğu çevresinde tutan, onun dağılmasını, çökmesini önleyen kimse. *ör. Evin ana direğiydi o, ölümü yıktı evi.* **ana duvar** bir yapının dört bir yanını çevrelcyen kalın duvar. **ana gibi yâr olmaz** insanlar içinde kişiye anası kadar candan bağlı biri bulunmaz. **ana kadın** *mec.* bir ailede ya da toplulukta yaşlılığı, bilgeliği vb. ile çok saygı gören kadın. **ana kapı** bir yapının süslü, büyük, ön kapısı. **ana ile kız, helva ile koz** kozhelvasının içindeki cevizi helvadan ayırmak nasıl olanaksızsa, ana ile kızı da birbirinden ayırmak öylece olanaksızdır; kız anasına çeker. **ana kızına taht kurar baht kuramaz** ana baba kızlarını sultanmış gibi büyütebilir ama kızları evlendikten sonra onun mutlu olmasını sağlamak ellerinde değildir. **ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar** ana (aile), kızına ancak varlıklı bir yaşayış sağlar, baht yani mutluluk sağlayamaz, kız mutluluğu kocada arar, koca iyi ise mutlu olur. **ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış** ➻ **ana kızına taht kurar baht kuramaz** . **ana kraliçe 1)** (krallıkla yönetilen bir ülkede) kralın annesi. **2)** *hayb.* ➻ **anaarı, arıbeyi** . **ana kubbe** camilerde ayaklar ya da ana duvar üzerindeki kasnağa oturtulmuş kubbe. **ana kucağı** ananın kişiye hazırladığı sevecenlikle, sevgiyle dolu sıcak ortam, ana yanı. *ör. Çocuğa ana kucağı gibi yuva yoktur.* **ana** (ya da **anasının**) **kuzusu 1)** çok küçük kucak çocuğu. **2)** çok nazlı büyütülmüş, sıkıntıya, güç işlere alışmamış kimse. *ör. Vay ana kuzusu vay, sıkıntıya gelemiyor hiç.* **ana motif** bir sanat yapıtının özelliğini kuran motif. *eş.* **laytmotif** . **ana muhalefet** çok partili düzende, parlamentoda iktidardan sonra sayıca en çok milletvekiline sahip olan parti. **ana rahmi 1)** dölyatağı, rahim **(I). 2** *mec.* yaşamın, bir bakıma da alınyazısının başladığı ilk an. **ana rahmine düşmek** dölyatağında dölüt oluşmak. **ana toplardamar** *gövb.* kirli kanın tümünü yüreğin sağ kulakçığına boşaltan iki büyük toplardamardan her biri. **ana yapı** bir yapılar bütünü içinde, yapıların hepsiyle bağlantısı olan, yükseklik, biçim ve işlev bakımından onlardan önemli olan yapı. *ör. Üniversitenin ana yapısı en ortadaydı.* **ana yarısı** *mec.* teyze. **ana yüreği** analık duygusu, an-

ne sevecenliği. *ör. Ana yüreği işte, kocaman adamın kaygısında.* **anadan** doğuştan, doğal olarak. *ör. Bu çocuk anadan böyle, biraz şaşı.* **anadan doğma 1)** çırılçıplak. *ör. Turistler plajda anadan doğma imişler.* **2)** doğuştan olan. *ör. Gözleri anadan doğma böyle, biraz şaşı.* **anadan doğmuşa dönmek 1)** dertlerden, tasalardan, sıkıntılardan, korkulardan, kaygılardan kurtulmak. *ör. Şu iş bitti ya, anadan doğmuşa döndüm.* **2)** yeniden sağlığına kavuşmak, sağlıklı bir duruma gelmek. *ör. Hiçbir şeyim kalmadı artık, anadan doğmuşa döndüm.* **anadan yeni doğmuş gibi olmak** ➻ **anadan doğmuşa dönmek** . **analı kuzu kınalı kuzu** ➻ **analı** . **anam! 1)** kadın erkek, büyük küçük ayırmaksızın herkese karşı kullanılan senlibenli bir seslenme. *ör. Git anam, böyle olmaz!* **2)** sese verilen tona göre şaşma, beğenme, acı, üzüntü gibi değişik duyguları dile getirir. *ör. Anam, ne günlere kalmışız!* **anam avradım olsun** *arg.* birini bir şeye kesin olarak inandırmak için kullanılan çok kaba bir ant. *ör. O kızı kaçırmazsam anam avradım olsun!* **anam babam** *arg.* senlibenli bir seslenme. *ör. Neden böyle bu anam babam?* **anamın ak sütü gibi helal olsun** (bir alacak ya da verilen bir şey için kullanılır) anamın sütü nasıl bana helal ise bu da sana öyle helal olsun. **anan güzel mi?** "nerde bu bolluk?", "yağma yok" "kendini akıllı sanıyorsun ama ben aldanmam" gibi bir anlamda söylenir. **anan turp, baban şalgam, sen nereden çıktın gülbeşeker?** "soyun sopun belli" anlamında, sonradan görmüş, görgüsüz kimseler için kullanılır. **anan yahşi, baban yahşi** birini, bir şeye razı etmek için çok güçlük çekildiğini, çok diller döküldüğünü başkasına anlatırken kullanılır. *ör. Anan yahşi, baban yahşi, adamı sonunda yola getirdim.* **ananın bahtı kızına** "kızların talihi de analarına benzer" anlamında söylenir. **ananın bastığı civciv ölmez** tavuğun bastığı civciv nasıl incinmezse, ana da çocuğunu öyle korur ki, üzerine basması gerektiği zaman bile incitmeyecek biçimde basar; ananın dayağı, acı sözü çocuğuna ağır gelmez, onu incitmez. **ananın örekesi** (ya da **yok ananın örekesi**) *arg.* saçma bir söz karşısında, "daha neler", "öyle şey olur mu?" gibi bir anlamda söylenir. *ör. Askerlik kalkacakmış ... ananın örekesi!* **anası ağlamak** bir işi yaparken çok zahmet çekmek, güçlüklerle karşılaşmak, çok yorulmak, bitkin duruma gelmek, çok sıkıntı çekmek. *ör. İşi bitirmek için anası ağladı.* **anası danası** bir aileden olan kişilerin hepsi, soyu sopu. **anası (onu) kadir gecesi doğurmuş** her işi rast giden, çok talihli kimseler için söylenir. **anası sarmısak, babası soğan** (ya da **anası turp, babası şalgam**) ne olduğu belirsiz, görgüsüz ve bayağı kimselerin çocuğu. *ör. Kim ki o, anası sarmısak, babası soğan.* **anası yerinde** bir gencin anası kadar yaşlı olan ve davranışlarını buna göre ayarlaması gereken kadın. *ör. Evlendiği kadına bak, anası yerinde nerdeyse.* **anasına avradına sövmek** *ka.* birinin anasını avradını da içine katarak çok çirkin biçimde sövmek. **anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al** "iyi kumaş kenarına bakmakla, kızın huyu suyu da annesini incelemekle anlaşılır" anlamında kullanılır. **anasından doğduğuna pişman 1)** çok tembel. **2)** canından bezmiş. **anasından doğduğuna pişman etmek** birine, çok güçlükler çıkarmak, çok eziyet etmek, çok sıkıntı çektirmek. **anasından emdiği süt burnundan gelmek** bir işi yaparken çok sıkıntı çekmek. **anasını ağlatmak** *arg.* bir kimseye çok sıkıntı çektirmek, çok eziyet etmek. *ör. Kolay sanma, adamın anasını ağlatırlar.* **anasını bellemek** *ka.* **1)** birine karşı kullanılan, "anasının ırzına geçmek" anlamında sövgü. **2)** birisine en büyük kötülüğü yapmak. *ör. Adamın anasını bellemek için elinden geleni yaptı.* **3)** *arg.* (bir şeyi) darmadağın etmek, bozmak, harap etmek. **anasını eşek kovalasın** *ka.* sözü edilen kişi ya da işten duyulan bıkkınlığı anlatmak için söylenir. **anasını sat** (ya da **satayım!**) *ha.* hiç önemseme, aldırma, ne olursa olsun, bunun için gam yeme. *ör. Düşündüm, anasını satayım dedim, bugün hiç çıkmam yataktan.* **anasını sattığım** Tanrı belasını veresice şey, meret. **anasının gözü** çok düzenci, çok dalavereci, çok açıkgöz, hileci, çıkarcı (kimse). **anasının ipliğini** (ya da **ipini**) **pazarda satmış** kendisinden her türlü soysuzca davranışlar, işler beklenebilecek, ipsiz sapsız (kimse). **anasının ipini pazara çıkarmış** ➻ **anasının ipliğini pazarda satmış** . **anasının kızı 1)** tutumu, huyu anasına benzeyen kız. **2)** kız olmayan ama kız olarak bilinen kadınlar için alay yollu söylenir. **anasının nikâhını istemek** satacağı bir şeye ya da yapacağı bir işe, bir hizmete değerinin çok üstünde para istemek.

anaarı *b. a. hayb.* ➻ **arıbeyi**.

anabaşlık *b. a.* bir yazının adı, başlığı.

anabilim *b. a.* bir bilimin ayrıldığı kollardan her biri. **anabilim dalı** (üniversitede) bir bilim kolunun ayrıldığı dallardan her biri.

anabilme *a.* anabilmek eylemi.

anabilmek *(-i)* anma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İyilik et, ilerde insanlar bunu anabilir.*

anabolizma *a. Fr.* ➻ **özümleme**.

anacadde *b. a. T. Ar.* kentte, ara sokakların açıldığı geniş yol.

anacık *a.* "küçük anne", "sevimli anne" anlamında bir küçültme ya da okşama, yakınlık, sevgi sözü olarak kullanılır. *ör. İzin günümü dört gözle bekliyorum, alır almaz gideceğim, anacığımı çok özledim.*

anacıl *s.* anasına düşkün. *ör. Meme çocukları anacıl olur.*

anacıllık *a.* anacıl olma durumu, özelliği.

anaç *s.* **1** birkaç kez yavru vermiş ya da yavru verecek duruma gelmiş olan (hayvan). **2** meyve vermiş ya da verecek duruma gelmiş olan (ağaç). **3** *mec.* çok şey bilen, deneyimli (kadın). **4** *mec.* çok kurnaz (kimse).
anaçlaşma *a.* anaçlaşmak eylemi.
anaçlaşmak *(nsz)* yetişerek deneyli bir duruma gelmek, beceriklileşmek.
anaçlık *a.* anaç olma durumu.
anadeniz *b. a. coğr.* anakaraları birbirinden ayıran çok büyük, engin deniz. *eş.* **okyanus**.
anadenizbilim *b. a. coğr.* ➻ **denizbilim**. *eş.* **oşinografi**.
anadil *b. a.* belli dil grupları içinde toplanan ve akraba oldukları kabul edilen dillerin kökeni olan dil; örneğin Türkçenin, Moğolcanın, kimi dil bilginlerine göre Japoncanın kökeni olan Altay dili, Fransızca, İtalyanca vb.nin kökeni olan Latince birer "anadil"dir .
anadili *b. a.* bir kimsenin anasından, doğduğu evin insanlarından, soyca bağlı olduğu topluluktan öğrendiği, duygu, düşünce ve isteklerini en iyi anlatabildiği dil. *ör. Çocuk, anadilinin ince yönlerini daha ilk yaşlarda edinir.*
Anadolulu *ö. a.* ve *s.* Anadolu'da yaşayan, Anadolu halkından olan (kimse).
anadut *a. ha.* ➻ **dirgen**.
anadüşünce *b. a. yaz.* yazıda ya da konuşmada öne sürülen ve açıklanıp kanıtlanmaya çalışılan asal, temel düşünce. *ör. Yazar, anadüşüncesini şu cümlede özetlemiş: İşsizlik, insanları göçe zorluyor.*
anaerki *b. a. topb.* soyda asal olarak anayı alan, ailede çocukları ana oymağına mal eden, kadına üstün bir yer tanıyan ilkel bir toplum düzeni. *eş. esk.* **maderşahilik**.
anaerkil *b. s. topb.* anaerkine dayanan, anaerkiyle ilgili (toplum). *eş.* **matriarkal**, *esk.* **maderşahi**.
anaerkillik *b. a. topb.* anaerkini, yani "soyda asal olan anadır" diyen ve ailede çocukları ana oymağına mal eden düzeni temel alma durumu. *ör. Batılı anaerkilliği aşağılık bir düzen sayar.*
anafikir *b. a. T. Ar.* ➻ **anadüşünce**.
anafor *a. Yun.* **1** *coğr.* ➻ **burgaç**. **2** *arg.* para vermeden, hiç emek harcamadan, yolsuz olarak elde edilen şey. *ör. O hep anafor arar.* **3** *arg.* bir kimseden, bir yerden zorbalıkla alınan para, haraç. *ör. Verin bakalım anaforumuzu!* **4** *mec.* karmakarışık gidiş, sürükleniş. *ör. Günlerin anaforunda belimizi doğrultamıyoruz.* **anafora kapılmak 1)** bir burgaca yakalanıp sürüklenmek. *ör. Yüzerken anafora kapılmayın.* **2)** *mec.* elinde olmayarak bir işe sürüklenmek. *ör. Olayların anaforuna kapılmaktan kurtulamadı.* **anafora kaptırmak** *mec.* herhangi bir şeyinin emeksiz, karşılıksız olarak alınmasına olanak vermek. *ör. Elindekini anafora kaptırmaktansa ölür o.* **anafora konmak** *arg.* hiç emek harcamadan, bir karşılık ödemeden elde etmek. *ör. Böyle anafora konmak var mı?* **anafora vermek** *arg.* elinde bulunanı, parasını, malını boşu boşuna harcamak, kumar, içki gibi şeylerle heba etmek. **anafordan** *be.arg.* karşılıksız, emeksiz ya da yolsuz olarak.
anaforcu *s.Yun.T. arg.* emeksiz, karşılıksız, yolsuz kazancı huy edinmiş olan (kimse). *ör. Sokağın anaforcuları çoğaldı.*
anaforculuk *a. Yun.T. arg.* anaforcu olma durumu.
anaforlama *a. Yun.T. arg.* anaforlamak eylemi.
anaforlamak *(-i) Yun.T. arg.* bir şeyi karşılıksız, emeksiz ya da yolsuz olarak elde etmek.
anaforlu *s. Yun.T.* ➻ **burgaçlı**.
anagram *a. Fr. yaz.* aynı harflerle yazılan ama harfleri yer değiştirince ayrı anlama gelen sözcük; örneğin "rakı" sözcüğünün harfleri yer değiştirince ortaya çıkan *ırak/karı/arık* sözcükleri birer anagramdır.
anahtar *a. Yun.* **1** bir kilidi açıp kapamaya yarayan, ucu ve sapı çeşitli biçimlerde olabilen araç. *eş. ha.* **açar, açkı**. **2** ➻ **kurgu**[1]. **3** şifrelemede kullanılan, gizli ve kararlaştırılmış anlamı olan sözcük, cümle vb. gibi bir şey. **4** *fiz.* bir aygıta, bir yere isteğe göre elektrik akımı vermeye ya da akımı kesmeye yarayan düzen. *eş.* **komütatör** . **5** vida, somun gibi şeyleri sıkmak ya da gevşetmekte kullanılan, değişik tipleri bulunan, saplı, çelik araç. **6** *müz.* seslerin adlarını ve müzik dizisindeki yüksekliklerini belirtmek için portenin başına konulan işaret. (Müzikte *sol, do* ve *fa* olmak üzere üç anahtar vardır.) **7** *mec.* bir sorunu çözmeye, bir düşünceyi açıklamaya yardım eden araç. *ör. Bilimin anahtarı bilgidir.* **8** *arg.* rüşvet. *ör. Orada anahtar çalışır.* **anahtar ağızlığı** bir kilidin önüne yerleştirilen ve üzerinde anahtarın geçmesi için bir delik bulunan metal levha. **anahtar deliği** anahtarı kilide sokmaya yarayan ve kapı, dolap, sandık gibi şeylerin yüzüne açılan anahtar ucu biçimindeki delik. **anahtar deliğinden bakmak** gizlice gözetlemek. *ör. O, anahtar deliğinden bakmak huyundan vazgeçmez.* **anahtar dili** anahtarın uç bölümünde bulunan ve kilit sürgüsünü işleten çıkıntı. **anahtar dişi** kilit dilinin çalışmasını sağlayan ve anahtarın ucunda bulunan dişli bölüm. **anahtar kovanı** anahtarın oyuğu. **anahtar taşı** (yapıcılıkta) kemerlerin en üstündeki taş. *eş.* **kilit taşı** . **anahtar uydurmak 1)** bir kilidi kendi anahtarından başka bir anahtarla açmak. **2)** bu yolla yapılan hırsızlık. *ör. Anahtar uydurmak onun mesleği oldu artık.* **anahtar vermek** *tiy.* tuluat tiyatrosunda, baş komiğe nükte yapmak olanağı veren bir söz söylemek ya da durum yaratmak. **anahtarı beline takmak** *mec.* (kadın) evde başına buyruk davranmak. *ör. Bizimki iyice anahtarı beline taktı.*
anahtarcı *a. Yun.T.* **1** anahtar yapan, onaran ya da satan kimse. **2** *arg.* kapı, kasa gibi yerlere

anahtar uydurarak hırsızlık yapan kimse. *ör. Polis iki anahtarcı yakaladı.*

anahtarcılık *a.* anahtarcı olma durumu.

anahtarlık *a. Yun.T.* anahtarların yitmesini önlemek, kolayca kullanılmalarını sağlamak için takıldıkları deri, maden ve benzeri şeylerden yapılmış halka.

anakara *b. a. coğr.* yeryüzündeki beş büyük kara parçasından her biri. *eş.* **kıta**. *ör. Asya anakarası çok büyüktür.*

anakent *b. a.* ekonomik ve toplumsal gelişmişlik bakımından çevresindeki yerleşim yerlerine egemen olan, nüfusu çok kalabalık, içinde birkaç ilçe ve belediye bulunan, büyük ve önemli kent. *eş.* **metropol, büyükşehir, büyükkent**. *ör. İstanbul, Ankara birer anakent olmuştur.*

anakonda *a. (Brezilya'da yerli dilinden) hayb.* Güney Amerika'nın tropikal bölgelerinde yaşayan, boagillerden, çok uzun ve iri, avını sarıp sıkarak öldüren, çok güçlü bir yılan.

anakonu *b. a. yaz.* bir yapıtta işlenen, geliştirilen temel konu. *ör. Romanın anakonusu, aşktır.*

anakök *b. a. bitb.* kökün dik ve düz bölümü.

anakronik *s. Fr.* **1** anakronizmle ilgili. **2** çağı geçmiş, eski. *ör. Bu anakronik görüşlerlerle bir yere varılmaz.*

anakronizm *a. Fr.* **1** değişik çağları birbirine karıştırma, bir olayın çağıyla ilgili yanılma; örneğin Fatih'in Papa'yla telefonla görüştürülmesi bir anakronizmdir. **2** çağdaşlığa, çağdaş yaşama ayak uyduramama, günü geçmiş törelere bağlılık.

anal *s. Fr. gövb.* anüsle ilgili.

analı *s.* anası yaşamakta olan, anası olan. **analı babalı büyüsün** küçük çocuklar için söylenen bir iyi dilek sözü. **analı kuzu kınalı kuzu** anasının bakımı altında bulunan çocuğun mutluluğunu dile getirir. *ör. Boşuna analı kuzu kınalı kuzu dememişler, çocuk gül gibi.*

analık *a.* **1** ana olma durumu, ana oluş. **2** ana olma duygusu. *ör. Analık böyledir, oğlunu görmeden edemez.* **3** üvey ana. *ör. Çocuk analık elinde kaldı.* **4** ana yerini tutacak biçimde sevgiyle ve sevecen davranış, anaca ilgi ve yakınlık. *ör. Teyzemin analığı olmasaydı, çok çekerdim.* **analık davranışı** *ruhb.* canlıların çoğunun dişilerinde rastlanan, yavruların bakım, koruma ve yetiştirilmesiyle ilgili davranış. **analık dürtüsü** *ruhb.* dişinin analık davranışını ortaya çıkaran dürtü. **(birine) analık etmek** analık görevini gereğince yerine getirmek ya da ana gibi sevecen davranmak, ilgi ve yakınlık göstermek. **analık fenalık** üvey ananın kötülük simgesi olduğunu dile getiren bir söz. **analık kara yamalık** ➻ **analık fenalık**.

analıkızlı *b. a. ha.* bulgur ve kıymanın salça, tuz ve az suyla yoğrulup irili ufaklı küçük köfteler yapılması ve bunların et suyunda nohutla birlikte pişirilmesiyle hazırlanan bir yemek.

analist *a. Fr.* (bilgisayarcılıkta) sorunların çözümü için teknikler saptayan ve geliştiren uzman kişi.

analitik *s. Yun.* ➻ **çözümlemeli, çözümsel**.

analiz *a. Fr.* ➻ **çözümleme**. **analiz etmek** ➻ **çözümlemek**.

analizci *a. Fr. T.* ➻ **çözümleyici**.

analjezi *a. Yun. ruhb.* ➻ **acı yitimi**.

analjezik *s.* ve *a. Fr. hek.* ➻ **ağrıkesici**.

analoji *a. Fr.* **1** kimi ortak yönleri bulunan iki şey arasındaki benzeşme. *eş.* **benzeşim**. **2** *mant.* ➻ **andırışma**. **3** *dilb.* ➻ **örnekseme**.

analojik *s. Fr.* analojiyle ilgili.

anam! *ünl. ha.* kadın erkek, yaşlı genç ayırt etmeksizin herkes için kullanılan senlibenli bir seslenme sözü.

anamal *b. a. T. Ar.* **1** artıkdeğer elde etmek için gerekli olan para, mal ve para ile ölçülebilecek her türlü şey. *eş.* **kapital, sermaye**. **2** bir ticaret girişiminin gerçekleştirilmesi ve yürütülmesi için gerekli olan, bu işte kullanılan para ve paraya çevrilebilecek malların tümü. *eş.* **anapara, sermaye**. **anamal birikimi** anamalcının eldi ettiği artıkdeğerden kendi harcamalarında kullandığı dışında kalan ve anamala eklenen büyük bölümü anlatan terim. *ör. Anamal birikimi olmaksızın kalkınma olmazmış.*

anamalcı *b. a.* ve *s.T. Ar.* **1** büyük para ile birlikte toprak, yapılar, makineler vb. gibi üretimde yararlanılan araçları da elinde bulunduran (kimse). *eş.* **kapitalist, sermayedar**. **2** anamalcılık yandaşı (kimse ya da görüş). **anamalcı düzen** özel girişime öncelik tanıyan, üretim araçlarının özel ellerde bulunması, anamal ve kâr ilkesine dayanan ekonomik ve siyasal düzen.*eş.* **anamalcılık, kapitalizm**.

anamalcılık *b. a. T. Ar. topb.* üretim araçlarının özel ellerde bulunmasına, anamala ve kâr amacına yönelik üretime dayanan toplumsal düzen. *eş.* **anamalcı düzen, kapitalizm**.

ananas *a. (Amerika yerlilerinin dilinden) bitb.* **1** ananasgillerden, anayurdu Amerika olan, sıcak ülkelerde yetiştirilen, yaprakları dikenli, kısa boylu, uzun ömürlü bir bitki. **2** bu ağacın genellikle konservesi yapılan, reçel yapımında ve tatlıcılıkta kullanılan, tadı, kokusu çok beğenilen meyvesi.

ananasgiller *ç. b. a. bitb.* birçenklilerden, sıcak ülkelerde yetişen, pek çok türü bulunan, örnek bitkisi ananas olan bir bitki familyası.

anane *a. Ar.* (.' . . .) *esk.* ➻ **gelenek**.

ananeci *s. Ar. T.* ➻ **gelenekçi**.

ananecilik*a. Ar. T.* ➻ **gelenekçilik**.

ananevi *s. Ar.* (. . . -) *esk.* ➻ **geleneksel**.

anaokulu *b. a. eğit.* henüz okul çağı gelmemiş olan iki ile altı yaş arasındaki çocukları okul düzenine, ilköğrenime hazırlayan eğitim kurumu. *ör. Çocuğu anaokulundan aldılar.*

anapara *b. a. T. Far.* **1** bir ticaret işine yatırılan para ve paraya çevrilebilecek mal. *eş.* **anamal, sermaye** . **2** kâr etmek ya da faiz kazanmak ereğiyle bir işte kullanılan paranın

kendisi, işletilen paranın kâr ya da faiz katılmamış bütünü. *ör. Tahvilin anapara ödemesi de yarın.*

anaparacı *b. a. T. Far.* **1** bir ortaklığa anapara koyan kimse. **2** ➻ **anamalcı.**

anaparasal *b. s. T. Far.* anaparayla ilgili, anapara özelliği taşıyan.

anarşi *a. Yun.* **1** siyasal ve yönetimsel kurumlarda beliren güçsüzlük nedeniyle toplumda devlet denetiminin kalmaması durumu.*eş.* **kargaşa.** **2** karışıklık, düzensizlik. *eş.* **kargaşa.**

anarşik *s. Fr.* anarşi niteliğinde olan. *ör. Ülkede anarşik durum sürüyor.*

anarşist, -ti *a. Fr.* **1** anarşizm yandaşı kimse, görüş. **2** ➻ **kargaşacı.**

anarşistleşme *a. Fr. T.* anarşistleşmek eylemi.

anarşistleşmek *(nsz) Fr. T.* başlangıçta değilken, sonraları anarşizme yönelmek, anarşist olmak.

anarşistlik *a. Fr. T.* anarşist olma durumu.

anarşizm *a. Fr. topb.* özel mülkiyeti toplumda baskı kaynağı ve devleti onun bir aracı olarak gören, bunların ortadan kalkmasıyla insanın özgürleşeceğini öne süren siyasal öğreti. *eş.* **kargaşacılık.**

anartri *a. Fr. hek.* sesleri söyleyememe biçiminde ortaya çıkan konuşma bozukluğu, dil tutukluğu[1].

anarya *be. ha.* geri geri, arka arka.

anasaat *b. a. T. Ar. gökb.* bir gözlemevinde ya da kurumda, zamanı en doğru olarak gösteren ve öteki saatlerin ayarlanmasında kullanılan saat.

anasal *s.* ana yönünden, ana ile ilgili. *ör. Ulusal duygu, anasal bağın bir uzantısıdır.*

anasanlı *b. s. topb.* soyadını anadan alan (kimse).

anasav *b. a.* bir konuda öne sürülen ve savunulan düşünceler içinde en önemli olanı. *ör. Onun yazısının anasavı, özgürlüğün kişiselliğidir.*

anasınıfı *b. a. T. Ar. eğit.* ilköğretim okullarında, beş yaşını bitirmiş ama yasaya göre henüz okula başlatılamamış çocukları ilköğrenime hazırlayan sınıf.

anasız *s.* anası olmayan. *ör. Üç yaşından sonra anasız büyümüştü.*

anasızlık *a.* anası olmama durumu. *ör. Küçük çocuk için anasızlık zordur.*

anason *a. Yun. bitb.* maydanozgillerden, genellikle Ege Bölgesi'nde yetiştirilen, kokulu tohumu rakıya özellik verici olarak katılan, eczacılıkta ve hamur işlerinde de kullanılan bir bitki.

anasoy *b. a.* ➻ **ırk.**

anasoycu *b. a.* ➻ **ırkçı.**

anasoyculuk *b. a.* ➻ **ırkçılık.**

anaşehir, -hri *a. T. Far.* ➻ **anakent.**

anatomi *a. Yun.* **1** insan, hayvan ve bitkilerin yapısını ve bu yapıyı oluşturan türlü organlar arasındaki ilişkileri araştıran, inceleyen bilim. *eş.* **gövdebilim,** *esk.* **teşrih.** **2** beden yapısı, gövde yapısı. *ör. İnsanı anatomisiyle ölçmemeli.* **3** *mec.* bir şeyin oluşumundan doğan yapı, özellik. *ör. Bir topluluğun anatomisi, onun aynasıdır.*

anatomici *a. Fr. T.* anatomiyle uğraşan bilim adamı. *eş.* **gövdebilimci.**

anatomik *s. Fr.* anatomi ile ilgili.

anatomist, -ti *a. Fr.* ➻ **anatomici.**

anavasya *a. Yun.* göçücü balıkların Akdeniz'den Karadeniz'e göç etmesi.

anavatan *b. a. T. Ar.* ➻ **anayurt.**

anayasa *b. a.* (. . ' . .) örgütlenmiş bir toplumda devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama erklerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların hak ve ödevlerini, özgürlüklerini saptayan ve düzenleyen, yasa sıralamasında en önde gelen yasa. *ör. Anayasaların kuralları arasında yasaların anayasaya aykırı olamayacağı da vardır.* **anayasaya aykırı olmak** yürürlükteki anayasanın kurallarına aykırılık göstermek, anayasa kurallarına uymamak. *ör. Yasalar anayasaya aykırı olamaz.* **Anayasa Mahkemesi** (Türkiye'de) yasaların ve yasa gücünde kararnamelerin, işlemlerin yürürlükteki anayasaya uyup uymadığı konusundaki savları kesin karara bağlayan, gerekli durumlarda yüce divan olarak da görev yapan yüksek mahkeme.

anayasacı *b. s.* **1** yürürlükte bulunan anayasayı ve onunla kurulmuş siyasal ve toplumsal düzeni savunan, anayasadan yana olan (kimse). *ör. O her zaman anayasacı olmuştur.* **2** üniversitede anayasa dersini okutan, anayasa konusunda uzman olan (kimse). *ör. Anayasacılar, anayasadaki aksak yönleri tartıştılar.*

anayasacılık *b. a.* anayasacı olma durumu. *ör. Şinasi'nin önemi anayasacılık eğilimi içinde etkili olmasındadır.*

anayasal *b. s.* **1** yürürlükteki anayasa ile ilgili. *ör. TRT anayasal bir kuruluştur.* **2** yürürlükteki anayasaya uygun (işlem, hüküm, yasa vb.) *ör. Bu karar anayasal değildir.*

anayasalaşma *a.* anayasalaşmak eylemi.

anayasalaşmak *(nsz)* (yasa) anayasa olarak kabul edilmek ya da bir kural, bir hüküm olarak yürürlükteki anayasaya girmek. *ör. Taslak bugünkü görüşmeler sonunda anayasalaşacak.*

anayasallaşma *a.* anayasallaşmak eylemi.

anayasallaşmak *(nsz)* yürürlükteki anayasaya uygun bir duruma gelmek.

anayasallaştırılma *a.* anayasallaştırılmak eylemi.

anayasallaştırılmak *(nsz)* anayasal olması sağlanmak, anayasal bir duruma getirilmek. *ör. Anayasanın kimi hükümlerine getirilen eklerle konu anayasallaştırılmak istenmiştir.*

anayasallaştırma *a.* anayasallaştırmak eylemi.

anayasallaştırmak *(-i)* (bir yürütme işlemi, hüküm, yasa vb. için) yürürlükteki anayasaya uygun bir duruma getirmek. *ör. Hükümet, anayasallaştırmak için kararda düzeltmelere gidiyor.*

anayol *b. a.* **1** küçük yolların kendisine ulaştığı, açıldığı büyük karayolu. *ör. Anayola çıkıp bir otobüse bindiler.* **2** kent içinde, küçük yolların, sokakların kendisine açıldığı büyük yol. *eş.* **anacadde, cadde**. *ör. İki sokak ötesi anayola çıkarsınız.*

anayön *b. a. coğr.* kuzey, güney, doğu ve batı yönlerinden her biri. *ör. Anayönler arasında arayönler bulunur.*

anayönler *ç. b. a. coğr.* kuzey, güney, doğu ve batı olmak üzere dört temel yönün ortak adı.

anayurt *b. a.* **1** ilk yurt edinilen, ilk yurt olarak benimsenen yeryüzü parçası. *ör. Türklerin anayurdu Orta Asya'dır.* **2** ilk yurt olmamakla birlikte zamanla ilk yurt gibi benimsenmiş yurt. *ör. İşçilerimiz anayurda dönüyor.*

anbean *be. Ar. Far.* (.' . .) *esk.* dakikadan dakikaya, her an.

anca *bağ.* ve *be.* (.' .) ➻ **ancak**. **anca beraber kanca beraber** iki ya da daha çok kimsece birlikte girişilen bir işte, "sonuç ne olursa olsun birbirimizden ayrılmayacağız" anlamında kullanılan bir söz.

ancak *bağ.* ve *be.* (.' .) **1** "yalnız", "yalnızca", "sadece" gibi sınırlama bildirir. *ör. Bu para ancak sigaramıza yeter.* **2** "en çok", "olsa olsa", "zar zor" gibi, bir şeyin ilerisinin, daha çoğunun olmadığını belirtir. *ör. İş ancak bir saat sürer.* **3** "sonunda", "nihayet" gibi kullanılır. *ör. Sıkıyı gördü, ancak o zaman akıllandı.* **4** "ama", "şu var ki", "lakin", "yalnız", "fakat" gibi, bir düşünceye karşı ikinci bir düşünce bildiren cümleleri bağlar. *ör. Oraya gideceğiz, ancak bugün olmaz.* **5** en erken. *ör. Babası ancak yarın dönebilecek.* **6** biraz önce, henüz, yeni. *ör. Yollar tıkanmıştı, ancak gelebildim.* **7** güçlükle, zorlukla, ucu ucuna. *ör. Bunu ancak bulabildim.*

ançüez *a. İsp.* çoğunlukla hamsiden, kimi zaman çaça, sardalye ya da tirsi balıklarından yapılan yağlı ve tuzlu balık ezmesi.

andaç *a. ha.* **1** kendini zaman zaman anımsatmak için birine verilen herhangi bir armağan, anmalık. *eş. esk.* **yadigâr**. *ör. Sana bir andaç vermek istiyorum.* **2** birini ya da güzel bir olayı anımsattığı için saklanan şey. *eş. esk.* **hatıra**. *ör. Bu saat babamın andacıdır.* **3** ölen bir kimsenin geride bıraktığı tek çocuk. *ör. Sen bize Veli'nin andacısın.* **4** ailenin ölmüşlerinden kalan, anı sayılan, bir anısı olan eşya. *eş. esk.* **hatıra**. **5** *yeni* unutulmaması gereken şeyleri not olarak yazmakta kullanılan takvimli özel defter. *eş.* **ajanda**.

andante *be. İt.* (. .' .) *müz.* yarı yavaş; bir müzik yapıtının ya da yapıtın belli bir bölümünün adacyo ile andantino arası bir hızda çalınacağını belirtir.

andantino *be. İt.* (. . .' .) *müz.* daha hızlı; bir müzik yapıtının ya da belli bir bölümünün andanteden daha hızlı, daha canlı çalınacağını belirtir.

andavallı *s. arg.* kolayca kanan, aptal, bön, budala (kimse). *ör. Hey andavallı, ne bakınıyorsun?*

andavallılık *a.* andavallı olma durumu. *ör. Bu kadar andavallılık olmaz doğrusu.*

andemi *a. Fr. hek.* belli bir bölgede sık sık ortaya çıkan hastalık.

andemik *s. Fr. hek.* andemi özelliği taşıyan, çok sık görülen (hastalık).

andezit, -ti *a. (Andes dağlarının adından) yerb.* içinde plajioklaz bulunan kara ya da kurşuni renkte yanardağ kayacı.

andık *a. ha.* **1** sırtlan. **2** anlayışsız, görgüsüz, hödük.

andırabilme *a.* andırabilmek eylemi.

andırabilmek *(-i, nsz)* yakın benzerlik vb. özelliği dolayısıyla andırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eskileri andırabilen günler de yaşanacaktır.*

andıran *s.* benzeyen, anımsatan. *ör. Yazı andıran bir kış günüydü.*

andırı *a.* **1** bir şeyi anımsamak ereğiyle yazılmış kısa yazı. *eş.* **not**. **2** bir iş için birine yazılan, gönderilen kısa yazı. *ör. Ona bir andırı gönderelim isterseniz.*

andırış *a. mant.* **1** andırmak eylemi ya da biçimi. *eş.* **analoji**. **2** iki şey arasındaki kimi noktalardan benzerlik durumu, benzeşim. *ör. Bu andırış bize ipucu olabilir.* **3** iki şey arasındaki kimi noktalardan benzerliğe bakarak bunların başka noktalarda da benzeyebileceklerini öne süren çıkarsama.

andırışma *a.* andırışmak eylemi, andırış.

andırışmak *(nsz)* (iki şey) karıştırılacak denli birbirine benzemek, birbirini andırmak. *ör. Üçgenler andırışmakla birlikte, özdeş değildiler.*

andırma *a.* andırmak eylemi.

andırmak *(-i, -e)* **1** benzerliği nedeniyle bir şeyi anımsatmak. *ör. Kız annesini andırmaktaydı.* **2** birini ya da bir şeyi anımsatarak sözünü ettirmek, onu düşündürmek. *ör. Onu andırmak istercesine sorular sordu.*

andız *a. ha.* çok dallı, iğne yapraklı, zeytin çekirdeğine benzer bir çekirdeği bulunan meyvesinden pekmez yapılan, ardıcı andıran bir orman bitkisi.

andızotu, -nu *b. a. bitb.* bileşikgillerden, nemli topraklarda yetişen, sarı ya da turuncu sarı çiçekleri olan, her mevsime dayanıklı ve uzun ömürlü, acı ve kokulu, otsu bir bitki.

andropoz *a. Fr.* ➻ **yaşdönümü**[2].

anekdot, -tu *a. Fr.* **1** bir olayın başlıbaşına bir bütünlük gösteren küçük parçası, öykümsü niteliği olan kısa anlatı. *ör. Size Ata ile ilgili bir anekdot okuyayım.* **2** *yaz.* kısa, özlü bir anlatımı olan, ince anlamlı, güldürücü öyküçük. *eş.* **fıkra**. *ör. Bektaşi anekdotları ilginç oluyor.*

anele *a. İt. den.* gemilerde türlü işler için kullanılan, genellikle de çapa bedeninin tepesine açılmış yuvarlak deliğe takılan özel biçimde demir halka.

anemi *a. Fr. hek.* ➻ **kansızlık**[1].
anemik *s. Fr. hek.* ➻ **kansız**[3].
anemometre *a. Fr.* ➻ **yelölçer**.
anemon *a. Fr.* ➻ **dağlalesi**.
aneroit *a. Yun.* cıva yerine maden esnekliği temeline dayanan kadranlı basınçölçer.
anestezi *a. Yun. hek.* **1** uyuşturucu bir ilaç ya da herhangi bir hastalık nedeniyle vücudun bütününde ya da bir bölgesinde duyuların azalması ya da yok olması. *eş.* **duyum yitimi** . **2** uyuşturucu bir ilaç vererek ağrı duyumunu ortadan kaldırıp uyutma, duyumsuzlaştırma. *ör. Hasta anestezi sırasında bir şey duymaz.* **anestezi yapmak** *hek.* uyuşturucu ilaç aracılığıyla uyutmak, duyumsuzlaştırmak.
anestezik *s.* ve *a. Fr.* eter, kloroform gibi uyuşturucu özelliği olan.
anestezist, -ti *a. Fr. hek.* anestezi uzmanı.
anesteziyoloji *a. Fr.* duyum yitimini konu alan hekimlik dalı.
anevrizma *a. Yun. gövb.* bir atardamarın çeperinde oluşan ur biçimindeki şişkinlik.
angaje *s. Fr.* **1** sözlü ya da yazılı olarak bir yüküm altına girmiş, bir sözveride bulunmuş olan (kimse). *ör. O bu işe angajedir.* **2** bir öğretiye bağlanarak o doğrultuda savaşım veren (kimse). *ör. Fransa'da angaje yazarların bir toplantısı olacak.* **angaje etmek** birini bir iş için sözlü ya da yazılı olarak bağlamak. **angaje olmak** bir şeyi yapmak için sözveride bulunmak, sözlü ya da yazılı olarak, bir şeyi yapmayı üstlenmek, yapmayı üstüne almak. **angaje sanat** bir öğretiye bağlanmış olan, onun güdümündeki sanat. *ör. 1950'li yıllarda angaje sanat çok tartışılırdı.*
angajman *a. Fr.* iş bağlantısı, yapılacak bir işle ilgili sözlü ya da yazılı anlaşma. **angajman yapmak** bir iş konusunda karşılıklı olarak bağlanmak. **angajmana girmek** bir işi yapmayı üstüne almak, bir iş konusunda bağlanmak.
angajmanlı *s. Fr. T.* angajmanı olan.
angajmansız *s. Fr. T.* angajmanı olmayan.
angarya *a. Yun.* (. .' .) **1** bir kimseye ya da bir topluluğa hiçbir ücret ödemeksizin ve zorla, baskı ile yaptırılan iş. *ör. Çağdaş toplumda angarya yasaktır.* **2** eskiden, kölelik düzeninde köylülerin derebeylerine yaptıkları ücretsiz zorunlu hizmet. **3** *huk.* savaşmakta olan bir devletin kendi sularında bulunan yabancı ticaret gemilerine el koyarak asker, silah, yiyecek vb. şeylerin taşınmasında bunlardan ücretli ya da ücretsiz olarak yararlanması. **4** *huk.* doğal yıkım, savaş gibi olağanüstü durumlarda devletin, yurttaşların taşıtlarına el koyarak bunlardan yararlanması. **5** *mec.* hatır için yapılan ya da yaptırılan iş. *ör. Dostum, sana bir angaryam olacak, yapıver.* **6** *mec.* insana usanç veren, zorla yapılan, bıktırıcı iş. *ör. Bu artık bir angarya olmaya başladı.* **angaryaya koşmak** birini, görevi olmayan, zorunlu olmadığı bir işte çalışmaya zorlamak, zorla çalıştırmak.
angaryacı *a. Yun. T.* başkasına parasız iş yaptırmayı huy edinmiş kimse. *ör. Çok angaryacı biri oldun.*
angaryacılık *a. Yun. T.* angaryacı olma durumu.
angı *a.* ➻ **anı**.
angıç *a. ha.* harman zamanı, daha çok sap yükleyebilmek için at ya da öküz arabasının iki yanına konulan yüksek parmaklık. *eş.* **kanat**[8].
angın *s. ha.* adı çok ünlenmiş. *ör. Köyde angın bir yaşlı vardı, Koca Durdu derlerdi.*
angıt *a. ha.* ➻ **angut**.
Anglikan *ö. a.* ve *s. Fr.* İngiliz Kilisesi'ne bağlı olan (Hıristiyan), Anglikanizme bağlı (kimse). **Anglikan Kilisesi** İngiltere'nin resmi kilisesi.
Anglikanizm *ö. a. Fr.* Hıristiyanlıkta İngiliz Kilisesi'nin tuttuğu inanç yolu.
Anglikanlık *ö. a. Fr. T.* ➻ **Anglikanizm**.
Anglosakson *ö. a. Fr.* **1** V. yüzyıl ortalarında Britanya adasını ele geçirerek oraya yerleşen Cermen soyundan oymaklara verilen ad. **2** anadili İngilizce olan kimse, İngiliz. **3** *s.* İngiliz uygarlığına bağlı halklarla ilgili, İngilizlere özgü. *ör. Anglosakson disipliniyle yetiştiler.*
angora *s.* Ankara keçisinin kılından ya da Ankara tavşanının tüyünden ya da bunların karışımından yapılmış (kazak). *ör. Ankara'da angora beğeniliyor.*
angström *a. (İsveçli bilgin Angström'ün adından)* Å simgesiyle gösterilen, metrenin on milyarda biri değerine eşit olan ışık dalgalarını ölçme birimi.
angudi *s.* (. - -) kiremitrengi, soluk kırmızı, angut rengi.
angut *a. hayb.* **1** ördekgillerden, göçmen kuşlardan olmakla birlikte Türkiye'nin birçok bölgesinde bulunan, angıt da denilen, kiremitrengi tüyleri olan, evcilleştirilebilen, bir tür yaban ördeği. **2** *mec. s.* ahmak, aptal, bön, kaba, budala, hödük (kimse).
angutça *be. mec.* ahmakça, aptalca, bönce, budalaca.
angutluk *a. mec.* ahmaklık, budalalık, bönlük, hödüklük, kaba sabalık. **angutluk etmek** *arg. mec.* anguda yaraşır bir biçimde davranmak.
angutlaşma *a. arg.* angutlaşmak eylemi.
angutlaşmak *(nsz) arg.* aptallaşmak, ahmaklaşmak, budalalaşmak, bönleşmek, hödükleşmek.
anha minha *be. Ar.* (.'- . -) yaklaşık olarak, aşağı yukarı. *ör. Pazarlık ettik, anha minha, istediğimiz oldu.*
anhidrit *a. Fr. yerb.* çok zaman alçıtaşı ve kayatuzuyla birlikte bulunan, doğal ve susuz kalsiyum sülfat.
anı *a.* **1** yaşanmış olgulardan kişinin belleğinde saklanan, sırası, yeri geldiğinde anımsanabilen her türlü şey. *eş. esk.* **hatıra**. *ör. Bana onunla ilgili bir anısını anlattı.* **2** anımsanmak için birine verilen, bir özelliği olan nesne. *eş. esk.* **hatıra, yadigâr**. *ör. Bu kitap benden bir anı olsun sana.* **3** bir dosttan ya da ölen bir yakından kalan herhangi bir şey. *eş.*

andaç. *ör. Bu saat babamdan kalan bir anıdır.* **4** *yaz.* bir kimsenin başından geçen ya da yaşadığı günlerde tanık olduğu, duyduğu olay ve olguları anlattığı yazınsal tür. *eş. esk.* **hatıra** . *ör. Anı yaygın bir yazınsal türdür.* **anı karışıklığı** *ruhb.* gerçek olmayan bir şeyin anı[1] sanılması.

anıcı **1** *s.* anma işini yapan. *ör. O günleri a nıcı bir konuşma yaptı.* **2** *a. yaz.* anı türünde yazan kimse, anı yazarı. *ör. Kimi anıcılar, gerçeği yazmaktan korkar.*

anık *s. ha.* **1** bir iş yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan. *eş.* **hazır**. *ör. O dünden anık, sen kendini düşün.* **2** doğuştan yetenekli. *ör. Oldukça anık biri o.*

anıklama *a. ha.* anıklamak eylemi.

anıklamak *(-i) ha.* anık[1] duruma getirmek, hazırlamak.

anıklık *a.* **1** hazır olma durumu. **2** doğuştan yetenekli olma durumu, doğal yetenek, doğuştan yeteneklilik. *ör. Bu anıklıkla çok başarılı olur.* **3** *ruhb.* belirli bir öğretim sonunda kişinin ulaşabileceği yeterlik düzeyini belirleyen doğal güç. *eş. esk.* **istidat**. **anıklık ölçeri** *ruhb.* bireyin bir davranış ya da beceri dizisini hangi düzeyde öğrenebileceğini saptayan ölçer.

anılabilme *a.* anılabilmek eylemi.

anılabilmek *(nsz)* anılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yazarlar gelecekte de anılabilmek için yazarmış.*

anılama *a. ruhb.* herhangi bir yaşantının bitiminde, kişinin yaşantılarını sözlü olarak anması.

anılan *s.* az önce adı söylenmiş olan, adından söz edilmiş olan. *ör. Siz anılan kişiyi tanır mısınız?*

anılaşma *a.* anılaşmak eylemi. *ör. Yaşananın anılaşması uzun sürer.*

anılaşmak *(nsz)* zamanla anı[1] durumuna gelmek, anı[1] özelliği kazanmak. *ör. Yaşantı gün gelir anılaşır.*

anılık *a.* içine anıların yazıldığı özel defter. *eş.* **hatıra defteri**. *ör. Oğluma bir anılık aldım.*

anılış *a.* anılmak eylemi ya da biçimi. *ör. İnsanın iyi ya da kötü biri olarak anılışı elinde değildir.*

anılma *a.* anılmak eylemi. *ör. Onun burada anılması gereksiz.*

anılmak *(nsz)* herhangi bir nedenle sözü edilmek, adı geçmek. *ör. Böyle anılmak hoş değil, kişi iyi anılmak ister.*

anımsama *a.* anımsamak eylemi. *ör. Olayı anımsamaya başladım.* **anımsama kuramı** *a. fels.* bütün matematik oranlar bilgisinin, duyuncun bütün verilerinin insanda doğuştan bulunduğunu, bunları tanımak için insan ruhunun yapacağı tek işlemin, dışarıdan gelecek her türlü öğretimden bağımsız olarak, kendi üzerine katlanması olduğunu söyleyen, bunların anımsanarak bilince geldiğini ileri süren Sokrates'in, daha sonra da Eflatun'un ortaya attığı kuram.

anımsamak *(-i)* **1** daha önce olmuş ya da öğrenilmiş ama unutulmuş bir şeyi bellekte yeniden kurmak. *eş. esk.* **hatırlamak**. *ör. O günleri anımsamak beni mutlu ediyor.* **2** bilinen bir şeyi unutmamış olmak. *ör. Onu görünce anımsadım, öğrencimdi.*

anımsanabilme *a.* anımsanabilmek eylemi.

anımsanabilmek *(nsz)* anımsanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yazar ilerde de anımsanabilmek için yazar.*

anımsanış *a.* anımsanmak eylemi ya da biçimi.

anımsanıverme *a.* anımsanıvermek eylemi.

anımsanıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak anımsanmak. *ör. O günler anımsanıvermişti.*

anımsanma *a.* anımsanmak eylemi.

anımsanmak *(nsz)* **1** unutulmuşken zihinde yeniden canlandırılmak. *eş. esk.* **hatırlanmak**. *ör. İnsan iyi anımsanmak ister.* **2** unutulmamış olmak. *ör. Güzel olan her zaman anımsanır.*

anımsatabilme *a.* anımsatabilmek eylemi.

anımsatabilmek *(-i)* anımsatmaya gücü yetmek, anımsatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona sözünü anımsatabilmek çok mu zordu?*

anımsatıcı *s.* anımsamayı sağlayan, anmaya, anımsamaya yol açan.

anımsatılabilme *a.* anımsatılabilmek eylemi.

anımsatılabilmek *(nsz)* anımsatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Verdiği söz anımsatılabilirdi.*

anımsatılma *a.* anımsatılmak eylemi.

anımsatılmak *(nsz)* anımsanması sağlanmak. *ör. Olay kendisine anımsatılınca, peki dedi.*

anımsatış *a.* anımsatmak eylemi ya da biçimi.

anımsatıverme *a.* anımsatıvermek eylemi.

anımsatıvermek *(-i)* **1** beklemediği bir zamanda anımsatmak. *ör. Ona verdiği sözü anımsatıvermek gerekirdi.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Yarın toplantıya gelmesini ona anımsatıverin.*

anımsatma *a.* anımsatma k eylemi.

anımsatmak *(-i)* **1** bir kimsenin anımsamadığı, unutmuş olduğu bir şeyi aklına getirmek, onu anımsamasına yol açmak. *ör. Bana geçmişi anımsatmak ister gibiydi.* **2** bir kimseyi belli, yapılması gereken bir şeyi unutmaması için uyarmak. *ör. Yarınki buluşmayı anımsatmak için uğramıştım.*

anımsayabilme *a.* anımsayabilmek eylemi.

anımsayabilmek *(-i)* anımsama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu anımsayabilmek için bir süre düşünmem gerekmişti.*

anımsayış *a.* anımsamak eylemi ya da biçimi.

anımsayıverme *a.* anımsayıvermek eylemi.

anımsayıvermek *(-i)* birdenbire anımsamak. *ör. Unuttuğum bir şeyi bazen anımsayıveririm.*

anırabilme *a.* anırabilmek eylemi.

anırabilmek *(nsz)* (eşek) anırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

anırgan *a.* ve *s. ha.* çok anıran, azgın (eşek).

anırış *a.* anırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ahırdaki eşeğin anırışı uzaktan bile duyuluyordu.*
anırıverme *a.* anırıvermek eyelemi.
anırıvermek *(nsz)* (eşek) ansızın, beklenmedik bir sırada anırmak.
anırma *a.* (eşek) anırmak eylemi.
anırmak *(nsz)* (eşek) kendine özgü sesler çıkararak bağırmak.
anırtı *a.* **1** eşeğin anırırken çıkardığı kendine özgü ses. **2** *mec.* hoşa gitmeyen, çirkin ses ya da bağırma. *ör. Şu çocuğun anırtısını kesin.* **anırtıyı kesmek** *mec.* (biri) hoşa gitmeyen bağırıp çağırmalarını bırakmak, susmak. *ör. Bereket versin kadın anırtıyı kesti de, kurtulduk.*
anırtılma *a.* anırtılmak eylemi.
anırtılmak *(nsz)* anırmasına yol açılmak.
anırtma *a.* anırtmak eylemi.
anırtmak *(-i)* anırmasına yol açmak.
anısal *s.* anı niteliğinde, anı özelliği taşıyan. *ör. Onun anısal yazılarını okuduk.*
anısallık *a.* anısal olma durumu. *ör. Bu yazıda anısallık öne çıkmış.*
anısızlaşma *a.* anısızlaşmak eylemi. *ör. İstanbul'un gittikçe anısızlaşmasından üzüntü duyuyoruz.*
anısızlaşmak *(nsz)* artık kendisinde hiçbir anı kalmamış olmak. *ör. Bir gün anısızlaşmaktan korkarım.*
anış *a.* anmak eylemi ya da biçimi. *ör. O günü anışımız boşuna değildi.*
anışma *a. ha.* anışmak eylemi.
anışmak *(nsz; -le) ha.* (iki ya da daha çok kişi) birini ya da birilerini yokluğunda anmak. *ör. Köylü dün kahvede seni anıştı.*
anıştırabilme *a.* anıştırabilmek eyelemi.
anıştırabilmek *(nsz)* anıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yazar açıkça söylemez, kimi şeyleri anıştırabilir.*
anıştırılabilme *a.* anıştırılabilmek eylemi.
anıştırılabilmek *(nsz)* anıştırılması olanak içinde olmak ya da anıştırılma olasılığı bulunmak. *ör. Romanda, anıştırılabilecek şeyler olaya ayrı bir tat verir.*
anıştırılma *a.* anıştırılmak eylemi.
anıştırılmak *(nsz)* açıkça söylenmeyip üstü örtülü, dolaylı olarak anlatılmak. *ör. Burada anıştırılmak istenen nedir?*
anıştırma *a.* **1** anıştırmak eylemi. **2** *yaz.* söz arasında ya da sözün gelişine göre çok bilinen bir olayı, ünlü bir kimseyi, bir atasözünü, bir özdeyişi anımsatma, düşündürme, sezdirme sanatı. *ör. "Ölsen duymazlar, üç günden sonra bile" dizesinde bir anıştırma vardır; Yunus'un "Üç günden sonra duyalar" dizesini anımsatır.*
anıştırmacı *s.* bir şeyi üstü kapalı bir biçimde anlatan, anıştırma[2] sanatını kullanan (kimse, yazar). *ör. Anıştırmacı bir şiir onunki, bir tür mecaz kullanıyor.*
anıştırmak *(-i)* bir şeyi üstü kapalı bir biçimde anlatmak, dolaylı olarak anımsatmak, düşündürmek; açıkça anlatmayıp sezdirmek. *eş. esk.* **ihsas etmek**.
anıştırmalı *s.* içinde anıştırma bulunan, açıkça olmayıp üstü kapalı (söz, davranış).
anıt, -tı *a.* **1** tarihsel bir özelliği olan büyük ve önemli bir olayı, ulusça sevilen, sayılan, tarihe geçmiş bir kimseyi gelecek kuşaklara tarih boyunca anımsatmak için yapılan ya da dikilen, göze çarpacak büyüklükte, simge niteliğinde yapı, yontu, gömüt, sütun ya d a benzeri bir yapıt. *eş. esk.* **abide**. *ör. Yeni anıt dört metre yükseklikte.* **2** *mec.* tarihsel bir yeri de olan çok değerli, çok önemli, büyük yapıt. *ör. Süleymaniye gibi bir anıtı ancak Sinan ortaya koyabilirdi.*
anıtgömüt, -tü *b. a.* tarihe geçmiş kişilerin gömütü olarak yapılan, böyle kişilerin gömüldüğü, anıtsal değer taşıyan görkemli yapı. *ör. Üç eski devlet adamı bir anıtgönüte taşındı.*
anıtkabir, -bri *b. a. T. Ar.* ➻ **anıtgömüt**.
Anıtkabir, -'i *ö. b. a. T. Ar.* Atatürk'ün gömülü bulunduğu görkemli yapı, Atatürk'ün mezarı. *ör. Anıtkabir'i yılda binlerce kişi geziyor.*
anıtlaşabilme *a.* anıtlaşabilmek eylemi.
anıtlaşabilmek *(nsz)* anıtlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Anıtlaşabilmek insanın elinde değildir, ona toplum karar verir.*
anıtlaşma *a.* anıtlaşmak eylemi.
anıtlaşmak *(nsz)* **1** ulusça tarih boyunca her zaman anılacak bir değer olarak benimsenmek, anıt değeri kazanmak. *eş. esk.* **abideleşmek**. *ör. Selimiye artık anıtlaşmış bir yapıdır.* **2** *mec.* ulusça sevilir sayılır bir duruma gelmek. *ör. Mehmetçik gönüllerde anıtlaşmıştır.*
anıtlaştırabilme *a.* anıtlaştırabilmek eylemi.
anıtlaştırabilmek *(-i)* anıt olmasını sağlamaya gücü yetmek, anıtlaşmasında etkili olmak. *ör. Toplum isterse anıtlaştırabilir.*
anıtlaştırılabilme *a.* anıtlaştırılabilmek eylemi.
anıtlaştırılabilmek *(nsz)* anıtlaştırılması olanaklı bulunmak. *ör. Üstün değeri olan şeyler toplumca anıtlaştırılabilir.*
anıtlaştırılma *a.* anıtlaştırılmak eylemi.
anıtlaştırılmak *(nsz)* bir anıt durumuna getirilmek, anıtlaşması sağlanmak. *ör. Yaşarken anıtlaştırılmak, büyüklüğün, erdemin işaretidir.*
anıtlaştırma *a.* anıtlaştırmak eylemi.
anıtlaştırmak *(-i)* anıt niteliği vermek, anıt olmasını sağlamak, anıt durumuna getirmek. *ör. İnsanları anıtlaştırmak toplumun işidir.*
anıtmezar *b. a. T. Ar.* ➻ **anıtgömüt**.
anıtsal *s.* **1** anıt niteliği taşıyan, anıta benzeyen. *eş.* **abidevi**. *ör. Yapının anıtsal değeri tartışılıyor.* **2** ululuğu, sağlamlığı, güzelliğiyle, görünüşüyle gözü gönlü çeken, etkileyen. *ör. Sinan'ın diktiği anıtsal yapılar pek çoktur.* **3** çok önemli, çok büyük ve değerli. *ör. Kâşgarlı'nın anıtsal sözlüğünü unutamayız.*

anıtsallık *a.* anıtsal olma durumu. *ör. Ülkemiz mimarlık yapıtlarının anıtsallığıyla önde gelir.*
anıtsı *s.* anıta benzeyen, anıt özelliği taşıyan. *ör. Cami küçüktü ama anıtsı bir güzelliği vardı.*
anız *a.* **1** ekinin biçildikten sonra tarlada, toprakta kalan köklü sapı. **2** ekini biçilmiş ama henüz sürülmemiş tarla. **anız biçmek** anızı[1] ve tarladaki zararlı otları biçerek, yolarak ortadan kaldırmak. **anız bozmak** anızı[1] ortadan kaldırmak için tarlayı yüzden sürmek. **anız sürmesi** biçildikten sonra toprağa dökülmüş olan tohumlarla kendiliğinden yetişen ekin. **anıza ekmek** tohumu, anızı bozulmamış tarlaya attıktan sonra sürmek.
anızböceği, -ni *b. a. hayb.* ➻ **haziranböceği**.
anızlı *s.* henüz anız durumunda olan (tarla).
anızlık *a.* anızı sürülmemiş tarla, anızlı tarla.
anıverme *a.* anıvermek eylemi.
anıvermek *(-i)* ansızın anmak. *ör. Onun, durup duruken eski günlerimizi anıverişi beni duygulandırmıştı.*
ani *s. Ar.* (- -) **1** bir anda, birdenbire oluveren, apansız. *ör. Kedi, ani bir sıçrayışla fareyi tuttu.* **2** *be.* birdenbire, ansızın, bir anda. *ör. Yağmur ani bastırdı.* **ani hız** *fiz.* birden oluşan hız. *ör. Motordaki ani hız arabayı sarsar.*
anide *be. Ar.* (- - .) bir anda, hemencecik, hemen, birden. *ör. Anide bir rüzgâr çıktı.*
aniden *be.* (- - .) beklenmedik bir sırada, birdenbire, ansızın.
anilin *a. Fr.* benzenden türeyen bir amin. **anilin boyalar** taşkömürü eterinden elde edilen, genellikle boya sanayiinde kullanılan organik boya özü.
animasyon *a. Fr.* **1** *sin.* tek tek resimleri ya da hareketsiz nesneleri, filmin gösterilmesi sırasında hareket ediyormuş duygusunu verecek biçimde düzenleme ve filme aktarma işi. *eş.* **canlandırma**. **2** *sin.* bir filmde bu biçimde düzenlenmiş bölüm. **3** turizm ve otelcilikte, konukları türlü spor etkinlikleri, gösteriler, oyunlar, yarışmalar vb. ile eğlendirerek onların hoşça vakit geçirmelerini sağlama işi. *ör. Günümüzde animasyon bir sanat olmuştur.*
animato *be. İt.* (. . .' .) *müz.* canlı, ateşli, coşkulu; müzik parçasının canlı çalınacağını belirtir.
animatör *a. Fr.* animasyon işini yapan kimse.
animatörlük *a. Fr. T.* animatör olma durumu, animatörün işi, mesleği.
animist, - ti *s. Fr.* ➻ **canlıcı**.
animizm *a. Fr.* ➻ **canlıcılık**.
anjin *a. Fr. hek.* boğaz mukozasının iltihaplanarak şişmesi. *eş.* **yutak yangısı, farenjit**.
anjiyo *a. Fr.* ***anjiyografi*** sözcüğünün kısa biçimi. **anjiyo olmak** *ha.* anjiyografisi çekilmek.
anjiyografi *a. Fr. hek.* damar içine X ışınlarını geçirmeyen bir madde verildikten sonra damarların filminin alınması, damar filmi.
anjiyoloji *a. Fr.* dolaşım organlarını konu alan gövdebilim dalı.
Anka *ö. a. Ar.* (. -) **1** masallarda adı geçen, çok uzun kanatlı ve iri olarak nitelenen düşsel bir kuş; Zümrüdüanka olarak da söylenir. **2** *mec.* adı var kendi yok olan şey. *ör. Erdem bir Anka oldu günümüzde.* **3** *gökb.* bir takımyıldız.
Ankara keçisi *a.hayb.* boynuzlugillerden, uzun ve sarkık kulaklı, ince yapılı, ipek gibi yumuşak, kıvırcık, uzun ak kılları için yetiştirilen, ***tiftik keçisi*** de denilen bir keçi türü.
Ankara kedisi *a. hayb.* kedigillerden, her gözü ayrı bir renkte olabilen, sarı, ak ya da külrengi, uzun ve ipek gibi kılları olan, bu özellikleri nedeniyle çok tutulan, az bulunan bir kedi.
Ankara tavşanı *a. hayb.* tavşangillerden, yabani tavşanın değişimiyle ortaya çıkmış, ince, uzun ve parlak, ipeksi tüyü için üretilen küçük bir hayvan.
ankesör *a. Fr.* kumbara.
ankesörlü *s. Fr. T.* ankesörü olan. *eş.* **kumbaralı**. **ankesörlü telefon** kumbarasına para, jeton ya da özel kart atılınca konuşmaya açılan telefon. *ör. Her köşe başında bir ankesörlü telefon var.*
anket, -ti *a. Fr.* bir araştırma yapmak, sonuç çıkarmak amacıyla belli bir soruyu ya da birtakım soruyu ayrı ayrı kişilere sorarak bilgi toplama işi. *eş.* **sormaca**. **anket yapmak** bir araştırma yapmak, bir sonuç çıkarmak amacıyla bir konuda ayrı ayrı kişilere aynı soruları sorma yoluyla bilgi toplamak.
anketçi *a.Fr. T.* anket yapan kimse, soruşturman.
anketçilik *a.Fr. T* anketçi olma durumu.
anketör *a. Fr.* ➻ **anketçi**.
ankiloz *a. Yun. hek.* bir oynar eklemde hareketliliğin azalması ya da bütünüyle yok olması nedeniyle eklemin işlevini yapamaz duruma gelmesi.
anlak *a.* **1** *ruhb.* insanın anlama, düşünme, algılama, akıl yürütme, yargılama ve çıkarsama gibi yeti ve yeteneklerinin tümü. *eş. esk.* **zekâ**. *ör. İnsan anlağı çok şeye yol bulur.* **2** anlama gücü. *eş.* **akıl**. *ör. Anlağa sığmaz işler oluyor.* **anlak düzeyi** *ruhb.* bireyin anlak ölçeriyle bulunan anlak yaşı. **anlak ölçeri** *ruhb.* anlağın boyutlarını ölçmeye yarayan bir dizi soru.
anlakalır *b. s. fels.* anlağın kavrayabileceği nitelikte olan. *ör. Bunu anlakalır bulmuyoruz.*
anlakalmaz *b. s. fels.* anlağın kavrayamayacağı nitelikte olan. *ör. Onun bu anlakalmaz işlerini düzeltemem.*
anlaklı *s. ruhb.* yüksek kavrama gücü bulunan, anlağı iyi işleyen, kavrayışlı. *eş. esk.* **akıllı, zeki**.
anlaksal *s.* anlakta olan ya da anlakla ilgili, anlağa değgin. *eş. esk.* **zekâi**. *ör. Kişi anlaksal yönden güçlü olmayabilir.*
anlam *a.* **1** bir sözden, sözcükten, simgeden, bir olgudan ya da davranıştan anlaşılan şey, bunların insana anımsattığı düşünce ya da nesne. *eş. esk.* **mana** . *ör. Her sözcüğün en az bir an-*

lamı vardır. **2** *mant.* bir önermenin belli bir yorumda kazandığı deyim yükü. **3** *dilb.* sözcüğün anlıkta uyandırdığı izlenim. **anlam aykırılığı** *dilb.* karşıt anlamlı sözlerin, sözcüklerin bir araya gelmesi durumu. **anlam bayağılaşması** *dilb.* bir sözcüğün gerçek anlamının kötü bir anlama kayması olayı. **anlam çözümlemesi** *dil.* bir sözcüğün içeriğini oluşturan anlam özelliklerini belirlemeyi amaçlayan çözümleme. **anlam daralması** *dilb.* çok, geniş anlamlı bir sözcüğün tek bir anlamı kapsar duruma gelmesi. *ör. "Yemiş", anlam daralmasıyla "incir" anlamına gelmiştir.* **anlam değişmesi** *dilb.* sözcüklerde anlamın bayağılaşması, daralması, genişlemesi ya da kayması olayı. **anlam genişlemesi** *dilb.* bir sözcüğün dar bir anlamdan daha geniş bir anlama geçmesi. *ör. "Dal" sözcüğü "bilim dalı"nda anlam genişlemesine uğramıştır.* **anlam iyileşmesi** *dilb.* olumsuz ve bayağı, kötü bir anlamı bulunan bir sözcüğün zaman içinde olumlu, iyi bir anlam kazanması olayı. **anlam kayması** *dilb.* sözcüklerin, yeni bir anlam vermek üzere, gerçek anlamlarından kayarak kalıplaşması olayı. *ör. Kadınbudu, dilberdudağı vb. bileşikleri anlam kaymasıyla oluşmuştur.* **anlam kötüleşmesi** *dilb.* ➻ **anlam bayağılaşması**. **anlamına gelmek** (bir anlamı) olmak, (bir anlam) bildirmek. *ör. "Fakir" sözü, "yoksul" anlamına gelmektedir.*

anlama *a.* **1** anlamak eylemi. **2** *fels.* ve *ruhb.* olay, olgu ve varlıkların anlamını kavrama, onların bilincine varma. *eş. esk.* **idrak** . **anlamaya çalışmak** bir şeyi öğrenmek, anlamak için çaba harcamak. *ör. Durumu anlamaya çalışıyoruz.* **anlama ruhbilimi** *ruhb.* ruhsal süreçlerin betimleme yoluyla değil sezgisel olarak anlaşılması gerektiğini öne süren ruhbilim akımı.

anlamak *(-i)* **1** bir sözün, sözcüğün, bir simgenin, bir olay, olgu ya da davranışın ne demek olduğunu, neyi gösterdiğini kavramak. *ör. Bir sözcüğü anlamak için sözlüğe bakarız.* **2** yeni bilgileri eskileriyle birleştirerek bir sonuca ulaşmak, bir tür çıkarsama yapmak. *ör. Kara bulutları görünce yağmur yağacağını anladı.* **3** sorup öğrenmek, bilgi edinmek. *ör. Patlamayı anlamak için telefon etti.* **4** duygu ve düşünce yoluyla bir şeyin değerini ayrımsamak ya da bir durumu görmek. *ör. Günler geçtikçe yaşlandığımı anlıyorum.* **5** bir şeyi doğru, uygun, yerinde bulmak. *ör. Haydi öfkesini anladık ama sövmesine ne diyelim?* **6** birinin duygu, düşünce ve isteğine katılmak, ona hak vermek. *ör. Sizi anlıyorum, ben de çok üzüldüm.* **7** bir şeyi sezmek. *ör. Kuşun kaçacağını anlamıştım, kımıldamadım.* **8** hoşgörülü davranmak, anlayışlı olmak. *ör. Genç insanları anlamak gerekir.* **9** *(-den)* öyle değerlendirmek, öyle kabul etmek. *ör. Sizin "ulusal"dan anladığınızı bilmek isterdik.* **10** *(-den)* bir konuda özel bilgisi, geçerli uzmanlığı olmak. *ör. Balıktan anlamak balıkçının işidir.* **11** *(-den)* (daha çok olumsuz biçimi kullanılır) tadına varmak. *ör. Bu içkiden bir şey anlamadım.* **12** *tkz.* birinin yediği, içtiği ya da kullandığı bir şeyden yararlanmayı istemek. *ör. Bürekten biz de anlamak isteriz.* **13** *(-i)* (daha çok olumsuz biçimi kullanılır) doğru ve yerinde bulmamak, kabul etmemek, hak vermemek. *ör. Tutkunun bu kadarını anlamıyorum. Bu kadar tembelliği anlamak olanaksız.* **anladık!** "daha fazla söylemeye gerek yok", "anlaşılıyor", "yeter" anlamında kullanılır. *ör. Anladık, kes artık!* **anladık yel değirmeni, (ama) suyu nereden geliyor?** "emeksiz kazanç iyi hoş da nasıl yapılıyor bu?" anlamında söylenir. **anladımsa Arap olayım** *tkz.* "Yemin ederim ki hiçbir şey anlamadım" anlamında kullanılır. **anlarsın ya!** başkalarının yanında konuşurken, açıklanması gereken bir şeyi dolaylı yoldan anlatmak, anlaması gereken kişiyi uyarmak için söylenir. **anlaya anlaya** *ik. be.* anlayarak. **anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az** anlamasını bilene bir çıtlatma, bir anıştırma yeter, vurdumduymaza, anlayışı kıt kimseye ise ne söylersen söyle sonuçsuz kalır, böyle kişiye bir şeyi açık açık söylesen bile anlamaz. **anlaya dinleye** *be.* iyice incelcyerek, iyice anlayarak. **anlayıp dinlemek** bir iş, bir kimse, bir olay ile ilgili bir karar vermeden önce sorup öğrenerek bilgi sahibi olmak, üzerinde durup iyice incelemek ve anlamak. *ör. İşi anlayıp dinlemek istedik.* **Hanya'yı Konya'yı anlamak** birçok olumsuz durumlarla karşılaşarak yaşamın gerçek yüzünü anlayıp aklı başına gelmek.

anlamaklık *a.* kavrayabilme, anlayabilme. *ör. Her şeyi anlamaklığımız gerekmez.*

anlamamazlık *a.* ➻ **anlamazlık**.

anlamazlık *a.* anladığı, ayrımsadığı, kavradığı halde anlamamış gibi davranma. *ör. Çok söyledim anlamaz göründü, bu anlamazlığı da ben anlayamıyorum doğrusu.* **anlamazlıktan gelmek** bir davranışı, bir sözü, bir şeyi anladığı, ayrımsadığı halde ayrımsamamış, anlamamış gibi davranmak. *ör. İşine gelmeyeni anlamazlıktan gelmek onun bir alışkanlığıdır.*

anlambilim *b. a. dil.* dili, sözcükleri anlam yönünden karşılaştırmalı olarak ve bu anlamların zaman içindeki değişim ve gelişimlerini göz önünde tutarak inceleyen bilim dalı. *eş.* **semantik**. *ör. Jacobson'un dilbilgisi görüşü anlambilimin özüne yaklaşır.*

anlambilimci *b. a.* anlambilimle uğraşan dilbilim bilgini. *ör. Kimi anlambilimciler anlamı içerik olarak görür.*

anlambilimsel *b. s.* anlambilime ilişkin, anlambilimle ilgili. *ör. Sözcüğü anlambilimsel yönden incelersek görürüz.*

anlambirim *b. a. dil.* dilde anlamlı en küçük öğe. *eş.* **morfem**. *ör. Biçimbirimi anlambirimin eşanlamlısı olarak kullanıyorlar.*

anlambirimcik *b. a. dil.* anlambirimde en küçük anlamsal özellik. *ör. "Sandalye" anlambirimi, içerik yönünden "oturmak için", "arkalıklı", "ayaklı", "tek kişilik" anlambirimciklerinden oluşur.*
anlambirimsel *b. s.* anlambirim özelliği taşıyan. *ör. Yazar daha çok sessel ve anlambirimsel değerleri göz önüne almış.*
anlamca *be.* anlam yönünden, özünü, anlamını alarak. *ör. Söylediklerini size anlamca aktarmak isterim.*
anlamdaş *s. dilb.* anlamları eş, özdeş olan (sözcüklerden her biri). *eş.* **eşanlamlı, sinonim**. *ör. Anlamdaş ile eşanlamlı anlamdaştır.*
anlamdaşlık *a. dilb.* anlamdaş olma durumu. *eş.* **eşanlamlılık**.
anlamlama *a.* **1** anlamlamak eylemi. **2** *dil.* anlamın anlıkta üretilip kavranması, anlam aktarma ve anlam verme; bir nesneyi, olayı, kavramı anlıkta canlandırabilecek bir göstergeye bağlama olgusu. *ör. Kimi dilciler anlamlamaya öncelik verir.*
anlamlamak *(-i)* anlamı anlıkta üretip kavrama yoluyla anlam vermek.
anlamlandırabilme *a.* anlamlandırabilmek eylemi.
anlamlandırabilmek *(-i)* anlamlı duruma getirmeye gücü yetemek. *ör. İnsan birtakım şeyleri kendine göre anlamlandırabilir.*
anlamlandırılabilme *a.* anlamdırılabilmek eylemi.
anlamlandırılabilmek *(nsz)* anlam verilmeyc uygun olmak ya da anlamlandırma olasılığı bulunmak. *ör.* ***Bu davranışımız yanlış anlamlandırılabilir.***
anlamlandırılış *a.* anlamlandırılmak eylemi ya da biçimi.
anlamlandırılma *a.* anlamlandırılmak eylemi.
anlamlandırılmak *(nsz)* anlamlı bir duruma getirilmek, anlam edinmesi sağlanmak, anlam verilmek. *ör. Anlatıdaki olayın anlamlandırılması zor.*
anlamlandırış *a.* anlamlandırmak eylemi ya da biçimi.
anlamlandırma *a.* anlamlandırmak eylemi.
anlamlandırmak *(-i)* anlam edinmesini sağlamak, anlamını yorumlayıp açıklamak. *ör. Bu davranışı anlamlandırmak güç.*
anlamlı *s.* **1** bir anlam taşıyan, anlamı olan. *ör. "Yüz" birkaç anlamlı bir sözcüktür.* **2** bir şey anlatmak isteyen. *ör. Kadın, anlamlı bir bakışla yitip gitti.* **3** bir şey anlatan, düşündürücü. *eş.* **manidar**. *ör. Davranışı anlamlıydı.* **anlamlı anlamlı** *be.* anlam taşıyan bir biçimde, bir şey demek istercesine, anlamlı olarak. *ör. Adam, başını anlamlı anlamlı salladı.* **anlamlı öğrenme** *ruhb.* bir konuyu, ayrıntılarını göz önünde tutmadan, niteliğini ve anlamını kavrayacak biçimde öğrenme.
anlamlılık *a.* anlamlı olma durumu. *ör. Her şeyde anlamlılık aranmaz.*
anlamsal *s.* anlam yönünden, anlamla ilgili, anlama değgin. *ör. Sözcüğü bir de anlamsal açıdan inceleyelim.* **anlamsal yaklaşım** *ruhb.* sözcüklerin kullanılmasında, dilbilgisinden çok anlama öncelik verme.
anlamsallık *a.* anlamsal olma durumu.
anlamsız *s.* **1** anlamı olmayan. *ör. Dile anlamsız sözcükler katıyor.* **2** hiçbir anlam taşımayan, önemli bir şey anlatmayan, anlam verilemeyen. *ör. Bu anlamsız tutumu bırakın.* **3** saçma sapan, saçma. *ör. O çok anlamsız biri çıktı.* **anlamsız hece** *ruhb.* birkaç ünlü ve ünsüz harfin birleşmesinden oluşan, bir anlamı bulunmayan sözcük parçası.
anlamsızlaşabilme *a.* anlamsızlaşabilmek eylemi.
anlamsızlaşabilmek *(nsz)* anlamsızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazen yaşamak bile anlamsızlaşabilir.*
anlamsızlaşma *a.* anlamsızlaşmak eylemi.
anlamsızlaşmak *(nsz)* anlamdan yoksunlaşmak ya da saçma sapan bir anlam edinmek, saçmalaşmak. *ör. Kavramlar bulanık kaldıkça söylenenler anlamsızlaşmaktadır.*
anlamsızlaştırabilme *a.* anlamsızlaştırabilmek eylemi.
anlamsızlaştırabilmek *(-i)* anlamsızlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O, yaşamını anlamsızlaştırabilmek için elinden geleni ardına koymazdı.*
anlamsızlaştırılabilme *a.* anlamsızlaştırılabilmek eylemi.
anlamsızlaştırılabilmek *(nsz)* amlamsız duruma getirilme olanağı ya da olasılığı var olmak. *ör. Erdem bile anlamsızlaştırılabilirmiş...*
anlamsızlaştırılma *a.* anlamsızlaştırılmak eylemi.
anlamsızlaştırılmak *(nsz)* anlamsız bir duruma getirilmek. *ör. Bu eylem iyice anlamsızlaştırılmak isteniyor.*
anlamsızlaştırma *a.* anlamsızlaştırmak eylemi.
anlamsızlaştırmak *(-i)* anlamsız bir duruma getirmek. *ör. İşi büsbütün anlamsızlaştırmak olur bu.*
anlamsızlık *a.* anlamsız olma durumu. *ör. Sözlerindeki anlamsızlığı çabuk ayrımsadı.*
anlaşabilme *a.* anlaşabilmek eylemi.
anlaşabilmek *(-le)* anlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar anlaşabilmek için dile önem vermelidir.*
anlaşagelme *a.* anlaşagelmek eylemi.
anlaşagelmek *(nsz)* öteden beri ve sorunsuz olarak anlaşmak. *ör. İki köy mera konusunda anlaşagelmekteyken, birileri bunu bozmak istemişti.*
anlaşılabilme *a.* anlaşılabilmek eylemi.
anlaşılabilmek *(nsz)* anlaşılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu anlaşılabilir bir davranış sayılır.*
anlaşılan *be.* görünüşe bakalırsa, görünüşe göre. *eş.* **galiba**. *ör. Anlaşılan bu iş olmayacak.*
anlaşılagelme *a.* anlaşılagelmek eylemi.

anlaşılagelmek *(nsz)* öteden beri aynı biçimde anlaşılmak. *ör. Bu konu hep böyle anlaşılagelmiştir.*
anlaşılır *s.* anlamı ya da anlatımı çok açık, yalın ve düzgün olan. *eş. esk.* **fasih**. *ör.Ona anlaşılır bir dille anlatın.* **anlaşılır olmak** anlaşılması kolay olmak. **anlaşılır gibi olmamak** anlamı ya da durumu karışık olmak, anlaşılması güç olmak. *ör. Bu tutum anlaşılır gibi değil.*
anlaşılırlık *a.* anlaşılır olma durumu. *ör. Yeni sözcüklerde anlaşılırlık önde geliyor.*
anlaşılıverme *a.* anlaşılıvermek eylemi.
anlaşılıvermek *(nsz)* çabucak anlaşılmak. *ör. Ozanın anlaşılıvermek diye bir derdi olmazmış,şiirin anlaşılması çaba istermiş..*
anlaşılma *a.* anlaşılmak eylemi.
anlaşılmak *(nsz)* açıklığa kavuşmak, belli olmak, ortaya çıkmak, aydınlanmak. *ör. İşin olmayacağı anlaşılmaktaydı.* **anlaşıldı pederin bayraktar olduğu** dolambaçlı anlatımdan sözün nereye varacağı belli oldu, durum aydınlandı, işin içyüzü anlaşıldı. **anlaşıldı Vehbi'nin kerrakesi** amaç belli oldu, işin içyüzü anlaşıldı.
anlaşılmaz *s.* anlamı bulanık ve karışık, anlaşılması güç olan. *eş. esk.* **muğlak**. *ör. Birtakım anlaşılmaz mırıltılar duyduk.*
anlaşılmazlaşabilme *a.* anlaşılmazlaşabilmek eylemi.
anlaşılmazlaşabilmek *(nsz)* anlaşılmazlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Şiir kapalı olursa anlaşılmazlaşabilir.*
anlaşılmazlaşma *a.* anlaşılmazlaşmak eylemi.
anlaşılmazlaşmak *(nsz)* anlaşılmaz bir nitelik edinmek.
anlaşılmazlaştırma *a.* anlaşılmazlaştırmak eylemi.
anlaşılmazlaştırmak *(-i)* anlaşılmaz bir duruma getirmek. *ör. Rüzgâr sesi uzaklaştırıyor, anlaşımazlaştırıyordu.*
anlaşılmazlık *a.* anlaşılmaz olma durumu. *ör. Bunun anlaşılmazlığı açık.*
anlaşım *a.* **1** anlaşmak eylemi, anlaşma. *ör. Sözcük, anlaşım aracıdır.* **2** karşılıklı olarak uzlaşma işi. *eş. esk.* **mutabakat**. *ör. Aralarında bir anlaşım doğmuş.*
anlaşıverme *a.* anlaşıvermek eylemi.
anlaşıvermek *(-le)* **1** çabucak anlaşmak. *ör. İkisi anlaşıverince bize iş düşmemişti.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Aranızda anlaşıverin de işi tatlıya baplayalım.*
anlaşma *a.* **1** anlaşmak eylemi. **2** *huk.* iki taraf arasında belli bir konuda yapılan sözlü ya da yazılı anlaşım, uyuşma. *ör. Anlaşmamızda bu yoktu.* **3** *huk.* siyasal, ekonomik, kültürel ve benzeri alanlarda bir ya da daha çok konuda iki ya da daha çok sayıda devlet arasında işbirliği uzlaşması ve bu uzlaşmayı saptayan belge. *ör. Yeni ekonomik işbirliği anlaşması imzalanıyor.* **4** *mec.* (iki yan) birbiriyle iyi geçinme, uyuşma. *ör. Aralarındaki anlaşma hoştu.* **anlaşa analaşa** *ik. be.* her yönden anlaşarak. **anlaşma yapmak** (iki yan) bir konuda anlaşma belgesi düzenleyip birlikte imzalamak. **anlaşmaya varmak** (bir konuda) görüş aykırılıkları ortadan kalkarak belli bir noktada buluşup uzlaşmak. *ör. Onlarla anlaşmaya varmakta güçlük çekmedik.*
anlaşmak *(nsz; -le)* **1** düşünce ve amaç yönünden birleşmek. *ör. Sizinle anlaşmak istiyoruz.* **2** aralarındaki pürüzleri ortadan kaldırarak bir noktada buluşmak, uyuşmak, uzlaşmak. *ör. Uzun tartışmalardan sonra anlaştılar.* **3** duygu, düşünce ve anlayışları birbirine uymak. *ör. İki arkadaş iyi anlaşıyorlar.* **4** *mec.* evlenmeye karar vermek. *ör. Kız ile oğlan anlaşmışlar, aileler de evet dedi.*
anlaşmalı *s.* bir anlaşmaya dayalı olarak yapılan, anlaşması olan. *ör. Okulun anlaşmalı doktoru gelmedi.*
anlaşmasız *s.* bir anlaşmaya dayalı olmayan, anlaşma yapılmadan. *ör. İş şimdilik anlaşmasız yürütülüyor.*
anlaşmazlık *a.* iki ya da daha çok tarafın karşılaşan düşünce ve amaçları arasındaki uyuşmama durumu, uyuşmazlık. *eş. esk.* **ihtilaf**. *ör. Bu anlaşmazlıkta onun etkisi çoktur.* **anlaşmazlık çıkarmak** bir anlaşmayı, uzlaşmayı bilerek, isteyerek anlaşmazlık durumuna getirmek. *ör. İşi durmadan anlaşmazlık çıkarmaktır.* **anlaşmazlık çıkmak** iki ya da daha çok taraf arasında var olan bir anlaşmada anlaşamama durumu doğmak. *ör. Bu konuda bir anlaşmazlık çıktı, durum incelenecek.*
anlaştırabilme *a.* anlaştırabilmek eylemi.
anlaştırabilmek *(-i)* anlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onları anlaştırabilmek için çok uğraştık.*
anlaştırma *a.* anlaştırmak eylemi.
anlaştırmak *(-i)* iki tarafın, üzerinde görüştükleri konuda ya da konularda anlaşmalarını sağlamak, iki tarafı uzlaştırmak. *ör. Onları anlaştırmak bize düştü.*
anlatabilme *a.* anlatabilmek eylemi.
anlatabilmek *(-i)* anlatmaya gücü yetmek, anlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu duyguyu anlatabilmek zordur.*
anlatı *a. yaz.* **1** roman, öykü, masal gibi yazınsal türlerde bir olay dizisini anlatma biçimi, öyküleme. *eş. esk.* **tahkiye**. *ör. Her anlatıda bir anlatıcı vardır.* **2** anlatım biçimi, biçem. *eş.* **üslup**. *ör. Yazarın anlatısı değişik bulundu.* **3** gerçek ya da tasarlanmış, düşsel olayları kişinin ilgisini çekecek biçimde anlatan, romandan kısa düzyazı. *ör. Abdülhak Şinasi'nin çoğu yapıtı bir anlatıdır.* **anlatı türleri** *yaz.* roman, öykü, masal gibi öykülemeye dayanan yazınsal türlerin ortak adı.
anlatıbilim *b. a.* ➻ **anlatımbilim, biçembilim**.
anlatıcı *a. yaz.* bir anlatıda[1,3] durumları, olayları, olguları öyküleyen kişi. *ör. Olay her şeyi bilen anlatıcının ağzından veriliyor.*

anlatıcılık *a.* anlatıcının yaptığı iş.
anlatılabilme *a.* anlatılabilmek eylemi.
anlatılabilmek *(nsz)* anlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Şiirle her şey anlatılabilir.*
anlatılagelme *a.* anlatılagelmek eylemi.
anlatılagelmek *(nsz)* öteden beri anlatılmakta olmak *ör. Bu tür söylenceler halk arasında anlatılagelmiştir.*
anlatılış *a.*anlatılmak eylemi ya da biçimi. *ör.Olayın çarpıtılarak anlatılışına dayanamamıştım.*
anlatılma *a.* anlatılmak eylemi.
anlatılmak *(nsz)* **1** anlatılmak eylemi yapılmak. **2** anlaşılır kılınmak, açıklanmak, dile getirilmek, anlaşılması sağlanmak. *ör. Bu sözle ne anlatılmak isteniyor?*
anlatım *a.* **1** anlatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu anlatım geçerlidir.* **2** *yaz.* bir düşünceyi, duyguyu, tasarıyı, konuyu söz ya da yazı ile dile getirme işi. *eş. esk.* **ifade**. *ör. Romanın anlatımı ilginç.* **anlatım bozukluğu** *yaz.* sözcükleri yerinde kullanamama, cümlenin öğeleri arasında kurala uygun bağlantıyı kuramama, cümleyi birden çok anlama gelebilecek biçimde oluşturma gibi nedenlerle duygu ve düşünceyi anlaşılmaz biçime sokma durumu. *ör. Cümle iyi kurulursa anlatım bozukluğu görülmez.* **anlatım yitimi** *ruhb.* söz, yazı, simge ve imleri anlama, kullanma, duygu ve düşüncelerine dile getirme gücünü yitirme.
anlatımbilim *b. a.* biçemi ve biçem yöntemlerini yazınsal ve dilbilimsel ilkelerle araştıran, inceleyen dal.*eş.* **stilistik, biçembilim, deyişbilim**.
anlatımbilimsel *b. s.* anlatımbilimle ilgili. *eş.* **biçembilimsel, stilistik**.
anlatımcı *s.* ve *a.* **1** ➻ **dışavurumcu**. **2** *yaz.* daha çok öykülemeye ağırlık veren (yazar, yapıt). *ör. Yazar "anlatmasına" karşın anlatımcı değil bence.*
anlatımcılık *a.* **1** ➻ **dışavurumculuk**. **2** öykülemeye ağırlık veren tutum. *ör. Yazarın anlatımcılığı belirgin.* **3** *yaz.* yazını ve yapıtı yazarın kişiliğini temel alarak açıklamaya çalışan kuram. *ör. Anlatımcılığa göre duygu dile getirilince var olur.*
anlatımlı *s.* söylemek istenileni, duygu ve düşünceyi güçlü, yerinde bir biçimde anlatan (söz). **anlatımlı devinimler** *ruhb.* gövde devinimlerinin genel adı; kendini taşıma, konuşma özellikleri gibi bireysel ayırıcılar.
anlatımsal *s.* anlatımı olan, anlatımla ilgili. *ör. Cümlenin anlatımsal yanı üzerinde anlaşma sağlanamadı.* **anlatımsal davranış** *ruhb.* canlının düşünce, duygu ve coşkularını yansıtan, kendiliğinden doğan ve bastırılmayan davranış. **anlatımsal sağaltım** *ruhb.* bilinçaltının çözümünde müzik, oyun ve sahne çalışmaları gibi anlatıma dayanan etkinliklerden yararlanan sağaltım.
anlatımsallık *a.* anlatımsal olma durumu. *ör. Sanatta anlatımsallık doğal dünyadan kaynaklanıyor.*
anlatısal *s.* anlatı özelliği taşıyan, anlatı yönünden, anlatıya değgin, anlatıyla ilgili. *ör. Bu şiirin anlatısal yanı üzerinde durmak isterim.*
anlatış *a.* **1** anlatmak eylemi ya da anlatma biçimi. *eş. esk.* **takrir**. **2** anlatmada kişiye özgülük, anlatma özelliği.*eş. esk.* **eda**. *ör. Yazarın anlatışı içten.* **anlatışa göre verirler fetvayı** ➻ **kadı anlatışa göre verir fetvayı**.
anlatıverme *a.* anlatıvermek eylemi.
anlatıvermek *(-i, -e)* **1** çabucak anlatmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Sorunu ona anlatıverirseniz sevinirim.*
anlatma *a.* anlatmak eylemi, anlatış.
anlatmak *(-i, -e)* **1** birinin bir konuyu ya da şeyi anlamasını sağlamak için bilgi vererek açıklamak. *eş. esk.* **izah etmek**. *ör. Size işimin yoğunluğunu anlatmak istiyorum.* **2** bir konunun anlaşılmasını sağlamak, açıklamak. *ör. Onlara bunu anlatmak zor olacak.* **3** öykülemek. *eş. esk.* **hikâye etmek, nakletmek**. *ör. Olayı uzun uzun anlatmak istiyordu.* **4** dile getirmek, söylemek. *ör. Ona durumu anlatmak istedik.* **5** betimlemek. *ör. Bir kır gezisini anlatmak, düşünce anlatmaktan kolaydır.* **6** inandıracak bir biçimde belirtmek. *ör. Durumu açıkça anlatmak isteriz.* **7** anıştırmak, sezdirmek. *ör. Kırgınlık anlatan bir dil kullandı.* **8** açığa vurmak, bildirmek. *ör.Alınan kararı işçilere anlatmak bana düştü.* **9** (gözdağı olarak) hesap sormak. *ör. Bunu yaptın ya, ben sana evde anlatırım.* **(bir şeyi) anlata anlata bitirememek** bir şeyi sık sık ve öve öve anlatmak, bir şeyden beğeniyle, çok söz etmek, bir şeyi çok övmek. *ör. Abana'yı anlata anlata bitiremedi.*
anlayabilme *a.* anlayabilmek eylemi.
anlayabilmek *(-i)* anlamayı başarmak, anlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu şiiri anlayabilmek zordur.*
anlayış *a.* **1** anlama biçimi.*eş. esk.* **telakki, zihniyet**. *ör. Bugün moda anlayışı değişmiştir.* **2** anlama yeteneği. *eş. esk.* **zekâ, izan, feraset**. *ör. O anlayışı kıt biridir.* **3** hoş görme, halden anlama. *eş. esk.* **müsamaha, tolerans**. *ör. Ondan anlayış beklemiyoruz.* **4** bakış, ele alış yolu, ele alış biçimi. *ör. Onun anlayışıyla benimki çelişiyor, şiire öyle bakılmaz.* **5** (ayırıcı bir nitelik olmak yönünden) görüş. *eş. esk.* **zihniyet**. *ör. Bugün şiirde tek anlayış egemendir.* **anlayış görmek** anlayışla karşılanmak. **anlayış gösterilmek** anlayışlı davranılmak. **anlayış göstermek** herhangi bir konuda hoşgörülü davranmak, durumu anlayışla karşılamak. *ör. Gençlere anlayış göstermek gerekir.*
anlayışlı *s.* **1** anlama yeteneği, kavrama gücü olan, anlayışı olan. *eş.* **zeki**. **2** insanı, durumu anlayarak ona göre davranan, anlayış gösteren, hoşgörülü. *ör. Babam çok anlayışlıdır.* **anlayışlı olmak** insanı, durumu, olayı anlayarak hoşgörüyle davranmak. *ör. Gençlere*

biraz anlayışlı olmak gerekiyor.
anlayışlılık *a.* anlayışlı olma durumu. *ör. Ondaki bu anlayışlılığa hayranım.*
anlayışsız *s.* **1** anlayışı olmayan ya da kıt olan, anlaması, kavraması geri, kalın kafalı, kavrayışsız. *eş. esk.* **gabi**. *ör. Yeni çırak anlayışsız çıktı.* **2** incelikten uzak, vurdumduymaz. *ör. Ne anlayışsız adam, tutturup durdu.* **3** anlayış göstermeyen, hoşgörüsüz. *ör. Babası çok anlayışsız.* **anlayışsız olmak** anlamadan, kavramadan, incelikten, hoşgörüden uzak olmak. *ör. Bu kadar anlayışsız olmak sana yakışmıyor.*
anlayışsızlaşma *a.* anlayışsızlaşmak eylemi.
anlayışsızlaşmak *(nsz)* anlayışlıyken bu niteliğini yitirmek, anlayış göstermez olmak. *ör. Babam gittikçe anlayışsızlaşmaktaydı.*
anlayışsızlık *a.* **1** anlayışsız olma durumu. **2** incelikten uzaklık, vurdumduymazlık. *ör. Onun bu anlayışsızlığına şaşmadım.* **3** anlayış göstermeme durumu, hoşgörüsüzlük. *ör. Ailedeki anlayışsızlık genci dengesizleştirebilir.*
anlayıverme *a.* anlayıvermek eylemi.
anlayıvermek *(-i)* **1** çabucak anlamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Lütfen durumumuzu anlayıverin.*
anlı *s.* "güzel ve gösterişli", "iyi bir kimse olarak anılan", "çok ünlü", "görkemli" gibi bir anlamda kullanılan ***anlı şanlı*** ikilemesinde geçer. *ör. Anlı şanlı bir devleti batırdılar.*
anlık *a. fels.* ve *ruhb.* **1** duyudan ve istençten ayrı olarak var olan bilme yetisi. *eş. esk.* **zihin** . *ör. Anlıkta tasarlananlar gerçekleşebilir.* **2** akılla ölçme, yargılama, kavrama, anlama gücü. *eş. esk.* **müdrike**. *ör. İnsan anlığı şaşırtıcıdır.*
anlıkçı *a.* ve *s. fels.* ve *ruhb.* anlıkçılık yandaşı, anlıkçılıktan yana olan (kimse, görüş). *ör. Birçok düşünürün sistemi anlıkçıdır.*
anlıkçılık *a. fels.* ve *ruhb.* varlığın düşünceden, anlıktan doğduğunu öne süren, anlığın duyu ve istençten üstün olduğu görüşünü savunan öğretilerin genel adı. *eş.* **entelektüalizm**, *esk.* **zihniye**. *ör. Eski sözcüğü bugün anlıkçılık sözcüğüyle daha iyi anlatıyoruz.*
anlıksal *s.* anlıkla ilgili, anlığa değgin, anlıkta gerçekleşen, anlıkta olan. *ör. Kişinin anlıksal gelişimi izlenebilir.* **anlıksal dengesizlik** *ruhb.* anlıksal yetenekler arasında denge bulunmaması durumu.
anma *a.* **1** anmak eylemi. *eş. esk.* **yâd**, **zikir**. **2** *ruhb.* daha önce öğrenilen ya da yaşananın bilince çıkması.**anma töreni** ölmüş bir büyüğü anmak için yapılan tören. *eş. esk.* **ihtifal**.
anmak, -ar *(-i)* **1** bir kimseyi ya da bir şeyi anımsayarak sözünü etmek. *eş. esk.* **yâd etmek**. *ör. Eskiyi anmak yaşlanmış olduğumuzu gösterir.* **2** adını dile getirmek, söylemek. *eş. esk.* **zikretmek**. *ör. Onu burada anmak gereksizdi.* **3** ad vermek, adlandırmak. *ör. Köyde onu Koca Dede diye anarlardı.* **4** anımsamak, düşünmek ve bunu gösteren bir davranışta bulunmak. *ör. Dostun dostu bir armağanla anması güzel şey.* **an beni bir kozla, o da çürük çıksın** "beni düşündüğünü, anımsadığını küçük bir armağanla göster, armağan işe yaramaz da olsa, anılmak güzel ve yeterlidir" anlamında, armağan vermenin değerini anlatan bir söz.
anmalık *a.* anımsanmak için birine verilen mendil, çorap, kitap gibi herhangi bir nesne. *eş. esk.* **bergüzar**, **hatıra**, **yadigâr**. *ör. Arkadaşıma bir anmalık verdim.*
anne *a.* çocuğu olan kadın, ana. *eş. esk.* **valide**. **anne olmak** (kadın) doğum yapmak, çocuk sahibi olmak. *ör. Bir kadın için anne olmak güzel şeydir.* **anne yarısı** *ha. mec.* teyze. **anneler günü** anneliğin değerini, önemini belirtmek için seçilmiş, her yılın mayıs ayının ikinci pazarı olarak belirlenmiş gün.
anneanne *b. a.* (çocuğa göre) annenin annesi. **anneanne olmak** (kadın) kız evladından dolayı torun sahibi olmak.
annelik *a.* **1** anne olma durumu. **2** anne olma niteliği ve görevi. *ör. Annelik kolay değil.* **annelik etmek** (ya da **yapmak**) **1** çocuğuna karşı annelik görevini yerine getirmek. *ör. O annelik etmek nedir, bilmez.* **2** *mec.* bir kimseye ancak annenin gösterebileceği sevgi ve yakınlığı göstermek. *ör. Teyzesi ona annelik etti.*
anofel *a. Fr. hayb.* ikikanatlılar takımından, bataklıklarda üreyen, sıtma mikrobunu ısırma yoluyla insana aşılayan ve böylece sıtmayı insandan insana yayan bir sivrisinek türü.
anomali *a. Yun.* **1** *ruhb.* ➻ **sapaklık**. **2** *gökb.* bir gezegenin doğrultusuyla günberi doğrultusunun, gezegenin yörünge düzleminde oluşturdukları açı.
anonim *s. Fr.* **1** adı bilinmeyen, adsız. *ör. Onun anonim dostları vardır, çoğunu kendi de bilmez.* **2** yazanı ya da yaratıcısı belli olmayan (yapıt). *ör. Türkülerimizin çoğu anonimdir.* **anonim halk yazını** yazarı, ozanı, yaratıcısı bilinmeyen masal, mani, ağıt, türkü vb. gibi türlerdeki ürünleri içine alan yazın. **anonim ortaklık** (ya da **şirket**) *huk.* anamalı paylara ayrılmış olan ve her ortağın sorumluluğunun anamaldaki payı ile sınırlı bulunduğu ticaret ortaklığı.
anonimleşme *a. Fr. T.* anonimleşmek eylemi.
anonimleşmek *(nsz)* anonim bir duruma gelmek, anonimlik edinmek.
anonimleştirme *a. Fr. T.* anonimleştirmek eylemi.
anonimleştirmek *(-i)* anonim bir duruma getirmek.
anonimlik *a. Fr. T.* ayırıcı bir özelliği bulunmama durumu. *ör. İnsan Beyoğlu'nda kalabalığın anonimliğinde yitip gider.*
anons *a. Fr.* ➻ **duyuru**. **anons edilmek** (bir durum, olgu) duyurulmak. **anons etmek** (bir olayı, olguyu, durumu) duyurmak.
anorak *a. (Eskimo dilinden)* su geçirmez kumaştan yapılmış, yağışa karşı başlıklı, spor ceket.

anorganik *s. Fr.* ➻ **inorganik**.
anormal, -li *s. Fr.* **1** olağan ya da doğal olmayan. *eş. esk.* **gayri tabii**. *ör. Bu anormal havalar geçicidir.* **2** genel örneğe, alışılmışa, kurala aykırı olan. *ör. Ortada anormal bir durum vardı.* **3** (kişi için) anlıksal dengesi yerinde olmayan, davranışı bozuk, deli. *ör. İnsan anormal görünmekten korkmaz mı?* **anormal değme** *yerb.* kırılma, kopma ya da yerinden oynama nedeniyle iki kayanın birbirine değmesi durumu.
anormalleşebilme *a. Fr. T.* anormalleşebilmek eylemi.
anormalleşebilmek *(nsz) Fr. T.* anormalleşmesi olanak içinde olmak ya da anormalleşme olasılığı bulunmak.
anormalleşme *a. Fr. T.* anormalleşmek eylemi.
anormalleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** doğallıktan, olağanlıktan, düzenlilikten, kurallılıktan, dengelilikten aykırılaşmak. **2** anlıksal yönden dengesi bozulmak, dengesizleşmek. *ör. Adam gittikçe anormalleşiyor.*
anormallik *a. Fr. T.* anormal olma durumu.
anot, -tu *a. Yun. fiz.* ➻ **artıuç**.
ansal *s.* ➻ **zihinsel**. **ansal gelişme** *ruhb.* ➻ **zihinsel gelişme**.
ansefal, -li *a. Fr.* kafatası içindeki organların tümü.
ansefalik *s. Fr.* ansefal ile ilgili.
ansefalit, -ti *a. Fr. hek.* beyin yangısının oluşturduğu hastalık, beyin yangısı.
ansımak *(-i)* ➻ **anımsamak**.
ansınabilmek *(nsz)* ➻ **anımsanabilmek.**
ansınmak *(nsz)* ➻ **anımsanmak**.
ansıtabilmek *(-i)* ➻ **anımsatabilmek**.
ansıtılabilmek *(nsz)* ➻ **anımsatılabilmek**.
ansıtılmak *(nsz)* ➻ **anımsatılmak**.
ansıtmak *(-i)* ➻ **anımsatmak**.
ansıyabilmek *(-i)* ➻ **anımsayabilmek.**
ansızın *be.* (.' . .) hiç beklenmedik bir sırada, birdenbire. *eş. esk.* **ani**, **aniden**. *ör. Ansızın başlayan yağmur bizi ıslattı.*
ansiklopedi *a. Fr.* belli yöntemlere göre düzenlenen, bütün bilim, sanat, uğraş dallarının tüm bilgilerini ayrıntılı olarak bir arada ya da bu dalları tüm bilgileriyle tek tek veren, çok geniş kapsamlı, genellikle birkaç ciltten oluşan kitap. *eş. yeni* **bilgilik**.
ansiklopedici *a. Yun. T.* ansiklopedi hazırlanmasına katılan kimse.
ansiklopedicilik *a. Fr. T.* ansiklopedi hazırlama işi, ansiklopedicinin uğraşı. *eş. yeni* **bilgilikçilik**.
ansiklopedik *s. Fr.* ansiklopedi özelliği taşıyan, ansiklopedi ile ilgili. **ansiklopedik bilgi** ansiklopediden edinilmiş ya da ansiklopedinin verebileceği türden, biraz genişçe bilgi. *ör. Kitabı ansiklopedik bilgiyle yüklemişler.* **ansiklopedik sözlük** abecesel sırayla olmakla birlikte maddeleri daha geniş tutulmuş sözlük.
ant *a.* **1** bir şeyin doğru olduğunu Tanrı ya da kutsal bilinen şeyleri, kimseleri tanık göstererek belirtme. *eş.* **yemin**. **2** bir şeyi yapacağı ya da yapmayacağı konusunda kendi kendine kesin söz verme. *ör. Andımı yerine getireceğim, oraya bir daha gitmeyeceğim.* **3** *huk.* bir kimsenin söylediklerinin doğru olduğunu onamak için yasa ya da örf gereğince belli sözleri söylemesi ya da hareketi yapması. **andını bozmak** içtiği anttan dönmek. *ör. Senin yüzünden andımı bozmak istemem.* **ant etmek** ➻ **ant içmek**. **ant içirmek** birine, bir şeyi yapacağı ya da yapmayacağı konusunda, Tanrı'yı ya da kutsal bilinen şeyleri tanık göstererek söz verdirmek. *ör. Ona ant içirdim, andını tutacaktır.* **ant içmek** bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya ant[1] ile söz vermek. *eş.* **yemin etmek**. *ör. Günümüzde ant içmek yeterli olmuyor, insanlar değişti.* **ant kardeşi** ➻ **kan kardeşi**. **ant olsun!** bir şeyi yapmaya niyetlenildiğinde o niyeti güçlendiren ant. *ör. Ant olsun, bu iş olacak.* **ant verdirmek** bir kimseye ant içirmek. *ör. Ona ant verdirdim, artık yapamaz.* **ant vermek** "sevdiklerinin başı için", "Tanrı aşkına", "Allah'ını seversen" gibi sözlerle, birini bir şey yapmaya ya da yapmamaya zorlamak.
antant, -tı *a. Fr.* ➻ **anlaşma**. **antant kalmak** bir konuda uzlaşmak, anlaşmaya varmak, anlaşmak. *eş. esk.* **mutabık kalmak**.
antarktik *s. Yun. coğr.* güney kutup ve onu çevreleyen bölgelerle ilgili, güney kutup yakınında olan, güney kutupla ilgili. **antarktik kara** *coğr.* güney kutuptaki kara bölgesi.
anten *a. Fr.* **1** yüksekçe bir yere kurulan ve vericiden boşluğa gönderilen elektromanyetik dalgaları alarak alıcıya ileten ya da boşluğa elektromanyetik dalgalar gönderen, türlü biçimde iletken ya da iletkenler bütünü. *ör. Çanak antenler yaygınlaştı.* **2** *hayb.* ➻ **duyarga**. **3** balık oltası şamandırasının alt ve üst bölümünde bulunan ince uç. **anten direği** verici ya da alıcı anteni oluşturan iletkeni taşımaya yarayan, düşey uzun direk.
antepfıstığı, -nı *b. a. bitb.* **1** antepfıstığıgillerden, Türkiye'nin kimi güneydoğu illerinde, özellikle de Gaziantep'te yetiştirilen, yanlış olarak *şamfıstığı* da denilen bir ağaç. **2** bu ağacın genellikle kavrularak kuruyemiş olarak yenen, tatlıcılıkta da kullanılan, ince ve sert kabuklu, nişastalı ve yağlı yemişi.
antepfıstığıgiller *ç. b. a. bitb.* ayrı taçyapraklılardan, örneği antepfıstığı ağacı olan bir bitki familyası.
antepfıstıklı *b. s.* içinde antepfıstığı bulunan (yiyecek). *ör. Bir kilo antepfıstıklı baklava aldım.*
anterit, - ti *a. Fr. hek.* ince bağırsak yangısı.
anterograf *a. Fr.* bağırsak kasılmalarını ölçmede kullanılan aygıt.
anterosel *a. Fr. hek.* incebağırsak fıtığı.
antet, -ti *a. Fr.* bir kuruluşun simgesini, adını, adresini ve bunun gibi bilgileri taşıyan, zarf ya da kâğıt başlığı.

antetli *s. Fr. T.* üzerinde antet bulunan, anteti olan (zarf, kâğıt).
antetsiz *a. Fr. T.* üzerinde antet bulunmayan, başlıksız (zarf, kâğıt).

anti- *Yun. (önek)*
Yunanca "karşıt" demek olan bu sözcük, Türkçeye batı dillerinden girmiş olan, çoğu pek de yaygın olmayan, genellikle kimi bilim alanlarında kullanılan pek çok sözcükte yer almaktadır. Batı dillerinde karşıtlığı, karşı koymayı, bir şeye karşı korunmayı be lirtmek üzere birçok sözcüğün bileşimine önek olarak girerek sayısız denebilecek denli çok yeni sözcük oluşturulmasını sağlamıştır. Bu sözcüklerin kimileri Türkçede zaman zaman kullanılmaktaysa da, bunların Türkçeye girmediği, yaygınlık kazanmadığı da bir gerçektir. Bununl a birlikte, artık Türkçeye yerleşmiş sayılabilecek olanlar da vardır. Onlar bu sözlükte abecesel sırayla verilmiştir. Ancak, yaygın olmayanlar, zaman zaman karşılaşılanlar için ***anti-*** önekinin anlamının bilinmesi yeterlidir. Bunun için, örneğin *faşizm, feminist* gibi sözcükler abece sırasında yer almış, ancak *antifaşizm, antifeminist* gibilerinin sırada yer almasına gereklik görülmemiştir.

antialerjik *s. Fr. hek.* alerjiyi iyileştiren, alerjiye karşı, alerjiyi yok edeci özelliği bulunan (ilaç).
antiasit *s. Fr. hek.* midede oluşan asit yoğunluğuna karşı kullanılan (ilaç).
antiatomik *s. Fr.* atom ışınlarının etkisinden koruyan.
antibiyogram *a. Fr.* antibiyotiklerden hangisinin belli bir mikrobun gelişmesini önleyebileceğini saptamaya yarayan bilimsel yöntem.
antibiyotik *a. Fr.* bitkisel ya da hayvansal organizmalarca çıkarılan, özellikle küf mantarlarında bol bulunan, yapay olarak da elde edilen, birçok mikrop türüne karşı kullanılan penisilin, streptomisin, teramisin gibi maddelerin ortak adı. *eş. yeni* **dirimkıran.**
antidemokratik *s. Fr.* demokratik düzenin ve hakların yerleşmesini engelleyen, demokrasiye aykırı olan.
antidot, -tu *a. Yun.* ➻ **panzehir**.
antienzim *a. Fr. kim.* belli bir enzimin etkinliğini körelten madde.
antifriz *a. İng.* **1** genellikle soğuk havalarda motorlu taşıt radyatörlerinin suyuna katılan, onun donma derecesini düşüren, donmasını önleyen sıvı. *eş. yeni* **donmaönler**. **2** *arg.* alkollü içki, genellikle de kanyak.
antihijyenik *a.* ve *s.Fr. hek.* sağlık kurallarını aykırı.
antijen *a. Fr. yaşb.* vücuda girdiğinde antikor oluşmasına yol açan virüs, bakteri, parazit gibi protein yapısında bir madde.
antik *a.* ve *s. Fr.* ilkçağdaki büyük uygarlıklarla, özellikle eski Roma ve Yunan uygarlıklarıyla ilgili olan. *eş. yeni* **eskil**.
antika *a. İt.* (. .' .) **1** eski çağlardan kalma yapıt. *eş.* **antik**. **2** eskilerden kalma az bulunan ve çok değerli eşya. *ör. Elinde birçok antika bulunduğu söyleniyor.* **3** *s. mec.* her zaman rastlanamayacak denli şaşırtıcı, olağana aykırı. *eş.* **acayip, garip, tuhaf**. *ör. Babası antika bir adamdı.* **4** *s. mec.* artık modası geçmiş olan, oldukça eski. *ör. Bu antika düşünceleri kimse desteklemez.* **5** yatak çarşafı, örtü, mendil gibi bez nesnelerin kenarlarına, yatay ipliklerin çekilip dikey ipliklerin ikisi, üçü bir arada bir iplikle sarılarak yapılan diş diş süs. *eş.* **ajur**, *ha.* **sıçandişi**. **antikasını bilmek** (bir şeyin) en iyisini bilmek. *ör. O örgünün antikasını bilir.*
antikacı *a.* ve *s. İt. T.* antika yapıt, eşya toplayan ya da bu tür eşyayı alıp satan kimse. *ör. Sokakta yeni bir antikacı açılmış.*
antikacılık *a. İt. T.* antika yapıt ya da eşya ile uğraşma, bunları toplama ya da alıp satma işi.
antikalaşma *a. İt. T.* antikalaşmak eylemi.
antikalaşmak *(nsz) İt. T.***1** antika değeri edinmek, antika durumuna gelmek. **2** *ha.* yadırganacak bir özellik edinmek, tuhaflaşmak.
antikalık *a. İt. T.* **1** antika olma durumu. *ör. Bu parçanın antikalık bir yönü yok.* **2** *mec.* genele, olağana aykırılık, gariplik, tuhaflık. *ör. Onun antikalığını herkes bilir.* **antikalık etmek** *mec.* antikaya yaraşır biçimde davranmak.
antikatot *a. Fr.* basıncı azaltılmış bir elektrik boşalma tüpünde, katot ışınlarını durdurmak için, tüp içerisinde, katot karşısına yerleştirilen, genellikle maden levha.
antikçağ *b. a. Fr. T. tar.* **1** eski Roma ve Yunan uygarlıklarının gelişip yayıldığı çağ. **2** *s.* bu çağa özgü olan, bu çağ ile ilgili. *ör. Antikçağ düşüncesi, gelişmeye açıktı.*
antikite *a. Fr.* **1** *tar.* ➻ **antikçağ**. **2** eski çağlar, çok eski zamanlar. *ör. İbni Sina, antikitenin dehalarından sayılır.* **3** eski uygarlıklardan kalan her türlü yapıt, eşya.
antikor *a. Fr. yaşb.* vücuda giren antijenleri zararsız duruma getirmek için organizmanın çıkardığı bir madde.
antilop *a. Fr. hayb.* **1** antiloplardan, sıcak ülkelerde yaşayan, çok hızlı koşan, boynuzlu, gevişgetiren bir memeli hayvan. **2** *s.* bu hayvanın derisinden yapılmış (nesne). *ör. Antilop ayakkabı şık olur.*
antiloplar *ç. a. Fr. T. hayb.* sıcak iklimlerde, daha çok Afrika'da ve Hindistan'da yaşayan, birçok türü bulunan, çok değişik boynuzları olabilen, derilerinden yararlanılan, örnek hayvanı antilop olan, gevişgetiren memeli hayvanların bir familyası.
antimon *a. İng. kim.* simgesi Sb, atom sayısı 51, atom ağırlığı 121.75 olan, 630 santigrat derecede ergiyen, hadde ya da çekiçle işlenemeyen, kimi metalleri güçlendirmek için on-

lara katılarak alaşım oluşturan, gümüşi ak renkte bir element.

antimonlu *s. İng. T.* içinde antimon bulunan, antimon ile bileşik durumda bulunan. *ör. Antimonlu altın, değişik bir alaşımdır.*

antinomi *a. Fr. fels.* ➻ **çatışkı**.

antipati *a. Fr.* bir kimseye ya da bir şeye karşı duyulan, içgüdüsel ve güçlü sevmezlik duygusu. *eş. yeni* **karşıtduygu**.

antipatik *s. Fr.* başkasıyla uyuşmayan, soğuk, sevimsiz, antipati uyandıran (kimse ya da şey). *ör. Davranışı pek antipatik.* **antipatik bulmak** birini ya da bir şeyi sevimsiz bulmak, o kimse ya da şeyden hoşlanmamak. *ör. Davranışlarını antipatik buldular.* **antipatik olmak** (bir kimse ya da davranış) hoşa gitmeyecek özellikleri olmak, sevimsiz olmak, antipati uyandırmak. *ör. Durum antipatik olmaya başlamıştı.*

antipatikleşebilme *a. Fr. T.* antipatikleşebilmek eylemi.

antipatikleşebilmek *(nsz) Fr. T.* antipatikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bir konuda inat edersek antipatikleşebiliriz.*

antipatikleşme *a. Fr. T.* antipatikleşmek eylemi.

antipatikleşmek *(nsz) Fr. T.* antipati uyandıracak bir duruma gelmek, sevimsizleşmek. *ör. Gittikçe antipatikleşmekte.*

antipatikleştirilme *a. Fr. T.* antipatikleştirilmek eylemi.

antipatikleştirilmek *(nsz) Fr. T.* sevimsizleşmesi sağlanmak, sevimsiz bir duruma getirilmek, sevimsizleştirilmek. *ör. Tutumu antipatikleştirilebilir, öyle tanıtılabilir.*

antipatikleştirme *a. Fr. T.* antipatikleştirmek eylemi.

antipatikleştirmek *(-i) Fr. T.* sevimsizleşmesini sağlamak, sevimsizleştirmek. *ör. Kendini antipatikleştirmek için çalışıyor sanki.*

antiradar *s. Fr.* bir radarın askerlik alanında kullanılmasını kösteklemeye yarayan (düzenek).

antisepsi *a. Fr.* mikropları ilaçla, ısı vb. ile öldürme yol ve yöntemlerinin tümü.

antiseptik *a.* ve *s. Fr.* oksijenli su, bakır sülfat vb. gibi, mikropları öldürmek için kullanılan (madde).

antisiklon *a. Fr.* içinde havanın sarmal biçimde hareket ettiği yüksek basınçlı atmosfer kütlesi; bu kütle içinde hava bir yandan yavaşça alçalırken bir yandan da kuzey yarımkürede sağa, güney yarımkürede sola doğru sürüklenir.

antitez *a. Fr.* **1** karşı görüş, karşı düşünce. **2** *mant.* ➻ **karşısav**.

antitoksin *a. Fr. yaşb.* içine giren toksinleri etkisiz, zararsız bir duruma getirmek için vücudun çıkardığı antikor.

antlaşma *a.* iki ya da daha çok devletin savaşta düşmana karşı işbirliği yapmayı, aralarında barış, saldırmazlık gibi konularda kararlaştırdıkları ilkelere uygun davranmayı kabul etmeleri durumu ve bunu belirten, her devletin yetkili organlarınca onaylanmış belge. *eş. esk.* **muahede**, **pakt**. *ör. Yeni barış antlaşması imzalanıyor.* **antlaşma yapmak** aralarında anlaşıp bir antlaşma düzenleyerek imzalamak. *ör. İki devlet, bir antlaşma yapmak üzere yetkililerini Paris'e gönderecek.*

antlaşmak *(nsz; -le)* antlaşma yapmak.

antlı *s.* birine ya da bir şeye ant ile bağlı olan, ant içmiş ya da ant içirilmiş (kimse). *ör. Yargıç antlıya içmiş olduğu andı bir kez daha anımsattı.*

antoloji *a. Fr.* yazınsal ürünlerden güzel parçalar seçilerek oluşturulan ve türlü yöntemlere göre düzenlenen yapıt. *eş. yeni* **seçki**. *ör. Yeni bir antoloji yayımlanmış.*

antrakt *a. Fr. tiy.* ve *sin.* bir sahne oyununda perde arasında, bir filmin gösterimi sırasında filmin yarısında seyircilerin dinlenmesi için verilen kısa ara.

antrasit, -ti *a. Fr.* çok güç tutuşan, içinde uçucu maddeler az olduğu için soluk, kısa bir alevle duman ve koku çıkarmadan yanan, çok büyük ısı veren bir tür taşkömürü.

antrasitler *ç. a. Fr. T.* karbon türünden olan mineral familyası.

antre *a. Fr.* bir yapıda girip içeri geçilen yer, giriş[2]. *eş. esk.* **methal**.

antrenman *a. Fr. sp.* bir sporcunun, yöntemli bir biçimde çeşitli fiziksel hareketler yaparak, düzenli, ölçülü çalışmalarla seçtiği spor dalında kendini hazırlaması işi. *eş.* **idman**, **egzersiz**. **antrenman yapmak** *sp.* (bir spor dalında) karşılaşmaya hazırlanmak ereğiyle alıştırmalar yapmak.

antrenmanlı *s. Fr. T.* **1** *sp.* antrenman yapmış olan, idmanlı. **2** *mec.* alışık. *ör. Biz zorluklara antrenmanlıyız.*

antrenmansız *s. Fr. T. sp.* antrenman yapmamış olan.

antrenmansızlık *a. Fr. T. sp.* antrenmansız olma durumu. *ör. Takım antrenmansızlıktan boyuna kötüye gidiyor.*

antrenör *a. Fr. sp.* bir spor takımını ya da sporcuyu çalıştıran, oyuna hazırlayan kimse. *eş. yeni* **çalıştırıcı**, **çalıştırman**.

antrenörlük *a. Fr. T. sp.* antrenör olma durumu, antrenörün uğraşı. *eş. yeni* **çalıştırıcılık**, **çalıştırmanlık**.

antrepo *a. Fr.* (. .' .) gümrüklere gelmiş olan ticari malların konulduğu, korunduğu yer. *eş.* **ardiye**.

antrepocu *a. Fr. T.* anrepoya konulmuş olan malların korunmasıyla yükümlü kimse. *eş.* **ardiyeci**.

antrkot, -tu *a. Fr.* sığırın sırt ve boyuna yakın iki küreği arasından ve pirzolalık yerinden çıkarılan, kemiğinden sıyrılmış et dilimi.

antrok, -ku *a. Fr. yerb.* trias devri katmanlarında bulunan, derisidikenlilerden denizlalelerinin saplarını oluşturan kalsiyum karbonat bileşimi taşıl.

antropoit *a. Fr.* ➻ **insansı**.
antropoitler *ç. a. Fr. T.* ➻ **insansılar**.
antropolog *a. Yun.* ➻ **insanbilimci**.
antropoloji *a. Fr.* ➻ **insanbilim**.
antropolojik *s. Fr.* ➻ **insanbilimsel**.
antropomorfizm *a. Yun.* ➻ **insanbiçimcilik**.
antropomorfoloji *a. Fr.* insan vücudunun biçimini inceleyen bilim dalı.
antroposantrizm *a. Fr.* ➻ **insaniçincilik**.
antropozoik *s. Fr.* doğada insanın belirmesi ve yayılması çağını niteleyen ***antropozoik devir*** teriminde geçer.
antrparantez *be. Fr. (Fransızcadaki "ayraç içinde" anlamından)* sırası gelmişken, söz açılmışken, söz arasında, konu ile ilgili olmaksızın, akla gelmişken.
anüs *a. Lat. gövb.* sindirim kanalının son bölümündeki çıkış deliği. *eş. esk.* **makat**, *yeni* **dışkılık**.
anyon *a. Fr. kim.* negatif elektrikle yüklü iyon. *eş. yeni* **eksin**.
anzarot, -tu *a. Ar. bitb.* **1** sıcak ülkelerde yetişen bodur bir ağaç. **2** bu ağacın yara sağaltımında yararlanılan reçinesi. **3** *arg.* içki, özellikle de rakı. *ör. Damda anzarot bulmak paraya bağlıydı.*
aort, -tu *a. Fr. gövb.* yüreğin sol karıncığından çıkan ve temiz, kırmızı kanı vücudun her yanına dağıtan büyük atardamar. **aort deliği** aortu sol karıncığa birleştiren delik. **aort sistemi** aorttan çıkan damarların tümü.
apacı *s.* (. ' . .) çok acı.
apaçık *s.* (.' . .) çok açık, besbelli. *ör. Şurası apaçıktır ki, bu iş böyle olmayacak.*
apaçıklık *a.* (.' . . .) **1** apaçık olma durumu. **2** *fels.* bir şeyin hiçbir kuşkuya yer bırakmaksızın, çok açık ve aydınlık bir biçimde görünmesi. *ör. Kimine göre apaçıklık doğruluğun ölçüsü olamaz.*
apak *s.* çok ak. *eş. esk.* **bembeyaz**. *ör. Saçları apak olmuş.*
apalak *s.* **1** (kucak ya da meme çocuğu için) oldukça iri, gürbüz ve tombul. **2** *a. ha.* meme çocuğu, bebek.
apal topal *ik. be. ha.* ağır aksak. *ör. Yol uzunmuş, yine de apal topal vardık oraya.*
apandis *a. Fr. gövb.* körbağırsağın ince bir parmak gibi olan son bölümü. **(birinin) apandisini almak** *arg.* karnından bıçaklamak. *ör. Adamın oracıkta apandisini aldılar.*
apandisit, -ti *a Fr.* apandisin yangılanması.
apansız *be.* (.' . .) hiç umulmadık, beklenmedik bir zamanda, çok ansızın. *ör. Yağmur apansız bastırınca ıslandık.*
apansızın *be.* ➻ **apansız**.
aparabilme *a.* aparabilmek eylemi.
aparabilmek *(-i)* aparma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Aç kurtlar köyün hayvanlarını aparabilmek için bekleşiyormuş.*
aparıverme *a.* aparıvermek eylemi.
aparıvermek *(-i)* ansızın aparmak. *ör. Sel çocuğu aparıvermiş.*
aparma *a.* aparmak eylemi.
aparmak *(-i)* **1** sürükleyip götürmek, alıp götürmek, alıp gitmek, almak. *ör. Koyunların birkaçını sel apardı, çoğunu da kurtlar aparmaktayken, kurtardık.* **2** *arg.* gizlice almak, hırsızlamak, çalmak, alıp kaçmak, aşırmak, kapıp kaçmak. *ör. Kadının çantasını apardılar.*
apartmak *(-i)* ➻ **aparmak**.
apartman *a. Fr.* genellikle konut olarak yapılan, birkaç katlı ve her katında bir ya da birkaç daire bulunan yapı.
apar topar *ik. be.* **1** toplanmaya vakit kalmaksızın,telaş ve acele ile, çarçabuk. *ör. Kadın evden apar topar çıktı.* **2** yaka paça. *ör. Polis adamı apar topar götürdü.* **apar topar etmek** toplanmasına vakit bırakmaksızın alıp gitmek, yaka paça etmek. *ör. Onu apar topar edip getirdiler.*
apart otel *a. Fr.* içinde bir ev için gerekli her şeyi bulunan bağımsız bölümleri olan, bu bölümlerde kalan müşterilerine ev rahatlığı sunan, apartman ya da villa tipinde yapılmış, otel olarak işletilen konaklama yeri.
apaş *a. Fr. (Kuzey Amerika'nın Apache yerli oymağının adından) arg.* **1** kabadayı, külhanbeyi, hayta, serseri. **2** *s.* serserice yaşamla ilgili. *ör. O apaş günleri arıyormuş.*
apaşikâr *s. T. Far.* çok açık olan, apaçık.
apaşlık *a. Fr. T. arg.* apaş olma durumu. *ör. Herifin apaşlığı tuttu.*
apatit *a. Fr. yerb.* kemikdokuda, doğada bulunan, topraktan çıkarılabilen, tarımda kullanılan, içinde flüor ya da klor olan doğal kalsiyum fosfat.
apaydın *s.* ışık içinde, çok aydın, çok ışıklı, pırıl pırıl. *ör. Ortalık apaydındı.*
apaydınlık *a.* apaydın olma durumu.
apayrı *s.* büsbütün ayrı, pek çok ayrı, bambaşka. *ör. O işle bu apayrı şey.*
apaz *a. ha.* **1** avuç. **2** *s.* avuç dolusu. *ör. Bir apaz su attı.* **3** *arg.* ele geçirilen şey, ganimet.
apazlama *a.* **1** apazlamak eylemi. **2** *s. den.* bordaya dik olarak esen (yel). *ör. Bu apazlamayla yol alınmaz.* **3** *be. den.* böyle esen bir yel ile. *ör. Gemi apazlama gidiyor.* **apazlama gitmek** *den.* bordaya dik esen yel ile gitmek, apazlamak[3].
apazlamak 1 *(-i)* avuçlamak. **2** *(nsz) den.* (yelken) yel ile dolup şişmek. **3** *(nsz)* (gemi) bordaya dik esen yel ile gitmek. **4** *arg.* ele geçirmek, zorla almak.
apel *a. Fr. tic.* bir anonim ortaklıkta, paydaşları ortaklığa koymayı üstlendikleri anaparanın taksitlerini ödemeye çağırma.*eş. esk.* **davet**, *yeni* **çağrım**[2].
aperitif *a. Fr.* iştahı açmak için ya da böyle düşünülerek, yemekten önce içilen, genellikle hafif alkollü içki. *eş. yeni* **açar**[2].
apış *a.* iki bacağın dizkapaklarından yukarıda kalan bölümünün iç yanı, butların iç yanı. **apış arası** apış. *ör. Çocuğun apış arası kızarmış.*

apışak *s. ha.* bacaklarını yana açа açа yürüyen (kimse).
apışık *s. ha.* **1** yorgun, güçsüz ve şaşkın (kimse). *ör.Bugün apışık görünüyorsun.* **2** kuyruğunu apış arasına alarak yılgın yılgın giden (hayvan). *ör. Şu apışık köpeğe bakın.* **apışık apışık** *ik. be. ha.* şaşkın şaşkın, yılgın yılgın. *ör. Öyle apışık apışık durma.*
apışıklaşma *a.* apışıklaşmak eylemi.
apışıklaşmak *(nsz)* apışık bir duruma gelmek, şaşkınlaşmak, yılgınlaşmak.
apışıverme *a.* apışıvermek eylemi.
apışıvermek *(nsz) ha.* ansızın apışmak, apışıp kalmak. *ör. Karşısında ayıyı görünce apışıvermişti.*
apışlık *a.* pantolon, don gibi giyeceklerin apışa gelen yeri, orta bölümü. *eş.* **ağ (II)**.
apışma *a.* apışmak eylemi.
apışmak *(nsz) ha.* **1** (hayvan) yorgunluktan, bacaklarını ayırarak olduğu yere çökövermek. **2** yorgunluktan, daha ileriye gidememek, olduğu yerde oturup kalmak. **3** bacakları iki yana ayırarak çömelmek. **4** *mec* yılıp, yorulup, başladığı işi bitirememek. **5** *mec.* ne yapacağını kestirememek, bilememek, bocalamak, şaşırıp kalmak, şaşırmak. *ör. Bizi görünce apıştılar.* **apışıp kalmak** çok şaşırmak, ne yapacağını kestirememek, bilememek, şaşırıp kalmak. *ör. Haberi duyunca apışıp kaldı.*
apıştırma *a.* apıştırmak eylemi.
apıştırmak *(nsz)* **1** hayvanı çok yorarak yürüyecek gücünü bırakmamak. **2** *den.* çift demir atarak, geminin dönse bile belli bir alan içinde kalmasını sağlamak. **3** *mec.* (birinin) apışmasını sağlamak. *ör. Şöyle bir uğrayıp onu apıştırmak ister misiniz?*
apiko *a. İt.* (. .' .) **1** yola çıkmaya hazırlanan bir geminin, zinciri toplayıp demirini almaya, kaldırmaya hazır olduğu, zincirin düşey duruma geldiği an. **2** *s. arg.* harekete hazır, tetikte, alesta, çevik, tetik (kimse). **3** *s. arg.* güzel giyimli, çok şık (kimse). *ör. Apiko bir delikanlı, selam verdi.* **apiko beklemek** *arg.* herhangi bir işe başlamak için her an hazır olmak. *ör. Tophane'de külhaniler apiko beklemekteydi.* **apiko zincir** *den.* apiko[1] durumdaki zincir.
apis *s. arg. (Eski Mısır'ın öküz biçimindeki Güneş tanrısının adından)* dersine çok çalışan, inekleyen, ezberci (öğrenci), inek[2,3].
aplik *a. Fr.* duvara takılan ve genellikle tavan lambasının bir parçası gibi olan, onu bütünleyen, türlü biçimde, çoğunlukla siperlikli lamba.
aplikasyon *a. Fr.* **1** uygulama. *ör. Çizim ve aplikasyon birbirini bütünler.* **2** bir kumaş parçasının ya da bir dantelin bir başka kumaş ya da tül üzerine işlenmesi, dikilmesi, uygulanması yoluyla oluşturulan süs. **3** bir parseli, eldeki haritayı arazi üzerine uygulayarak kazıklarla gösterme, belirtme.
aplike *a. Fr.* düz ya da desenli, işlemeli bir kumaştan kesilmiş motiflerin bir başka kumaş üzerine uygulanmış, işlenmiş durumu.
apolet, -ti *a. Fr.* **1** *ask.* rütbeyi göstermek için subay üniformalarının omuzlarına takılan, yünlüden, ipekten vb. yapılan, üzerinde rütbe simgesi bulunan parça. *eş. yeni* **omuzluk**. **2** kimi giysilerin omuzlarına süs olarak dikilen parça. **apolet kazanmak** *ask.* rütbesi, aşaması ilerlemek, artmak. **apoletleri sökülmek** *ask.* işlediği bir suç nedeniyle rütbesi indirilmek ya da askerlikten atılmak.
aport, -tu *ünl. Fr.* vurulan avın ya da kendisine gösterilen bir şeyin üzerine atılıp getirmesi için köpeğe verilen buyruk. *ör. Köpek aportu duymadı bile, gözü başka şeydeydi.* **aport etmek** *arg.* kapıp getirmek. *ör. Arif iki karı aport etti, iş başladı.*
aposteriori *s. Lat.* (. . . . .' .) ➻ **sonsal**.
aposteriorizm *a. Fr. fels.* ➻ **sonsalcılık**.
apostrof *a. Fr.* ➻ **kesme imi**.
apoşi *a. Yun.* balık avlamada kullanılan, telden yapılmış, ağzı çember biçiminde olan, torbaya benzeyen, büyük gözlü ağ.
appasionata *be. İt.* (. . . . .' .) *müz.* tutkulu, coşkulu olarak; bir müzik cümlesinin ya da parçasının bu biçimde çalınacağını belirtir.
apraksi *a. Fr. hek.* kol, el ve benzeri bir organın işlevini yitirmesi durumu. *eş. yeni* **işlev yitimi**.
apre *a. Fr.* **1** daha sonra göreceği işlemlere hazırlamak üzere kumaşın ya da derinin temizlenmesi, düzeltilmesi, parlatılması gibi teknik işlemler. **2** dokumacılıkta, boyacılıkta, dericilikte cila olarak kullanılan maddc. **apre vermek 1)** bir kumaşa ya da deriye apre[2] uygulamak. **2)** kürk haline getirmek için deriyi tabaklamak.
apreci *a. Fr. T.* apre işlemini yapan işçi.
aprecilik *a. Fr. T.* aprecinin mesleği, işi.
apreleme *a. Fr. T.* aprelemek eylemi.
aprelemek *(-i) Fr. T.* bir kumaşı ya da deriyi apre[1] işlemlerinden geçirmek.
apreli *s. Fr. T.* apre işleminden geçmiş olan (deri, kumaş).
apresiz *s. Fr. T.* apre işlemi uygulanmamış durumda olan (deri, kumaş).
april *a. İng. (Türkçede tek başına kullanılmaz, yalnızca* ***kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden*** *biçimindeki atasözünde yer alır)* nisan.
apriori *be. Lat.* (. . .' .) *fels.* ➻ **önsel**.
apriorilik *a. Fr. T. fels.* ➻ **önsellik**.
apriorist, -ti *a.* ve *s. Fr. fels.* ➻ **önselci**.
apriorizm *a. Fr. fels.* ➻ **önselcilik**.
apron *a. İng.* havaalanında, uçuş pistleri dışında kalan, uçakların genellikle yolcu indirip bindirdiği, yakıt vb. aldığı, park edilebildiği alan.
apse *a. Fr.* insan ya da hayvan vücudunun herhangi bir yerinde mikroplanmayla oluşmuş, içi irin dolu şişlik, irin birikimi. *eş. yeni* **irinşiş**. **apse yapmak** (bir doku) içinde irin oluşmak.
apseleşebilme *a. Fr. T.* apseleşebilmek eylemi.
apseleşebilmek *(nsz) Fr. T.* apseleşme olasılığı bulunmak. *ör. Sivilce bile apseleşebilir.*

apseleşme *a. Fr. T.* apseleşmek eylemi.
apseleşmek *(nsz) Fr. T.* içinde irin oluşmak, apse durumuna gelmek.
apseli *s. Fr. T.* apse yapmış olan.
apsent, -ti *a. Fr.* pelin yapraklarının alkol içinde özelliklerini verinceye değin bırakılması ve sonra bu alkolün damıtılması yoluyla elde edilen sıvıya anason özü ve renk verici bir madde katılarak yapılan sert bir içki.
apsis *a. Fr. mat.* **1** yönlü bir eksen üzerinde bir noktanın, başlangıç noktasına olan uzaklığının cebirsel değeri. **2** uzayda bir noktanın bulunduğu yeri saptamaya yarayan ana çizgilerden yatay olanı. **apsis ekseni** *mat.* ➻ **apsis**[2].
apsut *a. ha.* kağnı tekerinin ağaç parçaları.
aptal *s. Ar.* **1** zekâsı pek gelişmemiş olan, alık, bön, budala, ahmak (kimse). **2** *tkz. ünl.* küçümseme belirten seslenme, azarlama. *ör. Aptal, böyle yapılmaz.* **aptal aptal** çok bön bir biçimde, aptal gibi, bön bön, aval aval, aptalca. *ör. Adam çevresine aptal aptal bakınıyordu.* **(biri) aptal yerine konmak** (ya da **konulmak, koyulmak**) bilmez, anlamaz sanılmak. *ör. İnsan aptal yerine konmak istemez.* **(birini) aptal yerine koymak** birine aptalmış gibi davranmak, (birini) bilmez, anlamaz sanmak. *ör. Onu aptal yerine koymakla bir şey kazanılmaz.* **aptala malum olur** kısaca "gezgin derviş" anlamına gelen "abdal" sözcüğünü "aptal" (ahmak) biçimine sokarak, bir şeyi önceden sezip söyleyenler için şaka yollu söylenir.
aptalca *s. Ar. T.* **1** biraz aptal. *ör. Onu aptalca biri sandık.* **2** *be.* aptala yakışır bir nitelikte, aptal gibi, bönce, ahmakça.
aptalcasına *be. Ar. T.* aptala yakışır bir biçimde, aptal gibi, bönce, ahmakça, aptalca[2]. *ör. Tutup aptalcasına işler yaptı.*
aptallaşabilme *a. Ar. T* aptallaşabilmek eylemi.
aptallaşabilmek *(nsz) Ar. T.* istemeyerek, eldc olmaksızın apttallaşmak, aptallaşma belirtisi göstermek. *ör. İnsan bazen aptallaşabilir.*
aptallaşma *a. Ar. T.* aptallaşmak eylemi.
aptallaşmak *(nsz) Ar. T.* zekâsını işletemez bir duruma gelmek, alıklaşmak, ahmaklaşmak. *ör. Çocuk iyice aptallaştı.*
aptallaştırılma *a. Ar. T.* aptallaştırılmak eylemi.
aptallaştırılmak *(nsz) Ar. T.* aptal bir duruma gelmesi sağlanmak, zekâsını işletemez bir duruma getirilmek. *ör. Televizyonla insanlar biraz aptallaştırılıyor.*
aptallaştırma *a. Ar. T.* aptallaştırmak eylemi.
aptallaştırmak *(-i) Ar. T.* zekâsını işletemez bir duruma getirmek, ahmaklaştırmak. *ör. TV çocukları aptallaştırıyormuş.*
aptallık *a. Ar. T.* **1** aptal olma durumu. **2** aptalca iş. *ör. Bağışla onu, bir aptallıktır yaptı işte.* **aptallığa vurmak** kendisini aptalmış gibi göstermek, bir şey bilmez, bir şeyden anlamaz görünmek. *ör. Kimi zaman aptallığa vurmak işe yarar.* **aptallık etmek** aptala yakışır bir biçimde davranmak ya da aptalca bir iş yapmak.
apteriks *a. Yun. hayb.* ➻ **kivi (I)**.
aptes *a. Far.* **1** Müslümanların, namaz kılabilmek, Kuran, mevlit okuyabilmek vb. için, yöntemine göre el, ağız, burun, yüz, kol, ayak yıkama ve başa, enseye ıslak el gezdirme, kulağı temizleme biçiminde yaptıkları arınma. **2** idrar yapma ya da dışkılama ya da her ikisi. *ör. Kimileri sabah erkenden aptese çıkar.* **aptes almak** belli ibadetleri yapmak için aptes[1] yoluyla arınmak. *ör. Namaz için aptes almak gerekir.* **aptes bozmak** idrar yapmak ya da dışkılamak. *ör. Adam, aptes bozmak için helaya girdi.* **aptes tazelemek** aptesli olduğu halde yeniden aptes almak. **aptesi bozulmak** aldığı aptes ya da aptesli durumu idrar, dışkılama, burun kanaması vb. gibi bir nedenle geçersiz olmak. **aptesi gelmek** (ya da **olmak**) idrar yapma ya da dışkılama gereksinimini duymak. *ör. Çocuğun aptesi geldi.* **aptesi kaçmak** *mec.* dışkılama gereksinimi varken yok olmak. **aptesinde namazında** dünya işlerinden elini çekmiş, kendini dine vermiş, çok dindar (kimse). **aptesinden şüphesi olmamak** bir işte, kusuru olmadığını kesin olarak bilmek, kötü bir iş yapmadığına inanmak. *ör. Ne derlerse desinler, benim aptesimden şüphem yoktur.* **(birinin) aptesini vermek** yaptığı kötü bir iş yüzünden birine çok ağır sözler söylemek. **aptessiz sofuya namaz mı dayanır?** gerekli özen gösterilmedikten, gerekli koşullara uyulmadıktan sonra az zamanda pek çok iş yapılır. **aptessiz yere basmamak** din buyruklarına çok bağlı, koyu sofu olmak. *ör. Adam değişti, şimdi aptessiz yere basmıyor.*
aptesbozan *b. a. Far. T.* ➻ **şerit**[5].
aptesbozanotu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* gülgillerden, yaprakları almaşık ve telek damarlı, uzun ömürlü, güzel kokulu, yeşilimsi ya da kan kırmızı çiçekler açan bir ot.
apteshane *b. a. Far.* (. . - .) aptes bozacak yer, yüznumara, hela, tuvalet, ayakyolu. *ör. Köyde apteshaneler ev dışında olur.*
aptesli *s. Far. T.* **1** aptes[1] almış bulunan, aptesi[1] olan. *ör. Her zaman aptesli gezer.* **2** aptesi bozulmamış olan.
apteslik *a. Far. T.* **1** aptes alınacak yer. **2** *s.* aptes almada kullanılan, aptes almaya yarayan. *ör. Bir kova apteslik su zor bulduk.*
aptessiz *s. Far. T.* aptes almamış ya da aptesi bozulmuş olan. *ör. Aptessiz namaz kılınmaz.*
apukurya *a. Yun.* (. . . ' .) Hıristiyanların büyük perhize girmek üzere oldukları, et yemeyi kestikleri günler. *eş.* **etkesimi**.
apul apul *ik. be.* **1** *ha.* (tombulların yürüyüşleri için) iki yana sallana sallana. *ör. Kadın apul apul yola düşmüştü.* **2** *s.* şişman, hantal. *ör. Terzi ve apul apul karısı, önümüzden geçtiler.*
ar (I) *a. Ar.* (-) utanma duygusu, utanç duyma, utanma, utanç. *ör. Kimileri ar nedir umursamaz.* **ar belası** namus ve onuruna söz getirme korkusu. *eş.* **namus belası** . *ör. Bu işi ar belası üstlendim.* **ar damarı çatlamak** utanç

duymaz olmak, utanılacak işleri hiç utanmadan yapar olmak. *ör. Artık ar damarı çatladı onun, korkulur.* **ar damarı çatlamış** utanmaz, arlanmaz (kimse). *ör. Ar damarı çatlamış birine rastladık demek ki.* **ar dünyası değil, kâr dünyası** "utanmanın, arlanmanın kalmadığı, çıkarın, kazancın öne çıktığı bir dünya, onun için kişi, namusuna dokunmadıktan sonra şu ya da bu işi yapmaktan utanmamalı, para kazanmaya bakmalı"anlamında, birini bir işte yüreklendirmek için söylenir. **ar etmek** utanmak. *ör. Ar ettim, bir şey söylemedim.* **ar namus** utanma duygusu. *ör. Kimsede ar namus kalmamış.* **ar namus tertemiz** utanması olmayan (kimse). *ör. Onda ar namus tertemiz, yola gelmez artık.* **ar yılı değil, kâr yılı** birinin, utanmayı sıkılmayı bir yana atıp yalnızca kendi çıkarına baktığını anlatmak için söylenir. **arı satmış, namusu kiraya vermiş** utanma, onur, namus gibi değerleri kalmamış (kimse). *ör. Öyle biri ki, arı satmış, namusu kiraya vermiş, her şey beklenir ondan.* **arına dokunmak** utanç duymak, utanmak, onuruna dokunmak. **arına gitmek** (bir şey) utanç duygusu uyandırmak. *ör. Bu iş pek arıma gitti doğrusu.*

ar (II) *a. Fr.* yüz metre kare değerinde alan ölçü birimi. *ör. On ar kadar bir bağı var.*

Ar *kim.* argon elementinin kimyasal simgesi.

ara *a.* **1** iki yeri, iki nesneyi, iki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, açıklık, boşluk. *eş. esk.* **mesafe** . *ör. Ev ile okulumuzun arası üç yüz metre idi.* **2** iki olayı, iki olguyu birbirinden ayıran zaman parçası. *eş. esk.* **fasıla** . *ör. İki saat arayla geldiler.* **3** toplu bulunan nesnelerin ya da kişilerin içi. *ör. Onu aramıza aldık.* **4** toplulukların ya da kişilerin birbirine olan ilgisi, yakınlık, dostluk. *ör. O ikisinin arası çok iyi diyorlar.* **5** *tiy.* ve *sin.* bir oyunda perde arası, bir film gösteriminde dinlenmeye ayrılan süre. *eş.* **antrakt** . **6** *sp.* ayaktopu ve benzeri spor oyunlarında dinlenme, belli kurallara dayalı dinlenme süresi. *eş.* **haftaym, mola**. **7** *sp.* toplu jimnastik dizilmelerinde, sıradakilerin birbirlerinden yanlamasına olan uzaklıkları. **8** bir olayın, bir olgunun geçtiği zaman. *ör. Biz o ara dışarı çıkmıştık, patlama oldu.* **9** iki kişi arasındaki yaş farkı. *ör. Aramızda iki yaş var.* **ara açmak** anlaşmazlığa neden olmak, dostluğu bozmak, insanları birbirine düşürmek. *ör. O ara açmak için her şeyi yapar.* **ara ara** *ik. be.* **1)** kısa aralıklarla. **2)** zaman zaman. **ara bozmak** kişiler arasındaki dostlukları bozmak. *ör. Ara bozmakta onun üstüne yoktur.* **ara bulmak** birbiriyle anlaşamayanları uzlaştırmak, onların anlaşmalarını sağlamak. *ör. Oraya ara bulmak için gitti.* **ara kapı** iki yapı ya da oda arasında, kolayca geçmeyi sağlamak için açılan kapı. **ara kararı** *huk.* bir davanın bakılmasını kolaylaştırmak için yargıdan önce, arada önlem olarak verilen karar. **ara mal** üretimde gerekli malı elde etmek için kullanılmış yarı işlenmiş mal. *ör. Sanayide ara mal sıkıntısı çekiliyor* **ara seçim** iki genel seçim arasında, türlü nedenlerle boşalan milletvekilliği, belediye başkanlığı vb. gibi seçimle gelinen yerler için yasalar uyarınca yapılması gereken seçim. *ör. Bu yıl ara seçim yapılmayacak.* **ara sınavı** üniversitelerde ve yüksek okullarda yarıyıl sınavı. **ara sıra** (ya da **arada sırada**) *be.* zaman zaman, seyrek olarak, arada bir. *ör. Onunla ara sıra görüşüyoruz.* **ara sokak** anacaddeye açılan ikinci derecede yol, küçük sokak. *ör. Evi bir ara sokaktaydı.* **ara vermeden** *be.* aralıksız bir biçimde, hiç durmadan, hiç ara vermeksizin, sürekli olarak. **ara vermek** yapılmakta olan bir işi, ilerde yeniden başlamak, ele almak üzere bir süre bırakmak. *ör. Askerlik dolayısıyla işe ara vermek gerekliydi.* **ara vermeksizin** *be.* hiç durmadan, sürekli olarak. *ör. Yağmur ara vermeksizin yağmaktaydı.* **ara yerde** arada, arasında. *ör. Ara yerde iki çocuk var, yoksa bu evlilik yürümezdi.* **arada bir** seyrek olarak, ara sıra, zaman zaman. *ör. Onu arada bir görmezsem duramam.* **arada çıkarmak** yapılmakta olan işler arasında bir işi de yapıvermek. *ör. Oraya gitmişken bizim işi de arada çıkarırsın artık.* **arada** (ya da **aralarında**) **dağlar kadar fark olmak** (iki şey) aralarında her bakımdan çok büyük ayrımlar olmak, benzer yönleri pek az olmak. *ör. O kim, öteki kim; arada dağlar kadar fark var.* **arada kalmak** anlaşamayan iki tarafı uzlaştırmak için araya girildiğinde, iki yanı da hoşnut edemeyerek güç duruma düşmek. *ör. Annem arada kaldı, babam da ben de yanaşmıyoruz, iş olmayacak.* **arada kan bağı olmak** aralarında hısımlık bulunmak. *ör. Onunla aramızda kan bağı var, yoksa görüşmem.* **arada kaynamak** karışıklık ve telaş arasında, bir sürü iş yapılması gereken sıkışık bir durumda gereken ilgi gösterilememek, gözden kaçmak. *ör. Bunu erteleyelim, yoksa arada kaynar.* **aradan çekilmek** iki yanı uzlaştırmaktan vazgeçmek ya da herhangi bir iş yapılırken, işi başkalarına bırakmak, ilişiğini kesmek. *ör. Ben aradan çekilmek istiyorum ama olmuyor.* **aradan çıkarmak** birçok işten birini yapıvermek, yapılması gereken işlerden birini bitirmek. *ör. Askerliği aradan çıkarmak gerekiyordu, asker şimdi.* **aradan çıkmak 1)** yapılması gereken öteki işlerle uğraşılabilmesi için, bir iş önce bitirilmek. *ör. Artık o iş aradan çıktı.* **2)** sıkışık bir durumda, sıkıntılı bir zamanda işe engel olan kimse, oradan uzaklaşmak. *ör. Canım burnuma gelmişti, Orhan aradan çıktı da biraz işe bakabildim.* **aradan kaldırmak 1)** yok etmek. *ör. Aracıları aradan kaldırmak gerekli.* **2)** öldürmek. *ör. Düşmanını aradan kaldırdı.* **araları açılmak (açık olmak** ya da **bozulmak)** birbiriyle dargın hale gelmek, arkadaşlıkları, dostlukları bozulmak. *ör. İyice araları açılmış di-*

yorlar. **araları yağ bal olmak** aralarında pek sıkı fıkı, pek tatlı bir arkadaşlık bulunmak. **aralarında karlı dağlar olmak** ➻ **arada (aralarında) dağlar kadar fark olmak** . **aralarından kara kedi geçmek** (ya da **aralarına kara kedi girmek**) çok yakın iki dostun arasına soğukluk girmek. *ör. Herhalde aralarına kara kedi girdi, pek görüşmüyorlar.* **aralarından su sızmamak** (iki kişi) çok sıkı ahbap olmak, çok yakın arkadaşlık, dostluk kurmak. *ör. Son günlerde aralarında su sızmıyordu, bozuşmuşlar.* **aralarını açmak** iki taraf arasındaki ilişkiyi, arkadaşlığı, dostluğu bozmak. *ör. İnsanların aralarını açmakta çok hünerlidir.* **aralarını bozmak** iki kişi ya da kişiler arasındaki arkadaşlığı, dostluğu bozmak. *ör. Onların aralarını bozmak bize yakışmaz.* **aralarını bulmak 1)** iki yanı uzlaştırmak, barıştırmak. *ör. Onların aralarını bulmak sana düşer.* **2)** iki kişiyi birbirine yaklaştırmak, yakınlaşmalarını, gönül ilişkisi kurmalarını sağlamak. *ör. Kadın, kızla oğlanın aralarını bulmuş.* **arası açılmak 1)** (birinin) bir arkadaşıyla, bir dostuyla olan ilişkisi sarsılmak, dostlukları bozulmak. *ör. Arkadaşıyla arası açılmış.* **2)** iki şey arasından zaman geçmek. *ör. İşlerin arası açıldı, bu arayı kapatmak gerekiyor.* **arası geçmeden** sıcağı sıcağına, vakit geçmeden, hemen. *ör. Olacak denmişse, arası geçmeden sormak gerekirdi.* **(bir şeyle) arası hoş** (ya da **iyi) olmamak** o şeyden pek hoşlanmamak. *ör. Onunla aramız hoş değil.* **(bir kimseyle) arası olmamak** arasında geçimsizlik bulunmak, onunla geçinememek. *ör. Orhan'la Kemal'in hiç arası yoktur.* **arası soğumak** aradan zaman geçerek işin önemi azalmak. *ör. Arası soğursa iş kalır.* **arasına** (ya da **aralarına) karışmak** büyüyüp yetişmek. *ör. Artık o da adam arasına karıştı.* **araya almak** (bir çevre) içine kabul etmek, aralarına almak. *ör. Sanatçılar onu da araya aldılar.* **araya girmek 1)** aralarında anlaşmazlık bulunan iki kişiyi uzlaştırmaya çalışmak. *ör. O araya girdi ama, iş yine olmadı.* **2)** iki kişinin arasındaki bir işe karışmak. *ör. Tam anlaşacaktık, o araya girdi, iş uzadı.* **3)** bir iş yapılmaktayken ona engel olacak başka bir şey çıkmak. *ör. Bugün bitirecektim, ama bu yazı araya girdi.* **araya gitmek** boşu boşuna harcanmak, karışıklığa kurban gitmek, bir işe yaramamak. *ör. Bunca çalıştık, hepsi araya gitti.* **araya karışmak** kalabalığa karışarak belirsiz olmak. *ör. Adam araya karıştı, polis bulamadı.* **araya laf karışmak** bir konu görüşülür, konuşulurken bir başka konu araya girmek. **(birini) araya koymak** çözülemeyen bir işte, sözü geçecek bir kimsenin aracılığına başvurmak, işi çözüme ulaştırmasını ondan istemek. *ör. Şimdilik birini araya koymak, gerekmiyor.* **araya soğukluk girmek** iki dost arasındaki dostluk bağı gevşemek, sarsılmak. *ör. Araya soğukluk girdi, pek görüşmüyorlar.* **araya vermek** (bir şeyi) yararsız bir biçimde kullanmak. *ör. Bir kilo kıyma yı araya verdi.* **arayı açmak 1)** aradaki uzaklık artmak. *ör. Koşucu, gittikçe arayı açtı, yarışı kazandı.* **2)** aradan zaman geçmek. *ör. Oğlan arayı açtı, hâlâ bir mektup alamadık.* **arayı soğutmak** eski dostluk, yakınlık kalmamak, zaman geçince dostluk tavsamak. *ör. Arayı soğuttuk, görüşelim.* **arayı yapmak 1)** araları açılmış kimseleri barıştırmak. *ör. Bir dostları arayı yaptı, şimdi eskisi gibiler.* **2)** arası açılmış kimseyle barışmak, eski dostluğunu yeniden kurmak. *ör. Arkadaşımla arayı yaptım, iş yolunda.* **3)** dostluk kurmak, tavlamak. *ör. Gardiyanla arayı yaptık, bize içki buluyor.*

araba *a.* **1** iki ya da dört tekerli, hayvan gücüyle çekilen taşıt. *ör. Bir at arabası geliyor.* **2** dört tekerli, motorlu küçük taşıt. *eş.* **otomobil**. *ör. Bu araba az benzin yakar.* **3** araba ile taşınacak ya da taşınmış miktar. *ör. Bir araba kum aldık. Bir araba adam geldi.* **araba devrilince yol gösteren çok olur** güç bir konuda önceden akıl veren çıkmaz da iş kötü sonuçlanınca, iş işten geçtikten sonra, birçok kişi şöyle yapsaydın, böyle yapsaydın diye akıl satar. **araba ile tavşan avlanmaz** "her işte, başarıya ulaşabilmek için kullanılması gereken özel bir yöntem vardır, o uygulanmalıdır" anlamında bir söz. **araba mezarlığı** *mec.* artık kullanılmaz olmuş, eskimiş otomobillerin ve otomobil parçalarının atıldığı yer. **araba kullanmak** araba[2] sürmek. *ör. O iyi araba kullanır.* **araba vapuru** çoğunlukla deniz taşımacılığında iki kıyı arasında kara taşıtlarını taşıyan gemi. *eş.* **feribot** . **araba yolu** *arg. mec.* çok kolay, zahmetsiz iş. **arabanın ön tekeri nereden geçerse art tekeri de oradan geçer** büyükleri nasıl bir yaşayış yolu tutmuşlarsa çocuklar da aynı yolu izlerler. **arabanın tekerine taş koymak** bir işte güçlük çıkarmak. *ör. Olacak ama, arabanın tekerine taş koyanlar var.* **arabasını düze çıkarmak** işindeki güçlükleri yenmek, işini yoluna koymak. *ör. Biraz yoruldu ama arabasını düze çıkardı.*

arabacı *a.* **1** arabayı süren kimse ya da arabanın sahibi. **2** araba yapan, onaran ya da satan. **3** *arg.* çöp toplayarak geçinen kimse.

Arabacı *a. gökb.* bir takımyıldız.

arabacılık *a.* **1** araba sürme işi. **2** araba yapma, onarma ya da satma işi.

arabalı *s.* arabası olan. *ör. İş var, arabalılar öne çıksın.*

arabalık *a.* **1** araba konulan yer.*eş.* **garaj**. **2** *s.* araba dolduracak miktar. *ör. Üç arabalık çakıl.*

araban *a. Ar. müz.* alaturka müzikte bir makam. **araban kürdi** *müz.* alaturka müzikte oldukça az kullanılmış bileşik bir makam.

arabesk *a.* ve *s. Fr.* **1** Araplara özgü, Arap biçeminde olan (şey). *ör. Arabesk bir yaşamları vardı.* **2** *mim.* ➻ **girişik bezeme.** **3** *müz.* daha çok insanın dünyaya gelişten pişmanlığını dile

getiren, kötü yazgıdan yakınan, acılı sözleri olan, Arap müziğini andıran bir müzik türü. *ör. Halk arabeski çok tutuyormuş.* **4** *mim.* İslam ülkelerinin mimarisinde görülen, birbiriyle kesişen geometrik ve çizgisel öğlerden oluşan bir süsleme türü. **arabesk müzik** arabesk[3].

arabeskçi *a. Fr. T.* arabesk[3] beste yapan, arabesk müzikle uğraşan ya da arabesk söyleyen sanatçı. *ör. Arabeskçiler, bu müziğin de Türk müziği olduğunu ileri sürerler.*

arabeskleşme *a. Fr. T.* arabeskleşmek eylemi.

arabeskleşmek *(nsz) Fr. T.* önceleri öyle değilken sonradan arabesk özelliği kazanmak. *ör. Müziğimiz iyice arabeskleşti.*

arabeyin *b. a. gövb.* beyinin tümünün altında ve üçüncü beyinciğin yakınında bulunan beyin bölgesi.

Arabi *ö. a.* ve *s. Ar.* (. . -) **1** Araplara özgü olan, Araplarla ilgili. **2** *ö. a.* Arap dili, Arapça. *ör. Eskiden okullarda Arabi de öğretilirmiş.*

arabirim *b. a.* bilgisayarda iki ayrı sistemi birleştirme olanağı veren donanım ya da yazılım biçimindeki ara düzenek.

arabistandefnesi, -ni *b. a. Ar. Yun. T. bitb.* dulaptalotugillerden, Asya'nın ve Afrika'nın sıcak bölgelerinde, daha çok da Ümit Burnu'nda yetişen, almaşık, tatlı yeşil ve dayanıklı yaprakları ve kokulu çiçekleri olan, kabuğu hekimlikte kullanılan bir ağaççık.

arabozan *b. s.* söz götürüp getirerek, dedikodu ederek, kişiler arasındaki iyi geçinmeyi, dostluğu bozan, kişilerin aralarını açan (kimse). *eş. esk.* **fesatçı, müfsit, münafık, müzevir**. *ör. Arabozanlar çoğaldı.*

arabozanlık *b. a.* arabozan olma durumu.*eş.* **fesat**. **arabozanlık etmek** arabozana yaraşır bir biçimde davranmak.

arabozucu *b. s.* ➻ **arabozan**.

arabozuculuk *b. a.* ➻ **arabozanlık**.

arabulucu *b. a.* kişiler ya da uluslar arasındaki anlaşmazlıklarda uzlaşmayı sağlamaya çalışan ya da sağlayan kimse. *ör. Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs arabulucusu geldi.* **arabulucu olmak** anlaşmazlık durumundaki iki yanı uzlaştırmak için çalışmak. *ör. Bu konuda arabulucu olmak istemem.*

arabuluculuk *b. a.* arabulucu olma durumu ya da görevi. *ör. İşin arabuluculuğunu o yapacak.* **arabuluculuk etmek** anlaşmazlık durumundaki iki yanın uzlaşmasına yardımcı olmak, arabulucu olmak. *ör. İş sarpa sararsa arabuluculuk etmek sana kalacaktır.*

aracı *a.* **1** bir konuda araya giren, anlaşma sağlayan kimse, arabulucu. *ör. İşi aracıya bıraktık.* **2** bir malı üreticiden alarak tüketiciye satan ve bundan kazanç elde eden kimse . *eş. esk.* **mutavassıt** . *ör. Aracılar ortadan kaldırılırsa sebze fiyatları ucuzlar.* **3** *ruhb.* ruh çağırma deneylerinde, ruhlarla insanlar arasında bağlantı kurduğu ileri sürülen kişi. *eş.* **medyum** . **aracı koymak** bir işin çözümünde birini aracı olarak görevlendirmek. *ör. Aracı koyduk ama iş yine yürümedi.* **aracı olmak** bir konuda iki yanı görüştürmek, uzlaştırmak, bir işin çözümüne yardımcı olmak. *ör. İsterseniz aracı olmaktan kaçınmam.*

aracılık *a.* aracı olma durumu. *eş. esk.* **tavassut**. **aracılığıyla** *be.* ...nin eliyle, ... yoluyla, ... yardımıyla, ...le bağlantı kurarak. *ör. İşi onun aracılığıyla sonuçlandırdık. Posta aracılığıyla gönderdik.* **aracılık etmek** araya girerek bir işin olmasına yardım etmek.*eş. esk.* **tavassut etmek**. **aracılık kuramı** *ruhb.* belirli uyaranların araçlı davranışları doğrudan uyarmadığı, ancak birçok eylem dizgelerine bağlı olarak, aracı durumda bir süreci etkilediği görüşü.

aracümle *b. a. T. Ar. dilb.* ➻ **aratümce**.

araç *a.* **1** bir işte gücünden yararlanılan nesne. *eş.* **alet**. *ör. Tarım araçları gelişiyor.* **2** bir işte kullanılan her türlü şey.*eş.* **vasıta**. *ör. Dil bir anlaşma aracıdır. Para yalnızca bir araçtır.* **3** *mec.* bir ereğe ulaşmak, bir şeyi elde etmek için yararlanılan kimse ya da şey. *ör. Sen bir araçsın, kullanır atarlar bir yana.* **4** taşıt. *ör. Yolda araçlar art arda dizilmişti.* **araç kullanmak 1)** bir işi araçlı olarak yapmak. *ör. İyi iş için iyi araç kullanmak gerekir.* **2)** taşıt sürmek. *ör. Araç kullanırken dikkatli olmalısın.* **araç olmak** *mec.* (bir kimse) iyi olmayan bir işte kullanılmak. *ör. Buna araç olmaktan utanmalısın.*

araççı *s. fels.* araççılık yandaşı (görüş, kimse). *eş.* **enstrümantalist**. *ör. Amerikan düşünürü Dewey, araççıdır.*

araççılık *a. fels.* bilimsel yasa ve kuramların, töre biçimleri vb.nin nesnel gerçekliklerinin bulunmadığını, bunların yalnızca yaşamın değişik koşullarına uymada birer araç olduğunu öne süren öğreti. *eş.* **enstrümantalizm**. *ör. Araççılık, bir Amerikan felsefe akımıydı.*

araçizgi *b. a. gökb.* Ay'ın ve gezegenlerin aydınlık parçası ile karanlık parçasını ayıran çizgi.

araçlı *s.* bir araçla olan ya da yapılan. *eş. esk.* **bilvasıta**. **araçlı jimnastik** *sp.* jimnastiğin araçlarla yapılan, uygulanan türü.

araçlık *a.* **1** araç[3] olma durumu. *ör. Bu işte araçlık kötüdür.* **2** araç konulacak yer. **3** *s.* belli sayıda araç[4] sığacak kadar (yer). *ör. Sokakta ancak üç araçlık bir boşluk vardı.* **araçlık etmek** araç[3] olarak kullanılmak, araç olmak. *ör. Buna araçlık etmek istemem.*

araçsal *s.* araç[1,2] özelliği taşıyan, araç niteliğinde, araç gibi, araçla ilgili. *eş.* **enstrümantal**. *ör. Elin beyne hizmeti komut almaya dayanan araçsal bir ilişkidir.* **araçsal koşullanma** *ruhb.* deneyde, belirli bir uyaranın belirli tepkiyi ayaklandırması sonucunda ödül niteliğinde başka bir uyaran karşısına çıkacak olursa, canlının ilk uyarana özdeş tepkiyi göstermesi olanağının güçlenmesi. **araçsal öğrenme** *ruhb.* deneğin, amaca yönelmesini kolaylaştıran tepkileri öğrenmesi.

araçsallaşma *a.* araçsallaşmak eylemi.
araçsallaşmak *(nsz)* araç[1,2] özelliği kazanmak. *ör. Akıl araçsallaşmak gibi bir durumu yadsır.*
araçsallaştırılma *a.* araçsallaştırılmak eylemi.
araçsallaştırılmak *(nsz)* araç durumuna getirilmek, araçsal bir nitelik kazandırılmak.
araçsallık *a.* araçsal olma durumu.
araçsız *s.* **1** doğrudan doğruya yapılan, bir araç kullanılmaksızın yapılan ya da olan. *eş. esk.* **bilavasıta**. *ör. Bu iş araçsız olmaz.* **2** aracı olmayan. *ör. Marangoz araçsız olur mu?*
araçsızlık *a.* **1** araçsız olma durumu. **2** araç bulamama ya da yeterli aracı olmama durumu. *ör. İş yürüyecek ama araçsızlık elimizi kolumuzu bağlıyor.*
arada *be.* kimi kez, ara sıra, zaman zaman, seyrek olarak. *eş.* **bazen**. **arada sırada** seyrek olarak, zaman zaman, arada bir, ara sıra. *ör. Onunla arada sırada görüşürüz.*
aradeniz *b. a.* anadenizden genellikle dar ve sığ bir boğazla ayrılan, karalar içine sokulan deniz. *ör. Akdeniz bir aradenizdir.*
araeşeyli *b. s. yaşb.* gelişimine asıl cinselliği ile başlayan, sonunda karşıt cinselliği ortaya çıkan (canlı).
araeşeylilik *b. a.* canlıda, erkek durumu ile dişi durumu arasındaki ara durumu ya da bir cinsellikten öteki cinselliğe geçme durumu.
araf *a.Ar.* (- -) din kitaplarında sözü geçen, dinsel inanca göre cennet ile cehennem arasında bulunan bir yer.
Arafat *ö. a. Ar.* Suudi Arabistan'da, Mekke kentinin 16 kın. doğusunda bulunan ve hacıların kurban bayramının öngününde toplandıkları tepe. **Arafat'ta soyulmuş hacıya dönmek** var olan her şeyini yitirmek.
aragonit, -ti *a. Fr. (İspanya'nın Aragon bölgesinin adından)* 1775'te Aragon'da bulunmuş olan, ak, yeşil, mavimsi gri renkte, billurlaşmış bir tür kalsiyum karbonat.
arak (I) *a. Ar.* daha çok Doğu Hindistan'da olmakla birlikte Asya'nın ve Afrika'nın birçok ülkesinde yapılan, pirinç ve şekerkamışı özününün mayalanması ve damıtılmasıyla elde edilen bir tür rakı.
arak (II) *a.* ve *s. (Çingeneceden) arg.* çalma ya da çalınmış olan (şey). **arak etmek** *arg.* ➻ **araklamak** .
araka *a. bitb.* iri taneli bezelye.
arakçı *a.* ve *s. arg.* hırsız.
arakçılık *a. arg.* hırsızlık.
arakesit, -ti *b. a. mat.* çizgilerin, yüzeylerin, katı cisimlerin birbirine rastlayıp kesiştikleri yer.
arakesti *b. a. ha.* daire içinde ve dışında olmak üzere, kalabalık iki takımla oynanan bir çocuk oyunu.
araklama *a.* araklamak eylemi.
araklamak *(-i) arg.* **1** aşırmak, çalmak, hırsızlamak. *ör. Birkaç kitap arakladık.* **2** *mec.* (bir kadın ya da kızı) kandırıp elde etmek, tavlamak. *ör. Onun gacosunu araklamak zordur ha.* **3** *mec.* polis, bir suçluyu, sanığı yakalamak. *ör. İki polis gelip onu arakladı.*
araklanabilme *a.* araklanabilmek eylemi.
araklanabilmek *(nsz) arg.* araklanması olanak içinde olmak ya da araklanma olasılığı bulunmak.
araklanma *a.* araklanmak eylemi.
araklanmak *(nsz) arg.* **1** çalınmak, aşırılmak, hırsızlanmak. *ör. Bizim para araklanmış.* **2** *mec.* (kadın, kız) elde edilmek, tavlanmak. *ör. Herifin gacosu araklanmış, dumanı tütüyor.* **3** *mec.* polisçe yakalanmak. *ör. İkisi de araklanmış diyorlar, ben görmedim.*
araklayabilme *a.* araklayabilmek eylemi.
araklayabilmek *(-i) arg.* araklama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Otobüste cüzdan araklayabilmek için yürek istermiş...*
araklayıcı *a. arg.* ➻ **arakçı**.
araklayıverme *a.* araklayıvermek eylemi.
araklayıvermek *(-i) arg.* çabucak araklamak.
arakonakçı *b. a.* gelişme evreleri sırasında bir asalağın beslenip barındığı konakçılardan her biri. *ör. Asalakların kimilerinin arakonakçısı insandır.*
aral *a. ha.* **1** sıradağ. **2** iki şeyin arası, ortası. **3** *coğr.* birbirine yakın adalar topluluğu, takımada.
aralama *a.* aralamak eylemi.
aralamak *(-i)* **1** kapı, pencere, kitap vb. gibi açılacak durumu olan bir şeyi sonuna değin değil de az açmak, iki şey arasında biraz açıklık oluşturmak, yarı açmak. *ör. Gözkapağını aralamak için elini uzattı.* **2** yan yana ya da bir arada bulunan taşınabilir sık şeyler arasında boşluk bırakmak, sık şeyleri seyrekleştirmek. *ör. Arabaları biraz aralamak gerekiyor.* **3** *ha.* yumruk, sopa vb. ile vuruşan, dövüşen iki yanın arasına girip dövüşü önlemek, dövüşenleri ayırmak. *ör. Dövüşen horozları aralamak için elini uzatınca gagalandı.*
aralanabilme *a.* aralanabilmek eylemi.
aralanabilmek *(nsz)* aralanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
aralanıverme *a.* aralanıvermek eylemi.
aralanıvermek *(nsz)* çabucak aralanmak. *ör. Ayağımla itince kapı aralanıvermişti.*
aralanma *a.* aralanmak eylemi.
aralanmak *(-den)* **1** (açılabilir bir şey) kendiliğinden biraz aralık olmak, az açılmak. *ör. Rüzgârda aralanan pencereden bakan biri vardı.* **2** kendiliğinden uzaklaşmak, gitmek, ayrılmak. *ör. O aralanınca işimize bakarız.* **3** *nsz)* araya zaman girmek ya da seyrelmek. *ör. İşler biraz aralanınca, rahatladık.* **4** *(-den) arg.* yavaş yavaş savuşmak, uzaklaşmak. *ör. Haydi şurdan aralanalım.*
aralaşma *a. ha.* aralaşmak eylemi.
aralaşmak *(-den) ha.* ayrılmak, uzaklaşmak.
aralatma *a.* aralatmak eylemi.
aralatmak *(-i, -e)* bir şeyin aralık duruma gelmesini sağlamak, bir şeyi birinin aralamasını sağlamak.

aralayabilme *a.* aralayabilmek eylemi.
aralayabilmek *(-i)* **1** aralamak elinde olmak, aralamaya gücü yetmek. *ör. Kavgacıları aralayabilmek için bir şeyler yapmalıydım.* **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Kapıyı biraz aralayabilir misin?*
aralayıverme *a.* aralayıvermek eylemi.
aralayıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede aralamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu pencereyi biraz aralayıverir misin?*
aralı *s. ha.* birbirine bitişik olmayan, aralıklı.
aralık *a.* **1** iki şey arasında bulunan açıklık ya da boşluk. *ör. İki satır arasında çok az aralık var.* **2** evin iki bölümü arasında kalan yer ya da iki oda arasındaki dar geçit. *eş.* **koridor**, *yeni* **geçenek** . **3** sıra, zaman, vakit. *ör. O aralık işsizdim.* **4** bir şey için uygun, elverişli durum. *eş.* **fırsat** . *ör. Bir aralık bu işe bakarız.* **5** yılın son ayı; 31 gün sürer. (Aralık sözcüğü ay adı olarak kullanıldığında, belirli bir tarih söz konusuysa ilk harfi büyük olur: *31 Aralıkta,* gibi; tarih bildirmiyorsa küçük başlar: *Bu yılın aralık ayında,* gibi.) **6** *fiz.* bir sesi başka bir sesten, kalına ya da inceye doğru ayıran uzaklık. *ör. İki sesin uyumu aralıklarına bağlı olduğu için, müzikte aralık önemlidir.* **7** *müz.* portenin koşut çizgileri arasındaki boşluk. *ör. Müzikte de aralık önem taşır.* **8** dizgide, satırlar ya da sözcükler arasındaki açıklık, boşluk. *eş.* **espas**. **9** *sp.* topluca yapılan jimnastikte, art arda dizilenleri birbirinden ayıran açıklık. **10** *ha.* orta yer, ortalık. *ör. Aralıkta çok dolaşma.* **11** *ha.* ayakyolu, yüznumara, hela. **12** *s.* ve *be.* yeterince, gereğince kapanmamış, yarı açık. *ör. Kapı aralıktı, kedi kaçtı.* **aralık bırakmak** iki şey arasında boşluk bırakmak, arayı tam kapatmamak. *ör. Kapıyı aralık bırakın.* **aralık bulamamak** fırsatı olmamak. *ör. Yapacaktık ama aralık bulamadık.* **aralık etmek** yarı açmak, tam olarak değil de biraz aralamak. *ör. Pencereyi aralık etti.* **aralık vermek** yapılmakta olan bir işi, yeniden ele almak üzere, kısa bir süre bırakmak. *ör. Biraz aralık vermek, dinlenmek istiyorum.*
aralıklı *s.* **1** aralarında boşluk, açıklık bulunan, bitişik ya da sık olmayan. *ör. Kavakları aralıklı dikmeliyiz.* **2** dizgide, satırlar, sözcükler ya da harfler arasında boşluğu, açıklığı olan.*eş.* **espaslı**. **3** *be.* ara ara, kesik kesik, kesintili olarak. *ör. Aralıklı çalan tren düdüğüyle uyandı.*
aralıksız *s.* **1** aralarında boşluk, açıklık bulunmayan, birbirine bitişik olan. *ör. Aralıksız dizilmiş olan sandalyeler bile yetişmedi.* **2** *be.* aralık, ara vermeden, hiç durmadan, sürekli olarak. *ör. Kar, akşama değin, aralıksız yağdı.*
aralıkta *be.* öteki işler arasında. *ör. Orada birkaç şey yapacağız, aralıkta onu da çıkarırız.*
arama *a.* **1** aramak eylemi.*eş. esk.* **taharri**. **2** *huk.* saklanan sanığın yakalanması, suç belgelerinin ele geçirilmesi ya da zoralımı gereken maddelere el konulması için güvenlik güçlerince yapılan araştırma işlemi. **arama** *("aramak"tan olumsuz buyruk)* "bulunduğunu sanma", "bulamazsın", "yok" anlamında söylenir. *ör. Onda insanlık arama!* **arama emri** *huk.* arama² yapılabilmesi için yetkili yerden alınan yazılı buyruk. *ör. Elinde arama emri varsa, polis evi arayabilir.* **arama kararı** *huk.* arama² yapılabilmesi için yargıcın vereceği karar. *ör. Mahkemeden arama kararı çıkardılar.* **arama motoru** (bilgisayarda) internette aranan adresi bulmayı sağlayan yazılım. **arama tarama 1)** polis ya da jandarmanın kahve, gazino gibi genel yerlerde ya da kuşkulandığı kimseler üzerinde bıçak, silah, uyuşturucu maddeler gibi yasak şeyler araması. *ör. Bu gece arama tarama var.* **2)** denizde mayın toplama ya da bulup yok etme işlemi. **arama yapmak** ➻ **aramak**.
aramak *(-i)* **1** bir kimseyi ya da bir şeyi bulmak için araştırmak. *ör. Bu kumda iğne aramak gibi bir şey.* **2** hatır sormak, yoklamak. *ör. Onu ara sıra aramak gerekirdi.* **3** bir yeri karıştırarak bir şey var mı yok mu diye bakmak. *ör. Çocuğun çantasını aramak istediler.* **4** bir şeyin yokluğunu duyumsamak, bir şeyi özlemek. *ör. İlerde bugünleri aramak da var.* **5** üzerinde durmak, önemsemek. *ör.Üçü beşi aramak bana göre değil.* **6** istemek, beklemek. *ör. Onda aradığını bulamadı.* **7** *mec.* olumsuz, kötü bir şeyin olması, gerçekleşmesi için çalışmak. *ör. Başına dert mi arıyorsun, çek git buradan.* **aradığını bulamamak** beklentisi gerçekleşmemek, düş kırıklığına uğramak. *ör. İnsan çoğu zaman aradığını bulamaz.* **aradığını bulmak** beklentisi gerçekleşmek, isteğine kavuşmak. *ör. Aradığını bulmak insana mutluluk verir.* **aramak taramak** çok dikkatle araştırmak. *ör. Aradım taradım ama bulamadım.* **aramakla bulunmaz** (ya da **ele geçmez**) çok az bulunan, çok değerli bir şey, kolay kolay bulunmayan bir şey. *ör. Bu fırsat aramakla bulunmaz, iyi değerlendir.* **arayan Mevla'sını da bulur, belasını da** insan isterse, iyi ya da kötü, her amacına ulaşır, yeter ki arasın. **arayıp da bulamamak** hiç beklemediği bir sırada karşısına çok iyi bir olanak çıkmak. *ör. Onun arayıp da bulamadığı bir şeydi bu, üstüne atıldı.* **arayıp soranı bulunmamak** (ya da **olmamak**) kimsesiz olmak. *ör. Kim olduğunu bilmem, bir arayanı soranı da olmuyor.* **arayıp sormamak** biri ya da bir şeyle hiç ilgilenmemek, ilgiyi kesmek. *ör. Onu arayıp sormamak olur mu?* **arayıp sormak** ilgilenmek. *ör. Beni arayıp sormak aklına gelmez hiç.* **arayıp soranı yok** kimsesiz. *ör. Arayıp soranı yok biriydi.*
Aramca *ö. a.* ➻ **Aramice**.
Aramice *ö. a.* ,- - -`.) millattan önce kullanılmış olan, Sami dillerinden ölü bir dil.
aran *a. ha.* **1** tütün işleyip kurutmaya yarayan yanları açık, üstü kapalı yer. **2** esinti almayan, kuytu yer.
aranabilme *a.* aranabilmek eylemi.

aranabilmek *(nsz)* aranma olasılığı bulunmak. *ör. Yolda aranabileceğimizi düşünerek kimliğimi yanıma aldım.*

aranağme *b. a. T. Ar.* **1** *müz.* alaturka müzikte, güfteli bestelerde, güftenin iki dörtlüğü arasına, başına ya da sonuna gelebilen, sözsüz çalınan parça. *ör. Şarkının aranağmesi de seslendirildi.* **2** *mec.* sık sık söylenen usandırıcı söz ya da görüşüle görüşüle insanı bıktırmış olan sorun. *ör. Dernek toplantısında aranağme yine başladı: Çalışanlara değer verilsin!*

aranılma *a.* aranılmak eylemi. *ör. İnsan aranılmadan hoşlanır.*

aranılmak *(nsz)* aramak eylemi kendisine yapılmak, aranmak. *ör. İnsan zaman zaman aranılmak istiyor.*

aranje etmek *müz.* ➻ **düzenlemek**[4].

aranjman *a. Fr.* ➻ **düzenleme**[2].

aranjör *a. Fr. müz.* ➻ **düzenleyeci**[4].

aranma *a.* aranmak eylemi.

aranmak *(ösz)* **1** aramak eylemi kendisine yapılmak, arama konusu olmak. *ör. Petrol, aranmak ister, kendi fışkırmaz.* **2** az bulunmak, değerli ya da isteklisi çok olmak, çok istenmek. *ör. Aranan bir kimse oldu.* **3** yokluğu duyumsanmak, özlenmek. *ör. Eski günler aranıyor.* **4** kendi kendinin üstünü aramak ya da çevresinde, ortalıkta bir şey aramak. *ör. Böyle ne aranıyorsun?* **5** üstü, çantası, evi vb. başkasınca yoklanmak. *ör. Çocuğun çantası arandı, bir şey bulunamadı.* **6** *(nsz)* cezayı gerektirecek, kötü, olumsuz bir davranışa yeltenmek ya da böyle davranılarak cezalandırılmak. *ör. Arandın artık, bunu hak ettin.*

arap *s. ha.* **1** *(Arap halkının adından, yanlış olarak)* kara derili, zenci, fellah. **2** koyu esmer ya da kara. **3** fotoğraf negatifi. **4** *arg.* şans, talih. **arabı gülmek** (ya da **uyanmak**) *(masallardaki, yapılan bir tılsımla ortaya çıkıp sahibine yardım eden Arap'tan) arg.* işi yolunda gitmek, şansı açılmak, şansı yardım etmek. *ör. Bizim de arabımız güler bir gün.* **arap araba yüzün karadır demiş** kendi kusurlarını görmeyip başkalarında kusur arayan kimseler için söylenir. **arap bacı** eskiden zenci hizmetçiler ve mürebbiyeler için kullanılan bir sıfat. *ör. Konaklarda arap bacılar olurdu, aileden biri gibiydiler.* **arap gibi olmak** güneşte çok yanmak, kararmak ya da kömür tozu vb. ile kara bir renk almak. *ör. Denizden dönenler arap gibi olmuşlardı.* **arap olayım** söylenen bir şeyin gerçek olduğuna, doğruluğuna karşıdakini inandırmak için şaka yollu söylenir. *ör. Onu görmedim, arap olayım!* **arap**[1] **uyandı** (ya da **arabın gözü açıldı**) baştan geçen bir olaydan ders alındığını anlatmak için kullanılır. *ör. Bir daha mı, çok beklersin, arap uyandı.*

Arap *ö. a.* ve *s.* **1** İsrail dışında Yakındoğu'da, Arap Yarımadası'nda ve Kuzey Afrika'da değişik adlar taşıyan ülkelerin halkı. **2** *s.* bu halkın soyundan olan (kimse). *ör. Bir Arap yazarı Nobel aldı.* **3** *s.* Araplara ya da Arabistan'a özgü olan (şey). *ör. Arap yazını ilginçtir.* **Arap atı** çok güçlü, çok dayanıklı, melezleştirilme yoluyla birçok soyun elde edilmesinde yararlanılan Arap soylu at. **Arap harfleri** (ya da **yazısı**) Türkiye'de, İslamlığın kabulünden 1928'e değin kullanılan Arap abecesi. **Arap rakamları** bugün kullanılmakta olan rakamlar. **Arap uşağı** *ha.* Güney ve Güneydoğu Anadolu'da Arap kökenli olup genellikle bahçecilikle, tarımla uğraşan insanlar için kullanılır. *eş.* **fellah**. **Arap Üzengi** *ha.* masallarda geçen ve "bir dudağı yerde bir dudağı gökte" diye tanımlanan korkunç dev.

Arapça *ö. a.* **1** Sami dillerinden biri olup Arap halkının kullandığı dil, Arap dili. *ör. O Arapçayı kolay öğrendi.* **2** *s.* bu dile özgü olan. *ör. Orada Arapça gazete de bulunuyor.*

arapsabunu, -nu *b. a.* potasla yapılan, esmer renkli, temizlikte kullanılan sıvı bir sabun.

arapsaçı, -nı *b. a.* **1** *mim.* bir durum planında, genellikle yeşil alanları belirtmek üzere girişik eğri çizgilerle yapılan bir tür tarama. **2** *mec.* çözümü çok güç bir durum, çok karışık bir durum. *ör. Bu arapsaçının içinden nasıl çıkacağız bakalım.* **3** *ha.* dereotuna benzeyen, kendine özgü bir kokusu olan, yenilebilen bir ot. **arapsaçı gibi** çok karışık, karmakarışık. *ör. Bu konu arapsaçı gibi, içinden çıkmak güç.* **arapsaçına dönmek** (iş) içinden çıkılamayacak denli güçleşmek, çözüm yolu bulunamaz bir duruma gelmek. *ör. İş arapsaçına döndü, artık düzelmez.*

arapzamkı, -nı *b. a. Ar.* akasyanın kimi türlerinden çıkarılan ve genellikle saydam boya yapımında kullanılan bir zamk.

ararot, -tu *a. İng.* sıcak ülkelerde yetişen maranta adlı kamıştan ve kimi bitkilerin kökünden elde edilen, kolacılıkta, dokumacılıkta kullanılan ve özellikle de çocuk maması yapımında yararlanılan nişasta. **ararot kamışı** ➻ **maranta**.

Arasat *ö. a. Ar.* (. . -) Kuran'a, İslam inanışına göre bütün ölülerin, kıyamet günü Tanrı tarafından diriltilip bir araya toplanacakları yer.

arasız *be.* sürekli olarak, arkası hiç kesilmeden, sürekli bir biçimde, hiç ara vermeksizin.

arasızlık *a.* sürekli olanın niteliği, süreklilik.

arasöz *b. a. yaz.* ➻ **aratümce**.

arasta *a. Far.* **1** *mim.* üstü örtülü ya da dükkânlarının önü saçaklı çarşı. **2** eskiden çarşılarda aynı tür iş yapan esnafın bulunduğu bölüm. *ör. Havlucular arastası yanmış.*

araşit, -ti *a. Fr. bitb.* ➻ **yerfıstığı**.

araştırabilme *a.* araştırabilmek eylemi.

araştırabilmek *(-i)* araştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu konuyu araştırabilmek zor değil.*

araştıradurma *a.* araştıradurmak eylemi.

araştıradurmak *(-i)* araştırmaya başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Sen bu işi araştıraduruken ben de öteki konuya el atayım.*

araştırı *a.* ➻ **araştırma**[2].
araştırıcı *a.* ve *s.* **1** araştırma[2] yapan, araştıran, inceleyen (kimse), araştırmacı, araştırman. *ör. Bu konu araştırıcıların ilgisini çekecektir.* **2** *mec.* merak eden, meraklı. *eş. esk.* **mütecessis**. *ör. Araştırıcı bakışları üzerimizdeydi.*
araştırıcılık *a.* araştırıcı olma durumu, araştırıcının yaptığı iş. *ör. Bu ülkede araştırıcılık gelişmiyor.*
araştırılabilme *a.* araştırılabilmek eylemi.
araştırılabilmek *(nsz)* araştırılmaya uygun olmak ya da araştırılmaya olanak vermek ya da araştırılma olasılığı bulunmak. *ör. Bu konu her zaman araştırılabilir.*
araştırılış *a.* araştırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Olayın hemen araştırılışı çok iyi oldu, gerçek ortaya çıkarıldı.*
araştırılma *a.* araştırılmak eylemi.
araştırılmak *(nsz)* araştırmaya konu olmak. *ör. Bu, batıda artan bir oranda araştırılmaktadır.*
araştırış *a.* araştırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Işin doğrusunu araştırışımız iyi oldu, gerçeğe ulaştık.*
araştırıverme *a.* araştırıvermek eylemi.
araştırıvermek *(-i)* **1** çabucak araştırmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bu konuyu bir araştırıverin de sonra üzerinde konuşalım.*
araştırma *a.* **1** araştırmak eylemi. **2** bilim ve sanatla ilgili bir konuda yapılan yöntemli, bilimsel inceleme. *ör. Türk şiiri üzerine bir araştırması vardır.* **araştırma filmi** *sin.* bilimsel bir araştırmada alıcının[6] yalnızca bir araştırma, kayıt aracı olarak kullanılması sonunda elde edilen film. **araştırma görevlisi** yükseköğrenim kurumlarında, yetkili organlarca verilen görevleri yerine getiren, bilimsel araştırmalarda, deneylerde vb. yardımcı olan, ilk aşamadaki öğretim üyesi. **araştırma yapmak 1)** araştırmak eylemi. *ör. Polis o bölgede araştırma yapmak istemiyor.* **2)** bilim ve sanatla ilgili bir konuda incelemelerde bulunmak, çalışmalar yapmak. *ör. Ali Püsküllüoğlu'nun şiiri üzerine bir araştırma yapmak için dergileri tarıyorum.* **araştırmada bulunmak** ➻ **araştırmak, araştırma yapmak**.
araştırmacı *a.* bilim ve sanat alanlarında incelemeler, araştırmalar yapan kimse. *ör. Bizde yeterince araştırmacı çıkmıyor.*
araştırmacılık *a.* bilim ve sanat alanlarında incelemeler, araştırmalar yapma işi. *ör. Bu ülkede araştırmacılık kısır bir iştir.*
araştırmak *(-i)* **1** bir şeyi ya da bir kimseyi bulmak için bir yeri gözden geçirmek, inceden inceye aramak. *ör. Onu araştırmak için gidilecekmiş.* **2** bir gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla sorup soruşturarak aramak. *ör. Olayın içyüzünü araştırmak gerekiyor.* **3** bilim ve sanat alanlarında yöntemli incelemeler, çalışmalar yapmak. *ör. Namık Kemal'in mektuplarındaki kişiliğini araştırmak ilginç olabilir.*
araştırman *a.* ➻ **araştırıcı**[1], **araştırmacı**.
aratabilme *a.* aratabilmek eylemi.
aratabilmek *(-i, -le)* aratmaya gücü yetmek, aratmak elinde olmak, aratma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
aratılma *a.* aratılmak eylemi.
aratılmak *(nsz)* aranması sağlanmak. *ör. Yitik kişi günlerdir aratılmaktaydı, ölü bulundu.*
aratma *a.* aratmak eylemi.
aratmak *(-i, -le)* **1** arama işini başkasına yaptırmak. *ör. Onu aratmak için adam yolladık.* **2** özleyiş uyandırmak, özletmek, yokluğunu duyurmak ya da yeğletmek. *ör. Ortam eski günleri aratmaktaydı.* **(bir şey, eskiyi) aratmamak** yenisi, eskisinin yokluğunu duyumsatmamak, eskisini özletmemek, eskisinin boşluğunu doldurmak. *ör. Öğretmenimiz onu aratmıyor.*
aratümce *b. a. dilb.* ve *yaz.* bileşik ya da yalın bir tümcede, iki virgül ya da iki kısa çizgi içine alınan, temel tümcenin anlamını biraz daha açıklamaya, geliştirmeye, varsıllaştırmaya yarayan, araya giren tümce. *eş.* **aracümle**, **arasöz**. *ör. Şiir ile şarkı, çok iyi bilindiği üzere, uyum konusunda yaklaşırlar.*
arayabilme *a.* arayabilmek eylemi.
arayabilmek *(-i)* **1** arama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu arada o da bizi arayabilir.* **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Ankara'ya gidince onu da arayabilir misin?*
arayadurma *a.* arayadurmak eylemi.
arayadurmak *(-i)* aramaya başlayıp sürdürüyor olmak. *ör. Sen o kitabı arayadur, ben ötekileri inceleyeyim.*
arayıcı *a.* **1** aramayı kendine iş, uğraş edinmiş kimse. *ör. Define arayıcıları çoğaldı.* **2** kimi yerlerde arama işiyle görevlendirilmiş olan kimse. **3** *gökb.* aranan yıldızı ırakgörür içine getirebilmek için yararlanılan, büyük ırakgörürlere koşut olarak bağlı, görüş açısı, alanı geniş olan küçük ırakgörür.**arayıcı fişeği** işaret vermek için atılan fişek, işaret fişeği.
arayıcılık *a.* arayıcı[1,2] olma durumu.
arayış *a.* arama işi ya da biçimi. *ör. Onu arayışın güzeldi.*
arayıverme *a.* arayıvermek eylemi.
arayıvermek *(-i)* **1** çabucak aramak. *ör. Polisler evi arayıverip çıktılar.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. İstanbul'a gittiğinizde Ali'yi de arayıverin.*
arayön *b. a. coğr.* iki anayönün arasında kalan, her ikisine de eşit uzaklıkta bulunan yön. *ör. Güneydoğu, güney ile doğu anayönlerine göre bir arayöndür.*
arayönler *ç. b. a. coğr.* kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu, güneybatı yönlerinin ortak adı.
araz *ç. a. Ar.* (- -) *esk.* **1** belirtiler. *ör. İşin olacağı konusunda araz yok.* **2***hek.* ➻ **bulgu**. *eş.* **semptom**. **3** *fels.* ➻ **ilinek**.
arazi *a. Ar.* (. - -) genellikle, üzerinde yerleşim yeri bulunmayan, ekilebilen ya da boş toprak. *ör. Burada arazi oldukça engebeli.* **arazi açmak** sazlık, fundalık, bataklık vb. yerleri te-

mizleyip ekime elverişli bir duruma getirmek. *ör. Köylü, arazi açmak için büyük emek harcamıştı.* **arazi olmak** *arg.* kaçıp saklanmak, gizlenmek, ortadan kaybolmak, bir yere sinmek. *ör. Polis arabası görününce herkes arazi oldu.* **araziye uymak** *arg.* **1)** topluluğa, ortama, çevreye uyum göstermek. *ör. O araziye uymakta beceriklidir.* **2)** ➻ **arazi olmak**.

arbede *a. Ar.* gürültülü kavga, gürültü patırtı. **arbede kopmak** birdenbire kavga çıkmak.

arbitraj *a. Fr. tic.* paha kazanmış hisse senedi, tahvil, döviz gibi değerli kâğıtları satarak daha kârlı gördüğü ya da yüksek verim getirme olasılığı bulunan başka değerli kâğıtlar satın alma işi.

arboretum *a. Lat.* çok çeşitli ağaç ve ağaççıkların bulunduğu, bu amaçla özel olarak hazırlanmış botanik bahçesi.

arda *a. ha.* **1** yere işaret olarak dikilen değnek. *ör. Tarlanın sınırını ardalarla belli ettiler.* **2** maden yüzeyine işleme, sert şeyleri yontma gibi işlerde kullanılan çelik kalem. **3** evde kalmış kız. **4** birinin yerine geçen, sonradan gelen kimse, ardıl.

ardak *a. ha.* **1** çürümüş, çürümeye yüz tutmuş ya da kesilmeden olduğu yerde kurumuş ağaç. **2** lifleri karşılıklı olup doğramaya elverişli olmayan kereste. **3** direklerin seyrek dikildiği bir yapıda üstüne çok yük verilen kiriş. **4** *mim.* ahşapta, mantarların etkisiyle oluşan ve renk değişikliği doğuran çürüme başlangıcı.

ardaklanma *a. ha.* ardaklanmak eylemi.

ardaklanmak *(nsz) ha.* (ağaç) mantarların etkisiyle içten içe çürümek.

ardalama *a. ha.* ardalamak eylemi.

ardalamak *(nsz) ha.* gidenlerin ardında kalıp birini beklemek, geriye kalmak. *ör. Onlar gitsin, sen biraz ardala, ben de geliyorum.*

ardıç *a. bitb.* servigillerden, güzel kokulu yapraklarını hiç dökmeyen, yuvarlak ve kara renkli üzümsü yemişleri hekimlikte ve aşçılıkta kullanılan bir ağaççık. **ardıç katranı** Akdeniz bölgesinde yetişen katran ardıcının odunundan elde edilen, asalak öldürücü olarak deri hastalıklarında kullanılan bir katran. **ardıç likörü** yabani meyvelerle şekerden yapılan, pelin ağacının tepe tomurcukları ve ardıç ağaççığının yemişiyle kokulandırılan mayalanmış bir içki. **ardıç rakısı** ➻ **cin (II)**.

ardıçkuşu, -nu *b. a. hayb.* karatavukgillerden, yeryüzünde pek çok türü bulunan, daha çok Asya ve Avrupa ormanlarında yaşayan, uzunca gövdeli, ak karınlı, kahverengi sırtlı, kara kuyruklu, ötücü bir kuş.

ardıl *a.* **1** bir görevde, birinden boşalan yere gelen kimse. *eş.* **halef**. *ör. Oğul babanın ardılıdır, baba işini yürütür.* **2** *fels.* ve *mant.* bir çıkarımda varılan sonuç. **3** *dilb.* sonradan oluşan. *ör. Türkiye Türkçesinde kullanılan ardıl durumundaki kimi biçimbirimler eskilerde öyle değilmiş.*

ardıllaşma *a. dilb.* ardıl durumuna gelme.

ardıllaşmak *(nsz) dilb.* sonradan oluşmak, ardıl durumuna gelmek.

ardıllık *a.* ardıl olma durumu.

ardılma *a. ha.* ardılmak eylemi.

ardılmak *(-e) ha.* **1** birinin arkasına, sırtına abanmak, yüklenmek, asılmak. **2** birine sataşmak, saldırmak, çatmak. **3** birini sürekli rahatsız etmek, kötü niyetle ardına düşmek.

ardın ardın *ik. be. ha.* geri geri, arka arkaya, arkaya doğru. *ör. Kağıtı yokuşta ardın ardın gitmeye başlayınca korktum.*

ardınca *be.* (. . ' .) hemen ardı sıra, arkasından, arkası sıra. *ör. Şunun ardınca git bakalım, yetişebilicek misin.*

ardından *be.* bir işin sona ermesinden hemen sonra. *ör. Söz bitti, ardından kavga başladı.*

ardışık *s.* hemen birbiri ardından gelen, aralıksız olarak süren (şeylerden her biri). *ör. Çiçeğin yaprakları ardışıktı.* **ardışık görüntü** *ruhb.* daha önce algılanmış olan bir nesnenin rengini tamamlayan, bir duyumun yitmesinden sonra da süren görüntü; nesne mor ise sarı, yeşil ise kırmızı olan görüntü. *ör. Ardışık görüntüler düşleri oluştururmuş derler.* **ardışık olgu** *hek.* bir hastalıktan sonra ya da hastalığın sonuna doğru ortaya çıkan ama hastalığın sonucu olmayan olgu. *ör. Uykusuzluk çok rastlanan bir ardışık olgudur, sonra geçer.* **ardışık sayılar** *mat.* bir, iki, üç gibi sıralı olarak, birbiri ardınca gelen sayılar.

ardışıklık *a.* ardışık olma durumu. *ör. Kimi doğa olaylarında ardışıklık vardır.*

ardışma *a.* ardışmak eylemi. *ör. Yerbilimsel ardışmalar dikkati çeker.*

ardışmak *(nsz)* art arda, üst üste gelmek, birbiri ardınca gelmek, birbirini izlemek. *ör. Bu yıl kar ile çığ ardıştı.*

ardiye *a. Ar.* **1** genellikle ticaret mallarının konuldukları, korundukları yer. *eş.* **antrepo, depo**. **2** böyle bir yerde korunan mal için alınan ya da ödenen ücret.

ardiyeci *a. Ar. T.* **1** ardiye işleten kimse. **2** bir kuruluşta ardiyeye bakan görevli ya da işçi.

ardiyecilik *a. Ar. T.* ardiyecinin işi, uğraşı.

arduvaz *a. Fr.* ➻ **kayağantaş, kayrak**.

arena *a. Fr.* **1** amfiteatr, sirk gibi yerlerin ortasında, eski çağlarda gladyatörlerin dövüştüğü, daha sonraları güreş, boğa güreşi, yarış, oyun gibi türlü gösterilerin yapıldığı, üzerine kum serilmiş alan. *ör. Arena, Eski Yunan ve Roma tiyatrolarında olurdu.* **2** *mec.* siyasal çekişmelerin, ayak oyunlarının döndüğü yer. *ör. Orada, tutkuların arenasındaydık.*

areometre *a. Yun.* (. . . . ' .) ➻ **sıvıölçer**.

argaç *a. ha.* dokuma tezgâhında mekikle enine, birbirine koşut atılan iplik. *eş.* **atkı**.

argaçlama *a.* argaçlamak eylemi.

argaçlamak *(nsz) ha.* **1** (dokumada) argaç atmak. **2** (ekin) gürlük ve sıklık nedeniyle birbirine girmek. *ör. Ekin bu yıl pek argaçlamış.*

argaçlı *s. ha.* (ekin) gelişkin, güçlü, sık ve gür.

argaçlık *a. ha.* dokuma tezgâhında mekikteki iplik.
argali *a. Lat. hayb.* boynuzlugillerden, Sibirya'nın doğu ve güney kesiminden Altaylara değin olan dağlık bölgede yaşayan, uzun boynuzları olan yabanıl koyun.
argın *s. ha.* **1** gücü tükenmiş, yorulmuş, bitkin. *ör. Argın bir at gibi, yere uzandı.* **2** elinden pek iş gelmeyen, beceriksiz.
argınlaşma *a.* argınlaşmak eylemi.
argınlaşmak *(nsz)* argın olmak. *ör. İnsan kimi gün argınlaşır.*
argınlık *a.* argın olma durumu.
argıt *a. ha.* **1** keklik tutmakta kullanılan tahta kapanların yanlarına bağlanan ağaç parçası. **2** düzgün ve uzun ağaçtan, budakları temizlenerek yapılan ve çitte kullanılan sırık.
argo *a. Fr.* (.' .) **1** aynı uğraş alanındaki insanların, kullanılan ortak, genel dilden ayrı olarak, benimseyip kullandıkları, herkesçe anlaşılamayan, kendilerine özgü sözcük ve deyimlerin yer aldığı özel dil ve bu dili oluşturan sözcüklerin tümü. *ör. Okul argosu, kışla argosu, gemici argosu vb. gibi, her topluluğun kendine özgü dili, argodur.* **2** *mec.* ortak dilden olmakla birlikte her yerde ve her zaman kullanılmayan ya da kullanılmaması gereken, külhanbeylerin, serserilerin ya da eğitimsiz kimselerin kullandıkları sözcük, deyim ya da söz. *ör. O argo kullanmaktan hoşlanır.*
argolaşma *a. Fr. T.* argolaşmak eylemi.
argolaşmak *(nsz) Fr. T.* (bir söz) argo özelliği edinmek. *ör. Dilciler, terimlerin konuşma dilinde kimi zaman argolaştığını söyler.*
argolaştırılma *a. Fr. T.* argolaştırılmak eylemi.
argolaştırılmak *(nsz) Fr. T.* argolaşması sağlanmak.
argolaştırma *a. Fr. T.* argolaştırmak eylemi.
argolaştırmak *(-i) Fr. T.* argo özelliği kazandırmak, argolaşmasını sağlamak.
argolu *s.Fr. T.* içinde argo bulunan (dil, konuşma). *ör. O çok argolu konuşur.*
argon *a. Yun.* (.' .) simgesi Ar, atom sayısı 18, atom ağırlığı 39,948 olan, havada yaklaşık yüzde bir oranında bulunan, rengi, kokusu, tadı olmayan bir element.
argonot, -tu *a. Yun. hayb.* kafadanbacaklılardan, salyangoz kabuğu gibi kabuğu olan, ahtapota benzeyen bir hayvan.
argüman *a. Fr.* **1** bir şeyin doğruluğu, gerçekliği konusunda inandırıcı belge. **2** *fels.* ve *mant.* ➻ **çıkarım, kanıt**. **3** *huk.* ➻ **kanıt**.
arı (I) *s.* **1** içinde yabancı şeyler bulunmayan, katışıksız, katkısız. *eş.* **saf**, **halis**.*ör. Akülerde arı su kullanılır.* **2** kirli olmayan, temiz. *ör. Bu mendil arı mı?* **3** içinde yabancı sözcükler bulunmayan, öz (dil). *ör. Yazar, arı bir dil kullanmış.* **4** *mec.* kötülüklerden uzak, günahsız. *ör. İnsan her zaman arı kalmalı.* **arı duru** çok temiz, tertemiz. *ör. Gömleğimi yıkadım, arı duru oldu.* **arı sili** *ha.* **1)** iyice, bir iyice. *ör. Önüne konan yemeği arı sili yedi.* **2)** tertemiz. *ör. Tabakları arı sili etti.*
arı (II) *a. hayb.* **1** zarkanatlılardan, toplu olarak yaşayan, kovana alınabilen, bal ve balmumu yapan, koyu kahverenginde, kuyruğundaki iğnesiyle sokan, balarısı da denilen bir böcek. *ör. Arı, bal yapan bir hayvandır.* **2** balarısı, eşekarısı ve bunlara benzeyen pek çok türü bulunan böceklerin genel, ortak adı. *ör. Çiçeğe bir arı kondu, ama ne arısı olduğunu bilmiyorum.* **arı, bal alacak çiçeği bilir** açıkgöz kimse, çıkar sağlayabileceği yeri bilir. **arı, bey olan kovana üşer** halk, kendisine önderlik edecek kişinin çevresinde toplanır. **arı gibi** hiç durmadan çalışan, çok çalışkan (kimse). *ör. O arı gibidir, işlerini de iyi yapar.* **arı gibi çalışmak** hiç durmadan çalışmak. **arı gibi eri olanın dağlar kadar yeri olur** çalışkan erkeği olan aile, varsıllaşır. **arı gibi sokmak** acı söz söylemek, iğnelemek. *ör. Arı gibi sokar o, bilesin.* **arı kızdıranı sokar** kişi, kendisini sinirlendirene saldırır. **arı kovanı** arıların barınmaları, içinde petek ve bal yapmaları için yapılmış, belli bir biçimi olan ahşap yuva. **arı kovanı gibi işlemek** (bir yer) girip çıkanı çok olmak. *ör. Dükkânı arı kovanı gibi işliyor.* **arı kovanına çomak sokmak** belayı üzerine çekmek. *ör.O, arı kovanına çomak soktuğunu bilmiyor, görür gününü.* **arı söğüdü, akıllı öğüdü sever** herkes işine geleni, yarayanı benimser. **arının dikenini görüp balından el çekmek** bir işin tehlikesini görüp sağlayacağı yarardan vazgeçmek.
arıbeyi, -ni *b. a.* her arı topluluğunda ya da her kovanda bir tane bulunan, yalnızca yumurta yapmakla görevli dişi arı. *eş.* **anaarı**, **kraliçe arı**.
arıbiti, -ni *b. a. hayb.* kanatsız, kızıla çalar renkte, kör, küçük bir sinek.
arıca *be.* **1** az arı **(I)**[2], temizce. *ör. Arıca bir akarsuda yıkandık.* **2** *s.* pek arı **(I)**[1] olmayan. *ör. Bir kaşık arıca tereyağ bulunmaz oldu.*
arıcı *a.* balarısı yetiştiren ve arılarının ürettiği balı satan kimse.
arıcılık *a.* arıcının yaptığı iş. *ör. Ülkemizde arıcılık ilgi görmüyor.*
arık (I) *a. ha.* **1** su yolu.*eş.* **ark**. **2** bahçede ya da tarlada içine fide ya da fidan dikmek için, yüzeysel olarak ve uzunlamasına kazılan çukur. *ör. Fideleri arıklara dikti.* **3** yol ve tarla kenarlarına açılan hendek. **arığa su gelene kadar kurbağanın gözü patlar** "iç açıcı bir duruma kavuşulacağı belli olsa bile, bunun çok gecikmesi bekleyen kimseyi ölüp ölüp diriltir" anlamında kullanılır.
arık (II) *s. ha.* **1** güçsüz, cılız, enez, kuru, sıska, zayıf (kimse, hayvan). *ör. Tarlada arık bir öküz otluyordu.* **2** ekime elverişli olmayan, çorak (toprak). *ör. Adamın toprağının yarısı arıktı.* **arık ata kuyruğu (da) yüktür** güçsüz, yoksul kişi kimseye yardım edemez. **arık at yol almaz, arık it av almaz** çalıştır-

dığınız, iş gördürdüğünüz kişileri aç bırakırsanız onlardan gerekli verimi alamazsınız. **arık etten yağlı tirit olmaz** iyi olmayandan iyi sonuç elde edilmez. **arık öküze bıçak olmaz** (ya da **çalınmaz**) **1)** güçsüz kişiye yüklenmek, onu ezmek yiğitlik sayılmaz. **2)** kendisinden yararlanılamayacak kimseye yararlanmak için baskı yapılmamalı, eziyet edilmemelidir.

arıkçı *a. ha.* arık **(I)** yapan kimse. *ör. Usta bir arıkçı bulduk, yarın işe başlıyor.*

arıkil *b. a.* porselen yapımında kullanılan, ak ve gevrek kil. *eş.* **kaolin, porselen toprağı.**

arıklama *a.* arıklamak eylemi.

arıklamak (I) *(-i) ha.* suyu, su yolu, ark açarak götürmek, ark açmak. *ör. Suyu bahçeye arıkladık.*

arıklamak (II) *(nsz) ha.* arık **(II)** duruma gelmek, arıklaşmak. *ör. Oğlan biraz arıkladı.*

arıklaşabilme *a.* arıklaşabilmek eylemi.

arıklaşabilmek *(nsz)* arıklaşma olasılığı bulunmak. *ör. Hayvanlar bakım ister, bakılmazsa arıklaşabilirler.*

arıklaşma *a.* arıklaşmak eylemi.

arıklaşmak *(nsz) ha.* arık **(II)** bir duruma gelmek, güçsüzleşmek, cılızlaşmak, sıskalaşmak, enezleşmek. *ör. Öküzler arıklaştı, biraz beslenmeli.*

arıklaştırılma *a.* arıklaştırılmak eylemi.

arıklaştırılmak *(nsz)* güçten düşürülmek, arık **(II)** bir duruma getirilmek, cılızlaştırılmak, sıskalaştırılmak. *ör. Bu öküzlere bakılmamış, iyice arıklaştırılmışlar.*

arıklaştırma *a.* arıklaştırmak eylemi.

arıklaştırmak *(-i)* arık **(II)** bir duruma getirmek, güçten düşürmek, cılızlaştırmak, sıskalaştırmak. *ör. Çift, öküzleri arıklaştırdı.*

arıklatma *a.* arıklatmak eylemi.

arıklatmak *(-i)* arık **(II)** bir duruma getirmek, arıklaştırmak.

arıklık *a.* arık **(II)** olma durumu, güçsüzlük, cılızlık, sıskalık, zayıflık. *ör. At, arıklığından, yem bile yemek istemiyordu.*

Arıkovanı *b. ö. a. gökb.* Yengeç takımyıldızı yöresinde bir yıldız kümesi.

arıkuşu, -nu *b. a. hayb.* arıkuşugillerden, Avrupa'nın sıcak yerlerinde, Kuzey Afrika'da ve Orta Asya'da az ağaçlıklı bölgelerde yaşayan, sırtı sarı, karnı mavimsi yeşil renkte, uzun gagalı ve kısa bacaklı, arılarla beslenen bir kuş.

arıkuşugiller *ç. b. a. hayb.* omurgalılardan kuşlar sınıfına giren, örneği arıkuşu olan bir kuş familyası.

arılama *a.* arılamak eylemi. *eş. esk.* **tenzih.**

arılamak *(-i)* bir şeyi, ayıp ve kusurdan uzak tutmak. *eş. esk.* **tenzih etmek.**

arılar *ç. a. hayb.* tek başlarına ya da bir topluluk düzeni içinde yaşayan, hızlı ve vızıltılı uçan, çiçeklerden balözü alan, genellikle karınlarıyla arka ayakları kıllarla kaplı, zarkanatlılar familyası.

arılaşabilme *a.* arılaşabilmek eylemi.

arılaşabilmek *(nsz)* arılaşması olanak içinde olmak ya da arılaşması olasılığı bulunmak. *ör. Dilin kendiliğinden arılaşabileceğini sananlar aldanır.*

arılaşma *a.* arılaşmak eylemi.

arılaşmak *(nsz)* arı **(I)** bir duruma gelmek, özleşmek. *ör. Dil günden güne arılaşmaktadır.*

arılaştırabilme *a.* arılaştırabilmek eylemi.

arılaştırabilmek *(-i)* arı duruma getirme olanağı elinde bulunmak. *ör. Türkçeyi arılaştırabilmek için çaba gerekiyor.*

arılaştırılabilme *a.* arılaştırılabilmek eylemi.

arılaştırılabilmek *(nsz)* arı duruma getirilmesi olanak içinde bulunmak. *ör. Türkçe daha da arılaştırılabilir.*

arılaştırılma *a.* arılaştırılmak eylemi.

arılaştırılmak *(nsz)* arı **(I)** bir duruma getirilmek, içindeki yabancı öğelerden kurtarılmak, özleştirilmek.

arılaştırma *a.* arılaştırmak eylemi.

arılaştırmak *(-i)* arı **(I)** bir duruma getirmek, içindeki yabancı öğelerden kurtarmak, özleştirmek. *ör. Türkçeyi arılaştırmak, özleştirmek olumlu bir eylemdir.*

arılık (I) *a.* **1** arı **(I)** olma durumu. **2** *yaz.* yazılı ve sözlü anlatımın yabancı sözcüklerden, gereksiz sözlerden ve uzatmalardan, süslerden arındırılmış olma durumu. *eş.* **duruluk**[2]. *ör. Yazıda arılık, anlamada kolaylıktır.*

arılık (II) *a.* arı kovanlarının bulunduğu ya da konulduğu yer. *ör. Arılığa yaklaşma, arılar sokar.*

arınabilme *a.* arınabilmek eylemi.

arınabilmek *(nsz)* arınma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu kirden arınabilmek olanaksız görünüyor.*

arındırabilme *a.* arındırabilmek eylemi.

arındırabilmek *(-i)* arı duruma getirmeye gücü yetmek, arındırılmasında etkili olmak. *ör. Kirlileri arındırabilmek için arıtıcı kalmamış.*

arındırılma *a.* arındırılmak eylemi.

arındırılmak *(nsz)* **1** içindeki yabancı öğelerden kurtarılmak, katışıksız bir duruma getirilmek. **2** kirlerden, pisliklerden temizlenmek, temiz bir duruma getirilmek.

arındırıverme *a.* arındırıvermek eylemi.

arındırıvermek *(-i)* çabucak arındırmak. *ör. Yeni arıtıcı iyi imiş, bulaşığı arındırıverdi.*

arındırma *a.* arındırmak eylemi.

arındırmak *(-i)* arı **(I)** bir duruma getirmek. *ör. Onun görevi, insanı arındırmaktır.*

arınış *a.* arınmak işi ya da biçimi.

arınıverme *a.* arınıvermek eylemi.

arınıvermek *(nsz)* çarçabuk arınmak.

arınma *a.* **1** arınmak eylemi. **2** *fels.* ruhun tutkulardan kurtulması. *ör. Bu arınmada, güzelliğin yeri vardır.*

arınmak *(nsz)* arı **(I)** bir duruma gelmek. *ör. Arınmak istiyordu bütün bunlardan.*

arınmış *s.* arı duruma gelmiş olan, temiz.

arınmışlık *a.* arınmış olma durumu.

arısütü, -nü *b. a.* genç işçi arıların başlarındaki bezlerden salgıladıkları, besin değeri yüksek, ekşimsi, akıcı ve ak bir madde.
arış *a. ha.* ➻ **çözgü**.
arıtabilme *a.* arıtabilmek eylemi.
arıtabilmek *(-i)* arıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çamaşırı arıtıcıyla arıtabiliriz.*
arıtıcı *a.* **1** petrol türevlerinden yapılan, arıtma, temizleme özelliği olan, sıvı, toz ya da krem durumunda kimyasal madde.*eş.* **deterjan**. *ör. Bir kaşık arıtıcı ile bulaşıklar tertemiz oluyor.* **2** *s.* arıtma özelliği olan. *ör. Sabun bir arıtıcıdır.*
arıtıcılık *a.* arıtıcı[2] olma durumu ya da özelliği.
arıtılabilme *a.* arıtılabilmek eylemi.
arıtılabilmek *(nsz)* arıtılması olanaklı olmak. *ör. Kirliler arıtıcıyla kolayca arıtılabilir.*
arıtılış *a.* arıtılmak işi ya da biçimi.
arıtılma *a.* arıtılmak eylemi.
arıtılmak *(nsz)* arı **(I)** bir duruma getirilmek. *ör. Bakır arıtıldıktan sonra kullanılır.*
arıtım *a.* (petrol, yağ vb. için) içindeki yabancı öğelerden kurtarıp katışıksız bir duruma getirme işi. *eş.* **rafinaj**. *ör. Petrolün arıtımıyla birçok türev elde edilir.*
arıtımevi, -ni *b. a.* arıtım işinin yapıldığı yer. *eş.* **rafineri**, *esk.* **tasfiyehane**.*ör. Yeni bir arıtımevi kuruluyor.*
arıtış *a.* arıtmak işi ya da biçimi.
arıtıverme *a.* arıtıvermek eylemi.
arıtıvermek *(-i)* çabucak arıtmak. *ör. Çamaşır makinesi kirlileri arıtıverdi.*
arıtlama *a.* arıtlamak eylemi. *eş. esk.* **tezkiye**.
arıtlamak *(-i)* birini, iyi, doğru, güvenilir diye tanıtıp salık vermek. *eş. esk.* **tezkiye etmek**. *ör. Onu arıtlayan bir notu eline verdi.*
arıtlayış *a.* arıtlamak eylemi ya da biçimi.
arıtma *a.* arıtmak eylemi.
arıtmak *(-i)* **1** pislikten, kirden arı **(I)** kılmak, temiz bir duruma getirmek, temizlemek. *ör. Öyle kirli ki, arıtmak çok zaman aldı.* **2** içinde bulunan yabancı öğelerden kurtarıp katışıksız bir duruma getirmek, arılaştırmak. *eş. esk.* **tasfiye etmek**.*ör. Petrolü arıtmak için arıtımevi gerekli.*
arız *s. Ar.* (- .) bir şeyin aslında olmayıp sonradan ortaya çıkan, doğal ya da asal olmayan. (Türkçede her zaman "olmak" eylemiyle birlikte kullanılır.) **arız olmak** sonradan ortaya çıkmak. *ör. Bu yıl domateslere bir hastalık arız oldu.*
arıza *a. Ar.* (- . .) **1** bozukluk, aksaklık, aksama. *ör. Arabada bir arıza var.* **2** sakatlık. *ör. Vücut arızalarını düzeltiyorlarmış.* **arıza yapmak** (işleyen, çalışan bir şey) işlemesinde aksaklık ortaya çıkmak, çalışmaz bir duruma gelmek, bozulmak. *ör. Araba sık sık arıza yapmaktaydı.*
arızalanabilme *a. Ar. T.* (- . . . . . .) arızalanabilmek eylemi.
arızalanabilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . . .) arızalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dağ yolunda araba arızalanabilir diye korkuyorum.*
arızalanıverme *a. Ar. T.* (- . . . . . .) arızalanaıvermek eylemi.
arızalanıvermek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . . .) çabucak ya da kısa sürede arızalanmak. *ör. Yeni çamaşır makinesi ilk çalışmada arızalanıverdi.*
arızalanma *a. Ar. T.* (- . . . .) arızalanmak eylemi.
arızalanmak *(nsz) Ar. T.* (- . . . .) (işleyen, çalışan bir şey) işlemesinde arsaklık ortaya çıkmak, çalışmaz bir duruma gelmek, bozulmak, arıza yapmak. *ör. Otobüs yolda arızalandı.*
arızalı *s. Ar. T.* (- . . .) arızası olan, bozuk, sakat, işlemez. *ör. Kolu arızalıydı.*
arızasız *s. Ar. T.* (- . . .) **1** (makine vb. aygıt için) arızası olmayan, aksaklık göstermeyen, bozulmadan çalışan, işleyen. *ör. Arabam arızasız üç ay çalıştı.* **2** *mec.* aksaklık göstermeyen, dümdüz, huzur içinde, rahat, mutlu. *ör. Günlerimiz arızasız, geçip gidiyordu.*
arızi *s. Ar.* (- . -) **1** gelip geçici, eğreti. **2** dıştan gelen, sonradan olan.
Ari *ö. a.* (- -) **1** *(eskiçağda Hindistan ve İran'daki kavimlerin ortak ataları olan Aryalar'dan)* İran'dan geçerek Kuzey Hindistan'a yerleşen bir halk. **2** bu halkın soyundan gelen ya da bu halktan olan kimse. **3** *s.* bu halka özgü olan, bu halkla ilgili. **Ari dil** Hint-Avrupa dil ailesinden Hint-İran grubuna verilen ad.
arif *a. Ar.* (- .) anlaması, kavraması, sezgisi güçlü, anlayışlı (kimse). *ör. O ariftir, anlar.* **arif olan anlasın** (ya da **anlar**) "her şeyin açıkça söylenmesi gerekmez, anlayabilen anlar ya da anlamıştır" anlamında söylenir. **arife tarif gerekmez** sezgisi, anlaması güçlü bir kimseye bir şeyi uzun uzun anlatmanın gereği yoktur.
arifane *be. Ar. Far.* (- . - .) *esk.* arif olana yakışacak bir biçimde.
arife *a. Ar.* **1** dinsel bayramlardan bir önceki gün. *eş.* **öngün**.*ör. Bu bayramın arifesinde gideceğiz.* **2** belli bir olayın, belirli bir günün öncesi, bir önceki günü ya da yakın günleri. *ör. Seçimlerin arifesinde görüşmüştük.* **arife günü** dinsel bayramlardan bir önceki gün. *eş.* **öngün**. *ör. Önümüzdeki arife günü yola çıkacağız.* **arife günü yalan söyleyenin bayram günü yüzü kara çıkar** yalan çabuk ortaya çıkar ve söyleyen utanılacak bir duruma düşer.
Aristocu *ö. a. Yun. T.* (. .' . .) ➻ **Aristotelesçi**.
Aristoculuk *ö. a. Yun. T.* (. .' . . .) ➻ **Aristotelesçilik**.
aristokrasi *a. Yun.* **1** soylular, ayrıcalıklılar sınıfı. *ör. Fransada aristokrasi, her zaman güçlü olmuştu.* **2** eskiden, siyasal ve ekonomik gücün ve devlet yönetiminin soylular elinde bulunduğu düzen, yönetim biçimi. *eş. yeni* **soyluerki**.
aristokrat, -tı *a.* ve *s. Yun.* **1** ayrıcalıklılar, seçkinler, soylular sınıfından olan, soylu. **2** aristokrasi[2] yandaşı kimse.

aristokratlık *a. Yun. T.* aristokrat olma durumu.
Aristotelesçi *ö. a. Yun. T. fels* Aristotelesçilik yandaşı kimse ya da görüş.
Aristotelesçilik *ö. a. Yun. T. fels.* **1** antikçağ Yunan düşünürü Aristoteles'in felsefe olarak ortaya koyduğu tüm öğretisi ve bunun ortaçağda aldığı biçim. *eş. yeni* **gezimcilik**. **2** bu felsefeyi benimsemiş olma durumu.
aritmetik *a. Fr. mat.* **1** matematik biliminin, sayıları, sayıların özelliklerini ve bunlarla yapılan işlemleri konu alan kolu. **2** *s.* bu bilimle ilgili. *ör. Bunu aritmetik olarak gösterebilirsiniz.* **aritmetik dizi** *mat.* 1, 3, 5, 7, 9, 11 gibi, ardışık terimleri arasındaki fark değişmeyen dizi. *ör. Bu aritmetik dizinin ortak çarpanı 2'dir.* **aritmetik orta** *mat.* bir diziyi oluşturan sayıların toplamının, dizinin terim sayısına bölünmesiyle elde edilen değer.
aritmetikçi *a. Fr. T.* aritmetikle uğraşan, aritmetiği bilen kimse, aritmetik uzmanı ya da bilgini.
aritmetiksel *s. Fr. T.* aritmetiğe değgin, aritmetikle ilgili.
aritmi *a. Fr.* yürek atışlarındaki düzensizlik.
aritmik *s. Fr.* düzenli olmayan, düzensiz.
ariya *a. İt.* (.' . .) *den.* sancağı, yelkeni ya da sereni direkten aşağıya indirme.
ariyet, -ti *s. Ar.* (- . .) *esk.* **1** geri verilmek üzere, geçici olarak alınan, eğreti. **2** *huk.* bir taşınır malın, bir süre kullanılıp geri verilmesi koşuluyla ve bedelsiz olarak bir kimseye bırakılması. *eş.* **emanet**.
ariyeten *be. Ar.* geri vermek ya da verilmek üzere, ödünç olarak.
ariza *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** yüksek bir makama sunulan dilekçe ya da bir durumu anlatan yazı. **2** *tar.* Osmanlı padişahlarına türlü konularda yazılı olarak sunulan bilgi.
Arjantinli *s.* Arjantin halkından olan.
ark, -kı *a.* bahçe, bağ, tarla sulamak ereğiyle, içinden su akıtılmak için toprağı kazarak açılan su yolu. *eş. ha.* **arık (I)**. *ör. Çocuk, arkın kıyısında soyundu, dizine ulaşan suya girdi.*
arka *a.* **1** öne, ön yüze karşıt olan yan. *ör. Bizim daire arkaya bakıyor.* **2** herhangi bir şeyin sırt durumunda olan yüzeyi. *ör. Aynanın arkasını kazıdık.* **3** bir şeyin öteki yüzü, öbür yüz. *ör. Köy, şu dağın arkasındadır.* **4** (insanda) omuzdan kuyruksokumuna değin olan bölüm, sırt. *ör. Arkam ağrıyor.* **5** (insan ve kimi hayvanda) kuyruksokumu bölgesi, kıç. **6** (insan için) gövde, vücut, beden. *ör. Arkasına giyecek çulu yok.* **7** bir şeyin sonra gelen bölümü, geri. *ör. Bu işin arkası gelir.* **8** geri, art. *ör. Çocukları arkasına düştü, yola koyulduular.* **9** otururken sırt dayanan yer. *ör. İskemlenin arkası kırılmış.* **10** *s.* ön yüzün karşıtında bulunan, arkada olan. *ör. Arka bahçeye gül diktiler.* **11** *mec.* bir şeyin gizli, bilinmeyen yüzü, içyüz. *ör. Bu olayın arkasında çok şey vardır.* **12** *mec.* kayıran kimse, koruyucu, kayırıcı. *eş.* **piston**[2]. *ör. Onun arkası çok güçlü.*
arka arka geriye doğru, geri geri. *ör. Araba arka arka gitmeye başladı.* **arka arkaya** (ya da **arkası arkasına**) hemen birbiri arkasından, birbiri ardından, birbirini izleyerek, art arda. *ör. Arka arkaya iki patlama duyuldu.* **arka arkaya vermek** birbirini korumak üzere güçlerini birleştirmek, birbirine yardımcı ve destek olmak, birleşmek, dayanışmak. *ör. Arka arkaya verince bizi kimse yıkamaz.* **arka bulmak** kayırıcı, kollayıcı, koruyucu bulmak. **arka** (ya da **sırt**) **çevirmek** birine, daha önce gösterdiği yakınlığı, ilgiyi artık göstermez olmak. *ör. Ona böyle arka çevirmek olmaz.* **arka çıkmak** birini başkalarına karşı korur durum almak. *ör. Ona arka çıkmak gerekiyordu.* **arka kapıdan mezun olmak** *al.* okuldan başarısızlıkla ayrılmak ya da kovulmak. *ör. Okula gitti ama arka kapıdan mezun oldu.* **arka müziği** *tiy.* ve *sin.* oyunda ya da filmde, söz ve hareketlerin etkisini artırmak ereğiyle kullanılan, alttan alta duyulan müzik. *eş.* **fon müziği**. **arka planda 1)** geride. *ör. Dekorda, arka planda bir ağaç vardır.* **2)** önemi olmayan, önemsiz. *ör. Bu iş çok arka plandadır.* **arka olmak** birine, destek olmak, onu korumak. *ör. Ona arka olanlar var.* **arka sokak** anayola açılan küçük sokak. *ör. Evi bir arka sokaktaydı.* **arka vermek 1)** birine destek olmak. *ör. Ona arka vermek işine gelmez.* **2)** arkasını birine ya da bir şeye dayamak. *ör. Kent, dağa arka vermişti.* **arkada bırakmak 1)** yarışta ya da bir uğraşta, bir şeyde birini geçmek, ondan daha ileri gitmek, onu geride bırakmak. *ör. O şiirde çoğunu arkada bırakmıştır.* **2)** bir şeyden uzaklaşmak. *ör. Kenti arkada bıraktık.* **3)** zaman bakımından geçmişte bırakmak. *ör. Artık o günleri arkada bıraktık.* **arkada** (ya da **geride**) **kalanlar** ölen kimsenin yaşamakta olan yakınları. *ör. Tanrı arkada kalanlarına ömür versin.* **arkada kalmak 1)** bir yürüyüşte, yolda geride kalmak, geriden gelmek. *ör. Çocuk arkada kaldı, biraz bekleyelim.* **2)** değerce bir olanlar ilerlediği halde kendi ileri gidememek. *ör. O artık çok arkada kaldı.* **arkadan arkaya** hiç sezdirmeden, hiç belli etmeden, gizlice, elaltından, gizli gizli. *ör. Öyle arkadan arkaya işler çevirir ki şaşarsın.* **arkadan söylemek** bir kimsenin dedikodusunu yapmak, kendisinin olmadığı bir yerde bir kimseyi çekiştirmek. *ör. Arkadan söylemek insana yakışmaz.* **arkadan vurmak** *mec.* kendisinden herhangi bir kötülük gelmeyeceğini sanan kimseye gizlice büyük kötülük yapmak. *ör. İnsanı arkadan vurmak insanlık değildir.* **arkası alınmak** (bir şey) sona erdirilmek, bitirilmek. *ör. İşin arkası alınınca rahatladık.* **arkası gelmek 1)** sürekli olarak gelmek, sürmek. **2)** gerisi olmak, gerisi gelmek. *ör. Bu işin arkası gelecektir.* **arkası kesilmek** sürüp gelmekte olan bir şey artık gelmez olmak, son bulmak. *ör. Paranın arkası kesilince, iş yürümedi.* **arkası mihrap-**

ta olmak güçlü bir kimseye ya da sağlam bir şeye dayanmak, ondan destek ve güç almak. **arkası olmamak** kayıracak, koruyacak kimsesi bulunmamak. *ör. Bizim arkamız yok ama, inancımız var.* **arkası pek** (ya da **kavi**) güçlü birine ya da sağlam bir şeye güvenen. *ör. Onun arkası pek, ne korkacak.* **arkası sıra** arkasından, ardından. *ör. Onun arkası sıra gittiler.* **arkası (sırtı) yere gelmek** yenilmek. *ör. Onun arkası yere gelecektir.* **arkası (sırtı) yere gelmemek** çok güçlü olduğu için yenilmemek ya da bulunduğu yerden düşürülememek, yenilgiye uğramamak. *ör. Onun arkası yere gelmez.* **arkasına almak 1)** bir şeyi sırtına yüklemek, sırtlamak. *ör. Çuvalı arkasına aldı, yürüdü.* **2)** *mec.* birinin desteğini sağlamak. *ör. Babasını arkasına aldı, işini kolaylaştırdı.* **arkasına bakmadan gitmek** bir yerden, geride kalanlara ya da olanlara hiç bakmaksızın ayrılmak, kaçarcasına gitmek. *ör. Sıkıyı görünce arkasına bakmadan gitti.* **arkasına düşmek 1)** (bir işin) olması için uğraşmak, yürümesi için izlemek. *ör. Bu konunun arkasına düşmek gerekiyor, yoksa kalır.* **2)** (birinin) gittiği yoldan gitmek, yaptığı işi yapmak. *ör. Onun arkasına düşmekle olmaz, kişiliğini bulmalısın.* **(birinin) arkasına (peşine) takılmak 1)** beceriksiz olduğu için ya da başka bir nedenle birine uymak, onun yaptığı gibi yapmak. *ör. Arkadaşının arkasına takılmış gidiyorsun, kendine gel.* **2)** herhangi bir amaçla birini izlemek, gözden ayırmaksızın birinin arkasından gitmek. *ör. Polis arkasına takılınca, savuşamadı.* **(birinin) arkasında dolaşmak** bir işini yaptırabilmek için bir kimsenin gittiği yerlere giderek kendisiyle görüşme fırsatı kollamak. *ör. Üç gündür arkasında dolaşmaktayım, ama bir kez bile konuşamadım.* **(birinin) arkasında gezmek** ➻ **(birinin) arkasında dolaşmak** . **arkasında yumurta küfesi yok ya!** sözünden geri dönmekte, eski düşüncesini değiştirmekte bir sakınca görmeyenler için kullanılır. **(birinin) arkasından** orada bulunmadığı sırada, yokluğunda. *ör. Onun arkasından konuşuldu.* **arkasından konuşmak (birinin)** dedikodusunu yapmak. **arkasından koşmak 1)** bir iş gördürmek için birinin isteğini kollamak. *ör. Kaç gündür arkasından koştuk, yeter be!* **2)** bir iş için biriyle görüşme fırsatı aramak. *ör. Bakanın arkasından koşmak uzun sürdü.* **3)** birine ya da bir şeye çok ilgi duymak. *ör. Kızın arkasından koştun durdun.* **arkasından sürüklemek** arkasından gelinmesini sağlamak, kendi gittiği yöne ya da yere başkalarını da çekmek. *ör. Onca kişiyi arkasından sürüklemek gücünü nerden almış?* **(bir işin) arkasını almak** sona erdirmek, bitirmek. *ör. Bu yıl da harmanın arkasını aldık ama, çok yorulduk.* **(bir işin) arkasını** (ya da **peşini**) **bırakmak** izlemekten geri durmak, vazgeçmek. *ör. İşin arkasını bırakmak istemiyordu ama...* **(işin) arkasını bırakmamak** işi izlemek, işi sonuçlandırma çabasına girmek. *ör. Bu konunun arkasını bırakmayacağız* **(birine) arkasını dayamak** birinin koruyuculuğunu sağlamış olmak. *ör. Bakana arkasını dayamıştı, bir şey olmadı.* **arkasını getirememek** (ya da **getirmemek**) güzel başladığı bir işi sonuçlandıramamak. *ör. Saz öğrenmeye başladı, ama arkasını getiremedi.* **(birinin) arkasını sıvazlamak 1)** davranışından dolayı beğendiğini okşayarak göstermek. **2)** *mec.* övmek. *ör. Onun arkasını sıvazlamaktan geri durmaz ama, demediğini de bırakmaz.* **(birine) arkasını vermek** ➻ **(birine) arkasını dayamak** . **(bir şeye) arkasını vermek** o şeye arkasını dönmek, yaslamak. *ör. Duvara arkasını verdi.* **(işi) arkaya bırakmak** ertelemek. *ör. Birkaç işi arkaya bırakmak gerekmişti, şimdi onlar elimizde.* **arkaya kalmak 1)** sona kalmak, sonraya kalmak. *ör. O günlerden arkaya kalan bir şey yok.* **2)** geriden gelmek, geriye kalmak. *ör. Yarışta arkaya kalan koşucu, çok üzgündü.* **3)** giden ya da ölen bir kimsenin yakını olarak yaşamasını sürdürmek. *ör. Ondan arkaya kalmak istemezdim.*

arkaç *a. ha.* **1** dağda davarların yatırıldığı düz ve kuytu yer. **2** hayvanlar için yapılan, çevresi çitle çevrili, üstü açık yer, ağıl.

arkadaş *a.* **1** birbirini yakından tanıyan ve birbirine karşı sevgi, dostluk ve anlayış gösterenlerden her biri. *ör. Bir arkadaşıma gidiyorum.* **2** bir işte birlikte bulunanlardan her biri. *ör. İş arkadaşı, yol arkadaşı gibi.* **arkadaş canlısı** arkadaşlarına çok düşkün olan (kimse). *ör. Selim çok arkadaş canlısı çocuktur.* **arkadaş değil arka taşı** "sözde arkadaş ama sıkıntısından, zararından başka bir şeyi yok" anlamında söylenir. **arkadaş olmak** biriyle dostluk ilişkisine girmek. *ör. Onunla hemen arkadaş olduk.*

arkadaşça *be.* arkadaşa yaraşır bir biçimde, arkadaş olarak, arkadaş gibi, içtenlikle. *ör. Bunu arkadaşça söyledim.*

arkadaşlık *a.* arkadaşa, dosta yakışır davranış, arkadaş olma durumu. *ör. Bu arkadaşlıktan bir şey bekleme.* **arkadaşlık etmek** (ya da **yapmak**) **1)** beğenileri, huyları, düşünceleri yakın olduğu, uyduğu için birbiriyle görüşür olmak. *ör. Onunla arkadaşlık etmek güzel şey.* **2)** bir işte birlikte bulunmak. *ör. Arkadaşlık ettiğimiz insanları tanımıyoruz bile.* **3)** bir süre için birlikte olmak, birlikte gitmek, eşlik etmek.

arkaik *s. Fr.* **1** arkaizmle ilgili, eskimiş. **2** güzel sanatlarda klasik çağ öncesinden kalan (yapıt). *eş. yeni* **aşnı**. *ör. Arkaik özellikler taşıyan bir kilise gördük.*

arkaizm *a. Fr.* **1** *yaz.* artık kullanılmaz olmuş eski sözcükleri, deyimleri ya da eski sözdizimine özgü biçimleri anlatımda kullanma eğilimi. *ör. Bugün özgür koşukla gazel yazma bir arkaizmdir.* **2** kullanıldığı çağdan daha es-

ki bir çağa özgü bir biçimin, bir yapının ayırıcı özelliği. *eş. yeni* **aşnılık**.

arkalama *a.* **1** arkalamak eylemi. **2** bir kimseyi kayırma, koruma. *eş. esk.* **müzaheret**.

arkalamak *(-i)* **1** sırtına almak, yüklenmek. *ör. Adam koca çuvalı arkalamak istedi, gücü yetmedi.* **2** *mec.* bir kimseden yana çıkmak, bir kimseyi başkalarına karşı korumak, bir kimseyi kayırmak. *eş. esk.* **müzaheret etmek**. *ör. Zayıfı arkalamak gerekir.*

arkalanış *a.* arkalanmak eylemi ya da biçimi. *ör. İnsanın dostlarınca arkalanışı hoş şeydir.*

arkalanma *a.* arkalanmak eylemi.

arkalanmak *(nsz)* kendisine arka çıkılmak, yardım edilmek, destek olunmak, korunmak, kayırılmak. *ör. Kişi güç durumda iken arkalanmak ister.*

arkalayış *a.* arkalamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun kardeşini arkalayışı doğaldı.*

arkalı *s.* **1** arkası olan. *ör. Kâğıt arkalı önlü dolmuştu.* **2** kendisini koruyan bir kimsesi bulunan, kayırıcısı, koruyucusu olan. *ör. O arkalı olduğu için işini kolay yürütüyor.*

arkalık *a.* **1** iskemle, koltuk vb.de arka dayamaya yarayan yer. *ör. İskemlenin arkalığı kırılmış.* **2** hamalların, sırtta yük taşırken kullandıkları, meşin kaplı arka yastığı.

arkalıklı *s.* sırt, arka dayayacak yeri olan, arkalığı bulunan.

arkalıksız *s.* sırt, arka dayayacak yeri olmayan, arkalığı bulunmayan.

arkasız *s.* koruyanı, arka çıkan kimsesi olmayan. *ör. İnsan arkasız olunca, önüne gelen tekmeler.*

arkasızlık *a.* arkasız olma durumu. *ör. Gözü çıksın arkasızlığın, güç durumdayım.*

arkaüstü *be.* arkası yere gelmek üzere, sırtüstü. *ör. Çocuk arkaüstü düştü.* **arkaüstü yatmak 1)** arkası yere gelecek biçimde yatmak. **2)** arkaya doğru eğilerek dengesi bozulmak. *ör. Çocuk az kalsın arkaüstü yatıyordu.* **3)** *mec.* çalışmaya yüzü olmamak, çalışmadan rahat bir yaşam sürmek. *ör. Böyle arkaüstü yatmak olmaz, çalış biraz. eş.* **sırtüstü yatmak**.

arke *a. Fr. fels.* yaratılışta ilk ana madde.

arkeen *a. Fr. yerb.* kambriyumlardan önce oluşmuş bulunan yer katmanı.

arkegon *a. Fr. bitb.* bütün karayosunlarında, eğreltiotlarında, kimi suyosunlarında ve açıktohumlularda görülen dişilik organının adı.

arkeolog *a. Fr.* ➻ **kazıbilimci**.

arkeoloji *a. Fr.* ➻ **kazıbilim**.

arkeolojik *s. Fr.* ➻ **kazıbilimsel**.

arkeopeteriks *a. Fr.* hem kuş hem sürüngen özellikleri gösteren bir hayvanın Almanya'nın Bavyera bölgesinde bulunmuş taşılı.

arketip *a. Fr. fels.* ➻ **arşetip**.

arkıt *a. ha.* **1** köy evlerinde kapıların arkasına konulan kalın ve enli kuşak. **2** dövenle boyunduruğu birbirine bağlayan ok. **3** çadırda çatı yerine konan ağaç.

arkoz *a. Fr. yerb.* granit ve benzeri kayaların değişiminden oluşan, bileşiminde feldispat bulunan, kumtaşı türünden bir tortul kayaç.

arktik *s. Fr. coğr.* kuzey kutup ve çevresiyle ilgili olan. **arktik devir** *yerb.* yeryuvarlağının bugünkü ılıman bölgelerinde kutup ikliminin hüküm sürdüğü dördüncü zaman. **arktik topraklar** *coğr.* kuzey kutup dairesi içinde kalan anakara ve ada topraklarına verilen genel ad.

arlanma *a. Ar. T.* arlanmak eylemi.

arlanmak *(nsz) Ar. T.* onursuzluk sayılacak bir duruma düşmekten çekinmek, utanç duymak. *ör. O arlanmak nedir bilmez.*

arlanmaz *s. Ar. T.* onursuzluktan çekinmesi olmayan, utanç duymayan, utanmaz, davranışlarında sıkılma olmayan.

arlanmazca *be. Ar. T.* arlanmaza yakışır bir biçimde. *ör. Arlanmazca bir gülüşü vardı.*

arlanmazlık *a. Ar. T.* arlanmaz olma durumu.

arlı *s. Ar. T.* utanması sıkılması olan, utanan, utangaç, sıkılgan, ar eden. *ör. Arlı ile arsız bir mi?*

arlılık *a. Ar. T.* arlı olma durumu, arlıya yakışır davranış.

arma *a. İt.* (.' .) **1** eskiden, bir aileye, bir kimseye ya da bir topluluğa atalarından kalan ya da kralca sonradan verilen resim, harf ya da benzeri bir simge. **2** bir devlete, bir topluluğa, bir kente, bir kimseye özgü olan simge. **3** *den.* bir geminin direk ve serenleri ile bunların üzerindeki halatlardan oluşan donanım. **arma budatmak** (ya da **uçurmak**) *den.* armayı[3] fırtınaya kaptırmak. **arma donatmak** *den.* armayı[3] yerli yerine koymak. **arma soymak** *den.* herhangi bir nedenle zarar görmemesi için armayı[3] sökmek.

armada *a. İt. den.* bir devletin deniz kuvvetleri, donanma.

armador *a. İt. den.* gemide armayı yerli yerine koyan, bağlayan ve arma ile uğraşan usta.

armadura *a. İt.* (. . .' .) *den.* gemide direklere takılı halatları bağlamaya yarayan, küpeştenin iç yanında bulunan, ağaç ya da demirden yapılmış uzun levha. **armadura çeliği** *den.* halatları bağlamaya yarayan ve armadura çemberi üzerinde bulunan, ağaç ya da demir çubuk. **armadura çemberi** *den.* gemide, direklerin güverteye yakın bölümlerinde bulunan demir ya da pirinç çember.

armağan *a.* **1** bir kimseye, sevindirmek, mutlu etmek için karşılıksız olarak verilen şey. *eş.* **hediye**. *ör. Çocuğunu armağanlara boğardı.* **2** bilim, sanat, yazın ve benzeri alanlarda açılan yarışmalarda, özenli bir incelemeden sonra değerlendirmede kazananlara verilen değerli şey. *eş. esk.* **mükâfat**, *yeni* **ödül**. *ör. Bu yıl armağan kazanan bir kitap olmadı.* **3** bir bilim adamının emek verdiği bilim dalında onu anmak için hazırlanan ve bilimsel araştırmalardan, incelemelerden, yazılardan oluşan kitap. **armağan almak** ➻ **armağan kazan-**

mak. armağan etmek 1) gönlünü hoş etmek, sevindirmek, mutlu etmek için birine bir şeyi armağan[1] olarak vermek. *ör. Babamın armağan ettiği saati yitirdim.* **2)** birine bir şeyi parasız olarak vermek. *ör. Kitapçı beş kitap alana bir kitap da armağan ediyor.* **armağan kazanmak** bilim, sanat, yazın ve benzeri bir alanda ortaya koyduğu yapıtla kendisine armağan[2] verilmek. *ör. Yazar, yeni öyküleriyle armağan kazandı.*

armağanlama *a.* armağanlamak eylemi.

armağanlamak *(-i)* armağan vermek. *ör. Padişah, beylerini otağında toplayıp onları armağanlamak istemişti.*

armatör *a. Fr.* **1** ticaret gemisi ya da gemileri olan kimse. **2** *arg.* bir orospunun sırtından geçinen kimse, belalı, dost.

armatörlük *a. Fr. T.* **1** armatör olma durumu. **2** ticaret gemisi işletme işi, gemi işletmeciliği.

armatür *a. Fr. fiz.* **1** manyetik devreyi kapamak, mıknatıslanmayı korumak için, mıknatısın kutupları arasına yerleştirilen ve kutupları birleştiren yumuşak demir parçası. **2** bir kondansatördeki iki iletken yüzeyden her biri. **3** bir elektrik motorunda ya da dinamosunda dönen bölüm. **3** *mim.* yapılarda kullanılan musluk, batarya gibi gereçlerin genel adı.

armoni *a. Fr.* **1** *müz.* türlü sesler arasında sağlanan, kulağa hoş gelen uyum. **2** *müz.* konusu, birlikte çıkan sesleri uyuşturmak olan müzik dizgesi. **3** *yaz.* şiirde dizeyi, düzyazıda cümleyi oluşturan sözcüklerin sıralanışından, birbiriyle bağıntısından doğan ve kulağa hoş gelen sessel düzen. *eş. esk.* **ahenk**, *yeni* **uyum**. **armoni orkestrası** yalnız üflemeli ve vurmalı çalgılardan oluşan orkestra.

armonik *s. Fr. müz.* armoniyle ilgili, armonisi olan, uyumlu.

armonika *a. İt.* (. . .' .) **1** yan yana sıralanmış deliklerine üflenince her biri ayrı ayrı notada ses çıkaran küçük çalgı. *eş.* **ağız mızıkası**, **mızıka**. **2** akordeon.

armonize *s. Fr. müz.* uyumlulaştırılmış, tamamlayıcı sesler eklenmiş (müzik parçası). **armonize etmek** bir melodiye eşlik edecek bölümleri bestelemek, bu biçimde müzik yapıtları oluşturmak.

armonyum *a. Fr.* (. .' .) ayakla yönetilen iki körükle bir depoya doldurulan havanın, parmakların tuşlara dokunmasıyla boşalarak lamlarda titreşimler yapması sonucu sesler çıkaran bir çalgı, küçük org.

armoz *a. Yun. den.* ➻ **armuz**.

armudi *s. Far.* (. - -) armut biçiminde olan. *ör. Lamba ampulü armudidir.* **armudi altın** ➻ **armudiye**.

armudiye *a. Far.* üzerinde besmele ya da maşallah yazılmış, armut biçiminde, nazarlık olarak takılan altın.

armut *a. Far.* **1** *bitb.* gülgillerden, Türkiye'nin her yerinde yetişen, kenarı düz ya da düzensiz dişli yaprakları bulunan, ak çiçekler açan bir meyve ağacı. **2** bu ağacın rengi sarıdan yeşile değin değişik olabilen, küçük çekirdekli, tatlı, sulu, yumuşak meyvesi. **3** *a.* ve *s. arg.* çok aptal, çok bön. *ör. O armudu bir daha görme.* **armudun iyisini ayı yer** güzel şeyler, genellikle, ona yaraşır olmayanların eline geçer. **armudun önü, kirazın sonu** "armut ilk çıktığında, kiraz tükeneceği zaman iyi olur, o zamanlarda yemeli" anlamında söylenir. **armudun sapı var, üzümün çöpü var demek** her şeye bir kusur bulup hiçbir şeyi beğenmemek. **armudu say ye, elmayı soy ye** armut, sayılarak yani az yenilmeli, dokunabilir; elma da soyulmalı, kabuğu dokunabilir. **armut piş ağzıma düş** "ben hiç emek vermeksizin her şey hazır olup ayağıma gelsin" anlayışında olanların bu durumlarını anlatmak için söylenir. *ör. Oh ne iyi, armut piş ağzıma düş, elini oynatma hiç!* **armut dalının dibine düşer 1)** çocuk soyuna çeker. **2)** çırak ustasının yolunu tutar. **3)** bir kimse, önce yakınlarına yardımcı olur.

armutkabağı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* ürünü armut biçiminde olan bir süs kabağı.

armuttop *b. a. Far. T. sp.* yumrukoyunu çalışmalarında kullanılan, dışı deri, içi hava dolu, armut biçiminde top.

armuz *a. Yun. den.* gemide güverte ve borda kaplama tahtalarının aralarındaki boşluk.

Arnavut *ö. a.* **1** Arnavutluk halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse. **2** *ö. a.* ve *s.* bu halka özgü olan (şey).

arnavutbiberi, -ni *b. a.* çok acı kırmızıbiber.

arnavutciğeri, -ni *b. a.* genellikle koyun karaciğerinin zarı soyulup iri kuşbaşı doğrandıktan sonra una ve kırmızıbibere bulanarak yağda kızartılmasıyla yapılan ciğer tavası.

Arnavutça *ö. a.* Hint-Avrupa dil ailesinden olan, Arnavutların konuştuğu dil.

arnavutkaldırımı,-nı *b. a.* irili ufaklı taşlarla döşeli, gelişigüzel yapılmış yol. *ör. Araba arnavutkaldırımında sarsılarak ilerliyordu.*

arnavutlaşmak *(nsz) a. mec.* direngenleşmek, inatlaşmak. *ör. Bir arnavutlaştı ki sorma.*

Arnavutlaşmak *(nsz)* Arnavut olmak.

arnika *a. Yun.* (. .' .) *bitb.* ➻ **öküzgözü**.

aroma *a. Yun.* bitkisel ya da hayvansal türlü maddelerden yayılan, genellikle güzel koku.

aromatik *s. Fr.* güzel kokan, güzel kokulu, aroması olan. **aromatik bileşikler** *kim.* yapısında bir ya da daha çok benzen halkası olan bileşikler sınıfı.

arozöz *a. Fr.* kamyona su doldurma boşaltma düzeneği bulunan bir depo yapılmasıyla oluşturulan ve sokakları, caddeleri sulamakta kullanılan araç, yer sulama arabası. *eş. yeni* **yersular**.

arp *a.* ➻ **harp (II)**.

arpa *a. bitb.* **1** buğdaygillerden, Türkiye' nin her yerinde tarımı yapılan, taneleri daha çok bira yapımında ve hayvan yemi olarak kullanılan otsu bir bitki. **2** bu bitkinin nişastalı taneleri. *ör. Atın yem torbasına bir avuç arpa*

koydu. 3 *arg.* para. **(bir) arpa boyu kadar gitmek** bir işte pek az ilerlemek. *ör. Çalıştık çabaladık bir arpa boyu kadar gitmek bile nasip olmadı.* **arpa eken buğday biçmez** kötü davranışın karşılığı da kötü olur. **arpa ektim darı çıktı** "başladığım iş istediğim sonucu vermedi, ters sonuç verdi" anlamında söylenir. **arpa samanıyla, kömür dumanıyla** her şey kusuruyla birlikte. **arpa suyu** *arg.* bira. **arpa şehriye** arpa tanesi biçiminde kesilmiş şehriye. **arpa unundan kadayıf olmaz** kötü gereçle iyi iş yapılmaz. **arpa verilmeyen at, kamçı zoruyla yürümez** çalıştırılan kişinin geçimi sağlanmalıdır, yoksa, ne denli sıkıştırılsa iş görmez, iş çıkarmaz. **arpası çok gelmek** *arg.* (kişi için) iyice azmak, çok coşmak, azıp coşarak gürültü patırtı yapmak.

arpacı *a.* **1** arpa alıp satan kimse. **2** *arg.* özellikle cepten, çantadan para ve cüzdan çalan kimse, hırsız, yankesici. **arpacı kumrusu gibi düşünmek** üzücü, sıkıntı verici ya da çözümü güç bir olay karşısında ne yapacağını bilemez bir durumda, umutsuzca, derin derin düşünceye dalmak. *ör. Şurada arpacı kumrusu gibi düşünen kim?* **arpacıya borç eden, ahırını tez satar** borç parayla iş yürütülmez.

arpacık *a.* **1** gözkapağının kıyısında çıkan arpa tanesi büyüklüğünde çıban. *eş. ha.* **itdirseği**. **2** tüfek, tabanca gibi ateşli silahlarda, namlunun ucunun üzerinde bulunan ve gezle birlikte nişan almayı kolaylaştıran, göz ile hedef arasında doğru bir çizgi oluşturmada yararlanılan küçük kabartı. *ör. Tüfeğin arpacığı kopmuş.* **arpacık soğanı** tohumdan yetiştirilen ve tohum olarak kullanılan küçük soğan.

arpacılık *a.* **1** arpacı[1] olma durumu. **2** *arg.* arpacının[2] yaptığı iş, kapkaççılık, yankesicilik.

arpağ *a.* **1** *tar.* eski Türklerde din ulularının hastaları iyileştirmek ya da kötülükleri savmak için yaptıkları büyü. **2** *ha.* büyü, üfürük, sihir.

arpağcı *a.* **1** eski Türklerde arpağ ile uğraşan kimse. **2** *ha.* büyücü, üfürükçü.

arpalama *a.* toynaklı hayvanların, genellikle atların ayaklarında görülen ve rahat yürümelerini önleyen bir hastalık.

arpalık *a.* **1** arpa ekilmiş olan tarla. **2** saklamak için arpa konulan yer. **3** *ha.* atların dişinde bulunan ve hayvan yaşlandıkça silindiğinden, atın yaşını belli eden benek. **4** *mec.* hiç çalışmadan gelir elde edilen, maaş alınan yer. *ör. Bu kurum iyice arpalık oldu.* **5** *tar.* Osmanlı döneminde yüksek görevlilere ek olarak verilen ödenek ya da emekli olanlara bağlanan maaş. **(bir yeri) arpalık yapmak** bir kurumdan, bir yerden çalışmadan, hakkı olmadan gelir elde etmek, yararlanmak. *ör. Devlet işletmelerini arpalık yapmak istiyorlar.*

arpej *a. İt. müz.* bir akort oluşturan seslerin birbiri ardından çalınması.

ars *a. ha.* sansargillerden, ince uzun yapılı, sivri çeneli, küçük bir hayvan. *eş.* **gelincik**[2].

arsa *a. Ar.* (.' .), (. .') kent ve kasabalarda üzerine yapı kurmak için ayrılmış, kent yönetiminin sunduğu hizmetlerden yararlanabilecek nitelikte toprak parçası.

arsenik *a. Fr. kim.* simgesi As, atom sayısı 33, atom ağırlığı 74,91 ve yoğunluğu 5,7 olan, atmosfer basıncı altında 450 santigrat derecede süblimleşen, maden filizlerinde çok yaygın bulunan, metal görünümünde basit element. *eş.* **sıçanotu, zırnık**.

arsenikli *s. Fr. T.* içinde arsenik bulunan, bileşiminde arsenik olan.

arsınabilme *a. Ar. T.* arsınabilmek eylemi.

arsınabilmek *(nsz; -den) Ar. T.* arsınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

arsınma *a. Ar. T. ha.* arsınmak eylemi.

arsınmak *(nsz; -den) Ar. T. ha.* utanıp sıkılmak, çekinmek. *ör. İstemekten arsınmıyor.*

arsız *s.* ve *a. Ar. T.* **1** utanıp sıkılması olmayan, sırnaşık, yılışık, yüzsüz (kimse). *ör. Gün arsızın demişler.* **2** iyi yetiştirilmemiş, şımarık (çocuk). **3** açgözlü (kimse). **4** *mec.* yerini yadırgamayan, çabuk boy atıp gelişen (bitki). *ör. Sardunya arsızdır, fazla bakım istemez.* **arsız arsız** *be.* utanmaz bir biçimde, sırnaşarak, yılışarak. *ör. Bak hele, arsız arsız gülüyor.* **arsızın yüzüne tükürmüşler, "yağmur yağıyor" demiş** "arsız kişi ne denli aşağılansa aldırmaz, işi pişkinliğe vurur" anlamında söylenir. **arsız neden arlanır, çul da giyer sallanır** "arsız kişinin utanç duyacağı hiçbir şey yoktur" anlamında söylenir.

arsızca *s. Ar. T. be.* arsıza yaraşır bir biçimde, arsız arsız, utanmazca. *ör. Çocuk, kuşa taş atıyor ve arsızca gülüyordu.*

arsızlanma *a. Ar. T.* arsızlanmak eylemi.

arsızlanmak *(nsz) Ar. T.* yüzsüzce davranmak, arsız bir duruma gelmek. *ör. Gün geçtikçe daha arsızlanıyor.*

arsızlaşabilme *a. Ar. T.* arsızlaşabilmek eylemi.

arsızlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* arsızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk, çok yüz verilince arsızlaşabilir.*

arsızlaştırabilme *a. Ar. T.* arsızlaştırabilmek eylemi.

arsızlaştırabilmek *(-i) Ar. T.* arsızlaşmasına yol açmak, arsızlaştırma olasılığı bulunmak. *ör.Çok yüz vermek kişileri arsızlaştırabilirmiş.*

arsızlaştırılabilme *a. Ar. T.* arsızlaştırılabilmek eylemi.

arsızlaştırılabilmek *(nsz) Ar. T.* arsızlaştırılması olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk yanlış eğitimle arsızlaştırılabilir.*

arsızlaştırılma *a. Ar. T.* arsızlaştırılmak eylemi. *ör. Çocuğun arsızlaştırılması, eğitimini etkiler.*

arsızlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* arsız bir duruma gelmesi sağlanmak. *ör. Çocuk iyice arsızlaştırılmış, düzelmez artık.*

arsızlaştırma *a. Ar. T.* arsızlaştırmak eylemi.

arsızlaştırmak *(-i) Ar. T.* arsız bir duruma getirmek, utanmaz, sıkılmaz bir kişi yapmak. *ör. Dövdü, sövdü, çocuğu iyice arsızlaştırmak için elinden geleni yaptı.*
arsızlaşıverme *a. Ar. T.* arsızlaşıvermek eylemi.
arsızlaşıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak arsızlaşmak. *ör. Yaptıklarını hoş karşılayınca arsızlaşıverdi.*
arsızlaşma *a. Ar. T.* arsızlaşmak eylemi.
arsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* utanmaz, sıkılmaz bir kişilik edinmek, yüzsüzleşmek. *ör. Artık çok arsızlaştı.*
arsızlık *a. Ar. T.* arsız olma durumu, arsıza yakışacak davranış, utanmazlık, sıkılmazlık, yılışıklık, sırnaşıklık, yüzsüzlük. *ör. İyice arsızlığı eline aldın.* **arsızlık etmek** utanmayı sıkılmayı bir yana koymak, yüzsüzce davranmak. *ör. Kimi zaman biraz arsızlık etmek gerekiyor.*
arslan *a. hayb.* ➻ **aslan**.
arş *a. Ar. esk.* İslam inanışına göre göklerin en yükseği, dokuzuncu gök, Tanrı'nın katı.
arşe *a. Fr.* **1** keman yayı. **2** elektrikle işleyen taşıtlarda, telden elektrik akımını almaya yarayan, taşıttan tele uzanmış yay biçimli iletken.
arşetip *a. Fr. fels.* var edilen ilk örnek, ana örnek.
arşın *a. esk.* **1** eskiden kullanılan, 68 santimetreye eşit bir uzunluk ölçüsü. **2** *arg.* bacak. *ör. Delikanlı, arşınlarını topla bakalım!* **arşın malı kantar ile satılmaz** bir şeyin değeri, niteliğine uygun bir ölçüye vurularak belli olur; her şey kendine uyan ölçüye göre değerlendirilmelidir. **arşına vurmak** ölçmek. **arşınları açmak** *arg.* daha uzun adımlarla yürümeye başlamak. **Halep oradaysa arşın burada** ➻ **ora**.
arşınlama *a. Ar. T.* arşınlamak eylemi.
arşınlamak *(-i) Ar. T.* **1** *esk.* arşın ile ölçmek. **2** *arg.* bir yerde, geniş adımlarla gidip gelmek, amaçsızca dolaşmak. *ör. Adam, sigara ağzında, eli arkasında bahçeyi arşınlamaktaydı.*
arşiv *a. Fr.* ➻ **belgelik**.
arşivci *a. Fr. T.* ➻ **belgelikçi**.
arşivcilik *a. Fr. T.* ➻ **belgelikçilik**. *ör. Ülkemizde arşivcilik iyi durumda.*
arşivleme *a. Fr. T.* arşivlemek eylemi.
arşivlemek *(-i) Fr. T.* belgeliğe koymak, belgelikte saklamak.
arşivlenebilme *a. Fr. T.* arşivlenebilmek eylemi.
arşivlenebilmek *(nsz) Fr. T.* arşive konulmaya uygun olmak. *ör. Belge değerinde olan her şey arşivlenebilir.*
arşivlenme *a. Fr. T.* arşivlenmek eylemi.
arşivlenmek *(nsz) Fr. T.* belgeliğe konulmak, belgelikte saklanmak.
arşivletebilme *a. Fr. T.* arşivletebilmek eylemi.
arşivletebilmek *(-i; -i, -e) Fr. T.* arşivletmesi olanak içinde olmak ya da arşivletme olasılığı bulunmak.
arşivletme *a. Fr. T.* arşivletmek eylemi.
arşivletmek *(-i; -i, -e) Fr. T.* arşivlenmesini ya da arşivlemesini sağlamak.
arşivleyebilme *a. Fr. T.* arşivleyebilmek eylemi.
arşivleyebilmek *(-i) Fr. T.* arşive koyup saklayabilmek, arşive koyabilmek. *ör. Mektuplarımızı, fotoğraflarımızı, kartlarımızı arşivleyebiliriz.*
art *a.* ve *s.* **1** arka, geri. *ör. Çocuk kelebeğin ardından koştu.* **2** bir şeyin öteki yüzü, öbür yan. *ör. Güneş dağın ardından doğuyordu.* **ardı arası kesilmemek 1)** hiç ara vermeden sürüp gitmek. *ör. Osmanlıda bey kavgalarının ardı arası kesilmemekteydi.* **2)** arka arkaya, sürekli olarak gelmek. *ör. Balığın ardı arası kesilmiyordu, boyuna tuttuk.* **ardı ardına** birbiri ardından, hiç aralıksız, birbiri ardınca. *ör. Tabancalar ardı ardına patlıyordu.* **ardı kesilmek** gerisi gelmemek, tükenmek. *ör. Yakınmaların ardı kesilmek bilmiyordu.* **ardı sıra** arkasından, arkası sıra, ardından. *ör. Yağmur yağdı, ardı sıra bir güneş açtı.* **ardına düşmek 1)** (birinin) gittiği yoldan gitmek, biri ne yaparsa kendi de onu yapmak. *ör. Kötünün ardına düşmek iyilik getirmez.* **2)** bir işi bitirinceye değin aralıksız çaba harcamak. *ör. Bu işin ardına düşmek gerek.* **ardına kadar açmak** (kapı, pencere için) sonuna değin, açılabildiğince açmak. **ardınca** arkası sıra, arkasından, ardından. *ör. Onun ardınca gitti.* **ardında yüz köpek havlamayan kurt, kurt sayılmaz** önemli ve çekiştireni çok olma durumunu anlatmak için söylenir. **ardından** arkası sıra, arkasından. **ardından** (ya da **arkasından**) **atlı kovalarcasına 1)** çok hızlı koşarak. *ör. Onu gördük, ardından atlı kovalarcasına gidiyordu.* **2)** çok hızlı ve telaş içinde. *ör. İşini ardından atlı kovalarcasına yapıp çıktı.* **ardından sapan taşı yetişmemek** uçarcasına koşmak. *ör. Bir gidişi vardı ki ardından sapan taşı yetişmezdi.* **ardını almak** bir şeyi sonuçlandırmak, bitirmek. *ör. Harmanın ardını bu yıl çabuk aldık.* **ardını bırakmamak 1)** birinin ardına düşmek, her gittiği yere gitmek. *ör. Onun ardını bırakmıyor.* **2)** (bir işi) olması için sürekli izlemek, sonuçlandırmak için çalışmak. *ör. Bu işin ardını bırakmamak gerek, yoksa yürümez.* **ardını boşlamak** *arg.* ardına düşmekten caymak, ardını bırakmak, vazgeçmek. *ör. İşin ardını boşlamak işime geldi.* **ardını getirmemek** bir şeyi yarıda bırakmak. *ör. Onun işlerin ardını getirmemek gibi bir huyu vardır.* **art arda** birbirinin ardı sıra, birbiri arkasından. *ör. Çocuklar art arda dizilmişti.* **art ayağı ile kulağını kaşımak** densizce davranışlarla olmayacak işlere girişmek, aşağılık işler çevirmek. **art düşünce** (ya da **niyet**) bir düşünce ya da davranışın altında yatan, açıkça söylenmeyen düşünce, gerçek amaç. *ör. Bu konuda bir art düşünce aramayın.* **art elden** gizli olarak, gizlice, elaltından. **art eteğinde namaz kılınmak** çok temiz, çok dindar, içi dışı bir, çok dürüst bir insan olmak. **artsız arasız** *ik. be.* hiç durmadan, sürekli olarak, durmak bilmeksizin. *ör. Bunca artsız arasız çalışma boşa gitti.*

artağan *s.* **1** *ha.* (pirinç, fasulye vb. için) pişince çoğalan, artımlı. *eş.* **bereketli**. **2** *mec.* her zamankinden, alışılandan ya da beklenilenden daha verimli olan, verimi artmış olan.
artabilme *a.* artabilmek eylemi.
artabilmek *(nsz)* artma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu para çok, birazı artabilir.*
artağanlık *a.* artağan olma durumu. *eş.* **bereket**.
artakalabilme *a.* artakalabilmek eylemi.
artakalabilmek *(nsz)* kullanılmayıp artma olasılığı bulumak. *ör. Bu işten artakalabilecek parayı da iyi kullanmalıyız.*
artakalan *s.* geriye kalmış olan, artan. *ör. Paradan artakalan bu işte.*
artakalma *b. a.* artakalmak eylemi. *ör. Bir rüyadan artakalmanın hüznü.*
artakalmak *(-den)* geriye kalmak, elde kalmak, artmak. *ör. Paradan çok az bir şey artakalıyor, onu da dün harcıyor.*
artam *a.* yararlı olan, beğenilen üstünlük, erdem.
artanoranlı *b. s.* gelir büyüdükçe oranı artan (vergi). *ör. Artanoranlı bir gelir vergisi, çoğunlukça desteklenecektir.*
artanoranlılık *b. a.* (vergi) artanoranlı olma durumu. *ör. Vergide artanoranlılık daha adildir.*
artavurt *b. a. gövb.* avurdun arka bölümü. **artavurt ünsüzü** *dilb.* dil ucunun artdamağa çarpmasından oluşan ve dilin yanlarından akan ses; "al", "ol", "bal", "dal" sözcüklerindeki "l" ünsüzü artavurt ünsüzüdür.
artbeslenme *b. a.* elde edilen bir verimin bir bölümünün, kendini yaratan dizgenin kaynağına döndürülme yoluyla dizgenin işlerliğine katkısının sağlanması.
artçı *a.* **1** *ask.* çekilmekte olan bir asker birliğinin güvenliğini sağlamak için arkadan gelmek üzere geride bırakılan, çekilme ya da yürüyüş güvenliğini sağlayan kıta. *ör. Birliğimiz yorgun artçılarla Sivrihisar'dan geçerken, düşman görünürde yoktu.* **2** *s.* geçmiş bir sanat ya da yazın akımını sürdüren (sanatçı ya da topluluk). **artçı deprem** *yerb.* bir depremden sonra aynı bölgede zaman zaman oluşan daha küçük ölçekli depremlerin ortak adı. **artçı şok** *yerb.* ➻ **artçı deprem**.
artçılık *a.* **1** *ask.* artçının görevi. *ör. Birliğin artçılığını birkaç kişi üstlenmişti.* **2** artçı[2] olma durumu.
artdamak *b. a. gövb.* damağın arka bölümü. **artdamak ünsüzü** *dilb.* ciğerlerden gelen havanın dil sırtı yardımıyla artdamağın çeşitli noktalarında kimi zaman patlayarak, kimi zaman da sızarak oluşturduğu ünsüz; kalın "g", "ğ", "k" ünsüzleri artdamak ünsüzüdür.
artdamaksıl *s. dilb.* artdamak bölgesinde oluşan (ses).
arter *a. Fr.* **1** *gövb.* ➻ **atardamar**. **2** *mec.* kent içinde trafiği çok yoğun olan yol.
arterit *a. Fr. hek.* atardamar bozukluğu.
artezyen *a. Fr. (Fransa'daki Artois kentinin adından)* toprağa burgu ile açılan, suyu kendiliğinden yükseğe, yeryüzüne fışkırtan kuyu. **artezyen kuyusu** ➻ **artezyen**.
artgöğüs *b. a. hayb.* kimi böceklerde göğsün üçüncü halkası.
artı *a.* **1** *mat.* aritmetikte, toplama işleminde + biçiminde gösterilen imin adı. *eş. esk.* **zait**. *ör. 5+5=10, "beş artı beş eşittir on" diye okunur.* **2** *(son yıllarda yanlış olarak)* buna ek olarak, bundan başka, ayrıca, üstelik. **artı kutup** doğru akımlı bir makinede, potansiyeli en yüksek olan kutup. **artı sayı** *mat.* ve *fiz.* önünde artı (+) imi bulunan, sıfırdan büyük sayı. *eş.* **pozitif sayı**.
artı sonsuz *mat.* her sonlu sayıdan daha büyük kalan varsayımsal nicelik. **artısıyla eksisiyle** (bir konunun ele alınışı durumunda) olumlu olumsuz bütün yönleriyle.
artıcıl *s. kim.* moleküllerin, artı yükü daha çok alan yerlerine giden (madde).
artıçeker *b. s. kim.* görece eksi elektrot potansiyeli nedeniyle artınlar oluşturmaya yatkın (madde).
artık *s.* **1** yenildikten, içildikten, kullanıldıktan sonra geriye kalan. *ör. Yoksul biri o, komşuların artık yemekleriyle geçinir.* **2** *a.* bir şeyden artan, kalan bölüm. *ör. Yemek artıklarını çöpe döktü.* **3** *a. kim.* bir kimyasal tepkimeden sonra arta kalan, işe yaramayan madde ya da maddeler. **4** *s.* belli bir ölçüyü aşan, daha çok, daha fazla. *ör. Otobüste otuzdan artık yolcu vardı.* **5** *s. mec.* hiç değeri olmayan, değersiz. *ör. Köyün artığı üç beş kişi, can yakmaya kalkışmış.* **6** *be.* bundan sonra, şimdiden sonra, bundan böyle. *ör. Artık buna bir dur demeliyiz.* **7** *be.* bir daha. *ör. Artık oraya gitmem.* **artığıyla eksiğiyle** *be.* her şeyi elden geldiğince kapsayacak biçimde. **artık** (ya da **fazla**) **mal göz çıkarmaz** "mal ne kadar çok olursa olsun kişiye bir zararı olmaz, malı, parayı fazladır diye elden çıkarmamalıdır, gün gelir fazla olmadığı anlaşılır" anlamında söylenir. **artık sırtık** (yiyecek için) birkaç türden artmış olan(lar). *ör. Akşama yemek yok, artık sırtık ne varsa yeriz.* **artık yeter!** (ya da **yeter artık!**) daha fazla dayanılamayacağını belirtir. *ör. Artık yeter, burama geldi!*
artıkdeğer *b. a. eko.* işçinin, emeği karşılığı olarak ödenenden fazla değer üretmesiyle gerçekleşen ve anamalcının kasasında kalan ek değer. *ör. Bilindiği üzere artıkdeğer hesaplanabilir bir değerdir.*
artıkemek *b. a. eko.* işçinin, emeğinin artıkdeğer üretimine kullandığı, karşılığı ödenmeyen bölümü. *ör. Artıkemek, artıkdeğer yaratan emektir.*
artıkgün *b. a.* artıkyıllarda şubat ayına eklenen, dört yılda bir gelen yirmi dokuzuncu gün. *ör. Bu sözcüğü, rastlantıyla, bir artıkgünde yazıyorum: 29 Şubat 1992.*
artıklama *a. yaz.* sözü ya da yazıyı gereksiz yere uzatan, söyleyiş ya da anlam yönünden bel-

li bir işlevi olmayan sözcüklerle, deyimlerle doldurma işi. *ör. Artıklama, aynı anlama gelen sözcükleri art arda kullanmaktan doğar.*
artıklı *a. yaz.* ➻ **müstezat**.
artıkyıl *b. a.* dört yılda bir gelen 366 gün süren yıl. *ör. 1992 bir artıkyıldır.*
artım *a. ha.* çoğalma, artma.
artımlama *a. yaz.* ➻ **artıklama**.
artımlı *s. ha.* (pirinç, fasulye vb.) pişince şiştiği için miktarı artmış gibi olan, artağan.
artımlılık *a.* artımlı olma durumu, artağanlık.
artın *a. kim.* ➻ **katyon**.
artırabilme *a.* artırabilmek eylemi.
artırabilmek *(-i)* artırmaya gücü yetmek, artırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu parayı artırabilmek için çok çalıştım.*
artırılabilme *a.* artırılabilmek eylemi.
artırılabilmek *(nsz)* artırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ödenekten artırılabilen parayla okula bir bilgisayar aldık.*
artırılma *a.* artırılmak eylemi.
artırılmak *(nsz)* **1** tüketilebilecek miktardan birazı geriye bırakılmak, bir bölümü tüketilmemek, harcanmamak, biriktirilmek. *ör. Bu yıl artırılan para okulun badanasına ayrıldı.* **2** artması sağlanmak, yükseltilmek, fazlalaştırılmak. *ör. İşçilerin ücreti artırıldı.*
artırım *a.* bir şeyin tümünü kullanabilecek, tüketebilecek ya da harcayabilecekken tutumlu kullanıp bir bölümünü artırma işi. *eş. esk.* **tasarruf**[3].
artırış *a.* artırmak eylemi ya da biçimi.
artırma *a.* **1** artırmak eylemi. **2** bir malın satışında isteklileri, alıcıları arasında fiyat yükseltmeye dayanan ve sonunda en yüksek fiyatı verene malın verilmesiyle biten satış yöntemi. *eş.* **açık artırma**, *esk.* **müzayede**.
artırmak *(-i)* **1** artmasını sağlamak. **2** tutumlu kullanıp bir bölümünü biriktirmek. *eş. esk.* **tasarruf etmek**. **3** açık artırma yöntemiyle yapılan bir satışta, bir malı alabilmek için öteki alıcıların verdiği fiyattan daha yüksek fiyat vermek. **4** *mec.* herhangi bir davranışta ileri gitmek, ölçüyü aşmak. *ör. İçkiyi çok artırdın, azalt biraz.*
artırmalı *s.* artırma[2] yöntemiyle yapılan (satış).
artış *a.* artmak eylemi ya da artma biçimi. *ör. Aylık fiyat artışlarına yetişilmez oldu.*
artıuç *b. a. kim.* elektrikle ayrışım olayında ve pillerde, sıvıya batırılıp akımın geçmesini sağlayan metal uçlardan artı yüklü olanı. *eş.* **anot**.
artist, -ti *a. Fr.* **1** güzel sanatlardan birini uğraş edinen kimse. *eş.* **sanatçı, sanatkâr**. **2** *ha.* eğlence yerlerinde gösteri yapan kimse. *ör. Gazinoya yeni artistler gelmiş.* **artist gibi** *ha.* boylu boslu, güzel ve alımlı, yakışıklı (kimse).
artistçe *be. Fr. T.* (. . ' .) artistin yaptığı gibi, artiste benzer bir biçimde.
artistik *s. Fr.* sanatın gerektirdiği niteliğe uygun, sanatlı.
artistlik *a. Fr. T.* **1** artist[1] olma durumu. **2** artisttin[1] görevi, işi.
artlama *a. yaz.* koşukta, tümcenin bir dizede bitmeyip öteki dize ya da dizelere geçme durumu. *ör. Ölü bir yüz/Gibi güz.*
artlı *s.* **1** ardı olan. *ör. Kâğıdı önlü artlı doldurun.* **2** *ha.* arkasında güçlü biri bulunan, arkalı. *ör. O artlı biridir, çekinirler.*
artma *a.* artmak eylemi.
artmak, -ar *(nsz)* **1** eskisinden daha çok olmak, çoğalmak. *ör. İşler her gün biraz daha artmaktadır.* **2** yeterince harcandıktan sonra bir miktar geri kalmak. *ör. Sofraya konulan yemekler artmakta, sonra dökülmektedir.* **3** değeri yükselmek, pahalılaşmak, fazlalaşmak. *ör. Ev kiraları artmakta, paranın değeri düşmektedir.*
artoda *b. a. gövb.* gözde, iris ile billurcisim arasında bulunan boşluk.
artsama *a. yaz.* ➻ **tevriye**.
artsüremli *b. s.* ➻ **artzamanlı**.
artsüremlilik *b. a.* ➻ **artzamanlılık**.
artyetişim *b. a. yeni* kişinin o güne değin edinmiş olduğu bilgiler, deneyler vb.nin tümü.
artzamanlı *b. s.* **1** evrim açısından ele alınan zaman içinde birbirini izleyen. *eş.* **diyakronik**. **2** *dil.* dil olay ve olgularını zaman içinde geçirdikleri evrim açısından ele alan. *ör. Dili artzamanlı olarak incelerseniz, bunu görürsünüz.* **artzamanlı dilbilim** dil olaylarını değişik zamanlara ve geçirdikleri evrime göre ele alan dilbilim. *ör. Artzamanlı dilbilim için, evrime yol açan etkenleri belirlemek önemlidir.*
artzamanlılık *b. a.* zaman içindeki evrimleri açısından incelenen dil olaylarının özelliği. *eş.* **diyakroni**.
aruz *a. Ar.* (. -) *yaz.* sözcüklerdeki seslemlerin uzunluk ve kısalık, kapalılık ya da açıklık değerlerine göre türlü ses kalıplarından oluşan koşuk ölçüsü. (➻ kutu.)

aruz *a. Ar. yaz.*
Arap dilinde "çadırın orta direği", "çadırın ortasındaki destek direk" anlamına gelir. Arap, Fars ve Türk yazınında, sekiz ana kalıbı olan bir "koşuk ölçüsü"ne bu ad verilmiştir. Bu ölçü, seslemlerin bir düzene bağlanmasını sağlamıştır. Buna göre "kar ", "var" gibi bir ünsüzle biten seslem *kapalı*, "a-ra", "ya-ra" gibi ünlüyle sona eren seslem *açık* seslemdir. Ünlüler ayrıca "yâr"deki gibi uzun "kar"daki gibi kısa olabilir. Aruzda kısa/açık seslemler (.) ile, kapalı/uzun seslemler (-) ile belirtilir. Aruzun sekiz ana kalıbı şöyledir:

fa'ûlün (fe'ûlün) (. - -)
fâ'ilün, fâ'ilât (- . -)
mefâ'ilün (. - . -)
fâ'ilâtün (- . - -)
müstef'ilün (- - . -)
mef'ülâtü (- - - .)
müfâ'aletün (. - . . -)
mütefâ'ilün (. . - . -)

arya *a. İt.* (.' .) *müz.* bir opera yapıtında, solistlerden birinin orkestra eşliğinde söylediği, genellikle kendi içinde bütünlüğü olan şarkı.
Aryanist, -ti *ö. a.* Aryanizm öğretisini benimsemiş olan Hıristiyan.
Aryanizm *ö. a.* IV. yüzyılda Arius adlı bir papazın kurduğu ve Hıristiyan inanışının tersine olarak İsa'nın Tanrı olmadığını öne süren bir Hıristiyan sapkınlığı.
aryoso *a. İt.* (. .' .) *müz.* dramatik ve lirik yönden yüksek bir anlatım gücü olan ağırbaşlı hava.
arz (I) *a. Ar. esk.* **1** sunma. **2** (yüksek bir kimseye, makama) bilgi verme, bildirme, anlatma. **arz etmek** *Ar. T.* **1)** sunmak. **2** (yüksek bir kimseye, makama) saygı ile bildirmek, saygı ile anlatmak.
arz (II) *a. Ar. esk.* yeryuvarlağı, yeryüzü, dünya.
arzu *a. Far.* (. -) **1** istek, isteme, dilek. **2** yönelme, eğilim, heves. **arzu duymak** birine ya da bir şeye istekli olmak. **arzu edilmek** istek duyulmak, istenmek. **arzu etmek 1)** (bir şey) istemek. **2)** (birine) cinsel istek duyumsamak. **arzu uyandırmak** istek vermek. **arzu vermek** istek uyandırmak. **arzuya düşmek** istemek. **arzuya kapılmak** istek duymak, istemek.
arzuhal, -li *b. a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **dilekçe**. **arzuhal gibi** (ya da **kadar**) bir mektubun çok uzun olduğunu belirtmek için söylenir.
arzuhalci *b. a. Ar. T.* para karşılığında dilekçe, mektup ve benzeri şeyler yazan kimse. *eş. esk.* **istidacı**, *yeni* **dilekçeci**.
arzuhalcilik *b. a. Ar. T.* para karşılığında dilekçe yazma işi. *eş. yeni* **dilekçecilik**.
arzulama *a. Far. T.* arzulamak eylemi.
arzulamak *(-i) Far. T.* (. - . .) istemek, istek duymak; özlemek.
arzulanabilme *a. Far. T.* arzulanabilmek eylemi.
arzulanabilmek *(nsz) Far. T.* arzulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her şey arzulanabilir ama elde etmek çalışmayı gerektirir.*
arzulanma *a. Far. T.* arzulanmak eylemi.
arzulanmak *(nsz) Far. T.* kendisine karşı istek duyulmak, istenmek.
arzulatma *a. Far. T.* arzulatmak eylemi.
arzulatmak *(nsz) Far. T.* kendisine karşı istek duyumsatmak, istek uyandırmak.
arzulayabilme *a. Far. T.* arzulayabilmek eylemi.
arzulayabilmek *(-i) Far. T.* arzulama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan pilot olmayı çok arzulayabilir ama yetenek yoksa başaramaz.*
arzulu *s. Far. T.* **1** isteği olan, isteyen, istekli. **2** hevesi olan, heves eden, hevesli.
arzusuz *s. Far. T.* **1** isteği olmayan, isteksiz. **2** hevesi olmayan, hevessiz.
as- *(önek)* ➻ **ast**.
as (I) *a. Lat.* **1** üzerindeki sayı "1" olan iskambil kâğıdı, birli. **2** *a.* ve *s.* işinde, uğraşında, sanatında çok usta olan, önde gelen (kimse). *ör. Sinemanın asları televizyona da diziler yapıyor.*
as (II) *a. Far. hayb.* ➻ **kakım**.
As *kim.* arsenik elementinin simgesi.
asa *a. Ar.* (. -) **1** kimi ülkelerde hükümdarların, yüksek din adamlarının, komutanların törenlerde güç simgesi olarak ellerinde tuttukları ağaç ya da metalden yapılmış sopa. **2** eskiden, yaşlı kimselerin baston gibi kullandıkları değnek.
asabi *s. Ar.* (. . -) **1** ➻ **sinirli**. **2** ➻ **sinirsel**.
asabileşme *a. Ar. T.* ➻ **sinirlenme**.
asabileşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **sinirlenmek**.
asabilik *a. Ar. T.* ➻ **sinirlilik**.
asabiye *a. Ar.* **1** sinir hastalıklarıyla ilgili hekimlik kolu. **2** hastanelerin sinir hastalıklarıyla ilgili bölümü.
asabiyeci *a. Ar. T.* sinir hastalıkları uzmanı olan hekim.
asabiyecilik *a. Ar. T.* sinir hastalıkları hekimliği, sinir hastalıkları uzmanlığı.
asabiyet, -ti *a. Ar.* ➻ **sinirlilik**.
asal *s.* ana, temel niteliğinde olan, başlıca. *eş. esk.* **esasi**. *ör. Asal sözcüğü yenidir.* **asal gazlar** *kim.* ➻ **soy gazlar**. **asal renkler** birbiriyle belli oranlarda karıştırılınca tüm renkleri oluşturabilen sarı, kırmızı ve maviye verilen ad. **asal sayılar** *mat.* kesirsiz olarak bölünemeyen, ancak kendisiyle ve 1 sayısıyla kesirsiz olarak bölünebilen tamsayı. *ör. 3, 5, 7 gibi asal sayılar, kesirsiz bölünemezler.*
asalak *s.* ve *a.* **1** bir canlının üzerinde ya da içinde sürekli ya da geçici olarak yaşayan, ondan beslenen başka canlı. *eş. esk.* **tufeyli, parazit**[1]. *ör. Asalağın üzerinde yaşadığı canlı ondan zarar görür.* **2** *mec.* başkalarının sırtından geçinmeyi huy edinmiş kimse.
asalakbilim *b. a.* asalakların yapısını, yaşayışını, konakçıyla ilişkisini, asalağın oluşturduğu hastalıkları ve bu hastalıklarla savaşım yollarını konu edinmiş olan bilim dalı. *eş.* **parazitoloji**. *ör. Asalakbilim hayvanbilimle bitkibilimin bölünmez bir parçasıdır.*
asalakbilimci *b. a.* asalakbilim alanında çalışan uzman.
asalaklaşabilme *a.* asalaklaşabilmek eylemi.
asalaklaşabilmek *(nsz) mec.* asalak durumuna düşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan sürekli ondan bundan bir şeyler isterse zamanla asalaklaşabilir.*
asalaklaşma *a.* asalaklaşmak eylemi.
asalaklaşmak *(nsz)* asalak özelliği edinmek.
asalaklık *a.* asalak olanın durumu. *ör. Asalaklık kimi insanın da yazgısıdır.*
asalet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **soyluluk**. **2** devlette, bir görevi yürütmek üzere asil[3] olarak atanmış kimsenin durumu. *eş.* **asillik**[2].
asaleten *be. Ar.* (. -' . .) **1** bir görevde asil[3] olarak. **2** kendi adına, kendi adına olarak. **asaleten atama** (ya da **atanma**) *huk.* bir devlet görevine, o görevi sürekli olarak yapmak üzere atama (ya da atanma).

asaletli *s. Ar. T.* ➻ **soylu**.
asamble *a. Fr.* **1** kurul, meclis. **2** klasik dansta, iki ayağını birleştirerek zıplama biçimindeki temel adım.
asansör *a. Fr.* elektrikle işleyen, çelik halatla çekilen ve genellikle dik raylar arasında hareket eden, yapılarda insanları, yükleri yukarıya çıkarmada, aşağıya indirmede yararlanılan araç. **asansör boşluğu** yapılarda asansörün işlediği boşluk.
asansörcü *a. Fr. T.* **1** asansör ustası, asansörün bakım ve onarımını yapan kimse. **2** otel, hastane gibi büyük kuruluşlarda görevi asansörü çalıştırmak olan kimse.
asap *ç. a. Ar.* (- -) *esk.* sinirler. **asabı bozulmak** sinirlenmek. **asabını bozmak** sinirlendirmek.
asar *ç. a. Ar.* (- -) *esk.* yapıtlar, yapılar, eserler.
asarıatika *ç. b. a. Ar. Far.* (- - . . - .) *esk.* eskiden kalma yapıtlar, çok eski yapılar, çok eski eserler, anıt yapılar.
asayiş *a. Far.* (- - .) bir yerde korku ve kaygı verici hiçbir şeyin bulunmayışı durumu, düzen ve güvenlik içinde bulunma. **asayiş berkemal** *esk.* güvenliğe aykırı hiçbir olayın bulunmadığını anlatan bir deyim.
asayişsizlik *a. Far. T.* düzene ve yasaya aykırı davranma durumu, karışıklık.
asbaşkan *b. a.* ➻ **astbaşkan**.
asbest, -ti *a. Fr.* bir silikat olan tremolitin değişmesinden oluşan, kırılmadan bükülebilen, ipek görünümünde lifli, ateşe dayanıklı bir mineral. *eş.* **kayalifi, taşpamuğu**. **asbest yünü** asbestin işlenerek yün biçimine sokulmuşu.
asbestoz *a. Fr. hek.* amyant ve asbest tozlarının solunmasından ileri gelen bir akciğer hastalığı.
aselbent *a. Ar. Far.* **1** aselbent ağacı. **2** aselbent ağacının kabukları çizilerek elde edilen, hekimlikte ve parfüm yapımında kullanılan bir reçine.
asenkron *s. Fr.* başlama ve sona erme zamanları ayrı olan, aynı zamanda olmayan (olgular, olaylar). *eş.* **yadınkurun**.
asepsi *a. Fr.* antiseptik ilaçlar kullanılmadan, salt ısı ile aygıt, pansuman gereçleri ve benzeri şeyleri mikropsuzlaştırma işi.
aseptik *s. Fr.* mikroptan arındırılmış, mikropsuzlaştırılmış.
ases *a. Ar. tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, yeniçeri ocağının kaldırılmasından önceki dönemde güvenlik görevlisi; özellikle İstanbul'un ve imparatorluğun doğu bölgesinin güvenliği aseslerle sağlanırdı, ases bir tür jandarmaydı.
asesbaşı, -nı *b. a. Ar. T. tar.* Osmanlı ordusunda, yeniçeri ocağındaki askeri göreviyle birlikte, İstanbul'un güvenliğini sağlamakla yükümlü olan "28. orta"ya da komuta eden çorbacıya[3] verilen ad.
asetat *a. Fr.* **1** *kim.* asetik asidin tuzu. **2** geçirgen ya da yarı geçirgen selüloz asetat bazlı film.
asetik *s. Fr. kim.* sirkeyle özdeş özellikleri taşıyan, sirkeyle ilgili. **asetik asit** *Fr. kim.* sirkeye tadını ve özelliklerinden birçoğunu veren asit. **asetik mayalanma** *Fr. Far. T. kim.* sirke ve asetik asit veren mayalanma.
asetilen *a. Fr. kim.* renksiz, sarmısak kokulu, çok güçlü ve ak bir ışık vererek yanan, hidrokarbonlu bir gaz.
aseton *a. Fr. kim.* kireçle doyurulmuş odun asidinin kuru damıtılmasıyla elde edilen, renksiz, kolay alev alır, eter kokulu, uçucu, pek çok organik madde için çözücü, eritici olarak kullanılan bir sıvı.
asfalt, -tı *a. Fr.* **1** içinde arı bitüm bulunan, kireçli ya da doğal karışım, kara renkli bir tür bitüm. **2** ana maddesi petrol katranı olan ve yol kaplamasında kullanılan karışım. **3** *s.* bu karışımla kaplanmış. *ör. Araba, asfalt yolda hızla ilerliyordu.* **asfalt etmek** *Fr. T. arg.* (birini) döverek ayakta duramayacak biçime sokmak, asfaltta yatıp kalacak denli çok dövmek. *ör. Adamı asfalt etmekte gecikmediler.*
asfaltit, -ti *a. Fr.* genellikle tortul kayaçların gözeneklerinde bulunan, petrolün ayrışmasıyla oluşan doğal bitüm.
asfaltlama *a. Fr. T.* asfaltlamak eylemi.
asfaltlamak *(-i) Fr. T.* asfalt[2] ile kaplamak.
asfaltlanabilme *a. a. Fr. T.* asfaltlanabilmek eylemi.
asfaltlanabilmek *(nsz) Fr. T.* asfaltlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu sokak bir günde asfaltlanabilirmiş.*
asfaltlanış *a. Fr. T.* asfaltlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuklar sokağın asfaltlanışını seyrediyordu.*
asfaltlanma *a. Fr. T.* asfaltlanmak eylemi.
asfaltlanmak *(nsz) Fr. T.* üzerine asfalt[2] dökülerek kapatılmak, asfaltla kaplanmak.
asfaltlatabilme *a. Fr. T.* asfaltlatabilmek eylemi.
asfaltlatabilmek *(-i) Fr. T.* asfaltlatmaya gücü yetmek, asfaltlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yönetici, apartmanın çevresini asfaltlatabilmek için ek para topluyor.*
asfaltlatma *a. Fr. T.* asfaltlatmak eylemi.
asfaltlatmak *(-i) Fr. T.* üzerine asfalt[2] döktürerek kapattırmak, asfaltla kaplanmasını sağlamak.
asfaltlayabilme *a. Fr. T.* asfaltlayabilmek eylemi.
asfaltlayabilmek *(-i) Fr. T.*
asfaltlı *s. Fr. T.* **1** içinde asfalt[1] bulunan (ham petrol). **2** asfaltlanmış olan (yol vb.).
asgari *s. Ar.* (. . -) **1** en aşağı, en düşük, en az, en azından. *ör. Bu iş asgari üç gün sürer.* **2** *mat.* minimum. **asgari ücret** *Ar.* yasal olarak belli ölçülere göre saptanan, işçiye bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen ücret.
ashap *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* Hazreti Muhammet'in meclislerinde, konuşmalarında bulunan kimseler.

ası *a.* **1** başka bir kimseden ya da bir şeyden birine ya da bir şeye gelebilecek yarar. *eş.* **fayda**. *ör. Bundan bir ası beklenmez.* **2** herkesin görebileceği yere asılan, resimli ya da resimsiz, büyük boy duyuru. *eş.* **afiş**. *ör. Sokaklar asılarla dolmuş.*

asıcıl *s.* ➻ **çıkarcı**.

asık *s.* **1** somurtkan (yüz). *ör. Baktım, babamın yüzü asıktı.* **2** *ha.* asılmış, asılı. *ör. Fotoğraf duvara asıktı.* **asık suratlı** (ya da **yüzlü**) kızgınlığını, küskünlüğünü, hoşnutsuzluğunu yüzüne sert bir hal vererek gösteren, bu tür duygularını yüzüne verdiği görünüşle ortaya koyan (kimse). *ör. Masada asık yüzlü biri oturuyordu, selamımı almadı.*

asıl, -slı *a. Ar.* **1** bir şeyin örneği ya da kopyası değil kendisi. *ör. Bu yazının aslı sizde olacaktı.* **2** kaynak, kök, köken, çıkak. *ör. Tiyatronun aslı dinsel tören midir?* **3** gerçeklik, doğruluk. *ör. Bu olayın aslını araştıralım.* **4** (canlı için) soy. *ör. İnsan aslını yadsımamalıdır.* **5** *ha.* (kişi) gelinen yer, memleket. *ör. Aslımız Adanalıymış, ama biz Ankaralı sayılırız.* **6** *s.* bir şeyin temelini oluşturan, ana. *ör. Bir ülkenin asıl geliri tarımsa, o ülke pek kalkınamaz.* **7** *s.* gerçek. *ör. Siz asıl amacınızı söyleyin.* **8** *s.* en iyi ve aranılan özellikleri kendisinde en çok toplamış olan. *ör. Asıl şiir bugün yazılandır denebilir mi?* **9** *s.* ve *be.* (.' .) başlıca, başta gelen, gerçek olarak. *ör. Suç onda değil asıl bundadır. Oyun asıl şimdi başlayacak.* **asıl azmaz, bal kokmaz** bir kimse ya da şey ne denli biçim değiştirirse değiştirsin, aslındaki özünü, biçimini yitirmez; kişi soyunun özelliklerini taşır, soyluluğunu gösterir, korur. **asıl azmaz, yol tezikmez** *ha.* ➻ **asıl azmaz, bal kokmaz**. **asıl sayılar** *mat.* sıra ya da üleştirme eki almamış yalın sayılar. **asıl vurgu** *dilb.* herhangi bir sözcüğün aslındaki vurgu; örneğin kuş olan "kartal"da vurgu ikinci seslemdedir, asıl vurgu budur, yer adı olan "Kartal"da ise vurgu birinci seslem üzerindedir. **(bir şeyin) aslı astarı** bir şeyin gerçek biçimi, içyüzü, gerçeği. *ör. Bunun aslı astarı nedir, öğrenelim.* **aslı astarı olmamak** yalan olmak, doğru olmamak, gerçek olmamak. *ör. Bize aslı astarı olmayan şeyler söyledi.* **(bir şeyin) aslı çıkmak** doğru olduğu, gerçek olduğu anlaşılmak, ortaya çıkmak. *ör. Söylediğinin aslı çıkarsa güzel olacak.* **(bir şeyin) aslı çıkmamak** doğru olduğu söylenen bir şeyin doğru olmadığı anlaşılmak. *ör. Haberin aslı çıkmadı.* **aslı faslı olmamak** uydurma olmak, yalan olmak, gerçek olmamak, doğru olmamak. *ör. Söylediğinin aslı faslı yoktu.* **aslı nesli** soyu sopu. *ör. Onun aslını neslini bilen yoktur.* **aslına bakmak** kökünü, gerçeğini araştırmak. *ör. Aslına bakacak olursan, böyle bir şey yoktur.* **aslına dönmek** kaynağına, köküne dönmek, gerçek biçimini almak. *ör. Ölünce herkes aslına dönecekmiş derler.* **aslını aramak** kaynağına, köküne inmek, gerçeğini araştırmak. *ör. Aslını aramak istersen, oraya gitmelisin.* **aslını bilmek** bir şeyin gerçeğini, doğrusunu bilmek. *ör. İşin aslını bilmek başka, bunu saklamak başkadır.* **aslını bulmak** bir şeyin gerçeğini, doğrusunu bulmak. *ör. Bunun aslını bulmak için çok çalışmak gerekecek.* **aslını saklayan (inkâr eden) haramzadedir** soyunu sopunu ancak piçler saklar, insan soyunu sopunu saklamamalıdır.

asılabilme *a.* asılabilmek eylemi.

asılabilmek *(nsz)* asılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu olayda birçoklarının asılabileceği söyleniyor.*

asılanabilme *a.* asılanabilmek eylemi.

asılanabilmek *(-den)* asılanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çıkan yasadan asılanabilmek için gerekli koşulları taşımalıymışız.*

asılanış *a.* asılanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Katillerin bu yasadan asılanışı tepki yarattı.*

asılanma *a.* asılanmak eylemi.

asılanmak *(-den)* bir şeyden ası[1] elde etmek, yararlanmak. *eş.* **faydalanmak**. *ör. Bu yasadan asılanmak isteyen hemen başvuracaktır.*

asılı *s.* **1** asılmış olan. *ör. Duvarda üç resim asılıydı.* **2** kendisinde ası[1] bulunan, yararlı. *eş.* **faydalı** . *ör. Bunun asılı olmadığı anlaşıldı.*

asılış *a.* asılmak eylemi ya da biçimi.

asıllı *s. Ar. T.* kökenli. *ör. Arap asıllı birini tanımıştım.*

asılma *a.* asılmak eylemi.

asılmak *(-e; nsz)* **1** asmak eylemi kendisine yapılmak. *ör. Duvara asılmak üzere verilen tablo depoda bulundu.* **2** bir şeyi tutup çekmek. *ör. Arabacı dizgine asıldı, ama atlar durmadı.* **3** bir yere tutunarak sarkmak. *ör. Tramvaya asılmak yasaktır.* **4** bir şeyi hızla eline almak ya da hızla yapmak. *ör. Kayıkçı küreklere asıldı ama yetişemedik.* **5** boynuna ip geçirilip darağacında sallandırılarak öldürülmek. *eş.* **idam edilmek**. **6** *mec.* bir şey isterken karşısındakini tedirgin edecek denli ileri gitmek, üsteleyip durmak. *ör. Bu kadar asılmak olmaz.* **7** *arg.* yakın arkadaşlık kurmak için sözle, davranışla isteğini belli etmek, tavlamaya çalışmak. *ör. Kadınlara kızlara asılmaktan başka yaptığı yok.* **8** *arg.* (futbol topu) üst köşelerden kaleye girip ağa vurmak. **9** *arg.* (futbolda) topa vuruşta bütün gücünü kullanmak, topa çok güçlü vurmak. *ör. Orhan topa bir asıldı, goool!* **asılma depoya gider** *arg.* "boşuna üsteleme", "sırnaşma", "yılışma" vb. anlamlarında söylenir.

asılmışadam *b. a. T. İbr. bitb.* salepgillerden, çorak yerlerde, çimenliklerde, ormanlarda yetişen, köklerinden salep elde edilen, yeşilimsi ya da pembe olan çiçekleri asılmış bir insana benzeyen bir bitki.

asılsız *s. Ar. T.* gerçek olmayan, doğru olmayan, dayanağı olmayan, uydurma, yalan (haber, söylenti vb.). *ör. Bu asılsız söylentileri çıkaranlar rahat uyumasın.*

asılsızlık *a. Ar. T.* asılsız olma durumu. *ör. Haberin asılsızlığı çabuk ortaya çıktı.*
asıltı *a. fiz.* ve *kim.* **1** bir maddenin çözünemeyen parçacıklarının bir sıvı ortamda dibe çökmeden kalmış durumu. **2** böyle bir sıvı karışımı. *eş.* **süspansiyon**.
asınma *a. ha.* asınmak eylemi.
asınmak *(nsz) ha.* bir şeyi kendine takmak, takınmak. *ör. Kız iki altın asınmış.*
asıntı *a. ha.* ➻ **askıntı**.
asır, -srı *a. Ar. esk.* **1** ➻ **yüzyıl**. **2** ➻ **çağ** . **Asrı Saadet** Hazreti Muhammet'in yaşadığı zaman.
asırlarca *be. Ar. T.* (. . .' .) birkaç yüzyıl süresince, yüzyıllarca.
asırlık *s. Ar. T.* ➻ **yüzyıllık**.
asi *a.* ve *s. Ar.* (- -) yasa ve kurallara, buyruklara karşı gelen, başkaldıran; dikbaşlı. *eş.* **isyankâr**.
aside *a. Ar.* (. - .) un, et ve bamya ile yapılan bir Arap yemeği.
asidimetre *a. Fr.* (. . . .' .) ➻ **asitölçer**.
asil *s. Ar.* (. -) **1** ➻ **soylu**. **2** iyi ve yüksek duygularla yapılan. *ör. Onun bu asil tutumu hoşa gitti.* **3** bir işi yürütme görevine temelli olarak verilen, vekil olmayan. *ör. Asil gelince vekil ayrıldı.*
asileşme *a. Ar. T.* (- - . .) asileşmek eylemi.
asileşmek *(nsz) Ar. T.* (- - . .) yasa, kural ve buyruklara karşı gelmek, başkaldırmak. *eş.* **isyan etmek**.
asilik *a. Ar. T.* (- - .) ➻ **başkaldırıcılık**. **asilik etmek** ➻ **asileşmek**.
asillik *a. Ar. T.* **1** ➻ **soyluluk**. **2** asil[3] olma durumu. *eş.* **asalet**[2].
asilzade *b. a. Ar. Far.* (. .- .) ➻ **soylu**.
asilzadelik *b. a. Ar. Far.* (. - - . .) ➻ **soyluluk**.
asimetri *a. Fr.* ➻ **bakışımsızlık** .
asimetrik *s. Fr.* ➻ **bakışımsız**.
asimilasyon *a. Fr.* ➻ **özümleme**.
asimile edilmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **özümlenmek**, **özümsenmek**.
asimile etmek *(-i) Fr. T.* ➻ **özümlemek**, **özümsemek**.
asimptot, -tu *a. Fr. mat.* ➻ **sonuşmaz**.
asistan *a. Fr.* **1** bir uğraşta, ustaya ya da işi yapana yardım eden, yardımcı. *ör. Doktor asistanına bir şeyler söyledi.* **2** *esk.* yükseköğretimde öğretim üyeliğinin ilk aşaması.
asistanlık *a. Fr. T.* asistan olma durumu ya da asistanın görevi.
asit *a. Fr. kim.* suya karıştırıldığında hidrojen iyonları veren, mavi turnusolü kırmızıya çevirme özelliğinde olan ve bileşimindeki hidrojenin yerine maden alarak tuz oluşturan hidrojenli bileşik. *eş. esk.* **hamız**. **asit alkol** *kim.* aynı anda asit ve alkol gruplarını içeren bileşiklere verilen ad. **asit borik** ➻ **borik asit**. **asit fenik** ➻ **fenol**. **asit tuzları** *kim.* bir asit molekülünde, suya verilebilecek hidrojen atomlarının bir metalle yer değiştirmesinden oluşan tuzlar. **asit yağmuru** ısınmada ve taşıtlarda kullanılan yakıtların yanma sonucu oluşturdukları ve havaya bıraktıkları kükürtdioksitin yağmurla birlikte yeryüzüne inmesi.
asitölçer *b. a. Fr. T. kim.* bir asidin özelliğini, derişme derecesini ölçmeye yarayan aygıt.
ask *a. Fr.* asklı mantarların üreme organı durumundaki kesecik.
askarit *a. Fr.* bağırsaklarda yaşayan bir asalak, bağırsak solucanı.
askarlama *a. ha.* askarlamak eylemi.
askarlamak *(-i) ha.* boyanın tutması için ipleri, boyamadan önce, bağ otları, yaprak ya da kezzapla kaynatmak.
askat, -tı *a. mat.* **1** herhangi bir ölçü biriminin bölündüğü eşit parçalardan her biri. *ör. Santimetre metrenin askatıdır.* **2** bir başka sayıda tamsayı kez bulunan sayı, bir sayının her böleni.
asker *a. Ar.* **1** orduda görevli bulunan, erden mareşale değin herkes. **2** askerlik görevi ya da ödevi. *ör. Yaşıtları askere gitti.* **3** orduda er. *ör. Askerler talimden dönüyor.* **4** *s.* yurt savunmasında iyi dövüşen, savaşçı. *ör. Biz asker milletiz.* **5** *s.* askerlere özgü. *ör. Çocuklar, asker yürüyüşüyle, rap rap yürüyordu.* **6** *arg.* para, paranın bir adedi. *ör. Hiç askerim kalmadı.* **7** *arg.* birinin buyruğundaki kişi. *ör. Adam askerlerini üstüme saldı.* **asker alma** yasa gereğince yükümlü oldukları askerlik görevini yapmaları için, çağı gelenleri toplama işi. *ör. Şube asker alma işlemlerine başladı.* **asker çıkarmak** işgal etmek ya da benzeri bir amaçla, düşman kıyılarına çıkarma[3] yapmak, askerlerini denizden düşman topraklarına çıkarmak. *ör. İngilizler adaya asker çıkarmak istedi, başaramadı.* **asker etmek 1)** askere almak. **2)** askere göndermek. *ör. Oğlunu asker etti.* **asker gibi** düzenli yaşayan, sert, düzenli, disiplinli (kimse). **asker kaçağı 1)** yasaya göre askerlik çağı geldiği ve yaşıtları askere gittiği halde, yasal bir nedeni olmadan askere gitmeyenlere verilen ad. **2)** askerlik görevini yapmaktayken, bulunduğu yerden izinsiz olarak ayrılan ve belli bir süre geçtiği halde görevine dönmeyen kimse. **asker ocağı** askerlik görevinin yapıldığı gezici ordu birlikleri, kışla, ordugâh, tahkimli bölge, gemi, tersane gibi hizmet yerlerinin tümüne verilen ad. *ör. Anadolu çocukları asker ocağında okuma yazma da öğreniyor.* **asker olmak** çağı gelerek askerlik görevine başlamak. **asker tayını** erlere verilen günlük azık. **askere alınmak** askerlik görevini yerine getirmek üzere, gerekli işlem yapılarak asker ocağına gönderilmek. **askere çağrılmak** askerlik görevini yerine getirmek için askerlik şubesince istenmek. **askere gitmek** askerlik görevini yerine getirmek üzere, evinden, işinden ayrılarak orduya katılmak.
askerce *be. Ar. T.* askere yakışır bir biçimde, asker gibi.
askeri *s. Ar.* (. . -) askerlikle ilgili, askerliğe özgü, askerlikle ilgili olan. **askeri inzibat**

birlikler arasında düzeni, disiplini, yasaları yürütmekle görevli sınıf ve bu sınıftan olan asker. **askeri okul** ordu için astsubay, subay, doktor, eczacı vb. yetiştiren okul. **askeri öğrenci** bu okullarda ve yükseköğretim kurumlarında ordu adına okuyan öğrenci.

askerileşme *a. Ar. T.* askerileşmek eylemi.

askerileşmek *(nsz) Ar. T.* (bir yer, iş) askerlikle ilişkili bir duruma gelmek.

askerileştirilme *a. Ar. T.* askerileştirilmek eylemi.

askerileştirilmek *(nsz) Ar. T.* (bir şey) askerlikle ilişkili bir duruma getirilmek.

askerileştirme *a. Ar. T.* askerileştirmek eylemi.

askerileştirmek *(-i) Ar. T.* askerlikle ilişkili bir duruma getirmek.

askeriye *a. Ar.* **1** *ha.*askerlik. **2** *tar.* Osmanlı döneminde askerlik işleriyle uğraşan görevliler.

askerlik *a. Ar. T.* **1** ordu hizmeti, asker olma görevi, asker olma durumu. *ör. Askerliğimin bitmesine üç ay var.* **2** özel yasa ve kurallara göre savaş sanatını öğrenme ve uygulama yükümlülüğü. *ör. Tarih bize askerliğin önemini gösteriyor.* **askerlik çağı** (erkekler için) askerlik yasasına göre 20 ile 46 yaş arasındaki zaman. **askerlik dairesi** askerlik çağındaki yurttaşları askere alma işleriyle görevli bulunan askerlik şubelerinin bağlı olduğu bölge dairesi. **askerlik etmek** (ya da **yapmak**) askerlik görevini yerine getirmek. **askerlik hizmeti** yasaya göre, orduda belirli bir süre yerine getirilen yurt ödevi. **askerlik şubesi** askerlik çağına giren erkek yurttaşların askerlik çağından çıkıncaya değin yasal askerlik işlemlerini yürüten askeri kurum. **askerlik yoklaması** askerlik şubelerine kayıtlı yükümlülerin belirli zamanlarda yapılan durum işlemleri.

askı *a.* **1** üzerine herhangi bir şey asmaya yarayan şey. *ör. İki tane askı aldım, giysilerimi asacağım.* **2** pantolon ya da giysilerin düşmesini önlemek için omuzdan aşırılan bağ. **3** kahvelerde kullanılan, toplu çay, kahve vb. taşımaya yarayan saplı tepsi. **4** hastanelerde, kırık kol ya da bacakların asılarak tutturulduğu araç. **5** *ha.* üzüm, mısır, ayva, nar gibi yiyecek şeylerin iplere dizilerek, saklanmak için asılmış hevengi. **6** *ha.* düğünde geline yakınlarınca takılan altın, para gibi armağanlar. **7** *ha.* gümüş bir parça üzerine sıralanıp başa takılar süs eşyası. **8** *ha.* çeyizi herkese göstermek ereğiyle gelinin oturduğu yerin arkasında ya da gelin odasında asma, sergileme işi. **9** *ha.* ipekböceğinin koza sarması için asılan çalı çırpı. **10** *ha.* düşmemesi için küpeleri birbirine bağlayan iplik. **11** *ha.* oğlakların yemesi için kesilip asılan yapraklı dal. **12** *ha.* yapan ustalara armağan olarak yeni yapılan evin üzerine asılan şey. **13** *ha.* geleneğe göre, halk ozanlarının çözmesi için kahve duvarına asılan koşuk bilmece. **14** *ha.* bu bilmeceyi çözene ya da deyiş yarışında kazanana verilmek üzere kahve duvarına asılmış olan nesnel ödül. **15** *ha.* nişan. **askı günü** *ha.* düğünün, geline askı[6] asıldığı ikinci günü. **(bir işi) askıda bırakmak** sonuca ulaşmasını geciktirmek, sonuca vardırmamak, işi oyalamak. *ör. Bu işi askıda bırakmak istiyorlar.* **askıda kalmak** (bir iş) sonuca ulaşamamak, olduğu durumda kalmak, sallantıda kalmak. *ör. Bizim iş askıda kaldı.* **askıya ağmak** *ha.* (ipekböceği) koza sarmak üzere asılmış olan dallara çıkmak. **askıya almak 1)** altı boşalıp desteği kalmamış olan yapıyı dikmelerle destekleyerek yıkılmaktan kurtarmak. **2)** batmış ya da oturmuş bir gemiyi yüzdürmek için başka teknelerle kaldırmak. **3)** *ha.* onarılacak evi bir destekle biraz kaldırmak. **4)** *mec.* (bir işi) süresi içinde yapmayıp belirsiz bir zamana bırakmak. *ör. Adamlar işi askıya almak için fırsat arıyor.*

askılı *s.* askısı olan (giysi). *ör. Kadın askılı bir giysi giymişti.*

askılık *a.* tahta, metal, plastik gibi bir şeyden yapılmış, ayaklı ya da duvara tutturulmuş, giyecek asmaya yarayan yer. *eş.* **portmanto, vestiyer**.

askıntı *s. ha.* **1** birini rahatsız edecek denli üzerine düşen, yapışkan (kimse). **2** *arg.* (bir şeyi) elde etmek için ısrarla çabalayan (kimse); (biriyle) yakın arkadaşlık ilişkisi kurmak için yüzsüzce çabalayan (kimse). *ör. Amma askıntı adam, sırnaşığın biri işte.* **askıntı olmak 1)** *arg.* bir şeyi elde etmek için, birini tedirgin edecek denli ileri gitmek. **2)** *arg.* biriyle yakın arkadaşlık ilişkisi kurmak için yüzsüzce çabalamak. **3)** *ha.* geçinmek isteğiyle birinin ardına düşmek, balta olmak, yapışkanlık etmek.

askısız *s.* askısı olmayan (giysi).

askıyeri *b. a.* ➻ **askılık, vestiyer**.

asklı *s. Fr. T. bitb.* sporları ask denilen kesecikler içinde oluşan (mantar). **asklı mantarlar** *bitb.* askosporla üreyen mantarlara verilen genel ad.

askospor *a. Fr. bitb.* asklı mantarların sporuna verilen ad.

asla *be. Ar.* (.' -) kesin olarak, hiçbir zaman, hiçbir biçimde, kesinlikle. *ör. Ben bu işlerden asla sorumlu tutulamam.*

aslan *a. hayb.* **1** kedigillerden, Afrika'da yaşayan, koyu sarı renkli, erkeğinin boynunda yele bulunan, büyük ve çok güçlü, yırtıcı bir memeli hayvan. **2** *mec.* gürbüz ve yiğit, yürekli kimse. *ör. Aslan Mehmetçik yurt bekçisidir.* **aslan gibi 1)** boylu boslu ve yakışıklı (erkek). *ör. Adam aslan gibi oğlunu yitirdi.* **2)** sağlığı yerinde, sağlıklı (kimse). *ör. Bugün aslan gibisin maşallah!* **aslan kesilmek** (bir olay karşısında) aslan gibi güçlü, yiğit, yürekli ve yırtıcı bir davranış göstermek. *ör. Adam haksızlığı görünce aslan kesildi.* **aslan kocayınca sıçan deliği gözetir** "güçlüyken büyük işler yapmış, büyük kazançlar elde et-

miş olan kimse, güçten düşünce küçük işlerle uğraşır, azla yetinir" anlamında söylenir. **aslan kükrerse atın ayağı kösteklenir** güçlünün korkutucu sözleri güçsüz kimseyi kıpırdayamaz bir duruma getirir, çok korkutur. **aslan payı** bir işten, güçlü olanın hak ettiğinden daha çok olarak almış olduğu pay, büyük pay. *ör. İşin aslan payı ona kalacak.* **aslan sütü** *(su katılınca süt gibi olmasından benzetme yoluyla ve şaka olarak)* rakı. *ör. Sofra da iki kadeh de aslan sütü olunca değme keyfime!* **aslan yatağı** *arg.* hapishane. *ör. Birini vurup aslan yatağına düştün mü, ünün yayılır.* **aslan yatağından** (ya da **yattığı yerden) belli olur** "bir kimsenin kişiliği, oturup yattığı yerin temizliğinden, düzeninden anlaşılır" anlamında söylenir. **aslan yürekli** hiçbir şeyden korkmayan, çok yiğit (kimse). *ör. Bir arkadaşım var ki aslan yürekli, bana yardım eder.* **aslanım!** (ya da **aslan!**) delikanlılar için kullanılan bir seslenme sözü. *ör. Aslanım, biraz bakar mısın?* **aslanın ağzına girmek** tehlikeli işlere girişmek. *ör. Bir iş yapıyor ama aslanın ağzına girdiğini bilmiyor.* **(bir şey) aslanın ağzında olmak** elde edilmesi, ele geçirilmesi çok güç olmak. *ör. İş nerde şimdi, iş aslanın ağzında, o da bulana.*

Aslan *ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde, Yengeç ile Başak arasında yer alan takımyıldızın adı.

aslanağzı, -nı *b. a.* **1** *bitb.* sıracaotugillerden, salkım durumunda, türlü renkte, güzel ama kokusuz çiçekleri olan otsu bir bitki. **2** havuz kenarlarına konulan ve ağzından su akan, aslan ya da aslan başı biçimindeki süs taşı. **3** *esk.* armut biçiminde gövdesi olan, kısa ayaklı, saplı ve uzun boyunlu bir seramik sürahi tipi.

aslanca *be.* (. .' .) aslana yakışır bir biçimde, aslan gibi, yiğitçe, korkusuzca. *ör. Onun bu aslanca tutumu, işimizi kolaylaştırdı.*

aslangiller *ç. a. hayb.* kedi cinsinden bütün etoburları içine alan hayvan familyası.

aslankulağı, -nı *b. a. bitb.* bir sap üzerine dizili sarı ya da kırmızı çiçekler açan, otsu bir bitki.

aslankuyruğu, -nu *b. a. bitb.* ballıbabagillerden, yaprakları ısırganı andıran, boyu bir metreyi aşan, çok yıllık, otsu bir bitki.*eş.* **yerpırasası**.

aslanlaşma *a. mec.* aslanlaşmak eylemi.

aslanlaşmak *(nsz) mec.* yiğitleşmek, korkusuzlaşmak.

aslanlık *a. mec.* korkusuzluk, yürekliliik, yiğitlik.

aslanpençesi, -ni *b. a. bitb.* gülgillerden, ekine zarar veren, ak çiçekli, çok yıllık, otsu bir yaban bitkisi.

aslen *be. Ar.* (.' .) **1** köken, kök, soy yönünden. *ör. O aslen Kocabaşlardandır.* **2** *ha.* memleket olarak. *ör. Gelinimiz aslen Bursalıdır.*

asli *s. Ar.* (. -) temel olarak alınan, bir şeyin temelini oluşturan, ana, asıl, esas. *ör. Plastiğin asli maddesi petrol müdür?*

asliye *a. Ar.* ana, asıl, esas, temel.

asma (I) *a.* **1** asmak eylemi. **2** *s.* ucundan tutturularak aşağıya sarkıtılan, asılmış olan, asılı duran, asılmış, asılı. *ör. Kapıda asma kilit vardı.* **asma kilit** kilitlenecek kapı, sandık gibi şeylerin üzerlerinde bulunan halkalara geçirilip kapatılacak biçimde yapılmış kilit. **asma köprü** boğaz, geniş ırmak gibi yerlerin karşılıklı iki kıyısına yerleştirilmiş yüksek ayaklara dayanan, bu ayaklara geçirilmiş çelik halatlarla asılmış durumda bulunan köprü. **asma merdiven** yukarı ucundan bir yere asılarak kullanılan ip merdiven.

asma (II) *a. bitb.* **1** asmagillerden, dalları çardak üzerine yayılan tırmanıcı bitkilere genel olarak verilen ad. *ör. Evin önünde bir asma vardı.* **2** belli bir tür üzüm veren tırmanıcı bitki. *ör. Asmamız bu yıl üzüm verecek.* **asma bıyığı** asma dallarının tırmanmayı, çevreye tutunmayı sağlayan yeşil uzantıları. **asma çardağı** asma filizlerini çardak oluşturacak biçimde sardırarak hazırlanmış olan oturma yeri. **asma çubuğu** asma bitkisinin körpe dalı. **asma kütüğü** asmanın kalın gövde bölümü. **asma toprağı** bağ yetiştirmeye elverişli kırmızı toprak. **asma yaprağı** asmadan koparılan ve etli ya da zeytinyağlı sarma (dolma) yapmakta kullanılan körpe yaprak.

asmabahçe *b. a. T. Far.* kemerler ve ayaklar üzerine yerleştirilmiş ve altı boş setlere konulan toprakta yetiştirilen bahçe. *ör. Babil'in asma bahçeleri tarihte çok ünlüdür.*

asmabiti, -ni *b. a. hayb.* eşkanatlılardan, yapraklarda belirgin kırmızı lekeler biçiminde oluşturduğu hastalıkla asma yapraklarına çok zarar veren, sarıya çalar renkte bir böcek. *eş.* **filoksera**.

asmadalı, -nı *b. a. mim.* eski yapılarda sütun süslemelerinde görülen asma dalı biçiminde, salkımlı bezeme.

asmagiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, başlıca örneği asma **(II)** olan, tutunucu, sarmaşıcı bitki familyası.

asmak, -ar *(-i, -e)* **1** bir şeyi, bir yere iliştirip aşağıya doğru sarkıtmak. *ör. Tabloyu duvara asmak için çivi gerekiyor.* **2** bir kimseyi, boğazından bir ip geçirip bir yerden sarkıtarak öldürmek. *eş.* **idam etmek**. *ör. Cellat, mahkûmu asmak için ilerledi.* **3** *arg.* gitmek zorunda olunan bir yere, herhangi bir özürü olmadığı halde gitmemek ya da yapmak görevi olan bir işi bile isteye yapmamak. *ör. Bugün okulu asmak geliyor içimden, bana katılır mısın?* **asıp kesmek 1)** (yetkili biri) yasaları, hukuku çiğneyerek çok sert davranmak, zalimce bir yönetim yürütmek. *ör. Adam dinlemiyor, asıp kesmekten çekinmiyor.* **2)** böyle davranacakmış gibi konuşmak. *ör. Asıp kestiğine bakma sen, bizi korkutmak istiyor.* **astığı astık, kestiği kestik** çok sert ya da bir yerde istediği gibi davranan kimseler için kullanılır. *ör. Burada o astığı astık, kestiği kestiktir, çekiniriz ondan.*

asmakabağı, -nı *b. a. bitb.* **1** kabakgillerden, yaprakları yumuşak ve tüylü, sürüngen ya da sarılgan bir kabak türü. **2** bu türün olgunlaştıkça değişik biçimler alan, sebze olarak kullanılan ürünü.

asmakat, -tı *b. a. mim.* yapılarda genellikle girişle birinci kat arasına yapılan, basık tavanlı, altı boş kat.

asmolen *a. Fr.* pişmiş topraktan, cüruf ve beton karışımından yapılan ve yapılarda dolgu gereci olarak kiriş, putrel ya da nervürler arasına konulan delikli tuğla.

asonans *a. Fr. yaz.* koşukta, her dizenin sonuna gelen ve aynı vurguyu (aksanı) veren ünlünün kendinden önce ya da sonra gelen ünsüz göz önüne alınmadan yinelenmesi biçimindeki uyak, yarım uyak. *ör. "Bas" ile "kes" biçimindeki sözcükler dize sonunda asonans oluşturur.*

asorti *s Fr.* birbirini tutar renk ve yapıda olan, birbirine uygun. *ör. Bu giyside asorti düşünülmemiş.*

asortik *s. Fr.* (genellikle giyimde) renk olarak birbiriyle uyumlu olan. *ör. Güler asortik giyinmeyi sever.*

asosyal *s. Fr.* **1** toplumsal olmayan, toplumdışı. **2** (kişi için) insanlar arasına karışmaktan hoşlanmayan.

asparagas *a.* (basında) masa başında uydurulup gerçekmiş gibi yayımlanan yalan haber.

aspidistra *a. Fr.* (. . .' .) *bitb.* zambakgillerden, Güney Çin ve Hindistan'da çok yetişen, yaprakları doğrudan doğruya topraktan çıkan, evlerde saksıda yetiştirilen bir süs bitkisi.

aspir *a. ha.* ➻ **yalancısafran**.*eş.* **aspur**.

aspiratör *a. Fr.* herhangi bir sıvı, hava, gaz, buhar vb. içindeki parçacıkları, tozları vb. emmeye, yok etmeye yarayan aygıt. *eş. yeni* **emmeç**.

aspirin *a. Al. hek.* ateş düşürücü ve ağrı dindirici olarak kullanılan, ak renkli, ekşimtırak bir ilaç.

aspur *a. Ar. bitb.* ➻ **yalancısafran**.

asri *s. A.* (. -) *esk.* ➻ **çağdaş, çağcıl**.

asrileşme *a. Ar. T.* ➻ **çağdaşlaşma, çağcıllaşma**.

asrileşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **çağdaşlaşmak, çağcıllaşmak**.

asrileştirme *a. Ar. T.* ➻ **çağdaşlaştırma, çağcıllaştırma**.

asrileştirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **çağdaşlaştırmak, çağcıllaştırmak**.

asrilik *a. Ar. T.* ➻ **çağcıllık**.

assai *be. İt.* (. .' .) *müz.* "çok" anlamına gelen bu sözcük, müzikte, birlikte kullanıldığı terimin anlamına çokluk kazandırır; örneğin "presto assai" (çok çabuk, çok hızlı) gibi.

assolist, -_i *b. a. Fr.* birkaç solistin yer aldığı bir müzik programında, solistlerin en ünlüsü olan ve sahneye hepsinden sonra çıkan şarkıcı.

ast, -tı *s.* **1** derece yönünden alt. **2** *a.* birinin buyruğu altında olan görevli. *eş. esk.* **madun**. *ör. İnsan astlarına iyi davranmalıdır.* **3** *a. ask.* (birine göre) rütbece ya da kıdem yönünden küçük olan asker. *ör. Biz, astımıza iyi bakarız.* **4** *(önek)* bu sözcük önek göreviyle bileşik sözcük oluşturur, eklendiği sözcüğün daha aşağı derecelisini anlatan sözcükler türetmede yararlanılır: *asteğmen, astsubay* gibi. ("Asteğmen"de görüldüğü üzere "t" ile başlayan bir sözcüğe önek olarak geldiğinde "t"si düşerek ***as-*** biçimine girer.)

astar *a. Far.* **1** giysiyi, ayakkabı, çanta, perde gibi şeyleri daha dayanıklı kılmak için kumaşın ya da derinin iç yanına geçirilen kumaş ya da deriden, ince kat. **2** yapılarda sıvadan ya da boyadan önce vurulan ince kat. **3** *den.* yelkenin zarar görmemesi için fazla kat olarak dikilen kumaş. **astar boya** dericilikte, işlenmiş bir deri parçasını renklendirmek için kullanılan boyayıcı madde. **astar boyası 1)** boyacılıkta, kiri kapatmak, sürülecek boyanın dayanıklılığını artırmak için asıl boyadan önce sürülen boya. **2)** üzerine resim yapılacak zeminin yağlıboyayı emmemesi için, resim yapılmadan önce zemin üzerine sürülen boya. **astar çekmek** bir ağaç kaplama ya da alçıyla sıvalı bir duvar üstüne asıl boyaya zemin olacak ilk kat rengini sürmek. **astar geçirmek** bir giysiyi, bir şeyi astarla kaplamak, astarlamak. **astar kaplama** kontratablada körağacın biçim değiştirmesine engel olmak için her iki yüzüne de yapıştırılan kaplama katı. **astar vurmak** ➻ **astar çekmek** . **astarı yüzünden pahalı olmak** (ya da **pahalıya gelmek**) pek de önemli olmayan bir şey için harcanan para ya da verilen emek o şeyin gerçek değerini aşmak. *ör. Bu işe girdik ama korkarım astarı yüzünden pahalı olacak.*

astarlama *a. Far. T.* astarlamak eylemi.

astarlamak *(-i) Far. T.* **1** astarla kaplamak, astar geçirmek. **2** (boyacılıkta) astar çekmek, astar vurmak.

astarlanma *a. Far. T.* astarlanmak eylemi.

astarlanmak *(nsz) Far. T.* astarla kaplanmak, astar geçirilmek.

astarlatma *a. Far. T.* astarlatmak eylemi.

astarlatmak *(-i, -e) Far. T.* astarla kaplanmasını sağlamak, astar geçirtmek. *ör. Pantolonumu astarlatmak için terziye gönderdim.*

astarlı *s. Far. T.* **1** astarı bulunan, astarla kaplanmış, astar geçirilmiş. **2** astar[2] vurulmuş olan. **astarlı zarf** iç yüzeyine ince bir kâğıt geçirilmiş zarf.

astarlık *a.* ve *s. Far. T.* bir şeyi astarlamakta kullanılabilecek nitelikte, astar olmaya elverişli (kumaş, deri vb.)

astarsız *s. Far. T.* astarı olmayan, astar geçirilmemiş. *ör. Yazın astarsız mont giyilebilir.*

astasım *b. a. mant.* bir önceki akıl yürütmenin sonucuna, vargısına dayanan tasımın sonucu.

astat *a. Yun. kim.* ➻ **astatin**.

astatin *a. Yun. kim.* simgesi At, atom sayısı 85, atom ağırlığı yaklaşık 210 olan, bizmutun al-

fa ışınlarıyla bombardımanı sonucu elde edilen yapay element.

astbaşkan *b. a.* bir dernekte, bir kurum ya da kuruluşta ikinci başkan.

astbaşkanlık *b. a.* astbaşkanın görevi ya da astbaşkan olma durumu. *ör. İki yıl o kurumun astbaşkanlığını yapmıştı.*

asteğmen *b. a. ("teğmen" sözcüğü ve "ast" önekinden "t" sesinin düşmesiyle kurulmuştur)* orduda en küçük rütbeli subay.

asteğmenlik *b. a.* asteğmen rütbesi ya da bu rütbede bulunan subayın görevi.

astım *a. Yun. hek.* bronşların daralması sonucu ortaya çıkan nefes darlığı.

astımlı *s. Yun. T.* astım hastalığına yakalanmış olan, astımı olan. *ör. Adam astımlı öksürüklerle güç soluyordu.*

astırabilme *a.* astırabilmek eylemi.

astırabilmek *(-i)* astırmaya gücü yetmek. *ör. Eskiden padişahlar yargısız adam astırabilirmiş.*

astırılma *a.* astırılmak eylemi.

astırılmak *(nsz)* asılması sağlanmak. *ör. Olaydan sonra, adam baskıyla astırıldı.*

astırıverme *a.* astırıvermek eylemi.

astırıvermek *(-i)* çabucak ve kolayca astırmak. *ör. Padişah kızdı mı önüne geleni astırıveririmiş.*

astırma *a.* astırmak eylemi.

astırmak *(-i, -e)* asılmasını sağlamak. *ör. Duyuruyu her yere astırdık.*

astigmat *a.* ve *s. Fr. hek.* duru görmeyen (göz).

astigmatizm *a. Fr. hek.* gözün saydam tabakasında meridyenlerin eşitsizliği nedeniyle duru, seçik görememe durumu.

astragan *a. (Astragan kentinin adından)* **1** ana karnından alınmış ya da birkaç günlük karakul kuzusunun kara ya da gri renkte, kıvırcık ve parlak postu. **2** *s.* bu posttan yapılmış olan (nesne). *ör. Başında astragan bir kalpak vardı.*

astralon *a. Fr.* daha çok grafik ve basım işlerinde kullanılan, ısı değişiminden etkilenmeyen, saydam, çeşitli kalınlık ve boyutta üretilen, plastikten yapılmış madde.

astrofizik *a. Fr.* ➻ **gökfiziği**.

astrolog *a. Fr.* yıldızların durum ve devinimlerinden anlam çıkararak falcılık yapan kimse. *eş. esk.* **müneccim**, *yeni* **yıldızbilimci**.

astroloji *a. Fr.* yıldızların yer olayları üzerindeki etkisini belirtmeye ve bu etkileri göz önünde tutarak geleceği önceden bildirmeye dayanan falcılık sanatı. *eş. esk.* **müneccimlik**, *yeni* **yıldızbilim**.

astrometri *a. Fr.* gökcisimlerinin durumlarını ve devinimlerini inceleyen gökbilim dalı. *eş. yeni* **gökölçümü**.

astronom *a. Fr.* ➻ **gökbilimci**.

astronomi *a. Fr.* ➻ **gökbilim**.

astronomik *s. Fr.* **1** ➻ **gökbilimsel**. **2** *ha.* çok büyük. **astronomik fiyat** çok yüksek fiyat. **astronomik rakam** insana şaşkınlık verecek denli büyük rakam.

astronot, -tu *a. Fr.* uzaygemisini uzayda yöneten, uzayda araştırmalar yapan yıldızlararası uzay yolcusu. *eş. yeni* **uzayadamı**.

astronotik *a. Fr.* konusu, gezegenlerarası yolculuğu incelemek ve gerçekleştirmek olan bilim.

astronotluk *a. Fr. T.* astronot olma durumu ya da astronotun görevi.

astropikal *s. Yun.* (.' . . .) *coğr.* tropikal bölgelere yakın olmakla birlikte daha yüksek bir enlemde bulunan.

astsubay *b. a. ask.* astsubay okullarında yetişerek orduya katılan, astsubay çavuştan astsubay kıdemli başçavuşa kadarki rütbelerden birinde bulunan asker. **astsubay başçavuş** *ask.* astsubaylığın beşinci basamağı; bu basamakta bulunan asker. **astsubay çavuş** *ask.* astsubaylığın ilk basamağı; bu basamakta bulunan asker. **astsubay kıdemli başçavuş** *ask.* astsubaylığın altıncı ve son basamağı; bu basamakta bulunan asker. **astsubay kıdemli çavuş** *ask.* astsubaylığın ikinci basamağı; bu basamakta bulunan asker. **astsubay kıdemli üstçavuş** *ask.* astsubaylığın dördüncü basamağı; bu basamakta bulunan asker. **astsubay üstçavuş** *ask.* astsubaylığın üçüncü basamağı; bu basamakta bulunan asker.

astsubaylık *b. a. ask.* astsubay olma durumu ya da astsubayın görevi.

astyön *b. a. coğr.* ➻ **arayön**.

asude *s. Far.* (- - .) *esk.* üzüntü ve sıkıntılardan uzak, sessiz, dingin. *eş.* **sakin**.

asuman *a. Far.* (- . -) *esk.* ➻ **gök, gökyüzü**.

Asurca *ö. a.* (- .' .) MÖ XIX. yüzyılda Mezopotamya'nın kuzeyinde tarih sahnesine çıkan Asur ulusunun konuştuğu dil.

Asuri *ö. a.* ve *s.* (- . -) ➻ **Asurlu**.

Asurlu *ö. a.* ve *s.* (- . .) **1** Asur devletinin halkından olan. **2** İran ve Irak'ta yaşayan Hıristiyan Nasturilere verilen ad.

Asyalı *ö. a.* ve *s.* **1** anakaraların en büyüğü olan Asya'da doğup büyüyen ve yaşayan kimse. *ör. Türkler Asyalı bir ulustur.* **2** Asya'ya özgü olan.

Asyalılık *ö. a.* Asyalı olma durumu.

aş *a.* **1** pişirilerek hazırlanan yemek. *ör. Elden gelen aş olmaz demişler.* **2** *ha.* genellikle tahıldan yapılan pilav, çorba gibi yemeklere verilen genel ad. **aş damı** mutfak. **aş deliye kalmak** yararlanılacak şeyde kendisine ortak ya da rakip olacak kimseler ortadan çekilmek. **aş ocağı** yoksullara yemek dağıtılan yer. *ör. Kızılay bir aş ocağı daha açtı.* **aş pişti bayram geçti** "daha önce davranmak gerekirdi, artık yapılacak iş kalmadı, işin tavı geçti" anlamında kullanılır. **aş pişti, kaşık üstüne dikildi** "her şey hazır" anlamında söylenir. **aş taşınca kepçeye paha olmaz** sıkışık bir durumdayken işe yarayan şey, önemsiz de olsa, çok değer kazanır. **aş tuz ile, tuz oran ile** "bir şeyde gerekli olanı belli ölçü içinde kullanmalıdır, aşırıya gitmemelidir" anlamında söylenir. **aşta tuzu bulunmak** ➻ **çorba-**

da tuzu bulunmak . **aş yermek** (ya da **ermek**) *ha.* (gebe kadın) kimi şeyleri, özellikle kimi olmayacak şeyleri yemek için aşırı istek duymak. *ör. Komşunun gelini aş yeriyor, şu ekşi elmaları ona götürün.*

aşabilme *a.* aşabilmek eylemi.

aşabilmek *(-i)* aşmaya gücü yetmek, aşmak elinde olmak ya da aşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsan kendini aşabilmek için çaba harcar.*

aşağı *a.* **1** bir şeyin yere yakın olan bölümü, alt bölümü. *ör. Aşağı bakınca başım döndü.* **2** eğimli bir yerin daha alçak olan yanı, alt yanı. *ör. Sokağın biraz aşağısında bir kitapçı vardı.* **3** *a.* geri kalan bölüm, arka. *ör. Sözün aşağısını dinlemeden kaçtı.* **4** *s.* bir yere göre daha alçak yerde bulunan. *ör. Onlar aşağı kattalar.* **5** *s.* derece ya da sıra bakımından küçük olan. *ör. Aşağı sınıflar bugün erken bırakıldı.* **6** *s. mec.* düzeyi, niteliği düşük, bayağı, kötü. *eş.* **adi.** **7** *s.* değer yönünden daha küçük, daha az. *ör. Elinde yüz binlikten aşağı para görmedim.* **8** *s.* -den küçük, -den daha az. *ör. Kahvelere yaşı on sekizden aşağılar giremez. Bize en aşağı beş milyon gerekli.* **9** *be.* yere doğru, alta doğru. *ör. Otobüsten aşağı indi.* **aşağı almak 1)** indirmek. *ör. Kediyi aşağı almak için ağaca çıktı.* **2)** devirmek, yıkmak, alt etmek. *ör. Güreşçi hasmını aşağı aldı, bastırdı.* **aşağı bitkiler** *bitb.* karayosunları, suyosunları, mantarlar gibi, su dışında çok boylanamayan damarsız bitkiler. **aşağı düşmek 1)** yüksek bir yerden yere doğru inmek. **2)** niteliği, düzeyi alçalmak. *ör. Fiyatlar çok aşağı düştü.* **(birini) aşağı görmek** küçük görmek, hor görmek, beğenmemek. *ör. Onu böyle aşağı görmek olmaz.* **(birinden, bir şeyden) aşağı kalır yeri olmamak** karşılaştırıldığında hiçbir eksiği olmamak, denk olmak. *ör. Onun senden aşağı kalır yeri yoktur.* **(birinden, bir şeyden) aşağı kalmamak** herhangi bir yönden ondan geri olmamak. *ör. O da senden aşağı kalmaz.* **aşağı koysam pas olur, yukarı koysam is olur demek** çok titiz olmak. **aşağı** (ya da **aşağısı**) **kurtarmaz 1)** daha ucuza satılırsa zarar eder. *ör. Ucuz vereceğim bu malı, sana yüz bine olur, ama daha aşağı kurtarmaz.* **2)** *(şaka yollu)* daha aşağısını kendine yaraşık görmez, hep yüksek yaşamak ister. *ör. Beyimiz Hilton'da yatacak, aşağı kurtarmaz.* **aşağı mahalle 1)** aşağı tarafta olan mahalle. *ör. Aşağı mahallenin yaramazları sokağı doldurdu.* **2)** *arg.* genelevlerin bulunduğu yer, genelev. **aşağı mahalle sen misin, yukarı mahalle şen misin (diye gezmek)** işe güce bakmaksızın durup dinlenmeden (gezip dolaşmak). **aşağı tabaka** halkın yoksul ve cahil bölümü. *eş. esk.* **avam** . *ör. Oğlan aşağı tabakadan bir kızla geziyormuş.* **aşağı tükürsem sakalım, yukarı tükürsem bıyığım** "iki yan da yakınım, birini kayırsam öteki küser" anlamında, yakınlar arasındaki bir durumla ilgili kararsızlığı, karar verme güçlüğünü anlatır. **aşağı yukarı** *be.* tam değil ama tama yakın, hemen hemen, yaklaşık olarak. *ör. Gideli, aşağı yukarı on beş gün oldu.* **aşağı yukarı (yürümek)** bir boydan bir boya, bir o yana bir bu yana (yürümek). *ör. Adam, hapishane bahçesinde aşağı yukarı gidip geliyordu.* **aşağıdan almak** sert konuşan birine karşı yumuşak bir dil kullanmak, alttan almak. *ör. Kimi zaman aşağıdan almak, havayı değiştirir.* **aşağıdan güreşmek** *mec.* sertlikle elde edilemeyen bir işte sonuç almak için tatlı dille ve kurnazca davranmak. **aşağının bayağısı** çok kötü, çok niteliksiz. *ör. Böyle aşağının bayağısı işlerle uğraşılmaz.*

aşağılama *a.* aşağılamak eylemi.

aşağılamak *(-i)* birine karşı küçük düşürücü davranışlarda bulunmak, birini aşağı ve hor görmek ve bunu davranışıyla göstermek. *ör. Onu aşağılamaktan çekindi.*

aşağılanabilme *a.* aşağılanabilmek eylemi.

aşağılanabilmek *(nsz)* aşağılanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eskiden bazı insan soyları kimilerince aşağılanabilirdi.*

aşağılanış *a* şağılanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun aşağılanışına karşı çıkmalıydık.*

aşağılanma *a.* aşağılanmak eylemi.

aşağılanmak *(nsz)* aşağı düzeyde görülerek küçümsenmek, hor görülmek. *ör. İnsan hiçbir yerde aşağılanmak istemez.*

aşağılaşabilme *a.* aşağılaşabilmek eylemi.

aşağılaşabilmek *(nsz)* aşağılaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanın bu kadar aşağılaşabileceğini düşünemezdim.*

aşağılaşma *a.* aşağılaşmak eylemi.

aşağılaşmak *(nsz)* niteliği düşmek, alçaklaşmak, aşağılık duruma düşmek. *ör. Bu denli aşağılaşmak olur şey değil.*

aşağılatma *a.* aşağılatmak eylemi.

aşağılatmak *(-i)* aşağılamak eylemine uğratmak, aşağılanmasını, küçük düşürülmesini, hor görülmesini sağlamak. *ör. İnsanı aşağılatmak için elinden geleni esirgemez.*

aşağılayabilme *a.* aşağılayabilmek eylemi.

aşağılayabilmek *(-i)* aşağılamaya gücü yetmek, aşağılama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Artık Amerika'da bile kara derili kimseleri aşağılayabilmek zordur.*

aşağılayıcı *s.* hor gören, aşağılayan. *ör. Bu aşağılayıcı tutum onu çok kırdı.*

aşağılayış *a.* aşağılamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onu böyle aşağılayışınızı beğenmedim.*

aşağılık *a.* **1** nitelikçe, düzeyce düşüklük, küçüklük, alçaklık. *ör. Bu aşağılığa akıl ermiyor.* **2** *s.* niteliği, düzeyi düşük. *ör. Bu türlü aşağılık işler bize göre olamaz.* **aşağılık duygusu** *ruhb.* kişinin, gerçeklere uyan ya da uymayan nedenlerle, benliğini yetersiz ve küçük görmesi, küçüklük duygusu. *ör. Kimileri aşağılık duygusundan bir türlü kurtulamaz.* **aşağılık karmaşığı** *ruhb.* baskı altına alınmış değer eksikliği ve yetersizliği duygusu. *ör.*

Onun böbürlenmeleri altında aşağılık karmaşığı yatar.
aşağılı yukarılı *ik. s.* **1** hem aşağısı hem yukarısı olan. **2** *ik. be.* aşağısı yukarısıyla birlikte olarak. *ör. Aşağılı yukarılı iki katı tuttuk.*
aşağısama *a.* aşağısamak eylemi.
aşağısamak *(-i)* küçük, aşağı ve değersiz görmek. *eş. esk.* **tezyif etmek**. *ör. Aklınca seni aşağısamak istiyor.*
aşağısanma *a.* aşağısanmak eylemi.
aşağısanmak *(nsz)* aşağısamaya konu olmak. *ör. İnsanlar aşağısanmak ister mi?*
aşağısayabilme *a.* aşağısayabilmek eylemi.
aşağısayabilmek *(-i)* aşağısama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu durumda seni aşağısayabilirler, onun için böyle davranma.*
aşağısı, -nı *a.* **1** aşağı taraf, aşağı. *ör. Sokağın aşağısı kalabalıktı.* **2** *s. ha.* belli bir miktardan azı, daha azı. *ör. Elliden aşağı olmaz, aşağısı kurtarmaz.*
aşama *a* **1** önem ya da değer yönünden gitgide yükselen bir sıra basamakların her biri. *eş. esk.* **rütbe**, **paye**, **mertebe**, **derece**. *ör. Bunlar arasında bir aşama sıralaması yapmak zordur.* **2** ulaşılmak istenilen bir ereğe doğru gidişte geçilmesi gerekli dönemlerden her biri. *eş. esk.* **merhale**. *ör. Kıbrıs sorunu bu aşamada çözülemez.* **3** basamak. *eş. esk.* **kademe**. **aşama aşama** *ik. be.* gittikçe yükselerek, derece derece ilerleyerek. *ör. Bunu aşama aşama ele almak tek çıkar yoldur.* **aşama sırası** önem ya da değer sırası. *eş.* **hiyerarşi**. *ör. Onlar aşama sırasına önem verir.*
aşamalanış *a.* aşamalanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Olayın aşamalanışı işe yaradı.*
aşamalanma *a.* aşamalanmak eylemi.
aşamalanmak *(nsz)* önem ve değer bakımından giderek yükselen basamaklar oluşturmak, aşama sırasına göre biçimlenmek.
aşamalı *s.* aşamalarla ortaya çıkan, gerçekleşen ya da olan. *ör. Bu işi aşamalı olarak, birkaç aşamada bitirebiliriz.*
aşamalılık *a.* evre evre gerçekleşme, aşamalarla oluşma, aşamalı olma durumu.
aşar *ç. a. Ar.* (- -) *esk. tar.* eskiden toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi.
aşçı *a.* **1** yemek pişirme işini bir meslek olarak yapan kimse. *eş.* **ahçı**. **2** yemek yenilen dükkân. *eş.* **aşevi**, **lokanta**. *ör. Bir aşçıya girdiler, karınlarını doyurdular.* **aşçı baltası** kemikli eti kesmekte kullanılan küçük, özel balta.
aşçıbaşı, -nı *b. a.* birkaç aşçının çalıştığı bir işyerinde ya da evde, aşçıların başı. *ör. Patron, aşçıbaşını azarladı.*
aşçıbaşılık *b. a.* aşçıbaşı aşaması, aşçıbaşının görevi, aşçıbaşı olma durumu. *ör. Patron onu aşçıbaşılığa yükseltti.*
aşçılık *a.* **1** aşçının yaptığı iş, aşçının görevi ya da aşçı olma durumu. *ör. Bizde aşçılık yapan bir hanım vardı.* **2** yemek pişirme bilgisi, yemek pişirme zanaatı. *ör. Bizim aşçının aşçılığına diyecek yoktu.* **aşçılık yapmak** bir yerde aşçı[1] olarak çalışmak. *ör. O şimdi bir lokantada aşçılık yapıyor.*
aşevi *b. a.* **1** para karşılığında yemek yenilen yer, aşçı[2]. *eş.* **lokanta** . **2** yoksul kimselere parasız olarak yemek verilen yer, aş ocağı. *eş. esk.* **aşhane**. **3** düğün ya da cenazede, konuklara verilecek yemekleri hazırlamak için geçici olarak mutfak gibi kullanılan yer. **4** eskiden, kimi tekkelerde dervişlere yemek pişirilen yer. *ör. Aşevi, özellikle Bektaşi ve Mevlevi tekkelerinde önemliydi.*
aşhane *b. a. T. Far.* (. - .) ➻ **aşevi**[2].
aşı *a.* **1** belli bir hastalığa karşı bağışıklık sağlamak için, o hastalığın mikrobuyla hazırlanıp, kas, damar ya da ağız yoluyla vücuda verilen eriyik. **2** bu eriyiğin vücuda verilmesi, uygulanması. *ör. Çocuğu aşıya götürüyoruz.* **3** bir ağacın dalına ya da gövdesine, aynı familyanın daha iyi bir türünden alınan dal, göz, tomurcuk gibi bir parçayı kaynaştırma işi. **4** bir ağaca böylece eklenen parça. *ör. Bu aşı tutacağa benziyor.* **aşı kâğıdı** aşı olanlara verilen resmi belge. **aşı olmak** kendisine aşı[2] uygulanmak. *ör. Çocuk aşı olmaktan korkuyor.* **aşı vurmak 1)** bağışıklık sağlamak ya da sağaltım yapmak ereğiyle vücuda aşı[1] vermek. **2)** bir ağaca aşı[3] uygulamak, aşı yapmak.
aşıboyalı *b. s.* aşıboyası rengine boyanmış olan. *ör. Karşıdaki aşıboyalı evde kim oturuyor?*
aşıboyası, -nı *b. a.* **1** içine karıştırılan demir hidroksit oranına göre kızılımsı sarı, kızıl ya da koyu esmer renk almış gevrek kil. **2** *s.* koyuca kırmızı, kiremitrengi.
aşıcı *a.* aşı yapan kimse. *ör. Okula aşıcılar gelmiş.*
aşık *a. gövb.* baldır kemiği ile eklemleşerek bileğin oynaklığını oluşturan, ayak bileğinde bulunan küçük kemiklerden biri. **(biriyle) aşık atmak** *mec.* kendisinden üstün olduğu bilinen bir kimseyle yarışmak. *ör. Onunla bu konuda aşık atmak olanaksız.* **aşık daima bey oturmaz** işi çoğu kez rast giden kişi bilmelidir ki talih her zaman yâr olmaz. **aşık kemiği** *ha.* ➻ **aşık**. **aşık oynamak** aşık kemiği ile oynanan bir oyunu oynamak. **(birinin) aşığı bey** (ya da **cuk) oturmak** işi çok iyi, isteğine uygun bir biçim almak. *ör. Onun her zaman aşığı bey oturur.*
âşık *a.* ve *s. Ar.* (- .) **1** bir kimseye ya da bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, aşırı seven (kimse). **2** genellikle karşı cinsten birine aşkla bağlı olan (kimse). *ör. Sen ona âşıksın sanırım.* **3** birbirini seven bir çiftten kadına göre genellikle erkeğe verilen ad. *ör. Kadın âşığıyla yakalanmış.* **4** *tkz.* çok dalgın, sade bir biçimde yaşayan kimseler için kullanılır. *ör.Âşık, yine unuttun bizleri.* **5** *yaz.* halk içinde yetişen, deyişlerini genellikle saz eşliğinde söyleyen, sazlı sözlü koşuk geleneğine bağlı ozan. *eş.* **halk ozanı**. **âşığa Bağdat sorulmaz** "bir şeyi çok isteyen kişi, onu elde etmek için bütün güçlüklere katlanır" anlamında söyle-

nir. **âşığın gözü kör olur** (ya da **kördür**) "kendisini aşka kaptıran kişi, ne sevgilisinin kusurlarını görür ne de çevresinde olup bitenle ilgilenir" anlamında söylenir. **âşık edebiyatı** *yaz.* halk ozanlarının oluşturdukları, genellikle koşuk ürünleri içine alan yazın. **âşık hikâyeleri** *yaz.* ➻ **âşık öyküleri**. **âşık kahveleri** *yaz.* halk ozanlarının, halkın önünde birbirleriyle yarıştıkları, saz çalıp deyiş söyledikleri kahveler. **(bir şeyin) âşıklısı (olmamak)** *ha.* (bir şeyin) tutkunu, çok seveni, düşkünü (olmamak). *ör. Bunun âşıklısıyım sanma, hatır içindir.* **âşık olmak** aşk ile bağlanmak, sevmek. **âşık öyküleri** *yaz.* Kerem ile Aslı, Âşık Garip gibi, konusu aşk olan halk öykülerine verilen ad.

âşıkane *s.* ve *be. Ar. Far.* (- . - .) âşık olana yaraşır bir biçimde, âşıkça.

âşıklık *a. Ar. T.* (- . .) âşık olma durumu.

âşıktaş *a. Ar. T. tkz.* (- . .) birbirini seven erkek ve kadından her biri.

âşıktaşlık *a. Ar. T. tkz.* (- . . .) âşıktaş olma durumu. **âşıktaşlık etmek** *tkz.* (kadın ile erkek) birbirini sevmek, sevişmek.

aşılabilme *a.* aşılabilmek eylemi.

aşılabilmek *(nsz)* aşılması olanak içinde bulunmak. *ör. Gerekirse bütçe olanakları aşılabilirmiş.*

aşılama *a.* **1** aşılamak eylemi. **2** soğuk suya sıcak ya da sıcak suya soğuk su katarak suyun soğukluk ya da sıcaklık derecesini düşürme, ayarlama işi. **3** *s.* bu yolla elde edilmiş (su). **4** *a.* bitkilerin aşı yoluyla üretilmesi. **5** *a.* ve *s.* yeni aşı yapılmış (ağaç). **6** *a. mec.* tartışma, zorlama gibi çabalar olmaksızın bir kimseye belirli birtakım görüş ve inançları benimsetme. *ör. Çocuğumuza yurt sevgisini aşılamaya çalışmalıyız.*

aşılamak *(-i, -e)* **1** organizmada bağışıklık oluşturmak ya da yerleşmiş bir hastalığa karşı koyabilmek için hazırlanmış bir aşıyı vücuda vermek, aşı yapmak. **2** iyi nitelikli bir bitkinin bir parçasını aynı türden bir anaç üzerine kaynaştırarak iyi nitelikli bitki üretmek. **3** bir hastalığı başkasına bulaştırmak. *ör. Sivrisinek insana sıtma aşılar.* **4** soğuk suya sıcak, sıcak suya soğuk su katarak suyun ısısını ayarlamak. **5** *mec.* tartışma, zorlama olmaksızın, belirli birtakım görüş ve inançları başkalarına benimsetmek.*eş. esk.* **telkin etmek**. *ör. Bu düşünceyi onlara aşılamak isterdim.*

aşılanabilme *a.* aşılanabilmek eylemi.

aşılanabilmek *(nsz)* aşılanmaya uygun olmak, aşılanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yaşlılar gribe karşı sonbaharda aşılanabilir.*

aşılanış *a.* aşılanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Gribe karşı aşılanışımız iyi oldu.*

aşılanma *a.* aşılanmak eylemi.

aşılanmak *(nsz)* aşılama işi kendisine yapılmak. *ör. Aşılanacak ağaç da genç olmalı.*

aşılatabilme *a.* aşılatabilmek eylemi.

aşılatabilmek *(-i, -e)* aşılatmak elinde olmak, aşılatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuğu gribe karşı aşılatabilirdik.*

aşılatılabilme *a.* aşılatılabilmek eylemi.

aşılatılabilmek *(nsz)* aşılatılması olanak içinde olmak ya da aşılatılma olasılığı bulunmak.

aşılatılma *a.* aşılatılmak eylemi.

aşılatılmak *(nsz)* aşılanması sağlanmak.

aşılatma *a.* aşılatmak eylemi.

aşılatmak *(-i, -e)* aşı yapılmasını, aşı olmasını, aşı vurulmasını, aşılanmasını sağlamak. *ör. Çocuğu iki kez aşılattık.*

aşılayabilme *a.* aşılayabilmek eylemi.

aşılayabilmek *(-i, -e)* aşılamak elinde olmak, aşılamak olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sivrisinekler, fareler insana hastalık aşılayabilir.*

aşılayım *a.* ➻ **aşılama, telkin**.

aşılı *s.* **1** kendisine aşı yapılmış olan, aşısı bulunan (kimse). *ör. Çocuk kızamığa karşı aşılıydı, ama yine de yakalandı.* **2** kendisine aşı[2] yapılmış (bitki). *ör. Aşılı ağaçlara iyi bakmalı.*

aşılma *a.* aşılmak eylemi.

aşılmak *(nsz)* **1** aşmak eylemi kendisine yapılmak. *ör. Aşılmak istenilen tepe çok yüksekti.* **2** geçilmek. *ör. Bu yol üç günde aşılacaktır.*

aşılmaz *s.* geçilmesi güç, geçilmez. *ör. Bu sınırlar aşılmaz, Mehmetçik bekliyor.*

aşım *a.* **1** erkek hayvanın dişisiyle çiftleşmesi. **2** *müz.* iki ezgi parçasının aralarında çaprazlanış ve aykırı düşerlikle kesişmesi, birbirini aşması.

aşınabilme *a.* aşınabilmek eylemi.

aşınabilmek *(nsz)* aşınması olanak içinde olmak ya da aşınma olasılığı bulunmak.

aşındırabilme *a.* aşındırabilmek eylemi.

aşındırabilmek *(-i)* aşındırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Denizler kıyılarını aşındırabilir.*

aşındıran *s.* aşındırma özelliği olan (madde).

aşındırılabilme *a.* aşındırılabilmek eylemi.

aşındırılabilmek *(nsz)* aşındırılması olanak içinde bulunmak. *ör. Katı şeyler daha katı şeylerle aşındırılabilirmiş.*

aşındırılış *a.* aşındırılmak eylemi ya da biçimi.

aşındırılma *a.* aşındırılmak eylemi.

aşındırılmak *(nsz)* aşınması sağlanmak.

aşındırış *a.* aşındırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Orada denizin kıyıyı aşındırışıyla oluşan bir uçurum vardı.*

aşındırıverme *a.* aşındırıvermek eylemi.

aşındırıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede aşındırmak.

aşındırma *a.* **1** aşındırmak eylemi. **2** *kim.* bir özdeğin kendinden daha yumuşak bir yüzeyi yıpratması olayı.

aşındırmak *(-i)* **1** aşınmak eylemine uğratmak. **2** *kim.* dokunduğu cisimleri eriterek aşınmalarına yol açmak. **3** *mec.* (bir yere) pek çok gidip gelmek. *ör. Bu ay kapılarını aşındırdık, artık gitmem.*

aşınım *a.* ➻ **aşınma**. *eş.* **erozyon**.
aşınış *a.* aşınmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kıyının aşınışı hızlanmıştı.*
aşınıverme *a.* aşınıvermek eylemi.
aşınıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede aşınmak.
aşınma *a.* **1** aşınmak eylemi. **2** *coğr.* yerkabuğunu oluşturan kayaçların, su, yel gibi doğal güçlerce yıpratılması, aşındırılması, koparılması ya da eritilmesi ya da bir yerden başka bir yere taşınması olayı. *eş.* **aşınım, erozyon**. *ör. Topraklarımız aşınmaya karşı korunmuyor.* **3** *kim.* havadaki oksijen ile kimi organik asitlerin metal yüzeylerde oluşturdukları yıpranma. **4** metallerin fiziksel etekiler dolayısıyla inceelmesi. **aşınma payı** *tic.* ve *huk.* ➻ **amortisman**.
aşınmak *(nsz)* **1** birbirine sürtünme yoluyla incelmek. **2** çok kullanılma sonucu eski durumu kalmamak, yıpranmak, eskimek. **3** çıkıntıları silinerek düz bir duruma gelmek. **aşına aşına** *ik. be.* aşınarak.
aşınmaz *s.* kolay kolay yıpranmayan, aşınmayan, eskimeyen. *ör. Mermer aşınmaz bir gereçtir.*
aşınmazlık *a.* aşınmaz olma durumu.
aşınmış *s.* **1** yıpranmış, eskimiş, düzleşmiş. *ör. Aşınmış tahtaları değiştirdiler.* **2** *mec.* eski önemini, canlılığını, etkisini yitirmiş. *ör. Aşınmış bir dostluk, dostluk sayılmaz.*
aşıntı *a.* **1** aşınmış yer, toprak. **2** *ha.* gedik. **aşıntı sekisi** *yerb.* eski vadi tabanlarını gösteren bir tür kaya sekisi. **aşıntı yatağı** *yerb.* akarsu aşındırmasının doğurduğu bir yer biçimi.
aşır, -rı *a. Ar.* **1** dinsel törenlerde ya da topluca namaz kılındıktan sonra Kuran' dan okunan on ayetlik bölüm. **2** *ha.* ➻ **aşure**. **aşır ayı** *ha.* ➻ **aşure ayı**. **aşır okumak** Kuran'dan on ayetlik bir bölüm okumak.
aşırabilme *a.* aşırabilmek eylemi.
aşırabilmek *(-i)* aşırmak elinde olmak ya da aşırma olasılığı bulunmak. *ör. Hırsızlar sokakta sahipsiz gördükleri her şeyi aşırabilir.*
aşıramento *a. (Türkçe "aşırmak"tan "aşıra"ya İtalyanca "-mento" sonekinin getirilmesiyle oluşturulmuş yakıştırma bir sözcük.) arg.* ➻ **aşırmasyon**. **aşıramento etmek** *arg.* çalıp götürmek, hırsızlamak, çalmak.
aşırı *s.* **1** alışılandan, olağandan ya da dayanılabilen dereceden çok, pek fazla. *ör. Bu aşırı soğuklar geçicidir.* **2** bir şeye gereğinden çok önem veren, çok bağlanan ya da bir davranışta, düşüncede çok ileri giden (kimse). *eş.* **müfrit**. *ör. Bu konuda aşırı biri o, daha ılımlı olan gerek bize.* **3** *a.* bir şeyin gereğinden çok olanı. *ör. Yemeğin aşırısı şişmanlatır.* **4** *be.* gereğinden çok olarak. *ör. Buna aşırı kızanlar var.* **5** *be.* ötede, bir şeyin ötesinde. *ör. Deniz aşırı bir yere gidilecekmiş. Üç ev aşırıda bir bakkal var.* **aşırı akışkan** *fiz.* akışkanlığı çok fazla olan (madde). **aşırı gitmek** (bir şeyde) ölçüyü kaçırmak, çok ileri gitmek, sınırı aşmak. *ör. Bu konuda aşırı gitmek işe zarar verir.* **aşırı hız yapmak** arabayı çok hızlı sürmek, yasanın öngördüğü hızı çok aşmak. **aşırı uç** siyasada sağ ya da sol görüşlerin en ateşli, en yıkıcı kanadı.
aşırıbellem *b. a. ruhb.* kişide öğrenme yetisinin olağanüstü gelişmiş olması.
aşırıbesi *b. a.* gereğinden çok besleme ya da beslenme.
aşırıcı *a.* ve *s. fels.* **1** bir öğretiyi çok ileri sınırlarına götüren (kimse). **2** aşırı düşünceli ya da aşırı düşüncelerden, kanılardan yana olan (kimse). **3** *mec.* çalan, aşıran, hırsız.
aşırıcılık *a.* aşırıcı olma durumu.
aşırıdoyma *b. a. fiz.* belli bir sıcaklıktaki sıvı içinde, eriyebildiğince erimiş olan bir maddenin, sıcaklık derecesi düştüğü halde, bir sınıra değin erimiş olarak kalması durumu.
aşırıduyu *b. a. ruhb.* herhangi bir duyu organıyla, özellikle de dokunma duyusuyla sağlanan, her tür uyarana karşı olağanın çok üstünde duyarlık gösterme durumu.
aşırıergime *b. a. fiz.* bir sıvının, kendi ergime noktasından daha aşağı bir ısı derecesine düştüğü halde bile katılaşmaması durumu.
aşırıkasılım *b. a. ruhb.* dinlenme durumunda olması gereken kaslardaki aşırı gerginlik.
aşırıketlenme *b. a. ruhb.* düşünce, duygu ve tepkilerini kendiliğinden ve kolayca ortaya koymada güçlük gösterme.
aşırılık *a.* aşırı olma durumu. **aşırılığa kaçmak** bir işte, gereken ölçüyle yetinmeyerek daha ileri gitmek, ölçüyü aşmak. **aşırılık belirteçleri** *dilb.* bir şeyde bir niteliğin aşırı derecede bulunması durumunu anlatan "pek", "çok", "fazla", "alabildiğine", "gayet" gibi belirteçler.
aşırılabilme *a.* aşırılabilmek eylemi.
aşırılabilmek *(nsz)* aşırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
aşırılma *a.* aşırılmak eylemi.
aşırılmak *(nsz)* aşırmak eylemi kendisine yapılmak.
aşırıverme *a.* aşırıvermek eylemi.
aşırıvermek *(-i)* çarçabuk aşırmak.
aşırma *a.* **1** aşırmak eylemi. **2** *arg.* çalıp götürme, çalma, hırsızlama. **3** *yaz.* başka yazarların, ozanların yazılarından, şiirlerinden bölümler alıp kendininmiş gibi gösterme ya da başkalarının yarattığı konuları değişik biçimde, kendininmiş gibi yazma işi. *eş. esk.* **intihal**. **4** *s.* çalınmış, hırsızlanmış, aşırılmış (şey). *ör. Aşırma dizelerle şiir yazdığını sanıyor.* **5** *a. ha.* yapı çatılarında uzun mertek. **6** *a. ha.* küçük kova, kazan ya da bakraç. **aşırma kayışı** bir çarkı döndürmek için ona bağlı olan kasnağın üzerine geçirilen, kuşak biçimindeki kayış çember.
aşırmacı *a.* ve *s.* başkalarının yapıtlarından aldıklarını kendininmiş gibi gösteren.
aşırmacılık *a.* aşırmacı olma durumu.

aşırmak *(-i, -den)* **1** bir şeyi, yüksek ya da geçilmesi zor bir yerin üstünden öte yanına geçirmek. *ör. Bu atı tepeden aşırmak kolay olmayacak.* **2** birini, atlatmak, savmak, uzaklaştırmak. *ör. Şu adamı başımızdan bir aşırdık mı, işimize bakarız.* **3** *(-i, -e)* tehlike içinde bulunan bir şeyi acele kaçırmak, uzaklaştırmak. *ör. Polisler gelirken onu başka yere aşırdılar.* **4** *(-i) yaz.* başkasının yapıtından parçalar alıp kendininmiş gibi göstermek. **5** *(-i) arg.* kimse görmeden, kimsenin haberi olmadan almak, alıp götürmek, çalmak, hırsızlamak. *ör. Kitap aşırmak hırsızlık sayılmazmış.*

aşırmasyon *a. (Türkçe "aşırma" sözcüğüne Fransızca "-tion" sonekinin Türkçe söylenişinin getirilmesiyle oluşturulmuş yakıştırma bir sözcük) arg.* **1** hırsızlama, çalıp götürme, çalma. *ör. Onunkiler hep aşırmasyondur.* **2** *s.* hırsızlanmış, çalınmış (şey). *ör. Bu aşırmasyon saate bu para çok bile. eş.* **aşıramento**.

aşırtı *a.* görevi gereği olarak kendisine bırakılmış olan parayı çalma. *eş. esk.* **zimmetine geçirme, ihtilas**.

aşırtma *a.* aşırtmak eylemi.

aşırtmak *(-i, -e)* aşırmak eylemini yaptırmak.

aşısız *s.* **1** herhangi bir hastalığa karşı aşılanmamış olan (kimse). *ör. Bugün aşısız çocuklara aşı yapılacak.* **2** kendisine aşı[3] uygulanmamış, yapılmamış (bitki).

aşıt *a. ha.* **1** sırt ve bayırların öte yüzü, görünmeyen yanı. **2** gözün göremediği yer, uzak yer. **3** siper yer, kuytu yer. **4** dağ ve tepelerin aşılıp geçilecek yeri, dağ geçidi.

aşıtaşı, -nı *b. a.* taş durumundaki aşıboyası.

aşıverme *a.* aşıvermek eylemi.

aşıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede aşmak.

aşikâr *s. Far.* (- . -) *esk.* besbelli olan, ortada olan, gizli olmayan, apaçık, açık. **aşikâr etmek** *esk.* açığa vurmak, belli etmek, açıklamak. **aşikâr olmak** *esk.* açıkça ortaya çıkmak, belli olmak, belirginleşmek.

aşikâre *be. Far.* (- . - .) *esk.* hiç saklamadan, belli ederek, açık açık, açıkça.

aşina *a. Far.* (- . -) *esk.* **1** bildik, tanıdık. **2** *s.* tanıdık olan, tanıyan. **aşina çıkmak** tanıdık çıkmak, tanımak, bilmek. **aşina** (ya da **aşina aşina**), **çıktı ocak başına** kendisine gösterilen içtenlik ve yakınlığı kötüye kullananları, yüzsüzleşenleri anlatmak için kullanılır.

aşinalık *a. Far. T.* (- . - .) *esk.* **1** birbirini tanıma durumu, bildiklik, tanışıklık. **2** tanışıklığı gösterir davranış. **aşinalık göstermek** tanıdığını belli etmek, yakınlık göstermek, ilgilenmek.

aşiret, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **oymak (II)**[31].

aşiyan *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** yuva, kuş yuvası. **2** *mec.* ev.

aşk, -kı *a. Ar.* **1** bir kimseye ya da bir şeye karşı duyulan aşırı sevgi ve bağlılık duygusu. *ör. Ondaki yurt aşkı, sonsuzdu.* **2** iki ayrı cinsin birbirine karşı duydukları bedensel ve ruhsal güçlü duygu, sevgi ilişkisi. *eş.* **sevi**. *ör. Ona olan aşkını dile getiremiyordu.* **3** sevgili. *ör. Sen arkadaşımın aşkısın.* **aşk ağlatır, dert söyletir** karşılık görmeyen aşk âşığı ağlatır, dertli kimse ise herkese derdini dökmek istediği için konuşup durur. **aşk badesi** (ya da **içkisi**) halk öyküsü kişilerinin ya da halk ozanlarının düşlerinde gördükleri pirler elinden içtikleri ileri sürülen içki. **aşk etmek** hızla vurmak. *ör. Ona iki tekme aşk etmek isterdim.* **aşk olmayınca meşk olmaz** "öğreneceği işe karşı aşırı isteği bulunmayan kimse o işi öğrenemez" anlamında söylenir. **aşk yapmak** cinsel ilişkide bulunmak. **aşka dalmak** aşk içinde kendini yitirmek. **aşka düşmek** âşık olmak. **aşka gelmek** *tkz.* **1)** bir şeyi yapmak için büyük bir istek duyarak harekete geçmek. **2)** coşmak. **(birinin) aşkından ölmek** (onu) çok sevmek.

aşkın *s.* **1** belli bir sürenin ötesine geçmiş. *ör. Yaşı kırkı aşkındı.* **2** -den çok, -den fazla. *ör. Ozanın otuzu aşkın şiir kitabı var.* **3** *fels.* deney yoluyla saptanmasına olanak bulunmayan, duyulur dünyayı aşan. *eş.* **deneyüstü**. *ör. Bu aşkın sorunların çözümü çözümsüzlüktür.* **aşkın taşkın** çok fazla, çok iri, aşırı. *ör. Kadın aşkın taşkın yerlerini göstermekten çekiniyor.*

aşkıncı *a.* ve *s. fels.* ➻ **deneyüstücü, transandantalist**.

aşkıncılık *a. fels.* ➻ **deneyüstücülük, transandantalizm**.

aşkınlaşma *a.* aşkınlaşmak eylemi.

aşkınlaşmak *(nsz)* duyulur dünyayı aşmak. *ör. Kimi konu aşkınlaşmak eğilimi taşır.*

aşkınlaştırılma *a.* aşkınlaştırılmak eylemi.

aşkınlaştırılmak *(nsz)* aşkın[33] bir nitelik edinmesi sağlanmak.

aşkınlaştırma *a.* aşkınlaştırmak eylemi.

aşkınlaştırmak *(-i)* duyulur dünyanın dışına çıkarmak, deneyüstü bir duruma getirmek. *ör. Yazar, zamanı aşkınlaştırmak istiyorsa başka yoldan gitmeliydi.*

aşkınlık *a.* aşkın[3] olma durumu, deneyüstülük. *ör. Doğaüstü niteliğini, aşkınlık gücünü yitirmiş bir töre neye yarar?*

aşkolsun *ünl.* **1** bir tutumun, bir davranışın beğenildiğini güçlü bir biçimde anlatmak için söylenir. *ör. Aşkolsun adama, dediğini yaptı.* **2** beğenilmeyen bir tutum, bir davranış karşısında kınama, sitem sözü olarak kullanılır. *ör. Aşkolsun yani, beni ne sandın!* **3** *esk.* dervişler arasında esenleşme sözü olarak söylenir.

aşlama *s. ha.* **1** aşılama[2,3,4,5]. **2** *a. ha.* soğuk soğuk içilen meyankökü şerbeti.

aşlamacı *a.* aşlama[3] yapıp satan kimse.

aşlamak *(-i) ha.* birbirine katmak, karıştırmak, aşılamak.

aşlık *a.* **1** aş yapmak için hazırlanıp saklanan, aş yapmak için ayrılan şey. **2** dövülüp savrulduktan sonra kurutulan buğday. **3** sırası gelin-

ce kullanılmak üzere çokça bulundurulan buğday, mısır gibi tahıl ve bunlardan yapılan yarma, bulgur gibi yemeklik şeyler.
aşma *a.* aşmak eylemi.
aşmak, -ar *(-i)* **1** yüksek ya da geçilmesi güç bir engelin üstünden öte yanına geçmek. *ör. Bu dağı aşmak bir gün sürer.* **2** yol alıp ilerlemek, geçmek. *ör. Dağlar, yollar aşıp gelen arabamız, kente girişte bozuldu.* **3** (zaman) belli bir vaktin ötesine ulaşmak, belli bir vakti geçmek ya da verilen süreyi taşmak. *ör. Toplantı üç saati aşmıştı.* **4** konulan sınırı, ölçüyü geçmek, daha çok olmak, önüne geçmek. *ör. Devletin geliri giderini aşmaktaydı.* **5** (erkek hayvan) dişisiyle çiftleşmek. *ör. Beygir kısrağı aştı.* **6** *arg.* kimseye görünmeden kaçmak, sıvışmak. *ör. Ordan aşmak zor olmadı.*
aşna *a. ha.* ➻ **aşina**. **aşna fişne** *arg.* **1)** gizli dost, oynaş. *ör. Kadın onun aşna fişnesiymiş.* **2)** gizli dostluk. *ör. Benim aşna fişneye aklım ermez, açık olalım.* **aşna fişne etmek** *arg.* birbirinden hoşlanmayı gösteren davranışlarda bulunmak, oynaşmak. *ör. Parkta bir kadınla aşna fişne etmekteyken görülmüş.*
aşnı *s.* ➻ **arkaik, eskil**.
aşnılama *a. sin.* bir dekora eskimiş görünümü vermek ereğiyle tozlandırma, örümcek ağları germe, sıvasını dökme vb. gibi işlemler uygulama işi.
aşnılık *a.* ➻ **arkaizm, eskillik**.
aşotu, -nu *b. a. ha.* ➻ **kişniş**.
aşoz *a. Yun. den.* ahşap gemilerin omurgaları boyunca ve iki yanında, borda kaplamalarının ince kenarlarının yerleştirilmesi için açılan üç köşeli yuva.
aştırma *a.* aştırmak eylemi.
aştırmak *(-i, -e)* aşmak işini yaptırmak.
aşure *a. Ar.* (. - .) **1** buğday, kuru fasulye, nohut gibi taneliler, kuru incir, kuru üzüm ve benzeri kuruyemişlerin şekerle kaynatılmasıyla yapılan bir tür tatlı. **2** *mec.* içinde birbirine aykırı, değişik öğeler bulunduran karışım. *ör. Osmanlıca gibi bir aşureden özleşmeyle kurtulduk.* **aşure ayı** Hicri yılın ilk ayı, muharrem ayı. **aşure yemeye giden kaşığını taşır** "bir işten yararlanmak için o işin ardına düşen, bu yararlanmanın gerektirdiği araçları hazırlamış olmalıdır" anlamında kullanılır.
aşurelik *a. Ar. T.* (. - . .) aşure yapmakta kullanılan. *ör. Bizde aşurelik buğdaya yarma denir.*
aşüfte *a. Far.* (- . .) *esk.* açık saçık kadın, baştan çıkmış kadın, orospu, oynak.
aşüftelik *a. Far. T.* (- . . .) *esk.* aşüfte olma durumu.
at, -tı *a.* **1** *hayb.* atgillerden, binek hayvanı olarak kullanılan, arabaya, çifte koşulan, gücünden yararlanılan memeli hayvan; erkeğine "beygir", dişisine "kısrak" denir. **2** satrançta, her yönde karadan aka ve aktan karaya bir hane atlayarak "L" biçiminde hareket eden, at başlı taş. **at, adımına göre değil, adamına göre yürür** atın yürüyüşü binicisinin yönetimine bağlı olduğu gibi, bir işin yürüyüşü de iş başındakinin bilgisine, tutum ve davranışına göre değişir. **at** (ya da **atlar**) **anası** erkek gibi iriyarı kadın, erkeksi kadın. **at arıklıkla, yiğit gariplikle** "at, zayıf iken, kişi garip iken, henüz kimseleri tanımamışken işini yapmışsa, üstün niteliğini belirtmiş olur" anlamında söylenir. **at başı (beraber) gitmek** aşağı yukarı aynı durumda olmak, eşit durumda olmak. **at beslenirken, kız istenirken** "at besili olduğu zaman satılmalıdır, yoksa değer yitirir; kız ise isteyenler varken evlendirilmelidir, yoksa evde kalır, her şey zamanında yapılmalıdır" anlamında söylenir. **at binenin, kılıç kuşananın** "bir şey, onu kullanmasını, ondan yararlanmasını bilenindir" anlamında kullanılır. **at binicisine göre eşinir** (ya da **kişner**) "insanlar, başlarında bulunan kimsenin yeteneğine, tutum ve davranışına göre iş çıkarır" anlamında söylenir. **at binicisini bilir** "işçi, yöneticisinin işten anlayıp anlamadığını bilir ve çalışmalarını ona göre yürütür" anlamında kullanılır. **at bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz** "bir iş için gerekli koşullar her zaman eksiksiz olarak ele geçmez" anlamında söylenir. **at cambazı 1)** at alıp satan kimse. **2)** sirkte at üstünde gösteri yapan cambaz. **at çalındıktan sonra ahır kapısını kapamak** iş işten geçtikten, bir işte zarara uğradıktan sonra önlem almak. **at donu** atların tüy rengine verilen ad. *ör. Doru, al, kula gibi at donlarını bilir misiniz?* **at elin, it elin, bize ne?** "herkes kendi malını dilediği gibi kullanır, kendi yakınına istediği gibi davranır, bizim bunlarla ilgilenip üzerinde düşünce yürütmemiz yersizdir, yakışık almaz" anlamında söylenir. **at gibi** iriyarı (kadın). **at görür aksar, su görür susar** "kendisine gerekli olsun olmasın, gördüğü her şeyden edinmek ister" anlamında söylenir. **at gözlüğü** atların sağa sola bakmadan doğruca gördüğü yere gitmesi için koşum takımının atın başına gelen bölümünün iki yanında göz hizasında bulunan parçası. **at gözlüğü takmak** *mec.* çevresinde ne olup bittiğini anlamaktan uzak olmak, olup bitenleri değerlendirememek ya da değerlendirmekten kaçınmak. **at hırsızı gibi** giyim kuşamı ve davranışları güven vermeyen (erkek). **at ile avrat yiğidin bahtına** "kişinin satın aldığı attan ve evlendiği kadından memnun kalıp kalmayacağı önceden bilinemez, bunlar şansına kalmıştır" anlamında söylenir. **at izi it izine karışmak** *mec.* değerli değersiz, iyi kötü birbirine karışmak, çok karışık bir durum ortaya çıkmak. **at koştur** (ya da **at koşturacak kadar**) "o denli geniş ki..." gibi, çok geniş evleri, yerleri tanımlarken söylenir. *ör. Evin odalarını görsen, at koştur, öylesine bir şey.* **at koşturmak** (bir yerde) istediği gibi davranmak. *ör. Bahçede çoluk çocuk at koşturuyor, bakan eden yok.* **at nalı kadar** (göğse takılan süs eşyası için, alay

yollu) çok büyük. *ör. Göğsünde bir elmas, at nalı kadar, uzaktan göz alıyor.* **at oynağı** *ha.* atların gezip tozduğu, oynaştığı, bol olduğu yer. *ör. Anavarza at oynağı/Kana belenmiş gömleği. (Bir ağıttan).* **at oynatmak 1)** at ile gösteri yapmak, hüner göstermek. **2)** (biriyle) yarışmak. *ör. Onunla at oynatmak kolay değil.* **3)** (bir yerde, işte) istediği gibi, bildiği gibi davranmak. *ör. O kuruluşta kim at oynatıyor şimdi?* **at ölür, itlere bayram olur** "yüksek, değerli kimselerden birinin ölümü ya da görevden ayrılması, aşağılık kimseleri sevindirir, onların işine yarar" anlamında söylenir. **at ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır** "insan yaşarken iyi işler yapmalı, iyi bir ad bırakmaya çalışmalıdır" anlamında kullanılır. **at var, meydan yok** "iş yapacak güç ve araç var ama yapılacak iş yok" anlamında söylenir. **at yedi günde, it yediği günde** "değerli kişilikler zamanla belli olur, kısa zamanda beliren kişilikler gerçek değer taşımayanlardır" anlamında kullanılır. **at yerine eşek bağlamak** ayrılan değerli bir kimsenin yerine değersiz birini getirmek. *ör. Bana adam gerek, at yerine eşek bağlamak istemem.* **ata arpa yiğide pilav** "ata arpa ne ise, erkeğe pilav, yani yemek odur, erkek gelişip güçlenmek için yemelidir" anlamında söylenir. **ata binen nalını mıhını arar** "kişi, kullanacağı aracın her şeyini düşünmeli, eksik bir şey kalmamasına özen göstermelidir" anlamında kullanılır. **ata da soy gerek, ite de** "her yaratığın bir soyu olmalıdır, soylu yaratık üstün nitelikli olur, soysuzlar işe yaramaz, onlardan çekinmeli" anlamında söylenir. **ata et, ite ot vermek 1)** kişilere, işlerine yaramayan şeyi ya da ilgilenmedikleri görevi vermek. **2)** bir işi ya da işleri ters yapmak. **ata eyer gerek, eyere er gerek** "bir işletme önce iyice donatılmalı, ondan sonra da başına iyi bir yöneti getirilmeli ki istenilen verim alınabilsin" anlamında kullanılır. **ata nal çakıldığını görmüş, kurbağa ayaklarını uzatmış** "yetenekli, değerli kimselerin hakkı olan şeyleri, buna yaraşık olmayan da istiyor" anlamında söylenir. **atı alan Üsküdar'ı geçti** artık yapılacak bir şey kalmadı, fısat kaçtı, iş işten geçti. **atı eşkin, kılıcı keskin** her bakımdan çok güçlü (kimse). **atın bahtsızı arabaya düşer** değerli ama şansı olmayan kimseler, kişiliklerine ve yeteneklerine yakışmayan, ağır ve aşağılık işlerde kullanılırlar. **atın dorusu, yiğidin delisi** "atın doru renkli olanı, kişinin gözünü budaktan sakınmayanı işe yarar" anlamında kullanılır. **atın ölümü arpadan olsun** çok sevilen bir yiyecekten aşırı yenirken, dokunsa da katlanılacağını anlatır. **atın ürkeği, yiğidin korkağı** "ürkek at, tehlikeyi hemen sezer; onun gibi, kişi de tehlikeye sezmeli, uyanık bulunmalıdır, böyle olanlar iyidir" anlamında kullanılır. **atın varken yol tanı, ağan varken el tanı** "elde var olan olanaklardan zamanında yararlanmak gerek" anlamında söylenir. **atın yüğrükse bin de kaç** olanakların var ve yeterliyse kendini kurtar. **atına bakan ardına bakmaz** yanında çalıştırdığı kimseye hakkını verenin işi, kendisi başında olmasa da yürür, gözü arkada kalmaz. **atına eşek mi dedik?** (onu, seni) küçümseyecek bir davranışta bulunmadık. **atını** (ya da **eşeğini**) **sağlam kazığa bağlamak** işini güvcn altına almak. **atla arabayı dövüştürmek** (ya da **dalaştırmak**) kişileri birbirine düşürmek, arabozanlık etmek. *ör. O, atla arabayı dövüştürür.* **atlar anası** iriyarı ve erkeksi (kadın). **atlar nallanırken kurbağalar ayak uzatmaz** herkes durumuna, değerine göre davranışta bulunmalıdır, küçükler büyüklerin yanında hadlerini bilmelidir. **atlar tepişir, arada eşekler ezilir** güçlü kimselerin çatışmasından güçsüzler zarar görür. **atlıya saat olmaz** "bir işi yapabilecek, bol olanağı bulunan kimse, uzun sürebilecek işi kısa zamanda yapar" anlamında söylenir. **atta, avratta uğur vardır** halk inanışına göre at, evin uğurudur; bunun gibi, kendisiyle evlenilen kadın da eve uğur getirir. **atta duran var, durmayan var** herkes ata binemez, atın üstünde duramaz; bunun gibi, herkes her işi yapamaz. **atta karın, yiğitte burun** iyi atın karnı, yiğit erkeğin burnu büyük olur. **attan inip eşeğe binmek 1)** bulunduğu iyi bir aşamadan daha aşağı bir aşamaya inmek. **2)** elindeki iyi bir şeyi yitirip onun niteliksiz benzerine kalmak.

At *kim.* astat ya da astatin denilen elementin kimyasal simgesi.

ata *a.* **1** baba. *ör. Çocuk atasına çeker.* **2** kişinin, geçmişte yaşamış olan soy büyükleri. *ör. İnsan, atalarını unutmamalı.* **3** dedelerden, büyükbabalardan her biri. **ata yadigârı** kişinin, geçmişteki büyüklerinden kalan, anı değeri olan şey. **ata yurdu** kişinin atalarının yaşayıp öldüğü yer.

Ata *ö. a.* Atatürk adının kısaltılmış biçimi. *ör. Ulu Ata'nın ölümünün yıldönümünde toplantılar düzenlenecek.*

atabek *b. a. tar.* ➻ **atabey**.

atabey *b. a. tar.* eski Türk devletlerinin kimilerinde, özellikle de Selçuklularda, şehzadelerin eğitimiyle ya da bir eyaletin bağımsız olarak yönetimiyle görevlendirilmiş vezirlerc verilen san.

atabilme *a.* atabilmek eylemi.

atabilmek *(-i,-e)* **1** atmak elinde olmak, atma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuklar köpeğe taş atabilir.* **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Benim mektupları da postaya atabilir misin?*

atacak *a. ha.* hallaçların pamuk atmak için kullandıkları tokmak.

atacılık *a. yaşb.* çok uzakta kalmış bir atada varken birçok kuşaktan beri görünmeyen bir niteliğin yeni bir kuşakta birden ortaya çıkması durumu, ataya çekme. *eş.* **atavizm**.

ataerki *b. a. topb.* soyda, temel olarak babayı alan, baba egemenliğine dayanan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden topluluk durumu. *eş. esk.* **pederşahilik**. *ör. Aile kurumunda baba egemenliğine ataerki denir.*
ataerkil *b. s. topb.* ataerki temeline dayanan (aile, topluluk, düzen). *eş.* **patriarkal**, *esk.* **pederşahi**. *ör. Ataerkil ailede mal bir kuşaktan ötekine geçer.*
ataerkillik *b. a.* ➻ **ataerki**.
atak (I) *s.* her işe düşüncesizce atılma huyunda olan, sonunu düşünmeden ileri atılan (kimse). *eş. esk.* **cüretkâr**.
atak (II) *a. Fr. sp.* **1** takımın, karşı takım tarafına doğru giriştiği akın, atılım. *eş.* **hamle**[3]. **2** saldırı. *eş.* **hücum** . **atağa kalkmak** akına girişmek, saldırmak. **atak yapmak 1)** atılım yapmak, akın yapmak, saldırmak. **2)** (hastalık) ilerlemek.
atakça *be.* atak **(I)** kimseye yakışır bir biçimde. *ör. Davranışı çok atakçaydı.*
ataklık *a.* atak **(I)** olanın durumu ya da atakça davranış. *eş. esk.* **cüret**. *ör. Onun ataklığı olmasa, iş yürümezdi.*
atalet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** devinimsizlik, tembellik, çalışmadan oturma, gevşeklik, uyuşukluk. **2** işsiz kalma, işsizlik. **3** (makine) işlemeden durma, işlemezlik. **4** dinginlik, durağanlık, devinimsizlik. **5** *fiz.* ➻ **süredurum**.
atalık *a.* ata olma durumu, ataya yaraşır davranış, babalık. *ör. Ata, atalığını bilirse çocuk da çocukluğunu bilir.*
atama *a.* atamak eylemi. *eş. esk.* **nasıp, tayin**. *ör. Yerlerine yeni atamalar olmuştur.* **atama yapmak** ➻ **atamak**. **atama yapılmak** ➻ **atanmak**.
atamak *(-i, -e)* birini bir işe, özellikle resmi bir göreve getirmek. *eş. esk.* **nasbetmek, tayin etmek**. *ör. Bakan onu bir yere atamak istiyor.*
ataman *a. tar.* eskiden Kazak başbuğlarına verilen san.
atanabilme *a.* atanabilmek eylemi.
atanabilmek *(-nsz, -e)* atanma olanağı ya da olsılığı bulunmak. *ör. O makama atanabilmek için çok çalıştı.*
atanış *a.* atanmak eylemi ya da biçimi.
atanma *a.* atanmak eylemi. *eş.* **tayin**; **tayin edilme**. *ör. Okula müdür olarak onun atanması iyi olmuştur.*
atanmak *(-e)* bir işe, özellikle resmi bir göreve getirilmek. *eş.* **tayin edilmek**. *ör. Bu göreve atanmak onu sevindirir.*
ataraksi *a. Fr.* ➻ **ataraksiya**.
ataraksiya *a. Yun. fels.* **1** kişide, tepki yokluğu, bu nedenle oluşan durgunluk durumu, hiçbir etkiyle uyarılamayan ruh dinginliği, acıya da sevince de ilgisizlik. **2** özellikle stoacılıkta insanın davranışlarıyla ruhsal eğitiminin ereği, ülküsü olarak beliren ve "en yüce iyi" diye nitelenen ruh dinginliği, tutkulardan arınmış olma durumu. *eş.* **sarsılmazlık**.
atardamar *b. a. gövb.* yüreğin sağ karıncığından akciğerlere, sol karıncığından da vücudun öteki yerlerine kan götüren damar. *eş.* **arter, şiryan**. **atardamar bozukluğu** atardamar çeperlerinin yangılanması ya da bozulması. **atardamar kireçlenmesi** atardamar çeperinde kireç birikmesi.
atardamarbilim *b. a. gövb.* gövdebilimin atardamarları konu alan bölümü. *eş.* **arteriyoloji**.
atardamarcık *b. a.* küçük atardamar.
atarkanal *b. a. T. Fr.* spermayı sidikyoluna salan iki kanal.
atasal *s.* atalarla ilgili.
atasözü *b. a.* ataların, uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak veren ve kalıplaşmış bir biçimi olan, kamuca benimsenmiş kısa, özlü söz. *eş. esk.* **darbımesel**.
ataş *a. Fr.* kâğıtları bir arada tutmak için kullanılan, maden ya da benzeri bir şeyden yapılmış çengel.
ataşe *a. Fr.* bağlı oldukları devletin elçiliğine danışman olarak atanmış olan ve uzman olduğu alanda, ülkesinde görevlendirildiği devletin durumunu izleyerek hükümetine bildirmekle görevli elçilik uzmanı.
ataşelik *a. Fr. T.* **1** ataşe olma durumu ya da görevi. **2** elçiliklerde, ateşenin görev yaptığı yer.
Atatürkçü *ö. b. a.* ve *s.* Atatürkçülük yandaşı (kimse, görüş). *eş.* **Kemalist**. *ör. Atatürkçüler, Atatürk'ün açtığı yola inanırlar.*
Atatürkçülük *ö. b. a.* **1** Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine erişebilmesini Atatürk'ün başlattığı devrimlerin yürütülmesine bağlayan öğreti. *eş.* **Kemalizm**. **2** bu öğretiye bağlılık. *ör. Bugün Atatürkçülük, daha bir gerçekçi yoldadır.*
atavik *s. Fr.* atacılıkla ilgili.
atavizm *a. Fr.* ➻ **atacılık**.
atçı *a.* **1** soy at yetiştiricisi. **2** at bakıcısı.
atçılık *a.* at yarışları, at sergileri gibi konuları da içine alan, soylu at yetiştiriciliği uğraşı.
ate *a.* ve *s. Fr.* ➻ **Tanrıtanımaz**.
ateh *a. Ar. esk.* ➻ **bunama, bunaklık**. **ateh getirmek** *esk.* ➻ **bunamak**.
ateist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **Tanrıtanımaz**.
ateizm *a. Fr.* ➻ **Tanrıtanımazlık**.
aterina *a. Yun.* (. . .' .) *hayb.* ➻ **gümüşbalığı**.
ateş *a. Far.* **1** odun, kömür, ot vb. gibi yanıcı nesnelerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık. *ör. Su ateşi söndürür.* **2** tutuşup yanmakta olan nesne. *ör. Ocakta ateş kalmamış.* **3** pişirme, ısıtma gibi işlerin yapıldığı yer ya da araç, ocak. *ör. Yemeği ateşe koy da pişedursun.* **4** patlayıcı silahlarların kullanılması, atılması, sıkılması. *ör. Tüfek ateşi uzaktan geliyordu.* **5** vücut ısısı ya da vücudun olağanı aşan ısısı. *ör. Çocuğun ateşi arttı.* **6** *mec.* çekinilmesi gereken şey, yıkım, tehlike. *ör. İçine düştüğü ateşi görmüyor, uyaralım.* **7** *mec.* duyguların yükselmesi durumu, coşku,

coşkunluk, tutku. *ör. Ondaki ateşi görmezden geldi.* **8** *s.* kırmızı, kızıl, alev renginde olan. *ör. İri gözlü, ateş dudaklı bir kızdı.* **9** *s. mec.* acı veren, yakıcı. *ör. Ateşten bir ok, ta yüreğini bulmuştu.* **ateş!** *ask.* ateş edilmesi için verilen komut. **ateş açmak** ateşli silahla mermi atmaya başlamak. *ör. Düşman ateş açmakta gecikmedi.* **ateş alır gibi** çok çabuk, çarçabuk. *ör. Ateş alır gibi, bir geldi bir gitti.* **ateş almak 1)** (bir şey) tutuşmak, yanmaya başlamak, alevlenmek. **2)** (ateşli silah) kendi kendine patlamak ya da patlatılmak. **3)** *mec.* türlü nedenlerle birden parlamak, öfkelenmek, kızmak, coşmak, telaşlanmak. *ör. Böyle ateş almak işi daha da zorlaştırır.* **ateş almaya mı geldin?** uğradığı yerde çok az kalıp hemen gitmeye kalkan kimseye "Neden böyle çabuk gitmek istiyorsun? Olur mu bu?" anlamında bir sitem sözü olarak söylenir. **ateş bacayı sarmak 1)** tehlikeli bir durum, önüne geçilemez, önlenemez bir biçim almak. **2)** bir gönül işi, oldukça ilerlemek. **ateş basmak** bir sıkıntı dolayısıyla yüzünde, vücudunda sıcaklık artmak. **ateş çıkmak** yangın çıkmak. **ateş değmekle ağız yanmaz** insan, kötü bir şeyin sözünü etmekle bir zarar görmez. **(bağrına, gönlüne, içine) ateş düşmek** çok yoğun bir acı duyumsamak. *ör. Adamın içine bir ateş düşmüştü.* **ateş düştüğü yeri yakar** "bir yıkım, acı, ona uğrayanı yakar kavurur, onu sürekli kıvrandırır, başkalarının o yıkıma üzülmesi geçicidir" anlamında söylenir. **ateş etmek** ateşli silahla mermi yakmak. **ateş gemisi** *tar.* düşman gemilerini yakmak için özel bir biçimde yapılmış, içi patlayıcı ve yakıcı maddelerle dolu gemi. **ateş gibi 1)** çok sıcak (nesne). *ör. Simit ateş gibiydi.* **2)** *mec.* çalışkan ve becerikli, zeki (kimse). *ör. Ateş gibi bir öğrenciydi.* **ateş gibi yanmak** vücut ısısı çok yükselmek. *ör. Çocuk ateş gibi yanmaktaydı.* **ateş hattı** *ask.* **1)** savaşta, en ilerdeki birliklerin düşmana ateş açabilecekleri sınır. *ör. Düşman ateş hattımıza girmişti, ateşe başladık.* **2)** savaşın eylemsel olarak yapılmakta olduğu yer, cephe. **ateş kesilmek 1)** ilkin pek öyle değilken, sonradan çok çalışkan, hareketli ve becerikli olmak. *ör. Çocuk ateş kesildi, böyle giderse birinci olur.* **2)** vücut ısısı çok yükselmek. *ör.Çocuğun elleri ateş kesilmişti.* **3)** ateşli silahlarla yapılan atışa son verilmek. *ör. Bir süre ateş kesildi, sonra yine başladı.* **4)** çok kızgın, öfkeli davranışlarda bulunmak. *ör. Durup dururken ateş kesildi, zor yatıştırdık.* **ateş kesmek** ateşli silahlarla yapılan atışa son vermek. **ateş kırmızısı** parlak kırmızı, al (renk). **ateş olmayan yerden duman çıkmaz** "bir şeyin gerçek olup olmadığı belirtisinden anlaşılır, belirti varsa o şey de var demektir" anlamında söylenir. **ateş olsa cirmi kadar yer yakar** "bütün gücüyle saldırsa da ondan korkmuyorum, bana bir şey yapamaz" anlamında söylenir. **ateş pahası** (ya da **pahasına**) pek çok pahalı, fiyatı çok yüksek. *ör. Pazarda her şey ateş pahası, el yakıyor.* **ateş parçası** *mec.* **1)** çok çalışkan, becerikli, çok canlı, hareketli (kimse). **2)** çok yaramaz, ele avuca sığmaz (çocuk). **ateş püskürmek** çok öfkelenmek, çok kızmak, kızıp kötü sözler söylemek. *ör. Babası ateş püskürmekteydi, çocuksa bir köşeye sinmişti.* **ateş saçmak** aşırı derecede öfkelenmek, pek çok kızmak, ateş püskürmek. *ör. Baktım, gözleri ateş saçmaktaydı, sustum.* **ateş tuğlası** ocak, soba, kömürlü kalorifer kazanı gibi şeylerde kullanılan, ateşe dayanıklı tuğla. **ateş vermek** tutuşturmak, yakmak. *ör. Tarladaki kuru otlara ateş verdiler.* **ateş yağdırmak 1)** ateşli silahlarla aralıksız olarak, bol mermi atmak, üst üste, durmaksızın ateş etmek. **2)** *mec.* öfkelenerek, çevresindekilere çok kötü, çok ağır sözler söylemek. *ör. Eve geldim ki babam ateş yağdırıyordu.* **ateş yağmak** (hava) çok sıcak olmak. *ör. Bugün sokağa çıkma, ateş yağıyor.* **ateş yakmak** yanabilen maddeleri tutuşturmak. *ör. Isınmak için bir ateş yakmak istemiştik.* **(birini) ateşe atmak** birini, bile bile tehlikeli bir işe salmak. *ör. Bunu yapmak onu ateşe atmak olur.* **(kendini) ateşe atmak** çok tehlikeli bir işe bu tehlikeyi bile bile girişmek. *ör. Kendini ateşe atmak için çırpınıyordu sanki.* **(bir şeyi) ateşe tutmak 1)** şöyle hafifçe ateşe değdirip geri çekmek ya da ateşin karşısında bir süre bekletmek. *ör. Gömleği, çabuk kurusun diye ateşe tutmak isterken yakmıştı.* **2)** ateşli silahlarla üstüne mermi yağdırmak. *ör. Kaçağı ateşe tuttular.* **ateşe vermek 1)** kundak sokmak, kundaklamak, tutuşturmak, yangın çıkarmak, yakmak, yakıp yok etmek. *ör. Evi ateşe vermişti.* **2)** gereksiz yere telaşlandırmak, telaşa düşürmek. *ör. Durup dururken ortalığı ateşe vermek olmaz.* **3)** karışıklık çıkarmak. *ör. Yurdu ateşe vermekten çekinmiyorlar.* **ateşe vurmak** yemeği, pişirmek için ocağa koymak. *ör. Tencereyi ateşe vurdu.* **ateşe vursan duman vermez** çok cimri (kimse). **ateşi başına vurmak 1)** çok kızmak, sinirlenmek. **2)** coşmak. *ör. Oğlanın ateşi başına vurdu galiba.* **ateşi çıkmak** (ya da **yükselmek**) vücut ısısı olağanken, indirilmesi gerekecek denli yükselmek, olağandan fazla olmak. *ör. Hastanın ateşi çıktı.* **ateşi düşmek** (hastanın) artmış, yükselmiş olan vücut ısısı azalmak ya da olağan dereceye inmek. *ör. Çocuk, ateşi düşünce kendine geldi.* **ateşi uyandırmak** sönmeye yüz tutmuş olan ateşi canlandırmak. **(birinin) ateşine yanmak 1)** biri yüzünden başı derde girmek, zarara uğramak. *ör. İkimiz de onun ateşine yandık.* **2)** âşık olmak. *ör. Ferhat, Şirin'in ateşine yanmış, kavruluyordu.* **ateşini almak 1)** acıyı, yanmayı azaltmak. *ör. Yoğurt, yanığın ateşini alırmış derler.* **2)** vücut ısısını düşürmek. *ör.*

Kolonya çocuğun ateşini aldı. **3)** sıcakölçerle vücut ısısını ölçmek. *ör. Hemşire hastaların ateşini almaktaydı.* **ateşle barut bir arada olmaz** biri kız biri erkek iki gencin bir arada yalnız başlarına bulunmasındaki cinsel tehlikeyi belirtmek için söylenir. **ateşle oynamak** çok tehlikeli bir işin üstüne üstüne gitmek. *ör. O, ateşle oynamaktan hiç korkmaz.* **ateşler içinde** (hasta) çok ateşli[1] bir durumda. *ör. Çocuk ateşler içinde yatıyordu.* **ateşten gömlek** dayanılamayacak denli güç ve sıkıntılı durum ya da iş. *ör. Bu iş ateşten gömlektir, kimse yaklaşmaz.*

ateşbalığı, -nı *b. a. Far. T. hayb.* ➸ **sardalye**.

ateşbaz *a. Far.* (- . -) *esk.* **1** Osmanlılarda, şenlikler için donanma fişeklerini hazırlayan kimse. **2** ateşle gösteri yapan, hünerler gösteren kimse.

ateşböceği, -ni *b. a. Far. T. hayb.* kınkanatlılardan, uzunca gövdeli, gri ya da esmer renkli, karanlıkta ışıldamak özelliği olan bir böcek. *eş. ha.* **ışılböceği, yıldızböceği**.

ateşböcekleri *ç. b. a. Far. T. hayb.* kınkanatlı, yumuşak derili, örneği ateşböceği olan böcekler takımı.

ateşçi *a. Far. T.* ateşle işleyen fırın, kazan, gemi, lokomotif gibi büyük ocaklara odun, kömür atıp ateşin sürekliliğini sağlayan ve bundan sorumlu olan kimse.

ateşçiçeği, -ni *b. a. Far. T. bitb.* ballıbabagillerden, anayurdu Brezilya olan, bahçe çiçeği olarak yetiştirilen, rengi ateş kırmızısı bir çiçek.

ateşçilik *a. Far. T.* ateşçinin işi.

ateşkayığı, -nı *b. a. Far. T.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde, bir yangın sırasında, yangın tulumbalarını İstanbul Boğazı'nın bir yakasından ötekine taşımada kullanılan, dar, hafif ve hızlı kayık. **2** sardalye avlamakta kullanılan ve içinde ateş yakılabilen kayık.

ateşkes *b. a. Far. T.* savaşan, çarpışan iki düşmanın, yaralılarını, ölülerini kaldırmak ya da barış sağlayıcı görüşmelerde vb. bulunmak üzere anlaşarak, çarpışmaları durdurması. *eş.* **bırakışma**, *esk.* **mütareke**. *ör. Körfez Savaşı'nda ateşkes sağlandı.*

ateşleme *a. Far. T.* ateşlemek eylemi.

ateşlemek *(-i) Far. T.* **1** ateşe vermek, tutuşturmak, ateş almasını sağlamak, yakmak. **2** tabanca, top, tüfek gibi silahları kullanmak, patlatmak. *ör. Tabancayı ateşledi.* **3** *mec.* coşturmak, kışkırtmak, kızıştırmak.

ateşlendirme *a. Far. T.* ateşlendirmek eylemi.

ateşlendirmek *(-i) Far. T. mec.* azmasını, coşmasını, kızışmasını sağlamak. *ör. Aşk, kanını ateşlendirmişti.*

ateşlenenebilme *a. Far. T.* ateşlenebilmek eylemi.

ateşlenebilmek *(nsz) Far. T.* ateşlenmesi olanak içinde olmak ya da ateşlenme olasılığı bulunmak.

ateşleniş *a. Far. T.* ateşlenmek eylemi ya da biçimi.

ateşlenme *a.Far. T.* ateşlenmek eylemi.

ateşlenmek *(nsz) Far. T.* **1** ateş alması sağlanmak, tutuşturulmak, yakılmak. **2** (ateşli silah) patlatılmak, sıkılmak. **3** vücut ısısı artmak, ateşi çıkmak. *ör. Çocuk bugün biraz ateşlendi.* **4** *mec.* coşkulu bir durum almak, kızışmak, şiddetlenmek. *ör. Kavga iyice ateşlenmişti, kaçtık.*

ateşletme *a.Far. T.* ateşletmek eylemi.

ateşletmek *(-i, -e) Far. T.* ateşlemek eylemini yaptırmak, bir şeyi bir kimseye yaktırmak. *ör. Ağa, kuru otları ateşletti.*

ateşleyici *s. Far. T.* **1** ateşleme özelliği olan, ateş çıkarabilen. **2** *a.* patlayıcı maddeleri ateşlemekte kullanılan aygıt ya da düzenek.

ateşleyiverme *a.Far. T.* ateşleyivermek eylemi.

ateşleyivermek *(-i) Far. T.* çabucak ateşlemek. *ör. Adam tabancasını ateşleyiverince herkes korktu.*

ateşli *s. Far. T.* **1** içinde ateş bulunan, ateşi olan. *ör. Ocak henüz ateşliydi, ateşi söndürdük.* **2** vücut ısısı yükselmiş, artmış olan, ateşi bulunan. *ör. Ateşli çocuk sokağa bırakılmaz.* **3** *mec.* taşkın duygularla dolu, coşkun, coşkulu. *ör. Ateşli bir tartışmaya tanık olduk.* **4** *mec.* cinsel istekleri güçlü olan. *ör. Kız çok ateşliydi.* **ateşli ateşli** *ik. be. mec.* çok ateşli bir biçimde, coşkuyla. **ateşli silah** uygun bir namlusu ve ateşlemeyi sağlayan bir düzeneği bulunan, patlayıcı madde ile mermi atan (tabanca, tüfek, top gibi) silahlara verilen ad.

ateşlilik *a. Far. T.* ateşli[3,4] olma durumu.

ateşperest, -ti *a.* ve *s. Far.* ateşe tapan.

atfedilme *a. Ar. T.* atfedilmek eylemi.

atfedilmek *(nsz) Ar. T.* atfetmek eylemine konu olmak. *ör. Ona atfedilen sözler, başkasınınmış.*

atfen *be. Ar.* (.' .) (birine) gönderme yaparak, mal ederek, yükleyerek. *ör. Bakana atfen bildirilen şey, gerçekdışıymış.*

atfetme *a. Ar. T.* atfetmek eylemi. *eş.* **isnat**.

atfetmek *(-e) Ar. T.* **1** bir düşünceyi, eylemi ya da sözü birinden çıkmış gibi göstermek, birini kaynak olarak belirtmek. *ör. Bu sözü ona atfetmekteydiler.* **2** yöneltmek, çevirmek. *ör. Bunu, olumsuz bir bakış atfetmekle gösterdi.* **3** neden olarak göstermek, (bir nedene) bağlamak. *ör. Bu davranışı onun genç liğine atfetmek gerekir.*

atgiller *ç. a. hayb.* at, eşek ve zebrayı içine alan, tekparmaklı memeliler familyası.

atıcı *a.* **1** kullandığı silahla iyi nişan alan, attığını vuran kimse, atıcılıkta usta olan kimse. **2** *s. mec.* gerçek olmayan şeyleri gerçekmiş gibi anlatan, uyduran (kimse), uydurukçu, yalancı. **3** *a. ha.* yay ve tokmakla pamuğu, yünü kabartan, diden kimse.*eş.* **hallaç**, *ha.* **atımcı**.

atıcılık *a.* **1** iyi atış yapabilme yeteneği, atıcı[1] olma durumu. **2** *sp.* kimi ateşli silahları kullanarak yapılan spor. *ör. Atıcılık iyi bir spordur.* **3** *mec.* atıcı[2] olma durumu, uydurukçuluk, yalancılık.

atıf, -tfı *a. Ar.* **1** yöneltme, çevirme. **2** kaynak olarak gösterme, gönderme. *ör. Yazarın atıflarına bakınca bu görülebilir.* **3** ilişkili bulma, ilişkilendirme. **atıf etmek** ➻ **atfetmek**. **atıfta bulunmak** (bir şeye) göndermede bulunmak, göndermek, (bir şeyi) kaynak olarak göstermek.

atık *s.* **1** kullanıldıktan sonra atılan ve genellikle sanayide, kullanım dışı kalmış, atılan her türlü madde. *ör. Sanayi atıkları kirlenmeye yol açıyor.* **2** *kim.* kimyasal bir işlemden sonra arta kalan. *ör. Süzmeden sonra süzme kâğıdında kalanlar bir atıktır.* **atık su** ➻ **atıksu**.

atıksu *b. a.* kentlerde, kullanıldıktan sonra pissu kanallarına verilen su. *ör. Atıksular, temizlendikten sonra kentin su şebekesine verilecekmiş.*

atıl *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** tembel, uyuşuk. **2** işsiz güçsüz, boş, aylak. **3** işe yaramaz, etkisi olmayan, etkisiz. **4** *fiz.* ➻ **süreduran**.

atılabilme *a.* atılabilmek eylemi.

atılabilmek *(-e, -den; nsz)* atılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kriz büyürse insanlar işten atılabilir.*

atılgan *s.* **1** karşısına çıkabilecek engellerden ve tehlikelerden korkmadan, çekinmeden, her zaman ileriye, öne atılan, atak **(I)**. **2** herhangi bir işe girişmede ivedilik gösteren, girişken.

atılganlaşabilme *a.* atılganlaşabilmek eylemi.

atılganlaşabilmek *(nsz)* atılganlaşmak elinde olmak, atılganlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

atılganlaşma *a.*atılganlaşmak eylemi.

atılganlaşmak *(nsz)* atılgan bir kişilik edi[illegible]

atılganlık *a.* atılgan olma durumu.

atılım *a.* **1** ileriye doğru atılma. *eş. esk.* **hamle**, **savlet**. *ör. Doru at bir atılımla öne geçti.* **2** *mec.* herhangi bir konuda, bulunduğu yerden daha ileri bir noktaya gitme çabası ya da gidiş. *eş. esk.* **hamle**. *ör. Yayınevi yaptığı atılımla kendini tanıttı.* **3** *sp.* sayı kazanmak ereğiyle yapılan atılış. *eş. esk.* **hücum**. *ör. Beşiktaş, atılıma geçti.*

atılımcı *s.* içinde bulunduğu durumla yetinmeyerek daha ileriye, daha iyiye gitmek için birtakım atılımlar yapan ve bunu sık yapan, her zaman atılım yapan. *eş.* **hamleci**. *ör. O atılımcı biridir.*

atılımcılık *a.* atılımcı olma durumu. *ör. Yerinde sayış ilericiliğin, atılımcılığın önüne geçmiştir.*

atılış *a.* atılmak eylemi ya da biçimi, atılım, atılma.

atılıverme *a.* atılıvermek eylemi.

atılıvermek *(nsz)* ansızın, çabucak atılmak.

atılma *a.* atılmak eylemi.

atılmak *(-e, -den; nsz)* **1** atmak eylemi kendisine yapılmak, atmak eylemine konu olmak. *ör. Üç el silah atıldı. İşinden atıldı.* **2** bir şeye doğru birdenbire gitmek, ansızın bir davranışta bulunmak. *ör. Her zaman öne atılmak olmaz.* **3** zarar verici bir davranışta bulunmak ereğiyle ileri çıkmak, saldırmak. *eş.* **hücum etmek**. *ör. Köpekler, adamın üzerine atılmak için aport bekliyordu.* **4** (bir işe) girişmek, başlamak. *ör. Yeni bir işe atılmak için görevden ayrıldı.* **atılan ok geri dönmez** "söz ve eylemlere dikkat edilmelidir, sözler söylendikten ya da iş yapıldıktan sonra pişman olunsa bile eski duruma dönülemez" anlamında söylenir. **atıldı atılacak** ileri fırlamaya hazır bir durumda. *ör. Köpek, atıldı atılacak, bekliyordu, aport deyince saldırdı.*

atım *a.* **1** atmak eylemi, atış. **2** genellikle ok, mermi gibi atılan bir şeyin gidebildiği belirli uzaklık. *ör. Pınar bir ok atımı yerdeydi.*

atımcı *a. ha.* yay ve tokmakla pamuğu, yünü kabartan, diden kimse. *eş.* **hallaç**,*ha.* **atıcı**[3].

atımcılık *a.* atımcının işi. *eş.* **hallaçlık**.

atımlık *s.* (ateşli silahlarda) atmayı sağlayabilecek kadar olan (miktar). *ör. İki atımlık mermisi kaldı.*

atış *a.* **1** atmak eylemi. *ör. Bir atışta vurdu.* **2** atma biçimi. *ör. Adım atışlarını onun atışlarına uydurdu.* **3** bir silahın mermisini hedefe ulaştırmak için gereken bilgi ve beceri. *ör. Atışı öğreten okullar vardır.* **4** (kalp, nabız için) çarpış, vuruş. *ör. Yüreğinin atışını duyuyordu.* **5** (ateşli silah için) patlama. *ör. İki atış duyuldu.* **atış yeri** silah atma alıştırmaları yapılan yer. *eş.* **poligon**.

atışabilme *a.* atışabilmek eylemi.

atışabilmek *(nsz; -le)* atışma yürekliliğini göstermek, atışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar birbiriyle her zaman atışabilir.*

atışbilim *b. a.* ➻ **balistik**.

atışma *a.* **1** atışmak eylemi. **2** *yaz.* halk (saz) ozanlarının karşılıklı deyişler söyleyerek şaka yollu tartışmaları, deyişli karşılaşma. *ör. Emrah ile babası atışmaya başladı.*

atışmak *(nsz; -le)* **1** karşılıklı olarak kırıcı sözler söylemek, ağız kavgası etmek. *ör. Biraz atıştılar.* **2** (halk ozanları) önceden belirlenen bir uyak üzerine karşılıklı deyiş söyleyerek yarışmak, deyişle karşılaşmak, deyişle şaka yollu tartışmak. *ör. Âşık Hasan, atışmak üzere, âşıklar kahvesinin yolunu tuttu.* **atışa atışa** *ik. be.* atışarak.

atıştırabilme *a.* atıştırabilmek eylemi.

atıştırabilmek *(-i)* atıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bir şeyler atıştırabilmek için bir yer arıyordum.*

atıştırış *a.* atıştırmak eylemi ya da biçim.

atıştırıverme *a.* atıştırıvermek eylemi.

atıştırıvermek *(nsz; -i)* çabucak atıştırmak. *ör. Ayaküstü bir şeyler atıştırıverip işe başladım.*

atıştırma *a.* atıştırmak eylemi.

atıştırmak *(-i)* **1** ivedilikle yemek, arka arkaya ağzına atmak. *ör. Bir şeyler atıştırmak için bir aşçıya girdik.* **2** *(nsz)* (yağmur, kar, dolu) tane tane ve az az yağmak, serpiştirmek. *ör. Dışarda dolu atıştırmaktaydı, geçmesini bekledik.* **atıştıra atıştıra** *ik. be.* ara sıra atarak, atıştırarak.

atıverme *a.* atıvermek eylemi.
atıvermek *(-i)* ansızın atmak.
ati *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **gelecek**.
atik (I) *s.* çabuk hareket eden, çevik. **atik davranmak** elini çabuk tutmak, çabuk hareket etmek, çabuk davranmak. **atik tetik** çabuk davranabilen, çevik.
atik (II) *s. Ar.* (. -) eski zamanla ilgili, eski.
atika *s. Ar.* (. - .) ➻ **atik (II)**.
atiklik *a.* atik **(I)** olma durumu, çabukluk, çeviklik.
atkestanesi, -ni *b. a. T. Yun.* (. . - . .) *bitb.* **1** atkestanesigillerden, boyu 15-20 metre olabilen, yaprakları açık el biçiminde, unlu meyvesi hekimlikte kullanılan, çiçeği güzel kokulu bir ağaç. **2** bu ağacın dikenli bir kapsül içinde bulunan, kestaneye benzeyen yemişi.
atkestanesigiller *ç. b. a. T. Yun. T. bitb.* ikiçeneklilerden, meyveleri az çok dikenli kapsül biçiminde, örnek bitkisi atkestanesi olan bir bitki familyası.
atkı *a.* **1** genellikle soğuğa karşı sırta, omuza, başa alınan ya da boyna sarılan örtü. *ör. Çocuğun atkısını düzeltti.* **2** kimi kadın ve çocuk ayakkabılarında, ayağın üstünden geçen, yanda iliklenen ince uzun parça. *ör. Ayakkabının atkısı koptu.* **3** *ha.* büyük yaba. **4** *ha.* dokumacılıkta, mekikle enine atılan iplik. *eş.* **argaç**.
atkılama *a. ha.* atkılamak eylemi.
atkılamak *(nsz) ha.* dokumacılıkta, mekikle enine iplik atmak, mekik atarak dokumak. *eş.* **argaçlamak**.
atkılı *s.* atkısı[1,2] olan. *ör. Kırmızı boyun atkılı çocuk kimin?*
atkılık *a.* **1** yalnızca atkı[4] ipliği olarak kullanılmaya elverişli, az bükümlü ve dirençli iplik. **2** atkı[4] ipliği yapımına elverişli, oldukça kısa elyaflı yün.
atkuyruğu, -nu *b. a.* **1** *bitb.* atkuyruğugillerden, genellikle nemli yerlerde yetişen, köksapı uzun ömürlü olan, hekimlikte sidik söktürücü ve kan dindirici olarak yararlanılan bir bitki. **2** kadınların, özellikle de genç kızların, saçlarını başlarının arkasına toplayarak yaptıkları, at kuyruğuna benzer saç biçimi.
atkuyruğugiller *ç. b. a. bitb.* eğreltiotugillerden, örnek bitkisi atkuyruğu[1] olan bir bitki familyası.
atlama *a.* **1** atlamak eylemi. **2** *sp.* belirli bir uzaklıktan gerilip hız alarak yapılan sıçrama ile vücudu yerden kesip daha uzak bir yere kondurma ya da belli bir yükseklikten aşırma. **3** *sp.* bu yöntemle en uzağa atlamak ya da en yükseği aşmak ereğiyle yarışılan atletizm dalı. **atlama beygiri** *sp.* ata benzeyen, yüksekliği 1.70 m.ye ayarlanabilen ve atlamalar için kullanılan jimnastik aracı. **atlama tahtası** *mec.* bir hamlede ulaşılamayacak yere kolayca varmayı sağlayan ara durağı, daha iyi bir duruma ulaşmak için basamak olarak kullanılan şey. **(birini, bir şeyi) atlama tahtası yapmak** daha iyi bir yere geçmek için bir kimseyi ya da bir durumu araç olarak kullanmak. **atlama taşı** dere, çay gibi akarsuların çok derin olmayan yerlerinden karşıya geçebilmek için suyun içine aralıklarla konulan, üzerine basıp atlamaya yarayan iri taşlardan her biri.
atlamak 1 *(-den)* sıçrayarak, yüksek bir şeyin üzerinden aşmak. *ör. Çocuk, duvardan atlamak için hız aldı.* **2** bir engeli, üstünden aşarak geçmek. *ör. Taşlardan atlamak zor oldu.* **3** *(-den; -e)* yüksek bir yerden daha alçak bir yere, ayaküstü düşecek bir biçimde kendini bırakmak. *ör. Bir taşa çıkıp denize atlamak istemişti.* **4** *(-e)* binmek. *ör. Bir ata atlayıp sürdü.* **5** *(-i)* okuma, sayı sayma, yazı yazma gibi işlerde kimi bölümleri bırakarak geçmek. *ör. İki sözcüğü atlamak istedim, baktım anlam bozuldu.* **6** dizgide, kimi sözcük, cümle ya da paragrafı bilmeyerek, yanlışlıkla dizmemiş olmak. *ör. Dizgici, üç cümleyi atlamış.* **7** (basında) önemli bir haberi ya da kimi önemli haberleri kaçırmak. *ör. Bugün üç haber atlamışız.* **8** *mec.* geçmek. *ör. Çocuk çalıştı, iki sınıf birden atladı.* **9** *mec. (-de)* aldanmak, yanılmak. *ör. Çok titiz olduğu halde bu konuda atladı.* **atladı gitti Genç Osman!** bir tehlikenin geçtiğini, atlatıldığını, bir işin bittiğini, yapıldığını anlatmak için söylenir. **atlaya zıplaya 1)** atlayarak. *ör. Çocuk atlaya zıplaya gidiyordu.* **2)** *mec.* isteye isteye, isteyerek, sevinerek. *ör. Öyle bir yapar ki hem de atlaya zıplaya!* **atlayıp gelmek** hemen gelmek, çabuk yetişmek. *ör. Haydi, atlayıp gelmek için çağrı gerekmez.*
atlambaç *a.* **1** çocukların atlama oyunu. **2** *ha.* suya atlanacak yüksekçe yer. **3** *ha.* bir akarsu içinde bulunan bir taştan ötekine atlayarak geçilen yer.
atlandırma *a.* atlandırmak eylemi.
atlandırmak *(-i)* **1** ata bindirmek ya da ata bindirerek yola çıkarmak. *ör. Ağa, birkaç kişi atlandırıp onlarla haber gönderdi.* **2** at vermek, at sahibi yapmak. *ör. Ağa onu atlandırdı, şimdi güzel bir bineği olmuştu.*
altangaç *a. ha.* ➻ **atlangıç**.
atlangıç *a. ha.* ➻ **atlama taşı**.
atlanılma (I) *a.* atlanılmak **(I)** eylemi. *ör. Buradan atlanılması zor.*
atlanılma (II) *a.* atlanılmak **(II)** eylemi. *ör. Komutan, atlanılmasını söyleyince, atlara atladık.*
atlanılmak (I) *(ösz, -den)* atlamak eylemi kendisine yapılmak, atlamak eylemine konu olmak, atlanmak **(I)** . *ör. Bu yerden atlanılmaz.*
atlanılmak (II) *(ösz)* ata binme işi yapılmak. *ör. Hemen atlanıldı, yola çıkıldı.*
atlanma (I) *a.* atlanmak **(I)** eylemi. *ör. O yükseklikten atlanması olanaksızdır.*
atlanma (II) *a.* atlanmak **(II)** eylemi.
atlanmak (I) *(nsz)* atlamak eylemi yapılmak. *ör. Bu yükseklikten kolay atlanmaz.*
atlanmak (II) *(nsz)* ata binmek ya da at edinmek. *ör. Herkes atlandı, yola düşüldü.*

atlas (I) *a. Ar.* **1** sık dokunmuş, parlak yüzü ipek, tersi pamuk olan, bir tür ipekli kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış. *ör. Atlas yorganları vardı.* **3** *mec.* atlas gibi parlak ve pürüzsüz. *ör. Onun atlas teni, iç gıcıklayıcıydı.*

atlas (II) *a. Yun.* **1** dünyanın, bir ülkenin, bir bölgenin fiziksel ve siyasal coğrafyasıyla ekonomi, tarih gibi konularda toplu ve tutarlı bilgi vermek ereğiyle bir araya getirilmiş haritalar kitabı. **2** bir konuyu açıklamak amacıyla hazırlanmış levhaların, resimlerin tümü ve bunları içeren kitap. *ör. Hoca, gövdebilim atlası edinmemizi söyledi.* **3** *gövb.* boyun omurlarının üstten birincisi, ***atlas kemiği*** de denir. **atlas kemiği** *gövb.* ➻ **atlas**[3].

atlasçiçeği, -ni *b. a. Yun. T.* ,, **kaktüs**.

atlasçiçeğigiller *ç. b. a. Yun. T.* ➻ **kaktüsgiller**.

atlatabilme *a.* atlatabilmek eylemi.

atlatabilmek *(-i, -den)* atlatmak elinde olmak, atlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanları atlatabilmek olanaklıdır, ancak sonuç istendiği gibi olmayabilir.*

atlatılabilme *a.* atlatılabilmek eylemi.

atlatılabilmek *(nsz)* atlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Herkes atlatılabilir.*

atlatılış *a.* atlatılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Böyle atlatılışımız hoş olmadı.*

atlatılma *a.* atlatılmak eylemi. *ör. Kimse atlatılmaya gelmez.*

atlatılmak *(nsz; -den)* atlatmak eylemi kendisine yapılmak, atlatmak eylemine konu olmak. *ör. At, hendekten atlatılmaktan ürküyor.*

atlatış *a.* atlatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onu atlatışımıza kızmıştır.*

atlatma *a.* atlatmak eylemi.

atlatmak *(-i, -den; -i, -e; -i)* **1** atlamak eylemini yaptırmak. *ör. Atını, hendeği atlatmak üzere, kamçıladı.* **2** *(-i) mec.* herhangi bir durumu geçiştirmek. *ör. Bu kışı atlatmak güç oldu.* **3** *(-i)* başından savmak. *ör. Onu atlatmak için, evde olmadığını söyletti.* **4** *mec.* kandırmak, aldatmak, yalan söylemek. *ör. Beni atlatmak sana yakışmaz.* **5** (basında) önemli bir haberi öteki gazetelerin adamlarının duymasından önce elde ederek onun yalnızca kendi gazetesinde yayımlanmasını sağlamak.

atlayabilme *a.* atlayabilmek eylemi.

atlayabilmek *(nsz)* atlamaya gücü yetmek, atlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Atlet, belli bir yüksekliği atlayabilmek için aylarca çalışmıştı.*

atlayış *a.* atlama eylemi ya da biçimi. *ör. Bir atlayışta yetişip yakaladım.*

atlayıverme *a.* atlayıvermek eylemi.

atlayıvermek *(-i, -den; -i, -e; -i)* çabucak atlamak.

atlet, -ti *a. Fr.* **1** *sp.* atletizmle uğraşan kimse. **2** *ha.* kolsuz erkek fanilası. *ör. Kendime iki atlet aldım.* **atlet fanilası** ➻ **atlet**[2]. **atlet yapılı** vücudu bir atlet gibi gelişmiş olan, güçlü, sağlıklı, gösterişli (kimse).

atletik *s. Fr. sp.* **1** atletleri ilgilendiren. *ör. Alanda atletik gösteriler vardı.* **2** sağlam ve sağlıklı bir görünüşü olan, iyi gelişmiş ve biçimli (beden). *ör. Onun atletik dinçliğini koruyan, günlük yürüyüşleridir.*

atletizm *a. Fr. sp.* çeviklik, güçlülük gibi beden yeteneklerini geliştirmeye yarayan koşu, atlama, ağırlık kaldırma ve atma gibi tek başına yapılan, bireysel güce dayanan sporların genel adı.

atlı *s.* **1** ata binilerek yapılan. *ör. Çiftlikte sık sık atlı gezintiler olurdu.* **2** *a.* ata binen kimse. *eş. esk.* **süvari**. *ör. Karşıdan bir atlı geliyordu.* **atlı ases** görevini atla yapan ases. **atlı ases gibi gezmek** gece gündüz demeden gezip tozmak, her kapının ipini çekmek. **(ardından) atlı kovalarcasına** çok hızlı, çok acele. **atlı spor** *sp.* at üzerinde yapılan sporların ortak adı, binicilik[2]. **atlıyı atından indirmek** bir kimsenin yolunda giden işini zorbalıkla bozmak.

atlıkarınca *b. a.* **1** *hayb.* açık kahverenginde,uzun bacaklı, uzun gövdeli, iri bir karınca türü. **2** lunaparklarda, yere dik olan bir eksen çevresinde döndürülen askılara takılı oyuncak atlar, uçaklar ve benzeri oyuncak şeylerden oluşan bir eğlence aracı. *ör. Çocuklar atlıkarıncaya bindiler.*

atma *a.* atmak eylemi.

atmaca *a. hayb.* kartalgillerden, ava alıştırılabilen, küçük bir yırtıcı kuş. *eş. ha.* **alıcı kuş**.

atmak, -ar *(-i, -e)* **1** bir cismi herhangi bir yöne ya da belli bir yöne doğru fırlatmak. *ör. Köpeğe taş atmak, onu daha çok kızdırır.* **2** bir şeyi yere doğru bırakmak. *ör. Bu uçak tarım ilaçları atmak için geldi.* **3** koymak. *ör. Çorbaya biraz tuz atmak gerekiyor.* **4** bir yerden bir yere götürmek, taşımak. *ör. Sizi oraya atmak için araba hazır.* **5** karşıdan karşıya uzatmak. *ör. Buraya bir köprü atmak iyi olacak.* **6** (birini) olduğu yerden uzağa ya da iyi olmayan bir yere vermek, uzaklaştırmak. *ör. Onu ta Ağrı' ya attılar.* **7** koymak, yerleştirmek. *ör. Ağacın gölgesine birkaç iskemle atmışlar.* **8** (ateşli silahları) patlatmak, sıkmak. *ör. İki el atmak için tabancasını çekti.* **9** (kurşun, ok vb. için) hedefe göndermek. *ör. Çocuklar ok atmak için sıraya girdi.* **10** (yumruk, tokat vb. sözcükleriyle kullanıldığında) vurmak. *ör. Ona tekme atmak istememişti.* **11** (kötü bir davranışı, eylemi) başkasına mal etmek, yüklemek. *ör. Suçu ona atmak için yarıştılar.* **12** (zaman bildiren tümleçlerle kullanıldığında) ileriye bırakmak, ertelemek. *ör. Mahkeme duruşmayı gelecek aya attı.* **13** örtmek, koymak. *ör. Üşüyordu, üstüne bir battaniye daha attı.* **14** (işe yaramaz şeylerı) elden çıkarmak. *ör. Bunları çöpe atmak en iyisi.* **15** *(-e)* (söz, laf gibi sözcüklerle) sataşmak. *ör. Kadınlara söz atmaktan tutuklandı.* **16** *(-i)* patlayıcı maddeler kullanarak uçurmak, yıkmak. *ör. Kayayı atmak için dinamit yerleştirdiler.* **17** *(-i, -den)*

işinden, görevinden çıkarmak ya da ilgisini kesip uzaklaştırmak. *ör. Öğrenciyi okuldan atmak çıkar yol değil.* **18** *(-i)* dışarıya vermek, çıkarmak. *ör. Deniz bütün çöpleri kıyıya atmış.* **19** *(-i)* kullanmaktan vazgeçmek, bırakmak. *ör. Arap yazısını çok geç attık.* **20** *(nsz)* yapışık olduğu yerden ayrılmak, yırtılmak ya da çatlamak. *ör. Giysinin dikişi birkaç yerden atmıştı.* **21** *(nsz)* (yürek, nabız) vurmak, çarpmak. *ör. Çocuğun nabzı hızlı atıyor.* **22** *(nsz)* postaya vermek, göndermek, yollamak. *ör. Mektup atmak için postaneye gittiler.* **23** *(-i)* (pamuğu, yünü) yay ve tokmakla ditmek. *ör. Hallaç, pamuk atmak için geldi.* **24** *(-i) tkz.* içki içmek. *ör. İki tek atmak için meyhaneye daldı.* **25** (giyilen bir şeyi) sıkıntı nedeniyle çıkarmak. *ör. Kışlıkları atmak için havaların ısınmasını bekliyoruz.* **26** *(nsz)* çok yüksek sesle bağırmak, haykırmak. *ör. Burada nara atmak olmaz.* **27** *(-i, -den)* etkisinden kurtulmak, alışmak. *ör. Çocuk, duyduğu korkuyu birkaç günde üzerinden zor attı.* **28** (renk) solmak. *ör. Güneşte kalan perdeler atmıştı.* **29** değerini eksiltmek, biraz aşağı indirmek. *ör. Tezgâhtar fiyatın yüz bin lirasını attı ama yine de param çıkışmadı, ceketi alamadım.* **30** bir metinden kimi tümceleri, bölümleri çıkarmak. *ör. Bu şiirden iki dizeyi atmak gerekiyor.* **31** *(nsz) arg.* bilmediği bir şeyi kestirerek söylemek ya da yazmak. *ör. Sınavda birkaç soruya attı, ama tutmadı.* **32** *(nsz) arg.* gerçek olmayan şeyleri gerçekmiş gibi söylemek, abartmalı konuşmak. *ör. İnanma ona, hep atar.* **33** *(nsz) arg.* söylemek. *ör. Eli kulağa atıp bir gazel atmak istemişti.* **34** *mec.* kendi de bilmediği halde, bilmeyen kimselerin yanında, bir konuda, biliyormuş gibi bir şeyler söylemek. *ör. Baktım, onlara atmak istiyordu, araya girip susturdum.* **at martini Debreli Hasan** palavra savuranlara, çok abartanlara alay yollu söylenir. **ata ata** *ik. be.* atarak. **atıp tutmak 1)** büyük, önemli işler yapacağı konusunda abartılı sözler söylemek. *ör. Böyle atıp tutmaktan başka bir şey yapmaz o.* **2)** bir kimse için ileri geri konuşmak, biriyle ilgili olarak tehdit kokulu sözler etmek. *ör. Hakkında atıp tutmaktaymışsın, yüreğin varsa yüzüne söyle.* **atma Recep din kardeşiyiz** *arg.* "palavra savurma, birbirimizi biliriz; söylediklerin hep yalan, çok abartıyorsun" anlamında kullanılır. **atsan atılmaz, satsan satılmaz** gözden çıkarılacak, atılacak denli değersiz olmayan ama bir işe de yaramayan şeyler ya da kimseler için söylenir. **attığı attık, tuttuğu tuttuk** yaptığı her işin herkesçe kabul görmesini isteyen zorba tavırlı kimseleri anlatmak için söylenir. **attığı taş dediği kuşu vurmamak** istediği olmamak, amacına ulaşamamak. **(biri, birinin) attığı tırnak bile olamamak** bir kimsenin, sözü edilen kişiden daha değersiz olduğunu, hiçbir biçimde onun düzeyine ulaşamayacağını anlatmak için kullanılır.

atmasyon *a.* ve *s. (Türkçe "atma" sözcüğüne Fransızca "-tion" sonekinin Türkçe söyleniş biçimiyle getirilmesi yoluyla oluşturulmuş yakıştırma bir sözcük) arg.* kafadan atma, uydurma, gerçek olmayan. *ör. Bu atmasyonlara inanmam.*

atmasyoncu *a.* ve *s. arg.* palavracı, uydurukçu, uydurmacı, yalancı (kimse).

atmasyonculuk *a. arg.* atmasyoncu olma durumu, palavracılık, uydurukçuluk, uydurmacılık, yalancılık.

atmık *a.* erkeklerin cinsel organlarından salgılanan, içinde göze bulunan madde. *eş.* **bel (I)**[4], **ersuy, meni, sperma**.

atmosfer *a. Fr.* **1** *gökb.* ➻ **gazyuvarı**. **2** *gökb.* ➻ **havayuvarı**. **3** *mec.* içinde bulunulan ve etkisinde kalınan ortam. *ör. Toplantının atmosferi bozuldu.* **4** *fiz.* basınç birimi olarak kullanılan, deniz düzeyinde 15 santigrat derecede, 76 cm. uzunluğunda ve tabanı 1 cm. kare olan cıva sütununun ağırlığı (= 1 kg. 33 gr.). **atmosfer basıncı** *fiz.* ➻ **hava basıncı**.

atmosferik *s. Fr.* atmosferle ilgili.

atol (I) *a. ha.* sürülmüş tarlalarda kendiliğinden yetişen, yumruları pişirilen ya da çiğ olarak yenilebilen, yeşil yapraklarından turşu yapılan bir bitki. *eş.* **yerelması**.

atol, -lü (II) *a. (Maldive Adaları'nda konuşulan bir dilden)* tropikal denizlerde, mercanların bir araya toplanmasıyla oluşmuş olan, halka biçiminde adacık. *eş.* **mercanada**.

atom *a. Fr. kim.* ve *fiz.* **1** bir çekirdek ve çekirdek içinde proton ve nötronla çevresinde yörünge üzerinde devinen elektronlardan oluşan, kimyasal olarak bir elementin bütün özelliklerini taşıyan en küçük parçası; birkaç türü birleşince molekül oluşturan parçacık. **2** *fels.* Eski Yunan filozoflarına göre, gerçekliği, nesneyi oluşturan ve artık bölünemez, bozulamaz olarak tasarlanan en küçük, ana öğe. **atom ağırlığı** *kim.* herhangi bir atomun, 16 sayısı ile gösterilen oksijen atomuna göre ağırlığı. *eş.* **atomal ağırlık** . **atom bombası** atom çekirdeklerinin parçalanması sonucu enerji oluşması temeline dayanan bomba. **atom çağı** atom enerjisinin bulunup kullanıma girdiği çağ. **atom çekirdeği** atomun çekim gücünün etkisiyle çevresinde elektronlar dolaşan, proton ve nötronlardan oluşan pozitif elektron yüklü merkez bölümü. **atom enerjisi** atom çekirdeklerinin parçalanması ya da hafif atomların kaynaşması sonucu ortaya çıkan büyük enerji. *eş.* **nükleer enerji**. **atom reaktörü** çekirdeksel parçalanma sonucu ortaya çıkan büyük enerjiyi denetim altına almakta kullanılan düzen. **atom santralı** atomdan yararlanılarak enerji elde edilen santral. **atom sayısı** (ya da **numarası**) bir atom çekirdeğinin içinde bulunan protonların sayısı.

atomal *s. Fr. fiz.* atomla ilgili olan. **atomal ağırlık** ➻ **atom ağırlığı**.

atomaltı *b. a. Fr. T. fiz.* atomu oluşturan her bir parçaya verilen ad.
atombilim *b. a. Fr. T.* atomları ve özelliklerini inceleyen bilim dalı.
atombilimsel *b. s. Fr. T.* atombilimle ilgili olan.
atomcu *a.* ve *s. Fr. T.* **1** atomculuk öğretisini benimseyen, öğreten, yayan (kimse). **2** atomculuk yanlısı, atomculukla ilgili, atomculuğa dayanan (görüş). **3** atombilimle uğraşan kimse, atom uzmanı.
atomculuk *a. Fr. T. fels.* nesnenin atom denilen bölünemez parçacıklardan oluştuğunu ve evrenin de böyle, bu parçacıkların beklenmedik bir biçimde bir araya gelmesinden doğduğunu ileri süren öğreti.
atomik *s. Fr.* atoma değgin, atomla ilgili.
atomizör *a. Fr.* sıvıların, eriyiklerin, asıltıların molekül halinde püskürtülmesinde kullanılan araç.
atonal, -li *a. Fr. müz.* hiçbir ton ve makam kuralına bağlı kalmadan oluşturulan (beste).
atölye *a. Fr.* ➻ **işlik**[1].
atraksiyon *a. Fr.* varyetelerde, revülerde ve genellikle de gazinolarda ara eğlencesi olarak sunulan oyalayıcı, eğlendirici, ilgi çekici gösteri.
atropin *a. Fr. hek.* güzelavratotundan elde edilen ve hekimlikte yararlanılan zehirli bir madde.
atsineği, -ni *b. a. hayb.* çiftkanatlılardan, uzunluğu 8 mm. kadar olabilen, büyük ve küt kanatlı, atların, sığırların, domuzların kuyruk kılları arasında ve bacaklarında yaşayan, eklembacaklı bir sinek türü.
attar *a. ha.* ➻ **aktar**.
attırılma *a.* attırılmak eylemi.
attırılmak *(nsz)* atılması başka birine yaptırılmak, atılması sağlanmak. *ör. Dedikoduyla işinden attırıldı.*
attırış *a.* attırmak eylemi ya da biçimi.
attırma *a.* attırmak eylemi.
attırmak *(-i, -e; -i, -e, -den; -i)* **1** atmak eylemini yaptırmak, atmasını sağlamak. *ör. Ona söyleyip gölgeye bir iskemle attırdım. İskemleyi başkasına değil ona attırmak istedim.* **2** atılmasını sağlamak. *ör. İskemleyi attırmak için adam yoktu.*
Au *kim.* altının element olarak simgesi.
aut *a. İng. sp.* top oyunlarında topun oyun alanının dışına çıkması. **aut olmak** *ha.* (top) alan dışına çıkmak.
av *a.* **1** karada ve denizde, evcil olmayan hayvanları türlü yöntem ve araçlarla yakalama ya da vurma işi. *ör. Bugün avda bir şey vuramadık.* **2** bir hayvanın bir başka hayvanı yemek için yakalaması işi. *ör. Atmaca, avda gibiydi, ikide bir yere atılıyordu.* **3** av yoluyla yakalanan ya da vurulan hayvan. *ör. Köpek koştu, vurulan avı ağzıyla tutup getirdi.* **4** *mec.* tuzağa düşürülen, aldatılan, yararlanılan kimse. *ör. İşportacı, avına dil döküyordu.* **av avlamak** *ha.* ➻ **avlamak**. **av avlandı, tav tavlandı, deli evlendi** artık iş işten çok geçti. **av avlanmış, tav tavlanmış** "çok geç kalınmış, iş olup bitmiş, artık yapacak bir şey yok, iş işten geçmiş" anlamında söylenir. **av çantası** kara avında, avcının av gereçlerini ve avını içine koyduğu çanta. **av havası** avlanmaya elverişli hava. **av hayvanı** etinden, postundan vb. yararlanmak için ya da zararlı olduğundan avlanan, evcil olmayan hayvan. *eş.* **av**[3]. **av köpeği** tazı, zağar gibi, ava yardımcılık etmeye alıştırılmış köpek. **av köpeği avdan kalmaz** hazıra konmaya alışmış olan kimse her zaman bu yolu izler. **av kuşu 1)** avlanması yasaklanmayan ve eti için avlanılan kuş. **2)** av yakalamaya alıştırılmış atmaca, şahin gibi yırtıcı kuş. **av mevsimi** karada ya da denizde avlanmanın serbest bırakıldığı süre. **av vuranın değil alanın** "avı vuran alamamış da başkası almışsa, onun olur; bunun gibi, bir şeyden sahibi yararlanamıyorsa onun sahibi ondan yararlanan kimsedir" anlamında kullanılır. **ava çıkmak** avlanmak için gitmek. **ava gelmez kuş olmaz, başa gelmez iş olmaz** "her kuş ava gelir, av içindir, avlanılamayacak kuş yoktur, bunun gibi, insanın başına gelmeyecek iş yoktur, her şey olabilir" anlamında söylenir. **ava giden avlanır** "başkası için tuzak kuran o tuzağa kendisi düşer" anlamında kullanılır.
avadan *a. Far.* (- - -) *ha.* **1** araç, aygıt. **2** av çantası.
avadancı *a. Far. T. tar.* Osmanlı sarayında bir hademe sınıfı.
avadanlık *a. Far. T.* **1** marangoz, demirci, onarımcı vb.nin daha çok el ile kullandığı, yapım ve onarım araçları takımı. **2** içinde yapım, onarım araç ve aygıtları bulunan kutu. **3** herhangi bir makinenin bütünleyici parçalarından biri olmadığı halde onun iyi çalışmasını sağlayan araçlar takımı.
aval, -li (I) *a. Fr. tic.* bir ticari senedin borçlusunca ödenmemesi durumunda senet bedelinin ödeneceğine ilişkin olarak, üçüncü bir kimsenin alacaklıya verdiği güvence.
aval (II) *s. arg.* saflığı aptallık derecesinde olan, bön, şaşkın, aptal (kimse). **aval aval** *ik. be.* aptala yakışır bir biçimde, şaşkın şaşkın, bön bön, aptal aptal, aptalca, bönce.
avalca *be. arg.* avala yaraşır bir biçimde. *ör. Onun avalca davranışı işi bozdu.*
avallaşma *a. arg.* avallaşmak eylemi.
avallaşmak *(nsz) arg.* aptallık derecesinde şaşkınlaşmak, bönleşmek.
avam *ç. a. Ar.* **1** *esk.* halkın cahil tabakası. **2** halk. **Avam Kamarası** İngiltere'de halk tarafından seçilen milletvekillerinin oluşturduğu yasama meclisi. **avam takımı** düzensiz kalabalık, ayaktakımı.
avamca *be Ar.T.* avama yakışır bir biçimde.
avanak *s. Erm.* kolayca aldatılabilen, alık, aptal.
avanakça *be. Erm. T.* avanağa yakışır bir biçimde, aptalca, alıkça.

avanaklık *a. Erm. T.* avanak olma durumu, avanağa yakışır bir biçimde davranış, alıklık, aptallık. **avanaklık etmek** avanak gibi davranmak, aptallık etmek.
avangart *s. Fr.* ➻ **öncü**[2].
avans *a. Fr.* ➻ **öndelik. avans almak** ➻ **öndelik almak. avans çekmek** ➻ **öndelik çekmek. avans vermek 1)** ➻ **öndelik vermek. 2)** *arg.* (kadın) yakın ilişki kurulacağı konusunda, davranışlarıyla erkeğe umut vermek. *ör. Piliç avans vermekteydi oğlana.*
avanta *a. İt.* (. .' .) *arg.* hiç emek ya da karşılık vermeksizin elde edilen kazanç. *ör. Biz avantamıza bakarız.* **avantadan** *arg.* hiç emek ya da para vermeksizin. *ör. Bu rakı avantadan geldi, için.* **avanta almak** *arg.* herhangi bir işten, yolsuz olarak çıkar sağlamak. *ör. Onlar avanta almaya alışıktır.* **avanta vermek** *arg.* herhangi bir işte, işin olmasını sağlayana yüzde vermek. *ör. Biraz avanta vermekle iş yürür.* **avanta vurmak** *arg.* kolayca çıkar sağlamak. **avanta yemek** *arg.* başkalarının emeğiyle sürdürülen bir işten çıkar sağlamak. **avantaya gelmek** *arg.* bir şey, çok az bir paraya ya da bedavaya sağlanmak. *ör. Birazına ödedim, ama çoğu avantaya geldi.*
avantacı *s. İt. T.* (. .' . .) *arg.* avantayı huy edinmiş olan, avantaya düşkün (kimse), beleşçi, bedavacı.
avantacılık *a. İt. T.* avantacı olma durumu.
avantaj *a. Fr.* **1** üstünlük sağlayan şey. *ör. Takım, rüzgârı arkasına alma avantajını ele geçirdi.* **2** kazanç, yarar. *eş.* **kâr**. *ör. Bu işte avantaj vardır.*
avantajlı *a.* ve *s. Fr. T.* **1** üstünlük sağlayan. **2** yararlı, kazançlı.
avantajsız *s. Fr. T.* üstünlük ya da yarar sağlamayan, yararsız, kazançsız.
avantalı *s. İt. T. arg.* çıkarlı, kazançlı, yararlı.
avantür *a. Fr.* ➻ **serüven**. *eş.* **macera**.
avar *a. ha.* **1** tarladaki sebze. **2** eve yakın sebze bahçesi. *eş.* **avarlık**.
Avar *ö. a.* **1** Kafkasya'nın kuzeydoğusunda bulunan Dağıstan Federe Cumhuriyeti'nda yaşayan bir halk. **2** *tar.* MS III.-VI. yüzyıllar arasında Orta Asya'da, VI.-IX. yüzyıllar arasında da Doğu Avrupa'da devlet kurmuş ve yaşamış olan bir halk; ***Avarlar*** olarak da bilinir.
avara (I) *a. İt.* (. .' .) *den.* **1** geminin, yanaşmış olduğu yerden ayrılması, açılması. **2** *ünl.* geminin ya da sandalın yanaşmış olduğu yerden açılması için ilgililere verilen komut. **avara etmek** (gemi) yanaşılmış bir kıyıdan uzaklaşmak.
avara (II) *a. Far.* **1** *ha.* ➻ **avare** . **2** kendisini taşıyan ve üzerinde döndüğü milden bağımsız olarak çalışan düzenek. **avara kasnak gibi işlemek** hiçbir işe yaramaksızın boşu boşuna çalışmak. **(makinenin bir bölümünü) avaraya almak** o bölümü, durdurmaksızın boşa işler bir duruma getirmek.
avaracı *a.* tuzlalarda, dolan arabaları iten kimse.
avaralık *a. Far. T. ha.* ➻ **avarelik**.
avare *s. Far.* (- - .) işe yaramaz, işsiz güçsüz, başıboş, aylak. *eş. ha.* **avara (II)**[1]. **avare avare** *ik. be.* başıboş bir biçimde, aylak aylak, işsiz güçsüz olarak. **avare dolaşmak** hiçbir amacı olmaksızın, başıboş dolaşmak. **avare** (ya da **avara**) **durmak** hiçbir iş yapmadan oturmak, çalışmamak. **avare etmek** avare bir duruma getirmek, avareleştirmek. **avare olmak** işinden geri kalmak, tembellik etmek.
avareleşebilme *a. Far. T.* avareleşebilmek eylemi.
avareleşebilmek *(nsz) Far. T.* avareliğe alışmak ya da avareleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tatiller üst üste gelirse insan avareleşebilir.*
avareleşme *a. Far. T.* avareleşmek eylemi.
avareleşmek *(nsz) Far. T.* işe güce bakmaz bir duruma gelmek, aylaklaşmak, aylaklık etmek.
avareleştirebilme *a. Far. T.* avareleştirebilmek eylemi.
avareleştirebilmek *(-i) Far. T.* avareleşemesini sağlamak, avareleşmesine olanak vermek ya da avareleştirme olasılığı bulunmak. *ör. İşsizlik insanı iyice avareleştirebilir.*
avareleştirme *a. Far. T.* avareleştirmek eylemi.
avareleştirmek *(-i) Far. T.* avare bir duruma getirmek. *ör. Bu güzel havalar insanı avareleştiriyor.*
avarelik *a. Far. T.* (- - . .) avare olma durumu, başıboşluk, işsizlik, aylaklık. **avarelik etmek** hiçbir iş yapmaksızın gezip tozmak.
avarlık *a. ha.* eve yakın sebze bahçesi, avar[2].
avarya *a. İt.* (. .' .) *den.* deniz kazalarında geminin ya da gemiyle birlikte yükünün uğramış bulunduğu zarar ve bunlarla ilgili olarak yapılan giderler.
avaz *a. Far. ha.* **1** yüksek ses, insan sesi, bağırtı. **2** uyumlu ses, ezgi. *ör. Önce sözleri yazar sonra ona uygun bir avaz bulurum.* **avaz avaz** (ya da **avazı çıktığı kadar) bağırmak** sesi çıktığı kadar, var gücüyle bağırmak. **avazın iyi avaz ama okuduğun Kuran olsa** *ha.* "güzel konuşuyorsun ama söylediklerin doğru değil" anlamında söylenir.
avaze *a. Far.* ➻ **avaz**.
avcar *a. ha.* **1** dolma tüfeklere konulan barut ve saçma. **2** pastırmaya, sucuğa ya da yemeklere tat vermek için konulan her türlü baharat.
avcarlama *a. ha.* avcarlamak eylemi.
avcarlamak *(-i) ha.* et, balık gibi yiyeceklerin kokusunu almak, kokmasını önlemek ya da tat vermek için baharatla ovmak ya da baharatlamak.
avcarlanma *a.* avcarlanmak eylemi.
avcarlanmak *(nsz)* (yiyecek) baharatla lezzetlendirilmek.
avcarlayabilme *a.* avcarlayabilmek eylemi.
avcarlayabilmek *(-i)* avcarlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yemeği avcarlayabilmek için avcar yoktu.*

avcı *a.* **1** avlanmayı seven ya da avı kendine iş, uğraş edinmiş olan kimse. *ör. Ormanda avcılar vardı.* **2** *s.* avcılara vergi ya da özgü olan. *ör. Onunki avcı palavrasıydı. Bir avcı yeleği aldım.* **3** *s.* başka hayvanları yakalamakta usta olan (hayvan). *ör. Atmaca avcı kuştur.* **4** *mec.* bir şeyi büyük bir özenle izleyerek, iyisini bulup ortaya çıkaran ve tanıtan kimse. *ör. Yeşilçam'ın yıldız avcıları çoktur.* **avcı eri** *ask.* piyade mangasında görevli her ere verilen ad. **avcı kediye kurnaz fare** "tuzağa düşürmekte usta olanın karşısında tuzağa düşmemekte usta olan" anlamında söylenir. **avcı mangası** *ask.* piyade mangasına verilen ad. **avcı ne kadar al bilse, ayı o kadar yol bilir** "aldatmakta usta kişi ne kadar hile, tuzak bilse, uygulasa, karşısındaki kimse de o tuzağa düşmemek, ona yenilmemek için pek çok önleme başvurabilir" anlamında söylenir. **avcı uçağı** *ask.* yapılış ve donanım bakımından özel olan ve düşman uçaklarını düşürmek için kullanılan uçak.

avcıl *s. ha.* çok iyi av yakalayan (hayvan). *ör. Atmacalar avcıl olur.*

avcılık *a.* avcı olma durumu ya da avcının yaptığı iş, avlanma işi. **avcılık etmek** avlanma ile uğraşmak.

avcıotu, -nu *b. a. bitb.* düğünçiçeğigillerden, değişik türleri otlaklarda, kırlarda yetişen, bahçelerde de yetiştirilebilen, kokusuz, parlak, güzel çiçekli, hekimlikte kalbi güçlendirici etkisinden yararlanılan, zehirli bir bitki.

avdet, -ti *a. Ar.* ayrılmış bulunulan yere geri gelme, eski yere dönüş. *ör. Müdürün avdeti gecikti.* **avdet etmek** bir yere gittikten sonra, ayrılınan yere geri gelmek, dönmek.

avene *ç. b. a. Ar.* kötü bir işi birlikte yapanlar, kötü bir eylemde birbirlerine yardım edenler, kafadarlar, yardakçılar.

avenü *a. Fr.* iki yanına ağaç dikilmiş geniş kent yolu.

averaj *a. İng. sp.* ➻ **sayı farkı.**

avgın *a. ha.* **1** lağım. **2** suyun akmasını sağlayan doğal eğim. **3** duvarda suyun akmasına yarayan delik.

avisto *a. İt.* (. .' .) **1** *tic.* gösterildiği zaman ödenmesi gereken poliçelere yazılan, "görünce" anlamına gelen bir terim. **2** *arg.* görür görmez, görünce.

avize *a. Far.* (. - .) çok çeşitli biçimlerde olanları bulunan, değişik gereçlerden yapılabilen, tavana asılan süslü aydınlatma aracı.

avizeağacı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* zambakgillerden, anayurdu Amerika'dan dünyaya yayılmış bulunan, güneşli, sıcak topraklarda yetişen, yığın durumunda birleşik yaprakları ve avize biçiminde sarkan, iri, ak ya da menekşerenginde çiçekleri olan, güzel görünüşlü bir süs ağacı.

avlak *a. ha.* avı bol olan yer, av yapılan yer, av yeri.

avlama *a.* **1** avlamak eylemi. **2** *sp.* uçantopta, karşı oyuncuların boş bıraktığı ya da yetişemeyeceği yere topu yavaşça indirip sayı kazanma.

avlamak *(-i)* **1** bir av hayvanını yakalamak ya da vurarak ele geçirmek. *ör. Keklik avlamak için ormana gittiler.* **2** *mec.* yalan dolanla tuzağa düşürmek, kandırmak.

avlanabilme *a.* avlanabilmek eylemi.

avlanabilmek *(nsz)* avlanmak olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tavşanlar tuzakla kolay avlanabilirmiş.*

avlanış *a.* avlanmak eylemi ya da biçimi.

avlanma *a.* avlanmak eylemi.

avlanmak *(nsz)* **1** ava gitmek, av yapmak. *ör. Birkaç avcı avlanmaktaydı.* **2** av olarak yakalanmak ya da vurularak ele geçmek. *ör. Geyik, avlanacağını sezince kaçtı.* **3** *mec.* tuzağa düşürülmek, kandırılmak. *ör. Bu işte avlanmak da var.*

avlatabilme *a.* avlatabilmek eylemi.

avlatabilmek *(-i)* avlatmak elinde olmak, avlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Atmacaya keklik bile avlatabilirsiniz.*

avlatma *a.* avlatmak eylemi.

avlatmak *(ösz)* avlamak eylemini yaptırmak, yakalatmak, tutturmak. *ör. Bir atmacam var, ona keklik avlatıyorum.*

avlayabilme *a.* avlayabilmek eylemi.

avlayabilmek *(-i)* avlamak elinde olmak, avlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Şahin tavşan bile avlayabilmekteymiş.*

avlayış *a.* avlamak eylemi ya da biçimi.

avlayıverme *a.* avlayıvermek eylemi.

avlayıvermek *(-i)* çabucak avlamak.

avlu *a. Yun.* bir yapının önünde, arkasında ya da yanlarında bulunan ve o yapının tamamlayıcısı olan, üstü açık ve çevresi duvarla, çitle çevrili alan ya da birbirine bitişik ve kapalı bir bütün oluşturan bir yapı topluluğunun ortasında kalan üstü açık alan.

avokado *a. İsp.* (. . .' .) *bitb.* tropikal bölgelerde yetişen bir bitki ve onun koyu yeşil kabuklu, tek çekirdekli, sert, armuda benzeyen meyvesi.

Avrasya *ö. a. coğr.* birbirlerinden kesin doğal sınırlarla ayrılmamış olan Avrupa ile Asya anakaralarının oluşturduğu bütüne verilen ad.

avrat *a. Ar. ha.* **1** dişi insan, kadın. **2** (kocaya göre) karı, eş. **avradı eri saklar, peyniri deri** "nasıl ki kadını eşi, erkeği korursa, peyniri de deriden yapılmış tulum korur, bozulmadan saklar" anlamında söylenir. **avrat ağızlı** *ha.* karısının sözüyle hareket eden. **avrat almak** (erkek) evlenmek. **avrat oynatmak** çalgı eşliğinde kadın oynatarak eğlenmek. **avrat pazarı 1)** *esk.* cariyelerin satıldığı pazar. **2)** kadınların öteberi sattıkları pazaryeri.

avratlık *a. Ar. T. ha.* **1** avrat olma durumu. **2** iyi ev kadınlığı.

avratsı *s. Ar. T.* **1** *ha.* kadınlığa özenen (kız). **2** kadına yakışır biçimde, kadınca.

avret, -ti *a. Ar.* ➻ **ut yeri.**

Avrupai *s.* (. . - -) Avrupalılara özgü, Avrupalılar gibi.
Avrupalı *ö. a.* (. .' . .) **1** Avrupa anakarası halklarından olan kimse. **2** *s.* Avrupa anakarasına özgü ya da bu anakaralı olan. *ör. Avrupalı yazarlar bizde çok tutulur.*
Avrupalılaşabilme *a.* Avrupalılaşabilmek eylemi.
Avrupalılaşabilmek *(nsz) mec.* Avrupalılaşmak elinde olmak, Avrupalılaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ülke, Avrupalılaşabilmek için çalışıyor.*
Avrupalılaşma *a.* Avrupalılaşmak eylemi.
Avrupalılaşmak *(nsz) mec.* **1** Avrupa uygarlığını, düşüncesini ve Avrupalıların yaşam biçimini benimseyerek, düşünce ve davranışça onlar gibi olmak. **2** toplumsal, siyasal ve ekonomik yönden Avrupa standardını tutturup Avrupa ülkelerince kurulan örgütlere alınmak, Avrupalılarca benimsenmek, Avrupalı sayılmak.
Avrupalılık *ö. a.* Avrupalı olma durumu. *ör. Batıda Avrupalılık övüncü fazladır.*
Avşar *ö. a. ha.* ➻ **Afşar**.
avuç, -vcu *a.* **1** elin iç yanı. **2** elin yarı yumulmuş durumu. **3** avcun aldığı miktar. *ör. Kuşlara bir avuç buğday verdim.* **avcu kaşınmak** (halk inanışına göre) avcu kaşındığı için, yakında ele bir yerden para geçeceği anlaşılmak. **(parayı birinin) avcuna saymak** peşin olarak ödemek. *ör. Parayı avcuna saydık, ama iş ortalıkta yok.* **avcunu yalamak** *al.* umduğunu elde edememek. *ör. Bunu yapacağını sanıyorsa avcunu yalar.* **(bir yeri) avcunun içi gibi bilmek** çok iyi tanımak, her şeyiyle ayrıntılı olarak biliyor olmak, çok yakından bilmek. *ör. Orayı avcunun içi gibi biliyormuş.* **(birini) avcunun içinde tutmak** ona her istediğini yaptırabilecek bir durumda olmak. *ör. O, müdürü avcunun içinde tutuyor.* **(birini) avcunun içine almak** her istediğini yaptırabilecek bir duruma getirmek. *ör. Bizi avcunun içine almak istiyor.* **avuç** (ya da **el) açmak 1)** başkasından para, yardım ister duruma düşmek. **2)** dilenmek. **avuç açtırmak** (birini) yardım ya da para ister bir duruma düşürmek. **avuç avuç 1)** herkese ya da her defada birer avuç. *ör. Şekeri çocuklara avuç avuç dağıttı.* **2)** (para için) avuçlar dolusu, bol bol, pek çok. *ör. Kadına kıza avuç avuç para yedirdi.* **avuç dolusu 1)** (miktar olarak) bir avcun alabildiği kadar. *ör. Güvercinlere avuç dolusu yem serpti.* **2)** (para için) pek çok. *ör. Buna avuç dolusu para verdik, yine işe yaramadı.* **avuç içi kadar (yer)** çok küçük, çok dar, daracık (yer). *ör. Evi avuç içi kadar, başkaları sığmaz.*
avuçlama *a.* avuçlamak eylemi.
avuçlamak *(-i)* avuç ile kavramak. *ör. Buğdayı avuçlayıp kuşlara saçtı.*
avuçlanabilme *a.* avuçlanabilmek eylemi.
avuçlanabilmek *(nsz)* avuçlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Küçük çocuklar avuçlanabilecek ne bulsa avuçlar.*
avuçlanma *a.* avuçlanmak eylemi.
avuçlanmak *(nsz)* avuç ile kavranmak. *ör. Çocuklarca mıncıklanıp avuçlanan karlar, eriyordu.*
avuçlatma *a.* avuçlatmak eylemi.
avuçlatmak *(-i, -e)* **1** avuçlamak işini yatırmak. *ör. Çocuğa yağan karı avuçlatmak istiyordu, çocuk karı ellemeliydi.* **2** başkasınca avuçlanmasını sağlamak, avuçlanmasına yol açmak.
avuçlayabilme *a.* avuçlayabilmek eylemi.
avuçlayabilmek *(-i)* avuçlamak elinde olmak, avuçlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tarlayı sürmek, taze toprağı avuçlayabilmek çiftçi için hoş bir duygudur.*
avuçlayış *a.* avuçlamak eylemi ya da biçimi.
avuçlayıverme *a.* avuçlayıvermek eylemi.
avuçlayıvermek *(-i)* çabucak avuçlamak.
avukat, -tı *a. Fr.* **1** hak, hukuk ve yasa işlerinde isteyenlere yol gösteren, mahkemeler, devlet örgütleri ya da özel kuruluşlar önünde başkalarının hakkını savunmayı meslek edinmiş olan ve bunun için yasaların gerektirdiği koşulları taşıyan kimse. *eş. yeni* **savunman**. **2** *mec.* üstüne vazife olmadığı, gerekmediği halde başkasını savunmaya, onun adına konuşmaya kalkışan kimse. *ör. Sana ne, onun avukatı mısın?* **avukat tutmak** mahkemedeki bir işin gerektirdiği işlemlerin gereken biçimde yürütülmesi için bir avukatı vekil olarak görevlendirmek.
avukatlık *a. Fr. T.* **1** avukat olma durumu, avukatın mesleği, avukatın yaptığı iş. *eş. yeni* **savunmanlık**. **2** *mec.* gereksiz, gerçeğe aykırı, boş savunma. *ör. Avukatlığı bırak şimdi, gerçeği söyle.*
avunabilme *a.* avunabilmek eylemi.
avunabilmek *(nsz)* avunmak elinde olmak, avunma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan küçük mutluluklarla da avunabilmek yeteğine sahiptir.*
avunç *a.* ➻ **avuntu**.
avundurma *a.* ➻ **avutma**.
avundurmak *(-i)* ➻ **avutmak**.
avunma *a.* avunmak eylemi. *eş.* **teselli**.
avunmak *(nsz)* **1** bir şeye kendini vererek acısını, kederini unutmak. *ör. Bir kaçış bu, bununla avunmaktayım.* **2** bir şeyle yetinip oyalanmak. *ör. Çocuk avunmak bilmedi, annesini aradı.*
avuntu *a.* **1** acının, kederin yeğnilmesi ya da biraz unutulması. *ör. Bu avuntuyla biraz kendime geldim.* **2** insanın acısını, kederini unutturan, insanı avutan şey. *eş.* **teselli**. *ör. Şiir bir avuntu benim için.*
avunuş *a.* avunmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun müzikle, şiirle avunuşu uzun süreceğe benziyor.*
avunuverme *a.* avunuveröek eylemi.
avunuvermek *(nsz)* çabucak avunmak. *ör. Çocuk oyuncağı alınca avunuvermişti.*

avur zavur *ik. be. ha.* kuru gürültü, boş tehdit, yüksekten atma. *ör. Ağanın, asarım keserim diye avur zavuru duyuluyordu.* **avur zavur etmek** *ha.* ➻ **avurt zavurt etmek.**

avurt *a.* yanakların ağız boşluğundaki, iç yanları. *ör. Çocuk avurtlarını şişiriyordu.* **avurdu yelli** *ha.* çok ve gereksiz konuşan, palavracı. **avurt etmek** *ha.* dedikodu yapmak, birini arkasından kötülemek. **avurtları birbirine geçmek** (ya da **avurtları çökmek**) çok zayıflamış olduğu yüzünden belli olmak, çok zayıflamak. **avurt satmak** yapamayacağı şeyleri yapabilirmiş gibi konuşmak. *eş.* **avurt şişirmek**[2]. **avurt şişirmek 1)** yanakların iç yanındaki boşluğu suyla ya da havayla doldurup şişkin bir duruma getirmek. **2)** yapamayacağı şeyleri yapabilecekmiş gibi konuşmak, yüksekten atmak. *eş.* **avurt satmak**. **avurt zavurt etmek** yüksekten atıp tutmak, kuru gürültü yapmak, boş tehditlerde bulunmak, korkutucu, iri sözler söylemek. *eş.* **avurt satmak, avurt şişirmek**[2].

avurtlak *s. ha.* yanakları büyük olan, iri yanaklı ya da büyük ağızlı (kimse).

avurtlama *a. ha.* avurtlamak eylemi.

avurtlamak *(-i) ha.* ağzı yemekle doldurarak çabuk çabuk yemek.

Avustralyalı *ö. a.* ve *s.* (. . .' . .) Avustralya'da yaşayan halk ve bu halktan olan (kimse).

Avusturyalı *ö. a.* ve *s.* (. . .' . .) Avusturya'da yaşayan halk ve bu halktan olan (kimse).

avutabilme *a.* avutabilmek eylemi.

avutabilmek *(-i)* avutmak elinde olmak, avutma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuğu avutabilmek için parka götürdüm.*

avutma *a.* avutmak eylemi.

avutmak *(-i)* **1** bir kimseyi, acısını dindirici, sıkıntısını giderici sözler söyleyerek yatıştırmak. *eş.* **teselli etmek**. **2** (çocuk için) bir şeylerle oyalayarak tedirginliğini, ağlamasını önlemek. *ör. Annesi yok, bu çocuğu avutmak zor oldu.* **3** *mec.* kandırmak, aldatmak. *ör. Şu olacak, bu bitecek diye bizi avutmaktalar.*

avutucu *a.* ve *s.* avunmayı sağlayan, avutan. *ör. Ona birkaç avutucu söz söylemek istedim, boğazım düğümlendi.*

avutuculuk *a.* avutucu olma durumu ya da özelliği. *ör. Bu sözlerde avutuculuk yoktu.*

avutulabilme *a.* avutulabilmek eylemi.

avutulabilmek *(nsz)* avutulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.İnsan gelecek güzel günler düşüyle avutulabilirmiş...*

avutulma *a.* avutulmak eylemi.

avutulmak *(nsz)* avunması sağlanmak. *ör. İnsan kimi zaman avutulmak ister.*

avutuluş *a.* avutulmak eylemi ya da biçimi.

avutuş *a.* avutmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bizi güzel sözlerle avutuşu, sözünü tutmayacağının belirtisidir.*

avutuverme *a.* avutuvermek eylemi.

avutuvermek *(-i)* çarçabuk avutmak. *ör. Bu sözlerle bizi avutuvereceğini sanıyor.*

ay (I) *ünl.* **1** birdenbire duyumsanan ağrı ya da acıyı anlatır. *ör. Ay, ölüyorum!* **2** türlü coşkusal duyguları anlatır. *ör. Ay, ne güzel bir çocuk!*

ay (II) *a.* **1** *ö. a. gökb.* ➻ **Ay**. **2** *gökb.* art arda gelen iki yeniay arasında geçen 29,5 günlük süre. **3** yılın, her biri belli sayıda günlerden oluşan ve belli adları olan on iki bölümünden her biri. *ör. Ağustos ayında İstanbul' a gideceğiz.* **4** herhangi bir günden başlayarak art arda gelen ve yaklaşık otuz gün olarak kabul edilen zaman bölümü. *ör. Bu işi bitirmek için daha iki ay süremiz var.* **ay ağılı** ➻ **ayla** . *eş.* **hale** . **ay aydın, hesap belli** durumda anlaşılmayacak bir yön yok. **ay bacayı aştı** işin yapılabileceği uygun zaman geçti, iş işten geçti. **ay balta** ağzı yarım daire biçiminde olan balta. *eş. esk.* **teber** . **ay başı 1)** her ayın ilk günü ya da günleri. *ör. İşe ay başında başlanacak.* **2)** ➻ **aybaşı**. **ay** (ya da **ay parçası**) **gibi** (kadın ya da çok küçük çocuk için) çok güzel. *ör. Bir bebeği var, ay gibi maşallah!* **ay gün takvimi** *gökb.* Güneş'in görünen devinimlerine göre düzenlenen takvim. **ay gün yılı** *gökb.* hem Ay evreleri hem de Güneş'in gökyüzündeki devinimi göz önüne alınarak düzenlenmiş olan takvim yılı. **ay harmanlamak** Ay'ın çevresinde ayla oluşmak. **ay ışığı 1)** Ay'ın yeryüzüne gönderdiği ışık. **2)** Ay'ın dolunay olduğu zamanki parlak durumu. *eş. esk.* **mehtap** . *ör. Bu gece ay ışığı var, bahçede oturalım.* **ay ışığında ceviz silkilmez** yeterli olmayan koşullar içinde yapılan işten beklenen verim alınamaz. **ay karanlığı** Ay'ın bulutlar arkasında kaldığı zamanki durum. *ör. Bu ay karanlığında saklambaç oynamak güzel oldu.* **ay modülü** gözlem araçlarını içinde taşıyıp onları Ay yüzeyine yumuşak inişle konduran araç. **ay otuz hafta yedi** sık sık, pek sık, hemen hemen her gün. **ay takvimi** *gökb.* Ay'ın gökyüzündeki görünen devinimine ve evrelerine göre düzenlenen takvim. *eş. esk.* **kamer takvimi** . **ay tutulması** *gökb.* yeryuvarlağının Güneş ile Ay arasına girmesiyle, Ay'ın yeryuvarlağının gölgesinde kalması durumu. **ay var yılı besler, yıl var ayı beslemez** "kimi zaman bir aylık gelir insanı bir yıl geçindirir, öyle zaman da olur ki insan bir yıllık kazancıyla bir ay bile geçinemez" anlamında kullanılır. **ay yıldız** Türk bayrağındaki ayça ve beş ışınlı yıldızdan oluşmuş simge. **ay yılı** *gökb.* Ay'ın on iki kez yeniaydan yeniaya gelmesiyle geçen süre; ay yılı 354 gün 8 saattir. **aya "sen doğma ben doğayım" demek** (kadın için) güzellikte Ay ile yarışmak, çok güzel olmak. *ör. Bir kız ki, aya "sen doğma ben doğayım" diyordu.* **ayda kazandığını günde yemek** kazandığının hepsini hemen harcamak, hesabını bilmemek, çok tutumsuz davranmak, har vurup harman savurmak. **ayda yılda bir** pek seyrek olarak. *ör. Onu ayda yılda bir görüyoruz.* **ayda yılda bir namaz, onu da şeytan komaz** "çok sey-

rek olarak hayırlı bir iş yapmaya kalkışır, sonra bir neden uydurup ondan da cayar" anlamında söylenir. **aydan arı, günden duru** 1) çok temiz ve güzel. 2) apaçık ortada. *ör. Her şey aydan arı, günden duru, saklamaya gerek yok.* **ayı gördüm, yıldıza itibarım yok** "en güzelini, en iyisini buldum, ondan aşağısına gönül indirmem, bakmam" anlamında söylenir. **ayı görmeden bayram etme** "istediğin, beklediğin iş gerçekleşmeden ona oldu gözüyle bakıp sevinme, olmayabilir" anlamında söylenir. **ayı var yılı var, ivecek ne var?** bir işi zamanında yapmayan, geciktiren insanlara bunu örtmeceli olarak söylemek için kullanılır. **ayın on dördü** dolunay. **ayın on dördü gibi** (kadın için) yüzü çok güzel. *ör. Şirin, ayın on dördü gibiymiş.*

Ay *ö. a. gökb.* yeryuvarlağının uydusu olan gökcismi. *ör. Gökbilim terimi olarak kullanıldığında ay, büyük harfle başlar: İnsanoğlu Ay'a gitmiştir.*

aya *a.* 1 elin, bilekle parmak dipleri arasında kalan iç bölümü, avcun parmaklar dışındaki bölümü. 2 ayak tabanı. 3 *bitb.* yaprakların geniş, düz ve parlak, klorofil yönünden zengin olan bölümü.

ayak *a.* 1 bacağın bilekten aşağıda bulunan ve yere basmaya yarayan bölümü. *ör. İnsanlarda iki ayak vardır.* 2 bacak. *ör. Büyüklerin yanında ayak ayak üstüne atılmazmış.* 3 köprü, masa, iskemle ve benzeri şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan, dayak, destek. *ör. İskemlenin bir ayağı kırılmış.* 4 insan vücudunun belden aşağı bölümü. *ör. Ayağında donu yok, faytonla gezmek istiyor.* 5 *coğr.* büyük bir akarsuya karışan ve onun daha da büyümesini sağlayan küçük akarsu ya da bu tür akarsuların her biri. 6 *coğr.* bir gölün artan sularını denize, başka bir göle ya da bir akarsuya taşıyan akarsu. *eş.* **gölayağı.** 7 merdiven basamağı. *ör. Birkaç ayak merdiveni çıktıktan sonra ...* 8 yürüyüşün hızlılık ya da yavaşlık derecesi. *ör. Bu ayakla oraya zamanında ulaşamayız.* 9 adım. *ör. Ayaklarımızı biraz açalım.* 10 *yaz.* (halk şiirinde) uyak. 11 İngilizlerin 30.4 cm. değerindeki uzunluk ölçüsü birimi. *eş. İng.* **fut** . 12 (buzdolabı ölçülerinde) İngiliz uzunluk ölçüsü ayağın (futun) küpü alınarak hesaplanan büyüklük (değer). 13 *mat.* bir doğrunun başka bir doğruyu ya da düzlemi kestiği nokta. 14 *mec.* bir şeyi oluşturan bölüm, kavram ya da parçalardan her biri. *ör. Gülmenin bir ayağı ağlamaktır.* 15 *arg.* dümen, hile. *ör. Böyle ayaklara alışığız.* **ayağa fırlamak** hızla ayağa kalkmak. *ör. Beni görünce ayağa fırladı.* **ayağa kaldırmak** telaş ve heyecana düşürmek. *ör. Gelen haber ortalığı ayağa kaldırdı.* **ayağa kalkmak** 1) oturmakta iken doğrulup ayakları üzerinde durmak. 2) (hasta) yatar durumdan kurtulup gezebilecek duruma gelmek, biraz iyileşip yataktan çıkmak ya da iyileşmek. *ör. Hastamız biraz ayağa kalkınca sevindik.* 3) birisine saygı göstermek için o geldiğinde oturma durumundan ayak üzeri durumuna geçmek. 4) *mec.* telaşa kapılmak, öfke ya da benzeri bir duyguya kapılmak ya da coşkulanmak. *ör. Olay karşısında mahalle ayağa kalktı.* **(bir yere) ayağı alışmak** bir yere gidip gelme alışkanlığı edinmek, sürekli olarak gidip gelmek. **ayağı dolaşmak** 1) yürürken bir ayağı öteki ne takılmak. 2) utanmadan, heyecandan yürüyüşünü şaşırmak. 3) *mec.* şaşırıp yanlış bir davranışta bulunmak. *ör. Allah razı olmadı, ayağı dolaştı işte.* **(bir yere) ayağı düşmek** yolu üzerinde olduğu için uğramış olmak. *ör. Bir gün ayağı düşerse görüşürüz.* **ayağı düze basmak** güçlükleri aşıp işini rahat yürütür bir duruma gelmek. *ör. Bir kez ayağımı düze basarsam korkum kalmaz.* **(kendi) ayağı ile gelmek** 1) zor kullanılmadan, kendi isteğiyle gelmek. *ör. Sanık, kendi ayağı ile gelip teslim oldu.* 2) *mec.* emek verilmeksizin elde edilmek. *ör. Bu iş kendi ayağı ile geldi, şansım varmış.* **ayağı** (ya da **ayakları**) **suya ermek** gerçeğin kendi bildiği, istediği gibi olmadığını görüp, anlayıp aklı başına gelmek, gerçekleri görür duruma gelmek. **ayağı uğurlu** geldiği yere iyilikler getirdiğine inanılan kimseler için söylenir. *ör. Onun ayağı uğurludur, göreceksiniz.* **ayağı uğurlu geldi** bir kimse bir yere geldiği sıralarda, o yer sahibi iyi bir olgu ile karşılaşırsa söylenir. **ayağı üzengide** hemen yola çıkmak üzere olan (kimse). *ör. Ne zaman gidecek bilmem ama ayağı üzengide, bugün yarın gider.* **ayağı** (ya da **tabanı**) **yanmış it gibi dolaşmak** bir yerde duramayıp sürekli olarak gezmek. **ayağı yerden kesilmek** 1) herhangi bir nedenle ayağı yere değmez bir duruma gelmek. 2) bir taşıta binip yaya durumdan kurtulmak. *ör. Arabayı aldığımızdan beri ayağımız yerden kesildi.* **ayağı** (ya da **ayakları**) **yere değmemek** sevinçten hoplayıp zıplamak, pek çok sevinmek. **ayağı yürüten baştır** *mec.* "buyruğundakilerin iyi çalışmasını sağlayan yönetendir, yöneten becerikli olmalı ki buyruğundakiler iyi çalışsın" anlamında söylenir. **(biri, bir durum) ayağına bağ olmak** bulunduğu yerden ayrılmasına ya da yaptığı işi bırakmasına olanak vermemek. **ayağına bağ vurmak** önüne engel olarak çıkmak ya da çıkarılmak. *ör. İş ayağıma bağ vurmasa, geziye çıkardım.* **ayağına çabuk** (ya da **tez**) bir yere alışılandan daha kısa bir zamanda gidip dönen (kimse). *ör. Bizim oğlan ayağına çabuktur, onu gönderelim.* **(birini) ayağına çağırmak** bulunduğu yere gelmesini istemek. *ör. Adam bizi ayağına çağırıyor, kendi gelsin.* **(birinin) ayağına çelme takmak** 1) yürümekte olan birinin ayakları arasına ayak uzatarak düşmesini sağlamak, onu düşürmek. *ör. Çocuğun ayağına çelme taktı.* 2) *mec.* işinde, görevinde yükselmesine engel olmak. *ör. Onun ayağına çelme takmak istiyorlar.* **ayağına dolaşmak** (ya da

dolanmak) **1)** iş yapmakta olan bir kimsenin çok yakınında, ayakları arasında gezerek onun iş yapmasını güçleştirmek. **2)** yürümekte olan birinin bacakları arasında dolaşarak yürümesini güçleştirmek ya da engellemek. **3)** *mec.* başkası için tasarladığı kötü iş, yaptığı kötülük kendi başına gelmek. *ör. Geçmişte yaptıkları şimdi ayağına dolaşıyor.* **(birinin) ayağına düşmek** çok yalvarmak. *ör. Bir gün ayağıma düşer o, ama iş işten geçer.* **ayağına (bir şey) geçirmek** ivedi ve telaş ile rasgele bir şey giymek. *ör. Ayağına bir pantolon geçirip fırladı.* **ayağına (kadar) gelmek 1)** alçakgönüllülük göstererek birinin bulunduğu yere gelmek. *ör. Koskoca adam ayağına geldi, yine de evet demedi.* **2)** bir kimse ya da şey kendisinin yanına gelmek. *ör. Adam ayağıma gelmişti, kıramadım.* **3)** *mec.* emek verilmeden elde edilmek. *ör. Pek bir şey vermedim, ayağıma geldi.* **4)** *mec.* (beklenmedik bir nimete) ermek, kavuşmak. *ör. Fırsat ayağına gelmişti, iyi değerlendirdi.* **(birini) ayağına getirmek** sıra, saygı gözetmeden, özellikle kendinden büyük birini kendisinin yanına gelmek zorunda bırakmak. *ör. Görgüsüzü vali yapmışlar, babasını ayağına getirmiş.* **(birinin) ayağına gitmek** herhangi bir konu için görüşmek üzere, alçakgönüllülük gösterip birinin bulunduğu yere gelmek. *ör. Bunu sağlamak için onun ayağına gitmek gerekiyorsa gidelim.* **(birinin) ayağına ip takmak** o kimseyi çekiştirmek. **(birinin) ayağına** (ya da **ayaklarına**) **kapanmak** bir şey için bir kimseye alçalırcasına yalvarmak. *ör. O bir gün ayaklarıma kapanacak ama, bağışlamayacağım.* **ayağına** (ya da **ayaklarına**) **kara su inmek** uzun süre dolaşmaktan ya da bir yerde uzun süre ayakta beklemekten çok yorulmak. *ör. Çarşı pazar derken ayaklarımıza kara su indi, biraz oturalım.* **ayağına kira istemek 1)** bir yere gitmeyi istememek ya da gitmeye üşenmek. *ör. Haydi yürü, gidelim, ayağına kira mı istiyorsun?* **2)** bir yere gelmeye nazlanmak. *ör. Artık gelmez oldun bize, ayaklarına kira mı istiyorsun?* **(biri, başkasının) ayağına pabuç olamamak** karşılaştırılamayacak derecede ondan aşağı olmak. *ör. Sen onun ayağına pabuç olamazsın.* **ayağına sıcak su mu dökelim, soğuk su mu?** çok az gelen bir konuğa "çoktandır gelmiyordun, nasıl ettin de gelebildin, teşekkürümüzü nasıl belirteceğimizi bilemiyoruz" anlamında, yarı sitem yarı sevinç sözü olarak söylenir. **ayağına üşenmemek** bir iş, bir şey için bir yere gidip gelmekten kaçınmamak. *ör. O ayağına üşenmez, isteneni alır gelirdi.* **ayağında donu yok, fesleğen ister başına** yoksulluğuna bakmayıp süs, gösteriş düşünen ya da yapan kimseler için söylenir. **ayağını alamamak 1)** alıştığı bir yere gidip gelmekten vazgeçememek. *ör. Oradan ayağını alamıyor.* **2)** ağrı ya da uyuşma nedeniyle ayağını kımıldatamamak. *ör. Hasta sağ ayağını alamıyordu, şimdi iyi.* **ayağını** (ya da **ayaklarını**) **altına almak** bacaklarından birini (ya da ikisini de) kıvırarak üstüne oturmak. **ayağını bağlamak** (bir şey, bir işi) yapmasına engel olmak. *ör. Ayrılacağım ama çocuk ayağımı bağlıyor.* **(bir yerden) ayağını çekmek** daha önce sık sık gittiği bir yere artık gitmez olmak. *ör. Oğlan kahveden ayağını çekti.* **ayağını çıkarmak** ayakkabısını çıkarmak. *ör. İçeri girince ayağınızı çıkarın, terlik giyin.* **ayağını denk almak** kendisine başkalarınca yapılması olası bulunan kötülüklere karşı uyanık bulunmak. *ör. Bu işte ayağını denk almak gerekiyor.* **ayağını giymek** ayakkabısını ayağına geçirmek. *ör. Hemen ayağını giyip sokağa fırladı.* **(birinin) ayağını kaydırmak** (gizli ya da açık) bir yolunu, bir pundunu bulup işinden etmek, uzaklaştırmak. *ör. Onun ayağını kaydırmak istiyorlar.* **(biri bir yerden) ayağını kesmek** oraya artık gitmez olmak. *ör. Adam kahveden ayağını kesmek isterse, keser.* **(birinin bir yerden) ayağını kesmek** artık oraya uğrayamaz duruma getirmek. *ör. Onun buradan ayağını kesmek de sana düşer.* **ayağını** (ya da **ayaklarını**) **öpeyim** *ha.* yalvarırım. *ör. Adam, "ayağını öpeyim, yapma" diye ağlıyordu.* **ayağını sürümek 1)** bir yerden gitmek üzere bulunmak. *ör. Bugün yarın yola çıkacak, ayağını sürüyor.* **2)** bir işi ağırdan almak ya da gidiş işini, bir yerden uzaklaşmayı geciktirmek. *ör. Böyle ayağını sürümek olmaz, vakit geçiyor, işine geç kalacaksın.* **3)** ölümü yakın, ölmek üzere olmak. *ör. İyice yaşlı ve hasta, sanki ayağını sürüyor.* **4)** inanışa göre, bir kimsenin bir yere gelmesi, ardından art arda başkalarının da gelmesine yol açmak. *ör. Ayağını sürümüşsün galiba, ev konuk doldu.* **ayağını vurmak** (ayakkabı) dar ya da sert gelerek ayağını yara etmek. *ör. Yeni pabuç ayağımı vuruyor.* **ayağını yorganına göre uzatmak** harcamalarını gelirine göre yapmak, fazla açılmamak. *ör. Herkes ayağını yorganına göre uzatmalıdır.* **ayağının altına almak 1)** (birini) çiğnercesine dövmek, çok hırpalamak. *ör. Onu ayağının altına almak isterdi, öldüresiye hem de.* **2)** (yararlanabileceği şeyi) hor görüp tepmek. *ör. Önerimi ayağının altına almakla iyi etmedin, pişman olacaksın.* **(birinin) ayağının altına karpuz kabuğu koymak** bir punduna getirip işinden, yerinden etmek. **(bir yer birinin) ayağının altında olmak** o yer kendi bulunduğu yerden aşağıda kaldığı için rahatça görünmek. *ör. Tepeye çıkmıştık, kasaba ayağımızın altındaydı.* **ayağının (ayaklarının) altını öpeyim** ➻ **ayağını öpeyim. ayağının bağını çözmek 1)** boşanmak. **2)** özgürlüğünü engelleyen ilişkiye son vermek. **ayağının bastığı yerde ot bitmemek** uğradığı yere uğursuzluk getirmek. *ör. Onun ayağının bastığı yerde ot bitmez, öyle biridir.* **ayağının pabucunu başına giymek 1)** ters iş yapmak. **2)** dengi olmayan biriyle evlenmek.

3) değersiz birine fazla değer vermek. **(biri, ötekinin) ayağının pabucu olamamak** (biri, ötekinden) değerce pek aşağıda bulunmak. *ör. Bana göre o, senin ayağının pabucu olamaz.* **ayağının tozu ile** (ya da **tozuyla**) bir yoldan gelir gelmez. *ör. Onun, ayağının tozu ile bize geleceğini bekliyorduk, ama gelmedi.* **(bir yere) ayak atmak 1)** girmek. *ör. Vapura bir an önce ayak atmaktan başka kaygım yoktu.* **2)** ilk kez gelmek ya da gitmek. *ör. İstanbul'a ayak attığının ikinci günü, kaza geçirmiş.* **(bir yere) ayak atmamak 1)** hiç gitmemiş olmak. *ör. Onun evine ayak atmış değilim.* **2)** bir daha uğramamak. *ör. Buraya ayak atmaz oldu.* **ayak ayak** derece derece, basamak basamak, adım adım. *ör. Kalabalık ayak ayak ilerliyordu.* **ayak ayak üstüne atmak** otururken bir bacağı öteki bacağın üstüne almak. **ayak bağı** ***mec.*** bakım gerektirdiği için, bir yere ya da bir işe gidilmesini güçleştiren kimse ya da şey. *ör. Bu iş ayak bağı, bir dosta gidemez oldum.* **(bir yere) ayak basmak 1)** ulaşmak, varmak. *ör. Sabahın sekizinde İstanbul'a ayak basmak güzeldi.* **2)** girmek, gelmek, uğramak. *ör. Oraya bir daha ayak basmak istemiyorum.* **(bir yere) ayak basmamak 1)** hiç gelmemiş ya da gitmemiş olmak. *ör. Ben oraya ayak basmadım.* **2)** bir daha gelmemek, uğramayı bırakmak, hiç uğramamak. *ör. Artık oraya ayak basmamak kararındayım.* **ayak bileği** *gövb.* baldır kemikleriyle tarak kemikleri arasında bulunan ve yedi kemikten oluşan, ayağın arka bölümü. **ayak değiştirmek** talim yürüyüşünde, kısa bir adım atışla, adımlarını herkesinkine uydurmak. **ayak değmemiş** insan ayağı basmamış (orman, yer). *ör. Ormanın ayak değmemiş derinliklerine daldık.* **ayak diremek** tutumunu, düşüncesini, kararını, isteğini vb. değiştirmemek, davranışını sonuna değin sürdürmek. *eş.* **direnmek** . *ör. Bu konuda ayak diremekle bir yere varılmaz.* **ayak divanı 1)** *tar.* Osmanlı döneminde, olağanüstü durumlarda, konuyu ivedilikle görüşmek ve sonuca bağlamak üzere, yüksek aşamalı devlet adamlarının ve padişahın katılmasıyla yapılan toplantı. **2)** olağanüstü durumlarda o anda bulunulan yerde toplanan kurul. **3)** *mec.* birkaç kişinin ayakta iken yaptığı söyleşi. **ayak işi** küçük iş, getir götür işi. *ör. Ayak işi görecek biri aranıyor.* **ayak izi** yürürken ayakların yerde bıraktığı iz. **ayak kavafı** çok gezen ve gezdiği yerlerde ileri geri konuşan, dedikoducu (kimse). **ayak kirası** bir haber ya da eşya getirene emeğine karşılık verilen para. *eş.* **ayakteri** . **ayak makinesi** dikiş ve benzeri şeylerde yararlanılan, ayakla işletilen makine. **ayak oyunu** dolap, düzen, hile. **ayak satıcısı** gezerek mal satan kimse. **ayak sürümek 1)** güçlükle, zor yürümek. *ör. Hasta, ayak sürüyerek bir yere çöktü.* **2)** gönderilen yere istemeyerek gitmek. *ör. Çocuk, giderken ayak sürümekteydi.* **3)** verilen işi yapmama yolları aramak, geciktirmek. *ör. Böyle ayak sürümekle kurtulamazsın işten, yap da kurtul.* **ayak tedavisi** hastanın yatağa ya da hastaneye yatması gerekli görülmeyerek kendisine ayakta uygulanan sağaltım. **ayak uydurmak 1)** yürüyüşte, adımlarını ötekilerinkine uydurmak. **2)** *mec.* kendi gidişini, davranışını başkalarınınkine ya da yeni değişikliklere uydurmak. *ör. Çağa ayak uydurmak gerekir.* **ayak yapmak 1)** *mec.* bir şeyi bildiği halde bilmezmiş gibi konuşmak, davranmak. **2)** *arg.* hile yapmak, dalavere çevirmek. *ör. Böyle ayak yapmakla eline bir şey geçmez.* **ayaklar altına almak** değer verilmesi gereken şeyleri çiğnemek, önemli, değerli şeyleri hiçe saymak. *ör. İnsanlığı ayaklar altına almak insana yakışmaz.* **ayaklar baş, başlar ayak olmak** düzen tersine dönmek, değersiz kimseler değerli kimselere buyurur duruma geçmek. **ayakları dolaşmak 1)** yürürken ayakları birbirine takılmak. **2)** yaptığı kötü iş kendisine zarar vermek. *ör. Ayakları dolaşmak böyle olur işti, ettiğini buldu.* **ayakları geri geri gitmek** bir yere isteksizce, içinden gelmeyerek gitmek. *ör. Oraya giderken inan ki ayaklarım geri geri gitmekteydi.* **ayakları suya ermek** ➻ **ayağı suya ermek** . **ayakları üzerinde** (ya da **üstünde) durmak** *mec.* kimseden yardım almaksızın, kendi çabasıyla iş görebilmek ya da yaşamını kendi kazanmaya başlamak. **ayakları yere basmamak** (ya da **basmak**) *mec.* koşulları gerçekçi olarak değerlendirememek (ya da değerlendirmek), gerçek durumunu kavrayamamak (ya da kavramak). **ayakları yere değmemek** ➻ **ayağı yere değmemek** . **ayaklarına kara su inmek** ➻ **ayağına kara su inmek** . **ayaklarını yerden kesmek 1)** bir taşıta binerek yürümekten kurtulmak. *ör. Elden düşme bir arabamız oldu, ayaklarımızı yerden kestik yani.* **2)** (güreşte) karşısındakinin beline sarılarak onu havaya kaldırmak. **ayaklarının** (ya da **ayağının) ucuna basmak** gürültü yapmamak için çok yavaş, sessizce yürümek. **ayakta 1)** dinelmiş durumda, ayakları üstünde durarak, oturmaksızın. *ör. Ayakta iki tek atıp çıktık.* **2)** *mec.* karışıklık içinde,coşkulu, telaşlı. *ör. İçeri girdiğimizde herkes ayaktaydı, her kafadan bir ses çıkıyordu.* **ayakta kalmak 1)** oturulan bir yerde oturacak yer kalmadığı için oturamamak. *ör. Salon dolmuş, çoğu ayakta kalmıştı.* **2)** oturulacak yer olduğu halde ayakta beklemek. *ör. Müdür, "lütfen buyurun, ayakta kalmayın" deyip yer gösterdi.* **3)** (yapı) yıkılmamak, çökmemek. *ör. Sinan'ın yapıları yüzyıllardır oldukları gibi ayakta kalmıştır.* **4)** *mec.* (kişi) birçok acıya, sıkıntıya karşın gücünü yitirmemek. *ör. Böyle ayakta kalmak büyük istençle olur.* **ayakta tutmak 1)** (bir kimseyi) oturulacak yer olduğu halde oturtmayıp ayakta bekletmek. *ör. Müdür onu yarım saat boşuna ayakta tutmuştu.* **2)** (bir şeyi) o şeyin bozulmasını,

yıkılmasını önleyerek sürüp gitmesini sağlamak. *ör. Burayı ayakta tutan işçilerdir.* **ayakta uyumak 1)** aşırı yorgun ya da uykusuzluktan bitkinleşmek. *ör. İki gündür yoldayız, ayakta uyuyoruz.* **2)** *mec.* aşırı şaşkın ya da dalgın olmak, kendinde olmamak. *ör. Bu çocuk ayakta uyuyor, iş göremez.* **ayakta uyutmak** *mec.* keskin zekâsıyla insanı aldatabilmek. *ör. O insanı ayakta uyutur.* **ayakta uyutulmak** *mec.* kandırılmak, aldatılmak.

ayakaltı, -nı *b. a.* gelip geçenlerin çok olduğu yer. *ör. Evleri ayakaltıydı, gürültü eksilmiyordu.* **ayakaltında bırakmak** ezilmesine aldırış etmemek, korumamak. *ör. Bunları ayakaltında bırakmayın, toplayın.* **ayakaltında dolaşmak** bir işe yaramadığı halde iş yapıyormuş gibi, başkalarının işine engel olacak biçimde, ortalıkta dönüp durmak. *ör. Şunu ayak altında dolaşmaktan çekin biraz.* **ayakaltında kalmak 1)** çok gelinip geçilen yerde bulunmak, olmak. *ör. Burada ayakaltında kaldınız, biraz şöyle gelin.* **2)** çevresince hor görülmek, kendisine karşı kötü davranılmak. *ör. Zavallı ayakaltında kaldı, herkes ona yükleniyor.*

ayakbastı *b. a.* bir yere gelenlerden alınan vergi. *eş.* **toprakbastı**. **ayakbastı parası** ➻ **ayakbastı, toprakbastı**.

ayakçak *a. ha.* **1** merdiven basamağı ya da merdiven. **2** dokuma tezgâhı ayaklığı. **3** cambazların ayaklarına takıp yürüdükleri uzun çifte sırık. **4** takma ayak.

ayakçı *a.* **1** getir götür işlerinde kullanılan kimse. **2** bir iş süresince tutulan hizmetçi. **3** *ha.* ayakta çalışan işçi, garson. **4** *ha.* gezgin satıcı, çerçi.

ayakçılık *a.* ayakçı olma durumu.

ayakçın *a.* ➻ **ayakçak**[2].

ayakkabı, -yı *b. a.* üstü genellikle deri ve benzeri bir şeyden, altı kösele, lastik gibi dayanıklı maddelerden yapılan, özellikle sokakta, her türlü etkiden ayağı korumak için giyilen ayak giyeceği. *eş.* **pabuç**. **ayakkabım dar, dünyanın genişliğinden bana ne** "başım dardayken başka şeylerle avunamam" anlamında söylenir.

ayakkabıcı *b. a.* **1** ayakkabı yapan ya da satan kimse. **2** ayakkabı satılan dükkân.

ayakkabıcılık *b. a.* ayakkabıcının yaptığı iş. *eş.* **pabuççuluk**.

ayakkabılık *b. a.* **1** ayakkabı konulan yer ya da ayakkabı dolabı. **2** *s.* ayakkabı yapmaya elverişli olan (deri, kösele vb.).

ayaklama *a.* ayaklamak eylemi.

ayaklamak *(-i)* bir uzunluğu, bir yeri ayak ile ölçmek. *ör. Bulunduğu hücreyi ayakladı, beş ayağa altı ayaktı.*

ayaklanabilme *a.* ayaklanabilmek eylemi.

ayaklanabilmek *(nsz)* ayaklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Zulme uğrayan halk kolay ayaklanabilir.*

ayaklandırabilme *a.* ayaklandırabilmek eylemi.

ayaklandırabilmek *(-i)* ayaklanmasında çok etkili olamak, ayaklandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O, halkı ayaklandırabilmek için çalışıyordu.*

ayaklandırılabilme *a.* ayaklandırabilmek eylemi.

ayaklandırılabilmek *(nsz)* ayaklandırılması çok kolay olmak, ayaklandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Açlık, yoksulluk insanı ayaklandırabilir.*

ayaklandırılma *a.* ayaklandırılmak eylemi.

ayaklandırılmak *(nsz)* **1** ayaklanması sağlanmak. **2** kışkırtılmak. *ör. öğrenciler ayaklandırılmıştı, zor yatıştırdık.*

ayaklandırma *a.* ayaklandırmak eylemi.

ayaklandırmak *(-i)* **1** ayaklanmak eylemini yaptırmak, ayaklanmasına ön ayak olmak. *ör. Aldığı ilaç onu ayaklandırdı.* **2** kışkırtmak. *ör. Onları ayaklandırmak için yalan yanlış sözler etti.*

ayaklanış *a.* ayaklanmak işi ya da biçimi.

ayaklanıverme *a.* ayaklanıvermek eylemi.

ayaklanıvermek *(nsz)* beklenmedik bir zamanda ya da çabucak ayaklanmak.

ayaklanma *a.* **1** ayaklanmak eylemi. **2** yasalara, kurallara, buyruklara karşı gelme, başkaldırma. *eş.* **isyan**. *ör. Bir ayaklanma olabileceği haber alınmıştı.*

ayaklanmak *(nsz)* **1** yatar ya da oturur durumdan ayaklar üstüne basar duruma geçmek, kalkmak. **2** ayağa kalkıp gitmeye davranmak. *ör. Böyle hemen ayaklanmak olmaz, biraz daha kalın.* **3** (küçük çocuk) ayağa kalkıp adımlar atmaya, yürümeye başlamak. **4** (hasta) iyileşip yürüyebilir bir duruma gelmek. **5** *mec.* yasalara, kurallara, buyruklara karşı gelmek, karışıklık çıkarmak, başkaldırmak. *eş.* **isyan etmek**. *ör. Cezayir'de pahalılık nedeniyle halk ayaklanmış.*

ayaklı *s.* bir destekle yere dayanan, ayağı olan. **ayaklı ansiklopedi** *mec.* her alanda, çok çeşitli bilgisi olan kimse. *ör. O bir ayaklı ansiklopedidir.* **ayaklı canavar** *mec.* çok yaramaz küçük çocuklar için kullanılan bir söz. **ayaklı koşma** *yaz.* bir koşmanın birinci ve ikinci ikiliğiyle ondan sonraki her dörtlüğün sonuna eklenen beş seslemli dizelerle oluşturulan koşma türü. **ayaklı kütüphane** *mec.* çok kitap okumuş, her konuda bilgisi olan kimse. **ayaklı mani** *yaz.* ilk dizesinde genellikle yalnız ayağı (uyağı) söylenerek düzülen ve dize sayısı değişik (üç, dört, beş altı) olabilen mani. *ör. Asmaya/Niçin kondun a bülbül/Kapımdaki asmaya/Ben yârimden vazgeçmem/Götürseler asmaya.*

ayaklık *a.* **1** ayak konulacak, basılacak yer. **2** ayakla işletilen makinelerde ayağın bastığı yer. *eş.* **pedal**. **3** cambazların ya da bataklıklarda dolaşanların ayaklarına taktıkları, basılacak yeri olan uzun çift sırık. *eş.* **ayakçak**[3]. **4** bir şeyin yere dayanan bölümü ya da üzerine oturtulduğu nesne. *eş.* **taban**[4].

ayaksız *s.* ayağı bulunmayan.

ayaksızlar *ç. a. hayb.* omurgalılardan amfibyumlar sınıfının en ilkel yapılı türlerini içine alan bir takım.

ayaktakımı, -nı *b. a.* **1** bir toplumda genellikle aşağı görülen, toplumsal durumu, bilgi ve görgüsü aşağı olan kimselerin tümüne verilen ad. **2** *topb.* Hindistan'da sınıf düzeninde hiçbir kasttan olmayan, bütün kastların en altında olan kimseler. *eş.* **parya**.

ayaktaş *a. ha.* arkadaş, yoldaş.

ayaktaşlık *a.* arkadaşlık, yoldaşlık.

ayakteri, -ni *b. a.* bir iş yapmak üzere bir yere gönderilen kimseye verilen ücret. *eş.* **ayak kirası**.

ayaktopçu, -yu *b. a. sp.* ayaktopu oynayan kimse, ayaktopu oyuncusu. *eş.* **futbolcu**.

ayaktopçuluk *b. a.* ayaktopu oynama uğraşı. *eş.* **futbolculuk**.

ayaktopu, -nu *b. a. sp.* belli ölçüsü ve biçimi olan bir alanda topu, el vurmadan, yalnız ayak ve başla karşı kaleye sokma ilkesine dayanan ve on birer kişiden oluşan iki takım arasında oynanan top oyunu. *eş.* **futbol**. **ayaktopu oyuncusu** ayaktopu oynayan kimse. *eş.* **ayaktopçu**, **futbolcu**.

ayakucu, -nu *b. a.* **1** yatan bir kimsenin ya da yatılan bir yerin ayak uzatılan yönü ya da yatanın ayaklarının geldiği yer. *ör. Kedi gelip yatağın ayakucuna uzandı.* **2** *gökb.* Yer'in merkezine doğru giden düşey doğrultunun gökküresini deldiği noktalardan, gözeriminin altında olanı. *ör. Ayakucu, bir yerin düşeyi üzerinde, başucu noktasına karşıt olandır.* **3** *sp.* ayak parmak uçlarının oluşturduğu dar dayanak yüzeyi.

ayaküstü *be.* ayakta durarak, oturmaksızın; hemen o anda, kısa bir sürede. *ör. Bu iş ayaküstü çözülmez. eş.* **ayaküzeri**.

ayaküzeri *be.* ➻ **ayaküstü**.

ayakyolu, -nu *b. a. ha.* insanın dışkısını ve idrarını boşalttığı yer. *eş.* **apteshane**, **tuvalet**[4], **hela**, **yüznumara**.

ayalama *a. ha.* **1** ayalamak eylemi. **2** bir çeşit kürek.

ayalamak *(-i)* **1** harman sonunda, harman yerinde kalan taneleri ayalama[2] ile toplamak. **2** ayalama[2] ile kar küremek.

ayan *s. Ar.* gözle görülen, açık, belli. **ayan beyan** çok açık, açık seçik, apaçık, besbelli. **ayan olmak** açıkça belirmek, belli olmak.

ayandon *a. Yun.* 28 Ocakta başlayan fırtına.

ayar *a. Ar.* (. -) **1** bir aygıtın, bir düzeneğin çalışmasını düzene koyma işi. *eş.* **ayarlama**. **2** bir aygıtın gereken işi yapabilmesi durumu. *ör. Ayarı bozuk piyanoyla bir şey çalınmaz.* **3** saatler için belli bir yere göre kabul edilmiş olan ölçü. **4** altın ya da gümüşten yapılmış şeylerin arılık **(I)** derecesi. *ör. 18 ayar bir bilezik aldım.* **5** bir davranışta ya da işte gereken ölçü. *ör. Her şeyin bir ayarı vardır.* **6** *mec.* nitelikçe eşitlik, değer derecesi, denk. *ör. İnsan ayarıyla gezmeli.* **ayar edilmek** ayarlanmak. **ayar etmek** (bir aygıtı) düzenli, doğru işler bir duruma getirmek, ayarlamak. *ör. Saati ayar ettim.* **ayara vurmak** belli bir ölçüye göre değerlendirmek. **ayardan düşmek 1)** bir ölçüden daha aşağı inmek. **2)** *mec.*değer yitirmek. *ör. Bence o ayardan düşmüş biridir.* **ayarı bozuk 1)** belli bir ayarı varken zamanla doğruluğunu, düzenini yitiren, ayarı bozulmuş olan. *ör. Bu saatin ayarı bozuk, ayarlamak gerekiyor.* **2)** *mec.* ahlak ve karakterce ölçüye uymayan (kimse). **ayarını bulamamak** *mec.* (eş, arkadaş vb. olarak) aradığı halde dengine rastlayamamak ya da dengine düşmemek. *ör. Kızcağız ayarını bulamadı ama yine de evlendi.*

ayarlama *a. Ar. T.* ayarlamak eylemi.

ayarlamak *(-i) Ar. T.* **1** bir ölçü birimini belli bir örneğe uygun duruma getirmek. *ör. Saatimi radyoya ayarladım, doğrudur.* **2** bir aygıtı belli bir işi doğru, düzgün, gereği biçimde yapabilecek düzene getirmek. *ör. Arabanın bujilerini ayarlamak gerekiyor.* **3** *mec.* işleri birbiriyle çatışmayacak ya da zamanında bitecek bir biçimde düzenlemek. *ör. Gidişimi sana ayarlamak zor değil.* **4** *arg.* bir kimseyi bir şeye razı etmek. *ör. Onları ayarlamak sana kaldı.* **5** *arg.* bir şeyi hazır duruma getirmek, hazırlamak, bulmak. *ör. Bu iş için iki araba ayarlamak gerekiyor.*

ayarlanabilme *a. Ar. T.* ayarlanabilmek eylemi.

ayarlanabilmek *(nsz) Ar. T.* ayarlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ayarlanış *a. Ar. T.* ayarlanmak eylemi ya da biçimi.

ayarlanma *a. Ar. T.* ayarlanmak eylemi.

ayarlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** bir ölçü birimine ya da birbirine uygun bir duruma getirilmek. *ör. Saatler ayarlanmak istiyor.* **2** ayarı düzgünleştirilmek, doğru duruma getirilmek. *ör. Bujiler ayarlandı.*

ayarlatabilme *a. Ar. T.* ayarlatabilmek eylemi.

ayarlatabilmek *(-i) Ar. T.* ayarlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Saati onartıp ayarlatabilmek için iyi bir saatçi gerekmişti.*

ayarlatma *a. Ar. T.* ayarlatmak eylemi.

ayarlatmak *(-i) Ar. T.* ayar işlemini başkasına yaptırmak, ayar edilmesini sağlamak. *ör. Motoru ayarlatmak istiyorum.*

ayarlayabilme *a. Ar. T.* ayarlayabilmek eylemi.

ayarlayabilmek *(-i) Ar. T.* ayarlamak olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşleri gereğince ayarlayabilmek için zaman yoktu.*

ayarlayış *a. Ar. T.* ayarlamak eylemi ya da biçimi.

ayarlayıverme *a. Ar. T.* ayarlayıvermek eylemi.

ayarlayıvermek *(-i) Ar. T.* çabucak ayarlamak. *ör. O çok beceriklidir, işleri ayarlayıverir.*

ayarlı *s. Ar. T.* **1** (aygıtlar için) belli ölçüye uydurulmuş, doğru çalışması, düzenli işlemesi sağlanmış, düzenli, doğru. *ör. Saat ayarlıdır.* **2** (altın, gümüş vb.) belirli bir ayarı olan. *ör. Cumhuriyet altını ayarlıdır.*

ayarsız *s. Ar. T.* **1** (aygıtlar için) ayarlanmamış, ayarı bozuk, düzensiz. *ör. Bujiler ayarsız.* **2** (altın, gümüş vb.) belli bir ayarı olmayan. **3** *mec.* davranışları ölçüsüz (kimse). *ör. Kimi ayarsızlar ortalıkta dolaşıp duruyor.*
ayarsızlık *a. Ar. T.* ayarsız olma durumu.
ayartabilme *a.* ayartabilmek eylemi.
ayartabilmek *(-i)* ayartmaya gücü yetmek, ayartma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Delikanlının kadınları ayartabilen bir çekiciliği vardı.*
ayartı *a.* kötü yola sürükleme, doğru yoldan saptırma, baştan çıkarma, kandırma, ayartma. *ör. Arkadaş ayartısına kapılmamalı.*
ayartıcı *s.* kötü yola sürükleyen, doğru yoldan saptıran, yoldan çıkaran, baştan çıkaran, ayartan. *ör. Gençler ayartıcılara yüz vermemelidir.*
ayartıcılık *a.* ayartıcı olma durumu, baştan çıkarıcılık, kötü yola çekicilik. *ör. İçkinin ayartıcılığı insanı alkolizme sürükler.*
ayartılabilme *a.* ayartılabilmek eylemi.
ayartılabilmek *(nsz)* çok kolaylıkla ayartılmak, ayartılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her insan ayartılabilir.*
ayartılış *a.* ayartılmak eylemi ya da biçimi.
ayartılma *a.* ayartılmak eylemi.
ayartılmak *(nsz)* doğru yoldan saptırılmak, kötü yola sürüklenilmek, baştan çıkarılmak, yoldan çıkarılmak, kandırılmak.
ayartış *a.* ayartmak eylemi ya da biçimi.
ayartıverme *a.* ayartıvermek eylemi.
ayartıvermek *(-i)* çabucak ayartmak. *ör. Peri Kızı'nın güzelliği göreni ayartıveririmiş.*
ayartma *a.* ayartmak eylemi.
ayartmak *(-i)* **1** kötü yola sürüklemek, doğru yoldan saptırmak, baştan çıkarmak, yolunu şaşırtmak. *ör. Kimileri gençleri ayartmaktan hoşlanır.* **2** bir kimseyi, çalıştığı yeri bırakıp başkasının yanında çalışmaya kandırmak. *ör. İşçilerimizi ayartmak istiyorlardı.*
ayaz *a.* **1** duru, pırıl pırıl havada çıkan kuru, keskin soğuk. *ör. Ayaz insanın iliklerini donduruyordu.* **2** *s.* (hava ve gece için) çok soğuk. *ör. Bu ayaz havada bile insanlar sokaktaydı.* **3** *arg.* kötü, elverişsiz (şey, durum). *ör. Bugün işler ayaz.* **4** *arg.* parasız, züğürt (kimse). *ör. Ayazın birine çatmışız, cüzdanı boş çıktı.* **ayaz kalmak** *arg.* parasız kalmak, züğürtleşmek. *ör. Böyle giderse ayaz kalacağız.* **ayaz kesmek** çok uzun bir zaman dışarda soğukta kalmak, ayazlamak[2]. *ör. O gece ayaz kesmek bize düşmüştü.* **ayaz paşa kol geziyor** "dışarda keskin, kuru bir soğuk var, çok soğuk bir yel esiyor, ayaz var" anlamında, şaka yollu söylenir. **ayaz vurmak** (sebze, meyve için) ayazda kalıp donmak. *ör. Bu lahanaları ayaz vurmuş.* **(hava) ayaza çekmek** soğuk iyice artmak. *ör. Akşama doğru hava ayaza çekmişti.* **ayazda kalmak 1)** soğukta kalmak. *ör. Çocuk ayazda kaldı, donacak.* **2)** *arg.* boş yere beklemek, bekleyip bir şey elde edememek. *ör. Böyle ayazda kalmak kötü, ilgililere durumu iletelim.* **ayazını almak** *ha.* ayazda kalıp üşümek.
ayazıma *a. ha.* ayazımak eylemi.
ayazımak *(nsz) ha.* (hava) ayaza çekmek, soğuk artmak, ayazlamak[1].
ayazlama *a.* ayazlamak eylemi.
ayazlamak *(nsz)* **1** (hava) soğuğu artmak, ayaza çevirmek. *ör. Hava gittikçe ayazlamaktaydı.* **2** dışarda soğukta kalıp üşümek, ayazda kalmak[1]. *ör. Sokakta bir saat ayazladıktan sonra bir otobüse binebildik.* **3** *arg.* boş yere beklemek, bekleyip bir şey elde edememek, ayazda kalmak[2]. *ör. Bu işte ayazlamak işime gelmez.*
ayazlatma *a.* ayazlatmak eylemi.
ayazlatmak *(-i)* **1** dışarda soğukta, ayazda bekletmek. *ör. Bizi durakta bir saat ayazlattın, gelmedin.* **2** ayazda bırakmak, ayazda soğutmak. *ör. Çabuk olsun diye zeytinyağlıyı balkonda biraz ayazlatmak istemişti.*
ayazlayabilme *a.* ayazlayabilmek eylemi.
ayazlayabilmek *(nsz)* ayazlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bozkırda gece zamanla ayazlayabilir.*
ayazlık *a. ha.* evlerin önünde bulunan ve serinlemek için kullanılan önü açık yer, çardak.
ayazma *a. Yun.* (. . ' .) daha çok Rumların kutsal saydıkları kaynak, pınar ya da kuyu.
aybalığı, -nı *b. a. hayb.* aybalığıgillerden, Akdeniz'de yaşayan, iki yandan basık vücutlu, genel görünüşü bir balık başına benzeyen, çok iri, iki üç metre olabilmesine karşın ağzı ve gözleri çok küçük, bir karın, bir sırt ve yeniay biçiminde bir anüs yüzgeci olan bir balık. *eş.* **pervanebalığı, kamerbalığı**.
aybalığıgiller *ç. b. a. hayb.* kemikli balıklar takımının çengelçeneliler alttakımına giren, örneği aybalığı olan bir familya.
aybaşı, -nı *b. a.* sağlıklı bir kadında, gebelik gibi kimi haller dışında, erginlikten yaşdönümüne değin olan zaman içinde ayda bir kez dölyatağından kan gelmesi durumu. *eş.* **âdet**[3], **âdet hali**. **aybaşı görmek** (ya da **aybaşı olmak**) (kadın) ayda bir kez dölyatağından doğal kan gelmek. **aybaşıdan kesilmek** (kadın) gebelik ya da yaşdönümü nedeniyle aybaşı görmez olmak. **aybaşısı tutmak** *mec.* huysuzlaşmak. *ör. Ustanın aybaşısı tutmuştu, çırakları haşlayıp durdu.*
ayça *a.* Ay'ın ilk günlerindeki durumu, yarım daireden daha küçük görünüşü, ilk günlerinde aldığı yay biçimi. *eş.* **yeniay**, *esk.* **hilal**.
ayçekirdeği, -ni *b. a. ha.* ayçiçeğinin tohumu ve genellikle bu tohumun kuruyemiş olarak kullanılanı.
ayçiçeği, -ni *b. a.* **1** *bitb.* bileşikgillerden, yaprakları bütün ve dişli, çiçeği çok iri ve sarı renkli, otsu bir bitki. *eş.* **günebakan**, **gündöndü**. **2** bu bitkinin yemeklik yağ çıkarılan, kavrulup içi çerez olarak yenebilen çekirdeği. **ayçiçeği yağı** ayçiçeği çekirdeğinden çıkarılan yemeklik yağ.
ayçöreği, -ni *b. a.* içine ceviz, kuru üzüm, tarçın

konularak yeniay biçiminde yapılmış çörek.
aydaş *a.* ve *s. ha.* cılız, zayıf (çocuk). **aydaş aşı** *ha.* gelişemeyen ya da cılız çocukları beslemek için ilaç gibi hazırlanan yemek. **aydaş olmak** (küçük çocuk, bebek) çok zayıflamak, cılızlaşmak.
aydaşlık *a.* aydaş olma durumu.
aydede *b. a.* (çocuk dilinde) Ay. **aydedeye misafir olmak** (alay yollu) gece açıkta uyumak, açıkta yatmak.
aydemir *b. a* marangozlukta kullanılan, yüzü ay biçiminde bir çeşit keser.
aydın *s.* **1** ışık alan, ışıklı, aydınlık, pırıltılı. *ör. O aydın sabahları özlüyoruz.* **2** *a.* ve *s.* genellikle öğrenim görmüş, çok okumuş, kültürlü, bilgili, görgülü, ileri ve açık düşünceli, kendisi aydınlanmış olduğu için çevresini de aydınlatabilecek nitelikte olan (kimse). *eş.* **entelektüel**, *esk.* **münevver**. *ör. Bu ülkede aydın olmak zordur.* **3** *s.* kimi zaman "kutlu", "uğurlu" anlamında kullanılır. *ör. Gözün aydın, oğlun gelmiş.* **4** *s.* belli, açık, aydınlık[3]. *eş. esk.* **vazıh** .
aydınca *be.* aydın[2] olana yakışır bir biçimde. *ör. Bu aydınca bir davranış değildir.*
aydınger *a.* kaygan yüzeyli, saydam, genellikle mimarlıkta çizim için kullanılan özel bir kâğıt.
aydınlanabilme *a.* aydınlanabilmek eylemi.
aydınlanabilmek *(nsz)* aydınlanma olanağo ya da olasılığı bulunmak. *ör. Okuyan insan daha çok aydınlanabilir.*
aydınlanış *a.* aydınlanmak eylemi ya da biçimi.
aydınlanıverme *a.* aydınlanıvermek eylemi.
aydınlanıvermek *(nsz)* çabucak aydınlanmak.
aydınlanma *a.* **1** aydınlanmak eylemi. **2** *fiz.* bir yüzeyin, karşısına konulan eşit ışık kaynaklarının sayısı ile orantılı olarak aydınlık duruma gelmesi. **3** *sin.* filme alınacak konunun üzerine bir ya da daha çok kaynaktan ışık gelmesi durumu. *ör. Çekilecek ortamda aydınlanma sağlanınca, yönetmen "motor" dedi.* **4** bilim ve sanatta gelişerek, toplumda usun ve bilimin egemen olması durumu. *ör. Türkiye'de aydınlanma, bir uygarlık gereğidir.* **5** *mec.* bir konuyla ilgili olarak yeterli, açık seçik bilgiler edinme. *ör. Bu kadar aydınlanmayla konu çözümlenemez.* **aydınlanma çağı** Avrupa'da Rönesans'tan sonra gelen, usun ve bilimin gelişip egemen olduğu yüzyıl. *ör. Türkiye aydınlanma çağını da zamanında kavrayamamıştır.*
aydınlanmacı *a.* toplumsal yaşamda usun ve bilimin egemen olmasını isteyen, buna çalışan ya da bu görüşte olan kimse. *ör. Türkiye'de Ataç gibi aydınlanmacılar olmuştur.*
aydınlanmacılık *a.* aydınlanmacı olma durumu.
aydınlanmak *(nsz)* **1** üzerine ışık düşerek gözle görülür, aydınlık bir duruma gelmek, aydın[1] olmak. *ör. Ortalık aydınlanmakta, kuşlar cıvıldaşmaktaydı.* **2** *mec.* bir konuyla ilgili olarak ayrıntılı, açık seçik bilgiler edinmek. *ör. Bu konuda biraz aydınlanmak istiyoruz.* **3** *mec.* belirli, açık seçik bir duruma gelmek. *ör. Durum yeterince aydınlanmıştı, karar verilebilirdi.* **4** *mec.* mutlu olmak, sevinmek, açılmak, rahatlamak. *ör. Onu görünce içi aydınlanmıştı.*
aydınlaşma *a.* aydınlaşmak eylemi.
aydınlaşmak *(nsz)* aydın[2] niteliği edinmek, aydın[2] olmak. *ör. Toplumuna aykırı düşen aydınlar aydınlaşmak olanağını yitirir.*
aydınlatabilme *a.* aydınlatabilmek eylemi.
aydınlatabilmek *(-i)* aydınlatmak elinde olmak, aydınlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Halkı aydınlatabilmek için eğitime önem vermişlerdi.*
aydınlatıcı *s.* **1** aydın[1] duruma getiren, aydınlatan, aydınlık verici. **2** *mec.* bir konuyla ilgili olarak gerekli bilgileri veren. *ör. Konuşma oldukça aydınlatıcı olmuştu.*
aydınlatılabilme *a.* aydınlatılabilmek eylemi.
aydınlatılabilmek *(nsz)* aydınlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu salon iki avizeyle aydınlatılabilirdi.*
aydınlatılış *a.* aydınlatılmak eylemi ya da biçimi.
aydınlatılma *a.* aydınlatılmak eylemi.
aydınlatılmak *(nsz)* **1** bir ışık kaynağından ışık verilerek aydınlık duruma gelmesi sağlanmak. **2** *mec.* bir konuyla ilgili olarak kendisine gereken bilgiler verilmek. *ör. Kurul daha önce aydınlatılmıştı.* **3** *mec.* bilinir duruma getirilmek, açığa çıkarılmak. *ör. Olay, kısa sürede aydınlatılmıştı.*
aydınlatış *a.* aydınlatmak eylemi ya da biçimi.
aydınlatıverme *a.* aydınlatıvermek eylemi.
aydınlatıvermek *(-i)* kolayca, rahatlıkla aydınlatmak, aydınlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sabah güneşi ortalığı aydınlatıvermişti.*
aydınlatma *a.* **1** aydınlatmak eylemi. **2** *sin.* ve *tiy.* alıcı önünde yer alan konunun ya da sahnenin ışıklandırılması işi. *ör. Sinemada aydınlatma, görüntü saptaması için gerekir.* **3** *mec.* bir sorunu, bir konuyu anlaşılmasını kolaylaştıracak derecede açıklama. *ör. Bu aydınlatma yeterli olmayabilir.* **4** *mec.* birinin, bir konuda aydınlanmasını[5] sağlama. *ör. Onu aydınlatma işi bana düştü.*
aydınlatmak *(-i)* **1** bir yere, bir nesneye ışık vererek onu görünür duruma getirmek, ışık vererek onun karanlığını gidermek. **2** *mec.* bir sorunu, bir konuyu anlaşılmasını kolaylaştıracak biçimde açıklamak. *ör. Bu, gençlerin durumunu aydınlatmak bakımından işe yarayacaktır.* **3** *mec.* bir şeyin açık seçik, bilinir bir duruma gelmesini, ortaya çıkmasını sağlamak. *ör. Polis, olayı aydınlatmak için çaba harcıyor.*
aydınlık *a.* **1** ışık, ışık demeti. *ör. Perdeyi açınca odaya aydınlık doldu.* **2** *s.* ışık alan, aydınlanmış olan, karanlık olmayan, ışıklı (yer). *ör. Burası karanlık, aydınlığa çıkalım.* **3** *s. mec.* çok açık, açık seçik, kolay anlaşılır. *eş.esk.* **vazıh** . *ör. Yazarın aydınlık bir anlatımı var.* **4** *a.*

sabahın erken saatleri, gün ışıması, ortalığın aydınlanması durumu. *ör. Yarın aydınlıkta yola çıkarız.* **5** *a. mec.* mutluluktan gelen, oluşan pırıltı. *ör. Yüzündeki aydınlık silindi, belli ki sıkılmıştı.* **6** *s. mec.* kötülüklerden uzak, saf, temiz. *ör. O aydınlık birine benziyordu.* **7** *s. mec.* mutlu, iyi. *ör. O, aydınlık günlerin geleceğine inanırdı.* **8** *a.* yapının kimi yerlerinin karanlıkta kalmaması, ışık alması için yapının ortasında bırakılan, damın ortasından zemine değin uzanan boşluk. *ör. Apartmanın aydınlığı da badana edilmişti.* **9** *a. mec.* aydın[2] olma durumu. *ör. Uzmanlık ile aydınlık aynı şey değildir.* **aydınlığa çıkmak 1)** *mec.* kötü günleri atlatıp rahatlamak. *ör. Çok şükür artık aydınlığa çıktık.* **2)** *mec.* ne olduğu anlaşılmak. *ör. Durum iyice aydınlığa çıkmıştı.*

aydınlıkçı *a.* ve *s.* ➻ **aydınlanmacı.**

aydınlıkölçer *b. a. fiz.* birim zamanda bir yüzeyin birim alanına düşen ışık erkesini ölçmekte kullanılan aygıt. *eş.* **lüksmetre.**

aydırabilme *a.* aydırabilmek eylemi.

aydırabilmek *(-i)* aydırmak elinde olmak, aydırmayı becermek, aydırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

aydırılma *a.* aydırılmak eylemi.

aydırılmak *(nsz)* dalgınlıktan kurtulması, ayıkması, ayması sağlanmak. *ör. Aydırılınca işi anladı ama iş işten geçmişti.*

aydırma *a.* aydırmak eylemi.

aydırmak *(-i)* dalgınlıktan kurtarmak, kendine getirmek, uyanık olmasını, ayıkmasını sağlamak, gözünü açmak. *ör. Dikkatli olun, onu aydırmak gerekebilir.*

ayet, -ti *a. Ar.* (- .) Müslümanların kutsal kitabı olan Kuran'ın her bir tümcesine verilen ad; Kuran'da 6666 ayet vardır.

aygın *s. ha.* gözü açık, uyanık, ayık. **aygın baygın** *ik. s.* ve *be.* **1)** yarı kendinde, yarı kendinden geçmiş, güçsüz, bitkin. *ör. Hasta aygın baygın yatıyordu.* **2)** aşırı duygusal, duygusallıkta ölçüyü kaçırmış, vurgun[1]. *ör. Kız oğlana aygın baygın bakıp, gülümsüyordu.*

aygır *a.* damızlık erkek at. **aygır deposu** aygırların yetiştirilip bakıldığı büyük ahır. **aygır gibi** *mec.* iriyarı ve güçlü (kimse).

aygırlaşma *a.* aygırlaşmak eylemi.

aygırlaşmak *(nsz) mec.* iriyarı ve çok güçlü bir duruma gelmek. *ör. Adam yiyip içip aygırlaşmaktan başka bir şey düşünmüyor.*

aygırlık *a.* **1** aygır olma durumu. **2** *mec.* iriyarılık; sertlik; hayvanlık. *ör. Herifteki aygırlığa bak.*

aygıt, -tı *a.* **1** birçok parçadan oluşmuş ve bir iş görmeye yarayan araç. *eş. esk.* **cihaz.** *ör. Telefon, radyo birer aygıttır.* **2** vücutta belirli bir görevin sağlanmasına yarayan organ. *ör. Akciğerler solunum aygıtıdır.* **3** *fiz., kim.* bir işi, işlemi, deneyi gerçekleştirmek için kullanılması gereken araç ya da bunların birkaçının uygun biçimde eklenmesinden oluşan takım. *eş. esk.* **cihaz.**

aygıtçı *a.* ➻ **araççı.**

aygıtçılık *a.* ➻ **araççılık.**

ayı *a.* **1** *hayb.* memelilerin etçiller (etoburlar) takımından, çok iri gövdeli, kısa kuyruklu, sivri burunlu, beş parmaklı, tabanlarına basarak yürüyen ve gerektiğinde iki ayağı üzerinde durabilen, birçok türü olan, ülkemizde boz türü bulunan, etçil olmakla birlikte mey ve ve bal da yiyen yabanıl bir hayvan. **2** *mec.* (insan için) incelikten yoksun, görgüsüz, kaba saba. *ör. Vay ayı, yaptığı işe bakın.* **ayı gibi 1)** iriyarı ve çok güçlü (kimse). **2)** anlayışı kıt, incelikten yoksun, görgüsüz, kaba (kimse). **ayı kazana sıçtı** "kaba adam güzel işi, güzel durumu berbat etti" anlamında söylenir. **ayı sevdiği yavrusunu hırpalar** "hırpalamak her zaman kötülük için olmaz, sevgiden ileri gelen hırpalamalar da olur, insan güvendiği kimseleri hırpalarcasına çalıştırabilir" anlamında söylenir. **ayı yavrusu ile oynuyor** *al.* iriyarı ya da yetişkin birinin ufak tefek birine ya da bir çocuğa el şakası yapması ya da gücünü onda sınaması durumunda alay yollu ayıplama olarak söylenir. **ayı yürüyüşü** *sp.* gergin kol ve bacaklarla dört ayakla yürüme. **ayının kırk türküsü olurmuş, kırkı da ahlat üstüne** sürekli olarak hep aynı şeyleri söyleyen, aynı öyküleri anlatan ya da aynı işleri yapan, aynı şeyleri isteyen kimseler için kullanılır. **ayıya kaval çalmak** anlamayan aptala, anlayışı kıt kimseye bir şeyi anlatmaya çalışmak. *ör. Ne yapalım, bize de ayıya kaval çalmak düştü, ama dinleyen yok.* **ayıyı vurmadan postunu satmak** henüz ele geçmemiş, gerçekleşmemiş bir şey için hesaplar yapmak, bağlantılar kurmak. *ör. Daha ortalıkta bir şey yok, ayıyı vurmadan postunu satmak olur bu.*

ayıbacağı, -nı *b. a. den.* geminin çift yan yelkenlerinin birini sancak, birini iskeleden kullanarak pupadan alınan rüzgârla yapılan yol alma biçimi.

ayıbalığı, -nı *b. a. hayb.* ➻ **fok.**

ayıboğan *b. s.* **1** iriyarı ve kaba, anlayışsız (kimse). **2** *a. ha.* yenmesi zor, boğaz tıkayan bir tür armut.

ayıcı *a.* **1** ayı oynatmayı kendine iş edinmiş kimse. **2** *s. ha.* sert, kaba ve hoyrat (kimse). **3** *arg.* (futbol ve benzeri oyunlarda) çok kırıcı, sert oynayan (oyuncu).

ayıcılık *a.* ayıcının yaptığı iş.

ayıgiller *ç. b. a. hayb.* memeli etçillerden, ayıları içine alan bir familya.

ayıgülü, -nü *b. a. bitb.* ikiçenekliler sınıfının düğünçiçeğigiller familyasından bir şakayık türü.

ayık *s.* **1** sarhoş olmayan. *ör. O hiç ayık gezmez.* **2** sarhoşluğu geçmiş olan. *ör. İçlerindeki ayıklar belliydi.* **3** *be.* sarhoşluğu geçmiş bir biçimde. *ör. Onu ayık gören olmamıştır.* **4** *s. mec.* aklı başında, anlayışlı, uyanık, zeki, açıkgöz. *ör. Oğlan çok ayık çıktı.*

ayıkabilme *a.* ayıkabilmek eylemi.

ayıkabilmek *(-den, nsz)* ayıkmak elinde olmak, ayıkma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çok içmişti, ayıkabilmek için kahve üstüne kahve içiyordu.*
ayıkış *a.* ayıkmak eylemi ya da biçimi. *ör. Alay edildiğini anlaması, ayıkışı geç oldu.*
ayıklama *a.* ayıklamak eylemi. **ayıklama yapmak** ➻ **ayıklamak**[2]. *ör. Kurumda ayıklama yapmak istiyorlardı.*
ayıklamak *(-i)* **1** bir şeyin içinden, işe yaramayan, gereksiz ya da istenmeyen parçaları, taneleri vb. ayırıp, seçip çıkarmak, temizlemek. *ör. Pirincin taşını ayıklamak gerekiyordu.* **2** *mec.* bir kuruluşta gereksiz görülen ya da istenmeyen görevlileri işinden ayırmak. *ör. Orayı biraz ayıklamak istiyorlar.* **ayıkla pirincin taşını!** "çok karışmış olan bu işin içinden çıkabilirsen çık" anlamında söylenir. *ör. Bir de işe o el atarsa o zaman ayıkla pirincin taşını!*
ayıklanabilme *a.* ayıklanabilmek eylemi.
ayıklanabilmek *(nsz)* ayıklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Pilav için pirinç akşamdan ayıklanabilir, ıslatılabilir.*
ayıklanıverme *a.* ayıklanıvermek eylemi.
ayıklanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süre içinde ayıklanmak.
ayıklanma *a.* **1** ayıklanmak eylemi. **2** *yaşb.* canlı varlıklarda doğal koşullara en iyi uyabilen bireyin ya da türün üreyip kalması, bunlar içinde zayıf olanlarınsa yok olması. *eş.* **doğal ayıklanma**.
ayıklanmak *(nsz)* **1** içinde bulunan gereksiz ve yararsız ya da istenmeyen öğelerden kurtarılmak. **2** *mec.* işinden atılmak. *ör. Orası oldukça ayıklandı.*
ayıklatabilme *a.* ayıklatabilmek eylemi.
ayıklatabilmek *(-i)* ayıklanmasını ya da ayıklamasını sağlayabilmek, ayıklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Mısırları ayıklatabilmek için komşuları imeceye çağırmıştık.*
ayıklatma *a.* ayıklatmak eylemi.
ayıklatmak *(-i)* **1** ayıklamak işini başkasına yaptırmak. *ör. Bahçedeki otları ayıklatmak için bir adam tuttuk.* **2** bir şeyin ayıklanmasını sağlamak. *ör. Bahçeyi ayıklatmak gerekiyor.*
ayıklayabilme *a.* ayıklamak eylemi.
ayıklayabilmek *(-i)* ayıklamaya gücü yetmek, ayıklama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. alığı ayıklayabilmek için bıçak yoktu.*
ayıklayıverme *a.* ayıklayıvermek eylemi.
ayıklayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa süre içinde ayıklamak.
ayıklık *a.* ayık olma durumu.
ayıkma *a. ha.* ayıkmak eylemi.
ayıkmak *(nsz) ha.* dalgınlıktan kurtulmak, aklı başına gelmek, kendine gelmek, ayrımsamak, ayılmak. *ör. Adam ayıkmakta gecikti, biz de kaçıp gittik.*
ayıktırma *a. ha.* ayıktırmak eylemi.
ayıktırmak *(-i) ha.* ayıkmak eylemini yaptırmak, ayıkmasına yol açmak ya da ayıkmasını sağlamak, gözünü açmak, ayıltmak. *ör. Onu ayıktırmakta gecikilmişti.*
ayıkulağı, -nı *b. a. bitb.* çuhaçiçeğigillerden bir bitki, çuhaçiçeğinin bir türü.
ayılabilme *a.* ayılabilmek eylemi.
ayılabilmek *(nsz)* ayılmak elinde olmak, ayılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İçkiyi çok kaçırmıştı, ayılabilmek için çaba harcıyordu.*
ayılaşma *a. mec.* ayılaşmak eylemi.
ayılaşmak *(nsz) mec.* (insan için) incelikten yoksun, görgüsüz, kaba saba biri durumuna gelmek.
ayılık *a. mec.* görgüsüzlük, yol yordam bilmezlik, kabalık. **ayılık etmek** *mec.* kaba davranmak.
ayılıverme *a.* ayılıvermek eylemi.
ayılıvermek *(nsz)* çabucak ayılmak.
ayılma *a.* ayılmak eylemi.
ayılmak *(nsz)* **1** baygınlık, sarhoşluk, dalgınlık, uyku gibi bir durumdan kurtulmak, kendine gelmek. *ör. Sarhoştu, ayılmak için biraz uyumalıydı.* **2** *mec.* aklı başına gelmek, ne olup bittiğini anlamak. *ör. Onu görünce birden ayılmıştı, o şimdi başka yerde olmalıydı.* **ayılıp bayılmak** kendinden geçercesine ağlayıp sızlamak, baygınlıklar, sinir bunalımları geçirmek. *ör. Böyle ayılıp bayılmak ona yakışmıyor.* **(birine) ayılıp bayılmak** birini kendinden geçercesine beğenmek, çok sevmek ya da aşırı derecede sevmek dolayısıyla sinir bozuklukları geçirmek. *ör. Kız oğlana ayılıp bayılmaktaydı, bu pek belliydi.*
ayıltabilme *a.* ayıltabilmek eylemi.
ayıltabilmek *(-i)* ayıltmak elinde olmak, ayıltma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sarhoşu ayıltabilmek için midesini yıkamışlardı.*
ayıltı *a.* içki içmiş bir kimsenin, bir süre sonra ya da uyanınca duyduğu sersemlik. *eş.* **mahmurluk**.
ayıltılma *a.* ayıltılmak eylemi.
ayıltılmak *(nsz)* ayılması sağlanmak.
ayıltma *a.* ayıltmak eylemi.
ayıltmak *(-i)* **1** baygınlıktan, sarhoşluktan, uyku durumundan kurtarıp kendine gelmesini, ayılmasını sağlamak. *ör. Kadını ayıltmak için burnuna kolonyalı pamuk tuttular.* **2** *mec.* gerçekleri görmesini sağlamak, gözünü açmak. *ör. Sözlerim onu ayıltmak içindi.*
ayın *a. Ar.* Arap elifbasının on sekizinci, Osmanlı elifbasının yirmi birinci harfi. **ayınları çatlatmak** içinde ayın harfi bulunan sözcüklerde bu harfi gırtlakta boğumlamayla çıkarmak.
ayınga *a. Erm.* **1** *ha.* tütün, kaçak tütün. **2** *arg.* kıyılmış kaçak tütün.
ayıngacı *a. Erm. T. ha.* tütün kaçakçısı.
ayıngacılık *a. Erm. T. ha.* tütün kaçakçılığı.
ayın oyun *ik. s. ha.* işe yaramaz, kötü, acayip. **ayın oyun etmek** *(-i) ha.* işe yaramaz bir duruma getirmek, karmakarışık etmek, döküp saçmak, çarçur etmek, oyuncak etmek, acayip bir duruma sokmak. **ayın oyun olmak** *(nsz) ha.* oyuncak olmak, eğlence konusu ol-

mak, çarçur edilmek, dökülüp saçılmak, işe yaramaz bir duruma gelmek.

ayıp *a. Ar.* **1** töre kurallarına aykırı olan, utanç verici durum ya da davranış. *ör. Böyle yapmak ayıptır.* **2** eksiklik, kusur, noksan. *ör. Bu işte bir ayıp mı var?* **3** *s.* uygunsuz, kötü, utanç verici. *ör. Onlar ayıp işlerden çekinmez.* **ayıbını örtmek 1)** (kendi) kusurunu gizlemeye çalışmak. *ör. Bu ayıbını örtmekte zorlanacaksın.* **2)** (birinin) kusurunu görmezden gelmek, gizlemek. *ör. Onun ayıbını örtmek için boşuna bu çabanız.* **(birinin) ayıbını yüzüne vurmak** bir kimsenin bir yanlış davranışını, kusurunu açıkça yüzüne karşı söylemek. *ör. Onun ayıbını yüzüne vurmak iyi olacaktır.* **ayıp aramak** (bir şeyde) kusur bulmaya çalışmak. *ör. Her şeyde ayıp aramak onun huyudur.* **ayıp düşmek** uygun olmamak, hoş karşılanmamak, yakışık almamak. *ör. Böyle söylemek ayıp düşer.* **ayıp edilmek** yakışıksız davranılmak. **ayıp etmek** (ya da **yapmak**) yakışıksızca davranmak. *ör. Ona çok ayıp ettik.* **ayıp kaçmak** ➻ **ayıp düşmek**. **ayıp olmak** ➻ **ayıp düşmek, ayıp kaçmak** . **ayıp sallamak** *arg.* kendisinden beklenilmeyen bir davranışta bulunmak, ayıp etmek. *ör. Ooo, şimdi ayıp sallamak oldu işte!* **ayıpsın** *arg.* " ayıp ettin" anlamında söylenir. *ör. Ayıpsın amca, elimizden her şey gelir.* **ayıp şey 1)** genellikle cinsellikle ilgili şey. *ör. Bu ayıp şeylerden söz etme.* **2)** utandırıcı şey. *ör. Ona böyle yapmak ayıp şey doğrusu.* **3)** "uygun değil, çok ayıp" anlamında söylenir. *ör. Ayıp şey, erkek ağlamaz.* **ayıp yerler** insan vücudunda her zaman örtülü tutulması gereken yerler. **ayıptır söylemesi 1)** "bunu söylemek uygun olmayacak ama söylemek zorundayım" anlamında kullanılır. *ör. Ayıptır söylemesi, çok sıkıştım, tuvalet nerde?* **2)** "övünmek gibi olmasın ama" anlamında söylenir. *ör. Ona bakılırsa, ayıptır söylemesi, bunu ancak ben yapabilirim.*

ayıplama *a. Ar. T.* ayıplamak eylemi.

ayıplamak *(-i) Ar. T.* yapılan bir davranışın, söylenen bir sözün çirkin, kötü, yakışıksız olduğunu belirtir biçimde söz söylemek. *eş. esk.* **takbih etmek**.

ayıplanabilme *a. Ar. T.* ayıplanabilmek eylemi.

ayıplanabilmek *(nsz) Ar. T.* ayıplanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu tür davranış ayıplanabilir.*

ayıplanma *a. Ar. T.* ayıplanmak eylemi.

ayıplanmak *(nsz) Ar. T.* ayıplamak eylemi kendisine yapılmak. *ör. Çocuk, bu sözü yüzünden arkadaşlarınca çok ayıplandı.*

ayıplayabilme *a. Ar. T.* ayıplayabilmek eylemi.

ayıplayabilmek *(-i) Ar. T.* ayıplama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Beni ayıplayabilirsin ama bunu yapmak zorundayım.*

ayıplayıcı *s. Ar. T.* kusur bulan, ayıplayan. *ör. Bu ayıplayıcı sözler gerekmezdi.*

ayıplı *s. Ar. T.* eksiği, kusuru, ayıbı olan.

ayıpsınma *a.Ar. T. ha.* ayıpsınmak eylemi.

ayıpsınmak *(-den)Ar. T. ha.* ayıp saymak, utanmak.

ayıpsız *s. Ar. T.* eksiği, kusuru, ayıbı olmayan, eksiksiz, kusursuz. **ayıpsız dost arayan dostsuz kalır** "herkesin bir eksiği, kusuru vardır" anlamında söylenir.

ayırabilme *a.* ayırabilmek eylemi.

ayırabilmek *(-i, -den)* ayırmak elinde olmak, ayırmaya gücü yetmek, ayırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kavgacıları ayırabilmek için polis çağırmak gerekmişti.*

ayıraç *a. kim.* **1** kimyasal işlemlerde, oluşturduğu tepkimelerle maddeleri bileşime ya da ayrışıma uğratan, maddelerin niteliklerini belirtmede yararlanılan şey. *eş. esk.* **miyar**. **2** *mec.* nitelik belirleyen, ölçü olabilen şey. *ör. Kişide insan sevgisi bir ayıraçtır.*

ayıran *s. fiz.* ışığı yalın öğelerine ayırma özelliği olan.

ayırayazma *a.* ayırayazmak eylemi.

ayırayazmak *(-i, -den)* ayırma tehlikesi yaratmak, az kalsın ayırmak. *ör. Fırtına ağacın dallarını ayırayazmıştı.*

ayırga *a.* birbirine kötülük etmeye değin ilerleyen sürekli anlaşmazlık. *eş. esk.* **nifak**.

ayırıcı *s.* **1** ayırma işini yapan. *ör. Biz bu konuda ayırıcı olmayız, birleştirici oluruz.* .**2** ayırma gücü ya da özelliği olan.

ayırıcılık *a.* ayırıcı olma durumu ya da özelliği.

ayırım *a.* **1** ayırmak işi. **2** nitelik değişikliğini anlama. **3** iki ya da daha çok kişi arasındaki uzlaşmayı bozma.

ayırış *a.* ayırmak eylemi ya da biçimi.

ayırıverme *a.* ayırıvermek eylemi.

ayırıvermek *(-i, -den)* kolayca ve çabucak ayırmak.

ayırma *a.* ayırmak eylemi.

ayırmaç *a.* ➻ **ayırtaç**. *eş. esk.* **farika**.

ayırmak *(-i, -den)* **1** bitişik, bir arada ya da yan yana olan şeyleri birbirinden uzaklaştırmak. *ör. Yapışık ikizleri ayırmak için ameliyat gerekiyordu.* **2** bir bütünü bölme işlemine uğratmak. *ör. Ekmeği eliyle dörde ayırdı.* **3** bir şeyi birine saklamak. *ör. Pastanın birazını çocuğa ayırmak istedi.* **4** bir şeyi ya da bir yeri birine ya da bir şeye özgülemek. *ör. Küçük odayı konuğa ayırdılar. Parayı alacağı kitaplara ayırmak gerekmişti.* **5** bir yeri bir engelle bölmek. *ör. Odayı bir paravanayla ikiye ayırdık, iki kişi yatar oldu.* **6** seçme işlemi yapmak. *ör. Okuyacağım kitapları ayırmak zaman aldı.* **7** nitelikten anlamak. *ör. Çalışanı çalışmayandan ayırmak gerekir.* **8** dövüşmeye, kavgaya engel olmak. *ör. Kavgacıları ayırmak kolay olmadı.* **9** kişiler arasındaki anlaşmayı, uzlaşmayı bozmak. *ör. Dostları ayırmak için dedikoduya başladı.* **10** eşit biçimde davranmamak, ayrı davranmak, birbirinden ayrı tutmak. *ör. Dostlarımı ayırmak bana göre değildir.*

ayırt *a.* "bir şeyin niteliğini oluşturan özelliklerden her biri" anlamında olup ***edilmek, et-***

mek, varmak gibi eylemlerle birlikte kullanılır. **ayırdına varmak** anlamak, kavramak. *ör. Durumun ayırdına varmakta geç kalmıştık.* **ayırdında olmak** sezmek, bilmek, ne olup bittiğini anlamak. *ör. Her şeyin ayırdındaydık, ama yapacak bir şey yoktu.* **ayırdında olmamak** durumu kavramamak, sezmemek, ne olduğunu anlamamak. *ör. Hasta, hiçbir şeyin ayırdında olmamıştı.* **ayırt edilmek** niteliği, durumu anlaşılmak. *ör. Kasabanın evleri uzaktan ayırt edilmekteydi.* **ayırt etmek** iki ya da daha çok şeyin aralarındaki ayrımı anlamak, şeyleri birbirinden ayıran nitelikleri görmek. *eş. esk.* **tefrik etmek**. *ör. İkizleri ayırt etmek zordur.*

ayırtaç *a.* bir ticaret malını benzerlerinden ayırmaya yarayan simge. *eş. esk.* **farika, alameti farika, marka**.

ayırtabilme *a.* ayırtabilmek eylemi.

ayırtabilmek *(-e,- i, -den; -e, -i)* ayırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Otobüste yerlerimizi ayırtabilmek için bir saatimiz kalmıştı.*

ayırtı *a.* benzer şeyler arasında bulunan ve onları birbirinden ayıran ince ayrım. *eş.* **nüans**. *ör. Bu sözlerdeki ayırtıya dikkat çekmek isterim.*

ayırtılabilme *a.* ayırtılabilmek eylemi.

ayırtılabilmek *(nsz)* ayırtılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sinemaya gitmek istiyorsak önceden yer ayırtılabilirdi.*

ayırtılma *a.* ayırtılmak eylemi.

ayırtılmak *(nsz)* ayırmak eylemine konu olmak, ayrılması sağlanmak. *ör. Otobüste iki yer ayırtılmıştı.*

ayırtma *a.* ayırtmak eylemi. *ör. Otobüste iki yer ayırtmaya çalıştık.*

ayırtmak *(-e,- i, -den; -e, -i)* ayırmak eylemini yaptırmak. *ör. Kavgacıları ayırtmak için polis çağrıldı.*

ayırtman *a. eğit.* sınavlarda, soruların hazırlanmasına, sınavın yapılmasına, notların verilmesine katılan görevli kimse. *eş. esk.* **mümeyyiz**[2].

ayırtmanlık *a.* ayırtmanın yatığı iş, ayırtmanın görevi.

ayıt *a. bitb.* mineçiçeğigillerden, Akdeniz çevresinde yetişen, küçük ve ince yapraklı, mor, mavi, ak ya da menekşerenginde çiçekler açan, düzgün dallarından sepet örülen bir ağaççık.

ayıtma *a. ha.* ayıtmak eylemi.

ayıtmak *(ösz) ha.* **1** anlatmak, konuşmak, söylemek. **2** türkü söylemek.

ayıüzümü, -nü *b. a. bitb.* fundagillerden, çoğunlukla kayalık yerlerde yetişen, küçük taneli yemişler veren, yaprakları tüylü bir bitki.

ayıverme *a.* ayıvermek eylemi.

ayıvermek *(nsz)* çabucak aymak. *ör. Bana önerdiği şeyi duyunca ayıvermiştim, beni sorumlu kılmak istiyordu.*

ayin *a. Far.* (- .) **1** dinsel tören. **2** *esk. müz.* Mevlevi tekkelerinde okunan ağır bestelerin biçimi. **3** *bud.* ➻ **kuttören**.

aykırı *s.* **1** doğru diye kabul edilmiş olana, ilkeye, kurala, alışılmışa uygun olmayan. *eş.* **hilaf**. *ör. Buyruklara aykırı davranmışlardı.* **2** çapraz, ters. *ör. Ceketin düğmesi aykırıydı.* **3** aynı ya da gidilen yönde olmayan. *ör. Orası bana aykırı geliyor.* **4** *mec.* (insan için) huysuz, ters. *ör. Amma aykırı biriymiş.* **aykırı düşmek 1)** uygun gelmemek, uymamak. *ör. Bu iş bize aykırı düşer.* **2)** aynı ya da gidilen yönde olmamak, ters yönde olmak. *ör. Semti aykırı düşüyor, yoksa uğrardım.* **aykırı katmanlaşma** *yerb.* katmanların düzensiz biçimde üst üste gelmesi durumu. **aykırı yol 1)** alışılmışa ters düşen şey, gidilmemesi gereken yol. **2)** *ha.* kestirme yol. **3)** *ha.* tepeye yandan dolaşarak çıkan yol.

aykırılama *a.* aykırılamak eylemi.

aykırılamak *(nsz)* **1** (yol ya da kimse) dikey olarak gelmek ya da gitmek. **2** *ha.* alışılmış, düz yoldan ayrılıp kestirmeden gitmek.

aykırılaşma *a.* aykırılaşmak eylemi.

aykırılaşmak *(nsz)* aykırı duruma gelmek.

aykırılık *a.* aykırı olma durumu.

ayla *a.* Ay'ın ve kimi yıldızların çevresinde görülen ışık halkası. *eş. esk.* **hale**.

aylak *s.* **1** işi olmayan, boş gezen, işsiz. (kimse). *eş.* **avare**. *ör. O genellikle aylaktır.* **2** *be.* bir iş, bir şey yapmayarak, boş durarak. *ör. Böyle aylak oturmak olmaz.* **aylak** (ya da **aylak aylak**) **dolaşmak** (ya da **gezmek**) işsiz güçsüz gezmek. **aylak olmak** yapacak bir işi olmamak, boşta olmak, işsiz dolaşmak.

aylaklaşabilme *a.* aylaklaşabilmek eylemi.

aylaklaşabilmek *(nsz)* aylaklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan tembelliği sever, çabucak aylaklaşabilir.*

aylaklaşma *a.* aylaklaşmak eylemi.

aylaklaşmak *(nsz)* işi varken yapmayarak boş gezer biri olmak.

aylaklık *a.* aylak olma durumu. **aylaklık etmek** işi varken yapmayarak boş durmak. *ör. Aylaklık etmek hoşuma gidiyor.*

aylandız *a. (Çinceden) bitb.* sedefotugillerden, Avrupa'ya Çin'den getirilmiş, kısa zamanda yetişip boy atabilen, yaprak ve çiçekleri kötü kokan bir ağaç. *eş. ha.* **kokarağaç, osurukağacı**.

aylarca *be.* birkaç ay süren bir zaman boyunca, çok uzun bir süre. *ör. Onu aylarca görmemiştim.*

aylı *s.* **1** üzerinde ay biçimi bulunan. *ör. Kızılay bayrağı ak üstüne kızıl aylıdır.* **2** ay ışığı bulunan. *ör. Aylı geceler güzeldir.*

aylık *a.* **1** bir kimseye bir iş, bir görev karşılığı olarak ya da geçimi için her ay verilen para. *eş. esk.* **maaş**. *ör. Ona aylık bağlamışlar.* **2** *s.* ayda bir kez olan, yapılan ya da çıkan. *ör. Kurul, aylık toplantısını yaptı.* **3** *s.* bir ay içinde elde edilen. *ör. Aylık geliri onu geçindiriyor.* **4** *s.* (birim zaman olarak) bir ay sürecek olan. *ör. İki aylık işimiz kaldı.* **5** *s.* (bebek için) herhangi bir aydan bu yana var olan. *ör. Bebek*

altı aylık oldu. **aylığa geçmek 1)** bir işyerinde gündelikçilikten ya da ücretlilikten temelli kadroya alınmak. **2)** çalışması karşılığında her ay belirli bir para alınacak bir göreve, işe başlamak. **aylık almak** bir yerde çalışarak ya da emeklilik gibi bir nedenle her ay belli bir para almak. **aylık bağlamak** emekli ya da herhangi bir nedenle çalışamaz olan bir kimseye her ay belli bir para vermeyi üstlenmek. **aylık vermek** bir kimseye aylık[1] olarak her ay belli bir para ödemek.

aylıkçı *a.* **1** aylıkla[1] çalışan kimse. **2** başka geliri olmayan, yalnız aldığı aylıkla[1] geçinen kimse. **3** *ha.* bağ bahçe, tarla işlerinde mevsimlik çalışan ve parası aydan aya ödenen kimse.

aylıkçılık *a.* aylıkçı[3]olma durumu.

aylıklı *s.* **1** aylık[1] alan (kimse). **2** karşılığı aylık[1] olarak ödenen (iş). *ör. Artık aylıklı bir işi var.*

ayma *a.* aymak eylemi.

aymak *(nsz)* **1** bayılma, sarhoşluk, uyku durumu gibi bir durumdan kurtulup kendine gelmek, ayılmak. *ör. İçkiyi çok kaçırınca aymak uzun sürer.* **2** *mec.* dalgınlıktan kurtulmak, kendine gelmek, aldatıldığının ayrımına varmak, gerçeği anlamak. *ör. Adam aymak üzereyken sözü değiştirdim.*

aymaz *s.* çevresinde olup bitenlerin, olayların ayrımına varmayan, gerçekleri görmeyen, sezmeyen (kimse). *eş.* **gafil**. *ör. Bu ülke aymazların eline kalmamalı.*

aymazlaşabilme *a.* aymazlaşabilmek eylemi.

aymazlaşabilmek *(nsz)* aymazlaşmak elinde olmak, aymazlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazen aymazlaşabilir.*

aymazlaşma *a.* aymazlaşmak eylemi.

aymazlaşmak *(nsz)* çevresinde olup bitenin ayrımına varmaz olmak, gerçekleri, olayları ayrımsamayacak bir durumda bulunmak, aymaz olmak. *ör. Böyle gittikçe aymazlaşmak, onun kişiliği olacak sanırım.*

aymazlık *a.* aymaz olanın durumu. *eş. esk.* **gaflet**, *yeni* **dalgı**. *ör. Bu denli aymazlık insanı şaşırtıyor.* **aymazlık etmek** çevresinde olup bitenleri görmemek, sezmemek.

ayn *a. Ar. esk.* göz.

ayna *a. Far.* **1** nesnelerin görüntüsünü veren, ışığı yansıtan, cilalı ve arkası sırlı cam. **2** *den.* küreğin uçtaki yassı bölümü. **3** *den.* gemilerde işaretçilerin kullandığı dürbün. **4** *den.* akıntıların karıştığı yerde oluşan su burgacının yüzeyi. **5** (atlarda) dizkapağı. **6** karagöz oyununda perde. **7** *mec.* bir olayı, bir durumu görmemize, anlamamıza yarayan, bir bakıma onu yansıtan durum ya da şey. *ör. İş, kişinin aynasıdır.* **8** *arg.* çok iyi, olağanüstü, çok güzel, iyi bir durumda, yolunda. *ör. Bakıyorum da işleriniz iyice ayna beyim.* **ayna gibi 1)** dümdüz ve parlak. *ör. Masayı cilaladım, ayna gibi şimdi.* **2)** (deniz için) dümdüz, durgun, kımıltısız. *ör. Deniz ayna gibiydi, dibi görünüyordu.*

aynabakar *b. a. bitb.* çok iri, yumurta biçimli, kırmızımsı mavi renkli bir erik türü.

aynacı *a. Far. T.* **1** ayna yapan ya da satan kimse. **2** *s. mec.* göz boyayıp aldatmaya çalışan, işine düzen, hile karıştıran (kimse).

aynalama *a. ha.* aynalamak eylemi.

aynalamak *(nsz) ha.* (at) tökezleyip dizini yaralamak.

aynalı *s. Far. T.* **1** aynası olan. *ör. Eskiden aynalı dolaplar olurdu.* **2** *ha.* bir tür Yörük kilimi. **3** *arg.* iyi, güzel, parlak yüzlü, süslü, gösterişli, yakışıklı.

aynalık *a. Far. T. den.* filikaların ve yelkenlilerin kıç bodoslamaları üzerine bağlanan, dümenin üst iğneciğinin bağlı olduğu tahta. **aynalık tahtası** *den.* filikalarda aynalıktan içerde, kıç döşemesi üzerinde dik durumda bulunan, oturanın sırtını dayamasına yarayan, istenildiğinde çıkarılıp takılabilen, dümenciyle yolcuları ayıran tahta.

aynalısazan *b. a. hayb.* sazangillerden, derisinde az sayıda ve iri pullar bulunan, eti sevilen bir balık.

aynasız *s. Far. T.* **1** aynası olmayan. **2** *arg.* hoş olmayan, uygun gitmeyen, olumsuz, düzensiz, kötü, aykırı, uygunsuz, biçimsiz, çirkin. *ör. İşler aynasız gidiyor, ucu bize dayanacak.* **3** *a. arg.* polis. *ör. Hop, aynasızlar geliyor, fırla.*

aynasızlanma *a. Far. T. arg.* aynasızlamak eylemi.

aynasızlanmak *(nsz) Far. T. arg.* **1** (durum) kötüleşmeye başlamak, (işler) uygun gitmemek. *ör. Tahkikat aynasızlanmakta abi, sonu dam bunun.* **2** (kişi) olumsuz, kötü tavır takınmak. *ör. Bizimki bugün aynasızlanmıştı ama yemedim.*

aynasızlık *a. Far. T. arg.* aynasız olma durumu, olumsuzluk, terslik, düzensizlik, kötülük, uygunsuzluk. *ör. Bu işte bir aynasızlık var ama çakamadım.*

aynaşık *s. ha.* yüzsüz, utanmaz, sırnaşık.

aynaşıklık *a. ha.* aynaşık olma durumu.

aynaşma *a. ha.* aynaşmak eylemi.

aynaşmak *(nsz) ha.* **1** yüzsüzlük etmek, sırnaşmak, sataşmak. **2** birbirine girmek, karmakarışık olmak.

aynataşı, -nı *b. a. Far. T.* evlerin önyüzüne, anıt ve çeşmelerin uygun yerine konulan, düzgün yontulmuş, yazılı ya da yazısız, süslü taş.

aynaz (I) *a. ha. tiy.* köy seyirlik oyunlarını yöneten kimseye verilen adlardan biri.

aynaz (II) *a. ha.* bataklık, sulu yer.

aynen *be. Ar.* (.' .) **1** hiçbir yerine, hiçbir şeyine dokunmadan, değiştirmeden, olduğu gibi. *ör. Sözlerini size aynen aktarıyorum.* **2** *arg.* hemen, derhal.

aynı *s. Ar.* (.' .) **1** bir başkası değil, kendisi, o. *ör. Bu aynı kimseydi.* **2** yine o. *ör. Şarkıcı aynı şarkıyı söyledi.* **3** özdeş, tıpkı; özdeşi, tıpkısı. *ör. İkisi de aynı şeyden hoşlanıyordu, birinin kalemi ötekinin kaleminin aynısıydı.* **4** aralarında eşitlik bulunan, birbirinden değişik

ya da ayrı olmayan. *ör. Bu giysiyi şimdi aynı paraya alamazsın.* **5** eski durumunda kalmış, değişmemiş olan. *ör. Köyün adamları aynıydı, kafaları hiç değişmemişti.* **aynı ağzı kullanmak 1)** (birden çok kimse) önceden anlaşarak bir konuda aynı şeyleri söylemek, ağızbirliği etmiş olmak. *ör. Baktım, hepsi aynı ağzı kullanmaktaydı, işin ters gittiğini anladım.* **2)** (bir kimse) daha önce söylediğini yine söylemek, düşüncesini değiştirmemiş olmak. *ör. Adam aynı ağzı kullanıyor, iş yürümeyecek.* **aynı kabağa üflemek** *arg.* (bir işte, bir konuda) başkalarıyla birlikte davranmak. *ör. Onlar aynı kabağa üfler abi, bizi açmazlar.* **aynı kapıya çıkmak** şöyle ya da böyle de olsa sonuçta aynı olmak. *ör. Böyle yapsak bile iş aynı kapıya çıkacaktır.* **aynı telden çalmak** (iki ya da daha çok kimse) aynı şeyi söylemek. *ör. Hepsi aynı telden çalmakta, paraları yokmuş.* **aynı yolun yolcusu** kötü yolda birinin yoldaşı olan ya da kötü sonları birbirine eş olan (kimse ya da kimseler). *ör. İkisi da aynı yolun yolcusu, durumu iyi görmüyorum.* **aynı zamanda** *be.* bununla birlikte, ayrıca, hem de. *ör. Bu davranışı aynı zamanda ötekileri de etkiler.*

aynılık *a. Ar. T.* aynı olma durumu. *eş. esk.* **ayniyet**, *yeni* **özdeşlik**.

aynısefa *b. a.* (.' . . -) *bitb.* bileşikgillerden, birçok türü bahçelerde de yetiştirilen, gösterişli, parlak sarı renkli çiçekleri olan bir kır bitkisi.

aynıyla *be. Ar. T.* hiçbir değişiklik olmadan ya da yapmadan, olduğu gibi.

ayni (I) *s. Ar.* (. -) *esk.* gözle ilgili.

ayni (II) *s. Ar.* (. -) *esk.* para olarak değil, giysi, yiyecek içecek vb. biçiminde olan. *ör. İşçilere her ay ayni yardım da yapılıyor.* **ayni hak** (ya da **haklar**) *huk.* taşınır ya da taşınmaz mal üzerinde egemenlik yetkisi veren hak ya da haklar.

ayniyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) kurumlarda eşya ve araç gereç işlerine, demirbaşlara bakan bölüm.

ayniyet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* aynılık, tıpkılık. *eş. yeni* **özdeşlik**.

aynştaynyum *a. (fizik bilgini Albert Einstein'ın adından) kim.* simgesi Es, atom sayısı 99, atom ağırlığı yaklaşık 254 olan, uranyumun sürekli ışımasıyla ya da termonükleer tepkimeler sırasında oluşan yapay bir element.

ayol *ünl.* (.' .) *tkz.* genellikle kadınların kullandığı bir seslenme sözcüğü. *ör. Kadın, "Ayol, böyle bir şey olur mu?" diyordu.*

ayraç *a.* bir tümce içinde, tümceyle doğrudan ilgili olmayıp açıklama durumundaki tümce ya da sözcüğün başına ve sonuna getirilen eğmeç biçimindeki noktalama imi, () biçimindeki im. *eş.* **parantez**. *ör. "To be or not to be (olmak ya da olmamak) demiş bir yazar" tümcesinde açıklama durumundaki sözcükler ayraç içinde gösterilmiştir.* **ayraç açmak** *mec.* konuşurken ya da yazarken, konuşmanın ya da yazının içine asıl konu ile ilgisi az olan bir bölüm sıkıştırmak. *ör. Burada bir ayraç açmak gerekiyor, önemli bir noktayı açıklamak için.*

ayral *s.* kurala aykırı olan, kuraldışı. *ör. Buna bakarak "keskin" sözcüğünü ayral sayabiliriz.*

ayrallık *a.* ayral olma durumu, kuraldışılık. *ör. Dilimizde kurala aykırılık, ayrallık pek azdır.*

ayran *a.* **1** yoğurda su katıp iyice özeyerek hazırlanan içecek. *ör. Ayran, yoğurdun sulandırılmışıdır.* **2** yoğurdun, yayıkta çalkalanıp yağı alındıktan sonra kalan sulu bölümü. *ör. Bir tas yayık ayranı olsa da içsem.* **ayran ağızlı 1)** *arg.* aptal, böl, budala, sersem. **2)** *ha.* boşboğaz, geveze. **ayran delisi** *ha.* aptal, bön, salak. ➻ **ağzı açık ayran delisi**. **ayran geven** *ha.* aptal, beceriksiz, budala, sersem, miskin, geveze. **ayran gönüllü** *ha.* **1)** hevesi çabuk geçen, beğenisi kararsız (kimse). **2)** görür görmez seven, âşık olan (kimse). **ayran içmeye geldik, ara açmaya değil** "buraya, aradaki soğukluğu ortadan kaldırmaya, dostluğu pekiştirmeye geldik, anlaşmazlığı artırmak istemeyiz" anlamında kullanılır. **ayranı kabarmak 1)** çok sinirlenmek, kızıp köpürmek. **2)** cinsel isteği uyanmak, aşırı bir cinsel istek duymak. **ayranı yok içmeye, atla** (ya da **tahtırevanla**) **gider sıçmaya** *ka.* çok yoksul olduğu halde bu durumuna bakmadan gösteriş yapmaya kalkışanlar için alay yollu söylenir. **ayranım budur, yarısı sudur** "size güzel bir şey sunamıyorum, çünkü elimde ancak bu var" ya da "bu işi ancak böyle yapabiliyorum, elimden gelen budur" anlamında kullanılır.

ayrancı *a.* ayran yapan ya da satan kimse.

ayrancılık *a.* ayrancının yaptığı iş.

ayranlaşabilme *a.* ayranlaşabilmek eylemi.

ayranlaşabilmek *(nsz)* (yoğurt) ayranlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yoğurt henüz tutmadan çalkalanırsa ayranlaşabilirmiş.*

ayranlaşıverme *a.* ayranlaşıvermek eylemi.

ayranlaşıvermek *(nsz)* (yoğurt) çabucak ayran durumuna gelmek. *ör. Yoğurt iyi değilmiş, ayranlaşıverdi.*

ayranlaşma *a.* ayranlaşmak eylemi.

ayranlaşmak *(nsz)* (yoğurt) sulanıp ayran durumuna gelmek.

ayrı *s.* **1** hiçbir şeye bitişik olmayan, tek başına ya da başka yerde olan. *ör. Onun evi ayrı yolu ayrıdır.* **2** benzemeyen, başka türlü olan, başka olan. *ör. O ayrı iş bu ayrı, karıştırmayın.* **3** *be.* tek başına olarak, yalnız. *ör. Karısından ayrı yaşıyor.* **ayrı ayrı 1)** birbirinden değişik. *ör. Her birinin ayrı ayrı işleri var.* **2)** her birine ayrı olarak. *ör. Onlara ayrı ayrı söyledim.* **3)** her biri ayrı olarak. *ör. Bunu bana ayrı ayrı söylediler.* **ayrı baş çekmek** topluluktan ayrılıp kendi başına iş yapmak, kendi yoluna gitmek. *ör. O her zaman ayrı baş çeker, işi bozar.* **ayrı çanakyapraklılar** *bitb.* çanakyaprakları birbirine bitişik olmayan bitkiler. **ayrı düşmek 1)** birbirinden uzakta kalmak, ayrı ayrı yerlerde olmak. **2)** *mec.* düşünce ve davranışça uyuşmamak. *ör. Bu konuda ayrı düş-*

mek istemem. **ayrı gayrı bilmemek** (ya da **ayrısı gayrısı olmamak**) birbirlerinden hiçbir şey esirgemeyecek denli yakın hısım ya da dost olmak. *ör. Onlar ayrı gayrı bilmezler, yıllardır böyle bu.* **ayrı seçi yapmak** kimisini kimisinden üstün tutmak, kimisine ayrıcalık tanımak, kimisini ayrı tutmak, kimisine özel işlem uygulamak, kimisini kayırmak. **ayrı taçyapraklılar** *bitb.* taçyaprakları bitişik olmayıp yan yana olan bitkiler. **ayrı tutmak** başkalarından daha üstün saymak ve böyle davranmak, ayrıcalık tanımak. *ör. Küçük oğlunu ayrı tutmaktaydı, ötekiler buna alındı.*

ayrıbasım *b. a.* bir bilimsel dergide ya da birkaç yazarın yazılarının yer aldığı bir kitapta çıkan bilimsel bir yazının, basıldığı yerdeki durumuyla, bir broşür olarak ayrıca basımı. *ör. Bir profesör, bir iki formalık ayrıbasımları yapıt sayıyordu.*

ayrıca *be.* **1** ayrı olarak. *ör. Orada ayrıca ayakta duruyordu, yanına gittim.* **2** çok, ayrı bir önem verilerek. *ör. Bu konuda ayrıca durmak gerekiyor.* **3** bundan başka, buna ek olarak, bunun yanında. *ör. Size ayrıca şunu da söylemek istiyorum.*

ayrıcalık *a.* **1** başkalarından ayrı ve üstün tutulma durumu, üstünlük. *eş. esk.* **imtiyaz**. *ör. Onun ayrıcalığı olduğu belli.* **2** bir kimseye ya da şeye, başkalarından ayrı, ona üstünlük veren özel bir işlemde bulunma. *ör. Önce onun ayrıcalığına son verilmelidir.* **3** *topb.* ekonomik ve siyasal gücün eşitsiz dağılımından dolayı kimi birey ya da toplumsal kümelerin elde ettiği, yasayla ya da töreyle yaptırıma bağlı olan ya da olmayan üstünlük durumu. **(birine) ayrıcalık tanımak** başkalarından ayrı ve üstün tutmak, ona özel işlem uygulamak. *ör. Milletvekiline ayrıcalık tanımak, gerçek demokrasiyle bağdaşmaz.*

ayrıcalıklı *s.* kendisine ayrıcalık tanınmış olan, ayrıcalığı olan. *ör. Dilde üstün anlam, ayrıcalıklı anlam olmaz.*

ayrıcalıklılık *a.* ayrıcalıklı olma durumu. *ör. Bu tür bir ayrıcalıklılık, toplumu rahatsız eder.*

ayrıcalıksız *s.* kendisine ayrıcalık tanınmamış olan, ayrıcalığı bulunmayan. *ör. Milletvekili, ayrıcalıksız olmaya alışmalıdır.*

ayrıcalıksızlık *a.* ayrıcalıksız olma durumu. *ör. Onları ayrıcalıksızlığa alıştırmak, halk adamı yapmak gerekiyor.*

ayrıcasız *be.* dışarda tutulmadan, ayrı tutulmayarak. *eş. esk.* **bilaistisna**. *ör. Herkes ayrıcasız bu işe koşturdu.*

ayrıcinsten *b. s. T. Ar. T.* ➻ **ayrıtürden**.

ayrıç *a. ha.* bir yolun iki yola ayrıldığı yer, yol kavşağı.

ayrık *s.* **1** arasında açıklık bulunan, bölünmüş, ayrılmış. *ör. Saçı ikiye ayrıktı.* **2** başkalarına benzemeyen. **3** benzerlerinden ayrı tutulan, ayral, kuraldışı. *eş. esk.* **müstesna**. **4** *mant.* almaş anlatan, özelliklc birbirini dışta bırakan almaşları olan (önerme). *ör. Ona göre ayrık daima bir almaşı dile getirir.* **5** *a. ha.* ➻ **ayrıkotu**. **ayrık küme** *mat.* ortak elemanları bulunmayan küme.

ayrıklı *s.* benzerlerine uymayan, ayrı tutulmuş, kuraldışı olan. *eş. esk.* **istisnai**.

ayrıklık *a.* **1** benzerlerine uymama durumu, ayrallık, kuraldışılık. *eş. esk.* **istisna**. *ör. Burada bir ayrıklık söz konusudur.* **2** *gökb.* bir konik (elips, dairc, parabol, hiperbol) üzerinde hareket eden bir cismi merkeze birleştiren doğrunun büyük eksen ile yaptığı açı. **3** *mant.* önermelerin birbirlerinc bağlanması işleminde "ya .... ya", "ya da" ile gösterilen ilişki. *ör. Oraya ya gidilecek ya telgraf çekilecek.* **4** *fels.* kaplamları birbirinden ayrı olmakla birlikte özdeş yakın cinsin kaplamına giren kavramlar arasındaki bağlantı.

ayrıkotu, -nu *b. a. bitb.* buğdaygillerden, çabuk çoğalıp gelişen ve yayılan, tarıma zarar veren, kökünden idrar söktürücü olarak yararlanılan, birkaç türü bulunan, çok yıllık yabanıl bir bitki.

ayrıksı *s.* **1** benzerlerinden ayrı olan, genel kuraldan ayrılan, ayral, kuraldışı. *eş. esk.* **istisnai**. *ör. O bence, eşsizdir, ayrıksı bir varlıktır.* **2** kimseye benzemeyen, alışılagelmiş töre ve davranışlara uymayan, kimseye benzemeyişinden dolayı anlaşılmaz bulunan, yabansı ve uygunsuz görülen bambaşka, apayrı, acayip (kimse). *eş.* **eksantrik, ayrıksın**. **ayrıksı ay** *gökb.* Ay'ın yörüngesindeki enberi noktasından birbiri ardınca iki geçişi arasındaki süre farkı. **ayrıksı yıl** *gökb.* Yer'in kendi yörüngesindeki günberi noktasından birbiri ardınca iki geçişi arasındaki süre farkı.

ayrıksılık *a.* ayrıksı olma durumu.

ayrıksın *s.* ➻ **ayrıksı**[2].

ayrıksız *be.* hiçbiri dışında olmaksızın, hiçbiri ayrı tutulmaksızın, hepsi içinde olarak, hepsini içine alacak, kapsayacak biçimde. *eş. esk.* **bilaistisna, istisnasız**, *yeni* **ayrıcasız**.

ayrılabilme *a.* ayrılabilmek eylemi.

ayrılabilmek *(nsz, -den)* ayrılmak elinde olmak, ayrılmaya gücü yetmek, ayrılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kentten bugün ayrılabiliriz.*

ayrılanma *a.* **1** ayrılanmak eylemi. **2** *fiz.* ve *kim.* bütünden ayrılıp bir yerde toplanma. **ayrılanma filizi** *yerb.* magmanın, soğuma sırasında hemen hemen arı filiz yığınları oluşturacak biçimde farklılaşmasından oluşan maden yatağı tipi.

ayrılanmak *(nsz) fiz.* ve *kim.* tek tek kalmak üzere ayrılmış olmak, tekleşmek.

ayrılaşma *a.* ayrılaşmak eylemi.

ayrılaşmak *(nsz)* benzerleri arasında ayrı bir yeri ve önemi olmak.

ayrılayazma *a.* ayrılayazmak eylemi.

ayrılayazmak *(-e¸-den)* ayrılma tehlikesi geçirmek, az kalsın ayrılmak. *ör. Fırtına nedeniyle meyve ağaçlarının dalları ayrılayazmıştı.*

ayrılı *s.* ayrılmış olan, ayrı duran, ayrılmış, ayrık.
ayrılık *a.* **1** ayrı olma durumu, ayrılma. **2** birbirinden uzakta kalma, birbirinden ayrı düşme. *ör. Bu ayrılığa kimse dayanamazdı.* **3** birbirini tutmama durumu, görüş, düşünce ya da duygu uyuşmazlığı. *eş. esk.* **mübayenet**. *ör. Aralarında huy ve yetişme ayrılıkları bulunduğu görülüyordu.* **4** *huk.* bir evlilik birliğinin yargıç kararıyla geçici, belli süre için kaldırılması. *ör. Yargıç, boşanmadan önce ayrılığa karar verebilir.*
ayrılıkçı *s.* ve *a.* ayrılıkçılık yandaşı (kimse, görüş). *ör. Milletvekilliğine aday pek çok kişi ayrılıkçıdır ya da ayrılıkçıları desteklemektedir.*
ayrılıkçılık *a.* yurttaşı olduğu, içinde yaşadığı ülke ve ulustan ayrılarak başka bir ülke ve ulusla birleşmeyi ya da içinde yaşadığı ülkenin topraklarının bir bölümünde yeni bir ulus olarak örgütlenmeyi amaç edinen siyasal akım. *ör. Bu ayrılıkçılık çağa aykırıdır.*
ayrılır *s.* biri olmasa da öteki olabilen, ayrılabilen.
ayrılırlık *a.* ayrılır olma durumu.
ayrılış *a.* ayrılma eylemi ya da biçimi. *ör. Onun bizden ayrılışı iyi olmadı.*
ayrılışma *a.* ayrılışmak eylemi.
ayrılışmak *(nsz)* birbirinden ayrılmak.
ayrılıverme *a.* ayrılıvermek eylemi.
ayrılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede ayrılmak. *ör. Evlendiler, üç ayda ayrılıverdiler.*
ayrılma *a.* ayrılmak eylemi.
ayrılmak *(-e)* **1** ayırmak eylemi kendisine yapılmak. *ör. Yol, bir çizgiyle ikiye ayrılmaktaydı, bir şerit otobüslere ayrılacaktı.* **2** *(-den)* bir kimseden, bir şeyden, bir yerden uzaklaşmak. *ör. Artık oradan ayrılmak gerekiyordu.* **3** *(nsz; -den)* (koca ya da karı) evlilik birliğini bozmak, boşanmak. *ör. Bunca yıldan sonra ayrılmak, kadın için zordur.*
ayrılmaz *s.* biri olmadan öteki de olmayan.
ayrılmazlık *a.* **1** *fels.* özelliklerin, kendilerini taşıyan nesnelerle, ilineklerin tözle olan bağlantısı. **2** ayrılmaz, bölünmez, uzaklaşmaz olanın durumu ya da özelliği. *ör. Çocuk sevgisi anne ile ayrılmazlık durumundadır.*
ayrım *a.* **1** ayırmak eylemi. *eş. esk.* **tefrik**. *ör. Yasa, yurttaşlar arasında ayrım yapmaz.* **2** benzer şeyleri birbirinden ayıran, başkasıyla karıştırılmamasını sağlayan ayrılık ya da özellik. *eş. esk.* **fark**. *ör. İkisi arasındaki ayrımı gözden kaçırmayın.* **3** (yazıda, kitapta) altbölüm. *ör. Kitabın birinci bölümünün ikinci ayrımında bundan söz açılıyor.* **4** *mant.* cinsleri ve türleri birbirinden ayıran ana özyapı. *eş. esk.* **fark**. **5** bir yolun ikiye ayrıldığı yer. *ör. Yolun ayrımında durmuş, köye gidecek araç bekliyordu.* **6** *sin.* bir ya da daha çok sahne içinde geliştirilmiş olup olaylar dizisinin bütünlük gösteren bir parçasını veren film bölüğü. *eş.* **sekans**. **ayrım gözetmek** (ya da **yapmak**) eşit davranmamak, ayrı, özel işlem yapmak. *ör. Dostlar arasında ayrım gözetmek, insanı dostsuz bırakabilir.*
ayrımcı *s.* ve *a.* toplumda, topluluklar, kişiler arasında ayrım[2] gözeten (görüş, kimse). *ör. Bu saçma ayrımcı tutumu anlamak güçtür.*
ayrımcık *a.* ➻ **ayırtı**.
ayrımcılık *a.* ayrımcının tutum ve davranışı, ayrımcının tuttuğu yol. *ör. Ülkemizde kişilere toplumsal açıdan ayrımcılık söz konusu değildir.*
ayrımlama *a.* **1** birçok şeyler arasında birbirine daha yakın olanları, daha çok benzeyenleri bir araya getirme, bölümleme. *ör. Roman böyle bir ayrımlama içinde düşünülmez.* **2** *sin.* bir senaryonun, geliştirim ile çevirim senaryosu arasında yer alan, sena ryonun sahne ve ayrımlarının[6] belirlendiği, başlıca kişilerinin ayrıntılı olarak çizildiği, konuşmaların son biçimini aldığı aşama.
ayrımlaşma *a.* **1** ayrımlaşmak eylemi. *eş. esk.* **farklılaşma**. **2** *yaşb.* gözelerin ya da canlı organizmaların işlevlerine ya da yaşamsal türlerine ilişkin nitelik edinmesi, birbirinden ayrı niteliklerle ve ayrı bir biçimde gelişme. *eş. esk.* **farklılaşma**.
ayrımlaşmak *(nsz)* **1** ayrımlı duruma gelmek. **2** *yaşb.* (canlı) birbirinden ayrı niteliklerle ve ayrı bir biçimde gelişmek.
ayrımlaştırma *a.* ayrımlaştırmak eylemi.
ayrımlaştırmak *(-i)* ayrım[2] kazanmasını sağlamak, ayrımlı bir duruma getirmek. *eş.* **farklılaştırmak**.
ayrımlı *s.* aralarında ayrım[2] bulunan, ayrımı olan, benzemeyen, değişik. *eş.* **farklı**. *ör. İnsanlara ayrımlı işlem yapmak olmaz.*
ayrımlılaşabilme *a.* ayrımlılaşabilmek eylemi.
ayrımlılaşabilmek *(nsz)* ayrımlılaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bitki zamanla ayrımlılaşabilirmiş.*
ayrımlılaşma *a.* ayrımlılaşmak eylemi.
ayrımlılaşmak *(nsz)* **1** ayrımlı duruma gelmek. **2** ➻ **ayrımlaşmak**.
ayrımlılaştırabilme *a.* ayrımlılaştırabilmek eylemi.
ayrımlılaştırabilmek *(-i)* ayrımlılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Giysi kişiyi görünüşte ayrımlılaştırabilir.*
ayrımlılaştırılma *a.* ayrımlılaştırılmak eylemi.
ayrımlılaştırılmak *(nsz)* ayrımlı bir duruma getirilmek.
ayrımlılaştırma *a.* ayrımlılaştırmak eylemi.
ayrımlılaştırmak *(-i)* ayrımlı duruma getirmek.
ayrımlılık *a.* **1** ayrımlı olma durumu. *eş.* **farklılık** . *ör. Çadaş şiir, eski şiirden büyük ayrımlılık gösterir.* **2** *fels.* doğasal, toplumsal ve bilince dayanan her olay ve olguyu bütün ötekilerden ayıran özellik.
ayrımsal *s.* **1** ayrım[2] özelliğinde, ayrım yönünden, ayrıma ilişkin. **2** *dilb.* diller arasındaki ayrılıkları, ayrımları ele alan. *ör. Dil, ayrımsal nitelikliyse, ayrı olmayan öğeler içermemesi gerekir.*

ayrımsallık *a.* ayrımsal olma durumu.
ayrımsama *a.* ayrımsamak eylemi. *ör. Çoğumuz kimi şeyleri ayrımsamada geç kalırız.*
ayrımsamak *(-i)* (olup bitenlerin) bilincinde olmak, (olup biteni, bir şeyi) sezmek, anlamak, görmek. *eş. esk.* **fark etmek**. *ör. Toplumsallıkla bireyselliğin iç içeliğini ayrımsamak güç değildir.*
ayrımsanabilme *a.*ayrımsanabilmek eylemi.
ayrımsanabilmek *(nsz)* ayrımsanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ayrımsanabilmek insanın içinde vardır.*
ayrımsanıverme *a.* ayrımsanıvermek eylemi.
ayrımsanıvermek *(nsz)* ansızın ayrımsanmak. *ör.Unutulan bir şey hiç beklenmedik bir anda ayrımsanıverir.*
ayrımsanma *a.* ayrımsanmak eylemi.
ayrımsanmak *(nsz)* ayrımsamak eylemine konu olmak, varlığının ayrımına varılmak. *eş. esk.* **fark edilmek**. *ör. Durum ayrımsanmıştır ama iş işten geçmiştir.*
ayrımsayış *a.* ayrımsamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onu ayrımsayışını geç oldu.*
ayrımsayıverme *a.* ayrımsayıvermek eylemi.
ayrımsayıvermek *(-i)* çabucak ayrımsamak. *ör. Yaşlılar zaman zaman gençliklerini ayrımsayıveriyiler de içlenirler.*
ayrımsız *s.* ayrımı[2] olmayan, benzer. *ör. Halka ayrımsız hizmet götürülmelidir.*
ayrımsızlaşabilme *a.* ayrımsızlaşabilmek eylemi.
ayrımsızlaşabilmek *(nsz)* ayrımsızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Zaman olur ki yaşamakla ölmek ayrımsızlaşabilir.*
ayrımsızlaşma *a.* ayrımsızlaşmak eylemi.
ayrımsızlaşmak *(nsz)* ayrımsız bir duruma gelmek.
ayrımsızlık *a.* ayrımsız olma durumu. *ör. Ayrımsızlık bir yerde benzerliktir.*
ayrınç *a. yaz.* sesin söze, dizeye kattığı değişik duygu ve anlam değeri. *eş.* **ton (II)**.
ayrıntı *a.* **1** bir şeyin önemce ikinci ve daha geri derecede olan öğelerinden her biri. *eş. esk.* **detay, teferruat**. *ör. Sorunun ayrıntısına girmeye vakit yoktu.* **2** bir şeyin, ayrı olmakla birlikte kendisini bütünleyen ufak parçaları, bütünün öğelerinden her biri. *ör. Bu konuda ayrıntı önem kazanıyor.* **3** *tiy.* bir tiyatro yapıtında anadüşünceye yardımcı olan sözler, nesneler ya da tiyatroda dekorun küçük bir parçası. *eş. esk.* **detay, teferruat**. **4** sanat ve yazın yapıtlarında bütünü daha da değerlendiren öğeler. *eş. esk.* **detay, teferruat, tafsilat**. *ör. Kimi yazar ayrıntıya önem verir, her şeyi ince ince anlatır.* **ayrıntı çekimi** *sin.* herhangi bir konunun, nesnenin çok yakından alınmış, çok büyük görüntüsünü veren çekim. **ayrıntılarına inilmek** (bir şey) inceden inceye ele alınmak, ayrıntılı olarak incelenmek, araştırılmak. **(bir şeyin) ayrıntılarına inmek** (o şeyi) inceden inceye, titizlikle araştırmak, incelemek. **ayrıntıya girmek** ayrıntıyı da anlatmaya, ele almaya başlamak.
ayrıntıcı *s.* bir olayı ayrıntılarına inerek anlatmayı seven, ayrıntıya önem veren, anlatımda ayrıntıyı öne alan (kimse). *ör. Kimi yazar ayrıntıyı sever, Yaşar Kemal ayrıntıcıdır.*
ayrıntıcılık *a.* anlatımda ayrıntıyı önde tutan anlayış ve tutum. *ör. Ayrıntıcılık, uzun uzun anlatma değildir, gerekeni anlatmadır.*
ayrıntılandırabilme *a.* ayrıntılandırabilmek eylemi.
ayrıntılandırabilmek *(-i)* ayrıntılandırmak elinde olmak, ayrıntılandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gerekirse konuyu ayrıntılandırabilmek elimizdedir.*
ayrıntılandırılabilme *a.* ayrıntılandırılabilmek eylemi.
ayrıntılandırılabilmek *(nsz)* ayrıntılandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İncelemenin ayrıntılandırılabileceği bildirildi.*
ayrıntılandırılma *a.* ayrıntılandırılmak eylemi.
ayrıntılandırılmak *(nsz)* ayrıntıları ile belirlenmek, ayrıntılarına inilmek. *ör. Gelişmelerin, önceki dönemdeki gibi ayrıntılandırılacak bir yönü yoktu.*
ayrıntılandırış *a.* ayrıntılandırmak eylemi ya da biçimi.
ayrıntılandırma *a.* ayrıntılandırmak eylemi.
ayrıntılandırmak *(-i)* ayrıntılı bir duruma getirmek. *ör. Bu tabloyu daha da ayrıntılandırmak elimizdedir.*
ayrıntılı *s.* daha geniş bir kapsamı olan, içinde ayrıntı bulunan, ayrıntısı olan. *ör. Olayı ayrıntılı olarak anlattılar.*
ayrıntısal *s.* ayrıntı özelliği taşıyan, ayrıntı ile ilgili. *ör. Dış görünüş, çok kişiye ayrıntısal kusuru unutturabilir.*
ayrıntısız *s.* derine, ayrıntıya inmeden. *ör. Bunu, yapıttan ayrıntısız bir taramayla gösterebiliriz.*
ayrışabilme *a.* ayrışabilmek eylemi.
ayrışabilmek *(nsz)* ayrışmak elinde olmak, ayrışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dostluklar da ayrışabilir.*
ayrışık *s.* **1** kendini oluşturan öğelerin birbirinden ayrılmasıyla bileşikliği bozulmuş olan, ayrışmış olan. **2** türleri bir olmayan, ayrı cinsten, çeşit çeşit. *eş. esk.* **muhtelif, heterojen**, *yeni* **ayrıtürden**. *ör. Bu, kendi içinde ayrışık bir bütündür.*
ayrışıklık *a.* ayrışık olma durumu.
ayrışım *a. kim.* bileşik halin bozulması, öğelerin birbirinden ayrılması durumu, ayrışmak eylemi.
ayrışma *a.* **1** ayrışmak eylemi. *ör. Siyasal ayrışmayı hoşgörüyle karşılamak gerekir.* **2** *kim.* bileşimin kendini oluşturan öğelere ayrılması olayı, ayrışım.
ayrışmak *(nsz)* **1** var olan birliği ayrılma yoluyla bozmak, birbirinden ayrılmak. *ör. Toplum, gittikçe ayrışmakta, buna çare bulunmazsa güç günler gelir.* **2** *kim.* (bir nesne) kendini oluşturan öğelerin birbirinden ayrıl-

ması sonucu bileşikliği bozulmak, yalın öğelerine ayrılmak.
ayrıştırabilme *a.* ayrıştırabilmek eylemi.
ayrıştırabilme *(-i)* ayrıştırmak elinde olmak, ayrıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Maddeyi ayrıştırbilmek için bilgi gerekir.*
ayrıştırıcı *s.* bir şeyin ayrışmasına yol açan, ayrışımı sağlayan, ayrıştıran.
ayrıştırıcılık *a.* ayrıştırıcı olma özelliği.
ayrıştırılabilme *a.* ayrıştırılabilmek eylemi.
ayrıştırılabilmek *(nsz)* ayrıştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Su ayrıştırılabilir.*
ayrıştırılma *a.* ayrıştırılmak eylemi.
ayrıştırılmak *(nsz) kim.* (bileşik bir madde) kendisini oluşturan öğelere ayrılması sağlanmak, ayrışıma uğratılmak, ayrışması sağlanmak. *ör. Bu örgü, köklerine ayrıştırılmış bir bileşimi andırıyor.*
ayrıştırma *a.* **1** ayrıştırmak eylemi. **2** *kim.* yalın öğelerine ayırma, ayrışıma uğratma, ayrışmasını sağlama. *ör. Maddeyi ayrıştırma yöntemini öğretiyordu.*
ayrıştırmak *(-i)* **1** bütünlüğünün bozulmasına yol açmak, birlikteliğini bozmak, birbirinden ayırmak. *ör. Bu çatışmayı toplumsal gizlerine ayrıştırmak, öyle incelemek istiyordu.* **2** *kim.* (bir bileşiği) ayrışıma uğratmak, yalın öğelerine ayırmak, (bileşiğin) ayrışmasını sağlamak.
ayrıt *a. mat.* **1** bir katı cismin düzlemsel iki yüzünün arakesit doğrusu. **2** bir grafikte köşeleri ya da boğum noktalarını birleştiren doğru parçası. **3** bir şeklin kıyısının bir parçası olan doğru parçası.
ayrıtürden *b. s.* farklı yapıda olan. *eş.* **heterogen**, **heterojen**.
aysar *s.* **1** Ay'ın etkisiyle huyunun değiştiği sanılan (kimse). **2** değişken huylu, kararsız, tuhaf (kimse).
aysarlık *a.* aysar olma durumu.
aysberg *a. İng.* (.' .) *coğr.* ➻ **buzdağı**.
aysfild *a. İng.* (.' .) *coğr.* ➻ **buzla**.
aysız *s.* ay ışığı olmayan (gece). *ör. Bulutsuz, aysız ama çok yıldızlı bir geceydi.*
ayşekadın *b. a. Ar. T. bitb.* sebze olarak yenen meyvesi açık yeşil, kılçıksız ve lezzetli bir taze fasulye türü.
aytışma *a.* **1** aytışmak eylemi. **2** bir konu üzerinde, belli kural ve yöntemlere uyularak yapılan tartışma. *eş.esk.* **münazara**. *ör. Güzel konuşurdu, okulda aytışmalara katılırdı.*
aytışmak *(nsz)* karşılıklı olarak söz kavgası yapmak, tartışmak, atışmak.
ayva *a. bitb.* **1** gülgillerden, anayurdunun Girit olduğu sanılan, tohumdan elde edilen fidanla çok soğuk bölgeler dışında her yerde yetiştirilebilen, genellikle kömeç biçiminde pembe ya da pembemsi ak renkte iri çiçekleri olan, yaprakları tüylü, boyu orta yükseklikte b ir meyve ağacı. **2** bu ağacın armut biçiminde ama armuttan daha iri, sarı renkte, ufak çekirdekli, üstü tüycüklü, sertçe, hoş kokulu, buruk ve mayhoş meyvesi. **3** *arg.* kadın ya da gelişkin genç kız memesi. **4** *s. arg.* olumsuz, kötü. *ör. Bugünlerde işler ayva abi.* **ayva göbekli** göbeği çukur olan (kimse). **ayva tüyü** vücuttaki çok küçük ve ince, sarı tüylere verilen ad. **ayvayı yedirmek (birine)** *arg.* güç duruma düşürmek. **ayvayı yemek** *arg.* güç durumda kalmak, kötü bir duruma düşmek.
ayvadana *a. ha.* yabannanesi yaprağına benzer yapraklı, sarı çiçekli, acı bir tadı olan çiçeğinden ilaç olarak yararlanılan bir yaban otu.
ayvalık *a.* ayva ağaçlarının çok bulunduğu yer.
ayvan *a. ha.* **1** balkon, sundurma. **2** çok pencereli ya da bir yanı dışarıya açık üst kat odası.
ayvaz *a.* **1** *tar.* eskiden büyük konaklarda mutfak ve yemek hizmetleri gören erkek hizmetçi. **2** *ha.* erkek eş, koca. *ör. Bir köroğlu bir ayvaz, geçinip gidiyorlar.* **ayvaz kasap hep bir hesap** "hangi seçenek yeğlenirse yeğlensin sonuç değişmez, ha öyle olmuş ha böyle aynı kapıya çıkar, hepsi bir" anlamında söylenir.
ayyaş *s. Ar.* çok içki içen, içkiye düşkün, içici.
ayyaşlaşabilme *a. Ar. T.* ayyaşlaşabilmek eylemi.
ayyaşlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* ayyaşlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan içtiğine dikkat etmezse zamanla ayyaşlaşabilir.*
ayyaşlaşma *a. Ar. T.* ayyaşlaşmak eylemi.
ayyaşlaşmak *(nsz) Ar. T.* içki düşkünü biri durumuna gelmek.
ayyaşlık *a. Ar. T.* içki düşkünlüğü, ayyaş olma durumu.
ayyuk, -ku *a. Ar.* (. -) *mec.* göğün en yüksek noktası. **ayyuka çıkmak 1)** (ses için) çok yükselmek. *ör. Bağırtılar geliyordu, sesler ayyuka çıkmaktaydı.* **2** (dedikodu) çok yayılmak, duymayan kalmamak. *ör. Gerçek mi bilmem ama iş ayyuka çıkmıştı.*
az *s.* **1** gerekenden, alışılmıştan, umulandan, her zamankinden eksik, çok olmayan. *ör. Kimi kez iş az oluyordu.* **2** *be.* nicelik, nitelik, güç, süre, değer vb. bakımlarından düşüklük, noksanlık, eksiklik, yetersizlik, küçüklük vb. belirtir. *ör. Bu para az, daha ver. Gitmeye az kaldı.* **az az** (ya da **azar azar**) **1)** küçük ölçülerle. **2)** yavaş yavaş, ara vererek. **az ateş odunu yakar** "küçük bir tehlike, uygun durum bulunca önü alınamayacak denli büyüyebilir" anlamında söylenir. **az buçuk** azdan bir parça çok, biraz. *ör. Bunu az buçuk biliriz.* **az bulmak** umduğu kadar olmadığını bildirmek, az saymak, azımsamak. **(bir şey) az buz olmamak** azımsanacak denli az olmamak, oldukça büyük ya da çok olmak. *ör. Verdiğim para az buz değildi ama beğenmedi.* **az çok** ne az ne çok, oldukça. *ör. Bu iş az çok herkesi ilgilendirir.* **az çok dememek** azına çoğuna önem vermeden olanla yetinmek. *ör. Ne verirse, az çok demeden al gel.* **az daha** nerdeyse, hemen hemen, az kalsın. *ör. Bugün iki araba az daha çarpışıyordu.* **az değil** bir kimsenin göründüğü, sanıldığı gibi olmadığını,

kurnaz, işbilir, şakacı vb. olduğunu anlatmak için kullanılır. *ör. Çocuğu boşa umutlandırdın, sen de az değilsin doğrusu.* **az eli aşta gör, çok eli işte gör** "yemek pişirilirken ya da yenirken az kişi, iş yapılırken çok kişi daha iyidir" anlamında söylenir. **(bir şey) az gelmek** oluşturulacak şeye, işe yeterli olmamak. *ör. Yün az geldi, kazağın yakası çıkmadı.* **az görmek** umduğu denli olmadığını düşünmek, beklediğinden eksik bulmak, azımsamak. *ör. Çocuk parayı az gördü, almadan gitti.* **az günün adamı olmamak** ➻ **azın adamı olmamak** . **az kaldı** (ya da **az kalsın, az daha**) bir işin nerdeyse olmak, gerçekleşmek üzereyken olmadığını anlatır. *ör. Çocuk az kaldı kayacaktı.* **az kaz, uz kaz, boyunca kaz** "birisi için kazdığın kuyuya kendin düşebilceğini gözden uzak tutma, ona göre dolap çevir" anlamında kullanılır. **az olsun, öz** (ya da **uz) olsun** "yapılan iş az da olabilir, ama iyi olmalıdır" anlamında söylenir. **az söyle, çok dinle** "çok konuşan çok yanılır, çok dinleyense çok şey öğrenir" anlamında bir öğüt. **az söyler, uz söyler** az ama yerinde ve işe yarar sözler söyler. **az tamah çok ziyan getirir** "elde ettikleriyle yetinmeyip biraz daha elde etmeye çalışmak iyi değildir, kişi açgözlü davranmamalıdır" anlamında bir öğüt. **az veren candan, çok veren maldan** "varlıklı olmayan kimse az verir ama içten verir, çok verense varlıklıdır yalnızca maldan vermiş olur" anlamında, birine az ya da küçük bir armağan verilirken söylenir. **az yaşa, çok yaşa, akıbet gelir başa** "ölümdem kaçış yoktur" anlamında, ölümün kaçınılmaz olduğunu belirtmek için kullanılır. **az ye de uşak tut** "ikide bir iş buyurma, herkes senin uşağın değil" anlamında söylenir. **aza çoğa bakmamak** verileni, ele geçeni yeterli görmek, bir şeyin miktarı üzerinde durmamak, olanla, ele geçenle yetinmek. **aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz** "çoklar, azların birikmesiyle oluşur, az ile yetinmeyen çoğu elde etmenin fırsatını kaçırır" anlamında söylenir. **aza sormuşlar nereye, çoğun yanına demiş** (ya da **azca nereye, çokçanın yanına**) **1)** az, her zaman çoğa uyar, onun buyruğuna girer, azınlık çoğunluğa boyun eğer. **2)** büyük para küçük parayı da kendine çeker. **3)** her zaman varlıklı olan kazanır. **azı bilmeyen çoğu hiç bilmez** küçük de olsa bir iyiliğin değerini bilmeyenin büyük iyiliklerin de değerini bilmeyeceğini anlatır. **azı çoğa saymak** verilen şey, armağan az ya da küçük de olsa, çokmuş, büyükmüş, değerliymiş gibi kabul etmek. **azın adamı olmamak** çok yaşamış, çok görmüş olmak. *ör. O azın adamı değil, düşüncesini alsak iyi olur.*

Az *kim.* azot elementinin eski simgesi. (Bu gaz şimdi N simgesiyle gösterilmektedir.)

aza *ç. a. Ar.* (- -) *esk.* **1** vücut organlarının her biri. **2** ➻ **üye**.

azabilme *a.* azabilmek eylemi.

azabilmek *(nsz)* azmak elinde olmak, azma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuklar azabilmek için fırsat kollıyordu.*

azade *s. Far.* (- - .) *esk.* ➻ **başıboş, bağımsız, özgür, erkin**.

azadelik *a. Far. T.* ➻ **bağımsızlık, erkinlik, özgürlük**.

azalabilme *a.* azalabilmek eylemi.

azalabilmek *(nsz)* azalma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Para ticarette çoğalabildiği gibi azalabilir de.*

azalış *a.* azalmak eylemi ya da biçimi.

azalma *a.* azalmak eylemi.

azalmak *(nsz)* **1** eskisinden daha küçük bir niceliğe inmek, sayıca eksilmek. *ör. Paramız azalmaktaydı, iş bitmiyordu.* **2** (ışık) parlaklığını gittikçe yitirmek, sönükleşmek, kararmak. *ör. Gaz bittiyor, lambanın aydınlığı azalıyordu.* **3** etkisini yitirmek, eski ağırlığı kalmamak, yeğnilmek. *ör. Isındıkça sancım azalmaktaydı.* **azala azala** *ik. be.* azalarak.

azaltabilme *a.* azaltabilmek eylemi.

azaltabilmek *(-i)* azaltmak elinde olmak, azaltma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Loşluk sağlamak için ışığı azaltabiliriz.*

azaltıcı *a.* ve *s. sin.* ve *tiy.* bir çevirim sırasında, bir sinema salonunda ya da sahnede ışığın yavaş yavaş kararmasını sağlayan aygıt ya da düzen.

azaltılabilme *a.* azaltılabilmek eylemi.

azaltılabilmek *(nsz)* azaltılmaya elverişli olmak, azaltılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşçinin haftalık çalışma saatinin azaltılabileceği söyleniyor.*

azaltılma *a.* azaltılmak eylemi.

azaltılmak *(nsz)* azaltmak eylemine konu olmak, daha az bir niceliğe indirilmek. *ör. Çalışanların sayısı önce azaltılacak, sonra işyeri kapatılacaktı.*

azaltma *a.* azaltmak eylemi.

azaltmak *(-i)* **1** nicelikçe, sayıca eskisinden az bir duruma getirmek. *ör. Çalışanları biraz azaltmak gerekmişti.* **2** etkisini, yeğinliğini yitirmesini sağlamak. *ör. Ağrıkesiciler ağrıları azaltmak içindir.*

azamet, -ti *a.Ar.* **1** büyüklük, ululuk. **2** kurumlanma, onur, gurur. **3** göz kamaştırıcılık, gösteriş, görkem. *eş.* **heybet, ihtişam, şatafat**. **4** çalım satma, çalım. **azamet satmak** kurumlanmak, çalım satmak, böbürlenmek.

azametli *s. Ar. T.* **1** büyük, ulu. **2** kurumlu, onurlu, gururlu. **3** göz kamaştırıcı, görkemli, gösterişli. **4** çalımlı.

azami *s. Ar.* (- . -) en çok, en yüksek, en büyük. *eş.* **maksimum**.

azap (I) *a. Ar.* (. -) **1** dinsel inanışa göre, bu dünyada günah işlemiş olanlara öteki dünyada verilecek olan ceza. *ör. Tövbe, insanı azaptan kurtarır.* **2** organik ya da ruhsal büyük acı, büyük sıkıntı. *eş.* **ezinç**. *ör. Hiçbir şey bunca azaba değmez.* **azap çekmek 1)** öteki dünyada

ceza görmek. **2)** sıkıntı ve acı duymak. **3)** üzüntü içinde olmak. **azap vermek 1)** (birini) sıkıntıya sokmak, ona acı çektirmek. **2)** (bir şey, birine) acı ve sıkıntı vermek.

azap (II) *a.* **1** *ha.* (Anadolu'nun kimi yerlerinde) bir yıllığına tutulan erkek hizmetçi, çiftlik uşağı. **2** *tar.* Anadolu beyliklerinde donanmadaki görevlerde kullanılan asker.

azap (III) *a. ha.* köy dışında, hayvanların ve çobanların barınması için yapılan dam.

azaplı *s. Ar. T.* sıkıntı veren, acı veren.

azapsız *s. Ar. T.* sıkıntı vermeyen, acı vermeyen.

azar *a. Far.* (birine kusurundan dolayı söylenen) sert söz ya da sözler. *eş.* **paylama**. **azar işitmek** ➻ **azarlanmak, paylanmak**.

azar azar *ik. be.* **1** süre yönünden arayı uzatarak, yavaş yavaş. **2** küçük ölçülerle, az az.

azarlama *a. Far. T.* azarlamak eylemi. *eş.* **paylama**.

azarlamak *(-i) Far. T.* birine, bir davranışından, kusurundan dolayı sert sözler söylemek. *eş.* **paylamak**.

azarlanabilme *a. Far. T.* azarlanabilmek eylemi.

azarlanabilmek *(nsz) Far. T.* azarlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk dövülmez, ancak azarlanabilirmiş.*

azarlanma *a. Far. T.* azarlanmak eylemi. *eş.* **paylanma**.

azarlanmak *(nsz) Far. T.* azarlamak eylemi kendisine yapılmak, bir davranışından, kusurundan dolayı birinden sert sözler işitmek. *eş.* **paylanmak**.

azarlatma *a. Far. T.* azarlatmak eylemi. *eş.* **paylatma**.

azarlatmak *(-i, -e) Far. T.* **1** birinin azarlanmasını ona yaptırmak, birine söylenecek sert sözleri ona söyletmek. *ör. Öğretmene Orhan'ı azarlatmak için, camı onun kırdığını söyledik.* **2** birinin bir başkasınca azarlanmasını sağlamak, sert sözler işitmesine yol açmak. *eş.* **paylatmak**. *ör. Onu babasına azarlattık.*

azarlayabilme *a. Far. T.* azarlayabilmek eylemi.

azarlayabilmek *(-i) Far. T.* azarlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Birini azarlayabilmek için onun hatasını bulmak gerekir.*

azarlayış *a. Far. T.* azarlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun, çocuğunu ikide bir azarlayışı hoşuma gitmiyordu.*

azarlayıverme *a. Far. T.* azarlayıvermek eylemi.

azarlayıvermek *(-i) Far. T.* özrünü dinlemeksizin azarlamak, hemen azarlamak. *ör. İnsanı azarlayıvermek onun huyudur.*

azat *a. Far.* (- -) **1** başıboş bırakma, özgür bırakma, salıverme. **2** *s.* başıboş bırakılmış olan, özgür bırakılmış olan, salıverilmiş olan. **azat etmek** (ya da **eylemek**) **1)** *esk.* (köle ve cariyeler için) özgürlüğünü geri vermek. **2)** salıvermek, bırakmak. *ör. Kafesi açıp kuşu azat etmişti.* **azat olmak** salıverilmek.

azatlı *a.* ve *s. Far. T. esk.* özgürlüğü geri verilmiş (köle, cariye).

azatlık *a. Far. T. esk.* **1** azat olma durumu. *eş.* **özgürlük**. **2** *s.* özgürlüğü geri verilme zamanı gelmiş olan (köle, cariye).

azca *a.* oldukça az. **azca nereye, çokçanın yanına** ➻ **aza sormuşlar nereye, çoğun yanına demiş**.

azdırabilme *a.* azdırabilmek eylemi.

azdırabilmek *(-i)* azdırmak elinde olmak, azdırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı şeyler yarayı azdırabilirmiş...*

azdırılma *a.* azdırılmak eylemi.

azdırılmak *(nsz)* azması sağlanmak, azmasına yol açmak.

azdırma *a.* azdırmak eylemi.

azdırmak *(-i)* **1** azmak eylemini yaptırmak. *ör. Soğuk diş ağrımı azdırdı.* **2** azgın duruma getirmek. *ör. Çıbanı azdırmak için elleyip durdu.* **3** azmasını sağlamak, yüz verip şımartmak. *ör. Çocuğu babası azdırıyor.* **4** kötü alışkanlıklara sürüklemek, yoldan çıkarmak. *ör. Arkadaş arkadaşı azdırır.* **5** *ha.* birisini bir başkasına karşı kışkırtmak.

azelya *a. Yun.* (. .' .) *bitb.* ➻ **açalya**.

Azerbaycanlı *ö. a.* ve *s.* (- . . . .) Azerbaycan halkından olan, Azeri.

Azeri *ö. a.* (- . -) **1** Azerbaycan'da ve İran Azerbaycanı'nda yaşayan Türk soylu bir halk. **2** bu halktan olan kimse. **3** *s.* bu halka özgü olan, bu halkla ilgili. *ör. Bizde Azeri yazını çok az tanınıyor.*

Azerice *ö. a.* (- . - '.) Azerbaycan'da ve İran Azerbaycanı'nda konuşulan dil, Azeri Türkçesi.

azgan *a. ha.* dikenli, ufak sarı çiçekli bir çalı.

azgelişmiş *b. s.* **1** gelişmesi gecikmiş, yeterince gelişememiş olan. *ör. Bu adama azgelişmiş demek bile çok.* **2** *topb.* doğal kaynaklarından yeterince yararlanamayan, altyapı, sanayi ve ulaştırma olanakları yetersiz, üretimi daha çok tarıma dayalı, eğitim ve yaşam düzeyi düşük kalmış (ülke, toplum). *ör. Azgelişmiş ülkelerin önemli sorunu nüfus artışıdır.*

azgelişmişlik *b. a.* azgelişmiş olma durumu ve özelliği. *ör. Bugün, azgelişmişlikten kurtulmanın yolu, uygarlaşmaktır.*

azgın *s.* **1** azmış olan. *ör. Çocuk azgın sulara kapılmış.* **2** (çocuk için) çok yaramaz, ele avuca sığmaz, haşarı. *ör. Bu azgını biraz bahçeye çıkarın da oynasın.* **3** cinsel istekleri aşırı olan. *ör. Mart geldi, azgın kediler durmuyor.* **4** *mec.* gözü dönmüş, çok öfkelenmiş (kimse). *ör. Adam, çocuğa azgın bir hırsla vuruyordu.* **azgın azgın** *ik. be.* coşkun, taşkın, azmış bir durumda. *ör. Irmak azgın azgın akıyordu.*

azgınlaşabilme *a.* azgınlaşabilmek eylemi.

azgınlaşabilmek *(nsz)* azgınlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gençler arada azgınlaşabilir.*

azgınlaşıverme *a.* azgınlaşıvermek eylemi.
azgınlaşıvermek *(nsz)* çabucak, hemen ya da kısa sürede azgınlaşmak. *ör. Çiçekler gübre yüzünden azgınlaşıvermişti.*
azgınlaşma *a.* azgınlaşmak eylemi.
azgınlaşmak *(nsz)* **1** azgın duruma gelmek, azmak. *ör. Irmak iyice azgınlaşmıştı.* **2** cinsel istekleri aşırılaşmak. *ör. Azgınlaşan kediler bahçede oynaşıyordu.*
azgınlaştırabilme *a.* azgınlaştırabilmek eylemi.
azgınlaştırabilmek *(-i)* azgınlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Para kimilerini azgınlaştırabilirmiş.*
azgınlaştırma *a.* azgınlaştırmak eylemi.
azgınlaştırmak *(-i)* azgın duruma getirmek, yoldan çıkarmak. *ör. Onu arkadaşları azgınlaştırdı.*
azgınlık *a.* azgın olma durumu. *ör. Bu azgınlığa bir şey dayanmaz.* **azgınlık etmek** aşırı gitmek, yaramaz davranışlarda bulunmak.
azı *a.* köpekdişlerinden sonra içeriye doğru alt ve üstçenenin iki yanında beşer tane bulunan, yiyecekleri öğütmeye yarayan dişlerin ortak adı. *eş.* **azıdişi**.
azıcık *s.* (.' . .) **1** çok az, biraz. *ör. Ona azıcık para verdiler.* **2** *be.* (süre, miktar) çok az olarak, biraz. *ör. Azıcık oturup gitti.* **azıcık aşım kaygısız** (ya da **ağrısız**) **başım** "orta halli geçime razı olanın derdi olmaz" anlamında söylenir.
azıdişi, -ni *b. a.* ➻ **azı**.
azık *a.* yolculukta yemek üzere hazırlanan yiyecek. *eş.* **kumanya**. *ör. Anasının akşamdan torbaya koyduğu azığı alıp, erkenden düştü yola.*
azıklı *s.* azığı olan. *ör. Yolda azıklılar azıksızlara azıklarından birer parça verdi.*
azıklık *a.* **1** azık olarak ayrılan yiyecek. **2** *ha.* ivedi gereksinmeyi karşılamak üzere, harman zamanından önce biçilip, harmanlanan ekin. **3** *ha.* azık torbası ya da kabı.
azıksız *s.* **1** azığı olmayan. **2** *be.* azığı olmaksızın. *ör. Yolda azıksız ne yaparız?* **azıksız yola çıkanın iki gözü el torbasında kalır** "her işte önlem almak gerekir" anlamında söylenir.
azılı *s.* **1** *ha.* dişleri dönmüş bulunan yaban domuzu. **2** *mec.* gözü hiçbir şeyden yılmayan, gözü dönmüş, azgın. *ör. Azılı bir kumarcı gibiydi.* **3** *a. ha. mec.* domuzca davranan kart erkek.
azımsama *a.* azımsamak eylemi.
azımsamak *(-i)* bir şeyi, beklediğinden, umduğundan daha az görüp bunu belirtmek, az sayarak beğenmemek, az bulmak. *ör. Şimdiki çocuklar on milyon lira günlük harçlığı azımsıyorlar.*
azımsanabilme *a.* azımsanabilmek eylemi.
azımsanabilmek *(nsz)* azımsanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Aylık azımsanabilir ama iş zor değil.*
azımsanma *a.* azımsanmak eylemi.
azımsanmak *(nsz)* az görülerek beğenilmemek, az bulunmak, az görülmek. *ör. Ayda yüz milyon azımsanır mı?*
azımsayabilme *a.* azımsayabilmek eylemi.
azımsayabilmek *(-i)* azımsama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yapılanları azımsayabilmek için kötü niyet gerekir.*
azımsayış *a.* azımsamak eylemi ya da biçimi.
azın *a.* verilen bir durum için elde edilebilecek en küçük değer.
azınlık *a.* **1** bir toplulukta herhangi bir nitelik yönünden ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar. *eş. esk.* **ekalliyet**. *ör. Derneğimizde bu yönde düşünenler azınlıktır, çoğunluk öyle düşünmez.* **2** *topb.* bir ülkede, o ülkenin yurttaşı olmakla birlikte soyu, dili ve dini yönünden ülkenin sayıca baskın öğesi olan halktan az olan topluluk. *eş. esk.* **ekalliyet**. *ör. Eskiden Rumlar azınlıktı.* **azınlık hükümeti** mecliste çoğunluğu bulunmayan partinin kurduğu hükümet. **azınlıkta kalmak** bir toplulukta yapılan oylamada, belli bir düşünceyi tutanlar, karşı düşünceye katılanlar karşısında sayıca azlık olmak, sayıca daha az çıkmak. *ör. Bu görüştekiler azınlıkta kaldılar.*
azış *a.* **1** azma biçimi, azma. **2** kızışıklık, yeğinlik.
azışabilme *a.* azışabilmek eylemi.
azışabilmek *(nsz)* azışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Rüzgâr gece azışabilir, kapı pencere iyi kapansın.*
azışık *s.* azışmış olan.
azışıklık *a.* azışık olma durumu.
azışma *a.* azışmak eylemi.
azışmak *(nsz)* gittikçe yeğinleşmek, gittikçe kızışmak.
azıştırılma *a.* azıştırılmak eylemi.
azıştırılmak *(nsz)* azışması sağlanmak.
azıştırma *a.* azıştırmak eylemi.
azıştırmak *(-i)* azışmasını sağlamak.
azıtabilme *a.* azıtabilmek eylemi.
azıtabilmek *(-i)* azıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Zaman zaman herkes azıtabilir.*
azıtma *a.* azıtmak eylemi.
azıtmak (I) *(-i)* **1** azmasına yol açmak, azgın duruma getirmek. **2** *mec.* çığırından çıkmak, azmak. *ör. Çocuk iyice azıttı.*
azıtmak (II) *(-i)* götürüp bir yerde başıboş bırakmak, bir daha o yeri bulamayacak denli uzaklaştırmak. *ör. Çocuk köpeği götürüp azıttı.*
azil, -zli *a. Ar.* **1** görevden alma ya da alınma. *ör. Bakanın azline yol açan olayı bilmiyoruz.* **2** görevine son verme ya da verilme. *ör. Avukatın azli her zaman olanak içindedir.*
azim, -zmi *a. Ar.* **1** bir kimsenin bir işteki engelleri yenme istenci, istek ve kararı. **2** engelleri yenmede kesin karar.
azimet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* yola çıkış, gidiş. **azimet etmek** *esk.* yola çıkmak, gitmek.

azimkâr *s. Ar. Far.* ➻ **azimli**.
azimli *s.Ar. T.* (engelleri aşmada) kararlı.
aziz *s. Ar.* (. -) **1** sayılan, kutsal, değerli. **2** sevgide çok üstün tutulan, çok sevilen. **3** *a.* eren, ermiş (erkek).
azizlik *a. Ar. T.* **1** aziz olma durumu. **2** *mec.* muziplik. **azizlik etmek** *mec.* şaka olarak aldatmak, muziplik etmek.
azledilme *a. Ar. T.* azledilmek eylemi.
azledilmek *(nsz) Ar. T.* görevine son verilmek, görevden alınmak.
azletme *a. Ar. T.* azletmek eylemi.
azletmek, -der *(-i) Ar. T.* (bir görevliyi) görevinden almak.
azlık *a.* **1** az olma durumu. **2** azınlık. *ör. Bu işte biz azlıktayız.* **azlıkta kalmak** ➻ **azınlıkta kalmak** .
azlolunma *a. Ar. T.* azlolunmak eylemi.
azlolunmak *(nsz) Ar. T.* görevinden alınmak, görevine son verilmek.
azma *a.* **1** azmak eylemi. **2** (hayvan) iki ayrı soyun karışmasından doğan kırma. *eş.* **melez**. *ör. Kangal azması bir köpek almıştı.* **3** *ha.* ırmak kıyılarındaki çimenlik.
azmak, -ar (I) *(nsz)* **1** davranışları alışılmışın dışına çıkmak, kötülüğünü, yaramazlığını, taşkınlığını artırmak. *ör. Sınıf iyice azınca öğretmen kızdı.* **2** (deniz, ırmak) dalgası artmak, kabarmak, akıntısı artmak, taşmak, coşmak. *ör. Sakarya azmıştı, kıyılarını dövüyordu.* **3** yoldan çıkmak, ahlakı bozulmak. *ör. Cebi para görünce azmak, bizim insanımıza vergidir.* **4** (hastalık, yara) etkinliğini artırmak, ilerlemek, tehlikeli bir duruma gelmek. *ör. Çıban iyice azdı.* **5** (rüzgâr, yağmur, dolu vb.) yeğinliğini artırmak, hızlanmak. *ör. Fırtına azdıkça azdı.* **6** (bitki) ölçüsüz derecede büyümek, çok gelişmek. *ör. Sardunya azdı, saksısını değiştirmeli.* **7** cinsel istekleri çok artmak. *ör. Mart gelince kediler azar.* **8** (hayvan) iki ayrı ırkın birleşmesinden doğmak. *ör. Katır, azmışa bir örnektir.* **azan kurda kızan köpek 1)** belalı bir kimsenin hakkından ondan daha belalı biri gelir. **2)** azgınca çiftleşme isteklisi erkeğe kızgınca çiftleşme isteklisi kadın yaraşır.
azmak, -ar (II) *(nsz) ha.* bir ormanda, bir kentte, bir yerde yolunu yitirip gideceği ya da geleceği yeri bulamamak, yolunu şaşırmak, yitmek.
azmak (III) *a. ha.* **1** akarsu kıyılarında, yağmurdan sonra tarlalarda görülen küçük su birikintisi, içi su dolu çukur ya da hendek. **2** akarsuyun denize döküldüğü yer. **3** kaynak, göze.
azman *s.* **1** vücutça çok gelişmiş. *ör. Böylesine adam azmanı derler.* **2** ölçüsüz büyümüş (bitki). **3** iki ayrı soyun birleşmesinden doğmuş (hayvan), azma[2]. **4** *a.* kerestelik tomruk. **5** *a. ha.* iğdiş edildiği halde erkekliğini yitirmemiş olan koç ya da boğa. **6** *a. ha.* bitkilerde kök sürgünü.
azmanlaşabilme *a.* azmanlaşabilmek eylemi.
azmanlaşabilmek *(nsz)* azmanlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bol su verilen bitki azmanlaşabilir ya da çürür.*
azmanlaşma *a.* azmanlaşmak eylemi.
azmanlaşmak *(nsz)* ölçüsüzce büyümek, çok irileşmek.
azmetme *a. Ar. T.* azmetmek eylemi.
azmetmek, -der *(-e) Ar. T.* bir işteki engelleri aşmaya kesin kararlı olmak.
azmettirme *a. Ar. T.* azmettirmek eylemi.
azmettirmek *(-e) Ar. T.* bir eyleme yöneltmek, bir eylemi yapmasına kesin karar verdirmek.
aznavur *a. (Gürcü dilinden)* iriyarı, asık yüzlü, korku verici, sert kimse. **aznavur gibi** çok sert, zalimce, kırıcı, hoyratça davranan.
aznif *a. Erm.* beşer beşer sayı yazılan bir tür domino oyunu.
azoik *s. Fr. yerb.* içinde taşıl bulunmayan (toprak).
azot, -tu *a. Yun. kim.* simgesi N, atom sayısı 7, atom ağırlığı 14.01 olan, havanın beşte dördünü oluşturan, rengi, kokusu, tadı olmayan bir element.
azotlama *a. kim. Yun. T.* **1** azotlamak eylemi. **2** azotlu besin almayan bitki ya da hayvanların dokularında bulunan azotu belirleme işi.
azotlamak *(-i) kim. Yun. T.* içine azot karıştırmak, azotla birleştirmek.
azotlu *s. kim. Yun. T.* içinde azot bulunan, içine azot katılmış olan.
azotometre *b. a. Fr.* (. . . .' .) ➻ **azotölçer**.
azotölçer *b. a. Fr. T.* bir organik maddede bulunan azotun gaz oylumunu düzenlemeye yarayan aygıt.
Azrail *ö. a. İbr.* (. - .) dinsel inanışa göre Tanrı'nın buyruğuyla insanların canını almakla görevli melek. **Azrail'e bir can borcu kalmak** (ya da **olmak**) **1)** bütün borçlarını ödemiş olup hiçbir borcu kalmamak. **2)** nasıl olsa öleceğini bilmek. **3)** hiç kimseden korkmamak. *ör. Neden korkayım, Azrail'e bir can borcum kaldı.* **Azrail'e elense çekmek** *arg.* çok tehlikeli işler yapmak. **Azrail'in elinden kurtulmak** ölümden geri dönmek, ağır bir kaza ya da hastalıktan kurtulmak. **Azrail'le burun buruna gelmek** ölüme yol açabilecek denli büyük bir tehlikeyle karşı karşıya gelmek.
azrak *s.* az bulunan, sık rastlanmayan, pek seyrek, pek az. *eş. esk.* **nadir**.
azraklaşma *a.* azraklaşmak eylemi.
azraklaşmak *(nsz)* az bulunur duruma gelmek.
azraklık *a.* azrak olma durumu, özelliği.
azva *a. ha.* karamuk ağacının kökünden elde edilen ve göz ağrısına karşı kullanılan bir sıvı.
azvay *a. ha.* ➻ **sarısabır**.

Bb

B, b *a.* **1** Türk abecesinin ikinci harfi. **2** adı "be" olan bu harf, sesbilim yönünden çift dudak ünsüzlerindendir, ötümlü ünsüzdür; Türkçe sözcüklerin sonunda bulunmaz, bu durumda onun yerini "p" ötümsüz ünsüzü alır: *kap* (***kab*** değil), *sarp* (***sarb*** değil) gibi. Türkçeye girmiş yabancı sözcüklerin sonunda bulunan "b" ötümlü ünsüzleri de genellikle bu kurala göre yazılır: *harp* (***harb*** değil), *kitap* (***kitab*** değil) gibi. **3** sıralama ve bölümlemelerde maddeler harflerle gösterilmek istendiğinde büyük ya da küçük biçimi ikinci maddenin başına getirilir. *ör. Şu üç nokta önemlidir: a) ... b) ... c) ...* gibi. **4** *müz.* nota işaretlerini harflerle gösterme yönteminde "si" ya da "si bemol"ü belirtir.

b
"B" harfinin, Orhun abecesi de içinde olmak üzere birçok abecede "ev" kavramını belirten bir simgeden türemiş olduğu kabul edilir. Göktürk yazısında *b* harfinin eve benzemesi, *ev* sözcüğünün Eski Türkçede *eb* biçiminde oluşuna tanık olarak gösterilir. Fenike kökenli Yunan ve Latin abecelerindeki *b*'nin de "ev", "çadır" anlamına gelen ve *b* ile başlayan bir sözcükten geldiği ileri sürülür. Latin abecesinin *b* harfi MÖ III. yüzyılda kesin biçimini aldı. Bugünkü Türk abecesindeki *b* de Latin kökenlidir.

B 1 *kim.* bor elementinin simgesi. **2** *müz.* basso kısaltması.

ba *ünl. ha.* şaşma, korkma, acıma vb. gibi türlü duyguları dile getiren bir ünlem.

Ba *kim.* baryum elementinin simgesi.

baba (I) *a.* **1** çocuğu olmuş erkek. *ör. İçlerinde tek baba yoktu.* **2** bir çocuğa göre kendisinin doğal oluşumunda etken olan erkek. *ör. Çocuk babasını severdi.* **3** ata. *ör. Bu ülke bize babalarımızdan kalmıştır.* **4** *mec.* bir ülkeye ya da bir topluluğa yararlı olmuş, koruyucu, babalık duygularıyla dolu erkek kimse. *ör. Atatürk, bu ulusun babasıdır.* **5** *esk. mec.* kimi tarikatlarda tekke büyüğü. *ör. Bektaşilerde baba vardır.* **6** bunlara verilen san. *ör. Ona tekkede Nur Baba derlerdi.* **7** *mec.* uyuşturucu, silah kaçakçılığı başta olmak üzere birçok alanda gizli ve kirli işler çeviren çetenin başı olan kimse. *ör. İstanbul'da da babalar türemiş.* **8** *mec.* bir şeyin temelini atan, yaratıcı, kurucu kimse. *ör. Destanın babası Homeros'tur.* **9** *mec.* tanımadığımız yaşlı erkeklere seslenirken saygı anlatımı olarak kullanılır. *ör. Olur baba, arabayı biraz çekelim.* **10** *den.* iskele, rıhtım ya da gemilerde halatların takıldığı, genellikle silindir biçimli, yuvarlak başlı, demir, ağaç ya da betondan yapılmış dikme. *ör. İskelede bir babaya ayağını dayamıştı.* **11** *ha.* çatılarda omurga direği. **12** *arg.* erkeklik organı, penis. **baba adam** özellikle gençlere ve kendinden aşağı aşamalardaki kimselere iyi davranan, iyi yürekli, hoşgörülü, yaşlıca olgun erkek. *ör. Bizim komutan baba adamdır.* **baba bir** anneleri ayrı olmakla birlikte babaları aynı olan kardeşlerden birine göre öteki. *ör. Biz onunla baba bir kardeşiz.* **baba değil tırabzan babası** çocuklarına karşı babalık görevlerini yerine getirmeyen, onlara hayrı olmayan babalar için kullanılır. **baba dostu** bir kimsenin babasının dostu, arkadaşı olan ve dolayısıyla kendisine de ilgi, yakınlık gösteren, yardımcı olan kimse. *ör. Ahmet Amca baba dostudur, babamı gibi severim.* **baba eder, oğul öder** babanın yaptığı kötü işin sıkıntısını oğul çeker. **baba hindi** çok iyi beslenmiş, iri erkek hindi. **baba koruk yer, oğlunun dişi kamaşır** babanın yaptığı kötü bir işin sıkıntısını oğul çeker. **baba nasihati 1)** bir babanın çocuğuna verdiği öğüt. **2)** *mec.* baba öğüdü değerinde söz. *ör. Bakın çocuklar, size bir baba nasihati, borç vermeyin, alamazsınız.* **baba ocağı** (ya da **evi, yurdu**) bir kimsenin öteden beri ailesinin malı olup içinde yaşadığı ev, toprak, yurt. *ör. Kerem, baba ocağını özlemişti.* **baba oğula bir bağ bırakmış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş** "babalar çocukları için büyük özveride bulunurlar ama çocuklar babaları için en küçük bir şey yapmazlar" anlamında söylenir. **baba olmak** (erkekler için) çocuğu olmak. *ör. Baba olmak güzel şeydir.* **baba yurdu** ➻ **baba ocağı**. **babadan babaya** son babadan ilk dedeye doğru zincirleme olarak. *ör. Bu ev babadan bayaya kalarak bugüne gelmiştir.* **babadan kalma** babanın ölümüyle çocuğa kalan iş, para, mal mülk gibi şeyler. *ör. Onun babadan kalma bir evi var, onda oturuyor.* **babadan oğula 1)** torunlara doğru zincirleme olarak. *ör. Bu dava babadan oğula sürüp geldi.* **2)** atalarından beri. *ör. Bunlar babadan oğula fırıncıdırlar.* **babalar günü** babaları anımsama, onlara sevgi, saygı günü ola-

rak düşünülmüş, haziranın üçüncü pazarı. **babalarımız** bizden önceki kuşaklar, babamız ve babamızdan önceki büyüklerimiz, atalarımız. *ör. Bu toprak bize babalarımızdan kalmıştır.* **babam! 1)** senlibenli bir seslenme sözü. *ör. Haydi babam, şu işi bitirelim.* **2)** yinelenen iki buyruk kipi arasında, eylemin sürekliliğini anlatır. *ör. İşi gücü yok, uyu babam uyu, bu gidişle uyuşacak.* **babamın** (ya da **ustamın**) **adı Hıdır, elimden gelen budur** "ancak bu kadarını becerdim, gücüm, yeteneğim ancak bu kadar" anlamında söylenir. **babana rahmet** *tkz.* yapılan bir iş, davranış ya da söylenen bir söz yerinde görüldüğünde "ben de öyle yapardım, söylerdim, iyi ettin, Tanrı senden razıolsun" vb. anlamında, hoşnutluk bildirmek için kullanılır. **babanın canı için** birinden bir iyilik yapması istenirken "bu iyiliği, ölmüş olan babanın ruhunu hoşnut etmek için yap" anlamında söylenir. **babasına çekmek** huy olarak babasına benzemek. **babasının hayrına mı?** "bir çıkar beklemeksizin, yalnızca iyilik olsun, yardım olsun diye mi? bir çıkarı vardır" anlamında kullanılır. *ör. Bunu babasının hayrına mı yapıyor, kendi de yararlanacaktır.* **babasının oğlu** her yönden babasına benzeyen oğul. **babaya oturmak** *arg.* (bir işte) iyi bir sonuca ulaşamamak. **babayı almak** *arg.* (bir işte) bir şey elde edememek. **babayı yemek** *arg.* (bir işte) çok kötü bir duruma düşmek.

baba (II) *ha.* **1** (ilençlerde) büyük ve onulmaz çıban, onulmaz dert. *ör. Bedenin baba dola.* **2** (ilençlerde) zehir, zıkkım. *ör. Baba yiyesice, bütün mısırı yemiş.* **(bir şeyde) baba çıksın** *ha.* "onulmaz çıbanlar çıksın" anlamında bir ilenç sözü.

baba (III) *a.* zencilerde görülen, saraya benzer bir hastalık. **babaları** (ya da **babası) tutmak** çok sinirlenmek, çok öfkelenmek, sinir ve öfke ile bağırıp çağırmak. *ör. Onun kimi kez böyle babaları tutar, aldırma ona sen.* **babaları üstünde olmak** çok sinirli, çok öfkeli bir durumda bulunmak. *ör. Onun yine babaları üstünde, biz sakin olalım.*

babaanne *b. a.* (. .' . .) (çocuğa göre) babasının annesi. *ör. Orhan babaannesini çok sever.* **babaanne olmak** (kadın) oğlan evladından dolayı torun sahibi olmak.

babaca *be.* (. .' .) (tutum, davranış olarak) babaya benzer bir biçimde, baba sevgisiyle, baba gibi, baba sevecenliğiyle.

babacan *s.* (yaşlıca erkekler için) iyi yürekli, cana yakın, hoşgörülü, olgun, güvenilir. *ör. Bizim öğretmen babacandır.*

babacanca *be.* babacana yaraşır bir biçimde. *ör. Onun babacanca davranışları herkesçe sevilmesini sağlardı.*

babacanlaşabilme *a.* babacanlaşabilmek eylemi.

babacanlaşabilmek *(nsz)* (erkek) babacanlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Asık yüzlü biri bile bazen babacanlaşabilir.*

babacanlaşma *a.* babacanlaşmak eylemi.

babacanlaşmak *(nsz)* (erkek) babacan bir duruma gelmek. *ör. Komutanımız gittikçe babacanlaşıyor.*

babacanlık *a.* babacan olma durumu.

babacık *a.* "küçük baba", "sevimli baba" anlamında bir küçültme ya da yakınlık, okşama, sevgi sözü olarak kullanılır. *ör. Gurbette anacığımı, babacığımı çok özledim.*

babacıl *s.* babasına çok düşkün olan.

babacılık *a. fels.* devletin, toplumsal sınıflara babalık ederek bunlar arasında bir denge sağlamaya çalışması.*eş.* **paternalizm**.

babaç *a. ha.* erkek kümes hayvanlarının ya da kuşların en iri ve yaşlı olanı. *ör. Babaç bir horoz bütün kümesi korkutuyor.*

babaçko *a.* (. .' .) **1** *ha.* genellikle yaşlı Hıristiyan kadın, kocakarı. **2** *arg.* (kadın için) erkek gibi, güçlü ve gösterişli, iriyarı.

babafingo *a. İt.* (. . .' .) **1** *den.* yelkenli gemilerde direklerin en üstte bulunan, üçüncü parçası. **2** *arg.* erkeklik organı, penis.

Babai *ö. a.* (. - -) Babailik mezhebinden olan kimse.

Babailik *ö. a.* (. - - .)
XIII. yüzyılda yaşamış bir Türk düşünürü olan Baba İshak'ın kurduğu, temeli Şamanlığa dayanan bir mezheptir. İslam mezhebi olmasına karşın İslamlığın ana öğelerine aykırı, gizemsel yapıda bir yoldur. Babailer, mezhebin kurucusunu yalvaç sayar; onlara göre o ölmemiş, gökteki yerine çekilmiştir. Babailik, XIII. yüzyılda, İslamlığın sıkı kurallarına alışamayan ve eski bir Türk dini olan Şamanlığın özlemini çeken Türkmenler arasında yayılmış, siyasal bir akıma dönüşmüş, Babai başkaldırıları Anadolu Selçuklu Devleti'ni çok uğr aştırmıştır.

babaköş *a. hayb.* Avrupa'da ve Asya'nın batı bölgelerinde yaşayan, gövdesi silindir biçiminde, körelmiş ayakları gözükmediği için yılan sanılan, solucanla ve böceklerle beslenen, parlak esmer derili, yakalandığı zaman kurtulmak için kuyruğunu bırakan bir tür kertenkele.

babalanabilme *a.* babalanabilmek eylemi.

babalanabilmek *(nsz)* babalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona babalanabilmek için deli olmak gerekir.*

babalanış *a.* babalanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun öyle babalanışına bakma, korkağın biridir.*

babalanıverme *a.* babalanıvermek eylemi.

babalanıvermek *(nsz)* çabucak babalanmak. *ör. Ona bir şey söylemeye gelmez, babalanıverir.*

babalanma *a.* babalanmak eylemi.

babalanmak *(nsz)* **1** öfkelenmek, sinirlenmek, babaları tutmak. **2** *arg.* kabadayılık etmek, diklenmek.

babalı *s.* babası olan. *ör. Çocuk analı babalı büyümeli.*
babalık *a.* **1** baba olma durumu. *ör. Babalık onu sevindirdi.* **2** babanın çocuğuna olan görevi. *ör. Babalık özveri ister.* **3** *ha.* üvey baba. *ör. Çocuk babalık elinde büyüyor.* **4** *tkz.* yaşlı ve halktan adamlara küçümseme karışık bir seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Uzun etme babalık, biraz indir fiyatını şunun.* **babalık etmek** (birine) baba gibi davranmak, babanın görevlerini üstlenmek. *ör. Yeğenlerine babalık etmek ona düştü.* **babalık fırın has işler** çalışmayan, geçim düşünmeyen, baba parasıyla geçinen kimselere sitem olarak söylenir.
babatatlısı, -nı *b. a.* şambaba da denilen bir tür hamur tatlısı.
babayani *s. T. Far.* (. . - -) yaşlı ve görmüş geçirmiş bir adama yakışır biçimde olan, özentisi ve gösterişi olmayan. *ör. Giyinişi babayani, davranışı da öyle, ilginç biriydi.*
babayanilik *a. T. Far. T.* babayani olma durumu.
babayiğit *b. a.* ve *s.* **1** yapı olarak çok güçlü kimse. *ör. Uzun boylu, babayiğit biriydi.* **2** *mec.* hiçbir şeyden korkmayan, korkusuz, kabadayı, özü sözü bir, mert (kimse). *ör. Nice babayiğit kadınlar vardır.* **3** *mec.* bir girişimde kendine güvenen. *ör. Bir babayiğit bulsak da şu işi yaptırsak.*
babayiğitçe *be.* babayiğide yaraşır bir biçimde.
babayiğitleşebilme *a.* babayiğitleşebilmek eylemi.
babayiğitleşebilmek *(nsz)* babayiğtleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Genç insan spor yapar, iyi beslenirse babayiğitleşebilir.*
babayiğitleşme *b. a.* babayiğitleşmek eylemi.
babayiğitleşmek *(nsz)* yapı olarak çok güçlü bir duruma gelmek.
babayiğitlik *b. a.* babayiğit olma durumu. *ör. Herkesin kendine göre bir babayiğitliği vardır.* **babayiğitlik etmek** babayiğide yaraşır bir biçimde davranmak.
Babıâli *ö. a. Ar.* (- . - -) **1** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul'da başbakanlık, içişleri ve dışişleri bakanlıklarıyla danıştayın bulunduğu, bugün bir bölümü İstanbul Valiliği olarak kullanılan yapı. **2** *mec.* Osmanlı hükümeti. **3** *mec.* İstanbul basını. *ör. Artık Babıâli eskisi gibi değil, gazeteler işadamlarının elinde.*

Babilik *ö. a.* (- - .)
İran'da, XIX. yüzyılda Mirza Ali Muhammed Bab adlı bir düşünürün kurduğu, gizemci dinsel bir öğreti; Tanrı'nın tek olduğunu kabul etmekle birlikte kurucusunu Tanrı'nın aynası gören Babilik, İslamlıkta bir sapma sayılır.

Babilli *ö. a.* ve *s. tar.* Irak'ta Fırat'ın doğu kıyısında MÖ VI. yüzyılda altın çağını yaşadığı bilinen Babil adlı kentin, kent devletinin halkından olan kimse.
baca *a. Far.* **1** yapı, vapur, fabrika gibi şeylerde ocak ve benzeri yerlerden oluşan dumanı ya da kirli havayı çekip dışarıya vermeye yarayan maden ya da kâgir yol. *ör. Apartmanın bacasından kara duman çıkıyordu.* **2** maden ocağı, lağım ve benzeri yeraltı yapılarının hava deliği. **baca ağzı** bacaların tepesinde bulunan, dumanın çıktığı delik. **baca başı** *ha.* Anadolu evlerinde ocağın üstünde bulunan ve lamba, kibrit kutusu vb. koymaya yarayan taş raf. **baca eğri de olsa duman doğru çıkar** "yaradılıştan dürüst kişi, kötü ortamda bile niteliğini yitirmez" anlamında söylenir. **baca fırıldağı** baca tepesinde bulunan ve esen yele göre yön değiştirerek dumanın geri tepmesine engel olan yapı öğesi. **baca kulağı** Anadolu evlerinde ocağın üst iki yanında bulunan taş raf. **baca külahı** yağmur ve rüzgârın girmesini önlemek için yapılan, bacanın üstünü örten şapka biçimli bölüm. **baca kürsüsü** (ya da **tomruğu**)yapıda, bacanın damdan yukarıdaki bölümü. **bacası tütmek** (ev, aile) yaşamı sürüp gidiyor olmak. *ör. Ne yapsınlar, bacaları tütüyor şimdilik.* **bacası tütmez olmak** ailesi dağılmak, büyük bir yıkıma uğramak. *ör. Tanrı kimseyi bacası tütmez olanlardan etmesin.*
bacak *a.* **1** vücudun kasıktan tabana değin olan ve yürümeye yarayan bölümü. *ör. İnsanda iki bacak vardır.* **2** hayvanlarda yürümeye, atlamaya, tutunmaya yarayan organ. **3** kimi şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan bölümü, dayak, destek, ayak. *ör. İskemlenin bir bacağı çıkmış.* **4** iskambilde, üzerinde oğlan resmi bulunan kâğıt. *eş.* **oğlan**[3], **vale**. **bacak bacak üstüne atmak** otururken bacaklardan birini ötekinin üstüne koyarak oturmak. **bacak kadar** (çocuk için) henüz erişkin yaşa gelmemiş, çok küçük, küçücük, ufacık. *ör. Koskoca adam bacak kadar çocukla uğraşmaz.* **bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var** "yaşı küçük ama çeşitli alışkanlıklar, huylar edinmiş" anlamında söylenir. **bacakları kopmak** gezmekten çok yorulmuş olmak. *ör. Biraz oturalım şuraya, bacaklarım koptu.* **bacakları tutmaz olmak** ayaklarının üzerine basıp yürüyemez bir duruma gelmek.
bacakkıran *b. a. ha.* nemli yerlerde kendiliğinden yetişen, yeşilimsi sarı çiçekler açan bir bitki.
bacaklanma *a. ha.* bacaklanmak eylemi.
bacaklanmak *(nsz) ha.* (hayvan için) büyüyüp boylanmak, uzun bacaklı olmak.
bacaklı *s.* **1** bacağı olan. *ör. Kertenkele bacaklı bir sürüngendir.* **2** *ha.* yüksek boylu, iri kemikli, bacakları uzun olan (hayvan). *ör. Bacaklı atlar iyi koşar.* **3** uzun boylu. *ör. Bacaklı bir çocuktu.* **bacaklı yazı** iri ve okunaklı yazı.
bacaksız *s.* **1** bacağı olmayan. **2** bacakları kısa olan. **3** kısa boylu, bodur. **4** *a. mec.* yaşından büyük davranışları olan ya da boyundan bü-

yük işlere kalkışan çocuklar için kullanılır. *ör. Bir bacaksız vardı, fırt fırt lafa karışıyordu.*

bacanak *a.* karıları kardeş olan erkeklerden her biri, birine göre öteki.

bacanaklık *a.* iki kız kardeşle evlenmiş olan iki erkek arasındaki akrabalık ilişkisi, bacanak olma durumu.

bacasız *s. Far. T.* bacası bulunmayan. **bacasız sanayi** *mec.* turizm.

bacı *a. ha.* **1** büyük ya da küçük kız kardeş. *ör. Çocuk, bacısının kucağındaydı. Delikanlı, bacısını okula bırakıp döndü.* **2** bir evde uzun süre çalışan, o evin bir kişisi gibi olan yaşlı hizmetçilere (*esk.* daha çok yaşlı zenci kadınlara) verilen san. **3** *esk.* tarikat şeyhlerinin karısına verilen san.

bacılık *a. ha.* **1** bacı[1] olma durumu. *ör. Böyle bacılık batsın.* **2** (kadınlar arasında) kardeş yerine tutulan yakın arkadaş. *ör. Dün bacılığıma uğradım.*

baç, -çı *a. Far.* **1** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda gümrük vergisi. **2** güç kullanarak, zorla alınan para. *eş.* **haraç**. *ör. Eşkıya, yol kesip baç almaktaydı.* **baç almak** zorla para toplamak, haraç almak.

badana *a. İt.* (. .' .) **1** duvar boyamada kullanılan sulandırılmış kireç ya da plastik boya. **2** badana yapma işi. *ör. İki gündür badanayla uğraşıyoruz.* **badana çekmek** (ya da **badana etmek**) duvara badana[1] sürmek, badanalamak. *ör. Evi badana etmek için kireç aldık.* **badana olmak** (bir yer)badana yapılmak, badanalanmak. **badana vurmak** (ya da **yapmak**) ➻ **badanalamak**. **badana yapılmak** ➻ **badanalanmak**.

badanacı *a. İt. T.* (. .' . .) işi badana yapmak olan kimse. *ör. İki badanacı bulup işe başlattılar.*

badanacılık *a. İt. T.* badanacının işi, uğraşı. *ör. O şimdi badanacılıkla geçiniyor.*

badanalama *a. İt. T.* badanalamak eylemi.

badanalamak *(-i) İt. T.* badana[1] sürmek. *ör. Odayı badanalamak için plastik boya aldık.*

badanalanabilme *a. İt. T.* badanalanabilmek eylemi.

badanalanabilmek *(nsz) İt. T.* badanalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu salon birkaç saate badanalanabilir.*

badanalanma *a. İt. T.* badanalanmak eylemi.

badanalanmak *(nsz) İt. T.* badana[1] sürülmek. *ör. Burası badanalanmak istiyor.*

badanalatabilme *a. İt. T.* badanalatabilmek eylemi.

badanalatabilmek *(-i, -e) İt. T.* badanalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Taşınmadan önce evi badanalatabiliriz.*

badanalatma *a. İt. T.* badanalatmak eylemi.

badanalatmak *(-i, -e) İt. T.* **1** badana[1] sürme işini yaptırmak. *ör. Badanacıya iki odayı badanalatmak istedi.* **2** badana[1] sürülmesini, badana yapılmasını, badanalanmasını sağlamak. *ör. Odaları badanalattık.*

badanalayabilme *a. İt. T.* badanalayabilmek eylemi.

badanalayabilmek *(-i) İt. T.* badanalamak elinde olmak ya da badanalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Daireyi badanalayabilmek için gereken her şey var.*

badanalayıverme *a. İt. T.* badanalayıvermek eylemi.

badanalayıvermek *(-i) İt. T.* **1** çabucak ya da kısa sürede badanalamak. *ör. Evimizi hep birlikte badanalayıvermiştik.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Öteki duvarı da badanalayıverir misin?*

badanalı *s. İt. T.* (. .' . .) **1** badana[1] sürülmüş olan. **2** *mec.* (kadın için) yüzü aşırı ölçüde pudralı ve boyalı.

badanasız *s. İt. T.* **1** badana[1] sürülmemiş olan. *ör. Duvarlar henüz badanasızdı.* **2** badanası[1] bozulmuş olan, yeniden badana[1] sürülmesi gereken. *ör. Ev badanasızdı.*

badas *a. ha.* harman kaldırıldıktan sonra döküntü olarak yerde kalmış olan çöp, saman vb. karışık tahıl tanesi. *ör. İki çocuk harmanda badas topluyordu.*

badat *a. bitb.* bileşikgillerden, şekeri çok, bir tür yerelması.

badaz *s. ha.* sarı yüzlü, solgun, hastalıklı.

bade *a. Far.* (- .) *esk.* şarap, içki.

badem *a. Far.* (- .) *bitb.* **1** gülgillerden, anayurdu Anadolu olan, bütün Akdeniz kıyılarında yetişen, erken çiçek açan bir meyve ağacı. **2** bu ağacın çağla olarak yenilebilen ya da olgunlaştıktan sonra sert kabukları içinden çıkarılan, kuru olarak yenilen yemişi. **3** *arg.* tabanca kurşunu. **badem ezmesi** ➻ **bademezmesi**. **badem gibi** (salatalık için) taze ve gevrek. *ör. Hıyarlar badem gibiydi, kütür kütürdü.* **badem gözlü** gözleri iri ve badem biçiminde olan (kimse). *ör. Delikanlı bir badem gözlüye vurulmuştu.* **badem içi** badem çekirdeğinin yemiş vb. olarak kullanılan içi.

badema *be. Ar.* (-' . -) *esk.* bundan böyle, bundan sonra.

bademcik *a. Far. T.* (- . .) *gövb.* insan boğazının başlangıcında iki yanda birer tane olarak bulunan, mikropların vücuda yerleşmesini önlemede yararlı olan, badem biçimindeki organ.

bademezmesi, -ni *b. a. Far. T.* badem içinin ezilmesiyle ve şekerle yapılan bir tür şekerleme.

bademli *s. Far. T.* içinde badem[2] bulunan. *ör. Tatlı olarak bademli krema vardı.*

bademlik *a. Far. T.* (- . .) **1** badem ağaçlarının bol olduğu yer. *ör. Bu köy bademlik sayılır, çok ağaç var.* **2** yalnız badem ağaçlarının bulunduğu bahçe. *ör. Babam bademliğimize gitti.*

bademsi *s. Far. T.* (- . .) badem[2] biçiminde olan, bademe[2] benzeyen.

bademşekeri, -ni *b. a. Far.* ince bir şeker tabakasıyla kaplanmış iç badem[2].

bademyağı, -nı *b. a. Far. T.* bademden[2] çıkarılan ve deri, kösele gibi şeyleri yumuşatmak için kullanılan yağ.

baderna *a. İt.* (. .' .) *den.* halatın sürtünmeden dolayı aşınabilecek yerlerine sarılan bez parçası. **baderna etmek** *den.* halatın sürtünmeyle aşınabilecek yerlerini sağlamlaştırmak için bez sarmak.

badıç *a. ha.* **1** sebzelerin çiçekten hemen sonraki küçük haline verilen ad. **2** *bitb.* fasulye, bezelye, bakla gibi taze sebzelerin içinde tohumların sıralanmış olduğu kabuk. *eş.* **baklamsı meyve**.

badıçlı *s. bitb.* tohumları badıç içinde bulunan (bitki). *ör. Keçiboynuzu badıçlı bir bitkidir.*

badi *a. ha.* evcil ördek. **badi badi yürümek** *ha.* ördek gibi iki yana sallanarak gitmek.

badik *a. ha.* **1** ➻ **badi**. **2** *s.* tombulca ve kısa boylu olup yalpalayarak yürüyen (kimse) *ör. O badik kıza söyle, bir daha yapmasın.*

badire *a. Ar.* (- . .) *esk.* ansızın ortaya çıkan tehlikeli durum, zor durum.

badya *a. Yun.* büyükçe ve yayvan, geniş ağızlı su kabı.

bagaj *a. Fr.* **1** yolcunun yanında götürdüğü yük, eşya. **2** bu eşyanın taşıtta konulduğu yer. **3** otomobillerin bavul ve benzeri yükün konulabildiği,genellikle arkada bulunan bölümleri. *ör. Bu arabanın bagajı çok küçükmüş.* **4** *arg.* kalça, kıç.

baget *a. Fr.* **1** tahtadan ya da camdan yapılmış kısa ve ince değnek. **2** yüzeyi tıraşlanmış, dikdörtgen biçiminde değerli taş. **3** *müz.* orkestra şefinin orkestrayı yönetirken kullandığı ince değnek.

bağ (I) *a.* **1** iki şeyi birbirine ya da birçok şeyi topluca birbirlerine tutturmak, bağlamak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel gibi düğümlenebilir nesne. *ör. Ayakkabıma bir çift bağ aldım.* **2** bu tür bir nesneyle yapılan düğüm. *ör. Bu bağ kolay çözülmez.* **3** bir şeyi kaplayıp saran şey, sargı. *ör. Yaranın bağını sıkı sar.* **4** bağlam[1], demet[2]. *ör. Birkaç bağ dereotu aldım.* **5** *gövb.* kemikleri birbirine bağlamaya, iç organları yerinde tutmaya yarayan lif demeti. **6** *mec.* bağlantı, ilişki, ilgi. *ör. İnsanlar arasında görünmez bağlar vardır.* **bağ olmak** *mec.* bir şeyi yapmaktan alıkoymak, engel olmak. *ör. Size bağ olmak istemem, gidin.*

bağ (II) *a. Far.* **1** yalnızca üzüm yetiştirilen toprak parçası. *ör. Bugün bağa gittik.* **2** meyve bahçesi. *ör. Bizim bağda her tür meyve ağacı var.* **bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun** "verim beklenen şeye iyi bakılmalıdır" anlamında kullanılır. **bağ aralamak** iyi gelişmelerini sağlamak için üzüm kütüklerini belli ölçüde seyrekleştirmek. **bağ bahçe** bağ ve bahçe gibi taşınmaz mal. *ör. Onlar bir zamanlar bağ bahçe sahibiydi.* **bağ bayırda, tarla çayırda** "bağ suyu az olan, tarla suyu bol olan yerde iyi ürün verir; bunun gibi, her şey kendisine uygun ortamda verimli olur" anlamında söylenir. **bağ bıçağı** bağ ve bahçede üzüm kütüklerini, fidanları vb. budama işlerinde kullanılan keskin bıçak. **bağ bozmak** bağın son üzümlerini de toplayıp bağı üzümsüz hale getirmek. **bağ budamak** her yıl belli zamanda, verimli olmaları için bağdaki üzüm kütüklerini budamak. **bağ çubuğu** asma fidesi.

bağa *a.* **1** deniz ve kara kaplumbağaları ve kimi hayvanlarda vücudun tümünü ya da bir bölümünü koruyan boynuzumsu ya da kireçli örtenek, boğumlu kabuk. **2** kaplumbağa kabuğu. **3** *s.* kaplumbağa kabuğundan yapılmış (nesne). **4** *a. ha.* kaplumbağa.

bağan *a. ha.* **1** vakti gelmeden ölü doğan yavru, düşüt. **2** ölü doğan kuzunun derisi. **bağan kürkü** *ha.* astragan kürk.

bağana *a. ha.* ➻ **bağan**.

bağboğan *b. a. Far. T. ha. bitb.* ➻ **küsküt**.

bağbozumu, -nu *b. a. Far. T.* **1** bağda son ürünü de toplayarak bağı üzümsüz bırakma. **2** bu işin yapıldığı mevsim, güz, sonbahar. *ör. Köy düğünleri genellikle bağbozumunda olur.*

bağcı *a. Far. T.* bağ **(II)** yetiştirip ürününü satarak geçinen kimse.

bağcık *a.* genellikle ayakkabı bağı.

bağcıklı *s.* bağcığı olan (ayakkabı vb.).

bağcıksız *s.* bağcığı olmayan (ayakkabı vb.).

bağcılık *a. Far. T.* bağ **(II)** ile uğraşma, yetiştirme ve ürününü alma işi. *ör. Bu aile bağcılıkla geçiniyor.*

bağda *a. ha.* çelme, (güreşte) bacak atma. **bağda atmak** *ha.* **1)** birini düşürmek için çelme atmak. **2** (güreşte) bacağını hasmının bacağına dolamak, çelme takmak. **3)** *mec.* güçlük çıkarmak, engel olmak. **bağda vurmak** *ha.* ➻ **bağda atmak**.

bağdadi *s. Ar.* (. - -) *(Bağdat özel adından)* **1** ağaç direkler üzerine birbirine koşut biçimde çakılan çıta ya da kamışlara sıva vurularak yapılan (duvar ya da tavan). **2** *a.* bu iş için kullanılan çıta.

bağdadilik *a. Ar. T.* (. - - .) bağdadi[2] tutturmada kullanılan çivi.

bağdalama *a. ha.* bağdalamak eylemi.

bağdalamak *(-i) ha.* ayağını, düşürmek amacıyla birinin ayağına takmak, çelme atmak, çelme takmak, bağda atmak, bağda vurmak.

bağdalanma *a. ha.* bağdalanmak eylemi.

bağdalanmak *(nsz) ha.* ayağı sürçmek, düşecek gibi olmak, tökezlemek.

bağdaş *a.* sağ ayağını sol uyluğun ya da sol ayağını sağ uyluğun altına alarak oturma biçimi. **bağdaş kurmak** sağ ayağını sol uyluğun ya da sol ayağını sağ uyluğun altına alarak oturmak. *ör. Köylülere göre bağdaş kurmak olağan bir oturuş biçimidir.*

bağdaşabilme *a.* bağdaşabilmek eylemi.

bağdaşabilmek *(nsz; -le)* bağdaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onunla düşüncelerimiz bağdaşabilir ama kişilik yapılarımız ayrıdır.*

bağdaşık *s.* birbiriyle her bakımdan anlaşan, uyuşan; her yeri özdeş özellikte olan. *eş.* **türdeş, homojen**, *esk.* **mütecanis**. *ör. Bağdaşık*

bir toplum, huzurlu olur. **bağdaşık toplum** *a. topb.* kökeni ve gelenekleri ortak olan ve aralarında pek az toplumsal ayrım bulunan insanların oluşturduğu toplum. *ör. Kemalizmin en belirgin özelliği bağdaşık toplum düzeni kurmak istemesidir.*

bağdaşıklık *a.* bağdaşık olma durumu. *ör. Mişima, cinsellikle ölüm arasında tam bir bağdaşıklık olduğu kanısında.*

bağdaşılma *a.* bağdaşılmak eylemi.

bağdaşılmak *(nsz)* bağdaşmak eylemine konu olmak. *ör. Bağdaşılır bir düşünce değil bu.*

bağdaşım *a.* benzer şeyler arasında birbirini tutma durumu, uygunluk, tutarlılık, tutarlık. *eş. esk.* **insicam**.

bağdaşma *a.* bağdaşmak eylemi.

bağdaşmak *(nsz; -le)* **1** her yönden birbiriyle uyuşmak, kaynaşmak, iyi anlaşmak, uzlaşmak, uymak. *eş. esk.* **imtizaç etmek**. *ör. Onlarla bağdaşmak olanaksız.* **2** *ha.* (çocuk oyunlarında) eş tutmak, eşleşmek.

bağdaşmaz *s.* **1** uyuşum göstermeyen, geçimsiz. *ör. Onun bağdaşmaz biri olduğu ortaya çıktı.* **2** birbirini tutmayan, tutarsız. *ör. Erdemle yalancılık bağdaşmaz.*

bağdaşmazlık *a.* **1** uyuşmama durumu, uyuşmazlık, tutarsızlık. *ör. Yasa, ana kurallarla bağdaşmazlık halindeydi.* **2** birbiriyle iyi geçinememe durumu, geçimsizlik, uyuşmazlık. *ör. Aralarında bağdaşmazlık var.*

bağdaştırabilme *a.* bağdaştırabilmek eylemi.

bağdaştırabilmek *(-i; -le)* bağdaştırmak elinde olmak ya da bağdaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu düşünceleri bağdaştırabilmek zordur.*

bağdaştırıcı *s.* bağdaşma sağlayan, bağdaştıran. *ör. Bu konuda bağdaştırıcı bir görev üstlenmişti.*

bağdaştırıcılık *a.* bağdaştırıcı olma durumu. *ör. Bugün bağdaştırıcılık hor görülmektedir.*

bağdaştırılabilme *a.* bağdaştırılabilmek eylemi.

bağdaştırılabilmek *(nsz)* bağdaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her düşünceyi bağdaştırılabilir sanmak yanlıştır.*

bağdaştırılma *a.* bağdaştırılmak eylemi.

bağdaştırılmak *(nsz)* bağdaştırmak eylemine konu olmak. *ör. Sonucun demokrasiyle bağdaştırılacak yanı yoktur.*

bağdaştırma *a.* bağdaştırmak eylemi.

bağdaştırmacı *a.* ve *s.* ➻ **bağdaştırıcı**.

bağdaştırmacılık *a.* ➻ **bağdaştırıcılık**.

bağdaştırmak *(-i)* her bakımdan birbiriyle uyuşturmak, uyuşmayı sağlamak. *ör. Bu davranışı iyi niyetle bağdaştırmak olanaksızdır.*

bağdoku *b. a. bitb.* ve *hayb.* göze[1] sayısı az, göze arası maddesi çok, genel olarak öteki dokuları birbirine bağlayarak destek görevi yapan doku.

bağeylem *b. a. dilb.* ➻ **ulaç**.

bağfiil *b. a. dilb.* ➻ **ulaç**.

bağı *a.* ➻ **büyü**.

bağıcı *a.* ➻ **büyücü**.

bağıcılık *a.* ➻ **büyücülük**.

bağıl *s.* **1** varlığı başka bir şeyin varlığına bağlı olan. *eş.* **bağıntılı, görece**, *esk.* **izafi, rölatif**. **2** *fiz.* başka bir cisme uyarak sürüklenirken kendine özgü bir kımıldanışı da olan bir cismin görünüşteki bu kımıldanışının niteliği. *eş. esk.* **izafi, nispi**. *ör. Bir merminin boşluktaki hareketi yerinkine göre bağıldır.*

bağıldak *a. ha.* kadınların aybaşı zamanlarında kullandıkları bez.

bağıldeğer *b. a. mat.* **1** bir aritmetik sayısının önüne artı (+) ve eksi (-) imleri yazıldıktan sonraki değeri. **2** bir sayının rakamlarından her birinin bulunduğu basamağa göre aldığı değer.

bağıllık *a.* bağıl olma durumu. *eş.* **görecelik**, *esk.* **izafiyet, rölativite**.

bağılnem *b. a. T. Far. met.* belirli hava sıcaklığında bir metreküp hava içinde bulunan su buharı ağırlığının, aynı koşullar altındaki bir metreküp havanın doymuş su buharının ağırlığına yüzde olarak oranı. *ör. Havadaki bağılnem %50 ise, hava, içinde bulunan nem kadar daha nem alabilecektir.*

bağım *a.* bir kimsenin ya da bir şeyin gücü, istenci, etkisi ya da yönlendirmesi altında bulunma durumu. *eş.* **bağımlılık**, *esk.* **tabiiyet**. *ör. Bağım, bir bağlanmayı dile getirir.*

bağımlı *s.* özerkliği, özgürlüğü olmayan, başka bir kimsenin ya da şeyin istenci, etkisi, yönlendirmesi altında bulunan, kendi başına davranamayan. *eş. esk.* **tabi**. *ör. Türkçede bağımlı, bağlanan anlamını da içerir.* **bağımlı olmak** bağım altında bulunmak, özerk, özgür olmamak, kendi başına davranamamak. *ör. Kimse kimseye bağımlı olmak istemez.*

bağımlılaşabilme *a.* bağımlılaşabilmek eylemi.

bağımlılaşabilmek *(nsz)* bağımlılaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bir ülke bağımlılaşabilir ama halkı birlik olursa kurtuluş çabuk olur.*

bağımlılaşma *a.* bağımlılaşmak eylemi. *ör. Ekonomik bağımlılaşma, ülke için yararlı olmaz.*

bağımlılaşmak *(nsz)* başka kimselerin ya da şeylerin denetimi altına girmek, bağımlı bir duruma gelmek. *ör. Ekonomide bağımlılaşmak, ülkenin elini kolunu bağlar.*

bağımlılaştırabilme *a.* bağımlılaştırabilmek eylemi.

bağımlılaştırabilmek *(-i)* bağımlılaştırmaya gücü yetmek ya da bağımlılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ülkeyi bağımlılaştırabilmek için haince işler çevrilmişti.*

bağımlılaştırılabilme *a.* bağımlılaştırılabilmek eylemi.

bağımlılaştırılabilmek *(nsz)* bağımlılaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

bağımlılaştırılma *a.* bağımlılaştırılmak eylemi.

bağımlılaştırılmak *(nsz)* bağımlı bir duruma getirilmek, bağımlı olması sağlanmak. *ör. Bu eğitimle gençler bağımlılaştırılmaktadır.*

bağımlılaştırma *a.* bağımlılaştırmak eylemi.

bağımlılaştırmak *(-i)* denetimi altına almak, bağımlı bir duruma getirmek. *ör. Ekonomi, bir ülkeyi bağımlılaştırmaktadır.*

bağımlılık *a.* **1** bağımlı olma durumu. *eş.* **bağım**, *esk.* **tabiiyet**. *ör. Çağımızda bağımlılık kavramı değişmiştir.* **2** *fels.* bir başka şeyle koşullanmış olma, o şeye bağlı olma durumu. *ör. Neden ile sonuç arasında mantıksal bağımlılık söz konusudur.*

bağımsız *s.* **1** her şeyde kendi başına davranabilen, bir kimseye ya da bir şeye bağlı olmayan, etki ya da yönlendirme altında bulunmayan, özgür, özerk. *ör. Devlet, bağımsız bir kurumdur.* **2** mecliste, hiçbir partiye üye bulunmayan (milletvekili). *ör. Bağımsızlar ret oyu verdi.* **3** kullanış yönünden bir başka şeyle bağlantısı bulunmayan. *ör. Bağımsız bir odası vardı.* **4** kullanış yönünden belli bir kişiye ayrılmış olan. *ör. Çocuk doğar doğmaz bağımsız bir oda sahibi oldu.* **bağımsız dize** *yaz.* herhangi bir koşuğa girmemiş, tek başına bir bütünlük taşıyan dize.

bağımsızlaşabilme *a.* bağımsızlaşabilmek eylemi.

bağımsızlaşabilmek *(nsz)* bağımsızlaşmak elinde olmak ya da bağımsızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan da ülke gibi bağımsızlaşabilmek için çaba harcamalıdır.*

bağımsızlaşma *a.* bağımsızlaşmak eylemi. *ör. Bu siyasal tutum bağımsızlaşmayı öngörür.*

bağımsızlaşmak *(nsz)* başka bir gücün denetiminden kurtulmak, bağımsızlığını elde etmek, bağımsız duruma gelmek. *ör. Orta Asya ulusları bağımsızlaşmak isteğiyle doluydu.*

bağımsızlaştırabilme *a.* bağımsızlaştırabilmek eylemi.

bağımsızlaştırabilmek *(-i)* bağımsızlaşmasını sağlamaya gücü yetmek ya da bağımsızlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Atatürk, ülkesini bağımsızlaştırabilmek için her şeyi göze almış bir komutandı.*

bağımsızlaştırılabilme *a.* bağımsızlaştırılabilmek eylemi.

bağımsızlaştırılabilmek *(nsz)* bağımsızlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bir ülke siyasal yönden bağımsızlaştırılabilir ama asıl bağımsızlık siyasal ve ekonomik bağımsızlıktır.*

bağımsızlaştırılma *a.* bağımsızlaştırılmak eylemi.

bağımsızlaştırılmak *(nsz)* bağımsız bir duruma getirilmek, bağımsızlık kazanması sağlanmak. *ör. Ülkeler bağımsızlaştırılmak değil bağımsızlaşmak zorundadır.*

bağımsızlaştırma *a.* bağımsızlaştırmak eylemi.

bağımsızlaştırmak *(-i)* bağımsızlığını kazandırmak, denetim altında tutulmasına son vermek, bağımsız bir duruma getirmek. *ör. Amacı, ulusunu bağımsızlaştırmaktı.*

bağımsızlık *a.* bağımsız olma niteliği ya da durumu. *eş. esk.* **istiklal**. *ör. Atatürk, "Bağımsızlık benim özyapımdır (karakterimdir)" der.*

bağımsızlıkçı *a.* ve *s.* bağımsızlıkçılık akımını benimseyen (kimse). *ör. Bir ülke bağımlıysa, bağımsızlıkçılara çok iş düşer.*

bağımsızlıkçılık *a.* ülkenin yabancı denetimi altından kurtulmasını, bağımsız olmasını savunan ve buna çalışan ulusalcı akım. *ör. Sömürgelerde bağımsızlıkçılık güçlü bir akım olarak belirir.*

bağın *a. mim.* **1** bir temel çukuru ya da hendek kazılırken, yanlardaki toprakları tutmak için yere yan yana çakılan ve kavramalarla birbirine tutturulan kalın tahtalarla oluşturulan düzen. **2** iki yapının arasında yapılacak yeni bir yapının temel işleri sırasında, var olan yapılara bir zarar gelmemesi için, karşılıklı duvarları arasına yatay biçimde uzatılıp sıkıştırılan ağaç dayaklarla oluşturulan düzen.

bağıntı *a.* **1** bir şeyi bir başka şeye bağlı kılan ilişki, şeyler arasındaki bağ. *ör. Enflasyonla kalkınma arasındaki bağıntı, olumlu olamaz.* **2** *mat.* iki ya da daha çok nitelik arasında matematik işlemleri yardımıyla kurulan bağlılık ya da eşitlik. *ör. Üçgenlerin kenarları ile açıları arasındaki bağıntıların bilinmesi gerekir.* **3** *fels.* bir düşünce edimi içinde art arda gelen iki ya da daha çok şey arasındaki birliktelik, bağlılık gibi ilişkiler bütünü. *ör. Burada benzerlik bağıntısı öne çıkar.*

bağıntıcı *a. fels.* bağıntıcılık öğretilerinden herhangi birini benimseyen kimse. *eş.* **rölativist**.

bağıntıcılık *a. fels.* "bilgi"nin bağıntılı, görece olduğunu ileri süren felsefe öğretilerinin genel adı. *eş.* **görecilik**, *esk.* **izafiye**, **rölativizm**.

bağıntılama *a.* bağıntılamak eylemi. *ör. Bu yolun birinde düşünce, ötekinde bağıntılama önem kazanır.*

bağıntılamak *(-i, -le)* iki ya da daha çok şeyi birbiriyle ilişkilendirmek.

bağıntılı *s. fels.* kesin ve saltık olmayan, varlığı başka bir şeyle birlikte olabilen, ona bağlı olan. *eş.* **görece**, **bağıl**, **görel**, *esk.* **izafi**, **nispi**, **rölatif**.

bağıntılılık *a. fels.* bağıntılı olma niteliği ve durumu. *eş.* **görelilik**, *esk.* **izafiyet**, **rölativite**.

bağıntısal *s.* bağıntı özelliği taşıyan. *ör. İkisi arasında bağıntısal bir durum olabilir.*

bağır, -ğrı *a.* **1** ➻ **göğüs**. *ör. Adam öfkeyle bağrını açıp, "Vurun!" dedi.* **2** *gövb.* vücut boşluğunda bulunan bağırsak, ciğer gibi organların ortak adı. **3** *mec.* iç, orta. *ör. Gecenin bağrına daldı.* **4** *ha.* yamaç, bayır. *ör. Tepenin bağrına doğru yürüdüler.* **bağrı kara** acı görmüş, yaslı, kederli. **bağrı yanık** çok acılar, sıkıntılar, dertler çekmiş. *ör. Yurdun bağrı yanık analarını düşünün.* **bağrı yanmak 1)** çok derin acı duymak, çok üzülmek. *ör. Oğlunu yitirdi, bağrı yanıyor.* **2)** çok susuzluk duymak. *ör. Çocuğun bağrı yanmış, bardakları üst üste içti.* **bağrı yufka** yufka yürekli. **bağrına basmak 1)** bir şeyi alıp göğsüne

bastırmak. *ör. Kitabı bağrına basmış gidiyordu.* **2)** birini, göğsü üzerine yaslayıp sevmek, içtenlikle, sevgiyle kucaklamak. *ör. Kadın, çocuğu bağrına basmak istiyordu.* **3)** *mec.* birini yanına alıp sevgi ve sevecenlikle yetiştirmek, ona el uzatmak. *ör. Adam, delikanlıyı bağrına basmıştı.* **bağrına işlemek** çok derinden etkilemek. *ör. Sözleri bağrıma işlemişti.* **bağrına taş basmak** derdini, durumunu kimseye açmadan, kimselere dert yanmadan her türlü acıya katlanmak. *ör. Ana, kızına söz geçiremiyordu, bağrına taş basmak zorundaydı, namus sorunuydu bu.* **bağrını delmek** (bir şey) içine çok işlemek, dertlenmesine yol açmak, pek çok dokunmak. *ör. Ölüm acısı bağrını delmişti.* **bağrını** (ya da **bağır**) **dövmek** *ha.* çok pişman olmak. *ör. O zaman taşlar alıp bağrını döver ama geçmiş ola.*

bağırabilme *a.* bağırabilmek eylemi.

bağırabilmek *(nsz)* bağırmak elinde olmak ya da bağırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlara bağırabilmek için bahane arıyor.*

bağırdak *a. ha.* beşikte ya da salıncakta bulunan çocuğun düşmemesi için, çocuğun bağır bölümünden geçirilip beşiğe ya da salıncağa sarılan, kumaştan yapılmış enlice bağ.

bağırgan *s.* öfkesini bağırarak gösteren, sık sık bağırma huyu olan (kimse).

bağırganlık *a.* bağırgan olma durumu, bağırgan olanın huyu.

bağırış *a.* bağırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Sabahleyin serçelerin bağırışıyla uyandım.*

bapırıverme *a.* bağırıvermek eylemi.

bağırıvermek *(nsz)* ansızın bağırmak. *ör. Ona buna kızmakla, bağırıvermekle bir şey çözülmez.*

bağırma *a.* bağırmak eylemi.

bağırmak *(nsz)* **1** (insan) sesini yükselterek gür bir ses çıkarmak. *ör. "Ey dünya, buradayım!" diye bağırmak geliyordu içimden.* **2** (insan) bir şey söylerken sesini yükselterek kızgınlığını dile getirmek, öfkesini belirtmek, azarlamak, çıkışmak. *ör. Öğretmen, sınıfa bağırmak istemiyordu ama bağırmak zorunda kalıyordu.* **3** *mec.* kendini belli etmek, göze çarpmak. *ör. Ressamın tablosunda kırmızılar bağırıyordu.* **bağıra bağıra** *ik. be.* bağırarak. **bağıra çağıra** *ik. be.* yüksek sesle, heyecanla ya da gürültülü olarak. *ör. Öğrenciler sınıfta bağıra çağıra konuşuyordu.* **bağırıp çağırmak** çok kızıp yüksek sesle azarlamak, çıkışmak. *ör. Evden fırladım, babam arkamdan hâlâ bağırıp çağırmaktaydı.*

bağırsak *a. gövb.* sindirim aygıtının midenin sonundan anüse kadar olan, incebağırsak ile kalınbağırsaktan oluşan bölümünün genel adı. **bağırsak askısı** *gövb.* incebağırsağı karnın arka bölümüne bağlayan ve karın zarının bir büklümü olan askı. **bağırsak ingini** genellikle karın ağrısı ve olağandan çok sulu ve çok sık dışkı çıkarma ile kendini gösteren bağırsak hastalığı. **bağırsak kazıntısı** kalınbağırsak hastalıklarında çıkarılan sümüksü madde. **bağırsak solucanı** *hayb.* insan bağırsağında asalak olarak yaşayan iğsi solucan. *eş.* **askarit**.

bağırtı *a.* bağırma sesi, bağırma. *ör. Gece sokakta bağırtılar vardı.*

bağırtkan *s.* bağırıp çağırmayı huy edinmiş olan.

bağırtlak *a. ha.* **1** yabanördeğine benzeyen, orta büyüklükte, koyu kurşuni renkte, adını ötüşünden alan, geceleri çok öten, eti sevilen, göçmen bir av kuşu. **2** *s. mec.* bağırarak konuşan, çok yaygaracı, çok gürültücü, çok geveze (kimse).

bağırtma *a.* bağırtmak eylemi.

bağırtmak *(-i)* bağırmak eylemini yaptırmak, bağırmasına yol açmak. *ör. Babasını bağırtmaktan hoşlanıyor gibiydi.* **bağırta bağırta** *ik. be.* bağırtarak.

bağış *a.* **1** bağışlamak eylemi ya da biçimi. **2** bağışlanan şey. *eş. esk.* **hibe**, **teberru**. *ör. Dernekler bağış toplayabilir.* **bağış yapmak** (ya da **bağışta bulunmak**) ➻ **bağışlamak**[1].

bağışçı *a.* **1** bağış[2] yapan, bağışta bulunan kimse. *ör. Dernek, bağışçılarına plaket verdi.* **2** bağışlamak[2] eylemini yapan kimse. *ör. Tanrı bağışçıdır, bağışlar.*

bağışık *s.* **1** herhangi bir yükümün ya da ödevin dışında kalan, bunlardan dışta tutulan. *eş. esk.* **muaf**. *ör. Kimi sakatlar vergiden bağışıktır.* **2** *hek.* kimi mikroplara karşı doğal olarak ya da aşı ile direnç kazanmış olan. *ör. Aşılar vücudu mikroplara bağışık kılmakta da kullanılır.* **bağışık kılmak** bağışık[2] bir duruma getirmek, direnç kazandırmak. **bağışık tutmak** (birini) bir zorunluluğun dışında bırakmak. *ör. Yazarları vergiden bağışık tutmak gerekir.* **bağışık tutulmak** bir zorunluluğun dışında bırakılmak. *ör. Yazarlar vergiden bağışık tutulmak istiyor.*

bağışıklık *a.* **1** bir yükümlülüğün ya da yerine getirilmesi zorunlu bir ödevin dışında bırakılma durumu. *eş. esk.* **muafiyet**. *ör. Yazarlar gelir vergisinden bağışıklık istiyor.* **2** *hek.* kimi mikroplara karşı doğal olarak var olan ya da aşı ile kazanılmış direnç durumu. *eş. esk.* **muafiyet**. *ör. Hastalığa vücudun var olan bağışıklığını desteklemek gerekir.* **bağışıklık kazandırılmak** bağışıklık kazanması sağlanmak. **bağışıklık kazandırmak** bağışıklık edinmesini sağlamak. **bağışıklık kazanmak** **1)** kimi etkilere karşı dayanıklı duruma gelmek. *ör. Saldırılara artık bağışıklık kazandık.* **2)** (vücut) hastalıklara, mikroplara karşı dirençli bir duruma gelmek. *ör. Aşıyla insan bağışıklık kazanır.*

bağışıklıkbilim *b. a. hek.* hekimliğin, bağışıklığın ortaya çıkma koşullarını, işleyişini, bağışıklık için alınabilecek önlemleri ve yapılabilecek sağaltımı araştıran dalı. *eş.* **immünoloji**.

bağışlama *a.* bağışlamak eylemi.
bağışlamak *(-i, -e)* **1** kendinin olan bir malı ya da hakkı, yardım olsun diye ya da iyilik etmiş olmak için bir başkasına karşılıksız olarak vermek. *eş. esk.* **hibe etmek, teberru etmek**. *ör. Apartman katını yeğenine bağışlamak istiyor.* **2** herhangi bir kötü davranışı ya da suçu olmamış sayarak ceza vermekten vazgeçmek ya da verilmiş olan cezayı kaldırmak. *eş. esk.* **affetmek**. *ör. Kusuru bağışlamak büyüklüktür.* **3** birini bir işin ya da görevin dışında tutmak. *ör. Seni para toplamaktan bağışlıyorum.* **bağışlamamak 1)** karşısındakinin kusurundan, yanlışından doğacak fırsatı kaçırmayıp ona acımadan değerlendirmek. *ör. Erol, kalecinin düşmesiyle ortaya çıkan durumu bağışlamadı, topu kaleye soktu.* **2)** acımasızca davranmak ya da istenmeyen bir sonuca ulaştırmak. *ör. Trafik hatayı bağışlamaz.*
bağışlanabilme *a.* bağışlanabilmek eylemi.
bağışlanabilmek *(nsz)* bağışlanmaya uygun olmak, bağışlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her suç bağışlanabilir, cana kıyma dışında.*
bağışlanış *a.* bağışlanmak eylemi ya da biçimi.
bağışlanma *a.* bağışlanmak eylemi.
bağışlanmak *(nsz)* **1** bağışlamak[2] eylemine konu olmak. *eş. esk.* **affedilmek, affolunmak**. *ör. Küçük kusurlar bağışlanmak içindir.* **2** karşılıksız olarak verilmek. *eş. esk.* **hibe edilmek, teberru edilmek**. *ör. Derneğe iki ev bağışlandı.*
bağışlatabilme *a.* bağışlatabilmek eylemi.
bağışlatabilmek *(-i)* bağışlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kendimizi bağışlatabilmek için çok çalıştık.*
bağışlatılma *a.* bağışlatılmak eylemi.
bağışlatlatılmak *(nsz)* bağışlanması sağlanmak.
bağışlatış *a.* bağışlatmak eylemi ya da biçimi.
bağışlatma *a.* bağışlatmak eylemi.
bağışlatmak *(-i)* bağışlamak eylemini yaptırmak, bağışlanmayı sağlamak. *ör. Kendimi bağışlatmak için ne yapmalıyım?*
bağışlayabilme *a.* bağışlayabilmek eylemi.
bağışlayabilmek *(-i)* bağışlamak elinde ya da yetkisinde olmak, bağışlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bağışlayıcı *a.* ve *s.* hoş gören, bağışlayan. *ör. Aynı sert insan, ertesi gün yumuşamış, bağışlayıcı olmuştu.*
bağışlayıcılık *a.* bağışlayıcı olma tutum ve davranışı. *ör. Bütün bağışlayıcılığınıza karşın, onu bağışlamak istemediniz.*
bağışlayış *a.* bağışlamak eylemi ya da biçimi.
bağışlayıverme *a.* bağışlayıvermek eylemi.
bağışlayıvermek *(-i)* çabucak bağışlamak.
bağıt *a. huk.* hukuksal bir sonuç doğurmak üzere, özgür istençleri bulunan iki ya da daha çok kimsenin ya da kuruluşun anlaşarak karşılıklı yükümlülük altına girmelerini belgeye bağlama işlemi. *eş. esk.* **akit, kontra, mukavele,** *yeni* **sözleşme**[2,3]. **bağıt yapmak ➻ bağıtlamak**.
bağıtçı *a.* bağıt yapanlardan her biri. *eş. esk.* **âkit**.
bağıtlama *a.* bağıtlamak eylemi.
bağıtlamak *(-i)* bir bağıtla sonuçlandırmak, bağıta bağlamak. *ör. Sendikaların en önemli işlevi, toplusözleşme bağıtlamaktır.*
bağıtlanabilme *a.* bağıtlanabilmek eylemi.
bağıtlanabilmek *(nsz)* bağıtlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sözleşmenin yakında bağıtlanabileceği söyleniyor.*
bağıtlanış *a.* bağıtlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Sözleşmenin bağıtlanışından sonra işçiler işbaşı yaptı.*
bağıtlanma *a.* bağıtlanmak eylemi.
bağıtlanmak *(nsz)* bağıtla sonuçlanmak, bir bağıta bağlanmak. *ör. Görüşme, bağıtlanan konuda işçilere yeni haklar getiriyor.*
bağıtlaşma *a.* bağıtlaşmak eylemi.
bağıtlaşmak *(-le)* aralarında bağıt yapmak.
bağıtlayabilme *a.* bağıtlayabilmek eylemi.
bağıtlayabilmek *(-i)* bağıtlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sendika sözleşmeyi bağıtlayabilmek için son bir ödün daha vermiş.*
bağıtlayış *a.* bağıtlamak eylemi ya da biçimi. *ör.Sözleşmeyi kısa zamanda bağıtlayışımız iyi oldu.*
bağıtlı *s.* bağıtla kararlaştırılmış olan. *ör. İşçilerin bağıtlı hakları geri alınamaz.*
bağkesen *b. a. Far. T.* **➻ makaslıböcek**.
bağlaç *a. dilb.* anlamca ilgili tümceleri, kavramları, önermeleri ya da görevdeş sözcükleri birbirine bağlayan sözcük türü. *ör. "Ve", "ile" "ya da", "fakat", "dahi", "ki", "oysa" gibi sözcükler, dilbilgisinde sözcük türü olarak bağlaçtırlar.* **bağlaç öbeği** *dilb.* iki ya da daha çok sözcükten oluşan ve bağlaçla birbirine bağlanan öbek.
bağlaçlı *s. dilb.* bağlacı olan (tümce). **bağlaçlı tamlama** *dilb.* aralarına bağlaç alan ad ya da sıfat tamlaması.
bağlağı *a. ha.* değirmen çarkını frenleyen düzenek.
bağlam *a.* **1** *ha.* türleri özdeş ya da birbirine yakın olan nesnelerin bir araya getirilip bağlanmış biçimi. *eş.* **demet, deste**. *ör. İki bağlam ekin sırtladı.* **2** *fels.* bir düşüncenin kendinden önceki ve sonraki düşünceye uygunluğu, o düşüncelere bağlı olarak beliren anlamı, onlar arasında çelişmeye yer vermeyen bağlantı. *eş.* **kontekst, insicam**. *ör. Bu kavram, kimi güç düşünce bağlamlarına yönelmeden açıklanamaz.* **3** (bir olguda) ilişkiler örgüsü, olay ve durumların birbirleriyle olan bağlantısı. *eş.* **kontekst**. *ör. Konuyu tarihsel ve siyasal bağlamı içinde ele almalıyız.* **4** *dilb.* bir dil birimini kendinden önce ya da sonra gelen ve anlamını belirleyen birim ya da birimler bütününe bağlayan anlamsal durum. *eş.* **kontekst**. **5** *yaz.* tümcede bir sözcüğün, paragrafta bir tümcenin, metin içinde bir paragrafın yerini çevreleyen, onun anlamına belirginlik kazandıran, kendinden önce ve

sonra gelen öğeler, bağlantılar bütünü. *ör. Bir sözcüğün tümce içindeki konumu "bağlam" olarak nitelenir.* **bağlam ilkesi** *fels.* her şeyin bir bağlam[2] içinde olması, birbiriyle bağlantı içinde bulunması biçimindeki mantıksal ilke.

bağlama *a.* **1** bağlamak eylemi. **2** Anadolu'da kullanılan, şişkin gövdeli, uzun saplı, üç çift telli, tezeneyle çalınan bir halk sazı. *ör. Yeni gelen âşık, bağlamasına düzen verdi. çalmaya başladı.* **3** *mim.* bir yapının çeşitli öğelerini kendi aralarında kenetleme işi. **4** *mim.* açılmalarını önlemek ve tek parça gibi çalışmalarını sağlamak için, yapılarda duvarları ya da çatının çeşitli parçalarını bağlamakta kullanılan kiriş, putrel gibi öğe. **5** *ha.* akarsuların düzeyini yükseltmek ya da suyu başka yöne çevirmek için suyun önüne yapılan bent. **6** *ha.* (halk inanışı olarak) gelinle cinsel ilişkiye girememesi için güveyi büyüleme, iktidarsız kılma. **bağlama ulacı** *dilb.* "ve" bağlacı işlevini gören, kendinden sonraki çekimli eyleme ya da eylemsiye zaman ve kişi yönlerinden uyan ulaç. *ör. Bağlama ulacı, "ip" biçimlidir: gelip, kalıp, gülüp, bulup ... gibi.*

bağlamacı *a.* bağlama[2] yapan, satan ya da çalan kimse.

bağlamacılık *a.* bağlamacının yaptığı iş.

bağlamak *(-i, -e)* **1** bağ **(I)** ya da benzeri başka bir şeyle tutturmak. *ör. Atı ahıra bağlamak gerekiyordu.* **2** *(-i; -i, -e)* düğüm yapmak, düğümlemek. *ör. Çocuğun ayakkabısını bağlamak isterken bağcık koptu.* **3** *(-i)* (yara için) ilaç koyup bezle sarmak. *ör. Hemşire yarayı bağlamak için bez aradı.* **4** *(-i)* ortaya çıkmak, oluşmak, tutmak. *ör. Süt kaymak bağlamıştı.* **5** *(nsz)* (ekin) başak verip tane tutmak. *ör. Ovada buğdaylar tane bağlamak üzereydi.* **6** *(-i)* denk ya da paket yapmak. *ör. Yatağını bağlayıp sırtına vuran İstanbul'a koşuyor.* **7** *(-i)* uyulması zorunlu olmak. *ör. Bu karar herkesi bağlamaktadır.* **8** *(-i)* başka bir işle uğraşamaz duruma getirmek, zaman bırakmamak. *ör. Bu sözlük beni çok bağladı.* **9** *(-i)* sona erdirmek, bitirmek. *ör. Âşık, hikâyeyi bağlamak için, "elimden gelen budur"a geçti.* **10** *(-i, -e)* bir konuda anlaşma yapmak. *ör. Taşıma işini sözleşmeye bağlamak gerekirdi.* **11** *(-i)* geçişi engellemek, yolları tutmak *ör. Trafik yolları bağlamıştı, kuş uçurmuyordu.* **12** *(-i, -e) mec.* birinin bir şeye ilgi ve yakınlık duymasını sağlamak. *ör. Gençleri derse bağlamak için elinden geleni yapardı.* **13** *(-i, -e) mec.* gönlünü kazanmak, yakınlaştırmak. *ör. Güzel sözleriyle onu kendisine bağlamakta güçlük çekmemişti.* **14** *(-i) ha.* akarsuyun önüne bent yapmak. **15** *(-i) ha.* (halk inanışı olarak) erkeği büyüleyerek cinsel yönden güçsüz kılmak. **15** (bir ülkeyi) ele geçirip kendi ülkesine katmak. *ör.Onlar savaşlarla ülkeleri kendilerine bağlamıştı.*

bağlamsal *s.* bağlamla ilgili olan. **bağlamsal anlam** *dilb.* bir sözcüğün ya da sözün kullanılan amaca göre edindiği anlam.

bağlanım *a.* **1** bağlanmak eylemi ya da biçimi, bağlanış, bağlanma. **2** bir dünya görüşüne bağlanarak o öğreti doğrultusunda siyasal ve toplumsal savaşıma katılma. *eş.* **angaje olma**. *ör. Ama bağlanım, bağımlılık olmamalı.*

bağlanımlı *s.* bir öğretiye bağlanarak o doğrultuda siyasal ve toplumsal savaşıma katılan (kimse). *eş.* **angaje**[2]. *ör. Ünlü yazar Sartre'a göre her sanatçı ister istemez bağlanımlıdır.*

bağlanımlılık *a.* bağlanımlı olma durumu.

bağlanımsız *s.* kendini bir dünya görüşüne, bir öğretiye bağlamayan (kimse). *ör. Ona göre insan eğer bağlanımsızsa özgür olamaz.*

bağlanımsızlık *a.* bağlanımsız olma durumu. *ör. Sartre'a göre bağlanımsızlık yalancı bir özgürlüktür.*

bağlanabilme *a.* bağlanabilmek eylemi.

bağlanabilmek *(nsz; -e)* bağlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan sevdiği her şeye bağlanabilir.*

bağlanış *a.* bağlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Paketin bağlanışını beğenmediler.*

bağlanıverme *a.* bağlanıvermek eylemi.

bağlanıvermek *(nsz; -e)* çabucak bağlanmak.

bağlanma *a.* **1** bağlanmak eylemi. **2** ➻ **bağlanım**[2]. *eş.* **angaje olma**. *ör. Avrupa'da şimdilerde bağlanma sorunu gündemde.*

bağlanmak *(nsz; -e)* **1** bağlamak eylemine konu olmak, bağlamak eylemi kendisine yapılmak. *ör. İş, bir sözleşmeye bağlanmıştı.* **2** *mec.* tutulmak, sevmek. *ör. Delikanlı ona iyice bağlandığını anlamıştı.* **3** *mec.* bir dünya görüşüne, bir öğretiye bağlanarak o doğrultuda siyasal ve toplumsal savaşıma katılmak. *eş.* **angaje olmak**. *ör. Sanatçının yalnızlığı seçmesi bağlanmaktan kaçınmanın yolu sayılır.*

bağlantı *a.* **1** iki ya da daha çok şeyin birbiriyle ilişik, ilgili ya da bağlı bulunması durumu. *eş. esk.* **irtibat**. *ör. Ben arada bir bağlantı göremedim.* **2** iki ya da daha çok şey arasında ilişki sağlayan, onları birbirine bağlayan bağ. *eş. esk.* **irtibat**. *ör. Üç köyle bağlantı kesildi.* **3** iki ya da daha çok şeyin bitiştiği, birbirine kavuştuğu yer. *ör. Pissu borusu bağlantıdan kopmuş.* **4** bir konuda ileriye dönük olarak önceden saptanmış olan üstlenme, önceden bağlanma durumu, anlaşma, sözleşme. *ör. Pamuk alıcısı tüccar, bağlantılarını yerine getiremez durumda.* **5** *fels.* akla uygun sonuç ya da nedensellik gibi belli durumlara dayanan bağıntı. **6** *ha.* bir işin ya da sözün sonu, sonuç. **7** *ha.* yapıların dayanıklılığını artırmak için köşelere konulan kılıç biçimindeki demir. **bağlantı borusu** yapılarda, katlardaki pissuları toplayan ve kolona ileten boru. **bağlantı kutusu** yapılarda, elektrik kablolarının ya da iletken uçların toplandığı, dış etkilerden korunduğu, genellikle duvar içinde oyuk ve üzeri bir kapakla kapalı bulunan yer. *eş.* **buat, kutu**[2]. **bağlantı kurmak 1)** ilişki sağlamak. *ör. Onunla bağlantı kurmak olanağını*

bulamadım. **2)** iki ya da daha çok şey arasında ilişki düşünmek, onları birbirleriyle ilişkilendirmek ya da aralarındaki ilişkiyi bulmak. *ör. Olaylar arasında bağlantı kurmak, zekâ ister.* **bağlantı yapmak** anlaşma yapmak, sözleşmek. *ör. Güney Afrika ile kömür için bağlantı yapmak üzereyiz.*

bağlantılı *s.* bir şeyle bağlantısı olan, bir şeyle arasında bağlantı bulunan. *ör. Bakan, bu işle bağlantılı görüldü.*

bağlantılılık *a.* bağlantılı olma durumu.

bağlantısız *a.* ve *s.* **1** hiçbir şeyle bağlantısı olmayan ya da aralarında bağlantı bulunmayan. *ör. Sanık, olayla bağlantısız görüldü.* **2** dünyanın öğreti ve siyasal düzen bakımından iki bloka ayrıldığı dönemde bunlardan hiçbirine bağlı olmayan (ülke).*eş.* **bloksuz**. *ör. Bir zamanlar bağlantısızlar dünyada bir denge oluştururdu.* **bağlantısız ülkeler** bağlantısızlık siyasası izleyen ülkeler topluluğu. *ör. Cezayir bağlantısız ülkeler arasındaydı.*

bağlantısızlık *a.* **1** aralarında herhangi bir ilişki bulunmama durumu. *ör. Sanığın bu olayla bağlantısızlığı belli olmuştur.* **2** bağlantısız[2] olma durumu. *ör. Bağımsızlık ve bağlantısızlık yanlısı ülkeler çoğalıyor.* **bağlantısızlık siyasası** dünya ülkelerinin güçlü iki bloka ayrıldığı dönemde bunlardan hiçbirine girmeme.

bağlaşık *s.* **1** bir şey yapmak amacıyla birbirlerine sözleşme ya da antlaşmayla bağlanmış bulunanlardan her biri. *eş. esk.* **müttefik**. *ör. Savaşta bağlaşıklar birkaç cephede çarpışmıştı.* **2** bir konuda birbirine destek olan (kimselerden her biri). *ör. Atatürk'ün çağdışı bulduğu görüşler bugün kendilerine bağlaşıklar buluyor.* **3** *fels.* neden, sonuç, önerti, sonurtu gibi birbiriyle çok sıkı ve karşılıklı bağımlılığı olan (nesne, terim). **4** *a. ha.* karar, anlaşma, birlik.

bağlaşıklık *a.* bağlaşık olma durumu. *ör. Bu bağlaşıklıkta emek önem kazanmıştır.*

bağlaşım *a.* bağlaşmak eylemi ya da biçimi. *eş. esk.* **ittifak**. *ör. Karşıtlar arasında bile bir bağlaşım doğabilir.*

bağlaşma *a.* **1** bağlaşmak eylemi. *eş. esk.* **ittifak**. *ör. Düşmana karşı Anadolu'da oluşan bağlaşma, düşman denize dökülünce çözülmüştü.* **2** *huk.* iki ya da daha çok devletin, yanlardan biri saldırıya uğradığı zaman birbirlerine askerlikle ilgili ve başka alanlarda yardım etmeyi üstlendikleri anlaşma.

bağlaşmak *(nsz; -le)* bir şey yapmak amacıyla birbirine sözleşme ya da antlaşmayla bağlanmak. *eş. esk.* **ittifak etmek**. *ör. Devletler için bağlaşmak, çıkara dayanır.*

bağlatabilme *a.* bağlatabilmek eylemi.

bağlatabilmek *(-i)* bağlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gecekondusuna su bağlatabilmek için rüşvet vermişti.*

bağlatma *a.* bağlatmak eylemi.

bağlatmak *(-i)* **1** bağlamak eylemini başkasına yaptırmak. *ör. Çocuk ayakkabısını ablasına değil ağabeyine bağlattı.* **2** bağlanmasını sağlamak. *ör. Evine doğalgaz bağlattı.*

bağlayabilme *a.* bağlayabilmek eylemi.

bağlayabilmek *(-i, -e)* bağlamak elinde olmak ya da bağlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk, ayakkabısının bağcıklarını bağlayabilmek için uğraşıp duruyordu.*

bağlayıcı *a.* ve *s.* **1** bağlama özelliği olan. **2** bağlamaya, birleştirmeye yarayan. *ör. Dilde bağlaçlar bağlayıcı işlev görür.* **3** uyulması, uygulanması zorunlu. *ör. Yasa kuralları bağlayıcıdır.*

bağlayıcılık *a.* bağlayıcı olma durumu. *ör. Kararda bağlayıcılık yoktu.*

bağlayış *a.* bağlamak eylemi ya da biçimi.

bağlayıverme *a.* bağlayıvermek eylemi.

bağlayıvermek *(-i, -e)* **1** çabucak ya da kısa sürede bağlamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğun ayakkabılarını bağlayıverir misin?*

bağlı *s.* **1** bir bağ **(I)** ile tutturulmuş olan. *ör. Ahırda bağlı atı görmeye gittiler.* **2** gerçekleşmesi bir koşulun yerine gelmesini gerekli kılan ya da bir şeye gereksinen. *eş.* **tabi**. *ör. Bu iş babamın oluruna bağlı, evet derse tamamdır.* **3** bir kimsenin ya da kuruluşun yetkisi altında bulunan (kimse ya da kuruluş). *ör. Başbakanlığa bağlı birimlerde atamalar başladı.* **4** bir şeyle ilişkili olan. *ör. Bu, yasaya bağlı işlemlerdendir.* **5** bağlanmış, kapatılmış ya da tutulmuş olan. *ör. Bütün yollar bağlı, polis kuş uçurmuyor.* **6** başka bir işle uğraşamaz durumda olan. *ör. Bu işe çok bağlıyım, hiç vaktim yok.* **7** bir bezle sarılmış ya da düğümlenmiş bulunan. *ör. Yarası bağlıydı, bağı çözmüş.* **8** *mec.* bir kimseye, bir anıya, bir düşünceye, herhangi bir şeye saygı, sevgi gibi duygularla bağlanan, bağlılık[2] duygusuyla dolu olan (kimse). *ör. Adam oğluna çok bağlıydı.* **9** *mec.* seven, tutkun. *ör. Oğlan kıza çok bağlıydı.* **10** *mec.* dostluğu ve bağlılığı[2] içten olan. *eş.* **sadık**. *ör. Dostlarına bağlı bir kimseydi.* **11** (halk inanışı olarak) büyü yoluyla cinsel güçten düşürülmüş (erkek). **bağlı kalmak** ilişkiyi kesmemek, ayrılmamak. *ör. Verdiği söze bağlı kalmak bir erdemdir* **bağlı olmak** ilişkili, bağlantılı bulunmak.

bağlık *s.* **1** üzüm bağları çok olan (yer). *ör. Köy bağlık, ağaçlık bir yerdeydi.* **2** *a.* bağ **(II)**, bağ **(II)** yeri. *ör. Bizim bağlığa gidelim.* **bağlık bahçelik** bağı bahçesi, yeşilliği bol olan (yer). *ör. Bizim köy bağlık bahçeliktir.*

bağlılaşık *a. fels.* biri olmadan öteki düşünülemeyen iki şeyin bu gerekirlik yönünden durumu. *ör. Sıcak ile soğuk bağlılaşıktır.*

bağlılaşım *a.* **1** *fels.* iki bağlılaşık arasındaki ilişki. *eş.* **korelasyon**. *ör. Bu bağlılaşım bağlılaşık kavramlarda vardır.* **2** *yaşb.* organizmanın değişik özellik ve yapılarında, değişik olaylarında görülen karşılıklı ilişki. *eş.* **korelasyon**.

bağlılaşma *a. fels.* bağlılaşmak eylemi.
bağlılaşmak *(nsz) fels.* karşılıklı bağıntı, ilişki durumunda bulunmak.
bağlılık *a.* **1** bağlı olma durumu. *eş. esk.* **merbutiyet**. **2** (birine karşı) sevgi, saygı ile duyulan içten yakınlık. *eş. esk.* **sadakat**. *ör. Ona gösterdiği bağlılığı anlıyorum.* **3** *ha.* (halk inanışına göre, büyü yapıldığı için) cinsel yönden güçsüzlük.
bağnaz *s.* bir inanca, bir düşünceye aşırı ölçüde bağlanıp ondan başkasını düşünemeyen, ondan başka her öğretiye, her inanışa karşı olan (kimse). *eş. esk.* **mutaassıp**. *ör. Çıkarcı bağnaz, dar kafalı bağnaz olduğu gibi saf bağnaz da vardır.*
bağnazlaşabilme *a.* bağnazlaşabilmek eylemi.
bağnazlaşabilmek *(nsz)* bağnazlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yaşlandıkça bağnazlaşabilirmiş.*
bağnazlaşma *a.* bağnazlaşmak eylemi.
bağnazlaşmak *(nsz)* bir inanca, bir düşünceye aşırı ölçüde bağlanarak ondan başkasını düşünemez bir duruma gelmek.
bağnazlaştırabilme *a.* bağnazlaştırabilmek eylemi.
bağnazlaştırabilmek *(-i)* bağnazlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gelenek insanı tutucu yapar hatta bağnazlaştırabilir.*
bağnazlaştırılabilme *a.* bağnazlaştırılabilmek eylemi
bağnazlaştırılabilmek *(nsz)* bağnazlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar etki altında kalabilir, bağnazlaştırılabilir.*
bağnazlaştırılma *a.* bağnazlaştırılmak eylemi.
bağnazlaştırılmak *(nsz)* bağnazlaşması sağlanmak. *ör. Toplum gittikçe bağnazlaştırılmaktaydı.*
bağnazlaştırma *a.* bağnazlaştırmak eylemi.
bağnazlaştırmak *(-i)* bağnazlaşmasını sağlamak. *ör. Kimi düşünceler insanları bağnazlaştırmaktaydı.*
bağnazlık *a.* bağnaz olma durumu, bağnazca davranış. *eş.* **taassup**.
bağrıkara *b. a. ha.* iskctenin bir türü.
bağrış *a.* bağırmak eylemi ya da biçimi. **bağrış çağrış 1)** gürültü patırtı, şamata. **2)** gürültü patırtıyla, şamata ederek. **bağrışa çağrışa** çok büyük gürültü ederek. *ör. Çocuklar bahçede bağrışa çağrışa oynuyordu.*
bağrışabilme *a.* bağrışabilmek eylemi.
bağrışabilmek *(nsz; -le)* bağrışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar bağrişabilir ama iş kavgaya varmamalıdır.*
bağrışma *a.* bağrışmak eylemi.
bağrışmak *(nsz; -le)* hep birlikte ya da karşılıklı olarak bağırmak. *ör. Böyle bağrışmakla sonuç alınmaz.*
bağsız *s.* bağı ya da bağcığı olmayan.
bahadır *s. Far.* (. - .) ➻ **batur**. *eş.* **alp, yiğit, kahraman**.
Bahai *ö. a.* (. - -) Bahailik öğretisine bağlı kimse.

Bahailik *ö. a.* (. - - .)
Bahaullah adıyla bilinen Hüseyin Ali Nuri'nin kurduğu Bahailik bir din gibi işlem görmektedir. Kutsal kitabının adı *El Dürrü Behiye'* dir. İran'dan başka birçok ülkede bağlıları oluşmuştur. İlkeleri Babilik temeline dayanmakla birlikte kendine özgü yönleri vardır. Bahailik'e göre, "insan, yeryüzüne yaşamak, hem de iyi yaşamak için gelmiştir." Bunun için bu dinde dünyadan el etek çekmek yasaklanmıştır. Bu inanışa göre bütün dinler aynı gerçeği öğretirler; insanlar kardeştirler, insanlar arasında ayrım yoktur; amaç evrensel barıştır. Bahailik, kendisini bütün dinlerin gerekli bir sonucu ve bütünleyicisi olarak görür.

bahane *a. Far.* (. - .) **1** gerçek amacı gizlemek için ileri sürülen neden, sözde neden. *eş.* **nedensi**. **2** noksan, kusur. **bahane aramak** neden, kusur aramak, gerekçe, fırsat bulmaya çalışmak. *ör.Onu işinden atmak için bahane aramak gerekmiyordu.* **bahane bulmak 1)** (bir şeyde) kusur aramak, kusur öne sürmek, kusur bulmak. *ör. O her şeye bir bahane bulur.* **2)** özür göstermek. *ör. Yaptığına bahane bulmak ona göre çok kolaydır.* **3)** neden, gerekçe bulmak. *ör. Onu yakalamak için bir bahane bulmak gerekiyordu.* **bahane edilmek** gerçek olmadığı halde bir neden olarak gösterilmek. **bahane etmek** neden olarak herhangi bir şeyi öne sürmek. *ör. Hastalığını bahane ederek gelmedi.* **bahane uydurulmak** gerçek olmayan, engel olarak gösterilen bir neden bulunmak. **bahane uydurmak** gerçek olmayan, sözde nedenler, gerekçeler öne sürmek. *ör. Onun için bahane uydurmak su içmek gibidir.*
bahaneli *s. Far. T.* tam da gerçek olmayan bir gerekçesi, bir sözde nedeni olan.
bahanesiz *s. Far. T.* herhangi bir gerekçesi, nedeni olmayan.
bahar (I) *a. Far.* (. -) **1** (kuzey yarımküre için) 21 Martta gece ile gündüzün eşitliğiyle başlayan ve 22 Haziranda gündönümüyle sona eren, kış ile yaz arasındaki ılıman mevsim. *eş.* **ilkbaha, ilkyaz**. **2** bu mevsimde ağaçlarda açan çiçekler ve yapraklar. *ör. Badem baharı, bahçeyi şenlendirdi.* **3** *mec.* insanın genç olduğu dönem, gençlik çağı. *ör. Yaşamının baharında acılara uğradı.* **bahar nezlesi** ➻ **saman nezlesi**. **bahar noktası** *gökb.* ➻ **ılım**[2]. **baharı başına vurmak** *al.* gençliğinin verdiği canlılıkla aşırı davranışlarda bulunmak, çılgınlıklar yapmak. *ör. Bizim oğlanın baharı başına vurdu yine.* **baharını almak** *ha.* bol yeşillik yemek.
bahar (II) *a. Ar.* (. -) ➻ **baharat**. *ör. Köftenin baharı azdı.*
baharat *ç. a. Ar.* (. - .) yiyecek ve içeceklere tat, acılık ve hoş koku vermek için kullanılan karabiber, kırmızıbiber, tarçın, karanfil, zen-

cefil, kimyon, yenibahar gibi maddelerin genel adı. *ör. Dolmaya baharat olarak ne koyarlar?*

baharatçı *a. Ar. T.* baharat satan kimse, baharat satan dükkân.

baharatçılık *a. Ar. T.* baharat satma işi.

baharatlandırılma *a. Ar. T.* baharatlandırılmak eylemi.

baharatlandırılmak *(nsz) Ar. T.* (yiyecek) içine baharat ekilmek, baharatla tat verilmek.

baharatlandırma *a. Ar. T.* baharatlandırmak eylemi.

baharatlandırmak *(-i) Ar. T.* (yiyecek) içine baharat koymak, baharatla tat vermek.

baharatlı *s. Ar. T.* içinde baharat bulunan ya da baharatı çokça olan, tadında acılık bulunan (yiyecek).

baharatsız *s. Ar. T.* içinde baharat bulunmayan (yiyecek).

baharcı *s. Ar. T. ha.* ➻ **baharatçı**.

baharın *be. Far. T.* bahar olunca, bahar zamanında, bahar vakti, baharda. *ör. Anam, sızısı için, "baharın geçer" der.*

bahariye *a. Far.* (. - . .) *yaz.* Divan Yazını'nda, baharın gelişini, doğanın güzelleşmesini anlatarak başlayan kaside.

baharlı *s. ha.* (. - .) **baharatlı**.

bahçe *a. Far.* ayrı ayrı ya da karışık olarak sebze, çiçek, meyve ağacı yetiştirilen, çevresi çit ya da benzeri bir şeyle çevrilmiş toprak parçası ya da evlerin önünde, içinde çiçek, çim, ağaç bulunan çevrilmiş yeşil alan. **bahçe domatesi** yapay gübre kullanmaksızın bahçede ya da tarlada doğal olarak yetiştirilmiş domates. **bahçe kapısı** bahçeden yola açılan ya da evden bahçeye açılan kapı. **bahçe kekiği** *bitb.* esans çıkarmak amacıyla bahçede yetiştirilen kekik. **bahçe kovası** çiçek sulamak için yapılmış, ağzı süzgeçli su kabı. **bahçe makası** bitkileri, çiçekleri budamakta, düzgün bir biçimde kesmekte kullanılan bir tür makas. **bahçe nanesi** yiyeceklerde kullanmak ereğiyle bahçede yetiştirilen nane.

bahçeci *a. Far. T.* bahçede sebze, çiçek, meyve yetiştiren ve geçimini bu yolla sağlayan kimse.

bahçecilik *a. Far. T.* her türlü bahçe bitkileri yetiştirme işi, bahçecinin uğraşı.

bahçeli *s. Far. T.* yanında bir bahçesi olan. *ör. Ben, küçük, bahçeli evleri çok severim.*

bahçelik *a.* ve *s. Far. T.* bağları bahçeleri çok olan (yer). *ör. Orası bahçelik bir köydür.*

bahçesiz *s. Far. T.* bahçesi olmayan. *ör. Kentte, evlerin çoğu bahçesizdi.*

bahçıvan *a. Far.* **1** bahçede sebze, meyve, çiçek yetiştiren ve geçimini bunları satarak sağlayan kimse. *eş.* **bahçeci**. **2** bir bahçenin düzenlenmesi ve bakımıyla görevli, bahçe bitkilerinden anlayan kimse.

bahçıvanlık *a. Far. T.* bahçıvanın yaptığı iş. **bahçıvanlık etmek** bahçıvan olarak iş görmek, bahçıvanlıkla uğraşmak.

bahir, -hri (I) *a. Ar. esk.* deniz.

bahir, -hri (II) *a. Ar. yaz.* **1** aruzda, belli kalıplarla örülmüş ana dize ölçülerinden her biri. **2** mevlit bölümlerinden her biri.

bahis, -hsi *a. Ar.* **1** üzerinde konuşulan sorun, konu. **2** belli bir konuda savında, söylediğinde, ileri sürdüğünde haklı çıkacak olana bir şey verilmesini kabul eden sözlü anlaşma. **bahis açmak** bir şeyle ilgili olarak konuşmak, bir şeyden söz açmak, bir şeyin sözünü etmek. **bahis tutuşmak** bir olay üzerinde karşıt savlar ileri süren iki kişi ya da yanın her biri, kendi savı yanlış çıkarsa ötekine belli bir şey vermeyi önceden kabul etmek. **bahse girmek** (ya da **girişmek**) ➻ **bahis tutuşmak**. **bahsi geçmek** (bir şeyin) sözü edilmiş olmak, üzerinde konuşulmuş olmak. **bahsi kapamak** bir konu üzerindeki konuşmayı kesmek. **bahsi kaybetmek** tutuşulan bahsi yitirmek, savı yanlış çıkmak. **bahsi kazanmak** savı doğru çıkmak.

bahname *b. a. Ar.* (. - .) *esk.* cinsel konulardan açık açık söz eden, içinde açık saçık resimler bulunan kitap.

bahri (I) *s. Ar.* (. -) *esk.* denizle ilgili.

bahri (II) *a. Ar. hayb.* ➻ **yalıçapkını**.

bahriye *a. Ar.* bir devletin deniz kuvvetleri. **bahriye çiftetellisi** *müz.* hareketli bir halk dansı ve onun müziği.

bahriyeli *a. Ar. T.* **1** bir devletin deniz kuvvetlerine bağlı asker, denizci. **2** deniz harp okulu ya da lisesi öğrencisi.

bahsetme *a. Ar. T.* bahsetmek eylemi.

bahsetmek, -der *(-den) Ar. T.* (bir şeyden) konuşmak, (bir şeyin) sözünü etmek. *ör. Bundan bahsetmek henüz erkendir.*

bahşetme *a. Far. T.* bahşetmek eylemi.

bahşetmek, -der *(-i, -e) Far. T.* karşılıksız olarak vermek, sunmak, bağışlamak. *ör. Bunu ona bahşetmek isteriz.*

bahşiş *a. Far.* teşekkür ereğiyle, otel, lokanta gibi yerlerde bir hizmeti görene verilen, başka yerlerde bir işi yapana, verilmesi gereken paradan ayrı olarak, fazladan verilen para. **bahşiş atın dişine bakılmaz** karşılıksız gelen şeyin ufak tefek kusurları hoş görülmelidir.

baht, -tı *a.Far.* gelecek olayları kaçınılmaz olarak saptayan Tanrısal gücün insan için önceden çizdiğine inanılan yörünge.*eş.* **talih, şans**. **baht olmayınca başta, ne kuruda biter ne yaşta** kişinin şansı yoksa, giriştiği hiçbir işten olumlu sonuç alamaz. **bahtı açık** işi düzgün ve kolay giden, işi rast giden, talihli (kimse). **bahtı açılmak** şansı uygun duruma gelmek, işi yoluna girmek. **bahtı bağlı (olmak) 1** şansı, talihi kapalı (olmak). **2** (kızlar için) evlenecek isteklisi çıkmayan (ya da çıkmamak). **bahtı kapanmak** şansı iyi gitmemeye başlamak. **bahtı kara** yazgısı iyi olmayan, yaşamı güçlüklerle dolu olan, mutsuz, talihsiz (kimse). **bahtı olmamak** şansız olmak. **bahtına küsmek** ➻ **talihine küsmek**.

bahtabakan *a. ha. Far. T.* ➻ **bukalemun**.
bahtiyar *s. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **mutlu**.
bahtlı *s. Far. T.* bahtı iyi olan, talihli.
bahtsız *s. Far. T.* bahtı kötü olan, talihsiz.
bahtsızlık *a. Far. T.* bahtı kötü olanın durumu, talihsizlik.
bahusus *be. Far. Ar.* (-' . -) *esk.* ➻ **özellikle**.
bakabilme *a.* bakabilmek eylemi.
bakabilmek *(-e)* bakmak elinde olmak, bakma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O işe bakabilmek için zaman kolluyorum.*
bakaç *a.* **1** ➻ **dürbün**. **2** *sin.* belirli bir merceğe göre sahnenin nasıl göründüğünü anlamaya yarayan, değişir odaklı bir mercek düzeneği. *eş.* **vizör**.
bakadurma *a.* bakadurmak eylemi.
bakadurmak *(nsz; -e)* bakmak eylemini sürdürmek. *ör. Sen televizyondaki filme bakadur, ben az sonra gelirim.*
bakakalış *a.* bakakalmak eylemi ya da biçimi. *ör. Trafik polisinin arkamızdan bakakalışını unutamam.*
bakakalma *a.* bakakalmak eylemi.
bakakalmak *(nsz; -e)* şaşkınlık içinde ve ne yapacağını bilemez bir durumda kalmak. *ör. Giden geminin ardından bakakalmak, Orhan Veli'nin bir şiirinde geçer.*
bakalit, -ti *a. Fr.* **1** *kim.* formaldehit ile bir fenolün yoğunlaştırılmasıyla elde edilen yapay bir reçine. **2** *s.* bu maddeyle kaplanmış bir şeyden yapılmış olan (nesne). *ör. Tavanın bakalit sapı vardı.*
bakalorya *a. Fr.* (. . .' .) kimi batı ülkelerinde, üniversiteye girebilmek için lise bitirme sınavından sonra verilen, eskiden Türkiye'de de uygulanan olgunluk sınavı.
bakam *a. Ar. bitb.* baklagillerden, anayurdu Meksika olan, odunundan kırmızı boya elde edilen bir ağaç.
bakan *s.* **1** bakmak eylemini yapan (kimse). *ör. Atlara bakan bir adamı var.* **2** bir yeri gören ya da yönü bir yere doğru olan.*eş.* **nazır**. *ör. Denize bakan bir evi ile sokağa bakan bir dairesi vardı.* **3** *a.* anayasa gereğince, devlet işlerinden birini yürütmek üzere, başbakanca genellikle milletvekilleri arasından seçilerek cumhurbaşkanınca onaydan sonra işe başlayan kimse, bakanlar kurulu üyesi. *eş. esk.* **nazır**, **vekil**. **bakanlar kurulu** ülkenin işlerini yürütmekle görevli, başbakan ve bakanlardan oluşan kurul. *eş. esk.* **hükümet**, **kabine**[1]. *ör. Bir ülkenin bakanlar kurulu, yürütme gücüdür.*
bakanak *a. ha.* gevişgetiren hayvanların ayaklarının arkasında bulunan körelmiş tırnak, kemik çıkıntısı.
bakanlık *a.* **1** bakan olan kimsenin görevi, bakan olma durumu. *ör. Ona bakanlık verilmedi.* **2** kamu işlerinin belirli bir bölümünü yürüten ve bir bakanın yönetimi altında bulunan örgüt. *ör. Bakanlık, örgüte bir genelge gönderdi.* **3** bu örgütün merkezi olan ve içinde bakanın makamı bulunan yapı. *ör. O bakanlık taşındı, şimdi başka yerde.*
bakara *a. Fr.* (. .' .) iskambil kâğıdıyla oynanan bir kumar.
bakarkör *b. s.* **1** gözleri sağlam göründüğü halde hiç görmeyen. **2** çevresindekini kolay ayrımsamayan, çok dikkatsiz (kimse).
bakarkörlük *b. a.* bakarkör olma durumu.
bakaya *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* arta kalanlar, kalıntılar. **bakaya işlemi** *ask.* son yoklamasını yaptırdığı halde istenildiğinde gelmeyenlere uygulanan işlem.
bakı *a.* **1** *ha.* el ayası, oyun kâğıdı, kahve telvesi, su gibi şeylere bakıp sözde geleceği okumak, bilmek işi. *eş.* **fal**. *ör. Bir bakı, ona başvuran kişinin beklediği yanıtların tümüdür.* **2** *coğr.* genellikle dağlık yerlerde bir yamacın, bir yüzeyin bakış yönü, güneş ışınlarına, güneye ya da kuzeye karşı konumunu belirleyen ve bunun sonucu olan doğal koşullarını saptayan durumu. **3** bakma, gözetme işi.
bakıcı *a.* **1** bir şeyin bakımı, korunup gözetilmesi, yetişip gelişmesi, iyi durumda kalması işleriyle görevli kimse. *ör. Atın bakıcısı gelmemiş.* **2** bakı[1] ile uğraşan, bakıyı kendine iş edinmiş kimse. *eş.* **falcı**. *ör. Kral, bir bakıcıya başvurmuş.*
bakıcılık *a.* **1** bakıcı[1] olma durumu, bakıcının işi. *ör. O şimdi çocuk bakıcılığı yapıyor.* **2** bakıcı[2] olanın yaptığı iş. *eş.* **falcılık**. *ör. Artık bakıcılık bilgisayarla yapılır oldu.*
bakılabilme *a.* bakılabilmek eylemi.
bakılabilmek *(-e; nsz)* bakılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Mahkeme kararıyla herkes aranabilir, konutlara bakılabilir.*
bakıladurma *a.* bakıladurmak eylemi.
bakıladurmak *(-e; nsz)* bakılmakta olmak. *ör. Her yana bakıladursun, onu bulan olmayacaktı.*
bakılma *a.* bakılmak eylemi.
bakılmak *(-e; nsz)* bakmak eylemi kendisine yapılmak ya da bakmak eylemi yapılmak. *ör. Bakılınca görülür. Ata iyi bakılmış. Her yere bakıldı.*
bakım *a.* **1** bakma işi, bir şeyin iyi durumda kalması için gösterilen özen, harcanan emek. *ör. Sokakların bakımını belediye üstlenir.* **2** bir şeyi, iyi işlemesi, iyi çalışması için elden geçirme. *ör. Araba bakım istiyor.* **3** birinin, beslenme, giyim vb. gereksinimlerini üstlenme ve sağlama işi. *ör. Kalabalık bir ailenin bakımı zordur.* **4** *mec.* (kimi kullanımlarda) -e göre, ... açısından, açıdan, yönden, yönünden. *ör. Bu, sağlık bakımından gereken bir şeydir. Bence, bir bakıma iyi de oldu, bu bakımdan sorun yok.* **bakım yapmak** iyi durumda kalması, iyi işlemesi vb. için elden geçirmek, eksiğini gediğini gidermek. *ör. Bu arabaya iyi bir bakım yapmak gerekir.* **bakım yaptırmak** bakımının yapılması sağlanmak. *ör. Arabasına bakım yaptırmak için gitti.*
bakımcı *a.* bakım[2] yapan kimse.

bakımevi, -ni *b. a.* hastalara parasız ya da çok az bir para ile ayakta bakılan ve gerekli sağaltımları yapılan, ilaç verilen yer. *eş.* **dispanser**. *ör. Bu bakımevinde doktorlar tamgün çalışıyor.*

bakımından *be.* -e göre, yönünden, açısından. *ör. Para bakımından bir kaygısı yoktu.*

bakımlı *s.* gelişmesi, iyi durumda kalması için emek verilmiş, özen gösterilmiş; iyi bakılmış. *ör. Kadın, bakımlı ellerini suya vurmak istemedi.*

bakımlık *a.* **1** birini geçindirmek için verilen para. *eş.* **geçimlik**, *esk.* **nafak**. **2** *sin.* filmin posta kartı büyüklüğünde cam bir ekran üzerinde görünmesini sağlayan aygıt.

bakımlılık *a.* bakımlı olma durumu.

bakımsız *s.* kendi haline bırakılmış, hiç özen gösterilmemiş, bakılmamış. *ör. Kadının elleri bakımsızdı.* **bakımsız kalmak** kendi haline bırakılmak. *ör. Ev bakımsız kalmıştı, elden geçirilmesi gerekliydi.*

bakımsızlık *a.* bakımsız olma durumu.

bakımyurdu, -nu *b. a.* çalışma gücünden yoksun kimsesiz ve yoksul yaşlıların barındırıldığı toplumsal yardım kuruluşu. *eş.* **düşkünlerevi**, *esk.* **darülaceze**.

bakınabilme *a.* bakınabilmek eylemi.

bakınabilmek *(nsz)* bakınmak elinde olmak, bakınma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Zürafa, uzun boyu ve boynuyla her yana bakınabilyor ama bir dala ulaşamıyordu.*

bakınadurma *a.* bakınadurmak eylemi.

bakınadurmak *(nsz; -e)* bakınmayı sürdürmek, bakınmakta olmak. *ör. O sağa sola bakınadurmaktayken otobüs gelip geçmişti.*

bakınakoyma *a. ha.* bakınakoymak eylemi.

bakınakoymak *(nsz; -e)* ➻ **bakınadurmak**.

bakıncak *a. ha.* tüfeklerde, hedefin yakınlığına ya da uzaklığına göre ayanlanabilecek biçimde yapılmış iner kalkar gez. *eş.* **nişangâh**[1].

bakındı *ünl.* (.' . .) *ha.* "bak şimdi", "bak hele", "olacak şey değil" gibi kullanılan, şaşma belirten bir söz. *ör. Bakındı, bunu görmemiş olayım!*

bakınış *a.* bakınmak eylemi ya da biçimi. *ör. Adamın sağa sola bakınışından yabancı olduğu anlaşılıyordu.*

bakınma *a.* bakınmak eylemi.

bakınmak *(nsz; -e)* **1** çevreye, oraya buraya bir şey arar gibi bakmak. *ör. Böyle bakınmakla bulamazsınız, birine sorun.* **2** *ha.* doktora, ebeye görünmek, muayene olmak. *ör. Dün doktora bakınmak için kasabaya inmiştim.* **bakına bakına** *ik. be.* çevresine bir şey arar gibi bakarak, bakınarak. *ör. Kız, bakına bakına yürüyordu.*

bakır *a.* **1** *kim.* simgesi Cu, atom sayısı 29, atom ağırlığı 63,54, yoğunluğu 8.91 olan, 1083 santigrat derecede eriyen, doğada serbest ya da bileşik durumda bulunan, iletkenliği çok iyi olan, kolay işlenebilen, eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kızıl renkli bir element. **2** bakırdan yapılmış kap. *ör. Bakırları kalaylattık.* **3** *s.* bakırdan yapılmış. *ör. Bakır düğmeli bir ceket aldı.* **4** *a.* bakırrengi. *ör. Çukurova'nın bakır derili ırgatları, çapadaydı.* **bakır çalığı 1)** bakır tuzlarıyla bileşerek zehirli bir duruma gelmiş (yiyecek, içecek). **2)** (renk olarak) yeşile yakın mavi. **bakır çalığı olmak** (ya da **bakır çalmak**) (bakır kaptaki yiyecek) bakır tuzlarıyla bileşerek zehirli bir duruma gelmek. **bakır sülfat** (ya da **tuzu**) *kim.* ➻ **göztaşı**.

bakırcı *a.* bakır işleri yapan, bakır işleyen ya da bakır eşyalar, kap kacak satan kimse ya da dükkân.

bakırcılık *a.* bakırı işleme, bakır kapkacak yapma ya da bakır eşya satma işi. *ör. Kahramanmaraş'ta bakırcılık çok gelişmiştir.*

bakırlaşma *a.* bakırlaşmak eylemi.

bakırlaşmak *(nsz)* rengi bakırın rengi gibi olmak, rengi kızıla dönmek, bakırrengini almak. *ör. Derisi önce bakırlaştı, sonra soyuldu.*

bakırlı *s.* içinde bakır bulunan (bileşik).

bakırrengi, -ni *b. a. T. Far.* **1** kızıla yakın kahverengi. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Ufuktaki bakırrengi Güneş, batmaktaydı.*

bakırtaşı, -nı *b. a. min.* yeşil renkli, yontulup parlatılabilen, doğal bakırlı, hidratlı karbonat. *eş.* **malakit**.

bakış *a.* bakmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun bakışı her şeyi anlatmıştı.* **bakış açısı** bir olayda, konuyu, düşünceyi belirli bir noktadan inceleme, olaya belirli bir yönden bakma; görüş açısı, görüş. *ör. Onun bakış açısı bizimkine uymadı.*

bakışabilme *a.* bakışabilmek eylemi.

bakışabilmek *(nsz; -le)* bakışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Köy gençleri ancak düğünlerde, pınar başlarında bakışabilmekteymiş.*

bakışadurma *a.* bakışadurmak eylemi.

bakışadurmak *(nsz; -le)* bakışmayı sürdürmek, bakışmakta olmak.

bakışık *s.* ➻ **bakışımlı**. *eş.* **simetrik**.

bakışım *a.* **1** iki ya da daha çok şey arasında konum, biçim ve belirli bir eksene göre ölçü uygunluğu, bir eksenin iki bölgesinin yapı ve biçim benzerliği. *eş. esk.* **simetri, tenazur**. *ör. Şiirde duyguların da bakışımından söz edilir.* **2** *mat.* eksen olarak alınan bir doğrudan, benzer noktaları karşılıklı olarak eşit uzaklıkta bulunan iki benzer parçanın birbirine göre durumu. *eş. esk.* **simetri, tenazur**. **3** *yaşb.* vücudun organ, bölüm ve eklemlerinin bir çizgi ya da bir düzleme göre benzerliği.

bakışımlı *s.* aralarında ya da parçaları arasında bakışım bulunan, bakışık (iki ya da daha çok şey). *eş. esk.* **simetrik, mütenazır**. *ör. Dünyada bakışımlı şeyler vardır.*

bakışımsız *s.* aralarında bakışım bulunmayan (iki ya da daha çok şey) ya da iki yanı ya da

parçaları arasında bakışım olmayan (bir şey). *eş.* **asimetrik**. *ör. Çatıları bakışımsız, güzel bir köşk vardı.*

bakışımsızlık *a.* bakışımsız olma durumu. *eş.* **asimetri**. *ör. Beni yoran, o çizgilerdeki bakışımsızlıktı.*

bakışıverme *a.* bakışıvermek eylemi.

bakışıvermek *(nsz; -le)* çabucak bakışmak. *ör. İki genç arada bir bakışıvermekten kendilerini alamıyordu.*

bakışma *a.* bakışmak eylemi.

bakışmak *(nsz; -le)* **1** (iki ya da daha çok kimse) karşılıklı olarak ve aynı anda birbirlerine bakmak, göz göze gelmek. **2** (kimseler) birbirlerine gizli bir anlam taşıyacak biçimde bakmak. *ör. Bu söz üzerine bakıştılar ama bir şey söylemediler.* **bakışa bakışa** *ik. be.* bakışarak.

bakıverme *a.* bakıvermek eylemi.

bakıvermek *(nsz; -e)* çabucak bakmak. *ör. Çocuk, verdiğim oyuncağa şöyle bir bakıverip bir yana fırtlattı.*

baki *s. Ar.* (- -) (**k** kalın okunur) **1** sürekli, kalıcı. *eş.* **daimi**. **2** ölümsüz, kalıcı. *ör. İnsan bu dünyada baki değildir.* **3** bir şeyden artan, kalan (miktar). *ör. Paranın bakisi ayrıca gönderilecektir.* **baki kalmak 1)** sürekli, kalıcı olmak, ölümsüz olmak. *ör. Yalnızca iyilik baki kalır.* **2)** (bir şeyden) artmak.

bakir *s. Ar.* (- .) **1** (insan için) cinsel ilişkide bulunmamış. *eş.* **erden**, **bakire**. **2** el değmemiş, kullanılmamış, ayak basmamış (orman vb.). **3** (toprak) el değmemiş, işlenmemiş. **4** eskimemiş, yıpranmamış, yeni.

bakire *s. Ar.* (- . .) cinsel ilişkide bulunmamış (dişi insan), kız. *eş.* **erden**.

bakirelik *a. Ar. T.* (- . . .) bakire olma durumu, kızlık. *eş.* **erdenlik**.

bakirlik *a. Ar. T.* bakir olma durumu, el değmemişlik.

bakiye *a. Ar.* (. . .) *esk.* bir şeyden artan, kalan, artık, kalıntı.

bakkal *a. Ar.* **1** yiyecek, içecek maddeleriyle temizlik gereçleri ve benzeri başka birçok gereksinim şeylerini perakende olarak satan kimse. **2** bu gibi şeylerin satıldığı dükkân. **bakkal çakkal** bakkal ve benzeri, küçük işlerle uğraşan kimseler için küçümseme belirtir. *ör. O bakkala çakkala borçtan kurtulamaz.* **bakkal defteri gibi** düzensiz, karışık, kargacık burgacık yazılarla dolu olan (defter). **bakkal dükkânı** ➻ **bakkal**[2]. **bakkal kâğıdı** kalın ve kaba kâğıt. **bakkala bırakma!** *ha.* bir işi, bir dileği "bakalım!" diyerek savsaklamak isteyenlere şaka yollu söylenir.

bakkaliye *a. Ar.* (. - . .) **1** bakkal dükkânında satılan şeyler. **2** bakkal[2], bakkal dükkânı.

bakkallık *a. Ar. T.* bakkalın işi, uğraşı.

bakkam *a. Ar. bitb.* ➻ **bakam**.

bakla *a. Ar. bitb.* **1** baklagillerden, Türkiye'nin her yerinde tarlalarda, bahçelerde yetiştirilen, boyu bir metreye değin olabilen, taneleri badıç içinde bulunan, otsu bir bitki. **2** bu bitkinin sebze olarak yenilen yeşil ürünü ya da kuru tanesi. **3** bir zincirin bakla tanesi biçiminde olan her bir halkası. **bakla dökmek** (ya da **atmak**) bakla ile fal bakmak. **bakla falı** bakla taneleri ile bakılan fal. **bakla kadar** (bit, pire gibi küçük böcekler için) çok iri. **baklayı ağzından çıkarmak 1)** sabrı kalmayıp o zamana değin söylemediği şeyleri söylemeye başlamak. **2)** söylemekten kaçındığı bir şeyi ya da bir konuda konuşurken asıl amacı olan şeyi söylemek. *ör. Sonunda baklayı ağzından çıkarmak zorunda kaldı, durum anlaşıldı.*

baklaçiçeği, -ni *b. a. Ar. T.* **1** sarımtırak eflatuna yakın ak renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Baklaçiçeği bir örtüsü vardı.*

baklagiller *ç. b. a. Ar. T. bitb.* ikiçenekli ayrı taçyapraklılardan, bakla, fasulye, keçiboynuzu, akasya gibi, pek çok badıçlı sebze ve ağacı içine alan büyük bir bitki familyası.

baklakırı, -nı *b. a. Ar. T.* (at donu olarak) koyu ve iri benekli kır.

baklalık *a. Ar. T.* bakla tarlası.

baklamsı *s. Ar. T.* baklaya benzeyen, bakla biçiminde olan. **baklamsı meyve** *bitb.* ➻ **badıç**.

baklan *a. hayb.* anguta benzeyen kırmızı renkli bir yabankazı.

baklava *a.* çok ince açılmış ve kat kat üst üste konulmuş yufkanın arasına ceviz, antepfıstığı, kaymak gibi şeyler konularak yapılan, eşkenar dörtgen biçiminde dilimlenen ve pişirildikten sonra üzerine şeker şerbeti dökülen bir hamur tatlısı. **baklava açmak** baklava yapmak için ince yufkaları hazırlamak. **baklava börek 1)** (bir iş, bir başka işe bakılınca) çok kolay ve zevkli (iş). *ör. Seninki de iş mi, gececiliğe göre baklava börek bence.* **2)** çok tokluk durumunda "baklava börek olsa yemem" biçiminde kullanılır. **baklava dilimi** eşkenar dörtgen biçiminde olan.

baklavacı *a.* ve *s.* **1** baklava satan ya da yapan ve satan kimse. **2** baklava satılan dükkân. *ör. Bir baklavacıya girip baklava yediler.*

baklavacılık *a.* baklava satma ya da baklava yapıp satma işi.

baklavalık *s.* baklava yapımına elverişli ya da baklava yapımında kullanılan (un vb.). *ör. Baklavalık un iyi cins buğdaydan elde edilir.*

bakliyat *ç. a. Ar.* (. . -) baklagillerden elde edilen ürünlerin genel adı.

bakma *a.* bakmak eylemi.

bakmak, -ar *(-e)* **1** bakışı bir şey üzerine çevirmek. *ör. Yeşilliğe bakmak insana huzur verirmiş.* **2** gözlemek, seyretmek. *ör. Dağa bir dürbünle bakmak çok güzeldi.* **3** araştırma yapmak, göz atmak, aramak. *ör. Polisler evin her yanına baktılar.* **4** (yer için) yüzü bir yöne doğru olmak. *ör. Evi denize bakıyordu.* **5** bir şeyin gelişmesi ve iyi durumda kalması için emek vermek. *ör. Sağlık için kendine iyi bakmak gerekir.* **6** besleyip büyütmek, geçimini sağlamak, geçindirmek. *ör. Adam çocuklarına bakmaktan acizdi.* **7** bakım[2] yap-

mak. *ör. Benim arabaya bakacak olan usta hastaymış.* **8** bir iş birinden beklenmek. *ör. Bütün bu işler bana bakıyor.* **9** bir işi yapmakla görevli olmak. *ör. Sokaklara belediyeler bakar.* **10** yapılabilmesi bir şeye bağlı olmak. *ör. Bu iş bir söylemeye bakar, hemen olur.* **11** (doktor) hastayı muayene etmek, sağaltmak. *ör. Günde yüzlerce hastaya bakmak zordur.* **12** denemek, yoklamak, incelemek. *ör. Patron hesaplara bakmak istiyor.* **13** önem vererek üzerinde durmak, yalnızca o şeyi düşünmek. *ör. O hep çıkarına bakar.* **14** uğraşmak, gözetmek, ilgilenmek. *ör. Bugün bahçeye bakmak bize düştü.* **15** (renk) bir başka renge yaklaşmak, bir başka rengi andırmak. *ör. Maviye bakan bir masa örtüsü vardı.* **16** durumu görmek, ayrımsamak, anlamak. *ör. Salona girdim, baktım ki kavga çıkacak, hemen kaçtım.* **17** başka bir şeyle ilgilenmeyip yalnızca elindeki ya da önündeki işle uğraşmak. *ör. Lütfen herkes kendi işine baksın!* **18** *(eylemin olumsuzu olan* ***bakmamak*** *biçimi kullanılır)* önem vermek, aldırmak. *ör.Onlara hiç bakmamak, inandığını yapmak en iyisidir.* **bak! 1)** işte. *ör. Bak, bu yapılmaz!* **2)** şaşma bildirir. *ör. Bak şu yaptığına şimdi!* **3)** uyarı anlatır. *ör. Bak, bir daha olmasın bu!* **4)** beğenmeme, küçümseme dile getirir. *ör. İşime bak sen, ne de olmuş ya!* **baka baka** *ik. be.* bakıp görerek, bakarak. *ör. Üzüm üzüme baka baka kararır.* **bak bak!** şaşkınlık anlatır. *ör. Hele bak bak, neler söylüyor!* **bakalım** (ya da **bakayım**) içinde yer aldığı tümcenin kuşku, uyarma, güvensizlik, merak gibi yönlerden anlamını pekiştirir. *ör. Gidip görelim bakalım durum öyle miymiş? Bir bakayım, belki olur. Öyle söyler ama bakalım yapar mı?* **bakan göze bağ olmaz** göz, önünde bulunan her şeye bakabilir, bu yasaklanamaz. **bakan yemez, kapan yer** "yalnızca bakmakla bir şey elde edilemez, onu edinmek için davranmak gerekir" anlamında söylenir. **bakarak** -le karşılaştırılınca, -e göre. *ör. Düne bakarak bugün daha iyisiniz.* **bakar mısınız?** tanımadık birine seslenmek için kullanılır. *ör. Bakar mısınız, bu yol nereye gider?* **bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur** onarılıp bakılan, iyi durumu korunan şeyden yararlanılır, bakımsız bırakılan şey ise işe yaramaz olur. **bakarsın** belli olmaz, olur ki, belki de. *ör. İşte böyle, bakarsın bir gün gideriz.* **bakmakla usta olunsa, kediler kasap olurdu** "bir şey hiç uygulamasını yapmadan, yalnızca nasıl yapıldığını görmeyle öğrenilemez" anlamında söylenir. **baksan a!** (ya da **baksanız a!**) **1)** *tkz.* seslenme sözü olarak söylenir. *ör. Baksanız a, biriniz gelsin.* **2)** dikkat çekmek için kullanılır. *ör. Haydi, baksanız a geç kalıyorsunuz.* **baktın kar havası, eve gel kör olası** "olumsuz, tehlikeli bir durum belirmeye başlayınca, bunu anlar anlamaz oradan uzaklaş" anlamında kullanılır.

bakraç *a.* **1** genellikle bakırdan yapılan küçük kova. **2** bir bakracın alabildiği miktar. *ör. Bir bakraç sütü döktü.*

bakteri *a. Yun. yaşb.* toprakta, suda, canlılarda bulunan, mayalanmaya, çürümeye ya da hastalıklara yol açan, küresel, silindirimsi ya da kıvrık biçimde olan, çok basit yapılı, bölünme yoluyla çoğalan, klorofilsiz, tekgözeli canlı.

bakteridi *a. Yun.* şarbon gözesi gibi devinimsiz bakteri.

bakterigiller *ç. a. Yun. T.* bütün bakterileri içine alan canlılar.

bakterisit *s. Fr.* bakterileri fiziksel ya da kimyasal etkiyle öldüren (etken). *ör. Başlıca bakterisit antibiyotikler penisilin ile streptomisindir.*

bakteriyolog *a. Yun.* bakteriyoloji alanında çalışan bilim adamı.

bakteriyoloji *a. Yun.* bakterilerin ve genel olarak bütün mikropların niteliklerini, biçimlerini inceleyen bilim.

bakteriyolojik *s. Fr.* bakteriyolojiyle ilgili.

baktırma *a.* baktırmak eylemi.

baktırmak *(-i, -e)* **1** bakmasına yol açmak, bakmak eylemini yaptırmak, bakmaya zorlamak. *ör. Kadın süslenmişti, kendisine baktırmak istiyordu.* **2)** bakılmasını sağlamak. *ör. Ona baktırmak babasının görevi değil midir?*

bal *a.* **1** balarılarının genellikle çiçeklerden topladıkları balözünden yapıp kovanlardaki petek gözlerine doldurdukları, rengi aktan esmere değin değişik olabilen, genellikle kahverengine yakın sarı renkte olan, doğal olduğu için sağlığa yararlı, koyu sıvı ve tatlı bir madde. **2** çok olgunlaşmış, olgunluktan yarılmış incirin kabuğundan dışa sızan tatlısı. **3** ağaçların kabuğundan sızarak pıhtılaşan besisuyu. **4** *s. mec.* çok tatlı. *ör. Cennette bal dudaklı huriler varmış.* **bal alacak çiçeği bilmek** nereden çıkar sağlanacağını, nereden yararlanılabileceğini bilmek. **bal alacak çiçeği bulmak** yararlanılacak kimseyi ya da yeri bulmak. **bal bal demekle ağız tatlanmaz** "bir iş bitirmede tatlı sözler söylemek yeterli olmaz, sözünü etmekle güzel bir şey gerçekleşmez" anlamında söylenir. **bal dök (de) yala** (yer için) çok temiz, pırıl pırıl, tertemiz. *ör. Bir evi var, bal dök de yala, arabasına da çok titiz bakar.* **bal gibi 1)** çok tatlı. *ör. Portakallar bal gibi çıktı.* **2)** kuşkuya yer olmayacak biçimde, kesin olarak, kesinlikle, kuşkusuz. *ör. Durumu sen de bal gibi biliyordun.* **bal ile kaymak yenir ama her keseye göre değil** "güzel yemeyi içmeyi, güzel giyinip kuşanmayı, güzel eşyalar kullanmayı herkes ister ama bunları ancak parası bol olanlar yapabilir" anlamında söylenir. **bal olan yerde sinek de olur** "güzel şeyin çevresinde ondan yararlanmak isteyen asalaklar dolaşır" anlamında kullanılır. **bal sağmak** kovandan petek kesmek, bal almak. **bal tutan parmağını** (ya da

parmak) yalar "geniş olanakları bulunan bir işin başındaki kimse bu olanaklardan az da olsa yararlanır" anlamında söylenir.
bala *a. ha.* küçük çocuk, yavru.
balaban (I) *s. ha.* **1** iri, büyük. **2** şişman, gürbüz (çocuk).
balaban (II) *a. ha.* bir tür iri alıcı kuş, bir tür doğan. **balaban aş pişirmiş, çocuklarını başına üşürmüş** "yaptığı, ortaya getirdiği iyi ve güzel şeylerden yalnız kendisi ve yakınları yararlanıyor" anlamında söylenir.
balabankuşu, -nu *b. a. hayb.* genellikle büyük bataklıklarda yaşayan, ağır gövdeli, kısa bacaklı, esmer benekli ve kırmızımtırak sarı tüylü, eti yağlı ve ağır, balıkçıla benzer iri bir kuş.
balabanlaşma *a. ha.* balabanlaşmak eylemi.
balabanlaşmak *(nsz) ha.* gürbüz ve iri bir duruma gelmek, irileşmek.
balabanlık *a.* balaban olma durumu.
balad *a. Fr.* **1** *yaz.* ortaçağda Fransız şiirinde kullanılan, uyak dizilişi, uyak türü ve dize sayısı yönünden birbirinin benzeri üç bent ve bir sunu ile başlayan bir yarım bentten oluşan bir koşuk biçimi. **2** *müz.* batıda, belirli halk danslarında yer alan bir tür şarkı. **3** *müz.* özgür biçimli, duygulu, müzik araçlarıyla çalınan ya da şarkı olarak söylenen yapıt.
balak *a. ha.* ➻ **malak**.
balalayka *a. Rus.* (. . . ' .) üç köşe gövdeli ve üç telli bir Rus halk sazı.
balama *a. (Çingeneceden) tiy.* **1** ortaoyununda Rum tipi. **2** karagözde Karagöz, matiz ve külhanbeyi tiplerinin yabancı ülke tiplerine seslenirken, söz yöneltirken kullandıkları sözcük.
balans *a. Fr.* ➻ **denge**. **balans ayarı** otomobilin yolda giderken sarsılmasını önlemek için, tekerleklere gereği kadar kurşun parçası takarak denge sağlama işlemi.
balarısı, -nı *b. a. hayb.* zarkanatlılardan, toplu olarak yaşayan, kovana alınabilen, bitki ve çiçeklerden balözü toplayarak bal ve balmumu yapan, kuyruğunda bulunan iğnesiyle sokabilen bir böcek.
balast, -tı *a. İng.* **1** demiryollarında traverslerin altına, şoselerde düzleştirilmiş toprak üzerine döşenen taş kırıkları. **2** *den.* ➻ **safra (I)**[1,2] **balast direnç** *fiz.* gerilimin büyük değişikliklerinde, devredeki akımı sabit tutmak için konulan direnç.
balata *a. İng.* **1** sıcakta ve soğukta büyük bir sürtünme katsayısına sahip olan, suya ve yağa dayanıklı, yavaş aşınan madde. **2** otomobil, kamyon gibi motorlu araçlarda fren yapmayı sağlayan, tekerlek mili üzerine yerleştirilmiş olan yarımay biçiminde, sürtünmeye dayanıklı parça.
balayı, -nı *b. a.* evlilik yaşamının ilk günleri. **balayına çıkmak** evliliğin ilk günlerini başka bir yerde geçirmek üzere yolculuğa çıkmak. *ör. Yeni evliler on günlük bir balayına çıkmak istemişti.*
balcı *a.* balarısı yetiştirerek bal elde eden ve geçimini bununla sağlayan ya da bal alıp satan kimse. *eş.* **arıcı**. **balcı kızı daha tatlı olur** "güzel mal satanlardan alınan şeyler daha çok hoşa gider" anlamında söylenir. **balcının var bal tası, oduncunun var baltası** "her işin kendine özgü, kendine uygun bir aracı vardır" anlamında kullanılır.
balcılık *a.* balarısı yetiştirerek bal elde etme ve bunu satarak geçinme ya da bal alıp satma işi.
balçak *a. ha.* **1** ➻ **kabza**. **2** kılıç kabzasındaki demir siper.
balçık *a.* **1** içinde türlü organik maddeler bulunan, genellikle killi ve koyu, yapışkan çamur. **2** *yerb.* içinde yüksek oranda kil bulunan, yağlı, su geçirmez, sıkıştırılmış koyu toprak.
balçıklı *a.* ve *s.* balçığı olan (yer, toprak).
baldır *a.* **1** bacağın diz ile ayak bileği arasındaki bölümü. *eş.* **incik (I)**. **2** bu bölümün etli, şişkin ve yumuşak olan arka tarafı. **baldır bacak** *tkz.* baldıra değin görülecek biçimde açık saçık durumdaki kadın bacağı. **baldır bacak göstermek** (kadın) çok açılıp saçılmak. **baldır kemiği** *gövb.* baldırda bulunan iki uzun kemikten ince olanı. **baldır patlatan** *sp.* güreşte, hasmın bir ayağını tutup dizkapağına değin bükerek üzerine yüklenme biçimindeki oyun. **baldırı çıplak** işsiz güçsüz takımından, ayaktakımından, serseri. **baldırı çıplaklaık** baldırı çıplak olma durumu. **baldırının etini yiyip kasaba minnet etmemek** ne denli güç olursa olsun, gereksinimlerini kendi olanaklarıyla sağlamaya çalışıp başkalarından, özellikle iş bitirmez kimselerden bir şey istememek.
baldırak *a. ha.* **1** don, pantolon gibi şeylerin dizden aşağı bölümü. **2** kılıç kayışının aşağı uzanan parçası. **3** çıplak ata binenlerin baldırlarına içten sardıkları deri parçası.
baldıran *a. İt.* **1** *bitb.* maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilerin ortak adı. *eş.* **ağıotu**. **2** bu bitkilerden elde edilen zehir. *ör. Sokrates baldıran içerek kendini öldürmüştü.* **baldıran şerbeti** *mec.* büyük güçlüklerle ve acı çekilerek, yüzsuyu dökülerek elde edilen şey.
baldıranlık *a.İt. T.* baldıranların çok yetiştiği, çok bulunduğu yer.
baldırıkara *b. a. bitb.* nemli yerlerde yetişen birçok eğreltiotu türünün ortak adı. *eş.* **karabaldır**.
baldırsokan *b. a. hayb.* çiftkanatlıların sinekgiller familyasından, karasineğe çok benzeyen, güçlü hortumuyla kan emen, birçok hastalığı ve özellikle şarbonu bulaştıran, insan ve hayvan sağlığı yönünden çok zararlı bir sinek türü.
baldız *a.* erkeğe göre karısının kız kardeşi.
baldo *is.* pilavlık olarak yetiştirilen dolgun ve iri taneli bir pirinç türü.
baldudak *b. s.* tatlı dilli, hoş sohbet (kimse).
bale *a. Fr.* **1** koreografi kurallarına göre düzen-

lenmiş danslara ve müziğe dayalı sahne gösterisi. **2** bu tür gösteri yapan sanatçı topluluğu. *ör. Kente bale gelmiş, bu akşam bale yapacaklarmış.*

balerin *a. Fr.* (kadın) bale yapan sanatçı.

balet *a. Fr.* (erkek) bale yapan sanatçı.

balgam *a. Ar.* solunum organlarınca salgılanan ve ağızdan dışarı atılan sümüksü madde. **balgam atmak** *mec. ka.* bir konuda ya da yapılmakta olan bir işle ilgili olarak kuşku uyandırıcı bir düşünce ileri sürmek. *ör. O her işe bir balgam atmakta ustadır.* **balgam söktürücü** balgam çıkarmayı kolaylaştırıcı (madde).

balgamlı *s. Ar. T.* içinde balgam bulunan, balgamı olan. *ör. İki gündür balgamlı bir öksürüğü var.*

balgamsı *s. Ar. T.* balgama benzeyen.

balgamtaşı, -nı *b. a. Ar. T.* Hacıbektaş ilçesinde çok bulunduğu için hacıbektaştaşı da denilen, damarlı ve yarısaydam, tabak, vazo gibi eşya ve süs eşyası yapımında kullanılabilen değerli bir taş. *eş.* **kadıköytaşı, mühresenk.**

balgümeci, -ni *b. a.* bal peteğine benzeyen bir dikiş büzgüsü.

balık *a. hayb.* omurgalılardan, suda yaşayan, solungaçla soluk alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı. **balığa çıkmak** balık avlamaya gitmek. *ör. Baba oğul erkenden balığa çıkmak istiyordu.* **balık ağa girdikten sonra aklı başına gelir** "insan, önlemsizliği yüzünden bir felakete uğradıktan ve iş işten geçtikten sonra, keşke şöyle yapsaydım, böyle yapsaydım diye hayıflanır" anlamında söylenir. **balık baştan avlanır** bir işi yaptırabilmek, bir şeyi ele geçirebilmek için o işi yönetenleri, o şeyde söz sahibi olanları elde etmek gerekir. **balık baştan kokar** kötü bir işin, yönetici, baş durumunda olanlardan başladığını, yöneticilerinin tutumu bozuk olan toplumda her şeyin bozuk olacağını anlatır. **balık gibi** kolayca ele gelmeyen, kaygan, kaypak (şey). **balık istifi** üst üste, çok sıkışık bir durumda. *ör. Arabaya balık istifi doluştuk.* **balık kavağa çıkınca** hiçbir zaman olmayacak, gerçekleşmeyecek işler için alay yollu söylenir. *ör. Olacak elbette, olacak ama balık kavağa çıkınca!* **balık nefsi** balinaların başından çıkarılan, kozmetik maddeler ve süslü mumlar yapımında kullanılan bir yağ. *eş.* **ispermeçet**[1]. **balık pazarı** avlanan balıkların satıldığı pazar yeri. **balık tutkalı** balık artıklarından üretilen, yavaş kuruyan, güçlü bir yapıştırıcı. **balık tutmak** (olta vb. ile) balığı avlamak, yakalamak. **balık unu** kurutulmuş balıktan birtakım özel işlemlerle elde edilen un.

Balık *ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde, Koç ile Kova burçları arasında bulunan burcun adı.

balıkadam *b. a. T. İbr.* dışardaki bir araca bağlı olmaksızın, belirli bir süre deniz dibinde kalabilmesine olanak veren araçlarla donanmış olarak su altında çalışmayı kendine uğraş edinmiş kimse. *eş.* **dalgıç, kurbağaadam.**

balıkbilim *b. a.* balıkları inceleyen hayvanbilim dalı.

balıkçı *a.* ve *s.* **1** balık avlayarak geçimini sağlayan ya da balık satan kimse. *ör. Balıkçılar geceden balığa çıkmıştı.* **2** balıkçılara ayrılmış, balıkçılara özgü. *ör. Burası balıkçı barınağıdır.* **balıkçı kazağı** nemli ve soğuk havalarda giyilen, katlanabilen yakalı, kalın yün kazak. **balıkçı yaka** (kazaklarda) katlanabilen ve boynu saran yaka.

balıkçıl *s.* **1** balıkla beslenen, balık yiyen, balık seven. **2** *a. hayb.* uzunbacaklılardan, yeryüzünün her yerinde yaşayan, boynu uzun ve bükülgen, gagası uzun ve güçlü, geniş kanatlı, su kıyılarında yaşayan, balık ve küçük kemirgenlerle beslenen büyük bir kuş.

balıkçılgiller *ç. a. hayb.* örnek tipi balıkçıl[2] olan, leyleksiler takımının balıkçıllar alttakımına giren bir familya.

balıkçılık *a.* balık avlama ya da üretme ve satarak geçinme ya da bunları ayrı ayrı uğraş olarak yapma işi. *ör. Karadeniz'de balıkçılık güç durumdaymış.*

balıkçıllar *ç. a. hayb.* ➻ **balıkçılgiller.**

balıkçın *a. hayb.* perdeayaklılardan, deniz kıyılarında yaşayan, uzun ve çatal kuyruklu, uzunca gagalı, balıkla beslenen bir kuş. *eş.* **denizkırlangıcı.**

balıketi *b. s.* (kadın için) ne şişman ne de zayıf olan, dolgun. *ör. Vücut için ölçü balıketi olursa, onunki şişman sayılır.*

balıketinde *b. s.* ➻ **balıketi.**

balıkezmesi, -ni *b. a.* çoğunlukla hamsiden, kimi zaman çaça, sardalye ya da tirsiden yapılan, yağlı ya da tuzlu ezme. *eş.* **ançüez.**

balıkgözü, -nü *b. a.* sağlamlaştırmak ereğiyle ayakkabıların bağcık deliklerine, kemer deliklerine takılan, maden ya da kemik gibi şeylerden yapılan halka. **balıkgözü objektif** normal objektiflerden çok daha geniş açılı olup görüntüyü dışbükey ayna görüntüsü biçiminde veren objektif türü.

balıkhane *b. a. T. Far.* (. . - .) soğuk hava deposu bulunan ve balıkçılar tarafından tutulan balıkların toptan satışa çıkarıldığı yer.

balıkkartalı, -nı *b. a. hayb.* kartallardan, dünyanın pek çok yerinde bulunan, su kıyılarında yaşayan, güçlü kanatları olan, pençesi balık yakalamaya elverişli, kahverengi ve ak tüylü, oldukça büyük, balıkla beslenen yırtıcı bir kuş.

balıklağa *a. ha.* ➻ **balıklava.**

balıklama *be.* (insanın suya dalışı için) balık gibi gergin, düz ve baş aşağı bir biçimde. *ör. O, balıklamada başarılı biridir.* **balıklama atlamak** (ya da **dalmak**) **1)** suya, balık gibi gergin, düz ve baş aşağı bir biçimde atlamak (ya da dalmak). **2)** *mec.* bir işe, bir eyleme, sonucunun ne olacağını hiç düşünmeden girişmek. *ör. İyi fırsat sanıp işin üstüne balıklama atladı ama pişman oldu.*

balıklandırabilme *a.* balıklandırabilmek eylemi.

balıklandırabilmek *(-i)* (içinde balık bulunmayan göl, gölet vb.) balıklandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Göleti balıklandırabilmek için çalışıyorlar.*

balıklandırılabilme *a.* balıklandırılabilmek eylemi.

balıklandırılabilmek *(nsz)* (balığı azalan ya da içinde balık bulunmayan göl, gölet vb.) balıklandırılması olanaklı olmak ya da balıklandırılma olasılığı bulunmak.

balıklandırılma *a.* balıklandırılmak eylemi.

balıklandırılmak *(nsz)* (balığı azalan ya da içinde balık bulunmayan göl, gölet vb.) içine balık yumurtaları ya da yavru balıklar atılarak onların büyümelerini sağlama yoluyla balıklı duruma getirilmek. *ör. Göl, balıklandırılıp koruma altına alındı.*

balıklandırma *a.* balıklandırmak eylemi.

balıklandırmak *(-i)* balığı azalan ya da içinde balık bulunmayan göl, gölet gibi bir suyu, içine balık yumurtaları ya da yavru balıklar atarak ve onları koruyup büyümelerini sağlayarak balıklı bir duruma getirmek. *ör. Bizim ırmak bu yıl balıklandırılacakmış.*

balıklava *a.* deniz, göl ve akarsularda balığın bol olduğu yer, balık yatağı olan yer. *eş. ha.* **balıklağa**.

balıklı *s.* içinde balık bulunan ya da balığı bol olan (su). *ör. Bahçeye balıklı bir havuz yaptırdı.*

balıkotu, -nu *b. a. bitb.* Cava ve Malabar'da yetişen, zehirli meyvesi balıkları uyuşturduğu için genellikle balık avlamada yararlanılan, biracılıkta da şerbetçiotu yerine kullanılan bir bitki.

balıkpulu, -nu *b. a. T. Far. mim.* sedef işlemeciliğinde kullanılan bir süsleme öğesinin adı.

balıksırtı, -nı *b. a.* **1** balık iskeletindeki kılçıklar gibi birbirine koşut ve çapraz çizgilerle oluşmuş kumaş deseni. *ör. O gün balıksırtı bir ceket giymişti.* **2** yollarda, suların ortada toplanmayıp iki yandan akması için yolun ortasına yapılan hafif şişkinlik.

balıksız *s.* içinde balık bulunmayan (su). *ör. Bu göl balıksız, balıklandırılması gerekiyor.*

balıkunu, -nu *b. a.* hayvan yemlerinde bir katkı özdeği olarak kullanılmak üzere, kullanım artığı balıklardan yapılmış bir tür un.

balıkyağı, -nı *b. a.* **1** iri balık ve deniz hayvanlarından elde edilen ve sanayide kullanılan yağ. **2** morina balığının karaciğerinden elde edilen, A ve D vitamini yönünden çok zengin, hekimlikte zayıflığa karşı kullanılan, açık sarı renkte, iyotlu yağ.

balıkyumurtası, -nı *b. a.* **1** balıkların bol bol yumurtlayıp genellikle sığ yerlere bıraktıkları, üremelerini sağlayan yumurta. **2** genellikle mersinbalığının, eritilmiş balmumuna batırılıp tuzla hazırlanan yarı ezme durumundaki yumurtası. *eş.* **havyar**.

baliğ *s. Ar.* (- .) (insan) döl verme çağına gelmiş olan, döl verme yetkinliğine eren. *eş.* **erin**. **baliğ olmak 1)** (bir şey) toplam olarak herhangi bir sayıya ulaşmak, toplam olarak erişmek. *ör. Alacağımız bir milyona baliğ oldu.* **2)** (insan) belli birtakım bedensel ve ruhsal değişiklikler göstererek çocukluktan erginlik çağına geçmek, döl verme çağına erişmek, döl verme yetkinliğine gelmek. *eş.* **erinleşmek**.

balina *a. Lat.* (. .' .) **1** *hayb.* balinalardan, bu familyanın örnek tipi olan, denizlerde yaşayan, uzunluğu 20-25 metreyi, ağırlığı 150-200 tonu bulabilen, bugüne değin gelmiş geçmiş yaratıkların en irisi sayılan, yağı ve çubukları için avlanan memeli hayvan. **2** dik ve düzgün durmasını sağlamak için kimi giysilerin yaka ve benzeri yerlerine konulan, sert, esnek, yassı, dar ve uzun çubuk. *eş.* **balina çubuğu**. **balina çubuğu** balinanın damağında tarak dişi gibi sıralanmış olarak iki sıra halinde ve bine yakın sayıda bulunan, hayvanın ağzına aldığı suyu dışarıya süzerken içindeki deniz yaratıklarını tutmasına yarayan, çubuk biçiminde, boynuz dokusunda, esnek kemiksi madde.

balinalar *ç. a. Lat. T. hayb.* örnek tipi balina olan, kutup denizlerinde yaşayan memeli hayvanlar familyası.

balistik *a. Fr. ask.* ateşli silahlarda, merminin barut gazının basıncıyla fırlayıp hedefe ulaşıncaya kadar olan devinimini inceleyen bilim. *eş.* **atışbilim**.

balk balk *ik. be. ha.* sık sık şimşek çakışını, Ay'ın parlaklığını, parıldamayı, parıl parıl etmeyi anlatmakta kullanılan "balkımak" eylemin belirteci olarak ve genellikle bu eylemle ya da "etmek" yardımcı eylemiyle birlikte kullanılır. *ör. Gökyüzü balk balk balkıyordu.* **balk balk etmek** *ha.* ➻ **balkımak**[1].

balkabağı, -nı *b. a.* **1** *bitb.* çok iri, içi turuncu, tatlısı yapılan bir kabak türü. **2** *arg.* aptal, sersem, beyinsiz kimse.

balkan *a.* ormanlık ve sarp sıradağlar.

Balkanlar *ö. a.* Balkan Yarımadası da denilen, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Karadağ, Makedonya, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Trakya'yı içine alan bölge. *eş.* **Balkan Yarımadası**.

balkanlaşma *a. mec.* Balkanlar'da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve 1990'larda olduğu gibi, birlik durumundayken ulusalcı bölünmelere uğrama, iç savaşlarla küçük küçük devletlere bölünme. *ör. Balkanlaşma kavramı, Yugoslavya'nın bölünmesiyle yine gündeme gelmişti.*

balkanlaşmak *(nsz) mec.* iç savaş yaşayarak küçük küçük devletlere bölünmek.

Balkanlı *s.* **1** Balkanlar'da bulunan devletlerden birinden olan. *ör. Eski Yugoslavya Balkanlı bir devletti.* **2** bu devletlerden birinin halkından olan. **3** Balkanlar'la ilgili.

balkanlık *s.* sıra sarı dağları olan, sıradağlarla kaplı (yer).

Balkanolog *ö. a. Fr.* Balkanoloji uzmanı.
Balkanoloji *ö. a. Fr.* Balkanlar'daki ulusların dilleri, tarihleri ve kültürleriyle uğraşan bilim.
Balkar *ö. a.* **1** Kuzey Kafkasya'da yaşayan, Türk soyundan bir halk. **2** bu halktan ya da bu halkın soyundan olan kimse.*eş.* **Malkar.**
Balkarca *ö. a.* (. .' .) Balkar dili. *eş.* **Malkarca.**
balkelebeği, -ni *b. a. hayb.* pulkanatlılardan, balarısı kovanlarına çok zarar veren, külrengi bir böcek.
balkıma *a. ha.* balkımak eylemi.
balkımak *(nsz) ha.* **1** parıl parıl etmek, parıldamak, parlamak, (şimşek) çakmak. *ör. Gök bütün gece balkıdı.* **2** (yara) kesik kesik sancımak, zonklamak.
balkır *a. ha.* **1** parıltı. **2** şimşek.
balkıyış *a.* balkımak eylemi ya da biçimi.
balkıyıverme *a.* balkıyıvermek eylemi.
balkıyıvermek *(nsz)* ansızın balkımak. *ör. Ara sıra bir şimşek balkıyıvermekteydi.*
balkon *a. Fr.* **1** bir yapının üst katlarında yapılan, dışarıya doğru çıkmış, önü ve yanları insanın beline gelen düzeyde korkulukla ya da duvarla çevrilmiş, çıkıp hava almaya vb. yarayan açık yer. **2** tiyatro, sinema gibi büyük eğlence yerlerinde asmakat. **3** *arg.* (kadında, kızda) göğüs, meme.
balköpüğü, -nü *b. a.* **1** açık sarı renk. **2** *b. s.* bu renkte olan.
ballandırış *a.* ballandırmak eylemi ya da biçimi.
ballandırma *a.* ballandırmak eylemi.
ballandırmak *(-i) mec.* (bir şeyi) insanı imrendirecek biçimde övmek. *ör. Öyle bir ballandırıyor ki, sanırsın bir eşi yok.* **ballandıra ballandıra** *ik. be.* imrendirecek biçimde överek, ballandırarak. **ballandıra ballandıra anlatmak** bir şeyi, insanı imrendirecek biçimde, öve öve anlatmak, çok überek anlatmak. *ör. Artık Side'yi ballandıra ballandıra anlatacaktır.*
ballanma *a.* ballanmak eylemi.
ballanmak *(nsz)* **1** bir yerine bal bulaşmış olmak. *ör. Kavanoz sızmış, parmaklarım ballandı.* **2** (genellikle meyve) iyice yetkinleşmek, çok olgunlaşmak, tatlılaşmak. *ör. İncirler ballanmış tı.*
ballı *s.* **1** içinde bal bulunan, balı olan. *ör. Ballı kurabiye olur mu?* **2** çok olgunlaşıp içinden bal gibi tatlı sıvı sızan (meyve). *ör. Bahçede ballı incirler, kayısılar vardı.* **3** *mec.* çok tatlı. *ör. Torun ballı olurmuş.* **ballı börek** çok lezzetli, çok tatlı ya da çok kolay (şey). *ör. Bu iş ona ballı börektir.* **ballı börekli olmak** araları çok iyi olmak, iyi anlaşmak, yağlı ballı olmak. *ör. Bizimkiler yeniden ballı börekli olmuş.*
ballıbaba *b. a. bitb.* ballıbabagillerden, tarlalarda, gölgelik yerlerde yetişen, yaprakları genellikle ak benekli, çiçekleri çoğunlukla ak renkte, halk hekimliğinde yapraklarından ve çiçeklerinden yararlanılan, bir yıllık ve çok yıllık türleri bulunan otsu bir bitki.
ballıbabagiller *ç. b. a. bitb.* yapraklarında, kokulu yağ salgılayan küçücük salgıbezleri bulunan bitkileri (kekik, nane, lavantaçiçeği vb.) içine alan, ikiçenekli taçyapraklılardan oluşan bir bitki familyası.
ballıbasra *b. a. hayb.* çoğunlukla incirlerin dal, yaprak ve meyvelerinde ve tütünlerde zarara yol açan bir bit.
ballık *a. ha.* bağ ve bostanlarda görülen külleme hastalığı.
ballıkara *b. a. ha.* olgunlaşınca çok tatlanan kara renkli bir incir.
ballıklı *s. ha.* ballık hastalığı olan.
balmumu *b. a. T. Far.* **1** arıların, petek yapmak için karın halkaları arasından salgıladıkları yumuşak ve sarımsı madde. **2** bu maddenin sanayide kullanılmak üzere yapay olarak üretilmişi. **balmumu gibi** kolay biçim değiştiren, çok yumuşak, çabuk eriyen. **balmumu gibi erimek** çok zayıflamak, incecik kalmak. *ör. Oğlan on beş gün içinde balmumu gibi eridi.* **balmumu macunu** mobilya ahşabındaki kusurları örtmede, onarmada kullanılan, toprakboya ile renklendirilmiş balmumu. **balmumu yapıştırmak** (eskiden, okunmakta olan bir kitabın neresinde kalındığını kolayca bulmak için o yere pul biçiminde bir balmumu yapıştırılmasından) unutulmaması için önemle belirtip dikkati çekmek. *ör. Bu duyduğuna bir balmumu yapıştır, gördüğümüzde ona aktaralım.*
balo *a. İt.* (.' .) türüne göre, özenli, resmi ya da eğlenceli giysiler giyilerek gidilen müzikli danslı gece eğlencesi. *ör. Okulun maskeli balosu yakında.* **balo vermek** böyle bir eğlence düzenlemek. *ör. Okul aile birliği yakında bir balo veriyor.*
balon *a. Fr.* **1** çok ince kauçuktan yapılmış, içine gaz ya da hava doldurulup şişkin duruma getirilerek ağzı iple bağlanan, hafif gazla doldurulursa uçabilen çocuk oyuncağı. *ör. Çocuk kaçan balonuna ağlıyor.* **2** havadan hafif bir gazla ya da ısıtılmış havayla doldurulunca atmosferde uçabilen ve altına bağlanan bir sepetle uçan bir taşıt olarak kullanılabilen, geçirimsiz bir kumaştan ya da sağlam kauçuktan yapılmış, küre biçiminde araç. *ör. Bir zamanlar Atlantik Okyanusu balonla geçilmiş derler.* **3** karnı küre biçiminde, boynu kısa ve ağzı dar cam kap. **balon lastik** bisikletlerde kullanılan bir lastik türü. **balon uçurmak 1)** içi uçan gazla dolu oyuncak balona uzun bir ip bağlayıp sonra onu gökyüzüne salıvermek. **2)** *arg.* ilgilileri şaşırtmak, onların nasıl davranacaklarını ya da ne diyeceklerini anlamak ereğiyle gerçek olmayan bir haber çıkarmak, yaymak. *ör. Balon uçurmakta onun üstüne yoktur.*
baloncu *a.* ve *s. Fr. T.* **1** oyuncak balon satan (kimse). **2** balonculukla uğraşan (kimse).
baloncuk *a.* ve *s.* küçük balon.
balonculuk *a. Fr. T.* dengesi, havadan hafif bir

gazla doldurulma yoluyla sağlanan hava araçlarının yapımı, hazırlanması, denenmesi uğraşı. *ör. Balonculuk bir havacılık uğraşıdır.*

balonlama *a. Fr. T.* balonlamak eylemi.

balonlamak *(nsz) Fr. T. den.* (yelkenler) rüzgârla aşırı ölçüde şişmek.

balotaj *a. Fr.* herhangi bir seçimde, adaylardan hiçbiri seçilmek için gerekli sayıda oy alamayınca seçimin yenilenmesi. **balotaj kurulu** kimi derneklerde üyelik isteklerini incelemek ve bu konuda karar almakla görevli kurul.

balözü, -nü *b. a. bitb.* kimi çiçeklerin içinde bulunan, arıların bal yapmak için topladıkları, bitkilerin balözü bezlerince salgılanan tatlı sıvı. *eş.* **nektar**[2]. **balözü bezi** *bitb.* bitkilerin yaprak, yumurtalık ve erkekorganlarının dibinde bulunan, balözü salgılayan bez.

balözülük *b. a. bitb.* bitkilerde, balözünü salgılayan bezlerin bulunduğu organ.

balrengi, -ni *b. a. T. Far.* **1** kahverengiye yakın sarı renk, kahverengimsi sarı. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Kız balrengi bluzunu çok severdi.*

balsam *a. Fr. kim.* bazı ağaçlardan elde edilen, parfüm ve ilaç yapımında kullanılan reçine.

balsıra *a. ha.* **1** bağ ve bostanlara, ağaçlara zarar veren bir küf. **2** ormanda ağaç yapraklarına geceleri inen tatlı su damlacıkları. **3** çamlarda oluşan hafif kokulu bir tür bal.

balta *a.* ağaç kesmek, budamak, yarmak, yontmak işlerinde kullanılan, çeşitli biçimde ve keskin ağızlı, ağaç saplı demir araç. **balta girmemiş (görmemiş** ya da **değmemiş)** ağaçları çok sık, çok gür ve içinden hiç ağaç kesilmemiş (orman). *ör. Gençliğimde Toroslar'ın balta girmemiş ormanlarına dalardım.* **balta olmak** *arg.* karşıdakini rahatsız edecek denli direnerek, üzerine düşerek bir istekte bulunmak, sırnaşmak. *ör. Balta olmak buna derler ağabey, sırnaşır da sırnaşır, vurdum tokadı ben de.* **balta vurmak 1)** balta ile kesmek, baltalamak. **2)** *mec.* baltalamak. **baltası kütükten çıkmak** içinde bulunduğu sıkıntılı bir durumdan kurtulmak. **baltayı taşa vurmak** *mec.* biriyle konuşurken, farkında olmayarak ya da boş bulunup, ona dokunacak sözler söylemek, pot kırmak, çam devirmek. *ör. Adam, baltayı taşa vurduğunu anlayınca utandı, sustu.*

baltabaş *b. a.* ve *s. den.* baş bodoslamaları su yüzeyine, omurgasına dikey olan (gemi).

baltacı *a.* **1** balta yapan ya da satan kimse. **2** sokak sokak dolaşıp isteyenlerin odunlarını balta ile yararak, kırarak sobalık duruma getiren kimse. **3** yangınlarda balta ile iş gören itfaiye eri. **4** *tar.* Osmanlı döneminde, önceleri, ordunun sefere çıkışında, çalılık ve ormanlık yerleri temizleyerek kolay geçilecek duruma getirmek, çadırları kurup kaldırmak vb. ile, sonraları sarayı korumak ve sarayın dış hizmetlerini yerine getirmekle görevli asker ya da asker sınıfı.

baltacık *a. ha.* değirmen taşlarından üsttekinin ortasında bulunan, alttaki taşın ortasından geçerek üstteki taşın dönmesini sağlayan milin yuvası olan, demirden yapılmış, haç biçiminde parça.

baltacılık *a.* baltacı olma durumu.

baltalama *a.* **1** baltalamak eylemi. **2** *mec.* bilinçli olarak, bile bile bir işi, bir durumu bozucu, bir şeye zarar verici davranışlarda bulunma. *eş.* **sabotaj, sabote etme**. *ör. Belirsiz baltalamalarla iş yürümez oldu.*

baltalamak *(-i)* **1** balta ile kesmek. *ör. Halk ormanı baltalamakla bindiği dalı kesiyor.* **2** *mec.* bilinçli olarak, bile bile ve önceden hazırlıklı biçimde, bir işi, bir durumu bozucu, bir şeye zarar verici davranışlarda bulunmak. *eş.* **sabote etmek**. *ör. İşlerimizi baltalamak isteyene göz açtırmayalım.*

baltalanabilme *a.* baltalanabilmek eylemi.

baltalanabilmek *(nsz)* baltalanması olanak içinde olmak ya da baltalanma olasılığı bulunmak. *ör. Bu işte baltalanabiliriz.*

baltalanış *a.* baltalanmak eylemi ya da biçimi. *ör. İşimizin baltalanışına göz yumamazdık.*

baltalanma *a.* baltalanmak eylemi.

baltalanmak *(nsz)* **1** balta ile kesilmek. *ör. Orada baltalanan ormanlara acıyorum.* **2** *mec.* baltalamak[2] eylemi kendisine yapılmak. *eş.* **sabote edilmek** . *ör. İşlerimiz baltalanmakta, nedeni belli değil.*

baltalayabilme *a.* baltalayabilmek eylemi.

baltalayabilmek *(-i)* baltalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Duyarlarsa işi baltalayabilirler.*

baltalayıcı *a.* baltalamak[2] eylemini yapan kimse ya da tutum, bozucu, yıkıcı. *ör. Bu, köylere götürülen hizmetleri baltalayıcı bir tutumdur.*

baltalayıcılık *a.* baltalayıcı olma durumu, tutumu.

baltalayış *a.* baltalamak eylemi ya da biçimi.

baltalayıverme *a.* baltalayıvermek eylemi.

baltalayıvermek *(-i)* çabucak baltalamak. *ör. İşimiz düzelmekteyken baltalayıverdiler.*

baltalık *a.* **1** kesim için ayrılmış ya da sık sık kesimi yapılan orman. **2** bir orman köyünün odun gereksinimini sağlamasına ya da kesekrek geçinmesine ayrılan orman bölgesi.

balya *a. İt.* (.' .) bir ticaret malının keten bezi ya da benzeri bir gereçle sarılıp çemberlenerek ya da metal tellerle bağlanarak denk durumuna getirilmiş biçimi. *ör. On beş balya mal yükledik.* **balya yapmak** bir ticaret malını balya durumuna getirmek.*eş.* **balyalamak**.

balyalama *a. İt. T.* balyalamak eylemi.

balyalamak *(-i) İt. T.* bir ticaret malını balya durumuna getirmek.

balyalanma *a. İt. T.* balyalanmak eylemi.

balyalanmak *(nsz) İt. T.* balyalamak eyleminc konu olmak, balya durumuna getirilmek.

balyalatma *a. İt. T.* balyalatmak eylemi.

balyalatmak *(-i)* balya yapmasını ya da bayla yapılmasını sağlamak.

balyalayabilme *a. İt. T.* balyalayabilmek eylemi.

balyalayabilmek *(-i) İt. T.* balyalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tor kömürü balyalayabilmek için bir makine gerekiyormuş.*

balyemez *a.İt.tar.*
Balyemez, Osmanlı İmparatorluğu ordularının XVI. ve XVII. yüzyıllarda kullandığı bir topun adıdır. Türkçe bileşik bir sözcükmüş gibi görünmekle birlikte, İtalyanca *ballamezza* ya da *balliamezza* sözcüğünün bozulmuş, Türkçeleşmiş biçimi olduğu sanılmaktadır. Ayrıca, Avusturyalıların kullandığı *balimoz* biçiminden de *balyemez* biçimine girmiş olabileceği düşünülmektedir. Türkçe "bal" ve "yemez" ile ilgili olmadığı açıktır. *Balyemez*, kara ve deniz savaşlarında çok kullanılan, kara savaşlarında özellikle kaleleri dövmede yararlanılan, orta çapta, uzun menzilli, tunçtan dökülmüş bir toptu.

balyos *a. İt. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk zamanlar Venedik elçilerine, sonraları bütün Frenk elçilerine verilen ad.

balyoz *a. Lat.* büyük taşları kırmak, iri kazıkları çakmakta kullanılan, uzunca saplı, oldukça ağır ve iri çekiç. **balyoz gibi** *mec.* çok ağır, ezici (vuruş, yumruk). *ör. Oyuncu, balyoz gibi indirdiği yumruklarla hasmını yere serdi.*

balyozlama *a. Lat. T.* balyozlamak eylemi.

balyozlamak *(-i, -le) Lat. T.* bir şeyi balyozla dövmek, balyozla vurup kırmak. *ör. Taşları balyozlamak için güç gerek.*

balyozlanma *a. Lat. T.* balyozlanmak eylemi.

balyozlanmak *(nsz) Lat. T.* balyozla vurulmak, balyozla dövülmek.

balyozlatma *a. Lat. T.* balyozlatmak eylemi.

balyozlatmak *(-i, -e) Lat. T.* balyozlanmasını sağlamak, balyozla dövdürmek.

bambaşka *s.* (.' . .) çok başka, çok değişik, büsbütün ayrı, benzer yanı yok, apayrı. *ör. Yeni giysi onu bambaşka biri yaptı.*

bambaşkalaşma *a.* bambaşkalaşmak eylemi.

bambaşkalaşmak *(nsz)* büsbütün bir başkalık edinmek, tanınmayacak denli değişmek, çok başkalaşmak.

bambaşkalık *a.* bambaşka olma durumu. *ör. O, durumun bambaşkalığını hemen anlamıştı.*

bambıl *a. ha.* ➻ **bambul**.

bambu *a. (Malezya yerli dilinden)* **1** *bitb.* buğdaygillerden, sıcak ülkelerde yetişen ve pek çok türü bulunan, boyu 25 metreye değin uzayabilen, tabak, tepsi, baston gibi ufak, mobilya, merdiven gibi büyük olmak üzere türlü eşya yapımında kullanılan bir tür kamış. *eş.* **hezaren**[2], **hintkamışı**. **2** *s.* bu kamıştan yapılmış olan (nesne). *ör. Dün gördüğüm bambu koltuk satılmış.*

bambul *a. ha.* kurtçuk evresindeyken ekinlerin kökünü, erginleşince de başakları, tanelerin özünü kemiren, kahverengi, kınkanatlı böcek.

bamburuk *a. arg.* erbezi, haya, husye. **bamburuklarını sökmek (birinin)** *arg.* (onu) öldüresiye dövmek.

bamteli, -ni *b. a.* (.' . .) **1** kimi sazlarda en kalın ses veren tel ya da kiriş. **2** insanın alt dudağının hemen altındaki seyrek sakal telleri. **(birinin) bamteline basmak** (ya da **dokunmak**) bir kimsenin çok duyarlı olduğu bir konuda onu kızdıracak bir şey söylemek ya da bir iş yapmak. *ör. Çocuk, babasının bamteline basmak istercesine, bir ıslığa başlamıştı.*

bamya *a. Ar.* (.' .) *bitb.* **1** ebegümecigillerden, sıcak ve ılıman yerlerde yetiştirilen bir bitki. **2** bu bitkinin taze sebze olarak yemeği, konservesi yapılan, kurutulup kış sebzesi olarak da yararlanılabilen ürünü. **3** *arg.* çocuk çükü. **bamya tarlası** *arg.* mezarlık.

ban *a. (Hırvatçadan) tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Macaristan ve Slovenya dolaylarında sancak beylerine ve küçük prenslere verilen san.

bana *ad.* ***ben*** adılının yönelme durumu. *ör. Bunu bana yapamazsın.* **bana bak!** *tkz.* "sözümü dinle", "beni dinle" gibi kullanılan bir seslenme, uyarı ve gözdağı sözü. *ör. Bana bak, bu iş iki saatte bitecek!* **bana bir koca lazım, o da bu gece lazım, yarına kocam da gelir** *ha.* "buna şu anda ivedilikle gereksinimim var, ertelemem olanaksız; sonraya kalırsa zaten kendiliğinden çözümlenir" anlamında söylenir. **bana da ... demesinler** bir şeyin kesinlikle yapılacağını belirtmek için söylenir. *ör. Bunun acısını senden çıkarmazsam bana da Orhan demesinler.* **bana dokunmayan (beni sokmayan) yılan bin yaşasın 1)** bana bir kötülüğü dokunmuyor, başkalarına verdiği zarar beni ilgilendirmez. **2)** bana bir zarar vermesin de ne yaparsa yapsın. **bana (sana, ona vb.) göre hava hoş** (herhangi bir durum, tutum vb.) ne biçimde olursa olsun benim (senin, onun vb.) için hepsi bir, öyle de olsa böyle de olsa değişmez. *ör. İster yap ister yapma, bana göre hava hoş.* **bana mısın dememek** (kişi ya da şey) durumunun değiştirilmesi için girişilen çabalardan hiç etkilenmemek. *ör. Baş ağrım için iki aspirin içtim, bana mısın demedi.*

banabilme *a.* banabilmek eylemi.

banabilmek *(-e, -i)* banma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Lokmasını banabilmek için bal kavanozuna uzanmıştı ki arı parmağını sokuverdi.*

banadura *a. ha.* domates, genellikle küçük ve lezzetli bir domates türü.

banağacı, -nı *b. a. Ar. T.* (- . . .) *bitb.* Kuzey Afrika'da ve Asya'nın tropik bölgelerinde yetişen, yaprakları telek damarlı, salkım durumunda ak ya da kırmızı çiçekler açan, meyvelerinden genellikle kokuculukta kullanılan pek değerli, kokusuz bir yağ çıkarılan bir ağaç.

banal, -li *s. Fr.* **1** herkesçe bilinen, anlaşılan, herkesçe kullanılan, (sözcük, söz). *ör. Bu sözcük çok banal, değiştirsen iyi olur.* **2** *mec.* bayağı, sıradan, yaygın. *ör. Giyimi hep böyle banal midir?*
banallik *a. Fr. T.* banal olma durumu.
banço *a. İng.* (.' .) Amerika zencilerinin çaldığı, beş ya da daha çok teli bulunan, gitar biçiminde bir çalgı.
bandaj *a. Fr.***1** (bir şeyi) sargı ile sarma ya da (bir şey) sargı ile sarılma. **2** yara bağı, sargı.
bandajlama *a. Fr. T.* bandajlamak eylemi.
bandajlamak *(-i) Fr. T.* bandaj sarmak.
bandajlanma *a. Fr. T.* bandajlanmak eylemi.
bandajlanmak *(nsz Fr. T.* bandaj sarılmak.
bandajlatma *a. Fr. T.* bandajlatmak eylemi.
bandajlatmak *(-i) Fr. T.* bandajla sarılmasını sağlamak, bandaj sardırmak.
bandıra *a. İt.* (.' . .) **1** *den.* bir geminin hangi ülkenin, hangi devletin olduğunu gösteren bayrak. **2** yabancı devlet bayrağı.
bandırabilme *a.* bandırabilmek eylemi.
bandırabilmek *(-i, -e)* bandırmak elinde olmak, bandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak, banabilmek. *ör. Biraz soğuyunca tatlıları şerbete bandırabiliriz.*
bandıralı *s. İt. T. den.* bandırası olan. *ör. Bir zamanlar Türk bandıralı gemiler Akdeniz'i göl etmişti.*
bandırasız *s. İt. T. den.* **1** bandırası bulunmayan. **2** *arg.* kimsiz kimsesiz, serseri.
bandırma *a.* **1** bandırmak eylemi. **2** *ha.* ceviz, badem, fındık gibi kuruyemişleri ipe dizip nişasta katılarak kaynatılmış üzüm suyuna ya da başka bir tatlıya batırarak yapılan sucuk. **3** *ha.* üzümün, kurutulmak üzere güneşe serilmeden önce içine batırıldığı potaslı suyun bulunduğu kap.
bandırmak *(-i, -e)* **1** ➻ **banmak**. **2** üzümü, güneşe sermeden önce, kısa zamanda kuruması ve renginin parlak sarı olması için potaslı ya da küllü suya batırıp çıkarmak. **bandıra bandıra** *ik. be.* bandırarak, banarak.
bando *a. İt.* (.' .) üfleme ve vurgulu çalgılardan oluşan ve genellikle törenlerde görev yapan müzik topluluğu. *eş.* **mızıka**[2]. **bando mızıka** *arg.* art arda sıralanan küfür.
bandocu *a.* ve *s. İt. T.* bando topluluğunda görevli kimse. *eş.* **mızıkacı**[2].
bandrol *a. Fr.* **1** yırtılınca, koparılınca açıldıkları anlaşılsın diye ya da süs olarak paketlere, içi dolu şişelerin ağızlarına konulan şerit ya da etiket. **2** devletçe tekel vergisinin ya da benzeri bir verginin alındığını gösteren ve satılan şeylerin üzerine konulan, yapıştırılan etiket. **3** bayrak direğinin tepesine süs olsun diye konulan uzun kumaş şerit. **4** fikir ve sanat yapıtlarının üzerine yapıştırılan ve yapıtın özgünlüğünü gösteren pul.
bangır bangır *ik. be.* çok gürültülü bir biçimde, çok yüksek sesle, çok gürültülü olarak, sesi çıktığı kadar. **bangır bangır ağlamak** çok yüksek sesle ve hıçkıra hıçkıra ağlamak. *ör. Kadın bangır bangır ağlamaktaydı.* **bangır bangır bağırmak** sesi çıktığı kadar, çok yüksek sesle bağırmak. *ör. Adam öfkeyle bangır bangır bağırmaktaydı.*
bangırdama *a.* bangırdamak eylemi.
bangırdamak *(nsz)* kızgın kızgın, yüksek sesle bağırıp çağırmak.
Bangladeşli *ö. a.* Bangladeş halkından olan kimse.
banış *a.* banmak eylemi ya da biçimi.
bani *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **kurucu**.
bank, -kı (I) *a. Fr.* genellikle parklarda, bahçelerde oturmak için yapılmış, arkalığı da olabilen uzun sıra.
bank, -kı (II) *a. Fr.* kimi banka adlarında "banka" sözcüğünün yerini tutar; örneğin Etibank, Sümerbank gibi.
banka *a. İt.* (.' .) **1** faiz karşılığı para alıp veren, kredi, ıskonto, kambiyo işlemleri yapan, değerli eşya saklamaya yarayacak kasa kiralayan, ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında türlü etkinliklerde bulunabilen kuruluş. **2** bankacılık işlemlerinin yapıldığı yapı, yer. **3** *arg.* çok parası olan kimse. **banka cüzdanı** (ya da **defteri**) bankada hesabı olanlara verilen, hesabın işlendiği küçük defter ya da kart. **banka gibi** çok parası olan, çok varsıl (kimse). **banka kartı** ➻ **bankamatik kartı**. **bankadan (para) çekmek** bankadaki hesabından para almak. **bankaya (para) yatırmak** bankadaki hesabına para koymak.
bankacı *a. İt. T.* (.' . .) **1** bankacılık işlemleriyle uğraşan, banka kuran ve işleten kimse. **2** bankada çalışan, bankada görevli kimse.
bankacılık *a. İt. T.* **1** banka kurup işletme işi. **2** bankacının uğraşı, işi, mesleği.
bankamatik *b. a. ha. (Türkçeye Fransızcadan girmiş "otomatik" sözcüğü örneksenerek,"banka" ile "otomatik" sözcüğünün "-matik" bölümünden oluşturulmuş yakıştırma bir sözcük)* müşterinin bankadaki hesabından günün her saatinde para çekebileceği, havale vb. yapabileceği, bankamatik kartıyla işlem yapan elektronik makine, otomatik vezne. **bankamatik kartı** bankalarca verilen ve bankamatiklerde işlem yapabilmek için kullanılan, özel şifreli elektronik kart.
banker *a. Fr.* **1** bankası olan kimse, banka sahibi. **2** bankacı[1]. **3** altın, değerli kâğıt alım satımı ve genellikle para ticaretiyle uğraşan kimse. **4** *mec.* çok varsıl kimse.
bankerlik *a. Fr. T.* bankerin uğraşı, mesleği.
banket, -ti *a. Fr.* karayollarının iki yanında bulunan ve yayaların yürümesine, gerektiğinde taşıtların trafiğe engel olmadan durabilmesine yarayan toprak ya da çakıl döşeli bölüm.
bankiz *a. (İskandinav dillerinden) coğr.* ➻ **buzl**.
banknot, -tu *a. İng.* kâğıt para.
banko *a. İt.* (.' .) **1** işyerlerinde, üzerine eşya koymaya elverişli, başvurucuyla görevli kim-

se arasında yer alan, sağlam ve uzunca tezgâh. **2** çok sayıda kişi arasında 32 kâğıtla oynanan bir kumar oyunu. **3** talih oyunlarında, oyunu yöneten kişinin ortaya koyduğu para. **4** talih oyunlarında, oyunu yöneten kimse. **5** *ünl.* talih oyunlarında, ortada bulunan paranın tümüne oynandığını anlatan bir ünlem. **banko demek** bakara ve benzeri oyunlarda, oyunu yönetene karşı tek başına, ortada bulunan paranın tümüne oynamak.

bankomat *b. a. ha.* ➻ **bankamatik**.

banlama *a. ha.* banlamak eylemi.

banlamak *(nsz) ha.* **1** (horoz için) ötmek. **2** (insan için) bağırmak, ünlemek.

banliyö *a. Fr.* (.' . .) bir kentin yakın çevresinde bulunan, kentle sıkı bağlantısı olan yerleşim yeri. *eş. yeni* **yörekent**. **banliyö treni** kent ile yörekent arasında işleyen tren.

banma *a.* banmak eylemi.

banmak, -ar *(-i, -e)* katı bir şeyi sulu ya da tuz, biber gibi toz durumundaki şeylerin içine batırıp çıkarmak. *ör. Ekmeğimi reçele banmak istemiştim, elimi de bandım.* **bana bana** *ik. be.* banarak, bandırarak, bandıra bandıra.

banotu, -nu *a. Ar. T.* (.' . .) patlıcangillerden, yaprakları açık yeşil, yumuşak ve tüylü, meyvesi kapaklı kapsül biçiminde ve kara renkli, çiçekleri morumsu, ormanda, yol kenarlarında kendiliğinden yetiştiği gibi, hekimlikte yararlanılan yaprak ve tohumları için de yetişt irilen, uyuşturucu özelliği olan zehirli bir bitki.

bant *a. Fr.* **1** yapılış özelliğine göre sarma, sargı, yapıştırma gibi işlerde yararlanılan, giysilerde süs, işaret vb. için kullanılan ensiz, uzun bağ. *eş.* **şerit**. *ör. Pakete bir bant geçir.* **2** yara üzerine konulan, özel biçimde hazırlanmış, ilaçlı ve yapışıcı küçük şerit. *ör. Eczaneden yara bandı aldık.* **3** üzerine ses alınabilen, makarada sarılı ya da kaset içinde bulunan, ses alma aygıtlarında kullanılan manyetik oksitli plastik ya da selüloz şerit. *eş.* **manyetik bant**. **banda almak** bir sesi, ses alma aygıtıyla bant[3] üzerine geçirmek. **bant doldurmak** bir sesi ya da kendi sesini bir bant[3] üzerine geçirmek, bandı ses ile doldurmak. **banttan vermek** (TV ve radyoda) daha önce banda alınmış bir sesi ya da sesle birlikte görüntüyü yayımlamak.

bantlama *a. Fr. T.* bantlamak eylemi.

bantlamak *(-i) Fr. T.* iki şeyi birbirine bant ile tutturmak.

bantlayabilme *a. Fr. T.* bantlayabilmek eylemi.

bantlayabilmek *(-i) Fr. T.* bantlamak elinde olmak, bantlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Paranın yırtıklarını bantlayabiliriz.*

banyağı, -nı *a. Ar. T.* ➻ **hintyağı**.

banyo *a. İt.* (.' .) **1** yapılarda, içinde yıkanılan özel bölüm. *eş.* **hamam**. **2** ➻ **yıkanma**. *ör. Banyodan sonra sokağa çıkmayın.* **3** sağaltım ereğiyle hazırlanmış ilaçlı su. *ör. Saç kepeği için hazır banyo var mıdır?* **4** vücudun gereken yerlerini ya da tümünü belli bir süre için kimyasal ya da fiziksel bir etki altında tutma işlemi. *ör. Doktor kum banyosu salık verdi.* **5** film, fotoğraf kâğıdı gibi kimi duyarlı yüzeylerin işlenmesinde, belirli bir işlemin gerektirdiği bir maddeyi erimiş olarak içinde bulunduran sıvı. **6** bu sıvı ile yapılan işlem. *ör. Filmi banyodan sonra bir görelim.* **banyo almak** yıkanmak. **banyo bataryası** sıcak ve soğuk su ile duş bağlantısının bir arada bulunduğu musluk takımı. **banyo dolabı** banyo yaparken kullanılan gereçlerin bulunduğu dolap. **banyo ettirmek** *arg.* (birini, bir şeyi) çok ağır sövgülerle yermek. **banyo havlusu** banyo yaptıktan sonra kurulanmak için kullanılan büyük havlu. **banyo küveti** banyoda[1] bulunan ve içine su doldurularak girip yıkanılabilen, fayans ya da demir tekne. **banyo sabunu** genellikle banyo yaparken kullanılan kokulu sabun. **banyo takımı** banyoda ıslak zemine serilen, klozet üstüne konacak parçası da bulunan, plastik tabanlı ve üstü uzunca havlı dokuma paspas. **banyo yapmak** yıkanmak.

banyolu *s. İt. T.* **1** banyosu bulunan. *ör. Otelin banyolu odaları daha pahalıdır.* **2** banyodan yeni çıkmış olan. *ör. Banyolu çocuğu sokağa bırakmam.* **3** *be.* banyodan yeni çıkmış olarak. *ör. Sokağa banyolu çıkmaktan sakın, hastalanırsın.*

banyosuz *s. İt. T.* **1** içinde banyo bölümü bulunmayan. *ör. Banyosuz oda.* **2** banyo yapmamış olan. *ör. Orhan üç gündür banyosuzdu.*

baobap *a. (bir Afrika yerli dilinden) bitb.* ebegümecigillerden, Asya ve Afrika'nın sıcak bölgelerinde yetişen, ona yakın türü bulunan, boyu 10 metreyi pek aşmadığı halde gövdesinin çevresi 25 metreyi bulabilen, ağır oldukları için yere değen dallarıyla yemyeşil bir kubbe görünümü alan, atkestanesine benzer yapraklı, sonsuz denecek denli uzun ömürlü bir ağaç.

bap *a. Ar.* (-) *esk.* **1** kapı. **2** (kitaplarda) bölüm, konu başlığı. **3** konu.

bar (I) *a. İng.* **1** danslı, içkili eğlence yeri. **2** ayaküstü içki içilen içkievi, meyhane. **3** lokanta, otel ya da evde içki içmek için hazırlanmış köşe. *eş.* **Amerikan bar**.

bar (II) *a. ha.* Anadolu'nun doğu ve kuzeydoğu bölgelerinde, özellikle Erzurum yöresinde el ele tutuşularak oynanan halk danslarının ortak adı. **bar çeken** barlarda elinde mendil sallayarak öteki oyuncuları yöneten kimse. **bar havası** bar danslarının ezgileri. **bar tutmak** düğün, bayram gibi şenliklerde, bar oynayan bir topluluğu para ile getirmek.

bar (III) *a. ha.* **1** sirke, pekmez gibi sıvı şeylerin üzerindeki köpük ya da küf. **2** genellikle ateşli hastalıklarda dil üzerinde görülen sarımtırak ak renkli tabaka. **3** su kaplarında su etkisiyle oluşan sarımtırak tortu ya da kir. **bar bağlamak** içinde bar oluşmak, paslanmak.

bar (IV) *a. Yun.* hava basıncı ölçümünde kullanılan basınç ölçü birimi.

baraj *a. Fr.* **1** sulama ya da içme suyu sağlamak ya da gücünden yararlanmak ereğiyle su toplamaya yarayan, akarsu üzerine yapılan engel, bent[3]. **2** *mec.* herhangi bir alanda başarılı sayılabilmek için geçilmesi gereken engel. *ör. Bunlar baraj sorularıydı, yapanlar geçer.* **3** *mec. sp.* ayaktopunda, karşı takım oyuncularının, serbest atışı yapacak oyuncunun önünde yan yana dizilerek oluşturdukları duvar. **baraj ateşi** *ask.* güçlü yaylım ateşi. **baraj kurmak** (ya da **yapmak**) *sp.* (ayaktopunda) kale yakınında karşı takıma geçen topun kaleye girmesini önlemek için, oyuncular kendi kaleleri önünü kapatacak biçimde sıralanmak. **barajı aşmak** herhangi bir işte başarılı sayılmak için konulmuş olan koşulu yerine getirip başarı sağlamak. **barajı geçmek** ➻ **barajı aşmak**.

barak *a. ha.* sırtı çok tüylü bir cins av köpeği.

baraka *a. İt.* (. .' .) **1** tahta, alüminyum, çinko gibi hafif gereçlerden yapılmış, temelsiz, genellikle tek kat yapı. **2** (küçümseyişle) derme çatma yapı.

baran *a. ha.* **1** çift demirinin toprakta açtığı geniş yarık, saban izi. **2** üzüm çubuğu ya da sebze fidesi dikmek için hazırlanan çukur. **3** bağda üzüm çubuklarını dayamaya yarayan çatal ağaç, kazık. **4** fasulye sırığı. **5** bağda omçaların, bahçede meyve ağaçlarının ve öteki bitkilerin dizisi, sırası. **baran etmek** *ha.* incirlik ve zeytinlik gibi yerleri iki kez, sık biçimde sürmek.

barana *a. ha.* **1** baran[1,3,4]. **2** demir tırmık.

barata *a. İt. tar.* Osmanlı sarayında bostancı[2], baltacı[4] ve kapıcıların[2] giydikleri, kırmızı çuhadan ya da keçeden yapılmış, yukarısı geniş ve kıvrık, boyu uzunca başlık.

baratarya *a. İt.* (. . .' .) *den.* gemi sahibinin bilgisi dışında olarak, kaptanın, tayfaların gemi yüküne, gemiye, sigorta ortaklığına bile bile verdikleri zarar.

barba *a. İt.* (.' .) "yaşlı, sakallı erkek" demek olan bu sözcük, yaşlı Rum meyhanecilere seslenmek için kullanılır.

barbakan *a. Fr.* güven içinde düşmana ok atmak, ateş etmek için, kale duvarlarında açılmış delik.

barbar *a.* ve *s. Fr.* **1** uygarlaşmamış (kimse, toplum). **2** *mec.* çok kaba davranışları olan, zalim ve kırıcı, yabanıl (kimse). *ör. Bir barbara, bir yabanıla aramızda yer yoktur.* **3** *tar.* eski Yunanlarla Romalıların, kendileri dışında kalan halklara verdikleri sıfat.

bar bar *ik. be.* "bağırmak" eylemiyle birlikte kullanılan ve eylemi pekiştiren bir belirteç. **bar bar bağırmak 1)** sözlerini çok öfkeyle bağırarak söylemek, çok bağırmak, şiddetli ve sürekli olarak bağırmak. *ör. "Yapmayın, etmeyin" diye bar bar bağırdı ama dinlemediler.* **2)** *mec.* apaçık ortada olmak, kendini açıkça göstermek. *ör. Olayda çözüm bar bar bağırmaktaydı ama anlayan yoktu.*

barbarca *s. Fr. T.* (. .' .) **1** barbar olana yakışır bir biçimde. **2** *be.* kaba ve kırıcı bir davranışla. *ör. Bu yapılan barbarca bir işti.*

barbarizm *a. Fr. dilb.* bir sözcüğün sesbilimsel ya da yapısal durumunu bozarak kullanma, bir başka dilin etkisiyle aykırı kullanımlara başvurma.

barbarlaşabilme *a. Fr. T.* barbarlaşabilmek eylemi.

barbarlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* barbarlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan uygarken bile barbarlaşabilirmiş.*

barbarlaşma *a. Fr. T.* barbarlaşmak eylemi.

barbarlaşmak *(nsz) Fr. T.* barbarca davranmak, bir barbar gibi olmak.

barbarlık *a. Fr. T.* **1** barbar olma durumu, uygarlaşmamışlık. **2** acımasızlık, kırıcılık, yırtıcılık, yabanıllık, acımasızca davranış. *ör. Kitap yakmak barbarlıktır.* **barbarlık etmek** barbarca davranmak.

barbaşı *b. a.* ➻ **bar çeken**.

barbata *a. İt.* (. .' .) *esk.* kale duvarlarının ve mazgalların üstlerindeki siperli korkuluk.

barbekü *a. İng.* (.' . .') genellikle açık havada ızgara yapmak için hazırlanmış ocak.

barbet *a. Fr. den.* gemilerde, toplar için hazırlanmış zırhlı siper, top siperi.

barbun *a. ha.* "barbunya" adının kısa söyleniş biçimi.

barbunya *a. İt.* (. .' .) **1** *hayb.* barbunyagillerden, sıcak ve ılıman denizlerin kıyı bölgelerinde diplerde küçük sürüler halinde yaşayan, yandan görünüşü elips biçiminde, kırmızı pullu, boyu ortalama 30 cm.yi, ağırlığı yaklaşık 300 gramı bulabilen, alt çenesinde iki tane çatallı bıyı k bulunan, lezzetli beyaz etli, kemikli bir balık. **2** *ha.* taneleri kırmızı benekli bir fasulye türü.

barbunyagiller *ç. a. İt. T. hayb.* dikenliyüzgeçliler alttakımından, denizlerde yaşayan, gövdeleri pembemsi kırmızı iri pullarla kaplı, örneği barbunya[1] olan bir balık familyası.

barbut, -tu *a.* **1** ortaya para konup, konulan paraya zar atılarak oynanan bir kumar. **2** *ha.* at arabasında arka tekerleri tutan ağaç. **barbut atmak** barbut[1] oynamak.

barcı *a. İng. T.* bar **(I)** işleten kimse.

barcılık *a. İng. T.* bar **(I)** işletmeciliği, barcının işi, mesleği.

barça *a. İt.* (.' .) *esk. den.* **1** ortaçağda kullanılan yelkenli ve kürekli gemi. **2** kalyon türünden, asker taşımada da yararlanılan küçük savaş gemisi. **3** ırmakta balık tutmak için yapılmış küçük, dört köşe yelkenli tekne.

barçak *a. ha.* kılıç kabzasında ya da bıçakların tutulacak yerlerinde, eli korumak için yapılan bölüm, kabza siperi.

barda *a.* **1** çatı ustalarının kullandığı, başının bir ucu keskin, bir ucu çember parçası gibi olan, kısa saplı çekiç, çatı keseri. **2** fıçı yapımında kullanılan, özel biçimde yapılmış keser, fıçıcı keseri.

bardabaş *b. a. ve s. ha.* **1** bildiğini okuyan, burnunun doğrusuna giden, saygısız (kimse). **2** haşarı, serseri. **3** işini bilmez, düzensiz, savruk, pasaklı (kimse).
bardabaşlık *b. a.* bardabaş olma durumu.
bardacık *a. ha.* **1** küçük boylu bir incir türü ve onun taze yemişi. **2** uzun biçimli, sarı ya da mor, kokulu bir erik. **3** küçük bardak.
bardak (I) *a.* **1** su ve benzeri sıvıları içmek için kullanılan, çoğunlukla camdan yapılan, pek çok değişik biçimlerde olabilen, küçük kap. **2** bir bardağın alacağı miktar. *ör. İki bardak şarap içti.* **bardağı taşıran damla** sabrı tüketen aşırı davranış, durum ya da ölçüsüz söz. **bardağı taşırmak** (bir şey) çekilmez olmak, dayanılmaz olmak, sabrı tüketmek. *ör. Bu söz bardağı taşırmakla kalmadı, onları birbirine düşman etti.* **bardak altı** konulduğu yeri kirletmemesi için bardağın altına konulan, genellikle örgü, kâğıt ya da plastik örtü.
bardak (II) *a. ha.* ağaçtan, özellikle çam ağacından ya da topraktan yapılmış su testisi ya da ibrik. **bardaktan boşanırcasına** (yağmur için) çok miktarda, çok sulu ve hızlı. *ör. Gece, bardaktan boşanırcasına bir yağmurda, iki saat yürüdük.* **Amasya'nın bardağı, biri olmazsa biri daha** bol bulunan bir şey elden kaçtı diye üzülmemeli, yenisi sağlanabilir.
bardakçı *a. ha.* bardak **(II)** yapan ya da satan kimse.
bardakeriği, -ni *b. a. bitb.* iri ve tatlı bir erik, bardacık[2].
barem *a. Fr. (Matematikçi Barrème'in adından) esk.* devlet görevlilerinin aylıklarının derece ve tutarlarını düzenleyen dizge ve bunu gösteren çizelge.
baret *a. Fr.* **1** işçilerin iş yaparken başlarını korumak için kullandıkları, metalden ya da plastikten yapılmış şapka. **2** papaz takkesi.
barfiks *a. Fr. sp.* türlü beden devinimlerini yapmaya uygun yüksekliktc, iki ayak üzerine tutturulmuş yuvarlak demirden ya da sağlam tahta çubuktan oluşmuş jimnastik aracı.
bargaç *a. ha.* kuzu ağılı.
bargam *a. ha.* levreğe benzeyen bir balık.
barhana *b. a. Far. ha.* **1** *esk.* büyük han ya da kervansaray. **2** küçük bir topluluktan oluşan göç. **3** göç eşyası, göç yükü.
barı *a. ha.* **1** eğimli tarlaların alt yanına çekilen taş set. **2** harçsız yapılan duvar, bahçe duvarı.
barınabilme *a.* barınabilmek eylemi.
barınabilmek *(-de)* barınma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kışın dağda barınabilmek hayvanlar için bile zordur.*
barınak *a.* barınmaya yarayan, barınmak için yapılmış yer. *ör. Kuşu, barınağına, ormana bıraktık.*
barındırabilme *a.* barındırabilmek eylemi.
barındırabilmek *(-i, -e)* barındırmak elinde olmak, barındırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kuşları barındırabilmek için yuvalar yapıldı.*
barındırılabilme *a.* barındırılabilmek eylemi.
barındırılabilmek *(nsz)* barındırılması olanak içinde olmak ya da barındırılma olasılığı bulunmak.
barındırılma *a.* barındırılmak eylemi.
barındırılmak *(nsz)* barınması sağlanmak.
barındırma *a.* barındırmak eylemi.
barındırmak *(-i, -e)* barınmasını sağlamak. *ör. İçinde nicelerini barındıran bir yapıydı.*
barınış *a.* barınmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun burada barınışının kime zarar var?*
barınma *a.* barınmak eylemi.
barınmak *(-de)* **1** doğa etkilerinden korunmak için kapalı bir yere sığınmak. *ör. Ormanda barınacak bir yer bulalım.* **2** bir yeri oturulacak biçimde düzenleyip yerleşmek, o yerde oturmak. *ör. Bu evde tam üç aile barınıyor.* **3** *mec.* anlaşarak, uyum içinde bir arada yaşamak. *ör. İkisi bir arada barınabilecek mi?* **4** yaşamak için uygun koşullar bulmak. *ör. Bu köyde barınmak için köylüye uymak gerekir.* **5** *mec.* (soyut kavramlar için) bir yerde gelişecek, tutunacak ortamı bulmak. *ör. Bu düşünce toplumda barınamaz.*
barış *a.* **1** barışmak eylemi. **2** savaş halinde olmama durumu. *ör. Savaşta, barış yıllarını düşünün.* **3** savaşın sona erdiğinin bir antlaşmayla saptanmasından sonraki durum. *ör. Herkes, "Yaşasın barış!" diye bağırıyordu.* **4** insanlık tarihinde, savaştan sonra yapılan antlaşmayla başlayan süreç. **5** bir topluluğun ya da bir ailenin bireyleri ya da karşıt varlıklar arasında oluşan uzlaşma, uyum durumu. *ör. O, dünyayla barış içindeydi.* **barış antlaşması** savaşan ülkelerin bir araya gelerek imzaladıkları, savaşın sona erdiğini belirten antlaşma. **barış görüş olmak** *ha.* (iki yan) bütün dargınlıklarını unutup yeniden görüşür olmak, aradaki dargınlığı kaldırarak dostluğu yenilemek. *ör. İki aile, kan davasını unutup barış görüş oldu.* **barış yapmak** savaşan ülkeler, savaşın sona erdiğini belirten antlaşmayı imzalamak. *ör. İki ülke, barış yapmak için yetkili kurullarını saptadı.*
barışabilme *a.* barışabilmek eylemi.
barışabilmek *(nsz; -le)* barışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Benimle barışabilmek için aracı göndermişti.*
barışçı *s.* **1** barıştan yana olan, barışı seven. *eş.* **barışçıl, barışsever.** **2** barışı öngören, barışı erek olarak alan. *ör. Polis, barışçı gösterileri bile yasaklamıştı.* **3** uzlaşmacı, uzlaşıcı. *ör. Sendikanın barışçı tutumu, grevi önledi.*
barışçıl *s.* ➻ **barışçı.**
barışçılık *a.* barışçı olma durumu, savaş karşıtçılığı. *eş.* **barışseverlik.**
barışık *s.* başkasıyla dargın ya da düşman durumunda olmayan, barış durumunda bulunan (kimse). *ör. Kendiyle barışık olan herkesle barışık olur.* **barışık olmak** hiçbir çatışması olmamak, barışmış durumda bulunmak. *ör. Rahat yaşamak için çevreyle barışık olmak gerekir.*

barışıklık *a.* barışık olma durumu.
barışma *a.* barışmak eylemi, barış.
barışmak *(nsz; -le)* anlaşmazlık, kavga içinde bulunan iki yan, aralarındaki çekişmeyi, ikiliği, dargınlığı kaldırarak yeniden dost olmak. *ör. Onunla barışmak istiyoruz.*
barışsever *b. s.* savaşa karşı olan, barıştan, uzlaşmadan yana olan (kimse). *eş.* **barışçı, barışçıl**. *ör. Onlar barışsever kimselerdir, kavga istemezler.*
barışseverlik *b. a.* barışsever olma durumu. *eş.* **barışçılık**.
barıştırabilme *a.* barıştırabilmek eylemi.
barıştırabilmek *(-i; -i, -e)* barıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onları barıştırabilmek için herkes elinden geleni yapıyordu.*
barıştırılma *a.* barıştırılmak eylemi.
barıştırılmak *(nsz)* barışması ya da barışmaları sağlanmak. *ör. İki aile kaymakamca barıştırıldı.*
barıştırma *a.* barıştırmak eylemi.
barıştırmak *(-i; -i, -e)* aralarını bulmak, barışmalarını sağlamak. *ör. Onları barıştırmak için çok çalıştık.*
bari *bağ. Far.* (- .) hiç olmazsa, hiç değilse, öyle ise. *ör. Çalışmıyorsun, bari gürültü etme.*
barikat, -tı *a. Fr.* bir yolu, bir geçidi kapamak için, kaldırım taşı, araba, kalas gibi şeylerle, ne bulunabilirse onların üst üste yığılmalarıyla oluşturulan engel. **barikat kurmak** (ya da **yapmak**) bir yolu, bir geçidi vb. kapamak için türlü nesneler yığarak engel oluşturmak.
barisfer *a. Yun.* ➻ **ağırküre**.
barit, -ti *a. Yun. kim.* baryum oksit (BaO) ya da baryum hidroksit (Ba [OH] $_2$).
baritin *a. Fr. min.* doğal baryum sülfat (Ba-SO_4).
bariton *a. Fr. müz.* **1** tenor ile bas arasındaki erkek sesi. **2** alto ile basso arasında bir ses çıkaran pistonlu bir çalgı.
bariyer *a. Fr.* ➻ **önleç**.
bariz *s. Ar.* (- .) *esk.* belgeye gereklik göstermeyen, gözle görülen, çok açık, göze çarpan, çok belirgin, apaçık, açık.
bark *a. ("ev", "konut" anlamında olmakla birlikte tek başına kullanılmaz, her zaman "ev bark" biçiminde kullanılır)* ➻ **ev bark**.
barka *a. İt.* (.' .) *den.* büyük sandal.
barkarol, -lü *a. İt. müz.* **1** İtalya'da Venedik kayıkçılarının doğaçtan söyledikleri şarkı. **2** çalgı ya da insan sesi için yazılmış, bir kayığın dalgalar üstünde sallanışını andırır, ritmi üç zamanlı müzik parçası.
barklanmak *(nsz)* "evlenerek bir aile kurmak" anlamındaki ***evlenip barklanmak*** deyiminde geçer.
barko *a. İt.* (.' .) *den.* güverteli ya da güvertesiz, çeşitli tip yelkeni olabilen, üç direkli küçük yelkenli gemi.
barkod *a. Fr.* her türlü ticaret malına konulabilen, o malla ilgili stok, fiyat gibi bilgileri içeren, değişen genişlikte çubuklar biçiminde, elektronik tarayıcıyla okunabilen simge.
barlanma *a. ha.* barlanmak eylemi.
barlanmak *(nsz) ha.* paslanmak, kirlenmek, küf bağlamak.
barlı *s. ha.* küf bağlamış, paslı, kirli.
barmen *a. İng.* barlarda içki hazırlayıp sunan kimse, bar tezgâhtarı.
barmenlik *a. İng. T.* barmenin işi, görevi, uğraşı, mesleği.
baro *a. Fr.* (.' .) bir kentte bulunan bütün avukatların zorunlu olarak bağlı oldukları meslek kuruluşu.
barograf *a. Fr.* bir hava taşıtının uçarken izlediği yükseklikleri çizgiler halinde yazan aygıt. *eş. yeni* **yükseltiyazar**.
barok *a. (Portekizceden)* **1** Avrupa'da XVI. yüzyılın sonlarında başlayıp XVIII. yüzyılın ortalarına değin süren, güzel sanatlarda şaşırtmayı, görkemi ve göz kamaştırıcılığı yeğleyen bir sanat biçemi; özellikle mimaride, plastik sanatlarda, müzikte bu biçemle büyük yapıtlar ortaya konmuştur. **2** *müz.* XVIII. yüzyılda Bach ve Handel gibi bestecilerin kullandığı gösterişli biçem. **3** *yaz.* Avrupa yazınında XVII. yüzyılda ortaya çıkan, duyguya, coşkuya ağırlık veren, etkileyiciliğe, abartmaya dayanan yazın akımı. **barok müzik** çalgılar arasında ya da çalgılarla sesler arasında karşıtlıklar kuran, XVI.-XVIII. yüzyıllar arasında Avrupa'da müzikte devrim oluşturan müzik.
barometre *a. Fr.* (. . .' .) *fiz.* ➻ **basınçölçer**.
baron *a. Fr. tar.* eskiden, kimi Avrupa ülkelerinde soylulara verilen, aşaması kont ile şövalye arasında bulunan bir soyluluk sanı.
barones *a. Fr.* baron eşine verilen san.
baronluk *a. Fr. T. tar.* **1** baron olma durumu ya da baronun görevi. **2** baronun yönetimindeki yer.
baroskop, -pu *a. Fr.* havanın, içinde bulunduğu cisimlerin ağırlığını hafiflettiğini gösteren, havası boşaltılabilen bir fanus içinde terazisi bulunan fizik aygıtı; bu terazi, fanusta hava varken dengede kalıp, hava boşaltılınca denge durumu bozularak, havanın kaldırma gücünü gösterir.
barparalel *b. a. Fr. sp.* belirli yükseklikteki düşey direkler üzerine yatay ve birbirine koşut olarak tutturulmuş, demir ya da ağaçtan yapılmış, yuvarlak iki çubuktan oluşan jimnastik aracı.
barsam *a. ha.* ➻ **varsam**.
barsama *a. Yun. bitb.* hoş kokulu yaprakları yemeklere konulan, yabankekiği ve nanenin ortak adı. *eş.* **marsama**.
barudi *s. Osm.* (. - -) barut renginde, koyu kurşuni, koyu gri renkte olan.
barut, -tu *a. Osm.* güherçile, kömür ve kükürt karışımından yapılan, genellikle toz durumunda, ateşli silahlarda merminin atılmasına yarayan, çabuk ateş alan, patlayıcı katı madde. **barut fıçısı** içine barut depo edilen fıçı. **barut fıçısı (gibi)** her an karışıklık, silahlı ça-

tışma ya da savaş çıkabilecek durumdaki yer. *ör. Balkanlar barut fıçısı olmuştu.* **barut gibi 1)** çok sert, hemen kızabilecek durumda (kimse). *ör. Babam barut gibiydi, üstelemedim.* **2)** çok acı ya da ekşi. *ör. Biber barut gibiydi.* **barut hakkı** ateşli bir silahta, mermiyi gerekli uzaklığa atabilmek için gereken barut gazını sağlamaya yetecek miktarda barut. **barut harmanı** barut yapımında kullanılan güherçile, kömür ve kükürt karışımı. **barut kesilmek** çok kızmak, çok öfkelenmek. *ör. Babam o gün barut kesilmişti.* **barut kokusu gelmek** savaş tehlikesi sezilmek. **barut rengi** koyu esmer, koyu gri. **barutla oynamak** çok tehlikeli işlere girişmek.

barutçu *a. Osm.* **1** *tar.* barut yapan kimse. **2** maden ya da taş ocaklarında patlayıcı yerleştirip ateşleyen işçi.

baruthane *b. a. Osm.* (. . - .) *tar.* Osmanlı döneminde, barut yapılan ya da depo edilen yer.

barutluk *a.* içine barut konularak üstte taşınan kap.

baryum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Ba, atom sayısı 56, atom ağırlığı 137,34, yoğunluğu 3.78 olan, doğada genellikle baryum sülfat ve baryum karbonat olarak bulunan, havada kolayca oksitlenen, gümüş parlaklığında, katı ve basit bir element. **baryum karbonat** *kim.* karbondioksidin barit üzerine etkisi sonunda elde edilen ak ve katı bir madde. **baryum sülfat** *min.* ➻ **baritin.**

bas *a. İt. müz.* **1** en kalın erkek sesi. **2** sesi böyle olan sanatçı. **3** en kalın ses veren orkestra çalgısı. *eş.* **basso. bas (basso) tutmak** *müz.* ince sesli çalgılara tek perdeden eşlik etmek.

basabilme *a.* basabilmek eylemi.

basabilmek *(-i)* basmaya gücü yetmek, basmak elinde olmak, basma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Basımevi kurup kitap basabiliriz.*

basalgan *s. ha.* havası bunaltıcı, sıkıcı (yer).

basamak *a.* **1** bir yere çıkarken ya da bir yerden inerken basılan, birbirinden belirli aralıklarla art arda yükselen düz yüzeylerden her biri. *ör. Dört basamak inince bahçeye ulaşılıyordu.* **2** alçalan ve yükselen durumların her biri, derece, aşama. *ör. Isı iki basamak yükselse, duyumsanır.* **3** *mec.* bir ereğe erişmek için yararlanılan kimse, durum ya da makam. *ör. Onu basamak yapıp, muradına erdi.* **4** matematikte, on kuralına göre yazılmış bir sayının her rakamının bulunduğu sıra. *eş. esk.* **hane**[4]. *ör. 15 sayısının birler basamağında 1, onlar basamağında beş rakamı var.* **5** cebirde, bir tam denklemde bulunan bilinmeyenin en yüksek kuvveti. **6** *ha.* dere, çay gibi küçük bir akarsudan geçmek için suyun içine konulmuş, üzerine basılarak karşıya geçmeye yarayan taşların her biri. **basamak basamak** *ik. be.* yavaş yavaş, aşama aşama (yükselme, ilerleme). **basamak olmak** *mec.* birinin yükselme ereğine araçlık etmek, kullanılmak. **basamak yapmak** *mec.* bir şeyi, bir kimseyi, bir durumu kendisi için bir yükselme aracı durumuna getirmek, onu ereğine ulaşma aracı olarak kullanmak.

basamaklı *s.* basamak basamak olan, basamak durumunda bulunan, basamağı olan.

basarna *a. ha.* **1** ➻ **kaldıraç. 2** bir cismin bir yanını bir destekle, kaldıraçla yükseltme işi. **3** dalyanın kapak yeri ya da dalyan kazığı.

basbariton *b. a. İt. Fr. müz.* basın[2] çıkamadığı ince tonlara çıkabilen ve buna karşılık basın[2] indiği kalın ve tok tonlara inemeyen bir sesi olan sanatçı.

bas bas *ik. be.* "bağırmak" eylemini anlamını güçlendiren, pekiştiren ve ancak bu eylemle birlikte kullanılan belirteç. **bas bas bağırmak** çok yüksek bir sesle bağırmak. *ör. Adamı, bir yandan koşuyor, bir yandan bas bas bağırıyordu.*

basbayağı *s.* (.' . . .) her zamankinden, alışılandan, bilinenden ayrı bir yönü, değişik bir yeri olmayan.

basen *a. Fr.* omurganın bel ile kalça arasındaki bölümü. **basen ölçüsü** belden alınan, kalça çevresinin ölçüsü.

bası *a.* klişe, dökme harf, çinko ya da taş kalıp vb. kullanarak makine ya da başka araçlar yardımıyla kâğıt, bez ve benzeri şeylere yazı, resim çıkarma işi. *eş.* **baskı**[7], *esk.* **tabı**[2].

basıcı *a.* kitap, dergi gibi şeyleri basan kimse. *eş. esk.* **tabi (II)**.

basıcılık *a.* basıcı olma durumu ya da basıcının işi.

basık *s.* **1** yassı, yassılmış, basılmış. *ör. Bu balığın gövdesi yanlardan biraz basıktır.* **2** yüksek olmayan, biraz alçak. *ör. Evin bir odası basıktı, içim sıkıldı.*

basıklaşabilme *a.* basıklaşabilmek eylemi.

basıklaşabilmek *(nsz)* basıklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.Esnek olan basıklaşabilir.*

basıklaşma *a.* basıklaşmak eylemi.

basıklaşmak *(nsz)* basık duruma gelmek.

basıklaştırabilme *a.* basıklaştırabilmek eylemi.

basıklaştırabilmek *(-i)* basıklaştırmak elinde olmak, basıklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sac levhayı basıklaştırabilmek çok kolaydır.*

basıklaştırılabilme *a.* basıklaştırılabilmek eylemi.

basıklaştırılabilmek *(nsz)* basıklaştırılmaya uygun olmak, basıklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kolay işlenen her şey basıklaştırılabilir.*

basıklaştırılma *a.* basıklaştırılmak eylemi.

basıklaştırılmak *(nsz)* basık duruma getirilmek.

basıklaştırma *a.* basıklaştırmak eylemi.

basıklaştırmak *(-i)* basıklaşmasını sağlamak, basık duruma getirmek.

basıklık *a.* **1** basık olma durumu. **2** *mat.* bir

elipsin büyük ve küçük eksenleri arasındaki farkın büyük eksene oranı.

basıla *a.* (yayımcılıkta, basımcılıkta) dizilmiş, düzeltmeleri yapılmış ve artık basılabilecek duruma gelmiş bir yazının, bir kitabın son provası üzerine yazılan, "hiçbir dizgi yanlışı kalmamıştır, artık basılabilir" anlamına gelen buyruk biçimli terim. *ör. Basımevi basıla bekliyor.* **basıla vermek** düzeltinin son provası okunduktan sonra, artık basılabileceğini belirtmek üzere, üzerine "basıla" sözcüğünü yazmak. *ör. Yazar basıla verdi, baskıya geçebiliriz.*

basılabilme *a.* basılabilmek eylemi.

basılabilmek *(nsz)* basılacak duruma gelmek, basılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dergi hazır, artık basılabilir.*

basılı *s.* **1** üstüne basılarak yerleştirilmiş. *ör. Pamuk basılı bir çuvalı kaldırdı.* **2** basımevinde basılmış.*eş. esk.* **matbu**. *ör. Kitap, basılı söz yani, her zaman önemli olmuştur.*

basılış *a.* basılmak eylemi ya da biçimi.

basılma *a.* basılmak eylemi.

basılmak *(nsz)* basmak eylemi kendisine yapılmak, bu eyleme konu olmak. *ör. Gece kimi evler basıldı, kaçaklar yakalandı. Dergi basılmaktayken durduruldu.*

basım *a.* **1** bası sanatı. *eş. esk.* **tabaat**. *ör. Yapıtın basımı göz dolduruyordu.* **2** basılma işi, bası işi. *eş. esk.* **tabı**. *ör. Derginin basımı sona erdi.* **3** *sin.* bir basım aygıtında, boş filmi dolu filmin karşısına koyup kopyasını çıkarma işi. **basım aygıtı** *sin.* basım[3] işini gerçekleştiren aygıt. *eş. esk.* **kopya makinesi**.

basımcı *a.* basımevi işleten, basım yapan kimse. *eş.* **matbaacı**.

basımcılık *a.* basımevi işletme, basım yapma işi, basımcının mesleği. *eş.* **matbaacılık**. *ör. Ülkede basımcılık da atılım yaptı.*

basımevi, -ni *b. a.* bası işi yapılan yer. *eş.* **matbaa**. *ör. Basımevinin işi artmış.*

basın *a.* gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yayınlarla haber ajansları ve bunların sahipleriyle çalışanlarının tümü.*eş. esk.* **matbuat**. *ör. Bugün basının güçlükleri olduğu bir gerçek.* **basın bildirisi** resmi ya da özel bir kurumun, kuruluşun vb. bir konudaki durumu kamuya duyurmak ereğiyle basına verdiği yazılı açıklama. **basın kartı** belli koşulları taşıyan basın üyelerine devletçe verilmiş, verilen kişiye birtakım kolaylıklar sağlayan kart. **basın özgürlüğü** basına, her türlü haberi yayabilme, her türlü düşünceyi açığa vurabilme olanağını veren, sıkıdenetimi ortadan kaldıran anayasal kural. *ör. 1980'lerde basın özgürlüğü yok edilmişti.* **basın toplantısı** yetkili ya da ilgili bir kimsenin, bir konu ya da değişik konularda açıklamalarda bulunmak üzere gazetecilerle[1,2] yaptığı toplantı. **basın yasağı** bir konunun basında yer almasını yasaklayan, yasalara göre yetkili bir organca verilmiş karar.

basınç *a. fiz.* herhangi bir gücün, kendisine engel olan bir yüzey üzerine yaptığı zorlamanın yüzölçümü birimine düşen miktarı; örneğin, sert nesneler, üzerine konuldukları yüzeylere yere doğru, sıvılar içinde oldukları kabın dibine ve yanlarına, gazlar ise içinde kap alı oldukları kabın her yönüne basınç yaparlar. *eş. esk.* **tazyi**. *ör. Basınç duyumsanır ama basınçölçerle ölçülür.* **basınç duyumu** *ruhb.* dokunma algısının bir boyutu olarak, deri yüzeyine, kas ya da eklemlere dıştan uygulanan bir gücün yarattığı duyum.

basınçlı *s.* basınç yüklenmiş olan, basıncı olan, basınç yapan. **basınçlı su** basınç yüklü su, basıncı olan su. *ör. Polis, göstericilere basınçlı su sıktı.*

basınçölçer *b. a. fiz.* hava basıncını ölçerek yer yükseltilerini ve havanın durumunu, değişimlerini saptamaya yarayan aygıt.*eş.* **barometre**.

basıölçer *b. a. fiz.* akışkanların, gazların ya da buharın, içinde bulunduğu kabın yüzeyine yaptığı basıncı ölçmeye yarayan aygıt. *eş.* **manometre**.

basırganma *a. ha.* basırganmak eylemi.

basırganmak *(nsz) ha.* uykuda korkup, sıçrayarak uyanmak.

basış *a.* basmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğun basışı düzgün değildi.*

basıverme *a.* basıvermek eylemi.

basıvermek *(-i, -e)* **1** çabucak basmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Zile basıver de kapıyı açsınlar.*

basil *a. Fr.* bakterilerin çomak biçiminde olan türüne verilen ad.

basiret, -ti *a. Ar.* (. - .) ölçülü görüş, doğru görüş, uyanıklık. *eş.* **sağgörü**. **basireti bağlanmak** gerçeği göremez bir duruma düşmek, iyi ve yerinde düşünememek, doğru yolu görememek, alabileceği uygun önlemi alamamak.

basiretli *s. Ar. T.* (. - . .) tutum ve davranışında ölçülü olan, doğru görüşlü. *eş.* **sağgörülü**.

basiretlilik *a. Ar. T.* basiretli olma durumu.

basiretsiz *s. Ar. T.* (. - . .) ölçülülükten, doğru ve yerinde düşünebilmek yetisinden yoksun (kimse). *eş.* **sağgörüsüz**.

basiretsizlik *a. Ar. T.* basiretsiz olma durumu.

basit, -ti *s. Ar.* (. -) **1** karışık bir yönü bulunmayan, anlaşılması ya da yapılması kolay olan, karmaşık olmayan. *ör. İş çok basit, bir çocuk bile yapabilir.* **2** süssüz, yalın. *ör. Anlatışı basit ve etkileyiciydi.* **3** *mec.* gösterişten uzak, süssüz, sade. *ör. Sırtında basit bir giysi vardı.* **4** *mec.* bilgi ve görgüsü sıradan ve sınırlı olan, görgüsüz, bayağı (kimse). *ör. Bunu basit kişiler yapar.* **5** *mec.* herhangi bir özelliği olmayan, her zaman rastlanabilen, olağan. *ör. Basit bir olayı büyütmeyin.* **6** kendi halinde, orta halli, gösterişsiz. *ör. Köyde basit bir yaşamı vardı.* **basit cisim** *kim.* maddesi tek elementten oluşmuş cisim. **basit çiçek** *bitb.* taçyaprağı sayısı normal olan çiçek. **basit faiz**

tic. ana paraya vade sonunda gerçekleştirilen faiz. **basit makam** *müz.* alaturka müzikte bulunan on üç makama (rast, uşşak, kürdi vb.) verilen ad. **basit renk** bir biçmeden geçen beyaz ışığın ayrıldığı renklerden her birine verilen ad. **basit sözcük** *dilb.* anlamlı olarak daha küçük parçaya bölünemeyen, kök durumundaki sözcük. *ör. "Taş", "göz", "söz", "baş" birer basit sözcüktür.* **basit tümce** *dilb.* tek yargı bildiren tümce. *ör. "Dün onu gördüm", bir basit tümcedir.* **basite indirgemek** (bir şeyi) karmaşıklıktan kurtarıp kolayca anlaşılır bir biçime sokmak.

basitleşebilme *a. Ar. T.* basitleşebilmek eylemi.

basitleşebilmek *(nsz) Ar. T.* basitleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar bazen basitleşebilir.*

basitleşme *a. Ar. T.* basitleşmek eylemi.

basitleşmek *(nsz) Ar. T.* basit duruma gelmek.

basitleştirebilme *a. Ar. T.* basitleştirebilmek eylemi.

basitleştirebilmek *(-i) Ar. T.* basitleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Karmaşık bir işi basitleştirebilmek hüner ister.*

basitleştirilebilme *a. Ar. T.* basitleştirilebilmek eylemi.

basitleştirilebilmek *(nsz) Ar. T.* basitleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Karmaşık sayılar basitleştirilebilir.*

basitleştirilme *a. Ar. T.* basitleştirilmek eylemi.

basitleştirilmek *(nsz) Ar. T.* basit bir duruma getirilmek, basitleşmesi sağlanmak.

basitleştirme *a. Ar. T.* basitleştirmek eylemi.

basitleştirmek *(-i) Ar. T.* karışık, karmaşık durumundan kurtarıp daha sade bir duruma getirmek.

basitlik *a. Ar. T.* basit olma durumu. **basitlik etmek** basit kimseye yakışır bir biçimde davranmak.

Baskça *ö. a.* İspanya'nın Bask bölgesinde yaşayan halkın dili.

basket *a. İng. sp.* **1** sepettopu oyununda kazanılan sayı. **2** ➻ **basketbol**. **basket yapmak** *sp.* sepettopunda, topu potadaki baskete sokarak sayı kazanmak.

basketbol *b. a. İng.* ➻ **sepettopu**.

basketbolcu *b. a. İng. T. sp.* sepettopu oyuncusu, basketçi.

basketbolculuk *b. a. İng. T. sp.* sepettopu oyunculuğu.

basketçi *a. İng. T. sp.* sepettopu oyuncusu.

basketçilik *a. İng. T. sp.* sepettopu oyunculuğu.

baskı *a.* **1** bir şey üzerine güç kullanma işi. *eş.* **tazyik**. *ör. Pamuğu azıcık bir baskıyla çuvala teptik.* **2** bir maddeyi sıkıp ezmekte kullanılan araç. *eş.* **pres**. **3** kalkmasın, kımıldamasın diye bir maddenin üzerine konulan herhangi bir ağırlık. *ör. Peynirin üzerindeki baskı kaldırılınca kalıplar göründü.* **4** dikişte, giysinin kenarını içe kıvırıp dikme işi. *ör. Bluzun bir tek baskısı kaldı.* **5** bir kitabın, derginin, gazetenin vb. basılış biçimi ya da durumu. *ör. Kitabın baskısı güzel olmuş. Gazete baskıya geçti.* **6** basılı bir şeyin bası sayısı. *eş.* **tiraj** . *ör. Dergimizin baskısı beş bindi.* **7** bir yapıtın her bir basılışı, bası. *eş. esk.* **tabı**[2]. *ör. Bu, kitabın ikinci baskısı olacak.* **8** *ha.* işlenecek bez üzerine çiçek ve benzeri bir motifi özel bir kalıpla basma işi. **9** *topb.* yönetici gücün, hak ve özgürlükleri sınırlayarak kişileri zor altında tutma eylemi. *eş. esk.* **tazyik**. *ör. Kral, baskıyı artırmıştı.* **10** *ruhb.* kişinin, belirli ruhsal etkinliklerini bilincinin altına itmesi ya da bunların bilince çıkmasını önleme durumu. *ör. Kimi duygularımızı baskıya alırız, bastırırız.* **11** *sp.* karşı takım oyuncularının hareketlerini ve iyi sonuç almasını önlemek ereğiyle uygulanan yakın savunma türü. *ör. Sporcularımız baskıyı artırdıkça, hasımları şaşırıyordu.* **(birini) baskı altına almak** *mec.* özgürlüğünü sınırlamak. *ör. Halkı baskı altına almakla iyi etmemişti.* **baskı grubu** *topb.* bir işin olması ya da olmaması için ilgililere baskı yapabilme gücü olan, bilinçli ve örgütlü topluluk. **baskı yapmak 1)** (bir yapıt) yeniden basılmak. *ör. Romanı üç baskı yaptı.* **2)** *mec.* birini, bir işi yapmak için sıkıştırmak. *ör. Seçimde halka baskı yapmak sonuç vermedi.* **baskıya alma** *ruhb.* belirli istek ve anıları bilinçten uzaklaştırıp, onların yeniden bilince çıkmalarını engelleme.

baskıcı *a.* **1** basımevinde bası işini yapan usta. **2** zeytinyağı fabrikasında presi yöneten kimse. **3** *ha.* işlenecek kumaş üzerine özel araçla motif basan kimse. **4** *mec.* baskı[9] yönetimi uygulayan kimse ya da düzen. *ör. Doğu ülkelerinde baskıcı yönetimler her zaman olmuştur.*

baskıcılık *a.* **1** baskıcının yaptığı iş. **2** *mec.* topluma baskı[9] yönetimi uygulama. *ör. Zorbalıkla, baskıcılıkla ulus korkutulmuştu.*

baskılama *a.* baskılamak eylemi.

baskılamak *(-i)* baskı altına almak.

baskılanma *a.* baskılanmak eylemi.

baskılanmak *(nsz)* baskı altına alınmak.

baskılık *a.* masa üstündeki kâğıtların uçmasını önlemek için üzerlerine konulan özel biçimde yapılmış ağırlık.

baskın *a.* **1** hiç beklenmedik bir anda ve kısa sürede gerçekleştirilen saldırı. *ör. Komutan, düşman gerisine bir baskın hazırlamıştı.* **2** suç işlendiği ya da suçluların bulunduğu sanılan bir yere ansızın girme. *ör. Dün geceki baskında iki kişi ele geçti.* **3** (bir şey bir başka şeyden herhangi bir yönden) üstün. *ör. Çocuğun sesi daha baskındı.* **4** su basması, sel. *ör. Baskınları önlemek için bent yapmak gerekir.* **5** *mec.* kalabalık bir konuk topluluğunun ansızın çıkagelmesi durumu. *ör. Ooo, bu baskını neye borçluyuz?* **baskın basanındır** ilk saldırıya geçen kazanır. **baskın çıkmak** (ya da **gelmek**) karşılaştırılan şeylerden üstün olmak, onları karşılaştırılan yönden geçmek. *ör. Hem kusurlu, hem de baskın çıkmak der-*

dinde. **baskın verilmek** baskına uğratılmak. **baskın vermek** beklenmedik bir anda ve ansızın saldırmak. *ör. Komutan, düşmana bir baskın vermek istiyordu.* **baskın yapmak 1)** düşmana ansızın saldırmak. **2)** suç işlendiği ya da suçluların bulunduğu sanılan bir yere ansızın girmek. **3** *mec.* (bir yere) ansızın konuk gelmek. *ör. Haydi, Orhan'a bir baskın yapalım.* **baskına gelmek** *ha.* kavga etmek için birinin evine gelmek. **baskına uğramak 1)** düşmanın beklenmedik bir saldırısıyla karşılaşmak. **2)** bir yerde suçüstü yakalanmak. **3)** bir yer) beklenmedik bir sırada su basmak. *ör. Irmak kıyısındaki tarlalar baskına uğramıştı.*

baskıncı *a.* baskın yapan kimse.

baskınlık *a.* başkalarıyla yüz yüze ilişkilerde üstün olma durumu, üstünlük.

baskısız *s.* **1** üzerinde baskı bulunmayan. **2** hak ve özgürlükleri sınırlanmamış olan ya da hak ve özgürlükleri sınırlamayan. *ör. Halk baskısız bir yönetim istiyor.* **baskısız büyümek** üzerinde hiçbir baskı olmadan yetişmek. *ör. Çocuğumuz baskısız büyümüştür.*

basklarnet, -ti *b. a. Fr. müz.* kalın sesli klarnet.

baskül *a. Fr.* **1** büyük ağırlıkları tartmakta kullanılan tartı aracı. **2** *fiz.* iki kolu sırayla kalkıp inebilen, ortasından ya da uçlardan birine yakın değişmez bir noktaya dayanan kaldıraç.

basma *a.* **1** basmak eylemi. **2** üzerinde renkli biçimler (motifler) basılmış pamuklu kumaş. **3** *s.* bu kumaştan yapılmış olan. *ör. Kadın, bir dallı güllü basma entari giymişti.* **4** *a.* kitap, gazete, dergi gibi basılmış şeyler. *eş. esk.* **matbua**. *ör. Basma yazı ve resimleri derleyen bir yer vardı.* **5** *s.* basılmış olan, basılı. *eş. esk.* **matbu**. *ör. Kitapların yazmalarını basmalardan ayırdık.*

basmacı *a.* **1** basma[2] yapan ya da satan kimse. **2** pamuklu, tülbent gibi şeyler üzerine özel bir araçla desen basan kimse.

basmacılık *a.* **1** basma[2] alım satımı ile uğraşanların işi. **2** pamuklu, tülbent gibi şeyler üzerine özel bir araçla desen basına işi.

basmahane *b. a. T. Far.* (. . - .) basma[2] yapılan işyeri.

basmak, -ar *(-e)* **1** ayak tabanını, gövdenin ya da bacağın ağırlığını verecek biçimde, bir şeyin üstüne koymak. *ör. Islak çimlere basmak da güzeldir.* **2** (küçük çocuk) ayakta durabilmek. *ör. Oğlan artık basıyor, yakında yürür.* **3** bir şeyi, üzerine kuvvet vererek itmek. *ör. Düğmeye basınca zil çaldı.* **4** *(-i, -e)* sıkıştırarak yerleştirmek. *ör. Bir damacanaya turşu basmak istemişti.* **5** *(-i)* bası işi yapmak. *eş. esk.* **tabetmek**. *ör. Kitabı basmak için kâğıt yokmuş.* **6** *(-i)* kaplamak, örtmek, bürümek. *ör. Caddeleri sular basmıştı.* **7** *(-i, -e)* bir şey üzerinde, parmak, mühür gibi bir şeyle iz yapmak. *ör. Gösterilenyere başparmağını basmak isterken, eli kaydı.* **8** *(-i; nsz)* baskın yapmak. *ör. Komutan, düşmanın gerisini basmak istiyordu.* **9** *(-e)* bir kimse bir yaşa girmek. *ör. Çocuk bugün üçüne bastı.* **10** *(-e)* basınç yaparak gazları ya da sıvıları itmek. *ör. Arabanın ön lastiklerine biraz hava basmak gerekiyor.* **11** kimi adlarla birlikte kullanıldığında aşırılık, sertlik bildiren bir yardımcı eylem işlevi görür. *ör. Kadın, tokadı yiyince çığlığı basmıştı.* **12** *arg.* (futbolda) gol atmak. **13** *arg.* üstün gelmek, daha iyi olmak. *ör. Futbol tenise on basar.* **13** *arg.* cinsel ilişkide bulunmak. **bas!** (ya da **bas git!**) *arg.* defol! **basa basa** *ik. be.* basarak. **basıp geçmek 1)** sonradan gelerek önde gideni geride bırakmak. *ör. Onlara yetiştik, sonra basıp geçtik.* **2)** önem, değer vermemek nedeniyle bir yere, bir kimseye uğramadan yanından geçip gitmek. *ör. Böyle basıp geçmek olur mu?* **basıp gitmek 1)** *arg.* aklına koyduğu bir şeyi yapmak üzere, ansızın uzaklaşmak. *ör. Hemen basıp gitmek olmaz.* **2)** *arg.* defolmak. *ör. Nereye basıp gitti acaba?* **bastığı yerde ot bitmemek** gittiği her yere uğursuzluk taşımak, her işi olumsuz biçimde etkilemek. *ör. Onun bastığı yerde ot bitmez.* **bastığı yeri bilmemek 1)** çok sevinmek. *ör. Karnesi pekiyi doluydu, bastığı yeri bilmiyordu.* **2)** gençlik coşkusuyla aşırı, ölçüsüz davranışlarda bulunmak. *ör. İnsan bastığı yeri bilmeli biraz.* **3)** çok şaşırarak durumunu denetleyememek. *ör. Haberi duyunca beyninden vurulmuşa döndü, bastığı yeri bilemez oldu.*

basmakalıp *b. s. T. Ar.* hiçbir özgün yönü bulunmayan, bilinenden değişik olmayan, her zamankini, var olanı yineleyen, aynı biçimi tekrarlayan, sıradan, alışılmış, yeniliği olmayan (söz, davranış vb.). *eş.* **harcıâlem**[2], **klişe**[2] . *ör. Onunla görüşmemiz basmakalıp bir görüşme oldu.*

basmakalıplaşma *a. T. Ar. T.* basmakalıplaşmak eylemi.

basmakalıplaşmak *(nsz) T. Ar. T.* baskalıp bir duruma gelmek, hiçbir özgünlüğü kalmamak.

basmakalıplık *a. T. Ar. T.* basmakalıp olma durumu. *ör. Artık düşüncelerimiz basmakalıplıktan kurtulmalıdır.*

basso *a. İt.* (.' .) *müz.* ➻ **bas.**

bastı *a.* içine kıyma konularak pişirilen kimi sebze yemeklerine verilen genel ad. *ör. Akşama patlıcan bastı yiyeceğiz.*

bastıbacak *b. s.* **1** bacakları kısa ya da hem kısa hem biraz çarpık olan (kimse). *ör. İçlerinde şalvarlı, bastıbacak biri vardı.* **2** (çocuk için) yumurcak, yaramaz. *ör. Sınıfta bir bastıbacak vardı, çok şirindi.*

bastık *a. ha.* ➻ **pestil**[1].

bastırabilme *a.* bastırabilmek eylemi.

bastırabilmek *(-i, -e)* bastırmaya gücü yetmek, bastırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ayaklanmayı bastırabilmek için takviye kuvvet gerekmişti.*

bastırılış *a.* bastırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ayaklanmanın bastırılışı kısa sürdü.*

bastırılma *a.* bastırılmak eylemi.
bastırılmak *(nsz; -e)* bastırmak eylemi kendisine yapılmak, bu eylcme konu olmak. *ör. Olay çabuk bastırıldı.*
bastırış *a.* bastırmak eylemi ya da biçimi.
bastırıverme *a.* bastırıvermek eylemi.
bastırıvermek *(nsz)* **1** ansızın bastırmak. *ör. Yağmur bastırıverince ıslanmıştık.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu kolu bastırıverir misin?*
bastırma *a.* bastırmak eylemi.
bastırmak *(-i, -e)* **1** basmak eylemini yaptırmak. *ör. Eski kocasını evinde bastırmak istemiş.* **2** *(-i)* dikişte, bir kumaşın kenarını kıvırıp dikmek. *ör. Eteğini bastırmak için uğraşıp durmuştu.* **3** kişiye ya da topluma zararı dokunacak bir durumu, bir olayı daha başlarda ya da başladıktan kısa bir süre sonra önlemek, yok etmek, ortadan kaldırmak. *ör. Padişah, isyanı bastırmak için ordu gönderdi.* **4** ortadan kaldırmak, yok etmek, gidermek. *ör. Heyecanını bastırmak için bir kadeh rakı içti.* **5** üstün bir duruma gelmek, gelişmek, önc geçmek. *ör. Küçük, boyca ağabeyini bastırmıştı.* **6** sıkıştırmak, zorlamak. *ör. İlle yapılması için bastırmak gerekmişti.* **7** bir adla birlikte kullanıldığında hızlılık, çabukluk ya da aşırılık bildirir. *ör. Tokadı yiyince çığlığı bastırmıştı. Yanıtı bastırmak kolay olmuştu.* **8** birini hazırlıksız yakalamak, birinin yanına ansızın gitmek. *ör. Konuklar bastırınca şaşırdı.* **9** bası işini yaptırmak. *ör. Kitabını bastırmak için basımevi aradı.* **10** *(nsz)* birdenbire olmak ve çok etkisini göstermek. *ör. Ormanda tipi bastırmıştı.* **11** *(nsz)* (sıcak, karanlık, uyku vb.) artmak, sarmak, kaplamak, çoğalmak, şiddetlenmek, etkisini göstermek. *ör. Karanlık iyice bastırmıştı.* **12** (güreşte) hasmını altına alıp sırtını yere getirmeye çalışmak. *ör. Güreşçimiz bastırdı, bastırdı ama olmadı.* **13** *(-i) arg.* (para) vermek, (özellikle kumarda) para sürmek, para koymak. *ör. Eskiden yüz lirayı bastırınca sarhoş bile olurdun.* **14** *arg.* (ayaktopu vb.) atağa geçmek, atak üstüne atak yapmak, baskılı oynamak. *ör. Fener bastırdıkça bastırıyordu.* **bastıra bastıra** *ik. be.* bastırarak.
bastika *a. İt.* (. .' .) *den.* **1** demir makara. **2** serene açılan delik.
baston *a. İt.* **1** elde taşınabilen ve yürürken dayanmaya yarayan, tutacak yeri bulunan, genellikle ağaçtan yapılmış, çoğunlukla üzeri işlenmiş değnek. **2** *den.* ana cıvadranın dışarıya doğru uzanan parçası. **3** *arg.* ince yapılı ve uzun boylu kimse. **baston francala** ince uzun biçimli ekmek. **baston yutmuş gibi** (ya da **baston gibi**) (bir kimsenin duruşunu, yürüyüşünü anlatmak için kullanılır) dimdik. *ör. Orada öyle, baston yutmuş gibi oturmuştu.* **bastonu kırmak** *arg.* (erkek) belsoğukluğuna yakalanmak.
bastoncu *a. İt. T.* baston yapıp satan kimse.
bastonculuk *a. İt. T.* baston yapıp satma işi. *ör. Devrek'te bastonculuk gelişmiştir.*
basur *a. Ar.* (- .) kalınbağırsağın alt bölümünde ve anüste toplardamarın genişlemesiyle oluşan varis. *eş.* **mayasıl, emoroit. basur memesi** *gövb.* anüste genişleyip meme ucu gibi uzamış olan damar yığını.
basurlu *s. Ar. T.* basuru olan.
basurotu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* düğünçiçeğigillerden, nemli ormanlarda yetişen, yatık saplı, yaprakları yürek biçiminde, sarı çiçekli, uzun yumrucuk biçimindeki kökünde basur memelerine iyi gelen bir madde bulunan küçük bir bitki.
basya *a. Lat.* (.' .) *bitb.* sapotgillerden, Asya'da, özellikle Hindistan ve Endonezya'da yetişen, odunu çok sert ve dayanıklı, yaprakları tüysüz ve sert, çiçekleri sarkık durumda olan, meyvesi şarap yapmak için kuru incir gibi işlendiği gibi tohumundan yenebilen ve sabunculukta y ararlanılan bir yağ çıkarılan bir ağaç.
baş *a.* **1** insan ve hayvanlarda beyin, gözler, kulaklar, burun, ağız gibi organların bulunduğu, vücudun üst ya da önünde yer alan bölümü. *eş.* **kafa, ser**. *ör. Çocuğun başına vurmayın.* **2** bir topluluğu yönetcn kimse. *ör. Buranın başı kim?* **3** bir şeyin başladığı yer, başlangıç. *ör. Sözün başında gerçeği belirttik.* **4** ana öğe, temel. *ör. İşin başı, paradır.* **5** dağ, tepe, ağaç gibi şeylerde en yüksek nokta. *ör. Ormanda başı göklerde ağaçlar vardı.* **6** bir şeyin yakını ya da çevresi. *ör. Havuzun başında oturduk.* **7** bir şeyin genellikle yuvarlakça ucu. *ör. Topluiğne başı kadar bir gözü vardı.* **8** iki ucu bulunan bir şeyin uçlarından her biri. *ör. Köprünün başına gelince durduruldular.* **9** (kasaplık hayvan, kuru soğan, sarmısak için) tane. *ör. Bir baş soğanla iki lokma ekmek yedi.* **10** önde gelen etken, neden. *ör. Her kötülüğün başı yalandır.* **11** *sp.* güreşte pehlivanların ayrıldığı beş dereceden en yükseği. *ör. Bu pehlivan başa güreşecek.* **12** *den.* deniz taşıtlarının ön tarafı. **13** sözcüğün "... başına" biçimi adlardan sonra ve nicelik bildiren sözcüklerden önce gelerek üleştirme anlamı verir. *ör. Aile başına iki çadır düştü.* **14** kimi adlar ya da sanlarla başta ya da sonda bileşerek önem ya da yönetim yönünden ilerde olan, önde gelen, en önemli, en üstün anlamında bileşik sözcükler oluşturur: başkent, başçavuş, başyazı, başbakan, aşçıbaşı, binbaşı ... gibi. **15** "baş" sözcüğü birçok deyimde "öz varlık" anlamını taşıyan bir adıl gibi yer alır: Başının derdine düşmek, başı derde girmek ... gibi. **16** *s.* en önemli, en başta gelen, birinci. *ör. Bu işin baş adamı odur.* **baş açık, yalınayak** telaş nedeniyle, giyilecek şeyleri giymeden. **baş açmak** bir işi yapmaya büyük bir istekle koşmak. **baş ağır gerek, kulak sağır** *ha.* "insan ağırbaşlı olmalı ve dedikoduları duymamış gibi davranmalı"

anlamında söylenir. **baş ağrısı** sıkıntı verici, rahatsız edici, uğraştırıcı (şey). **baş ağrısı olmak** rahatsız etmek, sıkıntı vermek, uğraştırmak. **baş ağrısı vermek** usandırmak, uğraştırmak, sıkıntı vermek, baş ağrısı olmak. **baş ağrıtmak 1)** çok konuşarak birini rahatsız etmek. **2)** usandırmak, bıkkınlık vermek, can sıkmak. **(bir şeyden) baş alamamak** o şeyden yakasını kurtarıp başka şeylere zaman ve olanak, fırsat bulamamak. *ör. Bugün konuklardan baş alamadık, gazete okuyamadım.* **baş aşağı** başı aşağıya dönük bir biçimde. **baş aşağı gelmek** tepesi üstü düşmek. *ör. Çocuk merdivende baş aşağı gelip yuvarlandı.* **baş aşağı gitmek 1)** (bir iş) sürekli zarar etmek. *ör.Dükkân hep baş aşağı gitmekteydi.* **2)** (iş ya da hasta) boyuna kötüleşmek, gün güne kötüye gitmek. **baş bağlamak 1)** başına bir başörtüsü vb. örtmek. *ör. Bu nasıl baş bağlamak, her gün bir yana düşer?* **2)** (ekin) başak tutmak, başaklanmak. *ör. Buğdaylar baş bağlamak üzereler.* **baş baş** bir kimseden, bir yerden ayrılırken, küçük çocukların allahaısmarladık anlamında ellerini başlarına götürmelerini anımsatmak, sağlamak için söylenir. *ör. Haydi baş baş, gidiyoruz.* **baş baş yapmak** (küçük çocuk) ayrılırken, allahaısmarladık anlamında ellerini başına götürmek. **baş başa 1)** (iki kişi) yanlarında kimse olmaksızın. *ör. İki devlet adamı baş başa görüştüler.* **2)** (iki kişi) birlikte, bir arada, beraberce. *ör. Sevdiğiyle baş başa yürümüştü.* **baş başa kalmak** (iki kimse) yanlarındakiler gidip yalnız birbiriyle kalmak. *ör. Baş başa kalmak istemişlerdi, ama fırsat yoktu.* **baş başa** (ya da **kafa kafaya**) **vermek** birkaç kişi, birbirlerinin düşüncelerinden yararlanmak üzere toplanıp bir konuyu görüşmek. *ör. Önce baş başa vermek, sonra gereğini yapmak istediler.* **baş bağlama** *ha.* gerdekten sonra kadınların gelini ziyarete gidip yaptıkları tören. **baş belası** insanın yakasını bir türlü bırakmayan, insana üzüntü, sıkıntı veren (şey). *ör. Şu baş belası işten bir kurtulsaydık.* **(birine) baş belası olmak** sıkıntı vermek, çok üzmek, uğraştırmak. **baş beyin bırakmamak** çok konuşarak, gevezelik ederek karşısındakini çok yormak. *ör. Aman sakın gelmesin o, insanda baş beyin bırakmaz.* **baş beyin kalmamak 1)** gürültüden ya da çok konuşan birini dinlemekten kafası yorulmak. **2)** sıkıntı veren durumlar için çözüm aramaktan çok yorulup düşünme gücünü yitirecek duruma gelmek. **baş bulmamak** satılacak bir şey için alıcı olanın önerdiği fiyat, kazançlı olmamak. **baş çekmek 1)** bir işe ön ayak olmak, bir konuda öncülük etmek. **2)** halayın başında yer alıp oyunu yönetmek. **baş döndürücü 1)** çok çekici, olağanüstü. *ör. Güzelliği baş döndürücüydü.* **2)** (hız için) aşırı, çok, olağanüstü. *ör. Arabayı baş döndürücü bir biçimde kullanıyordu.* **3)** (koku vb.) baygınlık verici. *ör. Kadının baş döndürücü kokuları sevdiğini biliyordu.* **baş dönmesi** göz kararıp düşecek gibi olma. **(biriyle, bir şeyle) baş edebilmek** üstesinden gelmeye gücü yetmek. **(biriyle, bir şeyle) baş edememek** bir kimseyi düzeltmeye, yola getirmeye, bir işin üstesinden gelmeye gücü yetmemek. **baş** (ya da **boyun**) **eğmek** güçlü olanın gücünü alt edemeyip onun isteğine uymayı kabul etmek. **baş elde iken** henüz yaşamaktayken, ölmeden, sağ iken. **(biriyle, bir şeyle) baş etmek** yola getirmeye ya da üstesinden gelmeye gücü yetmek. *ör. Artık bundan sonra onunla baş etmek kolaydır.* **baş fiyat** pamuk, tütün gibi belli bir ürünün en iyisi için saptanan fiyat. **baş gelmek** üstesinden gelmek, gücü yetmek, yenmek, baş etmek. *ör. Onunla baş gelmek zor.* **baş göstermek** (bir şey) ortaya çıkmak, belirmek. *ör.Onda baş gösteren değişikliği izliyorduk.* **baş göz etmek** *ha.* evlendirmek. *ör. Oğlunu bir an önce baş göz etmek istiyordu.* **baş göz olmak** *ha.* evlenmek. *ör. Kızının iyi bir kısmetle baş göz olması onu sevindirmişti.* **baş kaldırmamak** durup dinlenmeksizin çalışmak. **baş kesmek 1)** insan öldürmek ya da öldürtmek. **2)** selam vermek üzere başını eğmek. *ör. Yaşlı adam, önüne gelene baş kesip durmuştu.* **baş kıç belli olmamak** (sözü edilen yerde, toplulukta) kimlerin yönetici, kimlerin yönetilen olduğu anlaşılmayacak denli düzensizlik bulunmak. **baş kıç vurmak** *den.* gemi, dalgaların etkisiyle, bir başının bir kıçının üzerinde inip inip kalkmak. **baş kırılır fes içinde, kol kırılır yen içinde** aile ya da yakın dostlar arasında çıkan olaylar, uyuşmazlıklar yabancılara duyurulmamalı. **baş koşmak 1)** bir işi başarmak için fedakârca çalışmak. **2)** elebaşılık etmek. **baş köşe** bir toplantıda bir büyüğün ya da büyüklerin oturması için ayrılan yer. *ör. Adam, hiçbir şeye aldırmadan gidip baş köşeye kurulmuştu.* **(bir yola) baş koymak** o amaç için her türlü özveriyi, ölümü bile göze almak. **baş nereye giderse ayak da oraya gider** küçükler büyüklerin izinden yürür, her işte onları örnek alır. **baş ol da, istersen soğan başı ol** "iş ne olursa olsun, önemli olan baş, yöneten olmaktır" anlamında söylenir. **(her şeye) baş sallamak** karşısındakinin her söylediğini onaylamak. **baş tacı** çok sevilen, el üstünde tutulan (kimse ya da şey). **(birini) baş tacı etmek** (ya da **yapmak**) çok değer verip üstün saygı göstermek. **baş tutamamak** *den.* (gemi) fırtına yüzünden ya da yapılış bozukluğu, yükleniş dengesizliği nedeniyle, dümene uymamak, rotadan çıkmak. **baş tutmak** *den.* (gemi) rotadan çıkmadan gitmek. **(birini) baş üstünde tutmak** çok iyi konuk etmek, iyi ağırlamak. **baş üstünde yeri var** (sözü edilen biri için) büyük bir saygı ile karşılanır, el üstünde tutulur, çok iyi konuk edilir, ağırlanır. **baş üstüne!** bir isteğin, bir buyruğun yerine getirilece-

ğini belirtmek için "peki", "peki efendim", "emredersiniz" gibi kullanılır. **baş vermek 1)** (çıban) olgunlaşmak. **2)** (ekin) başak tutmaya başlamak. **3)** kendini feda etmek. *ör. Niceleri bu yolda baş vermiştir.* **4)** *den.* (gemi) başını, göğsünü denize vererek ilerlemeye çalışmak ya da başını istenilen yöne çevirmek. **baş vurmak 1)** ➻ **başvurmak** . **2)** *den.* (gemi) başını, dalgalı denizde çenesi görülünceye değin kaldırarak çok ağır bir biçimde denize vurmak. **baş yakmak** (birini) kötü bir duruma düşürmek, suçlu yapmak. **baş yapmak** (kadın berberi) saça biçim vermek. **baş yemek (I)** sofrada en önemli yemek. **baş yemek (II) 1)** *mec.* öldürmek ya da öldürülmesini sağlamak. **2)** *mec.* makamından etmek. **başa baş** birbirinden üstün olmayan, denk. *ör. Atlar başa baş bir yarış çıkardılar.* **başa baş gelmek** birbirine denk gelmek. **başa çıkarmak 1)** (birini) şımartmak. **2)** (bir işi) sona erdirmek. **başa çıkmak** gücünün daha üstün olduğunu göstermek, alt etmek, üstesinden gelmek, gücü yetmek, yenmek. *ör. Bu işle başa çıkmak zor değil. Şarlatanlarla başa çıkmak zordur.* **başa geçmek 1)** (bir kişi) en üstün yeri almak, yönetim yerine gelmek. *ör. Partide başa geçenler, yeteneksizdi.* **2)** (bir sorun) önem yönünden ilk sıraya gelmek, önem kazanmak. *ör. Ülkede, terör sorunu başa geçti, ötekilere sıra gelmiyor.* **başa gelen çekilir** "insan, düştüğü kötü durumlara dayanmasını bilmelidir, önlenmesi elde olmayan bir duruma üzülmek doğru olmaz" anlamında söylenir. **başa gelmek** kötü bir duruma uğramak. *ör. Bunun başa geleceğini nerden bilirdim.* **başa güreşmek 1)** yağlı güreşte, en baş derecede güreş tutuşmak, başpehlivanlık için yarışmak. **2)** *mec.* bir işte, en iyi sonucu sağlamak için çalışmak, yarışmada birinciliği elde etmek için uğraşmak. **(bir şeyi) başa kakmak** ➻ **başına kakmak** . **başı ağrımak** (bir işten dolayı) sorumlu duruma düşmek, hesap verme durumunda kalmak. *ör. Bu işten başımız ağrıyacak sanırım.* **(bir şey birinin) başı altından çıkmak** kötü bir şey, onun düşünüp tasarlamasıyla gerçekleşmek. *ör. Her şey onun başı altından çıkar zaten.* **başı bağlı 1)** özgür olmayan, bir işe bağlı bulunan. **2)** nişanlı ya da evli. **başı belada** çözülmesi güç bir sorunla uğraşır durumda, sıkıntılı bir durum içinde. *ör. Gerçekten başı belada, yardım etmeliyiz.* **başı belada olmak** güç, sıkıntılı bir durum içinde bulunmak. **başı belaya girmek** sıkıntı verici, üzücü bir durumla karşılaşmak. **başı bütün** eşi sağ olan (karı ya da koca). *ör. Onun başı bütün, yalnızlığı anlamaz.* **başı çatlamak** başı çok ağrıyor olmak. **başı dara düşmek** bir sıkıntıyla karşılaşmak, güç bir durumda kalmak. *ör. Bizi ancak başı dara düşünce arar.* **başı daralmak** (paraca) sıkıntıya, darlığa düşmek. *ör. Başımız daraldıkça eşya sattık.* **başı darda kalmak** parasızlık dolayısıyla güç durumda olmak. *ör. Başı darda kaldıkça borçlandı.* **başı derde girmek 1)** önceden güçlüğünü düşünemediği ya da isteği dışında olarak, sıkıcı, üzücü, sıkıntı verici bir işle uğraşmak zorunda kalmak. **2)** istemediği halde sıkıntılı bir duruma düşmek. *ör. Kalk gidelim, yoksa başımız derde girecek.* **başı dertte** sıkıntı verici bir şeyle karşılaşmış durumda, zor durumda. *ör. Onun üç gündür başı dertte, toplantılar uzayıp gidiyor.* **başı dertte olmak** güç bir durumda bulunmak. **başı dimdik** utanılacak hiçbir eylemi olmayan, onurlu. *ör. Her zaman başı dimdik gezmek isteriz.* **başı dinç** kimseyle çekişmesi, didişmesi bulunmayan, kaygısı, tasası olmayan. **başı dinç olmak** kaygısı, tasası, çekişmesi bulunmamak, huzur içinde olmak. **başı dönmek 1)** çevresi dönüyor, ayağının altında yer kayıyor duygusuyla kendini yitirir gibi olmak. *ör. Henüz iyi değildi, ara sıra başı dönmekteydi.* **2)** çok hareketli, yorucu durum karşısında düşünme gücü dağılarak olup biteni kavrayamaz duruma düşmek. *ör. Bütün gün koşturdum, vallahi başım döndü artık.* **3)** çok para ele geçirme ya da yüksek bir makama gelme nedeniyle şımarmak, dengesi bozulmak. **4)** çok gözalıcı, görkemli bir şey karşısında şaşkınlığa uğramak. *ör. Selimiye'ye baktıkça insanın başı döner.* **başı dumanlı 1)** yüksekleriinde her zaman sis bulunan, yüksek yerlerini sis bürümüş (dağ). *ör. Yaylada, başı dumanlı dağlara bakıp dururduk.* **2)** içkili, sarhoş. *ör. Biraz başı dumanlıydı, o yüzden neşeliydi.* **3)** sevdalı, âşık. *ör. Bugünlerde onun başı dumanlı, kusuruna bakılmaz.* **başı göğe değmek** *ha.* çok sevinmek, sevinçten uçmak. *ör. İlk günlerde başı göğe değmişti, ama bu uzun sürmedi.* **başı göğe ermek 1)** yaraşık olmadığı bir şeyi elde ettiği için çok sevinip böbürlenmek. **2)** pek uygun olmayan bir işi yapana, "bunu yapmakla yüceldin, değil mi?" ya da "bunu yapmakla eline ne geçti?" anlamında söylenir. *ör. Bizi kandırınca başı göğe erdi galiba.* **başı havada** (ya da **havalarda**) çok sevinçli, çok mutlu. *ör. Günlerdir başı havalarda, bilmediğimiz bir şeyi var demek ki.* **(bir şeyle) başı hoş olmamak** onu sevmemek, ondan hoşlanmamak. *ör. İçkiyle başım hoş değil.* **(birinin) başı için** bir istekte bulunurken, karşısındakinin değer verdiği birini öne sürüp, "onu seversen isteğimi yerine getir" vb. anlamında bir yalvarma ya da ant sözü. *ör. Sevdiklerinin başı için bunu kimseye söyleme.* **başı kalabalık** "bir şey konuşmak için durumu uygun değil, yanında başkaları var" anlamında kullanılır. *ör. Yanı kalabalıktı, görüşemedim.* **başı kayısı olmak** *ha.* kendi derdiyle uğraşmak, kendi başının kaygısına düşmek. *ör. Adam zaten başı kayısı olmuş, bize nasıl yardım etsin?* **başı kazan (gibi) olmak** gürültü patırtıdan ya da çok çalışmak-

tan, başında uğultulu bir sersemlik duyumsamak. **başı nara yanmak** başkası yüzünden büyük zarar görmek. **başı önünde 1)** sağına soluna bakmayan, utangaç. **2)** kendi halinde, uslu (kimse). **başı sıkılmak** (ya da **sıkışmak**) bir güçlüğe uğramak. **başı sıkıya gelmek** güç bir durumda kalmak, güçlükle karşılaşmak. *ör. O ancak başı sıkıya gelince bizi arar.* **başı taşa değmek** sert bir karşılıkla karşılaşıp ders almak. **başı tutmak** gürültüden ya da üzüntüden başı ağrımak. **başı üstünde yeri olmak** biri, bir kimsece her zaman iyi karşılanmak, iyi ağırlanmak. *ör. Haberli habersiz deme, her zaman beklerim, başımın üstünde yerin var, biliyorsun.* **başı yastık yüzü görmemek 1)** hiç hastalanmamış olmak. **2)** yatağa yattığı halde uyuyamamış olmak. **başı yerine gelmek** zihin yorgunluğu geçmiş, kafası dinlenmiş, dinçleşmiş olmak. **başı yerde** utanç içinde. *ör. İnsan, başı yerde gezemez.* **başı yukarda 1)** kendini beğenmiş, burnu havada. *ör. Pek başı yukarda biri, az görüşüyoruz.* **2)** ➻ **başı dimdik** . **başı yumuşak** söz dinler, uysal, yumuşak başlı (kimse). **başı zapt olunamamak** (at için) dizginlenememek, binicisini alıp götürmek. **başımla beraber** seve seve yerine getiririm ya da sevinerek karşılarım. *ör. Her zaman beklerim, başımla beraber.* **başın sağ olsun** bir yakınını toprağa veren kimseye söylenen ilgi ve yakınlık sözü, üzüntü bildiren bir söz. **başın sağ olsuna gitmek** bir yakınını toprağa vermiş olan kimseye ya da kimselere, bu ölüm dolayısıyla duyduğu üzüntüyü bildirmek, ilgi ve yakınlık sözleri söylemek üzere gitmek. **başına bela olmak** sıkıntı ve üzüntü vermek. **başına belayı satın almak** sıkıntı ve üzüntü verici olduğu sonradan anlaşılan bir işe kendi isteğiyle girişmiş olmak. **başına bir hal gelmek** kötü bir duruma uğramak ya da (bir olasılık olarak) ölmüş olmak. *ör. Ona, başına bir hal gelirse beni ara demiştim. Ağır hastaydı, korkarım başına bir hal geldi.* **(birinin) başına** (ya da **tepesine**) **bitmek** istenmediği halde, ansızın birinin yanına gelmek ve ayrılmak bilmemek. *ör. Bu adam başımıza bitmeseydi, işi bitirmiş olurduk.* **başına buyruk** kimseden izin almadan dilediği gibi davranan, özgür. *ör. Sen başına buyruksun, bense sorumlu biriyim.* **(bir şeyi birinin) başına çalmak** sert bir biçimde ve öfkeyle vermek ya da geri vermek. **başına çalsın!** istenilen bir şey verilmediğinde ya da verilen şey beğenilmediğinde öfke bildirmek üzere söylenir. *ör. Arabasını istemiyorum artık, başına çalsın, yaya giderim daha iyi!* **başına çıkarmak** (birine) çok yüz vermek, (onu) şımartmak. *ör. Köylüyü başımıza çıkarmak da nesi?* **(birinin) başına çıkmak** birinden yüz bulup, şımarıklık ederek ona istediğini yaptırmaya çalışmak. *ör. Sevdik diye başımıza çıkmak gerekmez.* **(birinin) başına çorap örmek** kötü bir duruma düşürmek için, belli etmeksizin plan hazırlamak. *ör. Onun başına bir çorap örecekler böyle giderse.* **başına çökmek 1)** (birini) altına alıp dövmek. **2)** yerde yapılacak bir işi çabucak bitirmek üzere oturup hemen ele almak. **3)** (sofraya, yemeğe) büyük bir iştahla oturmak. **4)** *ha.* (bir kadının) zorla ırzına geçmek. *ör. Dağda kızın başına çökmüşler.* **başına dert açmak 1)** birini, istemediği bir duruma sürüklemek. *ör. Kusura bakma, senin de başına dert açmış oldum.* **2)** kendine, durup dururken can sıkıcı bir iş çıkarmak. *ör. Balkonunun demirlerini boyayacaktım, iyice başıma dert açtım, iki gün sürdü.* **başına dert etmek** bir şeyi üzüntü konusu yapmak. **başına dert olmak** birine, sıkıntı vermek. *ör. Senin de başına dert olduk, kusura bakma.* **başına devlet kuşu konmak** beklemediği büyük bir nimete kavuşmak. **başına dikilmek 1)** birinin yanından ayrılmayarak onu denetim altında tutmak. **2)** birine, kendi işini yaptırmak için onun yanında ayakta durmak. **başına dikmek 1)** bir içeceği, içinde bulunduğu kabı yukarı kaldırarak sonun değin içmek. **2)** birini ya da bir şeyi korumak için bir kimseyi onun bekçiliğine vermek. **başına dolamak** ➻ **başına sarmak** . **başına ekşimek 1)** başkasının istemediği şey ya da kimse, kendisinin üstüne kalmak. **2)** çok yük olmak. **3)** işini yaptırmak için birinin yanına gelmek. *ör. Şu işi bitirelim, adam başımıza ekşir şimdi.* **(bir şeyi) başına geçirmek 1)** başına giymek. *ör. Kadın, yazmasını başına geçirip sokağa fırladı.* **2)** bir şeyi öfkeyle birinin başına vurmak. *ör. Kadın, çantasını adamın başına geçirdi.* **(bir şeyin) başına geçmek 1)** (o şeyi) görevi altında bulundurmak. **2)** (bir işin) yönetimini ele almak. *ör. Dükkânın başına babası geçince işler düzeldi.* **3)** (bir işi) yapmaya başlamak. *ör. Sürücü, direksiyonun başına geçti, arabayı çalıştırdı.* **başına gelmek** iyi ya da kötü, beklenmedik, şaşırtıcı bir olayla karşılaşmak. *ör. Bu başıma gelene inanamıyorum.* **başına güneş geçmek** güneşte çok kalınması nedeniyle hastalanmak, güneş çarpmak. **başına iş açmak** uğraştırıcı ve üzücü bir işin çıkmasına yol açmak, başına dert açmak. **başına iş çıkarmak** gerek olmadığı halde, uğraştırıcı, kendine sıkıntı veren bir işe yol açmak ya da girişmek. **başına iş çıkmak** hoş olmayan ve beklenmedik bir olayla, durumla karşılaşmak. **başına kakınç etmek** yapılan bir yanlışı, kusuru sürekli olarak karşısındakinin yüzüne vurmak. **başına kakmak** yaptığı bir iyiliği, iyilik yaptığı kişinin yüzüne vurarak onu incitmek. *ör. Bizi işe soktu ya, ikide bir başımıza kakmakta böyle.* **(bir şey birinin) başına kalmak** bir işi kimse yapmadığı için kendi yapmak ya da bir kimseye bir bakan bulunmadığı için kendi bakmak durumunda kalmak. *ör. Eşinden ayrılan baldızı da başına kalmıştı.* **başına kara-**

lar bağlamak üzüntülü bir olay, bir acı nedeniyle çok kederlenmek, yas tutmak. **(bir şeyi birinin) başına sarmak** (o kimseye) uğraşıp duracağı bir iş yamamak, uğraştırıcı, güç bir işi onun üzerine bırakıp gitmek. **(bir şeyi) başına taç etmek** (ona) çok değer vermek, (onu) el üstünde tutmak. *ör. Adamı başımıza taç ettik ama yaranamadık.* **başına taş yağmak** (ya da **düşmek**) büyük felakete uğramak. *ör. Böyle giderse başımıza taş yağacak.* **başına toplamak** bir şey görüşmek ya da birlikte bir iş yapmak üzere başkalarını çevresine toplamak. *ör. Başına topladığı üç beş kişiyle işi yürütecekmiş.* **başına vur, lokmasını ağzından al** çok uysal, kimseye zararı dokunmayan, sessiz kimseler için kullanılır. . ➻ **kafasına vur, ekmeğini elinden al** . **başına vurmak 1)** (içtiği içki) ne yaptığını bilemez duruma düşürmek, sarhoş etmek. **2)** (zararlı gaz, sıcak) başını ağrıtmak, hasta etmek. *ör. Soba başıma vurdu galiba, pencereyi aç.* **başına yıkmak** ➻ **başına dolamak, başına sarmak** . **başında** (bir şeyin) sırada önde geleni, birinci sırada olanı. *ör. Kanser yapıcıların başında sigara yer alır.* **(bir şeyin) başında beklemek** (ya da **durmak**) **1)** (hasta vb. için) yanında durup gözetmek, bekçilik etmek, hizmetine koşmak. **2)** (bir işin) iyi yapılmasını sağlamak için yapılırken orada bulunup denetlemek. **(birinin) başında boza pişirmek** (onu) çok sıkıntılara uğratmak. *ör. Bunu yapanın başında boza pişirmekten çekinmeyiz.* **(birinin) başında değirmen çevirmek** çok gürültü patırtı yaparak rahatsız etmek. **(birinin, bir şeyin) başında dönmek** *ha.* başından, yanından ayrılmamak. (**bir işin) başında durmak** iyi yapılmasını sağlamak için, yapılırken orada bulunup denetlemek. **başında kavak yeli** (ya da **yelleri**) **esmek 1)** (genç için) sorumluluk, yükümlülük duygusundan uzak, zevk ve eğlenceye dalmak. **2)** gerçekleşmesi olanaksız şeyler düşünerek zaman öldürmek. **(bir durum birinin) başında olmak** aynı sıkıntılı durum içinde bulunmak, o da aynı sıkıntıyı çekmekte olmak. *ör. Kömürsüzlük bizim de başımızda, bulunan da toz kömür.* **(bir işin) başında olmak** (o işin) yönetiminde bulunmak, yöneticisi olmak. **başında paralansın!** yapılan bir iyilik baş kakıncı yapıldığında, artık o iyiliğin istenmediğini belirtmek için söylenen bir ilenç. **başında torbası eksik** "hayvan" anlamında söylenir. *ör. Öyle biri ki, başında torbası eksik, sözden anlamıyor.* **başından aşağı kaynar sular dökülmek** ➻ **başından kaynar sular dökülmek** . **başından atmak 1)** bir yolunu bulup, zor bir işi yapmaktan kendini kurtarmak, işi başkasına yüklemek. *ör. İşi başımdan atmak için neler çektim.* **2)** sürdürülmesi gereksiz bir ilişkiye son vermek. *ör. Adamı başımdan atmak için, yüz vermez oldum.* **başından büyük halt etmek** becceremeyeceği bir girişimde bulunmak ya da tehlikeli bir işe girişerek kötü duruma düşmek. **başından büyük işlere kalkışmak** (ya da **girişmek**) gücünün yetmeyeceği ya da aklının ermeyeceği işler yapmaya girişmek. **başından büyük işlere karışmak** gücünün yetemeyeceği, etkili olamayacağı işlere el atmak, onları yapmaya çalışmak. *ör. Böyle başından büyük işlere karışırsan, arada kalır ezilirsin.* **başından geçmek** bir zamanlar böyle bir durumla karşılaşmış olmak. **başından kaynar sular dökülmek** çok utandırıcı, hiç beklenmedik, çok sıkıntı verici bir durum, kötü bir olay karşısında büyük bir sıkıntı duyumsayarak vücudunu sıcak bir ter basmak. **(bir işi) başından kesmek** gerçekleşmesi istenmeyen bir işi daha başlarken önlemek. **başından korkmak** yapacağı bir eylem, bir iş yüzünden öldürüleceğinden ya da büyük bir ceza yiyeceğinden kaygı, korku duymak, çekinmek. **başından savmak** bir istekte bulunan kimseyi bir bahane bularak yanından uzaklaştırmak, onun isteğini yerine getirmemek. **başını ağrıtmak 1)** bir kimseyi, bir yığın gereksiz, ilgisiz sözlerle sıkıp yormak. **2)** bir iş, bir kimseyi tedirgin edip oldukça uğraştırmak. **(bir şeyden) başını alamamak** o şeyle çok uğraşır durumda olmak, o şeyden başka şeye zaman bulamamak, o şeyden kurtulamamak, göz açamamak. *ör. O gün müşteriden başını alamamıştı.* **başını alıp gitmek** kimseye danışmadan ve nereye gideceğini söylemeden, çevresindekilerle ilgisini kesip, bulunduğu yerden ayrılmak. *ör. İnsan kimi zaman başını alıp gitmek istiyor.* **(birinin) başını bağlamak** nişanlamak ya da evlendirmek. **(bir şeyin) başını beklemek 1)** (ağır hasta için) yanında bulunup hizmetini görmek. *ör. Sabaha değin hastamızın başını bekledik.* **2)** (bir iş) yapılırken başında bulunmak. *ör. Evde, temizlikçinin başını beklemek gerekiyor, yoksa üstünkörü yapıyor.* **başını belaya sokmak 1)** birini, durup dururken, kötü sonuçlar doğuran bir işin içine itmek. *ör. Oğlanın başını belaya sokmak istemiyoruz.* **2)** kendi kendisini, durup dururken, ağır sonuçlar ve sorumluluklar doğuran bir işe bulaştırmak. *ör. Elimle başımı belaya soktum.* **başını boş bırakmak** bir kişi ya da şeyi kendi haline koymak, o kimsenin, o işin üstünden denetimi kaldırmak. *ör. İşin başını boş bırakmakla iyi etmedin.* **başını çatmak** başı ağrıdığında, ağrıyı önlemek ereğiyle, bir eşarp ya da benzeri bir şeyi alnının üstünden başının çevresine sıkıca dolamak. **başını derde sokmak** pek de gereği yokken, üzücü, sıkıntı verici bir işe girişmek. **başını dik tutmak 1)** onurunu korumak. **2)** boyun eğmemek. **başını dinlemek** kalabalıktan, gürültüden, yoğun işten uzaklaşıp sakin bir yerde dinlenmek. **(bir şeyin) başını ezmek** onu, bir daha kötülük edemeyecek bir duruma sokmak. **başını gözünü**

yararak yapmak bir işi eksik, yanlış, kusurlu olarak yapmak, gereğince yapmamak ya da yapamamak. **(birinin) başını istemek 1)** ortadan kaldırılmasını, yok edilmesini, öldürülmesini istemek. *ör. Padişah, asilerin başını istemişti.* **2)** *mec.* yetkili bir yerde bulunup bir işe engel olan bir kimsenin işten alınmasını istemek. *ör. İşçiler, şefin başını istemiş, muratlarına ermişti.* **başını kaldıramamak 1)** bir işi aralıksız sürdürmek, yapmak. **2)** (hasta) yataktan çıkacak hali olmamak. **başını kaşımaya (kaşıyacak) vakti olmamak** elinde çok iş bulunmak, elinde çok iş bulunduğu için küçük işlere zaman ayıramamak, işlerinin yoğunluğu dolayısıyla çok sıkışık durumda bulunmak. **başını kurtarmak 1)** bir karışıklıkta canını korumak. **2)** geçimini sağlayacak bir duruma gelmek. **3)** (ticari bir iş) zarar etmemek. *ör. Dükkân bu ay ancak başını kurtardı.* **başını nara yakmak** ➻ **başını yakmak** . **başını ortaya koymak** bir girişimin başarısı için ölümü göze almak. *ör. Pir Sultan, başını ortaya koymuştu, inancından dönmedi.* **başını sokacak yer bulmak** yeterli olmasa da barınabileceği bir yere yerleşmek. *ör. İnsan başını sokacak yer buldu mu, mutlu olur.* **(bir yere) başını sokmak** yeterli olmasa da barınabileceği bir yere yerleşmek. **başını taştan taşa vurmak** çaresiz kalarak son derece pişmanlık duymak. *ör. Ona, "İlerde başını taştan taşa vurursun, böyle yapma" dedik ama dinlemedi.* **başını toplamak** (kadın) saçına başına bir düzen vermek. **başını uçurmak** ➻ **kellesini uçurmak** . **başını vermek** (bir şey için) kendini feda etmek. **başını yakmak 1)** birini, ağır, dayanılmaz bir zarara uğratmak, çok güç bir duruma sokmak. **2)** kendi kendini, pek de gerekli olmadığı halde, dayanılmaz bir zarara sokmak. *ör. İyi etmedi, başını yaktı.* **başını yesin** *ha.* özellikle nesnel bir istek karşılanmadığı zaman "senin (ya da "onun") olsun, istemiyorum" anlamında kırgınlık belirtisi olarak söylenir. *ör. Bir türkü "başını yesin bu sevda" der.* **(birinin) başını yemek 1)** birinin güç bir duruma düşmesini ya da yetkisinden olmasını sağlamak. *ör. Olay, bakanın başını yedi.* **2)** *mec.* birinin ölümüne neden olmak. **(bir şey birinin) başının altından çıkmak** kötü bir şey birinin gizlice, kurnazca düzeniyle yapılmak. **başının çaresine bakmak** kimsenin yardımı olmayacağı ortaya çıktığında, içinde bulunduğu güç durumdan kurtulma yolunu kendisi aramak ve sağlamak. *ör. Zaman olur insan başının çaresine bakmak zorunda kalır.* **başının** (ya da **canının**) **derdine düşmek** büyük bir sıkıntı ya da tehlike ile karşılaştığından kendisinden başka bir kimseyle ilgilenememek, içinde bulunduğu durumdan kendisini kurtarmaya bakmak. **başının dikine gitmek** öğüt, uyarı dinlemeyip kendi bildiği gibi davranmak. **(birinin) başının etini yemek** bir isteği durmadan, ara vermeden söyleyerek karşısındakini bezdirmek, bıktırmak. *ör. Karısı, bir fırın alması için başının etini yemekteydi.* **başıyla oynamak** yaşamını tehlikeye atacak bir şeye girişmek. **başta bulunmak** (bir işte) yönetici durumunda olmak. **başta gelmek** üstün durumda olmak, sırada birinci olmak. *ör. Buğday ekiminde Konya başta gelir.* **başta gitmek** en ileri durumda bulunmak. *ör. Seçimdi, bizim parti başta gitmekteydi.* **başta taşımak** el üstünde tutmak, çok saygı göstermek. **baştan** bir şeyin başından başlayarak, yeniden, bir kez daha. *ör. Olayı baştan anlatmak gerekmişti.* **baştan aşağı** başlangıçtan sona değin, hepsi, tümü, bir uçtan öteki uca değin. *ör. Bursa'yı baştan aşağı aradık, bulamadık.* **(iş, dert) baştan aşmak** bunaltacak denli çok olmak. **baştan başa** bir uçtan öteki uca, başından sonuna değin. **baştan çıkarıcı** ➻ **ayartıcı**. **baştan çıkarıcılık** ➻ **ayartıcılık**. **baştan çıkarılmak** kötü yola sürüklenmek, kandırılmk,ayartılmak. **(birini) baştan çıkarmak** kötü yola sürüklemek, doğru yoldan saptırmak, ahlakını bozmak, ayartmak. *ör. İnsanı baştan çıkarmak isteyenlere kanmamalıdır.* **baştan çıkmak** kötü yola sürüklenmek, kötü yola düşmek, ahlakı bozulmak. *ör. Kızı baştan çıkmış diyorlar.* **baştan kara etmek** *den.* batma tehlikesi içinde bulunan gemiyi, baş tarafını karaya vererek kıyıya oturtmak. **baştan kara gitmek 1)** sonunu düşünmeyerek tehlikeye doğru yol almak. **2)** hesapsız kitapsız davranmak, yaşamak. *ör. Hep böyle baştan kara gitmek iyi değildir.* **baştan savma** önem vermeden, özenilmeden, gelişigüzel, iş olsun diye, üstünkörü. *ör. Yaptığı işler genellikle baştan savmaydı.* **baştan savmak** ➻ **başından savmak** . **baştan sona** *be.* başından sonuna değin.

başağaç *b. a.* boyu doğrultusunda (dikey yönde) kesilmiş olan ve yılhalkaları çember biçiminde bir görünüm veren ağaç.

başak *a.* arpa, buğday, yulaf gibi ekinlerin taneleri taşıyan kılçıklı başı. **başak bağlamak** (ya da **düzmek, tutmak**) *ha.* (ekin) başak oluşmak, başaklanmak. **başak etmek** (ya da **toplamak**) *ha.* ekinin, biçilip harman yerine götürülmesinden sonra tarlada yer yer dökülüp kalmış olanlarını kendi kullanımı için toplamak. *ör. Ekin bereketli oldu, çiftçinin yüzü güldü, fakir fukara da tarlalara başak etmeye koştu.*

Başak *ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde Terazi ile Aslan burçları arasında yer alan burcun adı.

başakçı *a.* hasat zamanı tarlada, bağda döküntü olarak kalmış ürünü kendi kullanımı için toplayan kimse.

başakçık *a. bitb.* buğdaygillerde, başağı oluşturan küçük çiçek topluluğu.

başaklanabilme *a.* başaklanabilmek eylemi.

başaklanabilmek *(nsz)* (ekin) başaklanma ola-

nağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu yıl ekinler erken başaklanabileceğe benziyor.*
başaklanış *a.* başaklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu yıl buğdayların başaklanışı gecikti.*
başaklanıverme *a.* başaklanıvermek eylemi.
başaklanıvermek *(nsz)* (ekin) çabucak başaklanmak. *ör. Yağmurdan sonra birkaç gün güneş vardı, ekinler başaklanıverdi.*
başaklanma *a.* başaklanmak eylemi.
başaklanmak *(nsz)* (ekin) başak oluşturmak.
başaklı *s.* başak oluşturmuş, başağı olan (ekin).
başaktör *b. a. T. Fr. tiy.* ➻ **başoyuncu**.
başaltı *b. a.* (.' . .) **1** *sp.* yağlı güreşte pehlivanların ayrıldığı beş dereceden ikincisi. **2** *den.* gemilerde, baş tarafın altında bulunan, tayfaların yattığı yer.
başarabilme *a.* başarabilmek eylemi.
başarabilmek *(-i)* başarmaya gücü yetmek, başarmak elinde olmak, başarma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan işini başarabilmek için çaba gösteririr.*
başarı *a.* **1** başarmak eylemi. **2** üstesinden gelinen, başarılan iş. *ör. Çocuğun başarısını övmek, onu yüreklendirmek gerekir.* **3** bir işte elde edilen iyi, güzel, yararlı sonuç. *ör. Size şimdiden başarılar.* **başarı göstermek** ➻ **başarmak** .
başarılı *s.* **1** bir işi iyi, güzel, yararlı bir sonuçla bitiren, bir şeyde başarı gösteren, başaran (kimse). *ör. Başarılı öğrenci sevilir.* **2** üstesinden gelinmiş, istenildiği gibi yapılmış, iyi bir sonuçla bitirilmiş, başarılmış (iş). *ör. Bu çok başarılı bir çalışma oldu.* **3** *be.* başarı göstererek, başararak. *ör. Bakanın inceleme gezisi başarılı geçti.*
başarılılık *a.* başarılı olma durumu. *ör. Bir barışın başarılılığı ve sürekliliği, taraflara bağlıdır.*
başarılma *a.* başarılmak eylemi.
başarılmak *(nsz)* üstesinden gelinmek, iyi bir biçimde yapılmak, başarıyla sonuçlandırılmak, başarıya ulaştırılmak. *ör. Bununla neyin başarılmak istendiği pek anlaşılmıyor.*
başarım *a.* **1** bir şeyin üstün niteliklerinin ortaya koyduğu başarma durumu, işlevini yerine getirme yeteneği. *eş.* **performans**. *ör. Bu motorun başarımı düşük.* **2** bir şeyin değerini belirleyen nitelikler. *eş.* **performans**. **3** *sp.* bir sporcunun güç sınırı, elde edebileceği en iyi derece. *eş.* **performans**. *ör. Maçın sonucu oyuncuların başarımına bağlıdır.*
başarısız *s.* **1** başarı gösteremeyen, başaramayan, başarıya ulaşamamış, başarı elde edememiş (kimse). *ör. "Başarısız çocuk yoktur", önermesi doğru mudur?* **2** gerektiği gibi yapılamayan, başarılamayan, iyi sonuçlanmayan (iş, eylem). *ör. Onun ülkesinde başarısız bir ayaklanma olmuş.* **3** *be.* başarı gösteremeyerek. *ör. Araştırması başarısız bulundu.* **başarısız olmak** yerine getirememek, başırı elde edememek, başaramamak.
başarısızlık *a.* başarısız olma durumu. *ör. Sonuç başarısızlık olsa da denemeliyiz.* **başarısızlığa uğramak** başarı elde edememek, başaramamak, yapamamak.
başarış *a.* başarmak eylemi ya da biçimi.
başarıverme *a.* başarıvermek eylemi.
başarıvermek *(-i)* çabucak ve kolayca başarmak.
başarma *a.* başarmak eylemi.
başarmak *(-i)* istenilen biçimde sona erdirmek, gerektiği gibi yapmak, üstesinden gelmek, becermek, olumlu bir biçimde bitirmek. *ör. Bir söz vardı, "Başlamak başarmak demektir" diye, onu düşündüm.*
başasistan *b. a. T. Fr.* bir yerde bulunan en üst aşamadaki asistan, asistanların başı olan kimse.
başasistanlık *b. a. T. Fr. T.* **1** başasistan olma durumu. **2** başasistanın görevi.
başat *s.* benzerleri içinde güç ve önem yönünden başta gelen, etki, sayı ya da önemce üstün olan, benzerlerine baskın çıkan, egemen bulunan. *eş.* **dominant, hâkim**[3]. **başat karakter** *yaşb.* bir melezde her zaman ortaya çıkan özyapı.
başatlık *a.* başat olma durumu ya da özelliği. **başatlık yasası** *yaşb.* soy, ırk karışımında güçlü olan özyapının sonraki soylarda üstün geldiğini, başat biçimde ortaya çıktığını kanıtlayan yasa. *ör. Gri bir erkek fare ile ak bir dişi fare birleştirildiğinde yavrular gri olur, çünkü gri başattır, başatlık yasası bir kalıtım yasasıdır.*
başbakan *b. a.* (.' . .) bakanlar kurulunun başı olan kimse, hükümet başkanı.
başbakanlık *b. a.* (.' . . .) **1** başbakan olma durumu. **2** başbakanın görevi. **3** başbakanın makamı. **4** başbakanın ve ona bağlı görevlilerin içinde çalıştığı yapı.
başbuğ *b. a.* **1** eski Türklerde başkomutan, başkan, önder. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, savaş zamanı değişik birliklerden toplanıp oluşturulan birliğin ya da milis gücünün komutanı. **3** *tar.* devlete karşı ayaklananların başlarında bulunan kimseye verdikleri san.
başçavuş *b. a.* **1** *ask.* astsubaylığın beşinci aşamasında bulunan çavuş. *eş.* **astsubay başçavuş**. **2** *tar.* yeniçeri ocağının çavuşu.
başçavuşluk *b. a. ask.* astsubay başçavuş rütbesi.
başçık *a. bitb.* çiçeklerin erkekorganlarında, genellikle sarı renkte ve uzunca bir torba ya da kapçık biçiminde olan, çiçektozu kesesi. *eş. esk.* **haşefe**.
başdanışman *b. a.* bir kuruluştaki, bir kurumdaki danışmanların başı. *eş. esk.* **başmüşavir**.
başdanışmanlık *b. a.* başdanışman olma durumu ya da başdanışmanın görevi. *eş. esk.* **başmüşavirlik**.
başdenetçi *b. a.* bir yerdeki, bir kuruluştaki denetçilerin başı. *eş.* **başmurakıp**.
başdenetçilik *b. a.* başdenetçi olma durumu.

başdenetmen *b. a.* bir yerdeki, bir kuruluştaki denetim görevlilerinin başı, en üst aşamadaki denetçi. *eş.* **başmüfettiş**.

başdenetmenlik *b. a.* başdenetmen olma durumu. *eş.* **başmüfettişlik**.

başdizgici *b. a.* bir basımevinde ya da yalnızca dizgi işi yapılan bir yerdeki dizgi yapan işçilerin başı. *eş. esk.* **başmürettip**.

başdizgicilik *b. a.* başdizgici olma durumu.

başeser *b. a. T. Ar.* ➻ **başyapıt**.

başeski *b. a.* **1** bir yerde çalışanların en kıdemlisi. **2** *tar.* yeniçeri bölüklerinin en kıdemli eri ve en kıdemsiz subayına verilen san.

başgardiyan *b. a. T. İt.* bir cezaevinde gardiyanların başı.

başgardiyanlık *b. a. T. İt. T.* başgardiyanın işi, görevi.

başgarson *b. a. T. Fr.* lokanta, kahvehane gibi yerlerde garson olanların başı.

başgarsonluk *b. a. T. Fr. T.* başgarsonun yaptığı iş.

başgedikli *b. a.* (.' . . .) *ask.* en yüksek rütbeli astsubay. *eş.* **astsubay kıdemli başçavuş**.

başhakem *b. a. T. Ar. sp.* bir karşılaşmayı yöneten hakemlerden, anlaşmazlık durumunda, kararda yetki üstünlüğü olan hakem.

başhekim *b. a. T. Ar.* bir hastaneyi yönetmekle görevlendirilen hekim. *eş.* **baştabip, sertabip**.

başhekimlik *b. a. T. Ar. T.* **1** başhekimin görevi. **2** başhekimin makamı. **3** bir hastanede başhekimin görev yaptığı bölüm, yer.

başhemşire *b. a. T. Far.* bir hastanede, sağlık ocağında vb. hemşireleri yönetmekle görevlendirilmiş kimse.

başhemşirelik *b. a. T. Far. T.* başhemşirenin işi, görevi.

başıboş *b. s.* **1** bir kimseye, bir şeye bağlı bulunmayan. **2** önünde hiçbir engel bulunmayan ya da hiçbir ereği olmayan. *ör. Çayın suları başıboş akıp gidiyor, bir işe yaramıyordu.* **3** bağlanmamış, özgür bırakılmış olan. *ör. Köpekler sokakta başıboş dolaşıyordu.* **4** *mec.* üzerinde bir baskı, denetim bulunmayan, yönetilmeyen. *ör. O başıboş biri değildir.* **(birini) başıboş bırakmak** hiçbir işine karışmamak, bildiği gibi davranmasına olanak vermek, üzerinde hiçbir baskı ya da denetim uygulamamak. *ör. Çocukları başıboş bırakmak doğru olmaz.* **başıboş kalmak** karışanı, denetleyeni olmamak. *ör. Çocuk başıboş kalınca alıp başını gitmiş.*

başıboşluk *b. a.* başıboş olma durumu. *ör. Bu denli başıboşluk olmaz, onu biraz sıkılayın.*

başıbozuk *b. a.* (. .' . .) **1** savaşta, askerlerin arasına katılmış sivil savaşçı. *ör. Askerin içinde başıbozuklar da vardı, ama iyi iş gördüler.* **2** *tar.* Osmanlı döneminde, savaş sırasında orduya katılan gönüllü erlere verilen ad. **3** düzensiz topluluk. **başıbozuk alayı** karışık, düzensiz insan kalabalığı.

başıbozuklaşma *b. a.* başıbozuklaşmak eylemi.

başıbozuklaşmak *(nsz)* başıbozuk bir duruma gelmek. *ör. Öğrencilerin başıbozuklaştıkları okullar vardır.*

başıbozukluk *b. a.* **1** başıbozuk olma durumu. **2** düzensiz davranış, düzensizlik. *ör. Böyle başıbozukluk görülmüş değildi.*

başıkabak *b. s.* **1** saçı dökülmüş ya da dibinden tıraş edilmiş (kimse). *ör. Orada, başıkabak biri herkese bağırıyordu.* **2** *be.* başına bir şey giymeden, başını örtmeden. *ör. Çocuk soğukta başıkabak dolaşıyordu.*

başimam *b. a. T. Ar.* birden çok imamı olan cami ve benzeri yerlerde yönetici durumundaki imam.

başka *s.* **1** bilinene benzemeyen, her zamankinden değişik olan, her zamanki olmayan, ayrı, değişik, öteki, özge. *ör. Bunu bir başka gün görüşelim.* **2** nitelik yönünden alışılmışın dışında bir üstünlüğü, bir erdemi olan. *ör. O günler başkaydı.* **3** *ad.* sözü edilen nesne ya da kimse için tekil olarak ***başkası*** ve çoğul olarak ***başkaları*** biçiminde kullanılır. *ör. Bunu başkası yapsa neyse. Başkalarına söylemeyin.* **4** *il.* bir yana, üstelik, ayrıca, yalnızca, sadece anlamlarında ***-den (-dan) başka*** biçiminde kullanılır. *ör. Elinde çantasından başka bir şey yoktu.* **başka başka 1)** her biri ayrı, ayrı ayrı, değişik. *ör. Hepsi de başka başka yönlere kaçtılar.* **2)** değişik olarak, ayrı biçimde. *ör. Bunu herkes başka başka yorumluyor.* **başka biri 1)** ayrı bir kimse, öteki bir kimse. *ör. Bunu başka birine söylemeyin.* **2)** değer ve erdemce ayrı nitelikte olan kişi, bir üstünlüğü olan kimse. *ör. O çok başka biriydi bana göre.* **başka işi yok mu?** "bu iş onu ne diye ilgilendiriyor, o ne karışıyor?" anlamında söylenir. *ör. Çekip gitsin, başka işi yok mu?*

başkaca *be.* (. .' .) bundan başka olarak, ayrıca. *ör. Bu konuda başkaca bir diyeceğim yoktur.*

başkalaşabilme *a.* başkalaşabilmek eylemi.

başkalaşabilmek *(nsz)* başkalaşmak elinde olmak, başkalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Karşı çıkmasaydık iş başkalaşabilirmiş.*

başkalaşım *a.* **1** *yerb.* kayaçlarda iç etkiler sonucu olan kimyasal ve fiziksel değişme. *eş. esk.* **istihale, metamorfizm**. **2** başka bir biçime dönüşme, biçim değiştirme.

başkalaşma *a.* **1** başkalaşmak eylemi. **2** *yaşb.* bir hayvanın, embriyon evresinden başlayıp erginleşene değin geçirdiği yapısal ve biçimsel değişme. *eş. esk.* **istihale, metamorfoz**.

başkalaşmak *(nsz)* **1** başka bir niteliğe, varlığa, duruma dönüşmek, başka olmak, değişmek. *ör. İş gittikçe başkalaştı.* **2** *yaşb.* yapı ve biçimce değişmek, biçim değiştirmek. *eş. esk.* **istihale etmek**. *ör. Larvanın başkalaştığını gözlemleyebiliriz.* **3** *mec.* kötü ya da iyi başka bir nitelik edinmek, değişmek. *ör. Kişiler de başkalaşır.*

başkaldırabilme *a.* başkaldırabilmek eylemi.

başkaldırabilmek *(-e)* başkaldırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Baskı gören insan başkaldırabilir.*

başkaldırı *b. a.* **1** herhangi bir nedenle, bir düzene ve onun güçlerine karşı gelme, ayaklanma[2]. *eş. esk.* **isyan** . *ör. O zamanlar padişaha başkaldırı kolay değildi.* **2** bir kimse ya da bir durum, bir davranış karşısında boyun eğmeyerek karşı gelme. *ör. Bu çocuğun başkaldırısını onaylamak işime gelmez.*

başkaldırıcı *b. s.* **1** başkaldırı eylemini hazırlayan ve başlatan ya da ona katılan (kimse). *eş. esk.* **asi, isyancı, isyankâr**. *ör. Başkaldırıcılar kenti ele iyice geçirmiş.* **2** yola gelmeyen, söz dinlemeyen, boyun eğmeyen, karşı gelen (kimse). *ör. Bizim oğlan oldukça başkaldırıcı sayılır.*

başkaldırıcılık *b. a.* başkaldırıcı olma durumu. *ör. Devlet, başkaldırıcılığı hiç bağışlamaz.*

balkaldırış *a.* başkaldırmak eylemi ya da biçimi.

başkaldırma *a.* balkaldırmak eylemi, başkaldırı, ayaklanma[3]. *eş. esk.* **isyan**.

başkaldırmak *(-e)* başkaldırı eylemini yapmak, yasalara, yasal güçlere ve buyruklara karşı gelmek, ayaklanmak. *eş. esk.* **isyan etmek**. *ör. Şeyh Sait'in başkaldırmak istediği biliniyordu.*

başkalık *a.* her zamankine, bilinene, alışılana benzememe durumu, değişik oluş, değişiklik, benzemezlik. *ör. Onda bir başkalık bulmuştuk.*

başkan *a.* **1** bir kurulun, bir topluluğun, bir toplantının, bir kuruluşun vb. başında bulunan kimse. *eş. esk.* **reis**. **2** kimi ülkelerde devletin ya da devletin ve hükümetin başı.

başkanlık *a.* **1** başkan olma durumu. **2** başkanın görevi. **3** başkanın makamı. *eş. esk.* **reislik, riyaset**. **başkanlık etmek** bir toplantıyı ya da topluluğu başkan olarak yönetmek.

başkası *ad.* ➻ **başka**[3]. *ör. Bunu başkası duymasın.*

başkâtip *b. a. T. Ar.* (.' - .) ➻ **başyazman**.

başkent, -ti *b. a.* (.' .) bir devletin yasama ve yürütme organlarının bulunduğu, devletin yönetim merkezi olan önemli kent. *eş.* **başşehir**. *ör. Bizim başkentin güzelliğinden ilk söz açan da odur.*

başkesit *b. a.* ağacın boyuna dikey yönde kesilmesi sonunda yılhalkalarının çember biçiminde görünüm verdiği yüzey.

başkilise *b. a. T.Yun.* piskoposluk makamı bulunan büyük kilise. *eş.* **katedral**.

başkişi *b. a. yaz.* roman, tiyatro oyunu ve benzeri bir sanat yapıtında ya da bir olayda önemli yeri olan, yapıtı ya da olayı götüren, sürükleyen kişi. *eş.* **kahraman**[2,3]. *ör. Öyküdün başkişisi bir böcekti.*

başkomutan *b. a.* (.' . . .) *ask.* savaşta, bir devletin ordularının tümüne komuta eden en büyük komutan. *eş.* **başkumandan**, *esk.* **serdar**. *ör. Cumhurbaşkanı olarak komutanlara başkomutan olacaktı.*

başkomutanlık *b. a. ask.* **1** başkomutan olma durumu. **2** başkomutanın görevi. **3** başkomutanın makamı. *ör. O gün başkomutanlıktan yeni buyruklar gelmişti.*

başkonakçı *b. a. hayb.* asalağın en iyi geliştiği, bu yüzden de üzerinde yaşamaktan hoşlandığı, kendisinden çok yararlandığı konakçı.

başkonsolos *b. a. T. Lat.* (.' . . .) en yüksek aşamadaki konsolos.

başkonsolosluk *b. a. T. Lat. T.* **1** başkonsolosun görevi. **2** başkonsolosun görevini yaptığı yer ya da makamı.

başköşe *b. a. T. Far.* **1** oturularak iş görülen bir toplantıda en önemli, üstün sayılan yer. **2** bir yerde saygın kişilere ayrılan bölüm. **başköşeye kurulmak** saygın olmadığı halde saygın kimselere ayrılan yere oturmak.

başkumandan *b. a. T. Fr.* (.' . . .) ➻ **başkomutan**.

başkumandanlık *b. a. T. Fr. T.* ➻ **başkomutanlık**.

Başkurt *ö. a.* **1** Güney ve Orta Ural bölgesinde bulunan Başkurdistan'da yaşayan, Türklerin Kıpçak kolundan bir halk. **2** bu halkın soyundan olan kimse.

Başkurtça *ö. a.* Başkurt dili, Başkurt Türkçesi.

başlahana *b. a. T. Yun.* (.' . . .) yuvarlak başlı düz, parlak ve sıkı yapraklı bir lahana türü.

başlama *a.* başlamak eylemi.

başlamak *(-e)* **1** bir işe, bir eyleme, bir devinime girişmek, ilk adımları atmak. *ör. Yazmaya başlamak için biraz düşünüyorum.* **2** *(nsz)* devinir, işler, çalışır, yürür, görünür vb. duruma girmek. *ör. Toplantı başlamak üzereydi.* **3** ilişki doğmak, ilişki kurulmak. *ör. İki çocuk arasında arkadaşlık başlamıştı.* **4** etkisini göstermek, duyumsatmak. *ör. Sıcaklar başladı.* **5** ortaya çıkmak, oluşmak, olmak, gerçekleşmek. *ör. Sınavda aksilikler başlamıştı.* **6** *arg.* hoş olmayan bir davranışa koyulmak, sövgüye girişmek. *ör. Adamın anasından avradından başladılar, sülalesinden çıktılar.* **başlama!** *ünl.*(hoş olmayan sözler, istekler, davranışlar için) "bırak", "yeter", "tekrar etme" anlamında söylenir. *ör. Yetti artık, gene başlama dırdıra!*

başlanabilme *a.* başlanabilmek eylemi.

başlanabilmek *(-e)* başlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşe hemen başlanabilirmiş.*

başlangıç *a.* **1** bir işin, bir eylemin, bir dönemin vb.nin ilk bölümü, baş yan, bir şeyin başladığı yer. *ör. Başlangıçta iş kolay gelmişti, ama zormuş.* **2** *yaz.* önsöz, giriş. *ör. Kitabın başlangıcında bu anlatılmış.* **başlangıç noktası 1)** bir işin, bir şeyin başladığı yer. **2)** *mat.* sıfırın, sayı doğrultusundaki yeri. **3)** *mat.* bir eğrinin ya da doğru parçasının ölçümünde, ölçümün başladığı nokta.

başlanılma *a.* başlanılmak.

başlanılmak *(-e)* ➻ **başlanmak**.
başlanma *a.* başlanmak eylemi.
başlanmak *(-e)* **1** başlamak eylemine konu olmak. *ör. İşe başlanmak üzere iken ancak yetişti.* **2** *(nsz)* kendisinde baş oluşmak. *ör. Sarmısak bu yıl pek başlanmadı.*
başlatabilme *a.* başlatabilmek eylemi.
başlatabilmek *(-i, -e)* başlatmak elinde olmak, başlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Hakem maçı başlatabilmek için sahanın temizlenmesini bekliyordu.*
başlatıcı *s.* bir şeyin başlamasını sağlayan, başlatan.
başlatılabilme *a.* başlatılabilmek eylemi.
başlatılabilmek *(nsz)* başlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yeni işçilerin birkaç gün sonra işe başlatılabileceği söyleniyor.*
başlatılma *a.* başlatılmak eylemi.
başlatılmak *(nsz)* başlatmak eylemi yapılmak, başlaması sağlanmak.
başlatış *a.* başlatmak eylemi ya da biçimi.
başlatıverme *a.* başlatıvermek eylemi.
başlatıvermek *(-i, -e; -i)* çabucak başlatmak.
başlatma *a.* başlatmak eylemi.
başlatmak *(-i, -e; -i)* **1** başlamasına yol açmak, başlamasını sağlamak. *ör. Yeni bir eylem başlatmak isteyenler vardı.* **2** *arg.* (birinin) kötü konuşmasına, sövmesine yol açmak. (Genellikle eylemin olumsuz biçimi kullanılır.) *ör. Başlatma şimdi sülalenden! Sülalenden başlatacaksın şimdi!*
başlayabilme *a.* başlayabilmek eylemi.
başlayabilmek *(-e)* **1** başlamak elinde olmak, başlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yeni görevime başlayabilmek için buyruk bekliyorum.* **2** soru biçimi rica yollu ya da izin istemek için de kullanılır. *ör. İşe başlayabilir miyim?*
başlayıcı *a.* ve *s.* bir işe, bir şey öğrenmeye yeni başlamış olan (kimse). *eş. esk.* **müptedi**.
başlayıcılık *a.* başlayıcı olma durumu.
başlayış *a.* başlamak eylemi ya da başlama biçimi. *ör. Bu başlayış iyi, hızlı oldu.*
başlayıverme *a.* başlayıvermek eylemi.
başlayıvermek *(-e)* çabucak başlamak. *ör. Ben gelmeden oyuna başlayıvermişler.*
başlı *s.* **1** başı, kafası olan. *ör.Eskiden iri başlı topluiğneler olurdu.* **2** *bitb.* ucu yuvarlak bir başla sona eren organ.
başlıbaşına *be.* kendisi olarak, kendi başına, öteki şeylerden ayrı olarak, tek başına. *ör. O iş başlıbaşına ilgi ister.*
başlıca *be.* en başta gelen, en önemli. *ör. İnsanın başlıca hakkı yaşamaktır.*
başlık *a.* **1** genellikle başı korumak için giyilen şapka, külah, takke gibi nesne. *eş. esk.* **serpuş**. *ör. Başörtüsü de bir başlık sayılmaz mı?* **2** hayvan koşumunun başa geçirilen bölümü. *ör. Gemin başlığını onardın mı?* **3** *mim.* bir sütunun, bir dikmenin tepeliği. **4** *yaz.* bir yazının, bir kitabın bölümlerinin başına konulan, genellikle işlenen konuyu kısaca tanıtan, yazının, bölümün adı sayılabilecek sözcük ya da sözcükler. *eş. esk.* **serlevha**. *ör. Şiirin başlığı "Kırlangıcın Kanat Vuruşu"ydu.* **5** Anadolu'nun kimi bölgelerinde, evlenmek isteyen erkeğin kız tarafına vermesi, ödemesi görenek olan mal ya da para. *ör. Köylüler, başlığın kalkmasını istiyor.* **başlık atmak** (ya da **koymak**) genellikle gazetecilikte, bir haberin ya da yazının başına, içeriğiyle ilgili sözcüklerden oluşan bir ad koymak. **başlık vermek** (Anadolu'nun kimi bölgelerinde, göreneğe göre) erkek, evlenmek için, kız tarafına para ya da mal vermek.
başlıklı *s.* başlığı bulunan, başlığı olan.
başlıksız *s.* **1** başlığı bulunmayan, başlığı olmayan. **2** *be.* başlık[5] verilmeden.
başmabeyinci *b. a. T. Ar. T. tar.* Osmanlı sarayında mabeyincilerin başı.
başmak *a. esk.* eskiden kullanılan, genellikle kadınların giydiği bir ayakkabı.
başmakale *b. a. T. Ar.* ➻ **başyazı**.
başmakçı *a.* **1** *esk.* başmak, ayakkabı yapan ya da satan kimse, ayakkabıcı. **2** camilerde, girerken çıkarılan ayakkabılara bekçilik eden kimse.
başmakçılık *a. esk.* başmakçının işi.
başmaklık *a.* **1** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, padişahın annesine, kız kardeşine, kızına, sultanlarına ve haseki lerine bağlanan ödenek. **2** camilerde ayakkabı konulan yer.
başman *a. esk.* bir topluluğun ileri gelenlerinden her biri; saygın kimse.
başmuharrir *b. a. T. Ar.* ➻ **başyazar**.
başmurakıp *b. a. T. Ar.* ➻ **başdenetçi**.
başmüdür *b. a. T. Ar.* bir kuruluşta bulunan yönetmenlerin en üst aşamasındaki kimse, yöneticilerin başı.
başmüdürlük *b. a. T. Ar. T.* **1** başmüdür olma durumu. **2** bir başmüdürle yönetilen kuruluş. **3** başmüdürün çalıştığı daire.
başmüfettiş *b. a. T. Ar.* ➻ **başdenetmen**.
başmüfettişlik *b. a. T. Ar. T.* ➻ **başdenetmenlik**.
başmühendis *b. a. T. Ar.* bir yerde, bir kuruluşta bulunan mühendislerin başı olan kimse.
başmürettip *b. a. T. Ar.* ➻ **başdizgici**.
başmüşavir *b. a. T. Ar.* (.' . - .) ➻ **başdanışman**.
başmüşavirlik *b. a. T. Ar. T.* (.' . - . .) ➻ **başdanışmanlık**.
başoyuncu *b. a. tiy.* ve *s.* bir oyunda ya da filmde başkişiyi, başrolü canlandıran, oynayan oyuncu.
başoyunculuk *b. a. tiy.* ve *sin.* başoyuncu olma durumu.
başöğretmen *b. a.* (.' . . .) *esk.* bir ilkokulda yönetici durumundaki öğretmen.
başöğretmenlik *b. a. esk.* başöğretmen olma durumu, başöğretmenin görevi.
başörtü, -yü *b. a.*(.' . .) kadınların başlarını örtmek için kullandıkları örtü. *eş.* **eşarp, türban**.

başörtülü *b. s.* (.' . . .) başını bir başörtüsü ile örtmüş olan, başında bir başörtü bulunan (kadın). *ör. Yanında başörtülü bir kadın vardı.*
başörtüsü, -nü *b. a.* (.' . . .) ➻ **başörtü**.
başörtüsüz *b. s.* (.' . . .) başında başörtü bulunmayan (kadın). *ör. Kadın, haberi duyunca sokağa başörtüsüz fırladı.*
başpapaz *b. a. T. Yun.* (.' . .) kimi kiliselerin papazlarına, öteki papazlara göre bir üstünlük veren san.
başpapazlık *b. a. T. Yun. T.* (.' . . .) **1** başpapaz olma durumu. **2** başpapazın görevi. **3** başpapazın makamı. **4** bir başpapazın yönetiminde bulunan bölge.
başparmak *b. a.* el ve ayakta bulunan en kalın parmak.
başpehlivan *b. a. T. Far.* (.'. . .) birçok güreşçiyi yenerek gücünü kabul ettirmiş ve baş güreşçi olmuş güreşçi.
başpehlivanlık *b. a. T. Far. T.* başpehlivan olma durumu.
başpiskopos *b. a. T. Yun.* (.' . . .) Katoliklerde, piskoposların başı olan din adamı.
başpiskoposluk *b. a. T. Yun. T.* **1** başpiskoposun görevi. **2** başpiskoposun makamı. **3** başpiskoposa bağlı olan bölge.
başrahip *b. a. T. Ar.* bir manastırdaki rahiplerin başı olan, manastırı yöneten din adamı.
başrahiplik *b. a. T. Ar. T.* başrahibin görevi.
başrejisör *b. a. T. Fr.* tiyatroda rejisörlerin başı olan kimse.
başrejisörlük *b. a. T. Fr. T.* başrejisörün görevi, işi.
başrol, -lü *b. a. T. Fr. tiy.* ve *sin.* **1** başoyuncunun oynadığı rol. **2** bir tiyatro oyununun ya da bir sinema filminin başkişisini oynama, canlandırma işi.
başsağı, -nı *b.a.* ➻ **başsağlığı**.
başsağlığı, -nı *b. a.* ölen bir kimsenin yakınlarına söylenen "başınız sağ olsun", "acınızı paylaşırım", "Tanrı rahmet eylesin, kalanları sağ olsun" gibi ilgi ve yakınlık sözleri. **başsağlığı dilemek** birine, bir yakınının ölümü nedeniyle ilgi ve yakınlık bildiren sözler söylemek. **başsağlığına gitmek** bir yakını ölen birinin evine başsağlığı dilemek için gitmek.
başsavcı *b. a.* bir kentte bulunan cumhuriyet savcılarının başı olan savcı. *ör. Başsavcı, tanıkların anlatımlarının çelişkili olduğunu söyledi.*
başsavcılık *b. a.* **1** başsavcı olma durumu. **2** başsavcının görevi. **3** başsavcının makamı, dairesi.
başsız *s.* **1** başı bulunmayan, başı olmayan. *ör. Başı büyükse kesip, balığı başsız olarak tavaya koymak gerekir.* **2** *mec.* bir yöneteni, başında bulunanı, yetkili bir yöneticisi bulunmayan. *ör. Kimi işler başsız yapılamaz.*
başsızcı *a.* ➻ **kargaşacı**.
başsızcılık *a.* ➻ **kargaşacılık**. *eş.* **anarşizm**.
başsızlık *a.* **1** başsız olma durumu. **2** *topb.* yasaları ve hükümeti olmayan toplum düzeni, kargaşalık. *eş.* **anarşi**.
başsuyu, -nu *b. a. ha.* hayvan doğurmadan biraz önce gelen sümüksü su.
başşehir, -hri *b. a. T. Far.* (.' . .) ➻ **başkent**.
baştaban *b. a. mim.* **1** eski Yunan ve Roma mimarlığında, saçaklık bölümünü taşıyan ve sütun başlıkları üzerine oturarak sütunları birbirine bağlayan taş kirişlerden oluşan bölüm. **2** bir kapı ya da pencereyi çevreleyen kabartmalı çerçeve.
baştabip *b. a. T. Ar.* (.'. .) ➻ **başhekim**.
baştabiplik *b. a. T. Ar. T.* ➻ **başhekimlik**.
baştanımaz *b. s.* ➻ **kargaşacı**.
baştanımazlık *b. a.* ➻ **kargaşacılık**.
baştankara *b. a. hayb.* (.' . . .) baştankaragillerden, Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika'da yaşayan, yuva yapma mevsimi dışında sürü halinde dolaşan, renkleri çok çeşitli olabilen, böceklerle beslendiği için tarıma yararlı, küçük bir ötücü kuş.
baştankaragiller *ç. b. a. hayb.* omurgalı hayvanların ötücü kuşlar takımından yüze yakın türü içine alan, uzun bacaklı kuşlar familyası.
baştarde *a. İt.* (. .' .) *den. tar.* Osmanlı donanmasında kullanılmış olan, kadırga türünden bir savaş gemisi.
baştaş *b. a. mim.* kesme taş duvarlarda, taşların dış yüzlerinin aynı düzleme getirilebilmesi için duvarın iki başına karşılıklı olarak yerleştirilen ve aralarına sicim gerilen taşlara verilen ad.
başucu, -nu *b. a.* (.' . .) **1** yatılan bir yerin baş gelen yeri ya da yakını. *ör. Pijamasını yatağın başucuna koydu.* **2** *gökb.* yeryüzündeki bir gözlem noktasından geçen düşey doğrultusunun gökyüzünü deldiği iki noktadan, gözeriminin üstünde olanı. *eş.* **başucu noktası**. **başucu kitabı** verdiği değerli bilgiler dolayısıyla ya da yazınsal değeri nedeniyle sık sık başvurulan, her zaman okunan, değerli kitap.**başucu noktası** *gökb.* ➻ **başucu**[2]. *ör. Ay bizim için hiçbir zaman başucu noktasına değin yükselmez.* **başucu uzaklığı** *gökb.* gökyüzünde verilen bir noktanın ya da bir yıldızın başucundan[2] açısal uzaklığı.
başuzman *b. a.* (.' . .) bir kuruluşta görev yapan uzmanların başı ya da uzman olarak en yüksek aşamaya ulaşmış kimse.
başuzmanlık *b. a.* **1** başuzman olma durumu. **2** başuzmanın görevi.
başülke *b. a.* (.' . .) *coğr.* sömürge imparatorluklarında, sömürgelere egemen olan, onlara sahip olan ülke. *ör. Artık başülke olarak az ülke kalmıştır.*
başüstü *b. a.* **1** *den.* geminin ön bölümü. **2** *be.* baş yere gelecek bir biçimde. *ör. Çocuk başüstü düştü.*
başvekâlet, -ti *b. a. T. Ar.* (.' . - .) *esk.* ➻ **başbakanlık**.
başvekil *b. a. T. Ar.* (.' . .) *esk.* ➻ **başbakan**.
başvurabilme *a.* başvurabilmek eylemi.
başvurabilmek *(-e)* başvurmak elinde olmak,

başvurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Haksızlığa uğrarsak mahkemeye başvurabiliriz.*

başvurma *b. a.* başvurmak eylemi. *eş.* **başvuru**, *esk.* **müracaat**.

başvurmak *(-e)* **1** bir işin olması, yapılması, gerçekleşmesi için bir kimsenin, bir kurumun aracılığını istemek.*eş. esk.* **müracaat etmek**. *ör. Bunun için sana başvurmak gereğini düşündüm.* **2** yararlanmak ereğiyle bir şeye el atmak, bir yolu kullanmak. *ör. Polis, kimi zaman silaha başvurmak zorundadır.*

başvuru *b. a.* başvurmak eylemi. *eş. esk.* **müracaat**.

başvurucu *b. a.* bir iş için başvuruda bulunan kimse.

başvurulabilme *a.* başvurulabilmek eylemi.

başvurulabilmek *(nsz)* başvurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Mahkeme kararlarına karşı Yargıtay'a başvurulabilir.*

başvurulma *a.* başvurulmak eylemi. *ör. Yeni önlemlere başvurulması sorun yaratabilir.*

başvurulmak *(nsz)* başvurmak eylemi kendisine yapılmak. *ör. Kimi zaman doğru olmayan yollara başvurulmaktadır.*

başyapıt *b. a.* (.' . .) ustalık ürünü olan, usta işi yapıt, çok üstün ve kalıcı nitelikte olan yapıt.*eş. esk.* **şaheser**. *ör. İran yazınının başyapıtı olan Şehname'yi okudun mu?*

başyardımcı *b. a.* (.' . . .) bir kuruluş ya da kurumda yöneticinin yardımcılarının başı olan kimse.

başyardımcılık *b. a.* başyardımcı olma durumu.

başyaver *b. a. T. Far.* (.' - .) yaverlerin başı olan kimse.

başyaverlik *b. a. T. Far. T.* (.' - . .) **1** başyaver olma durumu. **2** başyaverin görevi. **3** başyaverin makamı.

başyazar *b. a.* (.' . .) bir gazete ya da derginin başyazılarını yazan kimse. *eş. esk.* **başmuharrir**. *ör. Artık gazetelerin başyazarları pek yok.*

başyazarlık *b. a.* **1** başyazar olma durumu. *ör. Bugün başyazarlık güçleşmiştir.* **2** başyazarın görevi, işi.

başyazı *b. a.* (.' . .) gazete ve dergilerde ilk sütuna ya da birinci sayfaya konulan, başyazar ya da yetkili bir kişice yazılan önemli yazı. *eş. esk.* **başmakale**. *ör. Başyazı, gazetenin görüşünü yansıtıyor.*

başyazman *b. a.* (.' . .) bir kuruluştaki, bir dairedeki yazmanların başı. *eş.* **başkâtip**. *ör. Mahkeme başyazmanı yetiştirmek gerekiyor.*

başyazmanlık *b. a.* **1** başyazman olma durumu. *eş.* **başkâtiplik**. *ör. Annesi orada başyazmanlık ediyor.* **2** başyazmanın görevi ya da makamı.

başyıldız *b. a.* (. ' . .) *gökb.* çiftyıldızlarda büyük yıldıza verilen ad.

bat *a. ha.* kurşun boru ağzı açmakta yararlanılan, şimşirden yapılmış, sivri uçlu bir tür takoz.

batabilme *a.* batabilmek eylemi.

batabilmek *(nsz)* batmak elinde olmak ya da batma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Fırtınada gemi batabilir.*

batak *a.* **1** üzerine basıldığı zaman çöken çok nemli ya da çamur durumuna gelmiş toprak. **2** *s. mec.* içinden çıkılamayacak denli batmış, yarar gelmez, hayır getirmez (şey). *ör. Bana kalırsa, bu bir bataktır, hiç yanaşmamalı.* **batağa saplanmak** *mec.* içinden çıkılması çok güç bir işe bulaşmak, zor bir duruma düşmek.

batakçı *a.* ve *s.* **1** aldığını vermemeyi, borcunu ödememeyi huy edinmiş olan (kimse). **2** eline geçen parayı, giriştiği işi batıran (kimse).

batakçıl *a.* ve *s. bitb.* ve *hayb.* batak yerleri seven, bataklıklarda yaşayan, oralarda beslenen, yetişen (bitki ya da hayvan).

batakçılık *a.* batakçı olma durumu.

batakçulluğu, -nu *b. a. hayb.* çullukgillerden, bataklık yerlerde yaşayan, kahverengine yakın kara renkli, yaklaşık 30 cm. uzunluğunda bir çulluk.

batakhane *b. a. T. Far.* (. . - .) **1** gidenlerin genellikle içki, kumar, kadın aracılığıyla dolandırıldıkları ya da kötü duruma düşürüldükleri yer. **2** *mec.* işlerin yürümediği, zamanında ve gerektiği gibi yapılmadığı yer.

bataklaşabilme *a.* bataklaşabilmek eylemi.

bataklaşabilmek *(nsz)* bataklaşma tehlikesi, olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yağmur bol yağarsa tarlalar bataklaşabilirmiş.*

bataklaşma *a.* bataklaşmak eylemi.

bataklaşmak *(nsz)* batak bir duruma gelmek.

bataklı *s.* batağı olan (yer).

bataklık *a.* daha çok göl kıyılarında, akıntısı yeterli olmayan düz ovalarda görülen, belli bir çanağı olmayan durgun, sığ, üzeri yoğun sazlarla kaplı su birikintisi ve bu durumda sularla, sazlarla örtülü toprak parçası. **bataklık gazı** *kim.* ➤ **metan**.

bataklıkardıçkuşu, -nu *b. a. hayb.* bataklık ve bitki örtüsü sık olan yerlerde yaşayan bir ardıçkuşu türü.

bataklıkbaykuşu, -nu *b. a. hayb.* baykuşgillerden, başında çok kısa ve çoğu kez gözü pek çarpmayan sorguç bulunan, sırt tüyleri pasrenginde, bataklık yerlerde yaşayan, kemirgenlerle beslenen bir kuş. *eş.* **ishakkuşu**.

bataklıkketeni,-ni *b. a. T. Ar. bitb.* papirüsgillerden, bataklıklarda yetişen bir bitki. *eş.* **pamukotu**.

bataklıkkırlangıcı, -nı *b. a. hayb.* bataklıklarda yaşayan, uçarken denizkırlangıcına benzeyen, uzun kanatlı ve kısa gagalı bir kuş.

batar *a. ha.* **1** sancı, ağrı. **2** ➤ **zatürree.**

batarya *a. İt.* (. .' .) **1** *ask.* bir subayın komutasındaki en küçük topçu birliği. *ör. Topçumuz düşman bataryalarına göz açtırmadı.* **2** *ask.* savaş gemilerinde yan yana konulmuş borda topları. **3** *ask.* savaş gemilerinde bataryalar için ayrılmış yer. **4** genellikle pil, akımtoplar, musluk gibi şeylerin belirli bir biçimde birbi-

rine bağlanmasından oluşan takım. *ör. Tıraş makinesinin bataryası bitmiş.* **batarya ateşi** *ask.* bir bataryada bulunan topların hep birden ateş açması.

bataryalı *s. İt. T.* bataryası olan, batarya ile çalışan (radyo, telefon vb. aygıt).

batçı *a. ha.* **1** ucu sivri, kısa değnek, kazık. **2** Anadolu'nun kimi yerlerinde, bu değnekle oynanan bir çocuk oyunu.

bateri *a. Fr. müz.* bir orkestrada vurularak çalınan çalgıların tümü.

baterici *a. Fr. T.* bateri çalan kimse.

baterist, -ti *a. Fr.* ➻ **baterici**.

batı *a.* **1** yeryüzündeki dört anayönden Güneş'in battığı yön. *eş. esk.* **garp**. *ör. Artık batı sözcüğü dilde tutunmuştur.* **2** bulunulan yere göre Güneş'in battığı yönde olan bölge. *ör. İzmir, Ankara'ya göre batıdadır.* **3** *s.* bu yönde bulunan, bu yönle ilgili. *ör. Tütün Batı Anadolu'da da yetişir.* **4** *a. gökb.* ve *coğr.* Güneş'in 22 Martta ve 23 Eylülde gözeriminde battığı nokta. **5** (siyasal anlamda) Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerika. *ör. Biz batı ile yarışabilir miyiz?*

batıcı (I) *s.* batma özelliği olan, batan.

batıcı (II) *a.* batılılığı savunan, batı uygarlığını benimsemiş kimse, batılı.

batıcılık *a.* batı uygarlığı yandaşlığı, batılılık.

batık *a.* ve *s.* **1** suya ya da yumuşak bir maddeye batmış durumda bulunan, batmış olan. *ör. Deniz dibinde batık gemi aradılar.* **2** *a.* batmış gemi kalıntısı. *ör. Batığı çıkarmak için çalışıyorlar.*

batıl *s. Ar.* (- .) **1** doğru ve haklı olmayan, geçerliği bulunmayan, gerçeğe uymayan. **2** temelsiz, çürük, boş. **batıl itikat** ➻ **boş inanç**.

batılı *a.* ve *s.* **1** Anadolu'nun batı bölgelerinden olan (kimse). *ör. Ülkemizde batılı doğulu ayrımı yoktur.* **2** batı[5] ülkeleri halkından olan (kimse). *ör. Artık batılılar da gerçeği görmüştür.* **3** *s. mec.* batı uygarlığını, batı[5] değerlerini benimsemiş bulunan (kimse). *ör. Bunu batılı anlayışla bağdaştırmak güçtür.*

batılıca *s.* Avrupalıların yaşam biçimi ve alışkanlıklarına uygun. *eş. esk.* **Avrupai**.

batılıcalık *a.* batılıca olma durumu.

batılılaşabilme *a.* batılılaşabilmek eylemi.

batılılaşabilmek *(nsz)* batılılaşmak elinde olmak, batılılaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her ülke isterse batılılaşabilir.*

batılılaşma *a.* batılılaşmak eylemi.

batılılaşmacı *a.* ve *s.* batılılaşmaktan yana olan (kimse, görüş). *ör. Batılılaşmacı ilk aydınlarımız "enderun" yetiştirmesidir.*

batılılaşmacılık *a.* ülkenin batılılaşarak çağa uyabileceğini öne süren görüş.

batılılaşmak *(nsz)* batı[5] ülkelerini örnek olarak almak ve onların düşünce, dünya görüşü, yaşam biçimi, anlayış vb.de izledikleri ana ilkeleri benimsemiş olmak. *eş. esk.* **garplılaşmak**. *ör. Şimdilerde batılılaşmak için çalışıyoruz.*

batılılaştırabilme *a.* batılılaştırabilmek eylemi.

batılılaştırabilmek *(-i)* batılışatırmak elinde olmak, batılılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Atatürk, ülkemizi batılılaştırabilmek için pek çok devrim gerçekleştirmiştir.*

batılılaştırılabilme *a.* batılılaştırılabilmek eylemi.

batılılaştırılabilmek *(ösz)* batılılaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Batılılaştırılabilmek için önce kafalar değişmeliydi.*

batılılaştırılma *a.* batılılaştırılmak eylemi.

batılılaştırılmak *(ösz)* batılılaşması sağlanmak. *ör. Ona göre halk batılılaştırılmak yerine, soysuzlaştırılmaktadır.*

batılılaştırma *a.* batılılaştırmak eylemi.

batılılaştırmak *(-i)* toplumu, ülkeyi teknik ve uygarlık yönünden batı[5] ülkeleri düzeyine ulaştırmak.*eş.* **garplılaştırmak**. *ör. O, ülkesini batılılaştırmak için çok çaba harcamıştı.*

batılılık *a.* **1** batılı olma durumu. **2** batı[5] uygarlığını benimseme. *eş. esk.* **garplılık** . *ör. Bizde batılılık bir anlayıştır.*

batın, -tını *a. Ar.* (. .) *esk.* **1** bir şeyin içi, ortası, bilinmeyen yüzü, içyüzü. **2** karın. **3** *mec.* soy, kuşak, göbek.

batıni *s. Ar.* (- . -) *esk.* iç gerçekle ilgili, gizli olan. *eş.* **içrek**.

Batıni *ö. a. Ar.* (- . -) Batıniye yolunu benimsemiş kimse.

> **Batıniye** *ö. a. Ar.* (- . . .)
> Kuran'ın ve dinsel buyrukların hepsini bilmekle birlikte, bunların görünür yüzünün önemli olmadığını, önemli olanın iç gerçek, onların ardındaki gerçek, saklı gerçek olduğunu, görünürün ardında gizlinin bulunduğunu öne süren İslam tarikatlarının tümüne X III. yüzyıldan sonra verilen ad.

batırabilme *a.* batırabilmek eylemi.

batırabilmek *(-i)* batırmak elinde olmak, batırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Düşman gemislerini batırabilmek için top ateşi başlamıştı.*

batırılabilme *a.* batırılabilmek eylemi.

batırılabilmek *(nsz)* batırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Batırılabilecek param yoktur.*

batırılış *a.* batırılmak eylemi ya da biçimi.

batırılma *a.* batırılmak eylemi.

batırılmak *(nsz; -e)* batırmak eylemi kendisine yapılmak, ona konu olmak. *ör. Batırılmak istenilen düşman gemisi kaçmıştı.*

batırış *a.* batırmak eylemi ya da biçimi.

batırıverme *a.* batırıvermek eylemi.

batırıvermek *(-i, -e)* ansızın batırmak. *ör. Hemşire iğneyi batırıvermişti.*

batırma *a.* batırmak eylemi.

batırmak *(-i; -i, -e)* **1** batmak eylemini yaptırmak. **2** bir şeyin, sıvı ya da yumuşak bir maddenin içine gömülmesini sağlamak. *ör. Tere-*

yağına bıçağın ucunu batırdı, biraz yağ aldı. **3** bir işe koyduğu parayı yitirmek. *ör. Sermayesini bir yılda batırıp çıktı.* **4** *(-i)* bir kimseyi çekiştirip çok kötülemek. *ör. Neler söyledi seni batırmak için, bir bilsen.* **5** kullanılmaz duruma getirmek, kirletmek. *ör. Çocuk, oynarken bütün giysilerini batırmıştı.* **6** *mec.* yok etmek, yıkmak, boşa gitmesine yol açmak. *ör. Bu yolda sağlığını batırmakla eline ne geçti?*

batısal *s.* batı ile ilgili.*eş. esk.* **garbi**.

batış *a.* batmak eylemi ya da batma biçimi. *ör. Güneş'in batışını gözledik.*

batıverme *a.* batıvermek eylemi.

batıvermek *(nsz)* ansızın batmak. *ör. Sandal gözümüzün önünde batıvermişti.*

batik *a. (Malezya dilinden)* **1** kumaş, deri ya da kâğıt süslemede kullanılan bir yöntem. **2** bu yöntemle hazırlanmış kumaş. **3** *s.* bu yöntemle hazırlanmış kumaştan yapılmış (giysi).

batiskaf *a. Fr.* denizlerin derinliklerinde gözlem yapmakta kullanılan, özel olarak yapılmış dalgıç sandığı.

batkı *a.* ➻ **batkınlık**.

batkın *a.* ve *s.* borçlarını ödeyemez duruma düşen ve bu durumu mahkemece saptanıp karara bağlanmış olan (tüccar kimse ya da kuruluş). *eş.* **müflis**. *ör. Yasa, batkına da kimi haklar tanır.*

batkınlık *a.* borçlarını ödeyemeyecek duruma düştüğü mahkeme kararıyla saptanarak herkese duyurulan tüccarın durumu.*eş.* **iflas**. *ör. Mahkemenin batkınlık kararından sonra batkın, malları üzerinde kullanımda bulunamaz.*

batma *a.* **1** batmak eylemi. **2** *gökb.* Güneş, Ay gibi bir gökcisminin gözerimi altına inmesi.

batmak, -ar *(nsz)* **1** bir sıvının üzerinde iken herhangi bir nedenle içine gömülmek. *ör. Kaptan, gemisiyle birlikte batmak istiyordu.* **2** *(-e)* sert ve sivri uçlu bir şey yumuşak bir şeye girmek, gömülmek, saplanmak. *ör. Ayağına çivi batar.* **3** *(nsz)* bulaşmak, kirlenmek. *ör. Fırıncının yüzü gözü batmış, bembeyaz olmuştu.* **4** *gökb.* (Güneş, Ay, yıldız) Dünya'nın dönüşü nedeniyle gözeriminin altına inmek. *ör. Ay batmak üzereydi.* **5** *(-e)* ağır gelmek, incitmek, güce gitmek, dokunmak, etki yapmak. *ör. Her davranışı insana batardı.* **6** *(-e)* hoş olmayan bir şeye uğramak. *ör. Baştan ayağa çamura batmıştı.* **7** *(nsz)* batkınlığa uğramak. *eş.* **iflas etmek**. *ör. Banka batmak üzereyken devletçe kurtarılmıştı.* **8** *(nsz) mec.* ortadan yitip gitmek, adı sanı duyulmaz olmak, ortadan çekilmek, yok olmak. *ör. Adam battı, buralara uğramıyor.* **9** *(-e) mec.* (tedirgin etmemesi gereken şeyler için) tedirgin etmek, rahatını kaçırmak. *ör. Kimilerine rahatlık batar.* **10** *(nsz)* kötü bir biçimde yok olmak. *eş.* **mahvolmak**. *ör. Bunca emeğimiz battı.* **bata çıka** kimi zaman umut keserek, kimi zaman umut besleyerek, güç koşullar içinde. *ör. İşlerimiz bata çıka yürüyor işte.* **batıp çıkmak** (suya) şöyle bir girip hemen çıkmak, bir girip bir çıkmak. **battı balık yan gider** *ha.* "durum kötü, artık nasıl olursa","işler kötü gittiğine göre artık istenildiği gibi davranılabilir", "durum iyi değil, ben de ipin ucunu bıraktım, bildiğimi işliyorum", "ne olursa olsun" anlamlarında söylenir.

batman *a. esk.* eskiden genellikle Yakındoğu'da kullanılan, miktarı bölgelere ve tartılacak şeylere göre değişen bir ağırlık ölçüsü. *ör. Eskiden et, su vb. batman ile ölçülürdü.*

batonsale *a. Fr.* tuzlu hamurdan yapılan ince uzun gevrek.*eş.* **tuzluçubuk**.

battal *s. Ar.* **1** kullanılmaz durumda olan, işe yaramaz, işlemez. **2** boyutça alışılmış olandan, olağandan büyük. **battal edilmek** kullanılmaz duruma getirilmek. **battal etmek** bir şeyi, kullanılmaz bir duruma getirmek. **battal olmak** işe yaramaz, kullanılmaz bir duruma gelmek.

battaniye *a. Ar.* (. - . .) yorgan gibi ya da yorgan üstünde kullanılmak üzere genellikle yünden dokunmuş kalınca örtü.

batur *s.* ve *a.* savaşlarda, çarpışmalarda gücü ve yılmazlığıyla üstünlük kazanan, yiğit (kimse). *eş. esk.* **bahadır**, **kahraman**.

batyal *a.* ve *s. Fr.* (**l** ince okunur) *coğr.* iki yüz ile bin metre arasında derinliği olan (deniz).

bav *a.* köpek, atmaca gibi hayvanları avcılığa alıştırma işi.

bavcı *a.* köpek, atmaca gibi hayvanları ava alıştıran kimse.

bavlı *s.* **1** ava, av tutmaya alıştırılmış (hayvan). **2** *a.* bavcıların, köpeği ava alıştırmak için kullandıkları yapma kuş.

bavlıma *a.* bavlımak eylemi.

bavlımak *(-i)* köpeği ya da avcı kuşları ava, av tutmaya alıştırmak.

bavul *a. İt.* genellikle uzun sürecek bir yolculukta içine giysilerin vb. konulduğu, çoğunlukla deri ve benzeri bir şeyden yapılmış büyük çanta.

bavulcu *a. İt. T.* bavul yapan ya da satan kimse.

Bavyeralı *ö. a.* ve *s.* Birleşik Almanya devletinin Bavyera eyaleti halkından olan (kimse).

bay (I) *s. esk.* malı mülkü, parası çok olan, varsıl, zengin (kimse).

bay (II) *a.* **1** erkek adlarının ya da soyadlarının başına getirilen, kişinin erkek olduğunu belirten bir san. *eş.* **bey**[1,2]. *ör. Bay Anı geldi mi?* **2** erkekler için ad yerine de kullanılır. *ör. Dün bir bay sizi aramıştı.* **3** saygılı ya da resmi konuşmada "efendi", "bey" yerine kullanılır. *ör. Adam, yüzüme bakıp, "Haklısınız bayım" dedi.*

bayabilme *a.* bayabilmek eylemi.

bayabilmek *(-i)* baymak olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çok tatlı insanın içini bayabilir.*

bayağı *s.* **1** çok çirkin, aşağılık. *eş.* **pespaye**. *ör. Onun bu bayağı tutumlarından bıktım artık.* **2** incelik bulunmayan, kibar olmayan, inceliksiz, sıradan. *eş.* **adi**, **amiyane**, **banal**. *ör.*

Dilinde en bayağı şarkılar vardı. **3** (.' . .) ayrı bir özelliği bulunmayan, her zamanki gibi olan, değişik olmayan, sıra işi. *ör. Sırtında bayağı bir giysiyle konsere gitti.* **4** *be.* düpedüz, oldukça, gerçekten, epey, çok. *ör. Bugün bayağı yoruldum.* **5** *be.* (.' . .) hemen hemen, nerdeyse. *eş.* **adeta**. *ör. Çocuk, bu söz üzerine bayağı ağlayacak gibi olmuştu.* **6** *be.* çok iyi, oldukça iyi. *ör. Çocuk işi bayağı beceriyordu.* **7** *yaz.* anlam özelliği ve sanat değeri olmayan söz, düşünce ve anlatış. **bayağı kaçmak** (bir söz, davranış, giysi) hiç uygun düşmemek, yakışıksız görünmek, uygunsuz olmak. *ör. Doğrusu, nüktesi bayağı kaçmıştı, kimse gülmedi.*

bayağıca *be.* bayağı[1] kimselere yakışır bir biçimde. *ör. Tutumu bayağıcaydı.*

bayağıkesir *b. a. T. Ar. mat.* payı paydasından daha küçük olan, ondalık olmayan kesir. *ör. Henüz bayağıkesirleri işlemedik ama 6/10 bir bayağıkesirdir.*

bayağılaşabilme *a.* bayağılaşabilmek eylemi.

bayağılaşabilmek *(nsz)* bayağılaşmak elinde olmak ya da bayağılaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun bayağılaşabileceğini biliyordum, nitekim bayağılaştı.*

bayapılaşıverme *a.* bayağılaşıvermek eylemi.

bayağılaşıvermek *(nsz)* çabucak bayağılaşmak. *ör. Biraz içti mi bayağılaşıverir.*

bayağılaşma *a.* bayağılaşmak eylemi.

bayağılaşmak *(nsz)* bayağı[1,2,3] bir nitelik edinmek. *eş.* **adileşmek**. *ör. Adam içince bayağılaşmıştı.*

bayağılaştırabilme *a.* bayağılaştırabilmek eylemi.

bayağılaştırabilmek *(-i)* bayağılaştırmak elinde olmak, bayağılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle davranmak insanı bayağılaştırabilir.*

bayağılaştırılma *a.*bayağılaştırılmak eylemi.

bayağılaştırılmak *(nsz)* bayağılık edinmesi sağlanmak.

bayağılaştırma *a.* bayağılaştırmak eylemi.

bayağılaştırmak *(-i)* bayağılaşmasına yol açmak. *ör. İçki, onu bayağılaştırmıştı.*

bayağılık *a.* **1** bayağı[1] olma durumu ya da bayağıca davranış. *eş.* **adilik**. **2** *yaz.* kullanıla kullanıla aşınmış, seçkinlik taşımayan, orta malı söz ya da düşüncenin niteliği, bayağı[7] olanın özelliği. *ör. "Masmavi, çarşaf gibi bir deniz, önümüzde halı gibi duruyordu", bayağılık taşıyan bir anlatımdır.*

bayan *a.* **1** kadın adlarının ya da soyadlarının başına getirilen, kişinin kadın olduğunu belirten bir san. *eş.* **hanım**. *ör. Size Bayan Güler'i tanıtayım.* **2** kadınlar için ad yerine kullanılır. *ör. Az önce sizi bir bayan aradı.* **3** saygılı ya da resmi konuşmada "hanımefendi" yerine kullanılır. *ör. Sürücü, "Haklısınız bayan, hız tehlikelidir" dedi.*

bayat, -tı *s.* **1** taze olmayan. *ör. Dolapta üç bayat yumurta kalmış.* **2** *mec.* güncelliği geçmiş, önemini yitirmiş, bir özelliği kalmamış, çok yinelenmiş, zamanı geçmiş, eskimiş. *ör. Bu bayat haberi gazeteye kim koymuş?*

bayati *a.* (. - -) **1** *müz.* alaturka müzikte uşşak dörtlüsüne buselik beşlisi katılmasıyla oluşturulmuş, adını Oğuzlar'ın Bayat boyundan almış olan eski bir makam. **2** *yaz.* Doğu Anadolu'da maniye verilen ad. **3** *yaz.* türkülü halk öykülerinde, türkünün her dörtlüğünden sonra ezgiyle söylenen mani. **4** *yaz.* özellikle Azeri yazınında birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı, maniye benzer bir koşuk biçimi.

bayatiaraban *b. a. Far. Ar. müz.* bayati ve araban makamlarından oluşan birleşik bir makam.

bayatibuselik *b. a. Far. müz.* bayati ve buselik makamlarından oluşan bir birleşik makam.

bayatlama *a.* bayatlamak eylemi.

bayatlamak *(nsz)* **1** tazeliği yitmek, tazeliği kalmamak, tazeliğini yitirmek, bayat duruma gelmek. **2** *mec.* güncelliği kalmamak, önemini, değerini yitirmek, zamanı geçmek, eskimek. *ör. Bu haber bayatladı.*

bayatlatabilme *a.* bayatlatabilmek eylemi.

bayatlatabilmek *(-i)* bayatlatmak elinde olmak, bayatlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ekmeği bayatlatabilmek için bekletmek gerekir.*

bayatlatılabilme *a.* bayatlatılabilmek eylemi.

bayatlatılabilmek *(nsz)* bayatlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her yiyecek bayatlatılabilir ve işe yaramazlaştırılabilir.*

bayatlatılma *a.* bayatlatılmak eylemi.

bayatlatılmak *(nsz)* bayatlaması sağlanmak. *ör. Köfteye kullanılacaksa ekmek biraz bayatlatılır.*

bayatlatma *a.* bayatlatmak eylemi.

bayatlatmak *(-i)* **1** taze iken kullanmayıp bayat bir duruma gelmesi için bekletmek. *ör. Mide için ekmeği biraz bayatlatmak gerektiği söylenir.* **2** *mec.* güncelliğini, önemini yitirmesine yol açmak, zamanını geçirmek, eskitmek. *ör. Bir haberi böyle bayatlatmak gazetecilikte olacak şey değildir.*

bayatlayabilme *a.* bayatlayabilmek eylemi.

bayatlayabilmek *(nsz)* bayatlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Buzdolabına konmayan yiyecek çabucak bayatlayabilir.*

bayatlayıverme *a.* bayatlayıvermek eylemi.

bayatlayıvermek *(nsz)* çabucak bayatlamak.

bayatlık *a.* bayat olma durumu.

bayatsı *s. ha.* bayatlamaya başlamış olan, bayatlamak üzere olan.

bayatsıma *a. ha.* bayatsımak eylemi.

bayatsımak *(nsz) ha.* bayatlamaya başlamış olmak, bayatlamak üzere olmak.

baygın *s.* **1** kendinden geçmiş, bayılmış durumda olan (kimse). *ör. Baygın kadını zor ayılttılar.* **2** dalgın bakışlı, süzgün (göz). *ör. Baygın gözlerini üzerime dikmişti.* **3** tutulmuş, gönül vermiş, bağlanmış (kimse). *ör.*

Oğlan ona dünden baygınmış meğer. **4** insanı kendinden geçirir gibi olan, insana baygınlık veren, insanın içini bayıltan (koku, ses vb.). *ör. Sahnede baygın sesli bir kadın şarkı söylüyordu.* **baygın** (ya da **baygın baygın**) **bakmak** üst göz kapakları biraz kapalı olarak, gözlerini süze süze, beğendiğini belli eder biçimde bakmak. *ör. Kız, oğlanın karşısında durmuş, baygın baygın bakmaktaydı.* **baygın düşmek** çok çalışmaktan yorulmuş olmak. *ör. Akşama değin koşturmaktan baygın düşüp kendimi koltuğa attım.*

baygınlaşma *a.* baygınlaşmak eylemi.

baygınlaşmak *(nsz)* **1** (kişi) baygın bir duruma gelmek. **2** (göz) bakışları yumuşayıp süzülmek. *ör. Kadının gözleri baygınlaşmış, dalgınlaşmıştı.*

baygınlık *a.* **1** baygın olma durumu. *ör. Bakışındaki baygınlık onu ele veriyordu.* **2** kan dolaşımının ve solunumun sürmekle birlikte yavaşlaması, duyumların durması, vücudun kımıldamaması gibi fizyolojik aksamalarla beliren, insanın kendinden geçme durumu. *ör. Hastanın baygınlığı uzun sürmedi.* **baygınlık(lar) geçirmek** üstüne fenalık gelmek, bilinci işlemez olmak. *ör. Yaşlı adam, olayı duyunca baygınlıklar geçirmiş.* **baygınlık(lar) gelmek** bir şeyden çok sıkılmak, insanı sıkıntı basmak. *ör. Konuştu durdu, içime baygınlıklar geldi.*

bayılabilme *a.* bayılabilmek eylemi.

bayılabilmek *(nsz)* bayılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çok hastaydım, her an bayılabilirdim.*

bayılış *a.* bayılmak eylemi ya da biçimi.

bayılıverme *a.* bayılıvermek eylemi.

bayılıvermek *(nsz)* ansızın bayılmak.

bayılma *a.* bayılmak eylemi.

bayılmak *(nsz)* **1** kan dolaşımının ve solunum görevlerinin sürmekle birlikte yavaşlaması, duyumların ortadan kalkması, vücudun kımıldamaz olması gibi fizyolojik aksamalarla geçici bir süre için kendinden geçmek, kendini yitirmek, baygın duruma girmek. **2** *(-e)* aşırı ölçüde hoşlanmak, kendinden geçercesine sevmek, çok sevmek, çok beğenmek. *ör. Bayılırım şiire.* **3** *(-den)* açlık, susuzluk, yorgunluk, sıcak gibi etkenlerle dayanma gücünü yitirmek. *ör. Açlıktan bayıldım, iki lokma bir şey yiyeyim.* **4** *(-i) arg.* (genellikle para) vermek, ödemek. *ör. Artık içkili eğlencelerde bir milyonu bayılmak gerekiyor.* **bayıla bayıla** *ik. be.* seve seve, istekle, çok isteyerek, içten gelerek, severek. *ör. Siz araba bulun, gezme oldu mu bayıla bayıla gelir onlar.*

bayıltabilme *a.* bayıltabilmek eylemi.

bayıltabilmek *(-i)* bayıltmak elinde olmak ya da bayıltma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çıbanı deşmeden önce köpeği bayıltabilmek için yapılan iğne etkili olmamıştı.*

bayıltıcı *s.* **1** bayılmayı sağlayan, bayıltan. *ör. Hırsız, ev sahibine bayıltıcı ilaç içirmiş.* **2** (koku, ısı vb.) baygınlık verici, çok ağır. *ör. Çukurova'nın bayıltıcı sarı sıcakları başladı.*

bayıltılabilme *a.* bayıltılabilmek eylemi.

bayıltılabilmek *(nsz)* bayıltılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İğneyle ya da narkozla bayıltılabilirdi ama bunu yapmadılar.*

bayıltılma *a.* bayıltılmak eylemi.

bayıltılmak *(nsz)* bayılması sağlanmak. *ör. Hasta ameliyat için bayıltıldı.*

bayıltma *a.* bayıltmak eylemi.

bayıltmak *(-i)* bayılmasını sağlamak. *ör. Hastayı bayıltmak için iki iğne yaptılar.*

bayındır *s.* (yer için) gelişip güzelleşmesi, yaşayış koşullarının uygun bir duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış, bakılıp güzelleştirilmiş olan, bakımlı.*eş. esk.* **mamur**. *ör. İnsan bayındır bir kentte oturmalı.*

bayındırlaşma *a.* bayındırlaşmak eylemi.

bayındırlaşmak *(nsz)* bayındır bir duruma gelmek. *ör. Ankara gittikçe bayındırlaşmakta, güzelleşmektedir.*

bayındırlaştırabilme *a.* bayındırlaştırabilmek eylemi.

bayındırlaştırabilmek *(-i)* bayındırlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Başkan, kasabayı bayındırlaştırabilmek için para bulmaya çalışıyordu.*

bayındırlaştırılabilme *a.* bayındırlaştırılabilmek eylemi.

bayındırlaştırılabilmek *(nsz)* bayındırlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İlçe iki yılda tümüyle bayındırlaştırılabilecekmiş.*

bayındırlaştırılma *a.* bayındırlaştırılmak eylemi.

bayındırlaştırılmak *(nsz)* bayındır duruma getirilmek, bayındırlaşması sağlanmak. *ör. İlçe oldukça bayındırlaştırılmış, güzelleştirilmiş.*

bayındırlaştırma *a.* bayındırlaştırmak eylemi.

bayındırlaştırmak *(-i)* bir yerin gelişip güzelleşmesini, yaşayış koşullarının uygun bir duruma gelmesini sağlamak.*eş. esk.* **imar etmek**. *ör. Ülkemizi bayınlaştırmak için çalışmalıyız.*

bayındırlık *a.***1** bayındır olma durumu. *eş. esk.* **ümran**. **2** bayındır duruma getirme işi. *eş. esk.* **imar** . *ör. Kentin bayındırlığı, belediyece de ele alınacaktır.* **bayındırlık bakanlığı** ülkeyi bayındırlaştırmakla görevli, ülkenin bayındırlık işlerini yürüten bakanlık.

bayır *a.* tepe eteği benzeri az eğimli yer, küçük yokuş. *ör. Orhan dağ bayır gezmeyi sever.* **bayır aşağı** *be.* bayırdan aşağıya, düze doğru. **bayır yukarı** *be.* düzden yukarıya bayıra doğru.

bayırkuşu, -nu *b. a. ha.*, **çalıbülbülü**.

bayırlaşma *a.* bayırlaşmak eylemi.

bayırlaşmak *(nsz)* (yol, yer için) dik bir duruma gelmek, dikleşmek. *ör. Evin olduğu yer gittikçe bayırlaşmaktaydı, çıkarken yorulduk.*

bayırturpu, -nu *b. a. T. Far.* **1** *bitb.* baharı oldukça çok olan iri bir turp türü. **2** *arg.* kaba

saba, eğitilmemiş, düşüncesiz kimse. *ör. Bu bayırturpunu kim soktu aramıza?*

bayi, -i *a. Ar.* (- .) kimi belli ürünleri satma izni olan kimse, dükkân ya da kuruluş, satış yeri, satıcı. *ör. Köşedeki gazete bayiinde sigara da var.*

bayilik *a. Ar. T.* (- . .) **1** belli kuruluşların belli ürünlerini sürekli satma işi. *ör. Sokakta piyango bayiliği yapıyor. Bakkal Tekel bayiliği için de başvurdu.* **2** belli kuruluşların belli ürünlerinin sürekli satıldığı yer, satış yeri, satıcılık. *ör. Bakkal gaz bayiliğini de aldı.*

baykuş *b. a. hayb.* başında, kulak yerinde iki sorguç bulunan, yeryüzünde yaklaşık iki yüz türü olan yırtıcı gece kuşlarının ortak adı. **baykuş gibi** uğursuzluk getirdiğine inanılan kimseler için söylenir. **baykuşun kısmeti ayağına gelir** Tanrı hiçbir canlıyı aç bırakmaz.

baykuşgiller *ç. b. a. hayb.* değişik büyüklükte, iki yüzden çok türü olan, puhu, kukumav gibi yırtıcı kuşları içine alan yırtıcı gece kuşları familyası.

baylan *s. ha.* şımartılmış, nazlı, edalı.

baylanlık *a. ha.* baylan olma durumu, şımarıklık, nazlılık, işve.

baylanma *a.* baylanmak eylemi.

baylanmak *(nsz)* **1** varsıl bir duruma gelmek, varsıllaşmak, zenginleşmek. **2** *ha.* şımarmak, nazlanmak.

bayma *a. ha.* baymak eylemi.

baymak *(-i) ha.* **1** (yiyecek için) mideye ezinti vermek, mideyi hafifçe bulandırmak. **2** uzun uzun konuşarak birini çok sıkmak, ona baygınlık vermek. *ör. Off, içimi baydı, susmak bilmedi.*

baypas *b. a. İng. hek.* tıkanmış bir damarın yükünü üzerine alan yapay damar ya da damarlar arasında oluşturulan bağlantı. **baypas ameliyatı** *hek.* baypas işlemi yapmak için başvurulan ameliyat. **baypas edilmak** *mec.* (bir yetkili) atlanarak daha yetkili biriyle konu görüşülmek, sonuçlandırılmak. **baypas etmek** *mec.* bir konuda, yetkili birini atlayarak konuyu başkasıyla sonuçlandırmak.

bayrak *a.* **1** bir ulusun birliğini simgeleyen, belli bir topluluğun ya da bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimi özel olarak tasarlanmış, çoğunlukla dikdörtgen biçiminde olan ve genellikle bir göndere çekilen, bir yere asılan kumaş. *ör. Türk bayrağı, kırmızı zemin üstüne beyaz ay ve yıldızdan oluşmuştur.* **2** *mec.* bir alanda öncülük eden, o alanda önder durumunda olan kimse. *ör. Atatürk, dilimizin özleştirilmesinde de bayrak olmuştur.* **3** *mec.* bir şeyi simgeleyen şey, simge.*eş.* **sembol**. *ör Bir ozan, "Türkçem, benim ses bayrağım" demiştir.* **4** *ha.* Anadolu'nun kimi yerlerinde, ekin biçilirken, biçilemeyerek geride kalan yer. *ör. Veli tarlada çok bayrak bırakmış.* **bayrağı yarıya indirmek** gönderdeki bayrağı, ulusal yas göstergesi olarak direğin yarısına getirmek. **bayrak açmak 1)** *esk.* gönüllü asker toplamaya girişmek. **2)** ayaklanmak, başkaldırmak. *eş.* **isyan etmek** . *ör. Öğrenciler bayrak açmak üzereydi ki, havayı yumuşattık.* **3)** *mec.* herkesi ülkü çevresinde toplanmaya çağırmak, bir ülküye önderlik etmek. *ör. Ben bir bayrak açtım, isteyen katılır.* **4)** *ha.* yüz bulup şımarmak. *ör. Bizim kız iyice bayrak açtı.* **bayrak altı** ordu hizmeti, askerlik hizmeti. *ör. Gerektiği için birkaç kura bayrak altına çağırıldı.* **bayrak çekmek** bayrağı bir direğe ya da ipe asarak sallandırmak. **bayrak dikmek 1)** ucunda bayrak olan sopayı bir yere saplamak. *ör. Dağcılar doruğa bayrak diktiler.* **2)** *ha.* tarladaki bütün ekinleri biçip geriye bir tutam ekin bırakmak yoluyla biçim işinin bittiğini belirtmek. **bayrak direği 1)** bayrak çekilen uzun direk. **2)** gemilerde güvertenin en uzun direği. **bayrak ekmeği** *ha.* Anadolu'nun kimi yerlerinde düğün bayrağı dikildikten sonra yenen yemek. **bayrak gibi** kendini açık açık göstererek, kendini belli edecek bir biçimde. **bayrak töreni** bayrağı göndere çekerken ya da gönderden indirirken yapılan saygı duruşu. **bayrak yarışı** *sp.* dörder kişilik iki koşucu takımı arasında gerçekleşen, yarışçının belli bir yere değin koşarak elindeki bayrağı orada bekleyen arkadaşına vermesine ve böylece son yarışçının önde gelmesiyle yarışın kazanılması ilkesine dayanan bir spor yarışı. **bayrakları açmak** hırçınlıkla, edepsizce bağırıp çağırmak. *ör. Kılına mı dokunuldu ki böyle bayrakları açtı bu kadın?*

bayrakçı *a.* **1** bayrak yapan ya da satan kimse. **2** bayrak çeken kimse. **3** bir törende vb. topluluk önünde bayrak taşıyan kimse.

bayraklaşabilme *a.* bayraklaşabilmek eylemi.

bayraklaşabilmek *(nsz)* bayraklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı değerler simgeleşip bayraklaşabilirmiş.*

bayraklaşma *a.* bayraklaşmak eylemi.

bayraklaşmak *(nsz)* bayrak[2,3] değeri kazanmak, simgeleşmek. *ör. Kimi insanların yazgısı bayraklaşmaktır, Atatürk gibi.*

bayraklaştırabilme *a.* bayraklaştırabilmek eylemi.

bayraklaştırabilmek *(-i)* bayraklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar bazı değerleri bayraklaştırabilir.*

bayraklaştırılabilme *a.* bayraklaştırılabilmek eylemi.

bayraklaştırılabilmek *(nsz)* bayraklaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Halk her zaman bayraklaştırılabilecek değerler bulur.*

bayraklaştırılma *a.* bayraklaştırılmak eylemi.

bayraklaştırılmak *(nsz)* bayrak durumuna getirilmek.

bayraklaştırma *a.* bayraklaştırmak eylemi.

bayraklaştırmak *(-i)* bayrak kutsallığı kazandırmak, simgeleştirmek.

bayraklı *s.* üzerine bayrak çekilmiş bulunan, bayrağı olan (yer). *ör. Yabancı bayraklı bir gemi Boğaz'da battı.*

bayraktar *a T. Far.* **1** kendisine bayrağı taşımak görevi ve sorumluluğu verilmiş, bayrağı taşıyan kimse. **2** *mec.* öncü, önder. *ör. Şiirin bayraktarı olmaz mı?* **3** *ha.* Anadolu'nun kimi yerlerinde düğünü yöneten kimse.

bayraktarlık *a. T. Far. T.* bayraktar olanın görevi. **bayraktarlık etmek** (ya da **yapmak**) *mec.* bir akımın, bir görüşün yayılmasında öncü, önder olarak yol göstermek, öncülük etmek.

bayram *a.* **1** ulusal ya da dinsel yönden önemi olan, kutsal sayılan ve ulusça kutlanan gün. *ör. Ülkemizde ulusal ve dinsel bayramlar çoktur.* **2** *mec.* bir olayı anmak ereğiyle yapılan gösteri ve eğlencelerden oluşan tören. *ör. Öğrenciler inek bayramını kutladılar. Yarımca'nın kiraz bayramı yarın başlıyor.* **3** *mec.* neşe, sevinç getiren şey; neşe, sevinç. *ör. Sen gelirsen o gün bana bayramdır.* **bayram ağası** *ha.* dostlarını çok seyrek arayan, çok az görünen kimse. **bayram ayı** (Hicri takvime göre) ramazandan sonra gelen ay. *eş. esk.* **şeval** . **bayram değil, seyran değil, enıştem beni neye öptü?** "durup dururken gösterilen bu yakınlığın, açık bir nedeni olmadığına göre gizli bir nedeni var demek ki" anlamında söylenir. **bayram etmek** (ya da **yapmak**) aşırı ölçüde sevinmek. *ör. Köpeğim beni görünce bayram etti.* **bayram geçtikten sonra getirdiğin kınayı kıçına yak** *ka.* "çok gerekli olduğu zamanda esirgediğin yardımı artık istemiyorum, başına çal" anlamında söylenir. **bayram günü** bayramın kutlandığı gün. **bayram haftasını mangal tahtası anlamak** *(şaka)* söyleneni, konuyla hiç ilgisi olmayacak biçimde ters anlamak. **bayram havası** çok sevinçli, çok neşeli bir ortam. **bayram koçu gibi** (erkekler için) gösterişli ve zevksiz bir biçimde giyinip süslenmiş olan. *ör. Adamı bir görsen, bayram koçu gibiydi.* **bayram şekeri** genellikle dinsel bayramlarda akraba ve dostlara götürülen, konuklara sunulan şeker ya da çikolata. **bayram üstü** bayrama yakın bir zamanda, bayrama yaklaşırken. *ör. Bu bayram üstü giderimiz arttı.* **bayramda seyranda** çok seyrek olarak, ancak belli zamanlarda, arada bir. *ör. Artık onunla bayramda seyranda karşılaşıyoruz.* **bayramdan bayrama** çok seyrek olarak, uzun aralıklarla, bayramda seyranda. *ör. Sizinle böyle bayramdan bayrama mı görüşeceğiz?* **bayramdan sonra bayramın mübarek olsun** yapılması gereken bir incelik görevinin, bir teşekkürün geciktiğini anlatmak için söylenir.

bayramlaşabilme *a.* bayramlaşabilmek eylemi.

bayramlaşabilmek *(nsz)* bayramlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Köylü topluca bayramlaşabilmek için köy odasında toplanmıştı.*

bayramlaşma *a.* bayramlaşmak eylemi.

bayramlaşmak *(nsz)* karşılıklı olarak bayram kutlamasında bulunmak, birbirinin bayramını kutlamak.

bayramlık *s.* **1** bayram için ayrılan, bayramda kullanılan, bayrama özgü olan. *ör. Herkes bayramlık giysilerini giyip bayramlaşmaya gitmişti.* **2** *a.* bayramda verilen armağan. *ör. Oğlana bayramlık alamadık.* **bayramlık ad** bir kimsece hakaret yollu kullanılan sözün kendisine özgülüğünü bildirmek için kullanılır. **bayramlık ağzını açmak** çok kaba sözler söylemek, sövmek. **bayramlık ağzını açtırmak** (birinin) çok kaba sözler söylemesine, sövmesine yol açmak.

bayramyeri, -ni *b. a.* bayram günlerinde çocukların eğlenmesi için hazırlanan, içinde değişik oyuncakların, eğlence araçlarının bulunduğu açık alan.

baysungur *b. a.* şahin türünden yırtıcı bir kuş.

baytar *a. Ar.* hayvan hastalıkları hekimi. *eş.* **veteriner**.

baytarlık *a. Ar. T.* baytarın işi, mesleği.

baz *a. Fr.* **1** ana, temel, esas. **2** *kim.* bir asitle tepkimeye girerek tuz ve su veren madde. **3** *mat.* taban[10].

bazal *s. Fr. kim.* bazı[2] çok olan (tuz) ya da bazın[2] özelliklerini taşıyan (madde).

bazalt, -tı *a. Fr. yerb.* koyu renkli plajiyoklaz ve mineralleri olan feldispatlı bir yanardağ kayası.

bazen *be. Ar.* (- .') kimi kez, kimi zaman, arada bir, ara sıra, zaman zaman. *eş.* **bazı**[2].

bazı *s. Ar.* (-' .) **1** kimi, birtakım. *ör. Bazı günler sıkılıyorum.* **2** *be.* kimi kez, kimi zaman, arada bir, ara sıra, zaman zaman.*eş.* **bazen**. *ör. Oraya bazı uğradığım oluyor.* **bazı bazı** *ik. be.* ara sıra, arada bir, kimi kez, kimi zaman. *eş.* **bazen**. *ör. Bu işten, bazı bazı kaçmak istiyor canım.* **bazıları** (ya da **bazısı**) birtakım kimseler, kimileri, birtakımı, kimisi; (bir şeyin) kimi parçaları, birtakımı, kimileri. *ör. Bunu bazıları yanlış anlar. Kitaplarımın bazıları onda kaldı.*

bazidiyospor *a. Yun. bitb.* bazitlimantarların sporuna verilen ad.

bazik *s. Fr. kim.* **1** baz niteliği taşıyan. **2** bileşiminde asit ve baz ağırlığı oranı normal tuza göre az ama baz oranı normal tuza göre yüksek olan (tuz). **bazik oksit** *kim.* bir asitle tepkime vererek tuz ve su oluşturan oksit. **bazik tuz** *kim.* normal anyonlarının yanı sıra hidroksil iyonları da içeren tuz.

bazilika *a. Lat. tar.* ve *mim.* **1** eskil çağlarda kral sarayı. **2** Romalılarda, dikdörtgen biçiminde, uç bölümünde yarım çember gibi bir çıkıntısı olan mahkeme yapısı. **3** erken Hıristiyan ve ortaçağ mimarlığında, bu biçimde yapılmış kilise. **4** ölçüleri çok büyük olan Katolik kilisesi.

bazit, -ti *a. Yun. bitb.* bazitlimantarlara özgü üreme organı.

bazitlimantarlar *ç. b. a.Yun. bitb.* sporları bazitlerin içinde bulunan mantarlar grubu.
bazlama *a.* sac üzerinde pişirilmiş yuvarlak ve kalınca yufka.
bazlaşma *a. Fr. T. kim.* bir maddenin baz[2] durumuna gelmesi.
bazlaşmak *(nsz) Fr. T. kim.* baz özelliği kazanmak.
bazoka *a. İng.* ➻ **bazuka**.
bazuka *a. İng. ask.* (. .' .) ➻ **roketatar**.
be (I) *a.* Türk abecesinin ikinci harfi olan "b"nin adı.
be (II) *ünl. tkz.* ey, hey, yahu. *ör. Dur be, yapma!*
Be *kim.* berilyum elementinin simgesi.
bebe *a. ha.* **1** çok küçük çocuk, meme ya da kucak çocuğu, bebek[1]. *ör. Mehmet'in bebesi hastalanmış.* **2** *mec.* yeni yetişme, çok genç kimse. *ör. Baktım bir bebe bize sövmekte, aldırmayıp geçtim.*
bebecik *a.* **1** yeni doğmuş çocuk, küçük bebek. **2** küçük çocuklar, bebekler için sevgi karışık acıma duygusuyla söylenir. *ör. Vah bebecik, ateşler içinde yanıyor.* **3** *mec.* büyümüş olduğu halde hâlâ bebek gibi davranan çocuklara ya da yaşına yakışmayacak davranışlarda bulunan kimselere alay yollu söylenir.
bebek *a.* **1** yeni doğmuş çocuk, meme ya da kucak çocuğu. **2** bez, tahta, plastik gibi maddelerden yapılan insan biçiminde oyuncak. **3** kadınlar için sevgi sözcüğü olarak da kullanılır. *ör. Olur bebeğim, bu yaz yine Side'ye gideriz.* **bebek aspirini** *hek.* küçük çocuklar için hazırlanmış, dozu azaltılmış aspirin. **bebek bakımevi** annesi çalışan süt çocuklarının bakılmak için bırakıldıkları yer. *eş.* **kreş**. **bebek beklemek** (kadın) doğurmak üzere olmak. *ör. Yakında bir bebek bekliyoruz.* **bebek gibi 1)** bebeğe yakışır biçimde, bebekçe (davranış). **2** çok güzel (kadın). **bebek ölümü** *hek.* hekimlikte, sıfır ile iki yaş arasında bulunan çocukların hastalıklara bağlı ölümlerine verilen ad.
bebekçe *s.* ve *be.* bebeğe yakışır biçimde, bebek gibi.
bebekleşme *a.* bebekleşmek eylemi.
bebekleşmek *(nsz)* bebek gibi davranışlarda bulunmak, şımarıklaşmak, şımarıkça davranmak.
bebeklik *a.* **1** bebek olma durumu. **2** yeni doğan yavrunun yetişkinlerin bakımına tümüyle bağımlı olduğu dönem. **3** *mec.* bebek gibi davranışlarda bulunma. **bebeklik etmek** (ya da **yapmak**) bebeğe yakışır biçimde, çocukça davranışlarda bulunmak.
bebeksilik *a. ruhb.* gelişmiş bir kimsede ya da çocukta gelişimin zihinsel ya da bedensel yönden geri bir aşamada kalması ya da gerilemesi durumu.
beberuhi *b. s.* ve *a.* (. . - .) **1** (karagöz oyunundaki Beberuhi adlı oyun kişisinin adından) *mec.* sevimsiz, budala, bücür (erkek). **2** *ha.* hindi.
Beberuhi *b. ö. a.* (. . - .) karagöz oyunundaki tiplerden kambur cücenin adı.
bebiş *a.* "bebek" anlamında kullanılan bir sevgi sözü.
becayiş *a. Far.* (. - .) *esk.* aynı görevi yapan iki devlet görevlisinin anlaşarak bulundukları kenti karşılıklı olarak değiştirmeleri.
becelleşmek *(nsz) ha.* ➻ **cebelleşmek**.
becerebilme *a.* becerebilmek eylemi.
becerebilmek *(-i)* becermek elinde olmak, becermeye bilgisi ve gücü yetmek, üstesinden gelebilmek, başarabilmek, yapabilmek.
beceri *a.* **1** elinden iş gelme durumu, ustalık. *eş. esk.* **maharet**. **2** kişinin, yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak, bir işi başarma, bir işlemi ereğine uygun olarak, gerektiği gibi sonuçlandırma yeteneği. *eş. esk.* **maharet**. *ör. Test çözmede beceri kazandık.* **3** *sp.* vücudun, yapılması zor alıştırmalara yatkın olması durumu. **beceri kazanmak** bir işi yapmakta ustalık edinmek, ustalaşmak.
becerikli *s.* becerisi olan, elinden iş gelen, işi iyi sonuçlandırabilen, ustalaşmış, usta (kimse). *eş. esk.* **maharetli**, **mahir**.
beceriklileşme *a.* beceriklileşmek eylemi.
beceriklileşmek *(nsz)* becerikliliik edinmek, becerikli duruma gelmek.
becerikliilik *a.* becerikli olma niteliği, ustalık. *eş. esk.* **maharet**.
beceriksiz *s.* becerisi olmayan, elinden iş gelmeyen, işi iyi sonuçlandıramayan, usta olmayan (kimse).
beceriksizce *be.* beceriksiz olana yaraşır bir biçimde.
beceriksizleşme *a.* beceriksizleşmek eylemi.
beceriksizleşmek *(nsz)* becerikli iken beceriksiz bir duruma gelmek, becerikliliğini yitirmek.
beceriksizlik *a.* beceriksiz olma durumu, niteliği. **beceriksizlik etmek** beceriksizce davranmak.
becerilebilme *a.* becerilebilmek eylemi.
becerilebilmek *(nsz)* becerilmesi olanak içinde olmak ya da becerilme olasılığı bulunmak.
becerilme *a.* becerilmek eylemi.
becerilmek *(nsz)* becermek eylemine konu olmak.
beceriverme *a.* becerivermek eylemi.
becerivermek *(-i)* çabucak becermek.
becerme *a.* becermek eylemi.
becermek *(-i)* **1** üstesinden gelinmesi zor görünen bir işi yapmak, güç bir konu ya da duruma uygun bir çözüm bulmak. *ör. Bu işi becermek yetenek ister.* **2** *al.* işleyen, sağlam bir şeyi bozmak, kullanılmaz, işe yaramaz bir duruma getirmek. *ör. Yazı makinemi kim becerdi böyle?* **3** *arg.* cinsel ilişkide bulunmak, düzmek, ırzına geçmek. *ör. Adam karı becermekten başka şey düşünmüyor.* **4** *arg.* birini öldürmek. *ör. İki bıçak salladıysa da adamı beceremedi.*
becet, -ti *a. ha.* serçeye benzeyen küçük bir kuş.

becit *s. ha.* **1** gerekli, önemli. **2** hemen yapılması gereken, ivedi, çabuk, acele.
becitleme *a.* becitlemek eylemi.
becitlemek *(-i) ha.* ivedileştirmek, çabuklaştırmak.
beç *s. ha.* **1** aptal, budala. **2** aklı başında olmayan, deli.
beçik *a. ha.* keçi yavrusu, oğlak.
beçtavuğu, -nu *b. a. hayb. (Osmanlı döneminde Türklerin Viyana'ya verdiği Beç adından)* tavukgillerden, anayurdu Afrika olan, başı küçük ve çıplak, gagasının altında bir sakal ve başında boynuzsu bir ibiği bulunan, kısa kuyruklu, mavimtırak külrengi tüylü, tavuk büyüklüğünde, evcil bir hayvan.
bedahet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** açık olma durumu, açıklık. **2** bir konuda hazırlıksız konuşma yeteneği.
bedava *s. Far.* (. - .) **1** hiç para vermeden, karşılıksız, emeksiz. *ör. Bedava sofraya herkes çöker.* **2** *be.* parasını ödemeden, hiçbir şey vermeden, karşılığını ödemeden. *ör. Akşam gel, sinemaya seni bedava sokarım.* **bedava sirke baldan tatlıdır** (ya da **tatlı olur**) para vermeden ele geçen şeyler çok hoşa gider. **bedavadan** (ya da **bedavasına**) parasız olarak, karşılıksız olarak. **bedavadan ucuz** *(şaka)* ucuzdan da ucuz, pek çok ucuz. **bedavaya** çok ucuza.
bedavacı *s. Far. T.* (. - . .) her şeyi para ödemeden elde etmeye çalışan (kimse).
bedavacılık *a. Far. T.* bedavacı olma durumu.
bedbaht, -tı *b. s. Far.* talihi kötü olan. *eş.* **mutsuz**.
bedbahtlık *a. Far. T.* bedbaht olma durumu. *eş.* **mutsuzluk**.
bedbin *b. s. Far.* (. -) *esk.* ➻ **karamsar, kötümser**. *eş. Fr.* **pesimist**.
bedbinleşme *a. Far. T. esk.* bedbinleşmek eylemi.
bedbinleşmek *(nsz) Far. T. esk.* ➻ **karamsarlaşmak, kötümserleşmek**.
bedbinlik *b. a. Far. T. esk.* ➻ **karamsarlık, kötümserlik**. *eş. Fr.* **pesimizm**.
beddua *b. a. Far. Ar.* (. . -) ➻ **ilenme, ilenç**. **beddua etmek** ➻ **ilenmek**. **(birine) bedduası sinmek** ilencinin tutması nedeniyle, birinin işi sürekli olarak ters gitmek. **bedduası tutmak** ilenci gerçekleşmek. **(birinin) bedduasını almak** kendisine ilenilmek.
bedel *a. Ar.* **1** karşılık, değer, eder, fiyat. *ör. Bedelini ödeyip aldım.* **2** bir şeyin yerini tutabilen karşılık. *ör. Bunun bedeli ağır olur.* **3** denk, eşit. *ör. Yaramazlığı iki çocuğa bedeldi.* **4** başka biri yerine ve o kimsenin parasıyla hacca giden kimse. **5** *ask.* askerlik yapmamak ya da askerlik yapılacak süreyi kısaltmak için devlete ödenen para. **bedel vermek** askerlik yapmamak ya da kısa süreli askerlik yapmak için devlete para ödemek. **bedelini ödemek 1)** karşılığını, tutarını vermek. **2)** *mec.* yaptığı bir yanlışın, kötü bir işin cezasını çekmek. *ör. İnsan hatalarının bedelini acı öder.*
bedelci *a. Ar. T. ask.* bedel[5] verdiği için kısa süre hizmet gören asker. *eş.* **bedelli**[2].
bedelli *s. Ar. T.* **1** bedel ödenilen, bedeli olan. **2** *a. ask.* bedel[5] verdiği için kısa süre hizmet gören asker. *eş.* **bedelci**. **bedelli askerlik** bedel[5] ödenerek yapılan kısa süreli askerlik.
bedelsiz *s. Ar. T.* bedel ödenilmeyen, bedeli olmayan.
beden *a. Ar.* **1** canlı varlıkların maddi bölümü. *eş.* **vücut** . **2** vücudun, baş, kol ve bacak dışında kalan bölümü. *eş.* **gövde**[1]. **3** ağacın, dal ve budak dışındaki asıl bölümü, ana bölümü. *eş.* **gövde**[3]. **4** sur, kale duvarı. **beden cezası** insan vücudu üzerine uygulanan ceza. **beden eğitimi** *sp.* vücudu güçlendirmek ve sağlığı korumak ereğiyle, araçlı ya da araçsız olarak yapılan hareketler.
bedenci *a. Ar. T.* beden eğitimi öğretmeni.
bedeni *s. Ar.* (. . -) gövdeyle ilgili, bedenle ilgili. *eş.* **bedensel, gövdesel**.
bedensel *s. Ar. T.* bedenle, gövdeyle ilgili. *eş.* **gövdesel** . **bedensel özürlü** bedeninde herhangi bir sakatlığı bulunan kimse.
bedesten *a. Far.* içinde kumaş, mücevher, silah ve benzeri değerli eşyanın satıldığı kapalı çarşı.
bedevi *s. Ar.* (. . -) **1** çölde, çadırda yaşayan, göçebe, Arap göçebesi. **2** *a.* böyle bir yaşam sürdüren kimse.
Bedevi *ö. a. Ar.* (. . -) Bedevilik tarikatından olan kimse.
bedevilik *a. Ar. T.* bedevi olma durumu.
Bedevilik *ö. a. Ar. T.* XIII. yüzyılda Fas' ta Ahmed Bedevî tarafından kurulan, Kuran'a ve sünnete sıkı sıkıya bağlı olan bir Sünni tarikatı.
bedhah *b. s. Far.* (. -) *esk.* kötü yürekli. *eş.* **kötücül**.
bedihi *s. Ar.* (. - -) *esk.* çok açık, besbelli, apaçık.
bedii *s. Ar.* (. - -) *esk.* **1** güzellik ölçülerine uyan. **2** gözü gönlü okşayan, beğenilen. **3** *fels.* ➻ **estetik**[3].
bediiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. - . -) *esk.* estetik bilimi, güzel sanatlar.
bedir, -dri *a. Ar. esk.* ➻ **dolunay**.
bedirik *a. ha.* temizlenip taranarak eğrilmeye hazır duruma getirilmiş pamuk ya da yün topağı.
bednam *b. s. Far.* (. -) *esk.* kötü ünlü (kimse).
begonvil *a. bitb.* Akdeniz'i çevreleyen her yerde yetişen, ağaç görünümüne ulaşabilen, güzel çiçekler açan, tırmanıcı bir bitki. *eş. ha.* **gelinduvağı**.
begonya *a. Fr.* (. .' .) *(San Domingo'da sömürge valisi olarak bulunan Michel Bégon'un adından) bitb.* begonyagillerden, anayurdu tropikal Amerika ve Asya olan, dekoratif yaprakları ve renkli çiçekleri için evlerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, pek çok çeşidi bulunan bir bitki.
begonyagiller *ç. a. Fr. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örneği begonya olan bir çiçekli bitkiler familyası.

begüm *a. (Türkçe "beg" [bey] sözcüğünden)* Hindistan'da prenslerin annelerine, kız kardeşlerine ya da dul eşlerine verilen bir onursal san.
beğence *a.* bir yapıtın ilk sayfalarına konulan ve ünlü bir kimsece yazılmış, yapıtı ve yazarını tanıtıcı, övücü yazı.*eş. esk.* **takriz**. *ör. Eskiden beğence bir modaydı, şimdilerde pek başvurulmuyor.*
beğendi *a.* "hünkârbeğendi"nin kısaltılmışı. ➻ **hünkârbeğendi**.
beğendirebilme *a.* beğendirebilmek eylemi.
beğendirebilmek *(-i, -e)* beğenmesinde etkili olmak, beğendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yazar, yazdıklarını beğendirebilmek için sanatı kullanır.*
beğendirilme *a.* beğendirilmek eylemi.
beğendirilmek *(-e)* beğenilmesi sağlanmak.
beğendirme *a.* beğendirmek eylemi.
beğendirmek *(-i, -e)* **1** (bir şeyin) başkalarınca beğenilmesini sağlamak. *ör. Yaptığımız işi beğendirmek isteriz.* **2** (bir şeyi birinin) iyi ve güzel bulmasını, beğenmesini sağlamak. *ör. Sana iş beğendirmek güç oluyor.*
beğenebilme *a.* beğenebilmek eylemi.
beğenebilmek *(-i)* beğenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Siz bunu beğenebilirsiniz ama ben beğenmedim.*
beğeni *a.* **1** kişiye, bir şey için, güzel ya da çirkin yargısını verdiren duygu. *eş.* **zevk**[2]. *ör. Onun beğenisine güvenim vardır.* **2** güzeli güzel olmayandan ayırabilme yetisi. *eş.* **zevk**[2]., **gusto**. *ör. Aydının görevi, toplumun beğeni bakımından yükselmesine çalışmaktır.* **3** beğenip değer verme.*eş.* **rağbet**[2].,**takdir**[1]. *ör. Siz dinleyicilerimin beğenisini kazanan şarkımı sunuyorum.* **beğeni kazanmak** çok sevilmek, çok beğenilmek, çok istenmek, istekle karşılanmak. *eş.* **rağbet kazanmak** (ya da **görmek**), **takdir kazanmak** . *ör. Yaptığı film beğeni kazandı.*
beğenili *s.* iyi ve güzeli seçme yeteneği olan, beğenisi[1,2] olan. *eş.* **zevkli**[2].. *ör. Üstün beğenili yazınseverler vardır.*
beğenililik *a.* beğenili olma durumu.
beğeniliş *a.* beğenilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ozan, şiirlerinin beğenilişinden mutlu olur.*
beğenilme *a.* beğenilmek eylemi.
beğenilmek *(nsz)* **1** iyi ve güzel bulunmak. **2** hoş bulunmak, sevilmek, hoşa gitmek. *ör. Kadınlarca beğenilmek isterdi.*
beğenisiz *s.* beğeniden[1,2] yoksun, beğenisi olmayan ya da beğenilmeyecek şeyleri bile beğenen. *eş.* **zevksiz**[2].
beğenisizleşme *a.* beğenisizleşmek eylemi.
beğenisizleşmek *(nsz)* beğenisiz biri durumuna gelmek.
beğenisizlik *a.* beğenisi[1,2] olmama durumu, beğeni[1,2] yoksunluğu. *ör. Oyunda, beğenisizlik örnekleri pek çoktu.*
beğeniş *a.* beğenmek işi ya da biçimi.
beğeniverme *a.* beğenivermek eylemi.
beğenivermek *(-i)* hemen, çabucak beğenmek.
beğenme *a.* beğenmek eylemi.
beğenmek *(-i)* **1** iyi ve güzel bulmak. *ör. Bu şiiri beğendim.* **2** benzerleri arasından seçip ayırmak. *ör. Giysilerden birini beğenip aldım.* **3** yerinde bulmak, onaylamak. *ör. Bu davranışı beğendik.*
beğenmemek *(-i)* **1** beğenmek eyleminin olumsuz biçimi. **2** küçük görmek, küçümsemek, hor görmek. *ör. Onu bunu beğenmemekle eline ne geçecek?* **3** kuşkuyla karşılamak, kuşku duymak, kuşkulanmak. *ör. Bu işin sonunu beğenmiyorum.* **beğenmeyen kızını** (ya da **küçük kızını**) **vermesin** "beğenilmek beğenilmemek umurumda değil, beğenmeyen beğenmesin" anlamında söylenir.
beğenmezlik *a.* iyi, güzel bulmama, beğenmeme, hoşlanmama. *ör. Verdiğini beğenmezlik etme, al.*
behavyorizm *a. Fr. ruhb.* ➻ **davranışçılık**.
behemehal, -li *be. Far.* (. .' . .) *esk.* her durumda, ne olursa olsun, ne yapıp yapıp, kesin olarak, kesin bir biçimde.*eş.* **kesinlikle**.
beher *s. Far.* her bir.
behey *ünl.* azarlama, çıkışma bildiren bir ünlem. *ör. Behey ahmak, bu yapılır mı?*
beis *a. Ar. esk.* **1** engel, uymazlık, sakınca. **2** kötülük, zarar. **beis görmemek** sakıncalı bulmamak, sakınca görmemek. **beis yok** önemsiz, sakınca yok, zararı yok, korkulacak bir şey değil.
bej *a. Fr.* **1** sarıya çalan çok açık kahverengi. **2** *s.* bu renkte olan.
bek (I) *a. ha.* **1** avcının saklanıp av hayvanını beklediği yer, pusu, avcı kulübesi. **2** pusuda beklenerek yapılan av. **3** bekleme, gözetme, nöbet.
bek (II) *a. İng. sp.* kimi takım oyunlarında savunma görevini üstlenen oyuncu, savunucu.
beka *a. Ar.* (. -) *esk.* ölümsüzlük, ölmezlik, kalıcılık.
bekar *a. Fr. müz.* bir notayı, daha önceki değişimin ya da anahtar önündeki bir değişimin etkisini kaldırarak daha önceki durumuna getirmeyi gösteren nota imi.
bekâr *a. Ar.* **1** evli olmayan kimse. **2** evli olmakla birlikte herhangi bir nedenle ailesinden uzakta, yalnız yaşayan kimse. **bekâr kalmak 1)** herhangi bir nedenle evlenmemiş olmak, evlenmemek. **2)** ölüm ya da boşanma nedeniyle eşini yitirmek. **bekâr yaşamak 1)** ➻ **bekâr kalmak**. **2)** eşi olduğu halde, herhangi bir nedenle ayrı yaşamak. **bekâra karı boşamak kolaydır** güç bir iş için, "ben olsam yaparım" diyen, aynı durumda olmayan kimseye, işin kolay olmadığını anlatmak için söylenir.
bekâret, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** cinsel ilişkide bulunmamış kimsenin durumu, kızlık, erdenlik. **2** masumluk, temizlik, saflık. **3** doğallık, tazelik. *ör. Ormanın bekâreti otları hayvanlar iyi bilir.* **4** sanat ve düşüncede özgünlük, yeni oluş, yenilik.

bekârlık *a. Ar. T.* bekâr olma durumu. **bekârlık sultanlık(tır)** aile sorumluluğundan kaçan kimselere göre bekârlığın, eşi bulunmaz bir sorumsuzluk ve rahatlık durumu olduğunu anlatır.

bekas *a. Fr. hayb.* ➻ **çulluk**.

bekçi *a.* **1** bir şeyi ya da bir yeri bekleyip korumakla görevli kimse. *ör. Çalmasınlar diye arabanın başına bir bekçi koyduk.* **2** güvenlik örgütüne bağlı olarak çalışan, belli bir üniforma giyen ve geceleri sokakları dolaşarak görev yapan güvenlik görevlisi. *ör. Sokak bekçi düdükleriyle inledi.* **bekçi baba** sokak ve mahalle bekçileri için kullanılan bir seslenme sözü. *ör. Bekçi baba, bir düdük çalsan a!*

bekçilik *a.* bekçinin yaptığı iş. **bekçilik etmek** (bir şeyi) bekleyip korumak.

bekiniş *a.* bekinmek eylemi ya da biçimi.

bekinme *a. ha.* bekinmek eylemi. *eş.* **inat**.

bekinmek *(nsz) ha.* ayak diremek, direnmek. *eş.* **inat etmek**.

bekleme *a.* beklemek eylemi. **bekleme odası** (ya da **salonu**) bir kimseyle görüşmeye ya da bir taşıtın gelmesini beklemeye gelenlerin oturdukları yer. **beklemeye almak** (telefon santralı, bilgisayar gibi aygıtlar) sıkışıklık nedeniyle, işi daha sonra görmek üzere, biraz bekletmek.

beklemek *(nsz)* **1** bir iş oluncaya, bitinceye, sona erinceye ya da biri ya da bir şey gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak. *ör. Bir süre burada beklemek daha iyi olacak.* **2** *(-i)* biraz zaman vermek, süre tanımak. *ör. Bir gün daha beklemekle bir şey olmaz.* **3** *(-i)* bir şeyi, bir kimseyi gözetip korumak, bekçilik etmek. *ör. Hastayı sabaha değin beklemek gerekmişti.* **4** *(-i)* karşılaşma olasılığı bulunmak. *ör. Ülkeyi zor günler bekliyor.* **5** *(-i, -den)* ummak. *ör. Bunu senden hiç beklemiyordum.* **6** *(nsz)* düşündüğü, istediği, aradığı gibi olmak. *ör. Tam beklediğim işi buldum derken, iş olmadı.* **bekle yârin köşesini!** gerçekleşeceği sanılmayan beklentiler, umutlar karşısında alay yollu söylenir. **bekleye bekleye** *ik. be.* uzun süre bekleyerek.

beklemeli *s. eğit.* kaldığı dersin sınavı için bekleyen, derslere girmeyen (öğrenci).

beklenebilme *a.* beklenebilmek eylemi.

beklenebilmek *(nsz; -den)* beklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O adamdan her şey beklenebilir.*

beklenilme *a.* beklenilmek eylemi.

beklenilmek *(nsz)* ➻ **beklenmek**.

beklenme *a.* beklenmek eylemi.

beklenmedik *s.* ve *be.* hiç beklekmezken bir anda oluveren.

beklenmek *(nsz; -den)* beklemek eylemine konu olmak. *ör. Olay, beklenmekteydi.*

beklenmez *s.* olacağı beklenmeyen, hiç hesapta olmayan. *ör. Tanrı beklenmez kazadan korusun.*

beklenmezlik *a.* beklenmeme durumu. **beklenmezlik eylemi** *dilb.* "edeceği" biçimindeki ortaca "tutmak" eylemi getirilerek yapılan ve eylemin elde olmaksızın gerçekleştiğini anlatan bileşik eylem. *ör. Çocuğun ansızın ağlayacağı tutmuştu.*

beklenti *a.* **1** bir olgunun sonunda olması umulan, gerçekleşmesi beklenen şey. *ör. Bu konuda kimi beklentilerimiz var.* **2** *ruhb.* belirli bir olayın baş göstereceğinin sezinlenmesi sonucu ortaya çıkan ve canlıyı belirli bir dizi hareketlere hazırlayan coşkusal gerilim.

bekleşedurma *a.* bekleşedurmak eylemi.

bekleşedurmak *(nsz)* bekleşmeye başlamış olup bunu sürdürmekte olmak. *ör. Onlar otobüs durağında bekleşedururken biz bir taksi bulup hareket etmiştik.*

bekleşme *a.* bekleşmek eylemi.

bekleşmek *(nsz)* karşılıklı olarak ya da birlikte topluca beklemek. *ör. İnsanlar durakta bekleşiyordu.*

bekletebilme *a.* bekletebilmek eylemi.

bekletebilmek *(-i)* bekletmeye gücü yetemek ya da bekletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Beni bekletebilmek için sudan bahaneler buluyordu.*

bekletilebilme *a.* bekletilebilmek eylemi.

bekletilebilmek *(nsz)* bekletilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Önemli yolcular için uçak bekletilebilirmiş.*

bekletiliş *a.* bekletilmek eylemi ya da biçimi.

bekletilme *a.* bekletilmek eylemi.

bekletilmek *(nsz)* bekletmek eylemi kendisine uygulanmak, ona konu olmak. *ör. Pazarda hayvanlar sıcakta bekletilmekteydi.*

bekletiş *a.* bekletmek eylemi ya da biçimi.

bekletiverme *a.* bekletivermek eylemi.

bekletivermek *(-i; -i, -e)* "bekletmek" anlamında rica yollu kullanılır. *ör. Açıklamayı birkaç gün bekletiverirsen sevinirim.*

bekletme *a.* bekletmek eylemi.

bekletmek *(-i; -i, -e)* **1** beklenmesini sağlamak. *ör. Başında iki kişi beklettik.* **2** beklemek eylemini birine yaptırmak. *ör. Onu çok beklettik, gidelim artık.*

bekleyebilme *a.* bekleyebilmek eylemi.

bekleyebilmek *(nsz)* bekleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.İşin biraz daha bekleyebileceği anlaşılmıştı.*

bekleyedurma *a.* bekleyedurmak eylemi.

bekleyedurmak *(nsz)* beklemesini sürdürmek. *ör. İş bekleyedursun, o tembel tembel oturuyor.*

bekleyekoyma *a. ha.* bekleyekoymak eylemi.

bekleyekoymak *(nsz) ha.* ➻ **bekleyedurmak**

bekleyiş *a.* beklemek eylemi ya da biçimi.

bekleyiverme *a.* bekleyivermek eylemi.

bekleyivermek *(nsz)* "beklemek" anlamında rica yollu kullanılır. *ör. Biraz bekleyiver de birlikte gidelim.*

bekri *s. Ar.* (. -) çok içki içen, içki düşkünü, sürekli içkili gezen, içkici. *eş.* **ayyaş**.

bekrilik *a. Ar. T.* içkiye düşkünlük, içkicilik. *eş.* **ayyaşlık**.

Bektaşi *ö. a.* (. - -) Hacı Bektaş Veli yolunda olan kimse. **Bektaşi babası** Hacı Bektaş Veli yolunda olan derviş. **Bektaşi sırrı** çok gizli tutulan, kimsenin öğrenemediği sır.

bektaşikavuğu, -nu *b. a. bitb.* kaktüsgillerden, anayurdu Amerika olan, ılık iklimlerde yetişen ya da limonluklarda yetiştirilen, büyük ve güzel, sarı çiçekler açan, değişik türleri bulunan bir kaktüs.

Bektaşilik *ö. a.*
1 XIII. yüzyılda Anadolu'da Hacı Bektaş Veli tarafından kurulduğu kabul edilen bir tarikat olan Bektaşilik, bugün de Anadolu'da ve başka yerlerde canlılığını sürdürmektedir. Bektaşilik, gizemci bir Türk tarikatı sayılır. Sünniliğe karşı bir tepki olara k doğmuş olduğu öne sürülür. "Mürşit" olarak Hazreti Muhammet'i, yol gösteren, kılavuz olarak Hazreti Ali'yi ve pir olarak Hacı Bektaş Veli'yi kabul eden bir yoldur. Kendine özgü törenleri vardır. Hazreti Ali sevgisi yönünden Alevilik gibidir. Bektaşilik, Tanrı'ya tapınmayla değil sevgi ile erişileceği görüşündedir; sevgi ve kardeşliği öne çıkarır. Katı dinsel kurallara, boş inançlara karşı, insanları akıl yoluna çağırır. Her konuda, her alanda hoşgörüden yanadır. **2** Bektaşi olma durumu. *ör. Bu davranış Bektaşiliğe yakışmaz.*

bektaşiüzümü, -nü *b. a.* **1** *bitb.* taşkırangillerden, gövdesi kahverengi ve tüycüklü, yaprakları yürek biçiminde ve parçalı, kısa saplı ak çiçekleri olan bir çalı. **2** bu çalının, genellikle reçeli yapılan, taze olarak yenilen, ak ya da kara, nohut büyüklüğünde ve mayhoş meyvesi.

bel (I) *a.* **1** insan gövdesinde göğüs ile karın, sırt ile kalçalar arasındaki daralmış bölüm, bu bölümün çevresi. *ör. İki gündür belim ağrıyor.* **2** hayvanlarda omuz başı ile sağrı arası, sırtın ortaları. **3** dağ sırtlarında geçit verecek biçimde alçalan, çukur yer.*eş.* **belen**. *ör. Şuradaki beli aşınca köy görünür.* **4** *den.* geminin orta bölümü. **bel ağrısı** *hek.* herhangi bir nedenle belde oluşan ağrı. **bel bağlamak** birisinin kendisine yardımcı olacağına, bir işin gerçekleşeceğine inanıp güvenmek. *ör. Geleceğe bel bağlamak, sağlam atılacak adımlarla olur.* **bel kıra kıra** salına salına, kırıtarak. *ör. Hanımın bel kıra kıra gelişini görmüştük.* **bel kırmak** gövdeyi, belden iki yana bükmek. **bel kündesi** *sp.* (güreşte) ellerin arkadan gelip hasmın göbeği üzerinde kilitlenmesi biçimindeki kündeleme. **bel vermek 1)** duvar gibi dikey şeylerin ortası içe ya da dışa doğru kamburlaşmak. **2)** tavan gibi yatay şeylerin ortası aşağıya doğru sarkmak. **beli açılmak 1)** ağır bir şey kaldırma nedeniyle beli incinmek. **2)** bir beden sakatlığı nedeniyle çişini tutamayacak durumda olmak. **beli bıkını kırılmak** *ha. mec.* eğilip doğrularak şalışmaktan beli çok ağrımak. **beli bükük** *mec.* kimsiz kimsesiz, güçsüz, zavallı. *ör. Beli büküğün biriyken nasıl güçlendi böyle?* **beli bükülmek 1)** yaşlılık yüzünden beli öne doğru eğilmek. **2)** *mec.* üzüntü nedeniyle ruhça bir çöküntüye uğramak. *ör. Kazayı duyunca adamın beli büküldü, oturup kaldı.* **3)** güçsüz kalmak, bir iş görecemeyecek duruma düşmek. **beli çökmek** kamburlaşmak. **(bir şey, bir durum birinin) belini bükmek** *mec.* büyük üzüntü içinde bırakmak, bir şey yapamaz duruma getirmek. *ör. Oğlunu yitirmesi adamın belini bükmüştü.* **belini doğrultmak** *mec.***1)** bozulmuş olan işini yoluna koyarak paraca güçlenmek. **2)** (birinin) bozulmuş işlerine yardımcı olup güçlenmesini, iyi duruma gelmesini sağlamak. **beli kırılmak** *mec.***1)** beli çok ağrımak. **2)** (biri) herhangi bir bakımdan iş yapamaz duruma gelmek. *ör. Kaçakçıların beli kırıldı.* **belini kırmak** *mec.***1)** birini, bir şey yapamaz duruma gelecek kadar hırpalamak. **2)** birini, herhangi bir bakımdan bir şey yapamaz duruma getirmek. *ör. Kuraklık, köylünün belini kırmıştı.* **3)** bir işin, yapılması en zor bölümünü yapmak.

bel (II) *a.* cinsel birleşme sırasında erkekten akan salgı. *eş.***atmık, meni, sperma**. **beli gelmek** cinsel birleşme sırasında salgısı akmak. **(birinin) belinden gelmek** birinin dölü, çocuğu olmak.

bel (III) *a.* toprağı kazmaya ya da derince altını üstüne getirmeye yarayan, demirden yapılmış, uzun saplı, kenarına ayakla basılarak toprağa batırılan, ucu sivri kürek ya da çatal biçiminde bir araç.

bel (IV) *a. ha.* bir yere konulan im, işaret, nişan.

bel (V) *a. (Bilgin Graham Bell'in adından)* ses şiddetiyle ilgili birim.

bela *a. Ar.* (. -) **1** çok büyük sıkıntıya ve zarara yol açan olay ya da kimse. *ör. Bu beladan kurtulmak zor.* **2** çözümü, içinden çıkılması, alt edilmesi zor durum. *ör. İnsan olanın başından bela eksik olmaz derler.* **3** yapılan kötülüklere karşılık olarak hak edilen ya da uğranılan ceza. *ör. Tanrı onun belasını verecektir.* **4** insanı istemediği bir davranışa zorlayan şey. *ör. İçki belası gençleri ağına düşürüyor. Başında kadın belası var.* **bela aramak** ona buna sataşarak başına iş açma, kendisi için tehlikeli olacak bir durum yaratma yolunda olmak. *ör. İki gündür bela aramaktaydı, sonunda buldu belasını!* **bela çıkarmak** herkese kötülüğü dokunacak bir durum yaratmak, kavga çıkmasına yol açmak. *ör. Durmadan bela çıkarmak istiyor, gitsin buradan!* **bela kesilmek** çok sıkıntı yaratmak. *ör. Bu adam başımıza bela kesildi.* **bela okumak** (birine) ilenmek. *ör. Sus, bela okumakla eline bir şey geçmez.* **belalar mübareği** *al.* gerçekleşen istenilmez durum karşısında söylenir. *ör. Aşk belalar mübareğidir oğlum, olacak o kadar!*

belasını aramak ona buna çatarak, kavga ederek ya da benzeri davranışlarda bulunarak, birinin kendisine gereken cezayı vermesi yolunu açmak. *ör. Belasını aramaktaydı, işte buldu!* **belasını bulmak** hak ettiği cezaya uğramak, kendisinin yol açtığı bela başına gelmek, kötü davranışları nedeniyle kötü bir duruma düşmek. **belasını çekmek** herhangi bir davranışın cezasını görmek. *ör. Bunun belasını çekecektir o, görürsünüz!* **belaya bulaşmak** belalı bir kimseyle ya da durumla karşılaşmak. **belaya çatmak** beklenmedik bir dertle, sıkıntıyla, bela[2] ile karşılaşmak. *ör. Bu iş kötü, belaya çattık sanırım.* **belaya uğramak** çok kötü bir durumla karşılaşmak. *ör. Belaya uğramak istemeyen bunu yapmaz.* **belayı satın almak** sıkıntılı, içinden çıkılması güç durumu kendi davranışıyla yaratmak, belayı[2] kendi üzerine çekmek. *ör. Şurda durduk yerde belayı satın almak mı istiyorsun?* **belayı savmak** sıkıntılı durumu atlatmak, sıkıntıdan kurtulmak. *ör. Bu belayı savmak kolay olmayacaktır.*

belagat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** iyi konuşma, sözle inandırma yeteneği. **2** ➻ **sözbilim**. *eş.* **retorik**. **3** *yaz.* konuyu bütün yönleriyle kavrayarak, düzgün ve doğal biçimde, yanlışsız ve eksiksiz anlatma sanatı. **4** *mec.* bir şeyde gizli olan derin anlam. **belagat ustası** güzel konuşan kimse.

belalı *s. Ar. T.* (. - .) **1** sıkıntı verici, can sıkıcı, yorucu, üzücü. *ör. Yokluk belalı bir iştir.* **2** sürekli kavga çıkaran, kavgacı. *ör. Belalılarla arkadaş olma.* **3** *a.* yoldan çıkmış, geneleve düşmüş bir kadını koruyarak sömüren zorba sevgili. *ör. Belalısı iki yerinden bıçaklamış kadını.*

belbağı, -nı *b. a. ha.* kemer, kuşak, uçkur.

bel bel *ik. be.* tek başına kullanılmaz, "aptal aptal, bön bön, şaşkın şaşkın, anlamsız anlamsız, hiç anlamaksızın" anlamında ***bel bel bakmak*** deyiminde geçer.

belben *a. ha.* çok ince pestil.

belce *a.* iki kaş arası.

belci *a.* bel **(IV)** ile toprak kazan işçi.

Belçikalı *ö. a.* ve *s.* Belçika halkından olan (kimse).

belde *a. Ar.* **1** *esk.* kent, kasaba. **2** (şimdi) küçük yerleşim yeri.

belediye *a. Ar.* il, ilçe, bucak gibi yerleşim yerlerinde sokakların bakımı, temizlik, aydınlatma, su, esnafın denetimi gibi kamu hizmetlerini gören, başkanı ve üyeleri seçimle gelen, tüzelkişiliği olan örgüt. **belediye başkanı** seçimle göreve gelen ve belediye örgütünü yöneten kimse.

belediyeci *a. Ar. T.* belediyede görevli kimse.

belediyecilik *a. Ar. T.* belediye örgütünün işleri, belediyenin görevi.

belek *a. ha.* bebeği ilk aylarda sıkıca sarıp sarmalamaya yarayan genişçe ve uzunca bez, kundak.

beleme *a. ha.* belemek eylemi.

belemek *(-i, -e) ha.* **1** (çocuğu) beleğe sarmak, kundaklamak ya da beşiğe yatırıp bağlamak. **2** bulamak. *ör. Balığı una beledikten sonra kızartınız.*

belemir *a. bitb.* bileşikgillerden, Orta Anadolu'da baharda genellikle buğday tarlalarında yetişen, mavimsi ya da mor renkte çiçekleri olan, çok yıllık ya da bir yıllık bitki. *eş.* **mavi kantaron, peygamberçiçeği**.

belen *a. ha.* dağ sırtlarında geçit veren yer, dağ geçidi, bel **(II)**[3].

belenebilme *a.* belenebilmek eylemi.

belenebilmek *(-e)* belenmek elinde olmak ya da belenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kuma belenebilmek için kıyıda kumlu yer arıyorduk.*

belenme *a. ha.* belenmek eylemi.

belenmek *(-e) ha.* **1** (çocuk için) beleğe, kundağa sarılmak. **2** bulanmak, bulaşmak. *ör. Üstü başı una belenmişti.* **3** toz toprak içinde yuvarlanmak. *ör. Çocuklar dere kıyısındaki kumda beleniyordu.*

belerme *a. ha.* belermek eylemi.

belermek *(nsz) ha.* (göz) akları iyice belirecek biçimde açılmak.

belertebilme *a.* belertebilmek eylemi.

belertebilmek *(-i)* (göz için) belertme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Babam hastaydı, konuşamıyordu ama kızdı mı gözlerini belertebiliyordu.*

belertiverme *a.* belertivermek eylemi.

belertivermek *(-i)* (göz için) ansızın belertmek. *ör. Babam, gözlerini belertiverdi mi korkardık.*

belertme *a. ha.* belertmek eylemi.

belertmek *(-i) ha.* gözlerini, genellikle kızgınlık belirtisi olarak, akları çok görünecek biçimde açmak. *ör. Babam, gözlerini belertmiş ama ağzını açmamıştı.*

beleş *s. Ar. arg.* hiç para ödemeksizin elde edilen, karşılıksız, emeksiz. *eş.* **bedava** . **beleş atın dişine bakılmaz** parasız elde edilen şeyde kusur aranmaz. **beleşe konmak** hiç para ya da emek vermeden elde etmek. **beleşten** *be.* hiç para ya da emek vermeden. *ör. Üçüncü golü beleşten kazandınız.*

beleşçi *s. Ar. T. arg.* para ya da emek vermeden geçinmeyi huy edinmiş olan (kimse). *eş.* **bedavacı, lüpçü** .

beleşçilik *a. Ar. T. arg.* beleşçi olma durumu. *ör. Beleşçilik yok, çalış biraz.*

belge *a.* **1** bir gerçeği, bir olguyu gösteren, bir savın doğruluğuna apaçık inanç veren, tanıklık eden şey. *eş.* **doküman**, *esk.* **vesika**. *ör. Bunu ilerde belgeleriyle yayımlayacağız.* **2** bir kimsenin niteliğini, bir şey üzerinde hakkını ya da kendisine verilen hakkı bildiren resmi kâğıt. *ör. Tapu, mülkiyet için bir belgedir.* **3** ortaöğretimde, iki yıl üst üste kalan öğrenciye verilen, öğrenim durumunu gösteren kâğıt. **belge almak 1)** bir konuda durumu bil-

diren resmi bir yazı almak. **2)** ortaöğretimde, bir sınıfta iki yıl üst üste kalarak belge[3] ile okuldan çıkarılmak. *ör. Oğlan belge alınca okulu bırakmak zorunda kaldı.* **belge film** ➻ **belgesel, belgesel film** .

belgeci *s.* **1** konusunu işlerken belgelere dayanan. *ör. Kuşkusuz tarihçiler ve belgeciler bunu iyi bilir.* **2** *sin.* belgesel filmler çeken sinemacı ya da televizyoncu.

belgecilik *a.* **1** konuyu işlerken belgeci bir tutumla davranma. *ör. Böyle bir belgecilik, gerçek için temel olacaktır.* **2** özellikle sinema sanatında, olayı kendi doğal çevresi ve akışı içinde verme. *ör. Salt belgecilikle sanatsal belgecilik ayrı şeylerdir.*

belgeleme *a.* belgelemek eylemi.

belgelemek *(-i)* bir olgunun doğruluğunu, bir gerçeği, bir savı, bir durumu belge ile kanıtlamak. *ör. Roman, gününü belgelemek değildir.*

belgelendirebilme *a.* belgelendirebilmek eylemi.

belgelendirebilmek *(-i)* belgelerle kanıtlanması olanak içinde olmak, belgelendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dil bildiğimi belgelendirebilmek için bir belge almam gerekiyordu.*

belgelendirilebilme *a.* belgelendirilebilmek eylemi.

belgelendirilebilmek *(nsz)* belgelendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Durum her zaman belgelendirilebilir.*

belgelendiriliş *a.* belgelendirilmek eylemi ya da biçimi.

belgelendirilme *a.* belgelendirilmek eylemi. *ör. Ancak bunun belgelendirilmesi gerektiği açıktır.*

belgelendirilmek *(nsz)* ➻ **belgelenmek** .

belgelendiriş *a.* belgeelendirmek eylemi ya da biçimi.

belgelendiriverme *a.* belgelendirivermek eylemi.

belgelendirivermek *(-i)* çabucak belgelendirmek.

belgelendirme *a.* belgelendirmek eylemi.

belgelendirmek *(-i)* ➻ **belgelemek** . *ör. Düşüncelerimizi birkaç örnekle belgelendirmek iyi olur.*

belgelenebilme *a.* belgelenebilmek eylemi.

belgelenebilmek *(nsz)* belgelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu çalışma fotoğrafla belgelenebilir.*

belgelenme *a.* belgelenmek eylemi.

belgelenmek *(nsz)* **1** doğruluğu, gerçek olduğu, durumu belge gösterilerek kanıtlanmak. *ör. Ancak, belgelenecek ve saptanacak olan bu değildi.* **2** iki yıl üst üste aynı sınıfta kalarak okuldan belge[3] ile ilişiği kesilmek.

belgeleyebilme *a.* belgeleyebilmek eylemi.

belgeleyebilmek *(-i)* belgeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bunu mahkemede belgeleyebiliriz.*

belgeleyiverme *a.* belgeleyivermek eylemi.

belgeleyivermek *(-i)* kolayca ve çabucak belgelemek.

belgeli *s.* **1** belgesi bulunan, belgelenmiş olan, belgesi olan. *ör. Bu belgeli bir gerçektir.* **2** iki yıl üst üste sınıfta kalmış olması nedeniyle öğrenimini sürdürme hakkını yitirmiş ve kendisine belge[3] verilmiş olan (öğrenci).

belgelik *a.* belgelerin[1] ve belge[1] değeri taşıyan şeylerin saklandığı, korunduğu ve yararlanmaya sunulduğu yer. *eş.* **arşiv** . *ör. Bunu kendi özel belgeliğimde saklamak isterdim.*

belgelikçi *a.* belgelik uzmanı ya da bir belgelikte çalışan kimse. *eş.* **arşivci** .

belgelikçilik *a.* belgelikçinin mesleği.

belgesel *s.* ve *a.* **1** belge[1] nitelliği taşıyan, belge özelliğinde olan. **2** *a. sin.* belge[1] özelliği, niteliği taşıyan film ya da televizyon izlencesi. *eş.* **dokümanter** . *ör. Sinema, bir yandan belgesele, bir yandan gerçekçiliğe kayacak gibidir.* **belgesel film** *sin.* gerçek yaşamdan alınan herhangi bir olayı kendi doğal akışı ve çevresi içinde ya da buna yakın bir biçimde işleyen, genellikle belirli bir amacı olan film türü. *eş.* **dokümanter** . **belgesel izlence** genellikle belgesel film niteliğinde televizyon izlencesi. **belgesel roman** *yaz.* konusunu toplumsal, yaşanmakta olan olaylardan ya da tarihsel belgelerden alan roman.

belgeselci *s.* ve *a. sin.* ➻ **belgeci**[2].

belgeselcilik *a. sin.* ➻ **belgecilik**[2].

belgesellik *a* belgesel olma durumu. *ör. Onun filmlerinde belgesellik önemli bir özelliktir.*

belgesiz *s.* kanıtı, belgesi bulunmayan, belgesi olmayan. *ör. Gazetemizde belgesiz hiçbir yazı, haber yer almaz.*

belgesizlik *a.* belgesiz olma durumu.

belgi *a.* **1** bir şeyi kendi benzerlerinden ayırmamıza, onu tanımamıza yarayan özellik. *eş. esk.* **alamet, nişan, şiar** . *ör. Malın belgisi, belli değildi.* **2** duyuş, düşünüş ve inanıştaki ayırıcı özellik. *ör. Ancak gerçek gerçeğe belgi olabilir.*

belgileme *a.* belgilemek eylemi.

belgilemek *(-i)* belgi koyarak belirli kılmak, belgi ile göstermek, belli etmek, belirlemek.

belgilenme *a.* belgilenmek eylemi.

belgilenmek *(nsz)* belgi ile gösterilmek. *ör. Bir malın belgilenmesi, onu tanıtır.*

belgili *s.* **1** belgisi olan, üzerinde belgi bulunan, belli edilmiş olan. **2** *dilb.* belli bir varlık ya da nesneye ilişkin olan. *eş.* **muayyen** .

belgin *s.* **1** kesin bir biçimde belirlenmiş olan. *eş. esk.* **sarih** . **2** *yaz.* düşünceyi açıkça anlatan (söz, tümce). *ör. Yazıda belgin olmayan yerler var.*

belginleştirme *a.* belginleştirmek eylemi.

belginleştirmek *(-i)* belgin duruma getirmek.

belginlik *a.* **1** belgin olma özelliği, durumu, açıklık, belirginlik. *eş. esk.* **sarahat** . **2** *yaz.* düşüncelerin tam bir açıklıkla ve kolaylıkla anlatılma niteliği. *ör. Yazın, bir yerde belginliğe yaslanır.*

belgisiz *s.* sınırlanmamış, belirtilmemiş, belli edilmemiş olan, belirli olmayan. *eş. esk.* **gayri muayyen**, **müphem** . **belgisiz adıl** *dilb.* bir kişi ya da nesneyi kesin biçimde göstermeden ad yerine kullanılan adıl. *ör. Kimi, çoğu, bazısı gibi adıllar belgisiz adıldır.* **belgisiz önerme** *mant.* özdeş türden bütün varlıklara uygun düşen genel önerme. **belgisiz sıfat** *dilb.* bir adı belirlenmemiş bir nicelik, nitelik, özdeşlik, benzerlik, ayrılık ve benzeri bir şey bakımından belirten sıfat; "bir", "birçok", "her", "biraz", "birtakım", "herhangi", "bazı" gibi sıfatlar belgisizdir. *ör. Dilbilim, belgisiz sıfatları belirleyici öğe sayar.*

belgisizlik *a.* belli kılınmamışlık, belgisiz olma durumu. *ör. "Birçok", sayıya belgisizlik anlamı katar.*

belgit *a.* **1** *huk.* bir borç ya da yüklenimi göstermek için imzalan yasal belge. *eş.* **senet** . *ör. Borçlu, belgitteki imzayı kabul etmiyor.* **2** *mant.* bir önermeyi kanıtlamak için öne sürülen ve daha önce doğruluğu kabul edilmiş olan başka önerme. *eş. esk.* **delil**, **hüccet**.

belgitleme *a.* **1** belgitlemek eylemi. **2** *mant.* doğruluğu kabul edilmiş olan başka bir önermeyi belgit[2] olarak gösterme yoluyla bir önermeyi kanıtlama. *ör. Örneğin matematiksel tanıtlama, mantıksal anlamda bir belgitlemedir.*

belgitlemek *(-i)* belgit ile kanıtlamak.

belgitlenemez *s. mant.* doğruluğunun kanıtlanması olanaksız bulunan. *ör. Tansık (mucize) denen şey mantıkça belgitlenemezdir.*

beli *a. Far.* (. -) *esk.* evet.

beliğ *s. Ar.* (. -) *esk.* açık, düzgün, sanatlı.

belik *a. ha.* saç örgüsü.

belinleme *a.* belinlemek eylemi.

belinlemek *(nsz)* bir gürültü yüzünden ya da başka bir nedenle ansızın uyanarak çevresine korkuyla ve şaşkın şaşkın bakmak.

belinletme *a.* belinletmek eylemi.

belinletmek *(-i)* birine belinlemek eylemini yaptırmak, birinin belinlemesine yol açmak.

belirebilme *a.* belirebilmek eylemi.

belirebilmek *(nsz)* belirmek elinde olmak, belirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Akşamyıldızı bazen erken belirebilir.*

belirgi *a. hek.* özel bir bozukluğu gösteren ve bir arada görülen, tanıyı kolaylaştıran belirtilerin ve bulguların tümü.

belirgin *s.* ortaya çıkmış, anlaşılmış, belirmiş olan, göze çarpan, açık, görünürde, besbelli. *eş.* **bariz**, **sarih** . *ör. Bu üç belirgin yönüne saflığı da eklenince çekilmez oluyor.*

belirginleşebilme *a.* belirginleşebilmek eylemi.

belirginleşebilmek *(nsz)* belirginleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Biraz daha renkli olsaydı figür daha belirginleşebilirdi.*

belirginleşme *a.* belirginleşmek eylemi.

belirginleşmek *(nsz)* açıkça ortaya çıkmak, göze çarpar, belirgin duruma gelmek. *ör. Bu sentez, bir rastlantı sonucu belirginleşmekteydi.*

belirginleştirebilme *a.* belirginleştirebilmek eylemi.

belirginleştirebilmek *(-i)* belirginleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çizgileri belirginleştirebilmek için bir kez daha çizme kgerekmişti.*

belirginleştirilebilme *a.* belirginleştirilebilmek eylemi.

belirginleştirilebilmek *(nsz)* belirginleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Birkaş fırça vuruşuyla figürler belirginleştirilebilirdi.*

belirginleştirilme *a.* belirginleştirilmek eylemi.

belirginleştirilmek *(nsz)* belirgin bir duruma getirilmek, açıklaştırılmak. *ör. Soru belirginleştirilince anlaşılır olmuştur.*

belirginleştirme *a.* belirginleştirmek eylemi.

belirginleştirmek *(-i)* açık, göze çarpar, belirgin duruma getirmek. *ör. İnsanlar, kimi kez, inançlarını belirginleştirmek için kurban keserdi.*

belirginlik *a.* belirgin olma durumu. *ör. Bu, belirginlikle kapalılık arasında bir yerdir.*

belirim *a.* ➻ **belirme** .

beliriş *a.* belirmek eylemi ya da biçimi.

beliriverme *a.* belirivermek eylemi.

belirivermek *(nsz)* ansızın belirmek. *ör. Adam saçlarında beliriveren aklara şaşırdı.*

belirleme *a.* **1** belirlemek eylemi. **2** *mant.* bir kavramı, özünü oluşturan öğeleri söyleyerek, açıkça bilinir kılarak tanımlayıp sınırlama, belirli kılma. *eş.* **tayin** . *ör. Bütün bu belirlemeler, insanı hayvandan ayırmamız içindir.*

belirlemek *(-i)* **1** başka bir şeyle karıştırılmasına olanak kalmayacak bir biçimde, kesin olarak bilinir kılmak, belirli bir duruma getirmek. *eş. esk.* **tayin etmek** . *ör. Kısaca belirlemek gerekirse, şiir bir söz sanatıdır.* **2** *mant.* bir kavramı, özünü kuran öğeleri açıklayarak sınırlayıp tanımlamak. **3** *mant.* bir kavramı, bir ayrım öğesi ekleme yoluyla kapsam yönünden sınırlamak, genişliğini, kapsamını daraltmak.

belirlenebilme *a.* belirlenebilmek eylemi.

belirlenebilmek *(nsz)* belirlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İzin günleri şimdiden belirlenebilir.*

belirlenim *a. fels.* bir kavramın içeriğinin, anlamının, kapsamının kesin olarak belirlenmesi, saptanması işi. *eş.* **determinasyon** . *ör. Bütün bunlar birtakım belirlenimlere gereksinim duyuruyor.*

belirlenimci *a.* ve *s. fels.* ➻ **gerekirci**. *eş.* **determinist**.

belirlenimcilik *a. fels.* ➻ **gerekircilik**. *eş.* **determinizm**.

belirleniş *a.* belirlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Toplantı günümün şimdiden belirlenişi iyi oldu.*

belirlenme *a.* belirlenmek eylemi.

belirlenmek *(nsz)* başka bir şeyle karıştırılmasına olanak kalmayacak bir biçimde ortaya çıkarılıp belirli kılınmak. *ör. Sonuç, halkın katılımıyla belirlenmekteydi.*

belirlenmezci *a.* ve *s. fels.* ➻ **yadgerekirci**. *eş.* **indeterminist** .
belirlenmezcilik *a. fels.* ➻ **yadgerekircilik**. *eş.* **indeterminizm** .
belirleyebilme *a.* belirleyebilmek eylemi.
belirleyebilmek *(-i)* belirlemek elinde olmak, belirleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan geleceğini kendisi belirleyebilir.*
belirleyici *s.* bir olguda etkili olan, olguyu belirli kılan, kesinleştiren, sınırlayan. *ör. Ben, dilin belirleyici olduğu bir anlatımı yeğlerim.*
belirleyicilik *a.* belirleyici olma durumu ya da niteliği. *ör. Şiirde dilin belirleyiciliği açıktır.*
belirleyim *a.* ➻ **belirleme** .
belirleyiş *a.* belirlemek eylemi ya da biçimi.
belirleyiverme *a.* belirleyivermek eylemi.
belirleyivermek *(-i)* **1** çabucak belirlemek. **2** "belirlemek" anlamında rica yollu da kullanılır. *ör. Buluşacağımız günü sen belirleyiverir misin?*
belirli *s.* başka bir şeyle karıştırılmasına olanak kalmayacak bir biçimde, kesin olarak sınırlanmış, belirlenmiş ya da kararlaştırılmış olan. *eş. esk.* **muayyen**. *ör. Kötülüğün kaynağı bu kadar belirli iken önlenemez mi?* **belirli belirsiz** çok az belli olan, güç seçilebilen. *ör. Belirli belirsiz bir şeyler mırıldanmıştı.* **belirli geçmiş zaman** *dilb.* eylemin gösterdiği kavramın, işin, içinde bulunulan zaman diliminden önce olup bittiğini kesinlikle bildiren kip; bu kip Türkçede - **di** ekiyle kurulur. *eş.* **-di'li geçmiş zaman**. *ör. "Bildi", "soldu", "gittim" gibi biçimler belirli geçmiş zamanı anlatır.*
belirlilik *a.* başka bir şeyle karıştırılmasına olanak kalmayacak bir biçimde, kesin olarak sınırlanmış, kararlaştırılmış ya da belirlenmiş olma durumu.
belirme *a.* belirmek eylemi.
belirmek *(nsz)* **1** (bir şey) belli, görünür değilken, ortada yokken açığa, ortaya çıkmak, görünür duruma gelmek. *eş. esk.* **tezahür etmek**. *ör. Ufukta bir şey belirmişti.* **2** (bir düşünce ya da durum) kesin bir biçim almak, belli olmak, açıklığa kavuşmak. *eş. esk.* **tebellür etmek**. *ör. Oylar sayılırken seçimin sonucu belirmişti.* **3** iyice anlaşılır ve görünür bir durum almak, belli olmak. *eş. esk.* **tebarüz etmek**. *ör. Geleceğin belirmekte olduğunu seziyordum.*
belirsiz *s.* **1** sınırlanmamış, belirlenmemiş olan, belirli olmayan. *eş. esk.* **gayri muayyen**. *ör. Kuş, belirsiz bir yöne uçmak telaşındaydı.* **2** niteliği üzerinde açık, anlaşılır ve kesin bir bilgi edinilemeyen. *eş. esk.* **müphem**. *ör. Durumu belirsiz bıraktık.* **3** ne olduğu bilinmeyen. *eş. esk.* **meçhul**. *ör. Kimliği belirsiz bir uçak göklerimizdeymiş.* **belirsiz geçmiş zaman** *dilb.* eylemin gösterdiği kavramın, işin, içinde bulunulan zaman diliminden önce olup bittiğini belirsiz olarak bildiren ya da bu olup bitişin başkalarından duyma yoluyla öğrenildiğini anlatan kip; Türkçede bu kip **-miş** ekiyle kurulur. *eş.* **-miş'li geçmiş zaman**. *ör. "Bunu ona söylemiş"teki "söylemiş" belirsiz geçmiş zamanı göstermektedir.*
belirsizleşebilme *a.* belirsizleşebilmek eylemi.
belirsizleşebilmek *(nsz)* belirsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bunalımda her şey belirsizleşebilir.*
belirsizleşme *a.* belirsizleşmek eylemi.
belirsizleşmek *(nsz)* belirsiz bir nitelik edinmek. *ör. Filmde durum iyice belirsizleşmişti.*
belirsizleştirebilme *a.* belirsizleştirebilmek eylemi.
belirsizleştirebilmek *(-i)* belirsizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kararsız tutum işi daha da belirsizleştirebilir.*
belirsizleştirilebilme *a.* belirsizleştirilebilmek eylemi.
belirsizleştirilebilmek *(-i)* belirsizleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İstenirse karar günleri belirsizleştirilebilir.*
belirsizleştirilme *a.* belirsizleştirilmek eylemi.
belirsizleştirilmek *(nsz)* belirsiz bir duruma gelmesi sağlanmak. *ör. Durum iyice belirsizleştirilmişti.*
belirsizleştirme *a.* belirsizleştirmek eylemi.
belirsizleştirmek *(-i)* belirsiz bir duruma getirmek, açık seçikliğini yok etmek, bulanıklaştırmak. *ör. Olay, gezi gününü iyice belirsizleştirmişti.*
belirsizlik *a.* **1** belirsiz olma durumu. *eş. esk.* **müphemiyet**. *ör. Oyunda başka belirsizlikler de vardı.* **2** *dilb.* dilsel bir biçimin iki ya da daha çok sayıda yoruma yol açması. *ör. Eşadlılık sözcükte belirsizliğe olanak verir.*
belirtebilme *a.* belirtebilmek eylemi.
belirtebilmek *(-i)* belirtmek elinde olmak ya da belirtme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Buluşma tarihini şimdiden belirtebiliriz.*
belirteç *a. dilb.* bir eylemin, bir sıfatın ya da bir başka belirtecin anlamını yer, zaman, nicelik, nitelik, ölçü, soru kavramları yönünden etkileyen, kesinleştiren ya da sınırlayan sözcük. *eş. esk.* **zarf**[4]. *ör. İşlevleri, türleri bakımından belirteçler dilbilgisinin önemli bir konusudur.* **belirteç eki** *dilb.* ➻ **belirteçleştirici**.
belirteçleştirici *s. dilb.* bir sözcüğü belirtece dönüştüren sonek; Türkçede, örneğin "-ce", "-in", "-leyin" ekleri belirteçleştiricidir. *eş.* **belirteç eki** . *ör. "İyi"ye "-ce" getirip "iyice" diyebiliriz; "-ce" burada belirteçleştirici olmuştur.*
belirten *s.* **1** belirtme eylemini yapan. **2** *a. dilb.* ad ya da sıfat takımlarında birinci öğe; örneğin "okulun yolu" ad takımında birinci öğe olan "okul" belirtendir. *eş.* **tamlayan**.
belirti *a.* **1** bir olayın ya da durumun varlığını gösteren, onu doğal olarak içeren ve onun anlaşılmasına yardım eden, anlaşılmasını sağlayan şey. *eş. esk.* **alamet**, **emare**, **nişane**. *ör. Baktım, yüzünde hiçbir belirti yoktu.* **2** *hek.* vücuttaki işlevsel bir bozukluğun ya da hastalığın tanınmasını, anlaşılmasını kolaylaştıran

olgu. *eş.* **bulgu**, **semptom**, *esk.* **araz**. *ör. Hastada sıtma belirtileri var.* **3** *ruh.* canlıda olağan olmayan durumların geliştiğini belli eden ipucu.

belirtibilim *b. a. hek.* konusu hastalık belirtileri olan hekimlik dalı. *eş.* **semptomatoloji**.

belirtik *s. fels.* açıkça belirtilmiş olan, açık, belli. *eş. esk.* **vazıh**. *ör. İçtepileri belirtiğe geçirmekten korkuyordu.*

belirtilebilme *a.* belirtilebilmek eylemi.

belirtilebilmek *(nsz)* belirtilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her şey, bütün koşullar önceden belirtilebilir.*

belirtilen *a. dilb.* ad ya da sıfat takımlarında ikinci öğe; örneğin "okulun yolu" ad takımında ikinci öğe olan "yol" belirtilendir. *eş.* **tamlanan**.

belirtili *s.* **1** belirtisi olan. **2** belirli bir duruma getirilmiş, belirtilmiş olan. **belirtili nesne** *dilb.* belirtme durumundaki nesne; örneğin, "Sözünü ettiğin kitabı aldım" tümcesinde "kitabı" belirtili nesnedir. **belirtili tamlama** *dilb.* belirteni "-in" ("-nin") takısı, belirtileni üçüncü kişi iyelik eki alan ve belirli bir kavram içeren tamlama; örneğin "okulun yolu", "Orhan'ın çantası", "arabanın gelişi" birer belirtili tamlamadır.

belirtiliş *a.* belirtilmek eylemi ya da biçimi.

belirtilme *a.* belirtilmek eylemi.

belirtilmek *(nsz)* açıkça dile getirilmek, açıkça ortaya konulmak, belirmesi sağlanmak. *ör. Burada belirtilmek istenilen düşünce hiç de yeni değildir.*

belirtisel *s.* belirti özelliği taşıyan. *ör. Bunun belirtisel bir yönü olduğunu düşünmedim.*

belirtisiz *s.* **1** belirtisi olmayan. *ör. Hastalık belirtisiz ilerliyordu.* **2** belirtilmemiş olan. *ör. "Önce", "önceleri" sözcükleri eylemin belirtisiz bir geçmişte yapıldığını gösteriyor.* **belirtisiz nesne** *dilb.* yalın durumdaki nesne; örneğin "Dün bir kitap aldım" tümcesindeki "kitap" belirtisiz nesnedir. **belirtisiz tamlama** *dilb.* belirteni yalın durumda olan, belirtileni üçüncü kişi iyelik eki alan ad tamlaması; örneğin "soba borusu", "bahçe duvarı", "Ankara keçisi" birer belirtisiz tamlamadır.

belirtisizlik *a.* belirtisiz olma durumu. *ör. Zaman adları bu adıllardaki belirtisizliği gideriyor.*

belirtiş *a.* belirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Olacağı belirtişimiz iyi olmuştu.*

belirtke *a.* **1** soyut bir şeyin, bir kavramın simgesi olan varlık ya da eşya. *eş.* **amblem**. **2** yapımcıların, ürünlerini başkalarından ayırmak için kullandıkları ad ya da simge. *eş.* **marka**. **3** *dilb.* ➻ **gösterge**[4].

belirtme *a.* belirli duruma getirme, göz önüne koyma, belirli kılma. *ör. Çok açıkça belirtmeye çalıştım bunu.* **belirtme durumu** *dilb.* tümcede eylemden etkilenen varlığı bildiren "-i" ("-ı", "-ü", "-u") ekini almış ad; örneğin "dün Çankaya'yı gezdik", "bahçeyi suladım" tümcelerinde adlar belirtme durumundadır. *eş. esk.* **-i hali**, **akuzatif**. **belirtme grubu** *dilb.* tamlamadan daha geniş sözcük dizisi; örneğin "okulun penceresinin buzlu küçük camı" bir belirtme grubudur. **belirtme sıfatı** *dilb.* bir adı gösterme, soru, sayı ya da belgisizlik yönlerinden belirten sıfat; örneğin "bu kitap", "hangi kitap?", "üç kitap", "bazı kitap" vb.

belirtmek *(-i)* dile getirmek, ortaya koymak, belirli kılmak, açıkça söylemek. *eş. esk.* **ifade etmek**, **tebarüz ettirmek**. *ör. Eleştirmenler yapıtın boşluğunu belirtmekteydiler.*

belit *a. mant.* ve *mat.* doğruluğu apaçık bulunan, kanıtlanması gerekmeyen ve kendiliğinden apaçık olduğu için öteki önermelerin ön dayanağı olan temel önerme. *eş. esk.* **müteârife**, **aksiyom**. *ör. Hiç araştırmıyoruz, buna apaçık bir doğru, bir belit diye bakıyoruz.*

belitke *a. mant.* belitler dizgesi.

belitsel *s.* belit niteliğinde olan.

belkemiği, -ni *b. a.* **1** *gövb.* ➻ **omurga**. **2** *mec.* bir şeyin dayanağı olan ana bölümü. *eş.* **temel**, **esas**. *ör. Sorunun belkemiği de işte bu gerçek, onu yok sayamayız.*

belki *be. Ar. Far.* (.' .) **1** bir olasılığa göre, olasılıkla, olabilir ki. *ör. Belki onu da göreceğiz.* **2** *bağ.* olsa olsa, ola ki. *ör. Üzmek için değil, belki bir uyarı olur diye söylemiştim.* **belki de** şu da olabilir, olabilir ki. *ör. Dün gelecekti, belki de arabası bozulmuştur.*

belkili *s. Ar. Far. T.* (.' . .) **1** çözümü, sonucu kuşkulu olmakla birlikte olabilir de görülen, olasılı. **2** *fels.* doğru olabileceği gibi yanlış da olabilen, olması zorunlu olmayan ama olabilirlik gösteren, olasılı. *eş. esk.* **ihtimali**. *ör. Felsefe belkili sorunları da ele alır.*

belladonna *a. İt. bitb.* ➻ **güzelavratotu**.

bellek *a.* **1** öğrenilmiş ya da yaşanmış konuları, bunların geçmişle ilgisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü. *eş. esk.* **hafıza** . *ör. İnsan her şeyi belleğinde tutamaz.* **2** bir bilgisayarda, verilerin ve işlem dizilerinin elektronik işaretler biçiminde saklandığı bölüm. *ör. Bu, veri kümelerinin toplandığı bellek için de kullanılır.* **belleğini yitirmek** bellek yitimine uğramak. **bellek genişliği** *ruhb.* kişinin anımsayıp doğru olarak yineleyebildiği sözcük, sayı ya da benzeri şeylerin toplamı. **bellek güçsüzlüğü** *fels.* yaşlılık, hastalık gibi nedenlerle kişinin belleğinin gücünü yitirmesi. *ör. Bellek güçsüzlüğünde bellek vardır ama güçsüzdür.* **bellek karışıklığı** *hek.* gerçekte yeni olan bir algıyı belleğin daha önce geçmiş bir algı sanması. **bellek yitimi** *hek.* yüksek ateş, beyin zedelenmesi gibi bir nedenle, anımsama gücünün bir bölümünün ya da tümünün yitmesi biçiminde kendini gösteren hastalık. *ör. Kafaya vurmak da bellek yitimine yol açabilir.*

bellekli *s.* belleği olan.

belleksel *s.* bellek özelliği taşıyan, bellekle ilgili. *ör. İnsan, kimi olayları belleksel güçle anımsayabilir.*

belleksiz *s.* **1** belleği olmayan. *ör. Belleksiz bir bilgisayar işe yaramaz.* **2** belleğinde tutmayan. *ör. Kültür birikimi belleksiz ülkelerde uzun sürer.*
belleksizlik *a.* belleksiz olma durumu. *ör. Toplum, belleksizlik hastalığına tutulmuştur.*
bellem *a.* öğrenme, belleme yetisi.
belleme (I) *a.* **1** bellemek eylemi. **2** *ruhb.* herhangi bir öğrenme konusunu ya da algısal gereçleri, daha sonra anımsanacak durumda, belleğe[1] yerleştirme.
belleme (II) *a.* atların ve benzeri binek hayvanlarının soğuktan korunması için sırtlarına sarılan ya da eyerlerinin altına konulan keçe, meşin ya da kalın kumaş.
bellemek (I) *(-i)* **1** öğrenip belleğe[1] yerleştirmek, ezberlemek. *ör. Bir şiiri bellemek için birkaç kez okumak gerekir.* **2** sanmak, bilmek, tanımak. *ör. Onu yumuşak huylu bellemiştim.*
bellemek (II) *(-i)* bel **(III)** ile toprağı kazmak.
bellenebilme *a.* bellenebilmek eylemi.
bellenebilmek *(nsz)* bellenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bellengeç *a. ha.* öğrenmek ereğiyle yapılan çalışma. *eş.* **alıştırma**, *esk.* **temrin**.
bellenme *a.* bellenmek eylemi.
bellenmek (I) *(nsz)* **1** öğrenilip belleğe[1] yerleştirilmek. *ör. Küçükken bellenen şeyler kolay unutulmuyor.* **2** sanılmak. *ör. Öyle bellenmek istemiyor.*
bellenmek (II) *(nsz)* (toprak için) bel **(III)** ile işlenmek, kazılmak. *ör. Bahçe bellenmek istiyor.*
belletebilme *a.* belletebilmek eylemi.
belletebilmek *(-i, -e)* belleteme yeteneği, olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Öğretmen her şeyi daha kolay belletebilir.*
belleten *a.* bilim kurumlarının çalışma konularıyla ilgili yazı, haber ve duyuruların yer aldığı bilimsel dergi. *ör. Eski Türk Dil Kurumu belletenler de yayımlamıştı.*
belletici *a.* ve *s.* öğreten, belleten, çalıştıran (kimse).
belletilebilme *a.* belletilebilmek eylemi.
belletilebilmek *(nsz)* belletilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
belletilme *a.* belletilmek eylemi.
belletilmek *(nsz)* bellenmesi sağlanmak.
belletme *a.* belletmek eylemi.
belletmek (I) *(-i, -e)* bir şeyi bellemesini, öğrenmesini sağlamak, öğretmek. *ör. Çocuğa her şeyi belletmek gerekmez.*
belletmek (II) *(-i, -e)* bel **(III)** ile toprağı işletmek, altüst ettirmek. *ör. Önce toprağı belletmek gerekir, havalansın diye.*
belleyebilme *a.* belleyebilmek eylemi.
belleyebilmek *(-i)* belleme yeteneği, olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk her şeyi daha kolay belleyebilir.*
belleyici *s.* ezberci.
belleyicilik *a.* ezbercilik.
belleyiş *a.* bellemek eylemi ya da biçimi.
belleyiverme *a.* belleyivermek eylemi.
belleyivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede bellemek.
belli *s.* **1** her yönüyle bilinen. *eş.* **malum** . *ör. Kaç yılında doğduğu belli değil.* **2** gizli saklı yönü bulunmayan, ortada olan, anlaşılan, açık olan. *eş.* **aşikâr**, **zahir**. **3** açık ve kesin olarak bilinen, belirli. *eş.* **muayyen** . *ör. O, işini belli zamanlarda yapar, bitirir.* **belli belirsiz** pek belli olmayan, çok az seçilebilen, güçlükle duyulabilen, varlığı çok az duyumsanan. *ör. Gece belli belirsiz bir yağmur var sanmıştım, oysa bayağı yağmış.* **belli etmek 1)** iyice görünür, anlaşılır bir duruma getirmek, görünür kılmak, açığa vurmak. *ör. Durum kendini belli etmişti.* **2)** *mec.* sezmesini sağlamak, duyumsatmak. *ör. Ona bunu hiç belli etmek istemedik.* **belli olmak** ortaya çıkmak, belirmek, anlaşılmak. *ör. Durumu belli olmuştu.*
bellibaşlı *b. s.* ve *be.* **1** ötekilerden üstün ve önemli, en önemli. *ör. Onun bellibaşlı işi, boş gezmekti sanki.* **2** belirli. *eş.* **muayyen** . *ör. Çocuğun bellibaşlı bir işi yok.* **3** başta gelen, başlıca. *ör. Bizim bellibaşlı sorunumuz buydu.*
bellik *a. ha.* belli olsun diye konulan işaret.
bellilik *a.* belli olma durumu, açıklık, belirlilik.
belsoğukluğu, -nu *b. a. hek.* insan üreme organının akıntılı ve bulaşıcı bir hastalığı.
bembeyaz *s.* her yanı ak, aktan da ak, çok beyaz, apak.
bemol, -lü *a. Fr. müz.* **1** bir ölçü içinde, notanın önüne konulunca sesin yarım ton kalınlaştırılacağını belirten nota işareti. **2** *s.* bu işaret konularak kalınlaştırılmış (ses).
ben (I) *ad.* **1** tekil birinci kişi adılı. *ör. Onu ben de yaparım.* **2** *ruhb.* bireyi öteki varlıklardan ayıran bilinç. *eş.* **ego** . **3** *fels.* bireyin kişiliğini kuran, oluşturan ana öğe. *eş.* **ego**. *ör. İnsan beniyle insandır.* **ben bilmez miyim güttüğüm domuzun huyunu** "uzun zaman bir arada olduğum o kötü kişiyi tanırım, böyle şeyleri yapar o" anlamında söylenir. **ben bu işte yokum** bu işte yer almam, bu işe karışmam. **ben derim bayram haftası, o anlar mangal tahtası** söylediğimi ters anlıyor. **ben diyorum hadımım, o soruyor oğul uşak neyin var** "ben güçsüz olduğumu, bu işi yapamayacağımı söylüyorum, o hâlâ yapmamı istiyor" anlamında kullanılır. **ben hancı, sen (o, vb.) yolcu oldukça ...** "durumlarımız böyle sürüp gittiği sürece ..." (senin bana çok işin düşer) anlamında söylenir. **ben sana hayran, sen cama tırman** *al.* biri ötekine tutkun ama ötekinin aldırış ettiği yok. **ben şahımı bu kadar severim** "yeterince özveride bulundum, bundan daha çok özveride bulunamam, benden bu kadar" anlamında söylenir. **bende (sende, vb.) o göz var mı?** ben buna inanacak denli aptal mıyım? **benden günah gitti** ben uyarı-

da bulundum, üzerime düşeni yerine getirdim, gerisi onun sorumluluğundadır. **benden söylemesi** uyarmak benden, ötesini kendisi bilir. **benden uzak (ırak) olsun da Mısır'a sultan olsun** "yeter ki benim çevremde bulunup bana zararı dokunmasın da isterse en yüce yerlere gelsin, onunla ilişkimi sürdürmek istemem" anlamında söylenir. **beni sokmayan yılan bin yaşasın** "bana zararı dokunmadıkça onunla uğraşmama gerek yok" anlamında söylenir. **benim de adım Yakup ama o kadar uzun değil** benim durumum da onunkinden aşağı değil ama ben onun gibi gösteriş meraklısı değilim. **benim diyen** kendine güvenen, yapacağına inanan, yeteneğine, gücüne güvenen. *ör. Bunu benim diyen yapamaz, ama ben başardım işte.* **benim oğlum bina okur, döner döner yine okur** *al.* "hep aynı şeyleri yapıp duruyor, çabaları verimli olmuyor, aynı şeyleri boyuna yineliyor" anlamında söylenir.

ben (II) *a.* **1** insanda, genellikle doğuştan tende bulunan, ufak, koyu renkli leke ya da kabartı. *ör. Sağ yanağında güzel bir ben vardı.* **2** üzüm ve kimi öteki meyvelerde görülen, olgunlaşma belirtisi olan küçük lekeler. *ör. Üzümde benler belirdi mi, tatlanma başlamıştır.* **ben düşmek** (meyvede) olgunlaşma belirtisi olan lekeler gözükmek. *ör. Bu yıl şeftalilere erken ben düştü.*

ben (III) *a. ha.* **1** oltaya takılan ya da tuzağa konulan yem. **2** kuşun yavrusuna taşıdığı yem.

benbenci *b.s.* **1** durmadan kendinden, kendi yapıp ettiklerinden, değerinden söz eden, her sözüne ben diye başlayan (kimse). *ör. Onun benbenci tavrından hoşlanmıyorum.* **2** *ha.* kibirli, gururlu.

benbencilik *b. a.* benbenci olma niteliği. *ör. Onun benbenciliğine dayanılmaz.*

benci *s.* kendini her alanda, her şeyde üstün gören, kendini çok beğenen (kimse). *eş. esk.* **hodpesent**, **megaloman**. *ör. "Benci" ile "bencil" ayrı şeydir.*

bencil *s.* **1** yalnızca ya da öncelikle kendi çıkarını, yararını düşünen (kimse). *eş. esk.* **hodbin**, **hodkâm**, **egoist**. *ör. İnsan, genellikle bencil bir yaratıktır.* **2** *fels.* bencilik öğretisine inanan. *eş.* **egoist** . *ör. Felsefi anlamda bencil, insan eylemini "ben"e dayandırandır.* **bencil olmak** bencile[1] yaraşır davranışlarda bulunmak.

bencilce *be.* bencile[1] yaraşır bir biçimde. *ör. Bu davranışı çok bencilceydi.*

bencileyin *be.* (.' . . .) benim gibi. *ör. O da bencileyin çekingendir.*

bencilik *a.* **1** benci olma durumu. *eş. esk.* **hodkâmlık**, **megalomanlık**. **2** *fels.* kişinin bütün eylemlerinin "ben[3]" ile belirlenmiş bulunduğunu, ahlaklılığın, erdemin de yalnızca "ben"ini, kendini koruma içgüdüsünün başka bir biçimi olduğunu ileri süren öğreti. *eş.* **egoizm**. **3** *ruhb.* kendi çıkarını düşünmenin bütün bilinçli eylemlerin ana güdüsü olduğunu öne süren görüş. **4** *fels.* kendi çıkarını düşünmeyi bütün eylemlerin haklı ve doğru amacı olarak kabul eden ve bunu yaşamın kesin, değişmez ilkesi yapan öğreti. *ör. Doğrusu, bencilik bireyin bir kaçış yoludur.*

bencilleşebilme *a.* bencilleşebilmek eylemi.

bencilleşebilmek *(nsz)* (kişi) bencilleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

bencilleşme *a.* bencilleşmek eylemi.

bencilleşmek *(nsz)* (kişi) yalnızca kendini ve kendi çıkarını düşünür bir kişilik edinmek, bencil[1] duruma gelmek. *ör. Çocuğumun bencilleşmekte olduğunu görüyordum.*

bencillik *a.* **1** yalnızca kendini ve kendi çıkarını düşünme durumu. *eş. esk.* **hodbinlik**, **egoistlik**. *ör. Ondaki bu bencilliği hoş göremiyorum.* **2** *ruhb.* kendi çıkarını düşünmenin bütün bilinçli eylemlerin ana güdüsü olması durumu. **bencillik etmek** bencil[1] davranmak.

bende *a. Far. esk.* kul, köle. **bendeniz** *esk.* "kulunuz", "köleniz" anlamına gelmekle birlikte, "ben" adılı yerine kullanılan bir alçakgönüllülük sözü. **bendeniz cennet kuşu** "ben" adılı yerine şaka olarak söylenir. *ör. Bu sorunu ancak bendeniz cennet kuşu çözebilir.*

bendeğil *b. a. fels.* ben **(I)**[2,3] olmayan, "ben"in, öznenin dışında bulunan nesne.

benek *a.* **1** herhangi bir şey üzerindeki ben **(II)** gibi leke, ufak leke. *eş.* **puan**. **2** *gökb.* Güneş lekeleri yöresinde görülen, parlak taneciklerden ve damarlardan oluşan bölüm. *eş.* **fakül**. **benek benek** *ik. be.* küçük lekeler halinde.

beneklenebilme *a.* beneklenebilmek eylemi.

beneklenebilmek *(nsz)* beneklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

benekleniverme *a.* benekleniivermek eylemi.

benekleniivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede beneklenmek. *ör. Yağmurdan sonra bol güneşle üzümler benekleniivermişti.*

beneklenme *a.* beneklenmek eylemi.

beneklenmek *(nsz)* üzerinde benek oluşmak. *ör. Üzümler beneklenmiş.*

benekli *s.* üzerinde benekler bulunan, ufak lekeleri olan. *ör. Benekli bir ceket giymişti.* **benekli köpekbalığı** *hayb.* kara benekleri olan, küçük boyda bir cins köpekbalığı.

bengi *s.* **1** sonsuz sürece kalacak olan, hiç son bulmayacak olan, hep yaşayacak olan, ölümsüz, ölmez. *eş. esk.* **ebedi**. *ör. Ozan, bengi şiirler yazmak, bengi olanı söylemek ister.* **2** *a.* Ege Bölgesi ile Balıkesir yöresinde hareketli bir zeybek oyunu ve onun müziği.

bengileme *a.* bengilemek eylemi.

bengilemek *(-i)* ➻ **bengileştirmek**.

bengileşebilme *a.* bengileşebilmek eylemi.

bengileşebilmek *(nsz)* bengileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Halkın beğendiği şeyler bengileşebilir.*

bengileşme *a.* bengileşmek eylemi.

bengileşmek *(nsz)* sonsuz sürece yaşayacak bir nitelik edinmek, ölümsüzleşmek. *eş.* **ebedileşmek**.
bengileştirebilme *a.* bengileştirebilmek eylemi.
bengileştirebilmek *(-i)* bengileştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ancak ozanlar bazı duyguları şiirleriyle bengileştirebilir.*
bengileştirilebilme *a.* bengileştirilebilmek eylemi.
bengileştirilebilmek *(nsz)* bengileştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bengileştirilme *a.* bengileştirilmek.
bengileştirilmek *(nsz)* sonsuz sürece yaşayacak bir nitelik kazandırılmak, ölümsüzleştirilmek. *eş.***ebedileştirilmek**. *ör. Kimi konular ozanlarca bengileştirilmiştir, aşk gibi.*
bengileştirme *a.* bengileştirmek eylemi.
bengileştirmek *(-i)* sonsuz sürüce yaşayacak bir niteliğe kavuşturmak, ölümsüz kılmak, ölümsüzleştirmek. *eş.* **ebedileştirmek** .
bengilik *a.* **1** bengi olma durumu, ölümsüzlük, ölmezlik. *eş. esk.* **ebediyet**. *ör. Hiçbir şeyin büsbütün ölmediğine, bengiliğe inanırdı o.* **2** hiçbir zaman ölçülemez olan sonsuz zaman. *eş. esk.* **ebediyet**. *ör. Ulusun bengiliğe doğru aldığı yol, kendi gücünün ürünüdür.*
bengisu, -yu *b. a.* söylencelerde geçen ve içene ölümsüzlük, sonsuz yaşam sağladığına, verdiğine inanılan su. *eş. esk.* **abıhayat**. *ör. Köroğlu'nun bengisu içtiği söylenir.*
beniâdem *ç. b. a. Ar.* (. - - .) *esk.* insanlar, insanoğlu.
beniçinci *b. a.* **1** *fels.* beniçincilik felsefesini benimseyen kimse ya da görüş. *eş.* **benmerkezci, egosantrik**. *ör. Beniçinci ile benci ayrıdır.* **2** *ruhb.* başkalarının gereksinim ve çıkarlarına karşı duygusuz kalıp yalnız kendi çıkarı ile ilgilenen kişi.
beniçincilik *b. a. fels.* her şeyde insanın, bireyin kendi "ben"ini merkez sayan, bireyi evrenin odağı olarak gören felsefe öğretisi. *eş.* **benmerkezcilik, egosantrizm**. *ör. Beniçincilik bir tür benciliktir.*
benildeme *a. ha.* benildemek eylemi.
benildemek *(nsz) ha.* ➻ **belinlemek**.
benimseme *a.* benimsemek eylemi.
benimsemek *(-i)* **1** kendine mal etmek, sahip çıkmak, kendi malı gibi görmek, kendinden bir parça saymak. *ör. Anadolu uygarlığını benimsemek, Anadolu'yu benimsemektir.* **2** *mec.* birine, bir şeye ısınıp, alışıp b ağlanmak. *ör. Ankara'yı benimsemek, uzun sür dü.*
benimsenebilme *a.* benimsenebilmek eylemi.
benimsenebilmek *(nsz)* benimsenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Herkesçe benimsenebilecek düşünce azdır.*
benimseniş *a.* benmisenmek eylemi ya da biçimi.
benimseniverme *a.* benimsenivermek eylemi.
benimsenivermek *(nsz)* çok çabuk ya da çok kısa sürede benimsenmek. *ör. Bunun hemen benimsenivereceğini sanmıyorum.*
benimsenme *a.* benimsenmek eylemi.
benimsenmek *(nsz)* benimsemek eylemine konu olmak. *ör. Bu konu, sanırım herkesçe benimsenecektir.*
benimsetebilme *a.* benimsetebilmek eylemi.
benimsetebilmek *(-i)* benimsetme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu görüşü onlara benimsetebileceğimizi düşünüyorum.*
benimsetilebilme *a.* benimsetilebilmek eylemi.
benimsetilebilmek *(ösz)* benimsetilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu düşüncenin benimsetilebileceğini sanmıyordum.*
benimsetiliş *a.* benimsetilmek eylemi ya da biçimi.
benimsetilme *a.* benimsetilmek eylemi.
benimsetilmek *(ösz)* başkalarınca benimsenmesi sağlanmak. *ör. Kimi düşünceler suçlanırken kimileri gençlere benimsetilmek istenmiştir.*
benimsetiş *a.* benimsetmek eylemi ya da biçimi.
benimsetme *a.* benimsetmek eylemi.
benimsetmek *(-i, -e)* birini bir şeye ısındırmak, birinin bir şeyi kendine mal etmesini, onu kendinin bir parçası yapmasını sağlamak. *ör. Düşüncelerini benimsetmek için zor kullanamaz.*
benimseyebilme *a.* benimseyebilmek eylemi.
benimseyebilmek *(-i)* benimseme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu düşünceyi benimseyebilmek için zaman gerekiyor.*
benimseyiş *a.* benimsemek eylemi ya da biçimi.
benimseyiverme *a.* benimseyivermek eylemi.
benimseyivermek *(-i)* çabucak ve kolaylıkla benimsemek.
beniz, -nzi *a.* yüz ya da yüzün rengi. **benzi atmak** korkudan ya da korkuyla heyecan karışımı bir duygudan dolayı, ansızın yüzünün rengi sararmak, yüzü soluk bir renk almak. *ör. Polisi görünce benzi attı.* **benzi geçmek** yüzü, benzi solmak. **benzi kül gibi olmak** genellikle korkudan, yüzünden kan çekilmek, yüzünün rengi sararmak, yüzü soluk bir renk almak. **benzi uçmak** yüzü soluk bir renk almak. **benzinde kan kalmamak** kansızlık nedeniyle yüzü soluklaşmış olmak. **benzine kan gelmek** sağlığı düzelip yüzünün rengi eski durumuna dönmek, sağlığını kazanmak, canlanmak. *ör. Biraz bakılınca çocuğun benzine kan geldi.*
benlenebilme *a.* benlenebilmek eylemi.
benlenebilmek *(nsz)* benlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Üzümler bu yıl erken benlenebilir.*
benleniverme *a.* benlenivermek eylemi.
benlenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede benlenmek. *ör. Sıcaklar başlayınca üzümler benleniverdi.*
benlenme *a.* benlenmek eylemi.
benlenmek *(nsz)* üzerinde ben **(II)** oluşmak. *ör. Üzümler bu yıl erken benlendi.*
benli *s.* teninde ben **(II)**[1] bulunan. *ör. Yanağı benliydi.*

benlik *a.* **1** bir kimsenin kendisini kendisi yapan özellik, kişinin öz varlığı, kendilik, kişilik. *ör. İnsan, benliğini, özünü yitirmekteydi.* **2** kendi kişiliğini üstün görme, kendi kişiliğine önem verme. *eş.* **kibir**, **gurur**. *ör. Senlik benlik bize yakışmaz.* **3** *ruhb.* bireyin, ne olduğu, ne olmak istediği ve çevresindekilerce nasıl tanındığı konusundaki bilinçliliği. *eş.* **ego** . **benliğinden çıkmak** kendi kişiliğini yitirmek, kendine benzemez olmak, kişiliği değişmek. *ör. Bu kötü olaylarla insan benliğinden çıkıyor.* **benlik başarısızlığı** *ruhb.* ilkel benliğin içtepilerini denge durumunda tutmayı başaramaması durumu. **benlik çözümlemesi** *ruhb.* benliğin savunmalarını yıkarak içgüdülerini özgür bırakma yerine, benliğin güçlü ya da güçsüz yönlerinden yararlanma biçimindeki sağaltım. **benlik davası** her konuda kendini öne sürmek, her şeyi kendi düşüncesine uydurmak isteği, kendini herkesten üstün görme. **benlik dürtüsü** *ruhb.* kişiliğin korunması için gereken etkinlikleri sağlayan güdülerin tümü. **benlik düzeyi** *ruhb.* kişinin istek düzeyi yanında gerçekten ulaşabildiği kişilik düzeyi. **benlik gelişimi** *ruhb.* çocuğun kişiliğinin ve bilinçliliğinin gelişmesi. **benlik gerilemesi** *ruhb.* benlik gelişiminin, ilkel benliğin etkisi altında kalarak eski durumlarına doğru gidişi. **benlik gücü** *ruhb.* kişiliğin, güç durumlar karşısında dayanma yeterliği. **benlik içgüdüsü** *ruhb.* kişinin varlığını korumasına yarayan bütün içtepilerin genel adı. **benlik ikileşmesi** *hek.* öznenin kişiliğini iki ya da daha çok bilinç merkezine bölen ve tek kişide çeşitli kişilikler olarak beliren bir ruh hastalığı. **benlik işlevi** *ruhb.* benliğin üstlendiği herhangi bir işlev. **benlik karmaşası** *ruhb.* benlikle ilişkisi bulunan duygusal tepkilerin oluşturduğu anlıksal yapı. **benlik kaygısı** *ruhb.* kişinin, benliğini korumaya yönelen tepkisi. **benlik ülküsü** *ruhb.* başka bir kimsenin kişiliğini örnekseyip ona benzemeye çalışma özlemi. **benlik yitimi** *hek.* kişide, kişilik duygusunun ve benlik bilincinin yitirilmesi ile beliren bir ruh hastalığı.

benlikçi *s.* ve *a.* her konuda hep kendini öne süren, hep ben ben diye kendinden söz eden, benlik davası güden (kimse).

benlikçilik *a.* **1** benlikçi olma durumu. **2** kendi benliğinin gelişimini, bütün davranışlarının ilkesi yapan kişinin niteliği. *eş.* **egotizm**.

benmari *b. a. Fr.* kimi maddeleri ısıtmak ya da eritmek için kullanılan, ısıtılacak ya da eritilecek maddenin içinde bulunduğu kabı doğrudan ateş üstüne koymak yerine kaynar suya oturtarak maddeyi ısıtma ya da eritme yöntemi.

benmerkezci *a. T. Ar. T.* ➻ **beniçinci**.

benmerkezcilik *a. T. Ar. T.* ➻ **beniçincilik**.

bent *a. Far.* **1** *esk.* bağ, rabıt. **2** yasa maddesi. **3** suyu biriktirmek için önüne yapılan set. **4** *yaz.* bir kitapta, kendi içinde bütünlüğü olan bölüm. **5** *esk. yaz.* şiirdeki dörtlük ya da anlam bütünlüğü olan bölümlerden her biri. **(birini kendine) bent etmek** kendine bağlamak. *ör. O, herkesi kendine bent etmek isterdi.*

benözekçi *b. s.* ➻ **beniçinci**.

benözekçil *b. s.* ➻ **beniçinci**.

benözekçilik *b. a.* ➻ **beniçincilik**.

benzek *a. yaz.*
Benzek, bir ozanın, bir başka ozanın çoğunlukla bilinen bir şiirine konu, biçim, ölçü ve uyak düzeni yönünden benzeterek yazdığı şiirdir. Benzek, genellikle ünlü bir ozanın ünlü bir şiirine benzetilerek yazılır. Gerçek amaç kendi sanatçı kişiliğini göstermektir. Bunun yanı sıra o ozanın beğeni ve sanatını anımsatmış olmak, ona karşı sevgi ve saygı duyulduğunu göstermek de söz konusudur. Yermek, alay etmek için de benzek yazıldığı olur. Benzeğin divan şiirinde önemli bir yeri vardı. Günümüz ozanları benzek yazma geleneğini bırakmıştır. *eş. esk.* **nazire**[2]. *ör. Ozan, Yahya Kemal'in "Hayal Şehir"ine bir benzek yazmış.*

benzekleme *a. yaz.* başka bir yapıtı örnek tutarak anlam ve biçim bakımından benzerini yazma.

benzeme *a.* benzemek eylemi.

benzemek *(-e)* **1** bir şey bütünüyle ya da herhangi bir bakımdan bir başka şeyi andırmak, iki şey arasında ortak yönler, özellikler, nitelikler bulunmak, biri ötekini anımsatmak. *ör. Çocuk gittikçe babasına benzemekteydi.* **2** sanısını uyandırmak, ... gibi görünmek. *ör. Iyi birine benziyordu ama değilmiş.* **benzeye benzeye yaz, benzeye benzeye kış olur** nasıl ki hava yavaş yavaş ısınarak yaz, yavaş yavaş soğuyarak kış olursa, bu durum bir toplumun ilerlemesinde ve gerilemesinde de görülür; hiçbir değişiklik birdenbire olmaz.

benzen *a. Fr.* formülü C_6H_6 olan ve madenkömürü katranından elde edilen, en basit bileşik sayılan bir hidrokarbonun bilimsel adı.

benzer *s.* görünüş, nitelik gibi yönlerden bir başkasına benzeyen ya da ona eş olan (şey). *ör. Bu koltuğun bir benzerini istiyorum.* **benzer şekiller** *mat.* karşılıklı bütün açıları eşit ve karşılıklı bütün kenarlarının uzunlukları arasında oran bulunan iki şekilden her biri.

benzerlik *a.* benzer olma durumu. *ör. Bu benzerlik yüzünden başı derde girdi.*

benzersiz *s.* bir benzeri bulunmayan, eşi olmayan, eşsiz. *ör. Ozanın benzersiz şiirlerini okuduk.*

benzersizleşme *a.* benzersizleşmek eylemi.

benzersizleşmek *(nsz)* kendine özgülük edinmek, eşsizleşmek.

benzersizlik *a.* benzersiz olma durumu, eşsizlik. *ör. Kişi, benzersizliğini geç kavrar.*

benzeş *s.* şu ya da bu niteliği yüzünden başka-

sı ile bir tutulabilen, başkasına benzetilebilen, aralarında andırış bulunan, birbirine benzeyen. *eş. esk.* **müşabih**. *ör. Ahlak değerleri ile sanat değerleri benzeş olabilir.*

benzeşen *a. dilb.* ünsüz ya da ünlü benzeşmelerinde etki altında kalan ünsüz ya da ünlü; örneğin "aşçı" (aş-çı), "demekten" (demekten), "tavadan" (tava-dan) sözcüklerindeki *-çı, -ten, -dan* eklerinde yer alan ünsüz ya da ünlüler benzeşendir.

benzeşik *s. mat.* benzeşme özelliği gösteren, benzeşen.

benzeşim *a.* **1** kimi ortak yönleri olan iki şey arasındaki benzerlik. *ör. Sanat yapıtının içeriği ile gerçekliğin arasındaki benzeşim, bizi kendine çeker.* **2** *mat.* iki geometrik biçimin, kenarlarının uzunlukları arasındaki oran değişmemekle birlikte, karşılıklı açılarının eşit bulunması durumu. **3** *dilb* ➻ **benzeşme**[2]. **benzeşim oranı** *mat.* iki geometrik biçimin kenarlarının arasındaki oran.

benzeşimsel *s.* benzeşimle ilgili.

benzeşlik *a.* benzeş olma durumu. *ör. Üretme ile yapma arasındaki benzeşlik bizi ilgilendirir.*

benzeşme *a.* **1** benzeşmek eylemi. **2** *dilb.* bir sözcükte bir sesin söz zincirinde kendisinden önce ya da sonra gelen başka bir sesi kendisine benzetme etkisi; örneğin "git-di"nin *gitti,* "o-bir"in *öbür* olması gibi.

benzeşmek *(nsz)* birbirine benzemek. *ör. Dillerde benzeşme olayı vardır, kimi öğeler benzeşir.*

benzeşmezlik *a. dilb.* bir sözcükte bulunan özdeş ya da benzer seslerden birinin değişikliğe uğraması; örneğin "aşçı" sözcüğündeki "ş" sesinin "ahçı"da "h" olması.

benzeştirme *a.* benzeştirmek eylemi.

benzeştirmek *(-i, -le)* birbirine benzer duruma getirmek, benzeş kılmak.

benzetebilme *a.* benzetebilmek eylemi.

benzetebilmek *(-i, -e)* benzetme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çalışkanlar arıya benzetilebilir.*

benzeti *a. yaz.* ➻ **benzetme**[2].

benzetilebilme *a.* benzetilebilmek eylemi.

benzetilebilmek *(nsz)* benzetilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her insan bir şeye benzetilebilir.*

benzetilen *a. yaz.* benzetmede[2], nitelikçe güçlü olan. *ör. "Ahmet tilki gibidir"de tilki, benzetilendir.*

benzetili *s.* benzetme yoluyla ortaya konan. *ör. Buna, benzetili olarak "pamuk gibi" diyebiliriz.*

benzetilme *a.* benzetilmek eylemi.

benzetilmek *(nsz)* benzetmek eylemine konu olmak.

benzetiş *a.* benzetmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun benzetişine göre, şiir bir "iç dökme"dir.*

benzetleme *a.* benzetlemek eylemi.

benzetlemek *(-i)* ➻ **öykünmek**.

benzetlenme *a.* benzetlenmek eylemi.

benzetlenmek *(nsz)* ➻ **öykünülmek**.

benzetme *a.* **1** benzetmek eylemi. **2** *yaz.* bir şeyin bir niteliğini herhangi bir bakımdan göz önüne getirmek, canlandırmak ya da daha etkili ve çarpıcı kılmak için, onunla başka bir şey arasında ortak bir nitelikte benzerlik kurma işi; örneğin, birinin kurnazlığını "tilki gibi" benzetmesiyle dil e getirebiliriz. *eş.* **teşbih**. **benzetme ilgeci** *dilb.* iki şey arasında benzerlik ilişkisi kuran "gibi", "kadar", "denli", "sanki" gibi ilgeçlerc ya da ilgeç görevli sözcüklere verilen ad. **benzetme öğeleri** *yaz.* "benzeyen", "kendisine benzetilen", "benzetme yönü" ve "benzetme ilgeci" olarak benzetmeyi oluşturan dört öğe. **benzetme yönü** *yaz.* birbirine benzetilen varlıkların, kavramların arasındaki ortak nitelik. **benzetmeci tiyatro** *tiy.* seyirciyi duygusal yönden sahnede olup bitenlere kaptıran ve oyunun başkişilcriyle seyircinin özdeşleşmesine olanak veren tiyatro.

benzetmek *(-i, -e)* **1** birbirine benzer bir duruma getirmek. *ör. El yazımı onunkine benzetmek isterdim.* **2** bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bulmak. *ör. Şu adamı ona benzettim, ama yanılmışım.* **3** *mec.* kötü bir duruma sokmak, bozmak, parçalamak, dağıtmak. *ör. Işi benzetmek için her şeyi yaptı.* **4** *mec. tkz.* (birini) iyice hırpalamak, dövmek. *ör. Elime geçerse onu öyle bir benzeteceğim ki, görme.* **benzetmek gibi olmasın** "benzerlik kurmak ereğiyle söylemiyorum ama bu durumda olan şöyle kötü bir örnek vardı" anlamında söylenir. *ör. Doğrusu, benzetmek gibi olmasın, babası da böyleydi, sonu hiç iyi değil.*

benzetmeli *s.* içinde benzetme bulunan. *ör. Bunu benzetmeli bir söyleyişle dile getirirsek, "fırtına gibiydi" diyebiliriz.* **benzetmeli biçem** *yaz.* karşılaştırmaların, mecazların, benzetmelerin çok kullanıldığı anlatım yolu.

benzeyebilme *a.* benzeyebilmek eylemi.

benzeyebilmek *(-e)* benzeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

benzeyen *a. yaz.* benzetmede[2], niteliğini benzetilenden alan. *ör. "Ahmet tilki gibidir"de Ahmet, benzeyendir.*

benzeyiş *a.* benzemek eylemi ya da biçimi. *ör. Aralarında benzeyiş çarpıcıydı.*

benzin *a. Fr.* petrolün arıtılmasıyla elde edilen, genellikle yakıt olarak kullanılan, uçucu, kendine özgü bir kokusu olan, renksiz bir sıvı. **benzin istasyonu** benzin, gazyağı, motorin gibi akaryakıtların satıldığı yer. *eş.* **akaryakıt istasyonu**, *ha.* **benzinlik**. **benzin pompası** akaryakıt istasyonlarında araçların depolarına benzin konmasını sağlayan, verilen benzin miktarını ve tutarını gösteren araç.

benzinci *a.* ve *s. Fr. T.* benzin satılan yer ya da benzin satan (kimse).

benzinli *s. Fr. T.* benzinle çalışan (motor).

benzinlik *a. Fr. T. ha.* benzin satılan yer, benzin istasyonu. *ör. Yolda bir benzinlikte durup benzin aldık.*

benzol, -lü *a. Fr.* akaryakıt olarak ya da kimya sanayiinin çeşitli alanlarında kullanılan, benzin ve tolüen karışımı.

beraat, -tı *a. Ar.* (. - .) *huk.* suçlu sanılarak hakkında ceza davası açılan sanığın, yargılama sonunda suçsuz bulunması. *eş.* **aklanma**. **beraat etmek** *huk.* bir yargılama sonunda suçsuz bulunmak, temize çıkmak. *eş.* **aklanmak**.

beraber *be. Far.* (. - .) **1** bir arada, birlikte. **2** *esk.* aynı durumda, aynı düzeyde. *ör. Patlamada her şey yerle beraber olmuştu.* **berabere bitmek** *sp.* (oyun, yarışma) iki yanın da aynı sayıyı almasıyla sonuçlanmak. **berabere kalmak** *sp.* (oyunda, yarışmada) iki yan da aynı sayıyı almak, yenişememek. **beraberinde** kendisiyle birlikte, yanında. *ör. Beraberinde üç de roman getirmişti, okumamız için.* **...le(la) beraber** ...le(la) birlikte. *ör. Bununla beraber, şu da söylenebilir.*

beraberce *be. Far. T.* (. - . .) bir arada olarak, birlikte. *ör. Bu işi beraberce yapalım istedik.*

beraberlik *a. Far. T.* (. - . .) **1** birlikte olma durumu, birliktelik. **2** *sp.* (oyunda, yarışmada) başabaş kalma durumu, yenişememe durumu.

berat, -tı *a. Ar.* **1** genellikle sanayi alanındaki bir buluş için devletçe verilen ve buluştan yararlanma hakkını gösteren, sağlayan belge. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, bir göreve getirilen, aylık bağlanan, ayrıcalık, nişan ya da san verilen kimseler için çıkarılan padişah buyruğu. **berat gecesi** Hazreti Muhammet'e, Cebrail aracılığıyla peygamberliğinin bildirildiği, şaban ayının on dördünü on beşine bağlayan gece, kandil gecesi. **berat kandili** ➻ **berat gecesi**.

berbat, -tı *s. Far. esk.* **1** kötü. **2** beğenilmeyecek durumda olan, sevimsiz, pis, çirkin. *ör. Berbat bir kokusu var.* **3** düzgünlüğü bulunmayan, darmadağın, bakımsız, bozuk. *ör. Araba, berbat bir yolda ilerlemeye çalışıyordu.* **berbat etmek (eylemek) 1)** kötü bir duruma getirmek. *ör. Işi berbat etmekte üstüne yoktur.* **2)** kullanılmaz bir duruma getirmek, bozmak. *ör. Çocuk oyuncağını berbat etmiş.* **berbat olmak 1)** kötü duruma düşmek, kötüleşmek. *ör. Haberi duyunca berbat oldu biçare.* **2)** kullanılamaz duruma gelmek, bozulmak. *ör. Kiracı çıktı ama ev berbat olmuş.*

berber *a. It.* **1** saç, sakal kesmeyi, tıraş etmeyi meslek, iş edinmiş kimse. **2** bu işin yapıldığı dükkân.

berberbalığı, -nı *b. a. It. T. hayb.* hanigillerden, daha çok Akdeniz, Ege Denizi ve Marmara'da yaşayan, kuyruğunun uzun çatallı oluşuyla kolayca tanınan, eti beyaz ve lezzetli bir balık.

Berberi *ö. a.* (. . -) Afrika'nın kuzeybatı yerlerinde yaşayan bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse.

Berberice *ö. a.* Berberilerin konuştuğu dil.

berberlik *a.* berberin[1] yaptığı iş.

berdevam *b. s. Far. Ar.* (. . -) *esk.* sürüp gitmekte olan, sürüp giden.

berdi *a. ha.* genellikle bataklıklarda ya da akarsu kıyılarında yetişen, düz, ince, uzun ve dayanıklı olan sapları hasır örmede, çeşitli eşya yapmada kullanılan bir tür saz, ince kamış. *eş.* **hasırotu**.

berdilik *a.* berdilerle kaplı alan.

berduş *b. s. Far. arg.* evi yeri olmayan, başıboş (kimse), serseri.

berduşluk *a. Far.T. arg.* berduş olma özelliği, durumu.

bere (I) *a.* **1** bir yere çarpma, incitme ya da vurma sonucu, vücudun herhangi bir yerinde oluşan çürük. **2** herhangi bir şeyde görülen ezik, çizik.

bere (II) *a. Fr.* başa giyilen, yuvarlak, sipersiz ve yumuşak bir başlık.

bereket, -ti *a. Ar.* **1** olağandan, alışılandan çok olma durumu, bol verim, bolluk, gürlük. *ör. Unun bereketi çokmuş.* **2** *ha.* bol ürüne yol açan şey, yağmur. *ör. Ekinler, yağan bereketle gürleşti.* **3** *be.* güzel bir rastlantı olarak, neyse ki, iyi ki, şükür ki. *ör. Ben de düşecektim, bereket bir yere tutundum da düşmedim.* **bereket ki** (ya da **bereket versin ki**) Tanrı'ya şükürler olsun ki, iyi ki. *ör. Param yokmuş, bereket ki yanımda sen varsın.* **bereket versin 1)** bir alışverişte, satıcının alıcıya "Tanrı size bol gelir, bol para versin" anlamında söylediği bir söz. **2)** Tanrı'ya şükür ki, çok şükür ki, iyi ki, neyse ki. *ör. Yağmur başladı, bereket versin şemsiye almıştım, yoksa ıslanacaktım.* **Halil İbrahim bereketi** *(İbrahim Peygamber dönemini anıştırma olarak)* gönenç, bolluk. *ör. Bu savurganlığa Halil İbrahim bereketi dayanmaz.*

bereketlenebilme *a. Ar. T.* bereketlenebilmek eylemi.

bereketlenebilmek *(nsz) Ar. T.* bereketlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

bereketlenme *a. Ar. T.* bereketlenmek eylemi.

bereketlenmek *(nsz) Ar. T.* verimli bir duruma gelmek, artmak, çoğalmak. *ör. Azıcık un koymuştum, bereketlendi galiba, iri bir pazı oldu.*

bereketli *s. Ar. T.* bol ürünlü, çok verimli, umulandan daha çok veren, verimli, bol. *ör. Bu yıl toprağımız bereketli gözüküyor.* **bereketli ola!** (ya da **olsun!**) genellikle ürününü devşirmekte olanlara söylenen bir iyi dilek sözü. *ör. Ağ atan balıkçılara bereketli ola dediler.*

bereketlilik *a. Ar. T.* bereketli olma durumu.

bereketsiz *s. Ar. T.* kendinden beklenen verimi, ürünü vermeyen, verimsiz, çabuk tükenen (şey). *ör. Para anıma da bereketsizmiş, bitiverdi.*

bereketsizleşme *a. Ar. T.* bereketsizleşmek eylemi.

bereketsizleşmek *(nsz) Ar. T.* eskisi gibi verimli, ürünlü olmamak, bereketi kalmamak, çabuk tükenir duruma gelmek.
bereketsizlik *a. Ar. T.* bereketsiz olma durumu.
bereleme *a.* berelemek eylemi.
berelemek *(-i)* üzerinde bere **(I)** oluşturmak, bir yerini çürütmek, hafifçe yaralamak. *ör. Çocuk bacağını berelemiş.*
berelenebilme *a.* berelenebilmek eylemi.
berelenebilmek *(nsz)* berelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
berelenme *a.* berelenmek eylemi.
berelenmek *(nsz)* üzerinde bere **(I)** oluşmak, hafifçe ezilmek ya da çizilmek, hafifçe çürümek.
bereleyebilme *a.* bereleyebilmek eylemi.
bereleyebilmek *(-i)* bereleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bereli *s.* beresi olan.
bergamot, -tu *a. It. bitb. (Türkçe "beğ armudu"ndan Italyancaya, oradan da yeniden Türkçeye geçtiği öne sürülür)* **1** turunçgillerden, limon ağacına benzer, hoş kokulu küçük ve ak çiçekleri olan bir tür turunç ağacı. **2** bu ağacın, kabuklarından esans çıkarılan ve reçel yapılan meyvesi.
bergüzar *a. Far.* (. . -) *esk.* anılmak için verilen armağan. *eş. esk.* **yadigâr.**
berhane *a. Far.* (. - .) *esk.* yıkık dökük, büyük ve kullanışsız ev. **berhane gibi** gereğinden çok büyük, koskocaman (ev).
berhava *b. a. Far. Ar.* (. . -) *esk.* havaya uçurulmuş. **berhava etmek 1)** patlayıcı kullanarak havaya uçurmak. **2)** *mec.* yok etmek. **berhava olmak 1)** patlama yoluyla havaya uçmak. **2)** *mec.* boşa gitmek, yok olmak.
berhudar *b. s. Far.* (. . -) *esk.* mutluluk içinde bulunan. *eş.* **mutlu. berhudar ol!** eli öpülen ya da bir hizmeti görülen yaşlı kimselerce söylenen "çok yaşa, mutlu olasın, güzel günler göresin" anlamında bir iyi dilek sözü.
beri *a.* **1** konuşana göre, önünde bulunan iki uzaklıktan kendisine yakın olanı. *ör. Ötedekini tanımıyordum, beride ise bir tanıdık duruyordu, ona yöneldim.* **2** *s.* bu uzaklıkta bulunan. *ör.Evin beri yanında iki kişi vardı.* **3** *il.* çıkma durumundaki sözcüklerden sonra geldiğinde bir işin başlangıcını belirterek sürmekte olduğunu gösterir. *ör. Onu üçgünden beri görmedim.* **beri benzer** *s. ha.* olağan, sıradan, her. *ör. Bunu beri benzer kimse yapamaz.*
beriberi *a. (Sri Lanka [esk. Seylan] dilinden)* genellikle Uzakdoğu ülkelerinde yaşayanlarda görülen, B vitamini noksanlığından ileri gelen bir hastalık.
beriki, -ni *s.* **1** beride bulunan. *ör. Şu beriki güreşçi daha güçlü görünüyor.* **2** *ad.* beride bulunan şey ya da kimse. *ör. Ötekini sen al, beriki bana kalsın.*
beril *a. Fr. min.* doğada altıgen billurlar olarak bulunan, saydam ve çoğunluğu yeşil renkte berilyum ve alüminyum silikat.
berilyum *a. Fr. kim.* (. .' .) simgesi Be, atom sayısı 4, atom ağırlığı 9,01218 olan, zümrüt gibi kimi taşların bileşiminde yer alan, havanın etkisine karşı ince bir oksit tabakasıyla kaplı bulunan bir element.
berjer *a. Fr.* Fransa'da XV. Louis çağında ilk örnekleri görülen, o zamandan bu yana yapılıp kullanılan, arkalığı beslenip kabartılmış, yanlıklarla, kolluklarla donatılmış, oturulacak yeri geniş, yüksek arkalıklı koltuk.
berk, -ki *s.* **1** katı, sert. *ör. Toprak berkmiş, kazma işlemiyor.* **2** çok sağlam. *ör. Onun arkası berktir.* **3** *ha.* sıkı. *ör. İpi berk tutun.*
berkelyum *a. kim. (Berkeley Üniversitesi'nin adından)* (. .' .) simgesi Bk, atom sayısı 97, atom ağırlığı yaklaşık 294 olan, amerisyum ya da küryumdan elde edilen yapay bir element.
berkime *a. ha.* berkimek eylemi.
berkimek *(nsz) ha.* güçlü bir duruma gelmek, sağlamlaşmak, pekişmek. *ör. Toprak berkiyince üstüne çakıl döktüler.*
berkiştirme *a. ha.* berkiştirmek eylemi.
berkiştirmek *(-i) ha.* ➻ **berkitmek.**
berkitebilme *a.* berkitebilmek eylemi.
berkitebilmek *(-i)* berkitmeye gücü yetmek, berkitme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
berkitilme *a. ha.* berkitilmek eylemi.
berkitilmek *(nsz) ha.* **1** güçlendirilmek, sağlamlaştırılmak, pekiştirilmek. *ör. Dostluklar ara sıra berkitilmek ister.* **2** sıkılaştırılmak, sertleştirilmek. *ör. Çiçek ekilince toprağı berkitilmek ister.*
berkitme *a. ha.* berkitmek eylemi.
berkitmek *(-i) ha.* **1** sağlamlaştırmak, güçlendirmek, pekiştirmek. **2** (bağlanacak şeylerde) bağcığı sıkılamak, sıkıca bağlamak. *ör. Ayakkabısının bağını berkitmek için durdu.*
berklik *a.* **1** katılık, sertlik. **2** sağlamlık. **3** sıkılık.
berlam *a. Fr. hayb.* ılıman denizlerde yaşayan, Marmara, Ege ve Akdeniz'de çok bulunan, ortalama boyu 30-40 cm. olan, vücudu uzun elips biçiminde ve yanlardan biraz yassı, derisi ince pullarla kaplı, sırtı açık kahverengi, karnı ve yanları ak, eti lezzetli bir balık.
bermuda *a. (Bermuda adalarının adından)* boyu dize ya da diz altına gelebilen, dar ve kısa pantolon.
bermutat *be. Far. Ar.* (.' - -) *esk.* her zaman olduğu üzere, öteden beri olan biçimde, alışıldığınca.
berrak *s. Ar.* (.' .) (sıvı, hava, ses vb. için) duru, parlak, aydınlık, pırıl pırıl, temiz, güzel, açık.
berraklaşabilme *a. Ar. T.* berraklaşabilmek eylemi.
berraklaşabilmek *(nsz) Ar. T.* berraklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bulanık su dinlenince berraklaşabilir.*
berraklaşma *a. Ar. T.* berraklaşmak eylemi.
berraklaşmak *(nsz) Ar. T.* berrak bir duruma gelmek, durulaşmak.

berraklaştırabilme *a. Ar. T.* berraklaştırabilmek eylemi.
berraklaştırabilmek *(-i)* berraklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bulanıksuyu süzüp dinlendirerek berraklaştırabiliriz.*
berraklaştırılma *a. Ar. T.* berraklaştırılmak eylemi.
berraklaştırılmak *(nsz) Ar. T.* berraklaşması sağlanmak, berrak bir duruma getirilmek, durulaştırılmak.
berraklaştırma *a. Ar. T.* berraklaştırmak eylemi.
berraklaştırmak *(-i)* berrak bir duruma getirmek, durulaştırmak, durultmak.
berraklık *a. Ar. T.* berrak olma durumu.
bertik *a. ha.* yara, bere **(I)**, deride mor leke, çürük.
bertilme *a.* bertilmek eylemi.
bertilmek *(nsz) ha.* **1** (vücutta bir yer) incinmek, burkulmak. **2** berelenmek, yaralanmak. **3** (vücutta bir yer) morarmak, çürümek.
berzah *a. Ar. esk. coğr.* ➻ **kıstak**.
besbedava *s. T. Far.* (.' . - .) çok ucuz.
besbelli *s.* (.' . .) **1** çok açık, çok belli, apaçık. *ör. Bunu onun yaptığı besbelliydi.* **2** *be.* anlaşıldığına göre, anlaşılıyor ki. *ör. Mektubun üzerinden yıllar geçmişti besbelli, kâğıt iyice sararmıştı çünkü.*
besbeter *s.* ve *be. T. Far.* (.' . .) çok daha kötü, pek kötü. *ör. Durum besbeterdi.*
beselemek *(nsz)* ➻ **eselemek beselemek**.
beserek *a. ha.* **1** tüylü ve besili erkek deve, damızlık deve. **2** dişi katır. **3** yetişkin güzel kız.
besermek *(nsz)* ➻ **esermek besermek**.
besi *a.* **1** yaşatmak, geliştirmek, güçlendirmek için gereken besinleri yedirip içirmek işi, besleme. **2** *ha.* besiye çekilmiş hayvan. **3** *ha.* bir şeyi istenilen durumda tutmak ya da oturtmak için kullanılan, altına konulan takoz ya da benzeri şeyler. **besi hayvanı** besleyip satmak ereğiyle yavru iken alınan ya da satılmak üzere beslenen hayvan. **besiye çekmek** (hayvan için) semirtmek için bir yere kapayıp, gereken besinleri vererek beslemek.
besibilim *b. a.* yiyeceklerin besin değerlerini, kötü ve yetersiz beslenmenin yol açtığı sayrılıkları konu alan, yiyecek düzenini sayrının gereksinimine göre düzenleyen sağlıkbilgisi dalı. *eş.* **diyetetik**.
besibilimci *b. a.* besibilim uzmanı. *eş.* **diyetisyen**.
besibilimsel *b. s.* besibilimle ilgili.
besici *a.* sığır, davar gibi kasaplık hayvanları besiye çekerek semirtip satan kimse.
besicilik *a.* besicinin yaptığı iş.
besidoku *b. a. bitb.* bitkilerde, tohumların içinde embriyonu çevreleyen, içi besin dolu bölüm.
besidokusu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **besidoku**.
besidüzen *b. a.* sağlığı korumak ya da düzenlemek ereğiyle uygulanan beslenme düzeni. *eş.* **diyet**.
besili *s.* besiye çekilerek beslenmiş, semirtilmiş, semiz.
besin *a.* **1** organizma için gerekli olan, yenilmeye, beslenmeye elverişli her türlü madde. *eş. esk.* **gıda**. *ör. Aldığınız besinlere özen göstermeliyiz.* **2** *mec.* varlığını sürdürmek için gerekli olan şey. *ör. Yobazlık, besinini bilgisizlikten alır.*
besinli *s.* kendisinde besin bulunan, besini olan, besleyici. *ör. Az ama besinli maddeler yemeli.*
besinsel *s.* besin ile ilgili.
besinsiz *s.* **1** kendisinde besin bulunmayan, besini olmayan. *ör. Yedikleri pek besinsiz şeyler.* **2** yeterli besin almamış olan, gerekli besini alamayan. *ör. Çocuk besinsiz kalmış.*
besinsizlik *a.* besinsiz olma durumu. *ör. Besinsizlik vücudu güçsüzleştirir.*
besiörü *b. a. bitb.* tohum çimlenirken, yeni çıkan bitkiyi beslemeye yarayan ve embriyonun çevresinde yayılmış bulunan besleyici maddelerin tümü.
besisuyu, -nu *b. a. bitb.* bitkilerin damarlarında dolaşan besleyici sıvı.
besleme *a.* **1** beslemek eylemi. **2** evlatlık olarak alınarak ev işlerinde çalıştırılan kız, yatılı hizmetçi. **3** *s.* bir kimsenin, bir kuruluşun parasıyla beslendiği, varlığını sürdürdüğü için onu körü körüne destekleyen. *ör. Bir zamanlar besleme basın vardı.* **besleme basın** onlardan çıkar sağladığı için, tekellerin, holdinglerin ya da siyasal erkin görüşlerini savunan, onları destekleyen basın. *ör. Iktidarlar besleme basın yaratmaya çalışırdı.* **besleme gibi** giydiğini kendisine yakıştıramayan, beslemeler[2] gibi giyinen, kılıksız (kız). **beslemeyi eslemeden alma** "sürekli hizmetine alacağın, evine girip çıkacak kimseyi iyice soruşturmadan alma" anlamında söylenir.
beslemek *(-i)* **1** yedirip içirmek, karnını doyurmak. *ör. Anneler çocuğunu beslemek için özen gösterir.* **2** birinin, yiyecek ve içeceğini, geçimini sağlamak. *ör. Çocuklarını beslemek için var gücüyle çalıştı.* **3** yedirip içirerek semirtmek. *ör. Sığır besleyip satıyor.* **4** yetiştirmek ya da bakmak. *ör. Evde kedi, köpek beslemek olmaz.* **5** eklenmek, katılarak çoğaltmak. *ör. Denizi akarsular da besler.* **6** bir şeyin sağlamca durmasını sağlamak için altını destekle pekiştirmek ya da çevresini bir şeyle doldurmak. *ör. Yıkılmaya yüz tutan minareyi iki yanından beslemek gerekmişti.* **7** *mec.* bir duyguyu içte yaşatmak. *ör. Yine de umut beslemek güzeldi.* **besledik büyüttük danayı, (şimdi) tanımaz oldu anayı** "onu yetiştirip adam ettik, şimdi yüzümüze bile bakmıyor, nankör çıktı" anlamında söylenir. **besle kargayı, oysun gözünü** iyilikbilir olmayanlar, iyiliğe karşı kötülük edenler, nankörler için söylenir.
beslemelik *a.* **1** besleme[2] olma durumu. **2** besleme[2]. *ör. Konağın beslemeliği kaçmış.* **3** *be.*

besleme[2] olarak. *ör. Çocuğunu beslemelik vermiş.*
beslenebilme *a.* beslenebilmek eylemi.
beslenebilmek *(nsz)* beslenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
beslenilmek *(nsz)* ➻ **beslenmek**[2].
beslenim *a.* ➻ **beslenme.**
besleniş *a.* beslenmek eylemi ya da biçimi.
beslenme *a.* **1** beslenmek eylemi. **2** organizma için gerekli olan besinlerin alınması işi. *ör. İnsan beslenmeye önem vermelidir.* **beslenme çantası** anaokulu çocuklarının ve ilkokul öğrencilerinin, beslenme[2] saatinde yemek üzere, içinde yiyecek taşıdıkları çanta. **beslenme eğitimcisi** beslenme eğitimi konusunda uzman kimse. **beslenme eğitimi** besinlerin özellikleri, insan vücudunun gelişiminde etkileri ve işlevi, besin seçiminde göz önüne alınması gereken yönler, iyi beslenmenin sağlık için önemi, dengeli ve ucuz beslenmenin yolları gibi konularla uğraşan bilim dalı. **beslenme saati** anaokulu, ilköğretim okulu gibi yerlerde çocukların, öğrencilerin yemek yeme vakti. **beslenme uzmanı** sağlıklı beslenmenin nasıl olması gerektiği konusunda uzmanlaşmış olan ve bu bilgisini yol gösterici olarak kullanan hastane vb. görevlisi.
beslenmek *(nsz)* **1** kendi kendini beslemek[1]. **2** beslemek eylemine konu olmak. *ör. Apartmanda beslenen hayvanlar bakımlı olurmuş.*
besletebilme *a.* besletebilmek eylemi.
besletebilmek *(-i, -e)* besletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kurbanlık koyunu köyde besletebiliriz.*
besletme *a.* besletmek eylemi.
besletmek *(-i, -e)* beslemek işini başkasına yaptırmak.
besleyebilme *a.* besleyebilmek eylemi.
besleyebilmek *(-i)* beslemeye gücü yetmek ya da besleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çukurova'nın buğdayı ülkeyi besleyebilir.*
besleyici *a.* ve *s.* besin değeri yüksek olan, beslenmeye yarayan (besin).
besleyicilik *a.* besleyici olma özelliği.
besleyiş *a.* beslemek eylemi ya da biçimi.
besli *s.* ➻ **besili.**
besmele *a. Ar.* bir işe başlarken söylenen ve "acıyıcı ve esirgeyici olan Tanrı'nın adıyla" anlamına gelen Arapça ***bismillahirrahmanirrahim*** tümcesinin adı. **besmele çekmek** bu Arapça tümceyi söylemek.
besmelesiz *be. Ar. T.* **1** besmele tümcesini söylemeden, besmele çekmeksizin. *ör. Yemeğe besmelesiz oturmazdı.* **2** *a.* çocuklar için "piç" yerine kullanılan bir sövgü.
beste *a. Far.* **1** bir müzik yapıtını oluşturan ezgiler bütünü. *ör. Bir şarkı, bir senfoni birer bestedir.* **2** içinde söz bulunan bir müzik yapıtının yalnızca ezgisi. *ör. Bu şarkının bestesi güftesine uymuş doğrusu.* **beste bağlamak** (ya da **yapmak**) bir müzik yapıtı ortaya koymak, bestelemek.
besteci *a. Far. T.* beste yapan, bir müzik yapıtı yaratan kimse. *eş.* **bestekâr, kompozitör.**
bestecilik *a. Far. T.* beste yapma, müzik yapıtı yaratma işi.
bestekâr *a. Far.* (. . -) ➻ **besteci.**
bestekârlık *a. Far. T.* ➻ **bestecilik.**
besteleme *a. Far. T.* bestelemek eylemi.
bestelemek *(-i) Far. T.* bir müzik yapıtı ortaya koymak, beste yapmak.
bestelenebilme *a. Far.T.* bestelenebilmek eylemi.
bestelenebilmek *(nsz) Far. T.* bestelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bestelenme *a. Far.T.* bestelenmek eylemi.
bestelenmek *(nsz) Far. T.* bir besteye konu olmak, bir müzik yapıtı olarak ortaya konulmak.
besteletme *a. Far.T.* besteletmek eylemi.
besteletmek *(-i) Far. T.* bestelemesini ya da bestelenmesini sağlamak. *ör. Ozan şiirini besteletmek için besteci arıyordu.*
besteleyebilme *a. Far.T.* besteleyebilmek eylemi.
besteleyebilmek *(-i) Far. T.* besteleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Şarkıyı besteleyebilmek için ilham bekliyor.*
besteleyiverme *a. Far.T.* besteleyivermek eylemi.
besteleyivermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede bestelemek.
besteli *s. Far. T.* bestelenmiş olan, bestesi yapılmış.
bestenigâr *b. a. Far. müz.* alaturka müzikte en eski bileşik makamlardan biri.
bestesiz *s. Far. T.* bestelenmemiş olan (şiir, güfte).
bestseller *a. Ing.* ➻ **çoksatar.**
beş *a.* **1** dörtten sonra gelen sayının adı. *ör. Üç beş derken elimizde kalmadı.* **2** bu sayıyı gösteren rakam, 5, V. **2** *s.* dörtten bir fazla olan. *ör. Onu beş gün önce aramıştım.* **beş aşağı beş yukarı** belli bir sayıdan biraz az, biraz çok, yaklaşık olarak. **beş beter** *ha.* ➻ **besbeter. beş çayı** ikindi vakti yapılan bir tür kahvaltı. **beş dakikada Beşiktaş** *arg.* bir işin çok hızlı bir biçimde yapıldığını anlatır. **beş duyu** dokunma, görme, işitme, koklama, tat alma duyularının genel adı. **Beş Hececiler** ➻ **Hececiler . beş kardeş** *(şaka)* tokat, şamar. **beş on** çok az sayıda, biraz. *ör. Arkasına beş on kişi toplamıştı.* **beş para almamak** hiç para almamış olmak. **beş para etmez** hiç değeri yok, işe yaramaz, değersiz. **beş paralık** hiçbir değeri olmayan, değersiz, bayağı, aşağılık. *ör. Beş paralık iş, ricaya değmez.* **beş paralık etmek** bir kimseyi, ayıplarını herkesin içinde yüzüne vurarak küçültmek. **beş paralık olmak** kusurları, ayıpları açığa çıkmak, küçülmek. **beş para mı saydı?** bunu para vererek almadı ya! *ör. Oğlan bisiklete beş para mı saydı, böyle hor kullanır elbette.* **beş parasız 1)** yoksul, parasız. *ör. Beş parasızdı, bir dikili ağacı bile yoktu.* **2)** hemen hemen hiç

para koymadan, çok az bir para ile. *ör. Bu işe beş parasız başladık, çalıştık ve kazandık.* **beş para ver söylet, on para ver sustur** *ha.* çok uzun konuşan, çok geveze kimseleri nitelemek için söylenir. **beş parmağın hangisini kessen acımaz?** "insan çocuklarının hepsini aynı tutar, hangisine zarar gelse aynı üzüntüyü duyar" anlamında söylenir. **beş parmak bir olmaz** insanlar arasında çeşitli yönlerden farklılıklar bulunması doğaldır. **beş yıldız** *arg.* edilgin eşcinsel erkek.

beşbeş *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan her ikisinin de beş benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **dübeş**.

beşbir *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin beş, ötekinin bir benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **pencüyek**.

beşbıyık *b. a.* iri muşmula.

beşer (I) *a. Ar. esk.* insanoğlu, insan. **beşer şaşar** "yanılmak insana özgüdür, insan yanılabilir" anlamında söylenir.

beşer (II) *s. (beş sayısının üleştirme biçimi)* her birine beş (tane), her kezinde beşi bir arada. *ör. Çocuklara beşer elma verdim. Beşerden on beş kutu saydım.*

beşeri *s. Ar.* (. . -) *esk.* insanla ilgili, insana değgin.

beşeriyet, -ti *a. Ar. esk.* bütün insanlar, insanoğulları, insanlık.

beşerli *s.* **1** beşer beşer dizilmiş. *ör. Dizilişi beşerli yaprak biçimindeydi.* **2** *a. yaz.* ➻ **beşli**[3].

beşerlik *be.* beşer beşer, beşi bir arada olarak. *ör. Çocukları beşerlik sıra yaptılar.*

beşgen *a. mat.* beş açısı ve dolayısıyla beş kenarı olan çokgen.

beşibirarada *b. a.* ➻ **beşibirlik, beşibiryerde**.

beşibirlik *b. a.* ➻ **beşibirarada, beşibiryerde**.

beşibiryerde *b. a.* beş altın liradan oluşan, genellikle köy kadınlarının süs olarak boyunlarına taktıkları altın.

beşik *a.* **1** süt çocuklarını yatırıp sallayarak uyutmaya yarayan, genellikle ağaçtan yapılmış, sallanır bir tür küçük yatak. *ör. Çocuğuna ceviz bir beşik almıştı.* **2** *mec.* bir şeyin kaynağı olan yer, bir şeyin doğup yetiştiği, geliştiği yer. *ör. Bir zamanlar Anadolu uygarlığın beşiğiydi.* **beşik çatı** *mim.* yatay bir arakesiti ve iki yana doğru düşen iki yüzeyi olan çatı. *eş.* **beşikörtüsü**. **beşik kemer** *mim.* yarım çember biçiminde olan kemer. **beşik kertmek** (kız ve oğlan iki çocuğu) daha beşikteyken birbirine nişanlamak. **beşik kertmesi** (ya da **kertiği**) daha beşikteyken ailesince nişanlanmış, nişanlı (kız ya da erkek). *ör. Delikanlının beşik kertmesi güzeldi.* **beşik salıncak** bayramyerlerinde kurulan geniş salıncak. **beşik tonoz** *mim.* yarım daire biçiminde olan tonoz.

beşikçi *a.* beşik yapan ya da satan kimse.

beşiki *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin beş, ötekinin iki benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **pencüdü**.

beşikörtüsü, -nü *b. a. ha.* iki yana akıntısı olan çatı ya da duvar üstü. *eş.* **beşik çatı, beşiksırtı**.

beşiksırtı, -nı *b. a.* ➻ **beşikörtüsü**.

beşinci *s. (beş sayısının sıra sıfatı)* sırada dördüncüden sonra gelen. **beşinci kol** bir ülkede, gizli olarak düşman için çalışan örgüt.

beşincilik *a.* beşinci olma durumu.

beşiz *s.* tek doğumda beşi bir arada doğan (kardeşler).

beşizli *s.* beş tanesi bir arada olan.

beşleme *a.* **1** beşlemek eylemi. **2** *yaz.* Divan Yazını'nda, bir gazelin her beytinin üstüne aynı ölçü ve uyakta üçer dize ekleme, gazelin her beytini beş dizeli duruma getirme. *eş. esk.* **tahmis**.

beşlemek *(-i)* **1** aynı işi beş kez yapmak. *ör. İşi beşledik, yine beğendiremedik.* **2** bir şeyin sayısını beşe çıkarmak. *ör. Dört dükkânı var, şimdi beşlemek istiyor.*

beşli *s.* **1** içinde, kendinde herhangi bir şeyden beş tane bulunan ya da beş parçadan oluşan. **2** *a.* iskambil, domino gibi oyunlarda, üzerinde beş sayısı, işareti bulunan kâğıt ya da pul. **3** *a. yaz.* Divan Yazını'nda, her bölümü beş dizeden oluşan nazım biçimi. *eş.* **beşlik**[2], *esk.* **muhammes**. **4** *a. yaz.* halk yazınında üç dizeli bir bende, konu ile ilgili aynı ölçüde ve uyakta iki dize eklenmesiyle oluşan şiir biçimi. **5** *a. müz.* beş çalgı ya da beş ses için yazılan müzik yapıtı. *eş.* **kentet**. **6** *a. müz.* beş müzisyenden kurulu orkestra. *eş.* **kentet**.

beşlik *a.* **1** *esk.* beş para, beş kuruş ya da beş lira. **2** *yaz.* Divan Yazını'nda, beş mesnevinin bir araya gelmesinden oluşan yapıta verilen ad. *eş. esk.* **hamse**. **3** *s.* içine beş tane alabilen ya da beşi bir arada olan. *ör. Kahve yapmak için beşlik cezveyi ocağa sürdü.* **4** *arg.* edilgin eşcinsel erkek. .**5** *arg.* anüs.

beşparmak *b. a* **1** *hayb.* derisidikenlilerden, denizde yaşayan, beş köşeli yıldız biçiminde bir hayvan. *eş.* **beşpençe**. **2** beş renkte dokunmuş uzunlamasına çizgili kumaş.

beşparmaklı *b. s. hayb.* ayaklarında belirgin beş parmak bulunan, beş parmağı olan.

beşparmakotu, -nu *b. a. bitb.* kayalıklarda, yol kenarlarında, çayırlarda yetişen, yaprakları beş parmak biçiminde ve gümüş renginde, çiçekleri uzun saplı ve altın sarısı renkte, mide rahatsızlıklarına, boğaz ve dişeti ağrılarına, sürgüne karşı kullanılan, otsu bir bitki. *eş.* **kurtpençesi**.

beşpençe *b. a. T. Far.* ➻ **beşparmak**[1].

beştaş *b. a. ha.* beş taşla oynanan bir çocuk oyunu.

beşuş *s. Ar. esk.* gülümseyen, güleç.

beşüç *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin beş, ötekinin üç benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **pencüse**.

beşyüzlük *b. a.* **1** *esk.* eskiden kullanılan beş yüz liralık bütün kâğıt paraya verilen ad. **2** *b. s.* içinde beş yüz tane bulunan, içine bir şeyden beş yüz tane alabilen ya da beş yüz tane-

si bir arada olan. *ör. Gazeteleri beşyüzlük paketler halinde bağladık.*

bet, -ti (I) *a.* kimi deyimlerde "bet beniz" ya da "bet bereket" biçiminde ikileme olarak "yüz, çehre" ya da "bolluk, gürlük" anlamında kullanılır. **bet bereket kalmamak** eski bolluk bulunmaz olmak, eski bolluk kalmamak. *ör. Yaşlılar bet bereket kalmadığını söylüyor.* **beti benzi atmak** ➻ **benzi atmak**. **beti benzi uçmak** korku, heyecan, soğuk gibi bir nedenle yüzü sararmak. **beti benzi kalmamak** yüzünün rengi solmak. **beti benzi kireç kesilmek** (ya da **solmak**) herhangi bir nedenle yüzünün kanı çekilmek, yüzü solmak. **beti benzi sararmak** çok korkmak, korkudan yüzü sararmak. **beti bereketi gelmek** çoğalmak, bollaşmak. **beti bereketi kaçmak** eski bolluğu kalmamak, kıtlaşmak ya da çabuk tükenir olmak. **beti bereketi kalmamak** çabuk tükenir olmak, beklenen işi görmeye yetmemek. *ör. Buğdayın beti bereketi kalmadı, yıl ortasında bitiverdi.* **beti bereketi olmamak** ➻ **beti bereketi kalmamak**.

bet, -ti (II) *s. Far.* çirkin, kötü. **bet bet bakmak** bir kötülük yapacakmış gibi kötü kötü bakmak. **bet suratlı** yüreğinin kötülüğü yüzünden okunan (kimse). **betine gitmek** utanç verici bulmak, yerinde bulmamak, ayıp saymak, kötü bulmak.

beta *a. Yun.* Yunan abecesinin ikinci harfinin adı, (ß). **beta ışınları** *fiz.* ışınetkin cisimlerin yaydıkları üç ışından biri (ötekiler ➻ **alfa**, **gama**); atom çekirdeği içinde bağımsız olarak bulunmayan, ışınetkin parçalanmada yayılan elektronlarla özdeş temel parçacıklar.

betatron *a. Fr. fiz.* elektronları hızlandırmakta yararlanılan elektromanyetik bir aygıt.

betelemek *(-i)* ➻ **etelemek betelemek**.

beter *s. Far.* daha kötü, çok kötü. **beter etmek** daha kötü bir duruma sokmak. **beter olmak** eskisinden ya da bir başka şeyden daha kötü bir duruma düşmek. **beterin beteri** kötünün de kötüsü, en kötü olandan da kötü, çok daha kötü, çok kötü. *ör. Atalar "Tanrı beterin beterinden saklasın" demiş.* **beterin beteri var** "çok kötü bir durumun daha da kötüsü vardır, insan başına gelen bir kötülükte böyle düşünüp kendini toparlamalıdır" anlamında söylenir.

beterleşebilme *a. Far.T.* beterleşebilmek eylemi.

beterleşebilmek *(nsz) Far.T.* beterleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

beterleşme *a. Far.T.* beterleşmek eylemi.

beterleşmek *(nsz) Far.T.* çok kötü bir duruma gelmek, kötüden de kötü durumda olmak.

beti *a.* resim ve yontu sanatlarında insan, hayvan ve benzeri varlıkların biçimi *eş.* **figür**[1]. *ör. Duvarları çok güzel betilerle süslenmişti.*

betik *a. esk.* **1** her türlü yazılı şey. *eş.* **mektup**, **kitap**. *ör. Askerdeki oğlundan betik almış.* **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, XVI. yüzyıla değin, yazılı kâğıda verilen ad.

betikçi *a. esk.* **1** yazar, yazıcı, yazman. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, XVI. yüzyıla değin, yazman yerine kullanılmış olan sözcük.

betili *s.* içinde insan, hayvan, doğa varlıklarının biçimleri bulunan (resim) ya da bu türlü varlıkları konu almış olan (yontu). *eş.* **figüratif**. *ör. Artık betili resme bir dönüş var.* **betili sanat** doğanın görünen biçimlerini işleyen sanat. *eş.* **figüratif sanat**.

betim *a.* **1** betimlemek eylemi. *eş.* **betimleme**. **2** *yaz.* bir şeyi, bir kişiyi, bir olay ya da duyguyu anlatan, betimleyen söz ya da yazı. *eş. esk.* **tasvir**. *ör. Yazar, anlatısına bir başka betim öğesi katmış.* **3** *fels.* bir şeyin tasarımını söz ya da yazı ile yapma işi.

betimci *a.* ➻ **betimleyici**.

betimcilik *a.* ➻ **betimleyicilik**.

betimleme *a.* betimlemek eylemi.

betimlemek *(-i)* **1** bir şeyi, göz önünde canlanacak biçimde, kendine özgü yönlerini belirterek, söz ya da yazı ile anlatmak. *eş. esk.* **tasvir etmek**. *ör. Yazar, fırtınayı betimlemek için iki sayfa doldurmuş.* **2** *fels.* bir şeyin tasarımını söz ya da yazı ile yapmak.

betimlenebilme *a.* betimlenebilmek eylemi.

betimlenebilmek *(nsz)* betimlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanın iç evreni de betimlenebilir.*

betimlenme *a.* betimlenmek eylemi.

betimlenmek *(nsz)* göz önünde canlanacak biçimde, kendine özgü yönleri belirtilerek, söz ya da yazı ile anlatılmak. *ör. Savaş sahneleri nice romanda uzun uzun betimlenmiştir.*

betimleyebilme *a.* betimleyebilmek eylemi.

betimleyebilmek *(-i)* betimleme yeteneği olmak, betimleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Savaşı betimleyebilmek için görmek gerekmezmiş.*

betimleyici *s.* olayı ayrıntıya önem vererek anlatan. *ör. Romanda betimleyici anlatım ağır basıyor.*

betimleyicilik *a.* yazında, olayları, kişileri, nesneleri vb. ayrıntılı olarak anlatma yönsemesi, betimleyici olma durumu.

betimleyiş *a.* betimlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Yazarın Çukurova doğasını betimleyişi çok özgündü.*

betimleyiverme *a.* betimleyivermek eylemi.

betimleyivermek *(-i)* çabucak betimlemek. *ör. Yazar, kişilerini birkaç sözcükle betimleyiveriyordu.*

betimsel *s.* betim niteliğinde olan, betim özelliği taşıyan, betimle ilgili. *eş. esk.* **tasviri**. **betimsel dilbilgisi** bir dilin belirli bir dönemini ele alıp inceleyen dilbilgisi.

betisiz *s.* içinde insan, hayvan biçimleri, doğa öğeleri bulunmayan (resim) ya da bu tür belli biçimler işlemeyen, bunları konu almayan (yontu). *eş.* **nonfigüratif**. **betisiz sanat** insan, hayvan biçimlerini ve doğa öğelerini işlemeyen sanat.

beton *a. Fr.* **1** çimentonun kum, çakıl ve uygun oranda su ile karışımı sonucu elde edilen sert, dayanıklı, taş benzeri bir yığışım. **2** *s.* bu maddeden yapılmış. *ör. Elektrik için beton direkler dikildi.* **beton gibi 1)** çok sert, çok sağlam ya da dayanıklı. **2)** *mec* güçlü, sağlam. *ör. Spor insanı beton gibi yapar.*

betonarme *a. Fr.* eğilme ve çekme güçlerine dayanması için içine metal yerleştirilmiş beton. *eş.* **demirlibeton**.

betoncu *a. Fr. T.* yapılarda beton hazırlama işiyle görevli usta ya da işçi.

betoniyer *a. Fr.* ➻ **betonkarar**.

betonkarar *b. a. Fr. T.* çimentoya kum, çakıl ve belli oranda su karıştırıp beton haline getiren makine. *eş.* **karmaç**.

betonlaşma *a. Fr. T.* betonlaşmak eylemi.

betonlaşmak *(nsz) Fr. T.* **1** beton gibi olmak, sertleşmek. *ör. Toprak betonlaşmıştı sanki.* **2** *mec.* güçlenmek, sağlamlaşmak. *ör. Spor yapınca vücudu betonlaştı.* **3** (doğal çevre) ağaçları kesilip yeşilliği yok edilerek yerine beton yapılar dikilmek. *ör. Kıyılarımız hızla betonlaşıyor.*

bevliye *a. Ar.* **1** *hek.* sidikyolları hastalıkları. *eş.* **üroloji**. **2** konusu sidikyolları hastalıkları olan hekimlik dalı.*eş.* **üroloji**. **3** hastanelerde bu hastalıkların sağaltımının yapıldığı bölüm. *eş.* **üroloji**.

bevliyeci *a. Ar. T.* sidikyolları hastalıkları uzmanı hekim. *eş.* **ürolog**.

bey *a.* **1** erkek adlarının sonuna getirilen bir saygı sanı. *ör. Ali Bey henüz gelmedi.* **2** erkek kimseyi belirtir ve kimi zaman erkekler için ad gibi de kullanılır. *ör. Bir bey telefon etti.* **3** koca, eş. *ör. Kadıncağız beyini yitirdi.* **4** saygılı konuşmada "efendi" yerine geçer. *ör. Sürücü, "Haklısınız beyim" dedi.* **5** iskambil kâğıtlarında birli, as. **6** *tar.* bir beyliğin başında bulunan, beyliği yöneten kimse. *ör. Karaman Beyi, Konya üzerine yürür.* **7** *tar.* komutan. *ör. Koca Ali alay beyi olmuştu.* **8** *esk.* ileri gelen kimse, parası ve malı çok olan, varsıl, zengin. **bey ardından çomak çalan çok olur** güçlü kişi ile yüz yüze oldukları zaman ağızlarını açamayanlar, o gittikten sonra ona karşı söylemedik söz koymazlar. **bey devesi (danası) gibi yan gelip geviş getirmek** hiçbir iş yapmadan yiyip içip keyfine bakmak. **bey (paşa) gibi yaşamak** varlık, bolluk, gönenç içinde yaşam sürmek. **bey kardeş** genellikle genç erkeklere kullanılan bir seslenme sözü. *ör. Bey kardeş, postane nerede?* **beyler buyruğu yoksula kan ağlatır** halkı yönetenler, uygulama olanağını düşünmeden buyruklar vererek halkı sıkıntıya sokarlar, ezerler.

beyaban *a. Far.* (. - -) *esk.* çöl.

beyan *a. Ar.* (. -) **1** bildirme, söyleme. **2** *esk. yaz.* ➻ **sözbilim**. *eş.* **retorik**. **beyan etmek** bildirmek, söylemek, açıklamak, bildirimde bulunmak.

beyanat, -tı *ç. a. Ar. Far.* (. - -) ➻ **demeç**. **beyanat vermek** (ya da **beyanatta bulunmak**) demeç vermek.

beyanname *b. a. Ar. Far.* (. .- .) ➻ **bildirge**.

beyaz *a. Ar.* **1** süt, pamuk gibi şeylerin rengi. *eş.* **ak**. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Beyaz giysiler içindeydi.* **3** *a.* beyaz ırktan olan kimse, ak derili. *ör. Amerika'da zenciler beyazlarla çatışıp duruyor.* **4** *a.* baskıda kara ya da italik olmayan, normal karalıktaki harf. *ör. Bu satırdaki* beyaz *sözcüğü beyaz harflerle dizilmiştir.* **5** *a. arg.* eroin. **beyaz baston 1)** görme özürlü kişilerin yürürken kullandıkları baston. **2)** görme özürlülerin simgesi. **beyaz bomba** *arg.* uyuşturucu özelliği olan bir ilacın adı. **beyaz çekmek** *arg.* eroin kullanmak, eroin çekmek. **beyaz dizi** beyaz kapaklar içinde yayımlanan aşk romanları dizisi. **beyaz eritici** *arg.* morfin. **beyaz eşya** çamaşır makinesi, buzdolabı, bulaşık makinesi gibi dayanıklı ev araçlarına verilen ortak ad. **beyaz et** balık, tavuk vb. etlerinin ortak adı. **beyaz gölge** *arg.* eroin düşkünü, eroinman. **beyaz ırk** yeryüzünün büyük bölümünde, Güney ve Batı Asya, Avustralya, Kuzey Afrika, Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşayan, teninin rengi açık olan ırk. **beyaz kadın ticareti** ülkelerarası bir örgütlenmeyle, genç kızların ve kadınların kandırılarak ya da kaçırılarak fuhuş amacıyla satılması işi. **beyaz kitap** bir sorunu savunmak, aydınlatmak, yığınlara anlatmak için genellikle hükümetçe hazırlanıp yayımlanan kitap. **beyaz oy** olumlu oy, kabul oyu. **beyaz oy vermek** olumlu oy kullanmak, kabul etmek. **beyaz ölüm** *arg.* aşırı ölçüde alınan eroinin yol açtığı ölüm. **Beyaz Rus** Beyaz Rusya halkından olan kimse. **beyaz şarap** yalnızca sarı üzüm şırasından yapılan şarap. **beyaz toz** *arg.* eroin. **beyaz yalan** kimseye bir zararı dokunmayan, kimi durumlarda yararlı bile olabilen, sevimli yalan. **beyaz zehir** eroin, kokain gibi toz durumunda olan uyuşturucu madde. **beyaza çekmek** el yazısıyla yazılmış, müsvedde durumundaki bir yazıyı başka bir kâğıda temiz olarak yeniden yazmak. *eş.* **temize çekmek**. **beyazın adı, esmerin tadı** esmerleri övmek, esmerlerin çok beğenildiğini belirtmek için söylenir.

beyazcam *b. a. Ar. Far.* televizyon ekranı.

beyazımsı *s. Ar. T.* ➻ **beyazımtırak**.

beyazımtırak *s. Ar. T.* beyaza yakın, beyaza çalan.

beyazkömür *b. a. Ar. T.* akarsulardan sağlanan elektrik enerjisi.

beyazlanmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **beyazlaşmak**.

beyazlaşma *a. Ar. T.* beyazlaşmak eylemi.

beyazlaşmak *(nsz) Ar. T.* beyaz bir duruma gelmek. *eş.* **aklaşmak**.

beyazlatıcı *a. ve s. Ar. T.* ➻ **aklaştırıcı**.

beyazlatılma *a. Ar. T.* beyazlatılmak eylemi.

beyazlatılmak *(nsz) Ar. T.* beyaz duruma getirilmek. *eş.* **aklaştırılmak**.

beyazlatma *a. Ar. T.* beyazlatmak eylemi.
beyazlatmak *(-i) Ar. T.* beyaz duruma gelmesini sağlamak, beyaz duruma getirmek.
beyazlık *a. Ar. T.* beyaz olma durumu. *eş.* **aklık.**
beyazperde *b. a. Ar. Far.* **1** üzerine sinema filmlerinin yansıtıldığı beyaz yüzey. **2** *mec.* sinema. *ör. Kimi beyazperde yıldızı, soyunmaya evet diyor.*
beyazpeynir *b. a. Ar. Far.* koyun, keçi, inek, manda sütünden yapılan, ak renkli bir peynir türü.
beyazsinek *b. a. Ar. T. hayb.* genellikle pamukların üzerinde üreyen, bitkinin özsuyunu emerek kurumasına yol açan bir sinek.
beybaba *b. a.* **1** yaşlı erkeklere senlibenli bir seslenme sözü. *ör. Beybaba, sigarayı tellendirmek iyi de zararı çok.* **2** çocukların babaları için kullandıkları saygı sözü. *ör. Beybabam gelince söyleyeceğim.*
beyefendi *b. a. T.Yun.* saygılı konuşmada erkek adlarının sonuna getirilen ya da erkekler için ad yerine kullanılabilen san. *ör. Ahmet Beyefendi geliyor. Sizi bir beyefendi aradı.*
beyerki *b. a.* ➻ **varsılerki, plutokrasi.**
beygir *a. Far.* **1** erkek at. *ör. Beygirleri arabaya koştular.* **2** *sp.* ➻ **atlama beygiri.**
beygirgücü, -nü *b. a. Far. T. fiz.* bir saniyede 75 kilogrammetrelik iş yapan güç; motor gücü birimi olarak kullanılır.
beyhude *be.* ve *s. Far.* (. - .) **1** boş yere, boşuna, yok yere, gereksiz olarak. *ör. Onları beyhude çağırmış olduk.* **2** anlamsız, boş, yararsız. *ör. Bu beyhude konuşmalardan sıkıldım.* **beyhude yere** boş yere, yok yere, gereksiz olarak, boşu boşuna. *ör. Burada beyhude yere bekledik.*
beyhudeleşme *a. Far. T.* beyhudeleşmek eylemi.
beyhudeleşmek *(nsz) Far. T.* boşuna yapılıyor olmak, gereksizleşmek, anlamsızlaşmak.
beyhudelik *a. Far. T.* beyhude olma durumu.
beyin, -yni *a.* **1** *gövb.* kafatasının üst bölümünde bulunan ve beyinzarı ile örtülü olan, iki yarım yuvar biçiminde sinir kütlesinden oluşan, organizmanın işlevlerini denetleyen, duyum ve bilinç merkezi olan organ. *eş. esk.* **dimağ** . *ör. Kazada birkaçının beyni parçalanmış.* **2** *mec.* akıl yürütme yeteneği. *ör. Onda beyin yok bence.* **3** *mec.* bir şeyin yönetiminde önemli işlevi olan kimse. *ör. Örgütün beyni yakalandı.* **4** *mec.* çok iyi eğitim görmüş, bilgi ve düşüncesiyle etkili olan kimse. *ör. Bence o, bu ülkenin beyinlerindendir.* **beyin jimnastiği** düşünme yetisini geliştirmek için yapılan, kafa yormayı, düşünmeyi ve çözüm bulmayı gerektiren alıştırmalar. *eş.* **zihin jimnastiği** . **beyin göçü** *mec.* çok iyi yetişmiş meslek ve bilim adamları ile uzmanların, bir başka ülkede yerleşip çalışmak ereğiyle, kendi ülkelerini bırakıp gitmesi. **beyin gücü** *mec.* bir ülkede çok iyi düzeyde yetişmiş uzman, meslek ve bilim adamlarının oluşturduğu bilimsel güç. **beyin kanaması** *hek.* beyni besleyen damarlardan birinden ya da birkaçından kanın dışarı sızması nedeniyle, beslenen bölgenin işlevini yitirmesi, çalışamaz duruma gelmesi. **beyin karıncıkları** *gövb.* içinde beyin omurilik sıvısı bulunan, kafatasının dört boşluğundan her biri. **beyin omurilik sıvısı** *gövb.* örümceksi zarla ince zar arasındaki boşlukta bulunan ve beyinle omuriliği saran sıvı. **beyin takımı** *mec.* bir kuruluşun yönetiminde yön verici çalışmaları yapan, kuruluşun başarısı için takım olarak çalışan, uzman kişilerden oluşan topluluk. **beyin yıkamak** *mec.* kişiyi, kendi görüş ve düşüncelerinden ayırıp başka bir görüş ve düşünceyi benimser duruma getirmek için türlü yollardan etkilemek. **beyin yormak** ➻ **zihin yormak** . **beyin zarları** *gövb.* beyni üst üste saran üç zar. **beyni atmak** *mec.* ➻ **tepesi atmak.** **beyni bulanmak** *mec.* **1)** rahat düşünemez olmak, sersemlemek. **2)** bir işin oluş, gidiş biçiminden kötü bir şey sezinleyerek kuşkulanıp huzuru kaçmak. **beyni karıncalanmak** *mec.* zihni yorulmak, zihin yongunluğu nedeniyle düşünemez duruma gelmek. **beyni sıçramak** *mec.* aklını yitirircesine kızmak, pek çok öfkelenmek. **beyni sulanmak** *mec.* düzgün düşünemez olmak, bunamak. **beyninde şimşekler çakmak** *mec.* kafasında ansızın bir düşünce doğmak. **beyninden vurulmuşa dönmek** *mec.* çok üzücü bir haber ya da durumla aşırı bir sarsıntıya, şaşkınlığa uğrayıp düşünme yeteneğini yitirir gibi olmak. **beynine girmek** *mec.* bir kimseyi bir şey yapmaya kandırmak. *ör. Çocuğun beynine girdin, salıncak diye tutturuyor şimdi.* **beynine girmemek** *mec.* belletilen bir şeyi aklında tutamamak, ezberleyememek, öğrenememek. *ör. İki kez okudum ama bir satırı bile beynime girmedi.* **beynine vurmak** *mec.* (içki, sıcak) çok etkilemek, ne yapacağını bilemez duruma getirmek. *ör. Sıcak beynine vurdu sanırım, baksan a şuna, ne dediğini bilmiyor.* **beynini kemirmek** *mec.* (bir düşünce) sürekli bir biçimde kendisini rahatsız etmek. *ör. Ölüm korkusu beynini kemiriyordu.*
beyincik *a. gövb.* kafatasının art bölümünde beynin altında bulunan, hareketi ve dengeyi düzenleyen, denge merkezi olan organ.
beyinli *s.* içinde beyin bulunan ya da beyni olan. *ör. Kuzu başını beyinli olarak fırına verdi.*
beyinorağı, -nı *b. a. gövb.* beynin iki lopu arasında bulunan zar.
beyinsel *s.* beyinle ilgili.
beyinsi *s. gövb.* beyne benzeyen.
beyinsiz *s.* **1** içinde beyin bulunmayan, beyni olmayan. *ör. Fırına başları beyinsiz verdiler.* **2** *mec.* kafasız, akılsız, düşüncesiz. *ör. Kimi beyinsizler böyle düşünmese de, halk uyanıyor.*
beyinsizlik *a.* **beyinsiz**[2] olma durumu, kafasızlık, akılsızlık, düşüncesizlik.

beyinüçgeni, -ni *b. a. gövb.* beynin alt yanındaki üç kıvrımlı yuvarlak çıkıntı.
beyit, -yti *a. Ar. yaz.* Divan Yazını'nda, aynı ölçüde yazılan ve anlam yönünden birbirine bağlı olan iki dizelik şiir birimi. *eş.* **ikilik**[5].
beylerbeyi, -ni *b. a. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sancakbeylerinin başı olan, eyaleti yöneten kimse.
beylerce *a. ha.* Bilecik yöresinde yetiştirilen, şarapçılıkta kullanılan bir üzüm.
beylik *a.* **1** bey olma durumu. **2** *s.* devlet malı olan, devlete özgü bulunan, devletle ilgili, resmi. *ör. Bir polis, beylik tabancayla kendini vurdu.* **3** *s.* (söz ya da düşünce için) orta malı, basmakalıp, yeniliği olmayan, çok bilinen, herkesçe kullanılan, sıradan. *ör. Şiirde beylik sözlere yer yoktur.* **4** *a. mec.* gönenç içinde yaşama. *ör. O sürdüğü beyliği bilir.* **5** *a.* küçük ve ince bir tür asker battaniyesi. *ör. Beyliği üzerine çekip uyudu.* **6** *a. tar.* bir bey[6] tarafından yönetilen küçük devlet ya da bölge. *ör. Tarihte, Anadolu'da birçok beylik vardı.* **7** *a. esk.* hükümet, devlet. **beylik fırın has çıkarır 1)** kişilerin yaptığı işi devlet yaparsa eksiksiz ve iyi yapar. **2)** *(şaka)* devletten aylık alarak geçinen, en sağlam, en güvenceli yolu bulmuş demektir. **beylik söz** herkesin söylediği, etkisi kalmamış söz. *ör. Söylediği birkaç beylik sözle güya beni avuttu.*
beylikçi *a. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde padişah divanı kaleminin başı.
beynamaz *s. Far. ha. (Farsça "binamaz" [namazsız] sözcüğünden bozma)* namaz kılmayan ya da pis (kimse).
beynamazlık *a. Far. T. ha.* beynamaz olma durumu.
beynelmilel *b. s. Ar.* (.' . . .) *esk.* ➻ **uluslararası**.
beynelmilelcilik *b. a. Ar. T.* ➻ **uluslararasıcılık**.
beysbol *a. İng. sp.* Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın olan, dokuzar kişilik iki takım arasında bir top ve sopayla oynanan bir top oyunu.
beysbolcu *a. İng. T. sp.* beysbol oyuncusu, beysbol oynayan kimse.
Beytullah *b. a. Ar.* (Kâbe için kullanılır) Tanrı'nın evi.
beytülmal *b. a. Ar.* (.' . -) *tar.* devlet hazinesi.
beyyine *a. Ar. esk.* ➻ **kanıt**.
beyzade *b. a. T. Far.* (. - .) **1** varsıl kişinin oğlu, bey oğlu. *ör. Beyzadeler Beyoğlu düşleri görüyordu.* **2** soylu kimse. *ör. O tam bir beyzade gibi davranırdı.* **3** *mec.* nazlı büyütülmüş kimse. *ör. Ben beyzade değilim ki döküleyim, acı patlıcanı kırağı çalmaz.*
beyzadelik *b. a. T. Far. T.* beyzade olma durumu.
beyzi *s. Ar.* (. -) yumurta biçiminde olan, söbe. *eş.* **oval**.
bez (I) *a.* **1** pamuk ya da keten ipliğinden yapılmış dokuma. *ör. Bez, dokunuşuna göre çeşitli adlar alır: Alaca bez, şilebezi gibi.* **2** pamuk ipliğinden yapılan düz dokuma. *ör. İki metre kaputbezi aldım.* **3** herhangi bir cins kumaş. *ör. Birkaç metre çadır bezi gerekmişti.* **4** herhangi bir işte kullanılan dokuma. *ör. Sofraya birkaç el bezi konulmuştu.* **5** sıradan kumaş parçası, çaput. *ör. Şunu yer bezi yapalım.* **6** *s.* bezden yapılmış. *ör. Masaya bez bir masa örtüsü serilmişti.* **bez alırsan Musul'dan, kız alırsan asilden** "alacağınız şeyleri bilerek, güvenilir yerlerden alınız" anlamında söylenir. **bez bağlamak** bebeğin altına, altını kirletince dışa vermesin diye bez koymak. **bez bebek 1)** bezden yapılmış, insan biçiminde oyuncak. **2)** *mec.* işe yaramaz, tembel kimse. **bezi herkesin arşınına göre vermezler** genel kurallar, ilkeler kişilerin özel isteklerine göre bozulamaz.
bez (II) *a. Ar. yaşb.* içinden geçen kandan ya da özsudan kimi maddeler ayırarak salgı oluşturan organ. *eş. esk.* **gudde**.
bezdirebilme *a.* bezdirebilmek eylemi.
bezdirebilmek *(-i, -den)* bezmesine olanak hazırlamak, bezdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu tür olaylar insanı canından bezdirebiliyor.*
bezdirici *s.* ve *a.* bıkkınlık verici, usanç veren, usandırıcı.
bezdiricilik *a.* bezdirici olma özelliği. *ör. Sözlerindeki bezdiriciliği hiç düşünmüyordu.*
bezdirilebilme *a.* bezdirilebilmek eylemi.
bezdirilebilmek *(nsz)* bezdirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Güçlükler çıkarılarak insanlar bezdirilebilir.*
bezdirilme *a.* bezdirilmek eylemi.
bezdirilmek *(nsz)* bezmesi sağlanmak, bezmesine neden olmak, bezgin duruma getirilmek.
bezdirme *a.* bezdirmek eylemi.
bezdirmek *(-i, -den)* bıkkınlık vermek, usandırmak, bezginlik vermek, bıktırmak. *ör. Bu merdivenler insanı canından bezdiriyor.*
beze (I) *a.* **1** topak halindeki hamur. **2** yumurta akı ve pudraşekeriyle yapılan bir tür kuru pasta.
beze (II) *a.* **1** yara ya da çıban nedeniyle vücudun herhangi bir yerinde beliren şişlik. **2** bez **(II)** .
bezebilme *a.* bezebilmek eylemi.
bezebilmek *(-den)* bezme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yaşamdan bezebilirmiş...*
bezek *a.* bir şeyin daha güzel, daha gözalıcı, daha çekici görünmesini sağlayan şey, süs. *eş. esk.* **ziynet**. *ör. İnsan işlevsiz kalırsa bir bezek, bir süs durumuna düşer.*
bezekçi *a.* **1** duvar ve tavanları boyayıp birtakım süslerle bezeyen kimse. *eş. esk.* **nakkaş**. **2** *ha.* (Anadolu'nun kimi yerlerinde) gelin süsleyen kadın. **3** yapıcılıkta yapay mermerden ya da alçıdan bezekler yapan işçi.
bezekleme *a.* bezeklemek eylemi.
bezeklemek *(-i)* bezeklerle donatmak, bezemek, süslemek.

bezekli *s.* bezenmiş olan, bezeği bulunan, süslenmiş, süslü.
bezeksel *s.* bezek özelliği taşıyan, bezekle ilgili.
bezeleme *a.* bezelemek eylemi.
bezelemek *(-i)* hamuru küçük küçük parçalara bölüp beze **(I)**[1] durumuna getirmek.
bezeli *s. ha.* bezenmiş, süslü, bezekli.
bezelye *a. Yun.* (. .' .) **1** *bitb.* baklagillerden, Türkiye'nin her yerinde, tarla ve bahçelerde yetiştirilen, ak çiçekler açan, tırmanıcı bir bitki. **2** bu bitkinin bir badıç içinde bulunan, sebze olarak kullanılan, genellikle yuvarlak biçimli taneleri.
bezem *a. tiy.* ve *sin.* konunun geçtiği yeri, çevreyi yansıtmak ereğiyle kullanılan doğal ya da yapay nesnelerin tümü.*eş.* **dekor**. *ör. Bu sahnenin bezemi güzeldi.*
bezemci *a. tiy.* ve *sin.* bezem işlerinden sorumlu olan, bezem hazırlayan kimse. *eş.* **dekoratör**. *ör. Arkadaşım bir özel tiyatroda bezemcidir.*
bezemcilik *a.* bezemcinin işi, uğraşı. *ör. Bezemciliği bırakıp resme başlamış.*
bezeme *a.* **1** bezemek eylemi. *eş. esk.* **tezyin**. **2** *ha.* vücutta şiş ve kızartılarla beliren bir deri hastalığı.
bezemek *(-i)* daha güzel, daha gözalıcı göstermek ereğiyle bezeklerle, süslerle donatmak, güzelleştirmek için süsler yapmak. *eş. esk.* **tezyin etmek**. *ör. Okulun kimi yerlerini bir güzel bezedik.*
bezen *a.* bezek, süs.
bezenebilme *a.* bezenebilmek eylemi.
bezenebilmek *(nsz)* bezenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kadın bezenebilmek için elinden geleni yapar.*
bezenlik *a.* süs için kullanılan nesne.
bezenme *a.* bezenmek eylemi.
bezenmek *(nsz)* **1** kendisine süsler yapılmak, bezeklerle donatılmak, süslenmek. *ör. Salon bezenmek istiyordu.* **2** kendi kendini bezeklerle donatmak, kendi kendini bezemek, süslenmek. *ör.Kadınlar bezenince daha güzel olur.*
bezerebilme *a.* bezerebilmek eylemi.
bezerebilmek *(nsz)* bezerme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kötü boyalıysa kilim bezerebilir.*
bezeriş *a. ha.* bezermek eylemi ya da biçimi.
bezeriverme *a. ha.* bezerivermek eylemi.
bezerivermek *(nsz) ha.* (kumaş) çabucak ya da kısa sürede bezermek.
bezerme *a. ha.* bezermek eylemi.
bezermek *(nsz) ha.* (kumaş) rengini atmak, rengini atarak bezleşmek, solmak.
bezetme *a.* bezetmek eylemi.
bezetmek *(-i, -e)* **1** bezemek eylemini yaptırmak. *ör. Salonu bir bezemciye bezettik.* **2** bezenmesini sağlamak. *ör. Salonu bezettik.*
bezeyici *a.* **1** bezeme yapan, bezekçi[1]. **2** *s.* bezemeye yarayan (şey).
bezeyiş *a.* bezemek eylemi ya da biçimi.
bezgin *s.* yaşama, çalışma isteğini yitirmiş, hiçbir şeyden zevk almaz olmuş, usanmış (kimse). *ör. Onu iyice bezgin gördüm.*
bezginleşme *a.* bezginleşmek eylemi.
bezginleşmek *(nsz)* yaşama ve çalışma isteğini yitirmek, bezgin bir duruma gelmek.
bezginlik *a.* bezgin olma durumu. **bezginlik getirmek** iyice yorulmak, usanmak, bıkmak. **bezginlik vermek** iyice yormak, usandırmak, bıktırmak.
bezik *a. Fr.* çoğunlukla iki kişiyle oynanan, kimi kez daha çok kişiyle oynanabilen, kuralları ülkeden ülkeye değişiklikler gösteren bir iskambil kâğıdı oyunu.
bezilebilme *a.* bezilebilmek eylemi.
bezilebilmek *(nsz; -den)* bezilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tekdüze işten bezilebilir.*
bezilme *a.* bezilmek eylemi.
bezilmek *(nsz)* bezmek eylemine konu olmak. *ör. Güzel işten bezilir mi hiç?*
bezir, -zri *a. Ar.* **1** ➻ **ketentohumu**. **2** ➻ **beziryağı**.
bezirgân *a. Far.* **1** *esk.* tüccar. **2** alışverişte aşırı kâr amacı güden kimse. **3** *mec.* mesleğini yalnızca kazanç için, para için kullanan kimse. *ör. O doktor bezirgândır, başkasını bulun.* **bezirgân kebabı** ince doğranmış yumurta soğan karışımına tuz, baharat konularak yapılan bir yiyecek. **bezirgân züğürtleyince eski defterleri yoklar 1)** tüccar, eli darlaşınca, belki bir kimsede alacağım kalmıştır diye eski hesaplarını gözden geçirir. **2)** eskiden önemli işler yapmış, üst görevlerde bulunmuş kimseler, düşkünlüklerinde eski durumlarını anarak, anlatarak avunmaya çalışırlar.
bezirgânbaşı *b. a. Far. T.* **1** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, padişahın kullanacağı kumaş, bez, tülbent gibi nesneleri sağlamak ve bunları korumakla görevli kimse. **2** çocukların oynadığı bir oyun.
bezirgânlık *a. Far. T.* bezirgâna yakışır davranış.
bezirleme *a. Ar. T.* bezirlemek eylemi.
bezirlemek *(-i) Ar. T.* beziryağı ile yağlamak.
beziryağı, -nı *b. a. Ar. T.* ketentohumundan elde edilen, boya, baskı mürekkebi, vernik ve benzeri türlü şeylerde kullanılabilen, çabuk kuruyan, altın sarısı ya da kahverengimsi bir yağ.
beziş *a.* bezmek eylemi ya da biçimi.
bezme *a.* bezmek eylemi.
bezmek *(-den)* bıkıp usanmak, bezginlik getirmek, artık çekemez olmak, bezgin duruma gelmek, bezginleşmek. *ör. Yazmaktan bezdim, biraz başka şey yapacağım.*
beztüyler *ç. b. a. bitb.* bitkilerde salgı tüylerine verilen ad.
bıcı bıcı *ik. a.* (çok küçük çocuk dilinde) yıkanma. **bıcı bıcı yapmak** (küçük çocuk dilinde) yıkanmak.

bıcıl (I) *a. Far. ha.* **1** aşık kemiğinin altındaki küçük kemik. **2** bu kemikle oynanan bir çocuk oyunu.
bıcıl (II) *s. arg.* ("cıbıl"dan bozma) çıplak. *ör. Karı bıcıldı, adam da öyle, yakalandılar.*
bıcır bıcır *ik. be.* çok ve sürekli konuşma için söylenir. *ör. Kadın bıcır bıcır edip duruyordu.* **bıcır bıcır etmek** (kadın ya da çocuk) insanı bıktıracak yolda konuşmak, bıcırdamak.
bıcırdak *s.* bıcır bıcır etme huyunda olan (kimse).
bıcırdama *a.* bıcırdamak eylemi.
bıcırdamak *(nsz)* (kadın ya da çocuk) insanı bıktıracak yolda konuşmak, bıcır bıcır etmek.
bıcırgan *a.* maden boruların pürüzlü iç yüzeylerini düzleştirip parlatmakta kullanılan araç.
bıçak *a.* **1** bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç. **2** çeşitli kesme işlerinde kullanılan, türlü biçimlerde, keskin ağızlı araç. **3** jilet. **bıçak altına yatmak** (insan için) ameliyat olmak. **bıçak atmak 1)** bir hedefe bıçak fırlatmak. **2)** birini bıçaklamak. *ör. Kadının üç yerine bıçak atmışlar.* **3)** ameliyat etmek. **bıçak artığı** kesilmemiş kasaplık hayvan. **bıçak bıçağa gelmek** birbirlerine bıçaklarını çekerek saldırmak, karşılıklı bıçak çekmek. **bıçak çekmek** bıçağını çıkararak, karşısındakini yaralamaya davranmak ya da bıçakla tehdit etmek. **bıçak gibi kesmek 1)** çok keskin olmak. *ör. Kâğıt bile sırasında bıçak gibi keser.* **2)** ansızın ve tümüyle yok etmek, ortadan kaldırmak. *ör. İlaç ağrıyı bıçak gibi kesti.* **bıçak gibi saplanmak** (ağrı, sancı) ansızın ve şiddetle gelmek. *ör. Sırtıma bıçak gibi saplanan bir ağrı, beni uyutmadı.* **bıçak kemiğe dayanmak** çekilen zahmet artık dayanılamayacak bir duruma gelmek, artık katlanılmaz olmak. *ör. Bıçak kemiğe dayanınca her şey yapılır.* **bıçak kınını kesmez** kötüler yararlandıkları kimselere kötülük etmezler. **bıçak oynatmak** *arg.* kama, sustalı bıçak, bıçak gibi bir araçla birine saldırmak ya da bu tür bir araçla kendini savunmak. *ör. Abimiz Galata'da iyi bıçak oynatırdı zamanında.* **bıçak sırtı 1)** bıçağın keskin olmayan yanı. **2)** *mec.* çok az (fark), çok dar (yol), çok yakın(aralık). *ör. Ozanlık bıçak sırtı bir yolda at koşturmaktır.* **bıçak silmek** bir işi bitirmek. **bıçak vurmak 1)** bıçakla kesmek. **2)** bıçaklamak. **bıçak yarası onulur, dil yarası onulmaz** aşağılayıcı, ağır, kırıcı sözlerin insanı daha çok yaraladığını, gönül kırıcı sözlerin hiçbir zaman unutulmayacağını anlatır. **bıçak yemek** bıçaklanmak. *ör. Adam üç yerinden bıçak yemiş, ölmemişti.*
bıçakçı *a.* bıçak ve daha başka kesici araçlar yapan ya da satan kimse.
bıçakçılık *a.* bıçak ve benzeri kesici araçlar yapıp satma ya da satma işi.
bıçaklama *a.* bıçaklamak eylemi.
bıçaklamak *(-i)* **1** bıçakla kesmek. **2** bıçakla yaralamak. *ör. Adamı üç yerinden bıçaklamışlar.*
bıçaklanma *a.* bıçaklanmak eylemi.
bıçaklanmak *(nsz)* birisince bıçakla yaralanmak.
bıçaklatma *a.* bıçaklatmak eylemi.
bıçaklatmak *(-i, -e)* bıçakla yaralanmasını sağlamak. *ör. Düşmanını bir adama bıçaklatmak için para vermiş.*
bıçaklayabilme *a.* bıçaklayabilmek eylemi.
bıçaklayabilmek *(-i)* bıçaklama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sarhoşun elinde bıçak varsa seni bıçaklayabilir.*
bıçaklayış *a.* bıçaklamak eylemi ya da biçimi. *ör. Delinin adam bıçaklayışı korku salmıştı.*
bıçaklayıverme *a.* bıçaklayıvermek eylemi.
bıçaklayıvermek *(-i)* ansızın bıçaklamak. *ör. Adamı bıçaklayıvermişler.*
bıçaklı *s.* bıçağı olan. *ör. Orada bıçaklı biri vardı.*
bıçaklık *a.* **1** bıçak koyacak yer. **2** *s.* bıçak yapmaya elverişli (maden).
bıçılgan *s. ha.* **1** azmış ve yayılmış olan (yara). **2** *a.* genellikle at, sığır gibi hayvanların bileklerinde, tırnak köklerinde oluşan sulu yara. **bıçılgan olmak** (hayvan) bilek ya da tırnağında sulu yara oluşmak.
bıçkı *a.* **1** ağaç, tahta biçmeye yarayan, karşılıklı iki sapı bulunan ve iki kişi tarafından kullanılan büyük testere. **2** motorla çalışan çok güçlü testere. **3** saraçların deri, kösele kesmekte kullandığı bıçak. **4** *ha.* her türlü testere. **5** *ha.* bağ budamada kullanılan testere gibi dişli bıçak.
bıçkıcı *a.* **1** bıçkı ile ağaç, tahta ve benzeri şeyleri kesen kimse. **2** bıçkı yapıp satan kimse.
bıçkıcılık *a.* bıçkıcının yaptığı iş.
bıçkıevi *b. a.* tomruk, tahta ve benzeri kereste-liklerin, kerestelerin bıçkı ile kesildiği, bıçkı işlerinin yapıldığı yer. *eş.* **bıçkıhane**, **hızar**.
bıçkıhane *b. a. T. Far.* (. . - .) ➻ **bıçkıevi**.
bıçkın *s.* **1** kabadayı, külhanbeyi, hovarda, serseri. *ör. O zamanlar Tophane bıçkın yatağıydı.* **2** gözü pek, korkusuz, yürekli, yaman, acar. *ör. Oğlan bıçkın bir çocuktu.*
bıçkınca *be.* bıçkına yaraşır bir biçimde. *ör. Delikanlı arabasında bıçkınca oturmuştu.*
bıçkınlaşma *a.* bıçkınlaşmak eylemi.
bıçkınlaşmak *(nsz)* kabadayılık taslamak, kabadayılaşmak. *ör. Oğlan gittikçe bıçkınlaşıyor.*
bıçkınlık *a.* bıçkın olma durumu. **bıçkınlık etmek** bıçkına yaraşır bir b içimde davranmak.
bıdık *s.* **1** kısa ve tıknaz (kimse). **2** (meyve için) küçük, ufak. *ör. O köyde bıdık armutlar olurdu.* **3** küçükleri severken kullanılan bir söz. *ör. Bu bıdık büyümüş galiba.*
bıkabilme *a.* bıkabilmek eylemi.
bıkabilmek *(-den)* bıkma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk oyuncaktan bıkabilir.*
bıkılabilme *a.* bıkılabilmek eylemi.
bıkılabilmek *(ösz, -den)* bıkılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her şeyden bıkılabilir.*
bıkılma *a.* bıkılmak eylemi.
bıkılmak *(ösz, -den)* kendisine dayanılmaz ol-

mak, kendisinden usanılmak. *ör. Bu işten çabuk bıkılır.*

bıkın *a. ha.* omurga, bel. *ör. Off, bıkınım kırıldı vallahi!*

bıkınma *a.* bıkınmak eylemi.

bıkınmak *(nsz) ha.* ansızın zorlayıp ayağa kalkmak.

bıkıverme *a.* bıkıvermek eylemi.

bıkıvermek *(-den)* çabucak ya da kısa sürede bıkmak. *ör. O maymun iştahlıdır, her şeyden bıkıverir.*

bıkka *s. ha.* ufak tefek, kısa boylu (kimse). *ör. Ona köyde Bıkka Mustafa derlerdi.*

bıkkın *s.* kendisine bıkkınlık gelmiş olan, usanıp bezmiş olan, çok usanmış, bezgin (kimse).

bıkkınlık *a.* çok usanmış, bezmiş, bıkmış olma durumu. **bıkkınlık gelmek** çok bıkmak, usanıp bezmek, iyice bunalmak. *ör. Bu işten bıkkınlık geldi artık.* **bıkkınlık vermek** bir şeyi durmadan, boyuna yineleyerek karşısındakini bezdirmek, usandırmak.

bıkma *a.* bıkmak eylemi.

bıkmak, -ar *(-den)* **1** sürüpgitmesi, yinelenmesi, sıkması nedeniyle bir şeyden doygunluk, yorgunluk ya da sıkıntı duyarak, onu artık istemez duruma gelmek. *ör. Bal yiyen baldan bıkar demişler.* **2** *mec.* çekemez, dayanamaz duruma gelmek. *ör. Parasızlıktan bıktım, ne iş olsa yapacağım.* **bıkıp usanmak** aşırı ölçüde bezmek, çok usanmak.

bıktırabilme *a.* bıktırabilmek eylemi.

bıktırabilmek *(-i, -den)* bıktırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sık sık söylemek insanı bıktırabilir.*

bıktırıcı *s.* bıkmaya yol açan, bıkkınlık veren, bıktıran.

bıktırıcılık *a.* bıktırıcı olma durumu, özelliği.

bıktırılabilme *a.* bıktırılabilmek eylemi.

bıktırılabilmek *(nsz)* bıktırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar bıktırılabilir.*

bıktırılma *a.* bıktırılmak eylemi.

bıktırılmak *(nsz)* bıkması sağlanmak. *ör. İnsanlar yaşamdan bıktırılıyor.*

bıktırma *a.* bıktırmak eylemi.

bıktırmak *(-i, -den)* bıkkınlık vermek, bıkmasına yol açmak, bezdirmek, usandırmak. *ör. İnsanı yaşamdan bıktıran sorunlar vardır.*

bıldır *s.* ve *be.* (.' .) *ha. ("bir yıldır"dan geldiği söylenir)* bir yıl önce, geçen yıl. *ör. Kim bilir bıldır neredeydi?*

bıldırcın *a.* **1** tavukgillerden, sıcak ülkelerde, ılıman bölgelerde ekin tarlalarında yaşayan, Türkiye'de genellikle güz aylarında çokça bulunan, yuvasını yerde yapan, boz renkli, tüyleri benekli, kısa bacaklı, toparlak gövdeli, göçebe bir av kuşu. **2** *arg.* herhangi bir kız ya da kadın. *ör. Hey bıldırcın, bir kıyak yap bize!* **bıldırcın gibi** kısa boylu ve etine dolgun, küçümen ama alımlı (kadın).

bıllık bıllık *ik. s.* **1** etli butlu, çok tombul (kimse). **2** *ha.* yumuşak, sulu. *ör. Yoğurt bugün pek bıllık bıllık.*

bıngıl bıngıl *ik. s. ha.* **1** pelte gibi titrek, yumuşak ve yağlı (et, sıvı). **2** azmış ve irin toplamış (yara). **3** erimiş cisimlerin, sıvının oynamasını, sallanan, titreyen şeyleri, kas titremesini anlatmak için kullanılır. **bıngıl bıngıl etmek** titremek. *ör. Göbeği bıngıl bıngıl ediyordu.*

bıngıldak *a.* **1** kafatası kemikleşmeden önce, kemiklerin birleşme yerlerinde bulunan, elle basılınca oynar gibi olabilen kıkırdak bölüm. **2** *mec. ha.* sözünde durmayan, oynak kimse.

bıngıldama *a.* bıngıldamak eylemi.

bılgıldamak *(nsz)* (et) yağlılık, şişmanlık, yumuşaklık nedeniyle titremek, oynamak, (sıvı şeyler) kımıldamak, titremek.

bırakabilme *a.* bırakabilmek eylemi.

bırakabilmek *(-i)* bırakmak elinde olmak ya da bırakma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Arabayı parka bırakabiliriz.*

bırakılabilme *a.* bırakılabilmek eylemi.

bırakılabilmek *(özs; -e)* bırakılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Araba parka bırakılabilirdi.*

bırakılış *a.* bırakılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuk, karanlıkta yalnız bırakılışını unutamıyordu.*

bırakılıverme *a.* bırakılıvermek eylemi.

bırakılıvermek *(özs)* ansızın bırakılmak.

bırakılma *a.* bırakılmak eylemi.

bırakılmak *(özs; -e)* bırakmak eylemine konu olmak.

bırakım *a.* **1** bırakmak eylemi. **2** bir alışkanlıktan ya da bir işten vazgeçme. *ör. Sigarayı bıraktı ama ancak üç gün sürdü bu bırakım.* **3** ayrılıp gitme. *ör. İşi bırakımının üzerinden çok geçmedi, geri döndü.*

bırakıntı *a. ha.* denizin, akarsuların kıyıda bıraktığı şeyler.

bırakış *a.* bırakmak eylemi ya da biçimi.

bırakışma *a.* **1** bırakışmak eylemi. **2** ➻ **ateşkes**. *eş. esk.* **mütareke**.

bırakışmak *(-i)* savaşmakta olan yanlar karşılıklı olarak savaşı, çarpışmayı durdurmak, silahı bırakmak, ateşi kesmek, ateşkes yapmak. *eş. esk.* **mütareke yapmak**.

bırakıt, -tı *a. huk.* ölen bir kimsenin bıraktığı taşınır ve taşınmaz mallar vb. *eş.* **tereke**. *ör. Adamın bırakıtı saptandı.*

bırakıverme *a.* bırakıvermek eylemi.

bırakıvermek *(-i)* **1** ansızın bırakmak. **2** "bırakmak" anlamında rica yollu da kullanılır. *ör. Arabayla gidecekseniz bizi de Kızılay'a bırakıverin.*

bırakma *a.* bırakmak eylemi.

bırakmak *(-i)* **1** eldeki bir şeyi artık tutmaz olmak. *ör. İpi bıraktı.* **2** *(-i, -e)* eldeki bir şeyi bir yere koymak. *ör. Kitabı masaya bıraktı.* **3** bir şeyi dalgınlıkla yitirmiş olmak, bir yerde unutmak. *ör. Şemsiyemi kim bilir nerde bıraktım.* **4** bir işi bir başka zamana ertelemek. *ör. Görüşmeyi haftaya bıraktılar.* **5** bir işin yapılmasını, sorumluluğunu başkasına vermek. *ör. Gezi işini ona bırakın, ayarlasın.* **6**

önceki durumunu değiştirmemek, yerinde alıkoymak. *ör. Bakanın görevde bıraktığı öğretmeni, müdür başka yere verdi.* **7** engel olmamak, yol vermek. *ör. Gitmek isteyeni bırakmak gerek.* **8** birazını artırmak, saklamak. *ör. Geriye birkaç kuruş bırakır belki.* **9** (ölen birinden) mal mülk, para vb. kalmak. *ör. Babası ona hanlar hamamlar bırakmıştı ama şimdi beş parasız.* **10** aşağıya doğru uzatmak, sarkıtmak. *ör. Kadın, saçlarını omzuna bırakmıştı.* **11** *(-i)* (sakal, bıyık için) kesmemek, uzatmak, koyvermek. *ör. Artık sakal bırakacağım.* **12** artık ardını aramamak, uğraşmak istememek, uğraşmaz olmak. *ör. O konuyu bırakmak istiyorum.* **13** bir alışkanlıktan vazgeçmek. *ör. Kumarı bırakmak için çaba harcamıyor.* **14** boşamak, ayrılmak. *ör. Karısını bırakmış.* **15** ayrılıp gitmek. *eş. esk.* **terk etmek**. *ör. Karı dırdırı yüzünden evi bırakmak zorunda kalmıştı.* **16** götürüp salıvermek. *ör. Atı çayıra bıraktık.* **17** özgürlüğünü vermek, salıvermek. *ör. Yargıç sanığı bırakmış.* **18** kötü bir duruma düşmesine olanak vermek ya da göz yummak. *ör. Onu kendi haline bıraktılar.* **19** sınıf geçirmemek, döndürmek. *ör. Türkçeci koskoca sınıfta bir tek onu bıraktı.* **20** *(-i, -e)* korunması, bakılması için vermek, geçici olarak vermek. *eş. esk.* **emanet etmek**. *ör. Çocuğu anneme bıraktık.* **21** götürüp vermek. *ör. Kitabı bana ver, geçerken ona bırakırım.* **22** *(-e)* bir pazarlıkta, bir alışverişte bir şeyi belli bir fiyata vermeyi kabul etmek. *ör. Bu ayakkabıyı, son olarak, size üç milyona bırakırım.* **23** kazanç getirmek, kazanç sağlamak. *ör. Ayakkabı bana yüz bin bıraktı.* **24** *(-i, -e)* kendi malını, bir şeydeki iyelik hakkını başkasına vermek, bağışlamak. *ör. Arsasını bir derneğe bıraktı.* **25** *(-i)* birlikte götürmemek, yanına almamak. *ör. O gün arabasını evde bırakmıştı.* **26** *(nsz)* yapışıkken yerinden ayrılmak, yapışıklıktan kurtulmak. *ör. Yeni ayakkabının altı bırakmış.* **27** *(-)* (bulunduğu ya da dokunduğu yerde iz, leke vb.) oluşturmak. *ör. Islak ayakla basmayın, iz bırakıyorsunuz.* **28** *(-i) ha.* (hayvan) yavrusunu vakitsiz doğurmak, yavrusunu düşürmek. *ör. Bizim inek bırakmış, çoban bir şey yapamamış.* **bırak Allah'ını seversen** bir kimsenin, bir şeyin değersizliğini, işe yaramazlığını belirtmek için söylenir. *ör. Bırak Allah'ını seversen şunu, lafını etme.* **bırak ki** bunları hesaba katmasak bile, bunları saymasak da, kaldı ki. *ör. Birçok şey yaptım onun için, bırak ki yapmasam, dostluk diye bir şey yok mu?* **(bir kimse, birinin) bıraktığı çayırda** (ya da **yerde**) **otlamak** (bir kimse) uzun bir süredir hiçbir ilerleme, hiçbir değişiklik göstermemek. *ör. Sizler hâlâ bıraktığım çayırda otluyorsunuz, oysa dünya durmadan dönüyor.*

bıraktırabilme *a.* bıraktırabilmek eylemi.

bıraktırabilmek *(-i, -e)* bıraktırmak elinde olmak ya da bıraktırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşveren, istediği anda işi bıraktırabilir.*

bıraktırılabilme *a.* bıraktırılabilmek eylemi.

bıraktırılabilmek *(nsz)* bıraktırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Paket eve bıraktırılabilirdi.*

bıraktırılma *a.* bıraktırılmak eylemi.

bıraktırılmak *(nsz)* bırakması sağlanmak, bırakmasına yol açılmak.

bıraktırma *a.* bıraktırmak eylemi.

bıraktırmak *(-i, -e)* bırakmasına yol açmak, bırakmasını sağlamak.

bıravlama *a. (Çingeneceden) arg.* bıravlamak eylemi.

bıravlamak *(nsz) (Çingeneceden) arg.* yok olmak, kaçmak, toz olmak.

bıyık *a.* **1** insanda, üstdudak üzerinde çıkan kıllar. **2** kimi balıkların, hayvanların başlarındaki duyarlı ince deri uzantıları ya da uzun kıllar. **3** asma gibi sarılgan bitkilerde, sarılıp tutunmaya yarayan sürgün. **bıyığı terlemek** bıyığı[1] yeni yeni çıkmaya başlamak. **bıyığı yelli** kibirli, gururlu (kimse). **bıyığını balta kesmez olmak** hiç kimseden çekinmez duruma gelmek, bir üstünlük duygusu içinde olmak. **bıyık altından gülmek** birinin durumuna, alay ettiğini sezdirmemeye çalışarak, gülümsemek, birinin içine düştüğü duruma sevinmek. *ör. Onun söylediklerine çokları bıyık altından gülüyordu.* **bıyık bırakmak** bıyık[1] uzatmak, bıyık[1] koyvermek. **bıyık burmak** **1)** bıyığını başparmakla işaretparmağı arasına alarak bükmek. **2)** bıyığını bu biçimde bükerek çalım yapmak. **3)** erkeklik, yiğitlik, kabadayılık taslamak. *ör. Bize bıyık burmak neymiş görürsün sen.* **bıyık falına varmak** güç bir sorun karşısında bıyığıyla oynayarak düşünceye dalmak. **bıyık koyvermek** bıyık uzatmak, bıyık bırakmak. **bıyıkları ele almak** delikanlılık çağına girmek. *ör. Bizim oğlan bıyıkları ele alınca küçük dağları yaratmaya başladı.*

bıyıklanış *a.* bıyıklanmak eylemi ya da biçimi.

bıyıklanma *a.* bıyıklanmak eylemi.

bıyıklanmak *(nsz)* bıyıklı duruma gelmek, bıyığı çıkmak.

bıyıklı *s.* **1** bıyığını tıraş etmemiş olan, bıyığı olan. **2** *a. arg.* polis. **bıyıklıya piyaz vermek** *arg.* **1)** polisle iyi geçinmek. **2)** polise rüşvet vermek.

bıyıklıbalık *b. a. hayb.* sazangillerden, duru akarsuların dibi kumlu, çakıllı yerlerinde yaşayan, boyu genellikle 60 cm.yi bulabilen, yanları ve karnı beyaz, sırtı kurşuni, yer yer benekli, üst çenesinde ve çenelerinin birleştiği yerde birer çift bıyığı bulunan, eti pek lezzet li olmayan bir tatlı su balığı.

bıyıksız *s.* bıyığı olmayan ya da bıyığını tıraş etmiş olan.

bızbız *a.* davula sol elle vurulan ince değnek.

bızdık *a. Erm. arg.* ufak çocuk.

bızır *a. gövb.* kadının cinsel organının üst yanındaki, dikleşebilen, cinsel zevk duyumu noktası olan bölüm. *eş.* **klitoris**.
Bi *kim.* bizmut elementinin kimyasal simgesi.
biat, -ti *a. Ar.* (- .) *esk.* bir kimsenin yönetimini, egemenliğini tanıma. **biat etmek** bir kimsenin yönetimini, egemenliğini tanımak, kabul etmek.
biber *a. bitb.* **1** patlıcangillerden, Türkiye'de çok yetiştirilen bir bitki. **2** bu bitkinin, acı ya da tatlı olabilen, yeşilken, tazeyken sebze olarak yenilen, turşusu kurulan, kurutulup baharat olarak kullanılan ürünü. **biber atmak** (yiyecekler için) içine biber koymak. **biber gibi** çok acı. **biber gibi yanmak** (deri, göz vb.) çok acımak, şiddetli bir yanma duyumsamak. **biber salçası** kırmızı biberden yapılmış salça. **biber turşusu** yalnızca sivribeberden yapılmış turşu.
biberiye *a. bitb.* patlıcangillerden, Akdeniz çevresinde pek çok yetişen, küçük, kalınca, ensiz ve güzel kokulu yaprakları ile çiçeklerinden ev ilaçlarında yararlanılan bir bitki.
biberleme *a.* biberlemek eylemi.
biberlemek *(-i)* (baharat olarak) toz biber katmak ya da serpmek.
biberli *s.* **1** bibere bulanmış ya da içine biber katılmış. **2** biberi çok ya da acı. *ör. Yemek biraz biberli olmuş.*
biberlik *a.* **1** içine toz biber konulan küçük kap. **2** biber yetiştirilen yer. *ör. Bu yıl yarım dönüm biberliğimiz var.*
biberon *a. Fr.* genellikle süt çocuklarına süt, sulu yiyecekler ya da su içirmekte kullanılan emzikli şişe.
bibersiz *s.* **1** içine biber katılmamış. **2** acısız. *ör. Bibersiz bir köfte istiyorum.*
bibi *a. ha.* babanın kız kardeşi. *eş.* **hala**.
bibilik *a. ha.* bibi olma durumu. *eş.* **halalık**.
bibliyofil *s. Yun.* kitap dostu, kitaplara düşkün (kimse). *eş.* **kitapsever**.
bibliyograf *a. Yun.* kaynakça uzmanı.
bibliyografi *a. Yun.* (. . .' . .) ➻ **bibliyografya**.
bibliyografik *s. Fr.* ➻ **kaynakçasal**.
bibliyografya *a. Yun.* (. . . .' .) ➻ **kaynakça**.
bibliyoman *a.* ve *s. Yun.* bibliyomanisi olan (kimse).
bibliyomani *a. Yun.* kitaplara aşırı ölçüde düşkünlük, hastalık ölçüsüne varan kitap sevgisi.
biblo *a. Fr.* (.' .) masa, raf vb. üzerine süs olsun diye konulan, türlü maddelerden yapılmış yontu, vazo gibi küçük ve zarif süs eşyası. **biblo gibi** zarif, ufak tefek, çok güzel (kız).
bici ➻ **cici bici**.
bicik *a. ha.* meme başı, meme.
bicili ➻ **cicili bicili**.
biçare *a.* ve *s. Far.* (- - .) ➻ **umarsız, zavallı**.
biçareleşme *a. Far. T.* biçareleşmek eylemi.
biçareleşmek *(nsz)* ➻ **umarsızlaşmak, zavallılaşmak**.
biçarelik *a. Far. T.* ➻ **umarsızlık, zavallılık**.
biçebilme *a.* biçebilmek eylemi.
biçebilmek *(-i)* biçmek elinde olmak ya da biçme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
biçem *a.* **1** anlatma biçimi, deyiş ya da yapış biçimi. *eş.* **üslup**. *ör. Derdini dile getirecek biçemi bulamıyor.* **2** bir çağa, bir ülkeye ya da bir sanatçıya özgü teknik, renk, söyleyiş ve biçimlendirme özelliği.*eş.* **stil, tarz, üslup**. *ör. Saray, Alman yapı biçemini taşıyordu.* **3** *yaz.* sanatçının anlatma ya da yapma yolu, anlatış özelliği; duygu, düşünce, eylem ve düşlerin kişisel anlatım biçimi. *eş.* **stil, tarz, üslup**. *ör. Sözcüklerin seçimi, inceliklerin bütünüdür biçem, yazarın kendisidir.*
biçembilim *b. a.* dilde sözcük ve sözdizimi ile deyiş, anlatım, biçem arasındaki ilişkileri konu alan, biçemleri inceleyen bilim dalı. *eş.* **anlatımbilim, deyişbilim, stilistik**[1]. *ör. Romanı biçembilim yönünden incelemek gerekirdi.*
biçembilimsel *b. s.* biçembilimle ilgili. *eş.* **stilistik**[2].
biçemci *a.* ve *s.* biçeme önem veren, biçemi kendine özgü olan, biçemde usta olan, biçemine özenen, biçemi beğenilen (sanatçı). *eş.* **üslupçu**.
biçemcilik *a. yaz.* biçemci olma durumu, biçeme önem verme, biçeme gösterilen aşırı özen. *eş.* **üslupçuluk**. *ör. Onun yaptığı da bir tür biçemciliktir.*
biçemleme *a.* biçemlemek eylemi.
biçemlemek *(-i)* biçem kazanmasını sağlamak, biçem vermek.
biçemleşme *a.* biçemleşmek eylemi.
biçemleşmek *(nsz)* biçem durumuna gelmek, biçem özelliği kazanmak. *ör. Yalancılık onda biçemleşmişti.*
biçemli *s.* bir biçemi olan.
biçemlilik *a.* biçemli olma durumu. *ör. Sanatta biçemlilik okurca tutulur.*
biçemsel *s.* biçem özelliği taşıyan, biçemle ilgili. *ör. Kimi sözcükler yazının biçemsel yönünü belirginleştirir.*
biçemsiz *s.* herhangi bir biçemi olmayan, kötü anlatımlı. *ör. Biçemsiz bir yazı, takur tukur olur.*
biçemsizlik *a.* biçemsiz olma durumu.
biçenek *a. ha.* çayır, otlak.
biçerbağlar *b. a.* ekini biçen ve biçerken deste durumuna getiren orak makinesi.
biçerdöver *b. a.* ekini biçen, biçerken de bir yandan taneleri saptan ayıklayan, bir yandan sapları deste yapan orak makinesi.
biçici *a.* ve*s.* (ekin, kumaş vb.yi) biçen kimse.
biçicilik *a.* biçicinin yaptığı iş, biçicinin mesleği.
biçilebilme *a.* biçilebilmek eylemi.
biçilebilmek *(nsz)* biçilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ekinler olgınlaşıyor, çok yakında biçilebilir.*
biçiliş *a.* biçilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Tarladaki zararlı otların biçilişi bir gün sürdü.*
biçilme *a.* biçilmek eylemi.

biçilmek *(nsz)* biçmek eylemi kendisine yapılmak. *ör. Ekin biçildi.* **biçilmiş kaftan** (bir iş, birine) tümüyle uygun, elverişli. *ör. Bu iş ona biçilmiş kaftandı.*

biçim (I) *a.* biçmek eylemi. *ör. Biçimden sonra dikiş çok sürmez.*

biçim (II) *a.* **1** bir şeyin dış çizgileri bakımından niteliği, dış görünüş. *eş. esk.* **şekil, form**. *ör. Kulenin biçimi güzeldi.* **2** herhangi bir şeyin benzeri. *ör. Kalp biçiminde bir pasta yaptı.* **3** yakışık alan, uygun bir görünüş. *ör. Evin biçimi değişecek, kimi eşya atılacaktı.* **4** (güzel sanatlarda) bir sanat döneminin ya da bir sanat türünün özel yolu.*eş.* **tarz**. *ör. Bir çağda mimarlıkta gotik biçimi egemendi.* **5** *yaz.* yakışık alan değişik ve özel, özgün yapı. *ör. Romanda biçim de önemlidir.* **6** *yaz.* şiirin ölçü, uyak, dize kümelenişi, bölümleri yönünden dış görünüş. *eş. esk.* **şekil**. *ör. Şiirde biçim kaygısı çekilmiyor artık, yazık ki.* **biçim almak** belli bir biçime girmek, biçimlenmek. **biçim biçim** çok değişik biçimlerde. *ör. İnsan biçim biçim, yer damar damardır demişler.* **biçim vermek** (ya da **biçime sokmak**) belli bir biçime girmesini sağlamak, iyi bir biçime koymak, uygun biçimli bir duruma getirmek. **biçimine getirmek** en uygun zamanını bulup gerçekleştirmek. *ör. İşi yine bir biçimine getirdi, açıkgöz böyle olur.*

biçimbilim *b. a.* ➻ **yapıbilim**.

biçimbilimsel *b. s.* ➻ **yapıbilimsel**.

biçimbirim *b. a. dil.* dilde en küçük anlamlı birim, en küçük gösterge olan, sözcüklere dilbilgisi bakımından biçim veren, çoğu ek durumundaki dilsel öğe. *eş.* **morfem**. *ör. Biçimbirim en küçük dilsel birimdir.*

biçimbozum *b. a.* (bir şeyin) gerçek, var olan biçimini bozarak ona yadırgatıcı bir biçim kazandırma ya da onu olağan biçimden çıkarma.*eş.* **deformasyon**. *ör. Şiirde, özellikle sözcük biçimbozumuyla yenilik yapılmak istenmişti.*

biçimce *be.* biçim olarak, biçim yönünden.

biçimci *a.* ve *s.* **1** alışılmış kurallara, yol yordama sıkı sıkıya bağlı olan (kimse, tutum). *eş. esk.* **formalist, şekilci**. *ör. Yaşlılar genellikle biçimci olur.* **2** *fels.* biçimcilik[2] öğretisi yandaşı (kimse, görüş). *ör. Biçimci okul, felsefede bir anlayıştır.* **3** yazında ve sanatta biçime önem veren (kimse, anlayış). *ör. Böyle bir tutum biçimci bir sanata uyabilir.*

biçimcilik *a.* **1** alışılmış kurallara, yol yordama sıkı sıkıya bağlılık. *eş. esk.* **şekilcilik**. *ör. Onun yaptığı biçimcilikten başka şey değil.* **2** *fels.* varlığı biçim sayan ve gerçeğin ancak biçim yönünden kavranabileceğini, özün, içeriğin değil biçimin belirleyici olduğunu savunan öğreti. *eş. esk.* **formalizm, şekilcilik**. *ör. Biçimcilik ilkelerine bağlı kalarak bir yere varamaz felsefe.* **3** *dil.* dil birimlerini, işlevlerini göz önünde bulundurmadan yalnızca biçimleri ya da dağılımları açısından ele alan dilbilim akımı.*eş. esk.* **formalizm**.

biçimdeş *a.* ➻ **eşbiçimli**.

biçimdeşlik *a.* ➻ **eşbiçimlilik**.

biçimleme *a.* **1** biçimlemek, biçimlendirmek eylemi. **2** türlü maddelerin biçimsel olanakları ile birbirleri arasındaki düzen ilişkilerini araştırma eylemi.

biçimlemek *(-i)* ➻ **biçimlendirmek**.

biçimlendirebilme *a.* biçimlendirebilmek eylemi.

biçimlendirebilmek *(-i)* biçimlendirmeye gücü yetmek, biçimlendirmek elinde olmak ya da biçimlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Heykelci maddeyi kolayca biçimlendirebilir.*

biçimlendirici *s.* biçimlendirme işini yapan, biçimlendiren. *ör. Oğlan saçını biçimlendirici kremle biçime sokuyor.*

biçimlendiricilik *a.* biçimlendirici olma durumu ya da özelliği. *ör. Bu saç kreminde biçimlendiricilik yok.*

biçimlendirilebilme *a.* biçimlendirilebilmek eylemi.

biçimlendirilebilmek *(nsz)* biçimlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Alçı kolay biçimlendirilebilir.*

biçimlendirilme *a.* biçimlendirilmek eylemi.

biçimlendirilmek *(nsz)* belirli bir biçim verilmek, biçimli duruma getirilmek, biçimlenmesi sağlanmak. *ör. Konu şuydu: İnsan nasıl biçimlendirilecekti?*

biçimlendirim *a.* ➻ **biçimlendirme**.

biçimlendiriş *a.* biçimlendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yontucunun taşı biçimlendirişini izledik.*

biçimlendiriverme *a.* biçimlendirivermek eylemi.

biçimlendirivermek *(-i)* çabucak biçimlendirmek.

biçimlendirme *a.* biçimlendirmek eylemi.

biçimlendirmek *(-i)* bir şeye belirli bir biçim vermek, bir şeyi biçimli bir duruma getirmek, bir şeye belirli bir biçim vermek. *ör. Halkı belli bir yolda biçimlendirmek, dinle olanaklı olmuştu.*

biçimlenlenebilme *a.* biçimlenebilmek eylemi.

biçimlenebilmek *(nsz)* biçimlenmek elinde olmak ya da biçimlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yumuşak metaller kolay biçimlenebilir.*

biçimleniş *a.* biçimlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Geleceğimizin biçimlenişi siyasacıların elinde olamaz.*

biçimleniverme *a.* biçimlenivermek eylemi.

biçimlenivermek *(nsz)* çabucak biçimlenmek.

biçimlenme *a.* biçimlenmek eylemi.

biçimlenmek *(nsz)* belli bir biçim kazanmak, oluşmak. *ör. Konu, yeni yeni biçimlenmekteydi ki, kapandı.*

biçimleyebilme *a.* biçimleyebilmek eylemi.

biçimleyebilmek *(-i)* ➻ **biçimlendirebilmek**.

biçimli *s.* **1** biçimi olan. **2** biçimi güzel olan. *eş. esk.* **mevzun**. *ör. Delikanlı biçimliydi, ya-*

kışıklıydı. **3** yakışık alan, uygun. *ör. Ona biçimli davranılacaktı.*

biçimlilik *a.* biçimli olma durumu. *ör. Her sözde biçimlilik aranmaz.*

biçimsel *s.* öze değil biçime dayanan, biçime değgin, biçimle ilgili. *eş. esk.* **şekli**. *ör. Parlamento çalışmalarını böylesine biçimsel kalıplara almak yanlıştır.* **biçimsel gerçek** *fels.* Descartes'ın felsefesinde, nesnenin gerçeği, dış gerçek.

biçimsellik *a.* biçimsel olma ya da biçime uygunluk durumu. *ör. Bu biçimsellik içinde bile onun etkisi açıktı.*

biçimsiz *s.* **1** kendine özgü bir biçimi olmayan. *ör. Ev pek biçimsizdi.* **2** biçimi güzel olmayan. *ör. Kızın vücudu biçimsizdi ama huyu iyiydi.* **3** *mec.* biçimi bozuk, hoş olmayan, yakışıksız, çirkin, kötü. *ör. Bu biçimsiz sözleri duymamış olalım.* **4** *fiz.* ve *kim.* hiçbir biçimi ya da kendine özgü bir biçimi olmayan (madde). *eş.* **amorf**.

biçimsizleşebilme *a.* biçimsizleşebilmek eylemi.

biçimsizleşebilmek *(nsz)* biçimsizleşmek elinde olmak ya da biçimsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan şişmanladıkça biçimsizleşebilir.*

biçimsizleşme *a.* biçimsizleşmek eylemi.

biçimsizleşmek *(nsz)* **1** biçimi bozulmak, biçimsiz bir duruma gelmek. **2** *mec.* güzelliğini yitirmek, çirkinleşmek, yakışıksızlaşmak. *ör. Durum gittikçe biçimsizleşmekteydi.*

biçimsizleştirebilme *a.* biçimsizleştirebilmek eylemi.

biçimsizleştirebilmek *(-i)* biçimsizleştirmek elinde olmak ya da biçimsizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Hastalık insanı çirkinleştirebilir, biçimsizleştirebilirmiş.*

biçimsizleştirilme *a.* biçimsizleştirilmek eylemi.

biçimsizleştirilmek *(nsz)* **1** biçimsiz bir duruma getirilmek. **2** *mec.* çirkinleştirilmek, kötü bir duruma getirilmek. *ör. İş iyice biçimsizleştirilmişti.*

biçimsizleştirme *a.* biçimsizleştirmek eylemi.

biçimsizleştirmek *(-i)* biçimsizleşmesini sağlamak, biçimsiz bir duruma getirmek. *ör. İşi iyice biçimsizleştirdiler.*

biçimsizlik *a.* **1** biçimsiz olma durumu. **2** biçimi güzel olmama durumu. *ör. Vücudundaki biçimsizliği saklamaya çalışıyor.* **3** *mec.* çirkinlik, yakışıksızlık. *ör. Sözlerindeki biçimsizliği anlamadı bile.*

biçiş *a.* biçmek eylemi ya da biçimi.

biçiverme *a.* biçivermek eylemi.

biçivermek *(-i)* **1** ansızın ya da çabucak biçmek. **2** "biçmek" anlamında rica yollu da söylenir. *ör. Otları biçecekseniz bizim bahçedekileri de biçiverir misiniz?*

biçki *a.* dikilecek kumaşı belli bir modele ve belirli ölçüye göre kesme, biçme sanatı. **biçki dikiş** (kumaşı) biçme ve dikme işi. **biçki yapmak** dikilecek kumaşı belli bir modele ve belirli ölçüye göre kesmek. **biçki yurdu** biçki dikiş öğretilen yer, biçki dikiş okulu.

biçkici *a.* ve*s.* dikimevinde, kumaşı belli bir örneğe göre biçen kimse.

biçkicilik *a.* biçkicinin yaptığı iş.

biçme (I) *a.* biçmek eylemi.

biçme (II) *a.* **1** *mim.* yontulmuş yapı taşı. **2** *mat.* alt ve üst tabanları birbirine koşut ve eşit iki çokgenden, yanal ayrıtları da eşit ve koşut doğrulardan oluşan çokdüzlemli cisim. *eş.* **prizma**[1].

biçmek, -er *(-i)* **1** kesmek. *ör. Kılıç adamı ikiye biçmişti.* **2** belli bir biçime ve ölçüye göre makasla kesmek. *ör. Terzi kumaşı biçti.* **3** ekini, otu tırpanla, orakla, makine ile kesmek. *ör. Uzakta ekin biçenler vardı.* **4** *mec.* yaylım ateşiyle öldürmek. *ör. Makinelilerimiz düşmanı biçti.* **5** *mec.* (değer, fiyat, eder) koymak, ederini saptamak. *ör. Antikaya değer biçmek zordur.*

biçtirebilme *a.* biçtirebilmek eylemi.

biçtirebilmek *(-i, -e)* biçtirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tomruğu biçtirebilmek için hızar aramıştık.*

biçtirilme *a.* biçtirilmek eylemi.

biçtirilmek *(nsz)* biçilmesi sağlanmak. *ör. Ekin biçtirildi.*

biçtiriverme *a.* biçtirivermek eylemi.

biçtirivermek *(-i, -e)* çabucak biçtirmek. *ör. Ekinimizi iki günde biçtirivermiştik.*

biçtirme *a.* biçtirmek eylemi.

biçtirmek *(-i, -e)* **1** biçmek eylemini yaptırmak. *ör. Kapıcıya çayırı biçtirdiler.* **2** *(-i)* biçilmesini sağlamak. *ör. Ekini biçtirdim.*

bidat, -tı *a. Ar. esk.* **1** İslam dininde Hazreti Muhammet'ten sonra ortaya çıkan değişik yargılar ve ilkeler. **2** sonradan türeyen şey.

bidayet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* başlama, başlangıç.

bide *a. Fr.* vücudun belden aşağı yerlerini yıkamakta kullanılan leğene benzer kap, tuvalet kabı.

bider *a. ha.* tohum için ayrılmış tahıl, tohum. *ör. Biderin tümü çürümüş.*

biderlik *s. ha.* bider olarak ayrılmış olan, tohumluk. *ör. Yeni biderlik gerekiyor.*

bidon *a. Fr.* içine su, benzin gibi sıvılar konulan, çinko, sac, plastik ve benzeri maddelerden yapılmış, genellikle silindir biçiminde kap.

bidüziye *s.* ve *be.* ➻ **tekdüze**.

bienal, -li *a. Fr.* iki yılda bir düzenlenen sanat etkinliği. *eş. yeni* **yılaşırı**.

biftek *a. Fr.* ızgarada ya da tavada pişirilen dana ya da sığır eti dilimi.

bigâne *s. Far.* (- - .) *esk.* **1** yabancı. **2** (insan için) ilgisiz.

bigudi *a. Fr.* kadınların saçlarını kıvırmak için kullandıkları, metal ya da plastikten yapılmış, üzerinde çıkıntılar bulunan, silindir biçiminde küçük araç.

bigünah *s. Far.* (- . -) *esk.* günahsız, suçsuz.

bihaber *s. Far. Ar.* (- . .) *esk.* habersiz, bilgisiz.

bijuteri *a. Fr.* **1** kuyumcu işleri, kuyumcunun yaptığı değerli takıların tümü. **2** süs eşyası, takı.
bikes *s. Far.* (- .) *esk.* kimsesiz, yalnız.
bikini *a. Fr.* küçük boyda iki parçadan oluşan kadın mayosu.
bikir, -kri *a. Ar. esk.* erdenlik, kızlık. **bikrini bozmak** (birinin) kızlığını gidermek, kızlığını bozmak.
bila- *il. Ar.* (. -) Türkçedeki *-sız, -siz (-suz, -süz)* ekinin görevinde, Arapça sözcüklerin başına gelerek sıfat ya da belirteç yapan ilgeç.
biladerağacı, -nı *b. a.* ➻ **amerikaelması**.
bilahare *be. Ar.* (.' - . .) *esk.* daha sonra, sonradan, sonraları, sonra, sonunda.
bilaistisna *be. Ar.* (. -' . . -) *esk.* hiçbiri dışında olmaksızın, ayrıksız.
bilakis *be. Ar.* (.' . .) tersine olarak, tam tersine.
bilanço *a. İt.* (. .' .) **1** bir kuruluşun, bir ticarethanenin, bir işletmenin belli bir dönem sonunda alacak verecek durumunu, bütün mal ve para varlığını dengeli bir biçimde gösteren çizelge. *eş. yeni* **dengelem**. **2** *mec.* bir girişimde, belli bir zaman sonunda sağlanan iyi ve kötü sonuçların karşılıklı durumu, işin özeti.
bilar *a.* katranla kıldan yapılan ve kalafat işlerinde kullanılan bir tür macun.
bilardo *a. İt.* (. .' .) genellikle yeşil çuha kaplı, boyu eninin iki katı olan, kenarları çevrili dikdörtgen bir masa üzerinde, fildişinden yapılmış üç küçük top ve isteka ile oynanan, belirli kuralları olan bir oyun.
bilavasıta *s. Ar.* (. -' - . .) *esk.* doğrudan doğruya, aracısız, araçsız, dolaysız.
bilcümle *be. Ar.* (.' . .) *esk.* hep, bütün, -in hepsi.
bildik *a.* ve *s.* yabancı olmayan, bilinen, tanıdık. *ör. Bir de baktım bildik bir yere gelmişim, orada da bir bildiğe rastladım.* **bildik çıkmak** birbiriyle, eskiden tanışık olduklarını ya da ailece tanıştıklarını anlamak. *ör. Adamla şuradan buradan konuşurken bildik çıktık, nerdeyse akraba da çıkacaktık.*
bildirebilme *a.* bildirebilmek eylemi.
bildirebilmek *(-i, -e)* bildirmek elinde olmak ya da bildirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Durumu bize önceden bildirebilirlerdi.*
bildirge *a.* **1** bir kimsenin, resmi bir kuruluşa herhangi bir durumu bildirmek için, gerekli yerlerini doldurup verdiği çizelge.*eş.* **beyanname**. **2** vergi yükümlülerinin, bağlı oldukları vergi dairelerine belli zamanlarda doldurup verdikleri gelir bildirme belgesi. *eş.* **beyanname**. **3** siyasal partilerin, genel seçimler dolayısıyla kamuoyuna sunduğu, yayımladığı bir tür izlence.*eş.* **beyanname**. *ör. Partinin seçim bildirgesinde dış politika unutuldu.*
bildiri *a.* **1** resmi bir makam, kurum, kuruluşça herhangi bir durumu ilgililere duyurmak, bildirmek ereğiyle yazılan yazı. *eş.* **tebliğ, tebligat**. **2** resmi bir makam, kurum, kuruluş ya da parti, dernek benzeri herhangi bir toplulukça herhangi bir durumu kamuoyuna açıklamak, bildirmek için yayımlanan yazılı açıklama. *eş.* **tebliğ**. *ör. Hükümet bildirisinde açıklanan konu önem kazandı.* **3** bilimsel bir konuyu ele alan ve bilimsel bir toplantıda okunup genellikle üzerinde tartışılan yazı. *eş.* **tebliğ**. *ör. Daha önce bilimsel bildiriler de sunulmuştu.* **4** *yaz.* bir yapıtta sanatçının iletmek istediği temel düşünce. *eş.* **mesaj**, *yeni* **ileti**. *ör. O şiirlerin ne gibi bildiri getirdiği tartışılabilir.* **5** *dil.* ➻ **ileti**[3].
bildirilebilme *a.* bildirilebilmek eylemi.
bildirilebilmek *(nsz;-e)* bildirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Durum önceden bize bildirilebilirdi.*
bildirileşme *a.* bildirileşmek eylemi.
bildirileşmek *(nsz)* bildiri özelliği kazanmak, bildiri durumuna gelmek.
bildirileştirme *a.* bildirileştirmek eylemi.
bildirileştirmek *(-i)* bildiri durumuna getirmek, bildiri özelliği ve niteliği kazandırmak. *ör. İnsanların eşitliğini bildirileştiren belgenin altında devletimizin imzası vardır.*
bildirilme *a.* bildirilmek eylemi.
bildirilmek *(-e)* haber verilmek, iletilmek, duyurulmak.
bildirim *a.* **1** bildirmek eylemi. *ör. İletişim karşılıklı olarak bildirimde bulunma işidir.* **2** doldurularak resmi bir yere verilen belge. *eş.* **beyanname, bildirge**[1,2]. *ör. Vergi iade bildirimini vaktinde verdim.* **3** bir şeyi haber verme, bildirme.*eş.* **ihbar**. *ör. Durumun önceden bildirimi gerekirdi.* **4** bir durumu bildiren yazılı açıklamanın bulunduğu kâğıt. *eş.* **ihbarname**. *ör. Gönderilen bildirim elime geçmemişti.* **bildirimde bulunmak** bildirmek. *eş.* **beyan etmek**. **bildirim ödencesi** süresi belli olmayan sürekli iş sözleşmelerinin önceden bildirilmeksizin tek yanlı olarak işverence yürürlükten kaldırılması durumunda işçiye ödenmesi zorunlu olan ödence.
bildirimlik *a.* bir durumu bildiren açıklamanın bulunduğu resmi kâğıt.
bildirimsel *s.* bildirimle ilgili. *ör. Kimi tümceler bildirimsel bir nitelik taşır.*
bildiriş *a.* bildirmek eylemi ya da biçimi.
bildirişim *a.* karşılıklı bildirme. *eş.* **iletişim, komünikasyon**.
bildirişme *a.* bildirişmek eylemi.
bildirişmek *(-le)* duygu ve düşünceyi işaretler ya da sesler dizgesiyle bildirerek anlaşmak, karşılıklı iletmek.
bildiriverme *a.* bildirivermek eylemi.
bildirivermek *(-i)* **1** hiç bekletmeden, çabucak bildirmek. *ör. İşin sonucunu ona bildiriversek iyi olur.* **2** "bildirmek" anlamında rica yollu da kullanılır. *ör. Bu durumu ona da bildiriverir misiniz?*
bildirme *a.* bildirmek eylemi. *eş. esk.* **beyan**. **bildirme kipleri** *dilb.* bir eylemin içeriğini, konuşucunun benimsediği tutumu belirtme-

den, yansız olarak anlatan kipler; Türkçede belli zaman kavramı veren bu kipler belirli geçmiş, belirsiz geçmiş, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zamanı kapsar. *ör. "Bilmek"ten bildim, bilmiş, biliyor, bilecek, bilir biçimleri bildirme kipleriyle kurulmuştur.* **bildirme tümcesi** *dilb.* yüklemi bildirme kiplerinden biriyle kurulmuş olan tümce. *ör. " Çocuk gülüyor" bir bildirme tümcesidir.*

bildirmek *(-i, -e)* **1** herhangi bir durumu, bir şeyi haber vermek. *ör. Bunu size bildirmek isterim.* **2** herhangi bir konuda bilgi vermek. *ör. Oradaki durumu acele bildirin.* **3** dile getirmek, anlatmak. *ör. Size bildirmek istediğim, yurdun sağlık sorunudur.*

bildirmen *a.* **1** gazetelerde, haber ajanslarında çalışan ve haber toplayıp ulaştıran, haberleri bildiren kimse. *eş.* **muhabir**. *ör. Yazar, Star gazetesinin Avrupa bildirmeniydi.* **2** herhangi bir kuruluşun, özellikle bir ticaret kuruluşunun çalışmasıyla ilgili olarak merkezle başka bir ülke arasında bağlantıyı sağlayan görevli kimse ya da kuruluş. *ör. Bankamızın Almanya'daki bildermen üyesi bir Alman bankasıydı.*

bildirmenlik *a.* bildirmenin işi, görevi. *ör. Ünlü bir gazetede bildirmenlik yapıyordu.*

bile *be.* **1** *esk.* birlikte. *ör. Eğlen maral eğlen, bile gidelim. -Karacaoğlan.* **2** *il.* aynı zamanda, de (da), dahi. *ör. Toplantıya bile gelmedi.* **3** üstelik. *ör. Hiç tınmadı bile.*

bilebilme *a.* bilebilmek eylemi.

bilebilmek *(-i)* bilmek elinde olmak ya da bilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Geleceği bilebilmek isterdim.*

bilece *be. ha.* birlikte, bile[1]. *ör. Onunla bilece gittiler.*

bilecen *s. ha.* **1** her şeyi bilen, her şeyden anlayan. **2** yaşına göre çok şey bilen, bilgili. **3** bilgin. **4** yersiz yersiz söze karışarak bilgisini göstermek isteyen, bilgiçlik taslayan. **bilecene yol sor, o sana akıl öğretsin** yerli yersiz bilgisini göstermek isteyenin, bilecen olanın davranışını anlatmak için kullanılır.

bilecenlik *a.* bilecen olma durumu.

bileği *a.* bir motorla ya da ayak pedalıyla döndürülen bir bileği çarkı bulunan, kesici araçları bilemekte kullanılan araç. **bileği çarkı** kesici, yarıcı, yontucu araçları bilemek için kullanılan, kumtaşı, zımparataşı gibi doğal taşlardan ya da yapay bir maddeden yapılmış çark.

bileğitaşı, -nı *b. a.* her türlü kesici aracı bilemekte kullanılan ince taneli sarı şist.

bilek *a.* **1** el ile kolun, ayak ile bacağın birleştiği bölüm. **2** *mec.* yiğitlik dayanağı, güç. *ör. Bileğine güvenen girer bu işe.* **bileğine güvenmek** gücüne, bilgisine, becerisine güvenmek. *ör. Ben bileğime güveniyorum, her işi yaparım.* **bileğinin hakkı ile** kimsenin bir yardımı olmaksızın kendi gücü, bilgisi, çalışmasıyla. **bilek damarı** *ha.* nabız. **bilek gibi** (pınar ya da saç için) kalın, gür. *ör. Orada bir pınar var, bilek gibi akıyor.* **bilek gücü** kol gücü. *ör. Yaşamını bilek gücüyle kazanıyor.* **bilek güreşi** karşılıklı iki kişinin dirseklerini bir yere dayayarak birbirlerinin bileğini bükmeye çalışması. **bilek** (ya da **kol**) **saati** bileğe, kola takılan küçük saat.

bileklik *a.* oyunlarda, incinmesini önlemek için bileğe takılan meşin sargı.

bileme *a.* bilemek eylemi.

bilemek *(-i)* **1** kesici araçları, bileği ve benzeri bir şey yardımıyla keskin bir duruma getirmek, keskinleştirmek. *ör. Usturayı biledi.* **2** *mec.* etkisini artırmak, güçlendirmek. *ör. Onun kendini çekişi, aşkını bilemişti sanki.*

bilenebilme *a.* bilenebilmek eylemi.

bilenebilmek *(nsz)* bilenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan düşmanlıkla, kinle bilenebilirmiş...*

bilenme *a.* bilenmek eylemi.

bilenmek *(nsz)* keskinleşmesi sağlanmak, keskin bir duruma getirilmek. *ör. Usturalar bilenmişti, hazırdı.*

bileşebilme *a.* bileşebilmek eylemi.

bileşebilmek *(nsz)* bileşmeye uygun olmak, bileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İki sözcük bileşebilir ve bir bileşik sözcük oluşturur.*

bileşen *a.* **1** *fiz.* bir bileşke oluşturan güçlerden her biri. **2** *dilb.* bileşim yoluyla bir sözcüğün yapısına giren ve artık kendi sözlük anlamını düşündürmeyen sözcük; örneğin "hanımeli"deki "hanım" ve "el" birer bileşendir.

bileşik *s.* ve *a.* *("birleşik" biçiminde de kullanılır)* **1** birkaç öğeden oluşan, yalın olmayan, bileşim yoluyla oluşmuş ya da oluşturulmuş olan. *eş. esk.* **mürekkep**. *ör. Bileşik nesneleri kurucu parçalarına ayırabiliriz.* **2** *dilb.* genellikle iki sözcüğün bir araya gelip kaynaşması, kalıplaşması sonucu ortaya çıkan ve yeni bir anlama gelen (sözcük). *ör. Demek ki "imambayıldı" bileşiğindeki iki sözcük kendi sözlük anlamlarını yitirmiştir.* **3** *kim.* kimyasal tepkimeler sonucu iki ya da daha çok elementten oluşan ve onlardan bağımsız fiziksel, kimyasal özellikler gösteren (madde); örneğin su, iki oylum hidrojen ile bir oylum oksijenden oluşmuş bir bileşiktir. **bileşik faiz** ara dönemlerde gerçekleşmiş faizlerin anaparaya eklenmesi yoluyla elde edilen toplam üzerinden ödenen faiz. *eş.* **birleşik faiz**, *esk.* **mürekkep faiz**. **bileşik kesir** *mat.* payı paydasına eşit ya da payı paydasından büyük olan kesir. **bileşik önerme** *mant.* iki ya da daha çok önermeden oluşan yeni önerme. *eş.* **birleşik önerme**. **bileşik sözcük** *dilb.* genellikle iki sözcüğün bir araya gelip kaynaşması, kalıplaşması sonucu ortaya çıkan ve yeni bir anlama gelen sözcük. *eş.* **birleşik sözcük**, *esk.* **mürekkep kelime**. *ör. Demirbaş, kaptıkaçtı birer bileşik sözcüktür.* **bileşik tümce** *dilb.* ana bir tümceyle onu tümleyen bir ya da daha çok sayıda tümceden oluşan tümce. *eş.* **birleşik tümce**. *ör. "Yağmur yağarsa sokağa*

çıkmayıp kâğıt oynamayı düşünüyoruz" bir bileşik tümcedir. **bileşik zaman** *dilb.* yardımcı eylem ya da ekeylemle oluşturulan zaman; yalın zamanlı ve çekimli bir eylemin -di (i-di), -miş (i-miş), -se (i-se) eklerinden birini alarak bildirdiği zaman.

bileşikgiller *a. bitb.* bitişik yapraklı ikiçeneklilerden, çiçekleri kömeç durumunda toplu olarak bulunan, kimi cinsleri hoş kokulu esanslar ya da acı maddeler taşıyan bir bitki familyası; papatya, kasımpatı, ayçiçeği, enginar, pelin, devedikeni gibi bitkiler bileşikgillerde ndir.

bileşikleşme *a.* bileşikleşmek eylemi.

bileşikleşmek *(nsz)* herhangi bir nedenle bileşik duruma gelmek, bileşmek. *ör. Ses aşınması yüzünden bileşikleşen sözcükler vardır.*

bileşiklik *a.* bileşik olma durumu.

bileşim *a.* **1** bileşmek eylemi. **2** *kim.* iki ya da daha çok öğe bir araya gelerek kimyasal yönden yeni bir öğe oluşturma.*eş. esk.* **terkip**. *ör. Su bir bileşimdir.* **3** *kim.* bir maddenin hangi kimyasal türlerden oluştuğunu belirleyen verilerin tümü. **4** *kim.* bileşme sonucu oluşan cisim. *ör. Su bir bileşimdir.* **5** *mant.* ve *ruhb.* ayrı ayrı düşünü ve duyum öğelerinin birleşip bir bütün oluşturması eylemi. **6** *dilb.* iki ya da kimi zaman üç sözcüğün, bileşik denilen yeni bir sözcük oluşturmak üzere, kuruluş, vurgu, anlam vb. yönlerinden az çok değişikliğe uğrayarak bir araya gelmeleri.

bileşimsel *s.* bileşime değgin, bileşimle ilgili. *ör. Suyun bileşimsel öğelerini biliyoruz.*

bileşke *a. fiz.* bir cisme uygulanan birkaç gücün toplamı olan, ona eşit güç. *eş. esk.* **muhassala**.*ör. Çeşitli güçlerin aynı yöne çektikleri araba, bunların bileşkesi olan tek güçle çekilircesine yol alır.*

bileşme *a.* bileşmek eylemi.

bileşmek *(nsz, -le) kim., fiz.* ve *dilb.* iki ya da daha çok öğe bir araya gelerek yeni bir öğe oluşturmak. *eş. esk.* **terekküp etmek**. *ör. "Gece" ile "kondu" bileşerek "gecekondu" olmuş.*

bileştirebilme *a.* bileştirebilmek eylemi.

bileştirebilmek *(-i; -i, -le)* bileştirmek elinde olmak ya da bileştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bileşik sözcük oluşturabilmek için iki ayrı sözcüğü bileştirebiliriz.*

bileştirici *s.* ve *a.* bileştirme yoluyla yapan ya da bileşmeyi sağlayan. *eş.* **bileştirmeci**. *ör. Bir eylem hem ayrıştırıcı hem de bileştirici olabilir.*

bileştiricilik *a.* bileştirici olma durumu ya da özelliği.

bileştirilebilme *a.* bileştirilebilmek eylemi.

bileştirilebilmek *(nsz)* bileştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sözcükler bileştirilebilir.*

bileştirilme *a.* bileştirilmek eylemi.

bileştirilmek *(nsz)* bileşmesi sağlanmak. *ör. İki hidrojenle bir oksijen bileştirilince su olur.*

bileştirme *a.* bileştirmek eylemi.

bileştirmeci *a.* ve *s.* bileştirme yoluyla yapan. *eş.* **bileştirici**.

bileştirmecilik *a.* bileştirmeci olma durumu, bileştirme yolunu yeğleyen tutum.

bileştirmek *(-i; -i, -le)* **1** bileşmesini ya da bileşmelerini sağlamak. *eş. esk.* **terkip etmek**. *ör. Yeni sözcük yapmanın en iyi yolu bileştirmektir.* **2** *fiz.* iki ya da daha çok vektörün, paralelkenar kuralına uygun olarak geometrik toplamını almak.

bilet, -ti *a. İt.* taşıtlara binmek, eğlence yerlerine girmek, şans oyunlarına katılmak vb. için para karşılığı alınan kâğıt, belge. **bilet kesmek 1)** para alarak, bileti koçanından koparıp alıcıya vermek. **2)** *arg* pezevenklik ya da mamalık etmek. **biletini kesmek** *arg.* öldürmek.

biletçi *a. İt. T.* bilet satan görevli.

biletçilik *a. İt. T.* bilet satma işi.

biletebilme *a.* biletebilmek eylemi.

biletebilmek *(-i, -e)* biletmek elinde olmak ya da biletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bıçakları yarın biletebiliriz.*

biletilme *a. İt. T.* biletilmek eylemi.

biletilmek *(nsz) a. İt. T.* biletmek eylemine konu olmak, bilenmesi sağlanmak.

biletli *s. İt. T.* **1** bileti olan. *ör. Otobüse önce biletli yolcular binecek.* **2** biletle girilebilen. *ör. Gösteri biletliymiş.*

biletme *a.* biletmek eylemi.

biletmek *(-i, -e)* **1** bilemek eylemini yaptırmak. *ör. Bıçağı bileyiciye bilettik.* **2** *(-i)* bilenmesini sağlamak. *ör. Bıçağı dün bilettik.*

biletsiz *s. İt. T.* **1** bileti olmayan ya da olmadan. *ör. Belediye otobüsüne biletsiz binmek yasaktır.* **2** bilet olmadan girilebilen ya da binilebilen. *ör. 27 Martta tiyatrolar biletsizdir. Servis otobüsleri biletsizdir.*

bileyazma *a.* bileyazmak eylemi.

bileyazmak *(-i)* bilecek gibi olmak, az kalsın bilmek.

bileyebilme *a.* bileyebilmek eylemi.

bileyebilmek *(-i)* bilemek elinde olmak ya da bileme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Makası o da bileyebilirdi.*

bileyici *a.* kesici araçları bilemeyi meslek edinmiş kimse.

bileyicilik *a.* bileyicinin yaptığı iş.

bileyiverme *a.* bileyivermek eylemi.

bileyivermek *(-i)* çabucak bilemek.

bilezik *a.* **1** altın, gümüş, bakır gibi madenlerden ya da her türlü maddeden yapılan ve süs olsun diye bileğe takılan halka. **2** iki borunun ucunu birleştirmeye yarayan, halkaya benzer parça. **3** motor pistonlarına, özellikle sızıntıyı önlemek için yerleştirilen, uçları açık ve esnek halka. **4** atların bacaklarındaki dar, beyaz, halka biçimindeki leke. **5** *arg.* kelepçe. **6** edilgen eşcinsel erkek. **7** *ha.* kuyu ağzına konulan, ortası delik taş. **8** *ha.* harmanda, bilezik biçiminde yığılmış sap. **9** *mim.* sütunun taban ve başlıkla birleştiği yerlerde kullanılan

halka biçiminde metal çember. **bilezik yapmak** *ha.* harmana getirilen sapı bilezik biçiminde yığmak.

bilezikleme *a.* kuşbilimde, üzerinde bir sayı bulunan alüminyum bir bileziği kuşun ayağına geçirme işi.

bilezikli *s.* **1** kolunda bileziği bulunan, bilezik takmış olan (kimse). *ör. Kulağı küpeli, kolu bilezikliydi.* **2** bileziği olan.

bilfarz *be. Ar.* (.' .) *esk.* varsayalım ki, diyelim ki, tutalım ki, sözgelişi, örneğin.

bilfiil *be. Ar.* (.' . .) *esk.* eylemli olarak, kendi ele alarak, eylemi yaparak. *ör. Ulus egemenliğine bilfiil sahip olmuştur.*

bilge *a.* ve *s.* her şeyi bildiği gibi, bildiği şeyleri de iyi ve sağlam bilen, bilgisini kendisi ve başkaları için en yararlı bir biçimde kullanabilen, iyi ahlaklı, olgun kimse. *eş. esk.* **hakim**. *ör. Eski zaman bilgeleri, toplumca el üstünde tutulurdu.*

bilgece *s.* ve *be.* bilgeye yaraşır, bilgeye yaraşır bir biçimde. *ör. Onun bilgece sözleri etkili olmuştu.*

bilgeleşebilme *a.* bilgeleşebilmek eylemi.

bilgeleşebilmek *(nsz)* bilgeleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bilgeleşebilmek için çaba harcamaz, bilgelik özde olan bir şeydir.*

bilgeleşme *a.* bilgeleşmek eylemi.

bilgeleşmek *(nsz)* bilgelik edinmek, bilge bir duruma gelmek, bilge olmak. *ör. Yalnız bilgisi artmamıştı, bilgeleşmişti de.*

bilgeleştirebilme *a.* bilgeleştirebilmek eylemi.

bilgeleştirebilmek *(-i)* bilgeleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yaşam deneyimleri, yoksulluk, varsıllık, savaşlar... bütün bunlar insanı bilgeleştirebilir.*

bilgeleştirme *a.* bilge niteliği kazandırma.

bilgeleştirmek *(-i)* bilgelik edinmesini sağlamak, bilge durumuna getirmek.

bilgelik *a.* **1** bilge kimsenin taşıdığı nitelik, bilge olma durumu. *ör. Onun bilgeliğine diyeceğim yok.* **2** *fels.* herkesin ulaşamadığı, derin, kapsamlı, bütünsel bilgi. *eş. esk.* **hikmet**. *ör. Delinin sözlerinde bilgelik arayan zaman yitirir.* **3** *fels.* kendini tanımanın bilgisi. *eş. esk.* **vukuf**. *ör. Bilgelik, gerçekte kendini tanımanın, var oluşun bilgisidir.*

bilgi *a.* **1** insan aklının alabileceği gerçek, olgu ve ilkelerin tümüne verilen ad. **2** bir konu ya da iş konusunda öğrenilen ya da öğretilen şeyler. *ör. Çocukların kafasına bilgi dolduruluyor.* **3** bir şeyden haberi olma durumu, bir şeyi bilme durumu. *ör. Bu konuda bir bilgim yok.* **4** araştırma, gözlem ya da öğrenme yoluyla elde edilen gerçek. *eş. esk.* **malumat**, **vukuf**. *ör. Bilgi, araştırmayla sağlanır.* **5** insan zekâsının çalışması sonucu oluşan düşünsel ürün. *eş. esk.* **malumat**, **vukuf**. **6** *fels.* genel olarak ve ilksezi durumunda zihince kavranan temel düşünüler. *eş. esk.* **malumat**, **vukuf**. **7** *fels.* bir yargılama yapabilmek ve bir yargıya varabilmek için gereken öğelerin her biri. *ör. Seninle ilgili bilgi olmazsa, seni nasıl anlarım?* **8** bilim. *ör. İnsana çağ atlatan bilgidir.* **9** (bilişimde) kurallardan yararlanarak kişinin veriye yönelttiği anlam. **bilgi edinmek** ilgili konuda bilgi almak, bir durumu öğrenmek. *ör. Bakan, bilgi edindikten sonra açıklama yapacak.* **bilgi kuramı** ➻ **bilgibilim**. *eş.* **epistemoloji**. **bilgi toplamak** bir konuda değişik kaynaklardan araştırıp sorarak edinilen bilgileri bir araya getirmek.

bilgibilim *b. a.* bilginin kaynaklarını, dayanağını, özelliğini, yöntemini, güvenilirliğini ve sınırlarını araştıran felsefe dalı. *eş.* **bilgi kuramı**, **epistemoloji**, **gnoseoloji**. *ör. Bilgiyi inceleyen bilgibilimin yenilenmesi inancındaydı.*

bilgibilimci *b. a.* bilgibilim çalışmaları yapan felsefe bilgini. *eş.* **bilgi kuramcı**, **epistemolog**. *ör. Bilgibilimciler genellikle örneksemeye önem vermezler.*

bilgibilimsel *b. s.* bilgibilime değgin, bilgibilimle ilgili.

bilgici *a.* ve *s. fels.* bilgicilik akımına bağlı kimse. *eş.* **sofist**. *ör. Kuşku ve eleştiri, bilgicilerin yöntemidir.*

bilgicilik *a. fels.* **1** bilginin duyu algısı ve bundan doğan sanı olduğunu öne süren, bilgiyi kuramsal bir bilme isteği olarak değil işe yararlılığı yönünden değerlendiren, kuşkuyu ve eleştiriyi bilgiye ulaşmada yöntem olarak kullanan, söz söyleme sanatına önem veren, antik çağ Yunan felsefesinde bir akım. *eş.* **sofizm**. *ör. Bilgicilik, daha sonra söz söyleme sanatı anlamını da içermişti.* **2** başkasını yanıltmak için, söz söyleme sanatını kullanarak, doğru olmadığını bile bile yapılan akıl yürütme ve bundan bir sonuç çıkarma işi. *eş.* **safsatacılık**.

bilgiç *a.* **1** çok bilgili kimse, bilen kimse. *ör. Bilge ile bilgiç ayrı şeydir.* **2** *mec.* bilgisiz olduğu halde bilgili görünmek isteyen kimse, söze yerli yersiz katılan kişi. *eş.* **ukala**. *ör. Bizim sınıfta bilgiçler çoktur.* **bilgiç bilgiç** *ik. be.* çok bilmişçesine, biliyormuş gibi, bilgiçlik taslayarak. *ör. Delikanlı, söylediğini önemsiyor, bilgiç bilgiç gülümsüyordu.*

bilgiçlik *a.* **1** bilgiç olma durumu. **2** yerli yersiz söze karışma, bilgiç geçinme, çok bilmişlik. *eş.* **ukalalık**. *ör. Delikanlı şaşırtıcıydı, bilgiçliği yüzünden okunuyordu.* **bilgiçlik taslamak** bilgisiz olduğu, bilmediği halde kendini bilir göstermeye çalışmak, bilgili geçinmek. *ör. Sıra arkadaşım boyuna bilgiçlik taslar, öğretmenle takışırdı.*

bilgiişlem *b. a.* **1** bilgisayarda, veri üzerinde işlemlerin düzenli bir biçimde yürütülmesi işi, bilgisayar uygulamaları, bilgisayarların çalıştırılmasıyla ilgili bilgi ve yöntemlerin tümü. *eş.* **veri işlem**. *ör. Bilgisayarda yapılan bir dosya birleştirme, bir hesaplama bilgiişlemdir.* **2** bilgisayar kullanıcısına yararlı bilgiler

sağlamak amacıyla veriler üzerinde yapılan işlemler. **bilgiişlem dizgesi** bilgiişlem donanımı, yazılımı, çalışanları ve işletim yöntemleri yumağı.

bilgiişlemci *b. a.* **1** veriler üzerinde işlemler yapma yeteneği ve sığası olan herhangi bir araç. *ör. Bir hesap makinesi de bilgiişlemcidir.* **2** bilgiişlem konusunda yetişmiş, bilgiişlem uygulaması yapabilen kimse. *ör. İşyerleri bilgiişlemciler arıyor.*

bilgiişlemcilik *b. a.* bilgiişlemcinin işi, mesleği.

bilgilendirebilme *a.* bilgilendirebilmek eylemi.

bilgilendirebilmek *(-i)* bilgilendirmek elinde olmak ya da bilgilendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Alınacak durum konusunda onları bilgilendirebiliriz.*

bilgilendirici *s.* bilgilenmeyi sağlayan, bilgili kılan, bilgi verici.

bilgilendiricilik *a.* bilgilendirici olma durumu, bilgi vericilik.

bilgilendirilebilme *a.* bilgilendirilebilmek eylemi.

bilgilendirilebilmek *(nsz)* bilgilendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu konuda insanlar önceden bilgilendirilebilirdi ama bu yapılmadı.*

bilgilendirilme *a.* bilgilendirilmek eylemi.

bilgilendirilmek *(nsz)* (bir konuda) bilgiler verilerek bilgili duruma getirilmek, bilgili kılınmak, bilgilenmesi sağlanmak. *ör. Bakan, "Kamuoyu yakında bilgilendirilecektir" dedi.*

bilgilendiriş *a.* bilgilendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onu bu konuda bilgilendirişimiz işe yaradı.*

bilgilendirme *a.* bilgilendirmek eylemi.

bilgilendirmek *(-i)* bilgiler vererek bilgili kılmak, bilgili duruma getirmek, bilgilenmesini sağlamak. *ör. Gazete, okurlarını bilgilendirmek amacıyla bir açıklama koymuş.*

bilgilenebilme *a.* bilgilenebilmek eylemi.

bilgilenebilmek *(nsz)* bilgilenmek elinde olmak ya da bilgilenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bilgilenebilmek için okur.*

bilgilenim *a.* ➻ **bilgilenme**.

bilgilenimsel *s.* bilgi edinmek ereğiyle yapılan, bilgi edinmeyle ilgili, bilgilenme özelliği taşıyan. *ör. Bilgilenimsel okuma da iletişimle ilgilidir.*

bilgileniş *a.* bilgilenmek eylemi ya da biçimi.

bilgilenme *a.* bilgilenmek eylemi.

bilgilenmek *(nsz)* bilgi edinmek, bilgili duruma gelmek, bilgi sahibi olmak, öğrenmek, haberli olmak. *ör. Yurttaş, her konuda bilgilenmek hakkını savunmalıdır.*

bilgileşme *a.* bilgileşmek eylemi.

bilgileşmek *(nsz)* bilgi özelliği edinerek artık bilgi işlemi görmek, bilgi değeri kazanmak. *ör. Bu konudaki anı, artık duygudan arınarak bilgileşmiştir, bilgi olmuştur.*

bilgili *s.* **1** ilgili olduğu konularda yeterli bilgisi olan, bilgi sahibi (kimse). *ör. O çok bilgilidir.* **2** herhangi bir konuda haber almış bulunan, haberi olan, haberli, bilen. *ör. Bu konuda önceden bilgiliydik.* **3** *be.* bilgi ile, bilerek. *ör. Bilgili yapılan iş, başarılı olur.*

bilgilik *a.* ➻ **ansiklopedi**.

bilgilikçi *a.* ➻ **ansiklopedici**.

bilgilikçilik *a.*, **ansiklopedicilik**.

bilgiliksel *s.* ➻ **ansiklopedik**.

bilgililik *a.* bilgili olma durumu. *ör. Her konuda bilgililik gerekmez.*

bilgin *a.* ve *s.* bir bilim alanında çalışan ve o alanda derin bilgi ve deneyimi olan, bilgiler üreten ve o alana yeni bilgiler ekleme gücü bulunan, çok ve sağlam bilgisi olan (kimse). *eş. esk.* **âlim**. *ör. Konuyu bilginler ele almalıdır.*

bilgince *be.* bilgine yaraşır bir biçimde.

bilginleşebilme *a.* bilginleşebilmek eylemi.

bilginleşebilmek *(nsz)* bilginleşmek elinde olmak ya da bilginleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

bilginleşme *a.* bilginleşmek eylemi.

bilginleşmek *(nsz)* bilgin durumuna gelmek.

bilginlik *a.* bilgin olma durumu. *ör. Bilgisiz de bilginliğe özenebilir.*

bilgisayar *b. a.* önceden belleğine yüklenmiş bir izlenceye (yazılıma) göre komuta edilerek, çok sayıda ve karmaşık mantıksal ve aritmetiksel işlemlerden oluşan bir işi çok kısa sürede yapıp sonuçlandırabilen aygıt. *eş.* **kompütür**. *ör. Günümüzde bilgisayar kullanımı çok yaygındır.* **bilgisayar ağı** uzak ya da yakın birçok bilgisayarı birbiriyle ilişkilendirerek çok yönlü veri iletişimini sağlayan dizge. **bilgisayar operatörü** ➻ **işletmen**. **bilgisayar ortamı 1)** bilgisayarla iş görme. **2)** bilgisayara yüklenmiş veri. *ör. Sözlük bilgisayar ortamına aktarılmış olarak teslim edildi.* **bilgisayar virüsü** ➻ **virüs**.

bilgisayarcı *b. a.* bilgisayarlar konusunda bilgisi olan, bilgisayarla uğraşan uzman kimse, bilgisayar uzmanı. *ör. Üniversite de bilgisayarcı yetiştiriyor.*

bilgisayarcılık *b. a.* bilgisayar alanında uzman olma durumu, bilgisayar uzmanlığı. *ör. Günümüzde bilgisayarcılık da geçerli uğraş alanıdır.*

bilgisayarlaşabilme *a.* bilgisayarlaşabilmek eylemi.

bilgisayarlaşabilmek *(nsz)* bilgisayarlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bankalar bilgisayarlaşabilmek için büyük yatırıma yönelmişti.*

bilgisayarlaşma *a.* bilgisayarlaşmak eylemi. *ör. Sanayileşmiş ülkeler bilgisayarlaşma sürecine girdi.*

bilgisayarlaşmak *(nsz)* her alanda, her işte bilgisayar kullanımına geçmek. *ör. Kimi sorunların doğması olasılığı bizim bilgisayarlaşmaktan vazgeçmemizi gerektirmez.*

bilgisayarlaştırabilme *a.* bilgisayarlaştırabilmek eylemi.

bilgisayarlaştırabilmek *(-i)* bilgisayarlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Okullarımızı bilgisayarlaştırabilmek için ödenek bulmalıyız.*

bilgisayarlaştırılabilme *a.* bilgisayarlaştırılabilmek eylemi.

bilgisayarlaştırılabilmek *(nsz)* (iş) bilgisayarlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.Bakan, eğitimin bilgisayarlaştırılabileceğini düşünüyormuş.*

bilgisayarlaştırılma *a.* bilgisayarlaştırılmak eylemi.

bilgisayarlaştırılmak *(nsz)* (iş) bilgisayar kullanılarak yapılır bir duruma getirilmek. *ör. Banka işlemleri bilgisayarlaştırıldı.*

bilgisayarlaştırma *a.* bilgisayarlaştırmak eylemi.

bilgisayarlaştırmak *(-i)* bilgisayar aracılığıyla yapmak. *ör. Şirketin muhasebesini bilgisayarlaştırdık.*

bilgisayarlı *b. s.* bilgisayar ile iş gören. *ör. Tıpta bilgisayarlı araçlar çoğaldı.*

bilgisayım *b. a.* ➻ **bilişim**.

bilgisel *s.* bilgi ile ilgili. *ör. Konu, bilgisel yönden yeterli bulunmamıştır.*

bilgisiz *s.* **1** bilgi yönünden yetersiz, bilgisi olmayan (kimse). *eş.* **cahil**. *ör. Bilgili geçinen bilgisizler çoğaldı.* **2** haberi olmayan, habersiz. *eş. esk.* **bihaber**. *ör. O konuda bilgisizim, durumu bilmiyorum.*

bilgisizleşebilme *a.* bilgisizleşebilmek eylemi.

bilgisizleşebilmek *(nsz)* bilgisizleşme olasılığı bulunmak. *ör. İnsan öğrenmeyi bırakırsa zamanla bilgisizleşebilir.*

bilgisizleşme *a.* bilgisizleşmek eylemi.

bilgisizleşmek *(nsz)* az çok bilgisi varken onu da yitirmek ya da yeni bilgiler edinememek. *ör. Günümüzde gençler kimi alanlarda bilgisizleşiyor, tek boyutlu yetişiyor.*

bilgisizlik *a.* **1** bilgisiz olma durumu. *eş.* **cehalet**. *ör. Kötülüğün anası bilgisizliktir.* **2** haberi olmama, bilgi yokluğu durumu, habersizlik. *ör. İşin sonucu konusundaki bilgisizlik, programı engelliyor.*

bilgiyazar *b. a.* ➻ **yazıcı**[3].

bilhassa *be. Ar.* (.' . .) *esk.* her şeyden önce, en çok, bilerek, hele, özellikle.

bili *a. fels.* bir şeyi bilme durumu, bilgi[1].

bili bili *ünl.* kümes hayvanlarını, genellikle de tavukları çağırmak için çıkarılan ses.

bilici *s.* **1** bilen. *ör. Hoca Efendi, "Tanrı bilicidir, bağışlayıcıdır" dedi.* **2** *a.* geleccekle ilgili olarak görünmez evrenden, bilinmezden haber verme savında olan kimse. *eş.* **kâhin**. *ör. Kral, bir biliciye başvurdu.*

bilicilik *a.* **1** bilme, bilici olma durumu. *ör. Tanrı'nın biliciliği, bağışlayıcılığı dinin savunageldiği şeydir.* **2** bir olayı, olacağı doğrudan doğruya ya da birtakım belirtilere dayanarak önceden sezme, gelecekten, bilinmezden haber verme işi. *eş.* **kehanet**. *ör. Eski çağlarda bilicilik el üstünde tutulan bir uğraştı.*

bilim *a.* **1** evrenin, evrendeki olguların ve olayların bir bölümünü ele alıp birtakım yöntem ve dency yolları kullanarak ve gerçeğe, gerçekliğe dayanarak birtakım yasalara ulaşan bilgi yolu, düzenli ve tutarlı bilgi. *eş. esk.* **ilim**. *ör. İnsanoğluna bilim her zaman bir şeyler vermiştir.* **2** yöntemle elde edilen ve uygulamayla doğrulanan, her zaman ve her yerde geçerlik ve kesinlik nitelikleri taşıyan yöntemli ve dizgesel bilgi. **3** belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkarak belli bir amaca yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci. **bilim adamı** bir bilim dalında bilimsel çalışmalar yapan, üniversitede bilim öğreten kimse. **bilim dalı** belli bir bilim alanının ayrıldığı çeşitli dallardan biri; örneğin tıp biliminin pek çok dalı vardır. **bilim felsefesi** *fels.* bilimin yapısını, amacını, koşullarını araştıran felsefe dalı. **bilim kuramı** *fels.* bilimlerin koydukları düşünsel sorunları ele alıp inceleyen, tek tek bilimlerin yöntemlerini, ilkelerini, varsayımlarını araştıran felsefe dalı.

bilimci *a.* **1** bilim adamı. *ör. Bu kentte, bilimcilerden seçilen bir kurul yıllarca çalışmış.* **2** *s. fels.* bilimciliğe[2] bağlı olan (kimse, görüş).

bilimcilik *a.* **1** bilim adamlığı. *ör. Onun bilimciliği su götürür bence.* **2** *fels.* bilginin dayanağı olarak yalnızca bilim yöntemine önem veren anlayış. *ör. Bilimcilik, bilime aşırı değer verme anlamında da kullanılır.*

bilimdışı *b. s.* bilime uymayan, bilime aykırı. *eş. esk.* **gayri ilmi**. *ör. Bu görüş bilimdışıdır.*

bilimdışılık *b. a.* bilimdışı olma durumu ya da özelliği. *ör. Sözlerindeki bilimdışılık iç karartıcıydı.*

bilimeri *b. a.* bilimle uğraşan kimse, bilim kişisi, bilimci.

bilimkurgu *b. a.* çağdaş bilimin verilerinden yola çıkılarak, bilimin düş gücüyle birleşmesiyle oluşan, genellikle gelecekte ya da evrenin, uzayın bir başka yerinde geçen olayları anlatan öykü, roman, film vb. *ör. Türk yazarları bilimkurguya yüz vermiyor.*

bilimkurgucu *b. a.* bilimkurgusal yapıtlar ortaya koyan kimse. *ör. Bu konuyla bilimkurgucular ilgilenir.*

bilimkurgusal *b. s.* bilimkurgu özelliği taşıyan, bilimkurguyla ilgili. *ör. Bu film, "Yaratık" gibi bilimkurgusal bir konuyla korku öğelerini birleştirmiş.*

bilimleştirme *a.* bilimleştirmek eylemi.

bilimleştirmek *(-i)* bilim niteliği kazandırmak, bilim durumuna getirmek. *ör. Tanrı,Tanrıbilimcilerin bilimleştirmiş olduğu dogmalarda değil, inanan gönüllerin derinliklerinde yatar.*

bilimsel *s.* bilime uygun, bilime dayanan, bilime değgin, bilimle ilgili. *eş. esk.* **ilmi**. *ör. Doğru, akla uygun ve bilimsel olanı yapmalıyız.* **bilimsel bilgi** *fels.* bilime dayanan, yöntemli, genel, nesnel ve kesin bilgi. *ör. Romandaki bilgiyle bilimsel bilgi arasında ayrım el-*

bette olacaktır. **bilimsel deneycilik** *fels.* her türlü bilginin ancak deneyle ya da gözlemle doğrulanabileceğini öne süren felsefe akımı. **bilimsel düşünce** *fels.* bilime dayanan araştırıcı, eleştirici, nesnel düşünce. **bilimsel toplumculuk** (ya da **bilimsel sosyalizm**) ➻ **Marksçılık. bilimsel öngörü** *topb.* gözlem ya da deney konusu olmamış doğal ve toplumsal olayların kuramsal verilere, gelişmenin nesnel yasalarına dayanılarak öngörülmesi işi.

bilimselleşme *a.* bilimselleşmek eylemi.

bilimselleşmek *(nsz)* bilimsel bir nitelik edinmek. *ör. Onlarca "bağırsak" demek iğrenç sayılır, ama "em'a" deyince konu bilimselleşmiş olurdu.*

bilimselleştirebilme *a.* bilimselleştirebilmek eylemi.

bilimselleştirebilmek *(-i)* bilimselleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

bilimselleştirilme *a.* bilimselleştirilmek eylemi. *ör. O üniversite neye yarıyor, bağnazlığın bilimselleştirilmesine mi?*

bilimselleştirilmek *(nsz)* bilimsel bir nitelik verilmek, bilimsel olması sağlanmak.

bilimselleştirme *a.* bilimselleştirmek eylemi.

bilimselleştirmek *(-i)* bilime uygun bir duruma getirmek, bilim özelliği kazandırmak. *ör. Kimi öğretim üyesinin görevi, sanki, safsatayı bilimselleştirmektir.*

bilimsellik *a.* bilimsel olma durumu. *ör. Uygarlık, bence, bilimi ve bilimselliği de içerir.*

bilimsever *b. s.* bilimle uğraşmayı, bilimi seven (kimse). *ör. Kimi padişahlar bilimseverdi, bilim adamlarının dostuydu.*

bilimseverlik *b. a.* bilimi yücelten anlayış, bilimi her şeyden üstün tutma durumu, bilime değer verme işi. *ör. Atatürk'ün bilimseverliğine "Yaşamda en gerçek kılavuz bilimdir" sözü tanıktır.*

bilimsiz *s.* bilim yöntemlerine uygun olmayan, bilime aykırı olan ya da bilimi olmayan. *ör. Bilimsiz iş, yürümez.*

bilimsizlik *a.* bilimsiz olma durumu. *ör. Üniversite bilimsizlik yurdu olamaz.*

bilinç *a.* **1** insanın kendisini, çevresini ve olup biteni tanıma, algılama, kavrama, fark etme yetisi. *eş. esk.* **şuur**. *ör. Bilinç, kişiyi kişi yapan şeydir.* **2** *ruhb.* algı ve bilgilerin zihinde duru ve aydınlık olarak izlenme süreci. *eş. esk.* **şuur**. **3** *topb.* bir topluluğun ruh etkinliğinin, ruhsal durumunun tümü. **4** *mec.* temel algılayış biçimi, temel görüş. *ör. Bizde tarih bilinci gelişmemiştir.* **bilincine varmak** kavramak, anlamak. *ör. Olayın bilincine varmakta geç kaldık.* **bilincini yitirmek** herhangi bir nedenle kendinden geçip, olup bitenlerin ayrımında olamamak. *ör. Hasta bir süre bilincini yitirmişti.* **bilinç akışı** *a. yaz.* öykü, roman ve benzeri yazınsal türlerde insanı, düşüncelerinin dümdüz, zamansal ve mantıksal akışı içinde değil, iç dünyasının, bilinçaltının gerçekliğiyle yansıtma ereğini güden, iç konuşmalara, biçimbozumlara dayalı anlatma yolu. **bilinç alanı** *fels.* bir anda kavranabilen algıların tümü. **bilinç eşiği** *ruhb.* belirli bir zamanda bilinçte bulunmamakla birlikte istendiğinde kolayca bilince çağrılabilecek bilgi, beceri, anı vb.nin bulunduğu zihin alanı. **bilinç kaybı** *hek.* ➻ **bilinç yitimi. bilinç yitimi 1)** kişide, bilinçsizleşme durumu. *ör. İnsanın ölüm döşeğindeki bilinç yitimini betimlemek güçtür.* **2)** *hek.* bilincin kısa ya da uzun bir süre ya da büsbütün yok oluşu.

bilinçaltı, -nı *b. a. ruhb.* insanda, bilinçdışı olmakla birlikte, kapsamında olanların istendiği zaman bilince çağrılabildiği zihin bölgesi; kişide, bilince inmeyen olayların geçtiği varsayılan iç. *ör. İlk izlenimin bilinçaltı etkisi sürüp gider.*

bilinçdışı, -nı *b. a.* **1** insan ruhunun, baskı altında tutulan isteklerle bunlara bağlı düşüncelerin oluşturduğu, bilince ulaşamayan bölümü. **2** *ruhb.* bilincin dışında geçen etkinliklere verilen genel ad.

bilinçlendirebilme *a.* bilinçlendirebilmek eylemi.

bilinçlendirebilmek *(-i)* bilinçlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sağlık konularında toplumu bilinçlendirebilmek için çaba harcanmıyor.*

bilinçlendirici *s.* bilinçlenmeyi sağlayan, bilinç verici. *ör. İyi yapıt, bilinçlendiricidir.*

bilinçlendiricilik *a.* bilinçlendirici olma durumu. *ör. Sözlerindeki bilinçlendiricilik dikkat çekiciydi.*

bilinçlendiriliş *a.* bilinçlendirilmek eylemi ya da biçimi.

bilinçlendirilebilme *a.* bilinçlendirilebilmek eylemi.

bilinçlendirilebilmek *(nsz)* bilinçlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Halk, sağlık koruma konusunda bilinçlendirilebilir.*

bilinçlendirilme *a.* bilinçlendirilmek eylemi.

bilinçlendirilmek *(nsz)* bilinçli bir duruma getirilmek, bilinç kazanması sağlanmak, bilinçli kılınmak. *ör. Romanın kimi kişileri yazarca bilinçlendirilmiştir, gerçekte öyle değildirler.*

bilinçlendiriş *a.* bilinçlendirmek eylemi ya da biçimi.

bilinçlendirme *a.* bilinçlendirmek eylemi.

bilinçlendirmek *(-i)* bilinçli bir duruma getirmek. *ör. Kişileri hak arama yolunda bilinçlendirmek görevi aydına düşer.*

bilinçlenebilme *a.* bilinçlenebilmek eylemi.

bilinçlenebilmek *(nsz)* bilinçlenmek elinde olmak ya da bilinçlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bilinçlenebilmek için eğitim de görmelidir.*

biliçleniş *a.* bilinçlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Halkın biliçlenişi istenmiyor.*

bilinçlenme *a.* bilinçlenmek eylemi.

bilinçlenmek *(nsz)* kendi etkinliğinin farkında olmak, bilinçli duruma gelmek. *ör. Birey bilinçlendikçe toplum gelişir.*

bilinçli *s.* **1** çevresinde olup bitenlerin farkında olan, eylemlerini bilerek gerçekleştiren, bilinci olan (kimse). *ör. O kadar bilinçliydi ki, etkide kalamazdı.* **2** bilinçle yapılan. *ör. Bu belki de bilinçli bir planlamanın sonucudur.* **3** *ruhb.* kendi etkinliğinin eleştirel biçimde farkında olan (kimse). *eş. esk.* **şuurlu**. **bilinçli direnç** *ruhb.* sağaltımı yapana duyulan güvensizlik ya da utanma duygusunun etkisiyle, sağaltmana verilmesi gereken bilgileri isteyerek saklama.

bilinçlilik *a.* **1** yapıp ettiğinin ayrımında olma, kendi etkinliğini bilme durumu. *ör. Bu yolda tam bir bilinçlilikle ilerlemek gerekir.* **2** *ruhb.* nesne, olay ve eylemlere uyanık bulunma durumu.

bilinçsel *s.* bilinçle ilgili. *ör. Düşünür, bu yasanın bilinçsel olan her şeyde bulunduğunu söyler.*

bilinçsiz *s.* **1** kendi etkinliğini gerekli biçimde sezmeyen, bilinci olmayan (kimse). *ör. İşçiler henüz bilinçsizdi.* **2** bilinçli etkinlik durumunda olmayan, bilinçle yapılmayan (eylem, iş). *ör. Bilinçsiz saldırı, saldıranı yaralar.* **3** *ruhb.* kendi etkinliğini eleştirel bir biçimde sezmeyen. *eş. esk.* **şuursuz**. **bilinçsiz güdülenme** *ruhb.* insanın, bilincinde olmadığı, ancak davranışlarıyla yansıtabildiği eyleme geçiş isteği.

bilinçsizce *be.* bilinçsiz bir durumda, bilinçsiz olarak.

bilinçsizleşebilme *a.* bilinçsizleşebilmek eylemi.

bilinçsizleşebilmek *(nsz)* bilinçsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bayılır, bilinçsizleşebilir ama beyin yine de çalışırmış.*

bilinçsizleşme *a.* bilinçsizleşmek eylemi.

bilinçsizleşmek *(nsz)* herhangi bir etkiyle bilinçsiz duruma gelmek, bilincini yitirmek. *ör. Gören de sarhoş olduğu için bilinçsizleştiğini sanırdı.*

bilinçsizlik *a.* **1** olup bitenlerin, yapıp ettiklerinin farkında olmama durumu. *ör. Kişinin bilinçsizliği, kişiliğini de yansıtır.* **2** *ruhb.* nesne, olay ve eylemlere karşı uyanık olmama durumu. *eş. esk.* **şuursuzluk**.

bilinebilirlik *a. fels.* algıyla ele alınabilen, kavranabilen nesnenin niteliği.

bilinebilme *a.* bilinebilmek eylemi.

bilinebilmek *(nsz)* bilinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Geleceğin bilinebileceğini öne sürmek falcılıktır.*

bilinegelme *a.* bilinegelmek eylemi.

bilinegelmek *(nsz)* eskiden beri bilinmek. *ör. Gelenek, görenek bilinegelen değerlerdir.*

bilinemez *a. fels.* insan aklı ile kavranamayan, bilinemeyen şey.

bilinemezci *a.* ve *s. fels.* bilinemezcilik öğretisini benimseyen (kimse, görüş). *eş.* **agnostik**. *ör. Terim, bütün bilinemezci öğretileri kapsamıştır.*

bilinemezcilik *a. fels.* **1** bilgi denilen şeyin görece olduğunu öne süren ve bundan dolayı bilginin kesin olmadığına inanan öğreti. **2** Tanrı'nın var olup olmadığının, niteliğinin, ne olduğunun ve evrenin nasıl doğduğunun bilinmediğini ve hiçbir biçimde de bilinemeyeceğini öne süren öğreti. *eş.* **agnostisizm**. *ör. Bilinemezciliğin söylediğinin tersine, dünya, enerjinin üç ana biçiminden oluşmuştur.*

bilinen *a. mat.* bir sorunun çözümünde değeri belli olan nicelik. *eş. esk.* **malum**.

bilinirci *a. fels.* bilinircilik yandaşı.

bilinircilik *a. fels.* insanla Tanrı arasındaki ilişkiyi kurgusal bilgilere bağlayan öğretilerin ortak adı. *eş.* **gnostisizm**.

bilinme *a.* bilinmek eylemi.

bilinmedik *a.* ve *s.* bilinmeyen, bilinmez. *ör. Bu olayda bilinmedik bir şey kalmadı.*

bilinmek *(nsz)* bilmek eylemine konu olmak, anlaşılmayan, öğrenilmeyen yanı kalmamak. *ör. Abanın kadri yağmurda bilinir. (Atasözü)*

bilinmeyen *a.* ve *s. mat.* bir sorunun çözümünde bulunması istenen, aranan nicelik; değeri verilmemiş olan, belli olmayan (nicelik).*eş. esk.* **meçhul**.

bilinmez *s.* **1** ne olduğu belli olmayan. *ör. Uzak ve bilinmez bir dünyası vardı.* **2** anlamı gizli ve anlaşılması güç olan. *eş. esk.* **muğlak**. **3** belli olmaz, kuşkulu. *eş.* **meçhul**. *ör. Dostum, "İşin o yönü bilinmez" dedi, "bakarsın ters çıkar".*

bilinmezlik *a.* bilinmez olma durumu. *ör. Ölüm, ruhta bilinmezlik duygusu yaratır.*

bilir *s.* "anlar", "sayar", "yapar" anlamıyla kimi adlarla bileşerek bileşik sıfat oluşturur; örneğin "işbilir", "değerbilir" gibi. **bilir bilmez** bilip bilmediğini hesaba katmadan, yarım bilgi ile. *ör. İnsan bilir bilmez her işe el atmamalı.*

bilirkişi *b. a.* **1** belli bir konudan iyi anlayan, o konuda bir anlaşmazlığa düşüldüğünde çözüm için kendisine başvurulan uzman kimse. *eş. esk.* **ehlihibre**, **eksper**. **2** *huk.* çözülmesi özel ve bilimsel bilgi gerektiren konularda düşüncesine başvurulan kimse. *eş. esk.* **ehlivukuf**. *ör. Yargıç, bilirkişi raporunu iyi değerlendirdi.*

bilirkişilik *b. a.* bilirkişinin yaptığı iş. *ör. Kimileri bilmedikleri konuda da bilirkişilik yapmak ister.*

bilisel *s.* biliyle ilgili. *ör. Kişideki bilisel düzeyi de ölçebilirler.*

bilisiz *s.* yaşamı ve dünyayı az buçuk anlayabilecek bilgileri bile edinememiş olan, çok az şey bilen, öğrenim görmemiş (kimse). *eş.* **cahil**. *ör. Günümüz sanatçısına bilisiz olduğu söylense hemen alınır.*

bilisizce *be.* bilisize yaraşır bir biçimde. *ör. Halk her zaman bilisizce davranır.*

bilisizleşebilme *a.* bilisizleşebilmek eylemi.

bilisizleşebilmek *(nsz)* bilisizleşme olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar bilisizleşebilmek için çalışmaz.*

bilisizleşme *a.* bilisizleşmek eylemi.
bilisizleşmek *(nsz)* bilisiz duruma gelmek. *ör. İnsan öğrenmeyi bırakırsa gittikçe bilisizleşir.*
bilisizleştirebilme *a.* bilisizleştirebilmek eylemi.
bilisizleştirebilmek *(-i)* bilisizleştirmek elinde olmak ya da bilisizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Halkı bilisizleştirebilmek için dine yöneltmişlerdi.*
bilisizleştirilebilme *a.* bilisizleştirilebilmek eylemi.
bilisizleştirilebilmek *(nsz)* bilisizleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Halk bilisizleştirilebilen bir kalabalık değildir.*
bilisizleştirilme *a.* bilisizleştirilmek eylemi.
bilisizleştirilmek *(nsz)* bilisizleştirilmesi olanak içinde olmak ya da bilisizleştirilme olasılığı bulunmak. *ör. Siyasacı halkın oy uğruna bilisizleştirilebileceğini düşünür.*
bilisizleştirme *a.* bilisizleştirmek eylemi.
bilisizleştirmek *(-i)* bilisiz olmasını sağlamak. *ör. Halkı bilisizleştirmek yöneticilerin işlerine gelir.*
bilisizlik *a.* bilisiz olma durumu. *eş.* **cehalet**. *ör. Onun yalnız saygısızlığı değil bilisizliği de göze batmaktaydı.*
bilistifade *be. Ar.* (.' . . - .) *esk.* yararlanarak.
biliş *a.* **1** *ha.* tanıdık kimse, tanıdık, dost. *ör. İnsan bir bilişini görürse sevinir.* **2** *ruhb.* canlının, bir nesne ya da olayın varlığıyla ilgili olarak bilgili ve bilinçli duruma gelmesi süreci. *eş. esk.* **vukuf**. **biliş çıkmak** *ha.* (kişiler söyleşirken vb.) önceden birbirlerini tanıdıkları anlaşılmak.
bilişim *a.* insanların teknik, ekonomik ve toplumsal iletişimde kullandığı ve bilimin dayanağı olan "bilgi"nin, düzenli ve akla uygun bir biçimde, özellikle bilgisayarlar ve benzeri elektronik aygıtlar aracılığıyla işlenmesi bilimi. *eş.* **informatik**. *ör. Ülkede bilgiişlem ve bilişim çalışmaları gelişiyor.* **bilişim ağı** bilgi iletişimini sağlayan elektronik ağ. **bilişim teknolojisi** bilişimde yararlanılan bütün araçlar ve bu araçları oluşturan teknoloji.
bilişimci *a.* bilgisayar ve bilgiişlem alanında uzman olan kimse. *ör. En az bir programlama dilini bilen bilişimciler aranıyor.*
bilişimcilik *a.* bilişimcinin uğraşı, işi, mesleği.
bilişme *a.* bilişmek eylemi.
bilişmek *(nsz; -le) ha.* karşılıklı olarak birbirini tanıdığını anlamak, karşılıklı tanıdık çıkmak.
biliverme *a.* bilivermek eylemi.
bilivermek *(-i)* çabucak bilmek. *ör. Ne sorsan biliveren insanlar vardır.*
billahi *a. Ar.* (.' - .) **1** "Tanrı'ya ant içerim" anlamında Arapça bir ant. **2** "inan ki", "doğru söylüyorum", "gerçekten" gibi anlamlarda da kullanılır.
billur *a.* ve *s. Ar.* **1** duru ve temiz kesme cam. *eş.* **kristal**. *ör. Eski bir billur sürahimiz vardı, kırıldı.* **2** kimi nesnelerin aldıkları geometrik biçim. *ör. Tuz billurları.* **3** *s.* billurdan[1] yapılmış. *ör. Birkaç tane billur bardak aldım.* **billur gibi 1)** çok duru, çok temiz, pırıl pırıl (su, gök). *ör. Gök billur gibi bu sabah.* **2** (kadın cildi için) çok beyaz ve pürüzsüz. *ör. Gelinin gerdanı billur gibi görünüyordu.* **3** (ses için) akıcı, pürüzsüz. *ör. Şarkıcının billur gibi bir sesi vardı.*
billurcisim *b. a. Ar. gövb.* gözde, irisin arkasında yer alan, mercek görevini yapan, mercimek biçiminde ve büyüklüğünde saydam cisim.
billuriye *s. Ar.* **1** billurla ilgili. **2** billurdan yapılmış. **3** *a.* genellikle billurdan yapılmış eşya satan dükkân.
billurlaşabilme *a. Ar. T.* billurlaşabilmek eylemi.
billurlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* billurlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bulanık su bekleyince billurlaşabilir.*
billurlaşma *a. Ar. T.* **1** billurlaşmak eylemi. **2** herhangi bir cismin moleküllerinin kimi fizik ve kimya değişimleriyle geometrik biçim alması. *eş.* **kristalleşme**.
billurlaşmak *(nsz) Ar. T.* **1** billur durumunda yoğunlaşmak, billur durumuna gelmek. *ör. Suda çözülmeyen kimi maddeler ısı ile eriyerek billurlaşır.* **2** *mec.* belirgin bir duruma gelmek, açıklık kazanmak, seçikleşmek. *ör. Olay henüz yeterince billurlaşmış değil.*
billurlaştırabilme *a. Ar. T.* billurlaştırabilmek eylemi.
billurlaştırabilmek *(-i) Ar. T.* billurlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
billurlaştırma *a. Ar. T.* billurlaştırmak eylemi.
billurlaştırmak *(-i) Ar. T.* billur durumuna getirmek, bir cisme billur yapısı vermek.
billurlu *s. Ar. T.* içinde billur bulunan. *ör. Doğada billurlu kayalar da vardır.*
billursu *s. Ar. T.* **1** saydamlığı ya da çınlamasıyla billuru andıran, billura benzeyen. *eş.* **kristaloit**. **2** *a. kim.* diyalize uğrayarak çözünen madde.
bilme *a.* **1** bilmek eylemi. **2** *fels.* bir şeyin ne olduğunun bilincine varma. *eş.* **vukuf**. **3** *fels.* bilgi edinmenin amacı ve sonucu.
bilmece *a.* **1** bir şeyin adını anmadan, kimi belirgin niteliklerini üstü kapalı bir biçimde söyleyerek ya da belirterek o şeyin ne olduğunu bilmeyi dinleyene ya da okuyana bırakan oyun. **2** *mec.* bilinmeyen şey. *eş. esk.* **muamma** . **bilmece gibi konuşmak** açık seçik, anlaşılır bir biçimde konuşmamak, kapalı, anlaşılmaz konuşmak.
bilmek, -ir *(-i)* **1** bir şeyi öğrenmiş, anlamış olmak, bir şeyle ilgili bilgisi bulunmak. *ör. Onu sevdiğimi biliyor.* **2** bir bilim, sanat ya da zanaat dalında yeterli bilgisi bulunmak. *ör. Ekonomiyi bilmek, piyasayı bilmek midir?* **3** anımsamak, tanımak. *ör. Kim olduğunu biliyoruz.* **4** bir işi yapmayı öğrenmiş olmak, elinden o iş gelmek. *ör. Yemek yapmayı bilmek de önemlidir.* **5** anlamak. *ör. Kim iyi kim kötü, bir görüşte bilirmiş.* **6** varsaymak, san-

mak. *ör. Onu dost bilmekle çok aldandık.* **7** haberi bulunmak, haberli olmak. *ör. Bugün bir toplantı yapılacağını biliyoruz.* **8** olacağına inanmak. *ör. Biliyorum her şey geçecektir.* **9** birini bir şeyden sorumlu tutmak. *ör. Bu iş olmazsa senden bilirim.* **10** *ruhb.* herhangi bir şeyi başka şeylerden ayırabilecek biçimde ve ölçüde öğrenmiş olmak. **11** gerekli görmek, gerekli saymak. *ör. Durumu bildirmeyi ödev bilmekteyim.* **12** kimi zaman "işine gelmek", "uygun bulmak" anlamında da kullanılır. *ör. Alıp gitmeyi bilen getirmeyi de bilmek zorundadır.* **13** kök ya da gövdeleri sonuna ***-e (-a)*** eki almış eylemsilerle yeterlik anlatan birleşik eylemler kurar; örneğin, "gülebilmek", "yazabilmek" gibi. **14** geniş zamanın olumsuz birinci tekil kişisi olarak kullanıldığında şaşma, duraksama, ikircim, kararsızlık bildirir; örneğin, "Bilmem ki ne diyeyim?" **bildiğinden şaşmamak** doğru saydığı düşünceden, tutum ve davranıştan hiç ödün vermemek, doğru bildiğini yapmak. **bildiğini işlemek** uyarılara kulak asmayarak canı istediği gibi davranmak. **bildiğini okumak** kim ne derse desin, canı istediği gibi davranmak. *ör. Söz dinlemiyor ki, bildiğini okumaya alıştırılmış.* **bildiğini yapmak** verilen öğütlere kulak asmayarak tutumunu sürdürmek. *ör. Çocuk, babasına peki der, yine bildiğini yapardı.* **bildiğini yedi mahalle bilmez** bir kimsenin çok kurnaz olduğunu belirtmek için söylenir. **bildim bileli** (ya da **bildik bileli**) çok eskiden bu yana, öteden beri. *ör. Bu işler bildim bileli böyle yürür.* **bile bile** *ik. be.* önceden düşünüp tasarlayarak, isteyerek, bilinçle, bilerek. *ör. Doğrusu, bunu bile bile yaptığını sanıyorum.* **bile bile lades** aldanmadığı halde bilerek aldanmış görünmek, iyi olmayan bir durumu bilerek kabul etmek. **bile isteye** *be.* bile bile, bilerek, isteyerek, özellikle. *ör. Olacağı biliyordu, çünkü işi bile isteye yapmıştı.* **bilemedin** (ya da **bilemediniz**) olsun olsun da, en çok, en yüksek, en yukarı. *ör. Bu iş, beş yüz bine, bilemedin bir milyona çıkar.* **bilerek 1)** bilgi ile, yöntemiyle. *ör. Bilerek yapılan iş, başarılı olur.* **2)** bilinçle, tasarlayarak, isteyerek, belli bir amaç güderek. *ör. İşimizi bilerek engelliyorsunuz.* **bilir bilmez** iyi bilmediği halde, yarım bilgiyle, bilip bilmediğini hesaba katmadan. *ör. İnsan bilir bilmez her işe atılmamalı.* **bilmeden 1)** bilmeyerek, yanlışlıkla. *ör. Onun bunu bilmeden yaptığını sanıyorum.* **2)** bilmeksizin, bilgisi olmaksızın, öğrenmeksizin. *ör. Bilmeden yapılan işten hayır gelmez.* **3)** sonucun ne olacağını kestiremeden. *ör. Bilmeden bir işe girdik, bakalım ne yapacağız* **bilmediği beş vakit namaz, onu da şeytanlar komaz** her şeyi bilen ama işine gelmediği için yapmayan kimseler için alay yollu söylenir. **bilmem hangi** (ya da **kaç, kim, nasıl, ne**) anlatılması gerekli görülmeyen, önemli olmayan şeyler için kullanılır. *ör. Bilmem hangi yerde onu görmüş de, konuşmamışmış.* **bilmemek 1)** bilmek eyleminin olumsuz biçimi. **2)** bir durumdan bir duruma geçmek gibi bir değişme bildiren eylemlikleri tümleç olarak aldığında o eylemin bir türlü gerçekleşmediğini, sonuçlanmadığını, sürmekte olduğunu bildirir; örneğin, "yara iyileşmek bilmiyordu.", "iş tükenmek bilmiyordu" gibi. **bilmemek ayıp değil, sormamak** (ya da **öğrenmemek**) **ayıp** "insan her şeyi bilmez, bu bir kusur değildir ama bilmediği bir işi bir bilene sormamak, onu öğrenmemek kusurdur" anlamında söylenir. **bilmeziye** *ha.* bilmeksizin. **bilmiyorsun bu boku, git mektebinde oku** *ka.* "bu lanet şeyi bilmediğin belli, öğren de öyle yap" anlamında söylenir.

bilmemezlik *a.* ➻ **bilmezlik**.

bilmezleme *a.* bilmezlemek eylemi.

bilmezlemek *(-i)* bir kimseyi, bir şey bilmez gibi, bilisiz göstermek. *ör. Onu bilmezlemek sana kalmamıştır.*

bilmezlenme *a.* bilmezlenmek eylemi.

bilmezlenmek *(-i)* bildiği halde bilmiyormuş gibi görünmek, davranmak. *ör. Olayı bilmezlenmek istedi ama, bal gibi biliyordu.*

bilmezlik *a.* **1** bilmeme durumu. **2** bilisizlik. *eş.* **cehalet**. *ör. Köylü bilmezlikten çekti ne çektiyse.* **bilmezlikten gelme** *yaz.* söyleyişte bir anlam inceliği yaratmak ereğiyle, bildiği bir şeyi bilmez görünme sanatı. *ör. Tarancı, "Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?" derken, bilmezlikten gelme sanatını kullanıyordu.* **bilmezlikten gelmek** bilmiyormuş gibi davranmak, bilmez görünmek. *ör. Bilmezlikten gelmek işimize geliyor.*

bilmiş *a.* ve *s.* **1** her şeyi bilir geçinen. *ör. Bizim bilmişlerle işimiz olamaz.* **2** ➻ **çokbilmiş**.

bilmişlik *a.* bilmiş olma durumu. *ör. Bize bilmişlik taslıyor.* **bilmişlik taslamak** her şeyi biliyormuş gibi davranmak, kendini her şeyi bilir göstermeye kalkışmak. *ör. Bilmez ama bilmişlik taslamaktan da geri durmaz.*

bilmukabele *be. Ar.* (.' . - . .) *esk.* **1** karşılık olarak. **2** (davranış töresinde) ben de size, ben de, size de, sizlere de.

bilsem *a.* ➻ **bilseme**.

bilsemci *s.* **1** gizli olana karşı öğrenme isteğiyle yanıp tutuşan (kimse). *eş. esk.* **meraklı, metecessis**. *ör. Onu bilsemci yapan, dedikoduculuğudur.* **2** bir şeye karşı ilgi duyan, onu öğrenmek, yapmak isteyen. *ör. Türkçeyi iyi bilsem diyen bir bilsemciydi o.*

bilsemcilik *a.* bilsemci olma durumu. *ör. Bilsemcilik birçok buluşa yol açmıştır.*

bilseme *a.* **1** görme, anlama, yapabilme, bilme isteği. *eş. esk.* **merak**. *ör. Öğrencide okumaya karşı bir bilseme uyandırmak işi öğretmene düşer.* **2** gizli olana karşı duyulan bilme, öğrenme, anlama gereksinimi, isteği. *eş. esk.* **tecessüs**.

bilumum *be. Ar.* (.' . -) *esk.* -in hepsi, bütün, hep, kamu, genel.
bilvasıta *s.* ve *be. Ar.* (.' - . .) *esk.* doğruca olmayan, dolaylı olan, araçlı olarak, araçla.
bilye *a. İt.* (.' .) **1** çocukların oynamak için kullandığı, taş, maden, cam, plastik gibi şeylerden yapılmış küçük yuvarlak nesne. *eş.* **misket**. **2** motorlu araçlarda, dönme ya da sürtünme etkilerini azaltmak, aşınmayı ve enerji yitimini önlemek için, göbeklerdeki yataklara yerleştirilen, çoğunlukla çelikten yapılmış küçük yuvarlak. **3** türlü işlerde kullanılan, genellikle çelikten, küçük yuvarlak nesne.
bilyeli *s. İt. T.* bilyesi olan. **bilyeli yatak** otomobil, bisiklet gibi araçların tekerlerinde sürtünmeyi azaltmak için, içine çelik bilyeler yerleştirilmiş bölüm.
bilyon *a. Fr. esk.* milyar.
bin *s.* **1** dokuz yüz doksan dokuzdan bir artık olan, on kere yüz. *ör. Bin liram var.* **2** *a.* bu sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 1000, M. **3** *mec.* kimi kullanımlarda çokluk, aşırılık anlatır. *ör. Araba, bin güçlükle yol alıyordu. Bunu bin kez söyledim, dinletemedim.* **bin bir** sayısız denecek denli çok, çok sayıda, pek çok. *ör. Dünyanın bin bir hali vardır.* **bin bilsen de bir bilene danış** insan bir şeyi ne denli iyi bilse de, o işi yapmak istediğinde daha iyi bilen birine akıl sormalıdır. **bin bir ayak bir ayak üstüne** hepsi ayakta büyük bir insan kalabalığı, çok büyük kalabalık. **bin can ile** çok isteyerek, gönülden. *ör. Bin can ile sevdim seni.* **bin derde deva** her sıkıntıyı gideren, türlü gereksinimleri karşılayan, pek çok işe yarayan. **bin dereden su getirmek** (olumsuz olarak) çok dolambaçlı gerekçeler öne sürmek, oyalamak için türlü nedenler göstermek. *ör. İşi geciktirmek için bin dereden su getirdi.* **bin dost az, bir düşman çok** "insan herkesle dost olmalıdır, insan çok dost edinmelidir" anlamında söylenir. **bin işçi bir başçı** her işte bir yönetici gerekir. **bin kalıba girmek** birbirine benzemeyen birçok kişiliğe bürünmek, düşünce ya da iş değiştirmek. *ör. Öyle bin kalıba girenlerle iş yapmak zordur.* **bin kat** karşılaştırılamayacak ölçüde, pek çok. *ör. Öteki mal bin kat daha iyiydi.* **bin nasihatten bir musibet yeğdir** ➻ **bir musibet bin nasihatten yeğdir. bin ölçüp bir biçmeli** yapılacak işin bütün yönleri iyice düşünülmeli. **bin pişman olmak** çok pişman olmak, yaptığı işin yanlışlığını anlayıp dövünmek. **bin tasa** (ya da **kaygı, merak**) **bir borç ödemez** "borcu ödemek konusunda derde düşmenin yararı yoktur, kaygı borcu ödemez, onun için derde düşmektense borcu ödemenin yolları aranmalıdır" anlamında söylenir. **bin tarakta bezi olmak** *mec.* her biri ayrı özellikte pek çok işle uğraşmak. **bin yaşa!** birinin davranışından hoşnut olunduğunu belirtmek için söylenir. *ör. Hay bin yaşa, ben de bunu söyleyecektim!* **bin** (ya da **bin bir**) **zahmetle** pek çok güçlük çekerek. **binde bir** çok seyrek olarak, arada sırada. **bini bir paraya** pek çok ve ucuz. **binin yarısı beş yüz (o da bizde yok)** *(şaka)* derin derin düşünmekte olan birine, "öyle uzun uzun düşünüp tasalanacak ne var, boş ver, aldırma!" anlamında söylenir.
bina *a. Ar.* (. -) ➻ **yapı**[1]. **bina etmek** yapmak, kurmak. *eş.* **inşa etmek**. **bina vergisi** *huk.* kara ya da su üzerinde bulunan kalıcı yapılardan dolayı belediyelere ödenen emlak vergisi.
binaen *be. Ar.* (. -' .) *esk.* **1** -diği için, -den dolayı, -den ötürü. **2** dayanarak. *ör. Bunu dosluğumuza binaen yatım.*
binaenaleyh *be. Ar.* (. -' . . .) *esk.* bundan ötürü, bunun için, bundan dolayı, bunun üzerine, dolayısıyla.
binbaşı, -yı *b. a. ask.* aşaması yüzbaşı ile yarbay arasında bulunan ve asıl görevi tabur komutanlığı olan subay.
binbaşılık *b. a.* binbaşı rütbesi ya da binbaşının görevi.
bindallı *b. a.* genellikle mor kadifeden yapılmış ve üzerine sırma ile kabartma dal, yaprak, çiçek işlenmiş kadın giysisi ya da örtü.
bindirebilme *a.* bindirebilmek eylemi.
bindirebilmek *(-i, -e)* bindirmek elinde olmak ya da bindirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Taşıma ücretini malın fiyatına bindirebiliriz.*
bindirilebilme *a.* bindirilebilmek eylemi.
bindirilebilmek *(-e)* bindirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Taşıma ücreti fiyata bindirilebilir.*
bindirilme *a.* bindirilmek eylemi.
bindirilmek *(-e)* binmesi sağlanmak. *ör. Çocuk arabasına bindirilince sevindi.*
bindirim *a.* fiyat artırma işi, artırma. *eş.* **zam**. *ör. Benzinin bindirimden sonra fiyatı çok pahalandı.*
bindirimli *s.* fiyatı artırılmış. *eş.* **zamlı**. *ör. Bindirimli fiyattan satılan benzin el yakıyor.*
bindirme *a.* **1** bindirmek eylemi. **2** *mim.* bir duvarda cumba, çıkma[2] gibi dışa taşan ve altı boş olarak yapılan ya da destek üzerinde taşınan yapı parçası. **3** *mim.* bir bölümleri birbiri üzerine gelerek eklenen levha, kiremit, ahşap parçaları gibi yapı gereçlerinin durumu. **4** *ask.* bir çıkarma eylemine katılacak birliklerin, çıkarma yerine gitmek üzere, kendilerine ayrılan deniz araçlarına bindirilme işlemi. **bindirme taşı** *mim.* üstteki yapı parçasını bir dayanak üzerine oturtmak için kullanılan taş.
bindirmek *(-i, -e)* **1** bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, oturtmak ya da içine yerleştirmek, bir kimsenin bir şeye binmesini sağlamak. *ör. Çocuğu ata bindirmek istemedi.* **2** *(-e)* (taşıt) baş tarafından bir yere vurmak ya da bir başka taşıta çarpmak. *ör. Araba, öndekine güm diye bindirdi.* **3** eklemek, katmak. *ör. Gideri malın fiyatına bindirmek gerekirdi.* **4** *mim.* üste gelecek bir yapı gerecini alttakinin üzerine, biraz daha taşacak biçimde yerleştir-

mek. **5** *arg.* ağır eleştirilerde bulunmak, yüklenmek. *ör. Muhalefet iktidara bindirdikçe bindirmekteydi.*

bindirmeli *s. mim.* bindirmesi[2] olan.

bindirmelik *a. mim.* dışarıya taşan yapı bölümlerini tutmak için altlarına bindirmeli olarak konulan taş ya da ağaç destek. *ör. Bindirmelikler, üzerindeki ağırlığı duvarlara aktarırlar.*

binebilme *a.* binebilmek eylemi.

binebilmek *(-e)* binmek elinde olmak ya da binme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ata binebilmek isterdim.*

binek *a.* **1** binmeye ayrılmış taşıt, genellikle da at. *ör. Atın biri binek olarak iyi iş görüyordu.* **2** *s.* binme işine yarayan, üzerine binilen. *ör. Küçük binek arabalarını severim.* **binek arabası** binme işinde kullanılan otomobil ya da fayton ya da benzeri bir taşıt. **binek atı** binme işinde kullanılan at, binek[1].

binektaşı, -nı *b. a.* ata binebilmek için üzerine çıkılan yüksekçe taş.

biner *s.* ***(bin*** *sıfatının üleştirme biçimi)* her birine bin tane, her seferinde bini bir arada olmak üzere. *ör. Paraları avucuna biner biner saydılar.*

bingi *a. mim.* kemerler üzerine oturtulmuş kubbeyle kemerlerin arasını kapatan üçgen biçimindeki kubbe parçalarından her biri. **bingi alınlığı** *mim.* binginin içe bakan yüzeyi.

bini *a. mim.* yapılarda, kapı, pencere ve dolap gibi şeylerin kanatları kapanınca kalan aralığı örtmek üzere, bu kanatların kenarlarında bırakılan çıkıntılı bölüm ya da kenarlara çakılan taşkın çıta.

binici *s.* **1** binen. **2** *a.* ata iyi binen kimse.

binicilik *a.* **1** ata binme bilgisi ve ustalığı. *ör. Binicilikten iyi anlardı.* **2** *sp.* ata binilerek yapılan spor, atlı spor. **binicilik okulu** ata ustalıkla binme bilgisinin verildiği okul.

binilme *a.* binilmek eylemi.

binilmek *(ösz, -e)* binmek eylemi yapılmak. *ör. Kıra gitmek üzere arabalara binilmekteyken, vazgeçti.*

bininci *s.* ***(bin*** *sayısının sıra sıfatı)* sırada dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen.

biniş (I) *a.* binmek eylemi ya da biçimi.

biniş (II) *a.* **1** üniversite öğretim üyelerinin, yargıç, avukat gibi kimselerin giydikleri özel cüppe. **2** *tar.* yüksek aşamalı bilginlerin ve yeniçeri subaylarının giydikleri cüppe.

binişme *a.* binişmek eylemi.

binişmek *(nsz)* **1** iki parçadan biri ötekinin üstüne gelmek, üst üste gelmek. **2** *gövb.* kas kirişleri birbiri üstüne binmek. **3** *gövb.* kırık bir kemiğin iki parçası birbiri üstüne gelmek.

binit, -ti *a.* binme işinde kullanılan hayvan, genellikle binek atı. *ör. Avluda bir binit bağlıydı.*

biniverme *a.* binivermek eylemi.

binivermek *(-e)* ansızın ya da çabucak binmek.

binlerce *s.* birçok bin, pek çok. *ör. Evden binlerce kilometre uzaktaydık.*

binlik *a.* **1** *esk.* bin liralık kâğıt para. **2** *esk.* yaklaşık üç litrelik şişe. **3** *s.* bin tanesi bir arada olan. *ör. Kâğıdı binlik desteler haline getirmişti.*

binme *a.* binmek eylemi.

binmek, -er *(-e)* **1** yüksek bir şeyin ya da bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak. *ör. Ata binmek için binektaşına çıktı.* **2** bir yere gitmek için araba, otomobil, tren, uçak, vapur gibi bir taşıtta yer almak, bir taşıta girip oturmak. *ör. Biz binince otobüs kalktı.* **3** (bisiklet, motosiklet için) kullanmayı bilmek, kullanmak. *ör. Bisiklete binmek kolayca öğrenilebilir.* **4** bir şey sıkışarak yanındakinin üstüne çıkmak. *ör. Doktor, "Damar damara binmiş" dedi.* **5** *(nsz, -e)* kendisine bindirim yapılmak, fiyatı artmak. *ör. Benzine yine yüzde beş bindi.* **6** *(-e)* eklenmek, katılmak. *ör. Bu fiyata öteki giderler de binecek.* **7** *(-e) mim.* bir kiriş başka bir kirişin üzerine oturmak. **bindiği dalı kesmek** kendisine gerekli ve yararlı olan şeyi kendi eliyle yok etmek. *ör. Aklı olan bindiği dalı kesmekten kaçınır.*

binyaprak *b. a. bitb.* yaprakları halka dizilişli, ışığı ve çok yüksek olmayan ısıyı seven, genellikle akvaryumlarda bulundurulan bir su bitkisi.

binyıl *b. a.* on yüzyılı içine alan zaman dilimi. *eş.* **milenyum**. *ör. 2001'le üçüncü binyıla başladık.*

biperva *s. Far.* (- . -) *esk.* **1** gözü pek, korkusuz, sakınmaz (kimse). **2** *be.* korkusuzca, çekinmeksizin, gözü pekçe.

bir *a.* **1** sayıların ilki. **2** bu sayıyı gösteren rakam, 1, I. **3** *s.* bu sayı kadar olan. *ör. Sınıfta iki değil bir masa var.* **4** herhangi bir varlığı, durumu vb. belirsiz olarak gösterir. *ör. Öyle bir durum ki, sorma.* **5** tek. *ör. Elbette Tanrı birdir.* **6** aynı boyda, eş, özdeş. *ör. İkisi de bir, istediğini seç.* **7** birlikte, birleşik. *ör. Onların ikisi bir gezer.* **8** önem ya da değer yönünden birbirine denk, eşit, birbirine benzer. *ör. Köylü, eskiden jandarmayla devleti bir tutardı.* **9** *s.* ortaklaşa olan. *eş.* **müşterek** . *ör. Yolumuz birdir.* **10** yüklem durumunda olan bir ad tamlamasının belirtileni olarak kullanıldığında, belirtenin küçümsendiğini, hor görüldüğünü anlatır. *ör. Bir zamanlar yoksulun, çulsuzun biriydi.* **11** sıfat ya da belirteç durumunda başına geldiği sözcüklere güç, istek ya da kesin olmayan anlamlar katar. *ör. Çocuk bir tatlıydı ki, görmeliydin. Ah bir sabah olsa.* **12** *be.* yalnızca, sadece. *ör. İstediği bir o değil ki.* **13** *be.* (yineleme durumunda) bir kez. *ör. Bir o yana, bir bu yana koştular.* **14** *be.* ancak, yalnız. *ör. Bu kötülüğü bir o yapabilir.* **bir abam var atarım, nerde olsa yatarım** gözün gösterişte, varsıl yaşamda olmadığını, az şeylerle yetinildiğini anlatır. **bir boktan anlamaz helâya gardiyan yazılır** *ha.* bilmediği konularda fikir söyleyenlerle

alay etmek için söylenir. **bir acı** (ya da **fincan**) **kahvenin kırk yıl hatırı vardır** küçücük bir iyiliğin bile unutulmaması gerektiğini anlatır. **bir ağızdan** (ses, söz için) hep birden, hep birlikte, beraberce. *ör. Kalabalık, bir ağızdan konuşmaya başladı.* **bir ağızdan çıkan bin ağıza (dile) yayılır** insan, yayılmasını istemediği bir durumu kimseye açmamalıdır, birine söylenen o kimsede kalmaz, herkese yayılır. **bir alay** bir sürü, pek çok. *ör. Bahçede bir alay çocuk vardı.* **bir âlem** çok değişik, kendine özgü niteliği bulanan. *ör. Görsen, salon bir âlemdi.* **bir an** çok kısa bir süre. *ör. Bir an öfkelendim ama sonra kendimi tuttum.* **bir an önce** olabildiğince çabuk, hemen. *ör. Bir an önce işe koyulalım.* **bir ara** (ya da **aralık**) **1)** az bir süre, kısa bir zaman. *ör. Bir ara sesler kesilmişti.* **2)** bir fırsat düşünce, işler arasında. *ör. Bir ara onu da yaparız.* **3)** geçmişte bir zaman. *ör. Bir ara gazetecilik de yapmıştı.* **bir araba 1)** (odun, kömür vb.) arabanın dolusu. *ör. Bir araba buğday aldık.* **2)** *mec.* pek çok, bir yığın. *ör. Babamdan bir araba laf işittim.* **bir arada** toplu olarak, topluca, toplu bir durumda, hep birlikte. *ör. Onları bir arada bulunca düşüncemi söyledim.* **bir araya gelmek** bir yerde toplanmak. *ör. Onlarla bir araya gelmek istemedim.* **bir araya getirmek** bir araya gelmelerini sağlamak, toplamak. *ör. Onları bir araya getirmek istemiştik.* **bir arpa boyu (yol almak** ya da **gitmek)** çok az (ilerlemek). **bir aşağı bir yukarı dolaşmak** yolun bir parçası üzerinde amaçsızca gidip gelmek. **bir atımlık barutu olmak** (bir konuda) yapabileceği pek az bir şeyi bulunmak. **bir avuç 1)** (ölçü olarak) bir avucu dolduracak kadar. *ör. Bir avuç yem.* **2)** (insan için) az sayıda, çok az. *ör. Bir avuç kişi ortalığı bozuyor.* **bir ayağı çukurda olmak** çok yaşlanmış, ölüme çok yaklaşmış olmak. **bir ayak önce** (ya da **evvel**) olabildiğince erken, bir an önce, beklemeksizin, hemen, çarçabuk. **bir ayak üstünde bin yalan söylemek** (ya da **bir ayak üstünde kırk yalanın belini bükmek**) ayaküstü bir konuşmada bile pek çok yalan söylemek. **bir baba dokuz evladı besler, dokuz evlat bir babayı beslemez 1)** çocukları çok olan baba, yaşlılıkta sıkıntıda kalır, çünkü her çocuk ona bakmayı ötekinden bekler. **2)** baba, kaç çocuğu olursa olsun, hepsini yetiştirmek için didinir, onları adam eder ama çocuklar, yaşlılıkta, babayı düşünmezler, ona bakmayı üstlenmezler. **bir bakıma** değişik bir bakışla, bir başka yönden bakılırsa. *ör. Gitmememiz bir bakıma iyi oldu, zaman kazandık.* **bir baltaya sap olmak** belirli bir iş edinmek, bir iş yapmaya başlamak, boş gezmeyi bırakıp belirli bir iş yapar duruma gelmek. *ör. Oğlan sonunda bir baltaya sap oldu desenize.* **bir bardak** (ya da **kaşık**) **suda fırtına koparmak** küçük, önemsiz bir sorunu, ortalığı gürültüye veren büyük bir olay durumuna getirmek. **bir** (ya da **tek**) **başına 1)** yanında kimse olmaksızın, kendi başına, yalnız kendisi. *ör. Oraya bir başına gitti.* **2)** kimsenin yardımı, desteği olmaksızın, kendi çabasıyla. *ör. Bir başına geçimini sağlamaya çalıştı.* **bir başınalık** bir başına olma durumu. **bir baştan bir başa** (ya da **bir uçtan bir uca**) bir alanın, bir yerin bir sınırından öteki sınırına değin. *ör. Soğuk dalgası yurdu bir baştan bir başa sardı.* **bir ben bilirim, bir de Allah** (ya da **bir ben bilirim, bir de Allah bilir**) "çektiğim sıkıntıları kimselere açmadım, ama onun ağırlığını benimle Tanrı'dan başka kimse bilmez" anlamında, sıkıntılı durum anlatan bir söz. *ör. Bu konuda neler çektiğimi bir ben bilirim, bir de Allah.* **bir biçimine getirmek** ➻ **bir yolunu bulmak**. **bir bir 1)** ayrı ayrı, teker teker, birer birer, tek tek. *ör. Olanları bir bir anlattı.* **2)** ➻ **birbir**. *ör. Attığı zarlar birbir gelince kızdı.* **bir ... bir** (ya da **bir ... bir de**) hem ... hem ... *ör. At bir koştu bir durdu, binicisini atıverdi.* **bir boy 1)** bir kez. *ör. Şöyle bir boy gidip döndük.* **2)** hele. *ör. Bu da bir boy böyle gitsin bakalım.* **bir boyda** aynı boyda, boyları eşit. *ör. Çocukların ikisi de bir boydaydı.* **bir boydan bir boya** ➻ **bir baştan bir başa**. **bir bu eksikti** "sürüp giden sıkıntı yetmezmiş gibi bir de bu sıkıntı çıktı" anlamında söylenir. **bir buldu iki ister, akça buldu çıkın ister** eline geçene şükretmez de hep daha fazlasını ister. **bir çatı altında** aynı evde. *ör. İnsan bir çatı altında yaşadıklarından bile sıkılır zaman zaman.* **bir çekirdek geri kalmamak 1)** bütünüyle denk olmak. **2)** bir kimseden pek az da olsa aşağı kalmamak için çaba göstermek. *ör. O da ötekinden bir çekirdek geri kalmamak için koşturuyordu.* **bir çıktı (ama) pir çıktı** bir tane yetişti ama tam yetişti doğrusu. *ör. O aileden sarhoş bir çıktı ama pir çıktı.* **bir çırpıda** bir davranışta, hemen çabucak, ele alır almaz. *ör. İşi bir çırpıda bitirdik.* **bir çiçekle yaz olmaz** güzel ama küçük bir belirtiyle istenilen sonuca erişilmiş olunmaz. **bir çift 1)** iki tane. **2)** (takım olarak) iki. *ör. Bir çift çorap aldım.* **3)** (belirsiz olarak) birkaç, bir iki. *ör. Onu görünce söyleyecek bir çift sözüm olacak.* **bir çift söz** bir iki söz. **bir çift sözü olmak** (bir konuda) bir söyleyeceği bulunmak. *ör. Sorulmadı ama bu konuda benim de bir çift sözüm var; artık işi yürütemeyeceğim.* **bir çöplükte iki horoz ötmez** bir işte, bir yerde iki baş, iki yönetici, iki buyurucu olmaz, olursa anlaşmazlık, sıkıntı doğar. **bir çuval inciri berbat etmek** yolunda olan bir işi, yanlış davranışıyla kötü bir duruma sokmak. **bir daha 1)** ikinci kez, bir kez daha. *ör. Yemekten bir daha aldı.* **2)** hiçbir zaman, asla. *ör. Oraya bir daha gitmem.* **bir daha yüzüne bakmamak** darılıp ilgiyi, görüşmeyi, dostluğu kesmek. **bir dalda dokuz ceviz görmeyince taş atmamak** kazançlı görmedi-

ği bir işe girişmemek. **bir dalda durmamak** sık sık iş, tutum ya da düşünce değiştirmek. **bir damla 1)** (sıvı için) pek az, azıcık. *ör. Ağzına bir damla içki koymaz.* **2)** (çocuk için) pek küçük, küçücük. *ör. Bir damla çocuğu azarlama.* **bir de 1)** ek olarak, fazladan. *ör. İş iyi, bir de yeni usta bulduk mu yürütürüz.* **2)** beklenenin, umulanın dışında bir durumu anlatan tümcenin başına gelir; örneğin "bir de baktım ki polis geliyor, kaçtım", gibi. **bir dediği bir dediğini tutmamak** sözlerinde çelişki, tutarsızlık bulunmak. **bir dediği iki olmamak** her isteği hemen yerine getirilmek. **bir defa** (ya da **kere, kez**) **1)** olupbitti anlatan tümcelerde yer alır. *ör. Olmuş bir defa, bir şey yapılamaz.* **2)** "hele", "ilkin", "önce" gibi de kullanılır. *ör. Sen bir defa yap, ötesini düşünürüz.* **3)** "asıl önemli olan", "en önemlisi" anlamında kullanılır. *ör. İstemiyor bir defa, nasıl çalıştıracaksınız onu?* **bir defada** ara vermeksizin. *ör. Bardağı bir defada dikti bitirdi.* **bir defalık 1)** bir kez yapmaya yetecek ölçüde. *ör. Pirinç bir defalık var yok.* **2)** bir kez için, bir kereye özgü olarak. *ör. Onu bir defalık arayabilirim, vaktim yok.* **bir deli kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkaramaz** kimi zaman bir kimsenin işlediği yersiz bir işi birçok kimse düzeltemez. **bir derece** (ya da **bir dereceye kadar**) bir ölçüde, bir yere değin, biraz. *ör. Onun konuşması bir derece çekilir ama yine de dayanılmazlaşır.* **bir deri bir kemik** (insan ve kocabaş hayvan için) çok zayıf. *ör. Görseniz, bir deri bir kemikti, uçacak gibiydi.* **bir deri bir kemik kalmak** (insan ve kocabaş hayvan için) çok zayıflamak. **bir dikili** (ya da **dikili bir**) **ağacı olmamak** malı mülkü bulunmamak. **bir dilim ekmekle aç, bir dilim ekmekle tok olmak** yaşamak için çok şeye gereksinme duymamak, pek az şeyle yetinir olmak. **bir dirhem** pek az, azıcık. *ör. Bir dirhem iyilik yapmaz o.* **bir dirhem bal için bir çeki keçiboynuzu çiğnemek** zahmeti çok ama verimi çok az bir işle uğraşmak. **bir dirhem et bin ayıp örter** zayıfken insan vücudu güzel görünmez, kimi zaman biraz kilo almak insanı güzelleştirir. **bir dolu** pek çok, birçok. *ör. Evde bir dolu araç var ama onarım bilen yok.* **bir don bir gömlek** yarı çıplak. *ör. Yangında herkes bir don bir gömlek sokaktaydı.* **bir dostluk kaldı!** az bir malı kalan satıcının kullandığı bir özendirme sözü. **bir dudağı yerde bir dudağı gökte** masallarda geçen dev gibi çirkin. **bir düziye** *be.* hep aynı biçimde, sürekli olarak. **bir el** (ateşli silah atışı için; "el" sözcüğü burada "kez" anlamında olup başına gelen sayı değişebilir: "iki el", "beş el" gibi) bir defa, bir kez atım. **bir el bir eli yıkar, iki el de bir yüzü yıkar** insanların yardımlaşması gerektiğini, kimi zaman yardımlaşmasız iş yapılamayacağını anlatır. **bir elden 1)** aynı kimse tarafından. *ör. Bu iş bir elden çıksın.* **2)** bir merkezden. *ör. İşler bir elden yürütülüyor.* **bir eli kan, bir eli katran** her türlü kötülüğü yapabilen kimse. *ör. Onu herkes iyi tanır, bir eli kan bir eli katrandır.* **bir eli yağda bir eli balda olmak** varlık ve bolluk içinde bulunmak, çok rahat yaşamak. **bir elin sesi çıkmaz 1)** güçbirliği isteyen bir konuda tek başına bir sonuç alınmaz, birleşmek gerekir. **2)** yardımlaşarak işler daha kolay başarılır. **bir elinin verdiğini öbür elin görmesin** "yoksula yapılan yardım ya da herhangi bir kimseye yapılan iyilik gizli kalmalıdır" anlamında söylenir. **bir elmanın yarısı gibi** birbirlerine çok benzeyen kimseler için kullanılır. *ör. Şu çocuklara bakın, bir elmanın yarısı gibi, benzemek bu kadar olur.* **bir elle verdiğini öbür elle (geri) almak** bir kimseye yapar göründüğü bir iyiliği, kendisi için sağladığı bir çıkarla geçersiz duruma sokmak. **bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır** ➻ **bir acı kahvenin kırk yıl hatırı vardır** . **bir gıdım** (ya da **bir gıdımcık**) *ha.* azıcık, çok az. *ör. Evde bir gıdım ekmek kalmamış.* **bir gömlek aşağı** bir derece daha düşük. *ör. Ortalık ondan bir gömlek aşağı birine kaldı.* **bir gömlek fazla eskitmiş olmak** (birinden) daha yaşlı ve daha deneyimli olmak. **bir göz ağlarken öbür göz gülmez** "bir akrabada yas varken öteki akrabalar gülüp eğlenmemelidir, bu yakışık almaz" anlamında söylenir. **bir gün önce** (ya da **evvel**) ➻ **bir ayak önce**. **bir günden bir güne** hiçbir zaman, bir kez olsun, asla, hiç. *ör. O, doğrusu ya, bir günden bir güne işi kaytarmayı düşünmemiştir.* **bir günlük beylik, beyliktir** (ya da **bir günün beyliği de beyliktir**) çok kısa bir süre için de olsa, herkesten üstün bir yaşama olanağı bulmuş olmak güzel şeydir. **bir güzel** güzel bir biçimde, çok iyi bir yolda, bir iyice, çok iyi, adamakıllı. *ör. Kirlileri bir güzel ıslattı önce.* **bir hal olmak 1)** bir şeyi yapa yapa bitkin bir duruma gelmek ya da usanıp bıkmak, bezmek. *ör. Bugün koşturup durmaktan bir hal oldum.* **2)** davranışı, kişiliği değişmek. *ör. Bugünlerde bizim oğlana bir hal oldu, okuldan kaçıyor.* **3)** herhangi bir kötü duruma uğramak. *ör. Ona bir hal olsa içimiz yanar.* **bir hamlede** bir atılışta, bir çırpıda, çabucak. *ör. İşi bir hamlede bitirdik.* **bir hayli** oldukça çok, epey. *ör. Aradan bir hayli zaman geçti.* **bir hoş** yadırgatıcı bir biçimde, alışılmışın dışında, garip. *ör. Bugün bir hoş davranıyordu.* **bir hoş etmek** (ya da **eylemek**) anlatımsız bir duruma sokmak, hüzünlendirmek. *ör. Yaz günü bozkır insanı bir hoş ederdi.* **bir hoş olmak 1)** şaşırmak ya da tuhaflaşmak. *ör. Beni görünce bir hoş oldu.* **2)** davranışı, kişiliği değişmek. *ör. Bizim çocuk bir hoş oldu, uyutamıyoruz.* **3)** hüzünlenmek. *ör. Yoksul köyleri görünce bir hoş olur insan.* **bir hoşluğu olmak** hasta gibi bir hali, neşesizliği olmak, üzerinde bir isteksizlik, bir uyuşukluk bulun-

mak. **bir içim su** (kadın için) çok güzel. **bir iğne bir iplik kalmak** çok zayıflamak. **bir iki** birden çok ama dörtten az sayıda, çok az sayıda, çok az, birkaç. *ör. Durakta bir iki bakındık, baktık gelen giden yok, biz de gittik.* **bir iki demeden** hiç duraksamadan. *ör. Onu görünce bir iki demeden saldırdı üzerine.* **bir iki derken** az olmakla birlikte, azar azar. *ör. İşi, bir iki derken büyütüverdi.* **bir inat, bir murat** "inat edenin istediği olur" anlamında söylenir. **(birinin) bir işaretine bakmak** birinin buyruğunu yerine getirmek, söylediğini yapmak için hazır beklemek. **bir iştir olmak** hiç istenmeyen kötü bir durum gerçekleşmek, istemeyerek olmak. *ör. Hem yapıyor hem de "Bir iştir oldu işti" diyor.* **(ikisi, hepsi) bir kaba işemek** kötü işlerde birlik oluşturmak, kötü işlerde birbirini desteklemek. **bir kafada** kafa dengi, aynı düşüncede. *ör. Onlar bir kafada, onun için dostlukları iyi.* **bir kalemde** bir işlemde, toptan. *ör. Bunu bir kalemde silip atamayız.* **bir kanıya varmak** (bir konuda) belli bir kanı edinmiş olmak. **(ikisi, hepsi) bir kapıya çıkmak** aynı sonucu doğurmak, aynı olmak. **bir karar** durumunu değiştirmeden, belli bir durumda olarak, düzenli bir biçimde. *ör. İşler hep bir karar gitse iyi olurdu.* **bir kararda bir Allah** her şeyin her zaman, her an değişebileceğini anlatır. **bir karış 1)** (boy için) çok kısa. *ör. Bir karış çocuk bizi dolandırdı.* **2)** (alan için) çok az. *ör. Köyde bir karış toprak için adam öldürülürdü.* **bir karış beberuhi** *al.* çok kısa boylu kimse. **bir kaşık** çok az, azıcık. *ör. Bir kaşık yemekle akşamı ediyordu.* **(birini, bıraksalar, elinden gelse) bir kaşık suda boğacak olmak** o kimseye çok öfkelenmek, çok kinlenmek. **bir kere ➻ bir defa** . **bir kerecik** bir kez. *ör. Onu bir kerecik göremedim.* **bir kıyamettir kopmak** (ya da **gitmek**) çok fazla gürültü patırtı ve telaş olmak. *ör. Evde düğün hazırlığı vardı, bir kıyamettir kopuyordu.* **bir kızı bin kişi ister (de) bir kişi alır** "güzel bir şeyi herkes elde etmek ister ama onu ancak bir kişi alır" anlamında söylenir. **bir kol çengi** çok şen insanlar için söylenir. **bir koltuğa iki karpuz sığmaz** aynı zamanda iki ya da daha çok işe yetişilmez, iki işi bir arada başarılı olarak yürütmek zordur. **bir koşu** koşarak, koşa koşa, hemen, çabucak. *ör. Çarşıya bir koşu gidip geldiler.* **bir koyundan iki post çıkmaz** bir kimseden verebileceği kadar bir şey aldıktan sonra ondan aynı yolla bir şey daha almaya çalışmak olanaksızdır. **bir köroğlu, bir ayvaz** bir karı kocanın, tek başlarına olduklarını anlatır. *ör. Biz evde bir köroğlu bir ayvaz kaldık, çocukları evlendirip ayırdık.* **(bir şeyi) bir köşeye atmak** (ya da **koymak**) gerektiğinde kullanmak ereğiyle bir yere koymak, saklamak, biriktirmek. *ör. Üç beş kuruşu bir köşeye atmak gerektiğini geç anladık.* **(söz) bir kulağından girip bir (öbür) kulağından çıkmak** söylenen söze, verilen öğüde kulak asmamak, önem vermemek, aldırmamak, söz dinlememek. *ör. Oğlana söylediğimiz bir kulağından girip bir kulağından çıkmıştı, bildiğini okuyordu yine.* **bir kurşun atımı** bir kurşunun gidebileceği uzaklık, çok yakın. *ör. Köy kasabaya bir kurşun atımıydı.* **bir lokma bir hırka** dervişçe yetinmeyi, az şeyle geçinmeyi, çok malda gözü olmamayı anlatır. *ör. Şu dünyada bir lokma bir hırka, daha ne istenir.* **bir mum al da derdine yan** "başkalarıyla uğraşacağına sen kendi halini düşün, ona üzül" anlamında söylenir. **bir musibet bin nasihatten yeğdir** "yanlış yoldaki kişiye sayısız öğüt versen işe yaramaz ama tuttuğu yolda başına gelecek bir kötülük onun aklını başına getirir" anlamında söylenir. **bir nebze** bir parça, azıcık, pek az. *ör. Gece gözüme bir nebze uyku girmedi.* **bir nefeste** (ya da **solukta**) (söz ya da içecek için) ara vermeksizin, kısa bir sürede, bir çırpıda, hemen, çarçabuk. *ör. Bir bardak rakıyı bir nefeste dikiverdi.* **bir nice** epey, bir hayli, birçok. *ör. Aradan bir nice gün geçti, ama o ortalıkta görünmedi.* **bir numaralı** en başta gelen, birinci. **bir o kadar** ne kadar varsa o kadar daha. *ör. İşe bir o kadar da o koymalı ki ortak olsun.* **bir olmak 1)** (söyleye söyleye) bitkin bir hale gelmek, söylemekten yorulmak. *ör. Şu işi yapın diye diye bir oldum ama dinlemediler.* **2)** bir araya gelmek, işbirliği yapmak. *ör. İkisi bir olup ötekini dövmüşler.* **bir o yana bir bu yana** rasgele yönlere, şuraya buraya, birçok yere. **bir ölçüde** *be.* az da olsa, biraz olsun, biraz. *ör. Söyledikleri bir ölçüde haklıydı.* **bir örnek** birbirine benzer olan. *ör. İki bacı bir örnek giyinirdi.* **bir paralık** hiçbir değeri olmayan, değersiz. *ör. Bir paralık şey için kavga edilmez.* **(birini) bir paralık etmek** utanılacak bir duruma düşürmek. **bir paralık olmak 1)** (kişi için) saygınlığı kalmamak, utanılacak bir duruma düşmek. **2)** (bir şey) değersizleşmek, işe yaramaz olmak. **bir parça** çok az, biraz, azıcık. *ör. Hasta bugün bir parça kendine geldi.* **bir parmak 1)** çok az miktarda. *ör. Pınardan bir parmak su akıyordu.* **2)** daha çocuk yaşta olan, çok küçük, küçücük. **bir pul etmemek** hiçbir değeri bulunmamak, çok değersiz olmak. **(birini) bir pula satmak** birini, çok küçük bir çıkar uğruna harcamak. **bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, üçüncüde ele geçersin çekirge** "suçlu, birkaç kez kurtulma yolu bulsa da bir gün yakayı ele verir" anlamında söylenir. **bir sıkımlık canı olmak** pek cılız ve güçsüz olmak. **bir solukta ➻ bir nefeste** . **bir söyledi pir söyledi** uzatmadan, gereği gibi, az ama öz söyledi. **(birinin) bir sözünü iki etmemek ➻ bir dediğini iki etmemek** . **bir sürçen atın başı kesilmez** "şimdiye değin sizi memnun etmiş olan kimse bir yanlış yapmışsa ondan hemen yüz çevirmeyi-

niz, ona ceza vermeyiniz" anlamında söylenir. **bir sürü** sayısı belli olmayacak kadar çok, pek çok, bir yığın, çok sayıda. *ör. Daha bir sürü iş kalmış.* **bir şarkı** (ya da **türkü**) **tutturmak** neşeyle bir şarkı (ya da türkü) söylemeye ya da bir şarkının (türkünün) ezgisini ıslıkla çıkarmaya başlamak. *ör. Adam bir şarkı tutturmuştu, ama sesi çok kötüydü.* **bir şey anlamamak** (davranış, söz vb. için) anlaşılır ya da yerinde bulmamak. *ör. Onun davranışlarından bir şey anlamıyorum.* **(birini, bir şeyi) bir şey sanmak** (o şey) kendi düşündüğü gibi çıkmamak, (o şeye) verdiği değerde yanılmak. **bir şey söylemek 1)** konuşmak. *ör. Bir şey söylemek istemedi.* **2)** bir şey demek, belirtmek, anlatmak. *ör. Bir şey söylüyor ama dinleyen yok.* **bir şeye benzememek** istenildiği gibi olmamak, işe yarar nitelik verilememiş olmak. *ör. Bir yemek yapayım dedim bir şeye benzemedi.* **bir şeyler, bir şeyler** daha fazla açıklama yapmamak, kısa kesmek gerektiğinde söylenir. **bir şeyler** (ya da **bir şey**) **olmak 1)** kişiliği, özyapısı değişmek, yeni bir kişilik edinmek. *ör. Oğlana son aylarda bir şeyler oldu.* **2)** durup dururken hastalanır gibi olmak, birden fenalık gelmek. *ör. Kadına bir şeyler oldu galiba, birden sararıp oturuverdi.* **3)** ölmek ya da kötü bir duruma uğramak, başına bir iş gelmek. *ör. Ona bir şeyler olursa çocukları ortada kalır.* **bir tahtada ➻ bir kalemde** . **bir tahtası eksik** *tkz.* (kişi için) biraz delice. *ör. Onun bir tahtası eksik olduğunu anlamıştık.* **bir tane 1)** (eşya için) bir tek, bir adet. *ör. Bir tane kalemim var.* **2)** (kişi için) çok iyi, biricik, eşsiz. *ör. Benim annem bir tanedir.* **bir tanem** sevgi sözü olarak söylenir. *ör. Anne, çocuğuna, "Biraz rahat dur bir tanem" dedi.* **bir taşla iki kuş vurmak** bir şey yaparak işe yarar birkaç sonuç elde etmek. **bir tek ➻ tek bir**. **bir tek atmak** bir kadeh içki içmek. *ör. Şu meyhanede bir tek atalım seninle.* **bir temiz** iyice, adamakıllı. *ör. Adamı bir temiz dövdüler.* **bir tepe yıkılır, bir dere dolar** "dünyada hiçbir şey yitmez, birinin yitirdiğini bir başkası kazanır, biri varsıl yoksullaşırken bir yoksul varsıllaşır" anlamında söylenir. **bir torba kemik** (kişi, hayvan) çok cılız. **bir torba kemik kalmak** (kişi) çok zayıflamak. *ör. Onu dün gördüm, bir torba kemik kalmış zavallı.* **bir tuhaflığı olmak 1)** (biri) kendini iyi hissetmemek. **2)** (birinin) davranışları değişmiş olmak. *ör. Fark ettin mi, onun bugün bir tuhaflığı vardı.* **bir tutmak** (ya da **görmek**) (iki şey ya da kimse için) eşit saymak, eşit işlem yapmak, eşit tutmak. *ör. Onunla bizi bir tutmak olmaz elbette.* **bir türlü** hiçbir biçimde, hiçbir yolla. *ör. Olayların önü bir türlü alınamadı.* **... bir türlü ... bir türlü** (ikisi de, iki durum da) aynı derecede kötü. *ör. Ona istediği parayı versem bir türlü vermesem bir türlü.* **bir uçtan bir uca** bir alanın, bir yerin bir sınırından öteki sınırına değin. *ör. Anadoluyu bir uçtan bir uca dolaşmak isterdim.* **bir vakit** (ya da **bir zaman**) geçmiş zamanda, eskiden, eskilerde, vaktiyle. *ör. Bir vakit gazetecilik de yapmıştı.* **bir vakitler ➻ bir zamanlar**. **bir varmış, bir yokmuş 1)** bir masala başlarken, "eski zamanlarda, geçmiş zamanda, vaktiyle" anlamında kullanılan bir tekerleme. *ör. Bir varmış, bir yokmuş, bir padişah, padişahın da üç güzel kızı varmış.* **2)** masal gibi geçip gitmiş, artık bir düş olmuş, eskide kalmış. *ör. O günler bizim için artık bir varmış, bir yokmuş, geri gelmez.* **3)** (kişi için) daha dün sağ idi, yazık ki bugün ölüdür. *ör. Dünya hali bu, bir varmış, bir yokmuş, ama insan öldüğüne inanamıyor.* **bir yakadan baş çıkarmak** bir çatı altında dirlik düzenlik içinde yaşamak. **bir yana** dışında, dışında tutulursa, -den başka. *ör. O bir yana, bu işi kimse başaramaz.* **(bir şey** ya da **bir kimse) bir yana dünya bir yana** bir şeye, bir kimseye çok değer verildiğini belirtmek için söylenir. *ör. Oğlum bir yana dünya bir yana, bunu böyle bilesiniz.* **bir yanda ... bir yanda ... ➻ bir yandan ... bir yandan ...** (bir tür ikileme gibi kullanılır) hem ... hem ... *ör. Bir yandan ağlıyor bir yandan gidiyordu.* **bir yastığa baş koymak** (bir kadınla bir erkek) evli bulunmak. *ör. Bır yastığa baş koymak bir kimseyi anlamaya yetmiyor.* **bir yastıkta kocamak** karı koca birlikte mutlu ve uzun bir yaşam sürmek. *ör. Yeni evliler için "bir yastıkta kocasınlar" sözü iyi bir dilektir.* **bir yaşıma daha girdim** çok şaşılacak bir durumla karşılaşılınca ya da çok şaşırtıcı bir şey duyulunca söylenir. **bir yığın** sayısı belli olmayacak kadar çok, bir sürü, pek çok. **bir yiyip bin şükretmek** kötü durumda olanlara bakarak kendi durumunun değerini bilmek. **bir yol** bir kez. *ör. Bir yol bu iş başlasa, ardı gelir.* **bir yol tutturmak** kendine göre bir tutum izlemek. *ör. O bir yol tutturmuş gidiyor işte, sonunu düşünmüyor.* **bir yolunu bulmak** bir işi sonuçlandırmak için bir çare bulmak. *ör. Sanırım bir yolunu bulmak, bu işi bitirmek gerekiyor.* **bir zamanlar** (ya da **zaman**) geçmiş zamanda, eskiden, eskilerde, vaktiyle. **bire bin katmak** olan bir şeyi çok abartarak anlatmak, bir olayı ya da başkasının sözünü aktarırken birçok şey eklemek. *ör. Ona güvenme, bire bin katmak huyu vardır, işi araştır sen.* **bire bir** *be.* **1)** ölçüleri vb. eşit olarak, tıpkı olarak, aslındaki ölçüye, biçime vb. göre. *ör. Dizginin aydınger çıkışı bire birse, yazının bilgisayardaki biçimi değişmemiş olur.* **2)** *b.a.* **➻ birebir**. **bire bir eşleme** *mat.* iki kümenin elemanları arasında, bir elemana karşı bir eleman alınarak yapılan eşleştirme. **bire birlik** bire bir olma durumu. *ör. Aralarında bire birlik söz konusu değildi.* **bire ... vermek** (buğday ve benzeri ürünler için) toprak, ekilen tohumun belli bir katı kadar ürün vermek.

ör. Bu yıl pamuk bire on verdi. **biri eşikte, biri beşikte** ➻ **biri. biri vardı geceden, biri düştü bacadan** ➻ **biri. birinden biri** ➻ **biri. (birinin, bir eylemi yapması) bir olmak** (o işi) çok çabuk olarak yapmak, çabucak yapmak, birden gerçekleştirmek. *ör. Çocuğun düşmesiyle kalkması bir oldu.* **bir yemem diyenden kork, bir oturmam diyenden** "yemeyeceğini, tok olduğunu söyleyen çok yer, oturmayacağını söyleyen çok oturur" anlamında söylenir.

bira *a. İt.* (.' .) çimlendirilmiş arpa ile şerbetçiotundan, mayalandırma yoluyla elde edilen hafif bir içki. **bira bardağı** bira içmek için yapılmış, uzunca, özel bardak. **bira mayası 1)** mayalanma durumundaki biranın yüzünde toplanan bir cins mantar. **2)** hamur kabartmakta yararlanılan, kuru ya da yaş olabilen, bir tür maya.

biracı *a. İt. T.* (.' . .) **1** bira yapıp satan kimse. **2** *a.* ve *s.* bira seven, çok bira içen (kimse).

biracılık *a. İt.T.* bira yapma ve satma işi.

birader *a. Far.* (. - .) **1** erkek kardeş. **2** "arkadaş", "dost", "hey", "yahu" anlamında seslenme olarak kullanılır. **3** masonların birbirlerine verdikleri yakınlık, dayanışma adı.

biraderlik *a. Far. T.* (. - . .) kardeş olma durumu, kardeşlik.

birahane *b. a. İt. T.* (. . - .) genel olarak yalnız bira içilen, yanında soğuk yemekler, kimi zaman da sıcak yemekler yenilebilen yer.

birahaneci *b. a. İt. Far. T.* birahane işleten kimse.

birahanecilik *b. a. İt. Far. T.* birahane işletme işi.

biralık *s. İt. T.* bira yapımında kullanılan (arpa).

biraz *be.* (.' .) **1** az bir zaman için. *ör. Çıkıp biraz dolaşalım.* **2** gerektiği gibi değil, yeterli olandan az. *ör. Konuyu biraz bilse keşke, hiç bilmiyor.* **3** *s.* bir parça, çok olmayan, nicelik olarak az. *ör. İşe biraz para koydu.* **biraz biraz** *ik. be.* az az, biraz. *ör. Sorunu şimdi biraz biraz anlıyorum.*

birazcık *s.* çok az, azıcık, pek az. *ör. Verdiği birazcık parayla geçinilir mi?*

birazdan *be.* (.' . .) kısa bir süre sonra, az sonra. *ör. Birazdan gelecekler.*

birbir *a.* tavla oyununda atılan zarlardan her ikisinin de bir benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **hepyek**. *ör. Zarları birbir gelince kızdı.*

birbiri, -ni *ad.* **1 k** arşılıklı olarak biri ötekini, öteki de onu. *ör. Onlar birbirini korur.* **2** biri ötekiyle ilişkili olarak, biri ötekini izleyerek ya da ötekinin yanı sıra. *ör. Günler birbirini kovalayıp gidiyordu.* **birbiri için yaratılmış olmak** (iki kimse) her bakımdan biri ötekine uygun bulunmak. **birbirine düşmek** aralarında anlaşmazlık çıkıp birbiriyle uğraşmaya başlamak. **birbirine girmek 1)** aralarında kavga çıkıp birbirlerine saldırmak. **2)** (iplik vb. için) birbirinin içine girip çözülemeyecek duruma gelmek, dolaşmak. **birbirine katmak 1)** aralarını açmak, aralarını bozmak. *ör. Onları birbirine katmakta ustasın sen.* **2)** olay çıkarmak. *ör. Durup dururken ortalığı birbirine katmıştı.* **birbirini tutmaz** biri ötekisine uymayan, tutarsız. *ör.Birbirini tutmaz davranışları vardı.* **birbirini yemek** iki ya da daha çok kimse birbiriyle uğraşmak, birbirine kötülük etmek, birbiriyle didişmek, çekişmek. **birbirinin ağzına girmek** çok yakın bir biçimde, ağız ağıza bulunmak. *ör. Bir köşede birbirinin ağzına girmiş, fısıldaşıyorlardı.* **birbirinin ağzına tükürmek** *tkz.* kötülük yapmakta, yalan söylemekte birleşmek ya da bir konuda ağızbirliği yapmak. **birbirinin gözünü çıkarmak** öldüresiye dövüşmek. **birbirinin gözünü oymak** aralarında aşırı geçimsizlik bulunmak. *ör. Eski iki dosttular ama şimdi birbirinin gözünü oyuyorlar.*

birci *a.* ve *s. fels.* bircilik yandaşı. *eş.* **monist**. *ör. Her şeyi tek etmende gören birci toplumbilimciler vardır.*

bircilik *a. fels.* **1** evrenin ve bütün evrensel varlıkların temelini ruh ya da madde gibi tek bir öğede bulan ve bütün ötekilerin bundan türemiş olduğunu, Tanrı'nın evrenle özdeşliğini öne süren dünya görüşü. *eş.* **monizm**. *ör. Doğayı bir tek varlıkla, maddeyle anlatmak isteyen görüşe maddeci bircilik denir.* **2** gerçekliğin bölünmez bir bütün olduğuna, bağımsız parçaları bulunmadığına inanan öğreti. *ör. Birciliğe göre gerçek bir ve tektir.*

birçenekliler *b. a. bitb.* oğulcuğu bir tek çenekten oluşmuş, kapalıtohumlulardan bir bitki sınıfı.

birçenetli *b. s. bitb.* kapsüllü yemişlerin tek parçalı olanları.

birçok *b. s.* (.' .) sayısı belirsiz olmakla birlikte oldukça çok, bir hayli. **birçoğu** (ya da **birçokları**) sayısı belirsiz olmakla birlikte birçok kimse, birçok kişi, birçok şey, çok sayıda olan (kişi ya da şey). *ör. Bunu birçoğu bilmez. Paranın birçoğunu harcamış.*

birden *be.* **1** hepsi bir arada olarak, bir defada, birlikte. *ör. Hepsi birden gittiler.* **2** beklenmedik bir anda, ansızın, apansız. *ör. Köpek birden üstümüze atıldı. eş.* **birdenbire**.

birdenbire *be.* (. .' . .) beklenmedik bir anda, ansızın, apansız.

birdirbir *b. a.* (.' . .) genellikle çocuklarca açık havada oynanan, oyuncuların birbirinin üstünden atlayarak oynadıkları bir oyun.

birebir *b. s.* (. .' .) **1** hemen etkisini gösteren, etkisi kesin olan. *ör. Bu ilaç diş ağrısına birebirdir.* **2** *mec.* uygun koşulları taşıyan, istenildiği gibi, uygun. **birebir gelmek** etkisini hemen ve kesin olarak göstermek. *ör. İlaç diş ağrıma birebir geldi.*

birer *s.* ***(bir** sayısının üleştirme sayı sıfatı)* her birine bir. *ör. Onlara birer kalem verdim.* **birer birer** *ik. be.* teker teker, her biri ayrı ola-

rak. *ör. Sınıfa birer birer girdiler.* **birer ikişer** *ik. be.* kimi kez tek, kimi kez birkaçı bir arada olarak. *ör. Topluluk birer ikişer dağıldı.*

bireşim *a.* **1** ayrı ayrı öğelerin ya da parçaların bir araya getirilerek bir bütün yaratılması işi. *eş. esk.* **terkip, sentez**. **2** ayrı öğelerden ya da parçalardan oluşturulmuş olan bütün. *ör. Bu bireşimdeki öğeleri ayırmak olanaksızdı.* **3** *kim.* bir bileşiği öğelerinden ya da daha yalın yapıdaki bileşiklerden elde etmeye yarayan tepkime ya da tepkimeler dizisi, yapay olarak bileşikler oluşturma işi. *eş.* **bileşim**, *esk.* **terkip, sentez**. **4** *fels.* karşıt iki savdan ulaşılan sonuç. *eş.* **sentez**. *ör. Sav ile karşısav arasındaki karşıtlıktan bireşim doğar.* **5** *ruhb.* verilerin bir bütünlük ortaya koyacak biçimde birleşmesi.

bireşimli *s.* bireşim[3] yoluyla elde edilen. *eş.* **bileşimsel, sentetik**.

bireşimsel *s.* ➻ **bileşimsel**.

birevcikli *b. s. bitb.* ceviz, fındık, mısır gibi erkekorganı ve dişiorganı ayrı çiçeklerde ama aynı kök üzerinde bulunan (bitki).

birey *a.* **1** kendine özgü nitelikleri olan ve bunları yitirmeden bölünemeyen tek varlık. *eş. esk.* **fert**. *ör. Her insan bir bireydir.* **2** *topb.* toplumu oluşturan ve topluluk içinde bağımsız bir varlığı olan, düşünsel, duygusal, istençsel nitelikleri toplum içinde belirlenen insanların her biri. *eş. esk.* **fert**. **3** *ruhb.* insan topluluklarını oluşturan, insanların benzer yanlarını kendinde taşımakla birlikte kendine özgü ayırıcı özellikleri de bulunan tek canlıya verilen ad. *eş. esk.* **fert** . **4** *mant.* bir türün kapsamı içine giren somut varlık. **5** *hayb.* tür oluşturan ve aralarında çiftleşebilen organizmaların her biri. **6** doğa bilgisinde en son bölüm olan türü oluşturan tek varlıklardan her biri. **bireye tapınma** *ruhb.* bir yöneticiye ya da öndere gözü kapalı olarak bağlı olma. *ör. Doğu toplumlarında bireye tapınma hep olmuştur.*

bireyci *s.* **1** birey haklarını savunan (kimse, görüş). **2** bireycilik öğretisinden yana olan (kimse). *eş.* **individüalist**, *esk.* **ferdiyetçi**. *ör. Bireyci dünya görüşü, bu çağda öne çıkıyor.*

bireycilik *a.* **1** *topb.* toplumsal yaşamda bireyin yararlarını toplumun yararlarından daha üstün, daha önemli gören, birey haklarını savunan tutum, siyasa ve öğretilerin genel adı. *eş.* **individüalizm, ferdiyetçilik**. *ör. Bireycilik toplumu düşünmemek demek değildir, toplum için çalışacağız diye kendimizi, bireyi unutmamak demektir.* **2** ekonomide, her bireyin özgür olarak kendi ölçülerine göre kendi ekonomik işlerini düzenleyebileceğini savunan, bireyin girişimlerini ve çıkarlarını toplum ve devlet denetiminin dışında bırakmak isteyen görüş. **3** *fels.* tek olana, bireye üstünlük tanıyan, yalnızca tek olanın, bireyin bağımsız gerçeklik olduğunu öne süren görüş. *eş.* **indivüdüalizm**.

bireylerarası, -nı *b. s.* bireylerin arasında gerçekleşen, olan. *ör. Dil, bireylerarası iletişimi sağlar.*

bireyleşebilme *a.* bireyleşebilmek eylemi.

bireyleşebilmek *(nsz)* bireyleşmek elinde olmak ya da bireyleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kişi bireyleşebilmek ister.*

bireyleşme *a.* **1** bireyleşmek eylemi. **2** *fels.* türsel bir örneğin bir bireyde gerçekleşmesi. *ör. Orhan'da insan örneğinin gerçekleşmesi bireyleşmedir.* **3** *fels.* bağımsız kişiliğe ulaşan gelişme süreci. **4** *ruhb.* bütünün parçalarından birisinin gelişerek belirgin ve bağımsız bir duruma gelmesi.

bireyleşmek *(nsz)* birey olduğunun bilincine varıp kendini öyle görmek. *ör. Gittikçe bireyleşen kişi, bireyciliğe göre, toplumu kurtarır.*

bireyleştirilme *a.* bireyleştirilmek eylemi. *ör. Kişilerin bireyleştirilmesi eğitimle gerçekleşir.*

bireyleştirilmek *(nsz)* birey olma bilinci verilerek bireylik kazanması sağlanmak.

bireyleştirebilme *a.* bireyleştirebilmek eylemi.

bireyleştirebilmek *(-i)* bireyleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanı sürüleştirebilmek de bireyleştirebilmek de olanak içindeymiş...*

bireyleştirme *a.* bireyleştirmek eylemi.

bireyleştirmek *(-i)* **1** bireye özgü bir duruma getirmek. **2** birey durumuna getirmek, başkalarından ayırmak. *ör. Sanatçı, kişilerini bireyleştirmekte ustadır.*

bireylik *a.* **1** birey olma durumu. **2** *fels.* bireyi benzerlerinden ayıran niteliklerin, özelliklerin tümü. **3** *topb.* bireyi dış gözlemciler gözünde benzersiz, biricik kılan özellikler. *eş. esk.* **ferdiyet**. **4** bir kimseye ya da şeye özgü olan özellik. **5** ayrı ve seçik olan varlık. *ör. Bireylik, kişinin ayrılmaz parçasıdır.* **bireylik oluşması** *ruhb.* bireyin, genelden özele giden bir gelişim göstermesi.

bireyoluş *b. a. yaşb.* yumurtanın döllenmesinden bireyin ergin bir varlık durumuna gelmesine değin geçirdiği gelişim evrelerinin tümü. *eş.* **ontogenez**. *ör. Bireyoluş, doğal oluşumdur.*

bireysel *s.* **1** bireye özgü olan, bireyle ilgili. *eş. esk.* **ferdi**. *ör. Bir toplulukta bireysel çıkışlar birliği etkiler.* **2** bir tek kişice yapılan. *ör. Kimi bireysel spor, ev içinde de yapılabilir.* **bireysel ayrılıklar** *ruhb.* bireyler arasında bir ya da birkaç özellik yönünden görülen farklar.

bireyselleşme *a.* bireyselleşmek eylemi.

bireyselleşmek *(nsz)* bireye özgü bir duruma gelmek. *ör. Bireyin düşüncesi bireyselleşmek durumundadır.*

bireyselleştirilme *a.* bireyselleştirilmek eylemi.

bireyselleştirilmek *(nsz)* bireysel olması sağlanmak, bireyle ilgili kılınmak.

bireyselleştirme *a.* **1** bireyselleştirmek eylemi. *eş. esk.* **ferdileştirme**. **2** *fels.* insanların doğal, toplumsal ve tarihsel gelişmesinden, bi-

reysel olan özelliklerin çekilip çıkarılması. **3** *fels.* ancak genel olan, ortaklaşa var olan şeyi bireylere yayma işi. **4** *ruhb.* canlının, aynı türün bireylerinden kendisini ayırıcı özellik ve niteliklerinin belirgin duruma getirilmesi.

bireyselleştirmek *(-i) fels.* bireysel bir duruma getirmek, ayrı olarak, bireysel olarak göz önüne almak.

bireysellik *a.* **1** ayrı bir varlık olarak var olma durumu, birey olma olgusu. *eş.* **bireylik**, *esk.* **ferdiyet**. **2** *ruhb.* bir canlıyı ötekilerden ayıran özelliklerin tümü. **3** *fels.* bir insanı başkalarından ayıran ve ona kişilik veren özellik, biricik ve kendine özgü oluş. *ör. Öyle bir bireysellik vardır ki, sanatta gereken odur.* **4** *fels.* sıradan bir kimse olmaktan kendini kurtarmış olma durumu. *eş. esk.* **ferdiyet**.

bireyüstü *b. s. fels.* **1** bireyin üstünde olan, tek bir bireyi aşan. *ör. Devlet bireyüstü bir kurumdur.* **2** bireylerin bilincinden bağımsız olan. *ör. İnsan, bireyüstünü duyumsar belki, ama açıklayamaz.*

bireyüstülük *b. a.* bireyüstü olma durumu.

birgözeli *b. s. yaşb.* (.' . . .) yapısı bir tek gözeden oluşan, genel olarak göz ile görülemeyecek denli küçük olan, gövde bölünmesi ya da tomurcuklanması yoluyla çoğalan (hayvan ya da bitki). *eş.* **tekhücreli**.

birgözeliler *ç. b. a.* yapısı tek bir gözeden oluşan hayvanlar ya da bitkiler.

biri, -ni, birisi, -ni *ad.* **1** bir tanesi, bir teki. *ör. Kalemin birini ona ver.* **2** kim olduğu bilinmeyen bir kimse. *ör. Biri sizi arıyor.* **3** herhangi bir tanesi, hangisi olursa. *ör. Çocukların biri buraya gelsin!* **4** ad tamlamalarında tamlanan olarak kullanıldığında, tamlayanın küçümsendiğini, hor görüldüğünü anlatır. *ör. Adamın biri başınıza iş açtı.* **biri eşikte, biri beşikte** çocukları birbiri ardınca doğmuş ya da küçük küçük çocukları olduğu halde doğurmaya hazır kimseler için söylenir. **biri vardı geceden, biri düştü bacadan** "eski sıkıntının, derdin üzerine bir yenisi daha eklendi" anlamında söylenir. **biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar 1)** bir şey yenirken biri bakmaktaysa o şeyden ona da verilmelidir, insanlık bunu gerektirir. **2)** herkesin yararlanabileceği şeyden kimi kişiler yararlanır da başkalarına bu olanağı vermezse, bundan büyük kavga çıkar. **birinden biri** bir yerde toplu olarak bulunan kimselerden şu ya da bu, içlerinden birisi. *ör. Birinden birini gönderin.* **birileri** kim olduğu bilinmeyen kimseler. *ör. Birileri dolabımı karıştırmış.*

biricik *s.* (.' . .) bir eşi, bir benzeri daha bulunmayan, çok sevilen. *eş. esk.* **yegâne**.

biriciklik *a.* benzersiz olma durumu, eşsizlik, benzersizlik. *ör. Kişi, biricikliğini geç kavrar.*

birikebilme *a.* birikebilmek eylemi.

birikebilmek *(nsz)* birikmesi olanak içinde olmak ya da birikme olasılığı bulunmak. *ör. Bozuk musluktan damlayan sular birikebilir.*

birikim *a.* **1** bir yerde toplanıp yığılma, nicelik olarak birikme. **2** ekonomide, mal ve paranın toplanıp çoğalması süreci. *ör. Ülkede anapara birikimi sağlanamıyor.* **3** gözlemler, deneyler sonucu kişinin kazandığı bilgi ve deneyimin tümü. *ör. Onda bir romancı birikimi vardır.* **4** *topb.* toplumların kültürel varlıklarının gelişmesi, genişlemesi ve uygarlık düzeyinin yükselmesi süreci.

birikinti *a.* **1** bir yerde kendi kendine birikmiş olan şey. **2** *coğr.* öğelerinin boyutları ne olursa olsun, karalar üzerindeki eğimsiz yerlerde, çanak biçimli çukurlarda, sığ deniz ve göl diplerinde yığılan özdekler. **birikinti konisi** (ya da **yelpazesi**) **1)** *yerb.* bir yarın ya da dik bir yamacın önünde, yukarlardan kopmuş parçalardan oluşmuş taş yığını. **2)** *coğr.* sel sularının, yamaç önündeki düzlüklere yığdığı şeylerden oluşmuş, koni biçiminde, az eğimli yığıntı.

birikiş *a.* birikmek eylemi ya da biçimi.

birikişme *a.* **1** birikişmek eylemi. **2** *hayb.* sıvı bir ortamda asılı duran kan gözelerinin ya da bakterilerin birbirine yapışarak yığınlar oluşturması.

birikişmek *(nsz)* üst üste yığılmak. *ör. Orada birikişmişler, bir şeye bakıyorlar.*

birikiverme *a.* birikivermek eylemi.

birikivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede birikmek. *ör. Kuşlar, atılan yemi görünce birikivermişti.*

birikme *a.* birikmek eylemi. **birikme havzası** *coğr.* kar ve yağmur sularının biriktiği bölge.

birikmek *(nsz)* **1** üst üste ya da yan yana toplanıp, bir araya gelip bir yerde yığılmak. *ör. Evde bir aylık toz birikmişti.* **2** birbirine eklenip çoğalmak, artmak. *ör. İşler birikti, yapan yok.*

biriktirebilme *a.* biriktirebilmek eylemi.

biriktirebilmek *(-i, nsz)* biriktirmek elinde olmak, biriktirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Pul biriktirebiliriz.*

biriktiri *a.* ➤ **koleksiyon**.

biriktirilebilme *a.* biriktirilebilmek eylemi.

biriktirilebilmek *(nsz)* biriktirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her şey biriktirilebilir.*

biriktirilme *a.* biriktirilmek eylemi.

biriktirilmek *(nsz)* birikmesi sağlanmak. *ör. Üç beş kuruş biriktirilince işe başlanır.*

biriktirim *a.* biriktirmek eylemi. *eş. esk.* **tasarruf**. *ör. Konut edinmek için biriktirim olanağı bulunmalıdır.*

biriktiriş *a.* biriktirmek eylemi ya da biçimi.

biriktirme *a.* biriktirmek eylemi.

biriktirmek *(-i, -e)* **1** birikmesini sağlamak, toplayıp bir yere yığmak. *ör. Çöpleri biriktirmek için torba aldık.* **2** bir şeyi ölçülü kullanarak bir bölümünü artırmak. *eş. esk.* **tasarruf etmek**. *ör. Tatil için üç beş kuruş biriktirmek istiyoruz, olmuyor.* **3** öğrenme, yarar sağlama, zevk alma gibi nedenlerle kimi nesneleri bir araya getirmek. *eş.* **koleksiyon yapmak**. *ör. Bizim çocuk pul biriktiriyor.*

biriktirmen *a.* ➻ **koleksiyoncu**.
biriktirmenlik *a.* ➻ **koleksiyonculuk**.
birim *a.* **1** bir niceliği ölçmek için kendi cinsinden örnek seçilen belli ve değişmez parça; örneğin uzunluk ölçüsü birimi metre, Türk parası birimi lira gibi. *eş. esk.* **vahit**. **2** *mat.* bir çokluğu oluşturan varlıkların her biri ya da bir kümenin her elemanı. **3** *mat.* bir nesneyi ölçmek için kabul edilen büyüklük. **4** *dil.* dilin, oluşturduğu yapı içinde belli bir düzlemde yer alan öteki öğelerle kurduğu bağıntılarla tanımlanan ayrı nitelikli öğe. **5** bir kuruluştaki altbölümlerden her biri. *ör. Bakanlığa bağlı birimlere görevli atanacak.* **6** *kim.* cisimlerin niceelik ve özelliklerini ölçüştürmek için kullanılan belirli ölçü. **birimler bölüğü** *mat.* 1'den 999'a değin olan sayılar bölüğü.
birimsel *s.* **1** birim olarak alınan, birimle ilgili, birime değgin. **2** *mat.* birim elemanı bulunan.
birincasıf *a. Far. bitb.* bileşikgillerden, hekimlikte yararlanılan bir bitki.
birinci *s.* **1** ***(bir sayısının sıra sıfatı)*** zaman, yer, sıra yönünden başkalarından önce gelen, her şeyde ilk olan. *ör. Oğlum birinci sınıfa gidiyor.* **2** nitelikçe üstün olan. *ör. Bu mal birincidir.* **3** *a.* sırada, önemde en üstün olan kimse. *ör. O geçen yıl okulun birincisiydi.* **birinci çağ** *yerb.* yerkürenin, aşağı yukarı üç yüz milyon yıllık çağı. *eş.* **paleozoik**. **birinci dalga** *yerb.* ilk gelen uzunluğuna deprem dalgasına verilen ad. **birinci gelmek** (bir yarışmada vb.) birçokları arasından en iyi, en başarılı olarak seçilmek. *ör. Koşuda onun atı birinci geldi.* **birinci olmak** hepsinden üstün olmak, en önde, en başta gelmek.

Birinci Yeni *ö. a. yaz.*
1941'de yayımladıkları ortak şiir kitabı *Garip'* e yazdıkları önsözle şiir görüşlerini açıklayan üç ozanın (Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet) oluşturdukları şiir akımı. Aşağı yukarı 1940 ile 1955 arasında Türk şiirinde belirgin bir akım olarak görülen Birinci Yeni'ye göre ölçü ve uyak gibi, şiirde sürüp gelen ozansılık da, kullanıla kullanıla aşınmış konular da şiirden atılmalıdır. Şiire her şey, her sözcük girmelidir. Halk dilinin yapmacıksız ve yalın söyleyişi, küçük insanın yaşantısı, yaşama sevinci, gülümseten, şakalı söz, Birin ci Yeni'nin belirgin özelliğidir.Birinci Yeni'nin şiirin sokağa inmesini sağladığı öne sürülmüştür.

birincil *s.* sırada, önemde ilk yeri alan, en ilk, ana. *eş.* **temel**, **esas**. *ör. Konu, birincil sayılmaz.*
birincilik *a.* birinci olma durumu. *ör. Yarışta birinciliği kazandı.* **birincilikler** *sp.* şampiyonluk için yapılan yarışmalar. *ör. Atletizm birincilikleri başladı.*
birincizar *b. a. bitb.* taze yemişlerin derisi, dış kabuğu, meyvedışı.
birisi, -ni *ad.* ➻ **biri**.
birkaç, -çı *b. s.* **1** az sayıda olan, çok olmayan, "bir"den çok ama dörtten az olan. *ör. Aradan birkaç gün geçti.* **2** *ad.* az sayıda kimse ya da şey. *ör. Kitapların birkaçını sana göndereceğim.*
birleme *a.* birlemek eylemi. *eş.* **tevhit**.
birlemek *(-i)* (çok olanı) tek duruma getirmek.
birlenme *a.* birlenmek eylemi.
birlenmek *(nsz)* (çok iken) tek duruma getirilmek, tek kılınmak.
birler *ç. a. mat.* ondalık sayı dizgesine göre yazılan bir tamsayıda sağdan sola doğru ilk rakamın bulunduğu basamak; ***birler basamağı*** da denir.
birleşebilme *a.* birleşebilmek eylemi.
birleşebilmek *(nsz; -le)* birleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar birleşebilirse her işi başarır.*
birleşek *a. gövb.* **1** yarık biçiminde bir açıklığın kenarlarının birleştiği nokta. *ör. Dudak ya da gözkapağı birleşekleri.* **2** beyindeki sinir merkezlerinin bakışık iki parçasını doğrudan doğruya birleştiren sinir demeti. **3** *bitb.* maydanozgillerden olan bitkilerin iki meyve yaprağının bitişme yeri.
birleşen *s. mat.* birbirini bir noktada kesen (doğru, yay).
birleşik *a.* ve *s.* birleşmiş olan, bir araya gelmiş olan. *eş. esk.* **müttehit**. *ör. Bir araya gelerek birleşik bir güç oluşturdular.* **birleşik ad** *dilb.* bileşik sözcük biçiminde kurulmuş olan ad. *ör. Beşiktaş, anakent, bilgisayar gibi sözcükler birleşik ya da bileşik addırlar.* **birleşik belirteç** *dilb.* birleşik sözcük biçiminde kurulmuş olan belirteç. *ör. "Bugün", "uluorta", "biraz" gibi sözcükler birleşik belirteçtir.* **birleşik devlet** *coğr.* toprak alanı ve nüfusuyla ayrı birkaç devletin bir bütün durumunda ortak bir siyasal yönetimde birleşmesiyle oluşan devlet. **birleşik eylem** *dilb.* bir sözcükle biçim ya da anlam yönünden birleşip, kaynaşıp kalıplaşmış olan eylem. *ör. "Hissetmek", "düşeyazmak", "başvurmak", "söz etmek", "demeç vermek" gibi eylemler birleşik eylemdir.* **birleşik faiz** ara dönemlerde gerçeklişmiş faizlerin anaparaya eklenmesi yoluyla elde edilen toplam üzerinden ödenen faiz. *eş. esk.* **mürekkep faiz**. **birleşik kesir** *mat.* payı paydasına eşit ya da payı paydasından büyük olan kesir. **birleşik önerme** *mant.* iki ya da daha çok önermeden oluşan yeni önerme. **birleşik sıfat** *dilb.* birleşik sözcük biçiminde kurulmuş olan sıfat. *ör. Boşboğaz, açıkgöz gibi sıfatlar birleşik sıfattır.* **birleşik** (ya da **bileşik**) **sözcük** *dilb.* genellikle iki sözcüğün bir araya gelip kaynaşması, kalıplaşması sonucu ortaya çıkan ve yeni bir anlama gelen sözcük. *eş.* **bileşik sözcük**, *esk.* **mürekkep kelime**. *ör. Demirbaş, kaptıkaçtı*

birer birleşik sözcüktür. **birleşik tümce** *dilb.* ana bir tümceyle onu tümleyen bir ya da daha çok sayıda tümceden oluşan tümce. *eş.* **bileşik tümce**. *ör. "Yağmur yağarsa sokağa hiç çıkmayıp kâğıt oynamayı düşünüyoruz" bir birleşik tümcedir.* **birleşik zaman** *dilb.* yardımcı eylem ya da ekeylemle oluşturulan zaman; yalın zamanlı ve çe k imli bir eylemin -di (i-di), -miş (i-miş), -se (i-se) eklerinden birini alarak bildirdiği zaman. *eş.* **bileşik zaman**. *ör. "Bir gün görürsem söylerim", "yarın gidecekmiş" tümcelerinde, "gör-ür-sem", "gide-cek-miş" birleşik zaman bildirir.*

birleşilebilme *a.* birleşilebilmek eylemi.

birleşilebilmek *(nsz)* birleşilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tehlike karşısında birleşilebilirse, tehlike atlatılır.*

birleşiliverme *a.* birleşilivermek eylemi.

birleşilivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak birleşilmek.

birleşilme *a.* birleşilmek eylemi.

birleşilmek *(nsz)* bir araya gelinmek. *ör. Onlarla birleşilince güçlenilir sandık.*

birleşim *a.* **1** birleşmek eylemi. **2** bir meclisin, bir kurultayın ya da bir kurulun bir gün içinde yaptığı toplantıların tümüne verilen ad. *eş. esk.* **inikat**. *ör. Konu, bir sonraki birleşime kaldı.*

birleşiverme *a.* birleşivermek eylemi.

birleşivermek *(nsz; -le)* ansızın ya da çabucak birleşmek. *ör. Köylü birleşiverince muhtar susmak zorunda kaldı.*

birleşme *a.* **1** birleşmek eylemi. **2** *yaşb.* döllenme için erkekle dişi hayvanın bir araya gelmesi. **3** (insan için) cinsel ilişki. **birleşme değeri** *kim.* basit bir cismin bir atomu ile birleşebilecek olan hidrojen atomlarının en yüksek miktarı.

birleşmek *(nsz; -le)* **1** ayrı ayrı iken bir araya gelip tek bir bütün oluşturmak. **2** herhangi bir nedenle buluşmak, bir araya gelmek. **3** aynı görüşte uyuşmak. **4** aynı amaç çevresinde toplanmak. **5** bir yerde, bir noktada bir araya gelmek ya da kesişmek. *ör. İki yolun birleştiği yerde bir kaza olmuş.* **6** *kim.* bir araya gelip yeni bir madde oluşturmak, kaynaşmak. *ör. İki hidrojenle bir oksijen birleşerek su olur.*

birleşmiş *s.* birleşik. **Birleşmiş Milletler** amacı dünyada barışı ve güvenliği korumak, uluslararasında iktisadi, toplumsal ve kültürel işbirliğini sağlamak olan uluslararası örgüt.

birleşmişlik *a.* birleşmiş olma durumu, birleşiklik.

birleştirebilme *a.* birleştirebilmek eylemi.

birleştirebilmek *(-i; -i, -le)* birleştirmek elinde olmak ya da birleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İki çizgiyi birleştirebiliriz.*

birleştirici *s.* **1** birliği sağlayan, birleştiren. **2** anlaşmayı, uzlaşmayı sağlayan (kimse, görüş). *ör. Bu amaç artık birleştirici olamıyor.* **3** iki ya da daha çok şeyin, nesnenin birleşmesini sağlayan.

birleştiricilik *a.* birleştirici olma durumu ya da özelliği.

birleştirilebilme *a.* birleştirilebilmek eylemi.

birleştirilebilmek *(nsz; -le)* birleştirilmesi olanak içinde olmak ya da birleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İki hesap birleştirilebilirse takibi daha kolaylaşır.*

birleştiriliş *a.* birleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Sıraların birleştirilişiyle sınıfta yer kazanılmıştı.*

birleştiriliverme *a.* birleştirilivermek eylemi.

birleştirilivermek *(nsz; -le)* çok çabuk ya da kısa sürü içinde birleştirilmek. *ör. Öğrenci azalınca iki sınıf birleştiriliverdi.*

birleştirilme *a.* birleştirilmek eylemi.

birleştirilmek *(nsz; -le)* birleşmesi ya da birleşmeleri sağlanmak. *ör. İki öneri birleştirilerek oya sunuldu.*

birleştiriş *a.* birleştirmek eylemi ya da biçimi.

birleştiriverme *a.* birleştirivermek eylemi.

birleştirivermek *(nsz; -le)* ansızın ya da çabucak birleştirmek.

birleştirme *a* birleştirmek eylemi. **birleştirme çizgisi** satır sonlarında satıra sığmayan sözcüğün hecesini bölerken kullanılan ya da iki kavram öbeğinin, iki sözcüğün gösterdiği başançıç ile sonu, aralarındaki ilgiyi belirtmede yararlanılan kısa çizgi biçimindeki noktalama imi, (-). *eş.* **kısa çizgi**.

birleştirmek *(-i; -i, -le)* birleşmesini ya da birleşmelerini sağlamak, bir araya getirmek. *ör. Bu iş için bütün paranızı birleştirmek gerekir.*

birli *a.* iskambil, domino gibi oyunlarda üzerinde "1" sayısı ve işareti bulunan kâğıt, as **(I)**[1] ya da "bir" işareti bulunan pul.

birlik *a.* **1** bir ve bir tek olma durumu. *eş. esk.* **vahdaniyet**. *ör. Kitaplı dinler Tanrı'nın birliği inancını yayar.* **2** bir arada olma, birleşme, bütün oluşturma durumu, bütünlük. *eş. esk.* **vahdet**. *ör. Birliğimizi kimse bozamaz.* **3** bağlantı, bağlılık, benzerlik, özdeşlik. *eş. esk.* **vahdet**. *ör. Bir konuda amaç birliği önemlidir.* **4** belli bir topluluğun yararlarını korumak için kurulmuş dernek. *ör. İlçedeki çiftçi birliğinin istekleri karşılanıyor.* **5** *ask.* bölük, tabur, alay gibi bir bütün sayılan asker topluluğu. *ör. Birlikler güneye gönderildi.* **6** *fels.* bölünmez, parçalanmaz yalın bütün. *eş. esk.* **vahdet**. **7** *müz.* en büyük değerdeki nota, dört dörtlük. **8** *yaz.* bir yazıda, işlenip geliştirilen konunun belli bir anadüşünce ekseninde yoğunlaştırılmasıyla sağlanan bütünlük. **9** *s.* bir taneden oluşmuş ya da içine bir tek şey alabilen. **birlik olmak** bir iş yapmak için birleşmek, anlaşmak. *ör. Onlar birlik olmak isteğindeler.*

birlikte *be.* **1** hep bir arada, elbirliğiyle, bir arada olarak. *ör. Buna birlikte bir çözüm bulabiliriz.* **2** yanı sıra, yanında, yedeğinde. *eş. esk.* **beraberinde**. *ör. Çocuğunu da birlikte götürdü.* **3** bir arada. *eş. esk.* **beraber**. *ör. İkisi birlikte geldi.* **birlikte olmak 1)** bir arada bulunmak. **2)** (biriyle) cinsel ilişkide bulun-

mak. *ör. Onunla birkaç kez birlikte oldık.* **birlikte yaşama 1)** *huk.* karı ve koca bir arada, bir konutta oturma. **2)** (bir kadın ve bir erkek) karı koca gibi bir arada bir yaşam sürme.
birliktelik *a.* bir arada, birlikte olma durumu. *ör. İkisinin birlikteliği birkaç yıl ancak sürdü.* **birliktelik durumu** *dilb.* birlikte olmayı belirten ad durumu.
birlikteş *s.* ➻ **federe**.
birörnek *b. s.* ➻ **standart**.
birörnekleştirilmek *(nsz)* ➻ **standartlaştırılmak**.
birörnekleştirmek *(-i)* ➻ **standartlaştırmak**.
birsam *a. Ar. esk.* ➻ **sanrı**.
birtakım *b. s. (belirsiz bir çokluğu anlatır ve nitelediği ad çoğul durumunda olur;* ***birtakımı, birtakımları*** *biçiminde de kullanılır)* bir bölüm, bir bölük, kimi. *eş. esk.* **bazı**. *ör. Ortada birtakım kimseler dolaşıyordu.*
birterimli *b. s. mat.* bir tek terimi bulunan (cebirsel ifade).
bisiklet, -ti *a. Fr.* ayakla çevrilen bir düzenekle arka tekerleğinden güç alarak hareket eden iki tekerlekli taşıt. **bisiklet yolu** trafikte bisikletle gezenler için ayrılmış dar, özel yol.
bisikletçi *a.* ve *s. Fr. T.* **1** bisikletle spor yapan kimse. **2** bisiklet yapan, satan ya da onaran kimse.
bisikletçilik *a. Fr. T.* **1** bisikletle yapılan spor. **2** bisiklet satma ya da onarma işi.
bisküvi, -yi *a. Fr.* genellikle un, süt, şekerle yapılan, uzun süre saklanabilen, ince, gevrek ve kuru bir tür pasta.
bismillah *ünl. Ar.* (. . -) bir işe başlarken söylenen ve "acıyıcı ve esirgeyici olan Tanrı'nın adıyla" anlamına gelen Arapça ***bismillahirrahmanirrahim*** tümcesinin kısaltılmışı olan bir söz; korku, şaşırma gibi duyguları da belirtir. **bismillah demek 1)** bir işe uğurlu olması dileğiyle başlamak. **2)** (bir işe) daha yeni başlamak.
bisturi *a. Fr.* ➻ **neşter**.
bit, -ti *a. hayb.* yarımkanatlılar alttakımından, insan ve memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan ufak böcek. **bit atmak** *arg.* bir konuda kuşku uyandırıcı bir şey söylemek, ortalığı bulandırmak. **bit kadar** çok küçük, küçücük. **biti kanlanmak** *arg.* (yoksul bir kimse) para kazanıp durumunu düzeltmek. **bitini dökmek** *arg.* **1)** bütün kuşkularını açıklamak. **2)** daha önce söylemekten çekindiği her şeyi söylemek. **bitleri eşek olmak** *arg.* sinirlenmek.
bitap *s. Far.* (- -) *esk.* yorgun, bitkin. **bitap düşmek** yorgunluktan neredeyse kımıldayamaz olmak, çok yorulmak.
bitaraf *s. Far. Ar.* (- . .) *esk.* hiçbir yanı tutmayan, hiçbir yandan olmayan. *eş.* **yansız**, *esk.* **tarafsız**.
bitaraflık *a. Far. A. T.* (- . . .) ➻ **yansızlık**. *eş.* **tarafsızlık**.
bitebilme *a.* bitebilmek eylemi.
bitebilmek *(nsz)* bitmek olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dikkatli harcamazsak paramız bitebilir.*
bitek *s.* bol ve iyi bitki yetiştiren, bol ürün veren, çok verimli (toprak). *eş. esk.* **mümbit**. *ör. Çukurova'nın bitek alanlarında buğday ekiliydi.*
bitelge *a.* toprağın bitki yetiştirme gücü.
bitevi *be.* (.' . .) ➻ **biteviye**.
biteviye *be.* (.' . . .) aynı biçimde, hep öyle sürüp giderek, sürekli olarak, tekdüze.
biteviyelik *a.* (. .' . . .) biteviye olma durumu, tekdüzelik.
bitey *a. bitb.* bir yerde yetişen bitkilerin tümü, bir bölgenin bitki örtüsü. *eş.* **flora**.
bitik (I) *a. tar.* ➻ **betik**.
bitik (II) *s.* **1** hastalıktan ya da yorgunluktan gücü tükenmiş. **2** (durumu) iyi olmayan, kötü, bitmiş. *ör. Artık onun işi bitiktir.* **3** *arg.* ölmeye yüz tutmuş. **4** *arg.* kumarda bütün parasını yitirmiş. **5** *arg.* sevdalı, âşık.
bitikçi *a. tar.* ➻ **betikçi**.
bitiklik *a.* bitik olma durumu.
bitim *a.* **1** bitmek eylemi. **2** son. *eş. esk.* **nihayet**. *ör. Evi köyün bitimindeydi.* **3** *dilb.* sonek ya da çekim ekini belirten genel nitelikli terim.
bitimli *s.* sonu bulunan, sonu gelen, sonlu, sonu olan. *ör. Gün bitimlidir, aşk gibi.*
bitimsiz *s.* sonu bulunmayan, sonu gelmeyen, sonsuz. *ör. Doğa bitimsizdir.*
bitirebilme *a.* bitirebilmek eylemi.
bitirebilmek *(-i)* bitirmek elinde olmak ya da bitirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşi bugün bitirebiliriz.*
bitirilebilme *a.* bitirilebilmek eylemi.
bitirilebilmek *(nsz)* bitirilmesi olanak içinde olmak ya da bitirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Birkaç kişiyle her iş daha çabuk bitirilebilir.*
bitiriliş *a.* bitirilmek eylemi ya da biçimi.
bitiriliverme *a.* bitirilivermek eylemi.
bitirilivermek *(nsz)* çabucak bitirilmek.
bitirilme *a.* bitirilmek eylemi.
bitirilmek *(nsz)* bitirmek eylemine konu olmak, tükenmesi sağlanmak, tüketilmek, sona erdirilmek, sonuçlandırılmak.
bitirim *s. arg.* **1** uyuşturucu alım satımı, kumar, dolandırıcılık gibi işlerde deneyimli (kimse). **2** alımlı, çekici, hoş (kimse, yer). *ör. Çok bitirim bir karıydı bey ağabey.* **3** kabadayı, külhanbeyi. *ör. Bitirimler sokakta nara atıyordu.* **4** çok deneyimli, bilgili, feleğin çemberinden geçmiş, yaman, zeki (kimse). **5** kumar oynanan yer, kumar oynatılan kahvehane. *eş.* **bitirimhane**. **bitirim yeri** kumar oynanan yer, kumar oynatılan kahvehane. *eş.* **bitirimhane**.
bitirimci *a. arg.* **1** kumar oynanan kahvehane işleten kimse. **2** kumarbaz.
bitirimhane *b. a. T. Far. arg.* ➻ **bitirim yeri, bitirim**[5].
bitiriş *a.* bitirmek eylemi ya da biçimi.

bitiriverme *a.* bitirivermek eylemi.
bitirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede bitirmek.
bitirme *a.* bitirmek eylemi. **bitirme belgesi** ➻ **sertifika**. **bitirme eylemi** *dilb.* "etmiş" biçimindeki ortaç ve "olmak" yardımcı eylemiyle kurulan, ve eylemin, yardımcı eylemin belirttiği zamandan daha önce olupbittiğini anlatan birleşik eylem; örneğin, "bize yardım etmiş oldu" gibi.
bitirmek *(-i)* **1** bitmesini sağlamak, tüketmek, sona erdirmek, sonuçlandırmak, yapıp gerçekleştirmek, tamamlamak. *ör. İşi bugün bitirmek istiyoruz.* **2** *mec.* iyice yorup güçten düşürmek. *ör. Çocuk hiç durmuyor, annesini bitirdi.* **3** *mec.* onulmaz duruma getirmek. *eş.* **mahvetmek**. *ör. Adamı bitirmek istiyorlardı.*
bitirmiş *s. arg.* açıkgöz, deneyimli, bilgili, bitirim (kimse).
bitiş *a.* bitmek eylemi ya da biçimi. *ör. İşin böyle bitişi iyi oldu.*
bitişebilme *a.* bitişebilmek eylemi.
bitişebilmek *(nsz)* bitişme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bitişik *s.* **1** birbirine dokunacak denli yakın ya da yan yana olan. **2** birbirine eklenmiş, bitişmiş, yapışmış olan. **3** yan, yandaki, (bir şeyin) yanındaki. *ör. Bitişik evin iki çocuğu vardı.* **4** *a.* yandaki ev, komşu ev, komşu. *ör. Bitişiktekiler iyi insanlardı.* **bitişik düzen** *mim.* yapıların yan yana, aralıksız bir biçimde yapılması düzeni. *eş.* **bitişik nizam**. **bitişik çanakyapraklılar** *bitb.* çanakyaprakları birbirine bitişmiş durumda olan bitkiler. **bitişik taçyapraklılar** *bitb.* taçyaprakları birbiriyle yandan bitişik durumda bulunan bitkiler.
bitişiklik *a.* bitişik olma durumu.
bitişiş *a.*bitişmek eylemi ya da biçimi. *ör. Türkçede eklerin köklere bitişişinin kuralları bellidir.*
bitişke *a. mim.* yan yana gelen iki yapı gerecinin arasında bulunan dar açıklık.
bitişken *s. dilb.* sözcük yapım ve çekiminde ekler getirilirken, sözcüğün kökü ya da gövdesi değişmeyen (dil). **bitişken dil** sözcük kökleri değişikliğe uğramayan, köke ya da gövdeye, sözcüğe gelen eklerle yeni sözcükler yapımına uygun olan dil; Türkçe, Macarca bitişken dillerdendir.
bitişkenlik *a.* **1** bitişken olma durumu. **2** *dilb.* yeni bir sözcük oluşturmak için köklerine ek alma özelliği. *ör. Bitişkenlik Türkçenin baş özelliğidir, köklere ekler getirilerek sözcükler yapılır; örneğin, "söz-lük-çü-lük" gibi.*
bitişme *a.* bitişmek eylemi.
bitişmek *(nsz)* birbirine değecek denli yanaşmak, birbirine eklenmek ya da yapışmak.
bitiştirebilme *a.* bitiştirebilmek eylemi.
bitiştirebilmek *(-i)* bitiştirmek elinde olmak ya da bitiştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bahçe duvarını öteki duvarla bitiştirebiliriz.*
bitiştirilebilme *a.* bitiştirilebilmek eylemi.
bitiştirilebilmek *(nsz)* bitiştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bitiştiriliş *a.* bitiştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Türkçede eklerin kök ve gövdelere bitiştirilişi kurallıdır.*
bitiştirilme *a.* bitiştirilmek eylemi.
bitiştirilmek *(nsz)* bitişik bir duruma getirilmek, bitişmesi sağlanmak. *ör. Türkçede sözcükler, köklere ekler bitiştirilerek oluşturulur.*
bitiştiriş *a.*bitiştirmek eylemi ya da biçimi.
bitiştiriverme *a.* bitiştirivermek eylemi.
bitiştirivermek *(-i)* çabucak bitiştirmek.
bitiştirme *a.* bitiştirmek eylemi.
bitiştirmek *(-i)* birbirine dokunacak denli yaklaştırmak. *ör. Garson masaları bitiştirip bize hazırladı.*
bitiverme *a.* bitivermek eylemi.
bitivermek *(nsz)* çabucak ya da az zamanda bitmek.
bitkel *s. ha.*, **bitek**.
bitki *a. bitb.* bulunduğu toprağa kökleriyle tutunan, gelişip döl veren, yaşama süresi dolduktan sonra kuruyarak varlığı sona eren yosun, ot, ağaç gibi canlı varlıkların ortak adı. *eş. esk.* **nebat**. *ör. Ülkemiz bitki yönünden çok varsıldır.* **bitki bitleri** *hayb.* ağaç biti, kırmızböceği, çiçekbiti, fidanbiti, buğdaybiti, yaprakbiti gibi, bitkiler üzerinde yaşayan böceklerin ortak adı. **bitki örtüsü** *bitb.* ➻ **bitey** . **bitki sütü** bitkilerde bulunan süt görünüşünde özsu.
bitkibilim *b. a.* doğa bilimlerinin bitkileri inceleyen dalı. *eş.* **botanik**. *ör. Okullara bitkibilim dersi konulmalıdır.*
bitkibilimci *b. a.* bitkibilimle uğraşan bilim adamı, bitkibilim uzmanı. *eş.* **botanikçi**. *ör. Onun bildiği çiçek adlarını bir bitkibilimci bile bilemezdi.*
bitkicil *s. hayb.* bitki yiyerek beslenen (hayvan). *ör. Hayvanların çoğu bitkicildir. eş.* **otçul**.
bitkicillik *a.* bitkicil olma durumu.
bitkimsi *s. hayb.* bitkiyi andıran, bitkiye benzeyen. **bitkimsi hayvanlar** *hayb.* derisidikenliler ve selentereleri içine alan, sünger, mercan gibi az çok bitki görünüşünde olan bütün hayvanlar.
bitkin *s.* çok yorulmuş olan, gücü tükenmiş (kimse). *ör. Hasta iyice bitkindi.*
bitkince *be.* biraz bitkin olarak, bitkin bir biçimde. *ör. Hasta bitkince yere çöktü.*
bitkinlik *a.* bitkin olma durumu. *ör. Uykusuzluktan, bitkinlikten olduğu yere kıvrıldı.*
bitkisel *s.* **1** bitki türünden olan, bitki ile ilgili. *eş.* **nebati**. **2** bitkilerden elde edilmiş olan, bitkiden çıkarılan. *eş.* **nebati**. *ör. Halk, bitkisel yağlara alıştı.* **3** *mec.* bitkiye benzer, bitki gibi. *ör. Bu bitkisel yaşayış yaşam olamaz.* **bitkisel kazein** küspeden, sıvı yağ artıklarından elde edilen azotlu madde. **bitkisel örtü**

bitb. ➻ **bitey, bitki örtüsü. bitkisel yağ** bitkilerin tohumundan çeşitli yöntemlerle çıkarılan yağ. **bitkisel yaşam** (ya da **hayat**) genellikle bir kaza[1] sonucu ya da hastalık nedeniyle bilincini ve devinimini yitiren kişinin yaşamı.

bitkisellik *a.* bitkisel olma özelliği, bitkiye benzerlik.

bitleme *a.* bitlemek eylemi.

bitlemek *(-i)* **1** birinin bitlerini ayıklamak, öldürmek. **2** *arg.* (eskici için) alacağı eskileri karıştırıp işe yarar şeyler olup olmadığına bakmak. **3** *arg.* (birini) olur olmaz şeyler söyleyerek kuşkuya düşürmek.

bitlenebilme *a.* bitlenebilmek eylemi.

bitlenebilmek *(nsz)* bitlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan temizliğine dikkat etmezse bitlenebilir.*

bitleniverme *a.* bitlenivermek eylemi.

bitlenivermek *(nsz)* çabucak bitlenmek.

bitlenme *a.* bitlenmek eylemi.

bitlenmek *(nsz)* **1** üzerinde bitler üremek. **2** kendi bitlerini ayıklamak, öldürmek. *ör. Köyde kadınlar, güneşli bir yere oturur, bitlenirlerdi.* **3** *arg.* para durumu çok kötüyken para kazanmaya başlamak.

bitler *ç. a. hayb.* kanatlılar altsınıfından, ağız yapıları sokup emmeye uygun, memelilerde asalak olarak yaşayan ve kan emerek beslenen bir böcek takımı.

bitli *s.* **1** içinde bit üremiş olan ya da üzerinde bit bulunan. **2** *arg.* beş parasız (kimse), züğürt. **3** *a. arg.* züğürt ve hırpani turist. *eş.* **hippi. bitli baklanın da kör alıcısı olur** kötü de olsa, her şeyin bir isteklisi bulunduğunu anlatır. **bitli kokuş** *al.* üstü başı kirli, pis (kadın, kız).

bitme *a.* bitmek eylemi. **bitmeye yüz tutmak** tükenmek üzere olmak.

bitmek, -er (I) *(nsz)* **1** hiç kalmamak, tükenmek. *ör. Evde kahve, çay bitmiş.* **2** sonu gelmek, sona ermek, tamamlanmak. *ör. İş bitti.* **3** yorgunluktan güçsüz kalmak, gücü tükenmek. *ör. Koşturmaktan bittim bugün.* **4** çok zayıflamak, güçsüzleşmek. *ör. Hasta bitmişti.* **5** *mec.* yıkılmak, perişan olmak. *ör. Gözleri acı doluydu, bitmişti.* **6** (-e) aşırı ölçüde hoşlanmak, kendinden geçercesine sevmek, çok sevmek, çok beğenmek, sevgi duymak, çok beğenmek, bayılmak[2]. *ör. Gülüşüne bitiyorum onun.* **bitmek tükenmek bilmemek** bir türlü sonu gelmemek, harcandığı halde eksilmemek, sürüp gitmek. *ör. Adamın parası bitmek tükenmek bilmiyordu.* **bitmez tükenmez 1)** sonu hiç gelmeyen, uçsuz bucaksız, hiç bitmeyen. *ör. Kerem, bitmez tükenmez yollara düşmüş, gidiyordu.* **2)** pek çok, yığınla. *ör. Adamın bitmez tükenmez parası varmış.* **bitmişi** *ha.* pazarlıkta bir malın, bir şeyin son fiyatı. *ör. Şunun bitmişini söyle de alalım.*

bitmek, -er (II) *(nsz)* **1** (bitki, saç, tüy gibi şeyler için) çıkmak, yetişmek. *ör. Ektiklerimizin çoğu bitti.* **2** *arg. mec.* hiç beklenmedik bir zamanda ortaya çıkmak. *ör. Baktım polis yanımda bitti.* **bitmedik çalı dibinde doğmadık tavşan yavrusu aramak** *ha.* olmayacak işlerle uğraşmak.

bitnik *a. İng.* genel davranışı ve giyimi topluma uymayan ve bunu toplumu sarsmak, ona kafa tutmak ereğiyle yapan, toplumun geleneksel yapısına aykırı bir yaşam süren genç. *ör. Bir zamanlar bitnikler vardı.*

bitotu, -nu *b. a.* **1** sıracagillerden, kuzey yarımkürede genellikle dağlarda yetişen, pembe ya da sarı çiçekler açan, birçok türü bulunan otsu bir bitki. **2** bitlere karşı kullanılan bir madde.

bitpazarı, -nı *b. a. T. Far.* eski, elden düşme eşyanın alınıp satıldığı yer. *ör. Bitpazarından bir koltuk aldım.*

bittabi *be. Ar.* (.' . -) *esk.* doğal olarak, doğallıkla.

bitter *a. Al.* (.' .) **1** sarısabır, kakule, cantiyane, kınakına kabuğu gibi değişik bitkilerin alkolde haşlanmasıyla elde edilen bir tür acı likör. **2** bir tür ardıç rakısı. **3** acı çikolata.

bitüm *a. Fr.* **1** *yerb.* koyu bir duman, alev ve keskin bir koku çıkararak yanan, karbon ve hidrojen yönünden çok varsıl olan doğal yakıtların ortak adı. **2** *kim.* petrolün damıtılması sırasında arta kalan, yüksek kaynama noktalı hidrokarbonlardan oluşan, asfaltlamada, çatı ve kâğıtların su geçirmez duruma getirilmesinde vb. kullanılan, doğal ısıda katı halde bulunan, koyu kestanerenginde bir karışım.

bitümleme *a. Fr. T.* bitümlemek eylemi.

bitümlemek *(-i) Fr. T.* belirli bir kalınlıkta bitüm[2] kaplamak.

bitümlü *s. Fr. T.* içinde bitüm[2] bulunan. **bitümlü beton** içine bağlayıcı olarak bitüm[2] ve mineral tozu katılmış beton türü. **bitümlü boya** içinde yüksek oranda bitüm[2] bulunan, genellikle koyu renkli boya. **bitümlü harç** *mim.* sızdırmazlık gereci olarak kullanılan, asfalt ya da kömür katranı zifti ile çimento ve mineral tozları karışımından oluşan harç. **bitümlü kanaviçe** *mim.* sızdırmazlık gereci olarak kullanılan, arıtılmış kömür katranıyla doyurulmuş pamuk ya da jüt kanaviçe. **bitümlü karton** (ya da **mukavva**) *mim.* sızdırmazlık gereci olarak kullanılan, bitüm[2] emdirilmiş karton. **bitümlü keçe** *mim.* sızdırmazlık gereci olarak kullanılan, keten ya da benzeri bir madde lifinden yapılmış ve bitüm[2] emdirilmiş keçe. **bitümlü kömür** yağlı kömür.

bityeniği, -ni *b. a. mec.* bir işin, sağlam görünmesine karşın güven vermeyen, gizli kalmış, anlaşılmayan yönü. *ör. Bir işte bityeniği aramak onun huyudur.*

bivefa *s. Far.* (- . -) *esk.* sevgisine bağlı olmayan, sevgisi çabuk geçen. *eş.* **vefasız.**

biye *a. Fr.* genellikle kadın giysisinin yaka, kol ya da etek çevresine kendi kumaşından ya da başka bir kumaştan geçirilen ince şerit.

biyel *a. Fr.* makinelerde, bir parçadan ötekine güç iletmeye yarayan, bir ucu pistona, öteki ucu volanı çeviren kaldıraca geçirilmiş bulunan hareketli çubuk.
biyeli *s. Fr. T.* biye geçirilmiş olan (giysi).

> **biyo-** *Yun. (önek)*
> Batı dillerinde pek çok sözcüğün yapımında kullanılan ve "yaşam", "can" anlamını veren Yunanca önek. Batı dillerinden Türkçeye girmiş sözcüklerde de bu görevdedir.

biyocoğrafya *a. Yun.* canlıların yeryüzüne dağılışını ve bunun nedenlerini inceleyen coğrafya kolu.*eş.* **biyojeografi.**
biyoelektrik *a. Yun. Fr.* canlı varlıkların ürettiği, yaydığı elektrik.
biyofizik *a. Yun. Fr.* fizyolojide yer alan fiziksel olayları inceleyen bilim.
biyogaz *a. Fr.* ahır hayvanlarının gübresinden elde edilen yanıcı gaz.
biyografi *a. Yun.* ➻ **yaşamöyküsü.**
biyografik *s. Yun. Fr.* ➻ **yaşamöyküsel.**
biyojeografi *a. Yun.* ➻ **biyocoğrafya.**
biyokatalizör *a. Yun.* çok az olarak canlı dokuların hepsinde bulunan ve yaşam için gerekli olan kimyasal tepkimeleri uyandıran ya da kolaylaştıran madde.
biyokimya *a. Yun.* gözeden en gelişmiş organa değin bütün canlı dokuları inceleyen ve bunları oluşturan maddeleri araştıran bilim dalı. *eş. esk.* **biyoşimi.**
biyolog *a. Yun.* yaşambilimle uğraşan kimse. *eş.* **yaşambilimci.**
biyoloji *a. Yun.* canlıların doğma, gelişme, üreme gibi yaşam evrelerini konu edinen bilim. *eş.* **yaşambilim.**
biyolojik *s. Fr.* yaşambilimle ilgili. *eş.* **yaşambilimsel.**
biyometeoroloji *b. a. Yun.* hava olaylarının canlılar üzerindeki etkisini inceleyen bilim.
biyonik *s. Fr.* ***(biyo- ve [elektro]nik- ten)*** **1** biyoloji ve elektrikle ilgili olan. *ör. Filmde biyonik insanlar vardı.* **2** *a.* canlılar dünyasını, özellikle beynin çalışmasını taklit eden elektronik aygıtlardan yararlanmayı konu edinen bilim dalı. **biyonik adam** (ya da **insan**) bilimkurgu filmlerinde ya da yazınında geçen, insanüstü güçte, insana benzeyen elektronik yaratık.
biyopsi *a. Fr. hek.* yapısını mikroskopla incelemek üzere canlıdan bir doku parçası alma. **biyopsi yapmak** *hek.* yapısını mikroskopla incelemek ereğiyle canlıdan bir doku parçası almak.
biyoritim *a. Fr.* insanda doğuştan başlayarak belirli zaman aralıklarıyla yinelenen ve kişinin davranışlarını doğrudan etkileyen fiziksel ve duygusal gelgitlerin tümü.
biyosfer *a. Fr.* yeryüzünün üzerinde yaşam bulunan bölgelerine verilen ad.
biyoşimi *a. Fr.* ➻ **biyokimya.**
biyotit, -ti *a. Fr. yerb. (bilgin Biot'un adından)* bir tür kara renkli mika.
biz (I) *ad.* **1** çoğul birinci kişi adılı. *ör. Olayı biz de gördük.* **2** kimi zaman, önemli bir kişiliği olan bir kimsenin ağzında ve resmi konuşmada, birinci tekil kişi adılı olan "ben" yerine kullanılır. **3** kimi zaman kimi yazarlar da "ben" adılı yerine kullanır. *ör. Biz bunu çok yazdık çizdik.* **biz attık kemik diye, el kaptı ilik diye** bizim beğenmeyip attığımızı başkaları kapıştı. **biz bize** yanımızda yabancı bir kimse bulunmaksızın, yalnız başımıza. *ör. Artık biz bize olarak görüşmeye başlayabiliriz.* **biz bize benzeriz** hepimiz aynı davranışı gösteririz, aynı kafa yapısındayız.**biz bize kalmak** yabancılar gidip geride yabancı olmayanlar kalmak. *ör. Odada biz bize kalınca konuyu açtım.* **biz bizeyiz** aramızda yabancı yok. *ör. Şurada biz bizeyiz, neyi paylaşamıyoruz?* **bize de mi lolo?** "herkese yutturabilirsin ama biz senin dalaverelerini çok iyi biliriz, bizi aldatamazsın, buna kalkışma" anlamında söylenir. **bize göre** bizim düşüncemize kalırsa. *ör. Bize göre bu iş zor.* **biz kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz** "birbirini çok yakından tanıyan kimseleriz, onun öyle üstün bir durumda olmadığını ya da ne yapacağını, nasıl davranacağını biliriz" anlamında söylenir. **biz leblebi deyinceye kadar pazar savulur** "biz kararımızı verinceye değin yapılacak işin zamanı geçecek, iş bizi beklemez" anlamında kullanılır. **bizim evde yalanırsın, Kirkor'un bağında mı ürürsün?** "iyiliği bizden görüyorsun ama başkalarına hizmet ediyorsun" anlamında söylenir. **bizim gelin bizden kaçar, tutar ele kıçın açar** davranışlarında dengesiz birini anlatmak için kullanılır. **bizim it size balta getirdi mi?** daha önce tanışmadığı biriyle ilişki kurmak için giden ama söze nasıl başlayacağını bilmeyen kimsenin durumunu, bu tanışmanın saçmalığını anlatmak için kullanılır. **bizim tavuk bir yumurta yumurtlar, yedi mahalle duyar; elin kısrağı küheylan doğurur, (hiç) sesi çıkmaz** bizim küçük bir kazancımız herkesin dilinde dolaşır ama başkalarının kazandığı milyonları kimse görmez.
biz (II) *a.* katı bir şeyi dikerken, iğne geçirilecek yeri delmek için kullanılan, çelikten yapılmış, sivri uçlu, ağaç saplı araç.
Bizanslı *ö. a.* ve *s. tar.* Bizans'ta ya da Bizans İmparatorluğu'nda oturan ya da Bizans'la, Bizans İmparatorluğu'yla ilgili olan. *ör. Fatih, 1453'te Bizanslıları yendi.*
bizce *be.* (.' .) bize göre.
bizcileyin *be.* (.' . . .) bizim gibi.
bizden *be.* ve *s.* bizi tutan, bizim yandaşımız olan (kimse).
bizimki *ad.* **1** bizimle ilgili olan ya da bizim olan. *ör. Onların evi bizimkinden küçüktür.* **2** *tkz.* kadınların kocalarından, kocaların karıla-

rından söz ederken kullandıkları bir söz. *ör. Akşama bizimkiyle komşuya gideceğiz, evde yoğuz.* **3** *al.* yakın çevremizden olan bir kimseden söz ederken kullanırız. *ör. Dün bizimkini tavlada yendim.*

bizleme *a.* bizlemek eylemi.

bizlemek *(-i) ha.* ucu sivri değnekle bir insanı ya da hayvanı dürtmek.

bizlengiç *a. ha.* ucu çivili sopa.

bizmut, -tu *a. Al. kim.* simgesi Bi, atom sayısı 83, atom ağırlığı 208.9 olan, kırılgan, katı, kolayca toz durumuna getirilebilen, kızılımsı ak renkli bir element.

bizon *a. Lat. hayb.* Amerika anakarasında yaşayan, koyu kıllı, çok iri bir cins hörgüçlü yabanöküzü.

bizzat, -tı *be. Ar.* (.' .) kişi olarak, doğrudan doğruya kendisi, kendi.

blastula *a. Lat.* (.' . .) *yaşb.* yumurta gözesi embriyon durumuna gelirken morulanın gelişip içi boş yuvarlak biçime girmesi durumu, döllenmiş yumurtanın gelişme evresi.

blender *a. İng.* et, meyve, sebze gibi şeyleri doğrayıp karıştıran elektrikli mutfak aracı.

blok, -ku *a. Fr.* (**l** ince okunur, söylenir) **1** kocaman ve ağır yığın, ağır, iri kitle. **2** birbirine bitişik büyük yapılar topluluğu. *ör. Biz, 3. blok A'da oturuyoruz.* **3** içine resim ya da yazı kâğıtları konulan karton kap. **4** *s.* birden çok bölümü bir araya getirilmiş olan, bir araya gelip bir bütün oluşturan. *ör. Blok satışa gidilse iyi olacak.* **5** *a. mim.* genellikle tuğladan çok daha büyük kâgir yapı gereci. **6** *a. mec.* aynı görüşü benimseyen, aynı inançta olan kimseler. *ör. Olay, karşı bloku harekete geçirdi.* **7** *a. mec. esk.* siyasal çıkarları nedeniyle birlik kuran devletler topluluğu. *ör. Bir zamanlar dünya iki bloka ayrılmıştı.* **blok başı** *s. mim.* bir yanı komşu parseldeki yapıya bitişik olan (yapı). **blok tuğla** olağan tuğlanın dört ya da sekiz katı büyüklüğünde boşluklu tuğla. **blok yapılar** (ya da **inşaat**) birbirine bitişik olarak yapılan büyük yapılar.

blokaj *a. Fr.* **1** bloke etmek eylemi. **2** (bir şeyin) hareketine engel olma, hareketini durdurma. **3** bir devreden elektrik akımının geçmesini önleme. **4** *mim.* sivri taşların yere dikine yerleştirildikten sonra üzerlerine beton dökülmesiyle yapılan dolgu.

bloke *s. Fr.* kullanılması önlenmiş, kullanılmasına olanak verilmeyen, kullanılmasını önlemek amacıyla el konulmuş. *ör. Banka bloke parayı serbest bıraktı.* **bloke edilmek** bloke etmek eylemine konu olmak. **bloke etmek 1)** kullanılmasını engellemek ereğiyle el koymak. *ör. Banka, tarımsal kredileri bloke etti.* **2)** savaş durumundaki bir ülkenin öteki ülkelerle ilişkisine engel olmak. **3)** *sp.* (kaleci) topu yakalamak.

bloklaşma *a. Fr. T.* bloklaşmak eylemi.

bloklaşmak *(nsz) Fr. T. esk.* (ülkeler için) blok[7] durumuna gelmek.

bloklu *s.* blokları[5] olan, bloklardan oluşan. **bloklu döşeme** *mim.* genellikle asmolen bloklarıyla yapılan döşeme.

bloknot, -tu *a. Fr.* (.' .) yaprakları kolayca kopartılabilecek biçimde yapılmış not defteri.

bloksuz *s. Fr. T. esk.* hiçbir bloka[7] girmemiş olan (devlet). *eş.* **bağlantısız**[2]. **bloksuz ülkeler** ➻ **bağlantısız ülkeler, bloksuzlar.**

bloksuzlar *ç. a. Fr. T. esk.* hiçbir bloka[7] girmemiş, yan tutmayan ülkeler. *eş.* **bağlantısız ülkeler.**

blöf *a. İng.* **1** poker oyununda, elini olduğundan başka, çok iyi durumda gösterme davranışı. **2** karşısındakini yanıltmak, yıldırmak, başka türlü davrandırmak için söylenen gerçekdışı söz ya da takınılan aldatıcı, yanıltıcı tavır. *eş.* **kurusıkı**[2]. **blöf yapmak** karşısındakini yanıltmak ya da korkutmak, bir şeyden caydırmak için gerçek olmayan söz söylemek, aldatıcı bir tavır takınmak, zayıfken, güçsüzken güçlüymüş gibi görünerek gerçek durumunu gizlemek.

blöfçü *a.* ve *s. İng. T.* blöf yapan (kimse).

blöfçülük *a. İng. T.* blöf yapma durumu ya da huyu.

blucin *a. İng.* **1** giysi yapılmak için dokunmuş, mavi ya da kara renkli, kaba, pamuklu kumaş. **2** *s.* bu tür kumaştan yapılmış olan (giysi, eşya). *ör. Kadın blucin pantolon giymişti.*

blum *a. İng.* bir iskambil oyunu.

bluz *a. Fr.* kadınların etek ya da pantolon üzerine giydikleri, genellikle ince kumaştan yapılmış, uzun ya da kısa kollu, gömlek benzeri giyecek.

boa *a. Lat.* **1** *hayb.* boagillerden, yalnızca Güney Amerika'da bulunan, boyu birkaç metreyi bulan, çok güçlü, sarılgan, zehirsiz bir yılan. **2** kadınların boyunlarına aldıkları, yılan biçiminde, dar ve uzun kürk.

boagiller *ç. a. Lat. T. hayb.* Güney Amerika, Afrika, Avustralya, Yeni Gine, Madagaskar'ın sıcak bölgelerinde yaşayan, avlarını uzun gövdeleriyle sarıp sıkarak boğduktan sonra yutan sarılgan yılanları içine alan, çok iri, pek çok türü bulunan zehirsiz yılanlar familyası.

boalar *ç. a. Lat. T. hayb.* sürüngenler sınıfının, yılanlar takımının bir bölümü.

bobin *a. Fr.* **1** ➻ **makara. 2** *fiz.* sert bir cisimden yapılmış, genellikle silindir biçiminde ve yalıtkan bir makara üzerine bir miktar sarılmış, içinden elektrik akımı geçebilen yalıtkan telden oluşan aygıt. **3** fotoğrafçılıkta, aydınlıkta makineye filmin konulmasını sağlayan bir tür makara. **4** kâğıtçılıkta, kendi üstüne çok sayıda sarılmış uzun kâğıt ya da karton şerit; özellikle gazete kâğıdı bobin biçimindedir.

bobinaj *a. Fr.* bir filmi ya da mıknatıslı şeridi bir makaradan başka bir makaraya sarma.

boca *a. İt.* (.' .) *den.* geminin başını rüzgâra doğru çevir komutu. **boca etmek 1)** *den.* (ge-

mi) geminin başını rüzgâra doğru çevirmek. **2** *mec.* (bir kabı birden çevirip, içindekini) dökmek, boşaltmak. *ör. Bir kova suyu başından aşağı boca ettiler.*

bocalama *a. İt. T.* bocalamak eylemi.

bocalamak *(nsz) İt. T.* **1** *den.* (gemi) rüzgâra karşı gidemeyerek yalpalamak ya da rüzgârla sürüklenmek. **2** *den.* sert fırtınada, kabarık denizde dalgalara karşı ilerlemek olanaksız olduğunda, uygun durum bulup ters rotaya dönerek rüzgârı, dalgayı arkaya almak. **3** *mec.* bir işte, bir konuda tutulması gereken yolu kestirememek, ne yapacağını bilememek, karar vermekte duraksamak. *ör. Evliliğin ilk yıllarında bocalamak, birçok kimsenin başına gelmiştir.*

bocalatabilme *a. İt. T.* bocalatabilmek eylemi.

bocalatabilmek *(-i) İt. T.* bocalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Fırtına gemileri bocalatabilir.*

bocalatış *a.* bocalatmak eylemi ya da biçimi.

bocalatma *a. İt. T.* bocalatmak eylemi.

bocalatmak *(-i) İt. T. mec.* bir işte, bir konuda ne yapacağını bilemez bir duruma getirmek.

bocalayabilme *a. İt. T.* bocalayabilmek eylemi.

bocalayabilmek *(nsz) İt. T.* bocalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan kimi durumlarda bocalayabilir.*

bocalayış *a.* bocalamak eylemi ya da biçimi.

boci *a. İt.* ağır yük taşımada kullanılan, kalın ve küçük iki tekerleği olan el arabası.

bocuk *a. İsl.* **1** (Ortodokslarca kutlanan) Hazreti İsa'nın doğum yortusu. **2** domuz. **bocuk domuzuna dönmek** çok semirmek.

bocurgat, -tı *a. İt.* ağır yükleri yukarı kaldırmakta kullanılan, manivela ile döndürülen ve döndürüldükçe, kaldırılmakta olan şeyin bağlı bulunduğu urganı kendi üzerine saran dolap. **bocurgat yapmak** *arg.* burnunu karıştırmak.

bodoslama *a. Yun. T.* **1** *den.* gemi omurgasının baş ve kıç taraflarından yukarıya uzanan ağaç ya da demir direklerden her biri. **2** *arg.* (burun, göbek, kadın göğsü gibi) vücudun en ileri noktası. *ör. Karıyla tam bodoslamadan çarpıştık.*

bodrum *a. Yun.* bir yapının yol düzeyinden aşağıda kalan bölümü. **bodrum gibi** güneş görmeyen, pek hava almayan, basık tavanlı (oda). **bodrum katı** bir yapının, yol düzeyinden aşağıda, yer altında olan ve oturulabilen en alt katı. **bodrum mezarı** *mim.* eskiden, kiliselerde ya da türbelerde, yerin altında yapılan ölü odası.

boduç *a. ha.* genellikle ağaçtan yapılmış testi.

bodur *s.* enine göre boyu kısa olan, kısa boylu ve tıknaz. *ör. Ovada birkaç bodur ağaç görünüyordu. İçlerinde bodur biri vardı, adını unuttum.* **bodur kalmak 1)** boyu kısa kalmak, uzayamamak. *ör. Bu ağaç böyle bodur kaldı.* **2)** *mec.* serpilip gelişememek. *ör. Bu çocuk bodur kalacak.* **bodur tavuk her dem piliç** ufak tefek kimselerin her zaman olduklarından daha taze, daha genç göründüklerini anlatmak için söylenir.

bodurlaşabilme *a.* bodurlaşabilmek eylemi.

bodurlaşabilmek *(nsz)* bodurlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Küçük yaşta futbol oynayanlar bodurlaşabilirmiş.*

bodurlaşma *a.* bodurlaşmak eylemi.

bodurlaşmak *(nsz)* serpilip gelişememek. *ör. Ağaç günden güne bodurlaştı.*

bodurlaştırabilme *a.* bodurlaştırabilmek eylemi.

bodurlaştırabilmek *(-i)* bodurlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Erken yaşlarda futbol insanı bodurlaştırabilirmiş.*

bodurlaştırma *a.* bodurlaştırmak eylemi.

bodurlaştırmak *(-i)* bodur duruma getirmek, bodurlaşmasını sağlamak ya da bodurlaşmasına yol açmak. *ör. Yağmursuzluk, ekinleri her geçen gün kavuruyor, bodurlaştırıyordu.*

bodurluk *a.* bodur olma durumu.

bodurpas *b. a.* **1** *bitb.* arpa yapraklarında oluşan, Türkiye'de seyrek görülen ilkel bir mantar. **2** bu mantarın yaptığı hastalık.

boğa *a.* damızlık erkek sığır. **boğa gibi** vücudu iyi gelişmiş, çok güçlü görünen (genç erkek). **boğa güreşi** kimi ülkelerde, özellikle İspanya ve Meksika'da aşırı bir ilgi gören ve yüzyıllardan bu yana gerçekleştirilen, özel olarak yetiştirilmiş boğayı bir arenada bir matadorun türlü biçimlerde yorup, şişleyerek öldürmesi biçimindeki gösteri. **boğa güreşçisi** boğa güreşi yapan kimse.

Boğa *ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde, İkizler ile Koç burçları arasında bulunan burcun adı.

boğabilme *a.* boğabilmek eylemi.

boğabilmek *(-i)* boğmaya gücü yetmek ya da boğma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yüzme bilmeyeni ırmak boğabilir.*

boğada *a. İsp.* çamaşırı, yıkamadan önce, kirlerin kabarması için küllü ya da sodalı suya yatırma işlemi.

boğak *a. ha.* bademciklerde yerleşen ya da boğazın her yanına dağılan yangıların ortak adı. *eş.* **anjin**.

boğalık *a.* **1** boğa olma durumu. **2** boğa olarak kullanılmak üzere ayrılan, bir yaşından büyük erkek sığır.

boğanak *a. ha.* çok yeğin biçimde yağan yağmur, fırtınayla karışık şiddetli sağanak, bora.

boğanotu, -nu *b. a. bitb.* düğünçiçeğigillerden, kökünde ve ötekı yerlerinde akonitin adı verilen çok şiddetli bir zehir bulunan bir bitki.

boğasak *s. ha.* sık sık kızgınlık gösteren ve boğa isteyen (inek). **boğasak olmak** *ha.* ➤➤ **boğasamak**.

boğasama *a. ha.* boğasamak eylemi.

boğasamak *(nsz) ha.* (inek) sık sık kızgınlık göstererek çiftleşme zamanı geldiğini belli etmek, boğa istemek.

boğası *a. İsp.* yerli bez, astarlık patiska.
boğaz *a.* **1** boynun ön bölümü ya da bu bölümün içi, ağız boşluğundan sonra gelen, yiyeceklerin geçtiği yer. *ör. Gömleğin yakası boğazımı sıkıyordu. Lokmalar boğazıma duruyordu.* **2** şişe, güğüm, testi gibi şeylerde ağza yakın dar bölüm. **3** iki dağ arasındaki dar geçit. **4** *coğr.* iki kara parçası arasındaki dar deniz. **5** *mec.* yiyeceği, içeceği sağlanan kimse. *ör. Bu aylıkla üç boğaza bakıyorum.* **6** *mec.* yedirip içirme yükümü. *ör. Sen çalış, boğazın bizden, para da alacaksın.* **7** *mec.* yeme içme. *ör. Biz boğazımızdan hiç esirgemeyiz.* **8** *ha.* değirmen taşının deliği. **9** *ha.* bağ çubuklarının, genellikle bitkilerin köke yakın yeri, gövdenin toprakla birleştiği yer. **boğaz açmak** *ha.* bitki dibindeki toprağı kazarak gevşetmek. **boğaz ağrığı** (ya da **arsızı**) *ha.* hazır yiyici. **boğaz boğaza gelmek** birbirinin boğazına sarılarak boğmak istercesine kavga etmek. **boğaz derdi 1)** geçim için para kazanmak kaygısı. *ör. Şu boğaz derdi olmasa kimse çalışmaz.* **2)** yemek hazırlama sıkıntıları. *ör. Akşam yaklaşıyor, boğaz derdine düşmeli.* **boğaz dokuz** (ya da **kırk**) **boğumdur** "bir sözü, özellikle incitici bir sözü söylemeden önce iyice düşünmelidir" anlamında söylenir. **boğaz doldurmak** *ha.* mısır, kabak gibi bitkilerin diplerini çapalayarak toprakla doldurmak. **boğaz durmaz** "başka gereksinimler ertelenebilir, geciktirilebilir ama yeme içme geri bırakılamaz" anlamında söylenir. **boğaz kavgası** geçim için uğraşıp didinme. *ör. Yaşamak boğaz kavgası sanki, boyuna didiniyoruz.* **boğaz ola** *ha.* yemek yiyenlere söylenen "afiyet olsun, iştahınız açık olsun, yarasın" anlamında bir iyi dilek sözü. **boğaz tokluğuna (çalışmak)** ayrıca bir ücret almadan, yalnızca karnını doyurma karşılığında (çalışmak). *ör. İşçiler pek para almıyordu, sanki boğaz tokluğuna yürüyordu iş.* **boğazı açılmak** iştahı artmak. **boğazı düğümlenmek** çok üzülmek. **boğazı inmek** *ha.* bademcikleri şişmek *eş.* **anjin olmak** . **boğazı işlemek** durmadan bir şeyler atıştırmak. **boğazı kurumak 1)** çok susuz kalmak, çok susamak. **2)** çok konuşmaktan, bağırmaktan sesi çıkmaz olmak. **boğazına dikkat etmek** yemesine içmesine özen göstermek, iyi beslenmek. **(yediği) boğazına dizilmek 1)** bir yakınının çok sevdiği bir yemek olması ve onun yiyemediğine üzülmesi yüzünden yediğini rahat rahat ve tadını alarak yutamamak. **2)** iştahsızlığı yüzünden, yediğini zor yutmak. **boğazına durmak** (yediği şeyi) yutamamak. **boğazına düşkün** yiyip içmeyi çok seven ve güzel yiyeccekler arayan (kimse). **boğazına indirmek** ne bulursa yemek. **boğazına kadar borca batmak** (ya da **girmek**) pek çok borçlanmak. **(birinin) boğazına (gırtlağına) sarılmak** boğmak ister gibi boğazına saldırıp kavgaya girişmek. **boğazında düğümlenmek** söylemek istediklerini üzüntü ya da heyecan gibi duygusal nedenlerle söyleyememek. *ör. Ona bir şeyler söylemek istiyordum ama sözlerim boğazımda düğümleniyordu, sesim çıkmıyordu.* **boğazında kalmak** üzüntü nedeniyle, ağzındaki lokma boğazına dizilmek. **boğazından artırmak** yiyeceğine vermek gereken parayı tümüyle harcamayıp birazını biriktirmek. *ör. Boğazımızdan artırdığımız üç beş kuruşu bir yana koymuştuk.* **boğazından geçmemek** ➻ **(yediği) boğazına dizilmek** . **boğazından (gırtlağından) kesmek** para artırmak için yiyecek giderlerini kısmak. **boğazını çıkartmak** kendi geçimini sağlamak. *ör. Bizim oğlan iyi kötü boğazını çıkartmaya başladı.* **boğazını doyurmak** yemek yemek, karnını doyurmak. *ör. Boğazımızı doyurup yola düştük.* **boğazını sevmek** yiyip içmeye, güzel yemeklere düşkün olmak. *ör. O boğazını sever, iyi lokantaları bilir.* **boğazını yırtmak 1)** olanca gücüyle bağırmak. **2)** uzun süre anlatmak, konuşmak. *ör. Şurada boğazımızı yırttık, ama kimse bir şey anlamamış görünüyor.* **boğaziçinde kavga var** (gırtlağı, boğazı İstanbul Boğazı'na, Boğaziçi'ne benzeterek, yemek yerken şaka yollu söylenir) sofraya saldırıldı, yemek yenmekte, herkes yemeği kapışıyor. *ör. Baktım boğaziçinde kavga var, ben de oturdum.*
boğazkere *b. a. ha.* Elâzığ ve Diyarbakır yöresinde yetiştirilen, şarapçılıkta kullanılan, çok iyi nitelikli bir üzüm.
boğazkesen *b. a.* bir boğazı[4] savunmak için deniz kıyısına yapılmış olan hisar.
boğazlak *a. hek. yeni* boyundaki kalkanbezinin aşırı ölçüde büyümesi biçimindeki sayrılık. *eş.* **guatr**.
boğazlama *a.* boğazlamak eylemi.
boğazlamak *(-i)* **1** (hayvanı ya da insanı) boğazından keserek öldürmek. **2** *mec.* acımasızca, kan dökerek öldürmek.
boğazlanabilme *a.* boğazlanabilmek eylemi.
boğazlanabilmek *(nsz)* boğazlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
boğazlanma *a.* boğazlanmak eylemi.
boğazlanmak *(nsz)* boğazı, gırtlağı kesilerek öldürülmek.
boğazlaşma *a.* boğazlaşmak eylemi.
boğazlaşmak *(nsz; -le)* birbirinin boğazına, gırtlağına sarılarak kıyasıya dövüşmek.
boğazlatabilme *a.* boğazlatabilmek eylemi.
boğazlatabilmek *(-i)* boğazlatmak elinde olmak ya da boğazlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eskiden hükümdar istediğini boğazlatabilirmiş.*
boğazlatılabilme *a.* boğazlatılabilmek eylemi.
boğazlatılabilmek *(nsz)* boğazlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eski çağlarda insanlar tavuk gibi boğazlatılabilirmiş.*
boğazlatılma *a.* boğazlatılmak eylemi.
boğazlatılmak *(nsz)* boğazı kesilerek öldürülmesi sağlanmak.

boğazlatma *a.* boğazlatmak eylemi.
boğazlatmak *(-i)* **1** boğazlanmasını, boğazı kesilerek öldürülmesini sağlamak. *ör. Canavar padişah, halkını acımadan boğazlatıyordu.* **2** boğazlamak eylemini yaptırmak. *ör. Koyunu, geçen bir adama boğazlattılar.*
boğazlayabilme *a.* boğazlayabilmek eylemi.
boğazlayabilmek *(-i)* boğazlamaya gücü yetmek ya da boğazlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Düşman, isterse insanı boğazlayabilir.*
boğazlayıverme *a.* boğazlayıvermek eylemi.
boğazlayıvermek *(-i)* çabucak boğazlamak.
boğazlı *s.* **1** boğazı olan. *ör. Dar boğazlı bir testi aldım.* **2** *mec.* çok yemek yiyen, iştahı açık, yemek isteği çok olan. *eş.* **iştahlı**. *ör. Boğazlı insan belli olur.*
boğazsak *s. ha.* çok yemek yiyen, obur, pisboğaz.
boğazsız *s.* **1** boğazı olmayan. **2** *mec.* pek az yemek yiyen, yemek isteği az olan. *eş.* **iştahsız**. *ör. Bizim oğlan boğazsızın biridir.*
boğazsızlık *a.* boğazsız[2] olma durumu. *ör. Bu boğazsızlıkla çocuk gelişemez.*
boğdurabilme *a.* boğdurabilmek eylemi.
boğdurabilmek *(-i, -e)* boğdurmak elinde olmak ya da boğdurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Padişah isterse sadrazamı bile boğdurabilirmiş.*
boğdurma *a.* boğdurmak eylemi.
boğdurmak *(-i, -e)* **1** boğulmasını sağlamak. *ör. Padişah, kardeşini boğdurmuştu.* **2** boğmak **(I)** eylemini yaptırmak. *ör. Padişah, kardeşini iki cellada boğdurmuştu.*
boğdurtmak *(-i, -e)* ➻ **boğdurmak**.
boğdurulabilme *a.* boğdurulabilmek eylemi.
boğdurulabilmek *(nsz; -e)* boğdurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
boğdurulma *a.* boğdurulmak eylemi.
boğdurulmak *(nsz; -e)* boğulması sağlanmak, kendisinc boğmak **(I)**[1] eylemi uygulanmak. *ör. Paşa, kaldığı zindanda cellatlara boğdurulmuş, gizlice gömülmüştü.*
boğduruluverme *a.* boğduruluvermek eylemi.
boğduruluvermek *(nsz)* çabucak boğdurulmak. *ör. Sadrazam zindanda boğduruluvermişti.*
boğduruverme *a.* boğduruvermek eylemi.
boğduruvermek *(-i, -e)* çabucak boğdurmak. *ör. Padişah, sadrazamı zindana göndermiş ve ertesi gün boğduruvermişti.*
boğma *a.* **1** boğmak **(I)** eylemi. **2** *s.* sıkılmış, boğulmuş. **boğma rakı** kuru üzüm, incir, dut gibi meyvelerin, mayalandıktan sonra ilkel araçlarla damıtılmasıyla elde edilen, alkol derecesi düşük bir tür rakı.
boğmaca *a. hek.* genellikle çocuklarda nöbet nöbet boğulurcasına öksürük ve kusmalar biçiminde görülen, bulaşıcı bir hastalık.
boğmacalı *s.* boğmacaya yakalanmış olan (kimse). *ör. Boğmacalı çocuk okula gönderilmez.*
boğmak, -ar (I) *(-i)* **1** bir canlıyı, soluk almasına engel olarak öldürmek. *ör. Onu suda boğmak istemişlerdi.* **2** el, ip ya da benzeri bir şeyi çevresine dolayıp sıkmak. *ör. Ağacın bedenini çelik çemberle boğmuşlardı.* **3** *mec.* çevresini kaplamak, sarmak, gelişmesini engellemek. *ör. Çiçeği otlar boğmuştu.* **4** *mec.* duyulmaz duruma getirmek, bastırmak, örtmek ya da silikleştirmek. *ör. Motor gürültüsü sesini boğuyordu.* **5** *mec.* (renkler için) uygun düşmemek, karartmak, kapamak. *ör. Bu perde salonu boğar.* **6** *(-i, -e) mec.* bir kimseyi bir şeyin bolluğuna uğratmak. *ör. Kadın çocuğu öpücüklere boğmuştu.* **7** (motorlu taşıtlarda) ilk anda verilen fazla yakıt motoru çalışmaz duruma sokmak. *ör. Motoru boğduk, biraz beklemek gerekiyor.* **8** *mec.* bunaltmak. *ör. Sıcak insanı boğuyor.* **9** *mec.* aldatıp pahalı satmak. *ör. O mağazada adamı boğarlar.* **10** *(-i) mec. arg.* parasından yararlanmak, çıkar sağlamak. *ör. Dostu, karıyı her gün bir miktar boğuyordu.* **11** *mec. arg.* (kumarda) özellikle birkaç kişi bir kişiyi makasa alarak onun bütün parasını ütmek **(II)**, hile ile yenmek. **12** *mec. arg.* bir şeyi (sigarayı, özellikle esrarlı sigarayı, parayı, içkiyi) bitirmek, tüketmek. **13** *(-i) mec. ha.* bir iple, çuval, torba, kese gibi şeylerin ağzını bağlamak.
boğmak (II) *a. ha.* **1** boğum yeri. **2** boğum, düğüm. **3** hayvanların boyunlarına takılan halka. **boğmak boğmak** çok boğumlu, boğum boğum.
boğmaklama *a. ha.* boğmaklamak eylemi.
boğmaklamak *(-i) ha.* **1** bir ağacın kuruması için, toprağa yakın yerinden kabuğunu fırdolayı kesmek. **2** bir değneğin çabuk kırılması için, değişik yerlerinden bıçakla fırdolayı izler açmak.
boğmaklı *s.* boğmakları olan.
boğmaklıkuş *b. a. hayb.* tarlakuşunun bir türü.
boğucu *s.* **1** boğma özelliği olan. *ör. Savaşta boğucu gaz da kullanılmış.* **2** solunumu güçleştiren. *ör. Salonda boğucu bir duman vardı.* **3** (hava için) çok sıcak, bunaltıcı. *ör. Çukurova'nın boğucu günleri başladı.*
boğuk *s.* (ses için) güçlükle çıkan, kalınca ve kısılmış, kısık. *ör. Şarkıcının boğuk bir sesi vardı.* **boğuk boğuk** *ik. s.* ve *be.* boğuk bir biçimde, kısık kısık. *ör. Gecede boğuk boğuk sesler duyuluyordu.*
boğuklaşabilme *a.* boğuklaşabilmek eylemi.
boğuklaşabilmek *(nsz)* boğuklaşma olanağı da ya olasılığı bulunmak. *ör. Üşütünce sesimiz boğuklaşabilir.*
boğuklaşma *a.* boğuklaşmak eylemi.
boğuklaşmak *(nsz)* (ses) herhangi bir nedenle boğuk duruma gelmek, çıkmakta güçlük çekmek, kısıklaşmak. *ör. Konuşmaktan sesi boğuklaşmıştı.*
boğuklaştırabilme *a.* boğuklaştırabilmek eylemi.
boğuklaştırabilmek *(-i)* boğuklaştırma olana-

ğı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çok konuşmak sesi boğuklaştırabilir.*
boğuklaştırma *a.* boğuklaştırmak eylemi.
boğuklaştırmak *(-i)* boğuklaşmasına yol açmak.
boğulabilme *a.* boğulabilmek eylemi.
boğulabilmek *(nsz)* boğulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Derin suda insan boğulabilir.*
boğulma *a.* boğulmak eylemi.
boğulmak *(nsz)* **1** boğmak eylemine konu olmak. **2** herhangi bir nedenle havasızlıktan ölmek. *ör. Yüzme bilmeyen derin suda boğulur.* **3** güç soluk almak. *ör. Öksürükten boğuluyordu.* **4** (ses) güçlükle çıkmak, boğuklaşmak, azalmak, kısılmak. *ör. Gürültüde, bağırmaktan sesi boğulmuştu.* **5** *mec.* çok bunalmak, içi sıkılmak. *ör. Onların yanında boğuluyorum.* **boğula boğula** *ik. be.* soluksuz bir durumda, soluksuz kalarak. *ör. Yaşlı adam öksürüyor, boğula boğula yürüyordu.*
boğuluş *a.* boğulmak eylemi ya da biçimi.
boğuluverme *a.* boğuluvermek eylemi.
boğuluvermek *(nsz)* çabucak boğulmak. *ör. İskeleden düşen adam boğuluverdi.*
boğum *a.* **1** ip ya da benzeri bir şeyle sıkılmış, boğulmuş yer. *ör. Sucuğu boğumundan kesip attı.* **2** parmak, kamış, saz gibi şeylerin şişkince bölümü. **3** *gövb.* ince damarların ya da sinirlerin yumak gibi toplu olduğu yer. **boğum boğum** *ik. s.* çok boğumlu, boğumları olan.
boğumlanabilme *a.* boğumlanabilmek eylemi.
boğumlanabilmek *(nsz)* boğumlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
boğumlanış *a.* boğumlanmak eylemi ya da biçimi.
boğumlanma *a.* **1** boğumlanmak eylemi. **2** *sesb.* akciğerlerden gelen havanın ağız ve burunda çeşitli noktalarda engellere uğrayarak ses olarak çıkması. **3** *müz.* sesin, hecelere bağlı olsun ya da olmasın, belirli parçalara bölünmesi. **boğumlanma bölgesi** *sesb.* ağız boşluğunda, seslerin oluştuğu çeşitli yerlerin her biri. **boğumlanma noktası** *sesb.* sesler oluşturulurken, seslerin oluşmasını sağlayan organların birbirine yaklaşması ya da değmesi sonucu ses yolunun daraldığı ya da tıkandığı yerlerin her biri. *eş.* **çıkak**, *esk.* **mahreç.**
boğumlanmak *(nsz)* **1** kendisinde boğum oluşmak, boğum boğum olmak. **2** *sesb.* bir ses çıkarmak için ses yolunun herhangi bir yerinde daralma ya da kapanma olmak.
boğumlu *s.* kendisinde boğum bulunan, boğumu olan. **boğumlu sütun** *mim.* gövdesi boğum boğum olan sütun.
boğunç *a.* çok sıkıntılı bir ruhsal durum.
boğuntu *a.* **1** boğulur gibi olma, güç soluk alma, soluk tıkanması. **2** bunalma, bunaltı, sıkıntı. *ör. Bir boğuntuyla sokağa çıktım.* **3** *arg.* bir şeyi gerçek değerinden çok yüksek bir fiyata satma işi, vurgunculuk. **4** *arg.* dolap, hile, dalavere. **5** *arg.* (kumarda) hile yapma, oyunu kurallarına aykırı oynayarak kazanma. **6** *arg.* havadan kazanılan para ya da şey. **7** *ha.* sıkıntı, dert, yoksulluk. **boğuntu yeri** *arg.* **1)** kumar oynanan yer, kumar oynanan kahvehane. **2)** müşterilerin olağandan çok hesap ödemek zorunda kaldığı gazino, lokanta gibi yer. **boğuntuya gelmek** *arg.* **1)** (kumarda) kendisine karşı hile yapıldığını anlamayarak yenilmek. **2)** aldanmak, dolandırılmak, kanmak. **boğuntuya getirilmek** şaşırtılıp bunaltılarak aldatılmak, dolandırılmak, kandırılmak. **boğuntuya getirmek** *arg.* utandırarak, şaşırtıp bunaltarak, düşünmesine fırsat vermeden bir kimseye bir şey kabul ettirmek ya da yüksek fiyata mal satmak.
boğunuk *s. ha.* **1** (ses) boğuk, kısık. **2** (hava) sıkıntı verici, donuk, kapalı.
boğuşabilme *a.* boğuşabilmek eylemi.
boğuşabilmek *(nsz; -le)* boğuşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Köpek, boğuşabilmek için arkadaş arıyor.*
boğuşagelme *a.* boğuşagelmek eylemi.
boğuşagelmek *(nsz; -le) mec.* öteden beri boğuşuyor olmak. *ör. Boğuşageldiğimiz dertlerden kurtulamayacağımızı düşünmek kötümserliktir.*
boğuşma *a.* boğuşmak eylemi.
boğuşmak *(nsz; -le)* **1** birbirinin boğazına sarılmak, karşılıklı olarak birbirini boğarcasına dövüşmek. **2** alt alta üst üste itişip kakışmak. *ör. Çocuklar boğuşmaktan bitkin düştüler.*
boğuşulma *a.* boğuşulmak eylemi.
boğuşulmak *(nsz)* boğuşmak eylemi yapılmak. *ör. İzlerden belli, bahçede boğuşulmuş.*
boğuverme *a.* boğuvermek eylemi.
boğuvermek *(-li, -le)* çabucak boğmak. *ör. Cellât adamı boğuvermişti.*
bohça *a.* **1** içine çamaşır, giysi gibi şeyler konulup sarılan ya da bağlanan dört köşe kumaş. **2** bohçaya sarılmış eşya. *ör. Kızın birkaç bohça giysisi varmış.* **3** seçme tütünden yapılmış küçük denk. **4** *arg.* kalça, kıç, but. **5** *ha.* gelinlik kız için hazırlanan her türlü eşya, çeyiz. **bohça etmek** eşyasını bir bohçaya sarmak. **bohça göndermek** nişan ya da düğünde bir bohça içinde armağan yollamak. **bohçasını koltuğuna almak** *mec.* işinden ya da bir yerden kendi isteğiyle ayrılmak. **bohçasını koltuğuna vermek** *mec.* işine son verip kovmak. **bohçasını toplamak** gitmek üzere eşyasını bir araya getirmek.
bohçaböreği, -ni *b. a.* bohça biçiminde sarılan bir çeşit börek.
bohçacı *a.* dokuma eşyayı bir bohça içinde gezdirerek satan kadın.
bohçacılık *a.* bohçacının yaptığı iş.
bohçalama *a.* bohçalamak eylemi.
bohçalamak *(-i)* bir bohça içine koyup sarmak.
bohçalanma *a.* bohçalanmak eylemi.
bohçalanmak *(nsz)* bohçaya konulmak.
bohçalatma *a.* bohçalatmak eylemi.

bohçalatmak *(nsz)* bohçaya koydurmak, bohçaya konulmasını sağlamak.
bohem *a.* ve *s. Fr.* Çingenelerin göçebe ve başıboş yaşamlarına benzer biçimde günü gününe, tasasız, derbeder bir yaşayışı olan (kimse, genellikle sanat ve yazın çevresinden kimse ya da topluluk). **bohem yaşamı** kaygısız, tasasız, başıboş, derbeder yaşam.
bok, -ku *a. ka.* **1** ➻ **dışkı** . **2** (kaba konuşmada) hor görülen, tiksinilen şey. *ör. Bırak şu boku da işine bak.* **3** "boka batmak", "boka düşmek", "(iş) boka sarmak" gibi deyimlerde "güç durum" belirtir. **bok atmak** *ka.* (birine) kara çalmak, leke sürmek. **bok boklavat** *arg.* kötü ve niteliksiz (şeyler, durumlar). **bok canına** (ya da **bok canına olsun**) *ka.* kötülüğü görülen, bıkılan şeylere karşı bir sövgü sözü olarak kullanılır. **bok çuvalı** *arg.* çok şişman, şişko (kimse). **bok etmek** *ka.* (bir şeyi) düzeltilmesi güç bir duruma sokmak, bozmak, berbat etmek. **bok gibi** *arg.* **1)** (özellikle para için) çok. **2)** çok kötü. **(bir yeri) bok götürmek** *arg.* (bir yer) çok pis durumda olmak. *ör. Kadının evini bok götürüyordu.* **bok karıştırmak** *ka.* kötü işler yapmak, bir işi bozacak biçimde davranmak, kötü sonuçlar verecek işlerle uğraşmak. **bok oğlu bok** *ka.* sövgü sözü olarak kullanılır. **bok püsür** hoşa gitmeyen, can sıkıcı şey ve onun ayrıntıları, pürüzleri, eklentileri. **bok tulumu** *arg.* ➻ **bok çuvalı** . **bok üstün bok** *ka.* kötüden de kötü, pek çok kötü. **bok yedi başı** *ka.* **1)** kötü bir düzende karışık ve kötü her iş kendisinin buyruğuyla yapılan kimse. **2)** burnunu her işe sokan, her işe karışan kimse. **bok yemek** *ka.* **1)** çok kötü ve sinirlendirici, yakışıksız bir iş yapmak. **2)** yanlış yapmak, hatalı davranmak. *ör. Bir bok yedi, düzeltmeye uğraşıyor.* **3)** halt etmek. *ör. Yerimde sen olsan ne bok yerdin?* **(birine) bok yemek düşmek** *ka.* birinin, bir konuda hiçbir yetkisi olmamak. *ör. O ne karışır bu işe, ona bok yemek düşer ancak.* **bok yemenin Arapçası** *ka.* denesizliğin, küstahlığın, yakışıksızlığın, kötü eylemin en büyüğü, en yoğunu. **bok yiyen** *arg.* niteliksiz, değersiz (kimse, nesne). *ör. Şu bok yiyeni bırak artık.* **bok yolu** *arg.* **1)** hela deliği, kubur, hela. **2)** anüs. **bok yoluna gitmek** *ka.* **1)** yararsız, gereksiz, belki de zararlı bir şey uğruna yok olmak, boşu boşuna harcanmak. **2)** boş yere, boşu boşuna ölmek. **boka batmak** *ka.* kötü, güç bir duruma uğramak. **boka düşmek** *ka.* kötü bir duruma, güç bir duruma düşmek. **boka nispetle tezek amberdir** *ka.* çok kötü olan bir şeyin yanında ondan az kötü olanı daha iyidir. **(iş) boka sarmak** *ka.* iş kötüleşmek, durum güçleşmek, karışmak. **boktan** (ya da **boktan künet**) *ka.* çok kötü, işe yaramaz, derme çatma, temelsiz. **boku bokuna** *ka.* bir hiç uğruna, kötü bir nedenle, boşu boşuna. **boku çıkmak** *ka.* (bir iş, durum) niteliğini yitirmek, kötüleşmek, tatsızlaşmak. **boku püsürü** *ka.* ➻ **bok püsür** . **boku yemek** *ka.* **1)** güç bir durumla karşılaşmak, güç bir duruma düşmek. **2)** işlevsiz duruma düşmek, işi bitmek. **bokun soyu** (ya da **bok soyu**) *ka.* tiksinilen, kızılan bir şeye ya da kimseye karşı sövgü sözü olarak söylenir. **(birinin) bokunda boncuk bulmak** *ka.* bir kimseye, değerinin çok üstünde önem vermek. **(bir şeyin) bokunu çıkarmak** *ka.* uğraşa uğraşa çok bozuk, çok kötü, zararlı bir duruma getirmek. **bokuyla kavga etmek** *ka.* vara yoğa öfkelenmek, hiç yoktan kavga çıkarmak.
bokböceği, -ni *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, genellikle otçul memeli hayvanların gübrelerinde yaşayan ve onların gübreleriyle beslenen bir böcek.
boklama *a. ka.* boklamak eylemi.
boklamak *(-i) ka.* **1** bok sürmek, bok bulaştırmak, kirletmek. **2** *mec.* (bir işi, bir yeri) işe yaramaz, kötü bir duruma getirmek.
boklanma *a. ka.* boklanmak eylemi.
boklanmak *(nsz) ka.* **1** bok bulaşmak, boklu bir duruma gelmek. **2** *mec.* (bir şey) kötü bir duruma gelmek.
boklaşma *a. ka.* boklaşmak eylemi.
boklaşmak *(nsz) ka. mec.* (bir iş, durum, şey) kötü bir duruma girmek, kötüleşmek. *ör. İş iyice boklaştı.*
boklu *s. ka.* **1** üzerinde bok olan, boka bulaşmış bulunan, boku olan. **2** *mec.* pis, değersiz, kötü.
bokluk *a. ka.* **1** pislik. **2** *mec.* kötü durum, kötülük, bozukluk. *ör. İşin bokluğu anlaşıldı.* **bokluğu çıkmak** *ka.* (bir şeyin) bozuk, kirli, kötü yönü ortaya çıkmak, düzeltilmesi güç olan aksaklığı anlaşılmak.
boks *a. İng. sp.* özel eldiven takmış iki kişinin, belirli kurallara göre, yumruklarıyla yaptıkları vuruşma. *eş. yeni* **yumrukoyunu**. **boks yapmak** yumrukoyunu oynamak.
boksit *a. Fr. yerb. (ilk damarın orada bulunması nedeniyle, Güney Fransa'nın Provence bölgesindeki Baux köyünün adından)* bileşimi alüminyum oksit olan, cam parlaklığında, saydam ve türlü renklerde, elmastan sonra en sert olan mineral. *eş.* **korindon**.
boksör *a. İng. sp.* boks sporu yapan kimse, boks oyuncusu, boks sporcusu. *eş. yeni* **yumrukoyuncusu**.
boksörlük *a. İng. T.* boks oyuncusunun yaptığı iş.
boktan *s. ka.* hiçbir işe yaramaz, çok kötü.
boktanlık *a. ka.* boktan olma durumu.
bol (I) *s.* **1** içine alacağı şeyin boyutlarından daha büyük ya da daha geniş olan (nesne). *ör. Bu ayakkabı bol, biraz darını istiyorum.* **2** (nicelik olarak) alışılandan, her zamankinden, olağandan çok. *ör. Bu yıl meyve bol olacak.* **bol bol 1)** yeterli olandan çok, fazlasıyla. *ör. Her şeyi bol bol bulacaksınız.* **2** sıkıntıya düşmeden. *ör. Bu para sizi bol bol geçindirecek-*

tir. **bol bulamaç** ➻ **bol bol** . **bol doğramak** (parasını) saçıp savurmak. **bol gelmek** uygun ölçüden daha büyük ya da geniş olmak. **bol keseden** ölçüsüz olarak, pek bol biçimde, bol bol, çok. *ör. Para bol keseden harcanıp tükenivermişti.* **bol keseden atmak** yerine getirilemeyecek vaatlerde bulunmak. **bol paça** *mec.* dökük saçık, şapşal, aptal (kimse).

bol, -lü (II) *a. İng.* şarap, likör, meyve ve madensuyunun özel bir cam çanak içinde karıştırılmasıyla hazırlanan hafif bir içki.

bolalmak *a. ha.* ➻ **bolarmak**.

bolarabilme *a.* bolarabilmek eylemi.

bolarabilmek *(nsz) ha.* ➻ **bollaşabilmek**.

bolarma *a. ha.* bolarmak eylemi.

bolarmak *(nsz) ha.* ➻ **bollaşmak**. *ör. Ayakkabım bolardı.*

bolca *be.* **1** (nicelik olarak) biraz çok, çokça, oldukça çok olarak. *ör. Soğanını bolca doğramalısınız.* **2** *s.* (giyilecek şeyler için) oldukça geniş, biraz geniş. *ör. Beli bolca bırakılsın.*

bolero *a. İsp.* **1** boyu beli aşmayan, kollu ya da kolsuz kadın ceketi. **2** ağır ritimli bir İspanyol dansı. **3** *müz.* bu dansın müziği.

boliçe *a. İbr. ha.* (. .' .) Yahudi kadını.

bollanma *a.* bollanmak eylemi.

bollanmak *(nsz)* ➻ **bollaşmak**.

bollaşabilme *a.* bollaşabilmek eylemi.

bollaşabilmek *(nsz)* bollaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yazın meyve, sebze bollaşabilir.*

bollaşıverme *a.* bollaşıvermek eylemi.

bollaşıvermek *(nsz)* ansızın, çabucak bollaşmak.

bollaşma *a.* bollaşmak eylemi.

bollaşmak *(nsz)* **1** bol duruma gelmek, çoğalmak. *ör. Meyve biraz bollaştı.* **2** (giyecek) bol duruma gelmek, genişlemek. *ör. Pantolon bollaştı.*

bollaştırabilme *a.* bollaştırabilmek eylemi.

bollaştırabilmek *(-i)* bollaştırmak elinde olmak ya da bollaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

bollaştırılabilme *a.* bollaştırılabilmek eylemi.

bollaştırılabilmek *(nsz)* bollaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Pantolonumun belli biraz bollaştırılabilirse iyi olacak.*

bollaştırılma *a.* bollaştırılmak eylemi.

bollaştırılmak *(nsz)* bol duruma getirilmek, genişlemesi sağlanmak, genişletilmek. *ör. Eteğin belli biraz bollaştırılmak istiyor.*

bollaştırma *a.* bollaştırmak eylemi.

bollaştırmak *(-i)* **1** (nicelik olarak) bol duruma getirmek, çoğaltmak. *ör. Tekel kahveyi bollaştırınca karaborsa durdu.* **2** (ölçü olarak) bol duruma getirmek, genişletmek. *ör. Eteğin belini bollaştırınca iyi oldu.*

bolluk *a.* **1** bol, geniş olma durumu. *ör. Pantolonun paçasında biraz bolluk var.* **2** (nicelik olarak) bol, çok olma durumu. *ör. Bu kâğıt bolluğu kitapları ucuzlatacaktır.* **3** her şeyin bol olduğu zaman. *ör. Bu bollukta kimse aç kalmaz.* **4** *s.* her şeyin bol bol bulunduğu, bol olduğu (yer). *ör. Orası bolluk bir köydü.*

bolometre *a. Fr. fiz.* ve *gökb.* ışınım yayan bir kaynağın bütün dalga boylarındaki toplam ışınımını ölçmede kullanılan aygıt. *eş. yeni* **ışınımölçer**.

bolşevik *a. Rus.* **1** bolşeviklik yandaşı, Lenin'in siyasal düşüncelerini benimseyen kimse. **2** *s.* bolşeviklikle ilgili olan. *ör. Bu bolşevik düşünce, Avrupayı sarsmıştı.*

bolşeviklik *a. Rus. T.* Rusya'da XX. yüzyılın başlarında doğan ve Rus devriminden sonra Lenin'in yeni tarihsel koşullara göre geliştirdiği, Marksçılığa dayalı, çoğunluk ve işçi buyurganlığı biçimindeki siyasal öğreti ve düzen.

bolşevizm *a. Rus. Fr.* ➻ **bolşeviklik**.

bom (I) *a.* bir tür iskambil oyunu.

bom (II) *a.* ve *s. arg.* (yansılama yoluyla yapılmış bir sözcük) yalan, uyduruk. **bom atmak** *arg.* yalan söylemek, uydurmak.

bomba *a. İt.* (.' .) **1** içi patlayıcı, yıkıcı, yakıcı ve yanıcı maddelerle doldurulmuş, genellikle madeni küre biçiminde, türlü büyüklükte, bir ateşleme düzeneği bulunan, canlı ve cansız hedeflere atılan, patlayıcı, ateşli silah. **2** bomba biçiminde, kalın demirden yapılmış, basınca dayanıklı kap. **3** *mec. arg.* cinsel çekiciliği olan, çok güzel (kadın, kız). **4** *mec. arg.* uyuşturucu hap. **5** *mec. arg.* (kadında, kızda) göğüs, meme. **6** *mec. arg.* şaşırtıcı haber ya da bilgi. **bomba gibi** *tkz.* **1)** çok iyi, gösterişli, sağlam, gözalıcı, çok iyi durumda. *ör. Bakımdan sonra arabam bomba gibiydi.* **2)** sağlığı yerinde, çok sağlıklı. *ör. Bugün bomba gibiyim.* **bomba gibi patlamak 1)** birdenbire öfkelenip yüksek sesle bağırıp çağırmak. **2)** (bir olay) birdenbire ortaya çıkıp herkesi şaşırtmak, ortalığı altüst etmek. **bomba patlatmak** *arg.* **1)** herkesi şaşkınlığa uğratan bir haber ya da bilgi vermek, çok şaşırtıcı bir olayı açıklamak. **2)** çok büyük bir hırsızlık yapmak. **bombası patlamak** *arg.* (gizli bir iş) birdenbire ortaya çıkmak, duyulmak.

bombacı *a. İt. T.* (.' . .) **1** bomba yapımında çalışan kimse. **2** savaş uçağında bomba kullanan kimse, bomba atan kimse. **3** patlayıcı maddeyle avlanan balıkçı.

bombacılık *a. İt. T.* **1** bombacının görevi, işi. **2** balıkçılıkta, patlayıcı maddeler kullanarak yapılan avcılık.

bombalama *a. İt. T.* bombalamak eylemi.

bombalamak *(-i) İt. T.* (belli bir yere, genellikle havadan) bomba atmak, (hedefi) bomba ile yakıp yıkmak.

bombalanabilme *a. İt. T.* bombalanabilmek eylemi.

bombalanabilmek *(nsz) İt. T.* bombalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

bombalanış *a. İt. T.* bombalanmak eylemi ya da biçimi.

bombalanıverme *a. İt. T.* bombalanıvermek eylemi.

bombalanıvermek *(nsz) İt. T.* çabucak bombalanmak.
bombalanma *a. İt. T.* bombalanmak eylemi.
bombalanmak *(nsz) İt. T.* (bir yer) bombalamak eylemine konu olmak, üzerine bomba atılmak.
bombalatabilme *a. İt. T.* bombalatabilmek eylemi.
bombalatabilmek *(-i) İt. T.* bombalatmak elinde olmak ya da bombalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Hitler Paris'i bombalatabilirdi, başaramadı.*
bombalatılabilme *a. İt. T.* bombalatılabilmek eylemi.
bombalatılabilmek *(nsz) İt. T.* bombalatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bombalatılma *a. İt. T.* bombalatılmak eylemi.
bombalatılmak *(nsz) İt. T.* bombalanması sağlanmak.
bombalatma *a. İt. T.* bombalatmak eylemi.
bombalatmak *(-i) İt. T.* **1** bombalanmasını sağlamak. *ör. Hitler, Paris'i bombalatmak istemişti.* **2** *(-i, -e)* bombalamak eylemini yaptırmak. *ör. Hitler, Paris'i pilotlarına bombalatmak istemiş, buyruk vermişti.*
bombalayabilme *a. İt. T.* bombalayabilmek eylemi.
bombalayabilmek *(-i) İt. T.* bombalamak elinde olmak ya da bombalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bombalayış *a.İt. T.* bombalamak eylemi ya da biçimi.
bombalayıverme *a. İt. T.* bombalayıvermek eylemi.
bombalayıvermek *(-i) İt. T.* çabucak, bir çırpıda bombalamak. *ör. Düşman uçakları kenti bombalayıvermişti.*
bombarda *a. İt. tar.* eskiden kullanılmış, iki direkli bir savaş gemisi türü.
bombardıman *a. Fr.* **1** topa tutma. **2** bombalama. **bombardıman etmek 1)** bir yeri, top ateşine tutmak ya da bir yere genellikle havadan bomba yağdırmak, üst üste bombalar atmak. **2)** *mec.* bir kimseye, ardı ardına dizilen ağır sözlerle saldırmak. **bombardıman uçağı** bombalama işinde kullanılan uçak.
bombardon *a. Fr.* armoni orkestralarında yer alan, en kalın sesi veren, bakırdan yapılmış, pistonlu, nefesli çalgı.
bombe *s. Fr.* **1** kabarık, şişkin. **2** *a.* kabarıklık, şişkinlik.
bombelenebilme *a. Fr. T.* bombelenebilmek eylemi.
bombelenebilmek *(nsz) Fr. T.* bombelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bombeleniverme *a. Fr. T.* bombelenivermek eylemi.
bombelenivermek *(nsz) Fr. T.* çabucak bombelenmek.
bombelenme *a. Fr. T.* bombelenmek eylemi.
bombelenmek *(nsz) Fr. T.* üzerinde bombe oluşmak, bombeli bir duruma gelmek.
bombeli *s. Fr. T.* kabarıklığı, şişkinliği olan.
bombok *s.* (.' .) *ka.* kötüden de kötü, çok kötü, hiçbir işe yaramaz. **bombok etmek** *ka.* (bir işi, durumu, şeyi) çok kötü bir duruma sokmak. **bombok olmak** *ka.* **1)** (bir şey) çok kötü olmak, işe yaramaz bir duruma gelmek. **2)** (bir kimse) kötü duruma, utanılacak duruma düşmek.
bomboş *s.* (.' .) üzerinde ya da içinde hiçbir şey olmayan, bütünüyle boş, büsbütün boş, ıpıssız. *ör. Kır bomboştu. Kafam bomboştu.*
bomboz *s.* (.' .) baştan başa boz, pek boz, çok boz. *ör. Değirmenci una batmıştı, bombozdu.*
bomcu *s. arg.* yalancı, uydurukçu, aldatan (kimse).
bonbon *a. Fr. (Fransızca "bon" [iyi] sözcüğünün yinelenmesiyle oluşmuş bir sözcük)* ➻ **fondan**.
boncuk *a.* cam, değerli taş, sedef gibi şeylerden yapılan, ortası delik, genellikle yuvarlak ve renkli, süs eşyası yapımında kullanılan küçük tane. *ör. Çocuğun omzunda mavi bir boncuk vardı.* **boncuk boncuk** *be.* boncuklar gibi, boncuk gibi yuvarlak taneler durumunda. *ör. Çocuğun gözyaşları yüzünde boncuk boncuktu.* **boncuk fasulye** *ha.* yeşili uzun badıçlı, iri taneli bir fasulye. **boncuk gibi** (göz için) küçük ve çok mavi. *ör. Çocuğun gözleri boncuk gibiydi.* **boncuk mavisi** türkuvaz ya da Türk mavisi de denilen, yeşile çalan açık mavi renk.
boncukçu *a.* **1** boncuk yapan ya da boncuk satan kimse. **2** boncuk ve benzeri şeyler satılan küçük dükkân.
boncuklanış *a.* boncuklanmak eylemi ya da biçimi.
boncuklanma *a.* boncuklanmak eylemi.
boncuklanmak *(nsz)* (gözyaşı, çiy, ter için) boncuk biçiminde, küçük küçük ve yuvarlak taneler biçiminde oluşmak. *ör. Yüzünde gözyaşları boncuklanmıştı.*
boncuklaşma *a.* boncuklaşmak eylemi.
boncuklaşmak *(nsz)* ➻ **boncuklanmak**.
boncuklu *s.* üzeri boncukla işlenmiş olan, boncukla süslenmiş bulunan.
bone *a. Fr.* genellikle düz ve yumuşak kumaştan yapılmış, saçı tümüyle örtecek biçimde kadın başlığı.
bonfile *b. a. Fr.* (.' . .) **1** kasaplık hayvanların belkemiğinin iki yanından çıkarılan yumuşak, çok beğenilen et parçası. **2** bu parçadan hazırlanan, pişince gevrek ve lezzetli olan et dilimi.
bonfilelik *s. Fr. T.* bonfile yapmaya elverişli (et).
bonjur *ünl. Fr.* günaydın.
bonkör *b. s. Fr.* **1** eliaçık, cömert. **2** iyi yürekli.
bonkörce *be. Fr. T.* bonköre yaraşır bir biçimde.
bonkörleşebilme *a. Fr. T.* bonkörleşebilmek eylemi.
bonkörleşebilmek *(nsz) Fr. T.* bonkörleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar kimi durumlarda bonkörleşebilir.*
bonkörleşme *a. Fr. T.* bonkörleşmek eylemi.

bonkörleşmek *(nsz) Fr. T.* bonköre yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.
bonkörlük *b. a. Fr. T.* bonkör olma durumu. **bonkörlük etmek** bonköre yaraşır bir biçimde davranmak.
bono *a. İt.* (.' .) *tic.* üzerinde miktarı yazılı bulunan paranın, belirli bir sürenin sonunda belirli bir kişi ya da kuruluşa ödenmesi gereken senet. **bono kırdırmak** *tic.* henüz ödenme süresi dolmamış olan bir bonoyu eksiğine paraya çevirmek. **bono vermek** *tic.* alınan bir borç için, zamanı gelince tutarı ödenmek üzere bono imzalayıp teslim etmek.
bonservis *b. a. Fr.* bir kimseye, çalıştığı işyerinden ayrılırken verilen ve çalıştığı süre içinde görevini iyi yaptığını belirten belge.
bonservisli *b. s. Fr. T.* bonservisi bulunan (kimse).
bopstil *a. İng.* **1** züppece giyiniş biçimi. **2** züppece giyinen ve züppece tavırları olan kimse.
bor (I) *a. Fr. kim.* simgesi B, atom sayısı 5, atom ağırlığı 10.8, yoğunluğu 2.45 olan, doğada bor asidi ya da boratlar durumunda bulunan, karbonla kimi benzerlikler gösteren basit element.
bor (II) *s. ha.* taşlık, sert, ekime pek uygun olmayan (toprak), işlenmemiş, ekilmemiş (tarla, toprak). **bor bırakmak** *ha.* tarlayı sürüp boş bırakmak.
bora (I) *a. İt.* genellikle arkasından yağmur getiren ya da yağmurla birlikte gelen sert ve çabuk geçen fırtına, sağanakla karışık sert fırtına. **bora patlamak** birdenbire sert, sağanaklı bir fırtına çıkmak. **bora yemek** boraya yakalanıp kuytu bir yere sığınamamak.
bora (I) *a.ha.* Afyon yöresinden çıkarılıp çinicilikte kullanılan doğal soda.
borak *s. ha.* ➻ **bor (II)**.
boraks *a. Fr. kim.* suda ve sıcakta çözünen, yoğunlaşmış bir borik asitten türeyen sodyum tuzu.
boran *a.* çok sert yel, şimşek ve gök gürültüsü, dolu ve sağanak halinde yağmurla ortaya çıkan hava olayı.
borani *a. ha.* (. - .) bulgur ya da pirinçle pişirilen ıspanak ya da benzeri bir sebze üzerine yoğurt dökülerek yapılan bir yemek.
borasit, -ti *a. Fr. min.* sert billur ya da yumuşak beyaz kütle durumunda bulunan magnezyum boratı.
borat, -tı *a. Fr. kim.* bor asidi ile bir oksidin birleşmesinden oluşan tuz.
borazan *a. T. Far. (Türkçe "boru" ve Farsça "-zen"den)* **1** bakırdan yapılmış, konik delikli, düzgün ve keskin ses veren, boru biçiminde üflemeli çalgı. **2** bu çalgıyı çalan kimse. **borazan gibi** çok kalın ve gür (ses).
borazanbaşı, -nı *b. a. T. Far. T.* bir yerde bulunan borazanların[2] başı olan borazan[2] . *ör. "Borazanbaşı borazanbaşı/Akşamları batan güne karşı/Alışılmış bir ibadet gibi/Çaldığınız o istiklal marşı." [-C.S. Turancı.]*
borazancı *a. T. Far. T.* borazan[1] çalan kimse, borazan[2] .
borazancıbaşı, -nı *b. a. T. Far. T.* ➻ **borazanbaşı**.
borazancılık *a. T. Far. T.* borazancının işi.
borç (I) *a.* **1** geri verilmek üzere alınan ya da herhangi bir nedenle ödenmesi gerekli olan para, mal ya da benzeri şey. **2** *mec.* yerine getirilmesi ödev olan şey. *ör. Askerlik yurt borcudur.* **borç almak** ileride geri ödemek, vermek koşuluyla birinden ya da bir yerden para ya da bir şey almak. **borç altına girmek** borç para, mal ya da benzeri bir şey almak, borçlanmak. **borç benim kasavet senin mi?** "borcunu düşünmek, kaygılanmak borçluya düşer, sen neden üzülüyorsun ki?" anlamında söylenir. **borç bilmek** (ya da **saymak**) (bir şey yapmayı) kendisi için yerine getirilmesi zorunlu bir iş, bir ödev olarak görmek, kabul etmek. **borç bini aşmak** borç, altından kalkılması güç bir durumda çoğalmak. **borç etmek** (ya da **yapmak**) borç almak, borçlanmak. **borç gırtlağına çıkmak** pek çok borcu olmak. *ör. Şimdiden borç gırtlağına çıkmış, aldığını ödeyemez.* **borç harç** borç ederek ve benzeri yollarla. *ör. Borç harç bir ev edindik.* **borç iyi güne kalmaz** "borcu ilk fırsatta ödemek gerekir, erteleyip durmak yanlıştır, gelecek günlerin ne getireceği bilinmez, eliniz daralabilir" anlamında söylenir. **borç ödemekle, yol yürümekle tükenir** "nasıl ki yol gidilerek alınırsa, borç da toptan, birden ödenemiyorsa hiç olmazsa azar azar verilerek ödenebilir" anlamında söylenir. **borç uzayınca kalır, dert uzayınca alır** "borcun ödenmesi geciktikçe borçluluk duygusu gevşer, zamanla borç ödenmez, hastalık hemen iyileştirilmez de uzarsa hasta güç ten düşer ve ölür" anlamında söylenir. **borç yemek** borç ederek geçinmek. **borç yiğidin kamçısıdır** borç, borcunu ödeyebilmesi için insanı daha çok çalışmaya zorlar. **borç yiyen kesesinden yer** borç yoluyla alışveriş yapan hemen para ödemediği için sevinir belki ama, unutmamalıdır ki, aldıklarının parasını ödemek zorundadır, para yine kendinden çıkacaktır. **borca almak** (bir şeyi) parasını ileride ödemek üzere almak. **borca batmak** çok borç etmek, çok borç içinde olmak. **borca girmek** borç etmek, borçlanmak. **borca içen iki kez sarhoş olur** "veresiye alışveriş eden iki kez üzülür, malı aldıktan sonra borç üzüntüsü çeker, borcunu öderken de sanki parayı karşılıksız veriyormuş duygusuna kapılarak üzülür" anlamında söylenir. **borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek** "borçlu ve dertli yaşanılmaz, borcu ödeyip kurtulmalıdır; uzun süren hastalıkta da çekmektense ölmek daha iyidir" anlamında söylenir. **borcunu bilmek** borcunu gününde öder olmak. *ör. O borcunu bilen kimsedir, güvenebilirsin.* **borcunu kapatmak** borcunu ödeyip bitirmek. **borçtan kurtulmak** borcunu yerine getirip rahatlamak.

borç (II) *a. İsl.* pancar, lahana, domates, ekşi krema, kimi zaman da et konularak yapılan bir sebze çorbası.
borçlanabilme *a.* borçlanabilmek eylemi.
borçlanabilmek *(nsz; -e)* borçlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
borçlandırabilme *a.* borçlandırabilmek eylemi.
borçlandırabilmek *(-i)* borçlandırmak elinde olmak ya da borçlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
borçlandırılabilme *a.* borçlandırılabilmek eylemi.
borçlandırılabilmek *(nsz)* borçlandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Köy odası yapımı için köylü borçlandırılabilirdi ama köy geliri yeterli olmuştu.*
borçlandırılma *a.* borçlandırılmak eylemi.
borçlandırılmak *(nsz)* borca girmesi sağlanmak, borçlu duruma getirilmek ya da kendisine borç çıkarılmak, borç yazılmak. *ör. Yol onarımı için halk borçlandırıldı.*
borçlandırış *a.* borçlandırmak eylemi ya da biçimi.
borçlandırma *a.* borçlandırmak eylemi.
borçlandırmak *(-i)* borçlu duruma getirmek, borca girmesi sağlanmak, borçlanmasına yol açmak.
borçlanılma *a.* borçlanılmak eylemi.
borçlanılmak *(nsz)* borca girilmek, borç edilmek, borç alınmak. *ör. Bir şey borçlanılınca ödenmelidir.*
borçlanış *a.* borçlanmak eylemi ya da biçimi.
borçlanma *a.* borçlanmak eylemi.
borçlanmak *(-e)* **1** ilerde geri vermek koşuluyla birinden para ya da mal almak, borç almak, borca girmek. **2** *mec.* manevi bir yükümlülük altına girmek. *ör. Size borçlandım, bu iyiliğinizi unutmayacağım.*
borçlu *s.* **1** birinden ya da bir kuruluştan borç almış olan, borcu bulunan. **2** bir yükümlülük altında bulunan, borcun konusu olan şeyi yerine getirmekle yükümlü olan (kimse). *ör. Oğlu iki dersten borçlu imiş.* **3** *mec.* bir şeyi birinin yardımıyla elde ederek manevi borç altına giren ya da herhangi bir konuda manevi yükümlülüğü bulunan. *eş. esk.* **medyun**. *ör. Yükselmesini ona borçlu.* **borçlu çıkmak** alacak verecek hesabı sonunda borcu bulunduğu anlaşılmak, görülen hesap sonunda borcu alacağından çok olmak. **borçlu kalmak 1)** bir alışverişte, alınan şeyin parasının bir miktarı borç olarak kalmak. *ör. Bakkalda param çıkışmadı, biraz borçlu kaldım.* **2)** *mec.* bir iyilikten dolayı karşılığını yapamamak. *ör. Ona bir teşekkür bile edemedim, borçlu kaldım.* **borçlu ölmez, benzi sararır** borçlunun güç durumunu belirtmek için şaka yollu söylenir. **borçlunun dili kısa gerek** borçlu, alacaklısına karşı her zaman aşağıdan almalıdır.
borçluluk *a.* borçlu olma durumu.
borçsuz *s.* **1** hiç borcu bulunmayan, borcu olmayan (kimse). **2** borç edilmeden yapılan (şey). *ör. Bu evi borçsuz kurduk.* **borçsuz çoban yoksul beyden yeğdir** "borcu bulunmayan kişi, çoban da olsa, yoksulluğa düşmüş beyden daha iyi durumda sayılır" anlamında söylenir. **borçsuz harçsız** hiç borca girmeden. *ör. İşini borçsuz harçsız yürütüyor.*
borçsuzluk *a.* borçsuz olma durumu.
borda *a. İt.* (.' .) *den.* geminin dış yanlarının su yüzünde kalan bölümü. *ör. Dalgalar sağ bordayı dövüyordu.* **borda atışı** *den.* ateşin bir hedef üzerinde toplanmasını sağlamak amacıyla, bir savaş gemisinin bir yanında bulunan bütün toplarıyla bir anda ateş etmesi. **borda bordaya** *den.* yan yana. **borda bordaya düşmek** *den.* (iki gemi) akıntı, rüzgâr gibi bir dış etkenle yan yana gelmek, birbirine yaslanmak. **borda etmek** *arg.* yaklaşmak, yanaşmak. **borda fenerleri** *den.* gemilerde, biri iskelede ve kırmızı, öteki sancakta ve yeşil olmak üzere iki yanda yakılan fenerler. **borda hattı** *den.* donanma gemilerinin bir sırada ve birbirlerine koşut olarak gitmek için aldıkları durum. **bordadan yaklaşmak** *den.* (gemi) bir yere, yanını vererek yaklaşmak. **bordadan yanaşmak** *den.* (gemi) bir yere yandan yanaşmak.
bordalama *a. İt. T.* bordalamak eylemi.
bordalamak *(-e)* **1** *den.* bir gemiye yandan yaklaşmak ya da saldırı amacıyla yandan çarpmak. **2** *arg.* ➻ **borda etmek**.
bordo *a. Fr. (Bir Fransız kenti olan Bordeux'nun adından)* **1** mora çalan kırmızı, şarap tortusu rengi. **2** *s.* bu renkte olan (şey). *ör. Üzerinde bordo bir giysi vardı.*
bordro *a. Fr.* (.' .) bir hesabın ayrıntılarını gösterecek biçimde düzenlenmiş çizelge. **bordro mahkûmları** *mec.* aylıkla geçinen kimseler.
bordür *a. Fr.* **1** yolların ya da kaldırımların kenar taşlarına verilen ad, kenarlık. **2** (giyside) kenar süsü.
borik *s. Fr. kim.* bordan türeyen bir asit ve anhidrite verilen sıfat. **borik anhidrit** *kim.* çok güç bozunan, billurlaşmayan, renksiz, cam gibi bir kütle. **borik asit** *kim.* ısıya dayanıklı cam ve porselen yapımında, metalurjide, kimi ilaçların üretiminde kullanılan ve bitkilerde mantar öldürücü olarak yararlanılan, sedef görünüşlü, ak renkli, parlak ve yağlımsı yapraklar halinde billurlaşan bir madde. *eş.* **asit borik**.
borikli *s. Fr. T. kim.* içinde borik asit bulunan. *ör. Borikli su antiseptiktir.*
borina *a. İt.* (. .' .) *den.* dört köşe yelkenlerin yan yakalarına, alt yana doğru bağlanan halat.
borinata *a. İt.* (. .' . .) *den.* pruva direğinin en alttaki yatay sereninin halatı.
bornoz *a. Fr.* banyodan sonra kurulanmak için kullanılan, havludan yapılmış, manto biçiminde banyo giyeceği.
borsa *a. İt.* (.' .) sarrafların, kimi tüccarların, özellikle değerli kâğıt, pay belgiti ve tahvil,

döviz ve her türlü mal alışverişiyle uğraşanların, alım satım amacıyla devlet denetimi altında iş yaptıkları yer. **borsa aracısı** (ya da **acentesi**) borsalarda yapılan alım satımlara aracılık eden kimse ya da kuruluş. **borsa çizelgesi** borsada alınıp satılanların o günkü değerlerini gösteren günlük çizelge. **borsa değeri** *tic.* borsada sunu ve isteme göre oluşan fiyat. **borsa kuru** borsa fiyatı, borsada alınıp satılırken oluşan fiyat. **borsa oyuncusu 1)** borsada kendi hesabına değerli kâğıt alıp satan kimse. **2)** borsada fiyatları düşürmeye ya da yükseltmeye çalışarak kazanç sağlayan kimse, vurguncu. **borsa oyunu** borsada fiyatları düşürmeye ya da yükseltmeye çalışarak havadan kazanç sağlama işi. **borsa simsarı** bir iş anlaşmasıyla bağlı olmaksızın, borsa aracılarına iş götüren kimse. **borsa vurguncusu** borsada fiyatları düşürtüp yükselterek kazanç sağlayan kimse. *eş.* **borsa oyuncusu**[2]. **borsada oynamak** fiyat farklarından yararlanıp para kazanmak ereğiyle borsada değerli kâğıtlar alıp satmak.

borsa
Borsa sözcüğü, borsaların çalışmaya başlamalarından çok sonra ortaya çıkmıştır. Bu sözcüğün, Flandr'da bir ticaret kenti olan Brugge'deki bir alanın adından geldiği ileri sürülür. Ortaçağda, bu kentte yaşayan soylu "de Beurse" ya da "de Burse" ailesinin ad ı bu alana verilmiş. O çağda tüccarlar bu alanda toplanır, ortada mal olmaksızın, örnek üzerinden alışveriş ederlermiş. Alanın adı zamanla bugünkü anlamını kazanmıştır. Borsalar bugün de bir tür pazar alanıdır.

borsacı *a.* ve *s. İt. T.* (.' . .) *tic.* değerli kâğıt, döviz ve para üzerine borsa oyunu yapan kimse, borsada iş gören kimse.

borsacılık*a. İt.T. tic.* borsacının uğraşı, işi, mesleği.

boru *a.* **1** metal, plastik, çimento, cam gibi türlü maddelerden yapılabilen, içinden bir yerden başka bir yere sıvı ya da gaz akıtmakta kullanılan, uçları açık, değişik çaplarda ve uzunlukta olabilen içi boş silindir. **2** *müz.* bakırdan yapılmış, perdesiz üflemeli çalgı. **boru ağı** bir döşemi oluşturan boruların tümü. **boru askısı** boruların asılmasında kullanılan askı. **boru bileziği** soba borularının ek yerine geçirilen süslü çember. **boru çalmak** borazan[1] kullanmak, borazan[1] öttürmek. **boru değil** (ya da **boru mu?**) *arg.* önem verilmeyecek, azımsanacak şey değil, kolay iş değil. **boru gibi ötmek** içi boş konuşmak. **boru hattı** petrolü bir yerden bir yere akıtmak için yapılan ve kullanılan, borulardan oluşan yol. *eş.* **boruyolu, payplayn** . **boru kelepçesi** boruyu duvara tutturmakta kullanılan gereç. **(bir yerde birinin) borusu ötmek** o yerde o kimsenin dediği olmak, sözü geçmek, oraya o kimse egemen olmak. **(birinin) borusunu çalmak** çıkar sağladığı birinin düşüncesinden yana olmak, onun yanını tutmak.

borucu *a.müz.* bandolarda boru çalan kimse.

boruçiçeği, -ni *b. a. bitb.* ➻ **çançiçeği**.

boruçiçeğigiller *ç. b. a. bitb.* ➻ **çançiçeğigiller**.

borukabağı, -nı *b. a. bitb.* boğumsuz ve boru gibi uzun sukabağı.

borulu *s.* borusu olan. *ör. Eskiden borulu gramofonlar olurdu.*

borumsu *s.* boruya benzeyen, boru biçiminde olan. *ör. Bahçede borumsu çiçekler vardı.*

boruyolu, -nu *b. a.* petrolü bir yerden başka bir yere akıtmak için yapılan ve kullanılan boru döşemi. *eş.* **boru hattı, payplayn**.

bos *a.* "vücudun yapı bakımından biçimi" anlamına gelen ***boy bos*** sözünde geçer.

boslu *s.* "uzun boylu ve yakışıklı (delikanlı) ya da uzun boylu ve gösterişli, güzel (genç kız)" anlamında ***boylu boslu*** sözünde geçer.

bostan *a. Far.* **1** sebze bahçesi. **2** kavun karpuz tarlası. **3** kavun ve karpuza verilen ortak ad. **bostan dolabı** sebze bahçesini sulamak için kuyudan ya da akarsudan kovayla su çıkarmaya yarayan, at ya da eşek gücüyle döndürülen dolap. **bostan kebabı** kuzu inciğinin patlıcan, sivribebir vb. ile toprak tencerede pişirilmesiyle yapılan kebap. **bostan korkuluğu 1)** ürüne yaklaşmasınlar, zarar vermesinler diye, kuşları ürkütmek için tarlaya dikilen, insan biçimindeki nesne. **2)** *mec.* yetkili olduğu halde sözü geçmeyen, işi şunun bunun eline bırakmış olan, göstermelik, güçsüz yetkili. *ör. Adama sormazlar mı, "Sen burada nesin, bostan korkuluğu musun?" diye.*

bostancı *a. Far. T.* **1** bostan işleriyle uğraşan, bostan yetiştiren kimse. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sarayın korunmasına ve kentin güvenliğine bakmakla görevli erlere verilen ad. **bostancı ocağı** *tar.* Osmanlı ordusunda bostancıların bağlı bulundukları birlik.

bostancıbaşı, -yı *b. a. Far. T. tar.* Osmanlı ordusunda bostancı ocağının en büyük komutanı.

bostancılık *a. Far. T.* bağ bahçe, bostan yetiştirme işi. *ör. Onlar bostancılıkla geçinirdi.*

bostanlık *a. Far.T.* bostan ya da bostan yapılmaya elverişli yer.

bostanpatlıcanı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* az çekirdekli, yuvarlak ve iri bir patlıcan türü.

boş *s.* **1** içinde, üzerinde hiçbir şey bulunmayan. *ör. Boş bardağı boş masaya bıraktı.* **2** geçinecek bir işi olmayan, işsiz. *ör. Babam üç aydır boş, iş arıyor.* **3** çalışanı, görevlisi olmayan, açık (iş, görev). *ör. Fabrikada boş yer yokmuş.* **4** yapılacak bir işi, uğraşısı olmayan, zamanı olan. *ör. Öğleden sonra boşum, bir tavla oynayalım.* **5** (toprak için) sürülüp ekilmemiş. **6** *mec.* hiçbir şey anlatmayan, hiçbir anlamı olmayan, anlamsız, saçma. *ör. Boş sözlerle bizi oyaladı.* **7** *mec.* bilgice yeterli olmayan, bilgisiz. *ör. Bu boş kafayla sınıf geçil-*

mez. **8** *mec.* bir işe yaramayan, verimsiz. *ör. Şiiri boş bir uğraş sayıyorlar.* **9** *mec.* bir sonuçu olmayan, gerçeğe dayanmayan, düş ürünü. *ör. Onun boş vaatlerine kim inanır?* **10** *arg.* içinde esrar bulunmayan (sigara) ya da üzerinde uyuşturucu, silah bulunmayan (kimse). **boş atıp dolu tutmak 1)** umutsuzca girişilen bir iş iyi sonuç vermek. **2)** bir konuda ağız yoklayıp durumu öğrenmek. **(birini) boş bırakmamak 1)** (para, yiyecek gibi şeylerle) yardım etmek. **2)** işsiz bırakmamak, iş bulmak ya da iş vermek. **boş bulunmak 1)** söylenmemesi gereken bir şeyi, işin bu yönünü unutuverip, karşısındakine söyleyivermek, ağzından kaçırmak. *ör. Bunu boş bulunup söyledi.* **2)** dalgın bir durumda olmak, dalgınlıktan dolayı dikkatsiz bulunmak. *ör. Köpek birden karşıma çıkınca boş bulunup irkildim.* **(bir iş) boş çıkmak** gerçekleşmemek, sonuç vermemek. **(bir işten) boş çıkmamak** çok az da olsa bir şeyler elde etmek. **boş çuval dik durmaz 1)** karnı doymayan kimse çalışmaz. **2)** bilgisiz, yeteneksiz insan kendisine verilen görevde, işte tutunamaz. **3)** gerçeklere dayanmayan iş yürümez. **boş durmamak 1)** her zaman yapacak bir şeyler bulmak. **2)** birinin yaptığı bir kötülüğe karşılık bir şeyler yapmaya çalışmak. **3)** biriyle uğraşmak. **boş düşmek** *esk.* (kadın için) dinsel nikâha göre, karının kocasından boşanmış sayılmasını gerektiren bir durum doğmak. **boş geçmek** *arg.* önem vermemek, aldırmamak. *ör. "Ona bakma sen, boş geç anam", dedi.* **boş gezenin boş boş kalfası** ortalıkta işsiz güçsüz dolaşıp duran bir kimse için söylenir. **boş** (ya da **boşta) gezmek** işi olmamak, iş bulamamak, işsiz güçsüz dolaşmak. **boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir** "boş, işsiz gezmek insanı tembelliğe alıştırır, gözden düşürür" anlamında söylenir. **boş inanç** bilimsel bir dayanağı olmayan, akla aykırı gelen şeylere olan inanma. **boş kafa** *arg.* (uyuşturucu düşkünü için) uyuşturucu almamış olma durumu. **boş kafalı** akılsız, bilgisiz (kimse). **boş kâğıdı** *esk.* dinsel nikâha göre, ayrılmak isteyen kocanın, karısına gönderdiği boşanma kâğıdı. **boş kalmak 1)** (ev) oturan bulunmamak, kimse oturmamak. **2)** işsiz kalmak. *ör. Makineler ve işçiler üç gün boş kaldı.* **3** (tarla) ekilmemiş olmak. *ör. Bu yıl topraklarımız boş kaldı.* **boş koymak 1)** yoksun bırakmak. *ör. Onu oyundan boş koyalım da görsün gününü!* **2)** *arg.* önemsememek, aldırmamak. *eş.* **boş vermek, boş geçmek** . *ör. Çok düşünme, boş koy gitsin!* **boş küme** *mat.* hiçbir öğesi olmayan küme. **boş oturmak** hiçbir iş yapmamak, bir işi, uğraşı olmamak. **boş söz** laf olsun diye söylenmiş, bir düşünce anlatmayan, bir değeri olmayan söz. *ör. Boş sözlerle bizi oyaladı.* **boş torba ile at tutulmaz 1)** bir çıkar göstermezseniz bir kimseyi bir yere bağlayamaz, bir işe kandıramazsınız. **2)** özveride bulunulmadan bir şey elde edilemez. **boş vermek** *arg.* önem vermemek, önemsememek, aldırmamak, bir değer vermemek. *eş.* **boş geçmek, boş koymak** . **boş yere** hiç gereği yokken, gereksiz yere, boşuna. **boş yerine vurmak** (insan ya da hayvanın) böğürlerine vurmak. **boşa almak 1)** (motorlu araçlarda) vites kolunu vitesten kurtarmak. **2)** askıya almak. **boşa çıkarmak** (umut, beklenti vb. için) gerçekleşmesini, yerine gelmesini, olmasını önlemek, gerçekleştirmemek. *ör. Oğlu onun umudunu boşa çıkardı.* **boşa çıkmak** (umut, beklenti ve. için) yerine gelmemek, olmamak, gerçekleşmemek. *ör. Umudumuz boşa çıktı.* **boşa gitmek** işe yarar bir sonuca ulaşmamak, hiçbir işe yaramamak, boşuna harcanmak. *ör. Bütün emeklerimiz boşa gitti.* **boşa koysan dolmaz, doluya koysan almaz** içinden çıkılması güç bir durumda kalındığında, bunu belirtmek için söylenir. **boşta gezmek** işsiz kalmak, istediği halde iş bulamamak. *ör. Bir oğlu var, o da boşta geziyor.* **boşta kalmak** işsiz kalmak. **boşu boşuna** *be.* gereksiz yere, boş yere, boşuna. *ör. Oraya boşu boşun gitmiş olduk.*

boşalabilme *a.* boşalabilmek eylemi.

boşalabilmek *(nsz)* boşalma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Araba bir süre çalışmazsa akü boşalabilir.*

boşalım *a.* **1** ➻ **boşalma**. **2** *ruhb.* baskı altına alınmış düşünceleri bilince çıkarma yoluyla çözümleme. **3** *yaşb.* cinsel uyarılmanın ve zevkin en yüksek noktası.*eş.* **orgazm**.

boşalış *a.* boşalmak eylemi ya da biçimi.

boşalıverme *a.* boşalıvermek eylemi.

boşalıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede boşalmak.

boşalma *a.* **1** boşalmak eylemi. **2** *mec.* içindekileri, kaygılarını, sıkıntılarını birine açarak rahatlama. **3** *fiz.* elektrik yükünün başka bir iletkene geçişi, azalması ya da sıfıra düşmesi. *ör. Şimşek, bir boşalmadır.* **4** *arg.* orgazm.

boşalmak *(nsz)* **1** içinde ya da üzerinde hiçbir şey kalmamak, boş duruma gelmek. **2** dışarıya akmak, dökülmek. *ör. Sürahi devrildi, suyu masaya boşaldı.* **3** elinde işi kalmamak, işini bitirip başka iş yapabilecek zamanı kalmak. *ör. Ustanın eli boşalınca haber verin.* **4** kurgusu bitmek, gevşemek, açılmak, çözülmek. *ör. Saatin zembereği boşalmış.* **5** *mec.* sıkıntılarını birine anlatarak açılmak, rahatlamak. *ör. O, sıkıntılandı mı boşalmak için adam arar.* **6** (hayvan) bağından kurtulmak, boşanmak[2]. **7** *arg.* (kumarda) bütün parası bitmek, oynayacak parası kalmamak. **8** *arg.* cinsel ilişki sırasında doyuma ulaşmak, orgazm olmak.

boşaltabilme *a.* boşaltabilmek eylemi.

boşaltabilmek *(-i)* boşaltmak elinde olmak ya da boşaltma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kavga çıkarsa salonu boşaltabiliriz.*

boşaltaç *a. fiz.* bir kabın içindeki havayı boşaltmada kullanılan aygıt.

boşaltı *a.* ➻ **boşaltım**.

boşaltıcı *a. yeni* ➻ **vidanjör**.
boşaltılabilme *a.* boşaltılabilmek eylemi.
boşaltılabilmek *(nsz)* boşaltılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
boşaltılış *a.* boşaltılmak eylemi ya da biçimi.
boşaltılıverme *a.* boşaltılıvermek eylemi.
boşaltılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede boşaltılmak.
boşaltılma *a.* boşaltılmak eylemi.
boşaltılmak *(nsz)* boşaltmak eylemine konu olmak. *ör. Salon hemen boşaltıldı, temizlendi.*
boşaltım *a.* **1** boşaltmak eylemi, boşaltma. **2** her türlü sistemin çalışabilmesi için sürekli olarak gerekli olan boşaltma işlemleri. **3** *yaşb.* sindirimden sonra bağırsaklarda kalan posanın, sidiktorbasındaki sidiğin, ter, tükürük ve sümük gibi salgıların vücuttan dışarı atılması işi. **boşaltım aygıtı** *yaşb.* vücuttan dışarı atılması gereken maddeleri toplayıp dışarı atan organ.
boşaltış *a.* boşaltmak eylemi ya da biçimi.
boşaltıverme *a.* boşaltıvermek eylemi.
boşaltıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede boşaltmak. *ör. Market ucuzluk yapınca halk rafları boşaltıvermişti.*
boşaltma *a.* boşaltmak eylemi. **boşaltma havzası** *coğr.* sularını bir göle ya da akarsuya veren bölge.
boşaltmak *(-i)* **1** boş bir duruma getirmek. *ör. Evi yarın boşaltacaklar.* **2** *(-i, -e)* boca etmek, dökmek, aktarmak. *ör. Pirinci tencereye boşalttı.* **3** silahta bulunan mermilerin hepsini arkası arkasına ateşlemek. *ör. Eşkıya köyün üstüne doğru silah boşaltarak korku saçmıştı.* **4** *(-i) fiz.* bir elektrik yükünü sıfıra indirmek. *ör. Akımtopları boşaltmışlar.*
boşama *a.* boşamak eylemi.
boşamak *(-i)* **1** geçerli bir evliliği, yasaların öngördüğü nedenlerle sona erdirmek, iki eş, karı koca ilişkisini yasa yoluyla bitirmek. **2** (yargıç) iki eşin birbirinden ayrılmalarına karar vermek. *ör. Yargıç, onları tek oturumda boşadı.* **3** *esk.* (dinsel nikâhta, erkek) karısıyla arasındaki nikâh bağını bozmak. *ör. Yirmi yıllık eşini boşamış.*
boşanabilme *a.* boşanabilmek eylemi.
boşanabilmek *(nsz; -den)* boşanmak elinde olmak ya da boşanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
boşandırabilme *a.* boşandırabilmek eylemi.
boşandırabilmek *(-i)* boşandırmak elinde olmak ya da boşandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ürkütüp atı boşandırabilirdik.*
boşandırılma *a.* boşandırılmak eylemi.
boşandırılmak *(nsz)* boşanması sağlanmak, boşanmasına yol açılmak.
boşandırma *a.* boşandırmak eylemi.
boşandırmak *(-i)* **1** boşanmasını sağlamak. **2** (karı ile kocayı) istekleri üzerine, yasalar gereğince, evlilik bağlarının sona ermesine karar vermek, boşamak², boşanmalarına karar vermek.
boşanılabilme *a.* boşanılabilmek eylemi.
boşanılabilmek *(nsz)* boşanılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O ülkede çabuk boşanılabilirmiş.*
boşanılma *a.* boşanılmak eylemi.
boşanılmak *(nsz)* boşanma eylemi yapılmak. *ör. Durup dururken boşanılır mı?*
boşanış *a.* boşanmak eylemi ya da biçimi.
boşanıverme *a.* boşanıvermek eylemi.
boşanıvermek *(nsz; -den)* ansızın, çabucak ya da çok kısa sürede boşanmak.
boşanma *a.* **1** boşanmak eylemi. **2** eşlerden birinin boşanma belgesi almasıyla evlilik birliğinin son bulması. **boşanma belgesi** *huk.* mahkemenin boşanma konusunda verdiği kararı gösteren belge. **boşanma davası** *huk.* eşlerden birinin, evlilik birliğini sona erdirecek kararı elde etmek için ilgili mahkemede açtığı dava.
boşanmak *(nsz; -den)* **1** (karı ve koca) mahkeme kararıyla birbirinden ayrılmak, evlilik bağları sona ermek. **2** (baskı altında bulunan ya da gergin duran bir şey) birden fırlamak, kurtulmak. *ör. Silah kuruluymuş, boşanmış, çocuk yaralanmış.* **3** (hayvan) başlığından, koşulduğu ya da bağlı bulunduğu yerden, bağından kurtulmak. *ör. Ahırdaki at boşanmış, almış başını gitmiş.* **4** ansızın ve çok bol akmak. *ör. Çocuğun burnundan kan boşandı.* **5** (kapalı bir yerde bulunan insan ya da hayvan topluluğu) birden dışarı fırlamak. *ör. Patlama üzerine sinema boşandı.* **6** ağlamaya başlamak ya da hüngür hüngür ağlamak, çok ağlamak. *ör. Beni görünce gözyaşları boşandı.* **7** *mec.* sıkıntılarını, yakınmalarını anlatmaya, derdini dökmeye başlamak. *ör. "Anlat" demem üzerine kadın bir boşandı ki sorma.* **boşan da semerini ye** *tkz.* çok iştahlılar, oburlar, kıtlıktan çıkmışçasına yemek yiyenler için şaka yollu söylenir.
boşatabilme *a.* boşatabilmek eylemi.
boşatabilmek *(-i; -i, -den)* boşatmaya gücü yetmek, boşatmak elinde olmak ya da boşatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
boşatılabilme *a.* boşatılabilmek eylemi.
boşatılabilmek *(nsz)* boşatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
boşatılma *a.* boşatılmak eylemi.
boşatılmak *(nsz)* boşatmak eylemine uğratılmak. *ör. Kadın, sonunda aile baskısıyla boşatıldı.*
boşatma *a.* boşatmak eylemi.
boşatmak *(-i; -i, -den)* boşamak eylemini yaptırmak. *ör. Oğluna karısını boşattılar.*
boşayabilme *a.* boşayabilmek eylemi.
boşayabilmek *(-i)* boşamak elinde olmak ya da boşama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
boşayıverme *a.* boşayıvermek eylemi.
boşayıvermek *(-i)* çabucak boşamak.
boşboğaz *b. s.* **1** sır saklamasını bilmeyen, saklanması gereken şeyleri söyleyiveren (kimse). *ör. Ona güvenilmez, boşboğazın biridir.*

2 düşüncesizce, densizce ve çok konuşan, yerli yersiz söze karışan, çenesi düşük, geveze (kimse). *ör. Boşboğaz kolay susmaz.* **boşboğaz olmak** düşüncesizce ve çok konuşmayı huy edinmiş bulunmak. *ör. Biz görmeyeli sen iyice boşboğaz olmuşsun.* **boşboğazı cehenneme atmışlar, "odun yaş" demiş** yerli yersiz, düşüncesizce ve çok konuşan kimselerin bu huylarını belirtmek için söylenir.

boşboğazlaşma *a.* boşboğazlaşmak eylemi.

boşboğazlaşmak *(nsz)* boşboğaz olmak.

boşboğazlık *b. a.* boşboğaz olma durumu. **boşboğazlık etmek** yersiz, düşüncesiz konuşmak.

boşinan *b. a.* ➻ **boşinanç**.

boşinanç *b. a.* usun almadığı şeylere, doğa yasalarına aykırı olan şeylere inanış. *eş. esk.* **hurafe**.

boşlama *a.* boşlamak eylemi.

boşlamak *(-i)* **1** boşluk vermek, bırakmak. *ör. Köpeğin ipini biraz boşladı.* **2** *arg.* önem vermemek, ilgi göstermemek, ilgisini kesmek, ilgilenmemek. *eş.* **boş geçmek, boş koymak, boş vermek**. *ör. Artık olacakları boşlamak, yeni bir yol bulmak geriyordu.*

boşlaşma *a.* boşlaşmak eylemi.

boşlaşmak *(nsz) mec.* bilgisizleşmek, boş bir duruma gelmek. *ör.Onun boşlaştığını görüp üzülüyorduk.*

boşluk *a.* **1** içinde ya da üzerinde hiçbir şey bulunmama, boş olma durumu. *ör. Odanın boşluğu bir bakışta görülüyordu.* **2** oyuk, çukur, kapanmamış derinlik. *ör. Sular, küçük boşluklar oluşturmuş ve kurumuştu.* **3** boş yer, aralık, ara. *ör. Harfler arasında boşluk var.* **4** kesinti, kopukluk. *ör. Tarihte pek çok boşluklar vardır.* **5** iş yapmaksızın geçen süre, boş zaman. *ör. İnsan boşluktan sıkılır.* **6** *fiz.* içinde hiçbir cisim bulunmayan uzay. *eş.* **vakum**. *Güneş boşlukta asılıp kalmış gibiydi.* **7** *kim.* bir yerde hiçbir atom ya da molekülün bulunmaması. *eş.* **vakum**. **8** *mec.* yeteneksizlik, yetersizlik, bilgisizlik. *ör. Aklınca boşluğunu gizlemek istiyordu.* **9** *mec.* doyumsuzluk, yoksunluk, eksiklik duygusu. *ör. İçindeki boşlukla dolaşıp durmuştu.* **10** *huk.* yasalarda, sözleşmelerde, antlaşmalarda vb. belli bir konuda hüküm bulunmaması durumu. *ör. Bu konuda yasada boşluk var.* **(birinin) boşluğunu almak** *arg.* bıçakla karnından yaralamak. **boşluk tulumbası** *fiz.* ➻ **boşaltaç**.

boşluklaşma *a. Fiz.* devinim durumundaki bir sıvının içinde buhar ya da gazla dolu boşluklar oluşması olayı.

boşluklu *s.* boşluğu bulunan, oyuğu olan, içinde boşluklar olan, aralıklı. **boşluklu tuğla** *mim.* ön yüzünde boşluklar olan tuğla.

Boşnak *ö. a.* **1** Bosna halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* Boşnaklara özgü ya da Boşnaklarla ilgili olan. **boşnak güzeli** dolgun yüzlü, al yanaklı, sarı saçlı güzel.

Boşnakça *ö. a.* Bosna Müslümanlarının konuştukları, İslav dillerinden Sırpça-Hırvatça'nın Štokav lehçesiyle Türkiye Türkçesinin Rumeli ağzına bağlı bir dil.

boşsözcü *b. a. fels.* öze değil söze önem veren.

boşsözcülük *b. a. fels.* özü değil sözü, sözcüğü amaçlaştırma durumu ve tutumu.

boşuna *be.* boş yere, gereksiz yere, boşu boşuna, hiç gereği yokken. *eş. esk.* **beyhude, nafile, tevekkeli**.

boşunalık *a.* boşuna olma durumu, gereksizlik, hiçlik. *ör. İnsan kimi zaman bir boşunalık içinde olduğunu düşünür.*

boşvermişlik *a.* aldırmazlık, aldırışsızlık, umursamazlık.

bot, -tu (I) *a. İng.* **1** özellikle yolcu taşınabilen küçük gemi. *ör. Bu yaz bir bot kiralayıp gezmek istiyoruz.* **2** ağaç, plastik ya da kauçuktan yapılmış küçük sandal.

bot, -tu (II) *a. Fr.* uzun konçlu, kapalı ayakkabı.

botanik *a.* ve *s. Fr.* ➻ **bitkibilim**. **botanik bahçesi** olabildiğince her cins ağacın ve bitkinin bulunduğu, özel olarak düzenlenmiş bitki bahçesi. **botanik parkı** ➻ **botanik bahçesi**.

botanikçi *a. Fr. T.* ➻ **bitkibilimci**.

bovling *a. İng. sp.* ağır bir topu dar bir yoldan yuvarlayarak belli bir uzaklıkta duran ağaç ya da plastik lobutları devirmeye dayanan bir salon oyunu.

boy (I) *a.* **1** bir nesnenin tabanıyla en yüksek noktasına değin olan uzunluğu. *ör. Kadının boyu kısaydı.* **2** bir yüzeyde, en sayılan iki kenar arasında kalan uzun bölüm. *ör. Masanın eni 90, boyu 120 santimetreydi.* **3** genel olarak uzunluk ya da yükseklik. *ör. Ağacın boyu 10 metre vardı.* **4** (ölçü olarak) büyüklük derecesi, boyut. *ör. Orada birkaç boy kutu vardı.* **5** yol, akarsu, göl, deniz kıyısı. *ör. Göl boyunca yürüyüşe çıktılar.* **6** (kumaş için) ölçü. *ör. Etek için bir boy kumaş yeter.* **boy almak** boyu uzamak, boylanmak, boy sürmek, boyca büyümek. **boy aptesi** İslam dininin gerekli gördüğü durumlarda bütün vücudu yıkayıp gerekli biçimde alınan aptes. *eş.* **gusül** . **boy atmak** boyu uzamak, boyca büyümek, boylanmak. *ör. Çiçekler birden boy attı.* **boy aynası** insanı bütünüyle gösteren büyük ayna. **boy bos** vücudun yapı bakımından biçimi. *ör. Kadında boy bos yerindeydi.* **boy bos yerinde** (insan için) uzun boylu ve biçimli. **boy boy** değişik büyüklükte, türlü büyüklük ve nitelikte, boyut olarak ayrı ayrı. *ör. Çocukları boy boy dizilmişti.* **boy göstermek 1)** görünmek. *ör. Ekinler erken boy göstermişti.* **2)** bir iş yapmaksızın yalnızca gösteriş olsun diye bir yerde bulunmak. *ör. Birçoğunuz ancak boy gösterdi, işi biz yaptık.* **(biriyle) boy ölçüşmek** durumu iyi olan bir kimseden daha geri olmadığını gösterecek davranışlarda bulunmak, o kimseyle yarışmak. *ör. Onunla boy ölçüşmekten korkmam ben.* **boy sürmek** uzamak, boyca

gelişmek, boylanmak. *ör. Ekinler boy sürmekteydi.* **boy vermek 1)** suya dalarak boyu ile suyun derinliğini ölçmek. *ör. Bir boy verdim ki, su benim iki boyumu aşıyordu.* **2)** boyca gelişmek, büyümek. *ör. Ovada boy veren ekinler, otlar çok güzeldi.* **boya çekmek** (genellikle çocuklar için) uzamak, boylanmak. *ör. Çocuk boya çekiyor, onun için zayıf görünüyordu.* **boydan boya** bir baştan bir başa değin, bir uçtan öteki uca. *ör. Odayı bir boydan bir boya dolaşıp duruyordu.* **boyu** (bir ad tamlamasında tamlanan olduğu durumlarda) boyunca, süresince. *ör. Onu gün boyu bekledik.* **boyu bacadan mı aştı?** (kız için) "daha evlenecek yaşa gelmedi" anlamında söylenir. **boyu** (ya da **boyunca**) **beraber** kendi boyu kadar. *ör. Evlendi de boyu beraber çocukları bile var.* **boyu boyuna, huyu huyuna uymak** (karı koca ya da iki arkadaş) her ikisi birbirine denk olmak, çok iyi anlaşmak. **boyu bosu devrilsin** (ya da **boyu devrilesice)** "gebersin", "ölsün" anlamında bir ilenç sözü. **boyu sırık aklı yılık** boyu uzun ama aklı az (kimse). **boyun bir karış uzadı** gereksiz bir iş yapan, kötü bir davranışta bulunan için, "bunu yapmakla sanki yükseldin" anlamında alay yollu söylenir. **boyuna bosuna bakmadan 1)** henüz yeterince büyümemiş olmasına karşın. *ör. Çocuk, boyuna bosuna bakmadan, çift sürmeye kalkışmıştı.* **2)** kocaman bir adam olmasına karşın. *ör. Şuna bak, boyuna bosuna bakmadan çocuklarla oynuyor.* **boyunu görmek (birinin)** *arg.* **1)** bir konuda yeterli olmadığını anlamak için denemek. *ör. Haydi yap da boyunu görelim.* **2)** defolmasını izlemek. *ör. Yürü de boyunu görelim moruk!* **boyunun ölçüsünü almak 1)** çok iddialı olduğu bir konuda, işi başaramayıp yetersizliğini anlamak. *ör. Tavlada boyunun ölçüsünü aldı.* **2)** beklediği ilgiyi, yakınlığı görememek. *ör. Onlara çok güvenirdi, boyunun ölçüsünü almış oldu şimdi.*

boy (II) *a. topb.* ortak bir atadan geldiklerine, aralarında kan bağı olduğuna inanan ve bu yüzden kendi aralarında evlenmeyen, hem ana hem baba soyuna göre birbirleriyle akraba birkaç büyük ailenin bir araya gelmesi sonucu oluşan, geleneksel, toplumsal birlik. *eş.* **kabile, klan**.

boya *a.* **1** cisimlere renk vermek, onları dış etkilerden korumak için üzerlerine sürülen ya da içlerine katılan renkli madde. *ör. Kapılar boya istiyor.* **2** resim yapmak için kullanılan yağlıboya, suluboya, kuruboya gibi maddeler. **3** renk. *ör. Perdenin boyası solmuş.* **4** *ha.* yazmak için kullanılan mürekkep. *ör. Tükenmezin boyası eline sinmişti.* **5** *mec.* aldatıcı görünüş. *ör. Boyasını kazıyınca gerçek ortaya çıkar.* **boya çekmek** (ya da **vurmak**) bir şeyi boyamak. **boya fırçası** resim yapmak ya da bir yeri boyamak için kullanılan, değişik ölçülerde ve türlerde fırça. **boya kalemi** resim yapmak için kullanılan renkli kalem. **boya tabancası** sıvı boyayı püskürtmede kullanılan araç. **boya tutmak** (bir şey) iyi ve düzgün boyanır olmak. *ör. Kapı boya tuttu.* **boyası atmak** (bir şeyin) boyası solmak, rengi solmak.

boyacı *a.* **1** boya yapan ya da satan kimse. **2** uğraşı ayakkabı boyamak olan kimse. *ör. Bir boyacı bulup kunduramı boyattım.* **3** yapıcılıkta, boyama işiyle uğraşan, boyacılığı uğraş edinmiş olan kimse. *ör. Kapı pencere, boyacı gelmediği için bugün boyanmadı.* **boyacı küpü değil ki hemen daldırıp çıkarasın** hemen yapılması istenen bir işin kolay olmadığını anlatmak için, "öyle, kolay ve çabucak yapılacak bir iş değil, zaman ve emek ister" anlamında söylenir. **boyacı küpüne girmiş gibi** (kadın için) çok boyanmış. *ör. Gencecik kız boyacı küpüne girmiş gibiydi.* **boyacı sandığı** ayakkabı boyacılarının kullandığı, taşınabilir küçük sandık.

boyacılık *a.* **1** boya yapma ya da satma işi. **2** boyacının yaptığı iş, boyacının mesleği. *ör. Çocuğu boyacılıkla geçiniyor.*

boyahane *b. a. T. Far.* (. . - .) boya işleri yapılan yer.

boyalama *a.* boyalamak eylemi.

boyalamak *(-i)* gelişigüzel boya sürmek.

boyalı *s.* **1** üzerine boya sürülmüş, boyanmış ya da boyaya batırılmış. *ör. Kapı yeni boyalıydı, boyası kurumamıştı.* **2** renkli. *ör. Mavi boyalı sandal kimin?* **3** (kadın için) yüzüne çok boya sürmüş olan, çok boyanmış. *ör. Boyalı kadından pek hoşlanmam.* **boyalı basın** okurların ilgisini çekmek için açık saçık ve renkli fotoğraflara haberlerden çok yer veren, hafif yazılarla okuru oyalayan ve eğlendiren, kuponlarla armağanlar dağıtan gazetelere verilen ad.

boyama *a.* **1** boyamak eylemi. **2** renkli yazma ya da mendil. **3** *s.* rengi boya ile sonradan verilmiş olan. *ör. Boyama deri çabuk solar.* **boyama kazanı** örgü yünlerinin ya da dokuma ipliklerinin boyandığı büyük kazan. **boyama kitabı** okulöncesi çağındaki çocuklar için hazırlanmış, içinde örneğe göre boyanacak resimler bulunan kitap.

boyamak *(-i; -i, -e)* **1** boya sürerek, boyaya batırarak ya da renkli kalemlerle renk vermek. *ör. Haritayı boyamak gerekiyordu.* **2** dış etkilerden korumak için bir şeye boya sürmek. *ör. Bahçe demirlerini bir günde boyadım.* **3** *mec.* ağır sözlerle birini aşağılamak, hakaret etmek. *ör. Onu bir iyice boyamak için ağzımı açmıştım ki vazgeçtim.*

boyana *a. ha.* (. .' .) *den.* ➻ **boyna**.

boyanabilme *a.* boyanabilmek eylemi.

boyanabilmek *(nsz)* boyanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

boyanayazma *a.* boyanayazmak eylemi.

boyanayazmak *(nsz; -e)* boyanma tehlikesi

geçirmek, az kalsın boyanmak. *ör. Bankın boyası kurumamış, pantolonum boyanayazdı.*
boyanış *a.* boyanmak eylemi ya da biçimi.
boyanıverme *a.* boyanıvermek eylemi.
boyanıvermek *(nsz)* çabucak boyanmak. *ör. Duvarlar elbirliğiyle boyanıvermişti.*
boyanma *a.* boyanmak eylemi.
boyanmak *(nsz; -e)* **1** boyamak eylemi kendisine yapılmak, üzerine boya sürülmek. *ör. Sandal iki günde boyanmıştı.* **2** *(nsz)* kendi kendisini boyamak, kendi yüzüne boya sürmek. *eş.* **makyaj yapmak**. *ör. Kadın aynada uzun uzun boyanıyordu.* **3** boyaya bulaşmak. *ör. Elleri boyanmıştı.*
boyar *a. İsl. tar.* Tuna bölgesinde, Transilvanya'da, Rusya'da soyluluk sanı.
boyarmadde *b. a. T. Ar.* **1** *kim.* kimi ortamlarda çözünerek ortama belli bir renk veren doğal ya da yapay renkli madde. **2** *bitb.* göze özsuyu içinde eriyik olarak bulunan renkli madde.
boyasız *s.* **1** üzerine boya sürülmemiş ya da içine boya katılmamış. **2** renksiz. **3** (kadın için) yüzünü boyamamış olan.
boyasızlık *a.* boyasız olma durumu.
boyatabilme *a.* boyatabilmek eylemi.
boyatabilmek *(-i, -e)* boyatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
boyatılabilme *a.* boyatılabilmek eylemi.
boyatılabilmek *(nsz)* boyatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Daire kiraya verilmeden önce boyatılabilirdi.*
boyatılış *a.* boyatılmak eylemi ya da biçimi.
boyatılma *a.* boyatılmak eylemi.
boyatılmak *(nsz)* boyanması sağlanmak, boya sürdürülmek.
boyatış *a.* boyatmak eylemi ya da biçimi.
boyatıverme *a.* boyatıvermek eylemi.
boyatıvermek *(-i, -e)* çabucak boyatmak.
boyatma *a.* boyatmak eylemi.
boyatmak *(-i, -e)* **1** boyanmasını sağlamak, üzerine boya sürdürmek. *ör. Kapı ve pencereleri boyattık.* **2** boyamasını sağlamak. *ör. Kapıyı bir boyacıya boyattık.*
boyayıcı *s.* boyama özelliği olan, boyayan (nesne).
boyayış *a.* boyamak eylemi ya da biçimi.
boyayıverme *a.* boyayıvermek eylemi.
boyayıvermek *(-i)* çabucak boyamak.
boyca *be.* uzunluk yönünden, boy bakımından. *ör. O boyca benden kısadır.*
boydaş *s.* boyları birbirine eş olan, aynı boyda olan (kişilerden her biri). *ör. Bizim çocuklar boydaş galiba.*
boydaşlık *a.* boydaş olma durumu.
boykot, -tu *a. İng. (Charles Cunningham Boycott özel adından)* belli bir amacı gerçekleştirmek için baskı yapmak ereğiyle, bir kimseyle, bir yerle, bir topluluk, kuruluş ya da bir ülkeyle her türlü ilişkiyi kesme kararı. **boykot etmek** (ya da **yapmak**) boykot kararı almak.

boykot
Boykot sözcüğü, İngilizcede özel addan türeme bir tür adı olarak kullanılmış, Türkçeye de, özdeş anlamda bir tür adı olarak girmiştir. Şimdilik yerine Türkçe bir sözcük bulunamamıştır. Sözcüğün İngiliz dilinde yer alışı, aşağı yukarı yüz yıl öncesine gider. Charles Cunningham Boycott (1832-1897) adlı bir İngiliz subayı, İrlan'da da bir kontun çiftliğinin yönetimine getirilir. Boycott, çok sert biridir, çiftçilere sert davranır. Çiftçiler, 1880'de, bu kişiye karşı toplu bir eyleme girişirler, hayvanları sakatlarlar, satışları ö nlerler; çiftliği maddi ve manevi bir baskı altına alırlar. Bu tepkiye de "boykot" adı verilir. Sözcük, başka dillere de anlamıyla geçer.

boykotçu *a. İng. T.* boykot hazırlayan, boykot yapan, boykota katılan kimse.
boykotçuluk *a. İng. T.* boykotçunun davranışı.
boylam *a. gökb.* yeryuvarlağı üzerindeki herhangi bir noktadan geçen meridyen dairesiyle, başlangıç noktası olarak alınan Greenwich gözlemevinin meridyen dairesi arasındaki açısal uzaklık.
boylama *a.* boylamak eylemi.
boylamak *(-i)* **1** herhangi bir yere istemeyerek gitme durumunda kalmak. *ör. Kitabı almayı unutursan çarşıyı bir daha boylarsın.* **2** suya batmak. *ör. Koca gemi denizin dibini boylamış.* **3** boylu boyunca yere uzanmak, düşmek. *ör. Bir vurursam yeri boylarsın.*
boylamasına *be.* boy doğrultusunda, ene değil boya doğru.
boylanabilme *a.* boylanabilmek eylemi.
boylanabilmek *(nsz)* boylanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kavak çabuk boylanabilir.*
boylanış *a.* boylanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çiçeğin boylanışını izledim.*
boylanıverme *a.* boylanıvermek eylemi.
boylanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede boylanmak. *ör. Oğlan birkaç ayda boylanıvermişti.*
boylanma *a.* boylanmak eylemi.
boylanmak *(nsz)* boyu uzamak, boyca gelişmek, boy sürmek. **boylanıp boslanmak** (genç için) boyu uzamak, gelişmek.
boylatma *a.* boylatmak eylemi.
boylatmak *(-i)* boylamak eylemini yaptırmak. *ör. Bir yumrukta yeri boylattı.*
boylayabilme *a.* boylayabilmek eylemi.
boylayabilmek *(-i)* boylama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Irmağın derin yerlerini boylayabilmek olanaksızdı.*
boyler *a. İng.* (su, sıvı) ısıtıcı (araç).
boylu *s.* **1** boyu bulunan, boyu olan. *ör. Orta boylu, uzun boylu, bir sürü insan vardı orada.* **2** boyu oldukça uzun olan ya da benzerlerinden uzun olan. *ör. Boylu bir atı vardı. Boy-*

lu bir delikanlı oldu. **boylu boslu** uzun boylu ve yakışıklı (delikanlı) ya da uzun boylu ve gösterişli, güzel (genç kız). **boylu boyunca** boyunun uzunluğunca, bütün boyu ile. *ör. Kadın boylu boyunca çimene uzanmıştı.*

boyluluk *a.* uzun boylu olma durumu.

boyna *a. It. den.* sandalın kıç tarafında bir bir sola oynatılarak kullanılan, yassı uçlu kısa kürek. **boyna etmek** *den.* sandalı kıçtan tek kürekle yürütmek.

boynuz *a.* **1** kimi hayvanların başlarında genellikle çift, kimilerinde tek olarak bulunan, tırnaksı, sert bir maddeden oluşmuş, çoğunlukla uzun, kıvrık ya da çatallı savunma organı. *ör. Gergedanda tek boynuz olur.* **2** *s.* bu organdan yapılmış. *ör. Boynuz saplı bir bıçak aldım.* **3** (kimi böceklerde) duyarga. **4** boynuzdan yapılmış, hacamat işleminde kullanılan araç. **5** kurşun borudan kol alma işleminde kullanılan, demirden yapılmış, boynuz biçimli aygıt. **6** *müz.* boynuzdan yapılmış, üflemeli bir çalgı. **boynuz çekmek** vücudun herhangi bir yerini hafifçe çizip üzerine boynuz[4] oturtarak kan almak. *eş.* **hacamat etmek**[1]. **boynuz dikmek** *mec.* (kadın) başka erkeklerle cinsel ilişkiye girerek kocasını aldatmak. **boynuz isterken kulaktan olmak** daha iyi bir şey elde etmek isterken elindekini de yitirmek. **boynuz kulağı geçmek** bir konuda, daha sonra yetişenler beceri, yetenek yönünden eskileri geçmek, oğul babayı geçmek. **boynuz takmak** (ya da **takınmak**) **1)** (erkek için) karısı ya da aileden bir kadın tarafından başka erkeklerle aldatılmak. **2)** (kadın için) kocasını başka erkeklerle aldatmak. **boynuz taktırmak** (ya da **takmak**)1 kadın, kocasını başka erkeklerle aldatmak. **boynuzları yaldızlamak** (erkek için) karısı ya da yakını bir kadın tarafından başka erkeklerle üst üste aldatılmak.

boynuzlama *a.* boynuzlamak eylemi.

boynuzlamak *(-i)* **1** (hayvan) boynuzu ile vurmak, süsmek. **2** *mec.* (kadın) kocasını, başka bir erkekle aldatmak.

boynuzlanış *a.* boynuzlanmak eylemi ya da biçimi.

boynuzlanma *a.* boynuzlanmak eylemi.

boynuzlanmak *(nsz)* **1** (hayvan) boynuzu çıkmak. **2** boynuzla yaralanmak. *ör. Zavallı dana üç yerinden boynuzlanmıştı.* **3** *mec.* (erkek) karısı ya da aileden bir kadın tarafından başka erkeklerle aldatılmak.

boynuzlaşma *a.* boynuzlaşmak eylemi.

boynuzlaşmak *(nsz)* **1** (hayvanlar) birbirleriyle boynuzla dövüşmek. **2** (bir doku) boynuz özelliği kazanmak, boynuz durumuna gelmek.

boynuzlatabilme *a.* boynuzlatabilmek eylemi.

boynuzlatabilmek *(-i) mec.* (kadın) boynuzlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

boynuzlatma *a.* boynuzlatmak eylemi.

boynuzlatmak *(-i) mec.* (kadın) kocasını ya da yakını bir erkeği başka erkeklerle aldatmak.

boynuzlayabilme *a.* boynuzlayabilmek eylemi.

boynuzlayabilmek *(-i)* boynuzlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Koç kızarsa boynuzlayabilir.*

boynuzlayış *a.* boynuzlamak eylemi ya da biçimi.

boynuzlayıverme *a.* boynuzlayıvermek eylemi.

boynuzlayıvermek *(-i)* ansızın boynuzlamak. *ör. Koç, çocuğu boynuzlayıvermişti.*

boynuzlu *s.* **1** boynuzu olan (hayvan). **2** *mec.* karısının ya da yakını kadınların yoldan çıkmasına, başka erkeklerle düşüp kalkmasına göz yuman kimse.

boynuzlugiller *ç. a. hayb.* geviş getirenler takımından, sığır, koyun, keçi, dağkeçisi ve antilopları içine alan, içi boş olan boynuzları sürekli kalan, omurgalıların memeliler sınıfı.

boynuzluteke *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, kurtçuğu meşe ağaçlarında yaşayan, ağaçta derin delikler açarak ona zarar veren, uzun duyargaları bulunan, oduncul bir böcek.

boynuzsu *s.* boynuz özelliğini taşıyan, boynuza benzer, boynuz görünüşlü, boynuz benzeri bir maddeden olan, boynuz gibi.

boynuzsuz *s.* boynuzu bulunmayan ya da olmayan (hayvan).

boyotu, -nu *b. a. bitb.* baklagillerden, çimenliklerde, tarlalarda kendiliğinden yetişen, özel olarak da yetiştirilen, mavi, sarı ya da ak çiçekler açan, uzun badıcında bulunan yassı tohumları kurutularak çemen yapımında kullanılan, bir yıllık otsu bir bitki.

boysuz *s.* boyu benzerlerinden kısa olan, kısa boylu. **boysuz kalmak** boyu kısa kalmak, boyu uzamamak. *ör. Futbol oynadığı için boysuz kaldı.* **boysuz olmak** kısa boylu olmak.

boysuzluk *a.* boyu benzerlerinden kısa olma durumu, kısa boyluluk. *ör. Çocuk boysuzluğundan yakınıyordu.*

boyun, -ynu *a.* **1** gövdenin omuz ile baş arasındaki bölümü. *ör. Boyun, başı tutar.* **2** şişe, sürahi, testi, güğüm gibi kapların, vida, cıvata gibi araçların dar olan üst bölümü. **3** *mec.* sorumluluk, yükümlülük. *ör. Onları geçindirmek de benim boynumda.* **4** *coğr.* genç dağlık yerlerde, dorukları birbirinden ayıran, yüksek ve kimileri ulaşıma elvermeyen geçitlerin ortak adı ve genel olarak dağ sırtlarında geçişe elverişli alçak yer. **boynu altında kalsın** "ölsün", "gebersin" anlamında bir ilenme söz. **boynu armut sapına dönmek** çok zayıflamak, zayıflıktan boynu incelmek. **boynu bükük 1)** kimsesi, arkası olmayan, zavallı. *ör. O, boynu bükülerdendir, yardımcı olalım.* **2)** üzüntülü, durgun. *ör. Öyle boynu bükük durma.* **boynu eğri** (birine karşı) herhangi bir nedenle borçlu durumda bulunan, ona karşı bir durum alacak, söz söyleyecek, direnecek durumda olmayan (kimse). **boynu kıldan ince olmak** doğru ve haklı yargı karşısında verilecek her cezaya razı olmak. *ör. Sen bu dediğimi yap, zararlı çıkarsan boynum kıl-*

dan incedir. **boynuna almak** bir şeyi, borç ya da ödev olarak üstlenmek. *ör. Kaç paraysa ben boynuma alıyorum, yaptırın.* **(bir şeyi birinin) boynuna atmak** o şeyi (genellikle suçu, kabahati) başkasına yüklemek. **boynunda kalmak** birine iletilmesi kendisinden istenen sözü, selamı ya da parayı iletmediği için üzerinde borç kalmak. *ör. Sana selamı vardı, söylemiş olayım da boynumda kalmasın.* **boynunu kırmak** *hkr.* (genellikle buyruk biçiminde kullanılır) çekip gitmek, savuşmak. *ör. Haydi kır boynunu, yoksa kırarlar boynunu!* **boynunu vurdurmak (birinin)** başını kestirmek, başını kestirerek öldürmek. *ör. Padişah, vezirin boynunu vurdurmuş.* **boynunu vurmak (birinin)** başını keserek öldürmek. *ör. Cellat hemen boynunu vurmuş.* **boynunun borcu ➻ boyun borcu .boyun** (ya da **boynunu**) **bükmek 1)** çözümsüz kalarak yetersizliğini anlayıp direnmeyi bırakmak, acındırıcı bir tavır içine girmek. *ör. Önümde boyun bükünce, acıdım.* **2)** (bir şey, birini) çaresiz bırakmak, güçsüzleştirmek. *ör. Babasının ölümü onun boynunu büktü.* **3)** bir durumu, bir işi ister istemez kabul etmek. *ör. Bize karşı boyun bükmek zorundadır.* **4)** (bitki) susuzluk, besinsizlik, hastalık gibi nedenlerle canlılığını, dikliğini yitirmek. *ör. Bir gün içinde çiçeğim boyun bükmüştü.* **boyun** (ya da **boynunun**) **borcu** yerine getirilmesi gereken iş, ödev. *ör. Bunu yapmayı boyun borcu sayarım.* **boyun eğmek 1)** karşısındakinin gücünü kabul edip ona karşı durmayı bırakmak. *eş.* **itaat etmek** . *ör. Düşman kılıçlarımıza boyun eğmişti.* **2)** bir şeye, isteyerek ya da istemeyerek uymak, katlanmak. *ör. Ona, çocuklar için boyun eğiyorum.* **boyun kesmek** birini görünce, saygı ve bağlılık gösterisi olarak, başını önc eğmek. **boyun kırmak** saygı duyulan bir kimse karşısında ayakta iken başı öne bükmek, eğmek. *ör. Karşımda boyun kıranlar şimdi karşıma geçti.*

boyuna *be.* **1** uzun olan yere boyunca, uzunlamasına, en olan yere dik olarak. **2** (.' . .) sürekli olarak, hiç ara vermeksizin, durmadan. *ör. Boyuna bunu söylüyorsun.*

boyunbağı, -nı *b. a.* süs olarak kullanılan ve gömlek yakasının altından geçirilip bağlanan uzun, enli kumaş parçası. *eş.* **kravat**.

boyunca *be.* **1** uzunluğu, boyu kadar, boyu uzunluğunda. *ör. Çocuk, anasının boyunca olmuştu.* **2** sürdüğü zaman kadar, süresince. *ör. Onu bir saat boyunca izledim.* **boyunca çocuğu olmak** yetişkin çocuğu bulunmak. *ör. Onun boyunca çocukları vardır, bakmayın siz.*

boyunduruk *a.* **1** sabana ya da kağnıya, arabaya koşulan öküzlerin, mandaların birlikte yürümelerini sağlamak için boyunlarına geçirilen bir tür ağaç çember. **2** *sp.* güreşte, hasmın başını koltuk altına alıp, kolu hasmın boynuna dolayıp bastırma oyunu. **3** mengenenin üst yanındaki kemer biçimli bölüm. **4** *mec.* zorbalık baskısı. *ör. Uluslar boyunduruğa dayanmaz.* **5** *mim.* kapı, pencere gibi açıklıkların üzerine konulan ağaç ya da beton kiriş. **boyunduruğa almak 1)** *sp.* güreşte, hasmın başını koltuk altına alıp boynuna kol dolamak. **2)** boyunduruğa vurmak. **boyunduruğa vurmak** baskı yönetimi altına almak. *ör. Ele geçirdiği yerlerde halkı boyunduruğa vurmuştu.* **boyunduruk altına almak** baskı ve buyruğu altına sokmak. *ör. Kral, halkı boyunduruk altına almıştı.* **boyunduruk altına girmek** özgürlüğünü yitirip başkasının baskısı ve buyruğu altında yaşamak. *ör. Bu ulus boyunduruk altına girmektense ölmeyi yeğler.* **boyunduruk atmak** *sp.* **➻ boyunduruğa almak**. **boyunduruk bağı** *ha.* kağnılarda kolu, sabanlarda oku boyunduruğa bağlayan kayış.

boyundurukçu *a.* boyunduruk yapan ve satan kimse.

boyunluk *a.* boyna sarılan kumaş, boyun sargısı.

boyunsalık *a. ha.* hayvanın boynu altından geçen, geme ya da yulara takılı ip.

boyut, -tu *a.* **1** bir cismin herhangi bir yöndeki uzanımı, bir cismin en, boy ya da yüksekliğinden her biri. *ör. Halılar döşeli salon boyutlarıyla da iyiydi.* **2** *mec.* durum, içerik, derinlik, genişlik, büyüklük, kapsam. *ör. Sorunun boyutu belli değildi.* **3** *mat.* doğruların, yüzeylerin, cisimlerin ölçülmesinde ele alınan üç doğrultudan, uzunluk, genişlik ve derinlikten her biri. *eş. esk.* **buut**. **boyut katmak** *mec.* daha değişik, yeni bir içerik, derinlik kazanmasını sağlamak. **boyut kazanmak** (bir şey) yeni bir içerik, kapsam, genişlik, durum edinmek. *ör. Olay yeni bir boyut kazanmıştı.*

boyutlandırılış *a.* boyutlandırılmak eylemi ya da biçimi.

boyutlandırılma *a.* boyutlandırılmak eylemi.

boyutlandırılmak *(nsz)* boyut kazanması sağlanmak. *ör. Olay boyutlandırıldı, dallandırılıp budaklandırıldı.*

boyutlandırış *a.* boyutlandırmak eylemi ya da biçimi.

boyutlandırma *a.* boyutlandırmak eylemi.

boyutlandırmak *(-i, -e)* boyut kazanmasını sağlamak. *ör. Bir olayı boyutlandırmak, genişletmek kimin işine gelir?*

boyutlanış *a.* boyutlanmak eylemi ya da biçimi.

boyutlanma *a.* boyutlanmak eylemi.

boyutlanmak *(nsz)* yeni bir içerik, kapsam, durum, genişlik vb. edinmek, boyut kazanmak. *ör. İş, boyutlanmak üzereyken vazgeçildi.*

boyutlu *s.* boyutu bulunan, boyutu olan. *ör. Türkiye tek boyutlu insanı ne yapsın?*

boyutluluk *a.* boyutu olma durumu. *ör. Resim iki boyutlu, ama üç boyutluluk izlenimi veriyordu.*

boyutsal *s.* boyutla ilgili. *ör. Canlı ile resim arasında boyutsal ayrılık vardır.*

boyutsuz *s.* **1** boyutu olmayan. **2** *mec.* çapsız, yeterliği olmayan, yeteneksiz (kimse). *ör. Öyle boyutsuzlarla iş yürümez.*
boyutsuzluk *a.* **1** boyutsuz olma durumu. **2** *mec.* derin görüşten yoksunluk, çapsızlık, yeteneksizlik. *ör. Yazar, onların dünyaya bakışlarındaki boyutsuzluğu görmüştü.*
boz *a.* **1** açık toprakrengi. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Boz bir ceketi vardı.* **3** *s.* sürülmemiş ya da üzerinde bir şey olmadığı için rengi çıkmış (toprak). *ör. Öküzler boz yerde ne yiyecek?* **4** *a. ha.* ak[4], akbasma, aksu, perde[5]. **boz adam** *ha.* asker ya da devlet görevlisi olmayan kimse. **boz bulanık** (genellikle akarsu için) çok bulanık, duru olmayan. *ör. Sakarya boz bulanıktı, ağır ağır akıyordu.*
boza *a.* arpa, buğday, mısır gibi tahılların mayalanıp ekşitilmesiyle yapılan, koyuca, mayhoş içecek. **boza gibi** (sıvı için) koyu ve bulanık. **boza olmak** *arg.* utanmak. *eş.* **bozum olmak** .
bozabilme *a.* bozabilmek eylemi.
bozabilmek *(-i)* bozmak elinde olmak ya da bozma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk oyuncağını bozabilir.*
bozacı *a.* **1** boza yapan ya da satan kimse. **2** boza satılan, boza içilen yer, dükkân. *ör. Bir bozacıya girip boza içtik.*
bozacılık *a.* boza yapma ya da satma işi, bozacının mesleği.
bozarabilme *a.* bozarabilmek eylemi.
bozarabilmek *(nsz)* bozarma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Açık renkliler çabuk bozarabilir.*
bozarış *a.* bozarmak eylemi ya da biçimi.
bozarıverme *a.* bozarıvermek eylemi.
bozarıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede bozarmak. *ör. Yeni perde bir ayda bozarıverdi.*
bozarma *a.* bozarmak eylemi.
bozarmak *(nsz)* **1** rengi solmak, rengi atmak, rengi boz[1] olmak. *ör. Ceketin rengi üç günde bozardı.* **2** *ha.* utanmak, kızarmak. **3** *ha.* yüz ekşitmek. *ör. Beni görünce bozardı.* **4** *ha.* (karpuz) olgunlaşmak, kızarmak.
bozartı *a. ha.* dağda, tarlada yer yer görülen boz[1] yer.
bozbağırgan *b. a. ha.* yaprakları tüylü, sarmaşık gibi bir ot.
bozbakkal *b. a.* (.' . .) *hayb.* karatavukgillerden, boz renkli ardıçkuşu.
bozbaşak *b. a. ha.* güzün ekilen bir buğday türü.
bozca *s.* rengi boza çalan, boza yakın renkli. *ör. Bozca bir kuş vardı, adını bilmiyordum.*
bozdoğan *b. a.* (.' . .) **1** *hayb.* bir doğan türüne verilen ad. **2** *tar.* Osmanlı döneminde yeniçerilerin kullandığı, atların eyerlerinde asılı, hazır duran, başı sıra sıra çivili gürz.
bozdurabilme *a.* bozdurabilmek eylemi.
bozdurabilmek *(-i)* bozdurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kararı bozdurabilmek için Yargıtay'a başvurduk.*
bozduruş *a.* bozdurmak eylemi ya da biçimi.
bozdurma *a.* bozdurmak eylemi.
bozdurmak *(-i)* **1** bozulmasını sağlamak. *ör. Parayı bozdurdu.* **2** *(-i, -e)* bozmasını sağlamak, bozmak eylemini yaptırmak. *ör. Parayı bankaya bozdurdu.* **bozdur bozdur harca** çok az olan ya da verilen şeyler, özellikle para için, azlığı belirtmek üzere alay yollu söylenir.
bozdurtmak *(-i)* ➻ **bozdurmak.**
bozdurulabilme *a.* bozdurulabilmek eylemi.
bozdurulabilmek *(nsz)* bozdurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yanlış karar Yargıtay'da bozdurulabilir.*
bozdurulma *a.* bozdurulmak eylemi.
bozdurulmak *(nsz)* bozulması sağlanmak, bozmak eylemine uğratılmak. *ör. Bozdurulan para hemen bitti.*
bozgun *a.* **1** bir topluluk içinde karşılıklı güvenin bozulması yüzünden ortaya çıkan karışıklık. **2** yenilen bir ordunun, asker onurunun gerektirdiği bütün bağları yitirerek düzensiz bir biçimde çekilmesi. *ör. Bozgunda, düzen aranmaz.* **3** *s.* bu durumda bulunan. *ör. Savaşta, bozgun orduyu durdurmak güçtür.* **4** *a.* tam yenilgi. *ör. O, bu bozgunu unutamaz.* **bozgun yemek** bozguna uğramak. **bozguna uğramak** yenilip perişan olmak, yenilip dağılmak. *ör. Sakarya'da bozguna uğrayan düşman toparlanamadı.*
bozguncu *s.* ve *a.* bir toplulukta ikilik yaratan, bir topluluğu bozan, bozgun yaratan, bozgun çıkmasına yol açan (kimse). *ör. Kimse bozguncuyu sevmez.*
bozgunculuk *a.* bozguncunun davranışı, bozguncunun yaptığı iş, bozguncuya yakışır davranış. **bozgunculuk etmek** bir toplulukta ikilik, bozgun çıkarmak. *ör. Askerde bozgunculuk edeni bağışlamazlar.*
bozgunluk *a.* **1** bozgun. *ör. O bozgunlukta kimseye söz geçmiyordu.* **2** bozgun olanın durumu. *ör. Bozgunluğu göze alamazdı.*
bozkır *b. a.* kurakçıl otsu bitkilerle seyrek bodur ağaçlardan oluşan, sıcak ve ılıman iklimlerde geniş alanlar kaplayan doğal bölge. *eş.* **step**. **bozkır kedisi** *hayb.* bozkırda yaşayan yabanıl kedi. **bozkır koyunu** *hayb.* Asya bozkırlarında yaşayan bir koyun türü. **bozkır tavuğu** *hayb.* ➻ **bağırtlak.**
bozkırlaşabilme *a.* bozkırlaşabilmek eylemi.
bozkırlaşabilmek *(nsz)* bozkırlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ağaçsız kalan yer zamanla bozkırlaşabilir.*
bozkırlaşıverme *a.* bozkırlaşıvermek eylemi.
bozkırlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede bozkırlaşmak.
bozkırlaşma *a.* bozkırlaşmak eylemi.
bozkırlaşmak *(nsz)* (bir toprak) bitki örtüsünü yitirerek bozkır durumuna gelmek.
bozlak *a.* **1** Güney Anadolu'da ve Orta Anadolu'nun kimi yerlerinde bir türkü ezgisi. **2** bu ezgiyle söylenen, konusu acıklı türkü, bir tür uzun hava. **3** *ha.* sürülmemiş boz tarla ya da killi toprak.

bozlama *a.* bozlamak eylemi.
bozlamak *(nsz) ha.* **1** (deve için) bağırmak. **2** ağlamak, sızlamak. **3** *mec.* çığlık atmak. **4** (tarla için) sürülmeden, boş kalmak.
bozluk *a.* **1** boz olma durum. **2** boz renkte yer.
bozma *a.* **1** bozmak eylemi. **2** *s.* bir şeyden bozularak yapılmış, biçimi ve kullanılışı değiştirilmiş. *ör. Ceketten bozma yelek olur mu?*
bozmacı *a. ha.* eski şeyleri satın alıp bozup parçalayarak, parça parça satan kimse.
bozmadde *a. T. Ar. gövb.* sinir gözelerinden oluşan, beyinde dış, omurilikte iç tabaka.
bozmak, -ar *(-i)* **1** düzgün işleyen bir şeyi işlemez ya da kötü işler duruma getirmek. *ör. Oyuncağını bozmaktan hoşlanıyor.* **2** bir şeyin, bir yerin düzenini karıştırmak, bir şeyi düzenli biçimden çıkarmak. *ör. Yatağı bozmak istemeden, bir köşeye kıvrıldı.* **3** olacak ya da olmuş bir işi geçersiz bir duruma getirmek. *ör. Kararı bozmak üst mahkemenin bileceği şeydir.* **4** büyük parayı bozuk para durumuna getirmek. *ör. Bin lirayı bozmak için uğraşma.* **5** zarar vermek, dokunmak. *ör. Ham erik mideni bozar.* **6** altını paraya çevirmek. *ör. Kuyumcu altınımı bozmak istemedi.* **7** bozguna uğratmak, yenmek. *ör. Düşmanı bozan askerlerimiz ilerliyordu.* **8** kızlığını gidermek. *ör. Kızı bozan genç, onunla evlenmek zorunda kaldı.* **9** bağ ya da bostanın son ürünlerini toplamak. **10** biçimini, kullanılışını değiştirmek. *ör. Bu pantolonu bozmak, şort yapmak istiyorum.* **11** artık yapmaktan vazgeçmek, bırakmak, dağıtmak. *ör. Dükkânı bozdu, şimdi işi yok.* **12** *mec.* yoldan çıkarmak, kötü alışkanlıklara sürüklemek. *ör. Arkadaş arkadaşı bozar.* **13** *mec.* birini, beklemediği bir davranışla ya da sözünü yalan çıkararak güç duruma düşürmek, küçük düşürmek, utanmasına yol açmak, utandırmak. *ör. Onu bozmak istemezdim ama oldu bir kez.* **14** *mec. (-le)* bir şeye çok düşkün olmak. *ör. Şimdi de çiçek yetiştirmekle bozdu.* **15** *mec. (-le)* biriyle takışmak, ona karşı tutum almak. *ör. Müdür benimle bozdu vallahi!* **16** *(-i) ha.* tarlayı ilk kez sürmek
bozrak *s.* rengi boza çalan.
bozucu *s.* bozmak eylemini yapan, bozan. *ör. Onun bozucu tutumundan belliydi, iş bozulacaktı.*
bozuculuk *a.* bozucunun yaptığı iş, bozucuya yakışan davranış. *ör. Ondan bozuculuk beklenmezdi.*
bozuk (I) *s.* **1** bozulmuş olan. *ör. Bozuk kaldırımda yürümek zordu.* **2** yolunda gitmeyen, düzenli yürümeyen. *ör. İşler oldukça bozuk gidiyor.* **3** (araç için) çalışmayan, işlemeyen ya da kötü işleyen, bozulmuş olan. *ör. Saat bozuk, onartmak gerekiyor.* **4** (vücut organları için) işlevini yapamaz duruma gelmiş olan. *ör. Çocuğun gözleri bozuk, gözlük takıyor.* **5** (yiyecek için) yenmeyecek duruma gelmiş, kokuşmuş. *ör. Bu yemek bozuk, dökelim.* **6** *mec.* kötü. *ör. Onun bozuk düşüncelerini kim dinler?* **7** *mec.* bir şeye canı sıkılmış, sıkıntılı, sinirli ya da kızgın. *ör. Orhan bugün bozuk, varmayın yanına!* **bozuk atmak** (ya da **çalmak**) *arg.* sinirlendiğini, öfkelendiğini belli etmek, canı sıkılmış, yüzü asılmış olmak. **bozuk para** ufak birimlere ayrılmış para. **(birini) bozuk para gibi harcamak** en küçük çıkar için gözden çıkarmak. *ör. Güvenme ona, adamı bozuk para gibi harcar o.*
bozuk (II) *a. müz.* Anadolu'nun kimi yerlerinde kullanılan, bağlamaya benzeyen, orta boy, dokuz telli bir saz.
bozukdüzen *b. s.* düzgün işlemeyen, yetersiz bir düzen içinde, düzeni düzgün olmayan, düzensiz. *ör. İşler bozukdüzen gidiyor.*
bozukluk *a.* **1** bozuk olma durumu. **2** bozuk para. *ör. Hiç bozukluğum yok.*
bozulabilme *a.* bozulabilmek eylemi.
bozulabilmek *(nsz)* bozulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bozulma *a.* bozulmak eylemi.
bozulmak *(nsz)* **1** bozmak eylemine konu olmak. **2** (yiyecekler için) yenilemeyecek duruma gelmek, ekşimek, kokmak. *ör. Dün aldığım balık bozulmuş.* **3** *mec.* iyi ve değerli niteliğini yitirmek. *ör. O böyle değildi, bozulmuş.* **4** *mec.* bir şeye içerlemek, kızmak. **5** *arg.* güç ve gülünç duruma düşmek. *ör. Bir bozuldum abi ki sorma!* **6** *arg.* öfkelenmek, sinirlenmek, canı sıkılmak. *ör. Ne bozuluyorsun, gideceğiz şimdi.* **7** *mec.* sağlığını yitirip zayıflamak. *ör. Çocuk iki günde bozuldu.* **8** kızlığı giderilmek. **9** *ha.* (bağ, bahçe, tarla için) ürünü kaldırılmak. **bozula bozula** *ik. be.* sık sık bozularak.
bozuluş *a.* bozulmak eylemi ya da biçimi.
bozuluverme *a.* bozuluvermek eylemi.
bozuluvermek *(nsz)* çabucak ya da çok kısa sürede bozulmak.
bozum *a.* **1** bozulmak eylemi. **2** *arg.* güç ve gülünç duruma düşüp utanma, küçük düşme. **(birini) bozum etmek** *arg.* küçük düşürmek, utandırmak. **bozum havası** *arg.* utangaçlık, utanma. **bozum havası çalmak** *arg.* **1)** utanmak. **2)** canı sıkılmak, sinirlenmek, kızmak. **bozum olmak** *arg.* sözü ya da davranışı iyi karşılanmadığından utanacak duruma düşmek, küçük düşüp utanmak.
bozumca *a. ha.* uzun kuyruklu, küçük başlı, kara renkli ve sarı benekli iri bir kertenkele.
bozumtırak *s. ha.* boza yakın renkte olan, rengi boza çalan.
bozundurulma *a. fiz.* ve *kim.* bozunması sağlanma.
bozundurulmak *(nsz) fiz* ve *kim.* bozunması sağlanmak. *ör. Alkol bozundurulunca kloroform bulundu.*
bozundurma *a. fiz.* ve *kim.* bozundurmak eylemi.
bozundurmak *(-i) fiz.* ve *kim.* bozunmasını sağlamak. *ör. Bilgin, alkolü bozundurmak isterken kloroformu buldu.*

bozunma *a.* **1** *kim.* bileşik bir maddenin daha yalın bileşiklere ya da bileşenlere tek yönlü olarak ayrılması. **2** *fiz.* ışınetkin bir çekirdeğin ışınım salarak değişikliğe uğraması olayı. *ör. Plütonyum 239 ise 24400 yıllık bir bozunma yarı ömrüne sahiptir.*

bozunmak *(nsz) fiz.* ışınım salarak değişikliğe uğramak. *ör. Bir çekirdek bozunmakla rahatlamaktadır.*

bozuntu *a.* **1** bozulan bir şeyden arta kalan bölüm ya da bölümler, döküntü. **2** kendinde bulunduğu varsayılan niteliği gerçekte taşımayan, taşıdığı sana yaraşık olmayan kimse ya da şey. *ör. Şu araba bozuntusunu çekin. Ozan bozuntusu, şiir yazdığını sanıyor.* **3** *mec.* şaşkınlık, şaşkınlığa düşme. **bozuntuya uğramak** şaşkınlığa düşmek. **bozuntuya vermemek** farkına vardığı bir yanlışı ya da hoşuna gitmeyen bir durumu anlamamış gibi davranmak. *ör. Sorduğunu bilmiyordum ama bozuntuya vermedim, bilir göründüm.*

bozunum *a. fiz.* ve *kim.* ➻ **bozunma**.

bozuş *a.* bozmak eylemi ya da biçimi.

bozuşabilme *a.* bozuşabilmek eylemi.

bozuşabilmek *(nsz; -le)* bozuşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu işimi yapmazsan bozuşabiliriz.*

bozuşma *a.* bozuşmak eylemi.

bozuşmak *(nsz; -le)* (kişiler için) araları açılmak, dostlukları, arkadaşlıkları bozulmak, karşılıklı olarak görüşmez olmak. *ör. Çocuklar çabuk bozuşur, çabuk barışır.*

bozuşuk *s.* araları açık, araları bozlmuş olan (kimselerden her biri). *ör. Bize bunu bozuşuğuz diye yapıyor.*

bozuşukluk *a.* (kişiler için) araları açık olma durumu.

bozuşuverme *a.* bozuşuvermek eylemi.

bozuşuvermek *(nsz; -le)* çabucak bozuşmak. *ör. Çocuklar sık sık bozuşuverir.*

bozuverme *a.* bozuvermek eylemi.

bozuvermek *(-i)* çabucak bozmak. *ör. Çocuk yeni oyuncağını bozuverdi.*

bozyel *b. a. ha.* güney ya da güney batıdan esen, genellikle kuru, kimi zaman da yağış getiren yel. *eş.* **lodos**.

bozyürük *b. a. hayb.* başı küçük, kuyruğu kısa ve kalın, boyu uzun, üstü hafif benekli, zehirsiz bir yılan.

bö *a. ha.* (-) iri ve zehirli örümcek.

böbrek *a. gövb.* kanın içindeki zararlı maddeleri süzen, sidik salan, biri sağda biri solda olmak üzere omurganın iki yanında bulunan organların her birine verilen ad. **böbrek nakli** *hek.* hasta böbreğin alınarak yerine sağlam böbrek uygulanması işlemi. **böbrek taşı** *hek.* böbrekte oluşan taş.

böbreksi *s. yaşb.* böbrek biçiminde olan. *ör. Kimi bitkilerde böbreksi tohum olur.*

böbreküstübezi, -ni *b. a. gövb.* böbreklerin üzerinde bulunan, hormon niteliğinde salgı salan bez **(II)** .

böbür *a. Far.* **1** *hayb.* memelilerden, sıcak ülkelerde yaşayan, derisi benekli, yırtıcı bir hayvan. **2** *mec.* kibir, böbürlenme, öğünme. *ör. Böbür iyi değildir.* **böbür böbür böbürlenmek** pek çok övünmek, çok böbürlenmek.

böbürlenebilme *a. Far. T.* böbürlenebilmek eylemi.

böbürlenebilmek *(nsz; -le) Far. T.* böbürlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan ancak başarısıyla böbürlenebilir.*

böbürleniş *a.* böbürlenmek eylemi ya da biçimi.

böbürlenme *a. Far. T.* böbürlenmek eylemi. *ör. Böbürlenme onun mayasında vardı.*

böbürlenmek *(nsz; -le) Far. T.* övünerek kabarmak, kurumlanmak. *ör. İnsan, ancak güzellikle böbürlenebilir.*

böbürtü *a. Far. T.* övünme, kabarma, böbürlenme, kibir.

böce *a. ha.* ➻ **böcü**.

böcek (I) *a.* **1** *hayb.* eklembacaklıların, altı bacaklı, çoğu kanatlı ve gövdeleri baş, göğüs, karın olarak eklemlerden oluşmuş olan hayvanlar sınıfı ve bu sınıfa giren bütün hayvanların genel adı. *eş. esk.* **haşere**. **2** *ha.* tırtıl, kurt ve kelebek dışında kalan küçük hayvancıklara verilen ortak ad. **3** *mec.* bir yere gizlice yerleştirilerek o yerde konuşulanları dinlemekte kullanılan yasadışı gizli dinleme aracı. **böcek çıkarmak** ipekböceği yetiştirmek. **böcek gibi** (çocuk için) ufak tefek ve esmer.

böcek (II) *a. hayb.* sıcak ve ılıman denizlerde ve denizlerin kayalık yerlerinde yaşayan, Ege ve Akdeniz'de bol bulunan, 30-40 cm. boyunda, birinci çift duyargası boyunu geçen, ıstakoza çok benzeyen, eti yenen, kabuklu bir deniz hayvanı.

böcekbaşı, -nı *b. a. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde güvenliği sağlayan görevlilerin başı.

böcekbilim *b. a.* hayvanbilimin, böcekeri yapı, yaşayış ve hastalık yapıcı nitelikleri yönünden inceleyen dalı.*eş.* **entomoloji**.

böcekbilimci *a.* böcekbilim uzmanı. *eş.* **entomolojist**. *ör. Doğayı bir böcekbilimci gibi incelerdi.*

böcekçil *s. hayb.* ve *bitb.* böcek yiyen, böceklerle beslenen (hayvan ya da bitki).

böcekçiller *ç. a. hayb.* omurgalıların memeliler sınıfına giren, böcek yiyen, karada yaşayan, iki yüze yakın türü içine alan takımı.

böcekevi, -ni *b. a.* ➻ **böceklik**.

böcekhane *b. a. T. Far.* (. . - .) ➻ **böceklik**.

böcekkabuğu, -nu *b. a.* **1** yeşil ile mor arasında ve metal parlaklığında olan renk. **2** *b. s.* bu renkte olan. *ör. Böcekkabuğu çanta daha güzeldi.*

böcekkapan *b. a. bitb.* örnek bitkisi drosera olan ve kimi organları böcekleri yakalamaya ve sindirmeye elverişli bulunan bitkilerin ortak adı.

böceklenebilme *a.* böceklenebilmek eylemi.

böceklenebilmek *(nsz)* böceklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tahıl ara sıra havalandırılmazsa böceklenebilir.*
böceklenivermek *a.* böceklenivermek eylemi.
böceklenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede böceklenmek.
böceklenme *a.* böceklenmek eylemi.
böceklenmek *(nsz)* **1** içinde ya da üzerinde böcek üremek. *ör. Un böceklenmiş.* **2** böcek üreterek bozulmak.
böcekler *ç. a. hayb.* gövdeleri baş, göğüs ve karın olarak üç bölüme ayrılan, duyargaları birer, kanatları ikişer, ayaklarıyla ağız parçaları üçer çift olan eklembacaklılar sınıfı.
böcekli *s.* böceklenmiş olan, içinde ya da üzerinde böcek bulunan. *ör. Bu böcekli pirinci kimse almaz.*
böceklik *a.* ipekböceği yetiştirilen kapalı yer.
böceksavar *b. a. yeni* sprey olarak püskürtülen, zararlı böcekleri öldüren ya da püskürtülen yere yaklaştırmayan böcek ilacı.
böceksiz *s.* içinde böcek üremeyiş olan, içinde ya da üzerinde böcek bulunmayan.
böcü *a. ha.* **1** kurt. **2** böcek **(I)** . **3** umacı, öcü. **böcü börtü** *ha.* kurt, çakal, domuz gibi zararlı sayılan hayvanlar.
böcük *a. ha.* böcek.
böğ *a. ha.* ağılı bir örümcek türü.
böğelek *a. ha.* ➻ **büğelek**.
böğeleklenmek *(nsz) ha.* ➻ **büğeleklenmek**.
böğür, -ğrü *a.* **1** insan ve hayvan gövdesinin yanlarda, kalça ile kaburga arasında kalan bölümleri. *ör. Atın böğrüne vurma!* **2** (insan ve hayvanda) yan, her iki yan. *ör. Sağ böğrüme geç.* **3** yan taraf. *ör. Evin böğrü göçmüş.*
böğürebilme *a.* böğürebilmek eylemi.
böğürebilmek *(nsz)* böğürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sığır aç kalırsa böğürebilir.*
böğürme *a.* böğürmek eylemi.
böğürmek *(nsz)* **1** (sığır, deve) bağırmak. *ör. Köyün sığırları böğürmeye başladı.* **2** *mec.* (insan için, genellikle hakaret olarak kullanılır) yüksek sesle, anlaşılmaz biçimde, ağlarcasına ya da korkunç bir öfkeyle bağırmak. *ör. Herif böğürüp duruyordu. Ne böğürüyorsun?* **böğüre böğüre** *ik. be.* böğürerek.
böğürtlen *a.* **1** *bitb.* gülgillerden, yol kenarlarında, bahçe çitlerinde, ormanların kimi yerlerinde kendiliğinden yetişen, yaprakları halk hekimliğinde pekliğe karşı kullanılan, dikenli bir çalı. **2** bu bitkinin önce kırmızı iken olgunlaştıkça kararan, küçük taneciklerden oluşmuş toparlak ve mayhoş meyvesi.
böğürtlenlik *a.* böğürtlen çalılarının çok olduğu yer.
böğürtme *a.* böğürtmek eylemi.
böğürtmek *(-i)* böğürmesine yol açmak, böğürmek eylemini yaptırmak. *ör. Susuzluk hayvanları böğürtüyordu.*
böğürtü *a.* böğürme, böğürme sesi, böğürürken çıkan ses. *ör. Öteden bir böğürtü duyuldu.*
böğürüş *a.* böğürmek eylemi ya da biçimi.
böğürüşme *a.* böğürüşmek eylemi.
böğürüşmek *(nsz)* karşılıklı olarak ya da hep birden böğürmek. *ör. Sığırlar ahırda böğürüşüyordu.*
böğürüverme *a.* böğürüvermek eylemi.
böğürüvermek *(nsz)* ansızın böğürmek. *ör. Boğa böğürüverince korktum.*
böldürebilme *a.* böldürebilmek eylemi.
böldürebilmek *(-i, -e)* böldürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tarlayı üçe böldürebiliriz.*
böldürme *a.* böldürmek eylemi.
böldürmek *(-i, -e)* **1** bölünmesini sağlamak. *ör. Tarlayı böldürdük.* **2** bölmesini sağlamak. *ör. Tarlayı bir kadastrocuya böldürdük.*
böldürülebilme *a.* böldürülebilmek eylemi.
böldürülebilmek *(nsz)* böldürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Odunlar daha küçük parçalara böldürülebilir.*
böldürülme *a.* böldürülmek eylemi.
böldürülmek *(nsz)* bölünmesi sağlanmak. *ör. Tarla ikiye böldürüldü.*
böle *a. yeni* ➻ **fasikül**.
bölebilme *a.* bölebilmek eylemi.
bölebilmek *(-i)* bölmek elinde olmak ya da bölme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çift sayıları çift sayılara bölebiliriz.*
bölek *a.* bir parti, bir dernek içinde çıkarları için anlaşıp birleşenlerin oluşturduğu küçük topluluk, çıkar topluluğu. *eş. esk.* **hizip, klik**. *ör. Partiyi bölekler yıkacak.*
bölekçi *a.* ve *s.* bir bölek içinde yer alan, bölek oluşturan (kimse). *eş. esk.* **hizipçi, klikçi**. *ör. Parti bölekçilerden kurtulmalıdır.*
bölekçilik *a.* parti, dernek gibi bir örgüt içinde bütünlüğü bozacak biçimde yeni bir topluluk oluşturma işi. *eş. esk.* **hizipçilik, klikçilik**. *ör. Bu partiyi bölekçilik yıkacak.*
bölekleşme *a.* bölekleşmek eylemi.
bölekleşmek *(nsz)* (bir örgüt içinde) bölüklere ayrılmak. *eş. esk.* **hizipleşmek, klikleşmek**. *ör. Partide bölekleşenler artıyor.*
bölen *a. mat.* bir bölme işleminde bölünenin kaç eşit parçaya ayrıldığını gösteren sayı. *ör. 10:5=2 işleminde 5 sayısı bölendir.*
bölge *a.* **1** yönetimsel ve ekonomik birlik, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliği, üzerinde yaşayan insanların özdeş soydan gelmiş olmaları gibi yönlerden belirlenmiş olan, sınırları belirtilmiş toprak parçası. *eş. esk.* **mıntıka**. *ör. Türkiye, coğrafya olarak kaç bölgedir?* **2** *gövb.* vücut yüzeyinin sınırları belli herhangi bir bölümü; örneğin, sırt, bel, koltuk altı bölgeleri. **3** *ask.* önemli ve genellikle cepheye koşut herhangi bir taktik[1] alana verilen ad. **bölge komutanı** *ask.* bir bölgedeki askeri kuvvetlerin en yüksek rütbeli subayı.
bölgeci *a.* ve *s.* belli bir bölgenin[1] çıkarları için çalışan (kimse). *ör. Milletvekili bölgeci olamaz.*
bölgecilik *a.* **1** yurtta belli bir bölgeye[1] özel iş-

lem yapılmasını, ayrıcalık tanınmasını isteyen, ulus ve yurt bütünlüğünü bozucu akım. *ör. O dönemde bölgecilik yapılamazdı.* **2** *topb.* geliştirme tasarı ve etkinliklerinde bölgeleri temel alma ve aralarında denge sağlama tutumu.

bölgesel *s.* bölge[1] ile ilgili ya da bir bölgeye[1] özgü olan. *ör. Kuraklık güneyin bölgesel özelliği sayılır.* **bölgesel uyuşturma** *hek.* vücudun belli bir yerini uyuşturma yöntemi.

bölgeselleşme *a.* bölgeselleşmek eylemi.

bölgeselleşmek *(nsz)* bölgesel bir özellik kazanmak.

bölgesellik *a.* bölge ile ilgililik ya da bir bölgeye özgülük. *ör. Öte yandan, bu sözlere şimdilik Yaşar Kemal'de rastlanır olmasıyla da bölgesellik yürürlüktedir.*

bölme *a.* **1** bölmek eylemi. *eş. esk.* **taksim**. *ör. Onları ikiye bölme işe yarar belki.* **2** yapıda, salon, oda, sofa gibi geniş bir yerden bölünmüş daha küçük yer. *ör. Salondan bölmeye geçiliyordu.* **3** geniş bir alanı, yeri küçük bölüm ya da odalara ayıran ince duvar. *ör. Aradaki bölmeyi kaldırınca geniş bir oda oldu.* **4** *mat.* bir sayıyı iki ya da daha çok eşit sayıya ayırma işlemi.*eş. esk.* **taksim**. *ör. Dört işlemden biri olan bölme çok kolaydır.* **5** *den.* geminin sağlamlığını artırmak, gemi oylumunu türlü amaçlar için yararlı biçimde kullanabilmek, su baskını, yangın gibi durumlarda ara kapıları kapayarak yayılmayı önlemek vb. için yararlanılan, birbirinden ayrılmış yerler. **6** *fels.* ve *mant.* cins kavramlarını tür, alttür kavramlarına ayırmak eylemi.

bölmek, -er *(-i)* **1** bir bütünü iki ya da daha çok parçaya ayırmak. *eş. esk.* **taksim etmek**. **2** *mec.* (toplum içinde, örgütte) birliğin parçalanmasına, bozulmasına yol açmak. *ör. Bizleri bölmek istiyorlar, birliğimizi bozmayalım.* **3** *mat.* bir sayıyı (niceliği) iki ya da daha çok eşit sayıya ayırmak.

bölmeli *s.* bölme[3] ile ayrılmış olan ya da bölmeleri olan.

bölü *a. mat.* **1** bölme işlemini gösteren işaretin adı ve okunuşu; örneğin 10:2=5 işleminde (:) işareti bölüdür ve işlem "10 bölü 2 eşittir 5" diye söylenir. **2** bir bayağıkesirin gösterilişinde pay ile payda arasına konulan yatay çizginin adı ve okunuşu.

bölücü *s.* **1** bölme işini yapan, bölen. **2** bir yerde, bir toplulukta ikilik yaratan (kimse). *eş. esk.* **münafık, fesatçı**. **3** toplumu, topluluğu, ülkeyi bölme, parçalama amacını güden, böyle davranışları olan (kimse). *ör. Güneydoğuda bölücü eşkıya türemişti.*

bölücülük *a.* **1** bölücü olma durumu. **2** toplumu, ülkeyi bölme amacını güden akım. *ör. Kitap, bölücülük suçlamasıyla toplatılmıştı.* **bölücülük yapmak** toplumda ya da bir toplulukta ikilik çıkarmak.

bölük *a.* **1** bir bütünden ayrılmış olan parça. *eş. esk.* **kısım**. *ör. Bir bölük insan böyle düşünebilir.* **2** saç örgüsü. *ör. Kız saçını iki bölük yapmıştı.* **3** *ask.* takımlardan oluşan, üçü ya da dördü bir tabur oluşturan ve öteki birliklerin temeli olan birlik. **4** *mat.* on kuralına göre yazılan bir tamsayının, sağdan sola doğru üçer üçer ayrılan basamaklarından her bir üçlü takımı. **5** belirli sayıda hamaldan oluşan ve yalnızca belli bir bölgeye bakan hamal topluluğu. **bölük bölük** *ik.* parça parça. **bölük bölük etmek** parçalamak. **bölük bölük olmak** parçalanmak. **bölük pörçük** bütünlüğü olmayan, parça parça. *ör. Bize bölük pörçük bilgiler ulaşıyordu.*

bölükbaşı, -yı *b. a.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde yeniçeri ocağı bölüğü komutanı. **2** bir hamal bölüğünün başı.

bölüm *a.* **1** bir bütünü oluşturan parçaların her biri, bölük[1]. *eş. esk.* **kısım**. *ör. Olayın bir bölümünü de sen anlat.* **2** bir kuruluşun yönetim birimlerinden ya da bir üniversitenin, yüksekokulun herhangi bir bilim ve uzmanlık dalında eğitim veren birimlerinden her biri. *ör. Felsefe bölümü öğrencisiydi.* **3** *mat.* bir bölme işlemi sonunda elde edilen sayı; örneğin 10'u 5'e bölünce elde edilen "2" sayısı bölümdür. **4** *yaşb.* canlıların bölümlenmesinde filumların bir araya gelmesiyle oluşan birlik. **5** *yaz.* bir kitapta, uygulanan yöntem gereğince, başlıklarla ya da sayılarla birbirinden ayrılan parçalardan her biri. **6** *yaz.* bir yazının, bir şiirin vb. söz konusu olan belli bir parça. **bölüm bölüm** *ik. be.* bölümler olarak, azar azar. *ör. Size borcumu bölüm bölüm öderim.*

bölümce *a.* **1** yazıda, bir satırbaşından öteki satırbaşına değin olan tümceler topluluğu. *eş.* **paragraf**. *ör. Yazı, kısa bölümcelerle kurulmuştu.* **2** yasa maddelerinin kendi içlerinde satırbaşlarıyla ayrılan küçük bölümlerinin her biri. *eş.* **fıkra**[3]. *ör. Söz, maddenin ikinci bölümcesinde geçiyor.*

bölümleme *a.* bölümlemek eylemi. *eş. esk.* **tasnif**.

bölümlemek *(-i)* karışık birçok şey arasında, birbirine benzer ya da eşit olanları bir araya getirmek, herhangi bir nitelikçe benzerleri bir kümede toplamak. *eş. esk.* **tasnif etmek**. *ör. Kitaplarımı bölümlemek zaman aldı.*

bölümlendiriliş *a.* bölümlendirilmek eylemi ya da biçimi.

bölümlendirilme *a.* bölümlendirilmek eylemi.

bölümlendirilmek *(nsz)* (benzer ya da eşit olanlar) bir araya getirilmek, bir kümede toplanılmak. *ör. Konu bölümlendirilince kolaylaştı.*

bölümlendirmek *(-i)* ➻ **bölümlemek**.

bölümleniş *a.* bölümlenmek eylemi ya da biçimi.

bölümlenme *a.* bölümlenmek eylemi.

bölümlenmek *(nsz)* eşit ya da benzer öğeleri yönünden bir araya getirilmek. *eş. esk.* **tasnif edilmek**.

bölümsel *s.* bölüm yönünden, bölümle ilgili.

eş. esk. **kısmi**. *ör. İşi bölümsel düşünmek, bütünü bozar.*
bölünebilir *s. mat.* kalansız bölünebilen (sayı).
bölünebilirlik *a.* bölünebilir olma özelliği.
bölünebilme *a.* **1** bölünebilmek eylemi. **2** *mat.* kalansız bölünür olma durumu.
bölünebilmek *(nsz)* bölünmeye uygun olmak, bölünme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bölünen *a. mat.* bir bölme işleminde eşit bölümlere ayrılması gereken sayı, bölme işlemine uğratılan nicelik; örneğin, 10:2=5 işleminde 10'a bölünen deriz.
bölüngü *a.* genellikle bir siyasal akım ya da parti içinde, izlenen ana çizgiye karşı olan, akımdan kopmaksızın bu çizgiyle savaşan ve kendine göre bir çizgisi olan topluluk. *eş.* **fraksiyon**.
bölüngücü *s.* bölüngücülüğü olan (kimse, görüş).
bölüngücülük *a.* bölüngücü olma durumu.
bölünme *a.* **1** bölünmek eylemi. **2** *yaşb.* gözelerin, belli bir büyüklüğe erişince eşit bölümlere ayrılıp çoğalması olayı. **3** *sp.* yarışta, toplu olarak koşarken birbirinden ayrılma.
bölünmek *(nsz)* **1** bütün iken parçalara ayrılmak, parçalanmak. **2** *yaşb.* (göze için) eşit parçalara ayrılarak çoğalmak.
bölünmez *s.* bütünlüğü bozulamaz olan, ayrılamaz, parçalanamaz. *ör. Yurt, bölünmez bir bütündür.*
bölünmezlik *a.* bölünmez olma durumu. *ör. Ülke bölünmezliği önemlidir.*
bölüntü *a.* bütünden bölünmüş olan, bölünmüş parça.
bölünüş *a.* bölünmek eylemi ya da biçimi.
bölüş *a.* bölmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ekmeği bölüşü, lokmayı çiğneyişi gözümün önünde.*
bölüşebilme *a.* bölüşebilmek eylemi.
bölüşebilmek *(-i, -le; nsz)* bölüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu parayı seninle bölüşebiliriz.*
bölüşme *a.* bölüşmek eylemi.
bölüşmek *(-i, -le; nsz)* bölünebilme olanağı bulunan bir şeyi, iki ya da daha çok kişi, aralarında paylaşmak. *ör. Kitapları bölüştük.*
bölüştürebilme *a.* bölüştürebilmek eylemi.
bölüştürebilmek *(-i, -e)* bölüştürmek elinde olmak ya da bölüştürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sorumluluğu bölüştürebilirdik.*
bölüştürme *a.* bölüştürmek eylemi.
bölüştürmek *(-i, -e)* **1** iki ya da daha çok kişi arasında paylaşılmasını sağlamak. *ör. Olan yemeği onlara bölüştürdük.* **2** paylaştırmak eylemini yapmak. *ör. Yemeği kim bölüştürdü?*
bölüştürücü *s.* bölüştürme işini yapan, bölüştüren, paylaştıran.
bölüştürülebilme *a.* bölüştürülebilmek eylemi.
bölüştürülebilmek *(nsz)* bölüştürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sayılabilen şeyler kolay bölüştürülebilir.*
bölüştürülme *a.* bölüştürülmek eylemi.
bölüştürülmek *(nsz)* bölüşülmesi sağlanmak, paylaştırılmak. *ör. Yemek bölüştürüldü.*
bölüştürüverme *a.* bölüştürüvermek eylemi.
bölüştürüvermek *(-i, -e)* çabucak bölüştürmek.
bölüşülebilme *a.* bölüşülebilmek eylemi.
bölüşülebilmek *(nsz)* bölüşülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Lokantanın bölüşülebilecek bir geliri yoktu.*
bölüşülme *a.* bölüşülmek eylemi.
bölüşülmek *(nsz)* iki ya da daha çok kimse arasında paylaşılmak, paylaşmak eylemine konu olmak. *ör. Kitaplar bölüşüldü.*
bölüşüm *a.* bölüşmek eylemi, paylaşma. *ör. O çağda bu bölüşümün adı "et payı" imiş.* **bölüşüm ilişkileri** *eko.* emek ürünlerinin, ulusal gelirin üleşilmesiyle ilgili ilişkiler. *ör. Bölüşüm ilişkilerini değiştirmek devlete bağlıdır.* **bölüşüm kuramı** *eko.* üretilen bir malın gelirinin, üretime katılanlara katkıları oranında üleştirilmesi gerektiğini öne süren ekonomi görüşü.
bölüşüverme *a.* bölüşüvermek eylemi.
bölüşüvermek *(-i)* çabucak bölüşmek.
bölüt *a.* **1** *hayb.* eklembacaklıların gövdesini oluşturan yan yana ekli parçaların, halkaların her biri. **2** *yaşb.* döllenmiş yumurtanın bölünmesinden sonra oğulcukta oluşan ve az çok birbirine benzeyen parçaların her biri.
bölütlenme *a.yaşb.* döllenmiş yumurtanın blastulayı oluşturuncaya değin art arda bölünmesi.
bölütlü *s.* bölütlere, halkalara ayrılmış olan.
bön *s.* budala, saf. **bön bön** böne yaraşır biçimde, saf saf. *ör. Herif bön bön sordu.* **bön bön bakmak** bir şey anlamaz biçimde, aptal aptal, şaşkın şaşkın bakmak. *ör. Öyle bön bön bakıp durma, bir şey yap!*
bönce *be.* ve *s.* böne yakışır bir biçimde, budalaca, safça. *ör. Onun bu bönce davranışları sıktı artık.*
bönleşebilme *a.* bönleşebilmek eylemi.
bönleşebilmek *(nsz)* bönleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanı bazen bönleşebilirmiş.*
bönleşme *a.* bönleşmek eylemi.
bönleşmek *(nsz)* herhangi bir nedenle bön duruma gelmek. *ör. Çocuk gittikçe bönleşiyor.*
bönlük *a.* bönce davranış, bön olma durumu, budalalık, aptallık, saflık. *ör. Bu kadar bönlük olmaz.* **bönlük etmek** bönce davranmak.
börek *a.* ince açılmış hamurun ya da hazır yufkanın arasına peynir, ıspanak, kıyma gibi şeyler konulup türlü biçimler verildikten sonra yağda ya da fırında pişirilen hamur işi.
börekçi *a.* **1** börek yapan ya da satan kimse. **2** börek satılan dükkân. *ör. Bir börekçiden suböreği aldık.*
börekçilik *a.* börekçinin mesleği, börek yapma ya da satma işi.

böreklik *s.* **1** börek yapmaya elverişli olan. *ör. İki kilo böreklik un aldım.* **2** börek yapmak üzere ayırılmış olan. *ör. Bu peynirle kıyma bürekliktir, kullanmayın.*

börk, -kü *a.* **1** eski zamanlarda giyilen, genellikle hayvan postundan yapılmış başlık. **2** *ha.* kel baş için kara sakızla yapılan yakı. **3** *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçerilerin giydiği, ak çuha ya da keçeden yapılmış, yuvarlak biçimli başlık.

börkenek (I) *a. hayb.* gevişgetiren hayvanların midelerinin ikinci bölümüne verilen ad.

börkenek (II) *a. ha.* yağmurdan, soğuktan korunmak için başa alınan, ucu sivri, külah gibi bir başlık.

börtme *a. ha.* börtmek eylemi.

börtmek *(-den) ha.* **1** sıcaktan çok etkilenmiş olmak, sıcaktan kıpkırmızı olup bunalmak. *ör. Çocuk sıcaktan börttü.* **2** *(-i)* az pişirmek, haşlamak. **3** çok sevinmek, sevinip coşmak.

börttürme *a. ha.* börttürmek eylemi.

börttürmek *(-i) ha.* börtmek eylemini yaptırmak. *ör. Sıcak insanı börttürüyordu.*

börtü böcek *a.* böcek türü yaratıklar. *ör. Ortalığı börtü böcek kaplamıştı.*

börtük *s. ha.* **1** ateşte biraz kızartılarak ya da haşlanarak pişmiş olan (şey). **2** güneşte kalarak yarı kurumuş, iyice olgunlaşamamış (meyve, sebze).

börtülme *a. ha.* börtülmek eylemi.

börtülmek *(nsz) ha.* börtmek eylemine konu olmak.

börülce *a.* **1** *bitb.* fasulyeye benzeyen iki bitkiye verilen ortak ad. **2** bu bitkilerin hem taze olarak, hem kurutularak yemeği yapılabilen ürünü.

bösek *a. ha.* yağmur sularının biriktiği çukur.

böyle *s.* **1** buna benzer, bunun gibi, bu türlü, bu çeşit. *ör. Böyle söz hiç duyulmamıştır.* **2** *be.* bu biçimde, bu yolda, bu tarzda. *ör. Zamanımız böyle geçip gitti.* **3** *be.* bu kadar, bu derecede. *ör. Böyle saldırmak olmaz, kendine gel!* **4** *ünl.* içinde "ne", "nasıl" gibi bir soru bulunan bir tümcenin sonuna geldiğinde, o tümcede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını anlatır. *ör. Yahu bu nasıl adam böyle!* **böyle böyle** bu biçimde, bu yolda, böylece, böylelikle, gitgide, giderek, gittikçe. *ör. Eh, böyle böyle akşam da oldu.* **böyle baş** (ya da **başa) böyle tıraş** "kişilere de durumlara da, kendine yaraşan işlemler uygulanır" anlamında kullanılır. **böyle gelmiş böyle gider** bir şeyin öteden beri hep aynı biçimde sürüp gelmekte olduğunu, bunun hiç değişmediğini, kolay kolay da değişmeyeceğini anlatmak için söylenir.

böylece *be.* (.' . .) **1** bu biçimde, tam böyle. *ör. Böylece o, geleceğini kazandı.* **2** sonunda, böylelikle. *ör. Gitti ve böylece elimizden kurtuldu.*

böylecene *be. ha.* ➻ **böylece**.

böylelikle *be.* bu yol tutularak, bu yol ile, sonunda, böylece, bu biçimde. *ör. Böylelikle, halk uyutulmuştu.*

böylemesine *be.* bu biçimde, bu yolda.

böylesi *s.* bu biçimde olanı, bu gibisi, bunun gibisi, buna benzer olanı. *ör. Bence, böylesi iş, ilgi çekmez.* **böylesine can kurban** ötekilerle karşılaştırılamayacak denli güzel olan bu ve benzeri şey, her türlü özveriye değer.

böylesine *be.* bu derecede aşırı olarak, bu biçimde. *ör. Ondan böylesine bir davranış beklenmiyordu.*

Br *kim.* brom elementinin kimyasal simgesi.

Brahman *ö. a. (Sanskritçeden)* **1** Hindistan'daki dört kastın ilki olan kast, din adamları kastı. **2** bu kasttan olan kimse.

Brahmanizm *ö. a.* ➻ **Brahmanlık**.

Brahmanlık *ö. a.* kalıtım yoluyla geçen bir kast bölünmesine dayalı toplumsal bir düzeni uygulayan, çoktanrılı bir Hint dini.

brakisefal, -li *s. Fr.* ➻ **kısakafalı**.

branda *a. İt.* (. .' .) *den.* gemilerde tayfa ya da erlerin yattığı, genellikle astarlanmış bezden yapılan, halatlarla bir yere tutturulmuş olan asma yatak. **branda bezi** keten ve pamuk ipliğinden sık ve sağlam dokunmuş bez.

branş *a. Fr.* (bilim, sanat için) dal, kol.

bravo *ünl. İt.* (.' .) çok iyi, var ol, yaşa, aferin.

bre *ünl.* **1** "ey", "hey", "yahu", "be" gibi bir seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Bre beyler, durmak zamanı değil!* **2** "vay", "vay be" gibi şaşma ve coşku anlatır. *ör. Bre bu nasıl iş?* **3** yinelenen iki buyruk kipi arasında kullanıldığında, eylemin sürekliliğini belirtir. *ör. Dik bir merdiven, çık bre çık, soluk soluğa kaldık.*

breş *a. Fr. yerb.* **1** doğal çimento ile kaynaşmış köşeli taş kırıklarından oluşmuş kütle. **2** bir tür yapay mermer.

brezil *a. İsp.* (. .') baklagillerden kimi ağaçların kırmızı boya çıkarılan odunu.

brezilya *a. İsp.* (. .' .) ➻ **brezil**.

briç, -çi *a. İng.* 1870'lerde İstanbul'da ortaya çıkan, 1932'de kurallara bağlanan, ikişer kişilik iki takım arasında ve elli iki kâğıtla oynanan bir iskambil oyunu.

brifing *a. İng.* **1** bir konuda kısaca, özet olarak verilen bilgi, kısa açıklama. *eş. yeni* **özetlem**. **2** bir konuda, yetkili birine ya da yetkililere, özet bilgi verilen toplantı. *ör. Brifingte iki bakan bulundu.* **brifing almak** (yetkili biri) bir konuda, ilgililerce özel olarak bilgilendirilmek. **brifing verilmek** özel bir toplantı yapılarak belli bir konuda özet bilgi sunulmak. **brifing vermek** yetkililere, özel bir toplantıda, bir konuda özet bilgi vermek.

brik (I) *a. İng. den.* iki direği olan, seren yelkenli, hızlı yol alan, birkaç topu bulunan bir savaş gemisi.

brik (II) *a. İng. esk.* dört tekerlekli, yaylı, önde yüksek bir oturma yeri, arkada da alçak ve boylamasına yerleştirilmiş oturacak yerleri bulunan, eskiden İstanbul'da da kullanılmış

olan, atlarla çekilen bir binek arabası.

briket, -ti *a. Fr.* **1** linyit ile kömür tozunu basınçla sıkıştırma yoluyla elde edilen katı yakıt. **2** linyit, kömür tozu ile katran tortusunun sıkıştırılmasıyla elde edilen ve tuğla gibi kullanılan yapı gereci. **3** kum, çakıl ve çimentodan yapılan harcın kalıplarda sıkıştırılması sonunda elde edilen, boşluklu tuğla biçimli yapı gereci.

briketçi *a. Fr. T.* briket yapan ya da satan kimse.

bristol *a. İng. (İngiltere'deki Bristol kentinin adından)* kitap kapağı vb.de kullanılan, iki yüzü de parlak, iyi nitelikli beyaz karton.

briyantin *a. Fr.* saçı yatırmak, saça parlaklık ve canlılık vermek için kullanılan güzel kokulu ve genellikle sıvı bir madde.

briyantinli *s. Fr. T.* briyantinle parlatılmış, canlılık verilmiş (saç).

brizbiz *a. Fr. mim.* pencere çerçevesine içeriden ve iki ucu da tutturularak takılan ince perde.

brokar *a. Fr.* sırma ya da gümüş işlemeli bir tür ipekli kumaş.

brom *a. Fr. kim.* simgesi Br, atom sayısı 35, atom ağırlığı 79,9 olan, kimi göllerde çok, deniz suyunda az miktarda bulunan, kırmızı renkte, pis kokulu ve zehirli, oda sıcaklığında uçucu, patlayıcı özelliği de bulunan sıvı bir element.

bromhidrik *s. Fr. kim.* bromun hidrojenle birleşmesinden oluşan. **bromhidrik asit** *kim.* bromun hidrojenle birleşmesiyle oluşan hidrojen bromüre (HBr aside) verilen ad.

bromür *a. Fr.* bromhidrik asidin tuzu ya da eteri.

bromürlü *s. Fr. T. kim.* yapısında bromür bulunan.

bronkoskop *a. Fr.* soluk borusunun ve büyük bronşların içini incelemeye yarayan aygıt.

bronkoskopi *a. Fr. hek.* soluk borusunun ve bronşların bronkoskopla incelenmesi.

bronş *a. Fr. gövb.* soluk borusunun akciğerlere giden iki kolundan her biri ve bunların dalları.

bronşçuk *a. Fr. T. gövb.* bronşların uç dallarından her biri.

bronşektazi *a. Fr. hek.* bronşların genişlemesiyle kendini gösteren hastalık.

bronşit, -ti *a. Fr. hek.* bronş ve bronşçukların yangılanmasıyla kendini gösteren hastalık.

bronz *a. Fr.* ➻ **tunç**. **bronz gibi** tunca benzeyen, tunç renginde olan.

bronzlaşmak *(nsz) Fr. T.* ➻ **tunçlaşmak**.

broş *a. Fr.* kadınların giysilerinin yakasına taktıkları süs iğnesi.

broşür *a. Fr.* çok az sayfalı küçük kitap, kitapçık.

brovnik *a. (John Moses Browning adlı Amerikalı buluşçunun adından)* 7.65 milimetrelik otomatik tabanca.

bröve *a. Fr.* genellikle belli bir eğitimden sonra uçak kullanabilecek duruma gelmiş kimselere verilen yeterlik belgesi.

brüksellahanası, -nı *b. a. bitb.* ceviz büyüklüğünde bir lahana türü. *eş.* **frenklahanası**.

brülör *a. Fr.* sıvı yakıtı kolayca yanabilecek taneciklere ayırarak püskürten ve çıkış bölümünde yanmayı sağlayan aygıt.*eş. yeni* **yakmaç**.

brüt, -tü *s. Fr.* **1** kesintisi yapılmamış, kesintisiz (para, aylık). **2** darası çıkarılmamış olan (ağırlık).

bu, -nu *s.* **1** yerde, zamanda ya da söz zincirinde konuşana en yakın olanı gösterir. *ör. O bu evde oturuyor. Bu saatte kalkılmaz.* **2** *ad.* en yakında bulunan bir varlığı, nesneyi ya da konuşurken çok az önce anılmış olan bir şeyi işaret yoluyla belirtmek için kullanılır ve çekim sırasında ***bunu, buna, bunda, bundan*** biçimlerine girer ve çoğulu ***bunlar*** olur. *ör. Bunu sen al. Buna gerek yoktu. Bunda bir sakınca yok. Bundan sonrası kolay. Bunlar daha iyi.* **bu aptesle daha çok namaz kılınır** bu tutumla, bu araçla ya da bu inanışla işler böyle, bu biçimde daha yıllarca yürütülür. **bu arada 1)** bu iş yapılırken, birlikte. *ör. Ben soğan doğrarken sen de bu arada sofrayı kuruver.* **2)** bu süre içinde, (bir şey) olurken, (bir şey) olduğu sırada. *ör. Kitap okuyorum, bu arada bir şey yapamam.* **bu ayaklar koktu** *arg.* "bu yollar, bu hileler artık çok biliniyor, bunları kimse yutmaz"anlamında söylenir. **bu cümleden olarak** bunlar gibi, bunlar arasında sayılmak üzere. *ör. Bu cümleden olarak, şunu da eklemeliyim, biz haklıyız.* **bu gidişle** böyle giderse, bu biçimde. *ör. O, bu gidişle sınıfta kalır.* **bu gözle** bu bakışla, bu anlayışla. *ör. Olayı bir de bu gözle inceleyin.* **bu yakınlarda 1)** buralarda, buraya yakın yerlerde. *ör. Bu yakınlarda banka var mı?* **2)** oldukça yakın bir zamanda, daha kısa bir süre önce ya da sonra. *ör. Bu yakınlarda gelecek.* **bu kabil** bu türlü, bu gibi, böyle. *ör. Bu kabil işleri severdi.* **bu kabilden** ➻ **bu kabil** . **bu kadar kusur kadı kızında da bulunur** bu denli küçük eksikliğin sözü bile edilmez, bu, küçük, önemsiz bir kusurdur. **bu meyanda** ➻ **bu arada** . **bu ne perhiz bu ne lahana turşusu?** bir kimsenin söz ile davranışı birbirini tutmadığı, çeliştiği zaman, bunu belirtmek üzere söylenir. **bu sıcağa kar mı dayanır?** (ya da **kar dayanmaz**) aşırı harcama durumunda elde avuçta bir şey kalmayacağını, paranın çabuk tükeneceğini anlatmak için kullanılır. *ör. İkisi iki yerden harcıyor, bu sıcağa kar mı dayanır?* **bu türlü***be.* bu biçimde, buna benzer, böyle. *ör. Ben bu türlü sözlerden hoşlanmam.* **(...den) bu yana** (...den) beri. *ör. Onu geçen yıldan bu yana görmedik.* **bu yüzden** *be.* bu nedenle, bunun için, bundan dolayı. *ör. Onu bu yüzden görmek istemiştim.* **bunun burası** *ha.* bu yer, bura, burası. *ör. Bunun burası bizim kasabamız.* **bunun için** *be.* bu nedenle,

bundan dolayı, bu yüzden. **bununla birlikte** (ya da **beraber**) **1)** buna ek olarak. *ör. Bunu al, bununla birlikte şunu da alabilirsin.* **2)** bu böyle, ama ..., şu da var ki ..., bunun böyle olduğuna bakmayarak, böyle olsa da ... *ör. Bunu yaptı, bununla birlikte ona kızmadık.*

buat, -tı *a. Fr.* bir yapıda, elektrik ya da telefon tellerinin toplanıp bağlandığı kap, kutu.

bubi *a. İng.* "görünüşte zararsız olan bir eşyanın, ondan kuşkulanmayan bir kimse tarafından kurcalanmasıyla ya da iyice gizlenmiş olduğu durumlarda küçük bir dokunuşla patlayan bomba" anlamına gelen ***bubi tuzağı*** sözünde geçer.

bucak *a.* **1** kenar, köşe, kıyı, yer. **2** köyden büyük, ilçeden küçük, ilçeye bağlı olarak bir müdürle yönetilen yerleşim birimi. *eş. esk.* **nahiye**. *ör. Bu bucağa bağlı on köy var.* **3** *tar.* Osmanlı döneminde, sarayın padişah çocuklarına ayrılmış bölümü. **bucak bucak** her yerde, her yere, her yanda, çok uzaklarda, çok uzaklara. *ör. Onu bucak bucak aradık.* **bucak bucak aramak** aramadık hiçbir yer bırakmamak, her yerde aramak. *ör. Onu bucak bucak aradık.* **bucak bucak kaçmak** biriyle ya da bir durumla, bir şeyle karşılaşmaktan çekinerek ortalıkta görünmemeye çalışmak, saklanmak. *ör. Bizden bucak bucak kaçıyordu.* **bucak müdürü** bucağı[2] yöneten devlet görevlisi.

buçuk *s.* **1** "yarım" anlamına gelmekle birlikte tek başına kullanılmaz, ancak sayı ve üleştirme sıfatlarından sonra gelir; örneğin "saat on buçukta buluşalım", "her birine birer buçuk milyon düştü" gibi. **2** *arg.* Çingene.

buçukçu *s.* **1** *ha.* cimri, pinti. **2** *a. tar.* Osmanlı döneminde, padişahın camiye gitme törenleri sırasında dağıtacağı sadakaları taşıyan, belli saydaki erlere verilen ad.

buçuklu *s.* **1** buçuğu olan, kesirli. *ör. Buçuklu hesabı sevmem, şunu tama çıkaralım.* **2** *ha.* ürünü yarı yarıya verilen tarla, mal.

budak *a.* **1** ağacın, gelişerek dal olacak sürgünü. **2** ağaç gövdesinde birazı kalmış dal parçası. **3** dalın gövde içindeki başlangıç yeri olan ve tahtalarda görülen, koyuca renkte sert bölüm. **budak gözü** tahtalarda, budakların düşmesiyle açılan delik.

budaklanma *a.* budaklanmak eylemi.

budaklanmak *(nsz)* (ağaç) budaklı bir duruma gelmek, budak sürmek, dallanmak.

budaklı *s.* budağı olan (ağaç, kereste, tahta).

budaksız *s.* budağı olmayan (ağaç, kereste, tahta).

budala *s. Ar.* **1** zekâ yönünden geri, aptal. *ör. Budala kızını sokağa atacak değil ya!* **2** *a.* kafaca, zekâca geri olan kimse, aptal kimse. *ör. O çok budaladır.* **3** *mec.* bir şeye düşüncesizce düşkünlük gösteren (kimse). *ör. O aşk budalası olmuş.* **budala budala** *ik. be.* budalaya yaraşır bir biçimde, aptal aptal.

budalaca *be.* ve *s. Ar. T.* budalaya yakışır bir biçimde, budala gibi, aptalca.

budalacasına *be.* budalaya yaraşır bir biçimde, budalaca, aptalca.

budalalaşabilme *a. Ar. T.* budalalaşabilmek eylemi.

budalalaşabilmek *(nsz) Ar. T.* budalalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

budalalaşma *a. Ar. T.* budalalaşmak eylemi.

budalalaşmak *(nsz) Ar. T.* budala gibi olmak, budala durumuna gelmek, budalalık edinmek, budalaca davranmak.

budalalaştırılma *a. Ar. T.* budalalaştırılmak eylemi.

budalalaştırılmak *(nsz) Ar. T.* budalalaşması sağlanmak, budalalaşmasına yol açmak.

budalalaştırma *a. Ar. T.* budalalaştırmak eylemi.

budalalaştırmak *(-i) Ar. T.* budala bir duruma getirmek, budalalaşmasına yol açmak, budalalaşmasını sağlamak. *ör. Bu ilaç insanı budalaştırıyormuş.*

budalalık *a. Ar. T.* **1** budala olma durumu. *ör. Budalalık bir hastalık mıdır?* **2** budalaya yakışır davranış, budalaca yapılan iş. *ör. Bu budalalığı kim yaptı?* **budalalık etmek** budalaca davranmak, düşüncesizce, akılsızca bir iş görmek, akılsızca davranmak.

budama *a.* budamak eylemi.

budamak *(-i)* **1** yeni filiz sürmesini sağlamak, düzgün bir biçim vermek ya da daha çok ürün elde etmek ereğiyle ağaç, çiçek, asma gibi bitkilerin dallarını kısaltmak, gereksiz dallarını kesip atmak. **2** *mec.* bir şeyi eksiltmek, azaltmak. *ör. Şiir uzayıp gitmiş, biraz budamak gerekir.*

budanabilme *a.* budanabilmek eylemi.

budanabilmek *(nsz)* budanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bağ belli zamanlarda budanabilir.*

budanış *a.* budanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çiçeklerin budanışı iyi olmuş.*

budanma *a.* budanmak eylemi.

budanmak *(nsz)* **1** (bitki için) dalları kısaltılmak ya da kesilmek. **2** *mec.* (bir şey) fazlalıkları törpülenmek, fazlalıkları atılmak, azaltılmak, eksiltilmek.

budatabilme *a.* budatabilmek eylemi.

budatabilmek *(-i, -e)* budatmak olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bir bahçıvan bulup gülleri budatabiliriz.*

budatma *a.* budatmak eylemi.

budatmak *(-i, -e)* **1** budanmasını sağlamak. *ör. Ağacı budattık.* **2** budamak eylemini yaptırmak. *ör. Ağacı bahçıvana budatmak iyi olacak.*

budayabilme *a.* budayabilmek eylemi.

budayabilmek *(-i)* budamak elinde olmak ya da budama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

budayış *a.* budamak eylemi ya da biçimi.

budayıverme *a.* budayıvermek eylemi.

budayıvermek *(-i)* **1** çabucak budamak. **2** "budamak" anlamında rica yollu da kullanılır. *ör. Bizim gülleri de budayıveriri misiniz?*

Budist, -ti *ö. a. Fr.* Budizm dininden olan kimse.

Budizm *ö. a. Fr.*
Çin'de ve Hindistan'da çok sayıda inananı bulunan, doğaüstü tek Tanrı düşüncesi yerine salt varlığı koyarak, onun insanda istek biçiminde belirdiğini, bundan da acının doğduğunu, acıdan kurtulmanın yolununsa var olmaktan vazgeçmek olduğunu söyleyen, ge çmişi MÖ VI. yüzyıla uzanan, çok eski ve yaygın bir din.

budun *a.* **1** aralarında dil, kültür ve töre birliği bulunan, soy ve boy yönünden de birbirine bağlı insan topluluğu. *eş. esk.* **kavim**. **2** *esk.* ulus.

budunbetim *b. a.* insan topluluklarının, özellikle de ilkel halkların kültür oluşumlarının betimsel incelemesini yapan, budunları karşılaştırmalı olarak ele alan bilim dalı. *eş.* **etnografya**.

budunbetimci *b. a.* budunbetim alanında araştırmalar, incelemeler yapan bilim adamı, budunbetim uzmanı. *eş.* **etnograf**.

budunbetimsel *b. s.* budunbetimle ilgili.

budunbilim *b. a* insan cinsinin soylara, ırklara ayrılışını, bu soyların nereden çıktığını, oluşumlarını, yeryüzüne yayılışlarını, aralarındaki ilişkileri ele alan ve onları belirleyen nitelikleri araştırıp, inceleyip karşılaştıran ve bölümleyen bilim. *eş.* **etnoloji**.

budunbilimci *b. a.* budunbilim alanında araştırmalar, incelemeler yapan bilim adamı, budunbilim uzmanı. *eş.* **etnolog**.

budunbilimcilik *b. a.* budunbilim uzmanının uğraşı, budunbilimi uğraş alanı seçme işi.

budunbilimsel *b. s.* budunbilimle ilgili. *eş.* **etnolojik**. *ör. Bizde budunbilimsel araştırmalar oldukça eskidir.*

budunbilimsellik *b. a.* budunbilimsel olma durumu.

budunlaşma *a.* budunlaşmak eylemi.

budunlaşmak *(nsz)* budun durumuna gelmek. *ör. İnsan toplumu, budunlaşmak için birçok aşamadan geçmiştir.*

budunsal *s.* budunla ilgili. *eş.* **etnik**. *ör. Ülkede budunsal çatışmalar başlamıştı.* **budunsal küme** *topb.* ortak soy bağlılıkları bulunan ve toplumsal olarak böyle tanımlanan herhangi bir nüfus kesimi.

budunsu *a.* ve *s. topb.* örgütlenmemiş ilkel insan topluluğu.

bugün *b. a.* (.' .) **1** içinde bulunduğumuz gün. *ör. Bugün İstanbul'a gidiyoruz.* **2** içinde bulunduğumuz zaman, çağ. *ör. Bugün, eskiye göre, daha iyiyiz.* **3** *be.* içinde bulunduğumuz günde. *ör. Bugün onu göreceğiz.* **bugün bana yarın sana** bugün birinin başına gelen kötü bir durumun başka bir gün başkasının da başına gelebileceğini anımsatmak için söylenir. **bugün buldum bugün yerim, yarına Allah kerim** "her gün elime ne geçerse harcar, yarını düşünmem, günümü gün etmek isterim" anlamında söylenir. **bugün yarın** çok yakında, şu birkaç gün içinde. *ör. İş bugün yarın belli olur.* **bugünden tezi yok** hemen şimdi, hemen bugün, derhal. *ör. İşi yapacaksak, bugünden tezi yok, başlayalım.* **bugünden yarına 1)** az zaman içinde, kısa zamanda. *ör. İş bugünden yarına yapılacak kadar kolay değil.* **2)** şimdi yaşamakta olanlardan gelecek kuşaklara, gelecektekilere. *ör. Bugünden yarına bırakacaklarımız olmalı.* **bugüne bugün 1)** unutma ki, şunu iyi bil ki, bugünün ölçüleriyle. *ör. Öyle söyleyebilir, bugüne bugün o senin babandır.* **2)** şimdiye değin. *ör. Bugüne bugün bir kez olsun aramadı.* **bugünlerde** şu içinde bulunduğumuz zamanda, bu birkaç gün içinde. *ör. Bugünlerde onu görmedik.*

bugünkü *s.* bugün gerçekleşen, bugün yer alan, bugün olan, bugün yapılan, bugün içindeki. *ör. Bugünkü sınav zordu.* **bugünkü günde** içinde bulunduğumuz zamanda, şimdiki günde, şimdiki koşullarda, bilinen koşullar altında, bu zamanın koşulları içinde. *ör. Biliyorsun, bugünkü günde ev sahibi olmak zor.* **bugünkü işini yarına bırakma** işlerin zamanında yapılması gerektiğini anlatır. **bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir** "bugün elde edilmiş olan, yarın elde edilmesi olası bulunan daha iyi bir şeyden iyidir, çünkü yarın o gerçekleşmeyebilir, onun için eldekini yeğlemek doğrudur" anlamında söylenir.

bugünlük *be.* (.' . .) içinde bulunduğumuz gün için, bugün için. *ör. Bugünlük bir şeyler yaparız, yarına Allah kerim.* **bugünlük yarınlık** çok yakında olması beklenen doğum, ölüm vb. için söylenir. *ör. Hastaymış, bugünlük yarınlık diyorlar.*

buğday *a.* **1** *bitb.* buğdaygillerin örnek bitkisi olan, değişik cinsleri bulunan bir yıllık bir tarım bitkisi. **2** bu bitkinin başaktan ayrılmış, besin olarak yararlanılan tanesi. **buğday başak verince, orak pahaya çıkar** kendisine gerekseme artan şey çok değer kazanır. **buğday benizli** açık esmer (kimse). *ör. Buğday benizli bir delikanlı olmuştu.* **buğday rengi** (ten için) açık esmer. *ör. Teni buğday rengiydi.*

buğdaybiti, -ni *b. a. hayb.* yarımkanatlılardan, gövdesi yeşil, başı kara, ekinlere zarar veren bir böcek.

buğdaycık *a. ha.* buğdaya benzeyen bir ot.

buğdaycıl *a. hayb.* genellikle patates, pancar, ekin tarlalarında, bataklık yerlerde yaşayan göçmen bir kuş.

buğdaygiller *ç. a. bitb.* birçeneklilerden, buğday, arpa, mısır, yulaf, çavdar, ayrık, pirinç, kamış, bambu ve çayır otlarını içine alan, yaprakları şerit biçiminde, saplarının içi genellikle boş, çiçekleri başak durumunda olan, büyük bir bitki familyası.

buğdaygüvesi, -ni *b. a. hayb.* ekinlere zarar veren, kanatları esmer, gövdesi kurşuni, küçük bir kelebek.

buğdaypası, -nı *b. a.* **1** pasmantarıgillerden, asalak bir mantar. **2** bu mantarın, başta buğday olmak üzere, buğday ve benzeri bitkilerin yapraklarında oluşturduğu bir hastalık.

buğdaysı *s.* buğdaya benzeyen. **buğdaysı tohum** (ya da **tane, meyve**) *bitb.* çatlama çizgisi bulunmayan, çok ince olan kabuğu zarından ayrılamayacak denli kaynamış bulunan, tek durumdaki kuru tohum (tane, meyve). *ör. Buğdaygillerin meyveleri buğdaysı tohumdur.*

buğdaysürmesi, -ni *b. a.* **1** buğday başaklarında oluşan ilkel mantar. **2** bu mantarın yol açtığı hastalık.

buğu *a.* **1** ısı etkisiyle gaz durumuna geçmiş olan sıvı; suyun ısı ile sıcak gaz durumuna geçmiş biçimi. *eş.* **buhar**. *ör. Tencereden çıkan buğu mutfağa yayılmıştı.* **2** soğuk bir cismin üzerine ince bir tabaka olarak yoğunlaşmış sıvı. *ör. Penceredeki buğuyu silip dışarı baktı.* **buğu buğu** *ik. be.* buğu olarak, buğu durumunda. *ör. Uzaklarda buğu buğu yükselen bir şeyler görülüyordu.* **buğu hapı** kaynar suya atılınca buğu[1] oluşturan, uçucu maddelerden yapılmış hap. **buğu kebabı** etin, arpacık soğanı, sarmısak, kekik ve baharatla karılıp kapalı bir kapta kendi suyunun buharıyla pişirilmesi yoluyla yapılan bir kebap.

buğuevi, -ni *b. a.* genellikle bulaşıcı hastalık dolayısıyla mikroplu sayılan eşyanın sıcak buğu[1] ile mikroptan arındırıldığı, temizlendiği yer. *eş. esk.* **tephirhane**.

buğulama *a.* **1** buğulamak eylemi. **2** *a.* ve *s.* buğuda[1] pişmiş olan (yemek). *ör. Hamsi buğulaması hafif olur.*

buğulamak *(-i)* **1** buğuya[1] tutmak, buğudan geçirmek. **2** (kimi yemekleri) buğu[1] ile pişirmek.

buğulanabilme *a.* buğulanabilmek eylemi.

buğulanabilmek *(nsz)* buğulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Pencere biraz açılmazsa mutfak buğulanabilir.*

buğulandırma *a.* buğulandırmak eylemi.

buğulandırmak *(-i)* buğulanmasına yol açmak.

buğulanış *a.* buğulanmak eylemi ya da biçimi.

buğulanıverme *a.* buğulanıvermek eylemi.

buğulanıvermek *(nsz)* çabucak buğulanmak.

buğulanma *a.* buğulanmak eylemi.

buğulanmak *(nsz)* üzerinde buğu[2] oluşmak, buğu[2] ile kaplanmak. *ör. Camlar buğulanmıştı.*

buğulaşabilme *a.* buğulaşabilmek eylemi.

buğulaşabilmek *(nsz)* buğulaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Su çabuk buğulaşabilir.*

buğulaşma *a.* buğulaşmak eylemi.

buğulaşmak *(nsz)* buğu[1] durumuna gelmek. *eş.* **buharlaşmak.**

buğulaştırabilme *a.* buğulaştırabilmek eylemi.

buğulaştırabilmek *(-i)* buğlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Buz katıdır ama istersek ısıyla buğulaştırabiliriz.*

buğulaştırıcı *a.* ve *s.* suyu buğu[1] durumuna getirmek için kullanılan araç.

buğulaştırılabilme *a.* buğulaştırılabilmek eylemi.

buğulaştırılabilmek *(nsz)* buğulaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

buğulaştırılma *a.* buğulaştırılmak eylemi.

buğulaştırılmak *(nsz)* buğu durumuna getirilmek, buğulaşması sağlanmak.

buğulaştırma *a.* buğulaştırmak eylemi.

buğulaştırmak *(-i)* bir sıvıyı ısı etkisiyle buğu[1] durumuna getirmek, buğulaşmasını sağlamak. *eş.* **buharlaştırmak**.

buğulu *s.* **1** üzerinde buğu[2] bulunan, buğulanmış (nesne). *ör. Buğulu camdan bakıyordu.* **2** *mec.* dalgın bakışlı, süzgün (göz). *ör. Kadın, buğulu gözlerini delikanlıya çevirmişti.* **buğulu buğulu** *ik. s.* nemli, yaşlı.

buğur *a. ha.* iki hörgüçlü, iri, damızlık erkek deve.

buhar *a. Ar.* (. -) sıvıların ve kimi katıların ısı etkisiyle dönüştükleri gaz durumu. *eş.* **buğu**. **buhar banyosu** kimi hastalıkları iyileştirmekte yararlanılan, yüksek ısılı su buharı ile doymuş hava içinde bulunma. **buhar kazanı** buhar elde etmek için kullanılan kazan. **buhar makinesi** buhar basıncıyla işleyen makine. **buhar olmak** *ha. mec.* nasıl olduğu bilinmeksizin görünmez olmak, eriyip yok olmak.

buharlaşabilme *a. Ar. T.* buharlaşabilmek eylemi.

buharlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* buharlaşması olanak içinde olmak ya da buharlaşma olasılığı bulunmak.

buharlaşıverme *a. Ar. T.* buharlaşıvermek eylemi.

buharlaşıvermek *(nsz) Ar. T.* çok çabuk ya da çok kısa sürede buharlaşmak.

buharlaşma *a. Ar. T.* buharlaşmak eylemi. **buharlaşma noktası** *fiz.* bir sıvının kaynatılma sonucunda buhar durumuna geçme derecesi.

buharlaşmak *(nsz) Ar. T.* buğu[1] durumuna dönüşmek, buğu[1] olmak. *eş.* **buğulaşmak**.

buharlaştırma *a. Ar. T.* buharlaştırmak eylemi.

buharlaştırmak *(-i) Ar. T.* **1** bir sıvıyı kaynatarak buhar durumuna getirmek, buğulaşmasını sağlamak. **2** bir sıvıyı ince damlacıklar durumunda damıtmak.

buharlı *s. Ar. T.* **1** buharı olan, buğulu. **2** buhar gücüyle işleyen. *ör. Buharlı makineler eskidi artık.* **buharlı gemi** *esk.* makinesi buhar gücüyle işleyen gemi. **buharlı ütü** ütülenecek şeyleri, içine konan suyun buharıyla nemlendirerek ütüye hazır duruma getiren ütü.

buhran *a. Ar.* (. -) ➻ **bunalım, bunluk**. *eş.* **kriz**. **buhran geçirmek** ➻ **bunalım geçirmek**.

buhranlı *s.* ve *a.* ➻ **bunalımlı**.

buhur *a. Ar.* (. -) dini törenlerde yakılan kokulu ağaç ve benzeri maddeler. *eş.* **tütsü**.
buhurdan *a. Ar. Far.* ➻ **buhurluk**.
buhurluk *a. Ar. T.* içinde tütsü için kullanılan maddeler yakılan kap.
buhurumeryem *b. a. Ar. İbr.* (. - . . .) *bitb.* ➻ **tavşankulağı**. *eş.* **siklamen**.
buji *a. Fr.* patlamalı motorlarda gazın tutuşmasını sağlayan elektrikli aygıt.
bukağı *a.* kaçmasını önlemek için hayvanın ayağına geçirilen demir köstek. **bukağı vurmak** (hayvanın ayağına) bukağı takmak. *eş.* **bukağılamak**.
bukağılama *a.* bukağılamak eylemi.
bukağılamak *(-i)* (hayvan için) ayağa bukağı takmak, kaçmasını önlemek için ayağına bukağı vurmak.
bukağılanabilme *a.* bukağılanabilmek eylemi.
bukağılanabilmek *(nsz)* bukağılanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. At bukağılanabilir.*
bukağılanma *a.* bukağılanmak eylemi.
bukağılanmak *(nsz)* (hayvan) ayağına bukağı takılmak, kaçmasını önlemek için ayağına bukağı vurulmak.
bukağılatma *a.* bukağılatmak eylemi.
bukağılatmak *(-i, -e)* **1** (hayvan) ayağına bukağı vurulmasını sağlamak. **2** bukağıyı takmasını sağlamak.
bukağılayabilme *a.* bukağılayabilmek eylemi.
bukağılayabilmek *(-i)* bukağılama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Beygiri başıboş bırakabilmek için bukağılayabiliriz.*
bukağılayıverme *a.* bukağılayıvermek eylemi.
bukağılayıvermek *(-i)* çabucak bukağılamak. *ör. Atı bukağılayıverip çayıra bıraktılar.*
bukağılı *s.* ayağına bukağı takılmış olan, ayağında bukağı bulunan (hayvan).
bukağılık *a.* hayvanların ayağında bukağı takılmasına uygun olan yer, tırnakla topuk arasındaki dar bölüm.
bukalemun *a. Ar.* **1** *hayb.* bukalemungillerden, yaklaşık otuz santim uzunluğunda, yavaş hareket eden, renk değiştirmesiyle tanınan bir sürüngen türü. **2** *mec.* çabucak düşünce, tutum değiştiren, durumunu çıkarına göre ayarlayan kimse. **bukalemun gibi renkten renge girmek** sürekli düşünce ve tutum değiştirmek.
bukalemungiller *ç. a. hayb.* sürüngenler sınıfının, renklerini bulundukları ortamın, yerin rengine uyduran, yavaş hareket eden, bukalemun türlerini içine alan bir familyası.
bukalemunlaşma *a. Ar. T.* bukalemunlaşmak eylemi.
bukalemunlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* çıkarına göre davranmayı, sık sık inanç ve düşünce değiştirmeyi huy edinmek.
bukalemunluk *a. Ar. T. mec.* çıkar uğruna sık sık değişme huyu. **bukalemunluk etmek** sık sık tutum ve düşünce değiştirmek.
buket, -ti *a. Fr.* çiçek demeti.
bukle *a. Fr.* **1** küçük lüle biçimindeki saç kıvrımı. **2** bu biçimdeki saç. **bukle bukle** (saç için) kıvrım kıvrım, lüle lüle.
bukleli *s. Fr. T.* kıvrım kıvrım olan, kıvrımları olan (saç).
buklet *a. Fr.* **1** değişik kalınlıktaki iki tek kat ipliğin birbiri üzerine bükülmesiyle oluşan bukleli iplik. **2** bu iplikten dokunmuş ya da örülmüş (giyecek).
bula *a. ha.* amca ya da dayı karısı, yenge.
bulabilme *a.* bulabilmek eylemi.
bulabilmek *(-i)* bulmak elinde olmak, bulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bulak *a.* kaynak, pınar.
bulama *a.* **1** bulamak eylemi. **2** genellikle üzüm şırasının kaynatılmasıyla yapılan koyu pekmez.
bulamaç *a.* **1** sulu, cıvık hamur. **2** un, şeker ve yağ ile yapılan, cıvık hamur tatlısı ya da unun yağda kavrulması ve içine su katılmasıyla yapılan cıvık hamur yemeği. **3** bulamaca benzeyen şey, bulamaç kıvamındaki nesne. **4** sulandırılmış seramik çamuru. **5** çini yapımında, sırçanın seramik üzerinden akmasını önlemek için, fırınlama öncesi kullanılan unlu eriyik. **bulamaç yapmak 1)** bulamaç hazırlamak ya da pişirmek. **2)** toz durumundaki bir nesneyi su ile ya da herhangi bir sıvı ile karıştırarak bulamaç[3] durumuna getirmek.
bulamak *(-i, -e)* **1** bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü o şeyle kaplamak, bir nesneyi toz, sıvı durumundaki başka bir maddeye batırmak. *ör. Ekmeğini pekmeze bulamıştı.* **2** *(-i)* sokmak, batırmak, kirletmek. *ör. Ayağını çamura bulamıştı.*
bulanabilme *a.* bulanabilmek eylemi.
bulanabilmek *(nsz)* bulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bulandırabilme *a.* bulandırabilmek eylemi.
bulandırabilmek *(-i)* bulandırmak elinde olmak ya da bulandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bulandırıcı *a.* ve *s.* **1** bulantı verici, bulandıran, bulantı yapan. *ör. Kimi durumda bulandırıcı ilaç da kullanılır.* **2** *mec.* tiksinti verici, tiksindirici.
bulandırılabilme *a.* bulandırılabilmek eylemi.
bulandırılabilmek *(nsz)* bulandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bulandırılma *a.* bulandırılmak eylemi.
bulandırılmak *(nsz)* bulanması sağlanmak, bulanık[1] bir duruma getirilmek.
bulandırıverme *a.* bulandırıvermek eylemi.
bulandırıvermek *(-i)* çabucak bulandırmak.
bulandırma *a.* bulandırmak eylemi.
bulandırmak *(-i)* **1** bulanmasına yol açmak, bulanmasını sağlamak, bulanık[1] bir duruma getirmek. **2** *mec.* açık seçikliğini ortadan kaldırmak, birbirine karıştırıp ayrımsanamayacak bir duruma getirmek. *ör. Söylediği kafamı bulandırdı.*
bulanık *s.* **1** duru, berrak olmayan, bulanmış olan (su vb. sıvı). *ör. Pınar bulanık akıyor.* **2**

açık seçik olmayan, net görünmeyen, iyi seçilemeyen. *ör. Televizyonda görüntü bulanık, onarım gerekiyor.* **3** (hava için) bulutlu, kapalı, kapanık. *ör. O gün gök bulanıktı.* **4** (göz, bakış için) donuk, anlamsız ya da güçsüz. *ör. Çocuk, bulanık gözlerle pencereden bakıyordu.* **5** *mec.* niteliği gereğince anlaşılmayan, açık seçik ve belli olmayan. *ör. Kafasındaki bulanık düşünceler onu yormuştu.* **6** *yaz.* bir düşünceyi, olayı, olguyu ya da durumu açık seçik, belirli bir biçimde anlatamayan sözcük ya da tümce, bu yüzden ortaya çıkan anlatım kusuru. **bulanık suda balık avlamak** karışık bir durumdan yararlanarak çıkar sağlamak.

bulanıkça *s.* gereğince duru olmayan, biraz bulanık durumda olan. *ör. Kuyu suyu bulanıkçaydı ama içilebilirdi.*

bulanıklaşma *a.* bulanıklaşmak eylemi.

bulanıklaşmak *(nsz)* bulanık bir duruma gelmek. *ör. Su gittikçe bulanıklaştı.*

bulanıklaştırılma *a.* bulanıklaştırılmak eylemi.

bulanıklaştırılmak *(nsz)* bulanık bir duruma getirilmek.

bulanıklaştırma *a.* bulanıklaştırmak eylemi.

bulanıklaştırmak *(-i)* bulanmasını sağlamak, bulanık bir duruma getirmek.

bulanıklık *a.* bulanık olma durumu.

bulanış *a.* bulanmak eylemi ya da biçimi.

bulanıverme *a.* bulanıvermek eylemi.

bulanıvermek *(nsz)* çabucak bulanmak.

bulanma *a.* bulanmak eylemi.

bulanmak *(-e)* **1** her yanı, toz, sıvı ya da yapışkan bir şeyle kaplanmak. *ör. Ayakkabısı çamura bulanmıştı.* **2** *(nsz)* duruluğunu, berraklığını yitirmek, bulanık bir duruma gelmek. *ör. Çay bulanmış.* **3** *(nsz)* (gökyüzü için) bulutlanmak, parlaklığını, açıklığını, berraklığını yitirmek. *ör. Bu sabah iyi, dün gökyüzü bulanıktı.* **4** *(nsz)* (iç, mide için) bulantısı olmak. *ör. Biraz midem bulandı.* **5** *mec.* karışmak. *ör. Söylediğiyle kafam biraz bulanmıştı.*

bulantı *a.* midede duyumsanan ve insana kusma isteği veren rahatsızlık. **bulantı vermek 1)** bulantı duygusu uyandırmak. *ör. Bu ilaç bana bulantı veriyor, içmem artık.* **2)** *mec.* iğrenme duyumsatmak, iğrendirmek. *ör. Onun çirkefliği bulantı veriyor artık.*

bulaşabilme *a.* bulaşabilmek eylemi.

bulaşabilmek *(nsz)* bulaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dikkat etmezsek nezle bulaşabilir.*

bulaşıcı *s.* birinden bir başkasına geçme özelliği olan, bulaşan (hastalık vb.). *ör. Gülmenin de bulaşıcı olduğu söylenir.* **bulaşıcı hastalık** mikrop yolu ile yayılan, bulaşan hastalık.

bulaşık *a.* **1** yiyecek ya da içecekte kullanıldıktan sonra yıkanmamış mutfak eşyası, kap kacak. *ör. Evin bulaşığını kim yıkayacak?* **2** *s.* yiyecek içecekte kullanılmış olan, bulaşmış olan (kap). *ör. Bulaşık bardakla su içilmez.* **3** *s. mec.* kötü, kirli. *ör. Bulaşık işlere girip çıkmıştı.* **4** *s. mec.* yapışkan, sırnaşık (kimse). **5** *s. arg.* kavga çıkarmaktan hoşlanan, kavgacı (kimse). **bulaşık bezi** bulaşıkları yıkarken kullanılan bez. **bulaşık deniz** mayın döşenmiş ya da mayın tehlikesi olan deniz. **bulaşık eldiveni** bulaşıkları yıkarken kullanılan, içine su geçirmeyen, plastikten yapılmış eldiven. **bulaşık gemi** *den.* tayfalarında ya da yolcularında bulaşıcı bir hastalık olan gemi. **bulaşık iş** kötü, kirli, uygunsuz, yolsuz iş. **bulaşık makinesi** elektrikle çalışan, içine konulan bulaşıkları kendi kendine yıkayan araç. **bulaşık suyu** bulaşıkları yıkamakta kullanılan ya da yıkadıktan sonra atılan su. **bulaşık suyu gibi** (içecekler ve sulu yiyecekler için) hiç tadı tuzu olmayan, kötü hazırlanmış.

bulaşıkçı *a.* lokanta ve benzeri bir yerde bulaşıkları yıkamakla görevli kimse, işi bulaşık kapları yıkamak olan kimse.

bulaşıkçılık *a.* bulaşık yıkama işi, bulaşıkçının mesleği.

bulaşıkhane *b. a. T. Far.* otel, kışla gibi yerlerde, bulaşıkların topluca yıkandığı özel yer.

bulaşılma *a.* bulaşılmak eylemi.

bulaşılmak *(nsz)* **1** kendisine satışılmak, tedirgin edilmek. *ör. O, bulaşılmaktan hoşlanmaz.* **2** istenmeyen bir işe girişilmek, karışılmak. *ör. Bir kez bulaşılınca bu işten kurtulmak zordur.*

bulaşıverme *a.* bulaşıvermek eylemi.

bulaşıvermek *(nsz)* çabucak bulaşmak. *ör. Her işe bulaşıveren insanları sevmem.*

bulaşkan *s.* **1** bulaştığı yerden kolayca temizlenemeyen, yapışkan. *ör. Bulaşkan bir çamura basmıştı.* **2** *mec.* kavga etme, çatma, sataşma huyunda olan.

bulaşkanlık *a.* bulaşkan olma özelliği.

bulaşma *a.* bulaşmak eylemi.

bulaşmak *(nsz)* **1** toz, sıvı ve benzeri bir şeye girerek kirlenmek, üzeri böyle bir şeyle kaplanmak. *ör. Çamur çoktu, ayakkabım bulaştı.* **2** *(-e)* (toz, sıvı ya da benzeri istenmeyen bir madde) bir nesneyi kirletmek, ona değerek, dokunarak, üzerine sürülerek sıvaşmak, yapışmak. *ör. Ayakkabıma çamur bulaştı.* **3** *(-e)* (hastalık) hasta olmayanlara geçmek. **4** *(-e)* sataşmak, çatmak, rahatsız etmek. *ör. Ona buna bulaşırsan bir gün döverler seni.* **5** *(-e)* istemeden, elinde olmayarak ya da bir rastlantı sonucu kötü bir işe karışmak. *ör. Bu işe bulaşanları arıyorlar.*

bulaştırabilme *a.* bulaştırabilmek eylemi.

bulaştırabilmek *(-i, -e)* bulaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

bulaştırılma *a.* bulaştırılmak eylemi.

bulaştırılmak *(-e)* bulaşması sağlanmak. *ör. Dikkat etmezse insan kötü işlere bulaştırılır.*

bulaştırıverme *a.* bulaştırıvermek eylemi.

bulaştırıvermek *(-i, -e)* çabucak bulaştırmak.

bulaştırma *a.* bulaştırmak eylemi.

bulaştırmak *(-i, -e)* bulaşmasına yol açmak, bulaşmasını sağlamak. *ör. Hastalığı herkese bulaştırmak isteyebilirdi.*

bulatmak *(-i)* ➻ **bulaştırmak**.
buldok *a. İng.* (.' .) *hayb.* köpekgillerden, alt çenesi üst çenesinden uzun, basık burunlu, iri ve güçlü bir köpek türü.
buldozer *a. İng.* önündeki geniş bıçağıyla toprağı sıyırarak engebeleri kaldıran, tırtıllı ya da tekerlekli bir yol yapım makinesi. *eş. yeni* **yoldüzler**.
buldumcuk *s. ha.* "umduğundan daha çoğunu bulmaktan şaşkın (kimse)" anlamındaki ***buldumcuk delisi*** ve "eline geçen, ummadığı, hiç beklemediği şeyden dolayı çok sevinmek, görmemişlik yapmak" anlamındaki ***buldumcuk olmak*** sözlerinde geçer.
buldurabilme *a.* buldurabilmek eylemi.
buldurabilmek *(-i, -e)* buldurmak elinde olmak ya da buldurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu kitabı buldurabilmek için dostlara başvurmak gerekmişti.*
buldurma *a.* buldurmak eylemi.
buldurmak *(-i, -e)* **1** bulunmasını sağlamak. *ör. Köpeği buldurduk.* **2** bulmasını sağlamak, bulmak eylemini yatırmak. *ör. Köpeği polislere buldurduk.*
buldurtma *a.* buldurtmak eylemi.
buldurtmak *(-i)* ➻ **buldurmak**.
buldurulabilme *a.* buldurulabilmek eylemi.
buldurulabilmek *(nsz)* buldurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
buldurulma *a.* buldurulmak eylemi.
buldurulmak *(nsz)* **1** bulunması, ortaya çıkarılması sağlanmak. *ör. Köpek hemen bulduruldu.* **2** *(-e)* bulmak eylemini yaptırmak. *ör. Çocuğa iki kere ikinin kaç ettiği akıldan bulduruldu.*
Bulgar *ö. a.* **1** İslavların güney kolundan olan ve şimdi Bulgaristan'da oturan bir halk. **2** bu halkın soyundan olan kimse. **3** *s.* Bulgarlara, Bulgaristan'a özgü olan, Bulgaristan'la ilgili.
Bulgarca *ö. a.* (. .' .) Bulgar dili.
bulgari *a. ha.* (. - -) Anadolu'nun kimi yerlerinde kullanılan, curadan büyük ama bağlamadan küçük boyda, iki telli bir saz.
Bulgaristanlı *ö. a.* ve *s.* Bulgaristan halkından olan kimse, Bulgar[1,2].
bulgu *a.* **1** var olduğu halde o zamana değin varlığı bilinmeyen bir şeyi bulup ortaya çıkarma işi.*eş.* **keşif**[1]. **2** bu yolla bulunmuş şey. *eş.* **keşif**[2]. **3** araştırma verilerinin incelenmesinden çıkarılan bilimsel sonuç. **4** *hek.* vücuttaki işlevsel bir bozukluğun, hastalığın tanılanmasına, belirlenmesine yarayan olgu ya da olay, belirti. *eş.* **araz, semptom** . *ör. Sigaranın zararı konusundaki bulgular yeterlidir.*
bulgucu *a.* bulgu[1,2] yapan kimse. *eş.* **bulman, kâşif**.
bulguculuk *a.* bulgucu olma durumu.
bulgulama *a.* **1** bulgulamak eylemi. **2** *fels.* yeni olguları ve bilgileri bulma yöntemi ve öğretisi.
bulgulamak *(-i)* **1** o zamana değin var olduğu bilinmeyen bir şeyi bulup ortaya çıkarmak. *eş.* **keşfetmek**. *ör. Bilginler, doğanın türlü yasalarını bulgulamak isterler.* **2** *fels.* yeni olguları ve bilgileri bulmak.
bulgulanabilme *a.* bulgulanabilmek eylemi.
bulgulanabilmek *(nsz)* bulgulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her zaman yeni şeyler bulgulanabilir.*
bulgulanış *a.* bulgulanmak eylemi ya da biçimi.
bulgulanma *a.* bulgulanmak eylemi.
bulgulanmak *(nsz)* (var olduğu bilinmeyen bir şey) bulunarak ortaya çıkarılmak, bulunmak. *eş.* **keşfedilme** . *ör. Kimi olaylar, duygunun yeniden bulgulanmasına yol açarlar.*
bulgulatma *a.* bulgulatmak eylemi.
bulgulatmak *(-i)* (varlığı bilinmeyen bir şeyi) bulmasına yol açmak, bulmasını sağlamak. *ör. Çünkü bilerek okuma, insana kendini bulgulatır.*
bulgulayabilme *a.* bulgulayabilmek eylemi.
bulgulayabilmek *(-i)* bulgulama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanoğlu yeni şeyler bulgulayabilmek için çalışıyor.*
bulgulayış *a.* bulgulamak eylemi ya da biçimi.
bulgulayıverme *a.* bulgulayıvermek eylemi.
bulgulayıvermek *(-i)* çabucak bulgulamak.
bulgur *a.* **1** buğdayın, kaynatılıp kurutulduktan ve kabuğu çıkarılıp kırıldıktan sonra aldığı biçim. **2** ➻ **ebebulguru**. **bulgur bulgur** *ik. be.* (kar yağışı için) bulgur biçiminde. *ör. Hafiften, bulgur bulgur yağan karda yürüdüler.* **bulgur çıkarmak** *arg.* sürgün durumunda dışkılamak, sulu dışkılamak.
bulgurcu *a. arg.* hırsız, soyguncu.
bulgurcuk *a.* **1** *ha.* küçük, sert taneli kar. *eş.* **ebebulguru**. **2** *gökb.* Güneş'in yüzeyinde dürbünle görülebilen, küçük ve dairesel görünüşlü, kıpırtılı parçacıklardan her biri.
bulgurlanma *a. gökb.* Güneş'in yüzeyinde bulgurcuk[2] adı verilen parçacıkların kaynaşması olayı.
bulgurluk *s.* bulgur yapmaya elverişli ya da bulgur yapmak üzere ayrılmış olan (buğday).
bulgusal *s.* **1** bulgu niteliği taşıyan, bulgu ile ilgili. **2** *fels.* araştırma yapmaya ilişkin. **bulgusal varsayım** *fels.* bilgilerin ve olguların, olayların elde edilmesini olanaklı kılan varsayım. *ör. Felsefede bulgusal varsayım, yönetici bir düşüncedir ve geçicidir.* **bulgusal yöntem** *eğit.* ve *fels.* öğretilmek istenen şeyi öğrencilerin kendilerinin bulmasını sağlama biçimindeki eğitbilim yöntemi.
bullak ➻ ***allak bullak*** deyiminde geçer.
bulma *a.* bulmak eylemi.
bulmaca *a.* **1** gazete ve dergilerde yer alan, türlü biçimlerde olmakla birlikte genellikle çapraz biçimlisi yaygın olan, bulunması istenilen şeyi düşündürerek, aratarak buldurmayı amaçlayan bir sözcük bulma ve bilgi yoklama oyunu. **2** *yaz.* saz ozanları arasında düzenlenen koşuklu bilmece.
bulmak, -ur *(-i)* **1** var olduğu bilinmeyen ya da bilindiği halde göz önünde olmayan bir şeyi

arayarak ortaya çıkarmak. *eş.* **keşfetmek**. **2** bir şeyi rastlantıyla elde etmek, bir şeyle rastlantıyla karşılaşmak. *ör. Birden onu karşımda bulmak şaşırttı beni.* **3** yitirilen ya da bir yerde unutulan bir şeyi yeniden ele geçirmek. *ör. Kadın çantasını bulmuş.* **4** çok istenilen bir şeye erişmek, kavuşmak. *ör. Sonunda huzuru bulmuştu.* **5** bir şeye, bir yere ulaşmak, erişmek. *ör. Şimdiye İstanbul'u bulnuşlardır.* **6** hiç kimsenin bilmediği yeni bir şey yaratmak. *eş.* **icat etmek**[1]. *ör. Bilginler birçok şey bulmuştur.* **7** bir yerlerden elde etmek, sağlamak. *ör. Biraz para bulmak gerekiyor.* **8** bir konuda herhangi bir görüşe, yargıya varmak. *ör. Bu davranışı yerinde buluyorum.* **9** bir şeyi herhangi bir durumda görmek. *ör. Onu sınıfta ağlarken buldum.* **10** seçmek, uygun saymak, uygun görmek. *ör. Yeni bir yol bulmak gerekiyor. Örnek olarak bunu bulmuştu.* **11** *(-, -e)* (suç, kabahat, günah vb.) atmak, yüklemek. *ör. Ona suç bulmak doğru değil, elinden geleni yaptı.* **12** (yardımcı eylem olarak kullanıldığında) kavuşmak, erişmek. *ör. Olay son bulmak bilmiyordu.* **13** *(nsz)* cezaya uğramak. *ör. Bir gün benden bulacak ya, bakalım ne zaman!* **14** düşünerek ortaya çıkarmak, anımsamak. *ör. Sonunda onun adını buldum, Orhan'dı.* **bula bula bunu** (ya da **onu**, **beni** vb.) **bulmak 1)** var olanlar içinden en değersizini seçmiş olmak. *ör. Düşünsen e, bula bula bunları bulmuş!* **2)** var olanlar içinden en değersizini bile güçlükle elde etmek. *ör. Hiçbir şey kalmamış, bula bula bunu buldum işte.* **3)** kötü bir rastlantıyı anlatmak için kullanılır. *ör. O kadar adam içinden sıkıntı bula bula beni buldu.* **buldukça bunmak** bulduğu iyi şeylerle yetinmeyerek, durumu iyileştikçe daha iyisini, daha çoğunu istemek. **buldun bal alacak çiçeği** "yararlanılacak kimseyi ya da şeyi yakaladın" anlamında söylenir. **bulup buluşturmak** şurdan burdan ve bin bir güçlükle sağlamak, ne yapıp yapıp bulmak. *ör. Bulup buluşturduk bir ev aldık.*

bulman *a.* var olduğu halde o zamana değin varlığı bilinmeyen bir şeyi bulan kimse. *eş.* **bulgucu**, **kâşif**. *ör. Bir İngiliz bulmanı, çölde altı hafta karpuzla susuzluğunu gidermiş.*

bulmanlık *a.* bulman olma durumu, bulmanın işi.

bulucu *a.* **1** ilk kez yeni bir araç, aygıt vb. yaratan, buluş[2] yapan ya da teknik bir yöntem ortaya koyan kimse.*eş.* **buluşçu**, **mucit**. *ör. Oyunda, saç suyu bulucusunun dul karısı rolündeydi.* **2** *fiz.* ses dalgalarını ayırt etmeye yarayan radyo lambası. **3** gazları, mayınları, ışınetkin mineralleri, manyetik dalgaları bulmaya yarayan aygıt. *eş.* **dedektör**.

buluculuk *a.* bulucunun yaptığı iş. *ör. İnsanın yaratıcılık, buluculuk nitelikleriyle gelişen organı beynidir.*

buluğ *a. Ar.* (. -) ➻ **erinlik**. **buluğa ermek** ➻ **erinleşmek**.

bulunabilme *a.* bulunabilmek eylemi.

bulunabilmek *(nsz)* bulunma olanağı ya da olasılığı olmak.

bulunak *a. yeni* kişinin ya da bir kuruluşun, arandığında ya da kendisine bir şey gönderilmesi gerektiğinde bulunabileceği yer. *eş.* **adres**.

bulundurabilme *a.* bulundurabilmek eylemi.

bulundurabilmek *(-i)* bulundurmak elinde olmak ya da bulundurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Evde ruhsatlı silah bulundurabiliriz.*

bulundurma *a.* bulundurmak eylemi.

bulundurmak *(-i)* **1** var olmasını, bulunmasını sağlamak, hazır durumda tutmak, elde tutmak. **2** eksik etmemek, her zaman bulunur kılmak.

bulundurulabilme *a.* bulundurulabilmek eylemi.

bulundurulabilmek *(nsz)* bulundurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yurtdışı gezilerde bir miktar döviz bulundurulabilir.*

bulundurulma *a.* bulundurulmak eylemi.

bulundurulmak *(nsz)* bulundurmak eylemine konu olmak, bulunması sağlanmak. *ör. Bir yedeği bulundurulmak kolaylık sağlar.*

bulunma *a.* bulunmak eylemi.

bulunmak *(nsz)* **1** bulmak eylemine konu olmak. *ör. Fırsat bulununca yapılır.* **2** (bir yerde) olmak, yer almak. *ör. Kitapta bulunanları hiç bilmiyorduk.* **3** *(yar)* herhangi bir durumda olmak. *ör. Saatinde hazır bulunmak gerekirdi.* **bulunmaz** pek güç bulunan, bir eşi daha olmayan, benzersiz, eşsiz. *ör. Doğrusu, bulunmaz bir dosttur o.* **bulunmaz Bursa** (ya da **Hint**) **kumaşı mı?** "çok güç bulunan, bir eşi daha olmayan, üstün değerde bir kişi (ya da şey) değil ya!" anlamında söylenir.

buluntu *a.* **1** sokakta bulunan şey ya da sokakta bulunup alınan çocuk. **2** *kazb.* kazı ve araştırmalarla yeraltından ortaya çıkarılan ya da bir yerde rast gelinerek bulunan, eski çağlardan kalmış eşya. *ör. Kazıda, birçok buluntu elde edildi.*

bulunuş *a.* bulunmak eylemi ya da biçimi.

bulunuverme *a.* bulunuvermek eylemi.

bulunuvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede bulunmak. *ör. İstenen para dostlarınca bulunuvermiş, hapisten kurtulmuştu.*

buluş *a.* **1** bulmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kuzunun annesini buluşu gibi bir şeydi bu.* **2** ilk kez yeni bir araç, aygıt, yöntem vb. yaratma işi. *eş.* **icat**[1]. *ör. Teknikteki buluşlar yaşamı etkiliyor.* **3** bilinen bilgilerden yararlanarak daha önce bilinmeyen, yeni bir bulguya ulaşma ya da yöntem geliştirme. *eş.* **keşif**. *ör. Tıpta yeni buluşlar, gelişmeler var.* **4** herkesin kolay kolay bulamayacağı, özgün bir düşünü. *ör. Onun örnek buluşları ilginçtir.* **5** *yaz.* işlenen bir konuda, konunun kendisi de içinde olmak üzere, duygu, düşünce, imge, dil ve anlatım, biçim yönlerinden özgün, yeni, hiç kimseye benzemeyen bir yol bulma işi.

ör. Şürde buluş, özgün olma yoludur. **buluş belgesi** var olan araç gereçlerle ve düşünce gücüyle benzeri olmayan, yeni bir şey bulan kimseye, bulduğu şeyden bir süre için yalnız kendisinin ve yetkili kıldığı kimselerin yararlanabileceğini gösteren, devletçe verilmiş belge.*eş.* **ihtira beratı**.

buluşabilme *a.* buluşabilmek eylemi.

buluşabilmek *(nsz ; -le)* buluşmak elinde olmak ya da buluşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Akşam barda buluşabiliriz.*

buluşçu *a.* **1** buluş yapan kimse. *eş.* **bulucu, mucit**. **2** özgün buluşları[4,5] olan kimse. *ör. O, buluşçu bir ozandı.*

buluşçuluk *a.* buluşçu olma durumu. *ör. Bilimde, yazında buluşçuluk, insanlığı ilerletir.*

buluşma *a.* **1** buluşmak eylemi. **2** belli bir yerde ve saatte bir araya gelme. *eş.* **randevu**. *ör. Dünkü buluşmaya neden gelmedin?* **buluşma yeri** buluşmak üzere sözleşilen yer.

buluşmaevi, -ni *b. a.* içinde fuhuş yapılan ve bu erekle işletilen gizli yer. *eş.* **randevuevi**. *ör. Bir buluşmaevinde orospularla sevişen roman kişisi, intihar eder.*

buluşmak *(nsz ; -le)* **1** (iki ya da daha çok kimse ya da devinen şeyler) bir araya gelmek. *ör. Irmaklar denizle buluşur.* **2** önceden kararlaştırılan bir zaman ve yerde bir araya gelmek. *ör. Onunla yarın bir kahvede buluşacağız.* **3** birbirine kavuşmak. *ör. Şükür buluştuğumuza!* **4** *mec.* düşüncede, görüşte birleşmek, özdeş düşünceyi, beğeniyi vb. paylaşmak. *ör. Bu konuda sizinle buluşuyoruz.*

buluşturabilme *a.* buluşturabilmek eylemi.

buluşturabilmek *(-i ; -i, -le)* buluşturmak elinde olmak ya da buluşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onları bugün buluşturabileceğiz.*

buluşturma *a.* buluşturmak eylemi.

buluşturmak *(-i; -i, -le)* bir araya gelmelerini, buluşmalarını sağlamak, bir araya getirmek. *ör. Onları buluşturduk.*

buluşturulabilme *a.* buluşturulabilmek eylemi.

buluşturulabilmek *(nsz)* buluşturulması olanak içinde olmak ya da buluşturulma olasılığı bulunmak. *ör. Para bulup buluşturulabilirdi ama işe girişen bulunamazdı.*

buluşturulma *a.* buluşturulmak eylemi.

buluşturulmak *(nsz)* bir araya getirilmek, buluşmaları sağlanmak.

buluşturuverme *a.* buluşturuvermek eylemi.

buluşturuvermek *(-i; -i, -le)* çabucak ya da kısa sürede buluşturmak. *ör. Bu arada onları buluşturuvermek güzel olurdu.*

buluşulabilme *a.* buluşulabilmek eylemi.

buluşulabilmek *(nsz)* buluşulması olanak içinde olmak ya da buluşulma olasılığı bulunmak. *ör. Orada buluşulabilseydi bu iş de konuşulurdu.*

buluşulma *a.* buluşulmak eylemi.

buluşulmak *(nsz)* buluşmak eylemi yapılmak. *ör. Onlarla buluşulunca konuyu açarız.*

buluşuverme *a.* buluşuvermek eylemi.

buluşuvermek *(nsz)* ansızın buluşmak. *ör. İki araç kavşakta buluşuverince kaza olmuş.*

bulut, -tu *a.* **1** havayuvarındaki buğu, su damlacıkları ve buz taneciklerinin yoğunlaşmasıyla oluşan, renkleri, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan kümeler. **2** toz, böcek gibi herhangi bir şeyden oluşan yoğun yığın. *ör. Uzakta bir kuş bulutu yol almaktaydı.* **3** *s. arg.* içki ya da uyuşturucuyla aşırı sarhoş olmuş (kimse). **bulut gibi** *arg.* çok sarhoş. *ör. Adam bulut gibiydi.* **buluttan nem kapmak** en küçük bir sözden, bir davranıştan, bir anıştırmadan alınmak. *ör. Buluttan nem kapan biridir o.*

bulutlanabilme *a.* bulutlanabilmek eylemi.

bulutlanabilmek *(nsz)* bulutlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

bulutlanış *a.* bulutlanmak eylemi ya da biçimi.

bulutlanıverme *a.* bulutlanıvermek eylemi.

bulutlanıvermek *(nsz)* ansızın, çabucak bulutlanmak. *ör. Gökyüzü açıkken bir saat içinde bulutlanıvermişti.*

bulutlanma *a.* bulutlanmak eylemi.

bulutlanmak *(nsz)* **1** (gökyüzü için) bulutsuz iken bulutlarla kaplanmak, bulutlarla kapanmak, bulutlu bir duruma gelmek. *ör. Hava bulutlanmıştı.* **2** *mec.* pek iyi görememek. *ör. Gözleri bulutlanmıştı.* **3** *mec.* kederli bir hal almak, hüzünlenmek. *ör. Yüzü bulutlanmıştı, dertliydi.*

bulutlu *s.* **1** (gökyüzü için) bulutlarla kaplanmış, bulutlanmış. *ör. Hava bugün bulutlu.* **2** *mec.* (zihin için) karışık. *ör. Bu bulutlu düşüncelerle gerçeğe ulaşmak zordur.* **3** *mec.* üzerinde bulut varmış gibi bulanık görünen.

bulutluluk *a. met.* belirli bir anda ve belirli bir yerde, gökyüzünün bulutlarla kaplanması durumu.

bulutsu *a. gökb.* uzayda ekseni çevresinde usul usul dönen, kızgın gaz ve tozlardan oluşmuş gökcismi. *eş.* **nebülöz**. *ör. Bulutsular ırakgörürle gözlenebilir.* **bulutsu kümesi** *gökb.* uzayda bir yere yığılmış çok sayıda bulutsudan oluşan topluluk.

bulutsuz *s.* hiç bulut bulunmayan, açık (gökyüzü, hava, gün).

bulutsuzluk *a.* bulutsuz olma durumu.

buluverme *a.* buluvermek eylemi.

buluvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede bulmak. *ör. Aradığı kitabı kitapçıda buluvermekten memnundu.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bana bu işi yapacak birini buluver.*

bulvar *a. Fr.* (**l** ince okunur) kent içinde, iki yanı ağaçlı, geniş anayol.

bumbar *a. Far.* **1** sığır, koyun, keçi gibi hayvanların kalınbağırsağı. **2** bu türden bağırsağa kıyma, ciğer, pirinç, soğan ve baharat karışımı doldurularak yapılan yemek. **3** bağırsak içine doldurulmuş baharatlı kıymadan oluşan bir tür sucuk. **4** soğuk girmesin diye, kapı ve pencere aralıklarına konulan, içi pamukla

doldurulmuş, bağırsak biçiminde, uzun bez nesne.

bumbarlık *a. Far. T.* bumbar[2] yapmak için hazırlanmış dolma içi.

bumburuş *s.* ➻ **bumburuşuk**.

bumburuşuk *s.* iyice buruşmuş olan, çok buruşuk.

bumbuz *s.* çok soğuk, buz gibi. *ör. Bizi bumbuz karşıladı.*

bumerang *a. (Avustralya yerlilerinin dilinden)* akasya, okaliptüs gibi sert ağaçların geniş çatallı dallarından yontulup kılıç keskinliği verilmiş kıvrık bir sopa biçiminde, atıldığı yere geri dönebilen, eski Mısırlıların, Hindistan'da kimi yerlerdeki halkın ve genellikle Avustralya yerlilerinin kullandığı bir av aracı, bir tür silah.

bun *a.* sıkıntı, dert, bunluk. *ör. Başımıza bir bun gibi çöktü.*

buna *ad.* ***bu*** adılının yönelme durumu. *ör. Buna ötekileri de katalım.* **buna değdi idi, buna değmedi idi diyerek** önce beğenmeyerek bıraktığı şeyleri, sonradan ge reksinim duyunca yeniden gözden geçirip, daha az kötülerinden başlayarak seçe seçe.

bunak *s.* ve *a.* zihin yeteneğini yitirmiş, bunamış (kimse).

bunakça *s.* ve *be.* bunağa yakışır bir biçimde, bunak gibi, bunağa yakışır olan. *ör. Onun bunakça sözlerini dinleyemem.*

bunaklaşabilme *a.* bunaklaşabilmek eylemi.

bunaklaşabilmek *(nsz)* bunaklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan genç yaşta da bunaklaşabilirmiş.*

bunaklaşıverme *a.* bunaklaşıvermek eylemi.

bunaklaşıvermek *(nsz)* beklenmedik bir anda bunaklaşmak. *ör. Yaşlı sayılmazdı ama bunaklaşıverdi.*

bunaklaşma *a.* bunaklaşmak eylemi.

bunaklaşmak *(nsz)* herhangi bir nedenle zihinsel gücünü yitirmiş olmak. *eş.* **bunamak**. *ör. O iyice bunaklaşmış.*

bunaklık *a.* bunak olma durumu, bunakça davranış.

bunalabilme *a.* bunalabilmek eylemi.

bunalabilmek *(nsz)* bunalma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan iş çokluğundan bunalabilir.*

bunalım *a.* **1** herhangi bir durumun doğal gidişi sırasında birdenbire ortaya çıkan ve doğal olmayan aykırılık.*eş. esk.* **buhra, kriz**. *ör. Bu bunalım geçicidir.* **2** sonucu kötü olabilecek gerginlik. *ör. Bu bunalımı atlatmak gerekir.* **3** *hek.* bir hastalıkta, birdenbire ortaya çıkan ve ölümle sonuçlanabilecek nitelikteki fizyolojik değişiklik. *eş.* **kriz**. **4** *tic.* halkın satın alma gücünün azalması ya da durması, mal satış değerlerinin düşmesi gibi nedenlerle kendini gösteren alışveriş ve üretim durgunluğu. *eş.* **kriz**. **5** insanın yüreğini sıkan, insanı tedirgin eden, ruhsal yönden sonucu kötü olabilecek durum, büyük tasa. *ör. Onun bunalımını anlamak gerekirdi.* **bunalım geçirmek 1)** herhangi bir nedenle oluşan, ortaya çıkan bunalımı yaşamak. *ör. Ülke ekonomisi bunalım geçirmekte ve bu da her şeyi altüst etmekteydi.* **2)** (kişi için) ruhsal yönden büyük rahatsızlık yaşamak. *ör. Onun bunalım geçirmesi, bizi ilgilendirir elbette.* **bunalıma düşmek** (ya da **girmek**) ruhsal olarak büyük rahatsızlık yaşamak.

bunalımlı *s.* ve *a.* **1** bunalımı olan (kimse). *ör. İnsanın bunalımlılarla ilişkisi sıkıntılı oluyor.* **2** sıkıntı veren, gerginliği olan, kaygı veren. *ör. Bu bunalımlı günler de geçer.*

bunalımsız *s.* gerginliği olmayan, bunaltmayan, bunalıma düşürmeyen, bunalımı olmayan. *ör. O, sıkıntısız, bunalımsız günler yaşamak isterdi.*

bunalış *a.* bunalmak eylemi ya da biçimi.

bunalıverme *a.* bunalıvermek eylemi.

bunalıvermek *(nsz)* çabucak bunalmak.

bunalma *a.* bunalmak eylemi.

bunalmak *(nsz)* **1** güçlükle soluk alıp vermek, soluk almakta güçlük çekmek. *ör. Salonda içilen sigaralardan bunalmak üzereydim.* **2** *mec.* aşırı ölçüde sıkılmak, çok sıkıntı duyumsamak. *ör. Üç gündür sokağa çıkmadım, bunaldım iyice.*

bunaltabilme *a.* bunaltabilmek eylemi.

bunaltabilmek *(-i)* bunaltma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sıcaklar insanı bunaltabilir.*

bunaltı *a.* kişinin duygularını inciten durumların verdiği geçici tedirginlik, iç sıkıntısı. *ör. Bu bunaltıya dayanılmaz.*

bunaltıcı *s.* çok sıkıntı veren, sıkıcı, boğucu. *ör. Bunaltıcı bir konuşma dinledik. Bunaltıcı bir hava vardı.*

bunaltılma *a.* bunaltılmak eylemi.

bunaltılmak *(nsz)* bunalmasına yol açılmak, bunalması sağlanmak. *ör. İnsan bu denli bunaltılır mı?*

bunaltma *a.* bunaltmak eylemi.

bunaltmak *(-i)* bunalmasına yol açmak, bunalmasını sağlamak. *ör. Sıcaklar insanı bunaltıyor.*

bunama *a.* **1** bunamak eylemi. **2** *ruhb.* kişide, zihinsel güçlerde sürekli çöküntü ve duygusal tepkilerde uyumsuzluk olarak gelişen bir durum. **3** *hek.* alkolizm, frengi, damar tıkanması gibi hastalıklarla ya da yaşlılık gibi bir nedenle kişide zihinsel bağın kopması. *eş. esk.* **ateh**.

bunamak *(nsz)* (insan için) alkolizm, frengi, damar tıkanması gibi hastalıklar yüzünden ya da yaşlanma dolayısıyla zihin gücünü yitirmek. *eş.* **bunaklaşmak**. *ör. Yaşlılıkta bunamak olağandır.*

bunayabilme *a.* bunayabilmek eylemi.

bunayabilmek *(nsz)* bunalma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan genç yaşta da bunayabilirmiş.*

bunayış *a.* bunamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun bunayışı beni üzüyor.*

bunayıverme *a.* bunayıvermek eylemi.
bunayıvermek *(nsz)* çabucak bunamak. *ör. Zavallı adam, sıkıntıdan bunayıvermiş.*
bunca *s.* (.' .) **1** epey, çok sayıda, çok, epey çok. *ör. Onu bunca zaman sonra görmek güzeldi.* **2** bu denli, bu kadar. *ör. Bunca yaptığına karşı ona iyi davranıyorsun.* **3** *ha.* bu kez. *ör. Artık bunca seni döveceğim.*
buncağız *s. ha.* **1** bu denli az, bu kadar, bu kadarcık. *ör. Ona verdiğin buncağız para yeter miydi?* **2** bu zavallıcık, bu küçücük şey. *ör. O gün buncağız da çok çalıştı.*
bunda *ad.* ***bu*** adılının kalma durumu. *ör. Sana, bunda bir şey yok diyorum., içi boş bunun.* **bunda bir iş var** "bu olayın gizli bir yönü, bir içyüzü var" anlamında söylenir. *ör. O buraya gelmezdi, bunda bir iş var.*
bundan *ad.* ***bu*** adılının çıkma durumu. *ör. Artık bundan sonra iyi çalış.* **bundan böyle** bu andan başlayarak, bundan sonra. *ör. Bu konuda bundan böyle bir şey söylemeyeceğim.* **bundan dolayı** bu gerekçeyle, buna dayanarak, bu nedenle. **bundan iyisi can sağlığı** bundan daha iyisi olamaz, en iyisi bu, bu çok iyi. *ör. Bu yıl iki kitabım yayımlandı, bundan iyisi can sağlığı, gelecek yıla Allah büyüktür.*
bungalov *a. İng.* genel olarak tahtadan ve benzeri hafif bir yapı gerecinden yapılmış, deniz kıyısında ya da kırda kurulmuş tek katlı, küçük ev.
bungun *s.* **1** bunalmış, sıkıntılı. *ör. Onun bungun halini görünce üzüldüm.* **2** sıkıntı verici, sıkıcı, boğucu. *ör. Bu bungun havada yola çıkılmaz.*
bungunlaşabilme *a.* bungunlaşabilmek eylemi.
bungunlaşabilmek *(nsz)* bungunlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kişi kimi durumlarda iyice bungunlaşabilir.*
bungunlaşma *a.* bungunlaşmak eylemi.
bungunlaşmak *(nsz)* bunaltıya düşmek, bunalmak. *ör. Çağından bungunlaşan insanı anlamak gerekir.*
bungunlaştırabilme *a.* bungunlaştırabilmek eylemi.
bungunlaştırabilmek *(-i)* bungunlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Krizler toplumu bungunlaştırabilir.*
bungunlaştırma *a.* bungunlaştırmak eylemi.
bungunlaştırmak *(-i)* bungun bir duruma getirmek, bunaltmak. *ör. Umarsızlığın bungunlaştırdığı kimselerdik.*
bungunluk *a.* bungun olma durumu. *ör. Bir kez, bungunluğu, sıkıntıyı tanım güçtür.*
bunlar *ad.* ***bu*** adılının çoğul durumu. *ör. Bunlar her zaman olur.*
bunlu *s.* sıkıntı içinde bulunan, sıkıntılı.
bunluk *a.* bunalım, sıkıntı.
bunma *a. ha.* bunmak eylemi.
bunmak, -ar *(nsz) ha.* beğenmemek, küçümsemek, az görmek, azımsamak. *ör. Halkımız, bulduğunu beğenmeyenlere, "buldun da bunuyorsun" der.*
bunu *ad.* ***bu*** adılının belirtme durumu. *ör. Ona bunu yapmayın.*
bunun *ad.* ***bu*** adılının tamlayan durumu. *ör. Ona bunun hepsini vereceğim.* **bununla birlikte** durum böyle olsa da, öyleyse de.
bura *ad.* (.' .) ***(bu ve ara*** *sözcüklerinden)* **1** bu yer. *ör. Onu buraya getir.* **2** kalma ve çıkma durumlarında orta hecenin düştüğü, ***burda, burdan*** biçimlerinin de kullanıldığı görülür. *ör. Onu burda tutmayın, burdan götürün.* **3** yer anlamlı bu adıl ***-sı*** takısı da alabilir. *ör. Burası çok güzelmiş.* **burada** *be.* bu yerde. **buradan** *be.* bu yerden. **(bir şey) buradayım diye bağırmak** göze çok çarpmak, göze çarpacak bir yerde bulunmak. **buraları** bu üzerinde bulunduğumuz yerler, bu çevre. *ör. Buraları eskiden bağlıkmış.* **burası** *ad.* bura, bu yer. **buracıkta** *be.* (çok yakın ve belirli bir yer için) bu yerde, burada.
burabilme *a.* burabilmek eylemi.
burabilmek *(-i)* burma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ayva ağzı burabilir.*
buraç *a. ha.* bir çeşit küçük testi.
burağan *a.* kısa süren güçlü yel.
buralı *s.* içinde bulunduğumuz bu yerleşim yerinin, bu yerin halkından. *ör. Buralılar iyi insanlardır.*
buram buram *ik. be.* (duman, koku gibi havaya yayılan şeyler için) pek çok, çok yoğun olarak, yoğun bir biçimde. *ör. Ovada çiçekler buram buram kokuyordu.*
burcu (I) *a.* güzel koku, ıtır. **burcu burcu** *ik. be.* (güzel koku için) güzel güzel, çok güzel bir biçimde. **burcu burcu kokmak** çok güzel kokmak. *ör. Çiçekler burcu burcu kokuyordu.*
burcu (II) *ha.* "dayanma gücünü yitirmek, ağlayacak duruma düşmek, üzülmek, ağlamsı olmak" anlamındaki ***burcu bulanmak*** deyiminde geçer. *ör. Oğlunu özlüyordu, onu düşününce burcu bulanıyordu.*
burcuma *a. ha.* burcumak eylemi.
burcumak *(nsz) ha.* güzel koku yaymak.
burç (I) *a. Ar.* **1** kale duvarlarında, duvardan daha yüksek, dört köşe, çok köşeli ya da yuvarlak biçimde kale çıkıntısı, kale duvarına yapılmış bir tür kule. **2** *gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde yer alan on iki takım yıldıza verilen ortak ad. **burçlar ışığı** *gökb.* Güneş'in batışından sonra ya da doğuşundan önce Burçlar Kuşağı boyunca görülen sönük, yaygın ve uzun ışık şeridi. **Burçlar Kuşağı** *gökb.* gökküresde, üzerinde on iki burcun (Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık) eşit aralıklarla yer aldığı kuşak. *eş.* **Zodyak**.
burç (II) *a. ha.* ➻ **ökseotu**.
burç (III) *a. ha.* dallardaki taze yaprak, filiz.
burçak *a.* **1** *bitb.* baklagillerden, hayvan yemi olarak kullanılan otsu bir bitki. **2** bu bitkinin mercimeğe benzeyen tanesi.
burçalık *a. ha.* kırlarda kendiliğinden yetişen bir bitki ve onun yerelmasına benzeyen, kara kabuklu yumrusu.

burda *be.* ➻ **burada**.
burdan *be.* ➻ **buradan**.
burdurabilme *a.* burdurabilmek eylemi.
burdurabilmek *(-i, -e)* burdurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Boğayı burdurabilmek için baytar aramıştık.*
burdurma *a.* burdurmak eylemi.
burdurmak *(-i, -e)* **1** burulmasını sağlamak. *ör. Kolunu burduracağım.* **2** burmak eylemini yaptırmak. *ör. Senin kolunu ona burduracağım.*
burdurulabilme *a.* burdurulabilmek eylemi.
burdurulabilmek *(nsz)* burdurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Azgın boğalar burdurulabilirmiş.*
burdurulma *a.* burdurulmak eylemi.
burdurulmak *(nsz)* burulması sağlanmak. *ör. Koçlar burduruldu.*
burgacık *s.* (.' . .) ➻ **kargacık burgacık**.
burgaç *a.* **1** su ya da hava akıntısının, önüne bir engel geldiğinde ya da karşılıklı olarak çarpıştıklarında çukurlaşarak, dönerek oluşturdukları çevrinti. *eş.* **anafor, girdap**. *ör. Hızla akan ırmak burgaçlar oluşturuyordu.* **2** *ha.* yumurtası burulmuş koç, teke ve benzeri hayvan. **3** *ha.* yol dönemeci, dönemeç. **4** *ha.* eğri büğrü, dolaşık, çapraşık şey. **5** *ha.* taranmış ve eğrilmek üzere burulup hazırlanmış yün. **6** *ha.* burgu.
burgaçlama *a.* burgaçlamak eylemi.
burgaçlamak *(-i)* **1** *ha.* bükmek, kıvırmak. **2** *mec.* burgaç[1] gibi kıvırmak. *ör. Bir paket sigaranın burgaçladığı midemi bir dilim domatesle yatıştırıyorum.*
burgaçlanış *a.* burgaçlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Irmağın yer yer burgaçlanışı görmeye değerdi.*
burgaçlanma *a.* burgaçlanmak eylemi.
burgaçlanmak *(nsz)* burgaçlar[1] oluşturmak. *eş.* **anaforlanmak, girdaplanmak**. *ör. Hızla akan, yer yer burgaçlanan su, ovada durgunlaşıyordu.*
burgaçlı *s.* burgaçları[1] ya da burgacı bulunan, burgaç oluşturan (su). *eş.* **anaforlu, girdaplı**. *ör. Çocuk, burgaçlı sulara kapılıp gitmişti.*
burgan *a. ha.* mengene sapı.
burgata *a. İt.* (. .' .) *den.* bitkisel ya da çelik halatların kalınlığını pus **(II)** (= 2.54 cm.) cinsinden belirten birim.
burgu *a.* **1** sert nesnelerde delik açmakta kullanılan, kol ya da elektrik gücüyle işleyen, yivli çelik uçlu aygıt. **2** delgiye takılı, sert nesnelerde delik açmaya yarayan yivli çelik uç. **3** şişe mantarlarını çekmeye yarayan, sivri ve yivli uçlu demir araç. *eş.* **tirbuşon**. **4** toprağın orta ve derin katmanlarına ulaşabilmeyi sağlayan delici araç. **5** telli sazlarda, telleri germeye yarayan mandal.
burgulama *a.* burgulamak eylemi.
burgulamak *(-i)* **1** burgu ile delik açmak. **2** *mec.* burgu gibi oymak. *ör. Zihnimi günlerdir burgulayan bir düşünce vardı.*
burgulanma *a.* burgulanmak eylemi.
burgulanmak *(nsz)* burgu ile delinmek.
burgulu *s.* **1** burgusu olan. **2** burgulanmış bulunan.
burgusuz *s.* **1** burgusu olmayan. **2** burgulanmamış bulunan.
burhan *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ➻ **kanıt**. **2** ➻ **belgit**.
burina *a. İt.* (. .' .) *den.* ➻ **borina**.
burinata *a. İt.* (. .' . .) *den.* ➻ **borinata**.
burjuva *a. Fr. topb.* kentlerde yaşayan, üretim araçlarını ellerinde bulunduran ve kendi başına üretim ve kazanç yollarında çalışarak kendine oldukça geniş bir geçim sağlayan kimse. *eş. yeni* **kentsoylu**.
burjuvalaşabilme *a. Fr. T.* burjuvalaşabilmek eylemi.
burjuvalaşabilmek *(nsz) Fr. T.* burjuvalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eli biraz para görünce burjuvalaşabileceği belliydi.*
burjuvalaşma *a. Fr. T.* burjuvalaşmak eylemi. *eş. yeni* **kentsoylulaşma**.
burjuvalaşmak *(nsz) Fr. T.* yaşam düzeyi ve biçimi olarak burjuvalar gibi olmak. *eş. yeni* **kentsoylulaşmak**.
burjuvalık *a. Fr. T.* **1** burjuva olma durumu. *eş. yeni* **kentsoyluluk**. **2** ➻ **burjuvazi**.
burjuvazi *a. Fr. topb.* üretim araçlarını ellerinde bulunduranla çıkarları bunlarla birleşenlerin oluşturdukları toplumsal sınıf. *eş. yeni* **kentsoylu sınıfı, kentsoyluluk**.
burkabilme *a.* burkabilmek eylemi.
burkabilmek *(-i)* burkma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dikkat etmezsen düşüp ayağını burkabilirsin.*
burkayazma *a.* burkayazmak eylemi.
burkayazmak *(-i)* burkma tehlikesi atlatmak, az kalsın burkmak. *ör. Geçen gün kolumu burkayazmıştım.*
burkma *a.* burkmak eylemi.
burkmak, -ar *(-i)* **1** bura bura çevirmek, büke büke incitmek, burmak. *ör. Çocuğun bileğini burkmak istemişti.* **2** *(nsz)* bir zorlanma dolayısıyla incinmek. *ör. Kayınca ayağım burktu.* **burka burka** *ik. be.* burkarak.
burkuk *s.* burkulmuş olan.
burkulabilme *a.* burkulabilmek eylemi.
burkulabilmek *(nsz)* burkulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kimi zaman dostlara burkulabiliriz.*
burkulayazma *a.* burkulayazmak eylemi.
burkulayazmak *(nsz)* burkulma tehlikesi atlatmak, az kalsın burkulmak. *ör. Düştüm, kolum burkulayazdı.*
burkulma *a.* burkulmak eylemi.
burkulmak *(nsz)* **1** vücudun bilek, diz, bel, ayak gibi herhangi bir organı, zorlama dolayısıyla birdenbire kendi ekseni çevresinde dönerek incinmek. **2** *mec.* gönlü kırılmak, üzülmek. *ör. Sözleriyle burkuldum doğrusu.* **burkula burkula** *ik. be.* burkularak.
burkuluverme *a.* burkuluvermek eylemi.
burkuluvermek *(nsz)* çabucak burkulmak. *ör. Durumunu görünce içim burkuluverdi.*

burkuverme *a.* burkuvermek eylemi.
burkuvermek *(-i)* çabucak burkmak. *ör. Davranışı beni burkuvermişti.*
burma *a.* **1** burmak eylemi. **2** burularak, üst üste kıvrılarak yapılmış kalınca altın bilezik. **3** "sarığıburma" tatlısının kısa biçimde söylenen adı. **4** *s.* burularak yapılmış, burulmuş, kıvrılmış. *ör. Oradaki burma bıyıklı adam kim?* **5** *a. ha.* musluk. **6** *ha.* eğirilmek üzere bükülmüş yün. **7** *ha.* yeşil iken burulup kurutulmuş ot demeti. **burma bıyık** uzun, kalın ve uçları kıvrık bıyık. **burma bıyıklı** bıyığı bu biçimde olan (erkek).
burmak, -ar *(-i)* **1** bir şeyi iki ucundan ya da herhangi bir yerinden tutup ekseni çevresinde döndürerek bükmek. *ör. Çocuğun kolunu buruyorsun, yapma!* **2** (kimi yiyecekler için) ağza kekre bir tat vermek. *ör. Ham ayva ağzı burar.* **3** (mideyi, bağırsağı) ağrıtmak, sancıtmak. *ör. Soğuk bağırsaklarını buruyor.* **4** (beygir, koç, boğa gibi hayvanlar için) erbezlerini bükmek, erbezlerini bükerek erkekliğini gidermek, iğdiş etmek. **bura bura** *ik. be.* büke büke, ardı ardına kıvırarak, burarak.
burnaz *s. ha.* büyük burunlu.
burs *a. Fr.* **1** bir kimsenin öğrenimini yapması ya da bilgi ve görgüsünü artırması, araştırmalarda bulunması vb. için, devlet ya da özel bir kuruluşça, belli bir süre ödenen aylık. *eş. yeni* **öğrenmelik**. **2** bu amaçla vakfedilmiş paranın ya da malın geliri.
burslu *s. Fr. T.* bursu[1] olan, burs[1] alan (kimse).
burssuz *s. Fr. T.* bursu[1] olmayan, burs[1] almayan (kimse).
buru *a. ha.* **1** sancı. **2** halı tezgâhında ipliği gerginleştirmek için kullanılan sopa.
buruk *s.* **1** burulmuş olan. **2** (meyve için) tadı kekre olan. *ör. Buruk erikleri severdi.* **3** içi burulmuş, alınmış, gücenmiş (kimse). *ör. Yanından buruk ayrıldım.* **4** gücenikliği, acısı belli olan (yüz, gülüş, tutum vb.) *ör. Onun buruk gülüşünü unutamıyorum.* **buruk buruk** *ik. be.* buruk olarak, buruk bir biçimde.
burukça *s.* **1** (meyve, yiyecek) tadı biraz buruk olan. **2** *be.* biraz buruk[3,4], biraz gücenmiş bir biçimde. *ör. Tutumu burukçaydı.*
buruklaşma *a.* buruklaşmak eylemi.
buruklaşmak *(nsz)* buruk bir durum almak.
burukluk *a.* **1** buruk[1] olma durumu. **2** kekrelik. **3** küskünlük, kırıklık, güceniklik.
burulabilme *a.* burulabilmek eylemi.
burulabilmek *(nsz)* burulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Açlıktan mide burulabilir.*
burulma *a.* burulmak eylemi.
burulmak *(nsz)* **1** kendi ekseni çevresinde döndürülmek. *ör. Çamaşır sıkarken burulursa çabuk eskir.* **2** (mide, bağırsak) ağrımak, sancımak. *ör. Açlıktan midem buruluyor.* **3** *(-e) mec.* içinde kırgınlık oluşmak, alınarak küskünlük göstermek, gücenmek, kırılmak. *ör. Onun biraz burulduğunu anladım.*
burum burum *ik. be.* yalnızca ***burulmak*** eylemiyle birlikte ve "aşırı ölçüde burulmak, pek çok burulmak" anlamında kullanılır. *ör. Açlıktan midem burum burum burulmaktaydı.*
burun, -rnu *a.* **1** ağzın üstünde, alınla üstdudak arasında yer alan, çıkıntılı, iki delikli solunum ve koku alma organı. **2** kimi şeylerin ön ve sivri yeri. *ör. Bıçağın burnu yere battı.* **3** *coğr.* karanın, özellikle dağlık kıyılarda, türlü biçimlerde, denize uzanmış yeri. *ör. Vapur, burundan sonra görünmez oldu.* **4** *mec.* kendini büyük görme, büyüklenme, kibir. *ör. Kime bu burun, anlamadım.* **burnu bile kanamamak** büyük bir kazadan yarasız beresiz kurtulmak. **burnu büyük** kendini çok beğenmiş, kibirli (kimse). **burnu büyümek** kendini önemli ve üstün görmek, büyüklenmek, kibirlenmek. *ör. Böyle değildi, biraz burnu büyüdü şu sıralarda.* **burnu düşmek** (pis kokudan) burnu görev yapamaz olmak, burnuna çok pis koku gelmek. *ör. Evinde burnum düştü vallahi!* **burnu havada** kendini çok beğenmiş, herkese yukardan bakan, çok kibirli (kimse). **burnu havada olmak** herkese yukardan bakmak, kendini çok beğenip kibirlenmek. **burnu Kafdağı'nda** herkese yukardan bakan, çok kendini beğenmiş, çok kibirli, burnu havada (kimse). *ör. Onun burnu Kafdağı'ndaydı.* **burnu Kafdağı'nda olmak** herkese yukardan bakmak, çok kendini beğenmiş olmak, çok kibirlenmek, burnu havada olmak. **burnu kırılmak** artık büyüklenemez duruma düşmek. *ör. Biliyorum, burnu kırıldı biraz.* **burnu sürtülmek 1)** daha önce beğenmediği bir işi, bir durumu, bir süre sıkıntı çektikten sonra, kabul edecek duruma gelmek, kibrinden vazgeçmek. *ör. Burnu sürtülünce anladı dünyayı.* **2)** taşkın davranışlarının cezasını çekerek, güçüklerle, başarısızlıklarla karşılaşarak artık ılımlı bir yol tutmak. *ör. Bizim oğlanın burnu sürtüldü, işine sarılır artık.* **burnu yere düşse almaz** kendini beğenmiş, kibirli (kimse). **(birinin) burnuna girmek** (o kimseye) pek sokulmak. *ör. Baktım, onun burnuna girmiş bir şeyler anlatıyordu.* **burnunda** (ya da **gözünde) tütmek** pek özlemek, çok arar, çok ister olmak. *ör. Bizim kasaba burnumda tütüyor.* **burnundan (fitil fitil) gelmek** elde ettiği güzel durum, hemen arkasından gelen kötü şeyler yüzünden, kendisine zehir olmak. *ör. Şurada biraz eğlendim, ama şu yaptığına bak, burnumdan geldi.* **burnundan kıl aldırmamak** en küçük bir eleştiriye bile dayanamayacak denli kendini büyük görmek, her yaptığını beğenmek, kendisine hiç söz söyletmemek, çok huysuz ve kibirli olmak. *ör. Artık burnundan kıl aldırmaz oldu, oysa dostlarını dinlemeli.* **burnundan solumak** çok öfkelenip sinirlenmiş olmak, öfke içinde bulunmak. *ör. Baktım ki burnundan solumakta, görünmedim.* **(birini) burnundan yakalamak** hiç kaçamayacağı, kıpırdayamayacağı, atlatamayacağı duruma getirmek. *ör. Onu burnundan ya-*

kaladık, artık ne desek yapar. **burnunu çekmek 1)** sümüğünü, soluk alarak, burnunun yukarısına çekmek. **2)** *mec.* umduğunu bulamayarak ağlamaklı olmak. **(birinin) burnunu kırmak** büyüklenen birini güç duruma sokarak büyüklenemez duruma getirmek. **burnunu sıksan canı çıkacak** çok zayıf ve güçsüz kimseler için kullanılır. **(her işe) burnunu sokmak** üstüne görev olmadığı, gerekmediği halde her işe karışmak. **(birinin) burnunu sürtmek** sıkıntıya sokup kibrini kırmak. **(birinin) burnunun dibinde** hemen yanı başında, çok yakınında. **(birinin) burnunun dibine sokulmak** iyice yaklaşmak, çok yakınına gelmek. *ör. Aslanın burnunun dibine sokulmak tehlikelidir.* **burnunun dikine** (ya da **doğrusuna**) **gitmek** kimsenin öğüdünü dinlemeyip kendi bildiğini yapmak, bildiği gibi davranmak. **burnunun direği kırılmak** çok pis koku yüzünden burnu koku alamaz olmak, burnu işlevini yapamaz duruma gelmek. **burnunun direği sızlamak 1)** bir yerinin acısı, burun direğini sızlatacak denli çok olmak. **2)** *mec.* (sevdiği birinin durumu için) çok üzülmek, çok acı duymak. *ör. Onu düşününce burnumun direği sızlıyor.* **burnunun ucundan ötesini** (ya da **ilerisini**) **görmemek** az sonra olacağı açık, belli olan bir şeyi bile ayrımsamaktan yoksun bulunmak, kıt düşünceli olmak. **burnunun ucunu görmemek 1)** çok dikkatsiz olmak. *ör. Allahlık biri, burnunun ucunu görmekten yoksun.* **2)** sarhoşluk nedeniyle bastığı yeri bilmemek, çok sarhoş olmak. *ör. Lokantadan çıktığında burnunun ucunu görmüyordu, eve nasıl gitti acaba?* **burnunun yeli harman savurmak** *ha.* **1)** çok büyüklenmek, çok kibirlenmek, pek böbürlenmek, kendini çok beğenmek. **2)** çok öfkelenmek. **burun boşlukları** *gövb.* burun deliklerinden yukarı doğru açılan boşluklar. **burun buruna** birbirine çok yakın bir biçimde, yüz yüze. *ör. Dün onunla burun burunaydınız.* **burun buruna gelmek 1)** hiç beklenmedik bir anda karşılaşmak. *ör. Çok kaçtım ama sonunda onunla bir kitapçıda burun buruna geldik.* **2)** iki ayrı yönden gelirlerken birbirlerine çok yaklaşmak. *ör. İki gemi tam burun buruna gelmişken durabildiler.* **burun deliği** *gövb.* burnun iki boşluğunun ağzı ve içi. *ör. Burun deliği büyüktü.* **burun kanadı** *gövb.* burun deliklerinin yanlarındaki kabarık bölüm. **burun kıvırmak** değer vermemek, önemsememek, beğenmeyip küçümsemek. *ör. O her şeye burun kıvırır.* **burun perdesi** *gövb.* burun boşluğunu ikiye ayıran bölme. **burun şişirmek** kendini büyük görmek, büyüklenmek, kibirlenmek. **burun yapmak** üstünlük taslamak, kendini üstün görmek.

burunbaşı, -nı *b. a. coğr.* bir burun[3] denize doğru sivri ve dil gibi uzanmış en uç yeri.

burunduruk *a. ha.* nalbantı ısırmaması için, nallanacak hayvananın burnuna takılan kıskaç.

burunlama *a. ha.* burunlamak eylemi.

burunlamak *(-i) ha.* **1** (hayvan samanı, yemi) burnu ile itmek, beğenmemek. **2** *mec.* burun kıvırmak, beğenmemek. **3** (civciv) yumurtadan çıkmadan önce yumurtayı delmek.

burunlanma *a. ha.* burunlanmak eylemi.

burunlanmak *(nsz) ha.* önemsenmemek, beğenilmemek, burun indirilmemek, küçümsenmek, aşağılanmak.

burunlu *s.* **1** burnu olan ya da burnu herhangi bir biçimde olan. *ör. İri burunlu biriydi.* **2** burun gibi bir çıkıntısı olan. *ör. Oranın burunlu testileri ünlüdür.* **3** *mec.* kendini beğenmiş, burnu havada, kibirli (kimse). *ör. Burunlu olma, burnunu kırarlar sonra.*

burunluk *a. ha.* ➻ **burunsalık**.

burunotu, -nu *b. a. ha.* özel olarak hazırlanmış, burna çekilen tütün. *eş.* **enfiye**.

burunsak *a. ha.* ➻ **burunsalık**.

burunsalık *a. ha.* hayvanın ısırmasını, gereksiz yere yem yemesini, hayvan yavrusunun anasından zamansız süt emmesini engellemek için burnuna geçirilen, küçük bir kafese benzeyen başlık.

buruntu *a. ha.* mide, bağırsak gibi bir organda duyulan sancı.

buruşabilme *a.* buruşabilmek eylemi.

buruşabilmek *(nsz)* buruşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

buruş buruş *ik. s.* ve *be.* çok buruşmuş olan, çok buruşmuş biçimde. *ör. Yaşlıydı, yüzü buruş buruştu.* **buruş buruş etmek** buruşuk duruma getirmek, çok buruşturmak. *ör. Çocuk, kitabını buruş buruş etmişti.* **buruş buruş olmak** çok buruşmak. *ör. Yaşlıydı, yüzü buruş buruş olmuştu.*

buruşma *a.* buruşmak eylemi.

buruşmak *(nsz)* **1** üzerinde kıvrımlar, katlanmalar, kırışıklar oluşmak, düzgünlüğü bozulmak, büzülüp toplanmak. *ör. Pantolonum buruşmuş.* **2** (yüz, cilt için) kırışmak, kırışıklar oluşmak. **3** (ağız için) kekrelik duyumsamak. *ör. Ayvadan ağzım buruştu.*

buruşmaz *s.* (kumaş için) kıvrık ve kıvrım oluşturmayan, buruşmayan.

buruşmazlık *a.* (kumaş vb. için) kırışıklık ve kıvrımlar oluşturmama özelliği.

buruşturabilme *a.* buruşturabilmek eylemi.

buruşturabilmek *(-i)* buruşturmak elinde olmak ya da buruşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

buruşturma *a.* buruşturmak eylemi.

buruşturmak *(-i)* düzgünlüğünü, gerginliğini gidermek, buruşuk bir duruma getirmek. *ör. Kâğıdı buruşturup attı.*

buruşturulabilme *a.* buruşturulabilmek eylemi.

buruşturulabilmek *(nsz)* buruşturulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

buruşturulma *a.* buruşturulmak eylemi.

buruşturulmak *(nsz)* düzgünlüğü, gerginliği giderilmek, buruşuk bir duruma getirilmek,

buruşması sağlanmak. *ör. Mektubu buruşturulup bir kenara atıldı.*
buruşturuverme *a.* buruşturuvermek eylemi.
buruşturuvermek *(-i)* çabucak buruşturmak. *ör. Olayı duyunca yüzünü buruşturuverdi.*
buruşuk *s.* üzerinde kıvrımlar, kırışıklar oluşmuş bulunan, gerginliği, düzgünlüğü kalmamış olan. *ör. Birkaç buruşuk kâğıt para verip başından savdı.*
buruşukça *s.* biraz buruşmuş olan, biraz buruşuk, pek düzgün olmayan.
buruşukluk *a.* buruşuk olma durumu, kırışıklık. *ör. Buruşukluğunu gidermek için pantolonunu ütüledi.*
buruşuksuz *s.* buruşuğu, kırışığı bulunmayan, düzgün, düz. *ör. Yaşlıydı ama yüzü buruşuksuzdu.*
buruşuverme *a.* buruşuvermek eylemi.
buruşuvermek *(nsz)* çabucak buruşmak. *ör. Çiçek susuz kalmış, buruşuvermişti.*
burutabilme *a.* burutabilmek eylemi.
burutabilmek *(-e) ha.* burutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
burutma *a. ha.* burutmak eylemi.
burutmak *(-e) ha.* darılmak, küsmek, küsüp somurtmak. *ör. Dedem üzülmüş, akşama değin burutup durdu.*
busbulanık *s.* çok bulanık.
buse *a. Far.* (- .) *esk.* öpme, öpücük, öpüş.
buselik *a. Far. T.* (- . .) *müz.* alaturka müzikte on üç basit makamdan biri. **buselik aşiran** *müz.* ➻ **buselikaşiran**. **buselik perdesi** *müz.* alaturka müzikte "si" sesine verilen ad.
buselikaşiran *müz.* alaturka müzikte birleşik bir makam.
buşon *a. Fr.* elektrik sigortasındaki tıpa.
but *a.* **1** insan vücudunda, kalçadan dize değin olan bölüm. **2** hayvanların, bacaklarının gövdeye bitişik olan dolgun, etli bölümü.
butik *a. Fr.* giyim ve süs eşyası satılan küçük dükkân.
butikçi *a. Fr. T.* butik işleten kimse.
butikçilik *a. Fr. T.* butik işletme işi.
buton *a. Fr.* elektronik bir aygıtı ya da aracı basılınca çalıştırmaya yarayan düğme.
butlan *a. Ar. huk.* **1** çürük, temelsiz olma durumu. **2** hükmü olmama durumu, geçersiz olma, geçersizlik. **3** haksızlık, yanlışlık.
buut, -udu *a. Ar. esk.* **1** uzunluk. **2** ➻ **boyut**.
buydurma *a. ha.* buydurmak eylemi.
buydurmak *(-i) ha.* soğuğu ile üşütmek, dondurmak. *ör. Pınar elimi buydurdu.*
buyma *a. ha.* buymak eylemi.
buymak, -ar *(nsz) ha.* **1** soğuktan donarak ölmek. **2** *mec.* pek çok üşümek. *ör. Çok soğuk var, buydum vallahi!*
buyruk *a.* bir şeyin yapılması ya da yapılmaması konusunda buyrulan zorlayıcı, kesin içerikli söz. *eş. esk.* **emir**. *ör. Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmişti.* **(birinin) buyruğuna** (ya da **buyruğu altına) girmek** birinin, egemenliğini kabul etmek, isteklerini ister istemez yerine getirmek zorunda olmak. **buyruk kulu** verilen buyruğu yerine getirmek zorunda olan kimse. *ör. Polis buyruk kuludur, buyrulanı yapar.* **buyruk tutmak** buyruğa uymak. **buyruk vermek** ➻ **buyurmak**[1].
buyrukçu *a.* ve *s.* buyruk veren, buyuran (kimse). *ör. Başımıza buyrukçu kesildi.*
buyrukçuluk *a.* buyrukçu olma durumu.
buyrulma *a.* buyrulmak eylemi.
buyrulmak *(nsz)* yapılması, yerine getirilmesi kesin olarak istenmek.
buyrultu *a. tar.* Osmanlı döneminde sadrazam, vezir, beylerbeyi gibi yüksek devlet görevlilerine yazılan padişah buyruğu.
buyurabilme *a.* buyurabilmek eylemi.
buyurabilmek *(-i, -e)* buyurmak elinde olmak ya da buyurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Padişah istediğini buyurabilirdi.*
buyuran *s.* buyruk veren, buyurucu. *ör. Bir toplumda buyuranlar oldukça sorun sürer gider.*
buyurgan *a.* **1** bir ülkede bütün siyasal, yönetimsel ve yargısal yetkileri elinde toplayan, buyruğu yasa olan, baskı düzeni kurmuş kimse. *eş.* **despot**, **diktatör**. *ör. Tarih buyurganları da sayfalarına alır.* **2** *mec.* çevresindekileri kendi doğrultusunda zorlayan kimse. *ör. Küçük çocuklar buyurgan olur.*
buyurganca *be.* buyurgana yaraşır bir biçimde. *ör. Ülkeyi buyurganca yönetmeye kalkışmıştı.*
buyurganlaşabilme *a.* buyurganlaşabilmek eylemi.
buyurganlaşabilmek *(nsz)* buyurganlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Demokrasilerde bile kimi liderler buyurganlaşabilmekteydi.*
buyurganlaşma *a.* buyurganlaşmak eylemi.
buyurganlaşmak *(nsz)* buyurgan durumuna gelmek, buyurgan olmak. *ör. Parti liderlerinin buyurganlaştığı bir ülkede demokrasinin erdemleri silinir.*
buyurganlık *a.* **1** buyurgan olma durumu. *eş.* **despotluk**. *ör. Küçük çocuğun buyurganlığına anne ile baba boyun eğer.* **2** bütün gücün bir tek kişinin elinde bulunduğu siyasal düzen. *eş.* **diktatörlük**. *ör. Bugün bile buyurganlıkla yönetilen ülkeler var.* **3** bir buyurgan tarafından yönetilen ülke. *eş.* **diktatörlük**. *ör. Bugün Arap ülkelerinin birçoğu buyurganlıktır.*
buyurma *a.* buyurmak eylemi.
buyurmak *(-i, -e)* **1** bir şeyin yapılmasını ya da yapılmamasını kesin bir biçimde söylemek. *eş. esk.* **emretmek** . *ör. Bir şeyi buyurmak kolay, yapmak güçtür.* **2** (genellikle yaşlı kimselerin incelikli bir kullanımı olarak) düşüncesini bildirmek, söylemek, demek, istemek. *ör. Bir şey mi buyurdunuz efendim?* **3** *(-e)* gelmek, girmek, geçmek, gitmek. *ör. Lütfen önden buyurunuz.* **4** *(-i)* (incelikli kullanımda) almak. *ör. Bir çayımızı buyurun lütfen.* **5** incelikli konuşmada "etmek", "eylemek" anlamında yardımcı eylem olarak kullanılır. *ör.*

Müsaade buyurursanız gidelim artık. **buyur?** *ha.* ne dediğinizi anlamadım, sözünüzü yineler misiniz? **buyur buradan yak!** ***ha.*** bir davranışın ya da söylenen bir sözün pek de hoş olmadığını anlatmak için söylenir. **buyur etmek** konuğu "lütfen buyurun" diyerek, saygı ile karşılayıp içeriye almak ya da sofraya çağırmak. **buyurun cenaze namazına!** hiç istenmeyen, beklenmedik bir sonuç, kötü bir durum karşısında "yazık ki yapılacak bir şey yok" anlamında, üzüntü karışık şaka yollu söylenir.

buyurman *a.* bir işte buyurma yetkisi olan görevli.

buyurmanlık *a.* buyurman olma durumu, buyurmanın görevi.

buyuru *a.* ➻ **buyruk**.

buyurucu *s.* bir şeyin yapılmasını ya da yapılmamasını kesin bir biçimde bildiren. *ör. Yasanın buyurucu hükmü bunu gerektiriyor.*

buyuruculuk *a.* buyurucu olma durumu. *ör. Bu hükümdeki buyuruculuk açıktır.*

buz *a.* suyun, donarak katı, kristal bir duruma gelmiş biçimi. **buz alanı** *coğr.* ➻ **buzla**. **buz bağlamak** (sıvılar için) üzeri buz ile kaplı bir duruma gelmek, üzerinde buz oluşmak, yüzeyi donmak, yüzeyi buz tutmak. **buz gibi** aşırı ölçüde soğuk. *ör. Çocuğun elleri buz gibiydi.* **(birinden** ya da **bir şeyden) buz gibi soğumak** artık hiçbir biçimde yakınlık duygusu taşımamak. **buz kesilmek 1)** buz durumuna gelmek. *ör. Kovadaki su buz kesilmişti.* **2)** *mec.* çok soğumak. *ör. Hava buz kesilmiş, çok üşüdüm.* **3)** *mec.* çok şaşırıp, üzülüp donakalmak. *ör. Haberi duyunca buz kesildi.* **buz kesmek** *mec.* (insan için) vücudu buz gibi olmak, çok üşümek. *ör. Oda soğuktu, yorganın altında buz kestik.* **buz pateni** buz üstünde kaymak için kullanılan, tabanına genellikle dar uzun bir çelik takılı ayakkabı. **buz torbası** *hek.* içinde buz bulunan ve sağaltım ereğiyle kullanılan, plastikten yapılmış torba. **buz tutmak** (sıvı için) üzerinde buz oluşmak, yüzeyi buz ile kaplanmak, yüzeyi donmak, buz bağlamak. **buz üstüne yazı yazmak** *mec.* **1)** etkisi çok az süren bir iş yapmak. **2)** bir kimseye, üzerinde etki yapmayan sözler söylemek, onda etki bırakamamak. **buzlar çözülmek 1)** buzlar erimeye başlamak. **2)** *mec.* (kimseler arasındaki) dargınlık, soğukluk, gerginlik ortadan kalmak.

buzağı *a.* henüz sütten kesilmemiş olan sığır yavrusu.

buzağılama *a.* buzağılamak eylemi.

buzağılamak *(nsz)* (dişi sığır için) yavru doğurmak. *ör. Ahıra girdiğimizde inek buzağılamak üzereydi.*

buzağılı *s.* buzağısı olan (inek).

buzağılık *a. ha.* **1** dağda, taşların arasında biten, çayıra benzer bir ot. **2** yakın yerlerdeki çayırlık. **3** buzağıları koymak için yapılmış özel yer.

buzağısız *s.* buzağısı olmayan (inek).

buzçözer *b. a.* buzu çözen, buzlanmayı önleyen aygıt. *eş.* **defroster**.

buzdağı *b. a. coğr.* kutup buzullarından ya da donmuş denizlerden koparak denizlerde yüzen, akıntılarla yer değiştiren, büyük bölümü su altında olan çok büyük buz parçası. *eş.* **aysberg**.

buzdolabı, -nı *b. a.* yiyeceklerin, bir süre için, bozulmadan saklanmasına yarayan ve içecekleri soğutan, motorla çalışan dolap.

buzevi, -ni *b. a.* ➻ **buzhane**.

buzhane *b. a. T. Far.* (. - .) **1** buz yapılan yer. **2** soğuk hava deposu.

buzkıran *b. a.* kışın kimi aylarda buz tutan deniz, göl ya da akarsularda ulaşımı açık tutmak için kullanılan, buzları kırarak yol açan, çelik mahmuzlu ve güçlü motorlarla donatılmış özel gemi.

buzla *a. coğr.* deniz suyunun donmasıyla kutup bölgelerinde oluşmuş bulunan buz alanı. *eş.* **aysfild, bankiz**.

buzlağan *a. ha.* ➻ **buzluğan**.

buzlanabilme *a.* buzlanabilmek eylemi.

buzlanabilmek *(nsz)* buzlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

buzlanma *a.* buzlanmak eylemi.

buzlanmak *(nsz)* üzerinde, yüzeyinde buz oluşmak, buz ile kaplanmak, buz tutmak.

buzlaşabilme *a.* buzlaşabilmek eylemi.

buzlaşabilmek *(nsz)* buzlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kar dona çeker, buzlaşabilir.*

buzlaşma *a.* buzlaşmak eylemi.

buzlaşmak *(nsz)* buz biçimini almak, buz olmak.

buzlu *s.* **1** buz bağlamış, buz tutmuş olan. *ör. Yerler bugün buzluydu, arabalar kayıyordu.* **2** içine buz katılarak ya da buz içinde tutularak soğutulmuş.

buzlucam *b. a.* yüzeyi işlenerek saydamlığı giderilmiş cam.

buzluğan *a. ha.* üzerinde kar, buz eksik olmayan dağ doruğu.

buzluk *a.* **1** buz dolabının buz yapan bölmesi. *ör. Kıymayı buzlukta saklayabilirsiniz.* **2** yiyecek ve içecekleri bir süre bozulmadan saklamak, soğuk tutmak için kullanılan ve buz ile soğutulan kap ya da dolap. *ör. Buzluğu arabanın arkasına koyup pikniğe gittiler.*

buzuki *a. Yun.* bağlamaya çok benzeyen bir Yunan çalgısı.

buzul *a. coğr.* kutup bölgelerinde oluşan ya da yüce dağ başlarında birikip hiç erimeyen, ağır ağır yer değiştiren büyük buz ve kar kütlesi. *ör. Dağda düzlük, buzulların başladığı yerdeydi.* **buzul buzu** *coğr.* ince tanecli, mavimsi ve çok sert, kirli katmanlardan oluşan buz. **buzul çağı** (ya da **dönemi**) *coğr.* ve *yerb.* dördüncü zamanın, yeryüzünün bugünkünden daha geniş bölgelerinin buzullarla kaplı bulunduğu dönemi. **buzul çevresi** *coğr.* bu-

zullarla örtülü yerlerin hemen yakınında bulunan ve kendine özgü yer biçimleri olan yöre. **buzul gölü** *coğr.* çukuru buzulların aşındırmasıyla oluşmuş göl. **buzul kaynağı** buzulun erimesiyle toprağın altına inmiş olan suyu dışarıya veren kaynak. **buzul seli** eriyen buzulların oluşturduğu sel.

buzulbilim *b. a.* fiziksel coğrafyanın, buzulları ve onların yeryüzündeki işlevlerini araştıran bölümü. *eş.* **glasyoloji**.

buzulbilimci *b. a.* buzulbilimle uğraşan bilim adamı, buzulbilim uzmanı. *eş.* **glasyolojist**.

buzulkar *b. a.* bir buzulun oluşmasında ilk öğe olan katılaşmış kar kümesi.

buzullaşma *a* **1** buzullaşmak eylemi. **2** *yerb.* geçmiş çağlarda ya da şimdi, yeryüzünde bir bölgenin buzullarla örtülmesi olayı.

buzullaşmak *(nsz)* buzul durumuna gelmek.

buzullu *s.* buzulu olan. *ör. Ağrı Dağı'nın buzullu dağ olduğu doğru mu?*

buzulmasası, -nı *b. a. T. İt. coğr.* çevresinde bulunan buzlar erirken, altına gelen bölümü erimekten koruyan ve böylece buzdan bir ayak üzerinde kalan buz kütlesi.

buzultaş *b. a. coğr.* ve *yerb.* buzulların kayalardan kopararak sürükleyip biriktirdikleri, üzerleri genellikle çizikli, pırıltılı taş.*eş.* **moren**. **buzultaş gölü** *coğr.* açık yanı buzultaşlarla kapanmış olan çukurlarda oluşan göl.

buzulyalağı, -nı *b. a. coğr.* yüksek dağlarda, kalıcı kar ve buzulun birlikte oluşturduğu, arkası ve yanları dik, önü açık, çember biçimindeki çukurluk.

bücür *s.* **1** çok kısa boylu, ufak tefek (kimse). **2** genellikle küçük ve akıllı çocuklar için okşamalık olarak söylenir. *ör. Şuradaki bücüre bak, neler de yapıyor.*

bücürleşme *a.* bücürleşmek eylemi.

bücürleşmek *(nsz)* bücür[1] duruma gelmek.

bücürlük *a.* bücür olma durumu.

bücüş *s.* "çarpık çurpuk, hiçbir yeri düzgün olmayan, çok çarpık, eğri büğrü" anlamındaki ***eciş bücüş*** ikilemesinde geçer.

Büdü *ö. a. ha.* ➻ **Edi**.

büfe *a. Fr.* (.' .) **1** içine genellikle sofra takımlarının konulduğu dolap. **2** kimi toplantılarda, çağrılıları ağırlamak için, üzerine yiyecek ve içeceklerin konulmuş bulunduğu masa. *ör. Ev sahibi, konuklarını büfeye buyur etti.* **3** gazete, dergi, sigara, kibrit gibi şeyler ya da bunlarla birlikte yiyecek içecek de satan küçük dükkân.

büfeci *a. Fr. T.* büfe[3] işleten kimse.

büfecilik *a. Fr. T.* büfe[3] işleticiliği.

büğalek *a. ha.* ➻ **büğelek**.

büğe *a. ha.* ➻ **büğelek**.

büğelek *a. ha.* genellikle sığırların kanını emen, onları sokan ve vızıltılarıyla çok rahatsız eden iri bir sinek. **büğelek tutmak** *ha.* ➻ **büğeleklenmek**.

büğeleklenme *a.* büğelekelenmek eylemi.

büğelekelenmek *(nsz) ha.* (sığır) büğeleklerce ısırıldığı için onlardan kurtulmak isteğiyle delice davranışlarda bulunmak.

büğeme *a. ha.* büğemek eylemi.

büğemek *(-i) ha.* (akarsu için) önüne bent yaparak toplamak.

büğet *a. ha.* **1** bir akarsuyu tutmak için yapılan engel. *eş.* **baraj**, **bent**. **2** büğeme yoluyla tutulmuş su birikintisi, gölcük, göl. **3** bir akarsuyun en derin ve durgun yeri.

büğleme *a. ha.* büğlemek eylemi.

büğlemek *(nsz) ha.* (su, kan) fışkırmak. *ör. Çocuğun burnundan kan büğledi.*

büğlü *a. Fr. müz.* ***küçük büğlü, soprano büğlü, alto büğlü, bariton büğlü*** olmak üzere dört türü bulunan, bakırdan yapılmış, perdeli ya da pistonlu müzik araçlarının genel adı.

büğrü ➻ **eğri büğrü**.

büğrülme *a. ha.* büğrülmek eylemi.

büğrülmek *(nsz)* kamburlaşmak, eğrilmek.

bühtan *a. Ar.* (. -) *esk.* kara çalma, suç yükleme. **bühtan etmek** *esk.* yok yere suç yüklemek, kara çalmak.

bük, -kü *a. ha.* **1** ovada, göl ya da akarsu kıyılarında, oldukça geniş yer kaplayan, içine girilmesi zor, çok sık durumdaki diken, saz ve çalı topluluğu. **2** böğürtlen çalısı, böğürtlenlik.

bükebilme *a.* bükebilmek eylemi.

bükebilmek *(-i)* bükmeye gücü yetmek, bükme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Isı demiri bükebilirmiş.*

bükeyazma *a.* bükeyazmak eylemi.

bükeyazmak *(-i)* bükme tehlikesi yaratmak, az kalsın bükmek.

büken *s.* **1** bükmek eylemini yapan. **2** *a. gövb.* oynak kemikleri arasındaki açıları daraltan kasların ortak adı.

büklük *a. ha.* ➻ **bük**.

büklüm *a.* **1** kıvrılmış, bükülmüş şeylerin oluşturduğu kat, kıvrım yeri. *ör. Kâğıdı büklümünden ayır.* **2** *ha.* dönemeç.*eş.* **viraj**. **büklüm büklüm** *s.* ve *be.* **1)** kıvrım kıvrım, halka halka, çok kıvrımlı, çok dönemeçli. *ör. Yol büklüm büklüm uzayıp gidiyordu.* **2** kat kat bir biçimde, halka halka olarak. *ör. Saçları büklüm büklümdü.*

büklümlü *s.* büklümü olan. *ör. Yollar çok büklümlüydü.*

bükme *a.* **1** bükmek eylemi. **2** bükülmüş kaytan ya da iplik. **3** *ha.* arasına ipek ipliği katılarak el tezgâhında dokunan çamaşırlık bez. **4** *ha.* yufka içine patates, soğan, ıspanak ya da peynir konulup bükülerek yapılan bir tür börek. **5** *gövb.* vücudun bir bölümünü yanındaki bölüm üzerine ya da herhangi bir yöne kıvırma. *ör. Başını öne bükme, kolunu bükme vb.*

bükmek, -er *(-i)* **1** sertçe kıvırmak ya da bir yöne çevirmek. *ör. Güreşçi, hasmının kolunu bükmek için uğraşıyordu.* **2** eğmek. *ör. Çocuk boynunu büktü. Şiddetli yel ağacı bükmüş.* **3** kat kat duruma getirmek, katlamak. *ör. Örtüyü büküp kaldırdı.* **4** birkaç teli ya da ipliği bir arada burarak sarmak. *ör. İpek büküyoruz.* **5**

bir yöne döndürmek, çevirmek. *ör. Sürücü, direksiyonu sağa büküp çocuğu ezmekten kurtuldu.* **büke büke** *be.* bükerek. *ör. Adam boynunu büke büke gitti.*
büktürebilme *a.* büktürebilmek eylemi.
büktürebilmek *(-i)* büktürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
büktürme *a.* büktürmek eylemi.
büktürmek *(-i)* **1** bükülmesini sağlamak. *ör. İpeği büktürmek için adam gerekiyor.* **2** *(-i, -e)* bükmek eylemini yaptırmak. *ör. Ona boynunu büktürmek istiyorum.*
büktürülme *a.* büktürülmek eylemi.
büktürülmek *(nsz)* bükülmesi sağlanmak. *ör. İplik büktürüldü.*
bükük *s.* eğilmiş, bükülmüş olan, eğik. *ör. Boynu biraz sağa bükük dururdu.*
bükülebilme *a.* bükülebilmek eylemi.
bükülebilmek *(nsz)* bükülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
büküleyazma *a.* büküleyazmak eylemi.
büküleyazmak *(nsz)* bükülme tehlikesi geçirmek, az kalsın bükülmek.
bükülgen *s.* **1** kolayca eğilip bükülebilen (nesne). **2** *dil.* ➻ **bükünlü**.
bükülgenlik *a.* bükülgen olma özelliği ya da durumu.
bükülme *a.* bükülmek eylemi.
bükülmek *(nsz)* **1** bükmek eylemine konu olmak. **2** eğilmek, eğri duruma gelmek. *ör. Boynu iyice bükülmüştü.* **3** (iplik için) eğirmek eylemine konu olmak, eğrilmek. *ör. Bir kilo ipek bükülmüş, hazırdı.* **4** döndürülmek, çevrilmek. *ör. Direksiyon sağa bükülürse araba sağa döner.*
bükülü *s.* bükülmüş bulunan, bükük. *ör. Öyle, boynu bükülü kalakalmıştı.*
bükülüş *a.* bükülmek eylemi ya da biçimi.
bükülüverme *a.* bükülüvermek eylemi.
bükülüvermek *(nsz)* çabucak bükülmek.
büküm *a.* **1** bükmek eylemi. **2** bir şeyin bükülmüş olan yeri, kat, kıvrım. *ör. Örtü bükümünden yırtılmış.* **3** (yün, iplik için) bir kezde bükülmüş, eğrilmiş olan miktar. *ör. İki büküm yünümüz vardı.* **4** *ha.* yufkanın dört köşe olarak bükülmüş biçimi. **büküm ağırşağı** *ha.* ipleri bükmek için kullanılan ağırşak.
bükümlü *s.* bükümü olan, bükülmüş bulunan. *ör. Masadaki bükümlü yünü ona verdiler.*
bükümsüz *s.* bükümü olmayan, henüz bükülmemiş bulunan. *ör. Bükümlü ve bükümsüz yünleri ayırın.*
bükün *a. dil.* sözcüklerin, dilbilgisi görevleri ve yapı yönlerinden, tümce içindeki ilişki durumlarına göre biçimce uğradıkları değişim. *eş. esk.* **insiraf**.
bükünen *s. dil.* ➻ **bükünlü**.
bükünlü *s. dil.* yapım ve çekimde sözcük kökleri değişikliğe uğrayan (dil). *eş. esk.* **insirafi**. **bükünlü dil** *dil.* dilbilgisi görevleri ve yapı yönünden sözcük köklerini değiştiren dil; örneğin Arapça böyle bir dildir.
bükünlülük *a. dil.* bükünlü olanın özelliği.
bükünme *a.* bükünmek eylemi.
bükünmek *(nsz)* **1** bükülmek, kıvrılmak. **2** sancıdan kıvranmak.
büküntü *a.* **1** bükme ya da bükülme sonucu oluşan iz ya da biçim. **2** bağırsakta oluşan sancı. **3** *ha.* dönemeç. *eş.* **viraj**.
büküş *a.* bükmek eylemi ya da biçimi.
büküverme *a.* büküvermek eylemi.
büküvermek *(-i)* çabucak bükmek.
bülbül *a. Far.* **1** *hayb.* karatavukgillerden, birçok türü bulunan, genellikle sıcak iklimlerde yaşayan, meyve ve böceklerle beslenen, çok güzel ötüşüyle her yerde bilinen küçük bir ötücü kuş. **2** *mec.* sesi çok güzel olan kimse. **bülbül çanağı** pek küçük, ufak kâse. **bülbül çanağı gibi** çok ufak. **bülbül gibi konuşmak** kolaylıkla konuşmak. *ör. İki yabancı dili bülbül gibi konuşuyordu.* **bülbül gibi söylemek** bildiklerini hiçbir şey saklamadan söylemek. **bülbül gibi şakımak** güzel sesle ve neşeyle konuşmak. **bülbül kesilmek 1)** baskı altında kalarak bildiği her şeyi söylemek. **2)** herhangi bir etkiyle çokça konuşmak. *ör. Önce susanlar, işin ucu kendilerine dokununca bülbül kesilmişti.* **bülbülü altın kafese koymuşlar, (yine de) "ah vatanım" demiş** insan, başka yerde ne denli iyi yaşama ortamı bulursa bulsun, yine de yurdunu arar, özler. **bülbülün çektiği dili belası(-dır)** "bülbül, güzel ötüşü yüzünden kafese konulur, özgürlüğünü yitirir; bunun gibi insan da, ileri geri konuşarak başına dert açabilir; insan dilini tutmalıdır" anlamında söylenir.
bülbülkonağı, -nı *b. a.* bir tür hamur işi, hamur tatlısı
bülbülleşme *a.* bülbülleşmek eylemi.
bülbülleşmek *(nsz)* **1** bülbül gibi ötmek. **2** *mec. arg.* (suçlu için) her şeyi bir bir söylemek. *ör. Polis iki tokat atınca sanık bülbülleşti.*
bülbülyuvası, -nı *b. a. Far. T.* daire biçiminde, ortası çukur, pişirildikten sonra bu çukur yere rendelenmiş antepfıstığı konulan bir tür hamur tatlısı.
bülten *a. Fr.* **1** halka bilgi vermek üzere, belli zamanlarda ya da zaman zaman çıkarılan resmi duyuru. **2** bir kuruluşun çalışmalarını ya da bilimsel araştırmaların özetini yayımlamak üzere çıkarılan süreli yayın.
bülük *a. ha.* küçük erkek çocukların cinsellik organı.
büngül büngül *ik. be. ha.* (pınar suyu için) kaynayarak, kaynaya kaynaya. **büngül büngül çıkmak** (pınar, kaynak) topraktan kaynayarak çıkmak, büngüldemek.
büngüldeme *a. ha.* büngüldemek eylemi.
büngüldemek *(nsz) ha.* **1** (su) topraktan kaynamak, kaynayarak çıkmak. **2** (su) ateşte kaynamak.
büngüldeyiş *a.* büngüldemek eylemi ya da biçimi.

bünye *a. Ar.* **1** vücut, vücut yapısı. **2** yapı, kuruluş.
bünyece *be. Ar. T.* bünye olarak.
bürgü *a. ha.* **1** kadınlarca kullanılan bir tür başörtüsü. **2** yeldirme. **3** örtü, çarşaf. **4** arabanın üzerine gerilen gölgelik.
bürgülü *s. ha.* bürgüsü olan.
büro *a. Fr.* (.' .) **1** çalışma odası ya da küçük işyeri. *ör. Avukat oldu, büro açacak para bulamıyor.* **2** danışma ve yazı işlerinin yürütüldüğü resmi işyeri. *ör. Danışma bürosu nerede?* **3** güvenlikte belli bir işe bakan bölüm. *eş.* **şube**. *ör. Narkotik büro uzmanlarından biri, uyuşturucu içiyormuş.* **4** *esk.* yazı masası.
bürokrasi *a. Fr.* **1** devletle ilgili işlerin yürütülmesinde yönetimin aşırı ölçüde etkili olması. *eş.* **kırtasiyecilik**[2]. **2** devlet görevlileri topluluğu.
bürokrat *a. Fr.* **1** devlet dairesinde çalışan görevli. **2** *s.* devletle ilgili işlerin yürütülmesinde, biçime gereğinden çok önem veren (kimse). *eş.* **kırtasiyeci**[2].
bürokratik *s.* bürokrasiyle ilgili.
bürük *a. ha.* duvak.
bürülme *a. ha.* bürülmek eylemi.
bürülmek *(-e) ha.* ➻ **bürünmek**.
bürülü *s.* bürülmüş, örtünmüş, bürünmüş, sarınmış olan. *ör. Odada çarşafa bürülü bir kadın vardı.*
bürüm *a.* bürülmüş, dürülmüş, katlanmış olan şey. **bürüm bürüm bürünmek** *ha.* sıkı sıkı örtünmek. *ör. O köyün kadınları bürüm bürüm bürünürler.*
bürümcek *a. ha.* **1** yeni doğmuş hayvan yavrusunun üzerindeki zar. **2** koza gibi yumaklanmış şey.
bürümcük *a.* **1** bükülmüş ham ipekten dokunmuş bir tür ince bez. **2** *s.* bu bezden yapılmış (iç çamaşırı).
bürüme *a.* bürümek eylemi.
bürümek *(-i)* **1** (su, ot vb.) kaplamak, örtmek, basmak, sarmak, almak. *ör. Bahçeyi ot bürümüştü.* **2** *mec.* güçlü bir biçimde etkilemek. *ör. Evi yas bürümüştü.*
bürün *a. müz.* ➻ **prosodi**.
bürünebilme *a.* bürünebilmek eylemi.
bürünebilmek *(-e)* bürünmek elinde olmak ya da bürünme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bürünme *a.* bürünmek eylemi.
bürünmek *(-e)* **1** bürümek eylemine konu olmak. *ör. Dağlar sise bürünmüştü.* **2** sarınmak, örtünmek. *ör. Bulduğu bir battaniyeye bürünmek zorunda kalmıştı.* **3** *mec.* herhangi bir görünüşe, kimliğe girmek. *ör. Ara sıra iyi adam kişiliğine bürünmek isterdi.*
bürünsel *s.* bürünle ilgili, bürün özelliğinde.
bürünüş *a.* bürünmek eylemi ya da biçimi.
bürünüverme *a.* bürünüvermek eylemi.
bürünüvermek *(-e)* çabucak bürünmek.
bürüyebilme *a.* bürüyebilmek eylemi.
bürüyebilmek *(-i)* bürüme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bürüyüş *a.* bürümek eylemi ya da biçimi. *ör. Bahçeyi yabani otlar bürümüştü, bürüyüş önlenemiyordu.*
büsbütün *be.* (.' . .) iyiden iyiye, tümüyle, tümden, bütünüyle, iyice. *ör. Onu büsbütün yok saymak da olmaz.*
büst, -tü *a. Fr.* insan vücudunun genellikle omuzdan yukarısını gösteren yontu.
bütan *a. Fr.* petrolde çözünmüş olarak bulunan, oda sıcaklığında gaz durumunda olan, az bir basınç altında kolayca sıvılaşan, metal bidon ya da tüpler içinde taşınabilen ve saklanabilen, yakıt olarak yararlanılan bir gaz.
bütçe *a. İng.* (.' .) devletin, bir kuruluşun, bir ailenin ya da bir kimsenin ileriye dönük olarak bir süre için tasarladığı gelir ve giderlerini tür ve ayrıntılarıyla gösteren çizelge. **bütçe açığı** bütçe ile saptanan giderlerin gelirlerden çok olması durumu. **bütçe yasası** devletin, kamu kurum ve kuruluşlarının belirli bir dönem içindeki gelir ve giderlerinin oransal niceliklerini önceden saptayan ve bu işlemlerin nasıl yürütüleceğini gösteren yasa. **bütçe yılı** devlet bütçesinin saptanıp uygulanmaya başlandığı günden sonra geçen bir yıllık süre.
bütün *s.* **1** bölünmemiş, parçalanmamış, eksiksiz, tüm. *ör. Bir bütün ekmekle yüz gram zeytini yemişti.* **2** bir şeyin ya da çok sayıdaki şeylerin tümü, hepsi. *ör. Bahçenin bütün çiçekleri sararmıştı.* **3** tüm durumda olan, ufaklık olmayan (para). *ör. Eskiden, kuruşlar varken yüz lira bütün sayılırdı.* **4** *a.* birlik, bütünlük, tümlük. *ör. Şürde bütüne önem veren bir ozandı.* **bütün bütün** (ya da **bütün bütüne**) *ik. be.* iyiden iyiye, iyice, tümden, tüm olarak, tümüyle, büsbütün. *ör. Konuyu bütün bütün unutmuş görünüyordu.* **bütün çıplaklığıyla** gizli bir yanını bırakmayarak, hiçbir şey saklamaksızın, olduğu gibi. *ör. Durumu bütün çıplaklığıyla anlattık.*
bütüncü *s.* "bütün" kavramına önem veren (kimse ya da görüş).
bütüncül *s.* ➻ **totaliter**.
bütüncüllük *a.* ➻ **totalitarizm**.
bütüncülük *a.* kavramları bütünlükleri içinde ele alıp incelemek gerektiğini ileri süren ve "bütün" kavramına önem veren görüş.
bütünleme *a.* **1** bütünlemek eylemi. *eş. esk.* **ikmal**. **2** ➻ **bütünleme sınavı**. **bütünleme sınavı** doğrudan sınıf geçemeyen öğrencilerin bütünlemeye kaldıkları derslerden girdikleri, genellikle yaz dinlencesi sonlarında yer alan sınav. **bütünlemeye bırakmak** bütünleme sınavına bırakmak. **bütünlemeye kalmak** (öğrenci için) bir ya da birkaç dersten başarısızlığa uğrayarak bütünleme sınavına girmek zorunda kalmak.
bütünlemek *(-i)* **1** eksiksiz bir duruma getirmek, eksiğini giderip tümlemek. **2** ufak paraları alıp yerine toplam değerinde bir büyük para vermek. *eş.* **tümlemek**.

bütünlemeli *s.* bütünlemeye kalmış olan (öğrenci). *ör. Öğrencilerin çoğu bütünlemeliydi.*
bütünlenebilme *a.* bütünlenebilmek eylemi.
bütünlenebilmek *(nsz)* bütünlenmek olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bozuk paralar bankada bütünlenebilir.*
bütünlenme *a.* bütünlenmek eylemi.
bütünlenmek *(nsz)* eksikliği, parçalılığı giderilip bütün durumuna getirilmek, tüm durumuna gelmek. *eş.* **tümlenmek**.
bütünler *s.* bütün durumuna getiren, bütünleyen, bütünleyici. *eş.* **tümler**. **bütünler açı** *mat.* ➻ **tümler açı**.
bütünleşebilme *a.* bütünleşebilmek eylemi.
bütünleşebilmek *(nsz)* bütünleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bütünleşme *a.* bütünleşmek eylemi.
bütünleşmek *(nsz)* **1** eksikliği, parçalılığı kalmayıp bütün durumuna gelmek. **2** *(-le)* birlik olmak, bir olmak, iç içe geçmek. *ör. Ozan, halkla bütünleştikçe geleceğe kalırmış.*
bütünleştirici *a.* bütünleşmeyi sağlayan, bütünleştiren. *ör. Ben, ulus kavramının bütünleştirici olduğuna inanıyorum.*
bütünleştiricilik *a.* bütünlük sağlayıcılık, bütünleştirici olma durumu. *ör. Ulus kavramı, bütünleştiriciliğin eşitleşmiş yurttaşıyla özdeştir.*
bütünleştirebilme *a.* bütünleştirebilmek eylemi.
bütünleştirebilmek *(-i)* bütünleştirmek elinde olmak ya da bütünleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bütünleştirilebilme *a.* bütünleştirilebilmek eylemi.
bütünleştirilebilmek *(nsz)* bütünleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bütünleştirilme *a.* bütünleştirilmek eylemi.
bütünleştirilmek *(nsz)* bütünleşmesi sağlanmak.
bütünleştirme *a.* bütünleştirmek eylemi.
bütünleştirmek *(-i)* bütün durumuna getirmek, bütünleşmesini sağlamak.
bütünletebilme *a.* bütünletebilmek eylemi.
bütünletebilmek *(-i, -e)* bütünletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bozuk paraları bankada bütünletebiliriz.*
bütünletme *a.* bütünletmek eylemi.
bütünletmek *(-i, -e)* **1** eksikliğinin, parçalılığının giderilmesini sağlayıp bütün durumuna getirtmek. **2** bütün durumuna getirmesini sağlamak, bütünlemek eylemini yaptırmak. *ör. Dilenci, parasını bankaya bütünletiyormuş.*
bütünleyebilme *a.* bütünleyebilmek eylemi.
bütünleyebilmek *(-i)* bütünlemek elinde olmak ya da bütünleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
bütünleyen *s.* ➻ **bütünler**. *eş.* **bütünleyici**, **tümler**.
bütünleyici *s.* ➻ **bütünler**. *eş.* **bütünleyen**, **tümler**.
bütünleyicilik *a.* bütünler olma durumu, özelliği.
bütünlük *a.* bütün olma durumu. *eş.* **tümlük**.
bütünsel *s.* bütün niteliğinde olan, bütünle ilgili, bütünü kapsayan.
bütünsellik *a.* bütünsel olma durumu. *ör. Ruhsal edimler, bilgine göre, bir bütünsellik gösterir.*
bütünüyle *be.* bütün olarak, tümüyle.
büve *a.* ➻ **büvelek**.
büvelek *a.* ➻ **büğelek**.
büvet ➻ **büğet**.
büyü *a.* **1** doğaüstü varlıkların yardımıyla ya da doğada bulunan gizli güçlere söz geçirmek yoluyla birtakım doğal olmayan işler yaptıklarını ileri süren kimselerin başvurdukları birtakım işlem ve davranışlara verilen genel ad. *eş. esk.* **afsun**, **sihir**. **2** *mec.* karşı durulamayacak denli çekici ve güçlü etki. *ör. Sanatın büyüsü, onu resme yöneltti.* **büyü bozmak** bir büyüyü etkisiz duruma getirmek. **büyü bozulmak** yapılmış bir büyü etkisiz duruma gelmek ya da getirilmek. **büyü yapmak** büyü yoluyla birini ya da bir durumu etki altına almak. **büyü yaptırmak** büyü yoluyla birini etki altına aldırmaya çalışmak.
büyücek *s.* büyük sayılabilecek olan, epeyce büyük.
büyücü *a.* doğaüstü varlıkların yardımıyla ya da doğada bulunan gizli güçlere söz geçirmek yoluyla birtakım olağanüstü işler yaptığına inanılan, böyle işlerle uğraşan kimse. *eş.* **sihirbaz**. *ör. Ortaçağda büyücüler türemişti.*
büyücülük *a.* büyücünün yaptığı iş. *eş.* **sihirbazlık**. *ör. Ortaçağda büyücülükle geçinenler vardı.*
büyük *s.* ve *a.* **1** (nesneler için) ölçüleri, boyutları ya da kitlesi benzerinden fazla olan. *ör. Biri ötekinden büyük, iki odası vardı.* **2** (ölçüye gelmeyen, soyut şeyler için) ortalamayı aşan, çok, yeğin, şiddetli. *ör. Onlar, o günlerde büyük aşk yaşıyordu.* **3** iri. *ör. Çocuk, büyük burnuyla göze hemen çarpıyordu.* **4** nicelikçe çok olan. *ör. Birkaç yılda büyük varlık edinmişti.* **5** değerce, nitelikçe üstün olan. *ör. Artık büyük adamlar az yetişiyor.* **6** yaş bakımından yetişkin olan, belli bir yaşa gelmiş bulunan. *ör. Adam benden büyüktü, onun için bir şey demedim.* **7** önemli. *ör. Hükümet, büyük sorunlarla baş edemiyor.* **8** görkemli. *ör. Yılın büyük düğünü bugün.* **9** ulu, yüce. **büyük aptes** insan dışkısı. **büyük aptesi gelmek** (insan için) dışkılama gereksinimi duymak. **büyük balık küçük balığı yutar** güçlüler güçsüzleri ezer, ortadan kaldırır ya da kendine bağlar. **büyük başın derdi büyük olur** büyük işlerin başında bulunan, geniş sorumluluklar yüklenmiş kimselerin ya da büyük varlık sahiplerinin derdi de büyük olur. **(birini) büyük bilmek** önemli, üstün biri olarak görmek, öyle saymak. **büyük boy** olağan ölçülerden daha büyük olan

ya da benzer şeylerden boy yönünden daha büyük olanı. **büyük çember** *mat.* bir kürenin merkezinden geçen bir düzlemde arakesiti olan çember. **büyük defter** *tic.* bir ticaret kuruluşunun aylık ve bilanço hesaplarının bulunduğu defter. **büyük gelmek** bol ya da geniş olmak. *ör. Ceket iyi ama pantolon büyük geldi.* **(kendini) büyük görmek** kendini başkalarından üstün saymak. **büyük harf** *dilb.* genellikle tümcelerin ve özel adların ilk harfi olarak kullanılan ve büyük yazılan, özel biçimli harf; örneğin **A** bir büyük harftir, biçimi de küçük **a** 'dan farklıdır. **büyük kalori** *fiz.* bir atmosfer basınç altında 1 kg. suyun sıcaklığını 14,5 santigrat dereceden 15.5 santigrat dereceye çıkarmak için gereken ısı miktarı. *eş.* **kilokalori** . **büyük laf etmek** ➻ **büyük (söz) söylemek** . **büyük lokma ye (de) büyük (söz) söyleme** "insan, başkalarını kınayıp, kendinin öyle durumlara düşmeyeceğini söylememelidir; belli olmaz, gün olur insanın başına aynı şeyler gelebilir" anlamında söylenir. **Büyük Millet Meclisi** (Türkiye) genel seçimle gelen belirli sayıda milletvekillerinin oluşturduğu yasama organı. **büyük mağaza** her türlü tüketim maddelerinin, özellikle paketlenmiş ya da açık yiyecek maddelerinin, mutfak ve temizlik gereçlerinin vb. satıldığı, alıcının istediği malı kendi eliyle seçerek aldığı yer. *eş.* **süpermarket**. **büyük oynamak 1)** (kumarda) çok büyük paraya oynamak. **2)** *mec.* tehlikesini de göze alarak büyük işlere girişmek. **büyük önerme** *mant.* ve *fels.* bir tasımda, öncüllerden büyük olanına verilen ad; örneğin "Bütün insanlar ölümlüdür, Sokrates bir insandır, o halde Sokrates ölümlüdür" biçimindeki bir akıl yürütmede "Bütün insanlar ölümlüdür" önermesi büyük önermedir. **büyük para 1)** üzerinde yazılı değer büyük olan para. **2)** sayıca çok para. *ör. At yarışlarında büyük para dönüyor.* **büyük (söz) söylemek 1)** kendisinin de böyle bir duruma düşebileceğini hiç düşünmeksizin, başkasının başına gelen kötü bir durumu söz konusu ederek, onu kınamak, hiçbir zaman böyle bir duruma düşmeyeceğini öne sürmek. **2)** yapamayacağı, başaramayacağı bir konuda kesin sözler etmek. **büyük sözüme tövbe!** "kötü bir duruma olanak vermeyeceğimi, böyle bir duruma düşmeyeceğimi söylüyorum ama, düşebilirim de; dilerim ki Tanrı beni böyle bir durumla karşılaştırmasın!" anlamında söylenir. **büyük tansiyon** *hek.* kalbin atışta damarlarda oluşturduğu olağan basınç. **büyük terim** *mant.* ve *fels.* bir tasımda, kapsamı daha geniş olan ve sonuç önermesinin yüklemi görevindeki terim; örneğin "İnsan ölümlüdür, Sokrates insandır, Sokrates ölümlüdür" tasımında "ölümlü" büyük terimdir. **büyük tövbe ayı** ay takviminin beşinci ayı. **büyük ünlü uyumu** *dilb.* (kutu içine ➻).

büyük ünlü uyumu *dilb.*
Öz Türkçe bir sözcük kalın bir ünlü ile başlıyorsa ondan sonra gelen bütün hecelerinde kalın ünlüler, ince bir ünlü ile başlıyorsa sonraki bütün hecelerinde ince ünlüler bulunur kuralı; bu, Türkçenin önemli bir kuralıdır, buna "büyük ünlü uyumu" denir; ö rneğin *al* hecesinde kalın bir ünlü vardır, buna eklenerek sözcük oluşturan bütün hecelerde kalın ünlüler yer alır: *al-a-cak-lı-ların-ız* gibi, *el* hecesinde ince bir ünlü vardır, buna eklenerek sözcük oluşturan bütün heceler de ince olur: *el-le-ri-niz* gibi. Türkçe sözcüklerde bu kurala aykırı az sayıda sözcük vardır: *anne, dahi, elma, hangi* ... gibi; bunlar zaman içinde değişime uğramış sözcüklerdir. Türkçeye yabancı dillerden girmiş sözcüklerde bu kural söz konusu değildir; bir sözcüğün Türkçe olup olmadığını bu kurala bakarak anlayabiliriz.

büyük yemin etmek bir şeyi yapmak konusunda en kutsal şeyler üzerine ant içerek kesin karar almak, dönüşü olmayan karar almak. **büyükle büyük küçükle küçük olmak** her yaştaki kimselere uyabilecek denli alçakgönüllü olmak, herkese arkadaşça, dostça davranmak. **büyükler 1)** (küçüklere göre) anne baba ve ailenin yaşlıları ya da yaşlı kimseler. **2)** makamca büyük yerlerde olanlar. **büyüklü küçüklü** büyük küçük hepsi bir arada.

büyükamiral, -li *b. a. T. Fr. ask.* kimi ülkelerde kara ordusunda mareşale denk olan, donanma subaylığının en yüksek aşamasında bulunan amiral.

büyükana *b. a. ha.* büyükanne, nine.

büyükanne *b. a.* (çocuğa göre) annenin ya da babanın annesi. *eş.* **nine**.

büyükannelik *b. a.* büyükanne olma durumu. *ör. Genç yaşta büyükanne olmuştu ve büyükannelik ona göre değildi.*

Büyükayı *b. ö. a. gökb.* kuzey yarımkürede, Kuzey Kutup'un gök bölgesinde bulunan, yedi yıldızdan oluşmuş ve biçimi aşağı yukarı bir tencereye benzeyen bir takımyıldız.

büyükbaba *b. a.* (çocuğa göre) babanın ya da annenin babası. *eş.* **dede**.

büyükbabalık *b. a.* büyükbaba olma durumu.

büyükbaş *b. s.* sığır, manda gibi hayvanların niteliğini belirtmek için kullanılır. *ör. Otuz kadar büyükbaş hayvanı vardı.*

büyükçe *s.* **1** biraz büyük. *ör. Miras olarak büyükçe bir para kalmıştı.* **2** *mec.* oldukça büyük, oldukça önemli. *ör. Sanırım büyükçe bir işin başındaydı.*

büyükelçi *b. a.* bir ülkeyi yabancı bir ülkede temsil eden, yüksek aşamalı elçi.

büyükelçilik *b. a.* **1** büyükelçi olma durumu. **2** büyükelçinin görevi. **3** büyükelçinin içinde görev yaptığı yapı, büyükelçinin makamı.

büyükhanım *b. a.* yaşlı kadın.

büyükkent *b. a.* ➻ **anakent.**
büyüklenebilme *a.* büyüklenebilmek eylemi.
büyüklenebilmek *(nsz)* büyüklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Görgüsüz insan küçük bir başarıyla büyüklenebilir.*
büyüklenme *a.* büyüklenmek eylemi.
büyüklenmek *(nsz)* burnu havada olmak, büyüklük taslamak, kendini büyük ve önemli saymak, böyle göstermeye çalışmak.*eş.* **kibirlenmek.**
büyüklük *a.* **1** büyük olma durumu. **2** ululuk, yücelik. *ör. Din, Tanrı'nın büyüklüğünü bildirir, ona tapınmayı öğütler.* **3** *mec.* büyük, olgun insanlara yaraşır bağışlayıcı davranış. *ör. Onun büyüklüğünü unutmayacağım.* **büyüklük deliliği** *ruhb.* ➻ **büyüklük hastalığı. büyüklük göstermek** büyük, olgun bir kimse gibi davranmak, bağışlayıcı olmak. *ör. Bize büyüklük göstermek için, soruna eğilmedi.* **büyüklük hastalığı** kendini olduğundan önemli ve büyük görme ve gösterme tutkusu. *eş.* **megalomani. büyüklük hastası** kendini çok büyük ve önemli gören (kimse). *eş.* **megaloman. büyüklük taslamak** kendini önemli, üstün göstermeye çalışmak, büyükmüş gibi bir tutum ve tavır içine girmek.
büyüksü *s.* büyüğe benzer, büyük gibi. *ör. Çocuğun büyüksü davranışları vardı.*
büyükşehir *b. a. T. Far.* ➻ **anakent, büyükkent.**
büyüleme *a.* büyülemek eylemi.
büyülemek *(-i)* **1** büyü[1] ile etki altına almak. **2** *mec.* çekiciliğiyle etkilemek, kendine bağlamak.*eş. esk.* **teshir etmek** . *ör. Mozart'ın müziği insanı büyüler.*
büyülenebilme *a.* büyülenebilmek eylemi.
büyülenebilmek *(nsz)* büyülenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan orada doğanın güzelliğiyle büyülenebilir.*
büyüleniş *a.* büyülenmek eylemi ya da biçimi.
büyüleniverme *a.* büyülenivermek eylemi.
büyülenivermek *(nsz)* çabucak büyülenmek.
büyülenme *a.* büyülenmek eylemi.
büyülenmek *(nsz)* **1** büyü[1] yoluyla etki altına alınmak. **2** *mec.* bir şeyin etkisini çok güçlü bir biçimde duyumsamak, büyü altındaymış gibi çekiciliğine kapılmak. *ör. Duyduğumuz sesle sanki büyülenmiştik.*
büyüleyebilme *a.* büyüleyebilmek eylemi.
büyüleyebilmek *(-i)* büyüleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Orada doğa sizi büyüleyebilir.*
büyüleyici *s. mec.* çok etkileyici, çekiciliğiyle çok etkileyen, büyüleyen. *ör. Mozart'ın büyüleyici müziği herkesi çeker.*
büyüleyicilik *a.* büyüleyici olma durumu.
büyüleyiş *a.* büyülemek eylemi ya da biçimi.
büyültebilme *a.* büyültebilmek eylemi.
büyültebilmek *(-i)* büyültmek elinde olmak ya da büyültme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Vesikalık fotğrafları bile büyültebilmek olanağı vardır.*
büyülteç *a.* bir negatiften[3] istenilen büyüklükte fotoğraf elde etmek için görüntüyü büyütmeye yarayan aygıt. *eş.* **agrandisör.**
büyültme *a.* **1** büyültmek eylemi. **2** bir negatiften büyülteçle ya da küçük bir resimden el ile fotoğrafı ya da resmi büyültme işlemi. *eş.* **agrandisman.**
büyültmek *(-i)* **1** (bir şeyin) boyutlarını daha geniş, daha büyük bir duruma getirmek. **2** (resim, harita vb.) daha büyüğünü yapmak. **3** *mec.* olduğundan daha çok göstermek, abartmak. *ör. Olayı büyülterek anlatır o.*
büyülü *s.* **1** kendisine büyü[1] yapılmış (kimse). **2** *mec.* kendisinde büyü gücü varmış gibi çekici olan (şey). *ör. O büyülü akşamları anımsardık.*
büyüme *a.* büyümek eylemi.
büyümek *(nsz)* **1** organizmanın bütününde ya da bir bölümünde ya da bir bütünün bir bölümünde boyutlar artmak, eskisinden daha büyük bir duruma gelmek. *ör. Diktiğimiz çiçekler çabuk büyüdü.* **2** gelişmek, yetişmek. *ör. O, küçük bir köyde doğup büyümüştü.* **3** yaşı artmak. *ör. Bir yaş daha büyümek, bir yıl yaşlanmaktır.* **4** boy atmak, boy atıp gelişmek. *ör. Oğlunuz biz görmeyeli büyümüş.* **5** yeğin bir durum almak, güçlenmek, yeğinliği artmak. *ör. Kavga büyümüş, ortalık iyice karışmıştı.* **6** genişlemek, genişleyip yayılmak. *ör. Olay büyümek üzereyken, yatıştırıldı.* **7** niceliği artmak, çoğalmak. *ör. Serveti her gün artmakta, büyümekteydi.* **8** *mec.* önem ve değer kazanmak, saygınlığı artmak. *ör. O, benim gözümde her gün daha büyümektedir.* **büyümüş de küçülmüş** konuşmaları, davranışları yaşının gerektirdiğinin üstünde olan, bu yönden büyükleri andıran çocuklar için söylenir.
büyümseme *a.* büyümsemek eylemi.
büyümsemek *(-i)* olduğundan büyük görmek, gereğinden çok önem ve değer vermek. *ör. Bir incelemede küçümsemek, büyümsemek diye bir şey olmaz.*
büyüsel *s.* büyü özelliği taşıyan, büyü ile ilgili olan. *ör. Onda doğayı büyüsel yönden açıklamak, ona büyü ile egemen olmak eğilimi vardı.*
büyütebilme *a.* büyütebilmek eylemi.
büyütebilmek *(-i)* bütütmek elinde olmak ya da büyütme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Zamanla işimizi büyütebilmek umudundayız.*
büyüteç *a. fiz.* küçük nesneleri büyük gösteren, böyle nesneleri incelerken yararlanılan, odak boyutu birkaç santimetre olan yaklaştırıcı mercek. *eş. esk.* **pertavsız. büyüteç altına almak** (bir konuyu) daha yakından, özenle ve ayrıntılı olarak incelemek.
büyütkendoku *b. a. bitb.* ➻ **sürgendoku.**
büyütme *a.* **1** büyütmek eylemi. **2** bir kimsece bakılıp yetiştirilmiş kimse. *ör. O, amcasının büyütmesidir.* **3** *gökb.* uzaktaki bir cisme

ırakgörür ya da benzeri bir araçla bakıldığında cismi gören açının çıplak gözle bakıldığı zamanki açıya oranı.

büyütmek *(-i)* **1** olduğundan geniş, büyük duruma getirmek, ekleyerek genişletmek. *ör. Köylü, ekecek yerini büyütmek için ormanı yakarmış.* **2** bakıp yetiştirmek. *ör. Kardeşinin çocuğunu o büyüttü.* **3** (resim, harita vb.) daha büyük örneğini yapmak. **4** *mec.* olduğundan daha çok, daha önemli göstermek. *eş.* **abartmak**. *ör. Olayı iyice büyütmek işine geliyordu.*

büyütmelik *a.* bir kimsenin yasalara göre evlat edinerek bakıp büyüttüğü kişi.

büyütülebilme *a.* büyütülebilmek eylemi.

büyütülebilmek *(nsz)* büyütülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kimi insan gözde büyütülebilir.*

büyütülme *a.* büyütülmek eylemi.

büyütülmek *(nsz)* **1** büyük duruma getirilmek, genişletilmek. **2** bakılıp yetiştirilmek. **3** *mec.* yüceltilmek, ululaştırılmak. **4** *mec.* abartılmak.

büyütülüş *a.* büyütülmek eylemi ya da biçimi.

büyütüş *a.* büyütmek eylemi ya da biçimi.

büyüyebilme *a.* büyüyebilmek eylemi.

büyüyebilmek *(nsz)* büyüme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

büyüyüş *a.* büyümek eylemi ya da biçimi.

büyüyüverme *a.* büyüyüvermek eylemi.

büyüyüvermek *(nsz)* çabucak büyümek. *ör. Çim birkaç günde büyüyüvermişti.*

büz *a. Fr.* ➻ **künk**.

büzdürebilme *a.* büzdürebilmek eylemi.

büzdürebilmek *(-i)* büzdürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

büzdürme *a.* büzdürmek eylemi.

büzdürmek *(-i)* **1** büzülmesini sağlamak. *ör. Eteğin belini büzdürmek gerekiyor.* **2** *(-i, -e)* (birine) büzmek eylemini yaptırmak. *ör. Eteğin belini terziye büzdürmek için gönderdi.*

büzdürülebilme *a.* büzdürülebilmek eylemi.

büzdürülebilmek *(nsz)* büzdürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

büzdürülme *a.* büzdürülmek eylemi.

büzdürülmek *(nsz)* büzülmesi sağlanmak. *ör. Eteğin beli biraz büzdürüldü.*

büzebilme *a.* büzebilmek eylemi.

büzebilmek *(-i)* büzmek elinde olmak ya da büzme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

büzgen *s.* ve *a. gövb.* kasılarak vücuttaki herhangi bir deliği açan ya da kapayan çember biçimindeki kasların ortak adı.

büzgü *a.* dikişte, kumaşın bir ucundan istenilen yere değin geçirilen bir ipliğin çekilmesiyle oluşan, kumaşın bolluğunu azaltan sık ve küçük kıvrım(lar).

büzgüleme *a.* büzgülemek eylemi.

büzgülemek *(-i)* büzgülü duruma getirmek.

büzgülü *s.* büzülerek dikilmiş olan, büzgüsü bulunan.

büzgüsüz *s.* büzgüsü bulunmayan.

büzme *a.* **1** büzmek eylemi. **2** *s.* ağzı büzülerek kapatılan (torba, kese vb.).

büzmek, -er *(-i)* buruşturarak, sıkıştırarak ya da kıvrım yaparak bir şeyin alanını, oylumunu ya da boyutunu küçültmek.

büzük *s.* **1** toplanıp buruşmuş, büzülmüş. *ör. Büzük ağızlı bir koca karıydı.* **2** *a. ka.* kalınbağırsağın sona erdiği yer. *eş.* **anüs**. **3** *arg.* yürekliliik. **büzüğü sıkı** *arg.* yürekli, yiğit, gözü pek.

büzüktaş *b. a. arg.* çıkarları aynı olan kimseler, kafa dengi, yakın arkadaş, kafadar.

büzülebilme *a.* büzülebilmek eylemi.

büzülebilmek *(nsz)* büzülmek elinde olmak ya da büzülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

büzülme *a.* büzülmek eylemi.

büzülmek *(nsz)* **1** buruşturularak, sıkıştırılarak ya da kıvrımlar yapılarak yüzeyi, oylumu ya da boyutu küçültülmek. *ör. Eteğin beli büzülmek istiyor.* **2** soğuktan toparlanmak ya da şaşkınlık, korku gibi bir nedenle bir köşeye sinmek. *ör. Evin önünde büzülüp kalmış olan çocuk, babasını görünce kalktı.* **3** *mec.* bir yere çekingenlikle oturmak. *ör. Oğlan, otur denince, köşeye büzüldü.*

büzülüş *a.* büzülmek eylemi ya da biçimi.

büzülüverme *a.* büzülüvermek eylemi.

büzülüvermek *(nsz)* çabucak büzülmek.

büzüşebilme *a.* büzüşebilmek eylemi.

büzüşebilmek *(nsz)* büzüşmek elinde olmak ya da büzüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

büzüşme *a.* büzüşmek eylemi.

büzüşmek *(nsz)* büzülerek yüzeyini, oylumunu ya da boyutlarını küçültmek, kırış kırış bir duruma gelmek, kırışmak.

büzüştürebilme *a.* büzüştürebilmek eylemi.

büzüştürebilmek *(-i)* büzüştürmek elinde olmak ya da büzüştürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

büzüştürme *a.* büzüştürmek eylemi.

büzüştürmek *(-i)* büzüşmesini sağlamak, büzüşmesine yol açmak.

büzüştürülebilme *a.* büzüştürülebilmek eylemi.

büzüştürülebilmek *(nsz)* büzüştürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

büzüştürülme *a.* büzüştürülmek eylemi.

büzüştürülmek *(nsz)* büzüşmesi sağlanmak, büzüşmesine yol açılmak, örselenmek, kırış kırış yapılmak, kırıştırılmak. *ör. Oy kâğıtları büzüştürülüp atılmıştı.*

büzüştürüverme *a.* büzüştürüvermek eylemi.

büzüştürüvermek *(-i)* çabucak büzüştürmek.

büzüşük *s.* büzülmüş olan, kırışık.

büzüşüklük *a.* büzüşük olma durumu, kırışıklık. *ör. Makyajla yüzündeki büzüşüklüğü örtmeye çalışmıştı.*

büzüşüverme *a.* büzüşüvermek eylemi.

büzüşüvermek *(nsz)* çabucak büzüşmek. *ör. Çiçekler susuzluktan büzüşüvermişti.*

Cc

C, c *a.* **1** Türk abecesinin üçüncü harfi. **2** adı "ce" olan bu harf, sesbilim yönünden dişeti damak ünsüzlerinin ötümlüsüdür. **3** sıralama ve sınıflandırmalarda sayı yerine kullanıldığında üçüncü sıra ya da sınıfı gösterir. *ör. a)... b)... c)...* **4** Romen sayı dizgesinde yüz (100) sayısının simgesidir; örneğin CCC, bu dizgede üç yüzü gösterir. **5** müzikte, nota imlerini harflerle gösterme yönteminde "do" anlamına gelir.

> **c**
> Türk abecesindeki ***c*** harfi Latin kökenlidir ve Latinlerin bu harfi Etrüsklerden almış olduğu öne sürülür. Etrüskler "c"yi, küçük değişikliklerle çeşitli sesleri belirtmede kullanırlardı. Latinler ise titreşimsiz damaksı sesin olağan göstereni durumuna getirdiler. "C"nin Fenike dilindeki adı *gaml* (İbranicede *gimel*) "deve" demektir. Başlangıçta deveyle biçimsel benzerliği olduğu varsayılır.

C **1** *kim.* karbon elementinin simgesi. **2** *fiz.* elektrik sığasının simgesi. **3** sıcaklığın yüzdelik derecesinin simgesi.

Ca *kim.* kalsiyum elementinin simgesi.

caba *a.* (.' .) **1** para ödemeden, karşılıksız alınan şey, karşılıksız, parasız. *eş.* **bedava**. *ör. Bu da sana caba, haydi git.* **2** *be.* üstüne, üstelik, üste olarak, fazladan.*eş.* **cabadan**. *ör. Kazancı yok, eziyeti de caba.*

cabadan *be.* karşılıksız olarak, para ödemeksizin, üste olarak, fazladan. *ör. Adam hem gelmiyor hem de cabadan hak istiyor.*

cacık *a.* **1** ayran ya da sulandırılmış yoğurt içine hıyar ya da marul doğranarak yapılan, isteğe göre sarmısak, nane, dereotu ve biraz da zeytinyağı eklenebilen, iştah açıcı bir yiyecek. **2** *s. arg.* aptal, bön (kimse). **cacık bile olmamak** *arg.* (bir kimse) hiçbir işe yaramamak.

cacıklık *a. arg.* **1** aptal, bön olma durumu. **2** aptala, böne yakışır davranış. **3** *s.* aptal, bön, salak, hıyar (kimse).

cadaloz *s.* çenesi düşük, huysuz ve şirret, yaşlı ve çalçene (kadın).

cadalozlaşabilme *a.* cadalozlaşabilmek eylemi.

cadalozlaşabilmek *(nsz)* (kadınlar için) cadalozlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

cadalozlaşma *a.* (kadınlar için) cadalozlaşmak eylemi.

cadalozlaşmak *(nsz)* (kadınlar için) cadaloz gibi davranmak, cadaloz durumuna gelmek.

cadalozluk *a.* (kadınlar için) çenesi düşüklük, çalçenelik, huysuzluk ve şirretlik. **cadalozluk etmek** cadaloz gibi davranmak.

cadde *a. Ar.* kent içinde, küçük yolların kendisine açıldığı geniş, büyük yol. *eş.* **anayol**. **caddeyi tutmak 1)** herhangi bir nedenle, yoldan geçişi engellemek, yolu geçişe kapamak. **2)** kaçağı yakalamak için yolun önünü kesmek. **3)** *arg.* alıp başını gitmek, uzaklaşmak ya da kaçmak. *ör. Koştum ama baktım caddeyi tutmuştu.*

cadı *a. Far.* **1** geceleri dolaşarak rastladığı insanlara kötülük yaptığına inanılan hortlak. **2** masallarda geçen, kötülük simgesi kocakarı, büyücü kocakarı. **3** *mec.* huysuz ve çirkin yaşlı kadın. **cadı gibi 1)** saçı başı dağınık, tırnakları uzun ve bakımsız, pis görünüşlü kadınlar için kullanılır. **2)** çok becerikli (kadın). *ör. Bir kızı var, cadı gibi, yapamadığı yok.* **cadı kazanı** herkesin birbirine düştüğü, dedikodunun bol olduğu ve düşmanlıkların kaynaştığı yer.

cadılaşabilme *a. Far. T.* cadılaşabilmek eylemi.

cadılaşabilmek *(nsz) Far. T.* (kadın için) cadılaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

cadılaşma *a. Far. T.* cadılaşmak eylemi.

cadılaşmak *(nsz) Far. T.* (kadın için) cadı durumuna gelmek, çirkinleşip huysuzlaşmak.

cadılık *a. Far. T.* cadıya yakışır davranış, huysuzluk. **cadılık etmek** cadı gibi davranmak, huysuzluk etmek.

cadısüpürgesi, -ni *b. a. bitb. Far. T.* **1** emeçleri özellikle dal uçlarındaki kabuk altında sıkı bir ağ örerek, çiçekli yemiş ağaçlarının çiçeklenmesine, bu yüzden de meyve vermesine engel olan asklı mantar. **2** bu mantarın oluşturduğu bitki hastalığı.

cafcaf *a. Far.* **1** gösteriş, şatafat. **2** *s. ha.* bir şeyi ağız kalabalığıyla elde eden (kimse).

cafcaflı *s. Far. T.* çok gösterişli, çok şık. *ör. O, cafcaflı sözlerde ustadır.*

Caferi *ö. a. Ar.* (- . -) Şiiliğin bir kolu ve bu koldan olan kimse.

cağ (I) *a. ha.* **1** büyük bez torba ya da büyük çuval. **2** büyük deri torba ya da tuluk.

cağ (II) *a. ha.* korkuluk, parmaklık.

cağ (III) *a. ha.* **1** yıkanılan yer, banyo. **2** lavabo.

cağ (IV) *a. ha.* yükün düşmemesi için kağnının iki yanına konulan ağaçlar.

cağ (V) *a. ha.* çorap şişi ya da şemsiye teli.

cağıldak *a. ha.* ➻ **çağlayan**.

cağlak *a. ha.* **1** yıkanılan yer, banyo. **2** lavabo. **3** çağlayan.

cahil *s. Ar.* (- .) **1** eğitim ve öğrenim görmemiş (kimse). *eş.* **bilisiz**. **2** belli bir konuda yeterli bilgisi olmayan (kimse). **3** *ha.* genç ve toy, deneyimsiz (kimse). *ör. Cahil kız, ne bilsin böyle olacağını!* **cahil kalmak** eğitim ve öğrenim görme olanağı bulamamak. *ör. Köylü cahil kaldıkça, ülke kalkınamaz.*

cahilane *s.* ve *be. Ar. Far.* (-' . - .) ➻ **cahilce**.

cahilce *s.* ve *be. Ar. T.* (. .' .) bilisize yaraşır bir biçimde, bilisizce.

cahiliye *a. Ar.* (- . . .) *tar.* Arap tarihinde İslamlığın doğuşundan önceki çağa verilen ad.

cahilleşebilme *a. Ar. T.* cahilleşebilmek eylemi.

cahilleşebilmek *(nsz) Ar. T.* cahilleşme olasılığı bulunmak. *ör. İnsan okumazsa, öğrenmezse zamanla cahilleşebilir.*

cahilleşme *a. Ar. T.* cahilleşmek eylemi.

cahilleşmek *(nsz) Ar. T.* cahil duruma gelmek, cahillik edinmek.

cahillik *a. Ar. T.* (- . .) **1** bilisiz olma durumu, bilgisizlik. *eş.* **bilisizlik**. **2** gençlik, toyluk, deneyimsizlik. **3** toyluk, deneyimsizlik yüzünden işlenen kusur. **cahillik etmek 1)** bilgisizliğini göstermek. **2)** deneyimsizlik, gençlik, toyluk yüzünden kusur işlemek. *ör. Gençler cahillik etmekten kurtulamaz.*

caiz *s. Ar.* (- .) *esk.* yapılmasında, işlenmesinde dince, törece, yasaca bir sakınca bulunmayan.

caize *a. Ar.* (- . .) *esk. yaz.* eskiden, ozanların kasideyle övdükleri büyüklerce kendilerine verilen para ve benzeri armağan.

caka *a.* (.' .) *arg.* kendini başkalarına beğendirme çabası, çalım, gösteriş, fiyaka. **caka satmak** *arg.* gösteriş yapmak.

cakacı *s. arg.* gösteriş yapmayı seven, çalımcı, gösterişçi.

cakacılık *a. arg.* gösterişçi davranış, gösterişçilik, gösteriş düşkünlüğü.

cakalı *s. arg.* çalımla, gösterişle yapılan, gösterişli.

cakcak *s. ha.* konuşkan, geveze, dedikoducu (kimse).

cam *a. Far.* **1** silisli kumun soda ya da potas katılarak yüksek ısıda eritilmesiyle elde edilen, sert, saydam ve kırılgan cisim.*eş.* **sırça**. **2** *s.* bu maddeden yapılmış (nesne). *ör. Şimdi cam tencereler bile var.* **3** *mec.* pencere. *ör. Kadın, camı açıp başını uzattı, bahçedeki çocuğuna seslendi.* **4** *esk.* içki kadehi, içki. **cam evi** (ya da **yuvası**) çerçevelerde, camın oturabilmesi için açılan yiv. **cam gibi 1)** arkası görünen, saydam ya da pırıl pırıl. **2)** (göz için) donuk, cansız. **cam işi 1)** ➻ **camcılık**[2]. **2** *arg.* ➻ **camcılık**[3]. **cam kırmak** *arg.* yanlış bir şey söylemek ya da yapmak, pot kırmak. **cam macunu** pencere vb.ye takılan camı camevine tutturmak için kullanılan, beziryağı ve üstübeçten oluşan, macun kıvamında karışım. **cam mozaik** taş parçaları yerine renkli cam parçalarıyla yapılan mozaik. **cam sileceği** ➻ **silecek**. **camı çerçeveyi indirmek** çok öfkelenerek her şeyi vurup kırmak, çok öfkelenmek.

camadan *a. Far. den.* seren (dört köşe) yelkenlerin üst yakalarından boğarak yüzeylerini küçültme. **camadan vurmak** *den.* yeğin rüzgâr olduğunda yelkenleri kısmak, küçültmek. **camadanı fora etmek** *den.* kısalmış yelkenleri, bağlarını bırakarak yeniden açmak.

cambaz *a. Far.* **1** yerde, at üstünde, yüksek bir yere gerilmiş telde, bisiklet, motosiklet vb. üzerinde dengeye dayanan, tehlikeli, heyecan verici gösteriler yapan kimse. *eş.* **akrobat**. *ör. Kasabaya cambaz gelmiş, seyre gittiler.* **2** at alıp ya da yetiştirip satan kimse. **3** *mec.* belli bir konuda usta, becerikli kimse. *ör. Meclis söz cambazlarıyla doluydu.* **4** *mec.* kurnaz, sözüne güvenilmez, hileci. *ör. Bilsen ne cambazdır.* **cambaz ipte, balık dipte gerek** "insan, uzmanlığının gereğini yapmalıdır" anlamında söylenir.

cambazhane *b. a. Far.* (. . - .) *esk.* cambazların[1] oyunlarını gösterdikleri yer.

cambazlık *a. Far. T.* **1** cambaz[1] olanın işi, mesleği. *eş.* **akrobasi, akrobatlık**. **2** at alıp satma işi. *ör. On yıldır cambazlıkla geçiniyor.* **3** *mec.* beceriklilik, kurnazlık, hilecilik. *ör. İşi gücü cambazlıktır onun.*

cambul cumbul *ik. s.* ve *be.* **1** (yemek için) içinde gerekli nesnesi az, suyu bol olan, çok sulu. *ör. Çorba cambul cumbuldu.* **2** (yüzmek vb. için) bol suyu içinde çırpınma, çalkalanma sesi çıkararak. *ör. Çamurda cambul cumbul yürüyorduk.*

camcı *a. Far. T.* **1** cam satan ya da yapılarda cam takan, cam satmayı ya da takmayı meslek edinmiş kimse. **2** *arg.* pencereden evlerin içini, yatak odalarını gözetlemeyi huy edinmiş kimse. *eş.* **röntgenci**[2]. **camcı macunu** cam ile çerçeve arasındaki aralıkları kapatmakta kullanılan, kaba üstübeçle beziryağından yapılan hamur.

camcılık *a. Far. T.* **1** cam alıp satma ya da yapılarda cam takma işi, camcının[1] mesleği. **2** cam elde etme ve cam eşya yapma sanatı. **3** *arg.* pencereden, evin içini, yatak odasını gözetleme işi. *eş.* **röntgencilik**.

camekân *a. Far.* **1** genellikle dükkânlarda malların sergilendiği, değişik biçimde camlı bölme ya da yer. *eş.* **vitrin**. **2** müze gibi yerlerde, sergilenen eşyanın konulduğu camlı dolap. **3** bir yeri bir ya da daha çok bölüme ayıran cam bölme. **4** fideleri soğuktan korumak için yapılan üstü camlı, kapalı yer. **5** genel hamamlarda soyunma yerine verilen ad. **6** *arg.* gözlük ya da gözlüklü kimse. *ör. Lan camekân, n'aber?*

camekânlı *s. Far. T.* camekânı olan, camlı (yer ya da eşya). *ör. Evin balkonlarından biri camekânlıydı.*

camgöbeği, -ni *b. a. Far. T.* **1** yeşile yakın mavi renk, yeşile çalan mavi. **2** *s.* rengi böyle olan (nesne).

camgöz *b. s. Far. T.* **1** gözü takma olan (kimse). **2** *mec.* çok açgözlü (kimse). **3** *b. a. hayb.*

bütün denizlerde bulunan, soğuk yerlere pek yaklaşmayan, kıyılara yakın bölgelerde yaşayan, boyu bir buçuk metreyi bulabilen, yanlarında ve sırtında ak lekeler bulunan, yavrularını bir buçuk yılda, az sayıda ve yaklaşık 25 cm. boyunda doğuran, gözü açık yeşil ya da sarı cam gibi parladığı için bu ad verilmiş olan, eti sevilerek yenilen bir tür köpekbalığı.

camgüzeli, -ni *b. a. Far. T. bitb.* evlerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, kırmızı çiçekler açan bir tür kınaçiçeği.

camız *a. Ar. ha.* manda.

cami, -i, -si *a. Ar.* (- .) Müslümanların bir arada namaz kılmak, Tanrı'ya tapınmak için yaptıkları, içinde günde beş kez namaz kılıp dua okudukları, Tanrı'ya tapındıkları yapı. **cami ne kadar büyük olsa hoca gene bildiğini okur** "durum, olanak ne olursa olsun, insan bildiği kadar iş görür" anlamında söylenir. **cami yıkılmış ama mihrabı yerinde** yaşlanmış ama hâlâ güzelliğinden izler taşıyan kadınlar için söylenir. **camiden gelmek** *arg.* suçlu olmadığı halde tutuklandığını öne sürmek. *ör. "Abi, gözüm çıksın camiden geliyordum, polis abiler inanmıyor."*

camici *a. Ar. T.* (- . .) *arg.* özellikle camilerde yankesicilik, hırsızlık yapan kimse.

camia *a. Ar.* (- . .) *esk.* topluluk.

camkanatlılar *ç. b. a. Far. T. hayb.* kurtçukları elma, kavak, kayın, meşe ve gürgen ağaçlarına zarar veren, kanatları camsı, hortumları körelmiş kelebekler familyası.

camlama *a. Far. T.* camlamak eylemi.

camlamak *(-i) Far. T.* camlı bir duruma getirmek, cam takmak, cam geçirmek.

camlanma *a. Far. T.* camlanmak eylemi.

camlanmak *(nsz) Far. T.* camlı bir duruma gelmek, cam takılmak, cam geçirilmek.

camlaşma *a. Far. T.* camlaşmak eylemi.

camlaşmak *(nsz) Far. T.* cam özelliği kazanmak, cama benzemek, cam gibi olmak.

camlatabilme *a. Far. T.* camlatabilmek eylemi.

camlatabilmek *(-i, -e) Far. T.* camlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Balkonu camlatabilmek için usta bulamadık.*

camlatılma *a. Far. T.* camlatılmak eylemi.

camlatılmak *(nsz) Far. T.* camlı duruma gelmesi sağlanmak, cam taktırılmak.

camlatma *a. Far. T.* camlatmak eylemi.

camlatmak *(-i, -e) Far. T.* **1** camlı duruma gelmesini sağlamak, cam taktırmak. *ör. Pencereyi camlattık.* **2** cam geçirmesini, cam takmasını sağlamak. *ör. Pencereyi genç bir camcıya camlattık.*

camlayabilme *a. Far. T.* camlayabilmek eylemi.

camlayabilmek *(-i) Far. T.* camlamak elinde olmak, camlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

camlı *s. Far. T.* cam geçirilmiş bulunan, camı olan. *ör. Bir köşede camlı bir dolap vardı.* **camlı köşk** saraylarda ya da bahçelerde, soğuktan korunmak için cam ile örtülmüş, kapatılmış oda, salon vb.

camlık *a. Far. T.* **1** camlı bir çerçeve ile bölünmüş yer. **2** sebze, çiçek gibi bitkileri dış etkilerden koruyarak yetiştirmek için yapılmış, her yanı cam ile örtülmüş yer.

campamuğu, -nu *b. a. Far. T.* ➤ **camyünü**.

camsı *s. Far. T.* **1** cam gibi saydam, cama benzer (nesne). **2** *coğr.* yerin içinden erimiş olarak yüze çıkan sıcak maddelerin, soğuma sırasında billurlaşmayıp, biçimsiz olarak katılaşmış durumu.

camsız *s. Far. T.* cam takılmamış olan, camı olmayan.

camsuyu, -nu *b. a. Far. T.* potas ya da sodanın kuvarsla eritilmesinden elde edilen ve ağacın böceklere, ateşe dayanıklılığını artıran sıvı.

camyünü, -nü *b. a. Far. T.* camın yüksek sıcaklık ve basınç altında ince delikli eleklerden geçirilmesiyle elde edilen, çok ince liflerin oluşturduğu, ses ve ısı yalıtımında yararlanılan, pamuk yığını durumundaki madde. *eş.* **campamuğu**.

can *a. Far.* **1** yaşayan varlıkların yaşamasını sağladığına ve ölümle varlıktan ayrıldığına inanılan madde dışı varlık, özellikle insan ve hayvanlarda yaşam tözü, yaşam ilkesi. *ör. İnsanın canı tatlıdır, herkes ölümden korkar.* **2** yaşama, yaşam. *ör. Boğulanı kurtarayım derken canından olmuş.* **3** dirilik, güç. *ör. Sende hiç can kalmamış.* **4** birey, kişi, insan. *ör. Geliriyle üç can besleniyor.* **5** iç, gönül. *ör. Onun canı dondurma çekmiş.* **6** insanın kendi varlığı, kendisi. *ör. Çok yoruldum, canımı eve bir atsam hemen yatacağım.* **7** Alevilik, Mevlevilik gibi tarikatlarda yol kardeşi, kardeş. *ör. "Gelin canlar, bir olalım."* **8** yakınlık, sevgi duygusu taşıyan bir seslenme sözü olarak da kullanılır. *ör. Talip, "Ali can" dedi, "yola düşelim, ancak gideriz."* **9** *s.* (kişi için) çok sevimli, çok tatlı, çok içten, şirin, cana yakın. *ör. Böyle can insanlara can kurban!* **can acısı** gövdenin herhangi bir yerinde duyulan yeğin acı. *ör. Yaralanmıştı, can acısıyla kıvranıyordu.* **can alacak yer** (ya da **can alıcı nokta**) bir şeyin en önemli yeri, noktası. *ör. İşin can alacak yerini gözden kaçırmıştık.* **can alıcı 1)** *mec.* en önemli. **2)** *ha. mec.* Azrail. **3)** *ha. mec.* öldürücü, kıyıcı. **can alıp vermek 1)** ölümle pençeleşmek. **2)** çok sıkıntı ve acı içinde bulunmak. *ör. Ben burada can alıp verirken, o gelmiş neler söylüyor.* **can almak** öldürmek. **can atmak** bir şeye erişmeyi pek çok istemek. *ör. Gitmeye can atıyordu ama kimse gelmesini istemedi.* **can baş üstüne** bir isteğin içtenlikle yerine getirileceğini anlatmak için söylenir. *ör. Beni istemiş, can baş üstüne, hemen gideceğim.* **can benim canım, çıksın elin canı** "ben sıkıntı çekmeyeyim, rahat yaşayayım da başkaları isterse ölsün" diyen bencil kimseler için söylenir. **can beslemek** hiç kaygı çekmeden, yiyip içip ra-

hatına bakmak, kendini çok iyi beslemek. **can boğazdan gelir** yaşamak, güçlenmek için yemek gerekir. **can borcunu ödemek** ölmek. **can bostanda bitmez** insan, canının değerini bilmeli, onu hor kullanmamalıdır, insan kendine iyi bakmalıdır. **can cana, baş başa 1)** birbirini seven iki kişi, kimsenin olmadığı yerde bir arada. *ör. Kerem, Aslı ile can cana, baş başaydı.* **2)** herkes kendi derdinde, kendi başını kurtarma durumunda. *ör. Ortalık birden karıştı, can cana, baş başa, kaçan kaçanaydı.* **can candan şirindir** (ya da **tatlıdır**) insanın kendi canı başkalarınınkinden tatlıdır. **can canın yoldaşıdır** insan tek başına yaşayamaz, insan insana gereklidir. **can cümleden aziz(-dir)** "insanın kendisi herkesten önce gelir, insan önce kendisini düşünür" anlamında söylenir. **can çekişmek** ölmek üzere olmak. *ör. Hasta içerde can çekişmekteyken miras kavgası başlamıştı.* **can çıkmayınca huy çıkmaz** "huy" denilen özyapı, insanın kişiliğinin bir parçasıdır, kolay kolay değişmez, ölünceye değin sürer gider. **can damarı** bir şeyin yaşamasını sağlayan en önemli araç, bir şeyde en önemli, en duyarlı nokta. **(bir şeyin) can damarına basmak** en önemli noktasını belirtmek, en önemli yeri üzerinde durmak. **(bir kimsenin) can damarına basmak** en duyarlı olduğu konuyu açığa vurmak. **(bir şeye) can dayanmamak 1)** (o şey) çok sıkıntı verici, çok güç tüketici olmak. *ör. Her gece içki, buna can dayanmaz elbette.* **2)** (o şey) çok çekici olmak. *ör. Sevgiliye can dayanmaz.* **can derdinde olmak** çok güç bir durumdan kurtulmaya çabalamak. **can derdine düşmek** ➻ **canının derdine düşmek**. **can direği** *müz.* kemanın içinde, alt ve üst kapakları arasında dikili duran çubuk. **can dostu** çok yakın dost. *ör. O benim can dostumdur.* **can düşmanı** fırsat olsa öldürmeyi bile düşünen düşman. **can evi 1)** yaşamın en önemli merkezi sayılan yer, yürek. **2)** *mec.* yürek, insanın çok duyarlı, en duyarlı olduğu şey. *ör. Kerem bunu duyunca can evinden vurulmuş.* **(birini) can evinden vurmak** *mec.* yüreğinden vurmak, en önem verdiği, en duyarlı olduğu yönden saldırmak. **can evinden vurulmak** *mec.* yüreğinden vurulmak, çok duyarlı olduğu noktadan saldırılmak. **can feda** ➻ **can kurban** . **can gelmek** gücünü toplamak, canlanmak, dirilmek. **can havliyle** ölüm korkusundan doğan güçlü bir tepkiyle. *ör. Ortalık karışmıştı, herkes can havliyle kaçıyordu.* **can kalmamak** bitkinleşmek, gücü kalmamak. *ör. Kolunda can kalmamıştı, uyuşmuştu.* **can kaygısı** insanın kendi canın kurtarma çabası. **can kaygısına düşmek** her şeyi bir yana koyup yaşamını kurtarmaya çalışmak. **can korkusu** yaşamını yitirme kaygısı. **can kulağıyla dinlemek** çok büyük bir dikkatle, iyice anlama, kavrama çabasıyla dinlemek. **can kurban** iyi ve güzel şeyler, davranışlar, durumlar vb. karşısında beğenmeyi, onaylamayı anlatmak için söylenir. *ör. Böyle çalışmaya can kurban, ben neler çekiyorum bilsen.* **can kurtaran yok mu?** ölüm ve benzeri büyük bir tehlike karşısında yardım isteme sözü olarak kullanılır. **can kuşu** *mec.* ruh. *ör. Can kuşu bir kez kafesten uçtu mu geri gelmez.* **can pahasına** ölümü göze alarak, canını tehlikeye koyarak ya da ölerek. *ör. Bu işi, can pahasına da olsa, yapacağız.* **can pazarı** herkesin ölüm tehlikesi karşısında bulunduğu, herkesin kendi canının kaygısına düştüğü, kendini kurtarmaya çalışmak zorunda olduğu durum. **can sağlığı** kişinin esenlik içinde olması durumu, sağ ve sağlıklılık. *ör. Az çalışıp çok kazanıyor, ötesi can sağlığı diyordu.* **can sıkıcı** sıkıntı verici, üzücü, kötü. *ör. Böyle can sıkıcı durumlarda ne yapılır ki?* **can sıkıntısı 1)** işsizlik dolayısıyla duyulan tedirginlik, sıkıntı, sıkılma. **2)** bir olaydan duyulan üzüntü. **can sıkmak** usanç vermek, üzmek. **can tahtası** *ha.* ➻ **göğüs kemiği**. **can vermek 1)** ölmek. *ör. Hasta dün gece can vermiş.* **2)** canlanmasına yol açmak, güçlendirmek ya da yaşar duruma getirmek. *ör. Yağmur doğaya can vermişti.* **3)** insana güç vermek. *ör. Haber ona can vermişti.* **4)** bir şeyi, yaşamını verecek denli çok istemek. *ör. Bu iş için can vermekteyken, birden vazgeçmesi şaşırttı bizi.* **can yakmak 1)** insanlara eziyet etmek, zulmetmek. *ör. Padişah, çok can yakmıştı.* **2)** insana acı, üzüntü vermek, üzmek, sıkıntıya yol açmak. *ör. Olay, birçok can yakmıştı.* **3)** bir kimseye büyük zarar vermek. *ör. Sel, köyde çok can yakmıştı.* **can yoldaşı** yalnızlıktan kurtulmak için bir arada olunan kimse (ya da köpek, at, eşek vb. gibi bir hayvan). **cana can katmak** insanın dinçliğini, neşesini, yaşama gücünü artırmak, insana yaşama gücü ve isteği vermek. *ör. Bu yaylalar cana can katar.* **cana gelmek** gücünü kazanmak, dirilmek, canlanmak. *ör. Su verince çiçek cana geldi.* **cana kıymak** öldürmek. **cana minnet bilmek** arayıp da bulamadığı şeylerden saymak. **cana yakın** sokulgan ve sevimli. **cana yakınlık** sokulganlık, sevimlilik. **candan geçmek** ölmek ya da bir şey uğruna ölmek. **canı acımak** ➻ **canı yanmak**. **canı ağzına gelmek** çok korkmak. **canı burnuna gelmek** çok bunalmak, artık dayanamaz olmak. **canı burnunda olmak** yorgunluktan ve bezginlikten sinirli bir durumda bulunmak. **canı cana ölçmeli** (ya da **ölçmüşler**) "kendinize yapılmasını istemediğiniz şeyi başkalarına yapmayınız" anlamında söylenir. **canı cehenneme** "ne denli kötü duruma düşerse düşsün umurumda değil, isterse gebersin" anlamında, sevilmeyen bir kimse için duyulan öfke ve nefreti anlatır. **canı cesedinden üzülmek** *ha.* pek çok yorulmak. **canı çekilmek** (el, ayak gibi bir organın) gücü azalmak, güçsüzleşmek. **canı çekmek** çok istek

duymak, isteklenmek. **canı çıkasıca!** "gebersin, ölsün" anlamında bir ilenme sözü. **canı çıkmak 1)** ölmek. *ör. Hastanın canı çıkarken doktor yetişti.* **2)** yaptığı bir işte çok güçlük çekmek. *ör. Durumu kurtardım ama canım çıktı.* **3)** çalışmaktan, iş yapmaktan çok yorulmak. *ör. İş akşama değin sürdü, canım çıktı.* **4)** (bir şey) çok hor kullanılmaktan örselenip yıpranmak. *ör. Gelen giden basıp durdu, bahçedeki çimlerin canı çıktı.* **canı çıksın!** gebersin, ölsün! **canı gelip gitmek** ölüp ölüp dirilmek. **canı gelmek** yeniden güç bulmak, gücü yerine gelmek. **canı gitmek 1)** (bir şey için) çok istekli olmak. *ör. Sofrada buğusu tüten çorbaya canı gidiyordu ama, kimse buyur demedi.* **2)** üzerine titrediği bir şeye zarar gelecek diye kaygılanmak. *ör. Çocuk düşüp bir yerini acıtacak diye annesinin canı gidiyordu.* **canı gönülden** (ya da **yürekten**) çok isteyerek, içten gelerek, içtenlikle. **canı ile oynamak** çok tehlikeli işlerle uğraşmak. **canı ile uğraşmak 1)** oldukça ağır bir hastalık geçirmekte olmak. **2)** büyük sıkıntı içinde bulunmak. **canı istemek** (ya da **istememek**) istek duymak (ya da duymamak). **canı isterse** (olumsuz bir yanıta karşılık olarak söylenir) istemezse istemesin, bundan kendisi zarar görür. **canı kaymak isteyen mandayı yanında taşır** "güzel bir yaşayış isteyen kimse, bu yaşayışın yükünü çekmeyi göze almalı, gerektirdiği kaynakları eli altında bulundurmalıdır" anlamında söylenir. **canı pek** (insan için) acıya, sıkıntıya çok dayanıklı. *ör. Nice acılar gördü, onun canı pektir.* **canı** (ya da **canın, canları) sağ olsun!** çok önemli olmayan yitikler karşısında, karşısındakini rahatlatmak için, "zararı yok, önemli değil" anlamında söylenir. **(birini, bir şeyi) canı gibi sevmek** çok sevmek. *ör. Onu canı gibi severdi, bu davranışı ondan beklemezdi.* **canı sıkılmak 1)** (boş durmaktan vb.) içi rahat olmamak, içi sıkılmak. **2)** (bir şeyden) neşesi kaçmak. *ör. Onu karşımda görünce canım sıkıldı.* **3)** (bir şeye) yarı üzülmek yarı öfkelenmek. *ör. İşin yarına kalışına canım sıkıldı.* **canı tatlı** sıkıntıya gelmeyen (kimse). *ör. Onun canı tatlı, işi bize yıkar.* **canı tez** beklemeye dayanamayan, bir şeyin hemen olmasını isteyen (kimse). **canı yanan eşek attan yürük olur** (ya da **atı geçer**) "bir durumdan canı yanan kimse, bir daha o duruma düşmemek için büyük çaba harcar" anlamında söylenir. **canı yanmak 1)** fiziksel olarak çok acı duymak. *ör. Dişini çektirirken canı bir hayli yanmıştı.* **2)** bir işte çok zarar görmek. *ör. Bu işten çok canı yandı, bir daha yapmaz.* **canı yerine gelmek** sağlığını, gücünü yeniden elde etmek. **canı yok mu?** birinin katlandığı durumu başkalarına örnek göstermek, sıkıntıya dayanılması gerektiğini, ancak böylece bir şey elde edilebileceğini belirtmek için söylenir. *ör. Her gün didiniyor, onun canı yok mu?* **canı yürekten** ➻ **canı gönülden** . **canım!** (sese verilecek vurguya göre) **1)** (.' .) hoşnutsuzluk anlatır. *ör. Canım, bu da iş mi?* **2)** (. .') yakınlık, sevgi seslenişi olarak kullanılır. *ör. Ah, canım benim, canımın içi!* **3)** (- .) çok değerli, çok güzel. *ör. O canım günler bir daha gelmez.* **canım ciğerim** içten bir yakınlık, sevgi seslenişi olarak kullanılır. **"canım" dese "canın çıksın" diyor sanmak** birinin en güzel, en gönül alıcı sözleri bile kendisine sövgü gibi gelmek. **canıma değsin** şaka yollu öç alma sözü olarak söylenir. *ör. Olmaz diyordun, işte oldu, canıma değsin!* **canımı sokakta bulmadım** "tehlikeye ya da boşuna, yararsız sıkıntıya katlanmaya hiç niyetim yok" anlamında söylenir. **canımın içi!** "canım denli çok sevdiğim" anlamında bir sevgi seslenişi. **canına acımamak** kendi rahatını, yaşamını düşünmeden güç işler yapmak, yapmasa da olabilecek şeyleri üstlenmek. *ör. Onun bunun işine bile koşar, canına acımaz.* **canına değmek** (yararına olan bir şeyden) pek hoşlanmak. **canına değsin** (ölü için verilen sadaka, yapılan iyilik vb. için) "ona ulaşsın, ölünün ruhu şad olsun" anlamında söylenir. **canına düşkün** kendine iyi bakan, iyi yiyip içen, kendini koruyan (kimse). **(birinin) canına ezan okumak** *arg.* hak ettiği işlemle cezasını vermek. **canına işlemek** çok etki yapmak. **canına kıymak 1)** kendi kendini öldürmek. *ör. Sınıfta kaldı diye canına kıymış.* **2)** (birini) acımadan öldürmek. *ör. Avcılar, hayvanların canına kıyarken ne düşünür?* **(bu onun) canına minnet** "bu, onun pek işine gelir, arayıp da bulamadığı bir şeydir" anlamında söylenir. **canına okumak** *tkz.* **1)** bir kimseyi çok perişan bir duruma sokmak, ona büyük zarar vermek. **2)** (iyi bir şeyi) çok berbat etmek. **canına susamak** çok tehlikeli işlere girişmek, belasını aramak. **canına tak demek** (ya da **etmek** ya da **canına yetmek**) (bir şey) dayanılmaz bir duruma gelmek, çok sıkıntı vermek, katlanılmaz olmak. *ör. Parasızlık canına tak demişti, hırsızlık bile yapabilirdi artık.* **canına tükürdüğümün** *arg.* çok öfkelenildiğinde, kaba sövgü sözleri yerine kullanılır. **canına yandığım** (ya da **yandığımın**) *arg.* sevgi, hayranlık ya da kızgınlık gibi türlü duygular anlatır. **canına yetmek** katlanılmaz ya da katlanamaz bir duruma gelmek, çekilmez ya da çekemez olmak. *eş.* **canına tak demek** . **canından bezmek** (ya da **bıkmak** ya da **usanmak**) ölümü isteyecek derli sıkıntı içinde bulunmak. *ör. Kadın, canından bezmişti, artık çekip gidecekti.* **canından geçmek** (bir şey uğruna) canını vermeye hazır olmak. *ör. Yurdu için herkes canından geçer.* **(birinin) canını acıtmak** vücudunu acıtacak bir şey yapmak. *ör. Dişçi, canını acıtmıştı.* **canını almak** (Tanrı) öldürmek. **(birinin) canını bağışlamak** öldürmek elindeyken bunu yapmamak. **canını cehenneme göndermek** *arg.* öl-

dürmek. *ör. Elime geçerse canını cehenneme göndermekten çekinmem.* **canını çıkarmak** (birini, bir şeyi) çok hırpalamak, çok yormak, çok örselemek, çok eskitmek, iyice yıprandırmak. **(bir yere) canını dar atmak** ölüm derecesinde bir tehlikeden güçlükle kurtulup bir yere sığınmak. **canını dişine takmak 1)** her tehlikeyi göze alarak bir işe girişmek. **2)** bütün gücünü harcayarak yapmak. *ör. Canını dişine takıp, koskoca tarlayı sürmüştü.* **canını kurtarmak 1)** kendi yaşamını kurtarmak, kendini ölümden kurtarmak. **2)** (birini) ölümden kurtarmak. *ör. Delikanlı boğulmakta olan iki kişinin canını kurtarmıştı.* **canını ortaya koymak** ölümü göze alıp bir şeyi başarmaya çalışmak. **(bir şey birinin) canını sıkmak** keyfini kaçırmak. **canını sokakta** (ya da **yerde) bulmamak 1)** sağlığının değerini bilmek, olur olmaz şeylerle kendini, vücudunu yıpratmamak. *ör. Ben canımı sokakta bulmadım, biraz da siz çabalayın.* **2)** güçlüğe katlanmaya, tehlikeye atılmaya niyetli olmamak. **canını vermek 1)** ölmek. *ör. Ben geldiğimde hasta canını vermişti.* **2)** *mec.* kendini feda etmek. *ör. Arkadaşı için canını verirdi.* **3)** hiçbir şey esirgememek. **4)** (bir şeye) çok düşkün olmak. *ör. Bizim oğlan oyun oldu mu canını verir.* **canını yakmak 1)** (birinin ya da kendinin) bir yerini acıtmak. *ör. Dişçi, çocuğun canını yakmıştı.* **2)** (birini) acı verecek biçimde cezalandırmak. *ör. Öğretmen, çoğunun canını yakmıştı, ama kimse değişmemişti.* **3)** (birini) çok büyük zarara uğratmak. *ör. Kuraklık, bu yıl çiftçinin canını yaktı.* **canının derdine düşmek** canından başka şey düşünemeyecek denli bir tehlike içinde bulunmak, yalnızca kendini kurtarmaya çalışmak. *ör. Herkes canının derdine düştüğünden, kimse kimseye el uzatamıyordu.* **(bir kimseyi, bir şeyi) canının içine sokacağı gelmek** çok sevmek. **canla başla** var gücü ile, bütün çabasıyla. *ör. İşçiler, canla başla çalışıyor, üretim artıyordu.*

canan *a. Far. esk.* (kadın) sevgili.

canavar *a. Far.* **1** masallarda sözü geçen, korkunç ve yırtıcı, yabanıl hayvan. **2** *ha.* kurt[1]. **3** *ha.* kurt[1], sırtlan, domuz gibi yırtıcı hayvanlara verilen ortak ad. **4** *mec.* kötü ruhlu ve acımasız, zalim (kimse). **canavar düdüğü** bir tehlike durumunda, özellikle savaşta hava saldırısı olduğunda işaret vermek için kullanılan, çok güçlü ve acı acı ses çıkaran düdük. **canavar gibi 1)** (kişi için) çok saldırgan ve iriyarı, çok güçlü. **2)** *mec.* (makine için) güçlü bir biçimde çalışan, iyi işleyen. *ör. Baktım, arabanın motoru canavar gibiydi.* **3)** *mec.* aşırı ölçüde, çok fazla. *ör. Çocuk canavar gibi çalışmıştı.* **4)** *mec.* (çocuk için) çok haşarı, çok yaramaz. *ör. Küçük oğlan canavar gibiydi, dur durak bilmiyordu.* **canavar kesilmek 1)** (makine ya da insan) çok iyi bir biçimde çalışmak. **2)** (insan için) saldırganlaşmak, hırçınlaşmak, canavar[1] gibi olmak. *ör. Oğlan büyüdükçe canavar kesilmişti.*

canavarca *be. Far. T.* canavar gibi, canavara yaraşır bir biçimde. *ör. Tutumu canavarcaydı.*

canavarlaşabilme *a. Far. T.* canavarlaşabilmek eylemi.

canavarlaşabilmek *(nsz) Far. T.* canavarlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

canavarlaşma *a. Far. T.* canavarlaşmak eylemi.

canavarlaşmak *(nsz) Far. T.* **1** canavar gibi davranmak, çok yırtıcılaşmak, canavara benzemek. *ör. Kedi, birden canavarlaşmıştı.* **2** *mec.* ürkütücü, korku verici bir nitelik edinmek.

canavarlık *a. Far. T.* canavar olma durumu, canavara yakışır davranış. *ör. Bu canavarlığı ancak o yapabilirdi.*

canavarotu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* canavarotugiller familyasının örnek türlerinden olan, tütün ve kenevir köklerinin asalaklarından biri sayılan çiçekli bir bitki.

canavarotugiller *ç. b. a. Far. T. bitb.* bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden, tarım bitkilerine zarar veren, asalak bir bitki familyası.

cancağız *a. Far. T. tkz.* genellikle ***cancağızım*** biçiminde sevgi, yakınlık sözü olarak kullanılır. *ör. Bu işi birlikte yapalım cancağızım.* **cancağızı isterse** kendisi bilir, canı isterse.

canciğer *b. s. Far.* içlidışlı, sıkı fıkı, pek yakın, pek içten (arkadaş). **canciğer kuzu sarması** birbirinden hiç ayrılmayan, birbirini çok seven, pek içlidışlı (dostlar, arkadaşlar). *ör. Onlar canciğer kuzu sarmasıydı, şimdi araları açılmış.* **canciğer olmak** birbiriyle pek yakın dost, arkadaş olmak, içlidışlı olmak.

candan *s. Far.T.* **1** gönülden, içten, yürekten. *ör. Ona candan selamlarımı iletin.* **2** *be.* içten gelerek, içtenlikle, isteyerek, istekle. *ör. Çok candan davranmıştı.*

candanlık *a. Far.T.* içtenlik.

candaş *a. Far. T.* çok yakın dost.

candarma *a. ha.* ➻ **jandarma**.

caneriği, -ni *b. a. Far. T.* sert, sulu ve genellikle yeşilken yenilen bir tür erik.

canfes *a. Far.* **1** ince dokunmuş, parlak ve üzerinde desen bulunmayan ama açıklı koyulu iki renk gibi görünen ipekli kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış (giyecek vb.). **canfes gibi** (dut ve asma yaprağı için) ince, taze ve damarsız.

canfeza *b. a. Far.* (. .-) *müz.* alaturka müzikte oldukça az kullanılmış bir bileşik makam.

cangama *a. ha.* ağız dalaşı, söz kavgası. **cangama etmek** *ha.* ağız dalaşı yapmak.

cangamalaşma *a.* cangamalaşmak eylemi.

cangamalaşmak *(nsz) ha.* ağız dalaşı yapmak.

cangıl *a. İng.* ➻ **cengel**.

cangıl cungul *ik. be.* **1** (çan, çıngırak vb. için) kaba sesler çıkararak. *ör. Çan, cangıl cungul çalıyor, herkes kiliseye koşuyordu.* **2** *a.* bu biçimdeki gürültü. *ör. Deve çanlarının cangıl cungulundan rahatı kaçmıştı.*

canhıraş *s. Far.* (. .-) (çığlık, bağırtı için) tüyler ürpertecek denli korkunç, yürek parçalayan, acı acı.
cani *a. Ar.* (- -) cinayet işlemiş olan kimse, cana kıymış kimse. *eş. yeni* **kıyacı**.
canice *s.* ve *be. Ar. T.* caniye yakışır bir biçimde, cani gibi.
canilik *a. Ar. T.* cani olma durumu. *eş. yeni* **kıyacılık**.
caniyane *s.* ve *be.* ➻ **canice**.
cankurtaran *b. a. Far. T.* ağır yaralı ya da ağır hastaları hastaneye yetiştirmek için kullanılan taşıt. *eş.* **ambülans**. *ör. Bir yaralıya yetişen cankurtaran, onun yaşamını kurtarır.* **cankurtaran çanı** (ya da **düdüğü**) sisli ya da tipili havalarda, yönelecekya da sığınılacak yeri yolculara, gemi lere belli etmek için kullanılan çan (ya da düdük). **cankurtaran gemisi** batma tehlikesi geçiren ya da karaya oturan gemileri kurtarmakta kullanılan, özel donanımlı gemi. **cankurtaran kulübesi** dağ geçitlerinde, yolcuları ya da dağcıları soğuktan, tipiden korumak için sığınak olarak yapılmış küçük ev. **cankurtaran sandalı** (ya da **salı**) kaza sırasında kullanılmak üzere gemilerde bulundurulan sandal (ya da sal). **cankurtaran simidi** ➻ **can simidi**. **cankurtaran yeleği** (ya da **can yeleği, can simidi**) gemilerde, uçaklarda bulunan, hafif maddelerden yapılmış, yüzücü özelliği bulunan ve suda boğulma tehlikesi karşısında kullanılan, yelek (ya da simit) biçimindeki araç.
canlanabilme *a. Far. T.* canlanabilmek eylemi.
canlanabilmek *(nsz) Far. T.* canlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çimler sulanırsa canlanabilir.*
canlandırabilme *a. Far. T.* canlandırabilmek eylemi.
canlandırabilmek *(-i) Far. T.* canlandırmak elinde olmak, canlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
canlandırıcı *s. Far. T.* **1** canlılık veren, dirilten, canlılık kazandıran. *ör. Soğuk su, yazın canlandırıcı özellik taşır.* **2** *a. sin.* çizgi film için resim yapan sanatçı.
canlandırıcılık *a. Far. T.* canlandırıcı olma durumu.
canlandırılabilme *a. Far. T.* canlandırılabilmek eylemi.
canlandırılabilmek *(nsz) Far. T.* canlandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
canlandırılma *a. Far. T.* canlandırılmak eylemi.
canlandırılmak *(nsz) Far. T.* canlanması sağlanmak, diriltilmek, canlı bir duruma getirilmek.
canlandırım *a. Far. T.* **1** canlandırmak eylemi. **2** *mim.* bir yapıtın, kalıntılarına göre, ana tasarımına uygun olarak yeniden çizimi.
canlandırıverme *a. Far. T.* canlandırıvermek eylemi.
canlandırıvermek *(-i) Far. T.* çabucak canlandırmak. *ör. Durumu gözünde canlandırıvermek bile insanı güldürüyordu.*
canlandırma *a. Far. T.* **1** canlandırmak eylemi. **2** *sin.* tek tek çizilen resimleri hareket ediyormuş duygusunu verecek bir biçimde düzenleme ve filme aktarma işi. *eş.* **animasyon**. **3** *sin.* bu biçimde yapılmış film. *eş.* **animasyon**. **4** *yaz.* ➻ **kişileştirme**.
canlandırmak *(-i) Far. T.* **1** canlı bir duruma gelmesini, dirilmesini sağlamak, güçlendirmek, diriltmek. *ör. Yağmur bitkileri canlandırdı.* **2** etkin bir duruma gelmesini sağlamak, etkinliğe geçirmek. *ör. Üyeler, derneği canlandırmak için çaba harcıyor.* **3** geçmiş bir olayı ya da durumu göstererek yaşatmak ya da birinin kılığına, kişiliğine girip onu sahnede, filmde oynamak. *ör. Sanatçı, oyunda bir ağayı canlandırıyordu.*
canlanış *a.* canlanmak eylemi ya da biçimi.
canlanıverme *a. Far. T.* canlanıvermek eylemi.
canlanıvermek *(nsz) Far. T.* çabucak canlanmak. *ör. Çiçekler sulanınca canlanıverdi.*
canlanma *a. Far. T.* canlanmak eylemi.
canlanmak *(nsz) Far. T.* **1** diri duruma gelmek, gücü artmak, güçlenmek, dirilmek. *ör. Suladığım çiçek hemen canlandı.* **2** durgunluktan kurtulmak, etkinliği artmak. *ör. Alışveriş canlandı.* **3** (geçmişte yaşanan bir olay ya da durum) anımsanmak. *ör. Anılar canlanıp beni geçmişe bağladı.*
canlı *s. Far. T.* **1** kendisinde can[1] bulunan, canı olan, yaşayan. *ör. Ağaç canlı bir varlıktır.* **2** henüz ölmemiş durumda olan. *ör. Yaralı kendinde değildi ama canlıydı, kurtarılabilirdi.* **3** yaşam dolu, dinç, diri, güçlü. *ör. Adam, göründüğünden daha canlıydı.* **4** etkin durumda olan, hareketli. *ör. Toplantı oldukça canlıydı.* **5** etkileyici. *ör. Konuşması çok canlıydı.* **6** hareketli, neşeli, kıvrak. *ör. Radyoda canlı bir müzik vardı.* **7** *a.* yaşayıp yer değiştirebilen yaratık. *ör. Denizdeki canlılar da yaşam savaşı verir.* **canlı bomba** terör amacıyla, üzerine bağladığı patlayıcı maddeyi patlatarak ölümlere yol açan terörist. **canlı canlı** *ik. be.* daha diri durumda iken, diri olarak. *ör. Karidesi canlı canlı attılar tavaya.* **canlı cenaze** bir deri bir kemik kalmış, çok zayıf, çok güçsüz kimse. **canlı cenazeye dönmek** bir deri bir kemik kalmak, çok zayıflamak. *ör. Çocuk iki günde canlı cenazeye dönmüştü.* **canlı kalkan** *mec.* savaşta, saldırıya uğrayan ülke halkını ve onun değerlerini saldırgana karşı korumak ve saldırganı caydırmak ereğiyle, eline silah almaksızın kendisini siper eden kimse. **canlı kalkan olmak** *mec.* saldırıya uğrayan ülke halkını korumak, saldırganı caydırmak ereğiyle, saldırgan ülkenin silahlarına karşı silahsız olarak kendini siper etmek. **canlı müzik** bir ya da birkaç çalgıcının ve sesin lokanta, lokal gibi yerlerde yemek sırasında ya da eğlence yerlerinde sundukları müzik. **canlı resim** *sin.* bir hareketin her evresini ayrı ayrı gösteren, elle ya

da bilgisayarla yapılmış resimlerin alıcıyla tek tek çekilmesine dayanan ve gösterimde sürekli bir hareketi ortaya koyan film tekniği.*eş.* **çizgi fil** . **canlı yayın** (televizyon ve radyo) daha önceden herhangi bir gereç üzerine saptanmadan, doğrudan doğruya, olayın geçtiği anda yapılan yayın. **canlı yem** balık avlarken yem olarak kullanılan küçük balık. **(para, dost vb.) canlısı** (para, dost vb.) düşkünü. *ör. Onun gibi para canlısı görmedim.*

canlıcı *s.* ve *a. Far. T. fels.* canlıcılık anlayışında olan. *eş.* **animist**.

canlıcılık *a. Far. T. fels.* **1** olup biten her şeyin ruhlar alanının gizli güçlerince yönetildiğine inanan ilkel anlayış. *eş.* **animizm**. **2** doğadaki her nesnede bir can (ruh) bulunduğunu, nesneleri ve genel olarak doğayı bu canın yönettiğini öne süren ilkel dinsel görüş. *ör. Bu anlamdaki canlıcılık genel ruhçuluğun bir başka biçimidir.* **3** tek ve aynı ruhun organik ve düşünsel yaşamın ilkesi, tözü olduğunu öne süren öğreti.

canlılık *a. Far. T.* **1** canlı olma durumu. **2** *mec.* kıvraklık, hareketlilik, neşelilik. *ör. Müziğin canlılığıyla coştular.*

cansız *s. Far. T.* **1** yaşamayan, yaşayıp yer değiştirmesi olanaksız olan, canı bulunmayan (varlık). *ör. Taş cansız bir varlıktır.* **2** yaşam belirtisi olmayan, yaşamını yitirmiş, ölmüş. *ör. Adam yerde, cansız yatıyordu.* **3** gücü kalmamış, güçsüz. *ör. Çocuk çok cansızdı.* **4** ilgi çekmeyen, sönük, durgun, hareketsiz. *ör. Toplantı cansız, konuşmalar cansızdı.* **5** kıvrak olmayan, neşesiz. *ör. Müzik cansızdı.* **cansız cansız** *ik. be.* pek ölgün bir biçimde. **cansız düşmek** çok çalışmaktan bitkin bir duruma gelmek. *ör. Öyle yorulmuşum ki, akşam yatağa cansız düştüm.* **cansız hedef** *ask.* insan, hayvan gibi herhangi bir canlı olmayan hedef.

cansızdoğa *b. a. Far. T.* ➻ **ölüdoğa**.

cansızlaşabilme *a. Far. T.* cansızlaşabilmek eylemi.

cansızlaşabilmek *(nsz) Far. T.* cansızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan iyi beslenmezse cansızlaşabilir.*

cansızlaşma *a. Far. T.* cansızlaşmak eylemi.

cansızlaşmak *(nsz) Far. T.* cansız duruma gelmek. *ör. Susuzluktan çiçekler solmuş, cansızlaşmıştı.*

cansızlaştırabilme *a. Far. T.* cansızlaştırabilmek eylemi.

cansızlaştırabilmek *(-i) Far. T.* cansızlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

cansızlaştırılma *a. Far. T.* cansızlaştırılmak eylemi.

cansızlaştırılmak *(nsz) Far. T.* cansız bir duruma getirilmek. *ör. Sinirleri alınarak diş cansızlaştırılmıştı.*

cansızlaştırma *a. Far. T.* **1** cansızlaştırmak eylemi. **2** *hek.* bir dişin canlı dokusunu yok etme.

cansızlaştırmak *(-i) Far. T.* **1** cansız bir duruma getirmek. *ör. Haber, toplantıyı cansızlaştırmıştı.* **2** *hek.* bir dişin canlı dokusunu yok etmek.

cansızlık *a. Far. T.* cansız olma durumu.

cansiparane *be. Far.* (. . . - .) canını dişine takarak, büyük bir özveriyle, var gücüyle.

cantiyane *a. Lat. bitb.* ➻ **kantiyane**.

cap *a. ha.* sırlı su küpü.

capcanlı *s.* ve *be.* çok canlı, çok diri, dipdiri, çok canlı bir biçimde. *ör. Onun anısı içimizde capcanlı duruyordu.*

car (I) *a. ha.* **1** tellal çıkararak herkese duyurma, duyuru. **2** çağrı. **3** tehlikeli durumda yardım isteme. *eş.* **imdat**. **4** dilek, rica. **car etmek** *ha.* yalvarmak, yardım istemek. **car ummak** *ha.* imdat, çare, yardım beklemek. *ör. Ben de sizden car ummuştum.* **cara yetişmek** yardıma yetişmek, yardım etmek, yardıma koşmak.

car (II) *a. ha.* Anadolu'nun kimi yerlerinde kadınların boydan boya büründükleri kara çarşaf.

car car *ik. be.* (konuşma için) hiç durmadan, yüksek sesle ve gürültülü bir biçimde. *ör. Ancak car car konuşuyor, iş yapmıyor.* **car car ötmek** *tkz.* **1)** gücü yetmeyecek şeyleri yapabilecekmiş gibi söylemek.*ör. Öyle car car ötmek huyundan vazgeçmiyor.* **2)** yapacağı konusunda sözveride bulunmak. *ör. Car car ötmek kolay, önemli olan iş yapmaktır.*

carcar *s. ha.* çok konuşkan, geveze, yaygaracı (kimse). **carcar etmek** *ha.* gevezelik etmek, çok konuşmak.

carcı *a. ha.* tellal.

car cur *ik. be.* (konuşma için) gelişigüzel, sıralı sırasız olarak, gereksiz yere. **car cur etmek** gelişigüzel konuşmak.

carcur (I) *a. ha.* ➻ **şarjör**.

carcur (II) *a. ha.* ➻ **fermuar**.

carıl carıl *be. ha.* "saygısızca ve gürültülü biçimde konuşmak" anlamındaki ***carıl carıl konuşmak*** sözünde geeçer.

cari *s. Ar.* (- -) yürürlükte olan, olagelen, geçerli bulunan. **cari gider** (ya da **masraf**) *tic.* belirli bir dönemde gerçekleşen harcamalar toplamı. **cari hesap** *tic.* iki yan arasında sürüp giden alacak verecek işlemlerinin tutulan hesabı. **cari para** *eko.* alışverişte kullanılan,dolaşımdaki, geçer durumdaki para.

cariye *a. Ar.* (- . .) *esk.* yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun edilerek alınıp satılan ve her konuda efendilerinin isteklerine uymak zorunda olan genç kadın, kadın köle.

cariyelik *a. Ar. T.* cariye olma durumu.

cart *a.* **1** kâğıt, bez gibi sert bir şey yırtılırken çıkan ses. **2** *arg.* birinin bir şeyi abartması ya da yanlış söylemesi vb. durumlarda söylenir. **cart cart** *be.* cart sesi çıkararak. *ör. Gömlek cart cart yırtılıverdi.* **cart cart ötmek** kendini beğenmiş ve buyurucu bir tavırla konuşmak. *ör. Ancak cart cart öter o, sıkıyı gördü mü de kaçar.* **cart curt** *be.* **1)** cart sesi çıkararak, cart cart. *ör. Çocuk parayı cart curt yırttı.* **2)** abartılı söz, atıp tutma. *ör. Böyle cart*

curta aldırmam ben. **cart curt etmek** şöyle yaparım, böyle ederim diye yüksekten atıp tutmak, göz korkutucu sözler söylemek. *ör. Böyle cart curt etmekle eline bir şey geçmez.* **cart kaba kâğıt** *arg.* yüksekten atana, çalımlı konuşana, gözdağı verene karşı "senin bu tavrına değer veren var sanki" anlamında bir hafifseme sözü olarak söylenir.

carta *a.* (.' .) *arg.* gaz çıkarma, yellenme, osurma. **cartayı çekmek** *arg.* **1** sesli bir biçimde yellenmek, gaz çıkarmak, osurmak. **2** ölmek.

cartadak *be. tkz.* (.' . .) birdenbire ve gürültüyle, cart diye ses çıkartarak. *ör. Adamın ağzını cartadak yırtarlar ha!*

cartadan *be. tkz.* (.' . .) ➻ **cartada** .

cartlak kebabı *a. ha.* kasaplık hayvanların akciğer, karaciğer, gırtlak gibi yerlerinden karışık bir biçimde yapılan kebap.

cartlama *a. arg.* cartlamak eylemi.

cartlamak *(nsz) arg.* **1** sesli bir biçimde gaz çıkarmak, yellenmek, osurmak. **2** ölmek. *eş.* **cartayı çekmek**.

cascavlak *s.* (.' . .) **1** (baş için) hiç saç bulunmayan. *ör. Başı cascavlaktı.* **2** (tüylü hayvanlar için) çok tüysüz ya da hiç tüyü bulunmayan. *ör. Kuş, tüylerini atmıştı, cascavlaktı.* **3** üzerinde hiçbir şey bulunmayan, çırılçıplak, örtüsüz. *ör. Cascavlak tepeler hüzün veriyordu.* **cascavlak kalmak** bütün olanakları elinden alınmış olarak ortada kalmak. *ör. On yıl emek vermişti o işe, şimdi cavcavlak kaldı, kimse aldırmıyor.*

casus *a. Ar.* (- .) **1** bir devletin gizlerini öğrenip kendi devletine ya da başka bir devlete bildiren kimse. *eş.* **çaşıt, gizmen**. **2** *mec.* bir kuruluşun, bir kimsenin gizlerini öğrenip, belli bir amaçla başka bir kuruluşa, bir kimseye ileten kişi. *eş.* **gizmen**.

casusluk *a. Ar. T.* (- . .) casusun yaptığı iş. *eş.* **çaşıtlı, gizmenlik**. **casusluk etmek** casus olarak çalışmak.

cav cav *a. arg.* boş konuşma, gevezelik. **cav cav etmek** *arg.* gevezelik etmek, boş, saçma sapan konuşmak. **cav** (ya da **cav cav**) **yapmak** *arg.* ➻ **cav cav etmek**.

cavalacoz *s. arg.* derme çatma, uyduruk, değersiz (şey), işe yaramaz, değersiz (kimse).

cavlak *s.* **1** (baş için) saçsız, çıplak, dazlak. *ör. Cavlak başını eliyle güneşten korumaya çalışıyordu.* **2** (tepe, yer için) ağaçsız, örtüsüz, çıplak. *ör. Bozkırın cavlak tepeleri başlamıştı.* **3** (kuş için) tüyü yolunmuş, tüysüz. *ör. Tavuk, cavlak civcivlerini kanatları altına almıştı.* **4** üstünde bir şey bulunmayan, soyunmuş, çıplak. *ör. Çocuk cavlak, hem de cascavlaktı.* **cavlağı çekmek** *arg.* ölmek. **cavlağı soyulmak** *arg.* saçı dökülüp tepesi açılmak.

cavlaklaşma *a. arg.* cavlaklaşmak eylemi.

cavlaklaşmak *(nsz) arg.* **1** durup dururken kavga çıkarmaya kalkışmak. **2** ağırbaşlılığını yitirmek, soğuk ve can sıkıcı şakalar yapmaya başlamak.

cavlaklık *a.* cavlak olma durumu.

cavlama *a. arg.* cavlamak eylemi.

cavlamak (I) *(nsz) arg.* ölmek.

cavlamak (II) *(nsz) ha.* **1** tüyünü dökmek, çıplak kalmak. **2** deri değiştirmek, kavlamak.

cavlatma *a. ha.* cavlatmak eylemi.

cavlatmak *(-i) ha.* **1** yolup almak, bir şey bırakmamak. **2** (kumarda) soyup soğana çevirmek.

cayabilme *a.* cayabilmek eylemi.

cayabilmek *(nsz)* caymak elinde olmak ya da cayma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sözleşmenin imzası gecikirse cayabilirler.*

caydırabilme *a.* caydırabilmek eylemi.

caydırabilmek *(-i; -den)* caydırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onları bundan caydırabiliriz.*

caydırıcı *s.* çekingenlik verici, karardan döndürücü, (birinin) verdiği karardan dönmesini sağlayan. *ör. Silahın caydırıcı etkisi vardır.* **caydırıcı olmak** (birinin) verdiği karardan dönmesinde etkili olmak.

caydırıcılık *a.* caydırıcı olma durumu. *ör. Konuşlandırılan gücün caydırıcılığı olmuştur.*

caydırılabilme *a.* caydırılabilmek eylemi.

caydırılabilmek *(nsz)* caydırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

caydırılış *a.* caydırılmak eylemi ya da biçimi.

caydırılma *a.* caydırılmak eylemi.

caydırılmak *(nsz)* verdiği karardan dönmesi sağlanmak. *ör. Halk, tasarruftan caydırılıp tüketime yöneltiliyor.*

caydırış *a.* caydırmak eylemi ya da biçimi.

caydırma *a.* caydırmak eylemi.

caydırmak *(-i)* kararından, sözünden dönmesini sağlamak, caymasına yol açmak.

cayır cayır *ik. be.* bir cismin hızla ve önlenemez bir biçimde, cayırtı çıkararak yandığını ya da yırtıldığını anlatmak için kullanılır. *ör. Orman cayır cayın yanmıştı. Dikiş cayır cayır yırtılmıştı.*

cayırdama *a.* cayırdamak eylemi.

cayırdamak *(nsz)* (nesneler için) cayır cayır sesler çıkararak, cayırtı ile yanmak ya da yırtılmak.

cayırdatma *a.* cayırdatmak eylemi.

cayırdatmak *(-i)* (nesneler için) cayırtı çıkarmasına yol açmak.

cayırdayabilme *a.* cayırdayabilmek eylemi.

cayırdayabilmek *(nsz)* (nesneler için) yanarken cayırtı sesi çıkarma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

cayırdayış *a.* cayırdamak eylemi ya da biçimi.

cayırtı *a.* **1** şiddetli yanma ya da yırtılma sesi. *ör. Orman cayırtıyla yanıyordu.* **2** sert, uzun ve yeğin gürültü. *ör. Gecenin içinde silah cayırtısıyla uyandık.* **3** *ha.* telaşla bağırıp çağırma, herkesi, ortalığı ayağa kaldırma, yaygara koparma. **cayırtı çıkarmak** cayırtı sesi oluşturmak. **cayırtı vermek** gürültülü bir biçimde, silah atarak, bağırıp çağırarak gözdağı vermek. **cayırtıyı basmak** (ya da **kopar-**

mak) birdenbire bağırıp çağırmaya başlamak, yaygara yapmak.
cayış *a.* caymak eylemi ya da biçimi.
cayıverme *a.* cayıvermek eylemi.
cayıvermek *(nsz)* çabucak caymak.
cayma *a.* caymak eylemi.
caymak, -ar *(nsz)* verdiği karardan ya da sözden dönmek. *eş.* **vazgeçmek**. *ör. Böyle caymak olmaz, güveni sarsar.*
caz *a. İng.* (.') **1** XX. yüzyılın başlarında Kuzey Amerika zencilerinin müziği olarak doğan, sonraları bütün dünyada sevilip benimsenen, Afrika halk müziğiyle batı halk müziğinin bir karışımı denilebilecek bir müzik türü. **2** yalnızca böyle müzikleri çalan orkestra. *eş.* **cazbant**.
cazbant *a. İng.* (.' .) yalnızca caz müziği çalan orkestra. *eş.* **caz**[2].
cazcı *a. İng. T.* caz müziği besteleyen, söyleyen ya da çalan kimse.
cazgır *a.* **1** çayırlarda yapılan meydan güreşlerinde, güreşecek olan pehlivanları izleyicilere yüksek sesle ve överek, özelliklerini söyleyerek tanıtan, güreş başlamadan önce dua okuyup güreşçileri alana süren kimse. **2** *ha.* arabozucu, fitneci.
cazgırlık *a.* cazgırın görevi, işi. **cazgırlık etmek 1)** çayır güreşlerinde cazgır olarak görev yapmak. **2)** *ha.* arabozuculuk etmek.
cazır cazır *ik. be.* yanma ya da yırtılma sesleri çıkararak. *ör. Günahkârmışız, cehennemde cazır cazır yanacakmışız.*
cazır cuzur *ik. be.* ➻ **cazır cazır**.
cazırdama *a.* cazırdamak eylemi.
cazırdamak *(nsz)* **1** cazır cazır yanma ya da yırtılma sesi çıkarmak. **2** caz caz diye sesler çıkararak yanmak. *ör. Tavadaki yağ cazırdıyordu.*
cazırdatma *a.* cazırdatmak eylemi.
cazırdatmak *(-i)* cazırdamasına yol açmak, cazır cazır diye sesler çıkarmasını sağlamak. *ör. Kadın, tavada yağı bir iki cazırdatıp soğanı doğramaya başladı.*
cazırdayış *a.* cazırdamak eylemi ya da biçimi.
cazırtı *a.* caz caz ya da cazır cazır diye çıkan ses. *ör. Kağnılar cazırtıyla yola koyulmuştu.*
cazibe *a. Ar.* (- . .) **1** ➻ **albeni, alım**[2], **alımlılık, çekicilik** . **2** ➻ *fiz.* **çekim**[2].
cazibeli *s. Ar. T.* (- . . .) ➻ **albenili, alımlı, çekici**[2].
cazibesiz *s. Ar. T.* (- . . .) çekici olmayan.
cazip *s. Ar.* (- .) **1** ➻ **cazibeli** . **2** elverişli.
cazipleşebilme *a. Ar. T.* cazipleşebilmek eylemi.
cazipleşebilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **çekicileşebilmek**.
cazipleşme *a. Ar. T.* cazipleşmek eylemi.
cazipleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **çekicileşmek**.
cazipleştirebilme *a. Ar. T.* cazipleştirebilmek eylemi.
cazipleştirebilmek *(-i) Ar. T.* ➻ **çekicileştirebilmek**.
cazipleştirilebilme *a. Ar. T.* cazipleştirilebilmek eylemi.
cazipleştirilebilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **çekicileştirilebilmek**.
cazipleştirilme *a. Ar. T.* cazipleştirilmek eylemi.
cazipleştirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **çekicileştirilmek**.
cazipleştirme *a. Ar. T.* cazipleştirmek eylemi.
cazipleştirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **çekicileştirmek**.
caziplik *a. Ar. T.* ➻ **çekicilik, elverişlilik**.
Cd *kim.* kadmiyum elementinin simgesi.
ce (I) *a.* Türk abecesinin üçüncü harfinin adı.
ce (II) *ünl.* kucak çocuklarını, bebekleri güldürmek, eğlendirmek için çıkarılan ses. **ce demeye mi geldin?** bir yere gelen ve çok az oturup gitmek isteyenler için şaka yollu söylenir.
Ce *kim.* seryum elementinin simgesi.
cebbar *s. ha.* açıkgöz, becerikli (kadın).
cebe *a. Far. tar.* savaş sırasında düşman silahlarının etkisinden korunmak için giyilen çok parçalı zırh.
cebeci *a. Far. T. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, silah yapan, silah onaran, savaş sırasında ordunun silah ve cephanesini ulaştıran yaya kapıkulu ocaklarından bir asker sınıfı.
cebel *a. Ar.* **1** *esk.* dağ. **2** *ha.* ekime elverişli olmayan toprak.
cebeli *a. Far. T. tar.* **1** Osmanlı döneminde, tımar ve zeamet sahiplerinin savaş sırasında kendileriyle birlikte savaşa götürmekle yükümlü bulundukları, dirliklerinin[1] gelirlerine göre belli sayıda olması gereken, her türlü donanımı bulunan atlı asker. **2** Osmanlı döneminde illerdeki atlı inzibat. **3** *ha.* silahlı kılavuz.
cebelleşme *a. ha.* cebelleşmek eylemi.
cebelleşmek *(-le) ha.* **1** uğraşmak, çekişmek. **2** sataşmak, tartışmak.
cebellezi *a.* (. .' . .) *arg.* "kendinin olmayan bir şeyi alıp cebine atma", "karşılıksız olarak elde etme", "kolayca kazanma", "hırsızlama, çalma" anlamlarında uydurma bir sözcük. **cebellezi etmek** *arg.* başkasının olan bir şeyi kimse görmeden cebine atıvermek, çalmak, hırsızlamak.
ceberut, -tu *s. Ar.* (. . -) *esk.* acımasız, zorba.
cebir, -bri (I) *a. Ar. esk.* zor kullanma, zorlayış, zora başvurma, zor. **cebir kullanmak** bir işi yaptırmak için zora başvurmak.
cebir, -bri (II) *a. Ar. mat.* artı ve eksi gerçek sayılarla ve bunların yerini tutan harflerle nicelikler arasında genel ilişkiler kuran matematik kolu, genel olarak sayılarla ilgili yasalar bilimi.
cebirci *a. Ar. T.* **1** cebir **(II)** bilen, cebirle uğraşmayı kendine iş edinmiş olan kimse. **2** cebir **(II)** dersi okutan öğretmen.
cebire *a. Ar.* (. - .) ➻ **süyek**.
cebirsel *s. Ar. T. mat.* cebirle **(II)** ilgili. **cebirsel ifade** (ya da **formül**) *mat.* bilinen ya da bi-

linmeyen büyüklük ölçüleri üzerinde, bunlarla ilişkili bir büyüklük ölçüsünü elde etmek için gerekli işlemleri gösteren, birbirine cebir işaretleriyle bağlı harf ve sayılar bütünü. **cebirsel sayı** *mat.* katsayıları tamsayı olan bir denklemin kökü.

cebren *be. Ar.* (.' .) güç kullanarak, zorla, zora başvurarak.

cebredebilme *a. Ar. T.* cebredebilmek eylemi.

cebredebilmek *(-i, -e) Ar. T.* cebretmek elinde ya da yetkisinde olmak, cebretme olanağı ya da olasılığı bulunmak, zorlayabilmek.

cebretme *a. Ar. T.* cebretmek eylemi.

cebretmek, -der *(-i, -e) Ar. T.* zor kullanmak, zora başvurmak, zorlamak.

cebri *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** zor kullanarak yaptırılan. **2** zor karşısında yapılan, zorla yapılan. **cebri yürüyüş** *ask.* bir yere kuvvet yetiştirmek ya da düşmandan önce yetişmek için yapılan sıkı yürüyüş.

cefa *a. Ar.* (. -) büyük sıkıntı. *eş. yeni* **üzgü**. **cefa çekmek** büyük sıkıntı ve üzüntü çekmek. **cefa etmek** (birine) sıkıntı çektirmek.

cefakâr *s. Ar. Far.* (. - -) ➻ **cefalı**.

cefakeş *s. Ar. Far.* (. - .) ➻ **cefalı**.

cefalı *s. Ar. T.* (. - .) büyük sıkıntılara, üzüntülere katlanmış ya da katlanan, cefa çeken.

cehalet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** bilmezlik, bilgisizlik. *eş.* **bilisizlik**. **2** toyluk.

cehennem *a. Ar.* **1** dinsel inanışa göre, bu dünyada günah işleyenlerin,Tanrı buyruklarına uymayanların, öldükten sonra gidecekleri ve ceza çekecekleri yer. **2** *mec.* büyük sıkıntı veren yer. **cehennem azabı 1)** Tanrı buyruğuna uymayanların cehennemde uğrayacaklarına inanılan büyük ceza. **2)** *mec.* çok büyük sıkıntı ve üzüntü. **cehennem azabı çekmek** *mec.* çok büyük üzüntü ve sıkıntı çekmek. **cehennem gibi** (hava, yer için) dayanılmaz derecede sıcak. **cehennem kütüğü** çok kötülükler yaptığı için cehennemde yanmaya yaraşır kimse. **cehennem hayatı***mec.* sürekli olarak üzüntülerle, sıkınlarla dolu bir yaşam. **cehennem ol!** defol! **cehennem olmak** (istenmeyen kimseler için hakaret olarak söylenir) çekilip gitmek, savuşmak, defolmak. *ör. Çok şükür başımızdan cehennem olup gittiler.* **cehennem zebanisi** acımasız kimse. **cehenneme gitse bir köseği getirmek** zarar göreceği bir işten bile çıkar, kazanç sağlamak. **cehenneme kadar yolu var** "başımdan gitsin de nereye giderse gitsin, defolsun, isterse cehenneme gitsin" anlamında bir öfke sözü. **cehennemi boylamak** *mec.* (sevilmeyen kimseler için) ölmek. **cehennemin dibi** (ya da **bucağı**) pek uzak yer. **cehennemin dibine gitsin** ➻ **cehenneme kadar yolu var**. **cehennemin zıbarası** *ha.* "cehennemin tam ortası" anlamında bir ilenç sözü.

cehennemi *s. Ar.* (. . . -) **1** cehennemle ilgili. **2** *mec.* sıkıntı verici, üzücü, yakıcı. *ör. Çukurova'nın cehennemi sıcakları başlamıştı.*

cehennemleşme *a. Ar. T.* cehennemleşmek eylemi.

cehennemleşmek *(nsz) Ar. T. mec.* çok üzüntü, sıkıntı çekilen bir yer durumuna gelmek, cehennem gibi olmak.

cehennemlik *s. Ar. T.* **1** dinsel buyruklara uymadığı, günah işlediği için, öldükten sonra yerinin cehennem olacağına inanılan (kimse). **2** *a.* hamamlardaki büyük ocak. *eş.* **külhan**.

cehennemtaşı, -nı *b. a. Ar. T. kim.* havadan ve ışıktan etkilenmeyen, gümüşün nitrik asitte eritilmesiyle elde edilen ak kristal.

cehri *a. bitb.* kökboyasıgillerden, güzel kırmızı renk veren bir kök.

ceht *a. Ar. esk.* çabalama, çaba. **ceht etmek** çalışıp çabalamak, çaba göstermek.

ceket, -ti *a. Fr.* uzun kollu, cepleri bulunan, önden düğmeli, gövdeyi kalçaya değin örten üst giysisi.

ceketatay *a. Fr.* ➻ **jaketatay**.

celal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ululuk, büyüklük. **2** kızgınlık, öfke.

Celali *ö. a. Ar.* (. - -) *tar.* Osmanlı döneminde, Yavuz Sultan Selim zamanında devlete başkaldıran Bozoklu Derviş Celal ve adamlarına ve onlardan sonra Anadolu'da ortaya çıkan bütün ayaklananlara ve ayaklanmalara verilen ortak ad. **Celali ayaklanmaları** (ya da **isyanları**) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, XVI. ve XVII. yüzyıllar arasında Anadolu'da çıkan ayaklanmalar.

celallenebilme *a. Ar. T.* celallenebilmek eylemi.

celallenebilmek *(nsz) Ar. T. esk.* ➻ **öfkelenebilmek, kızabilmek**.

celalleniverme *a. Ar. T.* celallenivermek eylemi.

celallenivermek *(nsz) Ar. T. esk.* ➻ **öfkelenivermek, kızıvermek**.

celallenme *a. Ar. T.* celallenmek eylemi.

celallenmek *(nsz) Ar. T. esk.* ➻ **kızmak, öfkelenmek**.

celalli *s. Ar. T.* sert ve kızgın (kimse).

celbe *a. ha.* hayvan sürüsü, yılkı.

celep *a. Ar.* **1** kasaplık hayvan ticaretiyle uğraşan kimse. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, saraya alınıp devlet hizmetleri için yetiştirilen genç. **3** *ha.* bir yaşını aşmış dişi tay. **4** *ha.* genç, güzel ve gösterişli (kimse). **5** *ha.* acemi, toy.

celeplik *a. Ar. T.* kasaplık hayvan ticaretiyle uğraşma işi.

celfin *a. ha.* henüz yumurtlamayan küçük tavuk, piliç.

cellat *a. Ar.* (. -) **1** ölüm cezasına çarptırılanları asarak ya da başka tekniklerle öldürmekle görevli kimse. **2** *s. mec.* acımasız, katı yürekli (kimse). **cellat gibi 1)** iriyarı ve sert görünüşlü (kimse). **2)** gözünü kırpmadan suç işleyen, katı yürekli, acımasız (kimse). **3)** cellada yaraşır bir biçimde (davranış). *ör. Adam cellat gibi davranıyordu, cerrah gibi değil.*

cellatlık *a. Ar. T.* **1** celladın işi, görevi. **2** *mec.* katı yürekliliik, acımasızlık.
celp *a. Ar.* **1** davalıya, davacıya, gerektiğinde tanıklara mahkemece gönderilen çağrı yazısı. **2** çağı gelenleri askerlik ödevine çağırma. **celp etmek 1)** kendine çekmek. **2)** çağırmak, getirmek. **celp olunmak** çağrılmak, getirilmek.
celpname *a. Ar. Far.* (. - .) ➤ **celp**[1].
celse *a. Ar. esk.* ➤ **oturum**.
cem *a. Ar.* **1** bir araya getirme, yığma, toplama. **2** topluluk, kalabalık, yığın. **3** Bektaşilerin ve Alevilerin toplu olarak yaptıkları ve bir gece boyunca süren dinsel tören.
cemaat, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** bir imama uyarak namaz kılan topluluk. **2** insan topluluğu, kalabalık. **3** genellikle, bir yerde azınlık durumunda bulunan, dini ya da soyu ve dini bir olan topluluk. *ör. Türkiye'deki Ermeni cemaati rahat yaşamaktadır.* **cemaate uymak** herkesin yaptığı gibi yapmak, birlikte olduğu topluluk ne yaparsa öyle davranmak.
cemal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* yüz güzelliği.
ceman *be. Ar.* (. -) *esk.* toplam olarak.
cembiye *a. Ar. esk.* bir çeşit kama.
cemetmek *(-i) Ar. T. esk.* bir araya getirmek, toplamak.
cemiyet, -ti *a. Ar.* **1** ➤ **dernek**. **2** ➤ **toplum**.
cemre *a. Ar.* ikisi şubat ayında ve biri mart başlarında olmak üzere, birer hafta arayla önce havada, sonra suda ve daha sonra da toprakta oluştuğu sanılan sıcaklık yükselişi. **cemre düşmek** doğada sıcaklık yükselmesi başlamak. *ör. Yakında cemreler düşer.*
cenabet, -ti *s.* ve *a. Ar.* (. - .) **1** cinsel ilişkide bulunduğu için dinsel yönden kirli sayılan, boy aptesi almamış durumdaki (kimse).*eş.* **cünüp**. **2** *mec.* hoşlanılmayan, pis, kötü (kimse ya da şey).
Cenabıhak, -kk'ı *ö. a. Ar.* (. - . .) ➤ **Allah,Tanrı**.
cenah *a. Ar.* (. -) *ask.* savaş düzenindeki ordunun (sağ ya da sol) iki yanından her biri.
cenaze *a. Ar.* (. - .) **1** kefenlenip tabuta konulmuş, gömülmeye hazır durumdaki insan ölüsü. **2** ölüyü gömme töreni. *ör. Arkadaşının cenazesinde bulunamamıştı.* **3** *arg.* ağır davranışlı, miskin (kimse). **4** *arg.* yola çıkarılan kaçak mal ya da uyuşturucu madde. **cenaze alayı** ölüyü gömme töreninde yer alan topluluk. **cenaze duası** ölü gömülürken okunan dua. **cenaze gibi** yüzü soluk (kimse), benzi sarı ve güçsüz (kimse). **cenaze namazı** cenaze[1] gömülmeden önce, musalla taşına konulan tabutun önünde topluca kılınan namaz. **cenaze töreni** ölü için, genellikle camiden gömütlüğe değin olan dinsel tören. **cenazeyi kaldırmak 1)** ölüyü götürüp gömmek. **2)** *arg.* (garson) hesabı almak.
cendere *a. Far.* **1** bir şeyi ezmek, sıkmak gibi işlerde kullanılan araç. *eş.* **pres**[2]. **2** *mec.* manevi baskı. **(birini) cendereye sokmak** *mec.* manevi baskı altına almak.
Cenevizli *ö. a.* ve *s.* (.' . . .) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ceneviz (bugünkü Cenova kenti) Cumhuriyeti halkından olanlara verilen ad.
cengâver *a. Far.* (. - .) **1** *esk.* savaşan, savaşçı. **2** *s.* savaşkan, vuruşkan.
cengel *a. (Hintçe)* Hindistan'ın geniş ve kendine özgü bitkileri olan ormanlarına verilen ad.
cenin *a. Ar.* (. -) *esk.* ➤ **dölüt**.
cenk, -gi *a. Far. esk.* **1** ➤ **savaş**. **2** *mec.* çekişme, büyük uğraş, kavga. **cenk etmek** (ya da **eylemek)** ➤ **savaşmak**.
cenkçi *s. Far. T.* (.' .) *esk.* **1** ➤ **savaşçı**. **2** *mec.* didişken, savaşımcı, kavgacı.
cenkleşme *a. Far. T.* cenkleşmek eylemi.
cenkleşmek *(nsz; -le) Far. T. esk.* **1** ➤ **savaşmak**. **2** *mec.* atışmak, çekişmek, dövüşmek, didişmek.
cennet, -ti *a. Ar.* **1** dinsel inanışlara göre, bu dünyada günah işlememiş ya da yaptığı iyi eylemlerle, tapınmayla günahları Tanrı'ca bağışlanmış kimselerin öldükten sonra gidecekleri ve sonsuz bir gönenç içinde yaşayacakları, her türlü güzelliklerle dolu yer. **2** *mec.* çok güzel yer. **cennet gibi** çok güzel, bağlık bahçelik (yer). **cennet kuşu** *mec.* küçücükken ölen bebek. **cennet öküzü** içi temiz, iyi yürekli ama budala denecek denli saf kimse. **cennet tozu** *arg.* kokain. **cennete çevirmek** (bir yeri) cennet gibi yapmak, çok güzelleştirmek.**cennete dönmek** (bir yer) çok güzelleşmek, cennet gibi olmak. **cennetin kapısını açmak** çok büyük bir iyilik yaparak sevap kazanmak.
cennetbalığı, -nı *b. a. Ar. T. hayb.* cennetbalığıgillerden, akvaryumlarda süs balığı olarak beslenen, 7-8 cm. boyunda, üzerinde mavi yeşil zemin üzerine bakır rengi dikey çizgiler ve uçları tül halinde yüzgeçleri bulunan bir tropikal balık.
cennetbalığıgiller *ç. b. a. Ar. T. hayb.* kemikli balıklar takımının kefaller alttakımına giren, örneği cennetbalığı olan bir familya.
cennetkuşu, -nu *b. a. Ar. T. hayb.* cennetkuşugillerden, anayurdu Yeni Gine olan, çok güzel renkli tüyleri bulunan, saksağan büyüklüğünde ötücü bir kuş.
cennetkuşugiller *ç. b. a. Ar. T. hayb.* omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının örnek türü cennetkuşu olan bir familyası.
cennetleşme *a. Ar. T.* cennetleşmek eylemi.
cennetleşmek *(nsz) Ar. T. mec.* (bir yer) cennet gibi olmak, çok güzelleşmek.
cennetlik *s. Ar. T.* **1** öldükten sonra yerinin cennet olacağı sanılan, hayırlı işler yapan (kimse). **2** (ölmüş kimseler için) yattığı yer cennet olan, cennette bulunan.
centilmen *a.* ve *s. İng.* ilişkilerinde ince ve görgülü (erkek).
centilmence *be.* ve *s. İng. T.* görgülü, ince, kibar kimselere yakışır bir biçimde.

centilmenlik *a. İng. T.* **1** centilmen olma durumu. **2** incelikli, görgülü davranış, centilmenc yakışır tutum. **certilmenlik anlaşması** (ya da **antlaşması**) karşılıklı güvene dayanan sözlü anlaşma.

cenup *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **güney**.

cep *a. Ar.* **1** genellikle, üstte taşınabilecek şeylerin konulabilmesine yarayan, giysinin belli yerleri içine yerleştirilen astardan yapılmış kese ya da giysinin belli yerlerine üstten konulmuş kumaş parçasıyla yapılmış yer. **2** trafiği rahatlatmak, araçların durabilmesine olanak vermek için yaya kaldırımları ya da kentlerarası yolların kenarlarında yapılan yarım çember biçimindeki yer. **3** *ask.* savaş alanının bir yerinde, düşmanın gerilemesiyle ortaya çıkan taktik durum. **4** ad tamlamalarında tamlayan görevinde kullanıldığında "cebe sığacak boyda" anlamını verir. *ör. Bu yayınevi cep sözlüğü yayımlıyor.* **5** *ha.* ➻ **cep telefonu**. *ör. Onu cepten aradık ama ulaşamadık.* **cebi delik** beş parasız, züğürt (kimse). **cebi para görmek** para kazanmaya başlamak. **cebinde akrep var** bir yerde bir iki arkadaşla yenilen içilen şeylerin gideri ödenirken, ödemeyi yapmak ya da gidere katılmak için elini cebine, cüzdanına atmayan kimseler için şaka yollu söylenir. **(birini) cebinden çıkarmak** ondan çok üstün olmak. *ör. O, ozan olarak, nicelerini cebinden çıkarır.* **cebine atmak** (ya da **indirmek**) (para için vb. için) hakkı olmadığı halde almak, aşırmak. **cebini doldurmak** bir fırsattan yararlanarak bol para elde etmek. **cep defteri** cebe sığabilecek boyutta defter. **cep harçlığı** ufak tefek, gündelik harcamaları karşılayacak para. **cep harçlığını çıkarmak** günlük harcamasını karşılayacak parayı kazanmak. **cep kitabı** ➻ **cepkitabı**. **cep saati** cepte taşınan saat. **cep sözlüğü** cepte taşınabilecek boyutta, küçük sözlük. **cep telefonu** *ha.* çok küçük boyutlu, cepte taşınabilen, pille ya da akü ile çalışan, manyetik kartlı, kablosuz telefon. **cepten aramak** *ha.*(bir kimseyi) cep telefonundan aramak. **cepten vermek** kendi kesesinden, kendi malından ödemek. **cepten yemek** bir ticarette, henüz kâra geçememek.

cepçi *a. Ar. T. arg.* kalabalık yerlerde, taşıtlarda cepten para, cüzdan çalan yankesici.

cepçilik *a. Ar. T. arg.* yankesiciliğin bir türü, cepçinin çalma biçimi.

cephane *b. a. Ar. Far.* (. - .) **1** ateşli silahlarda kullanılmak için hazırlanan her türlü patlayıcı maddenin genel adı. **2** *arg.* uyuşturucu madde, özellikle afyon.

cephaneci *a. Ar. Far. T. ask.* cephane sağlayan ve cephaneliği koruyan asker.

cephanelik *b. a. Ar. Far. T.* (. - . .) cephane saklamaya yarayan kapalı ve korunan yer.

cephe *a. Ar.* **1** (yapılarda) ana girişin bulunduğu yan, alnaç, yüz. *eş.* **önyüz**. **2** *ask.* üzerinde savaşın sürmekte olduğu bölge. *ör. Cepheye asker gönderiliyor.* **3** *mec.* yan, yön. *ör. İşin bu cephesi bizi bağlamaz.* **4** *mec.* belli bir çıkar ya da düşünce çevresinde oluşan birlik. *ör. Bir parti, "vatan cephesi" kurmuştu.* **cephe açmak** savaş sırasında, savaş olmayan bir yerde savaşa başlamak. **cephe almak** (birine ya da bir şeye) karşı çıkmak, düşmanca bir tavır takınmak. *ör. O, bize cephe almakla iyi etmedi.* **cepheden cepheye koşmak** hiç durmadan, hiç yılmadan değişik cephelerde savaşmak. **cephe gerisi** *ask.* savaş alanının gerisinde kalan yerler. **cepheden saldırmak** (ya da **hücuma geçmek**) dolambaçlı yollara sapmadan doğrudan doğruya saldırıya girişmek, doğrudan karşı çıkmak.

cepheleşme *a. Ar. T.* cepheleşmek eylemi.

cepheleşmek *(nsz) Ar. T.* karşılıklı olarak, bir çıkar, bir düşünce çevresinde birlik oluşturmak.

cepken *a.* çuhadan yapılmış, gömlek üstüne giyilen, üzeri işlemeli, kolları uzun ve yırtmaçlı, yakasız ve boyu belden yukarda kalan üst giysisi.

cepkitabı, -nı *b. a. Ar.* cebe sığabilecek boyuttaki kitap.

cepleme *a. Ar. T. arg.* ceplemek eylemi.

ceplemek *(-i) Ar. T. arg.* cebine koymak.

cerahat, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **irin**.

cerbeze *a. Ar.* **1** güzel konuşma. **2** girişkenlik, beceriklilik. **3** kurnazlık.

cerbezeli *s. Ar. T.* **1** kolaylıkla ve inandırıcı konuşan, dilli. **2** girişken, girgin (kimse).

cere *a. ha.* toprak testi.

cerek *a. ha.* ince ve uzun, yuvarlak sırık, direk.

cereme *a. Ar. esk.* başkasınca verilen ya da bir kaza sonucu ortaya çıkan zararı ödeme. **ceremesini çekmek** bir başkasının yol açtığı zararı ödemek zorunda kalmak.

ceren *a.* ceylan.

cereyan *a. Ar.* (. . -) **1** ➻ **akıntı**[2]. **2** ➻ **akım**[2]. **3** bir şeyin gelişme, oluş durumu, oluş biçimi, akış. *ör. Olayın cereyanına bakılırsa, gidiş iyidir.* **4** *mec.* ➻ **akım**[5]. **cereyan çarpmak** elektrik akımına tutulup etkisinde kalmak. **cereyan etmek** geçmek, yapılmak, olmak, olup bitmek. *ör. Cereyan eden olay yüz kızartıcıydı.* **cereyana kapılmak 1)** elektrik akımına tutulmak. **2)** bir akarsuyun güçlü akıntısıyla sürüklenmek. **3)** *mec.* bir akıma uymak. **cereyanda kalmak** kapalı bir yerde, karşılıklı olarak açık bulunan iki pencere ya da kapı arasında oluşan hava akıntısı yüzünden üşüyüp hastalanmak.

Cermen *ö. a.* **1** eskiden, Avrupa'da Bohemya'yı, bugünkü Almanya'yı ve Polonya'nın batı bölümünü içine alan topraklarda bulunan Cermanya'da oturan halk. **2** bu halktan olan kimse. **3** *s.* bu halkla ilgili olan. **Cermen dilleri** *dil.* Kuzey Avrupa'da konuşulan Hint-Avrupa dil ailesi.

cerrah *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* önemsiz yaraları deşip sağaltan kimse. **2** ➻ **operatör**[1].

cerrahi *s. Ar.* (. - -) **1** cerrahlıkla ilgili. **2** *a.* hekimliğin, ameliyatla sağaltım yapan dalı. **cerrahi müdahale** *hek.* ➻ **ameliyat**.
cerrahlık *a. Ar. T.* ➻ **operatörlük**[1].
cesaret, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **yüreklilik, korkusuzluk, atılganlık, yiğitlik. (bir şeyden) cesaret almak** (ya da **bulmak**) güç almak, yüreklenmek. *ör. Bunu, dostluktan cesaret alarak söylüyorum.* **cesaret edilmek** korkmadan girişilmek. **(bir işe) cesaret etmek** korkmadan girişmek. *ör. Onun araba kullanmaya cesaret etmesini övdüler.* **(birine) cesaret gelmek** yüreklenmek, yılgınlığı, korkusu gitmek. **cesaret gösterilmek** korkusuz davranılmak. **cesaret göstermek** yürekli davranmak. **(birine) cesaret vermek** yüreklendirmek. **(biri) cesarete gelmek** yılgınlığı, korkusu yitmek, yüreklenmek. **(birinin) cesaretini kırmak** yüreklenmesini önlemek, korkutmak. *ör. Bu iş benim cesaretimi kırdı, başka işe girişemem şimdilik.* **cesaretini toplamak** korkusunu yenmek.
cesaretlendirilme *a. Ar. T.* cesaretlendirilmek eylemi.
cesaretlendirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **yüreklendirilmek**.
cesaretlendirme *a. Ar. T.* cesaretlendirmek eylemi.
cesaretlendirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **yüreklendirmek**.
cesaretlenme *a. Ar. T.* cesaretlenmek eylemi.
cesaretlenmek *(nsz; -den) Ar. T.* ➻ **yüreklenmek**.
cesaretli *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **yürekli**.
cesaretsiz *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **yüreksiz, korkak**.
ceset *a. Ar.* insan ölüsü.
ceste ceste *ik. be. Far. esk.* azar azar.
cesur *s. Ar.* ➻ **yürekli, korkusuz**.
cet, -ddi *a. Ar. esk.* ata, bübükbaba, dede.
cetvel *a. Ar.* **1** doğru çizgiler çizmeye yarayan, genellikle üzerinde derece, santimetre işaretleri bulunan, tahtadan, plastikten ya da metalden yapılmış çizim aracı.*eş.* **çizgilik, düzçizer. 2** ➻ **çizelge. 3** *esk.* su kanalı, ark.
cevaben *be. Ar.* (. -'.) karşılık olarak, yanıt olarak.
cevabi *s. A.* (. - -) yanıt niteliğinde olan.
cevahir *ç. a. Ar.* (. - .) pırlanta, yakut, zümrüt, elmas gibi değerli taşlar. **cevahir yumurtlamak** *tkz.* değerli sözler söylediğini sanarak saçma sapan şeyler söyleyenler için alay yollu kullanılır. *ör. Adam cevahir yumurtladığını düşünüyor, iyi not etmenizi istiyor.*
cevahirci *a. Ar. T.* (. - . .) değerli taşlar alıp satan kimse.
cevap *a. Ar.* (. -) ➻ **yanıt. cevabı yapıştırmak** (ya da **dayamak**) söylenen bir sözc karşı ters, kesin ve beklenmedik bir yanıtı hemen vermek. *ör. "Yemek var mı?" diyor adam, karısı cevabı yapıştırıyor, "Para verdin de mi yemek istiyorsun?"* **cevap anahtarı** bir sınavda sorulan soruların çözülmüş biçimi. **cevap aramak** (bir şeye) karşılık bulmaya çalışmak. *ör. Bu soruya cevap aramak epey zamanımı aldı.* **cevap vermek 1)** ➻ **yanıtlamak. 2)** (ilaç) iyi sonuç vermek, yaramak. *ör. İlaç cevap verince, iyileşme hızlandı.* **3)** bir gereksinimi karşılamak, yetmek, yeterli olmak. *ör. Ayrılan ödenek, işin tümüne cevap verecek mi?*
cevaplandırılma *a. Ar. T.* cevaplandırılmak eylemi.
cevaplandırılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **yanıtlandırılmak**.
cevaplandırma *a. Ar. T.* cevaplandırmak eylemi.
cevaplandırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **yanıtlandırmak**.
cevaplı *s. Ar. T.* içinde yanıt bulunan. **cevaplı telgraf** yanıtı telgrafla verilmesi istenen ve verilecek yanıtın ücreti de önceden ödenmiş olan telgraf.
cevapsız *s. Ar. T.* yanıt verilmemiş olan, karşılıksız kalmış bulunan. **cevapsız bırakmak** (ya da **bırakmamak**) bir sorunun, bir davranışın vb. karşılığını vermemek (ya da vermek), ona bir tepki göstermemek (ya da göstermek). **cevapsız kalmak** bir yanıt verilmemiş olmak. *ör. Sorularım cevapsız kalmıştı.*
cevher *a. Ar.* **1** bir maddenin özü. **2** değerli taş. *ör. Yeraltında nice cevher saklıdır.* **3** *mec.* iyi, yararlı yetenek. *ör. İnsanda cevher olmadı mı, ne desen boş.* **4** *fels.* ➻ **töz. 5** *kim.* doğal olarak var olan ve içinde metal ve metalsiler bulunan doğal bileşik. **cevher yumurtlamak** ➻ **cevahir yumurtlamak**.
cevherli *s. Ar. T.* cevheri olan.
cevhersiz *s. Ar. T.* cevheri olmayan.
ceviz *a. Ar.* **1** *bitb.* cevizgillerin örnek bitkisi olan, çok uzun ömürlü, kalın gövdeli ve çok dallı, kerestesi ve meyvesi çok değerli, yeryüzünün ve Türkiye'nin hemen her yerinde çok yetişen ve yetiştirilen büyük bir ağaç. **2** bu ağacın sert kabuklu, çok yağlı ve nişastalı yemişi. **3** *s.* bu ağacın kerestesinden yapılmış olan. *ör. İki kişilik bir ceviz karyola, odayı kaplamıştı.* **ceviz içi** cevizin[2] kabuğundan ayrılmış iç, yenilen bölümü. **ceviz sucuğu** üzüm suyu ile nişasta karışımına ipliğe dizilmiş ceviz içlerinin batırılmasıyla yapılan yiyecek. **ceviz yağı** ceviz içinden çıkarılan yağ.
cevizgiller *ç. b. a. Ar. T. bitb.* en bilinen örneği ceviz[1] olan, çok büyük ağaçları ve değişik türleri kapsayan, taçsız ikiçeneklilerden bir bitki familyası.
cevizli *s. Ar. T.* **1** içine ceviz[2] katılmış olan, içinde ceviz içi bulunan. *ör. Bir kilo cevizli baklava almıştım.* **2** içinde ceviz ağaçları bulunan (yer). *ör. Şuradaki cevizli bahçe kimin?*
cevizlik *a. Ar. T.* ceviz ağaçlarının çok olduğu yer.
ceylan *a. hayb.* çiftparmaklıların boynuzlugiller familyasından, Arabistan ve Kuzey Afrika çöllerinde yaşayan, ince yapılı, ince ba-

caklı, çok zarif, çok hızlı koşan ve gözlerinin güzelliğiyle ünlü, memeli hayvan.*eş.* **gazal, ceren. ceylan bakışlı** (kadın için) bakışı tatlı ve süzgün olan. **ceylan gibi** (kadın için) ince yapılı ve güzel. *ör. O köyün ceylan gibi kızları vardır.*

ceza *a. Ar.* (. -) **1** uygun olmayan tepki ve davranışları önlemek ya da böylesi uygunsuz eylemler için, yapana karşı uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem. *ör. Yaramaz oğlan cezayı hak etmişti.* **2** *huk.* yasanın, topluma zarar verdiğini kabul ettiği eylemlere karşı öngördüğü yaptırım. *ör. Hangi suça hangi cezanın verileceğini yasalar belirler.* **ceza alanı** *sp.* (ayaktopu, eltopu gibi oyunlarda) oyun alanı içinde, bir oyuncunun bilerek yaptığı kuraldışı davranışın cezalandırıldığı bölge. **ceza almak** (öğrenci) öğrenciliğe yakışmayan bir davranışı nedeniyle cezalandırılmak. *ör. O gün bütün sınıf topluca ceza almıştı.* **ceza çekmek** ceza süresince hapiste yatmak. *ör. Hırsız, cezasını çekip çıktı.* **ceza görmek** kendisine ceza uygulanmak, cezalandırılmak. **ceza hukuku** *huk.* suçları ve bunlara uygulanacak cezaları konu alan hukuk dalı. **(görevli kişi, birine) ceza kesmek** yasaya, kurala uymayan bir eylem için yasanın para olarak öngördüğü cezayı, bir alındı karşılığı almak ya da alınması için işlem yapmak. *ör. Trafikçiler bugün çok ceza kestiler.* **ceza vermek 1)** (birini) cezaya çarptırmak. **2)** (biri) para cezası ödemek. *ör. Yeşil yanarken geçince ceza verirsin.* **ceza vuruşu** *sp.* ayaktopunda, oyuncusu ceza alanı içinde kuraldışı bir davranışta bulunan takıma karşı, öteki takımın kazandığı serbest vuruş. **ceza yazmak** ➻ **ceza kesmek**. **ceza yemek** cezaya çarptırılmak, cezalandırılmak. **cezasını bulmak** kötü eylemi nedeniyle hak ettiği cezaya, kötü sona uğramak. *ör. Benimle uğraşan cezasını bulur.* **cezasını çekmek 1)** yaptığı yanlış işin zararına uğramak. *ör. O, akılsızlığının cezasını çekecektir.* **2)** mahkemece verilen cezayı hapis yatarak bitirmek. **cezaya çarptırılmak** ➻ **cezalandırılmak**. **cezaya çarptırmak** ceza vermek, cezalandırmak.

cezaevi, -ni *b. a. Ar. T.* (. - . .) mahkemece hapis cezasına çarptırılmış olanların ceza süresince içine kapatıldıkları, özel olarak bu iş için yapılmış olan yapı. *eş.* **hapishane, mahpushane.**

cezai *s. Ar.* (. - -) ceza ile ilgili, cezaya dayanan, ceza niteliğinde.

cezalandırabilme *a. Ar. T.* cezalandırabilmek eylemi.

cezalandırabilmek *(-i) Ar. T.* cezalandırmak elinde ya da yetkisinde olmak ya da cezalandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

cezalandırılabilme *a. Ar. T.* cezalandırılabilmek eylemi.

cezalandırılabilmek *(nsz) Ar. T.* cezalandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

cezalandırılma *a. Ar. T.* cezalandırılmak eylemi.

cezalandırılmak *(nsz) Ar. T.* cezaya çarptırılmak, ceza verilmek, cezaya uğratılmak.

cezalandırma *a. A. T.* cezalandırmak eylemi.

cezalandırmak *(-i) Ar. T.* ceza vermek, ceza uygulamak.

cezalanma *a. Ar. T.* cezalanmak eylemi.

cezalanmak *(nsz) Ar. T.* kendisine ceza uygulanmak, cezaya çarpılmak, kendisine ceza verilmek.

cezalı *s.* ve *a. Ar. T.* **1** kendisine ceza verilmiş olan, cezaya çarptırılan. **2** cezası olan, cezası bulunan. *ör. Trene kaçak binen cezalı bilet öder.*

cezasız *s. Ar. T.* **1** cezaya uğratılmamış, cezaya çarptırılmamış olan. **2** bir cezası bulunmayan, ceza ödemeden yapılabilen. *ör. Vergisini vaktinde yatıran cezasız öder.*

Cezayirli *ö. a.* ve *s.* Cezayir halkından olan.

cezayirmenekşesi, -ni *b. a. bitb.* zakkumgillerden, nemli ve ağaçlı yerlerde kendiliğinden yetişen, bahçelerde, evlerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, ortası çukur taçyaprakları ve mavi, açık mor renkli çiçekleri olan, halk hekimliğinde yara iyileştirici olarak da yararlanılan otsu b ir bitki.

cezbe *a. Ar. esk.* bir inanışın ya da bir duygunun verdiği coşkuyla kendini yitirme, kendinden geçme durumu. **cezbeye tutulmak** bir inanışın etkisiyle ya da bir duygunun verdiği coşkuyla kendini yitirmek, kendinden geçmek, duygusal olarak aşırı ölçüde coşmak.

cezbedebilme *a. Ar. T.* cezbedebilmek eylemi.

cezbedebilmek *(-i) esk. Ar. T.* cezbetmesi olanak içinde olmak ya da cezbetme olasılığı bulunmak. *ör. Bu iş çok kişiyi cezbedebilir ama iyi bir iş sayılmaz.*

cezbelenme *a. Ar. T. esk.* cezbelenmek eylemi.

cezbelenmek *(nsz) Ar. T. esk.* bir inanışın ya da bir duygunun verdiği coşkuyla kendinden geçmek.

cezbetme *a. esk. Ar. T.* cezbetmek eylemi.

cezbetmek *(-i) esk. Ar. T.* kendine çekmek, kendine bağlamak.

cezerye *a.* havuç ezmesine şeker, fındık vb. katılarak yapılan bir tür tatlı.

cezp *a. Ar. esk.* **1** kendine çekme. **2** *mec.* etkisi altına alma, kendine bağlama.

cezve *a. Ar.* genellikle kahve pişirmek için kullanılan, silindir biçimli ve saplı, küçük kap.

Cf *kim.* kaliforniyum elementinin simgesi.

cıba *a. ha.* **1** yünü, kılı kırkılmış koyun ve keçi. **2** domuz yavrusu.

cıbıdık *s. ha.* çok ıslak, sırsıklam. **cıbıdığı çıkmak** *ha.* sırsıklam olmak, çok ıslanmak.

cıbıl *s. ha.* ➻ **cıbır**.

cıbır *s. ha.* geçim darlığı çeken, yoksul, parasız, züğürt.

cıbırlama *a. ha.* cıbırlamak eylemi.

cıbırlamak *(nsz) ha.* parasız kalmak, yoksullaşmak.

cıbırlık *a. ha.* yoksulluk, parasızlık.
cıcık *a. ha.* **1** güzel. **2** süs. **cıcık bıcık** *ik. ha.* süs püs. **cıcığını çıkarmak** *ha.* **1)** tepeden tırnağa ıslatmak, sırsıklam yapmak. **2)** çok yormak, hırpalamak. **3)** ➻ **ıcığını cıcığını çıkarmak**. **cıcığı çıkmak** *ha.* **1)** tepeden tırnağa ıslanmak, sırsıklam olmak. **2)** çok yorulmak, hırpalanmak.
cıgara *a. ha.* ➻ **sigara**.
cığız *s. ha.* **1** oyunbozan, mızıkçı. **2** oyunda hile yapan. **3** huysuz, kavgacı.
cığızlanma *a. ha.* cığızlanmak eylemi.
cığızlanmak *(nsz) ha.* oyunda mızıkçılık etmek.
cığızlık *a. ha.* cığız olma durumu.
cık *ünl. ha.* "yok", "olmaz", "hayır" anlamında, genellikle dildamak sesi olarak çıkarılır.
cılız *s.* **1** çok güçsüz, zayıf, cansız., gelişmemiş. *ör. Çocuk cılızdı, beslenmeliydi.* **2** (ışık için) ölgün, sönük, güçsüz. *ör. Lambanın cılız ışığında okumak bile güzeldi.* **3** (nesneler için) dayanıksız, güçsüz, cansız. *ör. Ovada iki üç tane cılız ağaç vardı.* **4** *mec.* etkisiz, güçsüz, değersiz. *ör. Olayı cılız birkaç söz önleyemezdi.*
cılızlaşma *a.* cılızlaşmak eylemi.
cılızlaşmak *(nsz)* **1** cılız bir duruma gelmek, güçsüz ve zayıf düşmek. **2** *mec.* etkisini, değerini, gücünü yitirmek. *ör. Muhalefeti cılızlaşmakla suçlamışlardı.*
cılızlık *a.* cılız olma durumu.
cılk, -kı *s.* **1** bozularak kokuşmuş, bozulmuş. *ör Aldığım yumurtaların çoğu cılkmış.* **2** (yara) irin toplamış, içi irin dolu, çok kötü durumda. *ör. Köpeğin her yanı cılk yaraydı.* **3** (toprak, çamur) cıvık. *ör. Evden eve cılk yollarda, bata çıka gidilirdi.* **4** *ha. mec.* sözünü tutmayan, sözünün eri olmayan (kimse). **5** *ha.* çok ıslanmış. **cılk çıkmak 1)** kusurlu, boş ya da bozuk çıkmak. *ör. Yumurtaların çoğu cılk çıktı.* **2)** *ha. mec.* sözünün eri olmamak. *ör. Arkadaşın cılk çıktı, bir daha iş yapmam onunla.* **cılk etmek** (bir şeyi) cılk duruma getirmek, çürütmek, bozmak. **cılkı çıkmak** (bir şey) işe yaramaz duruma gelmek, doğru ve uygun yolundan ayrılmak, bozulmak. *ör. Yayıncılığın da cılkı çıktı.* **cılkını çıkarmak** cılk duruma getirmek, uygun gidişinden, yolundan ayırmak. *ör. İşin cılkını çıkarmakta birleşmiş gibiydiler.*
cılklaşma *a.* cılklaşmak eylemi.
cılklaşmak *(nsz)* cılk duruma gelmek.
cılklık *a.* cılk olma durumu. *ör. Yumurtanın cılklığı hemen anlaşılır.* **cılklık etmek** *ha. mec.* cılka[4] yaraşır bir biçimde davrahmak.
cımbar *a. ha.* dokuma tezgâhındaki kumaşı germeye yarayan iki yanı dişli araç.
cımbarlama *a. ha.* çımbarlamak eylemi.
cımbarlamak *(-i) ha.* tezgâhta dokunmakta olan kumaşın ya da halının kenarını cımbarla geriye almak.
cımbıl cımbıl *ik. be.* ➻ **cambul cumbul**.
cımbız *a. Yun.* **1** kıl gibi ince şeyleri tutmak ya da tutup çekmek için kullanılan, madenden yapılmış küçük maşa. **2** genellikle dokumacılıkta, kumaş yüzlerinde kalan düğüm ve benzeri şeyleri temizlemekte yararlanılan el aracı. **cımbızla çeker gibi** inceden inceye arayıp bularak. *ör. Kusurluyu cımbızla çeker gibi ayırıvermişti.*
cımbızcı *s.* ve *a. Yun. T.* dokumacılıkta, kumaş yüzlerinde kalan düğüm ve benzeri pürüzleri cımbız yardımıyla alan, temizleyen işçi.
cımbızcılık *a. Yun. T.* cımbızcının işi, uğraşı.
cımbızlama *a. Yun. T.* **1** cımbızlamak eylemi. **2** dokumacılıkta, kumaş üzerinde kalan çöplerin, düğüm ve benzeri şeylerin cımbız[2] denilen özel araçla temizlenmesi işlemi.
cımbızlamak *(-i) Yun. T.* cımbız ile yolmak, temizlemek.
cımcık *s. ha.* az bir şey, pek az, azıcık.
cıncık *s.* ve *a. ha.* **1** genellikle camdan yapılmış bardak, tabak gibi şeyler. *ör. Cıncık sürahiler güzel olur.* **2** kırık cam ve porselen parçacıkları. **cıncık boncuk** camdan, porselenden ya da yalancı taşlardan yapılmış küpe, kolye gibi takı eşyası.
cıngar *a. arg.* ➻ **çıngar**.
cıngıl *a. ha.* ➻ **çıngıl**.
cır *be. ha.* "dilerim", "rica ederim", "lütfen" gibi kullanılan bir sözcük.
cırbağa *a. ha.* **1** bir tür çöl sıçanı. **2** *s. mec.* gelişememiş, cılız (çocuk). **3** *mec.* arsız, yaramaz (kimse).
cırcır *a. ha.* **1** ➻ **cırcırböceği**. **2** ➻ **kaynanazırıltısı**. **3** ➻ **çırçır**.
cır cır *ik. be.* hiç durmadan ince ve bıktırıcı ses çıkararak. **cır cır ötmek** *tkz.* yerli yersiz konuşmak.
cırcırböceği, -ni *b. a. hayb.* ➻ **ağustosböceği**.
cırdaval *a.* uzun ve ucu demirli cirit değneği.
cırık *a. ha.* ➻ **cırrık**.
cırıldama *a.* cırıldamak eylemi.
cırıldamak *(nsz)* cır cır diye ses çıkarmak.
cırıldayış *a.* cırıldamak eylemi ya da biçimi.
cırıltı *a.* cır cır diye çıkan ses. *ör. Böceklerin cırıltısı durmak bilmiyordu.*
cırlak *s.* **1** (ses için) kulağa hoş gelmeyen, tiz. *ör. Kadın, cırlak sesiyle bir şeyler söylüyordu.* **2** *a. ha.* ➻ **cırcırböceği, ağustosböceği**. **cırlak cırlak** *ik. be.* çok tiz ve ince bir sesle, hoşa gitmeyen sesler çıkararak. *ör. Kadın, bahçeden cırlak cırlak bağırıyordu.*
cırlama *a.* cırlamak eylemi.
cırlamak *(nsz)* ince ve bıktırıcı ses çıkarmak.
cırlatma *a.* cırlatmak eylemi.
cırlatmak *(-i)* ince ve bıktırıcı ses çıkarmasına yol açmak.
cırlavık *a. ha.* ➻ **cırlavuk**.
cırlavuk *a. ha.* **1** ➻ **cırcır, cırcırböceği, ağustosböceği**. **2** ➻ **kaynanazırıltısı**.
cırlayık *a. hayb.* örümcekkuşugillerden, ormanda, çalılıklarda yaşayan, güzel ötüşlü bir av kuşu.

cırlayış *a.* cırlamak eylemi ya da biçimi.
cırmalama *a. ha.* cırmalamak eylemi.
cırmalamak *(-i) ha.* ➻ **tırmalamak**.
cırmık *a. ha.* ➻ **tırmık**.
cırnak *a. ha.* yırtıcı hayvanların tırnağı.
cırnaklama *a. ha.* cırnaklamak eylemi.
cırnaklamak *(-i) ha.* ➻ **tırmalamak**.
cırnaklı *s. ha.* cırnağı olan.
cırrık *a. ha.* serçeye benzeyen, eti yenilebilen, boz renkli bir kuş.
cırt *a.* kumaş, kâğıt gibi şeyler yırtılırken çıkan ses. *ör. Kâğıdı cırt diye yırtıverdi.*
cırtatan *b. a. ha.* **1** portakal iriliğinde ve güzel kokulu, yenmeyen, kavun cinsinden bir meyve. **2** bir tür küçük domates.
cırtlak *s. ha.* **1** ➻ **cırlak**. **2** (meyve, sebze için) olgunluktan ezilmiş. **3** (renk için) çok göze çarpan, gözü rahatsız eden, çiğ.
cırtlama *a. ha.* cırtlamak eylemi.
cırtlamak *(nsz) ha.* **1** "cırt" diye ses çıkarmak. **2** (kuş, kümes hayvanı) dışkılamak. **3** *mec.* önünü ardını düşünmeden konuşmak.
cırtma *a. ha.* cırtmak eylemi.
cırtmak *(-i) ha.* ➻ **tırmalamak**, **çizmek**.
cıs *ünl.* **1** küçük çocukları genellikle ateşten, tehlikeli şeylerden korkutmak, küçüklerin onları ellemesini önlemek için söylenir. **2** *a.* (çocuk dilinde) "ateş", "yakıcı şey". **cıs etmek** (çocuk dilinde) yakmak. *ör. Dokunursan elini cıs eder.* **cıs olmak** (çocuk dilinde) yanmak. *ör. Dokunma, elin cıs olur.*
cıscıbır *s. ha.* çok parasız, çok yoksul, çok cıbır.
cıscıvık *s. ha.* çok cıvık, pek sulu.
cıv *a.* ok gibi, çok hızlı giden bir şeyden çıkan ses.
cıva *a. Far.* (.' .) *kim.* simgesi Hg, atom sayısı 80, atom ağırlığı 200.59, yoğunluğu 13.59 olan, oda sıcaklığında sıvı olarak bulunan, buharı ve bileşikleri zehirli, gümüş renginde bir element. **cıva gibi** (kişi için) ele avuca sığmaz, çok hareketli, yerinde durmaz.
cıvadra *a. İt.* (. .' .) *den.* özellikle yelkenli gemilerde, geminin baş bodoslamasının hemen üstünden dışarıya doğru biraz kalkık olarak uzatılan direk.
cıvalı *s. Far. T.* cıvası olan, içinde cıva bulunan.
cıvata *a. İt.* (. .' .) birbirine bağlanması gereken ağaç ya da metal parçaların önceden hazırlanmış bulunan deliklerinden geçirilip ucuna somun takılarak sıkıştırılan iri başlı vida. **cıvataları gevşemek** *arg.* kendisini denetleyememek, elinde olarak ya da olmayarak sürekli gülmek, kendisini bırakmak.
cıvatalama *a. İt. T.* cıvatalamak eylemi.
cıvatalamak *(-i) İt. T.* cıvata ile tutturmak.
cıvatalı *s. İt. T.* cıvata ile tutturulmuş.
cıvık *s.* **1** gerekli olandan çok su ile karıştığı için biçimini koruyamayacak denli sulanmış olan, koyuluğu azalmış olan. *ör. Bu hamur cıvık olmuş.* **2** *mec.* ağırbaşlı olmayan, çevresindekilere satışan, sulu ve soğuk, can sıkıcı, kötü şakalar yapan (kimse). **cıvık ağızlı** *ha.* **1)** sır saklamayan (kimse). **2)** geveze.
cıvıklaşabilme *a.* cıvıklaşabilmek eylemi.
cıvıklaşabilmek *(nsz)* cıvıklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
cıvıklaşma *a.* cıvıklaşmak eylemi.
cıvıklaşmak *(nsz)* cıvık duruma gelmek. *eş.* **cıvımak**. *ör. Yoğurdu buzdolabına koy, dışarda cıvıklaşır.*
cıvıklaştırabilme *a.* cıvıklaştırabilmek eylemi.
cıvıklaştırabilmek *(-i)* cıvıklaştırmak elinde olmak ya da cıvıklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
cıvıklaştırılma *a.* cıvıklaştırılmak eylemi.
cıvıklaştırılmak *(nsz)* su katılarak cıvık duruma gelmesi sağlanmak.
cıvıklaştırma *a.* cıvıklaştırmak eylemi.
cıvıklaştırmak *(-i)* su katarak cıvık bir duruma getirmek, cıvımasına yol açmak, cıvımasını sağlamak. *eş.* **cıvıtmak**[1].
cıvıklık *a.* cıvık olma durumu.
cıvıkmantarlar *b. a. T. Yun. bitb.* bakterilerle ortak yaşayan, ilkel ve hayvanımsı bir yapısı olan, pelte gibi mantarlar.
cıvıl cıvıl *ik. be.* **1** (kuşlar için) kendilerine özgü sesler çıkararak, cıvıltıyla ötüşerek. *ör. Kuşlar, ağaçta cıvıl cıvıl ötüyordu.* **2** (kadın için) yerinde duramayan, neşe saçan, canlı, neşeli, şen şakrak. *ör. Gençliğinde cıvıl cıvıldı.* **3** (yer için) kalabalık, hareketli. *ör. Bugün sokaklar cıvıl cıvıl, bayram gibi.*
cıvıldama *a.* cıvıldamak eylemi.
cıvıldamak *(nsz)* (kuş için) kuşlara özgü bir sesle ötmek, cıvıl cıvıl etmek.
cıvıldaşma *a.* cıvıldaşmak eylemi.
cıvıldaşmak *(nsz)* (kuşlar) hep birden cıvıltıyla ötmek, topluca cıvıltı çıkarmak. *ör. Kuşlar cıvıldaşıyordu.*
cıvıldayış *a.* cıvıldamak eylemi ya da biçimi.
cıvıltı *a.* kuşların öterken çıkardıkları ses, kuş sesi, kuş ötüşü.
cıvıltılı *s.* ve *be.* **1** cıvıltısı olan. **2** cıvıltı gibi, cıvıldayarak. *ör. Kadın, cıvıltılı bir sesle konuşuyordu sanki.*
cıvıma *a.* cıvımak eylemi.
cıvımak *(nsz)* **1** cıvık duruma gelmek, cıvıklaşmak, sulanmak, yumuşamak. **2** *mec.* (durum, iş) çığırından çıkmak, yakışık almayacak bir duruma gelmek. **3** *mec.* (kişi) senli-benlileşmek, saygısız davranışlara yönelmek, ağırbaşlılığını yitirmek.
cıvıtabilme *a.* cıvıtabilmek eylemi.
cıvıtabilmek *(-i; nsz)* cıvıtmak elinde olmak ya da cıvıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
cıvıtılabilme *a.* cıvıtılabilmek eylemi.
cıvıtılabilmek *(nsz)* cıvıtılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
cıvıtılma *a.* cıvıtılmak eylemi.
cıvıtılmak *(nsz)* su katılarak yoğunluğu inceltilmek, cıvık duruma getirilmek, cıvıklaştırılmak.

cıvıtıverme *a.* cıvıtıvermek eylemi.
cıvıtıvermek *(-i; nsz)* kolaylıkla ve çabucak cıvıtmak.
cıvıtma *a.* cıvıtmak eylemi.
cıvıtmak *(-i; nsz)* **1** su katarak yoğunluğunu inceltmek, cıvık duruma getirmek, cıvıklaştırmak. **2** *mec.* davranışları yakışık almayacak bir durum almak. *ör. Sarhoşken cıvıtmak, ayıkken anımsamamak inanılır olamaz.* **3** *mec.* (bir işi) yakışık almayacak bir duruma sokmak. *ör. İşi böylesine cıvıtmakla eline bir şey geçmez.*
cıvlama *a. ha.* cıvlamak eylemi.
cıvlamak *(nsz) ha.* kurşun, ok gibi bir şey, havada "cıv" diye ses çıkarmak.
cıvlatma *a. ha.* cıvlatmak eylemi.
cıvlatmak *(-i) ha.* "cıv" diye ses çıkarmasına yol açmak. *ör. Kurşunu cıvlatıyor, ortalığı telaşa veriyordu.*
cıyak cıyak *ik. be.* (bağırtı için) kuşlar gibi acı acı bir biçimde. **cıyak cıyak bağırmak** ince ve yüksek sesle sürekli bağırmak ya da acı acı bağırmak. *ör. Kadın, cıyak cıyak bağırmaktaydı ama kimse aldırmıyordu.*
cıyaklama *a.* cıyaklamak eylemi.
cıyaklamak *(nsz)* ince ince, acı acı bağırmak.
cıyaklatma *a.* cıyaklatmak eylemi.
cıyaklatmak *(-i)* ince ince, acı acı bağırtmak. *ör. Çocuğu denize sokuyor, cıyaklatıyor, gülüyordu.*
cıyaklayış *a.* cıyaklamak eylemi ya da biçimi.
cız *a.* **1** ateş suya daldırılınca, kızgın demirin üstüne su, kızgın yağın içine bir şey atılınca çıkan ses. **2** (çocuk dilinde) ateş.*eş.* **cıs**. **cız etmek** cız diye ses çıkarmak.
cızbız *a.* kıyma, ekmek içi, baharat, yumurta ve maydanoz karışımından oluşan, yassı ya da yuvarlak bir biçim verilerek ızgarada pişirilen köfte. *eş.* **cızbız köfte**. **cızbız köfte** ➻ **cızbız**.
cızık *a. ha.* çizgi.
cızıldamak *(nsz) ha.* ➻ **cızırdamak**.
cızıltı *a.* ➻ **cızırtı**.
cızıltılı *s.* ➻ **cızırtılı**.
cızır cızır *ik. be.* (yağda kızartılmakta olan yiyeceğin, ateş üzerinde pişmekte olan kebabın, kesilmekte olan camın vb. çıkardığı sesi anlatır) cızırdayarak. **cızır cızır etmek** ➻ **cızırdamak**.
cızırdama *a.* cızırdamak eylemi.
cızırdamak *(nsz)* cızır cızır diye sesler çıkarmak.
cızırdatma *a.* cızırdatmak eylemi.
cızırdatmak *(-i)* cızır cızır diye sesler çıkarmasına yol açmak.
cızırtı *a.* bir şey cızırdarken çıkan ses. *ör. Kağıt tekerlerinin cızırtısı ovayı doldurmuştu.*
cızırtılı *s.* cızır cızır eden, cızıtısı olan, cızırdayan.
cızlam *a. arg.* sıvışma, savuşma, kaçma, kaçıp gitme. **cızlam etmek** (ya da **cızlamı çekmek**) *arg.* kimseye görünmeden savuşuvermek, kaçıp gitmek, savuşup gitmek, kaçmak.
cızlama *a.* cızlamak eylemi.
cızlamak *(nsz)* "cız" diye ses çıkarmak. *eş.* **cız etmek**.
cibiliyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **yaradılış, huy**.
cibiliyetsiz *s. Ar. T.* yaradılıştan kötü, sütü bozuk, soysuz (kimse).
cibiliyetsizlik *a. Ar. T.* soyu bozukluk, soysuzluk.
cibinlik *a.* sivrisineklerden, sineklerden ve benzeri böceklerden korunmak için, yatağın üzerine çadır gibi örtülen tül.
cibre *a. Yun.* (.' .) sıkılıp suyu alınan üzüm ve benzeri meyvelerin posası.
cici *s.* **1** (çocuk dilinde) yaramaz olmayan, güzel, iyi. *ör. Senin gibi cici çocuk bunu yapmaz.* **2** temiz, hoş, cana yakın, sevimli, güzel. *ör. Bence o cici bir kız, evlenmelisin.* **3** (giysi için) yeni. *ör. Oğlan cicilerini giyip sevgilisine gitti.* **cici el** (çocuk dilinde) sağ el. *ör. Haydi oğlum, cici elini göster.* **cici mama** toy delikanlının düşüp kalktığı yaşça kendisinden büyük kadın. *ör. Delikanlı cici mamalara para yediriyormuş.* **cicim 1)** "sevgilim", "güzelim", "canım" gibi kullanılan bir sevgi sözü. *ör. Bu akşam parka gidelim mi cicim?* **2)** alay yollu seslenme sözü olarak da kullanılır. *ör. Oh ne iyi, cicim neler de istermiş!* **cicim ayı** (yeni evlilerin ilk günlerde birbirlerine karşı dillerinden düşürmedikleri "cicim" sözünden dolayı) balayı.
cicianne *b. a.* çocukların üvey anneye ya da büyükanne yaşındaki akraba kadınlarına verdikleri ad.
cici bici *ik. a.* incik boncuk, süs takısı ya da süslü giysi.
cicili bicili *ik. s.* göze çarpacak süslerle bezenmiş (giysi vb.). *ör. Cicili bicili perde ancak yatak odasına gider.*
cicim *a.* ensiz olarak dokunmuş uzun parçaların yan yana eklenmesiyle oluşan, yatak örtüsü ya da perde olarak kullanılan, nakışlı, güzel bir tür kilime verilen ad.
cicoz *a. arg.* "yok", "bitti", "kalmadı" gibi kullanılır. *ör. Evde rakı cicoz, bakkala koşturuver.*
cicozlama *a. arg.* cicozlamak eylemi.
cicozlamak *(nsz) arg.* **1** bitmek, kalmamak, tükenmek. **2** ölmek. **3** kaçıp gitmek, uzaklaşmak.
cidar *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** *yaşb.* ➻ **çeper**. **2** *mim.* duvar.
cidden *be. Ar.* (.' .) gerçek olarak, şaka olmayarak, gerçekten.
ciddi *s. Ar.* (. -) **1** şaka olmayan, gerçek olan. *ör. Davranışı ciddiye benziyordu.* **2** değerli, ağırbaşlı. *ör. O ciddi biridir.* **3** kaygı verici, ağır. *ör. Bu ciddi bir sorun çıkaracaktır.* **4** özen gösterilen, önem verilen. *ör. Böyle ciddi çalışmalar az.* **5** güven verici, sağlam. *ör. Onun bu ciddi tutumu içimi rahatlattı.* **6** üzerinde durulması gereken, önemli. *ör. Bu öneri ciddidir, incelenmelidir.* **7** eğlendirme

amacı gütmeyen. *ör. Ben ciddi filmleri severim.* **8** şakalaşmayan, gülmeyen. *ör. Bu çocuk hep böyle ciddi midir?* **9** *be.* sıkı bir biçimde, önem verilerek. *ör. Önce ciddi başlayan iş giderek tavsamıştı.* **10** *be.* önem vererek, gerçek olarak. *ör. Bu söylediğim üzerinde ciddi olarak durunuz.* **11** *be.* şaka karıştırmaksızın. *ör. Ciddi söylüyor.* **12** *be.* ağırbaşlı bir biçimde. *ör. Davranışı çok ciddiydi.* **ciddi ciddi** *ik. be. Ar.* ciddi olarak, ciddi bir biçimde. *ör. Bir ara meyhaneciliği bile ciddi ciddi düşünmüştü.* **ciddi misin flört mü ediyorsun?** *ha.* birinin söylediğine, davranışına inanılmadığında şaka yollu söylenir. **ciddiye almak 1)** önem vermek, sıkı tutmak. *ör. İşi ciddiye alıp hemen bitirdiler.* **2)** gerçek sanmak, inanmak. *ör. Haberi ciddiye almak, bizi gülünç duruma sokmuştu.* **ciddiye almamak** önem vermemek, değer vermemek. *ör. Onu hiç ciddiye almamışlardı.*

ciddileşebilme *a. Ar. T.* ciddileşebilmek eylemi.

ciddileşebilmek *(nsz) Ar. T.* ciddileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle giderse iş ciddileşebilir.*

ciddileşme *a. Ar. T.* ciddileşmek eylemi.

ciddileşmek *(nsz) Ar. T.* **1** ciddi bir durum almak. *ör. İş iyice ciddileşmekteydi ki, görünmeyen bir el araya girdi.* **2** ağırbaşlı olmak. *ör. Oğlan büyüyünce ciddileşmişti.*

ciddileşiverme *a. Ar. T.* ciddileşivermek eylemi.

ciddileşivermek *(nsz) Ar. T.* ansızın ciddileşmek.

ciddilik *a. Ar. T.* **1** ciddi olma durumu, ciddi davranış, ağırbaşlılık. **2** ciddi durum. *ör. İşin ciddiliği açıktı.*

ciddiyet, -ti *a. Ar.* ➻ **1 ağırbaşlılık**. **2 ciddilik**.

cigara *a. ha.* ➻ **sigara**.

ciğer *a. Far.* **1** akciğerle karaciğere verilen ortak ad. **2** akciğer. *ör. Atılan kurşun ciğeri delmişti.* **3** (kasaplıkta) akciğer, karaciğer ve yüreğin oluşturduğu takım. **4** *mec.* yürek, iç. *ör. Ciğerim yanıyor.* **5** *arg.* yüreklilik, korkusuzluk, yiğitlik. *ör. Bu iş için adamda ciğer gerekiyor.* **ciğer acısı** çocuğunu yitiren ana babanın duyduğu acı. *ör. Tanrı kimseye ciğer acısı tattırmasın.* **ciğer yarası** ➻ **ciğer acısı. ciğeri beş para etmez** işe yaramaz, değersiz, aşağılık kimseler için söylenir. *ör. Öyle ciğeri beş para etmezlerle işimiz olamaz.* **ciğeri kebap olmak** çok büyük bir acıya uğramak, çok büyük bir acıyla içi yanıyor olmak, ciğeri yanmak. **ciğeri parçalanmak** acıma duygusuyla dolmak, pek çok üzülmek. **ciğeri sızlamak** derin bir acıma duygusuyla üzülmek. **ciğeri yanmak** aşırı ölçüde üzülmek, çok acı duymak, büyük bir acıya uğramak, büyük bir acıyla içi yanıyor gibi olmak. *ör. Böyle ciğerim yanarken gözüm bir şey mi görür?* **ciğerim** (ya da **ciğerimin köşesi) 1)** canım, sevdiğim, sevgilim. **2)** sevgili çocuğum, evladım. **ciğerine işlemek** ➻ **içine işlemek** . **ciğerini delmek** acıklı bir durum, kişiyi dayanılmaz bir üzüntü içinde bırakmak. **(birinin) ciğerini okumak** (o kimsenin) ne düşündüğünü, nasıl davranacağını çok iyi bilmek. *ör. Ben onun ciğerini okurum, boşa konuşmasın.* **(birinin) ciğerini sökmek** büyük zarara sokmak, yaşayacak güç bırakmamak, (ona) çok kötülük etmek. *ör. Ben olsam onun ciğerini sökerdim, sen pek aldırmıyorsun.* **(birinin) ciğerini yakmak** büyük bir acı içine atmak. **ciğerleri bayram etmek** *arg.* sigara içmeksizin geçen bir süreden sonra yakılan ilk sigaradan ya da iyi cins bir sigaradan çok tat almak. *ör. Oooh, ciğerlerim bayram etti, sağol abi!*

ciğerci *a. Far. T.* **1** kesilen kasaplık hayvanların ciğer, baş, ayak, işkembe gibi parçalarını satan kimse ya da dükkân. **2** ciğer pişirip satan kebapçı. **ciğerci sırığı** zayıf ve çok uzun boylu kimseler için söylenir.

ciğercilik *a. Far. T.* ciğercinin yaptığı iş.

ciğerdeldi *b. a. Far. T.* **1** kumaş üzerine küçük delikler açmakta, dikiş teyeli sökmekte kullanılan sivri uçlu, kemik ya da metalden yapılmış kalem gibi bir araç. **2** bu araçla kumaş üzerine küçük delikler açılarak yapılan işleme.

ciğerli *s. Far. T. ha.* atılgan, yiğit, yürekli (kimse).

ciğerotları, -nı *ç. b. a. Far. T. bitb.* yapraklı karayosunlarından bir bitki sınıfı.

ciğerotu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* düğünçiçeğigillerden, uzun ömürlü, otsu bir bitki.

ciğerpare *b. a.* ve *s. Far.* (. . - .) çok sevilen (kimse).

ciğersiz *s. Far. T. arg.* korkak, yüreksiz, onursuz (kimse). *ör. Öyle ciğersizlerle arkadaş olmam.*

ciğersizlik *a. Far. T. mec.* yüreksizlik, korkaklık.

cihan *a. Far.* (. -) *esk.* **1** dünya. **2** evren.

cihangir *s. Far. esk.* dünyanın büyük bir bölümünü savaşarak ele geçiren (kimse, ulus).

cihangirlik *a. Far. T. esk.* cihangir olma durumu.

cihar *a. Far.* (. -) *(tavla oyununda zarlar için)* dört.

ciharıdü *b. a. Far.* (. - . .) *(tavla oyununda zarlardan birinin dört, birinin iki düşmesi)* ➻ **dörtiki**.

ciharıse *b. a. Far.* (. - . .) *(tavla oyununda zarlardan birinin dört, birinin üç düşmesi)* ➻ **dörtüç**.

ciharıyek *b. a. Far.* (. - . .) *(tavla oyununda zarlardan birinin dört, birinin bir düşmesi)* ➻ **dörtbir**.

cihat *a. Ar.* (. -) *esk.* din uğruna yapılan savaş. **cihat açmak** herkesi din uğruna savaşmaya çağırmak.

cihaz *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ➻ **aygıt**. **2** ➻ **çeyiz**.

cihet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **yan, yön**.

cik cik *ik. be.* (kuş, böcek) bu türlü bir ses çıkararak. *ör. Yavru serçe cik cik ötüyordu.*

cikcik *a. ha.* deniz kumlarında yaşayan, çok küçük bir midye türü.
cikcikleme *a.* cikciklemek eylemi.
cikciklemek *(nsz) ha.* ➻ **cikilemek**.
cikileme *a. ha.* cikilemek eylemi.
cikilemek *(nsz) ha.* (kuş, böcek) cik cik diye ötmek.
cikilti *a. ha.* kimi küçük kuşların, böceklerin çıkardığı ses.
cil *a. ha.* hasır örülen bir ot.
cila *a. Ar.* (. -) **1** bir şeyi parlatmakta kullanılan, çeşitli mumların eriticiler aracılığıyla çözdürülmesiyle oluşturulan bir kimyasal bileşik. **2** bir şeyi parlatan nesne. **3** parlaklık. **4** *mec.* gereksiz süs, gösteriş. **5** *mec.* bir şeydeki aldatıcı, göz boyayıcı durum. **6** *arg.* sert içkiden sonra içilen hafif içki. **7** *arg.* bir uyuşturucu alındıktan sonra üzerine yenilen şey ya da içilen çay, kahve gibi bir içecek. **8** *arg.* sert içkiden ya da alınan uyuşturucudan sonra hafif bir şey içme ya da yeme. **cila çekmek** *arg.* sert içki ya da uyuşturucu üstüne, etkisini azaltacak ya da artıracak bir şey içmek ya da yemek. **cila vurmak** (ya da **yapmak**) ➻ **cilalamak**.
cilacı *a. Ar. T.* (. - .) cilalayan, eşyaya cila vuran, cila yapan usta.
cilacılık *a. Ar. T.* (. - . .) eşyaya cila yapma işi, cilacının mesleği.
cilalama *a. Ar. T.* (. - . .) cilalamak eylemi.
cilalamak *(-i) Ar. T.* (. - . .) **1** cila sürerek parlak bir duruma getirmek, cila sürmek, cila vurmak, cila yapmak. **2** pürüzünü gidererek parlatmak. **3** *arg.* cila çekmek.
cilalanma *a. Ar. T.* (. - . .) cilanmak eylemi.
cilalanmak *(nsz) Ar. T.* (. - . .) üzerine cila sürülmek, cila vurularak parlatılmak.
cilalatılma *a. Ar. T.* (. - . . .) cilalatılmak eylemi.
cilalatılmak *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) üzerine cila sürdürülmek, cilalanması sağlanmak, cila yaptırılmak, cilalatmak[2]. *ör. Masa cilalatıldı.*
cilalatma *a. Ar. T.* (. - . .) cilalatmak eylemi.
cilalatmak *(-i) Ar. T.* (. - . .) **1** cilalamak eylemini yaptırmak. *ör. Masayı marangoza cilalattık.* **2** cilalanmasını, parlatılmasını sağlamak, üzerine cila sürdürmek. *ör. Masayı cilalattık.*
cilalayabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) cilalayabilmek eylemi.
cilalayabilmek *(-i) Ar. T.* (. - . . . .) cilalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
cilalı *s. Ar. T.* (. - .) cila ile parlatılmış olan, cilası olan. **cilalı taş devri** *tar.* tarihten önceki zamanlarda, insanoğlunun taşları araç olarak kullandığı üç dönemden sonuncusuna verilen ad. *eş.* **neolitik**.
cilasız *s. Ar. T.* (. - .) cilası kalmamış, cilası dökülmüş ya da üzerine cila sürülmemiş olan.
cilban *a. ha.* çok küçük taneli fasulyeye verilen ad.
cildiye *a. Ar.* hekimliğin deri hastalıklarıyla ilgili dalı. *eş.* **dermatoloji**.
cildiyeci *a. Ar. T.* deri hastalıkları uzmanı hekim. *eş.* **dermatolog**.
cilpirti *a. ha.* çit örmede ve yakacak olarak kullanılan bir çalı.
cilt *a. Ar.* **1** deri, ten. **2** kartondan ya da mukavva üzerine deri, bez, kâğıt kaplanmış kitap kapağı. **3** bir kitabın formalarını dikerek ya da birbirine yapıştırarak ya da yapraklarını sırttan kesip birbirine yapıştırarak kapak geçirme. **4** bir yapıtın ayrı bir kitap olarak yayımlanan bölümlerinden her biri. *ör. Yazar, dört cilt olan yapıtında tümüyle Çukurova'yı anlatmıştır.*
ciltçi *a. Ar. T.* **1** kitapları ciltleyen kimse. **2** ciltevi. **3** *ha.* cildiyeci.
ciltçilik *a. Ar. T.* **1** ciltçinin işi, mesleği. **2** elle yazılmış ya da basılmış bir yapıtın yapraklarını bir araya toplayıp onu dış etkilerden koruyacak sert bir kapak geçirmek için uygulanan işlemleri kapsayan uğraş dalı.
ciltevi, -ni *b. a. Ar. T.* kitap ciltlenen, cilt işleri yapılan dükkân.
ciltleme *a. Ar. T.* ciltlemek eylemi.
ciltlemek *(-i) Ar. T.* kitap ve benzeri şeylere cilt geçirmek, cilt yapmak.
ciltlenebilme *a. Ar. T.* ciltlenebilmek eylemi.
ciltlenebilmek *(nsz) Ar. T.* ciltlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ciltlenme *a. Ar. T.* ciltlenmek eylemi.
ciltlenmek *(nsz) Ar. T.* (kitap vb.) cilt geçirilmek, cilt takılmak ya da yapılmak, ciltli duruma getirilmek.
ciltletebilme *a. Ar. T.* ciltletebilmek eylemi.
ciltletebilmek *(-i) Ar. T.* ciltletmek elinde olmak ya da ciltletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ciltletilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **ciltletmek**[2]. *ör. Kitap ciltletilince ömrü uzar.*
ciltletme *a. Ar. T.* ciltletmek eylemi.
ciltletmek *(-i, -e) Ar. T.* **1** ciltlemek eylemini yaptırmak, ciltlemesini sağlamak. *ör. Kitabı bizim ciltçiye ciltlettim.* **2** cilt geçirilmesini, cilt yapılmasını, ciltlenmesini sağlamak. *ör. Kitabımı ciltlettim.*
ciltleyebilme *a. Ar. T.* ciltleyebilmek eylemi.
ciltleyebilmek *(-i) Ar. T.* ciltleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ciltli *s. Ar. T.* cilt yapılmış olan, cildi bulunan (kitap vb.).
ciltsiz *s. Ar. T.* cildi bulunmayan, cilt geçirilmemiş, cilt yapılmamış olan, ciltlenmemiş olan (kitap vb.).
cilve *a. Ar.* (genellikle kadın için) hoşa gitmek, erkeğe hoş görünmek için yapılan davranışlar, kırıtma. **cilve kutusu** (kadın için) çok cilveli. **cilve yapmak 1)** (kadın için) hoşa gidecek davranışlarda bulunmak, nazlanmak. **2)** *mec.* isteksizmiş gibi davranmak. *ör. Bizimle gelecek ama cilve yapmak istiyor.*
cilvelenme *a. Ar. T.* cilvelenmek eylemi.
cilvelenmek *(nsz) Ar. T.* cilve yapmak.
cilveleşebilme *a. Ar. T.* cilveleşebilmek eylemi.

cilveleşebilmek *(nsz; -le) Ar. T.* cilveleşmek elinde olmak ya da cilveleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
cilveleşme *a. Ar. T.* cilveleşmek eylemi.
cilveleşmek *(nsz; -le) Ar. T.* **1** (kadın ile erkek) karşılıklı cilve yapmak, cilve yaparak oynaşmak. **2** (çok yakın arkadaşlar) birbirine dostça takılmak.
cilveli *s. Ar. T.* cilve yapmayı iyi bilen, cilvesi olan.
cilvesiz *s. Ar. T.* cilve yapmayı bilmeyen, cilvesi olmayan.
cim *a. Ar.* Arap abecesinde "c" sesini gösteren harfin adı. **cim karnında bir nokta 1)** hiçbir şey bilmeyen, bilgisiz (kimse). **2)** hiçbir önemi olmayan, önemsiz (şey). *ör. Bu iş, ötekine göre cim karnında bir nokta, bana kalırsa.*
cimbakuka *s.* (. . .' .) çelimsiz ve biçimsiz (kimse).
Cimbom *a. arg.* Galatasaray Spor Kulübü'ne, sporcu ve yandaşlarına verilen ad. *ör. Bu yıl Cimbomlar iyi gidiyor.*
cimcime *a.* **1** *ha.* küçük ve tatlı bir karpuz cinsi. **2** *mec.* ufak tefek, akıllı, becerikli, konuşkan ve sevimli (kadın).
cimcirik *s.* ve *a.* **1** *arg.* kısa boylu ve sıska (kimse), bücür. **2** *ha.* açıkgöz.
cimri *s. Far.* parası olduğu halde harcamayan, türlü sıkıntılar çekerek para biriktiren, para harcamaya eli varmayan (kimse).*eş.* **elisıkı, pinti**.
cimrice *be. Far. T.* cimriye yakışır bir biçimde, cimri gibi.
cimrileşebilme *a. Far. T.* cimrileşebilmek eylemi.
cimrileşebilmek *(nsz) Far. T.* cimrileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yaşlandıkça cimrileşebilirmiş.*
cimrileşme *a. Far. T.* cimrileşmek eylemi.
cimrileşmek *(nsz) Far. T.* cimri gibi elisıkı davranmaya başlamak.
cimrilik *a. Far. T.* cimri olma durumu. *eş.* **elisıkılık**. **cimrilik etmek** cimriye yakışacak bir biçimde davranmak, elisıkı davranmak.
cin (I) *a. Ar.* **1** masallara ve kimi inanışlara göre göze görünmeyen ama gerektiğinde türlü biçimlere ve bu arada insan biçimine de girebilen, iyilik de kötülük de yapabilen yaratık. **2** *mec.* çok akıllı, çok zeki kimse. *ör. Öyle boş gibi durduğuna bakma sen, o ne cindir bilsen.* **cin cin bakmak** çok kurnaz, zekice bakmak. **cin başka, şeytan başka** bir kimse için doğru, yerinde olanın bir başkası için böyle olmayabileceğini, birinin yaptığını ötekinin yapmayabileceğini anlatmak için şaka yollu söylenir. **cin çalığı** vücutça çarpıklığı bulunan, çirkin yapılı, çarpık görünüşlü insanlar için söylenir. **cin çarpmak** (halkın boş inanışına göre) cinler tarafından herhangi bir yeri sakatlanmak. *ör. Onu cin çarpmış diyorlar.* **cin çarpmışa dönmek** çok kötü ve neye uğradığını bilemeyecek bir duruma düşmek. **cin fikirli** her şeyi, bütün olasılıkları düşünebilen, çok kurnaz, uyanık (kimse). **cin fikirlilik** cin fikirli olma durumu. **cin fikirlilik etmek** cin fikirliye yaraşır bir biçimde davranmak. **cin gibi** çok akıllı ve becerikli, çok zeki (kimse). **cin ifrit kesilmek** (ya da **olmak**) çok kızmak. **cin tutmak** (halkın boş inanışına göre) cinlerin etkisine girmek, böyle bir etkiyle çıldırmak. *ör. Çocuğu cin tutmuş, bir hocaya gösterin.* **cini** (ya da **cinleri**) **tutmak 1)** çok öfkelenmek, çok sinirlenmek. **2)** çok huysuzlaşmak. **(bir yerde) cinler cirit atmak** (ya da **oynamak**) (o yerde) hiç kimse bulunmamak, (o yer) insanı ürkütecek denli ıssız olmak. *ör. Köyde cinler cirit atıyordu.* **cinleri ayağa kalkmak** çok sinirlenmek. **cinleri başına üşüşmek** (ya da **toplanmak**) çok öfkelenmek, çok sinirlenmek.
cin (II) *a. İng.* buğday, arpa, yulaf gibi tanelerden damıtılarak elde edilen ve ardıç fıçılarda bekletilerek, ardıçla ve kimi bitkilerle kokulandırılan, renksiz ve alkol derecesi yüksek, tonikle[2] ya da meyve sularıyla içilen bir içki.
cinas *a. Ar.* (. -) *yaz.* **1** anlamları ayrı ama yazılışları ve söylenişleri bir olan sözcükleri bir arada ya da çokanlamlı bir sözcüğü her kezinde başka bir anlamını verecek biçimde birbirine yakın birkaç yerde kullanmaya dayanan, divan ve halk yazınında çok kullanılmış olan söz oyu nu. *ör. "Dilimiz dilimizi yansıtır"da cinas vardır; ilki "lisan", ikincisi "iç, gönül" anlamına kullanılmıştır.* **2** çokanlamlı bir sözcüğün iyi anlamını kullanır görünerek kötü anlamını öngörme biçimindeki söz oyunu.
cinaslı *s. Ar. T.* (. - .) içinde cinas bulunan (söz). **cinaslı mani** *yaz.* dizeleri cinaslı uyaklarla kurulan mani türü; örneğin "Adam aman kuzusu/Çay kuru çeşme kuru/Nerden içsin kuzu su/Beni yakıp kül eden/Bir ananın kuzusu" bir cinaslı manidir. **cinaslı uyak** *yaz.* söylenişleri ve yazılışları bir ama anlamları ayrı iki sözün dize sonunda birbirine uyak yapılması yoluyla oluşturulan uyak türü; örneğin "Niçin kondun a bülbül/Kapımdaki asmaya/Ben yârimden ayrılmam/Götürseler asmaya" biçimindeki cinaslı manide "asma" cinaslı uyaktır.
cinayet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** insan öldürme. *eş. yeni* **kıya**. **2** *mec.* insan öldürme derecesinde ağır bir eylem, suç. *ör. Orman yakmak cinayettir.* **cinayet işlemek** insan öldürmek. **cinayet romanı** *yaz.* işlenmiş bir cinayeti ve bu cinayeti işleyeni bulmayı konu alan bir roman türü.
cinci *a. Ar. T.* cin çağırma, onlarla konuşma gibi savlarla halkı kandırıp geçim sağlayan (kimse), üfürükçü.
cincilik *a. Ar. T.* cincinin yaptığı iş.
cindarısı, -nı *b. a.* ➤➤ **cinmısırı**.
cingöz *b. s. Ar. T.* hiç aldatılamayan (kimse), kurnaz, açıkgöz, zeki.
cingözlük *b. a. Ar. T.* cingöz olma durumu.

cingözlük etmek cingöz olana yaraşır bir biçimde davranmak.
cingözleşebilme *a. Ar. T.* cingözleşebilmek eylemi.
cingözleşebilmek *(nsz) Ar. T.* cingözleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuğun gittikçe cingözleşebileceği belliydi.*
cingözleşme *b. a. Ar. T.* cingözleşmek eylemi.
cingözleşmek *(nsz) Ar. T.* cingöze yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.
cinlenebilme *a. Ar. T. ha.* cinlenebilmek eylemi.
cinlenebilmek *(nsz) Ar. T. ha.* cinlenmesi olanak içinde olmak ya da cinlenme olasılığı bulunmak.
cinleniverme *a. Ar. T. ha.* cinlenivermek eylemi.
cinlenivermek *(nsz) Ar. T. ha.* çabucak cinlenmek.
cinlenme *a. Ar. T. ha.* cinlenmek eylemi.
cinlenmek *(nsz) Ar. T. ha.* çok kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek, huysuzlanmak.
cinleşme *a. Ar. T.* cinleşmek eylemi.
cinleşmek *(nsz) Ar. T. mec.* pek gözü açık, pem uyanık biri durumuna gelmek.
cinli *s. Ar. T.* **1** içinde cinlerin olduğuna inanılan (yer, kimse). *ör. O ağaç cinlidir, yaklaşmayın.* **2** *mec.* öfkeli, sinirli, huysuz (kimse).
cinlik *a. Ar. T.* cin **(I)**[2] olma durumu. *ör. O bu cinlikle çok başarılı olur.*
cinmısırı, -nı *b. a.* taneleri çok ufak ve sivri olan, kolay patlayan bir mısır türü. *eş.* **cindarısı**.
cinnet, -ti *a. Ar.* çılgınlık, delilik. **cinnet getirmek** çıldırmak, delirmek.
cins *a. Ar.* **1** çeşit, tür. *ör. Bu cins işlerden pek anlamam.* **2** kök, soy. *ör. Çocuk cinsine çeker.* **3** *yaşb.* aralarında ortak özellikler olan türler topluluğu. *ör. Hayvanbilimde her cins birçok türü içine alır.* **4** aralarında ortak yönler, özellikler bulunan varlıklar topluluğu. *ör. Kalemleri, defterleri cinslerine göre ayırınız.* **5** *s.* iyi ve yüksek nitelikli. *ör. Ahırında cins atları vardı.* **6** *s. arg.* değişik, garip, tuhaf. *ör. Cins adamlar bunlar abi!* **cins adı** *dilb.* bir türden olan varlıkların adı; örneğin "kuş", "insan", "deniz", "sevgi", "çocukluk" gibi adlar cins adıdır.*eş.* **tür adı**. **cins cibiliyet** *ha.* ➻ **soy sop**. **cins cins** *ik. s. Ar.* **1)** çeşitli, türlü. *ör. Bahçede cins cins çiçekler vardı.* **2)** türlerine göre. *ör. Bunları cins cins ayırınız.* **cinsi cibiliyeti belirsiz** *ha.* soyu sopu belli olmayan, soysuz.
cinsaçı, -nı *b. a. Ar. T.* ➻ **küsküt**.
cinsel *s. Ar. T.* erkeklik ve dişilikle ilgili. *eş.* **cinsi**, *yeni* **eşeysel**. **cinsel bunalım** *ruhb.* cinsel isteğin doyurulmamasından doğan ruh hastalığı. **cinsel çekicilik** kadında, cinsel yönden istek uyandıran özellik. **cinsel güçsüzlük** *yaşb.* (erkek) cinsel birleşmeyi gereğince başaramama durumu. **cinsel içgüdü** *ruhb.* canlı varlıkların erkek ve dişilerini birbirine karşı yakınlık duyup anlaşmaya ve birleşip üretmeye yönelten doğal güdü. **cinsel ilişki** erkek ile dişinin ya da bu rolleri üstlenmiş bireylerin cinsel organlarıyla birleşme eylemi. **cinsel işbölümü** *topb.* toplumun geleneğine ya da erkek ile kadın arasında eşit olmayan çalışma yeteneği bulunduğu varsayımına dayanılarak kadınlarla erkeklere yaşamda değişik görevler yüklenmesi. **cinsel olgunluk** *ruhb.* yapı ve işlev yönlerinden cinsel organın yetişkinlere özgü düzeye erişme durumu. **cinsel özellik** *ruhb.* öncelikle erkek ve dişiye özgü nitelik. **cinsel sapıklık** *ruhb.* toplumun doğal saydığı cinsel ilgi ve davranışlardan sürekli olarak başkalık gösteren ve ters, hastalıklı sayılan cinsel davranışlar. **cinsel soğukluk** *hek.* kadınlarda, cinsellikten zevk almama biçiminde beliren bir durum. **cinsel suç** *huk.* cinsel ilişki suçu. **cinsel taciz** cinsel yönden rahatsızlık verme, sarkıntılık. **cinsel tacizde bulunmak** sarkıntılık etmek. **cinsel tacize uğramak** cinsel yönden rahatsız edilmek, sarkıntılığa uğramak.
cinselbilim *a. Ar. T.* ➻ **cinslikbilim**.
cinselbilimci *b. a. Ar. T.* ➻ **cinslikbilimci**.
cinsellik *a. Ar.T. yaşb.* erkeklik ve dişilik olarak canlı varlıkların cinsel özelliklerinin tümü. *ör. Yazar, cinselliği öne çıkarmış.*
cinsi *s. Ar.* (. -) ➻ **1 cinsel**. **2 cinsil**. **cinsi münasebet** ➻ **cinsel ilişki**.
cinsil *s. Ar. T.* cins ile, tür ile ilgili. *ör. Bir cinsil yozlaşma olmadıkça insan değerini yitirmeyecektir.*
cinsiyet, -ti *a. Ar. yaşb.* üreme işinde bireye ayrı bir rol ve işlev veren ve erkek ile dişiyi ayırt ettiren özellik, özel yaratılış.*eş.* **seks**, **cinslik**[2], *yeni* **eşey**.
cinslik *a. Ar. T.* **1** yüksek nitelikli olma durumu. *ör. Atın cinsliği ilk bakışta belli oluyordu.* **2** ➻ **cinsiyet**.
cinslikbilim *b. a. Ar. T.* insanların cinsellikle ilgili sorunlarını konu edinmiş olan bilim. *eş.* **seksoloji**.
cinslikbilimci *b. a. Ar. T.* cinslikbilim uzmanı. *eş.* **seksolog**.
cinsliksiz *s. Ar. T.* **1** *yaşb.* erkek ya da dişi olmayan. *eş. yeni* **eşeysiz**. **2** *dil.* (kimi dillerde) eril ya da dişil olmayan (sözcük).
cip (I) *s. ha.* pek, çok. *ör. Çocuğun hastalığıyla uğraşmak cip zor olur.*
cip, -pi (II) *a. İng.* dağlık taşlık, çok engebeli yerlerde de kullanılabilecek biçimde yapılmış dört tekerli motorlu taşıt.
cipil cipil *ik. s. ha.* (su içinde ayakların çıkardığı sesten, su için) derinliği pek az, pek sığ.
cips *a. İng.* ince ve yuvarlak, serçe parmak gibi küçük küçük kesilerek kızartılmış patates yiyeceği.
ciranta *a. İt.* (. .' .) *tic.* ve *huk.* bir bonoyu ciro eden kimse.
cirim, -rmi *a. Ar. esk.* ➻ **oylum**.
cirit *a. Ar.* **1** *sp.* iki takımın, dörtnala koşan atlar üzerinden birbirine değnek atarak, topluca

oynadıkları bir oyun. **2** bu oyunda kullanılan yaklaşık bir metre boyundaki değnek. **3** *tar.* eskiden atlı askerlerin kullandığı, sert ağaçtan yapılmış, ucu sivri demirli kısa mızrak. **cirit atma** *sp.* atletizmin ciridi fırlatmaya dayanan dalı. **cirit atmak** *mec.*(bir yerde, zararlı yaratıklar) çok sayıda bulunmak, meydanı boş bulup istediği gibi davranmak. **cirit oynamak 1)** ➻ **cirit atmak. 2)** *sp.* cirit sporu yapmak. **cirit oyunu** ➻ **cirit.**

ciritçi *a. sp.* cirit oynayan kimse.

ciro *a. İt.* (.' .) *tic.* bir ticaret senedinin arkasına, alacaklısınca gereken yazının yazılarak imzalanıp başkasına devredilmesi. **ciro etmek** *tic.* bir ticaret senedinin ya da banka çekinin tutarı olan parayı başkasına aktarmak ereğiyle, senedin ya da çekin arkasına gereken yazıyı yazıp imzalayarak vermek.

cisim, -smi *a. Ar.* **1** maddenin biçim almış durumu. **2** beden, gövde, vücut.

cisimcik *a.* **1** çok küçük cisim. **2** havada her zaman toz durumunda uçuşan ve ancak yarı karanlık bir yere doğrudan giren güneş ışığında görülebilen madde parçacığı. **3** *fiz.* atomun parçalanmasından doğan, elektrikli ya da elektriksiz tanecik, atom taneciği.

cisimlenme *a. Ar. T.* cisimlenmek eylemi.

cisimlenmek *(nsz) Ar. T.* (gözle görülür bir biçimi olmayan bir nesne) cisim durumuna gelmek, biçim almak.

cisimleşebilme *a. Ar. T.* cisimleşebilmek eylemi.

cisimleşebilmek *(nsz) Ar. T.* cisimleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

cisimleşme *a. Ar. T.* cisimleşmek eylemi.

cisimleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **cisimlenmek.**

cismani *s. Ar.* (. - -) **1** gövdeyle, bedenle ilgili. **2** yalnızca maddeye dayanan.

cismen *be. Ar.* gövde, beden, varlık olarak, cisim olarak.

civan *a. Far.* **1** çok yakışıklı genç erkek ya da kadın. **2** *s.* güzel, genç ve yakışıklı (kimse). *ör. Köyün civan kızları, erkekleri bayramlıklarını giymişlerdi.* **civanım** *tkz.* "sevgilim", "güzelim", "yakışıklım" anlamında bir sevgi seslenişi.

civankaşı, -nı *b. a. Ar. T. ha.* örgü ve oyada bir motifin adı.

civanmert *b. s. Far.* özü sözü bir, yüce gönüllü, yürekli, yiğit.

civanmertlik *b. a. Far. T.* civanmert olma durumu.

civanperçemi, -ni *b. a. Far.* **1** *bitb.* bileşikgillerden, birçok türü bulunan bir kır bitkisi. **2** *mim.* Türk süslemeciliğinde bu çiçeğe benzer bir süsleme motifi.

civar *a. Ar.* (. -) bir yerin yakınları, yakın yerler. *eş.* **dolay, yöre.**

civarna *a. ha.* rüzgârla karışık yağan yağmur.

civciv *a.* **1** kümes hayvanlarının ve kuşların yumurtadan yeni çıkmış yavrusu. **2** *arg.* yaşı küçük, toy, deneyimsiz, kolayca aldatılabilecek kız, kadın ya da oğlan. **3** *arg.* genç orospu.

civcivli *s.* **1** civcivi[1] olan. *ör. Tavuklardan ikisi civcivliydi.* **2** gürültülü patırtılı, telaşlı, hareketli. *ör. Pazarın en civcivli zamanında mal tükenmişti.*

civcivlik *a.* civcivlerin[1] içine konulup iki aylık oluncaya değin bakıldıkları kümes.

civelek *s.* **1** (kadın için) canlı, neşeli, sokulgan, oynak, cilveli, fıkır fıkır. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, yakışıklı gençler arasından seçilerek yeniçeri ocağına yeni alınmış ya da yeniçeri adayı durumundaki delikanlı.

civelekleşbilme *a.* civelekleşebilmek eylemi.

civelekleşebilmek *(nsz)* (kadın) civelekleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

civelekleşme *a.* civelekleşmek eylemi.

civelekleşmek *(nsz)* (kadın) civelek biri durumuna gelmek, oynak, cilveli, neşeli, fıkır fıkır olmak.

civeleklik *a.* civelek olma durumu.

ciyak ciyak *ik. be.* ➻ **cıyak cıyak.**

ciyaklamak *(nsz)* ➻ **cıyaklamak.**

ciyaklatmak *(-i)* ➻ **cıyaklatmak.**

Cizvit, -ti *ö. a.* ve *s.* **1** Hıristiyanlıkta XVI. yüzyılda ortaya çıkmış, "İsa Derneği" de denilen bir tarikat. **2** bu tarikattan olan Hıristiyan.

Cizvitlik *a. Fr. T.* Hıristiyanlıkta Cizvit tarikatı.

cizye *a. Ar. tar.* Müslüman devletlerde Müslüman olmayan yurttaşlardan alınan bir tür vergi.

Cl *kim.* klor elementinin kimyasal simgesi.

Co *kim.* kobalt elementinin kimyasal simgesi.

coğrafi *s. Yun. Ar.* (. - -) coğrafya ile ilgili.

coğrafya *a. Ar.* (. .' .) **1** yeryüzünü fiziksel, ekonomik, biyolojik, insansal ve siyasal yönlerden inceleyen bilim. **2** bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen fiziksel, ekonomik, biyolojik, insansal ve siyasal gerçekliklerin tümü. **3** *arg.* kişinin dış görünümü, vücut yapısı. **coğrafyadan sıfır almak** *arg.* dış görünüşü, vücut yapısı çok çirkin olmak.

coğrafyacı *a. Ar. T.* (. .' . .) **1** coğrafyayla uğraşan, coğrafya araştırmaları yapan kimse. **2** okulda coğrafya dersi okutan öğretmen.

coğrafyacılık *a. Ar. T.* (. .' . . .) coğrafya ile uğraşma işi, coğrafyacının mesleği.

cokey *a. İng.* **1** at yarışlarında yarış atlarına binip koşturan, bu iş için yetiştirilmiş binici. **2** *arg.* uyuşturucu ve benzeri yasadışı bir maddeyi bilmeyerek taşıyan kimse.

cokeylik *a. İng. T.* cokeyin yaptığı iş, cokeyin mesleği.

conta *a. İt.* (.' .) sıvının sızmasını önlemek, geçirmezliği sağlamak için iki yüzey arasına yerleştirilip sıkıştırılan, genellikle kauçuktan yapılmış, ince ve ortası delik parça.

cop, -pu *a. Far.* **1** kalın ve kısa sopa, değnek. **2** polislerin bir tür silah olarak taşıdıkları, içi demirli, kısa ve yuvarlak, lastik sopa.

coplama *a. Far. T.* coplamak eylemi.

coplamak *(-i) Far. T.* cop[2] ile dövmek.

coplan *a. ha.* sarp dağlar arasındaki koyak.
coplanma *a. Far. T.* coplanmak eylemi.
coplanmak *(nsz) Far. T.* cop[2] ile dövülmek.
coplatılmak *(nsz) Far. T.* ➻ **coplatmak**[2].
coplatma *a. Far. T.* coplatmak eylemi.
coplatmak *(-i, -e) Far. T.* **1** coplamak eylemini yaptırmak, coplamasını sağlamak. *ör. Kalabalığı polislere coplattılar.* **2** coplanması sağlanmak, cop ile dövdürülmek. *ör. Kalabalığı coplattılar.*
copur copur *ik. be. ha.* (bir şeyi istekle yerken çıkarılan ses) istekle, iştahlı bir biçimde. *ör. Elmayı copur copur yedi.*
copurdatma *a. ha.* copurdatmak eylemi.
copurdatmak *(-i) ha.* iskekli sesler çıkararak yemek, şapur şupur yemek.
corum *a.* **1** balık akını. **2** *ha.* büyük balıklardan kaçan uskumruların kıyıya sığınması.
coşabilme *a.* coşabilmek eylemi.
coşabilmek *(nsz)* coşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kar sularıyla ırmak coşabilir.*
coşku *a.* **1** kişide sevinç gösterileriyle beliren, duyguların olağanüstü bir biçimde dışa vurması durumu. *eş.* **heyecan**[2]. *ör. Delikanlı, sevdiğiyle buluşmanın coşkusuyla doluydu.* **2** *ruhb.* kişide, iç ya da dış uyaranların kamçıladığı güçlü duygu durumu. **3** *fels.* insanın, ruhun kendini aşıp yücelmesi durumu. *eş. esk.* **vecit**. **coşku denetimi** *ruhb.* kişinin, coşkusunu ayarlayabilme gücü. **coşku dengesizliği** *ruhb.* kişinin, coşkusal tepkilerindeki bozukluk. **coşku gelişimi** *ruhb.* duygusal yönden olgunlaşma. **coşku patlaması** *ruhb.* kişide, birikmiş coşkunun, küçük bir olayda birdenbire açığa çıkması durumu. **coşku uyumu** *ruhb.* coşku verici durumlarda uygun ve yeterli tepki verebilme, gösterebilme durumu. **coşku vurgusu** *dilb.* "yaşa!", "var ol!" gibi coşkulu söyleyişte, anlamı coşku yönünden güçlendiren vurgu.
coşkulanabilme *a.* coşkulanabilmek eylemi.
coşkulanabilmek *(nsz)* coşkulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
coşkulandırabilme *a.* coşkulandırabilmek eylemi.
coşkulandırabilmek *(-i)* coşkulandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle bir başarı insanı coşkulandırabilir.*
coşkulandırılabilme *a.* coşkulandırılabilmek eylemi.
coşkulandırılabilmek *(nsz)* coşkulandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
coşkulandırılma *a.* coşkulandırılmak eylemi.
coşkulandırılmak *(nsz)* duyguca olağanüstü bir duruma getirilmek, coşku duyması sağlanmak. *ör. Kafesteki kuş, coşkulandırılınca çırpınmaya, kendini kafesine çarpmaya başlamıştı.*
coşkulandırma *a.* coşkulandırmak eylemi.
coşkulandırmak *(-i)* duyguca olağanüstü bir duruma gelmesine yol açmak. *ör. Haber, herkesi coşkulandırmıştı.*
coşkulanma *a.* coşkulanmak eylemi.
coşkulanmak *(nsz)* duyguca olağanüstü bir değişim göstermek, coşku duymak. *ör. İnsan güzellikler karşısında coşkulanır.*
coşkulu *s.* **1** duyguca olağanüstü bir değişim içinde bulunan, coşkusu olan. *ör. Çocuk, coşkulu bir sesle bağırıyordu.* **2** coşku uyandıran, coşku veren. *ör. Konuşmacı, coşkulu sözlerle etkilemeyi başarmıştı.*
coşkululuk *a.* coşkulu olma durumu.
coşkun *s.* coşmuş olan. *ör. Irmak coşkun akmaktaydı.*
coşkunca *s.* ve *be.* coşkun bir biçimde.
coşkunlaşma *a.* coşkunlaşmak eylemi.
coşkunlaşmak *(nsz)* durgunken taşmak, coşkun bir duruma gelmek.
coşkunluk *a.* **1** coşkun olma durumu. **2** coşkunca yapılan iş.
coşkusal *s.* **1** coşku özelliği gösteren, coşku ile ilgili. *ör. O, coşkusal yönden etkili olabilir.* **2** bireylerde ya da topluluklarda coşku uyandırma niteliği olan. **3** olağandan çok ve çabuk coşkulanan ya da coşkuların etkisinde çok kalan (kimse). *ör. O, coşkusal bir tiptir.*
coşkusallık *a.* coşkusal olma durumu. *ör. Coşkusallık kimi zaman insanı zorda bırakır.*
coşkusuz *s.* **1** coşkusu olmayan, duyguca bir değişim göstermeyen, isteksizce davranan (kimse). *ör. Onu bu konuda coşkusuz gördük.* **2** coşku vermeyen, sönük. *ör. Toplantı pek coşkusuzdu.*
coşkusuzluk *a.* coşkusuz olma durumu. *ör. İnsanda inançsızlık, coşkusuzluk duygusal bir belirsizliktir.*
coşma *a.* coşmak eylemi.
coşmak, -ar *(nsz)* **1** (kişi) duygu ve düşüncelerini coşkulu söz ve davranışlarla dışarı vurmak. *ör. Kalabalık karşısında coşmak, dinleyenleri de etkiler.* **2** (ırmak, deniz) yatağına sığamaz olmak, dalgalanmak, taşmak. *ör. Lodosla deniz coşmuştu.* **3** (yağmur, rüzgâr) hızı, yeğinliği birdenbire çoğalmak, artmak. *ör. Yağmur coştukça coşmuştu.*
coşturabilme *a.* coşturabilmek eylemi.
coşturabilmek *(-i)* coşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.* ***Böyle bir başarı herkesi coşturabilir.***
coşturma *a.* coşturmak eylemi.
coşturmak *(-i)* coşmasına yol açmak, coşmasını sağlamak. *ör. Fırtına denizi, sel ırmağı coşturur.*
coşturucu *s.* coşku verici, coşturan.
coşturuculuk *a.* coşturucu olma durumu.
coşturulma *a.* coşturulmak eylemi.
coşturulmak *(nsz)* coşması sağlanmak. *ör. İnsanlar coşturulunca, olay zor önlenir.*
coşu *a.* (kişi) duygusal esrimeyle kendinden geçme. *eş.* **vecit**.
coşuverme *a.* coşuvermek eylemi.
coşuvermek *(nsz)* ansızın coşmak.
coşumcu *s.* ve *a.* ➻ **romantik**[3,4].
coşumculuk *a.* ➻ **romantizm**[1].

cozutma *a. ha.* cozutmak eylemi.
cozutmak *(nsz) ha.* **1** kaçmak. **2** darılmak. **3** aklını kaçırmak, delirmek. **4** yoldan çıkmak.
cömert *s. Far.* **1** parasını, malını, elinde bulunanı esirgemeyen, her zaman her şeyini başkalarıyla paylaşan. *eş.* **eliaçık**. **2** *mec.* bol ürün veren, verimli. *ör. Toprak cömerttir, ne ekersen kat kat geri verir.* **cömert davranmak** eliaçık olana yaraşır biçimde bol bol vermek. *ör. Doğa Çukurova'ya çok cömert davranır, toprağı bol ürün verir.*
cömertçe *be. Far. T.* eliaçık olana yaraşır bir biçimde, hiç esirgemeksizin, bol bol. *ör. Parasını cömertçe dağıtacak değildi ya.*
cömertleşebilme *a. Far. T.* cömertleşebilmek eylemi.
cömertleşebilmek *(nsz) Far. T.* (elisıkı olan biri) cömertleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
cömertleşme *a. Far. T.* cömertleşmek eylemi.
cömertleşmek *(nsz) Far. T.* (elisıkı olan biri) eliaçık bir biçimde davranmak. *ör. Nedense bugünlerde cömertleşti.*
cömertlik *a. Far. T.* cömert olma durumu. *eş.* **eliaçıklık**.
cönk, -kü *a. (Malezya yerli dilinden)* **1** Malezya'da kullanılan büyük yelkenli gemi. **2** *yaz.* eskiden, saz ozanlarının şiirlerini topladığı, kimi zaman başka saz ozanlarının şiirlerine de yer verdiği, eni boyuna göre uzun olan ve uzunlamasına açılan, deri kaplı şiir defteri.
Cr *kim.* krom elementinin kimyasal simgesi.
Cs *kim.* sezyum elementinin kimyasal simgesi.
Cu *kim.* bakır elementinin kimyasal simgesi.
cudam *a. ha.* **1** beceriksiz kimse. **2** görgüsüz kimse. **3** sakat ve çirkin, güçsüz kimse. **4** kötü adam.
cuk (I) *a.* **1** "işi çok iyi bir biçim almak" anlamındaki ***aşığı cuk oturmak*** deyiminde geçer. **2** "tam yerini bulmak, tam gelmek" anlamındaki ***cuk oturmak*** deyiminde geçer.
cuk (II) *a. arg.* esrar.
cukcuk *a. ha.* **1** çok cılız tavuk. **2** karatavuk.
cukka *a. arg.* haksız edinilerek cebe atılan şey. **cukkasını almak** *arg.* bir işte payına düşeni almak.
cukkalama *a. arg.* cukkalamak eylemi.
cukkalamak *(-i) arg.* alıp cebe atmak.
culuk *a. ha.* hindi.
cuma *a. Ar.* (. -) **1** perşembe ile cumartesi arasındaki gün. **2** cuma günü kılınan öğle namazı. *eş.* **cuma namazı**. **cuma namazı** ➻ **cuma**[2].
cumartesi, -yi *b. a. Ar. T.* (. -' . .) cuma ile pazar arasındaki gün. **cumartesi kibarı gibi süslenmek** büyük bir özen göstererek ama çok zevksiz bir biçimde süslenmek.
cumba *a. İt.* (.' .) **1** eski evlerde, pencere hizasından sokağa doğru çıkıntısı olan kafesli bölüm. **2** *mim.* **çıkma**[2].
cumbadak *be.* (.' . .) (suya düşen bir cisim) "cump" diye ses çıkararak.
cumbalı *s.* (yapı için) cumbası olan.
cumbul cumbul *ik. be.* ➻ **cambul cumbul**.
cumbuldama *a.* cumbuldamak eylemi.
cumbuldamak *(nsz)* (bir sıvı) bir kabın içinde çalkalanarak ses çıkarmak.
cumbuldatma *a.* cumbuldatmak eylemi.
cumbuldatmak *(-i)* cumbuldamasına yol açmak, çalkalayıp ses çıkartmak.
cumburdama *a.* cumburdamak eylemi.
cumburdamak *(nsz)* ➻ **cumbuldamak**.
cumburlop *be.* **1** ağır bir cismin suya düşmesiyle çıkan sesi ve bu düşüşü anlatmak için kullanılır. *ör. Kıyıdaki çocuk cumburlop gitti, kayıkçılar zor yetiştiler.* **2** *arg.* kendinin olmayan bir şeyi kolayca cebe atıverme. *ör. Bir paket sigara cumburlop benim cebimdeydi.* **cumburlop etmek** *arg.* kendinin olmayan bir şeyi cebe atıvermek, çalıvermek.
cumburtu *a.* suya düşen ağır bir cismin ya da bir kap içinde çalkalanan suyun çıkardığı ses.
cumhur *a. Ar. esk.* topluluk, halk.
cumhurbaşkanı, -nı *b. a. Ar. T.* yönetim biçimi cumhuriyet olan ülkelerde devlet başkanı.
cumhurbaşkanlığı, -nı *b. a. Ar. T.* **1** cumhurbaşkanı olma durumu. **2** cumhurbaşkanının işi, görev adı. **3** cumhurbaşkanının makamı.
cumhuriyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) ulusun, egemenliğini kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı devlet biçimi.
cumhuriyetçi *a. Ar. T.* (. - . . .) cumhuriyet yandaşı olan kimse.
cumhuriyetçilik (. - . . . .) *a. Ar. T.* cumhuriyet yandaşlığı.
cumhurreisi *b. a. Ar. esk.* ➻ **cumhurbaşkanı**.
cump *a.* suya düşen ağır bir cismin çıkardığı ses. *eş.* **cup**. **cump diye** *be.* cump sesi çıkararak. *ör. Çocuk denize cump diye atladı.*
cunda *a. İt.* **1** *den.* yatay serenlerin her iki ucunun ortak adı. **2** bir gönder ya da direğin ucu.
cunta *a. İsp.* bir ülkede yönetime genellikle silah zoruyla el koyan kimselerden oluşan kurul.
cuntacı *a. İsp. T.* **1** cunta üyesi. **2** *s.* cunta yandaşı (kimse).
cuntacılık *a. İsp. T.* cuntacı olma durumu, cunta yandaşlığı.
cuntalaşma *a. İsp.T.* cuntalaşmak eylemi.
cuntalaşmak *(nsz) İsp.T.* cunta ya da cuntalar oluşturmak.*ör. Ordu içinde cuntalaşmak isteyenler saptanıp temizlendi.*
cup *a.* ➻ **cump**. **cup diye** *be.* ➻ **cump diye**.
cuppadak *be.* (.' . .) ➻ **cumbadak**.
cura (I) *a.* bağlama türünden çalgıların en küçüğü olan, iki ya da üç telli, tezene denilen bir mızrapla çalınan bir halk sazı. **cura zurna** küçük zurna.
cura (II) *a. ha.* **1** doğan türünden küçük ve yırtıcı bir kuş. **2** ufak tefek ve gelişmemiş kimse.
cura (III) *a. Ar. arg.* **1** esrar çekilen kabak ya da esrar içmeye yarayan gereç. **2** sigaradan çekilen son nefes ya da içkiden kalan ve içi-

len son yudum. **cura çekmek** *arg.* esrar çekmek, esrarlı sigaradan son nefesi çekmek.
curacı *a.* cura **(I)** çalan kimse.
curcuna *a.* (. .' .) **1** (bir yerde) çok gürültülü, karışık ve biraz da eğlenceli durum. *ör. Sınıfta bir curcunadır gidiyordu.* **2** *müz.* alaturka müzikte hızlı bir usul. **curcuna koparmak** gürültü patırtı etmek. **curcuna kopmak** eğlenceli bir durum doğmak. **(bir yeri) curcunaya çevirmek** (ya da **vermek**) ortalığı, kimin ne söylediği anlaşılamayan karışık ve gürültülü sesler içinde bırakmak.
curcunalı *s.* curcunası olan, eğlenceli (yer, durum vb.).
curnal *a. ha.* ➻ **jurnal**.
curnata *a.* (. .' .) bıldırcın akını.
cüce *s.* ve *a. Far.* **1** boyu olağandan, normal insanlardan çok kısa olan (kimse). *ör. Yedi cüce, masal kişisidir.* **2** *mec.* gelişmemiş. *ör. Ovada cüce ağaçlar vardı.* **cüce kalmak** boyca uzayamamak, gelişememek.
cüceleşme *a.* cüceleşmek eylemi.
cüceleşmek *(nsz)* olağan boyu biraz kısalmak. *ör. İnsan yaşlanınca cüceleşir.*
cücelik *a.Far. T.* cüce olma durumu.
cücük *a.* **1** soğanlı bitkilerde, yeraltında soğanın yanında oluşan tomurcuk, küçük soğan. **2** marul gibi katmerli şeylerin ya da kuru soğanın en iç bölümü. **3** kuşların ya da kümes hayvanlarının yavrusu, civciv. **4** bir şeyin küçüğü ya da onu andıran parçası. **5** *arg.* küçük çocuk, ufaklık, bücür.
cücükleme *a.* cücüklemek eylemi.
cücüklemek *(nsz)* cücük oluşturmak, cücük çıkarmak. *ör. Tavuk cücüklemiş.*
cücüklenme *a.* cücüklenmek eylemi.
cücüklenmek *(nsz)* cücük oluşmak, filizlenmek. *ör. Soğanlar cücüklenmiş.*
cücüklü *s.* cücüğü olan.
cücüklük *a.* cücük olma durumu.
cülus *a. Ar.* (. -) *tar.* hükümdarlık tahtına oturma. **cülus etmek** (hükümdar) tahta çıkmak.
cülusiye *a. Ar.* (. - . .) *yaz.* Osmanlı döneminde ozanların, tahta çıkan padişahlar için yazdıkları kaside.
cümbür cemaat *ik. be. Ar.* hep birlikte, toplu olarak.
cümbüş *a. Far.* **1** sazlı sözlü eğlenti. **2** *müz.* madensel gövdeli, tambura benzeyen, mızrapla çalınan bir çalgı. **3** *arg.* gürültü patırtı, kargaşa, kavga. **cümbüş patlamak** *arg.* kavga çıkmak, gürültü patırtı çıkmak. **cümbüş yapmak** sazlı sözlü eğlenmek.
cümbüşçü *a. Far. T.* cümbüş? yapan ya da çalan kimse.
cümbüşlü *s. Far. T.* **1** hareketli, eğlenceli, eğlentili. *ör. Çok cümbüşlü bir gündü.* **2** *arg.* kargaşalı, kavgalı, gürültülü patırtılı.
cümle *a.* ve *s. Ar.* **1** *dilb.* ➻ **tümce**. **2** (.' .) bütün, hep. *ör. Sınıfın cümlesi suçlu olamaz ya!* **cümle âlem** herkes. **cümle kapısı** bir yapının ana kapısı.
cümlecik *a. Ar. T. dilb.* bileşik bir tümcede yer alan yardımcı tümce, bir tümcede eylemlerin her biriyle ona bağlı birimlerin oluşturduğu bütün.
cümlesi *ad. Ar.T.* bütünü, tümü, hepsi.
cümleten *be. Ar.* (.' . .) hep birlikte, hep birden.
cünüp *s. Ar.* cinsel ilişkiden sonra, dinin buyurduğu biçimde henüz yıkanmamış olduğu için temiz sayılmayan (kimse).
cünüplük *a. Ar. T.* cünüp olma durumu.
cüppe *a. Ar.* din adamlarının, üniversite öğretim üyelerinin, mahkemelerde hukukçuların giysi üzerinden giydikleri uzun, bol bedenli ve geniş yenli, düğmesiz üstlük.
cüppeli *s. Ar. T.* cüppe giymiş olan, üstünde cüppe bulunan.
cüret, -ti *a. Ar.* **1** korkusuzca davranış, yüreklilik. **2** düşüncesiz ve saygıyı aşan davranış. **cüret etmek 1)** yüreklilikle ortaya atılmak. **2)** saygısızca, düşüncesizce davranmak.
cüretkâr *s. Ar. Far.* (. .-) korkusuzca ya da saygısızca davranan (kimse).
cüretkârlık *a. Ar. Far. T.* cüretkâr olma durumu.
cüretlenme *a. Ar. T.* cüretlenmek eylemi.
cüretlenmek *(nsz) Ar. T.* (kolay olmayan bir şey) yapmayı göze almak, korkusuzlaşmak, saldırganlaşmak, atılganlaşmak.
cüretli *s. Ar. T.* yürekli, korkusuz, atılgan.
cüretlilik *a. Ar. T.* cüretli olma durumu.
cüruf *a. Ar.* (. -) ➻ **dışık**.
cürüm, -rmü *a. Ar. huk.* ➻ **suç**.
cüsse *a. Ar.* insan gövdesi.
cüsseli *s. Ar. T.* (insan için) gövdece iri yapılı olan, iriyarı.
cüz *a. Ar.* **1** bütünü oluşturan bölümlerden her biri. **2** Kuran'ın otuz bölümünden her birine verilen ad. **3** *esk.* Bir kitabın ayrı bir kapak içinde yayımlanan birkaç formalık her bölümünden biri. *eş.* **fasikül**.
cüzam *a. Ar.* (. -) *hek.* Hansel basilinin yol açtığı sağaltımı olanaklı bir deri hastalığı. *eş.* **lepra**.
cüzamlı *s. Ar. T.* cüzam hastalığına tutulmuş olan.
cüzdan *a. Ar. Far.* **1** içine genellikle para konulan, cebe girebilecek boyutta çanta. **2** bir kimsenin kimliğini ya da belli bir durumunu bildiren, kendisine resmi bir yerden verilmiş, genellikle cep defteri biçiminde belge.
cüzi *s. Ar.* (. -) **1** pek az, azıcık. **2** göze çarpmayan, önemsiz. **3** *fels.* ➻ **tikel**.

Çç

Ç, ç *a.* **1** Türk abecesinin dördüncü harfi. **2** "çe" olarak söylenen ve "çe" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden ötümsüz dişeti damak ünsüzlerindendir. **3** sıralama ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığı zaman dördüncü maddenin başına getirilir. *ör. a) .... b) .... c) .... ç) ....*

çaba *a.* bir işi yapmak, başarmak için sürekli olarak harcanan güç ya da güç harcama işi. *ör. Bu çaba boşa gitmeyecektir.* **çaba gösterilmek** başarılması, yapılması için çalışılmak. **çaba göstermek** bir işi yapmak, başarmak için uğraşmak. **çaba harcamak** bir işi başarmak için elinden geleni yapmak. **çaba harcanmak** çaba gösterilmek, çabalanmak.

çabacı *s.* gereksiz çaba gösteren (kimse).

çabacılık *a.* gereksiz çaba gösterme işi. *ör. Aşırı bir çabacılık, işi çıkmaza da sokabilir.*

çabalama *a.* çabalamak eylemi.

çabalamak *(nsz)* güç bir durumdan kurtulmak ya da bir işi yapmak, başarmak için uğraşmak, güç harcamak. *ör. Herkes bir yol bulmaya çabalıyor.* **çabalaya çabalaya** *ik. be.* çok çabalayarak. **çabalama kaptan ben gidemem** bütün uğraşmaların boşuna olduğunu belirtmek için söylenir.

çabalanma *a.* çabalanmak eylemi.

çabalanmak *(nsz)* çaba gösterilmek, çabalamak eylemi yapılmak. *ör. Bu konuda çabalanmakta, çalışılmaktadır.*

çabalatma *a.* çabalatmak eylemi.

çabalatmak *(-i)* çaba göstermesini sağlamak, çaba göstermeye zorlamak. *ör. İnsanları boşa çabalatıyorsunuz.*

çabalayabilme *a.* çabalayabilmek eylemi.

çabalayabilmek *(nsz)* çabalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Para kazanmak için çabalayabiliriz.*

çabalayadurma *a.* çabalayadurmak eylemi.

çabalayadurmak *(nsz)* çabalamaya başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Çocuk ağaca tırmanmak için çabalayadururken düşeceğini düşünmüyordu.*

çabalayış *a.* çabalamak eylemi ya da biçimi.

çabasız *s.* **1** hiç çaba göstermeyen (kimse). **2** hiç çaba harcanmadan yapılan (iş). *ör. Kolay, çabasız ele geçen, kolay harcanır.*

çabasızlık *a.* hiç çaba göstermeme durumu. *ör. Ben, çabasızlığımızdan usandım bıktım artık.*

çabucacık *be. Far. T.* (.' . . .) kısa bir süre içinde, hızla ve kolaylıkla. *eş.* **çabucak**.

çabucak *be. Far.* (.' . .) **1** hiç zaman yitirmeden, hızla, çok çabuk, çabucacık. **2** çok kısa bir süre içinde ve kolaylıkla. *ör. Çabucak yapıverdi.*

çabuk *be. Far.* **1** her zamankinden daha kısa bir süre içinde. *ör. İş çabuk bitti.* **2** hızlı. *ör. En çabuk giden araç, uçak mıdır?* **3** *ünl.* "oyalanma", "acele et" anlamında buyruk olarak da kullanılır. *ör. Çabuk, geç kalacağız!* **çabuk çabuk** *ik. be.* çabuk bir biçimde, ivedi olarak, ivedilikle. **çabuk ol!** oyalanma, acele et, çabuk davran! **çabuk parlayan çabuk söner** çok kısa bir sürede olan bir gelişmenin sürekli olamayacağını anlatır.

çabukça *be. Far. T.* **1** pek kısa bir süre içinde. *ör. İşi çabukça yaptılar.* **2** çabuk bir biçimde, hızlı. *ör. Onun eline çabukça olduğu söylenir.*

çabuklaşabilme *a. Far. T.* çabuklaşabilmek eylemi.

çabuklaşabilmek *(nsz) Far. T.* çabuklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşler çabuklaşabilirse iyi olur.*

çabuklaşma *a. Far. T.* çabuklaşmak eylemi.

çabuklaşmak *(nsz) Far. T.* çabukluk kazanmak, hızlanmak.

çabuklaştırabilme *a. Far. T.* çabuklaştırabilmek eylemi.

çabuklaştırabilmek *(-i) Far. T.* çabuklaştırmak elinde olmak ya da çabuklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çabuklaştırılabilme *a. Far. T.* çabuklaştırılabilmek eylemi.

çabuklaştırılabilmek *(nsz) Far. T.* çabuklaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çabuklaştırılma *a. Far. T.* çabuklaştırılmak eylemi.

çabuklaştırılmak *(nsz) Far. T.* çabuklaşması sağlanmak, hız kazandırılmak.

çabuklaştırma *a. Far. T.* çabuklaştırmak eylemi.

çabuklaştırmak *(-i) Far. T.* çabuk bir duruma getirmek, hız kazandırmak, hızlandırmak.

çabukluk *a. Far. T.* çabuk olma durumu, hız. *ör. İnanılmaz bir çabukluk, işi bitiriverdi.*

çaça *a. Yun. arg.* **1** eski, usta gemici. **2** bir işte deneyimli olan kimse. **3** (genelevde) yaşlı, deneyimli orospu. **4** genelev işleten kadın. *eş.* **mama (II)**.

çaçabalığı, -nı *b. a. hayb.* hamsigillerden, ılıman ve az soğuk bütün denizlerde bulunan, yanları yassı, füze biçiminde, 7-8 santimetre boyunda, karnı ve yanları gümüş renginde, sırtı mavimtırak yeşil, eti pek lezzetli olmayan bir balık.

çaçaça *a. İsp.* Meksika'dan dünyaya yayılmış, rumba ile mambonun yeni bir uyarlaması sayılabilecek hareketli bir dans.
çaçalık *a. Yun. T. arg.* çaçanın yaptığı iş.
çaçaron *s. İt.* (kadın için) çok konuşan, çenesi düşük, geveze.
çaçaronca *s.* ve *be. İt. T.* çaçarona yakışır bir biçimde.
çaçaronlaşma *a. İt. T.* çaçaronlaşmak eylemi.
çaçaronlaşmak *(nsz) İt. T.* (kadın için) çenesi düşmek, çok konuşur olmak, gevezeleşmek.
çaçaronluk *a. İt. T.* çaçaron olma durumu ya da çaçarona yakışır davranış. **çaçaronluk etmek** çaçarona yaraşır bir biçimde davranmak.
çadır *a.* kaba kıl dokuma, keçe, deri, sık dokunmuş kalın bez vb.den yapılan, direklerle tutturulan, türlü biçimlerde olabilen, sökülüp taşınabilen barınak. **çadır ağırşağı** çadırın orta direğinin başlığı. **çadır bezi** pamuk ya da ketenden sık olarak dokunmuş, su geçirmez, kalın kumaş. **çadır direği** çadırın ortasında bulunan, çadırın gergin ve düzgün kurulmasını sağlayan, çökmesini önleyen direk. **çadır kent** doğal yıkımlara vb. uğramış kişilerin barınması için kurulan çadırlardan oluşan yerleşim yeri. **çadır kurmak 1)** direklerini dikip biçimini vererek ve üzerine örtüsünü geçirerek, çadırı içinde oturulabilecek bir durumda yerleştirmek. **2)** *arg.*erkeklik organı sertleşerek kişinin giyeceğinde kabartı yapmak. **çadır tiyatrosu** gösterilerini, oyunlarını büyük bir çadır içinde sunan gezici tiyatro. **çadır yıkmak** kurulu bulunan çadırı söküp dürmek.
çadırcı *a.* çadır yapan ya da satan kimse.
çadırcılık *a.* çadır yapma ya da satma işi.
çadırçatı, -yı *b. a. mim.* eğimli dört yüzeyden oluşan çatı.
çadırçiçeği, -ni *b. a. bitb.* nilüfergillerden, Çin, Hindistan ve Amerika'daki ırmaklarda yetişen, bir metre çapında yer kaplayan, çok iri yapraklı ve yapraklarının alt yüzü dikenciklerle kaplı, pembe beyaz çiçekler açan bir su bitkisi.
çadırlı *s.* **1** çadırı olan. **2** çadıra yerleşmiş olan. **çadırlı ordugâh** *ask.* kentler dışında bulunan ve çadırlarda barındırılan askeri güç.
çadıruşağı, -nı *b. a. bitb.* maydanozgillerden, anayurdu İran olan, özsuyundan hekimlikte yararlanılan bir bitki.
çağ *a.* **1** *esk.* zaman parçası, vakit. **2** başı ve sonu belli olup bir özellik taşıyan zaman parçası. *eş.* **devir (I)**. *ör. Sömürgecilik çağı artık kapanmıştır.* **3** tarihte türlü olayların belirmesi ya da sona ermesi göz önünde alınarak saptanmış "ilkçağ", "ortaçağ", "yeniçağ" ve "yakınçağ" gibi büyük zaman bölümlerinin her biri. *ör. Tarih dersinde bütün çağların özelliklerini öğrenebilirsiniz.* **4** insan yaşamının çocukluk, gençlik, yaşlılık gibi dönemlerinden her biri. *ör. Bizim gençlik çağımızda sinema bile yoktu.* **5** *mec.* bir şeyin elverişli, uygun zamanı. *ör. Her şey çağında değerlidir.* **6** *yerb.* bir katmanın oluştuğu süre. **7** *ha.* yaş. *ör. Öyle bir yâr sevmişim ki/On üç, on dört çağlarında. (Halk Türküsü)* **çağ açmak** herhangi bir bakımdan özelliği olan, yeni ve evrensel nitelikli bir dönemin başlamasını sağlamak. *ör. Fatih, İstanbul'u alarak bir çağ açmıştır.* **çağ atlamak** (toplum, ülke) köklü bir dönüşüm geçirmek, çağın önüne geçmek. **çağı geçmek 1)** eskimek, gözden düşmek ya da elverişli zamanı geçmiş olmak. **2)** yaşlanmak. *ör. Kadın, çağı geçince evde kalır.* **çağı yakalamak** (ülke olarak) çağın getirdiği bilimsel ve teknolojik gelişmeye ulaşmak ve ondan yararlanmak. **çağın gerisinde kalmak** çağdaş olamamak, çağına ayak uyduramamak, ilerleyememek. **çağını aşmak** düşünce ve davranış yönünden çok ileride olmak.
çağa *a. ha.* küçük çocuk, bebek.
çağanak *a. Far. esk.* zilli tef ya da dansözlerin kullandığı zil. ➻ **çalgı çağanak**.
çağanoz *a. Yun. hayb.* kabukluların onayaklılar alttakımından, denizlerde ve kimi türleri tatlı sularda yaşayan, boyları 25 cm. olabilen, eti pek lezzetli olmamakla birlikte balık çorbasında çeşni olarak kullanılan bir yengeç türü. **çağanoz gibi** vücudu eğri büğrü olan, yan yan yürüyen (kimse).
çağaşım *b. a.* ➻ **anakronizm**.
çağaşımsal *b. s.* ➻ **anakronik**.
Çağatay *ö. a.* **1** adını Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'dan alan Çağatay Hanlığı halkından olan kimse. **2** *s.* ad tamlamalarında Çağatay Hanlığı ve halkıyla ilgili. *ör. Çağatay ozanı Lütfi, Çağatay yazınının ünlü bir adıdır.*
Çağatayca *ö. a.* Orta Asya Türkçesinin yazı dili olarak gelişimiyle XV. yüzyılda oluşan ve yazı dili olarak XIX. yüzyıl sonlarına değin kullanılan, Doğu Türkçesi de denilen Türkçe.
çağcıl *s.* **1** (kişi, kuruluş için) güncel yenilikleri benimseyen, onlara uyan. *eş.* **modern**. *ör. Çağcıl insan, çevre bilinci olandır.* **2** bilim ve tekniğin, düşüncenin yeniliklerinden yararlanan, onları kullanan. *eş.* **modern**. *ör. Çağcıl tıp, birçok hastalığı iyileştirmektedir.*
çağcıllaşabilme *a.* çağcıllaşabilmek eylemi.
çağcıllaşabilmek *(nsz)* çağcıllaşmak elinde olmak ya da çağcıllaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ülke çalışmayla çağcıllaşabilir.*
çağcıllaşma *a.* çağcıllaşmak eylemi.
çağcıllaşmak *(nsz)* **1** çağın, günün yeniliklerini benimsemek. *ör. Köyler de çağcıllaşacaktır.* **2** çağın, günün yenilikleriyle donanmak. *ör. Bankalar çağcıllaşmak zorundadır.*
çağcıllaştırabilme *a.* çağcıllaştırabilmek eylemi.
çağcıllaştırabilmek *(-i)* çağcıllaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çağcıllaştırılabilme *a.* çağcıllaştırılabilmek eylemi.

çağcıllaştırılabilmek *(nsz)* çağcıllaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ülkemizin çağcıllaştırılabilmesi için çalışmalıyız.*
çağcıllaştırılma *a.* çağcıllaştırılmak eylemi.
çağcıllaştırılmak *(nsz)* çağcıllaşması sağlanmak. *ör. Fabrika çağcıllaştırılmak istiyor.*
çağcıllaştırma *a.* çağcıllaştırmak eylemi.
çağcıllaştırmak *(-i)* çağın gereklerine uydurmak, çağcıl duruma getirmek. *ör. Öğretim yöntemimizi çağcıllaştırmak gerekiyor.*
çağcıllık *a.* çağcıl olma durumu.
çağdaş *s.* **1** aynı çağda yer alanlardan, olanlardan, geçenlerden ya da yaşayanlardan her biri. *eş. esk.* **muasır**. *ör. Şinasi ile Ahmet Mithat Efendi çağdaş mıydı?* **2** içinde bulunulan çağda yer alan, olan. *ör. Çağdaş toplumlar daha da farklılaşmıştır.* **3** çağın koşullarına, anlayışına uyan, gelişmiş, ileri, uygar. *ör. Çağdaş düşünce, bunu gerektirir.* **4** bulunulan çağ ile ilgili. *eş. esk.* **muasır**. *ör. Çağdaş teknolojiyi bilgisayar yaratıyor.*
çağdaşlaşabilme *a.* çağdaşlaşabilmek eylemi.
çağdaşlaşabilmek *(nsz)* çağdaşlaşmak elinde olmak ya da çağdaşlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ülkemiz çağdaşlaşabilmek için çabalıyor.*
çağdaşlaşma *a.* çağdaşlaşmak eylemi.
çağdaşlaşmak *(nsz)* **1** çağın koşullarına, gereklerine, gidişine uymak. **2** uygarlıkta çağın ileri ulusları düzeyine erişmek. *ör. Ülkemiz çağdaşlaşmak zorundadır.*
çağdaşlaştırabilme *a.* çağdaşlaştırabilmek eylemi.
çağdaşlaştırabilmek *(-i)* çağdaşlaştırmak elinde olmak ya da çağdaşlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ülkemizi çağdaşlaştırabilmek elimizdeymiş.*
çadaşlaştırıcı *s.* çağdaşlaşmaya yol açıcı ya da çağdaşlaşmayı sağlayıcı. *ör. Bu tutum, ülke için çağdaşlaştırıcı olamaz.*
çadaşlaştırılabilme *a.* çağdaşlatırılabilmek eylemi.
çağdaşlatırılabilmek *(nsz)* çağdaşlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çadaşlaştırılma *a.* çağdaşlaştırılmak eylemi.
çağdaşlaştırılmak *(nsz)* çağdaşlaşması sağlanmak, çağdaş bir duruma getirilmek. *ör. Okullar çağdaşlaştırılıyor.*
çağdaşlaştırma *a.* çağdaşlaştırmak eylemi.
çağdaşlaştırmak *(-i)* içinde bulunulan çağın isterlerine uygun bir duruma getirmek, çağdaşlaşmasını sağlamak. *ör. Kafalarımızı da çağdaşlaştırmak zorundayız.*
çağdaşlık *a.* çağdaş olma durumu. *ör. Yazarın çağdaşlığı, düşüncede ve dilde kendini gösterir.*
çağdışı *s.* **1** çağın isterlerinin gerisinde kalmış olan. *eş. esk.* **köhne**. *ör. Bu çağdışı düşünce, toplumu etkilememelidir.* **2** *a. ask.* belli bir yaşa geldiği için askerlik çağını doldurmuş kimse. **çağdışı kalmak** çağın isterlerinin gerisinde kalmak, eskimek. *ör. Bu düşünceler çağdışı kalmıştır.* **çağdışı olmak** *ask.* yedek askerlik çağını doldurmuş olmak.
çağdışılaşma *b. a.* çağdışılaşmak eylemi.
çağdışılaşmak *(nsz)* çağın isterlerinin gerisinde kalmak.
çağdışılık *b. a.* çağdışı olma durumu. *ör. Bu olaydaki çağdışılık yürekleri burkacak denli açıktır.*
çağıl çağıl *ik. be.* (akarsu için) çağıltılı bir biçimde, çağıldayarak, çağıltıyla. **çağıl çağıl akmak** (akarsu) çağıldayarak akmak, çağıldamak.
çağıldama *a.* çağıldamak eylemi.
çağıldamak *(nsz)* (akarsu için) akarken taşlara, kayalara çarparak ses çıkarmak. **çağıldaya çağıldaya** *ik. be.* çağıldayarak. *ör. Orman içinde bir dere çağıldaya çağıldaya akıyordu.*
çağıldayış *a.* çağıldamak eylemi ya da biçimi. *ör. Irmağın çağıldayışı, kuşların ötüşüne karışıyordu.*
çağıltı *a.* suyun, akarken taşlara, kayalara çarparak çıkardığı ses. *ör. Derenin çağıltısı duyuluyordu.*
çağıltılı *s.* çağıltı çıkararak akan, çağıltısı olan. *ör. Dere taşmıştı, çağıltılıydı.*
çağırabilme *a.* çağırabilmek eylemi.
çağırabilmek *(-i, -e)* çağırmak elinde olmak ya da çağırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çağırış *a.* çağırmak eylemi ya da biçimi.
çağırıverme *a.* çağırıvermek eylemi.
çağırıvermek *(-i)* **1** çabucak çağırmak. *ör. Çocukları çağırıver.* **2** "çağırmak" anlamında kullanılır. *ör. Toplantımıza onu da çağırıversek iyi olur.*
çağırma *a.* çağırmak eylemi.
çağırmak *(-i)* **1** birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, birisine "buraya gel" diye seslenmek. *ör. Sucuyu çağır da su alalım.* **2** *(-i, -e)* birinin bir yere gelmesini istemek. *eş.* **davet etmek**. *ör. Arkadaşlarını yemeğe çağırmak istemişti.* **çağıra çağıra** *ik. be.* sürekli biçimde çağırarak.
çağırtabilme *a.* çağırtabilmek eyelemi.
çağırtabilmek *(-i, -e)* çağırtmak elinde ya da yetkisinde olmak, çağırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çağırtı *a.* çağırma, bağırma sesi.
çağırtılabilme *a.* çağırtılabilmek eylemi.
çağırtılabilmek *(nsz)* çağırtılması olanak içinde olmak ya da çağırtılma olasılığı bulunmak. *ör. Toplantıya o da çağırtılabilirdi.*
çağırtılma *a.* çağırtılmak eylemi.
çağırtılmak *(nsz)* çağırtmak eylemine konu olmak. *ör. Toplantıya çağırtılanların çoğu gelmişti.*
çağırtkan *a.* avcıların bir kafes içinde av yerine bıraktıklarında ötüşüyle kendi türünden olan kuşları çevresinde toplayarak onların avlanmasını sağlayan kuş. *eş.* **çığırtkan**[1].
çağırtma *a.* çağırtmak eylemi.
çağırtmak *(-i, -e)* çağırmak eylemini yaptır-

mak, çağırmasını ya da çağrılmasını sağlamak. *ör. Öğretmen, onun velisini çağırtmıştı.*
çağla *a.* (.' .) badem, erik, kayısı gibi meyvelerin olgunlaşmamış ama yenilebilecek durumdaki hamı. **çağla yeşili** canlı, açık yeşil.
çağlama *a.* çağlamak eylemi.
çağlamak *(nsz)* (akarsu için) taştan taşa, kayadan kayaya çarpıp sesler çıkararak, köpürerek coşkun bir biçimde akmak. *ör. Dere çağlayarak akıyordu.* **çağlamadan çatlamak** büyüklük taslamak.
çağlar *a.* ➻ **çağlayan**.
çağlayan *a.* **1** bir akarsuyun, çok yüksek olmayan bir yerden çağıltıyla, köpürerek döküldüğü yer. **2** böyle dökülen su. *eş.* **şelale**.
çağlayış *a.* çağlamak eylemi ya da biçimi.
çağma *a. ha.* çağmak eylemi.
çağmak, -ar *(nsz) ha.*(Güneş) doğmak, yükselmek, vurmak.
çağnak *a.* dölütün içinde bulunduğu, döl kesesini dolduran sıvı. *eş.* **amnios suyu**.
çağrı *a.* birinin bir yere gelmesini isteme. *eş. esk.* **davet**. *ör.Arkadaşımın çağrısına katılmak istiyordum, olmadı.*
çağrıcı *a.* çağırma işini yapan, çağrı götüren ya da getiren kimse.
çağrıcılık *a.* çağrıcının yaptığı iş.
çağrılabilme *a.* çağrılabilmek eylemi.
çağrılabilmek *(nsz; -e)* çağrılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Toplantıya sizler de çağrılabilirsiniz.*
çağrılama *a.* çağrılamak eylemi.
çağrılamak *(-i)* bir yere gelmesini istemek, bir yere çağırmak.
çağrılı *s.* ve *a.* bir toplantıya, bir yene çağrılmış olan (kimse). *ör. Bütün çağrılılar gelmişti.*
çağrılık *a.* bir toplantıya, bir yere çağrılanlara gönderilen yazının bulunduğu kâğıt. *eş.* **davetiye**. *ör. Herkes, çağrılığı alınca, açılışa koşmuştu.*
çağrılış *a.* çağrılmak eylemi ya da biçimi.
çağrılma *a.* çağrılmak eylemi.
çağrılmak *(nsz; -e)* bir toplantıya, bir yere gelmesi istenmek. *ör. İnsan çağrıldığı zaman gider.*
çağrım *a.* **1** yüksek bir sesin ulaşabileceği uzaklık. *ör. Babam, bir çağrım ötede çift sürüyordu.* **2** *tic.* ➻ **apel**.
çağrısal *s.* çağrı niteliği bulunan, çağrı ile ilgili. *ör. Gerçekte, çağrısal olan aşk, kolay açıklanamaz.*
çağrısız *s.* çağrılmamış olan, çağrılmadan gelen. *ör. Çağrısız konukluk olmaz.*
çağrışım *a.* **1** bir düşüncenin, görüntünün ya da davranışın bir başkasını anımsatması; örneğin görülen bir buzdan, kişinin kendince bir anısı olan buzlu bir kış gününü düşünmesi, ondan da sıcak bir otel odasından karlı dağlara bakışını anımsaması vb. *ör. Nedendir bilmem, bir çağrışımla anımsadığım bu olayı unutmuştum.* **2** *fels.* ruhsal olayların, istencin aracılığı olmadan, kimi kez de istencin karşı koymasına karşın, birbirlerini bilinç alanına çekmesi. *eş. esk.* **tedai**. **3** *ruhb.* düşünüler, kavramlar ve davranışlar arasında, yer ve zaman birliğinin etkisiyle kurulan ilişkiler sonucu, bilinç alanına bunlardan biri girince ötekini de bilince çekmesi olayı. *eş. esk.* **tedai**. **çağrışım bölgesi** *ruhb.* türlü duyu organları aracılığıyla gelen duyumların kendisinde birleştiği kabul edilen, beynin ön bölgesi. **çağrışım ruhbilimi** çağrışımı ve çağrışım yasalarını ruhbilimin temeli yapmaya ve bütün ruhsal olayları bu yolla açıklamaya çalışan ruhbilim dalı. **çağrışım yapmak** çağrışıma yol açmak, çağrıştırmak. **çağrışım yasaları** *ruhb.* önceleri, benzerlik, karşıtlık, yer ve zaman birliği, daha sonra ise "bitişiklik yasası" denilen, kavramlar ve tasarımlar arasındaki bağlantıların nasıl kurulduğunu açıklayan yasalar.
çağrışımcı *s.* ve *a. fels.* çağrışımcılık öğretisi yanlısı (kimse, görüş). *ör. Bu çağrışımcılar, bilginin oluşmasında düşüncelerin birbirini çağırmasını tek gerçek sayarlar.*
çağrışımcılık *a. fels.* belleğin bütün işlemlerinin, aklın bütün işlem ve ilkelerinin düşüncelerin çağrışımıyla işlediğini, bilginin çağrışım yoluyla üretildiğini öne süren felsefe yolu. *ör. Aristoteles'le başlayan çağrışımcılık, felsefede bir öğreti olmuştur.*
çağrışımlı *s.* çağrışımı olan. *ör. Sonsuz çağrışımlı adıyla Paris, kişiyi çeker.*
çağrışımlılık *a.* çağrışımlı olma durumu. *ör. Sözcüklerin çağrışımlılığı, şiire çok şey katar.*
çağrışımsal *s.* çağrışım özelliği taşıyan, çağrışıma olanak veren, çağrışımla ilgili. *ör. Şiirde sözcükler, çağrışımsal değerlere de yaslanır.*
çağrışımsallık *a.* çağrışımsal olma durumu. *ör. Şiir, çağrışımsallığı önde tutar.*
çağrışımsız *s.* çağrışımı olmayan. *ör. Kimi sözcükler henüz çağrışımsızdır.*
çağrışımsızlık *a.* çağrışımsız olma durumu. *ör. Kimi yeni sözcüklerdeki çağrışımsızlık, şiire ayak bağıdır.*
çağrışma *a.* çağrışmak eylemi.
çağrışmak *(nsz; -le)* **1** birbirini çağırmak. **2** hep birden bağırarak yaygara etmek.
çağrıştırabilme *a.* çağrıştırabilmek eylemi.
çağrıştırabilmek *(-i)* çağrıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bir söz, bir davranış eski bir anıyı çağrıştırabili.*
çağrıştırış *a.* çağrıştırmak eylemi ya da biçimi.
çağrıştırıverme *a.* çağrıştırıvermek eylemi.
çağrıştırıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak ya da kısa süreli olarak çağrıştırmak. *ör. Bir ara eski günleri çağrıştırıveren durumlarımız da olmuştu.*
çağrıştırma *a.* çağrıştırmak eylemi.
çağrıştırmak *(-i)* **1** anımsatmak, düşündürmek, akla getirmek. *ör. "Dağ köyü", uzaklığı, yoksulluğu çağrıştırmaktadır.* **2** bir çağrışıma yol açmak. *ör. Bunu, parıldayan yıldızlar çağrıştırmıştı.*

çağsal *s.* çağ ile ilgili.
çağsama *a.* **1** çağsamak eylemi. **2** geçmiş bir çağa duyulan aşırı sevgi ve özlem. *eş.* **nostalji**[2]. *ör. Buralara bir çağsamayla gelirdi.*
çağsamak *(-e)* geçmiş ya da düşlenen bir çağa özlem duymak. *ör. Günümüzde insanlar buna çağsamak diyor, bir tür özlem yani.*
çağşak *a. ha.* akarsu yataklarında, kıyılarında ve genellikle de pınarların içinde bulunan, aşınarak bilye gibi olmuş küçük taş(lar). *eş.* **çakıl**.
çağşaklı *s. ha.* çağşağı olan (akarsu, pınar). *eş.* **çakıllı**. *ör. Ak çağşaklı pınarları olan dağları özlemişti.*
çağüstü, -nü *b. s.* yenilik yönünden çağı aşan. *eş.* **ultramodern**.
çağüstülük *b. a.* çağüstü olma durumu, özelliği.
çakabilme *a.* çakabilmek eylemi.
çakabilmek *(-i)* çakmaya gücü yetmek, çakmak elinde olmak ya da çakma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sert şeylere çivi çakabilmek zordur.*
çakal *a. Far.* **1** *hayb.* etoburlardan, rengiyle kurda, boyu ve kabarık kıl kuyruğuyla tilkiye benzeyen, kırsal alanlarda sürü biçiminde yaşayan ve genellikle leşle beslenen bir yaban hayvanı. **2** *ha.* açıkgöz, kurnaz kimse. **3** *arg.* aşağılık kimse, düzenci, yalancı. **çakal armudu** *ha.* ahlat. **çakal öldüye vurmak** *ha.* bayılmış, ölmüş ya da uyumuş gibi yapmak. **çakal soluğu** *ha.* çok kısa süren dinlenme. **çakal uykusu** *ha.* bir aralık kestiriverilen uyku. **çakal yağmuru** *ha.* güneş varken yağan ince yağmur. **çakal yolu** *ha.* dar yol, keçiyolu.
çakalboğan *b. a. Far. T. bitb.* bir kır bitkisi.
çakaleriği, -ni *b. a. Far. T.* iri çekirdekli, çok ekşi ve sert bir erik.
çakallama *a. arg.* çakallamak eylemi.
çakallamak *(-i) arg.* anlamak, sezmek, çakmak **(II)**[7].
çakallaşma *a. arg.* çakallaşmak eylemi.
çakallaşmak *(nsz) arg. mec.* **1** açıkgöz biri durumuna gelmek, kurnazlaşmak. **2** aşağılık, düzenbaz biri olmak.
çakallık *a. arg.* açıkgözlük, düzencilik, hilecilik, kurnazlık. **çakallık etmek** *arg.* çakal kimseye yaraşır biçimde davranmak.
çakaloz *a.* **1** *esk.* mermi olarak çakıl taşı atan bir top türü. **2** *arg.* niteliksiz, düzeyi düşük, aşağılık kimse, çakal[3].
çakar *a.* **1** açığa ya da kıyılara yerleştirilen, belirli aralıklarla yanıp sönen küçük deniz feneri. **2** genişliği on, uzunluğu iki yüz elli kulaç olan balık ağı. **çakar almaz** ➻ **çakmak (II)**.
çakı *a.* **1** küçük cep bıçağı. **2** ➻ **denizçakısı**. **çakı gibi** (kişi için) canlı ve çevik.
çakıcı *a.* çakı yapan ya da satan kimse.
çakıl *a.* deniz, akarsu yataklarında ya da kıyılarında bulunan, suyun aşındırmasıyla genellikle yuvarlaklaşmış küçük taş parçaları. **çakıl kayaç** *coğr.* köşeli ya da yuvarlak çakılların doğal bir çimento ile birbirlerine kenetlenmesinden oluşan tortul kayaç. **çakıl taşı** *ha.* ➻ **çakıl**. **çakıl taşlı** *s.* çakıl döşenmiş ya da çakılı olan (yol, kıyı). **çakıl yol** çakıllarla oluşturulmuş, çakıl döşenmiş yol.
çakılabilme *a.* çakılabilmek eylemi.
çakılabilmek *(nsz)* çakılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çakılayazma *a.* çakılayazmak eylemi.
çakılayazmak *(nsz)* çakılma tehlikesi atlatmak, az kalsın çakılmak.
çakıldak *a. ha.* **1** ➻ **kaynanazırıltısı**. **2** koyun, keçi gibi hayvanların kuyruk altlarındaki kıllara takılıp kuruyan pislik. **3** ➻ **şakıldak, şakırdak**.
çakıldama *a.* çakıldamak eylemi.
çakıldamak *(nsz)* çakıl taşlarının sürtünmesine benzer sesler çıkarmak.
çakıldatma *a.* çakıldatmak eylemi.
çakıldatmak *(-i)* çakıldamasına yol açmak.
çakılı *s.* **1** çakılmış bulunan. *ör. Duvara çakılı çiviyi söktük.* **2** çivi ya da benzeri bir şeyle bir yere tutturulmuş. *ör. Ağaca çakılı levhayı söküp attı.* **3** yeri değişmez.
çakılkuşu, -nu *b. a. hayb.* yağmurkuşugillerden, kuzey yarımkürede yaşayan, sıcaklar gelince güneye göçen bir kuş.
çakıllı *s.* çakıllı olan, içinde çakıl bulunan. *ör. Denizin burası biraz çakıllı, kumlu bir yer bulalım.*
çakıllık *a.* çakıl yatağı, çakıllarla dolu olan, çakıl birikmiş ya da döşenmiş yer.
çakılış *a.* çakılmak eylemi ya da biçimi.
çakılma *a.* çakılmak eylemi.
çakılmak *(ösz)* **1** çakmak **(II)**[1] eylemine konu olmak. **2** *(-e)* hızla düşüp saplanmak. *ör. Dağa çakılan uçağın pilotu kurtuldu.* **çakılıp kalmak** bir yerde uzun süre hareketsiz kalmak, bir şey yapmadan beklemek. *ör. Burada on gündür çakılıp kaldım.*
çakıltı *a.* çakılların kımıldamasından çıkan ses, çakıl sesi.
çakım *a.* **1** şimşek. **2** kıvılcım.
çakıntı *a.* **1** şimşeğin çakma eylemi. **2** *mec.* beklenmedik bir anda şimşek gibi çakma işi. *ör. İnsan kimi zaman düşünce çakıntılarıyla sevinir.* **3** *arg.* içkili toplantı. **4** *arg.* içki içerken kadehleri birbirine vurma, kadeh tokuşturma.
çakır (I) *s.* **1** (göz rengi için) mavi hareli ela. **2** *ha.* yeni olgunlaşmaya başlamış (meyve). **3** *a.* ➻ **çakırdoğan**. **çakır ayaz** *ha.* açık ama çok soğuk hava.
çakır (II) *a. esk.* **1** şarap. **2** ➻ **çakırkeyf**.
çakırcı *a.* **1** kuş avı için çakırdoğan yetiştiren ya da avda çakırdoğanı tutan kimse. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahın yanında ava giden avcı takımına verilen ad.
çakırcıbaşı, -nı *b. a. tar.* Osmanlı döneminde çakırcı takımı komutanı.
çakır çukur *ik. be.* **1** çak çuk diye ses çıkararak. **2** *ik. s.* çukurlarla dolu. *ör. Araba çakır çukur bir yolda zor ilerliyordu.*

çakırdiken *b. a. bitb.* maydanozgillerden, almaşık yapraklı, uzun ve sert saplı, sarı çiçekler açan, dikenli, hekimlikte yararlanılan, çok yıllık otsu bir bitki.
çakırdikenlik *b. a.* çakırdikenlerin bol olduğu yer.
çakırdoğan *b. a. hayb.* kartalgillerden, kuzey yarımkürenin her yerinde bulunan, gövdesinin üstü kurşuni ya da kahverengi, altı açık kahverengi ve enine çizgili, kanatları değirmi, kuyruğu oldukça uzun, avcı kuş olarak yetiştirilen, yırtıcı, iri bir doğan.
çakırkanat *b. a. hayb.* kanatları mavi hareli bir ördek türü.
çakırkeyf *b. s. T. Ar.* içkiden dolayı yarı sarhoş (kimse).
çakırkeyif *b. s. T. Ar.* ➻ **çakırkeyf**.
çakırkeyiflik *b. a. Ar. T.* çakırkeyf olma durumu.
çakırpençe *b. s. T. Far.* her işte çıkarını arayan, tuttuğunu koparan (kimse).
çakırpençelik *b. a. T. Far. T.* çakırpençe olma durumu.
çakış *a.* çakmak eylemi ya da biçimi.
çakışabilme *a.* çakışabilmek eylemi.
çakışabilmek *(nsz; -le)* çakışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çakışık *s. mat.* üst üste konulunca birbirine uyan, birbirini örten şekillerden her biri. *ör. Eksenleri çakışık iki koni ya da çakışık üçgenler eşit midir?*
çakışma *a.* çakışmak eylemi.
çakışmak *(nsz; -le)* **1** birbirinin içine geçerek kenetlenmek. **2** birbirine çarpmak, vuruşmak, çarpışmak. **3** (saz ozanları) karşılıklı söz yarışı etmek, atışmak. **4** *mat.* doğru, açı, yüzey gibi geometrik şekiller üst üste konulunca birbirlerini tümüyle örtmek. **5** *mec.* (iki ya da daha çok şey) aynı zamana rastlamak. *ör. Toplantı iş saatimle çakışınca katılma olanağını bulamadım.*
çakıştırılma *a.* çakıştırılmak eylemi.
çakıştırılmak *(nsz)* çakışmak eylemi yaptırılmak. *ör. Üçgenler çakıştırılınca durum anlaşılır.*
çakıştırma *a.* çakıştırmak eylemi.
çakıştırmak *(-i)* **1** çakışmak eylemini yaptırmak, çakışmasını sağlamak. **2** *arg.* içki içerken kadehleri tokuşturmak. **3** *arg.* içki içip keyif etmek. *ör. Akşam biraz çakıştırdık.* **4** *ha.* iki kişiyi birbirine düşürmek. *ör. Onları çakıştırıp eğlendiler.*
çakız *a. arg.* bir durumu sezme, kavrama. **çakız etmek** *arg.* bir durumu sezmek, kavramak. *eş.* **çakmak (II)**[7].
çakıverme *a.* çakıvermek eylemi.
çakıvermek *(nsz)* ansızın çakmak. *ör. Şimşek çakıverince ortalık aydınlanmıştı.*
çakma *a.* **1** çakmak eylemi. **2** vurup çakarak yapılmış kuyumcu işi. **3** bu işte kullanılan kuyumcu kalıbı.
çakmak (I) *a.* **1** çakmaktaşına vurulunca kıvılcım saçan çelik parçası. **2** çelik, çakmaktaşı ve tutuşacak maddeden oluşan, ateş elde etmeye yarayan, türlü biçimlerde araç. *ör. Eskiden benzinli çakmaklar vardı.* **çakmak çakmak** ateş yakmak ereğiyle, kıvılcım vermesi için çakmağı çakmaktaşına sürtmek ya da çakmağın çakan düzeneğine basmak.
çakmak, -ar (II) *(-i, -e)* **1** çekiç ve benzeri bir şeyle tepesine vurarak bir yere girmesini sağlamak, vurarak sokup yerleştirmek. *ör. Çiviyi duvara çakmak için çekiç yoktu.* **2** çivi aracılığıyla tutturmak. *ör. Levhayı ağaca çaktılar.* **3** çakmağı ateşlemek. *ör. İki kez çaktım, ama çakmak yanmadı.* **4** hayvanı bir kazığa bağlamak. *ör. Atı çayıra çakıp geldi.* **5** *arg.* atmak, vurmak. *ör. Ona birkaç tokat çakmak gerekmişti.* **6** *arg.* birine bir şeyi yutturmak. *ör. Sahte doları bir bankaya çakıp geldiler.* **7** *(-i) arg.* sezinlemek, kavramak, ayrımsamak. *ör. Durumu hemen çakmıştım.* **8** *(-den) arg.* anlamak, bilgisi olmak, bilmek. *ör. Kürek çekmekten az buçuk çakarım.* **9** *(nsz) arg.* sınıfta kalmak. *ör. Çalışmadı, bu yıl çakacağı belliydi.* **10** *(nsz) arg.* içki içmek. *ör. Dün akşam birkaç kadeh çakmıştım.* **11** *(nsz)* (şimşek, ışık) birdenbire ve kısa bir süre yanıp sönmek. *ör. Kıyıda bir deniz feneri çakıyordu.* **12** *arg.* tokat ya da yumruk vurmak. *ör. İki çakarsam kendini yerde bulursun.* **çak yapmak** *arg.* kazanılan bir başarıyı kutlama işareti olarak, eli havaya kaldırıp karşısındaki arkadaşınınkine ya da takım arkadaşınınkine vurmak. **çakar almaz 1)** *arg.* işler gibi görünen ama işe yaramayan, bozuk. *ör. Bir çakar almazı var, sür sür gitmez, ikide birde bozulur.* **2)** (şaka yollu) tabanca, tüfek. *ör. Bu çakar almazla kuş avlanır mı?* **çakmak çakmak olmak** (göz için) ateş saçmak, kızarmak.
çakmak (III) *a. hek.* irinlerden ileri gelen, kuruyunca kalın kabuk bağlayan kabarcıklarla kendini gösteren ve çoğunlukla yüzde görülen bir deri hastalığı.
çakmakçı *a.* çakmak yapan ya da satan kimse.
çakmakçılık *a.* çakmak yapıp satma işi.
çakmaklanmak *(nsz)* ➻ **çakmaklaşmak**.
çakmaklaşma *a.* çakmaklaşmak eylemi.
çakmaklaşmak *(nsz)* (göz için) alev saçmak, kızarmak.
çakmaklı *a. esk.* eskiden kullanılmış olan, çakmaktaşına çarpan tetiğin çıkardığı kıvılcımla ateş alan tüfek.
çakmaklık *s.* çakmakta **(I)**[2] kullanılacak olan. *ör. Çakmaklık gaz kalmamış.*
çakmaktaşı, -nı *b. a. yerb.* kadıköytaşı ve gizli kristal kuvars bileşiği olan, çelik ya da demir sürtülünce kıvılcım çıkaran bir kuvars türü.
çakoz *a. arg.* sezinleme, anlama, sezme. **çakoz olmak** *arg.* ➻ **çakmak (II)**[7].
çakozlama *a. arg.* çakozlamak eyelemi.
çakozlamak *(-i) arg.* ➻ **çakmak (II)**[7].
çakşır *a.* **1** ince kumaştan yapılmış erkek şalvarı. **2** paçalı güvercin ve kimi kuşların ayağında bulunan ve süs gibi görünen tüyler.

çakşırlı *s.* **1** çakşır giymiş olan. **2** ayakları tüylü (kuş).
çakşırsız *s.* çakşırı olmayan.
çaktırılma *a. arg.* çaktırılmak eylemi. *ör. Çocuğun çaktırılması gerekmiyordu.*
çaktırılmak *(nsz) arg.* **1** sezmesi sağlanmak. *ör. Durum çaktırılınca iş yattı.* **2** (öğrenci) sınıfta bırakılmak. *ör. Çocuk bilerek çaktırıldı.*
çaktırış *a.* çaktırmak eylemi ya da biçimi.
çaktırma *a.* çaktırmak eylemi.
çaktırmadan *be. arg.* alttan alta, hiç sezdirmeden, belli etmeden.
çaktırmak *(-i; -e)* **1** çakmak eylemini yaptırmak. **2** *arg.* sezmesini sağlamak, sezdirmek. *ör. Öyle yapma, çaktırıyorsun.* **3** *arg.* sınıfta bırakmak. *ör. Öğretmen beş öğrenciyi çaktırmıştı.*
çak yapmak *(nsz) arg.* ➻ **çakmak (II)**.
çal *a. ha.* taşlık yer, çıplak tepe. **çal horozu** *ha.* alacalı ve iri ibikli horoz.
çala *a.* **1** "kalem", "kamçı", "kürek" gibi belli adlara önek gibi gelerek onlarla birleşip eyleme bağlanır ve eyleme o adla ilgili bir çabukluk, sürekliliik, dikkatsizlik anlamı katar; örneğin "çalakaşık yemek" gibi. **2** *ha.* "bir" sözcüğünden sonra gelerek "ara", "an" anlamlarını verir. *ör. Onu bir çala gördüm.*
çalabilme *a.* çalabilmek eylemi.
çalabilmek *(-i)* çalma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Hırsız her şeyi çalabilir.*
çaladurma *a.* çaladurmak eylemi.
çaladurmak *(nsz)* çalmaya başlayıp çalmasını sürdürüyor olmak. *ör. Telefon çaladursun, o tırnaklarını ojelemeyi sürdürüyordu.*
çalakalem *be.T. Ar.* gelişigüzel bir biçimde yazarak, durmadan yazarak.
çalakamçı *be.* sürekli kamçılayarak.
çalakaşık *be.* durmadan kaşıklayarak, soluk almaksızın yiyerek.
çalakılıç *be.* durmadan sağa sola kılıç sallayarak.
çalakürek *be.* hiç durmadan, boyuna, sürekli kürek çekerek.
Çalap *ö. a.* Tanrı.
çalapaça *be.* sürükleye sürükleye, zorla yürüterek.
çalapala *be.* hiç durmadan pala sallayarak.
çalçene *b. s.* çok konuşan, çenesi düşük, geveze (kimse).
çalçeneleşme *b. a.* çalçeneleşmek eylemi.
çalçeneleşmek *(nsz)* çenesi düşmek, gevezeleşmek.
çalçenelik *b. a.* çalçene olma durumu.
çaldırabilme *a.* çaldırabilmek eylemi.
çaldırabilmek *(-i, -e)* çaldırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çaldırılma *a.* çaldırılmak eylemi.
çaldırılmak *(nsz)* **1** çalmak eylemi yaptırılmak. **2** hırsıza kaptırılmak.
çaldırış *a.* çaldırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Parasını çaldırışına üzüldü.*
çaldırma *a.* çaldırmak eylemi.
çaldırmak *(-i, -e)* **1** çalmak eylemini yaptırmak. **2** hırsıza kaptırmak.
çalgı *a.* **1** müzikte, güzel, uyumlu sesler çıkarması için yapılmış araç. *eş.* **enstrüman**. *ör. Keman bir çalgıdır.* **2** müzikle yapılan eğlence, müzik aracı çalma. *ör. Bu gece bizde çalgı var.* **3** saz takımı. *ör. Düğün için çalgı tuttuk.* **çalgı çağanak** sazlı sözlü, neşeli ve gürültülü olarak. *ör. Her gece çalgı çağanak eğlenti olur mu?* **çalgı çalmak** bir müzik aracını müzik kurallarına uygun sesler çıkartacak biçimde kullanmak. *ör. Herkes çalgı çalabilir mi?*
çalgıcı *a.* çalgı çalmayı kendine meslek edinmiş kimse.
çalgıcılık *a.* çalgıcının işi, mesleği.
çalgıcıotu, -nu *b. a. bitb.* turpgillerden, kurak yerlerde yetişen, ak ya da sarı çiçekler açan, çiçekleri kaynatılarak suyundan göğüs yumuşatıcısı olarak yararlanılan otsu bir bitki.
çalgıç *a.* kuştüyü, kemik, boynuz gibi şeylerden yapılan ve kimi telli çalgıların tellerine vurarak onları çalmaya yarayan araç. *eş.* **tezene**, **mızrap**.
çalgılı *s.* **1** içinde çalgı, müzik çalınan. *ör. Bu gece bir çalgılı yere gidelim.* **2** çalgı çalınarak, sazlı sözlü yapılan. **çalgılı çağanaklı** *ik. s.* sazlı sözlü, çok eğlenceli (toplantı vb.).
çalgın *s. ha.* **1** soğuk ya da sıcak nedeniyle gelişemeyerek cılız kalmış olan (ekin). **2** deli ya da delimsi (kimse). **3** kötürüm, inmeli (kimse). **4** bakır kapta uzun kalarak bozulmuş (yemek).
çalgısız *s.* çalgı olmaksızın yapılan ya da çalgısı olmayan, müziksiz. *ör. Onlar çalgısız düğün yapmazlar.*
çalı *a.* **1** *bitb.* böğürtlen, ahududu gibi küçük, cılız, dalları dibinden çatallanan, çok çatallı, çok dallı ve sapları odunsu bitki, ağaççık. **2** *coğr.* kimileri ağaççık kadar olursa da, genellikle bodur, gövdesi çok ince ve kimi kez dikenli, iklim ve toprak koşullarına göre birçok türleri bulunan bitki takımı. **3** *arg.* sıska, çok zayıf kimse. **çalı çırpı** kolayca tutuşabilen kuru ince dal, çalı, çöp, ot gibi şeyler. *ör. Çalı çırpı toplayıp tutuşturdu.* **çalı gibi** (saç, sakal vb.) çok sık ve sert. **çalı idi çırpı idi evim idi ya, ayı idi uyu idi erim idi ya** "evim derme çatma, kocam anlayışsız da olsa kendime göre bir düzenim vardı, onlardan ayrılmak istemezdim" anlamında söylenir. **çalı süpürgesi** süpürgeçalısından yapılmış süpürge. **çalı zeybeği** *arg.* korkak, ödlek kimse.
çalıbasan *b. a. ha.* uzun saplı, uzun kılçıklı, iri ve sert taneli bir buğday türü.
çalıbülbülü, -nü *b. a.T. Far. hayb.* serçegillerden, güzel ötüşlü küçük bir kuş. *eş.* **ötleğen** .
çalıdikeni, -ni *b. a.* ➻ **karaçalı**.
çalıfasulyesi, -ni *b. a. T. Yun. bitb.* tazesi kılçıklı olan bir fasulye türü.
çalıhorozu, -nu *b. a. T. Far.* tavukgillerden, eti lezzetli bir yaban kuşu.

çalık (I) *s. ha.* **1** bir yanı eğrilmiş, çarpılmış, yamuk, biçimsiz, çarpık. *ör. Çocuğun burnu biraz çalıkçaydı.* **2** verevine kesilmiş, düzgün olmayan. *ör. Kestin ama bir yanı çalık oldu.* **3** doğal olmaktan uzaklaşmış, solmuş. *ör. Güneş çalığı olmuştu.* **4** (yiyecekler vb. için) bozuk, zararlı, zehirli. **5** doğru yürüyemeyen, yan yan giden, çarpık, yamuk. *ör. Bir çalık eşeği vardı.* **6** deli, delimsi, yarı budala ya da vurgun, sevdalı, âşık (kimse). *ör. Oğlan bayağı çalık, kızsa oralı değil.* **7** yüzünde çıban yeri bulunan (kimse). **8** kansız, soluk tenli (kimse) **9** *a.* çıban izi, yara izi. **10** *a.* koyunlarda görülen bir salgın hastalık, koyun çiçeği. **11** *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçerilikten atılan kimse.

çalık (II) *a. ha.* kırlarda yetişen, kırmızı çiçekler açan, yumru kökü yenilen bir bitki.

çalıkkavak *b. a. bitb.* dallarından sepet örülen bir kavak türü.

çalıkuşu, -nu *b. a. hayb.* serçegillerden, çalılık yerlerde yaşayan, başı koyu kırmızı, gövdesine doğru rengi açılan ve yeşilimsi olan, kanatlarının üstünde kara benekler bulunan, küçük, ötücü bir kuş.

çalılık *a.* **1** üzerinde yalnız çalılar bulunan yer. **2** *coğr.* belli bir gövdesi olmayan, alçak boylu, odunsu ve yaşadığı iklime, toprak koşullarına göre birçok türü bulunan bitkilerden oluşan toprak örtüsü.

çalım *a.* **1** başkalarını etkilemek amacıyla yapılan, gösterişli davranış. **2** kendini önemseme, büyüklük taslama. *eş.* **kurum (III)**. **3** *sp.* bir oyuncunun, topu ayağından kaçırmadan, kıvrak ve becerikli hareketlerle, karşısındaki oyuncuyu ya da oyuncuları aldatıp geçmesi. **4** *den.* geminin su kesiminden aşağıda kalan bölümünün baş ve kıç bodoslamasına doğru darlaşması. **çalım atmak** *sp.* ➻ **çalım yapmak**[2], **çalımlamak**[1]. **çalım satmak** bir durumundan dolayı büyüklük taslamak, bir üstünlük gösterişiyle davranmak.*eş.* **caka satmak, fiyaka satmak**. *ör. Baktım bize çalım satmak istiyor, geçmişini anımsattım.* **çalım yapmak 1)** çalımlı davranmak. **2)** ➻ **çalımlamak**. **çalımına getirmek** yapmayı tasarladığı iş için uygun zaman ya da durumu ele geçirmek. **(birinin) çalımından geçilmemek** büyüklenmesinden, kurumundan yanına varılmaz olmak.

çalımcı *s.* **1** çalım yapan. **2** çalım atan. *ör. Çalımcı oyuncular alkış alır ama gol atamaz.*

çalımcılık *a.* çalımcı olma durumu. *ör. Sporda çalımcılık takım oyununa aykırı düşer.*

çalımlama *a.* çalımlamak eylemi.

çalımlamak *(-i)* **1** *sp.* oyunda, topu karşı takım oyuncusuna kaptırmamak için ayak, vücut ya da kolla, ustaca, aldatıcı davranışlarda bulunmak. **2** *mec.* bir durumdan yararlanarak, bir başkasının hakkı olan bir şeyi ele geçirmek.

çalımlanış *a.* çalımlanmak eylemi ya da biçimi.

çalımlanma *a.* çalımlanmak eylemi.

çalımlanmak *(nsz)* **1** çalımlı davranmak, çalım yapmak. **2** kendisine çalım[3] yapılmak.

çalımlayabilme *a.* çalımlayabilmek eylemi.

çalımlayabilmek *(-i)* çalımlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çalımlayış *a.* çalımlamak eylemi ya da biçimi.

çalımlı *s.* **1** kendisinde, içinde çalım[1] bulunan, gösterişli. *ör.Çalımlı bir hareketle topu gönderdi.* **2** büyüklük taslayan, kurumlu. *ör. Bugün çok çalımlıydı.* **çalımlı çalımlı** çalım satarak, kurumla. *ör. Böyle çalımlı çalımlı gidişine bakılırsa, işi yolunda.*

çalımlık *s.* yoğurt çalmaya yetecek ölçüde (süt, maya). *ör. Bir çalımlık maya kalmış.*

çalımlılık *a.* çalımlı olma durumu.

çalımsız *s.* gösterişi olmayan, gösteriş yapmayan.

çalınabilme *a.* çalınabilmek eylemi.

çalınabilmek *(nsz; -e)* çalınmak olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dışarda bırakılan eşya çalınabilir.*

çalınış *a.* çalınmak eylemi ya da biçimi.

çalınma *a.* çalınmak eylemi.

çalınmak *(nsz; -e)* **1** çalmak eylemine konu olmak, çalmak eylemi yapılmak. *ör. Araba çalındı. Kapı çalındı.* **2** *ha.* inme inmek ya da cin çarpmak. *ör. Adam çalınmış diyorlar, ağzı eğrilmiş.* **3** *ha.* sevdalanmak, vurulmak, tutulmak. **4** *ha.* (ekin) aşırı sıcaklardan ya da rüzgârdan kavrulup cılız kalmak.

çalıntı *a.* ve *s.* hırsızlanmış, çalınmış olan (şey). *ör. Adam, çalıntı arabayla dolaşıyormuş.***çalıntı mal** çalma yoluyla elde edilmiş mal.

çalış *a.* çalmak eylemi ya da biçimi. *ör. Gitar çalışını beğendiler.*

çalışabilirlik *a.* çalışabilme özelliği, durumu.

çalışabilme *a.* çalışabilmek eylemi.

çalışabilmek *(nsz)* çalışmak elinde olmak ya da çalışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çalışılma *a.* çalışılmak eylemi.

çalışılmak *(ösz; ösz, -e)* çalışmak eylemi yapılmak. *ör. Bugün çok çalışıldı.*

çalışım *a. sp.* ➻ **antrenman**.

çalışkan *s.* çalışmayı seven, çok çalışan, çalışmaktan yılmayan, sürekli bir şeyler üreten (kimse).

çalışkanlık *a.* çalışkan olma durumu.

çalışma *a.* **1** çalışmak eylemi. **2** emek verme, emek. **3** *mim.* bir yapı gerecinin yük altında biçim değiştirmesi, az ya da çok zorlanması. **4** (ahşap için) nem alarak ya da nem atarak boyut ve biçim değiştirme. *ör. Kapıdaki çalışma, kapanmayı zorluyor.* **çalışma barışı** bir ülkede ya da işyerinde, işçi ve işveren ilişkilerinin, çalışmanın barış içinde sürmesi. **çalışma belgesi** bir iş alanında ya da işyerinde çalışmaya izin verildiğini gösteren belge. **çalışma gezisi** bir yetkilinin, göreviyle ilgili alanda anlaşmalar yapmak ereğiyle çıktığı yurtdışı gezisi. **çalışma günü** ➻ **işgünü**. **çalışma karnesi** bir işyerinde çalışmaya başla-

yan işçiye işyerince verilen, onun işçilik durumunu gösterir belge. **çalışma masası** üzerinde iş yapılan masa. **çalışma odası** (genellikle evde) büro gibi kullanılan, okuma yazma gibi işlerin yapıldığı oda. **çalışma saati** çalışılmakta olan süre. **çalışma saatleri** bir işyerinde, işin başlama ve bitiş zamanlarını gösteren saatler. **çalışma yaşamı** (ya da **hayatı**) bir ülkede, işveren de içinde olmak üzere, emek ve iş dünyası. *ör. Ülkemizin çalışma yaşamında sendikaların önemli bir yeri vardır.* **çalışma yöntemi** bir işte, bir çalışmada izlenen bilimsel yol.

çalışmak *(nsz)* **1** bir şey ortaya koymak, oluşturmak, yapmak için emek harcamak. *ör. Bunu yapmak için üç gün çalıştım.* **2** bir iş yapmakta olmak, iş görmek. *ör. Babam çalışıyor, rahatsız etme.* **3** bir işi, bir görevi bulunmak. *ör. Babam bir bankada çalışıyor.* **4** (makine vb.) işler durumda olmak, bozuk olmamak, işlemek. *ör. Saat çalışıyor.* **5** bir şeyi yapmaya çabalamak, uğraşmak. *ör. Sana derdimi anlatmaya çalışıyorum.* **6** (ahşap) nem alarak ya da nemini atarak boyut ya da biçim değiştirmek. *ör. Bu tahtalar çalışır.* **7** *arg.* (kadın) orospuluk etmek. *ör. Bu karı evinde çalışıyor.* **8** *arg.* değeri, ederi olmak. *ör. Bu cekete benden yüz bin lira çalışır.* **çalışa çalışa** *ik. be.* hiç durmadan çalışarak. **çalışıp çabalamak** çok çaba harcamak, çok çalışmak. *ör. Bugüne değin çalışıp çabalamaktan başka bir şey yapmamıştı.*

çalıştırabilme *a.* çalıştırabilmek eylemi.

çalıştırabilmek *(-i)* çalıştırmak elinde olmak ya da çalıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çalıştıran *a.* ➻ **işveren**.

çalıştırıcı *a. sp.* ➻ **antrenör**.

çalıştırıcılık *a. sp.* ➻ **antrenörlük**.

çalıştırılabilme *a.* çalıştırılabilmek eylemi.

çalıştırılabilmek *(nsz)* çalıştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çalıştırılış *a.* çalıştırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu işte onun çalıştırılışına karşı olanlar var.*

çalıştırılma *a.* çalıştırılmak eylemi.

çalıştırılmak *(nsz)* çalışması sağlanmak, çalışmak eylemi yaptırılmak. *ör. İşçiler, çalıştırıldıkları sürenin parasını alamadı.*

çalıştırış *a.* çalıştırmak eylemi ya da biçimi.

çalıştırıverme *a.* çalıştırıvermek eylemi.

çalıştırıvermek *(-i)* çabucak çalıştırmak.

çalıştırma *a.* çalıştırmak eylemi.

çalıştırmak *(-i, -e)* **1** çalışmasını sağlamak, çalışmasına yol açmak, çalışmak eylemini yaptırmak. *ör. Yanında beş kişi çalıştırıyor.* **2** yürümesini, işlemesini sağlamak, işletmek. *ör. Dükkânı tek başına çalıştırıyor.* **3** *arg.* orospuluk yaptırmak. *ör. Adam karısını çalıştırıyormuş.*

çalıştırman *a. sp. yeni* ➻ **antrenör**.

çalıştırmanlık *a. sp. yeni* ➻ **antrenörlük**.

çalıverme *a.* çalıvermek eylemi.

çalıvermek *(-i)* çabucak çalmak.

çalkalama *a.* çalkalamak eylemi.

çalkalamak *(-i)* **1** içinde bir şey bulunan bir şeyi sarsarak sallamak. *ör. Deniz, koskoca gemiyi kayık gibi çalkalıyordu.* **2** sulu bir şeyi sarsarak ya da çarparak karıştırmak. *ör. Şişeyi iyice çalkalayınız.* **3** bir şeyi sudan sarsarak geçirip temizlemek. *ör. Bulaşık tabakları çalkalayıp kuruladım.* **4** kalburu sarsarak tahılı kalburdan geçirmek, elemek. *ör. Buğdayı iki çalkalayıp çuvala koydular.* **5** sarsmak, sağlığına dokunmak. *ör. Güneş beni çalkaladı.* **6** vücudunun göbek, kalça gibi bir yerini sürekli oynatmak, bir o yana bir bu yana atmak. *ör. Kadın iyi kalça çalkalıyor.* **7** içinden suyu çarparak geçirmek. *ör. Ağzımı çalkalamak için bile su yoktu.* **8** dalgalanmasına yol açmak, dalgalandırmak. *ör. Rüzgâr denizi çalkalıyordu.* **çalkalaya çalkalaya** *ik. be.* çalkalayarak.

çalkalanabilme *a.* çalkalanabilmek eylemi.

çalkalanabilmek *(nsz)* çalkalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çalkalanış *a.* çalkalanmak eylemi ya da biçimi.

çalkalanma *a.* çalkalanmak eylemi.

çalkalanmak *(nsz)* **1** çalkalamak eylemi yaptırılmak. *eş.* **çalkanmak**. *ör. Bardak suyla iyice çalkalandı.* **2** (deniz) dalgalanmak. *ör. Marmara lodosla çalkalanıyordu.* **çalkalana çalkalana** *ik. be.* çalkalanarak.

çalkalatış *a.* çalkalatmak eylemi ya da biçimi.

çalkalatma *a.* çalkalatmak eylemi.

çalkalatmak *(-i, -e)* ➻ **çalkatmak**.

çalkalayabilme *a.* çalkalayabilmek eylemi.

çalkalayabilmek *(-i)* çalkalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Azıcık esinti bile gölü çalkalayabiliyordu.*

çalkalayış *a.* çalkalamak eylemi ya da biçimi.

çalkama *a.* **1** çalkamak eylemi. **2** *s.* ve *a. ha.* (ayran, yoğurt için) çalkanarak yapılmış olan. *ör. Bir bardak çalkama ister miydin?*

çalkamak *(-i)* ➻ **çalkalamak**.

çalkanabilme *a.* çalkanabilmek eylemi.

çalkanabilmek *(nsz)* çalkanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çalkanış *a.* çalkanmak eylemi ya da biçimi.

çalkanma *a.* çalkanmak eylemi.

çalkanmak *(nsz)* **1** çalkamak eylemine konu olmak, çalkalanmak. *ör. Bulaşıklar çalkandı.* **2** (deniz, göl) dalgalanmak. *ör. Bugün göl çok çalkandı.* **3** sudan geçirilerek yıkanmak, temizlenmek. *ör. Bulaşıklar çalkandı.* **4** sallanarak yürümek. *ör. Çocuk iki yana çalkanarak gidiyordu.* **5** *mec.* (haber, söylenti) dilden dile dolaşmak, ağızlarda gezmek. *ör. Ortalıkta bir söylenti çalkanmaktaydı.* **6** *mec.* coşkunluk içinde bulunmak, coşmak. *ör. Ev sevinçle çalkanmaktaydı.* **çalkana çalkana** *ik. be.* çalkanarak.

çalkantı *a.* **1** (deniz, göl) dalgalanma. *ör. Gölde çalkantı bütün gün sürdü.* **2** *ha.* arpa, buğ-

day gibi bir ürünün elenmesi sırasında eleğin, kalburun üstünde kalan çerçöp. **3** *mec.* toplumsal yaşamda ortaya çıkan düzensizlik, karışıklık, kaynaşma. *ör. Ülke çalkantı içindeydi.* **4** *mec.* coşma, coşku. *ör. İçimdeki çalkantı anlatılır gibi değil.*

çalkantılı *s.* çalkantısı olan. *ör. Göl çalkantılıydı.*

çalkantısız *s.* çalkantısı olmayan. *ör. Göl bugün çalkantısız, durgun.*

çalkar *a. ha.* seyrek gözlü kalbur.

çalkarası, -nı *b. a. ha.* Ege Bölgesi'nde, özellikle Denizli yöresinde yetiştirilen, şarapçılıkta kırmızı şarap yapımında kullanılan bir üzüm.

çalkatma *a.* çalkatmak eylemi.

çalkatmak *(-i)* **1** çalkalanmasını sağlamak, çalkalatmak. *ör. Bulaşığı çalkattık.* **2** *(-i, -e)* çalkalamak eylemini yaptırmak, çalkalatmak. *ör. Bulaşığı oğluma çalkattım.*

çalkayış *a.*, **çalkalayış**.

çalma *a.* **1** çalmak eylemi. **2** *ha.* koyu pekmez. **3** *s.* hırsızlanmış, çalınmış. *ör. Çalma kitapla kitaplık yaptı.*

çalmaç *a. ha.* pirinç unundan yapılmış pelte.

çalmak, -ar *(-i, -e)* **1** başkasının malını gizlice almak. *eş.* **hırsızlamak**, **hırsızlık etmek**. **2** (kapı, zil için) tıklatarak ya da tokmağıyla vurarak ya da düğmesine basarak ses çıkarmasını sağlamak. *ör. Zili çaldım, kapı açılmadı.* **3** çarpmak, atmak, kaldırıp yere vurmak. *ör. Elindeki çantayı yere çaldı.* **4** *(nsz)* (zil, çan, boru vb.) ses çıkarmak, ses vermek. *ör. İçerde bir radyo çalıyordu.* **5** *(-i)* bir müzik aracını, müzik kurallarına uygun, uyumlu sesler çıkartacak biçimde kullanmak. *ör. O, gitar çalar.* **6** bir müzik parçasını seslendirmek. *ör. Orkestra, Mozart'ın bir yapıtını çaldı.* **7** müzik dinlemeyi sağlayan bir aygıtı çalıştırmak. *ör. Biraz pikap çalmak istiyorum.* **8** süte maya katıp karıştırmak. *ör. Bir tencere yoğurt çaldık.* **9** üzerine bir şey sürmek. *ör. Yaraya merhem çaldılar.* **10** *(-i)* zarar vermek, dokunmak, bozmak. *ör. Sebzeyi kırağı çalmış.* **11** dikişte, kumaşın biraz fazla gelen yerini kesmek. *ör. Eninden biraz çalmakla düzelir bu kumaş.* **12** *(-e)* herhangi bir yönden yaklaşmak, andırmak, benzemek. *ör. Rengi sarıya çalıyordu.* **13** *mec.* (zaman için) birinin zamanını almak, boşa harcatmak. *ör. Birkaç dakikanızı çalacağım.* **çala çala** *ik. be.* **1)** çalarak, vurarak, çarparak. *ör. Çantasını yere çala çala gidiyordu.* **2)** gizlice alarak, hırsızlayarak, çalarak. *ör. Kamu malını çala çala tükettiler.* **3)** (bir çalgıyı) çalarak. *ör. Bağlama çala çala yorulmuştu.* **çala çırpa** *ik. be.* çalıp çırparak. **çala oynaya** *be.* sevinerek. *ör. Çağırsak çala oynaya gelir.* **çalar saat** belli bir zamanda çalmak üzere ayarlanabilen ve o zaman geldiğinde çalan saat. **çalıp çırpmak 1)** iyi kötü, az ya da çok demeden ne bulursa çalmak. **2)** kötü yollardan edinmek. *ör. Adamı çalıp çırparak böyle varsıllaştı.* **çalmadan oynamak 1)** çok neşeli ve keyifli olmak, çok sevinç içinde bulunmak. **2)** bir işe çok hevesli görünmek. *ör. Bunu duyunca çalmadan oynamaya başladı.* **çalmadık kapı bırakmamak** herkese, her yola başvurmak. *ör. Çalmadık kapı bırakmadık ama iş yine de olmadı.*

çalpara *b. a. Far.* (.' . .) **1** köçek ve çengilerin oynarken parmaklarına takıp şakırdattıkları, ağaçtan yapılmış iki ya da dört parçalı zil, şakşak. **2** alaturka müzikte bir tempo tutma aracı. **3** *hayb.* kabuklulardan, genellikle Akdeniz'de yaşayan, eti yenilen bir çağanoz türü. **4** *ha.* araba dingilinin ucuna geçirilen yassı halka.

çaltak *a. ha.* ağaç çatalı, budaklı dal, budak, çatal.

çaltaklı *s. ha.* çaltağı olan, budaklı.

çaltı *a. ha.* çalı, diken.

çalyaka *be.* (.' . .) *(genellikle "etmek" yardımcı eylemiyle birlikte kullanılır)* birdenbire yakasından tutarak. *ör. Adamı çalyaka, ağanın karşısına diktiler.* **çalyaka etmek** yakasına yapışıp sıkıca tutmak, sıkıca yakalamak.

çam *a. bitb.* kozalaklılar takımının çamgiller familyasının örnek bitkisi olan ve ülkemizde birçok türü yetişen bir orman ağacı. **çam devirmek** istemeksizin, ayrımında olmaksızın, karşısındakine dokunacak ya da kötü bir sonuç doğuracak söz söylemek. *ör. Çam devirmekte onun üstüne kimse yoktur.* **çam yarması** (insan için) çok iri gövdeli. *ör. Bu çam yarmasını gönderelim, korkutur onları.* **çam yeşili** ton olarak çam yaprağının rengine benzeyen yeşil.

çaman *a. ha.* közde pişirilmek üzere hazırlanmış et ya da közde pişmiş et. **çaman etmek** *ha.* **1)** eti, közde pişirilecek bir biçimde hazırlamak. **2)** eti, közde pişirmek.

çamaşır *a. Far.* **1** don, fanila, gömlek gibi iç giyisisi. *ör. Bugün birkaç çamaşır aldım.* **2** yıkanması gereken kirli iç giysileri. *ör. Çamaşırını sepete koy.* **3** kirli iç giysilerini, yatak kılıflarını vb. yıkama işi. *ör. Yarın çamaşır var, gelemem.* **çamaşır değiştirmek** kirli iç giysilerini çıkarıp temizlerini giymek. **çamaşır değiştirir gibi** çok kolay bir biçimde ya da sık sık. *ör. Öyle çamaşır değiştirir gibi iş değiştirilmez.* **çamaşır dolabı** çamaşır konulan çekmeceli dolap. **çamaşır ipeği** kadın çamaşırları üzerine nakış işlemekte kullanılan ipek. **çamaşır leğeni** içinde çamaşır yıkanan geniş leğen. **çamaşır makinesi** elektrikle çalışan, kirli çamaşırları yıkamakta kullanılan aygıt. **çamaşır mandalı** kurutması için asılan çamaşırı ipe sıkıca tutturmakta kullanılan, tahtadan ya da plastikten yapılmış küçük kıskaç. **çamaşır sabunu** çamaşır yıkamada kullanılan sabun. **çamaşır sepeti** kirli çamaşırın biriktirildiği ya da yıkanmış çamaşırın içinde toplandığı sepet. **çamaşır suyu** içinde kirli

çamaşırların bir süre bekletildiği, özel olarak hazırlanmış kimyasal su.
çamaşırcı *a. Far. T.* para karşılığında başkalarının çamaşırını yıkayan kimse.
çamaşırcılık *a. Far. T.* çamaşırcının yaptığı iş, çamaşırcının mesleği.
çamaşırhane *b. a. Far.* (. . . - .) ➻ **çamaşırlık**[1].
çamaşırlık *a. Far. T.* **1** çamaşır yıkamak için ayrılmış yer. **2** *s.* çamaşır yapımına yarayan.
çamça (I) *a. ha.* ağaç kepçe.
çamça (II) *a. hayb.* sazangillerden, tatlı sularda yaşayan, yaklaşık otuz santimetre boyunda, sırt ve anüs yüzgeçleri kısa, sırtı parıltılı yeşilimsi, yanları açık külrengi, karnı gümüş renginde bir balık.
çamçak *a.* **1** genellikle çam ağacından yapılan, yayvan bir tas biçiminde, kulplu su kabı. **2** kayıkçıların, kayığa dolan suyu boşaltmak için kullandıkları tahta faraş. **çamçak çamçak** *ik. be. ha.* (su için) şarıl şarıl, çok çok, çamçakla boşaltılır gibi.
çamfıstığı, -nı *b. a. T. Far.* **1** kozalaklılardan, kozalağından kendi adını taşıyan fıstık elde edilen, ***fıstıkçamı*** da denilen bir ağaç. **2** bu ağacın kozalak biçimindeki meyvesinden elde edilen, sert kabuklu, yağlı ve nişastalı, kimi yiyeceklerde kullanılan tohumu.
çamgiller *ç. b. a. bitb.* kozalaklılardan, iğne gibi ince ve uzun yapraklarını yaz kış hiç dökmeyen, tohumları kozalak pulları üzerinde çıplak olarak bulunan, sedir, köknar, karaçam, ladin, sarıçam gibi birçok türü içine alan reçineli ağaçlar familyası.
çamlı *s.* çamı bulunan (yer). *ör. Çamlı evin bahçesi güzel.*
çamlık *s.* **1** çamı çok olan (yer). **2** *a.* çam ormanı, çam korusu.
çamsakızı, -nı *b. a.* çam ağacından elde edilen reçine. **çamsakızı çoban armağanı** verilen bir armağanın küçük bir şey olduğunu, sunulan kişinin değerine göre olmadığını, verenin gücünün ancak buna yettiğini ama içten bir armağan olduğunu belirtmek için, özür yollu söylenir. **çamsakızı gibi** rahatsız edecek denli yapışkan olan, insanın yanından hiç ayrılmayan, sırnaşık (kimse).
çamuka *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* sıcak ve ılık denizlerde yaşayan, sırtı yeşil ile kirli sarı, yanları ve karnı gümüş renginde, orta büyüklükte yüzgeçleri ve her iki yanında vücudu boyunca birer çizgi bulunan, ağzı küçük, gözleri büyük, boyu on santimetreyi geçmeyen, eti lezzetli b ir balık.
çamur *a.* **1** su ile karışarak bulaşır, içine batılır duruma gelmiş toprak. **2** *ha.* türlü gereçlerle yapılarak yapı işlerinde kullanılan harç. **3** *s. mec.* çevresine tedirginlik veren, ona buna sataşma huyunda olan (kimse). *ör. Çamurun biridir, ondan geri dur.* **(birine) çamur atmak** yapmadığı, uygunsuz bir işe karışmış göstermek, kara çalmak, lekelemeye çalışmak. **çamur banyosu** sağlık verici özelliği olan çamurla, sağaltım ereğiyle yapılan, vücudu çamura bulama biçimindeki banyo. **çamur gibi** (ekmek için) kara, kepekli unla yapılmış ve iyi pişmemiş. **çamur ığrıbı** sığ yerlerde kullanılan uzun bir balık ağı. **çamura basıp çalıya asmak 1)** çamaşırı, kirli bir suda yıkayıp uygun olmayan bir yerde kurumaya bırakmak. **2)** bir işi özensiz, üstünkörü yapmak. **çamura batmak** kötü bir duruma düşmek. **çamura bulaşmak** kirli, uygunsuz bir işe karışmak. **çamura taş atmak** saldırgan, kötü huylu bir kimseye, sataşmasına olanak verecek bir söz söylemek. **çamura yatmak** *arg.* yapması, yerine getirmesi gereken şeyi, birtakım sözde nedenler öne sürerek yapmamak. **(birini) çamurdan çekip çıkarmak** kişiliğini, onurunu zedeleyen, hırpalayan kötü bir durumdan kurtarmak.
çamurcuk *a. hayb.* sazangillerden, göllerde ve bataklık yerlerde yaşayan, sazandan daha küçük, eti tatsız bir balık.
çamurcun *a.* Afrika'nın kuzeyi ile Anadolu'da yaşayan bir ördek.
çamurlama *a.* çamurlamak eylemi.
çamurlamak *(-i)* çamur bulaştırmak, çamur sürmek, çamurla sıvamak.
çamurlanabilme *a.* çamurlanabilmek eylemi.
çamurlanabilmek *(nsz)* çamurlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yağışta sokağa çıkarsak ayakkabımız çamurlanabilir.*
çamurlanış *a.* çamurlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuk ayakkabısın ın çamurlanışına aldırmaz.*
çamurlanma *a.* çamurlanmak eylemi.
çamurlanmak *(nsz)* **1** üzerine çamur bulaşmak, çamur sürülmek, çamurla kirlenmek. **2** çamurla dolmak.
çamurlaşabilme *a.* çamurlaşabilmek eylemi.
çamurlaşabilmek *(nsz)* çamurlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çamurlaşma *a.* çamurlaşmak eylemi.
çamurlaşmak *(nsz)* **1** çamur durumuna gelmek. **2** *mec.* saldırganlaşmaya, sataşmaya başlamak. *ör. Baktım gittikçe çamurlaşıyor, kendi haline bıraktım.*
çamurlatılma *a.* çamurlatılmak eylemi.
çamurlatılmak *(nsz)* çamur bulaştırılmak, üzerine çamur sürülmek, çamurla kirletilmek.
çamurlatma *a.* çamurlatmak eylemi.
çamurlatmak *(-i, -e)* üzerine çamur sürdürmek, çamurla sıvatmak, çamura bulaştırmak, çamurla kirletmek. *ör. Çocuk ayakkabısını çamurlatmış.*
çamurlayabilme *a.* çamurlayabilmek eylemi.
çamurlayabilmek *(-i)* çamurlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çamurlu *s.* çamur bulaşmış olan, üzerinde çamur bulunan, çamuru olan, içinde çamur bulunan. *ör. Köyün yolu çamurluydu.*
çamurluk *a.* **1** çamur[3] olma durumu. *ör. Onun çamurluğunu bilmeyen yoktur.* **2** çamuru çok

olan, çamur durumunda bulunan, çamurla kaplı yer. *ör. Çocuklar çamurlukta oynamayı sever.* **3** paçaları çamurdan korumak için giyilen tozluk. **4** taşıtlarda, tekerleklerin üst bölümünü örten ve çamur sıçramasını önleyen parça. **5** genellikle yapılarda ana giriş kapısı önlerinde yere çakılan ve ayakkabıların çamurunu kazımakta yararlanılan, demirden yapılmış, türlü biçimlerde silecek. **6** *arg.* (kadın için) bacak, baldır.

çamurlukçu *a.* motorlu araçların çamurluklarını yapan, onaran kimse ya da atelye.

çamurlukçuluk *a.* çamurlukçunun işi, uğraşı.

çamursuz *s.* üstünde çamur bulunmayan, çamuru olmayan.

çan *a.* bakır, tunç ve benzeri çınlayan bir madenden yapılmış, içinden sarkan tokmağının sallanıp kenarlarına vurmasıyla ses çıkaran araç. **çan çalmak** *mec.* bir şeyi herkese duyurmak. **çan kulesi** kilise ve benzeri bir yapıda, içinde çan bulunan yüksek kule. **(birinin) çanına ot tıkamak** bir kötülük edemeyecek, sesini çıkaramayacak, belini doğrultamayacak bir duruma getirmek, gözünü korkutarak susturmak. **(birinin) çanına ot tıkanmak** belini doğrultamayacak, kötülük edemeyecek, sesini çıkaramayacak bir duruma getirilmek.

çanak *a.* **1** pişirilmiş topraktan ya da metal ve benzeri bir maddeden yapılmış, küçük ve yayvan kap. **2** *coğr.* çevresine göre alçakta kalmış, genellikle tekne biçiminde yer. **3** *bitb.* çiçeğin en dışında bulunan yeşil yapraklarının tümü. **çanak ağızlı 1)** ağzı büyük (kimse). **2)** sır tutmaz (kimse). **çanak anten** verici dalgalarını alıp televizyon aygıtlarına ileten, değişik çapta, çanak biçiminde metal anten. **çanak çömlek** topraktan yapılmış türlü kaplar. **çanak tutmak** davranışı, sözleriyle kötü bir karşılık verilmesine olanak vermek, kötü bir karşılığı hak etmek. **çanak üzengi** basılan yeri, ayak tabanının büyük bir bölümünü alacak denli geniş olan üzengi. **çanak yalamak** dalkavukluk etmek. **çanak yalayıcı** dalkavuk. **çanak yalayıcılık** dalkavukluk. **çanak yalayıcılık etmek** ➻ **dalkavukluk etmek**.

çanakçı *a.* çanak yapan ya da satan kimse.

çanakçılık *a.* çanak yapma ya da satma işi, çanakçının mesleği.

çanaklık *a. den.* gemilerin baş direklerindeki kapalı gözcü yeri.

çanaksı *s.* çanak biçimli, çanağı andıran, çanağa benzeyen. **çanaksı gözeler** *gövb.* salgı olacağı zaman şişen ve belirli bir oyluma eriştiklerinde içlerindeki salgıyı boşaltan bez gözeleri.

çanakyaprak *b. a. bitb.* bitkide çanağı[3] oluşturan yaprakların her biri.

çanakyapraksı *s. bitb.* çanakyaprağı biçiminde olan.

çancı *a.* **1** çan yapan ya da satan kimse. **2** bir yerde çan çalmakla görevli kimse.

çan çan *ik. be.* **1** çan sesine benzer sesler çıkararak. **2** *a.* sürekli ve yüksek sesle edilen gevezelik. *ör. Kadının çan çanı beni bıktırdı.* **çan çan etmek** yüksek sesle ve durmadan konuşmak.

çançiçeği, -ni *b. a. bitb.* çançiçeğigillerden, genellikle Akdeniz'in doğusundaki dağlık yerlerde kendiliğinden yetişen, iki yüz elliye yakın türü bulunan ve süs bitkisi olarak da ekilen, çiçekleri çan biçiminde olan otsu bir bitki.

çançiçeğigiller *ç. b. a. bitb.* bitişik taçyapraklılardan, örneği çançiçeği olan bir bitki familyası.

çandır *s. ha.* **1** (koyun, keçi için) cins olarak birbirine karışmış olan, karışık cinsli, melez. **2** *a.* boz renkli bir kuş.

çanga *a. ha.* küçük bakraç.

çangal *a. ha.* **1** dal, budak, çatal. **2** çengel.

çangallı *s. ha.* dallı budaklı, çatal.

çanlı *s.* çanı olan.

çanta *a.* (.' .) deri, kumaş, plastik gibi hafif gereçlerden değişik biçimlerde yapılan, büyüklüğüne göre içine para, evrak, yiyecek gibi şeyler koyup taşımaya yarayan kap. **çantada keklik** elde edilmesi o denli kesin ki elde edilmiş sayılır. *ör. İş çantada keklikmiş gibi, hiç kaygılanmıyordu.*

çantacı *a.* ve *s.* (.' . .) **1** çanta yapan ya da satan kimse. **2** çanta ve benzeri eşya satılan dükkân. **3** kara avcılığında, avcının çantasını taşıyan kimse. **4** *arg.* özellikle kadınların çantasını kapıp kaçmakta ustalaşmış ya da sahibine fark ettirmeden çantasını açıp içindekileri alan hırsız.

çantacılık *a.* **1** çanta yapma ya da satma işi. **2** *arg.* çanta kapıp kaçma biçimindeki yankesicilik.

çap, -pı *a.* **1** (cisimlerde) genişlik. *ör. Tekerin çapı bir metreydi.* **2** *mec.* ölçü, oylum, büyüklük. *ör. Dünya çapında yazarlarımız var.* **3** *mec.* değer. *ör. Bu çapta bir yapıt her zaman bulunmaz.* **4** bir arsanın sınırlarını gösteren harita. **5** *mat.* uç noktaları dairenin çevresi üzerinde bulunan ve dairenin merkezinden geçen doğru parçası. **6** *ha.* aykırı, dolaşık, eğri. **çap gitmek** *ha.* aykırı gitmek, karşıt olmak. **çaptan düşmek** çalışma gücü, verimi azalmak, eskisi kadar verimli olamamak, iyi olan durumu bozulmak.

çapa *a. İt.* (.' .) **1** çapalamak eylemi. **2** tarlada, bahçelerde toprağı işlemek, kazmak için kullanılan, ağaç saplı, keskin ağızlı, demirden yapılmış kazı aracı. **3** *den.* ➻ **demir**[4]. **çapa yapmak** zararlı otlarını temizleyerek toprağı çapa[2] ile kabartmak. *eş.* **çapalamak**.

çapacı *a. İt. T.* (.' . .) çapa[1] yapan işçi.

çapaçul *s.* giyimine, temizliğine özenmeyen, düzensiz, pasaklı (kimse).

çapaçulluk *a.* çapaçul olanın durumu ve yaşam biçimi.

çapa çupa *ik. s.* yararsız, değersiz, işlevsiz (kimse, şey).

çapak (I) *a.* **1** gözden salgılanan ve göz pınarında, kirpiklerde birikerek pıhtılaşan, kuruyan akıntı. **2** madenler dövülürken çevreye sıçrayan ince, ufak parça. **3** metal eşyada, tuğla, kerpiç gibi şeylerin kenarlarında kalan ve temizlenmesi gereken pürüz.

çapak (II) *a. hayb.* sazan familyasından, göllerde ve akarsularda yaşayan, vücudu elips biçiminde ve yandan basık, sırtı esmer, karnı gümüşrenginde, boyu yarım metreyi bulabilen, eti lezzetsiz ve kılçıklı bir balık.

çapaklanabilme *a.* çapaklanabilmek eylemi.

çapaklanabilmek *(nsz)* çapaklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Soğuk algınlığında gözler çapaklanabilirmiş.*

çapaklanış *a.* çapaklanmak eylemi ya da biçimi.

çapaklanma *a.* çapaklanmak eylemi.

çapaklanmak *(nsz)* çapak oluşmak. *ör. Çocuğun gözleri çapaklanmıştı.*

çapaklı *s.* çapağı olan.

çapaksız *s.* çapağı olmayan, düz.

çapalama *a. İt. T.* çapalamak eylemi.

çapalamak *(-i) İt. T.* zararlı otları çapa[2] ile temizlemek, (toprağı) çapa[2] ile kabartmak.

çapalanabilme *a. İt. T.* çapalanabilmek eylemi.

çapalanabilmek *(nsz) İt. T.* çapalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Toprak yumuşayınca çapalanabilir.*

çapalanış *a. İt. T.* çapalanmak eylemi ya da biçimi.

çapalanma *a. İt. T.* çapalanmak eylemi.

çapalanmak *(nsz) İt. T.* (toprak) çapa[2] ile zararlı otları alınıp kabartılmak.

çapalatabilme *a. İt. T.* çapalatabilmek eylemi.

çapalatabilmek *(-i, -e) İt. T.* çapalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Pamuğu çapalatabilmek için ırgat topladık.*

çapalatma *a. İt. T.* çapalatmak eylemi.

çapalatmak *(-i, -e) İt. T.* **1** çapalanmasını sağlamak. *ör. Bahçeyi çapalattık.* **2** çapalamasını sağlamak, çapalamak işini yaptırmak. *ör. Bahçeyi iki adama çapalattık.*

çapalayabilme *a. İt. T.* çapalayabilmek eylemi.

çapalayabilmek *(-i) İt. T.* çapalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çapalayış *a.* çapalamak eylemi ya da biçimi. *ör. Bir süre, işçilerin bahçeyi çapalayışını seyrettim.*

çapalayıverme *a. İt. T.* çapalayıvermek eylemi.

çapalayıvermek *(-i) İt. T.* çabucak çapalamak. *ör. Irgat tarlayı bir günde çapalayıvermişti.*

çapalı *s. İt. T.* **1** çapası olan (kimse). **2** çapalanmış (yer).

çapanoğlu *b. a. (Çapanoğlu ailesinin adından) mec.* başa dert olacak durum. *ör. Bu işte bir çapanoğlu var ama bakalım ne olacak.* **çapanoğlu çıkmak** ➻ **altından çapanoğlu çıkmak. çapanoğlunun aptes suyu gibi** (çorba, çay vb. içilecek şeyler için) çok sulu, tatsız ve kötü görünüşte olan.

çapar (I) *s.* **1** derisi, kılları ve gözleri, boya maddesi yokluğu nedeniyle renksiz olan (insan ya da hayvan). *eş.* **akşın, albino. 2** yararsız, değersiz, işlevsiz (kimse, şey). **3** alacalı, benekli (hayvan ya da bitki). **4** *ha.* yüzü çiçek bozuğu olan (kimse).

çapar (II) *a. ha.* Karadeniz'e özgü, takadan büyük bir kayık.

çaparız *a. Far. ha.* **1** içinden kolay çıkılamayacak biçimde karışık ve güç iş. **2** engel. **3** *arg* tuzak, hile. **çaparıza gelmek** *arg.* tuzağa düşmek. **çaparıza getirilmek** *arg.* tuzağa düşürülmek, hileyle aldatılmak. **çaparıza getirmek** *arg.* (birini) tuzağa düşürmek, hileyle aldatmak.

çapari *a. İt.* (. .' .) iğnelerinin uçlarına yem yerine tüy takılmış, on beş ve daha çok iğneli olta.

çapasız *s. İt. T.* **1** çapası olmayan. **2** çapalanmamış (yer).

çapçak *a. ha.* **1** ağaçtan oyularak yapılmış su kabı. *eş.* **çamça** . **2** ağzı geniş fıçı.

çapır *a. ha.* taşlı ve sarp yol.

çapkı *a. ha.* bir şeyi yağmalamak için yapılan akın, yağma.

çapkıcı *a.* ve *s. ha.* yağmacı, akıncı.

çapkın *s.* **1** her fırsatta karşı cinsle aşk ilişkisine giren, geçici aşklar ardında koşan (kimse). **2** cinsellik taşıyan ya da cinsel istekli. *ör. Adamın çapkın bakışları vardı.* **3** *mec.* yaramaz ve haylaz. *ör. Çapkına bak sen, neler söylüyor!* **4** kimi zaman okşayıcı bir sevgi sözü olarak da kullanılır. *ör. Hele çapkına, ne güzel de kandırıyor beni.*

çapkınca *be.* (. .' .) **1** çapkın bir biçimde, çapkın kimse gibi. **2** *s.* biraz çapkın[1] (kimse). *ör. Adama çapkınca diyorlar.*

çapkınlaşabilme *a.* çapkınlaşabilmek eylemi.

çapkınlaşabilmek *(nsz)* çapkınlaşma olanağı ya da olasılıpı bulunmak. *ör. Kimi insan yaşlandıkça çapkınlaşabilirmiş.*

çapkınlaşma *a.* çapkınlaşmak eylemi.

çapkınlaşmak *(nsz)* çapkın[1] bir duruma gelmek.

çapkınlık *a.* **1** geçici aşklarla gönül eğlendirme, çapkın[1] olma durumu. **2** çapkınca davranış. **çapkınlık etmek** çapkına yaraşır bir biçimde davranmak.

çapla *a.* gravürcülerin, kuyumcuların vb. kullandıkları, maden oymak, kazımak işine yarayan çelik uçlu kalem.

çaplı *s.* **1** çapı geniş olan. **2** büyük, değerli, önemli.

çaplılık *a.* çaplı olma durumu.

çapma *a.* çapmak eylemi.

çapmak *(-e) ha.* **1** akın etmek. **2** ivmek. **3** koşmak. **4** yağmalamak.

çapraşık *s.* içinden çıkılması, anlaşılması, çözülmesi güç olan, karışık. *ör. Bu iş biraz çapraşık, düzelmesi için zaman gerek.*

çapraşıklaşabilme *a.* çapraşıklaşabilmek eylemi.
çapraşıklaşabilmek *(nsz)* (iş, durum) çapraşıklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çapraşıklaşma *a.* çapraşıklaşmak eylemi.
çapraşıklaşmak *(nsz)* (iş, durum) çok karışık, anlaşılması, çözülmesi güç bir duruma gelmek.
çapraşıklaştırabilme *a.* çapraşıklaştırabilmek eylemi.
çapraşıklaştırabilmek *(-i)* (bir işi, durumu, konuyu) çapraşıklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çapraşıklaştırılma *a.* çapraşıklaştırılmak eylemi.
çapraşıklaştırılmak *(nsz)* (iş, durum) çözülmesi, anlaşılması güç bir duruma getirilmek. *ör. Konu çapraşıklaktırılınca içinden çıkılmaz oluyor.*
çapraşıklaştırma *a.* çapraşıklaştırmak eylemi.
çapraşıklaştırmak *(-i)* (bir işi, durumu, konuyu) içinden çıkılması, anlaşılması, çözülmesi güç bir duruma getirmek.
çapraşıklık *a.* içinden çıkılması, anlaşılması, çözülmesi güç, karışık durum.
çapraşma *a.* çapraşmak eylemi.
çapraşmak *(nsz)* **1** iki şey birbiriyle çapraz olarak kesişmek. **2** ➻ **çapraşıklaşmak**. **3** *ha.* birbirine karşıt olmak, karşıt gitmek.
çapraz *s Far.* **1** çarpı işaretinde olduğu gibi eğik olarak birbiriyle kesişen. **2** *sp.* güreşte, kolu hasmın koltuk altından geçirip sarma oyunu; buna ***tek çapraz*** da denir; iki kolu hasmın koltukları altından geçirip sırtında kenetleme ise ***çift çapraz*** adını alır. **3** *arg.* karışık, güç durum. **4** *arg.* tuzak, hile. **çapraz ateş** ateşli silahlarla hedefe aynı anda iki yandan, kesişecek biçimde açılan ateş. **çapraz ateşe almak** hedefi, çeşitli noktalardan aynı anda çıkan ve birbiriyle kesişen ateşli silah ateşine tutmak. **çapraz kur** *eko.* üç ülke parasının belirlenmiş karşılıklı değerlerini gösteren oran. **çapraz uyak** *yaz.* şiirin her dörtlüğünde birinci ile üçüncü, ikinci ile dördüncü dizeleri arasında oluşturulmuş uyak. *ör. "Bembeyaz bulutlara/Ata biner gibi binerdi/Acılar içinde de olsa/Dizleri kanarken gülerdi."* **çapraza almak** *sp.* güreşte, hasmı tek ya da çift çapraz oyununa düşürmek. **çapraza gelmek** *arg.* **1)** içinden çıkılmaz, karmaşık bir durumla karşılaşmak. **2)** tuzağa düşmek. **çapraza sarmak** (bir iş) içinden çıkılmaz duruma gelmek. **çaprazda sürmek** *sp.* güreşte, hasmı çapraza alıp arkaya doğru hızla sürmek.
çaprazlama *a.* **1** çaprazlamak eylemi. **2** *be.* birbirini keser biçimde, çapraz'olarak. *ör. Kollarını göğsüne çaprazlama kavuşturup, ayakta dikilmişti.*
çaprazlamak *(-i)* **1** çapraz' duruma getirmek. **2** *yaşb.* melez elde etmek amacıyla iki ayrı türü ya da ırkı çiftleştirmek. *ör. Üreticiler çaprazlayarak yeni türler elde eder.*
çaprazlaşma *a.* **1** çaprazlaşmak eylemi. **2** *gövb.* bakışık iki organın, vücudun bir yanından öteki yanına geçerken bakışım ekseni üzerinde kesişmesi.
çaprazlaşmak *(nsz)* (iş, durum vb.) ne olacağı, ne yapılacağı bilinmez duruma gelmek, içinden çıkılamayacak bir nitelik edinmek, çapraşıklaşmak.
çaprazlık *a.* çapraz' olma durumu.
çapsız *s.mec.* değersiz, önemsiz, yeteneksiz.
çapsızlaşabilme *a.* çapsızlaşabilmek eylemi.
çapsızlaşabilmek *(nsz) mec.* çapsızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çapsızlaşma *a.* çapsızlaşmak eylemi.
çapsızlaşmak *(nsz) mec.* eski verimi ve çalışma gücü kalmamak, çaptan düşmek.
çapsızlık *a.* çapsız olma durumu.
çapul *a.* yağma.
çapula *a. ha.* kaba deriden yapılmış, sivri ve kıvrık uçlu ayakkabı.
çapulcu *s.* başkasının malını yağmalayan, yağma ile geçinen, yağmacı.
çapulculuk *a.* çapulcunun yaptığı eylem, yağmacılık.
çapullama *a.* çapullamak eylemi.
çapullamak *(-i)* başkalarının malını çapul yoluyla almak, yağma etmek, yağmalamak.
çapullanma *a.* çapullanmak eylemi.
çapullanmak *(nsz)* çapul yoluyla soyulmak, yağma edilmek, yağmalanmak.
çapullatma *a.* çapullatmak eylemi.
çapullatmak *(-i, -e)* yağma ettirmek, yağmalatmak.
çaput *a.* eskimiş, değersiz bez parçası.
çar *a. Rus. tar.* eskiden Rus imparatorlarına ve Bulgar krallarına verilen san.
çarçabuk *be.* (.' . .) **1** hızlı bir biçimde. **2** hiç beklemeden ya da bekletmeden, hemen, çabucak. **3** kolay bir biçimde, kolaylıkla.
çarçaput *a.* eski, işe yaramaz giysiler ve benzeri değersiz şeyler. *ör. Sandığı çarçaput doluydu.*
çarçur *a.* gereksiz yere, boşa harcama. **çarçur edilmek** işe yaramayacak bir biçimde harcanmak, işe yaramaz duruma getirilmek. **çarçur etmek** işe yaramayacak bir biçimde harcamak, gereksiz yere harcayıp bitirmek. **çarçur olmak** işe yaramayacak bir biçimde harcanmak.
çardak *a. Far.* **1** tarla, bahçe gibi yerlerde, genellikle dört direk üstüne atılan ağaç dallarından yapılmış, yanları açık gölgelik. **2** asma ve benzeri sarılgan bitkilerin dallarını sardırmak için direklerle hazırlanmış yer. **3** ➻ **kameriye**.
çare *a. Far.* (- .) **1** bir engeli aşmak, bir sonuca ulaşmak için tutulması gereken yol, çözüm yolu. *eş. yeni* **umar**. **2** bir hastalığın sağaltımına yarayan şey, sağaltım yolu. *eş.* **deva**. **3** bir derdin kurtuluş yolu, çıkar yol. **(bir şeyin) çaresine bakmak** olması, yerine gelmesi için bir çözüm yolu bulmak.

çaresiz *s. Far. T.* (- . .) **1** çözüm yolu olmayan. **2** sağaltımı bulunmayan, onulmaz, iyileşmez. *ör. Hastalığına çaresiz diyorlar.* **3** eli kolu bağlı, bir çözüm yolu bulamayan (kimse). *ör. Adam çaresiz, ne yapsın?* **4** *be..* ister istemez, zorunlu olarak. *ör. Çaresiz, bu iş olacak.* **çaresiz kalmak** (bir işte) hiçbir çözüm yolu, herhangi bir çıkar yol bulamamak.

çaresizce *be. Far. T.* (- . . .) elinde olmayarak, zorunlu bir biçimde, ister istemez. *ör. Bu işe çaresizce girmişti.*

çaresizlik *a. Far. T.* (- . . .) çaresiz olma durumu.

çargâh *a. Far.* (- -) *müz.* **1** alaturka müzikte*do* perdesinin adı. **2***do* perdesinde karar kılan makam.

çarha *a. tar.* ➻ **çarka.**

çarhacı *a. tar.* ➻ **çarkacı.**

çarhacıbaşı *b. a. tar.* ➻ **çarkacıbaşı.**

çarık *a.* **1** işlenmemiş sığır derisinden yapılmış, kenarlarında açılan deliklerden deri şeritler geçirilip ayak üzerinde bağlanarak giyilen ilkel pabuç. **2** at arabasında, araba yokuş aşağı giderken tekerleği frenlemek için altına sürülen demir levha. **3** *arg.* para cüzdanı. **4** *mim.* ahşap bir direğin zemine doğrudan oturmasını önlemek için ucuna geçirilen ve onu yerden yüksek tutan demir parça. **5** *mim.* kazığın toprağa girên ucuna geçirilen ve onu güçlendiren demir parça.

çarıkçı *a.* çarık yapan ya da satan kimse.

çarıkçılık *a.* çarık yapma ve satma işi.

çarıklı *s.* ayağında çarık bulunan, çarık giymiş olan (kimse). **çarıklı diplomat** eğitim görmemiş ama çok kurnaz davranabilen, başkalarını aldatacak düzenler kurabilen (kimse). **çarıklı erkânıharp** çok uyanık, kurnaz köylüler için şaka yollu söylenir.

çarıklık *s.* **1** çarık[1] yapmaya elverişli (deri). **2** *a.* evde çarıkların konulduğu yer.

çariçe *a. Rus.* (. .' .) *tar.* çarın karısı ya da bir çarlığı yöneten kadına verilen san.

çark, -kı *a. Far.* **1** bir eksenin döndürdüğü, çok çeşitleri bulunan, tekerlek biçiminde makine parçası. **2** *ha.* bileğitaşı. *ör. Bıçakları çarka verdik.* **3** *den. ha.* gemiyi yürüten makineler. **4** *mec.* yönetici öğe. *ör. Bu evin çarkı nasıl dönüyor, bilen var mı?* **çark atma** Mevlevilikte, sema sırasında sağdan sola dönülürken, sağ ayağı bulunduğu yerden kaldırmadan, sol ayağa dayanılarak, soldan sağa doğru eski durumu alma hareketi. **çark atmak** *arg.* aynı yol üzerinde gidip gelmek, gezinmek. **çark etmek 1)** geri dönmek, yüz geri etmek. *ör. Beni görünce hemen çark etmek istedi.* **2)** *ask.* (birliğin kanatlarından biri) çevresinde dönerek yönünü değiştirmek, olduğu yerde dönmek. **çark yapmak 1)** yüz geri etmek, geri dönmek, çark etmek. **2)** binicilikte, atı kısa mesafede daire çizer biçimde döndürmek. **çarka vermek** (ya da **çektirmek**) bıçak, makas ve benzeri bilenecek bir şeyi bileğitaşında bilemek ya da biletmek. **çarkı dönmek** işleri yolunda gitmek, işleri yürümek. **(birinin) çarkına etmek** (ya da **okumak**, **yapmak**) *arg.* işini bozarak büyük zarara uğratmak, (ona) büyük bir kötülük yapmak. **çarktan çıkma** özenilerek yapılmış, çok yeni, çok güzel, çok düzgün, çok ölçülü.

çarka *a. tar.* Osmanlı ordusunda öncü görevi.

çarkacı *a. tar.* yürüyüş durumundaki Osmanlı ordusunda öncülük görevini üstlenen seçkin süvari birliği ve bu birlikte bulunan asker.

çarkacıbaşı, -yı *b. a. tar.* Osmanlı ordusunda çarkayla görevli süvari birliğinin komutanı.

çarkçı *a. Far. T.* **1** vapurlarda makine bölümünü yöneten kimse, gemi makinisti. **2** çarkla[2] kesici araç bileyen kimse.

çarkçıbaşı, -yı *b. a. Far. T.* vapurlarda birinci çarkçı[1].

çarkçılık *a. Far. T.* çarkçının görevi.

çarkıfelek *b. a. Far. Ar.* **1** *bitb.* çarkıfelekgillerden, parlak kırmızı ya da erguvan renginde büyük ve güzel çiçekleri olan, otsu, tırmanıcı bir bitki. **2** ateşlenince kıvılcımlar saçarak dönen donanma fişeği. **3** *mec.* kader, talih.

çarkıfelekgiller *ç. b. a. Far. Ar. T. bitb.* ayrı çanakyapraklı ikiçeneklilerden, örneği çarkıfelek[1] olan, Güney Amerika, Asya, Afrika ve Yeni Zelanda'da yetişen on bir cinsi ve yaklaşık beş yüz türü bulunan bir bitki familyası.

çarkıt *s. ha.* bozuk, eski, kötü (nesne, özellikle makine). *ör. Adam çarkıt bir arabayla geçiniyor.* **çarkıdı çıkmak** *ha.* iyice çarkıt duruma gelmek, çarkıtlaşmak.

çarkıtlaşma *a. ha.* çarkıtlaşmak eylemi.

çarkıtlaşmak *(nsz) ha.* (makine vb.) çarkıt duruma gelmek, iyice eskimek.

çarklı *s. Far. T.* çarkı olan. *ör. Eskiden çarklı vapurlar olurmuş.*

çarlık *a. Rus. T. tar.* **1** çar olma durumu. **2** bir çarın yönetiminde bulunan devlet.

çarliston *a. İng.* **1** Afrika'nın ilkel budunlarının dans ve müzik ritminden esinlenerek yaratılmış olan, kıvrak ve bükülgen bir yürüyüşe eklenen dönüşlerle, ayağın biri yere basarken ötekiyle havada hareketler yaparak oynanan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da yay gınlaşan bir dans. **2** *bitb.* uzun ve kalın, sivri uçlu yeşil biber. **3** *arg.* züppe. **çarliston biberi** ➻ **çarliston[2]. çarliston marka** *arg.* **1)** züppe. **2)** tuhaf, alışılmamış, yeni moda.

çarmıh *a. Far.* **1** birbiri üzerine çapraz konmuş iki tahtadan oluşan, suçlunun öldürülmek amacıyla çivilendiği haç biçimindeki darağacı. **2** *den.* ana direkleri ve gabya çubuklarını yandan tutan halatlar. **3** *ha.* yıkılmaması için direklere, ağaçlara vurulan, çivilenen ikinci ağaç, destek. **çarmıha gerilmek** (suçlu ya da bir kimse) çarmıha çivilenmek. *ör. İsa'nın çarmıha gerildiği söylenir.* **çarmıha germek** suçluyu ya da bir kimseyi, öldürmek amacıyla çarmıha[1] çivilemek.

çarmık *a. Far.* ➻ **çarmıh**.
çarnaçar *be. Far.* (- - -) zorunlu olarak, ister istemez.
çarpabilme *a.* çarpabilmek eylemi.
çarpabilmek *(-i, -e; -e)* çarpma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. 10'la 10'u çarpabiliriz.*
çarpan *a. mat.* bir çarpmada[2] çarpılan sayının kaç kez yineleneceğini (çarpılacağını) gösteren sayı; örneğin 5x3=15 işleminde 3 ya da 5 çarpandır; çarpma işlemine giren ve birbiriyle çarpılacak her sayı çarpandır. **çarpanlara ayırma** *mat.* bir niceliğin çarpanlarını bulma eylemi; örneğin niceliği tam olarak bölen en küçük sayıyı bulup bölme işlemine başlayarak niceliğin 1 sayısına inmesine değin çarpan arama işlemi.
çarpana *a. ha.* eskimiş, ince ve kara deri parçası. **çarpana yüzlü** *ha.* yüzü çiçekbozuğu olan kara kuru (kimse). **çarpanası çalınmak** *ha.* çok çalışmaktan yorulmak.
çarpanbalığı, -nı *b. a. hayb.* levrekgillerden, denizlerin kumlu ve taşlık yerlerinde yaşayan, vücudu füze biçiminde ve yanlardan yassı, sırtı benekli ve sarımtırak kahverengi, karnı beyaz, alt çenesi üste göre çıkıkça, ağzı büyükçe, yüzgeçleri dikenli ve çok zehirli, Türkiye suları nda birkaç türü bulunan, eti çok beyaz ve lezzetli bir balık. *eş.* **trakunya**.
çarpayazma *a.* çarpayazmak eylemi.
çarpayazmak *(nsz)* çarpma tehlikesi yaratmak ya da atlatmak, az kalsın çarpmak. *ör. Araba yayaya çarpayazmıştı.*
çarpı *a.* **1** yapıcılıkta çarpma sıva, kaba sıva. **2** *mat.* çarpma işleminin simgesi; örneğin 5x3=15 ya da (axb) ya da (a.b) işleminde [**x**] ve [**.**] işaretleri "çarpı"dır ve böyle okunur, söylenir.
çarpıcı *s.* çok etkili. *ör. Sözleri çarpıcıydı.*
çarpıcılık *a.* çok etkili olma durumu.
çarpık *s.* **1** düzgünlüğünü yitirerek bir yana eğilmiş olan, eğri. *ör. Duvardaki resim çarpık duruyordu.* **2** çarpılmış olan. *ör. Çarpık arabayı kim alır?* **3** *ha.* inme inmiş, inmeli (kimse). **4** *mec.* doğruluğunu, gerçekliğini, özgün niteliğini yitirmiş olan, ereğinden sapmış bulunan. *ör. Eğitimdeki çarpık durumu görmemek istiyorlardı.* **çarpık ayak** uğursuz (kimse). **çarpık çurpuk** hiçbir yeri düzgün olmayan, çok çarpık, eğri büğrü, eciş bücüş. *ör. Kazada araba çarpık çurpuk olmuştu.*
çarpıkça *s.* biraz eğri, biraz çarpık[1].
çarpıklaşma *a.* çarpıklaşmak eylemi.
çarpıklaşmak *(nsz)* çarpık duruma gelmek.
çarpıklaştırılma *a.* çarpıklaştırılmak eylemi.
çarpıklaştırılmak *(nsz)* çarpık duruma getirilmek.
çarpıklaştırma *a.* çarpıklaştırmak eylemi.
çarpıklaştırmak *(-i)* çarpık duruma getirmek.
çarpıklık *a.* çarpık olma durumu, eğrilik.
çarpılabilme *a.* çarpılabilmek eylemi.
çarpılabilmek *(nsz; -e)* çarpılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çarpılan *a. mat.* bir çarpma[2] işleminde genellikle ilk olarak yazılan öğe olan, çarpan adını alan bir başka sayı ile çarpma işlemine uğrayan sayı; örneğin 5x3=15 ya da (a.b) işlemlerinde "5" sayısı ve "a" çarpılandır.
çarpılış *a.* çarpılmak eylemi ya da biçimi.
çarpılıverme *a.* çarpılıvermek eylemi.
çarpılıvermek *(nsz; -e)* çabucak çarpılmak.
çarpılma *a.* **1** çarpılmak eylemi. **2** çarpık duruma gelme, eğrilme.
çarpılmak *(nsz; -e)* **1** çarpmak eylemine konu olmak. **2** çarpık duruma gelmek, eğrilmek. **3** *mec.* çok etkilenmek. *ör. Delikanlı, kızı görünce çarpılmıştı.* **4** *mec.* alınıp gücenmek, buruklaşmak. **5** *mec.* olağandışı bir şey, bir olay karşısında şaşkınlığa uğramak. **6** *arg.* bir yankesici tarafından parası, saati vb. çalınmak. **7** *arg.* dolandırılmak, soyulmak. **8** *arg.* bir şeye ederinden fazla para ödemek zorunda kalmak. *ör. Akşam meyhanede çarpıldık.*
çarpım *a. mat.* çarpma[2] işleminin sonucunda elde edilen sayı; örneğin 5x3=15 işleminde "15" sayısı çarpımdır. **çarpım tablosu** (ya da **çizelgesi**) *mat.* ezberleme yoluyla çarpma işleminde kolaylık sağlayan, soldan sağa ve yukardan aşağıya bir sırada ve alt alta yazılmış 1'den 10'a değin aynı doğal sayılar kümesi öğelerinin yatay ve düşey kesişim yerlerinde birbiriyle çarpımlarını gösteren çizelge.
çarpınma *a.* çarpınmak eylemi.
çarpınmak *(nsz)* ➻ **1 çırpınmak**. **2 didinmek**.
çarpıntı *a.* **1** (yürek için) hızlı hızlı, sık vurma, hızlı çarpma, düzensiz ve hızlı atma. **2** (deniz için) rüzgârla oluşan küçük dalgacık. **çarpıntısı tutmak** (birinin) zaman zaman beliren çarpıntı nöbeti, üzüntü, heyecan vb. gibi bir nedenle kendini göstermek.
çarpıntılı *s.* çarpıntısı olan.
çarpıntısız *s.* çarpıntısı olmayan.
çarpış *a.* çarpmak eylemi ya da biçimi.
çarpışabilme *a.* çarpışabilmek eylemi.
çarpışabilmek *(nsz; -le)* çarpışmak elinde olmak ya da çarpışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yalnız kara taşıtları değil uçaklar bile çarpışabiliyor.*
çarpışadurma *a.* çarpışadurmak eylemi.
çarpışadurmak *(nsz; -le)* çarpışmaya başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. İki ordu çarpışadursun, bir yandan da barış görüşmeleri başlamıştı.*
çarpışayazma *a.* çarpışayazmak eylemi.
çarpışayazmak *(nsz; -le)* çarpışma tehlikesi atlatmak, az kalsın çarpışmak. *ör. İki araba çarpışayazdı.*
çarpışılma *a.* çarpışılmak eylemi.
çarpışılmak *(nsz)* çarpışmak eylemi yapılmak. *ör. Cephede çarpışılırken ölüm pek akla gelmezdi.*
çarpışıverme *a.* çarpışıvermek eylemi.
çarpışıvermek *(nsz; -le)* ansızın çarpışmak.
çarpışma *a.* **1** çarpışmak eylemi. **2** *ask.* öncü ya da küçük birliklerin yaptıkları küçük vu-

ruşma. *eş. esk.* **muharebe**. *ör. Bugünkü çarpışmalarda yitik verilmedi.*
çarpışmak *(nsz; -le)* **1** (iki ya da daha çok şey) birbirine çarpmak, tokuşmak. *ör. Otobüsle bir araba çarpışmış.* **2** *ask.* savaşmak, vuruşmak, dövüşmek. *ör. Birliklerimiz düşmanla çarpışmaktan yılmıyordu.* **3** *mec.* birbirine üstün gelmeye, birbirini yenmeye çalışmak, çekişmek. *ör. Tavlada çarpıştık, yenişemedik.* **4** *arg.* (iki kişi) cinsel ilişkide bulunmak.
çarpıştırabilme *a.*çarpıştırabilmek eylemi.
çarpıştırabilmek *(-i; -i, -le)* çarpıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çarpıştırılma *a.* çarpıştırılmak eylemi.
çarpıştırılmak *(nsz)* çarpışmaları sağlanmak. *ör. Çarpıştırılan testilerden biri kırılırsa öteki de çatlar demişler.*
çarpıştırma *a.* çarpıştırmak eylemi.
çarpıştırmak *(-i; -i, -le)* çarpışmalarını ya da çarpışmasını sağlamak, çarpışmak eylemini yaptırmak.
çarpıtabilme *a.* çarpıtabilmek eylemi.
çarpıtabilmek *(-i)* çarpıtmak elinde olmak ya da çarpıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Basın bazen haberi çarpıtabilir.*
çarpıtılabilme *a.* çarpıtılabilmek eylemi.
çarpıtılabilmek *(nsz)* çarpıtılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gerçek her zaman çarpıtılabilir.*
çarpıtılış *a.* çarpıtılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Gerçeklerin çarpıtılışı demagojiyi kolaylaştırır.*
çarpıtılma *a.* çarpıtılmak eylemi.
çarpıtılmak *(nsz)* **1** çarpık duruma getirilmek. **2** *mec.* gerçek anlamından, amacından, içeriğinden saptırılmak. *ör. Sözlerim çok çarpıtıldı.*
çarpıtış *a.*çarpıtmak eylemi ya da biçimi.
çarpıtma *a.* çarpıtmak eylemi.
çarpıtmak *(-i)* **1** çarpık, eğri duruma getirmek. **2** *mec.* gerçek anlamından, içeriğinden, amacından saptırmak. *ör. Konuyu çarpıtarak aktarmışlar.*
çarpıverme *a.* çarpıvermek eylemi.
çarpıvermek *(-i, -e; -e)* ansızın çarpmak.
çarpma *a.* **1** çarpmak eylemi. **2** *mat.* çarpmak[9] işlemi. **3** kimi balıkların yoğun bulunduğu yerde kullanılmak üzere hazırlanmış, bir kurşun parçasına döküm yoluyla tutturulmuş kuyu çengeli biçiminde üç dört iğnesi bulunan olta. **4** *müz.* alaturka müzikte, temel notaların arasına sıkıştırılmış, tek perdelik, usulü bozmayan küçük parça. **5** *s.* çarpılarak yapılan (şey). **çarpma kapı** *mim.* özel menteşesi yardımıyla içe ve dışa açılabilen, tek ya da çift kanatlı kapı.
çarpmak, -ar *(-i, -e; -e)* **1** hızla vurmak, hızla değmek. *ör. Kolumu kapıya çarptım. Tren kamyona çarptı.* **2** *(-i)* etkisiyle birdenbire hastalandırmak. *ör. Açık hava çocuğu çarptı.* **3** *(-i)* kurnazlıkla ele geçirmek. *ör. Ticarette insanı çarparlar.* **4** *(-i)* (halk inanışına göre) gizli bir gücün öfkesine uğramak. *ör. Öyle söyleme, Allah adamı çarpar sonra.* **5** *(-i) arg.* birinin bir şeyini el çabukluğuyla çalmak ya da dolandırarak elde etmek. *ör. Otobüste cüzdanını çarpmışlar.* **6** *arg.* birinden elde ettiği bir şeyi geri vermemek. *ör. Biliyorum, sen bunu çarpacaksın ama al bakalım yine de.* **7** (yürek) hızlı hızlı vurmak, hızlı atmak. *ör. Yüreğim çarpmaktaydı.* **8** *(nsz)* hızla bir yere vurmak. *ör. Rüzgârdan kapı pencere çarpıyordu.* **9** *(-i, -le) mat.* biri çarpılan öteki çarpan adını alan iki sayıdan, çarpanı çarpılandaki birim sayı kadar çoğaltarak çarpım denilen bir üçüncü sayıyı elde etmek. **10** ➻ **çırpmak. çarpa çarpa** *ik. be.* çarparak. *ör. Çocuklar kapılara çarpa çarpa çıkıp gitti.*
çarptırabilme *a.* çarptırabilmek eylemi.
çarptırabilmek *(-i, -e; -i, -le)* çarptırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çarptırılma *a.* çarptırılmak eylemi.
çarptırılmak *(nsz; -e)* **1** kendisine çarpmak eylemi uygulanmak. *ör. Adama araba çarptırıldı.* **2** çarpılmasına yol açılmak. *ör. O kadar para çarptırılır mı?*
çarptırış *a.* çarptırmak eylemi ya da biçimi.
çarptırma *a.* çarptırmak eylemi.
çarptırmak *(-i, -e; -i, -le)* **1** çarpmak eylemini yaptırmak. **2** çarpmasına yol açmak ya da çarpmasını sağlamak. **3** yankesiciye ya da dolandırıcıya kaptırmak. *ör. Parasını çarptırmış.*
çarşaf *a. Far.* **1** yatağın üzerine serilen ya da yorgana kaplanan bez örtü. **2** eskiden kadınların kullandığı, şimdi de kimi yerlerde kullanıldığı görülen, baştan örtülen sokak giysisi. **3** *s. arg.* kötü, olumsuz. *ör. İşler hepten çarşaftı, abi.* **çarşaf çarşaf** *ik. s.* çok uzun. **çarşaf gibi** (göl, deniz için) durgun, kıpırtısız, dümdüz. **çarşaf kadar** (boyutları küçük olması gereken şeyler için) pek geniş, pek büyük. *ör. Çarşaf kadar bir kâğıda üç satırlık not yazmış.* **çarşaf liste** parti, dernek gibi kuruluşların kurultaylarındaki seçimlerde, var olan bütün bölüngülerin gösterdiği adayların yer aldığı geniş katılımlı aday listesi. **çarşafa dolaşmak** *arg.* üstesinden gelememek, becerememek, başaramamak. **çarşafa girmek** *esk.* (eskiden, belli yaşa gelen, yetişkinleşmeye başlayan kız için) çarşaf[2] giymeye başlamak.
çarşafçı *a. Far. T.* çarşaf yapan ya da satan kimse, işyeri.
çarşafçılık *a. Far. T.* çarşaf yapma ya da satma işi.
çarşaflama *a. Far. T.* çarşaflamak eylemi.
çarşaflamak *(-i) Far. T.* **1** yatak, yorgan gibi şeyleri çarşaf[1] ile kaplamak. **2** *(nsz) arg.* üstesinden gelememek, becerememek, kötü duruma düşmek.
çarşaflanma *a. Far. T.* çarşaflanmak eylemi.
çarşaflanmak *(nsz) Far. T.* **1** (yatak için) çarşaf[1] ile kaplanmak ya da üzerine çarşaf örtülmek. **2** (kadın) çarşaf[2] giymek.
çarşaflatma *a. Far. T.* çarşaflatmak eylemi.

çarşaflatmak *(-i) Far. T.* **1** çarşaflamak eylemini yaptırmak. **2** çarşaflanmasını sağlamak.
çarşaflı *s.* ve *a. Far. T.* **1** üzerinde çarşaf[1] bulunan, çarşafla kaplanmış ya da örtülmüş olan. **2** çarşaf[2] giymiş olan (kimse). *ör. Vapurda çarşaflı kadınlar vardı.*
çarşaflık *s. Far. T.* çarşaf yapmaya elverişli ya da çarşaf yapmak üzere ayrılmış, satın alınmış (kumaş).
çarşafsız *s.* ve *a. Far. T.* **1** üzerine çarşaf[1] örtülmemiş, kaplanmamış olan (yatak, yorgan). **2** çarşaf[2] giymemiş olan (kadın).
çarşamba *a. Far.* haftanın dördüncü günü, salı ile perşembe arasında yer alan gün. **çarşamba karısı (gibi)** saçı başı darmadağınık, giyimi kuşamı özensiz kadın. **çarşamba pazarı** her şeyi dökük saçık ortada olan yer, karmakarışık, darmadağın yer.
çarşı *a. Far.* bir kentte, gereksinim mallarının satıldığı, dükkânların, alışveriş yerlerinin bulunduğu bölge. **çarşı pazar dolaşmak** (ya da **gezmek**) alışveriş edilen her yeri dolaşmak.
çaşıt *a. ha.* **1** ➻ **casus, gizmen**. **2** ara bozmak ereğiyle söz getirip götüren, dedikoducu kimse.
çaşıtlama *a. ha.* çaşıtlamak eylemi.
çaşıtlamak *(nsz) ha.* ➻ **casusluk etmek**.
çaşıtlık *a. ha.* **1** çaşıt[2] olma durumu. **2** ➻ **casusluk, gizmenlik**. **çaşıtlık etmek** (ya da **yapmak**) *ha.* ➻ **casusluk etmek**.
çat (I) *a.* katı, sert bir nesneden kırılırken çıkan ses ya da böyle iki nesne birbirine çarptığında çıkan ses. **çat etmek** çat diye bir ses çıkarmak. **çat kapı** hiç beklenmedik bir zamanda kapı çalınarak ya da kapıyı çalarak. *ör. Öyle çat kapı gelenler bulduklarıyla yetinmelidir.* **çat orda, çat burda, çat kapı ardında** yerinde hiç durmayan, her yere yetişenlerin, durmadan oraya buraya gidenlerin bu durumunu anlatmak için söylenir. **çat pat 1)** (bir kimsenin bir yabancı dili konuşma ölçüsü için) yarım yamalak, şöyle böyle, çok az, biraz, kırık dökük. *ör. Çat pat İngilizcesiyle turistlerle konuşuyordu.* **2)** uygunsuz zamanlarda, zamanlı zamansız. *ör. Onun çat pat gelişine alıştık artık.*
çat, -tı (II) *a. ha.* **1** iki yolun ya da iki derenin birleştiği, kesiştiği yer. *eş.* **kavşak**. **2** iki tepe arasındaki geçit. **3** "orta yeri, tam ortası" anlamıyla **alnının çatı** deyiminde geçer. *ör. Atılan taş adamın alnının çatına gelmişti.*
çatabilme *a.* çatabilmek eylemi.
çatabilmek *(-i)* çatmak elinde olmak ya da çatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çatak *a.* **1** iki dağ yamacının arasında oluşmuş derin dere yatağı. **2** *s.* (meyve için) birbirine yapışık, ikiz. **3** (insan için) ona buna sataşan, kavgacı.
çatal *a.* **1** iki ya da daha çok kolu bulunan değnek. **2** ağaç, yol, akarsu gibi kollara ayrılan şeylerin kollarının ayrılma yeri. **3** yemek yerken kullanılan, birkaç dişli, metal araç. **4** *s.* ucu kollara ayrılmış olan (şey). *ör. Ağaçtan bir çatal dal kopardı.* **5** *s.* iki türlü anlaşılabilen, iki anlama gelen (söz). **çatal çivi** bir yere çekilen elektrik, telefon ya da televizyon kablosunu ahşap ve benzeri bir yüzeye tutturmakta kullanılan, U biçiminde ve iki ucu sivri küçük çivi. **çatal görmek** gözdeki herhangi bir bozukluk, durum nedeniyle bir şeyi iki gibi görmek. **çatal iğne** iki ya da üç çengeli olan olta iğnesi. **çatal kargı** büyük balıkları avlamakta kullanılan, sivri ucu üç dişli kargı. **çatal kazık 1)** tutumları ayrı olduğu için işin yürümesine engel olan yetkili kimseler. **2)** sonucu belli olmayan karışık durum. **çatal ses** pürüzlü ses. **çatal zıpkın** ➻ **çatal kargı**.
çatalağız *b. a. coğr.* bir akarsuyun denize ulaştığı yerde, sürüklediği lığları çökertmesi nedeniyle oluşan üçgen biçimli düz alan. *eş.* **delta**.
çatalkuyruk *b. a. hayb. ha.* ılıman denizlerde yaşayan, çatal kuyruklu, uzun ve ince gövdeli bir balık.
çatallanabilme *a.* çatallanabilmek eylemi.
çatallanabilmek *(nsz)* çatallanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çatallanış *a.* çatallanmak eylemi ya da biçimi.
çatallanma *a.* çatallanmak eylemi.
çatallanmak *(nsz)* kendisinde çatal oluşmak ya da çatal gibi iki kola ayrılmak.
çatallaşabilme *a.* çatallaşabilmek eylemi.
çatallaşabilmek *(nsz)* çatallaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çatallaşma *a.* çatallaşmak eylemi.
çatallaşmak *(nsz)* **1** çatal biçimine girmek, çatal gibi oluşmak. **2** iki ya da daha çok olasılık belirerek çözümü, anlaşılması güçleşmek. *ör. Durum gittikçe çatallaşmaktaydı.*
çatallaştırabilme *a.* çatallaştırabilmek eylemi.
çatallaştırabilmek *(-i) mec.* çatallaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O bu işi çatallaştırabilir, işe hiç karışmasın.*
çatallaştırma *a.* çatallaştırmak eylemi.
çatallaştırmak *(-i) mec.* çatallaşmasına yol açmak. *ör. Ahmet Bey, işleri çatallaştırmakta ustadır.*
çatallı *s.* **1** çatalı bulunan ya da çatal durumunda olan. **2** (ses için) düzgün çıkmayan, pürüzlü. **3** *mec.* iki ya da daha çok olasılığı bulunan, karışık.
çatallık *a.* çatal[3] konulan yer.
çatana *a.* (. .' .) *(Romanya'da, Tuna kıyısındaki Çetene kasabasının adından) den.* filika büyüklüğünde, islimle işleyen deniz teknesi.
çatanacı *a.* çatana işleten kimse.
çatanacılık *a.* çatana işletme işi.
çatapat *b. a.* bir yere sürtülünce ya da ayakla çiğnendiğinde çat pat diye sesler çıkaran bir eğlence fişeği.
çatı *a.* **1** bir yapının, bir evin damını kuran parçaların tümü. *ör. Rüzgâr çatıları uçurdu.* **2** bir yapının genellikle kiremit kaplı bölümünün altında kalan yer. *ör. Eski öteberiyi çatıya attık.* **3** birbirine çatılarak çakılmış şeyle-

rin tümü. *ör. Fıçının çatısı hazır.* **4** insan ve hayvanda iskeletin kuruluşu, iskelet. **5** *mec.* sığınılacak yer, barınak. *ör. Bu yaşta bir çatı bulduğumuza şükür.* **6** *mec.* erekleri bir olan insanların oluşturduğu kuruluş. *ör. Onları da çatımıza almalıyız.* **7** *dilb.* öznenin eylemi yapmasına, eylemin etkisi altında kalmasına ya da belli biçimde onunla ilgili olmasına göre eylemin aldığı durum; çatılarına göre Türkçede eylemler etken, edilgen, ettirgen, işteş ve dönüşlü olabilir. **8** *mim.* bir yapının üstünü akıntılı bir biçimde örtecek gereci taşımak üzere yapılan ahşap ya da metal iskelet. **çatı ekleri** *dilb.* eylem kök ya da gövdelerinden edilgen, ettirgen, işteş, dönüşlü çatılar kurmaya yarayan ekler; örneğin ***"-n-", "-l-", "-ş-", "-t-", "-r-", "-dir-"*** gibi. **çatı eteği** *mim.* yapının dış duvarının üst bölümünü yağışa karşı koruyan çatı çıkıntısı. **çatı katı** *mim.* yapılarda, son kat ile çatı arasında bulunan kat. **çatı örtüsü** *mim.* çatının üstünü kaplayan, oluklu saç, çinko ve genellikle de kiremitle oluşturulan, yapıya suyun geçmesini önleyen örtü.

çatık *s.* uçlarından birbirine kavuşmuş durumda olan, birbirine bitişik, çatılmış olan. **çatık kaş 1)** birbirine çok yakın kaş. **2)** kaşları böyle olan kimse. **çatık yüz** somurtkan yüz, öfkeli yüz.

çatıklaşma *a.* çatıklaşmak eylemi.

çatıklaşmak *(nsz)* çatık bir durum almak, çatık duruma gelmek.

çatıklık *a.* çatık olma durumu. *ör. Onu kaşlarının çatıklığı ele vermişti.*

çatılabilme *a.* çatılabilmek eylemi.

çatılabilmek *(nsz; -e; ösz, -e)* çatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çatılı *s.* **1** çatılmış durumda olan. **2** (yapı) çatısı bulunan.

çatılma *a.* çatılmak eylemi.

çatılmak *(nsz; -e; ösz, -e)* çatmak eylemi yapılmak, çatmak eylemine konu olmak.

çatınma *a.* çatınmak eylemi.

çatınmak *(nsz)* kaşlarını çatarak yüz asmak.

çatır çatır *ik. be.* **1** katı, sert bir şey kırılırken, yerinden sökülürken, yanarken ya da sıkıştırıldığında çıkan ses. **2** zor kullanarak, baskı uygulayarak. *ör. Onu senden çatır çatır geri alırım.* **3** hiç güçlük çekmeden, pek kolay bir biçimde, kolaylıkla. *ör. İki dili de çatır çatır konuşur.* **çatır çatır çatlamak 1)** çok çatlak bir duruma gelmek. *ör. Toprak çatır çatır çatlamıştı.* **2)** çok kıskanmak. *ör. Çatır çatır çatlasa da, ölse de bunu yaparım.* **çatır çatır sökmek** bir şeyi zorlayarak yerinden çekip çıkarmak. *ör. Ağacı çatır çatır söktüler.* **çatır çutur** *ik. be.* çatır çatır sesler çıkararak. *ör. Oturunca iskemele çatur çutur kırılıverdi.*

çatırdama *a.* çatırdamak eylemi.

çatırdamak *(nsz)* **1** çatır çatır diye sesler çıkarmak. *ör. Çürük tahta basarken çatırdıyordu.* **2** *mec.* artık yok olmak üzere bulunmak, çökmeye yüz tutmak, çökmek, yıkılmak üzere olmak. *ör. Toplumda kimi ilişkiler çatırdıyor.*

çatırdatma *a.* çatırdatmak eylemi.

çatırdatmak *(-i)* çadırdamasını sağlamak ya da çatırdamasına yol açmak. *ör. Parmaklarını çatırdatmak doğru değildir.*

çatırdayabilme *a.* çatırdayabilmek eylemi.

çatırdayabilmek *(nsz)* çatırdama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Esnek, çürük tahta basınca çatırdayabilir.*

çatırdayış *a.* çatırdamak eylemi ya da biçimi.

çatırtı *a.* çatırdama sesi.

çatırtılı *s.* çatırtı çıkaran.

çatısız *s.* çatısı bulunmayan (yapı).

çatış *a.* çatmak eylemi ya da biçimi.

çatışabilme *a.* çatışabilmek eylemi.

çatışabilmek *(nsz; -le)* çatışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çatışık *s.* içinde çatışkı bulunan, birbirini tutmayan, çelişik.

çatışıklaşma *a.* çatışıklaşmak eylemi.

çatışıklaşmak *(nsz)* çatışık bir durum almak. *ör. Bu konu yazarların düşüncelerinin en karıştığı, en çatışıklaştığı bir konu olmuştur.*

çatışıklık *a.* çatışık olma durumu.

çatışılma *a.* çatışılmak eylemi.

çatışılmak *(ösz)* çatışmak eylemi yapılmak.

çatışkı *a.* **1** *fels.* çelişik iki önermenin oluşturduğu dizge, iki düşünce, iki kavram arasındaki karşıtlık. *eş.* **antinomi.** (Ayrıntı kutu içinde: ➤➤ **çatışkı** .) **2** *huk.* iki yasa ya da bir yasanın iki hükmü arasındaki çelişme.

> **çatışkı** *a . fels.*
> Çatışkı kavramı, Kant'a göre, aklın kendi içinde zorunlu olarak düştüğü çelişmedir. Ona göre, evrenle ilgili ana sorunların her biri iki karşıt biçimde çözülebilir. Bu konuda dört türlü çatışkı vardır: 1- *Sav:* Evrenin zamanda bir başlangıcı ve uzayda bir sonu vardır. *Karşısav:* Evrenin başlangıcı da sınırı da yoktur. 2- *Sav:* Her şeyin kendisini kuran son, yalın, bölünemez parçaları vardır. *Karşısav:* Yoktur; nesneler her zaman bölünebilir. 3- *Sav:* Evrende her şey özgür bir nedene bağlıdır. *Karşısav:* Evrende özgürlük yoktur, her şey doğa yasalarına bağlıdır. 4- *Sav:* Evrenin nedeni olan zorunlu bir varlık vardır. *Karşısav:* Böyle bir varlık yoktur. Kant'a göre bu savlar da karşı savlar da aynı kesinlikle tanıtlanabilir, oysa birbirine karşıt iki önermenin ikisini de doğru saymakla akıl çelişmeye düşmüş olur.

çatışkılaşma *a. fels.* çatışkılaşmak eylemi.

çatışkılaşmak *(nsz) fels.* çatışkı özelliği edinmek, çatışkı durumuna gelmek. *ör. Bu önermeler çatışkılaştı.*

çatışkılı *s.* özünde çatışkı bulunan. *ör. Kişinin iç dünyası çatışkılıdır.*

çatışkılılık *a.* çatışkılı olma durumu.
çatışkısal *s.* çatışkı özelliği taşıyan.
çatışma *a.* **1** çatışmak eylemi. **2** karşılıklı olarak silahlı büyük kavga. **3** *ask.* savaş sırasında, düşmana doğru ilerleyen bir birliğin keşif ve güvenlik kollarıyla düşman arasında silahlı ilk vuruşma.
çatışmak *(nsz; -le)* **1** karşı karşıya gelerek birbirine vurmak, vuruşmak, dövüşmek. **2** anlaşmazlık sonucu tartışmak ya da kavga etmek, birbirine düşmek. **3** (sözler, savlar, davranışlar, tutumlar) birbiriyle çelişmek, birbirini tutmamak, birbirini çelmek, birbirine aykırı olmak. **4** (iki ya da daha çok şey) aynı zamana denk gelmek. *ör. Televizyonda iki güzel filmi var ama çatışıyorlar.* **5** (köpek, deve için) çiftleşme eyleminde bulunmak.
çatıştırabilme *a.* çatıştırabilmek eylemi.
çatıştırabilmek *(-i; -i, -le)* çatıştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çatıştırılma *a.* çatıştırılmak eylemi.
çatıştırılmak *(nsz)* **1** çatışmaları sağlanmak. **2** (köpek, deve) çiftleştirilmek.
çatıştırma *a.* çatıştırmak eylemi.
çatıştırmak *(-i; -i, -le)* **1** birbirine düşürmek, çatışmalarını sağlamak, çatışmalarına yol açmak. **2** (köpek, deve) çiftleştirmek.
çatıverme *a.* çatıvermek eylemi.
çatıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede çatmak.
çatkı *a.* **1** birbirine uç uca çatılan şeylerin oluşturduğu küme. **2** alından geçirilerek başın çevresine çember gibi bağlanan bağ, kuşak. **3** *ha.* kırmızı pullu ve işlemeli gelin duvağı. **4** *ha.* su taşınan tahta araç. **çatkı çatmak** *ha.* başa çatkı[2] bağlamak.
çatkılı *s.* çatkısı olan.
çatkılık *a. ha.* çift öküzlerini birbirine bağlayan çifte boyunduruklu ağaç.
çatkın *s.* çatık.
çatkınlık *a.* çatkın olma durumu.
çatlak *s.* **1** dağılmayacak, ayrılmayacak biçimde yarılmış, çatlamış olan. *ör. Arabanın ön camı çatlaktı.* **2** *a.* bir nesnenin yüzeyinde oluşan düz ya da kırık çizgi, çatlamış olan yer. *ör. Sürahinin çatlağından su sızıyor.* **3** *a.* fırtınalı havalarda sığ kıyıya gelince dökülüp köpürerek dağılan dalga. *eş.* **çatlayan dalga**. **4** *a. yerb.* ve *coğr.* bir kayacın kırılmış parçaları arasında, gözle görülebilecek derecede ayrılma ya da kayma göstermeyen ince, dar ya da genişçe kırık. **5** *a. ha.* tabanca, tüfek kapsülü. **6** *s. mec.* deli. **çatlak ses 1)** uyumsuz, pürüzlü ses. **2)** *mec.* aykırı görüş, aykırı kişi. *ör. Bu işte çatlak sesler olacaktır.* **çatlak zurna** *mec.* çirkin sesli, geveze (kimse).
çatlaklık *a.* **1** çatlak olma durumu. **2** çatlamış yer, çatlak[2]. **3** *mec.* delilik.
çatlama *a.* **1** çatlamak eylemi. **2** *bitb.* tohumların dağılması için meyve kabuğunun yarılması. *eş.* **açılma**[3]. **3** uygun olmayan kuruma sonucu ağacın boyu yönündeki lif ayrılması, yarılma. **4** rüzgârın etkisiyle, dalgaların sığ kıyıya geldikleri zaman dökülüp köpürmesi olayı.
çatlamak *(nsz)* **1** (sert bir cisim) parçaları ayrılıp dağılmayacak bir biçimde yarılmak. *ör. Duvar çatlamış.* **2** yüzeyinde kırıklar, çizgiler, kırışıklar oluşmak. *ör. Soğuktan elleri çatlamış.* **3** (dalga) kıyıya ya da bir engele çarparak kırılmak, dağılmak. **4** *mec.* aşırı yiyip içmekten ya da (bebek için) ağlamaktan ölecek gibi olmak ya da ölmek. **5** *mec.* yalnızlık, sıkıntı, sabırsızlık, kıskançlık, öfke gibi ruhsal duyguları aşırı ölçüde duyumsamak. **6** *mec. ha.* dışkılamak, sıçmak. **çatladın mı?** (ya da **çatlamadın ya!**) aşırı sabırsızlık gösterenler için söylenen kaba bir uyarı sözü. **çatlasa da patlasa da** *tkz.* "ne denli karşı çıkarsa çıksın, ne denli zorlarsa zorlasın, elinden gelen her şeyi yapsa da" anlamında kullanılır. **çatlayan dalga** *coğr.* sığ yere ulaşınca çatlayıp köpüklü bir görünüm alarak kıyıya doğru yer değiştiren dalga türü.
çatlatabilme *a.* çatlatabilmek eylemi.
çatlatabilmek *(-i)* çatlatmak elinde olmak ya da çatlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çatlatılabilme *a.* çatlatılabilmek eylemi.
çatlatılabilmek *(nsz)* çatlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çatlatılma *a.* çatlatılmak eylemi.
çatlatılmak *(nsz)* **1** çatlamasına yol açılmak, çatlak bir duruma getirilmek. **2** *mec.* kıskandırılmak. *ör. Bu güzel yerde dostlarla düşman çatlatılır.*
çatlatış *a.* çatlatmak eylemi ya da biçimi.
çatlatma *a.* çatlatmak eylemi.
çatlatmak *(-i)* **1** çatlamasına yol açmak, çatlak duruma getirmek. **2** (atı) çok koşturarak ölmesine yol açmak. **3** *mec.* kıskandırmak. *ör. Göreceksin, onu çatlatacağım.* **4** *mec.* sabırsız duruma getirmek, öfkelendirmek ya da üzmek. *ör. Söyle haydi, beni çatlatacaksın.* **5** *ha.* aklını kaçırmak, delirmek.
çatlayabilme *a.* çatlayabilmek eylemi.
çatlayabilmek *(nsz)* çatlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Haber gecikince merak-tan çatlayabiliriz.*
çatlayış *a.* çatlamak eylemi ya da biçimi.
çatlayıverme *a.* çatlayıvermek eylemi.
çatlayıvermek *(nsz)* çabucak çatlamak. *ör. Taş gelince arabanın camı çatlayıverdi.*
çatma *a.* **1** çatmak eylemi. **2** bir bütünün değişik bölümlerini güçlendirmeye ya da taşımaya yarayan parçaların tümü. **3** terzilikte, prova için geçici olarak giysiye iliştirilmiş olan parça. **4** *mim.* ahşap yapılarda iskeletin ana parçaları. **5** tartışmaya ya da kavgaya yol açabilecek biçimde birine sataşma. *ör. Onun bana çatmasına aldırmam.* **6** *ha.* duvarları ağaç gövdelerinin birbirine geçirilmesiyle, çivisiz olarak yapılan yayla evi. **7** *ha.* Yörük çadırı. **8** *ha.* üç ince ağacın birbirine uçlarından bağlanmasıyla kurulan, yayık yaymada kullanılan bir araç. **9** *ha.* başörtüsü.

çatmak, -ar *(-i)* **1** değnek, tüfek, kılıç gibi uzun şeylerden birkaçını, tepelerinden birbirine çapraz biçimde dayayarak durdurmak. **2** bir şeyi yapmak için gereken parçaları bir araya getirip birbirine tutturmak. **3** (yükü hayvana) iki yana eşit ağırlık gelecek biçimde yüklemek. **4** (başa, yazma, yemeni, çatkı[2] gibi şeyler) bağlamak. **5** (kaş için) birbirine yaklaştırarak yüze sertlik anlatımı vermek. **6** (bir şeyin zamanı) iyice yaklaşmak, gelmek. *ör. Gidilecek gün gelip çatmıştı ama hazırlık bitmemişti.* **7** *mim.* ahşap yapılarda iskeleti kurmak. **8** *(-e)* sözle ya da yazıyla sert bir biçimde sataşmak. *ör. Bize çatmak, onun sonunu getirir.* **9** *(-e) mec.* hoşa gitmeyen, üzücü, sıkıntı verici bir durumla ya da insanla karşılaşmak. *ör. Bu adama nerden çattık böyle?* **çattık teyellemesi kaldı** "kötü, sıkıntı verici bir duruma düştük, bunun arkası da gelir" anlamında söylenir. *ör. Şu işe bak sen, çattık teyellemesi kaldı desene!*

çatpat *b. a.* ➤ **çatapat**.

çatra patra *ik. be.* (.' . . ' .) (yabancı bir dili bilme, konuşma konusunda) az buçuk, şöyle böyle, kırık dökük, yalan yanlış, az çok. *ör. Kolej bitirdi ama İngilizceyi çatra patra konuşur.*

çattırma *a.* çattırmak eylemi.

çattırmak *(-i; -i, -e)* çatmak eylemini yaptırmak.

çav (I) *a. ha.* at, eşek gibi hayvanların erkeklik organı.

çav (II) *a. esk.* **1** ün, şöhret. **2** ses. **3** duyum, haber.

çavabilme *a.* çavabilmek eylemi.

çavabilmek *(nsz)* çavma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Rüzgârda kurşun bile çavabilirmiş.*

çavdar *a. bitb.* buğdaygillerden, başağı kılçıklı, tohumu uzunca, genellikle hayvan yemine katılmak için yetiştirilen, ekmeği de yapılan bir bitki.

çavdarlı *s.* içine çavdar ya da çavdar unu katılmış olan. *ör. Ata çavdarlı yem veriyoruz.*

çavdarmahmuzu, -nu *b. a. T. Ar. bitb.* buğdaygillerin ve genellikle de çavdarın başağı üzerinde oluşup koyu mor renkte bir horoz mahmuzuna benzeyen, hekimlikte yararlanılan asklı mantarlardan biri.

çavdırma *a. ha.* çavdırmak eylemi.

çavdırmak *(-i)* çavmasına yol açmak.

çavela *a. İt.* (. .' .) balıkçıların, avladıkları balıkları içine attıkları özel sepet.

çavıverme *a.* çavıvermek eylemi.

çavıvermek *(nsz) ha.* "çavma"nın beklenmedik bir biçimde gerçekleştiğini anlatmak için kullanılır. *ör. Atılan kurşun çavıvermişti.*

çavlan *a.* çok akışlı büyük çağlayan. *eş. esk.* **şelale**.

çavma *a. ha.* çavmak eylemi.

çavmak *(nsz) ha.* **1** (kurşun, ok, yağmur vb.) doğruca hedefe giderken biraz sağa ya da sola kaymak, gidiş yönünden şaşmak, yoldan sapmak. *ör. Şahin çavınca avı kaçırdı.* **2** (Güneş) doğup yükselmeye başlamak. **3** (koku, sıcak dalgası vb.) dağılıp yayılmak.

çavşır *a. Ar.* **1** *bitb.* maydanozgillerden, sıcak iklimlerde yetişen, kalın köklü, telek yapraklı, sert gövdeli, şemsiye biçiminde bileşik sarı çiçekler açan bir bitki. **2** bu bitkinin eczacılıkta yararlanılan reçinesi.

çavun *a.* hayvan derisinden ya da çavdan **(I)** yapılan kırbaç.

çavuş *a.* **1** *ask.* onbaşıdan bir üst rütbe ve bu rütbede bulunan erbaş. **2** *ask.* askeri okullarda sınıf birincisi öğrencilere verilen ad. **3** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet örgütünde türlü hizmetler yapan görevli. **4** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, ordunun üst komutanlarının buyruklarını ast komutanlara ileten görevli. **5** bir işte işçilerin başında bulunan, onları yöneten, işin yürümesinden sorumlu kimse.

çavuşkuşu, -nu *b. a. hayb.* çavuşkuşugillerden, sıcak ve ılıman bölgelerde yaşayan, başında iri bir sorguç bulunan, uzun kıvrık gagalı, kısa kanatlı, böceklerle beslenen küçük bir kuş. *eş.* **hüthüt, ibibik**.

çavuşkuşugiller *ç. b. a. hayb.* çok bilinen örneği çavuşkuşu olan bir kuş familyası.

çavuşluk *a.* **1** çavuş olma durumu. **2** çavuşun görevi. **3** çavuş rütbesi.

çavuşüzümü, -nü *b. a. bitb.* Batı Anadolu, Marmara Bölgesi, Trakya ve özellikle İmroz ve Bozcaada'da bol yetiştirilen, ince kabuklu, ufak çekirdekli, iri taneli, sofralık beyaz üzüm.

çay (I) *a.* genellikle ırmaktan küçük, dereden büyük akarsu. *ör. Kasabanın içinden bir çay akıyordu.* **çay kenarında kuyu kazmak** elde, amacı gerçekleştirecek pek çok araç varken, çaba harcayarak, az verimli ve güç yollara başvurmak. **çayda çıra** *ha.* Elazığ yöresinin, ellerde yanan mumlar taşınarak oynanan türkülü bir halk oyunu ve bu oyunun müziği. **çaydan geçip derede boğulmak** büyük zorlukları yenmişken, küçük, önemsiz bir nedenle başarısızlığa uğramak. **çayı** (ya da **suyu, dereyi) görmeden paçaları sıvamak** bir işe, ortada henüz pek hiçbir şey yokken hazırlanmaya kalkışmak.

çay (II) *a. (Çince "ça" sözcüğünden)* **1** *bitb.* çaygillerden, anayurdu Yukarı Birmanya, Güneydoğu Çin ve Orta Vietnam olan, kısa saplı, almaşık yapraklı, birkaç metre boya erişebilen bir ağaççık. **2** bu bitkinin yeşilken toplanıp özel işlemlerle kurutulan ve paketlenen yaprağı. **3** bu yaprakların belli yöntemlerle suda haşlanmasıyla elde edilen, kendine özgü kokulu, sarımtırak kırmızı renkli ve genellikle sıcak olarak içilen içecek. *ör. Kahvaltıda çay içeriz.* **4** genellikle öğleden sonra düzenlenen ve konuklara çay eşliğinde bisküvi, pasta, börek, çörek gibi yiyeceklerin su-

nulduğu toplantı. *ör. Bugün bize çaya buyurun.* **5** çoğunlukla okullarda öğretim yılı sonunda ya da okul bitirme dolayısıyla düzenlenen müzikli, danslı toplantı. **çay bahçesi** çay, kahve ve alkolsüz içkilerin içildiği bahçe. **çay bardağı** çay içmekte kullanılan ve belli biçimi olan küçük, cam bardak. **çay demlemek** belli oranda çayı, sıcak suyun içine attıktan sonra, renk ve koku vermesi için bir süre bekletmek. **çay fincanı** çay içmekte kullanılan, porselenden yapılan, kulplu fincan. **çay kaşığı** çaya tozşeker ya da fincana kahve koyarken ölçü olarak kullanılan, çaya ve kahveye atılan şekeri karıştırmaya yarayan küçük kaşık. **çay ocağı** kahve ve benzeri yerlerde çay pişirilen bölüm. **çay saati** çay içilmesi için belirlenmiş saat. **çay şekeri** çaya tat vermek için kullanılan, genellikle küp biçiminde, katı şeker. **çay takımı 1)** çaydanlık, demlik, sütlük, şekerlik, tabaklarıyla birlikte altı ya da on iki çay bardağı ya da fincanından oluşan takım. **2)** konuklara çay sunulurken kullanılan örtü ve peçetelerin tümü. **çay vermek** konuklara çay ve kimi yiyeceklerin sunulduğu toplantı düzenlemek. **çaya çağırmak** (birini) konuk olarak çay içmeye çağırmak.

çaycı *a.* **1** çay[3] yapıp satan kimse. **2** çay üreticisi. **3** çay içmeye düşkün kimse, çay tiryakisi.

çaycılık *a.* **1** çay[3] pişirip satma işi. **2** çay[1] yetiştiriciliği.

çaydanlık *a. (Çince "ça", Farsça "-dan" ve Türkçe "-lık" ekiyle kurulmuş bir sözcük)* genellikle metalden yapılan, içinde çay[3] suyu kaynatılan ya da kimi zaman çay[3] da yapılan, belli bir biçimi olan kap.

çayevi, -ni *b. a.* tavla, iskambil gibi oyunların oynandığı, ,çay[3], kahve ve alkolsüz içkilerin içildiği yer. *eş.* **kahvehane**.

çaygara *a. ha.* ırmak, çay, dere gibi bir akarsu kıyısında bulunan ya da buralarda toprak azıcık kazılınca çıkan pınar, kaynak.

çaygiller *ç. a. bitb.* örnek bitkisi çay[1] olan, ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

çayhane *b. a. (Çinçe ve Farsça)* (. - .) ➻ **çayevi**.

çayır *a.* **1** üzerinde gür ot biten, hayvan otlatılan ya da otu biçilerek hayvanlara yedirilen, genellikle düz ve nemli yer. **2** böyle yerlerde kendiliğinden biten türlü otlar. **3** *coğr.* özellikle ılıman kuşakta yaygın olan, bozkırlara bakarak daha nemli, yeşilliği daha sürekli ve kimi kez ağaçla karışık otsu bitki örtüsü ve bu örtünün bulunduğu doğal bölge. **çayır soğuğu** mayıs ayında zaman zaman esen soğuk rüzgâr.

çayırgüzeli, -ni *b. a. bitb.* buğdaygillerden, çayırda yetişen bir ot.

çayırkuşu, -nu *b. a. hayb.* ➻ **tarlakuşu**.

çayırlama *a.* çayırlamak eylemi.

çayırlamak *(nsz)* **1** (hayvan) çayırda otlamak. **2** (hayvan) yediği çayırdan hastalanmak.

çayırlanmak *(nsz)* (hayvan) çayırda otlamak.

çayırlaşma *a.* çayırlaşmak eylemi.

çayırlaşmak *(nsz)* çayır durumuna gelmek.

çayırlatma *a.* çayırlatmak eylemi.

çayırlatmak *(-i)* çayırlamak eylemini yaptırmak.

çayırlı *s.* çayır[2] olan. *ör. Bahçe çayırlıydı.*

çayırlık *a.* çayırı olan yer, çayır[1].

çayırmantarı, -nı *b. a. T. Yun. bitb.* şapkasının alt yüzü ince dilimli, kimi türleri yenebilen, kimi türleri zehirli olan mantarların ortak adı.

çayırmelikesi, -ni *b. a. T. Ar. bitb.* ➻ **keçisakalı**.

çayırotu, -nu *b. a. bitb.* buğdaygillerden, doğal çayırlarda yetişen, başakları küçük küme biçiminde olan bir ot. *eş.* **fleol**.

çayırpeyniri, -ni *b. a. T. Far.* taze ve tuzsuz bir beyazpeynir türü.

çayırsedefi, -ni *b. a. T .Ar. bitb.* düğünçiçeğigillerden, nemli yerlerde yetişen, kökü iç sürdürücü ilaç olarak kullanılan bir ot.

çayırtavuğu, -nu *b. a. hayb.* ormantavuğugillerden, rengi kara ve sırtında ak çizgiler bulunan bir kuş.

çayırteresi, -ni *b. a. T. Far. bitb.* turpgillerden, çayırlarda yetişen bir bitki.

çayırtirfili, -ni *b. a. T. Yun.* baklagillerden, hayvan yemi olarak yetiştirilen bir ot.

çayıryulafı, -nı *b. a. T. Yun.* buğdaygillerden, yulafı andıran, çayırda yetişen bir ot.

çaykara *a. ha.* ➻ **çaygara**.

çaylak *a.* **1** *hayb.* yırtıcılardan, oldukça büyük boylu, kızıl karışımı esmer tüylü, uzun çatal kuyruklu, uzun kanatlı, kıvrık gagalı, yılan, fare gibi zararlı hayvanları ve küçük kuşları avlayarak beslenen bir kuş. **2** *mec.* deneyimsiz, toy (kimse). *ör. Çaylağın biri bizi dolandıracaktı.* **3** *tar.* Osmanlı döneminde, devletçe atanma ya da verilen rütbe, nişan gibi bir şeyin haberini ilgiliye bir muştu olarak ivedilikle ileten görevli. **çaylak fırtınası** kış başlarında görülen bir fırtına.

çaylakça *s.* ve *be.* çaylağa[2] yakışır bir biçimde, çaylak gibi. *ör. Davranışı çaylakçaydı.*

çaylaklaşma *a.* çaylaklaşmak eylemi.

çaylaklaşmak *(nsz) mec.* çaylağa yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.

çaylaklık *a.* çaylak[2] olma durumu, deneyimsizlik, toyluk. **çaylaklık etmek** acemice davranmak.

çaylı *s.* **1** içinde çay bulunan. **2** çay içilerek yapılan. *ör. Okul, velileri bir çaylı toplantıya çağıracaknış.*

çaylık *a.* çay **(II)** yetiştirilen yer.

çe *a.* Türk abecesinin dördüncü harfi olan "ç"nin adı.

çebiç *a. ha.* henüz keçi denilemeyecek, bir yaşındaki keçi yavrusu. *eş.* **çepiç**.

çeç *a. Far.* henüz samanla karışık, kalburdan geçirilmemiş tahıl yığını. **çeç etmek** harmanda, tahılı samandan ayırmak.

çeçe *a. Fr.* (.' .) *hayb.* Güney Afrika'da yaşayan, ikikanatlılardan, sinekten oldukça bü-

yük, "uyku hastalığı" denilen bir hastalığı insana aşılayan bir böcek.

Çeçen *ö. a.* ve *s.* Kafkasya'nın kuzeydoğusunda yaşayan bir halk ve bu halkın soyundan olan (kimse).

Çeçence *ö. a.* Çeçenlerin konuştuğu bir Kafkas dili.

çedene *a. ha.* **1** kenevir tohumu, ketentohumu, kendir. **2** sakızağacının meyvesi.

çedik *a.* **1** eskiden mest **(II)** üzerine giyilen sarı pabuç. **2** *ha.* terlik. **3** *ha.* çocuk ayakkabısı.

çeft *a. ha.* çamfıstığı ve palamut ağacının meyvesinin kabuğu.

çeğle *a. ha.* çakıldan küçük ama kumdan büyük taş parçası.

çeğmel *a. ha.* **1** yüksek dallardaki meyveleri alabilmek için dalı çekmekte kullanılan çatallı sopa. **2** baston biçiminde çoban değneği. **3** *s.* çengel ya da yay biçiminde olan.

çeğmelenme *a. ha.* çeğmelenmek eylemi.

çeğmelenmek *(nsz) ha.* yay gibi olmak, yay biçimine girmek.

çehre *a. Far.* **1** yüz **(II)**[1] . **2** *mec.* görünüş. **çehre züğürdü** yüzü çirkin (kimse).

çek, -ki *a. İng.* bir kimsenin, bankadaki hesabından belgede yazılı miktar kadarının belgede adı yazılı olana ya da onun belgeyi havale ettiği kimseye ya da belgeyi taşıyana ödenmesi için düzenlediği, belli biçim ve özelliği olan yazılı belge.

Çek, -k'i *ö. a* İslavların batı kolundan olan bir halk. **2** bu halkın soyundan olan kimse. **3** *s.* bu halka özgü olan. *ör. Bugün Çek yazını konusunda konuştuk.*

çekap *a. İng.* bir kimsenin sağlık yönünden yaptırdığı genel yoklama. **çekap yaptırmak** sağlık yönünden genel bir denetimden geçmek.

Çekçe *ö. a.(.' .)* Çek halkının konuştuğu dil.

çekçek *a.* dört tekerlekli el arabası.

çekebilme *a.* çekebilmek eylemi.

çekebilmek *(-i)* **1** çekmeyi becermek, çekmek elinde olmak ya da çekme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Arabanızı biraz çekebilir misiniz?*

çekecek *a.* ayakkabıyı kolaylıkla giymek için kullanılan, ayakkabı ile topuk arasına sokularak üzerinde topuk kaydırılırken çekilen, metal, plastik ve benzeri bir şeyden yapılmış, oluk biçimli ve kendinden saplı araç. *eş. esk.* **kerata**[3].

çekek *a. ha.* kayık, mavna ve küçük gemilerin karaya ya da kalafata çekildikleri yer.

çekel *a. ha.* **1** pulluğa yapışan toprağı sıyırmaya yarayan, üvendirenin alt ucunda bulunan demir bölüm. **2** ince, uzun ve yuvarlak değnek. **3** küçük çapa.

çekeleme *a.* çekelemek eylemi.

çekelemek *(-i) ha.* sürükleyerek, çekerek götürmek ya da tutup tutup çekmek. *ör. Adamın yakasından yapışıp çekelemekteydiler.*

çekelez *a. ha.* ➻ **sincap**.

çekememe *a.* çekememek eylemi.

çekememek *(-i)* **1** çekmek eylemini yapamamak. **2** *mec.* dayanamamak, katlanamamak. **3** *mec.* kıskanarak hoş görmemek, iyiliğini istememek.

çekememezlik *a.* ➻ **çekemezlik**.

çekemezleşebilme *a.* çekemezleşebilmek eylemi.

çekemezleşebilmek *(nsz)* çekemezleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan kıskanç olabilir, çekemezleşebilir.*

çekemezleşme *a.* çekemezleşmek eylemi.

çekemezleşmek *(nsz)* çekemezlik duygusuyla davranmak.

çekemezlik *a.* çekememekten[3] doğan davranış, (birinin) kıskanarak iyiliğini istememe durumu.

çekene *a. ha.* keten ipliğinden dokunmuş kilim.

çeker *a.* bir tartma aracının kaldırabildiği ağırlık miktarı. *ör. Bu baskülün çekeri yüz kilo imiş.*

çeki *a.* **1** odun, kömür, kireç gibi kaba ve ağır şeyleri tartmakta kullanılan ve iki yüz elli kiloya eşit olan bir ağırlık ölçüsü. *ör. Oduncudan üç çeki odun, beş çeki kömür aldım.* **2** ➻ **tartı**. **3** ➻ **çekidüzen**. **4** *ha.* kadınların başlarına çeke çeke bağladıkları başörtüsü. **5** *mec.* sıkıntı, üzüntü, çile. **çeki taşı gibi** çok ağır ve yerinden kımıldamaz. **çekiye gelmek** düzene uymak. **çekiye gelmemek 1)** kullanılan ölçülere sığmamak. **2)** çekidüzen verilememek. *ör. Bizim oğlan çekiye gelmez.*

çekici *s.* **1** çekme eylemini yapan. **2** *mec.* gözü gönlü çeken, güzelliği, albenisi ya da başka bir yönüyle kendisine eğilim uyandıran, alımlı. *eş. esk.* **cazip**. *ör. Öneri çekiciydi.* **3** *a.* bozulan, yolda kalan taşıtı çekip götüren araç. *ör. Arabanızı polis çekicisi götürdü.* **çekici gelmek** (bir şey) kişide kendisi için eğilim uyandırmak. *ör. Bu düşünce bana çok çekici gelmişti.*

çekicileşebilme *a. mec.* çekicileşebilmek eylemi.

çekicileşebilmek *(nsz) mec.* çekicileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O bazen çok çekicileşebilmekteydi.*

çekicileşme *a. mec.* çekicileşmek eylemi.

çekicileşmek *(nsz) mec.* güzelliği, albenisi, uygunluğu, verimliliği ya da bir başka yönüyle çekicilik kazanmak, çekici bir duruma gelmek.

çekicileştirebilme *a. mec.* çekicileştirebilmek eylemi.

çekicileştirebilmek *(-i) mec.* çekicileştirmek elinde olmak ya da çekicileştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Anlatacağımız olayı daha da çekicileştirebilmek için süslemeliyiz.*

çekicileştirilebilme *a. mec.* çekicileştirilebilmek eylemi.

çekicileştirilebilmek *(nsz) mec.* çekicileştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ders konuları çekicileştirilebilirse kolay öğrenilir.*

çekicileştirilme *a. mec.* çekicileştirilmek eylemi.
çekicileştirilmek *(nsz) mec.* çekici bir duruma getirilmek. *ör. Konu biraz çekicileştirilmek ister.*
çekicileştirme *a. mec.* çekicileştirmek eylemi.
çekicileştirmek *(-i) mec.* çekici bir duruma getirmek. *ör. Durum, işi daha da çekicileştiriyordu.*
çekicilik *a.* **1** *mec.* çekici[2] olma durumu, alımlılık, albeni, alım. *eş. esk.* **cazibe**. **2** *fiz.* kendine çekme gücü. *eş. esk.* **cazibe**.
çekiç *a.* **1** madenleri dövmek, çivi çakmak gibi işlerde kullanılan, belli uzunlukta bir sapla dövecek maden bir bölümden oluşan araç. **2** *sp.* çelik bir tel ile kulpa bağlı küre biçiminde bir spor aracı. **3** *müz.* piyanoda, tuşa basılınca hareket ederek tele vuran ve titreşimi sağlayan küçük tahta çıta. **çekiç atma** *sp.* çekicin[2] en uzağa atılması ilkesine dayanan atletizm dalı.
çekiçbalığı, -nı *b. a. hayb.* köpekbalıklarından, okyanuslarda yaşayan ve kıyılara çok sokulan, boyu 3-5 metreyi bulan, başı çekiç biçiminde, çok tehlikeli bir hayvan.
çekiçhane *b. a. T. Far.* (. . - .) demir çelik fabrikalarında makine ile çalışan çok ağır çekiçlerin olduğu yer.
çekiçkemiği, -ni *b. a. gövb.* ortakulakta bulunan, çekice benzeyen, örskemiğine dayalı ve kulakzarına bağlı bir kemik.
çekiçleme *a.* çekiçlemek eylemi.
çekiçlemek *(-i)* çekiç ile dövmek. *ör. Bakırcı, bakırı çekiçlemekte, ona bir biçim vermekteydi.*
çekiçlenebilme *a.* çekiçlenebilmek eylemi.
çekiçlenebilmek *(nsz)* çekiçlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kaporta biraz çekiçlenebilirse düzelirmiş.*
çekiçlenme *a.* çekiçlenmek eylemi.
çekiçlenmek *(nsz)* çekiçlemek eylemine konu olmak, çekiç ile dövülmek.
çekiçletebilme *a.* çekiçletebilmek eylemi.
çekiçletebilmek *(-i, -e)* çekiçletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çekiçletilebilme *a.* çekiçletilebilmek eylemi.
çekiçletilebilmek *(nsz)* çekiçletilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çekiçletilme *a.* çekiçletilmek eylemi.
çekiçletilmek *(nsz)* çekiçle dövülmesi sağlanmak, çekiçle dövdürülmek.
çekiçletme *a.* çekiçletmek eylemi.
çekiçletmek *(-i, -e)* çekiç ile dövülmesini sağlamak, çekiç ile dövdürmek. *ör. Yanılan tencereyi çekiçlettik.*
çekiçleyebilme *a.* çekiçleyebilmek eylemi.
çekiçleyebilmek *(-i)* çekiçlemek elinde olmak ya da çekiçleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çekiçleyiverme *a.* çekiçleyivermek eylemi.
çekiçleyivermek *(-i)* **1** çabucak çekiçlemek. *ör. Demirci, kor halindeki çubuğu çekiçleyiverip yassıltı.* **2** "çekiçlemek" anlamında da kullanılır. *ör. Kazanı çekiçleyiversen elinde mi kalırdı?*
çekidüzen *b. a.* özenli ve düzenli olma durumu, düzenlilik. *ör. Odanın çekidüzeni bozuktu.* **çekidüzen verilmek** dağınıklıktan, düzensizlikten kurtarılıp düzenli, düzgün bir duruma getirilmek. **(bir şeye) çekidüzen vermek** dağınıklıktan, düzensizlikten kurtarıp düzenli, düzgün bir duruma getirmek.
çekidüzenli *b. s.* çekidüzeni bulunan.
çekik *s.* **1** (göz, kaş için) yanlara doğru çekilerek gerilmiş gibi olan. **2** (çene, karın için) içeriye doğru çekilmiş olan.
çekikçe *s.* azıcık çekik, çekiğe yakın.
çekiklik *a.* çekik olma durumu.
çekilebilme *a.* çekilebilmek eylemi.
çekilebilmek *(nsz)* çekilmek elinde olmak ya da çekilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çekiledurma *a.* çekiledurmak eylemi.
çekiledurmak *(nsz)* çekilmekte olmak. *ör. Taşan ırmak çekiledururken, selin yaptığı zarar da saptanmaya çalışılıyordu.*
çekilgin *s. yeni* ➻ **münzevi**.
çekiliş *a.* **1** çekilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Askerin çekilişi düzenli olmuştu.* **2** piyangoda kazananları belirleme işlemi, kazanan numaraları çekme işi. *ör. Çekilişe üç gün kala bütün biletler satılmıştı.*
çekiliverme *a.* çekilivermek eylemi.
çekilivermek *(nsz)* ansızın çekilmek. *ör. Bu işte bir kenara çekilivermek sorumsuzluktur.*
çekilme *a.* **1** çekilmek eylemi. **2** *coğr.* denizde, gelgit olayında, suların kıyılardan çekilmiş, deniz düzeyinin inmiş durumu, denizin yükselme durumundan alçalma durumuna geçmesi. **3** *ask.* savaşta, ordunun ya da bir birliğin cepheden, düşmandan ayrılmak için yaptığı uzaklaşma hareketi. *eş esk.* **ricat**. **4** *sp.* yumrukoyunu karşılaşmasında, oyunculardan birinin herhangi bir nedenle karşılaşmayı bırakması. **5** *yerb.* basınç ya da gerilmeler yüzünden yerkabuğunda çatlamalar, yarılmalar doğuran olay. **6** *huk.* seçim ya da atanma yoluyla gelinmiş bir görevi kendi özgür istenciyle bırakma. *ör. Tartışma bakanın çekilmesiyle sonuçlandı.*
çekilmek *(nsz; -e; -den)* **1** çekmek eylemine konu olmak. *ör. Yüz gram kahve çekilmiş, mis gibi kokuyordu.* **2** kendini geriye ya da herhangi bir yana çekmek. *ör. Hızla gelen arabayı görünce çekilmek isterken düştüm.* **3** azalmak, eski düzeyi kalmamak ya da büsbütün yok olmak. *ör. Göl çekilmişti.* **4** bulunduğu yerden uzaklaşıp gitmek. *ör. Ağanın kızdığını anlayan köylüler birer birer çekilmişti.* **5** bir yere, bir duruma geçmek. *ör. Akşam herkes evine çekilmişti.* **6** bir yerden ayağını kesmek, oraya hiç uğramamak. *ör. Eski müşteriler çekildi.* **7** bir görevden, bir işten kendi isteğiyle ayrılmak. *eş.* **istifa etmek**. *ör. Bakan çekilmek istiyordu.* **8** (bir yarışmaya vb.) katılmaktan vazgeçmek. *ör. Takım, maçtan çe-*

kildi. **9** imbikten geçirilerek elde edilmek, damıtılmak. *ör. Rakı üzümden çekilir.* **10** (göz için) süzülmek, çekik bir durum almak. **11** dış dünya ile ilişiğini kesmek, herkesten uzak bir yere kapanmak. *ör. Yaşlanınca küçük bir köye çekildi.* **12** el ayak çekmek, ortadan kalkmak. *ör. Alçaklar çekilse, işler düzelecektir.* **13** *ask.* cepheden ya da düşmandan herhangi bir yöne doğru uzaklaşmak. *eş.* **ricat etmek**. *ör. Düşman hızla çekilmekteydi.*

çekilmez *s.* dayanılmaz, katlanılmaz olan. **çekilmez olmak** hiç dayanılamayacak, katlanılamayacak bir duruma gelmek. *ör. Sıcaklar çekilmez oldu.*

çekilmezleşebilme *a.* çekilmezleşebilmek eylemi.

çekilmezleşebilmek *(nsz)* çekilmezleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuklar bazen çekilmezleşebiliyor.*

çekilmezleşme *a.* çekilmezleşmek eylemi.

çekilmezleşmek *(nsz)* dayanılamayacak, katlanılamayacak bir duruma gelmek, çekilmez olmak. *ör. Çocuk yaramazlaştı, çekilmezleşti.*

çekilmezleştirebilme *a.* çekilmezleştirebilmek eylemi.

çekilmezleştirebilmek *(-i)* çekilmezleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazen nezle bile yaşamı çekilmezleştirebilir.*

çekilmezleştirme *a.* çekilmezleştirmek eylemi.

çekilmezleştirmek *(-i)* çekilmez kılmak.

çekim *a.* **1** çekmek eylemi. **2** *fiz.* herhangi bir cismin bir başka cismi kendine çekme gücü. *eş. esk.* **cazibe**. **3** *dilb.* adların ad durumlarına, eylemlerin de türlü zaman, kişi ve kiplere göre uğradıkları değişiklikler; örneğin "ev-i", "ev-den", "gel-ecek", "gel-di" gibi çekimler. *ör. Adların tümcedeki görevi çekimlerine bağlıdır.* **4** *sin.* alıcının sürekli olarak bir kez çalıştırılmasıyla elde edilen görüntülü film parçası. *ör. Bu çekimi yinelemek gerekiyor.* **çekim eki** *dilb.* ad ve eylemlerin kök ya da gövdelerine kişi kavramı vermek için getirilen ek; örneğin "ev-i- *niz* ", "gel-di- *m* " gibi. **çekim yapmak** *sin.* ve *TV* sinema ya da televizyon için film üzerine görüntü saptamak. **çekim yasası** *fiz.* nesnelerin birbirlerini çekişiyle ilgili Newton yasası.

çekimci *a.* sinema ve televizyonda, alıcıyı çalıştıran ve yöneten, böylece görüntülerin yayımını ya da film üzerinde saptanmasını sağlayan kimse. *eş.* **alıcı yönetmeni**, **kameraman**. *ör. Bir TRT çekimcisi vardı, çekim yapıyordu.*

çekimleme *a. dilb.* çekimlemek eylemi.

çekimlemek *(-i) dilb.* bir eylemin türlü zaman, kişi ve kiplere, bir adın da ad durumlarına göre aldığı biçimleri yolunca söylemek ya da yazmak. *eş. esk.* **tasrif etmek**.

çekimlenebilme *a.* çekimlenebilmek eylemi.

çekimlenebilmek *(nsz)* çekimlenme olanağı bulunmak. *ör. Bazı eylemler kolay çekimlenebilir.*

çekimlenme *a.* çekimlenmek eylemi.

çekimlenmek *(nsz) dilb.* çekim işlemine konu olmak.

çekimleyebilme *a.* çekimleyebilmek eylemi.

çekimleyebilmek *(-i)* çekimlemeyi uygulama gücü bulunmak. *ör. Eylemleri çekimleyebiliriz.*

çekimleyiş *a.* çekimlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Eylemleri düzgün olarak çekimleyiş başarısını göstermişti.*

çekimli *s.* **1** çekim gücü olan, çeken, çekimi[2] bulunan. **2** *dilb.* çekim ekleri alabilen. **çekimli eylem** *dilb.* çekim ekleri almış eylem.

çekimölçer *b. a. fiz.* çekim gücünü ölçmeye yarayan aygıt.

çekimsenme *a.* çekimsenmek eylemi.

çekimsenmek *(-den)* bir şeyi yapmaktan, bir davranışta bulunmaktan kaçınmak.

çekimser *s.* bir konuda oyunu belli etmekten, şöyle ya da böyle davranmaktan kaçınan (kimse). *ör. Oylamada çekimserler de vardı.* **çekimser kalmak** bir konuda şöyle ya da böyle davranmaktan kaçınmak. **çekimser olmak** çekimser davranmak.

çekimserce *s.* ve *be.* çekimserin davranacağı biçimde. *ör. Bu konuda biraz çekimserce olduğu anlaşılıyordu.*

çekimserlik *a.* çekimser olma durumu.

çekimsiz *s.* **1** çekim gücü olmayan. **2** *dilb.* tür, sayı, kişi belirtmeyen ve bütün durumlarda değişikliğe uğramayan (sözcük).

çekimsizleşme *a. fiz.* çekimsizleşmek eylemi.

çekimsizleşmek *(nsz) fiz.* çekim gücünü yitirmek. *ör. Çekimsiz bir yerde nesne çekimsizleşiyor.*

çekimsizlik *a.* **1** çekimsiz olma durumu. **2** *fiz.* nesnelerin, etkisinde kaldıkları çekim gücünden kurtulduklarını sandıran durum.*eş.* **ağırlıksızlık**.

çekince *a.* ölüm ya da ölüme yakın büyük dokunca olasılığı taşıdığı için çekinmeyi gerektiren durum ya da neden. *eş.* **tehlike**. *ör. İş birtakım çekinceler de taşıyordu.*

çekinceli *s.* içinde çekince bulunan, çekinmeyi gerektiren, çekincesi olan. *eş.* **tehlikeli**. *ör. O her şeyi çekinceli bulur.*

çekincesiz *s.* içinde çekince bulunmayan, çekinmeyi gerektirmeyen, çekincesi bulunmayan.

çekincesizce *be.* çekincesi bulunmayan bir biçimde, çekincesi olmayarak. *ör. Olayı çekincesizce atlattık.*

çekincesizlik *a.* çekincesiz olma durumu.

çekinebilme *a.* çekinebilmek eylemi.

çekinebilmek *(-den)* çekinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O senden çekinebilir, onun için onunla sen konuş.*

çekingen *s.* saygı, korku, utanma gibi duygulara nedeniyle ürkek davranan (kimse). **çekingen davranmak** sıkılgan, utangaç, ürkek davranışlarda bulunmak.

çekingence *be.* çekingene yakışır bir biçimde.

ör. Konuyu çekingence ele almıştı ama başardı.
çekingenleşebilme *a.* çekinleşebilmek eylemi.
çekinleşebilmek *(nsz)* çekingenleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazen çekingenleşebiliyor.*
çekingenleşme *a.* çekingenleşmek eylemi.
çekingenleşmek *(nsz)* çekingen biçimde davranır olmak. *ör. Çocuk büyüdükçe çekingenleşti.*
çekingenleştirme *a.* çekingenleştirmek eylemi.
çekingenleştirmek *(-i)* çekingen davranır bir duruma getirmek. *ör. Başına gelen o kötü iş çocuğu çekingenleştirdi.*
çekingenlik *a.* çekingen olma durumu, çekingence davranış.
çekingi *a.* ➻ **duraksama**.
çekinik *s. yaşb.* soyda var olan ama aradaki kuşaklarda gizli kalmış bulunan ve ancak birkaç kuşak sonra ortaya çıkan soyaçekim özellikleri için kullanılır. **çekinik karakter** *yaşb.* egemen bir yapıyla örtüldüğü için bir melezde her zaman görülmeyen yapı; örneğin deride boya maddesinin yokluğu "çekinik karakter"dir.
çekiniklik *a. yaşb.* çekinik bir gen **(II)** ya da karakterin durumu.
çekinilme *a.* çekinilmek eylemi.
çekinilmek *(nsz)* kendisine karşı saygı, korku ya da utanma gibi bir duyguyla çekingen davranılmak. *ör. Ondan çekinilir.*
çekiniş *a.* çekinmek eylemi ya da biçimi.
çekinme *a.* çekinmek eylemi.
çekinmek *(-den)* **1** saygı, utanma, korku gibi bir duyguyla bir şeyi yapmaktan geri durmak, yapmayı istememek ya da yapmakta ölçülü davranmak. **2** *(-i)* bir şeyi kendi bir yerine sürünmek. *ör. Eskiden kadınlar sürme çekinirdi.* **çekine çekine** *ik. be.* korkarak, çekinerek.
çekinti *a. ha.* duraksama, kararsızlık.
çekirdecik *a. yaşb.* göze **(I)** çekirdeğinin içinde tek ya da birkaç tane bulunan yuvarlak cisim.
çekirdek *a.* **1** etli meyvelerin içinde bir tane ya da birden çok sayıda bulunan, çoğunlukla sert bir kabuğu olan tohum. *ör. Karpuzun çekirdeklerini kurutacağım.* **2** yenmek üzere kuru ya da kavrularak satılan ayçiçeği ya da kabak çekirdeği. **3** *yaşb.* bir gözenin **(I)** merkezini oluşturan cisimcik. **4** *fiz.* atomda, çevresinde elektronlar dolaşan orta bölüm. **5** *esk.* kuyumculukta kullanılan ve beş santigrama eşit olan ağırlık ölçüsü. **6** *mec.* bir şeyin temeli, özü, temeli oluşturan şey. *ör. O, kurumun çekirdeğidir.* **çekirdek kahve** kavrulmamış, dövülmemiş ya da çekilmemiş kahve. **çekirdekten yetişme** bir işte, bir meslekte küçük yaşta başlayarak uygulama içinde yetişmiş olan (kimse).
çekirdekçi *a.* çekirdek ya da kavrulmuş çekirdek satan kimse.
çekirdekçik *a. yaşb.* ➻ **çekirdecik**.
çekirdekçilik *a.* çekirdek satıcılığı.
çekirdeklenme *a.* çekirdeklenmek eylemi.
çekirdeklenmek *(nsz)* kendisinde çekirdek oluşmak, çekirdekli bir duruma gelmek.
çekirdekli *s.* içinde çekirdeği bulunan, çekirdeği olan.
çekirdeksel *s. fiz.* atom çekirdeğiyle, çekirdekle[4] ilgili. *eş.* **nükleer**. *ör. Çekirdeksel silahlar azaltılıyor.* **çekirdeksel enerji** ➻ **atom enerjisi, nükleer enerji**.
çekirdeksiz *s.* içinde çekirdeği bulunmayan, çekirdeği olmayan. *ör. İzmir'in çekirdeksiz üzümü güzel olur.*
çekirge *a.* (. .' .) *hayb.* düzkanatlılardan, özellikle sıcak ülkelerde yaşayan, pek çok türü görülen, üç çift ayağı bulunan ve uzun olan arka bacaklarına dayanarak çok uzağa sıçrayabilen, yeşilliklere, ekinlere çok zarar veren bir böcek. **çekirge sürüsü gibi** çok kalabalık, pek çoğu bir arada.
çekirgekuşu, -nu *b. a. hayb.* ➻ **sığırcık**.
çekiş *a.* **1** çekmek eylemi ya da biçimi. **2** (taşıt motoru için) iş yapma gücü. *ör. Arabanın çekişi düzeldi.* **3** *ha.* ağız kavgası. *ör. Onların çekişleri hiç bitmez.* **çekişten düşmek** (taşıt, motor için) çekiş[2] gücü azalmak, eskisi gibi iyi işleyememek.
çekişebilme *a.* çekişebilmek eylemi.
çekişebilmek *(nsz; -le)* çekişme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çekişilme *a.* çekişilmek eylemi.
çekişilmek *(nsz)* çekişmek eylemi yapılmak. **çekişilmeyince pekişilmez** "karşılıklı düşünceler tartışılmadan sağlam bir anlaşma ve uzlaşmaya varılamaz, insanlar ağız kavgasından sonra daha iyi dost olurlar" anlamında söylenir.
çekişme *a.* çekişmek eylemi.
çekişmek *(nsz; -le)* **1** iki yerinden tutarak iki yönünden karşılıklı olarak çekmek. **2** karşılıklı olarak birbirine tabanca, bıçak gibi bir şey çekmek. *ör. İki kabadayı hançer çekişip giriştiler.* **3** bir konuda üstünlük elde etmek, birbirini geçmek için uğraşmak. *ör. İki takım da birincilik için çekişiyor.* **4** ağız kavgası etmek, tartışmak. **çekişe çekişe** *ik. be.* çekişerek. **çekişe çekişe pazarlık** alıcının ucuz almak, satıcının pahalı satmak için direnerek yaptıkları sıkı pazarlık.
çekişmeli *s.* **1** çekişmeye neden olan, yol açan. *ör. Konu biraz çekişmeli, bakalım kim kazanacak.* **2** çok çetin, sert, zorlu. *ör. Çekişmeli bir maçtan sonra kavga çıktı.*
çekişmesiz *s.* **1** hiçbir çekişmeye yol açmayan. *ör. Çekişmesiz dava olmaz.* **2** *be.* hiçbir çekişmeye yol açmaksızın. *ör. İş çekişmesiz çözüldü.*
çekişte *a. ha.* tuzla terbiye edilerek hazırlanmış yeşil zeytin.
çekiştirebilme *a.* çekiştirebilmek eylemi.
çekiştirebilmek *(-i)* çekiştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çekiştirici *a.* ve *s.* **1** çekiştirmek eylemini yapan (kimse). **2** bir kimsenin kötü yanlarını başkalarına uzun uzadıya sayıp döken (kimse).

çekiştiricilik *a.* çekiştirici olma özelliği, çekiştiricinin işi.
çekiştirilme *a.* çekiştirilmek eylemi.
çekiştirilmek *(nsz)* çekiştirmek işine konu olmak. *ör. Bir oraya bir buraya çekiştirilmekten hırpalanmıştı.*
çekiştiriş *a.* çekiştirmek eylemi ya da biçimi.
çekiştirme *a.* çekiştirmek eylemi.
çekiştirmek *(-i)* **1** uçlarından ya da bir yerlerinden tutarak ayrı yönlere doğru çekmek. *ör. Gömleğinin yakası çekiştirmekten yırtılmak üzereydi.* **2** çekmek eylemini yineleyerek, birkaç kez yapmak. *ör. Kedi, pirzolayı çekiştiriyordu.* **3** *mec.* bir kimsenin kötü yanlarını başkalarına uzun uzadıya sayıp dökmek, bir kimseyi başkalarına kötülemek. *ör. O, komşularını çekiştirmekten usanmaz.*
çekiverme *a.* çekivermek eylemi.
çekivermek *(-i)* **1** çabucak çekmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çıkarken kapıyı çekiverin.*
çekme *a.* **1** çekmek eylemi. **2** masa, dolap gibi şeylerin dışarıya çekilebilen gözü. *eş.* **çekmece**. **3** yükseklerdeki ince dalları çekerek kesmekte kullanılan, yarımay biçiminde, ağzı tırtıklı, uzun saplı bıçak. **4** *ha.* iş yaparken giyilen bir tür tulum. **5** *müz.* parmak ya da mızrapla çalınan bir çalgı. **6** ağacın, kerestenin yapısındaki nemin azalması nedeniyle boyutunun küçülmesi. **7** *sp.* vücudun, bükücü kas gücüyle bir direnci kendisine yaklaştırması; örneğin barfikste vücudu kas gücüyle yukarıya yükseltme. **8** *s.* özenilmiş gibi düzgün biçimli. *ör. Çocuğun çekme burnu vardı.* **9** *s.* çekilerek giyilen. *ör. Eskiden çekme çizme giyilirmiş.* **10** *tar.* eskiden savaşta giyilen bir tür çizme. **çekme demir** haddeden geçirilmiş demir.
çekmece *a.* **1** masa, dolap gibi şeylerin dışarıya çekilip geri sürülebilen gözü. *eş.* **çekme**[2]. **2** içinde değerli şeyler, mücevherat saklanan küçük ve süslü sandık. **3** kötü havalarda gemilerin sığınabilecekleri, barınabilecekleri koy.
çekmeceli *s.* çekmecesi[1] olan. *ör. Çekmeceli bir masam oldu.*
çekmek, -er *(-i)* **1** bir şeyi bir yerinden tutarak kendine ya da herhangi bir yöne doğru yürütmek, sürüklemek. *ör. Koca arabayı çekmek kolay değildi.* **2** bir yerden bir başka yere taşımak, götürmek. *ör. Ekini harmana çektik.* **3** germek. *ör. Araya bir ip çektik.* **4** bir şeyi herhangi bir amaçla ortadan, piyasadan kaldırmak. *ör. Şekeri karaborsa için çekmişler.* **5** (üzerinde taşıdığı tabanca, bıçak gibi) bir silaha, karşısındakini korkutmak, yaralamak ya da öldürmek ereğiyle el atmak. *ör. Tabanca taşırsan onu çekmek zorunda kalabilirsin.* **6** soluğuyla içine almak. *ör. Kanayan burnuna su çekti.* **7** (suyu) kuyudan çıkarmak. *ör. İki kova su çekip çiçekleri suladık.* **8** emerek içine almak. *ör. Toprak suyu çekti.* **9** (taşıtı) bir yere koymak, bırakmak ya da yanaştırmak. *ör. Arabayı bir kenara çeken sürücü, trafik polisine yol sordu.* **10** (tartıda) ağırlığı olmak. *ör. Bu karpuz beş kilo çeker.* **11** atmak, vurmak, uygulamak. *ör. Yaramaza bir dayak çekmek gerekiyordu.* **12** (adçekme, piyango vb. için) şans denemek amacıyla hazırlanmış kapalı kâğıtlardan birini almak. *ör. Satıcının uzattığı biletlerden birini çektim.* **13** sağaltım amacıyla uygulamak. *ör. Hastaya şişe çekmek gerekmişti.* **14** (bir kimseyi ya da bir şeyi) geri almak. *ör. Bankadaki bütün parasını çekti.* **15** (hastalık, sıkıntı vb. gibi güç şeyler için) dayanmak, katlanmak, uğramak. *ör. Çok sıkıntı çekti.* **16** üzerine almak, yüklenmek, karşılamak, ödemek. *ör. İşin masrafını çekmek de ona düşmüştü.* **17** (kablo vb.) bir yerden bir yere uzatarak döşemek. *ör. İç odaya telefon çekmek gerekiyor.* **18** önüne bir engel getirmek. *ör. Araya bir duvar çekmek iyi olurdu.* **19** bir şeyi yukarı doğru almak. *ör. Ağı çekmek zor olmadı.* **20** imbikten geçirmek, damıtmak, damıtma yoluyla elde etmek. *ör. Üzümden rakı çekerler.* **21** (giysi, ayakkabı için) giymek. *ör. Sırtına yabanlıklarını çekip sokağa çıktı.* **22** *(-i, -e)* örtünmek. *ör. Yorganı başına çekip uyudu.* **23** *(-i)* tıpkısını yazmak ya da çizmek. *ör. Yazıyı temize çekmek için makine bulmalıyım.* **24** çizgi durumunda uzatmak. *ör. Kadın gözlerine sürme çekmişti.* **25** taşıma gücü olmak. *ör. Bu köprü çok ağırlık çeker.* **26** (film, fotoğraf için) görüntüyü bir aygıtla film üzerine geçirmek. *ör. Yönetmen film çekmek istemiyor.* **27** (kahve, karabiber gibi taneler için) bir araçla öğütmek. *ör. Biraz kahve çekip konuklara kahve yaptık.* **28** (ilgi, bakış vb. için) kendi üzerine toplamak. *ör. Giysisi herkesin ilgisini çekmişti.* **29** kendine bağlamak, hoşa gitmek, sarmak. *ör. Bu iş beni çekiyor.* **30** (telgraf, protesto vb. için) düzenlemek, göndermek, yollamak. *ör. Ona noterden protesto çekmek gerekirdi.* **31** (bir şeyi) emip dışarıya çıkarmak. *ör. Motor suyu iyi çekiyor. Baca güzel çekiyor.* **32** bir duyguyu içinde yaşatmak, beslemek. *ör. Oğlan sevda çekiyor.* **33** *(-e)* (bir kimse) anasına babasına ya da ailesinden birine herhangi bir yönden benzemek. *ör. Cimriliği dayısına çekmiş.* **34** (ay, yol için) uzunluğu olmak, belli bir zaman almak, sürmek. *ör. Yol iki gün çekmişti. Bu yıl şubat 29 çekiyor.* **35** *(nsz)* (giysi, kumaş) yıkanınca daralıp kısalmak. *ör. Bu kumaş boydan çeker.* **36** *(-i, -e)* (at, inek vb. için) döllemek ereğiyle çiftleştirmek. **37** (bir sözü) amacı dışında herhangi bir anlama almak. *ör. Her söyleneni kötüye çekmek huyunu bırak.* **38** *(-i)* asmak. *ör. Gemi bayrak çekmişti.* **39** (bir konuda) sıkıştırmak. *ör. Adamı sorguya çekmek uzun sürdü.* **40** görevden almak. *ör. Bakan, valiyi çekmek istiyor.* **41** demek. *ör. Ah çekmekle bir şey düzelmez.* **42** konuşmak, söz söylemek. *ör. Bize iyi bir nutuk çekti.* **43** söylemek. *ör. Burada gazel çekmek yasaktır.* **44** *arg.* içki ya da esrarlı sigara içmek. *ör. Bir akşam seninle karşılıklı çek-*

mek isterim. **45** *arg.* (futbolda) gol atmak, (basket vb.de) sayı yapmak. *ör. Bizim takım size bu maçta beş çekecektir.* **çek arabanı!** *hkr.* çekil git buradan, defol! **çeke çeke** *ik, be.* çekerek. *ör. Ah çeke çeke de olsa yaşayıp gidiyordu.* **çekeceği olmak** bir durum nedeniyle, bir şey yüzünden başına sıkıntılı işler geleceği açıkça anlaşılmak. *ör. Bu araba eski, bundan çekeceğin var senin.* **çekip çevirmek** bir işi, bir kimseyi kötü gidişten, düzensizlikten, dağınıklıktan kurtarıp iyi bir yola koymak, iyi yönetmek. *ör. Koskoca dükkânı tek başına çekip çevirmek kolay değil.* **çekip gitmek** haber vermeksizin alıp başını gitmek. *ör. Böyle çekip gitmek olacak şey değil.* **çekiver** (ya da **çek**) **kuyruğunu** *arg.* (aşağılanan bir kimse ya da iş için) "artık ondan bir şey bekleme, onu at bir yana, ondan bir yarar gelmez, aldırma, önem verme" anlamında söylenir. *ör. İş oraya vardı mı çekiver kuyruğunu!*

çekmekat, -tı *b. a.* apartmanlarda, dört yanı teras olarak bırakılan en üst kat.

çekmen *a.* **1** *yaşb.* kimi hayvanlarda ve asalaklarda bulunan, kendini bir yere bağlamaya, bir yerden tutarak yer değiştirmeye ya da yutmaya yarayan organ. *eş.* **vantuz.** *ör. Ahtapotun çekmenleri güçlüdür.* **2** vücuda şişe çekmekte kullanılan, geniş ağızlı küçük cam kap.

çekmenli *s.* çekmeni[1] olan (hayvan).

çekmez *s.* (kumaş için) yıkanınca boyut değiştirmeyen.

çekmezlik *a.* kumaşta, yıkanınca boyut değiştirmeme özelliği.

Çekoslovak *ö. a. esk.* ➻ **Çek, Slovak.**

çektirebilme *a.* çektirebilmek eylemi.

çektirebilmek *(-i, -e; -e)* çektirmek elinde olmak ya da çektirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çektiri (I) *a.* **1** *den.* hem yelkenle hem kürekle yol alabilen eski zaman gemisi. *eş.* **çektirme**[2]. **2** *ha.* büyük, sağlam kayık. **3** *tar.* Osmanlı donanmasında yer alan, kürekle yürütülen, yelkeni yalnızca yardımcı olarak kullanılan savaş gemilerinin ortak adı.

çektiri (II) *a.* birisine çektirilen aşırı güçlük ve sıkıntı. *eş.* **eziyet.** *ör. Bir ozan, "Bizler yabancıya iyiyizdir, çektirimiz yakınlarımıza" der.*

çektirilebilme *a.* çektirilebilmek eylemi.

çektirilebilmek *(nsz)* çektirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çektirilme *a.* çektirilmek eylemi.

çektirilmek *(nsz)* çekmek eylemi yaptırılmak. *ör. Bozulan araba çektirildi.*

çektiriş *a.* çektirmek eylemi ya da biçimi.

çektirme *a.* **1** çektirmek eylemi. **2** *den.* gerektiğinde kürekle de yol alabilen büyük yelkenli kayık. *eş.* **çektiri (I). çektirme ağı** koşut ilerleyen iki tekne ile çekilen, geniş ağızlı balık ağı.

çektirmek *(-i, -e; -e)* **1** çekmek eylemini yaptırmak. **2** çekilmesini, götürülmesini, taşınmasını sağlamak. *ör. Bozulan arabayı traktörle çektirdik.* **3** birinin sıkıntı çekmesine, onulmaz duruma gelmesine yol açmak. *ör. Karısına çok çektirdi.*

çekü *a. ha.* başörtüsü, yemeni.

çekül *a.* ucuna koni biçimli küçük bir ağırlık bağlanmış bir ipten oluşan, yerçekimi doğrultusunu belirtmek için sarkıtılarak kullanılan, düşey doğrultunun denetimini sağlayan araç.

çekyat, -tı *b. a.* gerektiğinde açılarak geçici olarak yatak olabilen koltuk.

çeldirebilme *a.* çeldirebilmek eylemi.

çeldirebilmek *(-i)* çeldirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çeldirme *a.* çeldirmek eylemi.

çeldirmek *(-i)* vurarak yön değiştirmesini sağlamak, yön değiştirmesine yol açmak.

çelebi *s.* **1** görgülü, bilgili, ince, olgun (kimse). *ör. Artık böyle çelebiler pek kalmadı.* **2** *a. esk.* Bektaşi ve Mevlevilerin ulu pirlerine verilen san. **3** *tar.* XV. yüzyıla değin, Osmanlı şehzadelerine verilen san. **çelebi sultan** *tar.* il ve sancaklarda görev yapan Osmanlı şehzadelerine verilen san.

çelebice *s.* ve *be.* çelebiye[1] yakışır bir biçimde, çelebi[1] gibi.

çelebileşebilme *a.* çelebileşebilmek eylemi.

çelebileşebilmek *(nsz)* çelebileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan görüp geçirdikçe olgunlaşıyor, çelebileşebiyor.*

çelebileşme *a.* çelebileşmek eylemi.

çelebileşmek *(nsz)* görgülü, olgun ve inceliklc davranan biri olmak.

çelebilik *a.* çelebi[1] olma durumu ya da çelebice davranış.

çelebilme *a.* çelebilmek eylemi.

çelebilmek *(-i)* çelme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Güzellik bizi her zaman çelebilir.*

çelek *s. ha.* **1** bir boynuzu kırık ya da eğri (hayvan). **2** gözü şaşı (kimse).

çelem *a. ha.* ➻ **şalgam.**

çelen *a. ha.* **1** evin saçağı. **2** tepelerde, kar tutmayan kuytu yer.

çelenç *a. İng.* kimi spor dallarında kırılan rekorlarla elden ele geçen kupa ve bu kupayı kazanmak için yapılan yarışma, rekor kırma.

çelenk, -gi *a. Far.* çiçek, dal ve yapraklardan oluşturulmuş halka. **çelenk koymak** tarihsel önemi olan bir kimseyi anmak, ona saygı sunmak için mezarına ya da anıtına çelenk bırakmak.

çelerme *a.* çelermek eylemi.

çelermek *(nsz) ha.* (hayvan) zehirli ot yiyerek ya da yediğini sindiremeyerek ölmek.

çelgi *a. ha.* alna ya da çene altından bağlanan başörtüsü.

çelik (I) *a.* **1** su verilerek çok sert, dayanıklı ve esnek duruma gelmesi sağlanabilen, bileşiminde az miktarda karbon yer alan demir ve karbon alaşımı. **2** *s.* çelikten yapılmış olan (nesne). **çeliğe su vermek** sertlik, dayanıklılık ve esnekliğini artırmak için, çelik kızgın iken suya batırmak. **çelik başlık** *ask.* başı ko-

rumak için giyilen, metalden yapılmış hafif başlık. **çelik gibi** çok güçlü, çok sağlam. **çelik kapı** apartman dairesinin vb. dış kapısı olarak kullanılan, kasası ve çevresi çelikten yapılmış kapı. **çelik kasa** değerli eşya, belge, para vb.yi korumak için kullanılan, çelikten yapılmış kasa. **çelik macunu** yağ, vernik, renk ve dolgu gereçlerinden oluşturulan boya astarı. **çelik metre** ince çelikten yapılmış, kıvrılarak kutusuna girebilen uzunluk ölçme aracı.**çelik tencere** paslanmaz özel bir çelikten yapılmış, özel tabanıyla yiyeceklerin daha çabuk pişmesini sağlayan tencere. **çelik yelek** vücudu kurşunlardan korumak için giyilen, özel bir alaşımdan yapılmış, kurşun geçirmez yelek.

çelik (II) *a.* **1** bir bitkiden alınarak kök salması için toprağa dikilen, kısa kesilmiş dal. **2** çelikçomak oyununda, ucuna çomakla vurularak havaya kalkması sağlanan, iki ucu sivri, kısa değnek.

çelikçomak *b. a.* çomakla çeliğe **(II)**[2] vurularak oynanan bir çocuk oyunu.

çelikhane *b. a. T. Far.* (. . - .) çelik **(I)**[1] üretimi yapılan fabrika.

çelikleme *a.* çeliklemek eylemi.

çeliklemek *(nsz)* çelik **(II)**[1] dikerek ağaç yetiştirmek.

çelikleşebilme *a.* çelikleşebilmek eylemi.

çelikleşebilmek *(nsz)* çelikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan spor yaparak çelikleşebilirmiş.*

çelikleşme *a.* çelikleşmek eylemi.

çelikleşmek *(nsz)* **1** (demir) çelik **(I)**[1] durumuna gelmek. **2** *mec.* çok güçlenmek, çok sağlamlaşmak, çelik gibi olmak.

çelikleştirebilme *a.* çelikleştirebilmek eylemi.

çelikleştirebilmek *(-i)* çelikleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çelikleştirilme *a.* çelikleştirilmek eylemi.

çelikleştirilmek *(nsz)* çelik **(I)**[1] durumuna gelmesi sağlanmak.

çelikleştirme *a.* çelikleştirmek eylemi.

çelikleştirmek *(-i)* **1** (demiri) çelik **(I)**[1] durumuna getirmek. **2** *mec.* güçlü bir duruma getirmek, güç kazandırmak, sağlamlaştırmak. *ör. Soğuk banyo vücudu çelikleştirirmiş.*

çelikpamuğu, -nu *b. a.* verniklenmiş yüzeyleri düzgünleştirmeye ya da matlaştırmaya yarayan, uzun ve keskin kenarlı çelik **(I)**[1] tomarı.

çeliksi *s.* çelik **(I)**[1] yapısı ve özelliği gösteren, çeliğe benzeyen.

çelim *a. ha.* güçlü beden yapısı, güç.

çelimli *s.* beden yapısı güçlü olan (kimse)

çelimsiz *s.* bedence güçsüz, ince yapılı (kimse).

çelimsizlik *a.* çelimsiz olma durumu.

çelişebilme *a.* çelişebilmek eylemi.

çelişebilmek *(nsz; -le)* çelişme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanın düşünceleri kimi zaman çelişebilir.*

çelişik *s.* içinde ya da aralarında çelişme bulunan, çelişme durumunda olan.

çelişiklik *a.* çelişik olma durumu. **çelişiklik ilkesi** *fels.* ve *mant.* iki çelişik önermenin aynı zamanda doğru olmadığı gibi aynı zamanda yanlış da olamayacağı ilkesi.

çelişki *a.* çelişme, birbirini tutmama durumu.

çelişkili *s.* çelişme durumunda olan.

çelişkililik *a.* çelişkili olma durumu.

çelişkisiz *s.* çelişme durumunda olmayan.

çelişkisizlik *a.* çelişkisiz olma durumu.

çelişme *a.* **1** (düşünce, davranış, durum) birbirini tutmama, birbirine ters düşme, birbirine aykırı bulunma, aykırılık. **2** *fels.* ve *mant.* önerme, kavram ya da yargıda birinin doğruluğu ötekinin yanlış olmasını gerektirme durumu. *eş.* **çelişki**. **çelişme yasası** (ya da **ilkesi**) *topb.* doğada ve toplumda her gelişmenin çelişmeye dayandığını saptayan bilimsel yasa.

çelişmek *(nsz; -le)* çelişme durumunda bulunmak, birbirini tutmamak. *ör. Her şey her şeyle çelişmekte, bir tür savaşım sürmektedir.*

çelişmeli *s.* çelişik, çelişkili.

çelişmesiz *s.* çelişkisiz.

çelişmezlik *a. fels.* ve *mant.* bilginin tutarsızlık, çelişme taşımaması gerektiği biçimindeki temel mantık kuralı, çelişmeme durumu. **çelişmezlik ilkesi** (ya da **yasası**) *fels.* ve *mant.* bir şeyin aynı zamanda hem kendisi hem de bir başka şey olamayacağını, hem var hem yok olamayacağını saptayan, düşünmede tutarlılığı sağlayan ilke. **çelişmezlik önermesi** *fels.* "bir şey aynı zamanda hem var hem yok olamaz", "hiçbir şeye aynı zamanda hem evet hem hayır diyemeyiz" biçiminde söylenen önerme. *ör. Düşüncenin yasası çelişmezlik ilkesine, çelişmezlik önermesine bağlıdır.*

çello *a. İt. (İtalyanca "violoncello" sözcüğünden) müz.* viyolonselin kısa adı.

çelme *a.* **1** çelmek eylemi. **2** karşısındaki kimseyi yere düşürmek amacıyla ayağının önüne ayak uzatma. **3** *ha.* başa arkadan hafifçe bağlanan oyalı yazma. **çelme atmak** (ya da **takmak**) **1)** (bir kimseyi) ayağına çelme geçirerek yıkmaya çalışmak ya da yıkmak. **2)** *mec.* iyi yolda giden, yürüyen bir işi engelleyecek, bozacak davranışlarda bulunmak.

çelmek, -er *(-i)* **1** birinin önüne ayak uzatarak düşürmek. **2** yolundan çevirmek, engel olmak, yolunu değiştirmesini sağlamak. *ör. Topu çeldi.* **3** *ha.* çelikçomak oyununda, çomakla çeliğin bir ucuna hafifçe vurup havaya kaldırdıktan sonra ona yeniden vurarak ileriye fırlamasını sağlamak. **4** *mec.* (iki düşünce ya da davranış) birbirine aykırı düşmek, birbirini tutmamak.

çelmeleme *a.* çelmelemek eylemi.

çelmelemek *(-i)* çelme atmak, çelme takmak.

çelmelenebilme *a.* çelmelenebilmek eylemi.

çelmelenebilmek *(nsz)* çelmelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çelmeleniş *a.* çelmelenmek eylemi ya da biçimi.

çelmelenme *a.* çelmelenmek eylemi.

çelmelenmek *(nsz)* **1** çelme atılmak, çelme takılmak. **2** *mec.* engel olunmak, baltalanmak, gidişi aksatılmak. *ör. İşimiz sürekli çelmeleniyor.*
çelmeleyebilme *a.* çelmeleyebilmek eylemi.
çelmeleyebilmek *(-i)* çelmelemesi olanak içinde olmak ya da çelmeleme olasılığı bulunmak.
çelmeleyiş *a.* çelmelemek eylemi ya da biçimi.
çelmik *a. ha.* başak ya da tanelerle karışık iri saman. **çelmik çelmek** *ha.* harman savrulurken, tanelerin üzerindeki çelmikleri yaba ile almak.
çeltik *a. Far.* **1** ➻ **pirinç**. **2** kabuklu pirinç. **çeltik fabrikası** pirinç tanelerinin kabuklarından ayrılması işlemini yapan fabrika. **çeltik tarlası** pirinç ekilmiş bulunan toprak.
çeltikçi *a. Far. T.* çeltik[1] yetiştiricisi.
çeltikçilik *a. Far. T.* çeltik[1] yetiştirme işi.
çeltikli *s. Far. T.* içinde çeltik[2] olan (pirinç).
çembalo *a. İt. (İtalyanca "klavicembalo" sözcüğünden kısaltılmış biçim) müz.* ➻ **klavsen**.
çember *a. Far.* **1** *mat.* merkez adı verilen ve yeri değişmeyen bir noktaya eşit uzaklıkta ve aynı düzlem üzerinde bulunan noktaların birleşerek oluşturduğu kapalı eğri. **2** bu biçimdeki katı cisimlerin çevresi. *ör. Bisiklet tekerinin çevresi bir çemberdir.* **3** çocukların değnekle vurup çevirerek arkasından koştukları, tekerlek biçiminde oyuncak. *ör. Küçükken çember çeviridik.* **4** fıçı, sandık, at arabası ve kağnı tekerleği gibi nesnelerin dağılmaması için çeşitli yerlerinden ya da üzerlerinden geçirilen metal ve benzeri dayanıklı bir şeyden yapılmış ince kuşak. **5** *ha.* başörtüsü, yazma, yemeni. **6** kadınların, saçlarını toplamak için başlarına geçirdikleri, bir şakaktan ötekine uzanan ince kasnak. **7** *mec.* içinden çıkılması, aşılması, çözümü güç durum. *ör. Artık bu çemberi kırmak zorundayız.* **8** *sp.* içinden topun geçmesiyle sayı kazanılan demir halka. **çember çevirmek** (çocuk) çember[3] ile oynamak. **çember geçirmek** bir şeyi çember[4] ile sağlamlaştırmak. **çember kayık** arkası yuvarlak kayık. **çember sakal** yuvarlak bir biçimde bırakılmış sakal. **çembere** (ya da **çember içine**) **almak** . *ask.* çevresini sarmak, kuşatmak. *ör. Kaçak kişi çembere alındı.* **çembere düşmek** *ask.* çevresi sarılmak, kuşatılmak. **çemberi yarmak** *ask.* kuşatmadan kurtulmak.
çemberleme *a. Far. T.* çemberlemek eylemi.
çemberlemek *(-i) Far. T.* çember[3] geçirmek, çember[3] ile sarıp sağlamlaştırmak.
çemberlenme *a. Far. T.* çemberlenmek eylemi.
çemberlenmek *(nsz) Far. T.* çember[3] geçirilmek, çember[3] ile sarılıp sağlamlaştırılmak.
çemberletme *a. Far. T.* çemberletmek eylemi.
çemberletmek *(-i, -e) Far. T.* **1** çemberlenmesini sağlamak. **2** çemberlemek eylemini yaptırmak.
çemberli *s. Far. T.* **1** çemberi olan. **2** çember geçirilmiş bulunan.
çeme *s. ha.* aptal, budala, sersem.
çemen *a. Erm.* **1** *bitb.* maydanozgillerden, kimyon türü bir bitki. **2** bu bitkinin kokulu tohumu. **3** bu tohumun un durumuna getirilip kırmızıbiber ve dövülmüş sarmısakla karıştırılarak pastırmanın üzerine sürülen ve pastırmaya özel bir tat ve koku veren macunu.
çemenleme *a. Erm. T.* çemenlemek eylemi.
çemenlemek *(-i) Erm. T.* üzerine çemen[3] sürmek, çemen[3] ile kaplamak.
çemenlenme *a.Erm T.* çemenlenmek eylemi.
çemenlenmek *(nsz) Erm. T.* üzerine çemen[3] sürülmek, çemen[3] ile kaplanmak.
çemenli *s. Erm. T.* üzerine çemen[3] sürülmüş bulunan, çemeni olan.
çemkirebilme *a.* çemkirebilmek eylemi.
çemkirebilmek *(nsz)* çemkirmek elinde olmak, çemkirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çemkiredurma *a.* çemkiredurmak eylemi.
çemkiredurmak *(nsz)* çemkirmesini sürdürmekte olmak. *ör. Köpek çemkiredursun, çocuk ona atacak taş arıyordu.*
çemkiriş *a.* çemkirmek eylemi ya da biçimi.
çemkiriverme *a.* çemkirivermek eylemi.
çemkirivermek *(nsz)* ansızın çemkirmek. *ör. Köpek çemkiriverince çocuk korktu.*
çemkirme *a.* çemkirmek eylemi.
çemkirmek *(nsz)* **1** (köpek) kesik kesik havlamak, ürümek. **2** *mec.* kendinden büyüklere arsızca karşılık vermek.
çemkirtme *a.* çemkirtmek eylemi.
çemkirtmek *(-i)* **1** (köpeğin) havlamasına yol açmak. **2** *mec.* (birinin) arsızca karşılık vermesine yol açmak.
çemrek *s.* çemrenmiş. *ör. Çemrek paçasından sular sızıyordu.*
çemreme *a.* çemremek eylemi.
çemremek *(-i)* (kol, paça, etek için) yukarı doğru toplayıp üst üste katlamak.
çemrenme *a.* çemrenmek eylemi.
çemrenmek *(nsz)* **1** kendi kol, paça ya da eteğini çemremek. **2** *mec.* bir işe girişmeye hazırlanmak.
çemreyebilme *a.* çemreyebilmek eylemi.
çemreyebilmek *(-i)* (kol, paça, etek için) çemremek elinde olmak ya da çemreme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çemreyiverme *a.* çemreyivermek eylemi.
çemreyivermek *(-i)* (kol, paça, etek için) çabucak çemremek. *ör. Adam paçalarını çemreyiverip dereye daldı.*
çen *a. ha.* bir şeyin yarı parçası. *ör. Cevizin iki çeni vardır.*
çençen *s. ha.* çok konuşan, geveze. **çençen etmek** *ha.* **1** çok konuşmak. **2** (büyüğe) karşılık vermek.
çene *a. Far.* **1** omurgalılarda başta yer alan, kemik ya da kıkırdak ile desteklenen, genellikle dişleri taşıyan ve ağzın açılıp kapanmasını sağlayan, biri oynak iki parçaya verilen ortak ad. **2** *hayb.* omurgasız hayvanlarda buna ben-

zeyen yapı. **3** mengene, kerpeten gibi araçların sıkıştırmaya yarayan karşılıklı iki parçası ya da bunlardan her biri. **4** *ha.* köşe başı, köşe. **5** *mec.* çok konuşma huyu, gevezelik. *ör. Sendeki çeneye kimse dayanmaz.* **çene çalmak** söyleşerek, şurdan burdan konuşarak vakit geçirmek. *ör. Onunla biraz çene çaldık.* **çene çukuru** altçenenin ucundaki çukur yer. **çene kavafı** çok konuşan, geveze (kimse). **çene kavaflığı** çok konuşma huyu, gevezelik. **çene yarışı** karşılıklı olarak durmadan konuşma. **çene yarıştırmak** karşılıklı çene çalmak, durmadan konuşmak. *ör. Onunla çene yarıştırmak zordur.* **çene yormak** boş yere bir şeyler söyleyip durmak, boşuna konuşmak. *ör. O kadar çene yorduk, sonuç yok.* **çenen tutulsun!** şom ağızlılar için söylenen bir ilenme sözü. **çenesi açılmak 1)** önce çok az konuşurken konuşkanlaşmak. **2)** susmak bilmemek, boyuna konuşmak. *ör. Eh, çenesi açıldı yine, işin yoksa dinle dur.* **çenesi atmak** (insan can çekişirken) çenesi titremek. **çenesi durmamak** çok konuşmak, sürekli konuşmak. **çenesi düşmek***mec.* yerli yersiz konuşup durmak, gevezeleşmek. **çenesi düşük** çok konuşan kimse, geveze. **çenesi güçlü 1)** çok konuşmaktan hiç yorulmayan. **2)** iyi konuşan ve söylediklerini dinleten (kimse). *ör. Senin çenen güçlüdür, bizi sen savun.* **çenesi kitlenmek** iki çenesi sımsıkı bir durumda bir araya gelmek. **çenesi kuvvetli** ➻ **çenesi güçlü** . **çenesi oynamak** bir şey yer durumda olmak. **(birinin) çenesini açtırmamak** konuşma fırsatı vermemek. **çenesini bağlamak 1)** ölen bir kimsenin çenesinin altından geçirilen tülbendi başının üstünde düğümlemek. **2)** *mec.* bir kimsenin ölümünü istemek. *ör. Onun çenesini bağlamak istersin sen.* **çenesini bıçak açmamak** ➻ **ağzını bıçak açmamak**. **(birinin) çenesini dağıtmak** *mec.* çenesine çok güçlü bir yumruk indirmek. *ör. Tutmasan çenesini dağıtacaktım onun.* **çenesini kapatmak 1)** (biri) susmak. *ör. Çok konuşur, çenesini kapatmak bilmez.* **2)** (birini) susturmak. *ör. Üç beş kuruş verip onun çeneseni kapatsak iyi olur.* **çenesini tutmak** gerektiği, yeri geldiği halde bildiğini, düşündüğünü söylememek ya da söylemek üzereyken vazgeçmek. **çenesinin bağı çözülmek** ➻ **çenesi düşmek**. **çeneye kuvvet** durmadan konuşup söyleyerek. *ör. İşi, çeneye kuvvet yaptırdı.*

çenebaz *b. s. Far.* çok konuşan, durmadan konuşan, çenesi güçlü, çeneli (kimse).

çenebazlık *b. a. Far. T.* çenebaz olma durumu.

çenek *a.* **1** *bitb.* tohumlu bitkilerde, tohumda embriyonu kaplayan etli bölüm. **2** *hayb.* böceklerde, ağzın iki yanında bulunan parçalayıcı, sert organ. **3** *hayb.* kuşlarda, gagayı oluşturan alt ve üst bölümlerden her biri.

çenekli *s. bitb.* çeneği[1] olan. *ör. Bugün çenekli bitkileri inceleyeceğiz.*

çeneleşme *a. ha.* çeneleşmek eylemi.

çeneleşmek *(-e) ha.* karşılıklı olarak konuşmak.

çeneli *s.* **1** çenesi olan. **2** *mec.* çok konuşan, çenesi güçlü, geveze (kimse).

çenet *a.* **1** *bitb.* tohumu içinde barındıran, olgunlaştığı zaman çatlayıp ikiye açılan kabuk. **2** *hayb.* istiridye gibi yumuşakçalarda, kolsuayaklılarda kavkıyı oluşturan iki parçadan her birine verilen ad.

çengel *a. Far.* bir şey asmaya, takmaya, bir şeye geçirmeye, bir şeyi tutup çekmeye yarayan ucu eğri demir. **(birine, bir yere) çengel atmak** bir konuda yandaş sağlamak için ilişki kurmak. **çengelde kokmuş etim yok** "kızımı hemen evlendirmek zorunda değilim, uygun bir eş buluncaya değin beklerim" anlamında söylenir. **(birine) çengeli takmak** *mec.* kötülük etmek için her olanaktan, her fırsattan yararlanmak, sürekli uğraşmak. *ör. Ona çengeli taktılar bir kez, boş bırakmazlar.*

çengelçeneliler *ç. b. a. Far. T. hayb.* çeneleri gaga biçiminde uzamış ama tam kemikleşmemiş balıklar takımı.*eş.* **yapışıkçeneliler**.

çengelleme *a. Far. T.* çengellemek eylemi.

çengellemek *(-i) Far. T.* çengelini takmak. *ör. Bahçe kapısını çengellemek için kalkmıştı ki, deprem oldu.*

çengellenme *a. Far. T.* çengellenmek eylemi.

çengellenmek *(nsz) Far. T.* çengel ile tutturulmak, çengel takılmak. *ör. Perde iki yandan iğneyle çengellenmişti.*

çengelleyiş *a.* çengellemek eylemi ya da biçimi.

çengelli *s. Far. T.* **1** çengeli olan. **2** ucu çengel biçiminde olan.

çengelliiğne *b. a. Far. T.* tutturulduğu yerden kurtulmaması için ucu özel bir yuvaya geçirilen iğne.

çengelsakızı, -nı *b. a.* ➻ **kengelsakızı**.

çengelsi *s. Far. T.* çengel biçiminde olan. *ör. Adamın çengelsi burnu dikkat çekiyordu.*

çengi *a. Far.* çalgı eşliğinde oynamayı meslek edinmiş kadın. **çengi kolu** çengilerden oluşan eğlence topluluğu. **çengi ölüsü çalgı ile kalkar** "eğlence içinde bir yaşam sürmüş olan kimse en sıkıntılı zamanda bile eğlenceden geri kalmaz" anlamında söylenir. **çengi takımı** ➻ **çengi kolu**.

çengilik *a. Far. T.* çenginin yaptığı iş, çenginin mesleği.

çenileme *a.* çenilemek eylemi.

çenilemek *(nsz) ha.* **1** (köpek) can acısıyla ağlar gibi sesler çıkarmak. **2** hakaret sözü olarak da kullanılır. *ör. Karşımda çenileyip durma.*

çenilti *a. ha.* köpeğin, acıyla, ağlar gibi çıkardığı ses. *ör. Köpeğin çeniltisi köyü tutmuştu.*

çenk, -gi *a. Far. müz.* harpa çok benzeyen, telli bir çalgı.

çentebilme *a.* çentebilmek eylemi.

çentebilmek *(-i)* çentmek elinde olmak ya da çentme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu yemeğe biraz soğan çentebiliriz.*

çentik *a.* **1** bir şeyin kenarında kesilerek, kırılarak ya da oyularak açılan kertik, tırtık. *ör. Çobanın değneği çentiklerle dolmuştu.* **2** küçük oyuk. *ör. Kayada bir çentik görüyordum.* **3** *s.* çentilmiş, kertikli, tırtıklı. *ör. Çentik ağızlı orakla ot biçilmez.* **çentik açmak** bir şeyde çentik oluşturmak, çentmek[1]. **çentik atmak** çentmek[1]. *ör. Mahpus, her gün bir çentik atıyordu ahşap ranzasına.* **çentik çentik** *ik. s.* üzerinde çentikler oluşmuş.
çentikleme *a.* çentiklemek eylemi.
çentiklemek *(-i)* ➻ **çentmek**.
çentiklenme *a.* çentiklenmek eylemi.
çentiklenmek *(nsz)* çentikli bir duruma gelmek. *ör. Bıçak çentiklenmiş.*
çentikli *s.* çentilmiş olan, üzerinde çentik bulunan, çentiği olan.
çentiksiz *s.* çentilmemiş olan, üzerinde çentik bulunmayan, çentiği olmayan. *ör. Eskiden hem çentikli hem çentiksiz kuruşlar bile olmuştur.*
çentilebilme *a.* çentilebilmek eylemi.
çentilebilmek *(nsz)* çentilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.* ***Bu kavurmaya biraz da soğan çentilebilir.***
çentilme *a.* çentilmek eylemi.
çentilmek *(nsz)* çentmek eylemine konu olmak, üzerinde çentikler açılmak. *ör. Orağın ağzı iyice çentilmiş.*
çentme *a.* çentmek eylemi.
çentmek *(-i)* **1** bir şeyde ya da bir şeyin kenarında kertik açmak. **2** soğan, salatalık gibi şeyleri çok küçük küçük, ince ince doğramak.
çepçevre *be.* (.' . .) ➻ **çepeçevre**.
çepeçevre *be.* (. .' . .) her yanını saracak, kuşatacak bir biçimde.
çepel *a. ha.* **1** kaplardaki yemek bulaşığı. **2** *s.* yemek bulaşığı olmuş (kap), bulaşık. *ör. Şu çepeli yıkayalım.* **3** *a.* tahıla karışmış olan saman, toz, ot tohumları gibi maddeler. **4** çalı çırpı, çerçöp. **çepel etmek** *ha.* **çepellemek**.
çepelleme *a.* çepellemek eylemi.
çepellemek *(-i)* çepel[2] duruma getirmek, kirletmek.
çepellenme *a.* çepellenmek eylemi.
çepellenmek *(nsz)* **1** çepel[2] duruma gelmek, kirlenmek. **2** çepelli[2] bir duruma gelmek.
çepelli *s.* **1** çepel[2] olan, bulaşık, kirli. **2** içinde saman, taş, ot tohumu gibi yabancı maddeler bulunan (tahıl).
çepellilik *a.* çepelli olma durumu.
çepelsiz *s.* çepelli olmayan.
çeper *a.* **1** duvar, çit. **2** *yaşb.* ve *fiz.* mide, bağırsak, damar gibi organların iç duvarları, bir boşluk oluşturan yanlardan her biri.
çepez *a. ha.* (denizde) yosunlu, sazlı yer.
çepiç *a. ha.* ➻ **çebiç**.
çepin *a. ha.* toprağı kazmakta kullanılan küçük çapa.
çepinleme *a.* çepinlemek eylemi.
çepinlemek *(-i) ha.* toprağı çapalamak.
çer *a.* ➻ **çerçöp, çerden çöpten**.
çerağ *a. Far.* (. -) *esk.* ➻ **çırağ**.
çerçeve *a. Far.* **1** resim, yazı, ayna gibi şeyleri bir yere asılabilecek duruma getirmek ya da süslemek için bunlara geçirilen kenarlık. **2** gözlükte cam geçirilen kenarlık. **3** kapı, pencere gibi şeylerde cam ya da tablaların yerleştirildiği kenarlık. *ör. Pencerenin çerçevesi kırılmış.* **4** basımcılıkta, bir yazının çevresine çekilen, onu kuşatan kapalı çizgi. *ör. Bu şiire çerçeve gerekiyor.* **5** beden eğitiminde asılma ve tırmanma için kullanılan araç. **6** *mec.* bir düşünce alanının sınırları ya da bu sınırlar içinde kalan alan. *ör. Bu çerçevedeki konu, genişleyemez.* **çerçeveye almak** basımcılıkta, bir yazıya çerçeve koymak.
çerçeveci *a. Far. T.* **1** çerçeve yapan kimse. **2** resimlere, tablolara çerçeve takma işiyle uğraşan kimse.
çerçevecilik *a. Far. T.* çerçevecinin uğraşı, yaptığı iş.
çerçeveleme *a. Far. T.* **1** çerçevelemek eylemi. **2** *sin.* görüntüsü saptanacak konunun, görüntü çerçevesine en uygun bir biçimde yerleştirilmesi işi.
çerçevelemek *(-i) Far. T.* bir nesneye çerçeve geçirmek, çerçeve takmak ya da bir şeyi çerçeve içine almak.
çerçevelenme *a. Far. T.* çerçevelenmek eylemi.
çerçevelenmek *(nsz) Far. T.* çerçeve geçirilmek, çerçeve takılmak ya da çerçeveye alınmak.
çerçeveletebilme *a. Far. T.* çerçeveletebilmek eylemi.
çerçeveletebilmek *(-i) Far. T.* çerçeveletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu resmi çerçeveletebiliriz.*
çerçeveletilme *a. Far. T.* çerçeveletilmek eylemi.
çerçeveletilmek *(nsz) Far. T.* çerçevelenmesi sağlanmak.
çerçeveletme *a. Far. T.* çerçeveletmek eylemi.
çerçeveletmek *(-i) Far. T.* çerçeve taktırmak, çerçeve içine aldırmak.
çerçeveleyebilme *a. Far. T.* çerçeveleyebilmek eylemi.
çerçeveleyebilmek *(-i) Far. T.* çerçevelemek elinde olmak ya da çerçeveleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çerçeveli *s. Far. T.* çerçeve geçirilmiş, çerçeve içine alınmış olan, çerçevesi bulunan.
çerçevesiz *s. Far. T.* çerçeve takılmamış olan, çerçevesi olmayan.
çerçi *a.* **1** sırtında ya da bir el arabasında taşıdığı ya da bir hayvana yüklediği ufak tefek tuhafiye eşyasını, incik boncuğu köy köy, mahalle mahalle, pazar pazar dolaşarak satan gezici esnaf. **2** (Anadolu'nun kimi yerlerinde) tuhafiyeci. **çerçi başındakini satar 1)** alım satımla uğraşan kişi, alıcı bulursa başındaki şapkayı bile satar. **2)** satıcı, elinde bulunanı satar. **çerçi kızı boncuğa âşıktır 1)** bir insan hangi işle uğraşıyorsa çocuğu o işi çok sever.

2) alım satımla uğraşanlar sattıkları şeylerden evdekileri yoksun bırakırlar, çoluğu çocuğu bu şeylerin özlemini çeker.
çerçilik *a.* çerçinin mesleği, işi. *ör. Artık çerçilik geçerli uğraş değil.*
çerçöp, -pü *b. a.* **1** ince kuru dal, çalı çırpı, ot çöp parçaları. *ör. Biraz çerçöp toplayıp ateş yaktılar.* **2** süprüntü. *ör. Evin çerçöpünü toplayıp attık.* **3** *ünl.* kimi çocuk oyunlarında "dikkat" anlamında kullanılan bir uyarı sözü.
çerden çöpten *ik. s.* (ev, kulübe) çürük, işe yaramaz, dayanıksız gereçlerden özensizce yapılmış.
çerez *a. Yun.* **1** yemek öncesi yenilen ya da yemeğe, içkiye eşlik eden zeytin, peynir, meyve, kuruyemiş gibi yiyecekler. **2** yemek dışı yenilen her türlü kuruyemiş ya da taze meyveler.
çerezci *a. Yun. T.* çerez satan kimse, kuruyemişçi.
çerezcilik *a. Yun. T.* çerez satma işi.
çerezlenme *a. Yun. T.* çerezlenmek eylemi.
çerezlenmek *(nsz) Yun. T.* **1** çerez türünden olan bir şeyler yemek. **2** *mec.* bir işten, bir durumdan, bir şeyden biraz yararlanmak.
çerezlik *a. Yun. T.* **1** çerez olabilecek yiyecekler. **2** içine çerez konulan kap.
çerge *a.* **1** derme çatma Çingene ya da göçebe çadırı. **2** *ha.* bir tür kilime benzer dokuma örtü. **3** *tar.* ➻ **otağ**.
çergeci *a. tar.* Osmanlılarda, padişah çadırını beklemekle, korumakla görevli yeniçeri.
çergi *a.* ➻ **çerge**.
çeri *a. esk.* asker.
çeribaşı, -yı *b. a.* **1** (Çingenelerde) obanın başı. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, alay komutanı, alay beyi.
çeribaşılık *b. a.* çeribaşının görevi.
çerik *a. ha.* altı kiloluk bir tahıl ölçüsü.
Çerkes *ö. a.* ➻ **Çerkez**.
çerkez *a. ha.* Anadolu'nun kimi yörelerinde kadınların giydiği uzun giysi.
Çerkez *ö. a.* **1** Kafkasya'da yaşayan bir boy. **2** bu boydan olan kimse. **3** *s.* Çerkezlere özgü. *ör. Annesi bir Çerkez köyündendi.*
Çerkezce *ö. a.* (. .' .) Çerkezlerin konuştuğu bir Kafkas dili.
çerkezpeyniri, -ni *b. a.* uzun süre bozulmadan durabilen, bir tür taze kaşarpeyniri.
çerkeztavuğu, -nu *b. a* tavuk, hindi gibi kümes hayvanlarının haşlanmış ve kemiksiz etinden yapılan, salçasına dövülmüş ceviz, ıslatılmış ekmek içi, biber, tavuk suyu ve tereyağı katılan, Kafkasya Çerkezlerine özgü olmakla birlikte Anadolu'da da bilinen, püre görünümlü bir yemek.
çermik *a. Far.* ➻ **kaplıca, ılıca**.
çeşit *a. Far.* **1** türleri bir olan şeylerin kimi özelliklerle ayrılan öbeklerinden her biri, tür. *ör. Bu kalemler iki çeşittir.* **2** değişik yönleri olan ama birlikte olmaları gereken takım. *ör. Dükkânda çeşit bozulmasın diye uğraşıyoruz.* **3** *yaşb.* canlıların sınıflandırılmasında, ortak özellikleri olan bireylerden oluşan, türden daha küçük topluluk. **4** *s.* türlü. *ör. O her çeşit iş yapar.* **çeşit çeşit** *ik. s.* çok çeşitli, türlü türlü.
çeşitkenar *b. s. Far. mat.* kenarlarından hiçbiri ötekine eşit olmayan (çokgen). **çeşitkenar üçgen** *mat.* her üç kenarı da ayrı uzunlukta olan üçgen.
çeşitleme *a. Far. T.* **1** çeşitlemek eylemi. **2** *müz.* bir müzik parçasını, ana temayı koruyarak, değişik armoni, ezgi ve ritimle süsleyerek yeniden yazma işlemi. **3** *müz.* böyle geliştirilmiş müzik parçası. *eş.* **varyasyon**[1]. *ör. Sanatçının bir halk ezgisi üzerine çeşitlemeleri ilginçti.*
çeşitlemek *(-i) Far. T.* bir şeyin türünü, çeşidini artırmak ya da yeni çeşitlerini geliştirmek.
çeşitlendirebilme *a. Far. T.* çeşitlendirebilmek eylemi.
çeşitlendirebilmek *(-i) Far. T.* çeşitlendirmek elinde olmak ya da çeşitlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dükkândaki ürünleri çeşitlendirebilmek için para gerekiyordu.*
çeşitlendirilebilme *a. Far. T.* çeşitlendirilebilmek eylemi.
çeşitlendirilebilmek *(nsz) Far. T.* çeşitlendirilmesi olanak içinde olmak ya da çeşitlendirilme olasılığı bulunmak. *ör. Mallar çeşitlendirilebilirse satış artar.*
çeşitlendirilme *a. Far. T.* çeşitlendirilmek eylemi.
çeşitlendirilmek *(nsz) Far. T.* çeşitleri çoğaltılmak. *ör. Kırtasiye çeşitlendirilince satış arttı.*
çeşitlendirme *a.Far. T.* çeşitlendirmek eylemi.
çeşitlendirmek *(-i) Far. T.* çeşidini artırmak, çoğaltmak. *ör. Malı çeşitlendirmek gerekiyor.*
çeşitlenebilme *a. Far. T.* çeşitlenebilmek eylemi.
çeşitlenebilmek *(nsz) Far. T.* çeşitlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çeşitleniş *a. Far. T.* çeşitlenmek eylemi ya da biçimi.
çeşitlenme *a.Far. T.* çeşitlenmek eylemi.
çeşitlenmek *(nsz) Far. T.* çeşitler yönünden çoğalmak, çeşitli duruma gelmek.
çeşitli *s. Far. T.* değişik çeşitleri olan, çeşidi çok olan, türlü.
çeşitlilik *a.Far. T.* değişik türleri, çok çeşidi bulunma durumu.
çeşme *a. Far.* **1** genellikle herkesin yararlanması için yapılan, borularla gelen suyun bir oluktan ya da musluktan aktığı, bir yalağı bulunan su haznesi ya da yapısı. **2** *ha.* doğal su kaynağı, pınar.
çeşmibülbül *b. a. Far.* (.' . . .)1848 yılında İstanbul'da Çubuklu'da kurulan bir cam fabrikasında ilk kez yapılmaya başlanan, üzeri sarmal süslü, çiçek vb. motifli, koyu kırmızı, mavi ve zümrüt yeşili renklerde vazo, bardak, sürahi gibi cam işlerinin ortak adı.

çeşni *a. Far.* **1** (yiyecek, içecek şeyler için) hoşa giden tat, lezzet. *ör. Bu şarabın çeşnisi güzel.* **2** *s.* tadımlık. *ör. Bu köfteyi çeşni olsun diye yapıverdim.* **3** *a. mec.* bir şeyi anımsatan, değişik, hoşa giden bir özellik, tat. *ör. Şiiri bir masal çeşnisi taşıyordu.* **çeşni katmak** kendine özgü, hoş bir tat vermek. *ör. Baharat yemeğe çeşni katar.* **çeşni tutmak** (ekmekçilikte) buğday ununa karıştırılacak mısır, arpa unlarının oranını saptamak. **çeşni vermek** ➻ **çeşni katmak**. **çeşnisine bakmak** (bir şeyin) tadına bakmak.

çeşnici *a. Far. T.* **1** *esk.* saraylarda ve varsıl konaklarında yemek ve sofra işlerini yöneten, çıkan yemeklerin tadına bakan kimse. **2** darphanede basılan altın ve gümüş paraların ayarlarını denetleyen görevli. **3** içki ve tütünü tadarak tat ve niteliklerini belirleyen kimse.

çeşnicibaşı, -nı *b. a. Far. T.* **1** *esk.* özellikle saraylarda baş çeşniciye verilen san. **2** darphanede baş ayarcı. **3** *mec.* bir kadınla yetinmeyen, sık sık eş değiştiren erkek.

çeşnicilik *a. Far. T.* çeşnicinin işi, uğraşı, görevi.

çeşnileme *a. Far. T.* çeşnilemek eylemi.

çeşnilemek *(-i) Far. T.* kendine özgü, hoş bir tat vermek, çeşni katmak.

çeşnilendirebilme *a. Far. T.* çeşnilendirebilmek eylemi.

çeşnilendirebilmek *(-i) Far. T.* ➻ **çeşnileyebilmek**.

çeşnilendirme *a. Far. T.* çeşnilendirmek eylemi.

çeşnilendirmek *(-i) Far. T.* ➻ **çeşnilemek**.

çeşnilenebilme *a. Far. T.* çeşnilenebilmek eylemi.

çeşnilenebilmek *(nsz) Far. T.* çeşnilenmesi olanak içinde olmak ya da çeşnilenme olasılığı bulunmak.

çeşnilenme *a. Far. T.* çeşnilenmek eylemi.

çeşnilenmek *(nsz) Far. T.* tat kazanmak, tadı yerine gelmek, değişik tat edinmek. *ör. Biraz daha biber koyunca köfte çeşnilendi.*

çeşnileyebilme *a. Far. T.* çeşnileyebilmek eylemi.

çeşnileyebilmek *(-i) Far. T.* çeşnileme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çeşnili *a. Far. T.* kendine özgü bir tadı, çeşnisi olan.

çeşnilik *a. Far. T.* yemeğe tat, çeşni vermesi için katılan baharat ve benzeri ekler.

çete *a. İsl.* (.' .) **1** ordu birliklerinden olmayan, genellikle gönüllü sivil halktan oluşan silahlı küçük birlik. *eş.* **gerilla**. **2** *mec.* kötü bir amaçla bir araya gelmiş birkaç kişilik topluluk. *ör. Orayı bu çeteden kurtarmak gerekiyor.* **çete savaşı** düşman güçlerinin eylemlerini engellemek, geciktirmek amacıyla, beklenmedik yerlerde ve zamanlarda, çetelerin düşmana karşı düzenledikleri baltalama eylemleri vb. biçimindeki savaş. *eş.* **gerilla savaşı**.

çeteci *a. İsl. T.* (.' . .) çeteden olan kimse.

çetecilik *a. İsl. T.* çeteci olma durumu ya da çetecinin yaptığı iş. *ör. Kurtuluş savaşlarında çetecilik de yapılır.*

çetele *a. Yun.* (.' . .) bir şeyde, oyularak ya da çizilerek açılan kertik. **çetele çekmek** bir şeyin hesabını tutmak ereğiyle, her bir birim için bir yere bir çizgi koymak. **çetele tutmak** ➻ **çetele çekmek**. **çeteleye dönmek** (yüz vb.) birçok kesik ve sıyrık içinde kalmak. *ör. Adamın göğsü çeteleye dönmüştü, çoğu bıçak iziydi.* **çeteleyi şaşırmak** *ha.* ne yapacağını bilemez bir duruma gelmek.

çeteleci *a. Yun. T. ha.* ormandan kesilen odunları bir tüccar adına, çetelesini tutarak teslim alan kimse.

çetelecilik *a. Yun. T. ha.* çetelecinin yaptığı iş.

çeteleşme *a. İsl. T.* çeteleşmek eylemi.

çeteleşmek *(nsz) İsl. T.* çete durumuna gelmek.

çeten *a. ha.* saman ve benzeri şeyler taşımakta kullanılan büyük sepet.

çetene *a. ha.* ➻ **çedene, ketentohumu**.

çeti *a. ha.* dallarından süpürge yapılan, taneleri hayvanlara yedirilen, dikenli bir çalı. *ör. Bir kuş, bir çeti dalına konmuş ötüyordu.*

çetin *s.* istenilen duruma, yola getirilmesi, elde edilmesi, işlenmesi, çözümü çok güç ya da birçok engeli bulunan. *eş. esk.* **müşkül**. *ör. Yaşamımın çetin günlerini yaşıyorum. O çetin biridir.* **çetin ceviz 1)** kırılıp ayıklanması güç olan, sert kabuklu ceviz. **2)** *mec.* bir konuda yola getirilmesi, uzlaşılması, kendisine bir düşüncenin kabul ettirilmesi güç olan, ne yaptığını bilen ve görüşünde direnen kimse. *ör. İnönü için çetin ceviz denilmiştir.* **3)** *mec.* başarılması güç iş.

çetince *s.* **1** biraz çetin olan, biraz güç. *ör. Bu çetince bir işe benziyor.* **2** *be.* çetin bir biçimde.

çetinleşebilme *a.* çetinleşebilmek eylemi.

çetinleşebilmek *(nsz)* çetinleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle giderse işler daha da çetinleşebilir.*

çetinleşme *a.* çetinleşmek eylemi.

çetinleşmek *(nsz)* çetin bir duruma gelmek. *ör. İş biraz çetinleşmişti.*

çetinleştirme *a.* çetinleştirmek eylemi.

çetinleştirmek *(-i)* çetinleşmesine yol açmak, çetin bir duruma getirmek.

çetinlik *a.* çetin olma durumu. *ör. Onun çetinliğini biliyordum ama çok çetin çıktı.*

çetir *a. ha.* bodur dikenli çalılarla dolu taşlık yer.

çetrefil *s.* **1** karışık olması nedeniyle içinden çıkılması, çözümü, bir sonuca bağlanması, anlaşılması güç. *ör. Onun işleri çetrefildir, içinden ancak kendisi çıkar.* **2** (dil) yapı ve ses kurallarına aykırı kullanılan, anlaşılması güç. *ör. Yazarın çetrefil dili, yapıtı zedeliyor.*

çetrefilce *s.* içinden çıkılması, çözümü, sonuca bağlanması, anlaşılması biraz güç. *ör. Konu çetrefilce olmakla birlikte sonuçlandırılabilirdi.*

çetrefilleşebilme *a.* çetrefilleşebilmek eylemi.

çetrefilleşebilmek *(nsz)* çetrefilleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu işin çetrefilleşebileceği belliydi.*
çetrefilleşme *a.* çetrefilleşmek eylemi.
çetrefilleşmek *(nsz)* çetrefil duruma gelmek.
çetrefilleştirebilme *a.* çetrefilleştirebilmek eylemi.
çetrefilleştirebilmek *(-i)* çetrefilleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu tutum işi iyice çetrefilleştirebilir.*
çetrefilleştirilme *a.* çetrefilleştirilmek eylemi.
çetrefilleştirilmek *(nsz)* çetrefil bir duruma getirilmek. *ör. Konu çetrefilleştirilince çözüm de güçleşiyor.*
çetrefilleştirme *a.* çetrefilleştirmek eylemi.
çetrefilleştirmek *(-i)* çetrefil bir duruma getirmek. *ör. İşi çetrefilleştirdin, sen çık içinden.*
çetrefilli *s.* ➻ **çetrefil**.
çetrefillik *a.* çetrefil olma durumu.
çevik *s. Far.* (canlılar için) çok çabuk ve kolay davranabilen. *ör. Kedi çevik hayvandır.*
çevikçe *s. Far. T.* **1** biraz çevik. *ör. Haydi, çevikçe davran da yetişelim.* **2** *be.* çevik bir biçimde. *ör. Kedi çevikçe bir atılışla avını yakaladı.*
çevikleşebilme *a. Far. T.* çevikleşebilmek eylemi.
çevikleşebilmek *(nsz) Far. T.* çevikleşmek elinde olmak ya da çevikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan spor yaparak çevikleşebilir.*
çevikleşme *a. Far. T.* çevikleşmek eylemi.
çevikleşmek *(nsz) Far. T.* çeviklik kazanmak, çeviklik edinmek, çevik bir duruma gelmek. *ör. Oğlan gittikçe çevikleşiyor.*
çevikleştirme *a. Far. T.* çevikleştirmek eylemi.
çevikleştirmek *(-i) Far. T.* çevikleşmesini sağlamak. çevik bir duruma getirmek. *ör. Spor insanı çevikleştirir.*
çeviklik *a.* çeviğe özgü davranış.
çevirebilme *a.* çevirebilmek eylemi.
çevirebilmek *(-i)* çevirmek elinde olmak ya da çevirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu kitabı bir iki ayda çevirebilirim.*
çeviredurma *a.* çeviredurmak eylemi.
çeviredurmak *(-i)* çevirmeye başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Sen işi çeviredur ben birkaç günde İstanbul'a gider gelirim.*
çeviren *a.* bir dilden bir dile çeviri yapan kimse.
çevirge *a.* **1** *ha.* kapı ya da pencere mandalı. **2** bir yerin çevresini kuşatarak dışarıyla bağlantısını kesme. *eş.* **abluka**. *ör. Birliğimiz tam bir çevirge içinde kalmıştı.*
çevirgeç *a.* **1** *ha.* saç üzerindeki yufkayı çevirmeye yarayan araç. **2** *fiz.* bir elektrik akımını açıp kapamaya, gerektiğinde değiştirmeye yarayan araç. *eş.* **şalter**.
çeviri *a.* **1** bir dilden bir başka dile çevirme işi. *eş. esk.* **tercüme**. *ör. O, çeviriyle geçiniyor.* **2** bu işin sonunda ortaya konulan yazı ya da kitap. *eş. esk.* **tercüme** . *ör. Bu romanın çevirisi yok.* **çeviri yapmak** ➻ **çevirmek**[13].
çeviribilim *b. a.* çeviriyi bir uzmanlık alanı olarak, dilbilimsel süreçleriyle ele alan, inceleyen, çevirinin öğretim yöntemlerini saptayan ve öğretimini yapan bilim dalı.
çeviribilimci *b. a.* çeviribilimle uğraşan bilim adamı.
çevirici *a.* **1** ➻ **çevirmen**. **2** *fiz.* bir elektrik akımının yönünü değiştirmeye yarayan aygıt. *eş.* **komütatör**.
çeviricilik *a.* ➻ **çevirmenlik**.
çevirim *a.* **1** çevirmek işi. **2** *sin.* sinema filmi yapmak üzere alıcının çalıştırılmasına bağlı olarak yapılan işlerin, genel olarak da bir filmi gerçekleştirmek için yapılan işlerin tümü. **çevirim hakkı** *sin.* bir metnin film olarak gerçekleştirilmesine izin veren, bunu sağlayan hak.
çeviriş *a.* çevirmek eylemi ya da biçimi.
çeviriverme *a.* çevirivermek eylemi.
çevirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede çevirmek.
çevirme *a.* **1** çevirmek eylemi. **2** kuzu, oğlak gibi küçük hayvanların bütünüyle bir sopaya takılarak kor ateş üzerinde çevrile çevrile pişirilmişi. **3** *ha.* çevresi duvarla, çitle çevrilmiş küçük bahçe. **4** *ha.* pamuk kozasını toz topraktan ayırmak için kullanılan döner dolap. **5** *ask.* düşmanın çevresini sarma, kuşatma. **6** *s.* bir dilden başka dile çevrilmiş. *eş. esk.* **tercüme**. *ör. Kitap hangi dilden çevirmeydi?*
çevirmek *(-i)* **1** bir şeyin yönünü değiştirmek. *ör. Kayığı kıyıya çevirdi.* **2** görünmeyen yanını ya da yüzünü görünür duruma getirmek. *ör. Sayfaları hızlı çevirmek istemiştim, yırtıldı.* **3** dönmesini sağlamak, döndürerek hareket ettirmek. *ör. Direksiyonu sağa çevirdi.* **4** yolundan döndürmek. *ör. Gidiyordu, çevirip içeri aldım.* **5** kabul etmeyerek geri göndermek. *ör. Bu parayı çevirmek işime gelmez.* **6** bir giyeceği sökerek ters yüz etmek, iç yüzünü dışa getirerek dikmek. *ör. Ceketi çevirip işe yarar yaptım.* **7** bir işi gereğince yönetmek. *ör. Koca dükkânı tek başına çevirmek kolay değil.* **8** ➻ **çevrilemek**. *ör. Sözünü sonradan çevirdi.* **9** (dürüst olmayan davranış olarak) işlemek, yapmak. *ör. O birtakım işler çeviriyordur.* **10** *(-i, -e)* işe yaramaz, kötü bir duruma getirmek. *ör. Evi ahıra çevirmişler.* **11** bir biçimden bir biçime sokmak, bir durumdan başka duruma getirmek, dönüştürmek. *ör. Sarayı turistik otele çevirmek için başvurduk.* **12** (hava) bir durumdan başka bir duruma geçmek. *ör. Yağmur kara çevirdi.* **13** bir metni bir dilden bir başka dile aktarmak. *eş. esk.* **tercüme etmek**. *ör. Bu kitabı çevirmek çok zamanımı aldı.* **14** *(-i, -le)* çevresini bir şeyle sarmak, kuşatmak. *ör. Bahçeye duvar çevirdiler.* **15** *(-i, -e)* doğrultmak, bir yöne doğru tutmak, yöneltmek. *ör. Avcı, tüfeğini ava çevirdi.* **16** (kâğıt oyunları için) oynamak. *ör. İki el poker çevirdik.* **17** *sin.* bir sinema filmini gerçekleştirmek. **çevir kazı yanmasın** "kırdığın potu an-

lar anlamaz, sözünü kimseye dokunmayacak bir biçime çevirmek istiyorsun" anlamında söylenir. **çevir sesi** telefonda, hat bağlantısının bulunduğunu, aranacak numaraların çevrilmeye başlanabileceğini bildiren ses. **çevire çevire** *ik. be.* çevirerek. *ör. Çocuk çemberi çevire çevire gidiyordu.*

çevirmen *a.* **1** bir yazıyı, bir kitabı bir dilden bir başka dile çeviren, aktaran kimse. *eş. esk.* **mütercim**. *ör. Genç çevirmenler dili iyi kullanıyor.* **2** bir dilden bir başka dile sözlü ya da yazılı çeviri yapan kimse. *eş. esk.* **tercüman**. *ör. Yabancı devlet adamları çevirmenleriyle gelmişti.*

çevirmenlik *a.* **1** çevirmen olma durumu. *ör. Onun çevirmenliği oldukça iyidir.* **2** çevirmenin görevi, işi, mesleği. *ör. Artık çevirmenlikle geçiniliyor.*

çevirtebilme *a.* çevirtebilmek eylemi.

çevirtebilmek *(-i, -e)* çevirtmek olanak içinde olmak ya da çevirtme olasılığı bulunmak. *ör. Bahçeye duvar çevirtebiliriz.*

çevirti *a. yeni* söylenmiş bir söze tepkiyi görüp, o sözü bilinen anlamından başka bir anlamla yorumlama, sözü çevirme. *eş.* **çevri**, *esk.* **tevil**. *ör. Atatürk ilkelerini türlü yorum ve çevirtilerle bozmaya kalkışanlar vardır.*

çevirtilebilme *a.* çevirtilebilmek eylemi.

çevirtilebilmek *(nsz)* çevirtilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çevirtilme *a.* çevirtilmek eylemi.

çevirtilmek *(nsz)* çevrilmesi sağlanmak, çevirmek eylemine konu olmak. *ör. Yapıt dilimize çevirtildi.*

çevirtme *a.* çevirtmek eylemi.

çevirtmek *(-i, -e)* çevirmek eylemini yaptırmak, çevirmesini ya da çevrilmesini sağlamak. *ör. Bahçeyi çitle çevirttik. Adamı kapıcıya çevirttik.*

çevre *a.* **1** bir şeyi dört yönü bakımından kuşatan yakın yerler, bir şeyin dolayı. *eş. esk.* **etraf**, **havali**, **muhit**, *yeni* **dolay**, **yöre** . *ör. Köyün çevresi yeşillikti.* **2** kıyıları sırma işlemeli mendil ya da oyalı yazma. **3** *mec.* bir kimse ile yakın ilişkisi olanların tümü. *eş. esk.* **etraf** . *ör. O, çevresine aldanıyor.* **4** *mec.* özdeş konu ile ilgili, o alanda çalışan, o alanla uğraşan kimselerin tümü. *eş. esk.* **muhit** . *ör. Bilim ve sanat çevreleri, yasayı olumlu buldu.* **5** *mec.* insanın içinde bulunduğu toplumsal ortam. *ör. İnsan için çevrenin yargısı önemlidir.* **6** *ruhb.* bireye dıştan etki yapan bütün nesne, güç ve uyarımların toplamı. **7** *topb.* bireyin, bir toplumsal kümenin ya da toplumun yaşambilimsel, toplumsal ve kültürel yaşamını etkileyebilen dış etmenlerin tümü. **8** *mat.* düzlem üzerindeki bir şekli sınırlayan çizgi. *ör. Bu kentin çevresi on kilometreymiş.* **9** *dil.* bir birimden önce ya da sonra gelen özdeş türden birimlerin tümü. **çevre kirliliği** doğanın, doğal kaynakların ve yaşanılan çevrenin aşırı ölçüde ve yanlış kullanılması nedeniyle doğal dengenin bozulması durumu. **çevre sağlığı** belli bir yerde yaşayan insanların sağlığını etkileyen dış etmenler ve bunlara karşı alınan önlemler. **çevre kuramı** *topb.* bir toplumun kültürünü bulunduğu coğrafya koşullarının oluşturacağını öne süren kuram. **çevreye uyum** *yaşb.* canlıların, bulundukları ortamın rengini ve biçimini almaları biçiminde beliren çevreye benzeme durumu.

çevrebilim *b. a.* canlıları içinde bulundukları doğal ortamla ilişkileri yönünden inceleyen yaşambilim dalı. *eş.* **ekoloji**.

çevrebilimci *b. a.* çevrebilimle uğraşan kimse, çevrebilim uzmanı. *eş.* **ekolojist**.

çevrebilimsel *b. s.* çevrebilimle ilgili. *eş.* **ekolojik**.

çevreci *s.* çevredeki doğal güzellikleri ve özellikle yeşilliği korumak için uğraş veren (kimse). *ör. Bizde de çevreciler doğa için çaba harcıyor.*

çevrecilik *a.* **1** doğayı, doğal ve tarihsel güzellikleri korumak için uğraş verme işi. **2** *ruhb.* bireyin davranışının gelişiminde, kalıtım yerine çevre etmenlerinin belirleyici olduğunu önü süren görüş.

çevrel *s. mat.* ve *topb.* çevre ile ilgili, çevresel.

çevreleme *a.* çevrelemek eylemi.

çevrelemek *(-i)* **1** çevresini çevirerek içine almak. *ör. Bahçeyi çevreleyen duvar bir engeldir.* **2** bir konunun sınırlarını belirlemek, çizmek, sınırlamak. *ör. Eylemimizi çevreleyen bilincimizdir.*

çevreleniş *a.* çevrelenmek eylemi ya da biçimi.

çevrelenme *a.* çevrelenmek eylemi.

çevrelenmek *(nsz)* sınır içine alınmak. *ör. Arabamız garaj, işlik ve birtakım kulübelerle çevrelenmiş avluda durdu.*

çevreleyebilme *a.* çevreleyebilmek eylemi.

çevreleyebilmek *(-i)* çevreleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çevreleyiş *a.* çevrelemek eylemi ya da biçimi.

çevren *a.* ➻ **gözerimi**, *esk.* **ufuk**.

çevresel *s.* çevre ile ilgili. **çevresel çeper** *bitb.* embriyonu saran ve içinde saklayan zar.

çevreteker *b. a. bitb.* kökte ve sapta, kabuğun en alt tabakası olan içderinin altında bulunan, merkez bölümünün en dış kuşağı; yeni kökler, dallar, saplar bu kuşakta oluşur.

çevreyolu, -nu *b. a.* trafiği rahatlatmak için düzenlenen ve büyük kentlerin içine girmeden, çevresinden geçen karayolu.

çevri *a.* **1** bir söz ya da davranışın görünür anlamını sonradan düzeltmeye çalışma, başka bir anlamdaymış gibi, kendi işine gelecek biçime sokma, çevrileme. *eş. esk.* **tevil**. **2** ➻ **burgaç**.

çevrik *s.* çevrilmiş, dönük. **çevrik sözcük** *yaz.* bir sözcükte bulunan harflerin yerleri değiştirilerek oluşturulan sözcük; örneğin "emel/elem/mele" gibi.

çevrikleme *a. yaz.* bir sözcükteki harflerin yer değiştirmesiyle oluşan sözcük ve bu yolla ya-

pılan söz oyunu; örneğin "asma/masa", "köse/ökse" gibi.
çevrilebilir *s.* çevrilme, yönetilebilme olanağı bulunan. *ör. Bir ülke için çevrilebilir borç, bir süre rahatlama demektir.*
çevrilebilirlik *a.* çevrilebilir, yönetilebilir olma durumu. *ör. Kriz dolayısıyla kamu borçlarının çevrilebilirliği tartışılıyor.*
çevrilebilme *a.* çevrilebilmek eylemi.
çevrilebilmek *(nsz)* çevirme olanağını vermek, çevrilebilir olmak. *ör. Dış borçların çevrilebilmek olasılığı yokmuş.*
çevrileme *a.* çevrilemek eylemi, çevri.
çevrilemek *(-i)* bir söz ya da davranışın görünür ve genellikle olumsuz anlamını sonradan düzeltmeye, kendi işine gelecek biçime sokmaya çalışmak. *eş. esk.* **tevil etmek**.
çevrili *s.* çevrilmiş, kuşatılmış, çevrik, dönük.
çevriliş *a.* çevrilmek eylemi ya da biçimi.
çevrilme *a.* çevrilmek eylemi.
çevrilmek *(nsz; -e)* **1** çevirmek eylemine konu olmak. *ör. Kitabı İngilizceye çevrildi.* **2** kendini çevirmek, dönmek. *ör. Yönü öteyeydi, sonra bize çevrildi, yanımıza geldi.* **çevrile çevrile** *ik. be.* çevrilerek, dönerek.
çevrim *a.* **1** bir şeyin, düzenli bir biçimde ve sürekli olarak uğradığı değişmeler takımı. *eş. esk.* **devir**[6]. *ör. Ölünce yaşam çevrimine yeniden gireceğiz.* **2** *fiz.* üzerinden bir elektrik akımı geçmekte olan yolun bütünü. *eş.* **devre**[2]. **3** *fiz.* bir başlangıç durumundan başlayarak birtakım değişmelere uğradıktan sonra yeniden ilk durumuna dönen bir dizgenin gösterdiği dönüşümlerin tümü.
çevrimsel *s.* çevrim biçiminde olan ya da çevrimle ilgili. *ör. Mevsimler çevrimseldir.*
çevrimsellik *a.* çevrimsel olma durumu.
çevrinebilme *a.* çevrinebilmek eylemi.
çevrinebilmek *(nsz)* çevrinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.Çekimde kameranın çevrinebileceği bir düzenek kullanılmış.*
çevrinme *a.* **1** çevrinmek eylemi. **2** *sin.* alıcının, dikey ya da yatay ekseni çevresinde sağa, sola ya da yukarıya, aşağıya hareketi ya da dikey ekseni çevresinde 360 derecelik bir dönüş yapması.
çevrinmek *(nsz)* **1** bir şeyin çevresini saygı ile dolanmak. *eş. esk.* **tavaf etmek**. **2** *sin.* (alıcı) dikey ya da yatay ekseni çevresinde sağa, sola, yukarıya, aşağıya devinmek ya da dikey ekseni çevresinde 360 derecelik bir dönüş yapmak. *ör. Alıcı, yukardan yavaş yavaş çevrinerek olaya yaklaşır.*
çevrinti *a.* **1** bir şeyin kendi ekseni çevresinde sürekli olarak dönüşü. **2** su ya da hava çevrisi[2], burgaç.
çevrintili *s.* sürekli dönen.
çevriyazı, -yı *b. a.* **1** bir yazıyı, bütün ses inceliklerini belirterek, yazılmış olduğu abeceden bir başka abeceye çevirme işi.*eş.* **transkripsiyon**. **2** bu yöntemle çevrilmiş yazı. *ör. Bu metnin çevriyazısını görmüştüm.*
çeyiz *a. Ar.* gelin için hazırlanan her türlü giysi ve ev eşyası. **çeyiz alayı 1)** kimi yerlerde, gelinin çeyizini güveyin evine götürme töreni. **2)** bu törende yer alan topluluk. **çeyiz çemen** noksansız ve bol çeyiz. **çeyiz düzmek** çeyiz hazırlamak. **çeyiz katırı** *mec.* kendisine yakışmayacak biçimde aşırı süslenmiş kimse. **çeyiz sermek** gelinin getirdiği eşyayı sergilemek.
çeyizci *a. Ar. T.* çeyiz satan kimse, dükkân.
çeyizli *s. Ar. T.* çeyizi olan.
çeyizlik *s. Ar. T.* **1** çeyiz olarak hazırlanan, çeyiz olmak üzere ayrılan. *ör. Halıyı çeyizlik düşünüyordu.* **2** *a.* çeyiz eşyası, çeyiz.
çeyizsiz *s. Ar. T.* çeyizi olmayan.
çeyrek *s. Far.* **1** dörtte bir. *ör. Az değil, çeyrek yüzyıl olmuş.* **2** *a.* bir saatin dörtte biri olan on beş dakikalık zaman. *ör. Biri çeyrek geçiyor.* **3** *a. esk.* gümüş mecidiyenin dörtte biri değerinde olan beş kuruş. **4** *a. esk.* bir liranın dörtte biri değerinde olan yirmi beş kuruş. **çeyreğe muz** *arg.* öpüşen, sevişen çiftler izlenirken bağırılarak söylenir.
çıban *a.* vücudun herhangi bir yerinde oluşan ve genellikle deride kızartı, şişkinlik, ağrı ile kendini gösteren ve ateş de yapabilen irin birikimi. **çıban ağırşağı** çıbanın kızarık ve şişkin bölümü. **çıban başı 1)** çıbanın patlamak üzere olan sivrice noktası. **2)** *mec.* her an bir rahatsızlık doğurabilecek olan durum. *ör. O iş bir çıban başı bizim için.* **çıban işlemek** çıban irin akıtmak. **çıbanın başını koparmak** *mec.* rahatsızlık doğurabilecek bir durum yaratmak, rahatsızlık verici bir sorunun patlak vermesine yol açmak. **Halep çıbanı** ➻ **şark** (ya da **Halep**) **çıbanı**.
çıbanlaşma *a.* çıbanlaşmak eylemi.
çıbanlaşmak *(nsz)* **1** (küçük bir şişlik vb.) çıban durumuna gelmek. **2** *mec.* (bir konu) zararlı bir durum edinmek. *ör. İş uzadıkça çıbanlaştı, sonu iyi olmayacağa benziyor.*
çıfıt *s. Far. hkr.* hileci, düzenci (kimse). **çıfıt çarşısı** türlü şeylerin karmakarışık bir durumda bulunduğu yer.
Çıfıt *ö. a. Far. esk.* Yahudi.
çıfıtlık *a. Far. T. hkr.* düzencilik, hilecilik. **çıfıtlık etmek** hile yapmak, düzenci davranmak.
Çıfıtlık *ö. a. Far. T. esk.* Yahudilik.
çığ (I) *a.* dağın bir yerinden koparak yuvarlanan ve yuvarlandıkça büyüyen kar yığını. **çığ düşmek** dağdan aşağı çığ yuvarlanmak. **çığ gibi büyümek** (bir olay) birdenbire ve etkileyici bir biçimde genişlemek.
çığ (II) *a. ha.* **1** oğlak ve kuzuları koymak için kamış ya da tahtadan yapılmış ağıl. **2** süt kazanının üzerini kapatmak için kamıştan yapılmış örtü. **3** kağnıdan saman dökülmemesi için tahtadan yapılmış çit. **4** çadırlarda kamıştan yapılmış bölme, paravana. **5** pencere kafesi.
çığa *a. hayb.* mersinbalığının havyar elde edilen türü.
çığıltı *a. ha.* ➻ **çağıltı**.

çığır *a.* **1** çığın kar üzerinde bıraktığı iz. **2** hayvanların engebeli yerlerde gide gele açtıkları ince yol. *eş.* **keçiyolu**, **patika**. **3** iz. *ör. Toprakta bir çığır açtık.* **4** *mec.* (genellikle sanat, düşünce alanında, toplumsal yaşamda) başkalarının da uyabileceği, izleyebileceği yeni bir yöntem, biçim ya da yol. *ör. O, açılan çığırı izleyen biri olmamıştır.* **çığır açmak** belli bir alanda yeni bir yöntem, yeni bir yol başlatmak. *ör. Ozan, şiirde çığır açmak ister.* **(bir şey) çığırından çıkmak** ereğinden sapıp düzeltilmesi güç bir durum almak, doğru gidişinden ayrılmak. *ör. İş iyice çığırından çıkmak üzereyken düzeldi.*

çığırış *a. ha.* çığırmak eylemi ya da biçimi.

çığırma *a. ha.* çığırmak eylemi.

çığırmak *(-i) ha.* **1** çağırmak, seslenmek. **2** türkü söylemek.

çığırtı *a. ha.* çığlık.

çığırtkan *a.* **1** çağırtkan. **2** en iyi bağıran ve bu yolla müşteri çeken, güzel sesli kimse. **3** *mec.* ondan çıkarı olması nedeniyle birini övüp koruyan, onun borazanı olan kimse.

çığırtkanlık *a.* çığırtkanın yaptığı iş.

çığırtma *a. ha.* **1** çağırtmak eylemi. **2** kimi yerlerde, genellikle çobanların kullandığı, kaval benzeri üflemeli bir çalgı.

çığırtmacı *a. ha.* çığırtma[2] çalan kimse.

çığırtmak *(-i, -e) ha.* ➻ **çağırtmak**.

çığlık *a.* acı acı, ince ve keskin bir biçimde haykırış. *ör. Kadının çığlığı duyuldu.* **çığlık atmak** (ya da **koparmak** ya da **çığlığı basmak**) acı acı haykırmak. **çığlık çığlık** (ya da **çığlık çığlığa**) *ik. be.* korkunç bir biçimde bağırıp çağırarak, çığlıklar atarak. *ör. Kuşlar çığlık çığlığa kaçıştı.*

çığrıltı *a. ha.* ➻ **çığlık**.

çığrış *a.* çığrışmak eylemi ya da biçimi.

çığrışma *a.* çığrışmak eylemi.

çığrışmak *(nsz; -le)* topluca bağırıp çağırmak. *ör. Tüfek sesi üzerine kuşlar çığrıştılar.*

çıkabilme *a.* çıkabilmek eylemi.

çıkabilmek *(-e)* çıkmak elinde olmak ya da çıkma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çıkagelme *a.* çıkagelmek eylemi.

çıkagelmek *(nsz)* hiç beklenmedik bir zamanda çıkıp gelmek. *ör. Arkadaşım çıkagelince ilgilenmem gerekmişti.*

çıkageliş *a.*çıkagelmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun o gün çıkagelişi hepimizi sevindirmişti.*

çıkak *a.* **1** *ha.* bir suyun çıktığı yer, kaynak, pınar. *eş. esk.* **memba**. **2** *mec.* bir şeyin çıkış yeri. *eş. esk.* **mahre** . *ör. Bu haberlerin çıkakları birdi.* **3** *sesb.* ağız boşluğunda seslerin oluştuğu noktaların her biri. *eş.* **boğumlanma noktası**, *esk.* **mahreç**.

çıkan *a. mat.* çıkarma işleminde büyükten çıkarılan sayı.

çıkar *a.* **1** gizliden gizliye gözetilen ya da dolaylı olarak elde edilen yarar, kazanç. *eş. esk.* **menfaat**. *ör. Onlar, yabancı çıkarına araç olmuştu.* **2** *ha.* çözüm, çıkar yol, çare. *ör. Sen bu işin bir çıkarını bulursun. İşi yokuşa sürme, çıkarı vardır elbette.* **çıkar sağlamak** (bir şeyden) haksız kazanç elde etmek. *ör. Yetkisini kullanıp kendisine çıkar sağlamakta üstüne yoktur.* **çıkar yol** ➻ **çıkmak**. **çıkarına bakmak** (ya da **düşünmek**) yalnızca kendi yararını düşünerek ona göre davranmak. *ör. Bu işte herkes çıkarına bakıyor.* **çıkarına dokunmak 1)** (kendi) çıkarına uygun gelmemek. **2)** (birinin) çıkarını zedelemek. **çıkarını tepmek** (bir kimse) kendisine yararlı olacak bir şeyi geri çevirmek. *ör. Ona çıkarını teptiğini söyledim ama yine de kararından dönmedi.*

çıkarabilme *a.* çıkarabilmek eylemi.

çıkarabilmek *(-i; -den, -i; -den, -e, -i)* çıkarmak elinde, yetkisinde olmak ya da çıkarma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Patron işçisini bazı koşullarla çıkarabilmek hakkına sahiptir.*

çıkaradurma *a.* çıkaradurmak eylemi.

çıkaradurmak *(-i; -den, -i; -den, -e, -i)* çıkarmaya başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Öğretmen, "Siz kâğıt kalem çıkaradururken ben soruları tahtaya yazayım" dedi.*

çıkarayazma *a.* çıkarayazmak eylemi.

çıkarayazmak *(-i)* az kalsın çıkarmak, çıkaracak gibi olmak, çıkarmaya az kalmak. *ör. Çocuğun gözünü çıkarayazmışlar.*

çıkarcı *a.* yalnız kendi çıkarını düşünen, çıkarını kollayan, çıkar düşkünü kimse. *eş. esk.* **menfaatperest**.

çıkarcılık *a.* çıkarcı olma durumu ve tutumu.

çıkardaş *a.* çıkarları özdeş, bir olanlardan her biri. *ör. Çıkardaşlar toplanıp işi ele aldılar.*

çıkardaşlık *a.* çıkardaş olma durumu.

çıkarılabilme *a.* çıkarılabilmek eylemi.

çıkarılabilmek *(nsz; -den)* çıkarılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun işten çıkarılabileceğini düşünmemiştik.*

çıkarılış *a.* çıkarılmak eylemi ya da biçimi.

çıkarılıverme *a.* çıkarılıvermek eylemi.

çıkarılıvermek *(nsz; -den)* çabucak çıkarılmak. *ör. Krizde insanlar işten çıkarılıvermişti.*

çıkarılma *a.* çıkarılmak eylemi.

çıkarılmak *(nsz; -den)* çıkarmak eylemine konu olmak.

çıkarım *a. fels.* ve *mant.* dolayısıyla sonuç çıkarma işi. *eş. esk.* **istidlal**. *ör. Onun yorumu dayancasız bir çıkarım olarak kalıyor.* (Ayrıntı için kutu içine ,)

çıkarım *a. fels.* ve *mant.*
"Çıkarım", doğruluğu doğrudan doğruya bilinmeyen bir önermenin, doğru olarak kabul edilmiş olan başka önermelerle bağlantısına dayanarak doğruluğunu çıkarma işlemidir. Çıkarımda, önce gelen önerme ya da önermeler doğruysa ulaşılan sonuç da doğru, yanlışsa ulaşılan sonuç da yanlış

olur. Çıkarımın kendisinin yanlış olması söz konusu değildir. Örneğin "bütün iki bacaklılar insandır; kuş iki bacaklı olduğuna göre, kuş insandır" çıkarımı doğru yapılmıştır ama sonuç yanlıştır; çünkü, çıkarımın dayanağı olan önerme,"bütün iki bacaklılar insandır" önermesi yanlıştır.

çıkarımbilim *b.a. yeni* ➻ **mantık**.
çıkarımsal *s.* çıkarımla ilgili, çıkarım özelliği taşıyan. *ör. Bunun çıkarımsal sonucu, uygun olmayabilir.*
çıkarış *a.* çıkarmak eylemi ya da biçimi.
çıkarıverme *a.* çıkarıvermek eylemi.
çıkarıvermek *(-i; -den, -i; -den, -e, -i)* **1** çabucak çıkarmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Köpeği biraz sokağa çıkarıverir misin?*
çıkarlanabilme *a.* çıkarlanabilmek eylemi.
çıkarlanabilmek *(-den)* çıkarlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu işten çıkarlanabilmek için uygun durum hazırlanmalıydı.*
çıkarlanış *a.* çıkarlanma eylemi ya da biçimi.
çıkarlanma *a.* çıkarlanmak eylemi.
çıkarlanmak *(-den)* çıkar elde etmek, çıkar sağlamak, kârlı çıkmak. *ör. Enflasyondan ödünç alanlar, yani borçlular çıkarlanmaktadırlar.*
çıkarma *a.* **1** çıkarmak eylemi. **2** *mat.* üçüncü bir sayı elde etmek amacıyla, belli bir sayıdan daha küçük değerli başka bir sayıdaki birimler kadar eksiltme işi, çıkarmak[22] işlemi. *ör. Bu çıkarmada bir yanlışlık var.* **3** *ask.* düşmanın kıyı topraklarına, genellikle gizliden, gemilerden asker indirme eylemi. **çıkarma birliği** *ask.* düşmanın kıyı topraklarına yapılacak çıkarma için eğitilmiş birlik. **çıkarma gemisi** *ask.* çıkarma[3] işinde kullanılan, bu iş için yapılmış savaş gemisi. **çıkarma imi** (ya da **işareti**) *mat.* çıkarma işlemini simgeleyen " -" biçimindeki im, eksi imi (-). **çıkarma yapmak** *ask.* düşmanın kıyı topraklarına asker çıkarmak.
çıkarmak *(-i; -den, -i; -den, -e, -i)* **1** çıkmasına yol açmak, çıkmasını sağlamak. *ör. Kalemi çıkardı. Cebinden kalemi çıkardı. Atı ahırdan avluya çıkardı.* **2** *(-i)* gizli ya da örtülü bir şeyi ortaya koymak, bulmak. *ör. Onun yalanını çıkarmak istemezdim.* **3** *(-i)* (giyecekler için) vücuttan ayırmak. *ör. Ayakkabıyı çıkardı.* **4** *(-i)* (zaman anlatan bir adı tümleç olarak aldığında) zamanın sonunu getirmek. *ör. Kışı çıkarmak için kömür kalmadı.* **5** *(-i)* ne olduğunu bilmek, anlamak. *ör. Bu sözcüğü duydum ama anlamını çıkarmak zor şimdi.* **6** *(nsz)* döküntülü bir hastalığa tutulmak. *ör. Çocuk kızamık çıkarıyor.* **7** *(-i)* anımsamak. *ör. Oğul, doğrusu seni zor çıkardım.* **8** *(-i, -den)* (kızgınlık, acı, öfke vb. için) zararını çektirmek. *ör. Bu işin acısını benden çıkarmak istediler.* **9** *(nsz)* (zevk, tat, keyif vb. için) tadına varmak, çok hoşlanmak, duyarak yaşamak. *ör. Bu yaz denizin keyfini çıkarmak istiyorum.* **10** *(-i, -den)* dışarı uzatmak. *ör. Başını pencereden çıkarıp bağırdı.* **11** *(-i)* açıklık yere götürmek. *ör. Bu pazar öğrencileri kıra çıkarmak istiyoruz.* **12** *(-i) mec.* açığa vurmak, söylemek. *ör. İçindekini çıkarmak için ters zaman seçtin.* **13** *(-i)* elde etmek, sağlamak, kazanmak. *ör. Çalışkandır, geçimini çıkarmak için her işi yapar.* **14** *(-i)* kusmak. *ör. Çocuk yediğini çıkardı.* **15** *(-i)* yok etmek, gidermek. *ör. Bu lekeyi çıkarmak zor olacak.* **16** *(yar)* birinc bir davranış yüklemek, ... gibi göstermek. *ör. Şimdi de beni kabahatli çıkarmak istiyorsun.* **17** *(-i, -den)* ilişkisini keserek uzaklaştırmak. *ör. Onu işinden çıkarmışlar.* **18** *(-i)* kitap, gazete, dergi gibi bir yayını ortaya koymak. *eş.* **yayımlamak**. *ör. Dergi çıkarmak istiyor.* **19** (bir şeye) yol açmak. *ör. Bomba patlatarak karışıklık çıkarmak istemişler.* **20** yollamak, göndermek. *ör. Onu getirmek üzere yola bir adam çıkarmışlardı.* **21** sunmak. *ör. Çağrılılara yemek çıkarmışlardı.* **22** *(-i, - den) mat.* üçüncü bir sayı elde etmek amacıyla belli bir sayıdan, daha küçük değerli bir sayı kadar birim eksiltmek. *ör. Yirmiden beş çıkarmak, yirmiyi beş eksiltmektir.* **23** yapmak, üretmek. *ör. Akşama değin çok az iş çıkardık.* **24** bir şeyi bir örneğe görc yapmak. *ör. Yeni duyduğu ezgiyi piyanoda çıkarmak istiyordu.* **25** *(-i)* göstermek. *ör. Karısı olarak çıkardığına bak, ne çirkinmiş!* **26** *(-i,-e)* yükseğe götürmek, kaldırmak, yükseltmek. *ör. Çocuğu ağaca çıkarmak güç oldu.* **27** *(-i, -e) mec.* ulaştırmak, kavuşturmak. *ör. İşi düze çıkarmak da bana düşer.*
çıkarış *a.* çıkarmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun bir dergi çıkarışı destek görmüştü..*
çıkarsal *s.* çıkara dayalı, çıkar niteliği taşıyan, çıkarla ilgili. *ör. Aralarında çıkarsal ilişki var.*
çıkarsama *a.* **1** *fels.* bir önermeden, sonuç olarak yeni bir önerme çıkarma, düşünce yoluyla bir başka önermeye geçme işi. **2** *ruhb.* bir ya da daha çok yargıdan başka bir yargıya varma süreci.
çıkarsever *b. a.* ve *s.* çıkarına düşkün kimse. *eş.* **çıkarcı**.
çıkarseverlik *b. a.* çıkarına düşkün olma durumu. *eş.* **çıkarcılık**.
çıkartabilme *a.* çıkartabilmek eylemi.
çıkartabilmek *(-i, -e; -i, -den; -i,- den, -e)* çıkartmak elinde olmak, çıkartmaya gücü yetmek, çıkartmayı becermek, çıkartma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çıkartı *a.* türlü yolla vücuttan atılan dışkı, sidik, ter, sümük gibi maddelerin ortak adı.
çıkartılabilme *a.* çıkartılabilmek eylemi.
çıkartılabilmek *(nsz; -den)* ➻ **çıkarılabilmek**.
çıkartılış *a.* çıkartılmak eylemi ya da biçimi.
çıkartılma *a.* çıkartılmak eylemi.
çıkartılmak *(-den)* ➻ **çıkarılmak**.

çıkartma *a.* **1** çıkartmak eylemi. **2** üzerine tüm yüzey olarak bastırılınca üzerindeki resim alta çıkıp yapışan ya da altındaki özel kâğıt çıkarılarak istenilen yere yapıştırılan, özel olarak hazırlanmış resimli, zamklı kâğıt.
çıkartmak *(-i, -e; -i, -den; -i,- den, -e)* **1** çıkmasını sağlamak, çıkarmak. *ör. Çiviyi çıkarttım.* **2** çıkarmasını sağlamak, çıkarmak eylemini yaptırmak. *ör. Onu işten çıkartırız.*
çıkarttırabilme *a.* çıkarttırabilmek eylemi.
çıkarttırabilmek *(-i, -e; -i, -den; -i,- den, -e)* çıkarttırmak elinde olmak, çıkarttırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çıkarttırma *a.* çıkarttırmak eylemi.
çıkarttırmak *(-i, -e; -i, -den; -i,- den, -e)* ➻ **çıkartmak**.
çıkayazma *a.* çıkayazmak eylemi.
çıkayazmak *(nsz)* az kalsın çıkmak, çıkacak gibi olmak. *ör. Düşünce kolum çıkayazmıştı.*
çıkı *a. ha.* küçük bohça, çıkın. **çıkı yapmak** ➻ **çıkılamak**.
çıkık *s.* **1** (kemik, kol gibi bir vücut organı) yerinden çıkmış. *ör. Bu çıkık kol hastaya çok acı veriyor.* **2** bir yüzeyde ileri doğru çıkmış olan, çıkıntısı olan. *ör. İlerdeki çıkık evde oturuyorlar.* **3** *a.* yerinden çıkmış olan organ. *ör. Bu çıkığı kim sağaltacak?* **4** *ha.* kirli çamaşır.
çıkıkçı *a.* kırıkları, çıkıkları, burkulmaları iyileştirmede ustalaşmış ve bunu meslek edinmiş kimse.
çıkıkçılık *a.* çıkıkçının yaptığı iş, çıkıkçının mesleği.
çıkıklık *a.* çıkık olma durumu.
çıkılabilme *a.* çıkılabilmek eylemi.
çıkılabilmek *(ösz, -e)* (dışarı ya da yukarı) çıkılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çıkılama *a.* çıkılamak eylemi.
çıkılamak *(-i)* bir şeyi çıkı içine koyup sarmak, çıkı yapmak, çıkın etmek, bohçalamak.
çıkılanma *a.* çıkılanmak eylemi.
çıkılanmak *(nsz)* bir çıkı içine konulup sarılmak, çıkı yapılmak, çıkın edilmek, bohçalanmak.
çıkılma *a.* çıkılmak eylemi.
çıkılmak *(ösz, -e)* (dışarı ya da yukarı) gidilmek. *ör. Üç kat çıkıldı. Hemen oradan çıkıldı.*
çıkım *a. ha.* tarla sürülürken, çapalanırken ya da ekin biçilirken, yaklaşık iki metre genişliğinde ve tarla boyunca ayrılarak işlenen bölümlerin her biri.
çıkın *a.* içine öteberi konularak uçları birleştirilip düğümlenmiş bez, küçük bohça. *ör. Çoban, elinde çıkını, yola düştü.* **çıkın etmek** (ya da **yapmak**) çıkın biçimine getirmek, çıkınlamak.
çıkınlama *a.* çıkınlamak eylemi.
çıkınlamak *(-i)* bir beze koyarak bezin uçlarını birleştirip bağlamak, çıkın durumuna getirmek, çıkın etmek, çıkın yapmak. *ör. Çoban, azığını çıkınlayıp aldı.*
çıkıntı *a.* **1** bir yüzeyde ileri doğru çıkmış olan yer. **2** *gövb.* düz bir kemiğin yüzeyindeki yuvarlakça kabartı. **3** *mim.* duvar yüzeyinden dışa taşan, balkon, korniş gibi şeylerden her biri. **4** *yaz.* ➻ **çıkma**[4]. **5** *arg.* (insan için) burun. **6** *arg.* (insan için) kambur. **7** *arg.* bir içimlik esrar parçası. **8** *arg.* sigara. **9** *arg.* herkesten ayrı ve aşırı davranmayı huy edinmiş kimse, sivri. **çıkıntı yapmak 1)** dışarı doğru çıkmak. **2)** *arg.* (topluca esrar içilirken) bir içimlik parça daha çıkarmak. **3)** *arg.* sigara sunmak.
çıkıntılı *s.* çıkıntısı olan.
çıkıntılık *arg.* çıkıntı[8] olma durumu, sivrilik. **çıkıntılık yapmak** *arg.* herkesten başka türlü, aykırı davranmak.
çıkıntısız *s.* çıkıntısı olmayan.
çıkış *a.* **1** çıkmak eylemi ya da biçimi. *ör. Suyun bir kayadan çıkışını seyrettik.* **2** çıkılacak yer. *ör. Sinemanın çıkışında buluşalım.* **3** yokuş. *ör. Bu yolun çıkışı oldukça dik ama inişi daha az eğimli.* **4** *mec.* beklenmedik, sert konuşma. *ör. Toplantıdaki çıkışın biraz sert oldu.* **5** *sp.* güreşte, alana çıkan pehlivanların topluca izleyicilere doğru yürüyerek belli, geleneksel hareketleri yapmaya başlaması. **6** *sp.* verilen bir işaretle yarışa başlama. *eş.* **depar** . **7** *ask.* kuşatılan bir bölgedeki birliklerin yaptığı saldırı eylemi. **8** *tiy.* oyuncunun sahneden ayrılması. **9** bilgisayardaki işlemin, verinin bilgiyazar aracılığıyla kâğıda geçirilmesi, dökülmesi. **10** *ask.* uçakların bir görev için havalanması işi. *eş.* **sorti**. *ör. Uçaklarımızın her çıkışı üç saat sürdü.* **çıkış almak** bilgisayardaki herhangi bir veriyi bilgiyazar aracılığıyla kâğıda dökmek. **çıkış belgesi 1)** bir okulu bitiren bir kimseye geçici olarak verilen bitirme belgesi. **2)** bir malın ülke dışına çıkarılabilme iznini taşıyan belge. **çıkış çizgisi** *sp.* yarışa başlangıç olarak belirlenen çizgi. **çıkış hakemi** *sp.* yarışa başlama işaretini veren hakem. **çıkış kapısı 1)** büyük yapılarda dışarı çıkmayı sağlayan kapı. **2)** *mec.* çözüm yolu. *ör. Bu soruna bir çıkış kapısı bulacağız.* **çıkış noktası** bir şeye başlanılan yer. *ör. Konuyu çözmek için bir çıkış noktası bulmalıyız.* **çıkış yapmak 1)** bir tartışmada, karşısındakine beklenmedik biçimde sert sözler söylemek. **2)** *ask.* (uçak filosu) bir görev yapmak amacıyla havalanmak. *eş.* **sorti yapmak**. **çıkış yolu** (karmaşık ya da içinden çıkılması zor bir konuda) çözüm. *eş.* **çıkar yol**, **çözüm yolu**, **çözüm**.*ör. Her zorlukta bir çıkış yolu vardır.* **çıkışını almak** çalıştığı işten kendi isteğiyle ayrılmak. **çıkışını vermek** (birinin) işine son vermek.
çıkışabilme *a.* çıkışabilmek eylemi.
çıkışabilmek *(-e)* çıkışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çıkışlı *s.* bir okulu ya da öğrenim derecesini bitiren (kimse). *ör. İlkokul çıkışlılar artık işe alınmıyor.*
çıkışma *a.* **1** çıkışmak eylemi. **2** (birine) sert sözler söylemc.
çıkışmak *(-e)* **1** hoşa gitmeyen bir davranışı

için bir kimseye sert sözler söylemek, (bir kimseyi) azarlamak. **2** yeterli olmak, yetmek. *ör. Param çıkışırsa birkaç gün daha dinleneceğim.*

çıkıştırabilme *a.* çıkıştırabilmek eylemi.

çıkıştırabilmek *(-i)* çıkıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu parayı çıkıştırabileceğimizi sanmıyoruz.*

çıkıştırma *a.* çıkıştırmak eylemi.

çıkıştırmak *(-i)* yetecek miktara ulaştırmak, yetiştirmek.

çıkıverme *a.* çıkıvermek eylemi.

çıkıvermek *(-den; -e)* ansızın ya da çabucak çıkmak.

çıkla *be. ha.* bütünüyle, tüm olarak, tümüyle, tümden. *ör. Pirincin içi çıkla taş.*

çıklık *a. ha.* ➻ **hindiba**.

çıkma *a.* **1** çıkmak eylemi. **2** yapılarda üst katlardan ana duvarın dışına, dışarıya doğru çıkıntı yapmış bölüm. **3** hamam havlusu ve silecek takımı. **4** *yaz.* bir yazı sayfasının yan, alt ya da üst boşluklarına metinle ilgili olarak yazılan kısa ek ya da açıklayıcı yazı. *eş. esk.* **derkenar**. *ör. Yazıya, bir çıkmayla, "olduğu için" sözcükleri eklenmiş.* **5** *s.* bir okuldan, bilim kurumundan ya da meslekten yetişmiş olan. *ör. Köy enstitülerinden çıkma birçok yazar vardır.* **6** *s.* dışarıya doğru çıkıntı yapmış, çıkmış. *ör. Duvarda çıkma mazgal vardı.* **çıkma durumu** *dilb.* adlarda ve ad soylu sözcüklerde, genellikle kaynak, uzaklaşma, ayrılma, çıkış gösteren durum; Türk dilinde çıkma durumu ***-den (-dan, -ten, -tan)*** ekleriyle gösterilir: *evden, kardan, kentten, konaktan* gibi. *eş. esk.* **-den hali**. **çıkma yapmak** *arg.* bir tür bahşiş gibi para vermek, karşılıksız para yardımında bulunmak ya da bir işin parasını başkaları yerine ödemek.

çıkmak, -ar *(-den)* **1** kapalı bir yerden, içeriden dışarıya varmak, gitmek. *ör. Odadan şimdi çıktı. Zarftan para çıktı.* **2** bir öğrenim, bilim ya da meslek kurumunda öğrenim görüp sınav vererek yetişmiş olmak. *eş. esk.* **mezun olmak**. *ör. Oğlu öğretmen çıkmıştı.* **3** ilgisini keserek ayrılmak. *ör. Babam işinden çıktı.* **4** yapılmak, yürümek. *ör. Bugün iyi iş çıktı.* **5** elde edilmek, çıkarılmak, sağlanmak. *ör. Aldığımız sütten çok yağ çıktı.* **6** sonuca varmak, sonuca ulaşmak. *ör. Bu görüşmeden çok şey çıkar.* **7** süresi dolunca ayrılmak. *ör. Adam hapishaneden yeni çıktı.* **8** yetişecek ölçüde olmak. *ör. Bundan ancak üç bardak çıkar.* **9** herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak. *ör. Hesapladık, o borçlu çıktı.* **10** eksilmek. *ör. Ondan beş çıktı, beş kaldı.* **11** bir durumdan başka bir duruma geçmek ya da bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek. *ör. Artık çocukluktan çıktın, delikanlı oldun.* **12** sıyrılmak, ayrılmak. *ör. Birisi arkadan basınca ayakkabım ayağımdan çıktı.* **13** *mec.* harcamak zorunda kalmak. *ör. Boş yere onca paradan çıktım.* **14** *(-e)* beklenmedik bir zamanda görünmek. *ör. Dolaşıyordum, karşıma çıktı.* **15** *(-e)* bir iş için, yetkili biriyle makamında görüşmek. *ör. Bugün yine bakana çıkacağım.* **16** *(-e)* yukarıya doğru gitmek, yükselmek. *ör. Bu ağaca çıkmak zor.* **17** *(-e)* (bir konu) yetkililerce bir karara bağlanmak. *ör. Onay yeni çıktı.* **18** *(-e)* bir araştırma ya da inceleme sonucu bulmak. *ör. Hastalık tifo çıktı.* **19** *(-e)* piyango ve benzeri bir şeyden talihine düşmek. *ör. Bize bir gezi çıktı.* **20** *(-e)* gitmek, düşmek, koyulmak, hareket etmek. *ör. Sabah yola çıkacağız.* **21** *(-e)* bulaşmak, geçmek. *ör. Yağ lekesi gömleğe de çıkmış.* **22** her yana dağılmak, yayılmak. *ör. Ocaktan pis kokular çıkıyor.* **23** bir sav ile kendini öne sürmek. *ör. Ben bilirim diye ortaya çıktı, bir şey yapmadı.* **24** *(-e)* boy ölçüşmek, karşı gelmek. *ör. Boksta karşısına çıkmak güçtür.* **25** *(-e)* belli bir para tutmak, mal olmak. *ör. Bu iş yüz bine çıkar.* **26** *(-e) tiy.* bir oyunda herhangi bir kişiyi oynamak. *ör. Bu oyunda hırsıza çıkıyordu.* **27** *(-e)* (yol, sokak vb.) bir yere ulaşmak, varmak. *ör. Bu cadde nereye çıkıyor acaba?* **28** olmak, bulunmak, var olmak. *ör. Onda her zaman bir şeyler çıkar.* **29** (söylenti, haber vb.) yayılmak, duyulmak, dağılmak. *ör. Çıkan söylentiye bakılırsa, iş karışıyor.* **30** *(-e)* gemiden karaya ayak basmak. *ör. Yolcular sahile çıktı.* **31** *(-e)* bir şey yapmak üzere ya da herhangi bir nedenle bulunulan yerden ayrılmak. *ör. Yarın onunla alışverişe çıkmak istiyorum.* **32** *(-den, -e)* bulunduğu, oturduğu yeri, evi bırakıp başka yere, eve geçmek, taşınmak. *ör. Onlar buradan iki apartman öteye çıktılar.* **33** *(-i)* (yapıda) kat eklemek, yapmak. *ör. Evin ikinci katını çıkmıştık, çimento bitti.* **34** *(nsz)* büyümek, bitmek, sürmek, filizlenmek. *ör. Yapraklar çıkmak üzere.* **35** *(nsz)* oluşmak, kendini göstermek, olmak. *ör. Çıkan fırtına ağaçları devirdi.* **36** *(nsz)* yeni bir ürün olarak piyasaya sürülmek. *ör. Filitreli sigara çıktı.* **37** *(nsz)* beklendiği gibi olmak ya da olmamak, niteliği anlaşılmak. *ör. Yumurta çürük çıktı.* **38** *(nsz)* davranışta herhangi bir niteliği görülmek, bulunmak. *ör. Çocuk becerikli çıktı, işi başardı.* **39** *(nsz)* yerinden oynamak ya da yerinden ayrılarak ele gelmek. *ör. Çekilince çiçek köküyle çıktı.* **40** *(nsz)* kendisinde var olan bir şey görünmek ya da belli bir durumda bulunmak, olmak. *ör. Açlıktan kemikleri çıkmış.* **41** *(nsz)* (Güneş, Ay) kendini göstermek, doğmak. *ör. Ay çıkmış.* **42** *(nsz)* yükselmek, artmak. *ör. Fiyatlar bir ayda çıkıverdi.* **43** *(nsz)* büyük aptes bozmak. *ör. Helaya çıktı.* **44** *(nsz)* biraz daha vermek, biraz artırmak, yükseltmek. *ör. Malı alabilmek için biraz daha çıkmak gerekmişti.* **45** *(nsz)* ilgili makamlarca verilmek. *ör. Buyruk çıktı.* **46** *(nsz)* (ay ya da mevsim için) sona ermek, geçmek. *ör. Bu ay da çıkmak bilmedi.* **47** *(nsz)* (meyve için) yeni yetişip piyasaya sunulmuş olmak, yetişmek. *ör. Çağla*

çıkmış. **48** *(nsz)* (akıl, hatır, iç gibi kimi sözcüklerle kullanıldığında) unutmak. *ör. Konu aklımdan çıkmıştı.* **49** *(nsz)* gerçekleşmek, doğrulanmak. *ör. Dediğim çıkmıştı.* **50** *(nsz)* sesini artırmak, yükseltmek. *ör. Bu ses yeterli değil, biraz daha çıkmak gerekiyor.* **51** *(nsz; -den)* ortadan kaldırılmak, giderilmek, yok edilmek, yok olmak. *ör. Yağ lekesi çıktı.* **52** *(nsz)* bulunduğu yerden fırlamak, kopmak, ayrılmak. *ör. Hız yüzünden tekerlek çıktı.* **53** *(nsz)* iyi durumundan kötü bir duruma girmek, eski durumunu yitirmek, düzeni bozulmak, alt üst olmak. *ör. Bu gidişle iş işlikten çıkmış olacak.* **54** gelmek. *ör. Bugün postadan birkaç mektup çıktı ama sana yok.* **55** *(nsz)* (gazete, kitap vb.) yayımlanmak. *ör. Yeni bir dergi çıkacakmış.* **56** *(-le)* karşı cinsten biriyle yakın ilişki kurmak. *ör. Kız bir delikanlıyla çıkıyormuş.* **57** *(-i) arg.* vermek, ödemek, çıkarmak, ödemeye katlanmak, ortaya koymak. *ör. Haydi, paraları çıkmak zamanıdır.* **çıkar yol** karışık, güç bir durumdan kurtaran, iyi bir sonuca ulaşmayı sağlayan yöntem, çözüm yolu. *eş. esk.* **çare** . **çıkmadık candan umut kesilmez 1)** hasta, ölüm halinde de olsa, iyileşmesinden umut kesmemek gerekir. **2)** *mec.* bir şeyi sonuna değin götürmek gerekir, karamsarlığa kapılmadan, artık olmaz demeden iş sürdürülmelidir, hiç belli olmaz, istenen sonuç alınabilir.

çıkmalı *s.dilb.* **1** çıkma durumunda olan. *ör. "Benden" çıkmalı bir sözcüktür.* **2** *mim.* çıkması[2] olan (yapı). **çıkmalı tamlama** *dilb.* tamlayanı çıkma durumunda olan ve tamlananı üçüncü kişi iyelik eki alan tamlama; örneğin "köylerden biri", "çocuklardan birkaçı" gibi. **çıkmalı tümleç** *dilb.* çıkma durumunda bulunan ve eylemin anlamını bütünleyen tümleç. *ör. Öğrenciler sınıftan ayrıldı.*

çıkmaz *s.* ve *a.* **1** bir ucu kapalı, girişi olan ama çıkış yeri olmayan, öteki yanı hiçbir yere çıkış vermeyen (yol, sokak). *ör. İstanbul'da bilmem ne çıkmazında oturuyormuş.* **2** *mec.* çıkar yolu olmayan, çözümü bulunmayan, içinden çıkılması güç, çözümsüz (durum, sorun). *ör. Bizi bu çıkmaz konuya kim soktu?* **çıkmaz ayın son çarşambası** bir işin ne zaman yapılacağı sorulduğunda, "hiç gelmeyecek bir zaman" anlamında şaka yollu söylenir, işin hiç yapılmayacağını anlatır. **çıkmaz sokak** girişi olan ama öteki ucu hiçbir yere çıkmayan, çıkış yeri olmayan, bir ucu kapalı sokak. **çıkmaza girmek** (bir şey) içinden çıkılamayacak bir durum almak, çözümü güçleşmek. *ör. İş iyice çıkmaza girdi.* **çıkmaza sokmak** (bir işi, durumu) çözümü güç bir duruma getirmek. *ör. Olay, birçok işi çıkmaza sokmuştu.*

çıkmazlaşma *a.* çıkmazlaşmak eylemi.

çıkmazlaşmak *(nsz) mec.* hiçbir çıkar yolu kalmamak, çözümsüzleşmek.

çıkmazlık *a.* çıkmaz olma durumu. *ör. Bu işin çıkmazlığı belliydi.*

çıkrama *a. arg.* çıkramak eylemi.

çıkramak *(nsz) arg.* gelişigüzel ve boş konuşmak, gevezelik etmek.

çıkrık *a.* **1** sarkıtılmış olan kovayı kuyudan kolayca çekmekte kullanılan, el ile çevrilen ve döndükçe kovanın ipi kendisine dolandığı için kovayı yukarı çeken araç. **2** pamuktan, yünden iplik bükmek ya da bükülmüş iplikleri sarmak için kullanılan, el ya da ayakla çevrilen, çevrildikçe kayışıyla bir iği döndüren, dolap gibi bir ilkel araç. **3** *fiz.* ağır bir şeyi çekecek ipin sarılmasına yarayan ve bir eksen üzerinde bulunan uzunca bir kol ile çevrilen silindir.

çıkrıkçı *a.* çıkrık yapıp satan kimse.

çıkrıkçılık *a.* çıkrık yapma işi.

çıkrıklı *s.* çıkrığı olan. *ör. Yolda çıkrıklı bir kuyudan su çekip içtiler.*

çıkrıksız *s.* çıkrığı bulunmayan (kuyu vb.).

çıktı *a.* **1** bir fabrikanın ürettiği paraya çevrilebilir ürün, bir üretim etkinliğinden mal olarak elde edilen nesne. *ör. Verimlilikte çıktı önemlidir.* **2** bilgisayarın iç bellek biriminden bir aygıta aktarılan veri, bilgisayarın ürettiği herhangi bir sonuç. *ör. Bu yazıcıdan güzel çıktı alınmıyor.* **çıktı** (ya da **çıktısını**) **almak** bilgisayarda yazılan bir yazıyı, biçimi, yazıcı aracılığıyla kâğıda dökmek. *eş.* **çıkış almak**.

çılan *a. ha.* bir tür hünnap.

çılbır (I) *a. ha.* **1** haşlanmış yumurta üzerine yoğurt ve kızgın yağ dökülerek yapılmış yemek. **2** mısır ununun içine peynir katılarak yapılan bir yemek.

çılbır (II) *a. ha.* hayvanların yular başlığının çene altındaki halkasına bağlanan ip ya da zincir. **çılbır parası** *ha.* hayvan satışlarında, hayvanı pazara getirenin, alıcıdan ayak kirası olarak aldığı para. **çılbır yol** *ha.* keçiyolu.

çıldırabilme *a.*çıldırabilmek eylemi.

çıldırabilmek *(nsz)* çıldırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan durup duruken de çıldırabilirmiş.*

çıldırasıya *be.* çok aşırı ölçüde, deli gibi, çıldıracak denli. *ör. Anne, oğlunu çıldırasıya seviyordu.*

çıldır çıldır *ik. be.* **1** çok canlı bir biçimde, canlı canlı. *ör. Gözleri çıldır çıldır, belli ki çok zeki bir çocuk.* **2** parlayarak, parlak parlak.

çıldırı *a.* ➻ **çıldırma**.

çıldırış *a.* çıldırmak eylemi ya da biçimi.

çıldırıverme *a.* çıldırıvermek eylemi.

çıldırıvermek *(nsz)* ansızın çıldırmak.

çıldırma *a.* çıldırmak eylemi.

çıldırmak *(nsz)* **1** aklını kaçırmak, delirmek, aklını oynatmak. *ör. Zavallı çıldırmış.* **2** *mec.* (genellikle sevinçle) ne yapacağını bilemez bir duruma gelmek, aşırı bir duyguya kapılmak. *ör. Köpeğim beni görünce çıldırdı.*

çıldırtabilme *a.* çıldırtabilmek eylemi.

çıldırtabilmek *(-i)* çıldırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanı çıldırtabilmek için elinden geleni yapanlar vardır.*

çıldırtıcı *s.* çıldırmaya yol açan. *ör. İnsan bu çıldırtıcı güzelliğe göz yumamaz.*
çıldırtıcılık *a.* çıldırtıcı olma durumu.
çıldırtma *a.* çıldırtmak eylemi.
çıldırtmak *(-i)* **1** aklını oynatmasına yol açmak, delirtmek. *ör. Amacı, onu çıldırtmakmış.* **2** *mec.* duygusal dengesini bozmak. *ör. Söylediği onu çıldırtmıştı.*
çılgın *s.* **1** aklını kaçırmış, deli. **2** *mec.* ölçüsüz, aşırı davranışlarda bulunan (kimse). *ör. Ne çılgın adamsın, bu yapılır mı?* **3** *mec.* ölçüsü olmayan, aşırı. *ör. Onun çılgın hareketlerine alıştık.* **çılgına dönmek** *mec.* **1)** pek çok sevinmek. *ör. Çocuk, babasının elindeki bisikleti görünce çılgına döndü.* **2)** çok öfkelenmek. *ör. Öğretmen, hiç kimsenin ödev getirmediğini görünce çılgına dönmüştü, bağırıp çağırdı.*
çılgınca *s.* ve *be.* deli gibi, delice.
çılgıncasına *s.* ve *be.* ➻ **çılgınca**.
çılgınlaşabilme *a.* çılgınlaşabilmek eylemi.
çılgınlaşabilmek *(nsz)* çılgınlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazen çılgınlaşabilir.*
çılgınlaşma *a.* çılgınlaşmak eylemi.
çılgınlaşmak *(nsz)* delice davranışlarda bulunmak.
çılgınlık *a.* çılgın olma durumu, aşırı, ölçüsüz davranış. *ör. Bu yaptığına çılgınlık denir.* **çılgınlık etmek** çılgına yaraşır bir biçimde davranmak.
çıltak *s.* ve *a. ha.* geçimsiz, huysuz, yaygaracı. ➻ **şıltak**.
çıma *a. İt.* (.' .) *den.* **1** gemi halatı ya da halat parçası. **2** halatın halka biçimindeki ucu. **çıma atmak** *den.* halat vermek, halatı uzatmak.
çımacı *a. İt. T.* (.' . .) *den.* iskelelerde ve vapurlarda çıma atan ya da toplayan işçi.
çımacılık *a. İt. T.* çımacının yaptığı iş. *ör. Oğullarından biri vapurlarda çımacılık yapıyordu.*
çımbar *a. ha.* ➻ **cımbar**.
çımkırma *a. ha.* çımkırmak eylemi.
çımkırmak *(nsz) ha.* (kuşlar için) dışkılamak, pislemek.
çımgışma *a. ha.* çımgışmak eylemi.
çımgışmak *(nsz)* üşüme, korku, tiksinme gibi herhangi bir nedenle tüyler diken diken olup derinin nokta nokta kabarmasıyla birlikte ansızın titremek, ürpermek.
çımkışmak *(nsz) ha.* ➻ **çımgışmak**.
çınar *a. Far. bitb.* ikiçenklilerden, çok uzun ömürlü, kalın gövdeli, boyu otuz metreyi bulabilen, çok dallı, geniş yapraklı, koyu gölge veren, kerestesinden de yararlanılan bir ağaç.
çınargiller *ç. a. Far. T. bitb.* örnek bitkisi çınar olan bir bitki familyası.
çınarımsı *s.* çınarı andıran, çınara benzeyen. **çınarımsı isfendan** *a. bitb.* çınara benzeyen bir akçaağaç türü.
çınarlık *a. Far. T.* çınar ağaçları bol olan yer.
çın ayaz *a. ha.* gökyüzünün pırıl pırıl olduğu çok soğuk hava.
çın çın *ik. be.* metal bir nesneye vurulunca çıkan sese benzer bir ses çıkararak. **çın çın etmek** çın çın diye ses çıkarmak. **çın çın ötmek** sürekli ve keskin ses çıkarmak.
çıngar *a. Yun. arg.* gürültü patırtı, kargaşa, kavga. **çıngar çıkarmak** *arg.* kavgaya yol açmak, gürültü patırtı çıkmasına neden olmak, bir bahane bulup kavga çıkarmak. **çıngar çıkmak** (ya da **kopmak**) *arg.* gürültü patırtı, kavga çıkmak.
çıngı *a. ha.* ateş parçası, kıvılcım.
çıngıl *a.* üzüm salkımını oluşturan her bir dalcık, küçük üzüm salkımı. *ör. Salkımdan bir çıngıl kopardım.*
çıngırak *a.* **1** küçük boyutlu çan. *ör. Kapı açılınca bir çıngırak ses çıkarıyordu.* **2** genellikle hayvanların boynuna takılan, içindeki küçük tanelerin hareketiyle ses çıkaran metal yuvarlak. **3** *arg.* (kadında, kızda) meme. **çıngırağı çekmek** *arg.* ölmek.
çıngırakçı *a.* çıngırak yapan ya da satan kimse.
çıngıraklı *s.* **1** üzerinde çıngırak[2] bulunan, çıngırağı olan. *ör. Boynu çıngıraklı kuzu benim.* **2** *mec.* (gülüş, kahkaha için) neşeli ve yüksek sesle. *ör. Kadının çıngıraklı kahkalarının sonu gelmiyordu.* **çıngıraklı olta** balık yeme dokunduğu zaman mantarına bağlı bulunan çıngırağı ses veren olta.
çıngıraklıyılan *b. a. hayb.* çıngıraklıyılangillerden, kuyruğunun ucunda bulunan sert pulları kımıldatarak kuru yaprak hışırtısına benzeyen bir ses çıkaran, çok etkili bir zehir taşıyan, on beş kadar türü olan bir yılan.
çıngıraklıyılangiller *ç. b. a. hayb.* omurgalıların sürüngenler sınıfından bir familya.
çıngır çıngır *ik. be.* (ses için) çıngırak sesi gibi bir ses vererek.
çıngırdak *a.* ➻ **çıngırak**.
çıngırdama *a.* çıngırdamak eylemi.
çıngırdamak *(nsz)* çıngırak gibi bir ses çıkarmak.
çındırdatma *a.* çıngırdatmak eylemi.
çıngırdatmak *(-i)* çıngırdamasını sağlamak ya da çıngırdamasına yol açmak.
çıngırtı *a.* çıngırak sesine benzer ses.
çınlak *s.* çok yankı veren (yer).
çınlama *a.* çınlamak eylemi.
çınlamak *(nsz)* **1** çın diye ve uzunca süren bir ses çıkarmak, çın diye ötmek. *ör. Kulağım çınlıyor.* **2** yankı vermek. **çınlaya çınlaya** *ik. be.* çınlayarak.
çınlamalı *s.* çınlayan.
çınlatabilme *a.* çınlatabilmek eylemi.
çınlatabilmek *(-i)* çınlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çınlatış *a.* çınlatmak işi ya da biçimi.
çınlatma *a.* çınlatmak eylemi.
çınlatmak *(-i)* çınlamasına yol açmak, çınlamasını sağlamak. *ör. Kahkaları sokağı çınlatıyordu.* **çınlata çınlata** *ik. be.* çınlatarak.
çınlayabilme *a.* çınlayabilmek eylemi.

çınlayabilmek *(nsz)* çınlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çınlayan *s.* çın çın eden.
çınlayış *a.* çınlamak işi ya da biçimi.
çın sabah *be. ha.* sabahın çok erken bir vakti. *ör. O gün çın sabah yola çıktık.*
çıpa *a.* ➻ **çapa, demir.**
çıpı çıpı *ik. a.* (çocuk dilinde) yıkanma. **çıpı çıpı etmek** (çocuk dilinde) yıkanmak.
çıpıl *s. ha.* tüysüz (genç). **çıpıl çıpıl** *ik. be.* yıkanırken su ile oynayarak.
çıpıldak *s.* (küçük çocuklar için) çıplak.
çıplak *s.* **1** üstünde giysi, örtü vb. bulunmayan. *ör. Denize çıplak girmişler.* **2** (baş için) saçsız ya da şapkasız. **3** içinde gerekli eşya olmayan, döşenmemiş. *ör. Çıplak odayı bir saatte donattılar.* **4** üzerinde bitki bulunmayan. *ör. Bozkır, göz alabildiğine çıplaktı.* **5** üzerinde semer, eyer vb. bulunmayan. *ör. Çıplak ata binmek zordur.* **6** *mec.* hiç gizli yanı olmayan, apaçık. **7** *mec.* süssüz, yalın. *ör. Yazında çıplak anlatım güçtür.* **8** *a.* yoksul kimse. *ör. Sokaklar çıplak dolu.* **9** *a.* insan vücudunu çıplak gösteren resim.*eş.* **nü.** **10** *a. tar.* Osmanlı döneminde, yeniçerilerde günlük hizmete başlamak üzere nöbetle soyunan er. **11** *a. tar.* Osmanlı döneminde tersanede kaptanpaşa hizmetinde görevli, baldırları, kol ve omuzları çıplak kalacak biçimde giyinmiş, çift tabanca ve uzun bir bıçak taşıyan er. **çıplak at** üzerinde hiçbir koşum takımı olmayan, eyeri ve gemi bulunmayan at. **çıplak çavuşu** *tar.* Osmanlı döneminde, çıplakların[10,11] komutanı. **çıplak gözle** görmeye yardım eden herhangi bir araç kullanmadan. *ör. Küçük yıldızları çıplak gözle görmek güçtür.* **çıplak maden** *kim.* içinde hiçbir yabancı özdek bulunmayan, arı maden. **çıplak mülkiyet** *huk.* yararlanma hakkı başkasına verilmiş olan bir mal ya da pay belgiti vb. üzerindeki kuru sahiplik. **çıplak ücret** *eko.* yan ödemeler ve primler katılmaksızın ve vergiler de düşüldükten sonra ele geçen ücret. **çıplak resim** ➻ **çıplak**[9].
çıplaklaşma *a.* çıplaklaşmak eylemi.
çıplaklaşmak *(nsz)* çıplak duruma gelmek.
çıplaklaştırma *a.* çıplaklaştırmak eylemi.
çıplaklaştırmak *(-i)* çıplak duruma getirmek.
çıplaklık *a.* çıplak olma durumu.
çıplaktohumlular *ç. b. a. bitb.* ➻ **açıktohumlular.**
çıplanma *a.* çıplanmak eylemi.
çıplanmak *(nsz)* çıplak duruma gelmek. *eş.* **çıplaklaşmak.**
çıplatma *a. ha.* çıplatmak eylemi.
çıplatmak *(-i) ha.* giysilerinden ya da kabuğundan soymak, çıplak duruma getirmek.
çır *a. ha.* az akan su.
çıra *a. Far.* **1** çam ve benzeri reçineli ağaçların yağlı ve yanmaya elverişli bölümü. **2** bu bölümden kesilerek hazırlanmış ve tutuşturma, aydınlatma işlerinde kullanılan parça. **3** *ha.* gazyağı lambası. **çıra gibi yanmak** büyük bir zarara uğrayarak perişan olmak. **(birinin) çırasını yakmak** *arg.* **1)** (birine) hak ettiği cezayı vermek. **2)** (birini) çok güç bir durumda bırakmak.
çırağ *a. Far.* (. -) *esk.* kandil, çıra, lamba, mum gibi ışık aracı.
çırak *a.* **1** genellikle küçük yaşta, bir zanaat öğrenmek amacıyla bir ustanın yanında çalışan kimse. **2** bir dükkânda ayak işlerine bakan kimse. **çırak çıkarmak 1)** iş ortağını, kazanç göstermeden ya da zarara sokarak, ortaklıktan ayırmak. **2)** bir kimsenin beklediğinden çok az bir yararla baştan savıldığını anlatırken kullanılan alaysamalı bir söz. *ör. Beni üç kuruşla çırak çıkarmak istedi.* **3** *ha.* kız gelin etmek. **4** *arg.* (birini) istediğinden daha az bir şeye razı etmek. **çırak çıkmak** *ha.* yararlanamamak. **çırak etmek** bir kimseye zanaatı öğrettikten sonra, geçimini sağlamak üzere bağımsız çalışmasına izin vermek.
çıraklık *a.* **1** çırak olma durumu. **2** çırağın yaptığı iş, çırağın uğraşı. **3** çırağa verilen ücret. **çıraklık etmek** çırak olarak çalışmak.
çıralı *s.* yanmaya elverişli reçinesi bulunan (ağaç), çırası olan. *ör. Çıralı dal kolay yanar.*
çıralık *s.* **1** çıra olarak yararlanılmaya elverişli, çıra olmaya uygun (ağaç, tahta). *ör. Çamdan biraz çıralık kestiler.* **2** *a. ha.* camsız, fitilli gazyağı lambası. *ör. Elindeki çıralık birden sönüverdi.* **3** *a. ha.* çıra konulan yer.
çıramoz *a.* balıkçıların, sardalye avlarken kullandıkları, üzerinde çıra ya da funda yaktıkları uzun saplı ızgara.
çırçıl *a. den.* gemiye yük yüklemekte ya da gemiden yük boşaltmakta yararlanılan, halat ya da zincirden yapılmış kancalı araç.
çırçıplak *s.* (.' . .) ➻ **çırılçıplak.**
çırçır (I) *a.* pamuğu tohumundan ayıran aygıt. **çırçır fabrikası** içinde bu aygıtın çalıştığı yapı.
çırçır (II) *a. ha.* küçük pınar.
çır çır *ik. be.* yalnızca "çırpınmak" eylemiyle birlikte kullanılır ve çırpınmanın güçlü olduğunu anlatır. **çır çır çırpınmak** ne yapacağını şaşırmış bir biçimde, çok üzüntülü ve telaşlı olarak dönüp durmak. *ör. Toplantıya yetişemeyeceğiz diye çır çır çırpınmak para etmedi.*
çırçırlama *a.* çırçırlamak eylemi.
çırçırlamak *(-i)* pamuk, keten, kendir gibi bitkisel dokuma ham maddelerini çekirdek ya da kabuklarından temizlemek.
çırçırlanma *a.* çırçırlanmak eylemi.
çırçırlanmak *(nsz)* çırçırda işlenmek.
çırılçıplak *s.* (. .' . .) üzerinde hiçbir giysi, hiçbir örtü, hiçbir şey bulunmayan, tümüyle çıplak.
çırılçıplaklık *a.* çırılçıplak olma durumu.
çırnık *a. İsl. den.* **1** küçük kayık. **2** yaklaşık yüz grostonluk yelkenli tekne.
çırpabilme *a.* çırpabilmek eylemi.
çırpabilmek *(-i)* çırpmak elinde olmak ya da çırpma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çırpan *s.* çırpmak eylemini yapan, çırpıcı.
çırpı (I) *a.* dal, budak kırpıntısı. *ör. Topladığı çırpıları tutuşturdu.* **çırpı gibi** (kol ve bacak için) çok zayıf, incecik. *ör. Çocuğun bacakları, kolları çırpı gibiydi.*
çırpı (II) *a.* **1** yapı işlerinde, bıçkıcılıkta boyalı bir sicimi gerip bırakarak çizgi çizme işi. **2** bu işte kullanılan ip, sicim. **çırpı ipi** çırpı çekmede kullanılan ip, çırpı. **çırpı vurmak** (ya da **çekmek**) çırpı ipiyle düz çizgi çekmek. **çırpıya getirmek** düz bir çizgiye getirmek.
çırpıcı *s.* **1** çırpmak eylemini yapan, çırpan. **2** *a.* boyalarının tutması için, yazma kumaşı deniz suyunda çırpan kimse. **3** *a.* bir kap içindeki yumurta vb. gibi katı olmayan şeyleri çırparak birbirine karıştırmakta kullanılan mutfak aracı.
çırpılabilme *a.* çırpılabilmek eylemi.
çırpılabilmek *(nsz)* çırpılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çırpılma *a.* çırpılmak eylemi.
çırpılmak *(nsz)* çırpmak eylemine uğratılmak. *ör. Cevizlerin çırpılmasına başlandı.*
çırpınabilme *a.* çırpınabilmek eylemi.
çırpınabilmek *(nsz)* çırpınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çırpınış *a.* çırpınmak eylemi ya da biçimi.
çırpınıverme *a.* çırpınıvermek eylemi.
çırpınıvermek *(nsz)* ansızın çırpınmak. *ör. Horoz çırpınıverince ortalık toz duman içinde kaldı.*
çırpınma *a.* çırpınmak eylemi.
çırpınmak *(nsz)* **1** bir acı etkisiyle, kendini yerden yere atmak, elinde olmayarak, düzensiz biçimde kımıldamak. *ör. Hasta, yerde çırpınmaktaydı.* **2** (kas için) birdenbire ve kendiliğinden, yeğin ve düzensiz bir biçimde akmak, kımıldamak. **3** (deniz) küçük dalgacıklarla ses çıkararak çalkalanmak. **4** *mec.* çok istediği bir şeyi gerçekleştirebilmek için büyük çaba harcamak. *ör. İşi öğrenebilmek için çırpınıyordu.* **5** *mec.* güç bir durumdan kurtulmak ya da bir sorunu çözmek için var gücüyle uğraşmak. **6** *mec.* ne yapacağını şaşırmış bir biçimde üzüntü ve telaş göstermek. *ör. Yaralıyı taşıyacak bir araç bulmak için çırpınıyordu.* **çırpına çırpına** *ik. be.* çırpanarak. **çırpını çırpını** *ik. be. ha.* ➻ **çırpına çırpına**.
çırpıntı *a.* **1** çırpınma. **2** (deniz, göl suyu için) küçük ve oynak dalgacıklarla kaynaşma.
çırpıntılı *s.* (deniz, göl için) küçük ve oynak dalgalı.
çırpış *a.* çırpmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kırlangıcın kanat çırpışı çok güzeldir.*
çırpışma *a.* çırpışmak eylemi.
çırpışmak *(nsz)* (kuş) kanatlarını oynatmak.
çırpıştırabilme *a.* çırpıştırabilmek eylemi.
çırpıştırabilmek *(-i)* çırpıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çırpıştırılış *a.* çırpıştırılmak eylemi ya da biçimi.
çırpıştırılma *a.* çırpıştırılmak eylemi.
çırpıştırılmak *(nsz)* çırpıştırmak eylemine uğratılmak.
çırpıştırış *a.* çırpıştırmak eylemi ya da biçimi.
çırpıştırverme *a.* çırpıştırıvermek eylemi.
çırpıştırıvermek *(-i)* çabucak çırpıştırmak.
çırpıştırma *a.* **1** çırpıştırmak eylemi. **2** *s.* özenmeksizin, çabucak ve baştan savma yapılan (iş, resim) ya da yazılan (yazı).
çırpıştırmak *(-i)* **1** ince bir değnekle hafifçe vuru vuruvermek. *ör. Çocuğun bacağına iki çırpıştırmak yetmişti.* **2** (bir şeyi) özenmeksizin, üstünkörü, baştan savma yapmak, özenmeksizin hemen yapıvermek. *ör. Yazı diye birkaç satır çırpıştırmıştı.* **3** *ha.* çalıp çırpmak, hırsızlık etmek. **4** *ha.* çırpmak[4].
çırpma *a.* **1** çırpmak eylemi. **2** kumaşın kenarı ince kıvrılarak ve iğne yan tutulup çift kattan batırılıp tek kattan çıkarılarak yapılan dikiş. **3** ağdan balık ayıklama, ağı suya vurarak yıkama ya da ağın suyunu silkeleme işi. **4** *sp.* yağlı Türk güreşinde, rakibinin kendine doğru uzattığı elini elle keserek onun hamlesini engelleme oyunu.
çırpmak, -ar *(-i)* **1** hızla ve kesik kesik, üst üste silkelemek, sallamak ya da uzunca bir sopa ile sık aralıklarla vurmak. *ör. Köyde ceviz çırpmak eğlenceliydi.* **2** iki şeyi birbirine çarpmak, vurmak. *ör. Şarkıya uyup el çırptılar.* **3** sulu yiyecekleri ya da çiğ yumurtayı çabuk çabuk ve sürekli bir biçimde, kaşık, çatal gibi bir şeyle karıştırmak. **4** bir şeyin ucundan biraz kesmek. *ör. Kumaştan bir parça çırpmak gerekiyor.* **5** *mec.* hırsızlamak, çalmak. **çırpa çırpa** *ik. be.* çırparak.
çırptırma *a.* çırptırmak eylemi.
çırptırmak *(-i, -e)* **1** çırpmak eylemine uğratmak, çırpılmasını sağlamak. *ör. Cevizi çırptırdık.* **2** çırpmak eylemini yaptırmak. *ör. Cevizi bir adama çırptırdılar.*
çıt, -tı *a.* küçük ve genellikle ince, sert bir şeyin kırılırken çıkardığı hafif, süreksiz, tek ses. *ör. Daldan bir çıt duyup kırılmasından korktum.* **çıt çıkarmamak 1)** en küçük bir ses bile çıkarmamak. **2)** hiçbir şey söylememek, susmak. *ör. Kendisine sövülürken hiç çıt çıkarmamıştı.* **çıt çıkmamak** en küçük bir ses bile duyulmamak, çıkmamak. **çıt etmek** çıt sesi çıkarmak. *ör. Kalem çıt etti, baktım kırılmıştı.* **çıt yok** en küçük bir ses bile yok. *ör. Sakin bir geceydi, çıt yoktu.*
çıta *a.* (.' .) türlü işlerde kullanılmak üzere düzgün biçilmiş, ensiz ve uzun tahta.
çıtak *s.* **1** dağda yaşayan ve odun satarak geçinen (kimse). **2** kavgacı, huysuz, kaba (kimse). **3** yabancı, göçmen. **4** iyi giyinmiş, yakışıklı (delikanlı). **5** *a.* boynuzları düzgün ve ayça biçiminde olan öküz.
çıtçıt, -tı *a.* kumaşın ya da üzerine dikilmiş bulundukları şeyin iki kenarını üst üste getirerek birleştirmeye yarayan, birbirinin içine girerek kapanan, iki parçadan oluşan tutturmalık.

çıtçıtlama *a.* çıtçıtlamak eylemi.
çıtçıtlamak *(-i)* çıtçıtla tutturmak.
çıtçıtlanabilme *a.* çıtçıtlanabilmek eylemi.
çıtçıtlanabilmek *(nsz)* çıtçıtlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çıtçıtlanma *a.* çıtçıtlanmak eylemi.
çıtçıtlanmak *(nsz)* çıtçıtla tutturulmak.
çıtçıtlayabilme *a.* çıtçıtlayabilmek eylemi.
çıtçıtlayabilmek *(-i)* çıtçıtlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çıtımık *a. ha.* sakızağacının meyvesi.
çıtı pıtı *ik. s.* (kadın, kız için) ufak tefek ve sevimli, hoş.
çıtır *s.* **1** *ha.* (ekmek, simit vb.) taze, gevrek. **2** *arg.* çok genç ve güzel (kız).
çıtır çıtır *ik. be.*ve *s.* **1** (odun, kömür yanarken, ince ve sert şeyler kırılırken ya da gevrek şeyler yenirken çıkan ses) çıtırdayarak. **2** (ekmek, simit vb.) çok gevrek, çok taze. **çıtır çıtır etmek** çıtır çıtır diye sesler çıkarmak, çıtırdamak.
çıtırdama *a.* çıtırdamak eylemi.
çıtırdamak *(nsz)* çıtır çıtır diye sesler çıkarmak. **çıtırdaya çıtırdaya** *ik. be.* çıtır çıtır sesler çıkararak, ççıtırdayarak.
çıtırdatış *a.* çıtırdatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğun çekirdekleri çıtırdatışı can sıkıcıydı.*
çıtırdatma *a.* çıtırdatmak eylemi.
çıtırdatmak *(-i)* çıtır çıtır diye sesler çıkarmasına yol açmak. **çıtırdata çıtırdata** *ik. be.* çıtırdamasını sağlayarak, çıtırdatarak. *ör. Çürük tahtaları çıtırdata çıtırdata yürürken korkuyordu.*
çıtırdayabilme *a.* çıtırdayabilmek eylemi.
çıtırdayabilmek *(nsz)* çıtırdama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Esnek tahtalar basılınca çıtırdayabilir.*
çıtırdayış *a.* çıtırdamak eylemi ya da biçimi.
çıtırık *s. ha.* **1** birbirine girmiş, dolaşık, karışık. **2** (ceviz için) küçük ve sert kabuklu.
çıtır pıtır *ik. be.* **1** (çocuk konuşması için) düzgün ve tatlı tatlı, kolaylıkla ve sevimli bir biçimde. **2** *s.* (kadın, kız için) ufak tefek ve sevimli, çıtı pıtı.
çıtırtı *a.* çıtırdama sesi. **çıtırtı çıkarmak** çıtır çıtır sesler çıkarmak, çıtırdamak.
çıtırtısız *be.* hiç çıtırdamaksızın, çıtırtı çıkarmaksızın.
çıtkırıldım *b. s.* ve *b. a.* pek aşırı ince ve çekingen ve güçlüklere dayanıksız (kimse).
çıtkırıldımlık *a.* çıtkırıldım olma durumu.
çıtlama *a.* çıtlamak eylemi.
çıtlamak *(nsz)* çıt diye ses çıkarmak.
çıtlatabilme *a.* çıtlatabilmek eylemi.
çıtlatabilmek *(-i)* çıtlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çıtlatılabilme *a.* çıtlatılabilmek eylemi.
çıtlatılabilmek *(nsz)* çıtlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çıtlatılış *a.* çıtlatılmak eylemi yşa da biçimi.
çıtlatılıverme *a.* çıtlatılıvermek eylemi.
çıtlatılıvermek *(nsz)* çabucak çıtlatılmak.
çıtlatılma *a.* çıtlatılmak eylemi.
çıtlatılmak *(nsz)* çıtlatmak eylemi yapılmak.
çıtlatış *a.* çıtlatmak eylemi ya da biçimi.
çıtlatıverme *a.* çıtlatıvermek eylemi.
çıtlatıvermek *(-i)* çabucak çıtlatmak.
çıtlatma *a.* çıtlatmak eylemi.
çıtlatmak *(-i)* **1** çıt sesi çıkarmasını sağlamak. *ör. Adam, parmaklarını çıtlatmaktan usanmamıştı.* **2** *(-i, -e) mec.* birine, bilmediği bir şeyle ilgili olarak ancak sezebileceği kadar söz etmek. *ör. İşi ona biraz çıtlatmakta bir sakınca görmemiştik.* **3** *(-i) ha.* antepfıstığını, kabuğu biraz yarılmış duruma getirmek. **çıtlata çıtlata** *ik. be.* çıt sesi çıkarmasını sağlayarak, çıtlatarak.
çıtlayabilme *a.* çıtlayabilmek eylemi.
çıtlayabilmek *(nsz)* çıtlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çıtlayış *a.* çıtlamak eylemi ya da biçimi.
çıtpıt, -tı *a.* bir yere sürtülünce ya da ayak altında ezilince çıtır çıtır sesler çıkaran bir tür patlangaç. *eş.* **çatapat**.
çıvdırma *a.* çıvdırmak eylemi.
çıvdırmak *(-i) ha.* **1** ➻ **çavdırmak**. **2** aklını oynatmak, delirmek.
çıvga *a. ha.* yeni sürmüş körpe dal, bitki sürgünü.
çıvgar *a. ha.* çift sürmekte ya da araba çekmekte olan hayvanlara yardımcı olarak, onların arkasına koşulmuş hayvan.
çıvgın (I) *a. ha.* rüzgâr dolayısıyla eğri biçimde yağan, rüzgârla ve karla karışık yağmur.
çıvgın (II) *a.ha.* ağaçların taze sürgünü, filiz.
çıvma *a. ha.* çıvmak eylemi.
çıvmak, -ar *(nsz) ha.* **1** sıçramak, zıplamak, fırlamak, atlamak. **2** ➻ **çavmak**.
çıyan *a.* **1** *hayb.* çokayaklılardan, genellikle sıcak yerlerde yaşayan, sarı renkli, çok zehirli bir böcek. **2** *mec.* kötü kimse, hain. **çıyan gibi** sarışın, sevimsiz ve kötü bakışlı (kimse).
çıyanlık *a.* çıyan gibi olma durumu. **çıyanlık etmek** *mec.* haince davranmak.
çızıktırma *a. ha.* çızıktırmak eylemi.
çızıktırmak *(-i) ha.* ➻ **çiziktirmek**.
çiçek *a.* **1** *bitb.* bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan, genellikle hoş kokulu ve renkli bölümü. *ör. Bademin çiçeği meyveye dönüştü.* **2** *bitb.* çiçek açan kır ya da bahçe bitkisi. *ör. Saksıda çiçek yetiştiriyorlar.* **3** *a. mec.* davranışları, içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışına uymayan kadın. *ör. Bir çiçek seni soruyordu.* **4** *kim.* çiçeksime ya da süblimleşme yoluyla elde edilen toz. **5** *hek.* irinli sivilceler, kabarcıklar biçiminde döküntülerle ve ateşle kendini gösteren, vücutta ve genellikle yüzde izler bırakan, çok ağır ve bulaşıcı bir hastalık. **6** *s. arg.* iyi, hoş, güzel (nesne, kimse) ya da istek uyandıracak güzellikte olan (kadın, kız). **7** *a. arg.* eroin. **çiçeğe kesmek** *ha.***1)** (bitki) üzerinde pek çok çiçek olmak. *ör. Badem çiçeğe kesmişti, arılar çiçeklere konup kalkı-*

yordu. **2)** (bir yer) çiçeklerle donanmış olmak. *ör. Dağ taş çiçeğe kesmişti.* **çiçeği burnunda** çok taze, çok yeni. *ör. Daha çiçeği burnunda bir ozandı.* **çiçek açmak** ➻ **çiçeklenmek**. **çiçek aşısı** çiçek hastalığına karşı bağışıklık sağlamak creğiyle aşı olarak hazırlanan güçsüzleştirilmiş çiçek[5] virüsü. **çiçek bahçesi** güzel çiçeklerle kaplanmış olan ya da satış için çiçek yetiştirilen bahçe. **çiçek çıkarmak** çiçek hastalığına tutulmak. **çiçek durumu** *bitb.* çiçeklerin sap üzerindeki diziliş biçimi. **çiçek dürbünü** ➻ **kaleydoskop**. **çiçek gibi** temiz ve bakımlı, çok temiz, pırıl pırıl. *ör. Evini çiçek gibi yapmıştı.* **çiçek koklamak** *arg.* croin çekmek. **çiçek olmak** *mec.* (kadın için) yaşına, durumuna ya da içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışına uymayan davranışlarda bulunmak. *eş.* **çiçekleşmek**. **çiçek pazarı** çiçeklerin alınıp satıldığı, özellikle topluca satıldığı pazaryeri. **çiçek sapçığı** *bitb.* çiçeği sapa birleştiren ince ve kısa, küçük sap. **çiçek sapı** *bitb.* çiçek durumundaki bütün çiçeklerin üzerinde toplandığı ya da bitiştiği sap. **çiçek soğanı** *bitb.* kardelen, lale gibi bitkilerin köklerinde oluşan, tohum olarak yararlanılan yumru. **çiçek yağı** *ha.* yemeklik ayçiçeği yağı.

çiçekbiti, -ni *b. a. hayb.* yarımkanatlılardan, bitkilerin üzerinde sürü olarak yaşayan, yumuşak vücutlu küçük bir böcek.

çiçekbozuğu, -nu *b. s.* geçirilen çiçek hastalığı sonucu ciltte oluşan çiçek benzeri çukurluklarla delik deşik olmuş (yüz).

çiçekçi *a.* **1** çiçek yetiştiren, satan ya da yapma çiçek işiyle uğraşan kimse. **2** çiçek satılan yer. **3** *arg.* özellikle genç orospulara aracılık eden kimse.

çiçekçik *a. bitb.* kömeç ya da başaktan ayrı duran çiçek, küçük çiçek.

çiçekçil *s.* çiçekle beslenen (hayvan).

çiçekçilik *a.* **1** çiçek yetiştirme, satma ya da yapma çiçek yapıp satma uğraşı. **2** çiçekli bitkilerin ve süs bitkilerinin yetiştirilmesiyle uğraşan bahçıvanlık dalı.

çiçekleme *a.* çiçeklemek eylemi.

çiçeklemek *(-i)* **1** çiçek dikmek. *ör. Bahçeyi çiçekledilerdi.* **2** çiçeklerle donatmak.

çiçeklenebilme *a.* çiçeklenebilmek eylemi.

çiçeklenebilmek *(nsz)* çiçeklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Erikler bazen kar altında bile çiçeklenebilir..*

çiçekleniş *a.* çiçeklenmek eylemi ya da biçimi.

çiçekleniverme *a.* çiçekleniverme eylemi.

çiçekleniverme *(nsz)* çabucak çiçeklenmek. *ör. Şubat sonunda erikler çiçekleniverme.*

çiçeklenme *a.* **1** çiçeklenmek eylemi. **2** çiçeğin açma vakti. **3** *kim.* tuzların billurlaşma sularını yitirerek toz durumuna gelmesiyle oluşan tuzlar.

çiçeklenmek *(nsz)* çiçekli duruma gelmek, çiçek açmak, çiçek vermek, çiçeği oluşmak. *ör. Bademler çiçeklenmiş.*

çiçekleşme *a.* çiçekleşmek eylemi.

çiçekleşmek *(nsz) mec.* (kadın için) çiçek[3] olmak.

çiçekli *s.* **1** çiçeği olan. *ör. Ağaçtan çiçekli bir dal kopardı.* **2** üzerinde çiçek resimleri bulunan. *ör. Çiçekli kâğıtla defterini kaplamıştı.* **çiçekli bitkiler** *bitb.* ➻ **tohumlu bitkiler**.

çiçeklik *a.* **1** koparılmış çiçekleri koymaya yarayan kap. *eş.* **vazo**. **2** çiçek saksılarını koymaya yarayan nesne, saksılık. **3** çiçek saksılarını koymaya ya da çiçek yetiştirmeye ayrılmış yer. **4** *mim.* içinde çiçek yetiştirilebilecek biçimde yapılmış teras korkuluğu. **5** *bitb.* çiçeğin üzerinde çanak, taç ve öteki organlarının bulunduğu parça.

çiçeksever *b. a.* çiçekleri çok seven, evini, çevresini vb. çiçekle donatan kimse.

çiçekseverlik *b. a.* çiçeksever olma durumu.

çiçeksime *a. hek.* ve *kim.* çiçeksimek eylemi ya da sonucu.

çiçeksimek *(nsz)* **1** *hek.* (kimi hastalıklarda) deride leke, sivilce, çiçek gibi döküntüler belirmek. **2** *kim.* (billur durumundaki bir tuz) billurlaşma suyunu yitirerek beyazımtırak bir toz durumuna geçmek.

çiçeksiz *s.* çiçek açmayan ya da çiçeği olmayan (bitki). **çiçeksiz bitkiler** *bitb.* eğreltiotları, mantarlar gibi, üreme organları gizli olan bitkiler sınıfı.

çiçeksuyu, -nu *b. a.* turunçgillerin çiçeklerinin damıtılmasıyla elde edilen güzel kokulu su.

çiçektacı, -nı *b. a. T. Ar. bitb.* çiçeğin üreme organı çevresindeki çeşitli renkte yaprakçıklardan oluşan ve böcekleri çeken organ.

çiçektozu, -nu *b. a. bitb.* başçığın içinde bulunan ve çiçekte döllenmeyi sağlayan toz.

çiçekyaprağı, -nı *b. a. bitb.* çiçek sapı üzerinde ve çiçeğe yakın bulunan ve özel biçimler gösteren yaprak.

çift, -ti *s. Far.* **1** birbirini bütünleyen iki tekten oluşan, ikisi bir takım oluşturan. *ör. İki çift çorap aldım.* **2** kalansız olarak iki ile bölünebilen, tek olmayan. *ör. Ayın çift günlerinde şiir okuyorum.* **3** *a.* bir erkekle bir dişiden oluşan iki eş. *ör. Salona çiftler gelmeye başlayınca müzik de başladı.* **4** *a.* toprağı sürmek için saban, pulluk gibi bir araca birlikte koşulan iki hayvan. *ör. Adam, çiftini çubuğunu bırakıp gelmişti.* **5** *a.* sabana ya da pulluğa koşulan hayvanlarla ya da traktörle toprağı işleme. *ör. Adam erkenden çifte gitti.* **6** *a.* küçük maşa ya da cımbız. *ör. Saatçi, zembereği çiftle tutup çıkarıverdi.* **çift atış** *sp.* atletizmde, tabancayla çıkış işareti veren hakemin, çıkışın yanlış olduğunu koşuculara bildirmek ve yarışı durdurmak için yaptığı iki el atış. **çift çubuk** tarım için gerekli her türlü araç gereç. **çift dalma** *sp.* güreşte, ayakta güreşmekteyken, beklenmedik bir davranışla rakibinin iki ayağını birden kapma. **çift dikiş 1)** iki sıra düz ve temiz dikiş. **2)** *arg.* sınıfta kalarak bir sınıfı iki yıl okuma. **3)** *arg.* sınıfta kalarak bir

sınıfı iki yıl üst üste okuyan öğrenci. **çift dikiş gitmek** *arg.* bir sınıfı üst üste iki yıl okumak. **çift dikişli** *arg.* sınıfta kalarak bir sınıfı üst üste iki yıl okuyan öğrenci, çift dikiş[3]. **çift kişilik** iki kişinin bir arada kullanabileceği, iki kişi için olan (yatak, yer vb.). *ör. Otelde çift kişilik odalar doluydu.* **çift** (ya da **çifte**) **koşmak** hayvanları sabana, pulluğa koşmak. **çift motorlu** iki motoru bulunan (uçak). **çift sayı** *a. mat.* ikinin katı olan ve iki ile kalansız olarak bölünen tamsayı; örneğin 4, 6, 8, 10 gibi sayılar çift sayıdır. **çift sürmek** sabanla ya da pullukla toprağı alt üst ederek, işleyerek tohum ekmeye hazır duruma getirmek. **çift vuruş** *sp.* kurala aykırı bir davranışa uygulanan ceza türü. **çift yönlü** her iki yöne doğru olan. *ör. Bu bıçak çift yönlü çalışır.* **çift yönlü yol** üzerinde her iki yönde trafik akışına olarak veren karayolu. **çift zamanı** tarla sürme vakti. **çifte gitmek** çift sürmeye gitmek. **çifte koşmak** ➻ **çift koşmak**. **çifti bozmak** çiftçilikle uğraşmayı bırakmak.

çiftayaklılar *ç. b. a. Far. T. hayb.* duyargalarında sekiz eklem ve vücutlarında ikişer çift ayak bulunan, nemli ve loş yerleri seven çokayaklılar topluluğu.

çiftçi *a. Far. T.* geçimini toprağı ekip biçerek sağlayan kimse. *eş.* **tarımcı**, *esk.* **ziraatçı**, **rençper**[2]. **çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane "gelecek yıl" çıkmış** çiftçinin her yıl, gelecek yılki ürününün daha iyi olacağı umuduyla yaşadığını, bunun ölünceye değin sürüp gittiğini belirtir.

çiftçilik *a. Far. T.* **1** çiftçi olma durumu, çiftçinin uğraşı. *eş.* **tarımcılık**. **2** çiftçinin yaptığı işler. *eş.* **tarım**, *esk.* **ziraat**. **çiftçilik etmek** toprağı ekip biçmek, tarımla uğraşmak.

çiftdesimetre *b. a. Far. Fr.* yirmi santimetre boyunda, santimetre ve milimetrelere bölünmüş ölçü cetveli.

çiftdişliler *ç. b. a. Far. T. hayb.* omurgalılardan, üstçenede bulunan ve kemirmeye yarayan bir çift kesicidişin arasında bir çift daha küçük dişleri olan kemiriciler takımının bir alttakımı.

çifte *s. Far.* **1** ikisi bir arada bulunan ya da yapılan. *ör. Yanağında çifte beni vardı.* **2** *a.* at, eşek ve katırın art ayaklarının ikisini birlikte kullanarak vurdukları tekme. **3** *a.* iki namlusu bulunan av tüfeği. *ör. Çiftesini doldurup iki gözünü de art arda ateşledi.* **çifte atmak 1)** (at, eşek, katır) arka ayaklarını aynı anda kullanarak tekme savurmak. **2)** *mec.* hor görülen bir kimse, umulmadık zamanda birini sert davranışıyla incitmek. **çifte** (ya da **çift**) **dalmak** *sp.* güreşte, ayakta güreşmekteyken, beklenmedik bir atılımla rakibinin iki ayağını birden kapmak. **çifte dikiş** ➻ **çift dikiş**. **çifte kavrulmuş 1)** küçük küçük kesilmiş, sert bir lokum. **2)** içindeki bademi kavrulmuş olan badem şekeri. **3)** *mec.* çok sıkıntı, çile çekmiş ama yine de yılmamış, deneyimli, olgun (kimse). **4)** *mec.* çok pişkin (kimse). **5)** *arg.* iki yıldır aynı sınıfta okuyan (öğrenci). **çifte kumrular** çok sevişen ve birbirinden hiç ayrılmayan, her zaman birlikte gezen iki kişi için söylenir. **çifte standart** eşit davranılması gereken iki durum karşısında eşitliğe aykırı davranma tutumu. *ör. Bu konuda çifte standart insanları üzer.* **çifte standart uygulamak** eşit davranılması gereken iki durum karşısında eşitliğe aykırı davranmak. **çifte standartlı** eşit davranılması gereken iki durum karşısında eşitliğe aykırı davranan. *ör. Hukukta çifte standartlı karar olamaz.* **çifte standartlılık** çifte standartlı olma durumu. *ör. Bu karardaki çifte standartlılık çok tartışılacaktır.* **çifte yemek** at, eşek ya da katırdan tekme yemek, hayvan tekmesine uğramak. **çifte yurttaşlık** (ya da **vatandaşlık**) aynı zamanda iki ayrı ülkenin yurttaşlığına sahip olma durumu.

çiftehane *b. a. Far.* (. . - .) kuş üretmek için yapılmış kafesli yer.

çifteleme *a. Far. T.* çiftelemek eylemi.

çiftelemek *(-i) Far. T.* **1** (at, eşek, katır) art ayaklarının ikisini birden savurmak, tepmek, tekmelemek. **2** ➻ **çiftlemek**[1]. *ör. Öküzü çifteledik.* **3** *(nsz) den.* (gemi) tek demirde yatarken, havanın sertleşmesi üzerine ikinci demirini de atarak her iki demirin zincirini eşitlemek.

çiftelenme *a. Far. T.* çiftelenmek eylemi.

çiftelenmek *(nsz) Far. T.* **1** at, eşek ya da katır tekmesine uğramak, çifte yemek. **2** tek iken ikili duruma gelmek ya da getirilmek.

çifteleşme *a. Far. T.* çifteleşmek eylemi.

çifteleşmek *(nsz; -le) Far. T.* (at, eşek, katır) birbirine çifte atmak.

çifteleyebilme *a. Far. T.* çifteleyebilmek eylemi.

çifteleyebilmek *(-i) Far. T.* (at, eşek, katır) çifteleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çifteli *s. Far. T.* **1** alnında iki ak leke bulunan (hayvan). **2** çifte atma huyu olan, çifte atan (at). **3** *mec.* ona buna sataşan (kimse). **4** *ha. mec.* uğursuz.

çiftenağra *b. a. Far. Ar. müz.* birbirine bağlı iki küçük dümbelekten oluşan çalgı.

çifter çifter *ik. be. Far. T.* her kezinde çift olarak, ikişer ikişer.

çiftetelli *b. a. Far. T. müz.* **1** göğüs ve ve göbek titreterek, gerdan kırarak oynanan bir oyun[5]. **2** bu oyunun müziği. **3** *arg.* çift kâğıda sarılmış esrarlı sigara.

çiftekanatlılar *ç. b. a. Far. T. hayb.* sivrisinek, sinek gibi iki kanadı, sokup emici ağızları olan ve pek çok türü bulunan böcekler takımı. *eş.* **ikikanatlılar**.

çiftküme *b. a. Far. T. gökb.* birbirine çok yakın iki yıldız kümesi.

çiftleme *a. Far. T.* çiftlemek eylemi.

çiftlemek *(-i) Far. T.* tek olan bir şeyi, bir daha ekleyerek ikili duruma getirmek, çift yapmak.

çiftleşebilme *a. Far. T.* çiftleşebilmek eylemi.
çiftleşebilmek *(nsz; -le) Far. T.* çiftleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çiftleşme *a. Far. T.* çiftleşmek eylemi.
çiftleşmek *(nsz; -le) Far. T.* **1** tek iken bir tanesinin daha katılmasıyla iki olmak, ikileşmek. **2** (hayvan) erkek ve dişi cinsel birleşmede bulunmak. **3** (bitki) döllenmek için, erkek ve dişi gözeleri bir araya gelmek.
çiftleştirebilme *a. Far. T.* çiftleştirebilmek eylemi.
çiftleştirebilmek *(-i; -i, -le) Far. T.* çiftleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çiftleştirilebilme *a. Far. T.* çiftleştirilebilmek eylemi.
çiftleştirilebilmek *(nsz) Far. T.* çiftleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çiftleştiriliş *a.* çiftleştirilmek eylemi ya da biçimi.
çiftleştirilme *a. Far. T.* çiftleştirilmek eylemi.
çiftleştirilmek *(nsz) Far. T.* çiftleşmesi ya da çiftleşmeleri sağlanmak.
çiftleştiriş *a.* çiftleştirmek eylemi ya da biçimi.
çiftleştirme *a. Far. T.* çiftleştirmek eylemi.
çiftleştirmek *(-i; -i, -le) Far. T.* **1** tek iken çift duruma getirmek, çift yapmak. **2** (hayvanlar için) bir araya getirerek çiftleşmek[2] eylemini gerçekleştirmelerini sağlamak.
çiftlik *a. Far. T.* **1** üzerinde tarım yapılan, hayvan yetiştirilen ve çalışanların oturması, türlü işlerin görülmesi için yapılar bulunan geniş toprak. **2** *arg.* karşılıksız yararlanılan, emek ve para vermeksizin geçinilen, çıkar sağlanan yer. **çiftlik kâhyası** bir çiftlikte, ücret karşılığında, işçileri, çalışanları yöneten ve işleri çekip çeviren kimse.
çiftparmaklılar *ç. b. a. Far. T. hayb.* memelilerin keçi, koyun, öküz, geyik gibi parmakları çift olan takımı.
çiftteker *b. a. Far. T.* ➻ **bisiklet**.
çifttekerci *b. a.* ve *s. Far. T.* ➻ **bisikletçi**.
çifttekercilik *a. Far. T.* ➻ **bisikletçilik**.
çiftyıldız *b. a. Far. T. gökb.* birbirinin çekim etkisinde bulunan, dolayısıyla da bir ortak kütle merkezi çevresinde dolanan, yakın iki yıldız.
Çigan *ö. a. Mac.* **1** Hindistan kökenli olduğu öne sürülen, dünyanın birçok yerinde ve genellikle Bohemya ve Macaristan'da yaşayan göçebe bir halk. *eş.* **Çingene**. **2** bu halkın soyundan gelen kimse. *eş.* **Çingene**. **3** *s.* bu halka özgü, bu halkla ilgili olan. *ör. Çigan müziği çalan bir orkestra vardı.* **Çigan müziği** Çingenelerin geliştirdikleri ve yaylı sazlarla çalınan, çok hareketli Macar halk müziği.
çiğ *s.* **1** pişmemiş ya da yeterince, gerektiğince pişmemiş. *ör. Köpeğe çiğ et vermem.* **2** *mec.* kaba, yersiz ve yakışıksız (söz, davranış). *ör. Onun çiğ sözlerine üzüldüler.* **3** *mec.* yaşının gerektirdiği görgüye, olgunluğa erişmemiş olan (kimse). *ör. Öyle çiğ insanların aramızda işi yoktur.* **4** *mec.* (renk ya da ışık için) gözü rahatsız eden, göze hoş gelmeyen, göze batan. *ör. Bu renk biraz çiğ duruyor.* **çiğ çiğ** *ik. be.* pişmemiş olarak, pişmemiş durumda. **(birini) çiğ çiğ yemek** *mec.* bir kimseye karşı, elinden gelse parça parça edecek denli öfke göstermek. *ör. Baktım adamı çiğ çiğ yemek istiyorlar, duruma el koydum.* **çiğ ışık** göze batan, gözü yoran parlak ışık. **çiğ iplik** bükülmemiş iplik. **(bir işi) çiğ iplikle bağlamak** uzun süre etkili olamayacak bir çözümle sözde sonuçlandırmak. **çiğ kaçmak** (ya da **düşmek**) (söz, davranış için) yersiz, yakışıksız olmak, yakışık almamak. *ör. Sözleri çiğ kaçmıştı.* **çiğ köfte** ➻ **çiğköfte**. **çiğ toprak** uzun zaman boş kalmış, el değmemiş, işlenmemiş, ham, sürülmesi güç toprak. **çiğ renk** sevimsiz ve açık, parlak renk. **çiğ yemedim ki karnım ağrısın** yersiz, gerçek olmayan bir suçlama karşısında "suçum yok ki korkayım, kaygılanayım" anlamında söylenir.
çiğbörek *b. a.* yufkaya çiğ kıyma, soğan ve baharat karışımı konularak yağda kızartılan börek.
çiğde *a. bitb.* **1** ayrı çanakyapraklı ikiçeneklilerden, birçok türü bulunan bir ağaç. *eş.* **hünnap**. **2** bu ağacın iri zeytin biçiminde, kırmızı kabuklu, sert çekirdekli, güzün olgunlaşan, yenilen ve göğüs yumuşatıcı ilaçlarda da kullanılan meyvesi.
çiğdem *a. bitb.* zambakgillerden, kırlarda yetişen, türlü renklerde çiçekler açan, çok yıllık, yumrulu bir otsu bitki.
çiğden *be. ha.* pişmemiş olarak, çiğ bir biçimde. *ör. Çiğbörekte bütün malzeme, kıyma da çiğden konacak, börekler teflon tavada kızartılacaktır.*
çiğe *a. ha.* ceviz ya da badem içi.
çiğin *a. ha.* omuz.
çiğindirik (I) *a. ha.* iki ucuna su kabı, yoğurt tablası gibi taşınacak şeylen asılarak omuza alınan sağlam sopa.
çiğindirik (II) *a. ha.* zayıf hayvanın eti.
çiğit *a. ha.* çekirdek ve özellikle de pamuk çekirdeği, pamuk tohumu.
çiğitli *s.* **1** (pamuk için) içinde tohumu, çekirdeği, çiğidi bulunan, çiğidinden ayrılmamış olan. *ör. İki araba çiğitli aldım.* **2** çiğit karışmış olan.
çiğköfte *b. a.* çok ince bulgura ince ince doğranmış biber, soğan, sarmısak, maydanoz, kabuğu çıkarılmış domates, domates ve biber salçası, baharat ve iyice dövülmüş, macun durumuna getirilmiş çiğ et katılıp iyice yumuşayıncaya değin yoğrularak ceviz büyüklüğünde yuvarlak parçalar halinde hazırlanan ve pişirilmeden yenen köfte.
çiğleşme *a.* çiğleşmek eylemi.
çiğleşmek *(nsz)* **1** (renk ya da ışık) çok parlak, gözü rahatsız edecek bir durum almak. **2** *mec.* kaba, yersiz, yakışıksız davranışlarda bulunmaya başlamak ya da bulunmak. *ör. Baktım çiğleşiyor, sustum.*

çiğlik *a.* **1** çiğ olma durumu. **2** *mec.* kaba, yersiz, yakışıksız davranış. **çiğlik etmek** beklenilenin tersine, yersiz, yakışıksız bir davranışta bulunmak.
çiğnek *a. ha.* (yer için) yol üstü, yol uğrağı, ayakaltı.
çiğnem *a.* ve *s. ha.* ağızda çiğnenebilecek kadar, bir parça. *ör. Bir çiğnem sakızım kaldı.*
çiğneme *a.* çiğnemek eylemi.
çiğnemek *(-i)* **1** ağza alınan bir şeyi, çeneyi oynatarak dişler arasında ezmek. **2** ayak ya da tekerlek altına alarak ezmek. *ör. Çocuklar çiçekleri çiğnedi. Otomobil kediyi çiğnemiş.* **3** *mec.* uyulması gerekli bir kuralı, yasayı, saygı gösterilmesi gerekli bir şeyi saymamak, önemsememek. *ör. Anayasayı bir kez çiğnemekle bir şey olmazmış.* **çiğneyip geçmek 1)** ayak ya da tekerlek altına alarak ezip geçmek. **2)** *mec.* yolu üstünde bir yerde bulunan dostuna uğramadan geçip gitmek. **3)** *mec.* ilişki kurması gereken kişiyi atlayıp onun üstündeki kişiye başvurmak.
çiğnemik *a. ha.* ağızda çiğnedikten sonra çıkarılıp küçük çocuğa yedirilen yiyecek.
çiğnemlik *s. ha.* ağızda çiğnenecek miktarda olan. *ör. Bir çiğnemlik sakızım var.*
çiğneniş *a.* çiğnenmek eylemi ya da biçimi.
çiğnenebilme *a.* çiğnenebilmek eylemi.
çiğnenebilmek *(nsz)* çiğnenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çiğnenme *a.* çiğnenmek eylemi.
çiğnenmek *(nsz)* çiğnemek eylemine uğramak. *ör. Bahçe çiğnenmiş.*
çiğnetilme *a.* çiğnetilmek eylemi.
çiğnetilmek *(nsz)* çiğnenmesi sağlanmak, çiğnemek eylemine uğratılmak. *ör. Çiçekler çiğnetilir mi?*
çiğnetme *a.* çiğnetmek eylemi.
çiğnetmek *(-i, -e)* **1** çiğnenmesini sağlamak. *ör. Çimeni çiğnetmek istiyor.* **2** çiğnemesini sağlamak, çiğnemek eylemini yaptırmak. *ör. Çimeni köpeğine çiğnetiyor.*
çiğneyebilme *a.*çiğneyebilmek eylemi.
çiğneyebilmek *(-i)* çiğnemek elinde olmak ya da çiğneme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kuralları çiğneyebilmek için güçlü olmak gerekir.*
çiğneyiş *a.* çiğnemek eylemi ya da biçimi.
çiğneyiverme *a.* çiğneyivermek eylemi.
çiğneyivermek *(-i)* çabucak çiğnemek. *ör. Çok acıkmıştı, lokmaları çiğneyiverip yutuyordu.*
çiğrenkçi *b. a.* ve *b. s. T. Far. T.* çiğrenkçilik anlayışında resim yapan (ressam).
çiğrenkçilik *b. a. T. Far. T.* XX. yüzyılın başlarında ilk kez ortaya çıkan, izlenimciliğin renklerini bir yana koyup çok saf renkler kullanarak abartılmış doğa görünümleri resmeden sanat anlayışı.
çiğsime *a. ha.* çiğsimek eylemi. *ör. İçine bir çiğsime geldi.*
çiğsimek *(nsz) ha.* üşüme ve korkuyla karışık ürpermek. *ör. Karanlıkta içi çiğsimişti.*
çiğsinme *a. ha.* çiğsinmek eylemi.
çiğsinmek *(nsz) ha.* ➻ **çiğsimek**.
çiklet, -ti *a. İng.* ağızda çiğnenmek üzere küçük tablet halinde hazırlanmış ve kâğıda sarılmış, özel olarak kokulandırılmış ve şekerlenmiş yapay sakız.
çikolata *a. İt.* (. . .' .) kakaodan yapılan ve kimi zaman içine şeker, süt, fındık, fıstık gibi şeyler katılan yiyecek.
çikolatalı *s. İt. T.* içinde çikolata bulunan.
çil (I) *a.* **1** vücutta, genellikle de yüzde oluşan, açık kahverengi küçük benekler. *ör. Yüzü çillerle kaplıydı.* **2** aynada oluşan küçük küçük lekeler. **3** *ha.* bitki köklerindeki kıl gibi ince uzantılar. **4** *s.* tüyünde küçük benekler bulunan (hayvan). *ör. Çil tavuk da yumurtlamış.* **5** *s. ha.* yüzünde küçük benekler bulunan, çilli (kimse). *ör. Çocuklardan biri çildi.*
çil (II) *s. Far. esk.* (madeni para için) yeni ve parlak. **çil çil** *ik. s. esk.* (madeni para için) yeni ve pırıl pırıl, (yıldız için) çok parlak, pırıl pırıl.
çil (III) *a. hayb.* ormantavuğugillerden, ormanlarda yaşayan, tüyleri esmer, kızıl, ak ve kara karışımı renkte, boyu otuz santimetreyi bulan, çok lezzetli olan eti için avlanan bir kuş. **çil yavrusu gibi dağılmak** (kalabalık için) bir tehlike karşısında birdenbire her biri bir yana kaçıp yok olmak. *ör. Polisi görünce çil yavrusu gibi dağıldılar.*
çile (I) *a. Far.* **1** *esk.* dervişlerin bir odaya çekilip kırk gün boyunca yemelerini, içmelerini ve uykularını azaltarak kendilerini tapınmaya verdikleri zahmetli dönem. **2** *mec.* sıkıntı, zahmet, güçlük. *ör. Benim çilem de bu çocuk.* **çile çekmek** büyük üzüntü, zahmet, sıkıntı içinde yaşamak. **çile doldurmak** içinde bulunulan güçlüklerle dolu, sıkıntılı bir işin ya da durumun sona ermesini beklemek. **çileden çıkarılmak** çok öfkelendirilmek, çok kızdırılmak. **(birini) çileden çıkarmak** pek çok öfkelendirmek, çok kızdırmak. **çileden çıkmak** olup bitene dayanamayıp taşkınlık göstermek, kendini tutamayacak denli öfkelenmek. **çilesi dolmak** sıkıntı ve dertlerinden kurtulmak. *ör. Artık çilem doldu sayılır.*
çile (II) *a.* iplik kangalı. *ör. İki çile yün aldım.*
çile (III) *a. ha.* besili olma, besi. *ör. Bu yıl öküzlerimin çilesi iyi.*
çileci *a. Far. T.* dünyadan el etek çekerek kendisini tapınmaya veren kimse.
çilecilik *a. Far. T.* dinsel ya da töresel amaçlarla ve benliğini yüceltmek için, doğal isteklerini yenmeye, yok etmeye yönelen eylem ve davranışların tümü.
çilehane *b. a. Far.* (. . -.) *esk.* tarikat yapılarında dervişlerin çile dönemleri için yapılmış, yalnızca küçük bir kapısı bulunan, penceresiz ve dar oda.
çilek *a. bitb.* **1** gülgillerden, sapları sürüngen, çayır ve ormanlarda kendiliğinden yetiştiği gibi daha çok da meyvesi için bahçelerde özel

olarak yetiştirilen, ak çiçekler açan, köksapından sidik söktürücü, peklik giderici vb. olarak yararlanılan, birçok çeşidi bulu nan, çok yıllık bir bitki. **2** bu bitkinin kırmızı, pembe renkli, küçük çekirdekli, etli, hoş kokulu meyvesi.

çilekeş *a.* ve *s. Far.* yaşamı süresince birçok sıkıntı, üzüntü çekmiş olan, çile **(I)**[2] çeken (kimse).

çilekeşlik *a. Far. T.* çilekeş olma durumu.

çilekli *s.* içinde çilek[2] bulunan (dondurma, pasta vb.).

çileli (I) *s. Far. T.* **1** çok sıkıntı, üzüntü çekmiş olan (kimse). *ör. Vay benim çileli kardeşim!* **2** çok sıkıntılı. *ör. Çileli bir yaşamı var.* **3** çok sıkıntıya, üzüntüye, zahmete yol açan, çok sıkıntı veren. *ör. Bu çileli işten bir kurtulsaydım.*

çileli (II) *s. ha.* iyi beslenmiş, besili. *ör. Öküzleri pek çileliydi.*

çilelenme *a. ha.* çilelenmek eylemi.

çilelenmek *(nsz) ha.* besili duruma gelmek, iyi beslenerek güçlenmek, semirmek. *ör. Bu yıl hayvanlar iyi çilelendi.*

çileme *a.* çilemek eylemi.

çilemek *(nsz)* **1** (bülbül için) tatlı tatlı ötmek, şakımak. *ör. Bahçede bülbüller çiliyor, kuşlar vıcır vıcır ediyordu.* **2** *ha.* (yağmur için) ince ince yağmak, yağmur çiselemek. *ör. Çileyen yağmur altında yürüdüler.* **3** *ha.* (bitki) çil **(I)**[3] vermek. *ör. Buğdaylar çilemek üzereydi.*

çilenti *a. ha.* ince ince yağan yağmur, serpinti.

çileyiş *a.* çilemek eylemi ya da biçimi. *ör. Tan vakti bülbüllerin çileyişi çok hoştu.*

çilingir *a. Far.* **1** anahtar, kilit ve bunlar gibi demirciliğin ince işlerini yapan demirci ustası. **2** *arg.* işyerlerine, evlere kapıları, kilitleri ustaca açıp giren hırsız. **çilingir sofrası** üzerinde hafif yemekler, meze ve içki bulunan tepsi, alçakgönüllüce düzenlenmiş içki sofrası.

çilingirlik *a. Far. T.* çilingirin yaptığı iş.

çillenme *a.* çillenmek eylemi.

çillenmek *(nsz)* çil **(I)**[1,2,3] oluşmak.

çilli *s.* çili **(I)**[1,2,3] olan. *ör. Çocuğun elleri çilliydi.*

çillik *a. ha.* ve *arg.* (kadın) dişilik organı.

çim *a. bitb.* buğdaygillerden, genellikle yapay çayır oluşturulmasında, alanların, bahçelerin yeşillendirilmesinde yararlanılan çok yıllık ot.

çimçek *a. ha.* serçe gibi küçük bir kuş.

çim çim *ik. be.* isteksiz bir biçimde. *ör. Çocuk çim çim yiyordu.*

çimdik *a.* **1** çimdiklemek eylemi. **2** *s.* başparmak ile işaretparmağının ucu arasına alınan miktar. *ör. Bir çimdik peynir attı ağzına.* **çimdik atmak** ➻ **çimdiklemek**. **çimdik yemek** ➻ **çimdiklenmek**.

çimdikleme *a.* çimdiklemek eylemi.

çimdiklemek *(-i)* **1** bir kimsenin etini başparmakla işaretparmağı ucu arasında kıstırarak büküp, sıkıp acıtmak. *ör. Çocuğun kolunu çimdikledi.* **2** bir bütünün değişik yerlerinden küçük küçük parçalar koparmak.

çimdiklenme *a.* çimdiklenmek eylemi.

çimdiklenmek *(nsz)* çimdiklemek eylemine uğramak.

çimdikletme *a.* çimdikletmek eylemi.

çimdikletmek *(-i, -e)* çimdiklemek eylemini yaptırmak.

çimdirme *a. ha.* çimdirmek eylemi.

çimdirmek *(-i, -e) ha.* çimmek eylemini yaptırmak.

çimebilme *a. ha.* çimebilmek eylemi.

çimebilmek *(nsz) ha.* çimmek elinde olmak, çimme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çimen *a. Far.* **1** kendiliğinden yetişmiş çim. **2** ➻ **çemen**.

çimenli *s. Far. T.* çimeni olan.

çimenlik *a.* ve *s. Far. T.* çimeni olan (yer).

çimento *a. İt.* (. .' .) killi kalkerlerin özel fırınlarda pişirilip ezilmesi yoluyla elde edilen, belli oranda su katılınca çabucak kuruyup sertleşen, bu özelliği nedeniyle pek çok alanda yararlanılan, kum ve benzeri maddeler eklenerek yapı işlerinde harç olarak kul lanılan, ak ya da külrenginde toz.

çimentolama *a. İt. T.* çimentolamak eylemi.

çimentolamak *(-i) İt. T.* çimento ile sıvamak, çimentoyu su ile karıştırarak sürmek.

çimentolanma *a. İt. T.* çimentolanmak eylemi.

çimentolanmak *(nsz) İt. T.* çimento ile sıvanmak, çimento ile kaplanmak.

çimentolatma *a. İt. T.* çimentolatmak eylemi.

çimentolatmak *(-i, -e)* **1** çimento ile sıvatmak, çimento ile sıvanmasını sağlamak. **2** çimentolamak eylemini yaptırmak.

çimentolayabilme *a. İt. T.* çimentolayabilmek eylemi.

çimentolayabilmek *(-i) İt. T.* çimentolama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çimleme *a.* çimlemek eylemi.

çimlemek *(-i)* çim ekmek, çimlendirmek. *ör. Bu yıl bahçeyi çimledik.*

çimlendirebilme *a.* çimlendirebilmek eylemi.

çimlendirebilmek *(-i)* çimlendirmek elinde olmak ya da çimlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu bahar bahçemizi çimlendirebiliriz.*

çimlendirilebilme *a.* çimlendirilebilmek eylemi.

çimlendirilebilmek *(nsz)* çimlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çimlendirilme *a.* çimlendirilmek eylemi.

çimlendirilmek *(nsz)* çim ekilmek, çimlenmesi sağlanmak. *ör. Ayaktopu alanı yeniden çimlendirildi.*

çimlendirme *a.* çimlendirmek eylemi.

çimlendirmek *(-i)* **1** çim ekmek, çimlenmesini, yeşillenmesini sağlamak. *ör. Bahçeyi çimlendirdik.* **2** (tohum için) bir süre nemli bir yerde bırakarak uç vermesini, yeşermesini sağlamak. *ör. Tohumu biraz çimlendirdikten sonra toprağa koydum.*

çimlenebilme *a.* çimlenebilmek eylemi.

çimlenebilmek *(nsz)* çimlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çimleniş *a.* çimlenmek eylemi. *ör. Bahçenin çimlenişi iyi oldu.*
çimleniverme *a.* çimlenivermek eylemi.
çimlenivermek *(nsz)* (tohum) kısa zamanda çimlenmek.
çimlenme *a.* çimlenmek eylemi.
çimlenmek *(nsz)* **1** (tohum) uç verip yeşermek. *ör. Tarlada buğday çimlenmiş.* **2** üzeri çim ile kaplanmak ya da üzerinde çim oluşmak, yetişmek. **3** *(-de) tkz.* kendinin olmayan bir şeyden biraz yarar sağlamak. **4** *(-den)* (yiyeceklerden) azar azar alıp yemek.
çimme *a. ha.* çimmek eylemi.
çimmek, -er *(nsz) ha.* yıkanmak ya da suya bütün vücuduyla girip çıkarak yıkanmak. *ör. Çocuklar ırmakta çimmek istediler.*
çinakop, -pu *a. Yun. hayb.* yaklaşık yirmi tanesi bir kilo gelecek denli ufak olan lüfer, lüferin küçüğü.
çinanasonu, -nu *b. a. bitb.* manolyagillerden, sarı renkte çiçekleri olan ve çiçeği ve yaprağı anason kokan bir ağaççık.
Çinbilim *ö. b.a.* ➻ **Sinoloji**.
Çinbilimci *ö. b. a.* ➻ **Sinolog**.
Çince *ö. a.* Çinlilerin konuştuğu dil, Çin dili.
çinçik *a. ha.* serçe ya da serçe gibi küçük kuşlara verilen ortak ad.
çinçilya *a. İsp. hayb.* **1** çinçilyagillerden, anayurdu Güney Amerika olan, soyu tükenmekte olduğu için kümeslerde beslenen ve üretilen, kürk yapımında kullanılan yumuşak ince kıllı, koyulu açıklı gümüş renginde güzel postu ve çok lezzetli eti için avlanan kemirgen bir hayvan. **2** bu hayvanın kürkü.
çinçilyagiller *ç. b. a. İsp. T. hayb.* örnek hayvanı çinçilya[1] olan kemirgenler familyası.
Çingen *ö. a.ha.* ➻ **Çingene**.
Çingene *ö. a. Far.* **1** Hindistan'dan çıktıkları sanılan, dünyanın birçok yerinde göçebe olarak yaşayan, kimi yerlerde yerleşik düzene de geçen bir topluluk. **2** bu topluluğun soyundan gelen, bu topluluktan olan kimse. *eş.* **Çigan, Roman**.
Çingenece *ö. a. Far. T.* Çingenelerin konuştuğu dil, Çingene dili.
çingenepalamudu, -nu *b. a. Far. Yun. hayb.* palamudun **(I)** boyu 25 cm.ye değin olan küçüklerine verilen ad.
çingenepembesi, -ni *b. a. Far.* **1** göz alıcı, çiğ, parlak pembe renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Çingenepembesi bir bluz giymişti.*
çingülü, -nü *b. a.* ➻ **kamelya**.
çini *a. Far.* **1** bir yüzü sırlı, renkli ve çoğunlukla çiçek resimleriyle süslü, yapı işlerinde duvarlara, yere döşenen pişmiş balçık levha. *eş.* **fayans**. **2** *s.* bir yüzü sırlı ve süslü pişmiş balçıktan yapılmış olan (nesne). *ör. Büyük bir çini tabak aldım.* **çini döşemek** bir yeri çini[1] ile kaplamak. **çini mürekkebi** çok kara, solmaz bir is mürekkebi.
çinici *a. Far. T.* çini[1] yapan ya da satan kimse ya da dükkân.
çinicilik *a. Far. T.* çini[1] yapma sanatı.
çinili *s. Far. T.* çinilerle[1] bezenmiş olan, çini kaplanmış, çini döşenmiş olan.
çinketaş *b. a. ha.* sağlam, sert bir taş.
çinko (I) *a. İt.* (.' .) **1** simgesi Zn, atom sayısı 30, atom ağırlığı 65,38 olan, mavimsi ak renkte sert bir element. **2** *s.* bu elementten yapılmış (nesne). *ör. Dama çinko döşediler.*
çinko (II) *a. İt.* (.' .) tombala oyununda, kartın bir sırasını doldurunca söylenen söz.
çinkograf *a. İt.* çinkografi ustası.
çinkografi *a. İt.* çoğaltılmak istenilen resim ya da yazıların kalıbını çinko üzerine çıkarma sanatı.
çinkolama *a. İt. T.* çinkolamak eylemi.
çinkolamak *(-i) İt. T.* çinko **(I)** ile kaplamak ya da belli oranda çinko **(I)** katmak.
çinkolu *s. İt. T.* **1** üzerinde çinko **(I)** bulunan ya da çinko **(I)** kaplanmış olan. **2** bileşiminde çinko **(I)** bulunan.
çinleylağı, -nı *b. a.* ➻ **tespihağacı**.
Çinli *ö. a.* ve *s.* Çin halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse). *ör. Çinliler de dünyaya açıldı.*
çip *a. İng.* ➻ **yonga**.
çipil *s.* (göz için) kirpikleri dökülmüş ya da ağrılı, hastalıklı. *ör. Avluda çipil gözlü biri vardı.*
çipilleşme *a.* çipilleşmek eylemi.
çipilleşmek *(nsz)* (göz) çipil duruma gelmek.
çipo *a. İt.* (.' .) *den.* ➻ **demir**[4].
çipura *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* daha çok Akdeniz'de ve Ege Denizi'nde bol bulunan, ortalama boyu 20-30 cm. olan, vücudu elips biçiminde ve yanları basık, uzun bir sırt, çok gelişmiş bir kuyruk yüzgeci ve solungaçtan kuyruğuna değin koşut olarak uzanan yan çizgileri bulunan, gövdesi k alın pullarla örtülü, başı oldukça büyük, eti beyaz ve çok lezzetli bir balık.
çir (I) *a. ha.* erik, kayısı, zerdali gibi meyvelerin kurusu.
çir (II) *s. ha.* (silah için) "tutuksuz çalışan, sağlam, yepyeni" anlamındaki ***çir gibi*** sözünde geçer. *ör. Avcının tüfeği çir gibiydi.*
çir (III) *a. (Yunanca "çiroz" sözcüğünden) arg.* çok zayıf, sıska (kimse).
çiriş *a. Far.* **1** çirişotunun kökünün öğütülmesi yoluyla elde edilen, su ile karılarak tutkal olarak kullanılan esmer bir toz. **2** *ha.* çirişotu. **çiriş çanağı gibi** (ağız tadı için) yapışkan ve acı, çok tatsız.
çirişleme *a. Far. T.* çirişlemek eylemi.
çirişlemek *(-i) Far. T.* **1** çiriş sürmek. **2** *ha.* bir işi baştan savma yapmak.
çirişlenme *a. Far. T.* çirişlenmek eylemi.
çirişlenmek *(nsz) Far. T.* üzerine çiriş sürülmek.
çirişletme *a. Far. T.* çirişletmek eylemi.
çirişletmek *(-i, -e) Far. T.* çirişlemek eylemini yaptırmak.
çirişli *s. Far. T.* **1** üzerine çiriş sürülmüş, çirişlenmiş. **2** üzerine çiriş ya da kola sürülerek kalınlaştırılmış (kumaş, bez).

çirişlik *a. Far. T.* çirişotunun bol bulunduğu yer.
çirişotu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* zambakgillerden, bütün yaprakları gövdenin dibinde yer alan, salkım durumunda ak çiçekler açan, çok nişastalı kök yumrularından çiriş yapılan, halk hekimliğinde de yararlanılan bir bitki.
çirkef *a. Far.* **1** iyice kokuşmuş pis su. **2** *s. mec.* iğrenç ve bulaşkan (kimse ya da şey). *ör. Öyle çirkeflerle görüşülmez.* **çirkefe taş atmak** *mec.* kötülüğü, edepsizliği bilinen bir kimsenin saldırısına yol açacak bir davranışta bulunmak. *ör. Çirkefe taş atmaktan her zaman çekinirim.* **çirkefe taş atma, üstüne sıçrar** edepsiz kimseye hoşuna gitmeyecek bin şey söyleme, sana saldırır. **çirkefi üzerine sıçratmak** ➻ **çirkefe taş atmak**.
çirkefçe *be.* ve *s. Far. T.* (. .' .) çirkefe[2] yakışır bir biçimde (olan). *ör. Onun çirkefçe sözlerine içerledik.*
çirkefleşebilme *a. Far. T.* çirkefleşebilmek eylemi.
çirkefleşebilmek *(nsz) Far. T.* çirkefleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çirkeleşme *a. Far. T.* çirkefleşmek eylemi.
çirkefleşmek *(nsz) Far. T.* çirkef durumuna gelmek.
çirkeflik *a. Far. T.* **1** çirkef[1] olma durumu. *ör. Suyun çirkefliği kokusundan belliydi.* **2** *mec.* çirkef[2] olma durumu ya da çirkefçe davranış. *ör. Onun çirkefliğini biliriz.* **çirkeflik etmek** *mec.* çirkefe yaraşır bir biçimde davranmak.
çirkin *s. Far.* **1** güzellik duygumuza aykırı gelen, göze ya da kulağa güzel gelmeyen, güzel olmayan. **2** (davranış, söz vb.) hoş olmayan, yakışık almayan, yersiz ve yakışıksız, hoşa gitmeyen. *ör. Onun bu çirkin sözlerini dinleyecek değiliz.* **çirkin kaçmak** (söz, davranış) yersiz ve yakışıksız olmak, yerinde olmamak. *ör. Son sözleri çirkin kaçtı.*
çirkince *s.* ve *be. Far. T.* çirkin bir biçimde, çirkine yakın (olan). *ör. Çirkince bir kadındı ama evde kalmadı.*
çirkinleşebilme *a. Far. T.* çirkinleşebilmek eylemi.
çirkinleşebilmek *(nsz) Far. T.* çirkinleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çirkinleşiverme *a. Far. T.* çirkinleşivermek eylemi.
çirkinleşivermek *(nsz) Far. T.* çabucak çirkinleşmek. *ör. Bu davranışıyla gözümde çirkinleşivermişti.*
çirkinleşme *a. Far. T.* çirkinleşmek eylemi.
çirkinleşmek *(nsz) Far. T.* çirkin bir duruma gelmek, güzelliğini yitirmek. *ör. Biraz çirkinleşmiş.*
çirkinleştirebilme *a. Far. T.* çirkinleştirebilmek eylemi.
çirkinleştirebilmek *(-i) Far. T.* çirkinleştirmek elinde olmak ya da çirkinleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çirkinleştirilebilme *a. Far. T.* çirkinleştirilebilmek eylemi.
çirkinleştirilebilmek *(nsz) Far. T.* çirkinleştirime olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çirkinleştirilme *a. Far. T.* çirkinleştirilmek eylemi.
çirkinleştirilmek *(nsz) Far. T.* çirkin bir duruma gelmesi sağlanmak.
çirkinleştirme *a. Far. T.* çirkinleştirmek eylemi.
çirkinleştirmek *(-i) Far. T.* çirkin bir duruma getirmek.
çirkinlik *a. Far. T.* **1** çirkin olma durumu. *ör. Çirkinlik hemen göze batar.* **2** çirkin olanın niteliği. *ör. Onun çirkinliği ortadaydı.* **3** (söz, davranış için) hoş olmama durumu, yersizlik, yakışıksızlık. *ör. Davranışındaki çirkinliği görmüyor.*
çirkinseme *a. Far. T.* çirkinsemek eylemi.
çirkinsemek *(-i) Far.T.* (bir şeyi) çirkin bulmak, güzel saymamak.
çirli *a. ha.* et ve meyve kurusuyla yapılan bir yemek.
çiroz *a. Yun.* **1** yumurtasını atarak zayıflamış uskumru. **2** kurutulmuş uskumru. **3** *mec.* çok zayıf, sıska kimse.
çirozlaşabilme *a. Yun. T.* çirozlaşabilmek eylemi.
çirozlaşabilmek *(nsz) Yun. T.* çirozlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çirozlaşma *a. Yun. T.* çirozlaşmak eylemi.
çirozlaşmak *(nsz) Yun. T.* **1** (uskumru için) yumurtasını atarak zayıflamak. **2** *mec.* çok zayıflamak.
çirozluk *s. Yun. T.* **1** çıroz[2] olmaya uygun ya da bunun için ayrılmış (balık). *ör. Uskumrunun birazını çirozluk ayırdım.* **2** *a.* kara kuruluk, zayıflık, sıskalık.
çirpme *a. ha.* keklik tuzağı.
çis *a.* kimi bitkilerden sızan ve katılaşarak sarımtırak bir cisim durumuna gelen, hekimlikte iç sürdürücü olarak yararlanılan bir tür şekerli özsu. *eş.* **kudret helvası**.
çise *a. ha.* **1** ince ince yağan yağmur. **2** çiy.
çiseleme *a.* çiselemek eylemi.
çiselemek *(nsz)* (yağmur) ince ince ve kararsız biçimde yağmak. *ör. Sabah yağmur çiselemekteydi, şimdi hava açık.*
çiseleyiverme *a.* çiseleyivermek eylemi.
çiseleyivermek *(nsz)* (yağmur) ansızın çiselemek. *ör. Yağmur bir an çiseleyiverip geçmişti.*
çisemek *(nsz) ha.* ➻ **çiselemek**.
çisenti *a.* ince ince, toz gibi yağan yağmur.
çiskin *a. ha.* puslu ve ince ince yağmurlu hava.
çiş *a.* (çocuk dilinde) sidik. **çiş etmek** işemek. **çişi gelmek** işeyeceği gelmek. **çiş yapmak** işemek.
çişik *a. ha.* yavru tavşan.
çişleme *a.* çişlemek eylemi.
çişlemek *(nsz)* (çocuk) çiş etmek, çiş yapmak, işemek.
çişleyebilme *a.* çişleyebilmek eylemi.
çişleyebilmek *(nsz)* (çocuk) çişlemesi olanak içinde olmak ya da çişleme olasılığı bulunmak.

çişleyiverme *a.* çişleyivermek eylemi.
çişleyivermek *(nsz)* (çocuk) çabucak çişlemek.
çit, -ti (I) *a.* sınırlarını belli etmek ve korumak ereğiyle bostan, bağ, bahçe gibi yerlerin çevresine çekilen, çalı, ağaç dalı, dikenli tel gibi şeylerden yapılmış engel. **çit çekmek** bir yerin çevresine çit yapmak. **çitle çevirmek** (bir yeri) çitten bir engel ile kapatmak, sınırlamak.
çit, -ti (II) *a. ha.* **1** basma[2]. **2** yazma, yemeni, başörtü.
çita *a. İng. hayb.* etçil memelilerden, etçiller takımının kedigiller familyasından, Asya ve Afrika ormanlarında bulunan, postu açık kızıl sarı üzerine kara benekli, yüzünde ayla biçiminde uzun kıllar bulunan, uzun bacaklı, insana kolay alışan bir hayvan.
çitar *a. ha.* ➤ **çitari (II)**.
çitari (I) *a. hayb.* denizlerin ılıman yerlerinde, kıyı bölgelerinde yaşayan, izmaritgillerden, elips biçiminde ve yanlarda basık gövdeli, başı, gözleri ve ağzı küçük, gövdesinde birbirine koşut sarı çizgiler bulunan, sırtı esmer, yanları ve karnı gümüşrenginde, hoş görünüşlü olmakla birlikte eti kılçıklı ve lezzetsiz, küçük bir balık.
çitari (II) *a. ha.* iki iplik pamuk ve bir iplik ipekle dokunan yollu kumaş.
çitebilme *a.* çitebilmek eylemi.
çitebilmek *(-i)* çitme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çiten *a. ha.* **1** ➤ **çeten**. **2** buzağı ya da kuzu için yapılmış özel ağıl. **3** bahçe çevresine çekilen çit.
çiti *a.* **1** çitmek eylemi. **2** *ha.* (iplik, saç için) örgü. **çiti yapmak 1)** saçları, çitilmiş tarakla taramak. **2)** çitilemek.
çitil (I) *a. ha.* fidan ya da sebze fidesi.
çitil (II) *a. ha.* küçük bakraç.
çitileme *a.* çitilemek eylemi.
çitilemek *(-i)* elde çamaşır yıkarken kirini çıkarmak ereğiyle, çamaşırın iki yerini ele alıp birbirine sürtmek.
çitilenme *a.* çitilenmek eylemi.
çitilenmek *(nsz)* çitilemek eylemine konu olmak.
çitili *s.* çitilmiş olan.
çitilme *a.* çitilmek eylemi.
çitilmek *(nsz)* çitmek eylemine konu olmak, çitmek eylemi yapılmak.
çitime *a. ha.* çitimek eylemi.
çitimek *(-i) ha.* ➤ **çitmek**.
çitişme *a. ha.* çitişmek eylemi.
çitişmek *(nsz) ha.* (saç, örgü vb.) birbirine dolaşıp çözülmez bir duruma gelmek.
çitlembik *a. bitb.* **1** karaağaçgillerden, düz kabuklu, kerestesi sert ve dayanıklı, kayın **(I)** gibi, büyük bir ağaç. *eş. ha.* **melengiç**. **2** bu ağacın mercimekten biraz büyük, yuvarlak ve buruk lezzetli, kara renkli meyvesi. **çitlembik gibi** ufak tefek ve sevimli (kadın, çocuk).
çitleme *a.* çitlemek eylemi.
çitlemek *(-i)* **1** ayçiçeği, kabak çekirdeği gibi şeyleri iki diş arasına alıp kabuğunu çıkararak içini yemek. **2** çit **(I)** ile çevirmek.
çitme *a.* çitmek eylemi.
çitmek *(-i) ha.* **1** kumaştaki ya da yün örgüdeki deliği örerek kapamak. **2** fideyi yan yana sıkışık bir biçimde dikmek. **3** tarağın dişlerini iple birbirine bağlayarak sıkıştırmak. **4** bir araya getirmek, birleştirmek. **5** çitilemek.
çitsarmaşığı, -nı *b. a. bitb.* çitsarmaşığıgillerden, genellikle tarla kenarlarında yetişen, ak ya da pembe çiçekler açan, düz yapraklı, tırmanıcı ve sarılgan bir otsu bitki.
çitsarmaşığıgiller *ç. b. a. bitb.* bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden, kahkahaçiçeği, mahmude, çitsarmaşığı gibi bitkileri içine alan bir familya.
çivi *a.* **1** iki şeyi birbirine tutturmak için çakılan, genellikle metalden olmak üzere her türlü gereçten yapılan, türlü boyda olabilen, başlı ve sivri uçlu nesne. **2** *arg.* bir şeyi gizlice bildirme, ihbar, gammazlama. *ör. Karakola bir çivi, seni şıp diye alırlar.* **3** *arg.* paylama, azarlama, azar. **4** *arg.* (insanda) erkeklik organı. **çivi atmak** *arg.* **1)** gammazlamak, ihbar etmek. **2)** paylamak, azarlamak. **3)** (erkek için) cinsel ilişkide bulunmak. **çivi çıkar ama yeri kalır 1)** yapılan bir kötülük onarılsa bile izi, anısı kalır. **2)** gönül yarası kapanır gibi olsa da kapanmaz, unutulmaz. **çivi çiviyi söker** güçlü bir şey, kendisi denli güçlü olan bir başka şeyle etkisiz bırakılır. **çivi gibi 1)** (su için) çok soğuk. *ör. Buzdolabından çıkardığı çivi gibi gazozu içti.* **2** (insan için) sağlam ve çevik. *ör. Bu sabah çivi gibiydim.* **çivi gibi olmak** (el, ayak, parmak için) çok üşümek. *ör. Çocuğun elleri çivi gibi olmuştu.* **çivi kesmek** çok üşümek, donar gibi olmak. *ör. Gecenin ayazında çivi kesmek istemiyoruz.*
çivici *a.* **1** çivi[1] satan kimse. **2** *sp.* eltopunda, topu sert bir vuruşla karşı alana dikine indiren, bunda usta olan oyuncu.
çivicilik *a.* çivicinin işi.
çividi *s. T. Ar.* (. - -) çivitrenginde olan.
çivileme *a.* **1** çivilemek eylemi. **2** *be.* (denize atlama için) dimdik ve ayaküstü bir durumda. *ör. Soğuk denize çivileme dalmak gerekir..* **3** *a.* denize dimdik ve ayaküstü bir durumda yapılan atlayış. *ör. İnönü çivilemeleriyle ünlüydü.* **4** *a. sp.* eltopunda, topu karşı alana dikine indirmek için yapılan sert vuruş. **5** *sp.* sepettopunda topu potaya elle bastırma, uçantopta topu ağ hizasında karşı alana yukarıdan aşağıya sert bir biçimde vurma işi.
çivilemeci *a. sp.* başarılı çivileme uygulayan oyuncu.
çivilemek *(-i, -e)* **1** bir şeyi bir yere çivi[1] ile tutturmak. *ör. Sandığı çivilemek için çivi aldım.* **2** *mec.* ateşli silah atışıyla vurmak, öldürmek. *ör. Tabancamla çivilerim seni.* **3** *mec.* (birini, bir etkiyle) olduğu yerde hareketsiz bırakmak. *ör. Bakışı beni çivilemişti.* **4** *mec.* (göz

için) belli bir noktaya sürekli olarak bakmak. *ör. Adam gözünü bir noktaya çivilemişti.* **5** *mec. arg.* sivri bir şeyle yaralamak, şişlemek. **6** *mec. arg.* gizli bir şeyi yetkili yere bildirmek, ihbar etmek, gammazlamak. **7** *mec. arg.* (erkek) cinsel ilişkide bulunmak.

çivilenebilme *a.* çivilenebilmek eylemi.

çivilenebilmek *(nsz)* çivilenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çivilenme *a.* çivilenmek eylemi.

çivilenmek *(nsz)* **1** çivi[1] ile tutturulmak. **2** *(-e) mec.* bir yerde hareketsiz kalmak, o yerden ayrılamamak. *ör. Bu odaya çivilenmekten çok sıkıldım.* **3** *(-e)* hiç kımıldamamak, hiçbir davranışta bulunamamak. *ör. Bakışı bir noktaya çivilenmişti.*

çiviletme *a.* çiviletmek eylemi.

çiviletmek *(-i)* çivi[1] ile tutturulmasını sağlamak.

çivileyebilme *a.* çivileyebilmek eylemi.

çivileyebilmek *(-i)* çivilemek elinde olmak ya da çivileme olanağı ya da olasılığı bulunma.

çivileyiverme *a.* çivileyivermek eylemi.

çivileyivermek *(-i)* çabucak çivilemek.

çivili *s.* **1** çivisi[1] olan. *ör. Sporcular çivili ayakkabı giyer.* **2** çivi[1] ile bir yere tutturulmuş. *ör. Duvarda çivili resmi beğenmedi.* **3** çivi çakılarak yapılmış, çivilenmiş. *ör. Kapağı çivili sandığı açtı.* **4** *a.* ve *s. arg.* (iskambille oynanan oyunlarda, kumarda) önceden işaretlenmiş olan ve işareti ancak işaretleyence bilinen (kâğıt).

çivisiz *s.* hiç çivi kullanılmadan oluşturulan, çivisi olmayan. **çivisiz kalkan** *hayb.* derisinde düğmeler yerine benekler bulunan kalkan **(II)**.

çivit *a.* eskiden çivitotundan elde edilen, şimdi yapay olarak yapılan, mavi renkli, beyaz çarşaf ve çamaşırda oluşmuş sarılığı gidermek, onlara mavimtırak bir renk vermek için çamaşırın son suyuna karıştırılan toz boya. **çivit mavisi** koyu mavi, çivitrengi.

çivitleme *a.* çivitlemek eylemi.

çivitlemek *(-i)* çamaşırı içine çivit atılmış suya sokarak sarılığını gidermek.

çivitlenme *a.* çivitlenmek eylemi.

çivitlenmek *(nsz)* çivitlemek eylemine konu olmak.

çivitletme *a.* çivitletmek eylemi.

çivitletmek *(-i, -e)* çivitlemek eylemini yaptırmak.

çivitleyebilme *a.* çivitleyebilmek eylemi.

çivitleyebilmek *(-i)* çivitleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çivitli *s.* **1** içinde çivit bulunan (su). **2** içine çivit konulmuş sudan geçirilmiş olan (çamaşır). *ör. Yatağa çivitli çarşaf serilmişti.*

çivitotu, -nu *b. a. bitb.* baklagillerden, pembe, sarı ya da ak çiçekler açan, yapraklarından çivit elde edilen çok yıllık otsu bir bitki.

çivitrengi, -ni *b. a. T. Far.* **1** koyu mavi, çivit mavisi. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Sırtında çivitrengi bir gömlek vardı.*

çivitsiz *s.* çivitlenmemiş olan, çividi bulunmayan.

çiviyazısı, -nı *b. a.* Eski Mezopotamya ve Anadolu'da yaşamış olan kimi kavimlerin kullandıkları ve kullanılan işaretler çivi biçiminde olduğu için bu adla anılan yazı.

çiy *a.* havada buğu durumundayken akşamın, gecenin serinliğiyle yere inen ya da bitki yaprakları üzerinde toplanan su damlacıkları. *eş. esk.* **şebnem**.

çiyli *s.* üzerinde çiy bulunan, üzerine çiy yağmış olan, çiy olayı gerçekleşmiş bulunan. *ör. Çiyli sabahlarda otlar ıslak olur.*

çizdirebilme *a.* çizdirebilmek eylemi.

çizdirebilmek *(nsz)* çizdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çizdirilebilme *a.* çizdirilebilmek eylemi.

çizdirilebilmek *(nsz)* çizdirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çizdirilme *a.* çizdirilmek eylemi.

çizdirilmek *(nsz)* çizmek eylemi yaptırılmak. *ör. Ressama çizdirilen resim çoğaltıldı.*

çizdirme *a.* çizdirmek eylemi.

çizdirmek *(-i, -e)* çizmek eylemini yaptırmak. *ör. Arabamı çizdirmişim.*

çizebilme *a.* çizebilmek eylemi.

çizebilmek *(-i)* çizmek elinde olmak ya da çizme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çizecek *a.* ağacı çizmekte kullanılan, ağaç saplı, çember kesitli, sivri uçlu bir el aracı.

çizedurma *a.* çizedurmak eylemi.

çizedurmak *(-i)* çizmeye başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Siz tasarımları çizedurun, biz de kumaşları bulalım.*

çizelge *a.* **1** çizgilerle büyüklü küçüklü kare ya da dikdörtgenlere bölünmüş kâğıt. *eş. esk.* **cetvel**[2]. **2** alt alta yazılmış şeylerin tümü, şeylerin alt alta yazılı bulunduğu kâğıt. *eş.* **cetvel**[2], **liste** . *ör. Çalışanların bir çizelgesi var mı?* **3** *mat.* ilerideki kullanıma elverişli biçimde sıralanan sayısal bilgiler kümesi. *eş.* **tablo**[2].

çizem *a.* herhangi bir biçimin, bir aracın, bir aygıtın, bir olayın vb. ana çizgilerini gösteren çizim. *eş.* **şema**.

çizemsel *s.* bir nesnenin genel düzenini gösteren ya da ana çizgilerine indirgenmiş olan. *eş.* **şematik**. **çizemsel çizenek** *mat.* bir dizgedeki bütün öğelerin birbiriyle ilişkilerini öğeden öğeye çizilen çizgilerle gösteren çizenek.

çizenek *a.* belirli bir ölçeğe göre bir çokluğu ya da iki değişken arasındaki bağıntıyı göstermek üzere çizilmiş çizge. *eş.* **diyagram**.

çizer *a.* çizgi[4] ile uğraşan sanatçı. *eş.* **karikatürist** . *ör. Türk çizerleri yurtdışında ödüller kazanıyor.*

çizerlik *a.* çizerin yaptığı iş, çizerin uğraşı. *eş.* **karikatüristlik**. *ör. Sanatçının uzun bir çizerlik yaşamı oldu.*

çizge *a.* **1** bir olayın yürüyüşünü, türlü durumlarını göstermeye ya da birkaç şey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan, türlü çizgilerden oluşmuş biçim. *eş.* **grafik**. *ör. Çalışmalarımızın birkaç yıllık çizgesine bakan,*

ilerlemeyi görür. **2** *mat.* bir işlevsel bağıntıyı gösteren eğri ya da sayısal verileri ve bunların değişimlerini gösteren biçim. *eş.* **grafik**.

çizgi *a.* **1** bir şey başka bir şeye dokunarak geçerken o şeyde bıraktığı ince ve uzun iz ya da kalem ve benzeri araçlarla çizilerek, çizmek yoluyla oluşturulmuş iz. *eş. esk.* **hat**. *ör. Kısa çizgiyi biraz uzatmak istedi.* **2** yüz ve vücut izlerinin her biri. *eş. esk.* **hat**. *ör. Baktım, yüz çizgileri hiç değişmemiş.* **3** *mat.* bir noktanın yürütülmesiyle ortaya çıkan ya da noktaların birleştirilmesiyle oluşan biçim. *ör. Nokta devinerek çizgi olur ve çizginin tek boyutu vardır, o da uzunluktur.* **4** bir şeyin, bir kimsenin, bir olayın alaylı, insanı güldürecek ve güldürürken de düşündürecek bir biçimde çizilmiş resmi. *eş.* **karikatür**. **5** *mec.* bellibaşlı dayanak, temel. *ör. Yaşamımı bu çizgi üzerine kuracağım.* **6** *mec.* gidiş yolu, ilke. *ör. Yaşamımın çizgisi değişmeyecek.* **7** *mec.* sınır. *ör. Bu çizginin ötesi tehlikeli olabilir.* **çizgi çekmek** çizgi oluşturmak, çizmek. *ör. Dikkat çeksin diye iki satırın altına çizgi çekmek gerekiyordu.* **çizgi çizgi** *ik. s.* çok çizgili. *ör. Cam çizgi çizgiydi.* **çizgi film** *sin.* ➻ **canlı resim**. **çizgi roman** ➻ **resimli roman**.

çizgidışı *b. s.* belli ölçünün üstünde olan, iyi nitelikli.

çizgidışılık *b. a.* çizgidışı olma özelliği.

çizgikod *b. a. T. Fr.* ➻ **barkod**.

çizgileme *a.* çizgilemek eylemi.

çizgilemek *(-i)* çizmek.

çizgilenme *a.* çizgilenmek eylemi.

çizgilenmek *(nsz)* çizgi oluşmak.

çizgileşme *a.* çizgileşmek eylemi.

çizgileşmek *(nsz)* **1** çizgi durumuna gelmek. **2** *mec.* incelmek. *ör. Dudakları çizgileşmiş, kaşları da öyle.*

çizgili *s.* üzerinde çizgi bulunan. *ör. Öğretmen çizgili defter almamızı istedi.* **çizgili defter** düzgün bir yazı yazılmasına yarayacak biçimde, sayfalarında ince, yatay ve koşut satır çizgileri basılı bulunan defter.

çizgilik *a.* çizgi çizmeye yarayan tahta. *eş.* **cetvel**[1].

çizgisel *s.* ana çizgileriyle ortaya konulan, çizgiyle gösterilen. *ör. Olayların çizgisel özeti budur.*

çizgisellik *a.* çizgisel olma durumu. *ör. Sözlü dilin çizgisellik özelliği güçlük doğurur.*

çizgisiz *s.* üzerinde çizgi bulunmayan. *ör. Çizgisiz kâğıda yazamam.* **çizgisiz defter** sayfalarında satır çizgileri basılı bulunmayan defter.

çizi *a.* **1** çizgi. **2** *ha.* saban ya da pulluğun toprakta açtığı iz. **3** *ha.* sınır belirtmek için iki tarla arasına saban vb. ile çekilen çizgi. **4** *mec.* tutum, davranış. **çiziye gelmek** *ha.* doğru yola gelmek, direnmekten vazgeçmek.

çizici *s.* **1** çizmek eylemini yapan, çizen. **2** *a.* afyon almak için tarlada haşhaş kozalaklarını çizen işçi.

çizik *s.* **1** çizilmiş. *ör. Çizik camı istemem.* **2** *a.* çizi, çizgi. *ör. Tarlada sabanla çizikler çektiler.* **çizik çizik** *ik. s.* üzeri çizgilerle, çiziklerle dolu (olan). *ör. Arabanın camı çizik çizikti.*

çizikli *s.* üzeri çizik olan, üzerinde çizikler bulunan, çizikleri olan, çizilmiş.

çiziktirebilme *a.* çiziktirebilmek eylemi.

çiziktirebilmek *(-i)* çiziktirmek elinde olmak ya da çiziktirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çiziktirilme *a.* çiziktirilmek eylemi.

çiziktirilmek *(nsz)* çiziktirmek eylemine konu olmak. *ör. Hemen çiziktirilen resim bir şeye benzemez.*

çiziktiriş *a.* çiziktirmek eylemi ya da biçimi.

çiziktiriverme *a.* çiziktirivermek eylemi.

çiziktirivermek *(-i)* çabucak çiziktirmek. *ör. Not olarak birkaç satır çiziktiriverip elime tutuşturdu.*

çiziktirme *a.* çiziktirmek eylemi.

çiziktirmek *(-i)* **1** çok çabuk bir biçimde çizmek, çizivermek. **2** *mec.* baştan savma yazmak, özenmeden yazmak. *ör. Birkaç satır çiziktirdi, adı yazı oldu.*

çizilebilme *a.* çizilebilmek eylemi.

çizilebilmek *(nsz)* çizilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çizileyazma *a.* çizileyazmak eylemi.

çizileyazmak *(nsz)* çizilme tehlikesi geçirmek, az kalsın çizilmek. *ör. Gözlüğümün camı çizileyazdı.*

çizili *s.* çizilmiş olan. *ör. Kitaptaki üzeri çizili satırları okumayın.*

çiziliş *a.* çizilmek eylemi ya da biçimi.

çiziliverme *a.* çizilivermek eylemi.

çizilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süredc çizilmek.

çizilme *a.* çizilmek eylemi.

çizilmek *(nsz)* çizmek eylemine konu olmak.

çizim *a.* **1** çizmek eylemi. **2** çizilerek oluşturulmuş biçim. **3** *mat.* belli bir kurala göre ve genellikle çizgilik ve yayçizer yardımıyla bir şeklin çizilmesi işi. *ör. Bir karenin çizimini gerçekleştiriniz.*

çizimsel *s.* çizimle ilgili, çizim yoluyla olan.

çizinti *a.* **1** küçük sıyrık, çizik. *ör. Arabamda birkaç çizinti var.* **2** bir yazıda üzeri çizilen yer. *ör. Yazı çizintilerle doluydu.*

çiziş *a.* çizmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çocukların arabamı çizişlerine çok kızdım.*

çiziverme *a.* çizivermek eylemi.

çizivermek *(-i)* çabucak çizmek.

çizme (I) *a.* koncu dize ya da dizden daha yukarıya çıkan ayakkabı. *ör. Adam, çizmelerini çıkardı.* **çizmeden yukarı çıkmak** bilmediği konuya, yetkisi dışındaki işe karışmak, sınırını bilmemek. **çizmeleri çekmek** güç bir işe girişmek.

çizme (II) *a.* çizmek eylemi.

çizmeci *a.* **1** çizme **(I)** yapan ya da satan kimse. **2** *tar.* Osmanlı döneminde törenlerde padişahın çizmelerini taşıyan çuhadar.

çizmecilik *a.* çizme **(I)** yapma ya da satma işi.
çizmek, -er *(-i)* **1** çizgi çekmek, çizgi oluşturmak. *ör. Değnekle toprağı çiziyordu.* **2** resmini yapmak. *ör. Bir baş çizdi.* **3** çizgi olarak ortaya koymak, çizgilerle belirtmek, çizgi[4] yapmak. *ör. Sanatçı, bir gazetede her gün çiziyordu.* **4** belirli kılmak, sınırlarını belirtmek. *ör. Öğretmen, konunun başlıca noktalarını çizdi.* **5** çizik çizik etmek, çizgiler halinde yırtmak, berelemek. *ör. Dikenler çocuğun bacaklarını çizmiş.* **6** betimlemek, anlatmak. *ör. Ozan bize, bu dizelerle bir mutluluk çizmek istemiştir.* **7** bir yazıdaki kimi sözcükleri, satırları geçersiz kılmak için üzerlerine çizgi çekmek. *ör. Yazıdaki "almak" sözcüğünü çizerek yerine "bulmak" yazın.* **8** *mat.* çizgilerle oluşturmak, göstermek. *ör. Bir üçgen, bir de kare çiziniz.* **9** *mec.* her türlü ilişkiyi kesmek, yok etmek ya da yok saymak. *ör. O, artık hepimizi çizdiğini söyledi.* **çize çize** *ik. be.* çizerek.
çizmeli *s.* çizmesi **(I)** olan, çizme giymiş olan (kimse).
çoban *a. Far.* genellikle bir ücret karşılığında sığır, davar, manda gibi hayvan sürülerini güderek otlatan, onlara göz kulak olan kimse. *ör. Köyün çobanı işi bırakmış.* **çoban armağanı çamsakızı** ➻ **çamsakızı çoban armağanı. çoban kebabı** tas kebabına benzeyen yoğurtlu bir et yemeği. **çoban köpeği 1)** hayvan sürülerini koruyan iyi cins iri köpek. **2)** *mec.* birinin buyruğundan çıkmayan, ona hizmet eden, onu koruyan, onun uğrunda saldırganlaşan kimse. **çoban kulübesinde padişah düşü (rüyası) görmek** içinde bulunduğu duruma, yoksulluğuna uymayan, gerçekleşmesi olanaksız düşler kurmak. **çoban salatası** irice doğranmış domates, biber, salatalık, soğan ve maydanozdan oluşan salata. **çoban şiiri** *yaz.* ➻ **çobanıl şiir. çobanın gönlü olursa tekeden süt sağar** kendisinden iş bitecek kişi, isterse olanaksızmış gibi görünen işlere çıkar yol bulur, o işi yapar. **çobansız koyunu kurt kapar** koruyucusu, yöneticisi olmayan kişiyi, topluluğu düşman ezer, yok eder.
çobanaldatan *b. a. Far. T. hayb.* çobanaldatangillerden, alaca çizgili ve benekli yumuşak ve esmer tüyleri olan, uzun kanatlı ve kuyruklu, bacakları ve gagası kısa, böcekçil, ötücü bir kuş.
çobanaldatangiller *ç. b. a. Far. T. hayb.* çok bilinen örnek türü çobanaldatan olan, kuşlar sınıfının gökkuzgunumsular takımının bir familyası.
çobançantası, -nı *b. a. Far. T. bitb.* turpgillerden, yemişleri torbaya benzeyen, rozet biçiminde ve demet görünümünde yaprakları olan, ak çiçekler açan bir kır bitkisi.
çobandağarcığı, -nı *b. a. Far. T.* ➻ **kuşekmeği.**
çobandeğneği, -ni *b. a. Far. T. bitb.* karabuğdaygillerden, yürek biçimli yaprakları olan, ak ya da pembe çiçekler açan, sarılgan ve tırmanıcı, çok yıllık otsu bir kır bitkisi.
çobandüdüğü, -nü *b. a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, nemli yerlerde yetişen, kısa ve parlak saplı, uzun ve çok yeşil yapraklı, çan benzeri çiçekleri olan, sap ve yapraklarında keskin bir koku ve acı bir tat bulunan, kökü hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan bir bitki.
çobanıl *s.* ve *a. Far. T. yaz.* ve *müz.* kır yaşantısını, doğa güzelliklerini, özellikle de çobanların sevi·ve yaşayışlarını anlatan (yapıt). *eş.* **çobanlama, pastoral. çobanıl şiir** *yaz.* köy ve kır yaşayışını, çobanca yaşamayı konu alan, bu yaşayışı sevdirmek ereğini güden şiir. *eş.* **pastoral şiir.** *ör. Oktay Rifat da son yıllarında çobanıl şiire yönelmişti.*
çobaniğnesi, -ni *b. a. Far. T. bitb.* ıtır çiçeği cinsinden kokulu bir bitki.
çobanlama *a.* ve *s. Far. T. yaz.* ve *müz.* ➻ **çobanıl.**
çobanlık *a. Far. T.* **1** çoban olma durumu. *ör. Adamın çobanlığı iyiydi.* **2** çobanın işi, uğraşı, mesleği. *ör. Adam çobanlıkla geçiniyordu.* **3** çobana verilen ücret. **çobanlık etmek** çoban olarak çalışmak, hayvan gütmek.
çobanmerhemi, -ni *b. a. Far. Ar.* yaraya sürmek için terementi ve mumyağından yapılmış merhem.
çobanpüskülü, -nü *b. a. Far. T. bitb.* çobanpüskülügillerden, diken yapraklı, köksapından sidik söktürücü, iştah açıcı olarak yararlanılan bir süs bitkisi.
çobanpüskülügiller *ç. b. a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi çobanpüskülü olan bitki familyası.
çobansüzgeci, -ni *b. a. Far. T. bitb.* ➻ **yoğurtotu.**
çobantarağı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* maydanozgillerden, tarlalarda kendiliğinden yetişen, şemsiye biçiminde ve ak çiçekleri ve iki kapçık içinde çok uzun şerit gaga biçiminde meyvesi olan, ekin için zararlı sayılan otsu bir bitki.
çobantuzluğu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* ➻ **sarıçalı.**
Çobanyıldızı, -nı *ö. b. a. Far. T. ha.* ➻ **Venüs.**
çocuğumsu *s.* çocuğa benzeyen, çocukça olan, çocuk gibi, çocuksu.
çocuk *a.* **1** anne karnında ya da bebeklik çağı ile erginlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan. *ör. Kadın çocuğunu düşürmüş.* **2** küçük yaştaki oğlan ya da kız. *ör. İlkokul çocukları hareketli olur.* **3** soy yönünden oğul ya da kız. *eş. esk.* **evlat.** *ör. Adamın yetişkin iki çocuğu varmış.* **4** genç erkek, delikanlı. *ör. Kız, çocuğa âşıkmış.* **5** *mec.* gereğince olgunlaşmamış, çocukça davranışları olan kimse. *ör. Baba oldu ama hâlâ çocuk, oğluyla güreşiyor.* **6** büyükler, yaşıtlar arasında çoğul biçiminde seslenme sözü olarak kullanıldığında "arkadaş" anlamını verir. *ör. Çocuklar, bu akşam rakı içelim mi?* **7** büyükler arasında daha az yaşlılar için kullanıldığında

"adam", "kişi", "insan" gibi bir anlama gelir. **8** belli bir işte yeterince deneyimi olmayan, yeteneği bulunmayan kimse için küçümseme yollu söylenir. **çocuğa iş, ardına sen düş** "çocuk, kendisine ısmarlanan işi beceremez, sonunda o işi sen yapmak zorunda kalırsın" anlamında söylenir. **çocuğu koymak** *arg.* (ayaktopunda) gol atmak. **çocuğu olmak 1)** (kadın) çocuk doğurmak. **2)** (aile) çocuk sahibi olmak, çocuğu doğmak. **çocuk aklı** hoşgörüyle karşılanan, çocuğun yaşına uygun düşünce ve davranış. **çocuk aldırmak** *hek.* (kadın için) doğurmak istemediği için, dölyatağında bulunan dölütü ameliyatla aldırmak. **çocuk bakıcısı** çocuk bakımıyla görevlendirilmiş genç kız ya da kadın. **çocuk bahçesi** (ya da **parkı**) çocuklar için ayrılmış, oyuncakları da bulunan park. **çocuk bezi** bebeklerin altına bağlanan bez. **çocuk dili** *dil.* küçük yaştaki çocukların, belli birtakım seslerden, örneksemelerden yararlanarak, kimi sözcükleri bozarak ya da kendilerine özgü kullanımlara başvurarak oluşturdukları anlatım, kullandıkları dil. **çocuk düşürmek** (gebe kadın) çocuğunu vaktinden önce ve ölü olarak doğurmak.*eş.* **düşük yapmak**. **çocuk dünyaya getirmek** (kadın için) doğum yapmak, doğurmak. *ör. Kadın ikiz çocuk dünyaya getirdi.* **çocuk gibi 1)** çocuk kalmış, olgunlaşmamış, yetenekleri gelişmemiş. *ör. Orhan çocuk gibidir, onunla iş yapılmaz.* **2)** her söylenene kolayca inanır, kolay kanar, kolay aldanır (kimse). *ör. Bizim kapıcı çocuk gibidir, ne dersen yapar.* **çocuk gibi sevinmek** pek çok sevinmek. **çocuk istemek** çocuk sahibi olmayı istemek. **çocuk** (ya da **bebek**) **işi** çok kolay ya da önemsiz iş. **çocuk kalmak** büyümüş olmasına karşın çocukça düşünüp çocukça davranmak. **çocuk olmak** çocuk gibi davranışlarda bulunmak, çocuklaşmak. *ör. Koskoca delikanlı, çocuk olmuş, ip atlıyor.* **çocuk oyuncağı 1)** çok kolay iş. **2)** önem verilecek bir değer taşımayan, değersiz (şey). **çocuk oyuncağı haline getirmek** sık sık biçimini, yönünü değiştirerek bir işi küçümsenir, değersiz duruma düşürmek, herkesin karıştığı bir iş durumuna getirmek. **çocuk oyunu 1)** çocukların oynadıkları oyunların ortak adı. **2)** *mec.* çok kolaylıkla yapıyabilecek iş, sıradan iş. *ör. Bu iş bizim için çocuk oyunu, birkaç saatte yaparız.* **çocuk peydahlamak** (evli olmayan kadın) gebe kalmak, evlilik dışı çocuk dünyaya getirmek. **çocuk ruhlu** çocukça davranışları ve çocuklara benzeyen bir iç dünyası olan (kimse). *ör. O hep böyle çocuk ruhlu kaldı.* **çocuk yapmak** isteyerek çocuk sahibi olmak. *ör. Bir süre çocuk yapmak istemedik.* **çocuk yetiştirmek** çocuğu her yönden sağlıklı, topluma yararlı olarak büyütmek. *ör. Artık çocuk yetiştirmek zorlaştı.* **çocuk yuvası** genellikle anneleri çalışan küçük çocukların gündüzleri bırakıldıkları ve bakıldıkları bakımevi. **çocukla çocuk, büyükle büyük olmak** çocuklarla da büyüklerle de anlaşabilmek. **çocuklar!** *tkz.* (büyükler arasında seslenme sözü) arkadaşlar! **çocuklar başı Deli Ömer** çocukların oyunlarına karışmayı, onlarla oynamayı, çocukları başına toplayıp çocuksu işler yapmayı seven yaşlı adam. **çocuktan al haberi 1)** çocuk yalan dolan bilmez, her şeyi olduğu gibi anlatır, onun için haberin doğrusu çocuktan alınır. **2)** gizli şeyleri çocuğun yanında konuşmaktan sakınılmadığı için çocuk bunları öğrenir ve gizlilik kavramını bilmediğinden bunları herhangi bir durumda olduğu gibi söyler, çocuk sır saklamaz.

çocukbilim *b. a.* çocuğu ruhsal ve bedensel yönden konu alan bilim dalı. *eş.* **pedoloji (I)**.

çocukbilimci *b. a.* çocukbilim uzmanı. *eş.* **pedolog (I)**.

çocukcağız *a.* sözü edilen çocuk için sevgi ve acıma duygusuyla söylenir.*ör, Şu çocukcağızın durumuna bakın.*

çocukça *s.* ve *be.* çocuğa yakışır (biçimde), çocuk gibi. *ör. Onun bu çocukça davranışlarından bıktım.*

çocukçalık *a.* çocuğa yakışırlık, çocuk gibilik. *ör. İşin çocukçalığı ortadaydı.*

çocukçu *a.* **1** *ha.* çocuk hastalıkları uzmanı doktor. **2** *a.* ve *s. arg.* çocuklara cinsel istek duyan sapkın (kimse).

çocukçuluk *a. arg.* çocuklara cinsel istek duyma sapkınlığı.

çocukevi, -ni *b. a. yeni* bebeklerin ve küçük çocukların gündüzleri bakılmak için bırakıldıkları yer, çocuk yuvası, yuva.

çocuklaşabilme *a.* çocuklaşabilmek eylemi.

çocuklaşabilmek *(nsz)* çocuklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çocuklaşıverme ***a.*** çocuklaşıvermek eylemi.

çocuklaşıvermek *(nsz)* çocuklaşma eğilimi göstermek, çabucak çocuklaşmak. *ör. Koskoca delikanlı annesini görünce çocuklaşıveriyordu.*

çocuklaşma *a.* çocuklaşmak eylemi.

çocuklaşmak *(nsz)* çocuk gibi davranışlarda bulunmaya başlamak.

çocuklaştırma *a.* çocuklaştırmak eylemi.

çocuklaştırmak *(-i)* çocuklar gibi davranmasına yol açmak, çocuklaşmak eylemine uğratmak. *ör. Uçurtmalar beni çocuklaştırıyor.*

çocuklu *s.* çocuğu bulunan. *ör. Adam iki çocukluymuş.*

çocukluk *a.* **1** çocuk olma durumu. *ör. Rahat bir çocukluk geçirmişti.* **2** insanın bebeklikle erginlik arasındaki yaşam dönemi. *ör. Kişi on üç, on dört yaşında çocukluktan çıkarmış.* **3** çocukça davranış. *ör. Senin bu yaptığına çocukluk denir.* **çocukluğu tutmak** çocuksu davranışlarda bulunmak. *ör. Bizimkinin çocukluğu tuttu, uçurtma uçuruyor.* **çocukluk etmek 1)** çocuklar gibi davranmak. *ör. Koca-man adam çocukluk etmekten kurtulamadı.* **2)** gereği gibi ölçüp biçmeden, akılsızca, çocuk-

ça iş yapmak. *ör. Oğlan bir çocukluk etmiş, hoş görün.*
çocuksu *s.* çocuğa benzeyen, çocuk gibi, çocukça olan, çocuk işi, çocuğumsu. *ör. Delikanlının çocuksu sevinci görülecek şeydi.*
çocuksuluk *a.* **1** çocuksu olma durumu, çocuksu davranış. **2** *ruhb.* çocukluk ve yeniyetmelik dönemlerine özgü davranışları yetişkinlik döneminde de sürdürme biçimindeki zekâ geriliği.
çocuksuz *s.* çocuğu bulunmayan, olmayan. *ör. Kiracı olarak çocuksuz evlileri yeğliyorlar.*
çocuksuzluk *a.* çocuksuz olma durumu.
çoğalabilme *a.* çoğalabilmek eylemi.
çoğalabilmek *(nsz)* çoğalmak elinde olmak ya da çoğalma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çoğalıverme *a.* çoğalıvermek eylemi.
çoğalıvermek *(nsz)* kısa zamanda çoğalmak.
çoğalış *a.* çoğalmak eylemi ya da biçimi.
çoğalma *a.* çoğalmak eylemi.
çoğalmak *(nsz)* az iken çok duruma gelmek, niceliği artmak. *ör. Bugünlerde işler iyice çoğaldı.* **çoğala çoğala** *ik. be.* çoğalarak.
çoğaltabilme *a.* çoğaltabilmek eylemi.
çoğaltabilmek *(-i)* çoğaltmak elinde olmak ya da çoğaltma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çoğaltıcı *a.* ve *s.* çoğaltma işini yapan.
çoğaltılabilme *a.* çoğaltılabilmek eylemi.
çoğaltılabilmek *(nsz)* çoğaltılması olanak içinde olmak ya da çoğaltılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çoğaltılış *a.* çoğaltılmak eylemi ya da biçimi.
çoğaltılıverme *a.* çoğaltılıvermek eylemi.
çoğaltılıvermek *(nsz)* çabucak ya da çok kısa sürede çoğaltılmak.
çoğaltılma *a.* çoğaltılmak eylemi.
çoğaltılmak *(nsz)* çoğalması sağlanmak. *ör. Yazı çoğaltılıp herkese dağıtıldı.*
çoğaltım *a.* **1** çoğaltmak eylemi. **2** bir şeyin tıpkısını ortaya koyma işi. **3** *sin.* bir filmin, asıl kopya ile aynı özellikleri taşıyan yeni bir kopyasını tek bir işlemde elde etme. **çoğaltım hakkı** *sin.* bir filmin kopyasını çıkarmayı ve bu kopyayı çoğaltmayı sağlayan hak.
çoğaltış *a.* çoğaltmak eylemi ya da biçimi.
çoğaltıverme *a.* çoğaltıvermek eylemi.
çoğaltıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda çoğaltmak.
çoğaltma *a.* çoğaltmak eylemi.
çoğaltmacı *s.* bir örneği ya da birimi değiştirmeksizin sürekli olarak yinelcyen (kişi, yapıt). *ör. Onun çoğaltmacı bir ozan olduğu söylenebilir.*
çoğaltmacılık *a.* bir örneği ya da birimi değiştirmeksizin yineleyerek her yapıtta boyuna benzerlerini kullanma işi. *ör. Sloganclılıkla çoğaltmacılık örtüşür.*
çoğaltmak *(-i)* **1** sayısını, ölçüsünü, niceliğini artırmak, çok duruma getirmek. **2** (bir yazıyı, belgeyi) tıpkıçekim ve benzeri yollarla çok duruma getirmek. *ör. Belgeyi çoğaltıp satmışlar.*
çoğu *be.* **1** çok kez, çoğunlukla, sık sık. *ör. Günlerim iyiydi, çoğu da balık avlardım.* **2** *s.* (bir şeyin) büyük bir bölümü. *ör. Bunu çoğu kimseler bilmez.* **çoğu kez** (ya da **zaman, vakit**) *be.* sıklıkla, sık sık, çoğunlukla, çok kez. *ör. Bu işleri çoğu kez o yapardı.*
çoğul *s. dilb.* dilbilgisinde, tekile karşıt olarak çokluğu belirten biçim; örneğin "biz", "siz", "çocuklar" gibi biçimler çoğuldur. **çoğul ekleri** *dilb.* sözcükte çoğul kavramı oluşturan belirli ekler. *ör. -ler, -k, -uz, -imiz gibi ekler çoğul ekleridir; "evler", "gittik", "yolumuz", "evimiz" gibi.* **çoğul kavram** *fels.* çok sayıda şeyi içeren, gösteren kavram. **çoğul önerme** *fels.* öznesi çoğul olan ya da ayrı ayrı öznelerden oluşan önerme.
çoğulcu *s. topb.* **1** çoğulculukla ilgili olan. *eş.* **plüralist**. *ör. Onun çoğulcu görüşleri bilinir.* **2** *a.* ve *s.* çoğulculuk yandaşı olan kimse. *ör. Çoğulcular demokraside direniyor.* **3** *a.* ve *s. fels.* ➻ **çokçu**. **çoğulcu demokrasi** (ya da **toplum**) *topb.* bütün sınıfları ve katmanları eşit sayılan ve bunlara toplumun yönetiminde söz hakkı tanınan toplum, çok partili, çok örgütlü, özgür toplum düzeni.
çoğulculuk *a. topb.* **1** toplumsal yaşamda her türlü düşüncenin, eğilimin, gerçekliğin var olmasını, eşitliği ve özgürlüğü savunan görüş. *eş.* **plüralizm**. **2** her türlü eğilimin, düşüncenin örgütlenmesini ve siyasal yaşamda, ülke yönetiminde söz sahibi olmasını kabul eden siyasal düzen. *eş.* **plüralizm**. **3** *fels.* **çokçuluk**.
çoğullama *a.* çoğullamak eylemi.
çoğullamak *(-i) dilb.* tekil bir sözcüğü çoğul duruma getirmek, çoğul yapmak çoğullaştırmak.
çoğullanma *a.* çoğullanmak eylemi.
çoğullanış *a.* çoğullanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Türkçede adların çoğullanışının kuralı basittir.*
çoğullanmak *(nsz)* çoğul bir duruma getirilmek ya da gelmek, çoğullaşmak ya da çoğullaştırılmak.
çoğullaşma *a.* çoğullaşmak eylemi.
çoğullaşmak *(nsz)* çoğul duruma gelmek, çoklaşmak. *ör. Tekil olarak anlatılanlar halkın diline düştükçe çoğullaşır.*
çoğullaştırılma *a.* çoğullaştırılmak eylemi.
çoğullaştırılmak *(nsz)* çoğul yapılmak, çoğul bir duruma getirilmek. *ör. "Ler" ile çoğullaştırılan sözcüğün tekilini yazınız.*
çoğullaştırma *a.* çoğullaştırmak eylemi.
çoğullaştırmak *(-i)* çoğul yapmak. *ör. "Ev" sözcüğünü çoğullaştırmak için "ler" ekini getiririz: Evler.*
çoğulluk *a.* çoğul olma durumu. *ör. Sözcüklerin tekilliği çoğulluğu kolay anlaşılır.*
çoğumsama *a.* çoğumsamak eylemi.
çoğumsamak *(-i)* bir şeyin düşünülenden daha çok olduğu yargısına vararak çok görmek, çok bulmak.

çoğumsanma *a.* çoğumsanmak eylemi.
çoğumsanmak *(nsz)* düşünülenden daha çok olduğu yargısına varılarak çok bulunmak, çok görülmek.
çoğun *be.* çok kez, sık sık. *eş. esk.* **ekseriya**. *ör. Bunlar çoğun suç işlerdi.*
çoğunca *a.* ve *s.* (. .' .) en çoğu, çoğunluk, çok kez. *eş. esk.* **ekseri**. *ör. Ben, çoğunca burada yüzerim.*
çoğunluk *a.* **1** sayıca çokluk, sayı üstünlüğü. *eş. esk.* **ekseriyet**. *ör. Ailede çoğunluk tatil için denizi yeğliyor.* **2** çok kez, çok zaman, sık sık, çoğunlukla. *eş. esk.* **ekseriya**. *ör. Denize çoğunluk burada girerim.* **3** *huk.* bir meclisin, kurultayın, toplantının çalışmaya başlayabilmesi için gereken üye sayısı, üyeler toplamının yarısından bir artığı. *ör. Meclis, çoğunluk olmadığı için toplanamadı.* **4** *huk.* oylamaya dayanan bir toplantıda, katılanların yarısından bir artığı. *ör. Üye çoğunluğu bu öneriye oy verdi.* **5** bir toplumda, toplantıda sayıca üstünlüğü olanlar. *ör. Çoğulcu bir toplumda çoğunluğun isteği azınlığın isteğini ortadan kaldıramaz.* **çoğunluğu sağlamak 1)** bir toplantının açılabilmesi, çalışabilmesi için gereken çoğunluğu bulmak. **2)** bir oylamada çoğunluğun oyunu almak.
çoğunlukla *be.* **1** çoğunluğa dayanılarak, çoğunluğun oyu ile. *ör. Yasa çoğunlukla geçti.* **2** çok kez, çok zaman, az olmayarak, sık sık, çoğu kez. *ör. Konularını çoğunlukla Çukurova'dan seçerdi.*
çoğurcuk *a. hayb.* ➻ **sığırcık**.
çok *s.* **1** belirsiz bir biçimde büyük sayıda olan, nicelik, değer, güç, derece gibi yönlerden büyük ve aşırı olan. *ör. Yapılacak daha pek çok iş var.* **2** *a.* bir şeyin büyük bölümü. *ör. Paranın çoğunu harcadım.* **3** *be.* sayı, süre, güçlülük, ölçü, yeğinlik vb. yönlerinden aşırılık bildirir. *ör. Artık çok çalışmak gerekiyor.* **çoğu gitti azı kaldı** "yapılmakta olan işin en güç, en önemli, en büyük bölümü yapıldı, geriye pek bir şey kalmadı, iş kolaylaştı" anlamında söylenir. **çoğu zarar, azı karar** "hiçbir şeyde aşırıya kaçmamalı" anlamında kullanılır. **çok bilen çok yanılır** "insan ne kadar çok şey bilirse bilsin, bilmediği şey daha çoktur, çok bildiği için kendine çok güvenen kimse de sık sık yanılır" anlamında söylenir. **çok çok** *ik. be.* olsa olsa, en çok, en son. *ör. Bu para çok çok bir hafta yeter.* **çok geçmeden** kısa bir süre sonra. *ör. Gitti ama çok geçmeden döndü.* **(bir şey) çok gelmek 1)** gereğinden çok olmak, yeterli olduktan sonra birazı artmak. *ör. Aldığım çimento çok geldi.* **2)** çekilmezleşmek, katlanılmazlaşmak, dayanılmazlaşmak. *ör. Bu dertler çok geldi.* **çok gezen çok bilir** "çok gezen kimse, gezdiği yerlerde değişik şeyler görür ve öğrenir, bilgilerine yeni bilgiler ekler" anlamında söylenir. **çok gezen tavuk ayağında bok getirir** her yere girip çıkan, komşu komşu dolaşan kadının adı lekelenir. **(bir şeyi bir kimseye) çok görmek 1)** bir kimseyi o şeye değer bulmamak, o şeyi o kimseden esirgemek. *ör. Bu yardımı ona çok görmek gerekmez.* **2)** bir kimsenin böyle bir şey yapmış olmasını yadırgamak. *ör. Bu davranışı ona çok görmekten kendimi alamıyorum.* **çok havlayan köpek ısırmaz** "bağırıp çağırarak karşısındakini korkutmaya çalışan kimse eylemli bir saldırıda bulunmaz" anlamında söylenir. **çok kez** *be.* sık sık, çok zaman, çoğu kez, çoğu zaman, sıklıkla. *ör. Çok kez kahvaltı etmeden yola çıkarım.* **çok naz âşık usandırır** "isteksiz görünmekte, yalvartmakta aşırı davranmamalıdır" anlamında söylenir. **(biri) çok olmak** davranışları dayanılmaz ölçüye varmak, tutumuyla karşısındakini usandırmak. *ör. Bu çocuk da çok oldu artık!* **(bir şey) çok olmak** belli ölçüyü ve sınırı aşmak, aşırı bir durum almak, dayanılmazlaşmak, katlanılmazlaşmak. *ör. Yaptıkları çok oldu artık, bir şey yapalım!* **çok şey!** şaşırtıcı bir olay ya da söz karşısında "çok şaştım doğrusu, beklenir şey değil bu, olacak şey değil" gibisinden söylenir. **çok şükür!** durumdan, Tanrı'nın verdiği olanaktan hoşnutluğu anlatır. *ör. Oğlum üniversiteyi bitirdi çok şükür!* **çok yanlı** (ya da **yönlü**) **1)** ikiden çok yanı ya da yönü olan. *ör. Olayın çok yanlı olduğu söyleniyor.* **2)** birçok yönden, ayrıntılı biçimde. *ör. Olay çok yönlü araştırılıyor.* **3)** birçok konuda çalışması ve geniş bilgisi olan. *ör. Yalnız siyasacı değil, çok yanlıydı, bilime, sanata da yakındı.* **çok yanlılık** (ya da **yönlülük**) çok yanlı olma özelliği. **çok yaşa** uzun bir yaşam dilemek için ya da bir davranış beğenildiğinde söylenen bir iyi dilek sözü. **çok yıllık** *bitb.* çiçek açmadan önce birkaç yıl yaşayan, yaşamı uzun süren (bitki). *ör. Kimi otlar çok yıllıktır.* **çokları** birçok kimse, çok kişi, birçoğu. *ör. Çokları bunu bilmez.* **çoklarınca** birçok kimsece, çok kişice, birçok kimseye göre, birçoğunca. *ör. Davranışı çoklarınca beğenilmedi.* **çoktan** (ya da **çoktandır**) uzun süre oldu, uzun süreden beri, çok zaman geçti, çok zaman önce, öteden beri. *ör. O şimdi çoktan gitmiştir. Onu çoktandır görmüyorum.*
çokanlamlı *b. s. dilb.* birçok anlamı olan, çokanlamlılık gösteren (sözcük). *ör. Böyle çokanlamlı sözcükler kimi kez insanı yanıltır.*
çokanlamlılık *b. a. dilb.* bir sözcüğün birden çok anlamı içerme, bildirme niteliği, birçok anlamı olma durumu ve özelliği.
çokayaklılar *ç. b. a.* (.' . . . .) *hayb.* eklembacaklı böceklerin, kırkayak, çıyan gibi her ekleminde bir ya da iki çift ayağı olan takımı.
çokbilmiş *b. s.* **1** her şeyi bilen, çok şey bilen, akıllı, zeki. *ör. Çocuk çok bilmiş biri çıktı.* **2** çıkarını bilen, kurnaz. **3** (çocuk için) yaşının gerektirdiğinden daha akıllıca, büyüklere özgü şeyler söyleyen. **çokbilmiş görünmek** çokbilmiş sanısı uyandırmak. *ör. Ali, çokbilmiş görünmekten kaçınırdı.*

çokbilmişlik *b. a.* çokbilmiş olma durumu. *ör. Onun her şeye burnunu sokuşu, çokbilmişliği can sıkıyor.* **çokbilmişlik taslamak** kendini çokbilmiş biri olarak göstermeye çalışmak. *ör. Onun çokbilmişlik taslamak huyu yoktur.*

çokça *s.* oldukça çok, pek çok. *ör. Buraya çokça gelmeye başladılar.*

çokçu *a.* ve *s. fels.* çokçuluk öğretisini benimseyen (kimse, görüş). *eş.* **plüralist**. *ör. Bu öğretilerin hepsi de çokçudur.*

çokçuluk *a. fels.* evrenin, birbirine indirgenemeyen birçok varlıktan oluştuğunu, evrende birlik aramanın bir anlak eğilimi olduğunu, din, felsefe ve siyasada bir tek değil birçok ilke ve gerçeğin iç içe bulunduğunu öne süren öğreti. *eş.* **plüralizm**. *ör. Toplumbilim çokçuluğu "çoğulculuk" olarak ele alır.*

çokdilli *b. s. dil.* **1** ikiden çok dil bilen ve konuşan (kimse). **2** ikiden çok dil konuşulan (ülke, toplum). *ör. İsviçre çokdilli bir toplumdur, bu ülkede Almanca, İtalyanca ve Fransızca resmi dillerdir.*

çokdillilik *b. a. dil.* bir bireyin ikiden çok dil bilmesi ya da bir ülkede, bir toplumda günlük yaşamda ikiden çok dilin kullanılıyor olması durumu. *ör. Çokdillilik bir kimsenin ya da bir toplumun üç ya da daha çok dil bildiğini, konuştuğunu anlatmak için kullanılan bir terimdir.*

çokdinli *b. s. T. Ar.* birkaç dinin ve onlara bağlu insan topluluklarının, azınlık biçimincde de olsa bir arada yaşadığı (ülke, toplum).

çokdüzlemli *b. s. mat.* birkaç düzlemin kesişmesiyle oluşmuş olan (açı).

çokeşli *b. s. topb.* aynı zamanda birçok kadınla evli olan (erkek) ya da birçok erkekle evli olan (kadın). *eş.* **poligam**.

çokeşlilik *b. a. topb.* bir kadının aynı zamanda çokkocalı ya da bir erkeğin aynı zamanda çokkarılı olmasının toplumsal olarak onaylandığı evlilik biçimi. *eş.* **poligami**.

çokfazlı *b. s. T. Fr. fiz.* birden çok fazı bulunan (elektrik sistemi).

çokgen *b. a. mat.* birbirini izleyen herhangi üç köşesi bir doğru üzerinde bulunmayan, açı oluşturacak biçimde her yandan doğru çizgilerle çevrilmiş kapalı biçim. *ör. Üçgen, kare birer çokgendir.*

çokgerçekçi *b. s.* ve *a. fels.* çokgerçekçilik öğretisine bağlı olan (kimse, görüş).

çokgerçekçilik *b. a. fels.* doğaötesel gerçek, matematik gerçek, mantıksal gerçek, törel gerçek gibi, aralarında ortak bir bağlantı bulunmayan birçok gerçeğin bulunduğunu, bunlar arasında bir bağ bulunmadığını, gerçeğin tek olmadığını öne süren öğreti.

çokgözeli *b. s. yaşb.* yapısında birden çok göze bulunan (hayvan ya da bitki).

çokgözeliler *ç. b. a. yaşb.* yapısında birden çok göze bulunan hayvan ve bitkiler.

çokişlevli *b. s.* birkaç işlevi olan. *ör. Tarımın çokişlevli niteliğini bilinir.*

çokişlevlilik *b. a.* çokişlevli olma durumu, özelliği. *ör. Tarımın çokişlevliliğini yadsıyamayız.*

çokkarılı *b. s. topb.* aynı zamanda birden çok karısı bulunan (erkek).

çokkarılılık *b. a. topb.* bir erkeğin yasal olarak aynı zamanda iki ya da daha çok sayıda kadınla evli olabildiği evlilik biçimi. *eş.* **polijini**.

çokkatlı *b. s.* kat kat olan, çok katı bulunan. **çokkatlı otopark** büyük kentlerde otopark olarak kullanılan, katlarında araç park yerleri bulunan çokkatlı yapı.

çokkocalı *b. s. topb.* aynı zamanda birden çok kocası bulunan (kadın).

çokkocalılık *b. a. topb.* bir kadının yasal olarak aynı zamanda iki ya da daha çok sayıda kocasının olabildiği evlilik biçimi. *eş.* **poliandri**.

çokkültürlü *b. s. T. Fr.* ayrı nitelikte birkaç kültürü içinde barındıran (toplum).

çokkültürlülük *b. a. T. Fr.* (toplum olarak) çokkültürlü olma durumu, özelliği.

çoklu *s.* çok değişkenli olan. *ör. Elektrikte çoklu tarife uygulanacakmış.*

çokluk *a.* **1** sayı ya da ölçü yönünden çok olma durumu. *ör. Eskiler, "nerede çokluk orada bokluk" demişler.* **2** çoğunluk. *ör. Biz çokluğa uyarız.* **3** *be.* sıklıkla, sık sık, çok kez, çok zaman, çokça, çoğu. *ör. Biz, çokluk buralara geliriz.*

çoklukla *be.* (. .' .) çok zaman, genel olarak. *ör. Ali çoklukla geç kalır.*

çokoluşçu *b. s. fels.* çokoluşçuluk öğretisi yandaşı (kimse, görüş).

çokoluşçuluk *b. a. fels.* canlıların bir tek atadan değil birçok atadan oluştuğunu öne süren öğreti. *ör. Türler, çokoluşçuluğa göre, çeşitli köklerden birliğe doğru oluşmuştur.*

çokpartili *s.T. Fr.* iki ya da daha çok partinin bulunduğu (siyasal düzen).

çokpartililik *a.T. Fr.* çokpartili olma durumu.*ör. Demokrasinin özünde çokpartililik vardır.*

çokrağan *a. ha.* ➻ **çokrak**[1].

çokrak *a. ha.* **1** gür sulu ve suları fışkıran kaynak. **2** kaplıca, ılıca.

çokrama *a. ha.* çokramak eylemi.

çokramak *(nsz) ha.* (tencere, mide, su) fıkır fıkır kaynamak. *ör. Pınar yerden çokruyordu.*

çokratma *a. ha.* çokratmak eylemi.

çokratmak *(-i) ha.* fıkır fıkır kaynatmak.

çokrayış *a. ha.* çokramak eylemi ya da biçimi. *ör. Midemin çokrayışı sürüyor.*

çoksama *a.* çoksamak eylemi.

çoksamak *(-i)* çok görmek, çoğumsamak.

çoksatar *a.* ve *s.* belli bir dönemde, belli süre içinde en çok satan (kitap). *ör. Yılın çoksatarı bir romandı.*

çoksenlendirilme *b. a. müz.* çokseslendirilmek eylemi.

çokseslendirilmek *(nsz) müz.* tektesli iken çoksesli bir duruma getirilmek. *ör. Bestecilerimizce çokseslendirilen türkülerimiz vardır.*

çokseslendirme *b. a. müz.* çokseslendirmek eylemi.
çokseslendirmek *(-i) müz.* teksesli iken çoksesli bir duruma getirmek. *ör. Halk türkülerimizi çokseslendirmek için denemeler yapılmıştır.*
çoksesli *b. s.* **1** *müz.* müzik kurallarına uygun olarak birçok sesten oluşmuş (müzik ya da müzik yapıtı). *eş.* **polifonik**. *ör.Türkiye'de çoksesli müziği kimse önemsemez.* **2** *dil.* dilde birçok sesi bildiren (harf). *eş.* **polifonik**.
çokseslilik *b. a.* **1** *müz.* birçok sesin müzik kurallarına uygun olarak düzenlenmesi sanatı. *eş.* **polifoni**. **2** *dil.* dilde bir harfin birden çok sesi karşılama özelliği. *eş.* **polifoni**.
çoksınma *a.ha.* çoksınmak eylemi.
çoksınmak *(-i) ha.* çok olduğunu düşünmek, çok olarak görmek.
çoktanrıcı *b. a.* ve *b. s. fels.* birden çok tanrının varlığını öne süren ve bunu kabul eden (kimse, öğreti). *eş.* **politeist**.
çoktanrıcılık *b. a. fels.* tek bir Tanrı değil birden çok tanrının varlığı görüşünü öne süren, bunu benimseyen öğreti. *eş.* **politeizm**.
çoktanrılı *s.* birden çok tanrısı bulunan ve onlara inanan (kimse, toplum, din) .*eş.* **pagan**. *ör. Homeros çoktanrılı dünyanın ozanıydı.*
çoktanrılılık *b. a.* birden çok tanrısı bulunma ve onlara inanma, birden çok tanrıya tapınış. *eş.* **paganizm**. *ör. Çoktanrılılık eski toplumların bir özelliğidir.*
çoktasım *b. a. mant.* birinin vargısı öbürünün öncülü olmak yoluyla birbirine bağlanan birçok tasımdan oluşan tasım, bu özelliği taşıyan kanıt.
çokterimli *b. a. mat.* aralarında artı ya da eksi işareti bulunan birçok terimden[2] oluşan cebirsel anlatım.
çoktürden *b. s.* ➻ **çoktürlü**.
çoktürdenlik *b. a.* ➻ **çoktürlülük**.
çoktürlü *b. s.* öğeleri arasında türsel ya da niteliksel ayrılıklar bulunan, ayrı ayrı türlerden oluşan. *eş.* **heterojen**.
çoktürlülük *b. a.* birden çok türden oluşmuş olmakla birlikte bir uyuşum bulunmayan birliğin niteliği.
çokuluslu *b. s.* **1** (ticaret ve sanayi için) iki ya da daha çok ulusun ortaklıklarının birleşmesiyle kurulmuş olan ve uluslararası ölçüde etkinlik gösteren (ortaklık). *ör. Devleti, çokuluslu ortaklıklar güç durumda bırakabilir.* **2** iki ya da daha çok ulusla ilgili olan. *ör. Körfez Savaşı'nda çokuluslu güç gövde gösterisi yaptı.* **çokuluslu güç** birkaç devletin askerinden oluşan ve belli bir yerde belli görev yapan birlik. *ör. Bosna'ya çokuluslu güç yerleştirilecekmiş.*
çokuluslulaşma *a.* çokuluslulaşmak eylemi.
çokuluslulaşmak *(nsz)* (ticaret ve sanayi için) çokuluslu bir nitelik kazanmak.
çokuluslu luk *b. a.* çokuluslu olma durumu.
çokuşma *a. ha.* çokuşmak eylemi.
çokuşmak *(nsz) ha.* (devinebilen canlılar için) üst üste yığılmak, üst üste binercesine üşüşmek, birikmek, toplanmak, kalabalık etmek. *ör. Arılar çiçeklere çokuşmuştu.*
çokyüzlü *b. s. mat.* her biri yüz adını alan düzlemsel çokgenlerle sınırlanan kapalı biçim. **çokyüzlü açı** *mat.* ortak bir köşede kesişen üç ya da daha çok düzlemin oluşturduğu biçim.
çolak *s.* ve *a.* **1** sakat (kol ya da el). *ör. Adam çolak koluyla bile vurabiliyordu.* **2** kolu ya da eli sakat olan (insan). *ör. Devlet çolaklara da iş bulmalıdır.*
çolaklık *a.* çolak olma durumu.
Çolpan *ö. a.* ➻ **Çulpan, Venüs**.
çoluk *a.* (tek başına kullanılmaz, yalnızca ***çoluk çocuk*** deyiminde geçer.) **çoluk çocuğa karışmak** evlenip çocukları dünyaya gelmek ve onlarla uğraşır olmak. *ör. Sevgilisi çoluk çocuğa karışmıştı bile.* **çoluk çocuk** *ik. a.* **1)** bütün ev halkı, çocuklar da içinde olmak üzere aile topluluğu. *ör. Çoluk çocuğumuzu geçindirmek zorundayız.* **2)** içinde çocukların da bulunduğu kalabalık. *ör. Gelenler hep çoluk çocuktu.* **3)** aklı işe ermeyen, deneyimsiz ve yaşça küçük kimseler. *ör. İşler çoluk çocuğa kalmış.* **4)** önemsenmemesi gereken, sözleri geçmeyecek denli küçük yaştakiler. *ör. Çoluk çocuk onlar, söylediklerine aldırma.* **çoluk çocuk elinde kalmak** çok genç ve deneyimsiz kişilerin yönetimi altında yaşar olmak. *ör. İş çoluk çocukların elinde kalmıştı.* **çoluk çocuk sahibi olmak** evlenme yoluyla eş ve çocuklar edinmek.
çomaç *a. ha.* sacta pişirilmiş yufkanın içine peynir ya da kıyma konularak yapılan dürüm.
çomak *a.* değnek, sopa.
çomar *a.* **1** kaba yapılı, gövdesi yere yakın, bacakları güçlü, iri bir köpek, çoban köpeği. **2** *a.* ve *s. arg.* yaşlı, düşkün (kimse), yaşlı meyhaneci.
çomarlanma *a. arg.* çomarlanmak eylemi.
çomarlanmak *(nsz) arg.* yaşlanmak, yaşlanıp düşkünleşmek.
çont *a.* ve *s. ha.* (ele ya da kola inen) inme ile eli ya da kolu büzülmüş (kimse). *ör. Köşede çont bir adam oturuyordu.* **çont etmek** *ha.* (kutsal bir kişi, yer, cin, peri vb.) birinin elini kolunu büzüp sakatlamak, çarpmak. **çont olmak** *ha.* çont bir duruma gelmek, eli kolu büzülmek, çarpılmak.
çontluk *a. ha.* çont olma durumu.
çopra *a.* **1** balık kılçığı. **2** sık çalılık, sazlık.
çoprabalığı, -nı *b. a. hayb.* oldukça uzun gövdeli, ağız çevresinde iri bıyıklar bulunan, tatlı sularda yaşayan bir balık.
çopur *s.* yüzünde çiçek hastalığından kalma çok sayıda küçük yara izleri bulunan (kimse). *ör. Okulun çopur bekçisi herkesi korkutuyordu.*
çopurina *a.* (. . .' .) *hayb.* izmarite benzeyen küçük bir balık.
çopurlaşma *a.* çopurlaşmak eylemi.

çopurlaşmak *(nsz)* (yüz için) çopur bir duruma gelmek. *ör. Çiçekten sonra yüzü böyle çopurlaştı.*
çopurlaştırma *a.* çopurlaştırmak eylemi.
çopurlaştırmak *(-i)* (yüz için) çopur duruma getirmek. *ör. Geçirdiği hastalık çocuğu çopurlaştırmıştı.*
çopurluk *a.* çopur olma durumu.
çor (I) *a. ha.* **1** hastalık, dert. **2** üzüntü, dert, keder. **3** (Anadolu'nun kimi yerlerinde) sığır vebası. **çor getirmek** *ha.* (ağaç için) kurumasına yol açan urlar oluşmak.
çor (II) *a.* ve *s. ha.* **1** tuz. **2** tuzlu.
çorak *s.* **1** üzerinde bitki yetişmeyen ya da bitkisi ve verimi iyi olmayan (toprak). *ör. Üç beş dönüm çorak topraktan ne elde edilebilir?* **2** (su için) içilmez, acı. *ör. Yeni kazılan kuyudan çorak bir su çıkmış.* **3** *a.* kimi toprakların yüzünde ak bir katman durumunda bulunan potaslı, sutlu tuz. **4** *a.* toprak damlarda kullanılan, su geçirmeyen bir tür killi toprak.
çoraklaşabilme *a.* çoraklaşabilmek eylemi.
çoraklaşabilmek *(nsz)* (toprak için) çoraklaşma olasılığı bulunmak. *ör. Susuz ve bitkisiz toprak çoraklaşabilir.*
çoraklaşma *a.* çoraklaşmak eylemi.
çoraklaşmak *(nsz)* (toprak için) suyu çekilerek tarıma elverişsiz bir duruma gelmek, verimsizleşmek. *ör. Tarlası iyice çoraklaşınca köyden göçtü.*
çoraklaştırabilme *a.* çoraklaştırabilmek eylemi.
çoraklaştırabilmek *(-i)* (toprağı) çoraklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çoraklaştırılabilme *a.* çoraklaştırılabilmek eylemi.
çoraklaştırılabilmek *(nsz)* çoraklaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çoraklaştırılma *a.* çoraklaştırılmak eylemi.
çoraklaştırılmak *(nsz)* çoraklaşmasına yol açılmak. *ör. Bile bile çoraklaştırılan toprak ürün verir mi?*
çoraklaştırma *a.* çoraklaştırmak eylemi.
çoraklaştırmak *(-i)* (toprağı) verimsiz, tarıma elverişsiz bir duruma getirmek. *ör. Üst üste ekim tarlayı çoraklaşırdı.*
çoraklık *a.* **1** (toprak için) verimli olmama durumu, verimsizlik. **2** (su için) tuzluluk, acılık, içilmezlik.
çorap *a. Ar.* pamuk, yün, ipek gibi çeşitli ipliklerden örülerek genellikle sıcak tutması için ayağa giyilen giyecek. **çorap kaçmak** ince örgülü çorabın bir ya da birkaç teli koparak örgüsü uzunlamasına açılmak. **çorap söküğü gibi gitmek** başlayan bir iş ya da birbirine bağlı işler arka arkaya ve kolayca yapılarak sürüp gitmek.
çorapçı *a. Ar. T.* **1** çorap ören ya da çorap satan kimse. **2** çorap satılan dükkân.
çorapçılık *a. Ar. T.* **1** çorap yapma işi. **2** çorap alıp satma işi.
çorba *a. Far.* **1** çok çeşitli gereçle (örneğin sebzeyle, bulgur, yarma, un gibi şeylerle, etle vb.) hazırlanan, sıcak olarak ve kaşıkla içilen sulu yiyecek. **2** *mec.* karmakarışık şey. **(bir şeyi) çorba etmek** karmakarışık etmek, karıştırmak. **çorba gibi 1)** (yemek için) pek sulu, gerekli kıvamı bulmamış. **2)** (iş, durum vb. için) içinden çıkılması güç, çok karışık. **(birini) çorba içmeye çağırmak** (alçakgönüllü bir biçimde) yemeğe buyur etmek, yemeğe çağırmak. **(bir iş) çorba olmak** ➻ **çorbaya dönmek**. **çorba kaşığı** genellikle çorba içmek için kullanılan yemek kaşığı. **çorba tabağı** çorba içerken kullanılan, içine çorba konulan derince tabak. **çorbada tuzu bulunmak** yapılmakta ya da yapılacak olan bir işte küçük de olsa katkısı, emeği olmak. **çorbası tütmek** sağlığı ve geçimi yerinde olmak. **(bir iş) çorbaya dönmek** karmakarışık, içinden çıkılamaz bir durum almak.
çorbacı *a. Far. T.* **1** çorba pişirip satan kimse ya da çorba satılan dükkân. **2** *tar.* Osmanlı döneminde taşrada ileri gelen Hıristiyanlara verilen ad. **3** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde yeniçeri birliği komutanı. **4** *tar.* Osmanlı ordusunda yüzbaşı aşaması. **5** *arg.* tayfaların gemi sahibine verdikleri ad. **6** *arg.* patron.
çorbacılık *a. Far. T.* çorba pişirip satma işi.
çorbalık *s. Far. T.* çorba yapmaya elverişli ya da çorba yapmak üzere ayrılmış (gereç).
çor çocuk *ik. a. ha.* ➻ **çoluk çocuk**.
çorlu *s. ha.* hastalıklı.
çorman *s.* tek başına kullanılmaz, "çok karışık ve düzensiz, karmakarışık" anlamındaki ***karman çorman*** ikilemesinde geçer.
çortmuk *a. ha.* toprak altından çıkarılan dallı budaklı küçük ağaç kütüğü.
çot *s. ha.* kolu, eli ya da ayağı sakat olan (kimse), çont, çolak.
çotanak *a. ha.* üzerinde birçok fındık bulunan dal.
çotira *a.* (. .' .) *hayb.* çotiragillerden, sıcak denizlerde ve bir türü Akdeniz kıyılarında yaşayan, kısa ve geniş gövdeli, kalın derili, sert pullu, sırt yüzgecinin önünde dikilebilen bir diken bulunan, kara denebilecek denli esmer, eti lezzetli bir balık.
çotiragiller *ç. a. hayb.* örneği çotira olan kemikli balıklar familyası.
çotra *a. Yun.* (.' .) ağaçtan yapılmış küçük su kabı.
çotuk *a.* **1** ağaç ya da çalı kökü. **2** dibinden kesilen ağacın toprak üzerinde kalmış olan bölümü. **3** asma kütüğü. **çotuk sayımı** ormanda kesimden sonra kesilen ağaçları çotukları yoluyla sayma işi.
çotul *a. ha.* ağacın her bir dalı ya da dalların çatallara ayrıldığı yer.
çotullama *a. ha.* çotullamak eylemi.
çotullamak *(-i) ha* ağacı, büyük dallara ayrıldığı yerden kesmek.

çotullanış *a.* çotullanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Fidanın büyüdükçe çotullanışı artıyordu.*
çotullanma *a. ha.* çotullanmak eylemi.
çotullanmak *(nsz)* (ağaç) çotukları oluşmak.
çotur (I) *a. ha.* kısa, bodur bitkilerin bulunduğu alan, fundalık.
çotur (II) *s. ha.* **1** yassı. **2** yassı burunlu.
çöğ *a. ha.* doruk.
çöğdürebilme *a.* çöğdürebilmek eylemi.
çöğdürebilmek *(nsz) ha.* çöğdürmek elinde olmak ya da çöğdürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çöğdürme *a. ha.* çöğdürmek eylemi.
çöğdürmek (I) *(nsz) ha.* **1** (erkekler için) fışkırtarak işemek, sidiği ileriye ve yükseğe doğru fışkırtmak. **2** işemek. **3** (su, kan gibi şeyler) basınçla dışarıya fışkırmak.
çöğdürmek (II) *(-i) ha.* **1** dayanma noktası ortada olan bir kaldıracın ya da benzeri bir şeyin bir ucuna basarak öteki ucunun kalkmasını sağlamak. **2** *(nsz)* başını havaya kaldırmak.
çöğdürük *a. ha.* sidik.
çöğelme *a. ha.* çöğelmek eylemi.
çöğelmek *(nsz) ha.* **1** oturmakta iken, bir şeye daha dikkatli bakmak için doğrulmak, kafasını kaldırıp bakmak. **2** (yılan için) çöreklenip başını kaldırarak karşısındakine atılmaya hazırlanmak.
çöğme *a. ha.* çöğmek eylemi.
çöğmek, -er *(nsz) ha.* yükseldikten sonra aşağıya inmek, yere doğru alçalarak gitmek, alçalmak.
çöğüncek *a. ha.* dayanma noktası tam ortada bulunan kaldıraç.
çöğünme *a. ha.* çöğünmek eylemi.
çöğünmek *(nsz) ha.* bir yanı inerken öbür yanı kalkmak, yükselmek.
çöğür (I) *a. müz.* iri gövdeli, kısa saplı, beş ya da altı çift teli bulunan, kiraz ağacı kabuğundan yapılmış mızrapla çalınan bir halk sazı.
çöğür (II) *a. ha.* **1** maydanozgillerden, güzel kokulu, dikenli bir yaban otu. **2** ahlat (ağacı). **3** buğday ve mısır anızı. **4** tohumdan yetişmiş küçük fidan.
çöğürcü *a.* çöğür **(I)** çalan kimse.
çökebilme *a.* çökebilmek eylemi.
çökebilmek *(nsz)* çökme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çökek *a.* **1** çukur yer. **2** bataklık, sazlık, balçık. **3** tortu.
çökel *a.* **1** taşan bir akarsuyun çekildikten sonra bıraktığı tortu. **2** *kim.* ➤ **çökelti**.
çökelbilim *b. a.* çökelleri konu alan bilim.
çökelbilimci *b. a.* çökelbilim uzmanı.
çökelebilme *a.* çökelebilmek eylemi.
çökelebilmek *(nsz)* çökelme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çökelek *a.* yağı alınmış sütün ya da ayranın kaynatılmasıyla elde edilen, niteliği iyi olmayan bir tür peynir. *eş.* **ekşimik**.
çökelekli *s.* içinde çökelek bulunan, çökelek eklenerek yapılmış olan (yiyecek).
çökelge *a. ha.* bataklık, sazlık, balçık.
çökelme *a.* **1** çökelmek eylemi. **2** *kim.* çözünme durumundaki bir maddenin çözücüsünden ayrılarak bulunduğu kabın dibine birikmesine yol açan kimya olayı.
çökelmek *(nsz)* **1** tortu oluşturmak, tortu olarak dibe inmek. **2** *kim.* (bir sıvıda erimiş olarak bulunan katı madde) çözücü sıvıdan ayrılarak kabın dibine çökmek.
çökeltebilme *a.* çökeltebilmek eylemi.
çökeltebilmek *(-i) kim.* çökeltme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kanı çökeltebiliriz.*
çökelti *a.* **1** tortu. **2** *kim.* çökelme sonunda bir sıvının dibine çöken katı madde. *eş.* **çözelti**.
çökeltilebilme *a.* çökeltilebilmek eylemi.
çökeltilebilmek *(nsz)* çökeltilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çökeltilme *a.* çökeltilmek eylemi.
çökeltilmek *(nsz)* çökelmesi sağlanmak.
çökeltme *a.* çökeltmek eylemi.
çökeltmek *(-i) kim.* çökelmeye uğratmak, çökelmesini sağlamak.
çökerme *a.* çökermek eylemi.
çökermek *(-i)* ➤ **çökertmek** .
çökertebilme *a.* çökertebilmek eylemi.
çökertebilmek *(-i)* çökertmek elinde olmak, çökertmeye gücü yetmek, çökertme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çökerti *a. coğr.* tortu[2].
çökertilebilme *a.* çökertilebilmek eylemi.
çökertilebilmek *(nsz)* çökertilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çökertiliş *a.* çökertilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Örgütün çökertilişiyle huzur geri geldi.*
çökertilme *a.* çökertilmek eylemi.
çökertilmek *(nsz)* çökmesine yol açmak, çökmesi sağlanmak.
çökertiverme *a.* çökertivermek eylemi.
çökertivermek *(-i)* çabucak çökertmek.
çökertme (I) *a.* **1** çökertmek eylemi. **2** *ask.* savaş alanının bir yerinde düşmanın geriletilmesi durumu.
çökertme (II) *a.* deniz dibine indirilen ve üstüne balıklar geldiği zaman köşelerinden çekilip kaldırılan kare biçimli balık ağı.
çökertmek *(-i)* **1** çöktürüp oturtmak. **2** çökmesini, göçmesini, yerle bir olmasını sağlamak. *ör. Atılan toplar, düşman korunaklarını çökertti.* **3** *mec.* moral bozmak. *ör. Haber, bizi iyice çökertti.*
çökkün *s.* **1** çökmek üzere ya da çökmüş olan. **2** *mec.* vücut, akıl ve ruhça gücü azalmış olan (kimse). *ör. Onu bu kez çökkün gördüm.*
çökkünleşebilme *a.* çökkünleşebilmek eylemi.
çökkünleşebilmek *(nsz)* çökkünleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çökkünleşiverme *a.* çökkünleşivermek eylemi.
çökkünleşivermek *(nsz)* kısa zamanda çökkünleşmek.
çökkünleşme *a.* çökkünleşmek eylemi.
çökkünleşmek *(nsz)* (insan) yıpranıp, hastalanıp ya da yaşlanıp güçten düşmek. *ör. Bu yıl*

onu çökkünleşmiş gördüm.
çökkünlük *a.* çökkün olma durumu.
çökme *a.* **1** çökmek eylemi. **2** *yerb.* ve *coğr.* herhangi bir yerde yerkabuğunun bir bölümünün doğal bir etkiyle alttan yıkılarak alçalması.
çökmek, -er *(nsz)* **1** (yapı, toprak vb.) herhangi bir nedenle, durumunu yitirerek bulunduğu düzeyden aşağıya inmek, çukurlaşmak, göçmek[3]. *ör. Köprü ve yol, selden dolayı çökmüş.* **2** (yapı) üzerinde bulunduğu yere yıkılmak. *ör. Bir apartman çökmüş.* **3** (sıvı içindeki bir katı) dibe inmek. **4** (sis, duman) toprağa doğru inmek ya da her yanı, her yeri kaplamak. *ör. Dağlara duman çökmüştü.* **5** çömelmek. *ör. Çeşmenin başına çöküp elini yüzünü yıkadı.* **6** (deve, sığır vb. için) dizlerini bükerek olduğu yere oturmak. *ör. Doyan inek çöküp geviş getirmeye başladı.* **7** (insan için) birdenbire oturmak. *ör. Odaya girip bir koltuğa çöktü.* **8** (avurt, göğüs vb. için) diş yokluğu, zayıflama gibi bir nedenle içeri doğru girmek, çukurlaşmak. *ör. Birkaç gün içinde avurtları çökmüştü.* **9** *mec.* yıkılıp dağılmak, son bulmak, ortadan kalkmak. *ör. Tarihte birçok devletin çöktüğü yazılıdır.* **10** *mec.* yoğun bir biçimde duyumsamak. *ör. Ayrılığın acısı içine çökmüştü.* **11** *mec.* vücut, ruh ve akılca güçsüzleşmek, yıpranmak, sarsılıp gençliğini, dinçliğini yitirmek. *ör. Onu bu kez çökmüş buldum.* **12** *mec.* (kimi duygusal durumlar, duygular için) yoğun olarak birikmek, etkisine almak, basmak. *ör. İçine çöken acıyı kolayca yok edemezdi.*
çöktürme *a.* çöktürmek eylemi.
çöktürmek *(-i)* çökmek eylemine uğratmak, çökmesine yol açmak.
çöktürülme *a.* çöktürülmek eylemi.
çöktürülmek *(nsz)* çökmesi sağlanmak.
çökük *s.* **1** (yapı, toprak, göğüs, avurt vb.) çökmüş, çukurlaşmış içeri çekilmiş. **2** *a. coğr.* çökme sonucu oluşmuş çukur yer.
çökülük *a.* çökük olma durumu.
çöküm *a.* **1** çökme biçimi. **2** *hek.* vücudun ya da ciğer ve benzeri bir organın kendi kendine durması, işlememesi durumu. *ör. Akciğerinin çökümüyle hasta ölmüştü.*
çöküntü *a.* **1** çökme. *ör. Çöküntü sırasında apartmanda kimse yokmuş.* **2** çökcn şeylerin kalıntısı. *eş. esk.* **enkaz**. *ör. Çöküntüyü temizlemişler.* **3** yerbilimsel bir olay sonucu oluşan toprak çökülkügü. **4** *ruhb.* uyaranlara karşı duyarlığın azalması, girişim gücünün ve kendine güvenin yiterek umutsuzluğun, karamsarlığın güçlenmesi biçiminde beliren ruhsal bozukluk. *eş.* **depresyon**. *ör. Bu çöküntüden kurtulması için doktora gitmeli.* **5** *mec.* yok oluş, yıkılış, dağılış. *ör. Savaşın getirdiği çöküntüyü toplum kaldıramadı.*
çöküş *a.* **1** çökmek eylemi ya da biçimi. **2** yıkılış, yıkılma. *ör. Apartmanın çöküşüyle aileler açıkta kaldı.* **3** (deve, sığır vb.) dizlerini büküp yere oturuş. *ör. Deveye çöküş öğretecekler.* **4** *mec.* (devlet, birlik vb.) son bulma, yok olma, dağılma, ortadan kalkma. *ör. Padişah, ülkesinin çöküşünü gördü.*
çöküşme *a.* çöküşmek eylemi.
çöküşmek *(-e)* bir şeyin başına üşüşüp toplanmak, üşüşmek.
çöküverme *a.* çöküvermek eylemi.
çöküvermek *(nsz)* ansızın çökmek.
çöl *a.* **1** susuz ve ıssız, geniş, kumluk yer. **2** *coğr.* özellikle sıcak ve ılıman iklim bölgelerinde geniş alanlar kaplayan, sürekli yağıştan ve bitki örtüsünden yoksun, günlük ve mevsimlik sıcaklık değişimleri yüksek, yerleşim olanakları çok sınırlı, ıssız ve çok kumluk bölge. *eş.* **sahra**. **çöl gibi** (yer için) bırakılmış, bakımsız, ıssız ve kıraç. **çöl iklimi** *coğr.* genellikle dönenceler arasında bulunan kuşakla ılıman kuşağın geniş ve deniz etkilerine kapalı bölgelerinde görülen, başlıca özelliği yıllık yağış tutarının son derecede azlığı ve kararsızlığı ile sıcaklık farklarının büyüklüğü olan iklim türü. **çöl yerleşimi** *coğr.* çöllerde, yeraltı sularının yarattığı ve önemi suyun durumuna bağlı olarak değişen tarım ve yaşam bölgesi. *eş.* **vaha**. **çöle dönmek** (bir toprak, yer) yeşilliğini, bayındırlığını yitirip, kurak, ıssız ve bakımsız bir duruma gelmek.
çölleşebilme *a.* çölleşebilmek eylemi.
çölleşebilmek *(nsz)* (toprak parçası için) çölleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çölleşme *a.* **1** çölleşmek eylemi. **2** *coğr.* bitki örtüsü ve yağış yönünden yeterli durumdaki bir bölgenin, kuraklaşması, toprağın hızla aşınması gibi nedenlerle çöl durumuna gelmesi.
çölleşmek *(nsz)* (toprak parçası için) özlü toprağı ve bitki örtüsü akıp çöl durumuna gelmek.
çölleştirebilme *a.* çölleştirebilmek eylemi.
çölleştirebilmek *(-i)* çölleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çölleştirilme *a.* çölleştirilmek eylemi.
çölleştirilmek *(nsz)* çöl durumuna getirilmek, çölleşmesi sağlanmak.
çölleştirme *a.* çölleştirmek eylemi.
çölleştirmek *(-i)* (bir toprak parçasını) çöl durumuna getirmek. *ör. Rüzgâr, sel toprağı denize taşıyor, ülkeyi çölleştiriyor, aldıran yok.*
çömçe *a. ha.* ağaçtan yapılmış kepçe.
çömelebilme *a.* çömelebilmek eylemi.
çömelebilmek *(nsz)* çömelmek elinde olmak ya da çömelme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kentlinin bir köylü gibi çömelebilmesi zordur.*
çömeliş *a.* çömelmek eylemi ya da biçimi. *ör. Adam çömelmek istedi ve çömelişiyle sırtüstü düşmesi bir oldu.*
çömeliverme *a.* çömelivermek eylemi.
çömelivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak çömelmek.
çömelme *a.* çömelmek eylemi.
çömelmek *(nsz)* dizlerini bükerek topukları üzerine oturmak. *ör. Adam, çömelmiş, bir sigara yakmıştı.*

çömeltilme *a.* çömeltilmek eylemi.
çömeltilmek *(nsz)* çömelmek eylemi yaptırılmak, çömelmesi sağlanmak. *ör. Karakolun bahçesine çömeltilen köylüler, çavuşun gelmesini bekliyordu.*
çömeltme *a.* çömeltmek eylemi.
çömeltmek *(-i)* çömelmek eylemini yaptırmak.
çömez *a.* **1** *esk.* eskiden, medreselerde müderris adı verilen kimselerden ders alan ve onların hizmetine bakan öğrenci. **2** *mec.* usta olarak kabul edilen birinin kendi işini, uğraşını öğreterek yetiştirdiği, ustasının açtığı yoldan giden kimse. *ör. Onun çevresi çömezlerle dolu, bize sıra gelmez.*
çömezlik *a.* çömez olma durumu.
çömlek *a.* topraktan yapılan ve pişirilip ateşe dayanıklı duruma getirilmiş olan tencere. **çömlek hesabı** bilisiz bir kimsenin yaptığı, doğruluğu kuşkulu hesap, güvenilmez hesap. **çömlek kebabı** çömlek ya da güveç içinde pişirilen kebap.
çömlekçi *a.* topraktan çömlek, çanak, testi ve benzeri şeyler yapan ya da bunları satan kimse. **çömlekçi çamuru** çömlek yapımında kullanılan, kaba dokulu balçık.
çömlekçilik *a.* topraktan çömlek, çanak, testi, vazo ve benzeri şeyler yapma sanatı. *ör. Bu küçük ilçede çömlekçilik gelişmişti.*
çömme *a. ha.* çömmek eylemi.
çömmek *(nsz; -e) ha.* çömelmek.
çöp, -pü *a. Far.* **1** saman inceliğinde sap, dal ya da tahta parçası. *ör. İki kibrit çöpünü yan yana getirdi.* **2** işe yaramaz, pis ya da zararlı olduğu için atılması gereken şeylerin tümü. *ör. Apartmanın çöpleri yığılmış.* **3** üzüm, armut gibi meyveleri dala bağlayan ince sap. *ör. Üzümü, çöpüyle birlikte ağzına atıverdi.* **çöp arabası** çöp[2] taşınmasında kullanılan araba. **çöp atlamaz** çok titiz ve dikkatli, gözünden hiçbir şey kaçmayan, aldatılması güç, aldatılmaz (kimse). **çöp gibi** çok ince, incecik, çok zayıf. **çöp kebabı** kuşbaşı doğranıp ufak ağaç şişlere geçirilerek ızgarada pişirilen et yemeği. **çöp sepeti** (ya da **kovası**) içine çöp[2] konulan, genillikle sepet ya da kova biçimindeki kap. **çöp tenekesi** içinde çöp[2] biriktirilen büyük kap. **çöp torbası** işyerlerinde, evlerde, içine çöp[2] konulan ve dolduktan sonra ağzı bağlanarak, çöpçülerin alması için sokağa bırakılan plastik torba. **çöpe atmak 1)** (işe yaramaz olan bir şeyi) çöplüğe ya da çöp[2] sepetine atmak. **2)** *mec.* (konu, bilgi vb. için) artık geçersiz saymak. *ör. Bu alanda kimi bilgilerimizi çöpe atmak gerekmişti.* **çöpe dönmek** çok zayıflamak, inecik kalmak. *ör. İki günde çöpe dönmüştü.* **çöpe gitmek** *mec.* (konu, bilgi vb. için) bir işe yaramayacağı için çöpe atılmak. **çöpe gönderilmek** *mec.* (konu, bilgi vb. için) artık geçersiz sayılmak, atılmak. **çöpe göndermek** *mec.* (konu, bilgi vb. için) artık geçersiz saymak. **çöpten çelebi** çok zayıf, inecik, güçsüz kişi. *ör. Senin bir çöpten çelebi olduğunu bilmez mi?* **çöpten direk** çürük iş.
çöpçatan *b. a. Far. T. mec.* kadın ile erkeğin arasını bulan, evlenmelerine aracılık eden kimse.
çöpçatanlık *b. a. Far. T.* çöpçatanın yaptığı iş. **çöpçatanlık etmek** kadın ile erkeğin arasını bularak evlenmelerini sağlamaya çalışmak.
çöpçü *a. Far. T.* sokakları süpüren, evlerdeki çöpleri arabayla taşıyan temizlik işçisi.
çöpçülük *a. Far. T.* çöpçünün uğraşı, işi.
çöpleme *a. bitb.* düğünçiçeğigillerden, çok parçalı ve koyu yeşil yapraklı, çanakyaprakları dökülmeyen, ilkyaz başlarında çiçek açan, birkaç türü bulunan, köklerinden iç sürdürücü olarak yararlanılan, süs bitkisi olarak da yetiştirilen otsu bir bitki.
çöplenebilme *a.* çöplenebilmek eylemi.
çöplenebilmek *(nsz) tkz.* çöplenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çöpleniş *a.* çöplenmek eylemi ya da biçimi.
çöplenme *a.* çöplenmek eylemi.
çöplenmek *(nsz) tkz.* **1** ortada bulunan yiyeceklerden azar azar yemek. *ör. Masadaki yiyeceklerden çöplenmek isterken salatayı döktüm.* **2** *mec.* bir işten kendine ufak tefek çıkarlar elde etmek. *ör. Oradan çöplenenler çoktu.*
çöplü *s. Far. T.* **1** (üzüm, armut gibi meyveler için) sapı olan. **2** içinde çöp[1] bulunan. *ör. Çöplü buğdayı kim alır?* **3** süpüntüyle karışmış olan.
çöplük *a. Far. T.* **1** çöplerin, süpüntülerin atıldığı yer. **2** *mec.* çok kirli, çok pis yer. *ör. Bu çöplükte nasıl oturuyorsun?* **çöplük horozu** beğeniden yoksun, güzel çirkin demeden kadınlara ve eğlenceye düşkün kimse.
çöpsüz *s. Far. T.* çöpü olmayan. **çöpsüz üzüm** *mec.* **1)** uğraştıracak pürüzleri olmayan kazançlı iş. **2)** birlikte yaşayacak ana baba gibi yakınları bulunmayan eş. *ör. Oğlan çöpsüz üzüm, bir başına, tam evlenilecek kimse.*
çörçöp *b. a. T. Far.* ➻ **çerçöp**.
çördek *a. den.* yukarı çekmekte kullanılan ip, halat.
çörden çöpten *ik. be. T. Far.* ➻ **çerden çöpten**.
çörek *a.* çok az yağlı, kimi çeşidi şekerli ve yumurtalı, gevrekçe pişirilmiş hamur işlerinin genel adı.
çörekçi *a.* çörek yapan ya da satan kimse.
çörekçilik *a.* çörek yapıp satma işi.
çöreklenebilme *a.* çöreklenebilmek eylemi.
çöreklenebilmek *(nsz)* çöreklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çökleniş *a.* çöreklenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kara bir yılanın önünde çöreklenişini görmüş, korkmuştu.*
çöreklenme *a.* çöreklenmek eylemi.
çöreklenmek *(nsz)* **1** (yılan) başı üstte kalmak üzere halka durumunda kıvrılıp toplanmak, kıvrılıp oturmak. *ör. Kara bir yılan pınarın başında çöreklenmişti.* **2** *mec.* (acı, hüzün gibi duygular için) yoğun, güçlü ve sürekli bir

biçimde kendini duyurmak, gelip insanın içine oturmak, yerleşmek. *ör. Ayrılık acısı içine çöreklenmişti.* **3** *mec.* (bir kimse bir yerde) uzun süre ve rahatsızlık verici bir biçimde oturup kalmak. *ör. Adam gelip çöreklendi, işimizi görüşemedik.*

çöreklik *s.* çörek yapılabilecek özellikte olan (un).

çörekotu, -nu *b. a.* **1** *bitb.* düğünçiçeğigillerden, çiçekleri tek tek ve sap ucunda bulunan otsu bir bitki. **2** bu bitkinin çöreklerin üzerine ekilen, kimi yiyeceklere çeşni katmak için kullanılan, susam iriliğinde ve kara renkli tohumu.

çöreotu, -nu *b. a. ha.* ➻ **çörekotu**.

çörkü *a.* ➻ **sayıboncuğu**. *eş.* **abaküs**.

çörten *a. ha.* **1** yağmur sularını alıp duvar temelinden uzağa akıtan, dam çevresi boyunca saçak kenarından dışarı doğru uzanmış oluk. **2** çeşme oluğu. **çörten gibi** çok gür bir biçimde, oluk gibi.

çörtü *a ha.* un değirmeninin teknesinin oluğu.

çörtük *a. ha.* **1** dağ armudu, ahlat. **2** pancar gibi kökü yenen bir bitki.

çöte *a. ha.* **1** orakla biçilen ekinleri toplamakta kullanılan ucu eğri değnek. **2** fasulye sırığı, sırık.

çöten *a. ha.* **1** ince dallardan, sazlardan ya da metal tellerden örülmüş, balık tutmak için kullanılan sepet. **2** kuş yakalamak için yapılmış, ağzı yuvarlak, dibi sivri bir çeşit ağ.

çötük *a. ha.* asma kütüğü.

çöven *a. bitb.* büyük, kalın bir kökü bulunan, çiçekleri salkım durumunda olan ve pembe, ak çiçekler açan, kökü ve dalları suda sabun gibi köpürdüğü için kir temizleyici olarak kullanılan, helvacılıkta ağdayı ağartmakta, hekimlikte sidik ve balgam söktürücü, yatıştırıcı olarak da yararlanılan, çok yıllık otsu bir bitki.

çöz *a. ha.* **1** büyükbaş ve küçükbaş hayvanların kalınbağırsağı, bumbar. **2** büyükbaş ve küçükbaş hayvanların kalınbağırsak yağı.

çözdürebilme *a.* çözdürebilmek eylemi.

çözdürebilmek *(-i, -e)* çözdürmeye gücü yetmek ya da çözdürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çözdürme *a.* çözdürmek eylemi.

çözdürmek *(-i, -e)* çözmek eylemini yaptırmak.

çözdürülebilme *a.* çözdürülebilmek eylemi.

çözdürülebilmek *(nsz)* çözdürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çözdürülme *a.* çözdürülmek eylemi.

çözdürülmek *(nsz)* çözülmesi sağlanmak. *ör. Buzu çözdürülünce dolap daha iyi soğutur.*

çözebilme *a.* çözebilmek eylemi.

çözebilmek *(-i)* çözmeye gücü yetmek, çözme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çözelti *a. kim.* çözünme sonucu ortaya çıkan madde.

çözgü *a.* dokumacılıkta atkıların geçirildiği, dokunacak kumaşın uzunluğunu oluşturan uzunlamasına ipler.

çözgüleme *a.* çözgülemek eylemi.

çözgülemek *(-i)* **1** dokumacılıkta, dokuma ipliklerini açmak, tel tel ayırmak. **2** çözgü ipliklerini hazırlayıp tezgâha yerleştirmek.

çözgülü *s.* çözgülere ayrılmış olan.

çözgün *s.* **1** dağılmış, çözülmüş. **2** (kar, buz için) gevşemiş, yumuşamış, erimeye başlamış.

çözgünlük *a.* çözgün olma durumu.

çözme *a.* **1** çözmek eylemi. **2** bir cins iplik. **3** bu iplikten el tezgâhında dokunan ve yatak, yorgan çarşafı yapmakta kullanılan ince bir bez. **4** *mat.* bir sorun için yeterli yanıt verme ya da açıklama getirme.

çözmek, -er *(-i)* **1** düğümlenmiş, bağlanmış, ilmiklenmiş, sarılmış bir şeyi açmak, düğümünden, bağından, ilmiğinden, sarılı durumundan kurtarmak. *ör. Ayakkabısını çözmek için eğildi.* **2** (saç ya da örülmüş bir şey için) tel tel dağıtmak, açmak. *ör. Kadın, saçını çözmek için aynanın karşısına oturdu.* **3** (bulmaca, bilmece, sorun vb. için) bilinmeyen, gizli noktasını bulup onu açıklamak, yanıtını bulmak. *ör. Bugünkü bulmacayı çözmek zor.* **4** dokumacılıkta, ipliği çıkarıp çengellere takarak dokumaya hazırlamak. **5** *mec.* bir sorunun güç yanını bulup onu açıklayarak anlaşılmazlıktan kurtarmak, anlaşılır kılmak. **6** *mec.* (bir işi, sorunu) yoluna koymak, bir sonuca ulaştırmak, ortadan kaldırmak. *eş. esk.* **halletmek**. *ör. Olayı çözmek güç olacak.* **7** *mat.* bir problemde aranan sonucu, belli öğeler yardımıyla ortaya çıkarmak. *eş. esk.* **halletmek**. *ör. Öğretmenin sorduğu problemi çözmek birkaç dakikamı almıştı.* **8** *kim.* bir maddeyi bir çözücüde çözündürmek, maddenin çözeltisini elde etmek. *eş. esk.* **halletmek**.

çözücü *a.* ve *s.* **1** çözmek eylemini yapan. **2** *kim.* başka bir maddeyi çözmek[8] özelliği bulunan, katı bir maddeyi, kendi kimyasal yapısında değişme olmaksızın kimyasal tepkimeyle çözen (sıvı, şey). *eş.* **eritici**[2]. *ör. Bir maddeyi çözündürmek için uygun çözücüsünü bilmek gerekir.*

çözük *s.* çözülmüş olan. *ör. Kızın saçları çözüktü.*

çözülebilme *a.* çözülebilmek eylemi.

çözülebilmek *(nsz)* çözülmek elinde olmak ya da çözülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çözülme *a.* **1** çözülmek eylemi. **2** *ask.* savaşta, düşman karşısında dayanamayıp dağılma. *ör. Cephede çözülme başlamıştı.* **3** *ruhb.* kişiliği oluşturan bütündeki birliğin bozulması durumu.

çözülmek *(nsz)* **1** çözmek eylemine konu olmak. *ör. Ayakkabımın bağı çözülmüş.* **2** (kar, buz ve kimi maddeler için) gevşeyip yumuşamak, erimeye başlamak. *ör. Sulardaki kırağı çözülmek bilmiyordu.* **3** *ask.* savaşta, düşman karşısında dayanamayıp dağılmak, cepheyi bırakmaya başlamak. **4** *mec.* (bir topluluk) birliğini yitirmek, parçalanmak, dağılmak.

ör. Çözülen ulus çöker. **5** *mec.* gücü kesilmek, güçsüz kalmak, gevşemek. *ör. Haberi duyunca dizleri çözülüverdi, oraya oturdu.* **6** *mec.* açıklığa kavuşmak. *ör. Olaydaki giz çözülmüştü.* **7** *arg.* sıkıştırılınca itiraf etmek.

çözülüm *a.* **1** çözülmek eylemi. **2** dağılım, bozgun.

çözülüş *a.* **1** çözülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Tabletin suda çözülüşü uzun sürdü.* **2** *mec.* dağılış. *ör. Ordusunun çözülüşü düşmanı dize getirdi.* **3** *mec.* yıkılış, dağılış. *ör. Birliğin çözülüşü kötü oldu.*

çözülüverme *a.* çözülüvermek eylemi.

çözülüvermek *(nsz)* kısa zamanda çözülmek.

çözüm *a.* **1** bir sorunun çözülmesiyle ulaşılan, elde edilen sonuç. *eş. esk.* **hal**. **2** bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol. *eş.* **çözüm yolu**, **umar**, *esk.* **çare**[1]. *ör. İçinde bulunduğum duruma bir çözüm bulamıyorum.* **3** *mat.* bir denklemde bilinmeyenlerin yerine konulduğunda denklemi sonuçlandıran, gerçekleştiren sayı ya da sayılar, denklemde ulaşılan sonuç. **4** *mat.* bir problemi çözmek için, verilenler üzerinde yapılacak işlemlerin gösterilmesi. **5** *mat.* bir problemi çözmek için yapılan işlemlerin tümü. **6** *yaz.* bir yapıtın olaylarının bir sona kavuştuğu bölüm. *ör. Çözüm terimi daha çok tiyatro yapıtları için kullanılır.* **çözüm yeri** *huk.* tüzel bir sorunun çözümünü sağlayacak olan makam. **çözüm yolu** bir sorunun karanlık, güç yanını bulup onu açıklayarak anlaşılmazlıktan kurtarmak için tutulacak yol ya da bir sorunu çözme biçimi; bir güçlüğü ortadan kaldıracak düşünce, eylem, işlem. *eş.* **umar**, *esk.* **çare**[1].

çözümbilim *b. a.* ➻ **güdümbilim**. *eş.* **sibernetik**.

çözümleme *a.* **1** çözümlemek eylemi. **2** *dilb.* bir tümceyi oluşturan sözcüklerin söz bölüğü yönünden türlerini, hangi biçim ve durumda bulunduklarını, özne, tümleç, yüklem görevlerinden hangisini üstlendiklerini belirtme işi. **3** *kim.* bir maddenin kimyasal bileşimindeki yalın cisimlerin niteliğini ya da niceliğini anlamak için yapılan ayırma işlemi. *eş.* **analiz**, **tahlil**. **4** *ruhb.* bilinçte olanları izleyerek ruhsal süreçlerin özellik ve niteliğini ana öğelerine ayırma. *eş.* **analiz**, **tahlil**. **5** *fels.* bir konuyu, bir nesneyi düşünsel ya da gerçekliği yönünden kurucu parçalarına ayırarak yapısının, işleyişinin, gelişim yasalarının ortaya konması işlemi. *eş.* **analiz**, **tahlil**.

çözümlemek *(-i)* **1** niteliği ve anlamı anlaşılamayan bir konuyu ele alarak onu anlaşılır bir biçimde açıklayıp sonuca bağlamak.*eş. esk.* **analiz etmek**, **tahlil etmek**. **2** bir şeyi çözümleme yoluyla incelemek. *eş. esk.* **analiz etmek**, **tahlil etmek**. **3** bir konuyu bir sonuca bağlamak, çözmek

çözümlemeli *s.* çözümlemeye dayanan, çözümsel. *eş. esk.* **analitik**.

çözümlenebilme *a.* çözümlenebilmek eylemi.

çözümlenebilmek *(nsz)* çözümlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çözümleniş *a.* çözümlenmek eylemi ya da biçimi.

çözümleniverme *a.* çözümlenivermek eylemi.

çözümlenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda çözümlenmek.

çözümlenme *a.* çözümlenmek eylemi.

çözümlenmek *(nsz)* çözümlemek eylemine konu olmak.

çözümleyebilme *a.* çözümleyebilmek eylemi.

çözümleyebilmek *(-i)* çözümlemek elinde olmak ya da çözümleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çözümleyici *a.* ve *s.* çözümleme yöntemiyle iş gören, çözümleyen.

çözümleyicilik *a.* çözümleme yöntemini benimseme ve kullanma işi.

çözümleyiş *a.* çözümlemek eylemi ya da biçimi.

çözümleyiverme *a.* çözümleyivermek eylemi.

çözümleyivermek *(-i)* kısa zamanda çözümlemek, çözüme kavuşturmak.

çözümsel *s.* çözümleme ile ilgili, çözümlemeye dayalı, çözümlemeli. *eş. esk.* **analitik**. **çözümsel kimya** maddelerin kimyasal niteliklerini belirlemekle uğraşan kimya.

çözümsüz *s.* herhangi bir sonuca bağlanamayan, hiçbir çözümü, çözüm yolu bulunmayan, çözümü olmayan.

çözümsüzleşebilme *a.* çözümsüzleşebilmek eylemi.

çözümsüzleşebilmek *(nsz)* çözümsüzleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çözümsüzleşme *a.* çözümsüzleşmek eylemi.

çözümsüzleşmek *(nsz)* (bir iş, konu, durum, sorun) artık hiçbir çözüm bulunamaz duruma gelmek.

çözümsüzleştirebilme *a.* çözümsüzleştirebilmek eylemi.

çözümsüzleştirebilmek *(-i)* (konu, sorun, durum, iş için) çözümsüzleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çözümsüzleştirilme *a.* çözümsüzleştirilmek eylemi.

çözümsüzleştirilmek *(nsz)* (bir iş, konu, sorun, durum) çözümsüz bir duruma getirilmek.

çözümsüzleştirme *a.* çözümsüzleştirmek eylemi.

çözümsüzleştirmek *(-i)* (konu, sorun, durum, iş için) çözümsüz duruma sokmak, çözümsüzleşmesine yol açmak.

çözümsüzlük *a.* hiçbir çözümü olmama durumu.

çözündürebilme *a.* çözündürebilmek eylemi.

çözündürebilmek *(-i) kim.* çözündürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çözündürme *a.* çözündürmek eylemi.

çözündürmek *(-i) kim.* çözünmesini sağlamak.

çözündürülme *a.* çözündürülmek eylemi.

çözündürülmek *(nsz)* çözünmesi sağlanmak.

çözünebilir *s. kim.* bir çözücü içinde eriyebilen (madde).

çözünebilirlik *a. kim.* çözünebilir olma özelliği.
çözünebilme *a.* çözünebilmek eylemi.
çözünebilmek *(nsz)* çözünme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çözünen *s. kim.* bir çözünmede, eriyerek çözelti oluşturan (madde).
çözünme *a.* **1** çözünmek eylemi. **2** *kim.* katı, sıvı ya da gaz evrelerinden birinde bulunan bir maddenin, molekül ya da atomlarını bir arada tutan güçleri yenerek bir başka maddenin içinde dağılması olayı.
çözünmek *(nsz) kim.* (bir madde) moleküllerini ya da atomlarını bir arada tutan güçleri yenerek bir başka madde içinde onunla bütünleşme oluşturacak biçimde dağılmak, karışmak, erimek.
çözünmez *s. kim.* bir çözücü içinde hiç çözünmeyen ya da çok az çözünen (madde).
çözünmezlik *a. kim.* çözünmez olma niteliği.
çözünür *s. kim.* bir çözücü içinde az ya da çok çözünebilir olan (madde).
çözünürlük *a. kim.* çözünür olma sınırı.
çözüntü *a.* çözülme, dağılma durumu.
çözüş *a.* çözmek eylemi ya da biçimi.
çözüşebilme *a.* çözüşebilmek eylemi.
çözüşebilmek *(nsz)* (bir şeyi oluşturan öğeler) çözüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çözüşme *a.* çözüşmek eylemi.
çözüşmek *(nsz)* (bir şeyi oluşturan öğeler) birbirinden ayrılmak.
çözüverme *a.* çözüvermek eylemi.
çözüvermek *(-i)* kısa zamanda çözmek.
çubuk *a.* **1** kökleşip büyümesi için toprağa dikilen körpe dal. *ör. Bahçeye birkaç gül çubuğu dikelim.* **2** incc, uzun, yuvarlak ve sert nesne. *ör. Demir bir çubukla vurulmaz.* **3** genellikle daldan yapılmış, tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık. *ör. Köylü, çubuğunu yakıp tüttürmeye başlamıştı.* **4** kumaşta uzun, düz çizgi. **5** *den.* ana direkler üzerine sürülen ikinci ve üçüncü parça direk. **çubuğunu tüttürmek** *mec.* keyif içinde yaşamak. **çubuk makarna** çubuk biçiminde dökülmüş, ince ve uzun makarna.
çubukağacı, -nı *b. a. bitb.* sütleğengillerden, içi delik olduğu için dalları çubuk[3] olarak kullanılan bir ağaççık.
çubukçu *a.* çubuk[3] yapıp satan kimse.
çubuklu *s.* uzunlamasına çizgileri olan (kumaş).
çufçuf *a. (yansılama yoluyla oluşturulmuş bir sözcük) arg.* gezip dolaşarak müşteri arayan ya da telefon aracılığıyla müşteri bulan orospu.
çuha *a. Far.* ince, sık dokunmuş, tüysüz yün kumaş. **çuhasını giymedikse kenarını kuşandık 1)** o güzel şeyin, benzerlerini kullandığım için, yabancısı değilim. **2)** bu konuda benim de kendi çapımda bilgim, görgüm vardır.
çuhacı *a. Far. T.* çuha dokuyan ya da satan kimse.
çuhacılık *a. Far. T.* çuha dokuma işi.
çuhaçiçeği, -ni *b. a. Far. T. bitb.* çuhaçiçeğigillerden, rozet biçiminde sarı yaprakları, şemsiye biçiminde topluca ya da tek tek durumda ve koyu sarı çiçekleri olan, ilkyazda çiçek açan, çok yıllık otsu bir bitki.
çuhaçiçeğigiller *ç. b. a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi çuhaçiçeği olan bir bitki familyası.
çuhadar *a. Far.* Osmanlı döneminde padişahın, vezirlerin ve öteki büyük makam sahiplerinin saray, konak dışı işlerini yapan kimse.
çuhadarlık *a. esk. Far. T.* çuhadarın işi, görevi.
çuhalı *s. Far. T.* üzerinde çuha bulunan, çuhası olan. *ör. Çuhalı bir masaya oturdular.*
çuhçuh *a.* (çocuk dilinde) tren.
çukur *a.* ve *s.* **1** çevresine göre aşağı çökmüş olan, oyuk (yer). *ör. Sokak çukurlarına sular dolmuştu.* **2** çene ya da yanaktaki gamze. **3** *mec.* gömüt. *eş.* **mezar**. *ör. İnsan ancak çukurda rahat eder.* **çukur açmak** toprağı kazarak çukur yapmak, toprakta oyuk oluşturmak. *ör. Atılan toplar çukur açıyordu.* **çukura düşmek** *mec.* uygunsuz, kötü bir duruma düşmek. **(birinin) çukurunu kazmak** *mec.* bir kimseyi yıkıma götürecek bir düzen hazırlamak. *ör. Dost sandıkları onun çukurunu kazıyor.*
çukurbaskı *b. a.* sayfa kalıpları bakırdan olan, renkli baskıya elverişli bir baskı tekniği.
çukurlanma *a.* çukurlanmak eylemi.
çukurlanmak *(nsz)* ➻ **çukurlaşmak**.
çukurlaşabilme *a.* çukurlaşabilmek eylemi.
çukurlaşabilmek *(nsz)* çukurlaşması olanak içinde olmak ya da çukurlaşma olasılığı bulunmak.
çukurlaşma *a.* çukurlaşmak eylemi.
çukurlaşmak *(nsz)* çukur bir duruma gelmek ya da çukurlu olmak.
çukurlaştırabilme *a.* çukurlaştırabilmek eylemi.
çukurlaştırabilmek *(-i)* çukurlaştırmak elinde olmak, çukurlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çukurlaştırılabilme *a.* çukurlaştırılabilmek eylemi.
çukurlaştırılabilmek *(nsz)* çukurlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çukurlaştırılma *a.* çukurlaştırılmak eylemi.
çukurlaştırılmak *(nsz)* çukur ya da çukurlu bir duruma getirilmek.
çukurlaştırma *a.* çukurlaştırmak eylemi.
çukurlaştırmak *(-i)* çukur ya da çukurlu bir duruma getirmek.
çukurlatma *a.* çukurlatmak eylemi.
çukurlatmak *(-i)* ➻ **çukurlaştırmak**.
çukurlu *s.* oyuğu, çukuru bulunan.
çukurluk *a.* **1** çukur olma durumu. **2** çukur yer. *ör. Şuradaki çukurluğa dikkat edin.*
çul *a. Ar.* **1** genellikle keçi kılından yapılmış, yere serilen ya da çadır olarak kullanılan kaba dokuma. **2** kıldan ya da yünden kabaca dokunmuş hayvan örtüsü. *ör. Soğukta atın çulu-*

nu örtmeyi unutmayın. **3** *tkz.* giysi, giyim. *ör. Param olsa da şu çulu yenilesem.* **çul çaput 1)** dokunmuş eski eşya ya da eski giysi. *ör. Ne kadar çul çaput varsa attım.* **2)** her türlü kumaş. *ör. Köylü, ektiğiyle çul çaput, öte beri alacaktır.* **çul tutmaz** kazandığını harcayan, bir şey sahibi olmayan (kimse). *ör. Onun gibi çul tutmazlarla arkadaş olma.* **çulu deldirmek** *arg.* kesici bir araçla ya da tabanca kurşunuyla yaralanmak. **çulu düzmek 1)** hali vakti iyileşmek. **2)** eski kılıksızlığını bırakıp iyi giyinmeye başlamak.

çulha *a. Far. esk.* el tezgâhında bez dokuyan kimse, dokumacı.

çulhakuşu, -nu *b. a. Far. T. hayb.* yuvasını asılı bir torba biçiminde yapan bir iskete türü.

çullama *a. Ar. T.* **1** çullamak eylemi. **2** üstü tavşan ya da kuzu etiyle örtülmüş hamur yemeği ya da üstü hamurla örtülmüş et yemeği. **3** *ha.* kıymalı yumurta yemeği ya da yumurtaya batırılarak yağda kızartılmış ekmek. **4** *ha.* et suyuyla pişirilmiş koyu un çorbası.

çullamak *(-i) Ar. T.* **1** (hayvan için) üzerine çul örtmek. *ör. Soğuk havalarda atı çullamak gerekir.* **2** *(-e) den.* (büyük dalgalar için) güverteyi su ile örtmek.

çullandırma *a. Ar. T. mec.* çullandırmak eylemi.

çullandırmak *(-i) Ar. T. mec.* çullanmak eylemini yaptırmak, çullanmasına yol açmak ya da çullanmasını sağlamak. *ör. Adamı üstümüze çullandırmak için ellerinden geleni yaptılar.*

çullanabilme *a. Ar. T.* çullanabilmek eylemi.

çullanabilmek *(-e) Ar. T.* çullanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çullanış *a.* çullanmak eylemi ya da biçimi.

çullanma *a. Ar. T.* çullanmak eylemi.

çullanmak *(-e) Ar. T.* **1** alta almak için birinin üstüne atılmak, saldırmak. *ör. Hepsi birlikte bize çullandılar ama bir şey yapamadılar.* **2** *mec.* birini bezdirecek, bıktıracak denli tedirgin etmek, birinin sözle üstüne üstüne gitmek, birine sözle saldırmak. *ör. Ona böyle çullanmakla bir şey elde edilmez.* **3** *mec. ha.* yeni, güzel bir şey giyinmek.

çulluk *a. hayb.* çullukgillerden, Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika'da ılıman ve nemli bölgelerde yaşayan, kısa bacaklı, uzun gagalı, iri gözlü, tatlı esmer ya da kahverengi ile külrengi karışık tüylü, eti için avlanan, göçebe bir kuş.

çullukgiller *ç. a. hayb.* örnek hayvanı batakçulluğu ve çulluk olan, yağmurkuşlarının bir alt familyası.

Çulpan *ö. a. gökb.* ➽ **Venüs**.

çulpaz *a. ha.* eskimiş ve tüyleri dökülmüş çul ya da küçük çul. *ör. Bebeği bir çulpazın üstüne koydu.*

çulsuz *s.* **1** çulu bulunmayan. **2** *mec.* yoksul, varlıksız, parasız.

çulsuzluk *a. mec.* yoksulluk, varlıksızlık, parasızlık.

çultar *a. ha.* **1** bir cins kilim. **2** palan ya da eyerin üzerine örtülen halı, kilim gibi bir örtü.

çupa *s.* "yararsız, değersiz, işlevsiz (kimse, şey)" anlamındaki ***çapa çupa*** ikilemesinde geçer.

çurçur *a.* **1** *hayb.* lapina familyasından, pek soğuk olmayan denizlerin taşlık kayalık kıyı bölgelerinde sürüler halinde yaşayan, sularımızda da bulunan ve kimi yerlerde "çırçır" da denilen, birçok çeşidi olan, eti pek sevilmeyen küçük bir balık. **2** *s. mec.* önemsiz, değersiz.

çurpuk *s.* "çok çarpık, eğri büğrü" anlamındaki ***çarpık çurpuk*** ikilemesinde geçer.

çutur *a.* "çatır çatır sesler çıkararak" anlamındaki ***çatır çutur*** ikilemesinde geçer.

çuval *a. Far.* **1** pamuk ya da kenevir ipliğinden ya da sentetik iplikten dokunmuş ya da böyle dokumalardan yapılmış büyük torba. **2** *arg.* etli butlu, şişman kimse, şişko. **çuval bezi** kenevir ya da jütten, oldukça seyrek dokunmuş, çuval yapımında, ambalajlamada, iş giysileri yapmakta vb. kullanılan çok kaba bir bez. **çuval gibi** kaba ve seyrek dokunmuş (kumaş) ya da kaba, bol ve ütüsüz (giysi).

çuvalcı *a. Far. T.* **1** çuval yapan ya da satan kimse. **2** tarım ve benzeri işlerde ürünü çuvala koyan kimse.

çuvalcılık *a. Far. T.* **1** çuval yapıp satma işi. **2** ürünü çuvala doldurma işi.

çuvaldız *a. Far.* çuval ve çuval gibi kaba dokumaları dikmekte kullanılan, ucu yassı ve hafif eğri, büyük iğne.

çuvallama *a. Far. T.* çuvallamak eylemi.

çuvallamak *(nsz) Far. T.* **1** çuvala doldurmak, çuvala koymak. **2** *arg.* yaparım sandığı işte başarısızlığa uğramak.

çuvallanma *a. Ar. T.* çuvallanmak eylemi.

çuvallanmak *(nsz) Ar. T.* çuvallamak eylemine konu olmak.

çuvallatabilme *a. Ar. T.* çuvallatabilmek eylemi.

çuvallatabilmek *(-i) Ar. T.* çuvallatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çuvallatma *a. Ar. T.* çuvallatmak eylemi.

çuvallatmak *(-i) Ar. T.* çuvallanmasını ya da çuvallamasını sağlamak.

çuvallayabilme *a. Ar. T.* çuvallayabilmek eylemi.

çuvallayabilmek *(nsz) Far. T.* çuvallama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

çuvallayış *a.* çuvallamak eylemi ya da biçimi.

çuvallayıverme *a.* çuvallayıvermek eylemi.

çuvallayıvermek *(nsz) Far. T.* çabucak çuvallamak.

çuvallı *s. Ar. T.* çuvala konulmuş, çuvallanmış (şey).

Çuvaş *ö. a.* **1** Volga Irmağı kıyısında yaşayan, Türk soylu bir halk. **2** bu halktan ya da bu halkın soyundan kimse. **3** *s.* Çuvaşlara özgü olan. *ör. Çuvaş dili, Türk lehçelerinden biridir.*

Çuvaşça *ö. a.* Çuvaşların konuştuğu dil.

çük *a. tkz.* erkek cinsel organı.

çükündür *a. ha.* pancar.
çükür *a. ha.* ağaç saplı ve bir yüzü balta bir yüzü kazma olan bir araç.
çünkü *bağ. Far.* (.' .) nedeni şu ki, şu nedenle, şundan dolayı.
çürük *s.* **1** çürümüş olan. *ör. İki çürük dişi vardı, çektirdi.* **2** sağlam ve dayanıklı yapıda olmayan. *ör. Çürük temele ev yapılmaz.* **3** *mec.* sağlam kanıtlara ya da temele dayanmayan, sağlamlığı, gerçekliği kuşkulu olan. *ör. Bu çürük belgeyle iş yürümez.* **4** *a.* vurma ya da sıkıştırma yüzünden vücutta oluşan mor leke. *ör. Kadının yüzündeki çürükler dayaktandı.* **çürüğe çıkarılmak 1)** çürük olduğu için çürükler arasına konulmak. **2)** *ask.* sağlığının elverişli olmadığı anlaşılarak askerlik ödevinden bağışık tutulmak. **çürüğe çıkarmak** bir işe yaramaz sayıp bir yana ayırmak ya da çürük olan nesneler arasına atmak. **çürüğe çıkmak 1)** işe yaramaz olduğu anlaşılarak bir yana atılmak. **2)** *ask.* sağlığının elverişli olmadığı anlaşılarak askerlik ödevinden bağışık tutulmak. **çürük çarık 1)** sağlam bir yanı bulunmayan, kırık dökük ve eski (şey). *ör. Çürük çarık da olsa, biraz işe yarıyordu.* **2)** hiçbiri sağlam olmayan, hiçbiri işe yarar olmayan (şeyler). *ör. Oda çürük çarık doluydu.* **çürük çıkmak** sağlam olmadığı anlaşılmak. *ör. Aldığı yumurtanın üçü çürük çıktı.* **çürük gaz** *kim.* taşıtların egzozundan çıkan yanmış gaz. **çürük iş** sağlam olmayan, sağlamlığı kuşkulu durum. **çürük sakız** *mec.* herkesçe bilinen ve kullanıla kullanıla aşınan söz ya da düşünce. **çürük tahtaya basmak** *mec.* uyanık davranmayarak, önlemsizlik edip sonu iyi olmayacak bir işe girişmek ya da iyi sonuç vermeyecek bir öneriyi kabul etmek. **çürük yumurta** bozulup kokmuş olan yumurta.
çürükçe *a. hek. yeni* ➻ **kangren**.
çürükçeleşme *a. hek. yeni* ➻ **kangrenleşme**.
çürükçeleşmek *(nsz) hek. yeni* ➻ **kangrenleşmek**.
çürükçül *s.* ve *a. yaşb.* doğal olarak hayvan ve bitki kalıntılarının üzerinde yaşayan, onlarla beslenen ve onların çürümesine yol açan (bitki ya da organizma). *eş.* **saprofit**.
çürüklü *s.* içinde çürük olanlar bulunan.
çürüklük *a.* çürük olma durumu.
çürüksüz *s.* hiçbir çürüğü olmayan, çürüğü bulunmayan, içinde çürük olmayan.
çürüme *a.* çürümek eylemi.
çürümek *(nsz)* **1** (canlı ve cansız bütün nesneler için) eskime, bayatlama, yıpranma vb. gibi türlü doğal etkilerle ve en çok da mikropların etkisiyle, kimyasal değişikliğe uğrayarak bozulup dağılmak ya da kokuşmak. *ör. Tahta çabuk çürüdü.* **2** sağlamlığını, dayanıklılığını yitirmek. *ör. Arabanın kaportası çürümüş.* **3** (vücut için) vurulma, sıkışma gibi bir nedenle lekeler oluşmak. *ör. Yatmaktan hastanın sırtı çürüdü.* **4** (sav, düşünce, dava için) temelsiz, dayanaksız, kanıtsız kalmak, dayanakları yeterli olmamak. *ör. Gerçekler karşısında söyledikleri çürüdü.* **5** *mec.* (insan için) yıpranıp güçsüzleşmek, çökmek. *ör. Birçokları suç işleyip hapishanelerde çürümektedir.*
çürütebilme *a.* çürütebilmek eylemi.
çürütebilmek *(-i)* çürütmek elinde olmak ya da çürütme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çürütme *a.* çürütmek eylemi.
çürütmek *(-i)* **1** çürümesine yol açmak ya da çürümesini sağlamak. *ör. Kurtlar tahtayı çürütmüş.* **2** (yemeklik et için) bir süre bekletip gevrek bir duruma gelmesini sağlamak, yumuşatmak. **3** *mec.* doğru, gerçek diye öne sürülen bir düşüncenin, bir savın boşluğunu, anlamsızlığını, gerçeklere uymadığını, geçersizliğini kanıtla ortaya koymak. *ör. Söylenenleri çürütmek kolay olmayacaktır.*
çürütülebilme *a.* çürütülebilmek eylemi.
çürütülebilmek *(nsz)* çürütülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çürütülme *a.* çürütülmek eylemi.
çürütülmek *(nsz)* çürütmek eylemine konu olmak.
çürütülüş *a.* çürütülmek eylemi ya da biçimi.
çürütüş *a.* çürütmek eylemi ya da biçimi.
çürütüverme *a.* çürütüvermek eylemi.
çürütüvermek *(-i)* çok kısa zamanda çürütmek.
çürüyebilme *a.* çürüyebilmek eylemi.
çürüyebilmek *(nsz)* çürüme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
çürüyüş *a.* çürümek eylemi ya da biçimi.
çürüyüverme *a.* çürüyüvermek eylemi.
çürüyüvermek *(nsz)* kısa zamanda çürümek.
çüş *ünl.* **1** yürüyen eşeği durdurmak için söylenen söz. **2** *hkr.* çirkin, yakışıksız, bir davranış karşısında söylenen kaba bir söz.
çüşük *a. ha.* (çocuk dilinde) eşek.

Dd

D, d *a.* **1** Türk abecesinin beşinci harfi. **2** "de" adı verilen bu harf sesbilim yönünden dişeti ünsüzlerindendir, ötümlü ünsüzdür. **3** sıralama ya da sınıflandırmalarda maddelerin sırası harflerle gösterilmek istendiğinde beşinci maddenin başına getirilir. **4** Romen rakamlarında beş yüz sayısının simgesidir. **5** *müz.* nota imleri harflerle gösterildiğinde "re" yerine kullanılır.

d
Türkçedeki ***d*** sesini simgeleyen bu harf, bugünkü Türk abecesine Latin yazısından aktarılmıştır. Klasik Yunanca, Fenike yazısı ve resimyazıda vb. harfin biçiminin bir üçgene benzediği görülür. Batı Yunancasında biçimi bugün kullandığımız biçime daha yakındır ve Latin yazısına da oradan girdiği bellidir. MÖ III. yüzyılda biraz daha gelişmiş, MS VIII. yüzyılda şimdiki biçimini almıştır.

D *kim.* döteryum elementinin kimyasal simgesi.
da *bağ.* ➻ **de (I)**.
dabaz *a. ha.* deri üzerinde oluşan, kaşıntı yapan kırmızı kabarcık. *eş.* **kurdeşen**. **dabaz olmak** *ha.*derisi üzerinde kaşıntı yapan kırmızı kabarcıklar oluşmak, kurdeşen olmak.
dablyu *a. İng.* batı dillerinin çoğunda bulunan "w" harfinin İngilizce söylenişi. ➻ *eş. Fr.* **dublve**.
dadacı *a. Fr. T. yaz.* dadacılık akımına bağlı, o yolda ürünler veren sanatçı. *eş.* **dadaist**.

dadacılık *a. Fr. T. yaz.*
1916'da Fransa'da ozan Tristan Tzara ve arkadaşlarınca kurulan, adını çocukların "dada" biçiminde çıkardıkları anlamsız iki heceden alan, Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla Fransız toplumunun içine düştüğü umutsuzluk, güvensizlik ortamını sarsmak, toplumu şaşırtarak, uyuşukluğundan çekip çıkarmak ereğiyle rastlantıyı, sezgiyi ve amansız bir alaycılığı ön plana alarak alışılmış dil ve estetik kurallarını hiçe sayan, sözcüklerin sözlük anlamlarına değer vermeyen, anlatımda başıboşluğa ve alabildiğine çağrış ımlara yaslanan, bile bile kapalılığa sapan ve 1921'e değin sürüp yerini gerçeküstücülüğe bırakan bir yazın akımı. *eş.* **dadaizm**.

dadaist, -ti *a. Fr. yaz.* ➻ **dadacı**.
dadaizm *a. Fr. yaz.* ➻ **dadacılık**.
dadanabilme *a.* dadanabilmek eylemi.
dadanabilmek *(-e)* dadanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dadandırılma *a.* dadandırılmak eylemi.
dadandırılmak *(nsz)* dadanmak eylemi yaptırılmak, dadanmasına yol açılmak. *ör. Hayvanlar ekine dadandırılınca zor önü alınır.*
dadandırma *a.* dadandırmak eylemi.
dadandırmak *(-i, -e)* dadanmasına yol açmak. *ör. Hayvanı ekine dadandırmaktan kaçının.*
dadanış *a.* dadanmak eylemi ya da biçimi.
dadanma *a.* dadanmak eylemi.
dadanmak *(-e)* **1** tadını aldığı, hoşlandığı, alıştığı bir şeyi sık sık istemek, o şeyi yapmaya alışmak. *ör. Bizim çaya iyi dadandınız.* **2** yarar, çıkar ereğiyle ya da alışkanlıkla bir yere sık uğrar olmak, sık uğramak. *ör. Delikanlılar şimdi de bir kahveye dadandılar.*
dadaş *a.* **1** büyük erkek kardeş, ağabey. **2** yiğit kimse, yiğit delikanlı. **3** *ünl.* Türkiye'nin doğu illerinde erkeklere, delikanlılara bir seslenme sözü olarak kullanılır.
dadaşlık *a.***1** dadaş olma durumu. **2** dadaşa yaraşır davranış, delikanlılık, yiğitlik.
dadı *a. Far.* varsıl evlerinde çocuk bakımıyla görevli kadın. **dadı olmak** iş olarak çocuk bakımıyla uğraşmak.
dadılık *a. Far. T.* dadı olma durumu ya da dadının yaptığı iş, dadının görevi. **dadılık etmek 1)** çocuk bakıcılığı yapmak. **2)** *mec.* (birine) göz kulak olmak.
dağ (I) *a.* yerkabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine egemen durumda olan ve oldukça geniş bir alana yayılan, tırmanması çok zor, ağaçlarla kaplı ya da çıplak, kayalık, çok yüksek bölümlerine verilen ad. **dağ adamı** kaba saba kimse. **dağ ardında olsun da yer altında olmasın** (ya da **yer altında olmasın da dağ ardında olsun**) "yeter ki yaşasın da varsın uzakta olsun, canı sağ olsun da yakında olmasa da olur" anlamında söylenir. **dağ** (ya da **dağlar**) **anası** çok iri kadın, iriyarı ve güçlü kuvvetli kadın. **dağ ayısı** *mec.* kent yaşayışına uyamamış, alışamamış çok kaba kimse. **dağ başı 1)** dağın en yüksek yeri, dağ doruğu. **2)** kent dışında ve çok ıssız yer. *ör. Bu dağ başında kimse durmaz.* **dağ başına kış gelir, insanın başına iş gelir** "dağa kış nasıl her zaman gelirse, insanın yaşamında da kötü, yıpratıcı olaylar her

zaman olur" anlamında kullanılır. **dağ başından duman eksik olmaz** "büyük adamların, büyük iş yapanların her zaman üzüntüleri, sıkıntıları olur" anlamında söylenir. **dağ bayır** kent dışı inişli çıkışlı yer. *ör. O gün dağ bayır, bir hayli yer gezdik.* **dağ birliği** *ask.* dağ koşullarına göre eğitilmiş birlik. **dağ çayı** *ha.* ➻ **adaçayı**. **dağ dağ üstünde olur, ev ev üstünde olmaz** "aralarında çok yakınlık da olsa aynı evde iki aile bir arada uzun süre oturamaz, er geç geçimsizlik doğar, onun için, olanak varsa ayrı evde oturmalı" anlamında söylenir. **dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur** dağlar yer değiştiremez, ama insanlar öyle değildir; onun için, dostlar, tanışlar, ne denli uzaklara gitseler de, bakarsın gün gelir bir yerde yine bir araya gelirler. **dağ doğura doğura bir fare doğurdu** (ya da **dağ fare doğurdu**) büyük umutlar bağlanan bir işten önemsiz bir sonuç alındığında söylenir. **dağ elması** *ha.* dağda kendiliğinden yetişen yoz elma. **dağ eteği** *coğr.* dağ yamacının en alt kesimi, dağ tabanının başladığı yer. **dağ eteği buzulu** *coğr.* yukarı enlemlerdeki yüksek dağların eteğinde, bu dağlardan inen buzul dillerinin oluşturduğu, dışbükey biçimli geniş buzul. **dağ eteği düzlüğü** *coğr.* dağlık bir yerin önünde, yer yer yükseklere az çok sokularak yayılan düzlük. **dağ evi 1)** dağlık yerlerde bulunan derme çatma ev. **2)** bir süre için kentten uzaklaşmak, doğal güzellikler içinde yaşamak ereğiyle yapılmış ev. **dağ gibi 1)** (insan için) çok büyük, çok iri ve güçlü, yiğit. *ör. Dağ gibi oğullarını toprağa verdiler.* **2)** (nesne için) pek çok. *ör. Dağ gibi buğday yığılmıştı.* **dağ gölü** dağlık alandaki bir çukura akan suların oluşturduğu göl. **dağ havası** dağlık yerlerdeki temiz ve oksijeni bol hava. **dağ iklimi** dağlık bölgelerde egemen olan kuru ve sert hava. **dağ kolu 1)** *coğr.* (sıradağlarda) başka yöne uzanan dağ sırtı. **2)** *ha.* dağlık yerlerde dağınık evlerden oluşmuş yerleşim yeri. **dağ köyü** dağlık yerde kurulmuş köy. **dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar 1)** alt edilmesi olanaksız görünen güçlüklerin, sorunların çözüm yolu vardır. **2)** her yüce kişiden daha yetkili biri, en önemli makamın bir denetleyeni vardır. **dağ tavuğu** ➻ **çil (III)**. **dağ taş** kent dışındaki her yer, geniş kırsal bölge. *ör. O gün dağ taş insan dolmuştu.* **dağ yolu** dağlık yerlerdeki niteliksiz yol. **dağ yürümezse abdal yürür** büyük ya da büyüklük taslayan birinden bitecek bir bir iş savsaklandığında, işi savsaklanan kişi, onun ayağına gitmesi gerektiğini şaka yollu anlatmak için kullanır. **dağa çıkmak 1)** hükümete başkaldırıp onunla savaşım için silahlanıp dağlara çekilmek. **2)** dağda, kırda eşkıyalık etmek. **(birini) dağa kaldırmak** herhangi bir amaçla, birini zor kullanarak dağa ya da ıssız bir yere götürüp orada tutmak. *ör. Eşkıya onu dağa kaldırmış diyorlar.* **dağda bağın var, yüreğinde dağın var 1)** bağı, bahçesi olan kimse, çıkabilecek bir afetle bunlar zarar görecek diye sürekli bir kaygı içindedir. **2)** bağı, bahçesi olan kimse, dağ gibi dayanağım var diye güven içinde olur. **3)** dağda yani uzakta, gurbette bir yakını olanın yüreği yanar durur, yüreği yaralıdır. **dağda büyümüş** yol yordam bilmez, görgüsüz ve kaba saba kişi. *eş.* **dağ ayısı**. **dağda gez, belde gez, insafı elden bırakma** "ne olursan ol, eşkıya dahi olsan insaflı ol" anlamında söylenir. **dağdan gelip bağdakini kovmak** sonradan katıldığı bir işe pek emeği geçmediği halde bütününe sahiplenmek istemek ya da bir yere sonradan gelip orada öteden beri emek veren kimsenin yerini almaya çalışmak. **dağdan inme** çok kaba saba, görgüsüz kimse. **dağı** (ya da **dağları**) **devirmek** en güç işleri bile başarmak. *ör. Gençken insan dağları devirir.* **dağlar anası** ➻ **dağ anası**. **dağlar dayanmaz 1)** (tutumsuzluk için) ne denli çok olsa erir, tükenir. *ör. Bu harcamaya dağlar dayanmaz.* **2)** (acı için) böyle bir acı insanı, dağ gibi bile olsa, yıkar, çökertir. *ör. Onun acısına dağlar dayanmaz.* **dağlar kadar** aşırı ölçüde büyük, çok büyük. **dağlar misafir almaya başlamak** kış, soğuklar geçip kırda kalınabilecek mevsim başlamak, yaz gelmek. *ör. Dağlar misafir almaya başlamak üzereydi.* **dağlara düşmek** büyük bir üzüntü nedeniyle, insanlardan kaçıp ıssız, kırsal yerlerde yaşamak. **dağlara taşlara** kötü bir olaydan, durumdan söz edilirken "hepimizden uzak olsun" anlamında söylenir. **dağların gelin ablası** (ya da **anası**) *(şaka)* ayı. **dağların misafir aldığı mevsim** *(şaka)* yaz mevsimi. **dağların şenliği** *(şaka)* **1)** ayı. **2)** *mec.* ayı gibi kaba saba, anlayışsız kimse.

dağ (II) *a. Far.* **1** *esk.* kızgın bir demirle vurulan damga. **2** sağaltım amacıyla, vücudun sayrılıklı bölümünde kızgın bir araçla oluşturulan yanık. **3** *mec.* çok büyük acı, üzüntü. *ör. Yüreğimin dağını hiçbir şey gideremez.*

dağalası, -nı *b. a. hayb.* dağlardaki çaylarda, derelerde yaşayan, eti kırmızı, küçük bir balık.

dağar *a. ha.* **1** ➻ **dağarcık**. **2** topraktan yapılmış, içine su, pekmez, turşu vb. konulan, dibi dar, ağzı geniş küp ya da hamur yoğurmaya yarayan, topraktan yapılmış iki kulplu büyük çanak.

dağarcık *a.* **1** meşin ya da dokuma, çoban ya da avcı torbası. *ör. Çoban, dağarcığından çıkardığı soğan ekmeği yedi.* **2** *mec.* bilgi birikimi. *ör. Biraz yokladım, dağarcığında bir şey yokmuş.* **dağarcığı yüklü** çok bilgili (kimse). *ör. Eleştirmen olan dağarcığı yüklü olmalıdır.* **dağarcığına atmak 1)** bir bilgiyi, bir gün kullanmak üzere anlığına yerleştirmek, bilgi birikimine eklemek. *ör. Öğrendiklerini dağarcığına yerleştirmeyen ilerleyemez.* **2)** ağır bir sözü, bir davranışı, ses çıkarmayarak kabullenmek. **dağarcığındakini çı-**

karmak 1) bilgisini ortaya dökmek. *ör. Çocuk, hevesle, dağarcığındakileri çıkarmak istiyordu.* **2)** hazırladığı bir sözü söylemek. *ör. Önce duraksadı, sonra dağarcığındakini çıkardı ve rahatladı.* **dağarcıkta bir şey kalmamak** bütün bilgisini, sözünü ya da varlığını tüketmek, her şeyini bitirmek, harcamak.

dağcı *a. sp.* çıkılması güç dağlara tırmanma sporu yapan kimse.

dağcıl *s. bitb.* dağlık yerlerde, dağ ikliminde yetişen (bitki).

dağcılık *a. sp.* dağlara tırmanma sporu.

dağdağa *a. Ar.* gürültü patırtı.

dağdağalı *s. Ar. T.* gürültülü patırtılı.

dağdağasız *s. Ar. T.* gürültüsüz patırtısız, sessiz soluksuz.

dağılabilme *a.* dağılabilmek eylemi.

dağılabilmek *(nsz)* dağılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dağılayazma *a.* dağılayazmak eylemi.

dağılayazmak *(nsz)* dağılma tehlikesi atlatmak, dağılacak duruma gelmek ama dağılmamak, az kalsın dağılmak.

dağılım *a.* **1** dağılmak eylemi, dağılma. **2** dağılarak birbirinden ayrılma. **3** *topb.* bir toplumda ya da toplulukta incelenen herhangi bir ya da birçok özelliğin, zamana, yere ya da seçilen herhangi bir değişkene (yaşa, cinselliğe, mesleğe vb.) göre hesaplanan sayısal ve oransal dağılışı. **4** *eko.* ulusal gelirin toplumun sınıfları ya da bireyleri arasındaki dağılışı. **5** *ruhb.* sinir merkezleri arasındaki işbirliğinin ve uyumun bozulup kesilmesi. **6** *kim.* maddenin çok küçük parçalara bölünmesi. **7** *kim.* bir sıvıdan geçen ışığın sıvı içinde asılı parçacıkların iriliklerine göre saçılması. **8** *kim.* güneş ışığının bir biçmeden geçtikten sonra kırılma dolayısıyla ayrı renkte ışınlara ayrılması. **9** *kim.* bileşiminde kütle içinde bütünüyle eşit olarak dağılmış gerçek ya da koloidal eriyik biçiminde başka bir madde bulunan katı, sıvı ya da gaz durumundaki bütün cisimlere verilen ad. **10** *dil.* bir sesbirimin, anlambirimin ya da dizimin değişik kullanım ya da bağlamlardaki çevrelerinin[9] tümü.

dağılımcı *a.* ve *s. dil.* dağılımcılıktan yana olan, dağılımcılık görüşünü benimseyen (görüş, kimse).

dağılımcılık *a. dil.* dil incelemelerinde dağılıma[10] öncelik veren, söz zincirini oluşturan öğeleri işlevlerine göre değil de konularına, dağılımlarına[10] göre belirlemek ereğiyle biçimsel kesitleme işlemine yönelen, "Amerikan yapısalcılığı" da denilen dilbilim.

dağılımsal *s. dil.* dağılımları ele alan, dağılımlara ilişkin olan, dağılımla ilgili. **dağılımsal çözümleme** *dil.* bir öğeyi işlevi açısından değil de söz zincirindeki konumu yönünden ele alan çözümleme türü. **dağılımsal dilbilim** ➤ **dağılımcılık.**

dağılış *a.* **1** dağılmak eylemi ya da biçimi. **2** çözülme, çözülüş. *ör. Tuzun suda dağılışı uzun sürmemişti.* **3** yıkılış. *ör. Partisinin dağılışını gördü.*

dağılıverme *a.* dağılıvermek eylemi.

dağılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda ve kolayca dağılmak.

dağılma *a.* **1** dağılmak eylemi. **2** *ask.* düşmanın silahlarının etkisini azaltmak ereğiyle, bir birliğin hedef olmayacak biçimde, bulunduğu yerin koşulları göz önüne alınarak, geniş bir bölgeye yayılması. **3** *ask.* aynı silahla aynı hedefe atılan mermilerin, barut haklarının ve başka koşulların değişmesi nedeniyle ayrı ayrı noktalara vurması. **4** *hek.* organizmaya herhangi bir yerinden sokulan bir maddenin dokulardan geçerek genel dolaşıma girmesi. *ör. İlacın vücuda dağılması uzun sürmedi.* **5** *hek.* irinlenmiş bir dokudaki irinin yok olması.

dağılmak *(nsz)* **1** bir arada iken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak. *ör. Çocuklar oyundan sonra evlerine dağıldılar.* **2** ayrı ayrı yerlere verilmek, paylaştırılmak, bölüştürülmek. *ör. Su, kanaletlerle ovaya dağılıyordu.* **3** yerinden kopup çevreye yayılmak, saçılmak. *ör. Kâğıtlar her yana dağılmıştı.* **4** parçalanarak yayılmak, ufalanmak, dökülmek. *ör. Kitabın cildi hemen dağıldı.* **5** düzeni, düzgünlüğü bozulmak, karışık duruma gelmek. *ör. Oda iyice dağılmıştı.* **6** *mec.* yıkılmak, çökmek, ortadan kalkmak. *ör. Savaş sonunda nice devlet dağılmıştı.* **7** *mec.* bir kuruluşun, birliğin, derneğin varlığı son bulmak. *ör. Dernek kısa zamanda dağıldı.* **8** *mec.* birliği, bütünlüğü kalmamak. *ör. Yaşlı adam ölünce aile dağıldı.* **9** *mec.* etkisi, yoğunluğu, ağırlığı, gücü azalmak. *ör. Seni görünce sıkıntım dağıldı.*

dağınık *s.* **1** bir arada bulunmayan, birbirinden ayrı durumda olan, birbiriyle bağlantısı olmayan. *ör. Düşman, dağınık güçlerini toplamaya çalışıyordu.* **2** dağılmış, düzeni bozulmuş, karışık durumda olan. *ör. Öğretmen dağınık öğrencilerini sıraya soktu.* **3** geniş bir alana yayılmış olan. *ör. Köyün evleri çok dağınıktı.* **4** düzeni bozuk, karışık. *ör. Çocuğun odası dağınıktı, topladım.* **5** *mec.* düzensiz, düzeni olmayan. *ör. Bizim çocuk pek dağınıktır.* **6** *mec.* (düşünce, akıl, anlık vb. için) bulanık, karışık, toparlanmaz durumda olan. *ör. Bugün kafam çok dağınık.*

dağınıklık *a.* dağınık olma durumu.

dağıntı *a.* oraya buraya gelişigüzel atılmış öteberi.

Dağıstanlı *ö. a.* ve *s.* Kafkas sıradağlarının kuzey kanadında yer alan Dağıstan ülkesi halkından olan (kimse).

dağıtabilme *a.* dağıtabilmek eylemi.

dağıtabilmek *(-i)* **1** dağıtmaya gücü yetmek, dağıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Şu oyuncakları çocuklara dağıtabilir misin?*

dağıtıcı *a.* **1** gazete, mektup gibi şeyleri dolaşarak ilgili yerlere dağıtan kimse. *eş. esk.* **müvezzi.** **2** motorlarda yüksek gerilimli akı-

nı çalışma sırasına göre bujilere yayarak gönderen aygıt. *eş.* **distribütör**. **3** bir malın belli bölgelerde yayılmasını sağlayan satıcı. *eş.* **distribütör**.

dağıtıcılık *a.* dağıtıcının işi. *ör. Malın dağıtıcılığını küçük bir ortaklık üstlendi.*

dağıtık *s.* kendinden geçmiş, dağıtmış. *ör. Bu dağıtık kızı kim getirdi buraya?*

dağıtılabilme *a.* dağıtılabilmek eylemi.

dağıtılabilmek *(nsz)* dağıtılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dağıtılış *a.* dağıtılma biçimi. *ör. İşin dağıtılışı uygun değildi.*

dağıtılıverme *a.* dağıtılıvermek eylemi.

dağıtılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda ve kolayca dağıtılmak.

dağıtılma *a.* dağıtılmak eylemi.

dağıtılmak *(nsz)* dağıtmak eylemine konu olmak, dağılması sağlanmak. *ör. Para herkese eşit dağıtılmıştı.*

dağıtım *a.* **1** dağıtmak eylemi. **2** bir şeyi bir merkezden çeşitli yerlere göndermek işi. *ör. Bu kitabın dağıtımını neresi yapıyor?*

dağıtımcı *a.* dağıtım[2] işi yapan kimse ya da kuruluş. *ör. Kitap dağıtımcıda kalmamış.*

dağıtımcılık *a.* dağıtımcının işi, uğraşı.

dağıtımevi, -ni *b. a.* dağıtım[2] işi yapan kuruluş. *ör. Kitabın genel dağıtımını bir dağıtımevine verdik.*

dağıtış *a.* dağıtmak eylemi ya da biçimi.

dağıtıverme *a.* dağıtıvermek eylemi.

dağıtıvermek *(-i)* **1** çabucak, çok kısa bir zamanda dağıtmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şekerleri çocuklara dağıtıver.*

dağıtma *a.* dağıtmak eylemi.

dağıtmak *(-i)* **1** toplu durumda, bir arada olan kimseleri, şeyleri birbirinden uzaklaştırmak ya da ayırmak. *ör. Polisler alandakileri dağıtmak için copladı.* **2** belli bir ölçüye göre bölüştürmek. *ör. Yardımı dağıtmak için uğraştık.* **3** ayrı ayrı yerlere ya da kimselere vermek. *eş. esk.* **tevzi etmek**. *ör. Öğretmen karneleri dağıttı.* **4** toplu durumdaki bir şeyi yaymak. *ör. Çocuk oyuncaklarını dağıtmış.* **5** bir yerin düzenini bozmak, orayı karışık bir duruma sokmak. *ör. Oğlanlar bir günde evi dağıtmışlar.* **6** güçlü bir vuruşla kırıp dökmek, parçalamak. *ör. Bir tekmede camı dağıttı.* **7** *mec.* bir topluluğun, bir kuruluşun, bir derneğin birliğine, varlığına son vermek. *ör. Üyeler, oylamayla derneği dağıttılar.* **8** *mec.* gidermek, ortadan kaldırmak, yok etmek. *ör. Onun kuşkusunu dağıtmak için gerçeği açıkladık.* **9** *mec.* kurulu bir düzeni bozmak. *ör. Dükkânı dağıttılar.* **10** *mec.* gücünü, etkisini azaltmak ya da gidermek. *ör. Kederimi dağıtmak için içiyorum.* **11** *(nsz) mec. arg.* sarhoşluk ya da aşırı duygusallık gibi bir nedenle kendini koyvermek, kendinden geçmek ya da beklenmedik davranışlarda bulunmak, özdenetimini yitirmek. *ör. Bu akşam biraz dağıtmak istiyorum.*

dağıtmış *s. arg.* kendini koyvermiş, kendinden geçmiş, özdenetimini yitirmiş (kimse).

dağıtmışlık *a.* dağıtmış olma durumu.

daği *a.* ve *s. T. Ar.* (- -) *müz.* dağlık bölgelerde söylenen ve uzun havayı andıran türkülerin makamı.

dağkeçisi, -ni *b. a. hayb.* boynuzlugillerden, dağlarda küçük sürüler biçiminde yaşayan, gövdesi tıknaz, bacakları ve boynu uzun, kuyruğu kısa, boynuzu dik ve ucu çengelli, çok çevik bir antilop türü.

dağkırlangıcı, -nı *b. a. hayb.* ➻ **çobanaldatan**.

dağlağı *a. ha.* dağ **(II)** yapmak için kullanılan araç, dağlama aracı.

dağlalesi, -ni *b. a. T. Far. bitb.* düğünçiçeğigillerden, çan biçiminde, mor renkli ve tüylü çiçekleri olan otsu bir bitki.

dağlama *a. Far. T.* dağlamak eylemi. **dağlama resmi** ahşap üzerine kızgın demirle yapılan bir tür resim.

dağlamak *(-i) Far. T.* **1** kızgın bir demirle hayvanlara damga vurmak. **2** sağaltmak ereğiyle vücudun sayrılıklı yerini kızdırılmış metal bir araçla yakmak. *ör. Çıbanı dağlamak için bıçağı kızdırması gerekiyordu.* **3** *mec.* acısı yüreğine işlemek. *ör. Sözleri beni dağlamıştı.* **4** *mec.* (çok soğuk, sıcak ya da acı bir şey) batma ya da yanma gibi yeğin bir etki yapmak. *ör. Gecenin ayazı yüzünü dağlıyordu.*

dağlanış *a. Far. T.* dağlanmak eylemi ya da biçimi.

dağlanıverme *a. Far. T.* dağlanıvermek eylemi.

dağlanıvermek *(nsz) Far. T.* çabucak dağlanmak.

dağlanma *a. Far. T.* dağlanmak eylemi.

dağlanmak *(nsz) Far. T.* dağlamak eylemine uğramak.

dağlatış *a. Far. T.* dağlatmak eylemi ya da biçimi.

dağlatma *a. Far. T.* dağlatmak eylemi.

dağlatmak *(-i, -e)Far. T.* dağlamak eylemini yaptırmak. *ör. İnekleri dağlattık.*

dağlayabilme *a.Far. T.* dağlayabilmek eylemi.

dağlayabilmek *(-i) Far. T.* dağlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dağlayayazma *a. Far. T.* dağlayayazmak eylemi.

dağlayayazmak *(-i) Far. T.* az kalsın dağlamak. *ör. Ayaz yüzümü dağlayayazmış.*

dağlayış *a. Far. T.* dağlamak eylemi ya da biçimi.

dağlayıverme *a. Far. T.* dağlayıvermek eylemi.

dağlayıvermek *(-i) Far. T.* çabucak dağlamak.

dağlı (I) *s.* **1** dağlık bölge halkından olan, dağlık yerleşim yerinde yaşayan. *ör. Bu yöre dağlıları keçi besler.* **2** *mec.* kentlerde geçerli olan davranış kurallarından habersiz, kaba saba, görgüsüz (kimse).

dağlı (II) *s. Far. T.* vücuduna, derisine ya da üzerine dağ **(II)** yapılmış olan, dağlanmış olan. *ör. Dağlı yara çabuk kapandı.*

dağlıç *a. hayb.* karaman koyunuyla kıvırcık koçun birleşmesinden doğan melez koyun cinsi.

dağlık *a.* ve *s.* dağları çok olan (bölge).

dağnanesi, -ni *b. a. T. Ar.* yarım metre boya ulaşabilen, yaprakları sık beyaz tüylü, güçlü nane kokulu, çok yıllık otsu bir bitki.

dağoluş *b. a. yerb.* yerkabuğunun biçimlerini, dağların oluşmasını inceleyen bilim kolu. *eş.* **orojen**. **dağoluş kuramları** *yerb.* ve *coğr.* dağların nasıl oluştuklarını, yüksekliklerine nasıl eriştiklerini, uzanışlarının nedenlerini, yerkabuğunun gelişmesini açıklamaya çalışan kuramlar.

dağoluşması *b. a. yerb.* yerkabuğunun belli bölümlerinin kıvrılması, kırılması ve yükselmesiyle dağları oluşturan yerbilimsel olay.

dağservisi, -ni *b. a. T. Far. bitb.* ➻ **sedir (II)**.

dağsıçanı, -nı *b. a. hayb.* kemiriciler takımının sincapgiller familyasından, dağların yüksek yerlerinde toplu halde yaşayan, uzun kış uykusuna yatan, yassı kafalı, kalın ve kıllı kuyruklu, uzun ak kıllı kahverengi postu için avlanan bir memeli türü.

dah *ünl.* ➻ **deh**. **dah etmek** ➻ **deh etmek**.

daha *be.* **1** şimdiye ya da o zamana değin, henüz. *ör. Söyledi ama daha gerçekleşmedi.* **2** var olana, eldekine ek olarak. *ör. İşin başlamasına daha bir gün var.* **3** başka. *ör. Daha ne yapacaktınız?* **4** önüne geldiği sıfatın anlamına güç, üstünlük ya da aşırılık, çokluk katar; "daha güzel", "daha kırmızı", "daha büyük" gibi. **5** toplama işleminde sayıların birbirine katılmalarını anlatmaya yarar; örneğin "beş, üç daha sekiz, iki daha on eder" gibi. **6** *ha.* işte. *ör. Pınar daha orada!* **daha bir** değişik olanı anlatır. *ör. O şiir daha bir güzeldi.* **daha da** karşılaştırma derecesini artırır. *ör. Bu iyi ya, daha da iyisi vardır elbette. Kötü oldu, daha da kötüsü olabilirdi.* **daha daha** "başka neler oldu, anlat!" anlamında söylenir. *ör. Demek böyle oldu? Daha daha!* **daha iyisi can sağlığı** "bundan iyisi olamaz" anlamında kullanılır. *ör. Bir işim oldu, daha iyisi can sağlığı!* **daha neler!** "yok öyle şey! amma yaptın ha! hiç öyle şey olur mu?" gibi söylenir. **dahası** (buna) ek olarak. *ör. Durum çirkindi, dahası acıklıydı.* **dahası var** bir konuda, bir olayda bilinmesi gereken başka yönler, başka şeyler de olduğunu anlatmak için söylenir. *ör. Bizi bekletti, dahası var, odasına girdiğimizde oturun bile demedi.*

dahacık *be. ha.* işte.

dahdah *a.* ➻ **dehdeh**.

dahi *bağ.* (. .) **1** *esk.* da, de. *ör. Durumu o dahi bilmiyor.* **2** koşul anlatan eylemlerden sonra gelerek koşulun yerine gelmeyeceğini, geçerli olmadığını bildirir. *eş.* **bile**. *ör. İyi yapsa dahi kimse beğenmez.* (Ayrıca ➻ kutu içindeki **dahi**.)

> **dahi** *bağ.*
> ***Dahi*** sözcüğü, eski Türkçede ***takı*** biçimindeydi ve yalnızca "ve" anlamına geliyordu. Daha sonra güçlendirme özelliği kazandı. Eski Anadolu Türkçesinde ***dakı, dagı*** ve ***dahı*** gibi değişik biçimlerde ve "da, de", "daha" anlamlarında kullanıldı, ***dahi*** biçimini Osmanlıcada aldı. Örneğin Nedim "Bezme [içkili eğlenceye, toplantıya] bir dahi dönüp gelmek değildi niyyetin" dizesinde onu "daha" anlamında kullanmıştır. Bugün ***dahi*** sözcüğü daha az kullanılmakta, onun yerine daha çok "da, de" ya da yerine göre "bile" bağlaçları yeğlenmektedir.

dâhi *s.* ve *a. Ar.* (- -) olağanüstü yeteneği ve yaratıcı gücü olan (kimse).

dâhice *s.* ve *be. Ar. T.* (- - .) ancak dâhi olanın yapabileceği, dâhiye yakışır (biçimde).

dahil *a. Ar.* (- .) **1** iç, içeri. *ör. Bunu dahilde satmak için üretiyoruz.* **2** *be.* içinde olmak üzere, ... ile birlikte, içinde. *ör. Sen dahil, herkes çalışacak.* **dahil edilmek** eklenmek, katılmak. **dahil etmek** (ya da **eylemek**) içine almak, katmak, eklemek. **dahil olmak** girmek, katılmak, içinde olmak.

dahilen *be. Ar.* (- . .) **1** içeriden. **2** (ilaçlar için) içmek yoluyla, yutularak, içilerek.

dahili *s. Ar.* (- . -) içle ilgili, iç, içsel.

dâhilik *a. Ar. T.* (- - .) dâhi olma durumu. *eş.* **deha**.

dahiliye *a. Ar.* (- . . .) **1** *esk.* ➻ **içişleri**. **2** vücudun iç hastalıklarıyla ilgili hekimlik kolu. **3** (hastanelerde) iç hastalıklarına bakan bölüm.

dahiliyeci *a. Ar. T.* (- . . . .) iç hastalıkları uzmanı hekim.

dâhiyane *s.* ve *be. Ar. Far.* (- - - .) *esk.* ➻ **dâhice**.

dahletme *a. Ar. T.* dahletmek eylemi.

dahletmek *(-e) Ar. T. esk.* **1** (bir işe) burnunu sokmak, karışmak. **2** sataşmak.

daim *s. Ar.* (- .) *esk.* sürekli, sonsuz.

daima *be. Ar.* (-' . -) sürekli bir biçimde, her zaman, sürekli olarak.

daimi *s. Ar.* (- . -) geçici olmayan, kalıcı, sürekli, gedikli.

dair *s. Ar.* (- .) *esk.* (bir şey) üzerine, konusunda, üstüne, -le ilgili, -e değgin.

daire *a. Ar.* (- . .) **1** *mat.* bir çember ile çemberin iç bölgesinin bileşiminden oluşan düzlem parçası. *eş.* **dönge**. **2** belirli devlet işlerini yürütmekle görevli kuruluşlardan her biri ve bunların içinde çalıştıkları yapı. *ör. Bugün dairede iş çoktu. Vergi dairesi nerede?* **3** bir yapının, özelliklc bir apartmanın konut vb. olarak kullanılan bölümlerinden her biri. *ör. Apartmanımız on dairelidir.* **4** bir yapı ya da geminin belli bir işe ayrılmış bölümü. *ör. Apartmanın kalorifer dairesi boyandı.* **5** *mec.* (soyut kavramlar için) belirli ölçü, sınır. *ör.*

İnsan namus dairesi içinde davranmalıdır. **daire kesmesi** *mat.* bir dairede iki yarıçap ile bunların çember üzerinde ayırdıkları yaylardan biri arasında kalan bölüm. **daire parçası** *mat.* bir dairenin bir kirişi ile o kirişin yayı arasında kalan bölüm.

dairesel *s. Ar. T. mat.* **1** daire biçiminde olan. **2** daire ile ilgili.

dairevi *s. Ar.* (- . . -) *esk.* ➻ **dairesel.**

dakik *s. Ar.* (. -) (**k**'ler kalın okunur) **1** düzenli işleyen, aksamayan. *ör. Dakik bir saati vardı.* **2** *mec.* her şeyi zamanında yapan, zamanı iyi kullanmaya özen gösteren (kimse). *ör. Öğretmenimiz çok dakiktir.*

dakika *a. Ar.* (. - .) **1** zaman ölçüsü olarak saatin altmışta biri değerindeki zaman birimi. *ör. Saatim bir dakika ileri gitmiş.* **2** *mat.* bir derecenin[4] altmışta biri. **dakikası dakikasına** tam zamanında. *ör. Sözünde durdu, dakikası dakikasına yetişti.* **dakikası dakikasına uymaz** her an başka bir durum gösterir. *ör. Buranın havası böyledir, dakikası dakikasına uymaz.* **dakikasında** hemen o anda, hemen, anında.

daktilo *a. Fr.* (.' . .) **1** yazı makinesi. **2** yazı makinesiyle yazmayı meslek edinmiş kimse. **daktilo edilmek** (bir yazı) yazı makinesiyle yazılmak. **daktilo etmek** (bir yazıyı) yazı makinesiyle temize çekmek, yazmak. **daktilo makinesi** yazı makinesi.

daktilograf *a. Fr.* yazı makinesiyle yazmayı iş edinmiş kimse. *eş.* **daktilo**[2].

daktilografi *a. Fr.* yazı makinesiyle yazma işi.

daktiloluk *a. Fr. T.* daktilo[2] olma durumu, daktilonun işi, mesleği.

daktiloskopi *a. Fr.* parmak izine dayanarak kimlik belirleme yöntemi.

dal (I) *a.* **1** ağacın gövdesinden çıkıp ayrılan kollardan, uzantılardan her biri. *ör. Ağacın iki dalını kestiler.* **2** *mec.* bir bütünün bölünerek, çeşitlenerek gelişen, ayrılan parçası, kol, bölüm. *ör. Hekimliğin her dalında gelişme var.* **3** *yaşb.* canlıların bölümlenmesinde, sınıfların bir araya gelmesiyle oluşan birlik. *eş. esk.* **şube. dal budak salmak 1)** (olay, iş) karmaşık bir biçimde genişleyip yayılmak. **2)** soy sopça çoğalıp genişlemek. **3)** dostluk yönünden ilişkileri genişleyip yayılmak. **dal gibi** (insan için) ince ve uzun yapılı. *ör. O zamanlar dal gibi bir delikanlıydım.* **dal gibi kalmak** (insan için) çok zayıflamak. **dal kol atmak** örgüt olarak birçok yere yayılmak. **daldan dala** *be.* bir daldan bir dala atlayarak. *ör. Kuş daldan dala konup duruyordu.* **daldan dala konmak** sık sık iş, durum, konu ya da düşünce değiştirmek. *ör. Böyle daldan dala konmak olmaz, bir şeyre karar kılmalısın.* **dalları basmak** ağaçta, dalları eğecek denli çok ve güzel meyve olmak.

dal (II) *a. ha.* **1** sırt, arka. **2** omuz, omuz başı. *ör. Dalına bir heybe takmış gidiyordu.* **3** kol. **4** boyun, ense. **dal vermek** sırtını vermek, sırtını dayamak, yaslanmak. **(birinin) dalına basmak 1)** çok duyarlı olduğu bir konuya değinerek ya da hoşlanmadığı şeyleri yaparak bir kimseyi kızdırmak. **2)** bir şey koparmak için bir kimseye baskı yapmak. **(birinin) dalına binmek 1)** bir şey yaptırmak için bir kimseyi sıkıştırmak, ona sürekli baskı yapmak. **2)** (birini) sürekli olarak rahatsız etmek, ona rahat vermemek, sataşmak.

dal (III) *s. ha.* "yalın", "çıplak", "derin", "açık" gibi anlamlarla ***daltaban, dalkılıç, daluyku, dalyarak*** ve benzeri bileşik sözcüklerde geçer.

dal (IV) *s. ha.* zaman belirten sözcüklerin başına gelerek onların anlamlarını güçlendirir, tamlık, bütünlük bildirir; dalgündüz, dalöğle gibi.

dalabilme *a.* dalabilmek eylemi.

dalabilmek *(nsz)* dalmak elinde olmak ya da dalma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Derinlere dalabilmek için açılmak gerekir.*

dalak (I) *a.* **1** *gövb.* midenin arkasında, diyaframın altında, sol böbreğin üstünde bulunan ve görevi akyuvar üretmek ve yıpranmış alyuvarları toplamak olan, damarlı gevşek bir dokudan oluşmuş, yassı ve uzunca bir organ. **2** *hayb.* omurgalı hayvanlarda lenf bezine benzeyen ve kan damarları çok olan bir organ.

dalak (II) *a. ha.* **1** biçimi bozulmamış bal peteği. **2** tekerlek biçiminde kaşarpeyniri.

dalakotu, -nu *b. a. bitb.* ballıbabagillerden, Akdeniz çevresinde bol yetişen, daha çok kuru yerleri seven, yaklaşık yüz türü bulunan, üstü parlak, altı donuk yeşil kadife gibi yaprakları ve güzel kokulu pembe çiçekleri olan, ateşe, öksürüğe karşı sağaltıcı etkisi bulunan, uyarı cı, güçlendirici, yara sağaltıcı olarak da yararlanılan odunsu ya da otsu bir bitki.

dalakşam *a. ha.* tam akşam vakti.

dalalet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **sapınç, sapkınlık. dalalete düşmek** doğru yoldan ayrılmak.

dalama *a.* dalamak eylemi.

dalamak *(-i)* **1** (köpek, kurt gibi ısırıcı hayvanlar için) ısırmak, dişlemek. **2** (ısırganotu, zehirli böcek gibi yakıcı bir maddesi bulunan şeyler ya da sert kumaş için) dokunarak teni acıtmak, kızartmak, kabartmak, yakmak ya da kaşındırmak. **3** *mec. ha.* saldırmak, çatmak. **4** *mec. ha.* acısı yüreğe işlemek, yüreği yakmak.

dalan *a.* **1** *mim.* bir yapının ya da yapının bir bölümünün çeşitli yerlerine dağılmayı sağlayan giriş, içeri girildiğinde görülen ilk boşluk. *eş.* **lobi**[1]. **2** *ha.* (insan boyu posu için) biçim, yapı. *ör. Oğlan ince dalan bir delikanlıydı.*

dalanış *a.* dalanmak eylemi ya da biçimi.

dalanma *a.* dalanmak eylemi.

dalanmak *(nsz)* dalamak eylemine uğramak.

dalap *s. ha.* (dişi eşek, kısrak için) çiftleşmek isteğinde olan, çiftleşme zamanı gelmiş, erkek arayan. **dalap olmak** *ha.* (dişi eşek, kıs-

rak için) cinsel istek duymak, erkek istemek, çiftleşme isteği duymak.
dalaş *a.* **1** dalaşmak eylemi. **2** kavga, ağız kavgası. **3** kedi, köpek gibi hayvanların boğuşması.
dalaşabilme *a.* dalaşabilmek eylemi.
dalaşabilmek *(nsz; -le)* dalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dalaşma *a.* dalaşmak eylemi.
dalaşmak *(nsz; -le)* **1** (köpekler) birbirini ısırarak boğuşmak, birbirini ısırmak. **2** *mec.* ağız kavgası etmek, karşılıklı olarak sözle atışmak.
dalaştırma *a.* dalaştırmak eylemi.
dalaştırmak *(-i, -e)* dalaşmak eylemini yaptırmak, dalaşmalarını sağlamak.
dalavere *a. İt.* (. . .' .) *tkz.* yalan dolanla gizlice görülen kötü iş, gizli oyun, hile, düzen. **dalavere çevirmek** (ya da **döndürmek**) yasadışı, hileli, kurnazca yollarla, yalan dolanla iş becermek, kötü işler yapmak.
dalavereci *a.* ve *s. İt. T.* dalavere çeviren, çıkarı için hileye başvuran (kimse).
dalaverecilik *a. İt. T.* dalavereci olma durumu.
dalayabilme *a.* dalayabilmek eylemi.
dalayabilmek *(-i)* dalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Köpeğe yaklaşma, dalayabilirmiş.*
dalayaz *b. a. ha.* yakıcı ayaz, çok soğuk.
dalayış *a.* dalamak eylemi ya da biçimi.
dalayıverme *a.* dalayıvermek eylemi.
dalayıvermek *(-i)* çabucak dalamak. *ör. Isırganlar çocuğun bacağını dalayıvermişti.*
dalbacak *b. s. ha.* **1** çıplak bacaklı. **2** yoksul, donsuz. **3** uzun bacaklı.
dalbastı *b. a. ha.* aşılı, iri bir kiraz.
dalcık *a. bitb.* küçük dal.
dalcıkma *a. ha.* dalcıkmak eylemi.
dalcıkmak *(nsz) ha.* hafif dalar gibi olmak, hafif baygınlık geçirmek.
dalcınış *a. ha.* dalcınmak eylemi ya da biçimi.
dalcınma *a. ha.* dalcınmak eylemi.
dalcınmak *(nsz) ha.* **1** oraya buraya bakmak, aranmak. **2** sonuçsuz girişimlerde bulunmak. **3** (hayvan) yeme saldırmak.
daldırabilme *a.* daldırabilmek eylemi.
daldırabilmek *(-i, -e)* daldırmak elinde olmak ya da daldırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
daldırılabilme *a.* daldırılabilmek eylemi.
daldırılabilmek *(-e)* daldırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
daldırılış *a.* daldırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kovanın ırmağa daldırılışıyla çıkarılışı bir oluyordu.*
daldırılma *a.* daldırılmak eylemi.
daldırılmak *(-e)* dalmak eylemine konu olmak. *ör. Sandal suya daldırılınca delik olduğu anlaşıldı.*
daldırış *a.* daldırmak eylemi ya da biçimi.
daldırıverme *a.* daldırıvermek eylemi.
daldırıvermek *(-i, -e)* ansızın daldırmak.
daldırma *a.* **1** daldırmak eylemi. **2** bir dalı gövdeden ayırmadan ortasından toprağa gömerek köklenmesini sağlama yolu. **3** bu iş için kullanılan dal.
daldırmak *(-i, -e)* **1** dalmasını sağlamak, dalmak eylemini yaptırmak. **2** *(nsz) mec.* başka bir şey düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye vermek, kaptırmak, dalmak[3]. *ör. Baktım daldırmış gidiyorsun.* **daldıra çıkara** *ik. be.* daldırıp çıkararak.
daldız *a. ha.* **1** marangozların ağaç oymakta kullandıkları oluklu demir aygıt. **2** ağaçtan oyulmuş arı kovanı ya da yayık. **3** petekten bal almak için kullanılan demir kepçe, demir bıçak.
dalga *a.* **1** deniz, göl, ırmak gibi geniş su yüzeylerinde genellikle rüzgârın, depremin, yeğin akıntının vb.nin etkisiyle oluşan çalkantı. **2** *coğr.* geniş su yüzeylerinde rüzgâr etkisiyle oluşan, durgun su yüzeyini pürüzlendirip bir salınım hareketiyle birbirini kovalayarak ilerleyen dizilerden her biri. **3** (sıcak, soğuk hava, moda gibi şeyler için) belli bir süre etkili olan dönem. *ör. Bir zamanlar ortalığı at kuyruğu saç dalgası sarmıştı. Soğuk dalgası geliyor.* **4** (saç için) kıvrım ya da kıvrım genişliği. **5** bir yüzeydeki kıvrım. *ör. Ovadaki ekin dalgalarına bakıyordu.* **6** *fiz.* titreşimin bir ortam içinde yayılma dönemi. *ör. Ses dalgasını ileten düzenek bozulmuş.* **7** *arg.* gizli saklı iş, dalavere, hile, düzen. **8** *arg.* derin derin düşünme durumu, dalgınlık. **9** *arg.* esrar, eroin gibi uyuşturucu madde. **10** *arg.* bu türlü maddelerin verdiği keyif durumu. **11** *arg.* iki insan arasındaki sevgi bağı, aşk ilişkisi. **12** *arg.* geçici sevgili. *ör. Onun yeni dalgası bu kız mı?* **13** *arg.* ilgi, ilinti, ilişki. *ör. Kim bilir onunla ne dalgan vardır?* **14** *arg.* (adı bilinmeyen ya da söylenmek istenmeyen) şey, nesne. *ör. Şu dalgayı atıver.* **dalga aşındırması** *coğr.* dalgaların, özellikle yüksek kıyılarda, taşıdıkları irili ufaklı maddelerin de yardımıyla yaptıkları aşındırma. **dalga boyu** **1)** *coğr.* yan yana iki dalga sırtı arasında kalan ve uzunluğu değişik olabilen yatay uzaklık. **2)** *fiz.* devirli devinimlerde bir devir içindeki devinimin yayıldığı uzaklık. **dalga çukuru** *coğr.* art arda iki dalga sırtı arasında yer alan çukurluk. **dalga dalga** **1)** alçaklı yüksekli, düzgün olmayan. *ör. Ekin ovada dalga dalga uzanıyordu.* **2)** (saç için) kıvrım kıvrım, kıvrımlı. **3)** (renk için) açıklı koyulu. *ör. Burada mavi dalga dalga, biraz daha boyamak gerekir.* **4)** (kalabalık için) yığın yığın, dalgalar halinde. *ör. Alana halk dalga dalga geliyordu.* **dalga dönmek** *arg.* niteliği kuşku verici, karanlık birtakım işler, ilişkiler sürüyor olmak. *ör. Burada bir dalga dönüyor ama ne, anlayamıyorum.* **dalga geçmek** *arg.* **1)** ortadaki, eldeki işle ilgilenmeyip başka şey düşünmek, zamanı boşu boşuna harcamak. **2)** karşısındakini anlamaz yerine koyarak alda-

tırcasına konuşmak, alay etmek, eğlenmek. **3)** geçici sevgi ilişkisi kurmak, gönül eğlendirmek. *ör. Amacım evlenmek değil dalga geçmekti.* **dalga genliği** *fiz.* dalganın en üst noktasıyla sıfır noktası arasındaki nicelik. **dalga motor** *arg.* **1)** geçici sevgili, flört. **2)** (adı bilinmeyen ya da söylenmek istenilmeyen) şey, nesne. **dalga sırtı** *coğr.* dalganın iki yanındaki çukur arasındaki yüksek kesimi. **dalga tepesi** *coğr.* dalganın en yüksek noktası. **dalga uzunluğu** ➻ **dalga boyu**. **dalga yüksekliği** *coğr.* bir dalganın sırtı ile önündeki çukurluk arasında kalan ve büyük denizlerde, yeğin fırtınalar sırasında 8-10 metreyi bulabilen düşey uzaklık. **(birinin) dalgasına taş atmak** *arg.* **1)** esrime durumundaki kişinin bu durumunu bozacak işler yapmak, keyfini kaçırmak, bozmak. **2)** işine karışmak, işini bozmak. **3)** sevgilisine aşkınlı olmak. **(birinin) dalgasına taş koymak** ➻ **dalgasını taşlamak** ➻ **dalgasına taş atmak**. **dalgaya düşmek** (ya da **gelmek**) *arg.* dalgınlık nedeniyle bir işi unutmak ya da yanlış yapmak. **(birini) dalgaya düşürmek** (ya da **getirmek**) *arg.* dalgınlığından yararlanarak kandırmak, oyuna getirmek. **dalgayı başa almak** *den.* geminin ya da sandalın başını dalgaların geldiği yöne çevirmek.

dalgacı *s. arg.* **1** işine gereken önemi, özeni göstermeyen, işini kaytaran (kimse). **2** vaktini olur olmaz şeylerle geçiren (kimse). **3** ciddi olmayan, herkesle dalga geçen (kimse). **4** esrarkeş. **5** düzenci, hileci. **Dalgacı Mahmut** *arg.* işini benimsemeyen, işine gereken önemi vermeyen ve özeni göstermeyen, kaytarıcı (kimse).

dalgacık *a.* küçük dalga.

dalgacıklı *s.* (deniz, göl için) küçük dalgaları olan. *ör. Marmara bugün dalgacıklı, öteki denizler sakin olacakmış.*

dalgacılık *a.* dalgacı olma durumu. *ör. Bu işte dalgacılık olmaz.*

dalgakıran *b. a.* kıyıyı, kıyıdaki yapıları ve limandaki gemileri, tekneleri dalgaların yıpratıcı etkisinden korumak için liman ya da iskele önlerinde denizin içinde yapılan uzun set. *ör. Küçük bir dalgakıran iskeleyi koruyordu.*

dalgalanabilme *a.* dalgalanabilmek eylemi.

dalgalanabilmek *(nsz)* dalgalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dalgalandırabilme *a.* dalgalandırabilmek eylemi.

dalgalandırabilmek *(-i)* dalgalandırmaya gücü yetmek, dalgalandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dalgalandırılabilme *a.* dalgalandırılabilmek eylemi.

dalgalandırılabilmek *(nsz)* dalgalandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dalgalandırılma *a.* dalgalandırılmak eylemi.

dalgalandırılmak *(nsz)* dalgalanmak eylemi yaptırılmak, dalgalanması sağlanmak. *ör. Havuz dalgalandırılınca balıklar kaçıştı.*

dalgalandırış *a.* dalgalandırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Yelin denizi dalgalandırışı başlamıştı.*

dalgalandırıverme *a.* dalgalandırıvermek eylemi.

dalgalandırıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede dalgalandırmak. *ör. Çıkan hafif yel gölü dalgalandırıvermişti.*

dalgalandırma *a.* dalgalandırmak eylemi.

dalgalandırmak *(-i)* dalgalanmak eylemini yaptırmak, dalgalanmasını sağlamak, dalgalı duruma getirmek.

dalgalanış *a.* dalgalanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bayrağın direkte dalgalanışını seyrediyordum.*

dalgalanma *a.* **1** dalgalanmak eylemi. **2** *eko.* mal fiyatlarının, para ve yabancı para değerlerinin türlü nedenlerle iniş çıkış göstermesi durumu. **3** *mec.* toplumda uyumsuzluktan doğan kıpırtı, hareketlenme. *ör. Gönenç, ülkedeki dalgalanmayı azaltacaktır.* **4** *sp.* koşu duruşunda, dizlerin hafif bükülerek kolların gevşek bir biçimde öne yukarı doğru kaldırılmasıyla vücudun diz, kalça, bel ve sırt, baş ve kollarda geliştirdiği bir dalga hareketi. **dalgalanmaya bırakmak 1)** *eko.* (para, döviz için) gerçek değerini piyasa koşulları içinde bulması için, herhangi bir resmi önlem almaksızın beklemek. **2)** *mec.*(bir konu için) herhangi bir girişimde bulunmaksızın beklemek, konuyu kendi gidişine bırakmak.

dalgalanmak *(nsz)* **1** (su) durgun durumda iken dalgalı duruma gelmek, üzerinde dalga oluşmak. *ör. Göl dalga landı.* **2** (renk için) ton değiştirmek, açıklı koyulu olmak. **3** *mec.* devinim durumunda olmak, kıpırdamak. *ör. Bayrak dalgalanmaktaydı.*

dalgalı *s.* **1** üzerinde dalga oluşmuş bulunan, dalgası olan. *ör. Dalgalı denizde kürek çekmek zordur.* **2** dalga dalga görünen. *ör. Ovanın dalgalı görünüşü, ekinler ona dinginlik veriyordu.* **3** (renk için) açıklı koyulu. **4** (saç için) kıvrım kıvrım, kıvrımlı. **5** *fiz.* (radyo aygıtı için) belli dalga boylarını alabilen. **6** *fiz.* (elektrik için) akış yönü sürekli değişen (akım). *eş.* **alternatif**[2]. **dalgalı akım** *fiz.* bir çevrimde akış yönü sürekli değişen akım. *eş.* **alternatif akım**. **dalgalı akım üreteci** *fiz.* dalgalı akım veren elektrik üreteci. *eş.* **alternatör**. **dalgalı kur** *eko.* piyasa koşullarına bağlı olarak inip çıkabilen döviz kuru.

dalgaölçer *b. a.* **1** deniz dalgalarının yüksekliğini ve çukurunu ölçen araç. **2** *fiz.* sinyallerin dalga uzunluğunu ve sayısını ölçmede yararlanılan aygıt.

dalgasız *s.* dalgası bulunmayan. *ör. Dalgasız denizde kayık devrilmez.*

dalgı *a. ha.* ➻ **aymazlık**. *eş. esk.* **gaflet**.

dalgıç *a.* **1** genellikle özel donanımlı olarak su yüzeyinin altında çalışmayı uğraş edinmiş olan kimse. *eş.* **balıkadam, kurbağaadam**. **2** *arg.* fırsat bulunca çalan kimse, hırsız. **3** *s.*

arg. düşünceye dalmış ya da dalgın (kimse). **dalgıç giysisi** dalgıçlar için özel olarak yapılmış korunaklı giysi. **dalgıç gözlüğü** su altında kullanılan, içine su girmeyecek biçimde yapılmış gözlük. **dalgıç tüpü** bir dalgıcın su altında uzun bir süre kalabilmesi için gereken havayı sağlayan tüp.

dalgıçböcekler *ç. b. a. hayb.* durgun sularda yaşayan ve sivrisinek kurtçuklarını yiyerek yok eden bir kınkanatlılar familyası.

dalgıçkuşları *ç. b. a. hayb.* kanatları ve kuyruğu kısa, gagaları bir kılıfla örtülü, ayakları perdeli, iyi yüzen ve dalan kimi kuşları içine alan kuşlar takımı.

dalgıçkuşu, -nu *b. a. hayb.* dalgıçkuşlarından, Amerika ve Avrupa'nın kuzeyinde yaşayan, buz dalgıcı da denilen bir kuş.

dalgıçkuşugiller *ç. b. a. hayb.* kuşlar sınıfının dalgıçkuşları takımına giren bir familya.

dalgıçlık *a.* dalgıcın uğraşı, işi, mesleği. *ör. Dalgıçlık kolay değildir.*

dalgın *s.* **1** çevresinde olup bitenleri ayrımsamayacak denli düşüncelere dalmış olan ya da dikkatini belli bir konuya yoğunlaştıramayan (kimse). **2** *ruhb.* çevresinde olup bitenleri izleyemeyecek denli kendi düşünce ve duygularına kapanma alışkanlığında olan (kimse). **3** *mec.* kendinden geçmiş. *ör. Hasta dalgın, bu durumu uzamasa.* **dalgın dalgın** *ik. be.* dalgın bir durumda, çevresiyle hiç ilgilenmeden, düşünceli olarak. *ör. Yolda dalgın dalgın yürürken bir araba çarpmış.*

dalgınca *s.* ve *be.* dalgın bir biçimde.

dalgınlaşabilme *a.* dalgınlaşabilmek eylemi.

dalgınlaşabilmek *(nsz)* dalgınlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yaşlandıkça dalgınlaşabilirmiş.*

dalgınlaşma *a.* dalgınlaşmak eylemi.

dalgınlaşmak *(nsz)* dalgın duruma gelmek. *ör. Uğradığı acıdan sonra dalgınlaştı.*

dalgınlaştırabilme *a.* dalgınlaştırabilmek eylemi.

dalgınlaştırabilmek *(-i)* dalgınlaştırması olanaklı olmak ya da dalgınlaştırma olasılığı bulunmak. *ör. Sıkıntı insanı dalgınlaştırabilirmiş.*

dalgınlaştırma *a.* dalgınlaştırmak eylemi.

dalgınlaştırmak *(-i)* dalgın duruma getirmek. *ör. Oğlunun acısı onu dalgınlaştırdı.*

dalgınlık *a.* **1** dalgın olma durumu. *ör. Dalgınlık iyi şey değildir.* **2** dalgınca davranış. *ör. Bu dalgınlığını görmemiş olayım.* **3** (hastada) derin uyku durumu. *ör. Hastanın dalgınlığı uzadı.* **dalgınlığa gelmek** dalgınlık anında yapılmak, gerçekleşmek. **dalgınlığına gelmek 1)** dalgın bir durumdayken yapmak. *ör. Bağışla, dalgınlığıma geldi, bir daha olmaz.* **2)** dalgınlık nedeniyle ayrımsayamamak. *ör. Onu görmedim ya da dalgınlığıma geldi.* **dalgınlığına getirilmek** dalgın olduğu bir zaman kollanarak yararlanılmak. **dalgınlığına getirmek** birinin dalgınlığından yararlanarak kendi isteğini gerçekleştirmek. *ör. Atama kararını, bakanın dalgınlığına getirip imzalatmışlar.*

dalgır *a. ha.* bir yüzeyde renk dalgalanması nedeniyle beliren parlaklık. *eş.* **hare, meneviş.**

dalgırlandırma *a.* dalgırlandırmak eylemi.

dalgırlandırmak *(-i)* üzerinde dalgır oluşturmak, dalgırlanmasına yol açmak.

dalgırlanış *a.* dalgırlanmak eylemi ya da biçimi.

dalgırlanma *a.* dalgırlanmak eylemi.

dalgırlanmak *(nsz)* yüzeyinde dalgırlar oluşmak. *eş.* **harelenmek, menevişlenmek.**

dalgırlı *s.* üzerinde dalgır oluşmuş bulunan.

dalgırsız *s.* dalgırı olmayan, üzerinde dalgır oluşmamış olan.

dalgündüz *a. ha.* iyice gündüz iken, güpegündüz, gündüz vakti.

dalıcı *s.* su altına dalan (kimse, hayvan).

dalınç *a.* **1** güzel bir görünüm ya da düşünce[1,2,4] karşısında kendinden geçercesine bir duyguya, esrimeye kapılma, sessiz bir coşkuya dalma. *eş. esk.* **istiğrak, meditasyon. 2** *fels.* (Tanrı ile birleşme anlamında) kendinden geçme. *eş.* **esirme.**

dalış *a.* **1** dalmak eylemi ya da biçimi. **2** *sp.* bir savunucunun topu yakalamak ereğiyle yatay olarak sıçraması. *eş.* **plonjon.**

dalız *a. gövb.* içkulakta bulunan kemik dolambacın orta bölümü.

dalıverme *a.* dalıvermek eylemi.

dalıvermek *(-e)* çabucak dalmak.

dalkavuk *b. a.* **1** çıkar ve yarar beklediği ya da kendisinden çıkar sağladığı kimselere, makamca, durumca büyüklere karşı saygı ve hayranlık göstererek yaranmak isteyen kimse. *eş. esk.* **şaklaban. 2** *tar.* saraylarda devlet büyüklerini nükteli sözlerle eğlendiren kimse.

dalkavukça *s.* ve *be.* dalkavuğa yakışır (biçimde). *ör. Her davranışı dalkavukçaydı.*

dalkavuklaşabilme *a.* dalkavuklaşabilmek eylemi.

dalkavuklaşabilmek *(nsz)* dalkavuklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun bu kadar dalkavuklaşabileceğini düşünemezdim.*

dalkavuklaşma *a.* dalkavuklaşmak eylemi.

dalkavuklaşmak *(nsz)* dalkavuk[1] gibi davranmaya başlamak. *ör. Müdür karşısında dalkavuklaşmak ona yakışmaz.*

dalkavukluk *b. a.* **1** dalkavuk olma durumu. *ör. Dalkavukluk sarayda bir görev gibiydi.* **2** dalkavuğa yakışır bir biçimde davranış. *eş. esk.* **şaklabanlık. dalkavukluk etmek** yaranmak için, bir kimseye aşırı saygı ve hayranlık göstermek, yaltaklanmak.

dalkılıç *b. s.* **1** kılıcını kınından çekmiş olan. **2** *be.* kılıcını çekmiş olarak. *eş.* **yalınkılıç.**

dalkıran *b. a.* **1** *ha.* çok yeğin bir biçimde esen rüzgâr. **2** *hayb.* kabuk böcekleri familyasından, fındık ağaçlarında yaşayan kınkanatlı böcek.

dalkurutan *b. a. hayb.* kabuk altındaki odun katında oyuklar açarak zeytin dallarını, dişbudak sürgünlerini kurutan zararlı bir kınkanatlı böcek.
dallama *a.* **1** dallamak eylemi. **2** *ha.* damların üstünü örtmek için, kesilerek kurutulmuş kalın ve uzun dal. **3** *ha.* meşe odunu. **4** *s. arg.* ahmak, aptal, bön, budala, densiz, ebleh, salak, şapşal, dalyarak.
dallamak *(-i) ha.*(ağacı) budamak.
dallanabilme *a.* dallanabilmek eylemi.
dallanabilmek *(nsz)* dallanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Fidanlar baharda dallanabilir.*
dallandırılma *a.* dallandırılmak eylemi.
dallandırılmak *(nsz)* **1** dallanmasına olanak verilmek, yol açılmak, dallanması sağlanmak. **2** *mec.* (bir sorun, konu) karışık bir duruma getirilmek, iyice genişletilmek, yayılmak. *ör. Konu iyice dallandırılınca çözümü güçleşti.*
dallandırış *a.* dallandırmak eylemi ya da biçimi.
dallandırma *a.* dallandırmak eylemi.
dallandırmak *(-i)* **1** dal vermesini sağlamak, dallı duruma getirmek. **2** *mec.* (bir iş, sorun, konu için) büyütüp karışık bir duruma getirmek. *ör. Olayı dallandırmak gerekmez, kısa yoldan bitir işi.* **3** *mec. ha.* gizli bir şeyi çevreye yaymak. **dallandırılıp budaklandırılmak** (bir iş, konu, sorun) büyütülerek karışık, içinden çıkılmaz bir duruma getirilmek. **dallandırıp budaklandırmak** (bir işi, konuyu, sorunu) büyütüp karışık, içinden çıkılmaz bir duruma getirmek.
dallanış *a.* dallanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bir fidanın dallanışı birkaç yıl sürebilir.*
dallanıverme *a.* dallanıvermek eylemi.
dallanıvermek *(nsz)* kısa zamanda dallanmak.
dallanma *a.* dallanmak eylemi.
dallanmak *(nsz)* **1** (bitki, genellikle ağaç için) dalı oluşmak, dal vermek, dallı duruma gelmek. *ör. Fidan çabuk dallandı.* **2** *mec.* genişlemek, yayılmak. **3** *mec.* (bir sorun, konu, iş) karışık, güç bir duruma girmek. **dallanıp budaklanmak** *mec.* (bir iş, konu, sorun) büyüyüp karışık bir durum almak, yayılıp genişlemek. *ör. Olay dallanıp budaklanmış, çözüm güçleşmişti.*
dallı *s.* **1** dalları olan. **2** (kumaş için) üzerinde dal, çiçek desenleri bulunan. **dallı budaklı 1)** (kesilmiş ağaç için) üzerinde dal ve budak bulunan, dalı ve budağı temizlenmemiş olan. **2)** *mec.* (iş, sorun, konu için) karışık bir duruma girmiş olan. *ör. Bu iş dallı budaklı, uğraşmak gerekiyor.* **dallı güllü** (kumaş için) üzerinde dal, çiçek desenleri bulunan ve çok renkli. *ör. Köy kadınları dallı güllü basmaları sever.*
dalma *a.* **1** dalmak eylemi. **2** *sp.* güreşte, güreşçinin, ayaktayken birden eğilerek, rakibinin belden aşağı herhangi bir yerini kapması.
dalmacı *s.* ve *a. ha.* oyun bilmeyen, yalnızca gücü ve çevikliğiyle rakibinin bacaklarına dalarak onu yenmeye çalışan (pehlivan).
dalmak, -ar *(-e)* **1** suyun içine tümüyle ve hızla girmek. *ör. Sıcak havada denize dalmak, serinlemek istedi.* **2** bir yerin içine birden girmek, girivermek. *ör. Çocuk odaya daldı, oyuncağı yakaladı.* **3** *mec.* başka bir şey düşünemeyecek denli kendini bir konuya vermek, kendini yaptığı işe kaptırmak ya da kafasından bir düşünce geçirmekte olduğu için olan biteni ayrımsamaz durumda olmak. *ör. Adam dalmıştı, kim bilir neler düşünüyordu!* **4** *mec.* (sayrılık nedeniyle) kendini bilmez durumda olmak, kendinden geçmek. *ör. Hasta, daldı, ancak ateşi düşünce kendine geldi.* **5** *mec.* biraz uyumak, kestirmek. *ör. Koltukta otururken dalmışım.* **6** *sp.* güreşte, ayakta güreşmekteyken birden eğilerek, rakibinin belden aşağı herhangi bir yerini kapmak. **7** *ha.* birden saldırmak. *ör. Köpek bir daldı, bacağımı zor kurtardım.* **dala çıka** bin bir güçlükle. **dalıp çıkmak 1)** (deniz, göl gibi yerlerde) suyun içinde yitip yeniden görünmek. *ör. Irmağa kapılan çocuk dalıp çıkmaktaydı.* **2)** (deniz, göl gibi yerlerde) suya şöyle bir girip çıkmak, suda az süre kalmak. *ör. Serinlemek için dalıp çıktılar.* **3)** çeşitli yerlere girip çıkmak. *ör. Alışkındı, her meyhaneye dalıp çıkardı.* **dalıp dalıp** *ik. be.* dalarak. *ör. Adam, suya dalıp dalıp çıkıyordu.* **dalıp gitmek** kafası bir düşünce ya da düş ile dolu bulunduğu için çevresinde olan biteni ayrımsamamak, dalmak[3]. *ör. Deniz kıyısında oturmuş dalıp gitmişti.*
dalöğle *a. ha.* tam öğle vakti.
dalsı *s.* **1** dala benzeyen, dalı andıran. **2** *bitb.* biçimi, durumu ve görevi yaprağa benzeyen, yassı (dal).
dalsız *s.* dalı olmayan.
daltaban *b. s.* **1** yalınayak (kimse). **2** *mec.* serseri, aşağılık (kimse).
daltabanlaşma *a.* daltabanlaşmak eylemi.
daltabanlaşmak *(nsz) mec.* daltaban olmak.
daltabanlık *a.* daltaban[2] olma durumu.
daltonizm *a. (kendisinde de bulunan bu hastalığı ilk olarak tanımlayan İngiliz fizikçi Dalton'un adından) hek.* ➻ **renkkörlüğü**.
daluyku *b. a.* çok derin uyku.
dalya (I) *ünl. İt.* (.' .) **1** bir şey sayılırken birim olarak alınan sayıya gelince söylenen uyarma sözü; örneğin dalya yüz ise, her yüz sayışta "dalya!" denir. **2** *a. ha.* sınır ya da aşama. *ör. İş dalyasını çoktan geçti.* **3** *ha.* sayı sayılırken yüz sayısına gelince söylenen söz. *ör. ... doksan sekiz, doksan dokuz, dalya!*
dalya (II) *a.* (.' .) *(İsveçli bitkibilimci Dalıl'in adından) bitb.* ➻ **yıldızçiçeği**.
dalyan *a. İt.* deniz, göl, ırmak gibi sularda, kıyılara yakın yerlerde su içinde çakılmış kazıklara gerilmiş ağlardan oluşturulan büyük, geniş balık avlama yeri, bir tür balık avlama çemberi, bir tür balık kapanı. **dalyan ağı** dal-

yan yapmakta ya da yüzer dalyan olarak kullanılan, çok dar gözlü, huni biçiminde ağ. **dalyan çorbası** çeşitli taze balıklardan yapılmış bol soğanlı çorba. **dalyan gibi** (kişi için) boylu boslu. **dalyan kapısı** bir dalyanın, balıkların girmesi için bırakılmış olan ve balıklar girdiği zaman kapatılan giriş açıklığı. **dalyan köftesi** sığır ya da koyun etinden yapılan, içine lop yumurtalar yerleştirilen salçalı köfte. **dalyan tarlası** su içinde dalyanın kurulduğu alan. **dalyan yeri** deniz, göl, ırmak gibi sularda dalyan oluşturmaya elverişli yer.

dalyancı *a. İt. T.* dalyan sahibi olan ya da dalyanla balık tutan balıkçı.

dalyarak *b. s. arg.* **1** bön, salak, budala. **2** budalalığı yüzünden her zaman densizlik yapan (kimse). **3** haddini bilmeyen, düşüncesiz (kimse).

dalyarakça *be. arg.* dalyarağa yakışır bir biçimde, dalyarak gibi.

dalyaraklaşabilme *a. arg.* dalyaraklaşabilmek eylemi.

dalyaraklaşabilmek *(nsz) arg.* dalyaraklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dalyaraklaşma *a. arg.* dalyaraklaşmak eylemi.

dalyaraklaşmak *(nsz) arg.* dalyarakça davranmaya başlamak.

dalyaraklık *b. a. arg.* dalyarak olma durumu, dalyarağa yakışır davranış.**dalyaraklık etmek** *arg.* dalyarağa yakışır bir davranışta bulunmak, dalyarakça davranmak, densizlik etmek.

dam (I) *a.* **1** yapıların üzerlerini örterek onları dış etkenlerden koruyan, genellikle kiremitle kaplanmış bölüm. *ör. Damın kiremitleri kırılmış.* **2** üzeri toprak kaplı köy evi. *ör. Köy dedikleri üç beş damlı bir yerdi.* **3** ahır. *ör. İnekleri dama koydular.* **4** *arg.* tutukevi, hapishane. *ör. Suç işlersen damlarda çürürsün.* **dam ağası** *arg.* tutukevi, hapishane gibi yerlerde egemenlik kurmuş mahkûm. **dam aktarmak** damın' kiremitlerini elden geçirip kırık olanların yerine sağlam kiremitler koymak. **dam altı 1)** *mim.* yağmur ve güneş gibi dış etkenlere karşı korunmuş yer. **2)** *mec.* sığınılacak yer. *ör. Çocuk kendine bir dam altı buldu.* **dam üstünde saksağan, vur beline kazmayı** (ya da **kazmaynan**) görüşülen konuyla hiç ilgisi olmayan saçma sapan sözler söylendiğinde, bunu belirtmek için hafifseme yollu kullanılır. **dam yandı, içindeki sıçan da (birlikte) yandı** "bu bir büyük yitik ama, var iken yol açtığı bütün rahatsızlıklar da bitmiş oldu" anlamında söylenir. **dama çıkmak** cinsel istekleri artmak. **damdan çardağa atlamak** konuşurken, hiçbir mantık bağı kurmaksızın konudan konuya geçmek. **damdan düşer gibi** (ya da **düşercesine**) (söz için) ansızın ve yersiz bir biçimde.

dam (II) *a. Fr.* **1** dansta kavalyeye eşlik eden kadın. **2** (iskambil kâğıdında) kız.

dama *a. İt.* (.' .) altmış dört kareye bölünmüş bir zemin üzerinde on altışar taşla iki kişi arasında oynanan bir oyun. **dama demek 1)** bir işi daha ileriye götürecek gücü kalmamak, bir işte olanaklarını tüketmek. *ör. İş evin içine gelince dama dedik, para bekliyoruz.* **2)** tükenmek. *ör. Paramız dama demek üzereydi.* **3)** bir işi başarıyla son evresine ulaştırmak. *ör. İş uzadı ama çok şükür bugün dama dedik, teslim ediyoruz.* **dama tahtası** dama oyunu için yapılmış, üzerinde altmış dört eşit kare bulunan tahta. **(birini) dama taşı gibi oynatmak** (bir kimsenin) sık sık yerini değiştirmek, (bir kimseyi) oradan oraya göndermek, sürmek ya da atamak. *ör. Hiç suçu yok ama adamı dama taşı gibi oynatmaktalar.*

damacana *a. İt.* (. . .' .) su ya da herhangi bir sıvı koymak, taşımak için yapılmış, şişkin karınlı, dar ağızlı, çoğunlukla bir hasır ya da sepet içinde korunan büyük şişe.

damacı *a. İt. T.* dama oyuncusu.

damak *a. gövb.* ağız boşluğunun tavanı. **damak eteği** *gövb.* damağın kemiksiz ve yumuşak olan arka bölümü. **damak kemiği** *gövb.* burun ve ağız boşluklarıyla göz çukurunun yapısında yer alan iki küçük kemiğin ortak adı. **damak tadı 1)** tat alma duyusu. *ör. İnsanın damak tadı zamanla bozuluyor.* **2)** damağa hoş gelen tadı olan yiyecek. **damak ünlüsü** (ya da **ünsüzü**) *dilb.*, **damaksıl**.

damaklı *s.* damağı bulunan, olan. **damaklı diş** damağıyla birlikte yapılmış takma diş.

damaksı *s. sesb.* ➻ **damaksıl**.

damaksıl *s. sesb.* damakta oluşturulan ve pek çok türü bulunan ünlü ve ünsüzlerin ortak niteliği; örneğin "kedi" sözcüğündeki "e" sesi ve "kim"deki "k" sesi damaksıldır.

damaksıllaşma *a. sesb.* bir sesin eklemlenme bölgesinin artdamaktan öndamağa kayması; örneğin bir meyve olan "alma"nın "elma" olması damaksıllaşma sonucudur.

damaksıllaşmak *(nsz) sesb.* (sesin oluşum noktası) artdamaktan öndamağa kaymak.

damaksız *s.* damağı olmayan.

damalı *s. İt. T.* (kumaş vb. için) üstünde kareler bulunan.

damar *a.* **1** *gövb.* canlı varlıklarda içinde kanın ya da besleyici sıvıların dolaştığı kanal. **2** yeraltında belli bir maden alanı ya da katmanı. *ör. Yeni bir altın damarı bulundu.* **3** mermerde ve kimi değerli taşlarda, tahta kesitlerinde renk ayrılığı gösteren dalgalı çizgi. **4** *bitb.* içinde besisuyunun dolaştığı odunsu dokudan boru. **5** *hayb.* böceklerde kanat zarını tutmaya yarayan organ. **6** *mec.* özyapı, yaradılış, huy, mizaç. *ör. Yine kötülük damarın kabardı.* **7** *mec.* kan bağı, soy. *ör. Çocuk damarına çekmiş.* **damar damar 1)** üzerinde çok damar bulunan, çok damarlı. **2)** katmanlı. **damardan** *be. arg.* **1** (uyuşturucu kullanımı için) damar yoluyla. **2** *mec.* en etkili bir biçimde. **3** *mec.* kökten. *ör. Arkadaşım damardan Adanalı'dır.* **damar**

sertliği *hek.* atardamarın iç yüzeyinde yıpranma, kireçlenme, yaşlanma gibi nedenlerle kendini gösteren kan dolaşımı güçlüğü ve kan basıncının artması hastalığı. **damar tabaka** *gövb.* göz küresinin içini döşeyen, ince kan damarlarından oluşan katman. **damar tıkanıklığı** *hek.* atardamarda kanın pıhtılaşması ya da yağ parçacıklarının birikmesi dolayısıyla oluşan tıkanıklık. *eş.* **amboli. damarı bozuk** *mec.* sürekli huysuzluk eden, geçimsiz kimse. **damarı** (ya da **damarları) kabarmak** (huy ya da güçlü bir duygu) kendini göstermek, güçlü bir biçimde ortaya çıkmak. *ör. Denizi görünce ozanlık damarı kabardı, şiirler yazıyor.* **damarı kurusun** birinin huysuzluğuna öfkelenildiği zaman ilenme olarak söylenir. **damarı tutmak** kötü huyu, tersliği, huysuzluğu depreşmek. *ör. Damarı tuttu yine, ağzını açmıyor.* **damarına basmak** bir kimseyi, çok duyarlı olduğu bir konuda bilerek olumsuz şeyler söyleyip kızdırmak. **damarına çekmek** soyunun özelliklerini taşımak, soyuna benzemek. *ör. Çocuk damarına çekmiş, eli pek sıkı.* **damarına girmek** hoşuna gidecek şeyler yaparak birinc kendisine sevdirmek. **(bir şey birinin) damarına** (ya da **damarlarına) işlemek** genellikle kötü bir alışkanlık bir kimsede yerleşmiş, vazgeçilmez bir huy durumuna gelmiş olmak. *ör. Cimrilik onun damarına işlemiştir.* **damarını bulmak** (birinin) hoşlanacağı biçimde davranıp uysallığını sağlamak.

damarcı *a.* ve *s. arg.* damar yoluyla uyuşturucu almaya alışkın (kimse).

damarcık *a. gövb.* küçük damar, ince damar.

damardaraltan *b. s. yaşb.* damarların kas tabakasını büzerek kanın dolaşımını hızlandıran ya da düzenleyen (sinir, madde).

damargenişleten *b. s. yaşb.* damarların kas tabakasını gevşeterek çapını büyüten, genişlemesini sağlayan (sinir, madde).

damarlandırma *a. hek.* damarları yetersiz olan bir organa ameliyatla yeni damarlar ekleme.

damarlanma *a. gövb.* bir organın, bir bölgenin damarlarının oluşumu.

damarlı *s.* **1** damarı göz ile görülebilecek denli kabarmış olan. **2** damarı olan. **3** *mec.* huysuz, aksi (kimse).

damarsız *s.* **1** damarı olmayan. **2** *mec.* uysal.

damasko *a. İt.* (. .' .) *(Damasco [Suriye'nin başkenti olan Şam] kentinin adından)* genellikle döşemelik olarak kullanılan, çözgü ve atkı iplikleri birbirinden ayrı parlaklıkta olduğu için değişik desen oluşturan, ipek ve keten karışımı bir kumaş.

damat *a. Ar.* (- -) **1** bir kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası. **2** *esk.* (Osmanlı döneminde) padişah soyundan kız almış olan kimse. **damat girmek** ➻ **güvey girmek**.

damatlık *a. Ar. T.* ➻ **güveylik**.

damdazlak *s.* (.' . .) hiç saçı olmayan (baş ya da kimse).

damga *a.* **1** üzerinde kazılı bulunan bir işareti, yazıyı, nişanı bir yere basmakta kullanılan araç. *ör. Kâtip, kararı onaylamak için damgayı eline almıştı.* **2** bu araçla basılan işaret, iz, nişan, yazı. *ör. Pulun üzerinde damga yoktu.* **3** *mec.* bir kimsenin kötü olarak tanınmasını sağlayan, yüz kızartıcı bir özellik, leke. *ör. Önce taşıdığı damgadan kurtulsun.* **4** *mec.* bir şeyi kimin yarattığını, bir şeyin hangi çağda yaratıldığını gösteren, belli eden özellik, nitelik, iz, işaret. *ör. Bu vazo, ustasının damgasını taşıyor.* **damga pulu** resmi işlemlerde belgelere yapıştırılıp üzeri damgalanan pul. **damga vurmak** ➻ **damgalamak** . **damga yemek** kötü bir yargıya uğramak. *ör. Adamcağız suçsuz yere damga yemişti.* **(bir şeye) damgasını vurmak** (bir şeye) kendi özelliğini aktarmak, (bir konuda, bir şeyde) iz bırakmak. *ör. Orhan Veli, bir dönemin şiirine damgasını vurmuş bir ozandır.* **(birine) ... damgasını vurmak** (bir kimse için) kötü bir yargıya varmak. *ör. Ona hemen tembel damgasını vurmuşlardı.*

damgacı *a.* damga vurmakla görevli kimse.

damgalama *a.* damgalamak eylemi.

damgalamak *(-i)* **1** bir şeyin üzerine damgayı[1] basmak. *ör. Pulu damgalamak için damgaya uzandı.* **2** *mec.* bir kimseye, gerçeğe dayanmayan herhangi bir özellik, nitelik ya da yüz kızartıcı bir suç yüklemek, bir kimseyi kötü olarak tanıtmak. *ör. O, önüne geleni damgalamaktan geri kalmaz.*

damgalanabilme *a.* damgalanabilmek eylemi.

damgalanabilmek *(nsz)* damgalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar haksız yere damgalanabilir.*

damgalanış *a.* damgalanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Mektupların damgalanışı uzun sürdü.*

damgalanıverme *a.* damgalanıvermek eylemi.

damgalanıvermek *(nsz)* çabucak damgalanmak.

damgalanma *a.* damgalanmak eylemi.

damgalanmak *(nsz)* damgalamak eylemine konu olmak. *ör. Belge damgalandı.*

damgalatılma *a.* damgalatılmak eylemi.

damgalatılmak *(nsz)* damgalatmak eylemine uğratılmak. *ör. Belge damgalatılıp ilgiliye gönderildi.*

damgalatma *a.* damgalatmak eylemi.

damgalatmak *(-i, -e)* damgalatmak eylemini yaptırmak. *ör. Belgeyi damgalattım.*

damgalayabilme *a.* damgalayabilmek eylemi.

damgalayabilmek *(-i)* damgalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

damgalayış *a.* damgalamak eylemi ya da biçimi.

damgalayıverme *a.* damgalayıvermek eylemi.

damgalayıvermek *(-i)* çabucak damgalamak.

damgalı *s.* **1** üzerinde damga[2] bulunan, damgalanmış olan, damgası olan. **2** *mec.* kendisine yüz kızartıcı bir suç yüklenmiş olan. *ör. O kuruluş damgalıdır.* **damgalı eşek** *mec.* herkesçe kötü olarak tanınan.

damgasız *s.* üzerinde damga[2] bulunmayan, damgalanmamış olan, damgası olmayan. *ör. Mektuptaki pul damgasızdı.*
damıtabilme *a.* damıtabilmek eylemi.
damıtabilmek *(-i)* damıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Suyu mikropsuzlaştırmak için damıtabiliriz.*
damıtıcı *a.* **1** damıtma işinde kullanılan, damıtmaya yarayan aygıt. *eş.* **imbik**. **2** sanayide, damıtılmış ürünler elde etmek için türlü hammaddeleri damıtan kimse, kuruluş.
damıtık *s.* **1** *kim.* damıtılarak elde edilmiş olan, damıtma yoluyla yapılan. *ör. Araba akümülatörüne damıtık su konur* **2** *mec.* ince ince işlenmiş, her türlü fazlalıklardan arıtılmış, öz, arı, yalın. *ör. Bu damıtık şiirleri seveceksiniz.*
damıtılabilme *a.* damıtılabilmek eylemi.
damıtılabilmek *(nsz)* damıtılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
damıtılış *a.* damıtılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Rakının damıtılışı imbikle olur.*
damıtılma *a.* damıtılmak eylemi.
damıtılmak *(nsz)* damıtmak eylemine konu olmak. *ör. Su damıtılıp hazırlandı.*
damıtım *a.* damıtmak eylemi, damıtma.
damıtış *a.* damıtmak eylemi.
damıtımevi, -ni *b.a.* damıtma işleminin yapıldığı yer.
damıtma *a.* damıtmak eylemi.
damıtmak *(-i)* **1** *fiz.* ve *kim.* bir maddeyi buharlaştırıp ayrıştırdıktan sonra en uçucu öğelerini soğutup yoğunlaştırarak arı bir durumda yeniden ya da yeni bir öğe olarak elde etmek. *ör. Üzümü damıtıp rakı yaptılar.* **2** *fiz.* ve *kim.* sıvı karışımlarda, karmaşık ve değişken bileşimleri oluşturan öğeleri, özellikleri belirli ürünlere ayırmak. **3** *mec.* ince ince işlemek, fazlalıklarından arıtmak, yalın, öz, arı bir duruma getirmek. *ör. Ozan, şiirini damıtmakta ustalaşmış.*
damızlık *s.* **1** yalnızca döl almak amacıyla yetiştirilen iyi nitelikli (hayvan ya da bitki). *ör. Adam damızlık boğasını bile satmak zorunda kaldı.* **2** *a. ha.* maya. **3** *s. ha.* herhangi bir şeyin içinden seçilen en iyisi. **damızlık çalmak** *ha.* (sütü) yoğurt, peynir yapmak için mayalamak.
damkoruğu, -nu *b. a. bitb.* damkoruğugillerden, ılıman iklimlerde yetişen, almaşık ya da ardışık yapraklı, salkım durumunda ya da sap ucunda tek durumda ak, pembe, kırmızı ya da sarı çiçekler açan, bir yıllık ya da çok yıllık türleri bulunan, süs bitkisi olarak da yetiştirilen otsu bir bitki.
damkoruğugiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi damkoruğu olan bir bitki familyası.
damla *a.* **1** çok küçük ve yuvarlak biçimli sıvı. *ör. Gözlerinden akan iki üç damla yaş önündeki kâğıdı ıslattı.* **2** damlalıkla[1] kullanılmak üzere hazırlanmış ilaç. *ör. Doktor, nezle için damla yazdı.* **3** *ha.* inme ya da yüreğe inen inme. **4** *mec.* çok az miktarda. *ör. Düşen iki damla yağmur da buhar oluverdi.* **5** *s.* damla biçiminde olan (ziynet). **damla damla** *ik. be.* çok az bir miktarda, azar azar. *ör. Tavandan su damla damla akıyordu.* **damla hastalığı** *hek.* ➻ **gut**. **(birine) damla inmek** yüreğine inme inmek.
damlacık *a.* küçük damla.
damlalık *a.* **1** cam ya da plastikten yapılmış, bir ucuna kauçuk bir başlık geçirilmiş, öbür ucu sivri, bir sıvıyı çekerek damla damla akıtmakta kullanılan bir araç. **2** *mim.* yapılarda, yağmur suyunu düşey bir yapı elemanının yüzeyini yalamayacak biçimde ileri dökmek için yapılan ve boydan boya bulunan çıkıntı ya da yiv. **3** bulaşık teknesinin yanına konulan ve yıkanmış kap kacağın sularını tekneye akıtan oluklu bölüm.
damlama *a.* damlamak eylemi.
damlamak *(-e)* **1** damla[1] durumunda tane tane düşmek, damla olarak inmek. *ör. Kan yere damlamaktaydı.* **2** *(nsz)* içinde bulunan sıvıyı damla damla akıtmak. *ör. Teneke delinmiş, damlamaktaydı.* **3** *(nsz; -e) mec.* beklenmedik bir anda çıkagelmek. *ör. İkisi de aynı anda damladı.* **damlaya damlaya** *ik. be.* sürekli damlayarak. **damlaya damlaya göl olur** "küçük şeylerin önemini biliniz, onları çarçur etmeyiniz, küçük şeyler birike birike büyük varlık oluşur" anlamında söylenir.
damlasakızı, -nı *b. a.* duru parlak renkli, iri taneli, iyi cins bir sakız.
damlatabilme *a.* damlatabilmek eylemi.
damlatabilmek *(-i; -i, -e)* damlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
damlataş *b. a.* **1** tıraş edilmeyerek yuvarlak ve cilalı olarak bırakılmış, çok ya da az değerli taş. **2** *yerb.* ➻ **sarkıt**.
damlataşı *b. a. mim.* yapılarda bezeme öğesi olarak kullanılan, damla biçimindeki taş kabartma.
damlatılabilme *a.* damlatılabilmek eylemi.
damlatılabilmek *(nsz)* damlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu ilaç ancak burna damlatılabilirmiş.*
damlatılma *a.* damlatılmak eylemi.
damlatılmak *(nsz)* damlatmak eylemi yapılmak. *ör. İlaçtan burna biraz damlatılsa olur.*
damlatış *a.* damlatmak eylemi ya da biçimi.
damlatıverme *a.* damlatıvermek eylemi.
damlatıvermek *(-i; -i, -e)* rica yollu kullanılır. *ör. Şu ilacı gözlerime damlatıverin.*
damlatma *a.* damlatmak eylemi.
damlatmak *(-i; -i, -e)* **1** damlamak eylemini yaptırmak, damlamasını sağlamak. **2** damla damla akıtmak.
damlayabilme *a.* damlayabilmek eylemi.
damlayabilmek *(nsz; -e)* damlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
damlayış *a.* damlamak eylemi ya da biçimi.
damlayıverme *a.* damlayıvermek eylemi.

damlayıvermek *(nsz)* "damlamak" anlamında kullanılır. *ör. Birazdan hepsi bu kahveye damlayıverir.*
damper *a. İng.* bir şaşinin üzerine takılmış inip kalkar bir kasası olan, hidrolik krikoyla hareketi sağlanan bir yük boşaltma düzeneği.
damperli *s. İng. T.* damper düzeneği olan.
damping *a. İng.* (.' .) *eko.* uluslararası bir pazarı elde etmek ya da bir malı elden çıkarmak amacıyla fiyatını büyük ölçüde düşürerek satma. *eş. yeni* **düşürüm. damping yapmak** *ha.* malın fiyatını düşürmek.
damsız (I) *s.* damı olmayan. *ör. Köylerde, damsız evlerde yaşamak güçtü.*
damsız (II)*Fr. T. be.* yanında bir kadın bulunmaksızın, dam **(II)** olmaksızın. *ör. Bu kulübe damsız girilmez.*
dana *a.* ineğin, sütten kesilmesinden bir yaşına dek olan yaştaki yavrusu. **dana eti** henüz süt emmekte olan ya da sütten yeni kesilmiş bulunan dananın eti. **danalar gibi böğürmek** (ya da **bağırmak**) çok güçlü bir biçimde, kalın kalın haykırmak. **dananın kuyruğu kopmak** için için süren anlaşmazlık, patlak vererek büyük bir olay ortaya çıkmak, korkulan sonuç gerçekleşmek. *ör. Bu işi yaptık ama bir öğrenirlerse dananın kuyruğu kopar.*
danaayağı, -nı *b. a. bitb.* yılanyastığıgillerden, yapraklarında lekeler bulunan bir bitki.
danaburnu, -nu *b. a.* **1** *hayb.* toprak içinde yaşayan, köklerini keserek bitkilere zarar veren bir böcek. *eş.* **kökkurdu. 2** *bitb.* aslanağzı çiçeği. **3** *ha.* parmakta çıkan bir çeşit çıban, dolama.
danakıranotu, -nu *b. a. bitb.* salepgillerden, bataklıklarda yetişen bir bitki.
Danca *ö. a.* Danimarka dili.
dan dan *ik. be.* kaba, kırıcı bir biçimde. *ör. Böyle dan dan konuşursan olmaz.*
dandik *s. arg.* **1** (uyuşturucu maddeler için) çok düşük nitelikli, kalitesiz. **2** (herhangi bir şey için) düşük nitelikli, kötü, düzmece.
dandikleşme *a. arg.* dandikleşmek eylemi.
dandikleşmek *(nsz) arg.* dandik bir duruma gelmek.
dandikleştirilme *a. arg.* dandikleştirilmek eylemi.
dandikleştirilmek *(nsz) arg.* dandikleşmesine yol açılmak, dandikleşmesi sağlanmak, dandik duruma getirilmek. *ör. Para bile bile dandikleştirilmekteydi.*
dandikleştirme *a. arg.* dandikleştirmek eylemi.
dandikleştirmek *(-i) arg.* dandik duruma gelmesini sağlamak. *ör. Alınan ekonomik önlemler ulusal parayı dandikleştirmekten başka bir işe yaramıyor.*
dandiklik *a. arg.* dandik olma durumu.
dandini *ünl.* (.' . .) **1** bebekleri oyalarken ya da uyuturken söylenen tekerlemelerde, ninnilerde geçer. *ör. Dandini dandini dastana, danalar girmiş bostana.* **2** *s.* karmakarışık, darmadağınık, düzensiz. *ör. Odam bugün çok dandini, biraz düzelteyim.* **dandini bebek** yaşına yakışmayacak, çocukça davranışlarda bulunan büyük kimseler için söylenir. **dandini beyim, hoppala paşam** çok nazlı kimseler için alay yollu söylenir.
dan dun *ik. be.* **1** (karşılıklı atılan silah sesleri için kullanılır) bu biçimde sesler çıkararak. *ör. Silahlar dan dun patlamaktaydı.* **2** *a. arg.* anlamsız, boş gürültü. **3** *arg.* zevzekçe konuşma. **dan dun etmek** *arg.* yapamayacağı şeyleri söylemek, boşa konuşmak. **dan duna gitmek** *arg.* gürültüye gitmek.
dang *a. İsp. hek.* başta, kaslarda, oynaklarda ağrılar yapan, vücutta kızıl lekeler oluşturan, ateşli ve salgın bir hastalık.
dangadak *be. ha.* damdan düşer gibi, birdenbire. *ör. Bunu böyle dangadak söylemek gerekmezdi.* **dangadak atmak** *ha.* düşünmeden, yersiz söz söylemek.
dangalak *s. tkz.* **1** düşüncesiz, budala, akıl yoksunu, hödük (kimse). **2** *ha.* boşboğaz.
dangalakça *s.* ve *be.* (. . .' .) dangalağa yakışır bir biçimde.
dangalaklaşabilme *a.* dangalaklaşabilmek eylemi.
dangalaklaşabilmek *(nsz) tkz.* dangalaklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun bazen çok dangalaklaşabileceğini biliyorum.*
dangalaklaşma *a.* dangalaklaşmak eylemi.
dangalaklaşmak *(nsz) tkz.* dangalakça davranmaya başlamak.
dangalaklık *a.* **1** dangalak olma durumu. *ör. Onun dangalaklığını biliriz* **2** dangalağa yakışır bir biçimde davranış. *ör. Bu dangalaklığı nasıl yaptın?* **dangalaklık etmek** dangalakça davranmak.
dangıl *s. arg. ("dangalak"tan bozma)* budala, düşüncesiz, kaba saba, hödük, dangalak. **dangıl dungul** *ik. s.* **1)** davranışları ve konuşması kaba. *ör. Dangul dungul biriyle arkadaş olunmaz.* **2)** *be.* çok kaba bir biçimde. *ör. Öğretmen dangıl dungul konuşmaz.*
dangıldama *a. ha.* dangıldamak eylemi.
dangıldamak *(nsz) ha.* ➤➤ **dangırdamak.**
dangırdama *a.* dangırdamak eylemi.
dangırdamak *(nsz) ha.* yüksek sesle, bağıra bağıra ve kalın, çirkin bir sesle konuşmak.
dangır dangır *ik. be. ha.* (konuşma için) yüksek sesle, bağırarak, kalın ve çirkin bir sesle.
dangırtı *a. ha.* (konuşma olarak) gürültü.
danış *a.* birkaç kişinin bir araya gelip önemli bir konuyu görüşmesi, konuyla ilgili düşünce alışverişi.
danışabilme *a.* danışabilmek eylemi.
danışabilmek *(-i, -e)* danışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu konuyu danışabileceğim birini arıyorum.*
danışık *a.* **1** olmayan bir şeyi olmuş, varmış gibi göstermek ya da olduğundan başkaymış gibi anlatmak için önceden yapılan anlaşma.*eş.* **muvazaa. 2** *ha.* düğün yapacak olanın komşularına danışmak için yaptığı toplantı ya da düğüne başlanırken verilen yemek.

danışıklı *s.* gerçekte olmadığı halde bir anlaşma sonucu öyle gösterilen. *eş.* **muvazaalı. danışıklı dövüş** başkalarını aldatmak ya da atlatmak amacıyla önceden yapılmış gizli anlaşmaya dayanan davranış. *eş.* **şike.**
danışıklık *a.* danışıklı olma durumu.
danışılabilme *a.* danışılabilmek eylemi.
danışılabilmek *(nsz)* danışılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Köyde danışılabilecek insan azdı.*
danışılma *a.* danışılmak eylemi.
danışılmak *(nsz)* danışmak eylemi yapılmak, bir konuda bilgisine, görüşüne, uzmanlığına başvurulmak. *ör. Bu konuda herkese danışılmıştır.*
danışım *a.* ➻ **danışma.**
danışma *a.* **1** danışmak eylemi. *eş. esk.* **istişare. 2** kimi kuruluşlarda, kuruluşun işlerine ilişkin sorulara karşılık vermek, yol göstermek için kurulmuş kol. *eş. esk.* **müracaat, enformasyon.** *ör. Baktım, danışmada kimse yoktu, bekledim.* **danışma bürosu** ➻ **danışma². danışma kurulu** bilen kişilerden ya da danışmanlardan oluşan, kendisine danışılan kurul. *eş. esk.* **istişare heyeti.**
danışmak *(-i, -e)* bir iş, bir konuyla ilgili olarak yol göstericilik istemek, akıl sormak. *eş. esk.* **istişare etmek.**
danışman *a.* bir kuruluşta, kurumda bir iş, bir konu üzerinde düşüncesine, bilgisine, yol göstericiliğine, uzmanlığına başvurulan, kendisine danışılan görevli kimse. *eş. esk.* **müşavir.**
danışmanlık *a.* danışmanın görevi.
Danıştay *ö. a.* hükümetçe hazırlanan yasa, yönetmelik, tüzük tasarılarını, ayrıcalık sözleşmelerini vb. inceleyip görüşlerini bildirmek, yönetim davalarına bakmak gibi görevleri bulunan, bu konularda en yüksek bir danışma, yargılama yeri, bağımsız bir anayasa kuruluşu.
Danimarkalı *ö. a.* (. . .' . .) Danimarka halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse.
daniska *s. Al. (Almanya'daki Danzing kentinin adından)* (. .' .) *arg.* en güzel, en iyi, en iyi örnek. *ör. O aptalın daniskasıdır.*
dank *be.* "çoktan beri anlayamadığı bir şeyi, bir olay dolayısıyla birdenbire kavrayıvermek" anlamına gelen ***kafasına dank etmek*** *(*ya da ***demek)*** deyiminde geçer.
dans *a. Fr.* belirli bir müziğe uyularak yapılan, bu yönden müzikle kaynaşan ve estetik değer taşıyan vücut devinimleri. **dans etmek** belirli bir müziğe uyarak, estetik değer taşıyan vücut devinimleri yapmak. **dans müziği** dans edilmek için bestelenmiş müzik.
dansçı *a. Fr. T.* **1** dans etmekte olan kimse. *ör. Dansçılar yoruldu.* **2** dans etmeyi meslek edinmiş kimse. *ör. O, ünlü bir dansçıydı.*
dansçılık *a. Fr. T.* dansçı olma durumu. *ör. O, dansçılığı severdi.*
dansimetre *a. Fr.* ➻ **yoğunlukölçer.**
dansing *a. İng.* dans etmek için gidilen, halka açık yer.
danslı *s. Fr. T.* dans da edilen (toplantı vb.).
dansör *a. Fr.* dans etmeyi meslek edinmiş olan erkek, (erkek) dansçı.
dansörlük *a. Fr. T.* ➻ **dansçılık.**
dansöz *a. Fr.* dans etmeyi meslek edinmiş olan kadın, (kadın) dansçı.
dansözlük *a. Fr. T.* ➻ **dansçılık.**
dantel *a. Fr.* (. .') her türlü iplikle örülen ya da bir kumaşın kenarına işlenen, türlü biçimde, ince ve ağ görünümünde örgü.*eş.* **dantela,***ha.* **tentene.**
dantela *a. Fr.* ➻ **dantel.**
dantelağacı, -nı *b. a. Fr. T. bitb.* dulaptalotugillerden, Antillerde yetişen, çok dallı, yaprakları basit ve düz kenarlı, dal ucunda salkım ya da başak biçiminde çiçekleri olan, kabuk ve lifleri dantele benzeyen, lifleri sünger gibi kullanılan bir ağaç.
dantelalı *s. Fr. T.* ➻ **dantelli.**
dantelli *s. Fr. T.* danteli olan.
dapdar *s.* ➻ **dapdaracık.**
dapdaracık *s.* son derece dar, çok dar.
dar (I) *s.* **1** içine alacağı şeye göre ölçüleri yetersiz olan, geniş ya da bol olmayan. *ör. Bu ayakkabı dar, başkasını deneyeyim.* **2** boyuna göre genişliği, eni az ya da yetersiz olan, ensiz. *ör. Pantolonun bacakları dar, biraz geniş olsun.* **3** *mec.* her bakımdan sıkıntılı, güç, zor. *ör. Dar günlerimizde yardımlaştık.* **4** *mec.* yeterli paranın olmamasından doğan sıkıntı. *ör. Çok dardayız, borcumuzu ödeyebilmemiz için biraz zaman verin.* **5** *mec.* (zaman, olanak vb. için) bol ya da çok olmayan, az olan, elverişsiz, sınırlı, kısa. *ör. Kimi şeyleri yapmak için zamanımız çok dar, ertelemek en iyisi.* **6** *mec.* (yaratıcı yetiler için) kapsamlı olmayan, tutucu, yetersiz. *ör. Böyle dar düşünceler bilgi üretmez.* **7** *be.* bin bir güçlükle, ucu ucuna, ancak, çok zor bir biçimde. *ör. Ateş, öksürük, iniltiyle hasta sabaha dar yetişti.* **dar açı** *mat.* ölçüsü 90 dereceden küçük olan açı. **(kendini bir yere) dar atmak** (bir yere) güçlükle ve ivedi bir biçimde kaçıp sığınmak. *ör. Öyle sıkılırdı ki kendini sokağa dar atardı.* **dar** (ya da **darı) darına** bin bir güçlükle ve son dakikada, uç uca, güç hal ile, ancak. *ör. Otobüse dar darına yetişebildik.* **dar gelirli** geliri az ve sınırlı olan, geliri geçinmesine yeterli olmayan. *ör. Babası dar gelirli bir kimseydi.* **dar görüşlü** ileriliği, yeniliği benimseyecek yetenekten yoksun, düşünce ve kavrayışı kıt. **dar görüşlülük** dar görüşlüye yaraşır tutum. **dar harf** eni boyuna oranla kısa olan, ince uzun basımevi harfi. **dar kaçmak** istemediği bir ortamdan kendini dışarı atıvermek. *ör. Çok sıkıldım, toplantıdan dar kaçtım.* **dar kafalı** geniş düşünemeyen, anlayışı ve kavrayışı kıt, anlayışsız. *ör. Dar kafalı insanlar çok.* **dar kafalılık** dar kafalıya yaraşır tutum. **dar kafalılık etmek** dar kafalıya yaraşır bir bi-

çimde davranmak. **dar ünlü** *dilb.* altçenenin az açılmasıyla ve böylece ses yolunun daralmasıyla oluşan ünlü; örneğin Türkçenin "ı", "i", "u", "ü" ünlüleri dar ünlülerdir. **dara dar** *be.* güçlükle, aceleyle, ancak, uç uca. *ör. Sınava dara dar yetiştik.* **dara düşmek 1)** para sıkıntısı çekmek, para sıkıntısı içinde kalmak. *ör. Bu yıl biraz dara düştük.* **2)** herhangi bir durumla başı sıkışmak. *ör. Dara düşen dostlara yardım gerekir.* **dara gelmek 1)** çabuk yapıldığı için gereken özen gösterilmemiş olmak. *ör. Dara gelmiş, yoksa böyle olmazdı.* **2)** dar vakitte yapılmak. *ör. Bir iş dara geldi mi, içime sinmez.* **3)** yapmak zorunda kalmak, zorunlu olmak. *ör. Bunu yapmazdı ama dara geldi.* **(bir şeyi) dara getirmek** dar zamanda yaptığı için özen göstememek, aceleye getirmek. **(birini) darda boğmak** bir kimsenin dara düşmüş olmasından yararlanmak, bir kimseye, içinde bulunduğu güç durum dolayısıyla bir zararı kabul ettirip bundan çıkar sağlamak. *ör. Onu iyi bilirim, insanı darda boğmakta beceriklidir.* **darda bulunmak** para sıkıntısı içinde olmak. **darda kalmak 1)** para sıkıntısı içinde bulunmak, paraca eli darlaşmak, paraca sıkıntıya düşmek. **2)** herhangi bir yönden zor duruma düşmek. *ör. Darda kaldığımda dostlarım vardır, kurtarırlar beni.*

dar (II) *a. Far.* (-) *esk.* ➻ **darağacı.**

dara *a. İt.* (.' .) **1** kabıyla birlikte tartılan bir nesnenin kabının ağırlığı. **2** kabıyla birlikte tartılan nesnelerin kabının belli olan ağırlığına karşılık olarak terazinin öteki kefesine konulan ağırlık. **3** içinde yük taşınan aracın boş durumdaki ağırlığı. **darasını almak** içine bir şey konularak tartılacak kabın ağırlığını belli etmek üzere kabı tartmak. **darasını düşmek** bir şeyi kabıyla birlikte tarttıktan sonra kabın ağırlığını hesaptan çıkarmak, düşmek. **daraya atmak** (ya da **çıkarmak**) değer vermemek, hesaba katmamak.

daraba *a. ha.* **1** dükkân kepengi. **2** tahta perde, tahta bölme, tahta parmaklık.

daracık *s.* pek dar, çok dar. *ör. Arabamız daracık bir sokakta güçlükle ilerliyordu.*

darağacı, -nı *b. a. Far. T.* ölüme mahkûm edilenleri asmak için kurulan sehpa.

darakış *a.* darakmak eylemi ya da biçimi. *ör. İnsanın darakış anında ne yapacağı bilinmez.*

darakma *a. ha.* darakmak eylemi.

darakmak *(nsz) ha.* darda kalmak, zor duruma düşmek, sıkışmak. *ör. Darakırsanız bana gelin, yardım ederim.*

daral *a. ha.* "sıkıntı basmak, bunalmak" anlamındaki ***daral gelmek*** deyiminde geçer.

daralabilme *a.* daralabilmek eylemi.

daralabilmek *(nsz)* daralma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

daralı *s.* ve *be. İt. T.* (tartılan nesne için) kabı ile birlikte. *ör. Kamyon daralı kırk tondu.*

daralış *a.* daralmak eylemi ya da biçimi.

daralıverme *a.* daralıvermek eylemi.

daralıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede daralmak. *ör. Yol bir süre sonra daralıvermişti.*

daralma *a.* **1** daralmak eylemi. **2** *dilb.* geniş ünlülerin, yanlarındaki kimi ünsüzlerin etkisiyle darlaşması olayı; örneğin "gene"nin "gine", "geymek"in "giymek" olması gibi.

daralmak *(nsz)* **1** bol iken dar duruma gelmek, küçülmek. *ör. Gömlek yıkanınca daraldı.* **2** çok iken azalmak. *ör. Zaman daraldı, işe başlayalım.* **3** *mec.* güçleşmek, zorlaşmak. *ör. Geçimleri her gün daha da daraldı.* **4** *mec.* bunalmak, sıkıntı basmak, sıkışmak. *ör. Adamın yüreği iyice daralmıştı.* **5** *mec. ha.* büyük aptesine sıkışmak. *ör. Pek daraldım, hela nerede?* **daral gelmek** *ha.* ➻ **daralmak**[4].

daraltabilme *a.* daraltabilmek eylemi.

daraltabilmek *(-i)* daraltmak elinde olmak, daraltma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Terzi paçaları biraz daraltabilirse bu pantalon giyilebilir.*

daraltıcı *a.* boruların çaplarını daraltmakta kullanılan bağlatı parçası.

daraltılabilme *a.* daraltılabilmek eylemi.

daraltılabilmek *(nsz)* daraltılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

daraltılış *a.* daraltılmak eylemi ya da biçimi.

daraltılma *a.* daraltılmak eylemi.

daraltılmak *(nsz)* dar duruma getirilmek, daralması sağlanmak.

daraltış *a.* daraltmak eylemi ya da biçimi.

daraltıverme *a.* daraltıvermek eylemi.

daraltıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede daraltmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Pantolonumun bedenini daraltıverir misiniz?*

daraltma *a.* daraltmak eylemi.

daraltmak *(-i)* dar duruma getirmek, daralmasına yol açmak ya da daralmasını sağlamak. *ör. Terzi ceketi biraz daraltttı.*

darasız *s.* ve *be. İt. T.* kabıyla tartılan nesneler için) darası alınmadan.

darbe *a. Ar.* **1** yeğin bir biçimde çarpış, vuruş. *ör. Arabası darbede ezilmiş.* **2** *mec.* birini kötü duruma düşüren, sarsan olay. *ör. Bu darbe onu yıkar.* **3** *mec.* hükümeti zor kullanarak devirme eylemi. *ör. Yunanistan'da darbeyi albaylar planlamış.* **darbe vurmak** (ya da **indirmek**) iyi olan bir durumu kötüye dönüştürmek, bir işi engellemek. *ör. Tasarı, birçok işe darbe vuracaktır.* **darbe yapmak** hükümeti zor kullanarak devirmek. *ör. Albaylar Yunanistan'da darbe yaptılar.* **darbe yemek** gücünü sarsıcı, yok edici bir durum olmak.

darbeci *a. Ar. T.* var olan hükümeti zor kullanarak deviren, darbe yapan kimse.

darbecilik *a. Ar. T.* darbecinin yaptığı iş.

darbeleme *a. Ar. T.* darbelemek eylemi.

darbelemek *(-i) Ar. T.* **1** çarpmak, vurmak. **2** *mec.* bir işi engellemek, iyi olan bir durumu kötüye dönüştürmek. **3** *mec.* yıkıma uğratmak.

darbetme *a. Ar. T.* darbetmek eylemi.
darbetmek *(-i, -e) Ar. T.* **1** çarpmak, vurmak. **2** (para için) basmak.
darbımesel *b. a. Ar. Far. esk.* ➻ **atasözü**.
darbız *a. ha.* (topraktaki) nem. **darbız etmek** *ha.* toprağı nemlendirmek, tavlandırmak.
darboğaz *b. a.* **1** *coğr.* ➻ **kısık**[4]. **2** *mec.* toplumun, çözümünde güçlüklerle karşılaştığı bunalımlı durum. *ör. Döviz darboğazı dışalımı zorluyor.*
darbuka *a. Ar.* (. .' .) *müz.* alaturka müzikte usul vurma aracı olarak kullanılan, pişirilmiş topraktan ya da alüminyum ve benzeri bir madenden yapılan, arkası açık, uzunca bir dümbelek.
darbukacı *a. Ar. T.* darbuka çalan kimse.
darbukacılık *a. Ar. T.* darbukacının işi.
darca *s.* (.' .) pek geniş ya da bol olmayan, biraz dar olan. *ör. Bugünlerde paramız biraz darca, sonra öderiz.*
dardağan *a. ha.* çitlembik.
dargın *s.***1** darılmış olan, küskün. *ör. Arkadaşıyla dargındı.***2** ilgisiz, soğuk. *ör. Bize dargın duruyordu.* **dargın dargın** *ik. be.* dargın bir biçimde. **dargın durmak** küs olmak ya da soğuk bir yaklaşım içinde bulunmak. *ör. Arkadaşla uzun süre dargın durmak olmaz.*
dargınlaşabilme *a.* dargınlaşabilmek eylemi.
dargınlaşabilmek *(nsz)* dargınlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dargınlaşma *a.* dargınlaşmak eylemi.
dargınlaşmak *(nsz)* **1** birbirine karşı dargın olmak, araları bozularak küs bir duruma gelmek. *ör. Hiç neden yokken dargınlaştılar.* **2** dargın bir durum almak. *ör. Davranışı dargınlaşmıştı.*
dargınlaştırma *a.* dargınlaştırmak eylemi.
dargınlaştırmak *(-i)* dargınlaşmayı sağlamak, dargınlaşmaya yol açmak. *ör. Olay onları dargınlaştırdı.*
dargınlık *a.* dargın olma durumu. *ör. Onun dargınlığı çabuk geçer.*
darı *a. bitb.* **1** buğdaygillerden, tohumları buğday gibi besin olarak da kullanılabilen, kuraklığa dayanıklı bir bitki. *eş.* **akdarı**. **2** *ha.* (Anadolu'nun kimi yerlerinde) mısır. **darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz** "kötü bir gereçle iyi bir şey ortaya konamaz, yetersiz, yetenesiz kişiden iyi iş beklenemez" anlamında söylenir. **darısı başına** güzel bir başarı, bir mutluluktan sonra, "dilerim ki bu güzel duruma sen de kavuşasın" anlamında söylenir.
darıdünya *b. a. Far. Ar.* (-' . . -) *ha.* bu dünya, yeryüzü.
darılabilme *a.* darılabilmek eylemi.
darılabilmek *(-e)* darılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bunu yaparsak bize darılabilir.*
darılgan *s.* çok çabuk alınıp darılan (kimse).
darılganlık *a.* darılgan olma huyu.
darılıverme *a.* darılıvermek eylemi.
darılıvermek *(-e)* çarçabuk darılmak. *ör. Bazı insan vardır, en ufak eleştiriye darılıverir.*
darılma *a.* darılmak eylemi.
darılmaca *a.* "bunu yapmak ya da söylemek zorundayım, bilesiniz; bunun için darılmak, küsmek olmasın, darılıp küsmeyin, sakın darılmayın, kırılmayın" anlamında ***darılmaca yok*** deyiminde geçer. *ör. Bunu yaparsanız, darılmaca yok, ben de ona söylerim.*
darılmak *(-e)* **1** hoşa gitmeyen bir davranış, bir söz ya da durum nedeniyle alınıp, gücenip görüşmez olmak, kırılarak ilişkiyi kesmek. *ör. Bu söze darılmak olur muydu?* **2** incinmek, gücenmek, alınmak, kırılmak. *ör. Biraz daha börek almazsan darılırım.* **3** azarlamak, paylamak. *ör. Geç kaldığı için babası çok darılmıştı.*
darıltabilme *a.* darıltabilmek eylemi.
darıltabilmek *(-i)* darılmasına olanak hazırlamak ya da darıltma olasılığı bulunmak. *ör. Böyle davranırsak onları darıltabilirix.*
darıltma *a.* darıltmak eylemi.
darıltmak *(-i)* darılmasına yol açmak. *ör. Orhan'ı darıltmak istemezdik.*
darlaşabilme *a.* darlaşabilmek eylemi.
darlaşabilmek *(nsz)* ➻ **daralabilmek**.
darlaşma *a.* darlaşmak eylemi.
darlaşmak *(nsz)* ➻ **daralmak**.
darlaştırabilme *a.* darlaştırabilmek eylemi.
darlaştırabilmek *(-i)* ➻ **daraltabilmek**.
darlaştırılabilme *a.* darlaştırılabilmek eylemi.
darlaştırılabilmek *(nsz)* ➻ **daraltılabilmek**.
darlaştırılma *a.* darlaştırılmak eylemi.
darlaştırılmak *(nsz)* ➻ **daraltılmak**.
darlaştırma *a.* darlaştırmak eylemi.
darlaştırmak *(-i)* ➻ **daraltmak**.
darlık *a.* **1** dar olma durumu. **2** yokluk derecesinde azlık. *ör. Paranın darlığında milyonlara mal oldu.* **3** *mec.* geçim güçlüğü. *ör. İnsan yaşadığı darlığı unutur mu?* **4** *mec.* iç sıkıntısı. *ör. Bu darlıktan kurtulmamı gerekiyor.* **darlığa düşmek** geçinmekte güçlük çekmek. **darlık çekmek** geçim sıkıntısı çekmek.
darmadağın *b. s.* çok dağınık. **darmadağın olmak** parçalanıp dağılmak, oraya buraya saçılmak.
darmadağınık *b. s.* ➻ **darmadağın**.
darmaduman *b. s.* karmakarışık. **darmaduman edilmek** karmakarışık bir duruma getirilmek. **darmaduman etmek** karmakarışık bir duruma getirmek. **darmaduman olmak** karmakarışık bir duruma gelmek.
darp *a. Ar. esk.* **1** vurma, çarpma, dövme. **2** *mat.* çarpma. **3** *müz.* vuruş. **4** (madeni para, altın) basma. **darp etmek 1)** çarpmak, vurmak. **2)** (para için) basmak, çıkarmak.
darphane *b. a. Ar. Far.* (. - .) **1** para basılan yer. **2** *arg.* kumar oynanan yer, kumar oynanan kahvehane.
darülaceze *b. a. Ar.* (-' . . . .) *esk.* ➻ **bakımyurdu, düşkünlerevi**.

darülfünun *b. a. Ar.* (-' . . -) *esk.* ➻ **üniversite.**
Darvinci *ö. a. yaşb.* ve *fels.* Darvincilik yandaşı.
Darvincilik *ö. a. yaşb.* ve *fels. (İngiliz doğabilimci Charles Darwin'in adından)* do ğabilimci Darwin'in, insanı da içine alan bütün canlı türlerin evriminin yaşam savaşı ve bunun sonucu olarak doğal ayıklanma olduğunu öne süren öğretisi.
dasdaracık *s.* (.' . . .) çok dar. *ör. İnsanlar dasdaracık evlerde oturmak istemez.*
dasit, -ti *a. Fr. yerb.* kuvarslı diyorit bileşiminde olan bir sızıntı kütlesi.
dastar *a. ha.* **1** başörtüsü. **2** ekmeklik hamuru ya da ekmeği korumak için örtülen örtü.
datif *a. Fr. dilb.* ➻ **yönelme durumu** .
daüssıla *a. Ar.* (- . . .) *esk.* ➻ **yurtsama.**
dav *a. hayb.* Afrika'nın doğusunda ve güneyinde yaşayan, kaplan postuna benzer postu az çizgili olan bir zebra türü.
dava *a Ar.* (- -) **1** *huk.* hukuksal bir sonuç elde etmek, bir hüküm sağlamak için bir yargı organına başvurma ve bunun sonucu olarak yargı organınca çözümü, hükme bağlanması gereken konu. *ör. Bu dava uzayacağa benziyor.* **2** öne sürülerek savunulan düşünce.*eş.* **sav.** *ör. Böyle bir dava yandaş bulamaz.* **3** çözümü gereken konu. *ör. Bu davayı bugün sonuçlandırmalıyız.* **4** *mec.* sorun. *ör. Bence dava bu değil, başka şeyler de var.* **5** *mec.* ülkü. *ör. O, davası uğruna çileler çekmiştir.* **6** *arg.* sevgili, flört, metres. *ör. Arkadaşımın davasına yan bakmam.* **7** *arg.* bilinen ama adı söylenmek istenmeyen şeylerden söz ederken kullanılır. *ör. O davadan haber var mı?* **dava açılmak** dava konusu yapılmak. **dava açmak** *huk.* bir konuda hukuksal korunmanın bir hükümle sağlanması için yargı organına başvurmak. *ör. Alacağını alabilmek için dava açmak gerekir.* **dava adamı** bir ülküye bağlı ve o ülkü için çalışmaktan yılmayan, zorluklara katlanan kimse. **dava etmek** *huk.*, **dava açmak. dava görmek** (ya da **davaya bakmak**) *huk.* (yargıç ya da mankeme) açılan bir davayı sonuca bağlamak. **dava gütmek** belli bir konuyu sürekli olarak öne sürüp savunmak.
davacı *a. Ar. T.* (- - .) birisine ya da bir şeye karşı dava açan, birini ya da bir şeyi dava eden kimse. **davacın kadı olursa yardımcın Allah olsun** "senden davacı olan kişi seni yargılayacak kişi ise elbette kendisini haklı çıkaracak ve sana ağır ceza verecektir" anlamında söylenir.
davalaşma *a. Ar. T.* davalaşmak eylemi.
davalaşmak *(nsz) Ar. T. huk.* birbirine karşı yargı yoluna başvurmak.
davalı *s.* ve *a. Ar. T.* (- - .) **1** kendisinden bir şey dava edilen, kendisine karşı dava açılmış bulunan (kimse, kuruluş). **2** dava konusu olan (şey). *ör. Bu tarla davalıdır, satın alma.* **3** aralarında dava bulunan, davası olan. *ör. Onlar iki yıldır davalılar, bu yüzden görüşmüyorlar.*
davalık *s. Ar. T.* (- - .) dava açılmasını gerektiren.
davar *a.* **1** koyun ve keçiye verilen ortak ad. *ör. Konukları gelince bir davar kesecek.* **2** koyun ya da keçi sürüsü ya da bunların karışık bulunduğu sürü. *ör. Oğlan davar gütmeye gitti.* **davar gütmek** davara, sürüye çobanlık etmek.
davavekili, -ni *b. a. Ar.* (- - . . .) avukat sayısı beşten az olan yerlerde avukat yetkisini taşıyan meslek adamı.
davet, -ti *a. Ar.* (- .) **1** ➻ **çağırma, çağrı. 2** yemekli toplantı. *ör. Akşamki davete katıldın mı?* **davet etmek 1)** ➻ **çağırmak. 2)** birinin bir şeye uymasını istemek. *ör. Sizi terbiyeye davet ederim.* **3)** *mec.* yol açmak. *ör. Pislik hastalığı davet eder.*
davetçi *a. Ar. T.* (- . .) ➻ **çağrıcı.**
davetiye *a. Ar.* (- . . .) ➻ **çağrılık.**
davetkâr *s. Ar. Far.* (- . -) *esk.* (bakış, davranış için) çağıran, istekli.
davetli *s. Ar. T.* (- . .) ➻ **çağrılı.**
davetname *b. a. Ar. Far.* (- . - .) ➻ **çağrılık.**
davetsiz *s. Ar. T.* (- . .) çağrılmadan gelen. **davetsiz gelen döşeksiz oturur** "bir yere çağrılmadan gelen kimse, ağırlanmasını beklememelidir" anlamında söylenir. **davetsiz misafir** çağrısız gelen, geldiği yerde istenmeyen kimse.
davış *a. ha.* hafif ses, hışırtı, tıkırtı.
davlum *a. ha.* **1** sürülüp ekilmek için dikdörtgen biçiminde bölümlenmiş tarlanın her bölümü. **2** çarık yapmak için uzunlamasına kesilmiş ham deri.
davlumbaz *a. (İtalyanca "tavlon" sözcüğünden ya da Arapça "tabl" [davul] ve Farsça "baz" [cu] ekinden oluştuğu öne sürülüyor)* (. . -) **1** mutfak ve benzeri yerlerde ocakların üzerine maden, alçı, beton ve benzeri gereçlerle yapılan, dumanı ve kokuları toplayıp bacaya vermeye yarayan çıkıntı, siper. **2** *den.* yandan çarklı gemilerde çarkların üst bölümlerini örten, çarkları koruyan, yarım daire biçiminde kapak. **3** *esk.* atın eyer başlarına bağlı bulunan ve avcılıkta avı ürkütme, haberleşme gibi işlerde yararlanılan davul.
davranabilme *a.* davranabilmek eylemi.
davranabilmek *(nsz)* davranmak elinde olmak ya da davranma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan her zaman gönlünce davranabailmek ister.*
davranagelme *a.* davranagelmek eylemi.
davranagelmek *(nsz)* öteden beri davranıyor olmak. *ör. O bu gibi konularda böyle davranagelmiştir.*
davrandırılma *a.* davrandırılmak eylemi.
davrandırılmak *(nsz)* davranması sağlanmak. *ör. Erken davrandırılanlar kazançlı çıktı.*
davrandırma *a.* davrandırmak eylemi.
davrandırmak *(-i; -i, -e)* davranmasını sağlamak, davranmak eylemini yaptırmak. *ör. Onu böyle davrandıran tutku mudur?*

davranılabilme *a.* davranılabilmek eylemi.
davranılabilmek *(nsz)* davranılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona böyle davranılabileceğini düşünmemiştik.*
davranılma *a.* davranılmak eylemi.
davranılmak *(nsz)* davranmak eylemi yapılmak. *ör. Böyle davranılırsa kimse çalışmaz.*
davranış *a.* **1** davranmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu davranışını beğenmedik.* **2** bir kimsenin genel yaşamdaki, toplum içindeki tutum ve eylemleri. *eş.* **tavır**. *ör. Bu davranış, onun düşüncesini belli etmiştir.* **3** *fels.* (insanda) dıştan gözlemlenebilecek tepkilerin tümü. **4** *ruhb.* organizmanın uyaranlara olan tepkilerinin tümü. **5** *topb.* bir toplumda ya da toplumsal kümede alışkanlık durumuna gelen görece bir eylem türü. **davranış bozukluğu** *ruhb.* kişinin, bedensel bir neden olmaksızın, özellikle toplumsal uyuma ilişkin davranışlarında baş gösteren düzensizlik, uyumsuzluk.
davranışbilim *b. a.* canlıdaki davranışı inceleyen bilim.
davranışçı *a. ruhb.* davranışçılık yandaşı. *eş.* **behavyorist**. *ör. Davranışçılara göre bir refleksin doğuştan olup olmadığı anlaşılabilir.*
davranışçılık *a.* **1** *ruhb.* davranışın bireyin ruhsal yaşamını belirlediğini, ruhsal yaşamın, canlıların dış etkilere karşı gösterdiği tepkilerin tümü olduğunu, ruhbilimin inceleme, araştırma konusunun davranış olması gerektiği öne süren görüş. *eş.* **behavyorizm**. **2** *topb.* toplumsal olayları bireyin davranışlarına bakarak açıklamak isteyen toplumbilim okulu. *eş.* **behavyorizm**.
davranışsal *s.* davranışla ilgili, davranışa bağlı, davranışa değgin. *ör. Onun davranışsal nedenini bilemeyiz.*
davranma *a.* davranmak eylemi.
davranmak *(nsz)* **1** bir kimseye ya da bir şeye karşı belli bir durum almak. *ör. Ona böyle davranmak istemezdik.* **2** *(-e)* bir şeye el atmak. *ör. Onu vurmak için silahına davrandı.* **3** *(-e)* bir davranışa girişmek, bir şey yapmaya kalkışmak. *ör. Beni görünce kaçmaya davrandı.* **4** *(nsz) ha.* gitmek üzere kalkmak. *ör. Haydi davran, yola çıkıyoruz.* **5** *(nsz) ha.* elini çabuk tutmak, acele etmek. *ör. Davran, geç kalıyoruz.* **davranma!** (buyruk olarak) kımıldama!
davudi *s. Ar.* (- . -) *(İsrailoğullarının yalvacı Davut'un adından)* kalın, tok ve gür (ses).
davul *a. Ar.* enlice ve büyük bir kasnağın iki yanına deri gerilerek yapılan, bir tokmak ve bir çubukla vurularak çalınan bir çalgı. **davul (falan kişinin) boynunda, tokmak (filan kişinin) elinde** "işi yapan, sorumluluğu yüklenen, bütün yükü çeken falan kişidir ama o işten yararlanan, o işte sözü geçen filan kişidir" anlamında söylenir. *ör. Dernekte davul Ali'nin boynunda, tokmak Ahmet'in elinde, bunu herkes biliyor.* **davul çalmak** *mec.* bir konuyu herkesin duyabileceği biçimde ortalığa yaymak. *ör. Sınav konusunda davul çaldık, Mısır'daki sağır sultan bile duydu, sen duymamış olamazsın.* **davul çalsan duymaz** (ya da **işitmez**) **1)** çok sağır. **2)** uykusu çok ağır, kolay uyanmaz. **3)** kendini verdiği işin dışındaki hiçbir şeyle ilgilenmez, kendini işine çok verir. **davul dengi dengine çalar** evlenecek kimselerin birbirine denk olması gerektiğini, eğitim ve varlık yönlerinden de denkliğin söz konusu olduğunu anlatmak için söylenir. **davul dövmek** ➤ **davul çalmak**. **davul gibi** çok şiş ve gergin. **davul tozu** *arg.* "gerçekleşmesi olanaksız şey, bulunması olanaksız nesne" anlamında alay yollu kullanılır. *ör. Şu eczaneden beş kuruşluk davul tozu al da gel.* **davul zurnayla duyurmak** (bir şeyi) açık açık herkese bildirmek. **davulu biz çaldık, parsayı el (başkası) topladı** "işin sıkıntısını biz çektik, biz çalıştık çabaladık işi yaptık, yararını başkası gördü, sonuçtan el yararlandı" anlamında söylenir. **davulun sesi uzaktan hoş gelir** "öyle durumlar vardır ki içinde olanı rahatsız eder ama dışında olanlar o duruma imrenirler, işin içinde olmayanlar gerçeği bilmez, işin içinde olmayanlar işi kolay va kazançlı sanırlar" anlamında, göründüğünden çok farklı durumlar için kullanılır.
davulcu *a. Ar. T.* davul çalmayı meslek edinmiş kimse.
davulculuk *a. Ar. T.* davulcunun uğraşı, işi.
davya *a. Fr.* dişçi kerpeteni.
dayak *a.* **1** (bir insanı ya da hayvanı) dövmek eylemi. *eş.* **patak, kötek**. **2** yıkılmaması için bir şeyin herhangi bir yerine konulan ağaç destek. *eş. esk.* **payanda**. *ör. Meyveden eğilen dallara birer dayak koydular.* **3** bir kapının kolayca açılmaması için, kapının arkasına konulan ağaç destek, kol. **4** *ha.* baston gibi kullanılabilen, kalınca, uzun sopa. **5** *ha.* kağnının okunu yukarda tutmaya yarayan ağaç destek. **dayağa idmanlı** *mec.* dövülmeye alışmış (kimse). *ör. Ahmet dayağa idmanlıdır, yılmaz.* **dayak arsızı** sık sık dövüldüğü için artık dövülmekten korkmaz olmuş (çocuk). *ör. Oğlan dayak arsızı, yaramaz bir şey olmuştu.* **dayak atmak** dövmek. *ör. Ona iyi bir dayak atmak gerekiyor.* **dayak cennetten çıkmıştır** dövmek eyleminin, dayağın eğitici, yola getirici, korkutucu bir etkisi bulunduğunu anlatmak için söylenir. **dayak düşkünü** *mec.* dövülmeyi hak eden (kimse). **dayak düşmanı** dövülmeyi hak eden, dövülmesi gereken. **dayak yemek** dövülmek. *ör. Camı kırınca ustasından dayak yedi.*
dayaklama *a.* dayaklamak eylemi.
dayaklamak *(-i)* yıkılmasını önlemek için bir şeye destek koymak.
dayaklanma *a.* dayaklanmak eylemi.
dayaklanmak *(nsz)* yıkılmaması için destekle beslenmek.
dayaklatma *a.* dayaklatmak eylemi.

dayaklatmak *(-i, -e)* dayaklamak eylemini yaptırmak. *ör. Meyve ağaçlarını dayaklatmak gerekiyor.*
dayaklık *s.* **1** dayağı, dövülmeyi hak etmiş olan. **2** destek olarak kullanılan.
dayalı *s.* dayanmış, yaslanmış olan, dayanan. *ör. Birbirine dayalı tüfeklere bakıyordu.* **dayalı döşeli** (ev, büro vb. için) her türlü eşyası bulunan, döşemesi ve eşyası eksiksiz olan. *ör. Kız, dayalı döşeli bir eve kondu.*
dayama *a.* dayamak eylemi.
dayamak *(-i, -e)* **1** bir şeyi bir yere dokunur duruma getirmek, yaslamak. *ör. Ağaca merdiven dayamak istediler.* **2** *mec.* bir yerden, bir kimseden, bir şeyden güç almak. *ör. Sırtını ona dayamakla kurtulacağını sanmasın.* **3** *mec.* bir şeyi birdenbire çıkarıp vermek, vakit geçirmeksizin, bekletmeksizin uzatmak. *ör. Gözüne raporu dayamak için sabırsızlandım.* **4** *mec.* öfkeyle, korkutmak için hızla uzatmak, yaklaştırmak. *ör. Polis, adamın başına tabancayı dayamıştı.* **5** *ha.* (kapı ve pencere için) ardına değin açmak. **dayayıp döşemek** (ev, büro vb.) hiçbir eksiğini bırakmadan, özenle döşemek.
dayanabilme *a.* dayanabilmek eylemi.
dayanabilmek *(-e)* dayanmaya gücü yetmek, dayanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu acıya dayanabilmek zordur.*
dayanak *a.* **1** dayanılacak, destek alınacak şey. *eş. esk.* **istinatgâh**, **mesnet**. **2** *mim.* dayanma ayağı. **3** *mec.* öne sürülen bir düşünceyi, bir savı güçlendirmeye yarayan kanıt. *ör. Bu konuda herhangi bir dayanak yok.* **4** *mec* yardımcı, güç verici, destek. *ör. Okul yıllarımda dayanağım ailem olmuştur.* **5** *fels.* bir gerçekliğin onaylanması için olayın arkasında ya da altında bulunan ana öğe. *ör. Bir savın dayanağı güçlü olsa bile, kanıtlanmadıkça sav olarak kalır.* **dayanak noktası 1)** yapılarda bir bölümün ağırlığını taşımaya yarayan öğe. **2)** *mec.* bir savı destekleyen kanıt.
dayanaklı *s.* dayanağı olan.
dayanaksız *s.* dayandığı hiçbir belge, kanıt olmayan, dayanağı olmayan. *ör. Böyle dayanaksız savlarla dava yürümez.*
dayanca *a.* güç koşullara dayanabilme gücü, katlanma, dayanma. *eş. esk.* **tahammül**. *ör. İnsanın bir yerden sonra dayancası bitiyor.*
dayancalı *s.* dayancası olan. *eş. esk.* **müteahammil**.
dayancasız *s.* dayancası olmayan.
dayanç *a.* acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi. *eş. esk.* **sabır**.
dayançlı *s.* dayancı olan, dayanç gösteren, katlanan. *eş. esk.* **sabırlı**.
dayançlılık *a.* dayançlı olma durumu.
dayançsız *s.* dayancı olmayan, dayanç göstermeyen. *eş. esk.* **sabırsız**.
dayançsızlanma *a.* dayançsızlanmak eylemi.
dayançsızlanmak *(nsz)* dayançlı davranamamak, dayançsızlık göstermek. *eş. esk.* **sabırsızlanmak** . *ör. Adam iyice dayançsızlanmıştı, yerinden kalkıp oturuyordu.*
dayançsızlık *a.* dayançsız olma durumu, dayanç göstermeme, dayançlı davranmama durumu. *eş. esk.* **sabırsızlık**. *ör. Onun dayançsızlığı görülmeye değerdi.*
dayandırma *a.* dayandırmak eylemi.
dayandırmak *(-i)* dayanmak eylemini yaptırmak, dayanmasını sağlamak. *ör. Çocuk ayakkabıyı bir ay zor dayandırdı.*
dayanga *a.* savaşta, arkasında yer alınarak düşmana kurşun atılan toprak yığını.
dayanıklı *s.* uzun süre dayanabilen, sağlam, güçlü. *ör. Köylü dayanıklıdır.*
dayanıklılaşma *a.* dayanıklılaşmak eylemi.
dayanıklılaşmak *(nsz)* dayanıklı bir duruma gelmek, sağlamlaşmak. *ör. Duvar, çimento sıvayla daha dayanıklılaştı.*
dayanıklılaştırabilme *a.* dayanıklılaştırabilmek eylemi.
dayanıklılaştırabilmek *(-i)* dayanıklılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bahçe duvarını dayanıklılaştırabilmek için çimentoyla sıvattık.*
dayanıklılaştırılma *a.* dayanıklılaştırılmak eylemi.
dayanıklılaştırılmak *(nsz)* dayanıklı bir duruma getirilmek. *ör. Duvar çimento sıvayla dayanıklılaştırıldı.*
dayanıklılaştırma *a.* dayanıklılaştırmak eylemi.
dayanıklılaştırmak *(-i)* dayanıklı duruma getirmek. *ör. Dış badana yapıyı dayanıklılaştırır.*
dayanıklılık *a.* uzun süre dayanabilme durumu ve özelliği, sağlamlık, güçlülük.
dayanıksız *s.* dayanıklı olmayan, sağlam olmayan, uzun süre dayanmayan, dayanma gücü yetersiz olan, güçsüz.
dayanıksızlaşma *a.* dayanıksızlaşmak eylemi.
dayanıksızlaşmak *(nsz)* dayanıksız bir duruma gelmek. *ör. Perde, güneşi yerse dayanıksızlaşır.*
dayanıksızlık *a.* dayanıksız olma durumu. *ör. Kumaşın dayanıksızlığını anlayamamışım.*
dayanılabilme *a.* dayanılabilmek eylemi.
dayanılabilmek *(-e)* dayanılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu ağrıya dayanılabileceğini sanmıyordum.*
dayanılma *a.* dayanılmak eylemi.
dayanılmak *(-e)* dayanmak eylemi yapılmak.
dayanılmaz *s.* **1** dayanma gücünü yok eden, katlanılması güç olan, çekilmez, katlanılmaz. *ör. Dayanılmaz özlemle yaşanır mı?* **2** *mec.* karşı durulamaz, çok çekici. *ör. Kızın dayanılmaz güzelliği onu kendine bağlamıştı.*
dayanılmazlaşabilme *a.* dayanılmazlaşabilmek eylemi.
dayanılmazlaşabilmek *(nsz)* dayanılmazlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yurt özlemi dayanılmazlaşabilir.*
dayanılmazlaşma *a.* dayanılmazlaşmak eylemi.

dayanılmazlaşmak *(nsz)* dayanılamayacak, katlanılamayacak bir duruma gelmek. *ör. Ağrılar dayanılmazlaşınca ilaç alıyorum.*
dayanım *a.* güç koşullara dayanabilme yetisi, dayanç.
dayanırlık *a.* karşı koyma gücü. *eş.* **direnç**, *esk.* **mukavemet**.
dayanış *a.* dayanmak eylemi ya da biçimi.
dayanışabilme *a.* dayanışabilmek eylemi.
dayanışabilmek *(nsz; -le)* (bir toplumu, topluluğu oluşturan bireyler) dayanışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dayanışık *s.* bireyleri arasında dayanışma bulunan (topluluk, toplum). *eş. esk.* **mütesanit**.
dayanışma *a.* **1** dayanışmak eylemi. **2** *topb.* bir topluluğu, bir toplumu oluşturan bireylerin duygu, düşünü ve çıkar birliğiyle birbirlerine karşılıklı olarak bağlanmaları ve her konuda birbirlerine destek olmaları. *eş. esk.* **tesanüt**. *ör. Aralarındaki dayanışma bozulmuş.*
dayanışmacı *a.* ve *s.* dayanışmacılıktan yana olan (kimse, görüş). *eş.* **solidarist**.
dayanışmacılık *a. topb.* bir toplumun, topluluğun bireyleri arasında dayanışma bulunmasını o toplum ya da topluluk yaşamının gereklerinden sayan öğreti. *eş.* **solidarizm**.
dayanışmak *(nsz; -le)* (bir toplumu, topluluğu oluşturan bireyler) duygu, düşünce, çıkar birliği içinde bulunmak, birbirini kollamak. *ör. Böyle söylese de yorulmadı yurduyla dayanışmaktan.*
dayanışmalı *s.* (bir topluluk, toplum bireyleri olarak) aralarında dayanışma bulunan.
dayanma *a.* dayanmak eylemi.**dayanma ayağı** *mim.* bir yapıda duvarlara gelen yatay yükleri daha iyi karşılamak için duvar kalınlığını artıran ve böylece duvar yüzünde bir çıkıntı oluşturan ayak. **dayanma duvarı** *mim.* toprağı tutmak için yüksek bir set olarak örülen duvar.
dayanmak *(-e)* **1** kendini bir yere dayamak, bir yere yaslanmak. *ör. Sarhoş, arkadaşına dayanmaktaydı.* **2** uzun süre kullanılır durumda olmak, dayanıklılığı uzun sürmek. *ör. Çocuğun ayakkabısı iyi dayandı.* **3** karşı durmak, karşı koymak, varlığını korumak, zarar görmemek. *ör. Ağaçlar yeğin fırtınaya dayanmıştı.* **4** bir şeyin üzerine kurulmuş olmak. *ör. Yük, iki üç sandığa dayanmıştı.* **5** bir şeyden, birinden güç almak. *ör. Bunu yasaya dayanarak yaptık.* **6** tutunmak, direnmek, karşı koymak. *ör. Düşman biraz daha dayanmak için bütün gücünü kullanıyordu.* **7** güç kullanarak itmek. *ör. Çamura çöken kağnıya herkes bir yandan dayandıysa da kağnı çıkarılamadı.* **8** *mec.* güç bir duruma katlanmak. *eş.* **tahammül etmek**. *ör. Bu çirkinliğe dayanmak olanaksız.* **9** bir şeyin sınırına gelmek. *ör. Yaptıkların burama dayandı artık.* **10** bütün gücünü kullanarak bir işi yapmak. *ör. Kayıkçı küreklere dayandı ama dalga hızı kesiyordu.* **11** ulaşmak, varmak. *ör. Ordumuz 9 Eylülde İzmir'e dayanmıştı.* **12** kanıt ya da neden olarak göstermek. *ör. Bunu neye dayanarak söylüyorsunuz?* **13** (istenmeyen bir şey) dönüp dolaşıp sonunda birinin üzerinde kalmak. *ör. Nöbet bize dayanmak üzereyken kurtulduk.* **14** yeter olmak, yetişmek. *ör. Paramız bir ay iyi dayandı.* **15** *tkz.* hız vermek için gaza sonuna değin basmak. *ör. Gaza bir dayandım, araba sıçradı.* **16** *tkz.* girişmek, saldırmak. *ör. Rakıya bir dayandık, on dakikada sarhoş olduk.* **dayana dayana** *ik. be.* dayanarak. **dayanamamak** dayanma gücünü gösterememek, katlanamamak. *ör. Çocuk ağlarken annesi dayanamamıştı.*
dayatabilme *a.* dayatabilmek eylemi.
dayatabilmek *(-i, -e)* dayatmaya gücü yetmek, dayatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Güçlü olan kendi kuralını insanlara dayatabilmektedir.*
dayatıcı *s.* ve *a.* ➻ **dayatmacı**.
dayatıcılık *a.* ➻ **dayatmacılık**.
dayatılabilme *a.* dayatılabilmek eylemi.
dayatılabilmek *(nsz)* dayatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dayatılış *a.* dayatılmak eylemi ya da biçimi.
dayatılma *a.* dayatılmak eylemi.
dayatılmak *(nsz)* dayatmak eylemine konu olmak. *ör. Silahlar duvara dayatılmıştı.*
dayatış *a.* dayatmak eylemi ya da biçimi.
dayatıverme *a.* dayatıvermek eylemi.
dayatıvermek *(-i, -e)* hiç beklemeksizin, ivediyle dayatmak. *ör. Güçlü olan kendi düşüncesini dayatıvermekten kaçınmıyor.*
dayatma *a.* dayatmak eylemi.
dayatmacı *s.* ve *a.* belli bir konunun, işin kendi isteği doğrultusunda gerçekleşmesi için baskı yapan, belli bir konuda başka isteklere, yollara hak tanımayan. *ör. Kimileri, cumhuriyetçileri dayatmacı olarak gösterirler.*
dayatmacılık *a.* dayatmacı olma durumu. *ör. Cumhuriyeti numaralayanlar, birinciyi dayatmacılıkla suçlarlar.*
dayatmak *(-i, -e)* **1** dayamak eylemini yaptırmak. *ör. Komutan, tüfekleri duvara dayattı.* **2** *(nsz)* birinin özellikle yersiz, haksız, yasadışı bir isteğine karşı direnmek, böyle bir isteğe karşı koymak. *ör. Bakan istedi ama genel müdür dayattı, iş olmadı.* **3** *(nsz)* kendi isteğinin yerine gelmesi için direnmek. *ör. Oğlan araba alınması için dayattı.* **4** belli bir konuda kendi düşüncesi, isteği dışındaki görüşlere, isteklere hak tanımamak, kendi tutumunu uygulatmada direnmek. *ör. Demokrasilerde dayatmak olmayacağını bilmek gerekir.* **5** bir şeyi hiçbir seçenek bırakmaksızın ve zorla, baskıyla kabul ettirmeye çalışmak.
dayayabilme *a.* dayayabilmek eylemi.
dayayabilmek *(-i, -e)* dayama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dayayış *a.* dayamak eylemi ya da biçimi.
dayayıverme *a.* dayayıvermek eylemi.
dayayıvermek *(-i, -e)* **1** çabucak dayamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Masayı duvara dayayıverin.*

dayı *a.* **1** annenin erkek kardeşi. **2** *mec.* kendisine dayanılan güçlü, sözü geçer kimse, kayırıcı, arka. *ör. Bunların her yerde dayıları vardır, işleri yürür.* **3** *arg.* gücüne güvenerek çevresinde egemenlik kuran kimse, kabadayı, külhanbeyi. *ör. Dayı mısın da böyle ötüyorsun?* **4** *ha.* yaşlı erkeklere seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Dayı, köyün uzak mı?* **5** *tar.* Osmanlılar döneminde Tunus, Cezayir ve Trablusgarp'ta seçimle başa getirilen yönetici. **6** *s. ha.* yürekli, yiğit, babayiğit. *ör. Doğrusu, dayı adammış.* **dayısı dümende olmak** iş başında bir kayırıcısı bulunmak. *ör. Benim dayı dümende oldukça kılıma dokunulmaz.*

dayıbaşı, -yı *b. a.* ırgat başı, amele başı.

dayıkızı, -nı *b. a.* dayının kız çocuğu.

dayılanabilme *a.* dayılanabilmek eylemi.

dayılanabilmek *(nsz) arg.* dayılanmak elinde olmak, dayılanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyleleri haline bakmadan dayılanabilir.*

dayılanış *a. arg.* dayılanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun dayılanışı bize ne yazar!*

dayılanıverme *a. arg.* dayılanıvermek eylemi.

dayılanıvermek *(nsz) arg.* hemen dayılanmak.

dayılanma *a. arg.* dayılanmak eylemi.

dayılanmak *(nsz)* **1** *arg.* gücüne güvenerek diklenmek, dayı[3] gibi davranmak, kabadayılık taslamak. *ör. Bu keriz aynasızlara bile dayılanmaktan geri kalmaz.* **2** *ha.* büyüklük taslamak, böbürlenmek.

dayılık *a.* **1** dayı olma durumu. **2** *mec.* kayırıcılık. *ör. Bu dayılığını unutmam.* **3** kabadayılık. *ör. Burada dayılık sökmez.* **dayılık etmek 1)** (birine) dayı gibi davranmak. **2)** *arg.* ➻ **dayılanmak**.

dayıoğlu, -nu *b. a.* dayının erkek çocuğu. *eş. esk.* **dayızade.**

dayızade *a. T. Far.* (. . - .) *esk.* ➻ **dayıoğlu**.

daylak *a. ha.* **1** deve yavrusu. **2** sakalı bıyığı çıkmamış delikanlı. **3** *s.* baldırı bacağı açık (kimse). **4** başıboş bırakılmış deve.

daz *s. ha.* **1** bitkisiz, otsuz, çıplak (toprak, tarla, tepe). **2** saçsız, saçı dökülmüş, dazlak (baş).

dazara dazar *ik. be.* çok ivedi ve telaşlı bir biçimde, telaş içinde ve koşarcasına.

dazara dazır *ik. be.* ➻ **dazara dazar** .

dazlak *s.* tepesinde saç kalmamış olan, saçı dökülmüş, saçsız (kimse, baş).

dazlaklar *ç. a.* Avrupa'da, özellikle Almanya'da vurucu kırıcılığı ve ırkçılığıyla toplumu tedirgin eden, daracık kot pantolon ve hantal çizme giyen, başlarını ustura ile kazıtarak bunu bir simge gibi kullanan uyumsuz gençlere verilen ad.

dazlaklaşma *a.* dazlaklaşmak eylemi.

dazlaklaşmak *(nsz)* dazlak duruma gelmek. *ör. Başı daha dazlaklaşmış.*

dazlaklık *a.* **1** dazlak olma durumu. **2** dazlakların yarattığı vurucu kırıcılık ve ırkçılık hareketi. *ör. Almanya'da dazlaklık huzur bırakmıyor.*

dazlama *a.* dazlamak eylemi.

dazlamak *(nsz)* çok titizlik göstermek, güç beğenir olmak, her şeyde kusur bulmak, kolay kolay beğenmemek. **dazlayan daza düşer, kel başlı kıza düşer** alacağı şeyi seçmekte çok titiz davranan kimse, genellikle istemediği, beğenmediği bir şey alır.

de (I) *bağ. (sonunda kalın ünlülü bir hece bulunan sözcükten sonra geldiğinde* ***da*** *biçiminde yazılır)* **1** öncesindeki tümceyi ya da eş görevli bir öğeyi sonrasındakine eşitlik, benzerlik, katılma ve pekiştirme vb. ilgileriyle bağlar. *ör. Bunun sonunda ölüm de var. Bu kitabı da okuyunuz.* **2** azarlama, çatma, küçümseme, yakınma, yalvarma, beğenme, övme vb. anlamlarında iki tümceyi bağlar. *ör. A efendi, insan önce kendini bilmeli de sonra başkasına öğüt vermeli. Para kazanacakmış da ev geçindirecekmiş... Şu işi yapsan da beni kurtarsan.* **3** koşullu eylemlerden sonra ***dahi, bile*** anlamına gelir ve bağladığı önermeler karşıt yargılı olur, koşulun geçerli olmadığını anlatır. *ör. Ölsem de gitmem. Çağırsan da gelmez.* **4** karşıt anlamlı önermeleri pekiştirerek bağlar. *ör. Büyümüş de küçülmüş.* **5** kimi bileşik tümceleri ***ama, fakat*** anlamıyla birbirine bağlar. *ör. Söyledi de aldırmadılar.* **6** kimi ilgeç ve belirteçlerden sonra gelerek anlamı güçlendirir, pekiştirir. *ör. Bu iş hiç de zor değilmiş. Terbiyeli olduğu kadar da çalışkandır.* **7** kendisinden önceki eylemi ulaç durumuna sokar. *ör. Araştırdı da buldu.* **8** -ip, -erek gibi ulaçlardan sonra geldiğinde eylemin oluş biçimini anlatır. *ör. Görüp de selam vermemek olmaz. Kimi acı gerçek gülerek de söylenir.* **9** yinelenen iki ad ya da sıfat arasında kullanıldığında anlamı pekiştirir. *ör. Kız da kız ha, görmeye değer!* **10** bir isteğe karşı olan eylemi bağlamaya yarar. *ör. Okulunu bitirsin de bisiklet almaya hazırım.* **11** yinelenen eylemler arasında eylemin sürekliliğini belirtir. *ör. Açtı ağzını yumdu gözünü, söyledi de söyledi.* **12** yüklemleri kökteş iki önermeden olumsuz olan birincisini sorulu olan ikinciye bağladığında eyleme özgülük anlamı katar. *ör. Yarışı o kazanmaz da kim kazanır? Bunu o bilmez de siz mi bilirsiniz?* **13** bir şeyin yerine geçebilen iki tümcenin eylemlerini birbirine bağlar. *ör. Orada seni görmedim de onu gördüm.* **14** yinelenen sözcüklerin arasında güçlü istek ya da direnme anlatır. *ör. Oğlan top da top diyor, kız ise bebek de bebek.* **15** buyurum kipleriyle kurulmuş önermelerde öncülün sonuna geldiğinde sonraki önermeye buyuru kesinliği katar. *ör. Gözünü aç da başar. Şu tümceyi çevir de tahtaya yaz.* **16** belgisiz "bir" sözcüğünden sonra kullanıldığında söze ansızın oluş ya da anlatıma "üstelik", "fazla olarak" gibi anlamlar katar. *ör. Bir de baktım ki gitmiş. İyi çalışmıyorsun bir de zam istiyorsun.* **17** kimi zaman eylemin sonuna gelerek anlamı güçlendirir. *ör. Söz verdim,*

sözümü tuttum da. **... de ... de** tümcede görevdeş öğeleri ***hem ... hem*** anlamıyla bağlar. *ör. Dün de bugün de yoktu.*

de/da
Türkçedeki ***de*** bağlacı başlıbaşına bir sözcük olduğu için her zaman ayrı yazılır, sonuna ya da önüne geldiği sözcükle hiçbir durumda birleştirilmez. Türkçedeki bitişik yazılan *-de*, bir ek olduğu için bitiştirilir; bağlaç olan ***de*** ise, bitiştirilmez, ancak ünlüsü, kalınlık ve incelik yönünden kendinden önceki sözcüğün ünlüsüne uyar, yani son sesleminde ince bir ünlü bulunan bir sözcükten sonra ***de,*** kalın ünlü bulunan bir sözcükten sonra ***da*** olur. Ünsüzü [d] ise hiç değişmez, hiçbir zaman "t" olmaz. Bu bağlacı ***te, ta*** biçiminde yazmak yanlıştır.

de (II) *a.* Türk abecesinin beşinci harfinin adı.
debbağ *a. Ar.* (. -) *esk.* **sepici, tabak (II).**
debbe *a. ha.* bakırdan yapılmış, kapaklı ve kulplu su güğümü.
debdebe *a. Ar. esk.* ➻ **görkem, gösteriş**[3].
debdebeli *s. Ar. T. esk.* ➻ **görkemli.**
debelenebilme *a.* debelenebilmek eylemi.
debelenebilmek *(nsz)* debelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
debeleniş *a.* debelenmek eylemi ya da biçimi.
debelenme *a.* debelenmek eylemi.
debelenmek *(nsz)* **1** bir acının etkisiyle ya da bir baskıdan kurtulmak için çırpınmak. **2** tepinmek, çırpınmak, kıvranmak, kımıldamak, devinmek, oynamak, yuvarlanmak. **3** *mec.* boşuna uğraşıp, çırpınıp durmak.
debi *a. Fr. coğr.* ➻ **akım**[3].
debil *s. Fr. hek.* zayıf yapılı, güçsüz (kimse).
debillik *a. Fr. T. hek.* yapısal olarak aşırı ve sürekli güçsüzlük.
debriyaj *a. Fr.* ➻ **kavrama**[3,4].
deccal *s. Ar.* (. -) *("Deccal"dan)* iş karıştıran, karıştırıcı, arabozucu, yalancı.
Deccal *ö. a. Ar.* (. -) dinsel inanışlara göre, inançlıları dinden saptırmak, kötü yola çekmek üzere, dünyanın sonunun gelmekte olduğunun bir belirtisi olarak, kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkacağına inanılan yalancı yalvaç.
dedantör *a. Fr.* ocak, fırın, soba gibi araçlarda kullanılan likit gazın akışını düzenleyen aygıt.
dede *a.* **1** (evlat için) babanın ya da annenin babası, büyükbaba. **2** büyükbabadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri. *ör. Bu yurt dedelerimizin bize armağanıdır.* **3** Mevlevi tarikatında çile doldurmuş olan dervişe verilen san. **4** *tkz.* çok yaşlı erkeklere seslenme sözü olarak kullanılır. **5** *arg.* (lise ve daha yüksek bir okulda) sınıfın en yaşlı öğrencisi. **dede** (ya da **dedesi**) **koruk yer, torununun dişi kamaşır** eskilerin yaptığı yanlış işlerden gelecek kuşaklar da zarar görür.
dedektif *a. İng.* gizli polis. *eş. esk.* **hafiye.**
dedektör *a. Fr.* ➻ **bulucu**[3].
dedelik *a.* **1** dede olma durumu. **2** dedeye yakışan davranış.
dedikodu *b. a.* başkalarını çekiştirmek, kınamak üzerine kurulmuş konuşma. *ör. Dedikodu kötü şeydir.* **dedikodu etmek** (ya da **yapmak**) başkalarını çekiştirmek. **dedikodu kumkuması** çok dedikoducu kimse.
dedikoducu *s.* dedikodu etme huyunda olan, çok dedikodu yapan.
dedikoduculuk *a.* dedikodu yapma huyu, dedikodu yapma işi, başkalarını çekiştiricilik.
dedirme *a.* dedirmek eylemi.
dedirmek *(-i, -e)* **1** demek zorunda bırakmak, demesini sağlamak, demesine yol açmak. *ör. Ona "ben bu işte yokum" dedirdiler.* **2** denilmesini sağlamak. *ör. Kendine aptal dedirmek için uğraşıyorsun.*
dedirtme *a.* dedirtmek eylemi.
dedirtmek *(-i, -e)* ➻ **dedirmek.**
dedüksiyon *a. Fr. fels.* ➻ **tümdengelim.**
def (I) *a. Far.* ➻ **tef.**
def (II) *a. Ar. esk.* ➻ **savma. defi hacet etmek** büyük aptes yapmak.
defa *a. Ar.* ➻ **kez.**
defalarca *be. Ar. T.* (.' - . .) pek çok kez.
defans *a. Fr. sp.* ➻ **savunma**[3].
defedebilme *a. Ar. T.* defedebilmek eylemi.
defedebilmek *(-i) Ar. T.* defetme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu defedebilmek için elimden geleni yapmıştım.*
defedilebilme *a. Ar. T.* defedilebilmek eylemi.
defedilebilmek *(nsz) Ar. T.* defedilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
defediliş *a. Ar. T.* defedilmek eylemi ya da biçimi.
defedilme *a. Ar. T.* defedilmek eylemi.
defedilmek *(nsz) Ar. T.* kovulmak.
defediş *a. Ar. T.* defetmekl eylemi ya da biçimi.
defediverme *a. Ar. T.* defedivermek eylemi.
defedivermek *(-i; -i, -den) Ar. T.* **1** çabucak defetmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu adamı başımdan defediverin.*
defetme *a. Ar. T.* defetmek eylemi.
defetmek, -der *(-i; -i,-den) Ar. T.* **1** kovmak. *ör. Kurtuluş Savaşı'yla düşmanı yurttan defettik.* **2** savuşturmak, savmak, başından atmak, uzaklaştırmak, göndermek. *ör. Adamı defetmek için uğraştım ama olmadı.*
defile *a. Fr.* giysileri ve modayı tanıtmak ereğiyle mankenler aracılığıyla yapılan gösteri, giysi gösterisi.
defin, -fni *a. Ar. esk.* (ölüyü) gömme.
define *a. Ar.* (. - .) ➻ **gömü.**
defineci *a. Ar. T.* **1** gömü bulmak umuduyla kazı yapan ya da yaptıran kimse. *eş.* **gömücü.** **2** *arg.* bir define bulmuş gibi yaparak bilgisiz kimseleri buna sözde ortak etme yoluyla dolandıran kimse, dolandırıcı.
definecilik *a. Ar. T.* **1** gömü arama işi, gömücünün yaptığı iş. *eş.* **gömücülük.** **2** *arg.* defineci[2] yöntemiyle yapılan dolandırıcılık.

deflasyon *a. Fr. eko.* ➻ **paradarlığı** .
defleme *a. Ar. T.* deflemek eylemi.
deflemek *(-i) Ar. T. Ar. T.tkz.* ➻ **defetmek**.
defleyebilme *a. Ar. T.* defleyebilmek eylemi.
defleyebilmek *(-i) Ar. T. Ar. T.tkz.* ➻ **defedebilmek**.
defleyiş *a. Ar. T.* deflemek eylemi ya da biçimi.
defleyiverme *a. Ar. T.* defleyivermek eylemi.
defleyivermek *(-i) Ar. T. Ar. T.tkz.* ➻ **defedivermek**.
defne *a. Yun.* (.' .) *bitb.* defnegillerden, anayurdu Anadolu olan ve özellikle Ege Bölgesi'nde bol yetişen, boyu iki metreye ulaşabilen, yaz kış yaprak dökmeyen, yaprakları güzel kokulu olduğu için, koku ve lezzet versin diye et ve balık ızgaralarında, haşlamalarda baharat ola rak kullanılan, yapraklarından yeşil renkli bir yağ çıkarılan bir ağaç.
defnediliş *a. Ar. T.* defnedilmek eylemi ya da biçimi.
defnedilme *a. Ar. T.* defnedilmek eylemi.
defnedilmek *(nsz) Ar. T. esk.* (ölü) gömülmek.
defnediş *a. Ar. T.* defnetmek eylemi ya da biçimi.
defnegiller *ç. a. Yun. T. bitb.* ikiçenekllilerin ayrı taçyapraklılarından, yaprakları kokulu birçok türü içine alan ve tanınmış örneği defne olan bir bitki familyası.
defnetme *a. Ar. T. esk.* defnetmek eylemi.
defnetmek, -der *(-i; -i, -e) Ar. T. esk.* (ölüyü) toprağa gömmek.
defneyaprağı, -nı *b. a. Yun. T. hayb.* lüferin boyu on santimi geçmeyen küçüklerine verilen ad.
defnolunma *a. Ar. T. esk.* defnolunmak eylemi.
defnolunmak *(nsz) Ar. T.esk.* (ölü) gömülmek.
defo *a. Fr.* (bir malda) bozukluk, sakatlık, eksiklik, kusur, elverişsizlik, özür.
defol! *ünl.* "başımdan, yanımdan çekil git!" anlamında ağır bir hakaret ve kovma sözü olarak kullanılır.
defolma *a. Ar. T.* defolmak eylemi.
defolmak *(nsz) Ar. T.* hakaret sözü olarak) çekilip gitmek, savuşmak. *ör. Herif başımda durmuş, defolmak bilmiyordu.*
defolu *s. Fr. T.* (mallar için) bozukluğu, eksikliği, sakatlığı, özürü, kusuru bulunan.
defoluş *a. Ar. T.* defolmak eylemi ya da biçimi.
deformasyon *a. Fr.* kalıbı, biçimi bozulma, biçimsizleşme.
deforme *s. Fr.* kalıbı, biçimi bozulmuş, biçimsizleşmiş. **deforme etmek** bir şeyin kalıbını, biçimini bozmak, biçimsizleştirmek. **deforme olmak** kalıbı, biçimi bozulmak, biçimsizleşmek.
defosuz *s. Fr. T.* (mallar için) bozukluğu, eksikliği, sakatlığı, özürü, kusuru bulunmayan.
defroster *a. İng.* ➻ **buzçözer**.
defter *a. Ar.* çoğunlukla karton ya da plastik bir kapak içinde ve formalar halinde tutturulmuş bulunan kâğıt yapraklarından oluşan ve sayfalarına yazı yazılan, resim yapılan nesne. **defter açmak** kredi hesabı açmak. **defter tutmak 1)** alacağını vereceğini bir deftere geçirmek, yazmak. **2)** *tic.* işlemleri ya da hesapları bir deftere yazmak. **(birini) defterden silmek** arasındaki yakınlığa, dostluğa son vermek, adını anmaz, dost saymaz olmak. *ör. Onu defterimden sildim.* **deftere geçirmek 1)** deftere yazmak. **2)** *tic.* bir değer hareketini ya da bir işlemi muhasebe defterine yazmak. **defteri dürülmek 1)** (kişi için) ölmek ya da öldürülmek. **2)** (kişi için) işine son verilerek uzaklaştırılmak. **3)** (herhangi bir şey için) olumsuz bir sonuca ulaşması sağlanmak, ortadan kaldırılmak, yok edilmek. *ör. O işin defteri dürüldü, bitti.* **defteri kapamak** *mec.* bir konu üzerinde çalışmayı, uğraşmayı, konuşmayı bırakmak, bir işi artık yapmaz olmak. *ör. Eskiden şiir yazardım ama defteri kapayalı çok oldu.* **defteri kebir** *tic.* ➻ **ana defter** . **defteri kebirden okumak** *arg.* çok ağır sövgüleri bir biri ardına sıralamak. **(birinin) defterini dürmek 1)** öldürmek. **2)** işten uzaklaştırmak.
defterdar *a. Ar. Far.* **1** bir ilin maliye işlerini yöneten yüksek görevli. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde maliye işlerinin en yüksek yetkilisi ya da illerde devletin mali işleriyle uğraşan görevli.
defterdarlık *a. Ar. Far. T.* **1** defterdarın[1] görevi. **2** içinde bu görevin yürütüldüğü yapı. **3** defterdarın makamı.
defterhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde ülkenin bütün toprak kayıtlarını kapsayan ana defterlerin bulunduğu ve bunlarla ilgili işlerin görüldüğü daire.
degajman *a. Fr. sp.* (kaleci) ayaktopunda, topu sert bir ayak vuruşuyla olabildiğince uzağa atma.
değdirebilme ***a.*** değdirebilmek eylemi.
değdirebilmek *(-i, -e)* değdirmek elinde olmak, değdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eli sıcak bir şeye değdirebilmek zordur.*
değdirilebilme *a.* değdirilebilmek eylemi.
değdirilebilmek *(nsz)* değdirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
değdiriliş *a.* değdirilmek eylemi ya da biçimi.
değdirilme *a.* değdirilmek eylemi.
değdirilmek *(nsz)* değmesi, dokunması sağlanmak. *ör. Kirpiye bir çubuk değdirilince hemen kapanır.*
değdiriş *a.* değdirmek eylemi ya da biçimi.
değdiriverme *a.* değdirivermek eylemi.
değdirivermek *(-i, -e)* çabucak değdirmek.
değdirme *a.* değdirmek eylemi.
değdirmek *(-i, -e)* değmesini, dokunmasını sağlamak, değmesine, dokunmasına yol açmak.
değebilme *a.* değebilmek eylemi.
değebilmek *(-e)* değme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

değer *a.* **1** bir şeyin gerekliliğini, önemini belirlemeye yarayan saymaca ölçü. *ör. İşin değeri anlaşılmadı.* **2** bir şeyin değdiği, ona denk diye düşünülen, kabul edilen karşılık. *eş. esk.* **kıymet**. *ör. İnsan kimi şeylerin değerini sonra anlıyor.* **3** bir şeyin para ve benzeri bir şeyle ölçülebilen ederi, karşılığı. *eş.* **paha**. *ör. Bu malın değeri kaç lira olabilir?* **4** üstün nitelikli kimse ya da şey. *ör. Basın bir değerini yitirdi. Erdem, bir değerdir.* **5** *topb.* nesnelerin ve olayların bir toplum, bir sınıf ya da bir insan yönünden taşıdığı önemi belirleyen niteliği ya da bir toplum, bir sınıf, bir insan için önem taşıyan nesne ya da olay. *eş. esk.* **kıymet**. **6** *fels.* kişinin gereksinme duyan, isteyen bir varlık olarak nesne ile olan bağlantısında beliren şey. *eş. esk.* **kıymet**. **7** *mat.* matematiksel bir simgenin karşılık geldiği nicelik ya da tutar, bir değişkenin, bilinmeyenin sayı ile anlatımı. **8** *yaz.* yazınsal bir yapıtta dil, biçim, öz gibi gerekli niteliklerin yerli yerinde olmasıyla yapıtın kazandığı düzey. **değer artırma** *eko.* (malın) ederini yükseltme. **(bir şeye) değer biçmek** bir şeyin değerini saptamak, parasal değerinin ne kadar olabileceğini söylemek, belirtmek, değer koymak. *ör. Eve çok büyük bir değer biçtiler, ödeyemeyiz.* **bilmek değer** kişinin değerini anlayıp bunu değerlendirmek. **değer duygusu** *fels.* değerleri doğrudan doğruya içten kavratan duygu. **değer düşürme** *eko.* (malın) ederini aşağı çekme, değerinde indirim yapma. **değer kuramı** (ya da **öğretisi**) *fels.* değerlerin önem sıralarını ve bu arada "en yüksek değer" kavramını araştırarak bir değer ölçüsü saptamak ereğini güden, değeri aydınlatmaya çalışan kuram.*eş. esk.* **kıymet nazariyesi**. **değer nesnelciliği** *fels.* değerlerin özneden bağımsız olarak var olduğunu öne süren, kabul eden öğreti. **(bir şeye) değer vermek** (bir şeyi) değerli görmek, saymak, (bir şeye) önem vermek. *ör. Ona değer vermekle kötü mü ettik?* **değer yargısı 1)** bir şeyin önemini, özünü, nitelik ve niceliğini saptamaya yönelik yargı. **2)** *fels.* bir değerlendirmeyi içeren, varlıkla değil değerle ilgili yargı. **3)** *ruhb.* herhangi bir kişi, olay ya da duruma karşı, onların nesnel özellikleri yerine, taşıdıkları değer açısından tepkide bulunma. **4)** *topb.* kişi, olay ve nesnelere karşı benimsenen ve açığa vurulan "iyi", "kötü", "güzel", "çirkin", "haklı", "haksız" türünden yargıların her biri, bir değerlendirme içeren, getiren yargı.

değerbilir *b. s.* değeri olan şeylere, kimselere önem veren, onları koruyan ya da onlara saygı gösteren (kimse). *eş. esk.* **kadirşinas**. *ör. Toplum değerbilir olamıyor.*

değerbilirleşme *a.* değerbilirleşmek eylemi.

değerbilirleşmek *(nsz)* değerbilir bir kimse durumuna gelmek, değerbilir olmak.

değerbilirlik *b. a.* değerbilir olma durumu. **değerbilirlik etmek** değerbilire yaraşır bir biçimde davranmak.

değerbilmez *b. s.* değeri olan şeylere, kimselere önem vermeyen, onları korumayan ya da onlara saygı göstermeyen (kimse). *ör. Onun gibi değerbilmez insanların aramızda yeri yoktur.*

değerbilmezleşme *a.* değerbilmezleşmek eylemi.

değerbilmezleşmek *(nsz)* değerbilmez bir kimse durumuna gelmek, değerbilmez olmak.

değerbilmezlik *b. a.* değerbilmez olma durumu. **değerbilmezlik etmek** değerbilmez gibi davranmak.

değerdüşürümü, -nü *b. a. eko.* ulusal paranın yabancı paralara göre değerinin belli ölçüde düşürülmesi. *eş.* **devalüasyon**.

değerlendirebilme *a.* değerlendirebilmek eylemi.

değerlendirebilmek *(-i, -e)* değerlendirmek olanak içinde olmak ya da değerlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

değerlendirilebilme *a.* değerlendirilebilmek eylemi.

değerlendirilebilmek *(nsz)* değerlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

değerlendiriliş *a.* değerlendirilmek eylemi ya da biçimi.

değerlendirilme *a.* değerlendirilmek eylemi.

değerlendirilmek *(nsz)* değerlendirmek eylemi yapılmak. *ör. Durum iyi değerlendirildi.*

değerlendirim *a.* ➻ **değerlendirme**.

değerlendiriş *a.* değerlendirmek eylemi ya da biçimi.

değerlendiriverme *a.* değerlendirivermek eylemi.

değerlendirivermek *(-i)* çabucak değerlendirmek. *ör. Bir kimseyi değerlendirivermek kolay değil.*

değerlendirme *a.* değerlendirmek eylemi.

değerlendirmek *(-i, -e)* **1** bir şeyi yerli yerinde ve yararlı bir yolda kullanmak. *ör. Boş zamanı iyi değerlendirmek gerekir.* **2** bir şeyin değerini, parayla ne kadar edebileceğini saptamak. *ör. Arsayı değerlendirmek üzere bir kurul oluşturun.* **3** bir şeyin özünü, önemini, niteliğini ve niceliğini saptamak.

değerlenebilme *a.* değerlenebilmek eylemi.

değerlenebilmek *(nsz)* değerlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Antika halı eskidikçe daha değerlenebilirmiş.*

değerleniş *a.* değerlenmek eylemi ya da biçimi.

değerleniverme *a.* değerlenivermek eylemi.

değerlenivermek *(nsz)* kısa zamanda değerlenmek. *ör. İnşaat başlayınca yandaki arsalar da değerlenivermişti.*

değerlenme *a.* değerlenmek eylemi.

değerlenmek *(nsz)* değeri artmak, değer kazanmak. *ör. Arsamız değerlendi.*

değerli *s.* değeri olan ya da değeri yüksek olan. **değerli kâğıt** *tic.* hisse senedi, tahvil, bono ve bunlar gibi bir hakkı saptayan ve üzerinde belli bir değer yazılı kâğıt.

değerlilik *a.* değerli olma durumu.
değersel *s.* değer yönünden, değer ile ilgili, değere değgin. *ör. Bu olayı değersel bir ölçütle açıklayamazsınız.*
değersiz *s.* değeri çok az olan ya da bir değeri bulunmayan, önemsiz, işe yaramaz (şey).
değersizleşebilme *a.* değersizleşebilmek eylemi.
değersizleşebilmek *(nsz)* değersizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
değersizleşiverme *a.* değersizleşivermek eylemi.
değersizleşivermek *(nsz)* kısa zamanda değersizleşmek. *ör. Hastalanınca her şey gözümde değersizleşiverdi.*
değersizleşme *a.* değersizleşmek eylemi.
değersizleşmek *(nsz)* değersiz duruma gelmek, bir değeri kalmamak.
değersizleştirebilme *a.* değersizleştirebilmek eylemi.
değersizleştirebilmek *(-i)* değersizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ölüm düşüncesi her şeyi değersizleştirebilir.*
değersizleştiriverme *a.* değersizleştirivermek eylemi.
değersizleştirivermek *(-i)* kısa zamanda değersizleştirmek. *ör. Kriz paramızı değersizleştirivermişti.*
değersizleştirme *a.* değersizleştirmek eylemi.
değersizleştirmek *(-i)* değersiz duruma getirmek, değersizleşmesine yol açmak.
değersizlik *a.* değersiz olma durumu.
değgin *s.* (bir şeyle) ilgili, ilişiği olan, (bir şeye) ilişkin, (bir şey) üstüne, üzerine. *eş. esk.* **ait, dair, müteallik**. *ör. Buna değgin bir bilgi yok.*
değginlik *a.* değgin olma durumu.
değil 1 tümcede yükleme ya da başka öğelere olumsuzluk anlamı katan koşaç. *ör. Bunu yapmak kolay değil, bir deneyin.* **2** iki olumsuz önermeli bir tümcede anlamı olumlulaştırır. *ör. Seni aramadı değil, göremedi.* **3** görevdeş sözcükler arasına geldiğinde birinciyi dışta bırakır ve ikinciyi pekiştirir. *ör. Kırmızıyı değil maviyi al.* **... değil a 1)** bir şeyin öyle bir şey olmadığını anlatır. *ör. Kör değil a, görseydi.* **2)** "şöyle dursun" anlamında. *ör. Gitmek için araba değil a bir at bile yok.* **değil mi ki** *bağ.* neden göstermek için, başına getirildiği tümceyi daha sonraki tümceye bağlar.*eş.* **madem, mademki**. *ör. Artık gidebilirsin, değil mi ki gerçeği söyledin.* **(...inde/...inda) değilim** bir şeyin söylenen niteliğine, bir şeye değer, önem vermemeyi anlatır. *ör. Emeğinde değilim, iş iyi olsaydı.*
değilleme *a. fels.* mantıksal bir yargıda yüklemin öznceye olan olumsuz ilişkisi, yüklemin olumsuz konması, yadsıma.
değim *a.* kişinin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırlık durumu. *eş. esk.* **liyakat**.
değimli *s.* değimli olan, hak kazanan, yetenekli.
değimlilik *a.* değimli olma durumu.
değimsiz *s.* değimli olmayan, yeteneksiz.
değimsizlik *a.* değimsiz olma durumu.
değin *il.* bir işin ya da bir durumun sona erdiği zamanı ya da yeri gösteren ilgeç. *eş.* **dek, kadar**. *ör. Şimdiye değin gelmeliydi. Benimle eve değin geldi.*
değinebilme *a.* değinebilmek eylemi.
değinebilmek *(-e)* değinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Görüşmede bu konuya da değinebiliriz.*
değini *a.* ➤ **değinme**.
değinilebilme *a.* değinilebilmek eylemi.
değinilebilmek *(nsz)* değinilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Toplantıda her konuya değinilebilecekmiş.*
değiniliş *a.* değinilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bu konuya değiniliş iyi oldu, durum aydınlandı.*
değinilme *a.* değinilmek eylemi.
değinilmek *(nsz)* değinmek eylemi yapılmak, (konu olarak) ele alınmak, sözü edilmek, üzerinde konuşulmak. *ör. Toplantıda değişik konulara değinildi.*
değinim *a.* (iki şey) birbirine değme, dokunma.
değiniş *a.* değinmek eylemi ya da biçimi.
değiniverme *a.* değinivermek eylemi.
değinivermek *(-e)* çabucak değinmek ya da "değinmek" anlamında kullanılır. *ör. Toplantıda buna da değinivermek gerekirdi, olmadı.*
değinme *a.* değinmek eylemi. *eş. esk.* **temas**.
değinmece *a.* **1** düşünüleni dolaylı olarak anlatan söz. *eş. esk.* **kinaye**[1]. **2** *yaz.* sözün gelişiyle, gerçek anlamların dışında bir kavrama değinme sanatı. *eş. esk.* **kinaye**[3].
değinmeceli *s.* içinde değinmece bulunan (söz), üstü kapalı, sitemli, dokunaklı (söz).
değinmek *(-e)* (bir konuyu) ele alıp üzerinde birkaç söz söylemek. *ör. Burada her şeye değinmek için zaman yok.*
değirme *a. ha.* değirmek eylemi.
değirmek *(-e) ha.* **1** değdirmek, dokundurmak, vurmak, ulaştırmak. *ör. Attığı her kurşunu hedefe değirirdi.* **2** bildirmek, duyurmak. *ör. Düğün haberini onlara değirdik.*
değirmen *a.* **1** buğday, kahve, susam gibi tane durumundaki şeyleri öğüten araç ya da aygıt. *ör. Değirmen bozulmuş.* **2** içinde öğütme işinin yapıldığı yapı. *ör. Buğday öğütmek için değirmene gitti.* **değirmen taşı 1)** özellikle un değirmenlerinde, bir altta ve bir üstte olmak üzere iki tane olan ve üsttekinin dönüşüyle taneleri ezen tekerlek taşlardan her biri. **2)** ➤ **değirmentaşı**. **değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan** "birliktelikte, dostlukta, ortaklıkta karşılıklı sevgi bulunmalıdır, yoksa birlik yürümez" anlamında söylenir. **değirmen taşının altından diri çıkar** "en ağır koşullar, en tehlikeli durumlar bile onu yıpratmaz, bütün güçlükleri alt eder" anlamında söylenir. **değirmene gelen nöbet bekler** "bir şeyden birçok kişi yararlanacaksa, herkes geliş sırasına göre yararlanmalıdır"

anlamında kullanılır. **değirmenin suyu nereden geliyor?** "bu işin, bu harcamanın parası nereden bulunuyor, nasıl elde ediliyor?" anlamında söylenir.

değirmenci *a.* değirmen[2] işleten ya da değirmen[1] yapan kimse.

değirmencilik *a.* değirmen[2] işletme ya da değirmen[1] yapma işi.

değirmenlik *s.* **1** öğütülmek için değirmene gönderilecek olan (buğday, mısır vb.). **2** bir değirmeni çalıştıracak güçte olan (akarsu).

değirmentaşı, -nı *b. a. yerb.* değirmen taşı yapmakta ve kimi zaman da yapılarda kullanılabilen, çakmaktaşı türünden sert bir taş.

değirmi *s.* **1** yuvarlak. *ör. Şu değirmi yüzlü çocuk kim?* **2** (kumaş için) eni boyuna eşit olan, kare biçiminde olan. *ör. Başına değirmi bir başörtüsü almıştı.* **3** *a. ha.* başörtüsü, yazma, mendil, yemeni, tülbent. **değirmi sakal** yuvarlak biçimli sakal.

değirmileme *a.* değirmilemek eylemi.

değirmilemek *(-i)* (kumaş vb.) yuvarlak bir biçim vermek, yuvarlaklaştırmak.

değirmileşme *a.* değirmileşmek eylemi.

değirmileşmek *(nsz)* tekerlek biçimine girmek, yuvarlak duruma gelmek.

değirmilik *a.* yuvarlaklık.

değiş *a.* bir şey verip yerine başka bir şey alma. *eş. esk.* **mübadele, trampa**. **değiş etmek 1)** *ha.* bir şey verip yerine başka bir şey almak. *ör. Buğdayla mısırı başabaş değiş ettik.* **2)** *mat.* yapılan işlemin sonucu değişmeksizin, bir öğeyi başka bir öğe ile değiştirmek. **değiş tokuş** *ha.* bir şey verip yerine başka bir şey alma işi. *eş.* **değiş**, *esk.* **mübadele, trampa**. **değiş tokuş etmek** *ha.* bir şey verip yerine başka bir şey almak. *ör. Bir çuval unla bir teneke yağı değiş tokuş ettik.*

değişebilir *s.* değişmeye ya da değiştirilmeye yatkın olan, değişebilen.

değişebilirlik *a.* değişebilir olma durumu.

değişebilme *a.* değişebilmek eylemi.

değişebilmek *(nsz)* özünde değişme olanağı bulunmak, değişmeye yatkın olmak.

değişen *s.* başka bir biçime ya da duruma giren. *ör. Değişen dünyada yerimizi almalıyız.* **değişen yıldız** *gökb.* parlaklığı zamana bağlı olarak değişme gösteren, parlaklığı belli belirsiz azalan ya da artan yıldız.

değişici *s.* biçimden biçime girebilen. *ör. Buranın havası değişicidir, güvenilmez.*

değişicilik *a.* değişici olma özelliği.

değişik *s.* **1** değişmiş ya da değiştirilmiş olan, değişikliğe uğramış bulunan. *ör. Yönetmeliğin değişik beşinci maddesi bu konuya uygundur.* **2** olağanın, bilinenin, alışılmışın dışında bir özelliği olan. *ör. O değişik bir insandır.* **3** türlü, çeşitli, ayrı ayrı, farklı. *ör. Kitapta değişik puntolar kullanılmış.* **4** *ha.* (iç çamaşırı, giyecek için) yedek. *ör. Oğlanın değişiği kalmadı.*

değişiklik *a.* **1** değişik olma durumu. **2** bir bütünden bir bölümün değişmesiyle ortaya çıkan yeni durum. *ör. Bakanlar kurulunda değişiklik yapıldı.* **3** amaca uygun bir duruma, biçime getirmek için yapılan değiştirme. *eş. esk.* **tadil**. *ör. Bu maddedeki değişikliği yerinde bulduk.* **değişiklik olmak** değişmek. *ör. Durumda değişiklik oldu.* **değişiklik önergesi** karar verme yetkisi olan bir toplantıda, üzerinde görüşülmekte olan bir konuda herhangi bir değişiklik isteyen önerge. *eş.* **değiştirge**. **değişiklik yapmak** (bir şeyi) başka bir biçime sokmak, değişikliğe uğratmak, değiştirmek. *ör. Yazıda birkaç değişiklik yapmak istiyorum.* **değişikliğe uğramak** yeni bir biçime dönüşmek, değişmek. **değişikliğe uğratmak** yeni bir biçime dönüşmesini sağlamak, değiştirmek.

değişim *a.* **1** değişmek eylemi. **2** belli bir süreç içinde yer alan değişikliklerin tümü. *ör. Toplumlardaki hızlı değişime uymak zorundayız.* **3** *yaşb.* bir hayvanın embriyon evresinden ergin olana değin geçirdiği biçim ve yapı değişmeleri. **4** *yaşb.* yeni döllerin atalarına tıpatıp benzememesini sağlayan özelliklerin tümü. *eş.* **varyasyon**. **5** *yerb.* . kayaç ve mineral yapıcı olay, değişme. **6** *mat.* bir niceliğin birbirinden değişik değerler alması ya da böyle iki değer arasındaki ayrım. **7** birbirinden ayrı ama değerleri özdeş olan iki malın karşılıklı alınıp verilmesi işi. *eş.* **değiş tokuş**, **trampa**. **8** *dil.* bir dilin belli bir evresinden bir sonraki evresine değin, birimlerin ya da birim topluluklarının başka duruma girmesi ya da yerlerini başka öğelere bırakması. **9** *dil.* değiştirim sonucu ortaya çıkan durum. **değişim değeri** *eko.* bir malın ekonomik değeri. *ör. Varsılların tüketim harcamaları değişim değeri için mal üretimini kamçılar.*

değişimci *s.* ve*a.* tutucu olmayan, değişimlerden yana olan, değişimleri benimseyen, destekleyen.

değişimcilik *a.* değişimci olma durumu.

değişimli *s.* değişme özelliği gösteren. **değişimli ünsüzler** *dilb.* ünsüz uyumuna bağlı olarak ötümlülük ya da ötümsüzlük bakımından birbirinin yerine geçen ünsüzler; örneğin "p/b", "ç/c", "t/d", "k/g", "k/ğ" ünsüzleri değişimli ünsüzlerdir.

değişinim *a. yaşb.* doğada niteliksel değişmelerin evrilerek değil birdenbire olması, doğada bir şeyin ortam ve koşullarını bulduğunda birdenbire nitelik değiştirmesi. *eş.* **mutasyon**. *ör. Bu değişinimin gözle görünür belirtisi olmuştur.*

değişinimci *a. yaşb.* değişinimcilik yandaşı (kimse, görüş). *eş.* **mutasyonist**.

değişinimcilik *a.* **1** *yaşb.* genlerin kimi özelliklerini yitirmesi, kimi özelliklerinin yeniden ortaya çıkması ya da değişmesi yüzünden canlılardaki soyaçekimin atlama biçiminde değiştiğini, bu değişimlerin, türlerin oluşmasında ana yol olduğunu öne süren yaşambilim

kuramı. *eş.* **mutasyonizm**. **2** *topb.* doğa ve toplumdaki değişmelerin değişinim biçiminde olduğunu öne süren düşünce akımı. *eş.* **mutasyonizm**.

değişiş *a.* değişmek eylemi ya da biçimi. *ör. Havanın ansızın değişişiyle hastalandık.*

değişiverme *a.* değişivermek eylemi.

değişivermek *(nsz)* çabucak ya da çok kısa zamanda değişmek. *ör. Hava birden değişiverdi.*

değişke *a. yaşb.* herhangi bir canlıda dış etkilerle ortaya çıkabilen, soyaçekimsel olmayan değişiklik. *eş.* **modifikasyon**.

değişken *s.* **1** sık sık değişebilme özelliği bulunan, çok sık değişen, değişebilir olan, değişici, bir halde durmayan, kararlılık göstermeyen, kararsız. *ör. Burann değişken havasına alışamadık.* **2** *a. mat.* türlü sayı değerleri alabilen, değişebilen nicelik. **3** *a. mat.* bir kümenin belirsiz bir öğesini gösteren simge. **4** *a. topb.* ayrı ayrı bireysel durumlarda niceliği değişebilen herhangi bir özellik ya da öğe. **değişken rüzgârlar** *coğr.* sürekli bir yönü olmayan, esiş süreleri ve biçimleri kararsız olan kimi yerel rüzgârlara verilen ad.

değişkenlik *a.* **1** değişken olma durumu. **2** *ruhb.* kişi ya da bir türün değişebilmekte gösterdiği esneklik.

değişkin *s.* değişikliğe uğramış.

değişkinlik *a.* değişkin olma durumu.

değişme *a.* **1** değişmek eylemi. **2** değiş, değiş tokuş, değişim?. *ör. Mallar değişme yoluyla el değiştirebilir.*

değişmece *a. dilb.* bir sözcüğün ya da sözcükler topluluğunun gerçek anlamı dışında, anlatımda bir anlam inceliği elde etme, söyleyişi daha etkili, daha çarpıcı kılma ereğiyle, bir başka anlamda kullanılması; örneğin, bir kimse için "yürüksiz" denildiğinde, sözcüğün "yür eği olmayan" anlamında değil, "korkak" anlamında kullanılması değişmecedir. *eş.* **mecaz**. *ör. Değişmece, iki varlık ya da nesne arasındaki benzerlik ilişkisinden doğar.*

değişmeceli *s.* **1** değişmece olarak kullanılan (söz). *eş.* **mecazi**. *ör. Kimi sözcükler değişmeceli kullanıma uygundur.* **2** değişmece sonucu ortaya çıkan (anlam) ya da değişmece ağırlıklı (anlatım). *ör. Yazarın oldukça değişmeceli bir dili var.* **değişmeceli anlam** bir sözcüğün değişmece olarak kullanılmasıyla edindiği anlam. **değişmeceli anlatım** *yaz.* sözcükleri gerçek anlamları dışında kullanarak, sözcüklere yeni yeni anlamlar yükleyerek, değişmeceden yararlanarak anlatımı etkili kılmaya çalışan anlatım yolu.

değişmek *(nsz)* **1** biçimini ya da durumunu değiştirmek, bir başka biçime ya da duruma girmek. *ör. Değişmek insana özgüdür.* **2** yerine başka bir kimse ya da şey gelmek ya da kendisinde değişiklik yapılmak. *ör. Sınıfım değişti. Yasalar değişmek bilmiyor.* **3** *(-i, -le)* bir şeyi vererek yerine başka bir şey almak, değiş tokuş etmek. *ör. Orhan'la kalemlerimizi değiştik.* **4** *(-i)* (giysi için) değiştirmek. *ör. Gömleğimi değiştim.* **5** *mec. (-i, -e)* (olumsuz biçimiyle kullanıldığında) çok önem ve değer vermek. *ör. Yurdumu hiçbir şeyle değişmem.*

değişmez *s.* hiçbir biçimde değişmeyen.

değişmezleşme *a.* değişmezleşmek eylemi.

değişmezleşmek *(nsz)* değişmezlik edinmek, değişmez bir duruma gelmek.

değişmezleştirilme *a.* değişmezleştirilmek eylemi.

değişmezleştirilmek *(nsz)* değişmez duruma getirilmek, durağanlaştırılmak.

değişmezleştirme *a.* değişmezleştirmek eylemi.

değişmezleştirmek *(-i)* değişmez duruma getirmek, değişmezlik kazandırmak.

değişmezlik *a.* **1** değişmez olma durumu. **2** *ruhb.* türlü durumlarda algılanan herhangi bir nesnenin, ana özelliklerinin sürekli olması durumu.**değişmezlik kuramı** canlı varlıkların her biri başlıbaşına bir bütün olan ayrı türlerden oluştuğunu, şimdi nasılsalar başlangıçta da öyle olduklarını öne süren görüş. **değişmezlik varsayımı** *ruhb.* belirli bir uyaran, bir durumda belirli bir duyumla sonuçlanırsa, canlının durumu değişmediği sürece her denemede aynı uyaranın aynı duyumla sonuçlanacağını öngören varsayım.

değiştirebilme *a.* değiştirebilmek eylemi.

değiştirebilmek *(-i)* **1** değiştirmeye gücü yetmek, değiştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kabul edilmezse önerinizi değiştirebiliriz.* **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Önerinizi değiştirebilir misiniz?*

değiştirge *a.* ➻ **değişiklik önergesi**. *eş. esk.* **tadil teklifi**. *ör. Oturum başkanı, değiştirgeleri de oya sundu.*

değiştirgeç *a. Fiz.* bir nesnenin ya da bir gücün biçimini değiştirmede yararlanılan araç. *eş.* **konvertisör**.

değiştirgen *a.* ➻ **parametre**.

değiştirici *a.* ve *s.* **1** değiştirebilme gücü ya da özelliği olan. **2** değiştirme işini yapan (kimse ya da nesne).

değiştirilebilme *a.* değiştirilebilmek eylemi.

değiştirilebilmek *(nsz)* özü, niteliği vb. değiştirmeye yatkın olmak.

değiştirilebilir *s. eko.* yabancı paralarla kolaylıkla değiştirilebilen (para).

değiştirilebilirlik *a. eko.* (para için) yabancı paralarla kolaylıkla değiştirilir olma özelliği.

değiştiriliş *a.* değiştirilmek eylemi ya da biçimi.

değiştiriliverme *a.* değiştirilivermek eylemi.

değiştirilivermek *(nsz)* çabucak ya da çok kısa zamanda değiştirilmek. *ör. Alınan karar uygulamaya konmadan değiştirilivermişti.*

değiştirilme *a.* değiştirilmek eylemi.

değiştirilmek *(nsz)* değiştirmek eylemi yapılmak, değişmesi sağlanmak, değiştirmek eylemine konu olmak.

değiştirilmeksizin *be.* hiçbir değişikliğe uğratılmadan, olduğu gibi.

değiştirim *a.* değiştirmek eylemi.
değiştiriş *a.* değiştirmek eylemi ya da biçimi.
değiştiriverme *a.* değiştirivermek eylemi.
değiştirivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede değiştirmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bu para eskimiş, yenisiyle değiştiriverin.*
değiştirme *a.* değiştirmek eylemi.
değiştirmek *(-i)* **1** biçimini ya da durumunu bir başka biçime ya da duruma sokmak, değişikliğe uğratmak. *ör. Salonu biraz değiştirmek istedik.* **2** bir kimseyi ya da bir şeyi bulunduğu yerden başka bir yere almak. *ör. Dükkânı değiştirmek istiyoruz.* **3** eskisini atıp ya da satıp yenisini almak ya da birini bırakıp başkasını edinmek ya da kullanmak. *ör. Arabamı değiştirdim.* **4** bir şey verip yerine başka bir şey almak. *ör. Özürlü malı değiştirmek gerekir.* **5** başka bir duruma, görünüme, biçime, huya, tutuma getirmek. *ör. Yükselmek onu çok değiştirmiş. Giysi kişiyi değiştirir.* **6** anlatıma yeni bir içerik vermek, başka türlü, işine geldiği gibi anlatmak, başkalaştırmak. *ör. Sözü değiştirmek istedi ama başaramadı.*
değiştirmeksizin *be.* hiçbir değişiklik yapmadan, olduğu gibi.
değiştirtme *a.* değiştirtmek eylemi.
değiştirtmek *(-i, -e)* değiştirmek eylemini yaptırmak. *ör. Konuyu değiştirttik.*
değlip *a. ha.* buğday tanesinin kabuğunu ayırarak yarma yapan değirmen.
değme (I) *a.* **1** değmek eylemi. **2** *a. gökb.* Ay ve Güneş tutulmalarında, Ay'ın ya da Yer'in, gölge konisine yaklaşarak dokunması olayı.
değme (II) *s.* **1** her, herhangi bir, gelişigüzel, rasgele. *ör. Bunu yapmak değme yiğidin harcı değildi.* **2** seçkin, seçme, üstün, en iyi. *ör. Onu değme güzele değişmezdim.*
değmek, -er (İ) *(-e)* **1** aralarında hiç aralık kalmayacak biçimde birbirine yaklaşmak. *ör. Perde yere değdi.* **2** dokunmak, vurmak ya da çarpmak. *ör. Kolum kapı koluna değdi.* **3** erişmek, ulaşmak. *ör. Mektup eline değince yanıt ver.* **4** (atılan bir şey) istenilen yere vurmak. *ör. Taş köpeğe değdi.* **değme gitsin ➻ deme gitsin**. **değme keyfine 1)** (kimse için) durumundan çok memnun, çok keyifli. **2)** (iş, durum için) çok hoşlanıldığını anlatmak için kullanılır. *ör. İş tam benim istediğim gibi, bir de tutturursak değme keyfine!* **değme** (ya da **dokunma) sarhoşa, yıkılana kadar gitsin** "kendi aklını beğenip verilen akılları, öğütleri beğenmeyen kimseyi yanlış yoldan döndürmeye çalışmayın, bırakın yanlışının cezasını çeksin" anlamında söylenir.
değmek, -er (II) *(-)* **1** belli bir değerde olmak, değeri belli bir şeyi karşılamak. *ör. Bu tablo çok para değer, olsa da versek.* **2** *(-e)* karşılık olmak. *ör. Sonuç çekilen sıkıntıya değerdi.* **3** *(nsz)* (zevk veren şeyler için) keyif vermek, hoşa gitmek. *ör. Gezimiz değdi doğrusu.* **4** *(-e)* nitelikçe işe yarar ya da herhangi bir nitelikte olmak. *ör. Sergi görülmeye değerdi.* **5** *(-e)* yaraşır olmak. *ör. Böyle bir ömür yaşamaya değerdi.* **6** *(-e)* eşdeğerde olmak. *ör. Sen dünyaya değersin.*
değnek *a.* **1** elde taşınabilecek incelikte ve uzunlukta, düzgün ağaç, sopa. **2** değnekle, sopayla vurulan dayak. **değnek atmak** değnekle, sopayla dövmek. **değnek gibi** çok zayıf, incecik (kimse ya da şey). *ör. Pınardan değnek gibi bir su akıyordu.* **değnek yemek** değnekle, sopayla dövülmek.
değnekçi *a.* motorlu taşıtların yolcu bindirip indirdiği, yanaştığı, durduğu yerlerde taşıtların ve yolcuların düzenini sağlayan kimse. *eş.* **kâhya**[3].
değnekçilik *a.* değnekçinin yaptığı iş.
değnekleme *a.* değneklemek eylemi.
değneklemek *(-i)* değnekle vurmak, sopalamak. *ör. İneğini değnekleyen çobana değnek atmıştı.*
değneklenme *a.* değneklenmek eylemi.
değneklenmek *(nsz)* değnekle vurulmak, sopa ile dövülmek. *ör. Çobanca değneklenen eşek anırıyordu.*
değnekletme *a.* değnekletmek eylemi.
değnekletmek *(-i, -e)* değneklemek eylemini yaptırmak. *ör. Muhtar, köylüyü bekçiye değnekletmekten suçlu bulundu.*
deh *ünl.* binek ya da koşum hayvanlarını yürütmek için söylenen bir söz. *ör. Deh atım, deh!* **deh demek 1)** (hayvana) kırbaç ve benzeri bir şeyle vurarak deh deh diye sözler söylemek, (hayvanı) sürmek, yürütmek. **2)** atmak, koymak. *ör. Yüzüne iki tokadı deh demek isterdim.* **deh etmek 1) ➻ deh demek**. **2)** *arg.* **➻ dehlemek**.
deha *a. Ar.* (. -) **1** insan zekâsının erişebileceği en üst kerte, yaratıcı zekâ, yaratıcı kişilik, herhangi bir alanda, özellikle de bilim, sanat ve yazında yaratıcı güç. *eş.* **dâhilik**. *ör. Onun dehası, şiire çok şey kazandırmıştır.* **2** yüksek zekâya sahip olan kimse.*eş.* **dâhi**. *ör. Atatürk gibi bir deha az bulunur.*
-de hali *dilb. esk.* **➻ kalma durumu**.
dehdeh *a.* (çocuk dilinde) at. *ör. Gel seni dehdehe bindireyim.*
dehleme *a.* dehlemek eylemi.
dehlemek *(-i) ha.* **1** (hayvanı) deh diyerek yürütmek, sürmek. **2** baştan savmak, atlatmak. **3** *arg.* kovmak.
dehlenme *a.* dehlenmek eylemi.
dehlenmek *(nsz)* dehlemek eylemi yapılmak.
dehletme *a.* dehletmek eylemi.
dehletmek *(-i)* dehlemek eylemine uğratmak, dehlenmesini sağlamak.
dehliz *a. Far.* üstü kapalı, dar ve uzun geçit. *eş.* **geçenek, koridor**.
dehşet, -ti *a. Ar.* **1** bir tehlike ya da korkunç bir şey karşısında duyumsanan ürküntü, büyük korku. *eş.* **yılgı**. **2** *s.* olağanüstü. *ör. Doğrusu dehşet bir gündü.* **3** *ünl.* şaşkınlık verici şeyler karşısında söylenir. *ör. Dehşet, sen de görmeliydin!* **dehşet saçmak** ortalığa korku

salmak. **dehşete düşmek** aşırı ölçüde korkmak. **dehşete düşürmek** aşırı ölçüde korkuya yol açmak. **dehşete kapılmak** olağanüstü bir biçimde korkmak.

dehşetlendirme *a. Ar. T.* dehşetlendirmek eylemi.

dehşetlendirmek *(-i) Ar. T.* büyük bir korkuya, ürküye düşürmek.

dehşetlenme *a. Ar. T.* dehşetlenmek eylemi.

dehşetlenmek *(nsz) Ar. T.* olağanüstü bir biçimde korkmak, ürküye kapılmak.

dehşetli *s. Ar. T.* **1** korku verici, korkunç. **2** çok güçlü, şiddetli. *ör. Tüfeğin dipçiğiyle sırtına dehşetli bir darbe indirdi.* **3** pek çok büyük. *ör. Alanda dehşetli bir kalabalık toplanmıştı.* **4** *be.* son derecede, pek çok olarak. *ör. Onu dehşetli özledik.*

dejenere *s. Fr.* **1** soysuzlaşmış. *eş.* **soysuz**. **2** yozlaşmış. *eş.* **yoz**. **dejenere etmek 1)** soysuzlaştırmak. **2)** yozlaştırmak. **dejenere olmak 1)** soysuzlaşmak. **2)** yozlaşmak.

dejenereleşebilme *a. Fr. T.* dejenereleşebilmek eylemi.

dejenereleşebilmek *(nsz) Fr. T.* dejenereleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dejenereleşme *a. Fr. T.* dejenereleşmek eylemi.

dejenereleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** soysuzlaşmak. **2** yozlaşmak.

dejenereleştirebilme *a. Fr. T.* dejenereleştirebilmek eylemi.

dejenereleştirebilmek *(-i) Fr. T.* dejenereleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dejenereleştirilme *a. Fr. T.* dejenereleştirilmek eylemi.

dejenereleştirilmek *(nsz) Fr. T.* **1** soysuzlaştırılmak. **2** yozlaştırılmak.

dejenereleştirme *a. Fr. T.* dejenereleştirmek eylemi.

dejenereleştirmek *(-i) Fr. T.* **1** soysuzlaştırmak. **2** yozlaştırmak.

dejenerelik *a. Fr. T.* dejenere olma durumu, soysuzluk, yozluk.

dek (I) *il.* bir işin, bir durumun sona erdiği zamanı ya da yeri gösteren ilgeç. *eş.* **değin**, **kadar**. *ör. Onu akşama dek bekledik, gelmedi.*

dek, -ki (II) *a. Far. esk.* düzen, hile. **deke düşmek** oyuna, düzene gelmek, aldatılmak.

dek (III) ➻ **tek**[2].

dekadan *a. Fr.* XIX. yüzyıl sonlarında Fransa'da ortaya çıkan, ince ve tuhaf bir güzellik ardına düşen, klasik düzenin dışına çıkmak isteyen ve simgecilik akımını hazırlayan, sonraları simgecilikle kaynaşan sanatçılara verilen ad.

dekagram *a. Yun.* (. . .') *mat.* bir kilogramın yüzde biri, on gram.

dekalitre *a. Yun.* (. . .' .) *mat.* on litrelik oylum ölçü birimi.

dekametre *a. Yun.* (. . .' .) *mat.* on metre uzunluğunda bir uzunluk ölçüsü birimi.

dekan *a. Lat.* üniversitede bir fakülteyi yöneten, profesör aşamasında öğretim üyesi.

dekanlık *a. Lat. T.* **1** dekanın görevi. **2** dekanın makamı.

dekar *a. Lat. mat.* on ar (=1000 metre kare) değerinde yüzey ölçü birimi.

Dekartçı *ö. a.* ve *s. fels.* **1** düşünür Descartes'in öğretisiyle ilgili. **2** Descartes felsefesini benimseyen kimse.

Dekartçılık *ö. a. fels.* **1** düşünür Descartesin felsefesi. **2** düşünür Descartes'in ve yandaşlarının öğretisi.

dekaster *a. Fr.* on metre küpe eşit oylum ölçüsü birimi.

dekatlon *a. Yun. sp.* bir atletin, atletizmin on dalı olan 100 metre koşusu, uzun atlama, gülle atma, yüksek atlama, 400 metre koşusu, 110 metre engelli koşu, disk atma, sırıkla yüksek atlama, cirit atma ve 1500 metre koşusunda, belli bir sırayla bunların hepsinde yer alma sı biçiminde düzenlenen ve iki gün süren atletizm yarışması.

dekatloncu *a. Yun. T. sp.* atletizmin on dalında çalışarak kendini yetiştiren ve dekatlon yarışmalarına katılan sporcu.

deklanşör *a. Fr.* **1** fotoğraf makinesinde, fotoğraf çekilirken basılınca objektifin açılmasını sağlayan düğme. **2** bir elektrik çevrimi kesicisinin çalışmasını etkileyerek açılmasını önleyen düzen.

deklarasyon *a. Fr.* **1** bildirme, duyurma. **2** bir konunun kamuoyuna duyurulması için yapılan açıklama. *eş.* **açıklama**, **bildiri**. **3** bildirim, mal bildirimi.

deklare *s. Fr.* açıklanmış, bildirilmiş, duyurulmuş. **deklare etmek 1)** bildirmek, açıklamak, duyurmak. **2)** *huk.* gümrüklerde, vergi konusu olan eşyayı, vergisini ödemek üzere gümrüğe bildirmek, bildirimde bulunmak.

dekoder *a. İng.* (şifreli TV yayınları vb. için) şifre çözücü aygıt.

dekolte *a. Fr.* **1** boyun, omuz, göğüs ve sırtın bir bölümünü açık bırakan kadın giysisi. **2** *s.* açık, örtüsüz, çıplak. **3** *tkz.* açık saçık. **dekolte konuşmak** *tkz.* açık saçık şeyler anlatmak.

dekont, -tu *a. Fr.* **1** hesap dökümü. **2** kapatılan bir hesaptan yapılacak indirme. **3** bütün indirmeler yapıldıktan sonra alacak verecek miktarı.

dekor *a. Fr.* **1** süslemek ereğiyle bir yere verilen düzen. **2** *tiy.* ve *sin.* tiyatro, sinema ve televizyonda sahneye konulan, filme alınan bir yapıtın konusunun geçtiği yerin ve çağın özelliklerini belirleyen gereçlerin (mobilya vb.nin) tümü ve bunların sahnede düzenleniş biçimi. *eş.* **bezem**. **3** *mec.* görünüş, görünüm. *eş.* **manzara**. *ör. Balkondaydım, gözlerimin eriştiği yerlerde dekor güzeldi.*

dekorasyon *a. Fr.* **1** dekor yapmak eylemi. **2** (bir yeri) süsleme.

dekoratif *s. Fr.* süslemeye yarayan, süs olarak kullanılan, süsleyici, bezeyici. **dekoratif sanatlar** ürünlerinde sanat kaygısının ağır bastığı seramik, maden ve değerli taş işlemecili-

ği, mobilyacılık gibi sanayi alanına da giren sanatlar.

dekoratör *a. Fr.* **1** ➻ **dekorcu**. *eş.* **bezemci**. **2** ➻ **içmimar**.

dekoratörlük *a. Fr. T.* ➻ **dekorculuk**.

dekorcu *a. Fr. T. tiy.* ve *sin.* sahneye konulacak, filme alınacak bir yapıtın dekorlarını hazırlayan sanatçı. *eş.* **bezemci**.

dekorculuk *a. Fr. T.* **1** dekorcu olma durumu. **2** dekorcunun işi, mesleği. *eş.* **bezemcilik**.

dekore *s. Fr.* süsleme, bezeme ereğiyle düzenlenmiş. **dekore edilmek** (bir yer) süslenerek güzel ve düzenli bir duruma getirilmek. **dekore etmek** (bir yere) süsleme, bezeme ereğiyle düzen vermek.

dekovil *a. Fr. (Fransız sanayici Paul Decauville'in adından)* raylarının aralığı 60 cm. ya da daha az olan, arabaları buhar, insan ya da hayvan gücüyle yürütülen, küçük demiryolu.

dekstrin *a. Fr. kim.* nişastanın bölünmesinden elde edilen, biçimlenmemiş bir tutkal görünümünde olan yapışkan bir madde.

delalet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** ➻ **aracılık**. **2** ➻ **kılavuzluk**. **3** *mec.* ➻ **im, iz**. **delalet etmek** **1)** (bir işte, bir konuda) aracılık etmek, yardımcı olmak. **2)** kılavuzluk etmek, yol göstermek. **3)** anlamına, demeye gelmek, anlatmak, göstermek. **4)** belli etmek, belirtmek.

deldelice *a. ha.* sığırcıktan biraz büyük, boz renkli, kıvrık gagalı ve cırnaklı, çekirge ve benzeri böceklerle geçinen, oldukça yırtıcı bir kuş.

deldirebilme *a.* deldirebilmek eylemi.

deldirebilmek *(-i, -e)* deldirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

deldirilebilme *a.* deldirilebilmek eylemi.

deldirilebilmek *(nsz; -e)* deldirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kuyumcuda da kulak deldirilebilir.*

deldirilme *a.* deldirilmek eylemi.

deldirilmek *(nsz; -e)* deldirmek eylemi yaptırılmak. *ör. Demir çilingire deldirildi.*

deldiriş *a.* deldirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Küpe için kullağını deldirişi başına iş açtı.*

deldirme *a.* deldirmek eylemi.

deldirmek *(-i, -e)* delmek eylemini yaptırmak, delmesini ya ada delinmesini sağlamak.

delebilme *a.* delebilmek eylemi.

delebilmek *(-i)* delmeye gücü yetmek, delme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

delecek *a. ha.* ➻ **delgeç**.

delegasyon *a. Fr.* herhangi bir topluluğu temsil etmekle görevlendirilmiş yetkili kurul.

delege *a. Fr.* **1** kendisine devleti ya da halkı ya da bir kuruluşu, kurumu temsil yetkisi verilerek bir yere, bir toplantıya gönderilen kimse. **2** parti, sendika, dernek gibi kuruluşlarda, üst toplantılara katılma yetkisi verilen seçilmiş kimse.

delegelik *a. Fr. T.* delegenin görevi.

delgeç *a.* mukavva, deri, kâğıt, maden gibi şeylerde delik açmaya yarayan araç. *eş.* **zımba**.

delgi *a.* maden, taş, tahta gibi sert şeyler üzerinde delik açmaya yarayan araç. *eş.* **matkap**.

deli *s.* **1** akıl ve ruh dengesi bozulmuş olan, akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayan (kimse). **2** *mec.* davranışları aşırı ve taşkın olan, aşırı davranışlarda bulunan (kimse). *eş.* **çılgın** . **3** *mec.* (herhangi bir şeye) aşırı derecede düşkün olan (kimse). *ör. Bizim oğlan maç delisi, maçları kaçırmaz.* **4** *mec.* (ırmak, rüzgâr ya da hayvan için) azgın, coşkun, taşkın. *ör. Deli çay yine coştu. Bizim deli inek önüne geleni boynuzladı.* **5** *mec.* cesur, yürekli. *ör. O çok delidir, yaparım derse yapar.* **deli alacası** birbirini tutmayan parlak renklerden oluşan (renk). **deli bayrağı açmak** *(şaka yollu söylenir)* sevdaya düşmek, âşık olmak. **deli bal** ➻ **delibal**. **deli dana** (hastalığı), **delidana**. **deli dana** (ya da **danalar**) **gibi dönenmek** ne yapacağını bilemez durumda oraya buraya gidip gelmek. **deli deli** *ik. be.* deliye yaraşır bir biçimde, delice. **(bir kimse ya da bir şey için) deli divane olmak** bir kimseyi, bir şeyi çılgınca sevmek, pek çok sevmek. **(bir kimse ya da şey bir kimseyi) deli divane etmek** *mec.* **1)** çok öfkelendirmek, çıldırtmak, delirtmek. **2)** çok aşırı, çılgınca sevmeyi anlatmak için kullanılır. *ör. Bu kız beni deli divane ediyor.* **deli etmek** *mec.* **1)** çok kızdırmak, çok öfkelendirmek, çılgına döndürmek, delirtmek, çıldırtmak. **2)** (güzelliği vb. ile) çok etkilemek. *ör. "Deli eder insanı bu dünya" demiş Orhan Veli.* **deli gibi** delinin yaptığı bir biçimde, deliye yaraşır bir davranışla, delice, delicesine. **deli gömleği** saldırgan delilere giydirilen, baştan geçme ve kollarının uzun yenleri arkadan bağlanarak hareketi önleyen özel gömlek. **deli gönül 1)** uslanmak bilmeyen gönül anlamında söylenir. *ör. Deli gönül gezer gezer gelirsin.* **2)** gönülden geçen ve insanı delice şeyeler yapmaya yönelten istekler için kullanılır. *ör. Deli gönül diyor ki, git şu adamı bir iyice döv!* **deli ırmak** akıntısı çok hızlı olan ırmak. **deli kız düğün etmiş, kendi baş sedire geçmiş** budala, densiz ev sahibinin konuklarından çok kendi kendini ağırlar biçimde davranması durumunu anlatmak için söylenir. **deli kızın çeyizi gibi** hepsi birbirine benzeyen, hepsi aynı türden düzülen ya da birbirine uymayan, yakışmayan, bol giyim ve ev eşyası için söylenir. **(bir şeye** ya da **bir şey için) deli olmak** *tkz. mec.* **1)** (bir şeye) çok sinirlenmek, çok kızmak, çok öfkelenmek. *ör. İşin gidişine deli olmaktaydı.* **2)** (bir şeyi) çok sevmek. *ör. Çocuk, köpeklere, kedilere deli oluyordu.* **deli olmak işten değil** densiz bir davranışa karşı ya da güç durumlarda çaresizliği, elden bir şey gelmeme durumunu anlatır. *ör. Hiçbir sözümü dinlemiyorsun, deli olmak işten değil!* **deli orman** çok sık ve gür orman. **deli pösteki sayar gibi** çok karışık, çok ayrıntılı ve sıkıcı, titiz ve ince bir çalışma gerektiren işle uğraşıldığını anlatmak

için kullanılır. **deli Raziye** delice davranışlarda bulunan kız, kadın. *ör. Şu deli Raziye'yi kim getirdi buraya?* **deli saçması** anlamsız, tutarsız, saçma sapan söz. *ör. Böyle deli saçmasına kim inanır?* **deli saraylı (gibi)** çok tuhaf biçimde giyinen, tutarsız biçimde süslenip püslenen, takıp takıştıran kadınlar için kullanılır. *ör. Karısını dersen deli saraylı gibi, görmelisin.* **delidir, ne yapsa yeridir** delice davranışları olan birinin yaptığı uygunsuz bir eylem karşısında yarı şaka yarı ciddi olarak söylenir. **delinin eline değnek vermek** kötülük yapabilecek bir kimseye olanak hazırlamak. *ör. Delinin eline değnek verilirse böyle olur iş.* **deliye dönmek 1)** (bir şeye) çok üzülmek. *ör. Haberi duyunca deliye dönmüştüm.* **2)** (bir şeye) çok kızmak, çok öfkelenmek. *ör. İşin bitmemiş olduğunu görünce deliye döndü, bağırıp çağırdı.* **3)** (bir şeye) çok sevinmek. *ör. Beni görünce deliye döndü, sarılıp durdu.* **deliye her gün bayram** her fırsattan yararlanarak eğlenen, her şeyi eğlenceli yönüyle ele alan, kaygısız kimseler için alay yollu söylenir. **deliye taş atma, başını yarar** dengesiz kimseye ilişilmemesini, ilişilirse pişman olunacak bir davranışla karşılaşılacağını anlatır.

delibal *b. a.* arıların zehirli çiçeklerden topladıkları ya da yabanarılarının yaptıkları bal.

delibalta *b. a.* acımasız kimse.

delibaltalık *b. a.* acımasızlık.

delibaş *b. s. ha.* **1** koyunlarda ve danalarda görülen, hayvanı döndüre döndüre öldüren tehlikeli bir hastalık. **2** huysuz (hayvan). **3** yürekli, yiğit (kimse) ya da delice davranışları olan (çocuk).

delibozuk *b. s.* delice davranışları olan, aklına eseni yapan, bir yaptığı bir yaptığına uymayan (kimse).

delibozuklaşma *a.* delibozuklaşmak eylemi.

delibozuklaşmak *(nsz)* delibozuk gibi davranmaya başlamak. *ör. Eli biraz para görünce delibozuklaştı.*

delibozukluk *b. s.* delibozuk olma durumu.

delice (I) *s.* **1** davranışları deliye benzeyen, biraz deli. **2** *be.* deliye yaraşır bir biçimde, delicesine. **delice** (ya da **delicesine**) **sevmek** (ya da **tutulmak**) çok aşırı bir sevgiyle bağlanmak.

delice (II) *a. bitb.* buğdaygillerden, buğdaya benzeyen ve çoğunlukla buğdaylar arasında yetişen, tohumu zehirli, yabanıl bir otsu bitki.

delice (III) *a. ha.* ➻ **deldelice**.

delicesine *be.* deliye yaraşır bir biçimde, deli gibi, aşırı olarak, pek çok. *ör. Oğlunu delicesine severdi.*

delici *s.* **1** delmek işini yapan, delen (şey). **2** *mec.* içe işleyen, çok etkileyen, etkileyici.

delicilik *a.* delici[2] olma durumu, etkileyicilik. *ör. Bakışındaki delicilikten ürkmüştüm.*

delidana *b. a. ha.* genellikle büyükbaş hayvanlarda görülen, devinim bozukluğu, aşırı duyarlık vb. ile kendini gösteren, yenilen et dolayısıyla insana da bulaşabilen öldürücü bir hastalık; ***delidana hastalığı*** da denir.

delidolu *b. s.* önünü sonunu düşünmeden konuşan ya da davranan, içinde bir kötülük olmadan ve iyi düşünmeden delicesine işler yapan, deli deli konuşan (kimse).

delidoluluk *b. a.* delidolu olma durumu.

delifişek *b. s.* delicesine işler yapan, şımarık ve atılgan, delişmen (kimse).

delifişeklik *b. a.* delifişek olma durumu, delifişeğe yaraşır davranış.

delik *a.* **1** (nesnede) dar ve küçük açıklık, ötesi görülebilen boşluk. *ör. İğnenin deliğine iplik taktı.* **2** (nesnede) dar ve küçük çukur, boşluk. *ör. Asfaltta delikler açılmıştı.* **3** (nesnede) oyuk biçiminde oluşan ya da yapılan her türlü açıklık, çukur, boşluk. *ör. Ozon tabakasının deliği tehlikeli oluyor.* **4** küçük hayvan yuvası. *ör. Yılan deliğine parmak sokulmaz.* **5** *mec.* rahat yaşamaya elverişli olmayan barınak. *ör. Bu delikte daha kaç yıl yaşayacağız?* **6** *arg.* cezaevi, hapishane. **7** *s.* delinmiş olan, deliği bulunan. *ör. Delik kovayla su taşınmaz.* **deliğe girmek** *arg.* hapse girmek. **(birini) deliğe tıkmak** *arg.* cezaevine koymak, hapse atmak, hapsetmek. **deliğe tıkılmak** *arg.* cezaevine atılmak, konulmak, hapsedilmek. **delik büyük, yama küçük** "eldeki olanaklar gerekenden çok az, gereksinim çok ve olanaklar yetersiz" anlamında söylenir. **delik deşik** her yeri deliklerle dolu, delikler içinde, her yanı delinmiş olan. *ör. Asfalt delik deşikti.* **(bir şeyi) delik deşik etmek** her yanında, her yerinde delikler açmak. *ör. Hastayı delik deşik etmişlerdi, her yeri iğne iziydi.* **(bir şey) delik deşik olmak** her yanında, her yerinde delikler açılmak, her yanı delinmek. *ör. Yeni asfalt bir ayda delik deşik olmuştu.*

delikanlı *b. a.* **1** çocukluk döneminden çıkmış genç erkek. *ör. Delikanlı bir oğlu vardı.* **2** *ünl.* genç erkeklere seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Delikanlı, biraz bakar mısın?* **3** *mec.* dürüst, erkek, mert, yiğit. *ör. Delikanlı olan sözünden dönmez.* **delikanlı olmak** çocukluk yaşını geçirip genç bir erkek olmak. *ör. Oğlu artık bir delikanlı olmuş.*

delikanlıca *be.* delikanlıya yakışır bir biçimde, erkekçe, mertçe, yiğitçe. *ör. Bu delikanlıca bir davranış değil.*

delikanlılık *b. a.* **1** delikanlı olma durumu. *ör. Ataklığını delikanlılığa sayın da bağışlayın onu.* **2** insanın delikanlı olduğu yaşlar, gençlik çağı. *ör. Biz, delikanlılığımızda da saygılıydık.* **3** *mec.* dürüstlük, erkeklik, mertlik, yiğitlik. *ör. Delikanlılığı kolay sanıyor.* **delikanlılık etmek** delikanlıya yaraşır bir biçimde davranmak.

delikli *s.* **1** deliği ya da delikleri olan. **2** *a. ha.* süzgeç, kevgir. **3** *s. gövb.* deliklerle kaplı esnek doku şeritlerine verilen ad. **delikli tuğla** içi delikli olarak yapılan, bu nedenle hafif ve ısı yalıtımı yüksek tuğla.

delikliler *ç. a. hayb.* delikle ve sert bir kabukla kaplı birgözeli hayvanlar takımı.
deliksiz *s.* deliği olmayan ya da üzerinde hiçbir delik bulunmayan. **deliksiz bir uyku çekmek** hiç uyanmadan, uzun süre uyumak. *ör. O gece deliksiz bir uyku çekmiş, sabah dinç kalkmıştım.* **deliksiz uyku** arada hiç uyanılmadan uyunan uyku, uzun süren derin uyku. *ör. Deliksiz uykuda o, bizi duymaz.*
delil *a. Ar.* **1** aranılan gerçeğe ulaştırabilen iz. *eş.* **kanıt**, *esk.* **emare**. **2** *huk.* ➻ **kanıt**. **3** *esk.* ➻ **kılavuz**. *eş.* **rehber**. **4** kimi tarikatlarda yol gösterici. **5** Mekke' de hacı adaylarına kılavuzluk ederek hac davranışlarını ve ziyaret yerlerini gösteren kimse.
delilenme *a.* delilenmek eylemi.
delilenmek *(nsz)* delice davranışlarda bulunmak, deli gibi davranmak.
delilerevi, -ni *b. a.* akıl ve ruh sağlığı bozulanların sağaltımlarının yapıldığı sağlık kurumu. *eş.* **tımarhane**. *ör. Öylesine azıttılar ki kendimi delilerevinde sanıyorum.*
delilik *a.* **1** deli olma durumu. *ör. Delilik acınacak bir durumdur.* **2** deliye yakışır davranış, delice davranış. *ör. Bu deliliği her zaman yapar mısın?* **deliliğe vurmak** kendini deli gibi göstermek. *ör. Böyle deliliğe vurmakla kurtulamazsın.* **deliliği tutmak** delice davranmak. *ör. Bizimkinin yine deliliği tuttu, bağırıp çağırıyor.* **delilik yapmak** *mec.* deliye yaraşır bir davranışta bulunmak, yüreklice davranmak.
delillendirilme *a. Ar. T.* ➻ **kanıtlanma**.
delillendirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **kanıtlanmak**.
delillendirme *a. Ar. T.* ➻ **kanıtlama**.
delillendirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **kanıtlamak**.
delimsek *s. ha.* delice davranışları olan. *ör. Onun delimsek kızını kim ister?*
delimseklik *a. ha.* delimsek olma durumu. *ör. Muhtarın delimsekliğini bilmeyen yoktu.*
delinebilme *a.* delinebilmek eylemi.
delinebilmek *(nsz)* delinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
deliniverme *a.* delinivermek eylemi.
delinivermek *(nsz)* kısa zamanda delinmek.
delinme *a.* delinmek eylemi.
delinmek *(nsz)* **1** delmek eylemine uğramak. *ör. Cam delinerek aspiratör takıldı.* **2** bir şeyde delik oluşmak. *ör. Çorabım delinmiş.*
deliotu, -nu *b. a. bitb.* turpgillerden, bahçelerc süs olarak dikilen bir bitki.
delirebilme *a.* delirebilmek eylemi.
delirebilmek *(nsz)* delirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
delireyazma *a.* delireyazmak eylemi.
delireyazmak *(nsz)* delirme tehlikesi geçirmek, delirmeye az kalmak, neredeyse delirmek üzere olmak. *ör. O gün delireyazmıştım.*
deliriş *a.* delirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun delirişini görmek isterdim.*
deliriverme *a.* delirivermek eylemi.
delirivermek *(nsz)* ansızın delirmek. *ör. İnsan öyle durumlarda deliriverir.*
delirme *a.* delirmek eylemi.
delirmek *(nsz)* **1** akıl ve ruh sağlığı bozulmak, aklını yitirmek, deli olmak, çıldırmak. **2** *mec.* delice davranışlarda bulunmak. *ör. Bizimki delirdi yine.* **3** *mec.* çok öfkelenmek. *ör. Bu davranışa delirir o.*
delirtebilme *a.* delirtebilmek eylemi.
delirtebilmek *(-i)* delirtme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle davranış onu delirtebilir.*
delirtilebilme *a.* delirtilebilmek eylemi.
delirtilebilmek *(nsz)* delirtilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
delirtilme *a.* delirtilmek eylemi.
delirtilmek *(nsz)* **1** akıl ve ruh sağlığını bozmasına yol açılmak, deli olması sağlanmak. **2** *mec.* çok kızdırılmak, çok öfkelendirilmek.
delirtme *a.* delirtmek eylemi.
delirtmek *(-i)* **1** akıl ve ruh sağlığını bozmak, deli olmasına yol açmak, deli etmek, çıldırtmak. **2** *mec.* çok öfkelendirmek.
delişmen *s.* delice davranışları ve tavırları olan, delidolu, şımarık (kimse). *ör. Komşunun delişmen kızına gönül vermişti.*
delişmence *be.* ve *s.* delişmen gibi, delişmenin davrandığı, yaptığı biçimde.
delişmenleşme *a.* delişmenleşmek eylemi.
delişmenleşmek *(nsz)* delişmence davranmaya başlamak. *ör. Kız büyüdükçe delişmenleşiyor.*
delişmenlik *a.* **1** delişmen olma durumu. *ör. Delişmenlik onun özündeydi.* **2** delişmence davranış. *ör. Bu delişmenliğe kızarlar.* **delişmenlik etmek** delişmence davranmak.
deliverme *a.* delivermek eylemi.
delivermek *(-i)* kısa zamanda delmek.
delme *a.* **1** delmek eylemi. **2** *ha.* önü işlemeli bir çeşit yelek, cepken. **3** *s.* delinerek yapılmış.
delmek, -er *(-i)* **1** delik açmak. *ör. Duvarı delmek için matkap gerekiyor.* **2** *mec.* incitmek, kırmak, yaralamak. *ör. Özlemi bağrımı deldi.* **3** *mec.*(yasa, karar, kural vb.ye) aykırı davranmak. *ör. Bu ülkede "Anayasa'yı bir kez delmekle bir şey olmaz" diyenler olmuştur.*
delta *a. Yun.* (.' .) **1** Yunan abecesinin dördüncü harfi, (_). **2** *coğr.* ➻ **çatalağız**.
deltakası, -nı *b. a. Yun. T. gövb.* omuz başında yer alan, omuz eklemini saran üçgen biçimindeki kalın kas.
dem *a. Far. esk.* **1** ➻ **soluk**. *eş.* **nefes**. **2** ➻ **çağ**. *eş.* **zaman**. *ör. "Unutamam o demleri" derdi.* **3** içki içme ya da içki. *ör. Bu akşam demimiz az geldi.* **4** çayın, haşlanarak renk ve koku yönünden istenilen duruma gelmesi. *ör. Çayın demi hazır.* **5** *ha.* pişirilen yemeğin kıvama gelmesi, yemeği dinlendirme. **6** koku. **7** *ha.* hoşça geçirilen zaman, gönül hoşluğu, keyif. *ör. "Ölmeden bir dem sürelim" demiş Köroğlu.* **dem çekmek 1)** (kuşlar, özellikle bülbül) uzun süreli ve güzel ezgiler çıkarmak, güzel güzel ötmek. *ör. Bahçede bülbül dem çekmekteydi.* **2)** *(şaka)* içki içmek. *ör. Bu akşam bir dem çekelim.* **dem sürmek** gönenç ve

neşe içinde bir ömür yaşamak. *ör. Bilirse iyi dem sürdü.* **dem tutmak** bir çalgı çalınırken ona bir çalgıyla ya da sesle eşlik etmek. *ör. Bülbül, âşığın sazına dem tutar gibi öterdi.* **(bir şeyden) dem vurmak** olmayacak ya da gücünü aşan bir konu üzerinde konuşmak ya da bir konuda boş sözlerle atıp tutmak ya da bir şeyin sözünü etmek. *ör. Biraz sonra paradan dem vurmaya başladı.*

demagog *a. Fr.* demagoji yapan kimse. *eş. yeni* **halkavcısı**.

demagoglaşma *a. Fr. T.* demagoglaşmak eylemi.

demagoglaşmak *(nsz) Fr. T.* demagoji yapmakta ustalaşmak.

demagogluk *a. Fr. T.* demagog olma durumu.

demagoji *a. Fr.* bir kimsenin ya da topluluğun duygularını kamçılayarak, okşayarak, ona ya da onlara gerçekdışı şeyler söyleyerek onu ya da onları kendine çekmeye çalışma. *eş. yeni* **halkavcılığı**. **demagoji yapmak** bir kimsenin ya da bir topluluğun duygularını okşayarak onu ya da onları kendine çekmeye çalışmak, duygu sömürüsü yapmak, halkın duygularını okşamak, kamçılamak.

demagojik *s. Fr.* demagoji özelliği taşıyan.

deme *a.* **1** demek eylemi. *ör. Böyle demeyi bilen başka şey de der.* **2** *yaz.* (halk yazınında) deyiş, şiir. **3** *yaz.* Alevi ozanların tarikatlarıyla ilgili konuları işledikleri şiirlerine verdikleri ad. **4** *ha.* atasözü. **5** *ha.* ağıt. **demem o deme değil** *ha.* benim demek, anlatmak istediğim o değil, demek istediğim başka şey. **demem o ki** *ha.* söylemek, anlatmak istediğim, ereğim o ki. *ör. Yani demem o ki, çalışan kazanır.*

demeç *a.* yetkili bir kimsenin belli bir konuda ya da kimi konularda basına yaptığı sözlü açıklama. *eş. esk.* **beyanat**. **demeç vermek** (yetkili bir kimse) belli bir konuda ya da kimi konularda basına açıklama yapmak.

demek *(-)* **1** (bir şey, söz) söylemek. *ör. Bunları demek için aramıştım.* **2** *(-e, -)* ad vermek, adlandırmak. *ör. Buna "yemiş" derler.* **3** (bir dilde) karşılığı olmak. *ör. "Tabiat" öz Türkçe "doğa" demektir.* **4** anlamına gelmek. *ör. Çalışma, başarı demektir.* **5** (herhangi bir) ses çıkarmak ya da (herhangi bir) ses çıkaran bir hareket yapmak. *ör. Küt deyip düşmek, çat demek, faaaş demek gibi.* **6** *(-e, -)* herhangi bir yargıya varmak. *ör. Yargıç buna ne der, bilinmez.* **7** *(-)* kimi kullanımlarda "düşünmek", "ummak", "istemek", "sanmak", "oranlamak", "olmak" ya da "erişmek" gibi anlamlara da gelebilir. *ör. Gün akşam dedi mi içkiye başlar. Bu iyi gelir mi dersin? Bir saatte varırız derken iki saatte varamadık.* **8** *(-)* (olumsuz biçimi karşıt anlamlı sözcüklerle kullanıldığında) bir işi, her şeye, her koşula, her duruma karşın kesinlikle yapmak. *ör. Sabah demez akşam demez içer durur.* **9** (buyruk biçimi kullanıldığında) bir işi yapmaya yeltenmek, kalkışmak. *ör. Uyuyayım deme, üşürsün.* **10** o halde, şu halde. *ör. E, demek bu iş bitti.* **dediği çıkmak** söylediği şey gerçekleşmek, olmak. *ör. Gördün işte, dediğim çıktı, iş karıştı.* **dediği dedik 1)** her istediğini yaptırır, dik başlı. *ör. Dediği dedik bir çocuk oldu.* **2)** söylediği, verdiği sözden geri dönmez, sözünde durur. *ör. Benim dediğim dediktir, bunu zamanla anlarsın.* **dediği dedik çaldığı düdük** her istediğini yaptırır, çok dik başlı. **dediğim dedikçi** *s.* **1)** yalnız kendi doğrularının doğru olduğunu savunan (kimse). **2)** dediğinin kesinlikle yapılmasını isteyen, buyurgan (kimse). **dediğim dedikçilik** *a.* **1)** yalnız kendi doğrularının doğru olduğunu öne sürme durumu. **2)** dediğinin kesinlikle yapılmasını isteme, buyurganlık. **dediğim dedik, öttürdüğüm düdük** bir insanın sözünde direndiğini belirtmek için söylenen bir tekerleme. *ör. Şuna bak, dediğim dedik, öttürdüğüm düdük diyor.* **... dediğin** ... adını verdiğin, ... saydığın, ... kabul ettiğin. *ör. Dost dediğin kara günde belli olur.* **dediğinde durmak** sözünde durmak, söylediğini yapmak. *ör. Ali dediğinde durursa, yarın gelecek.* **(birinin) dediğinden (dışarı) çıkmak** sözünü dinlememek, söylediğine aykırı davranmak. *ör. Benim dediğimden dışarı çıkana hesap sorarım.* **(birinin) dediğine gelmek** birinin, daha önce kabul etmediği düşüncesini sonra uygun bulmak. *ör. Onlar dediğime gelecektir.* **dedi mi** der demez, tam vaktinde. *ör. Akşam dedi mi rakı sofrasını kurarız.* **deme!** (.' .) "gerçek mi", "daha neler", "olamaz", "yok canım" gibi, şaşkınlık anlatır. **deme gitsin** anlatılacak gibi değil, anlatılamaz. *ör. Bir kavga ki deme gitsin!* **(bir kimseye) demediğini bırakmamak** (ya da **komamak**) bir kimse için ağzına gelen her şeyi söylemek, bir kimse için ağır, kırıcı sözler söylemek, ileri geri konuşmak. *ör. Geçen gün onun için demediğini bırakmamıştı, şimdi arkadaşlık ediyor.* **demem o deme değil** ➻ **deme**. **demem o ki** ➻ **deme**. **demek istemek** bir düşünceyi, bir isteği söylemek, anlatmak istemek, bir şeyi amaç olarak almak, bir anlamı amaçlamak. *ör. Benim demek istediğim bu değildi.* **demek ki** (ya da **demek oluyor ki**) öyle ise, o halde, şu halde. *ör. Demek ki, bunu yapmak gerekiyor.* **demek olmak** anlamına gelmek. *ör. Bu davranış ne demek oluyor?* **demeye gelmek** anlamına gelmek, anlamını taşımak. *ör. Bu ne demeye geliyor şimdi?* **demeye getirmek** doğrudan söylemekten çekinip dolaylı olarak anlatmak. *ör. Yani, "ben olmazsam bu iş olmaz" demeye mi getiriyorsun?* **demeye kalmamak** birden olmak, hemen yapılmak, hemen gerçekleşmek. *ör. "Gidelim" demeye kalmadı, herkes otobüse koştu.* **der demez** hemen o anda. *ör. Bir iş "yapalım" der demez yapılırdı.* **der oğlu der 1)** bir kimsenin bir sürü bahane uydurabileceğini, bir sürü şey söyleyebileceğini anlatır.

ör. Onu bilirsin, şunu der, bunu der, der oğlu der, işi yapmaz. **2)** bir konuda herkesin değişik şeyler söyleyebileceğini anlatır. *ör. Kime sorsan herkes ayrı şey söyler, yap der, yapma der, der oğlu der.* **derken 1)** dediği halde, söylediği halde. *ör. Oluyor derken baktık iş olmadı.* **2)** ... üzere iken, tam o sırada. *ör. Çıkıyordum, derken telefon çaldı, arayan o idi.* **3)** ... diye davranırken, ... diye çabalarken. *ör. Onu yerden kaldırayım derken ben de düştüm.* **4)** ... diye düşünürken, ... diye umarken. *ör. Yaparım derken bozuyorum.* **deyip (de) geçmek** hiç önem vermemek, önemsiz görmek. *ör. Çocuk deyip geçiyoruz ama o da insan.* **deyip de geçmemek** önemsiz görmemek, önemsemek, önem vermek. *ör. O, çocuk deyip de geçmezdi, onlarla arkadaş olurdu.*

demet, -ti *a. Yun.* **1** genellikle aynı türden şeylerin bağlanmasıyla oluşturulmuş deste. *ör. İplik demeti, tel demeti gibi şeyleri açmak hoşuna giderdi.* **2** bitki ya da çiçek bağlamı, destesi. *ör. Tarlada buğday demetleri üst üste yığılmıştı. Bir demet çiçek bile getirmez.* **3** *bitb.* üstün yapılı bitkilerde özsuyun akmasına yarayan, bitkiye destek olan damarlı ya da lifli kolon. **4** *gövb.* uzunlamasına birbirine bitişik olarak bir arada bulunan sinir ve kas telleri topluluğu. **5** *fiz.* bir atomun parçalanmasından doğan elektriklenmiş taneciklerin yörüngelerinden oluşan ışık topluluğu. **6** *mat.* bir noktadan geçen doğruların tümü. **demet demet** *ik. be.* birçok demetler durumunda, deste deste. **demet yapmak** demetlemek.

demetçi *a. Yun. T.* (tarlada) demet yapan kimse.

demetçik *a. Yun. T.* küçük demet.

demetleme *a. Yun. T.* demetlemek eylemi.

demetlemek *(-i) Yun. T.* demet durumuna getirmek, bir araya getirip bağlamak, demet yapmak.

demetleniş *a. Yun. T.* demetlenmek eylemi ya da biçimi.

demetlenme *a. Yun. T.* demetlenmek eylemi.

demetlenmek *(nsz) Yun. T.* demet durumuna getirilmek, demet yapılmak.

demetleyiş *a. Yun. T.* demetlemek eylemi ya da biçimi.

demetli *s. Yun. T.* demet biçiminde olan.

demin *be.* (.' .) az önce.

demincek *be.* (.' . .) az önce, çok az önce.

deminden *be.* (.' . .) az önce.

deminki *s.* (.' . .) biraz önceki.

demir *a.* **1** *kim.* simgesi Fe, atom sayısı 26, atom ağırlığı 55.847, yoğunluğu 7.8 olan, 1510 santigrat derecede eriyen, mavimtırak esmer renkte, sanayide çelik, döküm ve alaşımlar durumunda kullanılan element. **2** kimi nesnelerin demirden yapılmış parçası. **3** aşınmayı önlemek için ayakkabı ökçesine ve burnuna çakılan küçük, maden parça. **4** *den.* gemilerin akıntıya, dalgalara kapılarak yer değiştirmesini önlemek, yüzer halde durabilmelerini sağlamak için suya atılan, bir zincirle gemiye bağlı bulunan, deniz dibinde tutunabilecek biçimde özel olarak yapılmış, ucu çengelli, çok ağır, demir araç. *eş.* **çıpa, çapa**[3]. **5** *s.* demirden yapılmış. *ör. Eve bir demir kapı yaptırdılar.* **demir almak 1)** *den.* (gemi) yola çıkmak üzere demirini[4] denizden çekmek, hareket etmeye hazırlanmak. **2)** *arg.* gitmek, savuşmak, yollanmak. **demir atmak 1)** *den.* (gemi) bir yerde durmak için demirini[4] denize salmak. **2)** *mec.* (bir kimse) bir yerde uzun süre kalmak. *ör. Bizimki Ankara'ya demir attı, bekle ki gelsin.* **demir boku** demir işlenirken oluşan işe yaramaz şeyler, demir dışığı, maden cürufu. **demir gibi 1)** çok sağlam. **2)** çok güçlü. **demir ıslanmaz, deli uslanmaz** "her nesnenin, her insanın değiştirilemeyen bir niteliği, özelliği vardır" anlamında söylenir. **demir leblebi 1)** yapılması, başarılması çok zor olan iş. **2)** başa çıkılmaz, alt edilemez, yenilmez kimse. **demir nemden, insan gamdan çürür** "ıslaklık demiri nasıl paslandırır ve böylece çürütürse, üzüntü, kaygı tasa da insanı öyle yapar." anlamında söylenir. **demir oksit** *kim.* demirin doğada bulunan, yapay olarak da elde edilebilen, değişik kimyasal değerde ve renkte olabilen oksit biçimi. **demir pası 1)** demirde oluşan pas. **2)** bu pasın renginde olan. **demir resmi** *den.* geminin bir limanda demir atmak için ödediği vergi. **demir taramak** *den.* (gemi) akıntı ya da rüzgâr nedeniyle demiri sürümek. **demir tavında dövülür** "bir işin yapılmasının uygun bir zamanı vardır, o zamanı kaçırmamak, onu iyi değerlendirmek gerekir" anlamında söylenir. **demir üzerinde** *den.* (gemi) demirini almış ve kalkmaya hazır, kalkmak üzere. **demir yeri** *den.* limanlarda ya da limanların biraz dışında gemilerin demir atmalarına ayrılmış, güvenlik içinde durabilecekleri yer. **demir yumruk** *mec.* çok güçlü kimse. **demiri tavında dövmeli** ➻ **demir tavında dövülür** . **(birini) demire vurmak** demir zincirle bağlamak.

demirağacı, -nı *b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, Avustralya'da bol yetişen, yaklaşık yirmi türü bulunan, bir ya da iki evcikli, kerestesinden yararlanılan bir ağaç.

demirbaş *b. a.* **1** bir yere ya da bir kimsenin üzerine kayıtlı olarak bulunan, yitirilmemesi gereken ve resmi işlerde ya da o işte kullanılan, bir görevliden ötekine teslim edilerek devredilen eşya. **2** *s.* bu nitelikte olan. *ör. Demirbaş iskemleleri depoya attık.* **3** *mec.* bir yerin, özellikle bir işyerinin eskilerinden olan (kimse). *ör. O bu kurumun demirbaşıdır, buradan emekli olacak.* **demirbaştan düşmek** artık işe yaramaz vb. olduğu için demirbaş listesinden silmek.

demirci *a.* **1** madenleri, özellikle demiri döverek biçimlendiren, işleyen, demir eşya yapan ve onaran zanaatçı. **2** demir ve demir eşya satan kimse. **demirci mengenesi** kızgın demiri tutmaya yarayan kıskaç.

demircilik *a.* **1** demircinin zanaatı, uğraşı. **2** demir eşya alıp satma ya da onarma işi.
demirhane *b. a. T. Far.* (. . - .') demirin işlendiği işlik, demir işliği.
demirhindi *b. a. Far.* **1** *bitb.* baklagillerden, sıcak iklimlerde yetişen, boyu yaklaşık yirmi metre, çiçekleri dalların ucunda salkım durumunda olan, sarı ve kırmızı çiçekler açan, süs ve gölge ağacı olarak yol kenarlarına dikilen, kerestesinden de yararlanılan bir ağaç. **2** bu ağacın yenilebilen meyvesi. **3** bu ağacın meyvesinden yapılan, serinletici özelliği olan şerbeti. **4** *arg.* elisıkı, cimri, pinti.
demirkapan *b. a.* ➻ **mıknatıs**.
demirkapı *b. a.* büyük ırmaklarda gemilerin geçmesine engel olan kayalık yer.
Demirkazık *ö. b. a. gökb.* ➻ **Kutupyıldızı**.
demirkırı *b. a.* kara ile ak karışık, griye yakın renkte at donu.
demirleme *a.* demirlemek eylemi.
demirlemek *(-i)* **1** (kapı, pencere vb. için) kol demirini vurmak, kapatmak, takmak. **2** *den.* (gemi) akıntı ve dalgalarla yer değiştirmeyi önlemek, bir yerde durmak için demirini[4] denize salmak. *eş.* **demir atmak**. **3** demir zincire vurmak.
demirlenme *a.* demirlenmek eylemi.
demirlenmek *(nsz)* demirlemek eylemine konu olmak.
demirleşme *a.* demirleşmek eylemi.
demirleşmek *(nsz)* **1** demir durumuna gelmek, demir niteliği edinmek. **2** *mec.* demir gibi sağlam bir duruma gelmek.
demirletilme *a.* demirletilmek eylemi.
demirletilmek *(nsz)* demirlemek eylemine uğratılmak, demirlemesi sağlanmak.
demirletme *a.* demirletmek eylemi.
demirletmek *(-i, -e)* demirlemek eylemini yaptırmak.
demirleyebilme *a.* demirleyebilmek eylemi.
demirleyebilmek *(-i)* demirleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
demirleyiş *a.* demirlemek eylemi ya da biçimi.
demirli *s.* **1** içinde metal ya da karışım durumunda demir bulunan. **2** demir parmaklık ya da demirden yapılmış bir parça takılmış olan. *ör. Şuradaki demirli duvar onların bahçesini koruyor.* **3** *den.* (gemi) demirlemiş, demir atmış. *ör. Limanda demirli gemiler çoğaldı.*
demirlibeton *b. a. T. Fr.* yapıda gücü, dayanıklılığı, esnekliği artırmak için metal ve çimentodan yararlanma yöntemi. *eş.* **betonarme**.
demirperde *b. a. T. Far. esk.* batılı ülkelerin, İkinci Dünya Savaşı sonrası girilen "soğuk savaş" döneminde, kendilerini sosyalist blok ülkelerinden ayıran sınıra ve bu ülkelere verdikleri ad.
demirsiz *s.* içinde demir bulunmayan.
demirsizlik *a. hek.* kanda demir yetersizliği.
demiryolcu *b. a.* demiryolu görevlisi. *ör. Demiryolcular grevi başladı.*
demiryolculuk *b. a.* **1** demiryolcunun görevi. **2** demiryolu yapma ve işletme işi.
demiryolu, -nu *b. a.* **1** koşut iki ray döşenerek yapılan, üzerinde demir tekerlekli taşıtların yürüdüğü yol, tren yolu. **2** taşıtların ray üzerinde yürüdüğü ulaştırma dizgesi. **3** bu yolların yönetimi, işletmesi. **4** *arg.* (tavla oyununda zarların gelişi için) altı altı, düşeş.
demiurgos *a. Yun.* (. . .' .) *fels.* **1** Eflatun felsefesine göre, evrenin yaratıcısı olan güç, Tanrı. **2** kimi felsefelere göre, asıl Tanrı'dan başka bir yaratıcı. **3** kimi felsefelere göre, evrenin ruhu.
demleme *a. Far. T.* demlemek eylemi.
demlemek *(-i) Far. T.* (çay için) çayı, sıcak suyun içine attıktan sonra, renk ve koku vermesi için bir süre bekletmek.
demlendiriliş *a.* demlendirilmek eylemi ya da biçimi.
demlendirilme *a. Far. T.* demlendirilmek eylemi.
demlendirilmek *(nsz) Far. T.* demlenmesi sağlanmak.
demlendiriş *a.* demlendirmek eylemi ya da biçimi.
demlendirme *a. Far. T.* demlendirmek eylemi.
demlendirmek *(-i) Far. T.* ➻ **demlemek**.
demlenebilme *a. Far. T.* demlenebilmek eylemi.
demlenebilmek *(nsz) Far. T.* demlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
demleniş *a.* demlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çayın demlenişi uzun sürmez.*
demlenme *a. Far. T.* demlenmek eylemi.
demlenmek *(nsz) Far. T.* **1** (çay) rengi ve kokusu suya geçmek. *ör. Çay demlendi mi acaba?* **2** (pilav için) piştikten sonra bir sürü bekletilerek kıvamını bulmak. **3** *tkz.* içki içmek. *ör. Bu akşam demlenelim.*
demletebilme *a. Far. T.* demletebilmek eylemi.
demletebilmek *(-i, -e) Far. T.* demletmek elinde olmak, demletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
demletme *a. Far. T.* demletmek eylemi.
demletmek *(-i, -e) Far. T.* demlemek eylemini yaptırmak. *ör. Bir çay demlettik.*
demleyebilme *a. Far. T.* demleyebilmek eylemi.
demleyebilmek *(-i) Far. T.* demlemek elinde olmak, demleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
demleyiş *a. Far. T.* demlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun çay demleyişini beğenirim.*
demleyiverme *a. Far. T.* demleyivermek eylemi.
demleyivermek *(-i) Far. T.* çabucak demlemek. *ör. Çay demleyiverip içtik.*
demli *s. Far. T.* (çay için) rengini, kokusunu, tadını bulmuş, demlenmiş.
demlik *a. Far. T.* içinde çay demlenen, madensel ya da porselen kap, küçük çaydanlık.
demode *s. Fr.* modası geçmiş olan. **demode olmak** modası geçmek.

demodeleşme *a. Fr. T.* demodeleşmek eylemi.
demodeleşmek *(nsz) Fr. T.* demode bir duruma gelmek, modası geçmek.
demodelik *a. Fr. T.* demode olma durumu.
demograf *a. Fr.* ➻ **nüfusbilimci**.
demografi *a. Fr.* ➻ **nüfusbilim**.
demografik *s.* ➻ **nüfusbilimsel**.
demokrasi *a. Fr.* siyasal denetimin doğrudan doğruya halkın ya da düzenli aralıklarla halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimi. *eş. yeni* **elerki**.
demokrat, -tı *s.Fr.* demokrasi yandaşı (kimse, görüş).
demokratik *s. Fr.* demokrasiye uygun. **demokratik sol** (ya da **solculuk**) siyasal ve ekonomik güce, demokratik yollardan, demokrasi ilkelerine uyularak, halkın sahip kılınmasını savunan siyasal akım. **demokratik solcu** demokratik sol(culuk) yandaşı (kimse, görüş).
demokratikleşme *a. Fr. T.* demokratikleşmek eylemi.
demokratikleşmek *(nsz) Fr. T.* demokrasiye uygun bir biçime girmek.
demokratikleştirilme *a. Fr. T.* demokratikleştirilmek eylemi.
demokratikleştirilmek *(nsz) Fr. T.* demokratik olması sağlanmak. *ör. Yasa demokratikleştirildi.*
demokratikleştirme *a. Fr. T.* demokratikleştirmek eylemi.
demokratikleştirmek *(-i) Fr. T.* demokrasiye uygun bir biçime sokmak, getirmek, demokrasiye uygun duruma gelmesini sağlamak.
demokratlaşabilme *a. Fr. T.* demokratlaşabilmek eylemi.
demokratlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* demokratlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
demokratlaşma *a. Fr. T.* demokratlaşmak eylemi.
demokratlaşmak *(nsz) Fr. T.* **1** demokrata yaraşır bir biçimde davranmak. *ör. Bizim müdür biraz demokratlaştı sanırım.* **2** demokrasiye uygun bir yapıyı oluşturmak, demokrasi ilkelerini uygulamak.
demokratlık *a. Fr. T.* **1** demokrat olma durumu. **2** insanın saygınlığına değer veren, kişilerin karşılıklı anlayış içinde birbirlerine özgürlük tanımalarını ve bütün için sorumluluk duymalarını bir arada yaşamanın temeli olarak alan yaşam biçimi. **3** ➻ **demokrasi**.
demonstrasyon *a. Fr.* ➻ **gösteri**.
denaet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **alçaklık**[2].
denden *a.* bir çizelgede alt alta gelen aynı sözcüklerin yeniden yazılmasını önleyerek kolaylık sağlamak ereğiyle ilk satırın altındakiler yerine kullanılan tırnak işareti, ["].
denebilme *a.* denebilmek eylemi.
denebilmek *(nsz)* denmesi uygun ve yerinde olmak ya da denme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona her şey denebilir ama korkak denemez.*
denek *a.* deneylerde, belirli uyaranlar karşısında ortaya koyacağı tepkilerin incelendiği, gözlendiği canlı. *ör. Bir deneğin tepkileri özenle izlendi.*
denekleşme *a.* denekleşmek eylemi.
denekleşmek *(nsz)* denek durumuna gelmek. *ör. Ama zavallı denek, isteği dışında denekleşmiştir.*
deneklik *a.* denek olma durumu, deneğin uğradığı işlem. *ör. Anlaşıldığına göre denekliğe gönüllüler vardı.*
denektaşı, -nı *b. a.* **1** altın, gümüş gibi madenlerin ayarını anlamak için sürtüldükleri bir tür taş. *eş. esk.* **mihenk**. **2** *mec.* bir kimse ya da şeyin değerini anlamaya yarayan olay, tepki ya da herhangi bir durum, şey.
deneme *a.* **1** denemek eylemi. *eş. esk.* **tecrübe**. **2** son biçimini almamış, taslak durumunda olan yapıt, şey. *ör. Bunlar onun öykü denemeleriydi.* **3** *yaz.* herhangi bir konuda, kesin bir sonuca varma çabası gütmeksizin, yazarın kendi kişisel düşüncelerini, görüşlerini, genellikle bir söyleşme havası içinde işlediği bir düzyazı türü. *ör. Ataç'ın denemelerini okuyorum.* **deneme tahtası** üzerinde bilgisizce sağaltım vb. yapılan kimse ya da bilgisizce onarıma konu olan şey. *ör. Hastanede onu deneme tahtası gibi kullandılar.* **deneme yayını** yeni kurulan bir TV'nin ya da radyonun, düzenli bir yayına geçmeden önceki, görüntü ve ses çıkışının, izlence düzeninin vb. denendiği geçici yayını.
denemeci *a. yaz.* deneme yazarı. *ör. Yazınımızda denemeci çok değil.*
denemecilik *a.* deneme yazarlığı. *ör. Bizde denemecilik ilgi görmüyor.*
denemek *(-i)* **1** niteliğini, değerini anlamak, istenilen niteliği, özelliği taşıyıp taşımadığını görmek için bir insanı, bir nesneyi ya da bir düşünceyi sınamak, deneyden geçirmek. *eş. esk.* **tecrübe etmek**. *ör. Usta, arabayı bir denemek istiyordu.* **2** bir işe, bir eylème, başarmak ereğiyle başlamak, bir girişimde bulunmak. *eş. esk.* **teşebbüs etmek**. *ör. Bu işi bir denemek gerekir.*
denemesel *s.* deneme özelliği taşıyan, denemeyle ilgili. *ör. Okunmayı sağlamak için denemesel bir biçim seçilmiş tir.*
denenebilme *a.* denenebilmek eylemi.
denenebilmek *(nsz)* denenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
denenme *a.* denenmek eylemi.
denenmek *(nsz)* gerekli niteliği taşıyıp taşımadığının anlaşılması için kullanılmak, yapılmak, denemek eylemine konu olmak.
denet *a.* denetlemek eylemi.
denetçi *a.* denetlemekle görevli kimse. *eş. esk.* **murakıp, kontrolör**.
denetçilik *a.* **1** denetçi olma durumu. **2** denetçinin görevi.

denetici *a.* **1** bir işlemin gerektiği gibi yürütülmesini denetim altına alan aygıt. **2** sıcaklık, basınç ya da nem değişikliklerini önleyerek bunlarla ilişkili durumların denetimini yapan aygıt. **3** *den.* su altındaki bir aracı uzaktan yöneten makine.

denetim *a.* **1** denetlemek eylemi. *eş. esk.* **murakabe, kontrol**. **2** televizyonda ve radyoda, izlenceleri yayımdan önce denetleme işi. *ör. Filmin denetimi bitirildi.*

denetimci *a.* televizyon ve radyo izlencelerini yayımdan önce denetleyen kimse, denetimle[2] görevli kimse. *ör. TRT'nin denetimcileri tutucu bulunuyor.*

denetimcilik *a.* denetimcinin işi, görevi.

denetimli *s.* **1** denetlenmiş olan. **2** denetim altına alınmış bulunan. *ör. Tutumunda denetimli bir kararlılık vardı.*

denetimlilik *a.* denetimli olma durumu. *ör. Onun davranışlarındaki denetimlilik dikkat çekiyordu.*

denetimsiz *s.* **1** denetlenmiş olmayan. **2** denetim altına alınmamış bulunan, başıboş. *ör. Sular denetimsiz akmaktaydı.*

denetimsizlik *a.* **1** denetimsiz olma durumu. **2** denetim noksanlığı, başıboşluk. *ör. Halk, pazarlardaki denetimsizlikten yakınıyor.*

denetleme *a* denetlemek eylemi. *eş. esk.* **murakabe, kontrol**. **denetleme kurulu 1)** devlet kuruluşlarında, denetim işini yapmakla görevli kimselerin bulunduğu kurul. *eş.* **teftiş kurulu**. *ör. İş, bakanlık denetleme kuruluna verildi.* **2)** bir derneğin, bir kuruluşun yasalara ve amacına uygun çalışıp çalışmadığını denetleyen kurul. *eş. esk.* **murakabe heyeti**. **denetleme yapmak** ➻ **denetlemek**. **denetleme yazanağı** (ya da **raporu**) denetçinin hazırladığı, bir işin yasalara, kurallara, yöntemine vb. uygun olarak yapılıp yapılmadığını bildiren yazanak.

denetlemek *(-i)* bir işin olması gerektiği yolda yapılıp yapılmadığını anlamak ya da işi yapılması gerektiği biçimde, yolda yürütmek için gözetip bakmak, incelemek. *eş. esk.* **murakabe etmek, teftiş etmek, kontrol etmek**. *ör. Gelirle gideri denetlemek yetkisi kime verildi?*

denetlenebilme *a.* denetlenebilmek eylemi.

denetlenebilmek *(nsz)* denetlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Demokrasilerde yöneticiler her zaman denetlenebilir.*

denetleniş *a.*denetlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Esnafın denetlenişi gecikiyor.*

denetlenme *a.* denetlenmek eylemi.

denetlenmek *(nsz)* denetlemek eylemine konu olmak. *ör. Pazarcılar denetleniyor.*

denetletebilme *a.* denetletebilmek eylemi.

denetletebilmek *(-i, -e)* denetletmek elinde olmak, denetletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

denetletme *a.* denetletmek eylemi.

denetletmek *(-i, -e)* denetlemek eylemini yaptırmak. *ör. İşi denetletmek gerekirdi.*

denetleyebilme *a.* denetleyebilmek eylemi.

denetleyebilmek *(-i)* denetlemek elinde olmak, denetleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

denetleyici *a.* ve *s.* **1** denetleme işini yapan, denetleyen (kimse). *ör. Onu işe denetleyici seçtiler.* **2** denetleyen aygıt.

denetleyicilik *a.* denetleyicinin görevi.

denetleyiş *a.* denetlemek eylemi ya da biçimi.

denetleyiverme *a.* denetleyivermek eylemi.

denetleyivermek *(-i)* çabucak ya da kısa süre içinde denetlemek.

denetmen *a.* özellikle resmi bir kuruluşta, işlerin yasa, tüzük ve yönetmeliklere göre yürütülüp yürütülmediğini denetleyen kimse. *eş.* **müfettiş**. *ör. Adam bir denetmen gibi sorular soruyordu.*

denetmenlik *a.* denetmenin görevi.

deney *a.* **1** denemek, sınamak eylemi. **2** (genel anlamda) bilimsel bir gerçeği, yasayı ya da varsayımı göstermek, saptamak, doğrulamak, kanıtlamak ereğiyle, belirli yöntem ve kurallara uygun olarak yapılan işlem. *eş. esk.* **tecrübe**. **3** *kim.* bilimsel araştırmanın gözlem ve varsayım aşamalarından sonra gelen, gözlenen ya da doğada gözlenmemiş olan olayları özel yöntemlerle laboratuvarda yapmak için uygulanan türlü etkinliklerin ortak adı. **4** *ruhb.* bir varsayımın doğruluk durumunu ölçmek ereğiyle koşulların, durumların ve sonuçların gözlendiği planlanmış deneme. **5** *topb.* olayların zorunlu bağlantılarının, ilişkilerinin, özelliklerinin ve yasalarının ortaya çıkarılmasına olanak veren, insanın doğal ve toplumsal çevresiyle ilgili kılgısal eylemi. **6** *fels.* insan yaşamında bilincin karşılaştığı şeylerin tümü. **7** ➻ **deneyim**. **deney tüpü** *kim.* içinde kimi kimya deneyleri yapılan dar ve uzun, bir ucu kapalı cam boru.

deneyci *a.* ve *s.* **1** doğrulara ulaşmak için her zaman deneyi kullanan. *ör. Bilim hep deneyci olmuştur.* **2** yeni yollar denemekten korkmayan, araştıran, deneyen. *ör. O, denebilir ki, deneyci bir ozandı.* **3** *fels.* deneycilik[2] yandaşı olan (kimse, görüş).*eş.* **ampirist**.

deneycilik *a.* **1** deney yandaşlığı, deneyci olma durumu. *ör. Onun şiirinde, sınırlı ölçüde deneycilik de vardı.* **2** *fels.* bilginin tek kaynağının deney olduğunu öne süren öğreti. *eş.* **ampirizm**.

deneydışı *b. s. fels.* deney yoluyla incelenemeyen.

deneydışılık *b. a. fels.* deneydışı olanın özelliği.

deneyebilme *a.* deneyebilmek eylemi.

deneyebilmek *(-i)* denemek elinde olmak, deneme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

deneyim *a.* **1** bir insanın belli bir zaman içinde ya da yaşamı süresince edindiği bilgilerin, gördüğü, geçirdiği durum ve olaylardan elde ettiği görgü ve kılgının tümü. *eş. esk.* **tecrübe**. *ör. İnsan, her gün yeni yeni deneyimler elde eder.* **2** *ruhb.* kişinin doğrudan algıları ve

etkinlikleriyle kazandığı bilgi, beceri ve tavırların bütünü. **deneyim kazanmak** bir ya da birçok konuda bilgi, görgü ve kılgı sahibi olmak, ustalaşmak. *ör. Bu işte deneyim kazanmak isterim.*

deneyimli *s.* deneyimi olan. *eş. esk.* **tecrübeli**. *ör. O deneyimli bir siyasacıdır.*

deneyimlilik *a.* deneyimi bulunma durumu.

deneyimsel *s.* deneyim özelliği taşıyan, deneyimle ilgili.

deneyimsiz *s.* deneyimi olmayan. *eş.* **toy**, *esk.* **acemi**, **tecrübesiz**.

deneyimsizlik *a.* deneyimsiz olma durumu.

deneyiş *a.* denemek eylemi ya da biçimi.

deneyiverme *a.* deneyivermek eylemi.

deneyivermek *(-i)* **1** çabucak denemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu makası bir deneyiverir misin?*

deneykap *b. a. kim.* içinde kimya deneyleri yapmakta kullanılan özel kap.

deneyleme *a.* deneylemek eylemi. *ör. Ona göre bilgiye giden yol deney ve deneylemedir.*

deneylemek *(-i)* bir varsayımı deney yoluyla doğrulamak. *ör. Bu, bilimsel olarak ancak deneylemekle öğrenilir.*

deneyli *s.* deney yoluyla yapılan.

deneysel *s.* deneye dayanan, deneyle ilgili. *eş.* **ampirik**, **tecrübi**. **deneysel yargı** *fels.* deneye dayanan nesnel yargı.*ör. Fizik biliminin "madensel cisimler ısıyla genişler" yargısı deneysel yargıdır.*

deneyselci *s.* ve *a. fels.* deneyselcilik yandaşı (kimse, görüş). *eş.* **eksperimantalist**. *ör. Deneyselciler usçuluğa karşıdırlar.*

deneyselcilik *a. fels.* bilginin varsayımsal olduğunu, gerçek bilginin ancak deneye dayanılarak elde edilebileceğini öne süren öğreti.*eş.* **eksperimantalizm**.

deneyselleşme *a.* deneyselleşmek eylemi.

deneyselleşmek *(nsz)* deneye başvurularak elde edilmek. *ör. Bilim başlangıçta soyuttu, sonra somutlaştı, deneyselleşti.*

deneysellik *a.* deneysel olma durumu.

deneysiz *s.* deneye başvurulmaksızın yapılan.

deneysizlik *a.* ➻ **deneyimsizlik**.

deneyüstü *b. a.* ve *b. s. fels.* deney yoluyla ulaşılan bilginin sınırını aşan. *eş.* **transandantal**, **aşkın**[3]. *ör. Dinsel alan deneyüstü bir alandır.*

deneyüstücü *b. s. fels.* deneyüstücülük yandaşı (kimse, görüş). *eş.* **transandantalist**, **aşkıncı**. *ör. Metafizik öğretiler deneyüstücüdür.*

deneyüstücülük *a. fels.* **1** insan ağırlıklı bilginin niteliğini ve ilkelerini önsel olarak saptamak ereğiyle deney alanının ötesine ulaşmaya, geçmeye uğraşan anlayış. **2** deneyüstü alanla ilgilenen felsefe öğretilerini kapsayan genel kavram. *eş.* **aşkıncılık**, **transandantalizm**. **3** ahlakta belli bir gizemciliği öngören, Tanrı, doğa ve insanı kaynaştırmaya çalışan Amerikan felsefe okulu. *eş.* **aşkıncılık**, **transandantalizm**.

denge *a.* **1** bir insanın ya da bir nesnenin devrilmeden, dikey durma durumu. *eş. esk.* **muvazene**. **2** iki karşıt gücün denk gelmesinden doğan durum. **3** *fiz.* durmakta olan bir nesne üzerine etki yapan güçlerin o nesnede bir devinim yaratmamaları durumu ya da devinmekte olan bir nesneyi etkileyen güçlerin o nesnenin hızını ve yörüngesini değiştirmemeleri durumu.*eş. esk.* **muvazene**. *ör. İki farklı gücün dengeye doğru akışı düzenlenebilir.* **4** *kim.* karşıt etkilerin birbirine eşit olduğu durum. **5** kişide zihinsel ve ruhsal uyum. *ör. Onun dengesi bozuk olduğu söylenir.* **6** *topb.* iki ya da daha çok gücün eşitleşmesinin ürünü olan görece bir durgunluk durumu. *eş. esk.* **muvazene**. **7** birbirine denk olma. *ör. Aralarında bir denge olmalı.* **8** *eko.* ekonomik yaşamın uyumlu ve düzenli gidişi. **9** siyasal güçlerin, yetkilerin birbirini sınırlayacak biçimde dağılması durumu. **10** *sp.* vücudun en küçük dayanak yüzeyinde ya da yüzeylerinde devrilmeden, düşmeden durması. **denge eğrisi** *yerb.* ırmak ya da koyağın olgunluk ve geçkinlik çağını belirten, kaynak ile ağız arasında gelişmiş yatak boyunca çizilen yatık eğri. **denge kuramı** *topb.* doğada ve toplumda dengenin doğal ve saltık, devinim ve gelişmeninse geçici olduğunu öne süren kuram. **denge sırığı** cambazların çok yüksek yerlerde dengelerini sağlamak için kullandıkları uzun sırık. **dengesi bozulmak 1)** dik, düzgün durumdayken düşecek, devrilecek duruma gelmek. **2)** *mec.* aralarında ilişki bulunan şeyler arasındaki uyum dengesini yitirmek. **3)** *mec.* düzenli durumu düzensizleşmek, yoldan çıkmak. *ör. Para sahibi olunca dengesi bozulan çoktur.*

dengeci *a. mec.* her işte dengeye önem veren kimse.

dengecilik *a.* dengeci olma durumu.

dengelem *a.* ➻ **bilanço**.

dengeleme *a.* dengelemek eylemi.

dengelemek *(-i)* **1** denge durumuna ya da dengeli duruma getirmek, dengeyi sağlamak. *ör. Sarhoş düştü düşecekken kendini dengeliyor ve yürüyordu.* **2** *fiz.* güç katarak ya da güç eksilterek bir cismi denge durumuna getirmek.

dengelenebilme *a.* dengelenebilmek eylemi.

dengelenebilmek *(nsz)* dengelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dengelenme *a.* **1** dengelenmek eylemi. **2** *yerb.* yerkabuğunda, ağır maddelerden yapılı okyanus dibinin aşağı doğru inmiş ve hafif maddelerden yapılı dağların yükselmiş olmasıyla oluşan denge durumu. **dengelenme kuramı** *yerb.* dağlar, ovalar, denizler gibi yerkabuğu birimleri arasında bir dengenin bulunduğunu öne süren kuram.

dengelenmek *(nsz)* **1** dengeli duruma gelmek, dengesini bulmak. *ör. Bu durum, şiirin kendi içinde dengelenmektedir, dengelenecektir.* **2** denge durumuna getirilmek, dengeli kılınmak, dengesi sağlanmak.

dengeleyebilme *a.* dengeleyebilmek eylemi.
dengeleyebilmek *(-i)* dengelemek elinde olmak, dengelemeyi becermek, dengeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dengeleyici *s.* ve *a.* **1** dengeleme özelliği olan, denge sağlayan. *ör. Onun dengeleyici tutumu durumu kurtardı.* **2** otomobillerde eğikliği ya da yaylanma genliğini azaltmak için şaşi ve tekerleklere yerleştirilen düzen. *eş.* **stabilizatör**. **3** *kim.* bir evredeki işlemin daha dengeli bir duruma gelmesini sağlayan aygıt.
dengeleyicilik *a.* dengeleyici[1] olma durumu. *ör. Onun tutumundaki dengeleyicilik yararlı oldu.*
dengeli *s.* **1** dengesi olan. **2** *mec.* davranışlarında uyum, denge bulunan (kimse). **dengeli beslenme** *hek.* sağlıklı bir yaşam için gerekli olan besinleri belirli ölçülerde ve düzenli olarak alma.
dengelilik *a.* dengeli olma durumu. *ör. Delide dengelilik aranır mı?*
dengesiz *s.* **1** denge durumunda bulunmayan, dengesi olmayan. **2** *mec.* davranışlarında denge, uyum bulunmayan (kimse). *ör. İnsan her gün dengesizlerle karşılaşıyor.*
dengesizleşebilme *a.* dengesizleşebilmek eylemi.
dengesizleşebilmek *(nsz)* dengesizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar bazen dengesizleşebilir.*
dengesizleşme *a.* dengesizleşmek eylemi.
dengesizleşmek *(nsz)* **1** dengesiz duruma gelmek. **2** *mec.* tutum ve davranışça dengesiz bir kişilik göstermek.
dengesizleştirebilme *a.* dengesizleştirebilmek eylemi.
dengesizleştirebilmek *(-i)* dengesizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Havadan kazanılmış çok para insanı dengesizleştirebilir.*
dengesizleştirilme *a.* dengesizleştirilmek eylemi.
dengesizleştirilmek *(nsz)* dengesiz bir duruma getirilmek, dengesizleşmesi sağlanmak. *ör. Çocuk, şımartılmış, dengesizleştirilmişti.*
dengesizleştirme *a.* dengesizleştirmek eylemi.
dengesizleştirmek *(-i)* dengesiz duruma getirmek, dengesini bozmak, dengesini yok etmek. *ör. Para onu dengesizleştirdi.*
dengesizlik *a.* dengesiz olma durumu. *ör. Onun tutumundaki dengesizlik olayı büyüttü.*
-den hali *dilb.* ➻ **çıkma durumu**.
deni *s. Ar.* (.) *esk.* ➻ **alçak**[3].
denilebilme *a.* denilebilmek eylemi.
denilebilmek *(-e, -)* denilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona denilebilecek her şey denilmiştir.*
denilik *a. Ar. T.* (. - .) ➻ **alçaklık**[2].
denilme *a.* denilmek eylemi.
denilmek *(-e, -)* **1** sözü edilmek, konuşulmak, söylenmek. *eş.* **denmek**. *ör. "Yarın iş bitecek" denilmekteydi, olmadı.* **2** ad verilmek. *ör. Ay'a çocuk dilinde "aydede" denilir.*

deniz *a.* **1** yerkabuğunun çukur bölümlerini dolduran, birbiriyle bağlantılı olarak yeryüzünün beşte üçünü kaplayan tuzlu su kütlesi. *ör. Yeryüzünün büyük bir bölümü denizdir.* **2** bu su kütlesinin belli bir adı olan belirli bir parçası. *ör. Ege Denizi, Akdeniz gibi.* **3** (denizde) dalga olma durumu. *ör. Dün deniz vardı, karşıya geçmeyi göze alamadım.* **4** *mec.* sınırsız genişlik, çokluk, bolluk. *ör. "Devlet malı deniz, yemeyen bilmem ne" demişler.* **5** *gökb.* Ay'daki düzlük yerlere verilen ad. **deniz basması** *yerb.* çöken bir kara parçasına deniz sularının dolması olayı. **deniz bindirmek** denizde ansızın fırtına çıkıp büyük dalgalar oluşmak. **deniz buzlası** (ya da **buzu**) *coğr.* ve *yerb.* kutup bölgelerinde, denizlerin üstündeki buz örtüsü. **deniz çıkmak** denizde fırtına olmak. **deniz depremi** *yerb.* kaynağı deniz dibinin altında olan, genellikle gemilerde duyulan deprem. **deniz durmak** (ya da **düşmek**) denizdeki fırtına geçmek. **deniz düzeyi** (ya da **seviyesi**) *coğr.* denizin karayla birleştiği yer ve yüksekliğin sıfır (0) olarak kabul edildiği düzey. **deniz feneri** denizlerin tehlikeli yerlerinde, kimi kaya ve adacıkların üzerinde yapılmış olan, geceleri ve sisli havalarda gemilere yol gösteren, tepesinde yanıp yanıp sönen güçlü bir ışık kaynağı bulunan kule. **deniz güzeli** ➻ **sarıağız**. **deniz hukuku** *huk.* denizin türlü bölümlerinin durumunu düzenleyen ve devletlerin bu bölümler üzerindeki yetkilerini belirten antlaşma, kural ve gelenek olmuş uygulamaların tümü. **deniz iklimi** *coğr.* denizlerde görülen, sıcaklık değişiklikleri az olan, nemli iklim. **deniz kenarında dalga eksik olmaz** "içinde türlü olaylar geçmesi doğal olan bir ortamda zaman zaman sert tartışmalar olur, bu doğaldır" anlamında söylenir. **deniz kurdu** *mec.* deneyimli eski denizci, usta denizci. **deniz kuvvetleri** *ask.* bir devletin, ülkesine denizden gelebilecek saldırılara karşı kurduğu askeri güç. **deniz mavisi** koyuca mavi. **deniz mili** 1852 metrelik uluslararası uzunluk birimi. **deniz otobüsü** denizde hızlı yol alabilen, yolcu taşıyan bir deniz taşıtı. **deniz piyadesi** *ask.* orduda, deniz kuvvetlerine özgü bir sınıf olarak bulunan, bir çıkarmada yararlanılmak üzere eğitilen denizci. **deniz suyu** bileşiminde değişik tuzlar ve gazlar bulunan tuzlu su. **deniz ticaret hukuku** *huk.* deniz yoluyla gerçekleştirilen ticaretin doğurduğu ilişkileri, kuralları düzenleyen, bu konuda uygulanacak olan hukuk. **deniz tutmak** (insan ya da hayvan) dalgaların deniz taşıtlarında oluşturduğu sallantıdan mide bulanması, baş dönmesi biçiminde etkilenmek, rahatsız olmak. **deniz tutması** dalgaların deniz taşıtlarında oluşturduğu sallantı dolayısıyla mide bulanması, baş dönmesi biçiminde kendini gösteren rahatsızlık. **deniz uçağı** yapılışındaki özellikle su üzerinden havalanabilen ve su üzerine konabilen uçak.

deniz üssü *ask.* bir denizde, bir ordunun deniz kuvvetlerinin konuşlandığı, üs olarak yararlandığı merkez. **deniz yosunu** *bitb.* denizlerde kayalıklarda, kıyılara yakın yerlerde yoğun olarak yetişen yosun. **denizde balık** ele geçirilip geçiremeyeceği belli olmayan, ele geçmesi güç olan şey. **denizde kum, onda para** "denizdeki kum nasıl çoksa, onda da o denli para vardır" anlamında, çok paralı kimseler için şaka yollu söylenir. **denizdeki balığın pazarlığı olmaz** henüz ele geçmemiş, ele geçmesi güç olan bir şeyin alımı satımı üzerinde konuşulmaz. **denizden** (ya da **sudan**) **çıkmış balığa dönmek** (çevresinden ayrılıp yeni bir çevreye giren kişi için) içine girdiği yeni çevreye, ortama alışmakta güçlük çekmek. **denizden bir avuç su** "çok büyük, tükenmez bir varlıktan pek küçük bir parça" anlamında kullanılır. **denizden geçip çayda boğulmak** çok büyük zorlukları alt etmişken çok önemsiz bir engele takılıp başarısızlığa uğramak. **denize açılmak** (gemi) kıyıdan çok uzaklaşmış olmak. **denize çıkmak** avlanmak ya da gezinti için, bir deniz aracıyla kıyıdan açılmak. **denize düşen yılana** (ya da **yosuna**) **sarılır** güç durumda bulunan, tehlike içinde olan kimse, bundan kurtulmak için her türlü yola başvurur, tehlikeli olan bir şeyden bile çare umar. **denize girse kurutur** "en uygun koşullar içinde bile beceri gösteremez, o koşulları, o ortamı tersine çevirir" anlamında, beceriksiz kimseler için söylenir. **denize su götürmek** çok varsıl bir kimseye küçük bir armağan vermek. *ör. Armağanı ne yapsın o, seninki denize su götürmek olur.*

denizalası, -nı *b. a. hayb.* kemikli balıklar takımının alabalıkgiller familyasından, denizlerde yaşayan bir balık türü.

denizaltı, -nı *b. s.* **1** denizin altında bulunan. *ör. Burada denizaltı görünümler çok ilginçtir.* **2** denizin altında yapılan. *ör. Gemi, denizaltı araştırmalara çok yarıyordu.* **3** dalgalara açık olan (yer). *ör. Bu denizaltı yerlerde kayık bırakılmaz.* **4** *a.* deniz yüzeyinin altında yol alabilen savaş gemisi. *ör. Çok hızlı denizaltılar yapılıyor.*

denizaltıcı *b. a.* denizaltılarda görevli subay ya da er.

denizanası, -nı *b. a. hayb.* selenterelerden, yassı bir disk biçiminde, saydam, jelatinimsi bir görünüşte, denizlerde büyük yığınlar durumunda serbestçe yüzen bir deniz hayvanı. *eş.* **medüz**.

denizaşırı *b. s.* denizlerin ötesi, denizlerin ötesinde bulunan, bir denizi aşarak ulaşılan (ülke vb.). *ör. Eskiden denizaşırı ülkelere yolculuk güçmüş.*

denizatı, -nı *b. a. hayb.* ılık ve sıcak denizlerde yosunluk yerlerde yaşayan, yeşil ve kahverengi karışımı esmer renkte, gövdesinde pul yerine halka halka sert bir kabuk bulunan, başı bir at başına benzeyen, gövdesine göre uzun ve ucu kıvrık bir kuyruğu ve gelişmemiş yüzgeçleri olan, boyu yaklaşık on beş santimetre olabilen, suda dik durumda ve ağır ağır yüzen bir deniz balığı.

denizayısı, -nı *b. a. hayb.* Güney Afrika ve Amerika'nın kıyı sularında yaşayan, yaklaşık iki metre boya ulaşabilen, uzun ve yumuşak tüylü postu beğenilen, bitkiyle beslenen bir deniz memelisi.

denizbilim *b. a. coğr.* anadenizler başta olmak üzere bütün denizlerin fiziksel, kimyasal ve yaşambilimsel özelliklerini deneysel araştırmalarla inceleyen bilim kolu. *eş.* **oşinografi**.

denizbilimci *b. a.* denizbilim alanında çalışan uzman. *ör. Bizim denizbilimcilerimiz var mı?*

denizbilimcilik *b. a.* denizbilimcinin uğraşı.

denizci *a.* **1** denizle ilgili işlerde, özellikle gemilerde çalışan ya da uğraş olarak denizciliği seçmiş olan kimse. **2** deniz askeri. **3** deniz sporuyla uğraşan kimse.

denizcilik *a.* **1** denizci olma durumu. **2** denizlerde gemilerle sefer yapma işi. *ör. Denizcilik çok eskidir.* **3** gemicilik, gemi işletmeciliği. *ör. Bizde denizcilik gelişmemiştir.* **4** deniz sporculuğu.

denizçakısı, -nı *b. a. hayb.* kuma ya da dip çamuruna dikine olarak gömülü biçimde yaşayan, yassı kavkılı, yirmi santimetre boyu olabilen, çakı da denilen, ikiçenetli yumuşakça.

denizdanteli, -ni *b. a. T. Fr. hayb.* sıcak denizlerde bulunan, taşımsı bir tür polip birikintisi oluşturan deniz hayvanı.

denizdişi, -ni *b. a. hayb.* kıyılardaki sulu kumsal ve çamurlar arasında yaşayan, kavkısı külah biçiminde, ilkel yapılı yumuşakça.

denizgergedanı, -nı *b. a. T. Far. hayb.* balinalardan, sekiz on metre boyunda, erkeğinin üstçenesinde iki tane uzun diş bulunan bir deniz memelisi.

denizgülü, -nü *b. a. T. Far. hayb.* selenterelerden, dokunaçları kısa, mercanlara yakın bir hayvan.

denizhıyarı, -nı *b. a.* denizhıyarlarından, boyu yaklaşık yirmi beş santimetre olabilen, oldukça yumuşak bir kabuğu ve belirsiz beş kolu bulunan, yuvarlak gövdeli bir derisidikenli.

denizhıyarları *ç. b. a. hayb.* denizhıyarı ve benzerlerini içine alan derisidikenliler sınıfı.

denizibiği, -ni *b. a.* ➻ **denizrezenesi**.

deniziğnesi, -ni *b. a. hayb.* sıcak ve ılıman denizlerin kıyı bölgelerinde yaşayan, biçim olarak yılan yavrusuna benzeyen, yaklaşık yirmi santimetre boya ulaşabilen, boru gibi uzamış ve gagaya benzer ağzı, mercek biçiminde bir tane sırt yüzgeci bulunan, yeşil ve kahverengi karışık esmer ve kaygan bir derisi olan bir deniz balığı.

denizineği, -ni *b. a. hayb.* Afrika ve Amerika'nın tropikal kıyı sularında yaşayan türlü deniz memelisine verilen ortak ad.

denizkadayıfı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* esmer suyosunlarından bir deniz bitkisi.

denizkaplumbağaları, -nı *ç. b. a. hayb.* denizde yaşayan, ayakları yüzgeç biçiminde olan bütün kaplumbağalara verilen ortak ad.

denizkazı, -nı *b. a.* ➻ **akbaş**[1].

denizkedisi, -ni *b. a. hayb.* tümbaşlılar takımından, soğuk ve derin denizlerde yaşayan, uzun ve ince gövdeli, büyük başlı, tuhaf görünüşlü, kıkırdaklı bir balık.

denizkestanesi, -ni *b. a. T. Yun. hayb.* derisidikenlilerden, yuvarlak kalker kabuklu, devinimi sağlayan dikenlerle örtülü bir deniz yumuşakçası.

denizkırlangıcı, -nı *b. a. hayb.* ➻ **balıkçın**.

denizkızı, -nı *b. a.* **1** *hayb.* amfibyumlar sınıfından, solunumları hem solungaçlarla hem akciğerlerle olan, ağzı gaga biçimli, arka bacakları olmayan otçul bir hayvan. **2** mitolojide ve masallarda geçen, deniz içindeki ya da kıyısındaki kayalıklarda şarkı söyleyen, başı ve göğsü kadın, belden aşağısı balık kuyruğu olan doğaüstü yaratık.

denizkozalağı, -nı *b. a. hayb.* karındanbacaklı, konik biçimli kavkısında bir yarık bulunan bir yumuşakça.

denizköpüğü, -nü *b. a.* ➻ **lületaşı**.

denizkulağı, -nı *b. a.* **1** *hayb.* yassı kavkılı, içi sedef kaplı, yaklaşık on santimetre boyunda bir deniz yumuşakçası. **2** *coğr.* bir kıyı diliyle önü kapanmış, küçük bir ayakla denize bağlı kalsa da artık bir göl durumuna gelmiş eski koy ya da körfez. *eş.* **lagün**.

denizlaleleri *ç. b. a. T. Far. hayb.* derisidikenlilerden, gövdeleri bir sapla deniz dibine bağlı, çanak biçimli gövdesinde beş ya da daha çok kolu bulunan, anadenizlerin derin yerlerinde toplu durumda yaşayan bir hayvan sınıfı.

denizlik *a.* **1** kayıklarda, bordayı aşan dalgaların içeri girmesini önleyen eğik tahta. **2** *mim.* pencere eteğinin üstünde, içte ve dışta yapılarak suların duvar içine sızmasını ya da duvarın yüzeyinde süzülmesini engelleyen, suları dışarı akıtan eğik bölüm.

denizmarulu, -nu *b. a. T. Yun. bitb.* denizin günde ancak birkaç saat kapladığı ya da sığ yerlerde yetişen, ince ve levhaya benzeyen yaprakları olan yeşil suyosunu.

denizmaymunu, -nu *b. a. T. Yun. hayb.* ➻ **denizkedisi**.

denizmenekşesi, -ni *b. a. T. Far. bitb.* çançiçeğinin bir türü.

denizördeği, -ni *b. a. hayb.* ➻ **fırtınakuşu**.

denizörümceği, -ni *b. a. hayb.* kabuklu bir böcek.

denizpalamudu, -nu *b. a. T. Yun. hayb.* deniz kıyılarındaki kayaların üzerinde yapışık durumda yaşayan, koni biçiminde, ak kalkerli plakalarla çevrili, küçük ve kabuklu bir böcek.

denizpelidi, -ni *b. a. T. Ar. hayb.* ➻ **denizpalamudu**.

denizrezenesi, -ni *b. a. T. Far. bitb.* maydanozgillerden, Atlas Okyanusu, Manş ve Akdeniz kıyılarında bol yetişen, boyu yaklaşık elli santimetre olabilen, yaprakları etli ve tüysüz, itirli bir bitki.

denizşakayığı, -nı *b. a. T. Ar. hayb.* denizlerin içindeki, kıyıya yakın yerlerindeki kayalıklarda kayaya yapışık durumda yaşayan, silindirimsi, etli ve kaslı gövdeli, çok uzun dokunaçları olan, güzel renkli bir polip türü.

denizşakayıkları, -nı *b. a. T. Ar. hayb.* örnek hayvanı denizşakayığı olan selentereler altsınıfı.

deniztarağı, -nı *b. a. hayb.* ikiçenetli kabuklu bir yumuşakça türü.

deniztavşancılı, -nı *b. a. hayb.* ➻ **balıkkartalı**.

deniztavşanı, -nı *b. a. hayb.* uzun ve çıplak gövdeli, ağız dokunaçları geniş ve etli, güzel mor renkte bir sıvı çıkaran bir salgı bezi bulunan bir deniz yumuşakçası.

denizyılanı, -nı *b. a. hayb.* yılanlar takımından, Hint ve Pasifik Okyanuslarında yaklaşık yirmi türü bulunan, kürek biçiminde yassı kuyruğuyla çok iyi yüzebilen, balıkla beslenen, çok zehirli bir hayvan.

denizyıldızı, -nı *b. a. hayb.* denizyıldızlarından, bütün denizlerde bulunan, kayalık yerlerde yaşayan, sırt iskeleti ağ görünümünde, beş kollu yıldız biçiminde bir derisidikenli.

denizyıldızları, -nı *ç. b. a. hayb.* örnek hayvanı denizyıldızı olan derisidikenliler sınıfı.

denizyolu, -nu *b. a.* deniz taşıtlarının izlemek zorunda oldukları yol. **denizyolu ile** deniz taşıtlarıyla. *ör. Demirleri denizyoluyla gönderelim.*

denk *a.* ve *s.* **1** yük hayvanlarının iki yanına yüklenen parçalardan her biri. **2** yatak, yorgan, kumaş ve benzeri, sert olmayan eşyanın sarılıp bağlanmasıyla oluşan yük. *eş.* **balya**. *ör. Köylü dengini sırtlayıp kentlere geliyor.* **3** ağırlıkça birbirine eşit olan (iki şeyden her biri). *ör. Bu çuval ona denk olamaz, küçük görünüyor.* **4** *mec.* nitelikçe, değerce eşit. *ör. İnsan dengiyle arkadaş olmalıdır.* **5** *fiz.* destekleri koşut, yönleri özdeş, yeğinlikleri eşit (güçler). **dengi dengine** herkes kendine denk olanla. *ör. Atalar boşuna dengi dengine dememiş.* **dengine getirmek** biçimine, sırasına getirmek, en uygun zamanını ve durumunu yakalamak, tam sırasını bulmak. *ör. İşi dengine getirirsen olur.* **dengiyle karşılamak** kendisine yapılan bir şeyin karşılığını özdeş bir şeyle vermek. **denk düşmek** (zaman ya da fırsat olarak) uygun olmak, denk gelmek. **denk düşürmek** uygun bir zamana rastlaması sağlanmak, denk getirmek. **denk gelmek 1)** uygun düşmek, yeterli olmak. *ör. Param denk gelirse palto alacağım.* **2)** karşı karşıya gelmek, karşılaşmak, rast gelmek, rastlamak. *ör. Ona dün pazarda denk geldik.* **denk getirmek 1)** uygun düşürmek, çıkıştırmak. *ör. Palto almak için paramı denk getirmek istiyorum.* **2)** rast getirmek, rastlatmak, değdirmek, vurmak. *ör. Taşı attığı yere denk getirmeye çalışıyordu.* **denk küme** *mat.* elemanla-

rı eşit küme. **denk yapmak** denk durumuna getirmek.

denklem *a.* **1** *mat.* en azından koşullu olarak denk olan iki önerme arasına eşit imi [=] konularak elde edilen yeni önerme. *ör. Fiziğin, kimyanın denklem ve simgeleri bi linmeden bunlar kavranamaz.* **2** bir kimyasal tepkimeye giren, çıkan ve ara basamaklarda yer alan maddelerin değişimlerini nicel olarak gösteren anlatım. **denklem çözme** *mat.* bilinmeyenin ya da bilinmeyenlerin denklemi sağlayan değerlerini bulma işlemi. **denklemler dizgesi** (ya da **sistemi**) *mat.* denklemlerden oluşan ve hepsinin birlikte ortak çözümü istenen takım.

denkleme *a.* denklemek eylemi.

denklemek *(-i)* denk duruma getirmek.

denklemsel *s.* denklemle ilgili, denklem özelliği gösteren.

denklenme *a.* denklenmek eylemi.

denklenmek *(nsz)* **1** (eşya için) denk yapılmak, sarılıp bağlanmak. **2** denkleştirilmek. *ör. Para denklenince iş başlayacak.*

denkleşebilme *a.* denkleşebilmek eylemi.

denkleşebilmek *(nsz; -le)* denkleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

denkleşik *s.* birbirine denk olan, denkteş. *ör. Her iki bütün denkleşiktir.*

denkleşim *a.* birbirine denk olma durumu, denkleşme. *ör. Bu durumda iki terim arasında denkleşim vardır.*

denkleşme *a.* denkleşmek eylemi.

denkleşmek *(nsz; -le)* denk duruma gelmek ya da birbirine denk olmak.

denkleştirebilme *a.* denkleştirebilmek eylemi.

denkleştirebilmek *(-i, -le; -i, -e)* denkleştirmek elinde olmak, denkleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu parayı kısa zamanda denkleştirebilmek zordur.*

denkleştirici *s.* **1** denkleşmeyi sağlayıcı. **2** *a.* bir elektrik devresinde dengeyi sağlamak için, bir etkiye karşıt etkiyle karşı koyan araç.

denkleştirilebilme *a.* denkleştirilebilmek eylemi.

denkleştirilebilmek *(nsz)* denkleştirilmesi elde olmak, denkleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Para denkleştirilebilirse işe girişilecek.*

denkleştirilme *a.* denkleştirilmek eylemi.

denkleştirilmek *(nsz)* denkleşmesi sağlanmak, denk duruma getirilmek. *ör. Para zor denkleştirildi.*

denkleştiriverme *a.* denkleştirivermek eylemi.

denkleştirivermek *(-i, -le; -i, -e)* kısa zamanda denkleştirmek.

denkleştirme *a.* denkleştirmek eylemi.

denkleştirmek *(-i, -le; -i, -e)* **1** denk duruma gelmesini sağlamak, denk duruma getirmek. **2** (para vb. için) gerekli miktarı bulmak, sağlamak. *ör. Paramı denkleştirip bir ev alacağım.*

denklik *a.* denk olma durumu, eşitlik. *ör. Bu durumda ikisi arasında tam bir denklik vardır.*

denkser *s.* denkserliği savunan ve uygulayan (kimse).

denkserlik *a.* kişiyi, gerçekte var olan ama yasalarca verilmeyen hakları sağlamaya yönelten, zorlayan doğal adalet duygusu. *eş. esk.* **hakkaniyet**. *ör. Kimi insanlarda denkserlik duygusu pek güçlüdür.*

denkteş *s.* birbirine denk olan, eşit.

denkteşlik *a.* denkteş olma durumu.

denli (I) *il.* Arapça "kadar" sözcüğünün üstünlük anlamını karşılayan ilgeç. *ör. Kendini ne denli zorlasa bunu başaramaz.*

denli (II) *s.* "sözleri ve davranışları ölçülü olan, ağırbaşlı, ölçülü" anlamında olmakla birlikte tek başına pek kullanılmaz. *ör. Onun denli mi densiz mi olduğunu hemen anlarız.* **denli densiz konuşmak** (ya da **söz söylemek**) yakışıksız, uygunsuz ve saygısızca şeyler söylemek.

denlilik *a.* denli **(II)** olma durumu.

denme *a.* denmek eylemi.

denmek *(-e, -)* **1** sözü edilmek, söylenmek, konuşulmak. *ör. "Geliriz" dendi ama gelen yok.* **2** ad verilmek. *ör. Buna Türkçede ne denir?*

densiz *s.* yakışıksız, ölçüsüz, saygısızca davranışlarda bulunan (kimse). *ör. Densizin biri çıkar her şeyi bozar.*

densizce *be.* densiz gibi, densize yaraşır bir biçimde. *ör. İki gündür densizce davranıyor.*

densizlenme *a.* densizlenmek eylemi.

densizlenmek *(nsz)* ➤ **densizleşmek** .

densizleşebilme *a.* densizleşebilmek eylemi.

densizleşebilmek *(nsz)* densizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu tanırım, bazen densizleşebilir.*

densizleşme *a.* densizleşmek eylemi.

densizleşmek *(nsz)* yakışıksız, ölçüsüz ve saygısızca davranan biri durumuna gelmek, böyle bir kişilik edinmek.

densizlik *a.* densize yakışır biçimde davranış, densiz olma durumu. **densizlik etmek** densize yaraşır bir biçimde davranmak.

denşirme *a.* denşirmek eylemi.

denşirmek *(-i)* bir şeyin niteliğini, doğasını bozmak.

deodoran *a. Fr.* vücuttaki hoş olmayan kokuları örtmek için kullanılan sprey[1].

deontoloji *a. Fr.* ➤ **ödevbilgisi, ödevbilim**.

depar *a. Fr. sp.* ➤ **çıkış**[1].

departman *a. Fr.* **1** bir işyerinde ya da kuruluşta belli bir işi yapmak üzere ayrılmış olan bölümlerden her biri. **2** üniversitede ayrı bir bilim ya da uzmanlık dalında eğitim veren alt birimlerden her biri. *eş.* **bölüm**[2].

depderin *s.* (.' . .) çok derin.

deplasman *a. Fr. sp.* bir spor takımının başka bir spor takımının kentine maç yapmaya gitmesi, karşılaşmayı karşı takımın kentinde yapması. **deplasmana gitmek** (ya da **çıkmak**) *sp.* (spor takımları) kendi kenti dışında bir başka kente maç yapmaya gitmek.

deplek *a. ha.* darbuka, dümbelek.
depo *a. Fr.* (.' .) **1** eşya saklanan büyük ambar. **2** gerektiğinde kullanılmak üzere, bir şeyin biriktirildiği yer ya da nesne. *ör. Eve bir su deposu yaptırdık.* **3** bir malın toptan satıldığı ya da bir şeyin çokça bulunduğu yer. *ör. Burası balık deposu, oltayı at yakala.* **4** *ask.* ordu mallarının saklandığı, korunduğu, bakımlarının yapıldığı yer. **depo etmek 1)** depoya koymak. **2)** biriktirmek, yığmak. *ör. Sincap, kış için ceviz depo eder.*
depocu *a. Fr. T.* depoya bakan kimse, depo görevlisi, sorumlusu ya da bekçisi.
depoculuk *a. Fr. T.* **1** depocunun işi, görevi. **2** depo işletmeciliği.
depolama *a. Fr. T.* depolamak eylemi.
depolamak *(-i) Fr. T.* **1** depoya koymak. **2** biriktirmek, yığmak.
depolanabilme *a. Fr. T.* depolanabilmek eylemi.
depolanabilmek *(nsz) Fr. T.* depolanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
depolanış *a. Fr. T.* depolanmak eylemi ya da biçimi.
depolanma *a. Fr. T.* depolanmak eylemi.
depolanmak *(nsz) Fr. T.* depolamak eylemi yapılmak, depoya konulmak.
depolatabilme *a. Fr. T.* depolatabilmek eylemi.
depolatabilmek *(-i, -e) Fr. T.* depolatmak elinde olmak, depolatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
depolatılabilme *a. Fr. T.* depolatılabilmek eylemi.
depolatılabilmek *(nsz) Fr. T.* depolatılması olanaklı olmak ya da depolatılma olasılığı bulunmak.
depolatılma *a. Fr. T.* depolatılmak eylemi.
depolatılmak *(nsz) Fr. T.* depolamak eylemine uğratılmak, depolanması sağlanmak.
depolatma *a. Fr. T.* depolatmak eylemi.
depolatmak *(-i, -e) Fr. T.* depolamak eylemini yaptırmak.
depolayabilme *a. Fr. T.* depolayabilmek eylemi.
depolayabilmek *(-i) Fr. T.* depolamak elinde olmak, depolama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
depolayış *a. Fr. T.* depolamak eylemi ya da biçimi.
depozit *a. İt.* ➤➤ **depozito**.
depozito *a. İt.* (. . .' .) **1** bir üstlenme sırasında yatırılan güvence ya da bağlantı parası. **2** kabıyla birlikte satılan bir malın kabı için alınan ve kap geri getirildiğinde alıcıya geri verilen para, kap bedeli.
deprem *a.* başlangıç noktası yerin içinde, derinlerinde bulunan, yerkabuğu katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi, yanardağların püskürme durumuna geçmesi gibi doğal bir nedeni olan yerkabuğu sarsıntısı. *eş. esk.* **zelzele**. *ör. Geçmişteki büyük depremler birçok uygarlığı yok etmiştir.* **deprem alanı** depremin araçsız olarak duyumsanabildiği yerler. **deprem bölgesi** *yerb.* sık sık deprem olan bölge. **deprem dalgası** *coğr.* deniz dibinde oluşan depremin yol açtığı, büyük zararlar veren dalga türü. *eş.* **tsunami**. **deprem ocağı** *yerb.* depremin yerkabuğu içinde oluştuğu nokta. **deprem olmak** deprem gerçekleşmek. *ör. Bu yıl dünyada çok deprem oldu.* **deprem özeği** (ya da **merkezi**) *yerb.* yeryüzünde, deprem ocağının üzerinde bulunan yer. **deprem yaratmak** *mec.* ortalığı deprem gibi sarsmak, sarsıcı etki yapmak. *ör. Fener'in yenilgisi deprem yarattı.*
deprembilim *b. a.* depremlerin oluşumunu ve etkilerini inceleyen, araştıran bilim. *eş.* **sismoloji**.
deprembilimci *b. a.* deprembilim uzmanı.
deprembilimsel *b. s.* deprembilimle ilgili.
depremçizer *b. a.* ➤➤ **depremyazar**.
depremlilik *a.* dünyanın belli bir bölgesinin depremlerindeki sıklık ve güçlülük durumu.
depremölçer *b. a.* ➤➤ **depremyazar**.
depremsel *s.* depremle ilgili.
depremsellik *a.* depremsel olma durumu.
depremsiz *s.* deprem olayları görülmeyen (bölge).
depremsizlik *a.* deprem olaylarının yokluğu.
depremyazar *b. a.* depremlerin yerini, doğrultusunu, süresini ve gücünü ölçen, deprem dalgalarını çizgi halinde yazan aygıt. *eş.* **sismograf**.
depremzede *b. a. T. Far.* bir deprem yaşamış ve depremde zarar görmüş kimse.
deprenebilme *a.* deprenebilmek eylemi.
deprenebilmek *(nsz)* deprenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
depreniş *a.* deprenmek eylemi ya da biçimi.
deprenme *a. ha.* deprenmek eylemi.
deprenmek *(nsz) ha.* devinmek, kımıldamak, sarsılmak. *ör. Deprem deprenmekten mi gelir?*
depresif *s. Fr.* **1** depresyon içinde bulunan. **2** depresyonla ilgili.
depresyon *a. Fr. ruhb.* uyaranlara karşı duyarlığın azalması, girişim gücünün ve kendine güvenin yiterek umutsuzluğun, karamsarlığın güçlenmesi biçiminde beliren ruhsal bozukluk. *eş. yeni* **çöküntü**[4]. **depresyon geçirmek** (ruhsal yönden) çöküntüye uğramak. **depresyona girmek** (ruhsal yönden) çöküntü yaşamak. **depresyonda olmak** (ruhsal yönden) çöküntü içinde bulunmak.
depreşebilme *a.* depreşebilmek eylemi.
depreşebilmek *(nsz)* depreşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
depreşme *a.* **1** depreşmek eylemi. **2** *ruhb.* iyileşmeye doğru giden bir sayrılık ya da bozukluğun yeniden başlaması.
depreşmek *(nsz)* yeniden kendini göstermek, yeniden ortaya çıkmak, yeniden belirmek. *ör. İçimdeki yurt özlemi depreşmişti.*
depreştirebilme *a.* depreştirebilmek eylemi.

depreştirebilmek *(-i)* depreştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu sözler onun derdini depreştirebilir.*
depreştirme *a.* depreştirmek eylemi.
depreştirmek *(-i)* depreşmesine yol açmak. *ör. Türkü, sıla özlemimi depreştirmişti.*
derbeder *s. Far.* giyimi kuşamı, yaşayışı ve davranışı düzensiz (kimse).
derbederleşeme *a. Far. T.* derbederleşmek eylemi.
derbederleşmek *(nsz)* derbeder olmak.
derbederlik *a. Far. T.* derbeder olma durumu.
derbent *a. Far. esk.* **1** iki dağ arasındaki dar geçit. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, karakol gibi kullanılan küçük sınır kalesi. **derbent ağası** *tar.* Osmanlı döneminde, derbendi koruyan karakolun komutanı.
derbi *a. İng. sp.* **1** (at yarışında) büyük koşu. **2** (ayaktop vb.de) büyük karşılaşma, büyük maç. **derbi maçı** *sp.* büyük iki takım arasında oynanan, sonucu önemli maç.
derç *a. Ar. esk.* **1** alma, toplama. **2** kaydetme, yazma. **derç etmek 1)** almak, toplamak. **2)** kaydetmek, yazmak.
derdest, -ti *a. Far. esk.* (kaçağı ya da kaçabilecek olanı) ele geçirme, tutma, yakalama. **derdest etmek** *esk.* (kaçağı ya da kaçabilecek olanı) ele geçirmek, tutmak, yakalamak.
dere *a.* **1** yazın suyu çok azalan ya da kuruyan küçük akarsu. **2** böyle bir akarsuyun yatağı. **3** iki dağ yamacının arasındaki uzun çukur. **4** *mim.* damlarda eğik yüzeylerden gelen yağmur sularını toplayarak oluğa veren çinko ya da kiremit yol. **5** sokak kenarlarında bulunan ve suların akmasına yarayan oluk biçimli yol. **dere tepe** inişli yokuşlu, engebeli (yer) ya da her yer. *ör. Onları dere tepe aramadık yer bırakmadık.* **dereden tepeden konuşmak** ilgisiz şeylerden söz etmek. **dereyi görmeden paçaları sıvamak** ➻ **çayı (suyu) görmeden paçaları sıvamak** .
derebeyi, -ni *b. a.* **1** *tar.* çok geniş toprakları bulunan ve topraklarını derebeylik düzenine göre yöneten kimse. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, önce devlet görevlisiyken sonraları kendi başına buyruk kesilerek Anadolu'da devlet gücüne karşı gelen ailelere verilen ad. **3** *mec.* buyurgan, zorba. **derebeyi kesilmek** buyurganlaşmak, zorbalaşmak. *ör. Adam başımıza derebeyi kesildi.*
derebeylik *b. a.* **1** derebeyi olma durumu. **2** *tar.* özellikle Avrupa'da, toprağı ve o toprak üzerinde yaşayan köylüleri bir tek kişinin malı sayan, toprak köleliğine dayanan ortaçağ siyasal düzeni. *eş.* **feodalite**. **3** *tar.* bir derebeyinin malı, toprağı olan ve derebeyce yönetilen bölge.
derebilme *a.* derebilmek eylemi.
derebilmek *(-i)* derme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kırdan çiçek derebiliriz.*
derece *a. Ar.* **1** bir süreç içindeki durumlardan her biri, aşama, basamak. **2** bir konuda başarı durumunu gösteren basamak. *ör. Okulu iyi bir dereceyle bitirdi.* **3** bir durumu gösteren ölçü. *ör. Kızgınlığının derecesini anlamak güçtü.* **4** *mat.* bir çemberin 360'ta birine eşit olan açı birimi. **5** *fiz.* bir ölçü aygıtının ölçeğinde belirtilmiş olan başlıca bölümlerden her biri. *ör. Sıcakölçerin dereceleri silinmiş.* **6** *kim.* bir çözeltinin derişikliğini ölçmede kullanılan birim. *ör. Rakının alkol derecesi 45 midir?* **7** *esk.* ➻ **sıcakölçer**. *eş.* **termometre**. **8** *sp.* sporda başarı gösterme. *ör. Koşucularımız dereceye giremedi.* **9** *il.* denli, kadar. *ör. O derece büyük bir işe girişti ki...* **derece almak 1)** ilerlemek, aşama elde etmek. *ör. Başarısıyla iki derece aldı.* **2)** *sp.* başarı göstererek ödül kazanmak. **derece derece** *ik. be.* yavaş yavaş, adım adım.
dereceleme *a. Ar. T.* derecelemek eylemi.
derecelemek *(-i) Ar. T.* derecelere ayırmak.
derecelendirebilme *a. Ar. T.* derecelendirebilmek eylemi.
derecelendirebilmek *(-i) Ar. T.* derecelendirmek elinde olmak, derecelendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
derecelendirilebilme *a. Ar. T.* derecelendirilebilmek eylemi.
derecelendirilebilmek *(nsz) Ar. T.* derecelendirilmesi olanaklı olmak ya da derecelendirilme olasılığı bulunmak.
derecelendirilme *a. Ar. T.* derecelendirilmek eylemi.
derecelendirilmek *(nsz) Ar. T.* derecelere ayrılmak ya da derecesi saptanmak.
derecelendirme *a. Ar. T.* derecelendirmek eylemi.
derecelendirmek *(-i) Ar. T.* derecelere ayırmak, derecelerini saptamak. *ör. Yarışmacıları derecelendirmek kolay oldu.*
dereceleniş *a. Ar. T.* derecelenmek eylemi ya da biçimi.
derecelenme *a. Ar. T.* derecelenmek eylemi.
derecelenmek *(nsz) Ar. T.* dereceli bir biçimi olmak.
dereceli *s. Ar. T.* derecelere ayrılmış bulunan, derecesi olan.
derecesiz *s. Ar. T.* **1** derecesi olmayan, derecelere ayrılmamış olan. **2** çok fazla, ölçüsüz, sayısız.
derecik *a.* pek küçük dere.
dereke *a. Ar. esk.* aşağıya inen basamak, aşağı aşama, aşağı derece.
deremsi *s.* dereye benzer. *ör. Küçük, deremsi bir su kıyısında oturup dinlendik.*
dereotu, -nu *b. a. bitb.* maydanozgillerden, kendiliğinden yetiştiği gibi genellikle bahçelerde özel olarak yetiştirilen, kimi yemeklere, salatalara tat versin diye konulan, güzel kokulu, ince yapraklı bir bitki.
dergâh *a. Far.* (. -) bir tarikattan olan kimselerin toplanıp birlikte tapındıkları, törenler düzenledikleri, barındıkları yapı. *eş.* **tekke**.
dergi *a.* sayfa sayısı, düzeni, biçimi ve içinde-

ki yazılar bakımından gazeteden ayrı özellikler gösteren, genellikle aylık, on beş günlük ya da haftalık gibi belli zaman aralarıyla yayımlanan süreli yayın. *eş. esk.* **mecmua**. *ör. Gazete ve dergiler, kültür taşıyan araçlardır.*

dergici *a.* dergi yayımlayan kimse. *ör. Bir dergici benden şiir istiyor.*

dergicilik *a.* dergi yayımlama işi. *ör. Onun dergicilikten anladığını sanmam.*

derhal *be. Far. Ar.* (.' .) hiç beklemeden, hiç zaman yitirmeden, hemen şimdi, çabucak, hemen.

deri *a.* **1** insan ve hayvan vücudunu kaplayarak koruyan, üzeri tüy, kıl ya da pul ile kaplı tabaka. *ör. Güneşten derim soyuldu.* **2** soyulmadan yenen yemişlerin ince kabuğu ya da soyularak yenen yemişlerde kabuk altındaki zar. **3** işlenerek kullanmaya elverişli duruma getirilmiş hayvan derisi. *ör. Ayakkabıcılar deri bulamaz oldu.* **4** *s.* işlenmiş deriden yapılmış (nesne). *ör. Deri çantalar çok pahalı.* **deri bağlamak** (yara) kabuk bağlamak, iyileşmek. **deri kösnüllüğü** *ruhb.* beden yüzeyini okşamak, ovalamak yoluyla sağlanan cinsel doygunluk. **derisi kemiklerine yapışmak** çok zayıflamak. *ör. İki gün aç kalsa derisi kemiklerine yapışacak değil ya!* **(birinin) derisine saman basmak** (ya da **doldurmak**) *mec.* öldürmek. **derisine sığmamak** çok böbürlenmek, çok kibirli olmak. **(birinin) derisini yüzmek 1)** derisini soymak, derisini etinden ayırmak. **2)** işkenceyle öldürmek. **3)** *mec.* varını yoğunu elinden almak. *ör. Pahalılık yoluyla halkın derisini yüzdüler.* **deriyi tuzlamak** *ha. mec.* ölmek. *ör. Az kalsın deriyi tuzlayacaktık.* **deriyi tuzlatmak** *ha. mec.* öldürülmek. *ör. Az kalsın deriyi tuzlatacaktık.*

derialtı, -nı *b. s. gövb.* derinin altında bulunan.

deribilim *b. a.* ➻ **dermatoloji**.

deribilimci *b. a.* ➻ **dermatolog**.

derici *a.* uğraşı dericilik olan kimse.

dericilik *a.* **1** hayvan derilerini kullanıma elverişli bir duruma gelecek biçimde işleme işi. **2** deri alıp satma işi.

derili *s.* deri ile kaplanmış ya da derisi olan.

derilme *a.* **1** derilmek eylemi. **2** *dil.* söz zincirinde yan yana olan kimi ünlülerin kaynaşarak tek ünlüye dönüşmesi; örneğin "cuma+ertesi"nin "cumartesi", "kahve+altı"nın "kahvaltı" olması gibi.

derilmek *(nsz)* dermek eylemine konu olmak. *eş.* **derlenmek**.

derimevi, -ni *b. a. ha.* oba önde gelenlerinin toplanıp görüştükleri, yuvarlak kubbeli büyük çadır. *ör. Oba yaylaya çıkınca ilkin derimevi kuruldu.*

derin *s.* **1** dibi ağzından, yüzeyinden ya da cephesinden uzak olan. *ör. Bahçede derin bir çukur açtılar. Oyun derin bir sahne gerektiriyordu.* **2** yüzeyden içeri inen. *ör. Göğsündeki derin yara korkutucuydu.* **3** benzerleri arasında sivrilmiş ve ileri durumda olan. *ör. Onun derin bir bilgin olduğu söylenir.* **4** uzun süren. *ör. Durup derin bir soluk aldı.* **5** ağır, yoğun. *ör. Odada derin bir sessizlik vardı.* **6** *mec.* anlaşılması, kavranması çok güç olan. *ör. Felsefe derin gerçekleri arar.* **7** *mec.* en anlaşılmaz sorunları kavrayacak güçte olan. *ör. O, derin zekâsının ürünlerini bize sunmaktadır.* **8** *mec.* ayrıntıya önem verilerek ortaya konulan. *ör. Konu derin araştırmalarla aydınlatıldı.* **9** *mec.* çok içten gelen,en içten. *ör. Ona derin bir saygı gösterildi.* **10** *a.* (suda) dip. *ör. Çok derine dalma.* **derin derin** *ik. be.* derin bir biçimde, çok fazla, uzun uzun. *ör. Çocuk, uykusunda derin derin soludu.* **derin derin düşünmek 1)** üzüntülü bir düşünceye dalmak. **2)** çok fazla düşünmek. **derin devlet** devleti ve rejimi koruduğunu öne sürerek, devlete ve rejime karşı saydığı gelişimleri önlemek için her türlü eylemi yapabilen bir tür gizli örgüt. **derin etek** *yerb.* anakara düzlüğünün, anadeniz derinliğine doğru eğimli yamacı. **derin uyku** ➻ **ağır uyku**. **derinden** *be.* **1)** en ince noktasına değin, ayrıntısıyla. **2)** pek belli olmayan ya da uzak bir yerden. *ör. Geceyi dinledi, derinden uğulduyordu.* **3)** içten. *ör. Onun sevgisi derindendir.* **derinden derine 1)** çok derinden, çok uzaktan, uzaktan uzağa. *ör. Dinledi, derinden derine bir kaval sesi duydu.* **2)** bütün inceliklerivle, ayrıntısıyla. *ör. Avrupa'yı derinden derine inceledik mi ki?* **derinlere dalmak** *mec.* **1)** bir konuyu, kafa yorarak, ayrıntılarıyla düşünmek. **2)** ➻ **derin derin düşünmek**.

derince *s.* biraz derin. *ör. Orada derince bir gölet vardı.*

derindondurucu *b. a. yeni* elektrikle çalışan, et, sebze vb.nin, yiyeceklerin dondurularak uzun süre korunmasında kullanılan, çok yüksek soğutucu özelliği olan bir tür buzdolabı. *eş. yeni* **donduraç**, *İng.* **dipfriz**.

derinlemesine *be.* çok ayrıntılı bir biçimde, ayrıntılı olarak. *eş.* **derinliğine**. *ör. Böyle derinlemesine düşününce anlaşılıyor.*

derinleşebilme *a.* derinleşebilmek eylemi.

derinleşebilmek *(nsz)* derinleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

derinleşiverme *a.* derinleşivermek eylemi.

derinleşivermek *(nsz)* birdenbire, çabucak derinleşmek. *ör. Göl kıyıdan az ilerde derinleşiveriyordu.*

derinleşme *a.* derinleşmek eylemi.

derinleşmek *(nsz)* **1** derin duruma gelmek, derinlik edinmek, derinliği artmak. *ör. Su gittikçe derinleşmekteydi.* **2** bir konuda bilgisini genişletmek, köklü ve sağlam bilgiler edinmek. *ör. İnsan, konusunda derinleştikçe, bilginin sonu gelmeyeceğini sanır.* **3** (bir ses kaynağı) uzaklaşarak az duyulur duruma gelmek. *ör. Gittikçe derinleşen sesleri dinliyordu.* **4** *mec.* etkili, güçlü bir duruma gelmek ya da ağırlaşmak, yoğunlaşmak. *ör. Odadaki sessizlik derinleşmişti.*

derinleştirebilme *a.* derinleştirebilmek eylemi.

derinleştirebilmek *(-i)* derinleştirmek elinde olmak, derinleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
derinleştirilebilme *a.* derinleştirilebilmek eylemi.
derinleştirilebilmek *(nsz)* derinleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
derinleştirilme *a.* derinleştirilmek eylemi.
derinleştirilmek *(nsz)* **1** derin bir duruma getirilmek, derinlik edinmesi sağlanmak. **2** *mec.* ayrıntısına ya da ayrıntıya inilmek. *ör. Araştırma derinleştirilecek.*
derinleştirme *a.* derinleştirmek eylemi.
derinleştirmek *(-i)* **1** derin duruma getirmek, derinlik kazandırmak, derinleşmesini sağlamak. **2** (bir konuyu) ayrıntılarına inerek, uzun uzadıya üzerinde durarak incelemek.
derinletme *a.* derinletmek eylemi.
derinletmek *(-i)* ➻ **derinleştirmek** .
derinliğine *be.* ➻ **derinlemesine**.
derinlik *a.* **1** derin olma durumu. *ör. Burada derinlik söz konusu değil.* **2** bir nesnede dibin ağza, yüzeye ya da cephcye olan uzaklığı. *ör. Kuyunun derinliği on metreydi. Dükkânın derinliği yeterliydi.* **3** (orman, gece vb.de) bulunulan yere göre uzakta olan yer. *ör. Derinliklerden bir çığlık duyuldu.* **4** *fiz.* bir cismin en ve boy dışındaki üçüncü boyutu. *ör. Körfez on kilometre genişliğinde, yirmi kilometre derinliğindedir.* **5** *mec.* anlam varsıllığı dolayısıyla anlaşılması, kavranması güç olanın özelliği. *ör. Konunun derinliği onu korkutmuştu.* **6** *mec.* varlığın özü, en içi. *ör. Yüreğimin derinliklerinde bir sızı duyumsadım.* **7** *mec.* özüne, gerçeğine inerek derinlemesine kavrama, kapsama gücü. *ör. Onun düşüncelerindeki derinlik, kültüre katkıdır.* **8** *mec.* var olduğu duyumsanan ama ortaya çıkarılamamış, kanıtlanamamış olan şeyin bulunduğu yer. *ör. Tarihin derinlikleri nice olay saklar.* **9** *ask.* yanaşık ya da dağınık düzende bulunan bir birliğin en ilerdeki bölümünün başından en gerideki bölümünün sonuna değin olan uzaklık. **derinlik algısı** *ruhb.* nesnelerin üç boyutlu olarak algılanabilmesi için gözleyenle nesne ya da nesnenin ön yüzü ile arka yüzü arasındaki uzaklığın bilinçte canlandırılması. **derinlik kayaçları** *yerb.* yerkabuğunun derinliklerinde, büyük kütleler durumunda bulunan, katılaşmış magma kayaçları.
derinlikölçer *b. a.* deniz derinliklerini ölçmeye yarayan aygıt.
derinti *a. ha.* **1** toplantı. *ör. Muhtarın evinde derinti vardı.* **2** şurdan burdan rasgele toplanmış öteberi. **3** insan kalabalığı. **4** çöp yığını. *ör. Şu derintiyi atıverin.* **5** rüzgârın ya da bir suyun sürükleyip getirdiği şeyler. **6** ailesi, kimliği belirsiz kimse.
derisidikenliler *ç. b. a. hayb.* gizli ya da açık beşli bakışımlı, denizkestanelerini, denizlalelerini ve denizyılanlarını içine alan deniz hayvanları dalı.
derişebilme *a.* derişebilmek eylemi.
derişebilmek *(nsz)* derişmesi olanaklı olmak ya da derişme olasılığı bulunmak.
derişik *s. kim.* bileşimindeki su alınarak koyulaştırılmış olan, koyulaşmış olan, derişmiş olan. *eş.* **konsantre**[2].
derişiklik *a.* derişik olma durumu.
derişim *a.* **1** derişmek eylemi. **2** *kim.* bir çözeltide ne kadar çözünen bulunduğunu ortaya koyan, gösteren niceliik.
derişme *a.* **1** derişmek eylemi. **2** *kim.* bir cismin, bileşimindeki suyu yitirerek daha koyu kıvama gelmesi. *eş.* **konsantrasyon**[1]. **3** *gök.* yoğunluğun artması. *eş.* **konsantrasyon**[1].
derişmek *(nsz)* **1** bir yerde, bir nokta dolayında toplanmak. **2** *kim.* bileşimindeki suyu ya da sıvıyı yitirerek koyulaşmak, yoğunlaşmak.
derivasyon *a. Fr.* (genellikle bir akarsuyun) yatağını değiştirme.
derken *be.* ➻ **demek**.
derkenar *a. Far.* (.. -) *esk.* ➻ **çıkma**[4].
derlem *a.* ➻ **koleksiyon**.
derlemci *a.* ➻ **koleksiyoncu**.
derlemcilik *a.* ➻ **koleksiyonculuk**.
derleme *a.* **1** derlemek eylemi. **2** *s.* seçilerek bir araya getirilmiş, toplanmış. *ör. Onun derleme bir kitabı vardır.*
derlemeci *a.* ➻ **derleyici**.
derlemecilik *a.* ➻ **derleyicilik**.
derlemek *(-i)* **1** düzgün bir biçimde toplayıp bir araya getirmek, dağınıklıktan kurtarıp toplamak. *ör. Yazar, ilk başlarda ağıt ve türkü derlemiştir.* **2** seçerek bir araya getirmek. **derleyip toplamak** (ya da **toparlamak**) dağınık olan şeyleri bir araya getirip bir düzene sokmak, dağınıklıktan ve düzensizlikten kurtarmak. *ör. Sabahları evir derleyip toplamak bir saat sürüyor.* **derli toplu** *ik. s.* **1)** ayrıntılara yer verilmeyen, parçaları arasında uyum bulunan, dağınık olmayan. *ör. Ona derli toplu bir yanıt vermeliyiz.* **2)** düzenli. *ör. Artık derli toplu bir yaşam istiyordu.* **3)** *be.* düzenli bir biçimde. *ör. Düşüncelerini derli toplu söylemeye çalışıyordu.*
derlenebilme *a.* derlenebilmek eylemi.
derlenebilmek *(nsz)* derlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
derleniş *a.* derlenmek eylemi ya da biçimi.
derlenme *a.* derlenmek eylemi.
derlenmek *(nsz)* derlemek eylemine konu olmak. *ör. Anadolu'dan derlenen sözcükleri sözlüğe aldılar.* **derlenip toparlanmak 1)** kendi kendine çekidüzen vermek, dağınıklıktan, düzensizlikten kurtulmak. **2)**bir araya getirilip bir düzene sokulmak, dağınıklıktan, düzensizlikten kurtarılmak.
derletilme *a.* derletilmek eylemi.
derletilmek *(nsz; -e)* **1** derlenmesi sağlanmak. *ör. Anadolu ağızlarındaki sözcükler derletildi.* **2** derlemek eylemi yaptırılmak. *ör. Ona ağıtlar ve türküler derletilmişti.*
derleyebilme *a.* derleyebilmek eylemi.

derleyebilmek *(-i)* derlemek elinde olmak, derlemeyi becermek, derleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kırda çiçek de derleyebiliriz.*
derleyici *a.* ve *s.* **1** derleme yapan kimse. *ör. Derleyicilere mektup yazdık.* **2** derleyip toparlayan, düzenli bir biçime koyan. *ör. O, bir zamanlar, bizleri derleyici olmuştu.*
derleyicilik *a.* derleyici olma durumu, derleyicinin yaptığı iş.
derleyiş *a.* derlemek eylemi ya da biçimi.
derleyiverme *a.* derleyivermek eylemi.
derleyivermek *(-i)* kısa zamanda derlemek.
derli toplu *s.* ve *be.* ➻ **derlemek**.
derman *a. Far.* (. -) **1** bir şeyi yapabilme gücü. *ör. Yürümeye dermanı yoktu.* **2** bir hastalığı iyileştiren şey. *eş.* **em, ilaç**. **3** *mec.* çıkar yol, çözüm. *eş.* **çare**. **dermanı kesilmek** (ya da **dermandan kesilmek**) yorgunluktan güçsüz düşmek, gücü kalmamak. *ör. Seni aramaktan dermanım kesildi.*
dermansız *s. Far. T.* gücü kalmamış, bitkin.
dermansızlaşabilme *a. Far. T.* dermansızlaşabilmek eylemi.
dermansızlaşabilmek *(nsz) Far. T.* dermansızlaşma tehlikesi, olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dermansızlaşma *a. Far. T.* dermansızlaşmak eylemi.
dermansızlaşmak *(nsz) Far. T.* güçsüz duruma gelmek, gücü kalmamak, güçten düşmek, güçsüzleşmek.
dermansızlaştırabilme *a. Far. T.* dermansızlaştırabilmek eylemi.
dermansızlaştırabilmek *(-i) Far. T.* dermansızlaştırmak olanak içinde olmak ya da dermansızlaştırma olasılığı bulunmak. *ör. Uzun süren hastalık insanı dermansızlaştırabilir.*
dermansızlaştırma *a. Far. T.* dermansızlaştırmak eylemi.
dermansızlaştırmak *(-i) Far. T.* dermansızlaşmasına yol açmak, güçten düşürmek, güçsüzleştirmek.
dermansızlık *a. Far. T.* güçsüzlük, bitkinlik, cansızlık. *ör. O gün kendinde bir dermansızlık duyumsuyordu.*
dermatolog *a. Fr.* deri hastalıkları uzmanı. *eş.* **deribilimci, cildiyeci**.
dermatoloji *a. Fr.* hekimliğin deri hastalıklarıyla uğraşan dalı. *eş.* **deribilim, cildiye**.
derme *a.* **1** dermek eylemi. **2** bir araya getirilmiş bir türden şeylerin tümü. *eş.* **koleksiyon**. *ör. Yazılarına eski gazete dermelerinde rastlanır.* **derme çatma 1)** değersiz gereçler kullanılarak özenilmeksizin yapılmış. *ör. Böyle derme çatma sahnede tiyatro olmaz.* **2)** rasgele bir araya getirilmiş, aralarında uygunluk bulunmayan, şuradan buradan toplanmış. *ör. Derme çatma insanlarla iş yürümez.*
dermek, -er *(-i)* koparıp ya da seçip bir araya getirmek, devşirmek, toplamak, derlemek. *ör. Bahçeden çiçek derdik.*
dermeyan *s. Far.* (. . -) *esk.* ortaya konmuş olan. **dermeyan etmek** bir düşünce öne sürmek.
dernek *a* kişilerin, para kazanma amacı dışında olmak üzere, belirli bir ereği gerçekleştirmek için kurdukları yasal örgüt. *eş. esk.* **cemiyet**. **dernek kurmak** dernek oluşturmak.
dernekçi *a.* **1** bir amacın dernek kurularak gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünen, buna çalışan kimse. **2** dernek işlerinde becerikli kimse, örgütçü.
dernekçilik *a.* dernekçi olma durumu. *ör. Derneğin, dernekçiliğin önemi açıktır.*
dernekleşme *a.* dernekleşmek eylemi.
dernekleşmek *(nsz)* bir dernek çatısı altında toplanmak, dernek kurma yoluyla örgütlenmek. *ör. Demokraside dernekleşmek özgürlüğü vardır.*
derneksel *s.* dernekle ilgili. *ör. Derneksel çalışmalara zaman bulamıyordu.*
derneşik *s. ha.* bir araya toplanmış olan, derli toplu, düzgün, düzenli.
derneşme *a. ha.* derneşmek eylemi.
derneşmek *(nsz) ha.* bir araya gelmek, toplanmak.
derneştirme *a. ha.* derneştirmek eylemi.
derneştirmek *(-i) ha.* darmadağınık duran şeyleri bir araya toplayıp düzene sokmak.
derpiş *b. a. Far.* (. -) *esk.* göz önünde tutma, öngörme. **derpiş etmek** ➻ **öngörmek**.
ders *a. Ar.* **1** öğretmenin, bir sınıfta, belirli bir konuda ve sürede öğrencilere bilgi vermesi. *eş.* **öğrence**. *ör. Öğretmen dersini verip çıktı.* **2** bu iş için ayrılan süre. *ör. Beş dakika sonra ders bitecek.* **3** öğrencinin öğrenmek zorunda olduğu bilgi. *ör. Çocuk dersini öğreniyor.* **4** *mec.* insanın başından geçen ya da görüp öğrendiği, göz açıcı, öğretici olay. *eş.* **ibret**. *ör. O bu dersi kolay unutmaz.* **ders almak 1)** (öğrenci) öğretmenden ya da yetkili birinden bir konuda bilgiler edinmek. **2)** bir olaydan deneyim kazanmak. **ders çalışmak** (öğrenci) öğrenmek zorunda olduğu bilgileri öğrenmeye uğraşmak. **ders dışı** ders için ayrılan zamanın dışında. *ör. Öğrencilerin ders dışı çalışmaları yeterli değil.* **ders görmek** ➻ **ders almak**[1]. **ders içi** derse ayrılan zamanın, dersin içinde. *ör. Öğrencinin ders içi davranışı da göz önüne alınır.* **(bir olay birine) ders olmak** öğretici olmak, deneyim kazanmasına yol açmak, düşündürücü, göz açıcı örnek olmak. **ders vermek 1)** bilgi aktarmak, öğretmek, yetiştirmek. **2)** sert bir karşılıkla yola getirmek, haddini bildirmek. *ör. Ona bir ders vermek iyi olacak.* **ders yapmak** öğretim yapmak.
dershane *b. a. Ar. Far.* (. - .) **1** ➻ **derslik**. **2** okul dışında, paralı ders veren kuruluş. *eş. yeni* **öğretimevi**.
dershaneci *a. Ar. Far. T.* dershanesi olan, dershane işleten kimse.
dershanecilik *a. Ar. Far. T.* dershane işletme işi.

dersiam *b. a. Ar.* (.' . -) *tar.* Osmanlı döneminde, özel bir sınavı kazanarak medreselerde ders verme yetkisini elde eden müderrislere verilen san.

derslik *a.Ar. T.* bir okulda, öğrencilerin bir öğretmen gözetiminde ders yaptıkları oda. *eş.* **dershane**[1].

dert *a. Far.* **1** içinde bulunulan kötü durum, sorun, sıkıntı. *ör. Derdimi kimselere söyleyemiyorum.* **2** üzüntü, kaygı, tasa. *ör. Adam derdinden ölecekti.* **3** *ha. mec.* hastalık. *ör. Hiçbir doktor onun derdini bilememiş.* **derde derman olmak 1)** bir işe yaramak. *ör. Bu kadarcık para derde derman olur mu?* **2)** bir sıkıntıya, bir soruna çözüm bulmak. *ör. Onun derde derman olmak istemediği belliydi.* **derde düşmek 1)** kaygılanmak, tasalanmak. *ör. Şimdiden derde düşmek gerekmez.* **2)** bir dert içine girmek. *ör. Öyle bir derde düştük ki, sorma.* **derde girmek** içinden çıkılması çok zor bir sorunla uğraşmak zorunda kalmak. *ör. Öyle bir derde girdik ki çıkılacak gibi değil.* **derdi başından aşmak** (bir kimsenin) yığınla derdi, sıkıntısı, sorunu olmak. **(birinin) derdi günü** her an düşündüğü, üzerine çok düştüğü, bütün uğraştığı (şey). *ör. Onun derdi günü kitap okumak.* **derdi veren devasını da verir** "her hastalığın, her sıkıntının bir çaresi vardır" anlamında bir avutma sözü olarak söylenir. **derdine dert katmak (birinin)** *mec.* pek çok derdi, sıkıntısı, sorunları olan bir kimsenin bu sorunlarına yeni sorunlar eklemek. **derdine deva bulmak 1)** hastalığını iyileştirecek ilaca kavuşmak. *ör. Hasta derdine deva bulmak için doktor doktor dolaştı.* **2)** *mec.* derdini, sıkıntısını ortadan kaldıran bir çözüme ulaşmak. *ör. Çaresiz insan derdine deva bulmak için her kapıyı çalar.* **(bir şeyin) derdine düşmek** yapılması gerekeni gerçekleştirmenin yollarını aramak. *ör. İşin şimdiden derdine düşmek gerekir.* **derdine yanmak** kendi durumuna üzülmek. *ör. Bunu yaparız biz, o derdine yansın.* **(bir şeyin) derdini çekmek** üzüntüsüne, sıkıntısına katlanmak. *ör. Onun derdini çekmekteyiz.* **(birine) derdini dökmek** sorunlarını, sıkıntılarını anlatmak. *ör. Ona derdimi dökmek istemiştim.* **(birinin) derdini deşmek** acısını, derdini anımsatıp yeniden üzülmesine yol açmak. *ör. İstemeden derdini deştim, bağışla.* **derdini Marko Paşa'ya anlat** "yakınmanı dinleyecek kimse bulamazsın" anlamında söylenir. *ör. Bu işte altta kaldın mı derdini Marko Paşa'ya anlat o zaman.* **derdini söylemeyen derman bulamaz** "insan, derdini, sorunlarını, sıkıntılarını birilerine anlatırsa daha kolay çözüm bulabilir, sorunumuza bizim bulamadığımız çözümü başkası bulabilir" anlamında söylenir. **dert anlatmak 1)** (birine) durumu anlatmak, sorunu anlatarak kavratmak. *ör. Bu konuda ona dert anlatmak güçtür.* **2)** ➻ **derdini dökmek** . **dert babası** *mec.* bir çözüm bulmasını umarak herkesin derdini döktüğü, iyiliksever kimse. **dert benim tasa senin mi?** "sorun benim olduğu halde aldırış etmiyorum, sen ne tasalanıyorsun?" anlamında söylenir. **dert değil!** önemsenmeye, üzüntüye değmez! *ör. Ona söylerim, dert değil ama yine de üzülür.* **dert derdi düzmek** *arg.* "birçok ve hepsi birbirinden beter sorunla karşılaşmak" anlamında kullanılır. **dert dökmek** ➻ **derdini dökmek**. **dert edinmek** (ya da **etmek**) bir şeyi üzüntü konusu yapmak, kendi derdi, kendi sorunu bilmek. *ör. Bu işi kendine dert edindi.* **dert girmek** *ha.* (hayvan, bitki vb. için) hastalık edinmek, hastalanmak. *ör. Domateslere bu yıl bir dert girdi, adam olmadılar.* **dert küpü** *mec.* pek çok sorunu, sıkıntısı bulunan kimse. **dert olmak** (ya da **kesilmek**) (bir şey, birine) sıkıntı vermek. **dert ortağı 1)** aynı derdin, sorunun sıkıntısı içinde olanlardan her biri. **2)** insanın, sıkıntılarını, sorunlarını anlattığı, derdini paylaşan dostu. **dert sahibi 1)** sorunu, sıkıntısı, üzüntüsü olan. **2)** hastalıklı. **dert yanmak** (birine) sıkıntısını, sorununu sızlanarak anlatmak. *ör. İnsan kime dert yanacak, bilmiyor.*

dertlenebilme *a. Far. T.* dertlenebilmek eylemi.

dertlenebilmek *(nsz) Far. T.* dertlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dertlenilme *a. Far. T.* dertlenilmek eylemi.

dertlenilmek *(nsz) Far. T.*dertlenmek eylemi yapılmak. *ör. Bu kadarcık şeye dertlenilir mi?*

dertleniş *a.* dertlenmek eylemi ya da biçimi.

dertlenme *a. Far. T.* dertlenmek eylemi.

dertlenmek *(nsz) Far. T.* **1** üzüntüye kapılmak, tasalanmak, kaygılanmak. *ör. Bunda dertlenecek bir şey yok.* **2** *ha.* hastalanmak.

dertleşiş *a.* dertleşmek eylemi ya da biçimi.

dertleşebilme *a. Far. T.* dertleşebilmek eylemi.

dertleşebilmek *(nsz; -le) Far. T.* dertleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dertleşme *a. Far. T.* dertleşmek eylemi.

dertleşmek *(nsz; -le) Far. T.* birbirine sorunlarını, sıkıntılarını anlatmak. *ör. Onunla biraz dertleştik.*

dertli *s. Far. T.* sorunları, sıkıntıları olan, derdi bulunan. *ör. Dertlinin halinden anlarız.* **dertli dertli** *ik. be.* dertli bir biçimde. *ör. Çocukcağız dertli dertli bakıyordu.*

dertlilik *a. Far. T.* dertli olma durumu.

dertop *be.* bir araya toplanarak, büzülerek. **dertop edilmek** topnaıp bir araya getirilmek. **dertop etmek** (ya da **eylemek**) bir araya getirmek, toparlamak. **dertop olmak** yuvarlak bir biçim almak, toparlanmak.

dertsiz *s. Far. T.* sorunları, sıkıntıları, kaygıları olmayan, sıkıntısız, hiçbir derdi bulunmayan. **dertsiz baş terkide gerek** "herkesin derdi olur, bir başın dertten kurtulabilmesi için, kesilen düşman başı gibi, terkideki heybeye konulması gerekir, yani insan ancak ölünce dertten, sorunlardan, sıkıntı ve üzün-

tüden kurtulabilir" anlamında söylenir. **dertsiz başını derde sokmak** bir sorunu yokken, gereksiz yere, sorun çıkaran, üzüntü ve sıkıntı veren bir işe girişmek. **dertsiz tasasız** *s.* ve *be.* hiçbir derdi ve tasası olmayan.

dertsizlik *a. Far. T.* dertsiz olma durumu.

deruhte *b. a. Far. Ar. esk.* (bir şeyi) yerine getirmeyi üzerine alma, üstlenme. **deruhte etmek** (bir şeyi) yapmayı, yerine getirmeyi üzerine almak, üstlenmek.

derun *a. Far.* (. -) *esk.* (insanda) iç, gönül.

deruni *s. Far.* (. - -) *esk.* iç ile ilgili, içe değgin. *eş.* **içsel**.

derviş *a. Far.* **1** bir tarikata girmiş, o tarikatın töre ve yasalarına bağlı kimse. **2** yoksulluğu, çile çekmeyi benimsemiş kimse. **3** *mec.* her şeyi hoş gören, hoşgörüyle karşılayan, alçakgönüllü kimse. **dervişin fikri ne ise zikri de odur** "insan, önem verdiği, hep düşündüğü şeyden söz eder, bundan kendini alamaz" anlamında söylenir.

dervişane *be. Far.* (. .' - .), **dervişçe**.

dervişçe *s.* ve *be. Far. T.* dervişlere yakışır bir biçimde, hoşgörüyle, hoşgörülü, hoşgörüyle.

dervişlik *a. Far. T.* derviş olma durumu.

derya *a. Far.* (. -) **1** *esk.* ➻ **deniz**. **2** *mec.* bir şeyin bol olduğu yer. **3** *mec.* çok bilgili kimse. **derya gibi** *mec.* **1)** çok bilgili (kimse). **2)** pek çok, pek bol. **deryanın suyu, hanımın huyu** kadınların çok kaprisli olduğunu anlatmak için kullanılır.

deryadil *b. s. Far.* (. - .) *esk.* her şeyi hoş gören, çok sabırlı, gönlü geniş (kimse).

derz *a. Ar. mim.* **1** iki yapı gereci ya da yapının iki bölüğü arasındaki aralık. **2** duvar taşlarının ya da tuğlalarının harçla doldurulup üzerinden mala çekilerek düzeltilen aralığı. **derz kalemi** *mim.* duvar derzlerini doldurmakta kullanılan duvarcı aracı.

derzci *a. Ar. T.* özellikle derz işleri yapan duvar ustası.

derzleme *a. Ar. T.* derzlemek eylemi.

derzlemek *(-i) Ar. T. mim.* duvar taşlarının ya da tuğlalarının görünür aralıklarını harçla doldurup üzerinden mala çekerek düzeltmek.

desen *a. Fr.* **1** bir yüzeye çizilen, nesnelerin renklerini değil de biçimlerini, belirli çizgilerini gösteren resim. **2** görsel bir etki yaratmak ereğiyle yapılmış çizgisel resimlerin ortak adı. **3** desen çizme sanatı. *ör. Resmin yolu desen öğrenmekten geçer.*

desenci *a. Fr. T.* desene ağırlık veren sanatçı.

desenli *s. Fr. T.* üzerinde desen bulunan (nesne).

desensiz *s. Fr. T.* üzerinde desen bulunmayan (nesne).

desibel *a. Fr.* belin **(IV)** onda birine eşit bir ses ölçü birimi.

desigram *a. Fr. mat.* bir gramın onda biri.

desikatör *a. Fr.* ➻ **kurutma kabı**.

desilitre *a. Fr.* (. . .' .) *mat.* bir litrenin onda biri.

desimetre *a. Fr.* (. . .' .) *mat.* bir metrenin onda biri.

desinatör *a. Fr.* **1** mesleği desen çizmek olan kimse. **2** mimarlık, endüstri vb.'de model çizen sanatçı. **3** *mim.* çizim işlerinde çalışan mimar yardımcısı.

desinatörlük *a. Fr. T.* desinatörün işi, uğraşı.

desise *a. Ar.* (. - .) *esk.* aldatma, düzen, oyun.

desister *a. Fr.* sterin onda biri.

despot, -tu *a. Fr.* **1** bir ülkeyi baskıya, zora dayanarak tek başına yöneten kimse. *eş.* **buyurgan**, *esk.* **müstebit**. **2** *tar.* Ortodoks Rumların din başkanlarına verilen ad. **3** *mec.* çevresinde egemenlik kuran, her istediğini yaptırmak isteyen kimse. *eş.* **zorba**.

despotça *be. Fr. T.* (. .' .) despota yaraşır bir biçimde, zorbaca.

despotizm *a. Fr.* ➻ **despotluk**.

despotlaşabilme *a. Fr. T.* despotlaşabilmek eylemi.

despotlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* despotlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak, buyurganlaşabilmek.

despotlaşma *a. Fr. T.* despotlaşmak eylemi.

despotlaşmak *(nsz) Fr. T.* despot biri durumuna gelmek, despot olmak, zorbalaşmak, buyurganlaşmak.

despotluk *a. Fr. T.* **1** despot olma durumu. **2** bir ülkeyi baskıya, zora dayanarak yönetme biçimi. *eş.* **buyurganlık**, *esk.* **istibdat**. **3** ➻ **zorbalık**.

destan *a. Far. yaz.* **1** tarihöncesinin tanrıları, tanrıçaları, yarı tanrıları ve yiğitleriyle ilgili olağanüstü olayları öyküleyici bir yöntemle ve koşuk olarak anlatan en eski bir yazınsal tür. *eş.* **epope**. **2** çağdaş Türk yazınında, içerik ve biçim yönünden geleneksel destanlardan ayrılıkları bulunan, genellikle uzunlu kısalı birçok şiirden oluşan ve ulusal konuları işleyen, öyküleyici özelliği ağır basan yapıt. **3** halk yazınında, biçim yönünden koşmaya benzemekle birlikte dörtlük sayısı konuya göre değişen, toplumu ilgilendiren her türlü konuyu öyküleyici bir yöntemle işleyen koşuk. **4** olağanüstü ve şaşırtıcı yiğitlik olayları dizisi. *ör. Ordumuzun Çanakkale destanı unutulmaz.* **destan düzmek** *ha.* bir olayı anlatan uzun şiir yazmak. **destan gibi** çok uzun yazılmış (mektup, yazı). **destan yaratmak** olağanüstü yiğitlik göstermek, yiğitçe savaşmak. *ör. Çanakkale'de destan yaratan Mehmetçik, bu halkın oğludur.*

destancı *a. Far. T. yaz.* destan yazan ya da anlatan kimse.

destani *s. Far. Ar.* (. - -) **1** destan yiğitlerine yaraşır nitelikte olan. **2** destan biçiminde yazılmış olan.

destanlaşabilme *a. Far. T.* destanlaşabilmek eylemi.

destanlaşabilmek *(nsz) Far. T.* destanlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

destanlaşma *a. Far. T.* destanlaşmak eylemi.

destanlaşmak *(nsz) Far. T.* destanlara girecek denli olağanüstü yiğitlikler göstermek.

destanlaştırılma *a. Far. T.* destanlaştırılmak eylemi.
destanlaştırılmak *(nsz) Far. T.* destana konu olmak, destan olarak anlatılmak. *ör. Kurtuluş Savaşı ozanlarca destanlaştırılmıştır.*
destanlaştırma *a. Far. T.* destanlaştırmak eylemi.
destanlaştırmak *(-i) Far. T.*destan olarak anlatmak, destana sokmak. *ör. Birkaç ozan Kurtuluş Savaşı'nı destanlaştırmıştır.*
destansı *s.* ve *a. Far. T.* destan özelliği taşıyan, destana benzeyen, destan biçiminde yazılmış olan. *eş.* **epik**.
destansılık *a. Far. T.* destansı olma özelliği, durumu. *ör. Şiirinde destansılık ağır basar.*
deste *a. Far.* **1** özdeş türden şeylerden bir araya getirilmiş tutam. *ör. Bir deste iskambil aldım.* **2** bir araya getirilmiş ekin yığını, tomarı, demeti. *ör. Köylü, buğday destelerini harmana taşıyordu.* **3** *mec.* çok. *ör. Postacı, çantasından bir deste mektup çıkarıp uzattı.* **4** kılıç, bıçak gibi şeylerin el ile tutulacak yeri. **5** *sp.* yağlı güreşte güreşçilerin ayrıldığı beş dereceden en küçüğü. *ör. Desteye on güreşçi çıkmıştı.* **deste deste** *ik. be.* birçok desteler durumunda, demet demet. **deste yapmak** deste durumuna getirmek, destelemek. *ör. Paraları deste yapmak hoşuna gidiyor.*
desteci *a. Far. T.* biçilmiş ekini deste yapan işçi.
destecilik *a. Far. T.* destecinin yaptığı iş.
destek *a. Far.* **1** dayak, dayanak. **2** üzerine bir şey koymaya, oturtmaya, tutturmaya yarar araç. **3** *mec.* destekleyen kimse, yardımcı. *ör. Benim desteğim yok.* **4** *fiz.* bir vektörü taşıyan sonsuz doğru. **5** *ask.* bir birlik için sağlanan yardım ya da koruma. **destek almak** yardım almak, desteklenmek. **destek görmek** *mec.* kendisine yardım edilmek, desteklenmek. *ör. Destek göreceğimizi sanmam, engel olmaya bile çalışırar.* **destek olmak** *mec.* yardım etmek, desteklemek. *ör. Bize destek olmak isteyenleri korkuttular.* **destek vermek** ➻ **desteklemek**.
destekçi *a. Far. T.* destek veren, destek olan, yardım eden (kimse), destek[3].
destekçilik *a. Far. T.* destekçi olma durumu, yardımcılık.
destekdoku *b. a. Far. T.* **1** *hayb.* vücuda destek görevi yapmaları nedeniyle bağdokusunun kıkırdak ve kemikdokularına birlikte verilen ad. **2** *bitb.* kalın çeperli ve güçlü gözelerden oluşan, bitkiye diklik, sertlik ve sağlamlık sağlayan doku.
destekleme *a. Far. T.* **1** desteklemek eylemi. **2** (kimi üretim alanlarında) devletçe yapılan para yardımı. *eş.* **sübvansiyon**. **destekleme alımı** bir ürünün değerini belli bir düzeyden aşağı düşürmemek için devletçe yapılan satın alma işi.
desteklemek *(-i) Far. T.* **1** destek[1] koymak, destek ile pekiştirmek, sağlamlaştırmak, altına destek koyarak bir şeyin devrilmesini, çökmesini önlemek. **2** *mec.* bir kimseye ya da kuruluşa yardım sağlamak, yardım etmek. **3** *mec.* birine arka çıkmak, söz ve davranışla, birinin yanında olduğunu göstermek. **4** *mec.* yüreklendirmek.
desteklenebilme *a. Far. T.* desteklenebilmek eylemi.
desteklenebilmek *(nsz) Far. T.* desteklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
destekleniş *a.* desteklenmek eylemi ya da biçimi.
desteklenme *a. Far. T.* desteklenmek eylemi.
desteklenmek *(nsz) Far. T.* **1** desteklemek eylemine konu olmak. **2** desteklemek eylemi yapılmak. **3** *mec.* yüreklendirilmek. *ör. Barış için çalışanlar desteklenmelidir.*
destekletme *a. Far. T.* destekletmek eylemi.
destekletmek *(-i, -e) Far. T.* desteklemek eylemini yaptırmak.
destekleyebilme *a. Far. T* destekleyebilmek eylemi.
destekleyebilmek *(-i) Far. T.* destekleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eğitimi, sanatı her zaman destekleyebiliriz.*
destekleyiş *a.* desteklemek eylemi ya da biçimi.
destekli *s. Far. T.* desteği olan.
desteksiz *s. Far. T.* desteği olmayan. **desteksiz atmak** (ya da **sallamak**) *arg.* çok abartılı konuşmak, yalan söylemek.
desteleme *a. Far. T.* destelemek eylemi.
destelemek *(-i) Far. T.* **1** deste[1,2] durumuna getirmek, deste yapmak. **2** *arg.* (birinin) yakasına yapışmak. **3** *arg.* (dolmuş, otobüs sürücüsü) araca yolcu doldurmak.
desteleniş *a.* desteklenmek eylemi ya da biçimi.
destelenme *a. Far. T.* destelenmek eylemi.
destelenmek *(nsz) Far. T.* destelemek eylemi yapılmak.
desteletme *a. Far. T.* desteletmek eylemi.
desteletmek *(-i, -e) Far. T.* destelemek eylemini yaptırmak.
desteleyebilme *a. Far. T.* desteleyebilmek eylemi.
desteleyebilmek *(-i) Far. T.* desteleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
desteleyici *a. Far. T.* ➻ **desteci**.
desteleyicilik *a. Far. T.* ➻ **destecilik**.
desteleyiş *a.* desteklemek eylemi ya da biçimi.
destroyer *a. İng.* (. .' .) orta çapta toplarla donatılmış, orta tonajlı, çok hızlı ve çevik savaş gemisi. *eş.* **muhrip**.
destur *a. Far.* (. -) **1** izin. **2** *ünl.* (.' .) "savulun", "yol verin", "izin verin geçelim", "çekilin" anlamında kullanılır. **3** *ünl.* (inanış olarak) bir yere pis su dökerken, işenirken cinler çarpmasın diye söylenir.
destursuz *s. Far. T.* izin almadan, izinsiz. **destursuz bağa girmek 1)** bir şeye izinsiz olarak el atmak. **2)** bilmediği konularda düşünceler öne sürmek. **destursuz bağa gireni sopa ile kovarlar** "bir yere izinsiz girmek ya da bir şeye, bir işe izinsiz el atmak kötü karşılanır"

anlamında söylenir.
desturun *ünl. ha.* ayıp ya da iğrenti verici bir söz söylemek zorunda kalınca "özür dilerim", "bağışlayın" anlamında söylenir.
deşarj *a. Fr.* **1** doluluğunu, gücünü yitirme, boşalma. **2** *mec.* içini dökerek rahatlama. **deşarj olmak 1)** (akü, pil vb.) gücünü yitirmek, boşalmak. **2)** *mec.* içini dökerek, derdini anlatarak boşalmak, rahatlamak.
deşebilme *a.* deşebilmek eylemi.
deşebilmek *(-i)* deşmeye gücü yetmek, deşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yunuşak toprağı kolay deşebiliriz.*
deşeleme *a.* deşelemek eylemi.
deşelemek *(-i)* **1** güçlü bir biçimde ve derinlemesine deşmek, altını üstüne getirmek, karıştırmak. **2** *mec.* (bir konuyu) gizini öğrenmek üzere araştırmak. *ör. Biraz deşeleyince ne olduğu anlaşıldı.*
deşeleyiş *a.* deşelemek eylemi ya da biçimi.
deşifre *s. Fr. (Türkçede ancak "etmek" ve "olmak" yardımcı eylemleriyle birlikte kullanılır)* gizi çözülmüş, içeriği bilinir olmuş, açıklanmış. **deşifre etmek** bir şifreyi ya da güç bir yazıyı çözmek, anlamak. **deşifre olmak** (gizli durum) açığa çıkmak.
deşik *s.* **1** deşilmiş olan. **2** *a.* deşilmiş yer.
deşilebilme *a.* deşilebilmek eylemi.
deşilebilmek *(nsz)* deşilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
deşilme *a.* deşilmek eylemi.
deşilmek *(nsz)* deşmek eylemine uğramak, deşmek eylemi yapılmak. *ör. Cadde yer yer deşilmişti.*
deşme *a.* deşmek eylemi.
deşmek, -er *(-i)* **1** içini açmak, oymak, delmek, karıştırmak. **2** *mec.* bir sorunu anımsayarak yeniden kurcalamak, ele almak.
detant *a. Fr.* ➤ **yumuşama**[2].
detay *a. Fr.* ➤ **ayrıntı**.
detaylandırılma *a. Fr. T.* ➤ **ayrıntılandırılma**.
detaylandırılmak *(-i) Fr. T.* ➤ **ayrıntılandırılmak**.
detaylandırma *a. Fr. T.* ➤ **ayrıntılandırma**.
detaylandırmak *(-i) Fr. T.* ➤ **ayrıntılandırmak**.
detaylı *s. Fr. T.* ➤ **ayrıntılı**.
detektif *a. İng.* ➤ **dedektif**.
detektör *a. Fr.* ➤ **dedektör**.
deterjan *a. Fr.* ➤ **arıtıcı**.
determinant *a. Fr. mat.* birkaç bilinmeyenli birinci dereceden eşitlik dizgelerini çözmekte kullanılan yardımcı cebirsel anlatım.
determinasyon *a. Fr.* ➤ **belirlenim**.
determinist, -ti *a. Fr.* ➤ **belirlenimci**.
determinizm *a. Fr.* ➤ **belirlenimcilik**.
dev *a. Far.* **1** masallarda, söylencelerde çok iri, çok korkunç, olağanüstü güçlü olarak sözü edilen, genellikle kötücül olan uydurma yaratık. **2** *s. mec.* yapı olarak çok büyük, çok iri, olağanüstü irilikte olan (insan ya da hayvan, vb.). *ör. Kentte dev yapılar çoğaldı.* **3** *mec.* çok önemli, çok büyük, olağanüstü önemi olan. *ör. Onun gibi dev yazarlar az bulunur.* **dev adımlarıyla ilerlemek** üst üste başarılar kazanarak hızlı bir biçimde ilerlemek, gelişmek. *ör. Ülke dev adımlarıyla ilerliyor.* **dev anası** ➤ **devanası**. **dev gibi 1)** çok iri ve korkunç. **2)** *mec.* çok ağır, çok büyük. *ör. Karşımızda dev gibi sorunlar var.* **dev köpekbalığıgiller** *hayb.* omurgalıların balıklar sınıfından köpekbalıkları takımının bir alt familyası.
deva *a. Ar.* (. -) **1** hastalığı iyileştirici nesne, em, ilaç. **2** *mec.* çözüm, çare.
devalüasyon *a. Fr.* ➤ **değerdüşürümü**.
devalüe *a.* ve *s. Fr.* (para için) değeri düşürülmüş. **devalüe edilmek** (para) değeri düşürülmek. **devalüe etmek** (para) değerini düşürmek, değerdüşürümü yapmak.
devam *a. Ar.* (. -) **1** sürüp gitme, kesilmeme, sürekli olma, sürme, süreklilik. *ör. İşlerin devamı önemlidir.* **2** (sürmekte olan bir şeyin) ardından gelen bölüm, arkası, gerisi, süreği. *ör. Yazının devamı yarına kalmış.* **3** bir yere belli bir amaçla ve gereken zamanlarda gitme, gelme. *ör. Okula devam zorunludur.* **4** ek, parça, bölüm. *ör. Orası bahçenin bir devamıydı.* **5** *ünl.* (sözünü, işini) kesme, sürdür, devam et! **devam edilmek** (başlanmış bir iş) sürdürülmek. **devam etmek 1)** (başlanmış bir işi) sürdürmek. *ör. Bunu yapmaya devam etmek onu üzer.* **2)** (başlanmış bir iş) sürmek. *ör. Olay devam etmekteydi.* **3)** (bir yere) sürekli olarak, her zaman gitmek. *ör. O meyhaneye devam edenleri tanırız.* **devam ettirmek** (başlanmış bir işi) sürdürmek.
devamlı *s. Ar. T.* **1** hiç kesintiye uğramayan, ardı ardına gelen, bitmeyen, sürekli. *ör. Onun devamlı bir baş ağrısı vardır.* **2** işine, görevine düzgün giden. *ör. O, devamlı bir öğrencimizdir.* **3** *be.* her zaman, sürekli bir biçimde, sürekli olarak, boyuna.
devamlılık *a. Ar. T.* sürekli olma durumu, süreklilik.
devamsız *s. Ar. T.* **1** devam etmeyen, süreksiz. **2** işine, görevine düzgün gelip gitmeyen (kimse).
devamsızlaşabilme *a. Ar. T.* devamsızlaşabilmek eylemi.
devamsızlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* devamsızlaşma eğilimi göstermek, devamsızlaşma olasılığı bulunmak.
devamsızlaşma *a. Ar. T.* devamsızlaşmak eylemi.
devamsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* devam etmez olmak.
devamsızlık *a. Ar. T.* **1** devam etmeme durumu, süreksizlik. **2** işine, görevine düzenli gelip gitmeme durumu. **devamsızlık etmek** işine, görevine ya da gitmesi gereken bir yere düzenli gelip gitmemek.
devanası, -nı *b. a. Far. T.* **1** masallarda geçen dişi dev. **2** *mec.* çok iri ve çirkin kadın, iriyarı kadın.

devasa *s. Far.* (. - -) çok büyük, dev gibi.
devasız *s. Ar. T.* **1** (hastalık için) iyileştirilemeyen, sağaltımı olmayan, ilacı bulunamayan. **2** *mec.* çözümü olmayan, çaresiz.
devasızlık *a. Ar. T.* devasız olma durumu.
devaynası, -nı *b. a. Far.* nesneleri olduğundan daha büyük gösteren ayna.
devce *be. Far. T.* (.' .) deve özgü bir biçimde, dev gibi. *ör. Devce dalgalarla boğuştular.*
deve *a.* **1** *hayb.* gevişgetirenlerden, anayurdunun Asya olduğu sanılan, çöl yaşamına dayanıklı, sarı esmer renkte, yüksek boylu, uzun ve eğri boyunlu, sırtında bir ya da iki hörgüç bulunan, yük taşımakta yararlanılan, eti yenilebilen memeli bir hayvan. **2** *arg.* uzun boylu kimse. **deve bir akçeye, deve bin akçeye** "insan, yoksulsa, parası yoksa, almak istediği şeyi çok ucuz da verseler alamaz; parası varsa, varsılsa, o şeyin değerinden kat kat fazlasını da isteseler satın alır" anlamında söylenir. **deve boynuz ararken kulaktan olmuş** elinde bulunanla yetirmeyen, daha çoğunu isteyen, elindekini de yitirir. **deve büyüktür ama beşini bir eşek yeder** "her büyüğün aklı da büyüktür sanılmamalı, büyük görünüşlülerin bir araya gelmesi de aklı çoğaltmaz, bir tek akıllı birçok az akıllıyı arkasından sürükler" anlamında söylenir. **deve değil ki yedi yerinden boğazlansın** "her özveride bulundu, yeni birçok özveride bulunması isteniyor, bu denlisi de artık çok oluyor" anlamında söylenir. **deve edilmek** *arg.* (bir şey) aşırılmak, çalınmak, hırsızlanmak. **deve etmek** *arg.* (bir şeyi) kimse görmeden almak. **deve gibi** uzun boylu ve hantal (kimse). **deve kini** hiç sönmeyen, geçmeyen, unutulmayan öç duygusu. **deve Kâbe'ye gitmekle hacı olmaz** "gerekli nitelikten yoksun kişi biçimsel eylemlerle kişiliğine değer kazandıramaz" anlamında söylenir. **deve kolu** *tar.* çöllerde taşıma işlerinde yararlanmak için develerden oluşturulmuş askeri ulaştırma birliği. **deve nalbanda bakar gibi (bakmak)** hiç görmediği, yadırgadığı bir şeye bakarcasına, ters ters (bakmak). **deve olmak** *arg.* (bir nesne, özellikle para) ortadan yok olmak, çalınmak, alınmak, aşırılmak. **deve yapmak** *arg.* (kendinin olmayan bir nesneyi, özellikle parayı) kendine mal etmek, almak, ortadan yok etmek. **deve yürekli** çok korkak (kimse). **devede kulak** büyük bir bütüne göre o bütünden ufacık bir parça, çok önemsiz ve küçük bir şey. **deveden büyük fil var** "hiç kimse görevinin büyüklüğü, yetkisinin genişliğiyle övünmemelidir, çünkü ondan daha üstte olanlar bulunur" anlamında söylenir. **deveye bindikten sonra çalı ardına gizlenilmez** herkesin gözü önündeki büyük bir olayı şöyle böyle yorumlarla gizlemeye çalışmak olanaksızdır. **deveye binmek** *arg.* esrar esrikliği içinde sallanma duygusuna kapılmak, esrar çekmek. **deveye "boynun eğri" demişler, "nerem doğru ki?" demiş** baştan aşağı yanlış olan bir iş için söylenir. **deveye hendek atlatmak** bir kimseye, altından kalkamayacağı, yapamayacağı bir işi yaptırmaya çalışmak. **deveyi düze çıkarmak** güçlükleri giderip işleri yoluna koymak. **deveyi havuduyla yutmak** yasal olmayan yollardan büyük yarar sağlamak, herkesin gözü önünde büyük hırsızlık yapmak. **deveyi yardan uçuran** (ya da **atan**) **bir tutam ottur** "ardında koşulan küçük bir çıkar, kimi zaman insanın başına dert açar" anlamında söylenir.
deveboynu, -nu *b. a.* S ya da U biçiminde boru.
deveci *a.* **1** develeri olan, develerini kiraya veren kimse, deve sahibi. **2** deve kervanını yöneten kimse. **deveci ile görüşen kapısını yüksek açmalı** "büyük makamlarda bulunanlarla ya da varsıl kimselerle düşüp kalkan kişi, kendi yaşayışını onlarınkine uydurmak zorundadır" anlamında söylenir.
devecilik *a.* deve yetiştirme ya da deveyle yük taşıma işi.
devedikeni, -ni *b. a. bitb.* bileşikgillerden, kaba ve nemli topraklarda, ekinler arasında yetişen, tarım bitkilerine zarar veren, yaprakları dikenli, çeşitli türleri bulunan bir kır bitkisi.
devedişi, -ni *b. s.* (nar, buğday için) iri taneli. **devedişi gibi 1)** (nar tanesi vb. için) çok iri. **2)** *mec.* iriyarı, güçlü (kimse). **3)** *mec.* toplumdaki yeri üstlerde olan, tanınmış, ünlü (kimse). *ör. Devedişi gibi adamları partiye almazlık edemezler.*
devedöşlü *b. s.* (at için) karnı içeriye çekik.
devekuşu, -nu *b. a. hayb.* Afrika ve Avustralya'nın çölümsü bozkırlarında yaşayan, kanatları kısa olduğu için uçamayan, uzun bacaklarıyla çok hızlı koşabilen, yüksek boylu, uzun boyunlu, iri bir kuş. **devekuşu gibi (yüke gelince kuş, uçmaya gelince deve)** uygun koşullarda bile terslik çıkaranlar için kullanılır. **devekuşu gibi başını kuma sokmak** (ya da **gömmek**) **1)** gerçekleri görmemek için elinden geleni yapmak. **2)** kendini aldatarak başkalarını da aldattığını sanmak. **3)** bir tehlike, önlenmesi gereken bir olay karşısında, işe yaramayacağı apaçık olan kaçamak bir yola sapmak.
devekuşuluk *b. a. mec.* devekuşuna yaraşır davranma durumu. **devekuşuluk etmek** *mec.* gerçekleri görmemek için elinden geleni yapmak.
deveran *a. Ar.* (. . -) *esk.* dolaşma, dönme, dolaşım.
devetabanı, -nı *b. a. bitb.* bileşikgillerden, geniş yapraklı bir süs bitkisi.
devetımarı, -nı *b. s. T. Far.* gelişigüzel, üstünkörü, özensiz yapılan.
devetüyü, -nü *b. s.* **1** develerin tüyünden yapılmış. **2** koyu bej (renk). **3** devetüyü renginde olan.
devim *a. fiz.* ➤ **devinim**[2]. **devim yılgısı** *ruhb.* yürümeye ya da ayakta durmaya karşı duyulan aşırı korku. **devim yitimi** *ruhb.* istençli

kas devinimlerinde baş gösteren belirgin düzensizlik.

devimbilim *b. a. fiz.* mekaniğin güç, devinim, erke arasındaki ilişkileri inceleyen dalı. *eş.* **dinamik**.

devimbilimci *a.* ve *s.* devimbilim uzmanı.

devimduyum *b. a. ruhb.* devinmeden ve özellikle kasların kasılmasından edinilen duyum, devinimleri beyne ileten duyu.

devimleme *a. ruhb.* canlının yer değiştirmesi sonucu çevresi ya da yaşam alanıyla olan ilişkilerinin değişmesi.

devimli *s.* ➻ **devinimli**. **devimli devitken** *fels.* başkasınca devindirilen ve kendisi de başkasını devindiren. *ör. Onun felsefesine göre Tanrı'dan başka her varlık devimli devitkendir.*

devimlilik *a.* ➻ **devinimlilik**.

devimölçer *b. a. ruhb.* devim duyumlarının ölçülmesine yarayan araç.

devimsel *s.* **1** devinim durumunda olan. **2** *ruhb.* kas devinimleri ya da bunları sağlayan güçlerle ilgili olan. **3** *fiz.* devinimi yalnızca fizik yasalarına bağlı kalmayan, aynı zamanda etkin bir gücü, bir amacı da içeren. *eş.* **dinamik**. **devimsel alan** *ruhb.* kas devinimlerini düzenleyen ve yöneten beyin bölgesi. **devimsel erke** *fiz.* bir nesnenin devinim dolayısıyla taşıdığı güç. **devimsel eşgüdüm** *ruhb.* karmaşık devinimlerle ilgili kas kümelerinin dengeli bir güdüm altında çalışması. **devimsel uyum** *ruhb.* kasların etkili bir işbirliği yapabilmesi durumu. **devimsel yanılsama** *ruhb.* kişinin, devinmeyen bir organını deviniyormuş gibi algılaması.

devimselci *a.* ve *s. fels.* devimselcilik yandaşı (kimse, görüş).

devimselcilik *a. fels.* maddenin özünde devinim ve gelişim bulunduğunu öne süren öğretilerin ortak adı. *eş.* **dinamizm**[2].

devimselleşme *a.* devimselleşmek eylemi.

devimselleşmek *(nsz)* devim özelliği kazanmak ya da hep devinim durumunda olmak.

devimsellik *a.* **1** devimsel olma durumu. **2** *ruhb.* kas devinimleri yoluyla kişinin bir durumdan bir başka duruma geçebilmesi.

devimsiz *s.* ➻ **devinimsiz**. **devimsiz devitken** *fels.* kendisi devindirilmemiş olan devindirici. *ör. Doğaötesi düşünce devimsiz devitken tasarlar, o Tanrı'dır der.*

devimsizlik *a.* ➻ **devinimsizlik**.

devindirebilme *a.* devindirebilmek eylemi.

devindirebilmek *(-i)* devindirmeye gücü yetmek, devindirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

devindirici *s.* devinime yol açan, devinmeyi sağlayan.

devindiricilik *a.* devindirici olma durumu, devinime yol açma özelliği.

devindirilebilme *a.* devindirilebilmek eylemi.

devindirilebilmek *(nsz)* devindirilmesi olanak içinde olmak, devindirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

devindiriliş *a.* devindirilmek eylemi ya da biçimi.

devindirilme *a.* devindirilmek eylemi.

devindirilmek *(nsz)* devinime geçirilmek, devinmesi sağlanmak. *ör. Kamera yavaş yavaş devindirilerek çekim gerçekleşir.*

devindiriş *a.* devindirmek eylemi ya da biçimi.

devindirme *a.* devindirmek eylemi.

devindirmek *(-i)* devinime geçirmek, devinmesine yol açmak, devinmesini sağlamak, devinmek eylemini yaptırmak. *ör. Eski yönetmenler kamerayı devindirmekten kaçınırdı.*

devinebilme *a.* devinebilmek eylemi.

devinebilmek *(nsz)* devinmek elinde olmak, devinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

devingen *s. fiz.* işler durumda olan, işleyen, devinen. *eş.* **hareketli**. *ör. Biz, çok devingen bir toplumuz.* **devingen kuşak** *yerb.* yerkabuğunun yapısal biçim değiştirmelerine elverişli ve genel olarak uzun bir bölgesi.

devingenleşebilme *a.* devingenleşebilmek eylemi.

devingenleşebilmek *(nsz)* devingenleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Toplum kimi dönemlerde çok devingenleşebilir.*

devingenleşme *a.* devingenleşmek eylemi.

devingenleşmek *(nsz)* işler, devinir bir duruma gelmek, devingenlik edinmek. *ör. Kimi zaman toplumlar devingenleşir, dalgalanır.*

devingenlik *a.* **1** devingen olma durumu, özelliği. **2** devinme yetisi, yeteneği.

devinim *a.* **1** devinmek eylemi, devinme. *eş.* **hareket**. *ör. Yürür, devinimi saptarsınız.* **2** *fiz.* durağan, durmakta olan bir noktaya göre yer değiştirmekte olan nesnenin yaptığı eylem. *eş.* **hareket**. *ör. Fizik, Yer'in devinimini saptar.* **3** *topb.* bir toplumdaki olayların ana özelliğini, varlık biçimini belirleyen toplumsal süreçlerin bütünü. *eş.* **hareket**. **4** *fels.* zaman içinde durum değiştirme. **5** *fels.* olabilirlikten gerçekliğe geçiş. **6** *fels.* bir düşünce sürecinin başlaması. **7** *fels.* bir ruh durumundan başka bir ruh durumuna geçiş. **8** *fels.* tarihin akışı içinde var olan düzeni değiştirmeye zorlayan toplumsal, ruhsal ve benzeri güçlerin baskısı. *eş.* **hareket**.

devinimlendirme *a.* devinimlendirmek eylemi.

devinimlendirmek *(-i)* ➻ **devindirmek**.

devinimli *s.* devinme yetisi olan, devinebilen, devinen.

devinimlilik *a.* devinimli olma durumu, devinebilenin niteliği, devingenlik.

devinimsiz *s.* devinme durumunda olmayan, durağan, kımıldamayan, durgun, kımıltısız. *ör. Çocuk devinimsiz olur mu?*

devinimsizleşebilme *a.* devinimsizleşebilmek eylemi.

devinimsizleşebilmek *(nsz)* devinimsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

devinimsizleşme *a.* devinimsizleşmek eylemi.

devinimsizleşmek *(nsz)* devinimsiz duruma gelmek, devinemez olmak.

devinimsizlik *a.* devinimsiz olma durumu, durağanlık, durgunluk, kımıltısızlık. *ör. Dış durgunluk devinimsizlik demek değildir, devinme içte olabilir.*
devinme *a.* devinmek eylemi. *eş.* **hareket**. **devinme olayı** *gökb.* Yer'in dönme ekseninin ortalama kutup çevresinde ağır ağır dönmesi.
devinmek *(nsz)* **1** (canlıda) vücudu ya da herhangi bir organı oynatmak, kımıldatmak, kıpırdatmak ya da bütünüyle yer değiştirmek, yürümek. *eş.* **hareket etmek**. *ör. Akşama değin devinmekten bitkin düştüm.* **2** *fiz.* ve *gökb.* (cisimler için) durmakta olan, durağan bir noktaya göre durumu ya da yeri değişmek.
devir, -vri (I) *a. Ar.* ➤ **çağ**[2]. **devir açmak** tarihte önemli bir özellik taşıyan yeni bir çağ, bir dönem başlatmak. **devir devir** *ik. be.* zaman zaman.
devir, -vri (II) *a. Ar.* **1** *esk.* dönme, dönüş. *ör. Tekerleğin devir sayısını hesaplayın.* **2** *esk.* dolaşma. *ör. Trafik polisinin devirleri sıklaştı.* **3** aktarılma, taşınma. *ör. Malın devri sırasında bozulan, kırılan olur.* **4** bir malın sahipliğini ya da mal üzerindeki bir hakkı bir başkasına geçirme. *ör. Dairenin devri için tapuya gidildi.* **5** bir görevin, bir kimseden bir başkasına geçmesi. **6** sürekli ve düzenli değişme. *eş.* **çevrim**. **7** *fiz.* bir devinim, birbirinin özdeşi olan ve eşit zamanlarda yapılan başka devinimlerden oluştuğunda bu devinimlerden her biri ya da bunların yapılması için geçen her zaman aralığı, birimi. *eş.* **periyot**.
devirebilme *a.* devirebilmek eylemi.
devirebilmek *(-i)* devirmeye gücü yetmek, devirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Fırtına ağaçları devirebilir.*
devireyazma *a.* devireyazmak eylemi.
devireyazmak *(-i)* devirme tehlikesi yaratmak, az kalsın devirmek.
deviriş *a.* devirmek eylemi ya da biçimi.
deviriverme *a.* devirivermek eylemi.
devirivermek *(-i)* ansızın ya da kısa zamanda devirmek.
devirli *s. Ar. T. fiz.* eşit zaman aralıklarıyla ardışık olarak yinelenen (devinim).
devirme *a.* devirmek eylemi.
devirmek *(-i)* **1** ayakta ya da dik durmakta olan bir nesneyi yatay duruma getirmek, dengesini bozarak yere düşürmek ya da bir yana eğmek. *ör. Araba çarptığı direği devirdi.* **2** *mec.* bir yönetim organının ya da başkanının gücünü zorla ya da seçim yoluyla elinden almak. *ör. Hükümeti devirmek istiyorlar. Halk, iktidarı sandıkta devirecektir.* **3** *mec.* (yemek, içki vb.) tümünü yemek ya da içmek, tümünü bitirmek. *ör. İki porsiyon kebabı devirdi.* **4** bir yana eğmek. *ör. Kasketini devirmişti, uzun saçı vardı.* **5** *mec.* bir kitabı başından sonuna değin okuyup bitirmek. *ör. Kuran'ı iki kez devirmek bile onu düzeltememişti.* **devire devire** *ik. be.* devirerek.
devirtiş *a.* devirtmek eylemi ya da biçimi.
devirtme *a.* devirtmek eylemi.
devirtmek *(-i, -e)* devirmek eylemini yaptırmak. *ör. Padişahı devirtip yerine geçti.*
devitken *s.* herhangi bir devinimi başlatan, yaptıran ya da sağlayan. *ör. Tanrı, ilk devitkendir.*
devitkenlik *a.* devitken olma durumu, özelliği.
devitme *a.* devitmek eylemi.
devitmek *(-i)* devinim durumuna getirmek, devirmesini sağlamak, devindirmek.
devleşleşebilme *a. Far. T. mec.* devleşebilmek eylemi.
devleşebilmek *(nsz) Far. T. mec.* devleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kimi insanlar gözümüzde devleşebilir.*
devleşme *a. Far. T. mec.* **1** çok büyüme, çok irileşme. **2** aşırı gelişme, aşırı büyüme. *ör. Sorunların devleşmesi göz korkutuyor.*
devleşmek *(nsz) Far. T. mec.* **1** çok büyümek, çok irileşmek. **2** aşırı gelişmek, aşırı büyümek. *ör. Devleşen teknik karşısında akıl duruyor.*
devleştirebilme *a. Far. T. mec.* devleştirebilmek eylemi.
devleştirebilmek *(-i) Far. T. mec.* devleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Olaylar bazı kişileri devleştirebilir.*
devleştirme *a. Far. T.* devleştirmek eylemi.
devleştirmek *(-i) Far. T. mec.* aşırı biçimde gelişmesini, artmasını sağlamak.
devlet, -ti *a. Ar.* **1** toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal örgütlü bir ulusun ya da uluslar topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık. *ör. Türkiye Cumhuriyeti egemen bir devlettir.* **2** *topb.* toplumun siyasal örgütlenişi ve örgütlerinin tümü. **3** ulusa bağlı olarak devletin yönetim katı, yönetim. *ör. Devlet, halkını düşünür.* **4** *mec.* mutluluk; talih. *ör. Bu iş olursa ne devlet!* **devlet adama ayağıyla gelmez** "varsıllık, mutluluk, talih insanı kendiliğinden gelip bulmaz, bunlar çalışıp çabalamakla elde edilebilir" anlamında söylenir. **devlet adamı** devletin üst yönetimlerinde bulunmuş ya da bulunan kimse. *ör. Bir devlet adamı kolay yetişmez.* **devlet adamlığı** devlet adamı olma özelliği. **devlet baba** *ha.* devlet. **devlet bakanı** bakanlık olarak kurulmamış olan resmi kuruluşlardan birkaçını yöneten bakan. **devlet bankası** kamu malı olan banka. **devlet başkanı** devletin başında bulunan kimse. **devlet çiftliği** devletçe, devlet toprakları üzerinde kurulan tarımsal işletme. **devlet düşkünü** varsıllık ve mutluluk içinde, gün görmüş, iyi yaşamış bir kimseyken sonradan yoksul düşmüş soylu kişi. **devlet felsefesi** *fels.* ilkin Platon ile Aristoteles'in kurduğu, devletin ve toplum yaşamının özü, doğuşu, anlamı, ana ilkeleri ve biçimleri üzerine geliştirilen felsefe öğretilerinin ortak adı. **devlet kapısı** hükümetin resmi daireleri. *ör. Devlet kapısında iş arıyordu.* **devlet kuşu** *mec.* umulmadık, beklenmedik bir iyilik, iyi talih. **devlet oğul, mal tahıl, mülk değirmen** "en büyük varsıllık ve mutluluk oğul sahibi ol-

mak; en gerekli, işe yarar mal tahıl; en değerli mülk, değirmendir" anlamında söylenir. **devletle!** "güle güle" yerine kullanılan bir uğurlama sözü. **devletli gözü perdeli olur** "devlet adamı, ülkenin birçok eksiğini, yöneticilerin birçok yolsuzluğunu görmez" anlamında söylenir. **devletli ile deli bildiğini işler** "yüksek rütbeliler, deliler akıllarına geleni yapar, kimsenin sözünü dinlemez" anlamında kullanılır. **devletin malı deniz, yemeyen domuz** devlet malını çalan, yiyen kimseler göre devletin tükenmez malı vardır, yolunu bulup ondan aşırmayan, çalmayan budaladır.

devletçi *s. Ar. T.* **1** devletçilik yandaşı (kimse, görüş). **2** devletçiliğe uygun olan.

devletçilik *a. Ar. T.* **1** bir ülkenin kalkınmasının, gelişmesinin devlet girişimiyle, devlet eliyle olabileceğini öne süren görüş, öğreti. **2** devletin, ekonomik yaşama doğrudan doğruya el attığı sisteme verilen ad. **3** *fels.* devleti törenin, hukukun, kültürün ve benzeri kurumların kaynağı ve taşıyıcısı olarak görme eğilimi.

devlethane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* eskiden, kendisine saygı duyulan biriyle konuşulurken incelik gereği "eviniz" sözcüğü yerine kullanılırdı.

devletlerarası *b. s. Ar. T.* iki ya da daha çok devletin arasında ya da birçok devletle ilgili olan.

devletleşme *a. Ar.T.* devletleşmek eylemi.

devletleşmek *(nsz) Ar. T.* devlet[1] durumuna gelmek.

devletleştirebilme *a. Ar. T.* devletleştirebilmek eylemi.

devletleştirebilmek *(-i) Ar. T.* devletleştirmeye gücü yetmek, devletleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

devletleştirilebilme *a. Ar. T.* devletleştirilebilmek eylemi.

devletleştirilebilmek *(nsz) Ar. T.* devletleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

devletleştiriliş *a. Ar. T.* devletleştirilmek eylemi ya da biçimi.

devletleştirilme *a. Ar. T.* devletleştirilmek eylemi. *eş.* **kamulaştırılma**.

devletleştirilmek *(nsz) Ar. T.* devletin, kamunun malı durumuna getirilmek. *eş.* **kamulaştırılmak**.

devletleştiriş *a.* devletleştirme eylemi ya da biçimi.

devletleştirme *a. Ar. T.* devletleştirmek eylemi. *eş.* **kamulaştırma**.

devletleştirmek *(-i) Ar. T.* kamu yararı için devletin, kamunun malı yapmak, bedelini ödeyerek devlete mal etmek, devlet eliyle işletmek. *eş.* **kamulaştırmak**.

devletli *s. Ar. T.* ➻ **devletlu**.

devletlu *s. Ar. T.* **1** *esk.* mutluluk, varsıllık, gönenç içinde bulunan (kimse). **2** *a. tar.* Osmanlı döneminde paşa, vezir gibi devlet adamlarına verilen san ya da böyle kişilere bir seslenme sözü.

devon çağı *a. İng. T. yerb.* ➻ **devoniyen**.

devon dönemi *a. İng. T. yerb.* ➻ **devoniyen**.

devoniyen *a. İng. (Britanya'daki Devon bölgesinin adından) yerb.* **1** birinci çağın dördüncü dönemi; bu dönemde omurgalılarda akciğerler ve yürüyücü ayaklar, bitkilerde kökler, gerçek yapraklar ve yumurtacıklar oluşmuştur. **2** bu dönemde oluşmuş olan Yer katmanları.

devralabilme *a. Ar. T.* devralabilmek eylemi.

devralabilmek *(-i) Ar. T.* devralma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İstersek işi biz devralabiliriz.*

devralma *a. Ar. T.* devralmak eylemi.

devralmak *(-i) Ar. T.* bir şeyi devir **(II)**[4,5] almak, teslim almak.

devran *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* yeryüzü, dünya. **2** alınyazısı. *eş.* **kader, tali** . **3** çağ, zaman.

devre (I) *a. Ar.* **1** dönem, ara. **2** *fiz.* elektrik devresi. *eş.* **çevrim**. **devre dışı kalmak** çevrimin, işleyişin dışına çıkmak, artık işlemez, çalışmaz olmak. **devre mülk** ➻ **devremülk**. **devreye alınmak** çevrime, işin içine girmesi sağlanmak. *ör. Yeni santral devreye alınınca elektrik sıkıntısı sona erecekmiş.* **devreye almak** ➻ **devreye sokmak**. **devreye girmek 1)** bir çevrimi, bir işleyişi tamamlamak üzere işlemeye başlamak. *ör. Yeni santral devreye girdi.* **2)** *mec.* araya girmek, işi ele alıp yapmaya başlamak, karışmak, ilgilenmek. *ör. İşin yürümezse ben devreye girerim.* **devreye sokmak** devreye, çevrime, işleyişe girmesini sağlamak. **devreye sokulmak** devreye girmesi sağlanmak. *ör. Elektrik üretimi yeterli olmayınca başka bir santral devreye sokuldu.*

devre (II) *s. ha.* aksi, ters (insan), yolunda olmayan, ters (iş).

devredebilme *a. Ar. T.* devredebilmek eylemi.

devredebilmek *(-i; -i, -e) Ar. T.* devretme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İş yürümezse zararına devredebilirmişiz.*

devredilebilir *b. s. Ar. T. huk.* yasal olarak başkasına devir olanağı bulunan (hak vb.).

devredilebilirlik *b. a. Ar. T. huk.* yasal olarak devredilebilir olan bir hakkın niteliği.

devredilebilme *a. Ar. T.* devredilebilmek eylemi.

devredilebilmek *(nsz) Ar. T.* devredilme olanağı bulunmak.

devredilemez *b. s. Ar. T. huk.* yasal olarak başkasına devir olanağı bulunmayan (hak).

devredilemezlik *b. a. Ar. T. huk.* yasal olarak devredilemez olan bir hakkın niteliği.

devrediliş *a. Ar. T.* devredilmek eylemi ya ada biçimi.

devredilme *a. Ar. T.* devredilmek eylemi.

devredilmek *(nsz) Ar. T.* devretmek eylemi yapılmak.

devremülk *b. a. Ar.* genellikle dinlencede kullanılmak için yapılan çok daireli bir yapıda çok ortakça ortaklaşa satın alınan, ortaklarca dönem dönem ve yalnızca belli dönem ve gün sayısınca kullanılabilen daire.

devren *be. Ar.* (.' .) devir **(II)**[4] yoluyla, devrederek.
devretme *a. Ar. T.* devretmek eylemi.
devretmek, -der *(-i; -i, -e) Ar. T. esk.* **1** kendi ekseni çevresinde çevrilmek, dönmek. **2** dolaşmak. **3** bir mal üzerindeki sahipliğini ya da hakkını başkasına geçirmek, vermek. **4** aktarmak. **5** bir kitabı baştan sona değin okuyup bitirmek.
devri *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** *fiz.* **devirli**. **2** *kim.* ➻ **çevrimsel**.
devriâlem *b. a. Ar.* (.' . - .) *esk.* yeryüzünü dolaşma.
devridaim *b. a. Ar.* (.' . - .) *esk.* **1** tam ve sürekli dönüş ya da dolaşım. **2** motorda suyun dolaşmasını, dönmesini sağlayan aygıt.
devrik *s.* **1** katlanıp kendi üzerine bükülmüş. *ör. Devrik yakalı bir bluz aldım.* **2** dik durumunu yitirmiş, devrilmiş, yatmış, yıkılmış. *ör. Devrik elektrik direği tehlike yarattı.* **3** *mec.* (iktidar ve iktidarda olanlar için) bir darbeyle yönetimi yitirmiş olan. *ör. O, devrik hükümette başbakandı.* **4** *dilb.* devrik tümce biçiminde kurulmuş olan (söz). **devrik tümce** (ya da **cümle**) *dilb.* yüklemi öteki sözcüklerden daha önce gelen tümce; örneğin "severim Ankara'nın yazgecelerini" gibi.
devrikleme *a. dilb.* ve *yaz.* sözcüklerin tümce içindeki olağan dizilişine uymayan, devrik tümce biçiminde kullanımı. *ör. Devrikleme konuşma dilinin özelliğine girer.*
devriklik *a.* devrik olma durumu. *ör. Devriklik, konuşma dilinde çok görülür.*
devrilebilme *a.* devrilebilmek eylemi.
devrilebilmek *(nsz)* devrilmek olanak içinde olmak, devrilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
devrileyazma *a.* devrileyazmak eylemi.
devrileyazmak *(nsz)* devrilme tehlikesi geçirmek, az kalsın devrilmek.
devriliş *a.* devrilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ağacını devrilişini gördüm.*
devriliverme *a.* devrilivermek eylemi.
devrilivermek *(nsz)* ansızın ya da kolayca devrilmek.
devrilme *a.* devrilmek eylemi.
devrilmek *(nsz)* devirmek eylemine konu olmak. **devrile devrile** *ik. be.* sallanarak, devrilerek.
devrim *a.* **1** bir toplumun yaşamında önemli işlevi olan kurumların hızlı ve geniş kapsamlı bir biçimde kökten değiştirilmesi ya da yenileştirilmesi, yeniden biçimlendirilmesi ya da belli bir alanda birdenbire gerçekleşen kökten değişiklik. *eş. esk.* **inkılap**. *ör. Ataç, "Biz, devrim deyince, toplumun yaşayışında, düşünüsünde bir değişiklik demek istiyoruz" diye yazmıştı.* **2** *topb.* herhangi bir olaydaki hızlı ve geniş kapsamlı niteliksel değişme. **3** *fels.* yerleşik toplumsal düzeni değiştirme ve yeniden biçimlendirme. **4** *fels.* felsefede, bilim ve sanatta, dünya görüşünde vb. eskimiş olanı kaldırıp yerine yepyenisini koyma. **5** bir ülkede var olan yönetimi zor kullanarak ele geçirip toplumun siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamında hızlı ve köklü değişikliklere yol açan halk hareketi. *eş.* **ihtilal**. **devrim yapmak** bir devrimi gerçekleştirmek. *ör. Atatürk, devrim yapmış bir önderdir.*
devrimci *s.* devrim yapan ya da yapılan bir devrime bağlı olan, devrim yandaşı (kimse, görüş). *eş. esk.* **inkılapçı**. **devrimci demokrat** halk adına halka karşın devrimler gerçekleştirmek isteyen kimse. **devrimci demokratlık** devrimci demokrat olma özelliği.
devrimcileşme *a.* devrimcileşmek eylemi.
devrimcileşmek *(nsz)* tutuculuğu bırakıp yenileşmeye açık bir duruma gelmek, devrimci olmak.
devrimcileştirme *a.* devrimcileşmek eylemi.
devrimcileştirmek *(-i)* eskiye bağlılıktan kurtarıp yeniye açık olmasını sağlamak, devrimci duruma getirmek. *ör. Burjuvazi üretim araçlarını, dolayısıyla da toplumun bütün ilişkilerini sürekli olarak devrimcileştirmeksizin var olamaz.*
devrimcilik *a.* **1** devrimci olma durumu. **2** toplumun devrimlerle yükseleceğini, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşacağını öne süren görüş. **3** Atatürk devrimine bağlılık; Atatürk devriminin korunmasını ve bu yönde yeni atılımlar yapılmasını savunma. *eş.* **Atatürkçülük** .
devrimleşme *a.* devrimleşmek eylemi.
devrimleşmek *(nsz)* devrim özelliği kazanmak. *ör. Küçük bir düşünce devrimleşti.*
devrimsel *s.* devrim özelliği taşıyan, devrimle ilgili.
devrimsellik *a.* devrimsel olma durumu.
devrisi *s. ha.* (gün, hafta, ay, yıl için) bir sonraki, ertesi. *ör. O gün gelecekti ancak devrisi gün gelebildi.*
devriye *a. Ar.* **1** bir yerde, genellikle geceleri güvenliği sağlamak için dolaşan polis, jandarma ya da asker topluluğu. **2** *tar.* Osmanlı döneminde bilginler (ilmiye) sınıfından olan kimselere verilen aşama. **3** *yaz.* halk tasavvuf yazınında, insanın ve evrenin Tanrı'dan çıkıp Tanrı'ya geri döndüğüfelsefesine göre, bu dönme evrelerini anlatan gizemsel koşuk. **devriye gezmek 1)** devriye[1] görevini yapmak. **2)** *arg.* (tombalacı, niyetçi vb. için) müşteri bulmak ereğiyle dolaşmak.
devrolma *a. Ar. T.* devrolmak eylemi.
devrolmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **devrolunmak**.
devrolunma *a. Ar. T.* devrolunmak eylemi.
devrolunmak *(nsz) Ar. T.* devretmek eylemi yapılmak, devredilmek.
devşinme *a. ha.* devşinmek eylemi.
devşinmek *(nsz) ha.* **1** çırpınmak, debelenmek. *ör. Tavuklar toprakta devşinip duruyordu.* **2** yaramazlık yapmak.
devşirebilme *a.* devşirebilmek eylemi.
devşirebilmek *(-i)* devşirmeye gücü yetmek, devşirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

devşirilebilme *a.* devşirilebilmek eylemi.
devşirilebilmek *(nsz)* devşirilmesi olanak içinde olmak, devşirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
devşirilme *a.* devşirilmek eylemi.
devşirilmek *(nsz)* devşirmek eylemi yapılmak, bir araya getirilmek, toplanmak.
devşirim *a.* devşirmek eylemi.
devşirimli *s.* düzenli olarak derlenmiş.
devşirimsiz *s.* düzensiz derlenmiş.
devşiriş *a.* devşirmek eylemi ya da biçimi.
devşiriverme *a.* devşirivermek eylemi.
devşirivermek *(-i)* çabucak devşirmek.
devşirme *a.* **1** devşirmek eylemi. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, yeniçeri olarak yetiştirilmek üzere Hıristiyan uyruklardan çocuk seçip toplama işi. **3** *tar.* bu yolla yeniçeri ocağına alınan çocuk. **devşirme ağası** *tar.* Osmanlı döneminde devşirme[2] işinde görev alan yeniçeri ağası. **devşirme fermanı** *tar.* devşirme[3] toplanması için çıkarılan padişah buyruğu. **devşirme sürüsü** *tar.* toplanan devşirme 100-200 çocuktan oluşturularak İstanbul'a getirilen topluluk.
devşirmeci *s.* devşiren, toplayan.
devşirmecilik *a.* devşirmeci olma durumu.
devşirmek *(-i)* **1** bir araya getirmek, toplamak, derlemek. *ör. Kırdan çiçek devşirdik.* **2** düzgün duruma getirmek, katlamak, toplamak. *ör. Serili çamaşırı devşirmek için bahçeye çıktı.* **devşire devşire** *ik. be.* devşirerek, toplayarak.
devşirtebilme *a.* devşirtebilmek eylemi.
devşirtebilmek *(-i, -e)* devşirtmeye gücü yetmek, devşirtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
devşirtilebilme *a.* devşirtilebilmek eylemi.
devşirtilebilmek *(nsz)* devşirtilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
devşirtilme *a.* devşirtilmek eylemi.
devşirtilmek *(nsz)* devşirilmesi sağlanmak.
devşirtme *a.* devşirtmek eylemi.
devşirtmek *(-i, -e)* devşirmek eylemini yaptırmak.
deyi *a.* **1** *dil.* insanın, demek istediğini sözle anlatmak için başvurduğu dil, söz, im, mimik, anlam, düşünce gibi anlatım araçlarının tümü. **2** *fels.* Hıristiyan felsefesinde Tanrı kelamını insanlara ulaştıran oğul (İsa). *eş.* **logos**.
deyim *a.* anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil öğesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu. *eş. esk.* **tabir**. *ör. "Aba altından değnek göstermek", "baharı başına vurmak" birer deyimdir.*
deyimleşebilme *a.* deyimleşebilmek eylemi.
deyimleşebilmek *(nsz)* (söz) deyimleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kimi özdeyişler zamanla deyimleşebilirmiş.*
deyimleşme *a.* deyimleşmek eylemi.
deyimleşmek *(nsz)* (söz) deyim özelliği kazanmak, deyim durumuna gelmek.
deyimleştirme *a.* deyimleştirmek eylemi.
deyimleştirmek *(-i)* deyim özelliği kazandırmak, deyimleşmesini sağlamak.
deyiş *a.* **1** deme biçimi, söyleme biçimi, anlatım biçimi, anlatış. *eş. esk.* **üslup**, *yeni* **biçem**. *ör. Yazının deyişi dikkat çekiyordu.* **2** bir kimsenin bir olayla ilgili olarak anlattıkları. *ör. Senin deyişine göre, bu iş olmayacak demek.* **3** *yaz.* halk şiiri, halk koşuğu, halk türküsü. *ör. Ozanın deyişleri bir kitapta toplanmış.*
deyişbilim *b. a.* dilde sözcük ve sözdizimi ile anlatım, deyiş arasındaki ilişkiler üzerinde duran, biçem yöntemlerini inceleyen, araştıran bilim. *eş.* **anlatımbilim**, **biçembilim**, **stilistik**.
deyiverme *a.* deyivermek eylemi.
deyivermek *(-i)* **1** hemen ve çabucak demek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bu isteğimi ona deyiver.*
deyyus *a. Ar. hkr.* "karısının ya da kendisine çok yakın bir kadının namussuzluğuna, erkeklerle düşüp kalkmasına göz yuman, aldırmayan kimse" anlamında sövgü sözü.
deyyusluk *a. Ar. T.* deyyus olanın davranışı.
dezavantaj *a. Fr.* avantajlı olmama durumu, engel, kazançsızlık, yararsızlık.
dezenfeksiyon *a. Fr.* mikroplardan arındırma işlemi.
dezenfektan *a.* ve *s. Fr.* mikropları kırma özelliği olan (madde).
dezenfekte *s. Fr.* mikroplardan arıtılmış. **dezenfekte etmek** mikroplardan arıtmak, mikropsuz duruma getirmek.
dığan *a. ha.* **1** yağ tavası. **2** ufak kulplu süt bakracı ya da tencere.
dığdığı *s.* konuşurken "r"leri "g" gibi söyleyen (kimse).
dığdık *a. ha.* çok uzak akrabalığı anlatmak için kullanılan ***dığdığının dığdığı*** (ya da ***dığdığısı)*** deyiminde geçer.
dığrak *a. ha.* **1** kısa saplı, sarı renkli, erken olgunlaşan bir buğday türü. **2** *s.* vaktinden önce gelişen, yetişen.
dılak *a. ha.* kadının cinsel organının üst bölümünde bulunan pek duyarlı küçük bir organ. *eş.* **bızır**, **klitoris**.
dımbırdatma *a. ha.* dımbırdatmak eylemi.
dımbırdatmak *(-i) ha.* (saz, cura, tambur gibi bir müzik aracı) çalmak. *eş.* **tıngırdatmak**. **dımbırdata dımbırdata** *ik. be.* dımbırdatarak.
dımbırtı *a. ha.* bir müzik aracının çok uyumlu olmayan sesi.
dımdızlak *s.* ve *be.* (.' . .) **1** çırılçıplak. **2** yapayalnız, bir başına. **3** *mec.* elindeki bütün olanakları yitirmiş. **4** *mec.* malsız mülksüz. **dımdızlak kalmak** *mec.* **1)** tek başına, yapayalnız kalmak. **2)** elindeki bütün olanakları yitirmek.
dır dır *ik. be.* sürekli olarak, bezginlik verecek biçimde (söylenme). **dır dır etmek** karşısındakini bezdirecek biçimde söylenip durmak. *ör. Kaynanası akşama değin dır dır ederdi.*

dırdır *a.* sürekli yinelendiği için karşısındakine bezginlik veren, insanı bıktıran söz. *ör. Kaynana dırdırı usandırmıştı onu.*
dırdırcı *s.* dır dır etme alışkanlığı olan (kimse). *ör. Karısı çok dırdırcıydı.*
dırdırcılık *a.* dır dır etme alışkanlığı.
dırdırlanma *a.* dırdırlanmak eylemi.
dırdırlanmak *(nsz; -le)* karşısındakini bıktıracak, bezdirecek biçimde söylenip durmak, dır dır etmek.
dırıltı *a.* **1** ➻ **dırdır**. **2** atışma, çekişme. **dırıltı çıkarmak** atışmaya, çekişmeye yol açan bir durum yaratmak, geçimsizlik etmek.
dırlama *a. ha.* dırlamak eylemi.
dırlamak *(nsz) ha.* gereksiz ve gelişigüzel konuşmak, gevezelik etmek.
dırlanma *a. ha.* dırlanmak eylemi.
dırlanmak *(nsz) ha.* gerekli gereksiz söylenmek, dır dır etmek.
dırlaşma *a. ha.* dırlaşmak eylemi.
dırlaşmak *(nsz) ha.* ağız kavgası etmek.
dış *a.* **1** herhangi bir cismin ya da alanın sınırları içinde bulunmayan, onun ötesinde kalan yer. *eş.* **hariç**. *ör. Bahçenin dışına çıkınız.* **2** bir konunun kapsamı içinde olmayan şey. **3** kapalı bir şeyin görülen yüzü, içte bulunmayan yüzey. *ör. Evin dışı boyanıyor.* **4** *s.* (somut kavramlarda) iki ya da ikiden çok şeyde merkeze daha uzak olan. *ör. Kasabanın dış mahalleleri bakımsızdı.* **5** *s.* (soyut kavramlarda) bireyin ya da nesnenin ötesinde bir varlığı olan. *ör. Kişi dış etkilere açıktır.* **6** *s.* yabancı ülkelerle ilgili. *ör. Dış geziler döviz tüketiyor.* **7** bir kimsenin gözle görünen varlığı, durum ve davranışları. *ör. Onun dışına bakma, içi temizdir.* **dış açı** *mat.* iki doğruyu kesen bir doğrunun, bu doğruların dışında kalacak biçimde oluşturduğu açı. **dış açık** dışsatımla dışalım arasında, dışalımın fazla yapılmasından doğan açık. **dış borç** devletin ya da onun güvencesi altında kamu kuruluşlarının ya da özel kesim kuruluşlarının dış ülkelerden borç olarak aldıkları para. **dış çekim** *sin.* bir filmde, açık havada geçen sahneleri içine alan, açık havada yapılan çekim. **dış çevre** *ruhb.* canlının dışında olan ve kendisinin de bilinçli ya da bilinçsiz olarak tepkide bulunduğu uyaranların tümü. **dış çokgen** *mat.* kenarları bir dairenin çember çizgisi üzerine gelen çokgen. **dış dünya** (ya da **âlem**) **1)** ülke dışı yerler, yabancı ülkeler. **2)** *fels.* insan bilincinin dışında bağımsız olarak var olan şeylerin tümü, insanın ruhsal evrenine karşıt olarak onun dışında bulunan evren. **dış gezegen** *gökb.* Mars, Jüpiter gibi, yörüngesi Yer yörüngesinin dışında kalan gezegen. **dış gezi** genellikle yeni yerler, yeni ülkeler görmek, bilgi, görgü artırmak gibi amaçlarla dış ülkelere yapılan, süresi çok uzun olmayan gezi. **dış güçler 1)** bir ülkeyi etkileyen güçlü yabancı devletler. **2)** *coğr.* mekanik parçalanma, kimyasal ayrışma, dalga, akarsu, buzullar ve rüzgârın etkileri gibi kökleri Güneş erkine dayanan etkenlerin, güçlerin tümü. **dış hat 1)** yurtdışı ulaşımını sağlayan yol. **2)** yurtdışı iletişimi. **dış kapının mandalı** (ya da **dış kapının dış mandalı**) *ha.* pek uzak akraba. **dış kredi** *eko.* yabancı ülkelerden sağlanan kredi. **dış lastik** kimi kara taşıtlarının tekerlerindeki iç lastiği koruyan kalın lastik. **dış odun** ağacın, kabuğuyla olgun bölümü arasında bulunan, tam olgunlaşmadığı için marangozlukta kullanılması sakıncalı olan odun bölümü. **dış pazar** *eko.* bir ülkenin mal satabildiği yabancı ülke ya da ülkeler. **dış piyasa** *eko.*, **dış pazar**. **dış politika** bir ülkenin yabancı ülkelerle ilişkilerinde güttüğü siyasa. **dış ticaret** *huk.* ve *eko.* bir devletin dışalım ve dışsatımının tümü. **dışa açılmak** yabancı ülkelerle her türlü ilişkiye girmek. *ör. Ülkemiz dışa açılmakta gecikiyor.* **dışa vurmak** ➻ **dışavurmak**. **dışı eli yakar, içi beni** dıştan görünüşü kıskançlık uyandıracak denli güzel ama içyüzü sahibi için hiç de öyle olmayan, üzücü olan şeyler için "görünüşe aldanmamalı" anlamında söylenir. **dışı kalaylı, içi alaylı** dışı çok süslü, güzel görünüşlü ama içi çok kötü. **dışında** - den başka, ... sayılmazsa. *ör. Bugün dışında üç günümüz daha var.* **(bir şeyin) dışında kalmak** içinde yer almamak, karışmamak. *ör. O, bu işin dışında kalmak istiyordu.*
dışadönük *b. s.* **1** dış ile ilişkisi olan. *ör. Bu çalışmalarımız dışadönüktür, herkes katılabilir.* **2** *ruhb.* kendi duygu ve düşünceleri yerine, ilgisini kendi dışındaki toplumsal ve nesnel çevreye yönelten, güçlü bir biçimde dışadönüklük davranışları gösteren (kimse).
dışadönüklük *b. a. ruhb.* dışadönük² olma durumu.
dışalım *b. a.* **1** bir ülkeye dış ülkelerden mal satın alma işi. *eş. esk.* **ithalat**. *ör. Hükümet dışalımı sınırlayacakmış.* **2** bir ülkeye yabancı ülkelerden satın alınan malların tümü. *eş. esk.* **ithalat**. *ör. Ülkemizin dışalımı on milyar dolarmış.* **dışalım yapmak** ülkeye dışardan mal satın alıp getirtmek, dışalımlamak.
dışalımcı *b. a.* ve *b. s.* dışalımla uğraşan, dışalımı yapan (kimse, kuruluş). *eş. esk.* **ithalatçı**. *ör. Malı getiren dışalımcı mı yoksa halk mı ödeyecek vergisini?*
dışalımcılık *b. a.* dış ülkelerden ülkeye mal satın alma, getirtme işi.
dışalımlama *a.* dışalımlamak eylemi.
dışalımlamak *(nsz)* dışalım yapmak. *eş. esk.* **ithal etmek**.
dışalımlanma *a.* dışalımlanmak eylemi.
dışalımlanmak *(nsz)* dışalımlamak eylemine konu olmak. *eş. esk.* **ithal edilmek**.
dışarı *a.* **1** dış yer, dış çevre. *ör. Dışarıda gürültü çoğaldı.* **2** kişinin konutundan ayrı olan, onun dışında bulunan yer. *ör. Bugün dışarı hiç çıkmadım.* **3** (büyük kentlere göre) taşra. *ör. O, dışarıda yaşamakta zorluk çeker.* **4** yabancı ülkeler, yurtdışı. *ör. Yazarlarımızı dışarıda ta-*

nıtmalıyız. **5** *be.* dış çevreye, dışa. *ör. Dışarı çıkalım.* **dışarı atmak 1)** içine almamak. **2)** (birini) kovmak. *ör. Onu hemen dışarı atın.* **dışarı çıkmak** *mec.* büyük aptes yapmak.

dışarılı *s.* dışarlıklı, taşralı.

dışarılık *s. ha.* **1** yabanlık (giysi). **2** evden ya da elden çıkarılacak, atılacak olan (şey).

dışarısı *a.* kapalı, sınırlı bir yerin ötesi, dışarı. *ör. Dışarısı çok karanlıktı.*

dışarlak *s. ha.* dışarıya doğru çıkıntılı.

dışarlık *a.* taşra.

dışarlıklı *s.* o yerden olmayan, taşralı.

dışasalak *b. a. hayb.* konakçının üzerinde yaşayan ve genellikle kan emerek beslenen asalak.

dışavurma *b. a.* dışavurmak eylemi. *ör. İnsanın duygularını dışavurmasının birçok yolu vardır.*

dışavurmak *(-i)* içsel gerçeği dışa vermek. *ör. Yaptığı iş, dili bir araç gibi kullanarak bireyselliği dışavurmak, ortaya dökmektir.*

dışavurulma *b. a.* dışavurulmak eylemi.

dışavurulmak (nsz) içte iken dışa yansıtılmak, dışa verilmek. *ör. Öfke dışavurulunca insanı rahatlatır.*

dışavurum *b. a. fels.* ruhsal olayların, iç gerçeğin belirgin göstergelerle, anlatımlarla dışa verilmesi, özellikle insan ruhunun algılanabilir biçimde, yüz anlatımı ya da sözle kendini dışa vurması. *eş.* **ekspresyon, ifade.**

dışavurumcu *b. a.* dışavurumculuk akımını izleyen, benimseyen sanatçı. *eş.* **ekspresyonist.**

dışavurumculuk *b. a.* izlenimciliğe ve doğalcılığa karşıt yolda gelişen, iç dünyayı, insanın ruhsal durumunu anlatmaya çalışan, dış dünyadan, dış görünüşlerden çok yaşamın iç gerçeğini vermek isteyen, nesneyi bütün somut ilişkilerinden ayırıp bireysel, soyut ilişkileriyle değerlendirmeyi yeğleyen, iç yaşantının önemli olduğunu ve bunu dışa yansıtmak gerektiğini öne süren ve bu görüşü uygulayan sanat akımı. *eş.* **ekspresyonizm.**

dışbaşkalaşım *b. a. yerb.* magmanın sokulması nedeniyle komşu kayaçların uğradıkları değişim. *eş.* **egzomorfizm.**

dışbeslenen *b. s. yaşb.* besinini organik maddelerden sağlayan. *eş.* **heterotrof.**

dışbeslenme *b. a. yaşb.* besinini organik maddelerden sağlama. *eş.* **heterotrofi.**

dışbükey *b. s. fiz.* ve *mat.* yüzeyi tümsek, çıkık ve şişkin olan (nesne). *eş.* **konveks.**

dışbükeylik *b. a.* dışbükey olma durumu. *ör. Aynadaki dışbükeylik görüntüyü değiştirir.*

dışderi *b. a. yaşb.* sinir sistemini ve duyu organlarını oluşturan, embriyonun dış yüzünü örten tabaka. *eş.* **ektoderm.**

dışevlilik *b. a. topb.* evlenecek kimsenin kendi topluluğu içinden biriyle evlenmesini yasaklayan, kendi boyu ve soyu dışından biriyle evlenmesi ilkesine dayalı evlilik biçimi. *eş.* **egzogami.**

dışgöç, -çü *b. a. topb.* bir ülkedeki kimi bireylerin ya da toplumsal kümelerin başka bir ülkeye ya da başka ülkelere göç etmesi.

dışık *a.* **1** *kim.* ergimekte olan madenlerin yüzeyinde toplanan camsı madde. *eş.* **cüruf. 2** *yerb.* ve *coğr.* yanardağlardan fırlatılmış ya da akan lavların üstünde, dibinde oluşmuş bulunan, yüzü delik deşik, tırtıklı pürtüklü taş. *eş.* **cüruf.**

dışıksı *s.* dışık gibi kabarcıklı, sert ve hafif olan.

dışındalama *a.* dışındalamak eylemi.

dışındalamak *(-i)* ➻ **dıştalamak.**

dışınlı *s. fels.* bir düşüncenin, bir şeyin özünde, kendi gerçeğinde olmayıp onun dışında kalan; örneğin üzerinde bin lira yazan bir paranın bu değeri dışınlıdır, aslında, özünde böyle bir değeri yoktur.

dışınlılık *a.* dışınlı olma durumu.

dışişleri *b. a.* bir devletin öteki devletlerle olan işleri, ilişkileri. *eş. esk.* **hariciye**[1]. **dışişleri bakanı** bir devletin dışişlerinin yürütümünden sorumlu bakan. **dışişleri bakanlığı** bir devletin dışişlerini yürüten bakanlık.

dışkı *a.* yenilen besinlerin sindirimden sonra kalan ve anüs yoluyla dışarı atılan artığı. *eş. esk.* **kazurat.**

dışkılama *a.* dışkılamak eylemi.

dışkılamak *(nsz)* dışkıyı doğal yolla dışarı atmak. *ör. Hasta dışkılayarak rahatladı.*

dışkılaşma *a.* dışkılaşmak eylemi.

dışkılaşmak *(nsz)* dışkı durumuna gelmek. *ör. Dışkılaşan sanayi atıklarıyla çevreyi kirletiyoruz.*

dışkılayabilme *a.* dışkılayabilmek eylemi.

dışkılayabilmek *(nsz)* dışkılama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kedi, köpek eğitilmezse her yere dışkılayabilir.*

dışkılayış *a.* dışkılamak eylemi ya da biçimi.

dışkılayıverme *a.* dışkılayıvermek eylemi.

dışkılayıvermek *(nsz)* çabucak dışkılamak.

dışkılı *s.* dışkı bulaşmış olan.

dışkılık *a.* **1** dışkının dışarı atıldığı doğal yol. *eş.* **anüs. 2** *yaşb.* kimi omurgalılarda, özellikle keseliler, sürüngenler ve kuşlarda, bağırsağın, sidik ve üreme kanallarının açıldığı yer. *eş.* **anüs. 3** dışkı olma durumu.

dışkımsı *s.* ve *a.* bağırsak tıkanmalarında görülen, dışkı kokan kusmuk.

dışkulak *b. a. gövb.* kulağın, kulakkepçesiyle dışkulak yolundan oluşan bölümü.

dışkutsal *b. s. fels.* kutsallığa uygun ya da karşıt olmayan, kutsallıkla ilgisi bulunmayan.

dışlama *a.* dışlamak eylemi.

dışlamak *(-i, -den)* (bir kimse, topluluk ya da toplum) bir kimseyi, bir düşünceyi, bir durumu ve benzeri bir şeyi içine almamak, onu dışta bırakmak, onu yok saymak, ona ilgisiz kalmak.

dışlanabilme *a.* dışlanabilmek eylemi.

dışlanabilmek *(-nsz; -den)* dışlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan çekilmezleşirse dışlanabilir.*

dışlanış *a.* dışlanmak eylemi ya da biçimi.
dışlanma *a.* dışlanmak eylemi.
dışlanmak *(nsz)* dışlamak eylemine konu olmak, yok sayılmak, dışta bırakılmak. *ör. Gençler dışlanmaktan bıkmıştı.*
dışlaşma *a.* dışlaşmak eylemi.
dışlaşmak *(nsz)* kendini açığa vurmak, dışa vurmak. *ör. Kişinin duyguları elinde olmayarak dışlaşabilir.*
dışlaştırılma *a.* dışlaştırılmak eylemi.
dışlaştırılmak *(nsz)* dışa vurulmak, açığa çıkarılmak. *ör. İçerik dışlaştırılınca açıkça durum anlaşılır.*
dışlaştırma *a.* dışlaştırmak eylemi.
dışlaştırmak *(-i)* açığa çıkarmak, dışa vurmak. *ör. Düşüncesini dışlaştırarak öfkesini anlatıyor.*
dışlayabilme *a.* dışlayabilmek eylemi.
dışlayabilmek *(-i)* dışlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Arkadaşları onu dışlayabilir.*
dışlayış *a.* dışlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Arkadaşlarının kendisini dışlayışına üzülmüştü.*
dışlayıverme *a.* dışlayıvermek eylemi.
dışlayıvermek *(-i)* çabucak dışlamak. *ör. Çekilmez olunca dostları onu dışlayıverdi.*
dışlık *a. ha.* rahat, erinç, neşe, iç huzuru. **dışlığı azmak** *ha.* canı sıkılmak, içi huzursuz olmak. **dışlığı gelmek** *ha.* içi açılıp erinç duymak. **dışlığı gelmemek** *ha.* canı sıkılmak, erinci olmamak. **dışlık vermemek** *ha.* tedirgin etmek, rahat bırakmamak.
dışlıksız *s. ha.* kimseye rahat vermeyene, yerinde hiç duramayan, yaramaz, huysuz (çocuk ya da kimse).
dışmerkezli *b. s. T. Ar.* dışmerkezliği bulunan, dışmerkezlikle ilgili olan.
dışmerkezlik *b. a. T. Ar.* **1** *gökb.* bir konik üzerindeki noktaların odağa ve doğrultmana uzaklıklarının oranı. **2** *mat.* bir elips ya da hiperbolde, odaklar arasındaki uzaklığın büyük eksen uzunluğu ile olan oranı.
dışplazma *b. a. T. Fr. yaşb.* bir gözedeki sitoplazmanın farklılaşmış dış katı.
dışrak *s.* **1** açıkta ve herkesin gözü önünde olan, gizli yanı bulunmayan. **2** *fels.* gizli kapalı olmayan, herkesin öğrenmesinde sakınca görülmeyen (her türlü bilgi, öğreti).
dışrakçı *s.* ve *a. fels.* Eski Yunan felsefesinde henüz bir öğretinin içine girememiş, gizemlere erişememiş olan.
dışraklık *a.* dışrak olanın niteliği.
dışsal *s.* dışla ilgili, dışa değgin. *eş. esk.* **harici**.
dışsallık *a.* dışsal olanın özelliği, durumu.
dışsatım *b. a.* **1** bir ülkenin ürettiği malları yabancı ülkelere satması işi. *eş. esk.* **ihracat**. **2** yabancı ülkelere satılan malların tümü. *ör. Dışsatımımız gelişiyor.*
dışsatımcı *b. s.* ve *b. a.* dışsatım işleriyle uğraşan (kimse, kuruluş). *eş. esk.* **ihracatçı**.
dışsatımcılık *b. a.* dışsatım işleri, dışsatım işleriyle uğraşma. *eş. esk.* **ihracatçılık**.
dışsatımlama *a.* dışsatımlamak eylemi.
dışsatımlamak *(-i)* ülke içinde üretilmiş bir malı yabancı ülkelere satmak. *eş.* **ihraç etmek**.
dışsatımlanma *a.* dışsatımlanmak eylemi.
dışsatımlanmak *(nsz)* (ülkede üretilen mallar) yabancı ülkelere satılmak. *eş.* **ihraç edilmek**.
dıştalama *a.* dıştalamak eylemi.
dıştalamak *(-i)* dışta bırakmak, dışlamak. *ör. O zaman onu dıştalamak istersiniz.*
dıştalanma *a.* dıştalanmak eylemi.
dıştalanmak *(nsz)* dıştalamak eylemine konu olmak.
dıştan *s. fels.* aslında olmayıp dışın, dış dünyanın etkisiyle oluşan.
dıştersaçı *b. a. mat.* koşut iki doğruyu kesen üçüncü bir doğrunun iki yanında, koşutların dışında altlı üstlü oluşan dört açıdan her biri.
dışyarıçap *b. a. mat.* düzgün bir çokgenin köşelerinden geçen dairenin yarıçapı.
dışyüz *b. a.* bir şeyin dış görünüşü.
dışzar *b. a. bitb.* özdeş büyüklükte olmayan kütin durumuna gelmiş çiçektozu tanecikleri.
dızdık *a.* akrabalığın pek uzak olduğunu belirtmek için kullanılan, "uzak akraba" anlamına gelen ***dızdığının dızdığı*** deyiminde geçer.
dızdızcı *a. arg.* bir kimseyi, para basan bir makine bulduğu yalanıyla dolandıran kimse.
dızdızcılık *a. arg.* dızdızcının işi, dızdızcının dolandırma yöntemi, dolandırıcılık.
dızdızlama *a. arg.* dızdızlamak eylemi.
dızdızlamak *(-i)* ➻ **dızlamak**[2].
dızlak *s.* **1** *ha.* tüysüz, çıplak, dazlak. **2** *arg.* tıkırında, yolunda, iyi.
dızlama *a.* dızlamak eylemi.
dızlamak *(-i)* **1** dız dız diye ses çıkarmak. *ör. Sinek dızlayıp duruyor.* **2** *arg.* dızdızcılık yoluyla dolandırmak.
dızman *s. ha.* **1** uzun boylu ve iri yapılı, iriyarı (kimse). **2** çok büyük, kocaman. *ör. Gökalp, İzmir limanında dızman gemilerden söz eder bir koşuğunda.*
dia *a. Fr.* ➻ **diapozitif**.
dialkol *a. Fr.* ➻ **glikol**.
diapozitif *a. Fr.* ➻ **diyapozitif**. *eş.* **slayt**
diba *a. Far.* (- - .) *esk.* altın ve gümüş işlemeli bir tür ipek kumaş.
dibace *a. Ar.* (- - .) *esk.* başlangıç, giriş, önsöz.
dibek *a.* **1** taştan ya da ağaçtan yapılmış, genellikle tahılın kabuğunu ayıklamada, tahıl ve benzeri şeyleri ezmede yararlanılan büyük havan. **2** *s.* dibekte dövülmüş olan. **3** *ha.* hayvanların su içmesi için kullanılan, ağaçtan ya da taştan oyulmuş yalak. **4** *arg.* edilgen eşcinsel (erkek).
didaktik *s. Fr.* **1** öğretme ereğini güden, öğretici (yapıt). *ör. Gökalp didaktik manzumeler yazmıştır.* **2** *a.* öğretim yöntemleri bilimi. **didaktik şiir** *yaz.* biçimsel yönden şiire benzemekle birlikte şiir değeri taşımayan, gerçek ereği bir düşünceyi aşılamak, belli bir konuda öğüt vermek, bilgi aktarmak vb. olan koşuk yazı. *eş.* **öğretici şiir**. **didaktik tür** *yaz.* ➻ **öğretici tür**.

didebilme *a.* didebilmek eylemi.
didebilmek *(-i)* ditmeye gücü yetmek, ditme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tavuklar çimi didebilir.*
didik didik *ik. s.* **1** didiklenmiş olan. *ör. Saçı başı didik didik kızlar var.* **2** *ik. be.* didikleyerek. **didik didik aramak** bir yeri didikleyerek aramak, her yeri aramak, çok aramak. **didik didik edilmek** didiklenmek. **didik didik etmek** didiklemek. **didik didik olmak** didiklenmek.
didikleme *a.* didiklemek eylemi.
didiklemek *(-i)* **1** çekiştire çekiştire, ısıra ısıra parçalamak, ditmek. *ör. Tavuklar bahçedeki domatesleri didikliyor.* **2** bir yerin ya da bir şeyin içindeki eşyayı karıştırarak aramak. **didikleye didikleye** *ik. be.* sürekli vbir biçimde didikleyerek.
didiklenebilme *a.* didiklenebilmek eylemi.
didiklenebilmek *(nsz)* didiklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Meyveler kuşlarca didiklenebilir.*
didikleniş *a.* didiklenmek eylemi ya da biçimi.
didiklenme *a.* didiklenmek eylemi.
didiklenmek *(nsz)* didiklemek eylemine uğramak. *ör. Ağaçtaki bütün meyveler kuşlarca didiklenmişti.*
didiketme *a.* didiketmek eylemi.
didiketmek *(-i, -e)* didiklemek eylemini yaptırmak.
didikleyebilme *a.* didikleyebilmek eylemi.
didikleyebilmek *(-i)* didikleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kuşlar meyveleri didikleyebilir.*
didikleyiş *a.* didiklemek eylemi ya da biçimi. *ör. Tavukların domatesleri didikleyişini görmeliydiniz.*
didikleyiverme *a.* didikleyivermek eylemi.
didikleyivermek *(-i)* çabucak didiklemek. *ör. Tavuklar yeşilliği didikleyivermişti.*
didilebilme *a.* didilebilmek eylemi.
didilebilmek *(nsz)* didilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
didiliverme *a.* didilivermek eylemi.
didilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda didilmek.
didilme *a.* didilmek eylemi.
didilmek *(nsz)* ditmek eylemine konu olmak. *ör. Yün iyice didilip yastık yapıldı.*
didinebilme *a.* didinebilmek eylemi.
didinebilmek *(nsz)* didinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bütün gün didinebilir ama iş yine bitmez.*
didiniş *a.* didinmek eylemi ya da biçimi.
didinme *a.* didinmek eylemi.
didinmek *(nsz)* hiç durmadan, kendini yıpratırcasına çalışmak, çalışıp çabalamak. *ör. Bu duruma gelinceye değin çok didindi.* **didine didine** *ik. be.* hiç durmadan çalışıp çabalayarak, didinerek. **didini didini** *ik. be. ha.* ➻ **didine didine**.
didinti *a.* güçlükler içinde ve sürekli olarak çalışıp çabalama.
didiş *a.* ditmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kadının yün didişini seyrediyordu.*
didişebilme *a.* didişebilmek eylemi.
didişebilmek *(nsz; -le)* didişme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onunla didişebilecek gücüm yoktu.*
didişim *a.* **1** didişmek eylemi. **2** *fels.* mantık oyunlarıyla sürdürülen çekişmeli tartışma yöntemi. *eş.* **eristik**.
didişimci *s. fels.* didişimi[2] yöntem olarak kullanan, Megara okuluna bağlı (felsefeci).
didişimcilik *a. fels.* antikçağ Yunan felsefesinde, konuşma ve tartışmayı gerçeğe ulaşmak için bir araç olarak kullanmak yerine bunları amaç edinen okul, Megara okulu.
didişken *s.* didişmekten hoşlanan (kimse).
didişkenlik *a.* didişken olanın huyu.
didişme *a.* didişmek eylemi.
didişmek *(nsz; -le)* **1** el ya da sözle birbirini hırpalamak. **2** *mec.* geçimini sağlayabilmek için güç koşullarda çalışmak, geçinmeye uğraşmak. **didişe didişe** *ik. be.* hiç durmadan didişerek. **didişip durmak** sürekli olarak didişmek.
didiverme *a.* didivermek eylemi.
didivermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda ditmek.
didon *a. Fr.* **1** eskiden, halkın İstanbul'daki yabancılara, özellikle Fransızlara verdiği ad. **2** *arg.* yabancılara özenen kimse, züppe. **didon sakal** yalnızca çenede bırakılan sakal, sivri sakal. **didon sakallı** yalnızca çenesinde sivri bir sakalı bulunan (kimse).
didona *a. Fr.* ➻ **didon**.
difana *a. Yun.* üç katlı bir balık ağı.
diferansiyel *a. Fr.* **1** dönemeçlerde otomobilin iki arka tekerleğinin ayrı ayrı hızlarda dönmesini sağlayan dişli aygıt. **2** *mat.* özellikle fonksiyonlardaki değişmeleri ele alan matematik dalı. **diferansiyel denklem** *mat.* içinde bir değişkenin bilinmeyen bir fonksiyonu ve bu fonksiyonun değişkene göre çeşitli basamaklardan türevleri bulunan denklem. **diferansiyel hesap** *mat.* değişkenlerin sonsuz küçük farklarını bulmaya yarayan hesap.
difraksiyon *a. Fr. fiz.* ➻ **kırınım**.
difteri *a. Fr. hek.* ➻ **kuşpalazı**.
diftong *a. Fr. dilb.* ➻ **ikili ünlü**.
diftonglaşmak *(nsz) Fr. T.* ➻ **ikili ünlüleşmek**.
difüzyon *a. Fr.* ➻ **yayınma**.
diğer *s. Far.* (.' .) **1** öbür, öteki. **2** başka, özge.
diğeri *ad. Far. T.* ötekisi.
diğerkâm *b. s. Far.* (- . -) *esk.* ➻ **özgeci, özgecil**.
diğerkâmlık *b. a. Far. T. esk.* ➻ **özgecilik**.
dijital *s. Fr.* sayı ile ilgili, sayı temeline dayalı, sayısal. *ör. İletişimde dijital santraller çığır açtı.* **dijital telefon** ➻ **sayısal telefon**.
dik, -ki *s.* **1** yatay bir düzleme göre düşey doğrultuda olan, eğik olmayan. *ör. Sırada dik oturuş gerekir.* **2** oldukça dik eğimi bulunan.

ör. Arabam dik yokuşta çekişten düşüyor. **3** (saç için) bir türlü yatmayan, yatık durmayan, sert. **4** (ses için) kalın, tok, sert. *ör. Çok dik sesi var.* **5** (söz için) ağır, kırıcı, sert, ters, aksi. *ör. Onun dik sözleri insana batar.* **6** (bakış için) azarlayıcı, sert. *ör. Baktım babamın bakışı dik, yavaşça odama geçtim.* **7** *mat.* birbirine dikey doğrulardan oluşan. *ör. Yol ilerde, neredeyse dik bir açıyla sola dönüyordu.* **dik açı** *mat.* ölçüsü 90 derece olan açı. **dik âlâsı** *tkz.* hoş olmayan bir özelliğin, davranışın ya da durumun en ileri biçimi, son kertesi. *ör. Bu da aptallığın dik âlâsı sayılmalıdır.* **dik biçme** *mat.* tabanı bir kenarına dik olan biçme. **dik dik** *ik. be.* dik bir biçimde. **dik dik bakmak** çok sert bakmak. *ör. Çocuk, adama dik dik bakmaktaydı.* **dik rüzgâr** *den.* geminin gitmekte olduğu yönden esen yel. **dik silindir** *mat.* ekseni tabanına dik olan silindir. **dik üçgen** *mat.* iç açılarından biri dik açı olan üçgen. **dik yamuk** *mat.* koşut olmayan kenarlarından birisi tabana dik olan yamuk.

dikbaşlı *b. s.* bildiğinden şaşmayan, kolay boyun eğmeyen. *eş.* **asi, inatçı.**

dikbaşlılık *b. a.* dikbaşlı olma huyu. **dikbaşlılık etmek** dikbaşlıya yaraşır bir biçimde davranmak.

dikçe *s.* biraz dik. *ör. İlerde dikçe bir yokuş var.*

dikdörtgen *b. a. mat.* açıları dik açı olan paralelkenar.

dikdörtgensel *b. s. mat.* dikdörtgene benzeyen.

dikebilme *a.* dikebilmek eylemi.

dikebilmek *(-i)* dikmeye gücü yetmek, dikme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu kumaşı ancak bir terzi dikebilir.*

dikeç *a.* **1** *ha.* kazık, sırık, ağaç çubuk. **2** *ha.* bağ çubuğu dikmek için toprakta delik açmaya yarayan demir. **3** yapılarda kullanılan, taştan, betondan yapılmış, genellikle silindir biçiminde taşıyıcı direk. *eş.* **kolon, sütun.** **4** gazete, dergi gibi yazılı şeylerde, sayfanın yukardan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dikine bölümlerden her biri. *eş.* **kolon, sütun.** *ör. Yazara göre, birinciyle üçüncü dikeçte katı yargılar var.*

dikelebilme ***a.*** dikelebilmek eylemi.

dikelebilmek *(nsz)* dikelme gücü, olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dikeliş *a.* dikelmek eylemi ya da biçimi.

dikeliverme *a.* dikelivermek eylemi.

dikelivermek *(nsz)* kısa zamanda dikelmek. *ör. Sulanınca çiçekler dikelivermişti.*

dikelme *a.* dikelmek eylemi.

dikelmek *(nsz)* **1** eğik ya da yatık durumdayken dik duruma gelmek, dikleşmek. **2** ayakta durmak, beklemek. *ör. Ne dikeliyorsun, otur.* **3** *mec (-i, -e)* karşı gelmek, kafa tutmak, dikleşmek. *ör. Küçük boyuyla bir de dikeliyor.*

dikeltme *a.* dikeltmek eylemi.

dikeltmek *(-i)* dik duruma gelmesini sağlamak, dik duruma getirmek.

diken *a.* **1** kimi bitkilerin dal, yaprak, meyve kabuğu gibi yerlerinde ve kimi hayvanların da derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılardan her biri. **2** böyle sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntıları çok olan bitki. *ör. Bahçeyi diken bürümüş.* **diken diken** *ik. s.* (saç, kıl, tüy için) dik ve sert. **diken üstünde oturmak** (ya da **olmak**) bir yerde çok tedirgin bir biçimde durmak. *ör. Böyle diken üstünde oturmaktansa ne olacaksa olsa!*

dikence *a. hayb.* dikenlibalıkgillerden, sırtında ve böğründe dikenler, gövdesinde pul yerine kemik levhacıklar bulunan, yırtıcı ve kavgacı, küçük bir tatlı su balığı.

dikencik *a.* **1** *bitb.* küçük diken. **2** *ha.* ufak dikenleri bulunan, ardıca benzer bir ağaç.

dikencikli *s. bitb.* yüzeyinde dikencikler[1] bulunan (yaprak vb.).

dikendutu, -nu *b. a. bitb.* ➤ **böğürtlen.**

dikenleşme *a.* dikenleşmek eylemi.

dikenleşmek *(nsz)* diken durumuna gelmek.

dikenli *s.* **1** dikeni olan. *ör. Gül dikenli bir bitkidir.* **2** dikeni olan bitkilerin çok bulunduğu (yer). *ör. Bizim dikenli tarlayı bu yıl sürmedik.* **3** *mec.* (söz için) dokunaklı, batıcı. *ör. Bu dikenli sözler neden?* **dikenli tel** bahçe, tarla gibi yerleri korumak, geçişi engellemek, güçleştirmek için gerilen, üzerinde yer yer diken gibi çıkıntılar bulunan tel. **dikenli yol** *mec.* güç iş. *ör. Sevda bir dikenli yoldur demişler.*

dikenlibalık *b. a. hayb.* dikenlibalıkgillerden, tatlı sularda yaşayan, göğüs ve karın yüzgeçleri dikenlerden oluşan küçük bir balık.

dikenlibalıkgiller *ç. b. a. hayb.* balıklar sınıfının kemikli balıklar takımına giren bir balık familyası.

dikenlik *a.* dikenli bitkilerle kaplı yer. *ör. Şu dikenliği ateşe verelim.*

dikenlisalyangoz *b. a. T. Yun. hayb.* karındanbacaklılar sınıfından, tropik ve ılık denizlerde yaşayan, kabuğu üzerinde birçok diken bulunan bir yumuşakça.

dikenliyüzgeçliler *ç. b. a. hayb.* balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının bir alttakımı.

dikensi *s.* dikene benzeyen, diken gibi. **dikensi çıkıntı** *gövb.* omurların, sırt boyunca alt alta duran kemik çıkıntıları.

dikensiz *s.* dikeni olmayan. **dikensiz gül olmaz** güzel ya da iyi olan her şeyin biraz sıkıntı veren bir yanı da olur.

dikey *s.* **1** *mat.* birbirine dik olan (doğru çizgi), dik açı oluşturan, dik açılı. *ör. Bu dikey doğrular kesişince dik açılar oluşturuyordu.* **2** *be.* dik bir biçimde, dik olarak. *ör. Denize dikey atlamak istemişti.*

dikeyleşme *a.* dikeyleşmek eylemi.

dikeyleşmek *(nsz)* yatay durumdan dikey duruma gelmek. *ör. İnsan, kaç milyon yılda dikeyleşmiş, ayakları üstünde durmayı öğrenmişti?*

dikeylik *a.* dikey olma durumu. *ör. Kompozisyonun köşegeni olan duvarın eğimi soldaki figürlerin dikeyliğini iyice belli ediyor.*

dikgen *s. mat.* birbiriyle ya da kesişme noktasındaki teğetleriyle dik açı oluşturacak biçimde kesişen. **dikgen doğrular** *mat.* uzayda dik açı oluşturan doğrular. **dikgen eğriler** *mat.* bir ortak noktadaki teğetleri arasında dik açı olan eğriler.

diki *a. ha.* irice doğranmış et parçası. *ör. Birkaç diki et yedik.*

dikici *a.* **1** dikiş yapan kimse, dikişçi. **2** eski ayakkabı onaran kimse.

dikicilik *a.* dikicinin yaptığı iş.

dikilebilme *a.* dikilebilmek eylemi.

dikilebilmek *(nsz)* dikilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bahçe boş kalmış, oysa çiçek dikilebilirdi.*

dikili *s.* dikilmiş bulunan, dikilmiş. **dikili (bir) ağacı olmamak** toprak üstünde hiçbir malı bulunmamak, malı mülkü olmamak.

dikiliş *a.* dikilmek eylemi ya da biçimi.

dikilitaş *b. a.* önemli bir olayın ya da yenginin gelecektekilere anımsatılması için dikilmiş, dört köşeli bir taban üzerinde incelerek yükselen ve en yüksek noktasında piramit biçimini alan, tek parça düzgün taş. *eş.* **obelisk**.

dikiliverme *a.* dikilivermek eylemi.

dikilivermek *(nsz)* ansızın ya da kısa zamanda dikilmek.

dikilme *a.* dikilmek eylemi.

dikilmek *(nsz)* **1** dikmek **(I, II)** eylemi yapılmak. **2** yatık durumdan dik duruma gelmek, doğrulmak, dikleşmek. **3** ayakta durup beklemek. *ör. Adamın başına dikilmişlerdi.* **4** (göz) belli bir noktaya uzun süre saplanıp kalmak. **5** karşısında durmak, karşı koymak, engellemek. *ör. Sana dokunamaz, önüne ben dikilirim.* **6** (penis) sert ve dik duruma gelmek. **dikilip durmak** bir yerde ayakta uzun süre beklemek. **dikilip kalmak 1)** bir yerde ayakta uzun süre beklemek. **2)** ne yapacağını bilemez bir biçimde, hareketsiz kalmak. *ör. Bunu duyunca dikilip kaldı.*

dikim *a.* **1** dikmek eylemi ya da biçimi. **2** bitki dikmek işi. *ör. Ağaç dikimi başladı.*

dikimevi, -ni *b. a.* giysi ve çamaşır dikilen işyeri.

dikimhane *b. a. T. Far.* (. . - .) *esk.* ➤ **dikimevi**.

dikine *be.* **1** dik bir biçimde, dikey olarak, diklemesine. **2** *mec.* inadına. **dikine gitmek** bildiğinden şaşmamak, kimseyi dinlemeyerek kendi bildiğini yapmak. *ör. Böyle dikine gitmek sana yakışmıyor.* **dikine tıraş** yalan dolan dolu gevezelik, aşırı palavra.

dikiş *a.* **1** dikmek eylemi. *ör. Evde dikiş vardı.* **2** dikmek biçimi. *ör. Ceketin dikişi iyi olmamış.* **3** dikilmiş olan yer. *ör. Cildin dikişi sökülmüş.* **4** kumaşın üzerinde gözle görülen dikilmiş iplik yolu. *ör. Cebe çift dikiş yapılacak.* **5** dikilecek şey. *ör. Kadın, dikişi elinden bırakıp mutfağa gitti.* **6** giysi biçip dikme işi, terzilik. *ör. Kızlar dikiş öğreniyor.* **7** *arg.* cinsel ilişki. **dikiş atmak** *hek.* vücutta yarılan ya da yırtılan yeri bir araya getirip dikmek. **dikiş iğnesi** dikiş dikmek için kullanılan iğne. **dikiş makinesi** dikiş işlerinde kullanılan elektrik ya da kol gücüyle çalışan makine. **dikiş okuması** *arg.* **1)** özellikle İstanbullu Çingeneler arasında, belirli bir yöntemi, uyulması gereken belirli kuralları olan ağız dalaşlarında karşılıklı olarak söylenen, ağza alınmayacak denli açık saçık sözlerle dolu uzun tekerleme. **2)** bu biçimde tekerleme söyleme. **dikiş payı** kumaş biçerken kumaşın kenarından dikiş yerine değin bırakılan bölüm. **dikiş tutturamamak** bir işte ya da yerde uzun süre kalmayı başaramamak. *ör. Oğlu hiçbir işte dikiş tutturamamıştı.* **dikişini** (ya da **dikiş**) **almak** *hek.* ameliyattan sonra dikilmiş olan yaranın iyileşmesinden sonda ipliklerini kesip çıkarmak.

dikişçi *a.* dikiş diken kimse, terzi.

dikişçilik *a.* dikişçinin işi.

dikişli *s.* dikiş yapılmış olan, dikişi bulunan.

dikişsiz *s.* **1** üzerinde dikiş bulunmayan, dikişi olmayan. **2** yapıştırma yoluyla yapılmış. *ör. Artık dikişsiz ayakkabı dönemindeyiz.*

dikit, -ti *a. yerb.* mağaraların tabanında, yukarıdan damlayan kireçli suların katılaşmasıyla oluşan kolonlardan her biri. *eş.* **stalagmit**.

dikiverme *a.* dikivermek eylemi.

dikivermek *(-i)* **1** ansızın ya da kısa zamanda dikmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Gömleğimin kopan düğmesini dikiveriri misin?*

dikiz *a. (Rumenceden) arg.* **1** dikizlemek eylemi. **2** bakma, gözetleme, bakış, erkete. **dikiz aynası** taşıtlarda, aracın önünün sol ya da sağ dış tarafında, içerde sürücünün başının hizasında bulunan ve sürücünün arka yolu görebilmesini sağlayan, yol dönemeçlerinde arkayı görebilmek için konulan ayna. **dikiz etmek** (ya da **geçmek, gelmek**) *arg.* ➤ **dikizlemek**. **dikize çekmek** *arg.* gizlice gözetlemek.

dikizci *a. arg.* dikizleme huyunda olan kimse, dikizleyen kimse, hırsızların koydukları gözcü, erketeci.

dikizcilik *a. arg.* dikizci olma durumu, erketecilik.

dikizleme *a. arg.* dikizlemek eylemi.

dikizlemek *(-i) arg.* gizlice gözetlemek, sezdirmeden, belli etmeden bakmak.

dikizlenebilme *a. arg.* dikizlenebilmek eylemi.

dikizlenebilmek *(nsz) arg.* dikizlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dikizlenme *a. arg.* dikizlenmek eylemi.

dikizlenmek *(nsz) arg.* dikizlemek eylemine konu olmak. *ör. Yolcular dikiz aynasından dikizlenebilirmiş.*

dikizleyebilme *a. arg.* dikizleyebilmek eylemi.

dikizleyebilmek *(-i) arg.* dikizleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dikizleyiş *a. arg.* dikizlemek eylemi ya da biçimi.

dikizlik *a.* gözetleme deliği.

dikkafalı *b. s. T. Ar.* ➤ **dikbaşlı**.

dikkafalılık *b. a. T. Ar.* ➤ **dikbaşlılık**.

dikkat, -ti *a. Ar.* **1** bütün duygu ve düşünce gücünü bir nokta, bir konu üzerinde yoğunlaştırma. *ör. Onu dikkatle gözlemiştim.* **2** *mec.* özen gösterme, önem verme, ilgiyle bakıp koruma. *ör. Çocuğa dikkat gerekir, hemen hastalanırlar.* **3** *mec.* uyanıklık. *ör. Onun dikkati işimize yarar.* **4** *ünl.* "uyanık olunuz" anlamında bir uyarı ünlemi. *ör. Dikkat, çarpacaksınız!* **dikkat** (ya da **dikkati**) **çekmek 1)** göze çarpmak, ilgi toplamak. *ör. Yazısı dikkat çekiyordu.* **2)** (birini) uyarmak. *ör. Onun dikkatini çekin de bunu bir daha yapmasın.* **dikkat edilmek** dikkat etmek eylemi yapılmak. **dikkat etmek 1)** bütün duygu ve düşünce gücünü bir şey üzerinde yoğunlaştırmak. *ör. Biraz dikkat edince görülür bu.* **2)** uyanık davranmak. *ör. Bu konuda dikkat etmek gerekli.* **3)** *mec.* özen göstermek, önem vermek. *ör. O böyle şeylere dikkat eder.* **4)** *mec.* özenle bakıp korumak. *ör. Çocuklara dikkat etmek ister.* **dikkat kesilmek** bütün dikkatini bir şey üzerinde toplamak. *ör. Ne söyleyecek diye dikkat kesilmiştik.* **dikkat toplaşımı** *ruhb.* dikkatin, sürekli bir biçimde, bir nesne ya da konunun belirli bir yönü üzerinde yoğunlaşması. *eş.* **konsantrasyon**[2]. **dikkate almak** (bir şeyi) göz önünde tutmak, bir yana atmayıp gereğini düşünmek, hesaba katmak. *ör. Öneriyi dikkate almak gerekirdi.* **dikkate değmez** göz önüne alınması gerekmez, değersiz. **dikkate değer** göz önüne alınacak değerde olan. *ör. Onun önerisi dikkate değerdi.*

dikkatli *s. Ar. T.* **1** dikkat eden, dikkatçe gelişmiş olan, uyanık (kimse). *ör. O dikkatli biridir.* **2** özen gösteren, özenli. *ör. Çocuğa dikkatli bakım gerekir.* **3** dikkat edilerek yapılan. *ör. Dikkatli bir araştırma olayı aydınlatır.*

dikkatlice *be. Ar. T.* dikkat ederek, dikkatli bir biçimde.

dikkatlilik *a. Ar. T.* dikkatli olma durumu. *ör. Bu işte dikkatlilik önemlidir.*

dikkatsiz *s. Ar. T.* **1** dikkati olmayan, dikkatli davranmayan, dikkat etmeyen, dalgın, özensiz, savruk (kimse). *ör. O dikkatsiz biridir.* **2** özen gösterilmeden, gelişigüzel yapılan (iş). *ör. Böyle dikkatsiz sözler insanları yaralar.*

dikkatsizlik *a. Ar. T.* dikkatsiz olma durumu. *ör. Bunu, dikkatsizlikten olacak, görmemişim.* **dikkatsizlik etmek** dikkatli davranmamak. *ör. Bu konuda dikkatsizlik etmek işi güçleştirir.*

dikkuyruk *b. a. ha.* Ege Bölgesi'nde ve Orta Anadolu'nun Kızılırmak dolaylarında, özellikle Burdur Gölü'nde yaşayan, artık sayıları azalan, ayakları ve gagası mavi renkli, vücudu krem rengi, kahverengi ya da kırmızı olabilen, kuyruğu dik ve siyah bir ördek türü.

dikleme *a.* **1** diklemek eylemi. **2** *s.* ve *be.* dik olarak konulmuş olan, yokuş yukarı, dikey.

diklemek *(-i) arg.* (içki için) bardağı ya da şişeyi havaya kaldırıp içindeki içkiyi son damlamasına değin içmek, dikmek.

diklemesine *be.* dik bir biçimde, dik olarak.

dikleniş *a.* diklenmek eylemi ya da biçimi.

diklenme *a.* diklenmek eylemi.

diklenmek *(nsz)* ➻ **dikleşmek**.

dikleşebilme *a.* dikleşebilmek eylemi.

dikleşebilmek *(nsz)* dikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk bile bazen dikleşebilirmiş.*

dikleşiverme *a.* dikleşivermek eylemi.

dikleşivermek *(nsz)* ansızın ya da kısa zamanda dikleşmek. *ör. Yokul ilerde dikleşiveriyordu.*

dikleşme *a.* dikleşmek eylemi.

dikleşmek *(nsz)* **1** yatay ya da az eğik durumdayken dik bir duruma gelmek. *ör. Yokuş ilerde daha dikleşiyor.* **2** *mec.* birine kafa tutmak, karşı gelmek. *ör. Oğlan kimi zaman babasına dikleşmekteydi.* **3** (penis) sertleşmek.

dikleştirebilme ***a.*** dikleştirebilmek eylemi.

dikleştirebilmek *(-i)* dikleştirmeye gücü yetmek, dikleştirmek elinde olmak ya da dikleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dikleştirilebilme *a.* dikleştirilebilmek eylemi.

dikleştirilebilmek *(nsz)* dikleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dikleştirilme *a.* dikleştirilmek eylemi.

dikleştirilmek *(nsz)* dik duruma getirilmek.

dikleştirme *a.* dikleştirmek eylemi.

dikleştirmek *(-i)* **1** dik duruma gelmesini sağlamak, dik duruma getirmek. **2** sert duruma getirmek, sertleştirmek.

diklik *a.* dik olma durumu, özelliği.

dikme *a.* **1** dikmek eylemi. **2** *mat.* bir doğruya ya da düzleme belirli bir noktadan geçerek inen ya da çıkan dik doğru. **3** *ha.* direk, ağaç direk, kalas, kazık. **4** *ha.* yeni dikilmiş fidan. **5** *mec.* bir evde soyu sürdürecek olan tek çocuk. **6** ahşap yapılarda kapı ve pencere yanlarına dikilen direklerden her biri. **7** *den.* yük kaldırmak için kullanılan seren.

dikmek, -er (I) *(-i, -e)* **1** bir nesneyi dik olarak durdurmak. *ör. İşçiler yol boyunca direkler dikiyordu.* **2** bir bitkiyi, yetiştirmek ereğiyle toprağa yerleştirmek. *ör. Saksıya çiçek dikti.* **3** *(-i)* (bardak, şişe vb. için) havaya kaldırıp baş aşağı ederek içindekini son damlasına değin içmek. *ör. Her akşam rakıları dikiyordu.* **4** *mec.* beklemesi, koruması için birini bir şeyin başına koymak. *ör. Sokak başına adamlarını dikmişti.* **5** (yapı) kurmak, yapmak. *ör. Evi iki üç günde diktiler.* **6** top, taş gibi şeyleri dikine havaya atmak. **7** *sp.* topu, vuruş için, oyun alanında belli bir yerine koymak. *ör. Kaleci topu dikti.* **dike dike** *ik. be.* dikerek.

dikmek, -er (II) *(-i)* biçilmiş ya da yırtılmış kumaş, deri, yara ve benzeri şeyleri iğneye geçirilmiş iplikle birbirine tutturmak. *ör. Terzi giysiyi, hekim yarayı diker.* **dike dike** *ik. be.* dikerek. *ör. Etek dike dike dikmeyi öğrendim.*

dikmelik *a.* fidan yetiştirilen yer, fidanlık.

dikmen *a. ha.* koni biçimli tepe.

dikse *a.* ağaç bulunmayan yerlerde, kuş avlamak için, toprağa geçici olarak dikilen ve üzerine ökse yerleştirilen ağaç.
diksiyon *a. Fr.* **1** seslerin, sözcüklerin, vurguların, anlam ve coşku duraklarının hakkını vererek söyleme biçimi. **2** *dil.* sözü kullanma, konuşma eleminin öğeler arasındaki bağlantıları, durakları, vurgulamayı, titremlemeyi ilgilendiren bölümü. **3** *tiy.* duru, açık, vurgulamaya ve çıkaklara tam uyarak konuşma. *ör. Oyuncunun diksiyonu bozuktu.*
dikta *a. Lat.* (.' .) **1** hiç karşı çıkılmadan, körü körüne ve kesin bir biçimde uyulması, yerine getirilmesi gereken buyruk. **2** tepeden inme buyruklarla yönetim biçimi. *ör. Ülke dikta elindeydi.*
diktacı *a.* ve *s. Lat. T.* ülke yönetiminde dikta yanlısı olan (kimse).
diktacılık *a. Lat. T.* diktacı olma durumu.
diktafon *a. Fr.* ses alma aygıtının bir türü.
diktatör *a. Fr.* **1** ➻ **buyurgan**. **2** *mec.* ➻ **zorba**.
diktatörce *be. Fr. T.* ➻ **buyurganca**.
diktatörleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **buyurganlaşmak**.
diktatörlük *a. Fr. T.* ➻ **buyurganlık**.
dikte *a. Fr.* **1** (yazı, mektup vb. için) söyleyip yazdırma işi. **2** bu biçimde yazdırılan şey. **dikte etmek 1)** yazdırmak için söylemek, söyleyerek yazdırmak. **2)** *mec.* (birine) isteklerini zorla kabul ettirmek.
diktirebilme *a.* diktirebilmek eylemi.
diktirebilmek *(-i, -e)* diktirmeye gücü yetmek, diktirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
diktirilebilme *a.* diktirilebilmek eylemi.
diktirilebilmek *(nsz)* diktirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
diktirilme *a.* diktirilmek eylemi.
diktirilmek *(nsz)* dikmek eylemi yaptırılmak. *ör. Bahçeye ağaç, terziye giysi diktirildi.*
diktirme *a.* diktirmek eylemi.
diktirmek *(-i, -e)* dikmek eylemini yaptırmak. *ör. Bahçeye ağaç, terziye giysi diktirdi.*
dil (I) *a.* **1** ağız boşluğunda bulunan ve tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan, etli, uzun, devinimli et parçası, tat alma organı. **2** insanların, duygularını, düşüncelerini bildirmek için sözcükler ya da işaretler aracılığıyla yaptıkları anlaşma. *eş. esk.* **lisan** . *ör. Çocuk düzgün bir dille konuşuyordu.* **3** *dilb.* belli bir insan topluluğuna özgü sesli göstergeler dizgesi. *eş. esk.* **lisan** . *ör. Türklerin dili Türkçedir.* **4** *mec.* duygu ve düşünceyi aktarmaya, dışa vurmaya, bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım yolu ya da aracı. *ör. Müzik ya da resim dili de iletişim sağlar.* **5** bir döneme, bir yazara özgü söz dağarcığı ve sözdizimi ya da anlatım. *ör. Servetifünun dili de, Fikret'in dili de eskimiştir.* **6** belli uğraşlara, alanlara, konulara, durumlara özgü söz ve sözcük gömüsü. *ör. Hukuk dili Türkçeleşmelidir.* **7** birçok aygıtta, uzun, yassı ve genellikle devingen bölüm. *ör. Terazinin dili kırılmış.* **8** *müz.* kimi üflemeli çalgılarda, titreşerek ses çıkaran ince metal yaprak. **9** bilgisayarda, programlama alanında kullanılan harflerin ve simgelerin tümü. **10** *den.* makaraların ve bastikaların içine yerleştirilmiş olan ve üzerinden geçirilen halatı istenilen yöne çevirmeye yarayan, çevresi oluklu, küçük döner tekerlek. **11** *coğr.* denizin içine doğru uzanmış, alçak, dar ve uzun kara parçası. **12** *tar.* düşmanın durumunu öğrenmek için sorguya çekilmek ereğiyle ele geçirilen tutsak. **dil ağız vermemek** (hasta) kendinden geçmiş, konuşamaz bir durumda olmak, çok ağır hasta olmak. *ör. Çocuk iki gündür dil ağız vermeden yatıyordu.* **dil ailesi** *dilb.* bir anadilden türemiş olan, ortak bir kökene bağlanan dillerin oluşturduğu bütün. **dil almak** (ya da **tutmak**) *tar.* savaş sırasında, sorgulamak, düşmanla ilgili bilgi elde etmek için tutsak almak. **dil akrabalığı** bir anadilden türeyen diller arasındaki yakınlık. **dil atlası** *dilb.* bir bölgedeki belli bir dilin değişik lehçelerde aldığı görünümleri yansıtan, dil ve lehçelerin dağılımını ve genel olarak dil olaylarını gösteren çeşitli haritaların oluşturduğu bütün. **dil belası** boşboğazlık yüzünden başa gelen kötü durum. **(birinde) dil bir karış** suçlu olduğu halde saygısızca karşılık veren kimseler için kullanılır. *ör. Bakıyorum da sende dil bir karış maşallah!* **dil birliği** aynı dili kullanıyor olma durumu. **dil cambazı** *mec.* çok iyi konuşan kimse. **(birine) dil çıkarmak** alay etmek. **dil dalaşı** ➻ **ağız dalaşı**. **dil devrimi** bir dili yabancı dil öğelerinin egemenliğinden kurtarmak ereğiyle girişilen ve her türlü anlatımı o dilin olanaklarıyla sağlamaya, dili yenileştirmeye, varsıllaştırmaya çalışan uygulama. **Dil Devrimi** 1932'de başlayan, Türkçede özleşme akımının adı. **dil** (ya da **diller**) **dökmek** inandırmak, bir şeyi yaptırmak ya da yaranmak için karşısındakinin hoşlanacağı şeyler söyleyip durmak. *ör. Annesi diller dökmüştü ama oğlu yola gelmemişti.* **dil ebesi** herkese söz yetiştiren, çok konuşan, söylenecek gerekli sözleri hemen bulup söyleyen kimse. *eş.* **lafebesi** . **dil felsefesi** *fels.* dilin ne olduğunun özüne inmeye çalışan, dilin kökeni, anlamı, yapısıyla ilgili araştırmalar yapan, kuramlar öne süren felsefe dalı. **dil kavgası** ➻ **ağız kavgası**. **dil laboratuvarı** yabancı dilleri teyp, video gibi araçlarla öğretmek için düzenlenmiş özel yer. **dil oğlanı** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan önceki dönemde, İstanbul'daki yabancı elçiliklerce Türkçe öğrenmesi sağlanarak yetiştirilen ve çevirmen olarak kullanılan genç. **dil otu mu yedin?** çok konuşkan kimselere şaka yollu söylenir. **dil otu yemiş** durmadan konuşan (kimse). **dil persengi** konuşurken söz arasında sık sık yinelenen söz. **dil sürçmesi 1)** sözcükleri yerli yerinde ve düzgün bir biçimde söyleyememe. **2)** bir şey söylerken, istemeye-

rek yanlış, karşısındakini inciten bir sözcük kullanma. *ör. Bu söylediğini bir dil sürçmesi sayalım.* **3)** *ruhb.* belirtilmek istenilen bir düşüncede, kimi sözcüklerin istek dışı olarak araya girmesi ve anlamı kökünden değiştirmesi. **dil şakası** ➻ **ağız şakası**. **dil tutmak** (ya da **almak**) *tar.* düşmanın durumuyla ilgili bilgi alabilmek için sorguya çekmek üzere bir düşman askeri ele geçirmek. **dil tutukluğu 1)** dilin iyi çalışmamasından doğan söyleme güçlüğü. **2)** herhangi bir nedenle konuşamama. **(birine, bir şeye) dil uzatmak** saygısızca, kötülleyici sözler söylemek. *ör. Ona dil uzatmaktan utanmalısın.* **dil (I)**[2] **yarası 1)** ağır, acı, kırıcı sözlerin kişide bıraktığı kırgınlık. **2)** ➻ **dil (II)**. **dilden dile dolaşmak** (bir olay, haber) herkese yayılmak, herkesin ağzında işitilmek, herkesçe konuşulmak. **dile** (ya da **dillere**) **düşmek** onun bunun dilinde, ağzında söylenir olmak, dedikodusu yapılmak. *ör. Kadın dile düşmekten çekinmişti.* **dile gelmek 1)** dile düşmek. *ör. Kadın dile gelmekten korkuyordu.* **2)** önce konuşmazken konuşmaya başlamak. **3)** (masallarda, konuşma yeteneği olmayan varlık) dillenmek, konuşmak. *ör. Kerem'in türküsü üzerine kuru kafa dile gelmiş, "Aslı buradan geçti" demiş.* **dile getirilmek** dile getirmek eylemi yapılmak. **dile getirmek 1)** (birini) dile düşürmek. *ör. Seni dile getirmek istemem.* **2)** susan bir kimseyi söyletmek, konuşturmak. *ör. Onu ancak sen dile getirirsin.* **3)** bir amacı, bir durum ya da olayın anlamını sözlerle anlatmak, belirtmek. *ör. Derdimi dile getirmekten çekinmem.* **dile kolay** sözle yapılması, yapılabilir denilmesi kolay ama gerçekte yapılması, katlanılması çok zor. *ör. Otuz yıl onunla çalışmak dile kolay, gel bir de bana sor.* **dile vermek** gizli kalması gereken şeyi herkese duyurmak. **dili açılmak** (ya da **çözülmek**) herhangi bir nedenle konuşmaz olmuş ya da konuşma yeteneğini yitirmiş bir kimse konuşmaya başlamak. *ör. Sanığın dili açıldı, suçunu anlattı.* **dili ağırlaşmak** hastalığı ya da içtiği içki yüzünden güç konuşur duruma düşmek. *ör. Sarhoşun dili iyice ağırlaşmıştı.* **dili alışmak** bir sözcüğü çok duyup kullanmaktan dolayı onu sık söyler olmak. *ör. Dilim alışmış, bu sözü hep söylerim.* **dili bir karış** ➻ **dili pabuç kadar**. **dili bir karış dışarı çıkmak** (ya da **sarkmak**) koşmaktan ya da sıcakta yürümekten çok yorulmak ya da susuzluktan ölecek durumda olmak. **dili boğazına akmak** *mec.* korku, coşku gibi bir nedenle bir süre konuşamamak. **dili bozuk** bir dili ya da kendi anadilini doğru ve düzgün konuşamayan. **dili (başka bir dile) çalmak** konuşması, bir başka dili anımsatmak, biraz o dile yaklaşmak, benzemek. **dili çözülmek** ➻ **dili açılmak**. **dili damağı kurumak** ➻ **dili damağına yapışmak**. **dili damağına yapışmak** susuzluktan ya da uzun süre konuşmaktan ağzı kurumak ya da çok susamak. **dili dolaşmak** utangaçlık, korku, coşku, sarhoşluk ya da hastalık gibi nedenlerle söyleyeceğini şaşırıp karıştırmak, söyleyeceğinin düzeni bozulmak. **dili döndüğü kadar** anlatma, söyleme gücünün yettiği, olanak verdiği ölçüde. *ör. Ona bunu dilim döndüğü kadar anlatmaya çalıştım.* **dili dönmek 1)** söylenmesi güç bir sözcüğü doğru söyleyebilmek. *ör. Kimi yabancı sözcüklere bile dili döner onun.* **2)** amacını iyi analatmak. *ör. Benim dilim biraz döner, kimseden de çekinmem.* **dili dönmemek 1)** bir sözcüğü doğru dürüst, yanlışsız söyleyememek, düzgün biçimde çıkaramamak. *ör. O sözcüğe dilim dönmez benim, "savcı" demek varken.* **2)** amacını iyi anlatamamak, yeterince anlatmayı beceememek. **dili durmak 1)** ileri geri konuşmaktan vazgeçmek. **2)** dedikoduyu bırakmak. **dili durmamak 1)** hiç durmadan konuşmak, çok konuşmak. **2)** söylenmemesi gereken şeyleri de söylemek. **dili ensesinden çekilsin** kötü sözler söyleyen ya da bıktıracak denli konuşan bir kimse için bir ilenme sözü olarak yokluğunda söylenir. **dili kılıçtan keskin** ağır ve kırıcı konuşanlar için kullanılır. **dili kurusun!** "konuşamaz, söz söyleyemez olsun" anlamına bir ilenç. **dili olsa da söylese** (cansız nesneler için) "konuşabilse neler neler anlatırdı, ne olaylara tanıklık ederdi" anlamında söylenir. *ör. Bu odada yirmi yıl geçirdim, dili olsa da söylese, kolay değil.* **dili pabuç kadar** saygısızca ve gönül kırıcı karşılıklar verenler için kullanılır. **dili sürçmek 1)** konuşurken kimi sözcükleri yanlış söylemek. **2)** konuşurken ağzından, istemediği bir söz kaçırmak. **dili tutuk** kolaylıkla konuşamayan. **dili tutulmak** aşırı korku, coşku, sevinç, şaşkınlık, hastalık gibi bir nedenle ansızın konuşamaz olmak. *ör. Görünümün güzelliği karşısında dilim tutuldu nerdeyse.* **dili uzamak** saygısızca ileri geri konuşur olmak. **dili uzun** onu bunu incitecek sözler söyleyen. **dili varmak** kötü, olumsuz bir şeyi, sözü söylemekten çekinmemek. *ör. Bunu söylemeye nasıl dilin varıyor?* **dili varmamak** (kötü bir şeyi, sözü) söylemekten çekinmek, söylemeyi doğru, uygun bulmamak, söylemek istememek. *ör. "Seni sevmiyorum" demeye dili varmıyordu.* **dili yatkın** yabancı bir dili kolaylıkla öğrenebilme, yabancı sözcükleri söyleyebilme yeteneği olan. **dili zifir** çok acı, gönül yıkıcı sözler söyleyen. **dilimin ucunda** "çok iyi biliyorum ama şu anda anımsayamıyorum" anlamında, bir sözcük, bir ad anımsanamadığında söylenir. **dilin kemiği yok** "insan doğru, yalan her şeyi söyleyebilir" anlamında kullanılır. **(bir şeyi demekten, söylemekten) dilinde tüy bitmek** bir şeyi, yeniden yeniden söylemekten usanmak, bir şeyi pek çok söylemiş olmak. *ör. "Çalış, vakit geliyor" demekten dilimde tüy bitti.* **(bir şeyin) dilinden**

anlamak 1) *mec.* söz konusu şeyin özelliğini bilmek. *ör. Bu makinenin dilinden anlayan yok mu?* **2)** (konuşamayan) bir canlının davranışlarından ya da çıkardığı seslerden ne demek istediğini anlamak. *ör. Dilsizin dilinden sahibi anlarmış.* **(bir şeyi, bir kimseyi) dilinden düşürmemek** hep onun sözünü etmek, sürekli olarak onu anmak. *ör. Arkadaşını çok sever, dilinden düşürmezdi.* **(birinin) dilinden kurtulamamak** sürekli olarak onun iğnelemelerine, eleştirilerine, sataşmalarına, sitemlerine uğramak. *ör. Bunu yaparsa dilimden kurtulamaz.* **(birini, bir şeyi) diline dolamak 1)** bir kimseyi her yerde, her fırsatta kötüleyip durmak. **2)** aynı şeyi sık sık, her yerde söyleyip durmak. **diline kira istemek** ➻ **ağzına kira istemek. diline takmak** ➻ **diline dolamak. diline persenk etmek** ➻ **diline dolamak. diline sağlam olmak 1)** kötü söz söylemekten kaçınmak. **2)** gizi açığa vurmayacak bir doğası bulunmak, giz tutabilmek. **diline virt etmek** ➻ **diline dolamak. (birinin) dilini bağlamak** bir kimseyi, herhangi bir yolla, susmak zorunda bırakmak, açıklama yapamaz, söyleyemez duruma getirmek. *ör. Üç beş kuruşla onun dilini bağlamak olanaklı.* **dilini** (ya da **ağzını**) **değdirmemek** hiç yememek. **dilini eşekarısı soksun** hoşa gitmeyen bir şey söyleyene karşı ilenç olarak ya da bir sözcüğü doğru söyleyemeyene şaka yollu söylenir. **dilini kedi** (ya da **sıçan, fare**) **mi yedi?** "niçin susmaktasın, niçin bir şeyler söylemiyorsun?" anlamında kullanılır. **dilini mi yuttun?** ➻ **dilini kedi** (ya da **sıçan, fare**) **mi yedi? dilini kesip oturmak** artık eskisi gibi sözler edemez olmak, susmak, dilini kesmek[1]. **dilini kesmek 1)** artık eskisi gibi sözler edemez olmak, susmak. **2)** artık eskisi gibi konuşamaz etmek, susturmak. **dilini tutamamak 1)** sonunu düşünmeden konuşmak. **2)** bir şeyi söylemeden edememek, söylemekten kendini alamamak. **dilini tutmak 1)** (bir şeyi) söylemekten sakınmak. **2)** rasgele söz söylemekten, sonunu düşünmeden ileri geri konuşmaktan kaçınmak. **dilini** (ya da **dillerini**) **yutmak 1)** susmak. **2)** korku, coşku, sevinç gibi bir nedenle konuşamaz olmak, dili tutulmak. **dilinin altında bir şey olmak** bir kimsenin söylediklerinden, açıkça söylemediği bir şeyin varlığı sezilmek. **dilinin altındaki baklayı çıkarmak 1)** gizli tutulması gereken bir şeyi açığa vurmak. **2)** asıl amacını söylemek, açığa vurmak. **dilinin cezasını (belasını) çekmek** düşüncesizce, ölçüsüz bir biçimde, ileri geri konuşmasının zararına uğramak. **dilinin ucuna gelmek** söylemek üzere olmak, söyleyecek durum doğmak (ama söylemekten vazgeçmek). **dilinin ucunda olmak** bir sözcüğü anımsayıp söyleyebilecek gibi olduğu halde bir türlü çıkaramamak. **dilinin ucuyla** laf olsun diye, içten gelmeyerek, isteksizce, gönülsüzce. *ör. Beni de dilinin ucuyla davet etti.* **diliyle belaya uğramak** düşüncesizce, ölçüsüz bir biçimde, ileri geri konuşmasının cezasını görmek. **diliyle sokmak** ağır, kırıcı sözlerle karşısındakini incitmek, çok kırıcı, incitici konuşmak. **diliyle tutulmak** (ya da **yakalanmak**) sözlerinden, suçluluğu ortaya çıkmak. **dillerde dolaşmak** (ya da **gezmek**) her yerde kendisinden söz edilmek, her yerde konuşulmak, yaygın bir biçimde sözü edilmek. **dillere destan** herkesçe çok iyi bilinen, dilden dile gezen, çok ünlü. **dillere destan olmak** (bir olay, bir nitelik) dilden dile dolaşmak, her yerde anlatılır olmak. *ör. Kızın güzelliği dillere destan olmuştu.*

dil (II) *a. Far. esk.* gönül, *mec.* yürek. **dil yarası** *mec.* aşk acısı, gönül acısı, yürek yarası.

dilaltı, -nı *b. s.* **1** dilin altında olan. **2** *b. a.* kümes hayvanlarında görülen bir hastalık. **dilaltı bağı** *gövb.* dilin alt ortasında bulunan ve dili altçene mukozasına bağlayan ince bağ. **dilaltı bezleri** *gövb.* dilin altında bulunan tükürük bezleri.

dilatometre *a. Fr. fiz.* ➻ **genleşmeölçer.**

dilbalığı, -nı *b. a. hayb.* kemikli balıklar takımından, ılıman denizlerin dibi kumlu sığ yerlerinde kumlar arasında yaşayan, on beşi aşkın türü bulunan, ortalama yirmi santimetre boyunda, altı düz ve ak, üstü bombeli ve açık kahverengi karışık kirli boz renkte, görünüş olarak d ile benzediği için bu adı alan, eti çok beğenilen bir balık.

dilbasan *b. a.* **1** hekimlerin, boğazı görebilmek için dili bastırmakta yararlandıkları araç. **2** ceza karıştırmakta kullanılan yassı araç.

dilber *s. Far.* çok güzel, çok alımlı (kadın).

dilberdudağı, -nı *b. a. Far. T.* dudak biçiminde yapılan bir hamur tatlısı.

dilberleşme *a. Far. T.* dilberleşmek eylemi.

dilberleşmek *(nsz) Far. T.* (kadın) çok alımlı, çok güzel biri olmak.

dilberlik *a. Far. T.* dilber olma durumu.

dilbilgisel *b. s.* dilbilgisiyle ilgili, dilbilgisine ilişkin olan.

dilbilgisi, -ni *b. a.* **1** bir dilin işleyişini ve sunduğu düzeni inceleyen, onun ses, sözcük yapısı, anlam değişmeleri, tümce kuruluşu gibi öğelerini ele alıp bunların kurallarını saptayan bilim. *eş.* **gramer. 2** bu kuralları öğreten ders ya da kitap. *eş.* **gramer.**

dilbilim *b. a.* genel olarak "dil" denen gerçeği ele alan, dillerin doğuşunu, evrimini, gelişmesini, yeryüzüne yayılışını ve aralarındaki ilişkileri ses, biçim, anlam, sözdizimi yönlerinden inceleyen bilim. *eş.* **lengüistik.** *ör. Dilbilim verilerine uyulmadan dil ile uğraşılmaz.*

dilbilimci *b. a.* dilbilimle uğraşan kimse, dilbilim uzmanı.

dilbilimcilik *b. a.* dilbilimcinin uğraşı. *ör. Onun dilbilimciliğine diyeceğimiz yoktur.*

dilbilimsel *b. s.* dilbilimle ilgili, dilbilim yönünden. *ör. Bunu dilbilimsel olarak incelemek gerekir.*

dilci *a.* **1** dil ile ilgili çalışmaları olan kimse. **2** dilbilimle uğraşan kimse, dilbilimci.
dilcik *a.* **1** küçük dil. **2** *bitb.* buğdaygillerde, yaprak ayasıyla yaprak kınının birbirinden ayrıldığı yerde bulunan sivri uçlu, küçük ve saydam çıkıntı. **3** *hayb.* böceklerin ağzında küçük dilin önünde bulunan bölüm. **4** *müz.* üflemeli çalgılarda ya da org borularında kamıştan, tahtadan ya da metalden yapılmış yassı parça.
dilcilik *a.* dil konusunda araştırmalar, çalışmalar yapma işi.
dildaş *s.* ve *a.* dilleri özdeş olanlardan her biri. *ör. Biz, Azerilerle dildaşız.*
dildaşlık *a.* dildaş olma durumu.
dilebilme *a.* dilebilmek eylemi.
dilebilmek *(-i)* dilmeye gücü yetmek, dilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dilek *a.* **1** isteme, istek. *ör. Dileğim bu değildi.* **2** istenilen şey, istek. *eş.* **rica** . *ör. Dileğimi yerine getirmenizi beklerim.* **dilek kipi** *dilb.* Türkçede ***-se (-sa)*** ekiyle kurulan ve dileme, isteme, istek kavramı bildiren kip; örneğin "dile/sem", "yap/sa", "git/sek", "otur/sanız" ... gibi.
dilekçe *a.* bir isteği bildirmek amacıyla yazılmış, altında dilekçinin açık adresi ve imzası bulunan ve resmi bir makama sunulan yazı. *eş. esk.* **arzuhal, istida**.
dilekçeci *a.* para karşılığında başkalarının dilekçelerini yazan kimse. *eş. esk.* **arzuhalci, istidacı**.
dilekçecilik *a.* dilekçecinin yaptığı iş.
dilekçi *a.* dilekte bulunan, dilekçe veren kimse.
dileme *a.* dilemek eylemi.
dilemek *(-i)* **1** bir şeyin yerine getirilmesi isteğinde bulunmak, yapılmasını istemek. *eş. esk.* **arz etmek, rica etmek**. *ör. Bu konuda gerekenin yapılmasını dilerim.* **2** biri için bir dilekte bulunmak. *ör. İyi yolculuklar dileriz.* **3** *mec.* istediği gibi, isteğince gerçekleştirmek, yerine getirmek. *ör. Bırak çocuğu dilediğince oynasın.* **dilediği (dilediğin, dilediğiniz) gibi** kendi düşünce, görüş ve isteğine (isteğinize) göre. **dilediğini yapmak** istediği gibi davranmak, her istediğini yapmakta özgür olmak. *ör. Herkes dilediğini yapar, kimse karışamaz.*
dilemma *a. Yun. esk. mant.* ve *fels.* ➤ **ikilem**.
dilenebilme *a.* dilenebilmek eylemi.
dilenebilmek *(nsz)* dilenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan aç kalırsa dilenebilir.*
dilenci *a.* ve *s.* **1** geçimini dilenerek sağlayan, dilenen (kimse). *ör. Kentte dilenci çoğaldı.* **2** *mec.* bir şeyi arsızca, üsteleyerek isteyen (kimse). *ör. Haydi git başımdan, dilenci misin?* **dilenci çanağı gibi** içinde her şeyden biraz biraz bulunan (şey). *ör. Çocuğun çantası dilenci çanağı gibi olmuş.* **dilenci çanağından para çalmak** yoksul kimseyi soymak. **dilenci değneğine dönmek** çok zayıf düşmek, aşırı zayıflamak. **dilenci duası** sürekli yalvarmaya dayanan dua. **dilenci vapuru** yolu üzerindeki her iskeleye uğrayan vapur. **dilenciye hıyar vermişler de eğri diye beğenmemiş** *tkz.* kendisine verilen çok gereksinim duyduğu bir şeyi kusur bularak, küçümseyerek, azımsayarak geri çeviren kimseler için söylenir. **Medine dilencisi** *mec.* kötü giyimli, üstü başı dökülen kimseler için alay yollu söylenir.
dilencilik *a.* **1** dilenci olma durumu, dilencinin yaptığı iş. **2** dilenciye yakışır davranış. **dilencilik etmek** dilenmek.
dilendirebilme *a.* dilendirebilmek eylemi.
dilendirebilmek *(-i)* dilendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dilendirilme *a.* dilendirilmek eylemi.
dilendirilmek *(nsz)* dilenmek eylemi yaptırılmak. *ör. Kaçırılan çocuklar dilendiriliyormuş.*
dilendirme *a.* dilendirmek eylemi.
dilendirmek *(-i)* **1** dilencilik yaptırmak. *ör. Adam, çocukları dilendiriyormuş.* **2** dilenecek duruma getirmek, çok yalvartmak. *ör. Beni böyle dilendirmek hoşuna gidiyor demek?*
dilenilme *a.* dilenilmek eylemi.
dilenilmek *(nsz)* dilemek eylemi yapılmak. *ör. Buraya dilenilen saatte gelinir.*
dileniş *a.* dilenmek eylemi ya da biçimi.
dilenme *a.* dilenmek eylemi.
dilenmek *(nsz; -den)* **1** sadaka istemek. *ör. Burada dilenmek yasaktır.* **2** *mec.* kendisine acındırarak, bir kimseden bir istekte bulunmak. *ör. Bizden bunu dileniyordu.* **3** *(nsz)* dilemek eylemi yapılmak. *ör. Ona iyi yolculuklar dilendi. Hükümetten bu dilendi.* **Sultanahmet'te dilenip Ayasofya'da sadaka vermek** kendi yoksul durumuna bakmadan başkalarına para ya da mal yardımında bulunmaya kalkışmak.
dileyebilme *a.* dileyebilmek eylemi.
dileyebilmek *(-i)* dilemek olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tanrı'dan ona sağlık dileyebiliriz.*
dileyici *a.* ve *s.* bir dilekte bulunan, dileyen (kimse).
-di'li geçmiş *dilb.* ➤ **belirli geçmiş**.
dilim *a.* **1** bir bütünden kesilmiş ya da ayrılmış ince ve yassı parça. *ör. Bir dilim ekmek, bir parça peynir yedim.* **2** radyatörü ya da bir tip kalorifer kazanını oluşturan parçalardan her biri. **dilim dilim** *ik. be.* dilimler biçiminde, parça parça. **dilim dilim etmek** dilimlere ayırmak, dilimlemek.
dilimleme *a.* dilimlemek eylemi.
dilimlemek *(-i)* dilimler biçiminde kesmek, dilimlere ayırmak, dilim dilim etmek.
dilimlenebilme *a.* dilimlenebilmek eylemi.
dilimlenebilmek *(nsz)* dilimlenmeye uygun olmak, dilimlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kavun, karpuz dilimlenebilir.*
dilimleniş *a.* dilimlenmek eylemi ya da biçimi.

dilimlenme *a.* dilimlenmek eylemi.
dilimlenmek *(nsz)* dilim dilim edilmek, dilimlere bölünmek, dilimlere ayrılmak. *ör. Portakal dilimlendi, masaya getirildi.*
dilimletme *a.* dilimletmek eylemi.
dilimletmek *(-i, -e)* dilimlemek eylemini yaptırmak. *ör. Ekmeği aşçıya dilimletti.*
dilimleyebilme *a.* dilimleyebilmek eylemi.
dilimleyebilmek *(-i)* dilimlemeye gücü yetmek, dilimleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dilimleyiş *a.* dilimlemek eylemi ya da biçimi.
dilinebilme *a.* dilinebilmek eylemi.
dilinebilmek *(nsz)* dilinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dilinim *a. yerb.* ➻ **dilinme**[2].
diliniş *a.* dilinmek eylemi ya da biçimi.
diliniverme *a.* dilinivermek eylemi.
dilinivermek *(nsz)* ansızın dilinmek.
dilinme *a.* **1** dilinmek eylemi. **2** *yerb.* bir kaya yüzeyinin boydan boya yarılması. **3** *yerb.* kayaçların, kolaylıkla ince katlar biçiminde ayrılabilme özelliği.
dilinmek *(nsz)* dilmek eylemine uğramak.
diliş *a.* dilmek eylemi ya da biçimi.
diliverme *a.* dilivermek eylemi.
dilivermek *(-i)* çabucak dilmek.
dillendirebilme *a.* dillendirebilmek eylemi.
dillendirebilmek *(-i)* dillendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dillendirilebilme *a.* dillendirilebilmek eylemi.
dillendirilebilmek *(nsz)* dillendirime olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dillendirilme *a.* dillendirilmek eylemi.
dillendirilmek *(nsz)* dillendirmek eylemi yapılmak.
dillendirme *a.* **1** dillendirmek eylemi. **2** *yaz.* ➻ **kişileştirme**. *eş. esk.* **intak**.
dillendirmek *(-i)* **1** dile getirmek. *ör. Amacımızı tam olarak dillendirmek isterdim.* **2** (birini) dillere düşürmek. *ör. Kızın adını dillendirmekten çekinmişti.*
dillenebilme *a.* dillenebilmek eylemi.
dillenebilmek *(nsz)* dillenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk ancak üç yaşında dillenebilmişti.*
dilleniş *a.* dillenmek eylemi ya da biçimi.
dilleniverme *a.* dillenivermek eylemi.
dillenivermek *(nsz)* çabucak dillenmek.
dillenme *a.* dillenmek eylemi.
dillenmek *(nsz)* **1** (çocuk) konuşmaya başlamak. *ör. Oğlan üç yaşında ancak dillendi.* **2** (masallarda) konuşma yeteneği olmayan canlı ya da cansız bir varlık konuşmaya başlamak, dile gelmek. *ör. Kerem'in bu sözleri üzerine ağaç dillenerek Aslı Han'ın oradan geçtiğini söyledi.* **3** onaylanmayan bir davranışı nedeniyle dile düşmek, dedikodusu yapılmak. *ör. Kadın köyde iyice dillenmişti.*
dilleşme *a.* dilleşmek eylemi.
dilleşmek *(nsz; -le)* **1** karşılıklı olarak tatlı tatlı konuşmak, söyleşmek. **2** *ha.* ağız kavgası etmek.
dilli *s.* **1** dili olan. **2** dil bilen, dil konuşan. *ör. Artık gençler iki dilli, üç dillidir.* **3** (çocuk ve kadın için) sürekli ve tatlı konuşan, konuşkan. *ör. Çocuğu öyle dilli ki, görsen neler anlatıyor.* **4** kolaylıkla ve inandırıcı konuşan, iyi ve ustaca konuşan.
dillidüdük . *a. ha.* **1** söğüt, kavak gibi ağaçların ince dallarından ya da kamıştan yapılmış bir tür düdük. **2** *mec.* çok konuşkan kimse.
dillilik *a.* **1** dilli olma durumu. **2** kolaylıkla ve inandırıcı biçimde sözler söyleme yeteneği. *ör. Avukatın dilliliğine diyecek yok.*
dilmaç *a.* bir dilden bir başka dile genellikle sözlü çeviri yapan kimse. *eş.* **tercüman**.
dilmaçlık *a.* dilmacın yaptığı iş, dilmacın uğraşı. **dilmaçlık etmek** dilmaç görevi yapmak, çevirmek.
dilme *a.* **1** dilmek eylemi. **2** dört köşe biçilmiş uzun direk.
dilmek *(-i)* **1** bütün bir şeyi yassı, ince parçalara ayırmak, dilim dilim kesmek, dilimlemek. **2** *ha.* yarmak. *ör. Cam ayağını dildi.*
dilpeyniri, -ni *b. a.* koyun sütünden yapılan, yağlı, tuzsuz, lezzetli bir peynir.
dilsel *s.* dil ile ilgili. *ör. Türkçenin dokusu dilsel ve toplumsal olarak değişiyor.*
dilsever *b. s.* anadiliyle yakından ilgilenen, onun gelişmesine sevinen, dilini seven (kimse).
dilseverlik *a.* dilsever olma durumu.
dilsiz *s.* ve *a.* **1** konuşma merkezinin ya da konuşma organlarının bozukluğu ya da doğal sağırlık nedeniyle konuşamayan (kimse). *eş.* **ahraz**. **2** *mec.* beri benzer şeylere ses çıkarmayan, hiç denecek denli az konuşan, sessiz (kimse). **3** *tar.* Osmanlı sarayında hazine, kiler ve benzeri yerlerdebulunan, padişahın kapısında sürekli nöbet tutan, konuşamayan, sağır kimse.
dilsizlik *a.* **1** dilsiz olma durumu. **2** *ruhb.* konuşma becerilerini doğal sağırlık yüzünden geliştirememe ya da ruh hastalıkları nedeniyle kullanmaktan kaçınma durumu.
dilüviyum *Fr.* (. .' . .) *yerb.* ırmakların dördüncü çağdan kalma en eski alüvyonlarına verilen ad.
dimağ *a. Ar. esk.* **1** beyin. **2** bilinç. **3** zihin.
dimdik *s.* ve *be.* **1** çok dik bir biçimde, çok dik olarak. *ör. Yokuş dimdik görünüyordu.* **2** hiç eğilmeden. *ör. Şöyle dimdik yürü.* **3** sağa sola sapmadan, dosdoğru. *ör. Buradan dimdik gideceksiniz, ilerde PTT'yi görürsünüz.* **4** sağlıklı. *eş.* **zinde**. *ör. Dün hastaydı, bugün dimdik uyandı.* **5** (bakış için) doğruca, ısrarlı, dikkatle, sakınmaksızın. *ör. Kadın, adama dimdik bakıyordu.* **6** *mec.* sıkıntıları karşılayabilecek durumda olan, baş eğmeyen. *eş.* **metin**. *ör. Bunca çektiğine karşın dimdikti.* **7** çok sertleşmiş olarak, kaskatı. **dimdik ayakta durmak** hiç yıkılmamak. **dimdik durmak 1)** tam dik durumda olmak. **2)** *mec.* tutumunu değiştirmemek, yılmamak.
dimi *a. Yun.* sıkı dokunmuş, pamuklu bir kumaş.

diminuendo *be. İt.* (. . . .' .) *müz.* sesi gitgide azaltarak.
dimnit *a.* erken olgunlaşan bir kara üzüm türü.
din (I) *a. Ar.* **1** Tanrı düşüncesine dayalı toplumsal bir kurum. *ör. O dinine bağlıdır.* **2** insanların doğaüstü güçlere, kutsal saydıkları türlü varlıklara, tanrılara ya da Tanrı'ya inanma, tapınma biçiminde katıldıkları gizemsel olgu. **3** bu nitelikteki inançları kurallar, töreler, törenler, simgeler, biçiminde düzenleyen örgütlenme. *ör. İslam dini, dinde son gerçekliktir.* **4** *mec.* inanılan ve çok bağlanılan ülkü, düşünce ya da inanç. *ör. Sevmek de bir dindi ona göre.* **din adamı 1)** mesleği din ile ilgili işler olan görevli. **2)** kendini din işlerine vermiş, din konusunda geniş bilgisi bulunan kimse. **din birliği** dinleri aynı olma, aynı dinin ümmeti bulunma durumu. **din felsefesi** dinin ilkelerinin özünü ve anlamını belli bir temele oturtmaya çalışan felsefe dalı. **din ticareti** *mec.* dini kendi çıkarları için araç yapma işi. **din tüccarlığı** *mec.* dini ve halkın dinsel duygularını sömürme ve böylece kendine çıkar sağlama işi. **dinden imandan çıkmak** aşırı ölçüde öfkelenmek, çok sinirlenip dinin yasakladığı sövgüleri savurmak. **dinden imandan olmak** dinsel inancını yitirmek. **dini bir uğruna** İslamlık yoluna. **dini bütün** bağlı olduğu dinin bütün buyruklarını yerine noksansız olarak getiren, dinine çok bağlı, dinsel inancı sağlam (kimse). **dini gibi bilmek** (bir şeyi) çok kesin bir biçimde bilmek. **dini imanı para** paradan başka şey düşünmez, her şeyi para, para tutkunu, çıkarını çok düşünen. *ör. Çok para ister o, çünkü dini imanı para o avukatın.* **dinim hakkı için** (ya da **hakkına, aşkına**) "doğru söylüyorum, dinimi yadsıyayım ki doğru, dinimi tanık tutarım" anlamında bir ant. **dinine yandığım** *arg.* kızgınlığı dile getiren bir sövgü.
din (II) *a. Fr. fiz.* ağırlığı bir gram olan bir kütlenin hızını saniyede bir santimetre artıran güç birimi.
dinamik *a. Fr.* **1** *fiz.* ➻ **devimbilim**. **2** *s.* ➻ **devimsel**. **3** *s. mec.* canlı, etkin.
dinamikleşme *a. Fr. T.* dinamikleşmek eylemi.
dinamikleşmek *(nsz) Fr. T.* etkinleşmek, canlılaşmak, dinamik[3] duruma gelmek.
dinamit, -ti *a. Fr.* **1** nitrogliserinden yapılan patlayıcı madde. **2** *arg.* kokain. **dinamit lokumu** jelatin kıvamında dinamit.
dinamitleme *a. Fr. T.* dinamitlemek eylemi.
dinamitlemek *(-i) Fr. T.* **1** dinamit koyup patlatarak havaya uçurmak. **2** *mec.* bir girişimi engelleyici, bir kuruluşu yıkıcı davranışlarda bulunmak.
dinamitlenme *a. Fr. T.* dinamitlenmek eylemi.
dinamitlenmek *(nsz) Fr. T.* **1** dinamit patlatılarak havaya uçurulmak. **2** *mec.* yıkıcı davranışlara uğramak. *ör. İş dinamitlenmek isteniyor.*
dinamizm *a. Fr.* **1** davranışları canlı, hareketli olan canlının özelliği, canlılık, devinimlilik, hareketlilik. *ör. Ondaki dinamizm hiç eksilmiyor.* **2** *fels.* ➻ **devimselcilik**.
dinamo *a. Fr.*(. .' .) mekanik gücü elektrik gücüne çeviren aygıt.
dinamometre *a. Fr.* (. . . .' .) *fiz.* fiziksel güçleri ölçmekte kullanılan araçların genel adı. *eş.* **güçölçer**.
dinar *a. Lat.* İran, Irak, Bahreyn, Ürdün, Kuveyt, Yemen, Tunus, Libya, Cezayir ve eski-Yugoslavya'nın para birimlerinin adı.
dinbilim *b. a. Ar. T.* ¸**Tanrıbilim**.
dinbilimci *b. a. Ar. T.* ¸**Tanrıbilimci**.
dince *be. Ar. T.* dinin kurallarına göre.
dincelme *a.* dincelmek eylemi.
dincelmek *(nsz) ha.* ➻ **dinçleşmek**.
dinci *a. Ar. T.* inançlıymış gibi görünüp dini dünya işlerine karıştıran, siyasal çıkarlarına araç olarak kullanan kimse.
dincilik *a. Ar. T.* toplum yaşamının din kurallarına göre biçimlenmesini ister görünen ve dini günlük siyasanın bir aracı olarak kullanan siyasal dinsel akım.
dinç *s.* gücü ve sağlığı yerinde, güçlü ve sağlıklı (kimse). *eş.* **zinde**. *ör. Yaşlıydı ama dinç görünüşlüydü.*
dinçleşebilme *a.* dinçleşebilmek eylemi.
dinçleşebilmek *(nsz)* dinçleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan spor yaparak dinçleşebilir.*
dinçleşiverme *a.* dinçleşivermek eylemi.
dinçleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede dinçleşmek.
dinçleşme *a.* dinçleşmek eylemi.
dinçleşmek *(nsz)* güçlü ve sağlıklı bir duruma gelmek. *ör. Onu dinçleşmiş buldum.*
dinçleştirebilme *a.* dinçleştirebilmek eylemi.
dinçleştirebilmek *(-i)* dinçleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Deniz, spor insanı dinçleştirebilir.*
dinçleştirme *a.* dinçleştirmek eylemi.
dinçleştirmek *(-i)* dinçleşmesini sağlamak, dinçlik vermek, dinç duruma getirmek. *ör. Yayla havası insanı dinçleştirir.*
dinçlik *a.* gücü ve sağlığı yerinde olma durumu.
dindar *a.* ve *s. Ar. Far.* (. -) dininin buyruklarını, kurallarını eksiksiz olarak yerine getiren, dinine çok bağlı (kimse).
dindarlaşma *a. Ar. Far. T.* dindarlaşmak eylemi.
dindarlaşmak *(nsz)* dindar biri durumuna gelmek.
dindarlık *a. Ar. Far. T.* dinine bağlılık.
dindaş *a. Ar. T.* aynı dinden olan kimselerden her biri. **dindaş olmak** aynı dinden olmak, dinleri bir olmak.
dindaşlık *a. Ar. T.* dindaş olma durumu.
dindışı *b. s. Ar. T.* dinsel olmayan konuları içeren ya da ele alan, din ile ilişiği olmayan. *ör. Karacaoğlan dindışı halk yazınının ustasıdır.*
dindışılık *b. a. At. T.* dindışı olanın özelliği.
dindirebilme *a.* dindirebilmek eylemi.

dindirebilmek *(-i)* dindirmek elinde olmak, dindirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dindirilebilme *a.* dindirilebilmek eylemi.
dindirilebilmek *(nsz)* dindirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dindirilme *a.* dindirilmek eylemi.
dindirilmek *(nsz)* dinmesi sağlanmak. *ör. Burnundan akan kan dindirildi.*
dindiriş *a.* dindirmek eylemi ya da biçimi.
dindiriverme *a.* dindirivermek eylemi.
dindirivermek *(-i)* çabucak dindirmek. *ör. İlaç ağrılarımı dindiriverdi.*
dindirme *a.* dindirmek eylemi.
dindirmek *(-i)* dinmesini sağlamak.
dinebilme *a.* dinebilmek eylemi.
dinebilmek *(nsz)* dinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yağmur az sonra dinebilir.*
dinelme *a. ha.* dinelmek eylemi.
dinelmek *(nsz) ha.* **1** yatık durumdayken ayağa kalkmak. **2** ayakta durmak, ayakta beklemek. *ör. Orada dinelip durma, içeri gir.* **3** *(-e)* kafa tutmak, karşı koymak. *ör. Oğlan babasına dineliyordu.*
dineltme *a. ha.* dineltmek eylemi. *ör. Hasta yatan öküzü dineltmeye çalıştık.*
dineltmek *(-i) ha.* dinelmesini sağlamak. *ör. Yatan ineği dineltmek için kuyruğundan, başından kaldırdık ama olmadı.*
dinen *be. Ar.* (-' .) din yönünden.
dineri *a. İt.* (. .' .) iskambil kâğıtlarındaki kırmızı, baklava dilimi biçiminde simge taşıyanı. *eş.* **karo**[1].
dinerkçi *b. a.* ve *b. s. Ar. T.* dinerkçilik yandaşı (kimse, görüş).
dinerkçilik *b. a. Ar. T.* toplumsal yaşamın türlü kesimlerinde dinin ve dinsel kurumların yerini güçlendirme ereğini güden toplumsal akım. *eş.* **klerikalizm**.
dinerki, -ni *b. a. Ar. T.* siyasal gücün ve erkin Tanrı'dan geldiği inancına dayalı olarak toplum yönetiminin, Tanrı'nın yeryüzündeki vekilleri olduklarına inanılan din adamlarının elinde bulunduğu toplumsal, siyasal düzen, din adamlarının egemenliğine dayalı yönetim biçimi. *eş.* **teokrasi**.
dinerkil *b. s.* dinerki düzenine dayalı.
dingi *a. İng. den.* yelkenli ya da kürekli küçük tekne.
dingil *a.* **1** taşıtın altına enlemesine yerleştirilmiş ve uçları tekerleklerin merkezinden geçen mil. *eş.* **aks**. **2** *s. arg.* kaba saba kimse, taşralı, aptal, salak. **dingil açıklığı** taşıtın ön ve arka dingilleri arasındaki uzaklık. **dingil genişliği** aynı dingil üzerindeki iki tekerleğin orta düzlemleri arasındaki uzaklık.
dingildek *s.* tabanı, ayağı üzerinde hareketsiz duramaz durumda bulunan, sallanan, dingildeyen, oynayan, oynak.
dingildeklik *a.* dingildek olma durumu.
dingildeme *a.* dingildemek eylemi.
dingildemek *(nsz)* yerinde, tabanının ya da ayağının üzerinde hareketsiz duramayıp sallanmak, oynamak, kımıldamak. *ör. Tepsideki bardaklar, elleri titrediği için olacak, dingildemekteydi.* **dingildeye dingildeye** *ik. be.* dingildeyerek.
dingildetebilme *a.* dingildetebilmek eylemi.
dingildetebilmek *(-i)* dingildetmek elinde olmak, dingildetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dingildetilme *a.* dingildetilmek eylemi.
dingildetilmek *(nsz)* dingildemek eylemi yaptırılmak. *ör. Sıra dingildetilince kalemler yuvarlanıp düştü.*
dingildetme *a.* dingildetmek eylemi.
dingildetmek *(-i)* dingildemesine yol açmak, dingildemesini sağlamak. *ör. Çocuk, masayı dingildetip duruyordu.*
dingildeyebilme *a.* dingildeyebilmek eylemi.
dingildeyebilmek *(nsz)* dingildeme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Masa dingildeyebilir.*
dingildeyiş *a.* dingildemek eylemi ya da biçimi. *ör. Masanın dingildeyişini önlemek gerekmişti.*
dingildeyiverme *a.* dingildeyivermek eylemi.
dingildeyivermek *(nsz)* ansızın dingildemek. *ör. Masa dingildeyiverince sürahi devrildi.*
dingilli *s.* dingili olan.
dingin *s.* **1** devinmeyen, kımıldamayan, hareketsiz duran, durgun, kımıltısız. *eş.* **sakin**. *ör. Deniz dingindi, dümdüzdü.* **2** *mec.* taşkınlığı, telaşı olmayan, coşku göstermeyen, durgun, sessiz (kimse). *ör. Ali, oldukça dingindi.* **3** *mec. ha.* yorgun, gücü kalmamış, zayıf, güçsüz. *ör. Dingin öküz saban çekmez.*
dinginci *s.* ve *a. fels.* dingincilik yolunu benimseyen (kimse).
dingincilik *a. fels.* dünyasal isteklerden sıyrılmış, hiçbir tutkusu olmaksızın, iç dinginliği içinde kendini Tanrı'ya vermeyi ve böylece ruhsal dinginlik elde etmeyi erek olarak seçen bir yaşama tutumu, yolu.
dinginleşebilme *a.* dinginleşebilmek eylemi.
dinginleşebilmek *(nsz)* dinginleşmek elinde olmak, dinginleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dinginleşiverme *a.* dinginleşivermek eylemi.
dinginleşivermek *(nsz)* çabucak dinginleşmek.
dinginleşme *a.* dinginleşmek eylemi.
dinginleşmek *(nsz)* dingin duruma gelmek.
dinginleştirebilme *a.* dinginleştirebilmek eylemi.
dinginleştirebilmek *(-i)* dinginleştirmek elinde olmak, dinginleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dinginleştirilme *a.* dinginleştirilmek eylemi.
dinginleştirilmek *(nsz)* dinginleşmesi sağlanmak, yatıştırılmak. *ör. Kızgın genç zor dinginleştirildi.*
dinginleştirme *a.* dinginleştirmek eylemi.
dinginleştirmek *(-i)* sessiz ve devinimsiz bir duruma getirmek, yatıştırmak. *ör. Bu hap seni dinginleştirecektir.*

dinginleyiş *a.* dinginlemek eylemi ya da biçimi.
dinginlik *a.* dingin olma, devinmeme durumu, durgunluk, kımıltısızlık, sessizlik. *eş.* **sükûnet**. *ör. Denizin dinginliği insanda yüzme isteği uyandırıyordu.*
dini *s. Ar.* (- -) ➻ **dinsel**.
dinileştirilmek *(nsz). Ar. T.* ➻ **dinselleştirilmek**.
dinileştirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **dinselleştirmek**.
dinileşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **dinselleşmek**.
diniş *a.* dinmek eylemi ya da biçimi.
diniverme *a.* dinivermek eylemi.
dinivermek *(nsz)* ansızın ya da kısa zamanda dinmek. *ör. İlaç alınca ağrılarım diniverdi.*
dink *a. ha.* **1** tahılın kabuğunu ayırmakta yararlanılan dibek. **2** şayak, aba gibi şeyleri dövmek için kullanılan araç. **3** şapkacılıkta, kumaşı keçeleştirmek için kullanılan apre makinesi.
dinkçi *a.* dingi[3] kullanan işçi.
dinkleme *a.* bir kumaşı ya da şapkayı dink[3] ile keçeleştirme.
dinklemek *(-i)* bir kumaşı dink[3] ile işleyip keçeleştirmek.
dinleme *a.* dinlemek eylemi. **dinleme salonu** müzik dinletmek ya da yayımlamak gibi amaçlarla kullanılan, akustiği bulunan salon. *eş.* **oditoryum.**
dinlemek *(-i)* **1** duymak, işitmek için kulak vermek. *ör. Söyle, seni dinliyorum.* **2** kulakla ya da dinleme aygıtıyla hastanın iç organlarının durumunu öğrenmeye çalışmak. *ör. Doktor ciğerlerimi dinledi, bir şey yokmuş.* **3** birinin söylediklerini, öğüdünü uygun görüp ona göre davranmak. *ör. Onu dinlemek bana çok şey kazandırdı.* **4** baş eğmek, uymak. *eş.* **itaat etmek**. *ör. Köylü ağayı dinler.* **dinleye dinleye** *ik. be.* dinleyerek.
dinlence *a.* **1** dinlenmek için ayrılan zaman. **2** dinlenmeyle geçen süre. *eş.* **tatil**. *ör. Okulların yaz dinlencesi başlıyor.*
dinlendirebilme *a.* dinlendirebilmek eylemi.
dinlendirebilmek *(-i)* dinlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ayaklarımı uzatıp dinlendirebilirim.*
dinlendirici *s.* dinlenmeyi sağlayan, dinlendirme özelliği bulunan, dinlendiren. *ör. Deniz dinlendiricidir.*
dinlendiricilik *a.* dinlendirici olma özelliği. *ör. Müziğin dinlendiriciliği yadsınamaz.*
dinlendirilebilme *a.* dinlendirilebilmek eylemi.
dinlendirilebilmek *(nsz)* dinlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Pilav biraz dinlendirilebilirse daha güzel olur.*
dinlendirilme *a.* dinlendirilmek eylemi.
dinlendirilmek *(nsz)* dinlenmesi sağlanmak. *ör. Şarap dinlendirilmek ister.*
dinlendirilmiş *s.* (yiyecek, içecek, benzin vb.) bir süre bekletilmiş. *ör. Dinlendirilmiş şarap güzel olur.*
dinlendirme *a.* dinlendirmek eylemi.
dinlendirmek *(-i)* **1** dinlenmesini sağlamak. **2** kimi yiyecek ve içecekleri, kolay pişecek duruma getirmek, tadını artırmak, durulmasını sağlamak gibi amaçlarla bir süre bekletmek. *ör. Şarabı, dinlendirmek için fıçılara doldurdular.* **3** (tarla için) nadasa bırakmak.
dinlenebilme *a.* dinlenebilmek eylemi.
dinlenebilmek *(nsz)* dinlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çok çalıştık, artık birkaç gün denlenebiliriz.*
dinlenedurma *a.* dinlenedurmak eylemi.
dinlenedurmak *(nsz)* dinlenmeye başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Pilav dinlenedururken, bir tavada da yağ ısıtılır.*
dinlenek *a.* dinlenme yeri.
dinleniş *a.* dinlenmek eylemi ya da biçimi.
dinlenme *a.* dinlenmek eylemi. **dinlenme kampı** kimi kuruluşların, çalışanlarının bir süre dinlenmelerini sağlamak için düzenledikleri kamp.
dinlenmek (I) *(nsz)* **1** güç kazanabilmek ya da yorgunluğunu giderebilmek için çalışmaya ya da bir işe bir süre ara vermek. *eş. esk.* **istirahat etme** . *ör. Bugün dinlenmek istiyoruz.* **2** (kimi yiyecek ve içecekler) kolay pişecek duruma gelmek, tat edinmek, durulmak için bir süre beklemek. *ör. Et dinlenince daha yumuşar.* **dinlene dinlene** *ik. be.* arada bir durarak, dinlenerek.
dinlenmek (II) *(nsz)* öğüdü tutulmak, sözü, söylediği önemsenmek. *ör. Baba sözü dinlenir.*
dinlenmelik *a. mim.* merdiven basamaklarında bir kesinti oluşturan düz yer.
dinletebilme *a.* dinletebilmek eylemi.
dinletebilmek *(-i, -e)* dinletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanın sözünü dinletebilmek için bağırması gerekmez.*
dinleti *a. müz.* bir sanatçının ya da sanatçı topluluğunun, müzik yapıtlarını, bir salonda, televizyonda, radyoda vb. dinleyicilere çalması, söylemesi ya da çalıp söylemesi. *eş.* **konser**. *ör. Sanatçının bu gece açık hava dinletisi var.* **dinleti vermek** dinleyicilere müzik yapıtlarını çalmak, söylemek ya da çalıp söylemek. *eş.* **konser vermek**. *ör. Şarkıcı bu akşam bir dinleti verecek.*
dinletilme *a.* dinletilmek eylemi.
dinletilmek *(nsz)* dinlemek eylemi yaptırılmak. *ör. Onlara şarkı dinletildi.*
dinletme *a.* dinletmek eylemi.
dinletmek *(-i, -e)* dinlemek eylemini yaptırmak. *ör. O sözünü dinleten biridir.*
dinleyebilme *a.* dinleyebilmek eylemi.
dinleyebilmek *(-i)* dinlemek elinde olmak, dinleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dinleyici *a.* konuşulan, söylenen ya da çalınan bir şeyi dinleyen kimse.
dinleyicilik *a.* dinleyici olma durumu.
dinleyiş *a.* dinlemek eylemi ya da biçimi.
dinme *a.* dinmek eylemi.
dinmek *(nsz)* **1** arkası kesilmek, sona ermek, durmak, bitmek, geçmek. *ör. Bu ağrı dinmek*

bilmeyecek. **2** (ses için) kesilmek, susmak. *ör. Uzaktaki sesler birden dindi.* **3** (kar, yağmur, rüzgâr için) yağması ya da esmesi kesilmek, durmak. *ör. Yağmur dinmek üzere.*

dino *a. arg.* dinozor[2].

dinozor *a. Fr. hayb.* **1** dinozorlar takımından, ilk çağlarda yaşamış, günümüze taşılları kalmış, boyu yirmi metreyi bulabilen, uzun kuyruklu, iri gövdeli, uzun boyunlu, küçük başlı, sağlam omurgalı ve boyundan kuyruk sonuna değin omurlu, iki art ayağı öndekilerden daha uzun, k arada yaşayan sürüngenlerin ortak adı. **2** *mec arg.* çok uzun yaşamış, yaşlı kimse. **3** *mec arg.* yaşam biçimi, dünya görüşü vb. yönünden eskilerde kalmış yaşlı kimse.

dinozorca *be. Fr. T. mec.* yaşlılar gibi, günün gidişine ayak uyduramayanlara yakışır bir biçimde.

dinozorlar *ç. a. Fr. T. hayb.* omurgalı hayvanların sürüngenler sınıfına giren, ilk çağlarda yaşamış ve daha sonra, bilinmeyen bir nedenle soyu tükenmiş, günümüze taşılları kalmış olan bir takım.

dinozorlaşma *a. Fr. T. mec.* dinozorlaşmak eylemi.

dinozorlaşmak *(nsz) Fr. T. mec.* yaşlanıp yaşam biçimi, dünya görüşü vb. yönünden eskilerde kalmak, günün gidişine ayak uyduramamak, eski, köhne düşünceli biri olmak.

dinozorluk *a. Fr. T. arg. mec.* **1** yaşlılık. **2** çağa ayak uyduramama durumu, çağdışılık. **3** köhne düşüncelilik, çağdışılık.

dinöncesi, -ni *b. a. Ar. T. topb.* toplumlarda henüz din inanışlarının başlamadığı ilkel dönem.

dinsel *s. Ar. T.* din üzerine olan, din ile ilgili. *eş.* **dini**. *ör. Kimsenin dinsel inanışına karışılmaz.* **dinsel tören 1)** bir dinin kurallarına uygun olarak yapılan tören. **2)** *topb.* genellikle ilkel toplumlarda, büyüsel nitelikli uygulamaların tümü.

dinselleşebilme *a. Ar. T.* dinselleşebilmek eylemi.

dinselleşebilmek *(nsz) Ar. T.* dinselleşme eğilimi göstermek, dinselleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı konular hemen dinseleşebilir.*

dinselleşme *a. Ar. T.* dinselleşmek eylemi.

dinselleşmek *(nsz) Ar. T.* dinsel bir nitelik edinmek ya da dine yönelmek. *ör. Çağdaşlaşmaya karşı dinselleşmek bir korunma çabasıdır.*

dinselleştirebilme *a. Ar. T.* dinselleştirebilmek eylemi.

dinselleştirebilmek *(-i) . Ar. T.* dinselleştirmek elinde olmak, dinselleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanoğlu kutsal olan her konuyu dinselleştirebilir.*

dinselleştirilebilme *a. . Ar. T.* dinselleştirilebilmek eylemi.

dinselleştirilebilmek *(nsz) Ar. T.* dinselleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.*

dinselleştiriliş *a.* dinselleştirilmek eylemi ya da biçimi.

dinselleştirilme *a. Ar. T.* dinselleştirilmek eylemi.

dinselleştirilmek *(nsz) Ar. T.* dinsel bir nitelik verilmek, dinselleşmesi sağlanmak, din ile ilgili kılınmak.

dinselleştiriş *a.* dinselleştirmek eylemi ya da biçimi.

dinselleştirme *a.* dinselleştirmek eylemi.

dinselleştirmek *(-i)* dinlelleşmesini sağlamak.

dinsellik *a. Ar. T.* dinsel olma durumu. *ör. Her dayranışta dinsellik arayanlar vardır.*

dinsiz *s. Ar. T.* **1** herhangi bir dine bağlı bulunmayan, dinsel inancı, dini olmayan (kimse). **2** *mec.* hiç acıması bulunmayan, acımasız (kimse). **dinsizin hakkından imansız gelir** acımasız kimseyi kendisinden daha acımasız biri yola getirir.

dinsizce *be. Ar. T.* dinsiz bir kimseye yaraşır bir biçimde.

dinsizleşebilme *a. Ar. T.* dinsizleşebilmek eylemi.

dinsizleşebilmek *(nsz) Ar. T.* dinsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona göre insan dinsizleşebilirmiş.*

dinsizleşme *a. Ar. T.* dinsizleşmek eylemi.

dinsizleşmek *(nsz) Ar. T.* dinsiz duruma gelmek.

dinsizleştirilme *a. Ar. T.* dinsizleştirilmek eylemi.

dinsizleştirilmek *(nsz) Ar. T.* dinsizleşmesi sağlanmak.

dinsizleştirme *a. Ar. T.* dinsizleştirmek eylemi.

dinsizleştirmek *(-i)* dinsiz olmasını sağlamak. *ör. Kimi rejimler insanları dinsizleştirmek istemiştir.*

dinsizlik *a. Ar. T.* dinsiz olma durumu.

dinyayar *b. a. Ar. T. yeni* ➻ **misyoner**.

dinyayarlık *b. a. Ar. T. yeni* ➻ **misyonerlik**.

dinyayıcı *b. a. Ar. T.yeni* ➻ **misyoner**.

dinyayıcılık *b. a. Ar. T.yeni* ➻ **misyonerlik**.

dip *a.* **1** oyuk, çukur şeylerin en alt bölümü. *ör. Gölün dibi görünmüyor.* **2** taban, alt. *ör. Tencerenin dibi delinmiş.* **3** ağaç, duvar gibi dik şeylerin toprakla birleştiği yer ya da yanı başı, çok yakını, altı. *ör. Duvarın dibinde otlar bitmiş.* **4** kapalı bir yerin kapıya en uzak yeri. *Ör. Sahnenin dibinde bir masa vardır.* **5** *ha.* son, sonuç. *ör. Böyle dipsiz işle uğraşma.* **6** *arg.* arka, kıç. **dibe vurmak** *arg. mec.* hiçbir şeyi kalmamak, sonu gelmek, perişan olmak, yıkılmak. **dibe vuruş** *arg. mec.* dibe vurmak eylemi ya da biçimi. *ör. Fener'in dibe vuruşu sporun da dibe vuruşudur.* **dibi görünmek 1)** (bir kabın) içinde bir şey kalmamak, içindekinin hepsi tükenmek. **2)** (bir şeyin) sonu gelmek. *ör. Kışın dibi göründü.* **dibi kırmızı balmumuyla çağırmak** (birini) çok istekle, üsteleyerek çağırmak, (onun) gelmesini çok istemek. **dibi tutmak** (pişen yemek) tencereye, tavaya yapışmak. *ör. Biraz geçince tencerenin*

dibi tutmuş. **dibi yok** (iş için) sonu yok, çözümsüz. **dibinde bitmek** (bir şeyin) çok yakınında, yanı başında birdenbire ortaya çıkmak. *ör. Hiç beklemediğim bir sırada dibimde bitmişti.* **(bir şeyin) dibine darı ekmek** hiç bırakmamak, sonuna değin tüketmek. **dibini bulmak 1)** (bir kabın) içindekini tümüyle tüketmek. **2)** (bir şeyin) sonuna ulaşmak, sonunu getirmek. *ör. Kışın dibini bulmak üzereyiz.* **dibini tutmak** (pişen yemek) tencerenin dibine yapışmak. *ör. Suyu çekilmiş, pilav dibini tutmuş.* **dip ağı** suyun dibinde yaşayan balıkları avlamakta kullanılan özel yapılmış ağ. **dip balığı** suyun dibinde yaşayan balıkların ortak niteliği. **dip balıkçılığı** dip balığı avcılığı. **dip bucak** göze çarpmayan yerler, kıyı köşe. **dip doruk** dipten doruğa değin, tepeden tırnağa, baştan aşağı, her yer. *ör. Baskında dip doruk aramadık yer bırakılmadı.*

dipçik *a.* taşınabilir bir ateşli silahın namlu gerisinde, kundak ucunda bulunan, atış sırasında silahın omza dayanmasına, tabancada elle kavranmasına yarayan bölümü.

dipçikleme *a.* dipçiklemek eylemi.

dipçiklemek *(-i)* bir kimseyi silahın dipçik bölümüyle dövmek, bir kimseye dipçikle vurmak.

dipçiklenebilme *a.* dipçiklenebilmek eylemi.

dipçiklenebilmek *(nsz)* dipçiklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gösteriye katılanlar dipçiklenebilir, onun için gitmeyin.*

dipçikleniş *a.* dipçiklenmek eylemi ya da biçimi.

dipçiklenme *a.* dipçiklenmek eylemi.

dipçiklenmek *(nsz)* dipçiklemek eylemi yapılmak, dipçikle dövülmek, vurulmak.

dipçikletebilme *a.* dipçikletebilmek eylemi.

dipçikletebilmek *(-i, -e)* dipçikletmek elinde olmak, dipçikletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dipçikletilme *a.* dipçikletilmek eylemi.

dipçikletilmek *(nsz)* dipçiklenmesi sağlanmak.

dipçikletme *a.* dipçikletmek eylemi.

dipçikletmek *(-i, -e)* dipçiklemek eylemini yaptırmak, dipçikle dövdürmek, dipçik vurdurmak. *ör. Köylüyü jandarmalara dipçikletiler.*

dipçikleyebilme *a.* dipçikleyebilmek eylemi.

dipçikleyebilmek *(-i)* dipçiklemek elinde olmak, dipçikleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dipçikleyiş *a.* dipçiklemek eylemi ya da biçimi.

dipçikli *s.* dipçiği olan (tüfek).

dipdinç *s.* (.' .) çok sağlıklı, çok canlı, çok dinç.

dipdiri *s.* (.' . .) çok diri, çok canlı, çok sağlıklı.

dipdirilik *a.* dipdiri olma durumu. *ör. Atatürk devriminin dipdiriliği açıktır.*

dipfriz *a. İng.* yiyecekleri, bozulmamaları için, çok düşük ısıda dondurarak uzun süre korumaya, saklamaya yarayan bir tür buzdolabı. *eş.* **donduraç**.

dipkoçanı, -nı *b. a.* alındı, bilet gibi şeylerin koparılan parçasının defterde kalan ve kopan parçayla karşılaştırmaya yarayan bölümü.

diplarya *a.* (. .' .) *hayb.* küçük pisibalığı.

dipleme *a.* diplemek eylemi.

diplemek *(-i)* **1** *ha.* dikilen ağacı, dibini pekiştirerek yerine iyice oturtmak. **2** *ha.* başlanılan işin sonunu almak, işi sonuna değin götürmek. **3** *arg.* (şişedeki, bardaktaki içkiyi) bir dikişte sonuna değin içmek. **4** *arg.* sınıfta kalmak.

dipleyebilme *a. arg.* dipleyebilmek eylemi.

dipleyebilmek *(-i) arg.* diplemek olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O en sert içkiyi bile dipleyebilir.*

dipleyiş *a.* diplemek eylemi ya da biçimi.

dipleyiverme *a.* dipleyivermek eylemi.

dipleyivermek *(-i) arg.* (şişedeki, bardaktaki içkiyi) çabucak diplemek. *ör. Elindeki bardağı dipleyivermişti.*

dipli *s.* **1** dibi olan. **2** *mec.* köklü, soylu, esaslı, temelli.

diploma *a. Yun.* (.' . .) bir okulu ya da bir öğrenim programını bitirenlere, bir derece ya da sana hak kazananlara, bir iş, uğraş ya da sanat dalında yeterli olanlara bu durumlarını belirtmek için, bir öğretim kurumunca verilen resmi belge. **diploma almak** (belli bir okulda öğrenim görerek) okulu bitirmek. *ör. Oğlu bu yıl hukuktan diploma alacakmış.*

diplomalı *s. Yun. T.* (.' . . .) **1** diploması olan. **2** yetkisi, yeterliliği diplomayla belgelenmiş. *ör. Diplomalı ebeler vardır.*

diplomasız *s. Yun. T.* (.' . . .) **1** diploması olmayan. **2** yeterliliği, yetkisi diplomayla belgelenmemiş olan, diploma alınarak çalışılacak bir meslekte diploması olmadan çalışan. *ör. Diplomasız dişçiler çoğalmış.*

diplomasi *a. Fr.* **1** uluslararası ilişkiler ve bu ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü. **2** yabancı bir ülkede ya da uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme eylemi ve sanatı. **3** uluslararası ilişkilerde ülkesini temsil eden kimsenin mesleği, görevi. **4** bu kimselerin oluşturduğu topluluk. **5** *mec.* güç bir görüşme yapılırken gösterilen ustalık ve beceriklilik.

diplomat, -tı *a. Fr.* **1** uluslararası ilişkilerde ülkesini temsil etmekle görevlendirilmiş kimse. **2** *s. mec.* ilişkilerinde becerikli, kurnaz olan.

diplomatça *be. Fr. T.* **1** diplomata yaraşır bir biçimde, diplomatın yapacağı biçimde. **2** *mec.* işi dallandırıp budaklandırmadan, kurnazlıkla.

diplomatik *s. Fr.* **1** uluslararası ilişkilerle, dış siyasayla ilgili. **2** diplomat olana özgü. *ör. Bunu diplomatik görüş sayabiliriz.*

diplomatlık *a. Fr. T.* **1** diplomat olma durumu. **2** diplomasi. **3** *mec.* kurnazlık.

dipnot *b. a. T. Fr.* bir kitapta, yazıda sayfa içinde geçen bir düşünceyle ilgili olarak sayfanın altına konulan açıklama. *eş. esk.* **haşiye**.

dipsiz *s.* **1** dibi olmayan. **2** *mec.* asılsız. **dipsiz kile, boş ambar** kilenin dibi yoksa içine konulan şey akar gider ve dolayısıyla ambara bir şey girmez; bunun gibi, temel sağlam değilse, çalışıp çabalamalar sonuçsuz, verimsiz, boş olur anlamında kullanılır. **dipsiz kuyu** *mec.* sonu olmayan şey. **dipsiz testi** *mec.* eline geçen para ya da malı boş yere harcayan, hesapsızca savuran (kimse).

dipyüzey *b. a.yeni* **1** dekorasyonda, üzerine başka şeyler eklenen, üzerine başka şeyler tutturulan bölüm. **2** *tiy.* ve *sine.* sahne üzerindeki oyuncuların arkasındaki resim, fotoğraf ve benzeri plastik öğelerden oluşan görüntü. *eş.* **fon.**

dirayet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** beceriklilik, yetenek, ustalık. **2** kavrayış, zekâ.

dirayetli *s. Ar. T.* (. - . .) **1** becerikli, yetenekli, iş yapıcı. **2** kavrayışlı, zeki.

dirayetsiz *s. Ar. T.* (. - . .) beceriksiz, yeteneksiz, iş bilmez.

dirayetsizlik *a. Ar. T.* dirayetsiz olma durumu. **dirayetsizlik etmek** dirayetsiz olana yaraşır biçimde davranmak.

direcen *a. ha.* duvarın yıkılmaması, ağaç dalının kırılmaması için konulan ağaç destek.

direk *a.* **1** ağaçtan, demirden ya da betondan yapılmış, ağırlık çekebilecek kalınlıkta, uzun ve genellikle yuvarlak destek. *ör. Sokaktaki elektrik direği devrilmiş.* **2** (kimi yapılarda) sütun, ayak. **3** *mec.* bir yerde, bütün yük, bütün sorumluluk üzerinde bulunan kimse, en önemli kişi. *ör. Buranın direği odur, ayrılırsa çöker iş.* **direk direk bağırmak** çok yüksek sesle, tedirginlik uyandıracak bir biçimde haykırmak. **direk gibi 1)** sağlam ve iri yapılı (kimse). **2)** kalın ve tedirgin edici (ses). **3)** çok uzun (boy). **direkten dönmek** *arg.* (bir iş, bir eylem) başarılmak üzereyken gerçekleşememek.

direkleme *a. ha.* sağanak biçiminde yağan yağmur.

direklenme *a. ha.* direklenmek eylemi.

direklenmek *(nsz) ha.* (alev, duman, toz vb.) göğe doğru yükselmek.

direklik *a.* direk[1] yapmaya elverişli, yeterli kalınlıkta, doğru ve uzun ağaç.

direksiyon *a. Fr.* motorlu taşıtlarda, aracı istenilen yöne çevirmeye, belirli doğrultuda sürmeye yarayan düzenek. *eş.* **yönelteç**[1]. **direksiyon kırmak** direksiyonla kullanılan bir aracı istenilen yöne döndürebilmek için direksiyonu o yöne çevirmek. **direksiyon sallamak** *arg.* (mesleği sürücülük olan kimse) dolmuşta, yük kamyonunda vb. çalışıyor olmak, motorlu taşıt kullanmak. *ör. Geçinmek için akşama kadar direksiyon sallıyoruz bey abi!* **direksiyona geçmek 1)** aracı kullanmak üzere sürücü yerine oturmak. *ör. Şoför direksiyona geçti, otobüs kalmak üzere.* **2)** *mec.* yönetimi ele almak. *ör. Öyle zaman olur ki ordu direksiyona geçmek zorunda kalır.*

direkt *be. Fr.* **1** dolaysız bir biçimde, doğru olarak, doğruca, dosdoğru. **2** *s.* doğrudan doğruya, dolaysız.

direktif *a. Fr.* ➻ **yönerge**. **direktif vermek** ➻ **yönerge vermek.**

direktör *a. Fr.* ➻ **yönetmen.**

direme *a.* diremek eylemi.

diremek *(-i, -e) ha.* **1** bir şeyi dikine koymak, dikine dayamak. **2** dikine durdurmak. **3** direnmek. *ör. Öküz diredi, vursan da kımıldamıyor.*

diren *a.* ➻ **dirgen.**

direnç *a* **1** bir etkiye karşı koyma, dayanma gücü. *eş. esk.* **mukavemet**. **2** *fiz.* bir nesnenin elektrik akımına karşı durma özelliği. *eş.* **rezistans**. **3** *fiz.* bir gücün etkisine karşı koyan güç. **4** *fiz.* bir çevrime istenilen değerde ek dayanma gücü katmak için kullanılan düzen. *eş.* **rezistans**. **5** *ruhb.* bilinçdışında yatanların ortaya çıkarılması çabalarına karşı koyma.

dirençli *s.* direnç gösteren, direnci olan.

dirençlilik *a.* dirençli olma durumu.

dirençsiz *s.* direnç göstermeyen, direnci olmayan.

dirençsizleşme *a.* dirençsizleşmek eylemi.

dirençsizleşmek *(nsz)* var olan direncini de yitirmek, dirençsiz bir duruma gelmek.

dirençsizlik *a.* dirençsiz olma durumu.

direnebilme *a.* direnebilmek eylemi.

direnebilmek *(nsz; -e)* direnmeye gücü yetmek, direnme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

direnek *a. ask.* savunulması olanaklı ve kolay olan sağlam yapı ya da yer.

direngen *s.* ayak direyen, direnen. *eş.* **inatçı**.

direngenlik *a.* direngen olma durumu.

direngi *a. fels.* bir şeyi yapmama isteği.

direnilebilme *a.* direnilebilmek eylemi.

direnilebilmek *(nsz)* direnilmesi olanaklı olmak ya da direnilme olasılığı bulunmak. *ör. Biraz daha direnilebilseydi iş iyi sonuçlanacaktı.*

direnilme *a.* direnilmek eylemi.

direnilmek *(nsz)* direnmek eylemi yapılmak, direnmek eylemine konu olmak. *ör. Zor karşısında direnilmez.*

direnim *a.* **1** direnmek eylemi. **2** *luk.* borcun yerine getirilmemesi. *eş. esk.* **temerrüt**.

direniş *a.* **1** direnmek eylemi ya da biçimi. **2** karşı koyuş, dayanış. *ör. Bütün direnişime karşın bunu yaptılar.* **3** *topb.* bir hakkı elde etmek için, toplumsal bir kümenin bir başka toplumsal kümeye ya da bir kimseye topluca karşı koyması. *ör. İşçilerin direnişi sürüyor.* **direnişe geçmek** direnmeye, karşı koymaya başlamak. *ör. İşçiler yarın direnişe geçiyor.*

direnişçi *a.* ve *s.* **1** karşı koyan, dayanan (kimse). **2** özellikle işgal altındaki bir toprakta düşmana karşı koyan gizli örgüt üyesi, yurdunu düşmandan kurtarmak için örgütlenen ve eylem yapan kimse. *eş. esk.* **mukavemetçi**. *ör. Kurtuluş Savaşı'nda birçok direnişçi Anadolu'ya geçti.*

direniverme *a.* direnivermek eylemi.
direnivermek *(nsz; -e)* ansızın direnmek. *ör. Gençler direniverince bırakmak zorunda kaldılar.*
direnleme *a. ha.* direnlemek eylemi.
direnlemek *(-i) ha.* dirgen ile yaymak.
direnme *a.* **1** direnmek eylemi. **2** *ruhb.* herhangi bir uyaran söz konusu olmaksızın, belirli kimi etkinlikleri sürdürmekte ayak direme.
direnmek *(nsz; -e)* **1** herhangi bir düşüncede, bir durumda, bir istekte ayak diremek. *eş.* **inat etmek**. **2** karşı koymak. *eş. esk.* **mukavemet etmek**. *ör. Düşman direniyordu.*
direşim *a.* ➻ **direşme**.
direşken *s.* bir işi yılmaksızın sonuna değin götüren ya da düşüncesinde sonuna değin direnen (kimse). *eş. esk.* **sebatkâr**.
direşkenlik *a.* direşken olma durumu. *eş. esk.* **sebat**.
direşme *a.* direşmek eylemi.
direşmek *(nsz) ha.* **1** sözünden ya da kararından dönmemek ya da dönmemek için direnmek. *eş. esk.* **sebat etmek**. **2** karşılıklı ayak diremek, karşılıklı direnmek. *ör. İkisi de direşiyordu.* **3** karşı gelmek, karşı çıkmak. *ör. Büyüklere direşmek olmaz.*
diretebilme *a.* diretebilmek eylemi.
diretebilmek *(nsz; -e)* diretmeye gücü yetmek, diretme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
diretiş *a.* diretmek eylemi ya da biçimi.
diretiverme *a.* diretivermek eylemi.
diretivermek *(nsz)* ansızın diretmek.
diretme *a.* diretmek eylemi.
diretmek *(nsz)* **1** ayak diremek, direnmek. *eş. esk.* **inat etmek**. **2** karşı durmak, karşı çıkmak. *ör. Ben diretince vazgeçtiler.*
direy *a. hayb.* bir ülkeye, belli bir bölgeye ya da döneme özgü hayvanların tümü, bir yerin hayvansal doğası. *eş.* **doğay**, **fauna**.
dirgen *a. ha.* harmanda ekin saplarını yaymakta kullanılan, uzun saplı, demir ya da tahtadan yapılmış, ucu çatallı araç.
dirgenleme *a. ha.* dirgenlemek eylemi.
dirgenlemek *(-i)* (yığılı otu,harmanda sapı, samanı) dirgenle düzleyip yaymak.
dirhem *a. Ar. esk.* eskiden kullanılmış olan, çok küçük bir ağırlık ölçüsü. **dirhem dirhem** *ik. be.* azar azar, çok az ölçüde, az az. *ör. Böyle dirhem dirhem verme.* **dirhemini yiyen it kudurur** (söz için) çok ağır, çok acı, çok kırıcı, çok sert. *ör. Söylediklerini duysaydın, dirhemini yiyen it kudurur.*
diri *s.* **1** yaşamakta olan, yaşayan, canlı. *ör. Balık henüz diriydi, kımıldıyordu.* **2** sağlıklı, güçlü, dinç. *eş.* **zinde**. *ör. Yaşlı ama diri biriydi.* **3** canlılığını korumuş, solmamış, pörsümemiş. *eş.* **taze**. *ör. Vazodaki çiçekler diriydi.* **4** yeterince pişmemiş. *ör. Pilav diri olmuş.* **diri diri** *ik. be.* **1)** canlı bir biçimde, canlı olarak, canlı canlı. *ör. Adam, hamsiyi diri diri yiyecekti.* **2)** *ik. s.* (yemek) yeterince ya da iyi pişmemiş. *ör. Pilavın pirinçleri diri diriydi.*
dirice *s.* biraz diri.
dirik *s.* yaşayan, canlı, diri.
diriksel *s. yaşb.* canlı varlıklarla ilgili, canlılar üzerine olan, diri ile ilgili. *eş.* **diril (I)** . **diriksel** (ya da **diril**) **ısı** hayvanların vücut ısısı.
diril (I) *s.* ➻ **diriksel**.
diril (II) *a. Al.* şilte yüzü yapmaya yarayan pamuklu bir bez.
dirilebilme *a.* dirilebilmek eylemi.
dirilebilmek *(nsz) mec.* dirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dirileşme *a.* dirileşmek eylemi.
dirileşmek *(nsz)* güçsüzleşmiş, bitkinleşmiş, dinçliğini yitirmiş ya da solmuş, pörsümüş iken yeniden diri, canlı duruma gelmek.
dirilik *a.* diri olma durumu.
diriliş *a.* **1** dirilmek eylemi ya da biçimi. **2** *mec.* güç kazanıp yeniden eski durumuna dönüş. *ör. O, ülküsünün dirilişini de görmüştü.* **3** (dinsel inanışa göre) kıyamet günü bütün ölülerin yeniden yaşama kavuşması. *ör. Tanrı dirilişi muştular.*
diriliverme *a.* dirilivermek eylemi.
dirilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda dirilmek. *ör. Sulayınca çim diriliverdi.*
dirilme *a.* dirilmek eylemi.
dirilmek *(nsz)* **1** diri duruma gelmek, güçlenip canlanmak. **2** (hasta) yeniden sağlığına, eski gücüne kavuşmak. **3** (bitki) pörsümüş, canlılığını yitirmiş, solmuşken yeniden canlılık kazanmak. *ör. Çiçek, sulayınca hemen dirildi.* **4** öldüğü sanılan şey canlılık kazanmak. **5** *mec.* geçersizleşmişken yeniden etkinleşmek. *ör. Eski danslar diriliyor.*
diriltebilme *a.*diriltebilmek eylemi.
diriltebilmek *(-i)* diriltmek elinde olmak, diriltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
diriltici *s.* canlılık verici, güçlendirici özelliği bulunan, dirilten.
dirilticilik *a.* diriltici olma özelliği.
diriltiverme *a.* diriltivermek eylemi.
diriltivermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda diriltmek. *ör. Su çimi diriltiverdi.*
diriltme *a.* diriltmek eylemi.
diriltmek *(-i)* dirilmesini, güçlenmesini, canlılık kazanmasını sağlamak.
dirim *a.* **1** ➻ **yaşam**. *eş.* **hayat**. **2** yaşama gücü. **dirim konisi** *bitb.* gelişmekteki fidanın ya da yaprakların sürgendokulu ucu.
dirimbilim *b. a.* ➻ **yaşambilim**. *eş.* **biyoloji**.
dirimbilimci *b. a.* **1** ➻ **yaşambilimci**. **2** *fels.* dirimbilimcilik yandaşı.
dirimbilimcilik *b. a. fels.* gerçekliği, tek yanlı olarak, yalnızca yaşambilimsel açıdan ele alan, organik yaşamın kavramlarını öbür gerçeklik alanlarına da uygulayan görüş.
dirimbilimsel *b. a.* ➻ **yaşambilimsel**.
dirimkıran *b. a.* ➻ **antibiyotik**.
dirimkurgu *b. a.* ➻ **biyonik**[2].
dirimkurgusal *b. s.* ➻ **biyonik**[1].
dirimli *s.* doğup yaşayan ve üreyip ölen, yaşamı olan, canlı (varlık).

dirimlilik *a.* dirimli olma durumu.
dirimsel *s.* ➻ **yaşamsal**.
dirimselci *a.* ve *s. fels.* dirimselcilik yandaşı.
dirimselcilik *a. fels.* doğal yaşamı ve doğal yaşam olaylarını fiziksel kimyasal güçlerle değil de yaşama ilkesi, yaşam gücü ile açıklayan öğreti.
dirimsellik *a.* etkinliği olma durumu, canlılık.
dirimsiz *s.* dirimi olmayan.
dirimsizlik *a.* dirimsiz olma durumu.
dirimyuvar *b. a. yeni* yeryüzünün üzerinde yaşam bulunan bölgelerine verilen ad. *eş.* **biyosfer**.
dirlik *a.* **1** yaşam, yaşayış, yaşamak için gerekli olan nesne, geçim, sağlık. **2** mutlu yaşama, erinç. *eş.* **huzur**. *ör. Böyle bir dirlik bize yeter.* **3** *tar.* Osmanlı döneminde, bir kimseye bir hizmet karşılığı olarak devletçe verilen aylık ya da bir toprağa bağlı gelir. **dirlik düzenlik** bir toplulukta uyum içinde, iyi geçinme durumu. *ör. Dirlik düzenliği yerinde bir aileyiz.* **dirlik yüzü görmemek** erince kavuşamamak, hep sıkıntı, kavga döğüş içinde bulunmak.
dirliksiz *s.* **1** dirliği olmayan. **2** geçimsiz, huysuz (kimse).
dirliksizleşebilme *a.* dirliksizleşebilmek eylemi.
dirliksizleşebilmek *(nsz)* dirliksizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dirliksizleşme *a.* dirliksizleşmek eylemi.
dirliksizleşmek *(nsz)* dirliksiz biri durumuna gelmek.
dirliksizlik *a.* dirliksiz olma durumu.
dirsek *a.* **1** kol ile önkolun birleştiği bölgedeki eklemin arka yanı. *ör. Dirsek kolun bükülme yeridir.* **2** (yol vb.de) açı, köşe. *ör. Evleri, şu dirseği dönünce ilk evdir.* **3** giysi kolunda dirseğe gelen yer. *ör. Ceketin dirsekleri eskimiş.* **4** boruların yönünü değiştirmekte kullanılan "L" ya da "U" biçimli bağlantı parçası. **5** bir direği sağlamlaştırmak için yanına eğik biçimde yerleştirilen ağaç destek. **6** *ha.* ➻ **arpacık**[1], **itdirseği**. **7** *sp.* kürek sporunda, yarış teknelerinin kenarına takılan ve kürekleri küpeşteden uzak tutmaya yarayan madensel düzenek. **dirsek atmak** dirsekle vurmak. **(birine) dirsek çevirmek** birlikte iş yaptığı kişiyi uzaklaştıracak davranışlarda bulunmak. **dirsek çürütmek** okuyup öğrenmek, bilgisini artırmak için yıllarca emek vermek. *ör. Bunca zaman boşuna mı dirsek çürüttük?* **dirsek dirseğe** *ik. be.* kalabalık dolayısıyla dirsekler bir birine değecek biçimde, çok kalabalık olarak. **dirsek kemiği** *gövb.* önkol iskeletinin iç yanını oluşturan uzun kemik. **dirsek payı** *ask.* bir siperin önünde bulunan ve ateş ederken dirseği dayamaya yarayan yer. **dirsek teması** *mec.* (insanlar arasında) yakın ilişki kurma işi, ilişki, bağlantı. **dirsek vurmak** ➻ **dirsek atmak**.
dirsekleme *a.* dirseklemek eylemi.
dirseklemek *(-i)* dirsekle itmek, dirsekle vurmak, dirsek atmak.
dirseklenme *a.* dirseklenmek eylemi.
dirseklenmek *(nsz)* **1** dirsekle vurulmak, dirsekle itilmek, kendisine dirsek atılmak. **2** dirseğe benzer bir biçimde kıvrılmak ya da dirsek oluşturmak. *ör. Çay ovada dirseklenerek akıyordu.*
dirsekli *s.* dirseği olan.
dirseklik *a.* ve *s.* **1** dirsek[4,5] olarak kullanılmaya elverişli olan (ağaç, boru vb.). **2** ceket kolunun dirseğe gelen yerini korumak için kullanılmaya ayrılan (deri, kumaş). **3** sandalye, koltuk, kanape gibi şeylerde dirsekleri dayamaya yarayan yer.
disimilasyon *a. Fr. dil.* ➻ **benzeşmezlik**.
disiplin *a. Fr.* **1** bireyin yasa, kural, ilke, tüzük ve düzen gibi belirli şeylere uygun davranması ya da bir işte, o işin gerektirdiği düzene uyması durumu. **2** içinde yaşadıkları topluluğun düşünce ve davranışlarına bireylerin uymasını sağlamak için alınan önlemlerin tümü. *eş.* **sıkıdüzen**. **3** bilimde, öğretim konusu olan ya da olabilecek bilgilerin tümü. **4** bilimsel bir yöntemin ya da töresel bir davranışın sıkı bir biçimde kurallara bağlanması. *ör. Düşünce disiplini önemlidir.* **5** görevini ve aldığı buyrukları tartışmasız yerine getiren kimsenin davranışı. **disiplin cezası** bir topluluktaki, bir kurum ya da kuruluştaki disiplini bozucu davranışlara uygulanan yaptırım. **disiplin kurulu** bir kurum ya da kuruluştaki disiplin kurallarına aykırı davranışlara uygun cezaları vermekle görevlendirilmiş kurul. **disiplin suçu** bir kimsenin, çalıştığı yerde yürürlükte olan disiplin yönetmeliğine aykırı bir davranışta bulunması. **disiplin yönetmeliği** bir kurum, kuruluş ya da işyerinde uygulanan kuralları içeren ve bu kurallara aykırı davranışları yaptırıma bağlayan yönetmelik. **disipline verilmek** disiplin kurallarına aykırı davranışı nedniyle disiplin kuruluna gönderilmek. **disipline vermek** (birini) disiplin kurallarına aykırı davranışı nedniyle disiplin kuruluna göndermek.
disipline *a. Fr.* Fransızcada "disiplinli","sıkıdüzenli" demek olan bu sözcük Türkçede tek başına kullanılmaz, yalnızca "etmek", "edilmek" yardımcı eylemleriyle kullanılır. **disipline edilmek** (bir iş, bir kimse) başıboşluktan kurtarılmak, denetim, sıkıdüzen altına alınmak. **disipline etmek** (bir işi, bir kimseyi) başıboşluktan kurtarmak, denetime almak.
disiplinli *s. Fr. T.* disiplin kurallarına uyan ya da disiplini olan.
disiplinsiz *s. Fr. T.* disiplin kurallarına uymayan ya da disiplini olmayan.
disiplinsizlik *a. Fr. T.* disiplinsiz olma durumu.
disk, -ki *a. Fr.* **1** gramofon plağı. **2** bilgisayarın erişebileceği bilgileri saklayan manyetik araç. *eş.* **disket**. **3** *sp.* disk atma sporunda kullanılan, erkekler için iki, kadınlar için bir kilogram ağırlığında ve metal bir çemberle çevrelenmiş tahta ağırşak. **4** *gövb.* omurları birbirine birleştiren ana madde. **disk atma** *sp.* atletizmde

disk[3] fırlatma yarışması. **disk** (ya da **disket**) **sürücü** bir diskte[2] yer alan veriyi okuyup bilgisayarın kullanabilmesini sağlamak için bilgisayarın belleğine kopyalayan aygıt.

diskalifiye *s. Fr. (Türkçede yalnızca* ***etmek ve olmak*** *yardımcı eylemleriyle kullanılır.)* **diskalifiye etmek** *sp.* yarış dışı bırakmak. **diskalifiye olmak** *sp.* yarış dışı bırakılmak.

diskçi *a. Fr. T. sp.* disk atma sporuyla uğraşan kimse.

diskçilik *a. Fr. T. sp.* disk atma sporuyla uğraşma işi.

disket, -ti *a. İng.* bilgisayarda bir depolama ortamı olarak yararlanılan, belli sığası olan, plastik manyetik araç, disk[2].

diskimsi *s. Fr. T.* disk biçiminde olan.

diskjokey *a. İng.* radyolarda, diskoteklerde vb. plakların ya da ses bantlarının çalınmasını yöneten, müzik yayınlarını sunan kimse.

diskjokeylik *a. İng. T.* diskjokeyin yaptığı iş.

diskli *s. Fr. T.* diski olan.

disko *a. Fr.* plaktan ya da banttan çalınan müzikle dans edilen yer. *eş.* **diskotek**[2]. **disko** (ya da **diskotek**) **çocuğu** *arg.* yaşamını kazanma sorunu olmayan yeniyetme, dünyadan habersiz, sorumsuz genç. **disko müziği** diskolarda çalınan ve dans etmeye uygun, hareketli müzik.

diskotek *a. Fr.* **1** plak ve ses bandı koleksiyonu. **2** ➻ **disko**. **diskotek çocuğu** *arg.* ➻ **disko çocuğu**.

diskur *a. Fr.* **1** ➻ **söylev**. **2** ➻ **söylem**. **diskur geçmek** (ya da **çekmek**) *arg.* **1)** söylev verir gibi ya da uzun uzun konuşmak. **2)** dinlenmeyecek, tutulmayacak öğütler vermek. *ör. Moruk bize diskur geçti.*

dispanser *a. Fr.* hastalıkları yatırılarak bakıma gereksinim duyurmayan hastalara ayakta tanı ve sağaltım hizmetleri verilen sağlık evi.

dispeç *a. İng. den.* **1** bir ortak avaryada, kazadan sonra gemi ve yükle ilgili kimselerin uğradıkları zararların ve bunların yaptığı masrafların kimlerce, nasıl ve ne oranda karşılanacağını saptamak için yapılan işlem. **2** deniz sigortacılığında, ilgili yanların bir ortak avaryada üzerlerine düşen yükümlülüklerini, paylarının oranlarını göz önünde bulundurarak düzenleyen, sorumluluğu ayrıntılı olarak belirten belge.

dispeççi *a. İng. T. den.* bir avaryada, gemi ve yük sahiplerine ne kadar ödeme düştüğünü, belgeleri toplayarak inceleyip hesaplayan ve bölüştüren uzman kimse.

disprosyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Dy, atom sayısı 66, atom ağırlığı 162,50 ve yoğunluğu 8,54 olan, 1500 santigrat derecede eriyen, açık yeşil renkte çözeltiler veren, çok az bulunan bir element.

distribütör *a. Fr.* ➻ **dağıtıcı**[2,3].

diş *a.* **1** çene kemiklerinin üstüne dizilmiş olan, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan, ak renkli, küçük, sivri ve sert organların her biri. *ör. İnsanda otuz iki diş bulunduğu olur.* **2** *hayb.* omurgalı hayvanların çenelerinde, ilkel yapılı omurgalıların ağızlarında ve gırtlaklarında bulunan kemiksi sert parçalar. **3** çark, testere, tarak gibi araçlardaki küçük, sivri çıkıntılardan her biri. *ör. Tarağının birkaç dişi kırılmış.* **4** (sarmısak, mısır vb.de) tane. *ör. Yemeğe iki diş sarmısak koydu.* **5** kimi dantellerin ya da işlemelerin kenarlarına yapılan yuvarlak ya da sivri bölüm. **diş açmak** değirmen taşı, testere gibi şeylere diş benzeri çıkıntılar yapmak. **diş atmak** *ha.* ısırmak. *ör. Ekmeğe iki diş atıp bıraktı.* **(birine) diş bilemek** öcünü almak, kötülük yapmak için fırsat kollamak, öcünü alacağı zamanı bekler durum almak. *ör. Ona diş bileyenler çoktu.* **diş çıkarma** dişlerin, dişetini delerek ağız boşluğunda kendini göstermesi. *ör. Çocuk, diş çıkarma sırasında huysuzlanır.* **diş damak ünsüzü** *dilb.* ➻ **dişeti damak ünsüzü**. **diş diş 1)** *be.* çıkıntılı bir biçimde. **2)** *s.* çıkıntıları olan. **diş dudak ünsüzü** ➻ **dişeti dudak ünsüzü**. **diş fırçası** dişleri temizlemekte kullanılan küçük saplı, küçük fırça. **(birine) diş geçirememek** bir kötülük yapmaya ya da egemenliği, buyruğu altına almaya, söz geçirmeye gücü yetmemek. *ör. Kimse ona diş geçiremez.* **diş gıcırdatmak** kızgınlığını, kötülük yapmaya hazırlandığını davranışlarıyla, durumuyla göstermek. **diş** (ya da **dişlerini**) **göstermek** gücüne güvendiğini, her an saldırabileceğini davranışıyla açığa vurmak. **diş hekimi** (ya da **tabibi** ya da **doktoru**) ağız ve diş bakımı, sağlığı ile uğraşan doktor. *eş* **dişçi**. **diş hekimliği** ağız ve diş bakımı, sağlığıyla uğraşan hekimlik dalı. *eş.* **dişçilik**. **diş kirası 1)** eskiden varsıl kimselerin, iftara çağırdıkları yoksullara yemekten sonra verdikleri harçlık. **2)** bir kimseye, yaptığı iş için fazladan verilen para. **3)** bir kimsenin, emek harcayarak elde ettiği şeyle kalmayıp fazladan sağladığı çıkar. **diş macunu** dişleri temizlemekte kullanılan macun. **diş taşı** *hek.* dişlerin diplerinde, dişetine girdiği yerde oluşan kireçsi taş tabakası. *eş.* **tartar**. **diş ünsüzü** *dilb.* Türkçede "c", "ç", "d", "t"de olduğu gibi, dil ucunun üst dişetlerine dokunmasıyla oluşan ünsüz. **dişe dokunur** (ya da **dokunan, dokunacak**) önemsenmeye, belirtilmeye değer, iş görür, işe yarar, önemli. *ör. Bugün dişe dokunur bir iş çıkarılmadı.* **dişi dişini yemek** *ha.* pek çok öfkelenmek. **dişi gıcırdamak** içinde, çok beğendiği bir şeyi elde etme isteği uyanmak. **dişinden tırnağından artırmak** (para için) her türlü gereksiniminden keserek, azar azar biriktirmek. *ör. Bu parayı ben dişimden tırnağımdan artırdım, boşa savuramam.* **(bir şey birinin) dişine göre (olmak)** tam onun yapabileceği ya da çok kolaylıkla yapabileceği (bir şey olmak). *ör. Bu iş benim dişime göreydi.* **dişine mangır değmek** *arg.* para kazanmak. **dişini sıkmak** darlığa, sıkıntıya katlanma çabası içinde olmak,

sabır göstermek, dayanmak. *ör. Biraz daha dişinizi sıkmak zorundayız.* **(birinin) dişini sökmek** kötülük edemeyecek bir duruma getirmek. *ör. Bunu yapan adamın dişini sökerler.* **dişini tırnağına takmak** bütün gücünü kullanarak, çok büyük güçlüklere, sıkıntılara katlanarak çalışmak. **dişinin kovuğuna bile yetmemek** (yiyecek için) çok az gelmek, yeterli doyumu sağlayamamak. **dişiyle tırnağıyla** bütün gücünü harcayarak, bütün güçlüklere, sıkıntılara katlanarak. **dişleri dökülmek** yaşlanmak. **dişten artırmak** yiyecek giderlerinden kısarak para biriktirmek.

dişbademi, -ni *b. a. T. Far.* kabuğu ince olduğu için diş ile kırılabilen bir badem türü.

dişbudak *b. a.* **1** *bitb.* zeytingillerden, boyu otuz beş metreyi, dip gövde çevresi üç metreyi bulabilen, kerestesi sert ve değerli bir orman ağacı. **2** *s.* bu ağacın kerestesinden yapılmış olan (nesne). *ör. Odasında dişbudak bir masa vardı.*

dişbuğdayı, -nı *b. a.* **1** bebek ilk dişini ya da dişlerini çıkardığında, kaynatılıp üzerine tozşeker ve dövülmüş ceviz içi dökülerek komşulara, yakınlara dağıtılan buğday. **2** bebek ilk dişini çıkardığında yapılan tören. *ör. Komşuları dişbuğdayına çağırdık.*

dişçi *a. ha.* diş hekimi.

dişçik *a.* çok küçük diş.

dişçilik *a.ha.* diş hekimliği.

dişeği *a. ha.* taşları, özellikle değirmen taşını yontmak için kullanılan dişli çekiç.

dişeğileme *a. ha.* dişeğilemek eylemi.

dişeğilemek *(-i) ha.* (taş için) dişeğiyle diş diş duruma getirmek, çentikler açmak, dişemek[3]. *ör. Taşları dişeğiledik.*

dişeğilenme *a. ha.* dişeğilenmek eylemi.

dişeğilenmek *(nsz) ha.* üzerinde dişeği ile çentikler açılmak. *ör. Taşlar dişeğilendi.*

dişeğiletme *a. ha.* dişeğiletmek eylemi.

dişeğiletmek *(-i, -e) ha.* dişeğilemek eylemini yaptırmak. *ör. Değirmenin taşlarını dişeğiletmek gerekiyor.*

dişeme *a. ha.* dişemek eylemi.

dişemek *(nsz) ha* **1** (bebek ya da hayvan yavrusu) diş çıkarmaya başlamak. **2** (çocuk) süt dişleri dökülüp yerlerine kalıcı dişler çıkmak. *ör. Çocuk genellikle yedi yaşında dişer.* **3** *(-i)* dişeği ile değirmen taşı, taş ya da benzer şeyler üzerinde çentikler oluşturmak. **4** *(-i)* dövenin düşen, kırılan taşlarının yerine yeni taşlar takmak. **5** *(-i)* yalama olan testere ve benzeri şeylere yeni çentikler açmak.

dişengi *a. mim.* taş ya da sert sıva yüzeyini dişemekte kullanılan, ucu dişli taşçı çekici, dişeği.

dişenme *a. ha.* dişenmek eylemi.

dişenmek *(nsz)* dişemek[3,4,5] eylemi yapılmak.

dişenti *a. ha.* değirmen taşı dişenirken oluşan çok küçük taş kırıntıları ya da taş dişendikten sonra öğütülen taş kırıntılı un.

dişeti, -ni *b. a. gövb.* diş köklerini kaplayan, kırmızımtırak, kalın doku. **dişeti damak ünsüzü** *dilb.* Türkçede "c", "ç", "j","s", "ş","n", "z"de olduğu gibi, dil ucunun üst dişetleriyle öndamağa dokunmasıyla oluşan ünsüz. **dişeti dudak ünsüzü** *dilb.* Türkçede "f", "v"de olduğu gibi, altdudağın üst dişlere dokunmasıyla oluşan dudak ünsüzü. **dişeti ünsüzü** *dilb.* Türkçede "j", "ş"de olduğu gibi, dil ucunun dişetine dokunmasıyla oluşan ünsüz.

dişevi, -ni *b. a. ha.* dövende çakmaktaşının çakılacağı oyuk.

dişeyiş *a.* dişemek eylemi ya da biçimi.

dişi *a.* ve *s.* **1** yumurta oluşturan, erkekçe döllenebilen, yavru doğuran (birey). **2** hayvan ve bitkilerin, erkeğince döllenecek biçimde oluşmuş cinsi. *ör. Dişi geyik yılda kaç yavru doğurur? Atın dişisine kısrak denir.* **3** *a.* kadın. *ör. İnsanlar erkek ve dişi olarak mı ayrılırlar?* **4** *s.* kadın olana özgü. *ör. Odaya dişi kokusu doldu.* **5** *s.* girintili çıkıntılı olarak bir çift oluşturan ve üst üste gelerek iş gören nesnelerin girintili olanı. *ör. Bu yazıdan dişi klişe alınız.* **6** *s.* (maden için) kolay işlenebilen, yumuşak. **dişi bakır** kolay işlenebilen bakır, yumuşak bakır. **dişi demir** kolay işlenebilen demir, yumuşak demir. **dişi fiş** biri girintili, biri çıkıntılı olmak üzere takım oluşturan ve elektrik akımını iletmek için kablo ucuna bağlanan fişlerin girintili olanına verilen ad. **dişi klişe** yazısı oyma olan ve basıldığında ak yazı oluşturan klişe.

dişice (I) *a. ha.* ➻ **şeytantırnağı**.

dişice (II) *be.* dişiye, kadına yakışır bir biçimde, kadına özgü, kadınca.

dişil *s. dil.* kimi dillerde dişi olarak kabul edilen (sözcük). *eş. esk.* **müennes**.

dişileşme *a.* dişileşmek eylemi.

dişileşmek *(nsz)* (insan için) dişiye, kadına özgü davranışlarını erkeği çekebilecek biçimde kullanır olmak, işveler edinmek.

dişilik *a.* **1** dişi cinsten olma durumu. **2** *mec.* kadına özgü davranış, kadıncalık.

dişilleştirilme *a. dil.* dişilleştirilmek eylemi.

dişilleştirilmek *(nsz) dil.* (kimi dillerde, kimi sözcükler) dişil duruma getirilmek.

dişilleştirme *a. dil.* dişilleştirmek eylemi.

dişilleştirmek *(-i) dil.* (kimi dillerde) bir sözcüğü dişil duruma sokmak.

dişillik *a. dil.* (kimi dillerde sözcüklerin) dişil olma durumu.

dişindirik *a. ha.* ipe ilmik atılarak hayvanın ağzına, dişleri arasından geçirilerek takılan ilkel gem.

dişiorgan *b. a. T. Fr. bitb.* bitkilerin çiçeklerinde, yumurtalığı içine alan, döllenme sonucu meyve ve tohumları oluşturacak olan organ.

dişisel *s.* dişiyle ilgili, dişiye değgin. *ör. Mehlika Sultan gittikçe daha bir sıyrılıyor dünyasal ve dişisel özelliklerinden.*

dişisellik *a.* dişisel olanın özelliği, dişiye özgülük. *ör. Kadınınki dişiselliği açıkça belli bir çağrıydı.*

dişlek *s.* **1** dişleri ya da kimi dişleri dışarıya

doğru olan (kimse). **2** *mec.* tuttuğunu koparan, sözünü geçiren, dişli[2] (kimse).
dişleklik *a.* dişlek olma durumu.
dişleme *a.* **1** dişlemek eylemi. **2** *mim.* dantel biçiminde süsleme.
dişlemek *(-i)* bir şeyin bir parçasını ısırmak ya da dişleriyle koparmak ya da dişlerini geçirip üzerinde iz bırakmak.
dişlenebilme *a.* dişlenebilmek eylemi.
dişlenebilmek *(nsz)* dişlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk altı yedi aylıkken bile dişlenebilir.*
dişleniş *a.* dişlenbmek eylemi ya da biçimi.
dişlenme *a.* **1** dişlenmek eylemi. **2** diş oluşması durumu. *ör. Bebek dört beş aylıkken bile dişlenme görülür.*
dişlenmek *(nsz)* **1** dişlemek eylemine uğramak, diş ile ısırılmak, diş ile koparılmak. *ör. Bu elma dişlenmiş.* **2** (mısır, sarmısak vb. için) taneler oluşturmak, tanelenmek. *ör. Mısırlar dişlenmek üzereydi.* **3** (bebek) dişleri çıkmak. **4** *mec.* dediğini yaptırabilecek güce erişmek, kendisinden çekinilecek duruma gelmek. *ör. Biraz daha dişlenirse alt edilmez olur.*
dişletme *a.* dişletmek eylemi.
dişletmek *(-i, -e)* **1** dişlemek eylemini yaptırmak. **2** (testere ve benzeri bir şeye) diş açtırmak.
dişleyebilme *a.* dişleyebilmek eylemi.
dişleyebilmek *(-i)* dişlemek elinde olmak, dişleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Fare bulduğu peyniri hemen dişleyebilir.*
dişleyiş *a.* dişlemek eylemi ya da biçimi.
dişleyiverme *a.* dişleyivermek eylemi.
dişleyivermek *(-i)* çabucak dişlemek.
dişli *s.* **1** dişleri olan. **2** *mec.* kimsenin dokunamayacağı, kendisinden çekinilen, istediğini yaptırabilen, sözünü geçiren, güçlü (kimse). *ör. Onun dayısı dişlidir.* **3** *a.* dişleri olan çark. **dişli dil** *hayb.* kimi yumuşakçaların ağzındaki törpümsü dil. **dişli tırnaklı** saldırıcı olan ya da sözünü geçiren (kimse). *ör. Onun dişli tırnaklı olduğunu bilirdim ama böyle sanmazdım.*
dişlik *a.* yumrukoyununda, dişleri karşı yumrukoyuncusunun yumruklarından korumak için ağza takılan araç.
dişlilik *a.* dişli[1,2] olma durumu.
dişotu, -nu *b. a. bitb.* dişotugillerden, kurak, çakıllı ve çorak yerlerde yetişen, oldukça uzun bir boya erişebilen, koyu yeşil renkli, sert yapraklı, çiçekleri salkım durumunda, zehirli, çok yıllık otsu bir bitki.
dişotugiller *ç. b. a. bitb.* bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden, genellikle sıcak ve kurak yerlerde yetişen bitkileri içine alan, örneği dişotu olan bir bitki familyası.
dişözü, -nü *b. a. gövb.* dişlerin, katılgandoku, damar ve sinirlerden oluşan iç bölümü.
dişsel *a.* ve *s. sesb.* boğumlanma noktası dişlerde bulunan (ünsüz). *ör. Türkçede "d", "t" gibi dişsel sesler vardır.*
dişsiz *s.* dişi olmayan ya da kimi dişleri dökülmüş olan.
dişsizlik *a.* dişsiz olma durumu.
diştacı, -nı *b. a. T. Ar. gövb.* dişlerin, dişetlerinin dışında kalan, görünen bölümü.
ditilme *a.* ditilmek eylemi.
ditilmek *(nsz)* ➻ **didilmek**.
ditme *a.* ditmek eylemi.
ditmek, -der *(-i)* **1** yün, pamuk gibi şeyleri tel tel ayırarak kabartmak. **2** bir şeyi çok küçük parçalara ayırmak. *ör. Tavuk etini diderek tepsiye yaydı.* **dide dide** *ik. be.* diderek.
diva *a. Fr.* sinema, tiyatro, müzik, dans, bale vb. gibi bir sanata yıllarını vermiş, alanında çok usta ve tanınmış olan kadın sanatçı.
dival *a. Far.* **1** altı mukavva ile beslenmiş, üstü sırmalı işleme. **2** *ha.* sırma ile işlenmiş kadife kumaş.
divan *a. Far.* (- -) **1** kol koyacak yeri olmayan, arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen kerevet, arkalıksız kanape. **2** *tar.* Osmanlı döneminde yüksek aşamalı devlet adamlarının oluşturduğu büyük meclis. **3** *mec.* yüksek bir varlığın huzuru. *ör. Yarın Hak divanına varınca ne yaparsın.* **4** *yaz.* Divan Yazını ozanlarının, şiirlerini belli bir düzene göre sıralayıp topladıkları yapıt. *ör. Yunus Emre'nin de bir divanı varmış.* **5** *yaz.* kimi saz ozanlarının Divan Yazını etkisiyle ve aruzla yazdıkları koşuklara verilen ad. **divan çadırı** *tar.* Osmanlı döneminde, savaşmaya gitmiş sadrazamın sefer sırasında içinde toplantı vb. yaptığı özel çadır. **divan durmak** (ya da **el pençe divan durmak**) saygı duyulan birinin karşısında ellerini göğsü üzerinde kavuşturup ayakta durmak. **Divan Edebiyatı** ➻ **Divan Yazını**. **divanı hümayun** *tar.* **1)** Osmanlı İmparatorluğu döneminde, padişah, sadrazam ve kimi yüksek aşamalı devlet görevlilerinin oluşturduğu meclis. **2)** bu meclisin toplandığı yer. **divan kalemi** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sadrazam buyruklarının ve fermanlarının yazıldığı yer. **divan ozanı** (ya da **şairi**) *yaz.* ürünlerini Divan Yazını döneminde vermiş ozan. **divan şiiri** *yaz.* Divan Yazını döneminde yazılmış olan, dili, konuları ve bunları işleyiş yönünden Arap ve Fars yazınlarının etkisi altında kalmış bulunan şiir.

Divan Yazını *ö. a. yaz.*
Türk yazınında, XIII.-XIX. yüzyıllar arasında, konuları işleyiş biçimi, kullandığı koşuk ölçüleri, dili yönlerinden Arap ve Fars yazınlarının etkisi altında gelişmiş olan bir yazınsal dönem; adını, bu dönem ozanlarının şiirleri ni topladıkları yapıt olan "divan"dan alan bu yazın, halktan kopuk, çok sınırlı bir çevrenin beğenisine seslenen, okumuşların yazınıydı; bu yazının Âşık Paşa, Necati, Mercimek Ahmet, Fuzuli, Baki, Şeyhülislam Yahya, Nabi, Nedim, Şeyh Galip gibi büyük ustaları vardır.

divançe *a. Far. yaz.* tamamlanmamış küçük divan[4].
divane *s. Far.* (- - .) **1** aklını yitirmiş, deli, kaçık, budala. **2** *mec.* bir şeye aşırı ölçüde düşkün olan. *ör. Oğlan futbol divanesiydi.* _ **divane olmak** ➻ **deli divane olmak. (bir şeyin) divanesi olmak** (o şeye) aşırı ölçüde düşkün olmak, (onu) çıldırasıya sevmek. **divaneye dönmek** pek çok üzülmek.
divaneleşebilme *a. Far. T.* divaneleşebilmek eylemi.
divaneleşebilmek *(nsz) Far. T.* divaneleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan aşktan divaneleşebilirmiş.*
divaneleşme *a. Far. T.* divaneleşmek eylemi.
divaneleşmek *(nsz) Far. T.* divane gibi olmak.
divanelik *a. Far. T.* (- - . .) delilik, kaçıklık, budalalık.
Divanhane *ö. b. a. Far.* (- . - .) *tar.* ➻ **Kubbealtı.**
divanıharp, -bi *b. a. Far. Ar.* (- - . .) *ask.* askeri mahkeme.
Divanımuhasebat, -tı *ö. b. a. Far. Ar.* (- -' . . - . -) *esk.* **Sayıştay.**
divani *s. Far.* (- - -) *esk.* divan kalemindan çıkan buyruk, ferman, berat gibi şeylerde kullanılmış olan (yazı). **divani kırması** bu yazının basitleştirilmiş bir türü.
divansazı, -nı *b. a. Far. müz.* ➻ **meydansazı.**
divik *a. hayb.* **1** ➻ **akkarınca. 2** *ha.* güvercin büyüklüğünde bir deniz kuşu.
divit, -ti *a. Ar. esk.* kalem kutusu ve mürekkep hokkası bir arada bulunan yazı takımı.
divitin *a.* bir yüzü sık, ince ve yumuşak havlı, saten dokunuşunda, pamuklu ya da yünlü kumaş.
divlek *a. ha.* kalın kabuklu ufak bir kavun türü.
diyabaz *a. Fr. yerb.* feldispatlardan, bir plajioklaz ile ojitten oluşmuş yeşil renkli bir kayaç.
diyabet, -ti *a. Fr. hek.* şeker hastalığı.
diyabetik *s. Fr. hek.* **1** şeker hastalığıyla ilgili. **2** *a.* şeker hastalığına yakalanmış kimse, şeker hastası.
diyabetoloji *a. Fr. hek.* şeker hastalığını konu alan hekimlik dalı.
diyafram *a. Fr.* **1** *gövb.* karın boşluğuyla göğüs boşluğunun arasında yer alan, onları birbirinden ayıran ince ve geniş kas. **2** *bitb.* bir kapsül içindeki meyveleri birbirinden ayıran bölmelerin her biri. **3** *fiz.* bir ışık demetinin çevresini sınırlamak, uçtaki ışıkları tutmak ve optik araçlarda daha seçik bir görüntü sağlamak için, delik çapı ayarlanabilir ışık geçirmez levha.
diyagonal *a. Fr.* **1** deseni, kenarlarına oranla eğrilemesine dokunmuş yün, ipek ya da pamuklu kumaş. **2** *mat.* ➻ **köşegen.**
diyagram *a. Fr.* **1** herhangi bir olayın gelişimini, değişimini gösteren grafik. *eş.* **çizenek. 2** *bitb.* bir çiçeğin bütün ayrıntılarını gösteren çizim.
diyaklaz *a. Fr. yerb.* yer değiştirme, kayma gibi bir devinim olmaksızın, taş kütlelerinde yeraltındaki basınç nedeniyle oluşan çatlak.
diyakoz *a. Yun.* (. .' .) Hıristiyanlıkta, papaz yardımcısı.
diyakroni *a. Fr.* ➻ **artzamanlılık.**
diyakronik *s. Fr.* ➻ **artzamanlı.**
diyalaj *a. Fr. yerb.* piroksen cinsinden, doğal kalsiyum, magnezyum ve demir silikatı.
diyalekt *a. Fr.* ➻ **lehçe.**
diyalektik *s. Fr.* **1** ➻ **eytişim. 2** ➻ **eytişimsel. diyalektik materyalizm** ➻ **eytişimsel özdekçilik.**
diyalektikçi *a. Fr. T.* ➻ **eytişimci.**
diyalektoloji *a. Fr.* ➻ **lehçebilim.**
diyaliz *a. Fr.* **1** *kim.* kimi maddelerin, başka cisimlere oranla, gözenekli zarlardan daha kolayca geçmesi özelliğine dayanan bir kimyasal çözümleme ve arıtma yöntemi. **2** *hek.* ➻ **hemodiyaliz.**
diyalog *a. Fr.* **1** iki ya da çok kişi arasında geçen karşılıklı konuşma. **2** oyun, roman, öykü gibi yazınsal bir yapıtta, bir film senaryosunda kişiler arasındaki karşılıklı konuşma. **3** karşılıklı konuşmalar biçiminde yazılmış yapıt. **4** *mec.* karşılıklı konuşma yoluyla bir sonuca ulaşma çabası. *ör. Aramızdaki diyaloğu sürdürelim.* **diyalog kurmak** anlaşma ve uyum sağlayacak yolda ya da bir sonuca ulaşmak için karşılıklı konuşmak. *ör. Onunla diyalog kurmak güç oluyor.*
diyanet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** din kuralları ve bunlara tam uyma, bağlı olma durumu. **2** din. **diyanet işleri** din ile ilgili işler.
diyanetli *s. Ar. T.* dinine bağlı.
diyapazon *a. Fr. fiz.* ve *müz.* titreştirilince belirli yükseklikte bir ses çıkaran, ana seslerden birini veren, çelikten yapılmış, U biçiminde, küçük bir araç.
diyapozitif *a. Fr.* projeksiyonda kullanılmak üzere, saydam bir yüzey üzerine alınmış pozitif görüntü. *eş.* **slayt.**
diyar *a. Ar.* (. -) ülke, yurt, il, memleket.
diyare *a. Fr.* ➻ **ishal.** *eş. ha.* **sürgün.**
diyastaz *a. Fr.* pankreasın salgısında ve tükürükte bulunan, nişastanın dekstrin ve glikoz durumuna gelmesini sağlayan bir enzim.
diyastol *a. Fr. hek.* sistolden sonra karıncıkların genişlemesi.
diyatome *a. Fr. bitb.* silisli sert kabukları olan ve taşılları kalın yer katmanları oluşturan bir algler familyası.
diye *ulaç, il.* ve *be. ("demek"ten)* **1** yapılan işin nedenini bildirerek iki önermeyi, iki tümceyi birbirine bağlar. *ör. Gömleği, kurusun diye güneşe serdim.* **2** herhangi bir yargıya vararak, kanısında olarak, diyerek. *ör. Erken yatarsınız diye gece gelmeye çekindim.* **3** bağımsız sözleri tümce içine almaya, tümceye bağlamaya yarar. *ör. Hepsi birden, ona " Sakın yapma!" diye bağırdı.* **4** adındaki, adı .... olan, adlı. *ör. Seni Ali diye biri aradı.* **diye di-**

ye *ik. be.* üsteleyerek, üst üste söyleyerek, diyerek. *ör. "Aslansın" diye diye çocuğu şımarttın.*
diyebilme *a.* diyebilmek eylemi.
diyebilmek *(nsz; -i)* demek olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu durumda şöyle de diyebiliriz: Artık sözleşme geçersizdir.*
diyedurma *a.* diyedurmak eylemi.
diyedurmak *(nsz; -i)* demeye başlamak ve sözünü sürdürmekte olmak. *ör. O böyle diyedursun, çocuk kaçıp gitmişti bile.*
diyecek *a. ("demek"ten)* söylenecek söz. **diyeceği olmak** görüşülen, konuşulan konu üzerine söyleyecek bir şeyi bulunmak. *ör. Benim de bir diyeceğim var, dinlemenizi istiyorum.* **diyeceği olmamak** görüşülen, konuşulan konu üzerine söyleyecek bir şeyi bulunmamak. *ör. Artık herhangi bir diyeceğim yoktur.* **diyecek yok** eleştirilecek bir yönü yok. *ör. Böyle ise diyecek yok, yapılsın.*
diyegelme *a.* diyegelmek eylemi.
diyegelmek *(-)* öteden beri diyor olmak. *ör. Düşündük mü hiç, "ben", "kendim" diyegeldiğimiz kimdir?*
diyerek *be. ("demek"ten)* olumlu ya da olumsuz herhangi bir yargıya vararak, herhangi bir kanıda olarak. *ör. Bana verdiğiniz sözü unutmuşsunuz diyerek anımsatayım istedim.*
diyesim *bağ. yeni* doğrusu, sözün kısası, şu demek ki, diyeceğim şu ki, yani. *ör. Sadece üzülmekle kalmaz bu büyücü ozan, Eurydike'yi diriltmek, diyesim yeryüzüne getirmek için ölüler ülkesine gider.*
diyet, -ti (I) *a. Ar. esk.* İslam hukukunda, yaralama ya da öldürme durumlarında, suçlunun ödemek zorunda olduğu akçe.
diyet, -ti (II) *a. Fr.* sağlığı korumak ya da düzeltmek ereğiyle uygulanan beslenme düzeni. *eş.* **perhiz**[1]. **diyet ekmeği** tuzsuz ekmek. **diyet peyniri** tuzsuz ve yağsız peynir. **diyet zeytini** tuzsuz zeytin.
diyetetik *a. Fr.* yiyeceklerin besin değerlerini, kötü beslenmenin yol açtığı hastalıkları inceleyen, yiyecek düzenini hastanın gereksinimine göre ayarlayan sağlık bilgisi dalı. *eş.* **besibilim**.
diyetisyen *a. Fr.* diyet **(II)** uzmanı, besibilimci.
diyez *a. Fr. müz.* **1** bir sesin yarım ton inceltileceğini belirten nota işareti. **2** *s.* böylece inceltilmiş olan (ses). *ör. Ölçüde "do diyez" varsa, uygulanır.*
diyoptri *a. Fr.* optik dizgelerde yakınsaklık birimi.
diyorit, -ti *a. Fr. yerb.* yerkabuğunun derinliklerinde bulunan, genellikle plajiyoklazdan oluşan, saydam ve üstü tanecikli kayaç.
diyot, -tu *a. Fr.* akım doğrultucu olarak kullanılan iki elektrotlu lamba.
diz *a.* **1** kaval, baldır ve uyluk kemiklerinin birleştiği yer. *ör. Düşen çocuğun dizi kanıyor.* **2** oturulduğunda uyluğun üst yanı. *ör. Çocuğu dizine oturttu.* **3** (pantolonda) dize rastlayan yer. *ör. Pantolonun dizleri aşınmış.* **diz ağırşağı** *ha.* dizkapağı kemiği. **diz boyu** insanın dizine gelecek derinlikte. *ör. Sokakta çamur diz boyu olmuştu.* **diz çökmek 1)** dizlerini yere koyarak oturmak. **2)** yenilgiyi kabul etmek, boyun eğmek, baş eğmek. *ör. Düşman, diz çökmek zorunda kaldı.* **diz dize** *ik. be.* (iki kişinin oturuş durumu için) dizleri birbirine değecek biçimde, çok yakın olarak. *ör. Bankta diz dizeydiler.* **dize gelmek** yenilgiyi kabul etmek, boyun eğmek, baş eğmek. **dize getirilmek** dize gelmesi sağlanmak. **(birini) dize getirmek** kendisine karşı geleni yenerek buyruğuna uyacak duruma getirmek, onun boyun eğmesini sağlamak, ona baş eğdirmek. *ör. Bey, çevresindeki küçük beyleri dize getirip beyliğini genişletmişti.* **dizini dövmek** aşırı ölçüde pişman olmak. *ör. "Satma evini, sonra dizini döversin" dedim ama dinlemedi beni.* **dizinin** (ya da **dizlerinin) bağı çözülmek** korku nedeniyle ayakta duracak gücü kalmamak, çok korkmak. *ör. Aslan görününce avcının dizinin bağı çözülmüştü.* **dizinin dibi** çok yakını, yanı başı. *ör. Onu dizinin dibinden ayırmazdı.* **dizleri kesilmek** dizlerinde güç kalmamak. *ör. Dizlerim kesildi, merdiveni çıkamayacağım.* **(birinin) dizlerine kapanmak** bir dilek için çok küçülerek, alçalarak yalvarmak. *ör. Bir gün dizlerime kapanmak zorunda kalacaklar.*
dizanteri *a. Fr. hek.* basillerin yol açtığı, ağrılı ve kanlı sürgünle kendini gösteren, bağırsakta yaralar oluşmasına neden olan, çok bulaşıcı, tehlikeli bir hastalık.
dizanterili *s. Fr. T.* dizanteriye yakalanmış olan.
dizayn *a. İng.* ➻ **tasarçizim, çizim**[2].
dizbağı, -nı *b. a.* çorabı diz hizasında tutturmaya yarayan bağ.
dizcek *a. tar.* savaş sırasında, korunmak amacıyla bacakların yukarı bölümüne giyilen zırh.
dizdar *a. Far.* (. -) *tar.* kale bekçisi, kale komutanı.
dizdirebilme *a.* dizdirebilmek eylemi.
dizdirebilmek *(-i, -e)* dizdirmek elinde olmak, dizdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kitabı başka bir yere de dizdirebiliriz.*
dizdirilebilme *a.* dizdirilebilmek eylemi.
dizdirilebilmek *(nsz)* dizdirilmesi olanak içinde olmak ya da dizdirilme olasılığı bulunmak. *ör. Kitap birkaç günde dizdirilebilir.*
dizdiriliverme *a.* dizdiriliivermek eylemi.
dizdirilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda dizdirilmek.
dizdirilme *a.* dizdirilmek eylemi.
dizdirilmek *(nsz)* dizilmesi sağlanmak. *ör. Ayaklananlar kurşuna dizdirildi.*
dizdiriverme *a.* dizdirivermek eylemi.
dizdirivermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa zamanda dizdirmek.
dizdirme *a.* dizdirmek eylemi.

dizdirmek *(-i, -e)* dizmek eylemini yaptırmak. *ör. Komutan, tutsağı kurşuna dizdirdi.*
dize *a. yaz.* koşuğun her bir satırına verilen ad. *eş. esk.* **mısra**. *ör. Ozanın dizeleri beğenildi.*
dizebilme *a.* dizebilmek eylemi.
dizebilmek *(-i)* dizmek elinde olmak, dizme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dizeci *s. yaz.* **1** şiirde dizenin önemli olduğunu öne süren (anlayış, kimse). **2** şiirinde sağlam dizeler bulunan, şiirini dize dize işleyen, dizeye ağırlık veren (ozan). *ör. Yahya Kemal'i dizeci bir ozan sayardı.*
dizecilik *a.* şiirde dizeye önem veren anlayış.
dizek *a.* **1** bir sayfada yanlamasına sıralanmış sözcükler dizisi ve sayfa boyunca bunların her biri. *eş.* **satır (I)**. *ör. Yazının bir dizeğini bile anladım diyemem.* **2** *müz.* üzerine ya da arasına notaların yazıldığı, dört aralık ve beş koşut çizgiden oluşan biçim. *eş.* **porte**[3]. *ör. Notalar, dizek üstünde yazıldıkları yere ve dizeğin başına konulan anahtara göre adlandırılır.*
dizel *a. (Alman mühendisi Rudolf Diesel'in adından)* sıkıştırılmış temiz hava içine püskürtülen yakıtla çalışan ve yakıt olarak motorin yakan motor.
dizeleme *a.* dizelemek eylemi.
dizelemek *(nsz)* dize kurmak, dize oluşturmak. *ör. Ozan, eskiyi dizelerken bile yeni kalır.*
dizeleşme *a.* dizeleşmek eylemi.
dizeleşmek *(nsz)* dize durumuna gelmek, dize özelliği kazanmak. *ör. Kimi sözcükler dizeleşirken yeni anlamlar edinir.*
dizeleştirebilme *a.* dizeleştirebilmek eylemi.
dizeleştirebilmek *(-i)* dizeleştirmek elinde olmak, dizeleştirme olanağı ya da olasılığı bulunma. *ör. Ozan dizeleştirebileceği konuları bilir.*
dizeleştirilebilme *a.* dizeleştirilebilmek eylemi.
dizeleştirilebilmek *(nsz)* dizeleştirilmek olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dizeleştiriliş *a.* dizeleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Duyguların dizeleştirilişi ozanın işidir.*
dizeleştirilme *a.* dizeleştirilmek eylemi.
dizeleştirilmek *(nsz)* dize durumuna getirilmek. *ör. Ozanca dizeleştirilen bu duyguları herkes bilir.*
dizeleştiriverme *a.* dizeleştirivermek eylemi.
dizeleştirivermek *(-i)* çabucak dizeleştirmek. *ör. Ozan duygularını dizeleştirivermekte usta kişidir.*
dizeleştirme *a.* dizeleştirmek eylemi.
dizeleştirmek *(-i)* dize durumuna getirmek, dize özelliği kazanmasını sağlamak ya da dizelerle ortaya koymak. *ör. Ozan, bildik duyguları dizeleştirmekle bizi avlamıştır.*
dizelge *a.* alt alta yazılmış şeylerin tümü. *eş.* **liste**. *ör. Kitaplarımın bir dizelgesini yaptım.*
dizelgeleme *a.* dizelgelemek eylemi.
dizelgelemek *(-i)* alt alta yazarak bir dizelge oluşturmak.
dizelgelenme *a.* dizelgelenmek eylemi.
dizelgelenmek *(nsz)* dizelge durumuna getirilmek, dizelgesi çıkarılmak, dizelgesi yapılmak. *ör. Kitaplar dizelgelenirken yalnızca adları ve yazarları belirtilmiş.*
dizelgeletme *a.* dizelgeletmek eylemi.
dizelgeletmek *(-i, -e)* dizelgelemek eylemini yaptırmak. *ör. Kitaplıktaki kitapları dizelgeletmek için biri gerekiyor.*
dizem *a. yaz.* ve *müz.* bir dizede ya da notada vurgu, uzunluk ya da seslerin, durakların düzenli bir biçimde yinelenmesinden doğan uyum. *eş.* **tartım**, **ritim**. *ör. Şiirde dizeme önem veren ozanlar vardır.*
dizemli *s.* içinde dizem bulunan, dizemi olan. *eş.* **ritmik**, **tartımlı**.
dizemsel *s.* dizemle ilgili, dizemli.
dizemsiz *s.* dizemi bulunmayan.
dizge *a.* **1** bir bütün sağlayacak biçimde karşılıklı olarak birbirine bağlı öğelerin oluşturduğu, kurduğu düzen. *eş.* **sistem**. *ör. İletişimi, bildirişimi sağlayan dil dizgesidir.* **2** *fels.* bir ilkeye ya da dünya görüşüne göre düzenlenmiş, örgütlü bir bütün içine yerleştirilmiş düşünceler, bilgiler, öğretilerden oluşan bütün, birbirine bağlı düşünceler birliği. *eş.* **sistem**. *ör. Felsefede dizge, kuramdan daha geniştir.*
dizgeci *a.* bir dizge oluşturan ya da bilgide dizgeciliği yeğleyen kimse. *ör. Kimi kişi kuramcı, kimi de dizgeci olur.*
dizgecilik *a.* dizge oluşturma ya da dizgeyi önde tutma işi.
dizgeleşme *a.* dizgeleşmek eylemi.
dizgeleşmek *(nsz)* dizge özelliği kazanmak.
dizgeleştirebilme *a.* dizgeleştirebilmek eylemi.
dizgeleştirebilmek *(-i)* dizgeleştirma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı bilgileri dizgeleştirebileceğimizi düşünürüz.*
dizgeleştirilebilme *a.* dizgeleştirilebilmek eylemi.
dizgeleştirilebilmek *(nsz)* dizgeleştirilmeye uygun olmak, dizgeleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dizgeleştiriliş *a.* dizgeleştirilmek eylemi ya da biçimi.
dizgeleştirilme *a.* dizgeleştirilmek eylemi.
dizgeleştirilmek *(nsz)* dizge durumuna getirilmek. *ör. Bu bilgiler dizgeleştirilince etkili olur.*
dizgeleştiriş *a.* dizgeleştirmek eylemi ya da biçimi.
dizgeleştirme *a.* dizgeleştirmek eylemi.
dizgeleştirmek *(-i)* dizge niteliği kazandırmak, dizge durumuna getirmek. *ör. Partide halkçılık anlayışını dizgeleştirmek isteyenler vardı.*
dizgeli *s.* dizge durumuna getirilmiş olan, dizgesi olan. *eş.* **sistemli**.
dizgelilik *a.* dizgeli olma durumu. *ör. Bir işte önemli olan dizgeliliktir, bu olursa başarı gelir.*
dizgesel *s.* bir dizgeye göre düzenlenmiş bulunan ya da dizge ile ilgili. *eş.* **sistematik**. *ör. Dizgesel gelişimi içinde felsefe, tutarlı olur.*
dizgesellik *a.* dizgesel olma durumu.

dizgesiz *s.* bir dizgeye göre olmayan, dizgeye bağlanmamış olan. *eş.* **sistemsiz**.
dizgesizlik *a.* dizgesiz olma durumu. *ör. İş, dizgesizlik yüzünden, yürümedi.*
dizgi *a.* basımevinde, yazıları dizerek basılacak duruma getirme işi.
dizgici *a.* **1** basımevinde dizgi işi yapan kimse. **2** yalnızca dizgi işiyle uğraşan işyeri. *ör. Yazılar dizgiciden gelmedi.*
dizgicilik *a.* dizgicinin yaptığı iş. *ör. Bilgisayarla dizgicilik kolaylaştı.*
dizgin *a.* binek ya da koşum hayvanlarının gemine bağlanan ve hayvanı yöneltmeye yarayan kayış. *ör. Arabacı, dizginleri çekip atları durdurdu.* **dizgin vurmak 1)** (hayvana) dizgin takmak. **2)** *mec.* (birinin) özgürlüğünü kısmak, buyruğu altına almak. *ör. Karısına dizgin vurmak isterken onu elden kaçırdı.* **dizgini** (ya da **dizginleri**) **ele almak** işi kendisi yönetmeye başlamak. **(birinin) dizginine çarpmak** sert sözlerle uyararak doğru yola yöneltmek. *ör. Babası dizginine çarpmak gereğini duydu.* **(birinin) dizginini çekmek** aşırı davranışlarını, başıboş gidişini önlemek. **(birinin) dizginini kısmak** yetkisini daraltmak, sınırlandırmak. **dizginleri başkasına kaptırmak** işin yönetimini elden kaçırmak. **dizginleri gevşetmek** birinin üzerindeki ya da yönetimdeki sıkıyı azaltmak. **dizginleri salıvermek** önce sıkı tuttuğu yönetimi gevşetmek, sıkılığı kaldırmak. **dizginleri (ele) vermek** başkasının yönetimi altına girmek zorunda kalmak. *ör. Bir kez dizginleri ele vermişti, kurtulamıyordu.*
dizginleme *a.* dizginlemek eylemi.
dizginlemek *(-i)* **1** dizgin takmak ya da atı yürütmek için dizginini çırpmak, oynatmak. **2** *mec.* birinin ölçüsüz davranışlarını, taşkınlığını engellemek. **3** *mec.* buyruğu altına almak, egemen olmak. *ör. Ona karşı olan duygularını dizginlemek istiyordu.*
dizginlenebilme *a.* dizginlenebilmek eylemi.
dizginlenebilmek *(nsz)* dizginlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dizginleniş *a.* dizginlenmek eylemi ya da biçimi.
dizginlenme *a.* dizginlenmek eylemi.
dizginlenmek *(nsz)* dizginlemek eylemine konu olmak, dizgin vurulmak, dizginlemek eylemi yapılmak. *ör. Atlar dizginlendi, eyerlendi.*
dizginletme *a.* dizginletmek eylemi.
dizginletmek *(-i, -e)* dizginlemek eylemini yaptırmak. *ör. Atını dizginletti, eyerletti, binip gitti.*
dizginleyebilme *a.* dizginleyebilmek eylemi.
dizginleyebilmek *(-i)* dizginlemeye gücü yetmek, dizginleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Öfkemizi dizginleyebilmek elimizde olmasa da dizginlemek zorundaydık.*
dizginleyiş *a.* dizginlemek eylemi ya da biçimi.
dizginsiz *s.* **1** dizgini olmayan, başıboş. **2** *mec.* aşırı, ölçüsüz, bastırılmamış. *ör. Onun dizginsiz duyguları karşılıksız kaldı.*
dizgiyeri, -ni *b. a.* dizgi işlerinin yapıldığı yer. *eş.* **dizgici**[2], *esk.* **mürettiphane**.
dizi *a.* **1** yan yana ya da art arda dizilmiş benzer özellik taşıyan şeylerin oluşturduğu bütün, sıra. *ör. Caddede araba dizisi uzayıp gitmişti.* **2** bir iplik ya da tel üzerine dizilmiş inci, boncuk, altın gibi şeylerin oluşturduğu biçim. *ör. Gerdanındaki altın dizisi dikkat çekiciydi.* **3** herhangi bir yönden bir bütünü oluşturan ve birbiri ardınca yer alan şeylerin tümü. *eş.* **seri**. *ör. Yazarın röportaj dizisi ilgi gördü. Romanda olay dizisi de okuru ilgilendirir.* **4** televizyonda bölüm bölüm yayımlanan film. *eş.* **dizi film**. *ör. Bu akşam diziyi kaçırdım.* **5** *müz.* bir oktavın içinde dizilen sekiz sesin tümü. **6** *mat.* değerleri azalarak ya da artarak birbiri ardınca gelen terimlerin oluşturduğu takım. **7** *dil.* aynı söz zinciri içinde birbirinin yerini alabilecek olan ve zorunlu bir karşıtlık ilişkisi kuran öğelerin oluşturduğu bütün. *eş.* **paradigma**. **8** *ask.* sıralanmış erlerin oluşturduğu her bir sıra. **dizi dizi** *ik. be.* diziler durumunda, sıra sıra. *ör. Boynunda dizi dizi inciler vardı.* **dizi film** *sin.* birkaç bölümden oluşan ve her bölümü kendi içinde bir bütün olmakla birlikte birbiriyle de ilişkili olan ve bölümleri televizyonda, birbirini izler biçimde ayrı zamanlarda gösterilen film. *eş.* **dizi**[4].
dizibilim *b. a. dil.* konuşucunun, söz zincirinin her noktasında dil birimlerini seçme eylemini inceleyen dilbilim dalı. *eş.* **paradigmatik** .
dizici *a.* ➤ **dizgici**[1].
dizilebilme *a.* dizilebilmek eylemi.
dizilebilmek *(nsz)* dizilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Salona sandalyelerin dizilebilmesi için zaman azdı.*
dizileme *a.* **1** dizilemek eylemi. **2** *sin.* bir kurgunun başında, çekimlerin çevirim senaryosunun gösterdiği sıraya göre birbirine eklenmesi işlemi.
dizilemek *(-i)* dizi durumuna getirmek, dizi biçiminde sıralamak.
dizili *s.* dizilmiş durumda olan, sıralanmış.
diziliş *a.* **1** dizilmek eylemi ya da biçimi. **2** *dil.* söz zinciri içinde soldan sağa doğru sıralanan birimler düzeni.
diziliverme *a.* dizilivermek eylemi.
dizilivermek *(nsz)* çabucak dizilmek.
dizilme *a.* dizilmek eylemi.
dizilmek *(nsz)* **1** birbiri ardınca ya da yan yana sıralanmak, sıraya girmek, sıra oluşturmak. *ör. Kuşlar telgraf tellerine dizilmişti.* **2** dizi durumuna getirilmek. *ör. Salona sandalyeler dizilmişti.* **3** (yazı) basımevinde, basılacak duruma getirilmek, dizgisi yapılmak. *ör. Dergi dizildi, yarın basılır.*
dizim *a.* **1** dizmek ya da dizilmek eylemi. *ör. Derginin dizimi sürüyor.* **2** *dil.* söz zincirinde birbirini izleyen ve belli bir birim oluşturan öğeler birleşimi. *eş.* **sentagma**.
dizimbilim *b. a. dil.* dil birimlerini, söz zinci-

rinde birbirlerini izleme yönlerinden inceleyen dilbilim dalı. *eş.* **sentagmatik**.

dizimsel *s. dil.* dizim[2] yönünden, dizimle ilgili olan. *eş.* **sentagmatik**.

dizin *a.* **1** bir kitabın içindekileri konu, kişi, yer adı gibi yönlerden saptayıp kitapta geçtikleri yerleri de sayfa numarasıyla gösterecek biçimde ve abece sırasına göre düzenlenmiş, kitabın sonunda yer alan dizelge. *eş.* **indeks**. *ör. Bilimsel bir yapıtta dizin bulunmalıdır.* **2** belli bir konuda yayımlanmış kitap ve dergilerdeki yazıları bu yöntemle gösteren kitap ya da süreli yayın. *ör. Tür Dili'nin üç ciltlik bir dizini yayımlandı.* **3** kitaplık ya da belgelik için düzenlenmiş, belli bir bilginin ya da belgenin bulunduğu yeri gösteren düzenli dizelge.

dizinleme *a.* dizinlemek eylemi.

dizinlemek *(-i)* dizinini yapmak. *ör. Kitabı dizinlemek zaman aldı.*

dizinlenme *a.* dizinlenmek eylemi.

dizinlenmek *(nsz)* dizini yapılmak. *ör. Kitap dizinlendi.*

dizinletme *a.* dizinletmek eylemi.

dizinletmek *(-i, -e)* dizin ya da dizinini yaptırmak. *ör. Kitabımı iki öğrencime dizinlettim.*

diziş *a.* dizmek eylemi ya da biçimi.

diziverme *a.* dizivermek eylemi.

dizivermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda dizmek.

dizkapağı, -nı *b. a. gövb.* dizin, dizkapağı kemiğiyle örtülü bölümü. **dizkapağı kemiği** *gövb.* dizin önünde yer alan, önden arkaya doğru, yassı, iki yüzlü ve yuvarlak, kapak gibi, oynar küçük kemik.

dizleme *a. ha.* **1** dizlemek eylemi. **2** *be.* dize değin, diz boyunca. *ör. Ekin dizleme olmuş.*

dizlemek *(-i) ha.* **1** dize değin girmek, batmak. **2** dizleriyle bastırarak sımsıkı doldurmak. *ör. Samanı çuvala dizleyerek doldurun.*

dizlik *a.* **1** korumak amacıyla dizlere geçirilen şey. **2** koncu dize değin uzanan çorap. **3** *ha.* iş yaparken giyilen şalvar.

dizme *a.* dizmek eylemi.

dizmek, -er *(-i, -e)* **1** kimi nesneleri ipliğe, tele ve benzeri bir şeye geçirmek. **2** yan yana, arka arkaya ya da üst üste sıralamak. *ör. Sandelyeleri dizmek uzun sürdü.* **3** (basımevinde) genellikle makine ya da bilgisayarla yazıları, harfleri, sözcükleri, sözleri yan yana getirerek basıma hazır biçime sokmak, dizgi yapmak. *ör. Yazıyı dizmek zaman aldı.*

dizmen *a.* basımevinde yazıları dizen kimse, dizgici[1].

dizmenlik *a.* dizgicinin[1] yaptığı iş.

dizüstü *be.* **1** dizi yere gelecek bir biçimde. *ör. Çocuk dizüstü düştü.* **2** *s.* dizlerin üstünde kalan (etek). *ör. Bu yıl dizüstü etekler moda.* **3** *s.* dizlerin üzerinde kullanılabilecek denli küçük olan (bilgisayar). *eş.* **dizüstü bilgisayar**. *ör. Yeni çıkan dizüstüler daha kullanışlı.* **dizüstü bilgisayar** dizlerin üzerinde kullanılabilecek denli küçük, bir el çantası ya da büyükçe bir kitap boyutunda, taşınabilir, kişisel bilgisayar. *eş.* **taşınabilir bilgisayar**.

dizyem *a. Fr.* sıcakölçerde santigratın onda biri.

do *a. müz.* **1** gamda **(II)** ***si*** ile ***re*** arasında yer alan ses. **2** bu sesi belirten nota işareti.

doanahtarı, -nı *b. a. müz.* dizeğin[2] üzerine çizilen ve o çizgide yer alan notaya adını veren anahtar.

dobra dobra *ik. be.* (.' . .' .) çekinmeden, sakınmadan, korkmadan, açık açık, açıkça, korkusuzca. **dobra dobra konuşmak** (ya da **söylemek**) hiçbir şeyden çekinmeden, sakınmadan, korkmadan, açıkça konuşmak (ya da söylemek). *ör. Arkadaş o dobracıdır, dobra dobra söyler.*

dobracı *s.* sözünü hiç çekinmeden, sakınmadan, korkmadan söyleyen. *ör. Çok dobracısın arkadaş, sevdim seni.*

dobracılık *a.* dobracı olma durumu.

doçent, -ti *a. Al.* üniversitede profesörden önceki aşamada bulunan öğretim üyesi.

doçentlik *a. Al. T.* **1** doçent olma durumu. **2** doçentin görevi.

dogma *a. Fr.* (.' .) *fels.* **1** doğruluğu deneyden geçirilmeden, sınanmadan kabul edilen, olduğu gibi benimsenen ve bir öğretinin ya da ülkünün dayanağı yapılan sav. *eş.* **inak**. **2** bir felsefe okulunca benimsenen ve doğru diye öne sürülen öğreti.

dogmacı *s.* ve *a. Fr. T. fels.* **1** dogmacılıkla ilgili. **2** dogmacılık yandaşı olan kimse. *eş.* **inakçı**.

dogmacılık *a. Fr. T.* **1** öne sürülen düşünceleri, ilkeleri, öğretiyi eleştirinin süzgecinden geçirmeden doğru olarak kabul edip benimseyen ve bunlardan katı bir yöntemle önermeler türeten felsefe anlayışı. **2** düşüncenin bağımsızlığını ve özgürlüğünü sınırlayan ya da ortadan kaldıran her türlü katı düşünme biçimi. **3** aklın, kendi gücünü eleştirmeden tuttuğu yol. *eş.* **inakçılık, dogmatizm**.

dogmalaşabilme *a. Fr. T.* dogmalaşabilmek eylemi.

dogmalaşabilmek *(nsz) Fr. T.* (inanç) dogmalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dogmalaşma *a. Fr. T.* dogmalaşmak eylemi.

dogmalaşmak *(nsz) Fr. T.* (inanç) dogma durumuna gelmek, dogma niteliği kazanmak.

dogmalaştırabilme *a. Fr. T.* dogmalaştırabilmek eylemi.

dogmalaştırabilmek *(-i) Fr. T.* (inanç) dogmalaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dogmalaştırılabilme *a. Fr. T.* dogmalaştırılabilmek eylemi.

dogmalaştırılabilmek *(nsz) Fr. T.* (inanç) dogmalaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dogmalaştırılma *a. Fr. T.* dogmalaştırılmak eylemi.

dogmalaştırılmak *(nsz) Fr. T.* (inanç) dogma durumuna getirilmek.

dogmalaştırma *a. Fr. T.* dogmalaştırmak eylemi.
dogmalaştırmak *(-i) Fr. T.* bir inancı dogma durumuna getirmek.
dogmatik *s. Fr. fels.* **1** dogma ile ilgili. *eş.* **inaksal**. **2** deneye dayanan kanıtları, deneyden edinilen bilgileri kabul etmeyerek, onları yok sayarak, kanılarını inanç öğretilerinden çıkaran (kimse ya da düşünme biçimi). **3** *a.* felsefe ve din dogmalarının mantığa uygun ve dizgesel olarak ortaya konuluşu. **dogmatik felsefe** her türlü eleştiri ve kuşkunun üzerinde tutulan birtakım ilkeleri benimseyen felsefe.
dogmatizm *a. Fr. fels.* ➻ **dogmacılık**.
doğa *a.* **1** kendiliğinden var olan ve insan etkinliğinin dışında kendini sürekli olarak yeniden yaratan ve değiştiren, canlı ve cansız nesnelerden oluşan varlığın tümü. *eş.* **tabiat**. **2** insanlarca değiştirilmemiş, yozlaştırılmamış olan, doğal güzelliklerini koruyan, genellikle kent dışı yerler. *eş.* **tabiat**. *ör. Bugün biraz doğaya çıkalım.* **3** bir nesneye ya da bireye özgü yaradılış ve yapı özelliklerinin tümü, her var olanın doğuşunda özünü kuran şey. *eş.* **tabiat**. *ör. İnsanın doğasında sevgi de nefret de vardır.* **4** *fels.* duyulur, algılanır dış nesnelerin tümü; yaratıcı, oluşturucu güç; her şeyi kuşatan gerçekliğin tümü; evren. **doğa bilgisi** canlı ve cansız doğa ile ilgili bilgi. **doğa bilimleri** doğa araştırmalarına yönelik, fizik, kimya, yaşambilim, gökbilim, bitkibilim gibi bilimler. *eş.* **doğal bilimler**, **tabii bilimler**. **doğa yasası** doğa olaylarının bağlı oldukları doğal yasa.
doğabilim *b. a.* özellikle canlı doğayı konu edinen bilgi dalı, doğa bilgisi. *eş.* **tabiat bilgisi**. *ör. Fizik, tıp, doğabilim gibi alanlarda ilerlemeliyiz.*
doğabilimci *a.* doğabilim uzmanı.
doğabilme *a.* doğabilmek eylemi.
doğabilmek *(nsz)* doğmak elinde olmak, doğma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
doğacı *a.* ve *s.* **1** doğayı yakından izleyen (sanat). *eş.* **natürist**. **2** *fels.* doğacılık yandaşı. *eş.* **natürist**. *ör. Doğacı kimi antikçağ bilginleri bunu söyler.*
doğacılık *a.* **1** *fels.* toplumun her haliyle doğaya dönmesini isteyen ve bunu savunan öğreti. *eş.* **natürizm**. **2** *topb.* (ilkel topluluklarda) doğaya tapma.
doğaç *a.* **1** uzun uzadıya düşünmeksizin doğan güzel düşünce ya da böyle düşünceleri doğuran doğal yeti. **2** *yaz.* koşuk ya da sözü birdenbire, içine doğduğu gibi söyleme. *eş. esk.* **irtical**.
doğaçlama *a.* **1** hiç hazırlanmadan, birdenbire ve içine doğduğu gibi söyleme biçimi. *ör. Televizyon canlı yayın olarak verdi, yapıt doğaçlamayla ortaya çıktı.* **2** *tiy.* bir metne dayanmadan, içe doğduğu gibi konuşma ve oynama. *eş.* **tuluat**. **doğaçlama tiyatrosu** *tiy.* bir metne dayanmayan, önceden saptanmış bir gelişim çizgisi üzerinde doğaçtan, anlık buluşlarla geliştirilen oyunlar çıkaran tiyatro. *eş.* **tuluat tiyatrosu**. **doğaçlama yapmak** *tiy.* (tiyatro oyuncusu) oyun metninin dışına çıkarak içinden geldiği gibi oynamak. *eş.* **tuluat yapmak**.
doğaçtan *be.* hiç hazırlık yapmaksızın, içe doğduğu gibi, birdenbire ve düşünmeden (söyleme, konuşma, oynama).*eş. esk.* **irticalen**.
doğadışı, -nı *b. s.* doğaya aykırı, doğal olmayan. *eş. esk.* **gayri tabii**.
doğadışılık *b. a.* doğadışı olma durumu.
doğal *s.* **1** doğada bulunan, doğa ile ilgili olan, doğada yer alan. *eş. esk.* **tabii**. **2** doğa yasalarına, doğanın düzenine ve gereklerine uygun olan. *ör. Doğum gibi ölüm de doğaldır.* **3** kendiliğinden var olan, yapay olmayan. *ör. Bu koy bir doğal liman gibiydi.* **4** yaratıldığı gibi, olduğu gibi. *ör. Köy doğal biçimiyle kalmıştı.* **5** yapmacıksız. *ör. Onun doğal davranışları hoşuma gitti.* **6** *mec.* her zamankine uygun, gerektiği gibi, olağan. *eş.* **normal**. *ör. Böyle davranması doğaldı.* **doğal afetler** deprem, sel, yağış gibi doğal yolla gelen ve önlenmesi insanın elinde olmayan yıkımlar. **doğal anıt** *coğr.* görülmeye değer biçimdeki mağaralar, kayalar, orman ağaçları gibi doğa varlığı. **doğal ayıklanma** *yaşb.* Darwin'e göre, doğal koşullara en iyi uyabilen, en güçlü bireylerin üreyip soylarını sürdürmesi, doğaya uyamayanların yok olup gitmesi biçimindeki doğal durum. **doğal barınak** *coğr.* mağara, ağaç kovuğu gibi, insanın "ev" yerine kullanmak zorunda kaldığı yer. **doğal bilimler** ➻ **doğa bilimleri**. **doğal dürtü** *ruhb.* açlık, susuzluk gibi dürtülere verilen ad. **doğal hukuk***huk.* insanın doğuştan sahip olduğuna inanılan haklarını konu alan hukuk. **doğal kaynaklar** orman, su, kömür, madenler gibi doğada bulunan değerli nesneler. **doğal olarak** *be.* doğal bir biçimde, olması gerektiği üzere, kuşkusuz, elbette. **doğal sayı** *mat.* sıfırdan dokuza değin olan sayıların her biri. **doğal yöre** *coğr.* insanların yaşamaya pek yanaşmadıkları çöl, kutup bölgeleri, yüksek dağ gibi el değmemiş yerler.
doğalaşma *a.* doğalaşmak eylemi.
doğalaşmak *(nsz) mec.* doğa niteliği kazanmak, doğa durumuna gelmek. *ör. Kimi davranışlar kişide doğalaşır.*
doğalaştırılma *a.* doğalaştırılmak eylemi.
doğalaştırılmak *(nsz)* (bir yer) doğa durumuna getirilmek.
doğalaştırma *a.* doğalaştırmak eylemi.
doğalaştırmak *(-i)* doğa niteliği edinmesini sağlamak, doğa durumuna getirmek.
doğalcı *s.* doğalcılık yandaşı (kimse, anlayış). *eş.* **natüralist**. **doğalcı toplumbilim** insanın yaşambilimsel özelliklerini belirleyici sayan, insan gelişiminin yaşambilim yasalarına bağlayan toplumbilim akımı.

doğalcılık *a.* **1** güzel sanatlarda, doğayı ve gerçekliği olduğu gibi anlatmayı, yansıtmayı sanatın asıl ödevi sayan öğreti ve çığır. *eş.* **natüralizm**. **2** *yaz.* olayları, kişileri bilimsel denebilecek bir gözle inceleyen, yaşamın en çirkin, en iğrenç yanlarını bile yansıtmaktan, anlatmaktan çekinmeyen, insanın davranışlarını anlatabilmek için soyunu, yaşadığı çevreyi ele alan, en belirgin özelliği deneye dayanan bir gözlemcilik olan, yaşama bilimsel bir nesnellikle eğilen ve sanatın, doğanın bir kopyası olması gerektiğini öne süren, bunu s avunan ve uygulayan yazın akımı. *eş.* **natüralizm**. **3** *fels.* her şeyi doğaya indirgeyen, gelip geçen olaylar zincirine bağlanmayacak, doğanın dışında kalabilecek hiçbir şeyin bulunmadığına inanan öğreti. *eş.* **natüralizm**. **4** *topb.* toplumun gelişimini iklim koşulları, coğrafya çevresi, halklar arasındaki yaşambilimsel ayrımlar gibi doğa etkenlerine bağlayan öğreti. *eş.* **natüralizm**.

doğalgaz *b. a.* başlıca bileşeni metan olan hidrokarbon gazlarından oluşmuş, genellikle petrol yataklarında ham petrolle birlikte bulunan, yakıt olarak kullanılan gaz.

doğalgazcı *a. ha.* evlerde kullanılan doğalgaz işlerine bakan kuruluş görevlisi.

doğallaşabilme *a.* doğallaşabilmek eylemi.

doğallaşabilmek *(nsz)* doğallaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

doğallaşma *a.* doğallaşmak eylemi.

doğallaşmak *(nsz)* olağan ve doğal bir duruma gelmek, olağanlaşmak. *ör. Bu tür davranışlar gittikçe doğallaşıyor.*

doğallaştırılma *a.* doğallaştırılmak eylemi.

doğallaştırılmak *(nsz)* doğal, olağan bir duruma getirilmek, olağanlaştırılmak.

doğallaştırma *a.* doğallaştırmak eylemi.

doğallaştırmak *(-i)* doğallık kazanmasını sağlamak, doğal bir duruma getirmek, olağanlaştırmak. *ör. Baskıyı doğallaştırmak isteyenler yanılmaktadır.*

doğallık *a.* **1** doğal olma durumu. **2** doğanın düzenine, yasalarına ve gereklerine uygunluk. **3** olağanüstü olmama durumu, olağanlık. **4** kendiliğindenlik, yapmacıksızlık. *ör. İçtenlik ve doğallıkla davranıyordu.* **5** yapay olmama durumu. **6** *yaz.* olayların, düşüncelerin, duyguların, imgelerin yapmacıklıktan, süslerden uzak bir biçimde anlatılması. *ör. Yazın sanatında doğallık önemlidir.*

doğallıkla *be.* doğal olarak.

doğan *a. hayb.* kartalgillerden, küçük kuş, yılan, fare gibi şeylerle beslenen, çok hızlı uçan, yetiştirilerek kuş avlamakta kullanılan yırtıcı bir kuş.

doğancı *a.* **1** doğan yetiştirip satan ya da doğan ile av yapan kimse. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahın av kuşlarını yetiştiren, bunlara bakan ve törenlerde hizmet eden kimse.

doğancıbaşı, -nı *b. a. tar.* Osmanlı sarayında, padişahın av işlerini düzenleyen doğancıların başı.

doğaötesel *b. s.* duyularla kavranamaz olan, doğaötesi bir özelliği bulunan, doğaötesiyle ilgili. *eş.* **metafizik, doğaötesi**[3].

doğaötesi, -ni *b. a. fels.* **1** duyularla kavranamayan varlıkları konu edinen felsefe. *eş.* **metafizik, fizikötesi**. **2** akıl ve sezgiyle sağlanan bilgiyi araştıran, inceleyen, Tanrısal öz üzerine düşünen felsefe. *eş.* **metafizik, fizikötesi**. **3** *s.* doğaötesi bir özelliği bulunan, duyularla kavranamaz olan. *eş.* **metafizik, fizikötesi**.

doğasal *s.* doğaya özgü, doğa ile ilgili olan.

doğasallık *a.* doğasal olma durumu.

doğasever *b. s.* doğayı seven, onun kirlenmesina, doğal güzelliklerin yok edilmesine karşı çıkan (kimse). *ör. Yağmurlarla solgun renkler canlanır, doğa etkiler doğaseverleri.*

doğaseverlik *b. a.* doğayı sevme işi, doğasever olma durumu.

doğatanrıcı *b. a. ve s.* doğatanrıcılık inancından olan. *eş.* **panteist**.

doğatanrıcılık *b. a. fels.* **1** doğa ile Tanrı'nın aynı şey ve tek gerçeğin doğa, evren olduğunu öne süren öğretilerin ortak adı. *eş.* **panteizm**. **2** doğayı canlı bir varlık olarak tasarımlayan, doğaya tapanların tuttuğu inanç yolu. *eş.* **panteizm**. *ör. Çoktanrıcılık, genel olarak doğatanrıcılık temeline dayanır.*

doğaüstü, -nü *b. s.* doğa yasalarının dışında kalan, doğa yasalarıyla açıklanamayan, doğa yasalarına bağlı olmayan, doğanın dışında, üstünde olan.

doğaüstücü *b. s.* ve *a.* doğaüstücülük yandaşı.

doğaüstücülük *b. a.* doğa yasalarıyla açıklanamayan gerçeklerin ve olayların varlığına inanmak gerektiğini öne süren öğreti. *eş.* **sürnatüralizm**.

doğaüstülük *b. a.* doğaüstü olma durumu, doğaüstü olanın niteliği.

doğay *a. hayb.* ➤ **direy, fauna**.

doğdurma *a.* doğdurmak eylemi.

doğdurmak *(-i)* (Güneş, Ay, yıldızlar için) doğmasını sağlamak. *ör. Güneş'i doğduran güç nedir sizce?*

doğdurulma *a.* doğdurulmak eylemi.

doğdurulmak *(nsz)* (Güneş, Ay, yıldızlar için) doğması sağlanmak, doğar kılınmak. *ör. İnanışa göre Güneş, Tanrı'ca doğudan doğdurulur, batıdan batırılır.*

doğma *a.* **1** doğmak eylemi. **2** *gökb.* Güneş, Ay ve yıldızların gözerimi üstüne çıkması. **3** *s.* doğmuş olan. **doğma büyüme 1)** (herhangi bir yerde) doğup yetişmiş, oranın yerlisi olan. *ör. O doğma büyüme Adanalıdır.* **2)** *mec.* ta baştan beri. *ör. O, doğma büyüme bizim partili olduğunu söylüyor.*

doğmaca *a.* ➤ **doğaçlama**[2]. *ör. Her yerde oynanabilen, doğmacaya dayanan bir metinsiz tiyatromuz vardı.*

doğmak, -ar *(nsz)* **1** (canlı için, bir anadan) dünyaya gelmek. *ör. Kentte doğmak, köyde doğmak diye bir ayrım olmaz.* **2** (Güneş, Ay, yıldızlar için) gözeriminde yükselerek görün-

mek. *ör. Güneş doğmak üzereydi.* **3** *mec.* ortaya çıkmak, bir şeyin sonucu olmak. *ör. Bu durum onun tembelliğinden doğmuştur.* **4** *(-e)* (düş, düşünce gibi şeyler için) zihinde birdenbire oluşmak. *ör. Bugün geleceğin içime doğmuştu.* **doğduğuna inanıp öldüğüne inanmamak** yarar sağlayabileceği denli zararı da dokunma olasılığı bulunan bir şeyin yararını kabul edip zararını kabul etmemek. **doğduğuna pişman 1)** çok bezgin, yaşamaktan bıkkın. **2)** elini oynatmayacak denli tembel. **doğduğuna pişman etmek 1)** (birini) çok eziyet ederek canından bezgin duruma getirmek. **2)** (bir şey, birinin) çok eziyet çekmesine yol açmak. *ör. Bu iş beni doğduğuma pişman etti.* **doğduğuna pişman olmak** çok dert, sıkıntı içinde bulunmak, yaşamaktan bıkmak. **doğmamış çocuğa** (ya da **oğlana**) **don biçmek** olup olmayacağı belli olmayan bir iş, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsiz bir durum için hazırlık yapmak.

doğram *a. ha.* doğrama sonucu ortaya çıkan parça.

doğrama *a.* **1** doğramak eylemi. **2** bir yapının kapı, pencere, raf, dolap gibi ağaç, metal ya da plastik işlerine verilen ad.

doğramacı *a.* yapı doğramaları yapan kimse.

doğramacılık *a.* doğramacının işi, sanatı.

doğramaç *a. ha.* süt, yoğurt, ayran içine ekmek doğrayarak yapılan yiyecek.

doğramak *(-i)* **1** keserek parçalara ayırmak, parça parça etmek, ufak ufak kesmek. *ör. Eti kuşbaşı doğramak zaman aldı.* **2** *mec. arg.* bıçak, hançer gibi kesici bir şeyle yaralamak ya da öldürmek.

doğramalık *s.* doğrama[2] yapılmaya elverişli (kereste). *ör. Doğramalık kalas kalmamış.*

doğranabilme *a.* doğranabilmek eylemi.

doğranabilmek *(ösz)* doğranma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu yemeğe soğan doğranabilirdi.*

doğranma *a.* doğranmak eylemi.

doğranmak *(ösz)* **1** ufak ufak parçalara bölünmek, parça parça edilmek. *ör. Kuşbaşı doğranan et tencereye kondu.* **2** *(nsz) mec.* kesilircesine ağrımak. *ör. Ayaklarım doğranıyor.*

doğratabilme *a.* doğratabilmek eylemi.

doğratabilmek *(-i, -e)* doğratma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tahtaları ince ince doğratabiliriz.*

doğratılma *a.* doğratılmak eylemi.

doğratılmak *(nsz)* doğranması sağlanmak. *ör. Kuşbaşı doğratılan et tencereye kondu.*

doğratma *a.* doğratmak eylemi.

doğratmak *(-i, -e)* doğramak eylemini yaptırmak.

doğrayabilme *a.* doğrayabilmek eylemi.

doğrayabilmek *(-i)* doğramaya gücü yetemek, doğramak elinde olmak, doğrama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

doğrayadurma *a.* doğrayadurmak eylemi.

doğrayadurmak *(-i)* doğramaya başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Sen soğanı doğrayadur, ben de eti kavurayım.*

doğrayayazma *a.* doğrayayazmak eylemi.

doğrayayazmak *(-i)* doğrama tehlikesi yaratmak, doğramaya az kalmak, neredeyse doğramak üzere olmak. *ör. Bıçak elimi doğrayayazdı.*

doğrayış *a.* doğramak eylemi ya da biçimi.

doğrayıverme *a.* doğrayıvermek eylemi.

doğrayıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa zamanda doğramak. **2** rica yollu da söylenir. *ör. Sen de soğanları doğrayıverir misin?*

doğru *s.* **1** bir ucundan öteki ucuna, sonuna değin yönü değişmeyen. *ör. Dönemeçsiz, doğru yolları severim.* **2** yalan olmayan, gerçek olan. *ör. Bu gazete doğru habercidir.* **3** yerinde olan, akla, mantığa uygun bulunan. *ör. Doğru söze ne denir?* **4** gerçeğe ya da kurala uygun olan, yanlış olmayan. *ör. Doğru hesaba bir şey denmez.* **5** *mec.* yasa, yöntem ve töreye bağlı, kendisine güvenilir, çalıp çırpmayan, dürüst (kimse). *ör. Doğru insan az kaldı.* **6** (saat için) ileri ya da geri gitme huyunda olmayan, şaşmadan işleyen, zamanı tam gösteren. *ör. Benim saatim doğrudur, saniye şaşmaz.* **7** *a.* gerçek. *eş.* **hakikat**. *ör. Doğruyu söylemek gerekirse...* **8** *s. fels.* düşünme yasalarına, gerçeğe uygun olan. *ör. İnsan doğru yargı verebilmelidir.* **9** *a. mat.* iki noktayı birleştiren en kısa çizgi. **10** *be.* yanlışsız ve eksiksiz bir biçimde. *ör. Çocuk sözcüğü doğru yazmıştı.* **11** *be.* (.' .) hiçbir yöne sapmaksızın, dosdoğru olarak, doğruca. *ör. Bu yol doğru bizim köye gider.* **12** *be.* (zaman anlatan sözcüklerden sonra) -e gelirken, -e yaklaşırken, yaklaşık olarak. *ör. Akşama doğru yola çıkarız.* **13** *il.* karşı, yönünce. *ör. Anne oğluna doğru eğilip onu öptü.* **14** *s.* (son yıllardaki kullanımlarda) işe yarar, uygun, yerinde, tam. *ör. Doğru aşk, doğru koca az bulunuyormuş.* **doğru açı** *mat.* ➻ **düz açı**. **doğru akım** *fiz.* iletken bir devre üzerinde yön değiştirmeyen sürekli elektrik akımı. **doğru bağırsak** ➻ **anüs**. **(bir eylemi) doğru bulmak** uygun görerek onaylamak, doğru olduğunu kabul etmek. *ör. Bunu doğru bulmak olanaksız.* **doğru çıkmak** yalan olmadığı, gerçek olduğu anlaşılmak. *ör. Söylediğin doğru çıktı.* **doğru doğru dosdoğru** "doğrusunu söylemek gerekirse, en doğrusu şu ki" anlamında söylenir. **doğru durmak 1)** dik oturmak. **2)** kımıldamamak. **3)** yaramazlık yapmamak, uslu durmak. **doğru dürüst** *ik. be.* isteğe uygun biçimde, istenilen gibi, tam olarak, kusursuz bir biçimde, yanlışsız olarak, düzgün bir biçimde. *ör. Bu işi doğru dürüst yapacak biri var mı?* **doğru oturmak** oturduğu yerde kımıldamaksızın, bir yaramazlık yapmaksızın durmak. *ör. Doğru otur desen bile çocuk dinler mi?* **doğru parçası** *mat.* bir doğrunun, üzerinde alınmış iki nokta ile sınırlandırılmış parçası. **doğru söyleyeni dokuz köyden ko-**

varlar doğru olmakla birlikte başkalarının işine gelmeyen söz söyleyenlerin sevilmediğini anlatır. **doğru söze can kurban** "doğru ve yerinde söylenen her söze saygım vardır" anlamında söylenir. **doğru yol** tutulması gereken, töreye uygun, her türlü kötülükten uzak gidiş, tutum. **doğrudan** (ya da **doğrudan doğruya)** *be.* aracısız ya da araçsız bir biçimde, araya bir şey ya da bir kimse girmeden, dolaysız olarak.

doğruca *s.* **1** doğruya yakın. *ör. Bir kez de doğruca bir şey söyle.* **2** (.' . .) *be.* hiçbir yöne sapmaksızın, dosdoğru bir biçimde. *ör. Yol, doğruca bizim köye çıkar.* **3** *be.* dolaylı olmayarak, dolaysız bir biçimde, dolaysızca. *ör. Bunu ona doğruca söyleyebilir misin?*

doğrucu *a.* ve *s.* her şeyin doğrusunu söylemeyi huy edinmiş olan, doğru bildiğini hiç çekinmeden söyleyen (kimse). **Doğrucu Davut** her şeyin doğrusunu söylemek ya da yapmak huyunda olan kimseler için kullanılır.

doğruculuk *a.* **1** doğrucu olma durumu ya da özelliği, huyu. **2** *fels.* özü sözü bir olan kimsenin durumu, niteliği.

doğrudaş *s. mat.* aynı doğru üzerinde bulunan (noktalar). *ör. A ve B noktaları doğrudaştır.*

doğrudaşlama *a. mat.* düzlemde ya da uzayda doğruları doğrulara, noktaları noktalara, düzlemleri düzlemlere dönüştürme.

doğrulabilme *a.* doğrulabilmek eylemi.

doğrulabilmek *(nsz)* doğrulmak elinde olmak, doğrulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yerimden doğrulabilmek için çaba harcamam gerekmişti.*

doğrulama *a.* **1** doğrulamak eylemi. **2** *fels.* bir varsayımın doğruluğunu denetlemek amacıyla yapılan deney ve mantıksal tanıtlama işlemlerinin tümü. *eş. esk.* **tahkik**.

doğrulamak *(-i)* **1** bir şeyin doğru olduğunu ortaya koymak ya da doğru olduğunu söyleyerek, belirterek onaylamak. *ör. Kendisi de beni doğrulayacaktır.* **2** *fels.* bir önermenin doğruluğunu ya da yanlışlığını ortaya koymak amacıyla olayları araştırıp incelemek. *ör. Bunu doğrulamak için elimiz de yeterli bilgi yok.*

doğrulanabilme *a.* doğrulanabilmek eylemi.

doğrulanabilmek *(nsz)* doğrulanması olanak içinde olmak, doğrulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

doğrulanış *a.* doğrulanmak eylemi ya da biçimi.

doğrulanma *a.* doğrulanmak eylemi.

doğrulanmak *(nsz)* doğrulamak eylemi yapılmak. *ör. Haber doğrulandı.*

doğrulatabilme *a.* doğrulatabilmek eylemi.

doğrulatabilmek *(-i, -e)* doğrulatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu haberi başka kaynaklardan da doğrulatabilirsek yayımlarız.*

doğrulatılabilme *a.* doğrulatılabilmek eylemi.

doğrulatılabilmek *(nsz)* doğrulatılması olanaklı olmak ya da doğrulatılma olasılığı bulunmak. *ör. Bu haberin doğrulatılabileceğini sanmıyorum.*

doğrulatılma *a.* doğrulatılmak eylemi.

doğrulatılmak *(nsz)* doğrulanması sağlanmak. *ör. Haber iki kez doğrulatıldı.*

doğrulatma *a.* doğrulatmak eylemi.

doğrulatmak *(-i, -e)* doğrulamak eylemini yaptırmak. *ör. Haberi doğrulatmak için bir yetkili bulamadık.*

doğrulayabilme *a.* doğrulayabilmek eylemi.

doğrulayabilmek *(-i)* doğrulamak elinde olmak, doğrulama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

doğrulayış *a.* doğrulamak eylemi ya da biçimi.

doğrulayıverme *a.* doğrulayıvermek eylemi.

doğrulayıvermek *(-i)* çabucak doğrulamak. *ör. O, duyduklarımı doğrulayıverince neye uğradığımı bilemedim.*

doğrulma *a.* doğrulmak eylemi.

doğrulmak *(nsz)* **1** (eğri ya da eğik bir şey) düz bir duruma gelmek. **2** (oturan ya da yatan bir kimse) dik bir duruma gelmek, toparlanmak. **3** *ha.* (para için) elde edilmek, sağlanmak, kazanılmak. *ör. Gündelik doğruldu mu başka şey istemez.* **4** *(-e)* yönünü ona çevirmek, o yöne gitmek, yönelmek. *ör. Oğlum beni görünce eve doğruldu.* **5** *mec.* kendini toparlamak, yeniden yoluna girmek ya da güçlenmek, kalkınmak, düzelmek. *ör. İşleri biraz doğruldu.*

doğrultabilme *a.* doğrultabilmek eylemi.

doğrultabilmek *(-i)* doğrultmaya gücü yetmek, doğrultma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

doğrultma *a.* doğrultmak eylemi.

doğrultmaç *a. fiz.* dalgalı akımı doğru akıma çeviren aygıt. *eş.* **redresör**.

doğrultmak *(-i)* **1** doğru bir duruma gelmesini sağlamak, doğru duruma getirmek. *ör. Çırak çiviyi doğrulttu.* **2** düzeltmek. *ör. Öğretmen yanlışlarımızı doğrulttu.* **3** (bir yöne) çevirmek, yöneltmek. *ör. Sürücü arabayı üzerimize doğrultmak için direksiyon kırdı.* **4** *ha.* yönünü saptamak, yön bulmak. *ör. Pınarı görünce yolumu doğrultmak kolay oldu.* **5** *ha.* (para) bulmak, çıkarmak, sağlamak, kazanmak. *ör. Bugün de yemek parasını doğrulttuk.* **6** *fiz.* dalgalı akımı doğru akıma çevirmek.

doğrultman *a.* **1** *fiz.* bir noktanın ya da çizginin hareketine az çok yön veren şey. **2** *mat.* çizgi oluşturan noktanın ya da yüzey oluşturan çizginin yönelmesi gereken doğrultuyu gösteren çizgi ya da düzlem.

doğrultu *a.* **1** yön. *eş. esk.* **istikamet**. *ör. Bu doğrultuya gidiniz.* **2** *mec.* gidilen, izlenen, tutulan yol. *ör. Şiirinin doğrultusu onu başarıya götürecektir.* **3** *mat.* belirli bir sonsuz doğrunun belirttiği tek yol. *eş. esk.* **istikamet**.

doğrultulabilme *a.* doğrultulabilmek eylemi.

doğrultulabilmek *(nsz)* doğrultulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yanlışsa doğrultulabilir.*

doğrultulma *a.* doğrultulmak eylemi.
doğrultulmak *(nsz)* doğrulması, düzelmesi sağlanmak. *ör. Eğrilen elektrik direği doğrultuldu.*
doğrultuverme *a.* doğrultuvermek eylemi.
doğrultuvermek *(nsz)* **1** çabucak ya da kısa zamanda doğrultmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Tablo eğri duruyor, doğrultuverir misin?*
doğrulu *s. mat.* doğrulardan oluşan ya da doğrularla çevrili olan.
doğruluk *a.* **1** doğru olma durumu. **2** doğru kimseye yakışır tutum ve davranış, dürüstlük. **3** *mat.* (sayısal bir işlemde) kesinlik. **4** *fels.* yargıların ve önermelerin gerçeğe uygunluğu, düşüncenin gerçekle uyuşması.
doğrulukla *be.* doğru olana yaraşır bir biçimde. *ör. İşini doğrulukla yapan kazanır.*
doğrulum *a. bitb.* ➻ **yönelim**. *eş.* **tropizm**.
doğruluverme *a.* doğruluvermek eylemi.
doğruluvermek *(nsz)* ansızın doğrulmak.
doğrusal *s.* **1** bir doğruyu izleyen, doğru boyunca oluşan, doğru ile ilgili. **2** *mat.* birinci dereceden anlatımlara verilen ortak nitelik.
doğrusu *be.* doğruyu söylemek gerekirse, gerçek şu ki. *ör. Doğrusu bu iş zor.*
doğu *a.* **1** Güneş'in sabahları gözeriminde göründüğü anayön. *eş.* **gündoğusu**[1], *esk.* **şark**, **maşrık**. *ör. Yüzümü doğuya çevirdim.* **2** bulunulan yere göre Güneş'in doğduğu yönde olan yer. **3** Avrupa'ya göre Kuzeydoğu Afrika'nın bir bölümüyle Asya. **4** *s.* bu yönde olan, bu yön ile ilgili, bu yöne özgü olan. *ör. Doğu düşüncesi yavaş gelişmiştir.* **5** *a. coğr.* ve *gökb.* herhangi bir yerde gün-gece eşitliğinde (21 Mart ve 23 Eylülde) Güneş'in gözeriminde doğduğu yön. **doğu noktası** *gökb.* Güneş tekeri merkezinin 21 Martta ve 23 Eylülde gözeriminde doğduğu nokta.
doğubilim *b. a.* doğu[3] uluslarının dillerini, tarihlerini, törelerini vb. kendine konu edinen bilim. *eş. esk.* **şarkiyat**, **oryantalizm**.
doğubilimci *b. a.* doğubilimle uğraşan, doğubilim araştırmaları yapan uzman.
doğubilimcilik *b. a.* doğubilim uzmanlığı.
doğulu *s.* **1** doğu[3] ülkeleri halkından olan ya da doğu uygarlığını benimsemiş olan (kimse). *eş. esk.* **şarklı**. **2** Anadolu'nun doğu illeri halkından olan (kimse). *ör. Doğulu arkadaşlar üniversitede zorluk çekiyor.*
doğuluca *a.* ➻ **alaturka**.
doğulucalık *a.* ➻ **alaturkalık**.
doğululaşma *a.* doğululaşmak eylemi.
doğululaşmak *(nsz)* yaşama biçimi, düşünme yolu, anlayış ve davranış vb. yönlerinden doğu insanına benzer olmak.
doğululuk *a.* **1** doğulu olma durumu. **2** *mec.* yaşama biçimi, düşünme yolu, davranış vb. bakımlarından doğu[3] insanına özgü tutum. *eş. esk.* **şarklılık**. *ör. Doğululuk bizim iliklerimize işlemiş.*
doğum *a.* **1** doğmak eylemi. *ör. Erken doğumlar sorun oluyor.* **2** *topb.* yeni bir bebeğin dünyaya gelmesi. **3** bir kimsenin doğduğu yıl. *ör. Lütfen, doğumlarınızı yazmayı unutmayın.* **doğum günü** bir kimsenin doğduğu gün. **doğum denetimi (kontrolü) 1)** istemeyerek gebe kalmanın önlenmesi için uygulanan yöntemlerin tümü. **2)** doğurmayı sınırlandırma siyasası. *ör. Hükümet doğum denetimi konusuna ağırlık veriyor.* **doğum odası** (hastanede) doğum sırasında kullanılan oda. **doğum oranı** *topb.* bir toplum ya da toplumsal küme nüfusunda, belli bir yıl içinde gerçekleşen doğum sayısının o sıradaki toplam nüfusa oranı. **doğum sancısı 1)** doğum yaparken duyulan doğal sancı. **2)** *mec.* yeni bir duruma geçilirken ya da yaratıcı bir işe hazırlanırken çekilen zorluklar. **doğum yapmak** doğurmak.
doğumevi, -ni *b. a.* gebe kadınların doğuma yakın yattıkları ya da başvurdukları, doğum yapılan sağlık kuruluşu. *ör. Bir doğumevi odasında kucağına verilen buruş buruş yüzlü bebeği düşün.*
doğumhane *b. a. T. Far.* (. . - .) ➻ **doğumevi**.
doğumlu *s.* (belirli bir yılda) doğmuş. *ör. Yazar 1935 doğumluydu.*
doğumsal *s.* doğumla birlikte gelen, doğum olayına bağlı, doğumla ilgili. *ör. Akşınlık doğumsal bir şeydir.*
doğurabilirlik *a. topb.* bir nüfusun fiziksel olarak yeni doğumlar gerçekleştirme, bir kadının ya da kadın nüfusun yeni nüfus üretme, bireyin nüfus üretimine katılma gücü.
doğurabilme *a.* doğurabilmek eylemi.
doğurabilmek *(-i)* doğurmak elinde olmak, doğurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
doğuranlar *ç. a. hayb.* hayvanların yavru doğurma yoluyla üreyen sınıfı.
doğurgan *s.* **1** çok doğuran. **2** *mec.* çok yapıt veren, verimli. *ör. Gününün en doğurgan ozanıydı.*
doğurganlaşma *a.* doğurganlaşmak eylemi.
doğurganlaşmak *(nsz)* doğurgan duruma gelmek. *ör. Ozan son sıralarda doğurganlaştı, bol ürün veriyor.*
doğurganlaştırma *a.* doğurganlaştırmak eylemi.
doğurganlaştırmak *(-i)* doğurganlaşmasına yol açmak, doğurganlaşmasını sağlamak, doğurgan duruma getirmek. *ör. Bu kent, yazarı doğurganlaştırdı.*
doğurganlık *a.* **1** çok doğurma durumu. **2** *topb.* bir kadının ya da bir toplumsal kümedeki kadın nüfusun gerçekleştirdiği doğumlar sayısı. *ör. Bu köydeki doğurganlık tam olarak bilinemiyor.* **doğurganlık çağı** (kadın için) on sekiz yaşla otuz beş yaş arası.
doğurma *a.* **1** doğurmak eylemi.
doğurmak *(nsz; -i)* **1** yavru dünyaya getirmek, doğum yapmak. **2** *mec.* kendini göstermesine, ortaya çıkmasına yol açmak. *ör. Günümüzde ekonomik bağımlılık dışa bağımlılığı doğurmaktadır.*

doğurtabilme *a.* doğurtabilmek eylemi.
doğurtabilmek *(-i)* doğurtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
doğurtma *a.* doğurtmak eylemi.
doğurtmak *(-i; -i, -e)* doğurmasına yardım etmek, doğurmasını sağlamak.
doğurtulma *a.* doğurtulmak eylemi.
doğurtulmak *(nsz)* doğurmak eylemi yaptırılmak. *ör. Kısrak doğurtuldu.*
doğuruş *a.* doğurmak eylemi ya da biçimi.
doğuruverme *a.* doğuruvermek eylemi.
doğuruvermek *(nsz; -i)* çabucak ve kolaylıkla doğurmak.
doğusal *s.* doğu ile ilgili.
doğuş *a.* **1** doğmak eylemi ya da biçimi. **2** *gökb.* bir gökcisminin, gözlem yerinin gözerimi düzlemi üzerinde görünmesi.
doğuştan *s.* ve *be.* **1** doğumla birlikte (gelen), yaradılıştan, doğumsal. *eş. esk.* **fıtri**. **2** *ruhb.* ve *fels.* körlük, sağırlık gibi, bireyin doğduğu andan başlayarak var olmakla birlikte kalıtımla ilgisi bulunmayan, varlığın doğasında, yaradılışında bulunan, yaradılıştan gelen (özellik). *ör. Kişide müzik yeteneği doğuştan mıdır?*
doğuştancı *a.* ve *s. ruhb.* doğuştancılık öğretisini benimseyen (kimse, görüş).
doğuştancılık *a. ruhb.* herhangi bir canlı türünün yapısal ve işlevsel gelişiminde kalıtıma öncelik veren, duygu, düşünme gibi her türlü ruh etkinliklerinin doğuştan olduğunu öne süren öğreti.*eş.* **nativizm**.
doğuştanlık *a.* doğuştan olma durumu. *ör. Kişinin kimi huyu doğuştanlıkla açıklanmak istenir.*
dok, -ku *a. İng.* **1** gemilerin yük boşalttığı ya da aldığı rıhtım. **2** ticaret mallarını korumak, saklamak için rıhtımda yapılan büyük ambar. **3** gemilerin onarıldığı, üstü kapalı havuz. **dok işçisi** gemileri yükleme ve boşaltma işlerinde çalışan işçi.
doksan *a.* **1** seksen dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 90, XC. **2** *s.* dokuz tane onun toplamı olan, seksen dokuzdan bir artık olan (sayı). **3** *arg.* (futbolda) kısa ve uzun kale direklerinin 90 dereceyle birleştiği yer. *ör. Gol doksandan girdi.* **doksan (seksen, kırk) kapının ipini çekmek** uğramadık yer bırakmamak, birçok yere, birçok eve uğramak. **doksana asmak** *arg.* (futbolda) topu doksana[3] atarak gol yapmak.
doksanar *s.* *(**doksan** sıfatının üleştirme biçimi)* her kezinde doksanı bir arada, her birine doksan tane.
doksanıncı *s.* *(**doksan** sayısının sıra sıfatı)* sırada seksen dokuzuncu olandan sonra gelen.
doksanlık *s.* **1** içinde bir şeyden doksan tane bulunan. *ör. Doksanlık balyalar olarak hazırlayın.* **2** doksan yaşında olan, yaşı doksanı bulmuş bulunan ya da görünen (kimse). *ör. Belki de doksanlık biriydi ama dinçti.*
doktor *a. Fr.* **1** ➻ **hekim**. **2** üniversitede, bir bilim dalında doktora yapan kimseye verilen san. **3** *arg.* gözlüklü kimse, genellikle gözlüklü erkek. **4** *arg.* işinin ustası hırsız, dolandırıcı ya da hileci.
doktora *a. Fr.* (.' . .) **1** doktor sanını kazanmak için verilen sınav. **2** üniversiteyi bitirdikten sonra bir bilim dalında bilimsel bir yapıt ve sınavla ulaşılan aşama. **doktora yapmak** üniversite öğreniminden sonra, doktor sanını elde etmek için, bir bilim dalında yapıt verip sınav kazanmak.
doktoralı *s. Fr. T.* doktora yapmış olan.
doktorasız *s. Fr. T.* doktora yapmamış olan.
doktorluk *a. Fr. T.* **1** hekim olma durumu. *eş.* **hekimlik**. **2** doktor[2] olma durumu.
doktrin *a. Fr.* ➻ **öğreti**.
doktriner *s. Fr.* ➻ **öğretisel**.
doku *a.* **1** *yaşb.* insan, hayvan, bitki gibi canlılarda gövdenin ya da organların yapı öğelerinden birini oluşturan benzer gözeler bütünü. *eş. esk.* **nesiç**. **2** *mec.* bir bütünün yapısı ve özelliği. *ör. Bu toplumun siyasal dokusu değişiktir.* **3** *yerb.* bir kayacın iç yapısı. **doku bozukluğu** *hek.* yara, ur, yangı gibi bir nedenle bir organda kendini gösteren yıpranma. *eş.* **lezyon**. **doku uyuşmazlığı** *hek.* organaktarımında dokuların uyuşmama durumu.
dokubilim *b. a.* yaşambilimin, canlılardaki dokuların oluşum, bileşim ve evrimlerini geniş bir biçimde araştıran, inceleyen dalı.*eş.* **histoloji**.
dokubilimci *b. a.* dokubilim uzmanı.
dokulaşma *a.* dokulaşmak eylemi.
dokulaşmak *(nsz) mec.* doku özelliği kazanmak, doku durumuna gelmek. *ör. Toplumların gelişmesi karmaşık bir örgüyle dokulaşmaktadır.*
dokuma *a.* **1** dokumak eylemi. **2** *s.* kumaş yapılabilen, olabilen. *ör. Dokuma ipliği bulamıyoruz.* **3** *a.* ve *s.* tezgâhta dokunarak elde edilen (kumaş). *eş.* **mensucat**, **tekstil**. *ör. Dokumaları örgülere karıştırmayın.* **4** *a.* boyalı pamuk ipliğinden dokunan, minder örtüsü, yatak kılıfı gibi şeyler yapmakta kullanılan bez. *ör. Üç metre dokuma yetişir.* **dokuma tezgâhı** dokuma işinde kullanılan, değişik türleri bulunan tezgâh.
dokumacı *a.* el ya da otomatik dokuma tezgâhında halı, kumaş gibi şeyler dokuyan işçi.
dokumacılık *a.* **1** dokumacının yaptığı iş. **2** kumaş dokuma işi, sanatı ya da kumaş ticareti. *eş.* **mensucat**, **tekstil**. **3** dokuma sanayii.
dokumaevi, -ni *b. a.* ➻ **dokumahane**.
dokumahane *b. a. T. Far.* (. . . - .) dokuma tezgâhlarının bulunduğu ve çalıştığı, dokuma işinin yapıldığı yer.
dokumak *(-i)* **1** dokuma tezgâhında ipliği, çözgü ve atkı olarak kullanarak kumaş durumuna getirmek. **2** *mec.* en ince ayrıntılarına değin özen gösterip emek vererek ortaya getirmek, oluşturmak.
dokunabilme *a.* dokunabilmek eylemi.

dokunabilmek *(-e)* dokunma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu ilaç mideye dokunabilirmiş.*
dokunaç *a. hayb.* omurgasız hayvanların birçoğununun başında bulunan ve dokunmaya, tutmaya vb. yarayan devingen uzantı.
dokunaklı *s.* insanın içine işleyen, insanı duygu yönünden etkileyen (söz, ses vb.). *ör. Türkü çok dokunaklıydı.* **dokunaklı dokunaklı** *ik. s.* ve *be.* içe dokunacak bir biçimde, yanık yanık.
dokunaklılık *a.* dokunaklı olma durumu.
dokunca *a.* **1** sağlığı bozan, sağlığa dokunan şey. *eş.* **zarar** . *ör. Kahvenin dokuncası ne olabilir?* **2** bir kötülüğe yol açan şey. *ör. Bir dokuncası yoktur.* **dokunca görmek 1)** dokuncaya uğramak. *ör. Depremden dokunca gören yapılar çoktu.***2)** dokuncalı bulmak. *ör. Bu işte dokunca görmekteyiz.*
dokuncalı *s.* dokuncası olan, dokunan. *eş.* **zararlı**. *ör. Kahve, çay dokuncalı sayılıyor.*
dokuncasız *s.* dokuncası olmayan.
dokuncasızlaşabilme *a.* dokuncasızlaşabilmek eylemi.
dokuncasızlaşabilmek *(nsz)* dokuncasızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Rakı suyla alınırsa biraz dokuncasızlaşabilirmiş.*
dokuncasızlaşma *a.* dokuncasızlaşmak eylemi.
dokuncasızlaşmak *(nsz)* dokuncası kalmamak.
dokuncasızlaştırılma *a.* dokuncasızlaştırılmak eylemi.
dokuncasızlaştırılmak *(nsz)* dokuncasız bir duruma getirilmek.
dokuncasızlaştırma *a.* dokuncasızlaştırmak eylemi.
dokuncasızlaştırmak *(-i)* dokuncasız bir duruma getirmek.
dokuncasızlık *a.* dokurcasız olma durumu, özelliği.
dokundurabilme ***a.*** dokundurabilmek eylemi.
dokundurabilmek *(-i, -e)* dokundurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dokundurma *a.* dokundurmak eylemi.
dokundurmak *(-i, -e)* **1** dokunmak eylemini yaptırmak, dokunmasını sağlamak. *ör. Elini elime dokundurup geri çekti.* **2** *mec.* (söz için) bir şeyi, sitemli bir biçimde, üstü kapalı olarak söylemek. *ör. Bize dokundurmaktan geri kalmadı.*
dokundurulabilme *a.* dokundurulabilmek eylemi.
dokundurulabilmek *(nsz)* dokundurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dokundurulma *a.* dokundurulmak eylemi.
dokundurulmak *(nsz)* dokunmak eylemi yaptırılmak, dokunması sağlanmak. *ör. Birbirine dokundurulunca ses verir.*
dokunduruş *a.*dokundurmak eylemi ya da biçimi.
dokunduruverme *a.* dokunduruvermek eylemi.
dokunduruvermek *(-i, -e)* çabucak dokundurmak.
dokunma (I) *a.* **1** dokunmak **(I)** eylemi. *eş. esk.* **temas**. **2** *ruhb.* nesnelerin sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık gibi türlü niteliklerini deri altındaki sinir uçları aracılığıyla duyumsama eylemi. **dokunma duyusu** *yaşb.* deri üzerine yapılan değme, vurma, çekme, bastırma gibi etkileri alan duyu.
dokunma (II) *a.* dokunmak **(II)** eylemi.
dokunmak (I) *(-e)* **1** el sürmek, değmek. *eş. esk.* **temas etmek**. **2** nesnelerin sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık gibi niteliklerini deri altındaki sinir uçları aracılığıyla duyumsamak. **3** eski durumunu bozacak biçimde karıştırmak. *ör. Kitaplarıma dokunmuşlar.* **4** harcamak, kullanmak. *ör. Kendi parasına dokunmak istemiyor.* **5** sağlığını bozmak, iyi gelmemek. *ör. Kahve bana dokunuyor.* **6** rahatını, huzurunu bozmak. tedirgin etmek, sataşmak. *ör. Ona dokunmak isteyen karşısında beni bulur.* **7** (söz, ses, durum vb.) insanın içine işlemek, insanı duygulandırmak, etkilemek. *ör. Bu türkü bana dokunur.* **8** zarar vermek, kötülük etmek. *ör. Bu iş ona dokunur.* **9** (iyilik, kötülük gibi kavramlarla birlikte) olmak. *ör. Sana onun çok iyiliği dokunabilir.* **10** sözünü etmek, değinmek. *ör. Görüşmede bu konuya dokunmak istemedim.* **11** çok hafif bir biçimde değmek. *ör. Saçları yüzüme dokunuyordu.* **12** anlayış, onur, erdem, gurur gibi kavramlara aykırı bir durum ortaya çıkmak, bunlara aykırı olmak. *ör. Bu sözler gururuna dokundu.* **13** (olumsuz biçimiyle kullanıldığında) almak. *ör. Hırsız kasadaki paraya dokunmamış.* **dokuna dokuna** *ik. be.* dokunarak, değerek.
dokunmak (II) *(nsz)* dokumak eylemi yapılmak. *ör. Kumaş dokunuyor.*
dokunmatik *a.* ve *s. (Fransızca "otomatik" sözcüğü örneksenerek Türkçe "dokun-" ve Fransızca "-matik"ten oluşturulmuş yakıştırma bir sözcük) ha.* dokunma ile hemen çalışan (makine).
dokunsal *s. yaşb.* dokunumla ilgili olan.
dokunulabilme *a.* dokunulabilmek eylemi.
dokunulabilmek *(ösz; -e)* dokunulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Toplantıda istenilen konuya dokunulabilirmiş.*
dokunulma *a.* dokunulmak eylemi.
dokunulmak *(ösz; -e)* dokunmak eylemine konu olmak. *ör. Ona dokunulmak söz konusu değil.*
dokunulmaz *s.* **1** el sürülmez, el atılmaz, ilişilmez. *ör. Dokunulmaz konu olamaz.* **2** *mec.* hiçbir biçimde eleştirilemez. *ör. Dokunulmaz şeyler arasında kutsal olanlar vardır.*
dokunulmazlık *a.* **1** dokunulmaz, el atılmaz, el sürülmez, karışılmaz, ilişilmez olma durumu. **2** anayasa, yasalar ya da uluslararası gelenekler gereğince, kişilere tanınan ilişilmezlik durumu, ayrıcalık. *eş. esk.* **masuniyet**. *ör. Milletvekillerinin dokunulmazlıkları vardır.*
dokunum *a. yaşb.* nesnelerin sıcaklık, soğuk-

luk, sertlik, yumuşaklık gibi niteliklerini derimiz aracılığıyla algılamamızı sağlayan duyu yetisi.

dokunumsal *s.* dokunumla ilgili. *ör. Ozanın şiirlerinde görsel ve dokunumsal imgeler ağırlıktadır.*

dokunuş (I) *a.* dokunmak **(I)** eylemi ya da biçimi. *ör. Rüzgârın yüzüme dokunuşunu duyumsadım.*

dokunuş (II) *a.* **1** dokunmak **(II)** eylemi ya da biçimi. *ör. Halının dokunuşu uzun sürdü.* **2** dokuma ipliklerinin çaprazlama biçimi. **3** dokunmuş olan şeyin durumu. *ör. Bu kumaşın dokunuşu bozuk.*

dokunuverme *a.* dokunuvermek eylemi.

dokunuvermek *(nsz; -e)* **1** çabucak dokunmak. *ör. Elini dokunuverip geçti.* **2** kısa zamanda dokunmak. *ör. Halı birkaç günde dokunuvermişti.* **3** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu zile dokunuverir misin?*

dokurcun *a. ha.* **1** ot ya da ekin demetlerinden oluşan yığın. **2** ➻ **dokuztaş**. **3** desenli ya da yollu dokunmuş yün kumaş. **dokurcunu düzgün olmak** *ha.* hali vakti yerinde olmak, varlıklı olmak.

dokurcunlu *s. ha.* dokuma hatası çok olan (kumaş).

dokusal *s.* dokuya benzer, doku ile ilgili.

dokusallık *a.* dokuya benzerlik, doku ile ilgililik.

dokutabilme *a.* dokutabilmek eylemi.

dokutabilmek *(-i, -e)* dokutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dokutma *a.* dokutmak eylemi.

dokutmak *(-i, -e)* dokumasını ya da dokunmasını sağlamak, dokumak eylemini yaptırmak.

dokutulabilme *a.* dokutulabilmek eylemi.

dokutulabilmek *(nsz)* dokutulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dokutulma *a.* dokutulmak eylemi.

dokutulmak *(nsz)* dokumak eylemi yaptırılmak. *ör. Köylülere halı dokutuldu.*

dokuyucu *a.* ve *s.* ➻ **dokumacı**.

dokuyuculuk *a.* ➻ **dokumacılık**.

dokuyuş *a.* dokumak eylemi ya da biçimi.

dokuyuverme *a.* dokuyuvermek eylemi.

dokuyuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda dokumak.

dokuz *a.* **1** sekizden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 9, IX. **2** *s.* sekizden bir artık olan. *ör. Dokuz kilo pirinç.* **dokuz ayın çarşambası bir araya gelmek** birçok işin yapılması aynı zamana rastlayarak çok sıkışık bir durum doğmak. **dokuz babalı** birçok erkekle düşüp kalkan bir anadan doğma, babası belirsiz (çocuk). **dokuz canlı** birçok hastalık geçirdiği halde ölmeyen, çok sağlam (kimse). **dokuz demek, otuz demek** *ha.* sözünün önünü sonunu bilmemek, saçma sapan konuşmak, saçmalamak. **dokuz doğurmak 1)** (bir durumu) sabırsızlıkla, heyecan ve merak içinde beklemek. **2)** bir işi sıkıntı ve güçlük çekerek sona erdirmek, işi sona erdirinceye değin çok güçlük, sıkıntı çekmek. **dokuz körün bir değneği** birçok yakınının kendisinden yardım beklediği kimse, onların tek yardımcısı, dayanağı. **dokuz köyden kovulmuş** geçimsizliği ya da hoş olmayan davranışları nedeniyle birçok yerden ya da işten uzaklaştırılmış, atılmış (kimse). *ör. Onun gibi dokuz köyden kovulmuşlarla dost olunmaz.* **dokuz öksüzle bir mağaraya mı kapandı?** "geçim sıkıntısı çekmiyor, yakınıp tasalanmasının hiçbir nedeni yok" anlamında söylenir. **dokuz yorgan eskitmek** çok uzun bir ömür sürmek, çok yaşamak.

dokuzar *s.* ***(dokuz** sayısının üleştirme biçimi)* her birine dokuz tane, her kezinde dokuzu bir arada olan.

dokuzgen *b. a. mat.* dokuz kenarı olan çokgen.

dokuzlu *s.* **1** kendinde herhangi bir şeyden dokuz tane bulunan ya da dokuz parçadan oluşan. **2** *a.* üzerinde dokuz rakamı bulunan iskambil kâğıdı.

dokuztaş *b. a.* dokuz taş ile oynanan ve taşların yerleriyle yürüme yolları çizgilerle gösterilen bir oyun. *eş.* **dokurcun**[2].

dokuzuncu *s.* ***(dokuz** sayısının sıra sıfatı)* sırada sekizinciden sonra gelen.

doküman *a. Fr.* ➻ **belge**.

dokümantasyon *a. Fr.* **1** belgelere dayandırma, belgeleme. **2** bir çalışma için gerekli belgeler. *ör. Bu konuda dokümantasyon eksiği var.*

dokümanter *s. Fr.* ➻ **belgesel**.

dolabilme *a.* dolabilmek eylemi.

dolabilmek *(nsz)* dolma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dolak *a.* **1** tozluk yerine kullanılan ve ayak bileğinden dize değin dolanan, ensiz ve uzun, yün kumaş parçası. **2** *ha.* boyun atkısı. **3** *ha.* başa dolanan örtü, yazma, başörtüsü.

dolaksız *s.* dolağı olmayan.

dolam *a.* **1** dolamak eyleminin her bir kezi. *ör. Beş dolam olabilecek bir kumaş gerekli.* **2** bir kez dolanacak miktar. *ör. Beş dolam kumaş aldık.*

dolama *a.* **1** dolamak eylemi. **2** *hek.* parmaklarda, özellikle tırnak yörelerindeki yumuşak bölümlerde oluşan ağrılı şiş. **3** *ha.* genellikle iş yaparken önlük gibi kullanılan eteklik.

dolamak *(-i, -e)* **1** iplik, tel, şerit, kablo gibi nesneleri bir şeyin üzerine döndürerek sarmak. **2** birbirine sarmak, kavuşturmak. *ör. Kollarını dolamış oturuyordu.*

dolaman *a. ha.* patatese benzeyen ve yenilebilen bir mantar.

dolamaotu, -nu *b. a. bitb.* dolamaotugillerden, beyazımtırak yeşil yapraklı, küçük ve yeşil ya da ak renkte çiçekleri olan, kökü dolama[2] ve çıban sağaltımında kullanılan otsu bir bitki.

dolamaotugiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi dolamaotu olan ve içine kasıkotunu da alan, karanfilgillerin alt familyası.

dolambaç *a.* **1** döne döne uzanan yolun kıvrıntısı. *eş.* **dönemeç, dönelge, viraj**. **2** *yaşb.* içkulağı oluşturan bölümlerin tümü, içkulak.
dolambaçlı *s.* **1** dolambacı bulunan, dolambacı olan. *ör. Arabamız dolambaçlı yolları aşıyordu.* **2** *mec.* içinden güç çıkılır, karışık, çapraşık (iş, durum). *ör. Böyle dolambaçlı sorunlar zor çözülür.*
dolambaçlılık *a.* dolambaçlı olma durumu.
dolambaçsız *s.* **1** dolambacı olmayan. **2** *mec.* doğrudan doğruya olan, çapraşık olmayan, amaca doğruca yönelen, açık seçik.
dolamık *a.* bir tür ağdan oluşan avcı tuzağı.
dolan *a.***1** ***yalan dolan*** sözünde "hile, dolandırış, aldatış" anlamında geçer. **2** *huk.* yolsuz davranış, hile.
dolanabilme *a.* dolanabilmek eylemi.
dolanabilmek *(nsz; -e)* dolanmak elinde olmak, dolanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dolandırabilme *a.* dolandırabilmek eylemi.
dolandırabilmek *(-i)* dolandırmayı becermek, dolandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dolandırıcı *a.* ve *s.* dolandırmayı huy edinmiş, insanları dolandıran (kimse).
dolandırıcılık *a.* dolandırıcı olma durumu ya da dolandırıcıya yakışır eylem.
dolandırılabilme *a.* dolandırılabilmek eylemi.
dolandırılabilmek *(nsz)* dolandırılması kolay olmak, dolandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Saf insan her zaman dolandırılabilir.*
dolandırılış *a.* dolandırılmak eylemi ya da biçimi.
dolandırılma *a.* dolandırılmak eylemi.
dolandırılmak *(nsz)* dolandırmak eylemine uğratılmak, aldatılma yoluyla parası ya da malı alınmak. *ör. İnsan bir kez dolandırılır.*
dolandırış *a.* dolandırmak eylemi ya da biçimi.
dolandırıverme *a.* dolandırıvermek eylemi.
dolandırıvermek *(-i)* çabucak dolandırmak. *ör. Adam bizi kaşla göz arasında dolandırıvermişti.*
dolandırma *a.* dolandırmak eylemi.
dolandırmak *(-i)* **1** yalan dolanla kandırarak, aldatarak birinin parasını ya da malını alıp kendisine mal etmek. *ör. Saf insanları dolandırmak kolaydır.* **2** gezdirmek, dolaştırmak. *ör. Şu çocuğu biraz dolandır da gel.*
dolangaç *a. yeni* ➻ **labirent**.
dolanım *a. eko.* malların ve özellikle paranın elden ele geçmesi. *eş.* **tedavül, dolaşım**[3]. **dolanıma çıkarmak** *eko.* elden ele dolaşması için para basmak, para çıkarmak. *eş. Merkez bankası dolanıma çıkardığı paranın değerini korumalıdır.*
dolanış *a.* dolanmak eylemi ya da biçimi.
dolanıverme *a.* dolanıvermek eylemi.
dolanıvermek *(-e)* çabucak ya da kısa sürede dolanmak.
dolanma *a.* **1** dolanmak eylemi. **2** *gökb.* bir cismin, bir nokta ya da başka bir cisim çevresinde yaptığı devinim. **dolanma süresi** *gökb.* bir kez dolanma[2] için gereken zaman.
dolanmak *(-e)* **1** bir şeyin çevresine sarılmak. *ör. Çocuğun kolları anasının boynuna dolanmıştı.* **2** *(nsz)* bir şeyin çevresinde dönmek, dolaşmak, gezmek. *ör. Sokakları dolanıp durmak iş değil.* **3** *(nsz)* amaçsız bir biçimde gezip dolaşmak. *ör. Bahçede dolanmaktan bıkmıyordu.* **4** (ip, tel, saç gibi şeyler) birbirine karışmak, dolaşmak. **dolana dolana** (ya da **dolanı dolanı**) *ik. be.* dolanarak.
dolantaşı, -nı *b. a. yerb.* mineralleri göz ile görülebilen, benekli ve yeşilimtırak renkli, gabro ile bazalt arası püskürük kütle.
dolantı *a. yeni* **1** *tiy.* bir sahne yapıtının düğümünü oluşturan türlü olaylar. *ör. Oyunun dolantısı, seyircinin ilgisini çekecek düzeyde değildi.* **2** *yaz.* bir romanda, okuru, çözümün nasıl olacağı, sonucun nereye varacağı konusunda duraksatan olaylar karışıklığı.
dolap *a.* **1** türlü gereçten, çoğunlukla da tahtadan yapılmış, bir ya da birkaç kapaklı, içinde bölmeler ya da çekmeceler bulunan, eşya koymaya yarayan mobilya. **2** genellikle bir akarsu kıyısına kurulan, dönerek çalışan ve su çeken düzenek. **3** *mec.* aldatıcı gizli davranış, düzen[8], fırıldak[4], hile. *ör. Onun dolaplarına akıl ermez.* **4** ➻ **dönme dolap**. **dolaba girmek** (ya da **gelmek**) düzen ile kötü bir duruma düşürülmek, oyuna gelmek, aldatılmak. **dolabı bozulmak** işi yürümez duruma gelmek. **dolap beygiri** bahçe, bostan vb. sulamak için kuyudan su çekmede kullanılan, aynı yerde dönüp durarak çarklı düzeneği işleten beygir. **dolap beygiri gibi dönüp durmak** değişikliği olmayan, tekdüze bir işte durmadan çalışmak. **dolap çevirmek** (ya da **döndürmek**) düzen ve dalavereyle iş görmek.
dolapçı *a.* **1** dolap[1] yapan ya da satan kimse. **2** dönme dolap işleten kimse. **3** *mec.* düzen ve dalavereyle iş gören kimse, düzenci, fırıldakçı[2], hileci.
dolar *a. İng.* Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve daha başka kimi ülkelerin para biriminin adı.
dolaş *a.* "sımsıkı kucaklaşmak" anlamına gelen ***sarmaş dolaş olmak*** deyiminde geçer.
dolaşabilme *a.* dolaşabilmek eylemi.
dolaşabilmek *(nsz)* dolaşmak elinde olmak, dolaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dolaşık *s.* **1** (ip, saç gibi şeyler için) birbirine dolaşmış, karışmış olan, karışık. **2** dolanarak giden ya da dönemeçleri çok olan, dönemeçli (yol). *ör. Bizim köyün yolu dolaşıktır.* **3** içinden çıkılamayacak denli çapraşık, çözümü güç (iş). *ör. Böyle dolaşık işlere aklım ermez.* **4** *mec.* amacı doğruca açıklamayıp dolaylı olarak sezdiren. *ör. Öğretmen dolaşık anlatımdan hoşlanmaz.*
dolaşıklık *a.* dolaşık olma durumu.
dolaşıksız *s.* dolaşığı olmayan.
dolaşılabilme *a.* dolaşılabilmek eylemi.

dolaşılabilmek *(nsz; ösz)* dolaşılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O şehir birkaç saatte dolaşılabilir.*
dolaşılma *a.* dolaşılmak eylemi.
dolaşılmak *(nsz; ösz)* gezilmek. *ör. Kent birkaç saatte dolaşıldı.*
dolaşım *a.* **1** dolaşmak eylemi. **2** *gövb.* yüreğin çalışmasıyla kanın ve akkanın damarlar içinde sürekli yer değiştirmesi. **3** *eko.* malların ve özellikle paranın elden ele geçmesi. *eş.* **tedavül**. **dolaşıma çıkarmak** *eko.* ➻ **dolanıma çıkarmak**.
dolaşıverme *a.* dolaşıvermek eylemi.
dolaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda dolaşmak.
dolaşma *a.* dolaşmak eylemi.
dolaşmak *(nsz)* **1** amaçsız olarak, gelişigüzel gezmek, gezinmek. *ör. Şöyle bir dolaşmak iyi olacak.* **2** (iplik, saç gibi şeyler) birbirine karışıp zor çözülür bir duruma gelmek. *ör. Kablolar dolaşmış.* **3** doğruca gitmeyip yolu uzatmak. *ör. İstanbul'a Bursa üzerinden gidersenız dolaşırsınız.* **4** (yol için) doğruca olmayıp dolanarak uzamak. *ör. Bu yol dolaşır, siz kestirme olandan gidin.* **5** dönüp başka bir yönden gelmek. *ör. Buradan giriş yok, dolaşıp öteki kapıdan geliniz.* **6** (kan için) damarların içinde akmak. *ör. Yürekten çıkarak dolaşan kan yeniden yüreğe gelir.* **7** dilden dile gezmek, herkesçe söylenmek. *ör. O günlerde birtakım dedikodular dolaşmaktaydı.* **8** *(-i)* denetlemek ereğiyle bir yeri gezmek. *ör. Bekçiler her gece sokakta dolaşırdı.* **9** *(-i)* bir yeri belli bir amaçla gezmek. *ör. Bugün müzeleri dolaşalım.* **10** (rüzgâr, nefes, el için) bir şey üzerinde hafifçe gezinmek. *ör. Rüzgâr saçlarımda dolaşıyordu.* **11** *müz.* özellikle doğaçtan yapılan müzikte, ezgiyi belli bir makam anlayışı içinde, değişik perdeler üzerinde çalmak. *eş.* **gezinmek**[3]. **12** *mec.* kendini göstermek, belirmek. *ör. Yüzünde bir an bir öfke dolaştığını duyumsadım.* **dolaşa dolaşa** *ik. be.* dolaşarak, gezerek, gezinerek.
dolaştırabilme *a.* dolaştırabilmek eylemi.
dolaştırabilmek *(-i)* dolaştırmak elinde olmak, dolaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dolaştırılabilme *a.* dolaştırılabilmek eylemi.
dolaştırılabilmek *(nsz)* dolaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dolaştırılış *a.* dolaştırılmak eylemi ya da biçimi.
dolaştırılıverme *a.* dolaştırılıvermek eylemi.
dolaştırılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda dolaştırılmak.
dolaştırılma *a.* dolaştırılmak eylemi.
dolaştırılmak *(nsz)* dolaştırmak eylemine konu olmak. *ör. Parkta köpek dolaştırılmaz.*
dolaştırış *a.* dolaştırmak eylemi ya da biçimi
dolaştırıverme *a.* dolaştırıvermek eylemi.
dolaştırıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa zamanda dolaştırmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Köpeği biraz dolaştırıverir misin?*
dolaştırma *a.* dolaştırmak eylemi.
dolaştırmak *(-i; -e, -i)* dolaşmasına yol açmak, dolaşmasını sağlamak, dolaşmak eylemini yaptırmak. *ör. Kadın köpeğini her gün dolaştırmaktaydı.*
dolay *a.* **1** bir yeri kuşatan yakın yerlerin tümü, çevre. *eş.* **havali**. *ör. Ankara dolayları yağmurlu geçecek.* **2** zaman için yaklaşıklık bildirir ve genellikle çoğul biçimi kullanılır. *ör. Onu bugün saat üç dolaylarında görmüştüm.*
dolayabilme *a.* dolayabilmek eylemi.
dolayabilmek *(-i)* dolamaya gücü yetmek, dolama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dolayı *il. ("-den dolayı" biçiminde kullanılır)* yüzünden, ötürü, nedeniyle. *ör. Aceleciliğinden dolayı işleri karıştırır.*
dolayısıyla *be.* **1** doğrudan doğruya olmayarak, dolaylı bir biçimde. *ör. Onu dolayısıyla ilgilendirir.* **2** *il.* -den ötürü, nedeniyle, yüzünden. *ör. İş dolayısıyla sık görüşürüz.*
dolayıverme *a.* dolayıvermek eylemi.
dolayıvermek *(-i)* çabucak dolamak.
dolaykutupsal *b. s. T. Ar. T. gökb.* **1** kutup dolaylarında olan. **2** herhangi bir yere göre bir gün içinde çizdiği çember gözeriminin üstünde kalan ve kendisi hiç batmayan (yıldız).
dolaylama *a.* **1** *yaz.* belli bir duyguyu, düşünceyi ya da kavramı doğrudan doğruya anlatacak yerde, onu süslü, bezekli sözcüklerle anlatma yolu; örneğin "Tanrı" diyecek yerde "yerlerin ve göklerin yaratıcısı" demek gibi. **2** *dilb.* bir tek sözcükle belirtilebilecek bir kavramı birçok sözcükle anlatma.
dolaylı *s.* doğrudan doğruya olmayan, dolayısıyla olan, bir araçla, bir aracıyla gerçekleşen. *eş. esk.* **bilvasıta, vasıtal** . *ör. Bu sizi de dolaylı ilgilendirecektir.* **dolaylı anlatım** *dilb.* bir sözün kişi, zaman, belirtme değişiklikleriyle aktarılan biçimi; örneğin "Bana yarın geleceğini söyledi." gibi. **dolaylı anlatmak** doğrudan söylemeyip sezdirmek, anıştırmak. **dolaylı özne** *dilb.* ➻ **sözde özne**. **dolaylı tümleç** *dilb.* eylemin anlamını tümleyen ve yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan ya da ilgeç alan tümleç. **dolaylı vergi** mal aracılığıyla alınan, yükümlüsü önceden belli olmayan vergi.
dolaylılık *a.* dolaylı olma durumu.
dolaysız *s.* doğrudan doğruya gerçekleşen, araya herhangi bir araç girmeden olan, doğrudan doğruya, araçsız, aracısız. *eş. esk.* **bilavasıta, vasıtasız**. **dolaysız anlatım** *dilb.* söylendiği biçimde, olduğu gibi aktarılan anlatım; örneğin "Yarın geleceğim dedi." gibi. **dolaysız vergi** yükümlüsü önceden belli olan, doğrudan doğruya alınan vergi.
dolaysızlık *a.* dolaysız olma durumu.
doldurabilme *a.* doldurabilmek eylemi.
doldurabilmek *(-i)* doldurmak elinde olmak, doldurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
doldurma *a.* **1** doldurmak eylemi. **2** *fiz.* pil, akü gibi nesnelere elektrik yükü biriktirme, yükleme. *eş.* **şarj**. **3** *yaz.* bir katkısı olmayan,

gereksiz sözcükler ve benzetmelerle yüklü anlatım.

doldurmak *(-i)* **1** dolu duruma getirmek, dolmasını sağlamak. *ör. Sürahiyi doldurmak isterken kırdı.* **2** (ateşli silahlar için) içine mermi sürmek. *ör. Avcı çiftesini doldurup ateşledi.* **3** (fiş, çizelge, bildirge gibi basılı kâğıtlar için) gerekli bilgilerin yazılması için boş bırakılmış yerlerine istenilen bilgileri yazmak. **4** (ses, koku vb. için) yayılıp kaplamak. *ör. Çevreyi pis bir koku doldurmuştu.* **5** yaşını, yılını bitirmek. *ör. On sekizini dün doldurdu.* **6** belirli bir süreyi almak, belirli bir süre uğraştırmak. *ör. Bu iş bütün günümüzü doldurdu.* **7** *mec.* neşelendirmek, canlı bir duruma getirmek, yaşam vermek, canlandırmak. *ör. Bir çocuk koca evi doldurur.* **8** *mec.* bir kimseyi başkaları için kötü düşünecek bir duruma getirmek. *ör. Seni doldurmuşlar, ne desem boş.* **9** *arg.* donunu çıkarmaya zaman bulamadan, donuna dışkılamak. **10** *ha.* atı, hızlanması için, gemini gevşeterek üzengilemek, son hızla koşturmak.

doldurtabilme *a.* doldurtabilmek eylemi.

doldurtabilmek *(-i, -e)* doldurtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çakmağına gaz doldurtabilmek için çarşıya inmişti.*

doldurtma *a.* doldurtmak eylemi.

doldurtmak *(-i, -e)* doldurmak eylemini yaptırmak. *ör. Damacanayı suyla doldurttuk.*

doldurtulabilme *a.* doldurtulabilmek eylemi.

doldurtulabilmek *(nsz)* doldurtulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

doldurtulma *a.* doldurtulmak eylemi.

doldurtulmak *(nsz)* doldurmak eylemi yaptırılmak. *ör. Sokağın çukurları belediyece doldurtuldu.*

doldurulabilme *a.* doldurulabilmek eylemi.

doldurulabilmek *(nsz)* doldurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun yerinin doldurulabileceğini sanmak aldanmaktır.*

doldurulma *a.* doldurulmak eylemi.

doldurulmak *(nsz)* **1** dolu olması sağlanmak, dolu bir duruma getirilmek. *ör. Sürahi doldurduldu.* **2** *mec.* (bir kimse) başkaları için kötü düşünecek bir duruma getirilmek. *ör. Müdür doldurulmuş olmalıydı ki beni azarladı.*

dolduruluş *a.* doldurulmak eylemi ya da biçimi.

dolduruluverme *a.* dolduruluvermek eylemi.

dolduruluvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda doldurulmak.

dolduruş *a.* **1** doldurmak eylemi ya da biçimi. **2** *arg.* bir kimseyi başkaları için kötü düşünecek duruma getirme ya da kendisinin herhangi bir nitelikte olduğu yalanına inandırma. **dolduruşa gelmek** *arg.* kendisinin ya da bir eşyasının üstün, önemli bir niteliği olduğu konusundaki abartılı sözlere kanarak bir eylemde bulunmak. *ör. Çocuğun dolduruşa geldiği belliydi.* **dolduruşa getirilmek** *arg.* abartılı sözlerle övülerek bir eylemde bulunmaya yöneltilmek. *eş. arg.* **gaza getirilmek**. **(birini) dolduruşa getirmek** *arg.* bir kimseyi, kendisinin ya da bir eşyasının önemli, üstün bir niteliği olduğu yolundaki abartılı sözlerle kandırıp bir eylemde bulunmaya yöneltmek. *ör. Adamı dolduruşa getirip suç işlettiler.* **dolduruşa kapılmak** *arg.* dolduruşa gelerek bir eylemde bulunmak.

dolduruşçu *a. arg.* insanı dolduruşa getiren kimse. *ör. Dolduruşçulara kanma sen.*

dolduruşçuluk *a. arg.* dolduruşçu olma durumu. *ör. Bizimki dolduruşçuluğuyla ünlüydü.*

dolduruverme *a.* dolduruvermek eylemi.

dolduruvermek *(-i; -i -le)* çabucak ya da kısa süre içinde doldurmak.

dolgu *a.* **1** bir oyuğun, bir kovuğun içine doldurulan madde. *ör. Beton dolgu çökmüş. Diş dolgusu dişi korur.* **2** toprak doldurma işlemi ve bunun sonucu. *ör. Havaalanının dolgusu bitti.* **3** bir çukuru doldurmak ya da bir zemini yükseltmek için kullanılan gereç. *ör. Temele biraz dolgu gerekiyor.* **4** *yerb.* bir maden yatağında filizle birlikte bulunan, çoğunlukla taş ya da mineral maddeler. **dolgu yapmak 1)** doldurmak. **2)** (dişin) çürüğünü temizleyerek oyuğunu dolgu gereciyle doldurmak. *ör. Benim dişçi iyi dolgu yapıyor.* **dolgu yaptırmak** dişçiye çürük dişini doldurtmak.

dolgulu *s.* içinde dolgu gereci olan, doldurulmuş (diş, çukur vb.). *ör. Çocuğun dolgulu dişi ağrıyor.* **dolgulu kumaş** dokunması sırasında, iki katı arası, dış yüzlerden görünmeyecek bir biçimde, kalın ve yumuşak bir iplikle atkılanmış bir kumaş tipi.

dolgun *s.* **1** içi dolarak yuvarlak bir biçim almış. *ör. Divanda iki üç dolgun minder vardı.* **2** (vücut için) şişmana yakın, balıketinde. *ör. Kızın dolgun vücudu vardı.* **3** (para için) çok. *ör. Dolgun bir çekle gönlü alındı.* **4** (dudak, yüz, kol vb. için) etli, tombul. **5** *mec.* kızgınlık, öfke, kırgınlık gibi olumsuz duygularla dolu. *ör. Bana karşı dolgun olduğu açıktı.* **6** *arg.* hileli (zar). **dolgun maaş** (ya da **ücret**) benzer işlere göre verilen en yüksek aylık.

dolgunca *s.* biraz etli, biraz tombul.

dolgunlaşma *a.* dolgunlaşmak eylemi.

dolgunlaşmak *(nsz)* vücudu şişmana yakın bir görünüm almak, tombullaşmak.

dolgunluk *a.* dolgun olma durumu.

dolikosefal, -li *s. Fr. gövb.* ➤ **uzunkafalı**.

dolma *a.* **1** dolmak eylemi. **2** kabak, biber, domates gibi kimi sebzelerin içine kıyma, pirinç vb. tavuk, kuzu, midye gibi kimi hayvanların içine de pirinç ve başka şeyler doldurularak yapılan yemeklerin ortak adı. *ör. Annem dolmayı iyi yapar.* **3** *s.* doldurularak oluşturulmuş, elde edilmiş. *ör. Deniz kıyısına dolma bir iskele yapıldı.* **4** *a. arg.* esrarlı sigara. **5** *a. arg.* yalan, hile, dalavere. **dolma yutmak** (ya da **yemek**) *arg.* kanarak aldanmak, yalana kanmak. **dolma yutturmak** *arg.* yalanla kandırmak.

dolmabiber *b. a.* dolma[2] yapmaya uygun, şişkin, etli yeşil biber.

dolmacı *s.* ve *a. arg.* dolma yutturan, yalancı, hileci.

dolmak, -ar *(nsz)* **1** dolu **(I)** duruma gelmek. *ör. Bardak suyla doldu.* **2** bir yere iyice yayılmak, bir yeri bütünüyle kaplamak, bir şeyin içinde birikerek boşluğu ortadan kaldırmak. *ör. Su havuza dolmaktaydı.* **3** bir yerde pek çok kimse toplanmak, bir yer kalabalık duruma gelmek. *ör. Salon iyice dolmuştu.* **4** hiç boş yer kalmamak. *ör. Görevli kadrosu doldu.* **5** pek çok olmak. *ör. Ağaç meyveyle dolmuş.* **6** (süre, hesap) bitmek, tamamlanmak. *ör. Zaman doldu.* **7** *mec.* içi bir duygu ile kaplanmak. *ör. Ona karşı sevgiyle doldu içim.* **8** *mec.* sabrı tükenip öfkesi taşacak duruma gelmek. *ör. Öğretmen iyice dolmuştu, birden patladı.* **dolup taşmak** çok fazlasıyla olmak, gereğinden çok bulunmak, başka bir kimse ya da şey alamayacak denli kalabalıklaşmak. *ör. Kentin sokakları dolup taşmıştı araçlarla.*

dolmakalem *b. a. T. Ar.* içine mürekkep doldurularak kullanılan yazı kalemi.

dolmalık *s.* dolma[2] yapmaya uygun (nesne). *ör. Dolmalık domatesle dolmalık pirinç aldık.*

dolmen *a. (Keltçeden) tar.* ikisi dikili, üçüncüsü de bunların üzerine kapak gibi yatırılmış üç büyük taş ile oluşturulmuş taş devri mezarı.

dolmuş *s.* **1** her yeri dolu durumda olan, boş yeri kalmamış. *ör. Burası dolmuş, öteki salona geçelim.* **2** *a.* yolcuları teker teker geldiği için dolmayı bekleyen ve dolunca yola çıkan otomobil, kayık, deniz motoru gibi küçük taşıt. *ör. Ankara'daki dolmuşlar kaldırıldı.* **dolmuş yapmak 1)** dolmuş[2] yöntemiyle yolcu taşımak. **2)** birkaç kişi ortaklaşa bir taşıt tutmak.

dolmuşçu *a.* dolmuş[2] işleten kimse, dolmuş sürücüsü. *ör. Dolmuşçular ücretleri artırdı.*

dolmuşçuluk *a.* **1** dolmuş[2] işletme işi. **2** *arg.* dolmuşlarda yapılan yankesicilik.

dolomit *a. yerb.* kalsiyum ve magnezyumlu karbonat bileşiminde bir kayaç.

dolu (I) *s.* **1** içi boş olmayan, boş yeri kalmamış bulunan, alabileceği kadarını almış olan, dolmuş[1]. *ör. Çukur suyla doluydu.* **2** boş yeri kalmamış olan, her yeri tutulmuş bulunan, boş yeri yok. *ör. Sinema bu kez doluydu.* **3** bir yerde sayıca çok olan, pek çok. *ör. Ağaçta meyve doluydu.* **4** (ateşli silahlar için) içinde mermisi bulunan. *ör. Çifte dolu, kurcalamayın.* **5** boş zamanı bulunmayan. *ör. Bu hafta doluyuz.* **6** çok miktarda nicelik kapsayan. *ör. Buzdolabı yiyecek doluydu.* **7** *bitb.* içinde boşluk bulunmayan. *ör. Bitkide dolu sap dik tutucudur.* **8** *a.* (halk öykülerinde) içki doldurulmuş bardak, içki. *ör. Hak âşıklığı odur ki pir elinden dolu içer.* **9** *s. mec.* bir duygunun güçlü etkisinde olan. *ör. Sevgi dolu bir sesle konuşuyordu.* **dolu dolu** *ik. be.* dolu bir biçimde. *ör. Günlerini dolu dolu yaşamak isterdi.* . . . **dolusu** . . . dolduracak ölçüde. *ör. Çanta dolusu parayla geldi.* **doluya koydum almadı, boşa koydum dolmadı** "her seçeneği denedimse de bir çözüm bulamadım" anlamında söylenir.

dolu (II) *a.* havadaki su buğusunun soğuk yüzünden birden yoğunlaşıp katılaşmasıyla türlü irilikte, yuvarlak ya da düzensiz biçimli buz taneleri durumunda oluşan, yere hızla düşen bir yağış türü. **dolu yağmak** dolu türü yağış olmak, dolu yere düşmek.

doludizgin *be.* **1** (at arabası ve atlı için) atı, dizginini gevşetip son hızla koşturarak, çok hızlı sürerek, son hızla. *ör. Atlı, köye doğru doludizgin gidiyordu.* **2** *mec.* pek çok olarak, önü alınamayacak bir biçimde. *ör. Duygularım doludizgindi.* **doludizgin gitmek 1)** çok hızla yol almak, çok hızlı koşmak. *ör. Araba doludizgin gitmekteyken devrildi.* **2)** *mec.* önlenemeyecek bir biçimde olmak, çok hızlı gelişmek. *ör. Oğlan doludizgin gitmekte, korkarım işi batırır.*

dolukma *a. ha.* dolukmak eylemi.

dolukmak *(nsz) ha.* (göz için) duygusal bir nedenle ağlayacak duruma gelmek, yaşarmak. *ör. "Annen gitti" deyince çocuğun gözleri dolukmuştu.*

doluluk *a.* dolu **(I)** olma durumu. **doluluk oranı** var olan sığaya göre dolu bulunanların durumu. *ör. Antalaya otellerinde doluluk oranı yüzde seksen olmuş.*

dolum *a.* doldurma ya da doldurulma işi. *ör. Arabayı benzin dolum yerine çek.*

dolunay *a. gökb.* Ay'ın Yer'e dönük yüzünün tam bir daire olarak, bütünüyle parlak göründüğü evre. *eş. esk.* **bedir**.

doluş *a.* dolmak eylemi ya da biçimi.

doluşma *a.* doluşmak eylemi.

doluşmak *(-e)* üst üste binercesine bir araya gelmek, bir yere dolmak ya da bir yerde toplanmak. *ör. Keçiler bahçeye doluşmuştu.*

doluşuverme *a.* doluşuvermek eylemi.

doluşuvermek *(-e)* çabucak ya da kısa zamanda doluşmak.

doluverme *a.* doluvermek eylemi.

doluvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa zamanda dolmak.

domalabilme *a.* domalabilmek eylemi.

domalabilmek *(nsz)* domalmak elinde olmak, domalma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

domalan *a. bitb.* asklı mantarlardan, toprağın on beş, yirmi santimetre altında yumru biçiminde yetişen, yenilebilen bir bitki, yermantarı.

domalış *a. ha.* domalmak eylemi ya da biçimi.

domalıverme *a.* domalıvermek eylemi.

domalıvermek *(nsz)* ansızın domalmak.

domalma *a. ha.* domalmak eylemi.

domalmak *(nsz) ha.* dizleri büküp elleri dizlere dayayarak kıçı geriye doğru çıkarıp öne doğru eğilmek.

domaltabilme *a.* domaltabilmek eylemi.

domaltabilmek *(-i) ha.* domaltmaya gücü yetmek, domaltma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

domaltılabilme *a.* domaltılabilmek eylemi.
domaltılabilmek *(nsz) ha.* domaltılması olanaklı olmak ya da domaltılma olasılığı bulunmak.
domaltılış *a. ha.* domaltılmak eylemi ya da biçimi.
domaltılma *a. ha.* domaltılmak eylemi.
domaltılmak *(nsz) ha.* domalmış duruma getirilmek, domalması sağlanmak.
domaltış *a. ha.* domaltmak eylemi ya da biçimi.
domaltma *a. ha.* domaltmak eylemi.
domaltmak *(-i) ha.* domalmış duruma getirmek, domalmasını sağlamak.
domates *a. (Amerika yerlilerinin dilinden)* (. .' .) *bitb.* **1** patlıcangillerden, ılıman iklimlerde yazın bahçe ve tarlalarda yetiştirilen ya da kışın kapalı seralarda yetiştirilebilen, yaprakları tüylü, çiçekleri salkım durumunda, vitamin bakımından zengin olan ürünü çiğ ya da pişmiş olarak yenilen, salçası yapılan, çok değerli otsu bir bitki. **2** bu bitkinin sebze olarak kullanılan (yemeği, salatası, turşusu, salçası yapılan) türlü irilikte ve genellikle elma biçiminde, önceleri yeşil, olgunken kırmızı olan ürünü. **domates salçası** domatesten yapılan ve yiyeceklere tat vermek için kullanılan salça.
domatesli *s.* içinde domates bulunan (yiyecek). *ör. Domatesli pilavı severim.*
dombay *a. ha.* **1** manda. **2** *s.* kısa boylu ve şişman (kimse).
domdom *a. ha.* ➻ **dumdum**.
dominant *s. İng.* ➻ **başat**.
domino *a. Fr.* (. .' .) **1** üzerileri noktalarla işaretli ve dikdörtgen biçimli yirmi sekiz taşla masa üzerinde, iki ya da daha çok kişi arasında oynanan bir oyun. **2** maskeli balolarda giyilen, önü açık, kukuletalı uzun giysi.
dominyon *a. İng.* İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi bağımsız ülkelere verilen ad.
domur *a. ha.* **1** kabarcık, kabarık. **2** tomurcuk. **domur domur** *ik. be. ha.* **1)** (ter, su için) boncuk gibi iri taneler durumunda, damla damla. **2)** kabarık kabarık. **domur domur olmak** (ter, su, vücutta bir yer) kabarık kabarık ya da boncuk gibi iri taneler durumunda olmak. *ör. Derisi domur domur olmuş.*
domurcuk *a. ha.* domur[2], tomurcuk.
domuz *a.* **1** *hayb.* çiftparmaklılardan, eti, yağı, derisi ve kılı için beslenen evcil hayvan. **2** *ha.* yabandomuzu. **3** *hkr.* hain, ters, inatçı, aksi. **domuz arabası** ağır yükleri yakın yerlere taşımakta kullanılan, küçük tekerlekli, üstü düz, alçak araba. **domuz ayrıkotu** *bitb.* buğdaygillerden, ekinlere çok zararlı bir bitki. **domuz gibi** *tkz.* **1)** kötü huylu ve hain (kimse). *ör. Kız, domuz gibi, büyük tanımıyor.* **2)** adamakıllı iyi, çok iyi. *ör. Domuz gibi halleri var, ödesinler.* **domuz gibi tıkınmak** doymayacakmışçasına yemek, çok ve oburca yemek. **domuzdan (bir) kıl çekmek** (ya da **koparmak**) elisıkı, sevimsiz ve varsıl bir kimseden az da olsa bir şey alabilmek.
domuzuna *be.* **1)** inatçıya yaraşır bir biçimde, terslik, aksilik olsun diye, çok haince, domuzca, inadına. *ör. Bunu domuzuna yaptığını biliyoruz.* **2)** pek çok, adamakıllı. *ör. Usta domuzuna öfkeliydi, çırak kaçtı.*
domuzayağı, -nı *b. a.* ağızdan dolma tüfeklerde, namludan sıkıyı[10] çıkarmakta kullanılan çengelli çubuk.
domuzbalığı, -nı *b. a. hayb.* yunusbalığıgillerden, soğuk ya da ılıkça denizlerde yaşayan bir memeli türü.
domuzbaşı, -nı *b. a. ha.* hayvanlarda, genellikle kulak arkalarında ve boğazda şişkinlik biçiminde beliren bir hastalık.
domuzca *be. mec.* pek haince.
domuzdamı, -nı *b. a.* maden ocaklarında, çökmemesi için direklerle sağlamlaştırılmış boşluk.
domuzdikeni, -ni *b. a. ha.* baklagillerden, genellikle Akdeniz Bölgesi'nde yetişen, her yanı dikenli bir ağaççık.
domuzgiller *ç. a. hayb.* çiftparmaklılar takımının, gevişgetirmeyenler alttakımına giren bir familya.
domuzlağ *a. ha.* ➻ **domuzluk**[2].
domuzlan *a. ha.* bir tür böcek, bokböceği.
domuzlaşabilme *a.* domuzlaşabilmek eylemi.
domuzlaşabilmek *(nsz) mec.* domuzlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu tanırım, bazen domuzlaşabilir.*
domuzlaşma *a.* domuzlaşmak eylemi.
domuzlaşmak *(nsz) mec.* hainlik etmek, terslik çıkarmak, aksileşmek, inatçılaşmak.
domuzluk *a.* **1** *mec.* haince davranış, hainlik, terslik, aksilik, inatçılık. **2** *ha.* su değirmenlerinde çarkın bulunduğu ve döndüğü yer. *ör. Değirmenin domuzluğundan sular köpürerek çıkıyordu.* **domuzluk etmek** (ya da **yapmak**) haince davranmak, hainlik etmek, inatçı davranmak.
domuztırnağı, -nı *b. a. den.* palanganın takılmasında yararlanılan, bir yanı çatal biçiminde çift tırnaklı, öteki yanı halkalı demir kanca.
don (I) *a.* **1** vücudun belden aşağısına giyilen, uzun ya da kısa iç giysisi. *eş.* **külot**[1]. **2** *ha.* kılık, giysi. **3** (at için) tüy rengi. **don gömlek** *tkz.* üzerinde yalnızca bir don ile bir atlet bulunacak denli soyunmuş bir durumda. **donuna etmek 1)** küçük ya da büyük aptesini donuna yapmak. **2)** *mec.* çok korkmak. **donuna kaçırmak** küçük ya da büyük aptesini tutamayıp istemeksizin donuna etmek. **donuna yapmak** (ya da **doldurmak**) **1)** küçük ya da büyük aptesini donuna etmek. **2)** *mec.* çok korkmak.
don (II) *a.* hava sıcaklığının sıfırın altına düşerek bir süre bu durumda kalması sonucu suyun ve bitkiler üzerindeki nemin buza dönüşmesi olayı. *ör. Don bitkilere zarar verir.* **don çözülmek** hava ısınarak buzlar erimeye başlamak. **don havası** suları donduracak kuru soğuk. **don tutmak** (sular) buz tutmak, donmak.

don yapmak (hava için) don olayını gerçekleştirmek, suları dondurmak. **dona çekmek** (hava) suları donduracak denli soğumak.
donabilme *a.* donabilmek eylemi.
donabilmek *(nsz)* donma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Hayvanlar bu soğukta donabilir.*
donakalış *a.* donakalmak eylemi ya da biçimi. *ör. Beni görünce donakılışı suçlu oluşundandı.*
donakalma *a.* donakalmak eylemi.
donakalmak *(nsz)* çok şaşırarak bir süre ne yapacağını, nasıl davranacağını, ne söyleyeceğini bilememek.
donam *a. ha.* **1** yeni yapılan bir evin kapı, pencere, tavan, döşeme gibi bölümleri. **2** gemi ve kayıkların donatılması.
donama *a.* bezeme, süsleme.
donamak *(-i)* bezemek, süslemek.
donanabilme *a.* donanabilmek eylemi.
donanabilmek *(nsz)* donanmak elinde olmak, donanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
donanım *a.* **1** donatmaya yarayan nesneler. **2** *den.* gemide gerekli olan direk, seren, halat, yelken takımı gibi gereçlerin tümü. **3** *sp.* kimi jimnastik çalışmalarında kullanılan kasa, at, barfiks gibi gereçler. **4** bilgisayarı oluşturan ekran, klavye, fare, disket sürücü gibi fiziksel gereç. *ör. Bilgisayar donanımına İngilizce "hardware" deniyor.*
donanımlı *s.* donanımı bulunan.
donanımlılık *a.* donanımlı olma durumu.
donanımsız *s.* donanımı bulunmayan.
donanımsızlık *a.* donanımsız olma durumu.
donanış *a.* donanmak eylemi ya da biçimi.
donanıverme *a.* donanıvermek eylemi.
donanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda donanmak.
donanma *a.* **1** donanmak eylemi. **2** bir devletin deniz kuvvetleri, savaş gemileri. *ör. Donanmamız güçlendiriliyor.* **3** belli bir amaçla kullanılan gemilerin bütünü. *ör. Ticaret donanmasına bir gemi daha alındı.* **4** bayramlarda, sevinçli günlerde bayraklar asarak, ışıklar kullanarak, fişekler yakarak yapılan şenlik.
donanmak *(nsz)* **1** giyinip kuşanmak, bezenmek, süslenmek. **2** bezenmek, kaplanmak. *ör. Bademler çiçekle donanmıştı.* **3** ışıklar içinde olmak, ışıklı duruma gelmek, ışıklarla bezenmek. *ör. Güneşle donanmış tepeler çok güzeldi.*
donatabilme *a.* donatabilmek eylemi.
donatabilmek *(-i)* donatmak elinde olmak, donatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bayramda sınıfı bayraklarla donatabiliriz.*
donatı *a.* donatmak için gerekli olan şeyler. *eş. esk.* **teçhizat**.
donatılabilme *a.* donatılabilmek eylemi.
donatılabilmek *(nsz)* donatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
donatılış *a.* donatılmak eylemi ya da biçimi.
donatılıverme *a.* donatılıvermek eylemi.
donatılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda donatılmak.
donatılma *a.* donatılmak eylemi.
donatılmak *(nsz)* donatmak eylemi yapılmak, donatmak eylemine konu olmak. *ör. Gemi donatılıp yola çıkarıldı.*
donatım *a.* **1** donatmak eylemi, donatma. *eş. esk.* **teçhiz**. **2** fabrika, havaalanı, spor kuruluşu, tiyatro, askeri birlik gibi bir yeri araç gereçlerle donatma işi. **3** *ask.* bir ere, savaşa hazırlık sırasında, günlük giysi ve silah dışında verilen gereçler. *ör. Askerin donatımı tamamlanmıştı.*
donatımcı *a.* bir film ya da tiyatro yapıtı için gerekli olan bütün sahne araç ve gereçlerini sağlayan ve bu işi yöneten kimse. *eş.* **aksesuarcı**.
donatımlı *s.* donatılmış olan. *ör. Ama devletin askeri gücünü, modern eğitimli ve donatımlı bir orduya dayandırmak gerekir.*
donatımlık *a.* kadın giyiminde tamamlayıcı öğe olarak kullanılan çanta, şapka, eldiven, takılar gibi şeyler. *eş.* **aksesuar**[3].
donatımlılık *a.* donatımlı olma durumu.
donatımsız *s.* iyi donatılmamış olan, yeterli donatımı olmayan. *ör. Donatımsız bir orduyla yurt savunması güçtür.*
donatımsızlık *a.* donatımsız olma durumu. *ör. Ülke gitgide artan nüfusuyla donatımsızlığı büsbütün ortaya çıkan bir köylü kalabalığını nasıl beslesin?*
donatış *a.*donatmak eylemi ya da biçimi.
donatıverme *a.* donatıvermek eylemi.
donatıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda donatmak.
donatma *a.* donatmak eylemi. *eş. esk.* **teçhiz**.
donatmak *(-i)* **1** bir kimseyi giydirip kuşatmak. *ör. Yoksulu donatmak varsıla düşermiş...* **2** bir şeyi, gözalıcı şeylerle bezeyerek, süsleyerek gösterişli bir duruma sokmak. *ör. Sınıfımızı donattık.* **3** bir şeyin iş görebilmesi için gerekli olan bütün nesneleri, araç ve gereçleri sağlamak, onu bu yönden eksiksiz duruma getirmek. *eş. esk.* **teçhiz etmek**. *ör. Orduyu donatmak para ister.* **4** *arg.* uzun uzadıya sövüp saymak, azarlamak.
donattırma *a.* donattırmak eylemi.
donattırmak *(-i, -e)* donatmak eylemini yaptırmak. *ör. Padişah, gemilerini donattırıp sefere çıkmış.*
donayazma *a.* donayazmak eylemi.
donayazmak *(nsz)* donma tehlikesi atlatmak, az kalsın donmak.
dondurabilme *a.* dondurabilmek eylemi.
dondurabilmek *(-i)* dondurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Don bitkileri dondurabilir.*
donduraç *a.* ➤ **dipfriz**.
dondurma *a.* **1** dondurmak eylemi. **2** şekerli sütün ya da meyve sularının dondurulmasıyla elde edilen soğuk yiyecek. **3** *s.* dondurularak sertleştirilmiş, dondurulmuş.
dondurmacı *a.* **1** dondurma yapan ya da satan kimse. **2** dondurma yapılıp satılan yer.

dondurmacılık *a.* **1** dondurmacı olma durumu. **2** dondurma yapma ve satma işi. *ör. Oğlan dondurmacılıkla geçiniyor.*
dondurmak *(-i)* **1** donmuş duruma getirmek, donmasını sağlamak. **2** *mec.* üşütmek. *ör. Çocuğu sokakta dondurursunuz.* **3** *mec.* bir şeyi değiştirilemez bir durumda bekletmek, tutmak. *ör. Hükümet ücretleri dondurdu.*
dondurucu *s.* **1** donmaya yol açan, donduran. **2** çok üşüten, çok soğuk. *ör. Dondurucu soğuklar geliyormuş.*
dondurulabilme *a.* dondurulabilmek eylemi.
dondurulabilmek *(nsz)* dondurulması olanak içinde olmak, dondurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dondurulma *a.* dondurulmak eylemi.
dondurulmak *(nsz)* **1** donmuş duruma gelmesi sağlanmak, dondurmak eylemine konu olmak. *ör. Balık dondurularak saklanabilir.* **2** *mec.* çok üşütülmek. *ör. Kalorifersiz otobüste yolcular dondurulduk.* **3** *mec.* değişmez duruma getirilmek. *ör. Fiyatlar ve ücretler bir süre için dondurulduk.*
dondurulmuş *s.* **1** buz durumuna getirilmiş. **2** dondurularak sertleştirilmiş, soğukta korunmuş. *ör. Dondurulmuş balık dışalımı arttı.*
donduruverme *a.* donduruvermek eylemi.
donduruvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede dondurmak.
done *a. Fr.* ➻ **veri**.
donkişot, -tu *s. (İspanyol yazarı Cervantes'in Don Quichotte adlı yapıtının aynı adı taşıyan başkişisinin adından)* gereği yokken yiğitlik göstermeye kalkışan (kimse). *ör. Bizim, donkişotlara gereksinimimiz yok.*
donkişotça *be.* donkişota yaraşır bir biçimde.
donkişotlaşma *a.* donkişotlaşmak eylemi.
donkişotlaşmak *(nsz)* donkişota yakışır bir biçimde davranmak, gereği yokken yiğitlik göstermeye kalkışmak.
donkişotluk *a.* donkişot olma durumu. **donkişotluk etmek** donkişot gibi davranmak.
donlu *s.* donu olan.
donma *a.* donmak eylemi. **donma derecesi** *kim.* akışkan bir maddenin katı duruma geçtiği santigrat derece. **donma noktası** *kim.* suyun donmaya başladığı santigrat derecesi.
donmak, -ar *(nsz)* **1** soğuğun etkisiyle katı duruma gelmek, buz tutmak, buz olmak. *ör Su, sıfırın altında donar.* **2** (canlılar) soğuktan ölmek, yaşamını yitirmek. *ör. Dağcı donmuş.* **3** (bitki) soğuktan zarar görmek, kavrulmak, bozulmak, yararlanılmaz duruma gelmek. *ör. Dünkü donda portakallar donmuş.* **4** kimyasal bir etkiyle katılaşmak. *ör. Alçı çabuk donmuştu, kullanamadık.* **5** *mec.* çok üşümek. *ör. Sokakta donmaktansa evden çıkmam.* **6** *mec.* beklenmedik bir durum karşısında ne yapacağını şaşırıp hareketsiz kalmak. *ör. Adam, polisi karşısında görünce dondu, kaçamadı.* **donup kalmak** ➻ **donakalmak**. *ör. Polisi görünce donup kaldı.*
donmaönler *b. a.* ➻ **antifriz**.
donmuş *s.* soğuktan katılaşmış, soğukta korunmuş, dondurulmuş. *ör. Donmuş eti biraz bekletmek, buzunu çözdürmek gerekir.*
donra *a. ha.* **1** baş konağı, saç kepeği. **2** kalın bir tabaka durumuna gelmiş kir. **3** kirden ve soğuktan ellerde, ayaklarda oluşan çatlaklar.
donralı *s. ha.* donrası olan.
donsuz *s.* **1** don giymemiş olan, donu bulunmayan. **2** *mec.* yoksul, parasız.
donuk *s.* **1** parlak olmayan, sönük. *eş.* **mat**. *ör. Gökte donuk yıldızlar vardı.* **2** (göz için) canlılığı olmayan, ışığı sönmüş. *ör. Ölü balığın donuk gözleri cam gibiydi.* **3** *mec.* canlılığı az olan, durgun, uyuşuk. *ör. Adam donuk gözlerle baktı.* **donuk donuk** *ik. be.* donuk bir biçimde, canlılığı olmayarak, cansız cansız. *ör. Adam donuk donuk baktı.*
donuklaşabilme *a.* donuklaşabilmek eylemi.
donuklaşabilmek *(nsz)* donuklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
donuklaşma *a.* donuklaşmak eylemi.
donuklaşmak *(nsz)* donuk bir duruma gelmek.
donuklaştırılma *a.* donuklaştırılmak eylemi.
donuklaştırılmak *(nsz)* donuk bir duruma getirilmek, donuklaşması sağlanmak.
donuklaştırma *a.* donuklaştırmak eylemi.
donuklaştırmak *(-i)* donuk bir duruma getirmek.
donukluk *a.* donuk olma durumu.
donuverme *a.* donuvermek eylemi.
donuvermek *(nsz)* hemen ya da kısa sürede donmak. *ör. Bu gece don olmuş, bahçedeki çiçekler donuvermişti.*
donyağı, -nı *b. a.* **1** içyağlarının eritilmesiyle elde edilen ve olağan sıcaklıkta katı durumda bulunan hayvansal yağ. **2** *mec.* soğuk ve sevimsiz kimse. **donyağı gibi** hiç konuşmayan, soğuk, hareketsiz, sevimsiz kimseler için söylenir.
dopdolu *s.* (.' . .) ağzına değin dolu, tümüyle dolu, büsbütün dolu, çok dolu.
doping *a. İng.* bir spor yarışması sırasında, vücuda üstün güç ve devinim sağlamak ereğiyle yarışmadan önce kullanılan güçlendirici, uyarıcı ilaç. **doping yapmak 1)** (bir insana ya da hayvana) kimi bedensel özellikleri değiştiren ya da çok artıran uyarıcı bir ilacı çok az miktarda vermek. **2)** *mec.* güç verici, uyarıcı bir etkide bulunmak. *ör. Ödül ona doping yaptı, onu bol ürüne yöneltti.*
dorlak *a. ha.* **1** on beş yaşından aşağıdaki kız ve erkek çocuklara verilen ortak ad. **2** delikanlı. **3** *s.* tembel, yoksul (kimse).
doru *a.* ve *s.* **1** gövdesi kızıl, bacaklarıyla yelesi kara olan (at). *ör. Atı doru ya da yağızdı.* **2** bu renkte olan (at donu). *ör. Doru bir atımız vardı.*
doruk *a.* **1** dağ, ulu ağaç gibi yüksek şeylerin en yüksek noktası, tepesi. *eş. esk.* **şahika, zirve** . *ör. Ağrı Dağı'nın doruğuna tırmanıldı.* **2** devlet katında ya da devletlerarasında en yet-

kili kimselerin katıldığı toplantı. *eş. esk.* **zirve**. *ör. Paris doruğuna başbakan gidecek.* **3** *mec.* en yüksek düzey, en yüce aşama. *ör. Onun yazılarında etkileme gücünün doruğuna ulaşır sözcükler.* **4** *mec.* en yüksek başarı düzeyi. *ör. Bu romanıyla doruğa çıktı.* **5** *tiy.* bir oyunun geriliminin en can alıcı noktası. *ör. Bu sahnede olay doruğa ulaşır.* **doruk çizgisi** *coğr.* sıradağların en üst bölümünden geçtiği, doruk uçlarını birbirine bağladığı varsayılan çizgi. **doruk sivrisi** *coğr.* kimi genç dağlarda görülen, iğne gibi ince uçlarla son bulan dorukların her biri. **doruk toplantısı** devlet katında ya da devletlerarasında en yetkili kimselerin katıldığı toplantı. *eş. esk.* **zirve**.

doruklama *a. ha.* doruklamak eylemi.

doruklamak *(-i) ha.* **1** bir kabı tıka basa, tepeleme doldurmak. **2** bir ağacın tepesini kesmek, ağacı tepesinden kırmak.

doruklaşma *a.* doruklaşmak eylemi.

doruklaşmak *(nsz) mec.* doruk durumuna gelmek, yücelmek. *ör. O, bu eylemiyle artık doruklaşmıştır.*

doruklaştırılma *a.* doruklaştırılmak eylemi.

doruklaştırılmak *(nsz) mec.* doruklaşlaşması sağlanmak, doruk durumuna getirilmek.

doruklaştırma *a.* doruklaştırmak eylemi.

doruklaştırmak *(-i) mec.* doruklaşmasını sağlamak, doruk durumuna getirmek.

dorum *a. ha.* deve yavrusu.

dosdoğru *s.* **1** çok doğru, çok yerinde. *ör. Bu sözün dosdoğru olduğu açıktı.* **2** *be.* sağa sola sapmadan, doğru olarak, doğruca. *ör. Bu yol dosdoğru bizim köye gider.*

dost, -tu *a.* ve *s. Far.* **1** sevilen ve güvenilen yakın arkadaş, sıkı fıkı görüşülen kimse, gönüldeş. **2** aralarında iyi ilişki bulunan, iyi geçinen. *ör. Dost devletler yardıma hazırmış.* **3** bir şeye düşkün olan, ona aşırı ilgi duyan kimse. *ör. Ormancılar ağaç dostudur.* **4** düşman olmayan, yakınlık gösteren. *ör. Kimi hayvanlar insan dostudur.* **5** erkek ya da kadının arada evlilik olmaksızın ilişki kurduğu kimse. **6** *ünl.* sevilen tanıdık birine içten seslenme sözü. *ör. Dost, bugün ne yapalım?* **7** *mec.* tasavvufta gerçek sevgili, Tanrı. *ör. Gel dosta gidelim gönül.* **dost acı söyler** dost olan kimse dostundan gerçeği saklamaz, dostunun kusurunu, yanlışını acı da olsa söyler, dostunu uyarır, dostun acı sözü iyilik içindir. **dost ağlatır, düşman güldürür** "düşman, bizim kusurlu olmamızı ister, onun için gerçeği söylemez, hoşa gidecek şeyler söyler, dost ise kusurumuzu söylemekten çekinmez, bunu görev bilir" anlamında söylenir. **dost başa bakar, düşman ayağa 1)** dosta düşmana karşı insan iyi giyinmelidir. **2)** dost, başımızın yükselmesini, düşman ise ayağımızın kaymasını bekler. **dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur** "dostlarını elden geldiğince artır, düşmanlarını azalt" anlamında söylenir. **dost dostun ayıbını yüzüne söyler** "gerçek dost, insanın kusurunu yüzüne söyler, bu, dostuna iyilik etmektir, dostunun kusurunu onun arkasından söylerse kovculuk etmiş olur" anlamında kullanılır. **dost dostun eğerlenmiş atıdır** gerçek dost, dostunun güç, sıkışık zamanında yardıma koşmaya hazır durumdadır. **dost düşman** herkes. *ör. Bunu dost düşman görsün istedim.* **dost edinmek** kendine dost bulmak. *ör. O çabuk dost edinir.* **dost ile ye, iç, alışveriş etme** "alışverişte iki yan da kendi çıkarını düşünür, bunun için, dostlar arasındaki alışveriş dostluğu bozabilir" anlamında söylenir. **dost kara günde belli olur** gerçek dostlar insanın üzüntülü, sıkıntılı günlerinde yardıma koşar, dostunun yanında olur. **dost kazığı** *tkz.* dost bilinen bir kimseden gelen zarar ya da kötülük anlatılırken kullanılır. **dost olmak** yakınlık kurmak. **dost tutmak** (erkek ya da kadın) evlilikdışı ilişki kurmak. **dost sözü acıdır** ➻ **dost acı söyler**. **dosta düşmana** herkese. *ör. Bunu dosta düşmana göstermek isteriz.* **dosta düşmana karşı 1)** ele güne, herkese karşı. **2)** dostları üzmemek, düşmanları sevindirmemek için. *ör. Dosta düşmana karşı bunu yapmak gerekliydi.* **dostlar alışverişte görsün (diye)** iş yapıyor dersin, gösteriş, iş olsun (diye). **dostlar başına** iyi bir şeyi dostlar için de dilemek için söylenir. **dostlar başından** (ya da **dostlardan**) **ırak** kötü bir durumun ağırlığını belirtmek için kullanılır. **dostlar şehit, biz gazi** tehlikeli işleri başkalarına bırakıp kendileri sonuçtan yararlanmak için bir yana çekilenlerin tutumunu anlatmak için alay yollu kullanılır. **dostun attığı taş baş yarmaz** dostun hırpalaması, acı sözü güce gitmez, çünkü dost bunu dostunun iyiliğini düşündüğü için yapar, dostu da bunu bildiği için gücenmez.

dostane *be. Far.* (. - .) ➻ **dostça**.

dostça *be.* ve *s. Far. T.* dost gibi, dosta yakışır bir biçimde.

dostluk *a. Far. T.* dost olma durumu ya da dostça davranış. **dostluk başka, alışveriş başka** "alışverişte dostluk söz konu su olmaz, dostluk, alışverişte birinin ötekine özverili davranmasını gerektirmez" anlamında söylenir. **dostluk etmek** dost gibi davranmak, yakınlık kurmak. **dostluk kantarla, alışveriş miskalle** "iş iştir, işe dostluk karıştırılmaz" anlamında kullanılır. **dostluk kurmak** dost olmak, yakınlaşmak, dostluk ilişkisine girmek. *ör. Onunla dostluk kurmak güç olmuştu.* **dostluk okkayla, alışveriş dirhemle** ➻ **dostluk kantarla, alışveriş miskalle**.

dostsuz *s.* ve *be. Far. T.* dostu bulunmayan. *ör. İnsan geçimsiz olursa dostsuz kalır.*

dostsuzluk *a. Far. T.* dostsuz olma durumu.

dosya *a. Fr.* (.' .) **1** özdeş konu, iş ya da kimseyle ilgili belgeler bütünü. **2** bu türlü belgelerin içine konulduğu kartondan yapılmış kap. **dosya açmak** bir konu, iş ya da kimseyle ilgili yeni bir dosya hazırlamak.

dosyalama *a. Fr. T.* dosyalamak eylemi.
dosyalamak *(-i) Fr. T.* (yazıları, belgeleri) dosya içine koymak.
dosyalanabilme *a. Fr. T.* dosyalanabilmek eylemi.
dosyalanabilmek *(nsz) Fr. T.* dosyalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dosyalanma *a. Fr. T.* dosyalanmak eylemi.
dosyalanmak *(nsz) Fr. T.* (yazılar, belgeler için) bir dosya içinde toplanmak, bir dosyaya konulmak.
dosyalatabilme *a. Fr. T.* dosyalatabilmek eylemi.
dosyalatabilmek *(-i, -e) Fr. T.* dosyalatna olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dosyalatma *a. Fr. T.* dosyalatmak eylemi.
dosyalatmak *(-i, -e) Fr. T.* **1** dosyalamak eylemini yaptırmak. **2** (yazılar, belgeler için) bir dosyada toplanmasını sağlamak, bir dosyaya koydurmak. *ör. Belgeleri dosyalatıp size sunacağım.*
dosyalayabilme *a. Fr. T.* dosyalayabilmek eylemi.
dosyalayabilmek *(-i) Fr. T.* dosyalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dosyalayış *a. Fr. T.* dosyalamak eylemi ya da biçimi. *ör. Belgeleri dosyalayışımız iyi olmuş.*
doyabilme *a.* doyabilmek eylemi.
doyabilmek *(nsz; -e)* doyma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
doyasıya *be.* kana kana, bol bol, kanıncaya değin, doyuncaya değin. *ör. Bu yaz doyasıya yüzmek istiyorum.*
doygu *a. ha.* doyuracak şeyler, yiyecek. *eş. esk.* **rızk.**
doygun *s.* her türlü gereksinimini gidermiş olan, doymuş olan.
doygunlaşma *a.* doygunlaşmak eylemi.
doygunlaşmak *(nsz)* doygun bir duruma gelmek.
doygunluk *a.* **1** doygun olma durumu. **2** gönül tokluğu. *ör. Onun gösterdiği doygunluğu kimse gösteremez.* **3** *ruhb.* bir isteğin gerçekleşmesinden, bir şeyin elde edilmesinden, bir amaca ulaşılmasından doğan rahatlatıcı duygu. *eş. esk.* **tatmin**[4].
doyma *a.* **1** doymak eylemi. **2** *fiz.* bir gazın, belli bir sıcaklıkta o sıcaklığa özgü olan en büyük basınç altında bulunması. **3** *fiz.* yeğinliği gittikçe artırılan bir manyetik alanın içindeki bir çelik çubuğun alabileceği en çok manyetizmayı almış olması. **4** *kim.* bir maddenin bir çözücü içinde tümüyle ya da en çok oranda çözünmesi. **5** *ruhb.* ➻ **doygunluk**[3]. **doyma noktası** *kim.* bir çözeltideki çözünenin doyma derişmesine ulaştığı nicelik.
doymak, -ar *(nsz)* **1** açlığı kalmayıncaya değin yemek. **2** *(-e) mec.* bol bol elde ederek yeter bulmak, artık istemez olmak. *ör. Çocuk sevgiye doymuştu.* **3** *(-e)* bir gereksinmesini yeterince karşılamak. *ör. Oğlan bu yıl oyuna doydu.* **4** (olumsuz biçimde) bıkmamak. *ör. Çocuk sevgiye doymaz.* **doya doya** doyuncaya değin, bol bol, doyasıya.
doymamış *s.* **1** henüz tok duruma gelmemiş, açlığını gidermemiş olan. **2** *kim.* doyma[4] durumuna gelmemiş olan.
doymamışlık *a.* **1** doymamış olma durumu. **2** *kim.* doymamış organik bileşiklerin niteliği.
doymaz *s.* doymak bilmeyen, açgözlü.
doymazlık *a.* doymaz olma durumu, açgözlülük.
doymuş *s.* **1** bir şeyler yiyerek tok duruma gelmiş, açlığını gidermiş olan. **2** *mec.* isteğini elde ederek rahatlamış, isteği kalmamış olan. *ör. Sevgiye doymuş çocuk azdır.* **3** *fiz.* ve *kim.* doyma durumuna gelmiş olan (gaz, sıvı ya da elektromıknatıs).
doymuşluk *a.* doymuş olma durumu.
doyulabilme *a.* doyulabilmek eylemi.
doyulabilmek *(-e ;-le)* doyulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bir kap yemekle doyulabilir mi?*
doyulma *a.* doyulmak eylemi.
doyulmak *(-e ;-le)* doymak eylemi yapılmak. *ör. Sevgiyle doyulmaz.*
doyulmaz *s. mec.* bir türlü doyulamayan, her zaman istenen, çok sevilen. *ör. Onun doyulmaz güzelliği baş döndürüyordu.*
doyum *a.* **1** doymak eylemi, doyma. **2** *mec.* eldekini yeterli görme, var olanla, sağlananla yetinme. **3** kimi isteklerini elde ederek rahata kavuşma. *eş. esk.* **tatmin**. **4** cinsel yönden isteğine ulaşarak rahatlama. **(bir şeye) doyum olmamak** ondan hiç bıkılmamak, o şeyin tadına doyulmamak. *ör. Bizim köyün kirazına doyum olmaz.* **doyuma ulaşmak** cinsel yönden isteğine ulaşarak rahatlamak.
doyumevi, -ni *b. a* gösterişsiz, küçük lokanta, aşevi.
doyumlu *s. mec.* her türlü gereksinimini gidermiş durumda bulunan.
doyumluk *s.* (miktar olarak) doymaya yetecek, doyuracak kadar. **doyumluk değil tadımlık** "yemeniz için sunduğum şey, doyuracak kadar değil, ancak tatmaya yeter" anlamında söylenir.
doyumluluk *a. mec.* doyumlu olma durumu.
doyumsama *a.* doyumsamak eylemi.
doyumsamak *(nsz, -e) mec.* bol bol elde ederek yeterli bulmak, artık istemez olmak, doymak.
doyumsuz *s. mec.* **1** var olanla, eldekiyle yetinmeyen, her zaman daha çoğunu isteyen. **2** cinsel yönden doyuma ulaşmamış olan. **3** cinsel yönden isteğine yeterince kavuşamadığı için her zaman cinsel birleşme isteyen. **4** (yanlış kullanım olarak) tadına doyulmaz.
doyumsuzlaşma *a.* doyumsuzlaşmak eylemi.
doyumsuzlaşmak *(nsz) mec.* doyumsuz duruma gelmek.
doyumsuzluk *a. mec.* **1** var olanla, eldekiyle yetinmeme, her zaman daha çoğunu isteme durumu. *ör. İşini sevmezse insanda doyum-*

suzluk duygusu oluşur. **2** cinsel birleşmede orgazma ulaşamama durumu. **3** orgazma ulaşamadığı için cinsel yönden aşırı istekli olma durumu.

doyunma *a. ha.* doyunmak eylemi.

doyunmak *(nsz) ha.* yeterince yemiş olmak, doymak.

doyurabilme *a.* doyurabilmek eylemi.

doyurabilmek *(-i; -i, -e)* doyurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

doyuran *s. fiz.* **1** bir sıvının içinde eriyerek onu doyma durumuna getiren (madde). **2** *a.* bir çelik çubuğu doyma durumuna getiren indükleyici manyetik alan.

doyurma *a.* doyurmak eylemi.

doyurmak *(-i; -i, -e)* **1** yiyeceklerle açlığını gidermek. *ör. Çocuğu doyurdu.* **2** geçimini sağlamak, geçindirmek. *ör. Bir evde on kişiyi doyurmak kolay değil.* **3** bir maddenin içine alabildiğince bir başka madde katmak. **4** *mec.* para yedirmek. *eş.* **rüşvet vermek**. *ör. İşin yürümesi için kimilerini doyurmak gerekebilir.* **5** *mec.* inandırmaya yeterli gelmek. *eş. esk.* **tatmin etmek**. **6** *fiz.* ve *kim.* doyma durumuna getirmek.

doyurucu *s.* **1** doyurma özelliği bulunan, doymayı sağlayan. *ör. Ekmek doyurucu bir besindir.* **2** *mec.* yeterli, kandırıcı, inandırıcı olan. *eş. esk.* **tatminkâr**. *ör. Verilen bilgiler doyurucu değildi.* **3** *a. kim.* bir sıvıyı herhangi bir gaz ile doyurmak[6] için kullanılan aygıt.

doyuruculuk *a.* doyurucu olma durumu.

doyurulabilme *a.* doyurulabilmek eylemi.

doyurulabilmek *(nsz; -e)* doyurulması olanak içinde olmak, doyurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

doyurulma *a.* doyurulmak eylemi.

doyurulmak *(nsz; -e)* doyması sağlanmak. *ör. Açlar doyuruldu, çıplaklar giydirildi.*

doyuruluş *a.* doyurulmak eylemi ya da biçimi.

doyuruluverme *a.* doyuruluvermek eylemi.

doyuruluvermek *(nsz; -e)* çabucak ya da kısa sürede doyurulmak. *ör. Köpek doyuruluverince sesini kesmişti.*

doyuruş *a.* doyurmak eylemi ya da biçimi.

doyuş *a.* doymak eylemi ya da biçimi.

doyuverme *a.* doyuvermek eylemi.

doyuvermek *(nsz; -e)* çabucak ya da kısa sürede doymak.

doz *a. Fr.* **1** bir kezde ya da bir gün içinde alınması gereken ilaç miktarı. **2** *kim.* bir bileşiğe ya da karışıma giren maddenin bu bileşiğe ya da karışıma girmesi gereken belli miktarı. *eş. yeni* **düze**. **3** *mec.* bir davranışta, bir konuşmada, bir istekte vb. yeterli görülen, aşılmaması gereken ölçü, sınır. **dozu kaçmak** aşırı gitmek, ölçüyü, sınırı aşmak. **(bir şeyin) dozunu kaçırmak** ölçüyü tutturamamak, ölçüyü aşmak, ileri gitmek, aşırı davranmak.

dozaj *a. Fr.* **1** dozu düzenleme, ayarlama. **2** *kim.* ➻ **düzem**.

dozer *a. İng.* ➻ **yoldüzler**.

döğen *a. ha.* ➻ **döven**.

dökebilme *a.* dökebilmek eylemi.

dökebilmek *(-i, -e)* dökmeye gücü yetmek, dökme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dolu meyveleri dökebilir.*

döker *a. yeni* ➻ **damper**.

dökerli *s. yeni* ➻ **damperli**.

dökeyazma *a.* dökeyazmak eylemi.

dökeyazmak *(-i)* dökecek gibi olmak, az kalsın dökmek.

dökme *a.* **1** dökmek eylemi. **2** *s.* bir yerden bir yere aktarılan, dökülen. *ör. Dökme suyla tarla sulanmaz.* **3** *s.* yığın biçiminde ortaya dökülmüş olan. *ör. Dökme elmalar satan pazarcılar kazanıyor.* **4** *s.* bir kalıba dökülerek yapılmış olan. *ör. Dökme demirin fiyatı arttı.* **dökme demir** içinde yüzde ikiden yüzde altıya değin karbon bulunan bir demir ve karbon alaşımı. *eş.* **pik (I)**. **dökme yük** *den.* gemi ambarlarına sandık, balya, çuval gibi bir kap içinde olmaksızın yüklenen, yığılan eşya.

dökmeci *a.* ➻ **dökümcü**.

dökmecilik *a.* ➻ **dökümcülük**.

dökmek, -er *(-i, -e)* **1** sıvı ya da tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan ya da yerden bir başka yere aktarmak, yukardan aşağıya doğru boşaltmak. *ör. Suyu bardağa dökmek, pirinci yere dökmek birer eylemdir.* **2** bir şeyin içindekini belli bir yere boşaltmak, atmak. *ör. Tabaktaki artığı çöpe döktü.* **3** yukardan aşağıya akıtmak, düşürmek. *ör. Çocuk, balon için gözyaşları dökmekteydi.* **4** *(-e)* saçmak, serpmek, atmak, vermek. *ör. Tavuklara yem dökmek gerekiyor.* **5** *(-i, -e)* bırakmak, salmak. *ör. Kız, kâkülünü alnına dökmüştü.* **6** *(-i)* üzerinde bulunan bir şeyi düşürmek. *ör. Çiçek yapraklarını dökmüş.* **7** *(-i)* içi dolu bir şeyi devirmek. *ör. Çocuk bardağı döktü.* **8** *(-i)* sıvıca hamuru kızgın yağa akıtarak pişirmek. *ör. Akşama lokma dökmek istiyorum.* **9** *(-)* (kızıl, suçiçeği, kızamık hastalıklarında görüldüğü gibi) teninde kırmızı benekler belirmek, lekeler çıkmak. *ör. Çocuk çiçek döküyor.* **10** *(-)* (ağaç, bitki) çiçek açmak ya da meyve vermek. *ör. Kiraz pıtrak gibi meyve dökmüştü.* **11** *(-i)* eritilmiş maden, mum, cam gibi bir şeyi ya da su katılmış çimento, alçı gibi şeyleri bir kalıba akıtarak belli bir biçim vermek. **12** *(-i)* ortadan kaldırmak, yok etmek için atmak. *ör. Üretici, elde kalan domatesleri tarlaya döktü.* **13** *(-i)* sürüp atmak, sürüp götürmek. *ör. Ordu, 9 Eylülde düşmanı denize dökmüştü.* **14** *(-i)* bir yere bir şeyler yığmak, taşımak. *ör. Bahçeye taşlar döktü, duvar örecek.* **15** *(-i, -e)* bir işi, bir eylemi, bir konuyu başka biçime çevirmek, bunlarda değişiklik yapmak. *ör. Fransızcam yürümedi, ben de işi İngilizceye döktüm.* **16** *(-i)* ortaya koymak, göz önüne çıkarmak, göz önüne sermek. *ör. Bunların yaptıklarını halkın önüne dökmek gerekiyor.* **17** *(-i) tkz.* (öğretmen) çok sayıda öğrenciyi sınıfta bırak-

mak. *ör. Matematikçi sınıfın yarısını döktü.* **18** *(-i) mec.* açığa vurmak, söylemek. *ör. İçini dökecek bir dostu yoktu.* **döke döke** *ik. be.* dökerek. **döke saça** *ik. be.* dökerek, dağıtarak, saçarak. **döküp saçmak** bir şeyi yararsız bir biçimde kullanmak, bol bol harcamak, dağıtmak, ziyan etmek.

döktürebilme *a.* döktürebilmek eylemi.

döktürebilmek *(-e, -i)* döktürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

döktürme *a.* döktürmek eylemi.

döktürmek *(-e, -i)* **1** dökmek eylemini yaptırmak. *ör. Kapıcıya çöpü döktürdük.* **2** *(nsz) tkz.* çok kolaylıkla ve güzel yazmak, söz söylemek ya da oynamak ya da bir işi iyi, güzel yapmak. *ör. Annem makarnayı döktürür.*

döktürülme *a.* döktürülmek eylemi.

döktürülmek *(nsz)* döktürmek eylemi yaptırılmak.

dökük *s.* **1** dökülmüş. *ör. Parkta yaprakları dökük ağaçlar hüzün veriyordu.* **2** çok eskimiş. **3** (kumaş için) dökümlü. *ör. Dökük kumaşın giysisi iyi durur.*

döküklük *a.* dökük olma durumu.

dökülebilme *a.* dökülebilmek eylemi.

dökülebilmek *(nsz; -e)* dökülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

döküleyazma *a.* döküleyazmak eylemi.

döküleyazmak *(nsz)* az kalsın dökülmek, dökülme tehlikesi atlatmak.

dökülgen *a. ha.* Gaziantep yöresinde yetiştirilen, şarapçılıkta kullanılan bir üzüm.

dökülme *a.* dökülmek eylemi.

dökülmek *(nsz; -e)* **1** dökmek eylemine uğramak, dökmek eylemi yapılmak, dökmek eylemine konu olmak. *ör. Çay bardağı döküldü.* **2** *(-e)* kır, yol, sokak gibi yerlerde insanlar çokça birikmek, insanlar kıra, yola, sokağa çıkmak. *ör. Haber duyulunca halk sokağa döküldü.* **3** *(nsz)* (kumaş için) dökümlü olmak. **4** *(nsz) mec.* çok bitkin, yorgun olmak ya da kendini biraz sağlıksız duyumsamak. *ör. Nedense bugün dökülüyorum.* **5** *(nsz) mec.* çok eskimiş olmak. *ör. Masa ve sandalyeler dökülüyor, artık yenilensin.* **6** *(nsz)* (yaprak vb.) yerinden kopup ayrılmak, düşmek. *ör. Güzün yapraklar dökülür.* **7** *(nsz)* (bir eylemin, konunun) ele alınış biçiminde değişiklik olmak, biçimi değişmek. *ör. İş saldırganlığa dökülünce oradan ayrıldık.* **8** *coğr.* (akarsular için) bir gölde ya da denizde son bulmak, göle ya da denize akmak. *ör. Seyhan Irmağı Akdeniz'e dökülür.* **9** *(nsz) arg.* (birkaç kişi) bir yere, hemen aynı anda ama tek tek gelmek. *ör. Bizimkiler şimdi dökülür buraya.* **10** *(nsz) arg.* kısa aralıklarla, araçtan birer ikişer inmek. *ör. Haydi dökülün bakalım, geldik.* **11** *arg.* (görünümce, sağlıkça, paraca) çok kötü bir durumda olmak. *ör. Dostum bugün dökülmekteydi.* **12** *mec. ha.* çok üşümekten sızlamak, donmak. *ör. Su çok soğukmuş, dişim döküldü.* **dökülüp saçılmak 1)** boş yere harcanmak, dökülmek. **2)** bir şey uğruna çok para harcamak. *ör. Oğlanı evereceğiz diye dökülüp saçıldılar.* **3)** soyunmak, açık saçık giyinmek, açılmak.

dökülüş *a.* dökülmek eylemi ya da biçimi.

dökülüşme *a. ha.* dökülüşmek eylemi.

dökülüşmek *(nsz) ha.* hep birlikte, toplu olarak dökülmek, düşmek ya da bir yere gitmek. *ör. Yapraklar dökülüşüyordu. Halk kırlara dökülüştü.*

dökülüverme *a.* dökülüvermek eylemi.

dökülüvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede dökülmek. *ör. Adamın saçı dökülüvermişti.*

döküm *a.* **1** kalıba dökme işi ve bunun uygulanış yöntemi. **2** *s.* kalıba dökme yöntemiyle yapılmış olan (nesne). *ör. Kaloriferde döküm kazan güvencelidir.* **3** *a.* kumaşın dökümlü olma niteliği. **4** bir şeyi ayrıntılı olarak ortaya koyma, gösterme. *ör. Geçen ayki işlerin dökümü şöyle...* **5** bir şeyin dökülme zamanı. *ör. Yaprak dökümü başladı.* **döküm saçım** *ik. be.* dökülüp saçılmış bir durumda, darmadağın, perişan bir durumda. *ör. Çocukları ortalıkta döküm saçım kaldı.*

dökümcü *a.* döküm[1] işleri yapan kimse. *eş.* **dökmeci**.

dökümcülük *a.* dökümcünün yaptığı iş, dökümcünün uğraşı, mesleği, zanaatı. *eş.* **dökmecilik**.

dökümevi, -ni *b. a.* döküm[1] işleri yapan işlik, fabrika ya da fabrikada döküm yapılan yer.

dökümhane *b. a. T. Far.* (. .- .) ➻ **dökümevi**.

dökümleme *a.* dökümlemek eylemi.

dökümlemek *(-i)* bir şeyi ayrıntılarıyla ortaya koymak. *ör. Bu işlerin tümünü burada dökümleyecek olsak sayfalar dolar.*

dökümlenme *a.* dökümlenmek eylemi.

dökümlenmek *(nsz)* ayrıntılarıyla gösterilmek, bir bir ortaya konulmak. *ör. Bir haftalık çalışma dökümlenince gördük ki iş yolunda gidiyor.*

dökümlü *s.* niteliğinden dolayı kolayca biçim verilebilen, giysisi kişinin üzerinde iyi duran (kumaş).

dökümlülük *a.* dökümlü olma durumu.

dökünebilme *a.* dökünebilmek eylemi.

dökünebilmek *(nsz)* dökünme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sıcak havalarda birkaç kova su dökünebilmek isterdim.*

dökünme *a.* dökünmek eylemi.

dökünmek *(-)* **1** kendi üstüne dökmek. *ör. Banyoda iki su dökünüp çıktı.* **2** ➻ **soyunup dökünmek**.

döküntü *a.* **1** dökülmüş, saçılmış şeyler. *ör. Odanın döküntüsünü topla.* **2** işe yaramaz, değersiz, atılacak şey ya da şeyler. *ör. Bu döküntüler para etmez.* **3** kimi hastalıklarda görülen leke, uçuk, çıban gibi belirti. **4** bir topluluktan arta kalmış, geri kalmış kimseler. *ör. Kaçan düşmanın döküntüleri teslim oluyordu.* **5** deniz yüzüne yakın, üzerinde dalgaların çatladığı kaya kümesi. **6** *s. mec.* değersiz, ba-

yağı, ayaktakımından olan (kimse). *ör. Böyle döküntülerle arkadaş olma.* **7** *coğr.* yamaçtan kayarak, dökülerek dağ eteklerinde oluşan taş yığını. **8** *a. ha.* rüzgârın düşürdüğü ya da olgunluğu yüzünden daldan düşen meyveler.

döküntülü *s.* **1** döküntüsü olan. *ör. Çok döküntülü biriydi.* **2** *hek.* deride döküntü[3] yaparak ortaya çıkan, döküntü ile beliren (hastalık). *ör. Kızamık döküntülü hastalıklardandır.*

döküntüsüz *s.* döküntüsü olmayan.

döküverme *a.* dökümek eylemi.

döküvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa bir sürede dökmek. *ör. Daha güz başında ağaçlar yapraklarını döküvermişti.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Kovadaki suyu bahçeye döküverin.*

döl *a.* **1** canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni birey. **2** canlıların üremesi sonucu oluşan bireylerin tümü. *eş.* **nesil**, **zürriyet**. **3** *ha.* soyun sürekliliğini sağlayan çocuk, yavru. *ör. Köylüler, "Döl dediğin oğlan olmalı" derdi.* **4** *ha.* kimi hayvanlarda ve insanda üremeyi sağlayan tohum. *eş.* **atmık**, **sperma**. **5** *ha.* kavun, karpuz, kabak ve hıyarın daha çiçeği dökülmemiş meyvesi. **döl almak 1)** cins bir hayvandan yararlanarak iyi cins yavru elde etmek. **2)** *ha.* (hayvan) gebe kalmak. **döl atmak** *ha.* (gebe hayvan) yavrusunu düşürmek. **döl ayı** *ha.* hayvanların yavruladıkları mart, nisan aylarının ortak adı. **döl dökmek** *ha.* (ilkbaharda hayvanlar) yavrulamak. **döl döş** *ha.* çocuklar ve torunlar. **döl vermek 1)** yavrulamak, üremek, doğurmak. **2)** (bitki) ürün vermek, üremek. **döllü döşlü** *ik. s.* ve *be.* **1)** çoluk çocuğu, torunları bulunan. **2)** çoluklu çocuklu ve torunları olan biri olarak.

dölek *s. ha.* **1** *mec.* ağır davranışlı, ağırbaşlı, uslu (kimse). **2** uysal (hayvan). **3** engebesi olmayan, düz (toprak parçası, yer). **4** doğru, düzgün, iyi, güzel. **dölek basmak** *ha.* düşmemek, devrilmemek için bastığı yere dikkat etmek, düzgün yerlere ve düzgün basmak. **dölek durmak** *ha.* kimseyi rahatsız etmemek, uslu durmak.

dölekleme *a. ha.* dölekleme eylemi.

dölekleme *(-i) ha.* (bir yeri, toprağı) düz bir duruma getirmek, düzlemek.

dölekleşme *a. ha.* dölekleşme eylemi.

dölekleşmek *(nsz) ha.* **1** (toprak) düz bir duruma gelmek, düzleşmek. **2** ağırbaşlılaşmak, uslanmak.

döleşi, -ni *b. a.* ➻ **etene**.

dölleme *a.* döllemek eylemi.

döllemek *(-i) yaşb.* erkek gamet bir yumurtacıktaki dişi gametle kaynaşmayı başararak yumurtacığı tam bir göze durumuna getirmek. *eş. esk.* **ilkah etmek**.

döllenebilme *a.* döllenebilmek eylemi.

döllenebilmek *(nsz) yaşb.* döllenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dölleniş *a.* döllenmek eylemi ya da biçimi.

döllenme *a.* **1** döllenmek eylemi. **2** *yaşb.* erkek gametle dişi gametin kaynaşmasıyla yumurtacığın oğulcuk durumuna gelmesi, aşılanma. **3** *bitb.* ➻ **tozlaşma**.

döllenmek *(nsz)* döllemek eylemine uğramak.

döllenmesiz *s.* döllenmemiş olan, döllenme yoluyla olmayan. **döllenmesiz üreme** *yaşb.* döllenmemiş yumurtanın gelişmesiyle oluşan üreme biçimi. *eş.* **partenogenez**.

döllenmiş *s. yaşb.* döllenmeye uğramış, aşılanmış (yumurta).

dölleyebilme *a.* dölleyebilmek eylemi.

dölleyebilmek *(-i) yaşb.* dölleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dölleyiş *a.* döllemek eylemi ya da biçimi.

dölsüz *s.* çocuğu, yavrusu olmayan, döl vermemiş olan.

dölsüzlük *a.* dölsüz olma durumu.

dölüt, -tü *a. yaşb.* oğulcuğun, bütün organları belirdikten sonraki adı. *eş. esk.* **cenin**.

dölütbilim *b. a.* ➻ **embriyoloji**.

dölütbilimci *b. a.* ➻ **embriyolog**.

dölütlük *a.* dölüt olma durumu. *ör. İnsan, dölütlük dönemini anımsar mı?*

dölütsel *s.* dölüt özelliği taşıyan, dölütle ilgili.

dölyatağı, -nı *b. a. gövb.* memelilerde, dölütün ana karnındayken içinde bulunduğu organ. *eş.* **rahim (I)**.

dölyolu, -nu *b. a. gövb.* dölyatağının ağzından dışarıya doğru uzanan, dişinin çiftleşme organı olan yol. *eş.* **vagina**.

dömifinal, -li *b. a. Fr. sp.* ➻ **yarıson**.

dönbaba *b. a. bitb.* ➻ **turnagagası**.

döndürebilme *a.* döndürebilmek eylemi.

döndürebilmek *(-i, -e)* döndürmeye gücü yetmek, döndürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

döndürme *a.* döndürmek eylemi.

döndürmek *(-i, -e)* **1** dönmek eylemini yaptırmak. **2** *mec.* kötü bir duruma sokmak. *ör. Çocuğu aptala döndürdünüz.* **3** (öğretmen, öğrenciyi) sınıfta bırakmak ya da sınavda başarısız saymak. *ör. Tarihçi hepimizi döndürür.* **4** *mec.* bir düzen içinde yönetmek, çekip çevirmek. *ör. Bu koca işi döndürmek bana kaldı.*

döndürülebilme *a.* döndürülebilmek eylemi.

döndürülebilmek *(nsz)* döndürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

döndürülme *a.* döndürülmek eylemi.

döndürülmek *(nsz)* döndürmek eylemine konu olmak, dönmesi sağlanmak.

döndürülüş *a.* döndürülmek eylemi ya da biçimi.

döndürüş *a.* döndürmek eylemi ya da biçimi.

döndüverme *a.* döndüvermek eylemi.

döndüvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede döndürmek.

dönebilme *a.* dönebilmek eylemi.

dönebilmek *(nsz)* dönmek elinde olmak, dönme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

döneç *a. fiz.* dalgalı akımlı elektrik motor ya da dinamolarında devinen bölüm. *eş.* **rotor**.

dönedurma *a.* dönedurmak eylemi.
dönedurmak *(nsz)* dönmeye başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Sen eve dönedur, ben sana yetişirim.*
dönek *s.* **1** verdiği sözden dönen ya da kanı ve düşüncesini sık sık değiştiren (kimse). **2** *kim.* asitli ortamda baz, bazlı ortamda asit özelliği gösteren kimyasal bileşik.
dönekçe *s.* ve *be.* döneğe yakışacak biçimde (olan).
dönekleşme *a.* dönekleşmek eylemi.
dönekleşmek *(nsz)* eskiden öyle değilken sonraki yaaşamında verdiği sözden dönen, sık sık kanı ve düşünce değiştiren biri olmak.
döneklik *a.* **1** dönek olma durumu. **2** döneğe yakışacak yolda davranış. **döneklik etmek** dönek olana yaraşır bir biçimde davranmak.
dönel *s. mat.* kendi ekseni çevresinde dönerek oluşmuş olan. **dönel kavşak** karayolunda ya da kent içi yollarda, taşıtların ada çevresinde dönerek yön değiştirebildiği kavşak. **dönel oylum** *mat.* bir düzlemsel alanın bir eksen çevresinde dönmesiyle oluşan katı cismin oylumu. **dönel yüzey** *mat.* bir düzlemsel eğrinin bir eksen çevresinde dönmesiyle oluşan yüzey.
döneleme *a. ha.* dönelemek eylemi.
dönelemek *(nsz) ha.* bir şey yapmaksızın dolaşıp durmak. *ör. Akşama değin dönelemekteyiz.*
dönelge *a. ha.* ➻ **dönemeç**. *eş.* **viraj**.
dönelme *a.* dönelmek eylemi.
dönelmek *(nsz)* en yüksek noktaya çıktıktan sonra inmeye başlamak.
dönem *a.* **1** başı ve sonu belli ve bir özellik taşıyan zaman parçası. *ör. Osmanlı döneminde de yenilikler olmuştur.* **2** belli bir özelliği olan zaman parçası içinde birbiri ardınca gelen ve nitelikleri ayrı olan sürelerin her biri. *eş.* **devre**. *ör. Tanzimat döneminde yeni düzenlemelere gidilmişti.* **3** yasama meclisinin iki seçim arasındaki çalışma zamanı. *ör. Arkadaşım bu dönem meclise giremedi.* **4** okullarda, bir yıl içindeki iki ayrı öğretim süresi. *ör. Bu dönem matematik dersimizin yarısı boş geçti.* **5** *sp.* belli bir sürede oynanan kimi oyunların aralıklarla bölündükleri zaman bölümlerinden her biri. *eş.* **devre**. *ör. Maçta, birinci dönem iyi oynadık.* **6** *sp.* yumrukoyununda üçer dakikalık dövüşme sürelerinin her biri.*eş.* **raunt**. **7** *yerb.* yerkabuğunun gelişmesi sırasında birbirini izlediği varsayılan üç evreden her biri. *eş.* **periyot**. **8** *kim.* yinelenen olaylar arasında geçen düzenli zaman aralığı. *eş.* **periyot**. **dönem dönem** *ik. be.* zaman zaman, kimi dönemlerde. *ör. İşlerimin dönem dönem aksadığı olur.*
dönemeç *a.* **1** bir yolun kıvrıldığı, yön değiştirdiği yer. *eş.* **viraj**. *ör. Sürücü, dönemeçlerde hız kesiyordu.* **2** *mec.* bir işteki, durumdaki, eylemdeki, düşüncedeki vb. dönüm noktası, belirgin ve yeni bir evre, aşama. *ör. İnsan, yaşamının dönemeçlerinde kararsızlaşabilir.*
dönemeçli *s.* dönemeçleri olan (yol).
dönemeçsiz *s.* dönemeçleri olmayan, düz (yol).
dönemli *s.* ➻ **dönemsel**.
dönemsel *s.* dönem dönem olan, dönemle ilgili, dönemli. *eş.* **periyodik**[1].
dönemselleşme *a.* dönemselleşmek eylemi.
dönemselleşmek *(nsz)* dönem dönem olmaya başlamak.
dönemselleştirilme *a.* dönemselleştirilmek eylemi.
dönemselleştirilmek *(nsz)* dönem dönem olması sağlanmak, dönemsel bir duruma getirilmek.
dönemselleştirme *a.* dönemselleştirmek eylemi.
dönemselleştirmek *(-i)* dönemsel duruma getirmek, dönem dönem olmasını sağlamak.
dönemsellik *a.* dönemsel olma durumu.
dönence *a. gökb.* ve *coğr.* Güneş ışınlarının yılda iki kez yeryuvarına dik açı ile geldiği, sıcak kuşağın kuzey ve güney sınırlarını oluşturan ve eşleğin 23 derece 27 dakika kuzey ve güneyinden geçen çemberlerin her biri.
dönencealtı, -nı *b. a. coğr.* Yengeç dönencesine kuzeyden, Oğlak dönencesine de güneyden bitişik ve komşu olan, sıcak ve ılıman kuşaklar arasında bir ara iklim alanı yaratan bölge. **dönencealtı iklim** *coğr.* örneği Akdeniz iklimi olan iklim türü.
dönencel *s.* dönenceler arasında bulunan, dönencelere ilişkin, dönenceyle ilgili. **dönencel ay** *gökb.* Ay'ın, ilkyaz noktasından geçen saat dairesinden art arda iki geçişi arasındaki süre; zaman olarak 27 gün 7 saat 43 dakika 4,7 saniye. **dönencel yıl** *gökb.* Güneş'in, ilkyaz noktasından art arda iki geçişi arasındaki süre; zaman olarak 365 gün 5 saat 48 dakika 46 saniye.
dönenme *a. ha.* dönenmek eylemi.
dönenmek *(-de) ha.* **1** olduğu yerde ya da bir şeyin çevresinde dolaşıp durmak. *ör. Evin kapısında döneniyor, korkudan içeri giremiyordu.* **2** ele geçirmek istediği bir şeyin çevresinde fırsat bekleyerek dönüp durmak. *ör. Hasta hayvanın başında kartallar dönenmekteydi.*
döner *s.* **1** dönebilecek biçimde düzenlenmiş olan, dönen. *ör. İçeri döner kapıdan girdiler.* **2** *a.* ➻ **döner kebap**. *ör. Bir buçuk porsiyon döner yedim.* **döner kapı** üç ya da dört kanatlı, düşey ekseni çevresinde dönerek geçiş sağlayan kapı. **döner kavşak** dört yolun kavuştuğu yerde bulunan, yuvarlak biçimli bir ada çevresinde ters yöne ve sola dönüşlere olanak veren kavşak. **döner kebap** metal bir eksene geçirilmiş etlerin döndürülerek pişirilmesiyle yapılan kebap. *eş.* **döner**[2]. **döner kule** *mim.* bir kule üzerinde bulunan ve bir döndürme düzeneği yardımıyla kendi çevresinde yavaşça dönen kule. **döner merdiven** *mim.* düşey bir eksen çevresine tutturulmuş, dönerek yükselen basamaklardan oluşan merdiven. **döner sahne** *tiy.* bir oyunun oynanışı sı-

rasında, bir döndürme düzeneği yardımıyla kendi çevresinde yavaşça dönerek olayın geçtiği ortamın kolayca değişmesini sağlayan sahne. **döner sermaye** kamu maliyesi alanında belirli ve sürekli bir amacı gerçekleştirebilmek için genel ya da katma bütçeden, azaltılmamak koşuluyla, bir kuruluşa ya da işletmeye verilen belli miktardaki anapara. **döner uyak** (ya da **kafiye**) *yaz.* şiirde, genellikle kimi ikilikte ya da dörtlükte uyaktan sonra yer alan, yinelenen sözcük ya da ek. *eş.* **redif**.

dönerbasar *b. a. yeni* ➻ **rotatif**.

dönerci *a.* ve *s.* döner[2] yapıp satan kimse ya da dükkân.

dönercilik *a.* dönercinin işi.

dönge *a. mat.* ➻ **daire**[1].

döngel *a. ha.* muşmula.

döngele *a. ha.* güzün kökünden kopup bozkırda döne döne giden, insan başı kadar bir diken.

döngelorucu, -nu *b. a.* sürekli olarak tutulan oruç ya da sürekli aç kalma.

döngü *a. mant.* bir önermeyi ikinci bir önermeyle, onu da dönüp birincisiyle tanıtlamaya kalkışma yolu. *eş.* **kısırdöngü**.

döngüsel *s.* eşit zaman aralıklarıyla ardışık olarak yenidenlenen, dönem dönem olan, değişe değişe ortaya çıkan, çevrim biçiminde olan, çevrimsel. *ör. Doğa, yaşam, döngüsel bir bütündür.*

dönme *a.* **1** dönmek eylemi. **2** *mat.* biçimi değişmeyen bir şeklin ekseni çevresindeki devinimi. **3** *s.* başka bir din taşırken o dini bırakıp Müslüman olan (kimse). **4** *s. arg.* erkek iken ameliyatla kadın olmuş (kimse). **dönme dolap** eğlence alanlarında, bir eksen çevresinde yukardan aşağıya dönen ve oturma yerleri olan, binilerek eğlenilen bir eğlence aracı. **dönme ekseni** *gökb.* dönen bir cismin her noktasının çizdiği çemberlerin merkezinden geçen doğru.

dönmek, -er *(nsz)* **1** kendi ekseni çevresinde ya da bir şeyin dolayında devinmek. *ör. Tekerlekler dönmekteydi.* **2** *(-den)* gittiği yerden geri gelmek. *ör. İstanbul'dan dönmekteyken kaza geçirmiş.* **3** *(-e)* geldiği yere geri gitmek. *ör. Yarın Ankara'ya dönüyoruz.* **4** *(-e)* yönünü çevirmek, yönelmek. *ör. Bize sırtını dönmüştü.* **5** *(-den; -i)* gidiş yönünü değiştirmek, sapmak. *ör. Sokağın köşesinden dönüp karşıya geçti. Köşeyi dönünce görürsünüz.* **6** *(nsz)* kendini bir yandan bir yana çevirmek. *ör. Yatakta, sağına dönerek uykuya daldı.* **7** *(nsz)* belirli bir yerde dolaşmak. *ör. Ne yapacağını bilmeksizin odada dönüp durmaktaydı.* **8** *(-e)* olduğundan daha değişik bir durum almak ya da bir şeyi andıracak bir biçime girmek, bir şeye benzemek. *ör. Köy, cennete dönmüştü.* **9** *(nsz)* (öğrenci) sınıfta kalmak. *ör. Bizim oğlan bu yıl döndü.* **10** *(-e)* bırakılan bir işe ya da konuya yeniden başlamak, onu yeniden ele almak. *ör. Bu konuya dönmek istemiyoruz.* **11** *(nsz)* düzene konulmak, işlemek, çekip çevrilmek, yönetilmek. *ör. Dükkân dönmekte ama zor dönmekte.* **12** *(nsz)* durumdan duruma geçmek. *ör. Hava döndü, yağmur geliyor.* **13** *(nsz)* düşünce, kanı, inanç ya da din değiştirmek. *ör. Düşüncemde yanılmışsam dönmekten çekinmem.* **14** *mec.* ***dolap, dalavere*** gibi sözcüklerle "yapılmak", "çevrilmek" anlamında kullanılır. *ör. Burada dönen dalavereye akıl ermez.* **15** *mec. ha.* (mide için) altüst olmak, bulanmak. *ör. Midem döndü.* **dön baba dön** aynı şeyin boyuna yapıldığını anlatmak için kullanılır. *ör. Dön baba dön, akşama değin bıktım.* **döne dolaşa** *ik. be.* gidip gelerek, dolaşarak. **döne döne** *ik. be.* dönerek, çevrilerek, yuvarlanarak, kıvrılarak. *ör. Dağdan kopan taş döne döne indi.* **döner taşı, öter kuşu olmamak** hiçbir şeyi bulunmamak, yoksul denecek bir yaşam sürmek. **dönüp dolaşmak** uzun süre gezmek, uzun süre dolaşıp geri gelmek. *ör. Merak etme, dönüp dolaşır gelirler.*

dönü *a. yeni tiy.* bir tiyatro mevsiminde, bir oyunun yerini bir başka oyuna bırakıncaya değin geçen süre. *ör. Bu yıl devlet tiyatrolarının ilk dönü oyunları ilgi çekiciydi. eş.* **tur**.

dönük *s.* **1** dönmüş. *ör. Yüzü öteye dönüktü, beni görmedi.* **2** *mec.* yönelmiş. *ör. Üretime dönük çalışmalar sürüyor.*

dönüklük *a.* dönük olma durumu. *ör. Her işte halka dönüklük aranmaz.*

dönülebilme *a.* dönülebilmek eylemi.

dönülebilmek *(öz; öz, -e)* dönülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kumardan kolayca dönülebileceğini sanmak yanlıştır.*

dönülme *a.* dönülmek eylemi.

dönülmek *(öz; öz, -e)* dönmek eylemi yapılmak. *ör. Yarın dönülecek, hazırlanın.*

dönülmez *s.* geri, sağa ya da sola dönüşü olmayan. *ör. Burada sağa dönülmez.* **dönülmez yol** *mec* **1)** sonu olmayan ya da tehlikeli iş. **2)** ölüm.

dönüm *a.* **1** bin metre karelik bir alan ölçüsü. *ör. Köyde otuz dönüm tarlası vardı.* **2** gidip gelme biçiminde yapılan bir işin her kezi. *ör. İki dönüm eşya taşıdı, yoruldu.* **3** dönüş. *ör. Çark birkaç dönümden sonra durdu.* **4** dönemsel olarak yinelenen bir olayın tamamlanması ve yenisinin başlaması. *ör. Evlenme yıldönümlerini kutladılar.* **5** *gökb.* aynı biçimde tekrarlanan olayların bir kez tekrarı için geçen süre. **dönüm noktası 1)** bir durumun, bir olayın yepyeni bir biçime girme aşaması, evresi, bir durumdan başka bir duruma geçme zamanı. *ör. İşimizin dönüm noktası, yeni açtığımız dükkân olmuştur.* **2)** *gökb.* bir eğrinin içbükeylikten dışbükeyliğe ya da dışbükeylikten içbükeyliğe döndüğü nokta.

dönümlük *s.* **1** dönüm[1] ölçüsünde olan. *ör. Birkaç dönümlük bahçem olsa.* **2** dönüme[1] yetecek ölçüde olan. *ör. Birkaç dönümlük tohum daha gerekiyor.*

dönüş *a.* **1** dönmek eylemi ya da biçimi. **2** geri geliş. *ör. İşi, dönüşümüzde bitiririz.* **3** *sp.* oyuncunun, bir ayağını yerden kesmeksizin yaptığı dönme devinimi. **dönüş yapmak** *ha.* dönmek. *ör. Amcamlar Almanya'dan kesin dönüş yapacak.*

dönüşebilme *a.* dönüşebilmek eylemi.

dönüşebilmek *(-e)* dönüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Buz suya dönüşebilir.*

dönüşlü *s.* **1** dönüşü olan. **2** *dilb.* öznesiyle nesnesi bir olan (eylem). *ör. "Alınmak" dönüşlüdür.* **dönüşlü adıl** *dilb.* kişi kavramını pekiştirerek belirten adıl; bu pekiştirme Türkçede ***kendi*** sözcüğüyle sağlanır. *ör. Ben kendim yaptım.* **dönüşlü çatı** *dilb.* eylemdeki kavramın özneye döndüğünü, öznenin eylemi kendisi için yaptığını bildiren çatı; bu çatı Türkçede genellikle "-n", kimi kez de "-l" ya da "-ş-" çatı ekleriyle kurulur. *ör. Savunmak [sav-u-n-mak], gerilmek [ger-i-l-mek], gelişmek [gel-i-ş-mek]* gibi. **dönüşlü eylem** *dilb.* kavramın özne üzerine dönmesini sağlamak için genellikle "-n-", kimi kez de "-l-" ya da "-ş-" çatı ekleriyle kurulan eylem. *ör. Savunmak [sav-u-n-mak], gerilmek [ger-i-l-mek], gelişmek [gel-i-ş-mek]* gibi.

dönüşlülük *dilb.* dönüşlü olma durumu. *ör. Eylemlere dönüşlülük -(i)n- ekiyle verilebilir.*

dönüşme *a.* **1** dönüşmek eylemi. **2** *dilb.* sözcük içinde yan yana düşen iki sesten birincisinin, ikinci sesin etkisiyle değişmesi olayı; "geçti" (geşti) gibi.

dönüşmek *(-e)* bir biçimden başka bir biçime ya da bir durumdan başka bir duruma girmek. *eş. esk.* **tahavvül etmek**. *ör. Bir sava göre türler dönüşmek yoluyla oluşur.*

dönüşsüz *s.* dönüşü olmayan. *ör. Ölüm dönüşsüz bir yolculuktur.*

dönüştürebilme *a.* dönüştürebilmek eylemi.

dönüştürebilmek *(-i, -e)* dönüştürmeye gücü yetmek, dönüştürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. uyu buza, buzu suya dönüştürebiliriz.*

dönüştürme *a.* dönüştürmek eylemi.

dönüştürmek *(-i, -e)* **1** dönüşmesine yol açmak, dönüşmesini sağlamak, dönüşmek eylemini yaptırmak. *ör. Gücü işe dönüştürmek fizikseldir.* **2** *mat.* bir biçimi, belli bir kurala göre, başka bir biçime çevirmek.

dönüştürücü *a.* ve *s.* **1** dönüştürmek eylemini yapan, dönüştüren. **2** *fiz.* özdeş frekansta ama yoğunluğu ya da gerilimi birbirinden farklı olan bir ya da birçok değişik akım dizgesininin bir başka değişik akım dizgesine dönüşmesini sağlayan elektromanyetik indükleçli statik aygıt.*eş.* **transformatör**.

dönüştürücülük *a.* dönüştürücü[1] olma durumu.

dönüştürülebilme *a.* dönüştürülebilmek eylemi.

dönüştürülebilmek *(nsz)* dönüştürülmesi olanak içinde olmak, dönüştürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dönüştürülme *a.* dönüştürülmek eylemi.

dönüştürülmek *(nsz)* dönüştürmek eylemine konu olmak, kendi biçiminden bir başka biçime geçmesi sağlanmak.

dönüştürülmüş *s.* dönüşüme uğratılmış.

dönüştürüm *a.* dönüştürmek eylemi, dönüştürme. *ör. Birleştirme yoluyla elde edilen tümceler dönüştürümle değiştirilebilir.*

dönüştürüverme *a.* dönüştürüvermek eylemi.

dönüştürüvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede dönüştürmek.

dönüşüm *a* **1** dönüşmek eylemi, dönüşme. *eş. esk.* **tahavvül**. **2** olduğundan başka bir biçime ya da duruma girme, değişme. *eş.* **transformasyon**. *ör. Devrim, köklü dönüşümler demektir.* **3** *yaşb.* görevinin değişikliğe uğraması yüzünden bir organda kendini gösteren değişme. **4** *ruhb.* bilinçaltına itilmiş bir duygu ya da isteğin, karşıtı görünümünde ya da bir başka biçimde bilince yükselmesi. *eş.* **transformasyon**. **5** *dil.* bir tümcenin derin yapısından yüzeysel yapısına geçilmesini sağlayan kural ve bu kuralın uygulanmasıyla ortaya çıkan süreç. *eş.* **transformasyon**.

dönüşümcü *s.* **1** dönüşümcülükle ilgili olan. **2** *a.* ve *s.* dönüşümcülük öğretisini benimseyen (kimse). *ör. Dönüşümcüler başkalaşma yoluyla değişmeden söz eder.*

dönüşümcülük *a. yaşb.* ve *fels.* hayvan ve bitki olarak bütün canlıların yalınç biçimlerden karmaşık biçimlere doğru evrim yoluyla gelişerek ortaya çıktığını, canlı varlıkların bulundukları ortama uyarak değişen ve birbirine dönüşebilen şeyler olduğunu öne süren öğreti. *eş.* **transformizm**.

dönüşümlü *s.* **1** sıra ile olan, sıra ile gerçekleşen, sıra ile yapılan. *ör. Bu izlence dönüşümlüdür.* **2** *be.* sıra ile, değişerek. *ör. Bunu dönüşümlü olarak yapalım.*

dönüşümsel *s.* dönüşümle ilgili.

dönüşümsellik *a.* dönüşmeye yatkınlık, dönüşebilme özelliği ve durumu.

dönüşüverme *a.* dönüşüvermek eylemi.

dönüşüvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak dönüşmek.

dönüverme *a.* dönüvermek eylemi.

dönüvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede dönmek. *ör. Başım dönüverince bir yere tutundum.*

döpiyes *a. Fr.* aynı kumaştan yapılmış etek ve ceketten oluşan iki parçalı kadın giysisi.

döpiyeslik *s. Fr. T.* döpiyes yapılmaya uygun (kumaş).

dörder *s.* ***(dört** sayısının üleştirme sayı sıfatı)* her birine dört tane ya da her kezinde dört tanesi bir arada olan. *ör. Çocuklara dörder kitap verdiler.*

dördül *a.* **1** *mat.* bütün kenarları birbirine eşit olan dikdörtgen. *eş.* **kare**. **2** *yaz.* ➻ **rubai**.

dördülleme *a. mat.* yüzölçümü[2] verilen bir yüzeyin yüzölçümüne eşit olan bir dördül[1] bulma işlemi.

dördültaş *b. a.* betondan yapılmış, dört köşe döşeme taşı. *eş.* **karo**.
dördün *a. gökb.* Ay ya da benzeri gökcisimlerinin tekerlerinin yarısının aydınlık olduğu evre. *eş.* **yarımay**, *esk.* **terbi**.
dördüncü *s.* *(dört sayısının sıra sıfatı)* sırada üçüncüden sonra gelen. **dördüncü çağ** *yerb.* bugünü de içine alan en son yerbilim dönemi.
dördüncülük *a.* bir sıralamada dördüncü olma durumu.
dördüz *s.* **1** dördü de bir doğum sırasında doğmuş olan ya da dördü bir arada bulunan. **2** *a.* bir doğumda doğmuş olan dört çocuk. *ör. Dördüzlerden biri çok zayıftı.* **dördüz gebelik** dört çocuğun doğmasına yol açan gebelik. **dördüz yumrucuklar** *gövb.* beyin ile beyincik arasında bulunan dört kabartıya verilen ad.
dört *a.* **1** dört sayısının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 4, IV. **2** *s.* üçten bir artık olan. *ör. Seni dört gün göremedik.* **3** "dört" sıfatı kimi kez ya da kimi deyimlerde "tüm", "bütün", "her" anlamına gelir. *ör. Yurdun dört bucağından gelen iyi haberler.* **dört ayak üstüne düşmek** güç ve tehlikeli bir durumdan hiçbir zarar görmeksizin kurtulmak. **dört başı mamur** tam istenildiği gibi olan, eksiksiz ve kusursuz. *ör. Bu, dört başı mamur bir çalışma olmuş.* **dört bir taraf** her yan, her yer, bütün çevre. *ör. Dört bir tarafı aradık, yoktu.* **dört bucak** her yan, her yer. *ör. Dört bucakta aramadık yer kalmadı.* **dört çifte** *sp.* kürek yarışlarında kullanılan, sancak ve iskelesinde dörder küreği olan tekne. **dört dönmek 1)** telaş içinde bir çare aramak. *ör. Ne kadar dört dönsek olacak oluyor.* **2)** bir iş yapmak için canla başla şuraya buraya koşmak, başvurmak. *ör. Şu işi bir an önce yapmak için dört döndük ama olmadı.* **dört dörtlük 1)** *müz.* ➻ **birlik**. **2)** *mec.* hiçbir eksiği, kusuru olmayan. *ör. Arkadaşım dört dörtlük bir kimsedir.* **dört duvar arasında** kapalı bir yerde, evde. *ör. Bütün gün dört duvar arasında oturma, dolaş biraz.* **(bir işe, bir kimseye) dört elle sarılmak** (ya da **yapışmak**) **1)** bir işi, iyice benimseyerek ve eksiksiz yapma isteğiyle ele almak, işe özenle, önem vererek girişmek. **2)** desteklemesinden, yardımından yararlanmak için bir kimseyle sıkı bağ kurmak. **dört göz** *tkz.* gözlüklü kimse. **dört göz bir evlat için** "ana babanın bütün emek ve didinmesi evlat içindir" anlamında kullanılır. **dört gözle bakmak** çok dikkatle bakmak. **dört gözle beklemek** büyük bir istekle, özlemle, sabırsızlıkla beklemek. **dört işlem** *mat.* toplama, çıkarma, çarpma ve bölmeden oluşan, matematiğin dört ana işlemi. **dört kâğıtlı** *arg.* dört sigara kâğıdı üst üste konularak sarılmış esrarlı sigara. **dört kollu** *arg.* tabut. **dört köşe** dört köşesi olan. **dört köşe olmak** bir şeye çok sevinmek, bir şeyden pek keyiflenmek. **dört tek** *sp.* kürek yarışlarında dört kürekli yarış teknesi. **dört üstü murat üstü** işleri yolunda olan, keyif içinde bulunan kimseler için söylenir. **dört yanı deniz kesilmek** hiçbir yerden yardım bulma umudu kalmamak.
dörtayak *b. a.* **1** dört ayaklı hayvan. **2** *be.* elleri de ayak gibi kullanarak, eller ve ayaklar yerde olarak. **dörtayak olmak** *arg.* domalmak.
dörtbir *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin dört, ötekinin bir benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **ciharıyek**.
dörtcihar *b. a. T. Far.* *(tavla oyununda, atılan zarların her ikisinin de dört benekli olan yanlarının üste gelmesi)* dörtdört. **dörtcihar atmak** (tavlada zarları) dörtdört getirmek.
dörtdört *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan her ikisinin de dört benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. T. Far.* **dörtcihar**.
dörtgen *b.a. mat.* dört kenarı olan çokgen.
dörtiki *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin dört, ötekinin iki benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **ciharıdü**.
dörtkaşlı *b. s.* **1** kalın ve gür kaşları olan (kimse). **2** bıyığı yeni terleyen (delikanlı).
dörtkenar *b. a. T. Far. mat.* ➻ **dörtgen**.
dörtleme *a.* **1** dörtlemek eylemi. **2** *yaz.* bir gazelin her ikiliğinin başına iki dize katarak oluşturulan koşuk biçimi. **3** *tiy.* eski Yunan tiyatrosunda, üçü tragedya biri yergi dramı olan dört oyundan oluşan takım. **4** *tiy.* çağdaş tiyatro yazınında, ayrı ayrı birer bütün olmakla birlikte birbirine de bağlı olan dört oyunun tümü. **5** *ha.* tarlayı dört kez sürme. **6** *ha.* dörtnal.
dörtlemek *(-i)* bir şeyin sayısını dörde çıkarmak, dört yapmak. *ör. Ağa, karıyı dörtlemek istiyormuş.*
dörtlü *s.* **1** kendisinde herhangi bir şeyden dört tane bulunan ya da dört parçadan oluşan. *ör. Dörtlü şamdanlara mumlar gerekiyordu.* **2** *a.* iskambil, domino gibi oyunlarda üzerinde dört imi bulunan kâğıt ya da pul. **3** *müz.* dört yanaşık sesten oluşan dizi. **4** *müz.* dört çalgıcıdan ve çalgıdan oluşan müzik topluluğu. *eş.* **kuartet**.
dörtlük *s.* **1** dört taneden oluşmuş ya da dört tane alabilen. *ör. Dörtlük bir cezve aldım.* **2** *a. yaz.* dört dizeden oluşan koşuk birimi. *eş.* **rubai**. *ör. Hayyam'ın dörtlükleri güzeldir.* **3** *yaz.* şiirin dört dizelik her bir parçası. *eş. esk.* **kıta**[3]. *ör. Şiir, yedi dörtlükten oluşmuş.* **4** *a. müz.* birlik notanın dörtte biri uzunluğunda nota. **5** *gökb.* birbirine dik iki çap boyunca dörde bölünmüş dairenin her bir dilimi.
dörtnal *b. a.* **1** atın en hızlı koşma biçimi. **2** *mec.* bir işi çok çabuk, çok hızlı yapma.
dörtnala *be.* **1** (at için) dörtnal koşarak. *ör. Atlar dörtnala yol alıyordu.* **2** *mec.* çok hızlı bir biçimde. *ör. Bir ozan "Dörtnala sevişmek lazım" demiş.* **dörtnala kaldırmak** (atı) dörtnal koşturmaya başlamak. **dörtnala kalkmak** (at) dörtnal koşmaya başlamak.

dörtüç *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin dört, ötekinin üç benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **ciharıse**.
dörtyol *b. a.* dört tane yolun kavuştuğu, birbirini kestiği yer. **dörtyol ağzı** dörtyolun birleştiği kavşak.
dörtyüzlü *b. a.* ve *b. s. mat.* **1** dört tane yüzü olan çokyüzlü. **2** tabanı bir üçgen olan piramit.
döş *a. ha.* **1** bağır, göğüs. **2** (kasaplık hayvanlarda) göğsün yukarı ve ön bölümü, kaburga altı. *ör. Döş eti lezzetli olur.* **döş çıkarmak** *arg.* (birini) bağrından, göğsünden bıçaklamak.
döşek *a.* **1** yatak. *ör. İki tane yün döşek aldık.* **2** çimlendirmek üzere tohum ekilen, fidan dikilen yer. **3** *den.* gemi gövdesinde, darbeleri karşılayabilecek, yük, kazan ve makinenin ağırlığına dayanabilecek dirençteki yapı gereci. **döşeğe düşmek** yatağa düşmek, hastalanmak. **döşeğe uzanmak** yatmak.
döşekli *s.* **1** döşeği olan. *ör. İki döşekli karyolada yattıyordu.* **2** *den.* yayvan yapılı, yalpası az olan (tekne).
döşeli *s.* **1** döşenmiş, donatılmış olan. *ör. Parke döşeli salonda oturdular.* **2** "içinin döşemesi, bütün eşyası tamam" anlamındaki ***dayalı döşeli*** sözünde geçer.
döşem *a.* belli bir işin sağlanması için gerekli olan araçların gerekli yerlere döşenmesi ya da döşenen bu araçların tümünün oluşturduğu bütün. *eş. esk.* **tesisat**. *ör. Apartmanın kalorifer döşemi yenilendi.*
döşemci *a.* döşem işleri yapan usta.
döşemcilik *a.* döşemcinin yaptığı iş.
döşeme *a.* **1** döşemek eylemi. **2** yapılarda taban üzerine döşenen tahta ve benzeri kaplama. **3** yapılarda üzerinde gezilen taban. **4** bir evi döşeyen her türlü eşya. *eş. esk.*. **mefruşat**. **5** koltuk, kanepe, divan gibi eşyanın yay, kauçuk, pamuk, kumaş gibi her bir bölümü. **6** taşıtlarda koltuk, taban gibi şeyler. **7** *yaz.* halk yazınında, öykülere giriş olarak ya da bir öyküden ötekine geçerken söylenen, kimileri uyaklı tekerleme biçiminde olan sözler. **8** dalyanlarda, dalyanın ağız ile karşısına düşen iki kazık arasını alttan, tabandan kapatan yatay ağ bölümü. **9** *den.* sürtünmeden dolayı yıpranmayı önlemek için, halatların takıldıkları yere döşenen, ipten örülmüş sargı.
döşemeci *a.* ve *s.* **1** döşeme[4,5,6] yapan (kimse). **2** kanepe, koltuk, perde gibi eşya satan ya da bu tür eşyayı onaran (kimse).
döşemecilik *a.* döşeme[4,5,6] yapma ya da alıp satma işi.
döşemek *(-i)* **1** yapılarda tabanı tahta, mermer, karo gibi yapı gereçleriyle kaplamak. **2** halı ve benzeri nesneleri tabana yaymak, sermek. *ör. Odalara halı döşemek istiyoruz.* **3** açıp yaymak, sermek. *ör. Yufkayı döşedikten sonra hazırlanan içi doldur.* **4** bir evin, bir dairenin oturulabilir duruma gelmesi için gerekli olan bütün eşyayı oraya yerleştirmek. *ör. Evi yeniden döşeyip oğluna verdi.*
döşemeli *s.* döşemesi olan.
döşemelik *s.* ve *a.* **1** yapılarda tabanı döşemeye yarayan (gereç). **2** koltuk, kanepe gibi eşyanın kaplanmasına uygun olan (kumaş).
döşemesiz *s.* döşemesi olmayan.
döşenebilme *a.* döşenebilmek eylemi.
döşenebilmek *(nsz)* döşenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Salona marley yerine parke döşenebilirdi.*
döşeniş *a.* döşenmek eylemi ya da biçimi.
döşenme *a.* döşenmek eylemi.
döşenmek *(nsz)* **1** döşemek eylemine konu olmak, döşemek eylemi yapılmak. *ör. Odaya halı döşendi.* **2** *(-e) tkz.* birine, öfkeyle, ağza alınmadık sözler söylemek. **3** *(nsz)* uzun uzadıya ve yererek, eleştirerek yazmak. *ör. Yazar, yine döşenmiş.*
döşetilme *a.* döşetilmek eylemi.
döşetilmek *(-e)* döşemek eylemi yaptırılmak. *ör. Tabana halı döşetildi.*
döşetme *a.* döşetmek eylemi.
döşetmek *(-i, -e)* döşemek eylemini yaptırmak, döşenmesini ya da döşemesini sağlamak. *ör. Salona parke döşettik.*
döşeyebilme *a.* döşeyebilmek eylemi.
döşeyebilmek *(-i)* döşeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
döşeyici *a.* ➻ **döşemci**.
döşeyiş *a.* döşemek eylemi ya da biçimi.
döşeyiverme *a.* döşeyivermek eylemi.
döşeyivermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede döşemek.
döşgömü *b. a. ha.* ➻ **kuşgömü**.
döteryum *a. Fr. kim.* (. . .') D simgesiyle gösterilen ve çekirdeğinde bir proton ve bir nötron bulunduran, hidrojen atomunun bir izotopu. *eş.* **ağır hidrojen**.
dövdürebilme *a.* dövdürebilmek eylemi.
dövdürebilmek *(-i, -e)* dövdürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dövdürme *a.* dövdürmek eylemi.
dövdürmek *(-i, -e)* dövmek eylemini yaptırmak.
dövdürtme *a.* dövdürtmek eylemi.
dövdürtmek *(-i, -e)* ➻ **dövdürmek**.
dövdürtülme *a.* dövdürtülmek eylemi.
dövdürtülmek *(-e)* ➻ **dövdürülmek** .
dövdürülebilme *a.* dövdürülebilmek eylemi.
dövdürülebilmek *(-e)* dövdürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
dövdürülme *a.* dövdürülmek eylemi.
dövdürülmek *(-e)* dövülmesi sağlanmak, dövmek eylemi yaptırılmak.
dövebilme *a.* dövebilmek eylemi.
dövebilmek *(-i)* dövmeye gücü yetmek, dövme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
döveç *a. ha.* ağaçtan yapılmış havan ve tokmağı.
döven *a.* harmanda ekinlerin tanelerini saptan ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, altında keskin çakmaktaşları çakılı bulunan, kızak biçiminde tarım aracı. **döven sürmek** harmanda dövenle ekinlerin tanelerini başaklarından ayırmak.

döviz *a. Fr.* **1** ülkelerarası ödemelerde kullanılabilen para, çek ve poliçe gibi her türlü ödeme aracı. **2** yabancı ülke parası. **3** üzerine belli bir söz ya da sözler yazılmış, gösteri yaparken elde taşınan, propaganda ya da tanıtma ereğiyle bir yere asılan bez ya da karton. **döviz kaçırmak** yurtdışına yasal olmayan yoldan yabancı parası çıkarmak.

dövme *a.* **1** dövmek eylemi. **2** *s.* dövülerek yapılan. **3** *ha.* dövülerek kabuğu çıkarılmış buğday. *eş.* **yarma**[5]. **4** vücut derisi üzerine iğne gibi sivri bir araçla çizilmek ve içine renk veren maddeler konulmak yoluyla yapılan çıkmaz yazı ya da resim. **dövme bakır** bir bakır levhanın, belli bir kalıba uygun olarak, tokmakla döverek biçimlendirilmesiyle yapılmış bakır eşya. **dövme yapmak** vücuda dövme[3] işlemek. **dövme yaptırmak** vücuduna dövme[3] işletmek.

dövmeci *a.* **1** kullanılmadan önce dövülmesi gereken maden filizlerini ya da benzeri maddeleri döven işçi. **2** vücuda dövme[3] yapan kimse.

dövmecilik *a.* dövme[3] yapma işi.

dövmek, -er *(-i)* **1** üst üste vurarak acıtmak, hırpalamak. *ör. Onu sopayla dövmek gerekirdi.* **2** halı, çamaşır ve benzeri şeyleri sopayla, tokaçla vura vura temizlemek. **3** sıkıştırmak ereğiyle yüne ve benzeri şeylere tokmakla vurmak. **4** bir şeyi toz ya da küçük parçalar durumuna getirmek için tokmak ve benzeri bir şeyle ezmek. *ör. Döveçte sarmısak dövmek kolaydır.* **5** çırpmak ya da ezmek. *ör. Tatlıya biraz yumurta akı dövüp kattık.* **6** ateşte kızdırılarak yumuşatılmış bir madeni, vura vura istenilen biçime sokmak. *ör. Bakırcılar bakır dövmekteydi.* **7** topa tutmak. *ör. Topçumuz düşman siperlerini dövmekteydi.* **8** çarpmak, vurmak. *ör. Dalgalar kıyıyı dövüyordu.* **döve döve öldürmek** *mec.* çok dövmek. *ör. O adam acımasızdır, çocuklarını döve döve öldürür.*

dövülebilme *a.* dövülebilmek eylemi.

dövülebilmek *(nsz)* dövülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dövülgen *s.* dövülerek biçim verilmeye elverişli (maden).

dövülgenlik *a.* madenin dövülgen olma niteliği.

dövülme *a.* dövülmek eylemi.

dövülmek *(nsz)* dövmek eylemi yapılmak, dövmek eylemine uğramak, konu olmak. *ör. Bakır dövülerek biçimlendirilir.*

dövülüş *a.* dövülmek eylemi ya da biçimi.

dövünebilme *a.* dövünebilmek eylemi.

dövünebilmek *(nsz)* dövünme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle yaparsan sonra dövünebilirsin.*

dövünme *a.* dövünmek eylemi.

dövünmek *(nsz)* **1** aşırı üzüntü, pişmanlık, çaresizlik gibi duyguların etkisiyle kendi kendine vurmak, kendini yerden yere atmak, çırpınmak. *ör. Kadın, dizlerine vura vura ağlıyor, dövünüyordu.* **2** *mec.* çok üzülmek, çok pişman olmak. *ör. Sonradan dövünmek para etmez.* **dövüne dövüne** *ik. be.* kendi kendine vurarak, dövünerek.

dövünülme *a.* dövünülmek eylemi.

dövünülmek *(ösz)* dövünmek eylemi yapılmak. *ör. İnsan üzülür, ama böyle dövünülmek olmaz.*

dövünüş *a.* dövünmek eylemi ya da biçimi.

döviş *a.* **1** dövmek eylemi ya da biçimi. **2** tekme, tokat, yumruk, sopa gibi saldırışlarla yapılan kavga.

dövişebilme *a.* dövişebilmek eylemi.

dövişebilmek *(nsz; -le)* dövişme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuklar dövişebilir.*

dövişçü *a.* **1** dövişen ya da dövişme huyunda olan kimse. **2** *s.* çok iyi dövişen.

dövişçülük *a.* dövişçü olma huyu.

dövişken *s.* iyi dövişen ya da dövişmeyi seven, dövişmeyi huy edinmiş (kimse).

dövişkenlik *a.* dövişken olma durumu.

dövişme *a.* dövişmek eylemi.

dövişmek *(nsz; -le)* **1** karşılıklı vuruşmak, karşılıklı olarak birbirini dövmek. *ör. Böyle dövüşmek size yakışmıyor.* **2** (silahlı iki güç) çatışmak, vuruşmak, savaşmak. *ör. Ordu dövüşmekten yorulmuştu.* **3** *sp.* yumrukoyunu maçı yapmak. *ör. Ringe dövüşmek için çıktılır.* **dövüşe dövüşe** *ik. be.* dövüşerek.

dövüştürebilme *a.* dövüştürebilmek eylemi.

dövüştürebilmek *(-i)* dövüştürmek elinde olmak, dövüştürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.Onda insanları dövüştürebilmek yeteneği var.*

dövüştürme *a.* dövüştürmek eylemi.

dövüştürmek *(-i)* dövüşmelerini, vuruşmalarını, savaşmalarını sağlamak. *ör. İnsanları dövüştürmekte üstüne yok.*

dövüştürülebilme *a.* dövüştürülebilmek eylemi.

dövüştürülebilmek *(nsz)* dövüştürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.İnsanlar dövüştürülebilir.*

dövüştürülme *a.* dövüştürülmek eylemi.

dövüştürülmek *(nsz)* dövüşmek eylemi yaptırılmak, dövüşmesi ya da dövüşmeleri sağlanmak. *ör. Horozlar dövüştürüldü.*

dövüşüverme *a.* dövüşüvermek eylemi.

dövüşüvermek *(nsz; -le)* çabucak dövüşmek. *ör. Çocuklar uslu uslu oynarken dövüşüverir.*

dragon *a. Fr.* **1** ➻ **ejderha.** **2** *tar.* eskiden batı ülkelerinin ordularında bulunan bir asker sınıfı.

drahmi *a. Yun. esk.* Yunanistan'ın eski para birimi.

drahoma *a. Yun.* (. .' .) Hıristiyanlarda ve Musevilerde, bir evlenmede, gelinin güveye verdiği para ya da mal.

draje *a. Fr.* **1** üstü renkli, parlak ve şekerli bir maddeyle kaplanmış hap. **2** üzeri şekerli çikolatayla kaplanmış kuruyemiş.

dram *a. Fr.* **1** *tiy.* sahnede oynanmak üzere yazılmış, konuşmalar ve devinimlerle gelişen, karşıt oluşların çatışmasıyla sonuçlanan oyun, yapıt. **2** *mec.* acıklı olay. *ör. Aile onun ölümüyle bir dram yaşadı.* **dram sanatı** *tiy.* ➻ **drama**.

drama *a. Fr. tiy.* **1** ➻ **dram**[1]. **2** tiyatro yazını, oyun yazma sanatı. **3** (televizyonda) oyun biçiminde yapıt, oyun.

dramatik *s. Fr.* **1** sahne oyununa özgü olan, dram[1] ile ilgili. **2** içinde gerilim, çatışma, çeşitli olaylar ve karşıtlıklar bulunan, insanla ve insan ilişkileriyle gelişen (yapıt ya da olay). **3** *mec.* duyguları kamçılayan, coşku verici, gerilim yaratıcı. *ör. Konuşmacının dramatik sözleri ancak alkışlandı.* **4** *mec.* acıklı. *ör. Durum oldukça dramatikti.* **dramatik tiyatro** konuşmanın devinimlerle desteklendiği, seyirciyi sahnede geçen olay ve kişilere ortak eden, seyirciye onlarla özdeşleşme duyumsatan tiyatro türü.

dramatikleşebilme *a. Fr. T.* dramatikleşebilmek eylemi.

dramatikleşebilmek *(nsz) Fr. T.* dramatikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dramatikleşme *a. Fr. T.* dramatikleşmek eylemi.

dramatikleşmek *(nsz) Fr. T.* dramatik bir duruma gelmek.

dramatikleştirebilme *a. Fr. T.* dramatikleştirebilmek eylemi.

dramatikleştirebilmek *(-i)* dramatikleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dramatikleştirme *a. Fr. T.* dramatikleştirmek eylemi.

dramatikleştirmek *(-i)* dramatik bir nitelik kazanmasını sağlamak.

dramatiklik *a. Fr. T.* dramatik olma durumu.

dramatize *s. Fr.* dram[1] biçimine sokulmuş, oyunlaştırılmış ya da oyun biçiminde olan. *ör. Yazarın dramatize yapıtları da kitapta yer alıyor.* **dramatize etmek 1)** roman, öykü, şiir gibi bir yazın yapıtını radyo, televizyon ya da sahne oyunu biçimine sokmak, oyunlaştırmak. **2)** *mec.* bir olayı, bir durumu olduğundan daha acıklı bir biçimde göstermek.

dramaturg *a. Fr. tiy.* genellikle bir tiyatroda görevli, oyun yazma ve yönetme kurallarını bilen, bir oyun yazılır ya da sahneye konurken bilgisinden yararlanılan kimse, tiyatronun bilim ve sanat danışmanı.

dramaturgi *a. Yun. tiy.* **1** oyun yazarlığı ve yönetmenliği sanatı. **2** tiyatro yapıtları incelemesi. **3** dramaturgun yaptığı iş.

dren *a. Fr.* **1** ➻ **akaç**. **2** *hek.* bir ameliyattan sonra, vücut içinde kalan doku artıklarını ya da oluşan sıvıları ya da bir yaranın yangısını dışarı atmak için kullanılan bükülgen tüp.

drenaj *a. Fr.* **1** ➻ **akaçlama**. **2** *hek.* vücutta oluşan zararlı sıvıyı akaçla boşaltma işlemi.

dretnot, -tu *a. İng. (1907'de denize indirilen bir İngiliz gemisinin adından) den.* XX. yüzyılın başlarından ilk yarısına değin savaş donanmalarının belkemiği olan bir zırhlı tipi.

drezin *a. Fr.* demiryollarında, yol bakımı ve denetimi için kullanılan, mekanik olarak işletilen ya da motorla yürütülen küçük vagon.

drosera *a. Yun. bitb.* droseragillerden, topuz biçiminde yaprakları olan, yapraklarının üst yüzeyi, böcekleri yakalayan yapışkan tüylerle örtülü, otsu bir bitki.

droseragiller *ç. a. Yun. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örneği drosera olan bir bitki familyası.

dua *a. Ar.* (. -) **1** Tanrı'ya yalvarma, Tanrı'dan yardım dileme. *eş.* **yakarı, yakarış**. **2** namaz ve benzeri tapınma eylemlerinde ya da Tanrı'ya yakarmak amacıyla okunan, dinsel değeri olan sözler. **dua almak** (ya da **duasını almak**) birine iyilik yaparak hoşnut etmek. **dua etmek** Tanrı'ya yakarmak. **duası okunmak** *arg.* öldürülmek, ölmek. **duası tutmak** ettiği dua gerçekleşmek, Tanrı'dan dileği yerine gelmek.

duacı *a. Ar. T.* (. - .) biri için Tanrı'ya yakaran kimse.

duahan *a. Ar. Far.* (. - -) dua okuyucu, duacı.

duayen *a. Fr.* bir ülkedeki diplomatlar arasında kıdem yönünden en başta gelen diplomat.

duba *a.* (.' .) **1** fıçı biçiminde, kapalı ve içi boş, alttan deniz dibine zincirle bağlı olan, su yüzünde yüzen ve halkalarına gemi bağlanan ya da yan yana eklenerek üzerine köprü kurulan şamandıra. **2** saçtan ya da ağaçtan, dikdörtgen prizmaya benzer biçimde yapılmış, sağlam yapılı yüzer araç. **duba gibi** çok şişman (kimse).

dubar *a. hayb.* kefalgillerden, yaklaşık otuz santimetre olabilen, eti lezzetli bir balık.

dubara *a. Far.* (. -' -) **1** *(tavla oyununda her iki zarın da ikili gelmesi)* ikiiki. **2** *arg.* oyun, düzen, yalan dolan, hile, dalavere. **dubaraya gelmek** *arg.* oyuna getirilmek, aldatılmak, hileye aldanmak.

dubaracı *a. Far. T.* (. -' . .) *arg.* yalan dolanla, oyunla, düzenle, hileyle iş gören (kimse).

dubaracılık *a. Far. T.* dubaracı olma durumu.

dublaj *a. Fr. sin.* ➻ **sözlendirme**.

dublajcı *a. Fr. T. sin.* ➻ **sözlendirici**.

dublajcılık *a. Fr. T. sin.* ➻ **sözlendiricilik**.

duble *a. Fr.* **1** (içki, yiyecek vb. için) belirli miktarın ya da büyüklüğün iki katı. *ör. Salata duble olacak. İki duble rakı getir.* **2** giysinin iç yüzüne geçirilip kumaşla birlikte dikilen astar ya da içi görünen giysinin ya da yırtmaçlı eteğin içine ayrı olarak giyilen giysi. **duble etmek** giysiye ya da benzeri bir şeye astar geçirmek. *ör. Perdeleri duble ettik.*

dubleks *a.* ve *s. Fr.* çift katlı. **dubleks daire** (ya da **ev**) kendi iç merdiveni ile birbirine bağlanan iki ayrı kattan oluşan tek daire (ya da ev).

dublör *a. Fr. tiy.* ve *sin.* gerektiğinde bir oyuncunun yerine oynayabilecek olan, aynı rolü çalışan yedek oyuncu.

dublörlük *a. Fr. T.* dublör olma durumu.

dublve *a. Fr.* batı dillerindeki "w" harfinin Fransızca söylenişi.

dudak *a.* **1** ağzın, dışarıya doğru az ya da çok kıvrılan, dişleri örten üst ve alt kenarlarından her biri. **2** kadın cinsel organının kenarlarındaki zarımsı kıvrımların her biri. **dudağı** (ya da **dudakları**) **uçuklamak 1)** dudağında uçuk oluşmak. **2)** *mec.* aşırı ölçüde korkmak, pek çok korkmak. **dudağını bükmek** ağlayacak gibi olmak. **dudağını** (ya da **dudaklarını**) **ısırmak** ➻ **dudak ısırmak. dudak benzeşmesi** *dilb.* dudak ünsüzlerinin ya da yuvarlak ünlülerin düz ünlüleri etkileyerek yuvarlaklaştırması olayı; örneğin "okudı"nın "okudu ", "öldi"nin "öldü" olması gibi. **dudak boyası** kadınların dudaklarını boyamakta kullandıkları kokulu ve renkli madde.*eş.* **ruj. dudak bükmek** bir şeyi umursamadığını, beğenmediğini, küçümsediğini belli eden bir tavır almak. *ör. O her yaptığımıza dudak bükmekten geri kalmaz.* **dudak çukuru** üstdudağın ortasında bulunan oluk. **dudak dudağa** biri dudağını ötekinin dudağına dokundurmuş durumda. *ör. Onları dudak dudağa gördük.* **dudak dudağa gelmek** birbirinin dudaklarını öpmek, dudaklardan öpüşmek. **dudak eşlemesi** *sin.* sözlendirmede, filmde konuşan kişinin dudak devinimlerine uygun sesler çıkarma. **dudak ısırmak 1)** ayıp, yakışıksız ya da tehlikeli bir duruma şaşmak. **2)** dudağını ısırarak birine sus işareti vermek. **dudak ısırtmak 1)** çok hayran bırakmak. **2)** şaşkınlığa, hayrete düşürmek. **dudak payı bırakmak** bardağı, fincanı ağzına değin, taşacak değin doldurmayıp dudağın rahatça yanaşabileceği boş bir yer kalmasını gözetmek. **dudak sarkıtmak** hoşnutsuzluğunu, üzüntüsünü, kırgınlığını yüz anlatımıyla belli etmek, somurtmak. **dudak tiryakisi** içtiği sigaranın dumanını içine çekmeyen, dudakları arasından dışarı üfleyen tiryaki. **dudak ucuyla söylemek** (bir şeyi) hiç istemediğini belli ederek söylemek. **dudak ünsüzü** *dilb.* ağız boşluğundan gelen havanın dudaklara çarpıp patlamasıyla ya da dudakların arasından sızmasıyla oluşan ünsüz; örneğin Türkçedeki "b", "f", "m", "p" ve "v" gibi ünsüzler.

dudaksıl *s. sesb.* boğumlanma noktası dudaklarda bulunan, dudak devinimiyle oluşan (ses); örneğin "p" dudaksıldır.

dudaksıllaşma *a. dilb.* kimi sözcüklerde, türlü nedenlerle, düz ünlülerin yuvarlaklaşması ya da kimi ünsüzlerin dudak ünsüzlerine dönmesi, dudaksıl özelliği kazanma; örneğin "kavırmak" (kavurmak), "kanbur" (kambur) gibi.

dudu *a. Far. (Farsça "tuti" [papağan] sözcüğünden) esk.* **1** kadınlara verilen bir san, hanım. **2** yaşlı Ermeni kadını. **dudu dilli** çok tatlı konuşan (kadın).

duka *a. İt.* (.' .) *tar.* **1** "dük" sanının eskiden kullanılan biçimi. **2** *tar.* bir çeşit Venedik altın akçesine verilen ad.

dukalık *a. İt. T.* (.' . .) *tar.* **1** bir dukanın[1] yönetiminde bulunan ülke. **2** duka[1] olma durumu.

dul *s.* ve *a.* **1** eşi ölmüş ya da eşinden boşanmış (kadın ya da erkek). **2** *ha.* kız olmayan, kızlığı giderilmiş (kadın). **dul çıkmak** *ha.* (genç kız) gerdek gecesi kız olmadığı anlaşılmak. **dul kalmak** (kadın ya da erkek için) eşi ölmek.

dulaptalotu, -nu *b. a. bitb.* yüksek yerlerde yetişen, açık yeşil yapraklı, çiçekleri güzel kokan, kırmızımtırak meyveleri olan bir ağaççık.

dulaptalotugiller *ç. b. a. bitb.* taçsız ikiçeneklilerden, örnek bitkisi dulaptalotu olan bir familya.

dulavratotu, -nu *b. a. T. Ar. T. bitb.* bileşikgillerden, seyrek koruluklarda, yol kıyılarında yetişen, boyu bir buçuk metreyi bulabilen, geniş yapraklı, morumsu çiçekleri olan, kökünden ve yapraklarından hekimlikte yararlanılan bir bitki.

dulda *a. ha.* **1** yağmur, güneş, rüzgâr ve soğuğun etkisinden uzak, kuytu, korunaklı yer. **2** (soğuklarda) güneşin iyi ısıttığı, rüzgârsız duvar dibi. **3** (sıcaklarda) güneşsiz, gölge duvar dibi ya da ağaç altı. *ör. Damın duldasına oturdular.* **4** *mec.* koruma, esirgeme. *ör. Ağanın duldasında geçinip gittiler.* **dulda etmek** *ha.* (birinin) üstüne gölge etmek ya da rüzgârını, soğuğunu kapamak.

duldalama *a. ha.* duldulamak eylemi.

duldalamak *(-i) ha.* **1** yağmur, soğuk, güneş, rüzgâr gibi dış etkilerden korumak. **2** *mec.* esirgemek, korumak. *ör. Muhtar seni duldalarken kendini de duldalamaktadır.*

duldalanma *a. ha.* duldalanmak eylemi.

duldalanmak *(nsz) ha.* **1** dulda[1] bir yere sığınmak. **2** *mec.* birinin korumasından yararlanmak.

duldalı *s. ha.* duldası olan, dulda (yer).

duldalık *a. ha.* **1** dulda[1,2,3]. **2** şemsiye, gölgelik, güneşlik.

duldasız *s. ha.* **1** duldası olmayan (yer). **2** kimseye yararı dokunmayan (kişi).

dulluk *a.* dul olma durumu.

duluk *a. ha.* **1** yüz. *eş.* **çehre. 2** yüzün şakak ile çene arasındaki yanı, yanak. **3** şakak.

dumağı *a. ha.* nezle, ingin[2].

duman *a.* **1** yanmakta olan bir maddeden çıkan, içinde katı zerreciklerle buğu bulunan kara, esmer, gri ya da ak renkli gaz. **2** havadaki sis, pus ya da yerden kalkan incecik tozların havada oluşturduğu bulanıklık. *ör. Dağı duman kapladı.* **3** *arg.* kötü, yaman, perişan. *ör. Böyle giderse işlerimiz dumandır.* **4** *arg.* esrar, esrarlı sigara. **5** *ha.* göze inen perde. **duman almak 1)** (bir yeri) sis, pus kaplamak, sis, pus bürümek, (bir yer) duman[1,2] içinde kalmak. *ör. Ortalığı bir duman almıştı.* **2)** sigara dumanını içine çekmek. *ör. Sigarasından birkaç duman aldı.* **3)** esrar içmek, esrarlı sigara içmek. *ör. Adam biraz duman almıştı.* **duman altı olmak** *arg.* **1)** esrarlı sigara içilen bir yerde bu-

lunup, kendisi içmediği halde dumandan, havadan etkilenmek. **2)** çok sigara içilen kapalı bir yerde sigara dumanından etkilenmek. **duman attırmak** *arg.* **1)** yapıp ettikleriyle korku salmak, (ortalığı, kişiyi) kötü duruma düşürmek, yıldırmak. **2)** üstünlüğüyle başkalarını ya da başka bir şeyi çok geride bırakmak. *ör. Benim atım onunkine duma attırır.* **duman etmek** *arg.* **1)** (bir şeyi) bozmak, dağıtmak. **2)** kötü duruma sokmak, üstün gelmek, yenmek. *ör. Takımımız rakibini duman etti.* **duman olmak** *arg.* **1)** (birinin işi, durumu) pek kötü bir duruma düşmek, perişan olmak. **2)** kimi zaman "pek etkilenmek" anlamında da kullanılır. *ör. Karıyı görünce duman oldum arkadaş!* **duman yapmak** *arg.* (kumarda) az parayla oynayıp çok para kazanmak. **dumanı doğru çıksın** "doğru dürüst, iyi ve güzel olması o denli önemli değil, iş yöntemine uygun olarak yapılıyor görünsün yeter" anlamında söylenir. **dumanı üstünde 1)** (sebze, meyve, yemek için) çok taze, yeni toplanmış ya da yeni pişmiş. **2)** *mec.* (haber, söylenti vb. için) üzerinden çok zaman geçmemiş, henüz duyulmuş, çok yeni, çok taze. **dumanı vermek** *arg.* (sözü, davranışı) güçlü bir biçimde artırmak, ortalığı karıştırmak.

dumancı *a. arg.* **1** esrarlı sigara tutkunu, esrarkeş. **2** (kumarda) az para ile çok kazanan oyuncu.

dumanlama *a.* dumanlamak eylemi.

dumanlamak *(-i)* **1** dumana tutmak. **2** dumanlı duruma getirmek.

dumanlanma *a.* dumanlanmak eylemi.

dumanlanmak *(nsz)* **1** dumanlı duruma gelmek, tütmek. **2** *mec.* bulanıklaşmak, karışmak. *ör. Duyunca kafam dumanlandı biraz.* **3** *ha.* (göze) beyaz perde inmek, ak basmak.

dumanlı *s.* **1** duman çıkaran, dumanı olan. **2** sisle örtülü, sisli, puslu. *ör. Hava bugün biraz dumanlı.* **3** *mec.* bulanık, esrik, sıkıntılı, sarhoş. *ör. Delikanlı biraz dumanlı sanırım.* **dumanlı kömür** *yerb.* yaklaşık olarak %12 ile %19 arasında uçucu madde içeren kömür.

dumanotu, -nu *b. a. ha.* baklagiller arasında çok çıkan, fideleri kurutan zararlı bir ot.

dumanrengi *b. a. T. Far.* **1** koyu külrengi. *eş.* **füme**. **2** *b. s.* bu renkte olan. *ör. Dumanrengi camı olan bir gözlüğü vardı.*

dumansız *s.* duman çıkarmayan ya da dumanı, sisi, pusu olmayan. **dumansız baca olmaz, kahırsız koca olmaz** "dumanı olmayan baca bulunmadığı gibi karısına sıkıntı vermeyen koca da yoktur" anlamında söylenir.

dumdum *a. (Hindistan'da Batı Bengal bölgesindeki Dum Dum kentinin adından)* ilkin XIX. yüzyılda Dum Dum kentinin silah fabrikasında yapılmış olan, çekirdeğinin dışı çelikten, ucu haç biçiminde çentikli, çarptığı yerde bu uç açılıp genişleyerek kurşunu dağıtan ve dolayısıyla çok tehlikeli, büyük yaralar açan bir tüfek kurşunu.

dumduma *a. ha.* kaynatılıp süzülmüş üzüm suyu, şıra.

dumur *a. Ar.* (. -) (bir organda) körelme. **dumura uğramak** (bir organ) işlevini yitirerek körelmek. **dumura uğratmak** körelmesine yol açmak, körelmesini sağlamak, işlevsizleştirmek, köreltmek.

dun *s. Far.* (-) *esk.* **1** altta, aşağıda olan. **2** aşağı, aşağılık, alçak.

dupduru *s.* (.'. .) çok duru.

dupduruluk *a.* dupduru olma durumu. *ör. Suyun dupduruluğunu severim.*

durabilme *a.* durabilmek eylemi.

durabilmek *(nsz)* durmak elinde olmak ya da durma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duraç *a. yeni* yontu, sütun gibi şeylerin üstüne oturduğu ayak, taban. *eş.* **kaide**[2].

durağan *s.* **1** yerini değiştirmeyen, olduğu yerde duran, devinimsiz. **2** *mec.* etkinliği olmayan, olduğu gibi kalan. *ör. İnsanı durağan kılan nedenler vardır.*

durağanlaşabilme *a.* durağanlaşabilmek eylemi.

durağanlaşabilmek *(nsz)* durağanlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kimi zaman işler durağanlaşabilir.*

durağanlaşma *a.* durağanlaşmak eylemi.

durağanlaşmak *(nsz)* durağan bir duruma gelmek. *ör. Umudunu yitiren durağanlaşır.*

durağanlaştırabilme *a.* durağanlaştırabilmek eylemi.

durağanlaştırabilmek *(-i)* durağanlaştırması olanak içinde olmak ya da durağanlaştırma olasılığı bulunmak. *ör. Alım gücü azalması ekonomiyi durağanlaştırabilir.*

durağanlaştırılma *a.* durağanlaştırılmak eylemi.

durağanlaştırılmak *(nsz)* durağan bir duruma gelmesi sağlanmak. *ör. Ücretler durağanlaştırılsa bile fiyatlar inmez.*

durağanlaştırma *a.* durağanlaştırmak eylemi.

durağanlaştırmak *(-i)* durağanlaşmasına yol açmak, durağanlaşmasını sağlamak, durağan bir duruma getirmek. *ör. İşçi ücretlerini durağanlaştırmak bir çözüm olamaz.*

durağanlık *a.* durağan olma durumu. *ör. Gence durağanlık yakışmaz.*

durak *a.* **1** otobüs, tramvay, taksi gibi genel taşıtların yolcu indirip bindirmek üzere durmak zorunda olduğu ya da durabileceği yer. *ör. Otobüs durakları yolcu doluydu.* **2** *yaz.* hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerde, kulakta uyumlu bir izlenim oluşturmak için, genellikle bir dizenin orta yerine doğru, ölçü kalıpları içindeki durma yeri; durak, bir dizeyi iki ya da daha çok parçaya böler; örneğin "uçun kuşlar uçun/doğduğum yere" dizesinde eğik çizgili yer duraktır. **3** *müz.* bir ölçü uzunluğunda susma. **4** konuşmada, anlamın gerektirdiği biçimde sözcükler arasındaki ses kesintisi.

durakalış *a.* durakalmak eylemi ya da biçimi.

durakalma *a.* durakalmak eylemi.

durakalmak *(nsz)* (korku, şaşkınlık vb. nedeniyle) ne yapacağını bilemez bir biçimde durup kalmak. *ör. Bu sözleri karşısında durakalmıştık.*
duraklama *a.* **1** duraklamak eylemi. **2** *ask.* ilerlemekte olan bir birliğin, gereksiz, düzensiz ve zamansız olarak yürüyüşünü durdurması. **3** *hek.* hastalık belirtilerinin ya da hastalığın hemen hemen hiç değişmeden durduğu evre.
duraklamak *(nsz)* **1** (devinmekte, işlemekte, çalışmakta olan bir şey) kısa bir süre için durmak ya da ara sıra, zaman zaman durmak. *ör. İşlerimiz durakladı.* **2** *mec.* ➻ **duraksamak**.
duraklatabilme *a.* duraklatabilmek eylemi.
duraklatabilmek *(-i)* duraklatmak elinde olmak, duraklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
duraklatış *a.* duraklatmak eylemi ya da biçimi.
duraklatma *a.* duraklatmak eylemi.
duraklatmak *(-i)* duraklamasına yol açmak, duraklamasını sağlamak, duraklamak eylemini yaptırmak.
duraklayabilme *a.* duraklayabilmek eylemi.
duraklayabilmek *(nsz)* duraklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
duraklayış *a.* duraklamak eylemi ya da biçimi.
duraklayıverme *a.* duraklayıvermek eylemi.
duraklayıvermek *(nsz)* ansızın duraklamak.
duraklı *s.* **1** durağı ya da durakları olan. *ör. Bu dize 6-5 duraklıdır.* **2** *fiz.* hep aynı yerde yinelenen, hep aynı yerde duran, kalan. **duraklı dalga** *fiz.* bütün noktaları aynı anda karşıt ve aynı fazlı titreşimler yapan dalga.
duraksama *a.* duraksamak eylemi. *eş. esk.* **tereddüt**.
duraksamak *(nsz)* ne yapmak, nasıl davranmak, ne söylemek gerektiğini kestirememek, ikirciklenmek, herhangi bir nedenle, bir şeyi yapıp yapmamakta, söyleyip söylememekte kararsız kalmak. *ör. Kimi kez duraksamak işleri karıştırır.*
duraksamalı *s.* içinde duraksama bulunan, duraksayan.
duraksamasız *s.* içinde duraksama bulunmayan, duraksamayan.
duraksatabilme *a.* duraksatabilmek eylemi.
duraksatabilmek *(-i)* duraksatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Belirsizlik sizi duraksatabilir ama duraksamanız gerekmez.*
duraksatma *a.* duraksatmak eylemi.
duraksatmak *(-i)* duraksamasına yol açmak, duraksamak eylemini yaptırmak. *ör. Sözlerin beni duraksattı.*
duraksayabilme *a.* duraksayabilmek eylemi.
duraksayabilmek *(nsz)* duraksaması olanak içinde olmak, duraksama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kimi durumlarda insan duraksayabilir.*
duraksayış *a.* duraksamak eylemi ya da biçimi.
duraksız *s.* durağı olmayan. **duraksız devinim** *ruhb.* beyindeki devinim merkezinin sakatlanması nedeniyle kaslarda görülen düzensizlik, gövdedeki denetlenemeyen kıvranmalar.
dural *s.* hiç değişmeksizin hep aynı durumda kalan.
duralama *a.* duralamak eylemi.
duralamak *(nsz)* **1** ➻ **duraklamak**. **2** ➻ **duraksamak**. **3** durur gibi olmak, yavaşlamak. *ör. Araba biraz duralayınca atlayıverdi.* **4** şaşırmak. *ör. Beni görünce birden duraladı, dönüp kaçtı.*
duralayış *a.* duralamak eylemi ya da biçimi.
durallık *a.* dural olma durumu. *ör. Evrende durallık yoktur.*
durayazma *a.* durayazmak eylemi.
durayazmak *(nsz)* durma tehlikesi geçirmek, az kalsın durmak, duracak gibi olmak. *ör. Çok korktum, kalbim durayazdı.*
durdurabilme *a.* durdurabilmek eylemi.
durdurabilmek *(-i)* durdurmaya gücü yetmek, durdurmak elinde olmak ya da durdurma olasılığı bulunmak.
durduraç *a. yeni* bir makinenin, otomobil, otobüs gibi bir taşıtın hızını kesmeye ya da gerektiği zaman onu durdurmaya yarayan düzenek. *eş.* **fren**.
durdurma *a.* durdurmak eylemi.
durdurmak *(-i)* durmasına yol açmak ya da durmasını sağlamak.
durdurtma *a.* durdurtmak eylemi.
durdurtmak *(-i)* durmasına yol açmak ya da durmasını sağlamak, durdurmak.
durdurtulma *a.* durdurtulmak eylemi.
durdurtulmak *(nsz)* ➻ **durdurulmak**.
durdurulabilme *a.* durdurulabilmek eylemi.
durdurulabilmek *(nsz)* durdurulması olanak içinde olmak ya da durdurulma olasılığı bulunmak.
durdurulma *a.* durdurulmak eylemi.
durdurulmak *(nsz)* durması sağlanmak.
durduruluş *a.* durdurulmak eylemi ya da biçimi.
durduruluverme *a.* durduruluvermek eylemi.
durduruluvermek *(nsz)* çabucak durdurulmak.
durduruş *a.* durdurmak eylemi ya da biçimi.
durduruverme *a.* durduruvermek eylemi.
durduruvermek *(-i)* **1** çabucak durdurmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bir taksi durduruverin de binip gidelim.*
durgu *a.* **1** olmakta, işlemekte, yolunca gitmekte olan bir şeyin ansızın kesilmesi. *eş. esk.* **sekte** . **2** okumada, konuşmada anlamın sözcükler arasında gerektirdiği kısa ara veriş. *ör. Okurken durgulara özen göstermek gerekir.* **3** *müz.* bir müzik yapıtında, bitiş etkisi yaratan armonik zincirlemeler bütünü.
durgun *s.* **1** çalkantısız duran, kımıldanış ve canlılık göstermeyen, devinimsiz, dingin. *ör. Önümüzde durgun bir deniz uzanıyordu.* **2** *mec.* neşesi üzerinde olmayan, sessiz duran, keyifsiz, neşesiz (kimse). *ör. Bugün durgun görünüyorsun.* **3** *mec.* canlı olmayan, sönük,

hareketsiz (iş vb.) *ör. Tütün piyasası durgun geçiyor.* **durgun durgun** *ik. be.* durgun bir biçimde. *ör. Irmak durgun durgun akıyordu.*

durgunlaşabilme *a.* durgunlaşabilmek eylemi.

durgunlaşabilmek *(nsz)* durgunlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanın duyguları değişir, insan kimi zaman durgunlaşabilir.*

durgunlaşıverme *a.* durgunlaşıvermek eylemi.

durgunlaşıvermek *(nsz)* çabucak durgunlaşmak. *ör. Annesi gidince çocuk durgulaşıvermişti.*

durgunlaşma *a.* durgunlaşmak eylemi.

durgunlaşmak *(nsz)* **1** çalkantılı, dalgalı iken durgun duruma gelmek. *ör. Dalgalar yatıştı, göl durgunlaştı.* **2** *mec.* canlılığı kalmamak, sessizleşmek, keyfi kaçmak. *ör. Türkü söylerken sesi birden durgunlaştı.*

durgunlaştırma ***a.*** durgunlaştırmak eylemi.

durgunlaştırmak *(-i)* durgunlaşmasına yol açmak ya da durgunlaşmasını sağlamak.

durgunluk *a.* durgun olma durumu.

durma *a.* **1** durmak eylemi. **2** eğlenme, eğleşme, bekleme. **durma noktası** bir şeyin artık olmaz bulunduğu sınır. *ör. İşler durma noktasına geldi.*

durmadan *be.* sürekli bir biçimde, ara vermeksizin, kesintisiz, sürekli, boyuna.

durmak, -ur *(nsz)* **1** devinimsiz kalmak, yürümez olmak, kımıldamadan beklemek. *ör. Burada durmak yasaktır.* **2** (işleyen bir araç) işlemez, çalışmaz, iş görmez olmak. *ör. Motor durdu.* **3** bir yerde bir süre oyalanmak, eğleşmek, kalmak. *ör. Köyde birkaç gün durduktan sonra sıkılıp döndü.* **4** (yağmur, rüzgâr, ağrı vb.) son bulmak, dinmek, kesilmek. *ör. Rüzgâr durmak bilmedi.* **5** varlığını sürdürmek. *ör. Geçmişimiz önümüzde duruyor.* **6** beklemek, dikilmek. *ör. Böyle durmaktan yoruldum.* **7** var olmak, bulunmak, yapılmayı, yürütülmeyi, sürdürülmeyi beklemek. *ör. İşler dururken boş oturulmaz.* **8** sağ bulunmak, yaşamakta olmak, yaşamak. *ör. Kendi torun sahibi olacak, daha anası babası duruyor.* **9** bir şey yapmaksızın oturmak, eylemsiz durumda bulunmak, boş oturmak. *ör. Böyle durmak olmaz, çalışın.* **10** (bir şey) eski durumunu korumak, atılmamış ya da satılmamış vb. olmak. *ör. Evi, tarlası duruyor, o yeter.* **11** birisinin malı olarak bulunmak ya da o mal ile ilişkisi olmak. *ör. Arabası duruyor mu?* **12** belli bir durumda ya da görevde, işte bulunmak. *ör. İşim oyunda kaleci durmaktı. Aç susuz durmaktaydı.* **13** dayanmak, katlanmak, sabretmek. *ör. Konuyu ona açmadan durmak zor.* **14** bir yerde olmak ya da bulunmak. *ör. Bardak masada durmaktaydı, görmedi.* **15** bir şeyle, bir konuyla çok ilgilenmek, konunun üstüne düşmek. *ör. Bakan bu konuda çok duruyor.* **16** (olumsuz biçimiyle) sürekli olarak yapmak, ara vermeden işlemek, çalışmak, olmak vb. *ör. Gürültü hiç durmadı.* **17** *(yar)* kök ya da gövdeleri sonuna **- e** (**- a**) almış eylemsilerle ya da çekimli bir eylemle süreklilik bildiren bileşik eylemler oluşturur; örneğin "gidedurmak", "yapadurmak" gibi. **18** tekil ve çoğul ikinci kişi buyruk kipi olarak, "biraz zaman geçsin, biraz bekleyelim, sabredelim" anlamında kullanılır. *ör. Dur, ben ona yapacağı bilirim. Durun siz, dönüp gelecektir.* **dura dura** *ik. be.* ara sıra durarak. **dura kalka** *ik. be.* durup kalkarak. **durdu, durdu, turnayı gözünden vurdu** hiç acele etmedi, uzun süre bekledi ama sonunda çok güzel bir şey, büyük bir kazanç elde etti, en iyi şeyi ele geçirdi. **durduğu yerde 1)** hiç gereği yokken. *ör. Durduğu yerde başına iş açtı.* **2)** hiç emek, çaba harcamadan. *ör. Durduğu yerde para kazanır.* **3)** suçu olmadığı halde. *ör. Durduğu yerde ceza yedi.* **dur durak bilmemek 1)** hiç durmadan çalışmak. **2)** (çocuk vb. için) çok hareketli olmak. **dur durak** (ya da **dur dinlen**, **dur otur**) **yok** hiç dinlenme olanağı, zamanı bulamadan sürekli olarak çalışmak zorunluluğu içinde olmayı anlatır. *ör. Yıllardır dur durak yok, didinir dururdu.* **dur kendime yer edeyim, gör (bak) sana neler edeyim** "bu çalıştığım yerde, bulunduğum yerde kendimi sağlama alınca sana yapacağımı bilirim" diyen içinden pazarlıklı kimselerin bu tutumlarını anlatmak için söylenir. **dura kalka** *ik. be.* ara sıra durarak, durup kalkarak, konaklayarak. *ör. Eskiden bizim yaylaya, dura kalka iki günde gidilirdi.* **durmak nedir bilmemek** hiç durmamak, boyuna çalışmak, boyuna işlemek. **durmuş oturmuş 1)** artık eski aşırı davranışlarını bırakmış, akıllıca ve tutarlı davranır olmuş, olgun (kimse). **2)** uzun süredir rahat bir yaşam düzeni içine girmiş, büyük sorunları kalmamış (kuruluş, kurum, ülke). **3)** aşırılığa kaçmayan, yerli yerinde, tutarlı. *ör. Yazarın durmuş oturmuş bir dili var.* **durmuş oturmuşluk** olgunluk, tutarlılık, ılımlılık. **durup dinlenmeden** arka arkaya, arkası kesilmeksizin, sürekli bir biçimde, durmaksızın, ara vermeksizin. *ör. Böyle durup dinlenmeden okumak göz yorar.* **durup durup** *ik. be.* arada bir durarak, zaman zaman. *ör. Durup durup işin ne durumda olduğunu soruyordu.* **durup dururken** *be.* **1)** birdenbire, ansızın. *ör. Durup dururken kalkıp gitti.* **2)** hiçbir neden yokken. *ör. Durup dururken nereden çıktı bu kavga?* **3)** hiç gereği yokken. *ör. Durup dururken harcamayı sever.* **durup oturup** *ik. be.* sürekli bir biçimde. *ör. O durup oturup böyle söyler.*

durmaksızın *be.* hiç durmadan, sürekli olarak, ara vermeden.

durmamacasına *be.* hiç durmadan, ara vermeden, sürekli olarak, durmaksızın.

duru *s.* **1** bulanık olmayan, pırıl pırıl, temiz. *eş. esk.* **berrak**. *ör. Kuyunun suyu duruydu.* **2** (gök, hava için) bulutsuz ve aydınlık. *ör. Bu duru havada sokağa çıkmalı.* **3** (ten için) ak

renkli ve pürüzsüz, güzel. *ör. Kadının duru bir teni vardı.* **4** *mec.* (dil, anlatım, biçem için) karışık olmayan, yabancı öğelerden arınmış, yalın, pürüzsüz. *ör. Ozanın duru bir dili var.* **5** *kim.* içerdiği taneciklerin çok küçük olmaları nedeniyle içinden geçen ışığın saçılmadığı çözeltilerin niteliği. **6** *ha.* (ayran, çorba, şurup gibi yiyecekler için) koyu olmayan, suyu çok olan, sulu. **duru ses** tını yönünden pürüzsüz ses.

duruca *s.* biraz duru.

durucu *s.* ve *a.* sürekli kalan, oturan, kalıcı. *ör. Adam köyde durucuya benziyordu.*

duruk *s.* **1** belirli bir süre olduğu gibi duran, değişmeyen, devinimi olmayan. *eş.* **statik.** **2** *fiz.* güçlerin dengelenmesiyle ilgili olan. **3** *a. fiz.* devinmeyen nesnelerin üzerinde bulunan güç dengeleriyle uğraşan bilim dalı. *eş.* **stati** . **4** *a. fiz.* dalgalı akımlı elektrik motor ya da üreteçlerinde devinmeyen bölüm. *eş.* **stator.** **5** *ha.* boy atmamış, gelişmemiş.

duruklaşma *a.* duruklaşmak eylemi.

duruklaşmak *(nsz)* canlılığını, etkinliğini yitirmek, devinimsiz bir duruma gelmek. *ör. Yaşamı duruklaşan kişi kötümser olur.*

duruklaştırılma *a.* duruklaştırılmak eylemi.

duruklaştırılmak *(nsz)* olduğu gibi kalmasına yol açılmak, canlılığını, etkinliğini yitirmesi sağlanmak duruk bir duruma sokulmak. *ör. Toplum baskıyla duruklaştırılırsa yaratıcılığı da yok olur.*

duruklaştırma *a.* duruklaştırmak eylemi.

duruklaştırmak *(-i)* duruk bir duruma getirmek, duruklaşmasını sağlamak. *ör. Toplumu duruklaştıran sıkıntılar olabilir.*

durukluk *a.* duruk[1] olma durumu.

duruksun *s. ha.* karar vermeyen, kararsız, duraksayan.

duruksunma *(nsz) ha.* ➻ **duraksama.**

duruksunmak *(nsz) ha.* ➻ **duraksamak.**

durulabilme *a.* durulabilmek eylemi.

durulabilmek *(nsz)* durulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

durulama *a.* durulamak eylemi.

durulamak *(-i)* (yıkanmış bir şeyi) duru sudan geçirmek.

durulanabilme *a.* durulanabilmek eylemi.

durulanabilmek *(nsz)* durulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

durulanma *a.* durulanmak eylemi.

durulanmak *(nsz)* **1** (yıkanmış şeyler) duru sudan geçirilmek. **2** (insan) yıkandıktan sonra bir daha temiz su dökünmek.

durulaşma *a.* durulaşmak eylemi.

durulaşmak *(nsz)* duru bir duruma gelmek. *ör. Yazarın dili gittikçe durulaşıyor.*

durulaştırılma *a.* durulaştırılmak eylemi.

durulaştırılmak *(nsz)* duru bir duruma gelmesi sağlanmak.

durulaştırma *a.* durulaştırmak eylemi.

durulaştırmak *(-i)* duru bir duruma gelmesini sağlamak.

durulayabilme *a.* durulayabilmek eylemi.

durulayabilmek *(-i)* (yıkanmış bir şeyi) durulama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

durulayıverme *a.* durulayıvermek eylemi.

durulayıvermek *(-i)* **1** (yıkanmış bir şeyi) çabucak durulamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Yıkadığım tabakları sen durulayıverir misin?*

durulma *a.* durulmak eylemi yapılmak.

durulmak (I) *(nsz)* **1** duru duruma gelmek, durulaşmak. *ör. Kovadaki su duruldu.* **2** (gürültü, karışıklık, yağış, rüzgâr gibi şeyler için) son bulmak, kesilmek, dinmek, yatışmak. *ör. Hava duruldu.* **3** *mec.* eski taşkınlığı, aşırılığı kalmamak, uslanmak. *ör. Bizim oğlan artık duruldu.*

durulmak (II) *(ösz)* durmak eylemi yapılmak, kalınmak. *ör. Burada durulunca her yer görülür.*

durultabilme *a.* durultabilmek eylemi.

durultabilmek *(-i)* durultma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

durultma *a.* durultmak eylemi, durulaştırma.

durultmak *(-i)* duru bir duruma getirmek, durulaştırmak.

duruluk *a.* **1** duru olma durumu. **2** *yaz.* (dil, anlatım, biçem için) gereksiz sözcüklerden, uzatmalardan arınmış olma durumu.*eş.* **arılık (I)**[2].

durum *a.* **1** bir şeyin, belli bir zaman kesiti içinde, etkisinde, içinde bulunduğu koşulların tümü, bir şeyi belirleyen koşulların topu. *ör. Ekonominin durumu kötüleşiyor.* **2** duruş biçimi, konum. *eş.* **pozisyon.** *ör. Masanın durumu odayı daraltıyor.* **3** bireyin çevresiyle olan somut bağlantısı, toplum içindeki yeri. **4** *dilb.* adın tümce içindeki işlevini gösteren, biçimsel değişmelerini ya da çekim eklerini belirten biçim; Türkçede ad soylu sözcüklerin "yalın durum", "belirtme durumu", "tamlayan durumu", "yönelme durumu", "çıkma durumu", "kalma durumu" olmak üzere, genelli kle altı durumu vardır; örneğin "ev", "eve", "evde", "evden" vb. gibi. **5** *tiy.* oyunda, kişiler arasındaki ilişkilerde seyirciyi etkileyen görünüm. **durum almak 1)** belli bir duruş biçimine geçmek. *ör. Asker hazır ol durumunu almıştı.* **2)** bir olay karşısında belli bir davranış göstermek. *ör. Onun durum almakta gecikmesi işi güçleştirdi.* **durum eki** *dilb.* bir adın bir başka adla ya da eylemle ilgisini kuran ek. **durum komedisi** (ya da **komedyası**) *tiy.* gülünç olanı kişilerle değil durumlarla geliştiren güldürü türü. **durum ortacı** *dilb.* geniş bir zaman kavramı içeren, ad ve sıfat gibi kullanılan ortaç; Türkçede bu ortaç ***-en*** ekiyle kurulur, örneğin "giden", "söyleyen", "yapan" gibi. **durum ulacı** *dilb.* tümcede eylemin durumunu ortaya koyan, niteleyen ulaç; örneğin "bile bile yapmak", "konuşarak gitmek" gibi. **durumu bozulmak** işi ya da parasal koşulları kötüleşmek. **durumu düzelmek** iş ya da parasal koşulları iyileşmek. **... durumuna düşmek 1)** ... düzeyine inmek,

(o şeye) benzemek. *ör. Aptal durumuna düşmek istemiyorum.* **2)** koşulları bozulmak. *ör. Sonunda bizim durumumuza düştü.* **durumunda olmak** (ya da **bulunmak**) zorunluluğunda olmak, zorunlu bulunmak. *ör. Bu gerçeği söylemek durumundayız.*

durumcu *a.* ve *s.* durumculuk yanlısı.

durumculuk *a. ruhb.* ve *fels.* davranışı, geçmiş yaşantıların ya da kişiliğin değil, sık sık karşılaşılan durumların belirlediğini öne süren görüş.

duruş *a.* durmak eylemi ya da biçimi.

duruşma *a.* **1** *huk.* davalı ile davacı ya da savcı ile sanığın hazır bulunduğu, genellikle açık ve sözlü yargılama evresi. *ör. Yargıç, duruşmayı erteledi.* **2** *ha.* halk ozanlarının karşılıklı olarak birbirlerine söz atmaları, atışma.

duruverme ***a.*** duruvermek eylemi.

duruvermek *(nsz)* **1** ansızın durmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Yoruldum, biraz duruverelim.*

duş *a. Fr.* **1** temizlik ya da sağaltım ereğiyle, yüksekten vücuda püskürtmek yoluyla su dökünme. **2** bu biçimde yıkanmaya yarayan aygıt. **3** bu aygıtın bulunduğu yıkanma yeri. **duş almak** (ya da **yapmak**) duş ile yıkanmak.

duşağı *a. ha.* ➻ **duşak**.

duşak *a. ha.* **1** hayvanın, kaçmaması, uzaklaşmaması için, iki ayağını birbirine iple bağlama yoluyla yapılan köstek. **2** *mec.* kişiye ayak bağı olan şey. *ör. Çok çocuk insana duşaktır.*

duşaklama *a. ha.* duşaklamak eylemi.

duşaklamak *(-i) ha.* hayvanın, kaçmaması, uzaklaşmaması için iki ayağını bir iple birbirine bağlamak, köstekleme k.

duşaklanma *a. ha.* duşaklanmak eylemi.

duşaklanmak *(nsz)* **1** duşaklamak eylemine uğramak, duşaklamak eylemi yapılmak. **2** ayak bir engele takılarak düşmek.

duşanmak *(nsz)* ➻ **duşaklanmak**.

dut, -tu *a. Far.* **1** *bitb.* dutgillerden, kuzey yarımkürenin genellikle ılıman bölgelerinde yetişen, on iki türü bulunan, boyu on sekiz metreye ulaşabilen, uzun saplı, sarmal dizili ve kenarları testere dişli, açık yeşil yaprakları olan, yaprağıyla ipekböceği beslenen bir ağaç. **2** bu ağacın kara, ak, mor ya da pembe renkte, tatlı ve sulu, yenilen, şurubu, reçeli yapılabilen meyvesi. **dut gibi** (ya da **dut**) *arg.* ayakta duramayacak denli sarhoş. **dut kurusu** dutun kurutulmasıyla elde edilen kuruyemiş. **dut kurusu ile yâr sevilmez** "güzel bir şey ancak özveriyle elde edilebilir" anlamında kullanılır. **dut pekmezi** dutun meyvesinden yapılan pekmez. **dut yaprağı açtı, soyun; döktü giyin** "dut ağacı yapraklanınca havalar ısınmış, dökünce soğumuş demektir" anlamında söylenir. **dut yemiş bülbüle dönmek 1)** önce çok konuşurken artık sesi çıkmaz olmak. *ör. Bilgisizliği ortaya çıkınca dut yemiş bülbüle döndü.* **2)** neşe ve konuşkanlığını yitirmek, susmak.

dutçuluk *a. Far. T.* dut ağacı ve meyvesi yetiştirme.

dutgiller *ç. a. Far. T. bitb.* dut, incir ve benzeri cinsleri içine alan, ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

dutluk *a. Far. T.* **1** dut ağaçlarının çok olduğu yer, dut bahçesi. **2** *arg.* aşırı sarhoşluk.

duvak *a.* **1** gelinin düğün, evlenme töreni sırasında kullandığı, başını ve kimi zaman da başıyla birlikte yüzünü kapayan dantel ya da tülden örtü. **2** *ha.* baca, tandır, küp gibi nesnelerin topraktan yapılmış kapağı. **3** *ha.* kimi bebeklerin doğumunda başlarını örten zar. **duvağına doymamak** yeni gelin iken ölmek ya da kocasından boşanmak. **duvak düşkünü** yeni gelin iken dul kalmış olan. **duvak günü** *ha.* gerdek gecesinin ertesi günü oğlan evinde yapılan eğlence.

duvaklama *a.* duvaklamak eylemi.

duvaklamak *(-i)* duvakla örtmek.

duvaklanma *a.* duvaklanmak eylemi.

duvaklanmak *(nsz)* **1** duvak örtünmek. **2** *mec.* gelin olmak.

duvaklı *s.* **1** başı ve yüzü duvakla örtülü, duvağı olan. **2** *ha.* doğduğunda başı zar ile örtülü olan (bebek). *eş.* **perdeli**[3].

duvaklık *s.* duvak yapılmaya uygun (tül).

duvaksız *s.* duvağı olmayan. *ör. Duvaksız gelin olur mu?*

duvar *a. Far.* **1** yapılarda, yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran ve taş, tuğla, kerpiç, briket gibi gereçlerle yapılan düşey bölme öğesi. **2** bahçe ve benzeri bir toprak parçasını, bir yeri sınırlayan ve taş, tuğla vb. gibi nesnelerden yapılan, eni ve yüksekliği değişebilen engel. *ör. Kale duvarı yüksek olur.* **3** *mec.* bir durumu, işi önleyen şey, engel. *ör. Aramızdaki duvarı yıkalım.* **duvar ayağı** *mim.* duvar temeli. **duvar bitkileri** *bitb.* duvarların üzerinde yetişen bitkiler. **duvar çekmek 1)** duvarla ayırmak ya da çevrelemek. *ör. Bahçeye duvar çekmek gerekiyor.* **2)** duvar örmek, duvar oluşturmak. **duvar dayağı** *mim.* **1)** yıkılmaması için duvara destek olarak eğik biçimde konulan ağaç. **2)** kimi eski yapılarda süs olarak yapılan, duvara yapışık ve üzerinde yukardan aşağı yivler bulunan yarım ayak. **duvar dibi** *mim.* bir çatının, yanında yükselen duvarla birleştiği çizgi. **duvar dişi** *mim.* ilerde eklenecek duvarın iyice tutunması için duvarın bir yerinde bırakılan tuğla çıkıntıları. **duvar gazetesi** genellikle okullarda, el yazısıyla ya da yazı makinesiyle yazılan yazılarla hazırlanıp duvara asılan karton. **duvar gibi** (insan için) çok sağır. **duvar halısı** üzerinde resim ve desen bulunan, duvara asılmak üzere dokunmuş ince halı. **duvar kâğıdı** badana ya da yağlıboya yerine, duvara kaplanan, çok dayanıklı, desenli ya da düz kâğıt. **duvar resmi** duvar yüzeyi üzerine yapılan büyük boy resim. **duvar saati** duvara asılan büyük saat.

duvar takvimi duvara asılarak kullanılan takvim. **duvar yapmak 1)** duvar oluşturmak, duvar örmek. **2)** *sp.* ayaktopunda, bir takım oyuncularının bir bölümü, kendi kaleleri önünde, topun kaleye girmesini önlemek ereğiyle, aralarında boşluk bırakmayacak bir biçimde dizilmek. **duvar yazısı** bilinmeyen kişilerce duvarlara yazılan, çoğunlukla nükteli, çarpıcı sözlerden oluşan yazı.

duvarcı *a. Far. T.* duvar ören usta işçi.

duvarcılık *a. Far. T.* duvar örme işi.

duvarsarmaşığı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* yaz kış yaprak dökmeyen, saplı ve üst yüzü koyu, alt yüzü açık yeşil renkte yaprakları olan, sert ve derimsi küçük çiçekler açan, sarı ya da morumsu kara renkli ve bezelye tanesi iriliğinde etli meyveleri bulunan bir bitki.

duy *a. Fr.* elektrik ampulünün takıldığı, bakır ya da pirinçten yapılmış, yivli araç. **duy priz** elektrik ampulü takılarak ışık üretilebilen ya da gerektiğinde elektrik akımı alınabilen araç.

duyabilme *a.* duyabilmek eylemi.

duyabilmek *(-i)* duyma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyar *s.* duyarlığı olan, duygulu, duygun, duyarlı. *eş. esk.* **hassas**. **duyar bölge** *ruhb.* (beden üzerinde) uyarıldığında hızlı ve güçlü tepkileri olan kesimler.

duyarca *a. yeni hek.* ➻ **alerji**.

duyarcalı *s. yeni hek.* ➻ **alerjik**.

duyarga *a. hayb.* **1** eklembacaklı hayvanların başlarının ön bölümünde bulunan, devingen, duyu alma organı. *eş.* **anten**[2], **lamise** . *ör. Böceğin duyargasının biri kopmuş.* **2** *mec.* dış dünyayı, olup biteni algılama yetisi. *ör. Kişi, duyargalarını sonuna değin açarsa, her şeyi algılar.*

duyargalılar *ç. a. hayb.* bir çift duyargası bulunan böceklerle çokayaklıları içine alan eklembacaklılar topluluğu.

duyarkat, -tı *b. a. sin.* film tabanı üzerinde bulunan ve ışığa karşı duyarlığı[4] olan, gümüş bromürlü ecza tabakası.

duyarlı *s.* dış etkilere karşı duyarlığı olan. *eş. esk.* **hassas**. *ör. İnsanın, dostunun acısına duyarlı olması doğaldır.*

duyarlık *a.* **1** duyar olma durumu. **2** duyum ve duyguları algılayabilme, duyumsayabilme yeteneği. *eş. esk.* **hassasiyet**. **3** çok zayıf bir etkiye bile tepki gösterebilme yetisi. **4** *sin.* bir duyarkatın ışıktan etkilenme yeteneği.

duyarlıklı *s.* duyarlığı olan, duyarlı.

duyarlılaşma *a.* duyarlılaşmak eylemi.

duyarlılaşmak *(nsz)* duyarlı bir duruma gelmek. *ör. İnsan gittikçe duyarlılaşıyor.*

duyarlılaştırma *a.* duyarlılaştırmak eylemi.

duyarlılaştırmak *(-i)* duyarlı bir duruma getirmek, duyarlılaşmasını sağlamak.

duyarlılık *a.* duyarlı olma durumu. *eş. esk.* **hassasiyet** .

duyarsız *s.* duyarlı olmayan. **duyarsız kalmak** (bir şeye) duyarlı davranmamak.

duyarsızlaşabilme *a.* duyarsızlaşabilmek eylemi.

duyarsızlaşabilmek *(nsz)* duyarsızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyarsızlaşıverme *a.* duyarsızlaşıvermek eylemi.

duyarsızlaşıvermek *(nsz)* çabucak duyarsızlaşmak.

duyarsızlaşma *a.* duyarsızlaşmak eylemi.

duyarsızlaşmak *(nsz)* duyarlılığını yitirmek, duyarlıyken duyarsız bir duruma gelmek, duyma, duyumsama yeteneğini yitirmek, etkilere tepki veremez ya da vermez olmak. *ör. Ona karşı iyice duyarsızlaşmakta olduğumu biliyorum.*

duyarsızlaştırılabilme *a.* duyarsızlaştırılabilmek eylemi.

duyarsızlaştırılabilmek *(nsz)* duyarsızlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyarsızlaştırılma *a.* duyarsızlaştırılma eylemi.

duyarsızlaştırılmak *(nsz)* duyarsız bir duruma getirilmek, duyarsızlaşması sağlanmak. *ör. Halk, olup bitenlere iyice duyarsızlaştırılmıştı.*

duyarsızlaştırabilme *a.* duyarsızlaştırabilmek eylemi.

duyarsızlaştırabilmek *(-i, -e)* duyarsızlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyarsızlaştırılabilme *a.* duyarsızlaştırılabilmek eylemi.

duyarsızlaştırılabilmek *(nsz)* duyarsızlaştırılması olanak içinde olmak, duyarsızlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyarsızlaştırılma *a.* duyarsızlaştırılmak eylemi.

duyarsızlaştırılmak *(nsz)* duyarsızlaşması sağlanmak.

duyarsızlaştırma *a.* duyarsızlaştırmak eylemi.

duyarsızlaştırmak *(-i, -e)* duyarsız bir duruma getirmek, duyarlığını ortadan kaldırmak. *ör. Halkı duyarsızlaştırmışlardı.*

duyarsızlık *a.* duyarsız olma durumu.

duygan *s.* ➻ **duyar, duyarlı**. *ör. Fotoğraf kâğıdının yüzeyi duygandır.*

duyganlık *a.* duygan olabilme özelliği ya da duygan olma durumu.

duygu *a* **1** duyularla algılama, duyumsama. *eş. esk.* **his**. *ör. Ağaçta duygu olmaz.* **2** bir olay, kimse ya da nesnenin insanın iç dünyasında oluşturduğu, uyandırdığı yankı, etki, tepki, izlenim. *ör. Yüzünden duyguları anlaşılıyordu.* **3** önceden sezebilme yetisi, önsezi. *ör. İçimde, o gelecek duygusu vardı.* **4** kimi şeyleri ahlaki, estetik yönden değerlendirebilme yeteneği. *ör. Ressamda güzellik duygusu, yargıçta adalet duygusu olmaz mı?* **duygu sömürüsü** istediğini elde edebilmek için başkasının duygusallığını kötüye kullanma, onun özellikle sevgi ve acıma duygusundan yararlanma işi. **duygu uyandırmak** bir duygu oluşturmak. **duygu uyanmak** bir duygu oluşmak. *ör. İçinde bir duygu uyanmıştı, onunla karşılaşacağını umuyordu.* **duyguları küt-**

leşmek *mec.* duygusal yönden etkilenmez olmak. **duygularıyla davranmak** davranışlarında aklından çok duygularının etkisinde kalmak.

duyguca *be.* duygu yönünden, duygu olarak. *ör. Kadınlar duyguca daha başkadır.*

duygucu *s.* duyguyu önde tutan (kimse).

duyguculuk *a.* duyguya ağırlık veren tutum, kendini duygularına kaptırma yönsemesi. *ör. Onun duyguculuğundan yakınmayın.*

duygudaş *s.* **1** bir konuda duyguları birbiriyle özdeş olan(lardan her biri), başkasıyla duyguları birleşen, aynı duyguları paylaşan (kimse). *ör. Okura duygudaş yazarları tanıma olanağı verilsin.* **2** *s.* ve *a.* üyesi olmamakla birlikte bir partinin, bir örgütün görüşünü benimseyen, onu destekleyen ya da bir öğretiyi, görüşü, akımı tutan, onun yandaşı olan (kimse). *eş.* **sempatiza** .

duygudaşlık *a.* **1** duygudaş olma durumu. *eş.* **sempati**. **2** *ruhb.* kişideki, başkalarının sevinç ve acılarına katılma eğilimi ve isteği, insanları birbirine çeken duygu birlikteliği. *eş.* **sempati**. *ör. İnsanlar duygudaşlığı öğrenmeli.*

duygulanabilme *a.* duygulanabilmek eylemi.

duygulanabilmek *(nsz)* duygulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan eski bir dostuyla karşılaşırsa duygulanabilir.*

duygulandırabilme *a.* duygulandırabilmek eylemi.

duygulandırabilmek *(-i)* duygulandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kimi durumlar insanı duygulandırabilir.*

duygulandırılma *a.* duygulandırılmak eylemi.

duygulandırılmak *(nsz)* duygulanması sağlanmak, duyguları uyandırılmak. *ör. İnsanlar duygulandırılınca değişir.*

duygulandırma *a.* duygulandırmak eylemi.

duygulandırmak *(-i)* duygulanmasına yol açmak, duygulanmasını sağlamak, duygularını uyandırmak. *ör. Çocukluk anıları insanı duygulandırır.*

duygulanım *a.* **1** duygulanmak eylemi. **2** *ruhb.* kişinin, acı, sevinç gibi duygular karşısındaki durumu, istenç karışmaksızın duygusal tepkiler gösterme. *ör. Haz bir duygulanımsa acı da öyledir.* **3** *fels.* duyarlığın devinime geçişi, etkilenim. **4** *fels.* bir ruh durumunun dış nedenlerle değişmesi. **5** *fels.* tutkudan daha düzenli olmakla birlikte ondan daha güçsüz olan seçkin bir eğilim.

duygulanımcı *s.* ➻ **duygucu**.

duygulanımcılık *s.* ➻ **duyguculuk**.

duygulanış *a.* duygulanmak eylemi ya da biçimi.

duygulanıverme *a.* duygulanıvermek eylemi.

duygulanıvermek *(nsz)* çabucak duygulanmak.

duygulanma *a.* **1** duygulanmak eylemi. **2** *ruhb.* iç salgıbezlerini de devinime geçiren türlü etkiler altında duygusal tepkiler gösterme.

duygulanmak *(nsz)* güzel ve iyi şeylerden, duygu verici davranışlardan etkilenerek onlardan iyi duyuşlar edinmek. *ör. Eski günleri düşünüp duygulanmak yaşlılık belirtisidir.*

duygulu *s.* **1** duyarlığı çok olan, kolayca duygulanan, çabucak coşkuya kapılan, içli (kimse). *eş. esk.* **hassas**. *ör. Oğlum duygulu bir çocuktur.* **2** *ruhb.* etkilere tepki gösteren, duyarlığı olan. *ör. İnsan duygulu bir yaratıktır.*

duygululuk *a.* **1** duygulu olma durumu. *ör. Duygululuk sana yakışıyor.* **2** çabuk ve kolay coşkuya kapılma eğilimi. *ör. Duygululuk kimi zaman iyi değildir.* **3** uyarımları almadaki incelik. *ör. Ozanda duygululuk önde gelir.* **4** *ruhb.* tepkilerin öncelikle duygulara dayanması durumu.

duygun *s.* ➻ **duyar**, **duyarlı**, **duygulu**.

duygunlaşma *a.* duygunlaşmak eylemi.

duygunlaşmak *(nsz)* ➻ **duyarlılaşmak**.

duygunlaştırma *a.* duygunlaştırmak eylemi.

duygunlaştırmak *(-i)* ➻ **duyarlılaştırmak**.

duygunluk *a.* ➻ **duyarlık**, **duygululuk**.

duygusal *s.* **1** duygu ile ilgili, duyguya dayanan, duyguya değgin. *eş. esk.* **hissi**. **2** duygunun ağır bastığı, aşırı ölçüde etkilediği (yapıt, kimse). **3** gözü yaşlı bir duygululuğu olan, içli (kimse). **4** duygularının etkisinde kalan, duygularıyla davranan (kimse). *ör. O çok duygusaldır.* **duygusal çıldırı** *ruhb.* düşünce ve davranışlarda bozucu etkiler oluşturan, aşırı ve duruma uygun düşmeyen duygu ve coşkuların yol açtığı ruh hastalığı. **duygusal davranmak** aklının değil duygularının itisiyle karar vermek. **duygusal düşünme** *fels.* bilgiye dayanan düşünmenin karşıtı olarak, duygusal yaşamdan çıkan ve onunla belirlenen, sınırlanan düşünme. **duygusal evriklik** *ruhb.* kişide, sevgiden tiksintiye ya da tiksintiden sevgiye birdenbire geçme durumu. **duygusal tıkanma** *ruhb.* iç çatışmalar nedeniyle sinir ve kas tepkilerinin durması ya da düşünce zincirinin kopması durumu.

duygusallaşabilme *a.* duygusallaşabilmek eylemi.

duygusallaşabilmek *(nsz)* duygusallaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazen duygusallaşabilir.*

duygusallaşma *a.* duygusallaşmak eylemi.

duygusallaşmak *(nsz)* duygularının güdümüne girmek, duygularıyla davranabilecek bir ruh durumunda olmak. *ör. Babam her geçen gün daha duygusallaşıyor.*

duygusallaştırabilme *a.* duygusallaştırabilmek eylemi.

duygusallaştırabilmek *(-i)* duygusallaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duygusallaştırma *a.* duygusallaştırmak eylemi.

duygusallaştırmak *(-i)* duygusallaşmasına yol açmak, duygusallaşmasını sağlamak. *ör. Hastalık onu daha duygusallaştırmış.*

duygusallık *a.* **1** duygusal olma durumu. **2** duyum ve duyguların insanı çok yoğun bir biçimde etkilemesi durumu.

duygusuz *s.* **1** duyarlığı olmayan, duygusal yönden etkilenme yeteneği bulunmayan (kimse). **2** duygu içermeyen, duygusunu belli etmeyen (davranış). *ör. Yüzünde duygusuz bir gülümseme vardı.* **3** katı yürekli, acımasız, umursamaz (kimse). *ör. Duygusuz çocuk, kuşları kovalıyor, kedileri tekmeliyor.*

duygusuzca *be.* duygusuz bir biçimde. *ör. Çocuğa duygusuzca yaklaşırsan, seni sever mi?*

duygusuzlaşabilme *a.* duygusuzlaşabilmek eylemi.

duygusuzlaşabilmek *(nsz)* duygusuzlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanoğlu bazen çok duygusuzlaşabilir.*

duygusuzlaşma *a.* duygusuzlaşmak eylemi.

duygusuzlaşmak *(nsz)* duyguca yoksunlaşmak, duyumsama yeteneğini yitirmek, etkilere tepkisiz kalmak, duygusal yönden etkilenmez olmak, aldırmazlaşmak. *ör. Bu konuda en aşağı onlar kadar duygusuzlaşmak gerekmiyor mu?*

duygusuzlaştırabilme *a.* duygusuzlaştırabilmek eylemi.

duygusuzlaştırabilmek *(-i)* duygusuzlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duygusuzlaştırma *a.* duygusuzlaştırmak eylemi.

duygusuzlaştırmak *(-i)* duygusuzlaşmasına yol açmak.

duygusuzluk *a.* **1** duygusuz olma durumu. **2** duygusuzca davranış.

duyma *a.* duymak ya da duyumsamak eylemi.

duymak, -ar *(-i)* **1** ses olarak algılamak, ses almak, işitmek. *ör. Sağır değilsen fısıltıyı duyarsın.* **2** duyular aracılığıyla algılamak, nesnelerin fizik durumlarından duyular aracılığıyla bilgi edinmek. *eş.* **duyumsamak**. *ör. Yüzümde esen yeli duydum.* **3** başkalarının söylemesiyle bilgi edinmek, öğrenmek. *ör. Gideceğinizi duydum.* **4** *mec.* ayrımsamak, sezmek, duyumsamak. *ör. Yaşlandığımı iyice duymak üzüyor beni.* **5** duygu bildiren kimi sözcüklerle birlikte bir ruh durumu içine girmeyi anlatır, "almak", "edinmek", "göstermek" vb. gibi kullanılır; örneğin "zevk duymak", "saygı duymak", "ilgi duymak" gibi. **duymuşluğu olmak** *ha.* kesin olmamakla birlikte duymuş, işitmiş olmak. *ör. Bu işi duymuşluğum vardır.* **duya duya** *ik. be.* **1)** duyarak, işiterek. *ör. Biz, bu türlü sözleri duya duya büyüdük.* **2)** içten gelerek, duyarak. *ör. Sanatçı, şarkıyı duya duya söylüyordu.*

duymazlık *a.* **1** sağırlık. **2** duymamış gibi davranma. **duymazlığa vurmak** duymamış gibi davranmak, duymazlıktan gelmek. **duymazlıktan gelmek** ilgilenmek istemediği için söyleneni duymamış gibi yapmak, duymamış gibi davranmak.

duysal *s.* duyu ile alınan, algılanan, duyusal.

duyu *a.* insanların ve hayvanların, dış dünyanın uyaranlarını görme, işitme, koklama, dokunma ve tat alma organları aracılığıyla algılama yeteneği, bu organların işlevi. *ör. İnsan beş duyusuyla iş görür.*

duyuk *a. ha.* ➤ **salık**.

duyulabilme *a.* duyulabilmek eylemi.

duyulabilmek *(nsz)* duyulması olanak içinde olmak, duyulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyulagelme *a.* duyulagelmek eylemi.

duyulagelmek *(nsz)* eskiden beri duyulmak. *ör. Bu tür olaylar duyulagelmekle birlikte gerçek olup olmadığı bilinmiyor.*

duyulma *a.* duyulmak eylemi.

duyulmak *(nsz)* duymak eylemine konu olmak.

duyulmamış *s.* o zamana değin karşılaşılmamış ya da varlığı işitilmemiş (şey), çok şaşılacak, şaşkınlık verici (şey).

duyulmamışlık *a.* duyulmamış olma durumu.

duyulur *s.* **1** (ses olarak) duyulabilen, işitilebilen. **2** *fels.* duyularla algılanabilen gerçekliğe ilişkin, duyu organlarıyla algılanan. *ör. Tat, duyulurdur.* **duyulur duyulmaz 1)** çok güç işitilebilecek bir biçimde çıkan, zor işitilen, çok alçak (ses). *ör. Yaşlı adam, duyulur duyulmaz bir sesle su istedi.* **2)** (haber için) işitilir işitilmez, öğrenildiği anda. *ör. Olay duyulur duyulmaz koştular.* **duyulur dünya** duyu organları aracılığıyla kavranabilen gerçeklik, doğa.

duyulurluk *a. dilb.* bir sesin az ya da çok uzaktan işitilebilmesi özelliği, durumu.

duyulurüstü, -nü *b. s.* ve *b. a. fels.* duyularla algılanabilme alanının dışında kalan. *ör. Eflatun, duyulurüstünden söz eder.*

duyuluş *a.* duyulmak eylemi ya da biçimi.

duyuluverme *a.* duyuluvermek eylemi.

duyuluvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede duyulmak. *ör. Olay birkaç saat içinde duyuluvermişti.*

duyum *a.* **1** duyu. **2** duyular yoluyla edinilen izlenim. *eş. esk.* **ihsas**[2]. *ör. Duyum ile duyumsama ayrı şey midir?* **3** doğruluğu, gerçekliği bilinemeyen haber, söylenti. *ör. Hayali dışsatım konusunda yoğun duyumlar var.* **duyum almak** bilgi edinmek, öğrenmek, (kendisine) bildirilmek, haber almak. *ör. Bu konuda birçok duyum almıştık, ancak elde belge yoktu.* **duyum eşiği** *ruhb.* bir uyarımın duyulabildiği en aşağı derece. **duyum ikiliği** *ruhb.* bir duyumun başka nitelikte bir duyum uyandırması, örneğin bir sesin aynı zamanda bir renk duygusu vermesi. *eş.* **sinestezi**. **duyum yitimi** *ruhb.* uyuşturucu bir ilaç alınması nedeniyle ya da bir hastalık sonucu, vücudun tümünde ya da belli bir bölgesinde duyum olmaması, duyu sinirlerinin ya da beyindeki duyu merkezlerinin duyum alamaması durumu. *eş.* **anestezi**.

duyumcu *a.* ve *s. fels.* duyumculuk öğretisi yandaşı (kimse, görüş). *ör. Duyumcu kuşkuculuk, duyulardan da kuşkulanır.*

duyumculuk *a. fels.* bütün bilgilerin anasının

duyumlar olduğunu öne süren öğretilerin ortak adı. *eş.* **sansüalizm**. *ör. Duyumculuğu güçlendiren kimi düşünürler olmuştur.*

duyumlama *a.* duyumlamak eylemi.

duyumlamak *(-i) fels.* dış dünyanın etkilerini, uyaranlarını alarak duyuma çevirmek. *ör. Duyumlamak, dış dünyayı algılamaktır.*

duyumlu *s.* duyumu olan.

duyumölçer *b. a. ruhb.* dokunma duygusunun duyarlığını ölçmekte kullanılan aygıt. *ör. Duyumölçer cildinin çeşitli yerlerine dokundurularak, deneğe bir mi, iki mi sivri uç duyduğu soruldu.*

duyumsal *s. yaşb.* duyu organlarıyla ilgili. *ör. Tatma duyumsaldır.*

duyumsallık *a.* duyumsal olma durumu. *ör. Tadın duyumsallığı gerçektir.*

duyumsama *a.* duyumsamak eylemi.

duyumsamak *(-i)* **1** duyular yoluyla algılamak. *ör. Yüzümde rüzgârı duyumsamak beni diriltti.* **2** varlığını sezmek. *ör. Geleceği duyumsamak, geçmişi özlemekten kolay değildir.*

duyumsamazlık *a.* **1** *fels.* az ve geç tepki gösteren ve bunun sonucu, duygulandırıcı şeylere karşı ilgisiz kalan kimsenin niteliği, duygusuzluk, vurdumduymazlık. **2** *ruhb.* düzgülü olarak türlü durumların devinime geçirdiği ilgi ve duygulardan yoksun olma durumu, dış etkilere karşı tepkisizlik. *ör. Duyumsamazlık, bir anlamda vurdumduymazlıktır.*

duyumsanabilir *s.* duyumsanması olanak içinde olan.

duyumsanabilirlik *a.* duyumsanabilir olanın özelliği.

duyumsanabilme *a.* duyumsanabilmek eylemi.

duyumsanabilmek *(nsz)* duyumsanması olanak içinde olmak, duyumsanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyumsanma *a.* duyumsanmak eylemi.

duyumsanmak *(nsz)* olacağı sezgi yoluyla bilinmek, sezinlenmek. *ör. Bütün soruların yanıtları önceden duyumsanmakla, ermişlik söz konusudur.*

duyumsatabilme *a.* duyumsatabilmek eylemi.

duyumsatabilmek *(-i; -i, -e)* duyumsatmak elinde olmak, duyumsatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona durumu duyumsatabilmek isterdim ama yapamadım.*

duyumsatılabilme *a.* duyumsatılabilmek eylemi.

duyumsatılabilmek *(nsz)* duyumsatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyumsatılma *a.* duyumsatılmak eylemi.

duyumsatılmak *(nsz)* duyumsanması sağlanmak, sezdirilmek. *ör. Bize duyumsatılmak istenen nedir?*

duyumsatma *a.* duyumsatmak eylemi.

duyumsatmak *(-i; -i, -e)* duyum yoluyla algılatmak, duyumsamasını sağlamak, duyumsamak eylemini yaptırmak. *ör. Bize bunu duyumsatmak istiyorlar.*

duyumsayabilme *a.* duyumsayabilmek eylemi.

duyumsayabilmek *(-i)* duyumsamak elinde olmak, duyumsama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Olacakları duyumsayabiliyordum.*

duyumsayış *a.* duyumsamak eylemi ya da biçimi.

duyumsayıverme *a.* duyumsayıvermek eylemi.

duyumsayıvermek *(-i)* çabucak duyumsamak.

duyumsuz *s.* duyumu olmayan.

duyumsuzlaşabilme *a.* duyumsuzlaşabilmek eylemi.

duyumsuzlaşabilmek *(nsz)* duyumsuzlaşması olanak içinde olmak, duyumsuzlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyumsuzlaşma *a.* duyumsuzlaşmak eylemi.

duyumsuzlaşmak *(nsz)* duyu almaz bir duruma gelmek. *ör. Sağ kolu duyumsuzlaştı.*

duyumsuzlaştırabilme *a.* duyumsuzlaştırabilmek eylemi.

duyumsuzlaştırabilmek *(-i)* duyumsuzlaştırmak elinde olmak, duyumsuzlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyumsuzlaştırıcı *s. hek.* duyumsuzlaşmayı sağlayan, uyuşturucu. *eş.* **anestezik**.

duyumsuzlaştırılabilme *a.* duyumsuzlaştırılabilmek eylemi.

duyumsuzlaştırılabilmek *(nsz)* duyumsuzlaştırılması olanak içinde olmak, duyumsuzlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

duyumsuzlaştırılma *a.* duyumsuzlaştırılmak eylemi.

duyumsuzlaştırılmak *(nsz)* duyumsuz duruma gelmesi sağlanmak. *ör. Kolu ilaçla duyumsuzlaştırılarak yarası dikildi.*

duyumsuzlaştırıverme *a.* duyumsuzlaştırıvermek eylemi.

duyumsuzlaştırıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede duyumsuzlaştırmak.

duyumsuzlaştırma *a.* duyumsuzlaştırmak eylemi.

duyumsuzlaştırmak *(-i)* duyu alamaz bir duruma getirmek, uyuşturucu ilaçla duyumunu ortadan kaldırmak. *eş.* **anestezi yapmak**.

duyumsuzluk *s.* duyumsuz olma durumu.

duyunç *a.* **1** kişinin, kendi eylemlerini ve niyetlerini töre, ahlak yönünden iyi ya da kötü bulmasını ve bununla birlikte, doğruyu ve iyiyi yapmasını sağlayan ve bu işleri kovuşturan duygu, iç evren. *eş.* **vicdan**. *ör. Kötü eylemlerden duyuncu incinmeyenler çoktur.* **2** *fels.* insanın, ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapma yetisi, gücü, törel bilinç. *eş.* **vicdan**.

duyunçlu *s.* duyunç sahibi, duyuncu olan (kimse).

duyunçluluk *a.* duyuncu olma durumu.

duyunçsal *s.* duyunç yönünden, duyunçla ilgili. *eş.* **vicdani**. *ör. Bunu yapmak duyunçsal bir görevdir.*

duyunçsuz *s.* duyuncu olmayan, duyunçtan yoksun.

duyunçsuzlaşabilme *a.* duyunçsuzlaşabilmek eylemi.

duyunçsuzlaşabilmek *(nsz)* duyunçsuzlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
duyunçsuzlaşma *a.* duyunçsuzlaşmak eylemi.
duyunçsuzlaşmak *(nsz)* duyunçtan yoksunlaşmak.
duyunçsuzluk *a.* duyunçsuz olma durumu, duyunçtan yoksunluk. *ör. Böyle duyunçsuzluk görülmemiştir.*
duyurabilme *a.* duyurabilmek eylemi.
duyurabilmek *(-i, -e)* duyurmak elinde olmak, duyurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sesimizi duyurabilmek için her yolu denememiz gerekmişti.*
duyurma *a.* duyurmak eylemi.
duyurmak *(-i, -e)* **1** duymasını ya da duyulmasını sağlamak. *ör. Haberi duyurduk.* **2** duyuru yoluyla yaymak. *eş.* **ilan etmek**. *ör. Sınavı duyurmak gerekiyor.* **3** *mec.* duyumsatmak, sezdirmek. **duyura duyura** *ik. be.* **1)** işitmesini sağlayarak, işittirerek, duyurarak. *ör. Gizlemeden, bize duyura duyura söylenenler canımızı sıkmıştı.* **2)** duyumsamasını sağlayarak, duyumsatarak, duyurarak. *ör. Bize benliğimizi duyura duyura, kendimize gelmemizi sağlamıştı.*
duyuru *a.* herhangi bir durumu, bir işi, bir olguyu kamuya, herkese duyurmak için duvarlara asılan, gazetelerde, radyo ve televizyonlarda yayımlanan ya da sözlü olarak duyurulan bir tür haber. *eş.* **ilan, anons**. **duyuru tahtası** duyuruların üzerine asıldığı, yapıştırıldığı, tutturulduğu tahta. *eş.* **ilan tahtası**.
duyurucu *s.* duyurma özelliği bulunan.
duyurulabilme *a.* duyurulabilmek eylemi.
duyurulabilmek *(nsz)* duyurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
duyurulma *a.* duyurulmak eylemi.
duyurulmak *(nsz)* **1** duyulması sağlanmak. *ör. Sınav saati herkese duyuruldu.* **2** duyuru yoluyla yayılmak. *eş.* **ilan edilmek**.
duyuruluş *a.* duyurulmak eylemi ya da biçimi. *ör. İşin duyuruluşu tartışılıyor.*
duyurum *a.* duyurma işi, haber verme.
duyurumluk *a. yeni* gösterilerde taşınan, üzerinde gösterinin ereğiyle ilgili çarpıcı söz bulunan karton ya da bez. *eş.* **pankart**.
duyuruş *a.* duyurmak eylemi ya da biçimi. *ör. Konuyu duyuruşu benimsenmedi.*
duyuruverme *a.* duyuruvermek eylemi.
duyuruvermek *(-i, -e)* **1** çabucak duyurmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Kararı onlara duyuruver.*
duyusal *s.* **1** duyu ile ilgili, duysal. **2** *fels.* duyularla alınan hazlara ilişkin olan.
duyuş *a.* **1** duymak eylemi ya da biçimi. **2** bir olgunun insanın ruhunda bıraktığı iz. *ör. Ozan, duyuşlarını dile getirmiş.* **3** *mec.* seziş.
duyuüstü, -nü *b. s. fels.* **1** duyuların ve dolayısıyla deney dünyasının dışında kalan, duyularla verilemeyen. **2** algılama yoluyla değil düşünmeyle kavranan.
dü *a. Far. (tavla zarında)* iki.
düalist, -ti *a.* ve *s. Fr. fels.* ➻ **ikici**.
düalizm *a. fels.* ➻ **ikicilik**.
Dübbüasgar *ö. b. a. Ar. gökb. esk.* ➻ **Küçükayı**.
Dübbüekber *ö. b. a. Ar. gökb. esk.* ➻ **Büyükayı**.
dübel *a. Fr.* doğrudan vida tutturulamayan gevşek dokulu bir duvarda önceden açılan deliğe, vidanın daha sağlam tutması için yerleştirilen plastik yuva.
dübeş *b. a. Far. T. (tavla oyununda, atılan zarların ikisinin de beş benekli yüzlerinin üste gelmesi)* beşbeş.
düden *a. coğr.* eriyebilen kayaçların, özellikle kireçtaşlarının yaygın olduğu bölgelerde görülen, değişik çap ve derinliği olabilen, çok kez çember biçiminde kapalı çukur, doğal kuyu. **düden gölü** *coğr.* alçıtaşı, kireçtaşı gibi suda kolay eriyen kayaçlardan oluşma yörelerde açılmış kimi düdenleri dolduran su.
düdük *a.* **1** üflendiği, içinden hava ya da buhar geçirildiği zaman keskin bir ses çıkaran, genellikle işaret vermek için kullanılan, çoğunlukla madenden yapılmış araç. **2** *ha.* ince sesli küçük kaval. **3** *s. arg.* boş kafalı, düşüncesiz, akılsız, aptal. **düdük gibi** (giysi için) çok dar, daracık. **düdük gibi kalmak 1)** (insan) yapayalnız, bir başına kalmak, ortada kalmak. **2)** incelmek, zayıflamak. **düdük gibi olmak** (giysi) dar dikilmiş ya da daralmış olmak. **düdük makarnası 1)** içi delik makarna. **2)** *arg.* aptal, bön, düşüncesiz, salak, sersem.
düdükleme *a.* düdüklemek eylemi.
düdüklemek *(-i) arg.* **1** (erkek) cinsel ilişkide bulunmak, düzmek[3]. **2** (alışverişte, oyunda, kumarda) hileyle aldatmak, kandırmak.
düdüklenme *a.* düdüklenmek eylemi.
düdüklenmek *(nsz) arg.* düdüklemek eylemine konu olmak.
düdüklü *s.* **1** düdüğü olan. **2** *a. ha.* ➻ **düdüklü tencere**. **düdüklü tencere** buhar basıncından yararlanarak yemeği çabuk pişiren tencere.
düello *a. İt.* (. .' .) **1** *esk.* birbirine düşman ya da hakaret etmiş iki kişinin, tanıklar önünde ve belli kurallara göre yaptığı silahlı dövüş, vuruşma. **2** *mec.* iki siyasal ya da ekonomik güç arasındaki çıkar çatışması. **düello yapmak** (iki kişi) tanıklar önünde ve belli kurallara göre silahla dövüşmek, vuruşmak.
düellocu *a. İt. T.* düello yapan kimse.
düet, -ti *a. İt. müz.* **1** iki ses ya da iki çalgı için düzenlenmiş müzik parçası. **2** iki kişi tarafından karşılıklı söylenen şarkı.
düetto *a. İt.* (. .' .) *müz.* küçük düet.
dügâh *a. Far.* (. -) *müz.* alaturka müzikte bir bileşik makam.
düğme *a.* **1** giyeceklerin, yorgan ve benzeri nesnelerin kimi yerlerine ilikleyici olarak ya da süs olsun diye dikilen, kemik, metal, sedef gibi sert nesnelerden yapılmış tutturmalık. **2** üzerine basıldığında ya da çevrildiğinde bir elektrik akımını açan, kapayan ve böylece

herhangi bir aygıtı işleten ya da durduran parça. *eş.* **komütatör**. *ör. Seyretmek istemeyen televizyonun düğmesine basar, kapatır.* **3** *hayb.* üstderi altında bulunan kıkırdak ve yağdan oluşmuş çıkıntı. **4** *arg.* anüs.

düğmeci *a.* **1** düğme, fermuar, boncuk gibi şeyler yapan ya da satan kimse ya da dükkân. **2** *a. arg.* anal ilişki tutkunu (erkek), oğlancı, kulampara.

düğmeleme *a.* düğmelemek eylemi.

düğmelemek *(-i)* bir şeyin düğmesini iliğine geçirmek, iliklemek.

düğmelenebilme *a.* düğmelenebilmek eylemi.

düğmelenebilmek *(nsz)* düğmelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düğmelenme *a.* düğmelenmek eylemi.

düğmelenmek *(nsz)* düğmelemek eylemine konu almak, iliklenmek.

düğmeletme *a.* düğmeletmek eylemi.

düğmeletmek *(-i, -e)* düğmelemek eylemini yaptırmak.

düğmeleyebilme *a.* düğmeleyebilmek eylemi.

düğmeleyebilmek *(-i)* düğmelemek elinde olmak, düğmeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düğmeleyiş *a.* düğmelemek eylemi ya da biçimi.

düğmeleyiverme *a.* düğmeleyivermek eylemi.

düğmeleyivermek *(-i)* **1** çabucak düğmelemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğun ceketini düğmeleyiveriri misin?*

düğmeli *s.* **1** düğmesi olan. **2** düğmeyle tutturulmuş bulunan.

düğmesiz *s.* **1** düğmesi olmayan. *ör. Düğmesiz yeleğini giymişti.* **2** düğmelenmemiş olan. *ör. Öğretmeninin karşısında ceketi düğmesiz, yaka paça açık duruyordu.*

düğü *a. ha.* **1** ➻ **düğürcük**. **2** kırık pirinç.

düğüm *a.* **1** iplik, ip, halat gibi bükülebilir şeyleri kıvırıp kendi üzerine ya da birbirine dolayarak yapılan boğum. **2** *mec.* anlaşılması güç, karışık, çapraşık durum. *ör. Bu düğümü çözmek zor.* **3** *fiz.* titreşen bir cisimde genliğin sıfır olduğu nokta. **4** *yaz.* yazınsal bir yapıtta, özellikle bir tiyatro oyununda gerilimin arttığı, işlerin karıştığı, çatışmanın doruğa ulaştığı, karmaşık, çapraşık olayların çözümden önce toplandığı bölüm. **4** halının her bir ilmik birimine verilen ad. **düğüm atmak** düğümlemek. **düğüm düğüm** *ik. s. vebe.* üzerinde birçok düğüm bulunan. **düğüm düğüm olmak** çok düğümlü bir biçime girmek. **düğüm noktası** bir işin, bir sorunun çözüme ulaşması, açıklığa kavuşması için çözülmesi gereken güç yeri. **düğüm üstüne düğüm vurmak** parasını harcamayıp sıkı sıkı saklamak, pintice para biriktirmek. **(bir şeyin) düğümünü çözmek** *mec.* anlaşılmaz bir şeyi açıklığa kavuşturmak, anlaşılır duruma getirmek. *ör. İş çatallaştı, düğümünü çözmek biraz zor.*

düğümleme *a.* düğümlemek eylemi.

düğümlemek *(-i)* **1** düğüm atmak, düğüm yapmak. **2** düğüm yaparak bağlamak. *ör. Ayakkabının bağını düğümleyip sokağa çıktım.*

düğümlenebilme *a.* düğümlenebilmek eylemi.

düğümlenebilmek *(nsz)* düğümlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düğümleniverme *a.* düğümlenivermek eylemi.

düğümlenivermek *(nsz)* ansızın ya da kısa zamanda düğümlenmek.

düğümlenme *a.* düğümlenmek eylemi.

düğümlenmek *(nsz)* **1** düğüm yapılmak, düğümle bağlanmak. **2** *mec.* tüm sorunlar bir noktada toplanıp birleşmek ve çözüm gerektirmek. *ör. İş gelip bakanda düğümlendi.* **3** *mec.* bir araya gelip sıkışmak. *ör. Kavşakta trafik düğümlenmişti.*

düğümletme *a.* düğümletmek eylemi.

düğümletmek *(-i, -e)* düğümlemek eylemini yaptırmak.

düğümleyebilme *a.* düğümleyebilmek eylemi.

düğümleyebilmek *(-i)* düğümlemek elinde olmak, düğümleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düğümleyiverme *a.* düğümleyivermek eylemi.

düğümleyivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede düğümlemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu halatı düğümleyiverin.*

düğümlü *s.* **1** düğümlenmiş olan. *ör. Bohça düğümlüydü.* **2** üzerinde düğüm bulunan. *ör. İp yer yer düğümlüydü, düğümleri çözemedim.*

düğün *a.* evlenme dolayısıyla yapılan, türlü geleneksel yönleri bulunan, genellikle çalgılı eğlence; eğlenceli bölümü de bulunan evlenme töreni. **düğün alayı** ➻ **gelin alayı**. **düğün aşı savulduktan sonra** kolay ve bol kazanç elde etme fırsatı elden gittikten sonra. **düğün bayram etmek** pek çok sevinmek. **düğün bizim, oyna kızım** "kendi işimizdir, en büyük çabayı biz göstermeliyiz" anlamında kullanılır. **düğün değil, bayram değil, eniştem beni niye öptü?** "gösterilen bu iltifatın, yakınlığın, ilginin gizli bir nedeni olacak" anlamında söylenir. **düğün dernek, hep bir örnek** "yapılan işler hep birbirine benziyor" anlamında kullanılır. **düğün evi** evlenme dolayısıyla çalgılı eğlencenin, düğün töreninin yapıldığı ev. **düğün evi gibi** sevinçli ve telaşlı insanlarla dolup dolup taşan (yer). **düğün** (ya da **gelin**) **hamamı** Anadolu'nun kimi yerlerinde, düğünden bir gün önce, oğlan ve kız taraflarının ve kimi çağrılıların hep birlikte bir hamama gidip yemeli içmeli ve müzikli, eğlenerek yıkanma geleneği. **düğün pilavı** düğünlerde, çağrılılar için özel olarak pişirilen pilav. **düğün pilavıyla dost ağırlamak 1)** herkesin yararlanabileceği şeyi, özen gösterilmesi gereken bir kimseye, özel olarak kendisi için hazırlanmış gibi sunmak. **2)** başkasının kesesinden ya da elinden ikramda bulunmak. **düğün salonu** kiralanarak içinde düğün ve benzeri toplantılar yapılabilen geniş salon. **düğüne gider zurna beğenmez; hamama**

gider kurna beğenmez hiçbir şeyi beğenmeyen, her şeye bir kusur bulanlar için söylenir. **Kamber'siz düğün olmaz** (ya da **olur mu?**) her işin, her toplantının içinde bulunmak merakında olanlar için şaka yollu söylenir.

düğüncü *a. ha.* **1** düğün sahibi. **2** düğün çağrıcısı. **3** düğüne, düğün alayına katılanlar.

düğünçiçeği, -ni *b. a. bitb.* düğünçiçeğigillerin örnek bitkisi olan, birçok türü bulunan, çayırlarda, işlenmemiş topraklarda sık kümeler halinde yetişen, saplı almaşık yapraklı, zehirli, otsu bir bitki.

düğünçiçeğigiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi düğünçiçeği olan, kimi türleri süs bitkisi olarak da yetiştirilen bir bitki familyası.

düğünçorbası, -nı *b. a.* yoğurda et ve un katılarak ve üzerine kızgın yağ dökülerek yapılan bir çorba.

düğünsüz *s.* düğün olmaksızın, düğün yapılmadan. *ör. Düğünsüz evlenmeler arttı.*

düğürcük *a.* çok ince bulgur.

dük, -kü *a. Fr.* kimi batı ülkelerinde prensten sonra gelen en yüksek soyluluk sanı.

dükkân *a. Ar.* **1** çarşıda ya da bir sokak içinde bulunan ve perakende satış yapılan ya da küçük zanaat sahiplerinin işlerini yaptıkları yer. *ör. Bakkal dükkânı, berber dükkânı gibi küçük işyerleri vardır.* **2** *mec.* görevli olarak çalışılan yer, işyeri. **3** *arg.* kumarhane. **4** *arg.* genelev ya da buluşmaevi. **5** *arg.* (erkek için) pantolonun ön açıklığı, düğme ya da fermuar yeri. *ör. Oğlanın dükkânı açık kalmıştı.*

dükkâncı *a. Ar. T.* dükkân işleten kimse, dükkân sahibi.

düklük *a. Fr. T.* **1** dük olma durumu. **2** bir dükün yönetimi altındaki ülke.

düldül *a. Ar. (Hazreti Ali'nin katırının adı olan "Düldül"den)* **1** *(şaka)* kötü, zayıf at ya da eşek. **2** *(şaka)* ikide bir bozulan eski otomobil. **3** *ha.* dürbün.

düldülleme *a. Ar. T. ha.* düldüllemek eylemi.

düldüllemek *(-i) Ar. T. ha.* dürbünle bakmak ya da elini alnına götürerek uzakları süzmek.

dülger *a. Far.* yapıların kaba ağaç işlerini yapan usta.

dülgerbalığı, -nı *b. a. Far. T. hayb.* kemikli balıklar takımından, soğuk olmayan denizlerde dibe yakın yerlerde yaşayan, boyu elli santimetreye ulaşabilen, büyük başlı, geniş ağızlı, yassı vücutlu, üstü dikenli pullarla kaplı, çirkin görünüşlü olmakla birlikte eti lezzetli bir balık.

dülgerlik *a. Far. T.* dülgerin uğraşı, zanaatı.

dümbelek *a. Far.* **1** ağzına deri gerilmiş dipsiz bir çömlek biçiminde, darbukaya benzeyen, alaturka müzikte tempo tutmaya yarayan, el ile vurularak çalınan bir tür çalgı. **2** *arg.* anlayışsız, aptal, bön, sersem. **3** *arg.* edilgin eşcinsel (erkek), ibne. **4** *arg.* dümbük, pezevenk. **dümbelek çalmak** *arg.* yalan söylemek ya da bilmezmiş gibi davranmak.

dümbelekçi *a. Far. T.* dümbelek[1] çalan ya da dümbelek yapan ya da satan kimse.

dümbük *a. Far. ("dümbelek"ten bozma) arg.* ve *ha.* (genellikle sövgü olarak kullanılır) yolsuz kadın erkek birleşmelerine aracılık eden, kadın satan ya da karısının, yakını kadınların başka erkeklerle düşüp kalkmalarına göz yuman erkek, pezevenk.

dümbükçe *a. Far. T. ha.* dümbüğe yaraşır bir biçimde.

dümbüklük *a. Fr. T. arg.* ve *ha.* dümbük olma durumu, dümbükçe davranış. **dümbüklük etmek** *arg.* ve *ha.* dümbüğe yaraşır bir biçimde davranmak.

dümdar *a. Far. esk. ask.* ➻ **artçı**.

dümdüz *s.* (.' .) **1** hiçbir eğri yeri, eğriliği bulunmayan, çok düz. *ör. Yol dümdüz uzanıyordu.* **2** *mec.* aykırı davranışları olmayan, kendi halinde, uysal (kimse). **3** *mec.* bilgisi, görgüsü çok dar bir sınır içinde kalan (kimse). **dümdüz edilmek 1)** çok düz, pürüzsüz bir duruma getirilmek. *ör. Zemin, birkaç saat içinde dümdüz edilmişti.* **2)** *arg.* çok dayak yemek, yice dövülmek, çok dövülmek. *ör. Patrona karşı çıkanlar dümdüz edilmişti.* **3)** *arg.* yenilgiye uğramak, yenilmek. **dümdüz etmek 1)** bir şeyi çok düz, pürüzsüz bir duruma getirmek. **2)** *arg.* (birini) döverek kımıldayamaz duruma getirmek, iyice dövmek. **3)** *arg.* (bir şeyi) kötü bir duruma sokmak, bozmak. *ör. Neşemizi dümdüz ettiler.* **dümdüz gitmek** *arg.* ağza alınmayacak sözlerle sövmek. **dümdüz olmak 1)** çok düz ve pürüzsüz olmak. *ör. Mermer işlenince ayna gibi dümdüz olmuştu.* **2)** *arg.* çok dayak yemek. **3)** *arg.* kesin yenilgiye uğramak, ağır bir biçimde yenilmek. *ör. Takım, son karşılaşmada dümdüz olmuştu.*

dümdüzleşme *a.* dümdüzleşmek eylemi.

dümdüzleşmek *(nsz)* hiçbir eğri yeri kalmamak.

dümdüzlük *a.* dümdüz olma özelliği.

dümen *a. İt.* **1** hava ve deniz taşıtlarının, taşıta yön vermeye yarayan devingen parçası. **2** *mec.* bir ülkede, bir kuruluşta, bir örgütte yönetim yeri, yönetim. *ör. Dümeni elden bıraktı mı iş durur.* **3** *arg.* yalan dolan, dalavere, hile. **dümen anası** *den.* dümen yelpazesinin bağlandığı ana dikey çerçeve. **dümen bedeni** *den.* dümen boğazını oluşturan ve boydan boya konulan tek parça. **dümen bodoslaması** *den.* geminin omurgasının kıç sonundan dikine olarak çıkan ve dümenin asıldığı demir ya da ağaç parça. **dümen boğazı** *den.* dümenin dümen yelpazesinden yukarı kalan bölümü. **dümen çevirmek** *tkz.* birtakım hileli işler yapmak, düzene başvurmak. **dümen çıkarmak** *den.* dümeni yerinden çıkarıp almak. **dümen evi** *den.* dümen boğazının geçmesi için kıç bodoslamasının üst ucuna açılmış olan oval delik. **dümen kırmak** *den.* **1)** dümeni bir yana döndürerek yön değiştirmek.

ör. Kaptan dümen kırıp Büyükada'ya doğruldu. **2)** *arg.* yönünü değiştirerek kaçmak, kaçıp gitmek, dümeni kırmak. *ör. Polisi görür görmez dümen kırmıştı.* **dümen koşmak** *arg.* (birine) dalavere yapmak, düzen uygulamak. **dümen kullanmak 1)** *den.* gemiyi dümen ile yönetmek. **2)** *arg.* bir işi kurnazca, ustaca yönetmek. *ör. Bu işte dümen kullanmak gerekiyordu.* **dümen neferi** *mec.* arkadaşları arasında en geride kalan, sonuncu gelen, en tembel (kimse). **dümen suyu** gemi giderken arkasında oluşan karışık su, köpüklü iz. **(birinin) dümen suyundan gitmek** *mec.* her şeyde o kimsenin yaptığı gibi davranmak, onu izlemek, onun isteklerine göre davranmak. **dümen tutmak** *den.* geminin gideceği yönü gözleyerek dümeni yönetmek. **dümen yapmak** *arg.* düzene başvurmak, hile yapmak, dalavere ile birini kandırmaya çalışmak. **dümen yelpazesi** *den.* dümenin dümen boğazından aşağı kalan bölümü. **dümeni eğri** *şaka* yan yan yürüyen. **dümeni kırmak** *arg.* yönünü değiştirerek kaçıp gitmek, uzaklaşmak. **dümenine** *be.* dümen olsun diye, hile olarak, aldatmak için. *ör. Dümenine ağlamıştım, inanıverdi.* **dümenine bakmak** *arg.* durum ve koşullar ne olursa olsun kendi çıkarını gözetmek, yasadışı yollarla da olsa çıkarını sağlamaya çalışmak. **... dümenine yatmak** *arg.* bir yalana, hileye, düzene başvurmak, ... gibi yapmak, ... yöntemini denemek. *ör. Hasta dümenine yattı. Kızı kandırmak için âşık dümenine yattım.*

dümenci *a. İt. T.* **1** *den.* gemilerde dümeni kullanan denizci. **2** *arg.* sınıfta en tembel öğrenci. **3** *arg.* olduğu gibi görünmeyen, rol yapan kimse. **4** *arg.* düzenci, yalancı, dalavereci.

dümencilik *a. İt. T.* **1** dümencinin[1] görevi, işi. **2** *arg.* sınıfta en başarısız, en tembel olma durumu, sonunculuk. **3** *arg.* düzencilik, yalancılık, hilecilik, dalaverecilik.

dümensiz *s.* **1** dümeni olmayan. *ör. Dümensiz tekne olur mu?* **2** *arg.* düzene başvurmaksızın, dalaveresiz, düzensiz. *ör. O, dümensiz iş yapmaz.*

dümtek *a.* **1** *müz.* alaturka müzikte tempo. **2** *arg.* cinsel ilişki, cinsel birleşme. **dümtek tutmak ➻ tempo tutmak.**

dümtekçi *a.* ve *s. arg.* dümtekleyen (erkek).

dümtekleme *a. arg.* dümteklemek eylemi.

dümteklemek *(-i) arg.* cinsel ilişkide bulunmak, düzmek[3].

dün *a.* **1** içinde bulunulan günden bir önceki gün. *ör. Onu dün gördük.* **2** yakın geçmiş. *ör. Dünü bilmeyen bugünü güç anlar.* **3** *be.* bugünden bir önceki günde. *ör. Dün görüştük.* **4** *be.* çok kısa bir süre önce. *ör. Daha dün çocuktu, ne çabuk büyüdü?* **dün bir, bugün iki** "daha birkaç gün oldu, hele biraz zaman geçsin bakalım" anlamında söylenir. *ör. Dün bir bugün iki, tutturmuş maaşı artsın, olur mu?* **dün cin olmuş, bugün adam çarpıyor** mesleğinde ustalaşmadan işin hilesine kaçıyor, hile yollarına başvuruyor.

dünden *be.* **1** içinde bulunulan günden bir önceki günden. *ör. Dünden kalan işleri bitirelim.* **2** seve seve, istekle. **3** çoktan. *ör. Baktım, dünden kendinden geçmişti, üstünü örttüm.* **dünden bugüne** az zaman içinde, çabucak. *ör. İş dünden bugüne bitecek gibi değildi.* **dünden hazır** kendisine yapılan bir öneriyi istekle, hemen kabul ediveren (kimse). *ör. Sinema desen bakarsın dünden hazırdır.* **dünden ölmüş** çalışma isteği kalmamış, çok tembel (kimse). **dünden razı** kendisine yapılan bin öneriyi istekle, hemen kabul ediveren, yapmaya can atan (kimse).

dünit, -ti *a. (Yeni Zelanda'daki "Dun" yer adından) yerb.* ana maddesi olivin olan, iri taneli bir kayaç.

dünkü *s.* **1** içinde bulunulan günden bir önceki günle ilgili, bugünden bir önceki günde olan. *ör. Dünkü olayı anlat.* **2** yakın geçmişteki. *ör. İnsan dünkü kişi olmadığını anlıyor.* **3** *mec.* bir işte çok yeni olan, deneyimsiz, toy, acemi. *ör. O daha dünkü gazeteci, bunları bilmez.* **dünkü çocuk** adam sırasına girmekle birlikte deneyimi az olan genç, deneyimsiz, toy. *ör. Bırak onu, dünkü çocuk o, öğrensin bunları.*

dünür *a.* karı kocanın babalarının ve analarının birbirlerine göre her biri. *ör. Babamla annem dünürlerini pek severler.* **(bir kıza) dünür düşmek** kızı, evlenmek üzere, bir erkeğe istemek. **dünür gezmek** evlenecek erkek için kız görmeye, beğenmeye çıkmak. **dünür gitmek** evlenecek bir erkek için kız istemeye kız evine gitmek. **dünür göndermek** bir kızı, evlenmek üzere, ailesinden istemeye aracı ya da aracılar göndermek.

dünürcü *a. ha.* evlenecek bir erkek için kız istemeye giden kimse ya da kimseler. **dünürcü gitmek** *ha.* ➻ **dünür gitmek. dünürcü göndermek** *ha.* ➻ **dünür göndermek.**

dünürleşme *a.* dünürleşmek eylemi.

dünürleşmek *(nsz; -le) ha.* kız alıp verme yoluyla akraba olmak.

dünürlük *a.* **1** dünür olma durumu. **2** kız alıp verme sonucu oluşan akrabalık.

dünya *a. Ar.* (. -) **1** yeryüzü. *ör. İnsanı dünyaya geldiğine pişman ederler.* **2** el gün, herkes. *ör. Bunu dünyaya duyurdu.* **3** var olan her şeyin tümü. *ör. Seni dünyaya değişmem.* **4** yeryüzünde yaşayan insanlar topluluğu, insanlık. *ör. Dünya geleceğini düşünüyor.* **5** dış yaşam, çevre, ortam. *ör. Evde durma, biraz dünyaya çık.* **6** inançları, uygarlıkları, yaşayışları bir olan ülkeler ya da insanlar bütünü. *ör. İslam dünyası uyanıyor.* **7** işleri, uğraşları bir olanlar. *ör. İşçi dünyası bu sorunu tartışıyor.* **8** duygu, düşünce, görüş, anlayış ve imge yaşamı. *ör. Dünyalarımızın ayrı olduğunu biliyorduk.* **dünya adamı** yaşamanın yolunu bilen, keyfince yaşayan kimse. **dünya ahret**

kardeşim olsun bir kimseye kardeşlik duygusundan başka bir gözle bakılmadığını anlatmak için kullanılır. **dünya âlem** kim var kim yoksa, herkes. *ör. Bunu dünya âlem duydu.* **dünya başına dar olmak** (ya da **gelmek**) büyük bir çaresizlik içinde kalmak, çaresizlikten sıkılmak. **dünya başına yıkılmak** büyük bir yıkıma uğrayıp bütün umutlarını ve mutluluğunu yitirmek. *ör. Olayı duyunca dünya başıma yıkıldı sandım.* **dünya bir araya gelse 1)** herkes tersini savunsa bile, herkes birleşse de. **2)** bütün insanlar birleşip engel olmaya kalksa bile. *ör. Dünya bir araya gelse yolumdan dönmem.* **dünya durdukça** dünyanın yok olmadığı sürece, sonsuza değin. *ör. Bu iyiliğini dünya durdukça unutmam.* **dünya durdukça durasın** "Tanrı sana çok uzun bir ömür versin, çok yaşa" anlamında söylenir. **dünya evi** *mec.* evlilik. **dünya evine girmek** *mec.* evlenmek. **dünya görmüş** çok gezip görmüş, çok yerler görmüş. **dünya görüşü** *fels.* evrenin ve yaşamın anlamını, amacını, değerini, insan varlığını ve davranışlarını bütünüyle kavramaya çalışan düşünce, evreni toplu kavrayış ve değerlendiriş. *ör. Kötülüğün benim dünya görüşümde yeri yoktur.* **dünya gözüyle** (kişinin kendisi) sağ iken, henüz ölmeden. *ör. Oğlumu dünya gözüyle bir daha görebilsem.* **dünya (birinin) gözüne zindan olmak** (ya da **görünmek, kesilmek**) büyük bir umutsuzluk ve karamsarlık içine düşmek, bütün umutlarını yitirmek. *ör. Oğlu hastalanınca dünya gözüne zindan olmuştu.* **dünya güzeli 1)** çok güzel (kadın ya da erkek). **2)** çok iyi huylu, sevimli, tatlı (kimse). **dünya kadar** pek çok. *ör. Dünya kadar malı var, ona acımır mı?* **dünya kelamı** Tanrı sözü olmayan söz. **dünya kelamı etmek** olup bitenlerden, dünya işlerinden konuşmak. **dünya malı** mal mülk, servet, varlık. **dünya nimeti** insanın hoşuna gidecek, insana erinç sağlayacak olanakların tümü. **dünya penceresi** *mec.* göz. **dünya varmış** çok sıkıntılı bir durumdan kurtulununca söylenir. **dünya yıkılsa umurunda olmamak** hiçbir şeye aldırış etmemek, pek kaygısız, pek vurdumduymaz olmak. **dünya yüzü görmemek** kapalı bir yerde sürekli kalmak. **dünyadan elini eteğini çekmek** dünya işleriyle ilgilenmez olmak, bir kenara çekilip toplumsal yaşama karışmaz olmak, olan bitenlerle ilgisini kesmek. *ör. Artık yaşlanmıştı, dünyadan elini eteğini çekmek istiyordu.* **dünyadan geçmek** (ya da **el çekmek**) kimse ile görüşmez, hiçbir şeye ilgi duymaz, toplumla ilgilenmez, toplum yaşamına karışmaz olmak. *ör. Adam dünyadan geçti, kendini dine verdi sanırım.* **dünyadan haberi olmamak 1)** çevresinde olan bitenleri bilmemek. **2)** çok bilgisiz olmak. *ör. Bir iki kurcaladım, baktım dünyadan haberi yok.* **dünyalar onun (benim, bizim, onların) olmak** çok sevinmek. *ör. Seni görünce dünyalar benim oldu doğrusu.* **dünyanın ...-ı(-i)** hesaba gelmeyecek kadar, pek çok. *ör. Yapılacak daha dünyanın işi var. Dünyanın zamanı buna gitti. Dünyanın üzümünü topladılar.* **dünyanın dört bucağı** dünyanın her yeri, bütün dünya. *ör. Dünyanın dört bucağından turist geldi.* **dünyanın kaç bucak olduğunu anlamak** (ya da **öğrenmek**) dünyada ne gibi güçlükler olduğunu, ne düzenler döndüğünü, insanın başına neler gelebileceğini görüp öğrenmek. **dünyanın kaç bucak** (ya da **köşe**) **olduğunu göstermek** (birine) gereken cezayı vermek. **dünyanın öbür** (ya da **bir**) **ucu** çok uzak yer. *ör. Köy dünyanın öbür ucu, yaya gidilir mi?* **dünyanın tadını çıkarmak** iyi yaşamasını bilmek. **dünyanın ucu uzundur** insanın, yaşadıkça, türlü olaylarla, durumlarla karşılaşabileceğini anlatmak için söylenir. **dünyanın yedi harikası** Mısır piramitleri, Babil'in asma bahçeleri, Zeus'un heykeli, Artemis tapınağı, Bodrum'daki Mausolos'un anıtmezarı, İskenderiye feneri, Rodos heykeli olmak üzere, eski ulusların olağanüstü olarak niteledikleri yapılar. **dünyası kararmak** *mec.* başına gelen kötü bir iş dolayısıyla yaşam isteği kalmamak. **dünyasından geçmek** çevresine ve her şeye karşı ilgisizleşmek. **dünyaya gelmek** (insan için) doğmak. **dünyaya getirmek** (kadın) doğurmak. *ör. Eşi, nur gibi bir oğlan dünyaya getirmişti.* **dünyaya gözlerini kapamak** (ya da **yummak**) (insan için) ölmek. **dünyaya kazık kakmak** *tkz.* çok uzun yaşamak. **dünyayı anlamak** deneyimi artmak. **dünyayı gözü görmemek** öfke, üzüntü, karamsarlık, mutluluk gibi duygusal durumlarda ölçülü davranamamak, başka bir şey düşünememek, dünyayı yok sayacak duruma gelmek. **dünyayı haram etmek** (birine) bir yeri yaşanmaz duruma getirmek. **dünyayı toz pembe görmek** üzücü durumlara bile iyimser gözlerle bakmak, çok iyimser olmak. **dünyayı tutmak** her yere yayılmak. *ör. Doktorun ünü dünyayı tutmuştu.* **(birine) dünyayı zindan etmek** bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak.

Dünya *ö. a. Ar.* (. -) *gökb.* üzerinde yaşadığımız, güneş dizgesine bağlı gezegen, yeryuvarlağı. *ör. Dünya, kendi çevresinde 24 saatte döner.*

dünyada *be. Ar. T.* (. -' .) (olumsuz eylemlerle birlikte) hiçbir zaman, kesin olarak, hiçbir biçimde, kesinlikle, asla. *ör. Bunu dünyada yapmaz.*

dünyalık *a. Ar. T.* (. - .) mal mülk, servet, para, varlık. **dünyalığı doğrultmak** bütün yaşamına yetecek denli parayı kazanmak.

dünyevi *s. Ar.* (. . -) dünya ile ilgili, dünya işlerine değgin.

düo *a. İt.* (.' .) *müz.* ➔ **düet**.

düpedüz *be.* (.' . .) **1** dümdüz bir biçimde, çok doğru ve düz olarak, doğrudan doğruya. *ör.*

Adam düpedüz yalan söylüyordu. **2** *mec.* başka bir ereği olmaksızın, açıktan açığa, doğrudan doğruya, açık açık, açıkçası, gerçekten. *ör. Bunu yapmak düpedüz meydan okumak olur.* **3** *s.* olağan, süssüz, yalın.

dürbün *a. Far. fiz.* uzaktaki cisimlerin görüntülerini yaklaştırarak onları seçik ve büyük olarak görmeye yarayan, objektif ve oküler adlı iki mercekten oluşan aygıt. *eş.* **ırakgörür.** **(bir şeye) dürbünün tersiyle bakmak** (o şeyi) olduğundan daha küçük, önemsiz görmek, küçümsemek.

dürbünlü *s. Far. T.* dürbünü olan. **dürbünlü tüfek** hedefi kolayca vurmayı sağlayan bir dürbünü bulunan tüfek.

dürebilme *a.* dürebilmek eylemi.

dürebilmek *(-i)* dürmek elinde olmak, dürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dürme *a.* **1** dürmek eylemi. **2** *ha.* lahana ya da lahana sarması. **3** *ha.* içine peynir, kıyma gibi şeyler konularak dürülen yufkadan yapılan bir tür gözleme.

dürmece *a. ha.* bağlarda tomurcuk, yaprak ve salkım yiyerek yaşayan bir kurt **(II)** .

dürmek, -er *(-i)* **1** bir şeyi, silindir biçimini alacak biçimde kendi üzerine sarmak. *ör. Yatağı dürüp kaldırdı.* **2** yufka, kâğıt, bohça, mendil gibi şeyleri, uçlarını üst üste getirip katlamak. *ör. Annesi, bohçayı dürmek, yerine koymak istedi.* **dürüp bükmek** iyice dürmek.

dürtebilme *a.* dürtebilmek eylemi.

dürtebilmek *(-i)* dürtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dürtme *a.* dürtmek eylemi.

dürtmek, -er *(-i)* **1** sivri uçlu bir şeyle hafifçe itmek. *ör. Arkadaşı dirseğiyle dürtüp işaretini vermişti.* **2** değmek, dokunmak. **3** uyarmak için dokunmak. *ör. Uyansın diye dürtmek gerekmişti.* **4** *mec.* bir işi yaptırmak ereğiyle kışkırtıcı sözler söylemek. *ör. Böyle dürtmek ona kötülük olmaz mı?* **5** *mec.* devinime geçirmek. *ör. İsteklerim dürtmüştü, kalkıp giyindim, sokağa çıktım.* **dürte dürte** *ik. be.* ikide bir dürterek.

dürtü *a. ruhb.* fizyolojik ya da ruhsal dengenin değişmesi sonucu ortaya çıkan ve canlıyı türlü tepkilere sürükleyebilen, kaynağı duygulanım olan içsel gerilim. *ör. İnsan, dürtülerini dengeleyebilen bir canlıdır.*

dürtükleme *a.* dürtüklemek eylemi.

dürtüklemek *(-i)* **1** üst üste olarak birkaç kez dürtmek, dürtüp durmak. *ör. Çocuk annesini dürtükleyip duruyor, oyuncakları gösteriyordu.* **2** *mec.* uyarmak ya da kışkırtmak. *ör. Onu boşuna dürtüklüyorsun.*

dürtülme *a.* dürtülmek eylemi.

dürtülmek *(nsz)* **1** dürtmek eylemine konu olmak. **2** dürtmek eylemi yapılmak.

dürtünme *a. ha.* dürtünmek eylemi.

dürtünmek *(nsz) ha.* **1** bir işle uğraşıp durmak. **2** sözle sataşmak, bela çıkarmak. **dürtüne dürtüne** *ik. be.* dürtünerek.

dürtünüş *a.* dürtünmek eylemi ya da biçimi.

dürtüsel *s.* dürtü özelliği taşıyan, dürtü ile ilgili. *ör. Bu konuda dürtüsel davranışlarda bulunmak yerine, bilgiyle dolarak kendimizi göstermeliyiz.*

dürtüş *a.* dürtmek eylemi ya da biçimi.

dürtüşleme *a. ha.* dürtüşlemek eylemi.

dürtüşlemek *(-i) ha.* ➻ **dürtüklemek.**

dürtüşme *a.* dürtüşmek eylemi.

dürtüşmek *(nsz; -le)* birbirini dürtmek.

dürtüştürme *a.* dürtüştürmek eylemi.

dürtüştürmek *(-i)* kısa aralıklarla sık sık dürtmek, ikide bir dürtüp durmak. **dürtüştüre dürtüştüre** *ik. be.* dürtüştürerek.

dürtüştürülme *a.* dürtüştürülmek eylemi.

dürtüştürülmek *(nsz)* ikide bir dürtülmek. *ör. İnsan böyle dürtüştürülürse öfke duyar.*

dürü (I) *a. ha.* **1** dürülmüş nesne. **2** düğüne çağrılanlara düğün sahibi ve gelince verilen armağan bohçası, armağan. **3** evlenecek kızın dikilmek ve işlenmek üzere arkadaşlarına verdiği çeyiz parçaları. **4** çeyiz.

dürü (II) *a. ha.* çapa biçiminde bir tarım aracı, bel.

dürülebilme *a.* dürülebilmek eylemi.

dürülebilmek *(nsz)* dürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

dürülme *a.* dürülmek eylemi.

dürülmek *(nsz)* **1** dürmek eylemine konu olmak, dürmek eylemi yapılmak. **2** *ha.* bükülmek, kıvrılmak, toplanmak, katlanmak, sarılmak. **3** *ha.* (lahana) yaprakları kıvrılıp toplanarak top durumuna gelmek.

dürülü *s.* **1** dürülmüş, kıvrılmış. *ör. Bohça dürülüydü.* **2** *a. ha.* marul.

dürülüş *a.* dürülmek eylemi ya da biçimi.

dürüm *a.* **1** silindir biçiminde kıvırma, dürme. **2** *ha.* bir parça yufka ekmeğinin yiyecek olarak, içine peynir ve benzeri bir katık konularak sarılmış biçimi. **3** *ha.* Anadolu'nun kimi yerlerinde, üst üste konularak katlanmış beş yufkadan oluşan ölçü birimi. *ör. Birkaç dürüm yufka yapalım.* **dürüm dürüm** *be.* **1)** silindir biçiminde sararak, kıvırarak. **2)** sövgü sözü olarak kullanılan ***dürzü*** sözcüğünün anlamını pekiştirir. *ör. Öyle dürüm dürüm dürzülerle işimiz yoktur.* **dürüm yapmak** dürüm biçimine getirmek, dürüm hazırlamak, dürümlemek.

dürümleme *a.* dürümlemek eylemi.

dürümlemek *(-i)* dürüm biçiminde sarmak, kıvırmak, dürüm yapmak. *ör. Biraz yufkayla yeşil soğanı dürümleyip çocuğa uzattı.*

dürüst, -tü *s. Far.* **1** doğruluktan ayrılmayan, işinde, sözünde ve davranışlarında doğru olan (kimse). **2** *mec.* kurallara uygun, yanlışsız, doğru. *ör. Ondan dürüst bir iş çıkmaz.*

dürüstlük *a. Far. T.* dürüst olma durumu, doğruluk[2].

Dürzi *ö. a. Ar.* (. -) Suriye ve Lübnan'da yaşayan ve kendilerine özgü bir mezhepleri olan, Arap kökenli bir Müslüman topluluğu.

dürzü *a. Ar. ("Dürzi" adından)* ağır bir sövgü ve hakaret sözü olarak kullanılır. *ör. Dürzü, çürük domatesleri de sokuşturmuş.*

düse *b. a. Far. (tavlada oyununda, atılan iki zarın da üç benekli olan yüzlerinin üste gelmesi)* ➻ **üçüç.**

düstur *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** genel kural, ilke. **2** birçok yasadan oluşan kitap.

düş *a.* **1** uyurken insanın zihninde beliren olayların, düşüncelerin, görüntülerin tümü. *eş. esk.* **rüya**. *ör. Bu gece düşümde seni gördüm.* **2** *mec.* gerçek olmayan ama olmuş ya da varmışçasına bellekte tasarlanan, düşünülen şey. *eş. esk.* **haya** . *ör. Çok para kazanmak düşü içinde günler geçer gider.* **3** *mec.* gerçekleşmesi istenen şey, umut. *ör. Kazanmak düşüyle girdiği sınavları başaramadı.* **düş azması** düşte[1] cinsel ilişki sonucu uykuda sperma boşalması. **düş görmek** uykuda iken zihninde olaylar yaşamak, rüya görmek. **düş gücü 1)** bir şeyi düşte[2], zihinde canlandırma, tasarlama, yaratma, düşünme yeteneği. **2)** ➻ **imgelem**. **düş kırıklığı** çok istenilen ya da çok umulan bir şey olmadığında, gerçekleşmediğinde duyulan üzüntü, burukluk. *ör. İnsan, düş kırıklığına her zaman uğrayabilir.* **düş kurmak** bir şeyi zihinde düşünüp canlandırmak, tasarlayarak umutlanmak, düş[2,3] yoluyla düşünmek. *ör. İnsanı düş kurmak bile mutlu eder.* **düşte görse hayra yormamak** hiç ummadığı çok güzel bir duruma kavuşmak. **düşü azmak** düş azması olmak, uykuda iken atmığı akmak.

düşbilim *b. a.* düşlerin[1] kaynağını, düş görme nedenlerini, düşün ruhbilimsel ve kişisel durumlarını araştıran bilim yönelimi.

düşçü *a.* **1** bir şeyi, gerçekmiş gibi, zihninde tasarlayan kimse, düş kuran kimse. **2** düş kurmayı seven, gerçek yerine düşlerle oyalanan, düşsever (kimse). *eş. esk.* **hayalperest**. *ör. İster gerçekçi, ister düşçü ol, bunu anlayacaksın.*

düşçülük *a.* düşçü olma durumu, düşseverlik.

düşebilme *a.* düşebilmek eylemi.

düşebilmek *(nsz)* düşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Fiyatlar daha da düşebilirmiş.*

düşes *a. Fr.* dükün karısına verilen san.

düşeslik *a. Fr. T.* düşes olma durumu.

düşeş *b. a. Far.* **1** *(tavla oyununda, atılan iki zarın da altı benekli olan yüzlerinin üste gelmesi)* ➻ **altıaltı**. **2** *mec.* umulmayan iyi bir rastlantı, çok iyi fırsat. *ör. Bir düşeş bu iş, aman kaçırma!* **3** *arg.* kelepir. *ör. Düşeş bir motor ele geçirdik.* **düşeş atmak 1)** (tavla oyununda) her iki zarda da 6 benekli yüzün üste gelmesini sağlamak, en iyi zarı getirmek. **2)** *mec.* çok iyi bir fırsat ele geçirmek, çok büyük ve umulmadık bir başarı elde etmek.

düşey *s.* **1** yukarıdan aşağıya olan, düşen doğrultu. **2** *mat.* yerçekimi doğrultusunda bulunan, yataya dik olan. **düşey doğru** *mat.* bir yatay doğruya dik olan doğru.

düşeyazma *a.* düşeyazmak eylemi.

düşeyazmak *(nsz)* düşme tehlikesi atlatmak, az kalsın düşmek, düşecekmiş gibi olmak. *ör. Ayağı kaydı, düşeyazdı.*

düşeylik *a.* düşey durumda bulunan bir nesnenin özelliği ya da düşey olma durumu. *ör. Bilim eğitimi bu düşeylik ve yataylık arasında kalmıştı.*

düşgelme *a. ha.* düşgelmek eylemi.

düşgelmek *(nsz; -e) ha.* rastlamak.

düşkü *a.* **1** gücü bir işe yetmez olanın içinde bulunduğu durum. *ör. Onun düşküsünü anlayınca alacağımdan vazgeçtim.* **2** iş, meslek çalışması dışında, severek yapılan, oyalayıcı, dinlendirici uğraş. *eş.* **hobi**. *ör. Herkesi bir düşküsü olmalıdır.*

düşkün *s.* **1** kendini bir şeye aşırı ölçüde vermiş olan, bir şeye tutkuyla bağlanmış olan. *ör. Alkol düşkünü biriydi.* **2** büyük bir geçim sıkıntısına düşmüş olan, yoksulluk nedeniyle gönencini ve mutluluğunu yitirmiş bulunan (kimse). *ör. Köyün en düşkünü oydu.* **3** yaşlılık, sakatlık gibi nedenlerle çalışma gücünü yitirmiş (kimse). **4** *mec.* eski değer ve onurunu yitirmiş, iyi olmayan yollara düşmüş (kimse). *ör. Düşkün kadınlar hor görülür.* **(bir şeye) düşkün olmak** çok önem ve değer vermek ya da aşırı ölçüde sevmek. **(bir şey) düşkünü** çok önem ve değer veren, çok seven, çok sık yapan. *ör. Böyle giderse alkol düşkünü olacak.*

düşkünlerevi, -ni *ç. b. a.* yaşlılık dolayısıyla çalışamaz durumda olan yoksul kimselerin barındığı yer, toplumsal bir yardım kuruluşu ve onun yapısı, bakımyurdu. *eş.* **darülaceze**.

düşkünleryurdu, -nu *b. a. yeni* ➻ **düşkenlerevi**.

düşkünleşebilme *a.* düşkünleşebilmek eylemi.

düşkünleşebilmek *(nsz)* düşkünleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düşkünleşiverme *a.* düşkünleşivermek eylemi.

düşkünleşivermek *(nsz)* kısa zamanda düşkünleşmek.

düşkünleşme *a.* düşkünleşmek eylemi.

düşkünleşmek *(nsz)* düşkün duruma gelmek.

düşkünleştiriverme *a.* düşkünleştirivermek eylemi.

düşkünleştirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede düşkünleştirmek. *ör. Hastalık adamı düşkünleştiriverdi.*

düşkünleştirme *a.* düşkünleştirmek eylemi.

düşkünleştirmek *(-i)* düşkünleşmesine yol açmak. *ör. Hastalık onu iyice düşkünleştirmişti.*

düşkünlük *a.* **1** düşkün olma durumu. **2** genellikle yapısal olarak sürekli ve aşırı güçsüzlük. **3** *ruhb.* belirli durumlar ya da kişilere duygusal yönü yoğun olan katı ve değişmez bir tutumla bağlanma.

düşlem *a.* **1** düş gücünün özgür işleyişiyle or-

taya çıkan düşünü ya da düş gücünün özgür işleme yeteneği. *eş.* **fantezi**[1]. *ör. Ozan düşleminde oluşturduğu bir evrende mi yaşar?* **2** değişik beğeni, değişik heves, değişik düşünüş. *eş.* **hulya, fantezi**[1,2]. *ör. Bu ozanların çoğu ölümü bir düşlem olarak görüyor.* **3** *ruhb.* gerçeklerden koparak, içte kalan dilekleri, imgelem etkinlikleriyle doyurmakta kullanılan tasarımların tümü. *eş.* **fantezi**[1].

düşleme *a.* **1** düşlemek eylemi. **2** *ruhb.* doyurulmayan istekleri uyanık durumda düşte canlandırma.

düşlemek *(-i)* bir şeyi varmış gibi, olmuş gibi zihinde tasarlamak, canlandırmak, düş olarak oluşturmak. *ör. İnsan iyi şeyleri düşlemekten geri kalmaz.*

düşlemsel *s.* düşlem özelliği taşıyan, düşlemle ilgili.

düşlemsellik *a.* düşlemsel olma durumu. *ör. Bu serüvenin düşlemselliği belliydi.*

düşlenebilme *a.* düşlenebilmek eylemi.

düşlenebilmek *(nsz)* düşlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düşlenme *a.* düşlenmek eylemi.

düşlenmek *(nsz)* düş[2] yoluyla tasarlanmak, düşte oluşturulmak. *ör. Olmayacak şeyler düşlenir mi?*

düşletme *a.* düşletmek eylemi.

düşletmek *(-i, -e)* düşlemek eylemini yaptırmak. *ör. İstanbul'u düşleten bir ortam oluşmuştu.*

düşleyebilme *a.* düşleyebilmek eylemi.

düşleyebilmek *(-i)* düşleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanoğlu olmayacak şeyleri bile düşleyebilmek yeteneğindedir.*

düşleyiş *a.* düşlemek eylemi ya da biçimi.

düşman *a.* ve *s. Far.* **1** birine karşı kötü duygular besleyen, onun kötülüğünü isteyen, ona zarar vermeye çalışan, onu hiç sevmeyen (kimse). **2** aralarında, birbiriyle silahlı çatışmaya varacak denli bir anlaşmazlık bulunan yanlardan her biri. *ör. İki aile birbirine düşmandı.* **3** (biri ötekine göre) birbiriyle savaşmakta olan devletler ve bu devletlerin asker, sivil bütün uyrukları. *ör. Düşman siperden başını çıkardı mı kurşunu yiyordu.* **4** kimi şeyleri hiç sevmeyen, o şeyin yaşamasına, barınmasına, tutunmasına vb. engel olan. *ör. Zorbalık özgürlüğün düşmanıdır.* **5** *mec.* kimi şeylerden nefret eden, tiksinen kimse. *ör. Yalan düşmanı biriydi.* **6** bir şeyi büyük ölçüde kullanıp tüketenler için şaka yollu kullanılır. *ör. Bizim oğlan çikolata düşmanıdır.* **düşman ağzı** düşmanın, bir durumu kötü gösteren, gerçeği yansıtmayan sözü, istemeyenin, çekemeyenin uydurduğu söz. **düşman başına** kötü bir durumun ağırlığını, bir şeyin korkunçluğunu belirtmek için kullanılır. *ör. Bir dert ki düşman başına, insanı alır götürür.* **düşman çatlatmak** iyi durumlarla ve üstün başarılarla gösteriş yaparak düşmanı, çekemeyeni kıskandırmak. *ör. Bu akşam eğleneceğim, biraz düşman çatlatmak istiyorum.* **düşman kesilmek** bir şeyi kendine düşman görerek ona karşı düşmanca tavır almak, (bir şeye) düşman olmak. **düşman düşmana gazel okumaz** düşmandan ancak kötülük gelir. **düşman olmak** (birine) kin beslemeye, kötülük düşünmeye başlamak. **düşmanın karınca ise de hor bakma** "düşmanın ne denli güçsüz olsa da, onu küçük görerek boş bulunma, zayıf yanını bulup sana kötülük edebilir" anlamında söylenir.

düşmanca *s.* ve *be. Far. T.* düşmana yakışır bir biçimde, düşman gibi. *ör. Onun düşmanca sözlerine aldırma sen.*

düşmanlaşabilme *a. Far. T.* düşmanlaşabilmek eylemi.

düşmanlaşabilmek *(nsz)* düşmanlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düşmanlaşıverme *a. Far. T.* düşmanlaşıvermek eylemi.

düşmanlaşıvermek *(nsz)* çabucak düşmanlaşmak. *ör. Olaylar artmış, dost bildiklerimiz bile düşmanlaşıvermişti.*

düşmanlaşma *a. Far. T.* düşmanlaşmak eylemi.

düşmanlaşmak *(nsz)* düşman durumuna girmek.

düşmanlık *a. Far. T.* **1** düşman olma durumu. **2** düşmanca duygu ve davranış. **3** *ruhb.* canlının, engellenme karşısında, başka birine karşı kırıcı ya da yok edici duygular beslemesi durumu. **düşmanlık etmek** (ya da **yapmak**) düşmanca davranmak.

düşmansama *a. Far. T. ruhb.* kişinin, düşmanlar arasında yaşamak zorunda kaldığı duygusuna kapılması.

düşme *a.* düşmek eylemi.

düşmek, -er *(-e)* **1** boşlukta, yerçekiminin etkisiyle, yukarıdan aşağıya doğru inmek. *ör. Bütün cisimler boşlukta aynı hızla düşer.* **2** (insan, hayvan gibi yürüyebilen şeyler) dengesini yitirerek yere serilmek, devrilmek, yıkılmak. *ör. Çocuk koşarken düştü.* **3** bulunduğu, durduğu, tutunduğu yerden ayrılarak yukarıdan aşağıya inmek. *ör. Yapraklar yere düşmekteydi.* **4** (hava taşıtları) kaza sonucu hızla yere inerek çarpmak. *ör. Bir uçak düşmüş.* **5** (kar, yağmur vb) yağmak. *ör. Bu yıl yağmur az düştü.* **6** (giysi) bol gelerek vücutta aşağı kaymak. *ör. Çocuğun pantolonu ikide bir düşmekteydi.* **7** değmek, rastlamak, vurmak. *ör. Oturanların gölgeleri cama düşüyordu.* **8** bir zorunluk, gereksinim nedeniyle bulunduğu yerden ayrılıp başka yerlere gitmek. *ör. Kimse yaban ellere düşmek istemez.* **9** *(-i)* bir şeyi bir şeyden çıkarmak, eksiltmek. *ör. Ondan beş düş, beş kalır.* **10** *(nsz)* zamanı gelmeden doğmak, ölü doğmak. *ör. İneğin yavrusu düştü.* **11** yazılırken yanlışlıkla atlanmış olduğu için eksik kalmak ya da basılırken aradan yitmek. *ör. Bu cümleden iki sözcük düşmüş, onun için pek anlam çıkmıyor.* **12** kapılmak, uğramak. *ör. Korkuya düştük.* **13** yerinde olmak, yakışık almak, uygun olmak. *ör.*

Bunu söylemek sana düşerdi. **14** aşırı ilgi ya da sevgi göstermek. *ör. Çocuğun üstüne düşersen şımarır.* **15** yakışmak, uygun gelmek, iyi gitmek. *ör. Bu masa buraya iyi düşmüş, yerini değiştirmeyin.* **16** rastlamak. *ör. İşim iyi bir görevliye düşünce sevindim.* **17** biriyle yaşamak, birlikte olmak, çalışmak zorunda, durumunda kalmak. *ör. Bu ortama düşmek istemezdim.* **18** görevi, ödevi ya da yetkisi içinde bulunmak. *ör. Öyleyse bana ancak para vermek düşüyor.* **19** kötü bir şey yüzünden istenmeyen bir yerde bulunmak. *ör. Böyle mahkemelere düşmek onu üzmüştü.* **20** bir bölüşme sonunda pay olarak gelmek, payına ayrılmak. *ör. Babasından ona bir daire düştü.* **21** *(nsz)* hızı, gücü, değeri vb. azalmak. *ör. Dolar düştü.* **22** *(nsz)* düşkün bir duruma gelmek, güçsüzleşmek, düşkünleşmek. *ör. Adam bu yıl çok düşmüş.* **23** *(nsz)* (hükümet) işbaşından uzaklaşmak zorunda kalmak. *ör. Bir yılda iki hükümet düştü.* **24** belli bir zamana rastlamak. *ör. Size başvuruşum o tarihe düşer.* **25** *(nsz)* (ısı, basınç) azalmak, eksilmek. *ör. Basınç düşüyor.* **26** fırsat ele geçmek, olanak çıkmak. *ör. Bir kelepir düşünce kaçırmaz.* **27** *arg.* bir yere ansızın gelmek, damlamak, çıkagelmek. *ör. Böyle nerden düştün?* **28** *arg.* gelmek, varmak. *ör. Arkadaşlar birer birer kahveye düştüler.* **29** *(nsz)* (bir kent ya da ülke) savaşta, artık savunulamaz duruma gelerek düşmana teslim olmak, düşman eline geçmek. *ör. Daha ilk gün Polonya düşmüştü.* **30** düşkünü olmak, aşırı ölçüde kullanmaya yönelmek, bağımlısı olmak, alışmak. *ör. İçkiye düşmek zayıflıktır.* **31** niteliğini yitirmek, bayağılaşmak. *ör. Düşen kadını kimse korumaz.* **32** *mec.* yüksek bir makamdan olmak, toplumsal durumunu yitirmek ya da varsıl iken yoksullaşmak. *ör. Onun düşüşüne sevindiler.* **33** *(yar)* olumsuz bir duruma girmek, olmak. *ör. Çalıştı, yorgun ve zayıf düştü. Düşmana tutsak düştü.* **34** kimi deyimlerde birlikte gitmek, gelmek, yürümek, izlemek vb. anlamlarında kullanılır. *ör. Ardına düşmekten bıktım.* **düşe düşe** *ik. be.* düşerek. **düşe kalka** *be.* **1)** bin bir güçlükle, çok güçlük çekerek. *ör. İşi düşe kalka yürütüyoruz.* **2)** biriyle yakın ilişki kurarak, sürekli birlikte olarak. *ör. Onunla düşe kalka huy değiştirdin.* **düşmez kalkmaz bir Allah** "insanın başına her şey gelebilir, insanların talihsizliğe uğramaları olağandır" anlamında söylenir. **(biriyle) düşüp kalkmak 1)** töreye uymayacak biçimde yakın ilişki kurmak. *ör. Kötü kadınlarla düşüp kalmaya başlamışsın.* **2)** biriyle çok yakın arkadaşlık etmek, dost olarak bir arada bulunmak. *ör. İyilerle düşüp kalkmak gerekir.*

düşsel *s.* düş[2] niteliğinde olan, düşe değgin, düşle ilgili. *eş. esk.* **hayali**. *ör. Düşsel olayları gerçek gibi anlatma.*

düşsellik *a.* düşsel olma durumu. *ör. Düşsellik gerçeklikle çelişir.*

düşsever *b. s.* düş kurmayı seven, sürekli düşler kuran, düşçü. *eş. esk.* **hayalperest**.

düşseverlik *b. a.* düşsever olma durumu, düşçülük.

düşük *s.* **1** aşağı doğru inmiş, düşmüş, sarkmış. *ör. Adamın düşük omuzu dikkati çekiyordu.* **2** yeterli olmayan, az. *ör. Düşük ısıda bu olmaz.* **3** değeri azalmış. *ör. Halk düşük paradan yakınıyor.* **4** iktidardan düşmüş ya da düşürülmüş. *ör. Düşük hükümetin başı, yine başbakan oldu.* **5** belli dil kurallarına uymayan, eksikleri bulunan, düzgün olmayan (tümce, anlatım). *ör. Bu tümce düşük, düzeltin.* **6** *mec.* eski değer ve onurunu yitirmiş, yaşayışı ve tutumu toplumun töre anlayışına uymayan, düşmüş olan (kimse). *ör. Düşük kadınlarla olduğun görülmüş.* **7** *a.* yaşayabilecek gelişime ermeden doğan, ölü doğan yavru. *eş.* **düşüt**, *esk.* **cenini sakıt**. *ör. Doktor düşükle ilgilenmedi bile.* **düşük yapmak** (kadın) çocuğunu vaktinden önce ve ölü olarak doğurmak, çocuk düşürmek.

düşüklük *a.* **1** düşük olma durumu. **2** *mec.* bayağılık, düzeysizlik. *ör. O adamın düşüklüğü belliydi.* **3** (söz ve yazıda) dil kurallarına uymama durumu, bozukluk. *ör. Yazar, anlatımındaki düşüklüğü anlamıyor bile.*

düşülke *b. a.* yasalar, yönetim, toplumsal koşullar ve ilişkiler, görenç vb. yönünden bir benzeri bulunmayan, ancak düşlerde var olan yer. *eş.* **ütopya**.

düşülkü *b. a. fels.* uygulanma olanağı bulunmayan, ancak bir ülkü olarak düşte var olan toplumsal düzenleme.

düşülküsel *b. s. fels.* düşülkü niteliğinde olan.

düşümdeş *s.* aynı zamana rastlayan (birkaç olaydan her biri).

düşümdeşlik *a.* düşümdeş olma durumu.

düşümdeşme *a.* düşümdeşmek eylemi.

düşümdeşmek *(nsz)* (birkaç olay) aynı zamana denk gelmek, aynı zamana rastlamak.

düşün *a.* ➻ **düşünce**[1].

düşünbilim *b. a.* ➻ **felsefe**.

düşünbilimci *b. a.* ➻ **felsefeci**.

düşünbilimsel *b. s.* ➻ **felsefi**.

düşünce *a.* **1** düşünme sonucu ulaşılan, düşünmenin ürünü olan görüş. *eş. esk.* **fikir**. **2** dış evrenin kişinin zihnine yansıması. **3** düşünme yetisi. *ör. Düşüncemizi geliştirmeliyiz.* **4** tasarı, niyet. **5** kaygı, sıkıntı, tasa. *ör. Bu düşünce beni üzüyor.* **6** bir kimseye özgü görüş. *ör. Bu konuda düşünceni öğrenmek istiyoruz.* **7** *fels.* düşünme eyleminin içeriği; ilke, yönetici sav. **8** *ruhb.* zihinsel etkinlikler sonucu oluşan karmaşık ürün. **düşünce alışverişi** karşılıklı görüş bildirme, birbirlerine belirli bir konuda düşüncelerini söyleme. **düşünce mimarı** *mec.* yeni görüşler ve tasarılar oluşturan kimse. **düşünce özgürlüğü** kişinin, inançlarını, kanılarını, düşündüklerini hiçbir baskıya uğramadan özgürce açıklayıp yayabilmesi hakkı ve özgürlüğü. **(birini, bir) düşüncedir al-**

mak bir konuda kaygı duyarak çözüm düşünmeye koyulmak. **(birine) düşüncesini açmak** bir konuda birine ne düşündüğünü bildirmek. **(birinin) düşüncesini okumak** bir kimsenin ne düşündüğünü anlamak, bilmek, sezmek. **düşünceye dalmak** (ya da **varmak**) derin derin, dalgın bir durumda düşünmek.

düşünceci *a.* ve *s. fels.* her şeyi düşünceye indirgeyen, düşünceyle açıklayan (kimse, görüş). *eş.* **idealist**[2].

düşüncecilik *a. fels.* varlığı tasarıma, düşünceye indergeyen ve her şeyi düşünceyle açıklayan öğretilerin ortak adı. *eş.* **idealizm**[2]. *ör. Bu anlamdaki ülkücülüğün felsefedeki düşüncecilikle ilgisi yoktur.*

düşüncel *s. fels.* **1** gerçekte var olmayıp yalnızca tasarım biçiminde, düşüncede var olan. *eş.* **ideal**[3]. **2** yalnız düşünce ile kavranabilen.

düşünceli *s.* **1** bir düşüncesi olan. *ör. Demokrat düşünceli biriydi.* **2** düşünerek davranan, incelikli, anlayışlı (kimse). *ör. Arkadaşım düşüncelidir, nasıl davranılacağını bilir.* **3** *mec.* bir düşünce içinde olan, kaygılı, tasalı, üzüntülü. *ör. Seni biraz düşünceli görüyorum.* **düşünceli düşünceli** *ik. be.* düşünceli bir biçimde, düşünce içinde. *ör. Dün onu düşünceli düşünceli yürürken görmüştüm.*

düşüncelilik *a.* düşünceli olma durumu.

düşüncellik *a. fels.* **1** düşüncel olma durumu ve niteliği. **2** nesnel gerçekliği olan varlığın karşısında, yalnızca tasarım ya da düşünce olarak var olma.

düşüncesiz *s.* **1** düşüncesi olmayan. **2** düşünmeden davranan, inceliksiz, anlayışsız. **3** *mec.* hiçbir düşüncesi olmayan, kaygısız, tasasız, üzüntüsüz (kimse).

düşüncesizce *be.* düşüncesiz bir biçimde. *ör. Böyle düşüncesizce davranan görmedim.*

düşüncesizleşebilme *a.* düşüncesizleşebilmek eylemi.

düşüncesizleşebilmek *(nsz)* düşüncesizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bana, "İnsan bu kadar düşüncesizleşebilir mi?" diye soruyor.*

düşüncesizleşme *a.* düşüncesizleşmek eylemi.

düşüncesizleşmek *(nsz)* düşüncesiz bir duruma gelmek. *ör. Bu çocuk gittikçe düşüncesizleşiyor.*

düşüncesizlik *a.* düşüncesiz olma durumu, düşüncesizce davranış. **düşüncesizlik etmek** düşüncesizce davranmak.

düşündeş *a.* aynı düşünce, öğreti çevresinde toplanan, aynı düşüncede birleşen, aynı düşünceyi, görüşü savunan kimselerden her biri. *eş. esk.* **hemfikir**. *ör. O ve düşündeşleri boşuna çırpınıyor.*

düşündeşlik *a.* düşündeş olma durumu. *ör. Onunla her konuda düşündeşlik söz konusu değil.*

düşündürebilme *a.* düşündürebilmek eylemi.

düşündürebilmek *(-i)* düşündürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu bu konuda biraz düşündürebilmek için sorular sormuştum.*

düşündürme *a.* düşündürmek eylemi.

düşündürmek *(-i)* **1** düşünmesini sağlamak, düşünmesine yol açmak. **2** *mec.* kaygıya düşürmek, tasalandırmak. *ör. Bu konu beni düşündürüyor.*

düşündürücü *s.* **1** düşünmeyi sağlayan, düşünmeye yol açan, uyarıcı. **2** *mec.* kaygıya düşüren, tasalandıran, kaygı verici. *ör. Olay çok düşündürücüydü.*

düşündürücülük *a.* düşündürücü olma durumu ve niteliği.

düşündürülme *a.* düşündürülmek eylemi.

düşündürülmek *(nsz)* düşünmesi sağlanmak, düşünmesine yol açılmak. *ör. Düşündürülen insan, buluşçu olur.*

düşünebilme *a.* düşünebilmek eylemi.

düşünebilmek *(-i)* düşünmek elinde olmak, düşünme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Biraz düşünebilmek için süre istedim.*

düşünedurma *a.* düşünedurmak eylemi.

düşünedurmak *(-i)* düşünmeye başlamak ve sürdürmekte olmak. *ör. Siz konuyu düşünedururken ben bir çay içeyim.*

düşünegelme *a.* düşünegelmek eylemi.

düşünegelmek *(-i)* öteden beri düşünüyor olmak. *ör. İnsanoğlu bunu eski çağlardan beri düşünegelmiştir.*

düşüngü *a.* düşünbilimsel, toplumsal ya da siyasal bir öğreti oluşturan, ülkü olarak da benimsenebilen, kişi ve kurumların davranışlarına yön veren düşünceler bütünü. *eş.* **ideoloji**.

düşüngücü *a.* bir siyasal, toplumsal ya da düşünbilimsel öğretiye bağlanarak onun dizgesine katkılar getiren kimse. *eş.* **ideolog**.

düşüngücülük *a.* düşüngücü olma durumu.

düşüngüleşme *a.* düşüngüleşmek eylemi.

düşüngüleşmek *(nsz)* düşüngü durumuna gelmek. *ör. Bu düşünce gittikçe düşüngüleşmekte, zararlı olmaktadır.*

düşüngüleştirilme *a.* düşüngüleştirilmek eylemi.

düşüngüleştirilmek *(nsz)* düşüngü durumuna getirilmek.

düşüngüleştirme *a.* düşüngüleştirlmek eylemi.

düşüngüleştirmek *(-i)* düşüngüleşmesini sağlamak, düşüngü olmasına yol açmak, düşüngü durumuna getirmek.

düşüngüsel *s.* düşüngü özelliği taşıyan, düşüngüyle ilgili, düşüngü niteliğinde olan. *eş.* **ideolojik**.

düşünme *a.* **1** düşünmek eylemi. **2** *fels.* aklın kendi kendini bilgi konusu yaparak belleğin çalışmalarını ve olaylarını incelemesi, aklın özgür ve kendine özgü eylemi. *eş.* **fikir**. **3** *fels.* insanın, karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi. *eş. esk.* **tefekkür**. **4** *ruhb.* kişinin, düşünceleri kullanarak sorun çözme etkinliği. *eş. esk.* **tefekkür**.

düşünme yasaları
Düşünme yasaları, felsefe ve mantıkta, doğru olması gereken bir düşünmenin belli koşullar altında nasıl gerçekleştiğini gösteren, düşünme sürecini açıklayan kurallar, doğru düşünmenin genel ilkeleridir. Bunlar, "her kavram kendi kendisiyle özdeştir, ayn ıdır" diyen ***özdeşlik ilkesi***, "birbiri karşısına konmuş iki çelişik yargı aynı zamanda doğru olamaz, birinin yanlış olması gerekir" diyen ***çelişmezlik ilkesi***, "birbiri karşısına konmuş iki çelişik yargı aynı zamanda yanlış olamaz, birinin doğru olması gerekir, çünkü bir üçüncü olanak yoktur" diyen ***üçüncünün olamazlığı ilkesi***, "her yargının yeterli bir nedeni olması zorunludur" diyen ***yeterli neden ilkesi*** olarak belirlenmiştir.

düşünmek *(-i)* **1** bir yargıya varmak ereğiyle bilgileri incelemek, karşılaştırmak ve aradaki bağlantılardan yararlanarak düşünce üretmek, zihinsel yetiler oluşturmak. *eş. esk.* **muhakeme etmek**. *ör. Düşünmek insana özgüdür.* **2** aklından geçirmek, zihninde göz önüne getirmek. *ör. Seni düşünmek bana yetiyor.* **3** aklıyla, zihniyle arayıp bulmak. *ör. Buna bir çare düşünmek gerekiyor.* **4** ne olabileceğini önceden kestirmek. *eş.* **akıl etmek**. *ör. Bunu düşünmek zorundaydın.* **5** düşünce olarak üzerinde durmak, tasarlamak. *ör. Kimi önlemler düşünmek bana düştü.* **6** bir şeye karşı ilgili olmak, titizlikle üzerinde durmak. *ör. Biraz da aileni düşünmek zorundasın.* **7** düşünce olarak benimsemek ve öne sürmek. *ör. Ben böyle düşünüyorum.* **8** öyle kabul etmek, varsaymak. *eş.* **farz etmek**. *ör. Öyle olacağını düşünmüştüm, ama gerçekleşmedi.* **9** *(nsz)* tasaya düşmek, kaygılanmak. *ör. Gece gündüz düşünmekten kendini alamıyor.* **düşün düşün boktur işin** *arg.* kötü bir durum için bir çözüm yolu bulunamadığı, uzun uzun düşünmenin bir yarar sağlamadığı zaman söylenir. **düşüne düşüne** *ik. be.* uzun boylu düşünerek. **düşüne taşına** *ik. be.* çok düşünerek, düşünüp taşınarak. **düşünüp taşınmak** konuyu her yönüyle iyice düşünmek. *ör. Bir işe girmeden önce düşünüp taşınmak gerekir.*

düşünsel *s.* **1** düşünce sonucu ortaya çıkan, düşünceye dayalı olan, düşünce ile ilgili. *eş. esk.* **fikri** . **2** ancak düşüncede ve tasarımda bulunan. **düşünsel öğrenme** *ruhb.* belleme yerine, sorun çözümünde yararlı olabilecek bilgi ve becerileri kazanma.

düşünsellik *a.* düşünsel olma durumu.

düşünseme *a. yeni* düşünsemek eylemi.

düşünsemek *(-i) yeni* düşünüp algılamak.

düşünsüz *s.* ➻ **düşüncesiz**.

düşünsüzlük *a.* ➻ **düşüncesizlik**.

düşünü *a.* ➻ **düşünce**.

düşünülebilme *a.* düşünülebilmek eylemi.

düşünülebilmek *(nsz)* düşünülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle düşünülebilirse de bu doğru değildir.*

düşünülme *a.* düşünülmek eylemi.

düşünülmek *(nsz)* düşünmek eylemine konu olmak, düşünmek eylemi yapılmak. *ör. Gereği düşünülecektir.*

düşünülüş *a.* düşünülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bunun düşünülüşü beni şaşırttı.*

düşünür *a.* düşünme yeteneği çok üstün, düşünmeyi kendine uğraş edinmiş, genel sorunlarla ilgili yeni ve kendine özgü düşünceleri olan, yeni düşünceler üreten kimse. *eş. esk.* **mütefekkir**.

düşünürlük *a.* düşünür olma durumu.

düşünüsel *s.* ➻ **düşünsel**.

düşünüş *a.* **1** düşünmek eylemi ya da biçimi. **2** *fels.* kişinin, tutum ve davranışına, eylemlerine yön veren töresel tutumu ve düşünme biçimi.

düşünüverme *a.* düşünüvermek eylemi.

düşünüvermek *(-i)* **1** çabucak düşünmek. *ör. Olacakları düşünüverince korkmuştum.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Söylediğim konuyu biraz düşünüver.*

düşürebilme *a.* düşürebilmek eylemi.

düşürebilmek *(-i; -i, -e)* düşürmek elinde olmak, düşürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düşüreyazma *a.* düşüreyazmak eylemi.

düşüreyazmak *(-i)* düşürme tehlikesi yaratmak, düşürecekmiş gibi olmak, az kalsın düşürmek.

düşürme *a.* düşürmek eylemi.

düşürmek *(-i; -i, -e)* **1** düşmesine yol açmak, düşmesini sağlamak, düşmek eylemini yaptırmak. *ör. Muhalefet hükümeti düşürmek istiyor.* **2** (taş, solucan, çocuk, yavru için) vücuttan atmak. **3** *(-i, -den)* değerli bir nesneyi ucuz ya da kolay ele geçirmek. *ör. Bu arabayı iyi düşürdük doğrusu.*

düşürtme *a.* düşürtmek eylemi.

düşürtmek *(-i, -e)* düşürmesine yol açmak, düşürmesini sağlamak.

düşürülebilme *a.* düşürülebilmek eylemi.

düşürülebilmek *(nsz)* düşürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düşürülme *a.* düşürülmek eylemi.

düşürülmek *(nsz)* düşmesine yol açılmak, düşmesi sağlanmak. *ör. Hükümet düşürüldü.*

düşürülüş *a.* düşürülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Türk parasının düşürülüşü sürüyor.*

düşürülüverme *a.* düşürülüvermek eylemi.

düşürülüvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede düşürülmek.

düşürüm *a. eko.* ➻ **damping** .

düşürüş *a.* düşürmek eylemi ya da biçimi.

düşürüverme *a.* düşürüvermek eylemi.

düşürüvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede düşürmek.

düşüş *a.* düşmek eylemi ya da biçimi.

düşüt *a.* ➻ **düşük**[7].

düşüverme *a.* düşüvermek eylemi.
düşüvermek *(nsz)* ansızın, çabucak ya da kısa sürede düşmek.
düşyıkımı, -nı *b. a. yeni* umulan bir şeyin olmamasından duyulan acı. *eş.* **düş kırıklığı**, *esk.* **sukutu hayal**.
düttürü *s.* **1** açık saçık ve tuhaf giyimli, giyim kuşamı ciddi olmayan, garip kılıklı. **2** *a.* dar ve kısa giysi. **düttürü Leyla** daracık ve kısacık giysili, tuhaf giyinmiş kadınlar için kullanılır.
düttürük *s. arg.* **1** garip kılıklı, düttürü[1]. **2** dengesiz, zıpır (kimse).
düve *a.* henüz doğurmamış genç inek, dişi dana.
düvelik *a.* düve olma durumu. *ör. İnek, düvelikten çıkmış, buzağılamış dişi sığıra deniyor.*
düven *a. ha.* ➻ **döven**.
düyek *a. Far. müz.* alaturka müzikte sekiz zamanlı ve beş vuruşlu bir usul.
düyun *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* borçlar.
düz *s.* **1** girintisi çıkıntısı, inişi çıkışı olmayan, yüzeyinde pürüz bulunmayan. *ör. Çocuk düz yolda düştü.* **2** dik ya da eğik durumda olmayan, yatay olan. **3** eğri ya da kıvrımlı, kırık olmayan, doğru. *ör. Düz çizgi cetvelle çizilir.* **4** derinliği az olan, derin olmayan, yayvan. *ör. Düz bir tabağa peynir koydu.* **5** (saç) kıvırcık ya da dalgalı olmayan. **6** (ayakkabı için) kısa ökçeli ya da hiç ökçesi olmayan, ökçesiz. *ör. Düz ayakkabıya alışamadı.* **7** desensiz, çizgisiz ve tek renkli. *ör. Düz bir perde taktık.* **8** yalın, süssüz, sade. *ör. Yazarın düz bir anlatımı var.* **9** devrik ya da kıvrık olmayan. *ör. Düz bir etek giymişti.* **10** taban bölümünde çıkıntısı olmayan. *ör. Düz kayıklar kalmadı.* **11** *a.* engebesi bulunmayan toprak, ova, düzlük. *ör. Sığırları düze bıraktık.* **düz açı** *mat.* ölçüsü 180 derece olan açı. **düz duvara tırmanmak** (çocuk) çok yaramazlık yapmak. *ör. Oğlan düz duvara tırmandı durdu.* **düz tümleç** *dilb.* yalın durumda bulunan tümleç; örneğin "şarkı söyledik"teki "şarkı" sözcüğü düz tümleçtir.*eş.* **belirtisiz nesne**. **düz ünlü** *dilb.* dudakların gerilip düzleşmesiyle oluşan ünlü; Türkçede "a", "e", "ı", "i" ünlüleri düz ünlüdür. **düze çıkmak** zor, sıkıntılı durumdan kurtulup rahatlamak. *ör. Bu işte düze çıkmak kolay olmayacak.* **düze inmek** eşkıyalığı bırakmak.
düzanlam *b. a. dilb.* bir sözcüğün kendi gerçek anlamı, değişmez nesnel anlamı. *ör. Örneğin "katil" sözcüğü birini öldüren bir kişiyi gösterir, bu onun düzanlamıdır.*
düzanlamlı *b. s. dilb.* yalnızca nesnel, gerçek anlamıyla kullanılmış olan (sözcük). *ör. Dil iki düzanlamlı somut nesnenin birleşmesinden yeni bir kavramın doğmasına olanak veriyor.*
düzayak *b. s.* merdivenle çıkılıp inilmeyen, içinde merdiveni, inilip çıkılacak bölümü bulunmayan (ev) ya da inişli yokuşlu olmayan, düz (sokak, yol).
düzbaskı *b. a.* **1** ➻ **ofset**. **2** *ha.* demircilikte, demire parlaklık vermek için kullanılan bir araç.
düzce *s.* oldukça düz.
düzçizer *b. a.* düzgün çizgi çizmek için kullanılan, ağaçtan, plastik bir maddeden ya da metalden yapılmış, üzerinde milimetre ve santimetre bölümlemeleri de bulunan araç. *eş.* **cetvel**[1].
düzdeğişmece *b. a. dilb.* ve *yaz.* benzetme amacı güdülmeksizin, bir sözcüğün türlü ilişkilerle bir başka sözcük yerine kullanılması sanatı. *ör. Sözcükleri sanatlı kullanma olanağı vardır, örneğin "Sobayı yaktım" dendiğinde düzdeğişmece yaratılır.*
düzdeğişmeceli *b. s. dilb.* ve *yaz.* içinde düzdeğişmece bulunan (anlatım), düzdeğişmece özelliği taşıyan (söz).
düze *a.* ➻ **doz**[2].
düzebilme *a.* düzebilmek eylemi.
düzebilmek *(-i)* **1** *ha.* ➻ **dizebilmek**. **2** *arg.* düzmek elinde olmak, düzmeyi becermek, düzme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
düzeç *a.* **1** bir yüzeyin eğimini, eğrilik derecesini anlamaya yarayan araç. **2** ➻ **kabarcıklı düzeç**.
düzeçleme *a.* düzeçlemek eylemi. *eş.* **tesviye**.
düzeçlemek *(-i)* yüzey eğimlerini ölçüp yüzey farklılıklarını, pürüzlerini gidermek, yüzeyi düzgün ve düz duruma getirmek.
düzelebilme *a.* düzelebilmek eylemi.
düzelebilmek *(nsz)* düzelmesi olanak içinde olmak, düzelmek elinde olmak, düzelme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
düzeliverme *a.* düzelivermek eylemi.
düzelivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede düzelmek.
düzelme *a.* düzelmek eylemi.
düzelmek *(nsz)* **1** eğri, çarpık, engebeli vb. iken düz duruma gelmek, düzleşmek. **2** (iş, durum vb.) bozulmuş, kötü durumda iken yoluna girmek, düzenli duruma gelmek. *ör. İşler düzelince sevindik.* **3** (hava için) iyileşmek, soğuk ve yağış azalmak, geçmek. *ör. Hava yarın düzelecekmiş.* **4** (hasta) sağlığına kavuşmak, iyileşmek, iyi olmak. *ör. Çocuk düzeldi, kendine geldi.* **5** *mec.* gidişini, davranışlarını uygun duruma getirmek. *ör. Düzeldi, artık eskisi gibi değil.*
düzeltebilme *a.* düzeltebilmek eylemi.
düzeltebilmek *(-i)* düzeltmek elinde olmak, düzeltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
düzelti *a.* **1** düzeltmek eylemi. *eş. esk.* **tashih**. **2** basımevinde dizilen, basılacak olan bir yazının, yapıtın dizgi yanlışlarını provaları üzerinde özel düzeltme imleriyle gösterme. *ör. Düzeltiye yeni başladım.* **3** bu durumdaki prova. *ör. Düzeltileri basımevine gönder.*
düzeltici *s.* **1** düzeltmek eylemini yapan. **2** *a.* ➻ **düzeltmen**, *esk.* **musahhih**. **düzeltici jimnastik** *sp.* yaşama ve çalışma koşullarının etkisiyle oluşan vücut bozukluklarını önlemek

ya da gidermek ereğiyle uygulanan özel beden eğitimi.
düzelticilik *a.* ➻ **düzeltmenlik**.
düzeltilebilme *a.* düzeltilebilmek eylemi.
düzeltilebilmek *(nsz)* düzeltilmesi olanak içinde olmak, düzeltilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
düzeltiliş *a.* düzeltilmek eylemi ya da biçimi. *ör. İşin düzeltilişi yerinde oldu.*
düzeltiliverme *a.* düzeltilivermek eylemi.
düzeltilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede düzeltilmek.
düzeltilme *a.* düzeltilmek eylemi.
düzeltilmek *(nsz)* düzelmesi sağlanmak, düzgün duruma getirilmek, düzeltmek eylemi yapılmak. *ör. Yanlışlar düzeltildi.*
düzeltim *a.* yeniden biçimlendirme, iyileştirme, düzeltme. *eş. esk.* **ıslahat, reform**.
düzeltimci *a.* ve *s.* düzeltim yapan, düzeltim yanlısı. *eş. esk.* **ıslahatçı, reformcu**.
düzeltimcilik *a.* var olan kurum ve olanaklarla, devrime başvurmaksızın, bir toplumun, ülkenin daha iyi duruma getirilebileceğini, toplumsal adaletin düzeltimlerle sağlanabileceğini öne süren siyasal görüş .*eş. esk.* **ıslahatçılı, reformculuk**.
düzeltiş *a.* düzeltmek eylemi ya da biçimi.
düzeltiverme *a.* düzeltivermek eylemi.
düzeltivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede düzeltmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Yazıyı düzeltiverin de basımevine gönderin.*
düzeltme *a.* **1** düzeltmek eylemi. **2** düzelti. *eş.* **tashih**. **3** yeniden biçimlendirme, iyileştirme, düzeltme. *eş.* **düzeltim, reform, ıslahat**. **düzeltme imi** (ya da **işareti**) *dilb.* genellikle, Türkçedeki kimi yabancı sözcüklerdeki kalın ünlülerle birlikte bulunan ***k, g*** harflerini ince okutmak için bunlardan sonra gelen ***a*** ve ***u*** harflerinin üzerine konulan ^ biçimindeki im. *ör. Dükkân, rüzgâr ve sükûn sözcüklerinde düzeltme imi kullanılmıştır.*
düzeltmek *(-i)* **1** düzgün bir duruma getirmek. *ör. Eğri çiviyi düzeltmek için çekiç yoktu.* **2** bozukluğunu gidermek, onarmak. *ör. Terzi pantolonu düzeltti.* **3** doğru, yanlışsız duruma getirmek, yanlışlardan kurtarmak. *eş. esk.* **tashih etmek**. *ör. Öğretmen, öğrencilerin cümle yanlışlarını düzeltmekten bıkmıştı.* **4** *huk.* tüzel bir işlemdeki ya da resmi sicil kayıtlarındaki bir yanlışlığı ortadan kaldırıp doğrusunu işlemek. *ör. Mahkeme tapu kaydını düzeltti.*
düzeltmen *a.* basımevinde dizilmekte olan bir yazının, bir yapıtın dizgi yanlışlarını provaları üzerinde düzelterek yazının, yapıtın yanlışsız basılmasını sağlamakla görevli kimse. *eş. esk.* **musahhih**.
düzeltmenlik *a.* düzeltmen olma durumu ya da düzeltmenin işi, görevi.
düzelttirebilme *a.* düzelttirebilmek eylemi.
düzelttirebilmek *(-i; -i,-e)* düzelttirmek elinde olmak, düzelttirmeyi başarmak ya da düzelmesini ya da düzeltilmesini sağlamak.
düzelttirme *a.* düzelttirmek eylemi.
düzelttirmek *(-i)* düzeltmek eylemini yaptırmak, düzeltmesini ya da düzelmesini ya da düzeltilmesini sağlamak. *ör. Yapılan yanlışı düzelttirmek için çok uğraştım.*
düzem *a. kim.* bir bileşiğe ya da karışıma girecek madde miktarının belirtilmesi. *eş.* **dozaj**[2].
düzeme *a.* düzemek eylemi. *ör. Bu düzemede eksik miktar kullanılmış.*
düzemek *(-i) kim.* bir karışımı istenilen orana göre hazırlamak, bir karışımın düzemini belirlemek.
düzen *a.* **1** belli yasa, kural, ilke ya da yönteme göre oluşturulmuş, kurulmuş olan durum. *eş. esk.* **nizam**. *ör. İş yerinin düzenine uyulur.* **2** soyut şeylerin ya da somut nesnelerin bir ereğe, bir sıraya göre yerleştirilmesi. *ör. Düşünce düzeniyle sözlüğün abecesel düzeni uyuşmuştu.* **3** işlerin yolunda gitmesinden doğan duruluk, uyum. *eş.* **ahenk**. *ör. Hastalık evin düzenini alt üst eder.* **4** birtakım şeylere verilen, işe yarar ve beğeniyi okşayan biçim, yerleştirme. *eş.* **tertip**. *ör. Kitabın kapak düzeni iyiydi.* **5** bir devletin uyguladığı yönetim biçimi. *eş.* **rejim**. *ör. Gericiler düzeni değiştirmek istiyor.* **6** *topb.* toplumsal bir yapı içinde karşılıklı işlevsel ilişkiler içinde bulunan öğelerin oluşturduğu bütünlük.*eş. esk.* **nizam**. **7** *müz.* müzik aygıtlarında sesleri uygun duruma getirme, ses ayarı *eş.* **akort**. **8** *mec.* dolap[3], hile. *ör. Onun düzenine aldanma.* **9** *ha.* bez dokumakta kullanılan el tezgâhı. **düzen bağı** ➻ **düzence, disiplin**. **düzen kurmak 1)** işler duruma getirmek. *ör. Bir düzen kuralım, gerisi gelir.* **2)** *mec.* hileye başvurmak. *ör. Dosta düzen kurmak olmaz.* **düzen vermek 1)** dağınıklıktan kurtarmak, düzenlemek, düzene koymak, düzene sokmak. **2)** *ha.* akort etmek. *ör. Kerem, sazına düzen verip çalmaya başladı.* **düzene girmek** (bir şey) düzenli olarak işlemeye başlamak, yoluna girmek. **düzene koymak** (ya da **sokmak**) ➻ **düzen vermek**.
düzenbaz *s. T. Far.* ➻ **düzenci**, *eş.* **hileci**.
düzenbazlık *a. T. Far. T.* ➻ **düzencilik**.
düzence *a.* ➻ **sıkıdüzen, disiplin**.
düzenceli *s. yeni* ➻ **disiplinli**.
düzencesiz *s. yeni* ➻ **disiplinsiz**.
düzencesizlik *a. yeni* ➻ **disiplinsizlik**.
düzenci *s.* düzen[8] yoluyla aldatan, hile yapan, düzenbaz, hileci.
düzencilik *a.* düzenci olma durumu. **düzencilik etmek** düzen[8] ile aldatmak.
düzendeş *s.* ➻ **düzenleşik**.
düzendeşlik *a.* ➻ **düzenleşiklik**.
düzenek *a.* **1** ➻ **mekanizma**. **2** *ha.* tasarı, plan.
düzenleme *a.* **1** düzenlemek eylemi. **2** *müz.* belirli çalgılar, sesler ya da topluluklar için oluşturulmuş bir müzik yapıtının, başka çalgılar, sesler ya da topluluklarca çalınıp söyle-

nebilmesi için o yapıtta yapılan değişiklik. *eş.* **aranjman**.

düzenlemek *(-i)* **1** düzenli, düzgün bir duruma getirmek, dağınıklıktan kurtarmak, düzen vermek, düzene koymak, düzene sokmak, doğru işlemesini sağlamak. *ör. İşi düzenlemek zaman aldı.* **2** hazır bir duruma getirmek, yapmak, hazırlamak. *ör. Bir toplantı düzenlemek kolay değil.* **3** *müz.* akort etmek. **4** *müz.* düzenleme[2] yapmak.

düzenlenebilir *s.* düzenlenme olanağı bulunan, düzenlenebilen. *ör. Tavla oyununda düzenlenebilir değişiklik söz konusu olamaz.*

düzenlenebilirlik *a.* düzenlenebilir olma özelliği.

düzenlenebilme *a.* düzenlenebilmek eylemi.

düzenlenebilmek *(nsz)* düzenlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düzenleniş *a.* düzenlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. İşin düzenlenişini beğenmedi.*

düzenlenme *a.* düzenlenmek eylemi.

düzenlenmek *(nsz)* **1** düzgün, düzenli bir duruma getirilmek, dağınıklıktan kurtarılmak, düzene sokulmak. *ör. Dükkân düzenlenince güzelleşti.* **2** hazır durumu getirilmek, yapılmak. *ör. Bir toplantı düzenlendi.* **3** *müz.* akort edilmek.

düzenleşik *s.* **1** düzenleri birbirine uygun. **2** *fels.* bir bölümlemede aynı düzen ve aynı sırada bulunan, bir kavramın aynı biçimde aynı sırada altına konan (kavramlar). *ör. Türk ve Pakistanlı kavramları, Asyalı kavramının altındadır ve düzenleşiktir.*

düzenleşiklik *a.* düzenleşik olma durumu.

düzenleşim *a. fels.* **1** aynı sıradaki nesne ya da kavramların eş düzende oluşu, birbirinin yanında bulunuşu. **2** bir sınıflandırmada aynı sırada bulunan iki ya da daha çok kavramın birbirleriyle olan bağıntısı.

düzenletebilme *a.* düzenletebilmek eylemi.

düzenletebilmek *(-i, -e)* düzenletmeye gücü yetmek, düzenletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düzenletilme *a.* düzenletilmek eylemi.

düzenletilmek *(nsz)* düzenletmek eylemi yaptırılmak. *ör. Bahçe yeni baştan düzenletildi.*

düzenletiş *a.* düzenletmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun bu toplantıyı düzenletişi boşuna değil.*

düzenletme *a.* düzenletmek eylemi.

düzenletmek *(-i, -e)* düzenlenmesini ya da düzenlemesini sağlamak, düzenlemek eylemini yaptırmak.

düzenleyebilme *a.* düzenleyebilmek eylemi.

düzenleyebilmek *(-i)* düzenlemek elinde olmak, düzenleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düzenleyici *s.* ve *a.* **1** düzenlemek eylemini yapan, düzgün, düzenli duruma getiren, düzenleyen. *ör. Bu ilaç tansiyonu düzenleyicidir.* **2** herhangi bir toplantıyı, işi hazırlayan, düzenleyen kimse. *ör. Kurultayın düzenleyicileri böyle istedi.* **3** *fiz.* bir makinenin çalışmasını istenilen ölçüde tutan, ayarlayabilen aygıt. *eş.* **regülatör**. **4** *müz.* bir müzik parçasını bir başka çalgıya, sese ya da topluluğa uyarlayan kimse.

düzenleyicilik *a.* düzenleyici olma durumu.

düzenleyiş *a.* düzenlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Toplantıyı düzenleyişi iyi oldu.*

düzenleyiverme *a.* düzenleyivermek eylemi.

düzenleyivermek *(nsz; -i)* çabucak ya da kısa sürede düzenlemek. *ör. Ortalığı toplayıp evi düzenleyivermiştik.*

düzenli *s.* her şeyi yerli yerinde bulunan, düzen verilmiş olan, düzene konmuş, düzgün, yerli yerinde, dağınık olmayan, düzeni olan. *eş. esk.* **muntazam**. *ör. İşin düzenli yapılmasını sağlayın.*

düzenlik *a.* (yalnızca "bir toplulukta uyum içinde, iyi geçinme durumu" anlamına gelen ***dirlik düzenlik*** deyiminde geçer) düzenli olma, iyi düzen durumu.

düzenlilik *a.* düzenli olma durumu.

düzensiz *s.* hiçbir şeyi yerli yerinde bulunmayan, düzeni olmayan ya da düzeni bozuk olan, karışık, dağınık, düzgün bulunmayan.

düzensizleşebilme *a.* düzensizleşebilmek eylemi.

düzensizleşebilmek *(nsz)* düzensizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düzensizleşme *a.* düzensizleşmek eylemi.

düzensizleşmek *(nsz)* düzensiz duruma gelmek, düzeni bozulmak. *ör. Katılım azalınca çalışmanın düzensizleşeceği belliydi.*

düzensizleştirebilme *a.* düzensizleştirebilmek eylemi.

düzensizleştirebilmek *(-i)* düzensizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düzensizleştirilme *a.* düzensizleştirilmek eylemi.

düzensizleştirilmek *(nsz)* düzeninin bozulması sağlanmak, düzensiz bir duruma getirilmek. *ör. Toplantıların düzensizleştirileceği yerde daha bir düzenli duruma getirilmesi iyi olurdu.*

düzensizleştirme *a.* düzensizleştirmek eylemi.

düzensizleştirmek *(-i)* düzensiz bir duruma getirmek, düzensizleşmesine yol açmak. *ör. İşleri durup dururken düzensizleştiren bir kimseyi işveren istemez.*

düzensizlik *a.* düzensiz olma durumu. *ör. Evin düzensizliği görülüyordu.*

düzenteker *b. a.* makinelerde, devinimin hızını düzgün tutmayı sağlayan, çalışmayı düzenleyen büyük çaplı çark. *eş.* **volan**.

düzey *a.* **1** bir yüzeyin ya da bir noktanın, bir yerin bir düzleme göre yükseliş bakımından belirttiği yatay sınır. *eş. esk.* **seviye**. *ör. Irmağın su düzeyi düşüyor.* **2** *mec.* bir kimsenin ya da nesnenin başka kimselere ya da nesnelere göre olan değer ve yücelik derecesi. *eş. esk.* **seviye**. *ör. Biz onun düzeyine inemeyiz.*

düzeylendirme *a.* düzeylendirmek eylemi.

düzeylendirmek *(-i)* düzeyini ölçerek derecelendirmek, düzeyinin durumunu, niteliğini saptamak, hangi düzeyde bulunduğunu belirlemek. *ör. Öğrencileri düzeylendirerek sınıflara ayırmak iyi sonuç verdi.*

düzeyli *s. mec.* belli bir düzeye[2] gelmiş olan, nitelikli, değerli. *ör. Onun düzeyli biri olduğu söylenemez.*

düzeylilik *a.* düzeyli olma durumu.

düzeysiz *s. mec.* düzeyi[2] düşük, niteliksiz, bayağı. *ör. Düzeysiz insanlarla görüşme.*

düzeysizce *be.* düzeysiz kimseye yaraşır bir biçimde.

düzeysizleşebilme *a.* düzeysizleşebilmek eylemi.

düzeysizleşebilmek *(nsz) mec.* düzeysizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düzeysizleşme *a.* düzeysizleşmek eylemi.

düzeysizleşmek *(nsz) mec.* düzeysiz bir duruma gelmek, düzeyi[2] düşmek. *ör. Orası gittikçe düzeysizleşti, artık gidilmez.*

düzeysizleştirme *a.* düzeysizleştirmek eylemi.

düzeysizleştirmek *(-i) mec.* düzeyini[2] düşürmek, daha aşağı bir düzeye indirmek. *ör. Kimileri bulunduğu makamı düzeysizleştirir.*

düzeysizlik *a.* düzeysiz olma durumu. *ör. Bu düzeysizlikleri görüp de üzülmemek olmaz.*

düzgü *a. fels.* kural olabilecek nitelikte ilke ya da önerme, uyulması gereken kural, ölçüt. *eş.* **norm**.

düzgüleme *a.* düzgülemek eylemi.

düzgülemek *(-i)* düzgü yoluyla gösterimek, düzgülerle ortaya koymak.

düzgülenme *a.* düzgülenmek eylemi.

düzgülenmek *(nsz)* düzgü ile gösterilmek, düzgüler aracılığıyla oluşturulmak.

düzgüleşme *a.* düzgüleşmek eylemi.

düzgüleşmek *(nsz)* düzgü oluşturmak düzgü durumuna gelmek. *ör. Bunların birtakımı düzgüleşmekte olan eski dizgelerdir.*

düzgüleştirilme *a.* düzgüleştirilmek eylemi.

düzgüleştirilmek *(nsz)* düzgü durumuna getirilmek, düzgü olarak kullanılmak.

düzgüleştirme *a.* düzgüleştirmek eylemi.

düzgüleştirmek *(-i)* düzgü durumuna getirmek, düzgü olarak kullanmak.

düzgülü *s. fels.* düzgüye uygun, düzgüye uyan. *eş.* **normal**.

düzgülüleşme *a.* düzgülüleşmek eylemi.

düzgülüleşmek *(nsz)* düzgülü bir duruma gelmek. *ör. İşin düzgülüleşerek yoluna girmesi zaman aldı.*

düzgülülük *a. fels.* düzgülü olma durumu.

düzgün (I) *s.* **1** eğri büğrü olmayan, doğru. *ör. Düzgün bir yolda hız yapılır.* **2** girintisiz çıkıntısız, pürüzsüz, düz. *ör. Düzgün bir masa yok mu?* **3** her şeyi yerli yerinde ve eksiksiz, iyi düzenlenmiş, iyi yapılmış, kusursuz. *ör. Düzgün bir giysi dikemiyorlar.* **4** *be.* eksiksiz bir biçimde, kurala uygun olarak. *ör. Düzgün konuşma öğrenilebilir.* **5** *mat.* kenarları ya da ayrıtları birbirine eşit olan (biçim).

düzgün (II) *a.* **1** kadınların, teni pürüzsüz göstermesi, gergin tutması, tene renk vermesi için yüzlerine sürdükleri boyalı ve sıvıca krem. *eş.* **fondöten**. **2** *ha.* kadınların kullandıkları allık, pudra, sürme gibi gereçlerin ortak adı.

düzgünleşme *a.* düzgünleşmek eylemi.

düzgünleşmek *(nsz)* düzgün duruma gelmek, düzgünlük kazanmak. *ör. Çocuğun konuşması düzgünleşmiş.*

düzgünlük *a.* düzgün **(I)** olma durumu.

düzgüsel *s.* kural, yasa, ilke koyan, kuralcı, düzgüyle ilgili olan. *eş.* **normatif**.

düzgüsüz *s.* belli kural, yasa, ilke ya da ölçüye, genel örneğe uymayan, düzgüsü olmayan, düzgüye uymayan. *eş.* **anormal**. *ör. Bir aptal düzgüsüz de dahi düzgüsüz değil mi?*

düzgüsüzleşme *a.* düzgüsüzleşmek eylemi.

düzgüsüzleşmek *(nsz)* ➻ **anormalleşmek**.

düzgüsüzlük *a.* düzgüsüz olma durumu.

düzine *a. İt.* (. . ' .) **1** aynı cinsten olan bir nesnenin on ikisini içeren bir birim, aynı cinsten bir nesnenin on ikilik takımı. *ör. On düzine kalem, birkaç düzine de defter aldım.* **2** *s.* pek çok. *ör. Bir düzine laftan sonra "bu iş olmaz" dedi.*

düzkanatlılar *ç. b. a. hayb.* uzunlamasına katlanan alt kanatları, az çok sert olan üstteki kanatlarca örtülen, dört kanatlı böcekler takımı.

düzlem *s.* **1** üzerinde girinti çıkıntı olmayan, düz. **2** *s.* ve *a. mat.* üzerinde alınan herhangi iki noktayı birleştiren doğruyu içine alan ve doğrunun herhangi iki noktası değdirilince bütün noktalarının da değmesi gereken yüzey. **düzlem geometri** bir düzlem içindeki iki boyutlu şekli konu edinen geometri.

düzlemdeş *s. mat.* düzlemleri ortak olan, ortak bir düzlemde bulunan (doğrular, noktalar, yönceyler).

düzleme *a.* düzlemek eylemi.

düzlemek *(-i)* girintisiz çıkıntısız, düz, pürüzsüz bir duruma getirmek.

düzlemküre *b. a. coğr.* ➻ **düzlemyuvar**.

düzlemsel *s.* düzlem özelliği taşıyan, düzlemle ilgili. *ör. Bu tanımdan çizginin düzlemsel olduğu anlaşılır.*

düzlemsellik *a.* düzlemsel olma durumu. *ör. Düzlemsellikle ilgili özelliklerden önce kökteşlik kavramını açıkla.*

düzlemyuvar *b. a. coğr.* Yeryuvarlağı üzerindeki yeryüzü biçimlerini bir düzlem üzerinde gösteren harita.

düzlenme *a.* düzlenmek eylemi.

düzlenmek *(nsz)* düz bir duruma gelmek, düzleşmek.

düzleşebilme *a.* düzleşebilmek eylemi.

düzleşebilmek *(nsz)* düzleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

düzleşme *a.* **1** düzleşmek eylemi. **2** *sesb.* bir yuvarlak ünlünün, kimi nedenlerle, düz ünlüye dönüşmesi.

düzleşmek *(nsz)* düz duruma gelmek.

düzleştirebilme *a.* düzleştirebilmek eylemi.
düzleştirebilmek *(-i)* düzleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
düzleştirilme *a.* düzleştirilmek eylemi.
düzleştirilmek *(nsz)* düz bir duruma gelmesi sağlanmak.
düzleştirme *a.* düzleştirmek eylemi.
düzleştirmek *(-i)* düz bir duruma getirmek.
düzletme *a.* düzletmek eylemi.
düzletmek *(-i, -e)* düzlemek eylemini yaptırmak. *ör. Toprağı, birkaç adama düzlettiler.*
düzleyebilme *a.* düzleyebilmek eylemi.
düzleyebilmek *(-i)* düzlemeye gücü yetmek, düzleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
düzlük *a.* **1** düz olma durumu. **2** geniş ve düz toprak, düz yer. *ör. Dağda bir düzlük bulunca çadır kurdular.*
düzme *a.* **1** düzmek eylemi. **2** *s.* gerçek olmayan, yalan. *ör. Böyle düzme davranışlarla başarılmaz bu iş.* **3** *s.* aslına benzetilerek uydurulan, uydurma. *eş.* **sahte**. *ör. Düzme belgelerle adam dolandırdılar.*
düzmece *s.* gerçek olmayıp özgününe benzetilerek uydurulan, gerçek sanısı veren, gerçek olmayan. *eş.* **sahte**. *ör. Bir yapıtın gerçeğiyle düzmecesini anlamak yetenek işidir.*
düzmecelik *a.* düzmece olma durumu ya da niteliği, özelliği. *ör. Tanığın sözlerinin düzmeceliği açıktı.*
düzmeci *s.* düzme[2,3], düzmece şeyler, işler yapan. *eş.* **sahtekâr**.
düzmecilik *a.* düzmeci olma durumu, düzmecinin yaptığı iş. *ör. Düzmecilikten kovuşturmaya uğramıştı.*
düzmek, -er *(-i)* **1** bir gereksinimi karşılaması için, birçok şeyi birbirini tamamlayacak biçimde bir araya getirmek. *ör. Kızlar küçükken çeyiz düzmek gerekir.* **2** dizmek. **3** *arg.* (erkek) cinsel ilişkide bulunmak, ırza geçmek. **4** elverişli bir duruma getirmek, bir düzene sokmak, sıraya koymak, uygun bir biçim vermek. *ör. İskambilde kâğıt düzmek kavgaya yol açar.* **5** toplamak, oluşturmak. *ör. Padişah yeni bir ordu düzüp sefere çıktı.* **6** *mec.* gerçekdışı şeyler uydurmak. *ör. Böyle yalanlar düzerek ortalığı karıştırmayın.*
düztaban *b. a. gövb.* **1** doğal ayak kemerinin yitmesiyle oluşan yapısal bozukluk. **2** *s.* tabanı kemerli olmayan, düz olan. **3** *mec.* uğursuz (kimse). **4** *ha.* dar tabanlı bir rende.
düztabanlaşma *a.* düztabanlaşmak eylemi.
düztabanlaşmak *(nsz) mec.* düztaban olmak.
düztabanlık *b. a.* düztaban olma durumu, özelliği.
düzülebilme *a.* düzülebilmek eylemi.
düzülebilmek *(nsz)* düzülmesi olanak içinde olmak ya da düzülme olasılığı bulunmak.
düzülme *a.* düzülmek eylemi.
düzülmek *(nsz)* düzmek eylemine konu olmak, düzmek eylemi yapılmak.
düzülüş *a.* düzülmek eylemi ya da biçimi.
düzüm *a.ha.* **1** dizi, sıra. *ör. Sümbül der ki boyum uzun/Yaprakların düzüm düzüm. (Âşık Veysel)* **2** düzen, düzgünlük, düzenlilik. *ör. Selvi senden uzun yok/Yaprağında düzüm yok. (Halk Türküsü)* **düzüm düzüm** *ik. be.* dizi dizi, sıra sıra.
düzün *a.* ➻ **tartım, ritim**.
düzünsel *s.* ➻ **tartımlı, ritmik**.
düzüş *a.* düzmek eylemi ya da biçimi.
düzüşebilme *a. ka.* düzüşebilmek eylemi.
düzüşebilmek *(nsz) ka.* düzüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
düzüşme *a. ka.* düzüşmek eylemi.
düzüşmek *(nsz) ka.* cinsel eylemde bulunmak, birbirini düzmek.
düzyazı *b. a. yaz.* ölçü ve uyakla ilintisi bulunmayan, koşuk biçiminde olmayan yazı. *eş. esk.* **nesir**. **düzyazı şiir** *yaz.* genellikle ölçü, uyak gibi şiirsel öğelere bağlı kalmadan, konuşma ve yazı dilinin havası içinde yazılan, düzyazı biçiminde, şiir yüklü anlatım. *eş. esk.* **mensure**.
düzyazıcı *b. a.* düzyazı alanında yapıtlar veren yazıncı.
düzyazıcılık *b. a.* düzyazıcı olma durumu. *ör. Bizde düzyazıcılık geç başlamıştır.*
düzyazılaşma *a.* düzyazılaşmak eylemi.
düzyazılaşmak *(nsz)* düzyazı gibi olmak, şiirsellikten uzaklaşmak. *ör. Onun şiiri yer yer düzyazılaşmaktadır.*
düzyazılaştırılma *a.* düzyazılaştırılmak eylemi.
düzyazılaştırılmak *(nsz)* düzyazı biçimine sokulmak, düzyazılaşması sağlanmak. *ör. Bu şiir düzyazılaştırılabilir.*
düzyazılaştırma *a.* düzyazılaştırmak eylemi.
düzyazılaştırmak *(-i)* düzyazı biçimine sokmak. *ör. Bu şiiri düzyazılaştırmak kolaydır.*
düzyazısal *b. s.* düzyazı özelliği taşıyan, düzyazıyla ilgili. *ör. Şiirleri düzyazısal metinler gibiydi.*
düzyazısallaşma *a.* düzyazısallaşmak eylemi.
düzyazısallaşmak *(nsz)* düzyazı özelliği kazanmak, düzyazı gibi olmak. *ör. Onun şiiri, kimi zaman düzyazısallaşmaktan kurtulamıyor.*
düzyazısallık *a.* düzyazısal olma durumu, özelliği, niteliği. *ör. Onun şiiri düzyazısallıktan uzaklaşamıyor.*
Dy *kim.* disprosyum elementinin kimyasal simgesi.

Ee

E, e *a.* **1** Türk abecesinin altıncı harfi. **2** sesbilim bakımından ince ünlülerden; ince, düz ve geniş ünlü. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada maddelerin sırası harflerle gösterildiğinde altıncı maddenin başına getirilir. **4** *müz.* nota imlerini harflerle gösterme yönteminde "mi" sesini bildirir.

> **e**
> "E" harfi, Avrupa'da ilk kez Yunancada görülür. Yunanlılar bunu Fenike yazısından almıştır. Kökeni bilinmemekle birlikte, Ugarit abecesinde buna yakın bir harf vardır. Latinceye Batı Yunancasından girmiştir. Bu harf klasik Yunancada bugünkü biçimindeydi. En eski Latin "e"si, iki çizgiliydi; MÖ III. yüzyılda çizgilerin ucuna çıkıntı eklendi, daha sonraları üçüncü çizgiyle işlek biçimini kazandı. Bugünkü Türk abecesine, Türkçenin açık ve kapalı "e" sesini karşılamak üzere, bu yazıdan alınmıştır.

e *ünl.* **1** sonuç bildirir durumdaki bir tümcenin başına getirildiğinde "öyleyse", "mademki öyle", "öyle olunca", "bu durumda" gibi koşul özelliği ağır basan bir tümce yerini tutar; örneğin, "E, bırakmazlarsa gelmeyecek misin?", "E, bu işin olanağı yok mu?" gibi. **2** (-) tümce başında, başına getirildiği tümcedeki kavrama göre türlü duygular bildirir; örneğin, "E, ne diyelim, bekleriz.", "E, artık bize de buyurun." gibi. **3** usanç ve bıkkınlık bildirir; örneğin, "E, yeter artık!" gibi. **4** (-) (soru vurgusuyla) şaşma, merak ve benzeri türlü duyguları bildirir; örneğin, "E, başka ne dedi?" gibi. **e mi?** peki mi? olur mu? tamam mı?

ebabil *a. Ar.* (. - -) ➻ **çobanaldatan, dağkırlangıcı, keçisağan.**

ebat *ç. a. Ar.* (.' -) *esk.* boyut, boyutlar.

ebced *a. Ar.* Arap abecesinde, her harfi bir rakamı karşılayan anlamsız sekiz sözcüğün oluşturduğu bir hesaplama dizgesi; bu dizgede, baştaki elif harfinden başlanarak Arap abecesindeki her harfe, birden ona kadar birer birer, ondan yüze kadar onar onar, yüzden bine kadar da yüzer yüzer artırmak yoluyla bir değer verilmiştir; eskiden cebirde niceliklerı göstermekte kullanılırdı. **ebced hesabı** *yaz.* ebced dizgesinden yararlanarak bir sözcüğü rakama çevirme ve genellikle eski ozanların yaptığı biçimde, sözcüklerle ve dizelerle önemli bir olayın tarihini gösterme yöntemi.

ebe *a.* **1** bir kadına doğum işini yaptıran ya da işi, görevi doğum yaptırmak olan kadın. **2** (çocuk oyunlarında) bir oyunda baş olan ya da ötekilere karşı tek başına oynayan çocuk. **3** *ha.* büyükanne, nine. **ebe olmak** (çocuk oyununda) ebe görevini üstlenmek.

ebebulguru, -nu *b. a. ha.* sert ve bulgur taneleri durumunda yağan kar.

ebedi *s. Ar.* (. . -) **1** (zaman olarak) sonu olmayan, sonsuz. *ör. Atatürk, ebedi uykusuna dalmıştı.* **2** (canlılar ya da soyut kavramlar için) hep yaşayacak olan, ölümsüz. *ör. Kimse ebedi olamaz.* **ebedi uyku** *mec.* ölüm. **ebedi uykuya dalmak** *mec.* ölmek.

ebedileşme *a. Ar. T.* ebedileşmek eylemi.

ebedileşmek *(nsz) Ar. T.* sonsuz duruma gelmek, sonsuzlaşmak, ölümsüzleşmek.

ebedileştirebilme *a. Ar. T.* ebedileştirebilmek eylemi.

ebedileştirebilmek *(-i) Ar. T.* ebedileştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ebedileştirilebilme *a. Ar. T.* ebedileştirilebilmek eylemi.

ebedileştirilebilmek *(nsz) Ar. T.* ebedileştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her konu ancak sanatla ebedileştirilebilir.*

ebedileştiriliş *a. Ar. T.* ebedileştirmek eylemi ya da biçimi.

ebedileştirilme *a. Ar. T.* ebedileştirilmek eylemi.

ebedileştirilmek *(nsz) Ar. T.* sonsuzlaşması, ölümsüzleşmesi sağlanmak. *ör. Bilim kavramı bu anıtla ebedileştirilmek istenmiştir.*

ebedileştiriş *a.* ebedileştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ozanın bu şiiri, yurduna olan sevgisini ebedileştirişidir.*

ebedileştirme *a. Ar. T.* ebedileştirmek eylemi.

ebedileştirmek *(-i) Ar. T.* sonsuz, ölümsüz bir duruma getirmek, sonsuzlaşmasını, ölümsüzleşmesini sağlamak.

ebedilik *a. Ar. T.* sonsuz, ölümsüz olma durumu, sonsuzluk, ölümsüzlük.

ebediyen *be. Ar.* (. . -' .) **1** sonsuza değin, sonsuz olarak, sonsuzluğa kadar. **2** (olumsuz tümcelerde) hiçbir zaman, sonsuza değin. *ör. Böyle yaparsan onu ebediyen göremezsin.*

ebediyet, -ti *a. Ar.* sonu gelmeyen, sonu olmayan zaman, sonsuzluk. **ebediyete intikal etmek** *mec.* ölmek.

ebegümeci, -ni *b. a. bitb.* **1** ebegümecigillerden, tarlalarda kendiliğinden yetişen, boyu 50-60 santimetre olabilen, almaşık yapraklı, yaprakları sebze olarak pişirilip yenilebilen,

çiçekleri öksürüğe, pekliğe, mide ağrısına vb. karşı ilaç olarak kullanılan bir ot. **2** *arg.* boş, önemsiz şey anlamında ya da bir aşağılama sözü olarak kullanılır. *ör. Haydi sen de ebegümeci!*

ebegümecigiller *ç. b. a. bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, örnek bitkisi ebegümeci olan, bamya, pamuk, ıhlamur ağacı gibi bitkileri içine alan bir bitki familyası.

ebekaç *b. a. ha.* saklambaç oyunu.

ebekuşağı, -nı *b. a. ha.* ➻ **ebemkuşağı**.

ebeleme *a.* ebelemek eylemi.

ebelemek *(-i)* (çocuk oyununda) tutarak, yakalayarak ebe[2] olmasına yol açmak.

ebelenme *a.* ebelenmek eylemi.

ebelenmek *(nsz)* (çocuk oyununda) tutulmak, yakalanmak, yakalanarak ebe[2] olmak durumunda kalmak.

ebelik (I) *a.* **1** ebe[1] olma durumu. **2** ebenin[1] yaptığı iş, ebenin görevi, mesleği. **3** çocuk oyunlarında ebe[2] olma durumu. **4** *ha.* doğum yaptıran kadına verilen armağan.

ebelik (II) *a. ha.* **1** yabani pancar. **2** uzunca yassı yapraklı, tadı ekşice, yenilebilen bir kır bitkisi.

ebemkuşağı, -nı *b. a. ha.* ➻ **alkım, gökkuşağı**.

ebet *a. Ar. esk.* sonu olmayan gelecek zaman, sonsuz zaman, sonsuzluk.

ebeveyn *a. Ar. esk.* ana baba.

ebleh *s. Ar. esk.* alık, aptal, budala, akılsız, ahmak.

eblehce *be. Ar. T.* eblehe yaraşır bir biçimde, aptalca, ahmakça, budalaca, akılsızca.

eblehleşebilme *a. Ar. T.* eblehleşebilmek eylemi.

eblehleşebilmek *(nsz) Ar. T.* eblehleşmesi olanak içinde olmak ya da eblehleşme olasılığı bulunmak.

eblehleşme *a. Ar. T.* eblehleşmek eylemi.

eblehleşmek *(nsz) Ar. T.* ahmaklaşmak, alıklaşmak, aptallaşmak, budalalaşmak.

eblehlik a. *Ar. T.* akılsızlık, ahmaklık, budalalık, aptallık, alıklık. **eblehlik etmek** ahmakça davranmak, aptallık etmek, ahmaklık etmek.

ebonit, -ti *a. Fr.* kauçukla kükürdün işlenmesinden elde edilen bir plastik madde.

ebru *a. Far.* (. -) **1** *esk.* kaş. **2** kâğıt süslemeciliğinde, kitre ve kola gibi yapıştırıcılarla yoğunlaştırılmış su üzerine neftyağıyla sıvılaştırılmış yağlıboya damlatılarak yapılan ve üzerine konulan kâğıda geçirilen süs. **ebru ebru** *be.* (yanak için) dalga dalga kırmızı.

ebrucu *a. Far. T.* ebru[2] yapan usta, ebru sanatçısı.

ebruculuk *a. Far. T.* ebru[2] sanatçılığı.

ebrulama *a. Far. T.* ebrulamak eylemi.

ebrulamak *(-i) Far. T.* (. - . .) ebru[2] yaparak boyamak.

ebruli *s. Far* (. - .). üzerinde değişik renkler bulunan (kâğıt, kumaş).

ebrulu *s. Far. T.* (. - .) üzerine ebru[2] yapılmış olan (kâğıt, kumaş).

ebucehilkarpuzu, -nu *b. a. Ar. T.* (. -. .' . . .) *bitb.* ➻ **acıelma, acıhıyar, ithıyarı**.

ebülyoskop, -pu *a. Fr.* cisimlerin kaynama sıcaklığını saptamaya yarayan aygıt.

ecdat *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* geçmişteki büyükler, atalar, dedeler.

ece *a.* kraliçe, güzel kadın, güzellik kraliçesi.

ecel *a. Ar.* Tanrı'ca önceden kararlaştırılmış olduğuna inanılan ölüm zamanı, yaşamın sonu. **ecel aman verirse** "ölmezsem", "ömrüm yeterse", "ölüm zaman bırakırsa" gibi kullanılır. **ecel beşiği** dalgalar arasındaki oynak sandal, insanın her an yuvarlanabileceği dağ geçidi gibi tehlikeli bir şey. **ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane** "insan eninde sonunda ölecektir, ölümden kaçış yoktur, onun için insan hiç beklenmedik bir şeyden bile ölebilir, çünkü gerçek neden kişinin yaşama süresinin dolmuş olmasıdır" anlamında söylenir. **ecel teri dökmek** tehlikeli bir durum karşısında kalıp çok korkmak, çok sıkıntı ve bunalım içinde kalmak. **ecelden aman olursa** ➻ **ecel aman verirse** . **ecele çare bulunmaz 1)** yaşamın bir sonu vardır, bundan kaçınılamaz. **2)** ecel dışında her şeyin, en güç görünen sorunların bile bir çaresi, bir çözümü vardır. **eceli gelen fare kedi taşağı kaşır** güçlü birine çatan, sataşan çelimsiz, güçsüz kimseler için "davranışının ağırlığını bilmiyor" anlamında kullanılır. **eceli gelen it (köpek) cami duvarına siyer (işer)** herkesin kutsal saydığı, üzerine titrediği bir şeye kötü davranan kimseler için "cezayı hak etti" anlamında söylenir. **eceli gelmek 1)** doğal ölüm zamanı gelmek, yaşamı doğal olarak sona ermek, eceliyle ölmek. **2)** ölümü ya da yok olması kaçınılmaz duruma gelmek, doğal olmayan bir etkenle ölmek ya da öldürülmek. **eceline susamak** ölebileceği ya da öldürülebileceği açık olan bir girişimde, davranışta bulunmak. **eceliyle ölmek** olağan, doğal bir ölümle ölmek.

ecinni *a. ha.* ➻ **cin (I)**[1]. **(bir yerde) ecinniler top oynuyor** hiç kimse yok, ıssız ve sessiz.

eciş bücüş *s. ik.* hiçbir düzgün yeri bulunmayan, yer yer eğrilmiş ve bükülmüş olan, her yeri çarpık, çirkin bir biçim almış olan, eğri büğrü. *ör. Eciş bücüş bir yazısı var.*

ecnebi *a.* ve *s. Ar.* (. . -) **1** başka devlet uyruğunda olan (kimse), başka devletin malı olan, yabancı. *ör. Ecnebiler ve ecnebi gemileri limanı kiralamak istiyor.* **2** *a.* başka devlet, yabancı devlet. *ör. Ecnebi parasına "döviz" diyorlar.*

ecnebilik *a. Ar. T.* ecnebi[1] olma durumu.

ecza *a. Ar.* (. -) kimyasal olarak elde edilen, genellikle ilaç yapmakta kullanılan ya da sanayide türlü işlerde yararlanılan kimyasal maddelerin genel adı. **ecza çantası** ivedi durumlarda kullanılmak üzere taşıtta ya da evde bulundurulan, içinde gaz bezi, tentürdiyot, alkol, eczalı pamuk, sargı, aspirin, küçük makas vb. gibi ilaç ve gereçler bulunan küçük

çanta. **ecza deposu** çeşitl ilaçları toplu halde bulunduran, eczanelere ilaç sağlayan yer. **ecza dolabı** içine ilaç koymaya yarayan ya da içinde ilaç bulunan dolap, ilaç dolabı.

eczacı *a. Ar. T.* (. - .) kimyasal gereçlerle ilaç yapan ya da hazır ilaçları satan, eczacılık[1] eğitimi görmüş kimse.

eczacılık *a. Ar. T.* **1** ilaçların hazırlanmasıyla uğraşan uygulamalı bilim. **2** eczacının işi, görevi, mesleği.

eczalı *s. Ar. T.* kimyasal bir maddeyle işlem görmüş, içine kimyasal bir madde karıştırılmış, kimyasal bir maddeyle kaplanmış. **eczalı pamuk** mikroplardan arındırılmış pamuk.

eczane *a. Ar. Far.* (. - .) ilaçların yapıldığı ve satıldığı yer.

eda (I) *a. Far.* (. -) **1** durum alış, davranış, tavır. **2** işve, naz. **3** anlatış biçimi, yolu.

eda (II) *a. Ar.* (. -) **1** yerine getirme, ödeme, verme. **2** (namaz için) kılma. **eda etmek 1)** (borcu) ödemek. **2)** (namazı) kılmak.

edalı *s. Far. T.* (. - .) **1** davranışı, durum alışı herhangi bir biçim ve görünüşte olan. *ör. Azarlar edalı sözler söyledi.* **2** tavırları hoş olan, işveli, nazlı. *ör. Oranın hanımları edalıdır.*

edat, -tı *a. Ar.* (. -) *dilb.* ➻ **ilgeç**.

ede *a. ha.* ağabey.

edebi *s. Ar.* (. . -) ➻ **yazınsal**. **edebi eser** *yaz.* ➻ **yazınsal yapıt**. **edebi sanatlar** *yaz.* ➻ **yazınsal sanatlar**.

edebilme *a.* edebilmek eylemi.

edebilmek *(yar; -i)* etmek elinde olmak, etme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Oğluna yardım edebilmek için arabasını sattı.*

edebiyat, - tı *a. Ar.* (. . . -) **1** ➻ **yazın** . **2** *mec.* içten olmayan, gereksiz, boş sözler, süslü sözler. **edebiyat tarihi** ➻ **yazın tarihi**. **edebiyat yapmak** bir konu üzerinde içten olmayan, bir işe yaramayan parlak, süslü sözler söylemek. **Edebiyatı Cedide** *yaz.* ➻ **Servetifünun Yazını**.

edebiyatçı *a. Ar. T.* ➻ **yazıncı**.

edebiyatçılık *a. Ar. T.* ➻ **yazıncılık**.

edebiyatsever *s. Ar. T.* ➻ **yazınsever**.

edebiyatseverlik *a. Ar. T.* ➻ **yazınsever**.

edememe *a.* edememek eylemi.

edememek *(nsz)* **1** rahat olamamak. *ör. Ben yazın bile ceketsiz edemem.* **2** kendinde bir eksiklik duyumsamak. *ör. O okumadan edemez.* **3** boş duramamak. *ör. Her gün birkaç saat yazmadan edemem.* **4** geçinememek. *ör. Onunla edememekten korkuyor.*

edep *a. Ar.* **1** toplumda oluşan töreye uygun davranış. **2** utanma, çekinme, sıkılma duygusu, inceelik. **edebi edepsizden öğren** "utanılacak işler yapanların davranışlarının doğru olmadığını, bunların yapılmaması gereken şeyler olduğunu düşünerek doğru yolu bulmuş oluruz" anlamında kullanılır. **edebi kelam** *esk. yaz.* ➻ **örtmece**. **edebini takınmak** terbiyesizliği bırakıp terbiyeli davranmaya başlamak. **edep etmek** utanmak, sıkılmak. **edep yahu!** açık saçık sözler söyleyenlere karşı "utan!", "terbiyeli ol!" anlamında söylenir. **edep yeri** (insanda) cinsel organ. **edeptir söylemesi** *ha.* söylemesi ayıptır ama, affedersiniz. *ör. Edeptir söylemesi, geneleve gitmişler.*

edeplenme *a. Ar. T.* edeplenmek eylemi.

edeplenmek *Ar. T. (nsz)* ince davranışlı, terbiyeli olmak, durulup uslanmak.

edepli *s. Ar. T.* iyi davranışlı, ince, uslu, terbiyeli. **edepli edepli** *ik. be.* uslu bir biçimde, yaramazlık yapmayarak, uslu uslu.

edeplice *Ar. T. be.* edepliye yakışır bir biçimde, terbiyeli olarak.

edepsiz *s. Ar. T.* **1** utanç verici işleri hiç utanmadan, sıkılmadan yapan, utanmaz, sıkılmaz, terbiyesiz, ahlaksız. **2** sakınılacak ölçüde kötü (kimse). **edepsiz edepsiz** *ik. be.* utanmaz, sıkılmaz kimseye yakışır bir biçimde, utanmazca, sıkılmazca.

edepsizce *a. T. be.* utanmaza, sıkılmaza yakışır bir biçimde, utanmazca, utanmadan, sıkılmadan.

edepsizleşebilme *a. Ar. T.* edepsizleşebilmek eylemi.

edepsizleşebilmek *(nsz) Ar. T.* edepsizleşmek elinde olmak, edepsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

edepsizleşme *a. Ar. T.* edepsizleşmek eylemi.

edepsizleşmek *(nsz) Ar. T.* utanmazca davranışlarda bulunmak, utanmazlığı, sıkılmazlığı ele almak, terbiyesizleşmek.

edepsizlik *a. Ar. T.* utanmazca davranış, utanmazlık, sıkılmazlık. **edepsizlik etmek** edepsize yaraşır bir biçimde davranmak.

eder *a.* değer karşılığı. *eş.* **fiyat**.

Edi *ö. a. ha.* "birbirinden hiç ayrılmayan, hep birlikte gezen sevimli ve saf iki kafa dengi" anlamında, böyle kimseler için şaka yollu söylenen ***Edi ile Büdü*** deyiminde geçer. **Edi ile Büdü, Şakire Dudu** *(şaka)* bir başlarına kalmış yaşlı karı koca.

edik *a. ha.* köylülerin giydiği yemeni, ayakkabı ya da kısa konçlu çizme.

edilebilme *a.* edilebilmek eylemi.

edilebilmek *(yar; nsz)* edilmesi olanak içinde olmak ya da edilme olasılığı bulunmak. *ör. Dikkat etmeseydik iş berbat edilebilirdi.*

edilgen *s. dilb.* sözde özneyle kullanılan ya da öznesi dolaylı olan (eylem). *eş.* **pasif**. **edilgen çatı** *dilb.* öznenin, yapılan işin etkisi altında kaldığını belirten çatı; Türkçede edilgen çatı ***-l-, -n-*** çatı ekleriyle oluşturulur, "getiri-l-mek", "bili-n-mek" gibi. **edilgen eylem** *dilb.* gerçek öznesi belirli olmayan, edilgen çatı ile kurulmuş eylem.

edilgenleşebilme *a. dilb.* edilgenleşebilmek eylemi.

edilgenleşebilmek *(nsz) dilb.* edilgenleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Etken eylemler edilgenleşebilir; çalışmak, "çalışılmak" gibi.*

edilgenleşme *a. dilb.* edilgenleşmek eylemi.
edilgenleşmek *(nsz) dilb.* edilgen duruma gelmek.
edilgenleştirebilme *a. dilb.* edilgenleştirebilmek eylemi.
edilgenleştirebilmek *(-i) dilb.* edilgenleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eylemleri edilgenlik ekiyle edilgenleştirebiliriz.*
edilgenleştirilebilme *a. dilb.* edilgenleştirilebilmek eylemi.
edilgenleştirilebilmek *(nsz) dilb.* edilgenleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
edilgenleştirilme *a. dilb.* edilgenleştirilmek eylemi.
edilgenleştirilmek *(nsz) dilb.* edilgen duruma getirilmek.
edilgenleştirme *a. dilb.* edilgenleştirmek eylemi.
edilgenleştirmek *(-i) dilb.* edilgen duruma getirmek.
edilgenlik *a. dilb.* edilgen olma durumu. **edilgenlik eki** *dilb.* eylemlerde gerçek özneyi gizleyen yapım eki.
edilgi *a.* dışarıdan gelerek, etkileyerek bir şeyde belli bir değişiklik oluşturan iş ya da bu işle ortaya çıkan durum.
edilgin *s.* **1** devinimi ve etkisi olmayan, tutum olarak edilgiye açık olan, olayların akışını etkilemek, denetlemek çabasını göstermeyen. *eş.* **pasif**. *ör. Edilgin insan, iş yürütemez.* **2** *fels.* etkilere açık durumda olan, etkiye uğrayan. *ör. Etkinle edilgin birbirine karşıttır.* **3** *ruhb.* olayların gidişine kendini kaptıran, olayları etkilemek, denetlemek için hiçbir çaba göstermeyen (kimse, tutum, davranış). *eş.* **pasif**. **edilgin dil** *ruhb.* kişinin, konuşma ve yazı dilinde anlama gücünü gösterdiği sınır. **edilgin eşcinsel** cinsel yönden kadınlaşmış erkek eşcinsel. **edilgin içedönüklük** *ruhb.* ruhsal etkinlikleri dış dünyanın gerçeklerine yöneltememekten doğan başarısızlık. **edilgin öğretme** *ruhb.* eğitim ve öğretimde öğrenciyi edilgin bir durumda tutarak yetiştirmeye çalışma.
edilginleşebilme *a.* edilginleşebilmek eylemi.
edilginleşebilmek *(nsz)* edilginleşmesi olanak içinde olmak, edilginleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yaşlandıkça edilginleşebilir.*
edilginleşme *a.* edilginleşmek eylemi.
edilginleşmek *(nsz)* az çok etkin iken edilgin bir duruma gelmek. *ör. Dernek zamanla edilginleşip kapandı.*
edilginleştirebilme *a.* edilginleştirebilmek eylemi.
edilginleştirebilmek *(-i)* edilginleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
edilginleştirilme *a.* edilginleştirilmek eylemi.
edilginleştirilmek *(nsz)* etkinliği yok edilerek edilgin bir duruma getirilmek, edilginleşmesi sağlanmak. *ör. Bu eğitim biçiminde öğrenci edilginleştirilmektedir.*
edilginleştirme *a.* edilginleştirmek eylemi.
edilginleştirmek *(-i)* etkin bir şeyi edilgin bir duruma getirmek, etkinliğini önleyerek edilginleşmesini sağlamak. *ör. Baskı, halkı edilginleştirmektedir.*
edilginlik *a.* edilgin olma durumu.
edilme *a.* edilmek eylemi.
edilmek *(yar)* etmek eylemine konu olmak, yapılmak. *ör. Boşuna telaş edildi.*
edim *a.* **1** gerçekleşmiş, olup bitmiş iş, eylem. *eş. esk.* **amel**. *ör. Kişi edimleriyle kendini gerçekleştirir.* **2** *fels.* insan bilincinin bir amaca yönelik tek tek davranışları, eylemi. **3** *ruhb.* belirli bir durumla karşılaştığında kişinin yapabildikleri. **4** *müz.* bir müzik yapıtını çalmak ya da çalgı ve sesle birlikte gerçekleştirmek, yürütmek işi. **5** *huk.* alacaklı olana borçlunun yerine getirmek zorunda olduğu davranış. *eş. esk.* **ivaz**. **edim ölçeri** *ruhb.* çözümleri öncelikle devinimsel davranışlara dayanan ölçer.
edimleşme *a.* edimleşme eylemi.
edimleşmek *(nsz)* edim olarak belirmek, gerçekleşmek. *ör. Bu konuda edimleşmekte olan göstergeler, geleceği belirleyebilir.*
edimli *s.* ➻ **edimsel, eylemli, eylemsel**.
edimsel *s.* **1** gerçek olarak yapılmış bulunan, edim niteliği taşıyan, edimle ilgili. **2** *fels.* gerçek olan, edim durumunda bulunan. *ör. Bu gerçeğin edimsel önemi vardır.*
edimselci *s.* ve *a. fels.* ➻ **etkinci**.
edimselcilik *a. fels.* ➻ **etkincilik**.
edimselleştirme *a fels.* edimselleştirmek eylemi.
edimselleştirmek *(-i) fels.* olabilirliği edime dönüştürmek, edimsel kılmak, gerçekleştirmek.
edimsizlik *a. hek. yeni* kişinin, beyinsel bir işlevsizlik nedeniyle, araç kullanma ve devinme gücünü yitirmesi biçiminde kendini gösteren bir hastalık.
edinç *a.* uzun bir süreden beri edinilip elde tutulmuş şey ya da şeyler. *eş. esk.* **mükteseb**at.
edindirme *a.* edindirmek eylemi.
edindirmek *(-e, -i)* edinmesine yol açmak, edinmesini sağlamak. *ör. Yabancı dille öğrenim çocuğa yalnızca dil edindirmek için midir?*
edinebilme *a.* edinebilmek eylemi.
edinebilmek *(-i)* edinmek elinde olmak, edinmeyi becermek, edinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan ancak gençken mal mülk edinebilirmiş.*
edinilebilme *a.* edinilebilmek eylemi.
edinilebilmek *(nsz)* edinilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Mal mülk edinilebilmesi için çalışılmalıymış.*
edinilme *a.* edinilmek eylemi.
edinilmek *(nsz)* elde edilmek, sağlanmak, edinmek eylemine konu olmak. *ör. Bugün edinilen bilgiye göre, geliyor.*
edinilmiş *s.* elde edilmiş, kazanılmış. **edinilmiş dürtü** *ruhb.* deneme ve öğrenmeyle elde

edilmiş dürtü. **edinilmiş tepki** *ruhb.* canlının doğasından gelmeyen, öğrenmeyle kazandığı herhangi bir tepki.
edinim *a.* kendine bir şeyi sağlama, sahip olma, edinme, kazanma. *eş. esk.* **iktisap**.
ediniverme *a.* edinivermek eylemi.
edinivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede edinmek.
edinme *a.* edinmek eylemi.
edinmecilik *a. ruhb.* kimi canlıların, besinleri ya da türlü nesneleri edinmek, bunların istifçiliğini yapmak için gösterdikleri çaba ve davranış.
edinmek *(-i)* kendini bir şeye sahip kılmak, kendine bir şeyi sağlamak. *eş. esk.* **iktisap etmek**.
edinti *a.* **1** ➻ **edinç** . **2** *ruhb.* içgüdüler ya da gelişme, olgunlaşma sonucu olmayan, öğrenilerek elde edilen bilgi birikimi.
edip *a. Ar.* (. -) *esk.* yazınsal yapıtlar veren, yazınla uğraşan kimse. *eş.* **yazıncı, yazar**.
edisyon *a. Fr.* ➻ **basım**.
editör *a. Fr.* ➻ **yayımcı**.
editörlük *a. Fr. T.* ➻ **yayımcılık**.
ediverme *a.* edivermek eylemi.
edivermek *(var)* ("etmek" eyleminin tezlik biçimi) çabucak yapmak. *ör. Ansızın çıkan rüzgâr ortalığı toz duman ediverdi.*
edvar *ç. a. Ar. esk.* çağlar, dönemler, devirler.
efe *a.* **1** zeybek yiğidi, yiğit, zeybek. **2** (Anadolu'nun kimi yerlerinde) ağabey. **3** *mec.* kabadayı.
efece *s.* ve *be.* efeye[1] yakışır bir biçimde, efe gibi, yiğitçe.
efek *a. ha.* bir tür yonca, ot.
efekt, -ti *a. Fr.* radyo ve televizyon yayımlarında, tiyatro oyunlarında, film sözlendirmelerinde, konu gereği kullanılması, bulunması gereken seslerin doğal kaynakların dışında optik, mekanik, kimyasal vb. yollarla, yapay olarak gerçekleştirilmesi.
efektif *a. Fr.* (bankacılıkta) elde bulunan para, nakit.
efelek *a. ha.* ➻ **labada**.
efelenebilme *a.* efelenebilmek eylemi.
efelenebilmek *(nsz)* efelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
efeleniş *a.* efelenmek eylemi ya da biçimi.
efeleniverme *a.* efelenivermek eylemi.
efelenivermek *(nsz)* çabucak efelenmek. *ör. Delikanlı, suçlanınca efelenivermişti.*
efelenme *a.* efelenmek eylemi.
efelenmek *(nsz)* karşı gelmek, kafa tutmak, kabadayılık etmek, diklenmek.
efeleşme *a.* efeleşmek eylemi.
efeleşmek *(nsz)* efe özelliği edinmek.
efelik *a.* **1** efe olma durumu, yiğitlik, zeybeklik. **2** kabadayılık. **efelik etmek** (ya da **yapmak**) kabadayılık etmek.
efemine *s. Fr.* kadınlara özgü davranışları olan, kadını andıran, kadınsı (erkek). *eş.* **kadınsı**.
efendi *a. Yun.* (. .' .) **1** *esk.* eğitim ve öğrenim görmüş kişi için özel addan sonra kullanılan san. *ör. Agâh Efendi, Fransızca bilirdi.* **2** (şimdi) bey sanından farklı biçimde, özel adlardan sonra kullanılan ikinci derecede bir san. *ör. Ahmet Efendi, bakkala gidiver. Hoca Efendi, namaz vakti geldi.* **3** buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse, sahip. **4** (kocasının adını ya da "koca" sözcüğünü kullanmayan kadınlara göre) bey, koca. *ör. Bizim efendi pırasa sevmez.* **5** *s.* ağırbaşlı, çelebi, incelikli, kibar, terbiyeli (kimse). *ör. Biraz efendi ol.* **6** *ünl.* erkekler için seslenme sözü olarak da kullanılır. *ör. Efendi, kendine gel!* **efendi efendi** *ik. be.* efendiye yaraşır bir biçimde, uslu uslu. **efendi gibi yaşamak** varlık içinde, rahat bir biçimde ömür sürmek. **efendiden bir adam** ağırbaşlı ve kibar, terbiyeli görünen biri için söylenir. **efendim nerde, ben nerde?** "söylediklerimi yanlış anlıyorsunuz" anlamında kullanılır. **efendime söyleyeyim** konuşmakta iken, söyleyeceği uygun, gerekli sözü bulamayan kişinin, sözü bulup söyleyebilmek için zaman kazanmak üzere başvurduğu bir kalıp söz.
efendice *s.* ve *be. Yun. T.* efendiye[5] yaraşır bir biçimde, efendi gibi.
efendileşebilme *a. Yun. T.* efendileşebilmek eylemi.
efendileşebilmek *(nsz) Yun. T.* efendileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
efendileşme *a. Yun. T.* efendileşmek eylemi.
efendileşmek *(nsz) Yun. T.* efendiye[5] yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.
efendilik *a. Yun. T.* (. .' . .) efendiye[5] yaraşır davranış, efendi olma durumu, ağırbaşlılık, incelik, terbiyelilik. **efendilik etmek** efendiye yaraşır bir biçimde davranmak.
efendim *ünl. Yun. T.* (. .' .) **1** bir sesleniş karşısında yanıt olarak, "buradayım", "söyle", "ne diyorsun" gibi kullanılır. **2** saygı ya da incelik için söylenir. *ör. Çok doğru, efendim.* **3** anlaşılmayan bir sözü yineletmek ya da karşısındakinin ne düşündüğünü sormak için kullanılır. *ör. Efendim? Ne buyurmuştunuz? Bu böyle gitmez; efendim?*
efildeme *a. ha.* efildemek eylemi.
efildemek *(nsz) ha.* **1** (yürek) korku ya da sevinç nedeniyle çarpmak. **2** ➻ **efilemek** .
efil efil *ik. be. ha.* (rüzgârın esişi için) hafif hafif, yavaş yavaş, yumuşak yumuşak, tatlı bir biçimde, tatlı tatlı. *ör. Efil efil bir yel vardı.* **efil efil esmek** *ha.* (rüzgâr) yumuşak bir biçimde, tatlı tatlı, serin serin esmek, efilemek. **efil efil etmek** *ha.* (saç, giysi gibi hafif şeyler) rüzgârda hafif hafif dalgalanmak.
efileme *a. ha.* efilemek eylemi.
efilemek *(nsz) ha.* (rüzgâr) yumuşak ve tatlı bir biçimde esmek, hafif hafif esmek.
efilti *a. ha.* **1** yürek çarpıntısı. **2** yumuşak esinti, tatlı esinti.
efkâr *ç. a. Ar.* (. -) **1** *esk.* düşünceler, fikirler. **2**

tkz. kaygı, tasa, üzüntü, sıkıntı. **efkâr basmak** *tkz.* sıkıntılanmak. *ör. İnsan kimi kez efkârlanıyor.* **efkâr dağıtmak** *tkz.* sıkıntıyı, tasayı, üzüntüyü gidermek üzere neşeli bir şeyler yapmak, eğlenmek. *ör. Biraz efkâr dağıtmak istedik, ama olmadı.* **efkâr etmek** *tkz.* tasalanmak, kaygılanmak, üzülmek.

efkârıumumiye *b. a. Ar.* (. - . . - . .) *esk.* ➻ **kamuoyu**.

efkârlanabilme *a. Ar. T. tkz.* efkârlanabilmek eylemi.

efkârlanabilmek *(nsz) Ar. T. tkz.* efkârlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazı gün efkârlanabilir.*

efkârlandırma *a. Ar. T. tkz.* efkârlandırmak eylemi.

efkârlandırmak *(-i) Ar. T. tkz.* üzüntüye düşürmek, tasalandırmak, kaygılandırmak. *ör. Bu şarkı beni hep efkârlandırır.*

efkârlanış *a. Ar. T.* efkârlanmak eylemi ya da biçimi.

efkârlanıverme *a. Ar. T. tkz.* efkârlanıvermek eylemi.

efkârlanıvermek *(nsz) Ar. T. tkz.* çabucak efkârlanmak. *ör. Bu şarkıyı duyunca efkârlanıveririm.*

efkârlanma *a. Ar. T. tkz.* efkârlanmak eylemi.

efkârlanmak *(nsz) Ar. T. tkz.* üzüntüye düşmek, tasalanmak, sıkıntılanmak.

efkârlı *s. Ar. T. tkz.* tasalanmış, üzüntülü, sıkıntılı, kaygılı, tasalı (kimse).

eflatun *a. Ar.* (. - .) **1** leylak ile erguvan arası renk, açık mor renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Sırtında bir eflatun gömlek vardı.*

eflatuni *s. Ar.* (. - - -) açık mor renkte olan.

efor *a. Fr.* (bedensel ya da zihinsel) güç, çaba, emek.

efrat *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bireyler. **2** *ask.* erler.

efriz *a. Fr.* ➻ **friz** .

efsane *a. Far.* **1** ➻ **söylence**. **2** *mec.* gerçeğe dayanmayan, gerçekdışı söz.

efsaneleşme *a. Far. T.* efsaneleşmek eylemi.

efsaneleşmek *(nsz) Far. T.* ➻ **söylenceleşmek.**

efsaneleştirilme *a. Far. T.* efsaneleştirilmek eylemi.

efsaneleştirilmek *(nsz) Far. T.* ➻ **söylenceleştirilmek**.

efsaneleştirme *a. Far. T.* efsaneleştirmek eylemi.

efsaneleştirmek *(-i) Far. T.* ➻ **söylenceleştirmek**.

efsanevi *s. Far.* (. - . -) ➻ **söylencesel**.

efsime *a. ha.* efsimek eylemi.

efsimek *(-i) ha.* buğday, yarma, bulgur gibi şeyleri, bir kap içinde, altını üstüne getirerek çalkalamak.

efsin *a. ha.* avcıların, avlarına görünmemek için içine saklandıkları, çalı çırpıdan yapılmış yer, pusu yeri.

efsun *a. Far.* ➻ **büyü**.

efsunkâr *s. Far. esk.* ➻ **büyülü**.

efsunlamak *(-i) Far. T. esk.* ➻ **büyülemek**.

eften püften *ik. s.* **1** çürük çarık şeylerden yapılmış, dayanıksız, değersiz (şey). **2** baştan savma yapılmış (iş vb.).

ege *a.* bir çocuğun, özellikle bir öğrencinin her türlü davranışlarından sorumlu, onun işlerine bakan ve onu koruyan kimse. *eş.* **veli**[1].

Egeli *s.* Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde doğup büyüyen, oturan (kimse).

egemen *s.* **1** hiçbir kısıtlama, denetleme altında olmaksızın, bağımsız olarak yönetimini sürdüren, yönetimi dışarıdan herhangi bir şeyin güdümünde olmayan, egemenliğini yürüten. *eş. esk.* **hâkim**. *ör. Her devlet egemen sayılmaz.* **2** *mec.* duygu ve davranışlarını kendi istenciyle denetleyebilen (kimse). *ör. O, sinirlerine egemendir.* **3** *mec.* başta gelen, baskın olan. *ör. Resimdeki egemen renk, maviydi.* **4** *mec.* başkasına boyun eğdiren, buyruğunu yürüten, güçlü. *ör. Kimlerdir bu egemen sınıfı oluşturanlar?* **egemen olmak** egemenliğini yürütmek, egemenleşmek.

egemenleşebilme *a.* egemenleşebilmek eylemi.

egemenleşebilmek *(nsz)* egemenleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

egemenleşme *a.* egemenleşmek eylemi.

egemenleşmek *(nsz)* egemen bir duruma gelmek, egemenliğini[2] yürütmek. *ör. Ortaçağda egemenleşen, katı görüşlerdi.*

egemenleştirme *a.* egemenleştirmek eylemi.

egemenleştirmek *(-i)* egemen bir duruma getirmek, egemenleşmesini sağlamak. *ör. Ülkede dogmalar yerine bilimi egemenleştirmek gerekiyor.*

egemenlik *a.* **1** egemen olma durumu. **2** bir ülke ve ulusun, onun tüzelkişiliği olan devletin yasama, yürütme, yargılama vb. yetkilerinin tümü. *eş. esk.* **hâkimiyet**, **hükümranlık**.

egemenlikçi *s. ve a.* ulusunun egemenliğini savunan (kimse, görüş). *ör. Küreselleşmeye karşı olan egemenlikçilere de hak vermek gerekiyordu.*

egemenlikçilik *a.* egemenlikçi olma durumu. *ör. Küreselleşme egemenlikçiliği kışkırtıyor.*

eglog *a. Yun. yaz.* doğadan, kırdan söz eden kısa şiir.

ego *a. Lat.* ➻ **ben (I)**.

egoist, -ti *s. Fr.* ➻ **bencil**.

egoistlik *a. Fr. T.* ➻ **bencillik**.

egoizm *a Fr.* ➻ **bencillik**.

egosantrik *s. Fr.* ➻ **beniçinci**, **benmerkezci**.

egosantrizm *a. Fr.* ➻ **beniçincilik**, **benmerkezcilik**.

egotizm *a. Fr.* ➻ **benlikçilik**.

egzama *a. Yun.* (.' . .) ➻ **mayasıl**.

egzamalı *s. Yun. T.* ➻ **mayasıllı**.

egzersiz *a.* ➻ **alıştırma**. **egzersiz yapmak** ➻ **alıştırma yapmak**.

egzistansiyalist, -ti *a. ve s. Fr.* ➻ **varoluşçu**.

egzistansiyalizm *a. Fr.* ➻ **varoluşçuluk**.

egzogami *a. Fr.* ➻ **dışevlilik**.

egzomorfizm *a. Fr.* ➻ **dışbaşkalaşım**.

egzotik *s. Fr.* çok uzak ve yabancı ülkelerle ilgili ya da böyle ülkelerden gelmiş, getirilmiş. *eş.* **ıraksıl, yabancıl.**
egzotizm *a. Fr.* **1** bir yapıtta, uzak, yabancı ülkelerden söz etme, oralarda geçen olayları, oralı kişileri yansıtma. *eş.* **ıraksıllık, yabancıllık. 2** egzotik şeylere düşkünlük. *eş.* **ıraksılcılık.**
egzoz *a. İng.* **1** içten yanmalı motorlarda yanan akaryakıt gazlarının dışarı atılması. **2** taşıtlarda, motorda yanan akaryakıt gazının dışarı atılmasını sağlayan düzenek. **3** bu düzeneğin ucunda bulunan susturucu.
egzozcu *a. İng. T.* içten yanmalı motorlarda egzoz düzenini yapan, onaran usta.
eğdirebilme *a.* eğdirebilmek eylemi.
eğdirebilmek *(-i)* eğdirmeye gücü yetmek, eğdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Düşmana baş eğdirebilmek için var gücüyle savaşmıştı.*
eğdirilebilme *a.* eğdirilebilmek eylemi.
eğdirilebilmek *(nsz)* eğdirilmesi olanaklı olmak ya da eğdirilme olasılığı bulunmak.
eğdiriliş *a.* eğdirilmek eylemi ya da biçimi.
eğdirilme *a.* eğdirilmek eylemi.
eğdirilmek *(nsz)* eğmek eylemi yaptırılmak. *ör. Düşmana boyun eğdirilmişti.*
eğdiriş *a.* eğdirmek eylemi ya da biçimi.
eğdiriverme *a.* eğdirivermek eylemi.
eğdirivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede eğdirmek. *ör. Başarmış, başaramaz diyenlere baş eğdirivermişti.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu dalı eğdiriver de şeftali alalım.*
eğdirme *a.* eğdirmek eylemi.
eğdirmek *(-i)* eğik duruma getirmek.
eğe (I) *a.* madenleri, tahtayı vb.yi yontmak, düzeltmek, parlatmak gibi işler için kullanılan, saplı, ensiz ve uzunca, üzeri çok ince pürtüklü, sert çelikten yapılmış araç.
eğe (II) *a. gövb.* göğüs kafesini oluşturan, arkadan omurgaya, önden de göğüs kemiğine eklenen uzun, yassı ve eğri kemiklerin her biri. *eş.* **kaburga.**
eğebilme *a.* eğebilmek eylemi.
eğebilmek *(-i)* eğmeye gücü yetmek, eğme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eğeleme *a.* eğelemek eylemi.
eğelemek *(-i)* eğe **(I)** ile aşındırmak, düzleştirmek.
eğelenebilme *a.* eğelenebilmek eylemi.
eğelenebilmek *(nsz)* eğelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eğeleniş *a.* eğelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bakır tencerenin eğelenişini seyrettim.*
eğelenme *a.* eğelenmek eylemi.
eğelenmek *(nsz)* eğelemek eylemi yapılmak, eğelemek eylemine konu olmak. *ör. Bakır kolay eğelenir.*
eğeletebilme *a.* eğeletebilmek eylemi.
eğeletebilmek *(-i)* eğeletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bıçakları yarın eğeletebiliriz.*
eğeletilme *a.* eğeletilmek eylemi.
eğeletilmek *(nsz)* eğelenmesi sağlanmak. *ör. Bıçaklar eğeletidi.*
eğeletme *a.* eğeletmek eylemi.
eğeletmek *(-i)* eğelemek eylemini yaptırmak. *ör. Bıçakları eğelettik.*
eğeleyebilme *a.* eğeleyebilmek eylemi.
eğeleyebilmek *(-i)* eğelemek elinde olmak, eğeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eğeleyiverme *a.* eğeleyivermek eylemi.
eğeleyivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede eğelemek.
eğer *bağ. Far.* koşul anlamını güçlendirmek için koşullu tümcelerin başına getirilir. *ör. Eğer gelirse, görüşeceğiz.*
eğiç *a. ha.* yüksek dallardan meyve koparmak için dalları çekmeye yarayan araç.
eğik *s.* **1** duruşu, yatay bir düzlem ya da çizgiyle açı oluşturacak biçimde olan, dik olmayan. **2** eğilmiş, bükülmüş. **eğik biçme** *mat.* ekseni tabanına dikey olmayan biçme. **eğik doğru** *mat.* ne dikey ne de yatay olan doğru. **eğik silindir** *mat.* ekseni tabanına dikey olmayan silindir. **eğik yazı** ➻ **italik.**
eğikleşebilme *a.* eğikleşebilmek eylemi.
eğikleşebilmek *(nsz)* eğikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eğikleşme *a.* eğikleşmek eylemi.
eğikleşmek *(nsz)* eğik duruma gelmek.
eğikleştirilme *a.* eğikleştirilmek eylemi.
eğikleştirilmek *(nsz)* eğik bir duruma getirilmek. *ör. Masa biraz eğikleştirilince üzerindekiler yere düştü.*
eğikleştirme *a.* eğikleştirmek eylemi.
eğikleştirmek *(-i)* eğik duruma getirmek.
eğiklik *a.* **1** eğik olma durumu, eğim. *eş. esk.* **meyil. 2** *gökb.* bir düzlem üzerinde devinen bir gökcisminin yörünge düzleminin, tutulum düzlemine ya da bakış doğrultusuna dik düzleme ya da belirtilmiş herhangi bir düzleme göre yaptığı açı.
eğilebilme *a.* eğilebilmek eylemi.
eğilebilmek *(nsz)* eğilmesi olanak içinde olmak, eğilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eğilim *a.* bir şeyi sevmeye, istemeye ya da yapmaya içten yönelme, insanı birtakım şeylere yönelten içtepi. *eş. esk.* **meyil, temayül.**
eğilimli *s.* eğilimi olan, istekli.
eğiliş *a.* eğilmek eylemi ya da biçimi.
eğiliverme *a.* eğilivermek eylemi.
eğilivermek *(nsz)* **1** ansızın ya da çok çabuk eğilmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Biraz eğiliver de tahtayı göreyim.*
eğilme *a.* **1** eğilmek eylemi. **2** *mat.* bir doğrunun, bir başka doğruya ya da düzleme göre eğik olması. **3** *fiz.* Yer'in manyetik alanında bulunan serbest mıknatıslı bir iğnenin doğrultusuyla yatay düzlem arasındaki açı.
eğilmek *(nsz)* **1** belli bir yönle açı oluşturacak duruma gelmek, dik iken bir yana doğru eğik durum almak. *ör. Elektrik direği eğilmiş.* **2** bükülmek. *ör. Çivi iyice eğilmiş, çakılmıyor.*

3 (insan) bir işi yapmak üzere belini eğmek. *ör. Çocuk eğilip topu yerden aldı.* **4** *mec.* başkasının baskısını ya da egemenliğini kabul etmek, başkasına boyun eğmek. *ör. Onun yaptığı eğilmek değil, bir zaman kazanıştır.* **5** *(-e) mec.* önemseyip ele almak, yapmaya girişmek. *ör. Bu konuya eğilmek gerekir.*

eğim *a.* **1** eğilmiş olma durumu. **2** bir yüzeyin, yatay düzleme doğru az çok eğilmesi, eğiklik. *eş. esk.* **meyil**. **3** *coğr.* belirli bir yatay uzaklıkta bulunan iki nokta arasındaki yükseklik farkı. *ör. Eğimi ölçmek için aygıt gerekiyor.* **eğim eğrisi** *coğr.* bir ırmağın, yatağını aşındırması süresince gelişen ve kaynağı ile ağzı arasındaki yatak boyunca çizilen eğri. **eğim kesikliği** *coğr.* genellikle akarsu boylarında görülen, akarsuyun kemirmeye uğraştığı dik yerler.

eğimleniş *a.* eğimlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Tepenin hoş bir eğimlenişi vardı.*

eğimleniverme *a.* eğimlenivermek eylemi.

eğimlenivermek *(nsz)* çabucak ya da hiç beklenmedik bir anda eğimlenmek. *ör. Arazi bir süre düz gidiyor, sonra eğimleniveriyordu.*

eğimlenme *a.* eğimlenmek eylemi.

eğimlenmek *(nsz)* eğim oluşturmak. *ör. Yol orada iyice eğimleniyor, dönemeçler oluşturuyordu.*

eğimli *s.* eğimi olan.

eğimölçer *b. a.* bir yüzey, düzlem, yol ya da aygıtın yatay düzleme oranla eğimini ölçmekte kullanılan aygıt.

eğin, -ğni *a. ha.* **1** boy bos, endam, gövde, vücut. **2** arka, sırt.

eğinik *s.* **1** eğilmiş bulunan, eğilmiş. **2** bir şeye karşı eğilimi olan.

eğiniklik *a.* eğinik olma durumu. *ör. Onun eğinikliğini kötüye kullandılar.*

eğinim *a.* kişinin ruhsal ve bedensel isteklerinin ortak adı, eğinme.

eğinme *a.* eğinmek eylemi.

eğinmek *(-e)* bir şeyi sevmeye, istemeye ya da yapmaya içten yönelmek.

eğinti *a. ha.* eğelenen bir nesneden dökülen ince toz.

eğir (I) *a. ha.* arıların çıkardığı bir tür salgı. **eğir mumu** *ha.* arıların salgılayarak, kışın kovan deliklerine sıvadıkları bir madde.

eğir (II) *a. ha.* ➻ **eğirotu**.

eğirebilme *a.* eğirebilmek eylemi.

eğirebilmek *(-i)* eğirmek elinde olmak, eğirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eğirilebilme *a.* eğirilebilmek eylemi.

eğirilebilmek *(nsz)* (pamuk, yün vb.) eğirilmeye uygun olmak, eğirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eğirilebilecek kalitede yün bulmak zordu.*

eğiriliş *a.* eğirilmek eylemi ya da biçimi.

eğirilme *a.* eğirilmek eylemi.

eğirilmek *(nsz)* (pamuk, yün vb.) eğirmek eylemine konu olmak.

eğiriş *a.* eğirmek eylemi ya da biçimi.

eğiriverme *a.* eğirivermek eylemi.

eğirivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede eğirmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu yünleri de eğiriver.*

eğirme *a.* eğirmek eylemi.

eğirmek *(-i)* pamuk, yün gibi şeyleri iğ ile bükerek iplik durumuna getirmek.

eğirotu, -nu *b. a. bitb.* yılanyastığıgillerden, akarsu kıyıları ve bataklık yerlerde yetişen, 60-70 santimetre boyunda, kökü, çiçeği, mayhoş tatta olan meyvesi mide ve bağırsak gazlarına vb. karşı kullanılan, çok yıllık otsu bir bitki.

eğirtebilme *a.* eğirtebilmek eylemi.

eğirtebilmek *(-i, -e)* eğirtmek elinde olmak, eğirtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eğirtilebilme *a.* eğirtilebilmek eylemi.

eğirtilebilmek *(nsz)* eğirtilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eğirtilme *a.* eğirtilmek eylemi.

eğirtilmek *(nsz)* eğirilmesi sağlanmak.

eğirtme *a.* eğirtmek eylemi.

eğirtmek *(-i, -e)* eğirmek eylemini yaptırmak.

eğiş *a.* eğmek eylemi ya da biçimi.

eğitbilim *b. a.* **1** eğitim ve öğretimi kurallara bağlayan bilim kolu. *eş.* **pedagoji**. **2** öğretmenlik için gerekli bilgi ve becerileri kazandıran bilim dalı. *eş.* **pedagoji**.

eğitbilimci *b. a.* eğitbilim uzmanı, eğitim bilgini. *eş.* **eğitimci**, **pedagog**.

eğitbilimcilik *a.* eğitbilimci olma durumu, eğitbilimcinin uğraşı.

eğitbilimsel *s.* ➻ **eğitsel**. *eş.* **pedagojik**.

eğitebilme *a.* eğitebilmek eylemi.

eğitebilmek *(-i)* eğitmek elinde olmak, eğitme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eğitici *s.* **1** eğitsel yönleri, değerleri olan, eğitime yararlı bulunan, eğitime yararlı olan, eğiten. *ör. Çocuğa eğitici öykü diye masal verilmesin.* **2** *a.* genellikle çocuk eğitimiyle uğraşan kimse. **3** *a.* hayvanlara belli alışkanlıklar, davranışlar kazandıran kimse.

eğiticilik *a.* **1** eğitici[1] olma durumu. **2** eğiticinin işi, uğraşı.

eğitilebilme *a.* eğitilebilmek eylemi.

eğitilebilmek *(nsz)* eğitilmeye uygun olmak, eğitilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eğitiliş *a.* eğitilmek eylemi ya da biçimi.

eğitilme *a.* eğitilmek eylemi.

eğitilmek *(nsz)* duygu, davranış, görgü, bilgi ve becerice, güdülen amaca göre yetiştirilmek, biçimlendirilmek. *ör. Sirklerde eğitilmiş hayvanlar gibiydi.*

eğitim *a.* **1** belli bir bilim dalında, belli bir konuda bilgi ve beceri kazandırma, yetiştirme ve geliştirme işi. *ör. Eğitim, okulun işidir.* **2** yeni kuşakların toplum yaşamında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları edinmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme. *eş. esk.* **terbiye**. **3** ➻ **eğitbilim**. **eğitim araçları** eğitim ve öğretim işinde kullanılarak eğitici özelliklerinden, sorunla-

rın çözülmesinde ve bir bilginin, becerinin kazanılmasında yararlanılan her türlü şey. **eğitim dönemi** herhangi bir konuda bilgi ve becerileri geliştirmek için ayrılan süre. **eğitim enstitüsü** *esk.* orta dereceli okullara öğretmen yetiştirmek için kurulmuş olan yüksekokul. **eğitim kurumları** öğrencilerin eğitim ve öğretimlerinin yapıldığı okulların tümü. **eğitim yöntemleri** eğitimde yararlanılan, kullanılan yolların tümü.

eğitimci *a.* eğitim işiyle uğraşan kimse.

eğitimcilik *a.* **1** eğitimci olma durumu. **2** eğitimcinin yaptığı iş, eğitme işi.

eğitimli *s.* eğitim edinmiş, eğitimden geçmiş, eğitilmiş.

eğitimlilik *a.* eğitimli olma durumu.

eğitimsel *s.* eğitimle ilgili. *eş.* **eğitsel**.

eğitimsellik *a.* eğitimsel olma durumu. *eş.* **eğitsellik**.

eğitimsiz *s.* eğitim görmemiş, eğitimden geçirilmemiş, eğitilmemiş.

eğitimsizlik *a.* eğitimsiz olma durumu.

eğitiş *a.* eğitmek eylemi ya da biçimi.

eğitiverme *a.* eğitivermek eylemi.

eğitivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede eğitmek.

eğitme *a.* eğitmek eylemi.

eğitmek *(-i)* **1** bir kimsenin fiziksel, duygusal ve ussal gelişmesini etkileyerek, ona türlü davranış yatkınlıkları, görgü, bilgi ve beceri kazandırarak, önceden belirlenmiş amaçlara göre onun belirli yönde gelişmesini sağlamak, bir kimseyi belli bir amaca göre biçimlen dirmek. **2** (hayvan için) istenilen davranışları yapabilecek biçimde yetiştirmek.

eğitmen *a.* **1** eğitmek işini yapan kimse, eğitimle uğraşan, eğiten kimse. **2** *esk.* öğretmen okulu çıkışlı olmayıp bir kurstan sonra köyde öğretmenlik yapan kimse, köy öğretmeni.

eğitmenlik *a.* **1** eğitmen olma durumu, eğitmenin işi. **2** *esk.* köy öğretmenliği.

eğitsel *s.* eğitici özelliği olan, eğitime uygun, eğitimle ilgili. *eş. esk.* **terbiyevi**.

eğitsellik *a.* eğitsel olma durumu.

eğiverme *a.* eğivermek eylemi.

eğivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa zamanda eğmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Usta şu demiri eğiverir misin?*

eğlek *a. ha.* **1** öğle sıcağında sürünün dinlendirildiği gölge yer. **2** yolcunun dinlendiği ya da geceyi geçirdiği yol üstü yer, han. **3** sürekli oturulan yer.

eğleme *a.* eğlemek eylemi.

eğlemek *(-i)* **1** gitmesine engel olmak, oyalamak, durdurmak. *ör. Adamı eğleyip biraz konuştular.* **2** eğlendirmek, avutmak. *ör. Çocuğu eğlemek kolaydır.*

eğlence *a.* **1** eğlenmek eylemi. **2** neşeli ve hoşça zaman geçirilen, genellikle sazlı sözlü toplantı. **3** neşeli ve hoşça zaman geçirilmesini sağlayan şey. *ör. Bu işi eğlence diye görüyoruz.*

eğlenceli *s.* eğlenmeyi sağlayan, hoşa giden, eğlendiren, neşe veren, neşeli. *ör. Eğlenceli toplantıları severdi.*

eğlencelik *a.* **1** oyalanmak için yenilen fındık fıstık, kabak çekirdeği gibi şeyler. **2** *mec.* eğlence olsun, vakit geçsin diye yapılan iş.

eğlendirebilme *a.* eğlendirebilmek eylemi.

eğlendirebilmek *(-i)* eğlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eğlendiri *a.* ➻ **gülmece**. *eş.* **mizah**.

eğlendirici *s.* eğlendirme özelliği olan, hoşça vakit geçirilmesini sağlayan, eğlendiren. *ör. Televizyon eğlendirici bir araç oldu.*

eğlendiricilik *a.* eğlendirici olma durumu.

eğlendirilebilme *a.* eğlendirilebilmek eylemi.

eğlendirilebilmek *(nsz)* eğlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eğlendiriliş *a.* eğlendirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Konukların eğlendirilişi sırasında kavga çıktı.*

eğlendirilme *a.* eğlendirilmek eylemi.

eğlendirilmek *(nsz)* eğlenmek eylemi yaptırılmak. *ör. Konuklar eğlendirilmek ister elbet.*

eğlendiriş *a.* eğlendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğun bizi eğlendirişi hoştu.*

eğlendirme *a.* eğlendirmek eylemi.

eğlendirmek *(-i)* eğlenmek eylemini yaptırmak, eğlenmesini sağlamak.

eğlenebilme *a.* eğlenebilmek eylemi.

eğlenebilmek *(nsz)* eğlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu gece biraz eğlenebiliriz.*

eğleni *a.* iğneleyici alay, yergi. *eş.* **eğlendiri**, **gülmece**, **humor**, **mizah**. *ör. Onun şiirlerinde bir eğleni sezilir.*

eğlenilme *a.* eğlenilmek eylemi.

eğlenilmek *(nsz)* eğlenmek eylemi yapılmak. *ör. Bizimle eğlenildi gibi geliyor bana.*

eğleniş *a.* eğlenmek eylemi ya da biçimi.

eğleniverme *a.* eğlenivermek eylemi.

eğlenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede eğlenmek. *ör. Biraz eğleniverip ayrıldık.*

eğlenme *a.* **1** eğlenmek eylemi. **2** neşeli ve hoşça zaman geçirme. **3** vakit geçirme, oyalanma. **4** alay etme. *ör. Bu eğlenmede biraz kıskançlık vardı.*

eğlenmek *(nsz)* **1** neşeli ve hoşça zaman geçirmek. **2** giderken biraz durup oyalanmak, durup beklemek. *ör. Biraz eğlen de birlikte gidelim.* **3** bir süre kalmak. *ör. Köyde biraz eğlendikten sonra sıkılıp kente döndük.* **4** *(-le)* alay etmek. *ör. Onunla eğlenmek hoşuma gidiyor.*

eğlenti *a.* neşeli ve hoşça zaman geçirilen, genellikle sazlı sözlü toplantı.

eğlentili *s.* eğlenti özelliği taşıyan, eğlentiyle ilgili, eğlenceli.

eğlentisiz *s.* eğlentisi olmayan. *ör. Onlar eğlentisiz gün geçirmezler.*

eğleşilme *a.* eğleşilmek eylemi.

eğleşilmek *(nsz)* eğleşmek eylemi yapılmak. *ör. Orada çok eğleşilmek gerekmezdi.*

eğleşme *a.* eğleşmek eylemi.
eğleşmek *(nsz)* **1** boşuna zaman geçirmek, oyalanmak. *ör. Orada çok eğleşecek olursan iş kalır.* **2** bir yerde bir süre kalmak. *ör. Birkaç gün Ankara'da eğleşmek gerekmişti.* **3** bir yerde oturmak, yaşamak.
eğme *a.* **1** eğmek eylemi. **2** *ha.* yazın genellikle tarlada ağaç dallarıyla yapılan gölgelik. *eş.* **hayma**.
eğmeç *a.* **1** yay ve benzeri şeylerin biçimi. *eş. esk.* **kavis**. **2** *ha.* akarsuların kıvrımlı yeri.
eğmeçli *s.* eğmeç biçiminde olan, eğmeci olan.
eğmek, -er *(-i)* **1** düz, doğru ya da dik olan bir şeyi eğik duruma getirmek. **2** sert bir şeyi kıvırıp yay biçimine sokmak, eğri bir duruma getirmek, bükmek. **eğip bükmek** düz, doğru ya da dik olan bir şeyi eğri büğrü bir duruma sokmak.
eğrelti *a.* **1** ➻ **eğreltiotu**. **2** *ha.* meşe.
eğreltiotu, -nu *b. a. bitb.* eğreltiotugillerden, genellikle kumlu, humuslu topraklarda yetişen, boyu bir metreye ulaşabilen, kalınca köklü, büyük ve çok parçalı yapraklı, hekimlikte bağırsak kurtlarını düşürmekte yararlanılan otsu bir bitki.
eğreltiotugiller *ç. b. a. bitb.* damarlı çiçeksizlerden, örnek bitkisi eğreltiotu olan bir bitki topluluğu.
eğreti *s.* **1** belirli bir süre geçtikten sonra kaldırılacak olan, geçici. **2** iyi yerleştirilmemiş, yerini bulmamış olan. *ör. Masa eğretiymiş, devrildi.* **3** geri verilmek üzere alınan, ödünç (şey). *ör. "Eğreti ata binen çabuk iner" derler.* **4** takma olan. *ör. Adam eğreti kolunu çıkarıp masaya koydu.* **5** uymamış, yakışmamış olan. *ör. Divan bu odada eğreti görünüyor.* **eğreti almak** geri vermek üzere almak. **eğreti ata binen tez iner** "başkasından geçici olarak alınan araçlarla iş yürümez" anlamında söylenir. **eğreti kuyruk tez kopar** temeli olmayan işlere güven olmaz. **eğreti oturmak 1)** bir yerde, hemen kalkıp gidecekmiş gibi oturmak, bir yere şöylece ilişmek. **2)** bir yerde kısa bir süre kalmak, geçici olarak oturmak. *ör. Biz o dairede eğreti oturmaktaydık.* **eğreti vermek** geçici olarak vermek, geri almak üzere vermek. **eğretiye almak** bir yapının alt bölümünü onarmak için üst bölümünü destekler, ayaklar üzerinde durdurmak.
eğretileme *a. yaz.* bir gerçek anlamı ona benzerliği olan başka bir anlamla anlatma, benzerlik ilişkisinden yararlanarak bir sözcüğün, bir adın anlamını eğreti olarak aktarma sanatı; örneğin "inatçı" yerine "katır", "kurnaz" yerine "tilki" demek gibi. *eş. esk.* **istiare**. *ör. Her eğretilemede benzetmenin ana öğelerinden biri düşmüş olur.*
eğretilemeli *s.* eğretileme yoluyla yapılan, içinde eğretileme bulunan (anlatım, söz). *ör. Bu eğretilemeli söz bir akarsuyu getiriyor imgelemimize.*
eğretilik *a.* eğreti olma durumu, geçicilik.
eğrez *a. ha.* Eğirdir Gölü'nde bulunan, üzerinde küçük pullar olan, havyarı zehirli bir tatlı su balığı.
eğri *s.* **1** doğru, düz ya da dikey olmayan, bir noktasında yön değiştiren, çarpıklığı olan. **2** yay biçimini almış, eğmeçli. **3** bütünüyle bir yana eğilmiş olan, yatay ya da düşey olmayan, eğik. *ör. Masa eğri duruyor.* **4** *mec.* söz ve davranışlarına güvenilmeyen (kimse), doğru olmayan (söz). *ör. Eğrilerle oturup kalkılmaz.* **5** *be.* yanlış. *ör. Sen doğru söylüyorsun da ben eğri mi anlıyorum?* **6** *a.* bir olayın durumunu, yeğinliğini, azalış ya da çoğalışını belirli bir ölçüye göre gösteren çizgi. **7** *a.* ve *s. mat.* doğru, düz olmayan (çizgi, yüzey). **eğri (gözle) bakmak** bir şeye bakarken içinden kötü düşünceler geçirmek, iyi düşünmemek. **eğri büğrü** *ik. s.* şurası burası eğilmiş bükülmüş durumda olan, çarpuk çurpuk. **eğri düzü beğenmez, bu da bizi beğenmez** "bunun beni beğenmemesine şaşmıyorum, çünkü yanlış yolda olanlar doğruluktan ayrılmayanları beğenmez" anlamında söylenir. **eğri gemi doğru sefer** kullanılan araç yetersiz ama yapılan iş, sonuç isteğe uygun. **eğri oturup doğru konuşalım** "durum ne olursa olsun, doğru olan, gerçek olan söylenmeli" anlamında kullanılır. **eğri söz** kötüleme söz, kötü söz. **eğri yüz** asık, sert yüz. *ör. Bana eğri yüz gösteriyor.* **eğrilip büğrülmek** eğri büğrü bir biçime girmek, çarpuk çurpuk olmak. **eğrisi doğrusuna (rast, karşı, denk) gelmek 1)** bir iş yanlış yapılmaktayken, yanlış yoldayken sonradan ortaya çıkan uygun bir durumla düzelmek, iyi bir sonuca ulaşmak. **2)** bir iş, yanlış yapılan parçasıyla doğru yapılan parçası denkleşerek pek de kötü olmayan bir sonuca varmak. **eğrisiyle doğrusuyla** doğru ya da yanlış demeden ortaya koyarak, doğru ya da yanlış her yönüyle.
eğrice *s.* az eğri olan.
eğrilce *a. ha.* ➻ **büvelek**.
eğrilebilme *a.* eğrilebilmek eylemi.
eğrilebilmek *(nsz)* eğrilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eğrilik *a.* **1** eğri olma durumu. **2** *mat.* bir yayın bir noktasındaki teğetin, gittikçe bu noktaya yaklaşmak üzere çıkan başka bir teğetle ortaya çıkardığı açının bu iki teğet noktası arasındaki yay uzunluğuna oranı.
eğriliş *a.* eğrilmek eylemi ya da biçimi.
eğriliverme *a.* eğrilivermek eylemi.
eğrilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede eğrilmek.
eğrilme *a.* eğrilmek eylemi.
eğrilmek *(nsz)* eğri[1,2,3] duruma gelmek. **eğrile büğrüle** *ik. be.* eğrilip büğrülerek, çarpuk çurpuk bir biçimde.
eğriltebilme *a.* eğriltebilmek eylemi.
eğriltebilmek *(-i)* eğriltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eğriltilebilme *a.* eğriltilebilmek eylemi.

eğriltilebilmek *(nsz)* eğriltilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eğriltilme *a.* eğriltilmek eylemi.
eğriltilmek *(nsz)* eğri duruma getirilmek.
eğriltme *a.* eğriltmek eylemi.
eğriltmek *(-i)* eğri[1,2,3] duruma getirmek.
eğsi *a. ha.* ucu yanmış odun.
eğsinim *a. ruhb.* sürükleyici eğilim.
eğsinme *a.* eğsinmek eylemi.
eğsinmek *(-e)* bir şeye karşı sürükleyici bir eğilim göstermek.
eh *ünl. (genellikle tümce başına gelir)* **1** "olur", "peki", "tamam", "haydi" ya da "fena değil", "daha iyi" vb. anlamlarında kullanılır. *ör. "İçelim mi?", "Eh, içelim.", "Hasta bugün nasıl?", "Eh, işte."* **2** bıkkınlık, bezginlik anlatır. *ör. Eh, yeter be!* **3** çaresizlik, kabullenış belirtir. *ör. Eh, ne diyelim, olan olmuş.* **4** kimi zaman, tehdit anlatan tümcenin başına getirilir. *ör. Eh, ben de size yapacağımı bilirim!*
-e hali *dilb.* ➻ **yönelme durumu**.
ehemmiyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **önem**.
ehil, -hli *a. Ar. esk.* **1** bir işi en iyi biçimde yapacak düzeyde bilgisi olan, usta, yeterli ve yetkili kimse. **2** bir yeteneğe, yetiye sahip olan kimse. **ehil olmak** (bir işte) uzmanlık edinmek, uzmanlaşmak, ustalaşmak.
ehillik *a. Ar. T.* ehil olma durumu.
ehli *s. Ar.* (. -) ➻ **evcil**.
Ehlibeyt, -ti *b. a. Ar. tar.* Hazreti Muhammet'in kızını, damadını ve torunlarını içine alan ailesine verilen ad.
ehlikeyf *a.* ve *s. Ar.* rahatına, keyfine çok düşkün (kimse).
ehlileşme *a. Ar. T.* ehlileşmek eylemi.
ehlileşmek *(nsz) Ar. T.* (. - . .) *esk.* ➻ **evcilleşmek**.
ehlileştirilme *a. Ar. T.* ehlileştirilmek eylemi.
ehlileştirilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . .) *esk.* ➻ **evcilleştirilmek**.
ehlileştirme *a. Ar. T.* ehlileştirmek eylemi.
ehlileştirmek *(-i) Ar. T.* (. - . .) *esk.* ➻ **evcilleştirmek**.
Ehlisalip *b. a. Ar.* (.' . . -) *tar.* ➻ **Haçlılar**.
ehlisünnet, -ti *b. a. Ar.* (.' . . .) Hazreti Muhammet'e inananlar.
ehlivukuf *a. Ar. huk. esk.* ➻ **bilirkişi**.
ehliyet, -ti *a. Ar. esk.* **1** uzluk, ustalık, yeterlik. **2** bir kimseye, belli bir konuda yeterli olduğunu belirtmek için ilgililerce verilen belge. *eş.* **ehliyetname**. **3** ➻ **sürücü belgesi**.
ehliyetli *s. Ar. T.* **1** yeterliği olan, uz, usta. **2** ehliyeti[2,3] olan.
ehliyetname *b. a. Ar. Far.* (. . . - .) *esk.* **ehliyet**[2,3].
ehliyetsiz *s. Ar. T.* **1** yeterliği olmayan, usta olmayan. **2** ehliyeti[2,3] olmayan, bulunmayan.
ehliyetsizlik *a. Ar. T.* yaptığı işte yeterli olmama durumu, yetersizlik.
ehram *a. Ar.* (. -) Mısır firavunlarının piramit biçimindeki mezarlarına verilen ortak ad, piramit.
ehven *s. Ar.* **1** birkaç kötüden en az kötü olanı, daha az kötü, daha az zararlı olan. **2** ucuz.
ehvenişer *b. a. Ar. Far. esk.* birkaç kötüden en az kötü olanı.
eids *a. İng. hek. (İngilizce bir kısaltma olan AIDS'in Türkçe söylenişi)* vücudun hastalıklara karşı dayanıklılığını, doğal bağışıklığını yok ederek ölüme yol açan, kan yoluyla geçen bulaşıcı ve öldürücü bir hastalık. ➻ **AIDS**.
eidsli *s. İng. T.* eids hastalığına yakalanmış olan.
ejder *a. Far.* ➻ **ejderha**.
ejderha *a. Far.* **1** türlü biçimlerde tasarlanan, genel olarak aslan pençeli, kanatlı ve kuyruğu yılan kuyruğu gibi olduğu söylenen ve masallarda geçen korkunç bir düşsel canavar. *eş.* **dragon**[1]. **2** büyük yılan. **3** *arg.* esrarlı sigaradan çıkan duman. **ejderha gibi** çok iri yapılı ve korkunç görünüşlü. **ejderha kovalamak** *arg.* esrarlı sigaradan çıkan dumanların aldığı biçimleri izlemek.
ejderhalaşma *a. Far. T.* ejderhalaşmak eylemi.
ejderhalaşmak *(nsz) Far. T. mec.* insanı korkutucak ölçüde büyümek, devleşmek. *ör. Ülkenin sorunları gittikçe ejderhalaşırken, zaman yitiriliyor.*
ejektör *a. Fr.* ➻ **fışkırtıcı**.
ek, -ki *a.* **1** bir şeyin eksiğini gidererek bütünlemek için ona katılan parça ya da bir şeyin yanına katılan bir başka şey. *ör. Bu paraya ek olarak bir de radyo verdiler.* **2** boru ve benzeri iki şeyin birbirine birleştirildiği yer. *ör. Kablo ekten kopmuş.* **3** sonradan katılan, dikilen, yapıştırılan parçanın belli olan yeri. *ör. Bunun eki burası mıydı?* **4** bir gazete ya da derginin, kendisininin yanı sıra ama ayrı ve ücretsiz olarak arada bir ve belli zamanlarda verdiği parça. *eş. esk.* **ilave**. **5** *s.* eklenmiş, katılmış olan. *ör. Onlar ek yapıda çalışıyor.* **6** *dilb.* bir sözcüğün köküne getirilerek, içine ya da sonuna katılarak onun anlamını, dilbilgisel değerini ya da işlevini değiştiren, kendi başına bir anlamı bulunmayan, çekimi ya da sözcük türetmeyi sağlayan öğe. *ör. Yapım ekleri sözcüğün niteliğini, çekim ekleriyse tümcedeki görevini belirler.* **ek bent olmak** şaşkınlığa uğramak, şaşırarak ne diyeceğini bilememek. **ek bileziği** iki boruyu birbirine eklemekte kullanılan bağlantı parçası. **ek görev** resmi bir görevde bulunan birinin asıl işiyle birlikte yürüttüğü ikinci iş. **ek kök** *bitb.* bitkide, sapın yanlarından çıkan ince kök. **ekini belli etmemek 1)** hileli, kusurlu, noksan bir işi, doğru dürüst bir işmiş gibi göstermeyi başarmak. **2)** açığını, kötü yanını göstermemeyi başarmak. *ör. Sinsidir, ekini belli etmez.*
ekâbir *ç. a. Ar.* (. - .) **1** *esk.* devlet ileri gelenleri, makamca büyük kimseler. **2** *al.* kendini beğenmiş kimseler için kullanılır.
ekalliyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **azınlık**.

eke *s. ha.* **1** (insan ve hayvan için) görmüş geçirmiş, deneyimli, olgun, anaç, yaşlı, usta, büyük, yetişkin. **2** bilgili, becerikli, zeki, açıkgöz, kurnaz.
ekebilme *a.* ekebilmek eylemi.
ekebilmek *(-i)* ekmeye gücü yetmek, ekmek elinde olmak, ekmeyi becermek, ekme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ekeleme *a. ha.* ekelemek eylemi.
ekelemek *(-i) ha.* tane ya da toz durumundaki bir şeyi belli bir işe yarayacak biçimde serpmek, ekmek **(I)** .
ekeleşme *a. ha.* ekeleşmek eylemi.
ekeleşmek *(nsz) ha.* **1** bir işte iyice pişkinleşmek, ustalaşmak, deney sahibi olmak, olgunlaşmak. **2** açıkgöz bir duruma gelmek, kurnazlaşmak.
ekelik *a. ha.* eke olma durumu.
ekenek *a.* ekime elverişli toprak ya da ekilen yer, tarla. *ör. Köyün ekenekleri, yakınlardaydı.*
ekeylem *b. a. dilb.* ad soylu sözcüklerin eylem görevinde kullanılmalarını sağlayan, ***-dir*** ekinden yararlanılarak çekimi yapılan ve olumsuz biçimi ***değil*** sözcüğüyle kurulan, eylemliği ***imek*** olan yardımcı eylem; Türkçede ekeylem ***-im, -sin, -dir, -iz, -siniz, -dir, -ler, -di, -miş, -se*** ekleriyle ve olumsuzu ***değil*** sözcüğüyle kurulur.
ekfiil *b. a. T. Ar.* ➻ **ekeylem**.
ekici *a.* ve *s.* herhangi bir tarım ürününü ekerek üreten ve bu üretimle geçimini sağlayan kimse, tarımla uğraşan kimse. *eş.* **çiftçi**.
ekilebilir *s.* ekim yapmaya uygun olan. *ör. Köyün ekilebilir toprakları azdı.*
ekilebilme *a.* ekilebilmek eylemi.
ekilebilmek *(nsz; -e)* ekilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ekili *s.* ekilmiş olan, ekim yapılmış (toprak).
ekiliş *a.* ekilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Toprağın ekilişi iyi oldu.*
ekilme *a.* ekilmek eylemi.
ekilmek *(nsz; -e)* **1** ekmek eylemi yapılmak. *ör. Tahıl ekilir, ağaç dikilir.* **2** *arg.* bir buluşma konusunda aldatılmak, kendisine verilen söz tutulmamak.
ekim *a.* **1** ekmek **(I)** eylemi. **2** yılın onuncu ayı; eylül ile kasım arasında yer alır ve 31 gün sürer.
ekimlik *a. yeni* ➻ **plantasyon**.
ekin *a.* **1** tahıl tohumunun tarlaya ekildiği andan harman oluncaya değin aldığı durumların ortak adı. *ör. Ekin diz boyu olmuş.* **2** *mec.* bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini oluşturan, gelenek durumundaki her türlü yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının topu. *eş.* **ekinç**, **kültür**. **ekin iti** herkese yüksekten bakan, burnu havada (kimse).
ekinbiti, -ni *b. a. hayb.* ➻ **buğdaybiti**.
ekinci *a. ha.* ekin[1] ekip biçmekle uğraşan kimse, çiftçi.
ekincilik *a.* ekinci olma durumu, tarımcılık.
ekinç *a.* ➻ **ekin**[2].
ekinkargası, -nı *b. a. hayb.* kara ve erguvani parlak tüylü bir cins karga.
ekinli *s.* **1** ekilmiş bulunan, ekini olan (tarla). **2** gerekli bilgileri edinerek akıl yürütme, eleştirme ve beğeni yeteneklerini geliştirmiş, ekin[2] yönünden yetişmiş (kimse). *eş.* **kültürlü**.
ekinlik *a.* ekin ekilmiş alan, ekili tarla.
ekinlilik *a.* ekinli[2] olma durumu.
ekinokok, -ku *a. Yun.* etoburların bağırsaklarında yaşayan bir tenya türü.
ekinoks *a. Fr. gökb.* ➻ **güntün eşitliği**.
ekinsel *s.* ekin[2] ile ilgili. *eş.* **kültürel** .
ekinsiz *s. mec.* ekin[2] yönünden yetersiz olan, ekince yetişmemiş bulunan (kişi, toplum).
ekinsizleşebilme *a. mec.* ekinsizleşebilmek eylemi.
ekinsizleşebilmek *(nsz) mec.* ekinsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ekinsizleşme *a. mec.* ekinsizleşmek eylemi.
ekinsizleşmek *(nsz) mec.* ekinsiz bir nitelik edinmek.
ekinsizlik *a. mec.* ekinsiz olma durumu.
ekinti *a. ha.* ekilen şey.
ekip *a. Fr.* bir işi birlikte yapan kimselerin oluşturduğu topluluk. *eş.* **takım**.
ekipman *a. Fr.* bir işletmeye ya da kuruluşa gerekli olan araç gereç, donanım.
ekiş *a.* ekmek **(I)** eylemi ya da biçimi.
ekiverme *a.* ekivermek eylemi.
ekivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede ekmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Birlikte bizim tarlayı da ekiverelim.*
eklektik *s.* ve *a. fels.* ➻ **seçmeci**.
eklektizm *a. fels.* ➻ **seçmecilik**.
eklem *a. gövb.* insanda ve omurgalı hayvanlarda gövde kemiklerinin uç uca gelerek birleştikleri yer. *eş. esk.* **mafsal**.
eklembacaklılar *ç. b. a. hayb.* birbirine eklenmiş halkalardan oluşan böcekler, örümcekler, kabuklular ve çokayaklılar gibi bölümlere ayrılan hayvan sınıfı.
ekleme *a.* **1** eklemek eylemi. **2** *s.* eklenmiş olan. **3** *a. dilb.* bir dönüşüm işlemi sırasında, tümceye anlamı değiştirmeyen bir öğe katma. **ekleme diş** *mim.* ➻ **duvar dişi**.
eklemek *(-i)* **1** ek katmak, ek katarak bütünlemek ya da büyütmek. **2** *(-i, -e)* birleştirerek birbirine katmak, ek olarak kullanmak, ulamak. *ör. Buna şunu eklemekte yarar var.* **3** *(-i)* (tokat, yumruk) vurmak.
eklemeli *s. dil.* ➻ **bitişken**.
eklemleme *a.* **1** eklemlemek eylemi. **2** *dilb.* ➻ **boğumlanma**[2].
eklemlemek *(-i, -e; -i, -le)* eklemle birleştirmek.
eklemlenme *a.* eklemlenmek eylemi.
eklemlenmek *(-e; -le)* eklemle birleşmek.
eklemleşme *a.* eklemleşmek eylemi.
eklemleşmek *(nsz)* bitişerek eklem durumuna gelmek.

eklemli *s.* **1** eklemi olan. **2** eklemlenme yoluyla oluşmuş.
eklemliler *ç. a. hayb.* ➻ **eklembacaklılar**.
eklemlilik *a.* eklemli olma durumu. *ör. Dilin eklemliliği başta gelen özelliğidir.*
eklemsiz *s.* eklemi bulunmayan.
eklemsizler *ç. a. hayb.* kolsuayaklılardan, kavkı çenetleri arasında eklem olmayan bir sınıf.
eklenebilme *a.* eklenebilmek eylemi.
eklenebilmek *(-e)* eklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Giden yazıya bu rapor da eklenebilirdi.*
eklenme *a.* eklenmek eylemi.
eklenmek *(-e)* **1** eklemek eylemi yapılmak. *ör. Gecekonduya bir oda eklendi.* **2** *(nsz)* ek katılarak bütünlenmek. *ör. Perde eklenince işe yaradı.*
eklenti *a.* bir şeye eklenmiş olan, o şeyin eki durumunda bulunan parça.
eklentiler *ç. a.* herhangi bir yapıya göre ayrı bir işlevi bulunan bölümler ya da yapılar. *eş. esk.* **müştemilat**. *ör. Basımevi ve eklentilerine el konulamaz.*
ekleşme *a.* ekleşmek eylemi.
ekleşmek *(nsz)* **1** *dilb.* ek[6] durumuna gelmek. *ör. Türkçede "imek" sözcüğü ekleşmiştir.* **2** *ha.* birinin başına bela olmak, birine sataşmak.
ekleştirme *a.* ekleştirmek eylemi.
ekleştirmek *(nsz) ha.* (tokat, yumruk) vurmak.
ekletebilme *a.* ekletebilmek eylemi.
ekletebilmek *(-i, -e)* ekletmek elinde olmak, ekletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ekletilebilme *a.* ekletilebilmek eylemi.
ekletilebilmek *(nsz)* ekletilmesi olanak içinde olmak ya da ekletilme olasılığı bulunmak.
ekletilme *a.* ekletilmek eylemi.
ekletilmek *(nsz)* eklemek eylemi yaptırılmak. *ör. Eve bir oda ekletildi.*
ekletiverme *a.* ekletivermek eylemi.
ekletivermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede ekletmek. *ör. Gecekondusuna bir oda daha ekletiverdi.*
ekletme *a.* ekletmek eylemi.
ekletmek *(-i, -e)* eklemek eylemini yaptırmak.
ekleyebilme *a.* ekleyebilmek eylemi.
ekleyebilmek *(-i, -e)* ekleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ekleyiverme *a.* ekleyivermek eylemi.
ekleyivermek *(-i, -e)* **1** çabucak ya da kısa sürede eklemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. O kitapların yanına şu sözlüğü de ekleyiverir misiniz?*
ekli *s.* eki bulunan, eklenmiş olan. **ekli püklü** şurasına burasına parçalar, yamalar eklenmiş olan.
eklimetre *a. Fr.* eğimleri ölçmeye yarayan aygıt.
ekme *a.* ekmek eylemi.
ekmek, -er (I) *(-i)* **1** bir bitki üretmek amacıyla toprağa tohum atmak, serpmek ya da gömmek. *ör. Tarlayı ekmek için tohum aldık.* **2** toprağı, ekip biçmek için kullanmak, toprağı işlemek. *ör. Bunlar ekmek, biçmek nedir bilmezler.* **3** *(-i, -e)* (tane, toz durumundaki bir şeyi) serpmek. *ör. Yemeğe biraz tuz ekti.* **4** *mec.* bir şeyin başlamasına yol açacak nedenleri hazırlamak. *ör. Kötülük ekenler iyilik biçemez.* **5** *(-i) arg.* söz verdiği halde bir buluşmaya gelmemek, söz verdiği kişiyi atlatmak. **6** *(-i) arg.* birini, uydurma bir nedenle bir başına bırakmak, birlikteyken atlatmak. **7** *(-i) arg.* bir yarışta ya da kovalanırken ya da bir yere yetişmek için giderken ötekilerle aradaki uzaklığı açmak, onları gerilerde bırakmak, geçmek. **8** *(-i) arg.* (bir eşyayı) bir yerde unutmak ya da düşürerek yitirmek. **9** *(-i) arg.* (para için) tam karşılığını almadan ya da keyif uğruna, boşuna harcamak. **eken biçer, konan göçer** her davranış doğal sonucuna varır. **ekip biçmek** tarımla uğraşmak, çiftçilik etmek. **ekmeden biçilmez 1)** emek harcanmadan verim alınamaz. **2)** kendisine özveride bulunmadığın bir kimseden sana karşı özveri bekleyemezsin. **ekmediğin yerde biter** hiç beklenmedik ve istenilmeyen yerlerde karşılaşılan can sıkıcı kimseler için söylenir. **ektiğim biçtiğim nohut, çarşıya geldin de leblebi mi oldun?** *ha.* yüksek tabakadanmış gibi davrananlara, "ne olduğunu çok iyi bilirim, böyle havalar atma" anlamında söylenir.
ekmek (II) *a.* **1** herhangi bir tahıl unundan yapılmış hamurun sacta, fırında, tandırda ya da tepside pişirilmesiyle yapılan yiyecek. *ör. Fırından bir ekmek aldım.* **2** insanı geçindiren iş, kazanç. *ör. Sürücülük ekmeğiydi, ama yaşlandı.* **3** *ha.* aş, yemek. *ör. Daha ekmeğimizi yememiştik, kapı çalındı.* **(birini) ekmeğinden etmek** işinden çıkarmak, atmak ya da çıkarılmasına, atılmasına yol açmak. **ekmeğinden olmak** geçimini sağladığı işinden ayrılmak zorunda kalmak. **(birinin) ekmeğine göz dikmek** (ya da **koymak**) birinin geçimini sağlayan işi onun elinden almaya çalışmak. **ekmeğine kuru, ayranına duru mu dedik?** "seni küçük düşürecek, sana dokunacak bir söz mü söyledik, bir davranışta mı bulunduk?" anlamında söylenir. **(birinin) ekmeğine yağ sürmek** hiç amaçlamadığı, istemediği halde, bir kimsenin çok işine yarayacak bir davranışta bulunmak. **ekmeğini çıkarmak** yaptığı işten geçimini sağlayacak kadar gelir elde etmek. **ekmeğini eline almak** bir iş sahibi olmak, geçimini sağlamaya başlamak.**ekmeğini kana doğramak** büyük bir acı, üzüntü içinde bulunmak. **ekmeğini kazanmak** geçimini sağlayacak bir kazancı olmak. **ekmeğini taştan çıkarmak** geçimini sağlamakta çok becerikli olmak, ne yapıp edip geçimini sağlamak. **(birinin) ekmeğini yemek 1)** birisinin işinde çalışarak kendi geçimini sağlamak. **2)** geçim yönünden birinin yardımından yararlanmak. *ör. Oğlan hâlâ babasının ekmeğini yemekteydi.* **(birinin) ekmeğiyle oynamak** bir kimsenin geçim kay-

nağını tehlikeye düşürmek. *ör. İnsanların ekmeğiyle oynanmaz.* **ekmek aslanın ağzında** "geçinmek için iş bulmak, para kazanmak çok zorlaştı" anlamında söylenir. **ekmek Bedir'in, su Hıdır'ın, yiyin kudurun, için kudurun** "başkaları kazanıyor, siz yiyorsunuz; gücünüzü harcayacak iş yapmadığınız için de azıyorsunuz" anlamında şaka yollu söylenir. **ekmek çarpsın ki** doğru söylediğine karşısındakini inandırmak için söylenen bir ant. **ekmek düşmanı** *(şaka)* bir ailede, geçimin sağlanmasına katkıda bulunmayan, tüketici durumda olan kimse ya da kimseler. *ör. Bizim evde ekmek düşmanı çoktur.* **ekmek elden, su gölden** hiçbir iş yapmayıp boş oturan ve başkasının kazancıyla geçinen kimsenin bu durumunu belirtmek için kullanılır. **ekmek kapısı** geçim sağlanılan işyeri, iş. *ör. Orası bize bir ekmek kapısıydı.* **ekmek kavgası** geçinmek için çalışıp didinme, uğraşma. *ör. Ne yapalım, ekmek kavgası bu, her şeyi yapıyoruz.* **ekmek küfü** peynir, ekmek ve benzeri besinler üzerinde doğal olarak gelişen asklı mantar. **ekmek parası** geçinmeyi sağlayan para ya da kazanç. *ör. Bugün de ekmek parasını çıkardık.* **ekmek tatlısı** bayat ekmek dilimlerinden, ekmek artıklarından yapılan tatlı. **ekmek teknesi** *arg.* geçinmeyi sağlayan at, at arabası, otomobil, kamyon gibi bir taşıt. **ekmek ufağı** ekmek kırıntısı. **ekmek yemek (bir şeyden)** o şeyle geçimini sağlamak. *ör. Bu arabadan ekmek yiyoruz, elden çıkarmam.*

ekmekağacı, -nı *b. a. bitb.* dutgillerden, anayurdu Pasifik adaları olan ve sıcak ülkelerde yetişen, boyu yirmi metreyi bulabilen, gövdesinin her yerinden meyve veren, meyveleri çok büyük, beyaz, etli ve biraz unlu ve çok besleyici, meyvesinin unundan ekmek yapılabilen bir bitki.

ekmekayvası, -nı *b. a. bitb.* gevrek ve sulu bir ayva.

ekmekçi *a.* **1** ekmek yapan ya da satan kimse. **2** ekmek satılan dükkân.

ekmekçilik *a.* ekmek satma ya da yapıp satma işi.

ekmekkadayıfı, -nı *b. a. T. Ar.* yuvarlak pide biçiminde yapılarak kurutulan ve ateş üzerinde koyu şerbet içirilerek hazırlanan, istenirse üzerine kaymak da konularak yenilen bir tatlı.

ekmeklik *s.* **1** ekmek yapmaya yarayan ya da ekmek yapmak üzere ayrılan (un). *ör. Böreklik un ile ekmeklik un ayrıdır.* **2** *a.* içine ekmek konulan kap, ekmek konulan yer. **3** *a. arg.* (kumarda) hileyi ayrımsamayan, kolayca ve sürekli yenilen, kendisinden sürekli para kazanılan kimse.

ekmeksiz *s.* **1** ekmeği olmayan. **2** yiyeceği olmayan, yoksul. *ör. Ekmeksizleri kimse düşünmüyor.* **3** *be.* ekmek olmadan. *ör. Bu yemek ekmeksiz yenmez.*

eko *a. Lat.* ➤ **yankı**.

ekol *a. Fr.* (l ince okunur) ➤ **çığır**[4], **okul**[3].

ekolali *a. Fr. ruhb.* ➤ **yankıca**.

ekoloji *a. Fr.* ➤ **çevrebilim**.

ekolojik *s. Fr.* ➤ **çevrebilimsel**.

ekolojist, -ti *a. Fr.* ➤ **çevrebilimci**.

ekonometri *b. a. Fr.* **1** ekonomik olayların açıklanmasında pek çok sayıda değişkeni göz önüne alarak ve karşılıklı ilişkiler kurarak, kuramsal çalışmaların deneylerle doğrulanmasını sağlayan matematiksel çözümleme yöntemi. **2** bu yöntemle uğraşan bilim dalı.

ekonomi *a.Fr.* **1** bir insan topluluğunun ya da bir ülkenin, yaşayabilmek için üretme ve bunları bölüşme biçimlerinin ve bu eylemlerden doğan ilişkilerinin tümü. *eş.* **iktisat**. **2** aşırı ve gereksiz harcamalardan sakınma, tutum. *eş.* **iktisat**. **ekonomi politik** insan toplumlarında maddi gönencin durumunu, dağıtımını ve insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişimini konu alan bilim. **ekonomi yapmak** gereksiz yere harcamayıp artırmak, tutumlu davranmak.

ekonomik *s. Fr.* **1** ekonomiyle ilgili olan. *eş.* **iktisadi**. **2** daha az gider gerektiren, daha az masraflı olan. **ekonomik ambargo** bir ülkenin ekonomisini çökertmek ereğiyle uygulanan, o ülkeyle her türlü ekonomik ilişkinin belli bir süre için askıya alındığı durum. **ekonomik bunalım** bir ülkede ya da bütün dünyada ekonomimin durgunlaşması, gerilemesi ve bunun yanı sıra işsizliğin artması olayı. **ekonomik büyüme** bir ülkede yaratılan ulusal gelirin ve bundan kişi başına düşen miktarın, bir yıldan öteki yıla olumlu yönde gerçekleşen artışı. **ekonomik davranmak** gereksiz harcamadan kaçınmak, tutumlu davranmak.

ekonomist, -ti *a. Fr.* ekonomi uzmanı.

ekonomizm *a. Fr.* toplumsal yaşamda her şeyi ekonominin belirlediğini öne süren öğreti.

ekopraksi *a. Fr. ruhb.* ➤ **yansıca**.

ekose *s. Fr.* çeşitli renklerde kare desenleri olan (kumaş).

ekoylum *b. a. mim.* camilerde yarım kubbelerin iki ya da üç yanında küçük yarım kubbelerle yapılan mekân eklemeleri.

ekran *a. Fr.* (**k** kalın okunur) **1** bir cismin görüntüsünü ışık yoluyla üzerine düşürmekte kullanılan saydam olmayan düz yüzey. *eş.* **görüntülük**. **2** ➤ **beyazperde**[1]. *eş.* **görüntülük**. **3** televizyon tüpü, camı. *eş.* **görüntülük**.

eksantrik *s. Fr.* **1** merkez dışı olan, dış merkezli. **2** *mec.* (insan için) başkalarına benzemeyen, ayrıksı. **eksantrik mili** kimi makine parçalarının çalışmalarını yöneten yuvarlak bir mil.

ekselans *a. Fr.* elçiden başlayarak cumhurbaşkanına değin, yüksek yerlerde bulunan yabancı devlet büyüklerinin adlarının önünde kullanılan saygı sanı.

eksen *a.* **1** bir cismi iki eşit parçaya bölen gerçek ya da sanal çizgi. *eş. esk.* **mihver**. **2** *mat.*

uzayda yön, uzaklık, açı, bakışım, konum ya da devinimleri ölçmek için kullanılan durağan bir doğru, yarım doğru ya da doğru parçası. **3** *mat.* üzerinde bir pozitif yön varsayılan sonsuz doğru. **4** dingil. **5** *mec.* bir şeyin ağırlık noktası ya da merkezi, çevresinde başka şeylerin bulunduğu şey. *ör. Bu romanın eksenini bir ölüm oluşturuyor.* **6** *gökb.* çevresinde bir cismin ya da geometrik bir biçimin döndüğü ya da döner kabul edildiği doğru.

eksendeş *s. mat.* eksenleri bir olan.

eksensel *s.* eksenle ilgili. **eksensel devinim** *coğr.* bir gökcisminin ekseni çevresinde yaptığı devinim.

ekseri *s. Ar.* (.' . .) çoğu kez, sık sık.

ekseriya *be. Ar.* (.' . . -) çoğu kez, çoğunlukla, sık olarak, çokluk, çoğu kez, çok kez.

ekseriyet, -ti *a. Ar.* çoğunluk, çokluk.

ekseriyetle *be. Ar. T.* genel olarak, genellikle, çoğunlukla.

eksi *a.* **1** *mat.* aritmetikte, çıkarma işleminde (-) imine verilen ad, çıkarma işleminin simgesi. **2** *s. mat.* ve *fiz.* sıfırdan küçük olan (nicelik). **3** (hava sıcaklığı için) sıfırın altı. *ör. Bugün hava eksi beş olacakmış.* **eksi sayı** *mat.* sıfırdan küçük olan gerçek sayı. **eksi sonsuz** *mat.* her sonlu sayıdan daha küçük kalan sayı.

eksik *s.* ve *a.* **1** var olması gerekirken bulunmayan, gerekliği duyumsanan, gereksinilen (şey). *ör. Eksiklerimiz çok.* **2** (bütüne göre) bir bölümü olmayan. *ör. Sınıftan üç kişi eksik, hasta olmuşlar.* **3** bütünlenmemiş olan, bir bölümü yok olan, bütün olmayan, kusurlu. *ör. Bu iş eksik, tamamlayın.* **4** yok ya da az. *ör. İnsanda dert eksik olur mu?* **eksik artık** *ha.* "eksiği de artığı da olabilir, elde ne varsa" anlamında söylenir. *ör. Verdiğimiz parayı eksik artık demeden alıp cebine koydu.* **eksik çıkmak** (tartılı ya da ölçülü bir niceliğin) tam olmadığı görülmek. **eksik doğmak** (bebek) zamanından önce ya da organları gelişmeden dünyaya gelmek. **eksik etek** *ha.* kadın. **eksik etmemek** her zaman bulundurmak. **eksik gedik** gereksinilen ufak tefek şeyler. *ör. İnsanın eksik gediği olmaz mı?* **eksik gedik kapamak** ufak tefek gereksinimleri karşılamak. *ör. Para az ama eksik gedik kapar diye aldım.* **eksik gelmek** olması gerekenden daha az olmak, yeterli olmamak, yetişmemek. **eksik olma** (hoşnutluk anlatır) sağ ol, var ol, teşekkürler. **eksik olma bayır turpu** "kendini yardım etmiş gibi gösteriyorsun ama beni kandıramazsın" anlamında alay yollu söylenir. **eksik olmamak** her zaman bulunur olmak, her zaman var olmak. *ör. Neşeliydi, kahkahası eksik olmazdı.* **eksik olmasın** (hoşnutluk anlatır) sağ olsun, var olsun, teşekkürler ona. **eksik olsun 1)** olmaması olmasından iyidir, olmamasını yeğlerim, istemem, gereği yok. **2)** gebersin, ölsün.

eksiklenebilme *a.* eksiklenebilmek eylemi.

eksiklenebilmek *(nsz)* eksiklenmesi olanak içinde olmak ya da eksiklenme olasılığı bulunmak.

eksikleniş *a.* eksiklenmek eylemi ya da biçimi.

eksiklenme *a.* eksiklenmek eylemi.

eksiklenmek *(nsz)* kendinde bir eksiklik duyumsamak, herhangi bir eksiği varmış gibi davranmak. *ör. Öğrenimi yetersiz, eksiklenişi bundan.*

eksikli *s.* **1** *dilb.* ad ya da eylem çekimine girmekle birlikte, benzer öğelerdeki bütün biçimleri içermeyen (öğe). **2** *a. ha.* kadın.

eksiklik *a.* **1** eksik olma durumu, eksik olan miktar. **2** *ha.* kadınlık. *ör. Eksikliğin gözü kör olsun, çile çekersin.*

eksiksiz *s.* **1** hiçbir eksiği olmayan, hepsi yerli yerinde, tüm, bütün. **2** *mec.* olgunluğa ermiş, olgun. *ör. O eksiksiz biridir.* **3** *be.* bütün olarak, bütün bütüne, tümüyle.

eksilen *a. mat.* çıkarma işleminde ilk sayı, kendisinden sayı çıkarılan sayı; örneğin 10-5 = 5 işleminde 10 eksilendir.

eksilebilme *a.* eksilebilmek eylemi.

eksilebilmek *(nsz)* eksilmesi olanak içinde olmak ya da eksilme olasılığı bulunmak.

eksiliş *a.* eksilmek eylemi ya da biçimi.

eksiliverme *a.* eksilivermek eylemi.

eksilivermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede eksilmek.

eksilme *a.* eksilmek eylemi.

eksilmek *(nsz)* **1** niceliğinde azalma olmak, içinden bir şeyler alınmak, az duruma gelmek. *ör. Satışımız her gün eksiliyor.* **2** *(-den)* (olumsuz biçimiyle kullanıldığında) her zaman var olmak, bulunmak, rastlanmak. *ör. Başımızdan dert eksilmez.* **eksilmek bilmemek** her zaman var olmak, sürekli bulunmak, eksilmemek. *ör. Sıkıntımız eksilmek bilmiyor.* **eksile eksile** *ik.be.* eksilerek.

eksiltebilme *a.* eksiltebilmek eylemi.

eksiltebilmek *(-i)* eksiltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eksilti *a. dilb.* olağan koşullardaki biçimine göre kimi öğeleri eksik olan ama anlamı aksatmayan bir dizim ya da tümce kullanma, olağan tümcedeki kimi sözcüğü, anlamı aksatmayacak biçimde atma; örneğin, "Dikkat, köpek var!"dan "var"ı atarak, tümceyi "Dikkat, köpek!" biçimine sokma.

eksiltilebilme *a.* eksiltilebilmek eylemi.

eksiltilebilmek *(nsz)* eksiltilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eksiltili *s. dilb.* eksilti içeren (biçim). **eksiltili anlatım** genellikle dikkat çekmek, kolaylık sağlamak için, kimi sözcükleri eksik olan anlatım; örneğin, "Sarkmak çok tehlikelidir!" yerine "Sarkmayınız!" gibi. **eksiltili tümce** *dilb.* öğelerinden biri ya da birkaçı kullanılmadan oluşturulan tümce; örneğin, "Gidip onu görmek ister misin?" tümcesine verilen "Evet!" ya da "Hayır!" karşılıkları eksiltili tümcedir.

eksiltililik *a.* eksiltili olanın özelliği.
eksiltiliş *a.* eksiltilmek eylemi ya da biçimi.
eksiltilme *a.* eksiltilmek eylemi.
eksiltilmek *(nsz)* eksiltmek eylemi yapılmak.
eksiltme *a.* **1** eksiltmek eylemi. **2** bir işin daha ucuz yaptırılabilmesi için, istekliler arasında açılan fiyat kırma yarışı, en ucuza yapana işi verme ilkesine dayanan bir yöntem. *ör. Eksiltmeye girerek aldığı işten zarar etti.*
eksiltmek *(-i)* eksik duruma getirmek, eksilmesini sağlamak, sayısını azaltmak.**eksilte eksilte** *ik. be.* eksilterek.
eksin *a. kim.* ➻ **anyon**.
eksiuç *b. a. kim.* **1** elektrikle yapılan bir ayrıştırmada sıvıya batırılarak akımın geçmesini sağlayan metal uçlardan eksi yüklü olanı. *eş.* **katot**. **2** eksi yüklü elektrot. *eş.* **katot**.
ekskavatör *a. Fr.* ➻ **kazaratar**.
eksper *a. Fr.* **1** ➻ **uzman**. **2** ➻ **bilirkişi**.
eksperimantalist, -ti *a. Fr.* ➻ **deneyselci**.
eksperimantalizm, -ti *a. Fr.* ➻ **deneyselcilik**.
eksperlik *a. Fr. T.* **1** ➻ **uzmanlık**. **2** ➻ **bilirkişilik**.
ekspozisyon *a. Fr.* ➻ **sergi, sergileme**.
ekspres *a. İng.* **1** çok hızlı giden ve yalnızca bellibaşlı yerlerde, büyük duraklarda duran, büyük iskelelere ya da büyük kentlere uğrayan taşıt. **2** *s.* çok hızlı bir biçimde yapılan (şey). *ör. Burada ekspres hizmet verilir.* **3** *s.* posta ile hızla yerine ulaştırılan (gönderi). *ör. Ona ekspres mektup gönderdim.* **ekspres yol** taşıtların hızlı bir biçimde gidebileceği genişlikte, gidiş ve geliş yönleri ve şeritleri ayrılmış yol.
ekspresyon *a. Fr.* ➻ **dışavurum**.
ekspresyonist, -ti *a. Fr.* ➻ **dışavurumcu**.
ekspresyonizm *a. Fr.* ➻ **dışavurumculuk**.
ekstra *s. Fr.* **1** (tür için) çok iyi nitelikli, en üstün. *ör. Burada ekstra zeytin bulunur.* **2** ek. *ör. Gazetenin pazar ekstrasında bir yazı var.* **3** *be.* ayrıca, ek olarak, fazladan. *ör. Bu hizmet için ekstra ücret alınmaz.* **ekstra ekstra** en iyi.
ekstrafor *a. Fr.* perde ve benzeri şeylerin ucuna, kenarlarına, giysilerin etek, kol, yaka ya da paça parçalarına geçirilen, seyrek dokunmuş keten şerit.
ekstrasistol *a. Fr. hek.* yürek ve damarlarda düzgülü, olağan iki kasılma arasında oluşan fazladan kasılma.
ekstre *a. Fr.* **1** ➻ **döküm**. **2** ➻ **özüt**.
ekstrem *s. Fr.* **1** en uç, en son, son uç. **2** aşırı.
ekşi *s.* **1** limon ya da sirke tadında olan. *ör. Ekşi portakalı sevmem.* **2** tadı değişmiş, bozulmuş, ekşimiş olan. *ör. Ekşi yoğurt mantıda kullanılmaz.* **3** *mec.* (yüz için) somurtmuş, asık. *ör. Beni ekşi yüzle karşıladı.* **4** *a.* limon ya da sirke tadı veren şey. *ör. Yemeğe biraz ekşi koysaydın.* **ekşi kiraz** *ha.* ➻ **vişne**. **ekşi yüz** (ya da **surat**) hoşnutsuzluk, küskünlük anlatan yüz.
ekşice *s.* **1** az ekşi, ekşimtırak. **2** *a. ha.* ilkyazda kurak yerlerde yetişen ekşi tatta bir ot.
ekşikara *b. a. ha.* **1** iri taneli ve sulu bir kara üzüm. **2** iri taneli, ekşi ve sulu bir karadut.
ekşili *s.* içine ekşi katılmış olan, ekşisi bulunan.
ekşilik *a.* ekşi olma durumu, ekşi tat.
ekşime *a.* **1** ekşimek eylemi. **2** mayalanmış sıvıların asit bakterileri etkisiyle uğradıkları değişim. **3** (yiyecek için) bozulma. **4** mide asitlerinin geri gelmesiyle üst karın bölgesinde duyumsanan ve hoş olmayan duygu. *ör. Bu ekşime midede bir rahatsızlık belirtisi olabilir.*
ekşimek *(nsz)* **1** ekşi duruma gelmek, ekşilik edinmek, tadı ekşi olmak. *ör. Bu ayran ekşimiş.* **2** (hamur vb.) mayanın etkisiyle değişip kabarmak. **3** *arg.* (birine) kötü davranmak, ekşi yüz göstermek. **4** *arg.* sevilen bir şeyi elde etmek için sırnaşmak, üstelemek, ısrar etmek. **5** *arg.* (birine) askıntı olmak. **6** *arg.* utanmak.
ekşimik *a. ha.* yağı alınmış ya da kesilmiş sütten yapılan peynir. *eş.* **çökelek**.
ekşimsi *s.* tadı ekşiye çalan.
ekşimsilik *a.* ekşimsi olma durumu.
ekşimtırak *s.* az ekşi, ekşice.
ekşimtıraklık *a.* ekşimtırak olma durumu. *ör. Elmada ekşimtıraklığı severim.*
ekşit *a.yeni* ➻ **asit**.
ekşitebilme *a.* ekşitebilmek eylemi.
ekşitebilmek *(-i)* ekşitmek elinde olmak, ekşitme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ekşitilebilme *a.* ekşitilebilmek eylemi.
ekşitilebilmek *(nsz)* ekşitilmesi olanak içinde olmak, ekşitilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ekşitilme *a.* ekşitilmek eylemi.
ekşitilmek *(nsz)* ekşimek eylemi yapılmak, ekşimesi sağlanmak.
ekşitme *a.* ekşitmek eylemi.
ekşitmek *(-i)* ekşimesini sağlamak, ekşimek eylemini yaptırmak, ekşimesine yol açmak.
ekşitölçer *b.a. yeni* ➻ **asitölçer**.
ekşiyebilme *a.* ekşiyebilmek eylemi.
ekşiyebilmek *(nsz)* ekşime olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ekşiyiverme *a.* ekşiyivermek eylemi.
ekşiyivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede ekşimek. *ör. Yoğurt ekşiyiverdi.*
ekşiyonca *b. a. bitb.* ekşiyoncagillerden, oksalit asitçe zengin, çok yıllık otsu bir bitki.
ekşiyoncagiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, yapraklarında oksalit asit bulunan bir bitki familyası.
ekti *s. ha.* **1** her yiyeceği canı çeken (kimse). **2** başkalarının sırtından geçinen, asalak. **3** anası ölüp başka bir koyunu emmeye alıştırılan ya da önüne gelen koyunu emen (kuzu). **4** aşağılık, arsız, görgüsüz, yüzsüz (kimse). **5** atılmış, bırakılmış (çocuk). **6** dilenci huylu (kimse). **ekti püktüler** bir eve, bir yere dadanan asalak kimseler, gelmesi gereken kimseler dışında, asalak olarak gelmiş olanlar.

ektileşme *a. ha.* ektileşmek eylemi.
ektileşmek *(nsz) ha.* tokgözlüyken dilencileşmek, asalaklaşmak.
ektilik *a.* ekti olma durumu.
ektirebilme *a.* ektirebilmek eylemi.
ektirebilmek *(-i, -e)* ektirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ektirilebilme *a.* ektirilebilmek eylemi.
ektirilebilmek *(nsz)* ektirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ektirilme *a.* ektirilmek eylemi.
ektirilmek *(nsz)* ekmek **(I)** eylemi yaptırılmak. *ör. Tarlaya buğday ektirildi.*
ektirme *a.* ektirmek eylemi.
ektirmek *(-i, -e)* ekmek **(I)** eylemini yaptırmak.
ektoderm *a. Fr.* ➻ **dışderi**.
ekvator *a. Fr. coğr.* ve *gökb.* yeryuvarının eksenine dik olarak geçtiği ve onu iki eşit parçaya böldüğü varsayılan, uzunluğu kırk milyon metre olan, en büyük çember. *eş.* **eşlek**.
ekvatoral *s. Fr.* **1** *coğr.* ekvatorla ilgili. *eş.* **eşleksel**. **2** *a. gökb.* yıldızların açılımını ve yükselimini ölçmekte kullanılan dürbün.
ekzotermik *s. Fr. kim.* ➻ **ısıveren**.
el (I) *a.* **1** kolun, bilekten parmak uçlarına değin olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü. **2** kimi araç ve nesnelerin tutmaya yarayan bölümü, sapı. *ör. Bir havan eli aldım.* **3** *mec.* aracı, aracılık. *ör. "El eliyle yılan tut" demişler.* **4** iyelik ekleriyle sahiplenme anlamını verir. *ör. Elindeki her şeyi yitirdi. Elimizde yok.* **5** kez, defa, sefer. *ör. Birkaç el iskambil oynadılar.* **6** iskambil oyunlarında kâğıt atma, oynama sırası. *ör. El sana gelince papazı atarsın.* **7** baskı, yönetim, etki. *ör. Çocuk onun elinde arsızlaştı* **8** *s.* el ile yapılan ya da kullanılan. *ör. Bir el feneri aldım.* **el açmak 1)** dilencilik etmek, dilenmek. **2)** başkasından para, yardım isteyecek duruma düşmek. *ör. Varlığını yedi, şimdi ona buna el açıyor.* **el alışkanlığı** (ya da **uzluğu** ya da **yatkınlığı**) beceri, ustalık, uzluk. *eş.* **maharet**. **el almak 1)** *esk.* (tarikatlarda) mürit, başkalarına yol göstermek için mürşidinden izinli olmak. **2)** bir sanatı öğrenmiş olan çırak, kendi başına iş kurmak için ustasından izin almak. **el altında 1)** istenildiğinde kullanılmak üzere hazır durumda. **2)** kolayca alınabilecek bir yerde. **el altında tutmak** her zaman hazır bulundurmak. **el altından** kimsenin haberi, bilgisi olmaksızın, kimseye göstermeden, gizlice. *ör. Ona el altından verdiklerim unutuldu.* **el arabası** taş, toprak gibi şeyleri taşamaya yarayan, tek tekerlekli ve iki kollu, el ile sürülen küçük araba. **el arabasına binmek** *arg.* elle mastürbasyon yapmak. **(bir işe) el atmak 1)** bir iş yapmaya girişmek. *ör. Bu kez gazeteciliğe el atmak istiyor.* **2)** başkasının işine karışmak. *ör. İşinize el atmak istemeyiz.* **el ayak çekilmek** herkes evine ya da bir yere çekilip ortalıkta hiç kimse kalmamak. *ör. Gece, sokaklardan el ayak çekilince tek başıma yürümeyi severim.* **el ayası** elin, bilekten parmakların başladığı yere kadar olan iç bölümü. **el bağlamak** (karşısındaki ulu kimseye saygı göstermek eylemi olarak) ellerini göbeği üstünde kavuşturarak ayakta durmak. *ör. Adamlar, ağanın karşısında el bağladılar, buyruğunu beklediler.* **el basmak** eli kutsal bir şey üzerine koyarak ant içmek. *ör. Kuran'a el bastı ama inanma, yalan söylüyor.* **el bebek gül bebek** el üstünde tutulan, çok şımartılan, nazlı büyütülen (çocuk, genç). *ör. Böyle el bebek gül bebek büyürse, beceri kazanamaz.* **el bende 1)** birbirine el ile değip kaçarak oynanan bir çocuk oyunu. **2)** bu oyunda söylenen söz. **el benden, sebep Allah'tan** "hastayı iyileştirmek için ben elimden geleni yaptım ama iyileştiren Tanrı'dır" anlamında söylenir. **el bombası** *ask.* ateşlenmesi için pimi çekilerek el ile fırlatılan küçük bomba. **el çabukluğu 1)** bir işi çabucak, hızlı bir biçimde yapabilme becerisi. **2)** hilesini kimseye sezdirmeden yapabilme, gözbağcılık[2]. **el çabukluğuyla** hilesini hiç kimseye sezdirmeyecek bir hızla. **el çantası** elde taşınabilen küçük çanta. **el çekmek** alıştığı ya da sık sık yapmakta olduğu bir işi artık yapmaz olmak, yapmaktan vazgeçmek. *ör. Evlenince kumardan el çekti.* **el çektirmek** (ya da **çektirilmek**) görevinden uzaklaştırmak (ya da uzaklaştırılmak). **el çırpmak 1)** (söylenmekte olan bir şarkıya ya da türküye) el ile tempo tutarak eşlik etmek. **2)** ellerin iç yüzlerini arka arkaya birbirine vurarak kesik kesik ses çıkartmak, alkışlamak. **3)** birini çağırmak için ellerini birbirine vurmak. **el değirmeni** kahve, baharat gibi şeyleri öğütmekte kullanılan ve el gücüyle çalıştırılan küçük bir öğütücü araç. **(bir şey) el değiştirmek** iyeliği bir kimseden bir başkasına geçmek. *ör. Otomobil iki kez el değiştirmişti.* **el değmemiş 1)** el dokundurulmamış, hiç kullanılmamış, hiç dokunulmamış. *ör. Köyün el değmemiş ormanları varmış.* **2)** saflığı bozulmamış, saf, temiz. **el elde baş başta** hepsi tükendi, gereken harcamalar yapılıp geriye bir şey kalmadı, eldekiler bitti. *ör. Birkaç kuruşum vardı, arsaya yatırdım, şimdi el elde baş başta; zor geçiniyoruz.* **el elden üstündür (ta arşa kadar)** "insan, kendisinden daha üstün bir başkasının da olabileceğini bilmelidir, üstün olandan daha üstün biri her zaman olur" anlamında söylenir. **el ele** *ik. be.* **1)** birbirlerinin elini tutmuş bir biçimde. *ör. İki sevgili el ele yürüyordu.* **2)** birbirlerine yardım ederek, işbirliği yaparak. *ör. El ele çalışıp kazandılar.* **el ele vermek** bir konuda güçlerini birleştirmek, işbirliği yapmak. **el emeği 1)** elde yapılan iş. **2)** bu çalışmanın karşılığı. *ör. Ustaya parça dışında el emeği olarak da para verdik.* **el emeği göz nuru** üzerinde ince ince işlenmiş, çok emek verilmiş el işi. **el ense çekmek** *sp.* güreşte, kolunu hasmın boynuna getirip başpar-

mağı gırtlağa, dört parmağı da enseye geçirerek, onu yıkmak ereğiyle çekmek. **el erimi** *ha.* elin kolayca ulaşabileceği uzaklık. **el ermez, göz görmez** "o iş ya da kişi öyle uzaklarda ki, hemen ilişki kurma olanağı yok" anlamında söylenir. **el ermez, güç yetmez** bir iş, bir durum karşısındaki güçsüzlüğü, çaresizliği anlatır. **el etek çekilmek** ➻ **el ayak çekilmek** . **(bir şeyden) el etek çekmek** (o şeyi) artık yapmaz olmak, (o şeyle) artık uğraşmaz olmak. *ör. Kumardan iyice el etek çekti.* **el değer etek değmez** *ha.* **1)** eğilmiş ve biri ötekinin arkasına tutunmuş birkaç kişinin üzerinden atlanarak oynanan bir açık hava çocuk oyunu, birdirbir. **2)** büyük bir çabuklukla, çarçabuk. *ör. Azığı, el değer etek değmez, hazırlamıştı bile.* **el etek öpmek 1)** bir işi yaptırmak için ona buna çok yalvarmak. **2)** (birine) yaltaklanmak. **el etmek 1)** uzaktan, el ile "gel" işareti yaparak bir kimseyi yanına çağırmak. **2)** uzaktan selam vermek, el sallamak. *ör. Kamyondakiler el ederek geçip gittiler.* **el falı** avuç içi çizgilerini okuma yoluyla bakılan fal. **el feneri** elde taşınan ve pille ışık veren fener. **el freni** taşıtlarda, taşıtı durduğu yerde sağlama almaya yarayan ve el ile çekilip bırakılan fren düzeneği. **el havlusu** el ve yüz kurulamada kullanılan havlu. **el ile** (ya da **elle**) **tutulur 1)** çok açık ve belli, apaçık. **2)** çok somut. *ör. Bu konuda elle tutulur bir kanıt yok.* **el işçiliği** bir eşyanın makine kullanmadan yapılan bölümlerine harcanan işçi emeği. **el işi 1)** herhangi bir makine kullanılmadan yapılan eşya. *ör. El işi bir kazak aldım.* **2)** *arg.* el ile yapılan mastürbasyon. **el kadar** çok küçük, küçücük. **el kaldırmak 1)** (birine) vurmaya kalkışmak. **2)** (biri) söz istediğini ya da oy verdiğini elini kaldırarak belirtmek. **el kantarı** ➻ **kantar**[2]. **el katmak 1)** bir işe karışmak. *eş.* **müdahale etmek**. *ör. İşimize el katmaktan uzak durun.* **2)** bir işin yapılmasına yardımcı olmak, yardım etmek. *ör. Herkes el katınca işi birkaç saatte bitirdik.* **el kiri** kolayca vazgeçilebilen, elde kalmayan şey, para. **(bir şeye) el koymak 1)** (hükümet) bir malı, kuruluşu, işletmeyi vb. karşılıksız olarak kamu malı durumuna getirmek. **2)** bir yolsuzluğu ortaya çıkarma incelemesine girişmek, konuyu incelemeye almak. *ör. İşe bakanlık el koydu.* **el ovuşturmak 1)** (güçlü biri karşısında) ezilip büzülmek, saygılı bir durum alıp buyruk beklemek. **2)** ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemez bir durum almak, ezilip büzülmek. **el öpmek** saygı gösterilen yaşlı kimselerin sağ elinin üstünü önce dudağa değdirip sonra alna götürmek. **el pençe divan durmak** bir büyük ya da saygı gösterilen bir kimse karşısında, ellerini göğsü üzerinde kavuşturarak ayakta, buyruk bekler biçimde durmak. **el peşrevi** *arg.* el ile yapılan sarkıntılık ya da şaka. **el sabunu** el ve yüz yıkamak için üretilen, tene yumuşaklık veren sabun. **el sanatları** el tezgâhlarında ya da yardımcı bir araç kullanarak elle yapılan, sanat değeri taşıyan el işlerinin ortak adı. **el sıkışmak 1)** pazarlıkta uyuşup birbirinin elini sıkarak bunu perçinlemek. **2)** selamlaşmak için birbirinin elini tutmak. **el sıkmak** selamlaşmak için birinin elini tutmak. **el sunmak** el uzatmak, yaklaşmak istemek. *ör. Ona el sundum ama geri çevirdi.* **el sürmemek** (ya da **vurmamak**) **1)** değmemek, dokunmamak. **2)** bir işi yapmaya başlamamak, onunla hiç ilgilenmemek. **el şakası** güldürmek ereğiyle ya da kızdırmadan tedirgin etmek için bir kimseye elle yapılan ilişme. **el tazelemek** bir işte yorulan bir kimse yerine başka birini koymak. **el tutmak** (bir iş) zaman almak. *ör. İş pek zor değil ama el tutuyor.* **el uzatmak 1)** almaya, dokunmaya kalkışmak. *ör. Ekmeğimize el uzatanı tanıyın.* **2)** yardım etmek. *ör. Dar günlerde dostlara el uzatmak gerekir.* **el uzluğu** el yatkınlığı, ustalık. **(birini) el üstünde tutmak** ona karşı saygı ve sevgiyle davranmak. **(biri) el üstünde tutulmak** kendisine çok sevgi ve saygı gösterilmek. **el vermek 1)** *esk.* tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. **2)** birine yardımcı olmak, yardım etmek. **3)** (daha çok inanç konusu olarak) halk hekimliği ve benzeri bir konuda birini yetiştirip ona kendi yetkisini vermiş olmak. **4)** (iskambil, tavla gibi oyunlarda) birine, önceden birkaç sayı üstünlük vermek. **el vurmamak** ➻ **el sürmemek** . **el yatkınlığı 1)** eli işe iyice alışmış olma durumu, elini yaptığı işe alıştırmış olma. **2)** el işlerini yapmakta yetkinlik, beceriklilik. **el yazısı** el ile yazılan, genellikle bitişik yazı. **el yazması 1)** basılı olmayıp el yazısıyla yazılmış olan (kitap), yazma kitap. **2)** yazma (şey). **(bir şeyden) el yıkamak** o şeyi bir daha ele geçiremeyecek olmak, onunla ilgisi kesilmek. **el yordamıyla 1)** el alışkanlığının yardımıyla. **2)** bulunduğu yeri tahmin edip el ile yoklayarak. *ör. Karanlıkta el yordamıyla elektrik düğmesini bulup ışığı yaktı.* **elde** *mat.* toplama ve çarpma işlemlerinde bir sonraki sıranın rakamlarına katılacak olan (sayı). **elde avuçta bir şey kalmamak** mal ve parasını tümüyle harcayıp bitirmiş olmak. **elde avuçta (ne varsa)** hepsi, ne varsa tümü. *ör. Elde avuçta kalanı da harcadı. Elde avuçta ne varsa bitirdi.* **elde bir** kesinlikle gerçekleşecek şey, kesin. *ör. Kitabın çıkması elde bir, parasını kim alacak?* **elde bulunan** var olan, hazırdaki. *ör. Ona elde bulunanı verdik.* **elde değil** olanaksız. *ör. Duruma üzülmemek elde değildi.* **elde edilmek** elde etmek eylemine konu olmak. **elde etmek 1)** bir şeyi herhangi bir yolla ele geçirmek, ona sahip olmak. *ör. Bir şeyler satıp birkaç kuruş elde etmişti.* **2)** bulmak, sağlamak. *ör. Bundan iyi bir sonuç elde etmek olanaksız.* **3)** herhangi bir konuda, yansız kalan ya da başkalarını destekleyen bir

kimseyi kendinden yana çekmek. *ör. İçlerinden birkaçını elde etmek gerekebilir.* **elde kalmak 1)** (bir mal) isteklisi, alıcısı bulunmadığından satılmayıp durmak, sahibinde kalmak. **2)** harcanandan artmak. *ör. Kumaştan bir etek çıktı, birazı da elde kaldı.* **eldeki** var olan, elde bulunan, hazırdaki, sahip bulunulan. *ör. Eldekini de ona verdik.* **elde olmamak** istenci dışında gerçekleşmek. *ör. Öyle bir durum ki gülmemek elde olmuyordu.* **elde tutmak 1)** *huk.* sahibi olsun olmasın, bir malı elinde bulundurmak. **2)** yedek olarak bulundurmak, gerekir diye beklemek. **elden 1)** arada bir aracı olmaksızın, kendi eliyle. *ör. Raporumu elden aldım.* **2)** başkasının aracılığıyla, başkasının eliyle, başkası ile. *ör. Raporumu elden gönderdim.* **elden ağza yaşamak** günlük kazancı ancak günlük giderini karşılayacak kadar olmak, gün bulup gün yemek. **elden almak 1)** doğrudan doğruya kendi almak, arada bir aracı olmaksızın, aracısız olarak almak. *ör. Kararı elden almak istiyorum.* **2)** bir malı, pazara çıkarılmadan, sahibinden satın almak. **elden ayaktan düşmek** (ya da **kesilmek**) yaşlanmak, yaşlılık yüzünden ya da sağlığının tümüyle bozulması nedeniyle çalışacak, yürüyecek gücü kalmamak. *ör. İnsan elden ayaktan düşeceği günleri de düşünmeli.* **elden bir şey** (ya da **hiçbir şey**) **gelmemek 1)** önlemeye güç yetmemek.*ör. Doğa afetleri karşısında elden bir şey gelmez.* **2)** herhangi bir yardım yapılamamak, çözüm bulunamamak. **3)** yapılacak bir şey olmamak, çaresiz kalınmak. **(bir şeyi) elden çıkarmak** satmak. **(bir şey) elden çıkarılmak** satılmak. **(bir şey) elden çıkmak** satılmak. **elden düşme** sahibince bir süre kullanılmış ve sahibinin elinden ucuza alınmış, kullanılabilir durumda olan (eşya). *ör. Arabası elden düşmeydi.* **elden düşürmemek** bir şeyi bir süre sürekli kullanmak. *ör. Sigarayı elden düşürmezdi.* **elden ele** *ik.* birinden bir başkasına, bir kimseden ötekine. **(bir şey) elden ele dolaşmak** (ya da **gezmek**) uyandırdığı ilgi nedeniyle pek çok kimsece alınmak, çok ilgi görmek. *ör. Şiirleri bir zamanlar elden ele dolaşırdı.* **(bir şey) elden ele geçmek** bir kimseden ötekinin eline geçmek, birçok sahip değiştirmek. *ör. Araba elden ele geçmişti, hor kullanılmıştı.* **elden geçirilmek** elden geçirmek eylemine konu olmak. **(bir şeyi) elden geçirmek 1)** sayısı çok şeyleri bir bir ele alıp ne durumda olduklarını yoklamak. **2)** bir şeyi gözden geçirip düzeltilecek, onarılacak yerleri varsa düzeltmek, onarmak. **3)** *arg.* (erkek için, birisini) cinsel ilişkide kullanmak, düzmek. **elden geçmek 1)** (bir şey) yoklanıp bozuklukları, düzeltilecek yerleri varsa onarılmak, düzeltilmek. **2)** *arg.* (kadın ya da edilgin eşcinsel erkek için) kendisiyle cinsel ilişkide bulunulmak, düzülmek. **elden gel! 1)** *arg.* (parayı) hemen öde, hemen ver. **2)** *tkz.* "aferin!", "bravo!", "kutlarım!" anlamında söylenir. **elden geldiğince** (ya da **elden geldiği kadar**) yapılabilecekler yapılarak, olanaklar ölçüsünde. *ör. İşin elden geldiğince güzel olmasını isteriz.* **(bir şey) elden gitmek** yerine gelmemek üzere yitirilmek, ondan yoksun kalınmak. *ör. İş olmadığı gibi araba da elden gitmişti.* **elden kaçırılmak** (fırsat, iş, olanak vb.) yararlanılabilecek durum doğmuş olmakala birlikte yararlanılamamak. **elden kaçırmak** elde edilebilecek iyi bir şeyi türlü nedenlerle elde edememek, ondan yararlanamamak. *ör. Bu fırsatı elden kaçırırsan bir daha bulamazsın.* **elden kaçmak 1)** yakalanmışken ya da elde iken kaçıp gitmek. *ör. Kedi elden kaçınca bir ağaca tırmanıverdi.* **2)** yakalanmamak. *ör. Çevre sarıldığı halde adam elden kaçmıştı.* **3)** (olanak) değerlendirilememek. *ör. Elden kaçan iş için üzülüyor.* **elden ne gelir?** çaresiz bir durumda yapılacak bir şey olmadığını, çaresizliği anlatır. **ele alınır** oldukça iyi durumda, işe yarar, kullanılabilir. *ör. Konunun ele alınır bir durumu yoktu.* **ele alınmaz** pek kötü, işe yaramaz. **(bir şeyi) ele almak 1)** üzerinde uğraşmaya, çalışmaya, araştırmaya, incelemeye başlamak. *ör. İşi yeni ele aldık.* **2)** kötü yanlarını da belirterek eleştirmek. *ör. Bir ele alırsa, didikler.* **3)** (bir kimseyi) iyice dövmek. *ör. Babası onu bir ele alırsa görür gününü.* **ele avuca sığmamak** şımarıkça ve taşkın davranışlarda bulunmak, çok hareketli olmak, söz dinlememek, kural tanımamak. **ele avuca sığmaz** (çocuk, genç için) taşkın davranışları olan, çok yaramaz, haşarı. *ör. Oğlan ele avuca sığmaz biriydi.* **ele bakmak** avuç çizgilerine bakıp kişinin geleceğini söylemek, el falına bakmak. **(bir şey) ele geçirilmek** ele geçirmek eylemi yapılmak. **(bir şeyi) ele geçirmek 1)** kaçak ya da kaçmakta olan bir kimseyi yakalamak. *ör. Polis, kaçağı ele geçirdi.* **2)** pek kolay bulunmayan bir şeyi elde etmek. *ör. Bu peyniri nereden ele geçirdin?* **3)** bir şeyi bularak ya da herhangi bir yolla başkasının elinden alarak onun sahibi olmak. *ör. İktidarı zorla ele geçiren cunta, çok dayanamadı.* **4)** savaşarak almak. *ör. Hitler Paris'i ele geçirmek istiyordu.* **ele geçmek 1)** (kaçak) tutulmak, yakalanmak. **2)** edinilmek. **ele gelmek 1)** el ile tutulabilir olmak, tutulabilmek. **2)** (bebek) kucağa alınabilecek kadar büyümüş olmak. **(birini) ele vermek** suç işlemiş birini, ilgili yere gizlice bildirip yakalatmak. **eli ağır 1)** çok ağır iş gören, yavaş iş yapan (kimse). **2)** insana vurunca çok acıtan (kimse). **eli alışmak 1)** bir işi yaptıkça ustalaşmak, uzluk kazanmak, işe eli yatkınlaşmak. **2)** el ile yapılan bir davranışı alışkanlık durumuna getirmek. *ör. Tespihe eli alışmış bir kez.* **(bir şey birinin) eli altında olmak** hazır durumda ve elinin ulaşabileceği bir yerde bulunmak, istediği zaman kullanabilmek. **eli armut mu dev-**

şiriyor? (topluyor? ya da **eli armut devşirmiyor ya!)** birisinin bir işi yaparken ötekinin de boş durmayarak aynı işi yapabileceğini belirtmek için söylenir. *ör. O vurunca yıkarmış, peki bunun eli armut mu devşiriyor?* **(birinin) eli ayağı** (onun) her işine yarayan, yardımcısı. *ör. Bu çocuk anasının eli ayağı, anası tarlaya bile götürür onu.* **eli ayağı** (ya da **eli kolu) bağlı** istediğini yapamayacak bir durumda olan, çaresiz (kimse). **eli ayağı boşanmak** *ha.* coşku ya da korku duyumsamak. **eli ayağı buz kesilmek 1)** çok üşümek. **2)** *mec.* ansızın aldığı bir haberle üzülerek iş yapamayacak bir durgunluk içine girmek. **3)** *ha.* korku, coşku gibi bir nedenle kendini cansız, güçten düşmüş duyumsamak. **eli ayağı dolaşmak** duygusal bir nedenle ne yapacağını şaşırarak düzensiz, karışık iş yapmak. **eli ayağı düzgün** bedence bir sakatlığı, kusuru olmayan (kimse). **eli ayağı gevşemek** sıcak nedeniyle ya da korkudan, hareket etme gücü kalmamak. **eli ayağı titremek** sinirden ya da korkudan titremeye tutulmak, çok sinirlenmek ya da çok korkmak. **eli ayağı tutmak** iş yapacak beden gücü bulunmak. **eli ayağı tutmamak** beden gücü kalmamak. *ör. Eli ayağı tutmayan bir babası var, ona bakıyor.* **eli aza varmamak** bir şeyi bol bol almak ya da vermek alışkanlığında olmak. *ör. Eli aza varmaz, portakal aldı mı sandıkla alır.* **eli bayraklı** (ya da **maşalı**) (kadın için) kavgacı olarak tanınmış olan, edepsiz, şirret, kavgacı. **eli (bir şeye) ermek 1)** (bir şeye) yetişmek, ulaşmak. *ör. Çocuğun eli masaya erince bardağı aldı.***2)** *mec.* (bir şeyi) yapacak zaman bulmak, yapabilmek. *ör. Elimiz erince işe başlayacağız.* **eli bol 1)** elinde iş yapmaya yarayacak çok gereç ve para bulunan. **2)** iş yaparken kullanılacak gereçleri esirgemeyen. **eli bolarmak** *ha.* eline bolca para geçmek, para yönünden rahatlamak. **eli boş** o sırada yapacak bir işi bulunmayan. **eli boş dönmek** bir yere gidip umduğunu elde edemeden geri gelmek. **eli boş gelmek 1)** bir armağan getirmemek. *ör. İstanbul'dan eli boş gelmek olmaz.* **2)** gittiği yerden umduğunu elde edemeden dönmek ya da umulan şeyi getirmeden gelmek. *ör. Görüşmeden eli boş geldi.* **eli boş gitmek** bir armağan götürmemek. *ör. Oraya eli boş gitmek istemiyorum.* **eli böğründe kalmak** iş yapamaz duruma düşmek, başarısızlığa uğramak. **eli cebine gitmemek** (ya da **varmamak**) çok pinti olmak, para harcamaya kıyamamak. **eli** (ya da **eline) çabuk** işini çabucak yapan, çabuk iş gören (kimse). **eli çabukluk** eli çabuk olma özelliği. **eli dar (darda) olmak** paraca sıkıntıda bulunmak. **eli değmemek** bir işi yapmaya zaman bulamamak. **eli değmek 1)** eli dokunmak. **2)** bir şey yapmaya zaman ve fırsat bulmak. *ör. Elim değince çabuk bitiririm bu işi.* **eli dursa ayağı durmaz** (genellikle çocuklar için) çok hareketli, yerinde duramayan, kıpırdak. **eli ekmek tutmak** geçimini kendi kazancıyla sağlayacak duruma gelmek. **eli ermemek 1)** uzakta olan bir şeye eli yetişememek, ulaşamamak. *ör. Çocuğun elektrik düğmesine eli ermiyor ki ışığı yakabilsin.* **2)** bir işi yapmaya zaman bulamamak. **eli ermez, gücü yetmez** çok çaresiz, zavallı. *ör. Eli ermez gücü yetmez insanlarla uğraşmayın.* **eli geniş** cömert, eliaçık ya da geçimi iyi olan. **eli genişlemek** paraca sıkıntısız bir duruma gelmek, bol paraya kavuşmak. **eli (bir şeye) gitmek** bir şeyi kavramak üzere olmak. *ör. Kabadayının eli hançerine gitti ama sonra vazgeçti.* **eli hafif** (iğneci, dişçi vb. için) acıtmadan iğne yapan, diş çeken. **eli işe işe güce yetmez olmak** duygusal bunalıma düşerek hiçbir iş yapamaz duruma gelmek. **eli işe yatmak** bir işi yapabilecek el becerisi bulunmak, eli işe yabancılık çekmemek. **eli işte, gözü oynaşta** "iş yapar gibi görünüyor ama aklı başka yerde" anlamında söylenir. **eli kalem tutmak** düşündüğünü güzel bir anlatımla, gereği gibi yazmayı bilmek. **eli kolu bağlı** bir iş yapamaz durumda olan. **eli kolu bağlı kalmak** yapması gereken işi, engeller dolayısıyla yapamaz duruma gelip beklemek. *ör. Haber bekliyoruz, elimiz kolumuz bağlı kaldı, iş kalır belki.* **eli koynunda 1)** boş, işsiz. **2)** çaresiz. **3)** kimsenin işine karışmaz, sessiz. **eli koynunda kalmak** çaresiz kalmak. **eli kulağında** gerçekleşmek üzere, olması çok yakın. *ör. Baharın eli kulağındaydı.* **eli kurusun** "eli iş göremez olsun, eli tutmaz olsun" anlamında bir ilenç. **eli (elim, eliniz, elimiz, elleri) mahkûm** vermek, yerine getirmek, yapmak zorunda. **eli maşalı** (kadın için) saldırgan, kavgacı, edepsiz. **(bir işte) eli olmak** kötü bir işte gizli bir etkisi, gizli bir ilgisi bulunmak, alttan alta karışmış olmak. *ör. Onun bu cinayette eli olduğu sanılıyor.* **eli para görmek** para sıkıntısından az çok kurtulmak, para kazanmaya başlamak. **eli silah tutan** silah kullanmasını bilen. **eli sopalı** dayak da atan sert yönetici, zorba. **eli şakağında** düşünce içinde, tasalı, kaygılı. **eli uz** belli bir işte beceri sahibi, belli bir işi iyi yapan, usta. **eli uzun** fırsat buldukça öteberi çalan, hırsız. **eli varmamak** (ya da **gitmemek**) bir işi yapmaya gönlü olur vermemek, yapmaya kıyamamak. **(bir işe) eli yatkın** eli o işi yapmaya alışık olan, o işte el yatkınlığı bulunan. *ör. Kızın dikişe eli yatkındı.* **(bir işe) eli yatmak** eli o işi yapmaya alışmak, o işi yapacak el becerisi bulunmak. *ör. Baktım eli bu işe yatıyor, işi ona yükledim.* **eli yordamlı** eli işe yakışır olan. *ör. Delikanlı eli yordamlı birine benziyordu.* **eli yüzü düzgün** çirkin sayılmaz, yüzüne bakılır, güzelce. *ör. Eli yüzü düzgün bir kız bulup evlersin.* **(...nin) elinde** bakımına, gözetimine verilmiş, bakımı, gözetimi altında. *ör. Oğlan teyzesinin elinde büyüyor.* **elinde avuncunda nesi varsa** parasının, var-

lığının tümü, bütün varlığı. *ör. Elinde avucunda nesi varsa bu kadına yedirdi.* **(bir şey birinin) elinde (bulunmak** ya da **olmak) 1)** o şeye o kimse sahip (bulunmak). *ör. Araba şimdi onun elinde, isterse geri vermez.* **2)** o iş, o konu onun yetkisinde (olmak). *ör. Bu iş onun elinde, isterse yapar.* **(birinin) elinde büyümek 1)** (o kişice) bakılıp büyütülmek. *ör. Çocuk babaannesinin elinde büyümüştü.* **2)** *mec.* (o kimsece) eğitilip yetiştirilmek. *ör. Hepimiz onun elinde büyüdük.* **(bir şey birinin) elinde kalmak 1)** satılmayıp sahibinde kalmak, satılmamak. *ör. Karpuz bu yıl üreticinin elinde kaldı.* **2)** bir şeyi satmak istediği halde satamamak, elinden çıkarmayı başaramamak. *ör. İki düzine gömlek elimde kaldı.* **3)** birinin bakımında, yönetiminde olmak. **(bir iş) elinde olmak** isterse o işi yapabilmek, yapabilir olmak. *ör. Gitmek elinde ama gitmiyor.* **elinde olmamak** istediği halde yapamamak, istenci dışında bulunmak, önlemeye gücü yetmemek. *ör. Korkmuştu, elinde olmadan titriyordu.* **(birinin) elinde ... var** elinde bulunduruyor, (o şeye) sahip. *ör. Elinde parası var, istediğini yapar.* **(bir şeyi) elinde tutmak 1)** kendi tekeline almak, başkalarına kaptırmamak, tekelinde bulundurmak. **2)** bir malı satmayıp daha değerleneceği bir zamana bekletmek. **elinden** -den dolayı, yüzünden. *ör. Çok çektik onun elinden.* **elinden bir iş (şey) gelmemek 1)** yardımcı olma, bir şey yapma olanağını bulamamak, çaresiz kalmak. **2)** bir iş yapmayı becerememek, bilmemek, yeteneksiz olmak. **(bir şey birinin) elinden çıkmak** (o kimsece) yapılmış olmak. *ör. Usta elinden çıkmış iş hemen belli olur.* **elinden bir kaza** (ya da **sakatlık) çıkmak** istemeyerek birini yaralamak ya da öldürmek. **(bir şeyi) elinden düşürmemek** çok ilgi duyarak sürekli olarak elinde tutup kullanmak. *ör. Hoca, tespihi elinden düşürmezdi.* **elinden geleni ardına koymamak** yapabileceği bütün kötülükleri yapmak. **elinden geleni yapmak 1)** gücünün yettiğini yapmak, buna büyük çaba göstermek. *ör. Kusura bakma, ben elimden geleni yaptım ama olmadı.* **2)** yapabileceği her şeyi, her kötülüğü yapmak. *ör. Elinden geleni yaptı ama onu yıkmayı başaramadı.* **elinden gelmek** yapmayı becermek, yapabilmek. *ör. Kimisi için "elinden her iş gelir" derler.* **elinden gelmemek** başka türlü davranamamak, yapamamak. *ör. Kötülük yapmak elimden gelmez benim.* **elinden hiçbir şey kurtulmamak** her şeyi becerebilir olmak, her işi başarmak, yapabilmek. **elinden iş çıkmamak** işleri ağırdan almak, çabuk iş yapamamak. **elinden iyi iş gelmek** becerikli, hünerli olmak. **elinden kan çıkmak** *mec.* istemeyerek de olsa adam öldürmek. *ör. Şakalaşırken iş tatsızlaşmış, elinden kan çıkmıştı.* **(birinin) elinden kurtulmak** ondan kaçmayı ya da onu atlatmayı başarmak. **(birinin) elinden tutmak** ilerlemesine yardım etmek, kayırmak. **eline ağır** elinden hızlı iş çıkmayan, yavaş çalışan, eli ağır. **(birinin) eline ayağına düşmek kapanmak** ya da **sarılmak)** ayaklarına kapanıp bir dilekte bulunmak, çok yalvarmak. **eline ayağına üşenmemek** her türlü ayak hizmetlerini yüksünmeden yapmak. **(birinin) eline bakmak 1)** ancak o kimsenin yardımıyla geçinebilir durumda olmak. **2)** acaba ne getirdi diye gözlemek. **eline çabuk** elinden hızlı iş çıkan, çabuk iş gören, eli çabuk. **(birinin bir kimse) eline doğmak** yaşlı bir kimse, aile dostu olarak, bir kimseyi doğduğundan beri, çok yakından tanımak. *ör. O bunu yapmaz, bilmez miyim, elime doğdu.* **(birinin) eline düşmek 1)** kendisine hıncı bulunan birine işi düşmek, iş o kişiden bitecek olmak. *ör. Bir gün elime düşersen, görüşürüz.* **2)** ele geçmek, yakalanmak. *ör. Komutan, düşmanın eline düşmekten zor kurtulmuştu.* **3)** ele geçirilmek. *ör. Kent, düşman eline düşmüştü.* **4)** rastlantıyla gerçekleşmek, rastlamak. *ör. Kız, iyi bir koca eline düştü.* **eline erkek eli değmemiş (olmak)** (kız için) hiçbir erkekle oynaşmamış, çok namuslu (olmak). **eline eteğine doğru** hırsızlığı ve namussuzluğu yok, dürüst ve namuslu. **(birinin) eline eteğine sarılmak** çok yalvarmak. **eline fırsat geçmek** iyi bir olanak doğmak, iyi bir olanakla karşılaşmak. *ör. İnsan eline fırsat geçince ondan yararlanmalıdır.* **eline geçmek 1)** elde etmek, kazanmak, edinmek, sağlamak. *ör. Onun eline ayda kaç para geçerdi?* **2)** bulmak, rastlantıyla edinmek. *ör. Eline geçen fırsatı değerlendirir.* **3)** yakalanmak. *ör. Düşman eline geçenler kurtarıldı.* **(birinin) eline kalmak** kendisine yardım edecek, bakacak ya da kendisini geçindirecek başka kimsesi olmamak. *ör. Kadın hasta, kızının eline kaldı.* **eline (elinize** ya da **ellerinize) sağlık** el emeğiyle bir iş görene söylenen bir övgü sözü. **(biri, onun) eline su dökemez** söz konusu kimse, onun çırağı bile olamaz, ustalıkta, değerce ondan çok çok geride. **(bir şeyi birinin) eline tutuşturmak** ansızın ve karşısındakinin isteyip istemediğine bakmaksızın vermek. **eline vur, ekmeğini al** çok sessiz, çok zavallı, çok pısırık kimseler için söylenir. **(bir yerden) elini ayağını çekmek** (ya da **kesmek**) artık uğramaz olmak. **elini ayağını öpeyim** birine çok yalvardığını belirtmek için kullanılır. **elini belli etmek** (ya da **elini göstermek**) (kâğıt oyunlarında) elindeki kâğıtların durumunu öteki oyunculara belli edecek biçimde davranmak. **elini cebine atmak** para çıkarmaya davranmak. **elini çabuk tutmak** olabildiğince çabuk davranmak, olabildiğince çabuk yapmaya çalışmak. **(bir şeyden) elini eteğini çekmek** ilgisini iyice kesmek, artık yapmaz olmak. **elini kana bulamak** (ya da **bulaştırmak**) birini yaralamak ya da öldürmek. **(birinin) elini kolunu bağ-**

lamak onu bir şey yapamayacak duruma getirmek, her yönden engellemek. **elini kolunu sallaya sallaya gelmek 1)** bitirmeye gittiği bir işten bir sonuç almaksızın ya da elinde, getirmesi beklenen şey olmaksızın dönmek. **2)** gelirken bir armağan getirmemek. **elini kolunu sallaya sallaya gezmek** (ortada görünmemesi gereken kişi) kimseden çekinmeden ortalıkta dolaşmak. **elini kulağına atmak** gazel ya da türkü söylemek için bir elini kulakkepçesinin arkasına koymak, şarkı ya da türkü söylemeye başlamak. **elini oynatmak 1)** işi çabuk yapmak, işi yapmak için el devinimlerini hızlandırmak. *ör. Elini oynat biraz, acelem var.* **2)** gerektiğinde, gereken yere parayı esirgememek ya da bahşiş, rüşvet vermek. *ör. Bu işin olması için biraz elini oynatmak gerekir.* **elini sallasa ellisi (başını sallasa tellisi)** bir kimsenin, karşı cinsten pek çok kimseyi kolaylıkla elde edebileceğini, bir işaretiyle kendisine pek çok istekli çıkacağını belirtmek için söylenir. *ör. Oğluma kız mı yok, elini sallasa ellisi, başını sallasa tellisi gelir.* **elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak** (kadın için) hiçbir ev işine elini sürmemek, ev işi yapmamak, çok rahat yaşamak. **(bir şeye) elini sürmemek 1)** elini değdirmemek, eliyle dokunmamak. **2)** bir işi, kendisine yakıştırmayarak yapmamak. **elini taşın altına sokmak** (ya da **koymak**) *mec.* yapılması özveri isteyen, güç bir işin gerçekleşmesine katılmak. **elini uzatmak** yardım etmek. **(birine) elini veren kolunu alamaz** "ona verilen bir şeyi geri almak olanaksızdır" ya da "kendisine küçük bir yardımda bulunacak olsan, seni daha büyüklerine zorlar" anlamında söylenir. **elini vicdanına koyarak söylemek** yan tutmaksızın, duyuncunun sesini dinleyerek, doğru ve hakçasını söylemek. **(bir şeyden) elini yıkamak** (ya da **yumak**) o şeyi artık yitirmiş olmak, o şeyi bir daha göremez, yapamaz vb. duruma düşmek ya da o şeyden artık umudunu kesmek, onunla ilgilenmekten, uğraşmaktan vazgeçmek. **elinin altında** istediği zaman kolayca ulaşılabilecek yerde, hemen kullanılabilecek durumda, hazırda. *ör. İnsanın elinin altında birkaç kuruşu olmalı.* **elinin hamuruyla erkek işine karışmak** bilmediği, anlamadığı, becerremeyeceği bir işi yapmaya kalkışmak. **elinin körü** *hkr.* "kes şu aptal soruları, düşenceleri ; kötü bir şey söyleyeceğim şimdi!" anlamında bir azarlama sözü olarak söylenir. **elinle ver, ayağınla ara** geri vermek üzere aldığı bir şeyi getirmeyenlerden, getirmeyi geciktirenlerden yakınmak için söylenir. **... eliyle** ... aracılığıyla. *ör. Parayı Bakkal Mehmet eliyle gönder.* **eliyle hamur ovalar, gözüyle dana kovalar** "dikkatini, yaptığı işe vermez, iş yaparken başka şeylerle de ilgilenir" anlamında kullanılır. **(bir şeyi) eliyle koymuş gibi bulmak** hiç aramadan, olduğu yeri önceden biliyormuş gibi kolayca bulmak. **elle tutulacak tarafı (yanı) kalmamak 1)** parçalanmış, hırpalanmış, kötü durumda olmak, sağlam bir yanı bulunmamak. **2)** değersizleşmek, işe yaramazlaşmak, güvenilmezleşmek. **elle tutulur, gözle görülür** çok açık, çok belirgin, apaçık, somut. *ör. Konuda elle tutulur, gözle görülür bir değişme yok.* **eller yukarı!** "silahını at ve ellerini yukarı kaldırarak teslim ol!" anlamında bir söz. **ellerde gezmek 1)** çok beğenildiği, ilgi gördüğü için herkesin elinde bulunmak. *ör. Şiirleri ellerde gezmekteydi.* **2)** saygı ve sevgi görerek ağırlanmak. *ör. Köye gelse ellerde gezer o, çok severiz.* **elleri nasır bağlamak** ellerini çok sert, ağır işlerde uzun süre kullanmış olmak. **ellerim yanıma gelecek** "öleceğim, öteki dünyada hesap vereceğim, onun için doğru söylemeliyim" anlamında söylenir. **ellerim yanıma gelsin** "Tanrı canımı alsın ki doğru söylüyorum" anlamında bir ant. **ellerin dert görmesin** el ile yapılan bir işe teşekkür etmek için kullanılır.

el (II) *a.* **1** aile dışından biri, yakınlar dışında kalan kimse, yabancı. *ör. Böyle yapma, el insana güler.* **2** il, ülke, yurt. *ör. Şimdi bizim elde bahardır.* **3** oba, aşiret. *ör. Bizim el yaylaya göçtü.* **4** ahali, halk. *ör. Bu durumda el sokağa dökülmez mi?* **el adamı** aile dışından bir kimse, yabancı kimse. **el ağzına bakan, karısını tez boşar** "insan, özel yaşamıyla ilgili ciddi konularda başkasının düşünceleriyle hareket etmemelidir" anlamında söylenir. **el ağzıyla çorba içmek** başkasının düşüncelerini benimseyip onları söylemek. **el arı düşman körü (gayreti)** dosta düşmana karşı küçük düşmemek için. **el atına binen tez iner ➻ eğreti ata binen tez iner. el beğenmezse yer beğensin** "başkalarınca beğenilmeyen bir kimse olmaktansa ölmek daha iyidir" anlamında söylenir. **el el ile, değirmen yel ile** "insanlar bir arada yaşar, birbirlerine yardım eder, böylece işler yürür, nitekim yel değirmenini de yel işletir" anlamında söylenir. **el elin aynasıdır** insanlar birbirinin durum ve davranışını izlerler, onun için birbirlerinin özelliklerini iyi bilirler. **el elin eşeğini türkü çağırarak arar** "insan kendi sorunlarını ancak kendisi çözebilir, başkaları o sorunlarla ilgilenir görünse de yeterince ilgilenmezler" anlamında söylenir. **el elin nesine, gülerek gider yasına** bir kimsenin acısı başkasının umurunda olmaz, bu acıyla ilgilenir görünse bile keyfini bozmaz. **el eliyle yılan tutmak** yapılacak güç ve tehlikeli bir işe kendisi girişmeyip işi başkasına yaptırmak. *ör. Ne hindir o, el eliyle yılan tutar.* **el eliyle yılan tutulur** başkasına yaptırılan iş doğru dürüst olmaz, insan, kendi işini kendisi yapmalıdır. **ele uyan eşini boşar ➻ elin ağzına bakan karısını boşar. el gün** başkaları, yabancılar, herkes. **el için ağlayan gözden olur** başkası için yapılacak özverinin bir sınırı vardır. **el ile ge-**

len düğün bayram "bir sıkıntıya, herkes birlikte uğramışsa katlanılabilir" anlamında söylenir. **el kapısı 1)** geçim sağlamak için çalışılan yer. **2)** bir kızın gelin olarak gittiği ev. **3)** genellikle başkalarının evi, yurdu, yabancı ülke. *ör. İşçilerimiz el kapılarında neler çekiyor, bilen yok.* **el kapısına düşmek** yabancılar yanında çalışmak zorunda kalmak. **el kazanıyla aş kaynatmak** başkasının hazırladığı olanakları kendi hesabına kullanarak iş çevirmek. **el kesesi** başkalarının parası. **el kesesinden sultanım, develer olsun kurbanım** başkalarının parasıyla şatafatlı bir yaşam süren ve gereksiz yere bol para harcayan kimseleri anlatmak için söylenir. **el mi yaman, bey mi yaman? el yaman!** baştaki, yönetici ne denli güçlü olursa olsun, asıl güçlü olan halktır. **el yahşi biz yaman, el buğday biz saman** "yabancılar bizden değerli görülüyor, el üstünde tutuluyor" anlamında söylenir. **el yumruğunu yemeyen kendi yumruğunu değirmen taşı sanır** başkasının gücü karşısında boyun eğmek zorunda kalmamış kimse, kendini çok güçlü sanır. **elden ayrıksı** huyca kimseye benzemeyen. **elden vefa, zehirden şifa** zehirden iyileştirme beklenemez, bunun gibi, yabancılardan da bağlılık beklemek boştur. **ele güne** (ya da **ele güne karşı**) yabancılara karşı, herkese. *ör? Bizi ele güne rezil etme. Ele güne karşı rezil oluruz.* **ele güne rezil etmek** birini, başkalarına karşı kötü, utanılacak bir duruma düşürmek. **ele güne rezil olmak** utanılacak, kötü bir duruma düşmek. **ele verir öğüdü, kendi keser söğüdü** ➻ **ele verir talkını, kendi yutar salkımı**. **ele verir talkını, kendi yutar salkımı** "başkalarına verdiği öğüdü kendisi tutmaz, üstelik de tam tersini yapar" anlamında söylenir. **elin ağzı torba değil ki büzesin** (ya da **çeke bağlayasın** ya da **çekip büzesin**) "başkalarının söyleyecekleri, dedikodularını önleme olanağı yoktur, herkes kendine göre bir şeyler söyler, bu önlenemez, kimsenin ağzı tutulamaz" anlamında söylenir.

ela *a.* (. -) **1** gözde sarıya çalan açık kestanerengi. **2** *s.* bu renkte olan (göz).

elâlem *b. a. T. Ar.* (. - .) yabancılar, başkaları, el gün, herkes.

elaman *ünl. Ar.* (. . -) bıkkınlık, bezginlik, sızlanma, yakınma anlatır. *ör. Elaman şu çocuğun elinden!* **elaman çağırmak** (ya da **çekmek**) bezginlik, bıkkınlık, usanç gösterip yakınmak, sızlanmak. **elaman demek** çok usanmak, bıkmak, bezmek.

elan *be. Ar.* (.' .) *esk.* **1** şu anda, şimdi. **2** henüz, daha.

elastik *s. Fr.* ➻ **esnek**.

elastiki *s. Fr. Ar.* (. . . -) (**k** kalın okunur) ➻ **esnek**.

elastikiyet, -ti *a. Fr. Ar.* (**k** kalın okunur) ➻ **esneklik**.

elbet *be. Ar.* ➻ **elbette**.

elbette *be. Ar.* (.' .), (. .' .) kesinlikle, kuşkusuz olarak, doğallıkla.

elbezi, -ni *b. a.* temizleme ve kurulama işlerinde ya da kirlenen eli silmek için kullanılan sabunlu, ıslak bez.

elbir *s. ha.* kişilerin arasını bulan, arabulucu.

elbirliği, -ni *b. a.* bir işi yapmak için yapılan birleşme, dayanışma, birliktelik. **elbirliği etmek** güçlerini, çabalarını birleştirmek, dayanışmak.

elbirliğiyle *be.* elbirliği yaparak, hep birlikte olarak.

elbirlik *a. ha.* ara bulma işi, arabuluculuk.

elbise *a. Ar.* çamaşırın üzerine giyilen her türlü giyim eşyası, giyecek. *eş.* **giyi**.

elbiseli *s. Ar. T.* sırtında giysi olan, giyinik.

elbiselik *s.* ve *a. Ar. T.* giyecek yapılmaya elverişli ya da giysi yapılmak üzere ayrılmış (kumaş).

elbisesiz *s. Ar. T.* sırtında giyecek bulunmayan, çıplak.

elci *a. ha.* pamuk üreticisine ırgat sağlayan kimse, ırgatların başı. *ör. Ağa bir elci bulup ona ırgat toplattı.*

elcil *s.* başkalarının iyiliği uğruna çalışan, kendinden çok başkalarını düşünen (kimse).

elcilik *a.* elci olma durumu, elcinin yaptığı iş. *ör. Bu yıl elcilikten büyük para kazananlar oldu.*

elcillik *a.* elcil olma durumu.

elçi *a.* **1** bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse. *eş. esk.* **sefir** . **2** bir sorunun çözümü, bir uzlaşmanın sağlanması için birinin başka birine gönderdiği aracı. **3** *esk.* yalvaç, peygamber, resul. **elçiye zeval olmaz** bir kimsenin bir sözünü, bir haberini başka bir kimseye iletmekle görevli kimse, bu söz kırıcı bir söz, bir tehdit de olsa, bu aracılığından dolayı sorumlu tutulmaz.

elçievi, -ni *b. a.* elçinin oturduğu konut.

elçilik *a.***1** elçi olma durumu. *ör. Benim yaptığım bir elçilik yalnızca, karar sizin.* **2** elçinin[1] görevi. **3** elçinin içinde görevini yaptığı yapı. *eş. esk.* **sefaret**, **sefarethane**. **elçilik etmek** (ya da **yapmak**)**1)** elçi[1] olarak çalışmak, elçilik[2] görevinde bulunmak. **2)** iki taraf arasında uzlaştırıcı olmaya çalışmak. **elçilik uzmanı** bir elçiliğin, belli bir konudaki uzman görevlisi. *eş.* **ataşe**.

elçim *a. ha.* tutam, demet, deste. **elçim elçim** *ik. ha.* tutam tutam, demet demet, deste deste.

eldeci *a.* sahibi kendisi olsun ya da olmasın, bir malı uzun zamandır elinde tutan, kullanmakta olan kimse. *eş. esk.* **zilyet**.

eldecilik *a.* eldeci olma durumu. *ör. Tarlayı otuz yıldır ekip biçen onun üzerinde eldecilik savında bulunabilir.*

eldiven *b. a.* elleri dış etkilerden korumak için giyilen yün örgü, kumaş, deri ya da kauçuktan yapılan el giyeceği.

eldivenli *s.* eldiveni olan.

eldivensiz *s.* eldiveni olmayan.

elebaşı, -yı *b. a.* **1** oyunda arkadaşlarına baş olan çocuk. **2** kötü, olumsuz işlerde ya da eylemlerde önder olan kimse.
elebaşılık *b. a.* elebaşı olma durumu.
eleğimsağma *b. a. ha.* ➤ **gökkuşağı**.
elek *a.* tahta ya da kimi zaman metal bir kasnak ve bu kasnağın tek tarafına gerilmiş gözenekli tel, bez vb.den oluşan, taneli ya da un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak ya da incesini irisinden, kabasından ayırmak için kullanıl an araç. **eleğim var sacım var, komşuma ne borcum var** "kendi olanaklarım yeterli, kimseden yardıma gereksinim duymuyorum" anlamında söylenir. **(bir şeyi) elekten geçirmek 1)** elemek. **2)** ayırmak. **3)** *mec.* sıkı bir incelemeyle iyiyi kötüyü ayırmak, inceden inceye araştırıp gözden geçirmek, incelemek.
elekçi *a.* **1** elek yapan ya da satan kimse. **2** herhangi bir maddeyi elekten geçiren işçi.
elekçilik *a.* elek yapıp satma işi.
elektrifikasyon *a. Fr.* elektrik enerjisini endüstri, ulaşım ve gündelik yaşama uygulama, elektrik enerjisini her alanda kullanılır duruma getirme.
elektrik *a. Fr.* **1** maddenin elektron, pozitron, proton gibi parçacıklarının hareketleriyle ortaya çıkan enerji türü. **2** bu enerjinin gündelik yaşamda kullanılan biçimi. **3** bu enerjiyle sağlanan aydınlanma. **4** fizik biliminin, elektrik olaylarını inceleyen kolu. **5** *s.* elektrik enerjisiyle işleyen. *ör. Bir elektrik süpürgesi aldık.* **6** *mec.* coşku, gerilim ya da duygusal yakınlaşma. *ör. Aramızda bir elektrik oluştu.* **elektriği kesmek** elektrik enerjisinin akışını durdurmak. **elektriği yakmak** elektrik anahtarını çevirerek aydınlanmayı sağlamak. *ör. Odaya girince hemen elektriği yaktım.* **elektrik anahtarı** (ya da **düğmesi**) elektrik akımına komuta eden araç. **elektrik çarpması** canlının, elektrik bulunan bir yere dokunması nedeniyle ölmesi ya da güçlü bir biçimde sarsılması. **elektrik dinamosu** ➤ **dinamo**. **elektrik fırını** elektrik gücüyle işleyen fırın. **elektrik fincanı** elektriği taşımada kullanılan, akım geçirmeyen porselen. **elektrik kaynağı** elektrik gücü kullanılarak yapılan kaynak. **elektrik ocağı** elektrik gücüyle çalışan, ocak olarak kullanılan araç. **elektrik saati** ➤ **elektrik sayacı**. **elektrik santrali** elektrik üreten santral. **elektrik sayacı** kullanılan elektriği gösteren sayaç. **elektrik süpürgesi** elektrikle işleyen süpürge. **elektrik verilmek** elektrik vermek eylemine konu olmak. **elektrik vermek 1)** elektrik enerjisini kullandırmak. **2)** elektrik enerjisinin akışını sağlamak. **3)** işkence yapmak ereğiyle çıplak vücuda doğru akım vermek. **elektrik yayı** *fiz.* birbirine değmeyen iki kömür çubuk arasında elektrik akımı sırasında oluşan yay biçimindeki ışık.
elektrikçi *a. Fr. T.* elektrik işleri yapan usta.
elektrikçilik *a. Fr. T.* elektrikçinin işi.
elektrikleme *a. Fr. T.* elektrikleme eylemi.
elektriklemek *(-i) Fr. T. fiz.* üzerinde elektrik enerjisi bulunmayan bir iletkene, elektrikli bir başka iletkeni yaklaştırmak ya da değdirmek yoluyla elektrik gücü vermek, elektrikli bir duruma getirmek.
elektriklendirebilme *a. Fr. T.* elektriklendirebilmek eylemi.
elektriklendirebilmek *(-i) Fr. T.* elektiriklendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
elektriklendirilme *a. Fr. T.* elektriklendirilmek eylemi.
elektriklendirilmek *(nsz) Fr. T.* elektrikle aydınlatılması, elektrik enerjisini kullanır duruma gelmesi sağlanmak. *ör. Köyler elektriklendiriliyor.*
elektriklendirme *a. Fr. T.* **1** elektriklendirmek eylemi. **2** (bir yeri) elektrik enerjisini kullanır duruma getirme.
elektriklendirmek *(-i) Fr. T.* **1** elektrik enerjisiyle donatmak, elektrik gücünü kullanır duruma getirmek. **2** *mec.* bir yerde gergin bir durum yaratmak, gerginliğe, sinirliliğe yol açmak.
elektriklenebilme *a. Fr. T.* elektirklenebilmek eylemi.
elektirklenebilmek *(nsz) Fr. T.* elektiriklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
elektrikleniş *a. Fr. T.* elektriklenmek eylemi ya da biçimi.
elektrikleniverme *a. Fr. T.* elektrikleniivermek eylemi.
elektriklenivermek *(nsz) Fr. T. mec.* (ortalık, bir yer, hava) çabucak elektiriklenmek. *ör. Konuşmacının sözleriyle toplantı elektirikleniivermişti.*
elektriklenme *a. Fr. T.* elektriklenmek eylemi.
elektriklenmek *(nsz) Fr. T.* **1** elektrik enerjisiyle yüklü bir duruma gelmek. **2** *mec.* (ortalık, bir yer, hava) gerginleşmek. *ör. Toplantı ansızın elektriklendi ama sonra ortalık yatıştırıldı.*
elektrikli *s. Fr. T.* **1** elektrik enerjisiyle yüklü olan, elektriği olan. **2** elektrik gücüyle işleyen. **3** *mec.* gergin bir havaya girmiş bulunan. **elektrikli daktilo** elektrik gücüyle işleyen yazı makinesi. **elektrikli tren** elektrik gücüyle işleyen tren.
elektriksel *s. Fr. T.* elektrikle ilgili.
elektriksiz *s. Fr. T.* **1** elektrik enerjisiyle yüklü olmayan. **2** elektriği bulunmayan, olmayan. *ör. Eskiden köylerimiz elektriksizdi.*
elektriksizlik *a. Fr. T.* elektriksiz olma durumu. *ör. Köylerimiz yolsuzluktan, elektriksizlikten çok çekmiştir.*
elektro- *Yun.* **1** Yunanca "elektron" [sarı kehribar] sözcüğünden alınan ve önüne getirildiği sözcüğün elektrikle ilgili olduğunu ya da elektriksel özellikleri bulunduğunu bildiren önek. **2** ➤ **elektrokardiyografi**. **elektro çekmek** elektrokardiyografi çekmek. **elektro çektirmek** elektrokardiyografi çektirmek.

elektroakumetre *a. Fr. hek.* elektrikli dinleme aygıtı.
elektroansefalografi *a. Fr. hek.* beyin gözelerinin ve saçlı derinin topladığı gizilgüç farklarının yazılması.
elektroansefalogram *a. Fr. hek.* beyin gözelerinin doğurduğu gizilgüç farklarının yazılmasıyla elde edilen çizelge.
elektrobiyoloji *a. Fr.* canlı varlıklardaki elektrik olaylarını konu alan bilim.
elektrodinamik *a. Fr.* **1** elektrik akımlarını devimbilim yönünden inceleyen fizik dalı. **2** *s.* bu fizik dalıyla ilgili olan.
elektrodinamometre *a. Fr.* elektrik akımının yeğinliğini ölçmekte yararlanılan aygıt.
elektrofon *a. Fr.* fonograf kayıtlarını okuyup elektrik akımı aracılığıyla yükselterek sese çevirmek için gerekli araçları içinde toplayan aygıt.
elektrogitar *b. a. Fr. müz.* elektrik gücüyle sesi yükseltilen, elektriğe bağlanarak çalınan gitar.
elektrojen *s. Fr.* elektrik üreten (dizge).
elektrokardiyograf *a. Fr.* ➻ **kardiyograf**.
elektrokardiyografi *a. Fr.* ➻ **kardiyografi**.
elektrokardiyogram *a. Fr.* ➻ **kardiyogram**.
elektrolit, -ti *a. Fr. fiz.* elektroliz işleminde çözülen madde.
elektroliz *a. Fr. fiz.* elektrik akımının etkisiyle ortaya çıkan kimyasal ayrışma.
elektromanyetik *s. Fr. fiz.* **1** elektromanyetizması olan. **2** elektromanyetizma ile ilgili bulunan. **elektromanyetik dalgalar** *fiz.* ışık hızıyla yayılan, yeğinlikleri periyodik olarak değişen, elektrik ve manyetik alanlardan oluşmuş dalgalar. *eş.* **hertz dalgaları**. **elektromanyetik güç (enerji)** *fiz.* manyetik alan içindeki elektrik akışını etkileyen güç.
elektromanyetizma *a. Fr. fiz.* **1** elektriklenme ile mıknatıslanmanın karşılıklı olarak etkilenmeleri sonucu ortaya çıkan olayların tümü. **2** elektrik akımıyla mıknatıs oluşturma.
elektrometalürji *a. Fr.* **1** metalürji ürünlerinin elde edilmesinde ve arıtılmasında termik elektriğin ısı ve elektroliz özelliklerinin kullanılması. **2** elektrikle ısıtma olaylarından yararlanılarak yapılan ve madenlere uygulanan termik işlemlerin tümü.
elektrometre *a. Fr.* elektrikle kullanılan türlü ölçü aygıtlarının ortak adı.
elektromıknatıs *a. Fr. fiz.* içinde manyetik akıyı toplayarak artıran bir yumuşak demir bulunan bobin ya da bobinlere, doğru akım geçirilerek elde edilen mıknatıs.
elektromotor *s. Fr. fiz.* **1** mekanik ya da kimyasal bir etki altında elektrik üreten. **2** *a.* elektrik enerjisini mekanik enerjiye dönüştüren aygıt.
elektron *a. Fr. fiz.* negatif elektrik atomu.
elektronegatif *s. Fr. fiz.* elektrolizde pozitif kutupta toplanma özelliği olan (cisimler).
elektronik *s. Fr. fiz.* **1** elektron temeline dayanan, elektronla ilgili. **2** *a.* serbest durumdaki elektronların etkisiyle oluşan olayları inceleyen, konu alan bilim dalı. **elektronik beyin** *esk.* ➻ **bilgisayar**. **elektronik çalgılar** *müz.* müzik sesleri elde etmek için elektrik salınımları üreten ve hoparlör aracılığıyla bu sesleri dışa veren müzik araçlarının tümü. **elektronik müzik** *müz.* elektronik çalgılarla oluşturulan müzik.
elektronikçi *a. Fr. T.* elektronik uzmanı, elektronikle uğraşan kimse.
elektropozitif *s. Fr. fiz.* elektrolizde negatif kutupta toplanma özelliği olan (cisimler).
elektroradyolog *a. Fr. hek.* elektroradyoloji uzmanı hekim.
elektroradyoloji *a. Fr. hek.* hastalıkların tanılanması ve iyileştirilmesinde elektrik ışınlarının uygulanmasını konu alan hekimlik dalı.
elektroskop, -pu *a. Fr. fiz.* bir cisimde elektrik yükünün varlığını ve bu yükün pozitif ya da negatif oluşunu ve elektriklenmenin derecesini bulmaya yarayan aygıt.
elektrostatik *s. Fr. fiz.* **1** denge durumunda bulunan elektrikle ilgili. **2** *a.* elektriklenmiş cisimler üzerinde elektriği denge durumunda inceleyen fizik dalı.
elektroşok, -ku *a. Fr. hek.* ruh hastalıklarında, beyinden çok kısa süreli yüksek elektrik akımı geçirerek, hastayı iyileştirmeye çalışma yöntemi.
elektrot, -tu *a. Fr. fiz.* **1** kullanıldığı ortamda elektrik akımını taşıyan iletken parça. **2** bir elektrolitin içine daldırılan iki iletken çubuktan her biri; bu çubukların pozitifine ***anot***, negatifine ***katot*** adı verilir.
elektroteknik *s. Fr.* **1** elektrik tekniğiyle ilgili, elektrik tekniğine dayanan. **2** *a.* elektrik tekniğini, elektriğin uygulanmasını konu alan bilim dalı.
elem *a. Ar.* üzüntü, acı, dert, keder.
eleman *a. Fr.* **1** bileşik bir şeyi oluşturan şeylerden her biri, öğe. **2** bir kuruluşta, bir yerde çalışan insanların her biri. *ör. Özel kuruluşlar elemanlarını iyi seçer.* **3** *mat.* bir kümede yer alan öğelerden her biri. **eleman sayısı** *mat.* bir kümede bulunan öğelerin sayısı.
elemanter *s. Fr.* yalın bir öğe oluşturan, öğelerle ilgili olan.
eleme *a.* **1** elemek eylemi. **2** *s.* elenmiş, elenerek seçilmiş olan. **3** *a. sp.* çeyrek sona katılacak sporcu ve takımları ayırmak için düzenlenen seçme yarışı. **4** *ruhb.* canlı yığınlarını ya da olayları değerlendirerek, belirli bir amaç ya da ölçüye göre, aralarından kimilerini ayırma. **eleme sınavı** herhangi bir eğitim kurumuna başvuran istekliler arasından belli düzeyde bulunanları seçmek için düzenlenen iki aşamalı sınavdan ilki.
elemek *(-i)* **1** elek yardımıyla ayıklamak, elekten geçirmek, incesini irisinden, kabasından ayırmak. **2** *mec.* iyisini kötüsünden ayırmak, ayıklamak, gözden geçirmek. **3** *mec.* yarışma

ya da sınav yoluyla en iyileri seçmek. **4** ipliği elemgeden geçirerek yumak durumuna getirmek. **5** *sp.* bir yarışmacıyı ya da takımı yenerek yarış dışı bırakmak. **6** *ruhb.* canlı yığınlarını ve olayları değerlendirerek, belirli bir amaç ya da ölçüye göre, aralarından kimilerini ayırmak.

element, -ti *a. Al. kim.* kimyasal çözümleme yoluyla ayrıştırılamayan ya da bireşimle elde edilemeyen madde.

elemge *a. ha.* çile durumunda bulunan ipliği masuraya sarmak ya da yumak yapmakta yararlanılan çıkrık.

elemli *s. Ar. T.* üzüntü içinde bulunan, üzüntülü (kimse).

Elence *ö. a.* ¸**Yunanca, Helence, Grekçe.**

elenebilme *a.* elenebilmek eylemi.

elenebilmek *(nsz)* elenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Un kepekliyse elenebilir.*

eleniş *a.* elenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Takımın elenişi taraftarlarını üzdü.*

eleniverme *a.* elenivermek eylemi.

elenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede elenmek.

elenme *a.* **1** elenmek eylemi. **2** *sp.* yenilerek yarış dışı kalma.

elenmek *(nsz)* **1** elemek eylemi yapılmak, elemek eylemine konu olmak. **2** sınavdan geçirilerek seçilmek. **3** *sp.* yenilerek yarış dışı kalmak.

elenti *a. ha.* buğday, arpa ve benzeri bir nesnenin kalburdan geçmiş bölümü.

elerki, -ni *b. a.* ➻ **demokrasi.**

elerkil *b. s.* ➻ **demokratik.**

eleştirebilme *a.* eleştirebilmek eylemi.

eleştirebilmek *(-i)* eleştirmek elinde olmak, eleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Şiiri eleştirebilmek için ozan olmak gerekmez.*

eleştiregelme *a.* eleştiregelmek eylemi.

eleştiregelmek *(-i)* öteden beri eleştirmek. *ör. Onun başkalarında eleştiregeldiğimiz bir davranışı benimsemesi hoş değil.*

eleştirel *s.* eleştiri özelliği taşıyan.

eleştiri *a.* **1** bir insanı, bir konuyu, bir yapıtı, doğru ve yanlış yönlerini bulup göstermek ereğiyle inceleme işi.*eş. esk.* **tenkit.** *ör. Eleştiri sözcüğü eleştirmek eyleminden türemiştir.* **2** böyle bir inceleme sonucu genellikle yanlış görülenleri belirtme işi. **3** *yaz.* amacı, bir yazın ya da sanat yapıtını her yönüyle ele alıp açıklamak, anlaşılmasını sağlamak ve değerlendirmek olan yazı türü. *eş. esk.* **tenkit, kritik.** **4** *fels.* özellikle bilginin dayanaklarını ve doğruluk durumunu inceleme, sınama, yargılama işi. *eş. esk.* **tenkit, kritik.**

eleştirici *a.* **1** ➻ **eleştirmeci, eleştirmen.** **2** *s.* eleştiri özelliği taşıyan, eleştiren. *ör. Eleştirici tutumla incelenirse, bu açıkça belirir.*

eleştiricilik *a.* **1** eleştirici olma, eleştiren bir tutum alma, eleştiri yapma durumu. **2** ➻ **eleştirmenlik.** **3** ➻ **eleştirimcilik.**

eleştirilebilme *a.* eleştirilebilmek eylemi.

eleştirilebilmek *(nsz)* eleştirilmesi olanak içinde olmak, eleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Demokraside eleştiri özgürlüğü vardır, her şey eleştirilebilir.*

eleştirilegelme *a.* eleştirilegelmek eylemi.

eleştirilegelmek *(nsz)* öteden beri eleştirilmek, her zaman eleştiri konusu olmak. *ör. Böylesi tutumlar hep eleştirilegelmiştir.*

eleştirilme *a.* eleştirilmek eylemi.

eleştirilmek *(nsz)* eleştiri işi kendisine yapılmak, eleştiriye konu olmak.

eleştirim *a.* eleştirmek eylemi.

eleştirimci *s. fels.* eleştirimcilikle ilgili ya da eleştirimcilik yandaşı.

eleştirimcilik *a. fels.* **1** düşünür Kant'ın koyduğu bilgi kuramı, aklın ve bilginin olanaklarını ve sınırlarını belirlemek üzere, özellikle dogmacılığa ve kuşkuculuğa karşı olarak geliştirdiği felsefe yöntemi. *eş.* **kritisizm.** **2** *fels.* bilginin sınırı konusundaki felsefe bilinci ve bu bilincin uyanık tutulması, bir felsefe kurarken insan bilgisini bir eleştiriden geçirmeyi ilk koşul olarak alan görüş.

eleştirisel *s.* ➻ **eleştirel.**

eleştiriş *a.* eleştirmek eylemi ya da biçimi.

eleştirme *a.* **1** eleştirmek eylemi. **2** ➻ **eleştiri.**

eleştirmeci *a.* ➻ **eleştirmen.**

eleştirmecilik *a.* ➻ **eleştirmenlik.**

eleştirmek *(-i)* **1** bir düşüncenin, bir yargının, bir davranışın vb. doğruluk ya da yanlışlığını ortaya çıkarmak, gerçek değerini belirtmek üzere onu inceleyip sonuca varmak. *eş. esk.* **tenkit etmek.** **2** *yaz.* bir yazın ya da sanat yapıtını her yönüyle ele alıp değerlendirmek. *ör. Bir sanat yapıtını eleştirmek birikim ister.* **3** genellikle, yerinde görülmeyen düşünce ve eylemleri belirtmek. *ör. Onu durmadan eleştirmekle yola getiremezsin.*

eleştirmeli *s.* ➻ **eleştirel.**

eleştirmen *a. yaz.* eleştiri adı verilen yazınsal türde yazılar yazan, yazın ve sanat yapıtlarını inceleyip değerlendiren, eleştiri yapan kimse. *eş. esk.* **münekkit.** *ör. Bizde eleştirmen yetişmiyor derler, eleştirmenlik işe yaramaz derler.*

eleştirmenlik *a.* eleştirmenin yaptığı iş.

eletilme *a.* eletilmek eylemi.

eletilmek *(nsz)* elemek eylemi yaptırılmak, elenmesi sağlanmak. *ör. Buğday eletilerek ambara konuldu.*

eletme *a.* eletmek eylemi.

eletmek *(-i; -i, -e)* elemek eylemini yaptırmak.

eleveren *s.* yasadışı şeyleri yetkili yerlere haber veren, haber ulaştırarak yakalatan (kimse). *eş. esk.* **muhbir.**

eleverenlik *a.* eleveren olma durumu.

eleyebilme *a.* eleyebilmek eylemi.

eleyebilmek *(-i)* elemek elinde olmak, elemeyi becermek, eleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eleyiş *a.* elemek eylemi ya da biçimi.

eleyiverme *a.* eleyivermek eylemi.

eleyivermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda elemek.
elezer *b. a.* ➻ **sadist**.
elezerlik *b. a.* ➻ **sadizm**.
elezim *b. a.* ➻ **sadizm**.
elezimci *b. a.* ➻ **sadist**.
elgin *s.* doğduğu yerlerden ayrı düşmüş olan, gurbette yaşayan, yabancı. *eş.* **garip**[2].
elginlik *a.* elgin olma durumu.
elhamdülillah *ünl. Ar.* (. .' . . -) Tanrı'ya şükürler olsun.
elhasıl *be.* ve *bağ. Ar.* (.' - .) *esk.* sonuç olarak, sözün kısası, kısacası. *eş.* **velhasıl**.
eliaçık *b. s.* parasını ve malını başkalarından esirgemeyen, verdi mi bolca veren (kimse). *eş.* **cömert**.
eliaçıklık *b. a.* eliaçık olma durumu.
elif *a. Ar.* Arap abecesinin ilk harfinin adı. **elifi elifine 1)** (benzerlik için) harfi harfine. **2)** (uygunluk için) noktası noktasına, tam olarak, tam. **3** (saat için) saatin akrebiyle yelkovanı tam rakamların üstüne gelmiş durumda, saati tam gösterir halde. *ör. Saat elifi elifine on birdi.* **elifi görse mertek (direk) sanır** "okuyup yazması yoktur, bilgisizdir" anlamında söylenir. **elifi yüzünde, ekmeği dizinde** terbiyesizce karşılık veren, arsız, utanmaz sıkılmaz kimseler için söylenir.
elifba *a. Ar. esk.* Arapça, Farsça ve Osmanlıcanın abecesine verilen ad.
elik *a. ha.* ➻ **dağkeçisi**.
elim *s. Ar.* (. -) üzüntü verici, acıklı, acınacak.
elindelik *a. fels.* istencin istendiği biçimde belirebilme gücü, insanın dilediğini seçme erki, seçme ve yapabilme gücü. *ör. Elindelik, bir bakıma, elinde olma, yapabilme durumudur.*
elips *a. Fr. mat.* odak adı verilen iki ayrı noktaya olan uzaklıklarının toplamı birbirine denk olan noktalar kümesinin oluşturduğu kapalı eğri.
elipsoidal, -li *s. Fr. mat.* elipsoit biçiminde olan, elipsoitle ilgili.
elipsoit *s. Fr. mat.* **1** elipse benzeyen, elips biçiminde olan. **2** *a.* bir elipsin kendi ekseni dolayında döndürülmesiyle oluşan cismin biçimi.
eliptik *s. Fr. mat.* elips biçiminde olan, elips ile ilgili.
elisıkı *b. s.* ve *b. a.* parasını ve malını harcamakta çok tutumlu davranan, aşırı tutumlu (kimse). *eş.* **cimri, pinti**.
elisıkılaşma *a.* elisıkılaşmak eylemi.
elisıkılaşmak *(nsz)* elisıkı biri durumuna gelmek, cimrileşmek, pintileşmek.
elisıkılık *b. a.* elisıkı olma niteliği.
elişi, -ni *b. a.* okullarda kâğıt, mukavva, tahta gibi şeylerle, el alıştırmak, yaratıcılık, düzenleme ve biçim verme becerisi kazandırmak için yaptırılan işler. **elişi kâğıdı** bir yüzü parlak renkli kâğıt.
elit, -ti *a. Fr.* ➻ **seçkin**.
elkızı, -nı *b. a. ha. mec.* (kocaya göre) eş, karı, gelin.
elkitabı, -nı *b. a. T. Ar.* bir konuda, herkesin kolaylıkla yararlanabileceği biçimde hazırlanmış bilgilendirici kitap.
ellek *a. ha.* **1** eli çabuk, becerikli. **2** cilveli, oynak, orospu.
elleme *a.* **1** ellemek eylemi. **2** *ha.* el ile seçilmiş, iyi. **3** *ha.* atın, ön ayaklarını birbirine çarpa çarpa gitmesi.
ellemek *(-i)* el değdirmek, el ile dokunmak, el ile karıştırmak, el ile yoklamak.
ellenme *a.* ellenmek eylemi.
ellenmek *(nsz)* ellemek eylemi yapılmak, el ile dokunulmak, el ile yoklanmak. **ellenmiş dillenmiş** (kadın için) onunla bununla oynaştığı herkesçe bilinen, orospuluğu herkesin dilinde olan, iffetsizliği dillere düşmüş, kötü ünlü.
elleşme *a. ha.* elleşmek eylemi.
elleşmek *(-le) ha.* **1** el ile değmek, dokunmak. **2** ellerle itişerek şakalaşmak. **3** ağır bir yükü kaldırmak için birkaç kişi el ele tutuşmak. **4** tokalaşmak. **5** el ele vermek, yardımlaşmak. **6** alışverişte, alanla satan birbirinin elini tutup sıkarak alım satımda uzlaşmak. **7** (güreşte rakipler) asıl güreşten önce birbirini el ile sınayarak güç denemesi yapmak. **8** (çocuk oyunlarında) eş seçmek, eşleşmek. **9** *mec.* birine dokunacak söz söylemek, sataşmak. **10** *arg.* birbirini el ile uyararak sevişmek.
elletilme *a.* elletilmek eylemi.
elletilmek *(nsz)* elletmek eylemi yapılmak, ellenmesi sağlanmak.
elletme *a.* elletmek eylemi.
elletmek *(-i, -e)* ellemek eylemini yaptırmak, ellenmesini sağlamak.
elleyebilme *a.* elleyebilmek eylemi.
elleyebilmek *(-i)* ellemek elinde olmak, elleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
elli (I) *a.* **1** kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı. **2** bu sayının simgesi olan rakam, 50, L. **3** *s.* kırk dokuzdan bir artık olan (sayı), beş kere on. **elli altı** *arg.* tokat, şamar. **elli altıya kalkmak** *arg.* (eşya) çalınmak, (ev) soyulmak. **elli dirhem otuz** *arg.* ayakta duramayacak denli sarhoş, çok sarhoş. **elli iki** *arg.* eksiği olmayan, tam iskambil destesi. **elli sekiz 1)** *ha.* erkeğe söylenen bir sövgü sözü. **2)** *arg.* edilgin eşcinsel (erkek).
elli (II) *s.* eli olan.
ellik (I) *a.* **1** *ha.* eldiven. **2** *ha.* ekin biçerken, orak kesmesin diye, sol elin parmaklarına geçirilen, tahtadan yapılmış, eldiven biçiminde bir araç. **3** *den.* yelken dikenlerin kullandığı, madeni yüksüğü bulunan meşin eldiven.
ellik (II) *a.* el **(II)** olma durumu. **ellik gâvuru** *ha. mec.* acımasız kişi, zalim.
ellilik *s.* **1** içinde bir şeyden elli tane bulunan ya da elli tanesi bir arada olan. **2** elli yaşında olan. **3** *a. esk.* elli kuruş ya da elli lira değerinde para.
ellinci *s.* *(**elli** sayısının sıra sıfatı)* sırada kırk dokuzuncudan sonra gelen. *ör. Kuruluşun ellinci yılı kutlandı.*

ellincilik *a.* elinci olma durumu.
ellişer *s.* *(elli sıfatının üleştirme biçimi)* her kezinde ellisi bir arada olan ya da her birine elli tane. **ellişer ellişer** *ik. be.* ve *ik. s.* elli tanesi bir arada olarak.
ellişerlik *a.* ellişer ellişer, elli tanesi bir arada olma durumu. *ör. Ellişerlik paketler yapılarak kamyona yüklendi.*
elma *a. bitb.* **1** gülgillerden, humusça zengin ve nemli topraklarda, bol güneş alan yerlerde yetişen, kenarları dişli oval yaprakları olan, açık pembe ya da ak çiçekler açan, dayanıklı bir meyve ağacı. **2** bu ağacın parlak kabuklu, kırmızıdan beyaza değin türlü renkte, hoş kokulu, ekşi ya da tatlı, sert ya da gevrek dokulu, ufak çekirdekli, besince çok değerli meyvesi. **elma gibi** (yanak için) sağlıklı ve kırmızı. **elma sirkesi** elma suyundan yapılan sirke. **elma suyu** elmadan elde edilen meyve suyu. **elma şarabı** elma suyunun mayalanmasıyla elde edilen içki. **elma şurubu** elmanın şekerle kaynatılmasıyla yapılan şurup. **elma yanaklı** sağlıklı görünen ve yanakları kırmızı olan (kimse).
elmabaş *b. a. ha.* **1** ➻ **tepelidalgıç**. **2** kırmızı başlı büyük bir arı, eşekarısı.
elmacık *a. gövb.* yüzde, yanakla göz arasında bulunan ve az çok çıkıntılı olan bölüm.
elmacıkkemiği, -ni *b. a. gövb.* yüzde, yanak ile göz arasında bulunan ve az çok çıkıntı oluşturan kemik.
elmalı *s.* elması olan (ağaç).
elmalık *a.* elma ağacı ve meyvesi yetiştirilen yer, elma bahçesi.
elmas *a. Ar.* **1** çok sert bir taş olan ve doğada genellikle renksiz ve saydam olarak bulunan arı karbon. **2** mücevher olarak kullanılan saydam ve çok değerli taş. **3** ➻ **elmastıraş**. **4** *s.* elmas taşlarıyla süslenmiş (takı). *ör. Dün bir elmas yüzük aldım.* **5** *s. mec.* çok değerli, üstün nitelikli. *ör. Elmas bir fırsat ele geçirdi.* **elmas gibi** çok iyi nitelikli, çok temiz, çok değerli. **elmasım** "sevgilim, canım, güzelim" gibi bir seslenme sözü olarak söylenir.
elmasçı *a. Ar. T.* **1** madenden elmas çıkaran kimse. **2** elmas işleyen kuyumcu.
elmasçılık *a. Ar. T.* elmasçının işi.
elmasiye *a. Ar.* (. - . .) dondurulmuş meyve suyundan yapılan bir tür pelte.
elmaslama *a. Ar. T.* elmaslamak eylemi.
elmaslamak *(-i) Ar. T.* bir bileğitaşını elmas parçasıyla düzleyip parlatmak.
elmaslı *s. Ar. T.* **1** elmasla süslenmiş olan. **2** bileşiminde elmas tozu bulunan. *ör. Elmaslı alaşım oluşturuyoruz.*
elmastıraş *b. s.* ve *b. a. Ar. Far.* **1** üzeri elmas gibi yontulmuş (iyi cins cam). *eş.* **billur**, **kristal**. *ör. Eskiden elmastıraş nargileler vardı.* **2** camcıların cam kesmekte kullandıkları, ucu elmaslı, kalem biçiminde keski. **3** elmas yontan usta.
elmaşekeri, -ni *b. a. T. Far.* boya katılmış şeker şerbetine batırılarak üzeri şekerlenen ve bir çubuğa geçirilip şeker olarak satılan elma.
elmaşekerci *b. a. T. Far. T.* elmaşekeri satan kimse.
eloğlu, -nu *b. a.* **1** elin adamı, başkası, yabancı, el **(II)** . **2** *mec.* (kadına göre) koca, eş.
eltası, -nı *b. a. T. Far.* içinde sabunlu su hazırlanıp el temizlemekte ya da el, yüz yıkanırken su dökünmekte kullanılan tas.
elti *a.* kardeş karılarının birine göre ötekinin adı.
eltilik *a.* elti olma durumu. *ör. Kadın, "Benim eltimin eltiliği batsın!" diye yakınıyordu.*
eltopu, -nu *b. a. sp.* yedişer ya da on birer kişilik iki takım arasında ve yalnızca el ile oynanan, topu karşı takım kalesine atarak sayı yapmaya dayanan top oyunu. *eş.* **hentbol**.
elulağı, -nı *b. a.* **1** önemli iş yapan kimselerin küçük işlerde kullandığı yamak, yardımcı. **2** *mec.* yapılmakta olan işte kullanılan araç.
elulaklığı, -nı *b. a.* yamaklık, yardımcılık.
elvan *ç. a. Ar.* **1** *esk.* renkler. **2** *s.* türlü renklerde olan. **elvan elvan** *ik.* türlü türlü, çeşit çeşit.
elveda, -ı *ünl. Ar. esk.* (. . -) **1** bir daha görüşülemeyeceği, kavuşulamayacağı düşünülen bir şeyden ayrılırken kullanılır. *ör. Yaşlanıyorum, elveda ey gençlik!* **2** bir daha karşılaşılmayacak biçimde ayrılırken "hoşça kalın, Allah'a emanet olun, allahaısmarladık" anlamında söylenir.
elverdiğince *be.* olanak ölçüsünde, yeterli olduğu ölçüde, olanak bulunduğu kadar. *ör. Onu elverdiğince korumuştum.*
elverişli *b. s.* bir işe uygun gelen, işe yarayan, kullanılabilen, uygun, işe yarar. **elverişli gelmek** (ya da **olmak**) uygun, işe yarar olmak.
elverişlilik *b. a.* elverişli olma durumu.
elverişsiz *b. s.* elverişli olmayan, uygun gelmeyen, işe yaramayan, kullanılamayan. **elverişsiz olmak** işe uygun gelmemek, işe yaramamak.
elverişsizleşebilme *a.* elverişsizleşebilmek eylemi.
elverişsizleşebilmek *(nsz)* elverişsizleşmesi olanak içinde olmak, elverişsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Şimdi yapalım, sonraya bırakırsak durum elverişsizleşebilir.*
elverişsizleşme *a.* elverişsizleşmek eylemi.
elverişsizleşmek *(nsz)* elverişsiz bir duruma gelmek.
elverişsizlik *b. a.* elverişsiz olma durumu.
elverme *a.* elvermek eylemi.
elvermek *(-e)* **1** bir şeye yetecek ölçüde, durumda, nicelikte vb. olmak, yetmek. **2** uygun gelmek, kullanılabilir, olanaklı olmak. **elverir ki** yeter ki.
elvermeme *a.* elvermemek eylemi.
elvermemek *(nsz)* **1** uygun bulmamak, uygun gelmemek, uygun olmamak, olanak bulunmamak. **2** yeterli olmamak, yetmemek. *ör. İşe paramız elvermeyecek.*
elvermeyiş *b. a.* elvermemek eylemi ya da biçimi.

elyaf *ç. a. Ar.* (. -) genellikle iplik durumuna getirilebilecek lifli maddeler, teller, lifler.
elyaflı *ç. s. Ar. T.* (. - .) içinde elyaf bulunan, elyafı olan (madde).
elzem *s. Ar. esk.* en gerekli olan, vazgeçilmez.
em *a. ha.* **1** ilaç, deva, merhem. **2** *mec.* çare. **eme yaramak** işe yaramak. **eme seme yaramamak** *ha.* **1)** hiçbir işe yaramamak, yararsız olmak. **2)** makbule geçmemek, işe yarar sayılmamak, takdire değer bulunmamak.
emanet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** birine, geri alınmak üzere, geçici olarak bırakılan, teslim alan kişice korunması gereken eşya, kimse vb. **2** bir kimse aracılığıyla birine gönderilen para, eşya vb. **3** eşyanın, para karşılığında ya da parasız, geçici olarak bırakıldığı yer, emanetçi. **4** *ha. mec.* can. *ör. Tanrı emanetini alsa da kurtulsam.* **emanet bırakmak** bir eşyayı ya da parayı, koruma işi yapan kimseye ya da yere vermek. **emanet etmek** bir şeyi, birine ya da bir yere, korunması için geçici ya da sürekli olarak bırakmak. **emanet vermek** bir şeyi birine, geri almak üzere vermek. **emanete bırakmak** emanetçiye bırakmak. **emanete hıyanet olmaz** "emanet olarak bırakılan şey titizlikle korunmalıdır" anlamında söylenir.
emanetçi *a. Ar. T.* (. - . .) kendisine bırakılan eşyayı bir ücret karşılığında koruyan kimse ya da yer. *ör. Valizimi otogardaki emanetçiye bıraktım.*
emanetçilik *a. Ar.T.* emanetçinin işi.
emaneten *be. Ar.* daha sonra geri almak üzere, geçici olarak.
emare *a. Ar.* (. - .) *esk.* belirti, ipucu, iz.
emaret, -ti *a. Ar.* (. - .) *tar.* beylik, emirlik.
emay *a. Fr. kim.* kimi maddeleri korumak, boyamak ve onlara belirli bir parlaklık kazandırmak için kullanılan, saydam ya da donuk, cama benzeyen bir cila.
emaycı *a. Fr. T.* seramik ya da madeni eşyayı emayla kaplamak işinde çalışan işçi.
emaycılık *a. Fr. T.* emaycının işi.
emaye *s. Fr.* üzeri emayla kaplanmış olan. **emaye etmek** ➤ **emaylamak**.
emaylama *a. Fr. T.* **1** emaylamak eylemi. **2** boyalara maden oksitler katarak, bir madeni parçayı emaya benzer renklerle kaplamak amacıyla yapılan sanat çalışması.
emaylamak *(-i) Fr. T.* emayla kaplamak.
embilim *b. a.* ilaçlar konusunda bilimsel araştırmalar yapan, ilaçların etkisini ve kullanılışlarını konu alan bilim dalı. *eş.* **farmakoloji**.
embilimci *b. a.* embilimle uğraşan bilim adamı, embilim uzmanı. *eş.* **farmakolog**.
embilimsel *b. s.* embilimle ilgili. *eş.* **farmakolojik**.
emboli *a. Fr. hek.* ➤ **damar tıkanıklığı**.
embriyolog *a. Fr.* embriyoloji alanında uzmanlaşmış bilim adamı. *eş. yeni* **dölütbilimci**.
embriyoloji *a. Fr. yaşb.* oğulcuğun, dölüt durumuna gelinceye değin geçirdiği gelişim evrelerini konu alan yaşambilim kolu. *eş. yeni* **dölütbilim**.
embriyon *a. Fr.* **1** *yaşb.* döllenmiş olan bir yumurtacığın gelişmeye başladığı andan kan dolaşımı başlayıncaya değin geçen süredeki adı. *eş.* **oğulcuk**[2]. **2** *bitb.* bitki tohumlarında bir kökçük ile bir filizcikten oluşan, tohum çimlenince o bitkinin türünden yeni bir bitki olarak gelişen ana bölüm. *eş.* **oğulcuk**[3]. **embriyon kesesi** *bitb.* tohumdaki ana gözenin oluşturduğu gözeleri barındıran kese.
emdirme *a.* emdirmek eylemi.
emdirmek *(-i, -e)* emmek eylemini yaptırmak, emmesini sağlamak.
eme *a. ha.* hala.
emebilme *a.* emebilmek eylemi.
emebilmek *(-i)* emmek elinde olmak, emme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
emeç *a. bitb.* suyosunu ve karayosununun, kökü andıran tutunma organı.
emek *a.* **1** bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü, çalışma. **2** uzun, yorucu ve özenli çalışma. *ör. Çocuğumu ne emeklerle yetiştirdim.* **3** *topb.* insanın, belirli bir amaca ulaşmak için, bilinçli olarak giriştiği, doğal ve toplumsal çevresiyle birlikte kendisinin de değişmesine yol açan çalışma süreci. **emeği geçmek** bir şeyin yapılmasında, ortaya çıkmasında kendisi de çalışmış olmak, bir şeye emek katmak. **emeği sağdıç emeğine dönmek** emeğinin karşılığını alamamak, verdiği emek boşa gitmek. **emek çekmek** bir işte çok ve özenle çalışarak yorulmak. **emek gücü** *topb.* ve *eko.* ➤ **işgücü**. **emek harcamak** emek vermek, çaba göstermek. **emek olmadan yemek olmaz** geçinmek için çalışıp kazanmak gerekir. **emek vermek** bir şeyin oluşması için özenle ve çok çalışmak, çaba göstermek, emek çekmek.
emekçi *a* **1** çalışarak, emeği karşılığında geçimini sağlayan kimse. **2** *topb.* anamalcı toplumlarda, üretim araçlarından yoksun olan ve emeğini anamalcılara bir ücret karşılığında satarak geçimini sağlayan kimse, işçi. *eş.* **proleter**. **emekçi sınıfı** *topb.* anamalcı sanayi toplumlarında, geçimini, emeğini anamalcılara satarak sağlayan, gelir, eğitim, toplumsal durum vb. yönlerinden en düşük düzeyde bulunan toplumsal sınıf.
emekçileşme *a.* **1** emekçileşmek eylemi. **2** *topb.* anamalcı sanayi toplumlarında, çiftçi, küçük esnaf ve zanaatçıların ellerindeki üretim araçlarını yitirerek emekçi durumuna düşmesi süreci ve olgusu. *eş.* **proleterleşme**.
emekçileşmek *(nsz)* **1** *topb.* elindeki üretim araçlarını yitirerek emekçi durumuna gelmek. **2** *mec.* varsıllığını yitirip yoksullaşmak. *ör. İnsanlarımız gittikçe emekçileşmekte, onun için enflasyonu düşürmek gerekiyor.*
emekçilik *a.* emekçi olma durumu.
emekleme *a.* emeklemek eylemi. **emekleme çağı** (ya da **dönemi**) **1)** (çocuk için) dizler ve

eller üzerinde devinime, yer değiştirmeye çalışma dönemi. **2)** *mec.* bir işte gelişme, deney kazanma, acemilik dönemi.

emeklemek *(nsz)* **1** (insan için) dizler ve eller üzerinde yürümek. *ör. Görünmemek için duvarı siper alıp emekleyerek yer değiştirdi.* **2** *mec.* yeni başlanan ya da girişilen bir işte, deneyimsizlikten dolayı acemilik geçirmek, işi öğrenmeye çalışmak. *ör. Biz, yayıncılıkta, henüz emeklemekteyiz.* **emekleye emekeleye** *ik. be.* emekeleyerek.

emekleyebilme *a.* emekleyebilmek eylemi.

emekleyebilmek *(nsz)* emekleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı çocuklar çabuk emekleyebilir.*

emekleyiverme *a.* emekleyivermek eylemi.

emekleyivermek *(nsz)* çabucak ya da beklenmedik bir zamanda ya da vaktinden önce emeklemek. *ör. Çocuk daha dört aylıkken emekleyivermişti.*

emekli *s.* **1** emek çekilerek yapılan, zahmetli. *ör. Çok emekli bir iş oldu bu.* **2** *a.* ve *s.* yasalara göre belirlenmiş olan çalışma süresini dolduran ve yaşlılık, hastalık gibi bir nedenle işiyle ilgisi kesilerek kendisine bir çalışma karşılığı olmaksızın aylık bağlanmış olan (kimse). **emekli aylığı** (ya da **maaşı**) emekli olmuş kimseye ödenen aylık. **emekli etmek** ➻ **emekliye ayırmak**. **emekli ikramiyesi** emekli olan kimseye yasalar gereğince ödenen toplu para. **emekli olmak** belirli bir süre çalıştıktan sonra yasalarla sağlanan haklardan yararlanarak işinden ayrılmak. **emekliye ayırmak** (ya da **çıkarmak** ya da **çıkartmak**) bir çalışanı, yasalara göre aylık bağlayarak görevinden, işinden ayırmak. **emekliye ayrılmak** ➻ **emekli olmak**.

emeklilik *a.* emekli olma durumu. **emekliliği gelmek** emekli olabilmek için yasalara göre belirlenen süresi dolmak. **emekliliğini istemek** (görevli) yasalara göre emekli işleminin yapılmasını istemek.

emeksiz *s.* **1** hiç emek vermeden sağlanan, kolay, zahmetsiz. **2** *a. arg.* (öğrenci için) kopya. *ör. O hep emeksizle not alır.* **emeksiz evlat** üvey çocuk.

emeksizce *be.* hiç emek vermeksizin, kolay bir biçimde, kolayca.

emektar *s.* ve *a. T. Far.* **1** bir yerde, bir işte uzun süre bağlılıkla çalışmış, o işe emeği çok geçmiş olan (kimse). **2** *mec.* çok kullanılmış, çok yıllık, eski (nesne). *ör. Benim emektar yazı makinesi hâlâ işe yarıyor.*

emektarlık *a. T. Far. T.* emektar olma durumu.

emel *a. Ar.* gerçekleşmesi zamana bağlı istek, amaç.

emeniş *a.* emenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bunca emenişin boşuna gidecek.*

emenme *a.* emenmek eylemi.

emenmek *(-e) ha.* çok fazla emek vermek, uğraşmak, didinmek, çalışmak. **emene emene** *ik. be.* emenerek.

emici *s.* **1** emme işini yapan, emen. **2** *arg.* cinsel organı ağızla uyarmaya alışmış (kimse). **emici kıllar** (ya da **tüyler**) *bitb.* bitkilerin köklerinde bulunan ve topraktaki besinleri emip beslenmelerine yarayan tekgözeli uzantılar.

emicilik *a.* emici olma durumu.

emilebilme *a.* emilebilmek eylemi.

emilebilmek *(nsz)* emilmeye uygun olmak ya da emilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

emilim *a.* **1** emilmek eylemi. **2** sıvının, özsunun, besinin bağırsaklarca emilmesi olayı.

emiliş *a.* emilmek eylemi ya da biçimi.

emilme *a.* emilmek eylemi.

emilmek *(nsz)* emmek eylemi yapılmak, emmek eylemine konu olmak.

emin *s. Ar.* (. -) **1** güvenilir, inanılır, güvenli. **2** sakıncasız, güvenlikli, tehlikesiz. *ör. Gece sokaklar emin değildir.* **3** kuşkusu olmayan, kuşkusuz. *ör. Onun bunu yapmayacağından eminim.* **4** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde kimi devlet görevlerindeki sorumlu kişilere verilen san. **emin olmak 1)** güvenmek, inanmak. **2)** kuşkusu bulunmamak, kuşkusu kalmamak. **3)** kesin olarak bilmek. *ör. Bunun böyle olacağından emindik.*

eminlik *a. Ar. T.* **1** emin olma durumu. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde kimi devlet görevlerine verilen ad.

emir, -mri (I) *a. Ar.* **1** ➻ **buyruk**. **2** ➻ **komut**. **emir almak** yetkili bir makamdan kendisine bir şey buyurulmuş olmak. **emir büyük yerden gelmek** çok yüksek makamda olan ya da çok sevilen, sayılan bir kimse, bir işin yapılmasını buyurmuş ya da istemiş olmak. **emir demiri keser** "yetkilinin verdiği buyruk, zor da olsa uygulanır" anlamında söylenir. **emir kipi** *dilb.* eylemin yapılması gerektiğini buyurarak anlatan ya da dileyen isteme kipi; bu kipin Türkçede birinci tekil ve çoğul kişiler için kullanımı yoktur, ikinci tekil kişi için de ek kullanılmaz; ikinci çoğul kişi için ***-in***, ***-iniz,*** üçüncü tekil ve çoğul kişiler için de ***-sin, -sinler*** ekleri kullanılır ve bu ekler ünlü uyumlarına uyar; örneğin *yap, yapın, yapınız, yapsın, yapsınlar* gibi. **emir kulu** ➻ **buyruk kulu**. **emir subayı** yüksek rütbeli bir komutanın buyruğuna verilen küçük rütbeli subay. **emir tümcesi** *dilb.* yüklemi buyruk kavramı veren tümce; örneğin, "Bu işi kesin olarak yapınız" tümcesi emir tümcesidir. **emir verilmek** yapılması, yerine getirilmesi kesin olarak istenmek. *eş.* **buyrulmak**. **emir vermek** buyruk vermek, buyurmak. **emrin olur** "baş üstüne" anlamında şaka yollu söylenir. **(birinin) emrine girmek** bir kimsenin buyruğu altında iş görmeyi kabul etmek, buyruğuna girmek. **emrine vermek 1)** (birini) atamak. *ör. Sizi Bolu Valiliği emrine veriyoruz.* **2)** (bir şeyi birinin) yararlanması için ayırmak, ona özgülemek. *ör. Arabayı emrinize vereceğiz.*

emir (II) *a. Ar.* (. -) Arap ülkelerinde ve daha başka kimi Müslüman ülkelerde kavim, kent ya da ülkenin yöneticisi.

emir (III) *a. Ar. ha.* genellikle Nevşehir yöresinde yetiştirilen, şarap üretiminde kullanılan, iyi nitelikli bir üzüm.
emircik *a. ha.* ➻ **yalıçapkını, iskelekuşu**.
emirlik *a. Ar. T.* **1** emir **(II)** olma durumu. **2** bir emirin **(II)** yönetiminde bulunan kent, bölge ya da ülke.
emirname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) yetkili bir makamca düzenlenmiş yazılı buyruk.
emisyon *a. Fr.* devletçe piyasaya para, pay senedi, tahvil çıkarma.
emişik *a. ha.* süt kardeş.
emişme *a.* emişmek eylemi.
emişmek *(nsz) ha.* **1** (su ile un, alçı, toprak gibi şeyler) iyice emmek, birleşmek. **2** (sağmal hayvan yavruları) annesi sağılmadan önce onu gizlice emmek. **3** *arg.* birbirinin dudaklarını emmek ya da birbirinin cinsel organlarını ağızla uyarmak.
emiştirme *a.* emiştirmek eylemi.
emiştirmek *(-i, -le)* **1** un, alçı, toprak gibi şeylere bir sıvıyı gereğince çektirmek, emdirmek. **2** sağmal hayvan yavrularını annelerinin yanına bırakıp onları emmelerini sağlamak, emdirmek. **3** soğuk suyla sıcak suyu birbirine katarak ılıştırmak. **4** iki şeyi birbirine iyice yapıştırmak, birbirine kaynatmak.
emiverme *a.* emivermek eylemi.
emivermek *(-i)* çabucak ya da çok kısa sürede emmek. *ör. Çatlak toprak yağan yağmuru emivermişti.*
emlak, -ki *ç. a. Ar.* (. -) ev, arsa, bahçe, tarla gibi taşınamayan malların ortak adı, taşınmazlar. **emlak alım vergisi** taşınmaz alım satımından alınan vergi. **emlak vergisi** taşınmazlardan yıllık olarak alınan vergi. **emlak bürosu** emlak alım satımı ve kiralanmasıyla uğraşan işyeri.
emlakçi *a. Ar. T.* başkalarının taşınmazlarının alım satımıyla uğraşan ve geçimini bu yolla sağlayan kimse. **emlakçi olmak** emlak alım satımı ve kiralanmasıyla uğraşarak geçimini bu yoldan sağlamak.
emlakçilik *a. Ar. T.* emlakçinin işi, uğraşı. **emlakçilik etmek** (ya da **yapmak**) meslek olarak emlak alım satımı ve kiralanması işleriyle uğraşmak.
emleme *a.* emlemek eylemi.
emlemek *(-e) ha.* **1** ilaç vermek. **2** yaraya merhem sürmek. **3** em ile, ilaç ile iyileştirmek.
emlik *s. ha.* ana sütü emmekte olan, henüz sütten kesilmemiş (yavru).
emme (I) *a.* **1** emmek eylemi. **2** ➻ **soğurma** . **3** boruda akan sıvının oluşturduğu çekiş. **4** (petrol ile ilgili olarak) akışkanın bir araçla çekilişi ve bir deponun böyle bir çekilmeyle doldurulması işlemi. **emme basma tulumba** su ve benzeri bir akışkanı hem çeken hem de ileten tulumba.
emme (II) *bağ. ha.* Arapça "amma", "ama" sözcüğünün halk ağzında aldığı biçim.
emmeç *a. fiz.* ➻ **aspiratör**.
emmek, -er *(-i)* **1** (yavru) sütü, anne memesinden somurup alarak beslenmek. *ör. Çocuk iyi emiyor. eş. ha.* **somurmak**. **2** dudak, dil ve soluk yardımıyla bir sıvıyı içine çekmek. *eş. ha.* **somurmak**. **3** şeker, pastil ve benzeri bir şeyi tükürük yardımıyla eriterek içine çekmek. **4** ➻ **soğurmak**. **5** *arg.* bir kimseden ya da şeyden uzun süre ya da iyice yararlanmak. **eme eme** *ik. be.* emerek.
emmi *a. ha.* Arapça "amca" sözcüğünün halk ağzındaki biçimi. **emmim dayım, hepsinden aldım payım** ➻ **amcam dayım, hepsinden aldım payım. emmim dayım kesem, elimi soksam yesem** "bir kimsenin rahatça harcayacağı para, hısımların verdiği değil kendisinin kazandığıdır" anlamında söylenir.
emmikızı, -nı *b. a. ha.* ➻ **amcakızı**.
emmioğlu, -nu *b. a. ha.* **1** ➻ **amcaoğlu**. **2** tanıdık ya da tanımadık bir erkeğe seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Emmioğlu, buralarda bir keçi gördün mü?*
emniyet, -ti *a. Ar.* **1** ➻ **güvenlik**. **2** ➻ **güven, inanma**. **3** polis işleri. **4** polis ve güvenlik işlerinin yürütüldüğü yer. *ör. Emniyete gidip pasaport alacağım.* **5** tabanca ve başka şeylerde ya da bir aygıtta güven sağlayan parça. **(bir şeyi) emniyet altına almak** güvenliğini sağlamak, korumak. *ör. Arabamı emniyet altına alarak, trafik polisine gittim.* **emniyet amiri** ilçede polis örgütünü yöneten kimse. **emniyet etmek** güvenmek, inanmak. **emniyet kemeri** otomobil, uçak gibi taşıtlarda, kaza sırasında korunmak için bele takılan özel kemer. **emniyet kilidi** kapı, kasa vb. gibi bir yerde güvenlik için ayrıca konulmuş kilit. **emniyet müdürü** ilde polis örgütünü yöneten kimse. **emniyet pimi** ateşli silahlarda güvenli bir kullanım sağlayan parça. **emniyet vermek** güven vermek.
emniyetçi *a. Ar. T. ha.* güvenlik görevlisi, polis.
emniyetli *s. Ar. T.* güven verici, güvenilir, inanılır.
emniyetsiz *s. Ar. T.* güven verici olmayan, güvenilmez, inanılmaz.
emniyetsizlik *a. Ar. T.* güvenilmez olma durumu, güvensizlik.
emoglobin *a. Fr.* ➻ **hemoglobin**.
emoroit *a. Fr. hek.* ➻ **basur**.
emperyalist, -ti *s.* ve *a. Fr.* emperyalizm yandaşı (kimse) ya da emperyalizmi uygulayan (ulus, ülke).*eş.* **yayılımcı**.
emperyalizm *a. Fr.* **1** bir ulusun başka bir ulusun ya da başka ulusların topraklarını ele geçirerek yayılması, onları siyasal ve ekonomik egemenliği altına alması ya da böyle bir siyasa gütmesi. *eş.* **yayılımcılık** . **2** toplumcu görüşe göre, anamalcılığın çok güçlü tekelleşme biçiminde beliren en yüksek, en son aşaması.
empoze *s. Fr.* zorla kabul ettirilmiş, zorla benimsetilmiş olan. **empoze edilmek** (bir düşünce, bir şey) zorla benimsetilmeye çalışılmak, zorla kabul ettirilmek. **empoze etmek** özellik-

le bir düşünceyi, bir görüşü birine zorla, baskı kurarak benimsetmek, kabul ettirmek.
empresyon *a.* ve *s. Fr.* ➻ **izlenim**.
empresyonist, -ti *a. Fr.* ➻ **izlenimci**[2].
empresyonizm *a. Fr.* ➻ **izlenimcilik**.
emprezaryo *a. İt.* (. . .' .) kazançtan belirli bir yüzde karşılığında, bir sanatçının anlaşmalarını yürüten ve sanat izlencesini düzenleyen kimse.
emprime *a. Fr.* **1** bir kumaş üzerine, değişik renkte boya kullanarak, zemin ve desen basma işlemi. **2** *a.* ve *s.* bu işlemden geçirilmiş (ipekli, yünlü vb. kumaş).
emredebilme *a. Ar. T.* emredebilmek eylemi.
emredebilmek *(-i, -e) Ar. T.* emretmeye gücü yetmek, emretme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
emredilme *a. Ar. T.* emredilmek eylemi.
emredilmek *(nsz) Ar. T.* emretmek eylemi yapılmak. *ör. Emredilen saatte gittik.*
emretme *a. Ar. T.* emretmek eylemi.
emretmek *(-i, -e) Ar. T.* buyruk vermek, buyurmak.
emreyleme *a. Ar. T.* eyreylemek eylemi.
emreylemek *(-i, -e) Ar. T.* ➻ **buyurmak**.
emrihak, -kkı *b. a. Ar.* (.' . .) *esk.* (insan için) ölüm. **emrihak vaki olmak** (insan için) ölmek.
emrivaki, -i *b. a. Ar.* (. . - -) (**k** kalın okunur) ➻ **oldubitti**, **olupbitti** . **emrivaki yapmak** ➻ **oldubittiye** (ya da **olupbittiye**) **getirmek**.
emsal, -li *ç. a. Ar.* (. -) **1** benzerler, eş biçimde ya da değerde olanlar. **2** örnek oluşturan, örnek. **3** eş, denk, yaşıt.
emsalsiz *s. Ar. T.* bir benzeri daha olma yan, eşi benzeri bulunmayan, çok değerli, çok güzel, eşsiz.
emsalsizlik *a. Ar. T.* emsalsiz olma durumu, eşsizlik.
emtia *ç. a. Ar. esk.* satılacak şeyler, mallar.
emval, -li *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* para ve para ile alınabilen her şey, taşınır ve taşınmaz mallar.
emzik *a.* **1** süt çocuklarının süt içebilmesi için şişenin ya da biberonun ağzına geçirilen ya da onları oyalamak için ağızlarına verilen kauçuk meme. **2** süt çocuklarını beslemek için, içine süt ya da mama konulan ve çocuğa meme gibi emdirilen, ağzı kauçuk memeli şişe. *eş.* **biberon**. **3** çaydanlık, ibrik, testi gibi kapların, suyu azar azar akıtmaya yarayan içi delik uzantısı. **4** *ha.* sigara içmekte kullanılan ağızlık. **5** *arg.* nargilenin marpucu ya da sigara. **emzik borusu** doğrudan doğruya sobanın kendisine takılan, dirsek biçiminde boru.
emzikli *s.* **1** emziği bulunan. **2** *ha.* memede çocuğu bulunan (kadın).
emziksiz *s.* emziği bulunmayan.
emzirebilme *a.* emzirebilmek eylemi.
emzirebilmek *(-i)* (kadın ya da dişi hayvan) emzirmek elinde olmak, emzirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
emzirilebilme *a.* emzirilebilmek eylemi.
emzirilebilmek *(nsz)* (çocuk ya da süt emen hayvan yavrusu için) emzirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
emziriliş *a.* emzirilmek eylemi ya da biçimi.
emzirilme *a.* emzirilmek eylemi.
emzirilmek *(nsz)* (çocuk ya da süt emen hayvan yavrusu için) meme verilmek, süt emmesi sağlanmak.
emziriş *a.* emzirmek eylemi ya da biçimi.
emziriverme *a.* emziriverme eylemi.
emzirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede emzirmek. *ör. Kadın bebeğini emziriverip uyuttu.*
emzirme *a.* emzirmek eylemi.
emzirmek *(-i)* **1** (kadın ya da dişi hayvan) çocuğunun ya da yavrusunun ağzına memesini vererek, sütünü onun emmesini sağlamak. **2** süt çocuğunu ya da süt içen hayvan yavrusunu biberonla beslemek. **3** *arg.* kendisinin haberi olmadan, arabasının deposundan yakıt alınmak, yakıt çaldırmak.
emzirtme *a.* emzirtmek eylemi.
emzirtmek *(-i, -e)* emzirmek eylemini yaptırmak.
en (I) *a.* bir yüzeyde boy sayılan iki kenar arasındaki uzaklık. *eş.* **genişlik**[2]. **enine boyuna 1)** (insan için) gösterişli, iriyarı. **2)** (düşünme, konuşma için) bütün ayrıntılarına inerek, her yönüyle, bütün olasılıklar göz önünde bulundurularak, eksiksizce. *ör. Bunu enine boyuna düşünmek gerekirdi.* **enine boyuna çekmek** işi bir sonuca ulaştırabilmek için türlü olanakları denemek, bütün olanakları zorlamak.
en (II) *be.* (tek başına kullanılmaz) sıfatların başına gelir ve başına geldiği sıfatın en üstün derecede olduğunu belirtir. *ör. "İyi" sıfatının başına "en" geldiğinde, "iyi" sıfatı bütün iyilerin üstünde yer alır, "en iyi" olur.* **en aşağı** *be.* hiç değilse, hiç olmazsa, en az olarak. *ör. Bu işten, en aşağı birkaç milyon sağlanır.* **en az** olabilecek olanın azlık olarak en düşük olanı. *eş.* **minimum**. **en azından** *be.* hiç değilse, hiç olmazsa, en az da olsa, en az olarak. *ör. Bize, en azından, haber verilmesi gerekirdi.* **en çok** olabilecek olanın çokluk olarak en yüksek olanı. *eş.* **maksimum**. **en iyisi** (ya da **doğrusu**) yapılacak en doğru iş, en doğru seçenek. *ör. Bana kalırsa, en iyisi bu işten vazgeçmek.* **en kötüsü** (ya da **fenası**) kötülerden de kötü olanı. *ör. İşin en kötüsü elde para kalmadı.* **eninde** (ya da **önünde**) **sonunda** *be.* şimdi ya da daha sonra da olsa, er ya da geç, ne zaman olsa, kaçınılmaz olarak, kesinlikle. *ör. Bu işten eninde sonunda başın ağrıyacak.*
en (III) *a. ha.* **1** hayvanlara ya da eşyaya vurulan damga, özel işaret. **2** yük hayvanlarının damağında ya da ön dişetlerinin arkasında oluşan şişkinlik.
enayi *s.* ve *a. Ar.* (. - .) *arg.* **1** kolayca aldatılabilen, aşırı ölçüde aptal, bön, avanak. **2** (kumarda) iyi bilmediği için ya da hileyi anlayamadığından, sezemediğinden sürekli ütülen

(kimse). **enayi boğmak** *arg.* (birinin) parasını hileyle almak ya da (kumarda) hile yaparak, deneyimsiz oyuncunun bütün parasını ütmek. **enayi dümbeleği** *arg.* aptaldan da aptal, avanağın avanağı, çok bön. **enayi kutusu** *arg.* televizyon alıcısı. **enayi pilakisi** *arg.* çok aptal, çok bön, çok avanak, aptalın aptalı. **enayi vergisi** *arg.* piyango, kazı kazan ve benzeri şans oyunları.

enayice *be. Ar. T. arg.* aptal kimseye yakışır bir biçimde, aptal gibi, aptalca.

enayicesine *be. Ar. T. arg.* ➻ **enayice**.

enayileşme *a. Ar. T. arg.* enayileşmek eylemi.

enayileşmek *(nsz)Ar. T. arg.* aptallık edinmek, bönleşmek, avanaklaşmak.

enayilik *a. Ar. T. arg.* enayi olma durumu, aptalca davranış, aptallık, bönlük. **enayilik etmek** aptalca davranmak.

enberi *b. a. gökb.* çiftyıldızlarda, çiftyıldızı oluşturanların kütle merkezine göre çizdikleri elips yörüngede, kütle merkezinin bulunduğu odağa en yakın nokta.

encam *a. Far.* (. -) *esk.* işin sonu, son.

encek *a. ha.* ➻ **encik, enik**.

encik *a. ha.* ➻ **enik**.

encikleme *a. ha.* enciklemek eylemi.

enciklemek *(nsz) ha.* ➻ **eniklemek**.

encümen *a. Far.* ➻ **yarkurul**. *eş.* **komisyon**[1], **komite**.

endam *a. Far.* (. -) ➻ **boy bos**. **endam aynası** ➻ **boy aynası**.

endamlı *s. Far. T.* boyu bosu yerinde, boylu (kimse).

endamsız *s. Far. T.* boyu bosu gösterişli olmayan.

endaze *a. Far.* (. - .) *esk.* 1 eskiden kullanılan, altmış beş santimetre boyunda bir uzunluk ölçüsü. 2 *mec.* ölçü. **endazeyi kaçırmak** ölçüsüz davranmak, abartmak.

endazesiz *s. Far. T.* (. - . .) *mec.* ölçüsüz.

endeks *a. Fr.* ➻ **indeks**.

endeksleme *a. Fr. T.* endekslemek eylemi.

endekslemek *(-i, -e) Fr. T.* bir gelişimi bir başka gelişime göre belirlemek.

endeksleniş *a. Fr. T.* endekslenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Paramızın dolara endekslenişi bir para politikasıdır.*

endekslenme *a. Fr. T.* endekslenmek eylemi.

endekslenmek *(-e) Fr. T.* bir başka duruma göre belirlenmek, gelişimi bir başka gelişime bağlanmak.

endeksli *s. Fr. T.* bir endekse bağlanmış olan.

ender *s. Ar.* 1 çok az bulunan, çok seyrek olan, çok az, çok seyrek. 2 *be.* çok seyrek bir biçimde, çok seyrek olarak, arada sırada.

enderun *a. Far. tar.* 1 Osmanlı döneminde, saraylarda harem ve hazine dairelerinin bulunduğu yer. 2 büyük sarayların, konakların iç bölümü. 3 Osmanlı döneminde devlet görevlilerini yetiştiren okul.

enderunlu *s. Far. T. tar.* enderunda[3] eğitim görerek yetişmiş olan.

endirekt *s. Fr.* doğrudan olmayan, dolaylı.

endişe *a. Far.* (. - .) 1 *esk.* düşünce. 2 kaygı, tasa, üzüntü. 3 korku, kuşku. **endişe duymak** ➻ **endişelenmek**. **endişe etmek** ➻ **endişelenmek**. **endişeye düşmek** (ya da **kapılmak**) ➻ **endişelenmek**.

endişelendirebilme *a. Far. T.* endişelendirebilmek eylemi.

endişelendirebilmek *(-i) Far. T.* endişelendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

endişelendirilme *a. Far. T.* endişelendirilmek eylemi.

endişelendirilmek *(nsz) Far. T.* kaygıya, tasaya, korkuya, kuşkuya düşürülmek.

endişelendirme *a. Far. T.* endişelendirmek eylemi.

endişelendirmek *(-i) Far. T.* kaygılanmasına yol açmak, kaygılandırmak, tasalandırmak.

endişelenebilme *a. Far. T.* endişelenebilmek eylemi.

endişelenebilmek *(-den) Far. T.* endişelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

endişeleniş *a. Far. T.* endişelenmek eylemi ya da biçimi.

endişelenme *a. Far. T.* endişelenmek eylemi.

endişelenmek *(-den) Far. T.* kaygı duymak, kaygılanmak, tasalanmak.

endişeli *s. Far. T.* 1 kaygılı, tasalı, üzüntülü, sıkıntılı. 2 korku dolu, korkulu, kuşkulu. **endişeli endişeli** *ik. be.* endişeli bir biçimde. *ör. Adam gelenlere endişeli endişeli bakıyordu.*

endişesiz *s. Far. T.* 1 korkusu, kuşkusu olmayan, korkusuz. 2 kaygı, tasa duymayan, kaygısız, tasasız, üzüntüsüz.

endişesizlik *a. Far. T.* endişesiz olma durumu.

endoderm *a. Fr. gövb.* ➻ **içderi**.

endogami *a. Fr. topb.* ➻ **içevlilik**.

endokrin *a. Fr. gövb.* ➻ **içsalgı**.

endokrinoloji *a. Fr.* ➻ **içsalgıbilim**.

Endonezyalı *ö. a.* ve *s.* Endonezya halkından olan.

endoskop *a. Fr. hek.* insan gövdesinin iç bölümünü görünür kılabilen aygıt.

endoskopi *a. Fr. hek.* endoskopla muayene.

endotermik *s. Fr. kim.* ➻ **ısıalan**.

endüksiyon *a. Fr. fels.* ve *mant.* ➻ **tümevarım**.

endüstri *a. Fr.* ➻ **sanayi, işleyim**.

endüstrileşme *a. Fr. T.* endüstrileşmek eylemi.

endüstrileşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **sanayileşmek**.

endüstriyalizm *a. Fr.* ➻ **sanayicilik**[2].

endüstriyel *s. Fr.* sanayi ile ilgili. *eş.* **işleyimsel**.

enek (I) *a. ha.* 1 çocukların oynadıkları bilye ve benzeri oyunlarda sermaye olarak kullanılan her şey. 2 anapara, sermaye.

enek (II) *a. ha.* sabanın, demiri taşıyan gövde bölümü.

enek (III) *s. ha.* enemek eylemine uğratılmış, erkekliği giderilmiş, burulmuş, iğdiş edilmiş, iğdiş (hayvan).

eneme *a. ha.* enemek eylemi.
enemek *(-i) ha.* erkeklik bezlerini burarak ya da çıkararak dölleme yapamaz duruma getirmek, iğdiş etmek, hadım etmek.
enenme *a. ha.* enenmek eylemi.
enenmek *(nsz) ha.* enemek eylemi yapılmak, erkekliği giderilmek, iğdiş edilmek.
enetme *a. ha.* enetmek eylemi.
enetmek *(-i, -e) ha.* enemek eylemini yaptırmak, iğdiş ettirmek.
enerji *a. Fr.* **1** maddede var olan ve ısı, ışık biçiminde ortaya çıkan güç. *eş.* **erke**. **2** organizmanın etkin gücü. **3** *mec.* içsel güç, yılmazlık. **enerjinin eşitleşme yasası** *fiz.* "farklı enerjiler arasındaki akış, aralarındaki farkı gitgide azaltarak bu farklı enerjileri eşit enerjiler durumuna getirir" diyen termodinamik yasası; bu yasaya göre, iki farklı enerjinin dengeye, eşitleşmeye doğru akışı, ısı gücü yüksek olan nesneden, az olana doğru olur. **enerjinin korunumu yasası** *fiz.* "doğada hiçbir enerji yitmez, eksilmez, ancak başka bir enerjiye dönüşür" diyen fizik yasası.
enerjik *s. Fr.* **1** enerjiyle ilgili. **2** güçlü ve devinimli, canlı. **3** davranışlarında kararlarını kesinlikle uygulayan. **4** güçlü bir biçimde ortaya çıkan. *ör. Enerjik bir atılım gerekiyor.*
enerjiklik *a. Fr. T.* enerjik olma durumu.
enez *s. ha.* bedence güçsüz, cılız, zayıf. *ör. Bu enez eşeği kimse almaz.*
enezleşme *a. ha.* enezleşmek eylemi.
enezleşmek *(nsz) ha.* enez duruma gelmek, bedence güçsüzleşmek, cılızlaşmak, zayıflamak. *ör. Bu yıl otlaklar az, hayvanlar enezleşiyor.*
enezlik *a.* bedence güçsüzlük, cılızlık, zayıflık.
enfarktüs *a. Fr. hek.* akciğer, kalp gibi bir organda bir atardamarın, doku bozukluğu nedeniyle, kan pıhtısıyla tıkanması.
enfeksiyon *a. Fr. hek.* organizmada hastalığa yol açan bir mikrobun yerel ya da genel olarak yayılması, bulaşma.
enfes *s. Ar.* güzelden de güzel olan, en güzel, çok güzel.
enfiye *a. Ar.* **1** ➻ **burunotu**. **2** burna çekilmek üzere hazırlanmış toz ilaç.
enflasyon *a. Fr.* **1** *eko.* dolanımda bulunan para miktarıyla, malların ve satın alınabilir hizmetlerin toplamı arasındaki açığın büyümesi nedeniyle ortaya çıkan ve fiyatların toptan yükselişi, para değerinin düşmesi biçiminde kendini gösteren ekonomik ve parasal süreç. *eş.* **paraşişkinliği**. **2** *ha.* yaşam pahalılığı. **3** *mec.* bir şeyde gereğinden çokluk, bolluk. *ör. Bizde parti enflasyonu var.*
enflüanza *a. İt.* (. . .' .) *hek.* paçavra hastalığı, göğüs ingini, grip.
enformasyon *a. Fr.* **1** ➻ **haberleşme**. **2** ➻ **bilgilendirme**. **3** ➻ **danışma**.
enformatik *a. Fr.* ➻ **informatik, bilişim**.
enfraruj *a. Fr.* ➻ **kızılötesi**.
enfrastrüktür *a. Fr.* ➻ **altyapı**.
enfüsi *s. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **öznel**.
engebe *a.* **1** *coğr.* iç ve dış güçlerin etkisiyle oluşan dağ, yayla, koyak, ova, çukur gibi yer biçimlerinin ve bunların ara türlerinin ortak adı. **2** *mec.* karşılaşılan ufak tefek güçlükler. **engebe yağmuru** *coğr.* özellikle denizden gelen ve nem ile yüklü rüzgârların yüksek dağ sıralarını aşarken çokça soğumaları nedeniyle oluşan yağış.
engebeli *s.* engebesi çok olan ya da engebesi olan, inişli yokuşlu (yer, toprak).
engebelik *a. coğr.* **1** engebeli olma durumu. *ör. Engebelik arazilerde jip kullanılır.* **2** yer biçimleri, yüzey biçimleri.
engebesiz *s.* engebesi olmayan.
engebesizlik *a.* engebesiz olma durumu.
engel *a.* **1** bir işin gerçekleşmesini önleyen neden, bir işi yapılamaz duruma sokan şey. *eş.* **mâni**. **2** yolunda giden bir şeyin önüne konulan önleyici nesne. *ör. Halk, yoldaki engeli devirip yürüdü.* **3** *sp.* engelli koşularda, her yarışçının üzerinden atlaması gereken, çerçeve ve tabandan oluşan tahta düzen. **4** *ruhb.* eylemin nesnel, ruhsal ve toplumsal açıdan kısıtlanması. **engel çıkarmak** bir işin yapılmasını güçleştirmek. **engel olmak** bir işin gerçekleşmesini önlemek, engellemek. **engel sınavı** *eğit.* geçerli ve yönetmeliklerde belirtilen özürleri nedeniyle herhangi bir sınava giremeyen öğrenciler için ayrıca açılan sınav.
engelleme *a.* **1** engellemek eylemi. **2** *ruhb.* bir isteğin, bir gereksinimin ya da bir davranışın belli bir sonuca ulaşmasının önlenmesi. **3** yasama meclisinde, tartışma vb. yöntemlerinin bütün olanaklarından yararlanılarak yasaların görüşülmesini ve oylanmasını düzenli bir biçimde önlemek ya da geciktirmek amacıyla yapılan girişimler. *eş.* **obsrüksiyon**.
engellemek *(-i)* **1** bir şeyin yapılmasını, gerçekleşmesini önlemek, engel olmak. **2** *sp.* güreşte, hasmı çaprazda sürerken düşürmek için ayağına basmak ya da topuğuna ayak takmak.
engellenebilme *a.* engellenebilmek eylemi.
engellenebilmek *(nsz)* engellenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
engelleniş *a.* engellenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Satışın engellenişi işe yaradı.*
engellenme *a.* engellenmek eylemi.
engellenmek *(nsz)* yapılması, gerçekleşmesi önlenmek.
engelletebilme *a.* engelletebilmek eylemi.
engelletebilmek *(-i, -e)* engelletmeye gücü yetmek, engelletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
engelletiş *a.* engelletmek eylemi ya da biçimi. *ör. Satışı engelletişimiz iyi oldu.*
engelletme *a.* engelletmek eylemi.
engelletmek *(-i, -e)* engellemek eylemini yaptırmak.
engelleyebilme *a.* engelleyebilmek eylemi.
engelleyebilmek *(-i)* engellemek elinde olmak, engelleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

engelleyici *s.* engelleme işini yapan, engelleyen.
engelleyicilik *a.* engelleyici olma durumu.
engelleyim *a.* ➻ **ambargo**.
engelleyiş *a.* engellemek eylemi ya da biçimi.
engelleyiverme *a.* engelleyivermek eylemi.
engelleyivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede engellemek.
engelli *s.* engeli bulunan, engeli olan. **engelli koşu** *sp.* değişik yükseklikte ve belirli aralıklarla konulmuş on tane çitli engelin üzerinden atlanarak sürdürülen koşu.
engelsiz *s.* engeli bulunmayan, engeli olmayan.
engerek *a. hayb.* engerekgillerden, taşlık ve bol güneşli yerlerde yaşayan, kara ya da karaya yakın renkte, başı geniş, yassı ve tam bir üçgen biçiminde ve pullu, kimi kemiricileri yiyerek beslenen, çok zehirli bir yılan.
engerekgiller *ç. a. hayb.* örneği engerek olan ve yüze yakın türü içine alan bir zehirli yılanlar familyası.
engerekotu, -nu *b. a. bitb.* hodangillerden, deniz kıyılarında, kumsallarda yetişen, kimi türleri süs bitkisi olarak da yetiştirilen, yaprakları sert tüylü, ak, mavi, mor, pembe renkte ve engerek çenesine benzeyen düzensiz çiçekleri olan bir ot.
engin (I) *s.* **1** ucu bucağı görünmeyecek denli geniş, uçsuz bucaksız, çok geniş. *ör. Engin ufuklara dalıp gitmiştim.* **2** *a.* denizin karadan, kıyıdan çok uzaklardaki, açıklardaki geniş bölümü. *ör. Gemiler engine açılmıştı.* **engine açılmak** (gemi) açık deniz lere doğru yol almak.
engin (II) *s. ha.* **1** yüksekte olmayan, alçak, çukur (yer). *eş.* **ingin**[1]. **2** değeri ve fiyatı düşük olan (mal).
enginar *a. Yun. bitb.* **1** bileşikgillerden, killi, kumlu ve nemli topraklarda yetişen, kökü yıllarca yaşayan ve her ilkyazda yeniden süren, mavimsi mor renkte çiçekler açan, dikenli bir bitki. **2** bu bitkinin, çiçekliği sebze olarak yenilen, iri ve topuz biçimindeki, yeşil ürünü. **3** *arg.* baş, kafa, zekâ. **enginarı çalıştırmak** *arg.* kafayı çalıştırmak, düşünmek.
enginleşme *a.* enginleşmek eylemi.
enginleşmek *(nsz)* genişlemek, derinleşmek. *ör. Bilgimiz enginleştikçe kendimize güvenimiz artar.*
enginlik *a.* **1** engin olma durumu. **2** alabildiğine genişlik.
engizisyon *a. Fr. tar.* ortaçağda batı ülkelerinde, Katolikliğin katı inançlarına karşı gelenleri sapkın sayarak cezalandırmak için kurulan kilise mahkemesi.
enik *a.* kedi, köpek gibi çok memeli hayvanların yavrusu.
enikleme *a.* eniklemek eylemi.
eniklemek *(nsz; -i) ha.* (kedi, köpek gibi çok memeli hayvanlar için) doğurmak, yavrulamak.
enikonu *be.* iyiden iyiye, adamakıllı, iyice.
enir *a. bitb.* yabanmersininin bir türü.
enişte *a.* (. .' .) bir kimsenin kız kardeşinin ya da yakını kadınlardan birinin kocası.
eniştelik *a.* enişte olma durumu.
enjeksiyon *a. Fr.* bir ilacı, sağaltım amacıyla, enjektörle vücuda verme, iğne[6] yapma.
enjeksiyoncu *a. Fr. T.* enjeksiyon yapan kimse.
enjektör *a. Fr.* **1** bir sıvıyı, özellikle sıvı ya da sıvılaştırılan bir ilacı vücuda vermekte kullanılan, ucunda iğne bulunan basınçlı bir aygıt. *eş.* **iğne**[6], **şırınga**[2]. **2** bir akışkanı herhangi bir yere basınçla vermekte kullanılan bir tür pompa.
enkaz *ç. a Ar.* (. -) çöküntü, döküntü, yıkıntı.
enlem *a. coğr.* yeryuvarı üzerinde herhangi bir noktadan geçen paralel çemberiyle eşlek arasındaki yay parçasının açısal değeri. **enlem dairesi** *coğr.* aynı enlemdeki noktaların oluşturduğu eşleğe koşut daire.
enlemesine *be.* enine olarak.
enli *s.* eni **(I)** büyük olan, geniş.
enlice *s.* eni biraz geniş.
enlilik *a.* enli olma durumu.
enöte *b. a. gökb.* çiftyıldızlarda, yoldaşın başyıldıza göre çizdiği bağıl yörüngenin başyıldıza en yakın noktası ya da çiftyıldızı oluşturan yıldızlardan her birinin yörüngelerinin kütle merkezine en yakın noktası.
ense *a.* boynun arka bölümü. **ense kökü** ensenin gövdeyle birleştiği yer. **ense kulak yerinde 1)** (erkek için) iri gövdeli, iri yapılı, iriyarı. **2)** (erkek için) kellifelli. **ense yapmak** *arg.* **1)** (iş ortamında) çok az çalışmak. **2)** yatıp keyfine bakmak, hiç çalışmayarak yiyip içip şişmanlamak. **ensesi kalın 1)** istediğini yapabilen, sözü geçer, güçlü (kimse). **2)** herhangi bir şey için para istenebilir, ödeme gücü yüksek, para vermek ya da para yitirmekle varlığından bir şey yitirmez, varsıl (kimse). **(birinin) ensesinde boza pişirmek** *ha.* **1)** bir işi yapıp bitirmesi için çok sıkıştırıp tedirgin etmek. **2)** hiç durmadan çalıştırmak. **(birinin) ensesine binmek** bir işi yaptırmak için sürekli olarak baskı altında bulundurmak, sürekli sıkıştırmak. **(birinin) ensesine yapışmak** yakalayıp sıkıştırmak. **ensesini kaşımak** ne yapacağını bilemez durumda kötü kötü düşünmek. **enseye tokat, kıça parmak** *arg.* iki ya da daha çok kimse arasındaki aşırı senlibenliliği anlatmak için kullanılır.
ensefalit *a. Fr. hek.* beyinde yangı oluşmasından doğan hastalık.
enseleme *a. arg.* enselemek eylemi.
enselemek *(-i) arg.* kaçağı ya da birini ele geçirmek, tutmak, yakalamak.
enselenebilme *a. arg.* enselenebilmek eylemi.
enselenebilmek *(nsz) arg.* enselenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
enseleniş *a.* enselenmek eylemi ya da biçimi.
enselenme *a. arg.* enselenmek eylemi.
enselenmek *(nsz) arg.* ele geçirilmek, yakalanmak, tutuklanmak.
enseletiş *a.* enseletmek eylemi ya da biçimi.

enseletme *a. arg.* enseletmek eylemi.
enseletmek *(-i, -e) arg.* enselemek eylemini yaptırmak.
enseleyebilme *a. arg.* enseleyebilmek eylemi.
enseleyebilmek *(-i) arg.* enselemeye gücü yetmek, yetkisi olmak, enseleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
enseleyiş *a.* enselemek eylemi ya da biçimi.
enseleyiverme *a. arg.* enseleyivermek eylemi.
enseleyivermek *(-i) arg.* çabucak ya da kısa sürede enselemek.
ensiz *s.* eni küçük olan, dar[2].
ensizlik *a.* ensiz olma durumu.
enstantane *a. Fr.* **1** ışık alma süresi çok az olan hızlı bir devinimi olduğu anda saptayan fotoğraf çekme yöntemi. **2** *a.* ve *s.* bu yöntemle çekilen (fotoğraf). **3** *s.* bir anda olan. **enstantane fotoğraf** enstantane[1] yöntemiyle çekilen fotoğraf.
enstitü *a. Fr.* bir üniversiteye bağlı olarak ya da bağımsız bir kuruluş biçiminde kurulmuş olan ve genellikle belli konularda araştırmalar yapan ve kimi durumlarda öğretime de yer veren eğitim kurumu.
enstrüman *a. Fr.* **1** ➻ **çalgı**. **2** ➻ **araç**.
enstrümantal *s. Fr.* **1** *müz.* çalgılarla ilgili olan. **2** ➻ **araçsal**. **enstrümantal müzik** ses için değil yalnızca çalgılarla çalınmak için yazılmış müzik.
enstrümantalist, -ti *s. Fr.* ➻ **araççı**.
enstrümantalizm *a. Fr.* ➻ **araççılık**.
ensülin *a. Fr.* şeker hastalığına karşı kullanılan, kan şekerini düşürücü özelliği olan protein yapısında bir hormon.
entari *a. Ar.* (. - .) **1** genellikle tek parçalı kadın giysisi. **2** Arap ülkelerinde erkeklerin giydiği uzun ve düz üstlük.
entarili *s. Ar. T.* entari giymiş olan.
entarilik *a.* ve *s. Ar. T.* entari yapılmaya uygun ya da entari yapılmak üzere alınmış, ayrılmış (kumaş).
entegrasyon *a. Fr.* bir araya gelerek birleşme, bütünleşme.
entegre *s. Fr.* **1** birbiriyle bağlanma yoluyla tüm durumuna gelen, tümleşik, tümleşke. **2** değişik birimlerden oluşan (sanayi kuruluşları), tümleşke.
entel *a.* ve *s. arg. ("entelektüel"den)* laf üreten kimse, yeni moda aydın. **entel barı** *arg.* günün ya da haftanın belli zamanlarında entellerin yoğun olarak bulunduğu bar. **entel takılmak** *arg.* enteller gibi yaşamaya, onların yaptıklarını yapmaya çalışmak.
entelekt *a. Fr.* ➻ **anlık**.
entelektüalist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **anlıkçı**.
entelektüalizm *a. Fr.* ➻ **anlıkçılık**.
entelektüel *a.* ve *s. Fr.* **1** **aydın**[2]. **2** *s.* düşünce sorunlarıyla ilgili.
entelektüellik *a. Fr. T.* ➻ **aydınlık**[9].
entelekya *a. Yun.* (. . . ' .) *fels.* Aristoteles'e göre, her varlığın erişmeyi amaçladığı, maddeye biçim veren, olanağı gerçekliğe dönüştüren etkin ilke, varlıkta yetkinlik ve olgunluk durumu, bu duruma erişmiş gerçek varlık.
entelleşme *a. arg.* entelleşmek eylemi.
entelleşmek *(nsz) arg.* entel gibi davranmaya başlamak, entel olmak.
entellik *a. arg.* entel olma durumu.
enteresan *s. Fr.* ➻ **ilginç**.
enteresanlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* **ilgi, ilginçleşebilmek**.
enteresanlaşmak *(nsz) Fr. T.* ➻ **ilginçleşmek**.
enterkoneksiyon *a. Fr.* birçok elektrik şebekesini birbirine bağlama.
enternasyonal, -li *s. Fr.* ➻ **uluslararası**.
enternasyonalist, -ti *a. Fr.* ➻ **uluslararasıcı**.
enternasyonalizm *a. Fr.* ➻ **uluslararasıcılı**.
enterne *s. Fr.* gözaltında (olan). **enterne edilmek** gözaltına alınmak. **enterne etmek** gözaltına almak.
entertip *a. İng. ("International Typesetting" adlı bir Amerikan kuruluşunun adından oluşan "intertype"ten)* harfleri tek parça, bitişik satır durumunda dizen ve döken dizgi makinesi.
entimem *a. Fr. fels.* öncüllerden birinin ya da birkaçının, önceden bilindiği varsayılarak açık olarak dile getirilmediği, örtük biçimde içinde var olan tasım; örneğin "küçük, büyüklere karışma!" sözü bir entimemdir, çünkü bu söz "küçükler büyüklerin yaptıklarına karışmaz lar, sen küçüksün, öyleyse sen de karışma" demektir. *eş.* **örtük tasım**.
entipüften *s.* derme çatma, hiç değeri olmayan, beş para etmez, çürük, dayanıksız, değersiz, uydurma. *eş.* **eften püften**.
entipüftenlik *a.* entipüften olma durumu.
entomoloji *a. Fr.* ➻ **böcekbilim**.
entomolojist, -ti *a. Fr.* ➻ **böcekbilimci**.
entrika *a. İt.*(. . ' .) bir işin gerçekleşmesini ya da gerçekleşmemesini sağlamak için girişilen gizli çalışma. *eş.* **dolap**[3], **düzen**[8], **hile**. **entrika çevirmek** ➻ **dolap çevirmek**. **entrikaya kurban gitmek** gizli ve hileli bir iş sonucunda zarar görmek.
entrikacı *a. İt. T.* (. . ' . .) dolap çeviren. *eş.* **düzenci, hileci**.
entrikacılık *a. İt. T.* ➻ **düzencilik**.
enüstünlük *b. a. dilb.* ***en*** belirtecinin başına geldiği sıfata kattığı en yüksek üstünlük derecesi.
enva, -i *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* türler, çeşitler. **envai çeşit** (ya da **türlü, çeşitli**) çok türlü, çok çeşitli, türlü türlü, çeşit çeşit.
envanter *a. Fr. tic.* **1** bir işletmenin para, değerli kâğıtlar, taşınır ve taşınmaz mal varlıklarıyla alacaklarını ve borçlarını oluşturan bütün öğeleri miktarları ve değerleriyle ayrıntılı olarak gösterme işlemi. *eş.* **döküm**[4]. **2** bu durumu gösteren çizelge.
envestisman *a. Fr.* ➻ **yatırım**.
enzim *a. Fr. yaşb.* ve *kim.* canlı gözelerinde bir tepkimeye yol açan ve onu hızlandıran, protein yapısında, eriyebilir organik madde.

eosen *s. Yun. yerb.* üçüncü yerbilimsel çağın, memelilerin oluştuğu dönemi.
epe *a. Fr. sp.* **1** kılıçoyununda kullanılan, insanı yaralamayacak biçimde yapılmış bir tür kılıca verilen ad. **2** bu kılıçla oynanan bir tür kılıçoyunu.
epey *be. (belirtme bildiren "ep" ve "iyi" sözcüğünden)* (.' .) oldukça çok, az denemeyecek miktarda, hayli.
epeyce *be.* (.' . .) bir hayli, oldukça, epey.
epeyi *be.* (.' . .) ➻ **epey**.
epidemi *a. Fr. hek.* salgın hastalık.
epidemiyoloji *a. Fr. hek.* salgın hastalıkları konu alan hekimlik dalı.
epiderm *a. Fr. gövb.* ➻ **üstderi**.
epifit *a. Fr. bitb.* ➻ **üstbitken**.
epigenez *a. Fr. yaşb.* ➻ **sıralıoluş**.
epigrafçı *a. Fr. T.* ➻ **yazıtbilimci**.
epigrafi *a. Fr.* ➻ **yazıtbilim**.
epigrafik *s. Fr.* ➻ **yazıtbilimsel**.
epigram *a. Fr. yaz.* **1** eski çağlarda mezar taşlarına yazılan kısa koşuk parça. **2** yermek için yazılmış olan kısa şiir.
epik *a.* ve *s. Fr. yaz.* **1** destana özgü, destanla ilgili, destansı. **2** destan biçiminde yazılmış olan (yapıt). **3** yiğitlik konularını işleyen (şiir). **epik şiir** *yaz.* yiğitlik konularını işleyen, öyküleyici ve uzun şiir. **epik tiyatro** *yaz.* seyirciyi olabildiğince oyunun dışında tutan, sahnede geçenlerin bir oyun olduğunu sürekli olarak duyumsatan ve böylece seyirciyi oyuna bir gözlemci olarak katan, onu düşünmeye yönelten tiyatro. *eş.* **göstermeci tiyatro**.
epikerem *a. Fr. mant.* ve *fels.* her öncülüne kendi kanıtının eşlik ettiği, tasım biçiminde düşünme; örneğin "küçükler büyüklerin yaptıklarına karışmaz, çünkü akılları ermez; sen henüz küçüksün, onun için aklın ermez, öyleyse benim yaptığıma karışma" gibi.
Epikurosçu *ö. a.* ve *s. Yun. T. fels.* Epikurosçuluk yandaşı.
Epikurosçuluk *ö. a. Yun. T. fels.* antikçağ Yunan düşünürlerinden Epikuros'un, acıdan kurtulmuş, haz, sevinç ve mutluluk dolu bir ruh dinginliğini arayan ve öneren öğretisi; yaşamın hazlara, sevinçlere, mutlu yaşamaya yönelik olduğunu öne süren ve böyle yaşamayı yaşam biçimi yapan tutum.
Epikürcü *ö. a. Yun. T. fels.* ➻ **Epikurosçu**.
Epikürcülük *ö. a. Yun. T. fels.* ➻ **Epikurosçuluk**.
epilasyon *a. Fr.* vücudun istenmeyen kıllarını yolma, giderme işi.
epilepsi *a. Fr. hek.* ➻ **sara** . *eş. ha.* **tutarak, tutarık, tutarga.**
epilog *a. Fr.* **1** *yaz.* yazınsal bir yapıtın sonuç bölümü, olayın bir sonuca ulaştığı bölüm, sondeyiş. **2** *tiy.* oyun bittikten sonra, oyunculardan birinin izleyiciye dönüp söylediği, oyunu bağlayan son sözler. *eş.* **sondeyiş**.
epistemoloji *a. Fr.* ➻ **bilgibilim** .
epitel *a. Fr. yaşb.* ➻ **epitelyum**.
epitelyum *a. Fr.* (. . .' .) *yaşb.* tek ya da çok gözeden oluşan, vücudun bütün iç ve dış yüzeylerini kaplayan doku.
epizot *a. Fr. yaz.* bir roman, öykü ya da destanda, ana olaydan ayrı olarak yer alan ve başlıbaşına konusal bir bütünlük gösteren ikinci derecede olay ya da olaylar.
epope *a. Fr.* ➻ **destan**.
eprik *s. ha.* eprimiş, yıpranmış olan (kumaş).
eprime *a. ha.* eprimek eylemi.
eprimek *(nsz) ha.* **1** (et, sebze vb.) ekşiyip çürümek, bozulmak, peltelenmek, dağılacak duruma gelmek, kokuşmak. **2** (giysi, kumaş, halı vb.) dağılacak duruma gelmek, yıpranarak aşınmak, erimek, eriyerek incelmek.
epritme *a. ha.* epritmek eylemi.
epritmek *(-i) ha.* eprimesine yol açmak, eprimek eylemini yaptırmak.
epriyebilme *a.* epriyebilmek eylemi.
epriyebilmek *(nsz)* eprime olanağı ya da olasılığı bulunmak.
epriyiverme *a.* epriyivermek eylemi.
epriyivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede eprimek. *ör. Salonun perdeleri epriyiverdi.*
epsilon *a. Yun.* Yunan abecesinin beşinci harfi, (ε).
er (I) *a.* **1** erkek. *ör. Çift sürmek er işidir, demezdi, çift sürerdi.* **2** orduda rütbesiz asker. *ör. Erleri sıraya sok.* **3** yiğit, yürekli kimse. *ör. Dövüşecek bir er isterim.* **4** bir alanda bilgili, yetenekli kimse, alanında sivrilmiş kimse. *ör. Bizde kadın bilim erleri de yetişmiştir.* **5** *ha.* koca. *ör. Kadının eri evde yoktu.* **er ekmeği (lokması) er kursağında kalmaz** bir kimseden iyilik gören kimse, mert ise, yiğit ise, karşılıksız bırakmaz. **er ekmeği, meydan ekmeği** "kadın, kocasının kazancını, herkese açık olan bir sofrada yemek yer gibi çekinmeden yer, oysa yakınlarının kazancına böyle davranamaz" anlamında söylenir. **er meydanı** güreş alanı. **er meydanına çıkmak** güreş alanına çıkmak, güreşmeyi istemek. **ere varmak** (ya da **gitmek**) *ha.* (kız, kadın) kocaya gitmek, evlenmek.
er (II) *be. ha.* erken. *ör. Yarın er gelin.* **er ek, geç ek, tava ek** "tohumu, ekim zamanının ister başında, ister sonunda ek fark etmez, ama tava gelmiş, nemli toprağa ekmelisin" anlamında söylenir. **er geç** ne zaman olursa, erken ya da geç, ne zaman olsa, eninde sonunda. *ör. Bu iş, er geç başa gelecekti.*
Er *kim.* erbiyum elementinin kimyasal simgesi.
erat, -tı *ç. a. T. Ar. esk.* **1** erden başgedikliye değin askerlere verilen genel ad. **2** erler.
erbain *a. Ar. esk.* Hicri takvime göre 22 Aralıktan 31 Ocağa değin süren kırk günlük kış dönemi.
erbap *a. Ar.* (. -) *esk.* bir işi iyi bilen, bir işin uzmanı, ustası olan kimse.
erbaş *b. a. ask.* orduda onbaşı ve çavuş rütbesindeki asker.
erbaşlık *b. a.* orduda erbaş rütbesi.

erbezi *b. a. gövb.* erkekte, erbezi torbasının içinde iki tane olarak bulunan, önden arkaya doğru söbe biçimli, erkeklik hormonunu oluşturan erkek cinsiyet bezi. *eş.* **haya, husye, testis, taşak. erbezi torbası** *gövb.* erbezlerinin içinde bulunduğu torba.

erbin *a. Fr. kim.* erbiyum oksit (Er_2O_3) ya da erbiyum hidroksit, $Er(OH)_2$.

erbiyum *a.* (.' . .) *("erbin"in bulgulandığı İsveç kasabası Ytterby yer adından, Latince "-yum" ekiyle) kim.* simgesi Er, atom sayısı 68, atom ağırlığı 167,2 olan, doğada çok az bulunan, kullanım alanı bulunmayan bir element.

erce (I) *be.* yiğit olana yakışır bir biçimde, yiğitçe, yüreklice, erkekçe. *ör. İnsan erce sözünde durmalıdır.*

erce (II) *be.* çok erken, erken olarak, erkenden. *ör. Sabah erce yola çıkmalıyız.*

erdem *a.* **1** ahlakın övdüğü ve ahlaklı olmanın gerektirdiği doğruluk, yardımseverlik, yiğitlik, bilgelik, alçakgönüllülük, iyi yüreklilik, ölçülülük gibi niteliklerin ortak adı. *eş. esk.* **fazilet. 2** *fels.* insanın ahlaksal olarak iyiye yönelmesi, ruhsal yetkinlik.

erdemli *s.* erdem sahibi, erdemce yüce, erdemi olan.

erdemlilik *a.* erdemli olma durumu, erdemce yücelik.

erdemsiz *s.* erdem sahibi olmayan, erdemi bulunmayan, erdem yoksunu (kimse).

erdemsizce *be.* erdemsiz olan birine yakışır bir biçimde.

erdemsizleşebilme *a.* erdemsizleşebilmek eylemi.

erdemsizleşebilmek *(nsz)* erdemsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

erdemsizleşme *a.* erdemsizleşmek eylemi.

erdemsizleşmek *(nsz)* erdemsiz bir duruma gelmek, erdemini yitirmek.

erdemsizlik *a.* erdemden yoksunluk, erdemsiz olma durumu. **erdemsizlik etmek** erdemsize yakışır bir biçimde davranmak.

erden *s.* henüz hiç cinsel ilişkide bulunmamış (dişi insan), kız. *eş.* **bakir**[1], **bakire.**

erdenlik *a.* erden olma durumu. *eş.* **bekâret**[1].

erdirebilme *a.* erdirebilmek eylemi.

erdirebilmek *(-i, -e)* erdirmeye gücü yetmek, erdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Güneş meyveleri daha çabuk erdirebilir.*

erdirilebilme *a.* erdirilebilmek eylemi.

erdirilebilmek *(nsz)* erdirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

erdirilme *a.* erdirilmek eylemi.

erdirilmek *(nsz)* erdirmek eylemi yaptırılmak. *ör. Bu işler akıl erdirilecek işler değil.*

erdiriverme *a.* erdirivermek eylemi.

erdirivermek *(-i, -e)* çabucak ermesini sağlamak. *ör. Kavga, toplantıyı sona erdiriverdi.*

erdirme *a.* erdirmek eylemi.

erdirmek *(-i, -e)* ermesine yol açmak, ermesini sağlamak, eriştirmek.

erdişi *b. a.* ve *b. s.* **1** *yaşb.* erkek ve dişi cinsellik organları kendisinde birlikte bulunan (birey). *eş.* **erselik, hünsa. 2** *bitb.* çiçekliğinde hem erkek hem dişi çiçeği bulunan (bitki).

erdişilik *a. yaşb.* ve *bitb.* erdişi olma durumu. *eş.* **erseliklik.**

erebilme *a.* erebilmek eylemi.

erebilmek *(-e)* erme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

erek *a.* gerçekleştirilmek üzere tasarlanan, ardından koşulan, ulaşılmak, erişilmek istenilen şey. *eş.* **amaç, gaye, hedef, maksat. ereğe yönelim** *ruhb.* ereğe yönelik davranışlar ve devinimler gösterme eğilimi. **ereğe yönelmiş davranış** *ruhb.* görünüş ve niteliği, bir erek için yapıldığı izlenimi veren davranış. **ereğe yönelmiş güdülenme** *ruhb.* güdünün, dışta bulunan belirli bir nesneye yöneltilmesi. **erek dil** *dil.* çeviri eyleminde, çevrilen metnin aktarıldığı dil.

erekbilim *b. a. fels.* **1** evreni ereklerle araçlar arasında bir ilişkiler düzeni olarak gören öğreti. *eş.* **teleoloji. 2** ereksel nedenleri konu alan, davranışın erekle olan ilişkisini inceleyen bilim ve felsefe kolu. **3** yalnızca insan eylemlerinin değil, tarih ve doğa olaylarının da, bütünün olduğu gibi tek tek olanın da belli ereklerle belirlenmiş ve yönetilmiş olduğunu kabul eden öğreti. *eş.* **teleoloji.**

erekbilimci *b. a. fels.* erekbilimle uğraşan felsefeci.

erekbilimsel *b. s.* erekbilimle ilgili.

erekçi *a.* ve *s. fels.* **1** erekçiliğe ilişkin, erekçilikle ilgili. *ör. Kimi erekçi öğretiler, her şeyi "erek" olarak görür.* **2** erekçilik yandaşı.

erekçilik *a. fels.* her şeyin bir erekle belirlendiğini, ereksel bir nedeni bulunduğunu, bir ereğe yöneldiğini ve bir ereğe göre olupbittiğini öne süren öğreti. *eş.* **finalizm.**

erekleme *a.* ereklemek eylemi.

ereklemek *(-i)* kendisine erek olarak almak. *eş.* **amaçlamak.** *ör. Bu kimse, neyi ereklemektedir?*

erekli *s.* ereği bulunan, ereksel.

ereklik *a. fels.* bir işte ereğin, o işin nedeni olması durumu. *ör. Aristoteles, ereklik kavramını felsefesine esas alır.*

ereklilik *a.* **1** erekli olma durumu. **2** *fels.* bir ereğe yönelmiş, bir erekle belirlenmiş olma durumu.

ereksel *s.* erekle ilgili, erek niteliğinde olan, ereği bulunan, erekli. **ereksel neden** *fels.* ulaşılmak istenilen ereğe götüren, bir işin olmasının ereği olan neden, kendi uğruna bir şeyin olması yüzünden nedene dönüşen erek, temeldeki erek; örneğin, saatin ereksel nedeni vakti göstermek, biçağın ereksel nedeni kesmektir.

ereksellik *a.* ereksel olma durumu, ereklilik.

ereksiyon *a. Fr. hek.* penisin sertleşmesi, dikleşmesi.

ereksiz *s.* bir ereği bulunmayan.

ereksizlik *a.* ereksiz olma durumu.

eremeke *be. ha.* **1** hemen hemen, neredeyse, oldukça, basbayağı, gerçekten. **2** bol bol, geniş geniş, sere serpe.
eren *a.* **1** kendini Tanrı'ya adamış olduğu için benliğinden, öz varlığından sıyrılmış, Tanrı'ya ermiş kimse. *eş.* **ermiş, evliya, veli**[2]. **2** sözcüğün "erenler" biçimi eskiden dervişler arasında bir seslenme sözü olarak kullanılırdı. *ör. Bektaşi babası "Erenler," demiş, "aranızda ahretten dönen var mı?"* **3** *mec.* olağanüstü sezgileriyle birtakım gerçekleri gördüğüne inanılan kimse. **erenlerin sağı solu olmaz 1)** bilge, olgun kimseler sizin doğru bulduğunuz biçimde de, doğru bulmadığınız biçimde de iş yapar, ne türlü davranırlarsa davransınlar, tutumları kendilerine yakışır. **2)** cana yakın, sevimli kimselerin kimi yanlış davranışlarının bilerek yapılmadığı için hoşgörüldüğünü belirtmekte şaka yollu söylenir.
Erendiz *ö. a. (eski Türkçe "erentürz"den) gökb.* Güneş'e olan yakınlığı bakımından beşinci sırada bulunan, dokuz uydulu ve en büyük gezegen. *eş.* **Jüpiter, Müşteri**.
erenlik *a.* eren olma durumu, ermişlik.
erez *a. ha.* buğday ve arpa tarlalarında ekinle birlikte yetişen, buğdayla birlikte yenilirse baş dönmesi yapan bir ot. *eş.* **delice**[1].
erg, -gi (I) *a. Fr. fiz.* bir din **(II)** yeğinliğindeki bir gücün etki ettiği cisme kendi yönünde saniyede bir santimetre yol aldırmasıyla gerçekleşen işe eşit olan iş birimi.
erg, -gi (II) *a. Ar. coğr.* Büyük Sahra'da yüzlerce kilometre kare olarak kumullarla kaplı bölgelere verilen ad.
erganun *a. Yun.* (. . -) *müz.* ➻ **org**.
ergen *s.* **1** ergenlik çağında olan (insan). **2** henüz evlenmemiş bulunan genç. **ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma** "ergen kimse bir kız gördü mü, hemen gönlünü kaptırıverir, araştırıp soruşturmadan onunla evlenmek ister, bu yanlıştır, geceleyin kumaş almaya benzer; geceleyin kumaşın kusurlarını anlamak güçtür; kısacası, insan bir şeyi iyice incelemeden almamalıdır" anlamına söylenir. **ergen olmak** evlenecek çağa girmek, ergenleşmek. **ergene karı boşamak kolay** ➻ **bekâra karı boşamak kolaydır**.
ergencelik *a. ha.* ➻ **ergenlik**[2].
ergenleşme *a.* ergenleşmek eylemi.
ergenleşmek *(nsz)* ergenlik çağına gelmek.
ergenlik *a.* **1** cinsel organların fizyolojik yönden gelişimiyle başlayan, erinlikle yetişkinlik arasındaki dönem. **2** ergenlik çağındaki erkek ya da kızın yüzünde ve boynunda çıkan sivilceler.
ergi *a.* iyi bir şeye erişme durumu ya da erişilen iyi ve güzel şey. *eş. esk.* **mazhariyet**.
ergime *a. fiz.* ergimek eylemi. **ergime ısısı** *fiz.* katı bir maddenin sıvı durumuna geçebilmesi için verilmesi gereken ısı. **ergime noktası** *fiz.* katı bir maddenin katılıktan sıvı bir duruma geçmeye başladığı ve ergime sona erinceye değin koruduğu sıcaklık.
ergimek *(nsz) fiz.* katı bir cisim, sıcaklık artırılmak yoluyla, ısının etkisiyle katı durumdan sıvı duruma geçmek.
ergimiş *s. fiz.* ısı etkisiyle sıvı duruma geçmiş (katı madde). **ergimiş maden** sıvı duruma gelmiş maden.
ergin *s.* **1** gelişimini tamamlamış, olgunlaşmış, yetişmiş, olmuş. *ör. Armudun erginlerini toplayın.* **2** *huk.* haklarını kendi kullanabilmek için yasanın belirttiği yaşa gelmiş olan (kimse). *eş. esk.* **reşit**.
erginleme *a.* erginlemek eylemi.
erginlemek *(-i, -e) eğit.* bir kimseyi, bir konuda gereken temel bilgi ve becerilerle donatıp, aydınlatıp, ergin ve yetişmiş bir duruma getirmek.
erginlenme *a.* erginlenmek eylemi.
erginlenmek *(nsz) eğit.* ergin duruma gelmek, erginleşmek.
erginleşme *a.* erginleşmek eylemi.
erginleşmek *(nsz)* ergin bir duruma gelmek, olgunlaşmak, yetişmek.
erginlik *a.* ergin olma durumu. *eş. esk.* **rüşt**.
ergitebilme *a.* ergitebilmek eylemi.
ergitebilmek *(-i) fiz.* ergitme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ergitilebilme *a.* ergitilebilmek eylemi.
ergitilebilmek *(nsz) fiz.* ergitilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ergitme *a. fiz.* ergitmek eylemi.
ergitmek *(-i) fiz.* ergimesine yol açmak, ergimek eylemini yaptırmak, ergimesini sağlamak.
ergiyebilme *a.* ergiyebilmek eylemi.
ergiyebilmek *(nsz)* ergime özelliği taşımak, ergime olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ergonomi *a. Fr.* ➻ **işbilim**.
ergonomik *s. Fr.* ➻ **işbilimsel**.
erguvan *a. Far. bitb.* baklagillerden, Akdeniz ikliminde, kurak yamaçlarda yetişen, süs bitkisi olarak bahçe ve parklarda da yetiştirilen, boyu on metreye ulaşabilen, yamru yumru gövdeli, yapraklanmadan önce her yerinden pembe çiçekler açan bir ağaç.
erguvangiller *ç. a. Far. T. bitb.* örneği erguvan olan, almaşık yapraklı, salkım biçiminde düzensiz çiçekli ağaç familyası.
erguvani *a. Far.* (. . - -) **1** eflatun ile kırmızı arası bir renk. **2** *s.* bu renkte olan.
erigen *s.* çabuk eriyebilen (nesne).
erigenlik *a.* erigen olma özelliği.
erik *a. bitb.* **1** gülgillerden, çok sıkı ve nemli olmamak üzere her toprakta yetişen, yeryüzünde iki binden çok türü bulunan, yapraklanmadan önce ak çiçekler açan bir ağaç. **2** bu ağacın ceviz büyüklüğünde, etli, sert ve tek çekirdekli, kabuğu ince, sarıdan mora değin türlü renkte, tatlı ya da mayhoş yemişi.
eriklik *a.* erik ağaçlarının çok bulunduğu yer, erik bahçesi.
eril *s. dilb.* kimi dillerde erkek cinsten sayılan (sözcük).

erillik *a. dilb.* kimi dillerde, sözcüklerin eril olması durumu.
erim (I) *a.* bir şeyin erebileceği, ulaşabileceği uzaklık. *eş. esk.* **menzil**.
erim (II) *a.* iyi bir şeyin göstergesi olan durum, muştu.
erime *a.* erimek eylemi.
erimek *(nsz)* **1** (katı bir cisim) bir sıvıya atılınca, katılınca sıvı durumuna geçmek. *ör. Şeker çayda erir.* **2** (katı bir cisim) ısı etkisiyle sıvı duruma geçmek. *ör. Altın belli ısıda erir.* **3** (dokumalar için) aşınıp incelerek dağılmak. *ör. Perde yer yer erimiş.* **4** *mec.* aşırı ölçüde kilo vermek, çok zayıflamak. *ör. Çocuk ateşten iki günde eridi.* **5** *mec.* aşırı ölçüde sıkılmak, utanmak. *ör. Oğlan, kızı görünce eriyip akıyordu sanki.* **6** *mec.* yok olmak, sona ermek, tükenip bitmek. *ör. Günler eriyip gidiyordu.* **7** *arg.* (birisine) çok derin bir aşk ya da güçlü bir cinsel istek duyumsamak. **erim erim** *ik. be.* ***erimek*** eylemininin anlamını pekiştirmek üzere yalnız bu eylemle birlikte kullanılır. *ör. Çocuk ateşten erim erim eridi.* **eriye eriye** *ik. be.* eriyerek. **eriyip akmak 1)** eriyerek akıp gitmek. **2)** *mec.* aşırı ölçüde incelmek, kilo vermek. **eriyip bitmek ➻ eriyip akmak**[2].
erimez *s.* erimeyen (madde).
erimezlik *a. fiz.* bir maddenin erimeme özelliği, erimez olma durumu.
erimiş *s.* erimeye uğramış (nesne). **erimiş karbon** karbonun demir içinde çözünmüş olarak bulunduğu biçimi.
erin *s.* döl verme çağına, yetkinliğine eren (insan).*eş. esk.* **baliğ**.
erinç *a.* hiçbir üzüntüsü sıkıntısı, hiçbir eksiği, hiçbir acısı ve tasası bulunmama durumu. *eş. esk.* **huzur**, **rahat**.
erinçli *s.* erinç içinde bulunan, erinci olan.
erinçlilik *a.* erinçli olma durumu.
erinçsiz *s.* erinç içinde olmayan, erinci bulunmayan.
erinçsizleşebilme *a.* erinçsizleşebilmek eylemi.
erinçsizleşebilmek *(nsz)* erinçsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle durumlarda her insan erinçsizleşebilir.*
erinçsizleşme *a.* erinçsizleşmek eylemi.
erinçsizleşmek *(nsz)* erincini yitirmek, erinci kalmamak.
erinçsizlik *a.* erinçsiz olma durumu.
eringeç *s. ha.* bir şeyi yapmaya üşenen, tembel (kimse).
erinleşme *a.* erinleşmek eylemi.
erinleşmek *(nsz)* (insan) belli birtakım bedensel ve ruhsal değişiklikler göstererek çocukluktan erginlik çağına geçmek, döl verme çağına erişmek, döl verme yetkinliğine gelmek. *eş. esk.* **baliğ olmak**[2], **buluğa ermek**.
erinlik *a.* **1** erin olma durumu. **2** *ruhb* çocukluğun sona ererek üreme organlarının görev yapabilir duruma geldiği yaş. *eş. esk.* **buluğ**.
erinme *a.* erinmek eylemi.
erinmek *(-e; nsz)* kendinde bir gevşeklik duyumsayarak bir işi yapmaya eli varmamak. *eş.* **üşenmek**. **erinenin oğlu kızı olmamış** "bir şey elde etmek isteyen tembel tembel oturmamalı" anlamında söylenir.
erir *s.* eriyebilen (madde).
erirlik *a. fiz.* **1** nesnedeki eriyebilme özelliği. **2** katının eriyebilme derecesi.
eristik *a. Fr. fels.* ➻ **didişim**.
eriş (I) *a.* ermek eylemi ya da biçimi.
eriş (II) *a. ha.* **1** dokuma tezgâhında uzunluğuna atılan ip, boy ipliği. **2** ak ile karışık benekli ip. **3** yün bel kuşağı.
erişebilme *a.* erişebilmek eylemi.
erişebilmek *(-e)* erişmesi olanak içinde olmak, erişme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
erişilebilme *a.* erişilebilmek eylemi.
erişilebilmek *(-e)* erişilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
erişilme *a.*erişilmek eylemi.
erişilmek *(-e)* erişmek eylemi yapılmak, ulaşılmak, yetişilmek.
erişilmez *s.* **1** erişilmesi olanaksız olan. **2** çok yukarda, çok yüce.
erişilmezleşme *a.* erişilmezleşmek eylemi.
erişilmezleşmek *(nsz)* erişilmesi olanaksız bir durumu gelmek.
erişilmezlik *a.* erişilmez olma durumu.
erişim *a.* **1** erişmek eylemi. **2** belli iki yer arasında gidip gelebilme işi, ulaşım.
erişiverme *a.* erişivermek eylemi.
erişivermek *(-e)* çabucak, kolayca ya da kısa sürede erişmek. *ör.* ***Bir ülke için gönence erişivermek kolay olmaz.***
erişkin *s. yaşb.* vücudunun gelişimi tamamlanmış olan.
erişkinlik *a.* erişkin olma durumu.
erişme *a.* erişmek eylemi.
erişmek *(-e)* **1** ulaşılması emeğe, zamana bağlı olan bir amaca ya da belli bir düzeye kavuşmak, varmak. *ör. Herkes amacına erişmek ister.* **2** bir yere ulaşmak, varmak. *ör. Köye akşam vakti erişmiştik.* **3** *(nsz)* (zaman, mevsim için) gelip çatmak, gelmek. *ör. Yaz erişince sıcaklar bastırıverdi.* **4** *(nsz)* belli bir olgunluğa gelmek, olgunlaşmak, yetişmek. *ör. Buğdaylar bu yıl erken erişti.*
erişte *a. Far.* evde yapılan, ince ince kesilip kurutulmuş hamur, ev makarnası.
eriştirebilme *a.* eriştirebilmek eylemi.
eriştirebilmek *(-i, -e)* eriştirmek elinde olmak, eriştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eriştirilebilme *a.* eriştirilebilmek eylemi.
eriştirilebilmek *(nsz; -e)* eriştirilmesi olanaklı olmak ya da eriştirilme olasılığı bulunmak.
eriştirilme *a.* eriştirilmek eylemi.
eriştirilmek *(nsz; -e)* erişmesi sağlanmak.
eriştiriverme *a.* eriştiriverme eylemi.
eriştirivermek *(-i, -e)* **1** çabucak ya da kısa sürede eriştirmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Arabanla bizi köye eriştiriver.*
eriştirme *a.* eriştirmek eylemi.

eriştirmek *(-i, -e)* erişmek eylemini yaptırmak.
eritebilme *a.* eritebilmek eylemi.
eritebilmek *(-i)* eritmek elinde olmak, eritme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eriten *a.* ve *s. kim.* katı bir maddeyi eritebilen ya da içinde katı bir madde eriyebilen (sıvı).
eritici *a.* ve *s.* **1** eritme özelliği olan, eriten. **2** *fiz.* ve *kim.* bir başka maddeyi çözündüren cisim.
eritilebilme *a.* eritilebilmek eylemi.
eritilebilmek *(nsz)* eritilmesi olanak içinde olmak, eritilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eritiliş *a.* eritilmek eylemi ya da biçimi.
eritilme *a.* eritilmek eylemi.
eritilmek *(nsz)* eritmek eylemine konu olmak, erimesi sağlanmak.
eritiş *a.* eritmek eylemi ya da biçimi.
eritiverme *a.* eritivermek eylemi.
eritivermek *(-i)* çabucak, kolayca ve kısa sürede eritmek.
eritme *a.* **1** eritmek eylemi. **2** metallerde, erimeyi sağlamak için, dökümden önce yapılan ısıtma, sıvılaştırma işlemi. **eritme peynir** sert peynirlerin eritilmesiyle ve kimi kez baharat da katılarak ve kalıplara dökülerek küçük parçalar durumunda katılaştırılmasıyla elde edilen, sarımtırak ve yumuşak bir peynir.
eritmek *(-i)* **1** erimek eylemini yaptırmak, erimesini sağlamak ya da erimesine yol açmak. **2** *mec.* harcayarak tüketmek. *ör. Bütün parasını eritti.* **3** *mec.* çok zayıflatmak. *ör. Ateş hastayı eritti.* **4** *mec.* çok üzmek. *ör. Off, içimi erittin.* **5** *arg.* (birini) güzelliğiyle, cinsel çekiciliğiyle aşırı biçimde etkilemek. **6** *arg.* (parayı) harcayıp bitirmek, son kuruşuna değin harcamak.
eritrosit *a. Fr.* ➻ **alyuvar**.
eriverme *a.* erivermek eylemi.
erivermek *(-e)* çabucak ya da kısa sürede ermek.
eriyebilir *s.* erimesi olanak içinde olan.
eriyebilirlik *a.* eriyebilir olma özelliği.
eriyebilme *a.*eriyebilmek eylemi.
eriyebilmek *(nsz)* erime olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eriyik *a. kim.* içinde katı bir madde erimiş bulunan sıvı.
eriyiş *a.* erimek eylemi ya da biçimi.
eriyiverme *a.* eriyivermek eylemi.
eriyivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede erimek.
erk, -ki *a.* **1** iş yapabilme gücü. *eş.* **iktidar**. **2** *mec.* her istediğini yaptırabilme gücü, sözü geçerlik. **3** *topb.* bir kimsenin, bir topluluğun ya da bir toplumun başka kişi, topluluk ya da toplumları egemenliği, baskısı ve denetimi altına alma, özgürlüklerine karışma ve onları belli biçimlerde davranmaya zorlama yetkisi ve gücü. *eş.* **iktidar**. **4** *ruhb.* içgüdüden daha belirgin olan, kişinin kimi nesne ve olaylara karşı daha hızlı ve yeterli tepki gösterebilmesini sağlayan, ruhsal ve bedensel yaradılışıyla ilgili bir özellik. **5** *fels.* fiziksel güçten ayrı olarak düşünülen, bedensel ve ruhsal yönden biçimleyici ve etkileyici güç.
erkân *ç. a. Ar.* (. -) **1** bir topluluğun önde gelenleri, söz sahipleri, büyükler, üstler. **2** *ask.* general ve amiral rütbesindeki askerler. **3** yol yordam, yöntem. **erkân kürkü** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, vezirliğe yükseltilen bir kimseye padişahça giydirilen kürk.
erkânıharp *b. a. Ar. esk.* ➻ **kurmay**.
erke *a. fiz.* **1** ➻ **enerji**[1], **güç (II)**. **2** *fels.* (doğa bilimlerinde) bir direnmeyi yenme gücü.
erkeci *a.* ve *s. fels.* erkecilik öğretisine bağlı (kimse, görüş).
erkecilik *a. fels.* evrenin ana tözünün özdeksiz erke olduğunu öne süren öğreti.
erkeç *a.* **1** erkek keçi. **2** *arg.* etkin eşcinsel erkek.
erkeçsakalı *b. a. bitb.* ➻ **keçisakalı**[2], **çayırmelikesi**.
erkek *a.* **1** insan, hayvan ve bitkilerin dişiyi dölleyecek cinsten olanı. **2** *yaşb.* sperma oluşturan organizma. **3** yetişkin adam. *ör. Köyün erkekleri camide toplanmıştı.* **4** *ha.* (kadına göre) koca, eş. *ör. Kadın erkeğine arka vermeli.* **5** *s.* özü sözü doğru, sözüne güvenilir, mert, yiğit (kimse). **6** *s.* (maden için) kolay bükülmez, sert. **7** girintili ve çıkıntılı olarak bir çift oluşturan nesnelerin çıkıntılısı. **erkeğin şeytanı kadındır** "erkekleri kadınlar yoldan çıkarırlar" anlamında söylenir. **erkek bakır** kolay bükülmeyen, sert bakır. **erkek aslan aslan da dişi aslan aslan değil mi?** güçlülük ve yüreklilik yalnız erkeklere özgü nitelikler değildir, kadınlar da erkekler kadar güçlü ve yüreklidir. **erkek berberi** erkekleri tıraş eden berber. **erkek demir** sert demir. **erkek düşkünü** erkeklere düşkün olan, aşırı cinsel isteği bulunan (kadın). **erkek erkeğe** yalnız erkekler arasında. *ör. Kadınlar çıksın, biz erkek erkeğe görüşelim.* **erkek Fatma** (ya da **Ayşe**, vb.) erkekler gibi davranışları olan kadınlar için kullanılır. **erkek fiş** biri girintili, biri çıkıntılı olmak üzere takım oluşturan ve elektrik akımını iletmek için kablo ucuna bağlanan fişlerin çıkıntılı olanına verilen ad. **erkek gibi 1)** erkeğe yakışır bir biçimde. *ör. Erkek gibi davranmıyor.* **2)** erkeğe benzer. *ör. Erkek gibi bir kadını kim alır?* **erkek işi** genellikle kadınlara göre olmayan, güç isteyen, kadının değil yalnızca bir erkeğin yapabileceği iş. *ör. Güreş erkek işidir.* **erkek koyun kasap dükkânına yakışır** "miskin, tembel, koyun gibi erkek yaşamasa da olur" anlamında söylenir. **erkek olmak 1)** kadın iken ameliyat geçirerek cinsiyet değiştirmek. **2)** erkek gibi davranışlarda bulunur duruma gelmek, erkekleşmek. **erkek terzisi** erkek giysileri diken terzi. **erkekli kadınlı** (ya da **erkekli dişili**) erkek ve kadın bir arada olarak. *ör. Erkekli kadınlı toplantılar nezih olur.*

erkekçe *s.* ve *be.* erkeğe yakışır bir biçimde, erkek gibi, mertçe, yiğitçe.
erkekçesine *be.* erkek olana yakışır bir biçimde.
erkekçil *s.* erkeğe düşkün.
erkekçillik *a.* erkekçil olma özelliği.
erkeklenme *a.* erkeklenmek eylemi.
erkeklenmek *(nsz)* erkek gibi davranmak, kabadayılık göstermek, kabadayılaşmak.
erkekleşme *a.* erkekleşmek eylemi.
erkekleşmek *(nsz)* **1** (erkek çocuk) çocukluk çağından çıkıp erkeklik çağına girmek, erişkin bir erkek olmak. **2** (kız, kadın için) erkek gibi sert davranışlar edinmek, erkekler gibi davranır olmak.
erkeklik *a.* **1** erkek olma durumu. **2** erkek olanın niteliği, erkeğe özgü davranış, erkekçe davranış, mertlik, yiğitlik. **3** bir erkeğin fizyolojik görevini, cinsel işlevini yerine getirme gücü. **erkeklik organı** erkeğin çiftleşme organı. *eş.* **kamış**[3], **penis**. **erkeklik öldü mü?** haksızlığa karşı yiğitlik gösterilmesi gerektiğini anlatır. **erkeklik sende kalsın!** "karşındakinin kötü, yakışıksız davranışına, densizliğine uyma, sen ağırbaşlılığını bozma" anlamında söylenir. **erkeklik taslamak** öyle olmadığı halde kabadayıca davranmak.
erkekorgan *b. a. T. Fr. bitb.* bitkilerde, taçyaprakların çevrelediği, tek ya da birçoğu bir arada bulunan, döllenmeyi sağlayan organ.
erkesel *s.* erkeyle ilgili, erke özelliği taşıyan.
erkeksi *s.* erkekle ilgili, erkeği andıran, erkeğe yaraşan, erkeğe benzeyen. *ör. Kadının erkeksi bir sesi vardı.*
erkeksileşme *a.* erkeksileşmek eylemi.
erkeksileşmek *(nsz)* erkeksi bir özellik kazanmak.
erkeksilik *a.* **1** erkeksi olma durumu. **2** *ruhb.* kadınların, bedensel ve ruhsal olarak, erkeklere özgü olan özellikleri göstermesi durumu.
erkeksiz *s.* erkeği bulunmayan.
erkeksizlik *a.* erkeği bulunmama durumu.
erken *be.* **1** zamanın ilerlememiş bir anında. *ör. Yarın yola erken çıkalım.* **2** alışılan, beklenilen ya da belirlenen zamandan önce. *ör. Toplantı erken başlamış.* **erken bunama** *ruhb.* çok erken yaşlarda gerçeklerle olan ilişkilerin büyük ölçüde azalması, düşünce, duygu ve davranış alanlarında önemli bozuklukların ortaya çıkması gibi belirtiler gösteren şizofreni kümesi hastalıklarına halk arasında verilen ad. **erken doğan** gebelik süresi tamamlanmadan dünyaya gelen (yavru). *eş.* **prematüre**. **erken kalkan yol alır** yapacakları işe erken girişenler kazançlı olurlar, işlerinde ilerlerler.
erkence *be.* (. .' .) **1** erken olarak, erkenden, çok erken. *ör. Konuyu erkence ele almak gerekir.* **2** (. . .') biraz erken, oldukça erken. *ör. Bu akşam eve erkence gel.*
erkenci *s.* bir şeyde erken davranan. *ör. Toplantıya gelen erkencilerden biriydim.*
erkenden *be.* (.' . .) erken olarak, çok erken. *ör. O gün erkenden yola çıktık.*
erkete *a. Yun.* (. .' .) *arg.* **1** kumar, hırsızlık, uyuşturucu satışı vb. gibi yasadışı bir iş yapılmakta iken, polisin gelip gelmediğini gözetleyip haber vermekle görevlendirilen kimse, kollayıcı, gözcü. **2** gözcülük eylemi ya da gözcülüğün yapıldığı yer. *ör. O gün erketede kim vardı?* **erkete durmak** *arg.* erkete[1] görevini üstlenmek, erkete, gözcü olarak beklemek. **erketeye yatmak** *arg.* çevreyi kollayabilecek bir yerde durmak, erkete[1] olarak beklemek.
erketeci *a. Yun. T. arg.* erkete[1] olarak bekleyen kimse, erkete[1], gözcü.
erketecilik *a. Yun. T.* erketenin[1] yaptığı iş.
erkil *s.* kendisine karşı gelinmesine dayanamayan (kimse). *eş.* **otoriter**. *ör. Toplumumuzda sert ve erkil babalar çoktur.*
erkilleşebilme *a.* erkilleşebilmek eylemi.
erkilleşebilmek *(nsz)* erkilleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
erkilleşme *a.* erkilleşmek eylemi.
erkilleşmek *(nsz)* erkil bir duruma gelmek. *ör. Kimi zaman devlet iyice erkilleşir.*
erkin *s.* hiçbir koşula bağlı olmaksızın istediği biçimde davranabilen, özgür.
erkinci *a.* ve *s.* ➻ **liberal**.
erkincilik *a.* ➻ **liberalizm**.
erkinleşme *a.* erkinleşmek eylemi.
erkinleşmek *(nsz)* erkin bir duruma gelmek.
erkinlik *a.* erkin olma durumu.
erkinlikçi *a.* ve *s.* ➻ **liberal**.
erkinlikçilik *a.* ➻ **liberalizm**.
erkli *s.* erki olan, güçlü.
erklilik *a.* erkli olma durumu.
erksiz *s.* erki olmayan, güçsüz. *eş.* **iktidarsız**.
erksizlik *a.* erksiz olma durumu.
erlik *a.* **1** er **(I)**[1,3] olma durumu, erkeklik, mertlik, yiğitlik. **2** *ask.* er **(I)**[2] olma durumu.
erme *a.* ermek eylemi.
ermek, -er *(-e)* **1** ulaşmak, erişmek, kavuşmak, yetişmek. *ör. Mutluluğa ermek çaba ister.* **2** uzanarak dokunabilmek, uzanarak ulaşmak, yetişmek. *ör. Çocuk oraya erebilir.* **3** *(nsz)* (insan ve bitkiler için) büyüyüp gelişmek, yetişmek. **4** *(nsz)* (bitkisel ürünler için) toplama vakti gelmek, olgunlaşmak. **5** *(nsz)* (kendini Tanrı yoluna vermiş kimseler için) eren durumuna gelmek, insanüstü kutsal bir aşamaya ulaşmak, ermiş olmak. **erdiğine erer, ermediğine taş atar** sataşkan, edepsiz kimseler için söylenir.
Ermeni *ö. a.* **1** Ermenistan'da yaşayan ve birçok ülkede dağınık olarak bulunan bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* bu soya özgü olan, bu soyla ilgili. *ör. Saroyan bir Ermeni yazar mıydı?*
Ermenice *ö. a.* Hint-Avrupa dil ailesinden bağımsız bir dal olan, Ermenilerin konuştuğu dil.
ermin *a. Fr. hayb.* **1** ➻ **kakım, kakum**. **2** kakımın kış postundan yapılan kürk.

ermiş *a.* inanışa göre Tanrı katında belli bir aşamaya ulaşmış kimse, eren. *eş.* **evliya**.
ermişlik *a.* ermiş olma durumu, erenlik.
eroin *a. Fr.* morfinden kimyasal yollarla elde edilen uyuşturucu bir madde.
eroinci *a. Fr. T.* **1** eroin yapıp satan kimse. **2** eroin kullanma alışkanlığı bulunan, eroin kullanan kimse.
eroincilik *a. Fr. T.* eroin kullanma alışkanlığı.
eroinman *a.* ve *s. Fr.* **1** eroin kullanma alışkanlığı olan kimse, eroinci[2]. **2** *arg.* esrik görünüşlü, baygın bakışlı (kimse).
eroinmanlık *a. Fr. T.* eroinman olma durumu.
eroinoman *a.* ve *s. Fr.* ➻ **eroinman**.
eros *a. Yun.* (.' .) *(Yunan mitolojisindeki aşk tanrısı Eros'un adından) ruhb.* cinsel içgüdü de içinde olmak üzere cinsel duygu ve isteklerin, cinsel yönsemelerin tümü.
erosal *s. Yun. T.* aşkla, cinsellikle ilgili olan. *eş.* **erotik**, *yeni* **kösnül**.
erosçu *s. Yun. T.* **1** aşkla, cinsellikle ilgili olan. *eş.* **erotik**. **2** aşk konusuna ve cinselliğe, cinsel ilişkilere geniş yer veren (yapıt).*eş.* **erotik**.
erosçuluk *a. Yun. T.* **1** erosçu olma durumu. **2** cinsel duygu ve isteklerine çok düşkün olma durumu. *eş.* **erotizm**, *yeni* **kösnüllük**.
erotik *s. Fr.* ➻ **erosçu**.
erotikleşme *a. Fr. T.* erotikleşmek eylemi.
erotikleşmek *(nsz) Fr. T.* erotik bir özellik edinmek.
erotiklik *a. Fr. T.* ➻ **erosçuluk**.
erotizm *a. Fr.* ➻ **erosçuluk**.
erotojen *s. Fr.* erotik duygular uyandıran, erosla ilgili.
erozyon *a. Fr.* ➻ **aşınım, aşınma**[2].
erselik *a.* ➻ **erdişi**.
erseliklik *a.* ➻ **erdişilik**.
ersiz *s. ha.* kocasız, erkeksiz. *ör. Köyde ersiz kadınlara sataşanlar olur.*
ersizlik *a. ha.* kocasızlık, erkeksizlik.
ersuyu, -nu *b. a.* ➻ **atmık, sperma**.
erte *a.* bir günün ya da olayın arkasından geçen zaman. *ör. Oraya salı vardık, ertesi gün de onunla görüştük.*
erteleme *a.* ertelemek eylemi.
ertelemek *(-i)* başka bir zamana atmak, daha sonraya, ilerdeki günlere bırakmak.
ertelenebilme *a.* ertelenebilmek eylemi.
ertelenebilmek *(nsz)* ertelenmesi olanak içinde olmak, ertelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
erteleniş *a.* ertelenmek eylemi ya da biçimi.
ertelenme *a.* ertelenmek eylemi.
ertelenmek *(nsz)* daha sonraki, gelecekteki bir zamana bırakılmak.
erteletebilme *a.* erteletebilmek eylemi.
erteletebilmek *(-i)* erteletmek elinde olmak, erteletmeye gücü yetmek, erteletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
erteletiliş *a.* erteletilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kararın erteletilişi güç oldu.*
erteletilme *a.* ertcletilmek eylemi.
erteletilmek *(nsz)* erteletmek eylemi yapılmak.
erteletiş *a.* erteletmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kararı erteletişimiz iyi oldu.*
erteletme *a.* erteletmek eylemi.
erteletmek *(-i, -e)* ertelemek eylemini yaptırmak.
erteleyebilme *a.* erteleyebilmek eylemi.
erteleyebilmek *(-i)* ertelemek elinde olmak, erteleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
erteleyiş *a.* ertelemek eylemi ya da biçimi.
erteleyiverme *a.* erteleyivermek eylemi.
erteleyivermek *(-i)* çabucak ertelemek. *ör. ör. Yargıç, kimseye söz vermeden, duruşmayı erteleyiverdi.*
ertesi *s.* herhangi bir günün, haftanın, ayın ya da yılın hemen ardından gelen günü, haftayı, ayı, yılı ya da belli bir olayın arkasından gelen, sonraki zamanı gösterir. *ör. Gelişimizin ertesinde onu gördük. Ertesi yıl yazlığa gitmedik.*
ervah *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* ruhlar. **ervahına yuf olsun** öfkelenildiğinde bir sövgü olarak kullanılır.
erzak, -kı *ç. a. Ar.* (. -) uzun süre saklanabilen yiyeceklerin genel adı.
es *a. müz.* notada duraklama zamanı ve bu zamanı gösteren imin adı. **es geçmek** *tkz.* üzerinde durmamak, boş vermek, önemsememek, o konuya dokunmadan sözlerini bitirmek, değinmemek.
Es *kim.* aynştaynyum elementinin kimyasal simgesi.
esami *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* adlar. **esamisi okunmamak** adı akla bile gelmemek, hiç anılmamak, hiç önem verilmemek, kendisinden hiç söz edilmemek.
esans *a. Fr. kim.* bitkilerden türlü yollarla, işlemlerle elde edilen ya da kimyasal yöntemlerle yapılan, kokulu ve uçucu sıvı.
esanslı *s. Fr. T.* içinde esans bulunan, kokulu.
esaret, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** kölelik, tutsaklık, esirlik. **2** boyunduruk[4]. **esarette kalmak** uzun süre tutsak olarak yaşamış olmak.
esas *a. Ar.* (. -) **1** bir şeyin özünü oluşturan şey, ana öğe, temel. **2** (bir iş ya da sözde) doğru biçim, gerçek yön, gerçek biçim. *ör. İşin esasını anlamak gerekir.* **3** *s.* temel olarak alınan, temel niteliğinde olan, başlıca, ana, asal. *ör. Onun esas işi bu değildir.* **esas duruş** *ask.* bir üst karşısında hazır ol durumu. **esas duruşa geçmek** *ask.* hazır ol durumu almak. **(bir işi) esasa bağlamak** belirli bir işleyişe, kurala göre işler duruma getirmek, kurallara bağlamak. **esası olmamak** (bir iş, söylenti) gerçekliği bulunmamak, bir gerçeğe dayanmamak, yalan olmak.
esasen *be. Ar.* (. -' .) **1** başından, kökünden, temelinden. *ör. İş esasen yanlıştı.* **2** doğrusunu isterseniz, doğrusu. *ör. Esasen, böyle yapılmamalıydı.* **3** yine de, nasıl olsa. *ör. Teşekküre değmez, ben esasen yapacaktım bunu.*
esasi *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **asal**.

esaslı *s. Ar. T.* **1** geniş ölçüde, ayrıntılı, etkili, köklü, kökten. *ör. Bu konuda esaslı bir inceleme gerekiyor.* **2** *be.* güzel bir biçimde, doğru olarak, etkili olarak, köklü olarak. **3** *s.* güzel. *ör. Esaslı bir sevgilisi var.*
esassız *s. Ar. T.* **1** sağlam bir temele dayanmayan, köksüz. **2** sağlam bir dayanağı bulunmayan, doğru olmayan, yalan.
esatir *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **söylencebilim**. *eş.* **mitoloji**.
esebilme *a.* esebilmek eylemi.
esebilmek *(nsz)* esmesi olanak içinde olmak, esme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Burada bazı günler rüzgâr bütün gün esebilir.*
esef *a. Ar.* acınma, üzülme, yazıklanma. **esef etmek** acınmak, üzülmek, yazıklanmak.
esefle *be. Ar. T.* acınarak, üzülerek, yazıklanarak.
eselemek beselemek *(nsz)* ne yapıp yapıp kandırmak, allem etmek kallem etmek.
eseme *a. ha.* akla uygunluk, mantık.
esemesiz *s. ha.* esemesi olmayan, mantıksız.
esemesizlik *a.* esemesiz olma durumu, mantıksızlık.
esen *s.* ruhça ve vücutça sağlıklı, sağlık içinde olan.
esenleme *a.* esenlemek eylemi.
esenlemek *(-i)* **1** karşılaşıldığında iyi dileklerle selamlamak. **2** giderken esenlik dileyerek, iyi dileklerde bulunarak ayrılmak.
esenleşme *a.* esenleşmek eylemi.
esenleşmek *(nsz; -le)* **1** birbirine iyi dileklerde bulunarak selamlaşmak. **2** karşılıklı olarak iyi dileklerde bulunarak ayrılmak.
esenleştirme *a. yeni* bir kimsenin iş yapmaya engel olan sakatlığını ya da sayrılığını, onu iş yapabilecek duruma getirmek için uygulanan sağaltım, bakım ve eğitim. *eş.* **rehabilitasyon**.
esenlik *a.* sağlık ve mutluluk içinde bulunma durumu.
esenlikli *s.* esenlik içinde olan.
eser (I) *a. Ar.* **1** ➻ **yapıt**. *ör. Yazarın on beş eseri var.* **2** ➻ **iz, im**. *ör. Köyde bahçeden eser yoktu.* **3** (soyut kavramlar için) ➻ **iz, im, belirti**. *ör. Çocuğun yüzünde korkudan eser yoktu.* **(bir şeyden) eser kalmamak** hiçbir iz, im, belirti kalmamış olmak.
eser (II) *a. ha.* sert ve soğuk esen rüzgâr.
eserme *a. ha.* esermek eylemi.
esermek *(-i) ha.* "emek vererek bakmak, besleyip gürbüzleştirmek, besleyip büyütmek, yetiştirmek" anlamında ***esermek besermek*** deyiminde geçer.
esham *ç. a. Ar.* (. -) **1** *esk.* paylar, hisseler. **2** ödünç olarak alınan paranın belirli bir zamanda ödeneceğini gösteren senetler.
esik *a. ha.* **1** düzeyi çevresine göre aşağıda olan yer, çukur yer, çukurluk. **2** tepelerin düz yeri, düzlük. **3** sel yarıntısı ya da koyak. **esikli kesikli** *ik. s. ha.* inişli yokuşlu, düz olmayan, engebeli (toprak).
esim *a. ha.* rüzgârın esişi, esiş.
esin *a.* **1** *ha.* sabahları esen hafif yel, sabah yeli. **2** herhangi bir nedenle içe doğan güzel duygu ya da düşünce, yaratıcı içe doğuş. *eş. esk.* **ilham**. **3** *yaz.* sanatçıyı ürün vermeye iten içe doğuş. *eş. esk.* **ilham**. **esin almak** ➻ **esinlenmek**. **esin kaynağı** esin oluşturan, esinlenmeyi sağlayan şey. *ör. Kimi ozanın esin kaynağı doğadır.* **esin kaynağı olmak** esin oluşturmak, esin vermek. *ör. Ozan için her şey esin kaynağı olur.* **esin perisi** sanatçılara esin[2,3] verdiği varsayılan peri. **esin vermek** esin[2] uyandırmak, esinlenmeye yol açmak.
esinci *a.* ve *s. fels.* esincilik öğretisini benimseyen (kimse, görüş).
esincilik *a. fels.* gerçeğin yalnızca esinle bilineceğini öne süren öğreti. *ör. Felsefecilere göre Fransız düşünürü Bergson'un sezgiciliği de bir çeşit esinciliktir.*
esindirme *a.* esindirmek eylemi.
esindirmek *(-i, -e)* esinlenmeye yol açmak, esin[2] uyandırmak, esin[2] vermek.
esinleme *a.* esinlemek eylemi.
esinlemek *(-i, -e)* ➻ **esindirmek**.
esinlenim *a.* esinlenmek eylemi.
esinlenebilme *a.* esinlenebilmek eylemi.
esinlenebilmek *(-den)* esinlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ozan her şeyden esinlenebilir.*
esinleniş *a.* esinlenmek eylemi ya da biçimi.
esinleniverme *a.* esinlenivermek eylemi.
esinlenivermek *(-den)* çabucak esinlenmek. *ör. Ozan doğadan esinleniverip şiir yazan kişi değildir.*
esinlenme *a.* esinlenmek eylemi.
esinlenmek *(-den)* bir şeyden dolayı içinde esin[2] uyanmak.
esinletme *a.* esinletmek eylemi.
esinletmek *(nsz)* kişide esin[2] uyanmasını sağlamak, esinlenmeye yol açmak. *ör. Bu karşılaşma bana yeni düşünceler esinletmişti.*
esinleyici *s.* esin verici.
esinti *a.* çok hafif esen yel.
esintili *s.* esintisi olan.
esintisiz *s.* esintisi olmayan.
esir (I) *a. Ar.* (. -) **1** ➻ **tutsak**. **2** ➻ **köle**. **3** *mec.* bir düşünceye ya da bir kimseye körü körüne bağlı olan kimse. **esir almak 1)** tutsak olarak ele geçirmek. **2)** *mec.* birini, bir yerde tutarak, uzun süre kendisini dinlemek zorunda bırakmak. **esir düşmek** düşman eline geçmek, tutsak olmak. **esir edilmek** ele geçirilmek, tutsak edilmek. **esir etmek 1)** tutsak olarak ele geçirmek, tutsak etmek. **2)** kendisine bağlamak, köle durumuna getirmek, köle etmek. **esir olmak 1)** tutsak olarak düşman eline geçmek, tutsak olmak. **2)** birine körü körüne bağlanmak.
esir (II) *a. Ar.* (. -) *fiz.* atomlar arasındaki boşluğu ve böylece bütün evreni doldurduğu varsayılan, bir ağırlığı bulunmayan, ısıyı ve ışığı ileten töz.

esirci *a. Ar. T. esk.* köle ve cariye alıp satan kimse.
esircilik *a. Ar. T. esk.* köle ve cariye alım satımı işi.
esirgeme *a.* esirgemek eylemi.
esirgemek *(-i, -den)* **1** kayırmak, korumak. **2** bir şeyi yapmaktan ya da vermekten kaçınmak. **3** özveride bulunmaktan kaçınmak. *ör. İnsan yurdundan canını esirger mi?*
esirgemez *s.* bir şey uğrunda değerli bir şeyini vermekten kaçınmayan, esirgemeyen, özverili.
esirgemezce *be.* esirgemeze yaraşır bir biçimde.
esirgemezlik *a.* esirgemez davranış, esirgemez olma durumu.
esirgenebilme *a.* esirgenebilmek eylemi.
esirgenebilmek *(nsz; -den)* esirgenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
esirgeniş *a.* esirgenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Arabanın bizden esirgenişi gücümüze gitmişti.*
esirgenme *a.* esirgenmek eylemi.
esirgenmek *(nsz; -den)* esirgemek eylemi yapılmak.
esirgeyebilme *a.* esirgeyebilmek eylemi.
esirgeyebilmek *(-i, -den)* esirgemek elinde olmak, esirgemeye gücü yetmek, esirgeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
esirgeyici *s.* esirgeyen, koruyan, koruyucu.
esirgeyicilik *a.* esirgeyici olma durumu.
esirgeyiş *a.* esirgemek eylemi ya da biçimi.
esirlik *a. Ar. T.* **1** tutsak olma durumu. **2** tutsaklıkta geçen süre. *ör. Babamın esirliği bir yıl sürmüş.* **3** ➻ **tutsaklık**. **4** ➻ **kölelik**.
esirme *a.* **1** esirmek eylemi. **2** *fels.* (Tanrı ile birleşme olarak) kendinden geçme, dalınç.
esirmek *(nsz)* **1** sarhoş olmak, esrimek. **2** delirmek. **3** kendinden geçmek. **4** çok kızmak, sertleşmek.
esiş *a.* esmek eylemi ya da biçimi.
esiverme *a.* esivermek eylemi.
esivermek *(nsz)* beklenmedik bir anda esmek, ansızın esmek. *ör. Rüzgâr esiverince ortalık toz duman oldu.*
eska *a. ha.* (. -) bir bölümü yanmış ve ucu közleşmiş odun parçası. *eş.* **eski (II)**.
eskatologya *a. Yun. fels.* insanın ve evrenin sonunu, ölümden sonraki yaşamı, öteki dünyayı konu alan Tanrıbilim kolu.
eski (I) *s.* **1** çok uzun bir zamandan beri var olan. *ör. Bu eski bir gelenektir.* **2** üzerinden çok süre geçmiş bulunan, yeni olmayan. *ör. Bir arkadaşa rastladım, eski günlerimizi andık.* **3** çok kullanılmaktan yıpranmış, eskimiş olan. *ör. Eski giysimi eskici almadı.* **4** günün gidişine uymayan, geçerli olmayan, modası geçmiş olan. *ör. Eski görüşlerle ülke yönetilemez.* **5** bir önceki. *ör. Eski müdür daha başarılıydı.* **6** (bir meslekte, bir yerde) uzun süreden beri çalışmakta olan. *ör. O eski bir sürücüdür.* **7** geçmiş zamanlardaki, geçmiş çağlarda uygulanan, geçmişle ilgili. *ör. Eski gelenekleri bırakamıyorlar.* **8** mesleğinde uzmanlaşmış olan, acemi olmayan, deneyimli. *ör. O eski bir doktordur, güvenebilirsiniz.* **9** köklü. *ör. Onun eski bir aileden geldiği belliydi.* **10** *a.* (takısız ad tamlamalarında tamlanan olarak kullanıldığında, alaylı olarak) görevden düşmüş ya da durumunu yitirmiş birinin eski saygınlığının kalmamış olduğunu anlatır. *ör. Bir bakan eskisini kim dinler?* **eski ağza yeni kaşık** yaşlı bir kimseye, eski bir topluluğa uygulanan, pek de benimsenmeyen bir yenilik için söylenir. **eski ağza yeni taam** turfanda bir şey yerken "bu yılın turfandasını yiyoruz" anlamında söylenir. **Eski Ahit** ➻ **Tevrat**. **eski çamlar bardak oldu** dönem değişti, eski tutumların bir değeri kalmadı, durumlar tümden değişti. **eski defterleri karıştırmak** (ya da **yoklamak**) tartışılarak sonuca bağlanmış bir konuyu, bir yarar umarak ya da başka bir amaçla yeniden ortaya getirmek, kurcalamak. **eski eserler** tarihsel bir değeri bulunan her türlü bilim, yazın, din ve güzel sanat yapıtları ya da kalıntıları, eski yapıtlar. **eski** (ya da **ilk**) **göz ağrısı 1)** ilk ya da eski sevgili. **2)** sevilen ama uzak kalınan ya da hâlâ bırakılamayan eski bir uğraş. *ör. Şiir benim eski göz ağrımdır.* **eski hamam eski tas** "durumda hiçbir değişme yok, her şey eskisi gibi, hiçbir şey değişmiş değil" anlamında söylenir. **eski hayratı da berbat etmek** bir durumu, bir işi düzeltmeye uğraşırken daha da bozmak. **eski kafalı** eski düşünceye ve yaşayışa bağlı, yeniliklere karşı olan, dar görüşlü (kimse). **eski kafalılık** eski kafalı olma durumu, dar görüşlülük. **eski köye yeni âdet** alışılmışa aykırı, yadırganan bir yenilik yapmaya kalkışanlara karşı eleştiri olarak söylenir. *ör. Seninki de eski köye yeni âdet, işleri zorlaştırır bu yöntem.* **eski kulağı kesik** *arg.* **1)** bir işte deneyimli, kabadayılık, içki, kumar gibi konularda ünlü, usta ya da sabıkalı kimse. **2)** kurnaz kimse. **eski kurt 1)** mesleğinde çok deneyimli ve üstün olan kimse. *ör. O, siyasada eski kurtlardandır.* **2)** çok görmüş geçirmiş, çok deneyimli olduğundan bir işin hileli yollarını bilen ve onun için hiç aldanmayan, aldatılamayan kimse. *ör. Ne eski kurttur o, kanar mı hiç?* **eski püskü** iyice yıpranmış, çok eskimiş (nesne). *ör. Üzerinde eski püskü bir palto vardı.* **eski toprak** yaşlandığı halde dinçliğini koruyan kimse. **eski tüfek** *mec.* **1)** bir işte çok deneyimli (kimse). **2)** ilk toplumculardan olan ama yeni toplumcularca pek önemsenmeyen (kimse). **eski yazı** *ha.* Arap harfleri. **eskiler 1)** bizden önce yaşamış olan kuşaklar. *ör. Eskiler dostluğu önemserdi.* **2)** eski eşya. *ör. Eskileri eskiciye verdik.* **eskilerden** *arg.* "eski kulağı kesiklerden" deyiminin kısaltılmışı olarak kullanılır. *ör. Eskilerden kim kaldı?* **eskisi gibi** şimdiye değin olduğu gibi, önceden olduğu üzere, önceki gibi. *ör. Burası eskisi gibi kalmalıydı.* **eskisi kadar** geçmişte olduğu denli, eskiden olduğu

ölçüde. *ör. Artık eskisi kadar içmiyor.* **eskisi olmayanın acarı (yenisi) olmaz** "insan, yeni bir şey edinince eskisini hemen atmamalıdır, gerekebilir" anlamında söylenir. **eskiye rağbet olsa bitpazarına nur yağardı** "eski şeylerden kimse hoşlanmaz, herkes yeni şeyleri sever" anlamında kullanılır.

eski (II) *a. ha.* ➻ **eska**.

eskice *s.* **1** biraz yıpranmış. *ör. Eskice bir evde oturuyor.* **2** biraz eskimiş, biraz eski. *ör. Bu eskice bir düşünce sayılmalı.*

eskici *a.* **1** her türlü eski eşya alım satımıyla uğraşan kimse. **2** eski ayakkabıları onaran kimse.

eskicilik *a.* eskicinin işi.

eskiçağ *b. a. tar.* insanlık tarihinde, yazının bulunuşuna değin geçen süre.

eskiden *be.* eski zamanlarda, eski günlerde, geçmişte. *ör. Eskiden sigara içer miydi?*

Eskidünya *ö. b. a.* Asya, Avrupa ve Afrika'ya birlikte olarak verilen ad.

eskil *s. yeni* ➻ **arkaik**.

eskileşme *a.* eskileşmek eylemi.

eskileşmek *(nsz)* eski bir duruma gelmek, eskimek.

eskilik *a.* **1** eski olma durumu. **2** *huk. yeni* ➻ **kıdem**.

eskilleşme *a.* eskilleşmek eylemi.

eskilleşmek *(nsz)* geçerliğini yitirip başka bir çağa özgü nitelikler edinmek, eski çağlardan, zamanlardan kalmış gibi olmak. *ör. Artık köhnemiş, eskilleşmiş geleneklerden kurtulmak gerekir.*

eskillik *a. yeni* ➻ **arkaizm**.

eskime *a.* eskimek eylemi.

eskimek *(nsz)* eski duruma gelmek.

Eskimo *ö. a.* (. .' .) **1** kuzey kutup ve yörelerinde yaşayan bir insan topluluğu. **2** bu topluluktan olan kimse. **3** *s.* bu toplulukla ilgili, bu topluluğa özgü. *ör. Eskimo evi buzdan olurmuş.*

Eskimoca *ö. a.* (. .' . .) Eskimoların kullandığı, değişik lehçeleri bulunan bir dil.

eskimsi *s.* eski gibi, eski sayılabilecek durumda olan, eskimişe benzeyen.

eskişehirtaşı, -nı *b. a. T. Far. T. yerb.* ➻ **lületaşı**.

eskitebilme *a.* eskitebilmek eylemi.

eskitebilmek *(-i)* eskitmek elinde olmak, eskitme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eskitilebilme *a.* eskitilebilmek eylemi.

eskitilebilmek *(nsz)* eskitilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eskitiliş *a.* eskitilmek eylemi ya da biçimi.

eskitilme *a.* eskitilmek eylemi.

eskitilmek *(nsz)* eskitmek eylemi yapılmak, eskimesine yol açılmak, eskimesi sağlanmak.

eskitiverme *a.* eskitivermek eylemi.

eskitivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede eskitmek.

eskitme *a.* eskitmek eylemi.

eskitmek *(-i)* **1** çok kullanıp aşındırarak eskimiş duruma getirmek, eskimesini sağlamak, eskimesine yol açmak. *ör. Ayakkabısını bir ayda eskitti.* **2** *mec.* yıpratmak, yaşlandırmak. *ör. Bu araba daha kaç kişi eskitir.*

eskiyebilme *a.* eskiyebilmek eylemi.

eskiyebilmek *(nsz)* eskimesi olanak içinde olmak, eskime olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eskiyiş *a.* eskimek eylemi ya da biçimi.

eskiyiverme *a.* eskiyivermek eylemi.

eskiyivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede eskimek.

eskiz *a. Fr.* ➻ **taslak**.

eskrim *a. Fr.* ➻ **kılıçoyunu**.

eskrimci *a. Fr.* ➻ **kılıçoyuncusu**.

eslek *s. ha.* başkasının buyruğunu ya da dileğini karşı çıkmaksızın yerine getiren, söz dinleyen, yumuşak başlı, uysal (kimse).

esleklik *a.* eslek olma durumu.

esleme *a. ha.* eslemek eylemi.

eslemek *(-i) ha.* **1** söz dinlemek, uymak. **2** önem ve değer vermek, umursamak. **3** bir kimseyi kendisine belli etmeden, sezdirmeden gözetlemek. **4** (söz için) işitmek, duymak.

eslen *a. ha.* küçük sel yatağı, çukur, koyak.

esma *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* adlar. **esmayı üstüne sıçratmak** davranışlarıyla başkalarını kışkırtarak onların saldırısına uğramak.

esme *a.* esmek eylemi.

esmek, -er *(ösz; nsz)* **1** (yel) bir yönden bir yöne akmak. *ör. Hafif bir yel esmekteydi.* **2** *(-e) mec.* ansızın akla gelen bir düşünceyi uygulamak, birdenbire yapmaya karar vermek. *ör. Nereden esmişse esmiş, bizi görmek istemişti.* **esip yağmak** *arg.* uzunca bir süre azarlayıcı, sert bir tavırla konuşmak.

esmer *a. Ar.* **1** karaya çalan buğdayrengi. **2** *s.* ve *a.* teni ve saçları karaya çalan, koyu buğdayrengi olan (kimse), yağız (erkek). **3** *s.* rengi karaya çalan. *ör. Eski esmer buğdaylar kalmadı.* **esmer güzeli** teni koyu buğdayrenginde, saçları ve kaşları kara güzel kız. **esmer suyosunları** *bitb.* bölmeli şeritleri olan, esmer renkli suyosunları. **esmere al bağla, karşısına geç ağla** "esmer insana al renkli giysi yakışmaz" anlamında söylenir.

esmeramber *b. a. Ar.* amberbalığının bağırsaklarından elde edilen güzel kokulu bir madde.

esmerce *s. Ar. T.* esmere yakın, biraz esmer.

esmerimsi *s. Ar. T.* esmere yakın, esmere çalan, biraz esmer, esmerce.

esmerimsilik *a.* esmerimsi olma durumu. *ör. Kumların esmerimsiliği nedendi, bunu kimse bilmiyordu.*

esmerküf *b. a. Ar. T. bitb.* özellikle arılarda öldürücü olan, esmerküfler familyasının asalak yaşama uyabilen örnek türü ilkel mantar.

esmerküfler *ç. b. a. Ar. T. bitb.* asalak yaşama uymuş türleri de bulunan yosunumsu mantarlar familyası.

esmerleşebilme *a. Ar. T.* esmerleşebilmek eylemi.

esmerleşebilmek *(nsz) Ar. T.* esmerleşmesi olanak içinde olmak, esmerleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan deniz kenarında birkaç günde esmerleşebilir.*
esmerleşiverme *a. Ar. T.* esmerleşivermek eylemi.
esmerleşivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede esmerleşmek. *ör. Yaz güneşinde kalan insan esmerleşiverir.*
esmerleşme *a. Ar. T.* esmerleşmek eylemi.
esmerleşmek *(nsz) Ar. T.* esmer bir duruma gelmek. *ör. Güneşten esmerleşmişti.*
esmerleştirme *e. Ar. T.* esmerleştirmek eylemi.
esmerleştirmek *(-i) Ar. T.* esmerleşmesine yol açmak, esmerleşmesini sağlamak. *ör. Güneş bizi iki günde esmerleştirdi.*
esmerlik *a. Ar. T.* esmer olma durumu.
esna *a. Ar.* (. -) *esk.* bir devinim olmakta iken, bir işin yapıldığı an, sıra.
esnaf *ç. a. Ar.* (. -) **1** küçük çapta ticaretle ya da el zanaatlarından biriyle uğraşan kimselere verilen ortak ad. *ör. Esnaf müşterisizlikten yakınıyor.* **2** *mec.* başlıca kaygısı çok para kazanmak olan ve bu uğurda mesleğini yozlaştıran kimse. *ör. O doktor esnaftır, başkasını bul sen.* **3** *arg.* kötü yola düşmüş, o yolla para kazanan kadın, orospu. **4** *arg.* kadın satan kimse, pezevenk. **5** *arg.* hileli oyun oynayan kumarbaz. **esnaf ağzı** esnafın malını satmak için kullandığı sözler.
esnaflık *a. Ar. T.* **1** esnaf olma durumu. **2** esnafın yaptığı iş. **3** pazarlıkçılık. *ör. Esnaflığı sevmem.*
esnek *s.* **1** bastırma, germe ve benzeri bir dış etkiyle yitirdiği biçimine, etkinin kalkmasıyla yeniden dönebilen, eski biçimini alabilme özelliği bulunan. *eş.* **elastiki**. **2** *mec.* değişik yorumlara elverişli, anlamı istenilen yana çekilebilen, kesinliği bulunmayan. *ör. Esnek değer ölçüleri, bulanıktır.* **3** *mec.* görüş değiştirebilen, uzlaşmaya yatkın (kimse). *ör. Esnek biridir, anlaşmak kolaydır.*
esnekleşme *a.* esnekleşmek eylemi.
esnekleşmek *(nsz)* ➻ **esnemek**.
esnekleştirilmek *(nsz)* ➻ **esnetilmek**.
esnekleştirme *a.* esnekleştirmek eylemi.
esnekleştirmek *(nsz)* ➻ **esnetmek**.
esneklik *a.* **1** esnek olma durumu ya da özelliği. *eş. esk.* **elastikiyet**. **2** *ruhb.* kişi ya da denek hayvanının değişen duruklar karşısında davranışlarını değiştirmede gösterdiği yetenek.
esneme *a.* esnemek eylemi.
esnemek *(nsz)* **1** uyku gelmesi belirtisi olarak ya da sıkıntı, yorgunluk duyulan bir anda ağzı genişçe açarak soluk alıp vermek. **2** (bir cisim) bir dış etkiyle biçim değiştirmek. **3** (kumaş vb.) bollaşıp genişlemek. **esneye esneye** *ik. be.* sürekli biçimde esneyerek, ardı ardına esneyerek. *ör. Çocuk esneye esneye uyandı.* **esneye gerine** *ik. be.* esneyip gerinerek. *ör. Tembel olan esneye gerine oturur.*
esnemez *s.* esneme özelliği bulunmayan, esnemeyen (nesne).
esnemezlik *a. yerb.* katı bir cismin biçim değiştirmeye karşı gösterdiği direnç.
esnetebilme *a.* esnetebilmek eylemi.
esnetebilmek *(-i)* esnetmeye gücü yetmek, esnetmek elinde olmak ya da esnetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
esnetilebilme *a.* esnetilebilmek eylemi.
esnetilebilmek *(nsz)* esnetilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
esnetiliş *a.* esnetilmek eylemi ya da biçimi.
esnetilme *a.* esnetilmek eylemi.
esnetilmek *(nsz)* esnemek eylemi yaptırılmak, esnemesi sağlanmak.
esnetiş *a.* esnetmek eylemi ya da biçimi.
esnetiverme *a.* esnetivermek eylemi.
esnetivermek *(-i)* (kısa süreli olarak) esnetmek. *ör. Biraz esnetiverince plastik kutu açıldı.*
esnetme *a.* **1** esnetmek eylemi. **2** *sp.* türlü nedenlerle kısalmış olan kasları açmak ve uzatmak ereğiyle, bağlı bulundukları eklemlerde yapılan esnek, yaylı ve zora dayalı germe devinimi.
esnetmek *(-i)* esnemesine yol açmak, esnemesini sağlamak, esnemek eylemini yaptırmak.
esneyebilme *a.* esneyebilmek eylemi.
esneyebilmek *(nsz)* esnemesi olanak içinde olmak, esneme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
esneyiş *a.* esnemek eylemi ya da biçimi.
esneyiverme *a.* esneyivermek eylemi.
esneyivermek *(nsz)* ansızın, çabucak ya da kısa sürede esnemek.
espas *a. Fr.* **1** basımcılıkta, bir sözcüğün harflerinin ya da sözcüklerin aralarını açmak için kullanılan, harflerden daha kısa ve ince metal çubuk. **2** aralık[8].
espaslama *a. Fr. T.* espaslamak eylemi.
espaslamak *(-i) Fr. T.* dizgide, sözcükler ya da sözcükte harfler arasında boşluk bırakmak.
espaslı *s. Fr. T.* **1** (basımcılıkta) espası olan. **2** aralıklı[2].
Esperanto *ö. a. İsp.* (. . .' .) 26 Temmuz 1887'de, Polonyalı Dr. Zeamenhof'un ortaya attığı, bütün ulusların kullanması için hazırlanmış olan, dilbilgisi on altı kurala dayanan ve abecesi 28 harften oluşan yapay bir dil.
esperi *a. hayb.* ava alıştırılamayan bir doğan türü.
espressivo *s. İt.* (. . .' .) *müz.* duygulu, içten.
espri *a. Fr.* **1** ince anlamlı, güldürürken düşündüren söz. *eş.* **nükte**. **2** yazıda, sözde, resimde ve davranışta ince ve derin anlam. **espri patlatmak** hiç beklenmedik bir sırada, ortama çok uyan, gülmeye yol açan, çok hoş, nükteli bir şey söylemek. **espri yapmak** hoş bir hava yaratmak ereğiyle nükteli söz söylemek.
esprili *s. Fr. T.* **1** içinde espri bulunan (söz). **2** güzel espriler yapabilen (kimse).
espritüel *s. Fr.* ➻ **esprili**.

esrar (I) *a. Ar.* hintkenevirinden elde edilen ve kullanılacak miktara göre uyarıcı, esrikleştirici ya da uyuşturucu etkileri olan bir madde. **esrar çekmek** esrarı keyif verici bir uyuşturucu olarak, sigara gibi içmek. **esrar kabağı** *arg.* esrar içmekte kullanılan bir tür nargile. **esrar kesmek** *arg.* sigara, nargile gibi araçlarla kullanabilmek için esrarı küçük küçük bölmek. **esrar sarmak** *arg.* sigarayı, içine esrar parçası koyarak sarmak. **esrar tekkesi** topluca ve gizli olarak esrar çekilen yer.

esrar (II) *ç. a. Ar.* (. -) gizler, sırlar. **esrar kumkuması** kim olduğu ve neler yaptığı bilinemeyen, durumu gizlerle dolu kimse. **esrar perdesi** bir şeyin, bir durumun anlaşılmasını güçleştiren şey.

esrarcı *a. Ar. T.* esrar **(I)** yapan, satan ya da içen kimse.

esrarcılık *a. Ar. T.* esrarcı olma durumu.

esrarengiz *b. s. Ar. Far.* (. - . -) kimsenin bilmediği gizli yönleri bulunan, ne olduğu belli olmayan, gizlerle dolu olan. *eş.* **esrarlı (II)**.

esrarengizlik *a. Ar. Far. T.* esrarengiz olma durumu.

esrarkeş *a. Ar. Far.* esrar **(I)** içmeyi alışkanlık durumuna getirmiş kimse.

esrarkeşlik *a. Ar. Far. T.* esrarkeş olma durumu.

esrarlı (I) *s.Ar. T.* içinde esrar **(I)** bulunan.

esrarlı(II) *s. Ar. T.* gizli yönleri bulunan, ne olduğu bilinemeyen, anlaşılamayan, akıl erdirilemeyen. *eş.* **esrarengiz**.

esre *a. Osm.* Arap abecesinde, bir ünsüzün dar, düz ve kısa ("ı", "i") okunacağını belirten işaret.

esrik *s.* **1** alkollü içki içmiş ya da uyuşturucu almış olan. *eş.* **sarhoş**. **2** *mec.* herhangi bir nedenle kendinden geçmiş olan. *eş.* **mest**. **esrik devenin çulu eğri gerek** "herkesin davranışı ve giyinişi durumuna uygun olmalıdır" anlamında söylenir.

esrikleşme *a.* ➻ **esrime**.

esrikleşmek *(nsz)* ➻ **esrimek**.

esriklik *a.* esrik olma durumu.

esrime *a.* **1** esrimek eylemi. **2** *fels.* kişinin, duyulur dünyanın dışına çıkarak kendinden geçmesi, kendini Tanrı'yla birleşmiş sayması durumu. *eş. esk.* **vecit**. **3** *ruhb.* geçen bir olayın ya da ulaşılan ereğin önemiyle orantılı olmayacak biçimde kendinden geçiş.

esrimek *(nsz)* **1** alkollü içki içerek keyifli ya da kendini yönetemez bir duruma gelmek. *eş.* **sarhoş olmak**. **2** herhangi bir nedenle coşmak, kendinden geçercesine bir coşku duymak, coşup kendinden geçmek. *eş. esk.* **vecde gelmek**.

esritebilme *a.* esritebilmek eylemi.

esritebilmek *(-i)* esritme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

esritiş *a.* esritmek eylemi ya da biçimi. *ör. Haberin onu esritişini gördüm.*

esritme *a.* esritmek eylemi.

esritmek *(-i)* esrimek eylemini yaptırmak, esrimesine yol açmak, esrimesini sağlamak.

esriyebilme *a.* esriyebilmek eylemi.

esriyebilmek *(nsz)* esrime olanağı ya da olasılığı bulunmak.

esriyiş *a.* esrimek eylemi ya da biçimi.

esriyiverme *a.* esriyivermek eylemi.

esriyivermek *(nsz)* çabucak esrimek. *ör. İçkiye alışık değilse insan bir iki dublede esriyiverir.*

essah *a. Ar. ha.* gerçek, doğru.

estağfurullah *ünl. Ar.* (. .' . . -) yaptığı bir işten, iyi bir davranıştan dolayı kendisine teşekkür edilen bir kimsenin söylediği, "teşekküre değmez, bir şey değil, rica ederim" anlamında bir incelik ve alçak gönüllülük sözü.

estamp *a. Fr.* metal, tahta, muşamba ve benzeri bir şey üzerine kazıldıktan sonra boyanarak kâğıda basılan resim.

estampaj *a. Fr.* metal, tahta, muşamba ve benzeri şeyler üzerine resim kazıyarak basma ve çoğaltma yöntemi.

estek köstek *ik. be.* sudan neden, yersiz engel, geciktirme, oyalama, bahane. *ör. Seninki hep estek köstek, istersen yaparsın bu işi.* **estek köstek etmek** (ya da **estek etmek, köstek etmek**) bir işten kaçınmak için yersiz nedenler öne sürmek, bir işi oyalamak, geciktirmek için sudan nedenler bulmak. *ör. Adam estek köstek etmekteyse de sonunda yola gelecektir.*

ester *a. Al. kim.* oksijenli bir asidin alkolle etkileşmesi sonucu aralarından bir su molekülünün ayrılmasıyla oluşan kimyasal bileşik.

esterleşme *a. Al. T. kim.* oksijenli asitlerle alkollerin etkileşerek ester oluşturması.

estet, -ti *a. Fr.* güzel duyusu olan, güzelden anlayan ve güzeli en yüce değer sayan, sanatsal beğenisi çok gelişmiş kimse.

estetik *a. Fr.* **1** sanatsal yaratıcılığın, sanatta ve yaşamda güzel ve güzellik denen kavramın bilimi, güzeli araştıran bilim dalı. *eş.* **güzelduyu**. **2** *s.* insanda güzel duygusu uyandıran, güzellik duygusuna uygun olan, güzellik duygusuyla ilgili. *eş.* **güzelduyusal**. **3** *s.* genel anlamda güzel olan, bir dereceye değin güzel sayılabilen. *ör. Görünüşü estetik değil.* **4** *a. fels.* güzel olanın ve güzelliğin insan duygularındaki etkilerini konu alan felsefe dalı. *eş.* **güzelduyu**. **5** *a. hek.* kusurlu bir organı düzeltmek ya da güzelleştirmek için uygulanan yöntemler. *ör. Şarkıcılar estetik yaptırıyor.* **estetik cerrahi** *hek.* hekimliğin, kusurlu organları cerrahi yöntemlerle düzeltmeyi konu alan dalı. **estetik yaptırmak** *ha.* kusurlu bir organını estetik cerrahiyle düzelttirmek.

estetikçi *a. Fr. T.* **1** estetikle uğraşan kimse. **2** estetik cerrahi uzmanı hekim.

estetikçilik *a. Fr. T. fels.* sanatı, bütün gerçeklik ve yarar kaygılarından sıyrılarak yalnızca güzellik, duyarlık olarak gören öğreti. *eş.* **güzelduyuculuk**.

estetikleşme *a. Fr. T.* estetikleşmek eylemi.

estetikleşmek *(nsz)* estetik bir duruma gelmek.
estetikleştirme *a. Fr. T.* estetikleştirmek eylemi.
estetikleştirmek *(-i)* estetik bir duruma gelmesini sağlamak.
estetiklik *a. Fr. T.* estetik olma durumu.
estetizm *a. Fr.* ➻ **estetikçilik.**
estiriliş *a.* estirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Olumsuz bir havanın estirilişi kişileri çekindirdi.*
estirilme *a.* estirilmek eylemi.
estirilmek *(nsz)* esmek eylemi yaptırılmak, esmesi sağlanmak. *ör. Ortalıkta kötü bir hava estirilmişti.*
estiriş *a.* estirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Haberin olumsuz bir hava estirişi, işi geciktirdi.*
estirme *a.* estirmek eylemi.
estirmek *(-i)* esmesine yol açmak, esmek eylemini yaptırmak, esmesini sağlamak.
estomp *a. Fr.* karakalem resimde çizgileri ya da pastel boyasını yaymak için kullanılan, kendi üzerine sarılmış kâğıt ya da deri.
esvap *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* giyecekler, giysiler, giysi.
eş *a.* **1** birbirinin aynı olan ya da ayrımsanamayacak denli birbirine benzeyen iki şeyden her biri. *ör. Bu kalemin eşi de bende var.* **2** bir çift oluşturan iki şeyden her biri. *ör. Ayakkabımın eşini bulamıyorum.* **3** karı kocadan birine göre öteki, her biri, yaşam arkadaşı. *ör. Adam eşiyle her gün dalaşıyor.* **4** birlikte yaşayan, bir çift oluşturan erkek ve dişi hayvandan her biri. *ör. Ayının eşini vurmuşlar.* **5** *ha.* ➻ **kuma.** **6** *ha.* yol arkadaşı, arkadaş. **7** *ha.* ➻ **döleşi, son**[5], **etene.** **8** denk, eşit. *ör. Bu buna eş mi?* **9** ikişer kişilik gruplar oluşturularak oynanan oyunlarda, ortak oynayan iki kişiden birine göre öteki. *ör. Piştide eşini iyi seçersen oyunu kazanırsın.* **eş dost** çok yakın tanıdıklar, arkadaşlar, dostlar. **eş tutmak 1)** talimde ya da oyunda ikişer olmak üzere arkadaş seçmek. **2)** iki şeyi birbirine denk görmek, aynı değerde saymak. *ör. Bizi onlarla eş tutmak istiyorsunuz.* **eşi menendi olmamak** *ha.* bir benzeri bulunmamak.
eşaçılı *b. s. mat.* açıları eşit olan. **eşaçılı doğrular** *mat.* bir açının köşesinden geçerek açının açıortayıyla eşit açılar oluşturan iki doğru. **eşaçılı üçgenler** *mat.* karşılıklı açıları birbirine eşit olan üçgenler.
eşadlı *b. a.* ve *b. s. dilb.* ➻ **eşsesli.**
eşadlılık *b. a. dilb.* ➻ **eşseslilik.**
eşanlam *b. a. dilb.* sözcükler arasında anlamdaşlık durumu.
eşanlamlı *b. s. dilb.* ➻ **anlamdaş.**
eşanlamlılık *b. a. dilb.* ➻ **anlamdaşlık.**
eşantiyon *a. Fr.* bir ürün ya da malın nitelikleri tanıtmak üzere ondan verilen örnek.
eşarp, -bı *a. Fr.* başı ya da boynu örtmekte kullanılan, kumaştan ya da yün örgüden yapılmış kadın atkısı. *eş.* **başörtüsü.**
eşbacaklılar *ç. b. a. hayb.* denizlerde, tatlı sularda ve karalarda başka hayvanların asalağı, asalakların arakonakçısı olarak ya da kendi başına yaşayan kabuklular takımı.
eşbasınç *b. a. coğr.* üzerindeki hava basınçları eşit olan yeryüzü noktaları. *eş.* **izobar. eşbasınç eğrisi** *coğr.* ve *met.* basıncın yeryüzündeki ya da belli bir yerdeki dağılışını belirlemek ereğiyle düzenlenen haritalarda, eşit basınçtaki yerleri birleştiren iç içe eğrilerden her biri.
eşbaskı *b. a.* bir sanatçının yaptığı resmin aslına uygun bir biçimde yapılmış baskısı. *eş.* **röprodüksiyon.**
eşbiçim *b. a. kim.* ve *yerb.* başka bir şeyin biçimce ya da yapıca aynısı olan şey. *eş.* **izomorf.**
eşbiçimci *b. a.* ve *b. s. ruhb.* eşbiçimcilik yandaşı.
eşbiçimcilik *b. a. ruhb.* beyindeki uyaran alanının bilinçte beliren görüntülerle noktası noktasına benzerlik gösterdiğini öne süren görüş. *eş.* **izomorfizm.**
eşbiçimli *b. s. kim.* ve *yerb.* yapıca ya da biçimce birbirinin aynısı ya da benzeri olan. *eş.* **izomorfik.**
eşbiçimlilik *b. a.* **1** *kim.* ve *yerb.* benzer yapıda olan maddeler arasındaki billurlaşma benzerliği. *eş.* **izomorfizm.** **2** *mat.* matematiksel iki küme arasındaki benzerlik ilişkisi. *eş.* **izomorfizm.** **3** *hayb.* organizmadaki çeşitli soylardan doğan benzerlik. *eş.* **izomorfizm.**
eşbulutlu *b. s. met.* bulutluluk dereceleri aynı olan (yeryüzü noktalarından her biri).
eşbulutluluk *b. a. met.* eşbulutlu olma durumu.
eşcinsel *b. s. T. Ar. T.* kendi cinsinden kimselerle, yani erkek erkeğe ya da kadın kadına cinsel ilişkide bulunan kimse. *eş.* **homoseksüel.**
eşcinsellik *b. a. T. Ar. T.* aynı cinsin bireyleri arasında kurulan, yani erkeğin erkekle, kadının kadınla olan cinsel ilişkisi, cinsel nitelikteki duygusal ve bedensel bağlılık. *eş.* **homoseksüellik.**
eşçekim *b. a.* bir yazı ya da fotoğrafın, biçimin fotoğraf yoluyla kopyasını çıkarma yöntemi ya da bu yöntemle elde edilen örnek, kopya. *eş.* **fotokopi, tıpkıçekim.**
eşçekimci *b. a.* eşçekim işlerini yapan kimse ya da eşçekim işleri yapan yer. *eş.* **fotokopici, tıpkıçekimci.**
eşdeğer *b. a.* ve *b. s.* değerce birbirine eşit olan (nesne ya da nicelik). **eşdeğer ağırlık** *kim.* bir gram hidrojenin yerini alabilecek ya da onunla bileşebilecek nesnenin gram olarak ağırlığı.
eşdeğerleyim *b. a. kim.* oylumu belli bir çözeltinin derişimini bulmak için, derişimi belli bir çözeltiyi ölçerek ona ekleyip, tepkimenin sona eriş noktasını, uygun bir renk değiştiriciyle ya da elektriksel yöntemlerle saptama.
eşdeğerli *b. s.* **1** değerleri eşit olan (iki ya da daha çok şeyden her biri). **2** *mat.* eşbiçimli olmadıkları halde yüzölçümleri ya da oylumla-

rı aynı olan (biçimler). **3** *mat.* cebirde, karşılıklı olarak çözümleri aynı olan (denklem dizgeleri).

eşdeğerlik *b. a.* ➻ **eşdeğerlilik**.

eşdeğerlilik *b. a.* **1** *mat.* eşdeğer ya da eşdeğerli olma durumu. **2** *kim.* bir kökün ya da atom kümesinin göreceli olarak birleşme gücü.

eşdeprem *b. a.* (. . .') *yerb.* ve *coğr.* çeşitli yerlerde yeğinliği özdeş olarak duyumsanmış olan, özdeş dereceli, eşit yeğinlikli deprem. **eşdeprem eğrisi** *coğr.* bir bölgede yer alan depremlerin etkinliğini ve dağılış durumunu belirlemek için, belli yöntemlere göre hazırlanan deprem haritalarındada, eşit yeğinlikteki depremleri birleştiren çizgiler.

eşderinlik *b. a. coğr.* derinlik yönünden eşit olma durumu. **eşderinlik eğrisi** *coğr.* haritada deniz ya da göllerdeki derinlik dağılımını göstermek ereğiyle, eşit derinlikteki noktaların birleştirilmesiyle oluşturulan iç içe eğrilerden her biri.

eşduyum *b.a. yeni* ➻ **sempati**.

eşek *a.* **1** *hayb.* atgillerden, attan küçük, irice başlı, uzun kulaklı, yük ve binek hayvanı. **2** *mec.* incelikten uzak, yeteneksiz, inatçı, kaba kimse. **3** *ha.* üzerinde odun kesmek, üzerine çıkıp duvar örmek, sıva yapmak vb. gibi işlerde kullanılan üç ya da dört ayaklı bir tür tezgâh. **4** *ha.* kimi sazlarda üzerine tellerin bindiği köprü. **5** *ha.* iki parçalı pamuk kozası. **eşeğe altın semer vursalar yine eşektir** insanlık değerlerinden yoksun kimse, giyim kuşamla, unvan ve makamla değer kazanmaz, eşekliği, bayağılığı ve düşüklüğü sürer. **eşeğe binmeden ayaklarını sallamak** *tkz.* bir işin daha başındayken, iş olmuş bitmiş, gerçekleşmiş gibi sevinmek. **eşeğe cilve yap demişler, çifte atmış** *tkz.* incelikli şaka yapmasını bilmeyen kimseler için söylenir. **eşeğe gücü yetmeyip semerini dövmek** *tkz.* kızdığı kimseye bir şey yapamayacağını bildiğinden, hıncını onun yanında çalışan kimselerden almak, onun buyruğundakileri hırpalamak. **eşeğe marifetini göster demişler, yıkılıp ağnamış** *tkz.* "aptal, ahmak, kaba kişinin en çok özenerek yaptığı, en becerdiği iş bile eşekçe olur" anlamında söylenir. **eşeği dama çıkaran yine kendi indirir** *tkz.* ağır, kötü bir iş yapan kimse, işi kendisi düzeltmek zorundadır. **eşeği düğüne çağırmışlar, "ya odun eksik, ya su"** (ya da **"ya su lazımdır, ya odun"**) **demiş** *tkz.* "işi gücü başkalarına hizmet olan kimse, kendisinin ağırlanacağı anlamını taşıyan bir çağrı alınca, 'bana yine kim bilir ne iş yaptıracaklar' diye düşünür" anlamında söylenir. **eşeği sahibinin dediği yere bağla da varsın kurt yesin** *tkz.* "sana emanet edilen bir işi, istendiği gibi yap, kötü bir sonuç oluşursa sorumlu sen olmazsın, öyle yapılmasını isteyen kimse olur" anlamında söylenir. **eşeği yoldan çıkaran sıpanın oynaması** *tkz.* çocukların düzensiz davranışı, ana babayı da yanlışa sürükler. **eşeğin aklına karpuz kabuğu düşmek** *ha.* kötü biri, sevdiği bir şeyi anımsamak. **eşeğin aklına karpuz kabuğu düşürmek** *ha. (şaka)* birinin aklına bir şeyi getirmek. **eşeğin büyüğü ahırda kaldı** *tkz.* bir iş yapılırken, o işle ilgili çok önemli bir şeyin unutulmuş olduğu anımsanınca söylenir. **eşeğin ölümü ite (köpeğe) düğündür** *tkz.* kötü bir kimsenin uğradığı zarar, daha kötü biri için çakar kaynağı olur. **eşek at olmaz, ciğer et olmaz** "soysuz, incelikten uzak kişi soyluluk edinemez, hep soysuz kalır" anlamında söylenir. **eşek başı** *ka.* bir yerde, bir toplulukta baş, yönetici olduğu halde yetkisini kullanamayan, gücünü gerektiği gibi göstermeyen ya da gösteremeyen, yetkisi önemsenmeyen kimse. *ör. Müdür o, eşek başı değilse orayı düzeltir.* **eşek büyüdü, semeri küçüldü** büyüyünce giysisi dar gelen çocuklar için şaka olarak söylenir. **eşek cenneti 1)** *arg.* öbür dünya. **2)** *ha.* cezaevi, hapishane. **(birini) eşek cennetine göndermek** *arg.* öbür dünyaya yollamak, öldürmek. **eşek cennetini boylamak** *ha.* hapishaneye düşmek. **eşek cilvesi** kaba davranışlarla gösterilmeye çalışılan naz, kaba kırıtma. **eşek derisi gibi 1)** çok kalın deri. **2)** *mec.* duygusuz, duyarsız (insan derisi). **eşek eşeği ödünç kaşır** çıkarcı kimse, birine yardım ederken düşünür ki ilerde o kimse de kendisine yardım edecektir. **eşek gibi** incelikten uzak, düşüncesiz, kaba (kimse). **eşek hoşaftan ne anlar?** *ka.* beğenilecek bir şeyi küçümseyenler için, "incelikten uzak, görgüsüz, bilgisiz, beğenisiz kimse, ince ve güzel şeylerin tadına varamaz" anlamında söylenir. **eşek inadı** *ka.* aşırı inat, aşırı direnme. **eşek kadar** *ka.* **1)** çok gelişmiş, büyük, iri, kocaman. **2)** yaşça başça büyük. *ör. Eşek kadar adam çocuklara uyuyor.* **eşek kadar olmak** *ka.* (kendisine kızılmış olan çocuk için) artık her şeye aklı erecek yaşa gelmiş, büyümüş olmak. **eşek kafalı** *mec. ka.* kalın kafalı, aptal, anlayışsız, kavrayışsız (kimse). **eşek kafalılık** *mec.* eşek kafalı olma durumu, eşek kafalıya yaraşır davranış. **eşek kanıyla aşılanmak** *ha.* **1)** aşırı ölçüde vurdumduymaz olmak. **2)** çok soğukkanlı olmak. **eşek, kulağı kesilmekle küheylan olmaz** *tkz.* **1)** görünüş olarak bir şeye benzemek, gerçekte o şey olmak değildir, biçim değiştirmekle öz değiştirilmiş olmaz. **2)** niteliksiz olan bir şeye ne yapılsa nitelik kazandırılamaz. **eşek kuyruğu gibi, ne uzar, ne kısalır** *tkz.* (geliri, iş durumu, görevi vb. aynı kalan kimseler için) hiçbir gelişme, ilerleme göstermez, olduğu gibi sürer gider. **eşek sıpası** *ka.* genellikle genç erkeklere sövgü ya da okşama sözü olarak söylenir. **(birini) eşek sudan gelinceye kadar dövmek** *tkz.* uzunca bir süre iyice dövmek, çok iyi bir biçimde dövmek. **eşek şakası** *tkz.* kaba, incitici ağız ya da el şakası. **eşekten düşmüş karpuza dönmek** *tkz.* **1)**

çok şaşkınlığa uğramak. **2)** çok kötü bir duruma düşmek.
eşekarısı, -nı *b. a. hayb.* zarkanatlılar takımından, zehirli iğnesi bulunan, iri bir yabanarısı.
eşekçe *s.* ve *be. mec.* incelikten uzak, kaba (bir biçimde), eşeğe yakışır bir biçimde.
eşekçesine *be.mec.* eşek olana yakışır bir biçimde.
eşekçi *a.* eşeklerle yük taşıyan ya da insan gezdiren kimse.
eşekçilik *a.* eşekçinin yaptığı iş.
eşekdavası, -nı *b. a. T. Ar. mat. esk.* bir dik üçgende hipotenüsün karesinin, dik kenarların kareleri toplamına eşit olduğunu tanıtlayan teorem.
eşekdikeni, -ni *b. a. bitb.* bileşikgillerden, devedikeni türünden, çok yıllık bir bitki.
eşekeriği, -ni *b. a. ha.* uzunca biçimli ve sivri uçlu bir yeşil erik.
eşekhıyarı, -nı *b. a. T. Far. bitb.* kabakgillerden, hıyar benzeri meyveleri çok tohumlu bir kapsül olan, tırmanıcı, otsu bir bitki.
eşekinciri, -ni *b. a. T. Far. ha.* **1)** kıraç toprağı ve sıcak iklimi seven, gövdesi ve yaprakları etli ve dikenli oluşu nedeniyle bahçelerde doğal çit olarak dikilen, güzel ve parlak renkte çiçekler açan, dikenli ve ballı olan meyveleri kabuğu soyularak yenilen bir kaktüs türü. *eş.* **frenkinciri**. **2)** meyvesi yenmeyen yabaninciri.
eşekkulağı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **karakafes**.
eşekleşme *a. ka. mec.* eşekleşmek eylemi.
eşekleşmek *(nsz) ka. mec.* incelikten uzaklaşmak, çok kaba ve anlayışsız davranışlarda bulunmak.
eşeklik *a.mec.* incelikten uzak, çok kaba ve anlayışsız davranış, eşekçe davranış, anlayışsızlık, düşüncesizlik, kabalık. **eşeklik etmek** *tkz.* **1)** (birine) çok kaba davranmak, eşeğe yakışır bir biçimde davranmak. **2)** sonradan pişmanlık duyulacak bir davranışta bulunmak, düşüncesizlik etmek.
eşekmarulu, -nu *b. a. T. Yun. bitb.* bir marul türü.
eşekmaydanozu, -nu *b. a. T. Yun. bitb.* maydanozgillerden, çalılıklarda, nemli ve gölgelik yerlerde yetişen, boyu bir metreyi geçebilen, yaprakları parçalı, çiçekleri bileşik şemsiye durumunda olan, iki yıllık otsu bir bitki.
eşekotu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **evliyaotu**.
eşeksırtı, -nı *b. a.* ➻ **beşikörtüsü**.
eşekturpu, -nu *b. a. T. Far. bitb.* yaban turpu.
eşelek *a. ha.* **1** cevizin ortasında bulunan ve içi ikiye ayıran sert madde. **2** armut, ayva, elma gibi meyvelerin yenmeyen, çekirdekli bölümü. **3** üzerinde tane bulunmayan mısır koçanı.
eşeleme *a.* eşelemek eylemi.
eşelemek *(-i)* **1** toprak, kül gibi toz durumundaki şeyleri hafifçe kazıp karıştırmak. **2** *mec.* bir sorun ya da işin içyüzünü anlamak için kurcalamak.
eşelenebilme *a.* eşelenebilmek eylemi.
eşelenebilmek *(nsz)* eşelenmesi olanak içinde olmak ya da eşelenme olasılığı bulunmak.
eşelenme *a.* eşelenmek eylemi.
eşelenmek *(nsz)* **1** eşelemek eylemi yapılmak. **2** bulunduğu yeri kendi kendine kazıp karıştırmak.
eşeleyebilme *a.* eşeleyebilmek eylemi.
eşeleyebilmek *(-i)* eşelemek elinde olmak, eşelemeyi becermek, eşeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eşelmobil *b. a. Fr.* çalışanların aylıklarının, piyasadaki mal fiyatlarının iniş çıkışına göre otomatik olarak saptanması temeline dayanan ödeme düzeni.
eşey *a.* **1** *yaşb.* bireye, üreme işinde görev veren özel yaradılış, bireyin erkek ya da dişi olarak ayrılmasını sağlayan özel yapı. *eş.* **cinslik**, **cinsiyet**. **2** *hayb.* bir organizmanın erkek ya da dişi olarak sınıflandırılmasını sağlayan işlev ve yapı özelliklerinin tümü.
eşeyli *s. yaşb.* erkek ya da dişi eşeyden birine sahip bulunan, kendisinin karşıtı eşey olmadan, onunla birleşmeden üreyemeyen. **eşeyli üreme** *yaşb.* eşey gözeleri oluşturma yoluyla üreme.
eşeylilik *a.* eşeyli canlının durumu.
eşeysel *s. yaşb.* eşeyle ilgili, eşeye değgin. *eş.* **cinsel**.
eşeysellik *a.* eşeysel olma durumu.
eşeysiz *s. yaşb.* eşeyi olmayan, cinsliksiz. **eşeysiz çoğalma** *yaşb.* eşey gözeleri oluşturmaksızın, bölünme yoluyla çoğalma.
eşeysizlik *a.* eşeysiz olma durumu.
eşgüdüm *b. a.* bir işle ilgili türlü bağlantılarda ya da birkaç iş arasında, belli bir ereğe en iyi biçimde ulaşabilmek için, bağlantı kurarak birliktelik, uyum ve düzen sağlama. *eş.* **koordinasyon**.
eşgüdümcü *b. a.* ve *b. s.* türlü işler arasında birlikteliği, uyum ve düzeni sağlayan, eşgüdümü sağlamakla görevli (kimse). *eş.* **koordinatör**.
eşgüdümcülük *b. a.* eşgüdümcünün görevi, eşgüdümcünün yaptığı iş.
eşgüdümleme *a.* eşgüdümlemek eylemi.
eşgüdümlemek *(-i)* bir işte ya da kimi işlerde, birimler arasında birlikte işlerliği, uyumu ve düzeni, iş akışını sağlamak. *eş.* **koordine etmek**.
eşgüdümlenebilme *a.* eşgüdümlenebilmek eylemi.
eşgüdümlenebilmek *(nsz)* (işler için) eşgüdümlenmesi olanak içinde olmak ya da eşgüdümlenme olasılığı bulunmak.
eşgüdümlenme *a.* eşgüdümlenmek eylemi.
eşgüdümlenmek *(nsz)* (işler için) eşgüdümü sağlanmak, eşgüdümlü duruma getirilmek. *eş.* **koordine edilmek**. *ör. Her iş, önceden hesaplanana göre eşgüdümlenmekteydi.*
eşgüdümleyebilme *a.* eşggüdümleyebilmek eylemi.
eşgüdümleyebilmek *(-i)* eşgüdümlemeyi be-

cermek, eşgüdümleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşgüdümlü *b. s.* aralarında birliktelik, koşutluk, uyum ve düzen bulunan (işler). *eş.* **koordine**.

eşgüdümlülük *b. a.* eşgüdümlü olma durumu, eşgüdüm. *ör. Birtakım işlerde eşgüdümlülük, başarı için gereklidir.*

eşgüdümsel *b. s.* eşgüdüm yönünden, eşgüdümle ilgili. *eş.* **koordine**.

eşgüdümsüz *b. s.* aralarında birliktelik, koşutluk, uyum ve düzen kurulmamış bulunan (işler).

eşgüdümsüzlük *b. a.* eşgüdümsüz olma durumu. *ör. Eşgüdüm isteyen konuda eşgüdümsüzlük sürüp gidiyor.*

eşhas *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* kişiler.

eşik *a.* **1** kapı boşluğunun dış zemini ve buradaki enlemesine yerleştirilmiş alçak basamak. **2** kapı girişi. *ör. Çocuk evin eşiğinde duruyordu.* **3** *mec.* giriş. *ör. Kazada ölümün eşiğinden döndüler.* **4** *mec.* başlangıç yeri, başlangıç noktası, yakını. *ör. Yeni bir buluşun eşiğindeydi.* **5** *ruhb.* canlıda tepki doğurabilmek için gereken en küçük uyaran. **6** *coğr.* kayalar üzerinde ya da deniz diplerinde birbirine komşu iki çukurluğu ayıran, üzeri çok kez düz olan, tümsek biçimli kabartı. **7** *müz.* telli sazlarda, telleri yüksekçe tutan, yontularak biçim verilmiş tahta köprücük. **(birinin) eşiğine yüz sürmek** bir istekte bulunmak için, güçlü birinin evine ya da bulunduğu yere gidip önünde saygıyla eğilerek yalvarmak. *ör. Köylü, ağanın eşiğine yüz sürmekte, yine de bir şey alamamaktaydı.* **(birinin) eşiğini aşındırmak** işini yaptırmak için bir yere ya da bir kimseye çok gidip gelmek. **(birinin) eşiğini öpmek** (birine) gidip gelip yalvarmak, çok yalvarmak.

eşil *s. dilb.* aynı köke bağlı ama biçimce ayrılık gösteren (iki sözcükten her biri).

eşilebilme *a.* eşilebilmek eylemi.

eşilebilmek *(nsz)* eşilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşilme *a.* eşilmek eylemi.

eşilmek *(nsz)* eşmek eylemi yapılmak, eşmek eylemine konu olmak. *ör. Burada toprak çok eşilmiş.*

eşiniş *a.* eşinmek eylemi ya da biçimi.

eşinebilme *a.* eşinebilmek eylemi.

eşinebilmek *(nsz)* eşinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşinme *a.* eşinmek eylemi.

eşinmek *(nsz)* **1** (hayvan) ayağıyla toprağı tırmalayarak eşmek, (özellikle at için) bir ayağıyla boyuna toprağı eşeleyerek kişnemek. **2** *mec.* (insan için) yatıp yuvarlanmak, yerinde duramamak, şımarmak.

eşit, -ti *s.* **1** yapı, boyut, değer, oylum, nicelik ve nitelikçe birbirine denk olan, aralarında hiçbir ayrım bulunmayan (iki ya da daha çok şey). **2** birbirinden ne artık ne eksik olmayan (iki ya da daha çok şey). **3** aynı düzeyde olan, aynı haklardan yararlanan (kimseler). *ör. Anayasa, yurttaşlar eşittir der.* **eşit aralık** *coğr.* büyük ölçekli bir haritada, birbirini izleyen iki eşyükselti eğrisi arasındaki yükseklik.

eşitçenetli *b. s. hayb.* iki çeneti birbirine eşit olan (yumuşakçalar).

eşitçi *s.* ➻ **eşitlikçi**.

eşitçilik *a.* ➻ **eşitlikçilik**.

eşitleme *a.* eşitlemek eylemi.

eşitlemek *(-i)* iki ya da daha çok şeyi birbirine eşit duruma getirmek.

eşitlenebilme *a.* eşitlenebilmek eylemi.

eşitlenebilmek *(nsz)* eşitlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşitleniş *a.* eşitlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Sayıların eşitlenişiyle çözüme ulaşıldı.*

eşitlenme *a.* eşitlenmek eylemi.

eşitlenmek *(nsz)* birbiriyle eşit duruma getirilmek.

eşitleşebilme *a.* eşitleşebilmek eylemi.

eşitleşebilmek *(nsz)* eşitleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Birkaç adamla güçlerimiz eşitleşebilir.*

eşitleşme *a.* eşitleşmek eylemi.

eşitleşmek *(nsz)* birbiriyle eşit duruma gelmek.

eşitleştirebilme *a.* eşitleştirebilmek eylemi.

eşitleştirebilmek *(-i, -e)* eşitleştirmek elinde olmak, eşitleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşitleştirici *s.* eşit duruma getiren.

eşitleştiricilik *a.* eşit duruma getirme işi.

eşitleştirilebilme *a.* eşitleştirilebilmek eylemi.

eşitleştirilebilmek *(nsz)* eşitleştirilmesi olanak içinde olmak, eşitleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşitleştiriliş *a.* eşitleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Güçlerin eşitleştirilişiyle denge sağlandı.*

eşitleştirilme *a.* eşitleştirilmek eylemi.

eşitleştirilmek *(nsz)* birbiriyle eşit duruma getirilmek, eşitlenmek.

eşitleştiriş *a.* eşitleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çalışma saatini eşitleştiriş, eşit işe eşit ücret vb. konuları ele alındı.*

eşitleştirme *a.* eşitleştirmek eylemi.

eşitleştirmek *(-i, -e)* birbiriyle eşit duruma getirmek, eşitlemek.

eşitleyebilme *a.* eşitleyebilmek eylemi.

eşitleyebilmek *(-i, -e)* eşitlemek elinde olmak, eşitleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşitleyiş *a.* eşitlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Parayı eşitleyiş, aradaki anlaşmazlığı giderdi.*

eşitlik *a.* **1** eşit olma durumu. **2** yasalar karşısında ve siyasal, toplumsal haklar bakımından yurttaşlar arasında hiçbir ayrım bulunmaması durumu. **3** *topb.* bedensel, ruhsal başkalıkları ne olursa olsun, bütün insanlar arasında toplumsal ve siyasal haklar bakımından hiçbir ayrım bulunmaması durumu. *ör. Kadın, erkek, ak derili, kara derili, bütün insanlara eşitlik sağlanmalıdır.* **eşitlik derecesi**

dilb. kimi dillerde özel bir anlatımı bulunan ve çeşitli kavramların eşit ölçüde gösterilmesini sağlayan, Türkçede ***gibi*** ya da ***kadar, denli*** ilgeçleriyle belirtilen, karşılaştırıp eşit ölçüde gösterme yolu; örneğin "bu resim de onun kadar güzeldir" gibi. **eşitlik eki** *dilb.* sözcüğe ***gibi*** ya da ***göre*** anlamı katan ek; Türkçede bu ek ***-e, -si*** ekleri verir; örneğin "bizce" (biz-***ce***), "erkeksi" (er-kek-***si***) gibi.

eşitlikçi *a.* ve *s.* eşitlikçilik yandaşı (kimse, görüş).

eşitlikçilik *a. topb.* bütün insanların eşit olduğunu öne süren, özellikle hukuk, siyasa ve ekonomi yönünden toplumsal ve siyasal eşitliği savunan öğretilerin ortak adı.

eşitsiz *s.* eşitliği bulunmayan, eşit olmayan.

eşitsizlik *a.* **1** eşit olmama durumu. **2** çeşitli toplumsal sınıfların ya da kişilerin yaşama koşulları arasındaki büyük ayrım. **3** *mat.* bir niceliğin bir ötekinden küçük, küçük ya da eşit, büyük, büyük ya da eşit olduğunu bildiren önerme, eşit olmayan iki niceelik arasındaki bağıntı.

eşkâl, -li *ç. a. Ad.* (. -) *esk.* **1** biçimler. **2** kılık.

eşkanatlı *b. s. hayb.* dört kanadı da az çok benzer yapıda ve zarsı olan (böcekler).

eşkanatlılar *ç. b. a. hayb.* ağustosböcekleri, yaprak bitleri, kabuklu bitler gibi bitki sağlığı bakımından çok önemli familyaları kapsayan, zarsı kanatları eşit uzunlukta olan, hortumlu böcekler takımının bir alttakımı.

eşkenar *b. s. T. Far. mat.* bütün kenarları birbirine eşit olan. **eşkenar dörtgen** *mat.* dört kenarı da birbirine eşit olan paralelkenar. **eşkenar üçgen** *mat.* üç kenarı da birbirine eşit olan üçgen.

eşkıya *ç. a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) **1** dağda, kırda yol kesen, adam soyan ve öldüren, yasadışı eylemlerde bulunan silahlı topluluk, haydutlar. **2** eşkıyalık eden, dağlarda silahlı soygunculuk yapan, adam öldüren kimse, haydut. **eşkıya gibi** korku verici, ürkütücü bir görünüşü bulunan, yüzü, bakışları korkunç (kimse).

eşkıyalık *a. Ar. T.* silahlı olarak dağda, kırda köy basma, adam kaçırma, öldürme, soygunculuk gibi yasadışı eylemlerde bulunma işi. **eşkıyalık etmek** eşkıya olarak eylemlerde bulunmak.

eşkin *a.* **1** atın hızlı bir yürüyüş biçimi. *ör. At, eşkinle giderse dörtnal kadar yorulmaz.* **2** *s.* bu tür yürüme alışkanlığı olan (at). *ör. Benim atım eşkindir.* **3** *be.* bu biçimde bir yürüyüşle. *ör. Eşkin giden atın başını çekti.* **eşkin gitmek** (at) eşkin[1] yürümek.

eşkina *a. hayb.* gölgebalığıgillerden, ılıman denizlerde yaşayan, Marmara'da bol bulunan, yaklaşık 30 cm. boyunda ve 500 gr. ağırlığında, vücut yapısı elips biçiminde, yanlardan hafifçe basık, sırtı koyu kurşuniyle karışık lacivert, karnı sarımtırak beyaz, gözlerinin arka taraflarında birer taş bulunduğu için "taş balığı" da denilen, eti beyaz ve çok lezzetli bir balık.

eşkinci *a. tar.* **1** Osmanlı İmparatorluğu döneminde savaşa katılan eyalet askeri. **2** Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Mahmut zamanında batılı yöntemlerle eğitilmek üzere kurulan askeri örgüt.

eşkinli *s.* hızlı ve uygun adımlarla giden, eşkin[2] (at).

eşkinsiz *s.* hızlı ve uygun adımlarla gitmeyen, eşkin[2] olmayan (at).

eşkoşabilme *a.* eşkoşabilmek eylemi.

eşkoşabilmek *(-e)* eşkoşma aymazlığını gösterme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşkoşma *a.* eşkoşmak eylemi. *eş. esk.* **şirk**.

eşkoşmak *(-e)* Tanrı'nın bir değil birden çok olduğunu öne sürmek, bir başka Tanrı daha bulunduğuna inanmak, Tanrı'ya eş bir Tanrı kabul etmek, Tanrı'ya bir ortak tanımak.

eşlek *a. gökb.* ➻ **ekvator**.

eşleksel *s. gökb.* ➻ **ekvatoral**.

eşlem *a.* ➻ **kopya**[1].

eşleme *a.* **1** eşlemek eylemi. **2** *sin.* filmde, görüntüyle ses arasında uygunluk, bağ sağlama. *eş.* **senkronizasyon**.

eşlemek *(-i)* **1** aralarında benzerlik bulunan, aynı türden olan iki şeyi bir araya getirmek, birbirine eş yapmak. **2** üremeleri için erkek ve dişi hayvanı bir araya getirip çiftleştirmek. **3** *sin.* filmde, görüntüyle ses arasında uygunluğu sağlamak.

eşlemeli *s. sin.* eşlemesi[2] yapılmış (film).

eşlemesiz *s. sin.* eşlemesi[2] yapılmamış ya da bozulmuş olan (film).

eşlenik *s. mat.* herhangi bir biçimde birbiriyle oranlı bulunan (sayı, çizgi, nokta). *ör. Sağ yanın pay ve paydası paydanın eşleniğiyle çarpılır.*

eşleniş *a.* eşlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Atla eşeğin eşlenişi olur mu?*

eşlenme *a.* eşlenmek eylemi.

eşlenmek *(nsz)* **1** eşlemek eylemi yapılmak, eşli duruma getirilmek. **2** eş edinmek.

eşleşebilme *a.* eşleşebilmek eylemi.

eşleşebilmek *(nsz; -le)* eşleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşleşme *a.* eşleşmek eylemi.

eşleşmek *(nsz; -le)* **1** birbiriyle eş olmak, eş tutmak. **2** (hayvan) çiftleşmek.

eşleştirebilme *a.* eşleştirebilmek eylemi.

eşleştirebilmek *(-le, -i)* eşleştirmek elinde olmak, eşleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşleştirilebilme *a.* eşleştirilebilmek eylemi.

eşleştirilebilmek *(nsz)* eşleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

eşleştiriliş *a.* eşleştirilmek eylemi ya da biçimi.

eşleştirilme *a.* eşleştirilmek eylemi.

eşleştirilmek *(nsz)* eşleşmesi sağlanmak.

eşleştiriş *a.* eşleştirmek eylemi ya da biçimi.

eşleştirme *a.* eşleştirmek eylemi.

eşleştirmek *(-le, -i)* eşleşmeleri sağlanmak.

eşleyebilme *a.* eşleyebilmek eylemi.
eşleyebilmek *(-le, -i)* eşleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eşli (I) *s.* eşi olan.
eşli (II) *s. ha.* çok, gür, bol. *ör. Pınardan eşli bir su fışkırıyordu.*
eşlik *a.* **1** eş olma durumu. **2** *müz.* belirli bir ezgiyle armoni oluşturan ve bir parti olan ya da birkaç partiye bölüştürülen sesler bütünü. **(birine) eşlik etmek 1)** birlikte bir şey yapmak, bir şeyde arkadaşlık etmek, bir yere birlikte gitmek. **2)** *müz.* (bir solist) bir çalgı ya da orkestra ile birlikte çalmak ya da söylemek.
eşme *a.* **1** eşmek eylemi. **2** *ha.* kumlu alanda yer eşilerek açılan göze, kaynak, pınar.
eşmek, -er (I) *(-i)* **1** toprağı ya da benzer bir şeyi biraz kazmak, deşmek. **2** *mec.* soruşturup incelemek, araştırmak. *ör. Konuyu eşmek isteyince engellediler.*
eşmek, -er (II) *(nsz)* (at) eşkin[1] gitmek.
eşmek (III) *a. ha.* su dolu çukur.
eşmerkezli *b. s. T. Ar. mat.* merkezleri aynı olan (iki ya da daha çok şekil).
eşofman *a. Fr.* genellikle spor çalışmalarında giyilen, pamukludan[1] yapılmış, iki parçalı giysi.
eşonarım *b. a.* bir yapı kalıntısını ya da eski bir yapıyı onararak ilk biçimine uygun duruma getirme. *eş.* **restorasyon**.
eşölçer *b. a. mat.* noktalar arasındaki uzaklığı olduğu gibi koruyan noktasal dönüşüm. *eş.* **izometri**.
eşölçülü *b. s.* ölçüleri eşit olan. *eş.* **izometrik**.
eşraf *ç. a. Ar.* (. -) bir yerin varsıl ve tanınmış, ileri gelen, sözü tutulan, etkili kişileri.
eşraflık *b. a. Ar. T.* eşraf olma durumu.
eşref *s. Ar. esk.* en onurlu, en şerefli. **eşref saati** (ya da **eşref saat** ya da **eşref-i saat**) **1)** bir işin uygun yola girmesi için en elverişli zaman. **2)** bir iş yapacak kimsenin güçlük çıkarmayacağı, ters davranmayacağı, en keyifli, en uysal olduğu zaman.
eşsesli *b. a.* ve *b. s. dilb.* söylenişleri ve genellikle yazılışları aynı ama kökleri ve anlamları ayrı olan (sözcükler); örneğin "toprak" anlamındaki ***kara*** ile bir renk olan ***kara*** gibi. *eş.* **homonim**.
eşseslilik *b. a. dilb.* eşsesli olma durumu. *ör. Eşseslilik bir çokanlamlılıktır.*
eşsıcak *b. s. coğr.* sıcaklığı eşit olan (yeryüzü noktalarından her biri). *eş.* **izoterm**. **eşsıcak eğrisi** *coğr.* sıcaklığın yeryüzündeki ya da yeryüzünün bir bölgesindeki dağılışını göstermek ereğiyle çizilen haritalarda, eşit sıcaklıktaki yerleri birleştiren iç içe eğrilerden her biri.
eşsiz *s.* **1** eşi olmayan ya da eşi yanında bulunmayan. *ör. Buraya eşsiz gelinmez.* **2** eş bulmamış ya da eşinden ayrılmış olan. *ör. Bu güvercin eşsiz, ona bir eş gerekli.* **3** *mec.* bir eşi, bir benzeri daha olmayan, eşi benzeri görülmemiş olan, çok değerli, çok önemli. *ör. O eşsiz bilgin, bizim yüz akımızdı.*
eşsizlik *a.* eşsiz olma durumu.
eşsürem *b. a.* ➻ **eşzaman**.
eşsüremli *b. s.* ➻ **eşzamanlı**.
eşsüremlilik *b. a* ➻ **eşzamanlılık**.
eşşoğlu *b. a. ka. ha. ("eşek" ve "oğlu" sözcüklerinden)* kaba bir sövgü sözü. *ör. O eşşoğlunu elime bir geçirsem döveceğim.* **eşşoğlu** (ya da **eşek oğlu**) **eşek** *ka. ha.* kaba bir sövgü sözü olarak kullanılır.
eştirebilme *a.* eştirebilmek eylemi.
eştirebilmek *(-i, -e)* eştirmek olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eştirilebilme *a.* eştirilebilmek eylemi.
eştirilebilmek *(nsz)* eştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
eştirilme *a.* eştirilmek eylemi.
eştirilmek *(nsz)* eşmek **(I)** eylemi yaptırılmak. *ör. Bahçeye bir çukur eştirildi.*
eşleştiriş *a.* eşleştirmek eylemi ya da biçimi.
eştirme *a.* eştirmek eylemi.
eştirmek (I) *(-i, -e)* eşmek **(I)** eylemini yaptırmak.
eştirmek (II) *(-i) ha.* atı eşkin[1] yürütmek.
eştür *b. a.* ➻ **türdeş**.
eşya *ç. a. Ar.* (. -) türlü işlerde ve türlü amaçlarla kullanılan, insan eliyle yapılmış ve taşınabilir cansız varlıkların ortak adı.
eşyağış *b. s. coğr.* yağış ortalaması eşit olan (yerlerin her biri). **eşyağış eğrisi** *coğr.* yağışların yeryüzündeki ya da yeryüzünün bir bölgesindeki dağılışını göstermek ereğiyle çizilen haritalarda, yağış ortalamaları eşit olan yerleri birleştiren eğrilerden her biri.
eşyükselti *b. s. coğr.* yükseltileri birbirine eşit olan (yerler). *eş.* **izohips**. **eşyükselti eğrisi** *coğr.* yeryüzü biçimlerini göstermek ereğiyle çizilen haritalarda, deniz düzeyinden yükseklikleri eşit olan yerleri birleştiren iç içe eğrilerden her biri.
eşzaman *b. s. T. Ar.* özdeş zaman, aynı zaman (içinde olan, devinen). *eş.* **senkron**. *ör. Yapıtın ikinci dildeki eşzamanını bulmak için bu çalışma gereklidir.*
eşzamanlı *b. s. T. Ar.* **1** başlayışları ve bitişleri arasında geçen süre eşit olan (olaylardan her biri). *eş.* **senkronik**. **2** aynı zamanda oluşan, aynı zaman içinde ortaya çıkan. **eşzamanlı dilbilim** bir dilin belli bir zaman dilimi içindeki durumunu, ortaya çıkan olgularını evrim etkenini göz önüne almaksızın ele alan dilbilim.
eşzamanlılık *b. a. T. Ar.* **1** eşzamanlı olma durumu, özelliği. **2** *dilb.* zaman içinde geçirdiği evrimler göz önüne alınmaksızın, belli bir evrede gözlemlenen, görülen dil olaylarının, olgularının niteliği. *eş.* **senkroni**.
et, -ti *a.* **1** insanlarda ve hayvanlarda, deriyle kemik arasında bulunan ve kas ile yağdan oluşan tabaka. **2** kasaplık hayvanlardan sağlanan, önemli bir besin maddesi olan ve kasapta satılan kesilmiş hayvan parçası. *ör. Bir kilo et aldım.* **3** ten, vücut. *ör. Bluzu sıyrılmış, eti görünüyor.* **4** meyvelerde, kabukla çekir-

dek arasındaki yenilebilir bölüm. *ör. Zeytinin eti çekilmiş, kurumuş.* **et bağlamak 1)** (yara) taze etle kapanmak, iyileşmek. **2)** etçe dolgun bir duruma gelmek, şişmanlamak, et tutmak. **et can tutmamak** (çok hareketli olması yüzünden) şişmanlayamamak. **et kafalı** kalın kafalı, anlayışsız. **et kafalılık** kalın kafalılık, anlayışsızlık. **et lokması** etin kemiksiz ve yağsızından yapılan bir yemeği. **et sığırı** et elde etmek için beslenen sığır. **et suyu** içinde et kaynatılmış, çeşitli yemeklerde kullanılan su. **et tavuğu** et elde etmek için beslenen tavuk. **et tırnak olmak** *mec.* sıkı aile bağı kurmak, çok yakın akraba durumuna gelmek. **et tırnaktan ayrılmaz** çok yakın akrabalar arasındaki bağ, aralarında ne kadar anlaşmazlık çıkarsa çıksın, kolay kolay kopmaz. **et tutmak** ➻ **et bağlamak**. **et tutmamak** ➻ **et can tutmamak**. **eti budu yerinde** şişman sayılmayacak bir tombullukta. **eti ne, budu ne? 1)** çok küçük, küçücük, çelimsiz, güçsüz. **2)** parası yok denecek denli az, olanakları, gücü sınırlı. **eti senin, kemiği benim** okula ya da bir zanaata başlatılan çocuğun velisinin öğretmene ya da ustaya, "onun eğitimi için ne gerekiyorsa yapın, size tam yetki veriyorum" anlamında söylediği bir söz. **etine dolgun** (kadın için) şişman sayılmayacak bir tombullukta, orta şişmanlıkta, şişmanca, dolgunca, balıketinde. **etle tırnak arasına girilmez 1)** ana baba ile çocuklar ve yakın akrabaların aralarını açmaya çalışmak boş bir çabadır. **2)** ana baba ile çocuklar ve yakın akrabalar arasındaki anlaşmazlıklara, tartışmalara karışmak doğru değildir, onlar sorunlarını kendileri çözümlerler. **etle tırnak gibi** birbirlerine candan bağlı, aralarındaki ilişki çok güçlü, sıkı ilişkili.

etajer *a. Fr.* rafları olan, kapaksız ve taşınabilir dolap.

etalon *a. Fr.* ağırlık ve uzunluk ölçüleri için kabul edilmiş yasal ölçü modeli.

etamin *a. Fr.* genellikle perde yapmakta kullanılan, pamuk, keten ya da ipekten, gevşek ve delikli dokunmuş bir kumaş.

etanol *a. Fr. kim.* ➻ **alkol**.

etap *a. Fr. sp.* **1** bir yarışın belirli uzaklıktaki bölümlerinden her biri. **2** yarışta bu tür iki bölüm arasındaki uzaklık.

etçil *s.* genellikle et yiyerek beslenen (hayvan, bitki). *eş.* **etobur**.

etçiller *ç. a. hayb.* dişleri ve sindirim sistemleri et yiyecek biçimde gelişmiş olan omurgalı memeli hayvanlardan bir takım. *eş.* **etoburlar**.

etçillik *a.* etçil olma özelliği.

etek *a.* **1** (pantolon dışında olmak üzere) giysinin belden aşağıya değin olan bölümü. *ör. Paltomun eteği uzun geliyor.* **2** vücudun belden aşağısına giyilmek üzere dikilmiş, beli dar, alt yanı değişik biçimlerde olabilen, genellikle kadın giysisi. *eş.* **eteklik**[1]. *ör. İskoç erkekleri de etek giyermiş.* **3** eteğin, giysinin alt yanı, alt kenarı. *ör. Eteğin çamur olmuş.* **4** çadır, kanepe örtüsü, perde gibi kumaştan yapılan şeylerin yere yakın olan, yere sarkan uç bölümü. *ör. Perdelerin eteği kirlenmiş.* **5** dağ, tepe, büyük yığın gibi yamaçlı şeylerin alt bölümü. *ör. Yol, tepenin eteğinden geçiyordu.* **6** yapılarda, yağmur sularının çatının kimi yerlerinden içeri sızmasını önlemek için yapılan sac örtü. **7** edep yeri. **(birinin) eteğine düşmek** *mec.* çok yalvarıp yakarmak. **(birinin) eteğine yapışmak** (ya da **sarılmak** ya da **sığınmak**) *mec.* güvendiği güçlü, varsıl, sözü geçer bir kimseye bağlanıp onun koruyuculuğuna sığınmak. **eteği ayağına dolaşmak** *mec.* telaşından dolayı karışık işler görmek, yürüyüşünü şaşırmak. **eteği belinde** (kadın için) hiç durmadan ev işleri yapan, evi çekip çeviren, çalışkan, hamarat. **eteği düşük** (kadın için) pasaklı. **eteği kirlenmek** *mec.* (kadın için) namusuna dokunulmak, kirletilmek. **eteğindeki taşı dökmek** *mec.* kavgadan vazgeçmek. **eteğini göstermez** (kadın için) erkeklerden uzak durur, namusunu korumada çok titiz, namuslu. **etek bezi** kundak çocuklarının belden aşağısına sarılan bez. **etek dolusu** (para için) pek çok, yığınla. *ör. Bu işe etek dolusu para gitti.* **etek etek** ➻ **etek dolusu**. **etek kiri** yasadışı, yolsuz ilişki. **etek öpmek**, **el etek öpmek**. **etek silkmek** *mec.* **1)** (bir şeyden) tiksinerek uzaklaştığını belirtmek. **2** (biriyle) olan ilgisini kesmek. **3)** ➻ **el etek çekmek**. **etekleri tutuşmak** *mec.* çok telaşlanmak, telaşa düşmek. **etekleri zil çalmak** *mec.* büyük bir sevinç yaşamak, çok sevinmek.

etekleme *a.* eteklemek eylemi.

eteklemek *(-i)* **1** birinin eteğini öpmek ya da öper gibi yapmak. **2** *mec.* birine yaranmaya çalışmak, dalkavukluk etmek.

etekleniş *a.* eteklenmek eylemi ya da biçimi.

eteklenme *a.* eteklenmek eylemi.

eteklenmek *(nsz)* eteklemek eylemi yapılmak. *ör. Her gün eteklenenleri görüp utanıyordum.*

etekleyiş *a.* eteklemek eylemi ya da biçimi.

eteklik *a.* **1** belden aşağısına giyilmek üzere yapılmış, beli dar, alt yanı değişik biçimde olabilen, genellikle kadın giysisi. *eş.* **etek**[2]. **2** etek yapılabilen kumaş. **3** bir şeyin aşağıya doğru uzanan ucu, sallanan uç, saçak.

etelemek betelemek *(-i) ha.* kötü davranmak.

eten *a. ha.* **1** etene. **2** yemişlerin yenilen bölümü. **3** herhangi bir yiyeceğin posası.

etene *a.* **1** *gövb.* memelilerde ana ile dölüt arasında kan alıp vermeyi sağlayan organ. *eş.* **döleşi**, **eş**[7], **son**[5], **plasenta**. **2** *bitb.* meyve yaprakta yumurtacıkların bağlı bulunduğu bölüm.

etenelenme *a.* etenelenmek eylemi.

etenelenmek *(nsz) yaşb.* embriyon ya da eklentileriyle ana arasındaki kimyasal değiş tokuşu sağlamak ereğiyle sürekli bir ilgi kurmak.

eteneli *s.* etenesi olan.
eteneliler *ç. a. hayb.* etenesi bulunan memeliler altsınıfı.
etenesiz *s.* etenesi olmayan.
etenesizler *ç. a. hayb.* etenesi olmayan basit yapılı memeliler.
eter *a. Fr. kim.* **1** alkollerin asitlerle birleşmelerinden oluşan sıvılara verilen ad. **2** renksiz, çok uçucu, kendine özgü bir kokusu bulunan, hekimlikte kullanılan bir sıvı. *eş.* **lokmanruhu**.
eterleme *a. Fr. T.* eterlemek eylemi.
eterlemek *(-i) Fr. T.* eter buharı koklatarak uyuşturmak, eter buharıyla anestezi yapmak.
eterleşme *a. Fr. T. kim.* eterleşmek eylemi.
eterleşmek *(nsz) Fr. T.kim.* (bir alkol ya da bir asit) eter[1] durumuna dönüşmek.
eterleştirici *a. Fr. T. kim.* eterleşmenin sağlandığı özel aygıt.
eterleştirilme *a. Fr. T.* eterleştirilmek eylemi.
eterleştirilmek *(nsz) Fr. T.* eter[1] durumuna getirilmek, eterleşmesi sağlanmak.
eterleştirme *a. Fr. T.* eterleştirmek eylemi.
eterleştirmek *(-i) Fr. T.kim.* (bir alkol ya da asidi) eter[1] durumuna getirmek, eterleşmesini sağlamak.
Eti *ö. a.* ➻ **Hitit**.
etik *a. Fr.* **1** ahlâk. **2** meslek ahlâkı. **3** ➻ **ahlakbilim, törebilim**. **4** *s.* ➻ **ahlakbilimsel, törebilimsel**.
etiket, -ti *a. Fr.* **1** bir malın türünü, miktarını, özellikle de fiyatını ve benzer niteliklerini ya da bir defter, kitap ve benzeri bir şeyin kimin malı olduğunu göstermek, belirtmek, belli etmek için üzerlerine konulan ya da yapıştırılan küçük kâğıt. **2** *mec.* kişinin toplumsal ve uğraşsal olarak elde ettiği yere uygun belirti, san vb. *ör. İnsanlar etikete önem verir.* **3** *mec.* toplum içindeki davranışlarda izlenecek yol. **4** *mec.* damga.
etiketçi *a. Fr. T.* **1** bir işyerinde kutu, şişe vb. üzerine etiket yapıştıran işçi. **2** *s. mec.* etikete[2] önem veren (kimse).
etiketçilik *a. Fr. T.* **1** etiketçi[2] olma durumu. **2** etiketçinin[1] yaptığı iş.
etiketleme *a. Fr. T.* etiketlemek eylemi.
etiketlemek *(-i) Fr. T.* **1** satışa sunulan mal üzerine etiket[1] koymak ya da defter, kitap gibi şeyler üzerine etiket[1] yapıştırmak. **2** *mec.* (birini) iyi, kötü, sağcı, solcu vb. diye damgalamak. *ör. İnsanları etiketlemek, onları değişmez görmek yanlıştır.*
etiketlenme *a. Fr. T.* etiketlenmek eylemi.
etiketlenmek *(nsz) Fr. T.* etiketlemek eylemi yapılmak.
etiketletme *a. Fr. T.* etiketletmek eylemi.
etiketletmek *(-i, -e) Fr. T.* etiketlemek eylemini yaptırmak.
etiketli *s. Fr. T.* **1** üzerinde etiket bulunan, etiketi olan. **2** *mec.* etikete[2] bağlı.
etiketsiz *s. Fr. T.* üzerinde etiket bulunmayan.
etil *a. Fr. kim.* organik bileşiklerin bileşimine giren karbon ve hidrojen atomları grubu.
etilalkol, -lü *b. a. Fr. kim.* ➻ **alkol**.
etilen *a. Fr. kim.* renksiz, az kokulu, yanıcı, 0,97 yoğunluğunda, karbon ve hidrojen bileşiği bir gaz.
etimolog *a. Fr.* ➻ **kökenbilimci**.
etimoloji *a. Fr.* **1** ➻ **kökenbilim**. **2** bir sözcüğün kökeni.
etimolojik *s. Fr.* ➻ **kökenbilimsel**.
etioloji *a. Fr.* ➻ **nedenbilim**.
Etiyopyalı *ö. a.* (. . .' . .) Etiyopya halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse. *eş. esk.* **Habeş**.
etken *s.* ve *a.* **1** bir işin, bir olayın olmasına, oluşmasına yol açan, etki yapan, oluşu etkileyen (herhangi bir şey). *eş. esk.* **müessir, faktör**. **2** *fels.* belirleyici, etkileyici gücü olan (şey). *eş. esk.* **amil, faktör**. **3** *kim.* bir maddenin üzerinde belli bir değişiklik yapan. *eş. esk.* **müessir, faktör**. **4** *dilb.* öznesi belli olan ve işi doğrudan doğruya öznenin yaptığını belirten, anlatan (eylem); örneğin "vurmak", "görmek" gibi. *ör. Birbirine bağlı iki tümceden birincisinin eylemi etkense, ikincisinin edilgen olamaz.* **etken çatı** *dilb.* özneleri belli olan eylemlerle kurulan çatı. **etken eylem** *dilb.* öznesi belli olan, işi öznenin yaptığını gösteren, anlatan eylem, etken çatılı eylem; örneğin "Onu Ali gördü", "Ona Ali vurdu" tümcelerinde "gör-", "vur-" etken eylemdir.
etkenlik *a.* **1** etken olma durumu. **2** *sin.* bir ışığın bir duyarkatı etkileme özelliği.
etkesimi, -ni *b. a.* ➻ **apukurya**.
etki *a.* **1** bir kimsenin ya da bir nesnenin başka bir kimse ya da nesne üzerindeki düşünce, yön, eğilim vb. değiştirmeye yol açan gücü. *eş. esk.* **tesir**. *ör. İçkinin etkisiyle saçmalıyorsun.* **2** bir etken ya da nedenin sonucu. *ör. İçkinin etkisi geçti.* **3** *mec.* bir kimse üzerinde bırakılan izlenim. *ör. Çocuğun bendeki etkisi çok olumluydu.* **4** *fels.* bir nedenin sonucu olarak düşünülen, onun doğurduğu gerçek olay. **5** *kim.* maddenin sonsuz türlerinden bir ya da birkaçının, başka maddelerde yol açtığı her türlü değişiklik. *eş.* **aksiyon**[2]. **etki yapmak** ➻ **etkilemek**.
etkileme *a.* etkilemek eylemi.
etkilemek *(-i)* bir kimse ya da nesne üzerinde şöyle ya da böyle bir değişiklik yapacak bir eylemi olmak, etki altına almak, etkiye uğratmak, etki yapmak.
etkilenebilme *a.* etkilenebilmek eylemi.
etkilenebilmek *(nsz)* etkilenmesi olanak içinde olmak, etkilenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
etkileniliş *a.* etkilenmek eylemi ya da biçimi.
etkilenilme *a.* etkilenilmek eylemi.
etkilenilmek *(nsz)* kendisinden etki alınmak, etkisinde kalınmak. *ör. Olayın oluş biçiminden etkilenilmekle kalınmamıştır.*
etkileniş *a.* etkilenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yazarın bundan etkilenişi açıktı.*
etkileniverme *a.* etkilenivermek eylemi.

etkilenivermek *(nsz)* çabucak etkilenmek.
etkilenme *a.* etkilenmek eylemi.
etkilenmek *(nsz)* etkilemek eylemi kendisine yapılmak, etkiye uğramak.
etkileşebilme *a.* etkileşebilmek eylemi.
etkileşebilmek *(nsz)* etkileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
etkileşim *a.* **1** karşılıklı olarak birbirini etkileme işi, etkileşmek eylemi. **2** *kim.* fiziksel ya da kimyasal bir olayı oluşturan maddelerin ya da güçlerin eş türden karşılıklı etki ve katkılarının tümü. **3** *topb.* toplum yaşamında her şeyin, hem kendisinin bağlı olduğu, hem de kendisine bağlı olan bir karşılıklı etkiler bütünlüğü içinde bulunması, neden ile sonucun karşılıklı ilişkisi.
etkileşimsel *s.* etkileşmeyle olan, etkileşimle ilgili.
etkileşme *a.* etkileşmek eylemi.
etkileşmek *(nsz)* birbirini karşılıklı olarak etkilemek.
etkileyebilme *a.* etkileyebilmek eylemi.
etkileyebilmek *(-i)* etkilemesi olanak içinde olmak, etkileme gücü, olanağı ya da olasılığı bulunmak.
etkileyici *s.* **1** kendisinde etkileme gücü, özelliği bulunan, etkileyen. **2** *ruhb.* belirli tepkilerin yöneticisi sayılan bir salgı bezi ya da bir kas topluluğu.
etkileyicilik *a.* etkileyici olma özelliği.
etkileyiş *a.* etkilemek eylemi ya da biçimi.
etkileyiverme *a.* etkileyivermek eylemi.
etkileyivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede etkilemek.
etkili *s.* etkileme gücü bulunan, etkileyen, etkisi olan. **etkili olmak** etki yapmak, etkisini göstermek, etkisi duyumsanmak.
etkililik *a.* etkili olma durumu.
etkime *a. kim.* ve *fiz.* etkimek eylemi. *eş.* **aksiyon**[2].
etkimek *(-e) kim.* ve *fiz.* etki yapmak, etkiye uğratmak, etkileyerek bir tepki doğurmak.
etkin *s.* **1** işleme, çalışma durumunda bulunan, işleyen, çalışan, devinen, devinimli. *eş. esk.* **aktif, faal**. *ör. Türkiye'de etkin bir yanardağ yoktur.* **2** etkisi olan, etkili. *ör. İnsanlarla ilişkilerinde etkin yöntemleri vardı.* **3** *fels.* eylemde bulunan, etkinlik gösteren, etkileyen. **4** *kim.* kimyasal tepkimelere girmeye ya da fiziksel etki bırakmaya yatkın olan (atom, molekül, madde). **5** *kim.* bir başka maddeye etki yapabilen (madde). **6** *ruhb.* eylemi başlatıp devinime geçiren ve bunu sürdüren. **etkin kömür** *kim.* çözeltilerin rengini gidermek ya da gaz karışımlarından kimi gazları ayırmak ereğiyle yüze soğurma özelliği geliştirilmiş kömür. **etkin metaller** *kim.* demir, çinko gibi standart elektrot potansiyelleri hidrojeninkinden daha düşük olan metaller. **etkin okul** *eğit.* eğitim ve öğretim etkinliklerinin tasarlanması, izlenceye bağlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi konularında öğrencilere çok büyük ölçüde katılma olanağı veren okul. **etkin öğretim** *eğit.* incelenen, araştırılan, üzerinde çalışılan bir sorunun çözümünde, alışılmış öğretim yöntemlerini uygulamak yerine, öğrencinin de katılımını sağlayan, incelemeye ve deneme yapmaya ağırlık veren öğretim. **etkin yanardağ** *coğr.* ağzından, belli aralıklarla, sıvı, katı ya da gaz durumunda maddeler çıkaran yanardağ.
etkinci *a.* ve *s. fels.* etkincilik yandaşı (kimse, görüş).
etkincilik *a.* **1** *fels.* varlığın ve gerçeğin etkinlik, eylem olduğunu, her şeyin eylemde bulunduğunu, etkinliğin bir taşıyıcı gerektirmediğini öne süren öğreti. *eş.* **aktivizm**. **2** *ruhb.* öğrenmenin etkinlikle sağlanabileceğini öne süren görüş.
etkinleşebilme *a.* etkinleşebilmek eylemi.
etkinleşebilmek *(nsz)* etkinleşmesi olanak içinde olmak, etkinleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
etkinleşme *a.* **1** etkinleşmek eylemi. **2** *kim.* bir molekül, bir atom ya da bir iyonun olağan, doğal durumundan, enerji bakımından daha varsıl ve olaya girmeye hazır olduğu duruma geçmesi.
etkinleşmek *(nsz)* **1** etkin bir duruma gelmek. **2** etkileyici bir güce erişmek.
etkinleştirebilme *a.* etkinleştirebilmek eylemi.
etkinleştirebilmek *(-i)* etkinleştirmeye gücü yetmek, etkinleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
etkinleştirilebilme *a.* etkinleştirilebilmek eylemi.
etkinleştirilebilmek *(nsz)* etkinleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
etkinleştirilme *a.* etkinleştirilmek eylemi.
etkinleştirilmek *(nsz)* etkinleşmesine yol açılmak, etkinleşmesi sağlanmak. *ör. Dernek daha etkinleştirilmişti.*
etkinleştiriverme *a.* etkinleştirivermek eylemi.
etkinleştirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede etkinleştirmek. *ör. Başına geçtiği derneği etkinleştirivermişti.*
etkinleştirme *a.* etkinleştirmek eylemi.
etkinleştirmek *(-i)* etkinlik kazanması sağlanmak, etkin bir duruma getirmek.
etkinlik *a.* **1** etkin olma durumu. **2** çalışma, iş yapma, işlerlik, devinim. **3** *ruhb.* bir canlının iç ya da dış uyaranların etkisiyle giriştiği çalışma durumu. **4** *topb.* insanın, çevresiyle arasındaki ilişkileri düzenleyen her türlü eylemi. **5** *fels.* eylemde bulunanın, devinenin niteliği. **6** *fels.* etkili olma durumu, etkileme gücü, etkililik. *ör. Onun üzerimizdeki etkinliğini yadsıyamayız* **7** *kim.* bir ışınetkin maddede birim zamandaki parçalanma sayısı. **8** *kim.* bir gaz karışımında ya da bir sıvı çözeltide bulunan bir maddenin etkin derişmesi. **etkinlik gereksinimi** *ruhb.* dış uyaranların da bulunmadığı durumlarda, canlının bedensel devinimlere

gereksinim duyması. **etkinlik giderme** *kim.* bir ortamda tepkimeye yol açan etkin bir bileşenin niteliğinin güçsüzleştirilmesi ya da niceliğinin azaltılması. **etkinlik ilkesi** *ruhb.* öğrenmenin yalnızca öğrenci etkin duruma geçirildiğinde gerçekleşebildiği görüşü. **etkinlik kuramı** *ruhb.* coşkuların kaynağının, organizmanın türlü bölümlerinin birbirileriyle güçlü etkileşimi olduğunu öne süren görüş. **etkinlik katsayısı** *kim.* bir maddenin etkinliğinin gerçek derişmesine oranını gösteren katsayı.

etkisiz *s.* **1** etki gücü bulunmayan, etkisi olmayan. **2** *kim.* belirli koşullar dışında kimyasal tepkimelere ilgisiz kalan (madde).

etkisizleşebilme *a.* etkisizleşebilmek eylemi.

etkisizleşebilmek *(nsz)* etkisizleşmesi olanak içinde olmak, etkisizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu ilaç düzenli alınmazsa etkisizleşebilirmiş.*

etkisizleşme *a.* etkisizleşmek eylemi.

etkisizleşmek *(nsz)* var olan etkileme gücünü yitirmek, etkisiz duruma gelmek.

etkisizleştirebilme *a.* etkisizleştirebilmek eylemi.

etkisizleştirebilmek *(-i)* etkisizleştirmeye gücü yetmek, etkisizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

etkisizleştirilebilme *a.* etkisizleştirilebilmek eylemi.

etkisizleştirilebilmek *(nsz)* etkisizleştirilmesi olanak içinde olmak, etkisizleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

etkisizleştiriliş *a.* etkisizleştirilmek eylemi ya da biçimi.

etkisizleştirilme *a.* etkisizleştirilmek eylemi.

etkisizleştirilmek *(nsz)* etkileme gücü ortadan kaldırılmak, etki yapamayacak bir duruma getirilmek. *ör. Bu tür girişimlere yönelenler hemen etkisizleştirilmekteydi.*

etkisizleştiriş *a.* etkisizleştirmek eylemi ya da biçimi.

etkisizleştirme *a.* etkisizleştirmek eylemi.

etkisizleştirmek *(-i)* etkileme gücünü ortadan kaldırmak, etki yapamaz duruma getirmek.

etkisizlik *a.* etkisiz olma durumu.

etkiyebilme *a.* etkiyebilmek eylemi.

etkiyebilmek *(-e) kim.* ve *fiz.* etkime özelliği, olanağı ya da olasılığı bulunmak.

etkiyiş *a.* etkimek eylemi ya da biçimi.

etlenebilme *a.* etlenebilmek eylemi.

etlenebilmek *(nsz)* etlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

etleniş *a.* etlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kuzunun etlenişini bekledik, sonra onu kestik.*

etleniverme *a.* etlenivermek eylemi.

etlenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede etlenmek. *ör. Piliçler bir ayda etleniverdi.*

etlenme *a.* etlenmek eylemi.

etlenmek *(nsz)* **1** etli bir duruma gelmek, semirmek. **2** şişmanlamak.

etli *s.* **1** içinde et bulunan. *ör. Yurtta her öğün etli yemek vardı.* **2** (hayvan için) eti çok olan, semiz. *ör. Etli tavuk kesime gelir.* **3** ince olmayan, kalın, dolgun. *ör. Kadının etli dudakları vardı.* **4** (meyveler için) yenecek bölümü çok olan. *ör. Etli zeytinin salamurası iyi olur.* **etli bitki** *bitb.* dokuları içinde bol su depolayabildiği için kurak yerlerde, çöllerde yaşayabilen, sapları ve yaprakları dolgun bitki. **etli butlu** (kadın için) şişman sayılmayacak bir tombullukta, oldukça şişman. **etli canlı** (insan için) tombul ve sağlıklı, güçlü. **etli meyve** *bitb.* içi etli ve sulu olan meyve. **etliye sütlüye karışmamak 1)** kimsenin işine karışmamak, kendi halinde yaşamak. **2)** toplum içindeki akımlardan, eğilimlerden uzak durmak, hiçbiriyle ilgili olmamak.

etlice *s.* etli sayılabilir, biraz etli.

etlik *s. ha.* kesim için ayrılmış, etinden kış boyu kullanılmak üzere kavurma, kıyma vb. yapılacak olan (hayvan).

etlilik *a.* etli olma durumu.

etme *a.* etmek eylemi. **etme bulma dünyası** "bu dünya kötülük edenin kötülük bulduğu bir yerdir" anlamında söylenir. **etme bulursun, inleme** (ya da **yatma**) **ölürsün** ➻ **eden bulur, inleyen ölür**. **etme!** (ya da **etme yahu!**) şaşılacak bir şey anlatıldığında "deme!, gerçek mi?, doğru mu?, öyle mi?" gibi anlamlar bildirir. **etme eyleme** doğru olmayan, kötü bir davranış karşısında "lütfen yapma, bu yaptığın doğru değil" anlamında kullanılır.

etmek, -der *(yar)* **1** yapmak, bir durum oluşturmak, bir şeyi bir duruma sokmak. *ör. İşi cılk etmek.* **2** bir eylemde bulunmak. *ör. Asker, akın etmek için komut bekliyor.* **3** (***iyi, kötü, güzel*** gibi belirteçlerle) davranmak, yapmak. *ör. Söylemekle iyi ettiniz.* **4** (olumsuz biçimiyle) bir gereksinimini karşılamadan durmak. *ör. Bebek aç edemez.* **5** *(-i)* (zaman bildiren bir sözcükle birlikte) erişmek, ulaşmak, bulmak. *ör. Konuşarak sabahı etmiştik.* **6** *(-i, -den)* yitirmesini sağlamak, uzak ya da yoksun bırakmak. *ör. Bizi işimizden etmek istiyorlar.* **7** vermek. *ör. Bunu size armağan etmek istiyorum.* **8** herhangi bir değerde olmak, değerce bir niceliğe denk gelmek. *ör. Bu masa milyon eder.* **9** eşit değer kazanmak, toplam olarak tutmak. *ör. On, beş daha on beş eder.* **10** (***az, çok, neler*** gibi belgisiz sıfatlarla) çok kötü davranmak, kötülüklerde bulunmak. *ör. O bana neler etti, bilsen.* **11** (tümleç olarak ***yatak, alt, don*** gibi sözcüklerle) küçük ya da büyük aptesini yapmak. *ör. Adam korkudan donuna etmiştir.* **eden bulur, inleyen ölür** yapılan bir kötülüğün karşılıksız kalmayacağını, kötülük yapanın kötülük göreceğini, inleyecek denli ağır hasta olanınsa ölebileceğini, onun için hastanın kendini bırakmaması gerektiğini anlatmak için söylenir. **etmediğini bırakmamak** (ya da **komamak**) elinden gelen her türlü kötülüğü yapmak. **ettiği hayır ürküttüğü kurbağaya değmemek** bir şey yaparken yol açtığı zarar,

yaptığı işten büyük olmak, yaptığı iyilik, verdiği zararı karşılamamak. **ettiği ile kalmak 1)** yapılan kötülük yapanın amacına ulaşmamak. **2)** yaptığı kötülüğü başarıya ulaştıramayan kimse, kötü olan, kınanan davranışının utancı ve üzüntüsü içinde kalmak. **ettiği yanına kalmak** yaptığı kötülüğün cezasını, karşılığını görmemek. **ettiğini bulmak** yaptığı kötülüğün cezasını görmek, kendi başına da öyle bir iş gelmek. **ettiğini** (ya da **ettiklerini**) **çekmek** yaptığı kötülüklerin cezasını görmek, kendisi de kötü bir duruma düşmek. **ettiğini yanına bırakmamak** birinin yaptığı kötü davranışa, kötülüğe karşılık vermek, onu cezalandırmak.

etmen *a.* **1** bir sonucun ortaya çıkmasını, oluşmasını sağlayan her türlü şey, etkili olan güç ya da koşullardan her biri. *eş.* **faktör**. **2** *fels.* iten, devindiren, etki yapan güç, etkinlik ilkesi.

etnik *s. Fr.* ➻ **budunsal**.

etnograf *a. Fr.* (. .' .) ➻ **budunbetimci**.

etnografya *a. Fr.* (. . .' .) ➻ **budunbetim**.

etnolog *a. Fr.* ➻ **budunbilimci**.

etnoloji *a. Fr.* ➻ **budunbilim**.

etobur *b. s. hayb.* ➻ **etçil**.

etoburlar *ç. b. a. hayb.* ➻ **etçiller**.

etoburluk *b. a.* ➻ **etçillik**.

etokrasi *a. Fr.* yalnızca töreye dayanan, ahlak üzerine kurulu yönetim biçimi.

etol, -lü *a. Fr.* genellikle kürkten yapılan, gösterişli kumaşlardan ya da yün örgüden de yapılabilen, kadınlarca kullanılan uzun omuz atkısı.

etraf *ç. a. Ar.* (. -) **1** yanlar, taraflar. **2** yakın yerler, çevre, dolay. *ör. Caddede, etrafına bakmadan karşıya geçme.* **3** bir kimsenin çevresinde bulunan yakınlar, sürekli ilişkide bulunduğu yakın kimseler. *ör. Bakan, etrafına güveniyor.* **(birinin) etrafında dört dönmek 1)** bir şey koparmak, istediğini elde etmek için bir kimsenin yanından hiç ayrılmayarak onu memnun etmeye çalışmak. **2)** korumak için, birinin yanından hiç ayrılmamak. **(birinin) etrafını almak** onu ortaya alacak biçimde çevresinde toplanmak. *ör. Çocuklar öğretmenin etrafını almıştı.* **(bir şeyin) etrafını sarmak** çevresini kuşatmak. *ör. Polis, apartmanın etrafını sarmıştı.*

etraflı *s.* ve *be. Ar. T.* (. - .) geniş olarak, ayrıntılı bir biçimde, eksiksiz, kapsayıcı, geniş, ayrıntılı.

etraflıca *be. Ar. T.* (. - .' .) ayrıntılı olarak, geniş bir biçimde, bütün ayrıntılarıyla, derinlemesine.

etsineği, -ni *b. a. hayb.* ➻ **külrengi etsineği**.

etsiz *s.* **1** içinde et bulunmayan, eti olmayan. *ör. Etsiz yemek yapmakta güçlük çekiyoruz.* **2** yeterince etlenmemiş olan, zayıf (hayvan). *ör. Etsiz koyun para etmez.* **3** (insan için) kara kuru, sıska, zayıf. *ör. Eğri büğrü, etsiz bir vücudu vardı.* **4** *be.* et olmaksızın. *ör. O etsiz duramaz.*

etşeftalisi, -ni *b. a. T. Far.* eti çekirdeğinden ayrılmayan bir şeftali türü.

ettirebilme *a.* ettirebilmek eylemi.

ettirebilmek *(yar)* ettirmek elinde olmak, ettirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Müdür istese onu terfi ettirebilirdi.*

ettirgen *s. dilb.* eylem kök ve gövdesine bir ek getirilerek, eylemin belirttiği işin başkasına yaptırıldığını gösteren (eylem); örneğin "yaptırmak", "attırmak" gibi. **ettirgen çatı** *dilb.* Türkçede, taşıdığı kavram bir nesneye aktarılabilen ve geçişli ya da geçişsiz eylem kök ya da gövdesine ***-ir-, -tir-, -t-*** eklerinden biriyle ya da ikisinin üst üste getirilmesiyle oluşturulan, öznenin eylemin belirttiği işi başkasına yaptırdığını gösteren çatı. **ettirgen eylem** *dilb.* ettirgen çatılı eylem; örneğin "yed-ir-mek", "söyle-t-mek" gibi.

ettirgenlik *a. dilb.* (eylemlerde) ettirgen olma durumu.

ettirme *a.* ettirmek eylemi.

ettirmek *(yar)* **1** eylemi başkasının yapmasını sağlamak, başkasına yaptırmak. *ör. Bize uçakla yolculuk ettirmek isterdi.* **2** yol açmak. *ör. Bu, insanı yaşamından nefret ettirmek için yapılıyor.*

ettoprak *b. a. ha.* yumuşak, kırmızı renkli ve özlü, tavlı toprak.

etüt *a. Fr.* **1** herhangi bir konuda yapılan inceleme, araştırma. **2** bir konuda ön çalışma. **3** *yaz.* belli bir konuyu ele alıp araştıran, inceleyen yapıt, inceleme. **4** *müz.* genellikle öğretim amacıyla bestelenmiş müzik parçası. **5** öğrencilerin, bir öğretmenin ya da öğretim görevlisinin gözetimi, denetimi altında, kendi kendilerine ders çalışmaları için ayrılmış zaman. **etüt etmek** araştırmak, incelemek.

etüv *a. Fr.* **1** nesneleri, yiyecek maddelerini yüksek ısıyla mikroplardan arındırmakta kullanılan kapalı aygıt. **2** türlü eşyayı kurutmakta, temizlemekte kullanılan aygıt. **3** mikropların üretilmesi için gerekli olan uygun sıcaklığı sağlayan kapalı aygıt.

etyaran *b. a. ha.* ➻ **dolama**[2].

etyemez *b. s.* **1** etyemezlikle ilgili. **2** *b. a.* et yemeyen, etyemezlik rejimini uygulayan (kimse). *eş.* **vejetaryen** .

etyemezlik *b. a.* **1** etyemez olma durumu. **2** her türlü etin, et türevlerinin ve hayvansal besinlerin yer almadığı beslenme biçimi. *eş.* **vejetaryenlik**.

Eu *kim.* evropiyum elementinin kimyasal simgesi.

Euro *ö. a. ("Europe" özel adından; simgesi* €; *Fransızca söylenişi "öro", İngilizce söylenişi "yuro"; Türkçede yazıldığı gibi söylenmesi dilimizin kurallarındandır)* İngiltere dışında olmak üzere Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ortak para biriminin adı.

ev *a.* **1** içinde bir tek ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı. *eş. esk.* **mesken**. **2** bir kimsenin ya da bir ailenin oturduğu, içinde

yaşadığı yer, konut. **3** bir kimsenin ya da bir ailenin oturduğu yerin iç düzeni. *ör. Evi çok dağınıktı.* **4** ("gözlemevi", "halkevi" gibi bileşik oluşturduğunda) içinde bir iş görülen ya da belli bir amaçla kullanılan yer ya da kuruluş. **5** *mec.* aile. *ör. Evini geçindirecek kazancı var.* **ev açmak 1)** birlikte yaşadıklarından ayrılıp ayrı bir ev düzenleyip oturmak, yerleşmek. **2)** evlenmek. **ev adamı** evine bağlı erkek. **ev alma, komşu al** "komşular evden daha önemlidir, komşular kötü ise, aldığın ev çok güzel de olsa, rahat edemezsin, onun için, ev alırken komşularını da araştır, evini ona göre al" anlamında söylenir. **ev altı** eski evlerde ahır, ambar olarak kullanılan zemin kat. **ev bark 1)** ev, barınak, mülk. **2)** çoluk çocuk, aile, ev halkı. *ör. Bu zamanda ev bark edinmek, ev bark geçindirmek kolay mı?* **ev bozmak** (karı koca) ayrılmak, boşanmak ya da ayrılışa yol açmak. **ev ekonomisi** toplum içende ailenin geçim ve yaşayışını konu alan bilim dalı. **ev eşyası** ev için gerekli olan ve evde kullanılan eşya. **ev ev dolaşmak** (ya da **gezmek**) her eve uğramak, çok gezmek, uğramadık ev bırakmamak. *ör. Köyde ev ev dolaşıp dedikodu etti.* **ev gailesi** evin, ailenin geçim derdi, her türlü yükü. **ev halkı** bir evde yaşayanların, ailenin tümü. **ev işi** ev içinde gündelik olarak görülen bütün işler. **ev işletmek** genelev işleticisi, sahibi olmak. **ev kadını 1)** dışarda herhangi bir işte çalışmayıp evinin işleriyle uğraşan kadın. **2)** ev işleriyle uğraşan ve bu işleri iyi yapan kadın. *ör. Ondan ev kadını olmaz.* **ev pilici** *arg.* toy genç kız, ev kızı. **ev sahibi 1)** evi olan kimse. *ör. Kira vermiyor, o ev sahibi.* **2)** kiradaki evin sahibi bulunan kimse. *ör. Ev sahibi kirayı artırdı.* **3)** konukların bulunduğu, ağırlandığı yere onları çağıran kimse. *ör. Burada ev sahibi kim?* **ev şenliği** *ha.* karı, eş. **ev tavuğu** *arg.* evli kadın, ev kadını. **ev tutmak** ev kiralamak. **ev yemeği** genellikle eve özgü, evde yapılan yemek. **ev yeni, duvar yeni, eleğim seni nerelere asayım?** *ha.* **1)** yeni eşyanın güzellikleri arasına eski eşya yakışmıyor. **2)** düzen yenilendi, eskileri nereye yerleştirmeli? **ev (bark) yıkmak** karı kocanın birbirinden ayrılmalarına, boşanmalarına yol açmak. **evde kalmak** (kız için) yaşı ilerlediği halde evlenememek, evlenme çağı geçmiş olmak. **evdeki hesap (pazar) çarşıya uymamak** tasarlanan şey, beklendiği gibi olmayıp başka bir yolda gelişmek, umulduğu gibi sonuçlanmamak. **eve hırsız girdikten sonra kapıya kilit takmak** daha önce alınması gereken önlemi, zarar görüldükten sonra almak. **evi sırtında 1)** çok az olan eşyasını hemen yüklenip istediği yere göçebilen. **2)** yeri yurdu, evi olmayan, evi olmadığı için rast geldiği yerlerde kalan, yaşayan. **evin direği** ailenin bütün yükünü çeken, en önemli kişisi. **evinin kadını** evine düşkün, kocasına, çocuklarına iyi bakan, onlara bağlı kadın. **evlerden ırak** (ya da **işitenlerden uzak**) *ha.* acıklı ölüm, onulmaz hastalık gibi kötü bir durumdan söz edilirken "dilerim kimsenin başına böylesi gelmesin" anlamında kullanılır. **evlere şenlik** *ha.* olumlu görülmeyen, beğenilmeyen bir davranış, bir durumla ilgili olarak alay yollu söylenir.

evaze *s. Fr.* (giysi için) etek ucuna doğru genişleyen.

evce *be.* ➻ **evcek**.

evcek *be.* (.' .) bütün ev halkı birlikte.

evci *a.* ve *s.* tatil günlerini evinde geçirmek üzere izinli bulunan (er, yatılı öğrenci vb.) **evci çıkmak** (er, yatılı öğrenci vb. için) tatil günlerini evinde geçirmek üzere izinli olmak, tatil günlerini evinde geçirmek.

evcik *a. ha.* küçük çocukların evcilik oynamak için taş ve kiremit parçaları vb. ile yaptıkları oyuncak ev.

evcil *s.* eve ve insana alışmış, evde beslenebilen, kendisinden yararlanılabilen (hayvan). *ör. Kedi, at gibi evcil hayvanlar dağda yabanıllaşabilir.*

evcilik *a.* genellikle küçük kız çocuklarının ev işlerine öykünerek oynadıkları oyun. **evcilik oynamak 1)** (çocuklar) oyuncak ev eşyasıyla ev işlerine öykünerek oynamak. **2)** (yakın komşu olan büyükler) pek gerekli olmadığı halde, sık sık birbirine gidip gelmek.

evcilleşebilir *s.* kolayca evcilleştirilebilen (hayvan).

evcilleşebilme *a.* evcilleşebilmek eylemi.

evcilleşebilmek *(nsz)* (hayvan) evcilleşmeye uygun olmak, evcilleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Aslan bile yavruyken alınırsa evcilleşebilirmiş.*

evcilleşme *a.* evcilleşmek eylemi.

evcilleşmek *(nsz)* (hayvan) yabanıllığını yitirip insana ve eve alışmak, evcil duruma gelmek.

evcilleştirebilme *a.* evcilleştirebilmek eylemi.

evcilleştirebilmek *(-i)* (hayvan için) evcilleşmesini sağlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

evcilleştirilebilme *a.* evcilleştirilebilmek eylemi.

evcilleştirilebilmek *(nsz)* (hayvan) evcilleştirilmesi olanak içinde olmak, evcilleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

evcilleştirilme *a.* evcilleştirilmek eylemi.

evcilleştirilmek *(nsz)* (hayvan) evcilleşmesi sağlanmak, eve ve insana alıştırılmak, evcil bir duruma getirilmek.

evcilleştirme *a.* evcilleştirmek eylemi.

evcilleştirmek *(-i)* (hayvan için) eve ve insana alıştırmak, evcil bir duruma getirmek.

evcillik *a.* evcil olma durumu.

evcimen *s.* **1** ev işlerini iyi bilen ve yapan, ev işlerinde becerikli, kendini ev işlerine veren (kadın). **2** evine ve ailesine çok bağlı (erkek).

evcimenleşebilme *a.* evcimenleşebilmek eylemi.

evcimenleşebilmek *(nsz)* evcimenleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

evcimenleşme *a.* evcimenleşmek eylemi.
evcimenleşmek *(nsz)* evcimen durumuna gelmek, evcimen olmak.
evcimenlik *a.* evcimen olma niteliği.
evdeci *a. ha.* çiftliklerde ırgatlara yemek hazırlayan ahçı.
evdemonizm *a. Fr.* ➻ **mutçuluk**.
evdeş *a. ha.* **1** karı kocadan her biri. **2** aynı evde yaşayanlardan her biri.
evelemek gevelemek *(-i)* çekinme, duraksama, utanma gibi bir nedenle bir sözü açık açık söyleyememek, ağzının içinde mırıldanmak.
everebilme *a.* everebilmek eylemi.
everebilmek *(-i) ha.* ➻ **evlendirebilmek**.
everilebilme *a.* everilebilmek eylemi.
everilebilmek *(nsz) ha.* ➻ **evlendirilebilmek**.
everilme *a.* everilmek eylemi.
everilmek *(nsz) ha.* ➻ **evlendirilmek**.
everme *a.* evermek eylemi.
evermek *(-i) ha.* ➻ **evlendirmek**.
evet, -ti *be.* (.' .) **1** sorulara karşılık olarak kullanılan, "öyledir" anlamında doğrulama ya da onama bildiren sözcük. **2** konuşma arasında, tümcenin olumlu anlamını pekiştirmek için de kullanılır. *ör. Bunu biliyorum, evet hem de çok iyi biliyorum.* **evet efendimci** kendi düşüncesi olmadığından ya da karşısındakine hoş görünmek için ya da ona karşı çıkma gücü olmadığından onun her sözüne, her söylediğine "evet efendim, doğrudur efendim, güzel buyurdunuz efendim" diyen, bunu huy edinmiş olan (kimse), dalkavuk. **evet efendimcilik** evet efendimci olma durumu, dalkavukluk.
evetleme *a.* **1** evetlemek eylemi. **2** *fels.* mantıksal bir yargıda yüklemin özneye olan olumlu bağlantısı, önermede yüklemin olumlu olarak konması.
evetlemek *(-i)* öyle olduğunu kabul etmek, doğrulamak, onaylamak, onamak.
evetleyici *s. fels.* (mantıkta) olurlayan, evetleyen (yargı).
evetleyicilik *a. fels.* (mantıkta) evetleyici olma niteliği.
evham *ç. a. Ar.* (. -) temelsiz kaygılar, kuruntular, kuşkular.
evhamlanabilme *a. Ar. T.* evhamlanabilmek eylemi.
evhamlanabilmek *(nsz) Ar. T.* evhamlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazen evhamlanabilir.*
evhamlanıverme *a. Ar. T.* evhamlanıvermek eylemi.
evhamlanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak evhamlanmak. *ör. Bir şey desen evhamlanıverir.*
evhamlanma *a. Ar. T.* evhamlanmak eylemi.
evhamlanmak *(nsz) Ar. T.* temelsiz, yersiz kaygıya kapılmak, kuruntu duymak, kuşkulanmak.
evhamlı *s. Ar. T.* temelsiz, yersiz kaygıya kapılan, kuşkulu, kuruntulu (kimse).
evhamlılık *a. Ar. T.* evhamlı olma özelliği, evhamlı olma huyu.
eviç *a. Ar. müz.* alaturka müzikte bir bileşik makam.
evin *a. ha.* **1** bir şeyin içindeki öz. **2** buğday tanesinin iyice olgunlaşmış olan özü, içi. **3** tahıl tanesi. **4** *yaşb.* yumurtacıkta embriyon kesesini saran ve yumurtacık zarıyla kaplı bulunan bölüm. **5** *bitb.* yumurtacığın büyük bir bölümünü oluşturan doku. **evin bağlamak** (tahıl, ürün) tane oluşturmak, tane yapmak, taneleri olgunlaşmak.
evinlenebilme *a.* evinlenebilmek eylemi.
evinlenebilmek *(nsz)* (tahıl için) evinlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Buğdayın evinlenebilmesi için hava koşulları uygun olmalıdır.*
evinleniş *a.* evinlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bu yıl buğdayların evinlenişi gecikti.*
evinlenme *a.* evinlenmek eylemi.
evinlenmek *(nsz)* (tahıl için) tane bağlamak, tane oluşturmak, başakları olgunlaşmak.
evinli *s. ha.* **1** dolgun nişastalı, özlü (tane, tohum). **2** çok taneli, dolgun (başak). *ör. Bu yıl buğdaylar evinli.*
evinsiz *s. ha.* **1** özlü olmayan, özsüz (tane, tohum). **2** dolgun olmayan, boş, kof (başak). **3** *mec.* (söz için) hiçbir değeri olmayan, boş. **evinsiz çavdar** *ha. mec.* her şeyin kaçamak yolunu arayan, bir iş tutmayan, hiçbir işe yaramayan, haylaz (kimse).
evirebilme *a.* evirebilmek eylemi.
evirebilmek *(-i)* evirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı önermeleri kolayca evirebiliriz.*
evirgeç *a. ha.* sacta pişirilen yufkaları sac üzerinde çevirmekte kullanılan yassı uçlu, yassı ve uzun tahta araç.
evirgen *s. ha.* ölçülü ve hesaplı iş gören, işini bilen (kimse).
eviri *a. arg. ("çeviri"yi örnekseme yoluyla)* **1** daha önce yapılmış bir çeviriyi, dilini yer yer değiştirerek yeni bir çeviri gibi sunma. **2** böyle bir eylemin sonucu olan çeviri, sözde çeviri.
evirme *a.* **1** evirmek eylemi. **2** *mant.* bir önermenin öznesiyle yükleminin yerlerini değiştirerek vargısı doğru olan yeni bir önerme oluşturma; örneğin, "kimi filozoflar dalgındır" önermesinden "kimi dalgınlar filozoftur" önermesi çıkarılabilir. *ör. Böyle bir evirmeye yalın evirme denir.*
evirmek *(-i)* **1** çevirmek, döndürmek. **2** yapısını değiştirmek. **3** *ha.* yünü ya da ipliği bükerek inceltmek, eğirmek. **evire çevire** *ik. be.* istediği biçimde, iyice, adamakıllı. *ör. Zayıfı ama kocaman birini evire çevire dövdü.* **evirmek** (ya da **evirip**) **çevirmek 1)** (bir şeyi) iyice görmek, gözden geçirmek için her yanını döndürmek, döndürerek bakmak. **2)** bir durumu istediği biçime sokmak için çeşitli yollara başvurmak.
evirtik *s.* **1** *kim.* evirtime uğramış, evirtilmiş. **2** *mant.* evirme yoluyla oluşturulmuş olan (önerme). **evirtik şeker** *kim.* eşit miktarda glikoz ve früktozdan oluşan şeker.

evirtim *a. kim.* ve *fiz.* evirtmek eylemi.
evirtmek *(-i)* **1** *kim.* yüksek karbon sayılı şekerlerden daha az karbon sayılı şeker oluşturmak, sakarozu glikoza dönüştürmek, çevirmek. **2** *fiz.* bakışımlı olarak ters çevirmek, altüst etmek.
eviye *a. Fr.* taştan ya da madenden yapılmış, mutfak musluğu altına konan bulaşık teknesi.
evkaf *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* **1** vakıflar. **2** vakıf mallarını yöneten kuruluş.
evla *s. Ar.* (. -) *esk.* daha iyi, yeğ.
evladiyelik *s. Ar. T.* (. - . . .) çok dayanıklı, çok sağlam (eşya).
evlat *a. Ar.* (. -) **1** bir kimsenin oğlu ya da kızı, (ana babaya göre) oğul ya da kız çocuk. **2** soy, döl. *ör. Çiftçi evladı topraktan anlar.* **3** *ünl.* yaşlı kimselerin, çocukları yaşındakilere kullandıkları bir seslenme sözü. **evlat acısı** kendi çocuğunun ölümünden duyulan derin acı. **evlat acısı gibi** evlat acısı ölçüsünde. **evlat edinmek** genellikle bir çocuğu ya da genç bir kimseyi, yasaların belirttiği koşullar içinde, evlat olarak nüfusuna geçirmek, ona, kendi çocuğuymuş gibi haklar tanımak. **evlat gibi** (ya da **evladı gibi**) evladına baktığı biçimde, özenle, titizlikle. *ör. Onları evlat gibi korurdu.*
evlatlı *s. Ar. T.* evladı bulunan.
evlatlık *a. Ar. T.* **1** evlat olma durumu. **2** birinin yasayla evlat hakkı tanıdığı, evlat edindiği kimse. **3** küçük yaşta eve alınıp evlat gibi büyütülen, yetiştirilen kimse. **4** bir evde hizmet gören çocuk hizmetçi.
evlatsız *s. Ar. T.* evladı olmayan.
evlek *a. Yun. ha.* **1** tarlanın, sürmek ve tohum ekmek için saban iziyle bölünen küçük parçalarından her biri. *ör. Tarlayı evleklere ayırıp sürmeye başladı.* **2** dönümün yaklaşık dörtte birine eşit olan alan ölçüsü. *ör. Tarlası birkaç dönümü birkaç evlek geçecek kadar var yoktu.* **3** tarlalarda ve bahçelerde, suyun akması için açılan ince su yolu. **4** *arg.* çeşitli zamanlarda "on kuruş", "on lira", "bin lira" gibi belli paralar için kullanılan birim. **evlek almak** (ya da **kırmak** ya da **yazmak**) *ha.* tarlayı, sürmek için evleklere ayırmak, sabanla evleği ayıran çizgileri çizmek.
evleklik *s. Yun. T. arg.* belirli sayıda evlek[4] eden, . . . evlek değerinde. *ör. Beş evleklik kaçak tütün almış.*
evlendirebilme *a.* evlendirebilmek eylemi.
evlendirebilmek *(-i)* evlendirmeye gücü yetmek, evlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Oğlunu evlendirebilmek için para biriktiriyor.*
evlendirilebilme *a.* evlendirilebilmek eylemi.
evlendirilebilmek *(nsz; -le)* evlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O köyde gençler küçük yaşta evlendirilebilmektedir.*
evlendiriliverme *a.* evlendirilivermek eylemi.
evlendirilivermek *(nsz; -le)* çabucak evlendirilmek. *ör. Delikanlı, genç yaşta evlendirilivermişti.*
evlendirilme *a.* evlendirilmek eylemi.
evlendirilmek *(nsz; -le)* evlendirmek eylemi yapılmak, evlenmesi sağlanmak.
evlendiriş *a.* evlendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Adam oğlunu evlendirişinden mutlu olmuştu.*
evlendiriverme *a.* evlendirivermek eylemi.
evlendirivermek *(-i)* çabucak evlendirmek. *ör. Oğlu askerden dönünce evlendirivermişti.*
evlendirme *a.* evlendirmek eylemi. **evlendirme dairesi** evlenen çiftlerin evlenme işlemlerinin yapıldığı, nikâhlarının kıyıldığı resmi yer.
evlendirmek *(-i)* evlenmek eylemini yaptırmak, evlenmesini sağlamak.
evlenebilme *a.* evlenebilmek eylemi.
evlenebilmek *(nsz; -le)* evlenmek elinde olmak, evlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
evlenilebilme *a.* evlenilebilmek eylemi.
evlenilebilmek *(nsz; -le)* evlenilmesi olanak içinde olmak ya da evlenilme olasılığı bulunmak.
evlenilme *a.* evlenilmek eylemi.
evlenilmek *(ösz; -le)* evlenmek eylemi yapılmak. *ör. Çok hırçın, onunla evlenilir mi?*
evleniş *a.* evlenmek eylemi ya da biçimi.
evleniverme *a.* evlenivermek eylemi.
evlenivermek *(nsz; -le)* çabucak ya da kısa zamanda evlenmek. *ör. Karısı ölen adam bir yıl bile dolmadan evlenivermişti.*
evlenme *a.* evlenmek eylemi. **evlenme töreni** evlenme dolayısıyla yapılan ve törelere, toplumlara göre değişik biçimleri olan tören.
evlenmek *(nsz; -le)* (bir erkekle bir kadın) aile kurmak üzere, yasanın gerekli gördüğü işlemlerden sonra birleşmek. **evlenmek** (ya da **evlenip**) **barklanmak** evlenerek bir aile kurmak.
evlensek *s. ha.* evlenme isteği duyan, yeniden evlenmek isteyen (dul erkek). **evlensek olmak** *ha.* (dul erkek) yeniden evlenmek isteği duymak.
evlenseklik *a.* evlensek olma durumu.
evli *s.* **1** evlenmiş bulunan, karısı ya da kocası olan (kimse). **2** herhangi bir sayıda ev bulunan (yerleşim yeri). *ör. Köy dedikleri otuz evli bir yerdi.* **3** evi olan. **evli barklı** eşi ve çocukları bulunan, evlenmiş (kimse). **evli evinde köylü köyünde gerek** "herkes kendi yerinde, işinin başında olmalı, toplumun düzeni bunu gerektirir, yoksa düzen bozulur" anlamında söylenir. **evli evine, köylü köyüne** "artık dağılalım, herkes işine, evine gitsin" anlamında kullanılır.
evlik *s.* herhangi bir sayıda evi olan (yerleşim yeri).
evlilik *a.* evli olma durumu. **evlilik birliği** *huk.* karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk, aile.
evlilikdışı *b. s.* yasaya uygun bir evlilikten olmayan (çocuk).
evliya *ç. a. Ar.* (. . -) **1** ermiş kimseler, erenler, veliler. **2** ➻ **yatır**. **evliya gibi** ahlakça düzgün, hiç kimseyi incitmeyen, herkese iyilik eden kimseler için söylenir.

evliyalaşma *a. Ar. T.* evliyalaşmak eylemi.
evliyalaşmak *(nsz) Ar. T.* evliya niteliği kazanmak, evliya olmak.
evliyalaştırma *a. Ar. T.* evliyalaştırmak eylemi.
evliyalaştırmak *(-i) Ar. T.* evliya durumuna getirmek.
evliyalık *a. Ar. T.* evliya olma durumu, ermişlik, erenlik.
evliyaotu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* baklagillerden, hayvanlara yem yapmak için ekilen bir bitki.
evmek *(nsz) ha.* ➻ **ivmek**.
evrak, -kı *ç. a. Ar.* (. -) **1** kitap yaprakları, kâğıtlar. **2** yazılı kâğıtlar, kitaplar, mektuplar ya da tezkereler. **3** resmi yerlerden verilmiş, resmi işlemlerde kullanılan belgeler, kâğıtlar. **evrak çantası** elde taşınabilen, dosya sığacak boyutta çanta. **evrak dolabı** genellikle resmi yerlerde, belgeleri, dosyaları vb. saklamakta kullanılan dolap.
evran *a. ha.* insan bile yutabileceği sanılan büyük yılan, masal canavarı, ejderha.
evrat *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* Müslümanlarca belirli zamanlarda okunması gelenek olan dualar ve ayetler. **evrat çekmek** okunması gelenek olan duaları ve ayetleri sürekli yinelemek.
evre *a.* **1** bir işte, bir olayda birbiri ardınca beliren değişik durumların her biri, bir işin, bir olayın her bir aşaması. **2** *gökb.* tekrarlı olaylarda bir dönüm[5] içindeki her bir nokta, konum ya da durum *ör. Ay'ın evrelerini izleyebiliriz.* **evre kayması** *gökb.* herhangi bir evrenin dönüm[5] içinde yer değiştirmesi.
evren *a.* **1** sonsuz uzay ve uzay içindeki gök varlıklarının tümü. *eş. esk.* **kâina, kozmos**. **2** düzenli ve uyumlu bir bütün olarak düşünülen tüm varlıklar. **3** *mec.* kişinin içinde yaşadığı, ilişkide bulunduğu ortam. *ör. Onun evreni küçüktür.* **evren gözerimi** *gökb.* evrende gözleyebildiğimiz ya da gözleyebileceğimiz en uzak noktaların oluşturduğu küre yüzeyi.
evrenbilim *b. a.* **1** evreni yöneten nesnel ve genel yasaları konu alan bilim. *eş.* **kozmoloji**. **2** *fels.* evrenin oluşumunu ve yapısını inceleyen felsefi ve bilimsel öğreti.
evrenbilimci *b. a.* evrenbilimle uğraşan bilimci.
evrenbilimsel *b. s.* evrenbilimli ilgili olan. *eş.* **kozmolojik**.
evrendeğer *b. a. yeni* yeryüzünün her yerinde geçerli ölçüyü oluşturan değer.
evrendeş *s.* ➻ **kozmopolit**.
evrendeşçilik *a.* ➻ **kozmopolitizm**.
evrendeşlik *a.* ➻ **kozmopolitlik**.
evrendoğum *b. a. fels.* evrenin nasıl oluştuğunu, onu oluşturan ilk nedenin ne olduğunu, yaratılışını anlatan kuramların ortak adı. *eş.* **kozmogoni**.
evrendoğumsal *b. s. fels.* evrendoğumla ilgili olan. *eş.* **kozmogonik**.
evrensel *s.* **1** evrenle ilgili. **2** bütün insanlığı ilgilendiren. **3** dünya ölçüsünde olan.
evrenselci *s. fels.* evrenselcilik yandaşı (kimse, görüş).
evrenselcilik *a. fels.* doğal ve törel yasaların evrensel olduğunu öne süren öğretilerin ortak adı.
evrenselleşebilme *a.* evrenselleşebilmek eylemi.
evrenselleşebilmek *(nsz)* evrenselleşmesi olanak içinde olmak ya da evrenselleşme olasılığı bulunmak.
evrenselleşme *a.* evrenselleşmek eylemi.
evrenselleşmek *(nsz)* **1** bütün insanlığın malı durumuna gelmek. **2** yeryüzünün her yanına yayılarak oralarda da bilinir olmak.
evrenselleştirebilme *a.* evrenselleştirebilmek eylemi.
evrenselleştirebilmek *(-i)* evrenselleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
evrenselleştirilebilme *a.* evrenselleştirilebilmek eylemi.
evrenselleştirilebilmek *(nsz)* evrenselleştirilmesi olanak içinde olmak ya da evrenselleştirilme olasılığı bulunmak.
evrenselleştirilme *a.* evrenselleştirilmek eylemi.
evrenselleştirilmek *(nsz)* evrenselleşmesi sağlanmak.
evrenselleştirme *a.* evrenselleştirmek eylemi.
evrenselleştirmek *(-i)* evrenselleşmesini sağlamak.
evrensellik *a.* evrensel olma durumu.
evrik *s.* **1** bir doğrultuya, bir düzene göre ters doğrultuda, ters düzende olan. **2** *mant.* ve *mat.* başka bir önermeye (ya da teoreme, probleme) göre özne ve yükleminin (ya da terimlerinin) yeri değişik olan (ya da ters durumda bulunan) (önerme, teorem ya da problem). *ör. Bir önerme doğru ise onun evriği de doğrudur.*
evriklik *a.* evrik olma durumu, niteliği.
evrilebilme *a.* evrilebilmek eylemi.
evrilebilmek *(nsz)* evrilmesi olanaklı olmak ya da evrilme olasılığı bulunmak.
evrilir *s.* **1** *mant.* konusuyla yüklemi yer değiştirdiği zaman doğruluğu bozulmayan, evrilebilen (önerme); örneğin, "her insan akıllıdır" önermesi evrilir bir önermedir, çünkü "her akıllı insandır" biçimi de doğrudur. **2** *sin.* alıcıda[6] kullanıldıktan ve kimyasal işlemden geçtikten sonra doğrudan doğruya pozitife dönebilen (film).
evriliş *a.* evrilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Canlının evrilişi uzun sürmüştür.*
evrilme *a.* evrilmek eylemi.
evrilmek *(nsz)* bir biçimden bir biçime doğal olarak dönmek. *ör. Ama değişmek, evrilmek başka, döneklik başka şeydir.*
evrilmez *s. mant.* konusuyla yüklemi yer değiştirdiği zaman doğruluğu bozulan, evrilemeyen (önerme); örneğin, "her insan canlıdır" önermesi evrilmez, çünkü evrilince "her canlı insandır" önermesi elde edilir ki bu doğru değildir.
evrim *a.* **1** birdenbire olmayan, zaman içinde ve doğal biçimde, kendiliğinden ve sürekli olarak, evre evre olan gelişim, ağır ağır ve kendiliğinden olan niteliksel ve niceliksel de-

ğişme süreci. **2** *yaşb.* bir canlıyı ötekilerden ayrımlı duruma getiren biçimsel ve yapısal özelliklerin gelişmesi yolunda geçirilen bir dizi değişme olayı. *eş. esk.* **tekâmül. evrim kuramı** *yaşb.* doğada birbirini izleyen döller boyunca geçirdiği değişimler sonucu ortaya çıkan ayrımlarla oluşmuş türlü hayvan ve bitkilerin, köklerini daha önce yaşamış olan tiplerden almış olduklarını ve sade, basit yapılı bireylerden daha yüksek yapılı bireylere doğru bir evrim[2] olduğunu öne süren bilimsel kuram.

evrimci *a.* ve *s.* **1** evrimcilik yandaşı (kimse). **2** evrimciliklc ilgili (görüş).

evrimcilik *a.* **1** *yaşb.* canlıların basit, ilkel biçimlerden, zaman içinde kesintisiz bir değişmeye uğrayarak biçimlendiklerini, bugünkü durumlarına eriştiklerini öne süren, gelişimde evrimi temel alan doğabilim öğretisi. **2** *fels.* doğada olduğu gibi her alanda bir evrim bulunduğunu, gelişmenin, dönüşmenin evrim yoluyla gerçekleştiğini vb. öne süren felsefe öğretilerinin ortak adı. **3** toplumsal yaşamda ileriye dönük değişimlerin devrim yoluyla değil, zaman içinde kendiliğinden, zorlamasız bir biçimde, evrimle olması gerektiğini öne süren görüş.

evrimsel *s.* evrim özelliğinde olan, evrimle ilgili, evrime ilişkin olan. *ör. Darwin'in evrimsel kuramı bilinir.*

evrişik *s. mant.* evirme[2] yoluyla oluşturulan (önerme); örneğin "kimi filozoflar dalgındır" önermesinin evrişiği "kimi dalgınlar filozoftur" biçiminde olur.

evropiyum *a. Fr.* (. .' . .) *kim.* simgesi Eu, atom sayısı 63, atom ağırlığı 122 olan, yalnız tuzlarıyla bir tek oksidi bulunan, parlak kurşuni renkli bir element.

evsaf *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* nitelikler.

evsecek *a. ha.* tahılın içinde kalmış olan taş, çöp gibi yabancı maddeleri çalkalayıp altüst ederek, savurarak ayıklamak için kullanılan ağaç tepsi.

evseme (I) *a.* evsemek **(I)** eylemi.

evseme (II) *a.* **1** evsemek **(II)** eylemi. **2** *ruhb.* insanın, henüz uyamadığı yabancı çevrelerde bulunduğu sırada aile ocağına, evine, yuvasına, yurduna duyduğu özlem. *eş.* **nostalji**[1].

evsemek (I) *(nsz) ha.* tahılı bir tepsi içine koyarak, tanelerinin içinde bulunan taş, çöp gibi yabancı maddeleri temizlemek, ayıklamak için savurup altüst etmek.

evsemek (II) *(nsz)* yabancı bir yerdeyken aile ocağını, evini, yurdunu özlemek.

evsel *s.* evlerden çöpe atılan her türlü şey anlamına kullanılan ***evsel atık*** sözünde geçer.

evsin *a. ha.* avcıların, av sırasında, hayvanlara görünmemek, onları ürkütüp kaçırmamak için gizlenip nişan aldıkları yer.

evsineği, -ni *b. a. hayb.* böcekler sınıfının çiftkanatlılar takımından, kurşuni renkte, tifo ve dizanteri mikroplarını taşıyan bir eklembacaklı türü.

evsiz *s.* evi olmayan. **evsiz barksız** evi mülkü bulunmayan.

evsizlik *a.* evsiz olma durumu.

evvel *be. Ar.* **1** önce. *ör. Her şeyden evvel para bulunmalı.* **2** *s.* geçmiş, önceki, ilk. *ör. Masallar evvel zamanlarda geçer.* **evvel Allah** Tanrı'nın yardımıyla, Tanrı'ya güvenip sığınarak. **evvel bahar** ilkbahar, ilkyaz. **evvel emirde** her şeyden önce, ilk iş olarak, ilkönce, ilkin. **evvel ar idi, şimdi kâr oldu** kimsenin kimi davranışlardan utanmadığını belirtmek için "bir zamanlar utanılacak, ayıp sayılan bir davranıştı, şimdiyse herkesin davranışı böyle" anlamında söylenir. **evvel hesap, sonra kasap** alışverişe çıkan kimseye, parasını iyi kullanması anlamında söylenir. **evvelleri** bir zamanlar, vaktiyle, geçmişte, eskiden. **evvel ve ahir 1)** başta da sonda da. **2)** eninde sonunda. **evvel zamanda** (ya da **evvel zaman içinde**) "çok önceleri, çok eski zamanlarda, vaktiyle" anlamında ve genellikle masal sözü olarak söylenir.

evvela *be. Ar.* (.' . -) ilk iş olarak, ilkin, ilkönce, önce. **evvela can, sonra canan** "insan, seçenekli durumlarda önce kendi çıkarını, kendini düşünür, sevdiğini ve onun çıkarını ise sonra" anlamında söylenir.

evvelce *be. Ar.* (. .' .) **1** önceleri, eskiden. **2** daha önce, önce.

evvelden *be. Ar.* **1** eski zamanlarda, eskiden. **2** önceden.

evveli *s. ha.* **1** önceki, evvelki. *ör. Evveli gün değirmene gittik.* **2** *be.* eski zamanlarda, eskiden. *ör. Buna evveli "evsecek" derlerdi.*

evveliyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* bir işin geçmişi, önceki evreleri, önceleri, öncesi.

evvelki *s. Ar. T.* **1** önce olan, önceki. **2** iki önceki.

evvelsi *s. ha.* ➤➤ **evvelki**.

ey *ünl.* **1** kendisine seslenilen kimsenin ya da kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilir ve uzatılabilir. *ör. Öt ey bülbül, öt ki gönül açıla!* **2** kendisine seslenilen kimse, nesne vb.nin adının başına getirilerek anlamı pekiştirilir. *ör. Ey ulu Tanrı, buna bir çare!* **3** *(-)* söze, ses tonuyla verilen türlü duygu değeri katar. *ör. Ey, bu da iyice sıktı ha!* **4** soru olarak "o halde", "öyleyse" gibi bir anlam verir. *ör. Ey, bu böyle gidecek demek?*

eyalet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** çoğunlukla valilerce yönetilen ve yönetim bakımından bir tür özerkliği olan il. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, imparatorluğun en büyük sivil ve askeri yönetim bölgesi. **eyalet askeri** *tar.* Osmanlı ordusunun, kapıkulu askeri dışında, illerden sağlanarak oluşturulan ikinci bölümü. **eyalet kadısı** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, eyaletlerin bütün hukuk ve ceza işlerine doğrudan doğruya bakan kadı. **eyalet kethüdası** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, eyalet valileriyle sancak beylerinin başkentteki işlerini devlet dairelerinde izleyen görevli.

eyer *a.* binicinin rahat oturmasını sağlamak için binek atlarının sırtına konulan, biçim ve tip yönünden türleri bulunan nesne. **eyer boşaltmak 1)** cirit oyununda, cirit atan kimseye hedef olmamak için atın üzerinde sağa sola eğilmek. **2)** saldırıları boşa çıkaracak önlemler almak. **eyer kaltağı** eyerin, tahtadan yapılmış olan, kafes biçimindeki iskeleti. **eyer kapatmak** eyeri atın sırtına koyup bağlamak, atı binişe hazır duruma getirmek. **eyer kaşı** eyerin önünde ve arkasında bulunan iki çıkıntının ortak adı. **eyer kolanı** eyeri atın sırtına bağlamak için kullanılan, genellikle keçi kılından örülmüş ip. **eyer vurmak 1)** eyeri atın sırtına koyup bağlamak. **2)** eyer, atın sırtını yara etmek. **eyere de gelir semere de 1)** ince işler için de kaba işler için de kullanılabilir, her işe yarar. **2)** (kişi için) her türlü işi görebilir. **(atın) eyeri boş kalmak** binicisi ölmek.

eyerci *a.* eyer yapıp satan kimse.

eyercilik *a.* eyer yapıp satma işi.

eyerleme *a.* eyerlemek eylemi.

eyerlemek *(-i)* (at için) üzerine eyer koyup bağlamak, binişe hazırlamak, eyer vurmak.

eyerleniş *a.* eyerlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ağa, atının eyerlenişini seyretti.*

eyerlenme *a.* eyerlenmek eylemi.

eyerlenmek *(nsz)* (at için) sırtına eyer konulup bağlanmak, eyer vurulmak.

eyerletiş *a.* eyerletmek eylemi ya da biçimi.

eyerletme *a.* eyerletmek eylemi.

eyerletmek *(-i, -e)* (at için) sırtına eyer bağlatmak, eyer vurulmasını sağlamak.

eyerleyiş *a.* eyerlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Atını eyerleyişiyle binişi bir oldu.*

eyerleyiverme *a.* eyerleyivermek eylemi.

eyerleyivermek *(-i)* (at için) çabucak eyerlemek. *ör. Atını eyerleyiverip üstüne bindi, yola düştü.*

eyerli *s.* (at için) sırtına eyer vurulmuş.

eyersiz *s.* (at için) sırtına eyer vurulmamış, sırtında eyer bulunmayan, çıplak. *ör. Eyersiz ata binmek zordur.*

eyitmek *(-e)* **1** *esk.* demek, söylemek. **2** *ha.* işitmesini sağlamak, işittirmek, duyurmak. **3** *ha.* şarkı söylemek.

eylem *a.* **1** eylemek işi. **2** bir değişiklik doğurabilen etkileyici davranış. *eş. esk.* **amel**, **aksiyon**[1]. **3** yasadışı siyasal ve toplumsal hareket. **4** *ruhb.* belli bir amaç için ve belli bir yöntem kullanılarak yapılan iş. **5** *felsf.* bir kimsenin, bir dış etkiyle olmayan, doğrudan doğruya kendisinin gerçekleştirdiği davranış, bilinçli bir kararın gerçekleştirilmesi. **6** *tiy.* bir yapıtta, arka arkaya dizilmiş durumlar ve olaylar ve bunların oluşturduğu devingenlik. **7** *dilb.* olumlu ya da olumsuz olarak zaman kavramı taşıyan ya da zaman kavramıyla birlikte kişi kavramını veren, öznenin yaptığı ya da konusu olduğu iş, oluş, kılış, devinim, yargı vb.yi belirten, anlatan sözcük. *eş. esk.* **fiil**, **aksiyon**. **eylem çekimi** *dilb.* eylem[7] ad, kök ya da gövdelerine zaman kavramıyla birlikte kişi kavramı da veren eklerin getirilmesi; örneğin "bil-di-niz", "gel-e-cek-ler" gibi. **eylem gövdesi** *dilb.* eylem[7] ya da ad kökünden türetilen gövde; örneğin "bil-dir-(bil-dir-) gibi. **eylem kökü** *dilb.* eylem[7] soylu bir sözcüğün bölünemeyen, ek almamış olan anlamlı bölümü; örneğin "bil-" gibi. **eylem tümcesi** *dilb.* bildirme ya da isteme kiplerinden biriyle oluşturulan ve olumsuzu ancak ***-me (- mı)*** ekiyle yapılabilen tümce; örneğin "su akıyor", "dün Ankara'ya geldi" gibi. **eylem yapmak** siyasal ve toplumsal olarak yasadışı bir eylemi gerçekleştirmek. **eylemde bulunmak** yasadışı siyasal ve toplumsal bir eyleme kalkışmak ya da böyle bir eylem yapmak. **eylemden türeme ad** *dilb.* eylem[7] kökünden yapım ekleriyle oluşturulan ad gövdesi; örneğin "bilgi" (bil-**gi**), "gelişme"(gel-**işme**) gibi. **eylemden türeme eylem** *dilb.* eylem[7] kökünden yapım ekleriyle oluşturulan eylem gövdesi; örneğin "bildirmek" (bil-**dir** -) gibi. **eyleme geçmek** düşünülen, tasarlanan bir işi uygulamaya başlamak.

eylemce *a. ask.* bir asker birliğine çarpışma, çevirme, kovalama gibi belli bir amaçla yaptırılan eylemlerin genel adı. *eş.* **tatbikat**, **manevra.**

eylemci *a.* ve *s.* **1** eylem[2] yapan ya da eylemlere katılan, düşüncesini eylemleriyle gerçekleştiren ya da buna çalışan (kimse). **2** eylemcilik[2] yandaşı (kimse). **3** yasadışı siyasal ve toplumsal bir eylem yapan, böyle bir eyleme katılan kimse. **4** var olan düzene karşı eylemli olarak savaşım veren kimse. *ör. Genç adam eli tabancalı bir eylemci olup çıkmıştı.*

eylemcilik *a.* **1** eylemci[1] olma durumu ve niteliği. **2** *fels.* insan yaşamının ve düşüncesinin temel gerçekliğinin eylem[2] olduğunu öne süren öğreti. *eş.* **aktivizm.**

eylemek *(yar)* etmek, yapmak. **(birini, bir şeyden) eylemek** yoksun bırakmak. *ör. Hırs, onu yerinden eyledi.*

eylemleşme *a.* eylemleşmek eylemi.

eylemleşmek *(nsz)* eylem özelliği kazanmak, eylem olarak belirmek. *ör. Dürtü kavramı, uyarı olmadan da eylemleşmek özelliğini kapsar.*

eylemleştirme *a.* eylemleştirmek eylemi.

eylemleştirmek *(-i)* eylem durumuna getirmek, eyleme koymak. *ör. Buyurganlar her istediklerini eylemleştirmiştir.*

eylemli *s.* **1** eylem durumunda olan. **2** kadrolu.

eylemlik *a. dilb.* tümleç alan ve ad gibi kullanılan, kişi ve zaman bildirmeyen, ancak olumlu ya da olumsuz biçimleri bulunan eylem[6] soylu sözcük; örneğin "gitmek", "gitmemek", "gitme", "gidiş" gibi. *eş. esk.* **mastar**.

eylemlilik *a.* eylemli olma durumu.

eylemsel *s.* eylem durumunda olan, eylemle ilgili.

eylemsellik *a.* eylemsel olma, etkileyici bir davranışta bulunma durumu.

eylemsi *a. dilb.* olumsuzu yapılabilen, tümleç alan ama eylem çekimine girmemiş bulunan, eylemlik, ortaç, ulaç gibi türleri olan sözcük; örneğin "maça gitmek", "şarkı söylemek", "okur", "okumaz", "koşa koşa" gibi. *eş. esk.* **fiilimsi**.

eylemsiz *s.* **1** hiçbir tepki, davranış, eylem[2] göstermeyen. *eş.* **pasif**. **2** *kim.* bulunduğu ortamda kimyasal etkinliği az olan ya da hiç olmayan (madde). **3** kadrosu bulunmayan, kadrosuz (doçent, profesör).

eylemsizlik *a.* **1** eylemsiz olma durumu. **2** *kim.* bir nesnenin, bir dış etki bulunmadığı sürece, değişmeme eğilimi, özelliği. **eylemsizlik ilkesi** *fiz.* "bir cisme bir kuvvet etki yapmadıkça o cisim ya durur ya da düzgün doğrusal bir devinim yapar" biçimindeki devimbilim yasası.

eylül *a. Ar.* yılın dokuzuncu ayı; ağustos ile ekim arasında yer alır ve 30 gün sürer.

eytişim *a.* **1** eytişmek eylemi. **2** aklı doğru ve yöntemli bir biçimde kullanma, tartışmayı doğru bir biçimde yürütme sanatı, sav ve karşı savdan bileşime ulaşma yöntemi. *eş* **diyalektik**. **3** *fels.* filozof Hegel'in, kavramları karşıtlarıyla birlikte düşünme yoluyla gerçeğe ulaşmak ereğini güden felsefesi. *eş.* **diyalektik**.

eytişimci *a.* ve *s. fels.* eytişimi iyi bilen ve uygulayan, eytişim yöntemini kulanan kimse.*ör. Bu yolda düşünen bütün bilgiciler eytişimci sayılır.*

eytişimcilik *a.* eytişimci olma durumu.

eytişimsel *s.* eytişimle ilgili. *eş.* **diyalektik**. **eytişimsel özdekçilik** *fels.* Marx ile Engels'in birlikte geliştirdikleri, evreni sürekli bir devinim içindeki maddeden oluşan bir bütün olarak gören, evrensel oluşma ve gelişmenin, evrimin genel yasalarını açıklayan, evrenle ilgili genel kuram. *eş.* **diyalektik materyalizm**. **eytişimsel önerme** *mant.* sorunu karşıtlarıyla birlikte ortaya koyan önerme.

eytişme *a.* eytişmek eylemi.

eytişmek *(nsz)* karşılıklı tartışmak, konuşmak ya da söyleşmek.

eyvah *ünl. Far.* (. -) beklenmedik, hoşa gitmeyen, kötü ya da acı verici bir olay, durum ya da haber karşısında duyumsanan üzüntüyü bildirir. **eyvahlar olsun** eyvah ünleminin anlamını pekiştirir. *ör. Eyvahlar olsun, yağmur başladı.*

eyvallah *ünl. Ar.* (.' . -) "allahaısmarladık", "hoşça kalın", "teşekkür ederim", "evet, öyle olsun" gibi anlamlarda kullanılır. **eyvallah demek 1)** "allahaısmarladık", "hoşça kalın" demek. **2)** razı olmak, hoş görerek kabul etmek. **eyvallah etmemek 1)** yardım istemek için boyun eğmemek. **2)** minnet altına girmemek. **eyvallah etmek** yardım dilemek, minnet altına girmek. *ör. Ona eyvallah etmekle kendini küçültürsün.* **(kimseye) eyvallahı olmamak** kimseye gönül borcu, minneti bulunmamak.

eyvan *a. Far.* ➻ **ayvan**.

eyyam *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* günler, zamanlar, elverişli zaman. **eyyam ağası** (ya da **efendisi**) davranışlarını zamanın gereğine göre ayarlayan, her dönemin büyüklerine hoş görünerek işlerini yürüten kimse. **eyyam görmüş** (ya da **sürmüş**) iyi ve mutlu günler yaşamış. **eyyam ola** "güzel bir hava ve iyi işler dilerim" anlamında bir söz.

eyyamcı *a. Ar. T.* davranışlarını yere ve zamana göre ayarlayan, gününü gün eden kimse.

eyyamcılık *a. Ar. T.* eyyamcı olma durumu, eyyamcının özelliği.

eza *a. Ar.* (. -) sıkıntı verme, sıkıntı çektirme, üzme, üzgü. **eza ve cefa** çok sıkıntı çektirme, baskı ve zulüm.

ezan *a. Ar.* (. -) İslamlıkta, namaz vaktinin geldiğini bildirmek ve Müslümanları namaz kılmaya çağırmak için müezzinin yüksek sesle okuduğu kutsal sözler. **ezan okumak** (müezzin) ezanın sözlerini yüksek sesle ve belli bir ezgiyle bağırmak. **ezan okunmak** dinsel bir nedenle ya da ezan saati geldiğinde ezan müezzince seslendirilmek. **ezan saati** (ya da **vakti**) ezanın okunma zamanı.

ezani *s. Ar.* (. - -) *esk.* ezanla ilgili. **ezani saat** *esk.* mevsimlere göre, Güneş'in batışında saatin 12'yi gösterecek biçimde ayarlanması temeline dayanan bir zaman ölçüsü.

ezber *a. Far.* **1** bir sözü, bir yazıyı vb. hiçbir eksiği bulunmaksızın anımsayacak ve yineleyecek biçimde akılda tutma işi. **2** öğrenciye görev olarak verilen, ezber edilecek şiir ve benzeri bir şey. **ezber bilmek** ezber ettiği şiir, manzume bulunmak. *ör. Ali çok ezber bilir.* **ezber etmek** bir sözü, bir metni, bir devinimi olduğu gibi anımsayıp yineleyecek biçimde akılda tutmak, ezberlemek. **ezberden 1)** ezber olarak. **2)** *mec.* üzerinde hiç düşünmemiş olarak, bilmeden, kafadan. *ör. O hep ezberden konuşur, huyu bu.* **ezberden okumak** (bir şeyi) daha önceden belleğine aldığı için, yazılı bulunduğu yere bakmadan söylemek. **ezbere 1)** ezber ederek, ezberleyerek, ezber olarak, ezberden[1]. *ör. Ozan, kendi şiirlerini ezbere söylerdi.* **2)** *mec.* doğru mu yanlış mı diye araştırmadan, incelemeden, üzerinde hiç düşünmeden, ezberden[1]. **ezbere anlatmak** bir metni ezberden anlatmak. **ezbere bilmek 1)** (bir şeyi) çok iyi bilmek. **2)** (bir yeri) her yanını iyice bilmek. *ör. O semti ezbere bilirim, öyle bir lokanta yok orada.* **ezbere iş görmek** gerekli incelemeyi yapıp bilgiler almadan iş yapmak. **ezbere konuşmak** gerçeği bilmeden, doğru mu yanlış mı diye araştırmadan bir şey üzerinde söz söylemek. **ezberimde (ezberinde)** belleğimde (belleğinde). *ör. Ezberimde çok şiir var.* **ezberine almak** (bir şeyi) ezber etmek, ezberlemek.

ezberci *s. Far. T.* dersini anlayarak, kavrayarak değil de sözcük sözcük ezber etmek huyunda olan (öğrenci).

ezbercilik *a. Far. T.* ezberci olma durumu.
ezberleme *a. Far. T.* ezberlemek eylemi.
ezberlemek *(-i) Far. T.* herhangi bir sözü, metni, davranışı vb. olduğu gibi, eksiksiz bir biçimde akılda tutmak, ezber etmek.
ezberlenebilme *a. Far. T.* ezberlenebilmek eylemi.
ezberlenebilmek *(nsz) Far. T.* ezberlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ölçülü uyaklı şiir kolay ezberlenebilir.*
ezberleniş *a. Far. T.* ezberlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Üç beş dize şiirin ezberlenişi kolaydır.*
ezberlenme *a. Far. T.* ezberlenmek eylemi.
ezberlenmek *(nsz) Far. T.* ezberlemek eylemi yapılmak, akılda tutulmak.
ezberletiş *a. Far. T.* ezberletmek eylemi ya da biçimi. *ör. Öğretmenin şiiri zorunlu ezberletişine öğrenciler kızıyor.*
ezberletme *a. Far. T.* ezberletmek eylemi.
ezberletmek *(-i, -e) Far. T.* ezberlemek eylemini yaptırmak, ezberlenmesini ya da ezberlemesini sağlamak.
ezberleyebilme *a. a. Far. T.* ezberleyebilmek eylemi.
ezberleyebilmek *(-i) Far. T.* ezberleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ezberleyiş *a. Far. T.* ezberlemek eylemi ya da biçimi.
ezberleyiverme *a. Far. T.* ezberleyivermek eylemi.
ezberleyivermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede ezberlemek.
ezcümle *be. Far. Ar.* (.' . .) *esk.* **1** bellibaşlı, başlıca olarak. **2** örnek olarak, örneğin.
ezdirebilme *a.* ezdirebilmek eylemi.
ezdirebilmek *(-i, -e)* ezdirmeye gücü yetmek, ezdirmek elinde olmak ya da ezirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ezdirilebilme *a.* ezdirilebilmek eylemi.
ezdirilebilmek *(nsz)* ezdirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ezdiriliş *a.* ezdirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Takımın ezdirilişine seyirci tepki gösterdi.*
ezdirilme *a.* ezdirilmek eylemi.
ezdirilmek *(nsz)* ezmek eylemine uğratılmak, ezilmesi sağlanmak.
ezdiriş *a.* ezdirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun düşmanını ezdirişi, yeni düşmanlıklara yol açtı.*
ezdirme *a.* ezdirmek eylemi.
ezdirmek *(-i, -e)* ezmek eylemini yaptırmak.
ezebilme *a.* ezebilmek eylemi.
ezebilmek *(-i)* ezmeye gücü yetmek, ezme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ezel *a. Ar.* başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik. **ezel ebet** *be. Ar.* öncesizlikten sonsuzluğa değin.
ezeli *s. Ar.* (. . -) **1** başlangıcı olmayan, öncesiz, eski. **2** *mec.* eskiden beri gelen, çok eski, eski. *ör. İnsanın ezeli düşmanı yine insandır.*
ezen *s.* ezmek eylemini yapan, ezici.
ezercesine *be.* (. .' . . .) neredeyse ezmek üzere, ezer gibi, ezecek ölçüde. *ör. Öyle dalgındı ki yanından ezercesine geçen arabayı görmedi.*
ezgi (I) *a. ha.* **1** cefa, ezme, eziyet, sıkıntı, üzüntü. **2** cilve, işve.
ezgi (II) *a. ha. müz.* **1** müzik kurallarına göre yaratılan ve çıkarılan, kulağa hoş gelen ses dizisi. *eş.* **melodi, nağme**. **2** bir müzik parçasında baştan sona değin belirli yerlerde yinelenen ses dizisi. **3** *dilb.* bir sözcük ya da tümcedeki titremleme. **4** *mec.* kulağa hoş gelen söz ya da ses dizisi. **5** *mec.* gidiş, yol, tarz. *eş.* **tempo**. *ör. İş bu ezgide sürüp gidiyordu.*
ezgileme *a. dilb.* söz söylerken söylemede sese özel bir titrem verme. *ör. Söze göre yazı, ezgileme yönünden farklıdır.*
ezgileşme *a.* ezgileşmek eylemi.
ezgileşmek *(nsz)* kulağa hoş gelecek ses durumuna gelmek.
ezgileştirme *a.* ezgileştirmek eylemi.
ezgileştirmek *(-i)* ezgi **(II)** durumunda sunmak, kulağa hoş gelecek bir duruma getirmek. *ör. Bu kitlenin acılarını ezgileştiren sokak sanatçıları türemişti.*
ezgili *s.* ezgisi olan. *eş.* **melodik**.
ezgin *s. ha.* **1** üzerine basılarak ezilmiş olan, ezik. **2** *mec.* çok sıkıntı, üzüntü çekmiş, ezik (kimse).
ezgince *be.* ezgine yaraşır bir biçimde.
ezginlik *a.* **1** ezgin olma durumu. **2** *mec.* sıkıntı, üzüntü. **3** açlık gibi duyumsanan bir rahatsızlık. *ör. Midemde bir ezginlik var.*
ezgisel *s.* ezgi **(II)** özelliği taşıyan, ezgi ile ilgili. *eş.* **melodik**. *ör. Şarkıda, ezgisel bir ritimde müzik akıp gidiyor.*
ezgisellik *a.* ezgisel olma durumu. *ör. Sözün önemi, ezgisellikten ayrıdır.*
ezici *s.* **1** ezmek eylemini yapan, ezen. **2** sıkıntı verici, bunaltıcı, yıpratıcı. **3** *mec.* ağır basan, üstün gelen, yok eden. *ör. Takım, ezici bir zafer kazandı.*
ezicilik *a.* ezici olma durumu.
ezik *s.* **1** ezilmiş ya da yassılmış. **2** *mec.* yaşam koşulları karşısında güçsüz kalmış, sıkıntılı bir duruma düşmüş, kişiliğini yitirmiş olan (kimse). *ör. O, hep eziktir, hep zorlık içindedir.* **3** *a.* çürük, bere. *ör. Elmada ezikler vardı.* **ezik büzük** *ik. s.* **1)** çok ezik, eğri büğrü. **2)** ezikler içinde, ezilmiş ve büzülmüş olarak.
eziklik *a.* **1** ezik olma durumu. **2** açlık gibi duyumsanan, tedirgin edici rahatsızlık. *ör. Midesindeki ezikliği gidermek için bir lokma ekmek yedi.*
ezilebilme *a.* ezilebilmek eylemi.
ezilebilmek *(nsz)* ezilmesi olanak içinde olmak, ezilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ezilgen *s.* kolay ezilebilen.
eziliş *a.* ezilmek eylemi ya da biçimi.
eziliverme *a.* ezilivermek eylemi.

ezilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede ezilmek.

ezilme *a.* **1** ezilmek eylemi. **2** *hek.* bir çarpma sonucu dokularda beliren çürüme, çürüklük.

ezilmek *(nsz)* **1** ezmek eylemine konu olmak. **2** (özne olarak "mide", "iç", "yürek" sözcüklerini aldığında) açlık sıkıntısı duyumsamak. *ör. Midem eziliyor.* **ezile büzüle** *ik. be.* utanıp sıkılarak. **ezilip büzülerek** *ik. be.* utanç içinde, utandığını belli ederek, çok utanarak. *ör. Karşısındaki kimse adamın ezilip büzülerek söylediğini dinlemiyordu bile.* **ezilip büzülmek 1)** güç bir duruma düşüp davranışlarıyla utandığını belli etmek, utanıp sıkılmak. **2)** bir şey söylerken utangaçlık, sıkılganlık ya da kibarlık davranışlarında bulunmak.

ezilmiş *s.* **1** ezik duruma gelmiş. **2** *mec.* kendisine baskı yapılmış, hakları elinden alınmış, baskı görmüş (kimse, topluluk, toplum).

ezilmişlik *a. mec.* ezilmiş olma durumu.

ezimevi, -ni *b. a. ha.* genellikle susamdan yağ çıkaran küçük işlik.

ezim ezim *ik. be.* ***ezmek*** ya da ***ezilmek*** eylemleriyle birlikte kullanılır ve bu eylemlerin anlamlarını pekiştirir.

ezinç *a.* **1** çok yeğin acı ve sıkıntı. *eş.* **azap (I)**[2]. **2** güçlünün, yasaya ve duyunca aykırı olarak, başkasını uğrattığı acıklı durum. *eş.* **zulüm**. *ör. Ezinç gören, gün gelir ezer ezenini.*

ezinti *a.* **1** açlık etkisiyle midede duyumsanan rahatsızlık. **2** *mec.* korku ya da coşku yüzünden duyumsanan sıkıntı, eziklik.

eziverme *a.* ezivermek eylemi.

ezivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede ezmek.

eziyet, -ti *a. Ar.* aşırı güçlük ve sıkıntı. *eş.* **üzgü**. **eziyet çekmek** güçlüğe ve sıkıntıya uğramak. **eziyet çektirmek** güçlüğe ve sıkıntıya uğratmak. **eziyet etmek 1)** sıkıntı ve yorgunluk vermek. **2)** acı vermek, canını yakmak. **eziyet vermek** sıkıntı, yorgunluk çektirmek.

eziyetli *s. Ar. T.* **1** güçlük ve sıkıntı çekilerek yapılan (iş). **2** *ha.* sıkıntı ve yorgunluk veren (kimse, iş).

eziyetsiz *s. Ar. T.* **1** güçlük ve sıkıntı çekmeden yapılan, kolay (iş). **2** sıkıntı ve yorgunluk vermeyen (kimse).

ezkaza *be. Far. Ar.* (.' . -) *esk.* yanlışlıkla, rastlantıyla.

ezme *a.* **1** ezmek eylemi. **2** meyve ya da sebzeleri ezerek yapılan yiyecek. *ör. Bir kilo fıstık ezmesi aldım.*

ezmek, -er *(-i)* **1** üstüne basarak, iki şey arasında sıkıştırarak ya da basınç vererek biçimini değiştirmek. **2** ağır bir şey başka bir şeyin üzerinden geçmek, çiğnemek. *ör. Araba köpeği ezmiş.* **3** sıvı içine atıp bastırarak karıştırıp eritmek. *ör. Bu tabletleri yarım bardak suda ezmek gerekiyor.* **4** *mec.* yengiye uğratmak, yenip sindirmek, büyük farkla yenmek. *ör. Takımınız rakibini ezdi.* **5** *mec.* gücünün üstünde çalıştırarak yormak. *ör. Fabrikada işçileri eziyorlardı.* **6** *mec.* güçlüğe ve sıkıntıya sokmak, üzmek. *ör. Güçsüzü ezmekten hoşlanır.* **7** *mec.* baskı altında tutmak. *ör. Bıyırgan halkı ezmekteydi.* **8** *arg.* (parayı) genellikle keyif için harcamak. *ör. Gecede milyonları ezenler türedi.* **ez ez de suyunu iç** *tkz.* yararlı olsun diye yazılan bir yazı, bir kağıt işe yaramadığında söylenir.

Ff

F, f *a.* **1** Türk abecesinin yedinci harfi. **2** adı "fe" olan bu harf, sesbilim yönünden dişeti dudak ünsüzlerinin ötümsüzüdür. **3** sıralamada ve sınıflandırmada maddelerin sırası harflerle gösterildiğinde yedinci maddenin başına getirilir. **4** *müz.* nota imlerini harflerle gösterme yönteminde "fa" sesini belirtir.

f
F sesi, birçok dillerde başka harflerle karşılanmıştır. Bu sesin "p", "ph" ya da "w"den türediği öne sürülür. Çok eski çağdaki Hint-Avrupa dil öbeğinin İran kolunun yazı dizgesinde bu sesin "ph"den türediği anlaşılıyor. Latin "f"sininse Sami dillerdeki "w"den türediği, en eski Latin yazılarında "f"nin iki çizgili "e" ile karşılandığı, özel bir biçimi olduğu bilinmekle birlikte kökeni bilinmiyor. MÖ III. yüzyılda klasik Latin "f"si, uçlarına çıkıntılar eklenerek biçim kazanmaya başlamıştır. Bunda Batı Yunancasındaki harfin örneksendiği sanılıyor. "F"nin bugünkü Türk abecesindeki biçimi Latin kökenlidir.

F *kim.* flüor elementinin kimyasal simgesi.

fa *a. müz.* **1** gam **(II)** dizisinde ***mi*** ile ***sol*** arasındaki ses. **2** bu sesi gösteren nota imi.

faal, -li *s. Ar.* (. -) **1** çalışkan, çalışan, işleyen. **2** ➻ **etkin**. **3** ➻ **canlı**. **4** ➻ **devinimli**.

faaliyet, -ti *a. Ar.*(. - . .)**1** çalışma, çalışkanlık, canlılık. **2** işler durumda olma. *eş.* **etkinlik**. **faaliyet göstermek 1)** çalışmak. **2)** etkinlik yapmak. **faaliyete geçmek 1)** çalışmaya başlamak, çalışır duruma gelmek, işlemeye başlamak. **2)** etkinliğe başlamak, etkin duruma gelmek. **faaliyette bulunmak** etkinlikler yapmak, çalışmak. **faaliyetten alıkonulmak** çalışması engellenmek, çalışması durdurulmak. **(birini** ya da **bir şeyi) faaliyetten alıkoymak** (o kimsenin ya da o şeyin) çalışmasını engellemek, çalışmasını durdurmak.

faanahtarı, -nı *b. a. müz.* portedeki notaların ***fa*** yüksekliğinde olacağını belirten im.

fabl *a. Fr. yaz.* kişileri çoğunlukla hayvanlardan seçilen, sonunda bir yaşam dersi ortaya koyan, genellikle koşuk biçiminde yazılmış öykü.

fabrika *a. İt.* (. .' .) işlenmemiş ya da yarı işlenmiş maddeleri insan, makine ve benzeri araçlar kullanarak işleyen ve kullanıma, tüketime hazır bir duruma getiren sanayi kuruluşu.

fabrikacı *a. İt. T.* (. .' . .) fabrika sahibi ya da fabrika işleten kimse. *eş.* **fabrikatör**.

fabrikacılık *a. İt. T.* (. .' . . .) fabrika işletmeciliği.

fabrikasyon *a.* ve *s. Fr.* **1** fabrikada yapılarak tüketime sunulan (madde). **2** *mec.* pek değeri olmayan, sıra işi, sıradan (şey).

fabrikatör *a. Fr.* ➻ **fabrikacı**.

fabrikatörlük *a. Fr. T.* fabrika sahipliği, fabrika işletmeciliği.

facia *a. Ar.* (- . .) **1** çok üzüntü veren acıklı olay. **2** *yaz.* ve *tiy.* ➻ **ağlatı**. *eş.* **tragedya**, **trajedi**.

facialaşabilme *a. Ar. T.* facialaşabilmek eylemi.

facialaşabilmek *(nsz) Ar. T.* facialaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

facialaşma *a. Ar. T.* facialaşmak eylemi.

facialaşmak *(nsz) Ar. T.* çok üzüntü verice bir olay durumuna gelmek.

facialaştırma *a. Ar. T.* facialaştırmak eylemi.

facialaştırmak *(-i) Ar. T.* facia durumuna getirmek.

facialı *s. Ar. T.* içinde facia bulunan.

faça *a. İt.* (.' .) *arg.* **1** yüz, çehre. **2** yüzdeki bıçak yarası. **3** kişinin genel görünüşü, kılık, giysi. **4** pişti oyununda destenin en altına açılan iskambil kâğıdı. **5** gazinoda sahneye en yakın olan masalar. **6** *den.* yüklü geminin bordasındaki su düzeyiyle boş geminin bordasındaki su düzeyi arasında kalan bölüm. **faça açmak** *arg.* kesici bir şeyle birini yüzünden yaralamak. **faça etmek** *den.* serenleri başa ya da geriye doğru çevirerek yelkenleri sarmak. **faça façaya** *arg.* yüz yüze, karşı karşıya. **façasını almak** *arg.* **1)** birini mahcup etmek, bozmak. **2)** döverek, hırpalayarak görünüşünü, kılığını bozmak.

façalama *a. İt. T. arg.* façalamak eylemi.

façalamak *(-i) İt. T. arg.* (bir şeyi, bir otomobili) değişik korna, güçlü ses düzeni, renkli cam gibi çeşitli donatılarla süslemek.

façalı *s. arg.* çok gösterişli giyinmiş, gösterişli, fiyakalı, havalı.

façeta *a. İt.* (. .' .) elmasın yontulmuş yüzlerinden her biri. *eş.* **faseta**.

façetalı *s. İt. T.* (. .' . .) **1** üzerinde façetaları bulunan, yontulmuş olan (elmas). **2** üzerinde çentikler oluşan (çakıl vb.).

façuna *a. İt.* (. .' .) *den.* halatın örselenmesini önlemek için, örselenecek yerlerinde tel ya da sicimle yapılan sargı. **façuna etmek** *den.* sürtünmeyle olan örselenmeden ya da hava olay-

larından korumak ereğiyle, halatı tel ya da sicimle sarmak.
façunalık *a. İt. T. den.* façuna yapmakta kullanılan tel ya da sicim.
fagosit, -ti *a. Fr. yaşb.* ➻ **yutargöze**.
fagositoz *a. Fr. yaşb.* ➻ **gözeyutarlığı**.
fagot, -tu *a. Fr. müz.* tahtadan yapılan ve parçalardan oluşan, parçaları uç uca ekli olduğu için uzun bir boruya benzeyen bir üflemeli çalgı.
fağfur *a.* ve *s. Far.* Çin'de yapılmış, Çin işi de denilen vazo, sürahi, kadeh, fincan, tabak, kâse gibi, değerli porselen (eşya).
fahiş *s. Ar.* (- .) ölçüyü aşan, çok aşırı, çok fazla.
fahişe *a. Ar.* (- . .) ➻ **orospu**.
fahişelik *a. Ar. T.* (- . . .) ➻ **orospuluk**.
fahrenhayt, -tı *a. Al. (Alman fizikçi Daniel Fabriel Fahrenheit'in adından)* erimekte olan buzun sıcaklığını 32, kaynar suyun buhar sıcaklığını 212'de gösterebilecek biçimde derecelenmiş bulunan bir tür sıcakölçer.
fahri *s. Ar.* (. -) ➻ **onursal**.
fahriye *a. Ar. esk. yaz.* Divan Yazını'nda ozanların kendi özelliklerinden övünerek söz ettikleri, kendilerini övdükleri koşuk ya da kasidelerde, mesnevilerde ozanın kendini övdüğü bölüm.
faik, -kı *s. Ar.* (- .) *esk.* üstün, yüksek.
faikkıyet, -ti *a. Ar.* (- . . .) *esk.* üstünlük, yükseklik.
fail *s. Ar.* (- .) **1** işleyen, yapan, eden. **2** *a. huk.* hukuksal bir sonuç doğuran bir suçu işleyen kimse. **3** *dilb.* ➻ **özne**.
failimeçhul *b. s.* (- . . . .) *esk.* yapanı bilinmeyen (iş, eylem), işleyeni belli olmayan (iş, eylem).
faiz *a. Ar.* (- .) **1** banka ve benzeri bir yere ya da bir kimseye belli bir süre işletilmek üzere ödünç verilen paranın kullanımına karşılık olarak alınan kâr; başkasının parasını belli bir süre kullanmak, işletmek için ödenen para.*eş.* **getiri**. **2** *eko.* anamalcı ekonomide, kiralanan paranın kira bedeli. *eş.* **getiri**. **3** para getirmesi için ödünç verilen paranın yıllık kazanç yüzdesi. *ör. Faizler beş puan yükseldi.* **faize vermek** (parayı) getiri elde etmek amacıyla ödünç vermek.
faizci *a. Ar. T.* (- . .) getiri karşılığında ödünç para veren kimse. *eş.* **tefeci**.
faizcilik *a. Ar. T.* (- . . .) faizcinin yaptığı iş, getiri karşılığı para verme işi. *eş.* **tefecilik**.
faizlendirebilme *a. Ar. T.* faizlendirebilmek eylemi.
faizlendirebilmek *(-i) Ar. T.* (para için) faizlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
faizlendirilme *a. Ar. T.* faizlendirilmek eylemi.
faizlendirilmek *(nsz) Ar. T.* (para için) getiri elde etmek ereğiyle işletilmek.
faizlendirme *a. Ar. T.* faizlendirmek eylemi.
faizlendirmek *(-i) Ar. T.* (para için) getiri elde etmek ereğiyle işletmek.
faizli *s. Ar. T.* (- . .) (para için) getiri karşılığında verilen, faizi olan, faizle işlem gören.
faizsiz *s. Ar. T.* (- . .) (para için) getiri karşılığında verilmeyen, getirisiz verilen, faizi olmayan, faizle işlem görmeyen.
fak, -kı *a. Ar. esk.* kapan, tuzak. **faka basmak** oyuna getirilmek, tuzağa düşmek, hileye kanmak, aldanmak, aldatılmak. **faka bastırılmak** tuzağa düşürülmek, oyuna getirilmek, oyunla kandırılmak, aldatılmak. *ör. Sık sık faka bastırılan insan aptaldır.* **faka bastırmak** (birini) oyuna getirmek, tuzağa düşürmek, kandırmak, aldatmak.
fakabasmaz *b. s. Ar. T.* oyuna, hileye kanmaz, oyuna gelmez, tuzağa düşmez, aldanmaz (kimse).
fakabasmazlık *b. a. Ar. T.* fakabasmaz olma durumu, aldanmazlık.
fakat, -tı *bağ.* (.' .) ancak, ama, yalnız.
fakfon *a. Fr. kim.* bakır, çinko ve nikelden oluşan, gümüş görünüşünde, kuyumculukta da kullanılan bir alaşım.
fakır, -krı *a. Ar. esk.* yoksulluk.
fakih *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* fıkıh bilgini.
fakir *s.* ve *a. Ar.* (**k** kalın okunur) **1** geçimine yetecek ölçüde bir geliri olmayan, güçlükle geçinen, yoksul. **2** acınacak durumdaki, zavallı. *ör. Şu fakire eziyet etmeyin.* **3** (nesneler için) yeterince olmayan, olması gerekenden az. *ör. Deniz bu yıl balık yönünden oldukça fakir.* **4** Hindistan'da, yokluğa, eziyete kendini alıştırmış olan ve olağanüstü hünerler gösterebilen derviş. **5** *mec.* kimi zaman, alçakgönüllülük gösterisi olarak birinci tekil kişi adılı olan "ben" yerine kullanılır. *ör. Bu fakir çok şey bilir.* **fakir düşmek** varsıl iken yoksul bir duruma gelmek. **fakir fukara** *ha.* geçim güçlüğü içinde bulunanlar, yoksul kişiler. **fakirin tavuğu tek tek yumurtlar** *mec.* "gücü yetersiz olanın, destekleyeni bulunmayanın işleri yavaş yürür" anlamında söylenir.
fakirane *be.* ve *s. Ar. Far.* (. . - .) yoksul kişiye özgü biçimde (olan).
fakirce *be. Ar. T.* (. .' .) yoksul kişiye özgü biçimde. *ör. Fakirce döşenmiş bir evde oturuyordu.*
fakirhahe *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *mec.* alçakgönüllülük göstermek için "evim", "evimiz" yerine kullanılır. *ör. Bir akşam fakirhaneye yemeğe buyurunuz.*
fakirizm *a. Fr.* **1** insanın vücudunun bütün kötülüklerin kaynağı olduğunu, ruhun kurtuluşu ve mutluluğu için bedene eziyet etmek gerektiğini öne süren ve bunu uygulayan Hint felsefesi, Hint çileciliği, Hint dervişliği. **2** fakirlerin[4] gösterdiği ve doğaüstü bir güce mal edilen olağanüstü hünerler.
fakirleşebilme *a. Ar. T.* fakirleşebilmek eylemi.
fakirleşebilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **yoksullaşabilmek**.
fakirleşiverme *a. Ar. T.* fakirleşivermek eylemi.
fakirleşivermek *(nsz) Ar. T.* ➻ **yoksullaşıvermek**.

fakirleşme *a. Ar. T.* fakirleşmek eylemi.
fakirleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **yoksullaşmak**.
fakirleştirebilme *a. Ar. T.* fakirleştirebilmek eylemi.
fakirleştirebilmek *(-i) Ar. T.* ➻ **yoksullaştırabilmek**.
fakirleştirilebilme *a. Ar. T.* fakirleştirilebilmek eylemi.
fakirleştirilebilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **yoksullaştırılabilmek**.
fakirleştirilme *a. Ar. T.* fakirleştirilmek eylemi.
fakirleştirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **yoksullaştırılmak**.
fakirleştirme *a. Ar. T.* fakirleştirmek eylemi.
fakirleştirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **yoksullaştırmak**.
fakirlik *a. Ar. T.* **1** ➻ **yoksulluk**. **2** ➻ **verimsizlik, kısırlık**. **3** ➻ **yetersizlik**. **fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp** "yoksul olmak, çalıştığı halde çok kazanamamak utanılacak bir şey değildir, utanılması gereken şey çalışmamak, tembel tembel oturmaktır" anlamında söylenir. **fakirlik ilmühaberi** bir kimsenin yoksul olduğunu bildiren muhtarlık belgesi.
faks *a. Fr. ("faksimile"den kısaltma)* **1** yazı ve resimleri, telefon yolu aracılığıyla anında tıpkıbasım olarak gönderip alabilen elektronik aygıt. **2** bu aygıtla gönderilmiş yazı, ileti vb. **faks çekmek** (haber, bilgi vb.yi) faks aracılığıyla göndermek.
faksimile *a. Fr.* ➻ **tıpkıbasım**.
fakslama *a. Fr. T.* fakslamak eylemi.
fakslamak *(-i) Fr. T.* faks aygıtıyla göndermek.
fakslanabilme *a. Fr. T.* fakslanabilmek eylemi.
fakslanabilmek *(nsz) Fr. T.* fakslanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Belgenin birkaç saat sonra fakslanabileceği söylendi.*
fakslanma *a. Fr. T.* fakslanmak eylemi.
fakslanmak *(nsz) Fr. T.* fakslamak eylemine konu olmak. *ör. Bilgiler size hemen fakslanacaktır.*
fakslaşma *a. Fr. T.* fakslaşmak eylemi.
fakslaşmak *(nsz) Fr. T.* karşılıklı faks göndermek.
fakslatılma *a. Fr. T.* fakslatılmak eylemi.
fakslatılmak *(nsz) Fr.T.* fakslanması sağlanmak. *ör. Bilgiler size hemen fakslatılacaktır.*
fakslatma *a. Fr. T.* fakslatmak eylemi.
fakslatmak *(-i, -e) Fr. T.* fakslamak eylemini yaptırmak, fakslamasını ya da fakslanmasını sağlamak. *ör. Faturayı size bugün fakslatacağım.*
fakslayabilme *a. Fr. T.* fakslayabilmek eylemi.
fakslayabilmek *(-i) Fr. T.* fakslama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yazıyı size az sonra fakslayabilirim.*
fakslayıverme *a. Fr. T.* fakslayıvermek eylemi.
fakslayıvermek *(-i) Fr. T.* **1** çabucak ya da kısa sürede fakslamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Lütfen yazıyı fakslayıverin.*
faktitif *a.* ve *s. Fr. dilb.* ➻ **ettirgen eylem**.
faktör *a. Fr.* ➻ **etken, etmen**.
fakül *a. Fr. gökb.* ➻ **benek**[2].
fakülte *a. Fr.* (. ' .) bir üniversitenin, öğrenim alanı ya da uzmanlık konusu bakımından ayrılmış kollarından her biri.
fakülteli *s.* ve *a. Fr. T.* fakülte öğrencisi olan.
fal *a. Ar.* yazgıyı, şans ve kısmeti anlamak, gelecekte olacakları öğrenmek ereğiyle kahve telvesi, iskambil kâğıdı, el ayası, bakla gibi şeylere bakarak anlam çıkarma. *eş.* **bakı**[1]. **fal açmak** (ya da **bakmak**) kahve telvesi, iskambil kâğıdı, su, bakla gibi şeylere bakarak gelecekte olacak şeyleri anlamaya çalışmak. **fal taşı** falcıların fal bakmakta kullandıkları değişik biçim ve renklerdeki taş. **fala inanma, falsız kalma** "fal, inanılacak bir şey değildir ama oyalanmak, yalan da olsa gelecekle ilgili bir şeyler dinlemek hoş görülebilir" anlamında söylenir.
falaka *a. Ar.* (. . ' .) **1** kalınca bir sopayla bunun iki ucuna bağlı bir ipten oluşan, ayakları uygun bir biçimde sıkıştırmakta yararlanılan bir dayak aracı. **2** bu araçla uygulanan, ayak tabanlarına sopayla vurma biçimindeki dayak cezası. **3** kimi kaldıraçlarda kullanılan, ucu iple bağlı ağaç parçası. **falakaya çekmek** (**yatırmak**, **vurmak** ya da **yıkmak**) falakaya[1] bağlayarak dövmek.
falakacı *a. Ar. T. tar.* Osmanlı döneminde, kola çıkan sadrazamın, İstanbul kadısının, yeniçeri ağasının ya da sekbanbaşının yanında bulunan ve suçlu görülenleri falakaya çeken görevli.
falakalı *s. Ar. T.* falakası olan.
falan *ad. Ar.* **1** söylenmek istenmeyen ya da söylenmesi gerekli görülmeyen bir özel adın yerine kullanılır. *ör. Onun falan kişiyle arkadaşlığını istemiyorsan, bunu söyleyebilirsin.* **2** *s.* "tarih", "gün", "yer", "kişi", "kimse" ve benzeri sözcüklerle sıfat tamlamaları oluşturulduğunda bu tamlamalar, yinelenmek istenmeyen şeyleri genel olarak anlatmaya yarar. *ör. Falan gün falan saatte falan yerde buluşalım demiştim, olmadı.* **3** *a.* tümcede belirtilen nesne ya da nesnelerden sonra "ve benzerleri" anlamında kullanılır. *ör. Akşama rakı falan içeriz herhalde.* **falan filan** (**fıstık, fistan, feşmekân** ya da **festekiz**) önem, değer verilmeyen, hafifsenen şeyler için kullanılır. *ör. Unutmamış ama, konuğu gelmiş da falan filan, sokağa çıkamamış.*
falanca *ad.* ve *s. Ar. T.* ➻ **falan**[1,2].
falanıncı *s. Ar. T.* söylenmesi gerekli görülmeyen sıra sayısı yerine kullanılır.
falanj *a. Fr.* **1** *tar.* Eski Yunanlılarda, özellikle Makedonya piyadelerinin çekirdeğini oluşturan mızraklı alay. **2** kimi ülkelerde, diktatörlüklerde, yarı askeri siyasal örgütlere verilen ad.
falanjist, -ti *a. Fr.* İspanya'da ulusal falanja üye bulunan kimse.
falaz *a. ha.* toz toprak savurarak esen yel.

falcı *a. Ar. T.* **1** fal bakmayı kendine geçim yolu yapan kimse. *eş.* **bakıcı**[2]. **2** *arg.* fal bakarmış gibi yaparak yakınlık kurduğu kimseyi, bulduğu fırsata göre, dolandıran ya da soyan yankesici kadın.

falcılık *a. Ar. T.* falcının işi, mesleği. *eş.* **bakıcılık**[2].

falçeta *a. İt.* (. .' .) **1** eğri biçimli kunduracı bıçağı. **2** *arg.* bıçak, sustalı, kasatura gibi her türlü kesici araç.

falçete *a. İt.* ➻ **falçeta**.

falez *a. Fr. coğr.* ➻ **yalıyar**.

fallik *s. ha.* **1** (kadın için) utanma duygusu olmayan, yüzü kızarmayan. **2** (kadın için) oynak yürüyüşlü, oynak, kırıtkan. **3** kendini erkeklere veren, orospu, sürtük.

fallus *a. Lat.* erkeklik organı, penis.

falname *b. a. Ar. Far.* (. - .) *esk.* fal ve falcılık konusunu ele alan, bu konuda bilgi veren kitap.

falso *a. İt. müz.* (.' .) **1** bir müzik yapıtını çalarken ya da söylerken yapılan nota yanlışlığı. **2** *mec.* yanlış davranış. **falso vermek** *mec.* yanlış davranışta bulunmak, kendisini güç duruma sokabilecek ya da bilgisizliğini gösterecek bir şey yapmak. **falso yapmak 1)** *müz.* bir müzik parçasını çalarken ya da söylerken notalarda yanlışlıklar yapmak. **2)** *mec.* yanlış davranışta bulunmak.

falsolu *s. İt. T.* yanlış, hatalı, kusurlu.

falsosuz *s. İt. T.* yanlışsız, hatasız, kusursuz.

falya *a. İt.* (.' .) **1** *esk.* eskiden ağızdan dolma toplarda bulunan, topu ateşlemek için ağızotunun konulduğu delik. **2** kapıp koyuverme, salıverme, bırakma.

falyanos *a. Yun. hayb.* yunusbalığının iri bir türü.

familya *a. İt.* (. .' .) **1** aile. **2** *yaşb., hayb.* ve *bitb.* birçok ortak özellikleri dolayısıyla bir araya getirilen cinslerin oluşturduğu topluluk. **3** *ha.* karı, eş.

fan *a. İng.* ➻ **vantilatör**.

fanatik *s.* ve *a. Fr.* bir öğretiye, bir dine, bir kimseye, bir şeye çok aşırı ölçüde, coşku ve tutkuyla bağlı olan, bağnaz (kimse). *ör. Partideki fanatikler atıldı.*

fanatikleşebilme *a. Fr. T.* fanatikleşebilmek eylemi.

fanatikleşebilmek *(nsz) Fr. T.* fanatikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fanatikleşme *a. Fr. T.* fanatikleşmek eylemi.

fanatikleşmek *(nsz) Fr. T.* bir öğretiye, bir dine, bir kimseye vb. aşırı ölçüde coşkuyla ve tutkuyla bağlanmak, bağnazlaşmak.

fanatiklik *a. Fr. T.* fanatik olma durumu, bağnazlık.

fanatizm *a. Fr.* bir dine, bir öğretiye, bir kimseye, bir şeye çok aşırı ölçüde, coşku ve tutkuyla bağlılık, insanı bu konularda aşırılıklara sürükleyen, körü körüne yandaşlık. *eş.* **bağnazlık**.

fanfan *s.* ve *a. ha.* **1** ağzının içinde konuşan, konuşması çok iyi anlaşılmayan (kimse). **2** yaşlanmış, yaşlı (kimse).

fanfar *a. Fr. müz.* **1** bakırdan yapılmış üflemeli çalgılardan oluşan orkestra. **2** böyle bir orkestranın çaldığı tartımlı ve canlı müzik parçası.

fanfin *b. a. ha.* "anlaşılmayan yabancı bir dille konuşmak" anlamına gelen ***fanfin etmek*** deyiminde geçer.

fangri *a. Yun.* (.' .) *hayb.* ılıman ve sıcak denizlerde yaşayan, mercan türünden bir balık.

fani (I) *s. Ar.* (- -) bir gün ölecek olan, gelip geçici, bir gün sona erecek olan, kalıcı olmayan, kalımsız, ölümlü. *ör. İnsan, dünya, dostluk, hepsi fanidir.* **fani dünya** yaşamakta olduğumuz, inanışa göre geçici olan dünya.

fani (II) *a. Fr.* insan gözünün algılayabildiği ışık yeğinliği.

fanila *a. İt.* (. .' .) **1** genellikle ince pamuk ipliğinden dokunmuş, vücudun üst bölümüne ten üzerine giyilen iç çamaşırı. **2** ince pamuk ipliğinden dokunmuş ve iç çamaşırı yapmakta kullanılan kumaş. **3** ince ve taranmış yünden dokunmuş, hafif ve gevşek bir kumaş.

fanilik *a. Ar. T.* (- - .) fani **(I)** olma durumu, kalımsızlık, ölümlülük, geçicilik.

fanta *a.* (.' .) *hayb.* baştankaragillerden, gök baştankara da denilen, mavimsi yeşil renkte bir kuş.

fantasma *a. Yun.* (.' . .) gerçekte var olmadığı halde gözün var gibi gördüğü imge, görme yanıltısı.

fantastik *s. Fr.* **1** gerçekte var olmayan, gerçek olmayan, düş ürünü olan. **2** *a. yaz.* her dönemin yazınında görülmekle birlikte Fransa'da XVIII. yüzyılın sonlarında, İngiliz korku romanlarının etkisiyle başlayan, düş gücünün alabildiğine çalışarak ortaya koyduğu düş ürünü öğelere bolca yaslanan, bilimkurgu benzeri bir yazınsal tür.

fantazya *a. Fr.* (. .' .) **1** ➻ **düşlem**. **2** ➻ **fantastik**[2].

fantezi *a. Fr.* **1** sonsuz, sınırsız düş. **2** ➻ **düşlem**. **3** değişik beğeni, değişik düşünüş, değişik heves. **4** *s.* değişik türde ve süslü. *ör. Fantezi kumaştan bir bluzu vardı.* **5** *müz.* serbest biçimli beste ya da alaturka müzikte serbest biçimli şarkı.

fanti *a. Yun.* iskambil kâğıtlarında üzerinde oğlan resmi bulunan kâğıt.

fanus *a. Yun.* (- .) **1** üzerinde süsler bulunan, uzun ayaklı fener. **2** mikroskop, saat gibi araçları tozdan korumak için üzerlerine kapatılan yarımküre biçiminde cam kap. **3** genellikle silindir biçiminde olan gaz lambası, mum gibi aydınlatma araçlarının çevresini kapatarak ışığını rüzgârdan koruyan, camdan yapılmış koruyucu.

fanuslu *s. Yun. T.* (- . .) fanusu olan.

fanya *a. Yun.* (.' .) ince gözlü bir balık ağına, mantar yakasından kurşun yakasına değin uzanan iri gözlü ikinci bir ağ eklendiği zaman bu ikinci ağa verilen ad.

fanyalı *s. Yun. T.* (.' . .) fanyası olan (ağ). **fanyalı ağ** palamut, kalkan, tekir, barbunya gibi balıkları avlamakta kullanılan, fanya eklenmiş ağ.

far (I) *a. Fr.* **1** taşıtların önünde bulunan ve önü ve uzağı aydınlatan, güçlü ışık verici. **2** *arg.* (kadında, kızda) meme. **3** *arg.* göz.

far (II) *a. Fr.* kadınların süs için gözkapaklarına sürdükleri, çeşitli renkte ve parıltılı boya.

faraş *a. Ar.* süpürgeyle bir yerde toplanan süprüntüleri alıp atmaya yarayan, çoğunlukla tenekeden ya da plastikten yapılmış, kısa saplı, bir tür küçük kürek. **faraş gibi** (ya da **faraş kadar**) (ağız için) çok büyük.

faraza *be. Ar.* (.' . -) varsayalım ki, tutalım ki, diyelim ki, ola ki. *eş.* **sözgelişi, örneğin**.

farazi *s. Ar.* (. . -) bir varsayıma dayanan. *eş.* **varsayımsal**.

faraziye *a. Ar. esk.* ➻ **varsayım**.

farba *a.* ➻ **farbala**.

farbala *a. Fr.* (.' . .) ➻ **fırfır** .

fare *a. Ar.* (- .) *hayb.* **1** sıçangillerden, sıçandan ufak, küçük vücutlu, sivri çeneli, uzun bıyıklı, uzun ve çıplak kulaklı, ufak ve kara gözlü, kemirgen bir memeli hayvan. **2** kimileyin sıçan yerine de kullanılır. **3** bilgisayarda, ışıklı göstergeyi ya da başka bir nesneyi ekranda hareket ettirmek için kullanılan, bir kordonla bilgisayara bağlı araç. **4** *arg.* ufak tefek kimse. **5** *arg.* özellikle belirli bir yere dadanıp hep orada iş gören hırsız. **fare çıktığı deliği bilir** *mec.* bir suç işleyen ya da gizli bir işe kalkışan kimse, yakalanacağını anlayınca sığınacağı yeri bilir. **fare deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış 1)** üstesinden gelemeyeceği kadar işi varken bir iş daha yüklenmiş. **2)** kendisi sığıntı durumundayken yanına bir kişi daha almış. **fare deliği 1)** gizlenilecek yer. **2)** küçük bir barınak. **(bir yerde) fareler cirit atmak** (ya da **oynamak**) söz konusu yerde kimseler bulunmamak, o yer çok ıssız olmak.

faredişi *b. a. Ar.T. ha.* bir iğne oyası biçimi.

farekulağı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* **1** çuhaçiçeğigillerden, tohumu kuşyemi olarak kullanılan bitkilerin cins adı. **2** ➻ **yabanimercanköşk**.

farenjit, -ti *a. Fr. hek.* yutakta oluşan, boğaz mukozasının şişmesi, yangılanması biçimindeki hastalık, yutak yangısı.*eş.* **anjin**.

farfara *s. Ar.* **1** ağız kalabalığı, gürültü. **2** ağzı kalabalık, gürültücü. **3** övünme huyunda olan, övüngen.

farfaracı *a.* ve *s. Ar. T.* ağzı kalabalık, gürültücü, şamatacı (kimse).

farfaracılık *a. Ar. T.* farfaracı olma durumu.

farfaralık *a. Ar. T.* farfara olma durumu, huyu, özelliği, farfara davranış.

farıma *a. Ar.* farımak eylemi.

farımak *(nsz) Ar. T.* **1** yorulup güçten düşmek, güçsüzleşmek, yorulmak. **2** usanmak, bıkmak, caymak, vazgeçmek. **3** eskiyip yıpranmak. **4** dinçliğini, canlılığını yitirmek. **5** kocamak, yaşlanmak. **6** (ateş) sönmeye yüz tutmak, geçmeye başlamak.

fariğ *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** çekilmiş, vazgeçmiş. **2** sıkıntısız, rahat. **3** *huk.* bir mülkün kullanım hakkını ya da mülkü başkasına veren. **fariğ olmak** el çekmek, geri durmak, çekilmek, vazgeçmek.

farika *a. Ar.* (- . .) *esk.* ➻ **ayırmaç, ayırtaç**.

faril *a. İng.* balık ağlarının alt ve üst yanlarına geçirilen, keçi kılından ip.

Farisi *ö. a. Far.* (- . -) *esk.* Farsça.

fariza *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** Tanrısal buyruk, Tanrı buyruğu. **2** kişinin yapmak zorunda bulunduğu görev. **3** *huk.* bir kalıttan mirasçılara, dinsel buyruklara uygun biçimde, düşen pay.

fark, -kı *a. Ar.* **1** ➻ **ayrım**[2] . **2** *mant.* ➻ **ayrım**[4]. **fark atmak** *arg.* **1)** (futbol ve benzeri oyunlarda) rakibe göre önemli bir gol, sayı üstünlüğü elde etmek. **2)** yarışta, rakibi çok gerilerde bırakmak. **3)** (rekabette) biri ötekinden çok üstün olmak. **fark edilmek** fark etmek eylemine konu olmak. **fark etmek 1)** anlamak, sezmek, ayrımında olmak. *ör. Onun gideceğini fark etmiştim.* **2)** görmek, seçmek. *ör. Renginin değiştiğini fark ettim.* **3)** eskisinden başka bir duruma gelmek, başkalaşmak, değişmek. *ör. Durum biraz fark etti.* **4)** ayırt etmek, ayrımsamak *ör. Olan biteni fark etmek olanaksızdı.* **fark etmez 1)** etkisi, önemi olmaz, bir şey değiştirmez. **2)** bir şey değişmez. **fark gözetmek** kimisini kimisinden üstün tutmak, kimisine ayrıcalık tanımak, ayrıcalıklı davranmak, ayrı seçi yapmak. **fark olunmak 1)** seçilip ayırt edilmek, ayrımsanmak. **2)** anlaşılmak. **3)** sezilmek. **farkına varılmak** anlaşılmak, sezilmek, ayrımsanmak. **farkına varmak** anlamak, sezmek, ayrımsamak. **farkında olmak** gözünden kaçırmamak, anlamak, sezmek. **farkında olmamak** bir durumu sezmemek, bir şeyin var olduğunu anlamamak, bir durumu ayrımsamamak, görmemek.

farklı *s. Ar. T.* aralarında ayrım[2] bulunan, değişik.*eş.* **ayrımlı**.

farklıca *be.* ve *s.Ar. T.* oldukça ayrımı olan, biraz farklı. *ör. Orada farklıca bir gün geçirdik sayılır.*

farklılaşabilme *a. a. Ar. T.* farklılaşabilmek eylemi.

farklılaşabilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **ayrımlılaşabilmek**.

farklılaşma *a. Ar. T.* **1** ➻ **ayrımlılaşma**. **2** ➻ **ayrımlaşma**.

farklılaşmak *(nsz) Ar. T.* **1** ➻ **ayrımlılaşmak**. **2** ➻ **ayrımlaşmak**.

farklılaştırılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **ayrımlılaştırılmak**.

farklılaştırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **ayrımlılaştırmak**.

farklılık *a. Ar. T.* ➻ **ayrımlılık**.

farksız *s. Ar. T.* ➻ **ayrımsız**.

farksızlaşmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **ayrımsızlaşmak**.

farksızlık *a. Ar. T.* ➻ **ayrımsızlık**.

farmakodinami *a. Fr. hek.* ilaçların, hasta ya da sağlıklı organizmalar üzerindeki etkisini deneysel olarak araştıran, inceleyen bilim.
farmakodinamik *a. Fr.* **1** ilaçların etki gücü. **2** ilaçların hasta ya da sağlıklı organizmalar üzerindeki etkisini inceleyen eczacılık dalı.
farmakolog *a. Fr. hek.* farmakolojiyle uğraşan bilim adamı, farmakoloji uzmanı.
farmakoloji *a. Fr. hek.* ilaçlar konusunda araştırmalar yapan, ilaçların etkisini ve kullanışlarını konu alan bilim dalı.
farmakolojik *s. Fr. hek.* farmakolojiyle ilgili.
farmason *a. Fr.* **1** ➻ **mason**. **2** *ha.* inançsız, dinsiz. **3** *arg.* (erkek için) dünyaya boş vermiş, mezhebi geniş.
farmasonluk *a. Fr. T.* ➻ **masonluk**.
fars *a. Fr. tiy.* ilkel, sıradan ve kaba güldürme öğelerinden yararlanılarak, kimi kez de inanırlığın sınırlarını zorlayarak oluşturulan, ciddi bir havası ve iletisi bulunmayan, yalnızca güldürme ereğini güden, incelikten yoksun güldürü.
Fars *ö. a.* **1** İran'ın güneybatısında yaşayan bir halk. **2** bu halkın soyundan olan kimse.
Farsça *ö. a.* Hint-Avrupa dilleri bölümünden ve İran devletinin resmi dili olan bir dil. *eş. esk.* Farisi.
Farsak *ö. a. ha.* ➻ **Varsak**.
farta *a. ha.* abartılmış söz, abartılmış yalan. **farta furta** *ik. be. ha.* abartılmış, anlamsız, boş sözlerle böbürlenerek. **farta furta** (ya da **fart furt**) **etmek** *ha.* anlamsız, boş, abartılı sözlerle övünmek, abartılı bir biçimde böbürlenmek. **fartası furtası olmamak** *ha.* patavatsız bir biçimde konuşmak, boşboğazlık etmek.
fartfurtçu *s. ha.* gelişigüzel iş yapan, konuşan ya da palavra atan, boşboğaz (kimse).
fartfurtçuluk *a.* fartfurtçu olma niteliği.
farz *a. Ar.* **1** Müslümanlıkta, geçerli bir özür olmadıkça kesinlikle yapılması gereken, yapılmaması günah sayılan Tanrı buyruğu. **2** *mec.* yapılması gereken şey, boyun borcu, yapmak zorunda kalınan şey. **farz etmek** ➻ **varsaymak**. **farz olunmak** (ya da **edilmek**) ➻ **varsayılmak**.
farzımuhal, -li *be. Ar.* (.' . . -) *esk.* tutalım ki, varsayalım ki.
fasa fiso *ik. s.* (. . .' .) *arg.* hiçbir önemi ve değeri olmayan, beş para etmez, üzerinde durmaya değmez, boş (şey ya da söz).
fasarit *a. Fr. (bir marka adından) mim.* püskürtme yoluyla uygulanan, uygulandığı yüzeyde pütürlü bir görünüm oluşturan bir sıva.
fasarya *a.* ve *s. Yun.* (. .' .) *arg.* üzerinde durmaya değmeyen, hiçbir değeri, önemi olmayan, anlamsız, boş, fasa fiso (şey ya da söz).
fasaryalık *a. Yun. T. arg.* fasarya olma durumu, değersizlik, önemsizlik.
faseta *a. İt.* ➻ **façeta**.
fasıl, -slı *a. Ar.* **1** bölüm, kısım, devre. **2** *müz.* peşrev, nakış, şarkı, saz semaisi gibi parçaların belli bir sıraya göre çalınıp söylenmesi. **3** *tiy.* ortaoyununda, oyun başlamadan önce saz takımının çaldığı köçek havası ve curcuna. **4** *esk. tiy.* Arap ve Osmanlı tiyatrosunda oyunun bölümlerinden her biri, perde. **5** belli bir sürede yapılan iş, karşılaşılan durum ya da olay. **fasıl heyeti** alaturka müzikte, gerekli sazlarla tam olarak bir fasıl[2] yapabilecek durumdaki saz topluluğu.
fasıla *a. Ar.* (- . .) ara, aralık, kesinti. **fasıla vermek** ara vermek, bir süre kesmek, bir süre yapmamak.
fasılalı *s. Ar.* (- . . .) aralı, aralıklı, kesintili.
fasılasız *s.* ve *be.* (- . . .) ara vermeksizin, arası kesilmeden, aralıksız, arasız, kesintisiz.
fasih *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** (anlatış için) açık ve düzgün. **2** açık ve düzgün konuşma yeteneği olan.
fasikül *a. Fr.* ansiklopedi ve benzeri büyük kitapların ayrı kapaklar içinde yayımlanan bir ya da birkaç formalık bölümü. *eş.* **cüz**[3].
fasit *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** kötü, bozuk **(I)**. **2** fesat çıkaran, arabozucu. **fasit daire** ➻ **kısırdöngü**. **fasit olmak** (namaz, oruç, aptes gibi şeyler için) bozulmak.
fasla fasla *ik. be. Ar.* yer yer.
Faslı *ö. a.* ve *s.* Fas halkından olan (kimse).
fason *a. Fr.* (modada) terzinin, belli bir ölçü ve modele göre kumaşa biçim vermek üzere kesimi.
fasone *a. Fr.* **1** dokumada, atkı ya da çözgünün kumaş yüzeyi üzerinde kendiliğinden bir desen oluşturduğu her tür kumaş. **2** bu tür kumaşlarda oluşan desen örneği.
fasulye *a. Yun.* (. .' .) *bitb.* **1** fasulyegillerden, barbunya[2], çalı fasulyesi, ayşekadın, horoz fasulyesi gibi birçok türü bulunan, ürünü sebze olarak kullanılan, bir yıllık sarılgan bir bitki. **2** bu bitkinin, yeşil ya da kuru sebze olarak yenilen ürünü. **fasulye gibi kendini nimetten saymak** yersiz olarak kendi kendine değer vermek. **fasulye mi dedin?** *arg.* uygunsuz, yersiz, saçma bir söz söyleyene karşı kullanılır. **fasulye sırığı gibi** *al.* aşırı ölçüde zayıf ve uzun boylu (kimse). **fasulye yazmak** *arg.* kumarhane sahibinin payını ayırmak.
fasulyegiller *ç. a. Yun. T. bitb.* kapalıtohumlu, ayrı taçyapraklı çiçekli bitkiler familyası; yonca, fasulye, karaçalı gibi otsu, ağaçsı ya da ağaç biçimindeki bitkileri kapsar.
faş *s. Ar.* (-) *esk.* ortaya dökülmüş, açığa vurulmuş, gizliliği kaldırılmış, açıklanmış. **faş etmek** (gizliyi, sırrı) ortaya dökmek, dile vermek, herkese duyurmak, açığa vurmak. **faş olmak** (gizli bir şey) açığa çıkmak, açıklanmak.
faşırdama *a.* faşırdamak eylemi.
faşırdamak *(nsz)* (su vb.) faşır faşır sesler çıkararak akmak.
faşırdayış *a.* faşırdamak eylemi ya ada biçimi.
faşır faşır *ik. be.* su ve başka sıvıların bol ve çok akmasını anlatır. **faşır faşır etmek** faşırdamak.

faşırtı *a.* faşırdama sesi. *ör. Sular faşırtıyla akıyordu.*
faşige *a.* ve *s. ("faşist"ten bozma, uydurma) arg.* faşizm yandaşı, faşist (kız, kadın).
faşing *a. Al.* (.' .) Almanya'da, Hıristiyanlığın büyük perhizinden önce düzenlenen üç gün ya da kimi kez bir hafta boyunca süren şenlik, eğlence, karnaval.
faşist, -ti *a.* ve *s. Fr.* **1** faşizm yandaşı, faşizme bağlı olan (kimse, görüş). **2** baskıcı (düzen, kimse).
faşistleşme *a. Fr. T.* faşistleşmek eylemi.
faşistleşmek *(nsz) Fr. T.* baskıcı bir düzeni benimseyen bir kimse, bir ülke durumuna gelmek.
faşistleştirme *a. Fr. T.* faşistleştirmek eylemi.
faşistleştirmek *(-i) Fr. T.* (bir kimsenin) faşistleşmesini sağlamak.
faşistlik *a. Fr. T.* **1** faşist olma durumu, faşizm yandaşlığı. **2** ➻ **faşizm**. **3** baskıcılık.
faşizan *a.* ves. *Fr.* faşizme ilgi duyan.
faşizm *a. Fr.* **1** İtalya'da, Musolini'nin önderliği altında 1919'da başlayan, adını 1922-1943 yılları arasında iktidarda bulunan partiden alan, sendikalara, meslek kuruluşlarına dayanan, devlet sınırlarını genişletmek ereğini güden, tüm yetkilerin tek partinin ve tek kiş inin elinde toplandığı düzen. **2** demokratik düzen yerine aşırı, çarpıtılmış bir ulusçuluğa dayanan bir baskı düzeni kurmayı amaçlayan öğreti.
faşo *s.* ve *a. ("faşist"ten bozma, uydurma) arg.* faşizm yandaşı, faşizme bağlı, faşist (erkek).
fatalist, -ti *a.* ve *s. Fr. fels.* ➻ **yazgıcı**.
fatalite *a. Fr. fels.* ➻ **alınyazısı, yazgı**.
fatalizm *a. Fr. fels.* ➻ **yazgıcılık**.
fatih *s.* ve *a. Ar.* (- .) **1** yengi kazanan, yenen (kimse). **2** *a. tar.* İslam devletlerinde, bir ülkeyi ya da bir kenti savaşarak ele geçiren hükümdar ve komutanlara verilen san.
fatiha *a. Ar.* (- . .) Kuran'ın, ölülere Tanrı'nın rahmetini dilemek için dua olarak okunan ve halk arasında "elhamı" diye bilinen birinci suresi, fatiha suresi. **(bir şeye) fatiha okumak** *mec.* (o şeyden) iyice umut kesmek.
fatihane *be. Ar. Far.* (-. - .) fatihe yaraşır bir biçimde.
fatihli *a. Ar. T. (banknotun üzerindeki Fatih Sultan Mehmet resminden dolayı) arg. esk.* bin liralık kâğıt para.
fatmacık *a. ha.* ➻ **karafatma**.
fatura *a. İt.* (. .' .) satılan bir malın cinsini, miktarını, fiyatını ve toplam tutarını belirten ve satıcı tarafından düzenlenerek alıcıya verilen belge.
faturalama *a. İt. T.* faturalamak eylemi.
faturalamak *(-i) İt. T.* bir malın faturasını düzenlemek.
faturalı *s. İt. T.* faturası bulunan (mal). **faturalı yaşam** vergi iadesi almak üzere, alışverişlerde fatura ya da kasa fişi alma ve bunu vergi iade bildirimine işleme alışkanlığı.
faturasız *s. İt. T.* faturası bulunmayan (mal).
faul *a. İng.* **1** *sp.* maçlarda ve türlü spor karşılaşmalarında, bir sporcunun takımına sayı kazandırma olasılığı bulunan bir hareketini önlemek için, karşı takım oyuncusunca başvurulan kuraldışı davranış. **2** *s.* ve *a. arg.* hatalı, uygunsuz (durum, görünüm). **faul vermek 1)** *sp.* (hakem) bir oyuncunun oyunda yaptığı kuraldışı davranışa ceza uygulamak. **2)** *arg.* (kız ya da kadın) bacağını ya da göğsünü, bilerek ya da bilmeden, alışılmıştan çok açmak. **3)** *arg.* (öğretmen) öğrenciyi azarlamak. **faul yapmak** *sp.* (oyuncu) oyunda, kuraldışı bir davranışta bulunmak.
faullü *s. İng. sp.* faulü olan, faul yapan ya da yapılan (oyun, oyuncu).
faulsüz *s. İng. sp.* faulü olmayan (oyun), faul yapmayan (oyuncu).
fauna *a. Lat.* ➻ **direy**.
fava *a. İt.* (.' .) bakla ya da bezelye içiyle yapılan zeytinyağlı ezme.
favori *a.* ve *s. Fr.* **1** herhangi bir işte ya da yarışmada üstün geleceğine inanılan (kimse, takım vb.). **2** (bir kimsece ya da birçoklarınca) en çok beğenilen, tutulan, gözde. *ör. Yılın favori şarkısı buydu.* **3** yüzün iki yanında, saçın süreği olarak bırakılan sakal demeti. **4** yarışı kazanacağı düşünülen at. **5** *sp.* maçta, yarışmada ya da karşılaşmada üstün geleceğine inanılan yan.
fay *a. Fr. yerb.* ➻ **kırık (III)**.
fayans *a. Fr.* ➻ **çini**.
fayansçı *a. Fr. T.* fayans satan ya da fayans döşeme işini yapan kimse.
fayda *a. Ar.* ➻ **ası**[1], **yarar**[2.3.4], **kâr**[1]. **fayda etmemek** bir etkisi, bir yararı olmamak, işe yaramamak. **fayda vermemek** bir etkisi, bir yararı olmamak. **faydası dokunmak** (ya da **dokunmamak**) **(bir şeyin)** yararı olmak (ya da olmamak). *ör. İlacın bir faydası dokunsa iyileşirdim.* **faydası olmak** işe yaramak, etkisi, yararı olmak, olumlu etki yapmak. **(bir şeyin) faydasını görmek** (ya da **görmemek**) (o şey) yararlı olmak (ya da olmamak), işe yaramak (ya da yaramamak). *ör. İlacın faydasını gördüm.*
faydacı *a. Ar. T.* ➻ **yararcı**.
faydacıl *s. Ar. T. fels.* ➻ **yararcıl**.
faydacılık *a. Ar. T. fels.* ➻ **yararcılık**.
faydalanabilme *a. Ar. T.* faydalanabilmek eylemi.
faydalanabilmek *(-den) Ar. T.* ➻ **yararlanabilmek**.
faydalanma *a. Ar. T.* faydalanmak eylemi.
faydalanmak *(-den) Ar. T.* ➻ **yararlanmak**.
faydalı *s. Ar. T.* ➻ **yararlı**.
faydasız *s. A. T.* ➻ **yararsız**.
faydasızlaşma *a. Ar. T.* faydasızlaşmak eylemi.
faydasızlaşmak *(nsz) A. T.* ➻ **yararsızlaşmak**.
fayrap *a. İng.* (.' .)**1** bir istim kazanının, istim oluşturacak biçimdeki yanar durumu. **2** gemilerde ateşçiye, ateşi hızlandırması, harlı duru-

ma getirmesi için verilen komut. **3** *arg.* bir işe, bir eyleme hızla girişme, başlama ya da bir işi hızlandırma. **4** *arg.* (kapı, pencere için) sonuna, ardına değin açma, (giysi için) hepsini çıkarma, soyunma. **fayrap etmek 1)** ocağın ateşini harlandırmak. **2)** *arg.* işi hızlandırmak. **3)** *arg.* (kapı, pencere için) sonuna değin açmak, (giysi için) çıkarmak.

fayraplama *a. İng. T. arg.* fayraplamak eylemi.

fayraplamak *(-i) İng. T. arg.* ➻ **fayrap etmek**.

fayton *a. Yun.* **1** tek körüklü, dört tekerlekli, bir çift at tarafından çekilen binek arabası. **2** *hayb.* perdeayaklılardan, sıcak deniz kıyılarında yaşayan, uzun kuyruklu bir kuş.

faytoncu *a. Yun. T.* **1** fayton[1] sürücüsü. **2** fayton[1] işleten kimse.

faytonculuk *a. Yun. T.* faytoncunun işi.

faz *a. Fr. fiz.* elektrik geriliminde evre. **faz kalemi** priz, dağıtma tablosu gibi yerlerde gerilim olup olmadığını anlamaya yarayan araç.

fazilet, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **erdem**.

faziletli *s. Ar.* (. - . .) ➻ **erdemli**.

faziletsiz *s. Ar.* (. - . .) ➻ **erdemsiz**.

faziletsizlik *a. Ar. T.* ➻ **erdemsizlik**.

fazla *s.* ve *be. Ar.* **1** alışılmıştan, gereğinden çok olan. *ör. Fazla düşünmek kafa yorar.* **2** daha çok, -den çok olan, aşkın. *ör. Derdim seninkinden fazladır.* **3** arta kalmış olan, artan. *ör. Fazla kitaplarını bana ver.* **4** gereksiz, yersiz. *ör. Fazla dedikodu zararlıdır.* **fazla gelmek 1)** gereğinden artık olmak, artmak. **2)** bıktıracak, çekilemeyecek, tedirgin edecek bir durum almak. **fazla gitmek** ölçüyü aşmak, ileri gitmek. **fazla kaçırmak** aşırı yemek ya da içmek. *ör. Dün içkiyi fazla kaçırmışız.* **fazla kaçmak** ölçüyü aşmak, çok olmak. *ör. Bu şaka fazla kaçtı.* **fazla** (ya da **artık**) **mal göz çıkarmaz** "malın çok olmasının sahibine bir zararı olmaz, onun için gereksinim dışı diye hiçbir mal elden çıkarılmamalıdır, gün gelir gerekebilir" anlamında söylenir. **fazla olmak 1)** çok olmak. *ör. Ona bu kadar para fazla oldu.* **2)** artık çekilmez olmak, dayanma gücünü aşacak davranışlarda bulunmak, ileri gitmek, ölçüyü kaçırmak. *ör. Bu adam da fazla oldu artık.*

fazlaca *be. Ar.* gereğinden biraz daha çok, oldukça çok.

fazladan *be.* **1)** her zamankine, alışılana ek olarak. **2)** verilen miktardan ayrı olarak. *ör. Sana o parayı fazladan verdik.*

fazlalaşma *a. Ar. T.* fazlalaşmak eylemi.

fazlalaşmak *(nsz) Ar. T.* var olan sayısı artmak, çoğalmak.

fazlalaştırılma *a. Ar. T.* fazlalaştırılmak eylemi.

fazlalaştırılmak *(nsz) Ar. T.* artması, çoğalması sağlanmak, artırılmak. *ör. Akım fazlalaştırılınca aygıt bozuldu.*

fazlalaştırma *a. Ar. T.* fazlalaştırmak eylemi.

fazlalaştırmak *(-i) Ar. T.* artmasını sağlamak, sayısını artırmak.

fazlalık *a. Ar. T.* **1** gereğinden artık olma durumu, çokluk. **2** *s.* gereksiz olan. *ör. Bu fazlalıklardan kurtulalım.* **fazlalık etmek** (birinin varlığı) bulunduğu yerde gereksiz olmak.

fe *a.* Türk abecesinin yedinci harfinin adı.

Fe *kim.* demir elementinin kimyasal simgesi.

fecaat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* yürekler acısı durum, çok acıklı olay.

feci, -si *s. Ar.* (. -) *esk.* yürekler acısı, yüreğe acı veren, çok acıklı. *eş.* **ağlatısal**[2], **trajik**[2].

fecir, -cri *a. Ar. esk.* **1** sabaha karşı ortalığın aydınlanmaya başladığı zaman, gün ağarması, tan vakti. **2** Güneş doğmadan önce gö-rülen kızıllık, tan kızıllığı. **Fecriati Edebiyatı** *ö. a. yaz.* ➻ **Fecriati Yazını**.

Fecriati Yazını *ö. a. yaz.*
Servetifünun Yazını'nın bir uzantısı olarak, 1908'den sonra ortaya çıkan bir yazın topluluğunun çığırı. Fecriati (geleceğin şafağı) topluluğu da *Servetifünun* dergisini kendisine ortam olarak seçerek ürünlerini "sanat bireyseldir ve saygı görmesi gerekir" savsözüyle sundu. Bir gereksinimden doğmayan, gerçek bir çığır olamayan, Fransız simgecilerinin etkisiyle yazan bu yazıncılardan Ahmet Haşim, Refik Halit, Yakup Kadri gibi kimileri, daha sonra ayrı ayrı yazınsal kişilikler olarak belirdiler.

feda *a. Ar.* (. -) bir amaç yolunda bir değer ya da varlıktan vazgeçme. **feda edilmek** feda etmek eylemine konu olmak. **feda etmek** (bir şeyi) gözden çıkarmak, (bir şeyi bir şeyin) uğruna vermek. **feda olsun** "varsın gitsin, uğrunda yok olsun" anlamında söylenir. *ör. Yurt için can feda olsun!*

fedai *a.* ve *s. Ar.* (. - -) **1** yüksek bir ülkü için her türlü tehlikeyi göze alan, ülkü yolunda canını bile esirgemeyen kimse. *eş.* **serdengeçti**. **2** para karşılığında bir kimseyi ya da bar, saz, kumarhane gibi bir yeri koruyan kimse.

fedaice *be. Ar. T.* (. - - .) fedaiye yakışır bir biçimde.

fedailik *a. Ar. T.* (. - - .) fedaiye yakışır bir biçimde davranış.

fedakâr *s. Ar. Far.* (. - -) ➻ **özverili**.

fedakârca *s.* ve *be. Ar. Far. T.* (. - .'.) özverili bir biçimde, özverili (olarak).

fedakârlık *a. Ar. Far. T.* (. - . .) ➻ **özveri**. **fedakârlığa katlanmak** bir amaca erişmek uğruna birçok güçlüğe, sıkıntıya dayanmak. **fedakârlık etmek** özveride bulunmak, özverili davranmak. **fedakârlık göstermek** (ya da **yapmak**) ➻ **fedakârlık etmek**.

federal *s. Fr.* federasyon[1] durumunda birleşmiş olan.

federalist, -ti *a.* ve *s. Fr.* **1** federalizm yandaşı (kimse, görüş). **2** federalizmle ilgili olan.

federalizm *a. Fr.* iki ya da daha çok devletin, ayrı ayrı bağımsız olmakla birlikte, kendi gönüllü katılımlarıyla tek bir devlet durumunda birleşmeleri biçimindeki siyasal birlik.

federasyon *a. Fr.* **1** iki ya da daha çok devletin tek bir devlet durumuna gelmek için oluşturdukları siyasal birlik, devletler birliği. **2** amaç birliği bulunan birçok örgütün, kuruluşun birleşerek oluşturduğu birlik.
federatif *s. Fr.* federalizme uygun olan.
federe *s. Fr.* **1** bir federasyona bağlı olan. **2** *a.* bir konfederasyonun üyesi.
fedik *a. ha.* sıcak sıcak yenilmek üzere kaynatılmış buğday.
fekül *a. Fr.* kimi patates benzeri bitkilerin yumrularında bulunan nişasta.
felah *a. Ar.* (. -) *esk.* kurtuluş, iyileşme, onma. **felah bulmak** iyileşmek, geçmek, kurtulmak, onmak.
felaket, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** çok büyük üzüntüye ve sıkıntıya, onarılması güç, büyük zarara yol açan olay ya da durum. *eş.* **yıkım, bela.** **2** *s.* pek çok kötü, korkunç. *ör. Onun felaket yumruğu vardır.* **3** kimi kez şaşkınlık, aşırılık gibi duygular anlatır. *ör. Bu adam bir felaket, acıma bilmez hiç!*
felaketzede *b. s. Ar.* (. - . . .) felakete[1] uğramış.
felç *a. Ar. hek.* ➻ **inme**[2]. **(bir iş) felce uğramak** *mec.* yürüyemez, ilerleyemez olmak, yarım kalmak, önü tıkanmak. **(bir işi) felce uğratmak** *mec.* (o işi) işlemez, yürümez duruma getirmek. *ör. Yağmur trafiği felce uğrattı.* **felç gelmek** ➻ **inme**[2] **inmek. felç olmak 1)** ➻ **inme**[2] **inmek. 2)** *mec.* (bir iş) ilerleyemez, yürüyemez duruma gelmek, içinden çıkılamaz bir durum almak, tıkanmak.
felçli *s. Ar. T. hek.* ➻ **inmeli.**
feldirdeme *a. ha.* feldirdemek eylemi.
feldirdemek *(nsz) ha.* titremek.
feldir feldir *ik. be. ha.* (bakış için) dikkatli bir biçimde, canlı canlı, keskin keskin. **feldir feldir etmek** *ha.* (göz için) cin gibi bakmak, keskin keskin bakmak.
feldispat, -tı *a. Al.* (.' . .) *min.* potasyumlu, sodyumlu ve kalsiyumlu olarak üçe ayrılan, en önemli silikatlı mineral grubu.
feldmareşal, -li *a. Al.* (.' . . .) *ask.* kimi batı devletlerinde en yüksek askeri rütbe.
felek (I) *a. Ar.* **1** *esk.* gök, gökyüzü. **2** dünya, evren, âlem. **3** baht, talih, şans. **4** *müz.* askeri mızıkada zilli bir müzik aracı. **feleğe küsmek** hiç şansı olmadığını düşünüp herhangi bir girişimde bulunmamak. **feleği şaşmak** *arg.* (bir vuruş nedeniyle) neye uğradığını anlayamamak, dengesini yitirmek, çok büyük bir darbe yemek. **feleğin çemberinden geçmiş** başından iyi, kötü çok iş geçmiş, yaşamın içinde pişmiş, deneyim kazanmış (kimse). **feleğin sillesini yemek** (ya da **feleğin sillesine uğramak**) çok büyük bir felakete uğramak, başına büyük bir felaket gelmek. **feleğini şaşırmak** şaşkınlıktan hiçbir şey yapamaz olmak. **felek yâr olursa** Tanrı yardım eder de bir terslik çıkmazsa, işler yolunda giderse, koşullar uygun düşerse. **felek, kimine kavun yedirir kimine kelek** "bu dünyada kimi kişiler iyi yaşar, kimileriyse ne denli çabalasalar, istediklerini elde edemez, bu yazgının, talihin işidir" anlamında söylenir. **felekten bir gün** (ya da **gece**) **çalmak** güzel, keyifli bir gün (ya da gece) geçirmek, istediği gibi eğlenmek. **felekten kâm almak** gönlünce eğlenip hoş zaman geçirmek.
felek (II) *a. ha.* ➻ **filenk.**
Felemenkçe *ö. a. Ar. T.* (. . .' .) Felemenklilerin konuştuğu dil. *eş.* **Flamanca.**
Felemenkli *ö. a.* ve *s. Ar. T.* (.' . . .) (bugünkü Hollanda, Belçika ve Kuzeydoğu Fransa'ya eskiden verilen "Felemenk" adından) Felemenk halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse). *eş.* **Flaman.**
felfelek *a.* **1** küçük bir kelebek türü. **2** *bitb.* hurmagillerden, Asya'da yetişen, kestane büyüklüğünde yemiş veren, yemişinden şerit düşürücü olarak yararlanılan bir bitki. **(birine) felfelek sokmak** birinin içinde kuşku uyandırmak, kuşkuya düşürmek.
felfelleme *a. ha.* felfellemek eylemi.
felfellemek *(nsz) ha.* **1** eski dinçliğini, canlılığını, zindeliğini yitirmek, buruşmak. **2** şaşırmak, afallamak. **3** (kuş için) yorulmak, uçacak gücü kalmamak. **4** (topaç ve dönen cisimler için) durmadan önce hız yitirmek, yavaşlarkan sağa sola yatar gibi olmak.
fellah *a. Ar.* **1** *esk.* çiftçi. **2** Mısır köylüsü. **3** zenci[2], arap[1].
fellek fellek *ik. be.* ➻ **fellik fellik.**
fellik fellik *ik. be.* telaşla oradan oraya koşturarak, telaş ve coşku içinde ve koşarcasına. **fellik fellik aramak** telaşla oradan oraya koşarak aramak.
felsefe *a. Ar.* **1** var olanların varlığı, kaynağı, anlamı ve nedeni üzerine düşünme ve bilginin bilimsel olarak araştırılması. *eş. yeni* **düşünbilim. 2** bir bilgi alanının ya da bilimin temelini oluşturan ilkeler bütünü. *ör. Sanat felsefesi, bütün sanatlarla ilgilenir.* **3** bir filozofun, bir felsefe okulunun ya da bir çağın öğretisi. *ör. Klasik Yunan felsefesi.* **4** kişisel yaşantının ve yaşamın derinliklerinden çıkan değerler ve bu değerler düzenine varma, dünyayı anlayış, algılayış vb. biçimi, dünya görüşü. *ör. Bu iş benim felsefeme sığmaz.* **5** bir konuda soyut düşünüş, düşünce üretimi. *ör. Seninki felsefe yapmak, bu da çözüm getirmiyor.* **felsefe yapmak** gereği yokken, olayların nedenleri ve sonuçlarıyla ilgili olarak, kişisel ve soyut birtakım düşünceler öne sürmek.
felsefeci *a. Ar. T.* **1** felsefe araştırmaları, incelemeleri yapan kimse. *eş. yeni* **düşünbilimci. 2** felsefe öğretmeni.
felsefi *s. Ar.* (. . -) felsefeyle ilgili olan, felsefeye değgin. *eş. yeni* **düşünbilimsel.**
feminist, -ti *a.* ve *s. Fr.* feminizm yandaşı (kimse, görüş).
feminizm *a. Fr.* XVIII. yüzyılda Fransa'da filozoflar ve kadın yazarlarca ortaya atılan ve savunulan, daha sonraki yüzyıllarda her toplumda yandaş bulan, toplumda kadının siya-

sal ve toplumsal haklar bakımından erkekle eşit olması gerektiğini öne süren ve bunu gerçek leştirmeye çalışan akım.

fen, -nni *a. Ar.* **1** fizik, kimya, matematik ve yaşambilime verilen ortak ad. **2** bu bilimlerin verilerine dayanan uygulama. *eş.* **teknik. 3** bilgi, bilim. **4** *mec.* düzen, hile. *ör. Onun fennine akıl ermez.*

fena (I) *s. Ar.* (. -) **1** nitelikçe iyi olmayan, kötü. *ör. Fena mal elde kalır.* **2** üzücü, kötü. *ör. Bu fena işi düzeltmek zor.* **3** aşırı derecede, çok. *ör. Yarın fena doluyuz.* **4** (kişiler için) davranışları toplumun ahlak anlayışına aykırı olan. *ör. Fena kadınlarla düşüp kalkıyormuş.* **5** (kişiler için) istenilen ve gereken nitelikte ve düzeyde olmayan. *ör. O fena bir öğretmen sayılmaz.* **6** hoşa gitmeyen, rahatsız edici, hoş olmayan. *ör. Bu fena kokuyor.* **7** *be.* aşırı biçimde, çok. *ör. Kar fena bastırdı.* **fena değil** (ya da **sayılmaz**) oldukça iyi. **fena etmek 1)** kötü davranmak, yerinde davranmamak. *ör. Bunu söylemekle fena etti.* **2)** (birini) kötü bir duruma düşürmek. *ör. İçki beni fena eder.* **3)** (birini) hırpalamak, dövmek. *ör. Onu fena etmişler.* **(birine) fena gözle bakmak 1)** kötü niyetini belli edercesine bakmak. **2)** bir kimse için kötü düşünceler beslemek. **3)** (birine) cinsel eğilim duyumsamak, cinsel istek duyduğunu davranışlarıyla belli etmek. **fena halde** çok kötü bir biçimde, aşırı ölçüde, son derece, adamakıllı, pek çok. *ör. Onu fena halde dövmüşler.* **fena kalpli** herkesin kötülüğünü isteyen, başkaları için hep kötülük düşünen (kimse). **fena olmak 1)** iyi, yerinde olmamak, kötü olmak. *ör. Bu iş fena oldu.* **2)** (biri) hasta gibi olmak, kendini yitirmek, fenalaşmak. *ör. Durup dururken fena olmak, hastalık belirtisi olabilir.* **3)** (biri) pek çok üzülmek, çok sarsılmak. *ör. Haberi duyunca fena olmuştu.* **fena vurmak** çok kötü vurmak. **fena yapmak 1)** (iş, eylem olarak) iyi yapmamak, kötü davranmak, kötü yapmak. **2)** (birini) kötü duruma düşürmek. **3)** (birini) hırpalamak, dövmek. **(birinin) fena yerine vurmak** ölümüne yol açabilecek, tehlikeli bir yerine vurmak. **(bir şey birinin) fenasına gitmek 1)** üzerinde kötü bir etki yapmak. *ör. Bu koku fenama gittti.* **2)** (bir şeye) üzülmek, kırılmak, sinirlenmek, gücenmek. *ör. Davranışı fenama gitti.* **(bir sözü, bir davranışı) fenaya çekmek** amacına, anlamına aykırı yorumlamak, kötü bir anlam vermek. **(iş, durum) fenaya sarmak** kötüye doğru gitmek, kötüleşmeye başlamak.

fena (II) *a. Ar.* (. -) *esk.* ölümlü olma durumu, gelip geçicilik, kalımsızlık, ölümlülük. **fena bulmak** ölüp yok olmak.

fenalaşabilme *a. Ar. T.* . (. - . . . .) fenalaşabilmek eylemi.

fenalaşabilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . .) fenalaşması olanak içinde olmak ya da fenalaşma olasılığı bulunmak.

fenalaşıverme *a. Ar. T.* . (. - . . . .) fenalaşıvermek eylemi.

fenalaşıvermek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . .) ansızın ya da çabucak fenalaşmak.

fenalaşma *a. Ar. T.* (. - . .) fenalaşmak eylemi.

fenalaşmak *(nsz) Ar. T.* (. - . .) **1** kötü bir duruma girmek, kötüleşmek. *ör. Durum fenalaştı.* **2** (hasta) tehlikeli duruma gelmek, durumu kötüleşmek, ağırlaşmak². **3** içine bir baygınlık gelmek, ansızın bayılacak gibi olmak.

fenalaştırabilme *a. Ar. T.* (. - . . . . .) fenalaştırabilmek eylemi.

fenalaştırabilmek *(-i) Ar. T.* (. - . . . . .) fenalaştırmak elinde olmak, fenalaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fenalaştırma *a. Ar. T.* (. - . . .) fenalaştırmak eylemi.

fenalaştırmak *(-i) Ar. T.* (. - . . .) kötü bir duruma gelmesine yol açmak, kötü bir duruma getirmek.

fenalık *a. Ar. T.* (. - .) kötü olma durumu, kötülük. **fenalık edilmek** kötülüğe uğramak, kendisine kötülük edilmek. **fenalık etmek** (birine ya da bir şeye) kötülükte bulunmak, kötülüğü dokunmak. **fenalık geçirmek** (ya da **gelmek**) ansızın bayılacak gibi olmak.

fenci *a.* ve *s. Ar. T.* **1** fen alanında çalışan bilim adamı. **2** fen dersleri veren öğretmen. **3** *mec.* düzenci, hileci. *ör. Kadının fenci olduğu öne sürülür.*

fener *a. Yun.* **1** içinde bir ışık kaynağı bulunan, dışı cam ve benzeri saydam bir maddeden yapılmış, türlü biçimlerde olabilen aydınlatma aracı. **2** elde taşınabilen ve pille çalışan, "el feneri", "cep feneri" gibi adlar verilen aydınlatma araçlarının ortak adı. **3** *mim.* kimi yapıların çatılarında, içeriye ışık gelsin diye yapılmış, çevresi pencereli, üstü kapalı, çokgen planlı alçak kule. **4** *den.* ➻ **deniz feneri. fener alayı** kimi ulusal bayramlarda geceleri askeri birliklerce, okullarca düzenlenen, elde fenerlerle ya da meşalelerle kenti dolaşarak yapılan şenlik gösterisi ve bu gösteride yer alan topluluk. **fener çekmek 1)** geceleyin elinde fenerle, arkadan gelenler için yolu aydınlatarak önden gitmek. **2)** bir kalabalığa önderlik etmek. **feneri nerede sön dürdün?** gece vakti bir yere ya da eve geç kalanlara şaka yollu söylenir.

fenerbalığı, -nı *b. a. Yun. T. hayb.* fenerbalığıgillerden, sıcak ve ılık denizlerde yaşayan, vücudu armuda benzeyen, sırtı esmer, karnı beyaz, kaygan derili, başı üstten yassı ve çok büyük, vücudunda ışık veren çok sayıda organı bulunan, eti lezzetli olmakla birlikte çirkin görünüşü ne deniyle pek tutulmayan bir balık.

fenerbalığıgiller *ç. b. a. Yun. T. hayb.* kemikli balıklar takımının, sıcak ve ılık denizlerin derin yerlerinde, diplerde yaşayan, vücutları basık, derileri çıplak, ağızları çok büyük olan, boyları 70 santimetreyle 2 metre arasında ola-

bilen, ışık veren organlarıyla avlarını çeken balıkları içine alan bir familya.

fenerci *a. Yun.T.* **1** fener yapan ya da satan kimse. **2** deniz feneri bekçisi.

fenerli *s. Yun.T.* feneri olan.

fenersiz *s.Yun. T.* feneri olmayan. **(birini) fenersiz yakalamak** gizli yapmaya çalıştığı bir işi yaparken yakalamak. **fenersiz yakalanmak** beklenmedik bir zamanda istenmeyen bir durumla karşılaşmak, hazırlıksız yakalanmak.

fenik *a. Al. esk.* eski Alman parası markın yüzde biri değerinde Alman para birimi.

Fenikeli *ö. a.* ve *s.* (. .' . .) *tar. (MÖ 3000-2000 yılları arasında bugünkü Suriye, Lübnan ve İsrail'in bulunduğu toprakların Akdeniz kıyıları boyunca yer almış olan "Fenike" adlı ülkenin adından)* Fenike halkından olan (kimse).

fenikme *a. ha.* fenikmek eylemi.

fenikmek *(nsz) ha.* **1** açlıktan bayılacak gibi olmak, başı dönmek. **2** ağlamaktan ya da bağırmaktan yorgun düşmek.

fenni *s. Ar.* (. -) **1** fen[1] ile ilgili. **2** yöntemine göre yapılan ya da yöntemine göre iş gören. *ör. Bahçesinde fenni arıcılığa başladı.*

fenol *a. Fr. kim.* boyacılıkta, kimi plastik maddelerin ve kimi ilaçların yapımında kullanılan, çoğunlukla madenkömürü katranından elde edilen benzinin oksijenli türevi. *eş.* **asit fenik**.

fenomen *a. Fr.* **1** ➻ **olgu, olay**. **2** *fels.* ➻ **görüngü**.

fenomenizm *a. Fr. fels.* ➻ **görüngücülük**.

fenomenoloji *a. Fr. fels.* ➻ **görüngübilim**.

fent *a. Far. esk.* düzen, hile.

feodal, -li *s. Fr.* derebeylikle ilgili.

feodalite *a. Fr.* ➻ **derebeylik**.

feodalizm *a. Fr.* ➻ **derebeylik**[2].

feodallik *a. Fr. T.* ➻ **derebeylik**.

fer *a. Far. esk.* **1** parlaklık, aydınlık. **2** (gözde, dizde) canlılık, güç. **feri kesilmek** gücü kalmamak, güçsüzleşmek.

ferace *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** kadınların sokağa giydikleri, arkası bol, yakasız, mantoya benzeyen bir üst giysisi. **2** dervişlerin giydikleri çok bol bir tür hırka.

feraceli *s. Ar. T.* (. - . .) *esk.* ferace giymiş olan, üzerinde ferace bulunan (kimse).

feracelik *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* ferace yapmaya uygun (kumaş).

feracesiz *s. Ar. T.* (. - . .) *esk.* ferace giymemiş bulunan, üzerinde ferace bulunmayan (kimse). *ör. Eskiden kadınlar sokağa feracesiz çıkmazlarmış.*

feragat, -ti *a. Ar.* (. - .) hakkından kendi isteğiyle vazgeçme. **feragat etmek** hakkı olan şeyden kendi isteğiyle vazgeçmek. **feragat göstermek** hakkından vazgeçmek.

feragatli *s. Ar. T.* (. - . .) özveride bulunabilen, kendi isteğiyle vazgeçebilen.

ferağ *a. Ar.* (. -) **1** (bir işten) çekilme, vazgeçme, geri durma. **2** *huk.* (bir mülkü) resmi olarak başkasına verme, tapuda başkasının üstüne geçirme. **ferağ etmek** *huk.* (bir mülkü) tapuda başkasının üstüne geçirmek.

ferah (I) *s. Far.* **1** yeterince geniş olan, bol, geniş. **2** (ev, oda vb. için) iç açıcı, aydınlık, havadar. **ferah fahur** *ik. be.* **1)** bolluk içinde. *ör. Ferah fahur bir geçimi var.* **2)** geniş ve sıkıntısız, çok rahat. **ferah ferah** *ik. be.* **1)** geniş geniş, bol bol. **2)** en aşağı, rahat rahat. *ör. Buraya ferah ferah iki araba sığar.*

ferah (II) *a. Ar.* (iç, gönül, kalp vb. için) sevinçli olma durumu, sevinç, sevinme, iç rahatlığı, sıkıntısızlık, tasasızlık. **ferah bulmak** sıkıntıdan kurtulmak. **(içini, gönlünü) ferah tutmak** iç rahatlığını, huzurunu korumak. **feraha çıkmak** sıkıntıdan kurtulmak, rahatlamak.

ferahfeza *a. Ar. Far.* (. . . -) *müz.* alaturka müzikte, yegâh perdesinde karar kılan makamlardan biri.

ferahi *a. Far.* (. - -) *tar.* **1** Osmanlı döneminde, polis ve inzibat görevlilerinin boyunlarına taktıkları, üstü yazılı, ayça biçiminde metal arma. **2** Osmanlı İmparatorluğu'nda, II. Mahmut döneminde feslerin başına püskülü tutturmak için takılan metal tepelik.

ferahlama *a. Ar. Far. T.* ferahlamak eylemi.

ferahlamak (I) *(nsz) Far. T.* **1** genişlemek, açılmak. *ör. İki kitabı çıkarınca çocuğun çantası ferahladı.* **2** bollaşmak. *ör. Paraca ferahlayınca geziye çıkarız.*

ferahlamak (II) *(nsz) Ar. T.* iç huzuruna ermek, sıkıntısı, üzüntüsü, derdi dağılmak, üzüntüden, tasadan kurtulmak, kendine gelmek, açılmak, rahatlamak.

ferahlandırma *a. Ar. Far. T.* ferahlandırmak eylemi.

ferahlandırmak *(-i) Far. Ar. T.* ferahlamak **(I,II)** eylemini yaptırmak.

ferahlanmak *(nsz) Far. Ar. T.* ➻ **ferahlamak (I, II)**.

ferahlatıcı *s. Ar. T.* ferah **(II)** duruma getiren, ferahlık **(II)** veren.

ferahlatıcılık *a. Ar. T.* ferahlatıcı olma durumu, özelliği.

ferahlatma *a. Far. Ar. T.* ferahlatmak eylemi.

ferahlatmak (I) *(-i) Far. T.* ferah **(I)** duruma gelmesini sağlamak, ferah **(I)** duruma getirmek.

ferahlatmak (II) *(-i) Ar. T.* ferah **(II)** duruma gelmesini sağlamak, ferah **(II)** duruma getirmek.

ferahlayabilme *a. Ar. T.* ferahlayabilmek eylemi.

ferahlayabilmek *(nsz) Ar. T.* ferahlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ferahlayıverme *a. Ar. T.* ferahlayıvermek eylemi.

ferahlayıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede ferahlamak.

ferahlık (I) *a. Far. T.* ferah **(I)** olma durumu, iç açıcılık, genişlik, havadarlık.

ferahlık (II) *a. Ar. T.* ferah **(II)** olma durumu,

iç rahatlığı, gönül açıklığı, sıkıntısızlık, tasasızlık. **ferahlık duymak** içi açılmak, sıkıntısı, tasası dağılmak, rahatlamak.

ferahnak, -ki *a. Ar. Far.* (. . -) *müz.* alaturka müzikte bir bileşik makam.

ferahnakaşiran *b. a. Ar. Far.* (. . - . . -) *müz.* alaturka müzikte bir makam.

ferahnüma *b. a. Ar. Far.* (. . . -) *müz.* alaturka müzikte bir makam.

feraset, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* anlayış, seziş, sezgi.

ferasetli *s. Ar. T.* (. - . .) anlayışlı.

ferasetsiz *s. Ar. T.* (. - . .) anlayışsız.

ferç *a. Ar.* dişi canlılarda dişilik, üreme organının dış bölümü. *eş.* **vulva**.

ferda *a. Far.* (. -) *esk.* **1** erte. **2** gelecek zaman, yarın.

ferdi *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **bireysel, kişisel**.

ferdiyet, -ti *a. Ar. esk.* **1** ➻ **bireylik 2** ➻ **bireysellik**.

ferdiyetçi *a. Ar. T. esk.* ➻ **bireyci**.

ferdiyetçilik *a. Ar. T. esk.* ➻ **bireycilik**.

feri *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** ayrıntı niteliğinde olan, ayrıntılarla ilgili. **2** ikinci dereceden, ikincil.

feribot, -tu *a. İng.* (.' . .) karayolu taşıtlarını deniz ya da ırmakta bir kıyıdan ötekine geçirmekte kullanılan gemi. *eş. ha.* **araba vapuru**.

ferih fahur *ik. be. esk.* ➻ **ferah fahur**.

ferik (I) *a. Far. ha.* **1** kümes hayvanlarının civcivlikten yeni kurtulmuş yavrusu, piliç. **2** genç, taze, körpe. **3** gevrek bir elma. **4** ➻ **firik**.

ferik (II) *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk. ask.* tümgeneral ya da korgeneral.

feriştah *a. Far. arg.* (bir işi) en iyi yapan kimse, bir işin uzmanı, ustası (bir işte) en yetkili kimse. **feriştahını şaşırmak** *arg.* ne yapacağını bilemez duruma gelmek.

ferli *s. Far. T.* (göz, ışık için) canlı, güçlü.

ferlilik *a. Far. T.* canlılık, güçlülük.

ferma *a. İt.* (.' .) av köpeğinin, avı bularak, avcı gelinceye değin, onu gizlendiği yerden gözetlemesi.

ferman *a. Far.* (. -) **1** *esk.* buyruk, emir. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahın yazılı buyruğu. **ferman çıkarmak 1)** (padişah) herhangi bir konuda yazılı buyruk vermek. **2)** *mec.* (yetkili bir kimse) bir konuda buyruk vermek. **ferman dinlememek** hiçbir buyruk, kural tanımamak. *ör. Gönül ferman dinlemez demişler.* **ferman sizin** "siz nasıl isterseniz öyle olsun, ben size uyarım" anlamında söylenir.

fermanlı *s. Far. T.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde, hükümete karşı gelmek suçuyla aranan ve cezalandırılması için hakkında ferman[2] bulunan (kimse). **2** *mec.* kimseden korkusu olmayan, dilediği gibi davranan, hiçbir toplumsal kural tanımayan (kimse). **fermanlı deli** deliliği herkesçe bilinen kimse.

fermantasyon *a. Fr.* ➻ **mayalanma**.

fermejüp, -pü *a. Fr.* ➻ **çıtçıt**.

fermene *a. İt.* (.' . .) *esk.* üzeri nakış işlemeli, önü kavuşmayan, yeleğe benzer giysi.

fermeneci *a. İt. T.* (.' . . .) *esk.* fermene yapan ya da satan kimse.

ferment, -ti *a. Fr.* ➻ **maya**.

fermiyum *a. Fr. (İtalyan fizikçi Enrico Fermi'nin adından) kim.* simgesi Fm, atom sayısı 100, atom ağırlığı yaklaşık 257 olan yapay bir element.

fermuar *a. Fr.* iki parçalı kumaş şeride tutturulmuş karşılıklı dişler ve bunların üzerinde yürüyerek kapanmalarını sağlayan bir parçadan oluşan, genellikle giysi, çanta, cüzdan gibi şeylerde kullanılan kapatma düzeneği.

fersah *a. Ar.* **1** *esk.* yaklaşık beş kilometrelik bir uzunluk ölçüsü. **2** *mec.* (çok uzun) uzaklık. **fersah fersah** *ik. be.* ("ileride", "geride", "uzakta" gibi sözcüklerle birlikte kullanılır) pek çok, oldukça çok, bol bol. *ör. Onlar bizden fersah fersah geride kalmıştır.*

fersiz *s. Far. T.* (göz, ışık için) cansız, donuk, güçsüz, zayıf.

fersizleşme *a. Far. T.* fersizleşmek eylemi.

fersizleşmek *(nsz) Far. T.* (göz, ışık için) cansız bir duruma gelmek, donuklaşmak, güçsüzleşmek.

fersizlik *a. Far. T.* (göz, ışık) fersiz olma durumu, donukluk, cansızlık, güçsüzlük, zayıflık.

fersude *s. Far.* (. - .) *esk.* aşınmış, eskimiş, yıpranmış.

fert *a. Ar. esk.* ➻ **birey**.

fertik *a. Al.* (.' .) *arg.* kaçıp gitme, sıvışma, uzaklaşma. **fertiği çekmek** (ya da **kırmak**) *arg.* gizlice sıvışıp gitmek, gizlice kaçmak, kaçıp uzaklaşmak.

fertikleme *a. Al. T. arg.* fertiklemek eylemi.

fertiklemek *(nsz) Al. T. arg.* gizlice ayrılmak, sıvışmak, kaçıp gitmek.

fertikletme *a. Al. T. arg.* fertikletmek eylemi.

fertikletmek *(-i) Al. T. arg.* gizlice kaçmasını sağlamak.

feryat *a. Far.* (. -) çığlık, haykırış. **feryadı basmak** ansızın haykırmaya başlamak, çığlık koparmak. **feryat etmek 1)** çığlık çığlık bağırmak, haykırmak. **2)** *mec.* büyük bir sıkıntı, gereksinim, yokluk içinde bulunmak. **feryat figan** çığlık çığlık ağlama, bağırarak ağlama.

ferz *a. Far. esk.* (satrançta) vezir. **ferz çıkarmak** (satrançta) acemi bir oyuncuya karşı vezirsiz oynamak. **ferz çıkmak** (satrançta) piyade, karşıdaki en son kareye değin sürülüp vezir olmak.

fes *a. (Fas kentinin adından) esk.* Osmanlı döneminde, II. Mahmut zamanında giyilmesi zorunlu tutulan ve cumhuriyet döneminde, 1925'te çıkan bir yasayla giyilmesi yasaklanan, kırmızı renkte kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü bulunan, silindir biçiminde başlık. **fesini havaya atmak** *mec.* çok sevinmek.

fesahat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk. yaz.* anlatımda dil kurallarına uygunluk, anlam ve uyum bakımından pürüzsüzlük, açıklık ve düzgünlük.

fesat *a.* ve *s. Ar.* (. -) **1** işlemez oluş, bozukluk.

2 arabozucunun yaptığı iş, arabozuculuk. 3 kargaşa, karışıklık, düzensizlik. 4 *s.* insanları birbirine düşüren, arabozucu (kimse). 5 *s.* herhangi bir konuyu olumsuz, kötü bir biçimde yorumlayan, iyimser olmayan (kimse). **fesada vermek** bozgun çıkarmak, karıştırıcılık etmek, ortalığı karıştırmak. **fesat çıkarmak** (ya da **karıştırmak** ya da **kaynatmak**) insanları birbirine düşürecek işler yapmak, ortalığı karıştırmaya çalışmak, arabozuculuk yapmak. **fesat kumkuması** insanları birbirine düşürmeyi huy edinmiş, işi gücü ortalığı karıştırmak olan kimse.

fesatça *be.* ve *s. Ar. T.* fesat olana yakışır bir biçimde (olan).

fesatçı *s. Ar. T.* ortalığı karıştıran, insanları birbirine düşüren, arabozucu.

fesatçılık *a. Ar. T.* fesatçı olma durumu, özelliği.

fesatlık *a. Ar. T.* fesat olma durumu, fesatça davranış. **fesatlık düşünmek** fesada yaraşır bir iş yapmayı tasarlamak.

feshedebilme *a. Ar. T.* feshedebilmek eylemi.

feshedebilmek *(nsz) Ar. T.* (dernek, sözleşme vb. için) feshetmek elinde olmak, feshetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

feshedilebilme *a. Ar. T.* feshedilebilmek eylemi.

feshedilebilmek *(nsz) Ar. T.* (dernek, sözleşme vb. için) feshedilmesi olanak içinde olmak, feshedilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

feshedilme *a. Ar. T.* feshedilmek eylemi.

feshedilmek *(nsz) Ar. T.* (dernek, sözleşme vb. için) çalışması durdurulmak, geçersiz duruma getirilmek, dağıtılmak, kapatılmak.

feshetme *a. Ar. T.* feshetmek eylemi.

feshetmek *(-i) Ar. T.* 1 *huk.* (sözleşme, verilmiş bir yargı vb. için.) geçersiz kılmak, kaldırmak, bozmak 2 (dernek vb.) çalışmaktan alıkoymak, dağıtmak, kapatmak.

fesholunma *a. Ar. T.* fesholunmak eylemi.

fesholunmak *(nsz) Ar.T.* ➻ **feshedilmek**.

fesih, -shi *a. Ar.* 1 geçersiz kılma, sona erdirme, kaldırma, bozma. 2 dağıtma, dağıtılma, kapatma, kapatılma.

fesleğen *a. Yun. bitb.* ballıbabagillerden, süs bitkisi olarak yetiştirilen, yaprakları güzel kokulu, kekik gibi bir baharat olarak kullanılması yanında, öksürüğe ve sindirimsizliğe karşı da iyileştirici özelliğinden yararlanılan bir ot. *eş.* **reyhan**.

fesrengi *b. a. Osm.* 1 koyu kırmızı renk. 2 *s.* koyu kırmızı renkte olan.

festekiz *a.* önemsenmeyen, değer verilmeyen şeyler için kullanılan ***falan festekiz*** deyiminde geçer.

festival, -li *a. İng.* 1 tarihi, süresi, yapıldığı çevre, katılanların sayısı ve özellikleri önceden hazırlanan bir izlenceyle belirtilen ve özel önemi olan sanat gösterisi. *eş.* **şenlik**[2,3]. 2 *sin.* ve *tiy.* belli bir yılda üretilen ya da belli bir konuda olan filmlerin ya da oyunların gösterilmesi ve sunulması sonunda derece alanlara ödül verilmesi biçiminde düzenlenen ulusal ya da uluslararası gösteri dizisi. *eş.* **şenlik**[2,3]. 3 bir bölgenin en ünlü ürünü için düzenlenen bayram. *ör. Diyarbakır karpuz festivali başladı.* 4 *tkz.* her kafadan bir ses çıkan düzensiz toplantı, gürültülü, karışık durum. 5 *arg.* şenlikli, gürültülü patırtılı olay, gülünç durum.

fesuphanallah *ünl. Ar.* (. . -' . -) "Tanrı'yı her türlü noksanlardan ayrı tutarım" anlamındaki bu Arapça sözcük, şaşma belirten bir ünlem olarak kullanılır.

feşmekân *a.* önemsenmeyen, değer verilmeyen şeyler için kullanılan ***falan feşmekân*** deyiminde geçer.

fetha *a. Ar. esk.* ➻ **üstün (II)**.

fethedebilme *a. Ar. T.* fethedebilmek eylemi.

fethedebilmek *(-i) Ar. T.* fethetmek elinde olmak, fethetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fethedilme *a. Ar. T.* fethedilmek eylemi.

fethedilmek *(nsz) Ar. T.* fethetmek eylemine konu olmak, ele geçirilmek.

fethediverme *a. Ar. T.* fethedivermek eylemi.

fethedivermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede fethetmek.

fethetme *a. Ar. T.* fethetmek eylemi.

fethetmek *(-i) Ar. T.* 1 bir ülkeyi ya da bir kenti savaşarak ele geçirmek. 2 *mec.* (gönül vb. için) ele geçirmek, kendine bağlamak, kazanmak. *ör. Güzelimiz herkesi fethetti.*

fetih, -thi *a. Ar.* bir ülkeyi ya da bir kenti savaşarak ele geçirme, savaşarak alma.

fetihname *b. a. Ar. Far. tar.* Osmanlı döneminde, kazanılan yengileri ve savaşla ele geçirilen yerleri yabancı hükümdarlara, hanlara, prenslere, Osmanlı şehzadelerine, valilere vb. bildirmek için padişahların gönderdikleri resmi mektup.

fetiş *a. Fr.* 1 *topb.* ilkel toplumlarda, doğaüstü gücü ve etkisi bulunduğuna inanılan canlı ya da cansız varlık. *eş.* **tapıncak, put**. 2 uğurlu sayılan şey. 3 *mec.* kendisine bir tür tapınma duygusuyla bağlanılan, çok sevilen kimse ya da nesne.

fetişleştirme *a. Fr. T.* fetişleştirmek eylemi.

fetişleştirmek *(-i) Fr. T.* fetiş durumuna getirmek.

fetişist, -ti *a.* ve *s. Fr.* 1 fetişi olan, fetişizmi uygulayan (kimse). *eş.* **tapıncakçı**. 2 *ruhb.* fetişizme[2] düşkün (kimse).

fetişizm *a. Fr.* 1 *topb.* ilkel toplumlarda doğaüstü gücü ve etkisi olduğuna inanılan canlı ya da cansız varlıklara tapma biçimindeki eylemlerin tümü. *eş.* **tapıncakçılık**. 2 *ruhb.* karşı cinsin giysi ve benzeri eşyasıyla cinsel doyuma ulaşma biçimindeki cinsel sapkınlık. 3 *mec.* bir şeye karşı duyulan, inanç niteliğine varan derin, aşırı saygı.

fetret, -ti *a. Ar. esk. tar.* 1 iki peygamber ya da hükümdar arasında peygambersiz ya da hükümdarsız geçen süre. 2 Müslümanlığa göre,

Hazreti İsa ile Hazreti Muhammet arasını kapsayan peygambersiz zaman. **3** iki olay arasındaki zaman. **4** bir ülkede, hükümet gücünün gevşediği, zayıfladığı bir dönemde, toplum düzeninin yeniden sağlanmasına değin geçen süre.

fettan *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** ara açıcı, arabozucu. **2** *mec.* (kadın için) gönül çelen, ayartıcı, cilveli.

fettanca *s.* ve *be. Ar. T.* fettana yaraşır bir biçimde.

fettanlaşabilme *a. Ar. T.* fettanlaşabilmek eylemi.

fettanlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* fettanlaşmak elinde olmak, fettanlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fettanlaşma *a. Ar. T.* fettanlaşmak eylemi.

fettanlaşmak *(nsz) Ar. T.* fettan bir duruma gelmek.

fettanlık *a. Ar. T.* fettan olma durumu.

fetva *a. Ar.* (. -) *tar.* İslam hukukuyla ilgili bir konunun, bir sorunun dinsel hukuk kurallarına göre çözümünü açıklayan, şeyhülislamca ya da müftüce verilen hüküm, yanıt. **fetva vermek** (ya da **çıkarmak**) **1)** bir işle ilgili yargıda bulunmak, bir işin yapılmasına olur vermek. **2)** *mec.* bir konuda, gereksiz yere, buyruk verir gibi konuşmak.

fetvacı *s. mec.* gereksiz buyruklar veren (kimse).

fetvahane *b. a. Ar. Far.* (. - - .) *tar.* Osmanlı döneminde şeyhülislam kapısı.

feveran *a. Ar.* (. . -) **1** *esk.* fışkırış, kaynayış. **2** birdenbire öfkelenme. **feveran etmek** ansızın öfkelenmek.

fevk, -ki *a. Ar. esk.* üst, yukarı.

fevkalade *s. Ar.* (.' . - .) **1** alışılmışın üstünde olan, görülmedik, işitilmedik, beklenmedik, alışılmadık. *eş.* **olağanüstü**. **2** *be.* pek çok, aşırı. **3** *ünl.* çok üstün, çok iyi.

fevkaladelik *a. Ar. T.* alışılmıştan, olağandan çok değişik ve üstün olma durumu. *eş.* **olağanüstülük**.

fevkalbeşer *s. Ar.* (**l** ince okunur) (.' . . .) *esk.* **1** ➻ **insanüstü**. **2** *a.* üstün nitelikli insan.

fevri *s. Ar.* (. -) *esk.* birdenbire ve düşünmeksizin yapılan (davranış), pek düşünmeden! ansızın öfkelenen, sinirlenen, böyle davranan (kimse).

fevrilik *a. Ar. T.* fevri olma durumu.

feyiz, -yzi *a. Ar. esk.* ➻ **verimlilik**.

feyizli *s. Ar. T.* ➻ **verimli**.

feza *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **uzay**.

fezleke *a. Ar. esk.* **1** **özet**. **2** *huk.* karar özeti. **3** *huk.* soruşturma evrakı.

fıçı *a. Yun.* **1** hafifçe eğmeçli ensiz tahtaların yan yana bir araya getirilip çemberlerle tutturulmasıyla oluşturulmuş, yuvarlak, orta bölümü şişkin, altı ve üstü düz kap. **2** sactan da yapılabilen bu biçimde kap. **3** bir fıçının alabildiği ölçü. *ör. İki fıçı şarap geldi.* **fıçı balığı** fıçıya istif edilmiş balık tuzlaması. **fıçı gibi** bodur ve şişman (kimse).

fıçıcı *a. Yun. T.* fıçı yapan ya da satan kimse.

fıçıcılık *a. Yun. T.* fıçı yapıp satma işi.

fıçılama *a. Yun. T.* fıçılamak eylemi.

fıçılamak *(-i) Yun. T.* fıçıya doldurmak, fıçıya koymak.

fıçılanabilme *a. Yun. T.* fıçılanabilmek eylemi.

fıçılanabilmek *(nsz) Yun. T.* fıçılanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fıçılanma *a. Yun. T.* fıçılanmak eylemi.

fıçılanmak *(nsz) Yun. T.* fıçıya doldurulmak, fıçıya konulmak.

fıçılatabilme *a. Yun. T.* fıçılatabilmek eylemi.

fıçılatabilmek *(-i, -e) Yun. T.* fıçılatmak elinde olmak, fıçılatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fıçılatma *a. Yun. T.* fıçılatmak eylemi.

fıçılatmak *(-i, -e) Yun. T.* **1** fıçılanmasını sağlamak. **2** fıçılamak eylemini yaptırmak.

fıçılayabilme *a. Yun. T.* fıçılayabilmek eylemi.

fıçılayabilmek *(-i) Yun. T.* fıçılamak elinde olmak, fıçılama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fıkdan *a. Ar.* (. -) *esk.* bulunmama durumu, eksiklik, yokluk.

fıkıh, -khı *a. Ar. esk.* İslam hukuku.

fıkırdak *s. mec.* oynak, cilveli (kadın).

fıkırdaklık *a.* fıkırdak olma durumu, oynaklık, cilve.

fıkırdama *a.* fıkırdamak eylemi.

fıkırdamak *(nsz)* **1** (sıvı) fıkır fıkır kaynamak. **2** *mec.* (kadın için) oynaklık etmek, cilvelenmek.

fıkırdaşma *a.* fıkırdaşmak eylemi.

fıkırdaşmak *(nsz)* (kadın için) oynakça davranışlarda bulunmak.

fıkırdatma *a.* fıkırdatmak eylemi.

fıkırdatmak *(-i)* **1** fıkır fıkır kaynatmak. **2** *mec.* cilve yapmasına yol açmak.

fıkırdayış *a.* fıkırdamak eylemi ya da biçimi.

fıkır fıkır *ik. be.* **1** suyun, ses çıkararak kaynarken aldığı durumu ya da bir sıvının kaynayışını anlatır. **2** *mec.* (kadın için) oynak, cilveli. **fıkır fıkır kaynamak 1)** kaynarken fıkır fıkır ses çıkarmak. **2)** *mec.* (bir şeyden bir yerde) pek çok bulunmak, kaynaşmak. *ör. Elmada kurtçuklar fıkır fıkır kaynıyordu.*

fıkırtı *a.* kaynayan suyun çıkardığı ses.

fıkra *a. Ar.* **1** güldürücü ve güldürürken düşündürücü, şakalı öykücük. *ör. Nasrettin Hoca'dan birkaç fıkra anlattı.* **2** *yaz.* gazetelerin belli sütunlarında ve sürekli aynı başlık altında, güncel olayları, konuları bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan, köşe yazısı olarak da adlandırılan, yoğun anlatımlı yazı türü. **3** ➻ **bölümce**[2].

fıkracı *a. Ar. T.* **1** fıkra anlatan kimse. **2** fıkra[2] yazarı.

fıkracılık *a. Ar. T.* fıkra anlatma ya da bir gazetede fıkra yazma işi.

fıkrama *a. ha.* fıkramak eylemi.

fıkramak *(nsz) ha.* (herhangi bir yiyecek) mayalanarak ekşimek.

fıkratma *a. ha.* fıkratmak eylemi.

fıkratmak *(-i) ha.* fıkramasına yol açmak. *ör. Aşırı sıcak yemeği fıkratmış.*
fıldır fıldır *ik. be.* hızlı ve sürekli bir biçimde, çabuk ve durmaksızın. *ör. Kedi odada fıldır fıldır dolaşıyordu.*
fıldırma *a. ha.* fıldırmak eylemi.
fıldırmak *(-i) ha.* döndürerek, savurarak atmak, savurup bir yana atmak, kaldırıp atmak, fırlatmak.
fındık *a. Yun. bitb.* **1** kayıngillerden, kuzey yarımkürenin ılık yerlerinde ve Türkiye'nin daha çok Karadeniz Bölgesi'nde yetişen, boyu 3-4 metreyi bulabilen, yürek biçiminde, tüylü ve kenarları çift dişli yaprakları olan bir ağaççık. **2** bu ağaççığın sert bir kabuk içinde bulunan, yağlı ve nişastalı, çok değerli ürünü. **3** *arg.* hileli zar. **4** *arg.* başkalarının cinsel ilgisini çekecek biçimde davranan ama ilişkiye yanaşmayan kimse. **fındık altını 1)** Osmanlı döneminde kullanılmış olan, kenar süsleri fındığa benzediği için bu adla anılan altın sikke. **2)** *mec.* küçük ve değerli şey. **fındık kabuğunu doldurmaz** hiçbir önemi olmayan, üzerinde durmaya değmez, değersiz, çok küçük. *ör. Fındık kabuğunu doldurmaz bir sözden olay çıktı.* **fındık kırmak** *mec.* çapkınlık yapmak. **fındık kömür** kömürü iriliğine göre ayırmaya yarayan eleğin deliklerinin çapı büyüklüğündeki kömür parçası. **fındık yuvası** tombul ellerin üst yüzünde görülen, parmak diplerinde bulunan küçük çukurluklar. **fındık zoka** balık avlamakta kullanılan, fındık biçimindeki zoka.
fındıkbiti, -ni *b. a. Yun. T. hayb.* kınkanatlılardan, fındıkkurdu adı verilen kurtçuklarıyla fındık ürününe çok büyük zarar veren, uzun gagalı böcek.
fındıkçı *a. Yun. T.* **1** fındık yetiştiren ya da satan kimse. **2** *s. mec.* (kadın için) oynak, cilveli.
fındıkçılık *a. Yun. T.* **1** fındık yetiştirme ya da satma işi. **2** *mec.* (kadın için) oynaklık, cilvelilik.
fındıkfaresi, -ni *b. a. Yun. Ar. hayb.* kemiricilerden, fındık bahçelerinde çok zarara yol açan, sırtı kırmızımsı sarı ya da boz renkli, kuyruğu uzun ve az tüylü, küçük bir memeli türü.
fındıki *s. Yun. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) fındık kabuğunun renginde, açık kahverengi.
fındıkkabuğu, -nu *b. a. Yun. T.* fındığın kabuğunun rengine benzer bir kahverengi.
fındıkkıran *b. a. Yun. T.* fındık, ceviz gibi kabuklu yemişlerin kabuğunu kırmaya yarayan, metalden yapılmış, penseye benzer biçimde bir araç.
fındıkkurdu, -nu *b. a. Yun. T. hayb.* **1** fındıkbitinin, fındık[2] içine girerek onun hastalanıp dökülmesine, değerini yitirmesine yol açan kurtçuğu. **2** *mec.* ufak tefek, tombul ve canlı (kadın). **fındıkkurdu gibi** (kadın için) ufak tefek ve tombulca.
fındıklı *a. Yun. T. ha.* yerel olarak dokunan küçük kareli bir kumaş.
fındıklık *a. Yun. T.* fındık[1] yetiştirilen, fındık ağaçlarının bol olduğu yer, fındık korusu.
fındıksıçanı, -nı *b. a. Yun. T. hayb.* ➻ **fındıkfaresi.**
fır *be.* **1** fırıl fırıl. **2** *a. arg.* (erkek çocuk ya da delikanlı için, fırlama[2,3] sözcüğünün kısaltılmışı olarak) anasının gözü, çok akıllı, cingöz, fırlama, piç. **(birinin çevresinde) fır dönmek** bir kimseye yaranmak ya da yardımcı olmak için üstün çaba harcamak.
fırça *a. Yun.* **1** bir araya getirilerek bir sapa tutturulmuş kıllardan ya da kıla benzer başka tellerden oluşturulmuş, bir şeyin tozunu, kirini gidermek ya da bir şeyi boyamakta, bir şeye cila sürmekte kullanılan araç. **2** *mec.* resim yapma sanatı ve biçimi. **3** *arg.* azar, paylama. **fırça atmak** *arg.* fırça çekmek, azarlamak, paylamak. **fırça çekmek** *arg.* kendinden alt aşamadaki ya da küçük birini uzun boylu azarlamak, uzun uzun paylamak. **fırça gibi** dik, sık ve sert (saç, sakal). **fırça yemek** *arg.* azarlanmak, paylanmak. *ör. Oğlan babasından iyi bir fırça yedi.*
fırçacı *a. Yun. T.* fırça[1] yapıp satan kimse.
fırçacılık *a. Yun. T.* fırça[1] ve fırçaya benzer araçların yapım ve satımı işi.
fırçalama *a. Yun. T.* fırçalamak eylemi.
fırçalamak *(-i) Yun. T.* **1** temizlemek ya da parlatmak için bir şeye fırça[1] sürtmek. **2** (avcı, av ya da av köpeği için) sık ve bataklık ormandan geçmek. **3** *arg.* kendinden alt aşamada bulunan ya da küçük birini uzun boylu azarlamak, fırça çekmek.
fırçalanabilme *a. Yun. T.* fırçalanabilmek eylemi.
fırçalanabilmek *(nsz) Yun.T.* fırçalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ayakkabılar akşamdan fırçalanabilir, boyanabilirdi.*
fırçalanış *a. Yun. T.* fırçalanmak eylemi ya da biçimi.
fırçalanma *a. Yun. T.* fırçalanmak eylemi.
fırçalanmak *(nsz) Yun.T.* **1** fırça[1] ile ovulmak ya da temizlenmek. **2** *arg.* kendinden üst aşamada ya da büyük bir kimsece uzun uzun azarlanmak, fırça yemek.
fırçalatma *a. Yun. T.* fırçalatmak eylemi.
fırçalatmak *(-i, -e) Yun. T.* fırçalamak eylemini yaptırmak.
fırçalayabilme *a. Yun. T.* fırçalayabilmek eylemi.
fırçalayabilmek *(-i) Yun. T.* fırçalamak elinde olmak, fırçalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
fırçalayış *a. Yun. T.* fırçalamak eylemi ya da biçimi.
fırçalayıverme *a. Yun. T.* fırçalayıvermek eylemi.
fırçalayıvermek *(-i) Yun. T.* çabucak ya da kısa sürede fırçalamak.
fırçalık *a. Yun. T.* ressamlarca kullanılan, teneke den yapılmış, kesik koni biçiminde, içinde tel süzgeç bulunan, fırçaların temizlenmesine yarayan kap.

fırdolayı *be.* çevresini tümüyle çevirecek biçimde, çepeçevre. *ör. Evi fırdolayı döndü ama kediyi yakalayamadı.*

fırdöndü *b. a.* **1** zincir ya da ipin bağlanma olan yerlerine konulan, birinin dönmesi durumunda ötekinin dönmesini önlemek için uç uca getirilerek serbest bir eksenle bağlanmış çift halka. **2** tunçtan yapılmış, altı köşeli ve topaç gibi çevrilerek oynanan bir kumar zarı. **3** *den.* bir zincire bağlı olarak birden çok çapa atıldığında, çapaların birbirine dolaşmasını önlemek için, tekne zinciriyle çapaların bağlandığı zincir arasına konulan metal araç. **4** *s. mec.* görüş ve düşüncesini sık sık değiştiren (kimse).

fırdöndülü *b. s.* fırdöndüsü[1,3] olan.

fırdöndülük *b. a. mec.* fırdöndü[4] olanın niteliği. *ör. Onun belirgin özelliği fırdöndülüktür.*

fır fır *ik. be.* ➻ **fırıl fırıl**.

fırfır *a.* giysi, perde ve benzeri şeylerin kenarlarına dikilen, kırmalı ya da büzgülü süs. *eş.* **farbala**.

fırfırlı *s.* fırfırı olan.

fırıldak *a.* **1** bir sap üzerinde tutturulan ve rüzgârla bir eksen çevresinde dönen tekerlek biçiminde, kâğıttan yapılmış çocuk oyuncağı. **2** hava girsin diye oda ya da mutfak pencerelerinin camlarına takılan, çember biçiminde, kanatlı araç. **3** ocak ya da sobanın iyi çekmesini sağlamak için, bacaya ya da soba borusunun yapının dışındaki bölümünün tepesine takılan, rüzgârın gittiği yöne dönebilecek biçimde yapılmış şapka. **4** *mec.* aldatıcı gizli davranış, dolap[3], düzen[8], hile. **5** *mec.* dönek. **6** *ha.* topaç. **fırıldak çevirmek** (ya da **döndürmek**) *mec.* yapmak istediği işler için gizli ve hileli yollara başvurmak. **fırıldak gibi** verdiği sözden, öne sürdüğü görüşten sık sık dönen, sık sık düşünce değiştiren, güvenilmez (kimse).

fırıldakçı *a.* **1** fırıldak[1] yapan ya da satan kimse. **2** *mec.* amacına ulaşmak, işini yürütmek için aldatıcı gizli davranışlara, yollara başvuran, dolap[3] çeviren, düzenci, hileci kimse.

fırıldakçılık *a. mec.* düzen çevirme işi, hilecilik, dolapçılık, düzencilik.

fırıldakçiçeği, -ni *b. a. bitb.* ➻ **çarkıfelek**[1].

fırıldaklaşma *a.* fırıldaklaşmak eyelemi.

fırıldaklaşmak *(nsz) mec.* dönekleşmek.

fırıldanma *a.* fırıldanmak eylemi.

fırıldanmak *(nsz)* fırıl fırıl dönmek.

fırıldatma *a.* fırıldatmak eylemi.

fırıldatmak *(-i)* fırıl fırıl döndürmek, fırıl fırıl çevirmek.

fırıl fırıl *ik. be.* (bir şey) hızla ve sürekli biçimde dönerek, hızla ve sürekli döner bir biçimde. *ör. Bahçede serçeyi izleyen kedinin gözleri fırıl fırıldı.*

fırın *a. Osm.* **1** tavanı tonoz biçiminde, önünde bir kapakla kapanabilen tek açıklık bulunan, içinde genellikle odun yanan, her yanda aynı derecede ısı oluşturarak ekmek, pasta ve benzeri yiyecekler pişirmeye yarayan ocak. **2** böyle bir ocağı bulunan ve ekmek vb. pişirip satan işyeri. *ör. Köşedeki fırından iki ekmek aldık.* **3** elektrikle ya da doğalgaz, likit gaz gibi bir yakıt kullanan ısı verici bir düzenekle çalışan, yiyecekleri pişirmeye ya da gerektiğinde ısıtmaya yarayan aygıt. **4** bir maddenin, fiziksel ya da kimyasal bir değişime uğratılması için içinde ısıtıldığı aygıt. **5** bira yapımında, içinde çimlendirilmiş arpa kurutulan kule biçiminde yapı. **6** *s.* fırında pişirilmiş (yiyecek). *ör. Akşama kuzu fırın var.* **(...) fırın ekmek yemesi gerek** (ya da **lazım**) (bir kimsenin bir duruma, bir niteliğe erişmesi için) pek çok çalışması, çok emek harcaması gerekir. *ör. Onun beni tavlada yenmesi için daha bir fırın ekmek yemesi gerek.* **fırın gibi** aşırı ölçüde sıcak (yer).

fırıncı *a. Osm. T.* fırın[2] işleten kimse.

fırıncılık *a. Osm.T.* fırın[2] işletme işi, fırıncının mesleği.

fırınlama *a. Osm. T.* fırınlamak eylemi.

fırınlamak *(-i) Osm. T.* **1** pişirmek için fırına koymak. **2** fırında kurutmak.

fırınlanabilme *a. Osm. T.* fırınlanabilmek eylemi.

fırınlanabilmek *(nsz) Osm. T.* fırınlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fırınlanış *a. Osm. T.* fırınlanmak eylemi.

fırınlanma *a. Osm. T.* fırınlanmak eylemi.

fırınlanmak *(nsz) Osm. T.* **1** pişmek üzere fırına konulmak, fırında pişirilmek. **2** fırında kurutulmak.

fırınlatma *a. Osm. T.* fırınlatmak eylemi.

fırınlatmak *(-i, -e) Osm. T.* fırınlamak eylemini yaptırmak.

fırınlayabilme *a. Osm. T.* fırınlayabilmek eylemi.

fırınlayabilmek *(-i) Osm. T.* fırınlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fırınlı *s. Osm. T.* fırında kurutulmuş. *ör. Fırınlı parke iyi olur.*

fırınlık *s. Osm. T.* bir fırın miktarında olan. *ör. İki fırınlık yemek yapmıştı.*

fırka *a. Ar. esk.* **1** *ask.* ➻ **tümen**[2]. **2** (siyasal) parti.

fırkacı *s. Ar. T. esk.* ➻ **partici**.

fırkacılık *Ar. T. esk.* ➻ **particilik**.

fırkata *a. İt.* (. ' .) *esk. den.* on ya da on beş çift kürekli, eski bir savaş gemisi.

fırlak *s.* dışarı doğru fırlamış durumda olan, fırlamış, çıkmış, çıkık. *ör. Oğlan, fırlak dişli, sekiz on yaşlarındaydı.*

fırlaklık *a.* fırlak olma durumu.

fırlama *a.* **1** fırlamak eylemi. **2** *ha. mec.* arsız, terbiyesiz çocuk. **3** *arg.* (çocuk ya da delikanlı için) anasının gözü, çok akıllı, cingöz, cin gibi, piç.

fırlamak *(nsz)* **1** bulunduğu yerden ansızın çıkmak, birdenbire ayrılmak, hızla yerinden kalkmak, ansızın bir yana atılmak, birdenbire yerinden çıkmak, ansızın yerinden kopmak.

ör. Kalem elimden fırladı. Çocuk arabanın önüne fırladı. Babam sokağa fırladı. Çatıdan kiremitler fırladı. **2** bulunduğu yerden ileriye doğru, olağan görünüşüne aykırı bir çıkıntı yapmak. *ör. Göğsü öne fırlamış, omuzu yana kaymıştı.* **3** fiyatı aşırı ölçüde ve birdenbire yükselmek. *ör. Balık fiyatları fırladı.*

fırlamalaşma *a. arg.* fırlamalaşmak eylemi.

fırlamalaşmak *(nsz) arg.* çok cingözleşmek, cin gibi olmak.

fırlamalık *a. arg.* fırlamaya yaraşır davranış.

fırlandırma *a. ha.* fırlandırmak eylemi.

fırlandırmak *(-i) ha.* **1** döndürmek, dolaştırmak. **2** gezdirmek, dolaştırmak.

fırlanış *a.* fırlanmak eylemi ya da biçimi.

fırlanma *a. ha.* fırlanmak eylemi.

fırlanmak *(nsz) ha.* **1** dönmek. **2** dolaşmak, gezmek. **3** dolanmak.

fırlatabilme *a.* fırlatabilmek eylemi.

fırlatabilmek *(-i)* fırlatmaya gücü yetmek, fırlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fırlatılabilme *a.* fırlatılabilmek eylemi.

fırlatılabilmek *(nsz)* fırlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fırlatılış *a.* fırlatılmak eylemi ya da biçimi.

fırlatılıverme *a.* fırlatılıvermek eylemi.

fırlatılıvermek *(nsz)* çabucak fırlatılmak.

fırlatılma *a.* fırlatılmak eylemi.

fırlatılmak *(nsz)* fırlatmak eylemine konu olmak, atılmak. *ör. Köpeğe birkaç taş fırlatılınca hayvan kaçtı.*

fırlatış *a.* fırlatmak eylemi ya da biçimi.

fırlatıverme *a.* fırlatıvermek eylemi.

fırlatıvermek *(-i)* ansızın, çabucak fırlatmak.

fırlatma *a.* **1** fırlatmak eylemi. **2** *sp.* kol ve bacağın, vücudun orta çizgisinden türlü yönlere ve son eklemine değin, hızla ve gergin bir biçimde açılması (uzaklaştırılması). **3** *coğr.* yanardağların, etkinlikleri sırasında gazların basıncıyla, katı ya da yarı erimiş maddeleri havaya savurması.

fırlatmak *(-i)* hızla uzağa atmak. *ör. Birbirinizin kafasına kitap fırlatmak hoş değildir.*

fırlayabilme *a.* fırlayabilmek eylemi.

fırlayabilmek *(nsz)* fırlamak elinde olmak, fırlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fırlayayazma *a.* fırlayayazmak eylemi.

fırlayayazmak *(nsz)* fırlayacakmış gibi olmak, az kalsın fırlamak.

fırlayış *a.* fırlamak eylemi ya da biçimi.

fırlayıverme *a.* fırlayıvermek eylemi.

fırlayıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak fırlamak.

fırsat, -tı *a. Ar.* bir şeyin yapılmasına elverişli ve uygun düşen zaman, durum ya da koşul, değerlendirilmesi gereken durum, olanak, zaman. **fırsat aramak** (ya da **beklemek** ya da **gözlemek** ya da **kollamak**) yapmak istediği iş için uygun bir zaman, durum ya da koşul oluşmasını beklemek, en elverişli durumu, koşulu, zamanı kollamak, gözlemek. **(bir şeyi) fırsat bilmek** bir şeyden, belli bir amaçla, hemen yararlanmak. **fırsat bu fırsat** "yararlanılacak en uygun durum ve zaman şimdi, daha iyi bir olanak bir daha çıkmaz" anlamında kullanılır. **fırsat bulmak** elverişli, uygun zaman, olanak elde etmek. **fırsat düşkünü** uygun durum bulunca kötülük yapan, kötülük yapmak için her fırsattan yararlanan (kimse). **fırsat düşmek** (ya da **çıkmak**) uygun bir durum doğmak, bir olanak çıkmak. *ör. Elime iyi bir fırsat düşünce yapacağım.* **fırsat vermek** bir işi yapmak için birine uygun, elverişli koşulu, olanağı sağlamak. **fırsat vermemek** hiç göz açtırmamak, hiç zaman bırakmamak. *ör. İşlerim hiç fırsat vermiyor ki dinlenebileyim.* **fırsat yoksulu 1)** elinde olanak, uygun durum geçmediği için zararsız gibi görünen, fırsat düşürünce kötülük yapacağı bilinen (kimse). **2)** ➻ **fırsat düşkünü**. **fırsatı ganimet bilmek** oluşan uygun durumu sevinçle karşılayıp ondan hemen ve en iyi bir biçimde yararlanmak. **fırsatı kaçırmamak** elverişli durumdan, olanaktan hemen yararlanmak, çıkan olanağı değerlendirmek. **fırsatını düşürmek** uygun zamana getirmek, olanak bulmak. *ör. Fırsatını düşürünce her iş yapılır.* **fırsattan istifade** *be.* çıkan, ele geçirilen fırsattan, olanaktan yararlanarak. **fırsattan istifade etmek** ele geçirilen olanaktan yararlanmak, çıkan olanağı değerlendirmek.

fırsatçı *s. Ar. T.* yararlanabileceği en uygun zamanı bekleyen, uygun zaman kollayan, uygun zaman buldu mu her şeyi yapabilen (kimse).

fırsatçılık *a. Ar. T.* **1** fırsatçı olma durumu. **2** fırsatçının davranışı. **fırsatçılık etmek** fırsatçıya yaraşır bir biçimde davranmak.

fırt *a. arg.* (sigara ya da içki) bir solukta çekilecek ya da bir yudumda içilecek miktar, (bir) solukluk, (bir) yudumluk, (bir) içimlik. *ör. Rakıdan bir fırt alayım.* **(bir) fırt çekmek** (ya da **almak**) *arg.* (sigara ya da içkiden) bir nefes çekmek ya da bir yudum içmek. **fırt fırt** *ik. be.* (girip çıkma, yer değiştirme için) olur olmaz zamanda, ikide bir, boyuna, sürekli bir biçimde. *ör. Herkesin fırt fırt girip çıktığı yerlerde duramam.*

fırtık *s. ha.* (kadın için) hoppa, oynak.

fırtıklık *a.* fırtık olma durumu, özelliği.

fırtına *a. İt.* (. .' .) **1** yeğin yağmur getiren ve kasırgaya dönüşebilecek olan çok güçlü rüzgâr. **2** bu rüzgârın denizde ya da kum çöllerinde oluşturduğu dalgalanma. **3** *mec.* güçlükle atlatılan kötü durum, yeğin karışıklık. *ör. Bu fırtınadan kurtulursak, daha dikkatli olacağız.* **4** *mec.* insanda, karşıt duygu, düşünce ve durumların yarattığı ruhsal sıkıntı, karışıklık. *ör. Onun, içindeki fırtınalar dinmek bilmezdi.* **5** *mec.* gürültülü olay, kavga. *ör. Bu fırtına kimden koptu?* **6** *den.* saatteki hızı genellikle 34-40 mil **(III)** olan rüzgâr. **fırtına çıkmak** çok yeğin ve sert bir rüzgâr esmeye başlamak. **fırtına gibi 1)** ansızın, birdenbire, çok hızlı bir biçimde, hızla. *ör. Ço-*

cuk fırtına gibi sokağa fırladı. **2)** hızlı davranan, ivecen, telaşlı, aceleci (kimse). *ör. Fırtına gibi birine ayak uydurulmaz.* **fırtına kopmak** (ya da **patlamak**) **1)** ansızın çok yeğin ve sert bir rüzgâr esmeye başlamak. **2)** *mec.* (bir yerde) kavga ve gürültü çıkmak.

fırtınakuşu, -nu *b. a. İt. T. hayb.* perdeayaklılardan, açık denizlerde yaşayan, yaklaşık yarım metre yüksekliğinde, tüyleri siyahımsı ya da külrengi, kıvrık gagalı bir kuş.

fırtınakuşugiller *ç. b. a. İt. T. hayb.* omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfına giren bir familya.

fırtınalı *s. İt. T.* **1** çok ve yeğin rüzgârlı, fırtınası olan *ör. Gemi fırtınalı denizde yol alıyordu.* **2** *mec.* çok çekişmeli, coşkularla dolu, çok gürültülü patırtılı, çok kavgalı, sarsıntılı. *ör. Bu fırtınalı yaşamdan iyice bıkmıştı, huzur istiyordu.*

fırtma *a. ha.* fırtmak eylemi.

fırtmak *(nsz) ha.* **1** (herhangi bir şey) yerinden çıkmak. **2** (insan, hayvan) kaçıp gitmek.

fırttırayazma *a. tkz.* fırttırayazmak eylemi.

fırttırayazmak *nsz) tkz.* az kalsın fırttırmak.

fırttırık *s. tkz.* aklını yitirmiş, deli.

fırttırıklık *a. tkz.* fırttırık olma durumu, özelliği.

fırttırıverme *a. tkz.* fırttırıvermek eylemi.

fırttırıvermek *(-i) tkz.* birdenbire sinirlenmek, ansızın öfkelenmek, ansızın fırttırmak.

fırttırabilme *a. tkz.* fırttırabilmek eylemi.

fırttırabilmek *(-i) tkz.* fırttırması olanak içinde olmak ya da fırttırma olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazen fırttırabilir.*

fırttırıverme *a. tkz.* fırttırıvermek eylemi.

fırttırıvermek *(-i) tkz.* ansızın fırttırmak.

fırttırma *a. tkz.* fırttırmak eylemi.

fırttırmak *(-i) tkz.* aklını yitirmek, çıldırmak, delirmek.

fıs fıs *ik. be.* kimsenin duyamayacağı bir biçimde konuşulurken çıkan, fısıltı halindeki sesi anlatır. *ör. Bir köşeye çekilip fıs fıs konuştular.*

fısfıs *b. a.* koku, ilaç ve benzeri sıvıları püskürtmek için kullanılan, bir hazne ve pompadan oluşan araç.

fısfıslama *a.* fısfıslamak eylemi.

fısfıslamak *(nsz)* fısfısla ilaç vb. püskürtmek.

fıs geçmek *(-e) arg.* kimse duymadan söylemek, kulağına fısıldamak.

fısıldama *a.* fısıldamak eylemi.

fısıldamak *(-i, -e)* başkalarının yanında, onların duyamayacağı biçimde alçak bir sesle konuşmak, fıslamak[1]. **fısıldaya fısıldaya** *be.* fısıl fısıl, fısıldayarak.

fısıldanabilme *a.* fısıldanabilmek eylemi.

fısıldanabilmek *(nsz)* fısıldanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fısıldanış *a.* fısıldanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Dedikodunun kulağına fısıldanışı onu neşelendirmişti.*

fısıldanma *a.* fısıldanmak eylemi.

fısıldanmak *(nsz)* başkalarının yanında, kimsenin duyamayacağı denli alçak bir sesle söylenmek. *ör. Kulağına fısıldanan dedikoduya dalıp gitmişti.*

fısıldaşabilme *a.* fısıldaşabilmek eylemi.

fısıldaşabilmek *(nsz; -i, -e)* fısıldaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fısıldaşma *a.* fısıldaşmak eylemi.

fısıldaşmak *(nsz; -i, -e)* başkalarının yanında karşılıklı olarak fısıltı halinde konuşmak.

fısıldayabilme *a.* fısıldayabilmek eylemi.

fısıldayabilmek *(-i, -e)* fısıldama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fısıldayış *a.* fısıldamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onlara bakmıyordu ama fısıldayışlarını duyuyordu.*

fısıldayıverme *a.* fısıldayıvermek eylemi.

fısıldayıvermek *(-i, -e)* ansızın fısıldamak.

fısıl fısıl *ik. be.* kimsenin duyamayacağı denli alçak bir sesle, fısıltı halinde, fısıldayarak.

fısıltı *a.* fısıldarken çıkan, güçlükle duyulabilen ses. **fısıltı gazetesi** toplumun ilgilendiği ama ondan saklanan bir konuyla ilgili olarak kulaktan kulağa yayılan dedikodu ve onun yayılma biçimi. *ör. Bunları fısıltı gazetesi yazıyor, sen duymamışsın.*

fısıltılı *s.* fısıltı halinde olan, fısıltı halinde çıkan. *ör. Fısıltılı bir sesle konuşuyordu.*

fısır fısır *ik. be.* **1** ince bir şey yanarken ya da dar bir delikten su geçerken çıkan sesi anlatır. **2** kimsenin duyamayacağı bir sesle, fısıltı halinde.

fısırtı *a.* ➻ **fısıltı**.

fısırtılı *s.* ➻ **fısıltılı**.

fıskıye *a. Ar.* havuzlarda bir tür süs olarak bulunan ve suyu yukarıya doğru türlü türlü, güzel görünecek biçimlerde fışkırtan, su şırıltısı sağlayan düzenek, havuz ağızlığı.

fıskıyeli *s. Ar. T.* (havuz) fıskıyesi olan.

fıslama *a.* fıslamak eylemi.

fıslamak *(-i, -e)* **1** başkalarının yanında, kimsenin duyamayacağı denli alçak bir sesle konuşmak, fısıldamak. **2** *mec.* gizlice söylemek. *ör. Duyduğunu fıslamak için beni bir kenara çekti.*

fıslanma *a.* fıslanmak eylemi.

fıslanmak *(nsz)* fıslamak eylemi yapılmak.

fıslayabilme *a.* fıslayabilmek eylemi.

fıslayabilmek *(-i, -e)* fıslama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Durumu bana fıslayabilirdin.*

fıstık *a. Far.* **1** yerfıstığı, antepfıstığı, çamfıstığı adı verilen bitkilerin ve bunların ürünlerinin ortak adı. **2** *arg.* güzel (kadın), iyi, hoş (insan), çok güzel (şey). **3** *arg.* düşünme yetisi, akıl, zekâ. *ör. Fıstığını çalıştır biraz.* **fıstığı** (ya da **fıstığını**) **kullanmak** (ya da **çalıştırmak**) *arg.* kafasını, aklını çalıştırmak, düşünmek. **fıstık ezmesi** fıstıktan yapılan bir tür şekerleme. **fıstık gibi** *tkz.* **1)** besili ve canlı, dolgun. *ör. Biraz kendine baksan fıstık gibi olursun.* **2)** *mec.* çok güzel. *ör. Fıstık gibi yazısı var.* **3)** *arg.* çok çekici, çok alımlı, çok güzel (kadın).

fıstıkçamı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* ➻ **çamfıstığı.**
fıstıkçı *a. Far. T.* fıstık yetiştiren ya da satan kimse.
fıstıkçılık *a. Far. T.* fıstık yetiştirme ya da fıstık alıp satma işi.
fıstıkî *s.* ve *a. Far.* (. . -) (**k** kalın okunur) **1** sarıya çalan açık yeşil renk. **2** bu renkte olan, açık yeşil. **fıstıkî makam** *al.* (genellikle yürüyüş için) istifini bozmadan, yavaş yavaş, çok yavaş olarak, ağır ağır.
fıstıklı *s. Far. T.* içinde fıstık bulunan (yiyecek). *ör. Çocuk fıstıklı dondurma istiyor.*
fıstıklık *a. Far. T.* **1** fıstık ağaçları dikilmiş ya da yerfıstığı ekilmiş yer, fıstık bahçesi ya da tarlası. **2** fıstık[2] olma durumu. *ör. Bu fıstıklığınla herkesi etkilersin, büyülersin.*
fış *s. ha.* (fındık, fıstık vb. için) içi boş ya da çürük.
fış fış *ik. be.* ➻ **fışır fışır.**
fışıldamak *(nsz)* ➻ **fışırdamak.**
fışıltı *a.* ➻ **fışırtı.**
fışırdama *a.* fışırdamak eylemi.
fışırdamak *(nsz)* fışır fışır diye sesler çıkarmak.
fışırdatma *a.* fışırdatmak eylemi.
fışırdatmak *(-i)* fışır fışır diye sesler çıkarmasını sağlamak, fışırtı çıkarmasına yol açmak.
fışırdayış *a.* fışırdamak eylemi ya da biçimi.
fışır fışır *ik. be.* ipek kumaş bir yere sürtünürken, su hafif hafif akarken ya da çalılıkta çalılar rüzgârla ya da başka bir nedenle hafif hafif devinirken çıkan ses. *ör. Çalılık fışır fışır ediyordu.*
fışırtı *a.* fışır fışır diye çıkan ses, fışırdama sesi. *ör. Çalılıkta bir fışırtı vardı.*
fışkı *a. Yun.* **1** atgillerin taze dışkısı. **2** *ha. mec.* (kadın için) erkeklerle düşüp kalkan, kötü kadın, orospu.
fışkılama *a. Yun. T.* fışkılamak eylemi.
fışkılamak *(nsz) Yun. T.* **1** (atgiller) fışkısını çıkarmak, dışkılamak. **2** *(-i)* toprağı fışkıyla gübrelemek.
fışkılı *s. Yun. T.* fışkı[1] bulaşmış bulunan, fışkısı olan.
fışkılık *a. Yun. T.* **1** fışkı[1] yığılan, biriktirilen yer, gübrelik. **2** *ha.* fışkı[2] olma durumu ya da fışkıya özgü nitelik.
fışkın *a.* **1** bir ağacın dibinden süren ince, taze dal. **2** asma kütüğünde hereğin üst bölümünde çıkan dal.
fışkırabilme *a.* fışkırabilmek eylemi.
fışkırabilmek *(nsz)* fışkırması olanak içinde olmak ya da fışkırma olasılığı bulunmak.
fışkıran *s.* kendi kendine yukarı doğru çıkan (akışkan) ya da topluca ve gür olarak yetişen (bitki). *ör. Doğada fışkıran sular, fışkıran otlar yaşam verir.*
fışkırdak *a.* **1** sıvıları fışkırtmakta kullanılan araç. **2** laboratuvarlarda yıkama işlerinde yararlanılan, ağzında bulunan iki cam borudan birine üflenince öbüründen su fışkıran bir deney aracı.
fışkırık *a.* su ya da sıvı fışkırtmaya yarayan türlü biçimdeki araçların ortak adı.
fışkırış *a.* fışkırmak eylemi ya da biçimi.
fışkırıverme *a.* fışkırıvermek eylemi.
fışkırıvermek *(nsz)* ansızın, birdenbire ya da kısa sürede fışkırmak.
fışkırma *a.* **1** fışkırmak eylemi. **2** *gökb.* Güneş yüzeyinden uzaya sıcak gaz kütlelerinin fırlaması olayı.
fışkırmak *(nsz)* **1** (gaz ya da sıvılar için) basınç etkisiyle, birdenbire ve hızla yukarıya doğru çıkmak. **2** (bitkiler için) topraktan toplu ve gür bir biçimde çıkmak. *ör. Bu toprağa ne eksen fışkırır.* **3** *mec.* (bir şey bir yerde) çok bol bulunmak, bol bol görünmek. *ör. O, kalbinden sevgi fışkıran, sevecen biriydi.* **fışkıra fışkıra** *ik. be.* fışkırarak.
fışkırtabilme *a.* fışkırtabilmek eylemi.
fışkırtabilmek *(-i)* (su vb. için) fışkırtmak elinde olmak, fışkırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
fışkırtı *a.* fışkıran şeyin çıkardığı ses.
fışkırtıcı *a.* belli bir hızla devinen bir akışkan yardımıyla, başka bir akışkanın boşalmasını sağlayan aygıt. *eş.* **ejektör.**
fışkırtılabilme *a.* fışkırtılabilmek eylemi.
fışkırtılabilmek *(nsz)* fışkırtılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
fışkırtılış *a.* fışkırtılmak eylemi ya da biçimi.
fışkırtılma *a.* fışkırtılmak eylemi.
fışkırtılmak *(nsz)* fışkırmak eylemi yaptırılmak, fışkırması sağlanmak.
fışkırtış *a.* fışkırtmak eylemi ya da biçimi. *ör. Suaygırının suları fışkırtışı çocukları eğlendiriyordu.*
fışkırtıverme *a.* fışkırtıvermek eylemi.
fışkırtıvermek *(-i)* (su vb. için) ansızın, birdenbire fışkırtmak.
fışkırtma *a.* fışkırtmak eylemi.
fışkırtmak *(-i)* (su vb. için) fışkırmasını sağlamak, fışkırmasına yol açmak. **fışkırta fışkırta** *ik. be.* fışkırmasına yol açarak, fışkırtarak.
fıştık *a. ha.* fıştıklamak eylemi. **fıştık vermek** *ha.* birini, bir başkasına karşı kışkırtmak, doldurmak, fitlemek.
fıştıklama *a. ha.* fıştıklamak eylemi.
fıştıklamak *(-i) ha.* bir kimseyi bir başkasına karşı kışkırtmak, doldurmak, dolduruşa getirmek, fitlemek.
fıştıklanma *a. ha.* fıştıklanmak eylemi.
fıştıklanmak *(nsz) ha.* başkasına karşı kışkırtılmak, doldurulmak, fitnelenmek.
fıtık *a. Ar.* **1** *hek.* iç organlardan birinin bir parçasının, çoğunlukla da bağırsağın bir bölümünün, bulunduğu boşluğun çeperlerinde doğal olarak bulunan ya da sonradan olma bir delikten dışarı taşarak deri altında bir şişkinlik oluşturması. **2** *a.* ve *s. arg.* can sıkıcı, sinir bozucu (kimse, durum, şey). **3** *s.* canı sıkılmış, sinirlenmiş (kimse). **fıtık bağı** fıtığı yerinde tutmaya yarayan bağ. **fıtık boğumu** fıtığın küçülmesini, iç organ bölümünün yerine

dönmesini önleyen, zamanla da organ parçasının çürüyüp düşmesine yol açabilen fıtık boynu, fıtığın dar yeri. **(birini) fıtık etmek** *arg.* canını çok sıkmak, çok sinirlendirmek, sinirini bozmak. **fıtık olmak** *arg.* çok büyük sıkıntı duyumsamak, canı çok sıkılmak, çok sinirlenmek.

fıtıklı *s. Ar. T.* fıtığı olan.

fıtrat, -tı *a. Ar. esk.* ➻ **yaradılış**.

fıtri *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **doğuştan**.

fıtriye *a. Ar. esk.* ➻ **doğuştancılık**.

fıttırık *s. arg.* ➻ **fırttırık**.

fıttırma *a. arg.* fıttırmak eylemi.

fıttırmak *(-i) arg.* ➻ **fırttırmak**.

fıyabilme *a. arg.* fıyabilmek eylemi.

fıyabilmek *(nsz) arg.* fıymak elinde olmak, fıyma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fıyadurma *a. arg.* fıyadurmak eylemi.

fıyadurmak *(nsz) arg.* fıymaya başlamak, fıymakta olmak.

fıyıverme *a. arg.* fıyıvermek eylemi.

fıyıvermek *(nsz) arg.* ansızın fıymak.

fıyma *a. arg.* fıymak eylemi.

fıymak *(nsz) arg.* kaçmak, sıvışıp gitmek.

fi *il. Ar.* (-) *esk.* eskiden "-de", "içinde" anlamlarında kimi sözcüklerin ya da söz gruplarının başında kullanılırdı. **fi tarihinde** çok eskiden, oldukça eski bir tarihte, belli olmayan çok eski bir zamanda, bir zamanlar.

fiber *a. İng.* bitki elyafının sıkıştırılmasıyla elde edilen mukavva ya da tahta.

fiberglas *b. a. İng.* camın çok yüksek sıcaklıkta eritilmesiyle elde edilen, plastik maddelerden, özellikle poliyesterden parçalar yapımında sağlamlaştırıcı madde olarak yararlanılan bir madde.

fibrin *a. Fr. yaşb.* kan ve akkan serumunda bulunan, pıhtılaşma sırasında oluşan albüminli bir madde.

fidan *a. Yun.* **1** ağaç ya da ağaççıkların en genç durumda olanı, yeni yetişeni. *ör. Bahçeye meyve fidanları diktik.* **2** ağaç yetiştirilmek üzere, bulunduğu yerden genellikle toprağıyla birlikte çıkarılarak başka yere dikilen genç ağaç. **fidan boylu** (ya da **fidan gibi**) (insan) ince uzun ve biçimli, güzel yapılı.

fidanbiti, -ni *b. a. Yun. T. hayb.* ➻ **yaprakbiti**.

fidancık *a. Yun. T.* küçük fidan.

fidanlık *a. Yun. T.* fidan yetiştirilen yer.

fide *a. Yun.* (.' .) yastıklarda[1] tohumdan yetiştirilen ve büyütülmek, yetişkin duruma getirilmek üzere oradan alınarak başka yerlere dikilebilen körpe sebze ya da çiçek. *ör. Biraz domates ve biber fidesi aldık.*

fideci *a. Yun. T.* fide yetiştirip satan kimse.

fidecilik *a. Yun. T.* fide yetiştirip satma işi.

fideizm *a. Fr. fels.* ➻ **inancılık**.

fideleme *a. Yun. T.* fidelemek eylemi.

fidelemek *(-i) Yun. T.* fide ya da fidan dikmek.

fidelik *a. Yun. T.* **1** fide yetiştirilen bahçe. **2** *s.* fide yetiştirilmek üzere seçilmiş olan, fide olmaya uygun (tohum).

fidye *a. Ar.* ➻ **kurtulmalık**.

fifre *a. Al.* tahtadan yapılan, altı deliği bulunan, ses genişliği iki oktav olan ve yanlamasına çalınan küçük bir flüt.

figan *a. Far.* (. -) *esk.* acıyla inleme. **figan etmek** acıyla bağırıp inlemek, acı acı inlemek.

figür *a. Fr.* **1** (resim ve yontu sanatlarında) varlıkların resimde yer alan görüntüsü ya da yontuda biçimi. *eş.* **beti**. **2** dansta, ölçülü adımlarla beliren ve birleşmesiyle dansı bütünleyen zincirleme hareketlerin her biri, bir dansı oluşturan ve kendine özgü biçimi olan her devinim adımı. **3** *müz.* birbirini izleyerek ritmik ve ezgisel yönden bir bütün oluşturan notalar grubu.

figüran *a. Fr.* **1** *sin.* ve *tiy.* konuşması ve önemli bir durumu olmayan ya da çok az olan rollerde yer alan kimse. **2** *mec.* bir toplulukta, toplu yapılan bir eylemde önemli bir yeri olmayan, sönük kalan, etkisiz olan kimse.

figüranlık *a. Fr. T.* figüran olma durumu.

figüratif *s. Fr.* ➻ **betili**. **figüratif sanat** ➻ **betili sanat**.

figürlü *s. Fr. T.* figürü olan.

fiğ *a. Yun. bitb.* baklagillerden, kuzey yarımkürenin ılıman bölgelerinde yetişen pek çok türü bulunan, gövdesi dört köşeli, yaprakları karşılıklı dizili ve çiçekleri salkım durumunda olan, fasulye biçiminde meyvesi olan ve hayvan yemi olarak yetiştirilen bir yıllık ya da çok yıllık, tırmanıcı, otsu bir bitki.

fihrist, -ti *a. Far.* **1** (bir kitapta) içindekiler. **2** abecesel sıralamalar için kullanılan, kenarında bütün harflerin abece sırasıyla yer aldığı not defteri.

fihristleme *a. Far. T.* fihristlemek eylemi.

fihristlemek *(-i) Far. T.* fihriste geçirmek.

fiil *a. Ar. esk.* **1** davranış, edim, iş, eylem[2,3,4]. **2** *dilb.* ➻ **eylem**[6]. **fiil cümlesi** *dilb.* ➻ **eylem tümcesi**. **fiil kökü** *dilb.* ➻ **eylem kökü**. **fiil tasrifi** *dilb.* ➻ **eylem çekimi**. **fiilden fiil** *dilb.* ➻ **eylemden türeme eylem**. **fiilden isim** *dilb.* ➻ **eylemden türeme ad**.

fiilen *be. Ar.* gerçekten yaparak, eylemli olarak.

fiili *s. Ar.* (. . -) ➻ **edimsel**, **eylemli**, **eylemsel**.

fiilimsi *a. esk. dilb.* ➻ **eylemsi**.

fiiliyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* yapılan, gerçekleştirilen işler, edimler, eylemler.

fikir, -kri *a. Ar.* **1** ➻ **düşün**, **düşünce**. **2** *fels.* ➻ **düşünme**[2]. **3** *esk.* ➻ **kuruntu** . **fikir adamı** herhangi bir düşün alanında kendine özgü düşünceleri olan, düşüncelerine değer verilen kimse. **fikir adamılığı** fikir adamının niteliği. **fikir almak 1)** bir konuyla ilgili olarak bilgi alıp bir görüş edinmek. *ör. Verdiğiniz bilgiyle konu üzerinde fikir almış olduk.* **2)** (birinden) bir konuyla ilgili olarak ne düşündüğünü sorup düşüncesinden yararlanmak. **fikir danışmak** bir konuda bir başkasının görüşünü almak. **fikir edinmek** bir konu üzerinde bilgi alıp bir kanı sahibi olmak. **fikir hürriyeti** ➻ **düşünce özgürlüğü**. **fikir işçisi** gazetecilikte

ya da benzeri alanlarda olduğu gibi, kol gücü yerine kafa gücünü, düşünce gücünü kullanarak çalışan işçi. **fikir jimnastiği** ➻ **beyin jimnastiği, zihin jimnastiği. fikir vermek 1)** bir konuda ne düşündüğünü bildirerek yol göstermek. **2)** (bir şey) bir konuda yol gösterici bilgi edinmeyi sağlamak. *ör. Bu örnek insana bir fikir veriyor.* **fikir yazısı** bir gazete, dergi vb.de yer alan düşünce ağırlıklı yazı. **fikir yormak** bir konu üzerinde enine boyuna düşünmek, kafa yormak. **fikir yürütmek** bir konuda, ne olabileceği ya da nasıl davranmanın daha doğru olacağı yolunda düşünceler üretmek ve bunu söylemek. **fikri şaşmak** *ha.* ne düşüneceğini bilememek, şaşırıp kalmak, şaşırmak. *ör. Bir halk türküsünden: Akşam aşıp gidiyor, fikrim şaşıp gidiyor.* **(birinin) fikrini almak** bir konu üzerinde ne düşündüğünü sorup düşüncesinden yararlanmak. **(birinin) fikrini çelmek** düşüncesini değiştirmesine yol açmak.

fikirsiz *s. Ar. T.* ➻ **düşüncesiz**[1,2].

fikirsizlik *a. Ar. T.* ➻ **düşüncesizlik. fikirsizlik etmek** ➻ **düşüncesizlik etmek.**

fikren *be. Ar.* (.' .) düşünce olarak, düşünce yönünden, düşünerek.

fikri *s. Ar.* (. -) ➻ **düşünsel**[2].

fikrisabit, -ti *b. a. Ar. esk.* ➻ **saplantı.**

fikriyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* düşünceler.

fiksiyon *a. Fr.* gerçekte olmadığı ya da olup olmadığı bilinmediği halde varmış gibi düşünülen şey. *eş.* **yapıntı.**

fikstür *a. İng. sp.* ligde maçların belli ve değişmez tarihleri.

fiktif *s. Fr.* **1** ➻ **düşsel. 2** yalan, uydurma. **3** ➻ **saymaca.**

fil *a. Ar. hayb.* **1** filgillerin hortumlular takımından, Asya'nın ve Afrika'nın sıcak bölgelerinde doğada sürüler halinde yaşayan, otla beslenen, evcilleştirilerek gücünden yararlanılan, genellikle dişleri için avlanan, çok büyük, derisi çok kalın ve genellikle açık kurşun iyle kara arasında değişen, uzun ömürlü memeli hayvan. **2** satrançta yalnızca çapraz hareket edebilen taş. **fil gibi** çok yemek yiyen ya da gövdesiyle, ağırlığıyla fili[1] andıran (kimse). **fil hastalığı** *hek.* insanda altderiye yerleşen türlü asalak kurtların yol açtığı ve kol, ba cak gibi organlarda şişmeye, büyümeye yol açan bir hastalık. **fil yürüyüşü** *sp.* ellerin ve ayakların gergin kol ve bacaklarla birbirine çok yakın basarak oluşturduğu bir yürüyüş biçimi.

filafil *a. Fr.* dokuma sırasında atkı ve çözgüde bir açık bir koyu renk ipliğin art arda kullanıldığı yünlü ya da pamuklu kumaş.

filaman *a. Fr.* elektrik ampullerinde bulunan, akım geçtiğinde akkor durumuna gelen ince, iletken tel.

filan *s., ad.* ve *a.* ➻ **falan. filan falan** (ya da **falan festekiz)** ➻ **falan filan** (ya da **falan festekiz**).

filanca *s.* ve *ad. Ar. T.* ➻ **falanca.**

filanıncı *s. Ar. T.* ➻ **falanıncı.**

filantrop *s.* ve *a. Fr.* insanların iyiliği için çalışan, insanları seven, insansever (kimse).

filariz *a* keten dövmekte kullanılan tokmak.

filarizleme *a.* filarezlemek eylemi.

filarizlemek *(-i)* keteni filarizle döve döve tel durumuna getirmek.

filarmoni *a. Fr.* **1** müziğe karşı duyumsanan, gösterilen güçlü sevgi, müzik sevgisi. **2** müzik dinletileri derneği ya da dinleti orkestrası.

filarmonik *s. Fr.* **1** müziği seven (kimse). **2** müzik tutkunlarının, müziği sevenlerin kurdukları dernekler ya da dinleti dernekleri için kullanılır. **filarmonik orkestra** her tür çalgıların bulunduğu büyük ve önemli orkestra.

filateli *a. Fr.* posta pullarıyla uğraşan bilim, pulculuk.

filatelist, -ti *a. Fr.* posta pullarıyla ilgilenen kimse, posta pulu koleksiyoncusu.

filayağı, -nı *b. a. Ar. T. mim.* eski taş yapılarda görülen çok yüksek ve kalın kâgir ayak.

filbahar *a. Osm.* ➻ **filbahri.**

filbahri *a. Osm. bitb.* taşkırangillerden, anayurdu Çin ve Japonya olan, birkaç metre boya ulaşabilen, ilkyazda ak renkli ve güzel kokulu çiçekler açan, parklarda ve bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen bir ağaççık.

fildekoz *a. Fr.* **1** ince ve sağlam, bir tür pamuk ipliği. **2** *s.* bu iplikten dokunmuş olan.

fildişi, -ni *b. a. Ar. T.* **1** filin[1], kendini savunmakta ya da karşısındakine saldırmakta kullandığı, içi boş, iki uzun ve eğri diş. **2** *gövb.* diştacında ***mine***, köklerde ise ***seman*** adı verilen ve dişin sert bölümünü oluşturan doku. **3** filin dişinin rengi, donuk beyaz renk. **4** *s.* filin dişinin renginde olan, donuk beyaz renkli. **5** *s.* filin dişinden yapılmış olan. *ör. Fildişi saplı bıçağımı yitirdim.* **fildişi gibi** donuk ama güzel bir aklıkta olan (ten). **fildişi karası** fildişi külünden yapılan karaboya. **fildişi kule** *mec.* toplum sorunlarından kaçanların içinde bulunduğu varsayılan düşsel evren. *ör. Ozan fildişi kulesinden çıkmalıdır.* **fildişi kuleye çekilmek** *mec.* toplumsal sorunlardan, gerçeklerden kaçarak, onlara gözlerini kapayarak kendi evreninde yaşamak. **fildişi rengi** *ha.* ➻ **fildişi.**

file *a. Fr.* **1** yün, pamuk vb. ipliklerinden ilmiklerle oluşturulan ağ. **2** alışverişte içine alınan öteberinin konulduğu ağ torba. **3** saçların kabarmasını ve dağılmasını önlemek için başa geçirilen, saç renginde ve ince yapay iplikten örülmüş ağ biçiminde örgü. **file dantel** üzerine dantel motif işlenmiş file işi. **file işi** bir kumaşın atkı ve çözgü iplikleri çekilmek yoluyla oluşturulan delikleri ağa benzer biçimde işleyerek yapılan nakış.

filelması, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* **1** turunçgillerden, anayurdu Hindistan olan bir ağaç. **2** bu ağacın elmaya benzer, yenilen meyvesi.

fileminyon *a. Fr.* sığırın ilk sırt omur kemiklerinin altından çıkarılan iyi nitelikli et.

filenk *a. Yun. den.* deniz teknelerini karaya çekmek ya da denize indirmek, ağır cisimleri bir yerden bir yere kaydırmak için bunların altlarına sürülen yuvarlak ağaç. *eş.* **felek (II)**.
filet, -ti *a. İt. den.* derinliği her yerinde aynı olan sığ deniz alanı.
fileto *a. İt.* (. .' .) kasaplık hayvanların sırtında, bel bölgesi boyunca iki yandaki gevrek ve değerli et. **fileto çıkarmak** kalın kılçıklı balıkları, kılçıklarını, derisini yok ederek temizleyip lop et parçaları durumuna getirmek ya da kasaplık hayvanlardan kemiksiz lop et yapmak.
filfaresi, -ni *b. a. Ar. hayb.* memelilerden, burun bölümü fil hortumu gibi, uzun kuyruklu, kanguru gibi sıçrayabilen bir hayvan.
filgiller *ç. a. Ar. T. hayb.* memeliler sınıfının hortumlular takımının örnek hayvanı fil olan bir familyası.
filhakika *be. Ar.* (.' . - .) (**k**'ler kalın okunur) *esk.* ➻ **doğrusu, gerçekten**.
filigran *a. Fr.* genellikle para ve devletçe çıkarılan kimi değerli kâğıtlarda kullanılmak üzere yapılan kâğıtlarda bulunan, kâğıdın yapımı sırasında dokusuna işlenmiş olan ve ancak ışığa tutulduğunda görülebilen çizgi, resim, yazı gibi bir gizli, özel im.
filigranlı *s. Fr. T.* filigranı olan (kâğıt).
filik *a. ha.* tiftik keçisi ya da yünü.
filika *a. İt.* (. .' .) *den.* gemilerde bulundurulan küçük tekne, sandal.
filikacı *a. İt. T. den.* gemilerde filikalara bakmakla görevli denizci.
filinta *a. Al.* (. .' .) **1** tüfekten daha kısa, elde taşınabilir, kısa ve yivsiz namlulu, ateşli bir silah. **2** *arg.* güzel ve yakışıklı (erkek), erkek güzeli. **filinta gibi** (erkek için) ince ve uzun boylu, yakışıklı.
Filipinli *ö. a.* ve *s.* Güneydoğu Asya'da bir adalar devleti olan Filipinler halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse).
filiskin *a. ha.* ➻ **yarpuz**.
filispit *s.* ve *a. İng. arg.* aşırı sarhoş, zilzurna.
Filistinli *ö. a.* ve *s.* (. .' . .) Filistin halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse).
filiz (I) *a. Yun.* yeni sürmüş olan körpe ve küçük dal ya da yaprak, bitki sürgünü. **filiz gibi** ince ve güzel vücutlu (kimse). **filiz vermek 1)** (bitki) sürgünleri oluşmaya başlamak, filizlenmek. **2)** *mec.* olacağı belli olmak, kendini göstermeye başlamak, uç vermek.
filiz (II) *a. Ar. yerb.* ocaktan çıkarılan, bileşiminde metal bulunan, işlenmemiş mineral topluluğu.
filizcik *a. Yun. T.* (bitki) küçük sürgün.
filizi *s.* ve *a. Yun. Ar.* (. . -) **1** açık yeşil renk, asma filizinin rengi. **2** *s.* açık yeşil renkte olan.
filizkıran *b. a. Yun. T.* mayıs ayı ortalarında çıkan ve bitki filizlerine zarar veren fırtına.
filizleme *a. Yun. T.* filizlemek eylemi.
filizlemek *(-i) Yun. T.* bitkideki gereksiz filizleri kırarak gerekli olanların gelişmelerine olanak hazırlamak.
filizlenebilme *a. Yun. T.* filizlenebilmek eylemi.
filizlenebilmek *(nsz) Yun. T.* filizlenmesi olanak içinde olmak, filizlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bahar geliyor, bitkiler yakında filizlenebilir.*
filizleniş *a. Yun. T.* filizlenmek eylemi ya da biçimi.
filizleniverme *a. Yun. T.* filizlenivermek eylemi.
filizlenivermek *(nsz) Yun. T.* çabucak ya da kısa sürede filizlenmek. *ör. Birkaç gün sıcak olunca bitkiler filizleniverdi.*
filizlenme *a. Yun. T.* **1** filizlenmek eylemi. **2** patates ürününde görülen, yumruların üzerinde ince uzun ve cılız filizler oluşması biçimindeki hastalık.
filizlenmek *(nsz) Yun. T.* **1** (bitki) filiz **(I)** vermek. **2** *mec.* gelişmeye, uç vermeye, büyümeye başlamak. *ör. İçinde yeni sevgiler filizleniyordu.*
filizli *s. Yun. T.* filizi olan.
filkulağı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* yılanyastığıgillerden, anayurdu Amerika'nın tropikal bölgeleri olan, kökü yumrulu bir süs bitkisi.
film *a. İng.* **1** fotoğrafçılıkta, radyografide ve sinemacılıkta görüntü elde etmek için kullanılan, selülozdan üretilmiş, üzeri ışığa duyarlı bir tabakayla kaplı, saydam ve bükülebilir, türlü boyutlarda olabilen yaprak. **2** sinemacılıkta, bir senaryonun elde edilmiş bütün görüntülerini taşıyan şerit ya da şeritlerin tümü. **3** sinema makinesiyle izleyicilere gösterilen yapıt. **4** *arg.* ilginç olay. **5** *arg.* düzenci, hileci kimse. **6** *arg.* şakacı kimse. **7** *arg.* uydurma, yalan. *ör. Onun bütün söylediği film, inanma.* **film çekmek 1)** *sin.* genellikle bir senaryoya dayanarak, bir alıcı aracılığıyla görüntüleri film üzerinde saptamak ya da bir hareketin, bir görünümün sıralı resmini filme aktarmak. **2)** vücudun röntgenini almak. **film çevirmek 1)** *sin.* izleyiciye beyazperdede ya da televizyonda gösterilmek üzere, bir senaryoyu filme almak. **2)** *sin.* böyle bir yapıtın çekilişi sırasında rollerden birini oynamak. **3)** *arg.* ilginç bir olay düzenlemek ya da yaşamak. **4)** *arg.* hileli ya da ciddi olmayan işler yapmak. **5)** *arg.* eğlenerek hoşça vakit geçirmek. **film etmek** *arg.* (bir olayı, durumu) herkese anlatarak yaymak. **film kopmak** *arg.* (sarhoşluk vb. ile) bir yerden sonra olan bitenleri algılamaz duruma gelmek, olan biteni ertesi gün anımsamamak. **film müziği** *sin.* filmin görüntülerine eşlik eden ya da filmin gerekli yerlerinde kullanılan sözsüz müzik. **film olmak** *arg.* herkesin diline düşecek ilginçlikte bir olay geçmek ya da biri böyle bir olay yaşamak. **film oynamak** bir sinema yapıtı bir sinemada gösterilmekte olmak. *ör. Bizim sinemada iki film birden oynuyor.* **film oynatmak** bir filmi bir sinemada göstermek. **film yıldızı** *sin.* herkesçe beğenilen, çok tanınmış sinema oyuncusu. **filme almak 1)** bir

konuyu alıcı[6] aracılığıyla film üzerinde görüntülemek. **2)** *mec.* birinin davranışlarını izleyip gerektiğinde şaka yollu öykünmek. **filmleri yakmak** *arg.* bir işi yüzüne gözüne bulaştırmak, beceriksizlik etmek.

filmci *a. İng. T.* **1** ➻ **sinemacı**. **2** *arg.* düzenci, hileci ya da şakacı kimse.

filmcilik *a. İng. T.* ➻ **sinemacılık**.

filmografi *a. Fr.* bir yönetmen, yapımcı ya da bir oyuncunun çevirdiği, gerçekleştirdiği filmlerin listesi.

filo *a. İt.* (.' .) (**l** ince okunur) **1** bir arada ve bir komuta altında bulunan savaş gemileri ya da uçak topluluğu. **2** belirli tür yük taşıyan ticaret gemilerinin tümü. **3** *arg.* yan yana duran birkaç bitten oluşan bit topluluğu.

filogenez *a. Fr. yaşb.* ➻ **soyoluş**.

filoksera *a. Yun.* (. .' . .) (**l** ince okunur) **1** ➻ **asmabiti**. **2** bağlarda görülen, asmabitinin yol açtığı bir hastalık.

filolog *a. Fr.* (**l** 'ler ince okunur) filolojiyle uğraşan bilgin.

filoloji *a. Fr.* (**l** 'ler ince okunur) **1** bir dilin yazılı belgelerinin dilsel ve tarihsel açıdan incelenmesi. **2** bir toplumun kültürünü dili yoluyla araştıran, inceleyen bilim.

filolojik *s. Fr.* (**l** 'ler ince okunur) filolojiyle ilgili.

filotilla *a. İsp.* (. . .' .) (**l** 'ler ince okunur) torpidolardan oluşan filo[1].

filoz *a. Yun.* balıkçıların ağları su yüzünde tutabilmek için kullandıkları kabaktan, plastik bir maddeden ya da mantardan yapılmış ağ şamandırası.

filozof *a. Fr.* (**l** ince okunur) **1** felsefeyle[1] uğraşan ve felsefe biliminin gelişmesinde katkıları olan, felsefede çığır açan kimse, düşünür. **2** *s. mec.* felsefe yapmaya düşkün (kimse). **3** *s. mec.* sakin ve kendi halinde yaşayan, olaylara kendine özgü yorumlarla bakan, olayları hoşgörüyle karşılayan (kimse).

filozofça *s.* ve *be. Fr. T.* (**l** ince okunur) filozofa yaraşır biçimde, filozof gibi.

filozofi *a. Fr.* (**l** ince okunur) *esk.* felsefe.

filozoflaşma *a. Fr. T.* (ilk **l** ince okunur) filozoflaşmak eylemi.

filozoflaşmak *Fr. T. (nsz)* (ilk **l** ince okunur) *mec.* olaylara hoşgörüyle yaklaşmak özelliğini edinmek, filozof özelliği kazanmak.

filozofluk *a. Fr. T.* (ilk **l** ince okunur) filozof olma durumu.

filtre *a. Fr.* (.' .) **1** ➻ **süzgeç**[2]. **2** ➻ **süzek**[1]. **3** fotoğrafçılıkta, kimi ışıkları tutan cam parça. **filtre etmek** ➻ **süzmek**[1,2].

filtreli *s. Fr. T.* filtre takılmış olan. *ör. Filtreli sigara satışları arttı.*

filtresiz *s. Fr. T.* filtre takılmamış olan.

filum *a. İng. yaşb.* aynı soydan gelen ve kuşaklar boyu sürüp giden, canlıların bölümlenmesinde dalların bir araya gelmesiyle oluşan birlik.

filvaki, -i *be. Ar.* (.' - .) (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **gerçekten**.

Fin *ö. a.* **1** Finlandiya halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* bu halka özgü olan. *ör. Fin yazınını tanımıyoruz.* **Fin hamamı** çok sıcak sudan ve yerden çıkıp hemen çok soğuk yere ve suya girme biçiminde uygulanan, vücudu uyarıcı özelliği olan hamam.*eş.* **sauna**.

final, -li *s. Fr.* **1** sona eren, biten, son. **2** *sp.* elemeli spor yarışmalarında sonucu, kazananı belirten karşılaşma. **3** *a. müz.* bir müzik parçasının bitiş bölümü. **finale kalmak** *sp.* elemeli spor karşılaşmalarında son karşılaşmaya ya da son yarışmaya girme hakkını elde etmek.

finalist, -ti *s. Fr.* **1** ➻ **erekçi** . **2** *sp.* finale kalan (takım, sporcu).

finalizm *a. Fr.* ➻ **erekçilik**.

finanse edilmek *(nsz) Fr. T. eko.* (bir girişim, bir işletme) para ya da kredi yoluyla desteklenmek.

finanse etmek *(-i) Fr. T. eko.* bir girişimi, bir işletmeyi para koyarak, kredi vererek desteklemek, para ve kredi yoluyla işlemesini, gelişmesini sağlamak.

finansman *a. Fr. eko.* bir girişime, bir işletmeye, işleyebilmesi, gelişebilmesi için gereken parayı ve krediyi sağlamak işi.

finansör *a. Fr. eko.* bir girişime para koyan, o işin akçalı yönünü üstlenen kimse ya da kuruluş.

fincan *a. Ar.* **1** çay, kahve gibi genellikle sıcak sıvılar içmekte kullanılan, kulplu ya da kulpsuz küçük kap. **2** elektrik ileten tellerin bağlantı yerlerinin yalıtımında kullanılan, porselenden yapılmış yalıtkan nesne. **3** bir fincanın[1] alabildiği ölçü. **fincan fincan** *ik. be.* üst üste birkaç fincan olarak, pek çok fincan dolusu. *ör. Uyumamak için fincan fincan kahve içmiştim.* **fincan gibi** (göz için) iri ve patlak. **fincan oyunu** eskiden genellikle kadınlarca eğlence olarak oynanan, bir tepsi üzerine ağızları yere gelecek biçimde kapatılmış fincanlardan birinin altına yüzük saklayarak onu bulmaya dayanan oyun.

fincanböreği, -ni *a. Ar. T.* bir tepsi içinde hazırlandıktan sonra fincan ağzı biçiminde bir kalıpla yuvarlak yuvarlak kesilerek yapılan bir tür börek.

fincancı *a. Ar. T.* porselen ve cam fincan, tabak vb. eşya satan kimse. **fincancı katırlarını ürkütmek** kızdırılmaması gereken güçlü kimselere zararı dokunacak, onların hoşuna gitmeyecek bir davranışta bulunmak.

fincanlık *s. Ar. T.* **1** miktarı (herhangi bir sayıda) fincan dolduracak kadar olan. *ör. Birkaç fincanlık kahve kalmış.* **2** herhangi bir sayıda fincanı alabilecek genişlikte olan. *ör. On iki fincanlık tepsi bu işi görür.*

Fince *ö. a.* (.' .) Fin-Ugor dil öbeğinden, genellikle Finlandiya'da konuşulan dil, Fin dili.

fingirdek *s.* çok kırıtkan ve oynak, çok cilveli (kadın).

fingirdeklik *a.* fingirdek olma durumu, fingirdek olanın davranışı.
fingirdeme *a.* fingirdemek eylemi.
fingirdemek *(nsz)* (kadın için) dikkati çekecek denli oynak, cilveli davranmak.
fingirdeşebilme *a.* fingirdeşebilmek eylemi.
fingirdeşebilmek *(nsz; -le)* (kadın ve erkek) fingirdeşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
fingirdeşme *a.* fingirdeşmek eylemi.
fingirdeşmek *(nsz; -le)* (kadın ve erkek) karşılıklı fingirdemek, oynaşmak. *ör. Ağır kızlar erkeklerle fingirdeşir mi?*
fingirdeyebilme *a.* fingirdeyebilmek eylemi.
fingirdeyebilmek *(nsz)* (kadın için) fingirdeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
fingirdeyiş *a.* fingirdemek eylemi ya da biçimi.
fingir fingir *ik. be.* ***fingirdemek*** eylemiyle birlikte kullanılır ve eylemdeki aşırılığı anlatır. *ör. Kadın partide fingir fingir fingirdemekteydi.*
fingirnoz *s. arg. ("fingirdek"ten bozma)* (kadın için) yerinde duramayan, içi kaynayan, fıkır fıkır, oynak, cilveli, fingirdek.
fingirti *a. ha.* oynak, cilveli kadın gülüşü.
finiş *a. İng.* **1** bitme, bitiş. **2** *sp.* bir yarışın sona erdiği yer ya da çizgi, varış. **finişe kalkmak 1)** *sp.* uzun ya da orta uzunluk koşularında, varış çizgisine yaklaşırken hız artırmak. **2)** *mec.* bir işi bitirmek için hızlanmak.
finito *a. İt. arg.* "sona erdi, bitti, sonuna ulaştı, artık yok" vb. anlamlarında kullanılır.
fink atmak *(nsz) tkz.* şurada burada gönlünün istediğince gezip eğlenmek.
fino *a. İt.* (.' .) **1** küçük boylu, çok tüylü, yuvarlak başlı, kısa burunlu bir süs köpeği türü. **2** *arg.* çok iyi nitelikli esrar. **3** *arg.* dalkavuk, yağcı (kimse).
Fin-Ugor *ö. a.* **1** Ural-Altay dillerinden bir dil öbeği. **2** *s.* bu dil öbeğiyle ilgili olan.
fırak, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* ayrılık, ayrılış, ayrılık üzüntüsü.
fıraklı *s. Ar. T. esk.* içe işleyen, üzüntü verici, dokunaklı.
firar *a. Ar.* (. -) **1** kaçma. **2** kaçıp kurtulma. **3** *huk.* bir sanığın, tutuklu ya da hükümlünün gözcülerin denetiminden kurtulması. **firar etmek ➻ kaçmak**. **firara kadem basmak ➻ kaçmak**.
firari *s.* ve *a. Ar.* (. - -) kaçmış olan, kaçak (kimse).
firavun *a. Ar.* **1** *tar.* Eski Mısır'ın tek buyurganı olan ve bir Tanrı gözüyle bakılan hükümdarlarına verilen ortak san. **2** *mec.* kötü yürekli, acımasız kimse. **3** iskambil kâğıtlarıyla oynanan bir oyun.
firavunca *be. Ar. T.* firavuna[2] yakışır bir biçimde, acımasızca.
firavunfaresi, -ni *b. a. Ar. hayb.* etçillerden, Afrika'da ve özellikle Mısır'da çok bol olarak yaşayan, kedi iriliğinde, yeşile çalar kızılımsı külrenginde, timsah yumurtaları ve yılanlarla beslenen bir hayvan.
firavuninciri, -ni *b. a. Ar. Far.* **➻ frenkinciri**.
firavunlaşabilme *a. Ar. T.* firavunlaşabilmek eylemi.
firavunlaşabilmek *(nsz) Ar. T. mec.* firavunlaşması olanak içinde olmak, firavunlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanın bu kadar firavunlaşabileceğini düşünemezdim.*
firavunlaşma *a. Ar. T.* firavunlaşmak eylemi.
firavunlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* kötü yürekli, acımasız bir insan olmak.
firavunluk *a. Ar. T.* **1** firavun[1] olma durumu. **2** firavunun[1] görevi. **3** *mec.* kötü yüreklilik, acımasızlık. **firavunluk etmek** *mec.* firavuna yaraşır bir biçimde davranmak, firavunlaşmak.
fire *a. Yun.* (.' .) *tic.* ambalajlanmadan taşınan ya da depolanan her türlü ticaret malında kuruma, dökülme, bozulma gibi nedenlerle ağırlık yitimi ya da eksilme. **fire vermek 1)** yaş iken ağır olan nesne, kuruma dolayısıyla ağırlıkça eksilmek. **2)** içinde ezikleri, çürükleri, işe yaramazları bulunan nesne, ayıklanma sonunda azalmak. **3)** (genel olarak) eksilmek. *ör. Topluluğumuz iki fire verdi.*
firez *a. ha.* ekin biçildikten sonra toprakta kalan köklü sap ya da ekini biçilmiş durumdaki tarla. *eş.* **anız**. **firez gibi** *ha.* çok zayıf (kimse). **firezine ekmek** *ha.* ekin biçildikten sonra tarlayı yeniden sürüp ekmek.
firfiri *a. Ar.* (. . -) **1** parlak kırmızı renk. **2** *s.* parlak kırmızı renkli, bu renkte olan.
firik *a. Ar. ha.* **1** olgunlaşmaya başlayan tahıl. **2** olgunlaşmaya başlayan buğday başağı ya da mısır koçanının közde pişirilmişi. **3** genç, taze, körpe, ferik. **firik olmak** *ha.* (tahıl) olgunlaşmaya başlamak, firik[1] durumuna gelmek.
firikleşme *a. ha.* firikleşmek eylemi.
firikleşmek *(nsz) ha.* (tahıl) firik[1] durumuna gelmek, olgunlaşmaya başlamak.
fırkat, -ti *a. Ar. esk.* ayrılık acısı, üzüntüsü, ayrılış, ayrılma.
firkateyn *a. Ar. den.* **1** *esk.* üç direkli, kalyondan daha hafif, yelkenli savaş gemisi. **2** özel silahlarla donatılmış, hafif ve hızlı bir tür savaş gemisi.
firkete *a. İt.* (. .' .) **1** kadınların saçlarını toplayıp bir arada tutturmak için kullandıkları, U biçiminde, kemik, bağa, naylon ya da telden yapılmış saç tokası. **2** *ha.* çengelliğne. **3** *mim.* U harfi biçiminde bükülmüş ve genellikle 12 metre uzunluğunda beton çeliği.
firketeleme *a. İt. T.* firketelemek eylemi.
firketelemek *(-i) İt. T.* firkete ile tutturmak.
firketelenme *a. İt. T.* firketelenmek eylemi.
firketelenmek *(nsz) İt. T.* firketeyle tutturulmak.
firma *a. İt.* (.' .) *tic.* gerçek ya da tüzelkişilik olarak bir ekonomik etkinlik birimi ve bu birimin bütün işlemlerinde kullandığı adı. **firma olmak** *arg.* (kişi) ün kazanmak, tanınmak, ünlenmek.

firuze *a. Far.* (. - .) *min.* saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve bakır fosfattan oluşan, gök mavisinden yeşilimsi maviye değin değişen renklerde olabilen, küpe, kolye, yüzük taşı gibi bezek işlerinde kullanılan değerli bir taş.

fisebilillah *be. Ar.* (- . - . -) (Arapça "Tanrı yolunda" anlamından) hiçbir karşılık beklemeksizin, karşılıksız olarak.

fisildeme *a. ha.* fisildemek eylemi.

fisildemek *(nsz) ha.* (yel) yumuşak yumuşak, fısıldar gibi esmek.

fisilti *a. ha.* hafif hafif esen yel, esinti.

fiske *a. Yun.* **1** parmaklardan herhangi birinin ucunu başparmağın başına iliştirip birdenbire ileriye fırlatarak yapılan vuruş. **2** iki parmak ucuyla tutulabilen miktar. **3** insan derisinde herhangi bir nedenle oluşan ufak ve içi su dolu kabarcık. **fiske fiske kabarmak** (ya da **olmak**) (insanda) deride çok sayıda kabarcıklar oluşmak. **fiske kondurmamak** (ya da **dokundurmamak**) bir kimseyi ya da nesneyi en küçük bir tehlikeden bile korumak, onu titizlikle savunmak.

fiskeleme *a. Yun. T.* fiskelemek eylemi.

fiskelemek *(-i) Yun. T.* **1** fiske vurmak. **2** *mec.* hafifçe sitem etmek.

fiskemsi *s. Yun. T.* fiske[3] görünüşünde olan.

fiskos *a.* iki ya da daha çok kişi arasında geçen, başkalarının yanında ama onların duyamayacağı biçimde, gizli ve alçak sesle konuşma. **fiskos etmek** iki ya da daha çok sayıda kişi, başkalarının yanında ama onların duyamayacağı bir biçimde, kendi aralarında gizli ve alçak sesle konuşmak.

fistan *a. Yun.* **1** tek parça kadın giyisisi. **2** (İskoçya, Arnavutluk ve Yunanistan'da) erkeklerce giyilen kısa ve pilili etek.

fistanlı *s. Yun. T.* fistan giymiş.

fistanlık *s. Yun.* fistan yapmaya uygun (kumaş).

fistansız *s. Yun. T.* fistan giymemiş olan.

fisto *a. Fr.* (.' .) **1** kadın giyeceklerinin çeşitli yerlerinde süs için kullanılan, elde ya da makinede işlenmiş şerit. **2** kadın giysisi yapılabilen, dantela benzer süsleri olan bir tür kumaş. **3** *s.* bu tür kumaştan yapılmış olan (giysi).

fistolu *s. Fr. T.* üzerine fisto[1] dikilmiş olan.

fistül *a. Fr. hek.* ➤ **akarca**[2].

fiş *a. Fr.* **1** bir kablonun ucuna bağlanan ve iki ucu kendisine uyan bir prize sokularak akım almaya yarayan yalıtkan nesne. **2** not almakta, üzerine bilgiler yazmakta kullanılan ya da bir işe kılavuzluk etmek için yazılıp sınıflandırılan, hepsi bir boyda olan küçük kâğıt yapraklarından her biri. **3** belli bir para karşılığı alınan ve kumarda, kimi alışverişte her biri belli bir miktar para yerine kullanılan dikdörtgen ya da yuvarlak pul ve benzeri bir nesne. **4** bir devlet dairesinde ve benzeri bir yerde bir işi yaptırmakta ya da bir sıranın alındığını belirtmekte kullanılan üzerinde gerekli bilgi bulunan küçük kâğıt. **fiş açmak** bir işle ilgili gerekli bilgileri fişler üzerine yazmaya başlamak. **fiş almak** işi izlemek ya da sıra için verilen fişi[2] almak. **fişi çekmek** *arg.* **1)** çevresinde olan bitenlerle, dünya ile ilgisini kesmek. **2)** sarhoş olup sızmak, uyumak gibi bir nedenle bilinci yitmek. **3)** (erkek için) cinsel ilişkiyi bitirmek. **fişini tutmak** bir kimsenin davranışlarını fiş üzerinde saptamak, fişe yazmak.

fişek *a. Far.* **1** arkasında ateşleyicisi ve içinde barut bulunan bir kovan ile kovanın ucuna yerleştirilmiş mermiden oluşan, tüfek, tabanca gibi ateşli silahlarda kullanılan cephane, kurşun. **2** şenlik ve donanma gecelerinde kullanılan çeşitli yanıcı, patlayıcı, ışık verici maddeler. **3** *arg.* cinsel ilişki sonucu fışkıran ersuyu. **4** *arg.* uyuşturucu hap. **5** *arg.* iki sigarada kullanılabilecek miktarda esrar ya da bir kezde kullanılabilecek miktarda eroin. **6** *ha.* kışkırtıcı söz. **fişek atmak 1)** ortalığı karıştıracak nitelikte bir söz söylemek. **2)** *arg* (erkek için) cinsel ilişkinin bir anında atmık fışkırmak. **3)** *arg.* bir kezlik bir eroin çekmek ya da uyuşturucu bir hap yutmak. **fişek gibi** çok büyük bir hızla. **fişek salıvermek** ara bozacak nitelikte bir söz söylemek. **fişek vermek** *ha.* ➤ **fişeklemek**[1].

fişekhane *b. a. Far.* (. . - .) *esk.* fişek yapılan yer.

fişekleme *a. Far. T.* fişeklemek eylemi.

fişeklemek *(-i) Far. T.* **1** *ha.* bir kimseyi başkalarına karşı kışkırtmak, fıştıklamak, fişteklemek. **2** *arg.* (erkek için) cinsel araç olarak kullanmak, düzmek.

fişeklenme *a. Far. T.* fişeklenmek eylemi.

fişeklenmek *(nsz) Far. T.* fişeklemek eylemine konu olmak.

fişekli *s. Far. T.* içinde fişek bulunan.

fişeklik *a. Far. T.* **1** fişekleri tek tek alabilecek biçimde bölmeleri olan, bele sarılan ya da omuzdan bele doğru çapraz geçirilen kemer. *eş.* **kargılık**. **2** *ask.*, **kütüklük**.

fişeklikli *s. Far.T.* fişeklik kuşanmış olan.

fişka *a. İt.* (.' .) *den.* geminin kenarında bulunan ve demiri[4] kaldırıp asmakta kullanılan metal askı.

fişleme *a. Fr. T.* fişlemek eylemi.

fişlemek *(-i) Fr. T.* **1** fişe[2] geçirmek, fiş[2] üzerine yazmak. **2** bir işle ilgili olarak fiş açmak. **3** (bir kimse) hakkındaki bilgileri dosyalamak.

fişlenebilme *a. Fr. T.* fişlenebilmek eylemi.

fişlenebilmek *(ösz) Fr. T.* fişlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fişleniş *a.* fişlenmek eylemi ya da biçimi.

fişlenme *a. Fr. T.* fişlenmek eylemi.

fişlenmek *(ösz) Fr. T.* **1** fişe[2] geçirilmek, fişe[2] yazılmak. **2** emniyette dosyası bulunmak.

fişletme *a. Fr. T.* fişletmek eylemi.

fişletmek *(-i, -e) Fr. T.* fişlemek eylemini yaptırmak.

fişleyebilme *a. Fr. T.* fişleyebilmek eylemi.

fişleyebilmek *(-i) Fr. T.* fişleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
fişleyiş *a.* fişlemek eylemi ya da biçimi.
fişli *s. Fr. T.* **1** fişe[2] geçirilmiş, yazılmış olan. **2** emniyette dosyası bulunan (kimse).
fişlik *a. Fr. T.* **1** fiş koymaya yarayan ya da konulan yer ya da kutu. **2** *s.* fiş[2] olmaya ya da fiş[2] yapılmaya elverişli olan (kâğıt).
fişteklemek *a. arg.* fişteklemek eylemi.
fişteklemek *(-i) arg.* fıştıklamak, kışkırtmak[2].
fişteklenme *a. arg.* fişteklenmek eylemi.
fişteklenmek *(nsz) arg.* fıştıklanmak, kışkırtılmak.
fit, -ti (I) *a. Ar. (Arapça "fitne" sözcüğünden)* bir kimseyi başkalarına karşı kışkırtma. **fit sokmak** iki kimse arasına kuşku sokmak, onları birbirinden kuşkulandırmak. **fit vermek** bir kimseyi başkalarına karşı kışkırtmak.
fit, -ti (II) *a. İng.* razı olmak, yeterli bulmak, eşit saymak, ödeşmek. **fit olmak** *arg.* razı olmak, ödeşmek.
fit, -ti (III) *ç. a. İng.* İngiliz uzunluk ölçüsü birimi olan ***fut*** sözcüğünün çoğulu.
fitçi *s. Ar. T.* fit veren, arabozucu, kışkırtıcı, kovcu.
fitçilik *a. Ar. T.* fitçi olma durumu, arabozuculuk, kışkırtıcılık, kovculuk.
fitil *a. Ar.* **1** mumun, gazyağı lambasının, kandilin vb. içine konulan ve yanmayı sağlayan, türlü biçimlerde bükülmüş ya da dokunmuş pamuktan yapılan yağ çekici ip ya da şerit. **2** derin yaraların sağaltımında, kanamayı dindirmek ya da irini boşaltmak için yara içine salınan steril gaz bezi şeridi. **3** genellikle ateş düşürmek için anüse konulan, donmuş yağ kıvamında ve koni biçiminde ilaç. **4** koltuk, sandalye gibi oturulacak eşyanın dikişini ya da çivilerini gizlemek için kullanılan şerit. **5** dokunuşta yolları olan kumaş. **6** kumaşın altına kaytan biçiminde bükülmüş bir şey koyup üstten dikerek yapılan kabartma yol. **7** *ask.* eskiden topları ve şimdi lağımları ateşlemede kullanılan, kaytan biçiminde, tutuşucu madde. **8** düğme iliklerine ya da eldivenlerin kol kenarlarına geçirilen ince deri parçası. **9** elli kâğıtla oynanan ve en az sayısı olanın kazanması kuralına dayanan bir iskambil oyunu. **10** *arg.* çok sarhoş. **11** *arg.* çok öfkelenmiş, çok sinirlenmiş olan (kimse). **fitil (fitili) almak 1)** birdenbire öfkelenmek. **2)** birden kaygıya kapılmak, telaşlanmak. **3)** (iş) ilerlemek, hızı artmak, hızlanmak. **fitil fitil burnundan gelmek ➻ burnundan fitil fitil gelmek**. **fitil gibi** *arg.* kendini bilmeyecek denli içkili olan, çok sarhoş. **fitil olmak** *arg.* çok sarhoş olmak ya da çok öfkelenmek. **(birine) fitil vermek** azdırmak, kışkırtmak. **(biri) fitili almak ➻ fitil almak**[1,2].
fitilci *a. Ar. T.* **1** fitil yapan ve satan kimse. **2** *s. mec.* kışkırtan, kargaşalık çıkaran (kimse).
fitilleme *a. Ar. T.* fitillemek eylemi.
fitillemek *(-i) Ar. T.* **1** fişek, dinamit gibi patlayıcı maddelerin fitilini ateşlemek. **2** *mec.* birini öfkelendirmek ya da kışkırtmak.
fitillenme *a. Ar. T.* fitillenmek eylemi.
fitillenmek *(nsz) Ar. T.* **1** fitilli duruma getirilmek, fitil takılmak. **2** *mec.* öfkelenmesi sağlanmak, kızdırılmak, kışkırtılmak.
fitilli *s. Ar. T.* **1** fitille ateşlenen (top, çakmak vb.) **2** fitili olan. **3** *a.* üzerinde dokuma doğrultusunda birbirine koşut çizgi biçiminde fitiller bulunan pamuklu kumaş. *ör. Fitilli kadife bir pantolon aldım.*
fitilsiz *s. Ar. T.* fitili olmayan.
fitleme *a. Ar. T.* fitlemek eylemi.
fitlemek *(-i) Ar. T.* bir kimseyi başkalarına karşı kışkırtmak.
fitlenme *a. Ar. T.* fitlenmek eylemi.
fitlenmek *(nsz) Ar. T.* başkalarına karşı kışkırtılmak.
fitleyebilme *a. Ar. T.* fitleyebilmek eylemi.
fitleyebilmek *(-i) Ar. T.* fitleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
fitne *a. Ar.* **1** karışıklık, kargaşa, geçimsizlik, huzursuzluk. **2** *s.* arabozucu, karıştırıcı, fitne çıkaran (kimse). **fitne çıkarmak ➻ fitne sokmak**. **fitne fücur** insanları birbirine düşüren, arabozucu, karıştırıcı (kimse). **fitne fücurluk** fitne fücur olma özelliği. **fitne kumkuması** içi fitnelik dolu olan, karıştırıcı, arabozuculuğu kendine iş edinmiş, arabozucu (kimse). **fitne sokmak** insanları birbirine düşürmek, geçimsizliğe varan bir ortam hazırlamak, kişilerin arasını açmak, ortalığı karıştırmak, ara bozmak.
fitneci *s. Ar. T.* ara açan, karıştırıcı, arabozucu (kimse).
fitnecilik *a. Ar. T.* fitneci olma durumu, arabozuculuk.
fitneleme *a. Ar. T.* fitnelemek eylemi.
fitnelemek *(-i) Ar. T.* bir kimseyi çekiştirmek, birinin arkasından konuşmak, bir kimseyi kötülemek, yermek.
fitneleşebilme *a. Ar. T.* fitneleşebilmek eylemi.
fitneleşebilmek *(nsz) Ar. T.* fitneleşmesi olanak içinde olmak ya da fitneleşme olasılığı bulunmak.
fitneleşme *a. Ar. T.* fitneleşmek eylemi.
fitneleşmek *(nsz) Ar. T.* önceden öyle değilken sonraları fitne[2] olmak.
fitnelik *a. Ar. T.* fitne[2] olma durumu, arabozuculuk. **fitnelik etmek** arabozuculuk yapmak.
fitre *a. Ar.* İslamlıkta, varlıklı olanların ramazan ayı içinde yoksullara vermesi dince buyurulan miktarı belirli sadaka.
fiyaka *a. İt.* (. .' .) afi, caka, çalım, gösteriş. **fiyaka satmak** *arg.* gösteriş yapmak, çalımlı davranmak.
fiyakacı *a.* ve *s. İt. T.* gösteriş düşkünü, gösterişçi, çalım satma huyu olan (kimse).
fiyakacılık *a. İt. T.* fiyakacı olma huyu.
fiyakalı *s. İt. T.* fiyakası olan, çalımlı, gösterişli, çekici, albenili. *ör. Topu, fiyakalı bir vuruşla kaleye soktu.*

fiyangolu *s. İt. T. arg.* **1** pek süslü, süslü püslü. **2** (konuşma, davranış için) pek ince, incelikli.

fiyasko *a. İt.* (. .' .) *tkz.* iddialı bir girişimde çok başarısız ve gülünç sonuç. **fiyasko vermek** (bir iş, girişim) başarısızlıkla sonuçlanmak.

fiyat, -tı *a. Ar.* **1** alım ya da satım bakımından bir şeyin para olarak değeri. *eş. yeni* **eder**. **2** *eko.* bir mal ya da hizmet için uygun görülen parasal karşılık. **3** *eko.* bir değer ile para birimi arasındaki ilişki. **fiyat ayarlamak** *eko.* para değerindeki değişiklik ve başka ekonomik koşullar gereği olarak fiyatları yeniden düzenlemek, genellikle yukarı çekmek. **(bir şeye) fiyat** (ya da **değer**) **biçmek** bir nesnenin, bir işin ya da hizmetin para olarak karşılığını belirlemek. **fiyat kırmak** fiyat indirmek. **fiyat vermek** bir şey için isteyeceği ya da ödeyeceği fiyatı bildirmek, bir şeyi kaça satabileceğini ya da kaça alabileceğini söylemek. **fiyatları dondurmak** fiyatların daha çok yükselmesini önlemek için, belli bir süre ücretlerle malların fiyatlarını değişmezleştirmek.

fiyatlanabilme *a. Ar. T.* fiyatlanabilmek eylemi.

fiyatlanabilmek *(nsz) Ar. T.* fiyatlanması olanak içinde olmak, fiyatlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fiyatlandırabilme *a. Ar. T.* fiyatlandırabilmek eylemi.

fiyatlandırabilmek *(-i) Ar. T.* fiyatlandırmak elinde olmak, fiyatlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

fiyatlandırılma *a. Ar. T.* fiyatlandırılmak eylemi.

fiyatlandırılmak *(nsz) Ar. T.* ederi, fiyatı saptanmak.

fiyatlandırma *a. Ar. T.* fiyatlandırmak eylemi.

fiyatlandırmak *(-i) Ar. T.* **1** kaç paraya satılacağını, ederini saptamak. **2** ederini yükseltmek, pahalı bir duruma getirmek. *ör. Azlık ürünü fiyatlandırır.* **f**

fiyatlanış *a.* fiyatlanmak eylemi ya da biçimi.

fiyatlanıverme *a. Ar. T.* fiyatlanıvermek eylemi.

fiyatlanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa zamanda fiyatlanmak.

fiyatlanma *a. Ar. T.* fiyatlanmak eylemi.

fiyatlanmak *(nsz) Ar. T.* ederi yükselmek, pahalılaşmak, pahası artmak.

fiyatlı *s. Ar. T.* **1** fiyatı değerinden daha çok olan ya da alıcının gücünü aşan. **2** fiyatı yüksek olan, pahalı.

fiyonk *a. İt.* bir kurdelenin ya da şerit durumundaki kumaş parçasının vb. kelebek biçiminde bağlanmış durumu ya da bu biçimdeki kurdele, kumaş vb. **fiyonk makarna** biçimi fiyonk gibi olan makarna. **fiyonk yapmak** bir kurdeleye, şerit durumundaki kumaş parçasına kelebek biçimi vermek.

fiyonklu *s. İt. T.* fiyongu bulunan.

fiyort *a. (Norveç dilinden) coğr.* kutup bölgelerine komşu kıyılarda dördüncü çağ buzullarının oluşturdukları dik yamaçlı ve derin eski buzul koyaklarının alt kesimlerinin deniz altında kalmasıyla oluşmuş olan körfez.

fizibil *s. İng.* ➻ **yapılabilir**.

fizibilite *a. İng.* ➻ **yapılabilirlik**.

fizik *a. Fr.* **1** maddenin kimyasal yapısındaki değişiklikler dışında kalan genel özelliklerini, genel ya da geçici yasalara bağlı, deney yoluyla incelenebilen, matematiksel olarak tanımlanabilen durum ve devinimlerini konu alan bilim dalı. **2** (insanda) doğal, maddesel yapı. **3** (insanda) dış görünüş. *ör. Fiziği güzel bir gençti.* **fizik tedavi(si)** *hek.* romatizma ve benzeri hastalıkları ısı, ışık vb. ile sağaltım. **fizik yapı(sı)** (insanda) vücut, vücut görünüşü, doğal yapı.

fizikçi *a. Fr. T.* **1** fizik[1] bilgini ya da fizikle uğraşan kimse. **2** fizik öğretmeni. **3** fizik tedavisiyle uğraşan hekim.

fiziki *s. Fr. Ar.* (. - -) ➻ **fiziksel** .

fizikokimya *b. a. Fr. Ar.* kimyasal olayları fiziksel yöntemlerle çözümleyen, fizik ve kimya konularıyla uğraşan bilim.

fiziköteşi, -ni *b. a. Fr. T.* ➻ **doğaötesi**.

fiziksel *s. Fr. T.* **1** fizikle[1] ilgili olan. **2** genel olarak doğaya, nesneye ilişkin olan. **3** (insanda) vücut yapısıyla ya da dış görünüşle ilgili. **4** gerçek. *ör. Fiziksel durum böyle değil.*

fizyokrasi *a. Fr.* ➻ **fizyokratlık**.

fizyokrat, -tı *s. Fr.* fizyokratlık yandaşı.

fizyokratlık *a. Fr. T.* doğal düzeni temel alan, tarım emeğinin üretici emek olduğunu ve yalnızca bu emeğin değeri yarattığını öne süren, XVIII. yüzyıl felsefe ve ekonomi öğretisi.

fizyolog *a. Fr.* ➻ **fizyolojist**.

fizyoloji *a. Fr. yaşb.* canlıların göze, doku ve organlarının işlevlerini ve bu işlevlerin nasıl yerine geldiklerini inceleyen yaşambilim dalı.

fizyolojik *s. Fr.* **1** fizyolojiyle ilgili. **2** fizik yapısıyla ilgili. *ör. Hastanın fizyolojik bir rahatsızlığı yok.* **3** doğal olarak işleyen.

fizyolojist, -ti *a. Fr.* fizyoloji[1] bilgini ya da fizyolojiyle uğraşan kimse. *eş.* **fizyolog**.

fizyonomi *a. Fr.* insan yüzünün biçim ve anlatım özellikleri, yüz çizgilerinden çıkan anlam.

fizyoterapi *b. a. Fr.* hastalıkların ısı, ışık ve su gibi fiziksel ve mekanik yöntemler kullanılarak sağaltımı.

fizyoterapist *a. Fr. hek.* fizyoterapi uzmanı.

flama *a. İt.* (.' .) **1** türlü amaçlarla ve genellikle de işaret, simge olarak ve işaretleşmede kullanılan küçük bayrak. **2** haritacıların, mühendislerin kullandığı renkli işaret sırığı. **3** mızrak ucuna takılan küçük bayrak. **4** *ask.* iki ya da üç köşeli, küçük boyutlu bayrak.

flamacı *a. Fr. T.* flamayla işaretleşme yoluyla anlaşmayı sağlamakla görevli kimse.

Flaman *ö. a.* **1** Avrupa'nın kuzeybatısında Flandra (*esk.* ***Felemenk)*** bölgesinde yaşayan bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse. *eş.* **Felemenkli**. **2** *s.* bu halka özgü olan. *ör. Bir Flaman yazını var mı?*

Flamanca *ö. a.* (. .' .) Hollanda, Belçika ve Fransa'nın bir bölümünde yaşayan Flamanlarca konuşulan, Hint-Avrupa dil öbeğinden bir dil. *eş.* **Felemenkçe**.

flamangiller *ç. a.hayb.* kuşlar sınıfının, leyleksiler takımının, flamanlar alttakımının bir familyası.

flamankuşu, -nu *b. a. hayb.* ➻ **flamingo**.

flamanlar *ç. a. hayb.* kuşlar sınıfının, leyleksiler takımının bir alttakımı.

flamasız *s. İt. T. arg.* **1** hiçbir görüşe bağlı olmayan (kimse). **2** kendinden her şey beklenebilecek ya da her türlü iş yapabilen (kimse).

flamingo *a. İng. hayb.* leyleksilerden, ılık iklimlerde su kıyılarında sürüler halinde yaşayan, tüyleri pembemsi beyaz, kanatları kırmızı kara, uzun bacaklı, ayakları perdeli, gagası iri, yassı ve kıvrık, eti yenilebilen bir kuş.

flandra *a. İt.* (.' .) *den.* donanmaya bağlı savaş gemilerinde ve yardımcı gemilerde pruva direklerinin şapkalarına çekilen, savaş gemilerini, özellikle yardımcı gemileri öteki gemilerden ayıran bir işaret olarak kullanılan ve gerektiğinde bayraklarla konuşmada da yararlanılan, genellikle ince bezden yapılmış, uçkurluk bölümü dar, ensiz ve uzun bayrak.

flandrabalığı, -nı *b. a. İt. T.* ➻ **kurdelebalığı**.

flanel *a. Fr.* ketenle yünden dokunan kumaş.

flaş *a. İng.* **1** fotoğraf çekilirken ışık yeterli olmadığı durumlarda kullanılan, çok kısa süreli güçlü ışık. **2** fotoğraf çekiminde, yeterli ışık olmadığı durumlarda kullanılan, seçik görüntü elde etmek için gereken çok kısa süreli ve güçlü ışığı sağlayan araç, lamba. **3** *s. mec.* (basında, iletişimde) önceliği, üstünlüğü olan, çok önemli (haber). **4** *s. mec.* gösterişe düşkün. **5** *arg.* bir uyuşturucu maddenin, özellikle eroinin kullanıldıktan sonraki ilk anlarda verdiği en yoğun keyif. **flaş haber** *mec.* . (basında, iletişimde) öncelikle verilen, önceliği, üstünlüğü olan, çok önemli haber.

flaşör *a. İng.* taşıtlarda iki ön ve iki art olmak üzere dört sinyal lambasının aynı anda yanıp sönmesini sağlayan düzenek.

flavta *a. İt.* (.' .) ➻ **flüt**.

flebit, -ti *a. Fr. hek.* toplardamarlarda oluşan yangı ve bunun yol açtığı hastalık.

flegmon *a. Yun. hek.* deri altındaki ya da organlar arasındaki katılgandokunun yangılanması.

fleol, -lü *a. Fr. bitb.* ➻ **çayırotu**.

flit, -ti *a. İng.* **1** sinek, sivrisinek gibi zararlı böcekleri öldürmek için püskürtülen öldürücü ilaç. **2** bu ilacın havaya püskürtülmesinde kullanılan araç. **flit yapmak** ➻ **flitlemek**.

flitleme *a. İng. T.* flitlemek eylemi.

flitlemek *(-i) İng. T.* zararlı böcekleri yok etmek ereğiyle, flit ve benzeri bir şeyle bir yere ilaç püskürtmek.

flitlenme *a. İng. T.* flitlenmek eylemi.

flitlenmek *(nsz) İng. T.* flitlemek eylemi yapılmak. *ör. Baraka flitlendi.*

flitletme *a. İng. T.* flitletmek eylemi.

flitletmek *(-i, -e) İng. T.* flitlemek eylemini yaptırmak. *ör. Barakayı flitlettik.*

flok, -ku *a. İt.* (**l** ince okunur) *den.* geminin civadrasına çekilen üçgen yelken.

flor *a. kim.* ➻ **flüor**.

flora *a. Lat.* (.' .) bir ülkede ya da bir bölgede yetişen bitkilerin tür olarak tümü. *eş.* **bitey**.

floresan *s. Fr.* ➻ **flüorışıl**. **floresan lamba** içindeki seyreltilmiş gazdan oluşan elektrik boşalması sonucu yayılan ışınımların etkisiyle çeperleri flüorışıl durumuna gelen cam tüp.

floresans *a. Fr.* ➻ **flüorışı**.

florin *a. İt. esk.*Hollanda'nın eski para birimi. *eş. esk.* **gulden**.

floş (I) *a. Fr.* (**l** ince okunur) selülozdan üretilen, parlak ve bükümsüz yapay iplik.

floş (II) *a. İng.* (pokerde) aynı renkten ve aynı türden beş kâğıt.

flöre *a. Fr.* kılıçoyununda kullanılan, uzun kabzalı, düz ve yuvarlak namlulu, ucu düğmeli kılıç.

flört, -tü *a. İng.* **1** kadınla erkek arasındaki çok yakın duygusal arkadaşlık, aşk ilişkisi. **2** böyle bir ilişki kurulan kimse. **3** *mec.* (bir siyasal partiye vb.) tümüyle bağlanmadan yaklaşma. **flört etmek** karşı cinsten biriyle çok yakın duygusal ilişki kurmak. *eş. tkz.* **çıkmak**[56], **kırıştırmak**[2].

flu *s. Fr.* açık seçik olmayan, belli belirsiz, bulanık, belirsiz.

flulaşma *a. Fr. T.* flulaşmak eylemi.

flulaşmak *(nsz) Fr. T.* flu bir durum almak, görüntü vb. olarak belli belirsiz olmak, flu bir biçim edinmek.

flulaştırılma *a. Fr. T.* flulaştırılmak eylemi.

flulaştırılmak *(nsz) Fr. T.* flu bir duruma getirilmek, flulaşması sağlanmak.

flulaştırma *a. Fr. T.* flulaştırmak eylemi.

flulaştırmak *(-i) Fr. T.* flu bir durum almasını sağlamak.

fluluk *a. Fr. T.* flu olma durumu, belli belirsizlik.

flurcun *a. hayb.* ➻ **kocabaş**.

flurya *a.* (.' .) *hayb.* ispinozgillerden, tüyleri yeşilimsi, kanatları ve kuyruğu parlak sarı benekli, korularda, ağaçlık ve fundalıklarda yaşayan, küçük taneler ve böceklerle beslenen, güzel ötüşlü küçük bir kuş. *eş.* **yelve**.

flüor *a. Lat. kim.* simgesi F, atom sayısı 9, atom ağırlığı yaklaşık olarak 19, halojenler grubunun ilk elementi olan, yeşilimtırak sarı renkte, kokusu ozona benzeyen basit bir element.

flüoresan *s. Fr.* ➻ **flüorışıl**.

flüoresans *a. Fr.* ➻ **flüorışı**.

flüorışı *b. a. Lat. T. fiz.* kimi cisimlerin, aldıkları ışığı boyu daha uzun ışık ışınımlarına dönüştürme özelliği. *eş.* **floresans**, **flüoresans**.

flüorışıl *b. s. Lat. T. fiz.* flüorışı özelliği gösteren. *eş.* **floresan**, **flüoresan**.

flüorin *a. Fr. min.* doğal kalsiyum flüorür.

flüorit *a. Lat. min.* kalsiyum flüorür bileşiminde, çeşitli renkleri olan bir mineral.
flüorlu *s. Lat. T. min.* bileşiminde flüor bulunan. *ör. Flüorlu kayalar vardır.*
flüorür *a. Fr. kim.* flüorun başka bir elementle verdiği ikili bileşik.
flüt, -tü *a. Fr.* metalden yapılmış ve birbirine geçmeli üç parçadan oluşan, ses genişliği üç oktav kadar olan,yan tutularak çalınan, orkestrada yer alan bir üflemeli çalgı.
flütçü *a. Fr. T.* flüt çalan sanatçı.
fob *a. İng. (İngilizce "gemiye yükleninceye değin gidersiz" anlamına gelen "free on board" sözünün ilk harflerinden oluşan kısıltma) tic.* fiyatı konusunda alıcı ile satıcı arasında bir anlaşmaya varılmış olan malın, alıcını göstereceği gemiye yükleninceye değin gerçekleşecek bütün giderlerin satıcıca ödenmesine dayanan bir alışveriş yöntemi, bir malın gemide teslim fiyatı.
fobi *a. Fr.* (.' .) *ruhb.* kişinin, belirli nesneler ya da durumlar karşısında duyduğu, kapıldığı baskılı, kaygılı, olağan olmayan, hastalık derecesinde güçlü korku. *eş.* **yılgı**.
fodla *a. Ar.* (.' .) *esk.* genellikle imarethanelerde yoksullara dağıtılan, kepekli undan yapılmış, pideye benzer bir tür ekmek.
fodlacı *a. Ar. T. esk.* **1** evlere fodla dağıtan kimse. **2** fodla ile geçinen kimse.
fodlacılık *a. Ar. T. esk.* **1** fodlacının[1] işi. **2** fodla ile geçinme durumu.
fodra *a. İt.* (.' .) giysinin kimi yerlerini düzgün ve dik tutmak için, kumaşla astar arasına konulan kolalı ve sert bez.
fodul *s. Ar.* öyle olmadığı halde üstün biriymiş gibi davranan, kibirli (kimse).
fodulca *be.* ve *s. Ar. T.* fodula yakışır bir biçimde, fodul gibi.
fodulluk *a. Ar. T.* üstünlük taslama durumu, fodula yakışır davranış.
fok, -ku *a. Yun. hayb.* etçiller takımının fokgiller familyasından, birkaç metre boyunda, gövdesi mekik biçiminde, başı yassıca, ön ayakları kısa ve art ayakları yalnızca gövdenin ardında sürükleniciı durumda olan, postu kısa ve kadifemsi kıllarla kaplı ve çok değerli, memeli bir deniz hayvanı. *eş.* **ayıbalığı**.
fokgiller *ç. a. Yun. T. hayb.* soğuk denizlerin kıyılarında yaşayan, fokları ve yakın türlerini kapsayan, etçiller takımının yüzgeçayaklılar alttakımından bir familya.
fokstrot, -tu *a. İng.* (.' .) erkek ve kadın olarak iki kişinin birlikte oynadığı dört tempolu bir dans.
fokurdama *a.* fokurdamak eylemi.
fokurdamak *(nsz)* fokur fokur diye sesler çıkararak aşırı derecede kaynamak.
fokurdatılma *a.* fokurdatılmak eylemi.
fokurdatılmak *(nsz)* fokurdamak eylemi yaptırılmak, fokurdaması sağlanmak. *ör. Tencere iki fokurdatılıp sonra ek su katılır.*
fokurdatış *a.* fokurdatmak eylemi ya da biçimi.
fokurdatma *a.* fokurdatmak eylemi.
fokurdatmak *(-i)* aşırı derecede kaynatmak, fokur fokur diye sesler çıkararak kaynamasını sağlamak.
fokurdayış *a.* fokurdamak eylemi ya da biçimi.
fokur fokur *ik. be.* (kaynama derecesinin ses çıkaracak denli yüksek olduğunu belirtir) fokurtular çıkararak, fokurdayarak.
fokurtu *a.* sıvılar kaynarken çıkan ses, kaynama sesi.
fol *a. Yun.* **1** tavuğun istenilen yere yumurtlamasını sağlamak için o yere konulan yumurta ya da yumurtaya benzer şey. **2** *arg.* para cüzdanı. **fol yok yumurta yok** ortada konuyla ilgili hiçbir belirti yokken varmış gibi bir havaya girildiğinde bu durumu belirtmek için söylenir.
folk *a. İng.* **1** halk. **2** halk müziği. *eş.* **folk müziği**. **folk müziği 1)** halk müziği. **2)** İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da başlayan, halk şarkılarından esinlenen müzik. **folk sanatçısı** folk müziği yapan, söyleyen sanatçı.
folkçu *a. İng. T.* folk müziği sanatçısı.
folklor *a. İng.* (.' .) **1** ➻ **halkbilim**. **2** *ha.* (yanlış olarak) halk oyunları.
folklorcu *a. İng. T.* (.' . .) ➻ **halkbilimci**.
folklorculuk *a. İng. T.* (.' . . .) ➻ **halkbilimcilik**.
folklorik *s. İng.* (.' . .) ➻ **halkbilimsel**.
folluk *a. Yun. T.* **1** tavukların yumurtlaması için hazırlanmış, içinde fol[1] bulunan yer. **2** *arg.* orospu ya da edilgin eşcinsel erkek ya da düşük düzeyli, aşağılık kimse.
folyo *a. Lat.* çok ince maden levha.
fon (I) *a. Fr.* bir kurumu, bir işletmeyi finanse etmek ya da belirli bir işi yürütmek için, gerektikçe harcanmak üzere ayrılan para.
fon (II) *a. Fr.* **1** bir şeye belirginlik kazandıran, bir şeyin arkasında yer alan, bir şeyin üzerinde belirdiği ana öğe. **2** *sin.* ve *tiy.* oyuncuların arkasındaki resim, fotoğraf ve benzeri plastik öğelerden oluşan dekor, görüntü. **3** dekorasyonda, üzerine başka şeyler eklenen, tutturulan bölüm. **4** bir tabloda, üstüne başka şeyler eklenen, üstünde konunun işlendiği ilk boya katı. **5** dokumacılıkta, bir kumaşın alt dokusu, zemini. **fon müziği** bir sahne yapıtı oynanırken çalınan ya da bir filmde gerektikçe kullanılan müzik.
fonda *a. İt.* (.' .) *den.* **1** geminin demir attığı yer. **2** "demir at!" komutu. **fonda etmek** *den.* (gemi) demir atmak.
fondan *a. Fr.* içinde likör ya da hoş kokulu maddeler bulunan, ağızda kolayca eriyen bir tür şekerleme.
fon dip *(Almanca "-den, -dan" anlamına gelen "von" ve Türkçe "dip" sözcüğünden) arg.* bardakta ya da şişede kalan içkiyi bir kezinde sonuna değin içme. **fon dip yapmak** *arg.* bardakta bulunan ya da şişede kalan içkiyi sonuna değin içmek.
fondöten *a. Fr.* ➻ **düzgün (II)**.
fonem *a. Fr. dil.* ➻ **sesbirim**.

fonetik *a. Fr.* **1** ➻ **sesbilgisi**. **2** ➻ **sesbilgisel**. **3** ➻ **sesçil**. **fonetik alfabe** ➻ **sesçil abece**. **fonetik imla** ➻ **sesçil yazım**.
fonetikçi *a. Fr. T.* sesbilgisiyle uğraşan, sesbilgisi uzmanı.
fonksiyon *a. Fr.* **1** ➻ **işlev**. **2** ➻ **görev**. **3** *mat.* bir ya da birçok değişkene (değerleri değişebilen niceliğe) bağlı olarak değişen nicelik. **4** *kim.* bir bileşikte yer alan herhangi bir madde grubunun kimyasal işlevi, bu işlevi niteleyen özelliklerin tümü.
fonksiyonalizm *a. Fr.* ➻ **işlevcilik**.
fonksiyonel *s. Fr.* **1** ➻ **işlevsel**. **2** *kim.* bir kimyasal fonksiyonla ilgili.
fonograf *a. Fr.* bir plağa ya da benzeri özel bir madde üzerine önceden saptanmış olan sesleri istendiğinde yinelenen mekanik düzenekli aygıt. *eş.* **gramofon**.
fonografi *a. Fr.* **1** seslerin istenildiğinde, gerektikçe yinelenebilmesini sağlamak için, bunların titreşimlerini özel bir madde üzerine iz olarak geçirme yöntemi. **2** ses veren cisimlerin titreşimlerini çizgeyle gösterme yolu.
fonojenik *s. Fr.* **1** gramofonda ya da radyoda dinlenildiğinde kulağa hoş gelen (ses). **2** sesi gramofona ya da radyoya uygun olan (kimse).
fonolit *a Fr. yerb.* ➻ **seslitaş**.
fonolog *a. Fr.* ➻ **sesbilimci**.
fonoloji *a. Fr.* ➻ **sesbilim**.
fonotelgraf *a. Fr.* telefonla iletilen telgraf.
font (I) *a. Fr.* dökme demir. *eş.* **pik (I)**.
font (II) *a. İng.* ➻ **yazıtipi**.
fora (I) *ünl. It.* (.' .) *den.* yelkenleri açtırmak için verilen komut. **fora etmek 1)** *den.* (yelkenleri) açmak, çözmek. **2)** *arg.* (bıçak, tabanca vb.) çekip çıkarmak, (giysi) çıkarmak.
fora (II) *a.* ayakkabı astarının altına, astarla pençe arasına konulan parça.
form *a. Fr.* **1** ➻ **biçim**. **2** bir şeyin istenilen ve olması gereken durumu. **3** bir başvuru durumunda istenilen şeylerin yazılması, boş yerlerinin doldurulması için hazırlanmış basılı kâğıt. **4** *sp.* sporcunun bedence ve ruhça olması gereken durumu. **formda olmak** *sp.* (sporcu) güç ve yetenekçe istenilen durumda olmak. **formdan düşmek** *sp.* (sporcu) güç ve yeteneği zayıflamak. **formunu korumak 1)** *sp.* (oyuncu) istenilen beden ve ruh durumunu, gücünü ve yeteneğini sürdürüyor olmak. **2)** diri ve canlı, dinç görünmek.
forma *a. It.* (.' .) **1** öğrencilerin, sporcuların vb. giydikleri, bağlı bulundukları okul, spor kulübü vb.yi belirten tek tip giysi. **2** tek bir tabaka kâğıda basılı on altı sayfalık kırılmış kitap, dergi parçası ya da bir kitabın, bir derginin on altışar sayfalık her bir bölümü. *ör. Kitap beş forma tuttu.* **3** *mim.* teknik resim çizilen kâğıdın standart boyutu.
formaldehit, -ti *a. Fr. kim.* sanayide yararlanılan, özellikle bakalit, formika, melamin yapımında kullanılan, doymuş aldehitlerin ilki ve formülü HCHO olan aldehit.
formalık *a. It. T.* **1** forma[1] yapmaya uygun ya da forma[1] yapılmak üzere ayrılmış ya da herhangi bir sayıda forma[1] olabilecek miktarda (kumaş). **2** herhangi bir sayıda formasi[2] olan (kitap, dergi). *ör. Beş formalık bir kitaptı.*
formalist, -ti *a. Fr.* ➻ **biçimci**.
formalite *a. Fr.* **1** yasaların, yönetmeliklerin vb. gerektirdiği işlem. **2** *mec.* pek önem verilmediği halde bir gerekirliğe bağlı olarak yerine getirilen biçimsel davranış. **3** *huk.* yerine getirilmesi yasaca zorunlu kılınan işlem.
formaliteci *a. Fr. T.* özellikle resmi işlerde tüzüklere, yönetmeliklere, uyulması gerekli sıralara vb. sıkı sıkıya bağlı kalan, bunlara uyulmasında direnerek işlerin yürümesini güçleştiren kimse.
formalizm *a. Fr.* ➻ **biçimcilik**.
formasyon *a. Fr.* **1** ➻ **biçimlenme**. **2** ➻ **yetişim**.
format *a. İng.* (belli bir) biçim.
formatlama *a. İng. T.* formatlamak eylemi.
formatlamak *(-i) İng. T.* (bilgisayar) bir diski ya da disketi, üzerinde okuma ve yazma işlemi yapabilecek biçimde, sektör ve kanallardan oluşan belirli bir standarda göre düzenlemek, biçimlemek.
formatlanma *a. İng. T.* formatlanmak eylemi.
formatlanmak *(nsz) İng. T.* (bilgisayar diski ya da disketi) formatlamak eylemine konu olmak, biçimlenmek. *ör. Disket formatlandı.*
formatlı *s. İng. T.* formatlama işlemi yapılmış olan (bilgisayar disketi).
formel *s. Fr.* biçimsel.
formen *a. İng.* (üretim yapan bir işyerinde) yönetici ve denetleyici yetkisi de olan ustabaşı, işçilerin başı, deneyimli ustabaşı.
formika *a. (marka adından)* fenol formol reçinesine batırılarak yüzeyi yapay reçineyle kaplanmış olan birkaç kat kâğıttan oluşan ve genellikle marangozlukta kaplama işlerinde kullanılan, üzeri düz ya da desenli bir gereç, ince bir levha.
formikasit *a. Fr. kim.* karıncalarda ve kimi bitkilerde bulunan asit. *eş.* **karınca asidi**.
formol, -lü *a. Fr. kim.* formaldehitin yüzde kırk oranında derişik sulu çözeltisi.
formül *a. Fr.* **1** bir olgu, ilke ya da kuralla ilgili simgeler takımı. **2** bir belgenin yazılacağı biçimi ve ona özgü kalıp sözleri gösteren örnek. *ör. Avukat, mahkemeye verilecek dilekçenin formülünü bilir.* **3** bir yasanın, bir yasa kuralının, bildiri vb.nin özlü anlatım kalıbı. **4** kimi durumlarda kullanılan kesin ve değişmez söz, kalıplaşmış, basmakalıp anlatım. **5** *mec.* çözüm, çıkar yol, tutulan yol, yöntem. *ör. Bu işin formülünü o bilir.* **6** *mat.* bir ya da birçok niceliğe bağlı bulunan bir niceliğin hesaplanmasına yarayan cebirsel ifade. **7** *kim.* bir bileşiği oluşturan maddeleri ve bunların o bileşik maddedeki oranlarını simge ve sayılarla gösterme biçimi. *ör. Suyun formülü olan H20'yu herkes bilir.* **formül bulmak** bir işin

olumlu yola girmesinin yolunu bulmak, çözüm bulmak, çıkar yol bulmak.

formüle etmek *(-i) Fr. T.* bir öneriye, bir düşünceye uygun bir anlatım biçimi vermek.

formüler *a. Fr.* formül derlemesi.

formülleşme *a. Fr. T.* formülleşmek eylemi.

formülleşmek *(nsz) Fr. T.* (bir düşünce, konu) kısa ve özlü bir duruma gelmek.

formülleştirilme *a. Fr. T.* formülleştirilmek eylemi.

formülleştirilmek *(nsz) Fr. T.* (bir konu, düşünce) kısa ve özlü bir duruma getirilmek.

formülleştirebilme *a. Fr. T.* formülleştirebilmek eylemi.

formülleştirebilmek *(-i) Fr. T.* formülleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

formülleştiriverme *a. Fr. T.* formülleştirivermek eylemi.

formülleştirivermek *(-i) Fr. T.* çabucak formülleştirmek.

formülleştirme *a. Fr. T.* formülleştirmek eylemi.

formülleştirmek *(-i) Fr. T.* (bir düşünceyi) kısa ve özlü bir duruma getirmek.

foroz *a. Yun.* ağın bir kez atılışıyla tutulan balık miktarı. **foroz kayığı** dalyanda ağ çekerken kullanılan küçük kayık.

fors *a. İng.* **1** devlet başkanlarının bulunduğu yerlere ve bindiği taşıtlara, amirallerin çalıştıkları yapılara ve gemilere, generallerin garnizonlarına ve bindikleri taşıtlara çekilen, özel biçimli bayrak. **2** *mec.* güçlülük, söz geçirme gücü, saygınlık. **forsu olmak** söz geçirme gücü, saygınlığı bulunmak.

forsa *a. İt.* (.' .) **1** *esk.* gemilerde kürek çeken mahkûm ya da tutsak erkek. **2** basımcılıkta, basılan kâğıdın arka yüzünde görülen ve fazla basınçtan oluşan kabarık harf izi.

forseps *a. Fr. hek.* kimi güç doğumlarda, bebeğin başını kavrayıp dışarı çekmekte kullanılan araç.

forslu *s. İng. T.* **1** üzerinde fors[1] bulunan, fors çekilmiş (taşıt). **2** *mec.* saygı gören, sözü geçer, güçlü (kimse).

forsluluk *a. İng. T.* forslu[2] olma durumu.

forte *be. İt.* (.' .) *müz.* bir müzik yapıtının güçlü bir biçimde çalınacağını belirtir.

fortepiyano *be. İt.* (. . . .' .) *müz.* FP harfleriyle gösterilen ve parçanın önce güçlü bir biçimde çalınıp söyleneceğini ve hemen sonra hafifletileceğini belirten sözcük.

fortissimo *be. İt.* (. .' . .) *müz.* bir müzik yapıtının kimi bölümlerinin çok güçlü çalınacağını belirtir.

forum *a. Lat.* (.' .) **1** *tar.* Eski Romalılar çağında, Roma'da ve öteki kentlerde, yurttaşların, kamu işlerini konuşmak için toplandıkları alan. **2** bir konuda düzenlenmiş olan, konuşmacıların yanı sıra dinleyici durumundaki kimselerin de söz alabildiği toplantı. **3** ilgili çok kişinin katıldığı ve kimi sorunların görüşülüp tartışılarak karara bağlandığı toplantı. **4** *mec.* savaşım alanı. **forum yapmak** bir konuyu görüşüp tartışarak karara bağlamak üzere toplantı düzenlemek. *ör. Üniversite öğrencilere sık sık forum yapmaktaydılar.*

forvet, -ti *a. İng. sp.* ➻ **akıncı**[2].

fos *s.* **1** *ha.* (ceviz vb. için) içi boş, çürük, kof. **2** *arg.* temeli olmayan, değersiz, yararsız olan, çürük, boş, kof. **fos çıkmak 1)** *ha.* (ceviz vb.) içi boş, çürük, kof çıkmak. **2)** *ha.* (insan ya da iş) sözünde durmamak, iş görmemek ya da iş olmamak, gerçekleşmemek. **3)** *arg.* (bir kimsenin) sanıldığı gibi iyi, yiğit, iş bitirir vb. olmadığı anlaşılmak, belli olmak. **4)** *arg.* (bir nesne, durum) umulduğu gibi olmamak, olumlu sonuca varmamak. **fos dalga** *arg.* tuzak kurma, kancıkça hile yapma.

fosfat, -tı *a. Fr. kim.* gübre olarak kullanılan, fosforik asidin tuzu ya da esteri.

fosfatlama *a. Fr. T.* fosfatlamak eylemi.

fosfatlamak *(-i) Fr. T.* **1** ekilen toprağa fosfatlı gübre vermek. **2** madensel bir şeyin yüzeyinde koruyucu bir fosfat tabakası oluşturmak.

fosfatlanma *a. Fr. T.* fosfatlanmak eylemi.

fosfatlanmak *(nsz) Fr. T.* fosfatlamak eylemi yapılmak.

fosfatlaşma *a. Fr. T.* fosfatlaşmak eylemi.

fosfatlaşmak *(nsz) Fr. T.* fosfat durumuna gelmek. *ör. Fosfatlaşmış kireç kimi işlerde kullanılır.*

fosfatlatma *a. Fr. T.* fosfatlatmak eylemi.

fosfatlatmak *(-i, -e)* fosfatlamak eylemini yaptırmak, fosfatlanmasını sağlamak.

fosfatlı *s. Fr. T.* içinde fosfat bulunan.

fosfor *a. Fr. kim.* simgesi P, atom sayısı 15, atom ağırlığı 30,97, yoğunluğu 1,83 olan, balmumu kıvamında, yarısaydam, karanlıkta ışıltı yayan, sarımsak kokulu, zehirli bir element.

fosforışı *b. a. Fr.T. fiz.* kimi cisimlerin, kimi canlı varlıkların, olağan sıcaklığında duyumsanabilir bir artış olmaksızın, karanlıkta ışık yayma özelliği.

fosforışıl *b. s. Fr. T. fiz.* karanlıkta ışık verme özelliği olan (nesne).

fosforik asit *Fr. kim.* oda sıcaklığında katı olmakla birlikle genellikle derişik sulu çözelti durumunda bulunan, çeliğin paslanmadan korunması için üzerinde bir demir fosfat tabakası oluşturmada, sabun, deterjan, gübre ve ilaç yapımında kullanılan, H_3PO_4 simgesiyle gösterilen renksiz sıvı.

fosforlu *s. Fr. T.* **1** *kim.* bileşiminde fosfor bulunan. **2** *mec.* parlak, ışıklı. **3** *arg.* çok boyalı, gösterişli.

fosforsuz *s. Fr. T.* fosforu olmayan.

fosfür *a. Fr. kim.* fosforun hidrojen ya da madenlerle bileşmesiyle oluşan bileşiklerin ortak adı.

fosgen *a. Fr. kim.* klor ve karbonmonoksidin güneş ışığında bileşmesiyle oluşan, sanayide boyarmadde üretiminde kullanılan, 3,4 yoğunluğunda, renksiz, kokulu, boğucu bir gaz.

fosil *a. Fr.* **1** ➻ **taşıl. 2** *mec.* yaşayış biçimi, düşünce ve davranışlarıyla çağın gerisinde kalmış kimse.
fosilleşme *a. Fr. T.* ➻ **taşıllaşma.**
fosilleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** ➻ **taşıllaşmak. 2** *mec.* çağın gerisinde kalmak, köhneleşmek.
fosilleştirme *a. Fr. T.* ➻ **taşıllaştırma.**
fosilleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **taşıllaştırmak.**
fosilli *s. Fr. T.* ➻ **taşıllı.**
foslama *a. arg.* foslamak eylemi.
foslamak *(nsz)* **1** *arg.* fos çıkmak. **2** *ha.* sonu gelmemek, sonuçsuz kalmak. **3** *ha.* iddia sonunda yenilerek utanmak, yenilmek.
foslatma *a. arg.* foslatmak eylemi.
foslatmak *(-i) arg.* yanlışını ya da hilesini ortaya çıkararak birini güç duruma düşürmek, utandırmak.
fosseptik *a. Fr.* kanalizasyon bulunmayan yerlerde pissuları içinde toplamak üzere yapılan sızdırmaz çukur.
fosur *a. ha.* edilgin eşcinsel erkek.
fosurdak *s. ha.* burnunun tıkalı olması nedeniyle soluk alırken fosurtu çıkaran (kimse).
fosurdama *a.* fosurdamak eylemi.
fosurdamak *(nsz)* soluğu ses çıkartarak dışarıya vermek.
fosurdatma *a.* fosurdatmak eylemi.
fosurdatmak *(-i)* sigara, pipo vb.yi çok ve sürekli duman çıkartarak, dumanını savurarak içmek.
fosurdayış *a.* fosurdamak eylemi ya da biçimi.
fosur fosur *ik. be.* ***fosurdatmak*** anlamına gelen ***fosur fosur içmek*** deyiminde geçer.
fosurtu *a.* fosurdarken ya da fosurdatırken çıkan ses.
foşurdama *a.* foşurdamak eylemi.
foşurdamak *(nsz)* (su) foşur foşur diye sesler çıkarmak. **foşur foşur** *ik. be.* (su için) foşurdayarak. **foşur foşur etmek** ➻ **foşurdamak.**
foşurdatma *a.* foşurdatmak eylemi.
foşurdatmak *(-i)* (su için) foşurdamasına yol açmak, foşurdamasını sağlamak. **foşurdata foşurdat** *aik. be.* foşur foşur sesler çıkarmasını sağlayarak, foşurdamasına yol açarak, foşurdatarak.
foşurtu *a.* foşurdama sesi. *ör. Çağlayanın suyu foşurtuyla düşüyordu.*
fota *a. It.* (.' .) içinde şarap yapılan bir tür fıçı.

> **foto-** *Yun. (önek)*
> Yunanca ***foto-*** ["phos", "photos"] önceki "ışık" anlamındadır. Türkçeye de girmiş olan birçok yabancı sözcükte yer alır. (Bu sözcüklerin Türkçedeki yaygın ya da yaygınca örnekleri bundan sonraki maddelerde verilmiştir.)

foto *a.* fotoğrafçı sözcüğünün yaygın olarak kullanılan kısaltılmış biçimi.
fotoakım *a. fiz.* fotoelektrik olayından sağlanan akım.
fotobiyoloji *a. Fr.* ışığın canlı varlıklar üzerindeki etkisini konu alan yaşambilim dalı.
fotoelektrik *a. Fr. fiz.* **1** ışığın etkisiyle elektrik oluşturma, elde etme. **2** *s.* ışık ışımalarının etkisiyle oluşan her türlü elektrik olayı.
fotofiniş *a. İng.* genellikle at yarışlarında, yarışın varış anını fotoğrafla saptama yöntemi ve bu durumu saptayan aygıt.
fotoğraf *a. Fr.* **1** fotoğraf makinesiyle elde edilmiş görüntüyü, ışığa duyarlıklı cam, kâğıt gibi bir yüzey üzerine özel araçla geçirme, saptama yöntemi. **2** bu biçimde saptanan, çoğaltılan görüntü, resim. **fotoğraf çekmek** fotoğraf makinesiyle film üzerinde bir görüntü elde etmek. **fotoğrafını** (ya da **fotoğraf**) **almak** fotoğraf makinesiyle birinin ya da bir şeyin resmini (ya da resim) çekmek. **fotoğraf makinesi** görüntüyü duyarlıklı yüzey, genellikle film üzerinde saptamakta kullanılan aygıt. **fotoğraf olmak** *arg.* işlediği bir suç dolayısıyla gazetede fotoğrafı yayımlanmak.
fotoğrafçı *a. Fr. T.* **1** fotoğraf çekmeyi ve bunu kâğıda geçirmeyi, basmayı meslek edinmiş kimse. **2** fotoğraf çekilen, basılan ya da fotoğraf makineleri satılan yer.*eş.* **fotoğrafhane.**
fotoğrafçılık *a. Fr. T.* **1** fotoğraf makinesi, ışık ve kimyasal maddeler yardımıyla, nesneleri oldukları gibi veren, gösteren bir görüntü elde etme yöntemi ve sanatı. **2** fotoğrafçının yaptığı iş, mesleği.
fotoğrafhane *b. a. Fr. Far.* ➻ **fotoğrafçı²**.
fotoğraflama *a. Fr. T.* fotoğraflamak eylemi.
fotoğraflamak *(-i) Fr. T.* fotoğrafını çekmek, görüntülemek.
fotojen *s. Fr.* ışık yaratan, ışık oluşturan, ışık doğuran.
fotojenik *s.Fr.* **1** *fiz.* ışığın kimi cisimlere yaptığı kimyasal etkiyle ilgili. **2** bu tür etki yaratma özelliği taşıyan. **3** fotoğraf kâğıdını çok etkileyen. *ör. Kimi renkli ışıklar fotojeniktir.* **4** *mec.* fotoğrafta ya da sinema filminde güzel görünen (yüz, duruş). *ör. Kız fotojenikti.*
fotokimya *a. Fr.* (. . . -) ışık etkisiyle oluşan, ışıma enerjisinin yol açtığı kimyasal tepkimeleri konu alan bilim.
fotokimyasal *s. Fr. T.* fotokimya ile ilgili.
fotokinezi *a. Fr. yaşb.* kimi hayvanları karanlık bir ortamdayken ışık, çok aydınlık bir ortamdayken karanlık aramaya itleyen dürtü.
fotokopi *a. Fr.* ➻ **eşçekim, tıpkıçekim.**
fotokopici *a. Fr. T.* ➻ **eşçekimci, tıpkıçekimci.**
fotolitografi *a. Fr.* taş ya da maden üzerindeki resim, yazı ve benzeri örneklerin, ışığa duyarlı tabakalar üzerinde fotoğraf ya da kopya yoluyla çıkarılmasında kullanılan baskı tekniği.
fotomekanik *s. Fr.* görüntünün ışık etkisiyle metale, kâğıda vb. saptanmasına dayanan (baskı yöntemi). *ör. Eşçekim bir fotomekanik işlemdir.*
fotometre *a. Fr.* (. . .' .) ➻ **ışıkölçer.**
fotometri *a. Fr.* ➻ **ışıkölçüm.**
fotomodel *a. Fr.* sanat ya da reklam fotoğrafları için modellik eden kimse.

fotomodellik *a. Fr. T.* fotomodelin yaptığı iş, fotomodelin mesleği.
fotomontaj *a. Fr.* birkaç fotoğrafın ya da ayrı ayrı fotoğraflardan kimi bölümlerin bir araya toplanarak tek bir fotoğraf durumuna getirilmesi işlemi.
fotomorfoz *a. Fr.* ışığın, canlı varlıkların bireyoluş sırasındaki gelişimi üzerinde yaptığı etki.
fotoroman *a. Fr.* olayı bir dizi fotoğrafla ve kısa kısa metinlerle anlatan, genellikle gazete ve dergilerde yayımlanan ve yığınlara seslenen, sıradan öykü ya da roman.
fotosentez *a. Fr. yaşb.* yeşil bitkilerin ışıkta, su, karbondioksit gibi yalın bileşiklerden karmaşık yapılı organik moleküller oluşturması.
fotosfer *a. Fr.* ➻ **ışıkyuvarı**.
fotoskop, -pu *a. Fr. fiz.* merceklerin uyumundaki değişiklikleri, onların yüzeylerinde oluşan yansımalarla gözlemeye yarayan aygıt.
fotoşimi *a. Fr. kim.* ➻ **fotokimya**.
fototaksi *a. Fr. bitb.* ➻ **ışığagöçüm**.
fototaktizm *a. Fr. bitb.* ➻ **ışığagöçüm**.
fototek *a. Fr.* fotoğraf belgeliği.
fototerapi *a. Fr. hek.* ışığın sağaltım ereğiyle kullanılması, ışık kullanılarak yapılan sağaltım.
fototropizm *a. Fr. bitb.* ➻ **ışığadoğrulum**.
foya *a. It.* (.' .) kuyumculukta, süs eşyası olarak işlenmiş elmasın parıltısını artırmak için, taşın altına konulan çok ince gümüş yaprakçık. **foyası meydana** (ya da **ortaya**) **çıkmak** *mec.* bir kimsenin önceleri belli olmayan kötü niteliği zamanla ya da bir olay nedeniyle anlaşılmak. **foyasını belli etmek** *mec.* ne olduğu belli olmak, gizli ereği anlaşılmak.
fön *a. Fr.* sıcak ve kuru hava oluşturan bir araçla saçlara verilen biçim. **fön makinesi** saça fön uygulanırken sıcak ve kuru hava veren aygıt.
fönleme *a. Fr. T.* fönlemek eylemi.
fönlemek *(-i) Fr. T.* (berber) saça fön uygulamak.
fönlenme *a. Fr. T.* fönlenmek eylemi.
fönlenmek *(nsz) Fr. T.* (saç için) fön uygulanmak.
fönletme *a. Fr. T.* fönletmek eylemi.
fönletmek *(-i) Fr. T.* (saçına) fön uygulatmak.
fönlü *s. Fr. T.* (saç için) fönlenmiş olan.
fötr *a. Fr.* **1** kuzu ve deve yünü, kunduz kılı gibi şeylerden yapılan, şapka, çanta, terlik, çiçek ve benzeri eşya yapmakta kullanılan, ince ve yumuşak, tüylü ya da tüysüz, türlü renkte olabilen keçe. **2** *s.* bu keçeden yapılmış (şey). *ör. Fötr şapka kullananlar azaldı.* **3** *a.* fötrden yapılmış yuvarlak şapka. *ör. Babası fötrünü başına takıp sokağa fırladı.*
Fr *kim.* fransiyum elementinin kimyasal simgesi.
fragman *a. Fr.* bir sinema filmini tanıtan film parçası, tanıtma filmi.
frak, -kı *a. İng.* erkeklerin resmi törenlerde giydikleri siyah renkli, uzun etekli ve eteğinin arkası bele değin yırtmaçlı ceketle bir pantolondan oluşan takım giysi.
fraksiyon *a. Fr.* ➻ **bölüngü**.
francala *a. It.* (. .' .) içinde kepek bulunmayan iyi nitelikli undan yapılan ince uzun ekmek.
francalalık *s. It. T.* francala yapımına elverişli olan (un).
frank *a. Fr.* **1** kimi ülkelerin para birimlerinin adı. **2** *esk.* Fransa'nın, Belçika'nın ve Lüksemburg'un eski para birimlerinin adı.
Fransız *ö. a.* **1** Fransa'da yaşayan halk ve bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* Fransa ya da Fransızlarla ilgili, Fransızlara özgü olan. *ör. Fransız yazarları, Fransız şarabını sever.*
Fransızca *ö. a.* (. .' .) **1** Hint-Avrupa dillerinin Latince kolundan gelişmiş olan, Fransa'da ve Fransız uygarlığını benimseyen kimi ülkelerde konuşulan dil. **2** *s.* Fransız diline özgü olan. *ör. Türkçeye Fransızca sözcükler giriyor.*
Fransızlaşma *a.* Fransızlaşmak eylemi.
Fransızlaşmak *(nsz)* Fransızlığı benimsemek, Fransız olmak.
Fransızlaştırılma *a.* Fransızlaştırılmak eylemi.
Fransızlaştırılmak *(nsz)* Fransızlığı benimsemesi sağlanmak. *ör. Sömürgelerdeki insanlar Fransızlaştırılmak istendi.*
Fransızlaştırma *a.* Fransızlaştırmak eylemi.
Fransızlaştırmak *(-i)* Fransızlığı benimsetmek. *ör. Cezayir halkını Fransızlaştırmak istiyorlardı.*
Fransızlık *ö. a.* Fransız olma durumu.
fransiyum *a. Fr. kim.* 1939'da Fransa'da Paris'te Matmazel Perrey'ce bulunan, simgesi Fr, atom sayısı 87, atom ağırlığı 223 olan ve aktinyumdan elde edilen ışınetkin bir element.
frapan *s. Fr.* güzelliğiyle ilgi çeken, alımlı, gözalıcı.
frapanlaşma *a. Fr. T.* frapanlaşmak eylemi.
frapanlaşmak *(nsz) Fr. T.* frapan duruma gelmek.
frapanlık *a. Fr. T.* frapan olma durumu.
frekans *a. Fr. fiz.* **1** (ses, akım vb. için) birim zamandaki titreşim sayısı, titreşim sıklığı. **2** devirli bir olayın saniyedeki devir sayısı.
frekansölçer *b. a. Fr. T.* salınımlı bir elektrik akımının frekansını ölçen aygıt.
fren *a. Fr.* bir makinenin, otomobil, otobüs vb. gibi bir taşıtın hızını kesmeye ya da gerektiğinde onu durdurmaya yarayan düzenek. **fren mesafesi** yolda giden motorlu bir taşıtın, frene basıldığı andan durduğu ana kadar aldığı yolun uzunluğu. **fren yapmak** fren düzeneğini kullanarak taşıtın hızını kesmek ya da durmasını sağlamak. **frene basmak 1)** fren yapmak. **2)** *mec.* (bir şeyin) hızını kesmek, yavaşlamasını sağlamak.
frenci *a. Fr. T.* demiryollarında, yol boyunca dönemeçlerde bulunan durdurma, hız kesme düzeneklerine komuta eden görevli.

frengi (I) *a. Cer. hek.* genellikle cinsel ilişkiyle bulaşan, sağaltım yoluna gidilmezse inme, körlük, delilik gibi sonuçlara yol açan ve soydan soya geçebilen bir hastalık.
frengi (II) *a. İt. den.* dolan suların dışarıya akmasını sağlamak için gemi güvertelerinde bordalarda açılan delik.
frengili *s. Cer. T.* frengi hastalığına yakalanmış olan (kimse).
Frenk *ö. a. Cer.* **1** Anglosakson, Cermen ya da Latin soylarının birinden olan kimse. **2** *tar.* Osmanlıların Avrupalılara, özellikle de Fransızlara verdiği ad. **3** *s.* Avrupalılara özgü, Avrupalılarla ilgili. *ör. Bir Frenk atasözü "zaman paradır" der.*
frenkasması, -nı *b. a. Cer. T.* asmagillerden, güz aylarında yaprakları kendine özgü güzel bir renge bürünen bir süs sarmaşığı.
Frenkçe (I) *ö. a.* Frenk ve özellikle Fransız dili.
Frenkçe (II) *s.* ve *be.* Frenklerin biçiminde ve Frenklere özgü olan. **2** Avrupalı gibi.
frenkçileği, -ni *b. a. Cer. T. bitb.* kırmızı, çok iri ve kokusuz meyve veren çilek türü.
frenkgömleği, -ni *b. a. Cer. T.* genellikle uzun kollu, yakası kravat takmaya uygun, ceket ya da yelek altına giyilen erkek gömleği.
frenkinciri, -ni *b. a. Cer. Far. bitb.* **1** kaktüsgillerden, sıcak ve kurak iklimlerde yetişen, kuraklığa dayanıklı, yaprakları etli, yayvan ve dikenli bir bitki.*eş.* **firavuninciri, hintinciri,** *ha.* **eşekinciri. 2** bu bitkinin yumurta iriliğinde, kalın ve dikenli kabuğu olan, yenilebilen tatlı meyvesi.
frenklahanası, -nı *b. a. Cer. Yun. bitb.* ➻ **brüksellahanası.**
Frenkleşme *a. Cer. T.* Frenkleşmek eylemi.
Frenkleşmek *(nsz) Cer. T. mec.* Frenklere benzemek, Frenkler gibi davranışlarda bulunmak.
frenkmaydanozu, -nu *b. a. Cer. Yun. bitb.* maydanozgillerden, kırlarda kendiliğinden yetişen ya da bahçelerde yetiştirilebilen kimi bitkilerin ortak adı.
frenkmenekşesi, -ni *b. a. Cer. Far.* turpgillerden, güzel kokulu çiçekleri olan bir süs bitkisi.
frenküzümü, -nü *b. a. Cer. T.* **1** taşkırangillerden, boyu bir metreye ulaşabilen, kökleri ve dalları zayıf olmakla birlikte her yıl dipten sürgünler vererek yenilenen, yapraklarından sidik söktürücü olarak yararlanılan bir çalı. **2** bu bitkinin likörü, şurubu, reçeli yapılabilen, uzun salkım biçiminde, kırmızı renkli, ufak taneli ve mayhoş yemişi.
frenleme *a. Fr. T.* frenlemek eylemi.
frenlemek *(-i) Fr. T.* **1** bir taşıtın, bir makinenin devinimini fren yardımıyla yavaşlatmak ya da durdurmak. **2** *mec.* bir tutumun, bir gidişin aşırılığını önlemek, hızını azaltmak.
frenlenebilme *a. Fr. T.* frenlenebilmek eylemi.
frenlenebilmek *(nsz) Fr. T.* frenlenmesi olanak içinde olmak ya da frenlenme olasılığı bulunmak.
frenlenme *a. Fr. T.* frenlenmek eylemi.
frenlenmek *(nsz) Fr. T.* frenlenmek eylemi yapılmak.
frenleyebilme *a. Fr. T.* frenleyebilmek eylemi.
frenleyebilmek *(nsz) Fr. T.* frenlemeye gücü yetmek, frenleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
frenleyici *s. Fr. T.* **1** *gövb.* kimi organların çalışmasını, devinimini engelleyen. **2** *mec.* gelişmeye, ilerlemeye engel olan.
frenoloji *a. Fr. hek.* insanın özyapısını ve zihinsel yetisini kafatasının dış yapısına, dış biçimine bakarak inceleme.
fresk, -ki *a. İt.* **1** kireç suyunda eritilmiş madeni boyalarla, yeni sıvanmış olan ıslak bir duvar yüzeyine resim yapma tekniği. **2** bu yolla yapılmış duvar resmi.
freskçi *a. İt. T.* duvarlara fresk[1] yöntemiyle resim yapan sanatçı.
freze *a. Fr.* (.' .) **1** bir eksen çevresinde düzenli bir biçimde sıralanmış kesici ağızları olan, dönerek kesici takım. **2** tornacılıkta, bir deliğin ağzını genişletmekte kullanılan çelik aygıt. **3** frezeleme işinde kullanılan takım tezgâhı. **4** basımcılıkta, baskı klişelerinin gereken yerlerinin kazınmasında kullanılan aygıt.
frezeci *a. Fr. T.* freze tezgâhında her çeşit parçayı teknik resme ya da modele uygun bir biçimde yapabilen işçi.
frezecilik *a. Fr. T.* frezecinin yaptığı iş.
frezeleme *a. Fr. T.* frezelemek eylemi.
frezelemek *(-i) Fr. T.* bir parçayı freze tezgâhında işlemek.
frezelenme *a. Fr. T.* frezelenmek eylemi.
frezelenmek *(nsz) Fr. T.* freze tezgâhında işlenmek. *ör. Bunun frezelenerek getirilmesi gerekirdi.*
fribord *a. İng. den.* yüklü bir geminin bordasının su yüzeyinden yukarıda kalması gereken bölümü.
frigo *a. Fr.* (.' .) **1** eğlence yerlerinde satılan, dondurmaya benzer bir tür dondurulmuş krema. **2** *s. arg.* yakınlık kurulması güç, sevimsiz ve soğuk (kimse).
frigocu *a. Fr. T.* frigo satan kimse.
frigorifik *s. Fr.* soğutma özelliği olan, içinde soğutucu bir düzenek bulunan, soğutucu. *ör. Sebzeler frigorifik kamyonlarla taşınıyor.*
frijider *a. Fr. (marka adından)* ➻ **buzdolabı.**
frijidite *a. Fr. hek.* ➻ **cinsel soğukluk.**
frijit *s. Fr. hek.* cinsel soğukluğu olan (kadın).
frikik *a. İng.* (.' .) **1** *sp.* ayaktopunda, kuraldışı bir davranışa karşı verilen serbest vuruş. **2** *arg.* (kadında) eteğin açılarak bacağın görünmemesi gereken yerlere değin ya da göğsün açılarak memelerin bir bölümünün görünmesi. **frikiğe yatmak** *arg.* (erkek) açık kadın bacağı görmek ereğiyle uygun bir yerde tetikte durmak. **frikik vermek 1)** *sp.* (hakem) ayaktopunda, yapılan kuraldışı bir davranışa karşı serbest vuruş uygulamak. **2)** *arg.* (kadın) bacağını ya da göğüslerini farkında değilmişçe-

sine açmak, göstermek. **frikik yakalamak** *arg.* (erkek) açık kadın bacağı görmek.
friksiyon *a. Fr.* vücudun bir bölümünü, genellikle bir şey sürerek ovma, ovuşturma. **friksiyon yapmak** ovmak, ovuşturmak.
frisa *a. Yun.* (.' .) kurutulmuş ringa balığı.
frişka *a. İt.* (.' .) *den.* yelkenleri küçültmeksizin kullanmaya elverişli olacak denli hafif esen yel.
fritöz *a. Fr.* kokusuz kızartma yapmaya, özellikle balık, patates kızartmaya yarayan özel kap.
friz *a. Fr.* **1** *tiy.* sahnenin tavanının ön sıralardan görünmesini önleyen ve dekora bütünlük katan, tavandan inerek sahnenin üst bölümünü boydan boya kaplayan kısa perde. **2** *mim.* Eski Yunan ve Roma yapılarında, taban kirişiyle çatı arasında kalan, üzeri boydan boya kabartmalarla süslü bölüm. **3** *mim.* bir duvarın üst bölümünde yapılan süsleme kuşağı.
früktoz *a. Fr.* meyve şekeri. *eş.* **levüloz**.
fuar *a. Fr.* belli zamanlarda, belli yerlerde ve belli süre mal sergilemek, ürün tanıtmak ve ticaret bağlantıları kurmak ereğiyle açılan büyük pazar.
fuarcı *a. Fr. T.* fuar düzenleyen, fuar işleriyle uğraşan kimse.
fuarcılık *a. Fr. T.* fuar düzenleme işi.
fuaye *a. Fr.* tiyatro ve benzeri, gösteri ya da toplantı yapılarında, temsil ya da toplantı aralıklarında kullanılan, sigara, çay kahve vb. içilen dinlenme yeri.
fuel-oil *b. a. İng.* ham petrolün damıtılmasıyla elde edilen ve yakıt olarak kullanılan bir ürün. *eş.* **yağyakıt**.
fuhuş, -hşu *a. Ar.* içinde bulunulan toplumun onaylamadığı biçimde, her önüne gelenle ve genellikle de para karşılığında cinsel ilişkide bulunma eylemi.
fukara *s. Ar.* (. . -) **1** geçinme olanakları kıt (kimse). *eş.* **yoksul**. **2** acınacak durumda olan (kimse), zavallı. **3** *a. esk.* derviş. **fukara babası** yoksullara her zaman yardım eden kimse. **... fukarası** kimi özelliklerden yoksun kimse, ... olmayan, bulunmayan kimse. *ör. Onun bir akıl fukarası olduğunu bilirim.*
fukaralaşma *a. Ar. T.* ➻ **yoksullaşma**.
fukaralaşmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **yoksullaşmak**.
fukaralık *a. Ar. T.* ➻ **yoksulluk**. *eş.* **fakirlik**.
fukusgiller *ç. a. Lat. T. bitb.* suyosunlarından, gelgit olayı çok görülen denizlerin kayalıklara yakın yerlerinde yetişen, esmer renkli bir yosun ailesi.
ful, -lü *a. Ar. bitb.* **1** taşkırangillerden, Kuzey Amerika'da, Avrupa'nın güney, Asya'nın doğu bölgelerinde yetişen ve yetmişe yakın türü bulunan, boyu üç metreyi bulabilen bir ağaç. **2** bu ağacın ak renkli ve güzel kokulu çiçeği. **3** küçük taneli bir bakla türü.
fular *a. Fr.* **1** eşarp, kadın boyun atkısı, entari vb. yapımında kullanılan ipek ya da yarı ipek, ince kumaş. **2** ipek eşarp ya da boyun atkısı.
fultaym *a. İng.* ➻ **tamgün, tümgün**.
fulya *a. İt.* (.' .) *bitb.* **1** nergisgillerden, soğan köklü, yaprakları hasırotu yaprağını andıran bir bitki, bir nergis türü. *eş.* **zerrin**[3]. **2** bu bitkinin zerrin ve nergis adlarıyla da anılan, çok güzel kokulu, taç bölümü çok gelişmiş, sarı renkli çiçeği.
fulyabalığı, -nı *b. a. İt. T. hayb.* fulyabalığıgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde dipte yaşayan, gövdesi yuvarlak yassı, sırtı esmer yeşilimtırak renkte ya da koyu gri, yan yüzgeçleri kanat gibi olan, denizde planör gibi yüzebilen, uzun kuyruklu, kuyruğunun dibinde ucu zehirli bir kaç diken bulunan, çok çirkin bir köpekbalığı.
fulyabalığıgiller *ç. b. a. İt.T. hayb.* örneği fulyabalığı olan omurgalı hayvanlar sınıfı.
funda *a.* (.' .) *Yun. bitb.* ➻ **süpürgeotu**. **funda toprağı** süpürgeotu yapraklarının çürümesiyle oluşan ve genellikle gübre olarak yararlanılan toprak.
fundagiller *ç. a.Yun. T. bitb.* fundalar takımından, süpürgeotu, azelya, kocayemiş, yabanmersini gibi çoğu her zaman yeşil kalan birçok çalı ve ağaççığı kapsayan bir bitki familyası.
fundalar *ç. a.Yun. T. bitb.* fundagillerle birlikte onlara benzeyen daha başka familyaları da içine alan bir bitki takımı.
fundalık *a. Yun. T.* fundalarla kaplanmış olan yer.
fundamentalist *s.* ve *a. İng.* ➻ **köktendinci**.
fundamentalizm *a. İng.* ➻ **köktendincilik**.
fundasıçanı, -nı *b. a.Yun. T. hayb.* kemiriciler takımından, Güney Amerika'da, genellikle Peru ve Şili'de yaşayan bir memeli türü.
fundatavuğu, -nu *b. a. Yun. T.hayb.* tavuksulardan, Yeni Gine ve Avustralya'da yaşayan, oldukça büyük, tüyleri kara, boynu ve başı az tüylü bir kuş.
funya *a. İt.* (.' .) **1** top ateşlemeye yarayan kapsül. **2** topu ateşlemek için falyaya[1] konulan araç.
furgon *a. Fr.* demiryollarında, yolcu trenine eşya taşımak için eklenen kapalı vagon.
furta *a.* (.' .) "anlamsız, boş sözlerle böbürlenerek" anlamındaki ***farta furta*** ikilemesinde geçer.
furya *a. İt.* (.' .) olağandan bol, aşırı çoklukta bulunma durumu.
fut, -tu *a. İng.* "ayak" anlamına gelen, çoğulu ***fit*** olan, 30,480 cm.ye eşit İngiliz uzunluk ölçüsü birimi.
futa (I) *a. Far.* (.' .) *esk.* ipekli peştamal.
futa (II) *a. İt. den.* **1** kapalı, sakin sularda kullanılabilen küçük tekne. **2** spor yapmak ereğiyle kullanılan, dar ve yaklaşık sekiz metre uzunluğunda, hafif bir yarış kayığı. *eş.* **kik**.
futbol *a. İng. sp.* ➻ **ayaktopu**.
futbolcu *a. İng.* **1** *sp.* ➻ **ayaktopu oyuncusu, ayaktopçu**. **2** *arg.* herhangi bir dünya görüşü olmayan, toplumsal sorunlara ilgisiz (kimse).

futbolculuk *a. İng. sp.* ➻ **ayaktopu oyunculuğu, ayaktopçuluk.**
fuzuli *s.* ve *be. Ar.* (. - -) *esk.* gereksiz, yersiz, boş, boşuna.
fücceten *be. Ar.* (.' . .) *esk.* ansızın, birdenbire (ölmek). **fücceten gitmek** *esk.* (insan) beklenmedik bir anda, ansızın ölmek.
fücur *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ahlak düşüklüğü. **2** ➻ **fitne fücur.**
füg *a. Fr. müz.* çoksesli müzikte bir beste.
füme *a. Fr.* ➻ **dumanrengi.**
fümerol, -lü *a. Fr. yerb.* yanardağların etkin bulunmadıkları dönemlerde, ağız ve çatlaklarından güçlü olarak ve az çok gürültüyle çıkan gaz ve buharlar.
Fürs *ö. a. tar.* Eski Fars halkından olan kimse.
füru, -u *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ayrıntılar, dallar, kollar. **2** *huk.* çocuklar, torunlar.
füsun *a. Far.* (. -) ➻ **büyü.** *eş.* **afsun, sihir.**
füsunkâr *s. Far.* ➻ **büyülü.**
fütuhat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* yengiler, utkular, zaferler.
fütur *a. Ar.* (. -) *esk.* aldırışsızlık, bezginlik, umutsuzluk, usanç. **fütur etmemek** aldırış etmemek, umursamamak, önemsememek. **fütur getirmek** bezmek, usanmak.
fütursuz *s. Ar. T.* **1** çekinmez, umursamaz. **2** *be.* ➻ **fütursuzca.**
fütursuzca *be. Ar. T.* aldırış etmeksizin, aldırmayarak, önemsemez bir biçimde, çekinmeksizin, aldırışsızca.
fütürist, -ti *a. Fr.* ➻ **gelecekçi.**
fütürizm *a. Fr.* ➻ **gelecekçilik.**
fütürolog *a. Fr.* ➻ **gelecekbilimci.**
fütüroloji *a. Fr.* ➻ **gelecekbilim.**
fütüvvet, -ti *a. Ar. tar.* alçakgönüllülük, yiğitlik, eliaçıklık, başkalarını sevmek, dünya malına önem vermemek, hoşgörü vb. gibi ahlaki temellere dayanan, Anadolu'da XIII. yüzyıldan sonra ortaya çıkan, kısa bir süre içinde birçok İslam ülkesinde de benimsenip yayılan, zanaat çı ve esnaf birliklerine verilen ad.
fütüvvetname *b. a. Ar. Far.* fütüvvet inancının, geleneklerinin ve törenlerinin anlatıldığı, fütüvvetle ilgili sözlerin toplandığı kitap.
füze *a. Fr.* **1** itiş gücü, bir yanıcı ve bir yakıcı maddenin sürekli olarak etkileşmesi, sürekli ateşlenme sonucu doğan hareket sağlayıcı düzenek. **2** *arg.* (kadında) iri ve dik göğüs. **füze gibi** *arg.* (kadın göğüsleri için) iri ve dik.
füzeatar *b. a. Fr. T.* İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılmaya başlanan ve o zamandan bu yana daha da geliştirilen, özitmeli mermiler atan ve bu mermileri güdümleyebilen kimi özel silahlara verilen ad.
füzen *a. Fr.* **1** kömürün bileşimindeki maddelerden biri. **2** desen çizmekte kullanılan, taflan çubuklarından yapılmış kalem, kömür kalemi. **3** bu tür kalemle yapılan resim.
füzesavar *b. a. Fr. T. ask.* füzelerle yapılan saldırıları etkisiz duruma getirmek için yapılmış savunma sistemi.
füzyometre *a. Fr.* ergime sıcaklığını ölçmekte kullanılan aygıt.
füzyon *a. Fr.* ➻ **ergime.**

Gg

G, g *a.* **1** Türk abecesinin sekizinci harfi. **2** "ge" adını taşıyan bu harf sesbilim yönünden, ince ünlülerle bir araya geldiğinde öndamak, kalın ünlülerle bir araya geldiğinde artdamak ünsüzlerinin ötümlüsüdür. **3** sıralama ve sınıflandırmalarda maddelerin sıraları harflerle gösterildiğinde sekizinci maddenin başına getirilir. **4** *müz.* nota imlerini harflerle gösterme yönteminde "sol" sesini gösterir.

> **g**
> "G" sesi hemen hemen bütün dillerde bulunan ana seslerdendir. "G" sesini gösteren harfe, hece yazısı ve resimyazı olarak, eski Yakındoğu ve Ortadoğu'da rastlanmıştır. Bu biçimlerden en eskilerden biri, Sümercede "ga" hece değerinin resimyazısıdır. Bu resimyazı başlangıçta bir evi gösterirken, sonraları "ga" hecesini gösterir olmuştur. Ama "g"yi harf olarak Romalılar bulmuştur. Bu harf başlangıçta "c" biçimliyken, sonraları öteki harflerle birleştirme, süsleme gibi nedenlerle uçlarına çizgi ekler alarak XVI. yüzyılda kesişen iki yarım çember gibi oldu. Daha sonra iyice işlekleşerek bugünkü biçimini aldı. Türk abecesine de "ge", "ga" sesini göstermek üzere Latin yazısından aktarıldı.

Ga *kim.* galyum elementinin kimyasal simgesi.

gabardin *a. Fr.* **1** yünlü ya da pamuklu, sık dokunmuş, ince, su geçirmez özellikte bir tür kumaş. **2** su geçirmez kumaştan yapılmış reglan pardösü.

gabari *a. Fr.* **1** kimi eşyaya verilmesi gereken boyutları, yan görünüşü çizmeye, hazırlamaya da da bunları denetlemeye yarayan örnek. **2** genellikle karayolu taşıtlarının yüklü olarak bir köprü ve benzeri bir yerin altından rahatça geçebilmeleri için gereken, yükün en yüksek durumunu belirten ölçü. **3** *mim.* yapılacak bir yapının belediyece öngörülen olabilir yüksekliği.

gabavet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* kalın kafalılık, anlayış kıtlığı, anlayışsızlık.

gabi *s. Ar.* (. -) *esk.* anlayışı kıt olan, kalın kafalı, anlayışsız.

gabin, -bni *a. Ar.* (- .) *huk.* edim ile karşı edim arasındaki açık, büyük oransızlık.

gabro *a. İt.* (.' .) *yerb.* amfibol, olivin ve piroksen gibi renkli minerallerden oluşan bir tür kayaç.

gabya *a. İt.* (.' .) *den.* yelkenli gemilerde ana direklerin üzerine sürülen çubuklar ya da bu direklerin üstlerinde bulunan ikinci yelkenler.

gacı *a. (Çingeneceden) arg.* kadın, metres. *eş.* **gaco**.

gacırdama *a.* gacırdamak eylemi.

gacırdamak *(nsz)* **1** rahatsız edici biçimde, düzensiz ve kulak tırmalayıcı ses çıkarmak. **2** *arg.* sinir bozucu bir biçimde gülmek. **3** *arg.* (birine) durumdan hoşlanmadığını azarlayarak anlatmak.

gacırdatma *a.* gacırdatmak eylemi.

gacırdatmak *(-i)* düzensiz ve kulak tırmalayıcı ses çıkarmasına, gacırdamasına yol açmak.

gacırdayabilme *a.* gacırdayabilmek eylemi.

gacırdayabilmek *(nsz)* gacırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gacırdayış *a.* gacırdamak eylemi ya da biçimi.

gacır gacır *ik. be.* ➻ **gacır gucur**.

gacır gucur *ik. be.* düzensiz ve kulak tırmalayıcı ses çıkararak, gacırdayarak. **gacır gucur etmek** rahatsız edici biçimde, düzensiz ve kulak tırmalayıcı ses çıkarmak.

gacırtı *a.* gacırdarken çıkan ses.

gaco *a. (Çingeneceden) arg.* kadın, (kadın) sevgili, (kadın) dost, metres, ortaoyununda zenne. *eş.* **gacı**.

gaddar *s. Ar.* (. -) *esk.* başkalarına haksızlık etmekten çekinmeyen, acıması olmayan, insafsız davranan, taş yürekli, acımasız (kimse). **gaddar gaddar** *ik. be. Ar.* acımasız bir kimseye yaraşır bir biçimde. **gaddar olmak** acımasız bir kişiliği bulunmak, acımasız olmak, insafsız davranmak.

gaddarca *s.* ve *be. Ar. T.* acımasıza yakışır bir biçimde, insafsızca.

gaddarlaşabilme *a. Ar. T.* gaddarlaşabilmek eylemi.

gaddarlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* gaddarlaşmak elinde olmak, gaddarlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gaddarlaşma *a. Ar. T.* gaddarlaşmak eylemi.

gaddarlaşmak *(nsz) Ar. T.* gaddar bir kişilik edinmek.

gaddarlık *a. Ar. T.* acımasız olma durumu, acımasızlık. **gaddarlık etmek** acımasızca davranmak.

gadir, -dri *a. Ar. esk.* haksızlık. **gadre uğramak** haksız bir davranışla karşılaşmak, haksız davranılmak.

gadirlik *a. Ar. T. ha.* acımasızlık, haksızlık, insafsızlık. **(birine) gadirlik olmak** *ha.* haksız-

lığa uğramak, haksız davranılmak. *ör. Bir suçu yoktu, ona gadirlik oldu.*

gadolinyum *a. (Finlandiyalı fizik ve kimya bilgini Johan Gadolin'in adından)* (. . .' .) *kim.* simgesi Gd, atom sayısı 64, atom ağırlığı 157,25 olan, yüksek derecede sıcaklıkta eriyen, itriyumlu topraklarda bulunan, birtakım tuzları bilinen, tuzları renksiz çözeltiler veren, parlak gri renkte, katı bir element.

gadretme *a. Ar. T. esk.* gadretmek eylemi.

gadretmek *(-e) Ar. T. esk.* haksızlık etmek.

gadrolma *a. Ar. T. esk.* gadrolmak eylemi.

gadrolmak *(-e) Ar. T. esk.* haksızlık edilmek, haksızlığa uğramak.

gadrolunma *a. Ar. T. esk.* gadrolunmak eylemi.

gadrolunmak *(-e) Ar. T. esk.* haksızlık edilmek, haksızlığa uğratılmak.

gaf *a. Fr.* yersiz ve zamansız söylenen söz ya da yapılan davranış. **gaf yapmak** bilmeden, karşısındaki kimseye dokunacak, onu incitecek bir söz söylemek ya da böyle bir davranışta bulunmak, çam devirmek, pot kırmak.

gafil *s. Ar.* (- .) *esk.* ➻ **aymaz**. **gafil avlamak** (birini) **1)** habersiz ve hazırlıksız olduğu, beklemediği bir sırada bastırıp istemediği bir duruma düşürmek. **2)** bu duruma düşürerek yararlanmak. **gafil avlanmak** (biri) habersiz ve hazırlıksız bir durumdayken bir olayla karşılaşmak, beklemediği bir anda güç bir duruma düşürülmek. **gafil olmak** aymazlaşmak.

gafilane *be. Ar.* (- . - .) aymaz bir kimseye yaraşır bir biçimde, aymazca.

gafillik *a. Ar. T. esk.* ➻ **aymazlık**. **gafillik etmek** aymazca davranmak, çevresinde olup biteni ayrımsayamamak.

gaflet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **aymazlık**. **gaflet basmak** **1)** uykusu gelmek. **2)** aymaz durumda bulunmak. **gaflet uykusu** aymazlıktan doğan uyuşukluk. **gaflete düşmek** aymazlık etmek.

gag (I) *a.* karganın çıkardığı ses, karga sesi. *ör. Karga gag dedikçe serçeler kaçışıyordu.*

gag (II) *a. Fr. tiy.* ve *sin.* ➻ **gülüt**.

gaga *a.* **1** genel olarak kuşlarda ağzın bir uzantısı durumunda olan, biçim ve büyüklüğü kuştan kuşa değişik olabilen, boynuz yapısında, dudak ve diş işlevini gören, katı ve çıkıntılı organ. **2** *müz.* kuş gagasını andıran, ince uçlu ve yassı, çalgı ağızlığı. **3** *arg.* ağız. **gaga burun 1)** burnu uzun ve aşağıya doğru kıvrık olan (kimse). **2)** *den.* baş bodoslaması kuş gagasını andırır biçimde yapılmış olan ticaret yelkenlisi. **(birini) gagasından yakalamak** bir kimseyi, karşı koyamayacak bir duruma sokmak. **gagayı kısmak** *arg.* sesini kesmek, artık konuşmamak, susmak. **gagayı ıslatmak** *arg.* **1)** içki içmek. **2)** rüşvet almak. **3)** çıkar elde etmek.

gagalama *a.* gagalamak eylemi.

gagalamak *(-i)* **1** (kuş) gaga ile vura vura ısırmak. **2** (kuş) gagasıyla yem toplamak, gagasıyla yem araştırmak. **3** *mec.* (birine) incitecek biçimde sözler söylemek, bir kimseyi azarlamak.

gagalanma *a.* gagalanmak eylemi.

gagalanmak *(nsz)* **1** gagalamak eylemi yapılmak. **2** *mec.* kendisine kötü, hırpalayıcı sözler söylenmek, azarlanmak.

gagalaşma *a.* gagalaşmak eylemi.

gagalaşmak *(nsz; -le)* **1** (kuşlar) birbirini gagalamak. **2** (kuşlar) birbirini gagalayarak oynaşmak.

gagalatma *a.* gagalatmak eylemi.

gagalatmak *(-i, -e)* gagalamak eylemini yaptırmak. *ör. Çocuğu, "Seni horozlara gagalatırım" diyerek korkutmuştu.*

gagalayabilme *a.* gagalayabilmek eylemi.

gagalayabilmek *(-i)* gagalaması olanak içinde olmak, gagalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gagalayış *a.* gagalamak eylemi ya da biçimi.

gagalayıverme *a.* gagalayıvermek eylemi.

gagalayıvermek *(-i)* ansızın gagalamak.

gagalı *s.* gagası olan. **gagalı memeli** *hayb.* tekdeliklilerin gagalı memeliler familyasından, Avustralya ve Tasmanya ırmaklarında yaşayan, yaklaşık elli santimetre boyunda, vücudu üst yanı grimsi kızıl, alt yanı sarı turuncu renkte yumuşak tüylerle kaplı, kafa yapısı, ördek gagası gibi çenesi, beş parmaklı ve perdeli ayakları, kısa bacakları, yumurtlayarak üremesi bakımından kuşları andıran, eti yenilen bir memeli türü. *eş.* **ornitorenk** . **gagalı memeliler** *hayb.* örnek hayvanı gagalı memeli olan, tekdelikliler takımının bir familyası.

gagamsı *s. gövb.* biçimi gagayı andıran, gagaya benzeyen (çıkıntı).

Gagavuz *ö. a.* Kuzeydoğu Bulgaristan'da, Romanya'da, Moldavya ve Ukrayna'da yaşayan Hıristiyan Ortodoks Türklere verilen ad.

Gagavuzca *ö. a.* (. . .' .) Gagavuzların konuştuğu, İslavcanın etkisinde kalmış, Türkçenin lehçelerinden biri olan dil, Gagavuz Türkçesi.

gâh *be. Far.* (-) ➻ **kâh**.

gaile *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** dert, sıkıntı, üzüntü, keder. **2** uğraştırıcı iş, çekilmesi zor yük. **3** istenmeyen durum, baş derdi, bela.

gaileli *s. Ar. T.* (- . . .) *esk.* **1** başa dert olan, sıkıntı veren, üzüntüye yol açan (iş). **2** başında dert bulunan, sıkıntı içinde olan, dertli, sıkıntılı (kimse).

gailesiz *s. Ar. T.* (- . . .) *esk.* **1** sıkıntı vermeyen, başa dert çıkarmayan (iş). **2** bir derdi, sıkıntısı olmayan, başında bir dert bulunmayan (kimse).

gailesizlik *a. Ar. T.* (- . . . .) başında hiçbir sıkıntı, dert, üzüntü vb. bulunmama durumu, dertsizlik, sıkıntısızlık.

gaip *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** nerede olduğu, ne durumda bulunduğu bilinmeyen, göz önünde olmayan, hazır bulunmayan. *eş.* **yitik**, *esk.* **kayıp**. **2** *a.* görünmez, bilinmez evren. **gaiplere karışmak** nerede olduğu bilinmez olmak, yitip gitmek, yitmek. **gaipten haber vermek** (kendisinde doğaüstü güç olduğuna inanılan kim-

se) görünmez, bilinmez evrenle bağlantı kurarak o evrende olanları ve genellikle de gelecekte olacak şeyleri bildirmek.

gaiplik *a. Ar. T.* (- . .) **1** gaip[1] olma durumu. **2** *huk.* bir kimsenin ölüm tehlikesi içinde olduğunun bilinmesi ama ondan çok uzun bir süre haber alınamaması ya da çok uzun bir süre yitip gitmiş bulunması durumunda, ilgili kişilerin başvurusuyla, yitikliği yargıç kararıyla onaylanıp kişiliğine son verilmesi.

gaita *a. Ar.* (- . .) insan dışkısı.

gaklama *a.* gaklamak eylemi.

gaklamak *(nsz)* (karga) gak gak diye ses çıkarmak, gak gak diye ötmek.

gaklatma *a.* gaklatmak eylemi.

gaglatmak *(-i)* gaklamasını sağlamak, gaklamasına yol açmak. *ör.Çocuk, oyuncak kargasını gaklatıp duruyordu.*

gaglayabilme *a.* gaglayabilmek eylemi.

gaglayabilmek *(nsz)* (karga) gaglama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gaglayış *a.* gaglamak eylemi ya da biçimi. *ör. Karganın gaglayışı hoşa gitmez.*

gaglayıverme *a.* gaglayıvermek eylemi.

gaglayıvermek *(nsz)* (karga) ansızın gaglamak. *ör. Msaldaki karga gaglayıverince peyniri düşürmüş.*

gala *a. It.* (.' .) **1** *tiy.* ve *sin.* genellikle törensel bir yönü olan, çağrılı olarak gidilebilen, bir tiyatro yapıtının, bir operanın ya da sinema filminin ilk oynanışı, ilk gösterilişi. **2** resmi bir tören sonunda verilen büyük, gösterişli şölen.

galaksi *a. Fr. gökb.* ➻ **gökada**.

galalit *a. Fr.* formaldehitle kazeinin derişmesinden elde edilen, kesici araçlarla işlenebilen ve birçok işlerde kullanılan katı bir plastik madde.

galat, -tı *a. Ar. esk.* yanlış (söz ya da sözcük).

galatıhis, -ssi *b. a. Ar.* (. .' . .) ➻ **yanılsama**.

galatımeşhur *b. a.* (. .' . . .) *esk.* artık doğru sayılan, doğru kabul edilen yaygın yanlış.

galebe *a. Ar.* **1** yenmek eylemi. *eş.* **yengi**. **2** çokluk, üstünlük. **galebe çalmak** yengi kazanmak, yenmek. **galebe etmek** baskın çıkmak, üstün gelmek.

galen *a. Fr.* ➻ **galenit**.

galenit *a. Yun. yerb.* içinde doğal kurşun bulunan sülfür.

galeri *a. Fr.* **1** genellikle resim, heykel vb. gibi sanat yapıtlarının sergilendiği salon. *eş.* **sanatevi**. **2** otomobil ve benzeri taşıtların, kimi ticaret mallarının satışa sunulduğu yer. **3** maden ocaklarında, madeni çıkarabilmek için açılan yeraltı yolu. **4** *mim.* bir yapının birçok bölümünü aynı katta birbirine bağlayan, içten ya da dıştan yapılmış geniş geçit, örtülü geçit. **5** *mim.* bir tiyatro salonunun çevresinde yer alan balkon.

galerici *a. Fr. T.* galeri[1,2] işleten kimse, galeri sahibi.

galeta *a. Fr.* (. .' .) fırında iyice pişirilip kurutulmuş yuvarlak ya da uzun bir tür peksimet. **galeta unu** ızgarada ya da tavada pişirilecek balık, et, köfte gibi yiyecekleri bulamakta kullanılan, kızartılmış ekmek kabuğunu ya da galetayı döverek yapılan bir tür kalın un.

galeyan *a. Ar.* (. . -) **1** *esk.* kaynama. **2** coşma. **galeyan etmek 1)** kaynamak. **2)** coşmak, taşmak. **galeyana gelmek** coşmak. **galeyana getirilmek** galeyana gelmesi sağlanmak, coşturulmak. **galeyana getirmek** coşturmak.

galeyanlı *s. Ar. T.* coşmuş olan, taşmış olan.

gali *a. Fr.* (.' .) *den.* yelken ve kürekle yürütülen eski bir Akdeniz teknesi.

galiba *be. Ar.* (- . -) görünüşe bakılırsa, anlaşılıyor ki, anlaşılan, sanırım.

galibarda *a. It.* (. . .' .) *(İtalyan siyasacısı ve komutanı Guiseppe Garibaldi'nin düzenlediği "kızıl gömlekliler" hareketini anıştırarak Garibaldi adından)* mora yakın koyu kızıl.

galibiyet, -ti *a. Ar.* (- . . .) ➻ **yengi, yenme**.

galip *s. Ar.* (- .) üstün gelen, yengi kazanan, yenen. **galip gelmek** üstün gelmek, yengi kazanmak, yenmek.

galiz *s. Ar.* (. -) kaba ve çirkin, ağza alınmayacak, iğrenç (söz).

galle *a. ha.* ➻ **galli**.

galli *a. ha.* ➻ **sincap**.

galon *a. İng.* **1** Anglosaksonların tahıllar, sıvılar için kullandığı, yaklaşık 4,5 litrelik ölçü birimi. **2** genellikle akaryakıt taşımakta kullanılan, metalden yapılmış, silindir biçiminde kap.

galoş *a. Fr.* **1** tabanı tahtadan, üstü deriden yapılmış ayakkabı, takunya. **2** hastane, muayenehane gibi sağlıkla ilgili yerlere girerken mikrop taşınmasını önlemek ereğiyle ayakkabı üzerine geçirilen ve bir kez kullanılıp atılan, ince plastikten yapılmış korumalık.

galsame *a. Ar.* (.' . .) *esk. hayb.* ➻ **solungaç**.

galvaniz *a. Fr. (İtalyan fizikçi Luigi Galvani'nin adından)* **1** galvanizlenecek parçanın içine batırıldığı erimiş çinko banyosu demek olan ***galvaniz banyosu*** teriminde geçer. **2** üzeri değerli bir madenle kaplanacak bir bakır levhanın batırıldığı altın, gümüş ya da platin banyosu.

galvanizci *a. Fr. T.* madensel bir parçanın sıcakta daldırma tekniğiyle galvanizlenmesinde kullanılacak olan erimiş çinko banyosunu hazırlamak ve denetlemekle görevli işçi.

galvanize *s. Fr.* paslanmaktan korumak için galvaniz banyosuna batırılmış (metal nesne).

galvanizleme *a. Fr. T.* falvanizlemek eylemi.

galvanizlemek *(-i) Fr. T.* madensel bir parçayı, paslanmaktan korumak için, galvaniz banyosuna batırıp erimiş çinko ile kaplamak.

galvanizlenme *a. Fr. T.* galvanizlenmek eylemi.

galvanizlenmek *(nsz) Fr. T.* (madensel bir nesne) galvaniz banyosuna batırılarak erimiş çinko ile kaplanmak.

galvanizletme *a. Fr. T.* galvanizletmek eylemi.

galvanizletmek *(-i, -e) Fr. T.* paslanmaktan korumak için galvaniz banyosuna batırılıp erimiş çinko ile kaplanmasını sağlamak.

galvanizli *s. Fr. T.* ➻ **galvanize**.
galvanizm *a. Fr. (İtalyan fizik bilgini Luigi Galvani'nin adından)* elektriksel doğru akımın canlı organizmalar üzerindeki etkisi olayı.
galvano- *Fr. (İtalyan fizikçi Luigi Galvani'nin adından)* kimi sözcüklerin yapısına giren ve sözcüğün elektrikle ilgisini gösteren önek.
galvano *a. Fr.* (. .' .) ➻ **galvanotip**.
galvanokoter *a. Fr. hek.* elektrikle kızdırılan dağlama aracı.
galvanometre *a. Fr.* (. . . .' .) *fiz.* mıknatıslı iğnede oluşan sapmaları gözleme yoluyla elektrik akımının yeğinliğini ölçmeye yarayan aygıt.
galvanoplasti *a. Fr. fiz.* içinde erimiş halde herhangi bir maden bulunan bir sıvıya istenilen bir eşyayı daldırarak sıvının içinden elektrik akımı geçirmek yoluyla o eşyayı bir maden tabakasıyla kaplama işi.
galvanoskop, -pu *a. Fr.* manyetik bir gösterge yardımıyla, elektrik akımının varlığını ya da yönünü gösteren aygıt.
galvanotip, -pi *a. Fr.* elektroliz yoluyla yapılmış, tipo baskıda kullanılan resim klişesi.
galyen *a. ha.* bir çeşit pipo.
galyot, -tu *Fr. esk. den.* başı ve kıçı aynı biçimde, alçak ve altı düz tekne.
galyum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Ga, atom sayısı 31, atom ağırlığı 69,72, yoğunluğu 5,9 olan ve 29,78 santigrat derecede ergiyen, doğada çok seyrek bulunan, alüminyumu andıran bir element.
gam (I) *a. Ar.* kaygı, tasa, üzüntü. **gam çekmek** (ya da **yemek**) kaygılanmak, tasalanmak, üzülmek. **gam çekmemek** (ya da **yememek**) kaygı çekmemek, tasa etmemek, üzülmemek.
gam (II) *a. Fr. müz.* sekiz notanın kalın sesten inceye ya da ince sesten kalına gitmek üzere sıralanmış dizisi; *do, re, mi, fa, sol, la, si, do* ya da *do, si, la, sol, fa, mi, re, do.* **gam yapmak** *müz.* bir çalgıyla ya da sesle, gam **(II)** biçiminde müzik alıştırmaları yapmak.
gama *a. Yun.* (.' .) Yunan abecesinin üçüncü harfi, (_). **gama ışınları** *fiz.* ışınetkin cisimlerin yaydığı üç ışından biri (ötekiler ➻ **alfa**, **beta**) ve X ışınlarından daha kısa dalgalı olan ışınlar.
gamaglobülin *a. Fr. yaşb.* kanda, akkanda, safrada vb.de bulunan bir protein türü.
gamalak *a. ha.* bir tür çam, katran ağacı.
gamalı *s. Yun. T.* kimi eski uygarlıkların ve dinlerin genel olarak Güneş'in simgesi olarak kullandıkları, çağımızda da nazizmin simgesi olan, uçları Yunan abecesinin gama harfi biçiminde kırılmış olan (haç).
gamato *a. Yun. arg.* sövgü, küfür. **gamato sallamak** *arg.* sövmek. **gamatoyu basmak** *arg.* sövmek.
gambot, -tu *a. İng. den.* genellikle kıyı korumasında ve gezici karakol görevinde kullanılan, birkaç topu olan küçük savaş gemisi.
gamet, -ti *a. Fr. yaşb.* erkek ya da dişi üreme gözesi.
gametli *s. Fr.* gamet oluşturan, gameti olan.
gamlanabilme *a. Ar. T.* gamlanabilmek eylemi.
gamlanabilmek *(-e) Ar. T.* gamlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazı durumlarda gamlanabilir.*
gamlanış *a. Ar. T.* gamlanmak eylemi ya da biçimi.
gamlanma *a. Ar. T.* gamlanmak eylemi.
gamlanmak *(-e) Ar. T.* kaygılanmak, tasalanmak, üzülmek.
gamlı *s. Ar. T.* içinde üzüntü bulunan, tasalı, üzüntülü.
gamlılık *a. Ar. T.* gamlı olma durumu.
gamma *a. Yun.* ➻ **gama**.
gammaz *s. Ar.* (. -) gizli kalması gereken bir şeyi başkasına duyuran, söz getirip götüren, arabozucu (kimse). **gammaz olmasa tilki pazarda gezer** yasadışı yollarla çıkar sağlayan, gizli işler çeviren kişi, yakayı ele vermekten çekinmese bu işleri daha sık ve açıktan açığa yapar.
gammazlama *a. Ar. T.* gammazlamak eylemi.
gammazlamak *(-i, -e) Ar. T.* gizli kalması gereken bir şeyi başkasına duyurmak, söz getirip götürmek, birine bir başkasını kötülemek.
gammazlanabilme *a. Ar. T.* gammazlanabilmek eylemi.
gammazlanabilmek *(nsz) Ar. T.* gammazlanması olanak içinde olmak ya da gammazlanma olasılığı bulunmak.
gammazlanma *a. Ar. T.* gammazlanmak eylemi.
gammazlanmak *(nsz) Ar. T.* gammazlamak eylemine konu olmak.
gammazlayabilme *a. Ar. T.* gammazlayabilmek eylemi.
gammazlayabilmek *(-i, -e) Ar. T.* gammazlaması olanak içinde olmak ya da gammazlama olasılığı bulunmak.
gammazlayış *a. Ar. T.* gammazlamak eylemi ya da biçimi.
gammazlayıverme *a. Ar. T.* gammazlayıvermek eylemi.
gammazlayıvermek *(-i, -e) Ar. T.* çabucak gammazlamak.
gammazlık *a. Ar. T.* gammaz olma durumu, gammazın davranışı, söz taşıyıcılık. **gammazlık etmek** gammaza yaraşır bir biçimde davranmak, gammazlamak.
gamsele *a. It.* (. .' .) kauçuktan yapılmış su geçirmez yağmurluk.
gamsız *s. Ar. T.* **1** derdi, tasası, üzüntüsü bulunmayan (kimse). **2** *mec.* insanı üzen olayları geçiştiren, hiçbir şeyi kendine üzüntü konusu yapmayan (kimse).
gamsızlaşabilme *a. Ar. T.* gamsızlaşabilmek eylemi.
gamsızlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* gamsızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan onun kadar gamsızlaşabilirmiş.*

gamsızlaşma *a. Ar. T.* gamsızlaşmak eylemi.
gamsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* gamsız bir kişilik edinmek.
gamsızlık *a. Ar. T.* gamsız olma durumu.
gamze *a. Ar.* **1** kimi insanların yanaklarında, çenelerinde doğal olarak bulunan ya da güldükleri zaman ortaya çıkan küçük çukur. **2** *esk.* göz süzüş.
Ganalı *ö. a.* ve *s.* **1** Afrika'nın batısında bir ülke olan Gana'da yaşayan bir halk. **2** bu halktan olan (kimse).
gang *a. Fr. yerb.* bir maden yatağında değerli filizle karışmış durumda bulunan, çoğunlukla değersiz taş ya da mineral.
gangster *a. İng.* (.' .) **1** genellikle büyük kentlerde uyuşturucu ticareti, kumarhane işletme, tehditle insanlara yolsuz işler yaptırma, adam öldürme, haraç alma vb. gibi yasadışı işler yapan bir çetenin üyesi bulunan kimse. **2** *mec.* para, kazanç sağlamak ya da herhangi bir çıkarı için her türlü kötülüğe başvurmaktan çekinmeyen kimse.
gangsterlik *a. İng. T.* gangster olanın yaptığı iş.
gani *s. Ar.* (. -) **1** *esk.* parası, malı mülkü çok olan, varlıklı, varsıl, zengin (kimse). **2** bol, çok. **gani gani** *ik. be.* çok bol bir biçimde, çok çok, bol bol. **gani gönüllü** (ya da **gönlü gani**) varsıl olmasa da elinde bulunanı vermekten çekinmeyen, eliaçık, cömert, esirgemez (kimse). **(bir şeyin) ganisi olmak** bir şeye gereksinimi olsa da o şeye karşı istekli durmamak.
ganimet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** savaşta düşmandan ele geçirilen her türlü mal. **2** bir rastlantı sonucu ele geçen kazanç ya da olanak, beklenmedik kazanç.
ganyan *s.* ve *a. Fr.* **1** at yarışlarında kazanan (at). **2** bu at için alınmış olan bilet.
gar *a. Fr.* demiryoluyla yolcu ve yük taşımayı sağlamak amacıyla oluşturulan yapıların ve ilgili kuruluşların bulunduğu yer.
garabet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** yadırganacak bir yönü olma durumu, yadırgatıcılık, tuhaflık. **2** *esk.* dil kurallarına ve genel kullanışa aykırı olan, yadırganan sözcük ve tümceler kullanma durumu. *eş.* **barbarizm**.
garaip *ç. a. Ar.* (. - .) *esk.* şaşılacak şeyler, görülmemiş, duyulmamış durumlar, olaylar, tuhaf şeyler.
garaj *a. Fr.* **1** genellikle otomobil, vagon, motosiklet gibi taşıtların konulduğu kapalı yer. *eş. yeni.* **taşıtlık**. **2** otomobil, otobüs gibi taşıtların bakımlarının ve onarımlarının yapıldığı yer. **3** kentlerarası yolcu otobüslerinin kalkış ve varış noktası olarak belediyece ayrılmış bulunan yer. *eş.* **otogar**.
garajcı *a. Fr. T.* otomobil, otobüs gibi taşıtları belli bir süre barındıracak kapalı yer işleten kimse.
garanti *a. Fr.* **1** ➻ **güvence, inanca**. **2** *be.* ne olursa olsun, kesin olarak, kesinlikle, yüzde yüz. **(bir şeyi) garanti etmek 1)** (o şeyle ilgili olarak) ➻ **güvence vermek**. **2)** bir işin gerçekleşmesi için gereken önlemleri alarak işin olmasını kesinleştirmek. **garanti vermek** ➻ **güvence vermek**. **garantisi var** *arg.* "yüzde yüz, kesinlikle" anlamında kullanılır.
garantileme *a. Fr. T.* garantilemek eylemi.
garantilemek *(-i) Fr. T.* bir işin gerçekleşmesi için gereken önlemleri alarak durumu kesinleştirmek, işi sağlama bağlamak. *eş.* **güvencelemek**.
garantili *s. Fr. T.* ➻ **güvenceli**.
garantisiz *s. Fr. T.* ➻ **güvencesiz**.
garantör *a. Fr.* ➻ **güvenceci**.
garantörlük *a. Fr. T.* ➻ **güvencecilik**.
garaz *a. Ar.* birine karşı güdülen kapalı düşmanlık, kötülük etme isteği. **(birine) garaz bağlamak** düşmanlık gütmek, gizli düşmanlık beslemek. **(birine) garaz olmak** içten içe kin duymak.
garazkâr *s. Ar. Far.* (. . -) *esk.* (birine) düşmanlık güden, kin besleyen.
garazkârlık *a. Ar. Far. T.* (. . - .) düşmanca davranış, kin besleme durumu.
garazlı *s. Ar. T.* (birine) düşmanlık güden, düşmanlığı olan.
garazsız *s. Ar. T.* düşmanlık beslemeyen, kin gütmeyen. **garazsız ivazsız** hiçbir gizli ereği bulunmaksızın, açık açık.
garbi *s. Ar.* (. -) batı yönünde olan, batıyla ilgili, batıya özgü olan, batısal, batı.
gard *a. Fr. sp.* kılıçoyunu, yumrukoyunu gibi sporlarda, kendini korumak için alınan durum. **gardını almak** savunma durumuna geçmek. **(birinin) gardını indirmek** *sp.* yumrukoyununda, yumruklarıyla rakibi iyice sarsarak yüzünü koruyamayacak duruma getirmek.
gardenparti *a. İng.* (.' . . .) çağrılıların katılabildiği, bahçede düzenlenen, genellikle içkili ve müzikli eğlenti, bahçede verilen şölen.
gardenya *a. Fr.* (. .' .) *(bitkibilimci Alexandre Garden'in adından) bitb.* **1** kökboyasıgillerden, yeryüzünün tropikal bölgelerinde yetişen, çiçekçilikte büyük değer verilen, çok gösterişli bir ağaççık. **2** bu ağaççığın çok güzel kokulu ve ak renkli çiçeği.
gardıfren *a.Fr.* trenlerde, katarın el frenlerini kullanan görevli.
gardırop *a. Fr.* **1** genellikle üst giysilerinin konulduğu giysi dolabı. *eş.* **giysilik**. **2** bir kimsenin sahip olduğu giysilerin tümü. *ör. Şarkıcı zengin gardırobundan bir giysi seçti.* **3** *tiy.* sürekli olarak kullanılan tiyatro giysilerinin konulduğu, saklandığı yer. *eş.* **giysilik**.
gardiyan *a. İt.* cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin, cezaevi yönetmeliğine ve yasalara uygun davranmalarını gözeten, cezaevinin türlü işlerini yürüten görevli.
gardiyanlık *a. İt. T.* gardiyanın işi, mesleği.
garez *a. ha.* ➻ **garaz**.
gargara *a. Yun.* **1** su ya da başka bir sıvıyı ağza alıp, yutmaksızın ve sesli bir biçimde, onunla boğazı çalkalama eylemi. **2** bu biçimde ve sağaltım amacıyla kullanılan ilaçlı sıvı.

gargara etmek (ya da **yapmak**) **1)** suyla ya da sağaltım amacıyla ilaçlı bir sıvıyla, sıvıyı yutmaksızın boğazı çalkalamak. **2)** *arg.* (bir hileyi) yutmamak, hileye kanmamak. **3)** *arg.* anlamsız şeyler söylemek, laf kalabalığına boğmak. **gargaraya gelmek** *arg.* **1)** (bir kimse) aldanmak, kanmak. **2)** (bir söz) başka sözlere karışıp güme gitmek. **3)** (bir şey) ne olduğu, nasıl olduğu anlaşılmadan ortadan yok olmak. **gargaraya getirilmek** *arg.* gargaraya gelmek eylemine uğratılmak. *ör. İş gargaraya getirilip unutturuldu.* **gargaraya getirmek** *arg.* **1)** (bir kimseyi) aldatmak, kandırmak. **2)** (bir şeyi) karışıklığa getirip almak, çalmak. **3)** . (bir şeyi) laf kalabalığına getirip söylemek, söyledikleri arasına sokuşturmak. **4)** (bir eylemi) karışıklığa getirip önemini, etkisini azaltmak.

gariban *a. Ar. Far. tkz.* kimi kimsesi olmayan, zavallı.

garibanlık *a. Ar. Far. T. tkz.* kimi kimsesi olmama durumu, kimsesizlik, zavallılık.

garibe *a. Ar.* (. - .) *esk.* yadırganacak, şaşılacak şey.

garip *s. Ar.* (. -) **1** kimsesi olmayan, kimsesiz, zavallı. **2** aile ocağından uzakta, gurbette yaşayan, doğduğu yerlerden ayrı düşmüş olan, yabancı.*eş.* **elgin**. **3** bir yerin yabancısı olan. **4** alışılmamış yönleri bulunan, yadırganan, yabansı, tuhaf. *ör. Garip bir bakışı vardı.* **5** *mec.* içe dokunan, hüzün veren. *ör. Şarkıcının garip bir sesi var.* **6** *ünl.* şaşkınlık anlatır. *ör. Böyle davranmazdı, garip doğrusu!* **garip bulmak** (bir şeyi) yadırgamak. *ör. Onun davranışlarını garip bulanlar çoğaldı.* **garip garip 1)** *ik. be.* zavallı ve üzgün bir biçimde, şaşkın şaşkın, şaşırmış ve üzülmüş olarak. *ör. Çocuğun garip garip duruşu beni üzdü.* **2)** *ik. s.* alışılmamış, tuhaf, acayip. *ör. Orada garip garip şeyler oluyormuş.* **garipçe garipçe** ➻ garip garip. **garip kuşun yuvasını Allah yapar** kimsesizleri Tanrı darda bırakmaz. **garibe bir selam bin altın değer** yerinden yurdundan ayrı düşmüş bir kimseye gösterilecek küçük bir ilgi, bir hal hatır sorma bile onu mutlu eder. **(bir şey birinin) garibine gitmek** yadırgamak, şaşırtıcı bulmak, şaşırmak.

Garipçiler *ç. ö. a. yaz.*
1941'de yayımladıkları, *Garip* adını ver dikleri ortak şiir kitabıyla Türk şiirine yeni bir anlayış getiren üç ozana, Melih Cevdet, Oktay Rifat ve Orhan Veli'ye sonradan verilen ortak ad. Garipçiler, şiirin ozansılıktan kurtulması, ölçü ve uyağın şiirin ayağına bağ olduğu, uyumun sözcüklerin istifinden sağlanması gerektiği savıyla yola çıkıp bu görüşe uygun örneklerle Türk şiirine bir atılım getirdiler ve bu atılıma sonradan "Birinci Yeni" denildi (➻ **Birinci Yeni**).

garipleşebilme *a. Ar. T.* garipleşebilmek eylemi.

garipleşebilmek *(nsz) Ar. T.* garipleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

garipleşme *a. Ar. T.* garipleşmek eylemi.

garipleşmek *(nsz) Ar. T.* garip bir duruma gelmek.

gariplik *a. Ar. T.* garip olma durumu. **gariplik basmak** (kişi) yalnızlık duyumsamak.

garipseme *a. Ar. T.* garipsemek eylemi.

garipsemek *(nsz) Ar. T.* **1** kendini, kimsesizmiş gibi, gurbetteymiş gibi düşünerek içlenmek. *ör. Kimi günler garipsiyorum.* **2** *(-i)* bir şeyi şaşırtıcı, yadırgatıcı bulmak, yadırgamak, bir şeye, bir duruma alışamamak.

garipsenebilme *a. Ar. T.* garipsenebilmek eylemi.

garipsenebilmek *(nsz) Ar. T.* garipsenmesi olanak içinde olmak, garipsenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu tutumumuz garipsenebilir.*

garipseniş *a. Ar. T.* garipsenmek eylemi ya da biçimi.

garipsenme *a. Ar. T.* garipsenmek eylemi.

garipsenmek *(nsz) Ar. T.* garip karşılanmak, yadırgatıcı bulunmak. *ör. Yeni olan önce garipsense de sonra sonra alışılır.*

garipseyebilme *a. Ar. T.* garipseyebilmek eylemi.

garipseyebilmek *(nsz; -i) Ar. T.* garipsemesi olanak içinde olmak ya da garipseme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

garipseyiş *a.* garipsemek eylemi ya da biçimi.

gark, -kı *a. Ar. esk.* (suya) batma, batırma, (suda) boğulma, (toprağa) gömme, gömülme. **gark etmek 1)** suya batırmak, suda boğmak. *ör. Tanrı tufanla onları gark etmişti.* **2)** *mec.* (birine bir şeyi) bol bol vermek. *ör. Oğlunu oyuncağa gark etmişti.* **gark olmak 1)** suya ya da toprağa gömülmek, suya batmak. **2)** *mec.* bir şeyden bol miktarda olmak. *ör. Kuşlar yeme gark olmuştu.*

garnitür *a. Fr.* **1** herhangi bir şeyi bütünleyen kendisine uygun nitelikli nesne. **2** et, balık gibi ana yemeklerin yanına süs olsun diye ya da onları tamamlamak için konulan haşlanmış sebze, patates, piyaz, taze soğan vb. gibi yiyecekler. **3** giysiye daha güzel bir görünüş vermek için kimi yerlerine eklenen süsleme. **4** çömlekçilikte, çömleklere takılan kulp, ağız, ayak gibi parçalara verilen ortak ad.

garnitürlü *s. Fr. T.* garnitürü olan.

garnizon *a. Fr. ask.* **1** bir kentin savunmasında yer alan ya da bir kentin içinde ve yöresinde yerleşmiş bulunan asker birliklerinin tümü. **2** bu birliklerin bulunduğu ve sınırları belli bölge, yer.

garp *a. Ar. esk.* ➻ **batı**.

garpçı *a.* ve *s. Ar. T. esk.* garpçılığı benimseyen (kimse, görüş).

garpçılık *a. Ar. T. esk.* batı uygarlığı yandaşlığı.

garplı *s. Ar. T. esk.* ➻ **batılı**.

garplılaşma *a. Ar. T. esk.* garplılaşmak eylemi.

garplılaşmak *(nsz) Ar. T. esk.* ➻ **batılılaşmak**.
garplılaştırılma *a. Ar. T. esk.* garplılaştırılmak eylemi.
garplılaştırılmak *(nsz) Ar. T. esk.* ➻ **batılılaştırılmak**.
garplılaştırma *a. Ar. T. esk.* garplılaştırmak eylemi.
garplılaştırmak *(-i) Ar. T. esk.* ➻ **batılılaştırmak**.
garplılık *a. Ar. T. esk.* ➻ **batılılık**.
garson *a. Fr.* lokanta, pastane, otel, kahvehane gibi yerlerde müşterilere hizmet eden kimse.
garsoniyer *a. Fr.* kimi evli erkeklerin, eş ve çocuklarıyla birlikte oturdukları kendi evlerinden ayrı olarak, evlilikdışı ilişkiler için tuttukları özel ev.
garsonluk *a. Fr. T.* **1** garson olma durumu. **2** garsonun görevi, garsonun mesleği.
gaseyan *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** iç bulantısı. **2** kusma. **gaseyan etmek** içi bulanıp kusmak.
gasıp *s. Ar.* (- .) *esk.* (bir malı, bir şeyi) zor kullanarak alan.
gasil, -li *a. Ar.* (. .) ölü yıkama.
gasletme *b. a. Ar. T.* gasletmek eylemi.
gasletmek *(-i) Ar. T.* (ölüyü) yıkamak.
gasp, -pı *a. Ar.* (.) bir malı sahibinin elinden zor kullanarak alma.
gaspetme *a. Ar. T.* gaspetmek eylemi.
gaspetmek *(-i) Ar. T.* bir malı, bir şeyi sahibinin elinden zor kullanarak almak.
gassal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* ölü yıkayıcısı.
gastrit, -ti *a. Fr. hek.* mide sümükdokusunda oluşan yangı.
gastroenterolog *a. Fr. hek.* sindirim sistemi hastalıkları uzmanı olan doktor.
gastroenteroloji *a. Fr. hek.* **1** hekimliğin sindirim organları hastalıklarıyla uğraşan dalı. *eş.* **sindirimbilim**. **2** hastanelerde, sindirim organları hastalıklarının tanılandığı ve sağaltımlarının yapıldığı bölüm.
gastroloji *a. Fr.* yeme içme bilimi.
gastronom *a. Fr.* iyi yemekten anlayan kimse.
gastronomi *a. Fr.* iyi yemek düşkünlüğü, yemekten anlama, yemek bilimi, iyi yemek sanatı.
gastroskop, -pu *a. Fr. hek.* hastaya ağız yoluyla uygulanan ve yutma borusu, mide ve onikiparmakbağırsağının gözle görülmesini sağlayan aygıt.
gastroskopi *a. Fr. hek.* gastroskopla yapılan muayene.
gastrula *a. Fr.* (.' . .) *yaşb.* yumurta gözesi oğulcuk durumuna gelirken, blastulanın bir noktasından çukurlaşarak iç içe geçmiş iki göze katmanı biçimine girme evresi.
gaşiy, -şyi *a. Ar. esk.* herhangi bir nedenle kendinden geçme, esrime.
gaşyolma *b. a. Ar. T.* gaşyolmak eylemi.
gaşyolmak *(nsz) Ar. T. esk.* herhangi bir nedenle kendinden geçmek, esrimek.
gauss *a. Al. (Alman matematik, gökbilim ve fizik bilgini Carl Friedrich Gauss'un adından) fiz.* simgesi G olan, manyetik alanın yeğinlik birimi.
gavot, -tu *a. Fr.* orta hızda, iki vuruşlu, eski bir Fransız halk dansı.
gâvur *a. Osm. ha.* **1** *ka.* Müslüman olmayan kimse, özellikle Hıristiyan, Avrupalı, batılı. **2** dinsel inancı olmayan kimse, dinsiz kimse. **3** *s. mec.* hiç acıması bulunmayan,acımasız (kimse). **4** *s. mec.* dediğinden hiç dönmeyen, çok inatçı (kimse). **(bir şeyi) gâvur etmek** işe yaramaz duruma getirmek, bozmak, boşa harcamak, (bir şeyin) uyumunu bozmak, tadını kaçırmak. **gâvur eziyeti** bile bile verilen zahmet, eziyetli iş. **gâvur icadı** eskiden, kimi tutucu kimselerin batı yapısı teknik eşyaya verdikleri ad. **gâvur inadı** bir kimsedeki yumuşatılamayan, yok edilemeyen inat. **gâvur inadı tutmak** ➻ **inadı tutmak**. **gâvur olmak 1)** Hıristiyan dinine geçmek. **2)** *mec.* boşu boşuna harcanmak, işe yaramaz duruma gelmek, tadı kaçmak. **(bir iş) gâvur orucu gibi uzamak** gereğinden çok sürmek, sürüncemede kalmak. **gâvur ölüsü gibi** çok ağır ve hantal (nesne). **gâvura kızıp oruç yemek** (ya da **bozmak**) kızdığı kimsenin istediğini yerine getirmemek için kendisine zararlı olan bir iş yapmak. **gâvurun ekmeğini yiyen gâvurun kılıcını çalar** insanlar, inançları ayrı da olsa, sevmeseler de, geçimini sağlayan kimsenin yandaşı olur, her şeyde ondan yana çıkar. **gâvurun tembeli keşiş, Müslüman'ın tembeli derviş olur** "Hıristiyanlar içinde keşişler, Müslümanlar arasında da dervişler tembel kimselerdir, çünkü çalışmazlar, şunun bunun verdikleriyle geçinirler" anlamında söylenir.
gâvurca *a. Osm. ha.* **1** batılıların, Avrupalıların konuştuğu dillerden herhangi biri. *ör. Bizim oğlan gâvurcayı kolay öğreniyor.* **2** *be. mec.* acımasız bir biçimde, hiç acımadan, insafsızca. *ör. Ona gâvurca eziyet ediyorlardı.*
gâvurcasına *be. Osm. T. ha.* hiç acımaksızın, acımasız bir biçimde, insafsızca. *ör. Hayvanlara gavurcasına davranılmaz.*
gâvurlaşabilme *a. Osm. T. ha.* gâvurlaşabilmek eylemi.
gâvurlaşabilmek *(nsz) Osm. T. ha. mec.* gâvurlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar bazen gâvurlaşabilir.*
gâvurlaşma *a. Osm. T. ha.* gâvurlaşmak eylemi.
gâvurlaşmak *(nsz) Osm. T. ha.* **1** İslamlığı bırakıp Hıristiyan dinine geçmek. **2** *mec.* acımasız davranmaya başlamak, acımasızlaşmak.
gâvurluk *a. Osm. T. ha.* **1** gâvur olma durumu, Müslüman olmama. **2** dinsel inançsızlık, dinsizlik. **3** *mec.* acımasızlık, insafsızlık. **4** *mec.* inat, inatçılık. **(birinin) gâvurluğu tutmak 1)** acımasızlığı depreşmek, acımasızlığı öne çıkmak, acımasızlaşmak. **2)** inatçı huyu kendini göstermek. **gâvurluk etmek 1)** acımasız davranmak, kötülük yapmak. **2)** çok inatçı davranmak, inat etmek.

gayakol *a. Fr.* peygamberağacı reçinesinden elde edilen ve hekimlikte yararlanılan bir sıvı.
gaybubet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* bulunmayış, yokluk. **gaybubet etmek** ortada görülmez olmak, ortalıkta görünmemek.
gaybubetinde *be. Ar. T.* (bir kimsenin) bulunmadığı bir sırada, yokluğunda.
gayda *a. Bul. müz.* İskoçların ulusal çalgısı olan, tiz sesli, zurnaya benzer bir bölümü bulunan, tulumlu bir nefesli çalgı.
gaydacı *a. Bul.T.* gayda çalan ya da gayda yapan ve satan kimse.
gaye *a. Ar.* (- .) ➻ **amaç, erek.** *eş.* **hedef.**
gâyeli *s. Ar. T. esk.* ➻ **amaçlı.**
gâyesiz *s. Ar. T. esk.* ➻ **amaçsız.**
gayet, -ti *be. Ar.* (-' .) aşırı ölçüde, pek çok, çok, pek.
gayetle *be. Ar. T.* (-' . .) *ha.* aşırı ölçüde, pek çok.
gayr, -i *a. Ar. esk.* başka kimse, başkası, el, yabancı.
gayret, -ti *a. Ar.* **1** olağanüstü bir biçimde uğraşma, uğraşıp didinme, çabalama, çalışma isteği. *eş.* **çaba. 2** kayırma duygusu, koruma, esirgeme. *ör. Arkadaşlık gayretiyle iş görmeyin.* **gayret almak** yapma isteği doğmak, yüreklenmek. **gayret dayıya düştü** işi başarmak, onunla yakından ilgisi olan kimsenin çabasına kaldı. **gayret etmek** (yapmaya, başarmaya) çalışmak, uğraşmak, çabalamak. **gayret göstermek** başarmaya çalışmak, çabalamak. **gayret vermek (birine)** bir şeyi yapması için bir kimseyi yüreklendirmek. **gayrete gelmek 1)** (bir işi) bitirmeye, sonuçlandırmaya çalışmak. **2)** devinime geçmek, canlanmak. *ör. Boş boş oturuyorlardı, haydi deyince gayrete geldiler.* **gayretine dokunmak** bir işi yapamayacağını söyleyenlere kızarak ya da kendisinden beklenen işi başkasının ele almasından utanarak, onu yapmaya, başarmaya girişmek.
gayretkeş *s. Ar.* yan tutan, kayıran.
gayretkeşlik *a. Ar. T.* gayretkeşin tutumu.
gayretlenebilme *a. Ar. T.* gayretlenebilmek eylemi.
gayretlenebilmek *(nsz) Ar.T.* gayretlenmek elinde olmak, gayretlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gayretleniverme *a. Ar. T.* gayretlenivermek eylemi.
gayretlenivermek *(nsz) Ar.T.* birdenbire gayretlenmek. *ör. Para alacağını öğrenince gayretleniverdi.*
gayretlenme *a. Ar. T.* gayretlenmek eylemi.
gayretlenmek *(nsz) Ar.T.* çalışma, iş görme isteği artmak.
gayretli *s. Ar. T.* çaba gösteren, çabalayan, çalışkan.
gayretlilik *a. Ar. T.* gayretli olma durumu.
gayretsiz *s. Ar. T.* çaba göstermeyen, çabalamayan, çalışmayan.
gayretsizlik *a. Ar. T.* gayretsiz olma durumu.
gayrı *be.* (.' .) *ha.* bundan böyle, bundan sonra, artık.
gayri *a. Ar.* ayrı, başka, öteki.

gayri *il. Ar.* Ad olarak "ayrı", "başka", "öteki" gibi an lamları içeren Arapça ***gayri*** sözcüğü, Osmanlıcada ilgeç olarak, önüne geldiği Arapça sıfatların anlamlarını "olmayan", "bulunmayan", "karşı", "aykırı", "uzak" vb. anlamlarında olumsuzlaştırır, Türkçedeki olumsuzluk eki "-siz" (ünlü uyumuna göre değişerek "-sız", "-suz", "-süz") işlevini de üstlenir, yokluk bildirir; örneğin "gayri ahlaki" (ahlaka aykırı), "gayri ciddi" (ciddi, ağırbaşlı olmayan),"gayri kâfi" (yetersiz) gibi. Türkçede bugün için iyice eskimiş olmakla birlikte, eski metinlerde sıkça geçer.

gayur *s. Ar.* (. -) *esk.* çok çalışkan, çaba gösteren, çabalayan.
Gayya *a. Ar.* (. -) İslam inanışına göre, Tanrı buyruklarını yerine getirmeyenlerin içine atılacakları, cehennemde bulunan bir kuyunun ya da derenin adı. **Gayya kuyusu** *mec.* derinlere kök salmış, içinden çıkılamayacak denli karışık, umutsuz, çapraşık iş, durum ya da karmakarışık işlerin döndüğü yer.
gayz *a. Ar. esk.* hınç, kızgınlık, öfke.
gayzer *a. Fr. yerb.* ➻ **kaynaç.**
gayzerit, -ti *a. Fr. yerb.* ➻ **kaynaçtaşı.**
gaz (I) *a. (Belçikalı hekim ve kimyacı Jan Baptist van Helmont'un Latince "chaos" sözcüğünden türettiği bir sözcük)* **1** olağan basınç ve sıcaklıkta olduğu gibi kalan, içinde bulunduğu kabın her yanına yayılmak ve bu kabın iç yüzeyinin her noktasına basınç yapmak özelliğinde olan akışkan madde. **2** *ha.* gazyağı, petrol. **3** ağızdan yutulan hava nedeniyle ya da mayalanma sonucu, sindirim borusunda oluşan uçucu maddelerin karışımı. **gaza basmak 1)** bir motorlu taşıtın hızını artırmak ereğiyle, taşıtın gaz pedalına basarak gaz akışını artırmak. **2)** *arg.* hızlanmak, hızla savuşmak, çekip gitmek. **gaza gelmek** *arg.* aşırı övülme karşısında kalıp buna inanarak bir eylemde bulunmak. *eş.* **dolduruşa gelmek. gaza getirilmek** *arg.* abartılı sözlerle övülerek bir eylemde bulunmaya yöneltilmek. *eş.* **dolduruşa getirilmek. gaza getirmek** *arg.* bir kimseyi abartılı sözlerle överek bir eylemde bulunmaya yöneltmek. *eş.* **dolduruşa getirmek. gaz bombası** içinde canlılar için tehlikeli, öldürücü gazlar bulunan bomba. **gaz kesmek** *arg.* **1)** yavaşlamak, hız azaltmak. **2)** sözü çok uzatmamak. **gaz lambası** içine konulan gazyağını içinde bulunan bir fitil yardımıyla yakarak ışık veren, şişeli, türlü biçimlerde olabilen aydınlatma aracı. **gaz maskesi** zehirli gazlara karşı korunmaya yarayan, özel olarak yapılmış, yüze geçirilerek kullanılan gereç. **gaz ocağı** üzerinde yemek pişirilebilen, gaz-

yağıyla yanan fitilli ve pompalı araç. **az pedalı** kimi taşıtlarda motora gaz vermeyi sağlayan pedal. **gaz sayacı** içinden geçen gazı metre küp olarak ölçen aygıt, havagazı ya da doğalgaz sayacı. **gaz sobası** içine konan gazyağının yanmasıyla ısı veren, borulu ya da borusuz soba. **gaz vermek 1)** gaz pedalına basarak motora daha çok gaz sağlamak. **2)** *arg.* birini bir şey yapmaya kışkırtmak.

gaz (II) *a. Fr. (Gazze kentinde dokunan, ince ipek ya da keten bezden)* tül. **gaz bezi** yaraların temizlenmesinde ve sarılmasında kullanılan, ince ve seyrek dokunmuş, ak renkli bez. *eş. ha.* **gazlı bez**. **gaz boyaması** eskiden içine armağan sarılan ya da başa bağlanan, koyu pembe boyalı ve kolalı tülbent.

gaza *a. Ar.* (. -) Müslümanlığı yaymak ya da korumak ereğiyle İslam olmayanlara karşı yapılan savaş, din uğruna savaş.

gazal, -li *a. Ar.* (. -) ➔ **ceylan.**

gazap *a. Ar.* kızgınlık, öfke. **gazaba gelmek** çok kızmak, öfkelenmek. **(birini) gazaba getirmek** öfkelenmesine yol açmak, öfkelendirmek, kızdırmak. **gazaba uğramak** güçlü bir kimsenin kızgınlığına, öfkesine uğramak.

gazaplandırma *a. Ar. T.* gazaplandırmak eylemi.

gazaplandırmak *(-i) Ar. T.* kızdırmak, öfkelenmesine yol açmak, öfkelendirmek.

gazaplanışa. *Ar. T.* gazaplanmak eylemi ya da biçimi.

gazaplanma *a. Ar. T.* gazaplanmak eylemi.

gazaplanmak *(nsz) Ar. T.* kızmak, öfkelenmek.

gazaplı *s. Ar. T.* kızgın, öfkeli.

gazel (I) *a. Ar.* **1** *yaz.* uzunluğu beş ile on beş ikilik arasında değişebilen, ilk ikiliğinin dizeleri birbiriyle, sonraki ikiliklerinin ikinci dizeleri birinci ikilikle uyaklı, özellikle aşk, güzellik, içki konularını lirik bir biçimde işleyen, Divan Yazını'nda çok kullanılmı ş olan bir koşuk biçimi. **2** *müz.* alaturka müzikte, bir kişinin, belli bir kurala bağlı kalmaksızın türlü makamlarda gezinerek, sesle yaptığı doğaçlama, taksim. **gazel okumak 1)** *müz.* gazel[2] söylemek. **2)** *mec.* kandırıcı, oyalayıcı boş sözler söylemek.

gazel (II) *a. Ar.* güz aylarında kuruyup dökülen ağaç yaprağı. **gazel dökmek** (ağaç) sararıp kuruyan yapraklarını bırakmak, dökmek.

gazelhan *a. Ar. Far. esk.* gazel **(I)**[2] okuyan, gazel söyleyen sanatçı.

gazeliyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk. yaz.* Divan Yazını'nda, bir ozanın divanında yer alan gazeller bölümü.

gazellenme *a. Ar. T.* gazellenmek eylemi.

gazellenmek *(nsz) Ar. T.* **1** (yaprak) sararıp kurumak, gazel **(II)** olmak. **2** (ağaç) sararıp kuruyan yapraklarını dökmek, gazel **(II)** dökmek.

gazete *a. İt.* (. .' .) **1** siyasa, ekonomi ve kültür başta olmak üzere insanları, toplumu ilgilendiren her konuyla ilgili haber, bilgi, yorum içeren ve günlük olarak ya da belirli kısa zaman aralıklarıyla yayımlanan, belirli boyutu, sayfa sayısı ve düzeni olan yayın. **2** bu tür bir yayının hazırlanıp basıldığı yer. *ör. Yazar, gazeteye öğleye doğru gelirdi.*

gazeteci *a. İt. T.* (. .' . .) **1** gazete[1] yayımlayan kimse. **2** bir gazetede çalışan ve işi haber toplamak, yazı yazmak, resim yapmak, fotoğraf çekmek vb. olan, gazetenin hazırlanmasına katılan, bunu uğraş, meslek edinmiş olan kimse. **3** gazete[1] satan kimse.

gazetecilik *a. İt. T.* (. .' . . .) gazetecinin yaptığı iş, gazetecinin uğraşı, mesleği.

gazetelik *a. İt. T.* gazete koymaya yarayan küçük sehpa.

gazhane *a. Lat. Far.* (. - .) havagazı üretilen ya da depo edilen yer.

gazışı *b. a. Lat. T.* (.' . .) *fiz.* termik bir etki söz konusu olmaksızın, kendiliğinden olan ışık yayımı.

gazışıl *b. s. Lat. T.* (.' . .) *fiz.* gazışı saçabilen, gazışı yayabilme özelliği bulunan, gazışıyla ilgili.

gazi *s.* ve *a. Ar.* (- -) **1** (İslam dinine göre) gazaya katılmış olan (kimse). **2** savaşan ve savaştan sağ ve yengi kazanmış olarak dönen (kimse). **3** olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara ya da düşmana karşı direnmiş olan kentlere devletçe verilen onur sanı. *ör. Antep kentine "gazi" denmesi kurtuluş savaşındaki direnişi içindir, kent Gaziantep olmuştur.* **gaziler helvası** undan yapılan bir tür helva. **gazi olmak** bir savaşa katılarak ölmeden dönmek.

gazibiği, -ni *b. a. Lat. T. kim.* gazın yandığı ağız.

gazilik *a. Ar. T.* (- - .) **1** gazi olma durumu. **2** gazi sanı.

gazino *a. İt.* (. .' .) **1** yemek yenilen, gösteri izlenen, kimi kez de kimi bölümlerinde kumar oynanan eğlence yeri. **2** büyük kahvehane ve birahane.

gazinocu *a. İt. T.* (. .' . .) gazino işleten kimse.

gazinoculuk *a. İt. T.* gazino işleticiliği, gazinocunun yaptığı iş.

gazlama *a. Lat. T.* gazlamak eylemi.

gazlamak *(-i; nsz)* **1** üzerine gazyağı sürmek. *ör. Karıncanın yuvasını gazladı.* **2** (motorlu taşıtlar için) motora fazla benzin gitmesini sağlayarak aracın hızını artırmak için gaz pedalına daha çok basmak, motora daha çok gaz vermek. **3** *arg.* kaçıp gitmek, kaçmak, savuşmak. **4** *arg.* vermek. *ör. Bana birkaç lira gazla da bir şeyler alayım.* **gazla!** *ünl. arg.* defol, git!

gazlanma *a. Lat. T.* gazlanmak eylemi.

gazlanmak *(nsz) Lat. T.* **1** üzerine gazyağı sürülmek, gazyağı bulaşmak. **2** sindirim yolunda gaz[3] oluşmak.

gazlaşabilme *a. Lat. T.* gazlaşabilmek eylemi.

gazlaşabilmek *(nsz) Lat. T.* gazlaşması olanak içinde olmak, gazlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gazlaşma *a. Lat. T.* gazlaşmak eylemi.
gazlaşmak *(nsz) Lat. T.* gaz durumuna gelmek.
gazlaştırabilme *a. Lat. T.* gazlaştırabilmek eylemi.
gazlaştırabilmek *(-i) Lat. T.* gazlaştırmak elinde olmak, gazlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kimi maddeleri kolayca gazlaştırabiliriz.*
gazlaştırılabilme *a. Lat. T.* gazlaştırılabilmek eylemi.
gazlaştırılabilmek *(nsz) Lat. T.* gazlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gazlaştırılma *a. Lat. T.* gazlaştırılmak eylemi.
gazlaştırılmak *(nsz) Lat. T.* gaz durumuna getirilmek, gazlaşması sağlanmak.
gazlaştırma *a. Lat. T.* gazlaştırmak eylemi.
gazlaştırmak *(-i) Lat. T.* bir maddeyi gaz durumuna dönüştürmek.
gazlı *s. Lat. T.* içinde gaz bulunan, gazı olan ya da üzerine gaz sürülmüş, gaz bulaşmış bulunan. **gazlı bez** *ha.* ➻ **gaz bezi**.
gazoil *b. a. İng.* açık sarı renkli, oldukça kıvamlı, yanıcı ve yakıcı olarak kullanılan bir petrol ürünü. *eş.* **gazoyl**.
gazojen *a. Fr.* sıvı ya da katı bir yakıtı hava ya da oksijen etkisiyle gazlaştırmaya yarayan aygıt.
gazolin *a. Fr.* ham petrolün ilk damıtılmasında ayrışan, çok uçucu ve hafif bir akaryakıt.
gazometre *a. Fr.* (. . .' .) **1** gazların belirli basınç altında depo edildiği aygıt. **2** ➻ **gazölçer**.
gazometri *a. Fr.* ➻ **gazölçüm**.
gazoyl *b. a. İng.* ➻ **gazoil**.
gazoz *a. Fr.* **1** su, karbon asidi, şeker ve kimi kez de bunlara meyve esansı katılarak yapılan, basınçlı havayla şişelere doldurulan, genellikle serinletici olarak soğuk içilen bir içecek. **2** *s.* ve *a. arg.* aptal, bön (kimse), işe yaramaz, değersiz (şey, kimse). **gazoz ağacı** *arg.* yenilenin gazoz ısmarlaması koşuluna dayalı tavla, iskambil gibi oyunlarda sürekli yenilerek gazoz paralarını ödemek zorunda kalan kimse, sürekli yenilen kimse.
gazozcu *a. Fr. T.* gazoz yapan ve satan ya da eğlence yerlerinde dolaşarak gazoz satan kimse.
gazozculuk *a. Fr. T.* gazozcunun işi.
gazölçer *b. a. Lat. T.* belirli basınç altında gelen gazın oylumunu ölçmeye yarayan aygıt. *eş.* **gazometre**[2].
gazölçüm *b. a. Lat. T.* gazların oylum, yoğunluk ve başka özelliklerinin ölçülmesi. *eş.* **gazometri**.
gaztaşı *b. a. Lat. T.* bileme işinde kullanılan, korindon ya da karborundum tanelerinden hazırlanan bir tür taş.
gazve *a. Ar.* **1** *esk.* Arap aşiretleri arasındaki çarpışma. **2** din uğruna yapılan savaş, kutsal savaş.
gazyağı, -nı *b. a. Lat.T.* ham petrolün ayrımsal damıtılması sırasında benzin ile gazoil arasında bir ara ürün olarak elde edilen, aydınlatmada ve ısınmada vb. kullanılan, renksiz ya da açık sarı renkte, kendisine özgü bir kokusu bulunan bir akaryakıt.
gazyuvarı, -nı *b. a. Lat. T. gökb.* Yer'i ya da herhangi bir gökcismini saran gaz **(I)**[1] katmanı; Yer'inkine "havayuvarı" da denir. *eş.* **havayuvarı, atmosfer**.
Gd *kim.* gadolinyum elementinin kimyasal simgesi.
ge *a.* Türk abecesinde "g" harfinin adı.
Ge *kim.* germanyum elementinin kimyasal simgesi.
gebe *s.* **1** karnında yavru bulunan (kadın ya da dişi hayvan). **2** *hek.* içinde oğulcuk ya da dölüt bulunan (dölyatağı). **3** *mec.* içinde henüz açığa çıkmamış bir birikim (olay, durum vb.) saklayan, içinde beklenen bir birikim olan. *ör. Kim bilir günler nelere gebedir!* **4** *arg.* bir kimsenin bir yardımını görerek ona borçlu kalmış olan (kimse). *ör. O bize gebedir, sözümüzden çıkamaz.* **gebe kalmak 1)** (kadın ve dişi hayvan için) cinsel ilişki sonucu karnında yavru oluşmak. **2)** *arg.* birinden bir iyilik, yardım görerek ona karşı borçlu duruma düşmek.
gebece *a. ha.* başak vermeye başlamış olan ekin.
gebeleşme *a. ha.* gebeleşmek eylemi.
gebeleşmek *(nsz) ha.* (ekin için) başakları dolgunlaşmaya başlamak.
gebelik *a.* gebe olma durumu. **gebelik testi** *hek.* bir kadının gebe olup olmadığını anlamak için yapılan test.
geberebilme *a. tkz.* geberebilmek eylemi.
geberebilmek *(nsz; -e) tkz.* geberme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun geberebileceğini düşünmemiştik.*
geberik *s.* ve *a. tkz.* **1** ölmüş, ölü. **2** *mec. ha.* güçsüz, zayıf.
geberiş *a.* gebermek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun geberişini görmek istermiş.*
geberiverme *a. tkz.* geberivermek eylemi.
geberivermek *(nsz) tkz.* ansızın, çabucak ya da kısa sürede gebermek.
geberme *a.* gebermek eylemi.
gebermek *(nsz) tkz.* **1** ölmek. **2** *(-e) arg.* bir kimseye, bir şeye aşırı yakınlık duyumsamak, çok ilgi duymak. *ör. Oğlan kıza geberiyordu ama kız oralı değildi.* **geberip gitmek** *tkz.* (sevilmeyen biri için) ölmek.
gebertebilme *a. tkz.* gebertebilmek eylemi.
gebertebilmek *(-i) mec. tkz.* gebertme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O gün elime geçseydi onu gebertebilirdim.*
gebertilme *a.* gebertilmek eylemi.
gebertilmek *(nsz) tkz.* öldürülmek.
gebertme *a.* gebertmek eylemi.
gebertmek *(-i) mec. tkz.* öldürmek.
gebeş *s.* **1** *arg.* alık, aptal, bön, salak. **2** *ha.* bodur ve şişman (kimse). **3** *ha.* şiş karınlı (inek vb. hayvan). **4** *ha.* elinden iş gelmeyen, beceriksiz (kimse).
gebeşlik *a.* gebeş olma durumu.

gebre (I) *a. Lat.* atları tımar etmekte kullanılan, kıldan dokunmuş ya da çuhadan yapılmış kese.
gebre (II) *a.* gebreotunun yemişi *eş.* **kapari**.
gebreleme *a. Lat. T.* gebrelemek eylemi.
gebrelemek *(-i) Lat. T.* (atı) tımar ettikten sonra bütün vücudunun tozunu, kıllarını gebre **(I)** ile silmek.
gebrelenme *a. Lat. T.* gebrelenmek eylemi.
gebrelenmek *(nsz) Lat. T.* (at) gebrelemek eylemi yapılmak.
gebreotu, -nu *b. a. bitb.* gebreotugiller familyasından, genellikle tropik bölgelerde yetişen, büyük pembe çiçekler açan, yemişine gebre **(II)** ya da kapari denilen, yemişinden turşu yapılan, yemişi baharat olarak da kullanılan bodur bir ağaççık.
gebreotugiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, dünyanın tropik bölgelerinde yetişen 50 cinsi ve 750 türü bulunan, örnek bitkisi gebreotu olan bir bitki familyası.
gece *a.* **1** Güneş'in batışından günün ağarmasına değin geçen süre. **2** bu süre içinde yer alan karanlık. **3** *be.* gece vakti, geceleyin. *ör. Bu gece yola çıkacağız.* **4** eğlenme, kutlama, anma gibi amaçlarla gece vakti düzenlenen toplantı. *ör. Yarın okulda bir şiir gecesi var.* **gece aydınlığı** *gökb.* gece süresince gökyüzünde görülen donuk parlaklık. **gece bekçisi** kimi işyerlerinde, kuruluşlarda geceleri koruma görevi yapan kimse. **gece göğü** *gökb.* Güneş batıp karanlık olduktan sonraki gök. **gece gözü kör gözü** geceleyin iyi iş yapılamayacağını, dikkat isteyen işlerin gündüz yapılması gerektiğini anlatmak için söylenir. **gece gündüz** ara vermeksizin, aralıksız, her zaman, sürekli olarak, geceli gündüzlü. **gece gündüz dememek 1)** zamanın uygun olup olmadığına bakmamak. *ör. Bu komşu gece gündüz demeden kapı çalar.* **2)** sürekli, aralıksız olarak iş görmek, çok çalışmak, geceyi gündüze katmak. **gece hayatı** gece eğlencelerine düşkünlük. *ör. İstanbul'da insan gece hayatına kapılıyor.* **gece işçiliği** *arg.* gece vakti, geceleri yapılan hırsızlık. **gece işçisi** geceleri hırsızlık yapan kimse, hırsız. **gece işi körler işi** ➻ **gece gözü kör gözü**. **gece kulübü** geceleri açık olan, müzik dinlemek, dans etmek, gösteri izlemek, eğlenmek için gidilen, içkili yemekli eğlence yeri. **gece kuşu 1)** *ha.* yarasa. **2)** *mec.* her gece dışarlarda eğlenen, eve geç dönen kimse, gece eğlenmeyi, gezmeyi seven kimse. **3)** *mec.* geceleri uyuyamayan kimse. **4)** *mec.* geceleri uyumayarak oturmayı, iş görmeyi huy edinmiş kimse. **gece maçı** *sp.* geceleri, özel olarak ışıklandırılmış alanda oynanan ayaktopu karşılaşması. **gece mavisi** koyu mavi. **gece silahlı gündüz külahlı** ➻ **gündüz külahlı gece silahlı** . **gece uçuşu 1)** *ask.* bir uçağın askeri bir görevle geceleyin gerçekleştirdiği uçuş. **2)** *arg.* cinsel ilişki. **gece yarısı 1)** *gökb.* Güneş'in batışıyla gün ağarması arasındaki zamanın tam ortası. **2)** gecenin ortası, ilerlemiş saati. *ör. Gece yarısı kapı çalındı, açmadık.* **gece yatısı** geceyi de (o yerde) geçirmek biçimindeki konukluk. *ör. Gece yatısı söz konusu olmaksızın, günübirliğine geliriz.* **gece yatısına gitmek** (ya da **kalmak**) bir yere, gece de kalmak üzere konuk gitmek, geceyi orada konuk olarak geçirmek. **gece yayı** *gökb.* Güneş'in bir gün boyunca gökkürcsinde çizdiği çemberin gözerimi altında kalan bölümü. **geceler gebedir** "her sabah uyandığımız zaman yeni yeni olaylarla, durumlarla karşılaşırız" anlamında söylenir. **geceli gündüzlü** ➻ **gece gündüz**. **geceyi gündüze katmak** sürekli, aralıksız olarak ve çok çalışmak, gece gündüz dememek[2].
gececi *a.* **1** bir işyerinde, dönüşümlü işler de çalışma zamanı geceye rastlayan görevli. **2** *s. hayb.* geceleri ortaya çıkan, uçan, devinen, yiyecek arayan (hayvan).
geceki *s.* gece yer almış olan, gece yapılan, gece geçen, gece olan. *ör. Geceki ses neydi?*
gecekondu *b. a.* **1** büyük kentlerin ve kasabaların dolaylarında, yapı izni alınmaksızın, çoğunlukla da devlet arsası üzerinde, gizlice ve genellikle bir gecede çatılıveren, bir ya da iki odalı barınak. **2** *mec.* ivedilikle yapılıvermiş, derme çatma yapı, niteliksiz yapı. **gecekondu ailesi** *topb.* kentlerdeki gecekondularda yaşayan, kırsal kökenli, gelenek, görenek ve törelerinin bir bölümü kırsal, bir bölümü kentsel nitelikte olan, geçiş durumundaki aile. **gecekondu gibi** derme çatma yapılmış olan, niteliksiz (yapı). **gecekondu topluluğu** *topb.* gecekondu ailelerinden oluşan topluluk.
gecekonducu *b. a.* **1** gecekonduda oturan kimse. **2** gecekondu yapıp satmayı ya da kiralamayı ticaret durumuna getirmiş kimse.
gecekonduculuk *b. a.* **1** gecekonduda oturma, yaşama durumu. **2** gecekondu yapıp satma ticareti. **3** *mec.* derme çatma iş yapma durumu.
gecekondulaşma *a.* gecekondulaşmak eylemi.
gecekondulaşmak *(nsz)* (bir yer) gecekondulardan oluşan bir yerleşim yeri du rumuna gelmek, gecekondularla dolmak, (bir yerde) gecekondu sayısı artmak.
gecekondulu *s.* gecekonduda otaran (kimse).
geceleme *a.* gecelemek eylemi.
gecelemek *(nsz)* geceyi bir yerde geçirmek.
gecelenebilme *a.* gecelenebilmek eylemi.
gecelenebilmek *(-de; ösz)* gecelenmesi olanaklı olmak ya da gecelenme olasılığı bulunmak. *ör. İlk gün bir otelde gecelenebilir.*
gecelenme *a.* geceelenemek eylemi.
gecelenmek *(-de; ösz)* gecelemek işi yapılmak. *ör. Oraya varınca nerede gecelenecek, bunu bilen yok.*
geceleri *be.* **1** gece vakti, gece olduğu zamanlarda, gecelerde. *ör. Geceleri sokağa çıkmam.* **2** her gece. *ör. Geceleri televizyon seyrederiz.*
geceleyebilme *a.* geceleyebilmek eylemi.

geceleyebilmek *(-de; ösz)* gecelemesi olanak içinde olmak, geceleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geceleyin *be.* (. .' . .) gece olunca, gece vakti, gecelerde. *ör. Kimi iş geceleyin yapılmaz.*
geceli *s.* ve *be.* "ara vermeksizin, aralıksız, hem gece hem de gündüz, her zaman, sürekli olarak, gece gündüz" anlamındaki ***geceli gündüzlü*** deyiminde geçer.
gecelik *s.* **1** geceye özgü olan, gece vakti giyilen. *ör. Gecelik giysiler gözalıcı oluyor.* **2** *a.* özellikle kadınların yatakta giydikleri giysi, yatak giysisi. **3** *a.* bir gece için ödenen ücret. *ör. Otelin geceliği milyonları buluyormuş.*
gecesefası, -nı *b. a. T. Ar. bitb.* ikiçeneklilerden, anayurdu Orta Amerika olan, çok çabuk gelişen, sürüngen gövdeli, karşıt dizili yapraklı, çeşitli renkte ve kokulu çiçekler açan, bahçelerde tarh[3] halinde yetiştirilen otsu bir bitki.
gecesefasıgiller *ç. b. a. T. Ar. bitb.* yirmi sekiz cins içinde iki yüzü aşkın türü bulunan, örnek bitkisi gecesefası olan bir bitki familyası.
geceyanığı, -nı *b. a.* deri üzerinde birdenbire oluşan, uçuk gibi, pul pul kabarcık.
gecikebilme *a.* gecikebilmek eylemi.
gecikebilmek *(nsz)* gecikmesi olanak içinde olmak, gecikme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gecikilebilme *a.* gecikilebilmek eylemi.
gecikilebilmek *(nsz)* gecikilmesi olanak içinde olmak ya da gecikilme olasılığı bulunmak."
gecikilme *a.* gecikilmek eylemi.
gecikilmek *(ösz)* herhangi biri gecikmek. *ör. Bu kadar gecikilir mi?*
gecikiş *a.* gecikmek eylemi ya da biçimi.
gecikiverme *a.* gecikivermek eylemi.
gecikivermek *(nsz)* ➻ **gecikmek**. *ör. Beklediğimiz iş gecikiverince her şeyi değiştirmek gerekmişti.*
gecikme *a.* gecikmek eylemi.
gecikmek *(nsz)* bir işi bitmesi gereken, kararlaştırılmış zamandan sonra bitirmek, geç kalmak.
gecikmeli *s.* gecikmeyle yapılan, gecikmesi olan.
gecikmesiz *s.* kararlaştırılan zamanda yapılan, gecikmesi olmayan.
gecikmiş *s.* zamanında yapılmamış, geç kalmış.
geciktirebilme *a.* geciktirebilmek eylemi.
geciktirebilmek *(-i)* geciktirmek elinde ya da yetkisinde olmak, geciktirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geciktirilebilme *a.* geciktirilebilmek eylemi.
geciktirilebilmek *(nsz)* geciktirilmesi olanak içinde olmak, geciktirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geciktiriliş *a.* geciktirilmek eylemi ya da biçimi.
geciktirilme *a.* geciktirilmek eylemi.
geciktirilmek *(nsz)* gecikmesine yol açılmak ya da gecikmesi sağlanmak.
geciktirim *a. sin.* herhangi bir olayın geçeceğini seyirciye önceden sezdirmek ama bunu sürekli olarak geciktirerek onu sürekli bir bekleme, gerilim, heyecan içinde tutmak biçimindeki anlatım türü.
geciktiriş *a.* geciktirmek eylemi ya da biçimi.
geciktiriverme *a.* geciktirivermek eylemi.
geciktirivermek *(-i)* "geciktirmek" anlamında kullanılır. *ör. Parasını biraz geciktiriversek hemen haber gönderir.*
geciktirme *a.* geciktirmek eylemi.
geciktirmek *(-i)* gecikmesine yol açmak ya da gecikmesini sağlamak.
geç *be.* **1** olması gereken, kararlaştırılan, beklenen ya da alışılan zamandan sonra. *ör. Yaz geceleri geç yatılır.* **2** *s.* olması, gerçekleşmesi zamandan, belirlenmiş zamandan sonra olan. *ör. Okula geç kalmışlardı.* **geç kalmak** belirlenmiş ya da olması gereken zamandan daha sonraya kalmak, zamanında davranmamak, zamanında olmamak, gecikmek. **geç olsun da güç olmasın** "bir işte sonuç almanın gecikmesinin pek zararı yoktur, yeter ki sonuç alınabilsin" anlamında söylenir.
geççe *be.* (.' .) oldukça geç olarak, biraz geç bir vakitte.
geçe (I) *be.* (zaman herhangi bir saat başını) geçerken, geçerek, geçer durumda. *ör. Sabahları sekizi beş geçe evden çıkarım.*
geçe (II) *a. ha.* iki dağın, tepenin karşılıklı yamaçları, bir akarsuyun iki kıyısı, bir caddenin iki yanı gibi karşılıklı durumdaki iki yandan her biri, yaka ya da yan, yön. *ör. Köyün öte geçesinde düğün var.*
geçebilme *a.* geçebilmek eylemi.
geçebilmek *(-i)* geçmek elinde olmak, geçme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçeğen *s.* gelip geçici olan, kısa bir süre için olan, geçici.
geçeğenlik *a.* geçeğen olma durumu.
geçek *a. ha.* **1** çok gelip geçilen yer, işlek yol. **2** bir akarsuyun geçildiği yer. **3** ağaçtan yapılmış küçük köprü.
geçeli *s. ha.* geçesi **(II)** olan, yanlı, yönlü. *ör. Caddede dükkânlar iki geçeli sıralanmıştı.*
geçen *s.* **1** yıl, ay, gün, yaz, kış gibi zaman bildiren sözcüklerin önünde o zamanın bir öncekini belirtir. *ör. Geçen yıl kış sert geçti. Geçen yaz denize çok girdik.* **2** belirsiz bir süre önceki, birkaç önceki, önceki herhangi bir zaman. *ör. Geçen gün onu gördüm.* **3** geçmekte, geçip gitmekte olan. *ör. Geçen zamana yazık.*
geçende *be.* ne kadar eski olduğu, ne kadar geçtiği belli olmayan yakın bir zaman önce, geçenlerde. *ör. Geçende söylediklerini düşündüm.*
geçenlerde *be.* ne kadar eski olduğu, ne kadar geçtiği belli olmayan yakın bir zaman önce, geçende. *ör. Geçenlerde söylediklerini düşündüm.*
geçenek *a.* ➻ **koridor**.
geçer *s.* **1** geçerliği olan, yürürlükteki, kullanılmakta bulunan, geçerli. **2** beğenilen, tutulan.

geçer akça *mec.* herkesçe beğenilip tutulan, çok aranan (şey). *ör. Günümüzde geçer akça olan erdem değil, tersidir.*
geçerdeğer *b. a.* bir malın alım satım değeri.
geçerli *s.* **1** yürürlükte olan, kullanılmakta bulunulan, uygulanabilme niteliği olan, uygulanan, yürürlükteki, geçer durumda olan. *ör. O durum şimdi de geçerlidir.* **2** *mec.* herkesçe beğenilip aranan, tutulan, sürümü olan, satılan, kazanç sağlayan. *ör. Bugün en geçerli iş ticarettir.*
geçerlileşebilme *a.* geçerlileşebilmek eylemi.
geçerlileşebilmek *(nsz)* geçerlileşmesi olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçerlileşme *a.* geçerlileşmek eylemi.
geçerlileşmek *(nsz)* geçerli bir duruma gelmek, geçerlilik kazanmak.
geçerlileştirme *a.* geçerlileştirmek eylemi.
geçerlileştirmek *(-i)* geçerli olmasını sağlamak, geçerlilik kazandırmak.
geçerlik *a.* **1** geçer, geçerli olma durumu. **2** yürürlük. *ör. Kararın geçerlik süresi kısaydı.* **3** sürümü olma durumu, aranma, tutulma. *ör. Bu düşüncenin geçerliği kalmadı.*
geçerlilik *a.* **1** geçer, geçerli olma durumu, geçerlik. **2** *fels.* bir kavramın, bir yargının mantık ya da anlam ve değer yönünden onaylanabilir olması.
geçersiz *s.* yürürlükten kaldırılmış bulunan, yürürlükte olmayan, değeri kalmamış bulunan, geçmeyen, geçerliği kalmamış olan.
geçersizleşebilme *a.* geçersizleşebilmek eylemi.
geçersizleşebilmek *(nsz)* geçersizleşmesi olanak içinde olmak, geçersizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu koşula uyulmazsa sözleşme tümüyle geçersizleşebilir.*
geçersizleşme *a.* geçersizleşmek eylemi. *ör. Verilen belgenin geçersizleşmesi onu zorda bırakmıştı.*
geçersizleşmek *(nsz)* yürürlükten kaldırılmış ya da kalkmış olmak, artık geçmez olmak, geçerliliğini yitirmek, geçersiz duruma gelmek. *ör. Belgeler eskimiş, geçersizleşmişti.*
geçersizleştirebilme *a.* geçersizleştirebilmek eylemi.
geçersizleştirebilmek *(-i)* geçersizleştirmek elinde ya da yetkisinde olmak, gerçersizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçersizleştirilebilme *a.* geçersizleştirilebilmek eylemi.
geçersizleştirilebilmek *(nsz)* geçersizleştirilmesi olanak içinde olmak, gerçersizleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçersizleştirilme *a.* geçersizleştirilmek eylemi.
geçersizleştirilmek *(nsz)* geçersiz duruma getirilmek, geçersizleşmesine yol açılmak, geçersizleşmesi sağlanmak, geçersiz kılınmak. *ör. Eğitimde kimi yollar geçersizleştiriliyor, eski eğitim yöntemleri kalkıyor.*
geçersizleştirme *a.* geçersizleştirmek eylemi.
geçersizleştirmek *(-i)* geçer olmaktan çıkarmak, geçersiz kılmak, yürürlükten kaldırmak, geçersizleşmesine yol açmak, geçersizleşmesini sağlamak. *ör. Yazılımdaki gelişmeler var olanları sık sık geçersizleştiriyor.*
geçersizlik *a.* geçersiz olma durumu.
geçici *s.* **1** kısa ve belli bir süre için olan. *ör. Bu geçici bir iştir.* **2** yerine başkası, başka şey gelecek ya da konulacak olan. *ör. Dereye geçici bir köprü yapıldı.* **3** çok sürmeyen. *ör. Onun geçici heveslerine uyamayız.* **4** *hek.* belirdikten hemen sonra yok olan (belirti). **5** *hek.* bulaşan, bulaşıcı. *ör. Nezle geçici bir hastalıktır.* **6** *mec.* başkalarına da geçen. *ör. Neşenin geçici olduğu söylenir.* **geçici madde** *huk.* yasa, tüzük, yönetmelik, anlaşma vb.lerde belirli bir süre için geçerli bulunan ve o sürenin sonunda yürürlüğü kalmayacak olan madde.
geçicilik *a.* geçici olma durumu.
geçilebilme *a.* geçilebilmek eylemi.
geçilebilmek *(ösz, -den)* geçilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçiliş *a.* geçilmek eylemi ya da biçimi.
geçilme *a.* geçilmek eylemi.
geçilmek *(ösz, -den)* **1** geçmek eylemi yapılmak, geçmek eylemine konu olmak. *ör. Bu dere geçilir.* **2** bırakmak, vazgeçmek. *ör. Para için dosttan geçilir mi?* **3** *(-den)* eylemin olumsuz biçimi, çok bolluk, aşırı çokluk belirtir. *ör. Pazarlarda sebzeden geçilmiyor. Ortalıkta dedikodudan geçilmiyor.*
geçim *a.* **1** geçinmek eylemi, geçinme. **2** geçinmek, yaşamak için gerekli şeyler, geçinme araçları. *ör. Evin geçimi darlaştı.* **3** çatışmasız bir biçimde bir arada yaşama, anlaşma, uyuşma. *ör. O geçimi güç biridir.* **geçim derdi** geçinmek, yaşamını sürdürmek için çekilen güçlük, geçim sıkıntısı. **geçim dünyası 1)** insan, bu dünyada önce kendi geçimini, çıkarını düşünür. *ör. Üçe alıp beşe satan da "Ne yapalım, geçim dünyası!" diyor.* **2)** insan, herkesle iyi geçinmelidir. *ör. Geçim dünyası, herkesle kavgalı olunmaz.* **geçim indeksi** geçinmek için gerekli olan nesnelerin fiyatlarının gösterildiği çizelge, yaşam pahalılığı göstergesi. **geçim kapısı** geçinmek için gerekli gelirin sağlandığı iş ya da işyeri. **geçim sıkıntısı** (ya da **zorluğu**) geçinmek, yaşamını sürdürmek için çekilen güçlük, geçim derdi. **geçim yolu** geçinmek, yaşamak için gereken geliri sağlama çaresi. **geçimi sağlanmak** geçinmesi için gereken para verilmek. **geçimini doğrultmak** geçinmesine yetecek parayı sağlamak. **geçimini sağlamak** geçinmek için gereken her türlü şeyi kendi olanakalarıyla elde etemek.
geçimli *s.* çevresindekilerle iyi geçinen (kimse).
geçimlik *a.* yiyecek parası. *eş.* **nafaka**.
geçimlilik *a.* geçimli olma durumu.
geçimsiz *s.* çevresindekilerle iyi geçinemeyen, sık sık kavga çıkaran, kötü huylu, huysuz (kimse).
geçimsizleşebilme *a.* geçimsizleşebilmek eylemi.

geçimsizleşebilmek *(nsz)* geçimsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı insan yaşlandıkça geçimsizleşebilmektedir.*
geçimsizleşme *a.* geçimsizleşmek eylemi.
geçimsizleşmek *(nsz)* kötü huylar edinip çevresindekilerle geçinemez duruma gelmek.
geçimsizlik *a.* geçimsiz olma durumu.
geçindirebilme *a.* geçindirebilmek eylemi.
geçindirebilmek *(-i)* geçindirmeye gücü yetmek, geçindirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçindiriliş *a.* geçindirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bunca kişinin geçindirilişi kolay mı?*
geçindirilme *a.* geçindirilmek eylemi.
geçindirilmek *(nsz)* geçinmesi sağlanmak.
geçindiriş *a.* geçindirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Delikanlının aileyi geçindirişi övgüye değer.*
geçindirme *a.* geçindirmek eylemi.
geçindirmek *(-i)* geçinmesini sağlamak.
geçinebilme *a.* geçinebilmek eylemi.
geçinebilmek *(nsz)* geçinmesi olanak içinde olmak, geçinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçinilebilme *a.* geçinilebilmek eylemi.
geçinilebilmek *(nsz)* geçinilmesi olanak içinde olmak, geçinilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu parayla geçinilebilir mi?*
geçinilme *a.* geçinilmek eylemi.
geçinilmek *(nsz)* geçinmek eylemi yapılmak. *ör. Az gelirle geçinilir mi?*
geçinim *a.* geçinmek eylemi.
geçiniş *a.* geçinmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun sırtımızdan geçinişi bellidir.*
geçinme *a.* geçinmek eylemi.
geçinmek *(nsz)* **1** yaşamak, yiyip içmek için gereken her şeyi sağlar durumda olmak ya da sağlamak. *ör. Tek işle geçinmek güçleşti.* **2** *(-le)* bir arada bulunurken kavga etmemek, anlaşmak, uzlaşmak, birlikte uyumlu yaşamak. *ör. Onunla geçinmek kolay değil.* **3** *(-den) mec.* kendi gereksinimini başkalarından sağlamaya çalışmak. *ör. Hep bizden geçiniyorsun, bir çay da sen söyle.* **4** *(yar)* öyle olmadığı halde öyleymiş gibi davranmak, taslamak. *ör. Bu ülkede ozan geçinmek kolaydır.* **geçinip gitmek** orta halli de olsa yaşamını sürdürmek, şöyle böyle de olsa geçinir durumda olmak. **geçinmeye gönlü olmamak** (herhangi bir konuda) isteksiz olmak. *ör. Geçinmeye gönlü olsa böyle yapar mı, bin dereden su getiriyor.*
geçinmelik *a. huk.* ➻ **geçimlik, nafaka.**
geçirebilme *a.* geçirebilmek eylemi.
geçirebilmek *(-i; -i, -e; -i, -den)* geçirmesi olanak içinde olmak, geçirmek elinde olmak ya da geçirme olasılığı bulunmak.
geçirgen *s. fiz.* **1** gaz, sıvı gibi şeyleri içinden kolaylıkla geçiren (cisim). *ör. Kum geçirgendir, suyu tutmaz.* **2** *yerb.* sıvıların geçmesine elverişli (kayaç). *eş.* **geçirimli.**
geçirgenlik *a.* **1** *fiz.* kimi cisimlerin, içlerinden gaz, sıvı, akım gibi şeyleri geçirme özelliği. *ör. Bakırın geçirgenliği çoktur.* **2** *yerb.* kayaçların, sıvıların geçebilmesine elverişli olma özelliği. *eş.* **geçirimlilik.** **3** *gökb.* saydam cisimlerin ışığı geçirme derecesi.
geçirilebilme *a.* geçirilebilmek eylemi.
geçirilebilmek *(nsz)* geçirilmesi olanak içinde olmak, geçirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçiriliş *a.* geçirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Olayın tutanağa geçirilişinde yan tutulmuş.*
geçirilme *a.* geçirilmek eylemi.
geçirilmek *(nsz; -e)* geçirmek eylemi yapılmak. *ör. Eskiden geçirilen kimi hastalık depreşebilir.*
geçirim *a.* geçirmek eylemi.
geçirimli *a.* ve *s. yerb.* ➻ **geçirgen**[2].
geçirimlilik *a. yerb.* ➻ **geçirgenlik**[2].
geçirimsiz *s. yerb.* geçirgen olmayan, geçirgenliği bulunmayan(kayaç).
geçirimsizleştirebilme *a.* geçirimsizleştirebilmek eylemi.
geçirimsizleştirebilmek *(-i)* (kumaş vb. için) geçirimsizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçerimsizleştirilebilme *a.* geçirimsizleştirilebilmek eylemi.
geçirimsizleştirilebilmek *(nsz)* (kumaş vb. için) geçirimsizleştirilmesi olanak içinde olmak, geçirimsizleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geçerimsizleştirilme *a.* geçirimsizleştirilmek eylemi.
geçirimsizleştirilmek *(nsz)* (kumaş vb. için) geçirimsizleştirmek eylemi yapılmak.
geçirimsizleştirme *a.* geçirimsizleştirmek eylemi.
geçirimsizleştirmek *(-i)* (kumaş vb. için) su, hava gibi şeyleri geçirmemesi için elyafı kimyasal işlemden geçirmek.
geçirimsizlik *a. yerb.* geçirimsiz olma özelliği, geçirgen olmama durumu.
geçiriş *a.* geçirmek eylemi ya da biçimi.
geçiriverme *a.* geçirivermek eylemi.
geçirivermek *(-i; -i, -e; -i, -den)* **1** ansızın, çabucak ya da kısa sürede geçirmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bu konuyu da gözden geçiriverin.*
geçirme *a.* geçirmek eylemi.
geçirmek *(-i; -i, -e; -i, -den)* **1** geçmek eylemini yaptırmak, geçmesini sağlamak. *ör. Çiviyi duvara geçirmek güç oldu.* **2** bir şeyi bir yerden öteki yana götürmek. *ör. Elini saçından geçirmek istiyordu, beceremiyordu, eli titriyordu.* **3** bir şeyi bir yerden başka bir yere taşımak. *ör. Masayı iç odaya geçirmek zaman aldı.* **4** yazıyla saptamak, yazmak. *ör. Durumu tutanağa geçirmek gerekiyordu.* **5** *(-i,-e)* bir şeyi kendisine ayrılmış olan yere yerleştirmek, koymak, takmak. *ör. Camı pencereye geçirmek, sonra macunlamak gerekir.* **6** *(-i)* yola çıkan birini uğurlamaya gitmek, uğurla-

mak, yolcu etmek. *ör. Arkadaşımı geçirmek için istasyona gitmiştim.* **7** *(-i; -)* (herhangi bir durumu, bir şeyi) daha önce yaşamış olmak. *ör. Sık sık hastalık geçirmekten bitkinleşmişti.* **8** *(-)* (bir durumu) yaşamak. *ör. Neşeli birkaç saat geçirdik.* **9** *(-i)* giymek, giyinmek. *ör. Sırtına paltosunu geçirip sokağa çıktı.* **10** *(-i)* bir yerde bir süre kalmak, oturmak, yaşamak. *ör. Yazı köyde geçirmek istiyor.* **11** *(-i, -e)* bulaştırmak. *ör. Hastalığı başkalarına da geçirmek olasılığı vardı.* **12** etmek, yapmak. *ör. Hepsini iyi bir sınavdan geçirmek istedi.* **13** (bir duruma) uğramak. *ör. Yolda kaza geçirdik.* **14** zaman vermek, uğraşmak. *ör. Günü böyle boş geçirmek olmaz.* **15** bir gereksinimi eldeki olanaklarla karşılamak, sağlamak. *ör. Kışı eski bir paltoyla geçirmek zorundaydı.* **16** *arg.* (ayaktopu vb.de) gol atmak, sayı yapmak, yenmek. **17** *arg.* (kafa) atmak, (yumruk) vurmak.

geçirtilme *a.* geçirtilmek eylemi.

geçirtilmek *(nsz)* ➻ **geçirilmek**.

geçirtme *a.* geçirtmek eylemi.

geçirtmek *(-i, -e; -i, -e, -den)* ➻ **geçirmek**.

geçiş *a.* **1** geçmek eylemi ya da biçimi. *ör. Uzaktan gemilerin geçişini seyrediyordu.* **2** herhangi bir durumdaki değişme, bir durumdan başka bir duruma geçme. *ör. Toplum yumuşak bir geçişle demokrasiye ulaştı.* **3** resimde, iki ayrı rengi birbirine bağlayan ara ton. **4** *müz.* bir parça süresince bir tondan başka bir tona atlama. **geçiş üstünlüğü** (ya da **hakkı**) trafikte, cankurtaran, itfaiye, emniyet araçları vb.ye yasayla tanınan, yolu öncelikli olarak kullanma hakkı.

geçişebilme *a.* geçişebilmek eylemi.

geçişebilmek *(nsz; -le)* geçişme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

geçişim *a.* **1** geçişmek eylemi, geçişme. **2** birbirine karışma durumu. *ör. Bilgilenmek için okumayla zevk almak için okuma arasında yer yer geçişim vardır.* **3** *ruh.* belirli bir işi yapma yeterliğinin, onunla bağlantılı başka bir işi yapma sonucunda artması.

geçişli *s. dilb.* öznesinin yaptığı iş başkasına da geçen, nesneyle kullanılan, nesne alan (eylem); örneğin "Orhan kapıyı açtı" tümcesinde "açmak" geçişli bir eylemdir.

geçişlilik *a.* geçişli olma durumu, özelliği.

geçişme *a.* **1** geçişmek eylemi. **2** *fiz.* yarı geçirgen bir çeperin iki yanına yerleştirilmiş, derişikliği farklı iki sıvıda oluşan yer değiştirme olayı. *eş.* **ozmos**. **3** *yaşb.* yarı geçirgen bir zarla birbirinden ayrılmış olan iki sıvının karşılıklı olarak geçerek birbirine karışması. **4** *kim.* sızdırıcı bir perdeyle birbirinden ayrılmış iki sıvının bu perdeden geçerek birbirine karışması olayı.

geçişmek *(nsz; -le)* birbirinin içine geçerek karışmak.

geçişsiz *s. dilb.* öznesinin yaptığı iş başkasına geçmeyen, nesne almayan, nesneyle kullanılmayan (eylem); örneğin "Kar yağıyor." tümcesindeki "yağmak" eylemi geçişsizdir.

geçişsizlik *a.* geçişsiz olma durumu. *ör. "Beslenmek" eyleminin geçişsizliği apaçıktır.*

geçiştirebilme *a.* geçiştirebilmek eylemi.

geçiştirebilmek *(-i)* geçiştirmek elinde ya da yetkisinde olmak, geçiştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

geçiştirici *s. hek.* iyileştirici etkisi olmayan, yalnızca ağrı ve sızıları geçici olarak azaltan ya da dindiren (ilaç vb.).

geçiştirilebilme *a.* geçiştirilebilmek eylemi.

geçiştirilebilmek *(nsz)* geçiştirilmesi olanak içinde olmak, geçiştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

geçiştiriliş *a.* geçiştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Konunun böyle geçiştirilişi onu üzmüştü.*

geçiştirilme *a.* geçiştirilmek eylemi.

geçiştirilmek *(nsz)* geçiştirmek eylemine konu olmak, geçiştirmek eylemi yapılmak. *ör. Konu geçiştirildi, anlaşılmadı.*

geçiştiriliverme *a.* geçiştirilivermek eylemi.

geçiştirilivermek *(nsz)* çabucak geçiştirilmek. *ör. Konunun o yönü geçiştiriliverdi.*

geçiştiriş *a.* geçiştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun, asıl söylenmesi gerekeni geçiştirişi, niyetini gösteriyor.*

geçiştiriverme *a.* geçiştirivermek eylemi.

geçiştirivermek *(-i)* çabucak geçiştirmek.

geçiştirme *a.* geçiştirmek eylemi.

geçiştirmek *(-i)* **1** gereken önemi vermemek, gereken özeni göstermemek, üzerinde gereğince durmamak. *ör. Olayın geçiştirilecek yönü yoktu.* **2** çok az bir zararla atlatmak, savmak, kurtulmak. *ör. Bu tehlikeyi de böylece geçiştirmiş olduk.*

geçit *a.* **1** geçmeye olanak veren, geçmeye yarayan yer. *ör. Dikenli telden bir geçit bulup geçtik.* **2** *coğr.* iki dağ arasında, geçmeye elverişli, dar ve uzun yol. *ör. Bu dağlarda bir geçit var mı?* **3** akarsuların geçişe olanak veren sığ yeri. **4** ➻ **geçit töreni**. *ör. Geçitten sonra okula döndük.* **geçit hakkı** *huk.* genel bir yola ulaşmak için hiçbir yolu bulunmayan ya da geçidi yetersiz olan bir taşınmaz sahibinin, komşu taşınmaz sahibine ödeyeceği bir para karşılığında onun taşınmazından geçerek genel yola çıkan bir geçidi kullanma hakkı. **geçit töreni** ulusal bayramlarda ve benzeri günlerde ya da şenliklerde düzenlenen, bir topluluğun düzenli bir biçimde, belli bir yerden geçmesi. **geçit vermek** (akarsu, dağ) geçişe olanak vermek, geçilebilecek bir yeri bulunmak.

geçiverme *a.* geçivermek eylemi.

geçivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede geçmek.

geçkin *s.* **1** yaşı ilerlemiş, yaşlanmaya başlamış (kimse). *ör. Köyün geçkin kızları kendilerini ev işlerine vermişti.* **2** geçmiş, aşmış. *ör. Altmışını geçkindi ama dinçti.* **3** (meyve için)

gereğinden çok olgunlaşmış. *ör. Kavun çok geçkindi.* **4** (bitki için) solmaya başlamış. *ör. Çiçekçi bukete geçkin gülleri de sokuşturmuş.*

geçkinlik *a.* geçkin olma durumu.

geçme *a.* **1** geçmek eylemi. **2** birbirinin içine geçirilerek tutturulan iki şeyden birinde bulunan çıkıntılı parça. **3** *s.* gerektiğinde sökülebilecek biçimde parçaları birbirine geçirilip kenetlenmiş olan. *ör. İskemle geçme ayaklıydı, sküp bagaja koydular.*

geçmek, -er *(-den, -e)* **1** bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek. *ör. Buradan öteye geçmek yasakmış.* **2** bir yandan girip öte yandan çıkmak. *ör. Fare delikten geçmek istiyordu.* **3** yol olarak kullanmak. *ör. Onun sokağından geçmek istemiyorum.* **4** bir duruma uğramak, bir şeye konu olmak. *ör. Dişlerim muayeneden geçti.* **5** bırakmak, vazgeçmek. *ör. Hakkımdan geçmek istemiyorum.* **6** *(-de)* oturmak, yaşamak, bulunmak. *ör. Bütün günü sokakta geçmekteydi.* **7** *(-den)* bir şeyi artık yapmak durumunda olmamak ya da bundan böyle yapacak gücü vb. kalmamak. *ör. Yorucu sporlar bizden geçti.* **8** *(-de)* olay olarak gerçekleşmek, yaşanmış olmak, olmak. *ör. Bu odada kim bilir nice şeyler geçmiştir!* **9** *(-den, -i; -den, -e)* (hastalık için) bulaşmak. *ör. Nezle evdekilere geçer.* **10** *(-den, -e)* herhangi bir özellik soyaçekim yoluyla birinde belirmek, kendini göstermek. *ör. Bu huy ona babasından geçmiştir.* **11** bir yeri aşmak, öbür yana ulaşmak. *ör. Irmaktan geçmek için köprü yoktu.* **12** *(-e)* yerinden ayrılarak başka bir yere yerleşmek. *ör. Birkaç gün içinde yeni eve geçmiş olacağız.* **13** *(-den)* bir eğitim almış ya da bir konu üzerinde çalışmış olmak. *ör. Şürden geçmiş biri kötü şüri anlamaz mı?* **14** *(-e)* içine işlemek, etkilemek. *ör. Güneş başına geçmiş, ateşi çıkmıştı.* **15** *(-e)* bir işi, bir görevi ele almak, bir şeyde görev almak. *ör. Dümene geçmek için fırsat kolluyordu.* **16** *(-e)* miras olarak kalmak, aktarılmak. *ör. Ev, oğluna geçti.* **17** *(-i)* herhangi bir bakımdan geride bırakmak, ileri gitmek, üstünlük sağlamak, aşmak. *ör. Otobüs, bizi geçmek için çabalıyordu. Atıcılıkta onu geçmek zordu.* **18** *(nsz; -i, -le)* sona ermek, artık kalmamak, tükenmek, bitmek. *ör. Kiraz bu yıl çabuk geçti. Öfkesi geçmek üzereydi.* **19** *(-i)* üzerinde durmamak, söylemeden ya da sonunu getirmeden atlamak. *ör. Bu konuyu kısa geçmek istedim.* **20** *(-i)* (zaman) belli saat başını geride bırakmak. *ör. Saat üçü yirmi geçmekteydi.* **21** *(nsz)* (zaman) ilerlemek, aşmak. *ör. Sanki o günler çabuk geçmekteydi.* **22** *(nsz)* okulda, başarı göstererek bir üst sınıfa atlamak. *ör. Oğlum dörde geçti.* **23** *(nsz)* (ateş, soba) yanıp bitmek, sönmek. *ör. Ocağa attığım odunlar çabuk geçti.* **24** *(-i)* bir müzik parçasını, bir şarkıyı çalıp söyleyerek öğrenmek, meşk etmek. *ör. Bu şarkıyı bir daha geçmek iyi olacak.* **25** *(-i, -den)* (bir müzik parçasını, şarkıyı) birinden meşk etmek, öğrenmek. *ör. Bu parçayı kimden geçtiniz?* **26** *(-e)* yer almak, yazılmak, girmek. *ör. Olay, onun anı defterine geçmiş, bunu sonra öğrendik.* **27** *(nsz)* (para vb.) geçerli olmak, yürürlükte bulunmak. *ör. Kâğıt binlikler henüz geçiyor, bir yıl sonra geçmez olacakmış.* **28** *(nsz)* sürümü olmak, satılmak, ilgi görmek. *ör. Bu model orada geçiyor mu?* **29** *(nsz)* (meyve) çok bekletilmekten ya da çok olgunlaşmaktan çürümeye yüz tutmak. *ör. Böyle geçmiş kavuna para verilmez.* **30** *(-i, -e)* basında yazılmak, sözü edilmek ya da konuşmada yer almak, anılmak, söylenilmek. *ör. O günlerde bu başarı gazetelere geçmişti.* **31** *(-e)* bir yere gidip oturmak. *ör. Öğretmen, "Herkes yerine geçsin!" diye bağırdı.* **32** *(-den)* (akarsu, yol) bir yerin içinden ya da yakınından gitmek. *ör. Seyhan Irmağı, kentin içinden geçiyor.* **33** *(-den) mec.* görüşülüp karara bağlanmak, sonuçlandırılmak, kabul edilmek. *ör. Yasa Meclis'ten hızla geçti. Konu ilgili kuruldan geçmiş, öteki kurula gelmişti.* **34** *(nsz)* işin içinden sıyrılmak, çıkmak, kurtulmak. *ör. "Ben yapmadım" deyip geçmek kolay mı?* **35** *(-i, -e) ha.* çekiştirmek, dedikodu etmek, yermek. *ör. Bizim akrabamızı bize geçmekten utan!* **36** *(nsz) ha.* uyuya kalmak. *ör. Divanda otururken geçmişim.* **37** *arg.* kimi sözcüklerle bileşik eylem oluşturur; örneğin "diskur geçmek", "ıska geçmek", "dalga geçmek" gibi. **geç!** (ya da **geç efendim!**) önem verme, aldırma, boş ver, kulak asma! **geçme namert köprüsünden ko aparsın su seni** "kötü, alçak kimsenin yardımını kabul etmektense, ona minnet borçlu kalmaktansa sıkıntıya katlan" anlamında kullanılır. **geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye** (ya da **geçti Bor'un pazarı**) "artık iş işten geçti, fırsat kaçtı, olanağı kaçırdın, yeni bir fırsat kolla" anlamında söylenir. **geçtim olsun** *ha.* "kalsın, istemiyorum, vazgeçtim" anlamında söylenir. **geç yiğidim geç** "benden güçlü olduğu için çatışmak istemiyorum, ne yaparsa yapsın" anlamında söylenir.

geçmelik *a.* kimi yerlerden geçenlerin ödemek zorunda oldukları para.

geçmez *s.* geçerli olmayan, değerini yitirmiş olan. **geçmez akça** (ya da **akçe**) **1)** değerini yitirmiş, artık geçmez olmuş, geçerlikten kaldırılmış para. **2)** *s. mec.* değerini yitirmiş (şey). *ör. Onun geçmez akça düşüncelerini dinleyecek değiliz.* **geçmez olmak** artık geçerliği kalmamak. *ör. Elli binlik banknotlar geçmez oldu.*

geçmezlik *a. huk.* yasa ve hüküm olarak yürürlükten kalkmış olma durumu, geçersizlik.

geçmiş *s.* **1** geçmek eylemini yapmış. *ör. Hayvan sudan geçmiş, kaçıp gitmişti.* **2** zaman olarak geride yer almış, geride kalmış olan. *ör. Geçmiş günler, geçmiş olaylar kişiliği oluşturur.* **3** (meyve için) çok olgunlaşmış ya

da çürümeye yüz tutmuş. *ör. Bu karpuz geçmiş, başkasını verin.* **4** *a.* bugüne göre geride kalmış olan zaman. *eş. esk.* **mazi**. *ör. İnsan geçmişi düşünmeden edemez.* **5** *a.* arkada kalan yaşam. *eş. esk.* **mazi**. *ör. Onun geçmişini araştıracaklar.* **6** *a.* kişinin ölmüş yakınları. *ör. Geçmişlerinin ruhu için mevlit okutacak.* **geçmiş ola 1)** "o olanak bir daha ele geçmez" anlamında söylenir. **2)** *ha.* geçmiş olsun. **geçmiş olsun** hastalık ya da kaza ve benzeri bir güçlük geçirmekte ya da geçirmiş olanlara söylenen bir iyi dilek sözü. **geçmiş zaman 1)** *ha.* geride kalmış olan günler. *ör. Ona dediğimi, geçmiş zaman, tam anımsamıyorum.* **2)** *dilb.* Türkçede "belirli geçmiş zaman" ve "belirsiz geçmiş zaman" olmak üzere iki türü bulunan, eylemin belirttiği iş, oluş, edim vb.nin içinde bulunulan zamandan önce gerçekleştiğini gösteren zaman; Türkçede geçmiş zaman, eylem kök ya da gövdesine belirli geçmiş ***-di*** ya da belirsiz geçmiş ***-miş*** ekleri getirilerek oluşturulur; örneğin "Orhan ağladı", "Orhan ağlamış" gibi. **geçmiş zaman görünümü** *dilb.* belirsiz geçmiş zaman ortacıyla yardımcı eylemin ya da başka bir eylemin birlikte kullanılmasından ortaya çıkan ve olayın bitmiş, sona ermiş olduğu kavramını veren görünüm; örneğin "söylemiş bulunmak", "gitmiş olmak" gibi. **geçmiş zaman ortacı** *dilb.* Türkçede ***-dik*** ya da ***-miş*** ekleriyle kurulan, geçmiş zaman kavramı veren ve ad, sıfat gibi kullanılan ortaç; örneğin "bildik", "söylemiş" gibi sözcükler geçmiş zaman ortacıdır. *ör. Gördüklerinizi yazın, eskimiş sözcükleri kullanmayın.* **geçmişe mazi, geçirmişe gazi derler** *arg.* şimdiki durumuna bakmayıp geçmişteki durumuyla aşırı ölçüde övünenlerle alay etmek için söylenir. **geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler** "geçmişte olan iyi ya da kötü şeylere takılıp kalmamalı, bugüne ve geleceğe bakmalı, geçmiş geçmiştir artık" anlamında kullanılır. **geçmişi kandilli** (ya da **kınalı** ya da **çıngıraklı** ya da **tenekeli**) *arg.* sövgü olarak söylenir. **geçmişi olmak 1)** (biriyle) aralarında çok eskilere uzanan bir ilişki, dostluk, arkadaşlık bulunmak. **2)** (biriyle) eskiden, aralarında kırgınlığa varan bir olay yaşanmış olmak. **3)** (bir olayın, bir durumun) daha önce geçmiş bir evresi bulunmak.**geçmişleri (birinin)** anası, babası, dedesi, kardeşleri gibi ölmüşleri, ölmüş yakınları. **geçmişlerini karıştırmak (birinin)** ölmüşlerine sövmek, onlara kötü söz söylemek, haklarında kötü konuşmak.

geçmişsever *b. s.* geçmişteki her şeyin güzel olduğunu düşünen, geçmişe özlem duyan, özellikle tarihsel geçmişe düşkün olan (kimse).

geçmişseverlik *b. a.* geçmişsever olma durumu.

geda *a. Far.* (. -) *esk.* **1** dilenci. **2** yoksul.

gede *s. ha.* **1** çelimsiz, zayıf, karnı şiş, hastalıklı ya da cüce (kimse). **2** açgözlü, obur (kimse). **3** anası babası olmayan (çocuk).

gedek *a. ha.* **1** manda yavrusu. **2** kışın doğan kuzu.

gedik *a.* **1** duvar, sur ve benzeri bir şey üzerindeki çatlak, yıkık ya da aralık. *ör. Kale surlarındaki gediklerden içeri girilebiliyordu.* **2** dağlar arasındaki ya da bir dağın belli bir yerindeki geçit ya da üzerinden aşılabilen tepe. **3** *mec.* boşluk, eksiklik. *ör. Yasanın gediğinden yararlanmıştı.* **4** *mec.* güç durum, güçlük. *ör. İşi ona yıkıp bir gedikten kurtulduk.* **5** *ask.* yarma girişiminde düşman mevzilerinde açılan yer, boşluk, geçit. **6** *sp.* karşı takımın savunmasında doğan, açılan boşluk, geçit. **7** *tar.* Osmanlı döneminde, büyük kurumlarda ve saraylarda, sayıları belli ve değişmez hizmet yerleri, görev ve ayrıcalıkları. **8** *tar.* Osmanlı döneminde, zanaatlarını yapabilmeleri için esnafa verilen izin ya da ayrıcalık belgesi. **9** *s. ha.* eksik dişli (kimse). **gedik açılmak** giderilmesi oldukça zor bir boşluk, eksiklik ya da açık ortaya çıkmak. **gedik açmak 1)** bir şeyde, giderilmesi güç bir zarar oluşturmak. **2)** *ask.* düşman mevzilerindeki zayıf bir noktada giriş yeri oluşturmak. **gedik dişli** *s. ha.* eksik ya da kırık dişli (kimse). **gedik kapamak** küçük bir gereksinimi karşılamak *ör. Bu para az ama bir gedik kapamakta iş görür.* **gedik(leri) tıkamak 1)** eksikleri gidermek. **2)** çıkan ya da çıkacak olan güçlükleri önlemek.

gedikli *s.* ve *a.* **1** gediği olan, üzerinde gedik bulunan. **2** bir yere sürekli giden, oranın sürekli müşterisi olan, o yere sürekli gelip giden ya da orada sürekli kalan (kimse). *ör. Bu kahvenin gediklileri bunlar, her gün gelirler.* **3** *arg.* sınıfta kalarak aynı sınıfta ikinci yıl da okumakta olan (öğrenci). **4** *esk. ask.* astsubay.

gediklilik *a.* gedikli olma durumu.

gedilme *a. ha.* gedilmek eylemi.

gedilmek *(nsz) ha.* (bıçak, keser vb. için) ağzı aşınmak, yarılmak, çentikleşmek.

gedme *a. ha.* gedmek eylemi.

gedmek *(-i) ha.* gedik, çentik açmak, delmek.

geğirebilme *a.* geğirebilmek eylemi.

geğirebilmek *(nsz)* geğirmek elinde olmak, geğirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

geğiriş *a.* geğirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Adamın geğirişi sinir bozucuydu.*

geğiriverme *a.* geğirivermek eylemi.

geğirivermek *(nsz)* ansızın geğirmek.

geğirme *a.* geğirmek eylemi.

geğirmek *(nsz)* midede oluşmuş olan gazı ağızdan sesli bir biçimde çıkarmak.

geğirtebilme *a.* geğirtebilmek eylemi.

geğirtebilmek *(-i)* geğirtmek elinde olmak, geğirtme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Soda geğirtebilir.*

geğirti *a.* geğirirken çıkan ses.

geğirtiliş *a.* geğirtilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Küçük kız, bebeğin geğirtilişini seyrediyordu.*

geğirtilme *a.* geğirtilmek eylemi.

geğirtilmek *(nsz)* geğirmek eylemi yaptırılmak, geğirmesi sağlanmak.
geğirtiş *a.* geğirtmek eylemi ya da biçimi. *ör. Annesinin bebeği geğirtişi uzun sürdü.*
geğirtme *a.* geğirtmek eylemi.
geğirtmek *(-i)* geğirmek eylemini yaptırmak, geğirmesine yol açmak, geğirmesini sağlamak. *ör. Bebeğin başını omza dayayarak onu geğirtmek gerekir.*
geğrek *a. gövb.* **1** yumuşak kaburga kemikleri. **2** kaburganın alt yan bölümlerinde bulunan boşluklardan her biri. **geğrek batması** geğrekte[2] duyumsanan sancı.
gelberi *b. a. ha.* **1** yakıt olarak kömür kullanan sanayi vb. ocaklarında ateşi karıştırarak güçlendirmek, ızgara üzerindeki ateşin ya da cürufun yerini değiştirmek, küllenmiş ateşi, cürufu dışarı çekmek için kullanılan, ucu yassı ve dik açı yapacak biçimde kıvrık, uzun saplı demir araç. **2** fırınlarda, pişenleri çekmekte kullanılan uzun saplı kürek. **3** ağaç dallarını budamak için aşağı çekmekte kullanılan eğri uçlu, uzun saplı demir. **4** tırmık. **5** *arg.* aşırma eylemi, çalma, hırsızlık. **gelberi etmek** *arg.* aşırmak, çalmak, hırsızlamak.
geldek *a. ha.* dokunmakta olan halı için hazırlanmış iplik çileleri.
gele *a.* tavla oyununda, elinde kırık pulu bulunan oyuncunun attığı, uygun olmayan zar. **gele atmak** tavla oyununda, attığı zar elindeki kırık pulu oyuna sokmaya yaramamak, uygun olmayan zar gelmek.
gelebilme *a.* gelebilmek eylemi.
gelebilmek *(nsz)* gelmek elinde olmak, gelme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gelecek *s.* **1** zaman olarak, ilerde olması, gerçekleşmesi beklenen. *ör. Gelecek ay tatile çıkıyorum.* **2** *a.* daha gelmemiş olan zaman, ilerdeki bilinmeyen zaman, ilerde yaşanacaklar. *eş. esk.* **istikbal**. *ör. Gelecekte olacaklar bilinmez.* **geleceği varsa göreceği de var** "yiğitlik taslamak isterse ona edeceği bilirim, kötülük yapacak olan bunun karşılığını elbette görür" anlamında söylenir. **gelecek zaman** *dilb.* eylemin belirttiği iş, oluş, edim vb.nin geleceğe ilişkin olduğunu, içinde bulunulan zamandan sonra geçeceğini, olacağını, gerçekleşeceğini belirten zaman; Türkçede gelecek zaman, eylem kök ya da gövdesine ***-e, -ecek, -esi, -se, -meli*** eklerinden birinin getirilmesiyle oluşturulur, *ola, olacak, olası, olsa, olmalı* gibi. **gelecek zaman görünümü** *dilb.* gelecek zaman ortacıyla yardımcı eylemin birlikte kullanılmasından ortaya çıkan ve niyet bildiren görünüm; örneğin "yapacak olmak" gibi. **gelecek zaman kipi** *dilb.* eylemin belirttiği iş, oluş, edim vb.nin geleceğe ilişkin olduğunu, içinde bulunulan zamandan sonra yer alacağını sınırlı bir biçimde gösteren kip; Türkçede bu kip, eylem kök ya da gövdesine ***-ecek*** ekinin getirilmesiyle oluşturulur; örneğin "olacağım", "bileceksin" gibi. **gelecek zaman ortacı** *dilb.* ad ya da sıfat gibi kullanılabilen ve gelecek zaman kavramı veren ortaç; Türkçede bu ortaç ***-ecek, -esi*** ekleriyle oluşturulur; örneğin "olacak olur", "yapası tuttu" gibi.
gelecekbilim *b. a.* bugünkü toplumsal, ekonomik ve teknik verilere dayanarak, bir toplumun ya da toplumların gelecekteki belli bir zaman dilimi içinde ulaşacakları düzeyi bilimsel olarak açıklamaya çalışan bilim dalı. *eş.* **fütüroloji**.
gelecekbilimci *b. a.* gelecekbilim alanında araştırmalar, çalışmalar yapan kimse, gelecekbilim uzmanı .*eş.* **fütürolog**.
gelecekbilimsel *b. s.* gelecekbilimle ilgili.
gelecekçi *a.* gelecekçiliği benimseyen ve izleyen kimse, gelecekçilik yandaşı. *eş.* **fütürist**.

gelecekçilik *a.* **1** *yaz.* İtalyan ozanı Marinetti'nin 1909 yılında Fransa'da yayımlamış olduğu bildiriyle ortaya çıkan, yaşamın, dünyanın ve uygarlığın sürekli bir değişim geçirdiğini, sanatın da eskimiş kuralları bırakarak bu değişime uyması, yeni biçimler, yeni anlatım olan akları bulması gerektiğini öne süren ve bunu uygulayan yazın akımı. *eş.* **fütürizm**. **2** plastik sanatlarda, bu yazınsal akımın etkisiyle kendini gösteren ve bütün sanat geleneklerini, yöntemlerini yadsıyan, çağdaş dünyanın her türlü görüntülerini, devinimli nesne ve olaylarını tek resim, yontu vb. yüzeyinde vermeye çalışan çığır. *eş.* **fütürizm**.

geleğen *a.* ve *s. coğr.* bir ana akarsuya karışan (akarsu). *eş.* **kol**[14].
gelembe *a. ha.* koyun ağılı.
geleme *a. ha.* iki yıl sürülmeyerek, ekilmeyerek boş bırakılmış olan tarla.
gelen *s.* **1** gelmek eylemini yapan ya da gelmekte olan (kimse, nesne ya da zaman). *ör. Gelen günler bizimdir.* **2** *fiz.* bir ışık kaynağından çıkarak saydam bir cismin üzerine ya da bir aynanın yüzüne düşen (ışın). **3** *a.* gelmiş bulunan. *ör. Gelenlere yer bulundu.* **gelen ağam, giden paşam** "yönetime geçen büyüğüme de, yönetimden ayrılan büyüğüme de saygılıyım, benim için ikisi de birdir" anlamında söylenir. **gelen geçen** gelip geçen kimseler. *ör. Balkona oturup gelen geçeni seyretti.* **gelen geçer, konan göçer 1)** dünyada hiçbir şey sürekli olarak aynı durumda kalmaz. **2)** dünya ölümlüdür, gelinir ve gidilir. **gelen giden** ziyarette bulunanlar, uğrayanlar ya da gelen geçen kimseler. *ör. Bugün gelen giden çoktu.* **gelen gidene rahmet okutur** ➤ **gelen gideni aratır**. **gelen gideni aratır** "beğenmediğimiz, işten ayrılmasını dilediğimiz bir yetkili yerine çoğu zaman öyle bir kimse gelir ki, eskisini aramak, o gidenin daha iyi olduğunu söylemek zorunda kalırız" anlamında söylenir. **gelene git denilmez 1)** kendiliğin-

den gelen herhangi bir şeyi geri çevirmemek gerekir. **2)** kendiliğinden gelmiş olan konuğu kabul etmemek olmaz, geleneğe sığmaz.

gelenek *a.* **1** öteden beri yapılagelen şeyler, alışkanlıklar. *ör. Kelle arama geleneği Osmanlılıktan miras kalmıştır.* **2** geçmişle olan bağlantı. *ör. Her sanat yapıtının gelenek bağı taşıması gerekir.* **3** *topb.* eski çağlardan beri yerleşmiş olup kuşaktan kuşağa geçerek gelen ve toplumun, topluluğun üyeleri arasında ortak bir ruh ve dolayısıyla sağlam bir bağ yaratan her türlü saygın alışkanlıklar, kültürel kalıntılar, bilgi, töre ve davranışlar. *eş. esk.* **anane**. *ör. Bizde, büyüklerin elini öpmek bir gelenektir.*

gelenekçi *s.* ve *a.* geleneklere bağlı olan (kimse, görüş).

gelenekçilik *a.* **1** gelenekçi olma durumu, geleneklere bağlılık. *ör. Kırsal kesim insanları gelenekçiliklerini kentte de sürdürür.* **2** *topb.* bir toplumu ayakta tutan içsel gücün gelenekler olduğunu ve geleneklere bağlanmak gerektiğini öne süren, toplumsal kurumları, inançları geçmişten geldikleri için benimseyen, yeni kültür öğelerini değersiz sayan tutum, öğreti.

gelenekleşme *a.* gelenekleşmek eylemi.

gelenekleşmek *(nsz)* gelenek özelliği, niteliği kazanmak, gelenek durumuna gelmek.

gelenekleştirilme *a.* gelenekleştirilmek eylemi.

gelenekleştirilmek *(nsz)* gelenek özelliği, niteliği kazandırılmak, gelenek durumuna getirilmek. *ör. Cumartesi toplantıları iki yıldır sürüyor, gelenekleştirildi artık.*

gelenekleştirme *a.* gelenekleştirmek eylemi.

gelenekleştirmek *(-i)* gelenek niteliği edinmesini sağlamak, gelenek durumuna getirmek.

gelenekli *s.* geleneği olan. *ör. Gelenekli toplumlar, daha sağlıklı olur.*

geleneksel *s.* gelenekle ilgili, geleneğe değgin, geleneğe dayanan, gelen niteliğinde olan. *eş. esk.* **ananevi**. *ör. Geleneksel şiirden yararlanmak söz konusu olabilir.* **geleneksel toplum** *topb.* **1)** okuma yazma bilmeyen köylü toplumu. **2)** davranışların geleneklerle belirlendiği toplum.

gelenekselleşme *a.* gelenekselleşmek eylemi.

gelenekselleşmek *(nsz)* ➻ **gelenekleşmek**.

geleneksellik *a.* geleneksel olma durumu. *ör. Bu değerlendirmede geleneksellik konusuna değinmedim.*

geleneksiz *s.* geleneği olmayan.

geleneksizlik *a.* geleneği olmama durumu. *ör. Şiirin içine düştüğü geleneksizlik, gelecekte bir çıkmaz oluşturacaktır.*

gelgeç *b. s.* (. .') **1** sürekli olmayan, gelip geçici. **2** bir iş üzerinde sürekli olarak durmayan, gelip geçici hevesleri olan. *ör. Onun gelgeçin biri olduğunu hemen anladık.* **gelgeç akıllı** *ha.* aklı pek yerinde olmayan, delice (kimse). **gelgeç akıllılık** gelgeç akıllıya yaraşır davranış.

gelgeçlik *a.* gelgeç olma durumu. *ör. Bu gelgeçlikle belli bir iş sahibi olunmaz.*

gelgel *a. ha.* **1** kadınların başa taktıkları altın ya da elmas iğne. **2** albeni, alım, çekicilik.

gelgelelim *bağ.* ancak, ama, fakat, şu var ki. *ör. Gideceğiz gitmesine de, gelgelelim hemen karar veremiyoruz.*

gelgelli *s. ha.* albenili, alımlı, çekici.

gelgit, -ti *b. a.* **1** boşu boşuna gelip gitme. *ör. Kesin gün ver, ona göre gelelim, gelgit olmasın.* **2** *coğr.* Ay'ın ve Güneş'in yeryuvarı üzerindeki çekim etkisi dolayısıyla denizlerde, özellikle anadenizlerde görülen, su yüzeyinde kabarma alçalma biçimindeki gündelik doğal olay. *eş. esk.* **meddücezir**. **gelgit akıllı** *ha.* delice işler yapan, bir yaptığı bir yaptığını tutmayan, delişmen. **gelgit akıllılık** gelgit akıllıya yaraşır davranış. **gelgit akıntısı** *coğr.* özellikle anadeniz kıyılarındaki boğaz ve sığ koylarda görülen, kabarma sırasında denizden karaya, çekilme sırasında da karadan denize doğru oluşan akıntı. **gelgit genliği** *coğr.* bir kıyıda, denizin kabarma ve çekilme durumlarındaki yüzeyinde görülen yükseklik ayrımı.

geliç *a. ha.* ayrıkotu cinsinden, kökü derinlerde, sapı boğum boğum, zehirli bir ot.

geliçleme *a. ha.* geliçlemek eylemi.

geliçlemek *(nsz) ha.* (sığır) geliç yiyerek zehirlenip ölmek.

gelim *a. ha.* verim. *ör. Bu yıl buğdayın gelimi iyi.*

gelimli *s. ha.* verimli. *ör. İyi tohum gelimli olur.*

gelin *a.* **1** evlenme töreni için hazırlanmış, süslenmiş kız ya da kadın. *ör. Gelin çok güzeldi.* **2** yeni evlenmiş olan kadın. *ör. Daha bir aylık gelin iken boşanmak zorunda kalmıştı.* **3** bir kimsenin oğlunun karısı. *ör. Kaynana ile gelin iyi geçiniyordu.* **4** aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın. *ör. Onlar gelinlerini el üstünde tutuyor.* **gelin alayı** gelini damat evine götürmek için gidenlerin oluşturduğu topluluk. **gelin alıcı** gelini götürmek için oğlan evinden gelen kimse. **gelin almak 1)** erkeğe bir eş bulmak. **2)** gelini baba evinden özel bir törenle alarak güvey evine götürmek. **gelin etmek** (kızı) evlendirmek. **gelin gibi süzülmek** *ha.* (kadın) hiçbir iş yapmadan oturup durmak. **gelin gitmek** (birine, bir yere) gelin olarak verilmek. **gelin hamamı** ➻ **düğün hamamı**. **gelin havası** 1) Anadolu'nun kimi yerlerinde, gelin alayının kızı evinden alıp oğlan evine götürürken, yol boyunca davul zurnayla çalınan bir ezgi. **2)** ➻ **gelinhavası**. **gelin olmak** (kız) evlenmek. **gelin oynamayı severdi, güveyi de çalgıcı çıktı** *ha.* eğlenceye düşkün, savurgan karı kocaları nitelemek için alay yollu söylenir. **gelin teli** gelinlerin başlarına takılan, parlak ve ince, gümüş tel. **gelin yazmak** gelinin yüzünü değişik süs gereçleri kullanarak bezemek. **gelini ata bindirmişler, "ya nasip" demiş 1)** nikâh kıyılmış, gelin kocası evine gitmek üzere ata binmiş bile olsa, evliliğin gerçekleş-

memesi olasılığı vardır (örneğin gelin ya da güvey kalpten gidebilir). **2)** kesin sonuç alınmadan hiçbir işe oldu, bitti gözüyle bakılmamalı, beklenmedik engeller işi bozabilir. **Bulgurlu'ya gelin mi gidecek?** gereği yokken, ivedi ve sürekli bir biçimde dikiş, nakış gibi şeylerle uğraşan kadınlar için şaka yollu söylenir. **Ermeni gelini gibi kırıtmak** ağır iş görenlere, ağır davrananlara alay yollu söylenir.

gelinboğan *b. a.* **1** *bitb.* bir ahlat türü. **2** *ha.* hayvanların dizkapağı kemiği.

gelinböceği, -ni *b. a. hayb.* ➻ **hanımböceği**.

gelincik *a.* **1** *bitb.* ilkyazda kırlarda, tarlalarda kendiliğinden yetişen, çok güzel, kırmızı ve iri çiçekler açan bir ot. **2** *hayb.* sansargillerden, ince uzun yapılı, kısa bacaklı, sivri çeneli, sırtı kızılımsı esmer, karnı ak renkte, etçil, küçük bir memeli hayvan. **3** *hayb.* mezgitgillerden, yılanbalığına benzer, eti sevilen bir balık. **4** *ha.* kırmızı ve sarı renkli, serçe büyüklüğünde bir kuş. **5** *ha.* arpacık, çıban, yılancık vb.ye verilen ortak ad.

gelincikgiller *ç. a. bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, gelincik, haşhaş, kırlangıçotu gibi bitkileri içine alan familya.

gelinçiçeği, -ni *b. a. bitb.* zambakgillerden, güzel çiçekleri olan bir bitki.

gelinduvağı, -nı *b. a. ha.* ➻ **begonvil**.

gelinebilme *a.* gelinebilmek eylemi.

gelinebilmek *(ösz, -e, -den)* gelinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle yanlışların görmezden gelinebilmesi olanaksızdır.*

gelinfeneri, -ni *b. a. T. Ar. bitb.* ➻ **kuşkirazı**.

gelinhavası, -nı *b. a. T. Ar.* denizin hafif çırpıntılı, hafif dalgalı durumu.

gelinkuşu, -nu *b. a. hayb.* tarlakuşugillerden bir kuş, bir tarlakuşu türü.

gelinlik *a.* **1** gelin olma durumu. **2** gelinlerin nikâh, düğün günü giymeleri için dikilmiş giysi. **3** *s.* gelin giysisi yapmaya uygun (kumaş). **4** *s.* gelin olma, evlenme çağına gelmiş (kız). *ör. Aile gelinlik kızlarını toprağa verdi.* **5** *s.* gelin için hazırlanmış. *ör. Gelinlik odayı süslediler.* **gelinlik çağı** genç kızların evlenecek yaşa gelmelerini anlatan yaşam dönemi. *ör. Bir kız gelinlik çağını geçirmeden evlenmeli derler.* **gelinlik kız** evlenecek yaşa gelmiş olan kız. **gelinlik tutmak** (ya da **etmek**) *ha.* (gelin) bir süre için, kocasının büyükleri yanında ağzını açmamak, konuşmamak.

gelinlikçi *a.* gelinlik diken ya da gelinlik dikip satan kimse.

gelinme *a.* gelinmek eylemi.

gelinmek *(ösz, -e, -den)* gelmek eylemi yapılmak. *ör. Hatası görmezden gelindi.*

gelinotu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **güveyfeneri**.

gelinparmağı, -nı *b. a. ha.* iri ve uzun taneli bir üzüm türü.

gelir *a.* **1** bir kimseye, aileye ya da topluluğa belli zamanlarda belli kaynaklardan, yerlerden gelen para. *ör. Bütün geliri, babadan kalma evin kirasıydı.* **2** bir ekonomik birimin belli bir süre içinde kazandığı ücret, getiri, kira vb. biçimindeki para. *ör. Dükkânın geliri giderine ancak yetiyor.* **gelir dağılımı** bir ülkenin toplam ulusal gelirinin ulusun bireylerine dağılma biçimi. *ör. Gelir dağılımındaki dengesizlik sürüyor.* **gelir düzeyi** *topb.* bir bireyin, toplumsal kümenin ya da toplumun, üretim başta olmak üzere türlü etkinlikler yoluyla sağlayabildiği, ulaşabildiği yaşama düzeyi. **gelir gider** elde edilen ve harcanan para. *ör. İnsan gelir gider hesabını iyi yapmalı.* **gelir kaynağı** gelir getiren, gelir sağlayan şey. **gelir vergisi** belli bir gelir elde eden kişilerin bu gelirlerinden devlete vermekle yükümlü oldukları, belli oranlardaki yasal, dolaysız vergi.

geliş *a.* gelmek eylemi ya da biçimi.

gelişebilme *a.* gelişebilmek eylemi.

gelişebilmek *(nsz)* gelişmesi olanak içinde olmak ya da gelişme olasılığı bulunmak.

gelişedurma *a.* gelişedurmak eylemi.

gelişedurmak *(nsz)* gelişmeye başlayıp sürdürüyor olmak. *ör. Dil gelişeduran bir araçtır.*

gelişigüzel *b. s.* ve *be.* özensiz, rastgele, özensiz bir biçimde, rastgele olarak, herhangi bir özen göstermeksizin.

gelişigüzelleşme *a.* gelişigüzelleşmek eylemi.

gelişigüzelleşmek *(nsz)* gelişigüzel bir duruma gelmek. *ör. Toplantılar gelişigüzelleşince ilgi azaldı.*

gelişigüzellik *b. a.* gelişigüzel olma durumu. *ör. Yaptığı işlerdeki gelişigüzellik can sıkıcıydı.*

gelişim *a.* **1** gelişmek eylemi. **2** (canlılar için) serpilip büyüme. **3** ileriye doğru olan değişme, bir konudaki olan biten, ilerleme. **4** *tiy.* bir oyunun sonuca doğru gidişinin en derli toplu belirdiği bölüm.

gelişimbilim *b. a.* çağdaş dünyanın gelişimini konu alan, gelişimi hızlandıran bilimsel ve teknik, ekonomik ve toplumsal nedenlerle bunların birlikte yaptığı etkilerden doğabilecek durumları inceleyen, bugünkü durumdan yola çıkarak geleceği tasarlamaya çalışan bilim dalı.

gelişiverme *a.* gelişivermek eylemi.

gelişivermek *(nsz)* çabucak ya da çok kısa zamanda gelişmek.

gelişkin *s.* (canlılar için) serpilip büyümüş, büyüyüp boy atmış, gelişmiş olan.

gelişkinlik *a.* gelişkin olma durumu.

gelişme *a.* **1** gelişmek eylemi. **2** (bir konuda) olan biten, ilerleme, ileriye doğru olan değişme. *ör. İşte herhangi bir gelişme yok.* **3** *yaz.* bir yazının, giriş bölümlerinden sonra türlü yönlerden açılıp genişlediği, olgunlaştığı bölüm.

gelişmek *(nsz)* **1** (canlılar) serpilip büyümek, boy atıp yetişmek. **2** *mec.* (bir konu, durum, olay vb.) ileriye doğru değişmek, iyiye gitmek, olgunlaşmak, genişlemek, ilerlemek. *ör. Gelişmekte olan ülkeler çoğalıyor.*

gelişmiş *s.* gelişmesini tamamlamış olan.

gelişmişlik *a.* **1** gelişmesini tamamlamış olma durumu. **2** (toplum için) bilim, teknik, sanat, toplumsal gönenç vb.de çok ileri olma.
geliştirebilme *a.* geliştirebilmek eylemi.
geliştirebilmek *(-i)* geliştirmek elinde olmak, geliştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geliştirici *s.* geliştirme işini yapan, geliştiren.
geliştirilebilme *a.* geliştirilebilmek eylemi.
geliştirilebilmek *(nsz)* geliştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
geliştiriliş *a.* geliştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Konunun geliştirilişi ve işlenişi yazıyı ilginç yapmıştı.*
geliştirilme *a.* geliştirilmek eylemi.
geliştirilmek *(nsz)* gelişmesi, olgunlaşması, ileriye doğru değişmesi, ilerlemesi sağlanmak. *ör. Ülke hızla geliştirilmekteydi.*
geliştirim *a. sin.* senaryonun hazırlanmasında, özet ile son biçim arasındaki aşama.
geliştiriş *a.* geliştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Öyküde, yazarın olayı geliştirişi ilgi çekici.*
geliştirme *a.* geliştirmek eylemi.
geliştirmek *(-i)* gelişmek eylemini yaptırmak, gelişmesine yol açmak, gelişmesini sağlamak.
geliverme *a.* gelivermek eylemi.
gelivermek *(nsz)* **1** ansızın, çabucak ya da kısa sürede gelmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Yarın bize geliver de konuşalım.*
gelme *a.* **1** gelmek eylemi. **2** *s.* gelmiş olan. *ör. Köyden gelme insanlar kentte güçlük çekiyor.* **3** *s.* yetişme. *ör. Ticaretten gelme bakanlar eleştiriliyor.* **4** *a. fiz.* bir ışık kaynağından çıkan bir ışının, saydam bir cismin yüzeyine ya da bir ayna yüzüne erişmesi.
gelmek, -ir *(-den, -e, -le, -nsz)* **1** bir yerden bir yere varmak, ulaşmak. *ör. Bize gelmek ister misiniz?* **2** gittiği yerden geriye dönmek. *ör. Gitti mi gelmek bilmiyor.* **3** bir süre kalmak üzere uğramak, ziyaret etmek, konuk olmak. *ör. Komşular bu akşam bize gelmek istiyor.* **4** değmek, isabet etmek, rastgelmek. *ör. Atılan taş cama geldi.* **5** belli bir süre dolmak ya da belli bir zamana ulaşmak. *ör. Saat ikiye gelmekteydi.* **6** varmak, ulaşmak. *ör. Tatilin sonu gelmek üzereydi.* **7** kalıntı olarak durmak, yaşamak, varlığını sürdürmek. *ör. Birçok anıt günümüze değin gelmiştir.* **8** çıkmak, yönelmek, dokunmak. *ör. Ondan bize çok kötülük gelmektedir.* **9** ortaya çıkmak, doğmak. *ör. İçkiden birçok zarar gelir.* **10** . . . kadar olmak. *ör. Kızın saçları beline gelmekteydi.* **11** eklenmek, katılmak, türemek. *ör. "Gözlük" sözcüğü "göz"den gelir.* **12** daha önce üzerinde görüşülmüş, konuşulmuş, durulmuş olan bir konuya yeniden dönmek ya da bir konuda beklenen noktayı ele almak, o noktaya değinmek. *ör. Ben de şimdi ona gelmek istiyordum.* **13** izlemek. *ör. Üç araba arkamızdan gelmekteydi.* **14** bir yerden alınarak bir yere ulaştırılmak. *ör. Hamsi Ankara'ya çoğunlukla Samsun'dan gelmektedir.* **15** kendine yapılan herhangi bir davranışı ya da kendisiyle ilgili bir durumu hoşgörüyle karşılamak, katlanmak. *ör. Arkadaşlar şakaya gelir insanlardır.* **16** etkisini herhangi bir biçimde göstermek. *ör. Deniz havası ona iyi gelmekteydi.* **17** akmak, çıkmak, fışkırmak. *ör. Çocuğun burnundan kan gelmekteydi.* **18** düşmek, rastgelmek. *ör. Buraya çok ışık geliyor.* **19** sonuç çıkmak, sonucu olmak. *ör. Kötülükten ne gelir, iş iyiliktedir.* **20** dayanmak, katlanmak. *ör. Kimi bitkiler soğuğa gelir.* **21** doğru olduğunu sonradan kabul etmek, gerçeği görerek hak vermek. *ör. İşe bu para yetmez demiştim, o yeter sanmıştı, dediğime geldi.* **22** görülmek, sanılmak. *ör. Size öyle geliyorsa öyledir.* **23** ölçü olarak tam uymak. *ör. Bu giysi sana gelir.* **24** mal olmak. *ör. Kiloda on balık vardı, tanesi beş bine gelmişti.* **25** uygun düşmek, yakışık almak, yakışmak. *ör. Buralarda oturmaya gelir bir kahve bulabiliriz.* **26** -e uğramak, olmak. *ör. İnsanın başına bin bir dert gelir.* **27** elde edilmek, kazanılmak, sağlanmak. *ör. Kışlık yiyecekleri tarladan gelmekteydi.* **28** (zaman gösteren sözcüklerle birlikte) çatmak, girmek, başlamak, ulaşmak. *ör. Günü gelince ödenecektir.* **29** ortaya çıkmak, başlamak, yaygınlaşmak. *ör. Nöbete kalmak bu işyerine yeni müdürle gelmişti.* **30** bir yere biriyle birlikte gitmek. *ör. Çarşıya benimle gelmek ister misin?* **31** *(yar)* yönelme durumundaki kimi sözcüklerle birlikte bileşik eylem oluşturur; örneğin "akla gelmek", "ortaya gelmek" gibi. **32** *(yar)* gereksinim anlatan deyimler oluşturmaya yarar; "kusası gelmek", "göresi gelmek" gibi. **33** *(yar)* ***-mezden, -mezlikten*** ile birlikte yapmacık anlatan deyimler oluşturur; "görmezden gelmek", "duymazdan gelmek" gibi. **34** *(yar)* sürerlik eylemi oluşturmaya yarar; "alışagelmek", "yapılagelmek" gibi. **35** bu eylemin olumlu buyruk (emir) kipi, kimi vakit istek, öğüt anlatır; "gel, bu işten vazgeç", "gelsin beni görsün" gibi. **36** bu eylemin ***gel, gelsin*** biçimi kimi vakit "elindeyse" anlamında da kullanılır; "gel de yap bakalım", "gelsin de çare bulsun" gibi. **37** ***...dikçe, ...ceği*** biçiminde kullanılan eylemsilerden sonra geldiğinde, önceki eylemle ilgili olarak pekiştirilmiş bir istek ve sürerlik anlatır; "yedikçe yiyeceği gelmek", "uyudukça uyuyacağı gelmek" gibi. **38** sıralama gösteren sözcüklerle ve sıralama sayı sıfatlarıyla birlikte söz konusu sırada bulunmak anlamını verir; "sonra gelmek", "ikinci gelmek" gibi. **39** *arg.* vermek, uzatmak. *ör. Papelleri gelmek istemiyormuş.* **gel keyfim gel** yerinden, işinden, genel olarak durumundan memnunluk anlatır ya da bu durumdaki kimseye alay yollu söylenir. *ör. Yan gelmiş yatıyor, oh ne iyi, gel keyfim gel!* **gel zaman git zaman** aradan epey bir zaman geçtikten sonra. *ör. Gel zaman git zaman, Kerem'in derdi arttıkça artmış.* **. . . -e gelince**

("size", "bana", "işe" vb.) "söz konusu olunca", "sıra düşünce", "sıra geldiğinde" anlamına gelerek, bir konu bittikten sonra sözü başka bir konuya getirmeye yarar ya da başkalık gösteren bir düşünceye geçildiğini anlatır; "siz şimdi alın, bana gelince, biraz düşünmem gerekiyor", "yiyip içiyor, çalışmaya gelince kaçıyor" gibi. **gele gide** *ik. be.* gelip giderek. **(zaman) gelip çatmak** (ya da **dayanmak**) (belli olan zaman) **1)** çok yaklaşmak, gelmek üzere olmak, iyice yaklaşmak. **2)** kaçınılmazlaşmak, kaçınılmaz olmak. *ör. Askerlik gelip çatmıştı ama iş bitmemişti.* **gelip geçici** kalıcı olmayan, kısa süre için, sürekli olmayan. **gelip geçmek 1)** bir yerden gelerek bir yere geçmek. *ör. Koşucular önümüzden gelip geçti.* **2)** *mec.* bir süre için bir yönetim yerinde, bir işte vb. bulunmak. *ör. Bu kurumdan niceleri gelip geçmiştir.* **gelirse hane hoş, gelmezse daha hoş** "gelirse geri çevirecek değilim, işte ev, buyursun gelsin ama gelmezse daha çok memnun olurum" anlamında söylenir. **gelmiş geçmiş 1)** çok eskilerden bugüne, bugünden çok eskilere değin olan süre. *ör. Gelmiş geçmiş bunca zaman içinde, biz neler görmedik ki!* **2)** şimdiye değin gelen. *ör. Gelmiş geçmiş kim var, onun gibi usta?* **gelsin ...** (ya da **gelsin ... gitsin ...**) **1)** yaşantı ya da durumun rahatlığını anlatır. *ör. Adamın işi yolunda, akşamları da gelsin içki, eğlence.* **2)** sorumsuzca davranarak işine önem vermemeyi anlatır. *ör. Delikanlı işten kaçıp kahvede gelsin tavla gitsin çay, eğlenmekteymiş.*

gelmiç *a. Far.* çok iri, büyük balıkların kılçığı.

gem *a.* atı yönetmek için, dizgine bağlı olarak atın ağzına takılan demir araç. **gem almak** (at) alışarak hizmete elverişli duruma gelmek. **gem almamak 1)** (at) gem taktırmamak, huysuzlanmak. **2)** *mec* (insan) buyruk altına girmemek, söz dinlememek, dik kafalılık etmek. **gem almayan atın ölümü yakındır** söz dinlemez, hırçın, dik kafalı kişi, davranışından büyük zarar görür. **gem almaz** söz dinlemeyen, dik kafalı (kimse). **gem vurmak 1)** (at için) hayvanın ağzına gem takmak. **2)** *mec.* kimi istek, duygu ya da davranışlara engel olmak. *ör. Delikanlı sevgisine gem vurmak istemiyordu.* **3)** *mec.* birinin taşkınlığını önlemek. *ör. Ona gem vurmak kolay mı, artık büyüdü.* **gem azıya almak 1)** (at) gemini azı dişleri arasına alıp etkisiz bir duruma getirerek binicisinin yönetiminden kendini kurtarmak ve alabildiğine koşmak. **2)** *mec.* (bir kimse) azgınlaşıp söz dinlemez olmak, iyice azgınlaşmak. **gemini gevmek** *mec. ha.* **1)** (bir şeyi) aşırı ölçüde, çok istemek, bir şeye karşı çok istek duymak. **2)** (hıncını, öcünü alamayan kimse) kendini yemek, çok öfkelenmek. **gemini kısmak 1)** (atın) gemini biraz çekerek yavaşlatmak. **2)** *mec.* (birinin) davranışlarını denetim altına almak, her istediğini yapmasına izin vermemek, üzerindeki baskıyı artırmak.

gemi *a.* su üstünde yüzerek yol alan, insan ve yük taşımaya yarayan, büyük deniz taşıtı. **gemi adamı** *huk.* bir iş sözleşmesine dayanarak gemide çalışan kaptan, tayfa ve benzeri kimselere verilen ad. **gemi aslanı** gösterişi yerinde olduğu halde hiçbir işe yaramayan adam. **gemi ızgarası** üstünde gemi yapılan büyük kızak. **gemi karaya oturmak** (gemi) sığ bir yere saplanıp kalmak, yüzemez duruma gelmek. **gemi leşi** batmış gemi kalıntısı. **gemi yatağı** gemilerin korunmasına elverişli koy. **gemileri yakmak** *mec.* geri dönmesi olanaksız bir davranışta bulunmak. **Karadeniz'de gemilerin mi battı?** çok düşünceli ve durgun kimselere şaka yollu söylenir. **gemisi şapa oturmak (birinin)** işi, düzelemeyecek biçimde bozulmak, umudu boşa çıkmak. **gemisini kurtaran kaptan** herkesin ne yapacağını şaşırdığı karışık bir ortamda, güç bir durumda, ne yapıp yapıp tehlikeleri, güçlükleri atlatarak işini iyi bir sonuca ulaştıran kimselere övgü olarak kullanılır. **gemisini yürütmek** *mec.* engelleri ortadan kaldırmasını bilmek, işini, engelleri kaldırarak sürdürmek.

gemici *a.* gemide çalışan ya da gemi işleten kimse.

gemicilik *a.* **1** gemi işletmeciliği ya da gemi kullanma işi. **2** gemi endüstrisi.

gemilik *a.* gemi yapım yeri. *eş.* **tersane**.

gemleme *a.* **1** gemlemek eylemi. **2** *ha.* gemin, hayvanın ağzında oluşturduğu yara. **3** *ha* ağızda oluşan bir hastalık.

gemlemek *(-i)* **1** (atın) ağzına gem takmak, gem vurmak. **2** *mec.* kimi aşırı istek ve davranışlara engel olmak.

gemlenebilme *a.* gemlenebilmek eylemi.

gemlenebilmek *(nsz)* gemlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Huysuz atlar bile gemlenebilirmiş.*

gemleniş *a.* gemlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Atın gemlenişi zor oldu.*

gemlenme *a.* gemlenmek eylemi.

gemlenmek *(nsz)* **1** gemlemek eylemine konu olmak, gem vurulmak. **2** *mec.* engel olunmak, önlenmek.

gemletme *a.* gemletmek eylemi.

gemletmek *(-i, -e)* gemlemek eylemini yaptırmak. *ör. Ağa, atını gemletip, hazırlatıp binerek yola çıktı.*

gemleyebilme *a.* gemleyebilmek eylemi.

gemleyebilmek *(-i)* gemlemek elinde olmak, gemleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gemleyiş *a.* gemlemek eylemi ya da biçimi.

gen (I) *s.* **1** *ha.* geniş. **2** *ha.* uzak, ayrı. **3** *mat.* üçgen, dörtgen, altıgen gibi geometri terimlerinde "kenar", "kenarlı" anlamıyla yer alır.

gen (II) *a. Yun. yaşb.* içinde bulunduğu göze ya da organizmada özel bir etkisi olan ve gözeden gözeye, kuşaktan kuşağa geçen kalıtımsal öğe.

gen (III) *s. ha.* **1** bir süre sürülüp ekilmeyerek boş bırakılmış (tarla). **2** ham arazide açılan,

otları ayıklanarak tarla durumuna getirilen (yer).
gencecik *s.* (.' . .) pek genç, çok genç.
genceciklik *a.* gencecik olma durumu. *ör. Güzelliğiyle, gencecikliğiyle hemen göze çarpıyordu.*
genceliş *a.* gencelmek eylemi ya da biçimi.
gencelme *a.* gencelmek eylemi.
gencelmek *(nsz) ha.* genç gibi görünmek, yeniden genç özellikleri kazanmak, gençleşmek.
genceltme *a.* genceltmek eylemi.
genceltmek *(-i) ha.* genç bir duruma getirmek,gençleşmesini sağlamak, gençleştirmek. *ör. Yayla insanı genceltir.*
genç *s.* ve *a.* **1** yaşı ilerlememiş olan. **2** çocukluk çağından çıkmış bulunan kimse, delikanlı. *ör. Onun yanındaki genci tanıyordum.* **3** (hayvan ve bitki için) gelişmesini tamamlamamış olan. *ör. Ormanın genç ağaçları kesilmez.* **4** henüz yaşlanmamış olan ya da gençlikteki özellikleri koruyan, dinç. *ör. Henüz gençti, ama emekli olmuştu.* **5** zihinsel ve deneyimsel yönden yeterince gelişmemiş olan, toy. *ör. Genç o, öğreneceği çok şey var.* **6** genç ya da genç kalmış birine ait olan. *ör. Genç bir yüzle yaşlı bir kafa, aynı kişide toplanmıştı.* **7** *mec.* kısa bir geçmişi olan, yeni yeni gelişen. *ör. Genç demokrasimizi savunmak zorundayız.* **genç irisi** yaşına göre çok serpilip büyümüş, çok gelişmiş, yaşına göre iri yapılı, çok irileşmiş (kimse). **genç odası** genç ya da bekâr kimseler için, boyutları ve tasarımı ana babalarınkinden daha değişik olarak hazırlanmış yatak odası takımı. **gençten** genç (kimse.
gençleşebilme *a.* gençleşebilmek eylemi.
gençleşebilmek *(nsz)* gençleşmesi olanak içinde olmak, gençleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar gençleşebilmek için çalışsalar da boş.*
gençleşme *a.* **1** gençleşmek eylemi. **2** *coğr.* taban düzeyinde gerçekleşen değişmeler sonunda, aşınım çevriminin sonun ulaşmış bir bölgenin yeniden yükselmesi ve akarsuların yeniden güç kazanması.
gençleşmek *(nsz)* **1** yeniden gençlik ve canlılık kazanmak. **2** genç görünmek. *ör. Babam, kot pantolon giyince gençleşti.* **3** (bir kuruluş) genç üyelerle, genç çalışanlarla yenileşmek.
gençleştirebilme *a.* gençleştirebilmek eylemi.
gençleştirebilmek *(-i)* gençleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tıp insanı gençleştirebilmek için de çalışır.*
gençleştiriliş *a.* gençleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çalışanların gençleştirilişiyle iş canlandı.*
gençleştirilme *a.* gençleştirilmek eylemi.
gençleştirilmek *(nsz)* gençleşmesi sağlanmak, genç bir duruma getirilmek, gençleştirmek eylemi yapılmak.
gençleştirme *a.* gençleştirmek eylemi.
gençleştirmek *(-i)* **1** yeniden genç ve dinç kılmak, gençleşmesini sağlamak, gençlik ve canlılık kazandırmak. *ör. Deniz de dağ kadar insanı gençleştirir.* **2** genç göstermek. *ör. Kot pantolon babamı gençleştirmiş.* **3** (bir kuruluşu) genç üyelerle, genç çalışanlarla yenileştirmek.
gençlik *a.* **1** genç olma durumu. **2** insan yaşamının ergenlikle orta yaş arasındaki dönemi. **3** genç insanların tümü. *ör. Gençliğimizi iyi yetiştirmeliyiz.* **4** *mec.* genç bir kimsenin davranışı, deneyesizlik. *ör. İsteyerek yapmamıştır, gençliğine say.* **gençlik çağı 1)** insanın, genç oluşuyla başlayıp orta yaş günlerine değin süren yaşam dönemi. **2)** *yerb.* yer biçimlerinin gelişme döneminde, akarsuların derine doğru kazarak V harfine benzer koyaklar ve keskin biçimler oluşturdukları ilk önemli evre. **gençlik evresi** *coğr.* ➻ **gençlik çağı**[2]. **gençlikte taş taşı, kocalıkta ye aşı** "insan, gençliğinde çok çalışıp para biriktirmelidir ki yaşlılığında rahat geçinsin" anlamında söylenir.
gene *be.* (.' .) **1** yine, yeniden, bir daha, tekrar. *ör. Kavga gene başladı.* **2** öyle olmasına karşın, öyle de olsa. *ör. İyi yapsam da sonuç gene böyle olacaktı.* **3** öylesi de, böylesi de. *ör. Az verdi ama iyi gene, ya hiç vermeseydi?* **gene de** öyle olduğu halde, -e karşın. *ör. Gördüm ama gene de ne olduğunu bilemedim.*
genel *s.* **1** tek bir kişiye ya da bir şeye özgü olmayıp onun bütün benzerlerini içine alan, özel olmayan. *ör. Kentler bayramlarda değil genel günlerde güzel olur.* **2** ayrıntıları, özel yönleri değil bütünü bakımından göz önüne alınan. *ör. Öğrencilerin genel durumu iyi.* **3** herkesin yararlanabileceği (yer, nesne). *ör. Belediye otobüsleri gibi genel taşıtlar çoğalmalı.* **4** bir genelleme sonucunda elde edilen. *ör. Genel kanı, bu işin uzun sürmeyeceğidir.* **5** belirli ya da kesin olmayan. *ör. O her zaman çok genel konuşur.* **6** geniş yetkileri olan kimi resmi görevlerin adında yer alır; örneğin "genel müdür", "genel başkan" gibi. **7** *fels.* azlık, çokluk ya da bütünlüğü belirlemeden bir sınıfta birçok bireye, her biri bölünmez bir bütün kuran birçok öbeğe uygun düşen, bir nesne sınıfının bütününü kapsayan. *ör. Yasalar geneldir.* **genel af** *huk.* toplumun yararının gerektirmesi durumunda, belli suçları kapsayan ve kovuşturmaların durdurulması, verilmiş cezaların kaldırılması ya da azaltılması vb. biçimindeki devlet işlemi. **genel anlambilim** dili oluşturan sözcüklerin toplumsal çerçeve içinde anlam kazanmaları sürecini inceleyen anlambilim dalı. **genel başkan** şubeleri bulunan bir örgütte genel merkez başkanlığı görevinde bulunan kimse. **genel başkanlık 1)** genel başkan olan kimsenin görevi. **2)** genel başkanın görev yaptığı yapı. **genel bütçe** *eko.* devletin gelir ve giderlerinin bütün kalemlerini kapsayan bütçe. **genel dilbilim** dilin yapısını, işleyişini, değişim ve gelişimini vb. karşılaştırmalı olarak ele alan dilbilim. **genel gider** bir iş için harcanmış olan paraların toplamı. **genel görünüm 1)** bir yeri

bütünüyle görmeyi sağlayan görünüm. **2)** bir şeyin bütününü kapsayan dıştan görünüşü. *ör. Evin genel görünümü iyiydi.* **genel görüşme** (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde) ülkenin belli bir sorununun enine boyuna tartışıldığı, yalnızca o konuya değinen konuşmaların yer aldığı görüşme. **genel grev** bütün işkollarındaki işçilerin hep birlikte uyguladıkları grev. **genel kadın** genelevde çalışan, orospuluğu meslek edinmiş kadın. **genel kurul** ➻ **kurultay**. **genel müdür** bir kuruluşta en üst yönetmen. **genel seçim** yasama meclisi için yapılan ve ülkenin her yerinde gerçekleşen seçim. **genel yazman** (ya da **sekreter**) parti, dernek ve benzeri bir örgütte, büyük özel kuruluşlarda ya da kimi kamu kuruluşlarında yönetim işlerini yürüten, özellikle partilerde yetkileri çok olan kimse. **genel yazmanlık 1)** genel yazman olma durumu ya da genel yazmanın görevi. **2)** genel yazmanın çalıştığı yer. **genel yer** herkese açık olan yer. **genel yerbilim** geçmişle ilgili olarak yerin kuvvetleri sorunlarıyla uğraşan yerbilim dalı. **genel yetenek 1)** *eğit.* ölçülen yeteneklerin ortalaması sayılan yetenek. **2)** *ruhb.* türlü işlerin başarılmasında etkili olan ve bireylere göre ayrılık gösteren genel zihinsel yeti. **genel zekâ** *eğit.* **1)** bireyin belli, kendine özgü, bağımsız yeteneklerinden ayrı olarak, karşılaştığı genel durumlara uymada gösterdiği yetenek. **2)** zekâ testleriyle ölçülen değişik yetenek ve güçlerin bireşimine verilen ad.

geneleme *a. mant.* bir düşüncenin başka başka sözlerle yinelenerek anlatılması. *ör. Oraya yayan, yürüyerek gittik.*

genelev *b. a.* para karşılığında cinsel ilişkide bulunmak üzere, genel kadınların erkekleri kabul ettikleri yer.

genelge *a.* yasa, tüzük ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuyu aydınlatmak, bir duruma dikkat çekmek gibi amaçlarla ilgili yerlere ve ilgililere gönderilen yazı.

genelgeçer *b. s.* her yer, zaman ve durumda ve her kimse için geçerli olan.

genelgeçerleşebilme *a.* genelgeçerleşebilmek eylemi.

genelgeçerleşebilmek *(nsz)* genelgeçerleşmesi olanak içinde olmak ya da genelgeçerleşme olasılığı bulunmak.

genelgeçerleşme *a.* genelgeçerleşmek eylemi.

genelgeçerleşmek *(nsz)* genelgeçer bir duruma gelmek.

genelgeçerlik *b. a.* genelgeçer olma durumu.

genelgeleme *a.* genelgelemek eylemi.

genelgelemek *(-i)* genelge ile duyurmak. *eş. esk.* **tamim etmek**.

genelgörünü, -yü *b. a. yeni* ➻ **panorama**.

genelkurmay *b. a.* orduyu barışta yurt savunmasına hazırlayan, savaşta yurt savunmasıyla ilgili bütün çalışmaları ve ordunun yönetim ve yürütümünü düzenleyen makam. **genelkurmay başkanı** barışta ve savaşta orduların bütün işlerini yürüten, görevi genelkurmay başkanlığı olan en büyük komutan. **genelkurmay başkanlığı** ➻ **genelkurmay**.

genelleme *a.* **1** genellemek eylemi. **2** *mant.* özelden genele geçiş ya da zihnin genel düşünceler oluşturması işlemi. **3** *fels.* tek tek ya da özel durumlardan genel bir yasanın, genel bir önermenin çıkarılması, genelleştirme. **4** *topb.* mantıksal bir işlemin sonucu olan genel kavram, bilim yasası, yargı ya da kuram. **5** *ruhb.* belirli bir küme ya da sınıfın sınırlı bir parçasından edinilen izlenimlere dayanılarak tümü üzerine öne sürülen yargı. **6** *yaz.* anlatımda, konuyla tam bağlantısı bulunmayan, açıklıktan, kesinlikten, belirginlikten yoksun birtakım düşünceler öne sürme ya da gözlemlenen bir olguyu bütün durumlar için geçerli sayma.

genellemek *(-i)* varlıklar ya da olaylar arasındaki benzerlik ilişkilerini hepsine yayacak biçimde düşünmek, genelleştirmek.

genelleşme *a.* genelleşmek eylemi.

genelleşmek *(nsz)* özel durumunu yitirip genel bir özellik kazanmak, genel duruma gelmek.

genelleştirebilme *a.* genelleştirebilmek eylemi.

genelleştirebilmek *(-i)* genelleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *Bir yargıyı genelleştirebilmek için kanıtlar öne sürmek gerekir.*

genelleştirilebilme *a.* genelleştirilebilmek eylemi.

genelleştirilebilmek *(nsz)* genelleştirilmesi olanak içinde olmak, genelleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu yargı istenirse genelleştirilebilir.*

genelleştiriliş *a.* genelleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Grevin genelleştirilişi, çözümü çabuklaştıracaktır.*

genelleştirilme *a.* genelleştirilmek eylemi.

genelleştirilmek *(nsz)* genel bir duruma getirilmek, genelleşmesi sağlanmak.

genelleştiriş *a.* genelleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun savını genelleştirişi iyi olmadı.*

genelleştirme *a.* genelleştirmek eylemi.

genelleştirmek *(-i)* genel duruma getirmek, genelleşmesini sağlamak. *ör. Vergiyi genelleştirmek devletin görevidir.*

genellik *a.* **1** genel olma durumu. **2** genel olanın özelliği, yaygınlık. **3** *mant.* genel kavramın, genel düşüncenin özelliği.

genellikle *be.* (. . .' .) büyük bir çoğunlukla, genel olarak, yaygın bir biçimde.

genelmek *(nsz) ha.* ➻ **genişlemek**.

general, -li *a. Fr. ask.* orduda, kara ve hava kuvvetlerinde ve jandarmada, albaydan üstte bulunan ve mareşalliğe değin olan yüksek rütbeli subaylara verilen ortak ad.

generallik *a. Fr. T. ask.* **1** general rütbesi. **2** general olma durumu. **3** generalin görevi.

genetik *a. Fr. yaşb.* ➻ **kalıtımbilim**.

geniş *s.* **1** ortalamayı aşan eni bulunan, eni çok olan, dar olmayan, enli. *ör. Saraya geniş bir*

kapıdan giriliyormuş. **2** içine çok şey alabilecek durumda olan, içine alması gerekenden daha çoğunu alabilen, alanı dar olmayan. *ör. Geniş salonları, geniş evleri severim.* **3** (giysi için) bol olan, sıkmayan, bol. *ör. Pantolonun beli geniş, biraz daraltalım.* **4** *mec.* dar sınırlar içinde kalmayan, kapsamı büyük olan, çok şey içeren. *ör. Bu konuda geniş bir araştırma yaptılar.* **5** *mec.* (kişi için) olur olmaz şeylere aldırış etmeyen, kolay kolay tasalanmayan, her şeyi kendine dert etmeyen, tasasız, rahat. *ör. Geniş adam o, olur olmaza üzülmez.* **6** *mec.* (kişi için) önyargısı olmayan, açık düşünceli, hoşgörülü, sabırlı. *ör. Öğretmen geniş olmalı, sabırlı olmalı.* **7** *mec.* bol, çok. *ör. Bu yatırım geniş iş alanları yaratacaktır.* **geniş açı** *mat.* ölçüsü bir dik açıdan daha büyük ve düz açıdan daha küçük olan açı. **geniş aile** *topb.* ana, baba ve evli çocuklarla onların çocuklarının ve ana ya da baba tarafından yakınların ve onların eş ve çocuklarının bir çatı altında yaşadıkları aile biçimi. **geniş bir nefes** (ya da **soluk**) **almak** sıkıntılı bir durumdan kurtularak feraha çıkmak, rahatlamak. *ör.Oğlunu üç gündür bekliyordu, geldiğini görünce geniş bir nefes almış, ona sarılmıştı.* **geniş gönüllü** olur olmaz şeylere kızmayan, olayları, durumları hoşgörüyle karşılayan (kimse). *ör. Yaşlılar geriş gönüllü olmalı.* **geniş görüşlü** her şeyi birçok yönden ele alabilen (kimse). **geniş görüşlülük** geniş görüşlü olma durumu. **geniş karşılamak** (bir kusuru vb.) hoş görmek. **geniş mezhepli** yakını olan kadınların yabancı erkeklerle oynaşmasına aldırmayan, tutumu toplumun namus anlayışı uymayan (kimse). *eş.* **mezhebi geniş**. **geniş ufuklu** *mec.*olaylara geniş açıdan bakan, ileriyi görebilen (kimse). **geniş ünlü** *dilb.* Türkçede, çene açık durumdayken çıkan, altçenenin açılmasıyla oluşan ünlü; ***a, e, o, ö*** ünlüleri geniş ünlüdür. **geniş yürekli** olaylar karşısında serinkanlı davranan, hemen telaşa kapılmayan, çabucak tasalanmayan, her şeyi kendine dert edinmeyen (kimse). **geniş zaman** *dilb.* Türkçede, eylem kök ya da gövdesine ***-ir*** (ses uyumuna göre ***-ır, -ur, -ür***) ya da ***-er*** (***-ar***) eklerinden birinin getirilmesiyle kurulan, eylemin belirttiği işin, oluşun, edimin vb. her zaman yapıldığını, her zaman yapılacağını ya da her zaman yapılmakta olduğunu belirten zaman; "bilir", "alır", "olur", "ölür", "söker", "yapar" gibi. **geniş zaman görünümü** *dilb.* Türkçede, geniş zaman ortacıyla yardımcı eylemin birlikte kullanılmasından doğan görünüm; örneğin "bilir olmak", "gitmez olmak" gibi. **geniş zaman ortacı** *dilb.* Türkçede ***-ir, -er, -mez*** ekleriyle kurulan, eylemin her zaman yapıldığını, her zaman yapılacağını ya da her zaman yapılmakta olduğunu belirten ortaç; örneğin "bilir kimse", "güler yüz", "ölmez yapıt" gibi.

genişçe *s.* biraz geniş.

genişleme *a.* genişlemek eylemi.

genişlemek *(nsz)* **1** darlıktan kurtulup geniş bir duruma gelmek. *ör. Yol, kimi yerlerde genişlemekteydi.* **2** yer açılmak, rahat sığılacak bir duruma gelmek. *ör. Ara duvar yıkılınca bahçe genişlemişti.* **3** *mec.* yaygın bir duruma gelmek, çoğalmak, artmak, büyümek, yaygınlaşmak. *ör. Ozanın ünü gittikçe genişlemişti.* **4** *mec.* (geçim koşulları) elverişli duruma gelmek, bollaşmak, rahatlamak. *ör. Elim genişleyince parası öderim.*

genişletebilme *a.* genişletebilmek eylemi.

genişletebilmek *(-i)* genişletmek elinde olmak, genişletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

genişletici *s.* ve *a.* bir deliği ya da boşluğu genişletmeye yarayan (araç).

genişletilebilme *a.* genişletilebilmek eylemi.

genişletilebilmek *(nsz)* genişletilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

genişletiliş *a.* genişletilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yolun genişletilişi işe yaradı.*

genişletilme *a.* genişletilmek eylemi.

genişletilmek *(nsz)* darlıktan kurtarılarak geniş bir duruma getirilmek, genişlemesi sağlanmak. *ör. Soruşturma genişletildi.*

genişletiverme *a.* genişletivermek eylemi.

genişletivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede genişletmek. *ör. İşi genişletivermek kolay sanmıştım.*

genişletme *a.* **1** genişletmek eylemi. **2** *yaz.* bir konuyu, sözlü ya da yazılı olarak, konuyla bağlantılı, onu geliştiren ayrıntılar katarak işleme. **3** *hek.* vücutta bir kanalı ya da deliği büyütmek için yapılan ameliyat işlemi.

genişletmek *(-i)* darlığını gidermek, geniş duruma getirmek, genişlemesini sağlamak. *ör. Kasabanın yollarını genişletmek için ödenek ayrıldı.*

genişleyebilme *a.* genişleyebilmek eylemi.

genişleyebilmek *(nsz)* genişlemesi olanak içinde olmak, genişleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yangının ev ev genişleyebileceği sanılırken söndürülmüştü.*

genişleyiverme *a.* genişleyivermek eylemi.

genişleyivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede genişlemek. *ör. Yangın bir anda genişleyivermişti.*

genişlik *a.* **1** geniş olma durumu. **2** bir yüzeyde boy sayılan iki kenar arasındaki uzaklık. *eş.* **en (1)** . *ör. Odanın genişliği iki, boyu üç metreydi.* **3** *mec.* esenlik içinde bulunma durumu. *ör. İçimde önceki genişlikten bir şey kalmamıştı.* **4** *mec.* geçim koşullarındaki elverişlilik. **5** *müz.* bir ses ya da ezginin en pes ve en tiz sesleri arasındaki uzaklık.

geniz, -nzi *a.* ağız ve burun boşluğunun arka bölümü.**geniz ünlüsü** *dilb.* Türkçede ***ñ*** sesiyle birlikte kullanılan, geniz yoluyla çıkan ünlü; *Tañrı, deñiz, buñalmak* sözcüklerindeki *-a-, -e-, -u-* ünlüleri gibi. **geniz ünsüzü** *dilb.* geniz yoluyla çıkan ünsüz; Türkçede bölge ağızla-

rında rastlanan *ñ* ünsüzü gibi. **genizden (konuşmak)** burnu tıkalı imiş gibi (konuşmak).
genitif *a. Fr. dilb.* ➻ **tamlayan durumu**.
genizsi *s. dilb.* ➻ **genizsil**.
genizsil *s. dilb.* **1** *sesb.* genizden çıkarılan (ses). **2** ➻ **genzel**.
genizsileşme *a. dilb.* dudak ünsüzünün geniz ünsüzüne dönüşmesi; Türkçede, Türk lehçelerinde ***be*** sesinin ***me*** sesine dönüşmesi gibi, örneğin ***ben/men***.
genizsilik *a. dilb.* bir sesin genizsi olma niteliği.
genleşebilir *s.fiz.* genleşmeye elverişli (nesne). *ör. Fizik, gazların genleşebilir olduklarını söyler.*
genleşebilirlik *a. fiz.* genleşebilir olma özelliği.
genleşebilme *a. fiz.* genleşebilmek eylemi.
genleşebilmek *(nsz) fiz.* genleşmesi olanak içinde olmak ya da genleşme olasılığı bulunmak. *ör. Isıyla birçok madde genleşebilirmiş.*
genleşiverme *a.* genleşivermek eylemi.
genleşivermek *(nsz)* çabucak genleşmek.
genleşme *a. fiz.* genleşmek eylemi. **genleşme katsayısı** *fiz.* birim niceliğte bir maddenin 1 santigrat derece sıcaklık artışında gösterdiği oylum genişlemesi.
genleşmek *(nsz) fiz.* (bir cisim) bileşimi ya da yapısı değişmeksizin, ısı etkisiyle oylumu artmak, ısı etkisiyle oylumca büyümek.
genleşmeölçer *b. a. fiz.* ısınan cisimlerin görünür genleşme katsayılarını ölçen aygıt. *eş.* **dilatometre**.
genleştirebilme *a. fiz.* genleştirebilmek eylemi.
genleştirebilmek *(-i) fiz.* genleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Isı gazları genleştirebilir.*
genleştirici *a. fiz.* bir akışkanın, giriş oylumu, basıncı ne olursa olsun, gerekli genleşmeyi sağlayarak, çıkış basıncını aynı tutmaya yarayan aygıt.
genleştirilebilme *a. fiz.* genleştirilebilmek eylemi.
genleştirilebilmek *(nsz) fiz.* (cisimler için) genleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
genleştiriliş *a. fiz.* genleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Gazların genleştirilişi sırasında dikkat gerekir.*
genleştirilme *a. fiz.* genleştirilmek eylemi.
genleştirilmek *(nsz) fiz.* (cisimler için) genleşmesi sağlanmak, genleşmek eylemine uğratılmak.
genleştirme *a. fiz.* genleştirmek eylemi.
genleştirmek *(-i) fiz.* sıcaklığını yükseltme yoluyla, bir cismin yapısını ve bileşimini değiştirmeksizin, bozmaksızın oylumunu artırmak ya da boyunu uzatmak.
genlik *a.* **1** genişlik. **2** bolluk, gönenç. **3** *fiz.* ➻ **dalga genliği**. **4** *mat.* kutupsal koordinat dizgesinde, bir noktayı kutba birleştiren ışın ile kutupsal eksen arasındaki artı yönlü açı. **5** *gökb.* salınım devinimlerinde, denge konumuyla en büyük uzanım arasındaki fark ya da değişen yıldızlarda, en büyük parlaklık ile en sönük parlaklık arasındaki fark.
genom *a. Fr. yaşb.* bir gamette bulunan ve bir türe özgü olan genlerin tümü.
genosit, -ti *a. Fr.* ➻ **soykırımı**.
genotip, -pi *a. Fr* ➻ **soyyapı**.
genörgüt *b. a. yeni* ➻ **bürokrasi**.
gensoru *b. a.* (.' . .) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, milletvekillerince başbakana ya da bakanlardan birine bir sorunla ilgili olarak sorulan ve görüşmeler sonunda o konuda soruşturma açılması istenebilen soru.
genzek *s. ha.* konuşurken sesi genizden çıkan, genizden konuşan. *eş.* **hımhım**.
genzel *s.* genizle ilgili, genizsi (ses), geniz sesi.
geometri *a. Fr.* **1** uzayı ve uzayda tasarlanabilen biçimleri (nokta, çizgi, açı, yüzey vb.) ve bunların birbirleriyle ilişkilerini, ölçümlerini, özelliklerini inceleyen matematik dalı. **2** bu dalla ilgili olan kitap ya da ders.
geometrik *s. Fr.* geometriyle ilgili ya da geometriye uygun olan. **geometrik çizim** *mat.* cetvel, pergel gibi araçlarla elde edilen çizim. **geometrik dizi** *mat.* ardışık terimleri arasındaki oranı değişmeyen dizi; örneğin 2,4,8,26,32 gibi. **geometrik oran** *mat.* geometrik iki büyüklük arasındaki oran. **geometrik yer** *mat.* özellikleri aynı olan noktaların oluşturdukları çizgi ya da yüzey.
gepegenç *s.* (.' . .) **1** pek genç. **2** *be.* çok genç iken, çok genç olarak. *ör. Adam gepegenç öldü.*
gepgenç *s.* ve *be.* ➻ **gepegenç**.
gepir gepir *ik. be. ha.* çok hızlı yürüyerek, koşarak, koşar gibi.
gepirti *a. ha.* koşan ayağın çıkardığı ses, ayak sesi.
ger *s. ha.* **1** (keçi, eşek vb. için) karnı, bacağı, burnu ya da kulakları ak ile kara arası renkte olan, lekesi bulunan. **2** *a.* meyve lekesi.
gerçek *s.* **1** el ile tutulup göz ile görülecek biçimde tam anlamıyla var olan, varlığı hiçbir biçimde yadsınamayan, bir durum, bir olgu, bir nesne ya da bir nitelik olarak var olan. *eş. esk.* **hakiki**. *ör. Kâğıt paranın üzerinde saymaca değeri yazılıdır, onun gerçek değeri ancak kâğıttır.* **2** kendisi gibi olan, aslına uygun bulunan, yapay olmayan. *eş. esk.* **sahici**. *ör. Gerçek inciden gerdanlık pahalı olur.* **3** doğadaki gibi olan, doğayı, var olanı olduğu gibi veren, yansıtan. *ör. Bu tabloda gerçek renkler görüyoruz.* **4** başlıca, ana, temel, asıl. *ör. Gerçek erdem, sevgidir.* **5** *a.* doğru olan, yalan olmayan şey. *ör. Gerçekler acıdır.* **6** *a.* bireşim yoluyla elde edilmeyip doğal olarak var olan şey, yapay olmayan şey. *ör. Bu inci gerçektir.* **7** *a.* gerçek durum, var olan şeylerin tümü, gerçeklik. *eş.* **realite**. **8** *s. fels.* bilinçten bağımsız olarak var olan. **9** *s. fels.* düşünülen, tasarımlanan, imgelenen şeylere karşıt olarak var olan. **10** *s. topb.* nesnel olan ve olanağın yerine gelmesi sonucunda ortaya

çıkan (durum, koşul, nesne). **gerçeğe aykırı** gerçeğe uymayan, gerçek olmayan. **gerçeğe aykırılık** gerçeğe aykırı olma durumu. **gerçeğe uyum** *ruhb.* kişinin, çevresindeki koşullara uymakta gösterdiği yeterlik. **gerçek kişi** *huk.* tüzel değil insan, kimse olarak var olan kişi. **gerçek mantarlar** *bitb.* bağlarda mildiyu hastalığına yol açan, emeçleri iyi gelişmiş mantarlar. **gerçek sayı** *mat.* bir doğru üzerinde bulunan bir noktanın yerinin belirlenmesine yardım eden sayı. **gerçekte** *be.* gerçeği söylemek gerekirse, gerçeğin kendisi olarak. *ör. İş gerçekte öyle değildi.* **gerçekten** *be.* doğrusu budur ki, gerçek olarak, gerçek bir biçimde, doğrusu. *ör. Bu sözler karşısında ne yapacağımızı gerçekten şaşırmıştık.*

gerçekçi *s.* ve *a.* **1** gerçeği olduğu gibi gören, kabul eden ve ona göre davranan (kimse). *eş.* **realist**. **2** gerçeğe uygun olarak yapılan, gerçeği yansıtan, gerçeği veren. *ör. Gerçekçi konuşma, duruma daha uyar.* **3** gerçekçilik[2,3] yandaşı olan (kimse, görüş). *eş.* **realist**. **gerçekçi olmak** gerçeği olduğu gibi görüp ona göre davranmak.

gerçekçilik *a.* **1** gerçekçi[1,2] olma durumu, gerçekçi tutum ve davranış. **2** XX. yüzyılda başlayan ve yazında, yaşamın oluşlarını gerçek çizgileriyle, nedenleriyle ele alan, kişileri, olayları, durumları olduğu gibi, bayağılıkları, çirkinlikleriyle vermeyi amaçlayan, plastik sanatlarda doğayı göründüğü gibi yansıtan sanat akımı. *eş.* **realizm** . **3** *fels.* düşünmenin temeli ve eylemin ölçüsü olarak gerçekliğe bağlanan ve sorunları yarar açısından ele alan, bilinçten bağımsız bir gerçekliğin var olduğunu öne süren ve bunu benimseyen tutum ve görüş. *eş.* **realizm** . **4** *ruhb.* kişinin, özellikle çocukların kişisel algı ve görüşlerini gerçek olarak benimsemeleri eğilimi.

gerçekdışı *b. s.* gerçek olmayan, gerçeğin dışında kalan. *ör. Gerçekdışı haberlerle halkı kandırmak doğru değildir.*

gerçekdışılık *b. a.* gerçekdışı olanın niteliği, gerçekdışı olma durumu.

gerçekleme *a.* gerçeklemek eylemi.

gerçeklemek *(-i)* bir şeyin doğru ve gerçek olduğunu deney yoluyla ortaya koymak.

gerçekleşebilme *a.* gerçekleşebilmek eylemi.

gerçekleşebilmek *(nsz)* gerçekleşmesi olanak içinde olmak, gerçekleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanın bazı düşleri gerçekleşebilir.*

gerçekleşme *a.* gerçekleşmek eylemi.

gerçekleşmek *(nsz)* gerçek durumuna gelmek, gerçek olmak, yerine gelmek, oluşmak, yapılmak. *ör. Proje aksamadan gerçekleşmektedir.*

gerçekleştirebilme *a.* gerçekleştirebilmek eylemi.

gerçekleştirebilmek *(-i)* gerçekleştirmek elinde olmak, gerçekleştirmeye gücü yetmek, gerçekleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Amacımızı gerçekleştirebilmek için çaba göstermeliyiz.*

gerçekleştirilebilir *s.* gerçekleştirilmesi olanak içinde olan. *ör. İnsan gerçekleştirilebilir tasarılar düşünmelidir.*

gerçekleştirilebilirlik *a.* gerçekleştirilebilir olma özelliği.

gerçekleştirilebilme *a.* gerçekleştirilebilmek eylemi.

gerçekleştirilebilmek *(nsz)* gerçekleştirilmesi olanak içinde olmak ya da gerçekleştirilme olasılığı bulunmak. *ör. İnsan gerçekleştirilebilir düşler kurmalıdır.*

gerçekleştiriliş *a.* gerçekleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Tasarının gerçekleştirilişi gecikiyor.*

gerçekleştirilme *a.* gerçekleştirilmek eylemi.

gerçekleştirilmek *(nsz)* gerçekleşmesi sağlanmak, gerçek yapılmak, yerine getirilmek.

gerçekleştiriş *a.* gerçekleştirmek eylemi ya da biçimi.

gerçekleştiriverme *a.* gerçekleştirivermek eylemi.

gerçekleştirivermek *(-i)* kolaylıkla ve çabucak ya da kısa sürede gerçekleştirmek. *ör. Düşündüğümü gerçekleştirivermek isterdim.*

gerçekleştirme *a.* gerçekleştirmek eylemi.

gerçekleştirmek *(-i)* gerçekleşmesini sağlamak, gerçek durumuna getirmek, ortaya koymak, uygulamak, yapmak.

gerçekli *s.* gerçek ve doğru olduğu ortaya konmuş, gerçeklenmiş.

gerçeklik *a.* **1** gerçek olma durumu. *ör. Bu haberin gerçekliği açıktır.* **2** var olan şeylerin tümü. *eş.* **hakikat**, **realite**. **3** *fels.* bilimsel araştırmalarda, her türlü öznel öğenin karşısında nesnel olarak geçerliği olan şey. *eş.* **realite**.

gerçekte *be.* (.' . .) ➻ **gerçek**.

gerçekten *be.* (.' . .) ➻ **gerçek**..

gerçeküstü, -nü *b. a.* (gerçeküstücülerin öne sürdüğüne göre) bilinen, nesnel gerçeğin üstünde, onu aşan gerçek. *eş.* **sürrealite**. *ör. Ozan, gerçeküstünü şiirinde bir gerçek olarak sunar.*

gerçeküstücü *b. s.* ve *b. a.* **1** gerçeküstücülük akımını benimseyip o yolda ürünler veren (sanatçı). *eş.* **sürrealist**. *ör. Gerçeküstücüler, bir dönemin sanatını oluşturmuştur.* **2** gerçeküstücülükle ilgili olan, gerçeküstü öğeler taşıyan (yapıt, görüş, sanat). *eş.* **sürrealist**. *ör. Bu gerçeküstücü şiirlerin kaynağı bilinçaltıdır.*

gerçeküstücülük *b. a.* 1924'te Fransa'da ortaya çıkan, daha sonra dünya sanatına yayılan, alışkanlıkların, geleneklerin ve aklın denetiminden uzak bilinçaltı gerçeklerini vermeyi amaçlayan, bilinen, nesnel gerçekle bağlarını koparıp kendince bir gerçek, bir üst gerçek yaratma k ereğini güden bir yazın ve sanat akımı. *eş.* **sürrealizm**.

gerçi *be. Far.* (.' .) ise de, her ne kadar.

gerdan *a. Far.* **1** vücudun, omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü. *ör. Kız, gerdanına*

birkaç kolye birden takmıştı. **2** (şişman kimselerde) çene altındaki etli bölüm. **3** (kasaplık hayvanlarda) boyun. *ör. Eti gerdandan severdi.* **gerdan kırmak 1)** boynu baş ile birlikte iki yana oynatarak naz ile kırıtmak. **2)** *mec.* boynu, başı geriye oynatarak, büyüklük taslar bir durum almak. *ör. Şu adamın gerdan kırmak huyu olmasaydı, iyiydi.*

gerdaniye *a. Far.* (.' - . .) *müz.* **1** alaturka müzikte sol notasını andıran perde. **2** alaturka müzikte birleşik bir makam. **gerdaniye buselik** *müz.* alaturka müzikte, gerdaniye makamına bir buselik beşlisi eklenerek oluşturulan bir bileşik makam. **gerdaniye kürdi** *müz.* alaturka müzikte, III. Selim tarafından yaratılan, gerdaniye makamının sonuna kürdili dörtlüsünün eklenmesiyle oluşturulan bir bileşik makam.

gerdanlık *a. Far.T.* genellikle değerli taşlardan ve madenlerden ya da altın paradan yapılmış, boyna takılan takı.

gerdek *a. Far.* **1** gelin ile güveyin düğün gecesi yalnız kaldıkları oda. **2** yeni evlenmiş çiftin bu odadaki birleşme eylemi. **gerdeğe girmek** (güvey) düğün gecesi gelinle gerdek odasında birleşmek. **gerdek gecesi** düğünün sona erdiği, gelinle güveyin gerdğe girdiği gece.

gerdel *a. Yun.* **1** ayran, süt vb. koymaya ya da hayvanlara yem vermeye yarayan, ağzıyla dibi aynı genişlikte, kova biçiminde tahta ya da deri kap. **2** *den.* gemilerde temizlik işlerinde kullanılan, saç ya da pirinç çemberli tahta kova.

gerdeme *a. ha.* sulak yerlerde yetişen, tereye benzer, yenilebilen bir ot.

gerdirebilme *a.* gerdirebilmek eylemi.

gerdirebilmek *(-i, -e)* gerdirmek elinde olmak, gerdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kadınlar yüzlerini gerdirebilmek uğruna çok para harcıyor.*

gerdirilebilme *a.* gerdirilebilmek eylemi.

gerdirilebilmek *(nsz)* gerdirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kendisine estetik için memenin gerdirilebileceği söylenmiş.*

gerdirilme *a.* gerdirilmek eylemi.

gerdirilmek *(nsz)* gerilmesi sağlanmak, gerdirmek eylemi yapılmak. *ör. Dereyi, karşıdan karşıya gerdirilen halata tutunarak geçtiler.*

gerdirme *a.* gerdirmek eylemi.

gerdirmek *(-i, -e)* germek eylemini yaptırmak, germesini ya da gerilmesini sağlamak. *ör. Duvara beyaz bir perde gerdirip film gösterdiler.*

gerebilme *a.* gerebilmek eylemi.

gerebilmek *(-i)* **1** germeye gücü yetmek, germek elinde olmak ya da germe olasılığı bulunmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu ipi gerebilir misin?*

gereç *a.* bir şey yapmak, bir yapı ortaya koymak, bir ürün oluşturmak vb. için kullanılması gereken nesne ya da nesneler. *ör. Yazar, romanına gereç olacak durumları not eder.*

gereğince *be.* (. . .' .) gereken biçimde, gereği gibi, uyarınca, gerektiği biçimde, gereğine göre.

gerek *a.* ve *s.* **1** bir şeyin yapılabilmesinin, olabilmesinin koşulu olan, bir şeyin olmasının onun gerçekleşmesine bağlı bulunduğu (şey). *ör. Bunun gereğini yapmalısınız.* **2** güçlü olasılık anlatır. *ör. Bir bildiği olsa gerek, ısrar ediyor.* **3** kesinlik anlatır. *ör. Bunun böyle yapılması gerek, yoksa işe yaramaz.* **gereği düşünülmek** bir sorunu sonuçlandırmak için tutulacak yolu kararlaştırmak. **gereği gibi** nasıl olmak gerekiyorsa öyle. *ör. İşi gereği gibi yürütün.* **gereğini yerine getirmek** ne gerekiyorsa onu yapmak. **gerek** (ya da **gerekli**) **görmek** yerine getirilmesini istemek. *ör. Yargıç gerek görürse bilirkişiye başvurabilir.* **gerektiğinde** *be.* gerekli olduğunda, gereksinim duyulduğunda.

gerek ... gerek ... gerekse ...
"Gerek" sözcüğü, ***gerek ... gerek*** ya da ***gerek ... gerek ... gerekse*** biçimlerinde olmak üzere bağlaç olarak da kullanılır. Bu durumda sözcükleri, sözcük öbeklerini, görevdeş öğeleri birleştirme, eşitlik, istenileni seçme gibi anlamlar katarak bağlar. *ör. Gerek o, gerek siz, hanginiz olursa, biriniz bunu yapsın. Gerek o söylesin, gerek siz, gerekse ben söyleyeyim, ama bu ona söylensin yeter ki.* "Gerek" sözcüğü kimi zaman ***hem ... hem ... hem de*** ya da ***ister ... ister ... isterse*** gibi kullanılır. *ör. Gerek ben, gerek sen, aynı durumdayız. Gerek böyle, gerek şöyle, gerekse bunun gibi olsun, bir şey değişmez.*

gerekçe *a.* **1** bir şeyin dayandığı neden ya da nedenler, gerektirici neden ya da nedenler. *ör. Davranışının bir gerekçesi olamaz.* **2** *mant.* bir önermenin kendiliğinden var kıldığı gereklik. **3** *huk.* bir yasanın hazırlanması ve önerilmesinde, yasanın ve maddelerin dayandığı nedenler. *ör. Yasanın gerekçesi uzun tutulmuş.* **4** *huk.* mahkeme kararlarında, kararın dayandığı yasal ve hukuksal nedenlerin gösterilmesi. *ör. Karar ve gerekçesi sonra yazılmak üzere, yargıç sanığı serbest bıraktı.* **gerekçe gösterilmek** gerektirici nedenler belirtilmek. *ör. Yargı kararlarında gerekçe gösterilir.* **gerekçe göstermek** gerektirici nedenleri belirtmek. *ör. Yargıç kararında bir gerekçe göstermek durumundadır.*

gerekçeleme *a.* gerekçelemek eylemi.

gerekçelemek *(-i)* **1** gerekçe bulmak. *ör. Davranışını gerekçelemek zordur.* **2** gerektirici neden olarak göstermek, kanıt olarak öne sürmek. *ör. Kötü olanı iyi olana gerekçelemek olacak şey değildir.*

gerekçelendirebilme *a.* gerekçelendirebilmek eylemi.

gerekçelendirebilmek *(-i)* gerekçelendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gerekçelendirilebilme *a.* gerekçelendirilebilmek eylemi.
gerekçelendirilebilmek *(nsz)* gerekçelendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gerekçelendiriliş *a.* gerekçelendirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kötü durumun gerekçelendirilişi, gerçekçi değil.*
gerekçelendirilme *a.* gerekçelendirilmek eylemi.
gerekçelendirilmek *(nsz)* bir gerekçeye dayandırılmak. *ör. Bu sav, gerekçelendirilmek ister.*
gerekçelendiriş *a.* gerekçelendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Davranışını gerekçelendirişine katılmak olanaksız.*
gerekçelendirme *a.* gerekçelendirmek eylemi.
gerekçelendirmek *(-i)* bir gerekçeye dayandırmak. *ör. Yargısını neden gerekçelendirmiyor?*
gerekçeleşme *a.* gerekçeleşmek eylemi.
gerekçeleşmek *(nsz)* gerekçe niteliği kazanmak, gerekçe yerine kullanılmak. *ör. Kimi durum, bir başka durum için gerekçeleşebilir mi?*
gerekçeli *s.* bir gerekçeye dayanan, gerekçesi olan.*ör. Gerekçeli kararı bekliyoruz.*
gerekçesiz *s.* bir gerekçeye dayanmayan, gerekçesi olmayan.
gerekebilme *a.* gerekebilmek eylemi.
gerekebilmek *(nsz)* gerekmesi olanak içinde olmak ya da gerekme olasılığı bulunmak.
gerekirci *a.* ve *s. fels.* gerekircilik öğretisine bağlı (kimse, görüş). *eş.* **determinist**.
gerekircilik *a. fels.* her olayın başka olaylardan doğduğunu, onların gerekli ve kaçınılmaz sonucu olduğunu, evrende olan biten her şeyin bir nedeni bulunduğunu, bunların önceden belirlenmiş olmaları dolayısıyla öyle olmaları gerektiğini, bunun için de insan istenç ve eylemlerinin özgür olamayacağını öne süren öğreti. *eş.* **determinizm**.
gerekirse *be.* gerektiği zaman, gerekseme duyulduğunda.
gerekiverme *a.* gerekivermek eylemi.
gerekivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede ya da herhangi bir zamanda gerekmek. *ör. Belki gerekiverir diye biraz döviz ayırmıştım.*
gerekli *s.* herhangi bir şeyin yapılabilmesi için varlığı zorunlu olan, olması ya da bulunması yerinde ve uygun olan, olması gereken, gerek olan. **gerekli görmek** ➻ **gerek görmek**. **gerekli kılmak** ➻ **gerektirmek**. **gerekli olmak** ➻ **gerekmek**.
gereklik *a.* gerek olma durumu, zorunluk. **gereklik kipi** *dilb.* eylemin belirttiği oluşun yapılması, yerine getirilmesi gerektiğini belirten isteme kipi; Türkçede bu kip, eylem kök ya da gövdelerine ***-meli (-malı)*** ekinin getirilmesiyle oluşturulur; örneğin "Bu iş olmalı ki rahatlayasın.", "Oraya kendisi gitmeliydi." gibi.
gereklilik *a.* gerekli olma durumu.
gerekme *a.* gerekmek eylemi.
gerekmek *(nsz)* bir şeyin olabilmesi, yapılabilmesi ya da gerçekleşmesi onun olmasına, bulunmasına bağlı bulunmak, gerek olarak ortaya çıkmak, gerek olmak. *ör. İşe çok para gerekmekteydi.*
gerekseme *a.* ➻ **gereksinim**, **gereksinme**. **gerekseme duymak** ➻ **gereksemek**, **geresinmek**.
gereksemek *(-i)* ➻ **gereksinmek**.
gereksinebilme *a.* gereksinebilmek eylemi.
gereksinebilmek *(-i)* gereksinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan her şeye gereksinebilir.*
gereksinilme *a.* gereksinilmek eylemi.
gereksinilmek *(nsz)* kendisine gereksinim duyulmak. *ör. Adam, bu iş için paraya gereksinildiğini açıkça anlatmıştı.*
gereksinim *a.* ➻ **gereksinme**.
gereksinme *a.* gereksinmek eylemi, gerekseme. **gereksinme gerilimi** *ruhb.* bir gereksinmenin karşılanmadığı, giderilmediği durumlarda canlının duyduğu sıkıntı.
gereksinmek *(-i)* bir şeyin kendisine gerekli olduğunu duyumsamak, gereksemek. *ör. İşi geliştirmek için gereksindiği tek şey paraydı.*
gereksiz *s.* gereği olmayan, işe yaramayan, gerekseme duyulmayan, yararsız, gerekmeyen, gerek olmayan.
gereksizce *be.* hiçbir gereği olmaksızın.
gereksizleşebilme *a.* gereksizleşebilmek eylemi.
gereksizleşebilmek *(nsz)* gereksizleşmesi olanak içinde olmak ya da gereksizleşme olasılığı bulunmak. *ör. Dağ başında bilgi gereksizleşebilir.*
gereksizleşme *a.* gereksizleşmek eylemi.
gereksizleşmek *(nsz)* gereksiz duruma gelmek.
gereksizleştirebilme *a.* gereksizleştirebilmek eylemi.
gereksizleştirebilmek *(-i)* gereksizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bilgisayarla kâğıdı en aza indiriyor hatta gereksizleştirebiliyor.*
gereksizleştirme *a.* gereksizleştirmek eylemi.
gereksizleştirmek *(-i)* gereksiz duruma getirmek. *ör. Makine, yoğun emek kullanımını gereksizleştirmekteydi.*
gereksizlik *a.* gereksiz olma durumu.
gerektirebilme *a.* gerektirebilmek eylemi.
gerektirebilmek *(-i)* gerektirmesi olanak içinde olmak, gerektirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gerektirim *a. fels.* **1** birinin olması ötekinin de olmasını gerektiren şeyler arasındaki bağıntı. **2** her olayın belli ve gerekli bir nedeni olması ve her nedenin aynı koşullar altında aynı sonucu doğurması.
gerektirme *a.* gerektirmek eylemi.
gerektirmek *(-i)* gerekli duruma getirmek, gerekli kılmak.

gerelti *a. ha.* görünmeyi önlemek için gerilen perde.
geren (I) *a. ha.* **1** çorak ve verimsiz toprak. **2** su geçirmez toprak, killi toprak.
geren (II) *ha.* **1** az bulutlu ve sisli hava. **2** Ay'ın çevresinde görülen ince sis.
geren (III) *a. mim.* düz toprak damı taşıyan kabaca yontulmuş yuvarlak ağaç kiriş.
gerenleme *a. ha.* gerenlemek eylemi.
gerenlemek (I) *(-i) ha.* damın üzerini geren **(I)**[2] ile kaplamak.
gerenlemek (II) *(nsz) ha.* (hava) bulutlanıp sislenmek, serinlemek.
gererme *a. ha.* gerermek eylemi.
gerermek *(nsz) ha.* (ekin, meyve) sararmaya, olgunlaşmaya başlamak.
gerge *a. ha.* bostanda güneşten korunmak için yapılan gölgelik.
gergedan *a. Far. hayb.* gergedangillerden, sıcak ülkelerde yaşayan, boyu 3-4 metre olabilen, burnunun üzerinde bir ya da iki boynuzu bulunan, toynaklı, kalın derili, ağır ve çok güçlü, hızlı koşabilen, rahatsız edilince saldırgan olabilen, soyu tükenmekte olan bir hayvan.
gergedanböceği, -ni *b. a. Far. T. hayb.* kurtçuk evresini ağaç kökü kemirerek geçiren, yaklaşık dört santimetre boyunda, erkeklerinde sert bir boynuz bulunan, kınkanatlı bir böcek.
gergedangiller *ç. a. Far. T. hayb.* tekparmaklılar takımına giren gergedanları içine alan bir familya.
gergef *a. Far.* genellikle dikdörtgen biçiminde, üzerine nakış işlenecek kumaşın gerildiği, iç içe geçebilen iki çerçeveden oluşan araç. **gergef işlemek** gergefle nakış işlemek.
gergi *a. ha.* **1** perde. **2** ip, kayış, tel gibi şeyleri gerginleştirmekte kullanılan araç. **3** üzümlerin ezilmesini önlemek için sepetin ağız bölümüne yakın yere konulan, sepeti geren tahta parçası. **4** *mim.* bir yapıda iki düşey taşıyıcının üstten gelen yük dolayısıyla iki yana doğru açılmasını engellemek için aralarına yerleştirilen ve onları birbirlerine bağlayan çelik ya da ahşap öğe.
gergicek *a.* **1** sandalyenin ayaklarını birbirine tutturmak için aralarına bağlanan tahta. **2** *ha.* eğik biçimde vurulan destek.
gergin *s.* **1** gerilmiş durumda olan. *ör. İpi gergin tutun.* **2** (ten için) buruşuğu, kırışığı bulunmayan, düzgün olan. *ör. Kadın geçkinceydi ama cildi hâlâ gergindi.* **3** *mec.* (ilişki) kopacak gibi incelmiş, kopmak üzere olan, bozulacak duruma gelmiş. *ör. Araları gergindi.* **4** *mec.* huzursuz, sinirli. *ör. Adam, tetikte, gergin, olacağı bekliyordu.* **5** *dilb.* ağız kaslarının gerilmesiyle çıkan (ses).
gergince *s.* biraz gergin durumda olan.
gerginleşebilme *a.* gerginleşebilmek eylemi.
gerginleşebilmek *(nsz)* gerginleşmesi olanak içinde olmak, gerginleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gerginleşiverme *a.* gerginleşivermek eylemi.
gerginleşivermek *(nsz)* ansızın, çabucak ya da beklenmedik bir zamanda gerginleşmek. *ör. Tartışma çıkınca ortamı gerginleşiverdi.*
gerginleşme *a.* gerginleşmek eylemi.
gerginleşmek *(nsz)* gergin duruma gelmek, gerilmek.
gerginleştirebilme *a.* gerginleştirebilmek eylemi.
gerginleştirebilmek *(-i)* gerginleştirmek elinde olmak, gerginleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.* ***Bu karar iki ülkenin arasını gerginleştirebilir.***
gerginleştiriverme *a.* gerginleştirivermek eylemi.
gerginleştirivermek *(-i)* **1** çabucak, ansızın ya da beklenmedik bir anda gerginleştirmek. *ör. Hatibin saldırgan konuşması ortalığı gerginleştirivermişti.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çamaşır ipini biraz gerginleştiriverir misin?*
gerginleştirme *a.* gerginleştirmek eylemi.
gerginleştirmek *(-i)* gergin duruma getirmek, gerginleşmesine yol açmak, gerginleşmesini sağlamak, germek.
gerginlik *a.* gergin olma durumu.
geri (I) *a.* **1** bir şeyin arkadan gelen bölümü, arka. *ör. Otobüsün gerisi boştu.* **2** alt yan, alt. *ör. İşin gerisi bizi ilgilendirmez.* **3** arkanın biraz uzağı. *ör. Araba on metre gerimizdeydi.* **4** bundan başkası. *ör. Gerçek bu, gerisi yalan.* **5** son, sonuç. *ör. Yaptığın işin gerisini düşündün mü?* **6** bir şeyin sona kalanı, sonraki bölümü. *ör. Yazının gerisi yarın yayımlanacakmış.* **7** arkada kalmış zaman, geçmiş. *ör. Gerimizi düşününce, bugün daha iyiyiz.* **8** (insan ve hayvanda) boşaltım organının sonu, dışkılık. *eş.* **anüs**. **9** *s. mec.* benzerlerine ayak uydurup ilerleyememiş, gelişememiş olan, benzerlerinden daha alt düzeyde bulunan. *ör. O geri ülkelerde olur bunlar.* **10** *s.* (saat için) zamanı olduğundan eksik gösteren. *ör. Saatin iki dakika geri, ayarlamalısın.* **11** *s.* anlayışı kıt, anlayışsız, aptal. *ör. Böyle gerilerle işin ne?* **12** *s.* düşünce olarak çağa uyamamış olan. *ör. Çok geri biri, elli yıl önce gelmeliydi.* **13** *be.* arkaya, geriye doğru. *ör. Başını geri çevir.* **14** *ünl.* (buyruk olarak) geri dön, geri git! *ör. Silahlı nöbetçi bağırdı, geri!* **geri adım atmak** (ya da **atmamak**) *mec.* direndiği bir konuda ödün vermek (ya da vermemek). **geri almak 1)** verdiği şeyi geri istemek. **2)** geriye, arkaya doğru götürmek ya da gitmesini sağlamak. *ör. Arabayı geri almak için vites değiştirdi.* **3)** düşman eline geçmiş yeri düşmandan kurtarmak. **4)** (söz için) söylediğinin yerinde ya da doğru olmadığını, söylenmemiş sayılmasını bildirmek. *ör. Sözünü geri almak ona düşer.* **geri basmak** arka arka, geri geri gitmek. **geri bırakmak** ilerlemesine engel olmak. *ör. Eğitimsizlik ülkeyi geri bırakır.* **geri çekilme** *ask.* bir askeri birliğin, savaşmakta iken, savaşı daha elverişli

koşullarda sürdürmek ereğiyle, düşmandan çözülerek başka bir mevzi ya da bölgeye kayması eylemi. **geri çekilmek 1)** bulunduğu yerden geriye, arkaya doğru gitmek. **2)** *mec.* ileri gitmemek, kaçmak. *ör. Zoru görünce geri çekildi.* **3)** *mec.* karıştığı bir işi sürdürmekten ya da sürdürenler arasında bulunmaktan vazgeçmek. **4)** *ask.* geri çekilme eylemini yapmak. *ör. Düşman geri çekilmekteydi.* **geri çevirmek 1)** arkaya, geriye doğru döndürmek. *ör. Başını geri çevirince beni gördü.* **2)** geldiği yere göndermek. *ör. Adamı eli boş olarak geri çevirmek istemedi.* **3)** gelen bir şeyi istemeyip geri vermek, kabul etmemek. *eş.* **reddetmek**. *ör. Babası onun isteğini geri çevirmek istemiyordu.* **geri dönmek** geldiği yere gitmek ya da gittiği yerden gelmek. *ör. Duramamıştı, iki gün içinde geri dönmüştü.* **geri durmak** (bir şeyi yapmaktan) kaçınmak. **geri geri (gitmek** ya da **çekilmek)** arka arka (gitmek ya da çekilmek). *ör. Geri geri giderken sırtüstü düştü.* **geri gitmek 1)** geldiği yere dönmek. **2)** *mec.* kötüleşmek. *ör. Hasta gün güne geri gitmekteydi.* **geri göndermek** geldiği yere göndermek. **geri hizmet 1)** etkinliği az olan ya da ağır olmayan, kolay görev. **2)** *ask.* ordunun, ateş çizgisinin gerisindeki hizmet, ordunun türlü gereksinimleriyle ilgili işlerin tümü. **geri kafalı** *s.* yenilikleri istemeyen, eskiye bağlı, düşünce yönünden çağa uyamamış olan. **geri kafalılık** geri kafalı olma durumu. **geri kafalılıketmek** geri kafalıya yaraşır bir biçimde davranmak. **geri kalmak 1)** arkada, geride kalmak. **2)** gecikmek, yetişememek. *ör. İşte geri kalmıştık, onlara yetişmek istiyorduk.* **3)** (saat) zamanı eksik göstermek. *ör. Bu saat her zaman geri kalıyor.* **4)** çağdaşlarının, benzerlerinin düzeyine ulaşamamak ya da gereken düzeyde olmamak. *ör. Ülkemiz hep geri kalacak değil, bir gün çağa ulaşacaktır.* **geri kalmamak 1)** (bir şeyi yapmaktan) çekinmemek, kaçınmamak. **2)** (birinden) herhangi bir yönden daha aşağı olmamak. *ör. O da çalışkanlıkta senden geri kalmaz.* **geri kalmış** ➻ **gerikalmış**. **geri kalmışlık** ➻ **gerikalmışlık**. **geri planda** ikinci derecede, arkada. **geri sayım** (sayı olarak) büyükten küçüğe doğru sayma işi. *ör. Uydu atmada geri sayım başladı.* **geri tepme** merminin atılışı sırasında, bir ateşli silahın namlusu içinde oluşan gazların geriye doğru sıkıştırması yüzünden, silahta görülen devinim. **geri vermek** aldığı yere ya da kimseye vermek. *eş. esk.* **iade etmek**. **geri zekâlı** *s.* zihinsel, zekâ gelişimi yönünden ortanın da altında olan (kimse). **geri zekâlılaşmak** geri zekâlı bir duruma gelmek, zekâca gerilemek. **geri zekâlılık** geri zekâlı olma durumu. **geride kalanlar** ölen kimsenin yaşamakta olan yakınları. **geriden geriye** *be.* **1)** ilgisizmiş gibi görünerek, yakın bir ilgi göstermeyerek, uzaktan. *ör. Çocukla, geriden geriye de olsa, ilgilen, başına iş gelmesin.* **2)** gizlice, sinsi sinsi, sinsice. *ör. Adam geriden geriye kuyumuzu kazmaktaymış.* **gerisini sen getir** *ha.* bir şey anlatırken sözü karıştırınca söylenen, "anlayıver işte" ya da "arkasını anlarsın artık" gibi bir söz. **geriye dönmek** ➻ **geri dönmek**. **geriye yürümek** *huk.* (bir yasa hükmü) daha önce geçmiş olayları da kapsamına almak. *ör. Bir yasa geriye yürürse hukuksuzluk doğar.*

geri (II) *a. ha.* at arabalarında, arabanın içinde gerilerek kenarları arabanın korkuluklarına tutturulan ve içine tahıl ya da saman doldurulan büyük çuval.

geriatri *a. Fr. hek.* ➻ *yeni* **yaşlılıkbilim**.

gerici (I) *s.* ve *a.* toplumsal yaşamda çağdaş değerlere karşı çıkan, her yönüyle eskiyi özleyen, eski düzene dönülmesini isteyen ve bunu sağlamaya çalışan (kimse, görüş).

gerici (II) *s.* ve *a. gövb.* bir organı germeye yarayan, geren (kas).

gericilik *a.* gerici **(I)** olma durumu ya da bu tür davranış.

gerikalmış *b. s.* (ülke, toplum için) doğal kaynaklarından yeterince yararlanamayan, sanayileşememiş, üretimi ilkel tarıma dayalı, çağdaş uygarlık düzeyine gelememiş.

gerikalmışlık *b. a.* geri kalmış olma durumu.

gerilebilme *a.* gerilebilmek eylemi.

gerilebilmek *(nsz)* gerilmesi olanak içinde olmak, gerilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gerilek *s. fels.* yetkinlikte gerileyen, daha az yetkin bir duruma dönen ya da döner görünen.

gerileme *a.* **1** gerilemek eylemi. **2** *mant.* sonuçlardan ilkelere, etkilerden nedenlere, bileşik olanlardan yalın olanlara doğru olan bir akıl yürütme işlemi. **3** *yaşb.* bir dokunun, bir organın geriye doğru değişim geçirmesi ya da basitleşmesi. **4** *ask.* geri çekilme. **5** *ruhb.* eriştiği gelişim düzeyine göre daha ilkel olan davranış basamaklarına doğru gitme.

gerilemek *(nsz)* **1** bulunduğu yerden geriye doğru gelmek, geri çekilmek. **2** *mec.* daha aşağı bir dereceye, düzeye düşmek. *ör. İşleri geriledi.* **3** (hastalık) iyileşmeye apaçık yüz tutmamakla birlikte eski durumu kalmamak. **4** *mec.* katı sayılan bir tutumdan, tepkiyle karşılaşınca yumuşamak, eski tutumundan vazgeçmek.

geriletebilme *a.* geriletebilmek eylemi.

geriletebilmek *(-i)* geriletmeye gücü yetmek ya da geriletmek elinde olmak ya da geriletme olasılığı bulunmak. *ör.* ***Bu ilaç hastalığı geriletebilirmiş.***

geriletme *a.* geriletmek eylemi.

geriletmek *(-i)* gerilemesine yol açmak, ilerlemesine engel olmak, ilerlemesini önlemek.

gerileyazma *a.* gerileyazmak eylemi.

gerileyazmak *(nsz)* az kalsın gerilmek.

gerileyebilme *a.* gerileyebilmek eylemi.

gerileyebilmek *(nsz)* gerilemesi olanak içinde olmak, gerileme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gerileyici *s.* geri giden, gerileyen. **gerileyici benzeşme** *dilb.* sözcükte, sonraki sesin önceki sesi etkilemesi olayı; örneğin *çarşanba/çarşamba* gibi.
gerileyiş *a.* gerilemek eylemi ya da biçimi.
gerili *s.* gerilmiş durumda bulunan, gerilmiş olan.
gerilik *a.* **1** geri olma durumu. **2** *ruhb.* zihinsel gelişim yönünden ya da okul başarılarında yaşıtlarından geri kalma durumu.
gerilim *a.* **1** *fiz.* iki ucundan birer güçle karşıt yönlere doğru çekilen bir telin her noktasında o güçlere karşı koyan güç. **2** *fiz.* iki nokta arasındaki elektrik akımını sağlayan neden, bir iletkenin uçları arasındaki gizilgüç farkı. *eş.* **voltaj**. **3** *mec.* huzursuz, sıkıntılı durum, gerginlik. *ör. İlişkiler böyle sürerse gerilim iyice artar.* **4** *ruhb.* canlıda, gereksinmeler yerine getirilmediğinde ya da amaca yönelmiş davranışın engellenmesi durumunda ortaya çıkan coşkusal, ruhsal durum, engellerin yol açtığı iç çelişme. **5** *tiy.* ve *sin.* olay, durum ve eylemlerdeki çatışma dolayısıyla ortaya çıkan gergin hava. **6** *dilb.* konuşmada bir sesin ortaya çıkması için ses kirişlerinin gerginleşmesi.
gerilimli *s.* gerilimi olan.
gerilimölçer *b. a.* ayrışma, buhar, sıvı yüzeyleri ve benzeri şeylere ilişkin gerilimleri ölçen aygıt. *eş.* **tansiyometre**.
gerilimölçüm *b. a.* **1** sıvılardaki yüzey gerilimlerini ölçme, belirleme işi. *eş.* **tansiyometri**. **2** mekanik gerilim niceliğini, kimi ölçü araçlarından yararlanarak belirleme. *eş.* **tansiyometri**.
gerilimsiz *s.* gerilimi olmayan. *ör. Çocuk gerilimsiz bir ortamda büyümeli.*
geriliş *a.* gerilmek eylemi ya da biçimi.
geriliverme *a.* gerilivermek eylemi.
gerilivermek *(nsz)* ansızın gerilmek. *ör. Olay nedeniyle sinirler gerilivermişti.*
gerilla *a. Fr.* (. .' .) **1** dağlarda kendi başına, bağımsız olarak yasadışı işler yapan düzensiz çete. **2** özellikle siyasal bir amacı olan, siyasal bir örgütten güç alan ve örgütün amacını silahlı eylemlerle gerçekleştirmeye çalışan, genellikle sivil kimselerden oluşan ya da yurda girmiş düşmana karşı baltalama eylemlerine girişen düzensiz birlik. *eş.* **çete**. **3** bu birlikten olan kimse. **gerilla savaşı** düşman güçlerinin eylemlerini engellemek, geciktirmek amacıyla, beklenmedik yerlerde ve zamanlarda, gerillaların düşmana karşı düzenledikleri baltalama eylemleri vb. biçimindeki savaş.
gerillacı *a.* gerilla savaşı yapan birlikten olan kimse, gerilla[3].
gerillacılık *a. Fr. T.* gerillacı olma durumu.
gerilme *a.* **1** gerilmek eylemi. **2** *sp.* kasların son uzama gücüyle vücudun bütün bölümlerinde oluşan gergin durum.
gerilmek *(nsz; -e)* **1** germek eylemine konu olmak, belirli bir uzamayla çekilmek, gergin duruma gelmek. *ör. İp gerilince koptu.* **2** (kol, kanat ya da bir yüzey, vb.) gergin bir biçimde açılmak. *ör. Ağzı gerilmişti, kapanmıyordu.* **3** kasılmak. *ör. Kasları gerilmişti.* **4** *mec.* huzursuz ve sinirli bir ruh durumuna girmek. **gerile gerile** *ik. be.* kendini önemli gösterek, kasılarak, kabara kabara.
gerim gerim *ik. be.* "dayanılamayacak denli gerilmek" anlamındaki ***gerim gerim gerilmek*** deyiminde geçer.
gerinebilme *a.* gerinebilmek eylemi.
gerinebilmek *(nsz)* gerinmek elinde olmak, gerinme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Uyuşan insan bundan kurtulmak için gerinebilir.*
geriniş *a.* gerinmek eylemi ya da biçimi.
gerinme *a.* gerinmek eylemi.
gerinmek *(nsz)* **1** kolları açarak, gövdeyi gergin bir duruma sokmak. **2** *mec.* mutluluk, rahatlık duyumsamak, övünçle davranmak. **gerine gerine** *ik. be.* mutluluk duyumsayarak, rahat bir biçimde, övünçle. *ör. Bu düşüncemi gerine gerine söylüyorum.*
gerisingeri *be.* ➻ **gerisingeriye**.
gerisingeriye *be.* (. . .' . . .) **1** geldiği yöne doğru, geriye dönerek. **2** bir daha, yeniden. *eş.* **tekrar** . *ör. Gideni gerisingeriye çağırıp bir şeyler söyledi.*
geriş *a.* germek eylemi ya da biçimi. *ör. Kollarını gerişi, düşmeyi önledi.*
geriz *a. Far.* lağım, çirkef, keriz[1]. **gerize taş atmak** *mec.* edepsiz birine edepsizliğini gösterme olanağı, fırsatı vermek.
geriverme *a.* geriivermek eylemi.
gerivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede germek. *ör. Geçiyordum, kollarını önüme geriverdi, geçmemi engelledi.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çamaşır ipini biraz geriver.*
germanyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Ge, atom sayısı 32, atom ağırlığı 72,59 olan, 937,4 santigrat derecede ergiyen, kalaya ve silisyuma benzeyen, az bulunan bir element.
germe *a.* **1** germek eylemi. **2** *ha.* bir yeri bölmek, sınırı belli etmek için yapılan tahta perde. **3** *sp.* birbirine yaklaşık bükülü vücut bölümlerini, gerici kasların çalışmasıyla birbirinden iyice uzaklaştırma.
germeç *a. mim.* gergi işleminde yer alan çelik ya da ahşap çubuk.
germek, -er *(-i)* **1** bir şeyi, uçlarından ya da kenarlarından çekerek gergin bir duruma getirmek. *ör. Çamaşır ipini germek için iki çivi çakmıştı.* **2** *(-i, -e)* gerilmiş bir şeyle örtmek. *ör. Balkona tente germek, güneşi önler.* **3** *(-i)* (kol, bacak, kanat vb. için) gergin bir duruma getirmek, uzatmak. *ör. Leylek, kanatlarını gerip havalandı.* **4** *(-i)* (bir şey, birini) ruhsal bir gerginlik içine sokmak. *ör. Olay onu iyice germişti.* **gere gere** *ik. be.* sürekli bir biçimde gererek, germeyi sürdürerek. *ör. İpi gere gere kopardılar.*
germen *a. Lat.* (.' .) *yaşb.* canlı yaratıklarda gametlere dayanan ve gametlerle taşınan üreme öğelerinin tümü.

gerneşmek *(nsz) ha.* ➻ **gerinmek.**
gerp gerp *ik. be. ha.* "çok sevinmek" anlamındaki ***gerp gerp gerinmek*** deyiminde geçer.
gert gert *ik. be. ha.* "küçük dağları ben yarattım dercesine bir tavır içine girmek" anlamındaki ***gert gert gerinmek*** (ya da ***gezinmek)*** deyiminde geçer.
gerundium *a. Lat.* (. .' . .) *dilb.* ➻ **ulaç.**
gerzek *s. ("geri zekâlı"dan) arg.* aptal, budala, salak.
gerzekçe *be.* gerzek olana yakışır bir biçimde, aptalca, salakça.
gerzekleşebilme *a. arg.* gerzekleşebilmek eylemi.
gerzekleşebilmek *(nsz) arg.* gerzekleşmesi olanak içinde olmak ya da gerzekleşme olasılığı bulunmak.
gerzekleşme *a. arg.* gerzekleşmek eylemi.
gerzekleşmek *(nsz) arg.* gerzek bir duruma gelmek, aptallaşmak, salaklaşmak. *ör. Oğlan iyice gerzekleşti.*
gerzeklik *a. arg.* gerzek olma durumu, aptallık, salaklık. **gerzeklik etmek** *arg.* gerzek gibi davranmak.
gestapo *a. Al. (Almanca "Geheime Staatpolizei"den kısaltma)* **1** Hitler Almanyasının gizli siyasal polis örgütü. **2** bu örgütte görevli olan polis. **3** *mec.* korkutucu görünüşlü, sert ve acımasız kimse. **gestapo gibi** *mec.* gestapoyu benzeyen, korkutucu görünüşlü, sert ve acımasız tutumlu kimse.
getirebilme *a.* getirebilmek eylemi.
getirebilmek *(-i; -i, -den, -e)* **1** getirmeye gücü yetmek, getirmek elinde olmak ya da getirme olasılığı bulunmak. *ör. Toplantıya çocuk da getirebilirmişiz.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bana bir bardak getirebilir misin?*
getiri *a.* **1** banka ve benzeri bir yere ya da bir kimseye belli bir süre işletilmek üzere ödünç verilen paranın kullanımına karşılık olarak alınan kâr; başkasının parasını belli bir süre kullanmak, işletmek için ödenen para. *eş.* **faiz.** **2** *eko.* anamalcı ekonomide, kiralanan paranın kira bedeli. *eş* **faiz.** *ör.Bu paranın üç aylık getirisiyle ancak bir ay geçinilir.*
getirilebilme *a.* getirilebilmek eylemi.
getirilebilmek *(nsz)* getirilmek elde olmak, getirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun buraya getirilebileceği belli değildi.*
getirilendirilme *a.* getirilendirilmek eylemi.
getirilendirilmek *(nsz)* (para) işletilip getiri getirmesi sağlanmak.
getirilendirme *a.* getirilendirmek eylemi.
getirilendirmek *(-i)* (para) getiri ile işletmek.
getiriliş *a.* getirilmek eylemi ya da biçimi.
getirilme *a.* getirilmek eylemi.
getirilmek *(nsz)* gelmesi sağlanmak.
getiriş *a.* getirmek eylemi ya da biçimi.
getiriverme *a.* getirivermek eylemi.
getirivermek *(-i; -i, -den, -e)* **1** çabucak ya da kısa sürede getirmek. *ör. Onun bu kadar parayı bulup getirivereceğini sanmamıştım.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Gelirken kitabımı da getiriver.*
getirme *a.* getirmek eylemi.
getirmek *(-i; -i, -den, -e)* **1** gelmesini sağlamak. *ör. Garson çayı getirdi. Suyu dağdan köye borularla getirmek kolay oldu.* **2** bir şeyi yanında ya da üstünde bulundurmak. *ör. Size kitap getirdim.* **3** erişmek ya da eriştiğini sanmak. *ör. Yazı çabuk getirdik.* **4** *(-))* öne sürmek, ortaya atmak *ör. Bu savına kanıt getirmek zorundasın.* **5** gelmesine yol açmak. *ör. Bu sis yağmur getirir mi?* **6** gelir, kazanç sağlamak ya da getirisi olmak. *ör. Bu daire ayda beş milyon getirir.* **7** iletmek, taşımak. *ör. Ondan size selam getirdik.* **8** bir göreve atamak ya da seçmek. *ör. Yönetime kimi getirmek isterdin?* **9** *(yar)* kimi sözcüklerle bileşik eylem oluşturmaya yarar; "cinnet getirmek"," yola getirmek" gibi. **getir bana hıdrellezi, sana göstereyim yazı** *ha.* "hıdrellez geldi mi yaz gelmiş demektir" anlamında söylenir. **... a, (-e, -ya, -ye) getirmek** "bir kimseyi bir duruma getirerek istediği gibi davranmak" anlamıyla kimi deyimler oluşturur; örneğin "boğuntuya getirmek", "hizaya getirmek", "dize getirmek" gibi.
getirtebilme *a.* getirtebilmek eylemi.
getirtebilmek *(-i, -e)* **1** getirtmeye gücü yetmek, getirtmek elde olmak, getirtme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun eşyasını getirtebilmek için parası yoktu.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Garsona biraz ekmek getirtebilir misin?*
getirtilebilme *a.* getirtilebilmek eylemi.
getirtilebilmek *(nsz)* getirtilmek elde olmak, getirtilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yurtdışındaki paraların getirtilebileceği söyleniyor.*
getirtiliş *a.* getirtilmek eylemi ya da biçimi.
getirtilme *a.* getirtilmek eylemi.
getirtilmek *(nsz)* gelmek eylemi yaptırılmak, getirilmesi sağlanmak. *ör. Masaya içki getirtildi.*
getirtiş *a.* getirtmek eylemi ya da biçimi. *ör. Masaya rakı getirtişi dikkat çekti.*
getirtme *a.* getirtmek eylemi.
getirtmek *(-i, -e)* getirmek eylemini yaptırmak, gelmesini sağlamak.
getr *a. Fr.* ayakkabının üstünden bacağın alt bölümüne değin sarılan, kumaş ya da köskeden yapılmış bir tür tozluk.
getto *a. Fr. topb.* **1** (eskiden, kimi Avrupa ülkelerinde) Yahudilerin kendi istekleri, kendi seçimleriyle oturdukları ya da zor yoluyla yerleştirildikleri, bu yüzden de sonunda sinir zayıflamasına varan davranış kalıpları oluşturdukları, kent dışında bir yerleşim alanı. **2** bir kentin, herhangi bir azınlık kümesince kendiliğinden yerleşilen kesimi. **3** *mec.* birtakım kişilerin, toplumun dışına itilmiş olarak, kötü bir yaşam sürdükleri yer.
gettolaşma *a. Fr. T.* gettolaşmak eylemi.

gettolaşmak *(nsz)* getto durumuna gelmek.
gevebilme *a.* gevebilmek eylemi.
gevebilmek *(-i)* gevmek elinde olmak, gevme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kovmasaydım inek asılmış çamaşırı gevebilirdi.*
geveleme *a.* gevelemek eylemi.
gevelemek *(-i)* **1** ağız içinde, çiğnemeden evirip çevirmek, çiğner gibi yapmak. **2** *mec.* (bir sözü) tam olarak ve açıkça söylememek, ağzının içinde mırıldanmak. *ör. Ne geveleyip duruyorsun, şunu açıkça söylesene!*
geveleniş *a.* gevelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Sözün gevelenişinden ne diyeceği belli olmuştu.*
gelenme *a.* gevelenmek eylemi.
gevelenmek *(nsz)* gevelemek eylemine uğramak. *ör. Bu gömlek gevelenmiş, inekler bez gevelemeyi sever.*
geveleyiş *a.* gevelemek eylemi ya da biçimi.
geven *a. bitb.* baklagillerden, kimi türlerinden "kitre" adı verilen bir zamk elde edilen, dikenli bir çalı. *eş.* **keven**.
geveze *s.* **1** durmadan konuşma huyu bulunan, çok konuşmaktan hoşlanan, çenesi düşük, çok konuşan. **2** *mec.* sır saklamayan, boşboğaz.
gevezelenme *a.* gevezelenmek eylemi.
gevezelenmek *(nsz)* geveze duruma gelmek, gevezeleşmek.
gevezeleşme *a.* gevezeleşmek eylemi.
gevezeleşmek *(nsz)* çok konuşkanlaşmak, çok konuşma huyu edinmek.
gevezelik *a.* **1** geveze olma durumu. **2** düzensiz, gelişigüzel, saçma sapan olan konuşma. *ör. Bütün bunlar gevezelik, dişe dokunur bir bilgi yok içinde.* **gevezelik etmek 1)** düzensiz, saçma sapan konuşmak. **2)** hafif şeylerden konuşarak hoşça vakit geçirmek. *ör. Biraz gevezelik etmek için gelmiş.*
gevher *a. Far.* ➻ **cevher**.
geviş *a.* (hayvan için) ağızda çiğneme. **geviş getirmek** (hayvan) yutmuş olduğu yiyeceği midesinden ağzına çıkarıp yeniden çiğnemek.
gevişgetirenler *ç. b. a. hayb.* çiftparmaklı hayvanların, keçi, koyun, sığır, geyik, deve gibi hayvanları kapsayan, sindirim aygıtları geviş getirmeye uygun olan alttakımı.
gevişgetirmeyenler *ç. b. a. hayb.* çiftparmaklılar takımına giren, mide yapıları geviş getirmeye uygun olmayan, basit olan bir alttakımı.
gevişleme *a. arg.* gevişlemek eylemi.
gevişlemek *(nsz) arg.* **1** bir şey ya da çiklet çiğnemek. **2** ağzını burnunu oynatmak.
gevme *a. ha.* gevmek eylemi.
gevmek, -er *(-i) ha.* **1** ağızda katı bir şey çiğnemek ya da çiğner gibi yapmak. **2** (hayvan) geviş getirmek. **3** gevelemek[1].
gevrecik *be.* ve *s. ha.* **1** çok gevrek. **2** çok taze. *ör. Gevrecik bir simit alıp yedi.*
gevrek *s.* **1** katı olmakla birlikte kolayca kırılıp ufalanan, yarılan ya da çatlayan. *ör. Gevrek meyveler de güzel olur.* **2** (gülüş için) şen ve kıvrak, neşeli. *ör. Adamın gevrek kahkahaları odayı dolduruyordu.* **3** *a.* ağızda kolayca parçalanıp dağılacak özellikte bir tür çörek. **gevrek gevrek** *ik. be.* gevrek olarak, gevrek bir biçimde. *ör. Simidi gevrek gevrekken severim.* **gevrek gevrek gülmek** kendine güvendiğini ya da karşısındaki kimseyi hafifsediğini anlatır bir biçimde, kesik kesik ve hafif bir sesle gülmek.
gevrekçi *a.* **1** gevrek yapan ya da satan kimse. **2** susamlı simit satan kimse, simitçi.
gevrekleşme *a.* gevrekleşmek eylemi.
gevrekleşmek *(nsz)* ➻ **gevremek**[1,2].
gevreklik *a.* gevrek olma durumu.
gevreme *a.* gevremek eylemi.
gevremek *(nsz)* **1** kolay kırılır bir özellik edinmek. **2** *ha.* (ekin) olgunlaşmak. **3** *mec.* şen ve kıvrak bir biçimde gülmek *ör. Adam ikide bir gevremekte, gülüşü odayı doldurmaktaydı.*
gevretebilme *a.* gevretebilmek eylemi.
gevretebilmek *(-i)* gevretmek elinde olmak, gevretme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu ekmekleri biraz gevretebilseydik çıtır çıtır olurlardı.*
gevretilebilme *a.* gevretilebilmek eylemi.
gevretilebilmek *(nsz)* gevretilmesi olanak içinde olmak, gevretilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu ekmek dilimlerini biraz gevretilebilseydi ne güzel olurdu.*
gevretilme *a.* gevretilmek eylemi.
gevretilmek *(nsz)* gevretmek eylemine konu olmak, gevremesi sağlanmak.
gevretme *a.* gevretmek eylemi.
gevretmek *(-i)* gevremek eylemini yaptırmak, gevremesini sağlamak.
gevreyebilme *a.* gevreyebilmek eylemi.
gevreyebilmek *(nsz)* gevreme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gevreyiverme *a.* gevreyivermek eylemi.
gevreyivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede gevremek.
gevşek *s.* **1** gergin ya da sıkı olmayan, gevşemiş bir durumda bulunan. *ör. Gevşek toprağa temel atılmaz.* **2** *mec.* ilgisiz, ilgilenmeyen. *ör. Çocuğuna karşı gevşek davranıyorsun.* **3** *mec.* cansız, hareketsiz. *ör. Gevşek insan iş yapmaz.* **4** *arg.* edilgin eşcinsel (erkek). **gevşek ağızlı** *s.* **1)** sır saklamayan. **2)** geveze, boşboğaz. **gevşek vurgu** *dilb.* üzerinde vurgu bulunan bir ünlüden sonra ünsüzle başlayan bir hecenin gelişiyle zayıflayan vurgu.
gevşekçe *be.* biraz gevşek.
gevşeklik *a.* **1** gevşek olma durumu. **2** *mec.* ilgisiz davranış, ilgisizlik, kayıtsızlık. *ör. Bu konuda gevşeklik istemem.* **3** *mec.* uyuşukluk, kesiklik, hareketsizlik. *ör. Üzerimde bir gevşeklik vardı.*
gevşeme *a.* **1** gevşemek eylemi. **2** *mec.* çabanın, isteğin, ciddiyetin azalması. *ör. İşçilerdeki gevşeme dikkat çeker olmuştu.* **3** *yaşb.* (yürek için) kasılmadan sonra gelen dinlenme ve içine kan dolma dönemi. **4** *ruhb.* (canlıda) gerilmiş bulunan kasların yeniden doğal du-

rumuna gelmesi ya da korku, kaygı, öfke gibi duygusal bir nedenle artan ruhsal gerilimin ortadan kalkması. **5** *sp.* gerilmiş vücut bölümlerinin, direnci olmaksızın, kendi ağırlıklarıyla ya da kimi devinimlerle yeniden eski durumuna gelmesi.

gevşemek *(nsz)* **1** gevşek bir duruma gelmek, sertliği, sıkılığı ya da gerginliği bozulmak, azalmak. *ör. Paketin ipi gevşemiş.* **2** güçsüz kalmak, çözülmek. *ör. Çocuğun, annesine sarılı kolları yavaş yavaş gevşemekteydi.* **3** katılığı yumuşamak, çözülmek. *ör. Dona çeken kar, güneş çıkınca gevşemişti.* **4** *mec.* gerginliği azalmak, yatışmak, dinginleşmek, yumuşamak. *ör. Bir tek atınca biraz gevşemiş, iyi şeyler düşünür olmuştu.* **5** *(-e) arg.* yakın ilgi duymak, hoşlanmak, sevmek.

gevşetebilme *a.* gevşetebilmek eylemi.

gevşetebilmek *(-i)* **1** gevşetmeye gücü yetmek, gevşetmek elinde olmak, gevşetme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Ellerim kirli, kravatımı biraz gevşetebilir misin?*

gevşetilebilme *a.* gevşetilebilmek eylemi.

gevşetilebilmek *(nsz)* gevşetilmesi olanak içinde olmak, gevşetilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gevşetiliş *a.* gevşetilmek eylemi ya da bi çimi. *ör. İpin gevşetilişi, hayvana hareket olanağı verdi.*

gevşetilme *a.* gevşetilmek eylemi.

gevşetilmek *(nsz)* gevşek duruma getirilmek, gevşemesi sağlanmak. *ör. İp biraz gevşetildi.*

gevşetiş *a.* gevşetmek eylemi ya da biçimi. *ör.Denizcinin halatı gevşetişi, kopmayı önledi.*

gevşetiverme *a.* gevşetivermek eylemi.

gevşetivermek *(-i)* **1** ansızın ya da çabucak gevşetmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğun kemerini biraz gevşetiver.*

gevşetme *a.* gevşetmek eylemi.

gevşetmek *(-i)* gevşek duruma getirmek, gerginliğini azaltmak, gevşemesini sağlamak, gevşemesine yol açmak.

gevşeyebilme *a.* gevşeyebilmek eylemi.

gevşeyebilmek *(nsz)* gevşemek elinde olmak, gevşeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gevşeyiş *a.* gevşemek eylemi ya da biçimi.

gevşeyiverme *a.* gevşeyivermek eylemi.

gevşeyivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak gevşemek.

gey *s. İng. arg.* eşcinsel (erkek).

geyik *a.* **1** *hayb.* geyikgillerden, erkeklerinin başında uzun ve çatallı boynuzları olan, ormanda küçük sürüler halinde yaşayan, eti yenilen memeli hayvan. **2** *arg.* karısı ya da çok yakını olan bir kadın tarafından aldatılan, ihanet edilen erkek. **geyik etine girmek** (genç kız) erinlik çağına ermek. **geyik muhabbeti** *arg.* saçına sapan, gevezelik düzeyinde söyleşme, uzun uzadıya gevezelik ederek zaman öldürme. **geyik muhabbeti** (ya da **geyik**) **yapmak** *arg.* gevezelik ederek zaman öldürmek. **geyikler kırkımında** gerçekleşmesine olanak bulunmayan şeyler için söylenir.

geyikböceği, -ni *b. a. hayb.* geyik boynuzuna benzeyen sağlam çeneleriyle ormanı ve meyve ağaçlarını vb. kemirerek beslenen, çok iri, kınkanatlı böcek.

geyikböcekleri *ç. b. a. hayb.* geyikböceği ve benzerlerini içine alan bir kınkanatlılar familyası.

geyikdikeni, - ni *b. a. bitb.* ➻ **akdiken.**

geyikdili, -ni *b. a. bitb.* eğreltiotugillerden, ılıman bölgelerde gölgelik yerlerde yetişen, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, köksaplarından kurdele gibi çok uzun ve parçasız yapraklar çıkaran bir bitki.

geyikgiller *ç. a. hayb.* gevişgetirenlerden, alageyik, geyik, karaca gibi hayvanları içine alan bir familya.

geyikotu, -nu *b. a. bitb.* sedefotugillerden, ılıman, dağlık bölgelerde yetişen, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, kekik gibi kokulu, çok yıllık bir bitki.

geyşa *a. (Japoncadan)* **1** dansçı ve şarkıcı Japon kadını. **2** konuk ağırlama, konuklara hoşça vakit geçirtme konusunda özel olarak eğitilmiş, yetiştirilmiş, bu işi meslek edinmiş Japon kadını.

geyşalık *a.* geyşa olma durumu, geyşanın yaptığı iş.

gez (I) *a.* **1** okun, kirişe geçen ucundaki kertik. **2** tüfek, tabanca gibi ateşli silahlarda namlunun gerisinde bulunan ve nişan alırken, hedefi vurabilmek için, arpacıkla birlikte göz ile hedef arasında aynı doğru üzerine getirilen kertik.**3** *mim.* arazi ölçmede kullanılan düğümlü ip. **geze almak** tüfeği hedefe doğrultmak.

gez (II) *a. Far.* **1** yer uzunluğunu ölçmeye yarayan, belli uzunlukları düğümle belirtilmiş ip. **2** yapı işlerinde kullanılan çekül.

gezdirebilme *a.* gezdirebilmek eylemi.

gezdirebilmek *(-i; -i, -e)* **1** gezdirmek elinde olmak, gezdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O kitaba biraz göz gezdirebilseydin bir şeyler öğrenirdin.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Köpeğimizi bugün biraz gezdirebilir misin?.*

gezdiredurma *a.* gezdiredurmak eylemi.

gezdiredurmak *(-i; -i, -e)* gezdirmeye başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Sen köpeği gezdiredur, ben alışverişten sonra sizi bulurum.*

gezdirilebilme *a.* gezdirilebilmek eylemi.

gezdirilebilmek *(nsz)* gezdirilmek elde olmak, gezdirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Köpek günde birkaç kez gezdirilebilse daha sakin olur.*

gezdiriliş *a.* gezdirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Buzun deride gezdirilişi ürperti verir.*

gezdirilme *a.* gezdirilmek eylemi.

gezdirilmek *(nsz)* gezdirmek eylemi yapılmak, gezmesi sağlanmak.

gezdiriş *a.* gezdirmek eylemi ya da biçimi.

gezdiriverme *a.* gezdirivermek eylemi.
gezdirivermek *(-i; -i, -e)* **1** çabucak gezdirmek. *ör. Sıcak yağı yemeğin üstüne biraz gezdirivereceksin.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Köpeğimizi biraz gezdiriver.*
gezdirme *a.* gezdirmek eylemi.
gezdirmek *(-i; -i, -e)* **1** gezmek eylemini yaptırmak, gezmesini, dolaşmasını sağlamak. **2** gezerek görmesini sağlamak, tanıtmak. *ör. Bakana fabrikayı gezdirdiler.* **3** bir şeyi bir şeye sürterek, değdirerek devindirmek. *ör. Elini saçında gezdirdi.* **4** bir sıvıyı başka bir şeyin üzerinde dolaştırarak dökmek. *ör. Salataya biraz daha yağ gezdir.* **5** bir şeyi herkesin alabilmesi için dolaştırarak sunmak. *ör. Garsonlar tepsilerde içki gezdirmekteydi.* **6** herhangi bir biçimde giydirmek. *ör. Oğlunu şık gezdiriyor.*
gezebilme *a.* gezebilmek eylemi.
gezebilmek *(nsz)* gezmek elinde olmak, gezme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kenti gezebilmek isterdim.*
gezegen *a. gökb.* Güneş'in çevresinde dolanan, kendi ışıkları bulunmayan, Güneş'ten aldıkları ışığı yansıtan gökcisimlerinin ortak adı. *ör. Dünya, Uranus, Venüs birer gezegendir.* **gezegenler arası** *gökb.* Güneş çevresinde dolaşan gökcisimleri arasındaki boşluk.
gezeğen *a.* ve *s. ha.* gezmeyi çok seven, vaktini gezmekle geçiren, çok gezen (kimse).
gezeleme *ha.* **1** gezelemek eylemi. **2** düğünden sonra, gelin ve güveyin akrabalarına yaptıkları ziyaret.
gezelemek *(nsz) ha.* **1** sıkıntılı bir biçimde dolaşmak. **2** gezinmek, gezmek.
gezerçalar *b. a. yeni* yürürken, taşıtta giderken vb. kimseyi rahatsız etmeden müzik dinlemeye yarayan, pille çalışan, radyolu da olabilen, kulaklıklı, çok küçük kasetçalar. *eş.* **volkmen**.
gezgin *a.* ve *s.* görmek, tanımak, dinlenmek ereğiyle geziye[1] çıkan kimse.
gezginci *s. ha.* gezerek iş gören, gezici.
gezgincilik *a. ha.* gezginci olma durumu, gezicilik.
gezginlik *a.* gezgin olma durumu.
gezi *a.* **1** ülkeler ya da kentler arasında, gezmek, görmek, tanımak, dinlenmek ereğiyle ya da bir iş dolayısıyla yapılan uzun yolculuk. **2** kent içinde, gezilip hava alınması için düzenlenmiş park, gezinti yeri. **gezi yazısı** *yaz.* gezilip görülen kentlerin, ülkelerin, yerlerin ilginç yönlerini ilgiyi çekecek, özenli bir biçimde anlatan düzyazı. **geziye çıkmak** gezmek, görmek, tanımak ya da dinlenmek vb. ereğiyle, ülkeler ya da kentlerarası uzun yolculuğa çıkmak.
gezici *s.* belli bir yere bağlı kalmayıp gezerek, dolaşarak iş gören. *ör. Halka, gezici kitaplıklar aracılığıyla okuma olanağı sağlanacak.* **gezici topluluk** *tiy.* belli bir yeri olmayan, özel araçlarla gezerek halka oyunlar sunan tiyatro topluluğu.
gezicilik *a.* gezici olma durumu.
gezilebilme *a.* gezilebilmek eylemi.
gezilebilmek *(nsz)* gezilmesi olanak içinde olmak, gezilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Orası küçük bir yerdir, birkaç saatte gezilebilir.*
geziliş *a.* gezilmek eylemi ya da biçimi.
gezilme *a.* gezilmek eylemi.
gezilmek *(nsz)* gezmek eylemi yapılmak. *ör. Kent birkaç saatte gezildi.*
gezimci *a.* ➻ **Aristotelesçi**.
gezimcilik *a.* ➻ **Aristotelesçilik**.
gezinebilme *a.* gezinebilmek eylemi.
gezinebilmek *(nsz)* gezinmek elinde olmak, gezinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gezinedurma *a.* gezinedurmak eylemi.
gezinedurmak *(nsz)* gezinmeye başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Sen biraz gezinedururken ben bir çay demleyeyim.*
gezinek *a. yeni* ➻ **fuaye**.
geziniş *a.* gezinmek eylemi ya da biçimi.
gezinme *a.* gezinmek eylemi.
gezinmek *(nsz)* **1** belli bir çevre, alan içinde dolaşıp durmak. *ör. Bahçede gezinmek hoşuna gidiyordu.* **2** hoşça vakit geçirmek, eğlenmek için gezip dolaşmak. *ör. Akşama değin kentte gezinmek, amaçsız dolaşmak yormuştu onu.* **3** *müz.* özellikle doğaçlamada, ezgiyi, belli bir makam içinde ama değişik perdelerden çalmak, perdeden perdeye geçmek, dolaşmak.
gezinti *a.* **1** uzak olmayan bir yere yapılan gezi, şurada burada dolaşma. **2** kale duvarının iç yanında yapılmış, kuleleri birbirine bağlayan, üstü açık, dar yol. **3** *müz.* bir çalgıyla, doğaçlama olarak, belli bir makam anlayışı içinde, perdeden perdeye dolaşarak ezgiler çıkarma işi. **gezinti yeri** gezip dolaşılacak alan. **gezintiye çıkmak** şurada burada dolaşmak. *ör. Biraz hava almak için gezintiye çıkmıştım.*
geziş *a.* gezmek eylemi ya da biçimi.
geziverme *a.* gezivermek eylemi.
gezivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede gezmek. *ör. Köyü şöyle bir geziverdik.*
gezleme *a.* gezlemek eylemi.
gezlemek *(-i)* **1** *ha.* bir yeri ölçmek. **2** bir hedefi vurabilmek için silaha gerekli doğrultuyu vermek, nişan almak. **3** *mim.* topografya aracının dürbününe, gez ve arpacık yardımıyla, gerekli doğrultuyu vermek. **4** okun gezini kirişe yerleştirmek.
gezme *a.* gezmek eylemi.
gezmek, -er *(nsz)* **1** eğlenmek, hava almak gibi bir amaçla bir yere gitmek. *ör. Bir işimiz yoktu, gezmek, dolaşmak istemiştik.* **2** bir yerde dolaşmak, yürümek. *ör. Bu parkta gezmek hoşuma gidiyor.* **3** başvurmak, gitmek. *ör. Hastalığı için doktor doktor gezmekteydi.* **4** bulunmak. *ör. Bu çanta burada ne geziyor?* **5** *(-i)* bir yeri gözden geçirmek, görüp incelemek. *ör. Bakan fabrikayı gezdi.* **6** *(nsz)* (hasta) iyileşip ayağa kalkmak. *ör. Hastamız artık*

geziyor. **7** *(nsz)* herhangi bir biçimde giyinmek. *ör. Eski paltoyla gezmektense palto giymem.* **8** *(-i)* gezi amacıyla dolaşmak. *ör. Bu yaz Karadeniz'i gezmek istiyoruz.* **geze geze** *ik. be.* gezerek. **geze toza** *ik. be.* gezip tozarak. **gezip tozmak** hiçbir iş yapmadan gezip dolaşmak, eğlenerek, şurada burada bol bol gezmek, dolaşmak.

gezmen *a.* ➻ **gezgin.**

gıcı *a. ha.* **1** saçma büyüklüğünde dolu ya da yuvarlak kar tanesi. *eş.* **kırcı.** **2** dağda yetişen dikenli bir bitki ve onun, içi sakıza katılınca patlama şişkinliğini sağlayan, gıcı iriliğinde tohumu. *ör. Gıcı toplayıp sakızımıza katalım.*

gıcık *a.* **1** boğazda duyumsanan ve aksırtan, öksürten, yutkunduran yakıcı kaşıntı. **2** *a.* ve *s. arg.* söz ve davranışlarıyla karşısındakini kızdıran, sinirlendiren, sıkan (kimse). **gıcığına gitmek (bir şey, birinin)** *arg.* sinirine dokummak. **gıcık almak** (ya da **kapmak** ya da **olmak**) *arg.* (birinden, bir nesne ya da durumdan) hiç hoşlanmamak, siniri bozulmak. **gıcık etmek** *arg.* sinirlendirmek, öfkelendirmek, kızdırmak. **gıcık gelmek** boğazında yakıcı bir kaşıntı duyumsayarak aksırmak, öksürmek, gıcık tutmak. **gıcık tutmak** gıcık[1] gelerek bir süre aksırıp öksürmek. **gıcık vermek 1)** gıcığa[1] yol açmak, boğazı yakıp kaşındırarak öksürtmek, aksırtmak. **2)** *arg.* (bir şey, bir kimse, birinin) sinirlenmesine yol açmak, sinirine dokunmak, öfkelendirmek, kızdırmak, sinirlenmesini sağlamak.

gıcıkça *s.* ve *be. arg.* gıcık bir biçimde (olan).

gıcıklama *a.* gıcıklamak eylemi.

gıcıklamak *(-i)* **1** gıcık[1] oluşturmak, gıcık vermek[1]. **2** *mec.* kuşkulandırmak. **3** *mec.* cinsel istek uyandırmak.

gıcıklanabilme *a.* gıcıklanabilmek eylemi.

gıcıklanabilmek *(nsz)* gıcıklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanın boğazı gıcıklanabilir.*

gıcıklanış *a.* gıcıklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Boğazının gıcıklanışı, sık sık öksürüğe yol açıyordu.*

gıcıklanıverme *a.* gıcıklanıvermek eylemi.

gıcıklanıvermek *(nsz)* ansızın gıcıklanmak. *ör. Tatlıdan boğazım gıcıklanıverdi.*

gıcıklanma *a.* gıcıklanmak eylemi.

gıcıklanmak *(nsz)* **1** gıcık[1] duyumsamak. **2** *mec.* kuşkulanmak. **3** *mec.* cinsel isteği uyanmak.

gıcıklayış *a.* gıcıklamak eylemi ya da biçimi.

gıcıklık *a.* gıcık[2] olma durumu, sinir bozuculuk. **gıcıklık etmek** (ya da **yapmak**) *ha.* sinire dokunacak davranışlarda bulunmak. **gıcıklık olsun diye** yalnızca sinir bozmak için.

gıcılaşma *a. ha.* gıcılaşmak eylemi.

gıcılaşmak *(nsz) ha.* (kar, dolu) gıcı[1] gibi olmak, gıcı[1] biçimine girmek.

gıcılı *s. ha.* gıcı[1] biçiminde yağan (kar, dolu).

gıcır *a.* **1** sakıza, kıvamını artırmak için katılan, kauçuk cinsinden bir madde. **2** *arg.* yepyeni, pırıl pırıl, yeni. *ör. Masaya gıcır bir deste gelmişti.* **3** *arg.* yolunda, iyi, hoş. *ör. İşleri gıcırdı.* **gıcırı bükme** *s. arg.* **1)** yersiz, anlamsız. *ör. Gıcırı bükme işler bunlar.* **2)** hemen ulaştırılan. *ör. Bu gıcırı bükme lafın hesabı sorulur.* **3** istemeksizin, zoraki. *ör. Gıcırı bükme dostlukta yoğuz.* **4** *be.* zora getirerek, zorla ve çabucak, zoraki olarak, istemeksizin. *ör. Bunu sana gıcırı bükme yaptırırlar.*

gıcırdama *a.* gıcırdamak eylemi.

gıcırdamak *(nsz)* **1** gıcır gıcır diye sesler çıkarmak, gıcırtı etmek. **2** *arg.* sinir bozucu bir biçimde gülmek. **3** *arg.* (birine) durumdan hoşnut olmadığını hafifçe azarlama yoluyla duyumsatmak, biraz azarlamak. *ör. Patron gıcırdar bu durumda.*

gıcırdatış *a.* gıcırdatmak eylemi ya da biçimi.

gıcırdatılabilme *a.* gıcırdatılabilmek eylemi.

gıcırdatılabilmek *(nsz)* gıcırdatılması olanak içinde olmak ya da gıcırdatılma olasılığı bulunmak.

gıcırdatılış *a.* gıcırdatılmak eylemi ya da biçimi.

gıcırdatılma *a.* gıcırdatılmak eylemi.

gıcırdatılmak *(nsz)* gıcırdamasına yol açılmak, gıcırdamak eylemi yaptırılmak. *ör. Tahtalar gıcırdatılınca kuşlar kaçtı.*

gıcırdatabilme *a.* gıcırdatabilmek eylemi.

gıcırdatabilmek *(-i)* gıcırdatmak elinde olmak, gıcırdatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gıcırdatma *a.* gıcırdatmak eylemi.

gıcırdatmak *(-i)* **1** gıcırtı çıkarmasına yol açmak. **2** *arg.* (yaylı bir çalgıyı) çalmak.

gıcırdayabilme *a.* gıcırdayabilmek eylemi.

gıcırdayabilmek *(nsz)* gıcırdaması olanak içinde olmak ya da gıcırdama olasılığı bulunmak.

gıcırdayış *a.* gıcırdamak eylemi ya da biçimi.

gıcırdayıverme *a.* gıcırdayıvermek eylemi.

gıcırdayıvermek *(nsz)* ansızın gıcırdamak. *ör. Sessizce açayım derken kapı gıcırdayıverdi.*

gıcır gıcır *ik. s.* **1** gıcırtı biçiminde çıkan (ses). *ör. İçerden gıcır gıcır sesler geliyordu.* **2** çok yeni, yepyeni. *ör. Para, bankadan yeni gelmişti, gıcır gıcırdı.* **3** pırıl pırıl, tertemiz. *ör. Evi gıcır gıcırdı.* **4** *arg.* (insan için) genç ve körpe, tazeliğiyle cinsel istek uyandıran. **gıcır gıcır etmek** (bir şey) gıcırtı çıkarmak, gıcırdamak.

gıcırtı *a.* **1** sert nesnelerin sürtünme sonucu çıkardıkları ses, gıcırdama sesi. **2** *arg.* yaylı çalgıların çıkardığı ses.

gıcırtılı *s.* gıcırtısı olan, gıcırtı çıkaran.

gıcırtısız *s.* gıcırtı çıkarmayan, gıcırtısı olmayan.

gıda *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **besin. gıda pazarı** besin maddeleri satılan büyükçe dükkân.

gıdak gıdak *ik. be.* (tavuk) gıdaklayarak. *ör. Tavuk gıdak gıdak bağırıyordu.* **gıdak gıdak demek** (tavuk) gıdaklamak. *ör. Tavuk, gıdak gıdak diyerek dolaşıyordu.*

gıdaklama *a.* gıdaklamak eylemi.
gıdaklamak *(nsz)* (tavuk) kesik kesik bağırmak, gıdak gıdak diye sesler çıkarmak, (genellikle yumurtladıktan sonra) kendine özgü bir biçimde, kesik kesik bağırmak.
gıdaklayış *a.* (tavuk) gıdaklamak eylemi ya da biçimi.
gıdaklayıverme *a.* gıdaklayıvermek eylemi.
gıdaklayıvermek *(nsz)* (tavuk) ansızın gıdaklamak.
gıdalı *s. Ar. T.* ➻ **besinli.**
gıdasız *s. Ar. T.* ➻ **besinsiz.**
gıdasızlık *a. Ar. T.* ➻ **besinsizlik.**
gıdı *a.* çene altı, çene altındaki etli bölüm.
gıdı gıdı *ünl.* ➻ **gıdık gıdık.**
gıdık *a.* ➻ **gıdı.**
gıdık gıdık *ünl.* çocukları güldürmek için gıdıklarken söylenen söz.
gıdıklama *a.* gıdıklamak eylemi.
gıdıklamak *(-i)* **1** vücudun kimi yerlerine dokunarak, bir kimsede ürperme ya da gülerek kaçınmayla beliren bir sinir tepkesi uyandırmak. **2** *mec.*eğlendirici, güldürücü, hoşa giden sözler söylemek. **3** *arg.*(birinin, vücudunu elleyerek) üstünü aramak.
gıdıklanabilme *a.* gıdıklanabilmek eylemi.
gıdıklanabilmek *(nsz)* gıdıklanması olanak içinde olmak ya da gıdıklanma olasılığı bulunmak.
gıdıklanış *a.* gıdıklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun gıdıklanışını görünce ben de gıdıklanır gibi oldum.*
gıdıklanıverme *a.* gıdıklanıvermek eylemi.
gıdıklanıvermek *(nsz)* ansızın gıdıklanmak.
gıdıklanma *a.* gıdıklanmak eylemi.
gıdıklanmak *(nsz)* **1** gıdıklamak eylemi yapılmak. *ör. Çocuk, gıdıklanınca kıkır kıkır gülüyordu.* **2** kimi yerlerine dokunulunca ürperme duyarak elinde olmaksızın gülmek. *ör. Koltuğuma dokunulunca hemen gıdıklanırım.*
gıdıklatma *a.* gıdıklatmak eylemi.
gıdıklatmak *(-i, -e)* gıdıklamak eylemini yaptırmak. *ör. Çocuğuna ayağının altını gıdıklatmıştı.*
gıdıklayış *a.* gıdıklamak eylemi ya da biçimi.
gıdıklayıverme *a.* gıdıklayıvermek eylemi.
gıdıklayıvermek *(-i)* ansızın gıdıklamak. *ör. Çocuğu güldürmek için gıdıklayıverdim.*
gıdım *s.* ➻ **bir gıdım. gıdım gıdım** *ik. be. ha.* çok az olarak, azar azar. *ör. Parasını gıdım gıdım harcar.*
gıdımcık *s. ha.* pek az, azıcık. *ör. Bir gıdımcık peynir olsa da yesek. eş.* **bir gıdım.**
gıgı *a.* (çocuk dilinde) çene altı, gıdık.
gık, -kı *a.* tek başına kullanılmayan, kimi deyimlerde geçen yansıma bir sözcük. **(birine) gık dedirtmemek** davranmasına, ses çıkarmasına olanak vermemek. **gık demek** karşı çıkmak, karşı gelmek, yakınmak, ses çıkarmak. *ör. Herkes ondan korkardı, gık diyen biri yoktu.* **gık dememek** (ya da **gıkı çıkmamak**) kendisine dokunması gereken bir davranış, bir durum karşısında hiç sesini çıkarmamak, hiç yakınıcı olmamak.
gıldırgıç *a. (Arapça "gıllügiş"ten bozma sözcük)* **1** *ha.* geçimsizlik, karışıklık. **2** *s. ha.* arabozucu, karıştırıcı (kimse). **3** *a. arg.* içten pazarlık, gizli kötü niyet. **4** *a. arg.* düzen, dolap, hile.
gıldır gıldır *ik. be.* tok ve yüksek sesler çıkararak. *ör. Dolap gıldır gıldır dönüyordu.*
gıldırdama *a. ha.* gıldırdamak eylemi.
gıldırdamak *(nsz) ha.* (dönen, çalışan bir şey) gıldır gıldır diye ses çıkarmak. *ör. Değirmen gıldırdıyordu.*
gıllıgış *b. a. ha.* ➻ **gıllügiş.**
gıllıgışlı *b. s. ha.* ➻ **gıllügişli.**
gıllıgışsız *b. s. ha.* ➻ **gıllügişsiz.**
gıllügiş *b. a. Ar.* gizli ve kötü amaç, gizli kin.
gıllügişli *b. s. Ar. T.* gizli bir amacı bulunan, gizli amaçlı, aldatıcı, kandırıcı.
gıllügişsiz *b. s. Ar. T.* hiçbir gizli amacı olmayan, açık.
gına *a. Ar.* (. -) bıkma, usanma. **gına gelmek** (ya da **getirmek**) çok bıkmak, çok usanmak, usanıp bıkmak.
gıpta *a. Ar.* ➻ **imrenme, imrenti. gıpta etmek** ➻ **imrenmek.**
gır *a.* ve *s. arg.* **1** neşeli söz, sözlü şaka, nükte, şen oluş. **2** yalan, uydurma (söz). **3** neşe saçan, eğlendiren, neşeli (kimse, durum). **gır açmak** *arg.* neşeli bir söyleşiye başlanmasına yol açacak sözler söylemek, gevezeliği başlatmak. **gır atmak** *arg.* karşılıklı gevezelik etmek, çene çalmak. **gır geçmek** *arg.* **1)** bol bol söyleşmek, çene çalmak, gevezelik etmek. **2)** aklı başka yerde olmak, dikkat etmemek, dalmak. **3)** (bir kimseyle) alay etmek, gır gır geçmek. **gır gır** *ik. be.* **1)** (ses için) sürekli ve usanç verici bir biçimde. **2)** usanç veren sürekli ve kaba bir sesle. **3)** *ik. a. arg.* alay, eğlence, dalga. **gır gır geçmek** *arg.* (biriyle, bir durumla) alay etmek, eğlenmek, dalga geçmek. **(bir kimseyi, bir şeyi, bir durumu) gır gıra almak** (ya da **getirmek**) *arg.* gülünç bir yanını bulup eğlence konusu yapmak, duyumsatmaksızın eğlenmek, alaya almak, sulandırmak, dalga geçmek. **gır gırına** *be.* eğlenmek için, alay olsun diye, şaka olarak. **gır kaynatmak** *arg.* (birkaç kişi) işlerini bırakıp gevezelikle zaman öldürmek, pek de önemli olmayan bir konuda uzun uzun konuşup gülüşmek.
gırcı *a. ha.* ➻ **gıcı**[1], **kırcı.**
gırç gırç *ik. be.* gıcırtı sesi çıkararak. **gırç gırç etmek** gıcırdamak.
gırgır *a.* **1** usanç veren kaba ve sürekli ses. **2** *(ticari bir marka adından)* mekanik düzenekli süpürge. **3** açık denizlerde balık avlamakta kullanılan, çok uzun dikdörtgen biçiminde, büyük ağ.
gırgırcı (I) *a.* gırgırla balık avlayan balıkçı. *ör. Gırgırcılar denizi kurutuyor.*
gırgırcı (II) *a. arg.* gır gır geçmeyi seven kimse.

gırgırlama *a.* gırgırlamak eylemi.
gırgırlamak *(-i)* gırgırla² süpürmek.
gırgırlanma *a.* gırgırlanmak eylemi.
gırgırlanmak *(nsz)* gırgırla süpürülmek.
gırgırcılık *a.* gırgırcı olma durumu.
gırla *be.* (.' .) *tkz.* pek çok, alabildiğine, sayısız denecek denli çok. **gırla gitmek 1)** sürüp gitmek, uzun sürmek. **2)** pek bol olmak, bol bol ortaya dökülüp harcanmak.
gırnata *a.ha.* ➻ **klarnet**.
gırnatacı *a. ha.* ➻ **klarnetçi**.
gırt, -tı *a.* sert ya da kalın bir şey kesilirken çıkan ses. **gırt gırt** *ik. be.* gırt sesi çıkararak.
gırtlak *a.* **1** *gövb.* soluk borusunun üst bölümü. *eş.* **imik**, *esk.* **hançere**. **2** *mec.* yiyip içme. *ör. Şu gırtlak sorunu olmasa yaşamak kolay olurdu.* **(birinin) gırtlağına basmak** bir şey yaptırmak için çok zorlamak. **gırtlağına düşkün** yiyip içmeyi çok seven, çok yiyip içen (kimse). **gırtlağına kadar** aşırı derecede, pek çok, çok fazla. *ör. Gırtlağına kadar borç etmiş.* **(birinin) gırtlağına sarılmak 1)** boğmak istercesine kavgaya girişmek. **2)** bir şey için çok sıkıştırmak, ardını bırakmamak, yapması için zorlamak. **gırtlağından kesmek** bir gereksinimi karşılamak amacıyla para artırmak için yiyecek giderlerinden kısıntı yapmak. **gırtlak gırtlağa gelmek** birbirini boğmak istercesine kavga etmek, boğaz boğaza gelmek. **gırtlak ünsüzü** *dilb.* gırtlakta oluşan, boğumlanma yeri gırtlakta bulunan, ağızda hiçbir engele uğramadan çıkan ötümsüz ünsüz; Türkçede ***h*** ünsüzü gırtlak ünsüzüdür.
gırtlaklama *a.* gırtlaklamak eylemi.
gırtlaklamak *(-i)* birinin gırtlağını boğmak istercesine sıkmak, boğazına sarılmak.
gırtlaklaşabilme *a.* gırtlaklaşabilmek eylemi.
gırtlaklaşabilmek *(nsz; -le)* gırtlaklaşmaları olanak içinde olmak ya da gırtlaklaşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar nedensiz yere de gırtlaklaşabilirmiş.*
gırtlaklaşma *a.* gırtlaklaşmak eylemi.
gırtlaklaşmak *(nsz; -le)* birbirinin gırtlağına sarılarak kavga etmek, boğaz boğaza, kıyasıya dövüşmek.
gırtlaklayış *a.* gırtlaklamak eylemi ya da biçimi.
gırtlaksı *s. dilb.* ➻ **gırtlaksıl**.
gırtlaksıl *s. dilb.* ➻ **gırtlak ünsüzü**.
gıvıl gıvıl *ik. be.* toplu bir biçimde ve kımıldar durumda, toplu olarak kaynaşır durumda. *ör. Karıncalar otlar arasında gıvıl gıvıldı.*
gıyaben *be. Ar.* (. -' .) **1** kendi ortada olmaksızın, kendinin bulunmadığı bir durumda, kendi yok iken. *ör. Yargıç, onu gıyaben akladı.* **2** sözünü, adını, kimliğini başkalarından duyarak, kendisini görmeden. *ör. Onu gıyaben sevenler çoktur.*
gıyabi *s. Ar.* (. - -) **1** (bir kimse için) onun bulunmadığı sırada yapılan, verilen (karar, hüküm vb.). **2** başkalarından duyma yoluyla olan, uzaktan, görüşmeden, görüp tanımadan (olan). *ör. Onunla gıyabi tanışıklığımız vardır.* **gıyabi hüküm** *huk.* kişinin bulunmadığı duruşmada mahkemece verilen hüküm. **gıyabi tutuklama** *huk.* kişi hazırda yokken yargıçça tutuklanmasına karar verilmesi işi.
gıyap *a. Ar.* (. -) hazır bulunmama, yokluk, yitiklik. **gıyabında** kendi yokken, kendi bulunmadığı bir sırada, arkasından. *ör. Onu gıyabında övenleri vardır.* **gıyap kararı** *huk.* duruşmaya gelmeyen yanın yokluğunda verilen karar.
gıybet, -ti *a. Ar. esk.* kötülcme, yerme, çekiştirme. **gıybet etmek** *esk.* (bir kimseyi) kötülemek, çekiştirmek, yermek.
gıybetçi *a. Ar. T. esk.* gıybet eden kimse, dedikoducu, çekiştirici, kötüleyici.
gıybetçilik *a. Ar. T. esk.* gıybetçi olma özelliği.
gıy gıy *ik. be.* keman ve benzeri yaylı çalgıların çıkardığı sesi anlatır. *ör. Keman, onun elinde gıy gıy edip duruyordu.* **gıy gıy etmek** (keman vb.) gıy gıy biçiminde, akortsuz, hoşa gitmeyen sesler çıkarmak.
gızırganma *a. ha.* gızırganmak eylemi.
gızırganmak *(nsz) ha.* bir işi gönülsüz yapmak.
gibi *il.* **1** ...-e benzer. *ör. Bebek gibi bir kız.* **2** benzer biçimde, imişçesine. *ör. Bana bakınız ve benim gibi yapınız.* **3** tam o sırada, hemen ardından, tam o anda. *ör. Olayı duyduğu gibi sokağa fırladı.* **4** -e yakışır biçimde. *ör. Bu parayla bey gibi yaşanır.* **5** bir başkasının bir sözüne değinilirken kullanılır. *ör. Atatürk'ün dediği gibi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmalıyız.* **6** "ve benzerleri" anlamında kullanılır. *ör. Demir, bakır, kurşun gibi metaller kolay işlenir.* **7** tümcenin sonuna gelerek yükleme "denilebilir ki, öyle sanılır ki, sanki" anlamlı kuşku ya da olabilirlik ayırtısı katar. *ör. Yaz bitti gibi.* **8** *be.* (zaman için yanlış olarak) dolaylarında, sularında, yaklaşık. *ör. Akşam altı gibi İstanbul'a varmış oluruz.* **gibi gelmek** sanmak. *ör. Kalabalıkta onu gördüm gibi geldi ama aldanmışım.* **gibi olmak** bir duyguya, bir duruma yaklaşmak. *ör. Sözüme gelir gibi olmuştu.* **gibi yapmak** öyle olmadığı halde öyle imişçesine davranmak. *ör. Uyur gibi yapmak işime geldi.*
gibilerden *be.* ona benzer biçimde. *ör. Söyleyecekmiş gibilerden davranıp söylemedi.*
gibilerinden *a.* ve *be.* ➻ **gibisinden**.
gibisi *a.* benzer. *ör. Onun gibisi bulunmaz.* **(birinin) gibisine gelmek** *ha.* ... sanısı vermek, uyandırmak, ... gibi görünmek, ... imiş gibi gelmek. *ör. Yaparım gibime geldi ama yapamadım.* **gibisine getirmek** *ha.* ... sanısı vermek, uyandırmak, ... gibi davranmak. *ör. Öneriyi yerinde bulmamış gibisine getirerek, bizi yoklamak istedi.*
gibisinden *a.* **1** bir adın ya da adılın tamlananı durumunda olduğu zaman, "...-e benzer durumda olandan, benzeyenden" anlamında kullanılır. *ör. Onun gibisinden her şey bekle-*

nir. **2** *be.* bir eylemden sonra geldiğinde o eylemin benzeri bir durumu anlatır. *ör. Durumu biliyorum gibisinden gülümsedi.*

gicimik *a. ha.* uyuz hastalığı. **gicimik olmak** *ha.* uyuz olmak.

gicişme *a. ha.* gicişmek eylemi.

gicişmek *(nsz) ha* kaşıntı duyumsamak, kaşınmak. *eş.* **gidişmek**.

gidebilme *a.* gidebilmek eylemi.

gidebilmek *(nsz)* gitmek elinde olmak, gitme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gidedurma *a.* gidedurmak eylemi.

gidedurmak *(nsz)* gitmekte olmak, gider durumda bulunmak. *ör. Siz gidedurun, ben sonra gelirim.*

gide gele *be.* gidip gelerek. *ör. Çimen, gide gele yol olmuştu.*

gide gide *ik. be.* **1** gitmek eylemini yaparak, gezerek. *ör. Gide gide bir arpa boyu yol gitmişler.* **2** yavaş yavaş, derece derece, giderek, gittikçe. *ör. Bu konu gide gide can sıkıcı oluyor.*

gideğen *a. coğr.* ➻ **gölayağı**.

gidekoma *a.* gidekomak eylemi.

gidekomak ➻ **gidekoymak**.

gidekoyma *a.* gidekoymak eylemi.

gidekoymak *(nsz) ha.* ➻ **gidedurmak**. *ör. Atalar, "gümüş sağ olsun, altın gidekosun" demiş.*

giden *s. ha.* ➻ **geçen**[1]. *ör. Giden gün onu görmüştüm.*

gider *a.* **1** belli bir iş için harcanan paranın tümü. *eş. esk.* **masraf**. *ör. Evin aylık mutfak gideri birkaç milyondu.* **2** *eko.* gelecekte elde edilecek gelirler, değerler için yapılan harcamalar. *ör. Gelir ve giderini dengeleyemeyen kuruluş, batar.*

giderayak *be.* gitmek üzere iken, gitme anında. *ör. Bunu bana giderayak söyledin, elimden bir şey gelmez.*

giderebilme *a.* giderebilmek eylemi.

giderebilmek *(-i; -i, -den)* gidermeye gücü yetemek, gidermek elinde olmak ya da giderme olasılığı bulunmak.

giderek *be.* (. . ' .) **1** yavaş yavaş, gide gide, derece derece, aşama aşama, gittikçe. *ör. İnsanlar giderek mutsuzlaşıyormuş.* **2** *bağ.* ve *be.* ayrıca, üstelik, hem de, bile. *eş.* **hatta**. *ör. Olay önemsenmedi, giderek küçük de görüldü.*

gideren *s.* ortadan kaldıran, yok eden, giderici. **gideren alan** *fiz.* bir demiri mıknatısladıktan sonra bunun bir noktasından çıkan indükleme akısını sıfıra indirmek, ortadan kaldırmak için gereken yeğinlikteki manyetik alan.

giderici *s.* **1** yok eden, yok edici, ortadan kaldırıcı. *ör. Buna leke giderici bir madde gerekiyor.* **2** dindiren, yok edin, kesen, kesici. *ör. Ağrı giderici bir ilaç al.*

giderilebilme *a.* giderilebilmek eylemi.

giderilebilmek *(nsz)* giderilmesi olanak içinde olmak, giderilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

giderilme *a.* giderilmek eylemi.

giderilmek *(nsz)* ortadan kaldırılmak, yok edilmek, yok olması sağlanmak.

giderim *a.* yol açılan bir zarara karşılık olarak verilen para, mal vb., ödence. *eş. esk.* **tazminat**. *ör. Herkes, başkasına verdiği zarar için giderim ödemek zorundadır.*

gideriverme *a.* giderivermek eylemi.

giderivermek *(-i; -i, -den)* çabucak ya da kısa sürede gidermek. *ör. Deterjan lekeyi giderivermiş.*

giderme *a.* gidermek eylemi.

gidermek *(-i; -i, -den)* ortadan kaldırmak, yok etmek. *ör. Lekeyi gidermek için leke çıkarıcı kullan.*

gidertme *a.* gidertmek eylemi.

gidertmek *(-i)* ortadan kaldırılmasını, yok edilmesini sağlamak.

gidi *a.* **1** şaka yollu azarlama sözü olarak kullanılır. *ör. Seni gidi, bir daha yapma!* **2** bir şeye, genellikle eskiye, geçmişe özlem ve isteği dile getirmekte kullanılır. *ör. Hey gidi, ne günlerdi onlar!* **3** *ha.* ahlaksız, namussuz, pezevenk, aşağılık, köpek. *ör. Gidinin oğlu, başımıza iş açtı.*

gidici *s.* **1** kısa bir süre kalıp sonra gidecek olan, kalıcı olmayan, gitmek üzere olan, gitme durumunda bulunan. *ör. Bu bakanın gidici olduğu söyleniyor.* **2** *mec.* ölmek üzere bulunan. *ör. Gidici hastaları ayrı odaya alıyorlar.*

gidicilik *a.* gidici olma durumu.

gidilebilme *a.* gidilebilmek eylemi.

gidilebilmek *(ösz, -e)* gidilmesi olanak içinde olmak ya da gidilme olasılığı bulunmak. *ör. Bu durumda toplantıya gidilebilecektir.*

gidiliş *a.* gidilmek eylemi ya da biçimi.

gidilme *a.* gidilmek eylemi.

gidilmek *(ösz, -e)* gitmek eylemi yapılmak. *ör. Oraya bugün gidilecek.*

gidim *a. coğr.* gelgit olayında suların alçalarak kıyıdan çekilmesi durumu.

gidimli *s. mant.* ve *fels.* bir tasarımdan, önermeden ötekine geçerek, çıkarımlar yaparak, bir önermeden ötekine mantıksal yolla ilerleyerek, ilkeden sonuca ulaşan, parçadan bütünlüğü olan bir düşünce oluşturan (düşünme yolu).

gidiş *a.* **1** gitmek eylemi. *ör. Böyle yavaş gidişle oraya akşama ancak ulaşırız.* **2** gitme biçimi. *ör. Bu gidişle geç kalırız.* **3** *mec.* davranış, durum, tutum. *ör. Senin gidişini beğenmiyoruz.* **gidiş alayı** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahların saray dışı gezilere çıkışları dolayısıyla düzenlenen tören. **gidiş geliş** (ya da **dönüş**) gitme ve gelme (ya da dönme) olarak. *ör. Bileti gidiş geliş alırsan indirim var.* **gidiş o gidiş** söz konusu kimsenin gittikten sonra uzun bir süre geçtiği halde dönmediğini anlatır. *ör. Benden borç aldı gitti, gidiş o gidiş!*

gidişat, -tı *a. T. Ar.* (. . -) **1** işlerin, olayların gelişme biçimi, durumu, yönü. *ör. Ülkenin gidişatını iyi görmüyordu.* **2** *mec.* ➻ **gidiş**[3]. *ör. Onun gidişatını beğenmiyoruz.*

gidişgeliş *b. a.* ➻ **trafik.**
gidişme *a. ha.* ➻ **gicişme.**
gidişmek *(nsz) ha.* ➻ **gicişmek.**
gidiverme *a.* gidivermek eylemi.
gidivermek *(nsz)* **1** ansızın gitmek. *ör. Oturuyorken kalkıp gidiverdiler.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör.Şuradaki fırına gidiver de bir ekmek getir.*
gidon *a. Fr.* **1** bisiklet ve motosiklette, ön tekerleğe yön vermeye yarayan ve iki ucunda tutacak yeri bulunan enlemesine çubuk. *eş.* **yönelteç**[2]. **2** *den.* komodorlara özgü, boyunun yarısına değin üçgen biçiminde kesilmiş üç köşe sancak. *eş.* **fors**[1].
-gil *ha.* **1** bir adın sonuna eklenerek "soy", "aile" kavramı veren ve ünlü uyumuna girmeyen bir ek. *ör. Bu akşam Aligil bize gelecek.* **2** çoğul eki-***ler*** (***-lar***) ile birlikte hayvan ve bitki familyalarını bildiren adlar oluşturur; örneğin "gergedangiller", "çınargiller" gibi.
gilaburu *a. ha.* Kuzey ve Orta Anadolu'da orman kenarlarında yetişen, boyu dört metreye ulaşabilen bir ağaç.
gine *be. ha.* gene, yine.
ginseng *a.(Korece) bitb.*Uzakdoğu ülkelerinde yetişen, halk hekimliğinde yararlanılan, kazık köklü ve otsu bir bitki.
gipür *a. Fr.***1** iplikten ya da ipekten geniş ilmeklerle dokunmuş dantel. **2** bir tür kumaş.
giray *a. (Moğolcadan) tar.* Kırım hanlarına ve han ailesinden olan prenslere verilen san.
girdap *a. Far.* (. -) **1** *coğr.* ➻ **burgaç**[1]. **2** *mec.* tehlikeli yer ya da durum. *ör. İş karıştı, bu girdaptan kurtulmak güç.*
girdaplanma *a. Far. T.* girdaplanmak eylemi.
girdaplanmak *(nsz) Far. T.* ➻ **burgaçlanmak.**
girdaplı *s. Far. T.* ➻ **burgaçlı.**
girdi *a.* **1** *tic.* bir malı üretmek için harcanan para, yararlanılan, kullanılan hammadde, işçilik, durağan yıpranma payı, sigorta, vergiler, yakıt vb. gibi şeylerin tümü. *ör. İş büyüyünce girdiler de büyür ama maliyet düşebilir.* **2** bir bilgisayarın ana bellek birimine giren veri. **girdi çıktı 1)** yakın ilişki, yakın bağlantı, senli benli ilişki. **2)** bilinmeyen karışık yönler, ayrıntılar. **girdisi çıktısı** (bir şeyin) **1)** her yönü, karışık ayrıntıları. *ör. Bu işin girdisini çıktısını ancak o bilir.* **2)** harcananı ve elde edileni, gider ve geliri. *ör. Dükkânın girdisi çıktısıyla yürütülmesi ona düştü.*
girebilme *a.* girebilmek eylemi.
girebilmek *(-e)* girmek elinde olmak, girme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Denize buradan girebiliriz.*
girgin *s.* herkesle kısa zamanda yakınlık kurarak işlerini yürütebilen (kimse).
girginleşme *a.* girginleşmek eylemi.
girginleşmek *(nsz)* girgin bir kişilik edinmek, girgin biri olmak.
girginlik *a.* girgin olma durumu.
girift, -ti *s. Far.* **1** birbirinin içine girerek çözülemeyecek biçimde karışmış olan, iç içe geçmiş, çapraşık. *eş.* **girişik. 2** (eski hat[1] sanatında) boş yer bırakmayacak biçimde iç içe istif edilmiş (yazı). **3** *a. esk. müz.* alaturka müzikte kullanılmış, neye benzeyen bir çalgı.
giriftlik *a. Far. T.* girift olma durumu.
giriftar *s. Far.* (. . -) *esk.* (aşk, hastalık vb.ye) tutulmuş, yakalanmış. **giriftar olmak** (aşk, dert vb.ye) tutulmak, yakalanmak.
giriftzen *a. Far. müz.* girift[3] çalan sanatçı.
girilebilme *a.* girilebilmek eylemi.
girilebilmek *(ösz, -e)* girilmeye uygun olmak, girilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Denize buradan girilebilirmiş.*
giriliş *a.* girilmek eylemi ya da biçimi.
girilme *a.* girilmek eylemi.
girilmek *(ösz, -e)* girmek eylemi yapılmak.
girim *a.* girmek eylemi, girme.
girimlik *a.* bir yere girmek hakkını gösteren giriş kartı.
girinti *a.* düz bir yerde, yüzeyde bulunan içerlek bölüm. **girinti çıkıntı** düz bir yerde, düz bir yüzeyde düzlüğü bozan içerlek ve dışarlak bölümler.
girintili *s.* girintisi olan, üzerinde girinti bulunan. **girintili çıkıntılı** girintisi ve çıkıntısı bulunan, düz ya da düzgün olmayan, girintileri ve çıkıntıları olan.
girintisiz *s.* girintisi bulunmayan, olmayan. **girintisiz çıkıntısız** hiçbir girintisi çıkıntısı bulunmayan, çok düz, dümdüz.
giriş *a.* **1** girmek eylemi ya da biçimi. *ör. Öğretmenin sınıfa girişi gecikince gürültü arttı.* **2** bir yapıda girip geçilen yer. *eş.* **antre, methal**[1]. *ör. Otelin girişi genişti.* **3** bir yere girmeye açık olan yer. *ör. Hastanenin girişi öte yanda.* **4** bir yere girebilmek için ödenen para. *ör. Sahaya giriş elli bindi.* **5** bir anlatımda gelişme bölümüne hazırlık olan bölüm. *ör. Babam, uzunca bir girişten sonra konuya geldi.* **6** bir bilime hazırlık ereğiyle ortaya konulan yapıt, bir tür ön yapıt. *ör. Yazarın "Toplumbilime Giriş" kitabı hemen tükenmişti.* **7** bir kitabın başlangıç bölümü. *eş.* **methal**[2]. **8** *müz.* bir müzik parçasında baştaki bölüm. *eş.* **methal**[3]. **9** *yaz.* her türlü yazıda ya da konuşmada, konuya hazırlık olarak anlatılan ve okurun ya da dinleyicinin ilgisini çekme ereğine yönelen başlangıç. **giriş kapısı** yapılarda içeri girmekte kullanılan ana kapı. **giriş katı** bir yapının yer düzeyinde bulunan katı, yerkatı. **giriş ücreti** para verilerek girilebilen bir yere girmek isteyenlerden alınan para, girmelik, giriş[4].
girişebilme *a.* girişebilmek eylemi.
girişebilmek *(-e)* girişmek elinde olmak, girişme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
girişik *s.* iç içe girmiş, karışmış olan, çapraşık. *eş.* **girift**[1]. **girişik bezeme** *mim.* kıvrıla kıvrıla birbirinin içinden geçerek uzayıp giden yapraklı dalları andıran bezeklerden ya da birtakım geometrik biçimlerden oluşan yüzey bezeme türü. *eş.* **arabesk**[2]. **girişik tamlama**

dilb. içinde tümleç, sıfat tamlaması ya da belirteç bulunan tamlama; "Ali'nin işe girmesi" gibi. **girişik tümce** *dilb.* bir temel tümceyle bir ya da birkaç eylemsiden kurulmuş olan tümce; "Ali otobüse yetişemedi, işine koşa koşa gitmek zorunda kaldı" gibi.

girişilebilme *a.* girişilebilmek eylemi.

girişilebilmek *(ösz, -e)* girişilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle bir işe girişilebileceğini sabmıyorum.*

girişiliş *a.* girişilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bu işe girişiliş gecikti.*

girişilme *a.* girişilmek eylemi.

girişilmek *(ösz, -e)* girişmek eylemi yapılmak.

girişim *a.* **1** bir işi yapmak üzere eyleme geçme, bir işe girişme, başlama. *eş. esk.* **teşebbüs** . *ör. İş, onun girişimiyle başlayabildi.* **2** (sanayi ve ticarette) bir iş alanı, iş. *ör. Adamın her iki girişimi de destek bekliyor.* **3** *fiz.* iki ya da daha çok dalga deviniminin aynı noktaya aynı anda gelmesiyle oluşan, birbirini yok etme ya da güçlendirme olayı. **girişimde bulunmak** ➻ **girişmek**[1].

girişimci *a.* **1** bir işi yapmak üzere ele alan, bir işe girişen kimse. *ör. Girişimci öğrenciler, para toplayıp takım kurdu.* **2** (sanayi ve ticarette) herhangi bir alanda anamal koyarak iş kuran kimse, girişimi[2] olan kimse. *ör. Genç girişimciler, para yatıracak iş alanı arıyor.*

girişimcilik *a.* girişimci olma durumu.

girişimölçer *b. a.* ışık girişim saçaklarını uzaktan ölçmeye yarayan aygıt. *beş.* **interferometre**.

girişimölçme *b. a.* girişim saçaklarını ölçme yöntemi. *eş.* **interfometri**.

girişiverme *a.* girişivermek eylemi.

girişivermek *(ösz, -e)* çabucak girişmek. *ör. Biz daha karar vermeden o işe girişivermişti.*

girişken *s.* **1** başkalarıyla kolaylıkla ilişki, yakınlık kurabilen. *ör. Ali girişkendir, sınıfına hemen alıştı.* **2** bir işe çekinmeden girişebilen, kendi kendine uğraş, iş yaratabilen. *ör. Girişken insan işsiz kalmaz.*

girişkenleşme *a.* girişkenleşmek eylemi.

girişkenleşmek *(nsz)* önceleri çekingenken sonraları girişkenler gibi davranmaya başlamak.

girişkenlik *a.* girişken olma durumu, girişken olanın niteliği.

girişlik *a.* bir başka söze girebilmek için söylenen, hazırlayıcı söz. *eş. esk.* **girizgâh**.

girişme *a.* girişmek eylemi.

girişmek *(-e)* **1** bir işi yapmak üzere eyleme geçmeye hazırlanmak ya da geçmek. *ör. İşe girişmek için fırsat arıyordu.* **2** *mec.* dövmeye başlamak. *ör. Babası tekme tokat girişmişti.* **3** *mec.* kavgaya tutuşmak. *ör. Çocuklar girişmek üzereyken öğretmen geldi.*

Giritli *ö. a.* ve *s.* Girit Adası'nda yaşayan halk ve bu halktan olan (kimse).

girizgâh *a. Far.* (. - -) *esk.* ➻ **giriş**[5], **girişlik**.

giriverme *a.* girivermek eylemi.

girivermek *(-e)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede girmek. *ör. Biz dedikodusunu ederken o içeri giriverdi.*

girme *a.* girmek eylemi. **girmesiyle çıkması bir olmak** (bir yere) çabucak girip çıkmak.

girmek *(-e)* **1** dışarıdan içeriye geçmek. *ör. Çivi tahtaya girmişti.* **2** sığmak. *ör. Ayağım bu ayakkabıya girer mi?* **3** başlamak, girişmek. *ör. Hemen konuya girmek için fırsat kolluyordum.* **4** katılmak, karışmak, yer almak. *ör. O da hemen aralarına girmişti.* **5** (hastalık) bulaşmak. *ör. Hayvanlara bir dert girdi, kırıldılar.* **6** (ordu) bir kenti almak. *ör. Ordumuz 9 Eylülde İzmir'e girdi.* **7** ayrıntılara inmek, derinleşmek, incelemek. *ör. Konuya girince, durumu daha iyi gördük.* **8** yeni bir duruma geçmek, dönüşmek. *ör. Gökyüzü renkten renge girmekteydi.* **9** başlamak. *ör. Şarkıcı, şarkıya girince, koro boşta kaldı.* **10** erişmek, ulaşmak. *ör. Oğlum dün iki yaşına girdi.* **11** (bir işe, kuruluşa, şeye vb.) alınmak, yazılmak, başlamak. *ör. İngilizce kursuna girmek istemedim.* **12** bir şeyin bileşiminde yer almak. *ör. Köfteye türlü bahar girer.* **13** yemek yemek. *ör. Midesine birkaç lokma girince canlanıverdi.* **14** *(nsz)* (zaman anlamlı kavramlar için) gelmek, başlamak. *ör. Yaz birdenbire girmişti.* **15** (ağrı, sancı) oluşmak, başlamak. *ör. Mideme kramp girdi.* **16** (soyut şeyler için) iyice anlamak, derinliğine inmek. *ör. Onun gizine girmek istemedim.* **17** kavgaya tutuşmak ya da çarpışmak. *ör. İki ordu birbirine girmişti.* **girecek delik aramak** korkup, saklanacak yer bulmaya çalışmak. *eş.* **kaçacak delik aramak**. **girip çıkmak 1)** bir yere sık sık gelmek. *ör. Oraya girip çıkmakta olanları tanırdı.* **2)** çok az kalmak üzere uğramak. *ör. Kahveye girip çıkmıştı.* **girmediği bir Gerede zindanı kalmış (onda da altı ay eğlenmiş)** sürekli olarak ve her gittiği yerde suç işlemiş, yaşamı hapishanelerde geçmiş kimse için söylenir.

girmelik *a. ha.* giriş ücreti.

gişe *a. Fr.* sinema, tiyatro, istasyon gibi yerlerde, o yerlere girebilmek ya da trene binebilmek için bilet satan, posta, banka gibi yerlerde para alıp veren, genellikle küçük pencere biçiminde olan yer.

gitar *a. Fr.* genellikle altı telli, telleri iki parmak arasında çekilerek çalınan, biçim olarak uda benzer çalgı.

gitarcı *a. Fr. T.* gitar çalan kimse.

gitarcılık *a. Fr. T.* gitarcı olma durumu.

gitarist, -ti *a. Fr.* gitar çalan kimse, gitarcı.

gitgide *be.* (.' . .) zaman geçtikçe, gittikçe, giderek, ilerideki. *ör. Böyle gitgide işler karışacak.*

gitme *a.* gitmek eylemi.

gitmek, -er *(-den, -e)* **1** bir yöne doğru yönelip devinmek, yola çıkmak. *ör. Evden işine gitmek üzere çıkmıştı.* **2** *(-den)* bir yerden ya da bir işten ayrılmak. *ör. O buradan gitti.* **3** *(-e)* çıkmak, ulaşmak. *ör. Bu cadde alana gider.* **4**

bir amaçla bir yere başlamak ya da bir işle uğraşmak. *ör. Her gün kahve ye gitmek, iş mi yani?* **5** harcanmak, tüketilmek, yok edilmek. *ör. Bunca emek nereye gitti?* **6** *mec.* bir duruma, bir sona ulaşmak, erişmek, varmak. *ör. Bu iş kötüye gitmekte, biraz çalışalım.* **7** uymak, yakışmak, yaraşmak. *ör. Bu giysi sana gitmiş doğrusu.* **8** *(-e; nsz)* gönderilmek, götürülmek, ulaştırılmak, ulaşmak. *ör. Mektup ona gidince durumu öğrenir.* **9** *(-e; nsz)* belli bir süre için yetmek, yeter, yetişir olmak. *ör. Bu kömür ancak bir ay gider.* **10** *(nsz)* yolda hızlı yürümek, yol almak. *ör. Bu araba iyi gider.* **11** *(nsz)* herhangi bir durumda olmak. *ör. İşler kötü gitmekteydi.* **12** *(nsz)* ölmek. *ör. Kurşunu yiyince adam oracıkta gitmiş.* **13** *(nsz)* elden çıkmak, yok olmak. *ör. Koskoca mağaza gitti, şimdi büfeye kaldılar.* **14** *(nsz)* belli bir süre dayanmak, eskimemek. *ör. Ayakkabı iki yıl gitti.* **15** *(nsz)* alıcısı bulunmak, satılmak. *ör. Pamuk bugünlerde kaçtan gitmekte, bilen var mı?* **16** *(nsz)* geride kalmak, sona ermek, geçmek. *ör. Kış gitmek bilmiyor.* **17** *(nsz)* (makine vb. için) işlemek, çalışmak. *ör. Saatim doğru gidiyor.* **18** *(nsz)* (bir durum) yolunda olmak, sürmek. *ör. İşi iyi gitmekteydi.* **19** *(-e)* el atmak, başvurmak, yapmak durumunda kalmak. *ör. İşçiler greve gitmek istiyor.* **20** *(nsz)* bir şey zarar görmüş olmak. *ör. Masanın cilası gitmiş.* **21** *(yar)* kimi kiplerin sonuna gelerek sürerlik eylemi oluşturmaya yarar. *ör. Böyle yapılageldi, böyle yapılagidecektir. Yaşam boyu hep bunu yaptı gitti.* **22** *(yar)* bir ad takımının yönelme durumundaki belirteni olan kimi sıfatlardan sonra kullanılarak, tümcedeki öznenin o sıfatta göründüğünü anlatan bileşik eylemler oluşturur. *ör. İşleri her zaman iyiye gitti, kimi kez kötüye de gitmiştir elbette.* **23** *(yar)* eylemin ***gitsin*** biçimi emir kiplerinden sonra geldiğinde, buyurulan işin yapılarak sorunun kapanması isteğini anlatır. *ör. Madem öyle, gönderin gitsin!* **24** *(yar)* eylemin ***gitti*** biçimi yakın geçmiş zaman kiplerinden sonra gelerek, istenmeyen bir şeyin gerçekleştiğini, gerçekleşeceğini, istenen bir şeyin gerçekleşmediğini ya da gerçekleşmeyeceğini anlatır. *ör. Adam öldü gitti. Şu iş yürümedi gitti.* **25** *(yar)* eylemin ***gitti*** biçimi eylemlerin sonuna gelerek yapılması ilkin pek istenmeyen bir şeyin kabul edildiğini anlatır. *ör. Öyleyse söyledim gitti, sen delisin!* **gide gele** *ik. be.* gidip gelerek. **giden gelse dedem gelirdi** ölen nasıl dirilmezse, elden çıkan değerli şey de bir daha ele geçmez. **gidip gelme** gidip gelmek eylemi. **gidip gelmek 1)** gitmek ve geri gelmek. **2)** *mec.* ölecek gibiyken kurtulmak, iyileşmek. **gidip gidip gelmek 1)** çok gidip gelmek. **2)** *mec.* ölüp ölüp dirilecek denli korkmak. *ör. Karşısında eli bıçaklı sarhoşu görünce, polis yetişinceye değin gidip gidip geldi.* **gitmekte olmak** *ha.* gidedurmak. *ör. Onlar gitmekte olsunlar, biz haberi Kerem'den verelim.* **gitti de geldi** umut kesilecek denli ağır bir hastalık geçirip de ölmeyenler, iyileşenler için söylenir. **gitti gider (dahi gider)** söz konusu olan şeyin bir daha gelmemek, ele geçmemek üzere gittiğini, yitirildiğini anlatmak için kullanılır.

gittikçe *be.* (. .' .) zaman geçtikçe, zaman ilerledikçe, gitgide, giderek. *ör. İş gittikçe çığırından çıktı.*

giydirebilme *a.* giydirebilmek eylemi.

giydirebilmek *(-i, -e)* giydirmek elinde olmak, giydirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

giydirici *a. tiy.* ve *sin.* oyuncuların giyinmesine yardım eden kimse.

giydiricilik *a.* giydiricinin işi, görevi.

giydirilebilme *a.* giydirilebilmek eylemi.

giydirilebilmek *(nsz)* giydirilmesi olanak içinde olmak, giydirilme olasılığı bulunmak. *ör. Bu parayla yoksul öğrenciler giydirilebilir.*

giydiriliş *a.* giydirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Oyuncuların giydirilişi çağa uymuyordu.*

giydirilme *a.* giydirilmek eylemi.

giydirilmek *(nsz)* giyinmesi sağlanmak, giymek eylemi yaptırılmak. *ör. Yoksullar giydirildi.*

giydiriş *a.* giydirmek eylemi ya da biçimi.

giydriverme *a.* giydirivermek eylemi.

giydirivermek *(-i, -e)* **1** çabucak giydirmek. *ör. Çocukları giydiriverip sokağa çıktılar.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğun ayakkabılarını giydiriver.*

giydirme *a.* giydirmek eylemi.

giydirmek *(-i, -e)* **1** giymek eylemini yaptırmak, giymesini sağlamak. **2** *mec. arg.* çok ağır sözler söylemek, sövmek, yermek vb. **3** *arg.* (yargıç) hapis cezası vermek, mahkûm etmek. *ör. Yargıç on yılı giydirince feleğim şaştı.* **4** *arg.* vurmak. *ör. Kafasına sandalyeyi giydirmek için can atıyordum.* **(birini) giydirip kuşatmak** yeni giysiler alıp vererek temiz giyinmesini sağlamak. *ör. O da, oğlunu giydirip kuşatmak isterdi.*

giyebilme *a.* giyebilmek eylemi.

giyebilmek *(-i)* giymeyi becermek, giymek elinde olmak, giyme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

giyecek *a.* giymeye yarayan, giymekte kullanılan her şey, giyim, giysi.

giyilebilme *a.* giyilebilmek eylemi.

giyilebilmek *(nsz)* giyilmeye uygun olmak, giyilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Artık yazlıklar giyilebilir.*

giyiliş *a.* giyilmek eylemi ya da biçimi.

giyilme *a.* giyilmek eylemi.

giyilmek *(nsz)* giymek eylemine konu olmak. *ör. Giysi giyilmekle eskir.*

giyim *a.* **1** giymek eylemi. **2** giyiniş, giyinme biçimi. *ör. Giyiminden buralı olmadığı belliydi.* **3** giymek için kullanılan şeylerin tümü, giyecek, giysi. *ör. Giyimlerini eski, yeni diye ayırdı.* **giyim kuşam** giyilecek her şey, üst

baş. *ör. Kış geldi mi giyim kuşam derdi artar.* **giyimi kuşamı yerinde** özenli bir biçimde giyinmiş.

giyimevi, -ni *b. a.* her türlü hazır giyecek satan yer. *eş.* **konfeksiyon mağazası**.

giyimli *s.* üzerinde giysi bulunan, giyinmiş, giyinik. **giyimli kuşamlı** özenli, temiz ve güzel bir biçimde giyinmiş olan (kimse).

giyinebilme *a.* giyinebilmek eylemi.

giyinebilmek *(nsz; -i)* giyinmek elinde olmak, giyinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

giyinik *s.* giyinmiş durumda olan, üzerinde giysi bulunan.

giyinim *a.* bir kimsenin giyinişi ya da giysi yönünden dış görünüşü. *eş.* **kılık**.*ör. Latin alfabesinin kabulü, giyinim değişikliği vb. cumhuriyetin getirdiği çağdaş yeniliklerdir.*

giyiniş *a.* giyinmek eylemi ya da biçimi.

giyiniverme *a.* giyinivermek eylemi.

giyinivermek *(nsz; -i)* çabucak ya da kısa sürede giyinmek.

giyinme *a.* giyinmek eylemi.

giyinmek *(nsz; -i)* **1** giymek eylemini yapmak, kendi üzerine giymek. *ör. Kalkıp giyinmek zaman almıştı.* **2** *(-den, -de)* (giysiyi) belli bir yerden satın almak ya da belli bir terziye diktirmek. *ör. Her zaman lüks mağazalardan giyinmek isterdi.* **giyinip kuşanmak** çok güzel bir biçimde, özenle giyinmek. *ör. Herkes giyinip kuşanmak ister.*

giyiş *a.* giymek eylemi ya da biçimi.

giyit *a. ha.* giyilecek şeyler, giysi.

giyiverme *a.* giyivermek eylemi.

giyivermek *(-i; -i, -e)* çabucak giymek.

giyme *a.* giymek eylemi.

giymek *(-i; -i, -e)* dış etkilerden korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek ya da örtünmek. *ör. Ceket giymek, ayakkabı giymek, şapka giymek vb.* **giydiği yakışırken, eller bakışırken** genç ve güzel iken. *ör. İnsan, giydiği yakışırken, eller bakışırken ne oldum der de ne olacağım demez.*

giyotin *a. Fr. (bulucusu olan Doktor Louis Guillotin'in adından)* ilkin 1792 yılında Fransa'da kullanılmış olan, ölüm cezasına çarptırılanların başını kesmekte kullanılan aygıt.

giysi *a.* giyilmek için yapılmış her türlü giyim eşyasının ortak adı, giyim, giyecek. *eş.* **elbise**. **giysi dolabı** ➻ **gardırop**.

giysili *s.* üzerinde giysi bulunan, giyinik olan.

giysilik *s.* **1** belli sayıda giysi yapılacak ölçüde, nicelikte olan (kumaş). *ör. Bir giysilik kumaş aldım.* **2** giysi yapılmaya uygun olan (kumaş). *ör. Karısına giysilik basma almıştı.* **3** *a.* ➻ **gardırop**[1,3].

giysisiz *s.* üzerinde giysi bulunmayan, giyinik olmayan, çıplak.

giz (I) *a.* **1** varlığı ya da olduğu açığa vurulmak istenmeyen, gizli tutulan şey.*eş.* **sır**. **2** aklın erişemediği ve dolayısıyla açıklanamayan, çözülemeyen şey. *eş.* **gizem, sır**.

giz (II) *a. den.* yelkenli gemilerde, mizana direği denilen kıç direğinde eğik duran bayrak sereni.

gizbilim *b. a. yeni* simya, astroloji, manyetizma gibi uğraş alanlarının genel adı. *ör. Dünyayı aşırı yorumlama çılgınlığına ilişkin bu romanda gizbilimler bir araç olarak kullanılıyor.*

gizbilimci *b. a. yeni* gizbilimle uğraşan kimse. *ör. Oyunda ak saçlı oyuncu gizbilimciyi canlandırıyor.*

gizbilimcilik *b.a.yeni* gizbilimcinin yaptığı iş.

gizdaş *a.* birbirine gizlerini açabilen, birbirinin gizini saklayan, ortak gizleri olan kimselerden birine göre öteki. *eş.* **sırdaş**.

gizdaşlık *a.* gizdaş olma durumu.

gizdüzen *b. a. yeni* ➻ **komplo**.

gizdüzenci *b. a.* ve *s. yeni* ➻ **komplocu**.

gizdüzencilik *b. a.* ➻ *yeni* **komploculuk**.

gizem *a. fels.* aklın erişemediği ve dolayısıyla mantığa, akla uygun bir açıklaması yapılamayan, ne olduğu çözülemeyen, insana kapalı, saklı kalan şey, doğaüstü inanç doğruları. *eş.* **sır**.

gizemci *a.* ve *s. fels.* gizemcilik öğretisini benimseyen, gizemcilik düşünceleri taşıyan (kimse ya da görüş). *eş.* **mistik**[1].

gizemcilik *a. fels.* aklın erişemediği, yeterli olmadığı, kavrayamadığı alanlarda ve özellikle de Tanrı kavramında, gerçeğe gönül yoluyla ya da istenç zorlayışıyla erişilebileceğini öne süren felsefe ve din öğretisi. *eş.* **mistisizm**.

gizemli *s.* içinde gizler bulunan ya da giz niteliğinde olan, gizlerle örtülü, giz dolu (olan). *eş.* **esrarengiz**.

gizemlileşme *a.* gizemlileşmek eylemi.

gizemlileşmek *(nsz)* gizlerle örtülü bir durum edinmek. *ör. Yaşamı bana göre gittikçe gizemlileşen bir alan oluyor.*

gizemlileştirilme *a.* gizemlileştirilmek eylemi.

gizemlileştirilmek *(nsz)* gezimli bir duruma getirilmek. *ör. Oysa bugün birtakım ilişkiler, sistemin kendisince gizemlileştirilmekte, çeşitli düzenlemelerle süreğenleştirilmektedir.*

gizemlileştirme *a.* gizemlileştirmek eylemi.

gizemlileştirmek *(-i)* gizemli bir duruma sokmak. *ör. Dinler insan yaşamını gizemlileştirmek için elinden geleni yapıyor.*

gizemlilik *a.* gizemli olma durumu.

gizemsel *s.* gizeme değgin, gizemle ilgili. *eş.* **mistik**[2].

gizemsellik *a.* gizemsel olma durumu.

gizil *s.* **1** *fels.* ve *fiz.* içinde bulunduğu nesnenin durumu değişince ortaya çıkan, böyle bir durumda kendini gösteren, iş halinde olmayıp varlığı gizli kalmış olan. *eş.* **potansiyel**[1]. **2** *ruhb.* kişide gelişip ortaya çıkmamış olan (özellik). **gizil dönem** *ruhb.* uyarının başlamasıyla onun varlığının bilincine varma arasında geçen süre. **gizil içerik** *ruhb.* düş simgelerinin arkasında yatan gizil anlam. **gizil öğrenme** *ruhb.* deneğin, öğrenme güdüsü söz konusu olmaksızın içine girdiği bir durumda, amaçsız olarak sakladığı yaşantıları, öğren-

mek ereğiyle girdiği zamankinden daha hızla kavraması.
giziletim *b. a. yeni* ➻ **ihbar**.
giziletimci *b. a. yeni* ➻ **ihbarcı**.
giziletimcilik *b. a. yeni* ➻ **ihbarcılık**.
giziletimleme *b. a. yeni* ➻ **ihbarlama**.
giziletimlemek *(nsz) yeni* ➻ **ihbarlamak**.
gizilgüç *b. a.* **1** *fiz.* bir nesnede var olup herhangi bir engel nedeniyle gizli kalmış bulunan ama engelin kalkışıyla birlikte iş haline geçebilen güç; örneğin kömürde ısı bir gizilgüç olarak vardır, kömür yanınca ısı açığa çıkar. *eş.* **potansiyel**[2]. **2** *fiz.* bir iletkenin herhangi iki noktası arasında bir elektrik akımının oluşmasına, ortaya çıkmasına yol açan güç. *eş.* **potansiyel**[2]. **3** *fels.* edim olarak değil de güç olarak var olan, henüz gerçekleşmeyen ama gerçekleşebilecek olan, bir olanak durumunda bulunan güç. **4** *ruhb.* herhangi bir nesnenin ya da canlının, gözlenen anda görülmemekle birlikte ilerde geliştirmesi olanağı varsayılan yetenek, özellik ve güçlerinin tümü.
gizillik *a* **1** gizil olma durumu, özelliği, niteliği. **2** *ruhb.* gelişip ortaya çıkma olanağını bulamadıkları için saklı kalmış olan kişilik özelliklerinin durumu.
gizleme *a.* gizlemek eylemi.
gizlemek *(-i, -den)* **1** görünmeyecek, belli olmayacak bir yere ya da duruma koymak, görünmesini önlemek, saklamak. *ör. Çölde tankları gizlemek güçtü.* **2** bir olayı, olguyu, gerçeği vb. bilerek ve isteyerek açığa çıkarmamak, haber vermemek, bildirmemek. *ör. Suçluyu gizlemek de suçtur.*
gizlence *a.yeni* ➻ **sır**.
gizlenebilme *a.* gizlenebilmek eylemi.
gizlenebilmek *(-e)* gizlenmek elinde olmak, gizlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gizlenilebilme *a.* gizlenilebilmek eylemi.
gizlenilebilmek *(ösz)* gizlenilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gizleniliş *a.* gizlenilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Durumun gizlenilişiyle iş unutturuldu.*
gizlenilme *a.* gizlenilmek eylemi.
gizlenilmek *(ösz)* **1** gizlenmek eylemi yapılmak, kendi kendini gizlemek. *ör. Çölde kolayca gizlenilir mi?* **2** *(nsz, -den)* açığa çıkması engellenmek, önlenmek, gizli tutulmak. *ör. Haber uzun süre basından gizlenildi.*
gizleniş *a.* gizlenmek eylemi ya da biçimi.
gizleniverme *a.* gizlenivermek eylemi.
gizlenivermek *(-e)* çabucak ya da kısa sürede gizlenmek. *ör. Beni görünce gizleniverdi.*
gizlenme *a.* gizlenmek eylemi.
gizlenmek *(-e)* **1** kendi kendini görülmeyecek bir duruma sokmak ya da görülmeyecek bir yere saklamak, saklanmak. *ör. Ormanda gizlenmek çok kolaydır.* **2** *(-den)* (olgu, olay vb.) haber verilmemek, gizli tutulmak, duyurulmamak. *ör. Durum ondan gizlenmişti.*
gizleyebilme *a.* gizleyebilmek eylemi.
gizleyebilmek *(-i, -den)* gizlemek elinde olmak, gizleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gizleyiş *a.* gizlemek eylemi ya da biçimi.
gizleyiverme *a.* gizleyivermek eylemi.
gizleyivermek *(-i, -den)* çabucak gizlemek.
gizli *s.* **1** görülmeyecek biçimde yerleştirilmiş bulunan, belli olmaz, görünmez durumda olan. *ör. Kalede gizli bir kapı varmış.* **2** başkalarına duyurulmak istenmeyen, saklanan, saklı, gizlenen. *ör. Onun gizli derdini sezmiştim.* **3** ne olduğu anlaşılmayan, niteliği bilinmeyen. *ör. Dinler gizliden sık söz eder.* **4** *be.* saklı bir biçimde, saklı olarak, belli etmeksizin, gizlice. *ör. Bunu sana gizli söylemek isterdim.* **gizli celse** (ya da **duruşma**) *huk.* ilgililerden başkasının bulunmasına ve dinlemesine mahkemece izin, olanak verilmeyen, açık olmayan duruşma. **gizli dernek** (ya da *esk.* **cemiyet**) *huk.* yasalara göre kurulmuş olmayan, çalışmaları yasalar karşısında suç sayılan, çalışmalarını gizlice yürüten örgüt. **gizli din taşımak** göründüğünden ayrı bir din ya da inanç, kanı sahibi olmak. **gizli gizli** *ik. be.* belli etmeyerek, açıkça olmayarak, saklı bir biçimde. *ör. Çocuk, gizli gizli bakıyor, gülümsüyordu.* **gizli hesabı olmak** *mec.* sakladığı bir amacı bulunmak. **gizli hesap** *mec.* açıkça belli olmayan, gizli amaç. **gizli kapaklı** doğru ve yerinde olmadığı için başkalarından saklanan, başkalarına duyurulmaksızın, kimseye haber verilmeksizin yapılan (eylem, iş). *ör. Gizli kapaklı işlerden hoşlanmam.* **gizli oturum** bir kurulun, meclisin yaptığı ve üyeleri ve ilgililer dışındakilere açık olmayan, dışardan kimselerin katılmasına ve görüşmeleri izlemesine, konuşulanları dinlemesine izin verilmeyen, saklı kalması gereken bir konunun görüşüldüğü toplantı. **gizli oy** bir oylamada kapalı olarak kullanılan oy. **gizli polis** ulusal haber alma örgütü ya da bu örgüt görevlisi. **gizli saklı** *ha.* gizli. *ör. Gizli saklı işleri sevmem.* **gizli sıtma 1)** *hek.* kendini belli etmeyen, açık belirtisi olmayan sıtma. **2)** *mec.* gizlice kötülük eden kimse. **gizli şeker** *hek.* tanısı konulmamakla birlikte kişide var olan şeker hastalığı. **gizli tutmak** (olayı, bilgiyi, haberi, gerçeği) kimseye duyurmamak, başkalarından saklamak. **gizli tutulmak** (olay, bilgi, gerçek, haber) duyulması, öğrenilmesi önlenmek, duyurulmamak, saklanmak, gizlenmek. **gizli yama** belli olmayacak biçimde yapılan yama. **gizliden gizliye** *be.* gizli bir biçimde, kimsenin haberi olmadan, el altından, kimseye belli etmeden, gizlice.
gizlice *be.* (. .' .), (.' . .) kimseye belli etmeksizin, gizli bir biçimde, kimsenin haberi, bilgisi olmaksızın, gizli olarak, el altından.
gizlici *a.* ve *s. fels.* gizlicilik öğretisi yandaşı (kimse, görüş).
gizlicilik *a. fels.* insanın, gerekli yeteneği elde ederek, bilinmeyen gizli güçlerle bağlantı kurabileceğini öne süren bilimdışı öğretilerin ortak adı.

gizlidere *b. a. mim.* çatıya düşen yağmur ve kar sularını oluklara aktaran, yapının herhangi bir cephesinden görülmeyen, gözden saklanmış su yolu.
gizlilik *a.* gizli olma durumu.
gizmen *a.* bir devletin, bir kuruluşun gizli amaçları için çalışan kimse. *eş.* **casus, çaşıt**.
gizmenlik *a.* gizmenin yaptığı iş. *eş.* **casusluk, çaşıtlık**.
gizyazı *b. a. yeni* ➻ **şifre**.
gizyazılama *b. a. yeni* ➻ **şifreleme**.
gizyazılamak *(-i) yeni* ➻ **şifrelemek**.
gizyazılı *b. s. yeni* ➻ **şifreli**.
gladyatör *a. Fr.* Eski Roma'da MÖ 264'te başlayıp MÖ 105 yılında resmi şenlikler arasına alınan ve ancak MS 404 yılında yasaklanması sağlanan, kanlı bir oyun, gösteri olan ve arenalarda yer alan ölümle sonuçlanan dövüşte, genellikle tutsaklar arasından seçilip eğitilen v e türlü silahlarla birbirleriyle ya da çoğunlukla silahsız olarak, yırtıcı hayvanlarla dövüşen kimse.
glase *a. Fr.* **1** yumuşak deri. **2** *s.* üzerine saydam bir cila tabakası çekilmiş olan (eşya).
glasyoloji *a. Fr.* ➻ **buzulbilim**.
glasyolojist, -ti *a. Fr.* ➻ **buzulbilimci**.
glayöl *a. Fr. bith.* ➻ **kuzgunkılıcı**.
glikojen *a. Fr. kim.* karaciğerde ve kaslarda bulunan, hidrolizle şeker veren karbonhidrat.
glikol *a. Fr. kim.* çok dayanıklı filmlerin ve kimi sentetik kumaşların yapımında kullanılan, bileşiminde iki alkol grubu bulunan bir madde. *eş.* **dialkol**.
glikoz *a. Fr. kim.* özellikle üzüm suyunda bulunan ve karbon, hidrojen ve oksijenden oluşan şeker, üzüm şekeri.
glikozit, -ti *a. Fr. kim.* birçok bitkide bulunan glikoz bileşiklerinin ortak adı.
glikozüri *a. Fr. hek.* sidikte şekerli bir maddenin, özellikle de glikozun bulunması durumu.
gliserin *a. Fr.* yağlı maddelerden sabunlaştırma yoluyla elde edilen, renksiz ve şurup kıvamında bir sıvı.
global *s. Fr.* toplam, toptan, topluca, bütünsel.
globalizm *a. Fr.* ,**küreselleşmecilik**.
globalleşme *a. Fr. T.* ➻ **küreselleşme**.
globalleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** ➻ **evrenselleşmek**. **2** *mec.* ,**küreselleşmek**.
globülin *a. Fr. kim.* kanın bileşiminde bulunan maddelerden biri olan, iri moleküllü bir protein.
glokom *a. Fr. hek.* ➻ **karasu**[2].
glokoni *a. Fr. yerb.* deniz dibi çökeltilerinde bol olarak bulunan, koyu yeşil renkli, hidratlı doğal demir ve potasyum silikat.
glüten *a. Fr.* **1** katı cisimlerin parçalarını birbirine yapıştıran madde. **2** *kim.* tahıl unlarından nişasta alındıktan sonra geriye kalan yapışkan madde. **glüten ekmeği** şeker hastaları için yapılan nişastasız ekmek.
gnays *a. Al. yerb.* kuvars, mika ve feldispattan oluşmuş kayaç.
gnoseoloji *a. Fr. fels.* ➻ **bilgibilim**.
gnostisizm *a. Fr. fels.* ➻ **bilinircilik**.
goblen *a. Fr.* **1** kanaviçe ya da telleri sayılabilecek denli seyrek dokunmuş bir kumaş üzerine renkli ipliklerle yapılan özel bir işleme. **2** *s.* bu biçimde işlenmiş (kumaş).
gocuk *a. Bul.* **1** tek parça hayvan postundan yapılmış olan ceket. **2** iç yüzü kürk, pelüş ve benzeri bir şeyle kaplanmış ceket.
gocunabilme *a.* gocunabilmek eylemi.
gocunabilmek *(nsz; -den)* gocunması olanak içinde olmak ya da gocunma olasılığı bulunmak. *ör. O bu sözden gocunabilir.*
gocundurabilme *a.* gocundurabilmek eylemi.
gocundurabilmek *(-i)* gocundurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu gocundurabilecek şeyler yapmayın.*
gocundurma *a.* gocundurmak eylemi.
gocundurmak *(-i)* alınmasına, gocunmasına yol açmak.
gocundurulma *a.* gocundurulmak eylemi.
gocundurulmak *(nsz)* alınmak, gocunmak eylemi yaptırılmak, alınmasına, gocunmasına yol açılmak.
gocunduruluş *a.* gocundurulmak eylemi ya da biçimi. *ör. Konu komşunun gocunduruluşuyla ilişkiler kesilmişti.*
gocunma *a.* gocunmak eylemi.
gocunmak *(nsz; -den)* bir davranıştan, bir sözden, bir durumdan alınmak, bir şeyden kırgınlık duymak.
gocunuş *a.* gocunmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun her şeyden gocunuşu işi güçleştiriyor.*
gocunuverme *a.* gocunuvermek eylemi.
gocunuvermek *(nsz; -den)* çabucak gocunmak.
gofret, -ti *a. Fr.* un, su ve az miktarda şekerle oluşturulmuş bir hamurdan yapılmış, üzeri bal peteği biçiminde, bisküviye benzer, tatlı ve hafif bir yiyecek.
gol, -lü *a. İng. sp.* ayaktopunda ya da eltopunda, topun kaleye sokulmasıyla kazanılan sayı. **gol atmak** *sp.* ayaktopunda ya da eltopunda, topun karşı takımın kalesine girmesini sağlamak. **gol kaçırmak** *sp.* çok uygun bir durum oluşmasına karşın topu karşı takım kalesine sokamamak. **gol olmak** *sp.* ayaktopunda ya da eltopunda, top karşı takımın kalesine girmek. **gol yapmak** *sp.* ayaktopunda ya da eltopunda, topu karşı takımın kalesine sokarak sayı kazanmak. **gol yemek** *sp.* ayaktopunda ya da eltopunda, atılan golün kaleye girmesine engel olamamak.
golcü *a. İng. T. sp.* çok gol atan oyuncu.
golf *a. İng. sp.* açık havada ve çok geniş bir alanda, küçük bir top ve özel sopalarla oynanan, sopayla vurarak topu belli çukura soka soka ilerletmeye dayanan bir oyun. **golf pantolon** bacak bölümü dizlerin altına değin geniş, daha aşağısı büzgülü biçimde olan pantolon.
golfçü *a. İng. T. sp.* golf oyuncusu.

golfstrim *a. İng.* Atlas Okyanusu'nda, Meksika Körfezi'nden başlayarak Norveç kıyılarına değin ulaşarak oradan Avrupa Rusyası'nın kuzey kıyılarına gelen ve Batı Avrupa'nın deniz iklimini oldukça yumuşatan sıcak su akıntısı.

gollük *s. sp.* gol olabilecek, gol olmaya elverişli (vuruş, durum).

gomalak *a. İt.* (. . .') Hindistan ve Çin Hindi'nde kimi ağaç türlerinin dallarında yaşayan bir böceğin salgıladığı ve sanayide özellikle cila işlerinde kullanılan, alkolde eriyen hayvansal reçine.

gonca *a. Far.* henüz açılmamış ya da açılmak üzere olan çiçek, tomurcuk[2].

gondol *a. İt.* genellikle İtalya'nın Venedik kentinde kullanılan, 10 metre uzunluğu ve yaklaşık 130 cm. genişliği bulunan, yassı ve iki başı yukarıya doğru kıvrık, kıç tarafından ayakta tek kürekle yürütülen kayık.

gondolcu *a.* gondol çalıştıran kimse, gondol kayıkçısı.

gonk, -gu *a. (Malezya dilinden)* **1** *müz.* orkestralarda yer alan, keçe ya da bez kaplı bir tokmakla vurularak titreşmesi sağlanan bir kurstan **(I)**[1] oluşan vurgulu çalgı. **2** *sp.* yumrukoyununda, her raundun başlangıcını ve bitişini bildiren sesi veren araç.

gonokok, -ku *a. Fr. hek.* belsoğukluğu hastalığına yol açan mikrop.

gonyometre *a. Fr.* bir uçağın yerini ve yönünü belirlemeye yarayan aygıt.

goril *a. Fr.* **1** *hayb.* Afrika'nın ekvator bölgelerinde ormanlarda yaşayan, bütün vücudu uzun, sert ve kara kıllarla örtülü, insanımsıların en irisi ve en güçlüsü olan hayvan. **2** *mec.* genellikle tehlikeli işlerle uğraşan kimselerin koruyuculuğunu yapan, iriyarı kimse. *ör. Gazinocular kralı iki goriliyle dolaşıyor.*

gorillik *a. Fr. T.* goril[2] olma durumu, gorilin[2] yaptığı iş.

gort gort *ik. be. ha.* "küçük dağları ben yarattım derecesine bir tavır içine girmek ve ortalıkta böyle dolaşmak" anlamına gelen ***gort gort dolanmak*** (ya da ***gezmek***) deyiminde geçer.

goşist, -ti *a.* ve *s. Fr.* goşizm yandaşı (kimse ya da tutum).

goşizm *a. Fr.* aşırı sol eylemleri öngören, siyasal çözüm yollarını aşırı eylemlerde ve ansızın başlatılan devrimlerde gören solculuk tutumu, aşırı solculuk.

gotik *s. (Gotların adından) Fr.* Gotlarla ilgili, Gotlara özgü olan. **gotik harfler** basımcılığın ilk yıllarında, ilk denemelerinde kullanılmış olan köşeli harfler. **gotik sanat** Avrupa'da, XII. yüzyıldan Rönesans'a değin süren dönemde yer alan, ana özelliği sivrilik, köşelilik, bezeklilik olan, mimarlıkta ve plastik sanatlarda uygulama bulan biçem.

Gotlar *ö. a. tar.* ortaçağda Orta Avrupa'da yaşayan bir halk.

goygoy *a. arg.* **1** gürültü patırtı. **2** laf kalabalığı. **goygoy yapmak** *arg.* boş ve gereksiz konuşup durmak, gevezelik etmek.

goygoy
"Goygoy" sözcüğünün kökeni bilinmiyor. Türkçede değişmece (mecaz) ve argo anlamlarıyla kullanılmakta olan bu söz cüğün "hey kaygulu canım" sözünden geldiği öne sürülmekte. Buna göre, Osmanlı döneminde, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden İstanbul'a gelen dilenciler, birkaç kişilik topluluklar halinde kente yayılarak dilenir, dilenirken de Hazreti Ali'nin Kerbela'da öldürülmüş olan oğulları Hasan ve Hüseyin'i anarak ağıtlar söyler ve her dizenin sonunda "hey kaygulu canım" derlermiş. Bu söz halk dilinde bozularak "hey goy goy canım" olmuş ve böyle ağıtlar söyleyerek dilenenlere de zamanla "goygoycu" denilmiş.

goygoycu *a.* **1** *esk.* muharrem ayının ilk günlerinde, Hazreti Ali'nin Kerbela'da şehit olan oğulları Hasan ve Hüseyin için ağıtlar ve kasideler söyleyerek, kapı kapı dolaşıp dilenen kimse. **2** *mec.* dilenci. **3** *arg.* laf ebesi, geveze. **4** *arg.* ufak tefek şeyler çalan hırsız.

goygoyculuk *a.* goygoycu olma durumu, goygoycunun yaptığı iş.

göbek *a.* **1** insanda ve memeli hayvanlarda, göbek bağının düşmesinden sonra karnın ortasında, bu bağın bulunduğu yerde kalan çukurluk. **2** *gövb.* dölütte, yumurtanın dölüt dışında kalan bölümlerle ilişkisini sağlayan organların çıktığı yer. **3** yağ bağlamış şişman karın. **4** (kent, ülke vb.) orta bölüm, orta. *ör. Kentin göbeğinde ev soymuşlar.* **5** kimi sebze ve meyvelerin ortası. *ör. Olgun karpuzun göbeğini severim. Lahananın göbeği sıkıymış.* **6** kuşak[3]. *ör. Üç göbek ötesini bile bilmez.* **7** bahçe, halı, tavan, tepsi gibi şeylerin ortasında bulunan süs. *ör. Bahçenin göbeğinde on çeşit çiçek vardı.* **8** kavşaklarda hızı azaltmak ve rahat dönüşleri sağlamak için düzenlenmiş, çevresinde dönüş yapılan çember ya da"""" üçgen biçimli yer. *ör. Arabalar göbekten dönüp geldikleri yere gittiler.* **9** fıçının en şişkin bölümü. **10** otomobil, kamyon vb. gibi taşıtlarda, tekerlerin ortasına oturtulmuş mil üzerinde dönen ve teker tellerinin takılmasına yarayan parça. **göbeği çatlamak** bir işi yapmak, başarmak için birçok güçlüğü yenmek zorunda kalmak, çok uğraşıp çabalamak. **göbeği düşmek 1)** bebeğin, bir süre sonra göbek bağı düşerek bulunduğu yer iyileşmek. **2)** *hek.* göbek deliğinin kapanmamasından göbeğinde fıtık oluşmak. **göbeği sokakta kesilmiş** evde durmayıp hep sokaklarda gezen, gezmeyi çok seven (kimse). **göbeğini kesmek** (bebeğin) göbeğiyle etene arasındaki damar örgüsünü kesmek. **göbek adı** bebeğe, kimi za-

man doğumdan hemen sonra ya da göbeği kesilirken konulan, genellikle aile büyüklerinden birinin olan ilk ad, geleneksel ad. **göbek atmak 1)** genellikle müzik eşliğinde, karnını yukarıya doğru kesik kesik sıçratarak oynamak. **2)** *mec.* çok sevinmek, sevinçle oynamak. **göbek bağı 1)** bebeğin göbeği kesildikten sonra geri kalan damar örgüsüne bağlanan koruyucu bağ. **2)** *bitb.* bir bitkide yumurtacığı yumurtalığın etenesine bağlayan kordon. **göbek bağlamak** (ya da **salıvermek** ya da **salmak**) şişmanlayarak karnı yağ tabakası oluşturmak, göbeklenmek[1]. **göbek çalkalamak** (ya da **çalkamak**) ➻ **göbek atmak**[1]. **göbek dansı** genellikle Ortadoğu ülkelerinde yaygın olan, müzik eşliğinde göbek atmak, kalça kıvırmak biçiminde yapılan bir dans. **göbek havası 1)** sanat değeri bulunmayan, eğlenmek, göbek atmak[1] için çalınan ya da söylenen oyun havaları, göbek atarak oynamaya uygun müzik. **2)** *mec.* çok eğlenceli durum. **göbek odunu** ağaç gövdesinin iç odun bölümü. **göbek taşı** genel hamamlarda, terlemek için üzerine uzanılan geniş ve yüksekçe mermer.

göbeklenebilme *a.* göbeklenebilmek eylemi.

göbeklenebilmek *(nsz)* göbeklenmesi olanak içinde olmak, göbekleneme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yağlı şeyler yerse göbeklenebilirmiş.*

göbekleniş *a.* göbeklenmek eylemi ya da biçimi.

göbekleniverme *a.* göbeklenivermek eylemi.

göbeklenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede göbeklenmek.

göbeklenme *a.* göbeklenmek eylemi.

göbeklenmek *(nsz)* **1** şişmanlayarak karnı yağ bağlamak. **2** (marul, lahana için) yaprakları büyüyüp sıklaşmak. *ör. Bu yıl marullar iyi göbeklenmiş.*

göbekli *s.* **1** göbeği[3] olan, şişmanlayarak karnı yağ bağlamış bulunan (kimse). **2** (marul, lahana için) yaprakları büyüyüp sıklaşmış.

göbekotu, -nu *b. a. ha.* etli yaprakları olan bir ot.

göbeksiz *s.* **1** göbeği[3] olmayan (kimse). **2** (marul, lahana için) yaprakları yeterince büyüyüp sıklaşmamış olan. *ör. Bu marul göbeksiz, başkasını verin.*

göbel (I) *a. ha* **1** çocuk. **2** yaramaz çocuk. **3** babası belli olmayan çocuk, piç. **4** başıboş, kimsesiz, öksüz çocuk.

göbel (II) *a. ha.* **1** tarla sınırlarını belli etmek için yapılan toprak tepecikleri. **2** geçit vermeyen ormanlık, kayalık yer.

göbelek *a. ha.* **1** yenilebilen bir mantar. **2** mısır koçanı.

göbüş *a.* (çocuk dilinde) **1** göbek. **2** karın. **3** mide.

göce *a. ha.* tarhana, bulgur yapmakta kullanılan, kabuğu soyulmuş ve kırılmış buğday.

göcek *a. ha.* **1** bir karış boya gelmiş ekin. **2** sebze bahçelerinde fide dikmek için açılan ya da fide dikili çukur. **3** bostanın topraktan yeni çıkmış her bir öbeği.

göcekleniş *a.* (ekin) göceklenme eylemi ya da biçimi. *ör. Çiftçi buğdayının göceklenişini izliyordu.*

göceklenme *a. ha.* göceklenmek eylemi.

göceklenmek *(nsz) ha.* **1** (ekin) göcek[1] durumuna gelmek, bir karış boya erişmek. **2** (bostan) göcek[2] olmak.

göcen *a. ha.* tavşan, kedi, köpek vb. yavrusu.

göç, -çü *a.* **1** siyasal, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle bireylerin ya da toplulukların bulundukları, oturdukları yerleşim yerini bırakarak başka bir yerleşim yerine ya da başka bir ülkeye gitme eylemi. *ör. Almanya göçü engelleyici önlemler düşünüyor.* **2** evden eve taşınma. *ör. Bu göç kolay oldu.* **3** göçerken taşınan ev eşyalarının tümü. *ör. Göçümüzü topladık, kamyon bekliyoruz.* **4** *hayb.* kuşların, geyiklerin, yarasaların, kimi balık ve böceklerin, mevsim değişmeleri, besin bulma vb. gibi nedenlerle topluca çevre değiştirmeleri. **göçe kona** *be.* göçüp konarak. **göç almak** (bir kent) başka yerlerden gelip yerleşenleri çok olmak. **göç etmek** (ya da **eylemek**) ➻ **göçmek**. **göç ettirilmek** ➻ **göçürülmek**. **göç ettirmek** ➻ **göçürmek**.

göçebe *s.* ve *a.* **1** hayvancılıkla ya da sürekli olmayan işlerle uğraştıkları için belli bir yerde oturmayıp, değişik koşullara bağlı olarak, bir yöre içinde hayvanları, çadırları ve öteki araçlarıyla birlikte yer değiştirerek yaşayan (kimse ya da topluluk). *eş.* **göçer**. **2** *hayb.* (kimi hayvanlar için) mevsimlere göre ülke ya da yer değiştiren. *ör. Leylek göçebe bir kuştur.*

göçebeleşme *a.* göçebeleşmek eylemi.

göçebeleşmek *(nsz) mec.* ikide bir yer değiştirir olmak, göçebe[1] gibi yaşamak.

göçebelik *a.* **1** göçebe olma durumu. **2** *topb.* bir topluluğun, yaşamak için gereken kaynakları elde etmek amacıyla, düzenli aralıklarla yer değiştirme alışkanlığı ve geleneği.

göçebilme *a.* göçebilmek eylemi.

göçebilmek *(-e; -den, -e)* göçmek elinde olmak, göçme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

göçelge *a. ha.* göçebelerin göçtükleri yer, göçülen yer.

göçer *s.* ➻ **göçebe**[1].

göçeri *s. ha.* göç etmekten hoşlanan, sürekli yer değiştiren.

göçerilik *a.* göçeri olma özelliği.

göçerkonar *b. s.* ➻ **göçebe**[1], **göçer**.

göçerlik *a.* ➻ **göçebelik**.

göçerme *a. ha.* göçermek eylemi.

göçermek *(-i, -e) ha.* **1** bir şeyi bir kimseden bir başkasına geçirmek, devretmek. *ör. İşi göçermek için biri gerekliydi.* **2** (bitkilerin) yerini değiştirmek, (bitkiyi) bir yerden alıp başka yere dikmek.

göçertme *a. ha.* göçertmek eylemi.

göçertmek *(-i) ha.* çökmesine yol açmak, çökertmek, yıkmak.

göçkün *s.* **1** çökecek, göçecek, yıkılacak duruma gelmiş, çökmeye yüz tutmuş (yapı vb.). **2** *ha.* çok yaşlı, çökmüş (kimse).
göçkünlük *a.* göçkün olma durumu. *ör. Adam göçkünlüğünü örtemiyordu.*
göçme *a.* göçmek eylemi.
göçmek, -er *(-e, -den, -e)* **1** bulunduğu, oturduğu, yaşadığı yerden ayrılarak, yerleşmek amacıyla ev, semt, köy, kent ya da ülke değiştirmek. *ör. Babam, Adana'ya göçmek istiyordu.* **2** (kimi hayvanlar) sürüler halinde, sıcak iklimli yerlere, ülkelere gitmek. **3** *(nsz)* (yapı vb.) çökmek, yıkılmak. *ör. Duvar yağmurdan göçmüştü.* **4** *(nsz) mec.* (insan için) ölmek. *ör. Adamcağız iki gün içinde göçtü.* **göçüp gitmek** *mec.* (insan için) yok olmak, ölmek.
göçmen *a.* ve *s.* **1** kendi yurdunu bırakıp, yerleşmek üzere başka bir ülkeye göçen (kimse, aile ya da topluluk). **2** mevsime göre yer değiştiren (hayvan). *ör. Leylek göçmen kuşlardandır.* **3** *huk.* Türk kökenli olup Türkiye sınırları dışında doğup büyümüş olan ve özellikle siyasal nedenlerle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış kimse.
göçmenleşme *a.* göçmenleşmek eylemi.
göçmenleşmek *(nsz)* göçmen durumuna gelmek.
göçmenleştirme *a.* göçmenleştirmek.
göçmenleştirmek *(-i)* göçmenleşmesine yol açmak, göçmen durumuna getirmek. *ör. Savaş insanları göçmenleştirmişti.*
göçmenlik *a.* göçmen olma durumu.
göçtürme *a.* göçtürmek eylemi.
göçtürmek *(-i, -e)* ➻ **göçürmek**.
göçü *a. ha.* toprak kayması. *eş.* **kayşa**.
göçücü *s.* mevsimlere göre yer değiştiren (hayvan), göçmen[2].
göçük *s.* **1** çökmüş olan, göçmüş (yer). **2** *a.* çöküntü. *ör. İşçiler göçük altında kalmış.*
göçülebilme *a.* göçülebilmek eylemi.
göçülebilmek *(nsz)* göçülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.* ***Bu yıl yaylaya erken göçülebilir.***
göçülme *a.* göçülmek eylemi.
göçülmek *(ösz; nsz)* bir yerden bir başka yere taşınılmak, göçmek eylemi yapılmak. *ör. Bu yıl yaylaya erken göçülecek.*
göçüm *a. yaşb.* protoplazmanın, kimi kimyasal maddelerin ya da ısı, ışık, elektrik gibi güçlerin etkisiyle, yanaşma ya da uzaklaşma biçiminde beliren yer değiştirmesi olayı.
göçürebilme *a.* göçürebilmek eylemi.
göçürebilmek *(-i, -e)* göçürmek elinde olmak, göçürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
göçüreyazma *a.* göçüreyazmak eylemi.
göçüreyazmak *(-i)* az kalsın göçürmek. *ör. Çarpan kamyon duvarı göçüreyazdı.*
göçürme *a.* göçürmek eylemi.
göçürmek *(-i, -e)* **1** göçmek eylemini yaptırmak, göçmesini sağlamak. *ör. Evi yaylaya göçürmek için hazırlık yapın.* **2** göçmesine yol açmak. *ör. Kış, kuşları bu yıl erken göçürdü.* **3** çökmesine, yıkılmasına yol açmak, çökertmek, yıkmak. *ör. Ağırlık balkonu göçürdü.* **4** *tkz.* (miktarı çok olan bir şeyi) yiyip bitirmek. *ör. Versen bir tepsi baklavayı göçürür.* **5** *ha.* bir bitkiyi yerinden çıkarıp başka bir yere dikmek, göçermek.
göçürtme *a.* göçürtmek eylemi.
göçürtmek *(-i) ha.* ➻ **göçürmek**[3].
göçürücü *a. tar.* padişahın savaşa gidişi sırasında, padişah tuğlarının ikisini bir konak önde taşıyan dört kişiden ikisine verilen san.
göçürülebilme *a.* göçürülebilmek eylemi.
göçürülebilmek *(nsz)* göçürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
göçürülme *a.* göçürülmek eylemi.
göçürülmek *(nsz)* **1** göçmek eylemi yaptırılmak, göçmesi sağlanmak. *ör. Köylü yaylaya göçürüldü.* **2** yıkılması sağlanmak, çökertilmek. *ör. Kayalar dinamitle göçürüldü.*
göçürülüş *a.* göçürülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kayaların göçürülüşünü gördük.*
göçüş *a.* göçmek eylemi ya da biçimi.
göçüşme *a. dilb.* bir sözcük içinde birbirini izleyen iki sesbirimin yer değiştirmesi; örneğin "yalnız" sözcüğünün "yanlız" biçiminde söylenmesi gibi.
göçüverme *a.* göçüvermek eylemi.
göçüvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da çok kısa sürede göçmek.
göde *s. ha.* **1** kısa boylu ve şişman, göbekli, şiş karınlı (kimse). **2** (kadın) gebe.
gödelek *s. ha.* ➻ **göde**[1].
gödelik *a.* göde olma durumu.
göden *a.* **1** ➻ **gödenbağırsağı**. **2** *ha.* (hayvan için) karın, işkembe. **3** *ha.* (hayvan için) mide. **4** *ha.* kara renkli bir kurbağa.
gödenbağırsağı, -nı *b. a. gövb.* kalınbağırsağın yaklaşık 15 cm. uzunluğundaki son bölümü, göden[1]. *eş.* **rektum**.
gödeş *s. ha.* **1** etli, semiz. **2** göde. **3** *a.* "ödeşmek" anlamındaki ***ödeş gödeş olmak*** sözünde geçer.
göğe *a. tar.* yirmi altı çift kürekle çekilen, eskiden kullanılmış olan bir savaş gemisi türü.
göğem *s. ha.* **1** yeşile yakın mor. **2** *a.* ➻ **gövem**. **göğem eriği** *ha.* ,**gövemeriği**.
göğermek *(nsz) ha.* ➻ **gövermek**.
göğerti *a. ha.* **1** ➻ **göverti**. **2** ➻ **morartı**.
göğnümek *(nsz) ha.* ➻ **göynümek**.
göğünmek *(nsz) ha.* ➻ **göynümek**.
göğüs, -ğsü *a.* **1** *gövb.* vücudun, boyun ile karın arasında yer alan ve akciğer, yürek gibi organları içinde bulunduran bölümü. **2** bu vücut bölümünün dış yüzü. *ör. Kadın, yumruğuyla göğsünü döverek ağlıyordu.* **3** bu vücut bölümünün içinde bulunan organlar. **4** *mec.* meme. *ör. Sınıfta göğüsleri belirmiş kızlar vardı.* **göğsü daralmak 1)** güçlükle soluk almak, soluğu tıkanmak. **2)** *mec.* içine sıkıntı gelmek, sıkıntı basmak. **göğsü kabarmak** *mec.* kıvanmak, kıvanç, övünç duyumsamak. **göğsünü gere gere 1)** hiçbir şeyden çekinme-

yerek, kendine güven içinde. **2)** övünerek, kıvanarak, böbürlenerek. **göğüs bağır açık** özensiz bir kılıkta. **göğüs boşluğu** *gövb.* akciğerlerle yüreği içine alan akciğer zarının çevrelediği boşluk. **göğüs cerrahisi** cerrahinin göğüs içi organlarıyla ilgili dalı. **göğüs çaprazı** *sp.* (güreşte) karşısındakini koltuk altlarından çapraz yakalama. **göğüs darlığı** ➻ **nefes darlığı**. **göğüs eti** hayvanın göğüs bölgesinde bulunan et. **göğüs geçirmek** üzüntüyle derin derin içine çekmek. **göğüs germek** bir güçlüğe karşı koyarak dayanmak ya da karşı koymaya hazır olmak. *ör. Bu duruma göğüs germek bize düştü.* **göğüs göğse** *ik. be.* **1)** karşı karşıya, yüz yüze. **2)** çok yakın bir biçimde, göğüsleri birbirine değecek uzaklıkta. *ör. Çanakkale'de düşmanla göğüs göğse çarpıştık.* **göğüs göğse gelmek** yüzleri birbirine karşı bir durumda yaklaşmış olmak, çok yaklaşmak. **göğüs hastalıkları** *hek.* akciğer zarı ve göğüs boşluğunda bulunan organların hastalıkları. **göğüs ingini** *hek.* solunum yolları yangısı. **göğüs kafesi** *gövb.* vücutta omurganın, kaburgaların ve göğüs kemiğiyle bunları saran kasların oluşturduğu, yürek ve akciğeri koruyan kafes. **göğüs kemiği** *gövb.* vücutta, göğsün ön tarafında bulunan, üzerine kaburga kıkırdaklarıyla köprücük kemiklerinin eklendiği yassı kemik. *eş. ha.* **iman tahtası**. **göğüs kovuğu** ➻ **göğüs boşluğu**. **göğüs sesi** *müz.* baştan ya da boğazdan gelmeyen, gür ve açık biçimde çıkarılan ses. **göğüs tahtası 1)** *ha.* ➻ **göğüs kemiği**. **2)** *müz.* keman, ut, gitar ya da mandolin gibi telli çalgılarda, tellerin gerili bulunduğu gövde bölümü.

göğüsleme *a.* göğüslemek eylemi.

göğüslemek *(-i)* **1** göğüsle zorlamak, göğüsle itelemek. *ör. İki kişi kapıyı göğüsleyip açtılar.* **2** *mec.* karşı durmak, karşı koymak. *ör. Bu zorlukları da göğüslemek bize düştü.*

göğüsleyebilme *a.* göğüsleyebilmek eylemi.

göğüsleyebilmek *(-i)* göğüslemek elinde olmak, göğüslemeye gücü yetmek, göğüsleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

göğüslü *s.* **1** göğsü bulunan, olan. **2** göğsü geniş olan. *ör. Göğüslü atlar gösterişli olur.* **3** memeleri iri olan, iri memeli (kadın).

göğüslüce *s.* biraz geniş göğüslü ya da irice memeli.

göğüslük *a.* **1** genellikle ilkokul öğrencilerinin giydiği tek tip üstlük, önlük. **2** giysinin kirlenmesini önlemek için göğse takılan önlük. *ör. Bebeğe süt içirirken göğüslük takılır.* **3** atçılıkta, atın göğsünden geçirilerek eyerin kolan kayışına her iki yandan bağlanan, deriden yapılmış enlice parça. **4** *tar.* savaşta göğsü korumak için kullanılan zırh.

gök *a.* **1** *gökb.* içinde gökcisimlerinin bulunduğu, dolaştığı sonsuz boşluk, uzay. **2** yeryüzünün üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk. *eş.* **sema**. **3** *s.* gökyüzünün, denizin rengi, mavi ya da yeşile çalan mavi. **4** *s. ha.* (meyve vb. için) yetkin duruma gelmemiş, olgunlaşmamış. *ör. Gök ekin biçilmez.* **göğe direk, denize kapak olmaz** "hem gereksiz, hem de gerçekleştirilmesi olanaksız şeylerle uğraşılmamalı" anlamında söylenir. **göğe merdiven dayamış** çok uzun boylu (kimse). **göğe merdiven kurar** ulaşılması çok güç, yüksek yerlere çıkar. **gök atlası** *gökb.* yıldızların gökküresi üzerindeki yerlerini topluca gösteren harita. **gök aydınlığı** *gökb.* gece boyunca gökyüzünde görülen donuk ışık, gece aydınlığı. **gök delinmek** *mec.* birdenbire, çok sulu ve yeğin yağmur yağmak, yağmur bardaktan boşanırcasına yağmak. **gök gözlü** gözleri mavi ile açık yeşil arası olan (kimse). **gök gürültüsü** (ya da **gürlemesi**) şimşek çaktıktan sonra havada duyulan ses, gürleme. **gök kandil (olmak)** kendini bilmeyecek denli sarhoş (olmak). **gök kubbe** kubbeye benzemesi yönünden göğe verilen ad. **gök** (ya da **gökyüzü**) **mavisi** açık mavi, yeşile çalan mavi. **göklere çıkarmak** (ya da **uçurmak**) (birini, bir şeyi) aşırı ölçüde, pek çok övmek. *ör. Dostunu göklere çıkarmak onun huyudur.* **göklere çıkmak** pek çok yükselmek. *ör. Uçak bir anda göklere çıktı.* **gökte ararken yerde bulmak** çok güçlükle elde edebileceğini, bulabileceğini, görebileceğini sandığı bir şeyle ya da bir kimseyle birdenbire karşılaşmak. **gökten zembille mi indi?** (ya da **gökten zembille inmedi ya!**) "o, Tanrı'nın dünyaya özel bir özenle gönderdiği, saygınlık ve ayrıcalık görmesini istediği bir kişi ya da şey mi ki, başkalarına tanınmayan haklar ona tanınıyor?" anlamında söylenir.

gökada *b. a. gök.* milyonlarca yıldızdan, yıldız kümelerinden, bulutsulardan ve gaz bulutlarından oluşmuş, Samanyolu gibi bağımsız uzay adası. *eş.* **galaksi**.

gökbilim *b. a.* gökcisimlerinin konumlarını, devinimlerini, birbirlerine olan uzaklıklarının ölçülmesini, fiziksel ve kimyasal yapılarını konu alan bilim. *eş.* **astronomi**. **gökbilim zamanı** *gökb.* yıldızlara göre belirlenen zaman.

gökbilimci *b. a.* gökbilimle uğraşan bilgin. *eş.* **astronom**. *ör. Günümüzün gökbilimcileri gökyüzünü daha iyi tanıyor.*

gökbilimcilik *b. a.* gökbilimci olma durumu, gökbilimle uğraşma işi. *ör. Ülkemizde gökbilimcilik emekliyor.*

gökbilimsel *s.* gökbilimle ilgili. *eş.* **astronomik**.

gökcismi, -ni *b. a. T. Ar. gökb.* uzayda bulunan Güneş, Ay, gezegenler, kuyrukluyıldızlar, bulutsular gibi bütün cisimlere verilen ortak ad.

gökçe *s.* **1** gök ile ilgili. **2** gök rengi, mavi.

gökçek *s. ha.* güzel.

gökçül *s. ha.* ➻ **gökçe**.

gökdelen *b. a.* yirmi, otuz ya da daha çok sayıda katı bulunan yapı.

gökdoğan *b. a. hayb.* kartalgillerden, tüyleri

mavi, ak ve külrengi karışığı, bataklıklarda yaşayan bir kuş.
gökekseni, -ni *b. a. gökb.* Yer'in, iki ucu sonsuza uzatılmış olarak düşünülen ekseni, günlük devinimde yıldızların çevresinde döndüğü eksen.
gökeşleği, -ni *b. a. gökb.* gökeksenine Yer merkezinde dik olan düzlemin gökküresiyle arakesiti.
gökevi, -ni *b. a. gökb.* yıldızların, Güneş, Ay ve gezegenlerin konumlarını, devinimlerini, gök olaylarını küresel bir kubbe içinde çeşitli aygıtlarla gösteren yapı. *eş.* **planetaryum**.
gökfiziği, -ni *b. a. T. Fr. gökb.* yıldızların fizik yapılarını, ışıklarını konu alan bilim dalı. *eş.* **astrofizik**.
gökkır *b. s.* (at donu) maviye çalan kır.
gökkumu, -nu *b. a. gökb.* göktaşlarında görülen küresel tanecikler.
gökkuşağı, -nı *b. a. gökb.* düşmekte olan yağmur damlacıklarında Güneş ışınlarının kırılarak yansıması nedeniyle gökyüzünde oluşan, yay biçiminde ve yedi renkli görüntü. *eş.* **alkım, ebekuşağı, ebemkuşağı, hacılarkuşağı, yağmurkuşağı, eleğimsağma**, *esk.* **alaimisema**.
gökkutbu, -nu *b. a. T. Ar. gökb.* gökekseninin gökküresini deldiği varsayılan iki noktadan her biri.
gökkuzgun *b. a. hayb.* gökkuzgunumsular takımının gökkuzgungiller familyasından, Eskidünya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, yaklaşık otuz santimetre boyunda, başıyla kanatları mavi, boynu ve karnı yeşil, başı ve gagası güçlü, gagası biraz kıvrık, böceklerle beslenen göçmen b ir kuş.
gökkuzgungiller *ç. b. a. hayb.* örnek tipi gökkuzgun olan gökkuzgunumsular takımının gökkuzgunlar alttakımına giren bir familya.
gökkuzgunlar *ç. b. a. hayb.* kuşlar sınıfının gökkuzgunumsular takımına giren bir alttakım.
gökkuzgunumsular *ç. b. a. hayb.* gökkuzgunları, ağaçkakanları, çobanaldatanları, sağanları içine alan kuşlar sınıfından bir alttakım.
gökküresi, -ni *b. a. T. Ar. gökb.* yarıçapı sonsuza uzanan, iç yüzü gökyüzü olarak kabul edilen, yermerkezli küre.
gökmen *s. ha.* mavi gözlü (kimse).
gökolaybilim *b. a. yeni* havayuvarı içinde yer alan, gerçekleşen sıcaklık değişmelerini, yel, yıldırım, yağmur, dolu gibi olayları konu alan fizik kolu, havabilim.
gökolaybilimci *b. a. yeni* gökolaybilim uzmanı, havabilimci.
gökolaybilimsel *b. s. yeni* gökolaybilimle ilgili.
gökölçüm *b. a. yeni* ➻ **gökölçümü**.
gökölçümü, -nü *b. a. yeni* ➻ **astrometri**.
göksel *s.* gök ile, uzayla, gökyüzüyle ilgili. *eş. esk.* **semavi**.
göksulu *b. a. ha.* yeşil renkli ve sulu bir armut türü.
göktaşı, -nı *b. a. gökb.* gezegenlerin arasında devinen ve zaman zaman, tümüyle gaz durumuna geçmeden yeryüzüne ulaşan, düşen her türlü katı cisim. *eş.* **meteortaşı, meteorit**.
Göktürk *ö. a. tar.* MS 552-745 arasında Orta Asya'da Ötüken'de "Göktürkler" adıyla egemen bir ulus olarak yaşayan Türk soyu ve bu soydan olan kimse.
Göktürkçe *ö. a.* Göktürklerin kullandığı Türkçe, Orhon Türkçesi.
gökyakut, -tu *b. a. T. Ar. yerb.* menekşe mavisinden gece mavisine değin değişen mavi renkli ve saydam, çok değerli bir korindon türü.*eş.* **safir**.
Gökyolu, -'nu *b. a. ha.* ➻ **Samanuğrusu, Samanyolu**.
gökyuvarı, -nı *b. a. gökb.* ➻ **gökküresi**.
gökyüzü, -nü *b. a.* yeryüzünün üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, bu kubbenin iç yüzü, göğün görünen yüzeyi, gök[2]. *eş.* **sema**. **gökyüzü mavisi** ➻ **gök mavisi**.
göl *a.* **1** *coğr.* karalar üzerinde, oluşması genellikle tektonik, volkanik vb. olaylara bağlı olan, dört yanından kapalı, kimi zaman akarsularla da beslenen, az çok derin ve geniş, tuzlu ya da tatlı su örtüsü. **2** yapay olarak oluşturulmuş, geniş ve derince su birikintisi. *ör. Baraj gölünde yüzmek tehlikelidir.* **göle su gelinceye kadar kurbağanın gözü patlar** "gönendirici, rahatlatıcı bir duruma kavuşulacağı belli olsa bile, sonuç gecikirse, onu bekleyen çok sıkıntı çekmiş olur" anlamında kullanılır. **göl olmak** bir yerde, gereksiz olarak çok su birikmek, göllenmek. **göl yerinden su eksik olmaz** *ha.* "herhangi bir özelliği olan bir soyun, bir şeyin o özelliği, seyrek de olsa, ilerki kuşaklarında da bulunur" anlamında söylenir.
gölalası, -nı *b. a. hayb.* Avrupa'nın ve Türkiye'nin göllerinde yaşayan bir alabalık türü.
gölayağı, -nı *b. a. coğr.* bir gölün fazla gelen sularını denize, bir başka göle ya da bir ırmağa taşıyan akarsu.
gölbaşı, -nı *b. a.* göle akan çay.
gölbilim *b. a.* gölleri fiziksel ve yaşambilimsel olarak inceleyen bilim dalı.
gölcük *a.* küçük göl, küçük su birikintisi.
gölcül *s.* göllerde, göl kıyılarında yetişen (bitki) ya da yaşayan (hayvan).
gölek *a. ha.* küçük su birikintisi, küçük göl, gölcük.
gölerme *a. ha.* gölermek eylemi.
gölermek *(nsz) ha.* (hayvanlar için) **1** ipi ayağına ya da boynuna dolaşarak yere yıkılmak ve kalkamamak. **2** ölmek ve ayakları yukarı kalkık biçimde kalmak.
gölet *a.* **1** gölcük, gölek. **2** önüne set çekilerek biriktirilmiş küçük su, büğet. **3** içinde ham deri ıslatılan, genellikle dikdörtgen biçimli taş havuz.
gölge *a.* **1** ışık geçirmeyen bir cismin ışığı engellemesi nedeniyle, aydınlık bir yerde olu-

şan karanlık. *ör. Işık bir yüze vuruyor, arkası gölge kalıyordu.* **2** Güneş ışınlarından korunulacak yer. *ör. Ağacın gölgesine oturdular.* **3** ne olduğu pek anlaşılamayan karaltı. *eş.* **siluet**. *ör. Duvardan atlayan gölge hızla kaçtı.* **4** resimde, bir biçimi, çizgileri daha belirginleştirebilmek için, onun ışık almaması gereken yerlerine vurulan az çok koyu renk. **5** *mec.* birinin yanından hiç ayrılmayan kimse. *ör. Bizim bekçi muhtarın gölgesidir, şimdi onları kahvede bulursunuz.* **6** *mec.* kayırma, koruma. *ör. Ağanın gölgesinde yaşayıp gidiyordu.* **7** *mec.* bir olay ya da duygunun bıraktığı iz, etki. *ör. Yüzüne kaygının gölgesi vurmuştu.* **8** *gökb.* bir gökcisminin Güneş ışığını engellemesinden ileri gelen ışıksız uzay parçası. **(bir şeye) gölge düşmek 1)** parlak bir şey üzerine karaltı inmek, üzerine gölge gelmek. **2)** *mec.* kuşku verecek bir durum olmak. *ör. Bu işe gölge düştü, durum aydınlanmalı.* **(bir şeye) gölge düşürmek** *mec.* değerini ya da ününü azaltacak işler yapmak. *ör. İşi aksatması önemli değil, adına gölge düşürdü.* **gölge etme başka ihsan istemem** *(Sinoplu bilge Diogenes'in, kendisine yardım öneren Büyük İskender'e söylediği öne sürülen bir söz)* "yolunda giden işime bir zararın dokunmasın da başka herhangi bir iyiliğini istediğim yok" anlamında kullanılır. **gölge etmek 1)** ışığa engel olmak. **2)** *mec.* iyi bir yolda giden işin düzenini bozacak davranışta bulunmak. **gölge gibi** *be.* varlığını belli etmeyen ya da etmeden. *ör. Dün bir gölge gibi geçti buradan.* **gölge kabine** parlamentoda bulunmakla birlikte iktidarda olmayan bir partinin iktidar hazırlığı için oluşturduğu, yürütmenin bütün işlemlerini, uygulamalarını izleyen milletvekili topluluğu. **(birine) gölge olmak** *mec.* korumak. *ör. Amcası gölge olmasa oğlan aç gezecek.* **gölge oyunu** *tiy.* geriden ışıkla aydınlatılmış bir perde arkasında devindirilen resimlerin gölgelerinden yararlanılarak oynatılan oyun. **gölge tiyatrosu** *tiy.* arkadan güçlü bir ışık verilen oyuncuların, saydam bir perde üzerine düşen gölgeleriyle yaptıkları gösteri. **gölgede bırakmak 1)** (birini) kazandığı başarıyla geçmek, onu aşmak. *ör. Bu yaşta nice gençleri gölgede bırakıyordu.* **2)** (bir şeyi) üstün bir düzeye yükselerek değeriyle onu alt düzeye düşürmek. *ör. Bu baraj ötekini gölgede bıraktı.* **gölgede kalmak** *mec.* hak ettiği yere gelememek, öne çıkamamak, değeri anlaşılmamak. **gölgeden çıkma** *gökb.* bir gökcisminin, başka bir gökcisminin gölgesinden çıkması durumu. **gölgesi altında** (birinin) koruyuculuğundan yararlanarak. *ör. Müdürün gölgesi altında yaptı bunları.* **gölgesinden korkmak** herhangi bir sakınca söz konusu olmayan işlere girişmekten bile korkmak, çok korkak bir kişiliği olmak. **gölgeye girme** *gökb.* bir gökcisminin, başka bir gökcisminin gölgesine girmesi.

gölgebalığı, -nı *b. a. hayb.* **1** alabalıkgillerden, dağlık yerlerde bulunan serin sularda yaşayan, boyu 20 ile 50 santimetre arasında olabilen, sırt yüzgeci geniş ve büyük bir tatlı su balığı. **2** gölgebalığıgillerden, Atlantik Okyanusu'yla Akdeniz ve Karadeniz'de yaşayan, vücudu yanlardan basık olmak üzere elips biçiminde, ortalama 50 cm. olabilen, büyük, eti beyaz ve lezzetli bir balık. *eş.* **taşlevreği, minakop**.

gölgebalığıgiller *ç. b. a. hayb.* örneği gölgebalığı[2] olan kemikli balıklar takımı.

gölgecil *s.* gölgede yetişen ya da gölgeyi seven (bitki, hayvan).

gölgeleme *a.* gölgelemek eylemi.

gölgelemek *(-i)* **1** ışığına engel olmak, gölgeli duruma getirmek, gölge etmek. **2** gölge[4] oluşturmak. **3** *mec.* bir kimsenin ya da bir şeyin değerine sönüklük getirmek. *ör. Neşemizi gölgeleyecek bir durum yoktu, iyi eğlendik.*

gölgelendirme *a.* gölgelendirmek eylemi.

gölgelendirmek *(-i)* **1** ➸ **gölgelemek**. **2** *mec.* bozmak, bulandırmak.

gölgelenebilme *a.* gölgelenebilmek eylemi.

gölgelenebilmek *(nsz)* gölgelenmesi olanak içinde olmak, gölgelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Orası bu saatte gölgelenebilir.*

gölgeleniş *a.* gölgelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Duygusu, yüzünün gölgelenişinden anlaşılıyordu.*

gölgeleniverme *a.* gölgelenivermek eylemi.

gölgelenivermek *(nsz)* çabucak gölgelenmek.

gölgelenme *a.* gölgelenmek eylemi.

gölgelenmek *(nsz)* **1** gölgeli bir duruma girmek. *ör. Bahçe yavaş yavaş gölgelenmişti.* **2** gölge bir yerde oturmak. *ör. Şu ağacın altında gölgelenebiliriz.* **3** *mec.* gölge[7] oluşmak, hüzünlenmek. *ör. Kız, gölgelenen yüzünü kaldırıp gülümsedi.*

gölgeleyebilme *a.* gölgeleyebilmek eylemi.

gölgeleyebilmek *(-i)* gölgeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu olay başarımızı gölgeleyebilir.*

gölgeleyiş *a.* gölgelemek eylemi ya da biçimi.

gölgeli *s.* **1** gölgesi olan, gölge altında bulunan. *ör. Gölgeli bir yer bulup oturalım.* **2** *mec.* niteliği ve ayrıntıları iyice bilinmeyen. *ör. O gölgeli dönemde kimse kimseye el uzatamıyordu.* **gölgeli alan** *gökb.* Güneş'teki bir lekenin iyice kara gözüken iç parçası.

gölgelik *a.* **1** gölge altında bulunan yer. *ör. Burası biraz gölgelik, oturabiliriz.* **2** Güneş ışıklarını önleyen, gölgesinde oturulan tente, çardak gibi herhangi bir şey. *ör. Bahçeye bir gölgelik yapalım.*

gölgeolay *b. a. fels.* başka bir olayca yaratılarak ona bağlı kalan ya da bir olaya katılan ama ona hiçbir etki yapmayan olay.

gölgeolaycı *b. a.* ve *s. fels.* gölgeolaycılık öğretisi yandaşı (kimse, görüş).

gölgeolaycılık *b. a. fels.* bilinci bir gölgeolay

sayan, ruh etkinliğinin bilinç olmaksızın da var olduğunu öne süren felsefe öğretisi.
gölgesiz *s.* gölgesi olmayan.
gölkestanesi, -ni *b. a. T. Yun. bitb.* su içinde yetişen ve meyvesi kestane gibi yenilen bir bitki.
gölleme *a.* göllemek eylemi.
göllemek *(-i)* göl durumuna getirmek.
göllenebilme *a.* göllenebilmek eylemi.
göllenebilmek *(nsz)* göllenmesi olanak içinde olmak ya da göllenme olasılığı bulunmak. *ör. Akarsu önü keslilince göllenebilir.*
gölleniş *a.* göllenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kesilen kurbanın kanının bahçede göllenişine bakıyordu.*
gölleniverme *a.* gölleniverme eylemi.
gölleniverme *(nsz)* çabucak ya da çok kısa sürede göllenmek.
göllenme *a.* göllenmek eylemi.
göllenmek *(nsz)* göl durumuna gelmek, göl gibi olmak. *ör. Kanı toprakta göllenmişti.*
gölleşme *a.* gölleşmek eylemi.
gölleşmek *(nsz)* göl durumuna gelmek.
gölük *a. ha.* at, eşek, katır gibi yük ve binek hayvanlarının ortak adı.
gömbe *a. ha.* mayalı ya da mayasız, yağlı ya da yağsız olarak yapılan bir tür kül pidesi.
gömebilme *a.* gömebilmek eylemi.
gömebilmek *(-i, -e)* gömmek elinde olmak, gömme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gömeç *a. ha.* **1** ➻ **gümeç. 2** ➻ **ebegümeci.**
gömgök *s.* (.' .) baştan başa mavi, her yanı mavi ya da koyu mavi, masmavi.
gömlek *a.* **1** vücudun üst bölümüne ve genellikle iç çamaşırının üzerine giyilen, ince, kollu ve yakalı, önden düğmeli giyecek. **2** ince kumaştan yapılmış, kolsuz, yakasız ve uzunca, kadın iç çamaşırı. *eş.* **kombinezon. 3** *ha.* vücudun üst bölümüne giyilen iç çamaşırı, atlet fanilası. **4** kitap kapağına geçirilen kâğıt kap, kılıf. *ör. Sözlük piyasaya, renkli bir gömlekle sunuldu.* **5** lüks lambasında kullanılan ve beyaz ışık sağlayan amyanttan kılıf. **6** içine dosya kâğıtları konulan dosya kartonu. **7** *mec.* göbek[6], kuşak[3]. **8** *mec.* aşama, basamak, kat, derece. *ör. Bu ayakkabı ötekinden bir gömlek daha iyidir.* **9** memeli hayvanlarda bağırsakların tümünü dışarıdan saran yağlı zar. **gömleğinden** (ya da **gömlekten**) **geçirmek** (birini) evlat olarak kabul etmek, evlat edinmek. **gömlek değiştirmek 1)** (yılan) üstderisini atıp yeni deri oluşturmak. **2)** *mec.* huy, düşünce ya da inanç değiştirmek. **gömlek eskitmek** *mec.* yaşamış, ömür sürmüş olmak. *ör. O daha çok gömlek eskitir.*
gömlekçi *a.* gömlek[1,2,3,4] diken ya da satan kimse.
gömlekçilik *a.* gömlekçinin işi.
gömlekli *s.* gömleği olan.
gömleklik *s.* ve *a.* gömlek[1,2,3,4] yapmaya elverişli (kumaş).
gömlekliler *ç. a. hayb.* denizlerde yaşayan, vücutları torbaya benzeyen ve yarı saydam ve sert bir gömlekle kaplı bir hayvan sınıfı.
gömleksiz *s.* gömleği olmayan.
gömme *a.* **1** gömmek eylemi. **2** (ölüyü) toprağa verme. *eş.* **defnetme. 3** *ha.* saçta ya da külde yapılmış pide, gömbe. **4** *s.* üzerinde bulunduğu yüzeyin içine gömülmüş olan. *ör. Yatak odasında bir tane gömme dolap vardı.* **gömme balkon** *mim.* yapının dış yüzeyine taşmayan balkon. **gömme banyo** bulunduğu yere gömüşmüş olan banyo teknesi. **gömme dolap** duvarın içine yerleştirilmiş dolap. **gömme kilit** gövdesi kapağın ya da çekmecenin kenarına açılan yuvaya gömülerek takılan kilit.
gömmek, -er *(-i, -e)* **1** toprağın içine koymak, üstünü toprakla örtmek. **2** bir ölüyü toprağın içine yerleştirmek, toprağa vermek. *eş.* **defnetmek. 3** bir şeyi bir nesnenin içine yerleştirmek, batırmak ya da sokmak. *ör. Başımı yorgana gömmekle biraz ısınmıştım.* **4** bir kimsenin cenaze törenine katılmak ya da cenazeyi kaldırmak. *ör. Onu dün gömdük.* **5** *mec.* bir kimseden daha çok yaşamak. *ör. Çok dinç, daha nicelerini gömer.*
gömü *a.* **1** saklamak ereğiyle toprak ya da deniz altına gömülmüş para, altın, değerli taşlar vb.den oluşan şey. *eş.* **define . 2** *mec.* her türlü değerli şey. *ör. Dilin anlamı gömüsü, ozanlara olanak sağlar.*
gömücü *a.* gömü[1] arayan kimse. *eş.* **defineci.**
gömücülük *a.* gömücülerin yaptığı iş, gömü[1] arayıcılığı. *eş.* **definecilik.**
gömük *s. ha.* **1** gömülmüş olan, gömülü. **2** *a.* bataklık, sazlık.
gömüldürük *a. ha.* **1** madensel kemer tokası. **2** boyunduruğa geçirilen kısa değnek. **3** eyerin geriye kaymasını önlemek için atın boynundan aşırılıp kolanlara bağlanan kayış.
gömülebilme *a.* gömülebilmek eylemi.
gömülebilmek *(nsz)* gömülmesi olanak içinde olmak ya da gömülme olasılığı bulunmak. *ör.* ***u yol çamur, araba gömülebilir.***
gömüleyazma *a.* gömüleyazmak eylemi.
gömüleyazmak *(nsz; -e)* gömülme tehlikesi geçirmek, az kalsın gömülmek. *ör. Ayağım balçığa gömüleyazmıştı.*
gömülme *a.* gömülmek eylemi.
gömülmek *(nsz)* **1** gömmek eylemi yapılmak, gömmek eylemine konu olmak. **2** *(öz, -e)* kendini gömmek. *ör. Üşüdüğü için yatağına gömülmüştü.* **3** *(-e) mec.* derinliğine inmek, dalmak. *ör. Anılarına gömülmek onu üzmüştü.* **4** *(-e) mec.* yok olmak, yok olup gitmek. *ör. Yanan ev ile birlikte çocukluğu da gömülmüştü.*
gömültü *a. ha.* avcının avının beklerken içine gizlendiği çukur.
gömülü *s.* **1** toprak altına yerleştirilmiş, gömülmüş, saklanmış olan. **2** sulara batmış, gömülmüş olan.
gömülüş *a.* gömülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kayığın suya gömülüşünü seyrettiler.*
gömülüverme *a.* gömülüverme eylemi.

gömülüvermek *(nsz; -e)* çabucak ya da kısa sürede gömülmek. *ör. Gemi yan yattı, yatar yatmaz da sulara gönülüverdi.*
gömüş *a.* gömmek eylemi ya da biçimi.
gömüt *a.* ölünün gömüldüğü, gömülü bulunduğu yer. *eş.* **kabir, mezar.**
gömütçü *a.* ölüler için gömüt kazan kimse. *ör. Gömütçüler aynı anda birbiri ardınca yirmi dört ölüyü gömdüler.*
gömütlük *a.* ölülerin gömüldüğü, gömütlerin bulunduğu alan. *eş.* **kabristan, mezarlık.**
gömüverme *a.* gömüvermek eylemi.
gömüvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede gömmek.
gön *a.* **1** işlenmiş deri. **2** köscle. **3** *ha.* işlenmiş ya da işlenmemiş hayvan derisi. **gön yürütmek** *mec. ha.* büyücülük etmek.
göncü *a. ha.* ham ya da işlenmiş deri satan kimse.
gönç *s. ha.* **1** varlıklı, varsıl, zengin (kimse). **2** şen, neşeli, gamsız, kedersiz (kimse).
gönçleşme *a. ha.* gönçleşmek eylemi.
gönçleşmek *(nsz) ha.* **1** varlıklı bir duruma gelmek, varsıllaşmak, zenginleşmek. **2** şen bir duruma gelmek, şenleşmek.
gönçlük *a. ha.* gönç olma durumu, gönenç. *eş.* **refah.**
gönder *a. Yun. ha.* **1** bayrak direği. **2** üvendire. **3** yelkenli gemilere ve kayıklara yön vermekte kullanılan, 4-5 metre uzunluğunda ve ucu metalle kaplı ağaç sopa. **4** gömütün baş ve ayakucuna dikilen ağaç kazık.
gönderebilme *a.* gönderebilmek eylemi.
gönderebilmek *(-i, -e)* göndermek elinde olmak, gönderme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gönderen *s.* **1** göndermek eylemini yapan. **2** *a. dilb.* bildiri oluşturup dinleyiciye yönelten kişi.
gönderge *a.* **1** sözlükçülükte, bir madde işlenirken, ilgisi nedeniyle başka madde ya da maddelere, sözcüklere yollama, "bakınız" deme. *eş.* **gönderme**[2]. **2** *dilb.* bir göstergenin[4] belirttiği ve dış dünyada yer alan nesne ya da varlık.
göndergesel *s. dilb.* gönderge[2] özelliği taşıyan, göndergeye[2] ilişkin olan, göndergeyle[2] ilgili.
gönderi *a.* **1** bir yerden bir yere özellikle postayla gönderilen mektup, telgraf, paket vb. **2** *ha.* yolcu etme, uğurlama.
gönderici *a.* özellikle postayla bir şey gönderen kimse.
gönderilen *s.* ve *a.* **1** göndermek eylemine konu olan (şey). **2** *a. dilb.* gönderenin[2] isteğini ilettiği ve bu istek uyarınca eyleme geçecek olan, bildiriyi alan kişi.
gönderilebilme *a.* gönderilebilmek eylemi.
gönderilebilmek *(-e)* gönderilmesi olanak içinde olmak ya da gönderilmd olasılığı bulunmak. *ör. Onlara biraz para gönderilebilir.*
gönderiliş *a.* gönderilmek eylemi ya da biçimi.
gönderilme *a.* gönderilmek eylemi.
gönderilmek *(-e)* göndermek eylemine konu olmak, gitmesi sağlanmak.
gönderiş *a.* göndermek eylemi ya da biçimi.
gönderiverme *a.* gönderivermek eylemi.
gönderivermek *(-i, -e)* **1** çabucak göndermek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Benim mektuplarımı da gönderiver.*
gönderli *s.* gönderi[1] olan.
gönderme *a.* **1** göndermek eylemi. **2** sözlükçülükte, bir madde işlenirken, ilgisi nedeniyle başka madde ya da maddelere, sözcüklere yollama, "bakınız" deme. **3** genel olarak, bir konuşmada ya da yazıda işlenen konuyla ilgili başka kaynaklara bakılmasını isteme ya da anıştırma. *ör. Roman, geçmişe göndermelerle doluydu.* **4** *dilb.* bir göstergeyi[4] dış dünyada yer alan bir nesne ya da varlığa bağlama. **gönderme belgesi** bir yere gönderilen eşyanın listesi. *eş.* **irsaliye**. **gönderme yapmak** sözlükçülükte ya da bir yazıda, bir konu işlenirken ilgisi dolayısıyla başka konu ya da konulara, kaynaklara yollamak.
göndermek *(-i, -e)* **1** bir yere doğru gitmesini sağlamak, yola çıkarmak, yollamak. *ör. Haber göndermek olanağım yoktu.* **2** yolcu etmek, uğurlamak. *ör. Çocukları tatile gönderdik.* **3** sözlükçülükte, bir madde işlenirken, ilgisi dolayısıyla başka madde ya da sözcüklere bakılmasını istemek. *ör. Okuru bir sözcük için birkaç maddeye göndermek gerekirse, bu yapılır.* **4** yetki vererek gitmesini sağlamak. *ör. Ona bir adam göndermek gerekmişti.* **5** kendi dışında bir yere iletmek. *ör. Ay, geceleri dünyaya ışık gönderir.*
göndertme *a.* göndertmek eylemi.
göndertmek *(-i, -e)* göndermek eylemini yaptırmak, gönderilmesini sağlamak. *ör. Onu İstanbul'a göndertmek için müdüre baskı yaptılar.*
gönen (I) *a. ha.* **1** ekilecek toprağı tavlama. **2** ıslaklık, nem. **3** *s.* (toprak için) nemli. **gönen almak** *ha.* (toprak) bol yağmurlarla doyarak verimli olacak duruma gelmek. **gönen etmek** *ha.* (tarlayı) sulayarak nem almasını, tavlanmasını sağlamak.
gönen (II) *a.* gönenme, sevinç, mutluluk.
gönenç *a.* **1** geçim genişliği, varlık içinde yaşama, varlık, bolluk, rahatlık. *eş.* **refah.** **2** sevinç, mutluluk.
gönençli *s.* varlık, bolluk içinde iyi bir yaşam süren, iyi koşullarda yaşayan, gönenci olan (kimse, toplum). *eş. esk.* **müreffeh.**
gönendirebilme *a.* gönendirebilmek eylemi.
gönendirebilmek *(-i)* gönendirmek olanak içinde olmak ya da gönendirme olasılığı bulunmak. *ör. İnsanları gönendirebilmek de insanların elindedir.*
gönendirici *s.* mutlu edici, sevindiren, sevinç verici. *ör. Adam askerdeki oğlundan gönendirici haberler almıştı.*
gönendirilebilme *a.* gönendirilebilmek eylemi.
gönendirilebilmek *(nsz)* gönendirilmesi olanak içinde olmak ya da gönendirilme olasılığı bulunmak. *ör. Çocuklar küçük şeylerle bile gönendirilebilir.*

gönendiriliş *a.* gönendirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yoksulların gönendirilişi onu mutlu etmişti.*
gönendirilme *a.* gönendirilmek eylemi.
gönendirilmek *(nsz)* mutluluğa kavuşturulmak, gönenmesi sağlanmak, sevindirilmek.
gönendiriş *a.* gönendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Beni gönendirişini unutamam.*
gönendirme *a.* gönendirmek eylemi.
gönendirmek *(-i)* **1** sevinç, mutluluk duymasını sağlamak, mutlu etmek, sevindirmek. *ör. Başarın beni gönendirdi.* **2** *ha.* geçim genişliği vermek, iyi yaşatmak. *ör. Ondan, karısını gönendirmesinden başka beklediğimiz yok.*
gönenebilme *a.* gönenebilmek eylemi.
gönenebilmek *(nsz)* gönenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan küçük başarılarla da gönenebilmelidir.*
gönenilme *a.* gönenilmek eylemi.
gönenilmek *(ösz)* gönenmek eylemi yapılmak. *ör. Küçük mutluluklarla da gönenilir.*
göneniş *a.* gönenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun gönenişi beni de gönendirmişti.*
gönenme *a.* gönenmek eylemi.
gönenmek *(nsz)* **1** sevinç duymak, mutlu olmak, sevinmek. *ör. Dostların başarısıyla gönenmekten başka şey istemem.* **2** *ha.* mutlu ve rahat, bolluk, geçim genişliği içinde bir yaşam sürmek. *ör. Kızım, oğullarım hep gönensin isterim.*
gönül, -nlü *a.* **1** yürekte olduğu varsayılan nitelik, sevgi, istek, anış, düşünüş gibi duygu kaynağı, kişinin iç dünyası. **2** *mec.* istek. *ör. Bunu yapmaya gönlü yok.* **gönlü akmak** (birine, bir şeye) güçlü bir sevgi duyumsamak. **gönlü bol** (ya da **gani**) yeterli olanaklardan yoksun olmasına karşın eliaçık, cömert davranan, elinde bulunanı vermekten çekinmeyen, gözü tok (kimse). **gönlü (birine) düşmek** (ona) âşık olmak. **gönlü bulanmak 1)** midesi bulanmak, kusacağı gelmek. **2)** *mec.* içine bir tasa, üzüntü çökmek. **3)** *mec.* kuşkulanmak. **gönlü çekmek** imrenerek istek duyumsamak. *ör. Salatalığı görünce gönlüm çekti, bir tane yedim.* **gönlü çelinmek** (birine) kapılmak, gönül kaptırmak, sevgi duyumsamak. **gönlü çökmek** ruhsal durumu, dengesi bozulmak, yaşama isteği azalmak. **gönlü gözü gani** ➻ **gönlü bol. (birinin) gönlü ile oynamak** birini, sevmediği halde sever görünerek kendine bağlayıp sonra ortada bırakmak. **gönlü kalmak 1)** çok isteyip de elde edemediği bir şeye karşı isteği sürmek, onu edinmek istemek. **2)** gücenmek. *ör. Bunu yapmazsan gönlüm kalır.* **gönlü kanmak** gönülden inanmak. **gönlü kara** başkalarının kötü durumda olmasını isteyen, iyiliğini istemeyen (kimse). **gönlü kararmak** hiçbir şeyden tat almaz olmak, dünya zevklerine karşı isteği kalmamak. **gönlü kaymak** kapılmak, sevmek, âşık olmak. **gönlü kırılmak** incinmek, üzülmek. **gönlü olmak** isteği bulunmak, razı olmak. *ör. Sevildiğini anlayınca yapmaya gönlü oldu.* **(bir şeyde) gönlü olmak** sevgi eğilimi duyumsamak, alttan alta sevmek. *ör. Kızın delikanlıda gönlü varmış.* **gönlü razı olmamak** hiç istememek, rıza göstermemek, içi istememek. **gönlü takılmak 1)** (birine) sevgi duyumsamak, âşık olmak. **2)** (bir şeye) çok ilgi duymak. **gönlü** (ya da **gönlü gözü**) **tok** geçinmesine yetecek kadar olanla yetinen, fazla para pul vb. istemeyen, elinde olanak varken bile kazanç ardında koşmayan (kimse). **gönlü varmamak** (bir şeyi yapmayı) içi istememek. **gönlü yaralı** karşılık görmeyen aşkı nedeniyle üzüntülü, kırgın. **gönlü zengin** olanağı az olduğu halde parasını, malını esirgemeden veren (kimse). **gönlün yazı var, kışı var** "insan kimi zaman neşeli, iyimser, kimi zaman bunalmış, kötümser olabilir" anlamında söylenir. **gönlünce** *be.* gönlüne, isteğine uygun bir biçimde, istediği gibi, dilediğince. *ör. Gönlünce bir arkadaşı yoktu.* **gönlünden geçirmek** bir şeyin olmasını ya da bir şeyi yapmayı içten içe düşünmek, istemek, tasarlamak. **gönlünden geçmek** (bir şey) şöyle ya da böyle olabileceğini düşünmek. **gönlünden kopmak** vermek isteği içinden ansızın gelmek. *ör. Gönlümden koptu, dilenciye para vermem yoksa.* **gönlüne doğmak** duyumsamak, sezinlemek, içine doğmak. **gönlüne göre** *be.* **1)** isteğine, dilediğine uygun olarak, istediği gibi, gönlünce. **2)** iyi yürekliliğine yakışır bir biçimde. **gönlünü almak** gücenmiş olsun olmasın, bir kimseyi, uygun bir davranışla, bir sözle, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. **(birinin) gönlünü çelmek** (ya da **avlamak** ya da **kapmak**) kendine bağlanmasını sağlamak, kendine âşık etmek. **(birinin) gönlünü etmek** (ya da **yapmak**) hoşnut ya da razı olmasını sağlamak. **(birinin) gönlünü hoş etmek** isteğini yerine getirerek onu sevindirmek. **gönlünü kaptırmak** âşık olmak, sevdalanmak, sevmek. **gönlünü karartmak** (bir şey) yaşamaya karşı isteğini, sevgisini azaltmak. **gönlünü kırmak** incitmek, üzmek, kırılmasına yol açmak. **gönlünü pazara çıkarmak** kendine göre olanı, yakışanı değil herhangi birini sevmek, önüne gelenle sevgi ilişkisi kurmak. **gönlünü serin tutmak** kaygılanmamak, geniş düşünmek, soğukkanlı olmak. **gönlünün dümeni bozuk olmak** gönül işlerinde tutarlılık göstermemek. **gönül açmak** insanın iç sıkıntısını ortadan kaldırmak, gidermek. **gönül akıtmak** sevdalanmak, sevmek, âşık olmak. **gönül** (ya da **gönlünü**) **almak** gücenmiş olsun olmasın, bir kimseyi, uygun bir davranışla, bir sözle, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. **gönül avcısı** kadınları kendine âşık edip yüzüstü bırakan, geçici aşklar arkasında koşan kimse, çapkın. **gönül avutmak** avunmaya çalışmak. **gönül bağı** duygusal ilişki, sevgi, aşk. **gönül bağlamak** tüm sevgisiyle

bağlanmak, içten sevmek, sevdalanmak. **gönül belası** aşk yüzünden çekilen sıkıntı, aşk derdi. **gönül birliği** duygusal birliktelik. **gönül borcu** kendisine yapılan bir iyiliğe karşı duyumsadığı borçluluk duygusu, kendini borçlu sayış.*eş.* **minnet**. **gönül borçluluğu** gönül borçlusu oluş.**gönül borçlusu** gördüğü bir iyilik karşısında kendini borçlu sayan (kimse).*eş.* **minnettar**. **gönül bulandırmak 1)** mideyi rahatsız etmek. **2)** *mec.* kuşku vermek, kuşkuyu çekmek, hoş olmadığı duygusunu uyandırmak. *ör. Bu iş biraz gönül bulandırıyor.* **gönül çalmak** *mec.* birini kendine âşık etmek. **gönül çekmek** sevda içinde olmak, aşk derdi çekmek. **gönül çelmek** gönlü kendine bağlamak, sevgi duyumsatmak. **gönül darlığı 1)** iç sıkıntısı. **2)** hoşgörüsüzlük, hoşgörmezlik. **gönül dilencisi** sevdiğinden ayrılmamak için onun her davranışına katlanan âşık. **gönül eğlencesi** insanı oyalayan, ona hoşça vakit geçirten, eğlendiren şey. **gönül** (ya da **gönlünü**) **eğlendirmek** geçici bir ilgi ve sevgi göstererek hoşça vakit geçirmek. **gönül eri** kendisiyle iyi ilişki, arkadaşlık kurulabilen, açık yürekli, hoşgörülü kimse. *ör. Yunus gibi gönül erini nerde bulalım?* **gönül ferahlığı** iç rahatlığı, tasasızlık, dertsizlik. **gönül ferman dinlemez** "en yüksek yerden yasak buyruğu da gelse, gönül sevdiği kimseden vazgeçmez, aşk buyrukla engellenemez" anlamında söylenir. **gönül gezdirmek** *ha.* birçok şey arasından seçme durumunda, şunu mu yoksa bunu mu seçsem diye düşünmek. **gönül hırsızı** *mec.* başkalarını kendisine âşık eden kimse. **gönül hoşluğuyla** (ya da **rızasıyla**) hiçbir baskının altında olmaksızın, kendi isteğiyle, isteyerek. **gönül indirmek** kendisine yaraşır değerde olmayan bir şeye razı olmak. **gönül indirmemek** beri benzer şeye razı olmamak, beğenmediği şeye istekli olmamak. *ör. O böyle şeylere gönül indirmez.* **gönül ister** (ya da **isterdi**) **ki** "isterim ama olmuyor, yapmak elimden gelmiyor vb." anlamında söylenir. *ör. Şimdilik bunu veriyorum, gönül isterdi ki daha çok olsun.* **gönül işi 1)** aşk, sevda. **2)** karşılıksız, çıkarsız yapılan iş. *ör. Bizde sözlükçülük bir gönül işi olmuştur.* **gönül** (ya da **gönlünü**) **kaptırmak** (bir şeye, kimseye) aşırı sevgiden kendini kurtaramamak, alamamak. **gönül karımaz** "insanlar yaşlansa da gönülleri genç kalır, sevgi ve istekler eskisi gibi sürer" anlamında söylenir. **gönül kırmak** (ya da **yıkmak**) davranışıyla, sözüyle birini incitmek, üzerek gücendirmek. **gönül kimi severse güzel odur** "güzellik anlayışı, ölçüsü kişiden kişiye değişir, onun için, herkesin kendi beğendiği, sevdiği kimse ya da şey güzeldir" anlamında söylenir. **gönül kocamaz** ➻ **gönül karımaz**. **gönül koymak 1)** alınmak, gücenmek. **2)** *ha.* içten içe sevmek, âşık olmak. **gönül maskarası** aşk yüzünden gülünç durumlara düşmüş kimse. **gönül meselesi** aşk işi, aşk, sevda. *ör. İnsan gönül meselesini herkese açmaz.* **gönül okşamak** güzel sözlerle ya da davranışla birini sevindirmek. **gönül okşayan** hoşa gidecek nitelikte olan, gönül okşayıcı (söz, davranış). **gönül okşayıcı** hoşa gidecek nitelikte (söz, davranış). **gönül rahatlığı** huzur, iç dinginliği, iç huzuru. **gönül rızası** razı olma işi. *ör. Kimse zorlanamaz, bu işte gönül rızası gerekir.* **gönül tokluğu** her şeye karşı duyulan doyum. **gönül uğrusu** *mec.* **1)** *ha.* gönül almayı bilen kimse. **2)** başkalarını kendisine âşık eden kimse. **gönül vermek** (birine, bir şeye) sevgiyle, aşkla bağlanmak, âşık olmak. **gönül yakmak** *mec.* **1)** gönül kırgınlığına yol açmak. **2)** âşık etmek. *ör. Adı dillerde, nice gönül yakmış bir kadındı.* **gönül yapmak 1)** bir kimsenin güvenilirliğini, uygun sözlerle, davranışlarla gidermek, onun gönlünü yeniden hoş etmek. **2)** iyi davranışlarla, kimilerini kendine bağlamak, herkese iyi davranmak. *ör. Derviş gibidir, bu dünya gönül yapmak içindir der.* **gönül yarası** *mec.* aşk acısı, aşktan dolayı çekilen üzüntü. **gönül yıkmak** çok üzücü sözlerle, davranışla birini gücendirmek. **gönülden çıkarmak** (birini, bir şeyi) artık sevmez, anmaz olmak, anımsamak istememek. **gönülden çıkarmamak** (birini) çok severek her zaman anımsamak, ona olan sevgisini sürdürmek. **gönülden ırak olmak** sevilmekten yoksun kalmak, sevgide unutulmak.

gönüldeş *a.* duygu ve düşünce yönlerinden birbirine yakınlık duyanlardan her biri, içten dost.

gönüldeşlik *a.* gönüldeş olma durumu.

gönülleme *a.* gönüllemek eylemi.

gönüllemek *(-i) ha.* **1** gönlünden geçirmek, tasarlamak, düşünmek. **2** gönül almak. **3** ağırlamak.

gönülleniş *a.* gönüllenmek eylemi ya da biçimi.

gönüllenme *a.* gönüllenmek eylemi.

gönüllenmek *(nsz) ha.* alınmak, darılmak, gücenmek, kırılmak, küsmek.

gönüllü *s.* **1** ağır, güç ya da tehlikeli bir işi yapmayı, hiçbir zorunluluğu, yükümlülüğü yokken, isteyerek üstlenen (kimse). **2** aşırı ölçüde istekli. *ör. Bunun gönüllüsü çoktur.* **3** *a.* seven kimse ya da sevgili. *ör. Kız, delikanlının gönüllüsüymüş.* **4** *s. ha.* gönlü yücelerde, yukarlarda olan, beri benzer şeyleri beğenmeyen (kimse). *ör. Sen çok gönüllüsün, bizim köye gelmezsin.* **5** *s. ha.* daha işe yarar, daha değerli. *ör. Bir çift öküzü var ki traktörden gönüllü, benzin menzin de istemiyorlar.***6** *tar.*kendi isteğiyle asker olan kimse. **gönüllü ağası** *tar.* Osmanlı döneminde, kendi isteğiyle asker olan ve savaşlara katılan askerlerin komutanı. **gönüllü gönülsüz** *ik. be.* yarı istekli yarı isteksiz olarak.

gönüllüce *s.* biraz gönüllü.

gönüllülük *a.* gönüllü olma durumu.

gönülsüz *s.* ve *be.* içten gelmeyerek, istemeyerek, istek duymayarak, isteksiz. **gönülsüz namaz göğe ağmaz** "içten gelerek, isteyerek kılınmayan namaz Tanrı'ca kabul olunmaz, bunun gibi, isteksiz yapılan işten hayır gelmez" anlamında söylenir.
gönülsüzce *be.* içten gelmeyerek, isteksiz bir biçimde, isteksiz olarak.
gönülsüzlük *a.* gönülsüz olma durumu.
gönye *a. Yun.* (.' .) kesişen iki düzlemin oluşturduğu dik açıyı denetlemeye, dik açıları ölçmeye ve çizmeye yarayan, dik üçgen biçiminde araç.
gönyeleme *a. Yun. T.* gönyelemek eylemi.
gönyelemek *(-i) Yun. T.* düzgün bir dik açı olup olmadığını gönye ile denetlemek, gönye ile ölçmek.
gördek *a. ha.* ➻ **acıbalık**.
gördürebilme *a.* gördürebilmek eylemi.
gördürebilmek *(-i)* gördürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşini gördürebilmek için torpil gerekiyormuş.*
gördürme *a.* gördürmek eylemi.
gördürmek *(-i)* **1** görmek eylemini yaptırmak, görmesini sağlamak. *ör. İyi gördüren bir gözlük istiyor.* **2** (bir işi) başkasına yaptırmak, yapmasını sağlamak. *ör. İşini gördürmek için adam arıyordu.*
gördürülme *a.* gördürülmek eylemi.
gördürülmek *(nsz) ha.* (iş) yapılması ya da yapması sağlanmak, yaptırılmak. *ör. Çocuğa gördürülen iş yarım olur.*
göre *il.* **1** bir şey uyarınca, gereğince, -e uygun olarak. *ör. Son modaya göre giyinmişti.* **2** göz önüne alınırsa, hesaba katılırsa, bakılırsa. *ör. Söylenenlere göre, bugünlerde zamlar var.* **3** oranlanırsa, karşılaştırılırsa, bakılınca. *ör. Sana göre o uzun boylu sayılır.* **4** düşüncesi alınırsa, sorulursa. *ör. Ona göre biz hiç çalışmıyoruz.* **(bir şeye) göre** ...-a uygun, elverişli, yakışan, için. *ör. Orası sana göre bir yer değil.*
görebilme *a.* görebilmek eylemi.
görebilmek *(-i)* görmesinde bir sorun olmamak, görme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
görece *s.* (. .' .) (bir şeye, bir kimseye) göre olan, kesin olmayıp kişiden kişiye, zamandan zamana, yerden yere değişebilen, varlığı başka bir şeyin varlığına bağlı olan. *eş.* **bağıl**,*esk.* **izafi**.
görececi *a. fels.* ➻ **göreci**.
görececilik *a. fels.* ➻ **görecilik**.
göreceleşme *a.* göreceleşmek eylemi.
göreceleşmek *(nsz)* görece bir duruma gelmek. *ör. Güzellik göreceleşen bir kavramdır.*
göreceleştirme *a.* göreceleştirmek eylemi.
göreceleştirmek *(-i)* görece bir duruma getirmek. *ör. Olay, her şeyi göreceleştirmekte, geçersizleştirmekteydi.*
göreceli *s.* bağıntılı, bağıl, görece.
görecelik *a.* görece olma durumu, görelik.
göreci *a. fels.* görecilik öğretisini benimseyen kimse ya da görüş. *eş.* **rölativist**.
görecilik *a. fels.* **1** "bilgi"nin bağıntılı, görece olduğunu ileri süren felsefe öğretilerinin ortak adı. *eş.* **bağıntıcılık**, *esk.* **izafiye**, **rölativizm**. **2** genelgeçer, kesin, salt ahlak değerleri olmadığını, ahlak değerlerinin çağlara, toplumlara, kişilere, kültür durumlarına, yaşam biçimlerine göre değiştiğini öne süren öğreti. *eş.* **bağıntıcılık**, *esk.* **izafiye**, **rölativizm**. **görecelik kuramı** ➻ **görelilik kuramı**.
göregelme *a.* göregelmek eylemi.
göregelmek *(-i)* öteden beri görmekte olmak, öteden beri gördüğü için yadırgamamak. *ör. Bunlar bu ülkede göregeldiğimiz durumlardır.*
göreli *s.* ➻ **bağıl**, **bağıntılı**, **görece**, **rölatif**, **izafi**.
görelilik *a.* ➻ **görecelik**, **bağıntılılık**, **rölativite**, **izafiyet** . **görelilik kuramı** klasik fizik biliminin saltık gördüğü kimi şeylerin uzay ve zaman içinde düzenleşik bir dizgenin seçilmesine bağlı olduğunu ve bu seçimin de gözlemciden gözlemciye göre değişebildiğini öne süren, Albert Einstein'ın kurduğu fizik kuramı.
görenek *a.* **1** bir şeyi, başka türlüsünü, daha kolayını, daha işe yararını ya da yararlısını düşünmeksizin, atalardan dedelerden görülegeldiği gibi yapma alışkanlığı. *eş.* **âdet**. **2** *topb.* uyulması için herhangi bir yaptırım bulunmayan ya da yaptırımı çok yumuşak olan davranış. **3** *ha.* görgü, terbiye. *ör. Görenek olmayınca büyüklerin yanında sigara içilir.*
görenekçi *s.* göreneği sürdüren, göreneğe bağlı (kimse). *ör. Kırsal kesimde yaşayanlar daha görenekçidir.*
görenekçilik *a.* görenekçi olma durumu.
görenekleşme *a.* görenekleşmek eylemi.
görenekleşmek *(nsz)* görenek niteliği edinmek, görenek durumuna gelmek. *ör. Yılbaşı çamı görenekleşmek üzere, ilerde gelenekleşmesi de olanak içinde.*
görenekleştirme *a.* görenekleştirmek eylemi.
görenekleştirmek *(-i)* görenek niteliği kazanmasını sağlamak, görenek durumuna getirmek. *ör. Yılbaşı çamını görenekleştirenler, yaptıklarını anlamıyorlar.*
görenekli *s.* göreneklerini sürdüren, onlara bağlı olan, göreneği bulunan.
göreneklilik *a.* görenekli olma durumu.
göreneksel *s.* görenek özelliği taşıyan, görenekle ilgili olan. *ör. Kendini öldürme göreneksel olabilir mi?*
göreneksiz *s.* göreneği olmayan.
göreneksizlik *a.* göreneksiz olma durumu. *ör. Büyükler gelince ayağa kalkmama bence bir göreneksizlik örneğidir.*
göresi gelme *a. ha.* göresi gelmek eylemi.
göresi gelmek *(-i) ha.* ➻ **göresimek**.
göresime *a. ha.* göresimek eylemi.
göresimek *(-i) ha.* içinde görmek isteği uyanmak, göreceği gelmek, özlemek.
görev *a.* **1** bir kimsenin ya da bir şeyin yapageldiği, göregeldiği iş ya da kendisinden bek-

lenen eylem, iş. *ör. Herkes kendine düşen görevi yerine getirmelidir.* **2** bir şeyin iş görme yetisi, işlev. *eş.* **fonksiyon**. **3** bir kimsenin işi ya da resmi iş. *eş.* **vazife**. *ör. İşçinin görevini değiştirmek sözleşmeye aykırıymış.* **4** *yaşb.* bir organın ya da gözenin yaptığı iş, işlev. *eş.* **fonksiyon**. **5** *dilb.* bir tümcede bir dil biriminin öteki birimlerle ilişkisi aracılığıyla yerine getirdiği iş. **6** *mat.* bir değerin başka değerlerle olan ilişkisi. **görev almak 1)** bir işi, bir görevi yapmayı üstlenmek. **2)** bir görevde bulunmak. **görevden almak** (birini) başında bulunduğu işten el çektirmek. **görevden alınmak 1)** bulunduğu görevden el çektirilmek ya da görevine son verilmek. **2)** bulunduğu görevden daha az yetkisi olan başka bir göreve atanmak. **görevden ayrılmak** yapmakta olduğu işi, görevi bırakmak. **görevden uzaklaştırılmak** ➻ **görevden alınmak**. **görevden uzaklaştırmak** ➻ **görevden almak**.

görevci *s.* **1** görevine düşkün, görevsever. **2** bir iş gören, görev yerine getiren, görev üstlenen, işlevi olan. *ör. Tiyatro, ona göre, görevcidir.*

görevcilik *a.* **1** görev düşkünlüğü, göreve bağlılık, görevseverlik. **2** işlevi olma durumu. *ör. Tiyatronun görevciliği, eğiticiliğine ağır basmamalıdır.* **3** ➻ **işlevcilik**.

görevdeş *s.* görevleri bir olan, birlikte ve aynı görevi yapan (iki ya da daha çok şeyden her biri).

görevdeşlik *a.* **1** görevdeş olma durumu. **2** *fels.* ve *yaşb.* bir görevin, işlevin yerine getirilmesinde birkaç organın birlikte çalışması durumu. *eş.* **sinerji**. **3** bir sonucun sağlanmasında birkaç görevin iş ortaklığı.

görevlendirebilme *a.* görevlendirebilmek eylemi.

görevlendirebilmek *(-i; -i, -le)* görevlendirmeye yetkili olmak, görevlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu işle onu görevlendirebilmek için bir karar gerekiyor.*

görevlendirilebilme *a.* görevlendirilebilmek eylemi.

görevlendirilebilmek *(nsz; -le)* görevlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu işle o görevlendirilebilirdi.*

görevlendiriliş *a.* görevlendirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bu işle senin görevlendirilişin iyi oldu.*

görevlendirilme *a.* görevlendirilmek eylemi.

görevlendirilmek *(nsz; -le)* bir işi yapmakla görevli kılınmak, kendisine bir görev verilmek.

görevlendiriş *a.* görevlendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Öğretmenin bu işle onu görevlendirişini unutuvermişti.*

görevlendirme *a.* görevlendirmek eylemi.

görevlendirmek *(-i; -i, -le)* birini bir şeyi yapmakla görevli kılmak, birine bir görev vermek.

görevleniş *a.* görevlenmek eylemi ya da biçimi.

görevlenme *a.* görevlenmek eylemi.

görevlenmek *(nsz)* bir işi yapmayı, bir görevi üstlenmek, üstüne bir görev almak.

görevli *s.* **1** görevlendirilmiş bulunan, görevi olan (kimse ya da şey). **2** *a.* bir işe, bir göreve bakan, o görevden sorumlu kimse. *ör. Burada görevli kimse o kalsın, ötekiler gitsin.* **3** *a.* devlet hizmetinde aylıkla çalışan, resmi görevi olan kimse. *eş.* **memur**[1]. *ör. Görevli aylıklarına yılın ikinci zammı yapıldı.*

görevlilik *a.* görevli olma durumu.

görevsel *s.* görevle ilgili, göreve ilişkin. **görevsel dilbilim** *dil.* ➻ **işlevsel dilbilim**.

görevselci *a. bud.* görevselcilik yandaşı kimse ya da görüş.

görevselcilik *a.* **1** ➻ **işlevcilik**. **2** *bud.* kültürletürlü kurumlar arasındaki görevsel ilişkiler üzerinde duran, bir kültür öğesinin tüm kültür içindeki görevini araştıran budunbilim okulu.

görevsever *b. a.* ve *s.* kendisine verilen görevi kesinlikle yerine getiren, görevine bağlı (kimse).

görevseverlik *b. a.* görevsever olma durumu.

görevsiz *s.* bir görevi, işi bulunmayan.

görevsizlik *a.* görevsiz olma durumu. **görevsizlik kararı** *huk.* bir mahkemenin, kendisinde açılan davaya bakmaya yetkisinin bulunmadığı konusunda verdiği karar.

görgü *a.* **1** bir toplumda öteden beri var olan ve uyulması gereken saygı, incelik gerektiren davranış kuralları, insan davranışlarının dış biçimlerini denetleyen kuralların tümü, toplum içinde davranış bilgisi. **2** bir kimsenin, seziş ve bilgisini artıracak nitelikte olarak karşılaştığı olgu, kişiliği üzerinde olumlu etki yapan, deneyerek elde ettiği bilgi, deneyim. *ör. Görgüm beni yanıltmaz sanıyordum.* **3** görmüş olma durumu. *ör. Olayda görgü yeterli değil, onu doğru aktarabilmek önemli.* **4** *ha.* göz tokluğu. **görgü kuralları** ➻ **görgü**[1] **görgü tanığı** *huk.* olayı gören ve tanıklığı buna dayanan kimse.

görgücü *a.* ve *s. fels.* ➻ **deneyci**[3].

görgücülük *a. fels.* ➻ **deneycilik**[2].

görgül *s. ruhb.* yaşantılar ve denemeler yoluyla elde edilen (bilgiler, kavramlar). **görgül ruhbilim** *ruhb.* insan zihnini etkinlik durumundayken incelemeyi amaç olarak alan, zihnin ne olduğunu değil neleri nasıl başardığını araştıran ruhbilim.

görgülenme *a.* görgülenmek eylemi.

görgülenmek *(nsz)* görgü kurallarını öğrenmek, görgülü duruma gelmek.

görgülü *s.* **1** toplum içinde nasıl davranılacağını bilen, görgüsü[1] olan (kimse). **2** çok görmüş geçirmiş olan (kimse).

görgülüce *s.* ve *be.* (. . .' .) **1** az çok görgü[1] sahibi olan (kimse). **2** görgülü bir biçimde.

görgülülük *a.* görgülü olma durumu.

görgüsüz *s.* toplum içinde nasıl davranılacağını bilmeyen, görgüsü[1] olmayan (kimse).

görgüsüzce *s.* ve *be.* (. . .' .) görgüsüz bir biçimde, görgüsü olmayana yakışır olarak.

görgüsüzleşme *a.* görgüsüzleşmek eylemi.

görgüsüzleşmek *(nsz)* görgüsüz biri durumuna gelmek.
görgüsüzlük *a.* görgüsüz olma durumu, görgüsüzce davranış. **görgüsüzlük etmek** görgüsüze yakışır bir biçimde davranmak.
görk *a. ha.* gözalıcılık, alım, gösteriş, güzellik, görkem.
görkem *a. ha.* gözalıcı ve gösterişli olma durumu, göz kamaştırıcılık, gözalıcılık, gösterişlilik. *eş. esk.* **ihtişam, haşmet**.
görkemli *s. ha.* **1** güzelliği ve gösterişliliğiyle gözü alan, gözalıcı, gösterişli. *eş. esk.* **muhteşem**. **2** iyice serpilmiş, iri yapılı (kimse).
görkemlilik *a.* görkemli olma durumu, görkem.
görklü *s. ha.* gösterişli, güzel, görkemli.
görklülük *a.* görklü olanın özelliği.
görme *a.* görmek eylemi. **görme engelli** görme duyusundan yoksun olan (kimse), kör.
görmece *be.* görmek koşuluyla, görerek.
görmegözesi, -ni *b. a. hayb.* petekgözü oluşturan çok sayıda gözeden her biri. *eş.* **ommatidyum**.
görmek, -ür *(-i)* **1** gözün görmesi yoluyla bir şeyin varlığını seçmek. *ör. Gelen taşıtı görmek gerekirdi.* **2** yanına gidip konuşmak, görüşmek. *ör. Yarın onu görmek istiyorum.* **3** bir şeyle ilgili bir yargıya ulaşmak, bir durumu, bir şeyi değerlendirmek. *ör. Davranışını yerinde görmek olanaksız.* **4** sezgi yoluyla anlamak. *ör. Durumun kötüye gittiğini görmek zor değildi.* **5** *(-i; -)* belirli bir zaman içinde kimi olaylara tanık olmak, kimi durumları, olayları yaşamak ya da izlemek. *ör. Bir ömürde üç savaş görmek insanı karamsar yapmaz mı?* **6** *(-i; -)* yerine getirmek, ödemek, yapmak, etmek. *ör. Lokantada hesabı görmek bana düşmüştü.* **7** *(-den; -)* almak, okumak, öğrenmek. *ör. Hangi sınıfta, kimden ders görüyorsunuz?* **8** *(-den; -)* bir davranışla karşılaşmak, kendisine bir davranış yapılmak. *ör. Çocuk ilgi görmek ister.* **9** *(-)* (yer için) yüzü bir yöne doğru olmak, bakmak. *ör. Ev deniz görmekteydi.* **10** içinde bir olay yer almak, bir şeye sahne olmak. *ör. Bu alan nice goller gördü.* **11** karşılaşmak, rastlaşmak. *ör. Dün yolda gördüğümüz kimdi?* **12** bir şeye kavuşmak, bir duruma erişmek. *ör. Adamı biraz rahat yüzü görmek istiyordu.* **13** bir işleme, bir davranışa uğramak. *ör. Yatarak sağaltım görmek istemiyor.* **14** *mec.* çok değer vermek, çok düşkünü olmak. *ör. Gözü ancak okumayı görür.* **15** *mec.* (gözlerin görmediği durumlarda) başka organlarıyla algılamak. *ör. Adam parmaklarıyla görmekteydi, okumaktaydı.* **16** dolaşmak, gezmek. *ör. Bu yaz çok yer gördük.* **17** öyle kabul etmek, herhangi bir şey saymak. *ör. Çocuğu büyük görmek işi çıkmaza sokar.* **18** *(-i) arg.* (birisinin) istemekte olduğu bir edimde bulunmak, ona bir çıkar sağlamak, özellikle para, rüşvet vermek. *ör. Bu durumda yukardakileri görmek gerekir.* **19** *sp.* karşı takım oyuncusunun yapacağı vuruşu önceden kestirerek ona göre durum almak. **20** olumsuz biçiminde kullanıldığında söz konusu eylemin hiç yapılmadığını, olmadığını anlatır. *ör. Eli bugüne değin para görmemişti.* **gör** (ya da **görürsün!**) söz konusu eylemin yapılacağını genellikle tehdit yollu anlatır. *ör. Onu bir kovayım da gör! Bu iş olmasın da sen görürsün!* **(...meye) gör** (ya da **görsün**) söz konusu eylemin doğuracağı sonuca kesinlik kazandırmak için kullanılır. *ör. "Niçin?" diye sormaya gör, hemen kapatırlar ağzını.* **gör bak** göreceksin, görürsün, olacak anlamında söylenir. *ör. Bu iş olsun gör bak, hepsi dizlerime kapanacak.* **gördün deli, savul geri** "dengesiz kimselerden uzak dur" anlamında söylenir. **göre göre** *ik. be.* gördüğü halde, görerek. *ör. İnsan göre göre gidip duvara toslar mı?* **göreceği** (ya da **göresi**) **gelmek** içinde, bir şeyi görmek isteği uyanmak, bir şeyi özlemek. *ör. Onu çok göreceğim geldi.* **gören gözün hakkı vardır** yiyecek ya da imrenilecek bir şeyi görene o şeyden vermek gerekir. **göreyim seni 1)** senden başarılı işler yapmanı, iyi sonuç almanı bekliyorum, kendini, becerikliliğini göster. *ör. Haydi göreyim seni, birkaç yol at şunlara!* **2)** (tehdit olarak) böyle bir şey yaparsan karşılığını görürsün, beni korkutamazsın, dediğini yap da bak bakalım seni ne duruma sokarım. *ör. Hele bir söyle göreyim seni!* **görme! 1)** "görmeye katlanamazsın, çok kötü, hiç de iyi değil" vb. gibi anlamlarda kullanılır. *ör. Onu görme, çok çökmüş.* **2)** "görmelisin" anlamında söylenir. *ör. Masayı kurdum bahçeye ki bendeki keyfi görme!* **görmediğe** (ya da **görmemişe**) **dönmek** kötü bir durum, olay başından hiç geçmemiş gibi olmak, bir güçlüğü, hastalığı hiç çekmemiş gibi esen, sağlıklı bir duruma gelmek. **görmezden gelmek** ➻ **görmezlikten gelmek**. **görmüş geçirmiş 1)** geçmişte iyi kötü her türlü olayı yaşamış, çok deneyimli (kimse). **2)** geçmişte iyi günler görmüş, iyi yaşamış, görgülü (kimse). **görüp göreceği rahmet bu** "kendisine sağlanan yararın, iyiliğin, ilginin hepsi bu kadar, gerisi yok, olmayacak" anlamında söylenir. **(birini) görüp gözetmek** kötü duruma düşmemesi için yardımcı olmak, kol kanat germek kayırmak, korumak.
görmemezlik *a.* ➻ **görmezlik**[2].
görmemiş *s.* beklenmedik bir biçimde, birdenbire ulaştığı iyi duruma uyamayan, o durumun gerektirdiği görgüyü edinememiş olan, görgüsüzce davranan (kimse). **görmemiş görmüş, gülmeden** (ya da **güle güle**) **ölmüş** "görgüsüz kimse, ummadığı iyi bir duruma erişirse sevincinden ne yapacağını bilemez olur" anlamında söylenir. **görmemişin oğlu olmuş, çekmiş çükünü koparmış** *ka.* "görgüsüz kimse, eline geçen nimeti, güzel şeyi ne yapacağını, nasıl kullanacağını bilmez,

kullanayım derken heder eder" anlamında kullanılır.
görmemişçe *be.* görmemişe yakışır bir biçimde, görgüsüzce.
görmemişlik *a.* görmemiş olma durumu, görmemişçe davranış, görgüsüzlük.
görmez *s.* görme yetisi bulunmayan ya da yitirmiş olan (kimse), kör.
görmezlik *a.* **1** görmez olma durumu, körlük. *ör. Görmezler görmezlikten değil ilgisizlikten yakındılar.* **2** gördüğü halde belli etmeme, görmemiş gibi davranma. **görmezlikten** (ya da **görmezliğe**) **gelmek 1)** gördüğü halde bunu belli etmemek, görmüyormuş gibi davranmak. **2)** *ha.* aldırış etmemek.
görmüşlük *a.* bir şeyi daha önce görmüş olma durumu. *ör. Ankara'yı birkaç kez görmüşlüğüm vardır.* **görmüşlük duygusu** *ruhb.* insanın, yeni bir durumu, olayı, yaşantıyı eskiden de yaşamış olduğu yolundaki duygusu.
görsel *s.* görme duyusuyla ilgili, görme yoluyla olan, görmeye dayanan. **görsel iletişim** televizyon, sinema, video vb. ile sağlanan iletişim. **görsel işitme** *ruhb.* işitme özürlülerin, konuşulanı dudak devinimlerinden izleyerek anlaması. **görsel işitsel** *s.* hem görme hem de duyma, işitme duygularıyla ilgili olan.*eş.* **odyovizüel**. **görsel işitsel çağrışım** *eğit.* görme ve işitme duyularına dayalı olarak oluşan çağrışım. **görsel işitsel eğitim** *eğit.* basılı eğitim araçlarının yanı sıra, daha çok görme ve işitme duyularına yönelik araçlardan yararlanılarak yapılan eğitim. **görsel sanatlar** resim, yontuculuk, oymacılık, mimarlık gibi sanatların genel adı. *eş.* **plastik sanatlar**. **görsel tip** *ruhb.* algı ve düşünceyi öncelikle görsel imgeler yoluyla sağlayan kişi. **görsel uyum** *ruhb.* dıştan gelen görsel uyaranların etkisiyle gözün karanlık, ışık ve renk gibi temel duyum boyutlarına uyum sağlaması. **görsel yanılsama** *ruhb.* organsal ve ruhsal birtakım nedenlerle görme duyumlarında kendini gösteren yanılsama olayı.
görselleşme *a.* görselleşmek eylemi.
görselleşmek *(nsz)* gözle, görme yoluyla algılanacak bir özellik edinmek, resim, yontu, sinema filmi gibi görsel olmak.
görselleştirilme *a.* görselleştirilmek eylemi.
görselleştirilmek *(nsz)* görsel bir özellik kazanması sağlanmak. *ör. Filmde insan duyguları görselleştirilmiştir.*
görselleştirme *a.* görselleştirmek eylemi.
görselleştirmek *(-i)* gözle izlenecek bir biçime sokmak, görselleşmesini sağlamak. *ör. Sinema, duyguları bile görselleştirmektedir.*
görsellik *a.* görsel olma durumu, özelliği, görme ile ilgililik. *ör. Filmin görselliği yazının görselliğini aşar.*
görü *a.* **1** görme yetisi. **2** bakınca görülüveren, gözün algıladığı alan, görünüm. *eş.* **manzara**. **3** *fels.* bir şeyin içini, içyüzünü, özünü doğrudan doğruya görme, kavrama, olduğu gibi görme. *ör. İnsanda görü, zekâ ile ilgilidir.*
görücü *a.* evlenmek isteyen erkek için kız görmeye giden kimse, dünürcü. **görücü gitmek** evlenmek isteyen erkek için kız görmeye gitmek. **görücüye çıkmak** (evlenmesi söz konusu olan kız) gelen görücülerin oturdukları odaya gelip onlara görünmek.
görücülük *a.* görücünün yaptığı iş.
görülebilme *a.* görülebilmek eylemi.
görülebilmek *(nsz)* görülmesi olanak içinde olmak ya da görülme olasılığı bulunmak.
görülegelme *a.* görülegelmek eylemi.
görülegelmek *(nsz)* öteden beri görülmekte olmak ve dolayısıyla yadırganmamak. *ör. Bu, siyasada görülegelen bir tutumdur.*
görülme *a.* görülmek eylemi.
görülmek *(nsz)* **1** bir varlık, bir şey olarak göz yardımıyla algılanmak, seçilmek, görmek eylemine konu olmak. **2** (iş) gerektiği gibi yapılmış olmak, yerine getirilmek. *ör. İşimizin görülüşü gecikti.* **3** (bir şeyin) bulunduğu anlaşılmak, (bir şeyle) karşılaşılmak, (bir şeye) rastlanmak. *ör. Bu hastalık güneyde sık görülüyor.*
görülmemiş *s.* o zamana değin hiç karşılaşılmamış, şaşırtıcı nitelikte olan (şey).
görülmemişlik *a.* görülmemiş olma durumu, özelliği.
görüm *a.* **1** ışığı ve renkleri algılayan duyu, görme yetisi, görü[1]. **2** ermişlerin, gizliyi gönül gözüyle ya da kendi bilge gözleriyle görmeleri olayı. *ör. Dinlerin gizemsel görüm ve dogmaları vardır.* **3** *ha.* ➻ **görümce**.
görümce *a.* (. .' .) evli kadına göre kocanın kız kardeşi.
görümcelik *a.* görümce olma durumu. **görümcelik etmek** (görümce) geline kötü davranmak.
görümlük *a.* **1** yalnız görülmek, bakılıp incelenmek için konulan nesne. **2** *ha.* nişanlandığı kızı ilk kez görmeye giden erkeğin nişanlısına verdiği armağan ya da taktığı takı.
görünebilme *a.* görünebilmek eylemi.
görünebilmek *(nsz; -e)* görünmek elinde olmak, görünme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
görünge *a.* uzaklık ya da derinlik duygusu veren görünüş. *eş.* **perspektif**[1].
görüngü *a. fels.* gözlenebilen, duyularla algılanabilen her şey, her olgu ve olay. *eş.* **fenomen**. **görüngü alanı** *ruhb.* belirli bir anda ve yerde kişinin kendisiyle birlikte algılayabildiği nesnelerin tümü.
görüngübilim *b. a.* **1** *fels.* görüngülerin, olgu ve olayların, nesnenin özüne varmaya uğraşan felsefe yöntemi, görüngüler öğretisi, olaybilim. *eş.* **fenomenoloji**. **2** *topb.* olayların incelenmesinde tek doğru yöntem bulunduğunu, olaylara ilişkin insan bilgisinin ancak duyu organları aracılığıyla ve onların olanakları, yeterlikleri ölçüsünde elde edilebileceğini öne süren görüş.*eş.* **fenomenoloji**. **3** *ruhb.* davranışın dış gerçeklik yerine yaşantı görüngüleriyle belirlendiğini öne süren görüş. *eş.* **fenomenoloji**.

görüngübilimci *b. a.* ve *s.* görüngübilim yandaşı (kimse, görüş).
görüngücü *a.* ve *s. fels.* görüngücülük yandaşı, (kimse, görüş). *eş.* **olaycı**.
görüngücülük *a. fels.* gerçek olanın yalnızca görüngüler olduğunu öne süren görüş. *eş.* **olaycılık, fenomenizm**.
görünme *a.* görünmek eylemi.
görünmek *(nsz; -e)* **1** göze görünecek duruma gelmek, görülür olmak. **2** ortaya çıkmak, kendini göstermek, belirmek, gözükmek. *ör. Uzaktan bir gemi göründü.* **3** görünüşünde olmak, andırmak, benzemek. *ör. Uçakta iken aşağıda yollar iplik gibi görünmekteydi.* **4** herhangi bir izlenim uyandırmak. *ör. Bugün pek durgun görünüyorsun.* **5** *(-e)* gözdağı vermek ya da azarlamak. *ör. Onlara ara sıra görünmek gerekiyor.* **göründü Sivas'ın bağları** *ha.* "umut içinde beklenen, olumlu olması umulan sonuç öyle olmadı, iş ters yönde gerçekleşti" anlamında söylenir. **görünen dağın uzağı olmaz** "bir durumun nasıl bir sonuca varacağı belli olduktan sonra bu sonucun elde edilmesi çok zaman almaz" anlamında kullanılır. **görünen köy kılavuz istemez** "açıkça belli olan bir durumu açıklamak gerekmez, o yeterince açıktır" anlamında söylenir.
görünmez *s.* beklenmeyen, görünmeyen, umulmayan. **görünmez kaza** hiç umulmadık, beklenmedik zamanda ve biçimde gerçekleşen kaza. **görünmez olmak** gözden uzaklaşıp gitmek, uzaklaşıp gözden yitmek.
görünmezleşme *a.* görünmezleşmek eylemi.
görünmezleşmek *(nsz)* görünmez bir duruma gelmek, gözden yitip gitmek, görünmez olmak.
görünmezleştirme *a.* görünmezleştirmek eylemi.
görünmezleştirmek *(-i)* görünmez bir duruma getirmek, gözden yitmesini sağlamak.
görünmezleştirilme *a.* görünmezleştirilmek eylemi.
görünmezleştirilmek *(nsz)* görünmez bir duruma getirilmek, görünmez olması sağlanmak.
görüntü *a.* **1** gerçekte var olmadığı halde varmış gibi göze görünen ya da zihinde beliren, yer eden şey. *eş.* **hayalet**[2], **tayf**[1]. **2** *fiz.* herhangi bir nesnenin mercek, ayna gibi nesnelerle oluşturulan ya da kimi ışık olayları sonucu elde edilen biçimi. *eş.* **hayal**[1]. **3** *sin.* bir film üzerinde saptanmış resmin bir gösterici yardımıyla perdeye düşürülmesiyle oluşan görünüş ya da televizyon ekranında beliren her şey. **4** *sin.* bir filmin üzerinde saptanmış resim. **5** *mat.* sayı doğrusu üzerinde bir sayıya karşı gelen nokta. **görüntü almak** ➤ **görüntülemek**. **görüntü yönetmeni** *sin.* görüntülerin film yönetmeninin isteklerine uygun bir biçimde sağlanmasından sorumlu ve alıcı takımını yöneten kimse. *ör. Bu filmlerin hepsinin de görüntü yönetmeni aynı kişiydi.*
görüntücü *a.* ve *s. fels.* görüntücülük yandaşı (kimse, görüş).
görüntücülük *a. fels.* algının gerçeğin kendisi olmayıp ancak bir görüntüsü olduğunu öne süren öğreti.
görüntüleme *a.* görüntülemek eylemi.
görüntülemek *(-i)* belirli bir konuyu, nesneyi filme almak, film üzerinde saptamak, filme aktarmak. *ör. Bir şiiri sinemada görüntülemek çok zordur.*
görüntülenebilme *a.* görüntülenebilmek eylemi.
görüntülenebilmek *(nsz)* görüntülenmesi olanaklı olmak ya da görüntülenme olasılığı bulunmak.
görüntüleniş *a.* görüntülenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Polis, olayın görüntülenişini önlemek istedi.*
görüntülenme *a.* görüntülenmek eylemi.
görüntülenmek *(nsz)* görüntüsü film üzerinde saptanmak, filme alınmak, alıcıyla[6] saptanmak ya da televizyonda yayımlanmak. *ör. Olay TRT haberlerinde görüntülenmekteydi.*
görüntüleşme *a.* görüntüleşmek eylemi.
görüntüleşmek *(nsz)* görüntü özelliği kazanmak, görüntü durumuna gelmek. *ör. Bu düşünceler, onun resminde görüntüleşmek olanağına kavuşuyordu.*
görüntüleyebilme *a.* görüntüleyebilmek eylemi.
görüntüleyebilmek *(-i)* görüntülemek elinde olmak, görüntüleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kameraman olayı görüntüleyebilmek uğruna dayak yemişti.*
görüntüleyici *a.* görüntü olarak veren aygıt.
görüntüleyiş *a.* görüntülemek eylemi ya da biçimi. *ör. TRT'nin olayı görüntüleyişi, ilerde belge değeri kazanacaktır.*
görüntüleyiverme *a.* görüntüleyivermek eylemi.
görüntüleyivermek *(-i)* çabucak görüntülemek. *ör. Fotoğrafçı olayı görüntüleyivermişti.*
görüntülü *s.* görüntü oluşturan, görüntü ileten ya da görüntüsüyle sunulan. *ör. Haber görüntülü olarak verilmişti.* **görüntülü basın** televizyon haberciliği. **görüntülü telefon** konuşanların birbirlerini bir görüntülükte görebildikleri telefon.
görüntülük *a. sin.* ve *TV.* ➤ **ekran**.
görüntüsel *s.* görüntüyle ilgili. **görüntüsel gösterge** *dil.* dış gerçekle bir benzerlik ilintisi kuran gösterge; örneğin bir portre görüntüsel göstergedir.
görüntüsellik *a.* görüntüsel olma durumu. *ör. Görüntüsellik yönünden televizyonun sinemadan ayrımı yoktur.*
görüntüsüz *s.* görüntüyle iletilmeyen, görüntüsü olmayan. *ör. Haber görüntüsüz verilmişti.*
görünü *a.* ➤ **görünüm**.
görünüm *a.* **1** bakılınca bir şeyin dış görünüşü. *eş.* **manzara**. *ör. Evin görünümü güzeldi.* **2** bir yerden bakılınca uzaklarda görünen birtakım şeylerin, özellikle doğal şeylerin tümü.

eş. **manzara**. *ör. Burada görünüm nefes kesiciydi.* **3** *mec.* durum, görünüş. *ör. İşin görünümü can sıkıcıydı.* **4** *dilb.* ➻ **görünüş**[4].

görünümlü *s.* bakılınca görülebilen alan güzel olan, güzel görünümü[1,2] bulunan (yer). *ör. Bu balkon daha görünümlü, burada oturalım.*

görünümsüz *s.* görebildiği alan güzel olmayan ya da hiçbir görünüme[1,2] bakmayan (yer). *ör. Bu görünümsüz evden sıkıldım.*

görünür *s.* **1** göz ile algılanabilen, görülebilen, görünen. **2** *mec.* apaçık göze çarpan, çok belli olan, görünen. **görünür kılmak** (bir şeyin) apaçık bir biçimde görünmesini sağlamak.

görünürde *be.* görünüşe bakılırsa, dıştan bakılınca, görünüşe göre, ortada, ortalıkta. *ör. Çalışıldı ama görünürde bir şey yok.*

görünürlerde *be.* ➻ **görünürde**.

görünürlük *a.* görülebilen bir şeyin niteliği, görünür olma durumu.

görünüş *a.* **1** gözün ilk bakışta ya da zihnin doğruca algıladığı şey. **2** gerçek sanısı veren ama gerçeğe uymayan dış görüntü. *eş. esk.* **zevahir**. **3** bulunulan bir yerden görülebilen alan, görünüm[1,2] . *eş.* **manzara** . **4** *dilb.* eylemin anlattığı oluşların süresi, gelişimi ve sona erişiyle ilgili bütün biçimleri içine alan dilbilgisi ulamı; örneğin "aldı alacak", "yapacak olmak", "bilmiş olmak" gibi. **görünüşe aldanma** (ya da **aldanmamalı**) "her şeyin bir dış, bir de içyüzü vardır, dışı güzel olanın içi öyle olmayabilir, onun için, görünüşe bakarak yargıya varmak insanı yanıltabilir" anlamında söylenir. **görünüşü kurtarmak** bir işi gereği gibi değil de yapıldı dedirtmek için yapmak, özü değil dış görünüşü yerine getirmek.

görünüşte *be.* dıştan bakıldığında, görünene bakılırsa, dış görünüşe inanmak gerekirse, göründüğüne göre.

görünüverme *a.* görünüvermek eylemi.

görünüvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa süreli olarak görünmek. *ör. Bir ara televizyonda görünüveren kişiyi arkadaşım sanmıştım.*

görüş *a.* **1** gözle bir şeyi algılama, görme yetisi. *ör. Sis görüşü azaltıyor.* **2** *mec.* olaylara, düşünülere, durumlara vb. ya da şeylere biçilen değer, onlarla ilgili olarak varılan yargı. *eş.* **fikir**. *ör. Ben de bu konudaki görüşümü söylemek istiyorum.* **3** herhangi bir konuda kişinin kişisel inancı. **4** (cezaevi, hastane vb. için) görüşme, ziyaret. *ör. Görüş penceresinin açılmasıyla görüşün başlayıp bitmesi bir oluyordu.* **görüş açısı 1)** bir şeyi, yeri görebilme alanı. **2)** ➻ **bakış açısı**. **görüş ayrılığı** bir konuda görüşlerin ayrı olması durumu. **görüş birliği** bir konuda görüşlerin birleşmesi durumu. **görüş günü** cezaevlerinde, mahkumların yakınlarıyla görüşmelerine izin verilen gün. **görüş sahibi 1)** belli bir görüşü olan kimse. **2)** bir konuda belli bir görüş ileri sürmüş kimse.

görüşçü *a.* cezaevine ya da tutukevine düşmüş birini görmeye giden kimse, görüşmeci[1].

görüşebilme *a.* görüşebilmek eylemi.

görüşebilmek *(-le)* görüşmek elinde olmak, görüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bakanla görüşebilmek için bir saattir bekliyoruz.*

görüşme *a.* **1** görüşmek eylemi. **2** bir kimseyle bir konuda ya da çeşitli konularda yapılan konuşma. *eş. esk.* **mülakat**[3]. *ör. Dergide ozanla yapılan bir görüşme yayımlandı.* **3** bir kurulda, herhangi bir konuda bir karara varmadan önceki konuşmalar. *eş. esk.* **müzakere**[1]. *ör. Mecliste yasa görüşmeleri hızlandı.* **görüşme yapmak** ➻ **görüşmek**.

görüşmeci *a.* **1** görüşmeye giden kimse. *eş.* **ziyaretçi**. **2** görüşme[2] yapan kimse.

görüşmecilik *a.* herhangi bir konuyu görüşme[3] yoluyla çözüme kavuşturma işi. *ör. Onun görüşmeciliği güçlüydü.*

görüşmek *(-le)* **1** buluşarak oturup konuşmak, söyleşmek. *ör. Arada bir görüşmek isteriz sizinle.* **2** dostluk, ahbaplık etmek. *ör. Konu komşuyla görüşmekten hoşlanırız.* **3** *ha.* gizlice cinsel ilişkide bulunmak, sevişmek. *ör. Delikanlı kızla görüştüyormuş, kız tarafı onun için vurmuş.* **4** *(-i)* bir iş, bir konuyla ilgili olarak düşüncelerini, görüşlerini karşılıklı olarak söylemek ve sorunu karara bağlamak. *ör. Meclis yasayı görüşüyor.*

görüştürebilme *a.* görüştürebilmek eylemi.

görüştürebilmek *(-i, -le)* görüştürmek elinde ya da yetkisinde olmak, görüştürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

görüştürme *a.* görüştürmek eylemi.

görüştürmek *(-i, -le)* görüşmek eylemini yaptırmak, görüşmelerini sağlamak.

görüştürülme *a.* görüştürülmek eylemi.

görüştürülmek *(nsz; -le)* görüşmeleri sağlanmak.

görüşülebilme *a.* görüşülebilmek eylemi.

görüşülebilmek *(nsz)* görüşülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Konu toplantıda görüşülebilseydi iyi olurdu.*

görüşülme *a.* görüşülmek eylemi ya da biçimi.

görüşülmek *(nsz)* **1** görüşmek eylemi yapılmak. **2** *(ösz; -le)* herhangi biriyle görüşmek. *ör. Onunla görüşüldü mü?*

görüverme *a.* görüvermek eylemi.

görüvermek *(-i)* çabucak, ansızın görmek. *ör. Çocuk köpeği görüverince korktu.*

gösterebilme *a.* gösterebilmek eylemi.

gösterebilmek *(-i, -e; -i)* göstermek elinde olmak, gösterme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bütün hünerimi gösterebilmek isterdim.*

gösteren *a. dil.* gösterilenle birleşerek göstergeyi[4] oluşturan ses ya da sesler bütünü.

gösterge *a.* **1** bir şeyi göstermeye, belirtmeye yarayan, bir başka şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren her türlü şey. *eş.* **belirti, im, işaret**. *ör. Ateşin varlığının göstergesi dumandır.* **2** *fiz.* bir aygıtın işlemesiyle ilgili birtakım ölçüm-

lerin sonucunu kendiliğinden gösteren araç. *eş.* **indikatör**. **3** bir durumla ilgili çeşitli evreleri, aşamaları gösteren şey. *ör. Çalışmanın göstergesi üretimdir.* **4** *dil.* anlam ile biçimin, dilsel bir gösterenle bir gösterilenin birleşmesinden doğan dil birimi. *eş.* **belirtke**[3]. *ör. Sözcükler birer gösterge saylır.* **5** *fels.* algılandığında belli bir şeyin tasarımını uyandıran şey.

göstergebilim *b. a.* **1** dilsel ya da dilsel olmayan, iletişim ereğiyle kullanılan her türlü gösterge dizgelerini, bu dizgelerin yapılarını, işleyişlerini, iletişimsel işlevlerini inceleyen bilim. *eş.* **imbilim**, **semiyoloji**, **semiyotik**[1]. **2** *hek.* tanılamaya ve sonucu kestirmeye yarayacak yargılara varmak ereğiyle, hastalıkların belirtilerini inceleyen hekimlik dalı. *eş.* **semiyoloji**. **3** *fels.* (matematiksel mantıkta) göstergelerin özellikle dildeki kullanımları ya da dile uygulanması. *eş.* **semiyotik**[1].

göstergebilimci *b. a.* göstergebilim alanında çalışan bilim adamı, göstergebilim uzmanı.

göstergebilimsel *b. s.* göstergebilimle ilgili. *eş.* **semiyotik**[2].

göstergeleştirme *a.* göstergeleştirmek eylemi.

göstergeleştirmek *(-i)* gösterge özelliği kazandırmak.

göstergesel *s.* göstergeye ilişkin, göstergeyle ilgili. *eş.* **semiyotik**[3].

gösteri *a.* **1** bir isteğin ya da bir konudaki karşı görüşün, kamuoyunun dikkatini çekecek bir biçimde, açık havada ve topluca açığa vurulması eylemi. *eş. esk.* **nümayiş**. **2** bir kimsenin ya da bir topluluğun kendi duygusunu gösteren sözü ya da davranışı. *eş. esk.* **tezahürat**. **3** sinema ya da tiyatroda film ya da oyun gösterme işi. **4** dikkati, ilgiyi çekmek ereğiyle ya da eğlendirmek için bir topluluk önünde gösterilen beceri ya da oyun. **gösteri yürüyüşü** genel yollarda ve alanlarda yürüyerek yapılan gösteri[1].

gösterici *s.* **1** gösterme özelliği, işlevi bulunan. **2** gösteri[1] yapan. **3** *a.* videotepteki görüntüyü televizyon ekranına ileten ve görünmesini sağlayan aygıt. **4** *a.* fotoğraf, film ve benzeri şeyleri bir yüzeye yansıtmaya yarayan aygıt. *eş.* **projektör**[2]. **5** *a. dil.* bir sözceyle ilgili durum ya da bağlama gönderme yapan her türlü dilsel öğe.

gösterilen *a. dil.* gösterenle birleşerek göstergeyi[4] oluşturan kavramsal içerik.

gösterilebilme *a.* gösterilebilmek eylemi.

gösterilebilmek *(nsz; -e)* gösterilmesi olanak içinde olmak ya da gösterilme olasılığı bulunmak. *ör. Film ancak bu ay gösterilebilecekmiş.*

gösteriliş *a.* gösterilmek eylemi ya da biçimi.

gösterilme *a.* gösterilmek eylemi.

gösterilmek *(nsz; -e)* göstermek eylemine konu olmak, görülmesi sağlanmak.

gösterim *a. sin.* **1** görüntülerin gösterici[4] aracılığıyla bir yüzey üzerine düşürülmesi işi. *eş.* **projeksiyon**[2]. **2** sinema da filmin gösterilmeye başlaması. *ör. Film yeni gösterime girdi.* **3** sinema, tiyatro, müzik gibi sanat dallarında verilen gösterilerin[3] her biri. *eş.* **seans**[2]. **4** *dil.* gösterici[5] kullanarak dili söze dönüştürme. **gösterime girmek** *sin.* (film) sinemalarda gösterilmeye başlamak. *ör. Film önümüzdeki hafta gösterime girecekmiş.* **gösterime sokmak** *sin.* (filmi) sinemalarda göstermeye başlamak. **gösterime sokulmak** *sin.* (film) sinemalarda gösterilmesi sağlanmak.

gösteriş *a.* **1** göstermek eylemi ya da biçimi. **2** başkalarını etkilemek ya da başkalarına kendini beğendirmek ya da yalnızca böbürlenmek amacını güden aldatıcı, yapay davranış. *ör. Gösteriş meraklısıydı.* **3** göze çarpıcı nitelik, alım, albeni, gözalıcılık. *ör. İnsanın aklı kadar gösterişi de olmalıdır.* **gösteriş yapmak** gösterişle[2] başkalarını etkilemeye çalışmak. **gösterişe kaçmak** etkilemek için gösterişi öne almak, abartılı davranmak.

gösterişçi *s.* **1** gösteriş[2] yapmaktan hoşlanan (kimse). **2** gösteriş[2] ereği güden (kimse ya da davranış).

gösterişçilik *a.* gösterişçi olma durumu.

gösterişli *s.* gösterişi[3] olan, alımlı, albenili, görkemli, gözalıcı.

gösterişlice *s.* oldukça ya da biraz gösterişli.

gösterişlilik *a.* gösterişli olma durumu.

gösterişsiz *s.* **1** gösterişi[2] olmayan. *ör. Gösterişsiz giyinmeyi yeğlerdi.* **2** gösteriş[3] yapmayan (kimse).

gösterişsizce *s.* oldukça ya da biraz gösterişsiz.

gösterişsizlik *a.* gösterişsiz olma durumu.

gösteriverme *a.* gösterivermek eylemi.

gösterivermek *(-i, -e; -i)* **1** ansızın ya da çabucak göstermek. **2** rica ya da buyruk yollu da kullanılır. *ör. Şu çocuğa yolu gösteriverin.*

gösterme *a.* göstermek eylemi. **gösterme adılı** *dilb.* varlıkları, varlıkların yerlerini işaret eden, gösterme yoluyla belirten, tutan adıl; "bu", "şu", "o", "bunlar", "şunlar", "onlar", "öteki" vb. birer gösterme adılıdır. **gösterme belirteci** *dilb.* bir eylemin, bir adın ya da bir belirtecin anlamını gösterme yoluyla belirleyen, belirli kılan belirteç; Türkçede "işte" sözcüğü gösterme belirtecidir. **gösterme sıfatı** *dilb.* belirtme sıfatlarının bir türü olan, adlardan önce gelerek onları gösterme yoluyla belirten sıfat; "bu", "şu", "o" sözcükleri birer gösterme sıfatıdır. *ör. Bu kitap iyidir.*

göstermeci *s.* **1** gösterme yoluyla iş gören (tiyatro anlayışı). *ör. Ortaoyunu göstermecidir.* **2** *a. ruhb.* dikkat ve ilgiyi kendi üzerine çekebilmek için çıplaklık derecesinde giyinen, olağan olmayan, uygunsuz davranışlarda bulunan, özellikle cinsel organını gösteren ruh hastası. *eş.* **teşhirci**. **göstermeci tiyatro** *tiy.* ➻ **epik tiyatro**.

göstermecilik *a.* **1** genellikle çıplaklıktan hoşlanma eğilimi. **2** *ruhb.* cinsel organını gösterme biçiminde kendini gösteren ruhsal hastalık. *eş.* **teşhircilik**.

göstermek *(-i, -e; -i)* **1** ortaya çıkararak, göz önüne koyarak görülmesini sağlamak, görünmesine yol açmak. *ör. Size yeni evi göstermek istiyorum.* **2** görmesini sağlamak. *ör. Evi ona gösterin.* **3** bir kimseyi ya da bir şeyi işaretle belirtmek. *ör. Çocuk, kendisini döveni parmağıyla gösterdi.* **4** anlatmak, belirtmek, ortaya koymak. *ör. Bu söz, onun korktuğunu gösteriyordu.* **5** belgeleyerek, kanıtlayarak inandırmak. *ör. Dolabın buraya sığmayacağını size göstermek kolay, ölçüsü var.* **6** bir şeyin etkisine uğratmak, etkisi altında tutmak. *ör. Çocuğu biraz güneşe göster.* **7** kılavuzluk etmek, öğretmek. *ör. Bu işte size yol göstermek isteriz.* **8** anlamayı sağlamak, açıklamak. *ör. Ona gerçekleri göstermek gerekmişti.* **9** iş vermek, görevlendirmek, yapmasını söylemek. *ör. Ona gösterdikleri işi beğenmemişti.* **10** *(-i)* herhangi bir biçimde değerlendirmeye yol açmak. *ör. Onu kötü göstermek işe yaramadı.* **11** *(-i)* güzelliğini açığa çıkarmak, güzel görünmesini sağlamak. *ör. Badana evi gösterdi.* **12** *(-e) mec.* bir davranışa, kötülüğe sert bir biçimde karşılık vermek. *ör. Ona göstermek boynumun borcu olsun.* **13** *(nsz)* olduğundan farklı görünmek. *ör. Adam daha yaşlı gösteriyordu.* **14** *(yar)* etmek, yapmak. *ör. Ona ilgi göstermek bize düştü.* **göstere göstere** *ik. be.* açıkça göstererek, açık açık, hiç saklamadan, gizleme gereği duymadan. **Hanya'yı Konya'yı göstermek** (birine) öyle dilediği gibi davranamayacağını, öyle yaparsa başına ne işler gelebileceğini bir davranışla anlatmak.

göstermelik *s.* **1** gerekli olduğu için değil iş olsun diye, gösteriş için yapılan. *ör. Göstermelik davranışlarını anlamadığımızı sanıyor.* **2** *a.* bir malın, bir bütünün niteliğini gösteren parça, örnek. *eş.* **numune**. *ör.Göstermeliğine bakıp mala bir değer biçtiler.*

göstermeparmağı, -nı *b. a.* insan elinde, başparmaktan sonraki parmak. *eş.* **işaretparmağı, şahadetparmağı**.

göstertme *a.* göstertmek eylemi.

göstertmek *(-i, -e)* göstermek eylemini yaptırmak, göstermesini sağlamak. *ör. Ona durumu göstertmek için adam yolladım.*

göt, -tü *a. ka.* **1** dışkılık. *eş.* **anüs**. **2** kaba et, kıç, popo. **3** *ha.* (testi, bardak vb.de) alt, dip. **4** *ha.* arka yan, arka. *ör. Eşeğin götüne iki kırbaç vurdu.* **5** *arg.* yiğitlik, yüreklilik, güç. **6** *arg.* aşağılık, değersiz kimse. **göt altına gitmek** *arg.* **1)** kendi kusuru olmaksızın suçlu duruma düşmek. **2)** çok güç bir duruma düşmek. **göt atmak 1)** *ha.* (at, eşek vb. için) çifte atmak, tekme atmak. **2)** *arg.* (bir şeyi elde etmek için) pek hevesli olmak, hevesini belli etmek. **göt göbek** *s. arg.* şişman (kimse). **göt içi kadar** *arg.* (yer için) çok küçük, daracık. **göt ister** *arg.* (bir şeyi yapmaya) söz konusu eylemde bulunmak için çok güçlü, çok yürekli, çok yiğit olmak gerekir. **göt olmak** *arg.* **1)** çok şaşırmak, apışıp kalmak, afallamak. **2)** çok kötü bir duruma düşmek. **göt öpmekle ağız kirlenmez** *ha.* "çok önemli, çok gerekli bir iş için aşağılık birine yalvarmak kişiyi onursuz etmez" anlamında söylenir. **(biriyle) göt tokuşturmak** *arg.* çıkar gereği çok sıkı fıkı olmak. **göt üstü oturmak** *arg.* (bir işte) başarı kazanamayıp gülünç duruma düşmek. **götten atmak** *arg.* **1)** kafadan uydurmak, yalan söylemek. **2)** bilmediği bir konuda bilirmiş gibi konuşmak. **götten bacak** (ya da **bacaklı**) *arg.* kısa boylu ve şişman (kimse). **götten doğmak** *arg.* doğuştan şanssız olmak. **götü açık** *arg.* yoksul, serseri, kılıksız (kimse). **götü boklu** *arg.* **1)** yeniyetme, toy, acemi (kimse). **2)** beş para etmez, değersiz (şey). **götü görünmek** *arg.* gerçek niteliği ortaya çıkmak, ne olduğu belli olmak. **götü kurtarmak** *arg.* belalı bir işten az bir zararla sıyrılmak. **götü tutuşmak** *arg.* büyük kaygıya kapılmak, çok telaşlanmak. **götü varıp gelmek** *arg.* büyük korku geçirmek, çok korkmak. **götü yanmak** *arg.* çok üzülmek. **götü yere yakın** *arg.* kısa boylu, bücür (kimse). **götü yosun tutmak** *arg.* çok yaşlanmış olmak. **götünden anlamak** *arg.* **1)** (bir sözü, davranışı) yanlış anlamak. **2)** (bir sözü, davranışı) işine geldiği gibi yorumlamak. **götünden korkmak** *arg.* **1)** kendi durumunu yitirmekten, kendi durumunun kötüye gideceğinden, suçun kendine yıkılacağından çekinmek. **2)** *ha.* başına bir iş gelecceğinden kaygı duymak, kendi canından olacağından, öldürüleceğinden korkmak. **götüne bakarak** (ya da **baka baka**) **gitmek** *arg.* başvurduğu yerden olumlu sonuç alamayarak geldiği yere dönmek. **(bir şey birinin) götüne batmak 1)** (oturduğu rahat yeri, koltuğu vb., bulunduğu makamı) kıçına bir şey batıyormuş gibi bırakmak. **2)** bir şey bir kimseyi durup dururken rahatsız etmek. **götüne gitmek** *ha.* **1)** (bir durum) eski halinden de kötüye gitmek, geriye gitmek, gerilemek. **2)** yenilen şeyler vücudu beslememek. **götüne kalmamak** *arg.* (bir iş bir kimsenin) girişebileceği, başarabileceği kolaylıkta olmamak. **götüne kına yaksın** *arg.* "istediği oldu, bu kötü durum için sevinsin" anlamında kullanılır. **götüne mi düşmüş?** "bu, onun yapacağı, başaracağı, cesaret edeceği şey değil" anlamında söylenir. **(birinin) götüne tekme atmak** *arg.* kovmak. **götünü görmek** *arg.* (birinin) yürekliliğini, gücünü sınamak, bir işi başarıp başaramayacağını denemek. **(birinin) götünü yalamak** *arg.* dalkavukluk etmek, yaltaklanmak. **götünü yırtmak** *arg.* **1)** (bir şey için) çok uğraşıp didinmek, ille yapacağım diye çabalamak. **2)** çok bağırmak, bağırıp çağırmak. **götünün harcı olmamak** *ha.* (bir işi) yapacak, başaracak gücü, yüreği bulunmamak. **götünün kılı ağarmak** *arg.* yaşlanmak. **götüyle balık yakalamak** *arg.* çok şanslı olmak. **(bir şeye) götüyle gülmek** *arg.* gülecek değerde bile görmemek.

götlek *s. ka.* **1** *ha.* ve *arg.* edilgen eşcinsel (erkek). **2** *ha.* boşıboş, ipsiz sapsız (kimse). **3** *ha.* kalçası büyük ve düşük (kimse).
götleklik *a.* götlek olma durumu. **götleklik etmek** *ha.* götleğe yaraşır bir biçimde davranmak.
götlük *a. ka. ha.* **1** at, eşek gibi binek hayvanlarının sırtına örtülen kilim ya da çul parçası. **2** arkalıksız iskemle.
götsüz *s. ka.* **1** *ha.* (testi, bardak vb. için) alt yanı, altı, dibi olmayan. **2** *mec. arg.* yüreksiz, korkak (kimse).
götün götün *ik. be. ha. ka.* arkaya doğru, geriye doğru, geri geri, arka arka. **götün götün gitmek** *ha.* yüzü öne dönük bir biçimde arka arka, geri geri yürümek, gitmek.
götürebilme *a.* götürebilmek eylemi.
götürebilmek *(-i, -den, -e)* götürmek elinde olmak, götürme izni, yetkisi ya da olanağı bulunmak.
götüreyazma *a.* götüreyazmak eylemi.
götüreyazmak *(-i)* götürmeye az kalmak, az kalsın götürmek. *ör. Irmak taşmış, kıyısındaki evleri götüreyazmıştı.*
götürme *a.* götürmek eylemi.
götürmek *(-i, -den, -e)* **1** yanına alarak gitmek, taşımak, ulaştırmak. *ör. Bunları oraya götürmek zaman alır.* **2** bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere uzatmak, koymak. *ör. Elini saçlarına götürdü.* **3** bir kimseyi bir yere değin yanında yürütmek ya da yanında gelmesini sağlamak. *ör. Babası Anı'yı parka götürdü.* **4** *(-i)* yakından uzağa yürütmek ya da alıp gitmek. *ör. Sürücü arabayı götürmek için gelmiş.* **5** *(-i)* yerinden ayırıp ya da alıp uzağa atmak ya da yok etmek. *ör. Rüzgâr bacayı götürdü.* **6** *(-i) mec.* ölmesine yol açmak, öldürmek. *ör. Hastalık bütün hayvanlarını götürmüştü.* **7** *(-i)* dayanmak, kaldırmak, katlanmak. *ör. Böyle şakaları götürecek kimse yoktur.* **8** *(-i, -e)* birinin yanında yürüyüp ona bir yere değin arkadaşlık etmek. *ör. Seni evine götürmek istiyorum.* **9** bir sonuca ulaştırmak, vardırmak. *ör. Bu yol bizi nereye götürecek, bilmiyoruz.* **10** güvenlik güçlerince yakalanmak. *ör. Polisler onu evinden götürmüşler.* **11** yitip gitmesine, yok olmasına yol açmak. *ör. Zamansız yağan kar bütün çiçekleri götürdü.*
götürtme *a.* götürtmek eylemi.
götürtmek *(-i, -den, -e)* götürülmesini sağlamak, götürmek eylemini yaptırmak, götürülmesine yol açmak.
götürü *s.* ve *be.* (parayla satın alınan şeyler ya da yapılan işler için) toptan olarak, topluca. *ör. Götürü işler yapan bir usta buldular, badana işini ona verdiler.* **götürü fiyat** *tic.* herhangi bir satın almada ya da bir işin yapılmasında ayrıntılara girilmeksizin, toptan biçilen fiyat. **götürü iş** *tic.* toptan biçilen bir ücret karşılığı yapılan iş. **götürü pazarlık** bir şeyin her bir parçasını ayrı ayrı göz önüne alarak değil tümünü değerlendirerek yapılan pazarlık. **götürü satış** *tic.* ağırlık, ölçü ya da sayıya bağlı olmaksızın toptan biçilen bir fiyat karşılığında gerçekleşen satış. **götürü ücret** *tic.* bir işin yapılması için toptan verilen ücret. **götürü vergi** *tic.* bir yükümlü grubundan alınan, gerçek matrah aranmaksızın kararlamadan, yasanın öngördüğü miktardaki vergi.
götürülebilme *a.* götürülebilmek eylemi.
götürülebilmek *(-den, -e)* götürülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
götürülme *a.* götürülmek eylemi.
götürülmek *(-den, -e)* götürmek eylemine konu olmak. *ör. Çocuğun evden okula götürülüp getirilmesi de ona kalmıştı.*
götürülüş *a.* götürülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Adamın yaka paça götürülüşünü izlediler.*
götürüm *a. ha.* **1** kötü, güç durumlara karşı koyabilme gücü, dayanma, katlanma, kaldırma. **2** *mec.* şaka kaldırma özelliği.
götürümlü *s. ha.* **1** kötü, güç durumlara katlanabilen, direnme gücü yüksek (kimse ya da nesne). **2** *mec.* kendisine yapılan şakayı hoş karşılayan, şaka kaldırabilen (kimse).
götürümsüz *s. ha.* **1** güçlükler karşısında yılan, güçlüklere katlanamayan. **2** *mec.* kendisine yapılan şakayı hoşgörmeyen (kimse). **3** *mec.* başkalarının iyi durumlarını çekemeyen (kimse).
götürüş *a.* götürmek eylemi ya da biçimi.
götürüverme *a.* götürüvermek eylemi.
götürüvermek *(-i)* **1** çabucak götürmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu mektubu postaneye götürüverin.*
götüstü *be. ha. ka.* kıçı yere gelecek bir biçimde. *ör. Çocuk koşarken götüstü düştü.*
gövde *a.* **1** vücudun baş, kol ve bacaklar dışında kalan bölümü. *eş.* **beden**[2]. *ör. Çocuğun gövdesinde yaralar oluşmuş.* **2** bir şeyin asıl, ana, toplu bölümü. *ör. Makinenin gövdesi ağırdı.* **3** hayvanlarda baş, ayak ve kuyruktan, ağaçlarda kök ve dallardan geri kalan bölüm. *eş.* **beden**[3]. **4** (kasaplıkta) kesilmiş hayvanların sakatatı alındıktan sonraki durumu. **5** *dilb.* köke[7] yapım eklerinin getirilmesiyle oluşan türev; örneğin "göz" köküne "-lük" getirilerek yapılan "gözlük" türevi gövdedir. **gövde gösterisi** ortak bir savda, bir amaçta birleşenlerin güçlerini göstermek ereğiyle büyük bir kalabalık olarak yaptıkları gösteri. **(bir şeyi) gövdeye indirmek** (ya da **atmak**) *tkz.* oburca, iştahla yemek.
gövdebilim *b. a.* insan, hayvan ve bitkilerin yapısını ve bu yapıyı oluşturan türlü organlar arasındaki ilişkileri araştıran, inceleyen bilim. *eş.* **anatomi**[1].
gövdebilimci *a.* gövdebilim alanında çalışan bilim adamı.
gövdebilimsel *b. s.* gövdebilimle ilgili.
gövdeleniş *a.* gövdelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çamın gövdelenişi uzun yıllar aldı.*
gövdelenme *a.* gövdelenmek eylemi.
gövdelenmek *(nsz)* **1** gövde oluşmak. **2** (gövde için) belirgin duruma gelmek, kalınlaşmak.

gövdeli *s.* **1** iri yapılı. **2** *ha.* gebe.
gövdesel *s.* gövdeyle ilgili, bedensel.
gövdesiz *s.* **1** gövdesi bulunmayan, olmayan. **2** *bitb.* (bitki için) görünürde gövdesi olmayan. *ör. Hindiba gövdesiz bitkidir.*
gövek *a. ha.* cevizin yeşil kabuğu.
gövel *s. ha.* yeşil başlı (ördek).
gövem *a. ha.* sığırları rahatsız eden zarkanatlı bir sinek.
gövemeriği, -ni *b. a. bitb.* ➻ **akdiken**.
göveri *a. ha.* yeşil soğan, tere, maydanoz gibi yeşillik, göverti.
göveriş *a.* gövermek eylemi ya da biçimi.
göveriverme *a.* göverivermek eylemi.
göverivermek *(nsz)* çabucak ya da çok kısa zamanda gövermek. *ör. Ekinler göveriverdi.*
göverme *a.* gövermek eylemi.
gövermek *(nsz)* **1** yeşermek. *ör. Ekinler gövermişti.* **2** morarmak. *ör. Kolundaki çürük gövermişti, belli ki iyileşecekti.* **3** *ha.* (meyve, ekmek vb. için) küf bağlamak, küflenmek.
göverti *a. ha.* yeşil biber, yeşil soğan, tere, maydanoz gibi yeşillik, göveri, sebze.
göynük *s. ha.* **1** yanık. **2** güneşte yanmış. **3** ateş karşısında kalarak renk değiştirmiş, hafif sararmış (kumaş). **4** (yemiş için) iyice olgun. **5** orman yakılarak açılan tarla. **6** vücutta, çarpmadan oluşan iz, morluk. **7** *mec.* acısı olan, içi yanık, üzüntülü, elemli (kimse).
göynüme *a. ha.* göynümek eylemi.
göynümek *(nsz) ha.* **1** (kumaş için) ateş karşısında kalarak hafifçe sararmak, renk değiştirmek. **2** *mec.* (insan) yanacak derecede ısınmak. **3** (meyve) toplandığı zaman sert iken durarak olgunlaşmak, yumuşamak, çürümek. **4** *mec.* üzüntüden ağlar duruma gelmek, bir acıyla yanmak, çok üzülmek, içlenmek, dertlenmek, kederlenmek.
göyük *s.* **1** yanmış, yanık, göynük. **2** *a.* hastalığın yaptığı ateş.
göyünme *a.* göyünmek eylemi.
göyünmek *(nsz) ha.* ➻ **göynümek**.
göz *a.* **1** görmeyi sağlayan organ. **2** *mec.* (kimi deyimlerde) görme ve bakma, bakış, inceleme vb. *ör. Durum gözden kaçmadı. Bunu göz önüne alın. Onun gözü keskindir.* **3** *mec.* bakış, görüş. *ör. Doğayı ozan gözüyle incelerdi.* **4** *mec.* iyi ya da kötü nitelikler, duygular, tutkular vb. anlatan bakış. *ör. Ağlayan gözlerle bakıyordu.* **5** *mec.* boşluk, delik. *ör. İğne gözü kadar bir deliği vardı.* **6** *mec.* suyun topraktan kaynadığı, çıktığı yer. *ör. Irmağın gözüne doğru gidiyorduk.* **7** *mec.* dolap vb.de çekmecelerin her biri, çekmece. *ör. Masanın gözlerini boşaltın.* **8** *mec.* içine öteberi konulan, girilen, bölümleri olan bir şeyin her bölmesi. *ör. İki göz bir evi vardı. Heybenin gözleri doluydu.* **9** *mec.* terazi kefesi. **10** *mec.* kıskançlık ya da hayranlıkla bakıldığında bir şeye kötülük verdiğine inanılan bakış, uğursuzluk. *eş.* **nazar**[3]. *ör. Onun gözünden korkarım.* **11** ağacın tomurcuk veren yerlerinden her biri. **12** kimi yaraların, özellikle çıbanların uç bölümü. **13** *mec.* gönül bağlantısı, ilgi, istek, arzu, sevgi. *ör. Onun sende gözü var.* **14** *mec.* (satranç vb.de) bölüm. **göz açamamak** *mec.* **1)** işlerin sıkılığı, yoğunluğu yüzünden başka bir şeyle ilgilenmeye zaman ve olanak bulamamak. *ör. On gündür göz açamıyorum ki bir dişçiye gideyim.* **2)** (bir şeye) çok sık uğramak, (bir şey) sık sık başına gelmek. *ör. Hastalıktan göz açamadı ki toparlansın.* **göz açıp kapayıncaya kadar** çok kısa bir zaman içinde. *ör. Çocuk göz açıp kapayıncaya kadar kaçıp gitmişti.* **göz açtırmamak** *mec.* başka bir iş yapmasına zaman ve olanak bırakmamak. *ör. İşler göz açtırmıyor ki dinlenelim.* **göz alabildiğine** gözün görebileceği en uzak yere değin. *ör. Ova göz alabildiğine ekindi.* **göz almak 1)** (ışık) gözü kamaştırmak, gözü rahatsız etmek. *ör. Karşıdan gelen otobüsün ışığı göz alıyordu.* **2)** güzelliğiyle gözleri üzerine çekmek, göz kamaştırmak. **göz ardı edilmek** göz önüne alınmamak, gereken önem verilmemek. **göz ardı etmek** gereken önemi vermemek. **göz ardı etmemek** göz önüne almak, gereken önemi vermek. **göz aşinalığı** uzaktan ve zaman zaman görmekten ileri gitmemiş olan tanışıklık. **göz atmak** üzerinde uzun boylu durmayıp şöyle bir bakıvermek, şöyle bir bakıp geçmek. *ör. Kitaba bir göz atmak için bile zamanım olmadı.* **göz aydına gitmek** birine, kavuştuğu sevinçli bir olgu dolayısıyla"gözün aydın" demeye, kutlamaya gitmek. **göz bankası** gerektikçe göz hastalarına aktarmak için, gözlerinin alınmasına izin veren gönüllülerin ölümlerinden hemen sonra gözlerindeki saydam tabakanın alınıp saklandığı göz kliniği. **göz banyosu 1)** göz hastalıklarının sağaltımı için, göze ilaçlı suyla yapılan banyo. **2)** *arg.* bir kadını, özellikle soyunurken, giyinirken vb. uzaktan, kaçamak seyretme. **göz boncuğu** göz değmesin diye takılan, göz biçiminde ve mavi renkli boncuk, nazar boncuğu. **göz boyamak** *mec.* iyi olmayan bir şeyi iyi gibi göstererek aldatmak. **göz değmek** *mec.* kötülük, uğursuzluk getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla başına kötü bir durum gelmek. **göz dikmek** *mec.* bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak. **göz doktoru** ➻ **göz hekimi**. **göz doldurmak** (ya da **doyurmak**) *mec.* değerinden çok görünüşüyle etkilemek. **göz emeği** gözü çok yoran ince iş. **göz etmek** göz işaretiyle isteklerini anlatmak. **göz gezdirmek 1)** bir yazıyı derinlemesine incelemeksizin okumak. *ör. Kitaba bir göz gezdirmek yetmez, okumalısın.* **2)** bir yeri, bir şeyi incelemeden bakıp geçmek ya da çabucak incelemek. **göz göre (göre) 1)** apaçık bir biçimde, belli ve apaçık olarak, çok açık olduğu halde. *ör. Onu göz göre göre hasta ettik.* **2)** herkesin gözleri önünde, herkes bakarken, görürken. *ör. Göz göre göre adam kaçırılır*

mı? **göz gördüğünü ister** "insan, gördüğü güzel şeyleri ister, onları unutmaz" anlamında söylenir. **göz görmeyince gönül katlanır** insan, sevdikleriyle sık sık görüşmeden edemez, sevdiklerinin uzakta olmasına ancak görmemesi dolayısıyla dayanır. **göz göz 1)** üzerinde birçok delik, boşluk bulunan. *ör. Peynir göz göz olmuş.* **2)** oda oda. *ör. Evini göz göz kiraya verdi.* **göz göz olmak 1)** üzerinde birçok göz[5] oluşmak ya da bulunmak. **2)** (yara) delik delik açılmak. **göz göze gelmek** (biriyle) bakışları karşılaşmak. *ör. Haberi verdiklerinde onunla göz göze geldik, anladım ki durumu biliyordu.* **göz gözü görmemek** koyu karanlıktan ya da sisten, tozdan, dumandan hiçbir şey görülemez olmak. **göz hakkı** görülüp de imrenilecek yiyeceklerden, görenlere verilen pay. **göz hapsi** *huk.* bir kimseye, bulunduğu yerden ayrılmaması biçiminde uygulanan ceza. **göz hapsine almak** (bir kimseyi) bakışlarını üzerinden ayırmaksızın, hiçbir davranışını gözden kaçırmaksızın gözetlemek. **göz hekimi** göz ve göz hastalıkları uzmanı hekim. **göz kadehi** göz banyosu[1] için kullanılan, kadeh biçimindeki kap. **göz kamaştırıcı 1)** (ışık için) gözün kamaşmasına, bir süre göremez duruma gelmesine yol açan. **2)** *mec.* hayranlık uyandırıcı. **göz kamaştırıcılık** göz kamaştırıcı olma durumu. **göz kamaştırmak 1)** (güçlü ışık) kısa bir süre görüşü bulandırmak, gözü bir süre göremez duruma getirmek. **2)** *mec.* (güzellik, üstün başarı gibi bir nitelik) görenleri hayran bırakmak. *ör. Buluşu göz kamaştırıyordu.* **göz kararı** ölçülerek ya da tartılarak değil göz ile oranlanarak belirlenen (miktar). **göz kesilmek** *mec.* bütün dikkatini toplayarak bakmak, çok dikkatli gözlemek. **göz kırpmadan 1)** hiç acımadan, acımasızca. *ör. Eline geçse onu göz kırpmadan öldürebilirdi.* **2)** hiç çekinmeden, hiç duraksamadan. *ör. Onu iyi tanırım, göz kırpmadan yalan söyler.* **göz kırpmak 1)** gözkapaklarını kapayıp açmak. **2)** *mec.* başkasına söylediklerinin doğru ya da geçerli olmadığını anlatmak için, benimsediği bir kimseye bakarak, herhangi bir gözünü kapayıp açmak. **göz kırpmamak** hiç uyumamak. *ör. Bu gece, öksürük aksırıktan göz kırpmadım.* **(bir şeye) göz koymak** *mec.* onu ele geçirmeyi istemek, amaçlamak. **göz kulak olmak** *mec.* **1)** korunması, gözetilmesi gereken bir kimseyi ya da şeyi görüp gözetmek, korumak, ona bakmak. **2)** görme ve işitme yoluyla öğrenmeye, bilgi edinmeye çalışmak. **göz kuyruğu** gözün şakak tarafındaki ucu. **göz kuyruğuyla bakmak** ➻ **göz ucuyla bakmak** . **göz merceği** *gövb.* gözün ön tarafında bulunan ve dışardaki cisimlerin görüntüsünün ağtabaka üzerine düşmesini sağlayan, mercek biçiminde ve saydam organ. **göz nuru 1)** görme yeteneği. **2)** ortaya çıkarmak için gözleri çok yoran iş, değerli iş, ince iş. *ör. Bu örgülerin hepsi de göz nurudur.* **göz nuru dökmek** *mec.* ince, değerli bir ürün ortaya getirmek için gözleri çok yoran bir dikkatle uzun süre çalışmak, göz emeği harcamak. **göz önü** görülebilen yakın yer. **göz önünde** besbelli, apaçık. *ör. Saklayacak bir şeyim yok, her şey göz önünde.* **göz önünde tutmak** (ya da **bulundurmak**) bir durumun nasıl bir sonuca yol açacağını hesaplamak, onu dikkate almak. **göz önüne almak** bir durumun nasıl bir sonuca yol açacağını önceden düşünmek, bir şeyin olabileceği olasılığını hesaba katmak. **(bir şeyi) göz önüne getirmek** nasıl olacağını zihinde canlandırmak, düşüncede biçim vermek tasarlamak, biçimlendirmek, düşünmek. **göz sevdası** yalnız görmekle, bakmakla yetinilen aşk. **göz süzmek** gözkapaklarını birbirine yaklaştırarak nazlı nazlı, anlamlı anlamlı bakmak. **göz ucu** gözün şakak tarafındaki ucu. **göz ucuyla bakmak** sezdirmemeye çalışarak, başını çevirmeksizin yandan bakmak, göz kuyruğuyla bakmak. **göz var izan var** bir şeyin görme ve akıl yoluyla anlaşılacağını anlatır. **göz yaşartıcı 1)** gözden yaş getirici. *ör. Polis, olayda göz yaşartıcı bomba kullanmış.* **2)** çok acıklı, çok duygulandıran, duygusal, duygulandırıcı. *ör. Anneyle çocuğun durumu göz yaşartıcı bir görünüm oluşturmuştu.* **göz yaylası** gözün görüş alanı. **göz yıldırmak 1)** insana yılgınlık vermek. **2)** birinin gözünü korkutmak, gözdağı vermek. **göz yummak** *mec.* kusurları görmezlikten gelmek, görmemiş gibi davranmak, hoş görmek. **göz yummamak 1)** gece hiç uyumamak. **2)** *mec.* (bir kusuru, davranışı vb.) hoşgörüyle karşılamamak, iyi olmayan bir duruma olanak vermemek. **göz yumup açıncaya kadar** çok kısa bir zaman içinde. *ör. Çocuk, göz yumup açıncaya kadar yok olup gitmişti.* **göz yumuş** göz yummak eylemi, kusurları görmezden gelme. **(bir şeyi) gözden çıkarmak** *mec.* elden gitmesine razı olmak. *ör. Biraz parayı gözden çıkarmak, işi yoluna koydu.* **gözden düşmek** *mec.* kendisine değer verenlerin sevgilerini ve güvenlerini yitirmek, eskisi gibi sevilmemek ya da değerli bulunmamak. *ör. Bu model arabalar gözden düştü.* **(birini) gözden düşürmek** *mec.* gözden düşmesini sağlamak. *ör. Bakanı elbirliğiyle gözden düşürdüler.* **gözden düşürülmek** *mec.* gözden düşmesi sağlanmak. **gözden geçirmek 1)** (bir şeyi) niteliğini anlamak için iyice incelemek, her yanına bakmak. **2)** *mec.* (bir durumu) ele almak, incelemek. *ör. Senin davranışlarını gözden geçirmek zorunda kalacağız.* **3)** (bir araç, aygıt, motor vb. için) çalışıp çalışmadığına bakmak ya da bakım yapmak. *ör. Arabayı bir gözden geçirmek iyi olacak.* **gözden ırak olan gönülden de ırak olur** "birbirinden uzakta olan kimselerin arasındaki sevgi zamanla azalır, uzakta olanlar birbirlerini zamanla seyrek anımsar

duruma düşer" anlamında söylenir. **gözden kaçırmak** dalgınlık nedeniyle ayrımına varmamak, görmemek. *ör. Okurken çok önemli bir şeyi gözden kaçırmışım.* **gözden kaçmak** bakılan şeyler arasında o, görülmemiş olmak, ayrımsanmamak, görülmemek. **gözden kaçmamak** görülmek, ayrımsanmak. **(bir şeyi) gözden kaybetmek** (onu) artık göremez olmak. **gözden kaybolmak** (görülmekte olan şey) görülmez olmak. **gözden sürmeyi çekmek** (ya da **çalmak**) *mec.* çalınması olanaksız sanılan şeyleri bile çalabilmek, hırsızlıkta çok becerikli, çok usta olmak. **gözden uzaklaşmak** görülmekteyken uzaklaşıp görünmez olmak. **gözden uzak tutmak** olabileceğini düşünmemek, hesaba katmamak. *ör. İşin olmayacağını gözden uzak tutmak doğru değildir.* **gözden uzak tutmamak** olabileceğini düşünüp ona göre dvaranmak, göz önüne almak, hesaba katmak. **göze alamamak** yapacağı bir iş dolayısıyla uğrayabileceği zararı düşünerek o işi yapmaktan vazgeçmek. **göze almak** bir iş, davranış dolayısıyla uğrayabileceği, karşılaşabileceği kötü durumu, tehlikeyi önceden düşünüp kabul etmek. **göze batmak** *mec.* **1)** görünüşü herkesi rahatsız etmek. *ör. Bahçedeki çöp bidonu göze batıyordu.* **2)** başkalarının çekemeyeceği bir düzeye erişmek, kıskançlığa yol açmak. *ör. Onun göze batışı, işini güçleştirdi.* **göze çarpmak** *mec.* gözü, dikkati, ilgiyi çekecek bir görünüşte olmak, dikkati üzerine çekmek. *ör. Giyimiyle hemen göze çarpıyordu.* **göze diken olmak** *mec.* herkesin kıskançlığını üzerine çekmek. **göze gelmek** *mec.* uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar nedeniyle kötü bir duruma düşmek, bir kötülüğe uğramak, göz değmek. **göze girmek** *mec.* davranışları ya da yeteneğiyle sevgi ve güven kazanmak. *ör. Çocuk, göze girmek için çabalıyordu.* **göze görünmek 1)** açık, belirgin olmak. **2)** var olmadığı halde varmış gibi görünmek. **göze görünmemek 1)** ortalıkta dolaşmamak, ortaya çıkmamak, saklanmak. **2)** kendisi var olduğu halde göz onu görememek. **3)** (bir tehlike) karar verilen bir iş dolayısıyla hiçe sayılmak, önemsenmemek. **göze göz, dişe diş** kötülüğe kötülükle karşılık verme yöntemini, öç almayı anlatır. *ör. Köyde iki aile, göze göz, dişe diş, düşmandı.* **göze yasak olmaz** ortalıkta olan şeye herkes bakar, hiç kimseye "buna bakma" denilemez. **gözle görülür, elle tutulur** çok açık, çok somut. *ör. Gözle görülür, elle tutulur bir işi yadsımak olur mu?* **gözle yemek** *mec.* **1)** (bir şeye) aşırı bir istekle bakmak, gözlerini ondan alamamak. **2)** göze getirmek, göz değdirmek. *ör. Delikanlıyı gözle yediler, öldü gitti.* **gözler önüne serilmek** (bir şey) bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmak. **gözler önüne sermek** (bir şeyi) bütün çıplaklığıyla ortaya koymak. **gözleri açılmak 1)** uyanmak. **2)** *mec.* iyi ya da kötüyü, kendisine yarayanı ya da yaramayanı ayırt edecek deneyime erişmek, gözü açılmak. **gözleri bayılmak** uyku yüzünden ya da naz ile gözkapakları birbirine yaklaşmak, bunların varlığı gözlerinden belli olmak. **gözleri buğulanmak** (ya da **bulutlanmak**) **1)** gözleri yaşararak çevreyi bulanık görmek. **2)** duygulanarak gözleri yaşarmak. *ör. Dostunu görünce gözleri buğulanmıştı.* **gözleri çakmak çakmak olmak** *mec.* öfkeden ya da ateşli bir hastalık dolayısıyla gözleri çok kızarmak, ateş saçar gibi olmak. **gözleri çekik** gözleri Uzakdoğulu gözlerine benzeyen, gözleri şakaklarına doğru çekilmiş gibi olan (kimse). **gözleri çukura kaçmak** (ya da **gitmek**) zayıflama ya da yüzü solma nedeniyle gözleri göz çukuruna doğru çökmüş gibi görünmek. **gözleri dolmak** (ya da **dolu dolu olmak**) ağlayacak denli duygulanmak. **gözleri** (ya da **gözü**) **dönmek** *mec.* **1)** aşırı ateş dolayısıyla ya da can çekişirken, gözlerin renkli bölümü kapakların altında kalarak görünmemek, gözler arkaya gitmek. **2)** aşırı bir istek ya da kızgınlık dolayısıyla saldıracak durumda olmak. *ör. Gözleri dönen adam kadına saldırmış.* **gözleri evinden** (ya da **yerinden, yuvalarından**) **fırlamak** (ya da **oynamak, uğramak**) *mec.* korkusu, öfkesi ya da kızgınlığı gözlerinden belli olmak, bunları gözleriyle aşırı bir biçimde göstermek. **gözleri (gözü) fal taşı gibi açılmak** büyük bir şaşkınlıktan ya da öfkeden dolayı gözleri doğal olmayan bir biçimde açılmak. **gözleri fıldır fıldır etmek** *mec.* **1)** zekice ve şeytanca, çapkınca bakmak. **2)** çok zeki olduğu gözlerinden belli olmak. **gözleri kamaşmak** ➻ **gözü kamaşmak** . **gözleri kan çanağına dönmek** (ya da **gözleri kanlanmak**) uykusuzluk, ağlama, öfke gibi nedenlerle gözleri aşırı derecede kızarmış olmak. **gözleri (gözü) kapanmak 1)** çok uykusu gelmesi nedeniyle gözkapakları gevşeyip birbirine yaklaşmak. **2)** *mec.* ölmek. **gözleri (gözü) kararmak 1)** açlık, baş dönmesi, aşırı yorgunluk gibi nedenlerle iyi göremez olmak. **2)** *mec.* aşırı bir istek ya da kızgınlık dolayısıyla saldıracak durumda olmak. *ör. Gözleri kararan adam ortalığı kana boyadı.* **gözleri parlamak** *mec.* yüzünde, gözlerinde sevinç belirtileri oluşmak, çok sevindiğini gözleriyle belli etmek. **gözleri sulanmak** Güneş'e bakma, hastalık, soğuk rüzgâr gibi nedenlerle gözleri yaşarmak. **gözleri süzülmek** uyku gelmesi nedeniyle gözkapakları hafifçe kapanmaya başlamak. **gözleri velfecri okumak** zeki ama kurnaz, düzenci, hileci olduğu gözlerinden, bakışından belli olmak. **gözleri yaşarmak 1)** gözleri sulanmak. **2)** çok duygulandırıcı bir olay, durum nedeniyle gözlerinden yaş gelmek, çok duygulanmak. **gözleri (gözü) yollarda kalmak** özlenen kişinin, geciken, beklenen mektubun ya da haberin gelmesini istekle, merakla, öz-

lemle beklemek. **gözlerinde şimşekler çakmak 1)** aşırı ölçüde kızmak, çok öfkelenmek. **2)** yüzüne yediği tokatla gözlerinde şimşekler oluşmuş gibi olmak. **(bir şeyi birinin) gözlerinden okumak** içinden geçenleri bakışlarından sezmek, anlamak. *ör. Kararını gözlerinden okumuştuk.* **gözlerine inanamamak** gördüklerinin doğru olduğunu kabul edemeyecek denli şaşırmak. *ör. Beni görmüştü ama gözlerine inanamamıştı bir süre.* **gözlerine uyku girmemek** hiç uyuyamamak. *ör. Gece gözlerine uyku girmemiş, sabahleyin sokağa fırlamıştı.* **gözlerini açmak** uyanmak. **gözlerini alamamak** (bir şeyden) (ona) bakmaktan kendini alıkoyamamak, sürekli olarak bakmak. **gözlerini bayıltmak** gözlerini yarı kapamak. **gözlerini belertmek** genellikle kızgınlığını belirtmek için gözlerini, akı çok görünecek biçimde açmak. **gözlerini bitirmek** *mec.* gözlerini aşırı biçimde yormak. **gözlerini devirmek** *mec.* (birine) kızgınlıkla, öfkeyle bakmak. **gözlerini dikmek** (bir yere ya da kimseye) gözlerini başka yere çevirmeksizin, ondan ayırmaksızın bakmak. *ör. Gözlerini ona dikmiş, bakıp duruyordu.* **gözlerini fal taşı gibi açmak** *mec.* çok şaşırdığını gözlerini aşırı ölçüde açarak belli etmek, şaşkınlıkla bakmak. **gözlerini kaçırmak** biriyle göz göze gelmemek için gözlerini başka yana çevirmek. **gözlerini kan bürümek** ➻ **gözünü kan bürümek**. **gözlerini kapamak** *mec.* ölmek. *ör. Atatürk, 10 Kasım 1938'de gözlerini kapamıştı.* **(birinin) gözlerini (gözünü) oymak** *mec.* bir kimseye çok kötülük etmek. **gözlerini uyku tutmamak** ➻ **gözlerine uyku girmemek**. **gözlerinin içi gülmek** çok sevindiği yüzünden, gözlerinin parlayışından belli olmak. **gözlerinin içine kadar kızarmak** çok utanmak, utançtan yüzü kıpkırmızı olmak. **gözü aç** *mec.* gerekenden çok yiyecek, mal edinmek isteyen, açgözlü. **gözü açık** *mec.* çıkarını sağlamakta, bir işi kolay yürütme yollarını bulmakta becerikli, işini bilen, uyanık, açıkgöz. **gözü açık gitmek** *mec.* gerçekleşmesini çok istediği bir dileğinin yerine gelmesini görmeden ölmek. **gözü açılmak** *mec.* eskiden anlamadığı, bilmediği birçok şeyi öğrenip iyiyle kötüyü, işine gelenle gelmeyeni ayırt eder duruma gelmek, deneyim kazanmak. **gözü akmak** gözü yaralanarak kör olmak. **gözü alışmak 1)** önceden göremediği bir şeyi gözü ortama uyunca görür olmak. *ör. Karanlığa gözü alışınca karaltıları seçmeye başladı.* **2)** *mec.* (bir şeyi) yadırgamaz olmak. *ör. Mini eteğe herkesin gözü alışmıştı.* **gözü almamak** *mec.* **1)** bir işi yapacak, becerecek gücü ve yeteneği kendisinde bulamamak, gözü yememek. **2)** görünüşü kendisine güven vermemek, görünüşünü beğenmemek, gözü tutmamak. **gözü arkada kalmak** *mec.* kendisi ayrıldıktan sonra, bıraktığı işin ya da kimsenin ne durumda olacağının, olduğunun merakı içinde bulunmak. **gözü bağlı 1)** *mec.* çevresinde olan biteni ayrımsamayan, aymaz. **2)** inceleyip, sorup anlamaksızın. **gözü bulanmak** baktığı nesneleri bir tül ardındaymış gibi görür olmak, bulanık görmeye başlamak. **gözü büyükte olmak** büyük amaçları bulunmak. **gözü çıkasıca** ilenç olarak söylenen bir söz. **gözü dalmak** gözü bir noktaya dikili olarak dalgın bakmak. **gözü dışarda 1)** evine, eşine bağlı olmayıp başkalarıyla ilişki kuran. **2)** çalıştığı yeri, işi bırakıp başka yere geçmeyi kollayan. **gözü doymamak** *mec.* elde ettiğiyle yetinmemek. **gözü doymak** *mec.* çok istenen bir şeyden bol bol elde edildikten sonra artık daha çoğunu istemez olmak. **gözü dönesi** söz konusu kimsenin ölmesini dileyen bir ilenç sözü. **gözü dönmek** *mec.* aşırı bir istek ya da kızgınlık dolayısıyla saldıracak durumda olmak. *ör. Gözü dönen adam kadına saldırmış.* **gözü dumanlanmak** *mec.* kızgınlıktan, öfkeden gözü bir şey görmez olmak. **gözü dünyayı görmemek** *mec.* hiç kimseye, hiçbir şeye değer, önem vermez durumda olmak. **gözü (gözleri) fal taşı gibi açılmak** *mec.* büyük bir şaşkınlıktan ya da öfkeden dolayı gözleri doğal olmayan bir biçimde açılmak. **(bir şeyi) gözü gibi sakınmak** ya da **esirgemek**) bir zarar gelmesin diye özenle korumak. **(bir şeyi) gözü gibi sevmek** pek çok sevmek. **(bir şeye) gözü gitmek** elinde olmaksızın, ayrımsamaksızın bakmak. **gözü gönlü açılmak** neşelenmek, içine sevinç dolmak, ferahlamak. **gözü gönlü tok** ➻ **gönlü (gözü) tok**. **gözü görmemek 1)** görmez olmak. **2)** *mec.* belli bir şeyden başkasıyla ilgilenmez olmak. **3)** *mec.* öfke sonucu en kötü şeyleri yapacak duruma gelmek. *ör. Kızdı mı dost düşman gözü görmez.* **(birini, bir şeyi) gözü görmez olmak** *mec.* artık ona hiçbir değer, önem vermemek. **gözü göz değil** "iyi biri olmadığı bakışından belli" anlamında söylenir. **gözü hiçbir şey görmemek** *mec.* **1)** kendini çok önem verdiği bir işe bağlayıp başka hiçbir şeyle ilgilenmez, uğraşmaz olmak. **2)** öfke sonucu, en kötü şeyleri yapacak duruma gelmek. **(birini) gözü ısırmak** *mec.* daha önce görmüşlük duygusu uyanmak, tanıyacak gibi olmak. **gözü ilişmek** birdenbire, rasgele, istemeden görmek. *ör. Gözüm ilişince baktım ki kar yağıyor.* **gözü kalmak** *mec.* **1)** çok isteyip de elde edemediği bir şeye karşı isteği sürmek. **2)** elde edemediği bir şeyi kıskanmak. **gözü kamaşmak 1)** güçlü ışık dolayısıyla bakamamak. **2)** *mec.* güzellik, görkem vb. dolayısıyla büyülenmek, hayran olmak. **gözü kapalı** *mec.* **1)** çevresinde olan biteni ayrımsamayan, aymaz, gözü bağlı. *ör. Bulmuşlar gözü kapalı birini, oynatıyorlar.* **2)** hiç duraksamadan, düşünmeksizin. *ör. Kendini tehlikeye gözü kapalı atar.* **3)** kolaylıkla, kolayca. *ör. Ben bunu gözü kapalı yaparım.* **gözü kapanmak**

mec. ölmek. *ör. Babanın gözü kapanınca çocuklar ortada kaldı.* **gözü kara** *mec.* hiçbir şeyden korkmayan. **gözü (gözleri) kararmak 1)** başı dönerek hafif baygınlık geçirmek. **2)** *mec.* aşırı bir isteğin etkisiyle ya da umutsuzluk, kızgınlık gibi bir nedenle ne yaptığını bilmez bir duruma gelmek. **gözü kaymak** (ya da **kaçmak**) **1)** gözleri ara sıra şaşılaşmak, şaşı gibi görünmek. **2)** bir şeye, elinde olmayarak, ayrımsamaksızın bakmak. **gözü keskin** *mec.* **1)** çok iyi gören, özellikle uzakları görebilen. **2)** çok kişinin göremediği incelikleri görebilen. **gözü kesmemek** *mec.* (bir işi) yapabilecek yeterliliği ve gücü olmadığını düşünmek. **gözü kesmek** *mec.* **1)** (bir şeyi) yapabilmek için kendisinde güç ve yeterlik bulmak, yapabileceğine inanmak. *ör. Bunu başaracağımı gözüm kesince, işe girdim.* **2)** (birini) verilecek işi yapabilecek yeterlikte ve güçte bulmak. *ör. Adamı gözüm kesmişti, işi ona verdim.* **gözü kızmak** *mec.* kızgınlıktan ne yaptığını bilmez duruma gelmek, çok öfkelenmek. **gözü korkmak** *mec.* daha önce başına gelen kötü bir durumu, bir başarısızlığı, bir tehlikeyi düşünerek buna bir daha uğramaktan çekinmek, bu yüzden bir işe girişmeyi, bir kimseyle çatışmayı vb. göze alamamak. **(bir şeyin) gözü kör olsun** *tkz.* **1)** yerin dibine geçsin, istemiyorum, vazgeçtim. *ör. Paranın gözü kör olsun, vermezsen verme.* **2)** çok gerekli ama ne yapmalı ki elde yok, ele geçmiyor. *ör. Paranın gözü kör olsun, çalış çabala dur, değişen bir şey yok.* **3)** yerin dibine geçsin, Tanrı belasını versin. *ör. Yoksulluğun gözü kör olsun, herkese boyun eğdiriyor.* **(bir şeyde) gözü olmak** içinde onu ele geçirmek isteği taşımak. *ör. Senin yerinde gözü olan biriyle dostluk olur mu?* **(bir şeyde) gözü olmamak** (o şeye) önem vermemek. **gözü pek** *mec.* hiçbir şeyden korkmayan, korkusuz, yürekli. **gözü peklik** gözü pek olma durumu, korkusuzluk, yılmazlık. **gözü sönmek 1)** gözü kör olmak. **2)** *mec.* ölmek. **gözü sulu** *tkz.* çok önemsiz olaylarda bile gözyaşlarını tutamayan, hemen ağlayıveren, sık sık ağlayan. **gözü sululuk** gözü sulu olanın özelliği. **(bir şeye) gözü takılmak** dikkatini çeken şeyden bakışlarını ayıramamak. **gözü tok** *mec.* paraya mala düşkünlüğü olmayan, gözü gönlü tok, gönlü gözü tok. **gözü tokluk** gözü tok olma durumu. **gözü toprağa bakmak** *mec.* ölmesi yaklaşmış, ölmek üzere olmak. **(birini, bir şeyi) gözü tutmak** *mec.* işe yarar olarak görmek, beğenmek. *ör. Çalışıyordu, delikanlıyı gözüm tutmuştu.* **gözü uyku tutmamak** uykusuzluk çekmek ya da herhangi bir nedenle uyuyamamak. *ör. O gece gözüm uyku tutmamış, sabaha değin olayı düşünmüştüm.* **(herkesin) gözü üstünde kalmak** (o şey) herkesin ilgisini, dikkatini ya da kıskançlığını çekmek. *ör. Herkesin gözü bu işin üstünde kalmıştı.* **gözü (birinin, bir şeyin) üzerinde olmak** bir kimsenin ne yaptığına, bir şeyin ne durumda olduğuna sık sık bakarak kötü bir sonuca olanak vermemeye çalışmak. **(bir işi) gözü yememek** *mec.* başaracak, yapacak gücü ve yeteneği kendinde görmemek, başaramayacağını anlamak. **gözü yılmak** *mec.* **1)** bir şeyi bir kez daha yapmaya korkmak, yineleme gücü olmamak. **2)** birinden, bir şeyden korkmak. *ör. Benden gözü yıldığı için buralara gelemez.* **gözü (gözleri) yolda** (ya da **yollarda**) **kalmak** *mec.* özlenen kişinin, geciken, beklenen mektubun ya da haberin gelmesini istekle, merakla, özlemle beklemek. **gözü yüksekte** (ya da **yükseklerde**) **olmak** bulunduğu durumdan çok daha üstün bir duruma ulaşma amacını gütmek. **gözüm!** (ya da **gözümün nuru**) *tkz.* sevgi bildiren bir seslenme sözü. *ör. Gözüm, bu böyle yapılsa iyi olur.* **gözüm çıksın** (ya da **kör olsun**) bir şeyin doğru söylendiğine inandırmak için kullanılan bir ant. **gözüm görmesin 1)** (kimse için) onu görmek istemiyorum, bana görünmesin, ortalıkta dolaşmasın, defolup gitsin. **2)** (bir şey için) onu görmeye dayanamıyorum, onu benden uzaklaştırın, atın. **gözün aydın!** birine, kavuştuğu sevinçli bir gün ya da olay dolayısıyla söylenen bir kutlama sözü. **(birinin) gözünde** (o kimseye) göre. *ör. Bu iş, benim gözümde, ötekinden önemlidir.* **(bir şey birinin) gözünde büyümek** *mec.* olduğundan güç, önemli ya da büyük görünmek. *ör. Bu iş gözümde büyüdükçe, yapılamazlaşıyor.* **gözünde büyütmek** *mec.* **1)** (bir kimseyi) onda olmayan nitelikleri varsayarak, bir kimsenin önemini, değerini çok abartmak. *ör. Adamı gözümüzde büyütmüşüz, oysa pek bir yeteneği yokmuş.* **2)** (bir şeyi) önemli, değerli görmek ya da güç yapılır bulmak. *ör. Bu işi gözünde büyütürsen başaramazsın.* **(bir şey) gözünde olmamak** *mec.* **1)** söz konusu şeye sahip olma tutkusu içinde bulunmamak. *ör. Ozanlık gözümde yok ki, iş olsun diye şiir yazıyorum.* **2)** bir üzüntü ya da herhangi bir güç durum nedeniyle o şeye değer verecek durumda bulunmamak. *ör. İnsan acı içindeyken hiçbir şey gözünde olmaz.* **(bir kimse, bir şey birinin) gözünde tütmek** *mec.* onu çok özlemek. *ör. İnsan gurbetteyken yurdu gözünde tüter.* **gözünden anlamak** (bir şeyi birinin) gözünün durumundan duyumsamak. *ör. Adamı ben gözünden anlarım.* **(bir şey birinin) gözünden kaçmak** o şeye dikkatini verememiş olmak, o şeyi görememek, ayrımsayamamak. *ör. Onun durumu gözümden kaçmış, oysa biliyordum.* **gözünden kaçmamak** (bir şey) (onu) dikkatle izlemek, ayrımsamak. **gözünden kıskanmak** (birini, bir şeyi) pek çok kıskanmak. **gözünden uyku akmak** çok uykusu gelmek, uykudan gözleri kapanır gibi olmak. **gözüne bakmak** ➻ **gözünün içine bakmak** . **(bir şey birinin) gözüne batmak** *mec.* rahatsız, tedirgin etmek,

fazla gelmek. **(bir şey, birinin) gözüne çarpmak** *mec.* dikkatini çekmek. *ör. Pazarda gözüne çarparsa biraz ayva da alıver.* **gözüne dayamak** görmek istemediği bir şeyi zorla göstermek ya da çıkarıp vermek. **gözüne dizine dursun** *tkz.* nankörlük eden birine "Tanrı, nankörlüğünün cezasını seni kör ve kötürüm ederek versin" anlamında söylenen bir ilenç. **(birinin) gözüne girmek** *mec.* çalışması, becerisi vb. ile bir büyüğünün sevgi ve güvenini kazanmak. **gözüne hiçbir şey görünmemek** *mec.* **1)** her şeyi göze alacak denli kızmış olmak. **2)** kendi durumu, derdi dolayısıyla hiçbir şeye değer vermemek, dünyadan bezerek her şeyden vazgeçmek. **(bir şey) gözüne ilişmek** bir şeyi, isteyerek olmaksızın, birdenbire görmek. **gözüne karasu inmek 1)** karasu hastalığı dolayısıyla gözü görmez olmak. **2)** *mec.* gelmesini çok istediği birinin ya da şeyin uzun süre yolunu gözlemek. **gözüne kestirmek** *mec.* **1)** bir işi başarabileceğini, yapabileceğini gözü kesmek, yapabileceği inancına ulaşmak. **2)** beğenisine uygun bulduğu bir şeyi ele geçirmeyi tasarlamak. **gözüne sokmak** *mec.* **1)** bir kimsenin görmek istemediği ya da göremediği, bulamadığı bir şeyi ona sert bir tavırla göstermek. **2)** çaba harcayarak, bir kimseyi büyüğünün beğenmesini sağlamak. *ör. Adam, çobanı muhtarın gözüne sokmak için diller döküyordu.* **gözüne uyku girmemek** hiç uyuyamamış olmak ya da uykusuz kalmak. *ör. Meraktan gözüne uyku girmemişti.* **gözünü açmak** *mec.* aldanmamak için uyanık bulunmak. *ör. İnsan, alışverişte gözünü açmak zorundadır.* **(birinin) gözünü açmak** *mec.* **1)** bilgiler vererek görüşünü değiştirmesini sağlamak ya da bir konuda uyarmak. **2)** bir durumla ilk kez karşılaştırmak. **3)** cinsel ilişkiye alıştırmak. *ör. Kadın, oğlanın gözünü açmıştı ama sevilmediğini biliyordu.* **(bir kadın bir erkekte) gözünü açmak** ilk cinsel ilişkiyi o erkekle kurmuş olmak. **gözünü (bir yerde) açmak 1)** o yere gelinceye değin uyumuş olmak. *ör. Trende uyumuşum, gözümü Tuzla'da açtım.* **2)** baygınken ya da herhangi bir nedenle kendini bilmez durumdayken, çevreyi tanımaya başlamak. *ör. Lokantada olduğumuzu anımsıyorum, sonra gözümü evde açtım.* **gözünü ağartmak** ➻ **gözlerini belertmek. gözünü (bir şeyden) alamamak** ona bakmaktan kendini alıkoyamamak, gözünü ondan başka yere çevirememek, elinde olmayarak ona bakmak. *ör. Çocuk, gözünü balonlardan alamıyordu.* **(bir şeyden) gözünü ayıramamak** sürekli olarak ve elinde olmayarak ona bakmak. **(birinin) gözünü bağlamak** *mec.* doğruyu, gerçeği bulamaz, düşünemez duruma getirmek. **(bir şeyin) gözünü çıkarmak** *mec.* **1)** en kötü biçimde yapmak. *ör. Yaptın ama gözünü çıkardın.* **2)** beceriksizce davranmak, zarara uğratmak. **3)** iyisi varken kötüsünü seçmek. **gözünü daldan budaktan** (ya da **çöpten) sakınmamak** (ya da **esirgememek**) *mec.* hiçbir şeyden korkmamak, tehlikeli işlere girmekten çekinmemek. **gözünü (bir şeye) dikmek 1)** ona sürekli olarak bakıp durmak. **2)** *mec.* onu ele geçirmeyi tasarlamak. **gözünü doyurmak** *mec.* bol bol vermek. **gözünü dört açmak** *mec.* aldanmamak için çok uyanık bulunmak, çok dikkatli olmak. **gözünü (birinin) gözüne dikmek** başkasının gözüne sürekli olarak bakmak, gözünü onun gözünden ayırmamak. *ör. Kadın, gözünü delikanlının gözüne diktiği.* **gözünü hırs bürümek 1)** aşırı istekleri olmak. *ör. Durmadan çalışıyordu, gözünü hırs bürümüştü, en iyisine ulaşacaktı.* **2)** aşırı ölçüde öfkelenmek. *ör. Çocuk, kendini yerlere atıyordu, gözünü hırs bürümüştü, ille de istiyordu.* **gözünü kan bürümek** *mec.* adam öldürecek denli öfkelenmek. **gözünü kapamak 1)** görmezlikten gelmek, görmemiş gibi davranmak. **2)** *mec.* hoş görmek. **3)** *mec.* ölmek. **gözünü kırpmadan** *mec.* hiç çekinmeksizin, korkusuzca. *ör. Gözünü kırpmadan adam öldürenler bile bağışlanıyor.* **(birinin) gözünü korkutmak** korkar, çekinir duruma getirmek, yılmasını sağlamak. *ör. Bu sözleri onun gözünü korkutmak için söylemişti.* **(birinin) gözünü oymak** *mec.* çok kötülük etmek. **gözünü sevdiğim 1)** (sıfat olarak) çok sevdiğim. *ör. Gözünü sevdiğim yurdum, senin eşin yoktur!* **2)** (seslenme sözü olarak) sevgili dostum. **gözünü seveyim** *tkz.* dilek, istek, rica ya da sevgi sözü. *ör. Gözünü seveyim, işi bir an önce yap.* **gözünü toprak doyursun** kendisinde bulunan ya da kendisine verilen şey ne denli çok olursa olsun yetinmeyerek daha çoğunu isteyen, ele geçirmeye çalışan kimseler, özellikle mal mülk düşkünleri için ilenme olarak söylenir. **(birinin) gözünü yıldırmak** korkar, çekinir duruma getirmek, yılmasını sağlamak, gözünü korkutmak. **gözünü yummak** gözünü kapamak. **(bir şeye) gözünü yummak** *mec.* görmezlikten gelmek, hoş görmek. **(bir şeyi) gözünün bebeği gibi korumak** (ya da **sevmek**) aşırı ölçüde sakınmak (ya da sevmek). **gözünün çapağını silmeden** sabahleyin hemen uyanır uyanmaz, çok erken bir saatte. *ör. Gözünün çapağını silmeden bir sigara yakardı.* **(birinin) gözünün içine baka baka** hiç çekinmeden, hiç korkmadan, soğukkanlılıkla ya da hiç aldırmadan, önem vermeden. *ör. İnsanın gözünün içine baka baka yalan söylerdi.* **(birinin) gözünün içine bakmak 1)** her bakımdan korumak, üzerinde titremek. **2)** *mec.* buyruğunu yerine getirmeye her an hazır olmak. **3)** bir isteğinin gerçekleşmesi için birine gözleriyle yalvarmak. **gözünün kuyruğuyla** (ya da **ucuyla) bakmak** belli etmemeye çalışarak, başını ona doğru çevirmeden, yandan bakmak. **gözünün önünde olmak 1)** (bir şey) sürekli denetimi

altında bulunmak. **2)** olduğu gibi anımsamak, hiçbir ayrıntısını unutmamış olmak. **gözünün önünden geçmek** bir şeyi, bir sinema şeridi gibi anımsamak. *ör. Hastaydım, gençliğim, eski arkadaşlarımı gözümün önünden geçmekteydi.* **gözünün önünden gitmemek** hep görür gibi olmak, bir türlü unutamamak. *ör. Ağlayışı gözümün önünden gitmiyordu.* **gözünün önüne gelmek** görür gibi olmak, gözünde canlanmak. *ör. Bunca yıl geçti, gülümseyişi gözümün önüne gelince ben de gülümsüyorum.* **gözünün önüne getirmek** (bir durumu) gözünde canlandırmak. **(birine) gözünün üstünde kaşın var dememek** alınmasına yol açacak hiçbir söz söylememek, her davranışını hoş karşılamak, hiç incitmemek. **(birinin) gözünün yaşına bakmamak** sızlanmasına aldırış etmeden gerekli işlemi yerine getirmek, hiç acımamak. **(bir şeye, birine) ... gözüyle bakmak** ... gibi görmek, ... yerine koymak, ... saymak. *ör. Ona dost gözüyle bakmaktaydık ama öyle değilmiş. Artık bu işe olmuş gözüyle bakıyoruz.* **gözüyle görmek** görmüş olmak, tanık olmak. *ör. Olayı gözümle görmüştüm.* **gözüyle yemek** *mec.* çok istekle bakmak. *ör. Delikanlı kızı gözüyle yiyordu.*

gözakı, -nı *b. a. gövb.* gözyuvarının dışını saran, katılgandokudan oluşmuş, dayanıklı ve ak renkli çeper.

gözalıcı *b. s.* güzelliğiyle ilgi çeken, göze çarpan, alımlı.

gözalıcılaşma *a.* gözalıcılaşmak eylemi.

gözalıcılaşmak *(nsz)* gözalıcı bir nitelik edinmek.

gözalıcılık *b. a.* gözalıcı olma durumu.

gözaltı, -nı *b. a.* bir suç işlediği varsayımıyla, güvenlik güçlerince, belli bir süre bir yerde alıkonulma. *eş.* **gözlem**[8]. **gözaltına alınmak** bir suç işlediği varsayımıyla, güvenlik güçlerince yakalanıp belli bir süre bir yerde alıkonulmak. **gözaltına almak** güvenlik güçleri birini, bir suç işlediği varsayımıyla yakalayıp, belli bir süre belli bir yerde alıkoymak.

gözaşısı, -nı *b. a.* dal üzerindeki gözlerle[11] yapılabilen ağaç aşısı.

gözbağcı *b. a.* gözbağı yapan kimse. *eş.* **illüzyonist**.

gözbağcılık *b. a.* **1** gözü aldatmak temeline dayanan, bu iş için özel olarak yapılmış araçlarla gözbağı[1] yapma sanatı. *eş.* **illüzyonizm**. **2** el çabukluğuyla göz boyama.

gözbağı, -nı *b. a.* **1** el çabukluğu ve beceriyle, gerçekte olmayan bir şeyi oluyormuş gibi gösterme sanatı. *eş.* **illüzyon**[2]. **2** *mec.* düşünmeyi ve duyguları yanıltan şey. *ör. Bu sözler bir gözbağıdır bence.*

gözbebeği, -ni *b. a.* **1** *gövb.* gözde irisin ortasında bulunan ve ışığın azlığına ya da çokluğuna göre büyüyüp küçülen yuvarlak delik. **2** *s. mec.* çok önem ve değer verilen, korunan, sakınılan, çok sevilen (kimse, şey). *ör. Oğlu onun gözbebeğidir.*

gözbilim *b. a. hek.* gözün yapısını, işlevini, çalışmasını ve hastalıklarını konu alan hekimlik dalı. *eş.* **oftalmoloji**.

gözbilimci *b. a.* gözbilim alanında çalışan bilim adamı.

gözbilimcilik *b. a.* gözbilimci olma durumu.

gözbilimsel *b. s.* gözbilimle ilgili.

gözcü *a.* **1** gözlemek ya da gözetlemek eylemini yapan kimse. **2** *ha.* göz hekimi.

gözcülük *a.* **1** gözcünün[1] görevi, yaptığı iş. **2** *ha.* göz hekimliği.

gözdağı, -nı *b. a.* sonradan verilecek bir ceza ya da yerine getirilecek ürkütücü bir eylemle korkutma, yıldırma işi. **gözdağı vermek** bir şeyi yaptırmak ya da yaptırmamak amacıyla, bir kimseyi sonradan verilecek bir ceza ya da yerine getirilecek ürkütücü bir eylemle korkutmak, yıldırmak, birine karşı korkutucu davranışlarda bulunmak, korkutucu sözler söylemek.

gözde *s.* **1** iyi nitelikleri dolayısıyla benzerleri arasında üstün tutulan, önem verilen, beğenilen (kimse, şey). **2** *a.* önemli bir kimsenin beğendiği kadın.

gözdemiri, -ni *b. a. den.* gemilerin baş tarafında bulunan ve her zaman kullanılan büyük çapa.

gözdişi, -ni *b. a.* üstçenedeki köpekdişlerinden her biri.

göze (I) *a. yaşb.* gözle görülemeyecek denli küçük olup yarı geçirgen bir ince zarla çevrili protoplazma ve çekirdekten oluşan, bitki ve hayvanlarda dokuları oluşturan en küçük öğe. *eş.* **hücre**[4]. **göze dokusu** *yaşb.* organlar arasında yer alan ve birbirine dolanarak boşluklar oluşturan ince tel doku. **göze kuramı** *yaşb.* hayvansal ve bitkisel her türlü yaşamın ana canlılık birimi olan ve ancak mikroskopla görülebilen gözeyi **(I)** açıklayan kuram. **göze özsuyu** *bitb.* bitkilerin özünü oluşturan sıvı.

göze (II) *a. ha.* bir suyun topraktan çıktığı yer, su kaynağı, göz[6].

gözebilim *b. a. yaşb.* gözeyi **(I)** yapı, işlev, çoğalma, yaşama vb. yönlerinden konu alan yaşambilim dalı. *eş.* **sitoloji**.

gözelerarası, -nı *b. a. yaşb.* dokularda gözelerin arasında yer alan (boşluk, madde).

gözeme *a. ha.* gözemek eylemi.

gözemek *(-i) ha.* **1** kumaşın ya da örgü eşyanın delik yerlerini örerek kapatmak. **2** dikilen bitkilerin seyrek yerlerini sıklaştırmak. **3** bağ çubuklarının çevresini kazmak. **4** buğday, çavdar vb. gibi ürünleri gözer denilen iri delikli kalburdan geçirerek ayıklamak.

gözen *a. ha.* ilgi çekici, gösterişli, sevimli, alımlı kimse.

gözene *a. ha.* kovandan bal alırken arılardan korunmak için başa giyilen ve başı boğaza değin örten, yüze gelen yeri ince telden sık örgülü başlık.

gözenek *a.* **1** delikli bir nesnenin deliklerinden her biri, küçük delik. **2** *yaşb.* bitkilerde, solu-

num ve fotosentez için gerekli oksijen ve karbondioksit alışverişine, suyun buhar olarak dışarı atılmasına yarayan, yaprakların alt yüzeyinde ve çok sayıda bulunan, gözeler **(I)** arasındaki mikroskopik deliklerden her biri. **3** *gövb.* canlı dokularda dışderi üzerindeki basit, küçük açıklık. **4** *gökb.* Güneş yüzeyinde görülen, küçük ve yuvarlak, kara lekelerden her biri. **5** *ha.* pencere. **6** *ha.* bir işlemede, bir örgüde, ipliklerin kesilmesi, ayrı tutulması yoluyla oluşturulan boşluk. *eş.* **ajur**. **7** *ha.* raf, dolap ya da duvarda yapılan ve içine eşya konulan oyuk.

gözenekli *s.* gözenekleri olan. **gözenekli kayaç** *coğr.* öğeleri arasında boşluklar bulunması nedeniyle su emme, su geçirme gibi fiziksel özellikleri olan kayaç.

gözeneklilik *a.* gözenekli bir nesnenin niteliği.

gözeneksiz *s.* gözenekleri olmayan.

gözeneksizlik *a.* gözeneksiz bir nesnenin niteliği.

gözer *a. ha.* buğday, çavdar, toprak gibi şeyleri elemekte kullanılan, iri gözlü kalbur.

gözerimi, -ni *b. a.* **1** geniş bir ovada, denizde ya da yüksek bir yerde bulunan bir kimsenin çevresine baktığı zaman görebildiği, gök ile yerin uzaklarda birleşir gibi görünen çemberimsi bölümü. **2** *gökb.* gözlemci nin bulunduğu noktadan yeryuvarlağına çizilen teğet düzlemin gökküresiyle arakesit dairesi. *eş.* **ufuk**.

gözesel *s.* göze **(I)** ile ilgili, göze **(I)** gibi olan. **gözesel doku** *yerb.* perdahlı, yuvarlak, birçok oyuğu bulunan kaya dokusu. **gözesel toprak** *yerb.* buzullar çağında oluşmuş toprak.

gözetebilme *a.* gözetebilmek eylemi.

gözetebilmek *(-i)* gözetme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dostlarını gözetebilmek için karışık yollar buluyor.*

gözetici *a.* **1** gözetmek işini yapan kimse, kollayıcı, koruyucu, esirgeyici. **2** *sp.* yarışçıları aralarındaki açıklığa göre derecelendiren yarışlık koşularda, ellişer metre aralıklarla dönemeçlere dizilen en az dört gözlemciden her biri.

gözeticilik *a.* gözeticinin yaptığı iş.

gözetilebilme *a.* gözetilebilmek eylemi.

gözetilebilmek *(ösz)* gözetilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona göre yakınlar her konuda gözetilebilirdi.*

gözetiliş *a.* gözetilmek eylemi ya da biçimi.

gözetilme *a.* gözetilmek eylemi.

gözetilmek *(ösz)* gözetmek eylemine konu olmak.

gözetim *a.* **1** gözetmek eylemi. **2** *huk.* gözaltı. **gözetime almak** *huk.*, **gözaltına almak**.

gözetimci *s.* gözetim işini yapan. *ör. Birleşmiş Milletler orada gözetimci bulunduruyor.*

gözetimevi, -ni *b. a.* gözaltına alınanların konuldukları yer.

gözetiş *a.* gözetmek eylemi ya da biçimi.

gözetleme *a.* gözetlemek eylemi. **gözetleme kolu** *ask.* düşmanın devinimlerini gözetlemek ya da sızması olanağı bulunan bir sınır kesimini korumakla görevli müfreze.

gözetlemek *(-i)* **1** bir kimseye ya da bir şeye gizlice bakmak. **2** birinin yaptıklarını, davranışlarını belli etmeksizin izlemek.

gözetlenebilme *a.* gözetlenebilmek eylemi.

gözetlenebilmek *(nsz)* gözetlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gözetleniş *a.* gözetlenmek eylemi ya da biçimi.

gözetlenme *a.* gözetlenmek eylemi.

gözetlenmek *(nsz)* gözetlemek eylemine konu olmak.

gözetletme *a.* gözetletmek eylemi.

gözetletmek *(-i)* gözetlemek eylemini yaptırmak. *ör. Geliyorlar mı diye yolu gözetletmek gerekiyordu.*

gözetleyebilme *a.* gözetleyebilmek eylemi.

gözetleyebilmek *(-i)* gözetlemek elinde olmak, gözetleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gözetleyici *a.* **1** gözetlemek eylemini yapan kimse. **2** *ruhb.* başkaları soyunup giyinirken gizlice gözleyerek cinsel doyuma ulaşan kimse.

gözetleyicilik *a.* gözetleyicinin yaptığı iş.

gözetleyiş *a.* gözetlemek eylemi ya da biçimi.

gözetme *a.* gözetmek eylemi.

gözetmek *(-i)* **1** özen göstererek koruyup kollamak, bakmak. *ör. Küçükleri gözetmek gerekir.* **2** göz önünde bulundurmak, önem vermek, ayrı tutmak. *ör. İnsan ilişkilerinde dürüstlüğü gözetmek iyi sonuç verir.* **3** beklemek, kayırmak, kollamak, aramak. *ör. Saldırmak için fırsat gözetmekteymiş.* **4** bir sonuca giderken bütün ayrıntı ve etkenleri dikkate almak.

gözetmen *a.* **1** okullarda öğrencilerin durumuyla ilgilenen ve öğrenciler arasında düzeni sağlamakla görevli kimse. **2** *sin.* film çalışmalarında yapımcı adına filmin sanat, teknik ve parasal yönünü düzenleyen kimse.

gözetmenlik *a.* gözetmenin yaptığı iş.

gözettirme *a.* gözettirmek eylemi.

gözettirmek *(-i, -e)* **1** gözetilmesini sağlamak. *ör. Onu gözettirmek elimden gelmedi.* **2** gözetmesini sağlamak. *ör. Onu size gözettirmek isterler.*

gözevi, -ni *b. a.* ➤ **gözyuvası**.

gözeyutarlığı, -nı *b. a. yaşb.* vücuda giren mikropların yutargözelerce yutulup yok edilmesi olayı. *eş.* **fagositoz**.

gözgü *a. ha.* ayna.

gözkapağı, -nı *b. a. gövb.* gözyuvarlarının önünde bulunan, birbirine yaklaşarak gözü örten, kenarlarında kirpikler bulunan koruyucu organ.

gözleği, -ni *a. ha.* **1** gözetleme yeri. **2** dağlarda, nişan almak için, ağaçtan ya da taştan yapılan belli yer.

gözlem *a.* **1** bir olayın, bir gerçeğin ya da bir nesnenin niteliklerini öğrenmek, bilmek ereğiyle, onun özenli, planlı ve dikkatli bir biçimde ele alınıp, gözetlenip incelenmesi işi. **2** böyle bir inceleme sonucu elde edilen bilgi, değer. **3** bilimin her alanında, çeşitli araç ve gereçlerin yardımıyla, olayların nedenlerini

bilmek için uygulanan bilimsel yöntem. **4** *fels.* dış evrende bulunan bir şeyi anlamak için, onun kendiliğinden ortaya çıkan türlü belirtilerini incelemek ve gözden geçirmek işi. **5** *gökb.* bir gökcismini ya da bir gök olayını çıplak gözle ya da bir araçla izleyerek görülen değerleri saptama işi. **6** *ruhb.* belirli bir konuyu ya da bir gerçeği anlamak için, kendiliğinden ortaya çıkan türlü belirtilerini gözleme yoluyla onunla ilgili veri toplama işi. **7** *yaz.* bir yazıyı ya da yapıtı yazmaya başlamadan önce, onun konusuyla ilgili inceleme, deney ve araştırma yapma, bilgiler edinme işi. **8** *huk.* bir suç işlediği varsayımıyla, güvenlik güçlerince, belli bir süre bir yerde alıkonulma, gözaltı. **gözlem altına alınmak** *huk.* bir suç işlediği varsayımıyla, güvenlik güçlerince yakalanıp belli bir süre bir yerde alıkonulmak, gözaltına alınmak. **gözlem altına almak** *huk.* güvenlik güçleri birini, bir suç işlediği varsayımıyla yakalayıp, belli bir süre belli bir yerde alıkoymak, gözaltına almak.

gözlemci *a.* **1** bir konuya dikkatle, eleştirel bir gözle eğilen, gözlem yapan kimse. *ör. "Yazar bir gözlemci olarak kalmamalı, yol da göstermeli" diyordu.* **2** belli bir amacı olan bir toplantıya katılan ama genellikle söz alma ve önerge verme hakları bulunmayan, toplantıyı kendi adına izleyen ya da bağlı olduğu örgüt adına izlemekle görevli kimse. **3** *gökb.* gözlem[5] yapan kimse.

gözlemcilik *a.* gözlemcinin yaptığı iş.

gözleme (I) *a.* **1** gözlemek eylemi. **2** gökbilim ve meteorolojide, gök olaylarını özel aygıtlarla inceleme.

gözleme (II) *a.* açılan hamurun içine kıyma, peynir, patates vb. konularak sacda pişirilen ya da yağda kızartılan bir hamur işi.

gözlemek *(-i)* **1** göz ile bakmak. *ör. İnsan gözleyince, uzaktan geçen karaltıları görebiliyor.* **2** bir şeyin olmasını ya da bir kimsenin gelmesini beklemek. *ör. Sizi iki gündür gözlüyorduk, hoş geldiniz.* **3** inceleyici bir gözle, dikkatle bakmak. *ör. Havayı gözlemek için dışarı çıktı.* **4** araştırmak, incelemek. *ör. Olayları gözlemek, bilim adamının işidir.* **5** gizli gizli bakmak, gözetlemek. *ör. Akşama değin kızları gözlemekten bıkmıyordu.* **gözleye gözleye** *ik. be.* (özlemle) gözleyerek.

gözlemevi, -ni *b. a. gökb.* içinde gökbilim aygıtları bulunan ve gök gözlemleri yapılan yapı, yer. *eş. esk.* **rasathane**.

gözlemleme *a.* gözlemlemek eylemi.

gözlemlemek *(-i)* **1** gözlemek[3,4]. **2** dış dünyadaki bir şeyi bilmek için dikkati onun üzerinde tutmak ve yoğunlaştırmak.

gözlemlenme *a.* gözlemlenmek eylemi.

gözlemlenmek *(nsz)* ➻ **gözlenmek**.

gözlemleyebilme *a.* gözlemleyebilmek eylemi.

gözlemleyebilmek *(-i)* gözlemlemek elinde olmak, gözlemleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gözlemsel *s.* gözleme dayalı.

gözlenebilir *s.* gözlenebilen (olgu).

gözlenebilirlik *a.* gözlenebilir olma durumu.

gözlenebilme *a.* gözlenebilmek eylemi.

gözlenebilmek *(nsz)* gözlenmesi olanak içinde olmak, gözlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gözlenme *a.* gözlenmek eylemi.

gözlenmek *(nsz)* gözlemek eylemine konu olmak. *ör. Gözlenen ve görülen aynı mıdır?*

gözletilme *a.* gözletilmek eylemi.

gözletilmek *(nsz)* gözlemek eylemi yaptırılmak. *ör. İnsana bu kadar yol gözletilir mi?*

gözletiş *a.* gözletmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bize gökyüzünü gözletişini anımsadım.*

gözletme *a.* gözletmek eylemi.

gözletmek *(-i)* gözlemek eylemini yaptırmak. *ör. Onun davranışlarını gözletmek aklına gelmemişti.*

gözleyebilme *a.* gözleyebilmek eylemi.

gözleyebilmek *(-i)* gözlemek elinde ya da yetkisinde olmak, gözleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gözleyedurma *a.* gözleyedurmak eylemi.

gözleyedurmak *(-i)* gözlemesini sürdürmek.

gözleyekoyma *a. ha.* gözleyekoymak eylemi.

gözleyekoymak *(-i) ha.* ➻ **gözleyedurmak**.

gözleyici *a.* gözlemci.

gözleyiş *a.* gözlemek eylemi ya da biçimi.

gözlü *s.* **1** herhangi bir biçimde ya da renkte gözü olan; örneğin "çekik gözlü", "mavi gözlü" gibi. **2** bölmesi ya da gözleri olan. *ör. Üç gözlü bir dolap yaptırdı.* **3** delikleri olan. *ör. İri gözlü kalbur.*

gözlük *a.* **1** camları gözlere gelecek biçimde bir çerçeveye yerleştirilmiş çift camdan oluşan ve görme bozukluğu olan gözlerin daha iyi görmesine yarayan ya da gözleri dış etkilerden koruyan araç. **2** atların çevreden ürkmemeleri için gözlerinin iki yanına takılan siper. **3** gözene.

gözlükçü *a.* **1** gözlük satan ya da onaran kimse. **2** gözlük satma ve onarma işlerinin yapıldığı dükkân.

gözlükçülük *a.* **1** gözlük satma işi. **2** gözlüğe cam takma, gözlük çerçevesi onarma işi.

gözlüklü *s.* gözlük takmış olan, gözünde gözlük bulunan, gözlük kullanan.

gözlüklüyılan *b. a.* ➻ **kobra**.

gözlüksüz *s.* **1** gözlüğü olmayan, gözlük takmamış olan. **2** *be.* gözlük olmaksızın. *ör. Gözlüksüz okuyamaz oldum.*

gözpencere *b. a. T. Far.* çatı katlarında ya da kapı üstlerinde, yuvarlak ya da oval biçimli, genellikle süslü, küçük pencere.

gözpınarı, -nı *b. a.* gözün burun tarafındaki ucu.

gözsüz *s.* **1** gözü olmayan. **2** görmez, kör. *ör. Gözsüzlere yolda yardım edilir.* **3** *be.* gözü olmaksızın. *ör. İnsan, gözsüz çok güçlük çeker.*

gözsüzlük *a.* gözü görmeme durumu. *ör. Gözsüzlük zor.*

göztaşı, -nı *b. a. kim.* bileşimi $CuSO_4$ olan ve göz, deri, bitki hastalıklarında ve bağcılıkta kullanılan, koyu mavi renkte ve zehirli bir tuz, bakır tuzu, bakır sülfat.
gözükebilme *a.* gözükebilmek eylemi.
gözükebilmek *(nsz)* gözükmek elinde olmak, gözükme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gözükme *a.* gözükmek eylemi.
gözükmek *(nsz)* kendini göstermek, görünmek.
gözüküş *a.* gözükmek eylemi ya da biçimi.
gözüküverme *a.* gözüküvermek eylemi.
gözüküvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede gözükmek.
gözyaşı, -nı *b. a.* gözyaşı bezlerince salgılanan ve kimi etkilerle ya da ağlayınca gözlerden akan duru sıvı damlacıklarından her biri. **gözyaşı bezleri** *gövb* . gözlerde bulunan, gözyaşı salgılayan bezlerle gözkapağı bezlerine verilen ad. **gözyaşı etçiği** (ya da **memesi**) *gövb.* gözün iç açısındaki kırmızı çıkıntı.
gözyuvarı, -nı *b. a. gövb.* kafatasında bir çukur içine yerleşmiş bulunan, gözün yuvarlak olan bölümü.
gözyuvası, -nı *b. a. gövb.* gözyuvarlarının içinde yer aldıkları kemik oyuklardan her biri. *eş.* **gözevi**.
grad *a. Al. mat.* bir dik açının ölçüsünün yüzde biri.
grado *a. İt.* (.' .) **1** *kim.* bir sıvının içindeki alkol derecesi. **2** *mec.* derece. **3** *arg.* saygınlık, kredi, itibar. **gradosu düşmek** *arg.* saygınlığı azalmak, saygı göremez olmak.
grafik *a. Fr.* **1** bir olayın, niceliğin türlü durumlarını göstermeye ya da birkaç şey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan, çizgilerden oluşmuş biçim. *eş.* **çizge**. **2** biçim, desen ya da çizgilerle gösterme, anlatma. **grafik sanatlar** desen, gravür basma vb. gibi sanatsal basım işleri.
grafikçi *a. Fr. T.* kimi durumların biçimler ve çizgilerle belirtilmesi düzenlemesini yapan desen, çizgi, yazı, biçim vb. sanatçısı.
grafiker *a. Al.* ➻ **grafikçi**.
grafit, -ti *a. Fr. yerb.* maden parlaklığında, kurşuni siyah renkli, yumuşak, kolayca toz durumuna gelebilen, yapay olarak da billurlaşabilen, kurşunkalemi ve kimi aygıtların yapımında kullanılan, bir tür doğal karbon.
grafiti *a. Fr.* ➻ **duvar yazısı**.
grafolog *a. Fr.* grafoloji uzmanı.
grafoloji *a. Fr.* bir el yazısından, yazanın karakterini ve duygularını belirleme yöntemi. *eş.* **yazıbilgisi**.
grafometre *a. Fr.* (. . .' .) bir yerin planını yaparken, arazi üzerindeki açıları ölçmekte kullanılan aygıt.
gram *a. Fr.* kilogramın binde birine eşit de ğerdeki ağırlık ölçüsü birimi.
gramağırlık *b. a. Fr. T. fiz.* bir gram kütleye 45 derece enlemindeki deniz yüzeyinde Yer'in uyguladığı ağırlık. *eş.* **gramkuvvet**.
gramaj *a. (Fransızcadan olmakla birlikte Fransızcada kullanılmaz)* (ekmek ve kâğıtta) ağırlık, gram.
gramatikal *s. Fr.* dilbilgisi yönünden, dilbilgisi kurallarına uyan.
gramer *a. Fr.* ➻ **dilbilgisi**.
gramerci *a. Fr. T.* dilbilgisiyle ilgili bilimsel çalışmaları olan kimse, dilbilgisi uzmanı.
gramercilik *a. Fr. T.* dilbilgisi uzmanlığı.
gramkuvvet *b. a. Fr. Ar. fiz.* ➻ **gramağırlık**.
gramofon *a. Fr. (marka adından)* bir plağa ya da benzeri özel bir madde üzerine önceden saptanmış olan sesleri istendiğinde yineleyen, mekanik düzenekli aygıt. *eş.* **fonograf**.
gramsantimetre *b. a. Fr. fiz.* bir gram ağırlığında bir kütlenin bir santimetre uzunluğunda yer değiştirmesini sağlayan erke birimi, kilogrammetrenin yüz binde biri.
granat *a. Lat. yerb.* ➻ **grena**.
grandi *a. İt.* (.' .) *den.* iki ya da daha çok direği bulunan gemilerde baştan ikinci direk; "ana direk", "grandi direği" de denir.
grandük, -kü *a. Fr.* (.' .) **1** büyük bir düklüğü yöneten düke verilen ad. **2** Rusya'da çarlık döneminde prenslere verilen san.
granit, -ti *a. Fr. yerb.* **1** feldispat, kuvars, mika ve ortoklaz minerallerinden bileşmiş, türlü renkte, billursu, çok sert bir tür kayaç. **2** *s.* bu kayaçtan yapılmış. **granit gibi** *mec.* çok sert, çok güçlü, çok sağlam. **granit kumu** *yerb.* kristalli kayaç bileşenlerinin dağılmasıyla oluşan kum.
granitleşme *a. Fr. T. yerb.* yeryuvarlağı içinde bulunan ve başlangıçtaki kimyasal bileşimi granite yakın olan bir tortul kayacın, iç güçlerin etkisiyle granite dönüşmesi.
granitli *s. Fr. T. yerb.* içinde granit bulunan (kayaç).
granül *a. Fr.* şeker ve laktozdan yapılan ve içinde az miktarda aktif madde bulunan küçük tanecikler durumunda hap.
granülin *a. Fr. yerb.* opal mineralinin bir türü.
granülit, -ti *a. Fr. yerb.* feldispat, granit, kuvars, moskofcamı gibi maddelerden bileşmiş billur kayağantaş kütlesi.
gravür *a. Fr.* **1** ağaç, metal ve benzeri bir maddenin yüzeyini değişik renkte boyalarla boyadıktan sonra yer yer kazıyarak, oyarak resim yapma ve bu kalıpla resim basma tekniği, sanatı. **2** bu teknikle elde edilmiş resim.
gravürcü *a. Fr. T.* gravür yapan sanatçı.
gravürcülük *a. Fr. T.* gravür sanatı ve sanatçılığı.
gravyer *a. (İsviçre'deki La Gruyère kentinin adından)* ilk kez İsviçre'de yapılmış olan, özellikle inek sütünden yapılan, koyu sarı renkli ve yağlı, bir tür peynir.
Grek *ö. a.* **1** eski Yunanlı. **2** *s.* eski Yunanlılara özgü olan ya da eski Yunanlılarla ilgili.
Grekçe *ö. a.* eski Yunan dili, eski Yunanca.
grekoromen *b. a. Fr. sp.* yüze, boğaza dokunmamak, belden aşağısını tutmamak ve ayak-

larla oyun yapmamak gibi kuralları olan bir güreş türü.
grekoromenci *b. a. Fr. T. sp.* grekoromen güreşi yapan güreşçi.
gren *a. Fr.* kâğıt yüzeyinin pürüzlülük durumu.
grena *a. Fr. yerb.* **1** narçiçeği renginde bir süs taşı. **2** alüminyum silikat ile kalsiyum, magnezyum, demir ya da manganez gibi madenlerden birinin bileşmesinden oluşmuş, çeşitli renkteki mineral.
gres *a. Fr.* ➻ **gresyağı**.
gresyağı, -nı *b. a. Fr. T.* damıtılmış bir yağlama yağıyla bir sabunun, istenilen kıvama göre değişen oranlarda karıştırılmasıyla elde edilen, yarı koyu bir yağlama yağı, makine yağı.
grev *a. Fr.* işçilerin, isteklerini işverene kabul ettirebilmek ereğiyle ve yasaların öngördüğü biçimde, işlerini hep birlikte bırakmaları.*eş.* **işbırakımı**. **grev gözcüsü** bir işyerinde uygulanmakta olan grevin yasal olarak sürmesine gözcülük eden grevci. **grev kırıcı** grevde bozgunculuk çıkarmaya, grevi etkisiz bırakmaya çalışan kimse. **grev kırıcılığı** grevin etkisini azaltmak ya da grevi tümden ortadan kaldırmak ereğiyle, işverenin ya da ona yardımcı olanların yasalarca yasaklanmış kimi eylemlerde bulunması. **grev yapmak** (bir işyerinde çalışan işçiler) hep birlikte işi bırakmak. **greve gitmek** grev yapmak.
grevci *a. Fr. T.* grev yapan, greve katılan kimse.
greyder *a. İng.* altında bulunan ve değişik açılardan çalışabilen bıçağıyla toprağı kesen ve yayan, engebeli yerleri düzleştirmekte kullanılan makine.
greyderci *a. İng. T. ha.* greyder kullanan kimse.
greyfrut *a. İng.* **1** sedefotugillerin turunçgiller altfamilyasından, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç. **2** bu ağacın portakaldan daha iri, kanarya sarısı renkte, tadı acımsı buruk meyvesi. *eş.* **altıntop**, *ha.* **kızmemesi**[1].
gri *a.* ve *s. Fr.* ➻ **külrengi**, **kurşunrengi**.
grice *s. Fr. T.* griye yakın, biraz gri.
grifit, -ti *a. yerb.* hidratlı doğal demir, alüminyum, sodyum ve manganez fosfat.
grileşme *a. Fr. T.* grileşmek eylemi.
grileşmek *(nsz) Fr. T.* gri bir renk edinmek. *ör. Gökyüzü gittikçe grileşmişti.*
grilik *a. Fr. T.* gri olma durumu.
grimtırak *s. Fr. T.* griye yakın, biraz gri.
grip *a. Fr.* nezle ve genel kırıklıkla karışık kas ağrıları ve ateşle kendini gösteren, salgın yapan, bulaşıcı hastalık. *eş.* **enflüanza**, *ha.* **paçavra hastalığı**.
grizu *a. Fr.* kömür ocaklarında doğal sıcaklık ve basınçta açığa çıkan, büyük bölümü saf metan olan, kolayca tutuşabilen ve patlamaya yol açabilen bir gaz.
grizumetre *b. a. Fr.* ➻ **grizuölçer**.
grizuölçer *b. a. Fr. T.* maden ocaklarında havanın grizu oranını ölçmeye yarayan aygıt.
grosa *a. İt.* on iki düzine.
groston *a. İt. den.* bir geminin kullanılan bölümlerinin ton birimi cinsinden karşılığı.
grostonluk *s. den.* herhangi bir groston ölçüsünde olan (gemi ya da yük).
grotesk *a. Fr.* **1** *mim.* eskiçağ Roma yapılarında bulunan, insan, hayvan ve çiçek figürlerinin gülünç bir biçimde birleşmeleri biçimindeki abartılı süsleme tarzı. **2** *tiy.* kaba gülünçlüklerden, tuhaf ve olmayacak şakalaşmalardan yararlanan, bağdaşmaz durumları, karşıt görüntüleri şaşırtıcı biçimde birleştiren, temelde ciddi ama görünüşte gülünç ve abartılı olan güldürü tarzı.

grotesk tiyatro
İtalya'da, Birinci Dünya Savaşı'nın toplumda yarattığı karamsarlık, kapitalist düzenin ve sanayileşmenin kentsoylu yaşamında yol açtığı yabancılaşma, tiyatroda "grotesk"i[2] doğurmuştur. Grotesk tiyatro, düzenin ikiyüzlülüğünü kara gülmeceyle vurgulamak istemiştir. Özellikle Pirandello'nun oyunlarındaki "maskeyüz" ikiliğiyle insanın özü ile davranışları arasındaki çelişki ortaya konulmaktaydı.

grup *a. Fr.* **1** aynı yerde bulunan kimseler ya da nesneler bütünü. *eş.* **küme**, **öbek**. **2** ortak özellikleri bulunan varlıklar, nesneler bütünü. **3** *mec.* çıkarları ve görüşleri ortak olan kimselerin oluşturduğu bütün, topluluk. *ör. Meclis'te parti grupları toplandı.* **4** *ask.* çeşitli sınıftan olan ya da çeşitli birliklere bağlı elemanların, belirli bir taktik görevi gerçekleştirmek üzere, tek komutanın buyruğu altında birleştirilmesiyle oluşturulan kıta topluluğu. **grup grup** *ik. be.* gruplar durumunda.
gruplandırabilme *a. Fr. T.* gruplandırabilmek eylemi.
gruplandırabilmek *(-i) Fr. T.* gruplandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gruplandırılabilme *a. Fr. T.* gruplandırılabilmek eylemi.
gruplandırılabilmek *(nsz) Fr. T.* gruplandırılmak olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gruplandırılış *a. Fr. T.* gruplandırılmak eylemi ya da biçimi.
gruplandırılma *a. Fr. T.* gruplandırılmak eylemi.
gruplandırılmak *(nsz) Fr. T.* gruplandırmak eylemi yapılmak.
gruplandırış *a. Fr. T.* gruplandırmak eylemi ya da biçimi.
gruplandırma *a. Fr. T.* gruplandırmak eylemi.
gruplandırmak *(-i) Fr. T.* **1** gruplara ayırmak. **2** dağınık durumdaki şeyleri toplayarak grup oluşturmak.
gruplaşabilme *a. Fr. T.* gruplaşabilmek eylemi.
gruplaşabilmek *(nsz) Fr. T.* gruplaşması olanaklı olmak ya da gruplaşma olasılığı bulunmak.

gruplaşma *a. Fr. T.* gruplaşmak eylemi.
gruplaşmak *(nsz) Fr. T.* gruplar durumunda bir araya gelmek, gruplar oluşturmak, gruplara ayrılmak.
guano *a. İsp.* (. .' .) özellikle deniz kuşlarının dışkı ve cesetlerinin kimi yerlerde uzun yıllar boyu birikip yığılmasıyla oluşan, azot ve fosfatça çok zengin, gübre olarak kullanılan madde.
Guatemalalı *ö. a.* ve *s.* Guatemala ülkesinde yaşan halk ve bu halktan olan (kimse).
guatr *a. Fr. hek.* boyundaki kalkanbezinin aşırı ölçüde büyümesi biçimindeki hastalık. *eş. ha.* **boğazlak**.
gudde *a. Ar. gövb. esk.* ➻ **bez (II), beze (II)**[2].
gudubet, -ti *s. Ar.* yüzüne bakılamayacak denli çirkin ve sevimsiz.
gudubetlik *a. Ar. T.* gudubet olma durumu.
guguçiçeği, -ni *b. a. bitb.* ➻ **hüsnüyusuf**.
guguk *a.* **1** *hayb.* gugukgillerden, genellikle kuzey yarımkürede, özellikle Avrupa'da yaşayan, 30-35 cm. boyunda, sırtı siyaha çalan külrenginde, karnı kahverengi beyaz çizgili, dişileri başka kuşların yuvalarına yumurtlayarak yavruların bakım işlerini onlara gördüren, böc ekçil bir kuş. **2** *ünl.* bir kimseyle eğlenmek ve onu kızdırmak ereğiyle, çocukların bu biçimde çıkardıkları ses. **guguk gibi kalmak** yanındakiler bırakıp gittikleri için tek başına kalmak, yalnız kalmak. **guguk gibi oturmak** yanında kimse olmaksızın, tek başına oturmak. **guguk yapmak** eğlenmek ve kızdırmak için birine guguk diye haykırmak.
gugukgiller *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanların kuşlar sınıfının bir familyası.
guguklu *s.* ve *a.* ***guguklu saat*** adının kısa söylenişi. **guguklu saat** saat başlarını, bir guguğun yuvasından çıkarak ötmesiyle bildiren duvar saati.
gulaş *a. Mac.* Macarlara özgü, bol salçalı bir et yemeği.
gulden *a.esk.* ➻ **florin**.
gulet, -ti *a. Fr. den.* iki direkli yelkenli bir savaş gemisi türü.
gulu gulu *ik. a.* hindinin çıkardığı ses.
gulyabani *b. a. Ar. Far.* (. . - -) karanlık ıssız yerlerde, insanın gördüğünü sandığı korkunç hayalet.
gurbet, -ti *a. Ar.* **1** insanın doğup büyüdüğü, aile ocağının bulunduğu yerden uzak yer, yabancı yer. *ör. Bu gurbette ne işimiz var?* **2** doğup büyüdüğü, aile ocağının bulunduğu yerden ayrı olma. *ör. "Birkaç yıllık bir gurbet, insanı yakar bitirir" derdi.* **gurbet çekmek** doğup büyüdüğü, aile ocağının bulunduğu yerlerden uzakta, o yerlerin özlemini çekmek, o yerleri, yurdunu özlemek. **gurbete çıkmak** doğup büyüdüğü, aile ocağının bulunduğu yerleri bırakıp uzak, başka, yabancı yerlere gitmek. **gurbete** (ya da **gurbet ellere**) **düşmek** aile ocağından uzak yerlere gitmek, gurbete çıkmak. **gurbet eli** bir kimsenin doğup büyüdüğü, aile ocağının bulunduğu yerden uzak, başka yer, gurbet[1].
gurbetçi *a. Ar. T.* gurbete çıkan ve oralarda çalışan, geçimini aile ocağından uzakta, gurbette kazanan kimse.
gurbetçilik *a. Ar. T.* gurbetçi olma durumu.
gurbetlik *a. Ar. T. ha.* ➻ **gurbet**.
gur gur *ik. a.* guruldama sesi. **gur gur etmek** guruldamak.
gurk, -ku *a.* **1** kuluçka. **2** erkek hindi. **gurk gurk etmek** (tavuk) kuluçka vakti geldiğinde, kuluçkaya yatmak isterken ya da civcivlerini çağırırken gurk gurk diye ses çıkarmak. **gurk olmak** (tavuk) kuluçka vakti gelmek, kuluçkaya yatmak üzere olmak. **gurka yatmak** (tavuk) civciv çıkarmak için yumurta üzerine oturmak.
gurklama *a.* gurklamak eylemi.
gurklamak *(nsz)* **1** (tavuk) kuluçka olmak. **2** (tavuk) gurk gurk diye sesler çıkarmak. **3** (erkek hindi) kabarmak.
gurklayış *a.* gurklamak[2] eylemi ya da biçimi.
gurlama *a.* gurlamak eylemi.
gurlamak *(nsz)* ➻ **guruldamak**.
gurme *a. Fr.* yemekler ve içkiler konusunda uzmanlık ölçüsünde bilgisi ve gelişmiş beğenisi olan, ağzının tadını bilen kişi, yiyecek içecek uzmanı.
gurmeleşme *a.Fr. T.* gurmeleşmek eylemi.
gurmeleşmek *(nsz) Fr. T. mec.* yiyecek içecek konusunda gurme olabilecek denli uzmanlaşmak.
gurmelik *a. Fr. T.* gurme olma durumu.
guruldama *a.* guruldamak eylemi.
guruldamak *(nsz)* (mide, bağırsak) gur gur diye ses çıkarmak.
guruldayış *a.* guruldamak eylemi ya da biçimi.
gurul gurul *ik. a.* guruldama sesi. **gurul gurul etmek** (mide, bağırsak) gurultu sesi çıkarmak, guruldamak.
gurultu *a.* gur gur diye çıkan ses, guruldama sesi.
gurup *a. Ar.* (. -) **1** Güneş, Ay gibi bir gökcisminin gözerimi altına inmesi, batma[2]. **2** Güneş'in gözerimi altına inmesi, Güneş'in batışı, batma[2], batış, gün batması, günbatımı. **gurup etmek** (Güneş için) gözerimi altına inmek, batmak[4].
guruprengi, -ni *b. a. Ar. Far.* **1** turuncuya çalan kırmızı. **2** *s.* bu renkte olan.
gurur *a. Ar.* (. -) **1** kendini beğenme, büyüklenme. **2** çalım, övünme, kurum **(III)**. **3** onur, şeref. *ör. İnsanların gururuyla oynanmaz.* **gurur duymak** onurlanmak, övünmek. **(birine) gurur gelmek** *ha.* gururlanarak kasılmak, büyüklük taslamak. **gururuna dokunmak** (bir şey birinin) kişiliğini incitmek. **gururunu ayak** (ya da **ayaklar**) **altına almak** bir şeyin gerçekleşmesi için gururunun incinmesine aldırmamak. **(birinin) gururunu okşamak** bir kimseyi, değerlerini yüzüne karşı belirterek duygulandırmak.

gururlanabilme *a. Ar. T.* gururlanabilmek eylemi.
gururlanabilmek *(nsz) Ar. T.* gurulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşi başardık, kendimizle gururlanabiliriz.*
gururlanış *a. Ar. T.* gururlanmak eylemi ya da biçimi.
gururlanma *a. Ar. T.* gururlanmak eylemi.
gururlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** büyüklenmek, övünmek. **2** kurumlanmak[1].
gururlu *s. Ar. T.* **1** çalımlı, kurumlu **(I)**. **2** kendi kişiliğine değer, önem veren, onurlu (kimse).
gururluca *s.* ve *be. Ar. T.* gururlu bir biçimde (olan).
gururluluk *a. Ar. T.* gururlu olma durumu.
gurursuz *s. Ar. T.* gururu olmayan.
gurursuzlaşabilme *a. Ar. T.* gurusuzlaşabilmek eylemi.
gurusuzlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* gurursuzlaşması olanak içinde olmak ya da gurursuzlaşma olasılığı bulunmak.
gurursuzlaşma *a. Ar. T.* gurursuzlaşmak eylemi.
gurursuzlaşmak *(nsz) Ar. T.* hiçbir şeyi gurur konusu yapmaz olmak, gururu kalmamak.
gurursuzluk *a. Ar. T.* gurursuz olma durumu.
gusletme *a. Ar. T.* gusletmek eylemi.
gusletmek *(nsz) Ar. T.* boy aptesi almak.
gusto *a. İt.* (.' .) beğeni, zevk.
gusül, -slü *a. Ar.* ➻ **boy aptesi**.
gusülhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) eski evlerde, içinde yıkanılabilecek biçimde yapılmış küçük bölme.
gut, -tu *a. Fr. hek.* organizmadaki ürik asidin atılmayarak vücudun kimi yerlerinde, özellikle ayak başparmağında, topuk ve eklem yerlerinde birikmesinden ileri gelen, ağrı ve şişkinliklerle ortaya çıkan hastalık. *eş.* **nikris**, *ha.* **damla hastalığı**.
guvaş *a. Fr.* **1** zamklı ve mat, bir çeşit suluboya. **2** bu boya ile yapılan resim.
guvernör *a. Fr.* bir kamu kuruluşunu yöneten kimse.
gübre *a. Yun.* toprağı daha verimli duruma getirmek amacıyla toprağa dökülen, karıştırılan her türlü hayvan dışkısı, bitkisel ya da kimyasal madde. **gübre şerbeti** hayvan sidiği, yağmur suyu ve gübre sızıntısından oluşan sıvı.
gübreböceği, -ni *b. a. Yun. T. hayb.* kınkanatlılardan, gübreyle beslenen bir böcek.
gübreleme *a. Yun. T.* gübrelemek eylemi.
gübrelemek *(-i) Yun. T.* daha verimli olmasını sağlamak için toprağa gübre dökmek, gübre karıştırmak.
gübrelenebilme *a. Yun. T.* gübrelenebilmek eylemi.
gübrelenebilmek *(nsz) Yun. T.* gübrelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tarla gübrelenebilirse daha bol ürün verir.*
gübreleniş *a. Yun. T.* gübrelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Tarlanın gübrelenişi birkaç gün sürdü.*
gübrelenme *a. Yun. T.* gübrelenmek eylemi.
gübrelenmek *(nsz) Yun. T.* gübrelemek eylemine konu olmak, üzerine gübre dökülmek, gübreyle karıştırılmak.
gübreletebilme *a. Yun. T.* gübreletebilmek eylemi.
gübreletebilmek *(-i, -e) Yun. T.* gübreletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tarlamızı bu yıl gübreletebileceğiz.*
gübreletme *a. Yun. T.* gübreletmek eylemi.
gübreletmek *(-i, -e) Yun. T.* gübrelemek eylemini yaptırmak, gübrelenmesini ya da gübrelemesini sağlamak. *ör. Çiftçi toprağını gübreletmek için işçi bulamıyor.*
gübreleyebilme *a. Yun. T.* gübreleyebilmek eylemi.
gübreleyebilmek *(-i) Yun. T.* gübrelemek elinde olmak, gübreleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tarlamızı gübreleyebilirsek bol buğday alırız.*
gübreleyiş *a. Yun. T.* gübrelemek eylemi ya da biçimi.
gübreli *s. Yun. T.* gübrelenmiş olan. *ör. Gübreli toprağın verimi artar.*
gübrelik *a. Yun. T.* gübre konulan yer.
gübresiz *s. Yun. T.* gübrelenmemiş olan.
gücem *a. yeni* zorunda bırakma, zorlama. *eş. esk.* **icbar**.
gücendirebilme *a.* gücendirebilmek eylemi.
gücendirebilmek *(-i)* gücendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle davranırsak onu gücendirebiliriz.*
gücendirici *s.* ve *be.* gönül kırıcı bir biçimde, inciten, gücendiren, incitici.
gücendirilebilme *a.* gücendirilebilmek eylemi.
gücendirilebilmek *(nsz)* gücendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dostlar bazen bilmeden gücendirilebilir.*
gücendiriliş *a.* gücendirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bu iş bir dostun gücendirilişine değer miydi?*
gücendirilme *a.* gücendirilmek eylemi.
gücendirilmek *(nsz)* gücenmesine, kırılmasına yol açılmak. *ör. Kendisi, gücendirildiğini söylemişti.*
gücendiriş *a.* gücendirmek eylemi ya da biçimi.
gücendirme *a.* gücendirmek eylemi.
gücendirmek *(-i)* gönlünü kırmak, gücenmesine yol açmak, incitmek.
gücenebilme *a.* gücenebilmek eylemi.
gücenebilmek *(nsz; -e)* gücenmesi olanak içinde olmak, gücenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gücenik *s.* gücenmiş olan, kırgın, incinmiş (kimse).
güceniklik *a.* gücenmiş olma durumu, gönül kırgınlığı, incinmişlik.
gücenilme *a.* gücenilmek eylemi.
gücenilmek *(nsz; -e)* gücenmek eylemine konu olmak, herhangi bir kimse gücenmek. *ör. Çocuğun davranışına gücenilir mi?*
güceniş *a.* gücenmek eylemi ya da biçimi.

güceniverme *a.* gücenivermek eylemi.
gücenivermek *(nsz; -e)* hemen gücenmek.
gücenme *a.* gücenmek eylemi.
gücenmek *(nsz; -e)* beklemediği bir davranış ya da söz karşısında gönlü kırılmak. *ör. Ona gücenmek olanaksız, çok saf biri çünkü.*
gücü *a. ha.* dokuma tezgâhında ipliği ayarlayan tarak. **gücü ipliği** *ha.* dokumada kullanılan kalın ve sağlam ipliк.
gücük *s ha.* **1** gelişmemiş, bodur, kısa, güdük. **2** kuyruğu kesik, kuyruksuz (hayvan). **gücük ay** *ha.* şubat.
gücül *s. yeni* olmaması ya da başka türlü olması olanaksız olan, zorunlu.
gücüllük *a. yeni* gücül olma durumu, zorunluluk.
gücümseme *a.* gücümsemek eylemi.
gücümsemek *(-i)* **1** bir şeyin yapılmasını, başarılmasını güç görmek. **2** bir işi gönülsüz, isteksiz yapmak.
gücün *be.* (.' .) *ha.* **1** güçlükle, güç halle, zorlayarak, zorla. **2** dara dar, ancak, zoru zoruna. *ör. Bu ceket verdiğin kumaştan gücün çıktı.* **gücün gücüne** *ik. be.* çok zor olarak, zorlukla, güçlükle.
güç (I) *s.* **1** kolay olmayan, yapılması, başarılması zor, çetin. *ör. Bu iş çok güçtür.* **2** büyük çabalar isteyen, ağır ve yorucu emeklerle yapılan. *ör. Bu güç işi başardık.* **3** kaygı verici, sıkıntılı. *ör. Bu güç duruma düşmek istemezdim.* **4** *be.* kolay olmayan bir biçimde, zorlukla. *ör. İşi güç başardık.* **güce sarmak** (bir iş) güçleşmek, güç bir duruma gelmek. **gücü gücüne** *be.* zorlukla, ancak, güçlükle. **gücü gücüne yetmek** (ölçülebilen bir şey) çok güçlükle, ancak denk gelmek. *ör. Para gücü gücüne yetti.* **(bir söz, bir davranış birinin) gücüne** (ya da **ağırına**) **gitmek** gücenmesine yol açmak, ağır gelmek, onuruna dokunmak. **gücüne koşmak** bir sorunun kolay çözümü varken zor çözüme yöneltmek, sorunu güçleştirmek. **güç bela** çok güç olarak, bin bir güçlükle. **(bir şey birine) güç gelmek** (o şeyin yapılmasında) zorluk ve sıkıntıyla karşılaşmak, oldukça güçlük çekmek. **güç hal ile** *be.* zorluk ve sıkıntı çekerek, zorlukla, güçlükle.
güç (II) *a.* **1** fiziksel, düşünsel ve ahlaksal bir etki yapabilme ya da bir etkiye direnebilme yeteneği. *eş. esk.* **kuvvet**. *ör. İnsanın düşünce gücünü göz önüne almalıdır.* **2** bir olaya yol açan her türlü devinim. *ör. Depremin gücü yapıları etkileyecek denli değildi.* **3** sınırsız, salt nitelik. *ör. Tanrı'nın gücü her şeye yeter.* **4** büyük önemi ve etkinliği olan, bir amaca ulaştıran nitelik. *ör. Paranın gücü neler yapmaz ki?* **5** bir işi yapmak için kullanılan etken. *ör. Kuyudan su çekmek için güç gerekli.* **6** iş yapma ve devinme yeteneği. *ör. Bunu yapacak gücüm kalmadı.* **7** siyasal, ekonomik, askeri vb. yönlerden etkisi ve önemi büyük olan devlet ya da devletler topluluğu. *ör. Kimi dış güçler bizim güçlenmemizi istemiyor.* **8** bir ülkenin ekonomik, endüstriyel, insan varlığı, ordu vb. yönlerinden durumu, gizilgücü. *ör. Ülkemiz insan gücü olarak büyük bir varlığa sahiptir.* **9** *mec.* yeterliğini ve güvenilirliğini kanıtlamış kimse ya da örgüt. *ör. Parti bir güçtür.* **10** bir toprağın verimlilik niteliği. *ör. Her yıl ekilen toprağın gücü kalmaz.* **11** bir akarsuyun aşındırma ve taşıma yeteneği. *ör. Suyun gücü kıyıларını oymuş.* **12** etkileme yeteneği, etki. *ör. İlacın gücü kendini gösterdi.* **13** *fiz.* ➤ **enerji**. **gücü gücü yetene** kimin gücü kime yeterse, hak ile değil güce dayanılarak. **gücü yetmek** bir işi yapmaya, başarmaya gücü yeterli olmak. **gücü yetmemek** bir işi yapmaya, başarmaya gücü yeterli olmamak. **güç kaynağı** güç üreten şey. **güç yetirmek** gücünü kullanabilmek, bir işe gücü yeterli olabilmek. *ör. Bu işe güç yetirmek zor.* **güçten düşmek** iş yapma, devinme yeteneğini yitirmek. *ör. Çocuk ateşten sonra güçten düştü.*
güçbela *be. T. Ar.* güçlük çekerek, büyük güçlüklerle, güçlükle.
güçbeğenir *b. s.* her şeyi kolaylıkla beğenmeyen, her zaman daha iyisini arayan, beğenmekte çok titiz davranan, güç **(I)** beğenen (kimse). **güçbeğenir olmak** her şeyi kolaylıkla beğenmemek, her zaman daha iyisini aramak, çok güç beğenmek.
güçbeğenirlik *b. a.* güçbeğenir olma durumu, özelliği.
güçbirliği, -ni *b. a.* bir işi yapmak için güçlerini **(II)** birleştirme. **güçbirliği yapmak** bir işi yapmak üzere güçlerini birleştirmek.
güçlendirebilme *a.* güçlendirebilmek eylemi.
güçlendirebilmek *(-i)* güçlendirmek elinde olmak, güçlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
güçlendirici *s.* güçlenmeyi sağlayan, güç **(II)** veren, güç katan.
güçlendiricilik *a.* güçlendirici olma durumu.
güçlendirilebilme *a.* güçlendirilebilmek eylemi.
güçlendirilebilmek *(nsz)* güçlendirilmesi olanak içinde olmak, güçlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
güçlendirilme *a.* güçlendirilmek eylemi.
güçlendirilmek *(nsz)* güçlenmesi sağlanmak.
güçlendirme *a.* güçlendirmek eylemi.
güçlendirmek *(-i)* güç **(II)** kazanmasını sağlamak, güçlü bir duruma getirmek.
güçlenebilme *a.* güçlenebilmek eylemi.
güçlenebilmek *(nsz)* güçlenmek elinde olmak, güçlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
güçleniş *a.* güçlenmek eylemi ya da biçimi.
güçleniverme *a.* güçlenivermek eylemi.
güçlenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zaman içinde güçlenmek.
güçlenme *a.* güçlenmek eylemi.
güçlenmek *(nsz)* güç **(II)** kazanmak, güçlü bir duruma gelmek.
güçleşebilme *a.* güçleşebilmek eylemi.

güçleşebilmek *(nsz)* güçleşmesi olanak içinde olmak ya da güçleşme olasılığı bulunmak.
güçleşme *a.* güçleşmek eylemi.
güçleşmek *(nsz)* güç **(I)** duruma gelmek, zorlaşmak.
güçleştirebilme *a.* güçleştirebilmek eylemi.
güçleştirebilmek *(-i)* güçleştirmek elinde olmak, güçleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
güçleştirilebilme *a.* güçleştirilebilmek eylemi.
güçleştirilebilmek *(nsz)* güçleştirilmesi olanak içinde olmak ya da güçleştirilme olasılığı bulunmak.
güçleştirilme *a.* güçleştirilmek eylemi.
güçleştirilmek *(nsz)* güçleşmesi sağlanmak, zorlaştırılmak. *ör. İş büsbütün güçleştirildi.*
güçleştirme *a.* güçleştirmek eylemi.
güçleştirmek *(-i)* güç **(I)** duruma getirmek, güçleşmesine yol açmak ya da güçleşmesini sağlamak.
güçlü *s.* **1** gücü **(II)** olan. **2** yeğinliği çok olan. *ör. Dışarda güçlü bir rüzgâr var.* **3** *mec.* nitelikleriyle etkileyen, etkili olan. *ör. O güçlü bir yazardır.* **4** *mec.* etkisi, önemi büyük olan. *ör. Biz güçlü bir ülkeyiz.* **güçlü kuvvetli** *ha.* çok güçlü (kimse).
güçlük *a.* **1** güç **(I)** olan bir şeyin niteliği, zorluk. *ör. Bu işin güçlüğü pek belliydi.* **2** ağır ve yorucu emek. *ör. Bu güçlüğü göze aldık.* **3** bir şeyi güçleştiren, güç **(I)** duruma getiren şey, engel. *ör. Güçlükleri yenmek gerekiyor.* **güçlüğü** (ya da **güçlükleri) yenmek** zorlukları, engelleri ortadan kaldırıp işi başarmak. **güçlük çekmek** bir şeyi yaparken güçlüklerle karşılaşmak, çok zor yapabilmek, kolayca başaramamak. **güçlük çıkarılmak** olmasını önleyebilecek güçlükler, engeller yaratılmak. **güçlük çıkarmak** bir şeyin gerçekleşmesini engelleyici nedenler öne sürmek, bir işte zorluklar, engeller yaratmak, işi güçleştirici şeyler yapmak.
güçlükle *be.* güç **(I)** bir biçimde, zorlukla, kolay olmayarak, zorluk içinde.
güçlülük *a.* güçlü olma durumu.
güçölçer *b. a. fiz.* ➻ **dinamometre**.
güçsünme *a. ha.* güçsünmek eylemi.
güçsünmek *(-i) ha.* bir şeyin yapılmasını güç **(I)** görmek, yapılması zoruna gitmek.
güçsüz *s.* gücü **(II)** olmayan, yeterli gücü bulunmayan, gücü yetmeyen. **güçsüz düşmek** gücü **(II)** kalmamak.
güçsüzce *s.* ve *be.* güçsüz bir biçimde.
güçsüzleşebilme *a.* güçsüzleşebilmek eylemi.
güçsüzleşebilmek *(nsz)* güçsüzleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
güçsüzleşme *a.* güçsüzleşmek eylemi.
güçsüzleşmek *(nsz)* gücü **(II)** azalmak, güçsüz bir duruma gelmek.
güçsüzleştirebilme *a.* güçsüzleştirebilmek eylemi.
güçsüzleştirebilmek *(-i)* güçsüz bir duruma getirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
güçsüzleştiriliş *a.* güçsüzleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Örgütün güçsüzleştirilişine seyirci kalamazdı.*
güçsüzleştirilme *a.* güçsüzlendirilmek eylemi.
güçsüzleştirilmek *(nsz)* güçsüz duruma gelmesi sağlanmak, güçsüz bir duruma getirilmek. *ör. Sendikalar güçsüzleştirilmekteydi.*
güçsüzleştiriş *a.* güçsüzleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun partiyi güçsüzleştirişi söz konusuydu.*
güçsüzleştirme *a.* güçsüzleştirmek eylemi.
güçsüzleştirmek *(-i)* güçsüz bir duruma getirmek, güç **(II)** yitirmesine yol açmak, zayıflatmak. *ör. Partiyi güçsüzleştirmek için büyük çabalar harcandı.*
güçsüzlük *a.* **1** güçsüz olma durumu. **2** güçsüze yakışacak davranış.
güdebilme *a.* güdebilmek eylemi.
güdebilmek *(-i)* gütmek elinde olmak, gütme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
güdek *a.* gizli niyet, amaç.
güdeksiz *s.* güdeği olmayan, amaçsız.
güderi *a.* **1** genellikle geyik ya da keçi derisinden yapılmış yumuşak ve mat meşin. **2** *s.* bu meşinden yapılmış. *ör. Güderi montunu giymişti.*
güdü *a.* **1** bilinçli ya da bilinçsiz davranışları doğuran, davranışların sürekliliğini sağlayan ve onlara yön veren herhangi bir güç. **2** bir eylemin ya da etkinliğin gizli nedeni. *ör. Ona sığınmak güdüsüyle davranmıştı.* **3** *ruhb.* kişinin bilinçli davranışlarının dayanağı olarak gösterdiği güç. *ör. Sevgi güdüsüyle sevgili öldürülür mü?* **4** *fels.* bir istenç eyleminin nedeni, kaynağı duygulanım değil akıl olan neden. *ör. İnsan güdüleriyle davranır.* **5** *topb.* bireyleri bilinçli ve amaçlı olarak eylemlerde bulunmaya yönelten dürtü.
güdücü *a.* **1** gütmek eylemini yapan kimse. **2** *ha.* hayvan güden kimse, çoban, sığırtmaç.
güdücülük *a.* güdücü olma durumu.
güdük *s.* **1** eksik yanı bulunan, tamamlanmamış olan. **2** kısa. **3** kuyruğu kesik ya da kopmuş (hayvan), gücük[2]. **4** *mec.* sonuç vermemiş, yetersiz. *ör. Bu güdük işi yeniden ele almalı.* **güdük kalmak 1)** küçük, bodur kalmak, büyüyememek. *ör. Bu ağaç güdük kalacak.* **2)** *mec.* sonuç vermemiş, bitmemiş durumda olmak. *ör. İş güdük kaldı.* **güdük tavuk 1)** seyrek tüylü ve kuyruksuz tavuk. **2)** *mec.* önemsenmeyen kimse.
güdükleşme *a.* güdükleşmek eylemi.
güdükleşmek *(nsz)* güdük duruma gelmek.
güdükleştirilme *a.* güdükleştirilmek eylemi.
güdükleştirilmek *(nsz)* güdük duruma getirilmek.
güdükleştirme *a.* güdükleştirmek eylemi.
güdükleştirmek *(-i)* güdükleşmesini yol açmak, güdük duruma getirmek.
güdüklük *a.* güdük olma durumu.
güdülebilme *a.* güdülebilmek eylemi.
güdülebilmek *(nsz)* güdülmesi olanak içinde olmak ya da güdülme olasılığı bulunmak.

güdüleme *a.* **1** güdülemek eylemi. **2** *ruhb.* bir güdüyü devinime geçirerek canlıyı eyleme itme, yönlendirme.
güdülemek *(-i) ruhb.* (canlı için) belli güdülerini devinime geçirerek eyleme itmek. *ör. Fareyi peynirle güdülemek ve ona iş yaptırmak olanaklıdır.*
güdülendirme *a.* güdülendirmek eylemi.
güdülendirmek *(-i)* ➻ **güdülemek.**
güdülenim *a.* ➻ **güdülenme.**
güdülenme *a. ruhb.* **1** kişinin, eylemin yönünü, gücünü ve öncelik sırasını belirleyen iç ya da dış dürtülerin etkisiyle eyleme geçmesi. **2** canlıda, eyleme ya da öğrenmeye geçme yönsemesi.
güdülenmek *(nsz)* başkasınca istenilecek biçimde bir eyleme geçmek.
güdüleyici *a.* canlıyı eyleme geçirici. *ör. Ama para her zaman güdüleyici olmuyor.*
güdüleyicilik *a.* güdüleyici olma özelliği.
güdülme *a.* güdülmek eylemi.
güdülmek *(nsz)* **1** gütmek eylemine konu olmak, gütmek eylemi yapılmak. **2** *mec.* (bir kimse ya da topluluk) birinin düşünce ve amacı doğrultusunda yönetilmek, yönlendirilmek.
güdüm *a.* **1** gütmek, yönetmek eylemi. *ör. Bir yabancı devletin güdümüne evet denemez.* **2** bilişimde, bir olaylar dizisini, bir süreci ya da bir aracı yöneltme ve düzenlemeyle ilgili işlerin tümü.
güdümbilim *b. a.* yönetimde makinenin insan yerini alabileceği düşüncesinden yola çıkarak, otomatik bir makinenin, çağdaş tekniğin olanakları içinde, bir işi yönetmesini ya da bir ereğe ulaşmasını sağlamaya çalışan, canlılarda ve makinelerde denetim, iletişim ve işleyişi konu alan, canlıların çözüm bulma yöntemlerini inceleyen bilim. *eş.* **sibernetik.**
güdümbilimci *b. a.* güdümbilim alanında çalışan uzman.
güdümbilimsel *b. s.* güdümbilimle ilgili. *ör. Bu yalnızca güdümbilimsel karmaşıklığı anlatır.*
güdümcü *a.* güdümcülük yandaşı (kimse, görüş).
güdümcülük *a.* **1** her işte güdümü[1] öne alan görüş. *ör. Biz, güdümcülüğe karşıyız.* **2** devletin, önceden saptanan kurallara göre ekonomiye yön verme tutumu. *ör. Ekonomistler çağdaş güdümcülüğü de benimsemiyor.*
güdümleme *a.* **1** güdümlemek eylemi. **2** bir görüş, inanç ya da kanıyı benimsetme çabası.
güdümlemek *(-i)* belli bir görüşe, inanca, kanıya vb. yönlendirmek, güdüm altına almak.
güdümlendirilme *a.* güdümlendirilmek eylemi.
güdümlendirilmek *(nsz)* belli bir ereğe göre yönlendirilmek. *ör. Burada bir toplumun siyasal olarak nasıl güdümlendirildiğini görüyoruz.*
güdümlü *s.* **1** güdülebilen, yönlendirilebilen, yönetilebilen. *ör. Savaşta güdümlü füzeler kullanıldı.* **2** *mec.* belli bir plana, ereğe, eğilime göre yürütülen, yönlendirilen. *ör. Ülke güdümlü tarım üretimi nedeniyle güç duruma düştü.* **güdümlü erek** *ruhb.* bilerek ya da bilmeyerek başkasının etkisinde kalınarak benimsenen erek. **güdümlü sanat** belli siyasal, toplumsal öğretilere bağlı kalarak yapılan sanat.
güdümlülük *a.* güdümlü olma durumu.
güdüsel *s.* güdü özelliği taşıyan, güdüyle ilgili olan. *ör. Duygu, tek başına alındığında güdüsel sayılır.*
güfte *a. Far.* müzik yapıtlarının yazılı metni, şarkı sözü.
güfteci *a. Far. T.* güfte yazan kimse, şarkı sözü yazarı.
güğüm *a. Yun.* genellikle bakırdan yapılmış, karın bölümü şişkin, yandan kulplu, uzun ve dar boyunlu, ağzı kapaklı su kabı.
güherçile *a. Far. kim.* simgesi KNO_3 olan, doğada özellikle Hindistan'da ve Mısır'da bulunan, tarımda gübre, hekimlikte ilaç olarak kullanılan, barut gibi patlayıcı maddeler yapımına yarayan, ak renkte ve billur durumunda bileşik bir madde. *eş.* **potasyum nitrat.**
gül *a. Far. bitb.* **1** gülgillerin örnek bitkisi olan bir ağaççık. **2** bu bitkinin çok beğenilen, türlü renkte olabilen, katmerli ve genellikle kokulu olan çiçeği. **gül gibi** iyi ve güzel nitelikli, çok güzel, çok iyi. **gül gibi bakmak 1)** (birinin) geçimini para sıkıntısına düşmeden sağlamak, onu iyi yaşatmak ve geçindirmek. *ör. Karısına gül gibi bakıyor.* **2)** iyi ve temiz bakmak. *ör. Arabasına gül gibi bakıyordu.* **gül gibi geçinmek** (ya da **yaşamak**) **1)** pek geniş olmayan bir olanakla, gelirle sıkıntısız, rahat bir biçimde yaşamak. **2)** (kişiler) aralarında çok iyi uyum olmak, iyi anlaşmak. *ör. Eşiyle gül gibi geçinmekteyken, kavgalar başladı.* **gülü seven dikenine katlanır** insan, sevdiği kimse ya da iş yüzünden gelecek sıkıntılara dayanır. **gül üstüne gül koklamamak** bir sevgili varken bir başkasını sevmemek. **gülü tarife ne hacet (ne çiçektir biliriz)** bir kimsenin uygunsuz davranışları sayılırken, onun bu türlü davranışlarının, kişiliğinin öteden beri bilindiğini anlatmak için söylenir.
gülağacı, -nı *b. a. Far. T. mim.* kerestesinin rengi ya da kokusu güle benzeyen ağaçlara verilen ortak ad.
gülabdan *b. a. Far. esk.* gülsuyu serpmek için kullanılan, camdan ya da metalden yapılmış, armut biçimli ve ağzı emzikli küçük kap.
gülbahar *b. a. Far.* **1** tavla oyunlarının bir türü. **2** ebru yapımında kullanılan koyu kırmızı toprakboya.
gülbank, -kı *a. Far.* eskiden yeniçerilerin ulufe aldıklarında hep bir ağızdan makamla söyledikleri dua ya da kimi dergâhlarda hep bir ağızdan ve makamla yapılan dua, söylenen ilahi ya da içilen ant.

gülbeşeker *b. a. Far.* gül[2] yaprağından yapılan, macun kıvamında bir çeşit tatlı, gül reçeli.
güldeste *b. a. Far.* ➻ **seçki**.
güldürebilme *a.* güldürebilmek eylemi.
güldürebilmek *(-i)* güldürmek elinde olmak, güldürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
güldür güldür *ik. be.* çok gürültü ederek, yüksek sesler çıkararak, hızla. *ör. Çeşmenin suyu güldür güldür akıyordu.*
güldürme *a.* güldürmek eylemi.
güldürmek *(-i)* gülmesine yol açmak, gülmesini sağlamak.
güldürmen *a.* güldürü oyuncusu. *eş.* **komedyen**[1], **komik**[2].
güldürmenlik *a.* güldürmenin yaptığı iş.
güldürü *a. yaz.* ve *sin.* kişilerin, toplumun ve olayların gülünç yanlarını gösteren tiyatro oyunu ya da sinema filmi. *eş.* **komedi**. **güldürü oyuncusu** *tiy.* ve *sin.* güldürü türündeki oyunlarda, filmlerde başarı kazanıp ün yapmış oyuncu, güldürmen.
güldürücü *s.* gülmeye yol açan, gülmeyi sağlayan, güldürme özelliği bulunan, gülme isteği uyandıran. *eş.* **komik**[1].
güldürücülük *a.* güldürme özelliği, güldürücü olma durumu.
güldürülebilme *a.* güldürülebilmek eylemi.
güldürülebilmek *(nsz)* güldürülmesi kolay ve olanak içinde olmak ya da güldürülme olasılığı bulunmak.
güldürülme *a.* güldürülmek eylemi.
güldürülmek *(nsz)* gülmesine yol açılmak, gülmesi sağlanmak. *ör. Çocuk güldürülünce tatlılaştı.*
gülebilme *a.* gülebilmek eylemi.
gülebilmek *(nsz; -e)* gülmek elinde olmak, gülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gülecen *s.* her zaman gülümseyen, güleryüzlü, güleç. *ör. Sevecen, gülecen biriydi.*
gülecenlik *a.* gülecen olma özelliği, güleçlik.
güleç *s.* gülmeyi, neşeyi seven ve her zaman gülümseyen, güleryüzlü.
güleçlik *a.* güleç olma durumu, özelliği.
güledurma *a.* güledurmak eylemi.
güledurmak *(nsz; -e)* gülmeye başlayıp sürdürüyor olmak. *ör. O güledursun, işler hep öyle gidecek değildir.*
güleğen *s. ha.* çok gülen, güleç, güleryüzlü.
güleryüzlü *s.* **1** yüzü her zaman gülen, güleç. **2** içten davranan, hoş karşılayan.
güleryüzlülük *b. a.* güleryüzlü olma durumu, özelliği.
gülgiller *ç. a. Far. T. bitb.* çok bilinen örnek bitkisi gül[1] olan, armut, badem, çilek, elma gibi türleri içine alan, ayrı taçyapraklı ve ikiçenceklilerden bir bitki familyası.
gülhatmi *b. a. Far. bitb.* ebegümecigillerden, bahçelerde tohumla üretilen, yaprakları yuvarlak ve geniş, büyük ve türlü renkte bol çiçekler açan bir süs bitkisi.
gülistan *a. Far.* (. . -) *esk.* gül bahçesi, güllük.
gülkurusu, -nu *b. a. Far. T.* **1** kurutulmuş pembe gül rengi. **2** *s.* kurutulmuş pembe gül renginde olan. *ör. Üstünde gülkurusu bir gömlek vardı.*
güllabi *a. Far.* (. - .) *esk.* ➻ **güllabici**.
güllabici *a. Far. T.* (. - . .) *esk.* akıl hastanelerindeki hademelere verilen ad.
güllabicilik *a. Far. T. esk.* gülabicinin işi, görevi. **güllabicilik etmek** *mec.* birinin taşkın ve şımarık, delice davranışlarına katlanarak yüzüne gülmek.
güllaç *a. Far.* **1** nişastadan yapılan, çok ince kuru yufka. **2** hafif şekerli ve gülsuyu katılmış şuruba bu yufkanın batırılmasıyla hazırlanan, içine makinede çekilmiş badem içi serpilen, baklava biçiminde bir tatlı. **3** tadı hoş olmayan, toz durumundaki kimi ilaçların kolayca yutulmasını sağlamak için bunların içine konuldukları nişastadan kap ya da böyle bir kap içinde ilaç.
gülle *a. Far.* **1** eskiden demirden ya da som taştan, yuvarlak biçimde, şimdiyse içi doldurulmuş çelikten, silindir biçiminde ve ucu sivri olarak yapılan top mermisi. **2** *sp.* atletizm yarışmalarında gülle atma sporunda kullanılan, pirinç ya da daha sert bir metalden yapılan, erkek sporcular için 7.257 kg., kadın sporcular için 4 kg. ağırlığında olan küre. **gülle atma** *sp.* **1)** gülleyi[2] tek elle ileriye doğru fırlatma. **2)** gülleyi[2] en uzağa atma amacıyla yarışılan atletizm dalı. **gülle gibi** çok ağır. *ör. Gülle gibi söze kim dayanır?*
gülleci *a. Far. T.* **1** top mermisi yapan usta. **2** *sp.* gülle atma sporcusu.
güllü *s.* gülü[1] olan ya da üzerinde gül[2] deseni bulunan.
güllük *a.* gül[1] bahçesi ya da gülleri çok olan, gülün bol olarak yetiştiği yer. **güllük gülistanlık** bolluk ve gönenç içinde, rahatlık içinde olan, hiçbir sorunu bulunmayan (yer).
gülme *a.* gülmek eylemi.
gülmece *a.* **1** eğlendirmek, güldürmek ve birine, bir davranışa incitmeksizin takılmak ereğini güden ince alay. *eş.* **mizah, humor**. **2** *yaz.* gerçeğin, durumların, olayların, kişilerin güldürücü yanlarını vurgulayarak anlatan, ortaya koyan yazı türü. *eş.* **mizah, humor**. *ör. Bizde gülmece başarılı bir yazınsal tür olmuştur.*
gülmececi *a.* gülmece[2] yazarı. *ör. Tarihte yergileri, alayları yüzünden öldürülmüş gülmececiler vardır.*
gülmececilik *a.* gülmece[2] yazarlığı ya da gülmececi özelliği. *ör. Bana göre gülmececilik insanın bir eksiğini kapamasıdır.*
gülmeceli *s.* içinde gülmece öğeleri, gülmece bulunan (söz, yazı vb.). *eş.* **mizahi**.
gülmecelilik *a.* gülmeceli olanın özelliği, niteliği. *ör. Bu öyküdün gülmeceliliğinden çok karamsarlığı ağır basıyor.*
gülmecesel *s.* ➻ **gülmeceli**.
gülmek, -er *(nsz)* **1** (insan) hoşuna ya da tuhafına giden olaylar, durumlar, sözler vb. karşı-

sında, yüzün kasılmasının yanı sıra, genellikle kesik kesik, değişik oranda sesli bir biçimde neşe duygusunu açığa vurmak. **2** hoşça, mutlu, sevinçli vakit geçirmek, eğlenmek. *ör. Dün bütün gün güldük durduk.* **3** *(-e)* biriyle alay etmek, ince ince eğlenmek. *ör. Deliye gülmekten utanmalısınız.* **güle güle 1)** gülerek, neşe içinde, sevinerek. **2)** "iyi yolculuklar", "sağlıcakla gidin", "yolunuz açık olsun" anlamında, uğurlamada, yolcu etmede kullanılan bir söz. **3)** üzüntüsüz bir yaşam sürerek, gönül ferahlığıyla (giy, otur, büyüt, kullan) anlamında bir iyi dilek sözü. **güle oynaya** neşeyle, sevinerek, gülerek. *ör. Onlar güle oynaya akşamı ederler.* **güler misin, ağlar mısın** hem gülünç hem de üzücü nitelikteki şaşırtıcı olaylar karşısında söylenir. **güler yüz** yapmacıksız ve içten, yumuşak, okşayıcı davranış, hoş karşılayış. **güler yüzlü** ➻ **güleryüzlü**. **güler yüzlülük** ➻ **güleryüzlülük**. **güler yüz görmek** iyi davranılmak, hoş tutulmak. **güler yüz göstermek** (birine) içten ve yapmacıksız davranıp hoş tutmak, iyi karşılamak ve iyi davranmak. **gülerken ısırmak** *mec.* **1)** iyi bir kimse gibi görünmeye çalışırken altan alta kötülük yapmak. **2)** görünüşte yumuşakmış gibi davranırken sertleşmek. **güleyim bari** (ya da **gülerim!**) yersiz görülen bir düşünceye karşı hafifseme olarak söylenir. **gülme komşuna gelir başına** "insan, başkalarının başına gelen kötü bir durumla alay etmemelidir, böyle durumlar herkesin başına gelebilir, dolayısıyla, gün olur alay edenin da başına gelir" anlamında söylenir. **gülmekten kırılmak** aşırı ölçüde sarsılarak gülmek, gülmekten halsiz düşmek, pek çok gülmek. **gülüp geçmek** aldırış etmemek, üzerinde durmamak, umursamamak. **gülüp oynamak** neşeli, sevinçli, güzel, eğlenceli vakit geçirmek.

gülrengi, -ni *b. a.* **1** pembe gülün rengi. **2** *s.* pembe gülün renginde olan. *ör. Gülrengi kazağımı giyeceğim.*

gülsuyu, -nu *b. a. Far. T.* kokulu ve taze gül[2] yapraklarının suda kaynatılıp imbikten çekilmesiyle ya da gül esansının sulandırılmasıyla elde edilen kokulu su.

gülücük *a.* **1** çocuğun ilk gülümsemeleri, çocuk gülüşü. **2** gülümseme.

gülük *a. ha.* hindi.

gülümseme *a.* gülümsemek eylemi.

gülümsemek *(nsz; -e)* yüz çizgilerinin hafif hareketleriyle sevinçli bir ruh durumu anlatmak, hafifçe gülmek, güler gibi olmak.

gülümsenebilme *a.* gülümsenebilmek eylemi.

gülümsenebilmek *(ösz; -e)* gülümsenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu çocukça davranışa ancak gülümsenebilir.*

gülümsenme *a.* gülümsenmek eylemi.

gülümsenmek *(ösz; -e)* gülümsemek eylemi yapılmak. *ör. Onun bu yaptığına ancak gülümsenir.*

gülümsetebilme *a.* gülümsetebilmek eylemi.

gülümsetebilmek *(-i)* gülümsetmesi olanak içinde olmak ya da gülümsetme olasılığı bulunmak. *ör. Bu sözler sizi gülümsetebilir ama o bunu ciddi olarak söylemiştir.*

gülümsetilme *a.* gülümsetilmek eylemi.

gülümsetilmek *(nsz)* gülümsemesine yol açılmak ya da gülümsemesi sağlanmak. *ör. Çocuk gülümsetilince iki yeni dişi göründü.*

gülümsetme *a.* gülümsetmek eylemi.

gülümsetmek *(-i)* gülümsemesine yol açmak ya da gülümsemesini sağlamak. *ör. Sözleri insanı gülümsetmekteydi.*

gülümseyebilme *a.* gülümseyebilmek eylemi.

gülümseyebilmek *(nsz; -e)* gülümsemek elinde olmak, gülümseme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gülümseyiş *a.* gülümsemek eylemi ya da biçimi.

gülümseyiverme *a.* gülümseyivermek eylemi.

gülümseyivermek *(nsz; -e)* bir an gülümsemek. *ör. Beni görünce gülümseyiverdi.*

gülünç *s.* gülünecek yönleri bulunan, insanı güldüren, alay edilebilecek nitelikte olan, gülmeye yol açan.

gülünçleme *a. tiy. yeni* ciddi bir tiyatro yapıtının bir bölümünü ya da tümünü, aradaki koşutluğu koruyarak alaya alan, biçimini bozmadan ona bambaşka bir içerik vererek, içerikle biçim arasındaki bu karşıtlıktan gülünç ve eleştirel etki yaratan oyun biçimi. *eş.* **parodi**.

gülünçleşebilme *a.* gülünçleşebilmek eylemi.

gülünçleşebilmek *(nsz)* gülünçleşmesi olanak içinde olmak ya da gülünçleşme olasılığı bulunmak. *ör. Bu durumda iş daha da gülünçleşebilecekti.*

gülünçleşme *a.* gülünçleşmek eylemi.

gülünçleşmek *(nsz)* gülünç bir duruma gelmek.

gülünçleştirebilme *a.* gülünçleştirebilmek eylemi.

gülünçleştirebilmek *(-i)* gülünçleştirmek elinde olmak, gülünçleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gülünçleştirilebilme *a.* gülünçleştirilebilmek eylemi.

gülünçleştirilebilmek *(nsz)* gülünçleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Olay çarpıtılıp gülünçleştirilebilirdi.*

gülünçleştirilme *a.* gülünçleştirilmek eylemi.

gülünçleştirilmek *(nsz)* gülünçleşmesi sağlanmak, gülünç bir duruma getirilmek.

gülünçleştirme *a.* gülünçleştirmek eylemi.

gülünçleştirmek *(-i)* gülünç bir duruma getirmek, gülünçleşmesini sağlamak.

gülünçlü *s.* eğlendirici, güldürücü özellikleri bulunan (söz, öykü, oyun).

gülünçlük *a.* gülünç olma durumu, güldürücülük.

gülünebilme *a.* gülünebilmek eylemi.

gülünebilmek *(ösz ; -e)* gülünme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Herkesin arkasından gülünebilir.*

gülünme *a.* gülünmek eylemi.
gülünmek *(ösz ; -e)* **1** gülmek eylemi yapılmak. *ör. Bu sözde gülünecek ne var?* **2** *mec.* alay edilmek. *ör. Gülünecek biri varsa kendisidir.*
gülüş *a.* gülmek eylemi ya da biçimi.
gülüşebilme *a.* gülüşebilmek eylemi.
gülüşebilmek *(nsz)* gülüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu durumda onların gülüşebilmelerini yadırgamıştım.*
gülüşme *a.* gülüşmek eylemi.
gülüşmek *(nsz)* karşılıklı olarak ya da birlikte gülmek, gülüp şakalaşmak. **gülüşe gülüşe** *ik. be.* gülüşerek.
gülüşülme *a.* gülüşülmek eylemi. *ör. Böyle gülüşülme görülmemiştir.*
gülüşülmek *(ösz; nsz)* karşılıklı olarak ya da birlikte gülünmek. *ör. Çocuğun sözüne gülüşüldü.*
gülüşüverme *a.* gülüşüvermek eylemi.
gülüşüvermek *(nsz)* ansızın ya da ara sıra ve beklenmedik bir anda gülüşmek.
gülüt *a. sin.* ve *tiy.* bir skece, revüye ya da bir eğlence gösterisine eklenen, beklenmedik gülünç durumlar ya da gülünçlü, nükteli sözler. *eş.* **gag**.
gülütçü *a. sin.* ve *tiy.* gülütleri hazırlayan kimse.
gülüverme *aç* gülüvermek eylemi.
gülüvermek *(ösz ; -e)* ansızın gülmek. *ör. Kadın, düşen adama bakıp gülüvermişti.*
gülyağcı *b. a. Far. T.* gülyağı elde eden ya da satan kimse.
gülyağcılık *b. a. Far. T.* gülyağı çıkarma ya da satma işi.
gülyağı, -nı *b. a. Far. T.* güllerin[2] imbikten çekilmesiyle elde edilen gülsuyunun üstünde toplanan kokulu yağ.
güm *a.* **1** derinden ve patlayıcı yankılı gürültü. **2** *arg.* yalan, uydurma haber. **güm atmak** *arg.* büyük ilgi çekecek bir haber uydurmak, kafadan atmak, yalan söylemek. **güme gitmek** *tkz.* **1)** boşu boşuna yok olmak. *ör. Bunca çalışma güme gitmiş oldu.* **2)** (bir düşünce, söz vb.) hiçbir işe yaramamak, karışıklığa gelerek etkisiz kalmak. *ör. Sözleri, salonun gürültüsü içinde güme gitmişti.* **3)** (insan için) boş yere, bir hiç uğruna, boşu boşuna ölmek. **güm güm** yankılı gürültü sesinin yinelendiğini anlatır. *ör. Kapıya güm güm vuruluyordu.* **güm güm etmek** derinden yankılı gürültü sesi çıkmak. *ör. Kapı güm güm ediyordu.*
gümbedek *be.* (.' . .) **1** gümbürdeyerek, gürültüyle. *ör. Adam merdivenden gümbedek düştü.* **2** *mec.* beklenmedik bir zamanda, beklenmedik bir biçimde, birdenbire, ansızın. *ör. Paranın değeri gümbedek düşmedi ya!*
gümbürdeme *a.* gümbürdemek eylemi.
gümbürdemek *(nsz)* **1** gümbür gümbür diye ses çıkarmak, büyük bir gürültü çıkarmak. **2** *mec.* (insan için) ölmek ya da boşu boşuna ölüp gitmek. *ör. Delikanlı gümbürdeyip gitti.* **gümbürdeyip gitmek** *mec.* (insan için) ölmek ya da boşu boşuna ölmek.
gümbürdetilme *a.* gümbürdetilmek eylemi.
gümbürdetilmek *(nsz)* gümbürdemesine yol açılmak, gümbürdemesi sağlanmak.
gümbürdetme *a.* gümbürdetmek eylemi.
gümbürdetmek *(-i)* gümbürdemesine yol açmak, gümbürdemesini sağlamak.
gümbürdeyiş *a.* gümbürdemek eylemi ya da biçimi.
gümbür gümbür *ik. be.* büyük bir gürültüyle, gümbürdeyerek.
gümbürtü *a.* büyük bir gürültüyle çıkan ses, gümbürdeme sesi, gürültü.
gümbürtülü *s.* gümbürtü çıkaran, gürültülü.
güme *a. ha.* avcı kulübesi ya da bostanda yapılan bekçi kulübesi.
gümeç *a.* bal peteğini oluşturan altı köşeli gözeneklerden her biri. **gümeç balı** gümeciyle birlikte bulunan süzülmemiş bal.
gümele *a. ha.* **1** ➽ **güme**. **2** ahır, samanlık.
gümleme *a.* gümlemek eylemi.
gümlemek *(nsz)* **1** güm diye ses çıkarmak. **2** *tkz.* umulmadık, beklenmedik bir zamanda yok olmak ya da ölmek. *ör. Hasta oldu, birkaç gün içinde de gümledi.* **3** *tkz.* batmak, iflas etmek. *ör. Dükkânı yönetemedi, altı ayda da gümledi.* **4** *arg.* (öğrenci) sınıfta kalmak. *ör. Bu gidişle gümleyeceksin, çalış biraz.* **gümleyip gitmek** *tkz.* (insan) beklenmedik bir zamanda ölmek.
gümletebilme *a.* gümletebilmek eylemi.
gümletebilmek *(-i)* gümletmek olanak içinde olmak ya da gümletme olasılığı bulunmak.
gümletilme *a.* gümletilmek eylemi.
gümletilmek *(nsz)* **1** gümlemesi sağlanmak. *ör. Davul gümletilince düğün başlamış oldu.* **2** *arg.* (öğrenci) sınıfta bırakılmak. *ör. Bu yıl sınıfın yarısı gümletilmiş.* **3** *arg.* batkınlığa uğratılmak. *ör. Koskoca banka gümletildi.*
gümletme *a.* gümletmek eylemi.
gümletmek *(-i)* **1** hızla vurmak ya da çarpmak, güm sesi çıkarmasına yol açmak ya da güm sesi çıkarmasını sağlamak. **2** *arg.* (öğretmen) öğrenciyi sınıfta bırakmak.
gümleyebilme *a.* gümleyebilmek eylemi.
gümleyebilmek *(nsz)* gümleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
gümleyiş *a.* gümlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Kapının gümleyişini duyduk.*
gümleyiverme *a.* gümleyivermek eylemi.
gümleyivermek *(nsz) tkz.* çabucak ya da kısa zamanda gümlemek. *ör. Adam hastalandı, haftasında gümleyiverdi.*
gümrah *s. Far.* (çimen, saç, su, ses gibi bir yerden çıkan şeyler için) gür, bol, sık, çok.
gümrahlaşma *a. Far. T.* gümrahlaşmak eylemi.
gümrahlaşmak *(nsz) Far. T.* (çimen, saç, su, ses gibi bir yerden çıkan şeyler için) çok sık ve canlı bir duruma gelmek, gürleşmek.
gümrahlık *a. Far. T.* (çimen, saç, su, ses gibi bir yerden çıkan şeyler için) gümrah olma durumu, sıklık, bolluk, gürlük

gümrük *a. Yun.* **1** bir ülkeye dışalım yoluyla giren ya da herhangi kimsece getirilen yabancı mallarından alınan yasal vergi. **2** bu verginin alınması işlemiyle uğraşan devlet örgütü. **3** bir ülkenin giriş ve çıkışında gümrük denetiminin yapıldığı yer. **gümrük komisyonculuğu** bir ücret karşılığında, başkalarının malının gümrük işlemini yürütme işi, gümrükçülük[2]. **gümrük komisyoncusu** ➻ **gümrükçü**[2]. **gümrükten mal kaçırır gibi** telaşla, aceleyle ve herkesten gizlemeye, saklamaya çalışarak. **gümrükten mal kaçırmak** bir malı ülkeye gümrük vergilerini ödemeden sokmak, kaçakçılık yapmak.

gümrükçü *a. Yun. T.* **1** gümrük[2] görevlisi. **2** başkalarının malının, eşyasının gümrük işlemini yürütmeyi bir ücret karşılığında üstüne alan kimse, gümrük komisyoncusu.

gümrükçülük *a. Yun. T.* **1** gümrük[2] görevliliği. **2** gümrük komisyonculuğu.

gümrükleme *a. Yun. T.* gümrüklemek eylemi.

gümrüklemek *(-i) Yun. T.* (bir malın) gümrükteki işlerini yürütmek.

gümrüklenme *a. Yun. T.* gümrüklenmek eylemi.

gümrüklenmek *(nsz) Yun. T.* gümrüklemek eylemi yapılmak, gümrükle ilgili işlemi yerine getirilmek.

gümrüklü *s. Yun. T.* **1** gümrük vergisi ödenmesi gerekli olan, gümrük vergisine bağlı bulunan (mal). **2** gümrük vergisi ödenmiş bulunan (mal).

gümrüksüz *s. Yun. T.* **1** gümrük vergisine bağlı bulunmayan, gümrük vergisi ödenmesi gerekmeyen (mal). **2** gümrük vergisi ödenmemiş, kaçak (mal). *ör. Gümrük birliği dolayısıyla mallar yurda artık gümrüksüz girecekmiş.*

gümüş *a.* **1** simgesi Ag, atom sayısı 47, atom ağırlığı 107.868, yoğunluğu 10.5 olan, 961,93 santigrat derecede ergiyen, parlak beyaz renkte, kolay işlenen, tel durumuna gelebilen, değerli bir element. **2** *s.* bu elementten yapılmış. *ör. Bu yıl gümüş takılar modaymış.* **gümüş işi** gümüşten yapılmış her tür eşya. **gümüş sağ olsun, altın gidekosun** "eldeki şey, elde edilmesi zor olan daha değerli bir şeyden üstün tutulmalı" anlamında söylenir.

gümüşbalığı, -nı *b. a. hayb.* gümüşbalığıgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde yaşayan, boyu 15-16 cm.yi geçmeyen, vücudu füze biçiminde, beyaza yakın gümüş renginde, eti lezzetli bir balık.

gümüşbalığıgiller *ç. b. a. hayb.* örnek hayvanı gümüşbalığı olan, kemikli balıklar takımının bir familyası.

gümüşçü *a.* gümüşü işleyen sanatçı, usta ya da gümüşten yapılmış eşya, takı vb. satıcısı.

gümüşçün *a. hayb.* püskülkuyruklulardan, döşeme aralıklarında, eski kitap yaprakları aralarında, onları kemirerek yaşayan, yün kumaşlara zarar veren, vücudu küçük ve parlak pullarla kaplı, kanatsız böcek.

gümüşi *s. T. Ar.* (. - -) gümüşrenginde olan.

gümüşileşme *a. T. Ar.* gümüşileşmek eylemi.

gümüşileşmek *(nsz) T. Ar.* gümüşrengini almak.

gümüşleme *a.* **1** gümüşlemek eylemi. **2** dokubilimde, bir dokuya gümüş sindirme.

gümüşlemek *(-i)* **1** gümüş ile kaplamak ya da süslemek. **2** *mec.* gümüş gibi yapmak, gümüşrengini andıran bir renk vermek. *ör. Ay ışığı suları gümüşlemekteydi.*

gümüşlenme *a.* gümüşlenmek eylemi.

gümüşlenmek *(ösz)* **1** gümüş ile kaplanmak. **2** *(nsz) mec.* gümüş gibi parıldamak. *ör.Şimdi Güneş batar, sular gümüşlenirken Boğaz'da olmak vardı.*

gümüşletme *a.* gümüşletmek eylemi.

gümüşletmek *(-i, -e)* gümüşle kaplatmak ya da süsletmek.

gümüşlü *s.* gümüşü olan, içinde gümüş bulunan ya da gümüşle kaplanmış, süslenmiş olan.

gümüşrengi, -ni *b. a. T. Far.* **1** gümüş parlaklığında, gümüşü andıran renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Ay ışığında gümüşrengi sularda kayığımız ilerliyordu.*

gümüşservi *b. a. T. Far.* geceleyin Ay'ın suya yansımasıyla oluşan parıltılı görünüm.

gümüşsü *s.* gümüşü andıran, gümüşe benzer.

gümüşü *s.* (. - .) ➻ **gümüşi**.

gümüşüleşmek *(nsz)* ➻ **gümüşileşmek**.

gün *a.* **1** yeryuvarlağının kendi ekseni çevresinde bir kez dönmesiyle geçen yirmi dört saatlik süre. *ör. Ocak ayı otuz bir gündür.* **2** Güneş. *ör. Gün doğarken uyandılar, yola çıktılar.* **3** Güneş ışığı. *ör. Perde gün vurdukça solar.* **4** gündüz. *ör. Günler kısalmaya başladı.* **5** içinde bulunulan zaman. *ör. Televizyon günün haberlerini vermeye başladı.* **6** sıra, zaman. *ör. Bunu, günü gelince söyleyeceğim.* **7** çağ, dönem, devir. *ör. O, günün adamıdır.* **8** iyi yaşanmış, mutluluk içinde geçen zaman. *ör. O nice günler görmüştür.* **9** bayram niteliğinde özel gün. *ör. Yarın anneler günüymüş.* **10** hanımların ayın belirli günlerinde hanım konuklarını ağırlamak için yaptıkları ev toplantısı. *ör. Yurdanur Hanım'ın gününe gideceğim.* **11** tarih[1]. **gün ağarmak** gecenin karanlığı sona erip gündüz aydınlığı başlamak, Güneş doğmak üzere olmak. **gün almak 1)** bir yerden, belli bir iş için belli bir zaman ayırtmak, randevu almak. **2)** yaşını günü gününe bitirerek yeni bir yaşın günlerini yaşamaya başlamak. *ör. Çocuk, ikisini bitirmiş, üçünden birkaç gün almıştı.* **gün atmak** *ha.* **1)** sabah olmak, gün ağarmak. **2)** (mahkeme) duruşmayı başka güne ertelemek. **gün batmak** Güneş ufkun arkasına çekilip görünmez olmak, akşam vakti gelmek. **gün bugün** fırsat bu fırsat, bu iyi bir fırsat, tam sırası. *ör. Herkes, o dönemde, gün bugün deyip kesesini doldurdu.* **gün dikilmesi** *ha.* tam öğle vakti. **gün doğmadan kemliği söylenmez** "bir

işin durumu iyice belirmeden sonucuyla ilgili yargı verilmemeli" anlamında söylenir. **gün doğmadan neler doğar** "en umutsuz zamanda bile beklenmedik olumlu bir durumla karşılaşmak olanağı vardır" anlamında kullanılır. **gün doğmak** sabahleyin Güneş ufkun arkasından çıkıp görünmek, sabah olmak, Güneş doğmak. **(birine) gün doğmak** isteklerini en iyi biçimde gerçekleştirebileceği çok elverişli koşullar ortaya çıkmak, eline olağanüstü bir fırsat geçmek. **gün durumu** *gökb.* biri 21 Haziranda yılın en uzun günü ve biri de 21 Aralıkta yılın en uzun gecesi olmak üzere yılda iki kez olarak Güneş'in açılımının en çok olduğu durum. **gün eğişmesi** *ha.* ikindi sonu. **gün geçer, kin geçmez** "aradan uzun süre geçse bile, bir kimsenin başkasına beslediği kin sönmez, onun için her zaman dikkatli olmak gerekir" anlamında söylenir. **(birine) gün geçmek** *ha.* güneş çarpmak. **gün gibi açık** apaçık, çok belli, çok açık, besbelli. **gün görmek** gönenç ve mutluluk içinde yaşamış olmak. **gün görmemek** dert ve sıkıntı içinde yaşamak. **gün görmez** güneş ışığını hiç almayan (yer). **gün görmüş 1)** gönenç ve mutluluk içinde yaşamış, iyi bir yaşam sürmüş (ama artık bu durumu değişmiş kimse). **2)** birçok yaşam deneyi bulunan (kimse). **3)** *mec.* çok yaşlı. *ör. Bu gün görmüş kentte yaşamak güzeldi.* **gün görmüşlük** gün görmüş olma durumu. **gün günden ➻ günden güne**. **gün güne uymaz** bir günün olayları, durumları, koşulları başka bir gününküne benzemez, günler hep değişik olur. **(bir durum, sorun) gün ışığına çıkmak** açıklığa kavuşmak, karanlık yanı kalmamak, anlaşılmak, aydınlanmak. **gün kavuşmak** Güneş ufkun arkasına çekilmek, Güneş batmak, akşam olmak. **gün koymak** bir işin yapılacağı günü belirlemek, kararlaştırmak. **gün ola harman ola** "bir gün onun da zamanı gelir" anlamında söylenir. **gün olur yılı besler, yıl olur günü beslemez** "ticarette kazanç her zaman aynı durumda olmaz" anlamında kullanılır. **gün ortası** öğle vakti. **gün tutulması ➻ Güneş tutulması**. **gün tün eşitliği** *gökb.* 21 Martta ve 21 Eylülde olmak üzere yılda iki kez görülen, gece ile gündüzün eşit olduğu durum. *eş.* **ekinoks**. **gün yağmuru** *ha.* güneşli havada yağan iri damlalı, kısa süreli yağmur. **gün yapmak** (hanımlar) ayın belirledikleri bir gününde hanım konuklarını ağırlamak. **gün yayı** *gökb.* Güneş'in gökküresinde bir gün boyunca çizdiği çemberin gözerimi üstünde kalan parçası. **gün yemek** *arg.* belirli bir süre hapis cezasına çarptırılmak. **günden güne** her gün biraz daha, gün geçtikçe, gün günden, gitgide, gittikçe, giderek. **güne göre kürk giyinmek gerek** "kılık kıyafetimizi ve başka durumlarımızı zamanın koşullarına, günün gereklerine uydurmalıyız" anlamında söylenir. **günlerce** *be.* (. .' .) oldukça uzun bir süre, birçok gün boyunca. *ör. Günlerce çalıştık çabaladık ortaya bir iş koydık.* **günlerden bir gün** günün birinde, vaktiyle, bir zaman, geçmiş zamanda bir gün. **günleri gece olmak** çok kederlenecek bir duruma uğramak. **günleri sayılı olmak 1)** ağır, umutsuz hastalığı nedeniyle ölmek üzere bulunmak. **2)** bir yerde kalacak ancak birkaç günü bulunmak, ayrılmak üzere olmak. **günlerini** (ya da **gününü**) **saymak 1)** (ağır, umutsuz hasta) öleceği kesinlikle belli olmak, son günlerini yaşamak. **2)** bir işin gerçekleşeceği belirli bir zamanı beklemek. **günü dolmak 1)** süresinin sonu gelmek, belirlenmiş olan süre sona ermek. *ör. Günü dolunca parasını bankadan çekti.* **2)** *mec.* (insan) ömür süresi tamamlanmak, ölümü gelmek, ölmek. *ör. Dünya bu, günü dolan gider.* **günü gününe** aynı gün içinde, gün geçirmeden, her gün, gününde, zamanında, vaktinde. *ör. İşlerini günü gününe yap.* **günü gününe uymamak** her zaman aynı durumda olmamak, kararsız olmak. **günü yakalamak ➻ çağı yakalamak**. **günü yetmek 1)** ömür süresi dolmak, eceli gelmek. **2)** (gebe için) doğurma vakti gelmek. **günün adamı 1)** zamanın gereğine göre yön ve tutum değiştiren, çıkarını kollayan kişi, kaypak. **2)** zamanın, herhangi bir yönüyle, çok sözü edilen kişisi. **3)** kendisinde, çağın gerektirdiği iyi nitelikler bulunan kimse. **günün birinde 1)** tarihi belli olmayan, kesin olarak söylenemeyen geçmiş bir zamanda. *ör. Bu kişi, günün birinde bakan olmuştu.* **2)** tarihi belli olmayan, kestirilemeyen gelecek bir zamanda. *ör. Böyle giderse günün birinde bakan bile olur.* **gününü beklemek 1) ➻ günlerini (gününü) saymak**. **2)** bir işin gerçekleşeceği belirli zamanı beklemek. **gününü doldurmak** bir işin gerçekleşmesi için gereken belli bir zamanı tamamlamak. *ör. Kocası, gününü doldurunca hapisten çıkacak.* **gününü görmek 1)** bir kimse, emek vererek yetiştirdiği birinin, yaşlılığında kendisine rahat bir yaşam sağlamasıyla mutlu olmak. *ör. Ana baba çocuklarının gününü görmek ister.* **2)** (biri) kendi davranışlarının kötü sonucuna uğramak, cezasını çekmek. *ör. Böyle gidersen gününü görürsün.* **gününü görmek** yaptığı kötü bir davranışın cezasına uğramak. **(birine) gününü göstermek** (gözdağı vermek için söylenir) cezalandırmak. *ör. Anne, oğluna "Gününü gösteririm senin" diye bağırıyordu.* **gününü gün etmek** hiçbir şeyi kendine dert edinmeden, günlerini zevk ve eğlence içinde geçirmek. **gününü saymak ➻ günlerini saymak**.

günah *a. Far.* (. -) **1** Tanrı buyruklarına karşı olan, dince suç sayılan, öteki dünyada cezayı gerektiren iş ya da davranış. *ör. Yetim hakkı yemek günahtır.* **2** kişinin duyuncunu rahatsız eden, acımaya yol açan kötü davranış. *ör. Hayvanlara eziyet etmek günahtır.* **3** (kimi

deyimlerde) sorumluluk, suç. *ör. Bu işte kimsenin günahı yok.* **4** *arg.* (bir lokanta ya da özellikle eğlence yerinde) hesap tutarı, fiyat. **günah benden gitti** "ben bana düşeni, görevimi yaptım, bundan sonrası için sorumlu değilim" anlamında bir uyarı olarak söylenir. **günah çıkarmak 1)** (Hıristiyanlarda inanç olarak) Tanrı'nın bağışlaması için, kiliseye gidip, işlediği günahları papaza anlatarak günahtan kurtulmak. **2)** *mec.* kötü davranışlarını, suçlarını açıklayarak, anlatarak duyuncunu rahatlatmak istemek. **günah işlemek** günah sayılan davranışlarda bulunmak. **günah keçisi** *mec.* suçsuz olduğu halde, öfkelenen herkesin saldırdığı kimse. **günah keçisi olmak** *mec.* suçsuz olduğu halde öfkelenen herkesin saldırdığı biri durumuna düşmek. **günah olmak 1)** (bir şeye) yazık olmak. *ör. Bu kadar parayı boşa harcamak günah olur.* **2)** (bir şey) doğru olmamak. *ör. Bunu ona yapmak günah olur.* **günaha girmek** dince suç, günah sayılan bir davranışta bulunmak. **(birini) günaha sokmak** günah işlemesine yol açmak, günah işlemek zorunda bırakmak. **günahı boynuna** "bu işte bir günah varsa, beni buna yöneltenindir, ben karışmam, sorumluluk ona düşer" anlamında söylenir. **(bir şeyi) günahı kadar sevmemek** hiç sevmemek. **(birinin) günahına girmek** yok yere kuşkulanmak, haksız yere kötülük yüklemek, yapmadığı bir davranışı, işi, kötülüğü yapmış sanarak onu suçlamak. **günahını almak** ➻ **günahına girmek**. **günahını çekmek** başkasına yaptığı kötülüğün cezasını görmek. **günahını vermez** çok elisıkı, çok cimri.

günahkâr *s. Far.* (. .' -) günah işlemiş olan, günahı çok olan, günahlı.

günahkârca *be. Far. T.* günahkâr olana yakışacak bir biçimde.

günahkârlık *a. Far. T.* günahkâr olma durumu.

günahlı *s. Far. T.* günahı olan.

günahsız *s. Far. T.* günahı, suçu olmayan.

günahsızlık *a. Far. T.* günahsız olma durumu.

günaşırı *be.* (.' . . .) iki günde bir, bir gün ara ile. *ör. Onu günaşırı görmeden edemem.*

günaydın *ünl.* "gününüz aydınlık olsun" anlamında, sabahtan öğleye yakın zamanlara değin söylenebilen, bir esenleme sözü.

günaydınlaşma *a.* günaydınlaşmak eylemi.

günaydınlaşmak *(ösz)* karşılıklı olarak birbirine günaydın demek. *ör. Her sabah evden çıkarken karşılaştığımız komşularla günaydınlaşmak, onlara dostça gülümsemek ne güzeldi!*

günbalı *b. a.* güneşte bal kıvamına getirilmiş üzüm şırası.

günbalığı, -nı *b. a. hayb.* lapinagillerden, Avrupa kıyılarında ve Akdeniz'de az çok derinlerde, kaya aralarında yaşayan, boyu 20-25 cm. olabilen, kırmızı renkli ve siyah benekli bir balık.

günbatımı, -nı *b. a.* Güneş'in gözerimi altına inmesi, Güneş'in batışı, batma[2], batış, gün batması. *eş.* **gurup**[2].

günbatısı, -nı *b. a.* ➻ **batı**[1].

günbegün *be. esk.* ➻ **günden güne**.

günberi *b. a. gökb.* Yer'in, kendi yörüngesinde devinimi sırasında, Güneş'e en yakın bulunduğu nokta.

günberisel *s. gökb.* günberiyle ilgili. *ör. Merkür'ün günberisel devinimini gözlemleyebiliriz.*

günbilgisi, -ni *b. a. yeni* ➻ **takvim**.

günce *a.* ➻ **günlük (1)**[4,5].

güncel *s.* günün konusu olan, bugünlerde ya da bugün olan, şimdiki, bugünkü (haber, olay vb.). *eş.* **aktüel**.

güncelci *a.* ve *s. yeni* (sanatta) güncel olaylardan yola çıkan.

güncelcilik *a. yeni* (sanatta) güncel olaylara ağırlık verme tutumu.

güncelleme *a.* güncellemek eylemi.

güncellemek *(-i)* ➻ **güncelleştirmek**.

güncellenme *a.* güncellenmek eylemi.

güncellenmek *(nsz)* ➻ **güncelleştirilmek**.

güncelleşebilme *a.* güncelleşebilmek eylemi.

güncelleşebilmek *(nsz)* güncelleşmesi olanak içinde olmak ya da güncelleşme olasılığı bulunmak. *ör. Bu konunun yakında güncelleşebileceğini düşünüyorum.*

güncelleşiverme *a.* güncelleşivermek eylemi.

güncelleşivermek *(nsz)* beklenmedik bir anda ya da kısa sürede güncelleşmek. *ör. Konu güncelleşiverince kitap yeniden basıldı.*

güncelleşme *a.* güncelleşmek eylemi.

güncelleşmek *(nsz)* günün konusu durumuna gelmek. *ör. Bu sorun, geçen pazar gününden beri güncelleşmiştir.*

güncelleştirebilme *a.* güncelleştirebilmek eylemi.

güncelleştirebilmek *(-i)* güncelleştirmek elinde, yetkisinde olmak, güncelleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

güncelleştirilebilme *a.* güncelleştirilebilmek eylemi.

güncelleştirilebilmek *(nsz)* güncelleştirilmesi olanak içinde olmak ya da güncelleştirilme olasılığı bulunmak.

güncelleştiriliş *a.* güncelleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yazılımın güncelleştirilişi uzayacağa benziyor.*

güncelleştirilme *a.* güncelleştirilmek eylemi.

güncelleştirilmek *(nsz)* **1** günün konusu durumuna getirilmek. *ör. Seçim güncelleştirilince tartışmalar yoğunlaştı.* **2** (bilgi vb.) yeni bilgilerle ya da günün bilgileriyle yenilenmek. *ör. Bu ders kitabı güncelleştirilmiştir.*

güncelleştiriş *a.* güncelleştirmek eylemi ya da biçimi.

güncelleştirme *a.* güncelleştirmek eylemi.

güncelleştirmek *(-i)* **1** günün konusu durumuna getirmek. *ör. Bir konuyu güncelleştirmek çaba ister.* **2** (bilgi vb.) yeni bilgiler ya da gü-

nün bilgilerini ekleyerek yenilemek. *ör. Bilgisayar programını güncelleştirmek elimizdedir.*

güncellik *a.* güncel olma durumu. *eş.* **aktüalite**. **(bir şey) güncelliğini yitirmek** önem ve değerini yitirmek, günün konusu olmaktan çıkmak, eskimek.

günçiçeği, -ni *b. a.* ➻ **ayçiçeği, gündöndü, günebakan**.

gündeleşme *a.* gündeleşmek eylemi.

gündeleşmek *(nsz)* her gün yapılır olmak, gündelik durumuna gelmek.

gündelik *s.* **1** her gün olan, her günkü, günlük[1]. *ör. Bu bizim gündelik işimizdir.* **2** her gün yayımlanan, her gün çıkan, günlük[3]. *ör. Gündelik gazeteler fiyat artırdı.* **3** *a.* bir kimseye, bir işte çalışması karşılığında gün hesabıyla ya da her gün ödenen para, bir günlük çalışma karşılığı verilen ücret. *ör. Temizlikçi kadın gündeliğini alıp gitti.* **gündeliğe gitmek** günlük işlerde gündelik karşılığı çalışmaya gitmek.

gündelikçi *a.* ve *s.* gündelikle[3] çalışan (kimse.) **gündelikçi kadın** ev işlerinde gündelikle[3] çalışan hizmetçi kadın.

gündelikçilik *a.* gündelikçi olma durumu.

gündelikleşme *a.* gündelikleşmek eylemi.

gündelikleşmek *(nsz)* gündelik bir duruma gelmek, her gün olmak.

gündelikleştirilme *a.* gündelikleştirilmek eylemi.

gündelikleştirilmek *(nsz)* her gün olması sağlanmak, gündelik bir duruma getirilmek.

gündelikli *a.* ve *s.* gündelikle[3] çalışan (kimse), gündelikçi.

gündem *a.* **1** dernek, parti vb. gibi örgütlerin kurultaylarında, kurulların toplantılarında görüşülecek konuların tümü ve bunların sıra listesi. **2** *mec.* günün öne çıkan konusu ya da konuları. *ör. Birisi çıkıyor, toplumun gündemini değiştiriyor, bizi saçmalıklarla uğraştırıyor.* **gündem dışı** bir toplantıda, toplantı izlencesinin, gündeminin dışında kalan (konu ya da konuşma). **gündeme almak** bir konuyu, bir kurul toplantısında görüşülecek konular arasına almak. **gündeme geçmek** toplantının gündeminde bulunan konuları görüşmeye başlamak. **gündeme gelmek** söz konusu edilmek, üzerinde konuşulmak. **gündeme getirmek 1)** bir konuyu, belli bir gündemle yapılan bir toplantıda söz konusu ederek tartışmaya açmak, gündemde bulunmayan bir konunun toplantıda görüşülmesini sağlamak. **2)** *mec.* bir konuya, soruna güncellik kazandırmak, onu günün konusu yapmak. *ör. Ölümü, ozanı gündeme getirmekle kalmadı, kendisinin daha anlaşılmasını da sağladı.*

gündeş *s.* **1** aynı günlerde yaşayan ya da olan. *ör. Namık Kemal, gündeşleri arasında öne çıkmıştı.* **2** son günlerde yaşayan ya da olan. *ör. Oysa gündeş ozanlarımızın çoğunu tanımıyordu.*

gündeşlik *a.* gündeş olma durumu.

gündoğusu, -nu *b. a.* **1** doğu. **2** doğu yönünden esen yel.

gündöndü *b. a.* ➻ **ayçiçeği, günçiçeği, günebakan**.

gündönümü, -nü *b. a. gökb.* ve *coğr.* Güneş'in ışınlarının dönencelerden birinin üzerine dik geldiği tarih, gecelerin kısalmadan uzamaya (22 Haziran) ya da uzamadan kısalmaya (22 Aralık) dönmesi olayı; buna göre en kısa gece 21 Haziranda, en uzun gece de 21 Aralıkta yer almaktadır.

gündüz *a.* **1** günün sabahtan akşama değin süren aydınlık bölümü. **2** *be.* gündüz vaktinde. *ör. Onun gündüz uyuma alışkanlığı vardı.* **gündüz feneri** (kara renklerinden dolayı zenciler için şaka yollu söylenir) zenci. **gündüz gözüyle** her şeyin açık seçik görüldüğü saatlerde, gündüz vakti, gün ışığında, gündüzün. **gündüz külahlı, gece silahlı** kimseye sezdirmeden kötü işler çeviren ama birtakım davranışlarıyla kendini iyi bir insan gösteren kimse. **gündüz yırtıcıları** *hayb.* kuşlar sınıfından kartallar takımının, çengel gagalı, sivri ve kıvrık tırnaklı, güçlü ve iyi uçan kuşları içine alan bir alttakımı. **gündüzler çuvala mı girdi?** (ya da **gündüzler çuvala girmedi ya!**) gündüz yapılması gereken bir işin gece yapılması ya da yapılmak istenmesi durumunda bu eylemi kınamak için söylenir.

gündüzcü *a.* **1** gece ve gündüz nöbetleşe iş görülen bir yerde gündüzleri çalışan görevli ya da işçi. **2** yalnız geceleri değil gündüzleri de içki kullanma alışkanlığı olan, daha gündüzden içki içmeye başlayan kimse. **3** *s.* ve *a. arg.* daha çok gündüzleri çalışan (orospu).

gündüzcülük *a.* gündüzcü olma durumu.

gündüzleme *a.* **1** *arg.* babası belirsiz çocuk, piç. **2** *s. mec.* çok zeki, akıllı, cingöz, fırlama (çocuk).

gündüzleri *be.* **1** gündüz vakti. *ör. Gündüzleri bırakıp işi gece yapmak istiyor.* **2** her gün. *ör. Gündüzleri gelen hizmetçi kadın söyledi.*

gündüzleyin *be.* gündüz vaktinde.

gündüzlü *s.* ve *a.* (yatılı bölümü de olan bir okulda) yatılı olmayan, okula gündüz giden (öğrenci). **2** *be.* "ara vermeksizin, aralıksız, her zaman, hem gece hem de gündüz vakti, sürekli olarak, gece gündüz, durup dinlenmeden" anlamındaki ***geceli gündüzlü*** deyiminde geçer.

gündüzlük *a.* ve *s.* gündüze özgü (olan).

gündüzsefası, -nı *b. a. T. Ar.* ➻ **kahkahaçiçeği**.

gündüzün *be.* gündüz vaktinde, gündüzleyin.

günebakan *b. a.* ➻ **ayçiçeği, günçiçeği, gündöndü**.

güneç *a. ha.* çok güneş alan yer.

günedoğrulum *b. a. bitb.* ➻ **yönelim**[4]. *eş.* **tropizm**.

güneğik *a. ha.* ➻ **hindiba**.

Güneş *ö. a. gökb.* **1** dünyamızın içinde bulunduğu sistemin merkezi kabul edilen, çevresinde gezegenlerin dolaştığı ve yeryuvarlağı-

na ve gezegenlere ışık ve ısı veren, her gün doğup battığını gördüğümüz parlak ve büyük gökcismi. **2** (küçük "g" ile) bu gökcisminin yaydığı ışık ve ısı. **Güneş açmak** Güneş bulutlardan sıyrılıp kendini göstermek. **güneş almak** (ya da **görmek**) (bir yer) güneş ışınlarıyla aydınlanacak ve ısınacak durumda olmak. *ör. Burası güneş alır, gölge bulalım.* **Güneş balçıkla sıvanmaz** herkesin bildiği, apaçık bir gerçek yalan yanlış sözlerle değiştirilemez, ört bas edilemez. **güneş banyosu** güneş ışınlarından yararlandırmak ereğiyle vücudun her yanını ya da belli bir parçasını güneş ışınlarına karşı tutma. **Güneş batmak** günün sonunda, Güneş ufkun arkasına çekilmek, ufukta yitmek. **güneş çarpmak** sıcak bir havada güneş altında çok kalmaktan hasta olmak. **Güneş dizgesi** (ya da **sistemi**) *gökb.* Güneş, gezegenler, meteorlar ve kuyrukluyıldızlardan oluşan bütün. **Güneş doğmak** sabahleyin Güneş ufkun arkasından çıkıp yükselmeye başlamak. **güneş girmeyen eve doktor girer** "ev, güneş ışığı almalıdır, güneş ışığı mikropları yaşatmaz, güneş almayan evde ise hastalık eksik olmaz" anlamında söylenir. **güneş gözlüğü** gözleri güneş ışınlarından, rüzgârdan, tozdan vb. korumak için kullanılan gözlük. **Güneş günü** *gökb.* Güneş'in, Yer'in bir noktasındaki meridyen düzlemine arka arkaya iki kez girmesi için geçen süre. **Güneş ışınımı** *gökb.* Güneş'in yaydığı ışık, ısı ve her türlü elektromanyetik dalgalar. **güneş kremi** (ya da **sütü** ya da **yağı**) güneşlenirken cildin yanmasını, kuruyup çatlamasını önlemek için kullanılan özel krem (ya da yağlı sıvı). **Güneş lekeleri** *gökb.* Güneş yüzeyinde görülen kara benekler. **Güneş olsa kimsenin üstüne doğmaz** olanakları bulunduğu halde hiç kimseye iyilik etmeme huyunda olanlar için söylenir. **güneş saati** *gökb.* bir çubuğun gölgesiyle zaman belirleyen basit saat. **Güneş sistemi** *gökb.* ➻ **Güneş dizgesi**. **Güneş tacı** *gökb.* Güneş havayuvarının alevli bölümü. **güneş takvimi** *gökb.* Güneş'in görünürdeki günlük ve yıllık devinimine göre düzenlenen takvim. **Güneş tekeri** *gökb.* Güneş'in gökyüzündeki izdüşümü olan parlak daire. **Güneş tutulması** *gökb.* Ay'ın, Yer ile Güneş arasına girmesi, Güneş tekerini örtmesi dolayısıyla Güneş'in yeryüzünden bir süre kararmış görünmesi olayı. **güneş yanığı** güneş ışınlarının insan teninde oluşturduğu esmerlik ve döküntü. **Güneş yılı** *gökb.* Güneş'in görünürdeki yıllık devinimine göre tanımlanan yıl. **güneşe çıkarmak** (bir şeyi) güneş ışığı alması için bol güneşli bir yere getirmek, güneş ışığı alması için açık havaya çıkarmak. **Güneş'e karşı işemek** *ka. mec.* saygı gösterilmesi gereken şeylere saygısızlık etmek. **güneşin alnı** (ya da **altı**) *ha.* Güneş'in yakıcı ışıklarının olduğu yer. *ör. Güneşin alnında uzun kalmayın.*

güneşçil *s. coğr.* iklime bağlı çevre koşulları içinde ışıktan hoşlanan ve yapıları buna göre olan (bitki).

güneşhayvancıkları, -nı *ç. b. a. T. Ar. hayb.* kökbacaklılardan, ışın biçimindeki yalancı bacaklarıyla devinen birgözeli hayvanlar takımı.

güneşleme *a.* güneşlemek eylemi.

güneşlemek *(nsz)* ➻ **güneşlenmek**.

güneşlendirilme *a.* güneşlendirilmek eylemi.

güneşlendirilmek *(nsz)* güneş ışığı alması sağlanmak. *ör. Bu çocuğun biraz güneşlendirilmesi iyi olur.*

güneşlenebilme *a.* güneşlenebilmek eylemi.

güneşlenebilmek *(nsz)* güneşlenmek elinde olmak, güneşlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Orada kumda güneşlenebilir, denize girebiliriz.*

güneşleniş *a.* güneşlenmek eylemi ya da biçimi.

güneşlenme *a.* **1** güneşlenmek eylemi. **2** *coğr.* yerkabuğunun Güneş'ten gelen ışık ve ısıdan yararlanması ve bunun mevsimlere, bulunulan yere göre yıl içinde gösterdiği değişiklik.

güneşlenmek *(nsz)* vücudun güneş ışınlarından yararlanmasını sağlamak. *ör. Plajda güneşlenenler var.*

güneşletebilme *a.* güneşletebilmek eylemi.

güneşletebilmek *(-i)* güneşletmek elinde olmak, güneşletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bebeği beş on dakika güneşletebiliriz.*

güneşletilebilme *a.* güneşletilebilmek eylemi.

güneşletilebilmek *(nsz)* güneşletilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Salça birkaç gün güneşletilebilirmiş.*

güneşletilme *a.* güneşletilmek eyelemi.

güneşletilmek *(nsz)* güneşlenmesi sağlanmak.

güneşletme *a.* güneşletmek eylemi.

güneşletmek *(-i)* güneş ışığının etkisinde bırakmak, güneş ışığı almasını sağlamak, güneşe çıkarmak. *ör. Salçayı uzun süre güneşletmek gerekir.*

güneşleyebilme *a.* güneşleyebilmek eylemi.

güneşleyebilmek *(nsz)* güneşlemek elinde olmak, güneşleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

güneşli *s.* **1** (yer için) güneş ışığıyla aydınlanmış, güneş alan. **2** (hava için) açık, aydınlık.

güneşlik *a.* **1** güneş ışınlarına engel olmak ereğiyle kullanılan, genellikle bezden yapılmış, türlü gerecin ortak adı. *ör. Güneşlik olmayınca insan deniz kıyısında çok kalamıyor.* **2** şapka siperliği. *ör. Kasketin güneşliği kopmuş.* **3** *s.* güneş ışınlarını bol alan, güneşli (yer). *ör. Orası çok güneşlik, gölgeye oturalım.* **4** *sin.* objektifin önüne takılan ve alıcının merceğine zararlı ışıkların girmesini önleyen donanım.

Güneşsel *s. gökb.* **1** Güneş'e değgin, Güneş'le ilgili. **2** (küçük "g" ile) Güneş'le birlikte doğup onunla birlikte batan gökcisminin doğuşu ve batışı için kullanılır.

güneşsiz *s.* **1** (yer için) güneş ışınlarıyla aydınlanmamış olan, güneş ışınlarını almayan, güneş görmeyen. **2** (hava için) bulutlu, kapalı.
güneşsizlik *a.* güneşsiz olma durumu.
güneştopu, -nu *b. a.* ➻ **acemlalesi**.
güney *a.* **1** dört anayönden biri olan ve soluna doğuyu, sağına batıyı alan bir kimsenin tam karşısına düşen yön. **2** *s.* bu yönde olan, bu yönle ilgili. *ör. Güney sınırlarımız çok uzun.* **3** *a. ha.* her zaman güneş alan yer. **4** *a.* lodos. *ör. Yine güney esiyor.* **güney ışığı** *gökb.* göğün güney yanında görülen hafif ışıltı. **güney kutbu** *gökb.* Yer'in dönme ekseninin Yer'i ya da göğü deldiği varsayılan noktalardan, Kutupyıldızı'nın karşı yanında olanı. **güney noktası** *gökb.* güney doğrultusunun gözerimi üzerinde göğü deldiği nokta.
Güneybalığı, -nı *ö. a. gökb.* güney yarımkürede bir takımyıldız.
güneybatı *b. a.* güney ile batı arasındaki arayön.
güneydoğu *b. a.* güney ile doğu arasındaki arayön.
Güneyhaçı, -nı *b. a. T. Erm. gökb.* güney yarımkürede bir takımyıldız.
güneyli *a.* ve *s.* Türkiye'nin güney illerinden olan (kimse, topluluk).
güneysel *s. coğr.* **1** güneyle ilgili. **2** güneye düşen.
Güneytacı, -nı *b. a. T. Ar. gökb.* güney yarımkürede bir takımyıldız.
Güneyüçgeni, -ni *b. a. gökb.* güney yarımkürede bir takımyıldız.
güngörmez *b. s.* hiç güneş ışığı almayan (yer).
günindi *b. a. ha.* **1** Güneş'in batma zamanı, günbatımı. **2** Güneş'in battığı yön, batı.
günlü *s.* tarihli. *ör. 2.1.1994 günlü ve 5 sayılı yazınız alınmıştır.*
günlük (I) *s.* **1** o gün olan, o günkü, o günle ilgili, taze. *ör. Burada günlük yumurta bulunur.* **2** üzerinden belli sayıda gün geçmiş ya da geçecek olan. *ör. Birkaç günlük bir iş kaldı.* **3** her gün yapılan, her gün gerçekleşen, her gün yayımlanan, her gün çıkan. *ör. Günlük gazeteler çoğaldı.* **4** *a.* günü gününe tutulan anı. *eş.* **günce**. **5** *a. yaz.* uzunluğu kısalığı söz konusu olmaksızın, günü gününe yazılan ve genellikle tarih konulan, yayımlanması pek düşünülmediği için içten olan, anıya yakın olmakla birlikte, anının yaşadıktan sonra yazılmasına karşılık, günü gününe ve düzenli olarak yazılmasıyla ondan ayrılan yazı türü. **6** *a. yaz.* günlükleri[4,5] içeren yapıt. *eş.* **günce**. *ör. Ataç'ın günlüğünü okudum.* **7** *a. ha.* gündelik[3]. *ör. İşçinin günlüğü kaç lira, biliyor musun?* **günlük defter** *tic.* bir işletmenin gelirini giderini günü gününe işlediği defter. **günlük güneşlik** (yer ya da hava için) apaçık, bol güneşli. *ör. Günlük güneşlik bir günde yola çıktık.*
günlük (II) *a.* genellikle dinsel törenlerde, havanın kötü kokusunu ortadan kaldırmak için yakılan bir çeşit ağaç sakızı. **günlük ağacı** kimi türleri Asya'nın sıcak bölgelerinde, kimileri Afrika'da yetişen, Türkiye'nin güney dağlarında da bulunan, kimi türlerinden günlük **(II)** elde edilen ağaçların ortak adı.
günlükçü *a.* **1** *yaz.* günlük[4,5]tutmuş ve yayımlamış kimse, günlük[5] yazarı. *ör. Günlükçü, olayları yazarken kendi kişiliğini gizlemeye çalışmaz.* **2** *ha.* gündelikçi.
günmerkezli *b. a. T. Ar. gökb.* Güneş'in merkezine bağlı olan (koordinat).
günoğlu *b. s. yeni* ➻ **oportünist**.
günoğluluk *b. a. yeni* ➻ **oportünizm**.
günöte *b. a. gökb.* ve *coğr.* Yer'in kendi yörüngesinde Güneş'e en uzak bulunduğu nokta.
günseme *a. ha.* günsemek eylemi.
günsemek *(nsz) ha.* (süt, yoğurt gibi yiyecekler) güneşte kalarak bozulmak.
günsüler *ç. a. hayb.* ➻ **güneşhayvancıkları**.
günsüz *s.* **1** üzerinde tarih bulunmayan, tarihsiz. *ör. Günsüz mektubunuzu aldım.* **2** *ha.* zamanından önce doğan (yavru).
günü *a. ha.* başkalarını çekememe duygusu, çekemezlik, kıskançlık.
günübirlik *be.* ➻ **günübirliğine**.
günübirliğine *be.* (gezi, konukluk vb. için) bir gün içinde, bütün bir gün boyunca, gece kalmaksızın, sabah gidip akşam dönmek üzere. *ör. Oraya günübirlik geziler düzenleniyor.*
günücü *s. ha.* başkalarını çekemeyen, kıskanç.
günücülük *a. ha.* günü, kıskançlık.
günüleme *a. ha.* günülemek eylemi.
günülemek *(-i) ha.* çekememek, kıskanmak.
günülenme *a. ha.* günülenmek eylemi.
günülenmek *(nsz) ha.* kıskanılmak.
güpegündüz *be.* (. . . . .) gündüz vaktinde, ortalık iyice aydınlıkken, iyice gündüz iken.
güpgüzel *s.* son derecede güzel, çok güzel.
gür *s.* **1** (su, saç, çimen vb. için) bol ve güçlü olarak çıkan ya da fışkıran, bol, güçlü, çok sık, yüksek. *ör. Delikanlının gür bir sesi vardı.* **2** bol, verimli. *ör. Bu yıl ekin gürdü.*
gürbüz *s.* (insan ve kimi hayvan için) iyi gelişmiş, iri ve güçlü, sağlam yapılı. *ör. Gürbüz bir çocuktu, zayıflamış.*
gürbüzleşebilme *a.* gürbüzleşebilmek eylemi.
gürbüzleşebilmek *(nsz)* gürbüzleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk iyi bakılırsa gürbüzleşebilir.*
gürbüzleşme *a.* gürbüzleşmek eylemi.
gürbüzleşmek *(nsz)* gürbüz duruma gelmek, iyice gelişmek, güçlenmek ve irileşmek.
gürbüzleştirme *a.* gürbüzleştirmek eylemi.
gürbüzleştirmek *(-i)* gürbüz duruma getirmek, gürbüzleşmesini sağlamak.
gürbüzlük *a.* gürbüz olma durumu.
Gürcü *ö. a.* **1** Gürcistan halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* Gürcülerle, Gürcistan'la ilgili. *ör. Gürcü yazını bizde bilinmiyor.*
Gürcüce *ö. a.* Gürcülerin konuştuğu dil.
güre *a. ha.* **1** çiftleşmek isteyen kısrak ya da

dişi eşek. **2** bir yaşından üç yaşına değin olan tay. **3** *s. mec.* çekingen, ürkek, korkak, yabanıl, azgın. **4** *s. mec.* dinç, güçlü. **5** *a.* güç, erke, enerji. **güre olmak** *ha.* (kısrak, dişi eşek) çiftleşmek istemek.

güreci *a. fels.* ➻ **devimselci**.

gürecilik *a. fels.* ➻ **devimselcilik**.

gürel *s. fels.* oluş ve dönüşüm durumunda bulunan, devinimli, canlı, güçlü.

güreli *s. fels.* oluşmakta ve dönüşmekte olan, gücü olan, erkeli, gürel.

gürellik *a.* gürel olma durumu.

güreş *a. sp.* iki kişinin, belli kurallar içinde, güç kullanarak ve türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirme savaşımı temeline dayanan ve rakibinin sırtını yere getirenin yenmiş sayılmasıyla sonuçlanan bir spor dalı. **güreş mayosu** güreşçilerin güreşirken giydikleri mayo. **güreş minderi** kapalı spor salonlarında üzerinde güreş yapılan, belli ölçülerdeki kauçuk minder. **güreş tutmak** (ya da **yapmak**) ➻ **güreşmek**.

güreşçi *a. sp.* güreş sporuyla uğraşan kimse. *eş.* **pehlivan**. **güreşçi köprüsü** (ya da **el taban köprüsü**) *sp.* vücudun, sırt yere dönük olarak, avuçlar ve tabanlarda yay biçiminde dayalı bulunduğu durum.

güreşçilik *a. sp.* **1** güreşle uğraşan spor kolu, güreş sporu. **2** güreşçi olma durumu. *ör. Adam ekmeğini güreşçilikle sağlıyor.*

güreşebilme *a.* güreşebilmek eylemi.

güreşebilmek *(nsz; -le)* güreşmek elinde olmak, güreşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

güreşilme *a.* güreşilmek eylemi.

güreşilmek *(ösz)* güreş yapılmak. *ör. Bu minderde güreşilir mi?*

güreşme *a.* güreşmek eylemi.

güreşmek *(nsz; -le)* (iki kişi) güç kullanarak ve türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışmak.

güreştirebilme *a.* güreştirebilmek eylemi.

güreştirebilmek *(-i; -i, -le)* güreştirmek elinde olmak, güreştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

güreştirilme *a.* güreştirilmek eylemi.

güreştirilmek *(nsz; -le)* güreşmesi ya da güreşmeleri sağlanmak, güreşmek eylemi yaptırılmak. *ör. Çocuklar her gün birbiriyle güreştirilmekteydi.*

güreştirme *a.* güreştirmek eylemi.

güreştirmek *(-i; -i, -le)* güreşmek eylemini yaptırmak. *ör. Pehlivanları güreştirmek için ödüller konuldu.*

gürgen *a.* **1** *bitb.* pek çok türü olan ve kuzey yarımkürenin genellikle her yerinde yetişen, Türkiye'de Karadeniz kıyılarındaki ormanlarda bol bulunan, kerestesi beğenilen bir ağaç. **2** *s.* bu ağacın kerestesinden yapılmış. *ör. Bir gürgen masa aldım.*

gürgengiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, huş, fındık, kızılağaç, gürgen, meşe gibi ağaçları içine alan bir familya.

gür gür *ik. be.* ➻ **gürül gürül**.

gürlek *a. ha.* ➻ **çağlayan**.

gürleme *a.* gürlemek eylemi.

gürlemek *(nsz)* **1** kalın ve gür ses çıkarmak. *ör. Gök gürlüyor.* **2** *ha.* (su) gürül gürül akmak, çağlamak. **3** *mec.* kızgınlıkla, gür sesle bağırmak, azarlamak. *ör. Padişah gürledi, "Asın bu haini!"* **4** *mec.* gürleyip gitmek, ölmek. *ör. Adam bir gün içinde gürledi.* **gürleyip gitmek** *mec.* beklenmedik bir zamanda ve ansızın ölmek. *ör. Adamcağız bir günde gürleyip gitti.*

gürleşebilme *a.* gürleşebilmek eylemi.

gürleşebilmek *(nsz)* gürleşmesi olanak içinde olmak ya da gürleşme olasılığı bulunmak.

gürleşiverme *a.* gürleşivermek eylemi.

gürleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede gürleşmek. *ör. Yağmurdan sonra çayırlar gürleşiverdi.*

gürleşme *a.* gürleşmek eylemi.

gürleşmek *(nsz)* gür bir duruma gelmek. *ör. Ekin her gün biraz daha gürleşmekteydi.*

gürleştirebilme *a.* gürleştirebilmek eylemi.

gürleştirebilmek *(-i)* gürleşmesinde etkili olmak, gürleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gübre ekini gürleştirebilirmiş.*

gürleştirme *a.* gürleştirmek eylemi.

gürleştirmek *(-i)* gürleşmek eylemini yaptırmak, gürleşmesini sağlamak. *ör. Gübre ekini gürleştirdi.*

gürletme *a.* gürletmek eylemi.

gürletmek *(-i)* gürlemesine yol açmak, gürlemek eylemini yaptırmak, gürlemesini sağlamak. *ör. Büğetin kapağını açıp suları gürletmek istedi.*

gürleyebilme *a.* gürleyebilmek eylemi.

gürleyebilmek *(nsz)* gürlemek elinde olmak, gürleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gürleyiş *a.* gürlemek eylemi ya da biçimi.

gürleyiverme *a.* gürleyivermek eylemi.

gürleyivermek *(nsz)* ansızın gürlemek. *ör. Gök gürleyiverince korktum.*

gürlük *a.* **1** gür olma durumu. **2** bolluk. **3** verimlilik. **4** *ha.* mutluluk. *ör. Halkımız "Tanrı son gürlüğü versin" der.*

gürpedek *be. ha.* ansızın, birdenbire, pat diye.

güruh *a. Far.* (. -) değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk, değersiz kimseler topluluğu, ayaktakımı, sürü.

gürüldeme *a.* gürüldemek eylemi.

gürüldemek *(nsz)* gürül gürül diye sesler çıkarmak, çok hızlı ve gürültülü ses yaymak. *ör. Değirmen gürüldeyip duruyordu, suları da gürüldeyerek akıyordu.*

gürüldeyebilme *a.* gürüldeyebilmek eylemi.

gürüldeyebilmek *(nsz)* gürüldemek elinde olmak, gürüldeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

gürüldeyiş *a.* gürüldemek eylemi ya da biçimi.

gürüldeyiverme *a.* gürüldeyivermek eylemi.

gürüldeyivermek *(nsz)* ansızın gürüldemek ya da gürlemek..

gürül gürül *ik. be.* çok bol ve gür bir biçimde çıkan ya da akan (ses, su vb. gibi) şeylerin sesini anlatır. *ör. Ocakta gürül gürül bir ateş yanıyordu.*

gürültü *a.* **1** uyumsuz, düzensiz bir biçimde çıkan, rahatsız edici her türlü ses. *ör. Sokaktaki arabaların gürültüsü kesilmiyordu.* **2** *mec.* birçok kişinin karıştığı, bağırışmalarla karışık kavga. **gürültü çıkarmak** (ya da **etmek**) **1)** uyumsuz, düzensiz, rahatsızlık veren sesler çıkarmak. *ör. Motosikleti çok gürültü çıkarmaktaydı.* **2)** *mec.* karşılıklı bağırışmalı kavga, tartışma yaratmak, karışıklık oluşturmak, kavgaya değin varan sert konuşmalar yapmak. *ör. Buraya gürültü çıkarmak için mi geldiniz?* **gürültü çıkmak 1)** hoşa gitmeyecek, rahatsız edici, uyumsuz, düzensiz ses çıkmak. **2)** *mec.* karşılıklı bağırışmalar, sert tartışmalar olmak. *ör. Komşuda gürültü çıktı.* **gürültü istemeyen kazancı (bakırcı) dükkânına girmez** "kendi köşesinde sessiz yaşamak isteyen, gürültü patırtı çıkaran işlerde görev almaz" anlamında söylenir. **gürültü patırtı** hızlı bir biçimde oluşan kavga gürültü. *ör. Bir gürültü patırtı başlayınca kaçtık.* **gürültüye gelmek** (bir düşünce, konu, iş vb.) herkesin birtakım önemli konularla uğraştığı, yoğun konuşmalar, tartışmalar yaptığı telaşlı bir zamana rastlayarak üzerinde gerektiğince durulmamak. *ör. Bu öneri gürültüye geldi, kabul görmedi.* **gürültüye getirmek** (ya da **boğmak**) **1)** bir konuyu, düşünceyi, işi ele alması, üzerinde durması beklenen kişiler, daha başka konularla uğraşıp zaman geçirerek o konunun, düşüncenin, işin görüşme dışında kalmasını sağlamak. **2)** söz kalabalığından, eylem karışıklığından, tartışmalardan, telaştan yararlanarak istediği bir şeyi elde etmek. **gürültüye gitmek** (bir konu, bir iş, bir düşünce) herkesin başka konularla uğraşması, onlara öncelik vermesi yüzünden, değeri anlaşılmayıp ele alınamayarak unutulmak, karışıklığa gelmek. **gürültüye pabuç bırakmamak** *tkz.* önemli bir tehlike oluşturmayacağını bildiği korkutmalara aldırış etmeyip bildiğini yapmak.

gürültücü *s.* çok gürültü yapan ya da gürültü çıkaran (kimse).

gürültücülük *a.* gürültücü olma durumu. *ör. Oğlan gürültücülükten hoşlanıyor.*

gürültülü *s.* **1** gürültü yapan, gürültü çıkaran. *ör. Köyün yakınından gürültülü bir su akıyordu.* **2** *mec.* karışık olaylarla dolu olan. *ör. Gürültülü yaşamdan hoşlanmam.* **gürültülü patırtılı** çok gürültülü ve karışık, hareketli ve olaylarla dolu. *ör. O, gürültülü patırtılı bir yaşamdan hoşlanır.*

gürültüsüz *s.* **1** gürültü yapmayan, gürültüsü olmayan. **2** *mec.* kimseyi rahatsız etmeyen, kimsenin dikkatini çekmeyen, olaylı ve karışık olmayan. *ör. Köşesinde, gürültüsüz bir ömür sürdü.* **gürültüsüz patırtısız** *be.* hiç gürültü patırtı çıkarmadan, çok sessizce.

gürültüsüzce *be.* (. . . .' .)**1** hiç gürültü çıkarmadan, sessizce. **2** *mec.* kavga dövüş etmeden, gürültüsüz bir biçimde.

gürz *a. Far. esk.* ateşli silahların bulunuşundan önce, savaşlarda silah olarak kullanılan, sapı ağaç ya da demir, kendisi bakır ya da tunçtan yapılan ağır topuz.

gütaperka *a. (Malezya dilinden)* (. . .' .) Malezya takımadalarında yetişen bir cins ağaçtan elde edilen, genellikle kablo yapımında yalıtkan olarak kullanılan, kauçuğa benzer, zamklı bir madde.

gütme *a.* gütmek eylemi.

gütmek, -der *(-i)* **1** evcil bir hayvanı ya da evcil hayvan sürüsünü önüne katıp otlaklara götürmek ve onlara oralarda göz kulak olmak. **2** *mec.* bir duyguyu, düşünceyi ya da ilkeyi içinde taşımak ya da gerçekleştirmeye çalışmak. *ör. Kin gütmek insana yakışmaz.* **3** *mec.* bir kimseyi, bir topluluğu belli bir amaca doğru yöneltmek, sürmek. *ör. O sizi gütmekte, ama siz bunu bilmiyorsunuz.* **güttüğüm domuzu bana öğretme** "yıllardır tanıdığım bir kimsenin huylarını da bilirim" anlamında söylenir.

güve *a. hayb.* pulkanatlılardan, kurtçuğu deri, yapağı, yünlü kumaş, yün örgü vb. yiyen bir böcek. **güve otu** *ha.* naftalin.

güveç *a.* **1** kimi sebze ve et yemekleri pişirmekte kullanılan özel toprak kap. **2** bu kapta pişirilmiş yemek. *ör. Öğlene güveç yiyeceğiz.*

güvelenme *a.* güvelenmek eylemi.

güvelenmek *(nsz)* güvelerce yenilmiş olmak. *ör. Yünlülerin hepsi güvelenmiş.*

güvemeriği, -ni *b. a. bitb.* ➤ **akdiken**.

güven *a.* **1** korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu. *ör. Bu güveni sarsmayın.* **2** bir şeyden umulan, beklenen niteliğe inanıp ona göre davranma. *ör. Güven, insan ilişkilerinin temelidir.* **3** yüreklilik, cesaret. *ör. Kendine güvenin varsa bunu yaparsın.* **güven beslemek** güven duygusu içinde olmak. **güven duygusu** güvenmeyi sağlayan duygu. *ör. Yanlışını gördükçe ona olan güven duygumuz azalıyor.* **güven duymak** güveniyor olmak, güvenmek. **güven kazanmak** davranışlarıyla, kendisine güvenileceğini göstererek herkesin güvenini elde etmek. **güven mektubu** bir elçinin, kendi devlet başkanınca verilen ve gittiği ülkenin devlet başkanına sunduğu resmi belge. *eş.* **itimatname**. **güven vermek** güvenilir bir kimse ya da şey olduğu izlenimi bırakmak, güven duygusu uyandırmak. **güveni kötüye kullanma** *huk.* kendisine güvenilen bir kimsenin, bu güven dolayısıyla kendisine bırakılan bir şeyi kendi ya da başkasının çıkarı için kullanması, harcaması ya da saklaması eylemi. **(birine, bir şeye) güveni olmak** güven beslemek, güven duymak, güvenmek, inanmak. **(birine, bir şeye) güveni sarsılmak** güvenemez olmak, güveni kalmamak.

güvence *a.* **1** bir anlaşmada, taraflardan birinin, olumsuz durumlara, sonuçlara karşı sorumluluğu üzerine alması durumu. **2** alınan bu sorumluluğa güven sağlamak üzere ortaya konulan şey. *ör. Aldığı güvenceyi işin sonunda geri verecekti.* **3** *mec.* birinin kuşkularını dağıtmak için söylenen inandırıcı söz. *ör. Sözünü bir güvence olarak kabul ediyorum.* **güvence akçası** üstlenilen bir işte sorumluluk yerine getirilmediğinde el konulacak, geri verilmeyecek olan para. **güvence vermek 1)** bir anlaşmada, olumsuz durumlara, sonuçlara karşı sorumluluğu yüklenmek, üzerine almak. **2)** bir durumu, sorumluluğu üstlenerek karşılığında para vb. ortaya koymak. *ör. İşi alabilmek için değerinin yarısı kadar bir güvence vermek gerekiyormuş.* **3)** *mec.* bir konuda, doğruluk, yerine geliş vb. gibi niteliksel yönlerde güven vermek. *ör. İşin olacağına güvence veriyor musun?* **güvenceye bağlamak 1)** (işi) güvenceyle sağlam bir duruma getirmek. **2)** (bir kimseyi) gelecekteki yaşamını güvenceli kılmak.

güvenceci *a.* ve *s.* bir konuda güvence veren ve bunun gerçekleşmesini gözeten, sağlayan (kişi, kuruluş ya da devlet). *eş.* **garantör**. *ör. Türkiye Kıbrıs için güvenceci devlet olarak görevini yapmıştı.*

güvencecilik *a.* güvenceci olma durumu.

güvenceleme *a.* güvencelemek eylemi.

güvencelemek *(-i)* **1** bir işle, durumla ilgili olarak güvence vermek. **2** bir işin gerçekleşmesi için gereken önlemleri alarak durumu kesinleştirmek, işi sağlama bağlamak. **3** bir şeyin sağlamlık, doğruluk vb. niteliklerini güvene bağlamak.

güvencelenme *a.* güvencelenmek eylemi.

güvencelenmek *(nsz)* güvencelemek eylemi yapılmak, güvenceye bağlanmak. *ör. İş güvencelenmeksizin başlanmaz.*

güvenceli *s.* güvenceye bağlanmış olan, güvence sağlayan, güvencesi olan. *ör. Demokrasi ülke için en güvenceli yoldur.*

güvencelilik *a.* güvenceli olma durumu. *ör. İşin güvenceliliği söz konusu değil.*

güvencesiz *s.* güvenceye bağlanmış olmayan, güvencesi bulunmayan, güvencesi olmayan. *ör. Çalışanları güvencesiz bırakmak olmaz.*

güvencesizlik *a.* güvencesiz olma durumu. *ör. Güvencesizlik kişiyi tedirgin eder.*

güvenç *a.* **1** güvenmeyi sağlayan, güvenilecek şey. *ör. Güvencimiz kendimizdir.* **2** güvenme duygusu, güven. *ör. Ona duyduğum güvenç sarsıldı.*

güvenebilme *a.* güvenebilmek eylemi.

güvenebilmek *(-e)* güvenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona güvenebilmek isterdik.*

güvenek *a. ha.* ➻ **güvenç**.

güvenışığı, -nı *b. a. sin.* karanlık odada çalışabilecek kadar ışık sağlayan, duyarkatı etkilemeyen, özel yapıda bir lambadan elde edilen ışık.

güvenilebilme *a.* güvenilebilmek eylemi.

güvenilebilmek *(ösz, -e)* güvenilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona güvenilebileceğini biliyordum.*

güvenilir *s.* güven duygusu veren, inandırıcı. **güvenilir kişi** *yeni huk.* ➻ **yediemin**.

güvenilirlik *a.* güvenilir olma durumu, niteliği.

güvenilme *a.* güvenilmek eylemi.

güvenilmek *(ösz, -e)* kendisine güven duyulmak, güvenmek eylemi yapılmak. *ör. Dostlara güvenilmek gerekir.*

güvenilmez *s.* güven duygusu vermeyen, güvenilmeyen.

güvenilmezleşme *a.* güvenilmezleşmek eylemi.

güvenilmezleşmek *(nsz)* güven vericiliğini yitirmek. *ör. Dostlar güvenilmezleşince yapacak bir şey kalmaz.*

güvenilmezlik *a.* güvenilmez olma durumu. *ör. İşin güvenilmezliği ortadaydı.*

güveniş *a.* güvenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Herkesin ona güvenişine bakıp ben de güvenmiştim.*

güvenli *s.* güven verici, güvenilir.

güvenlik *a.* **1** toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmeleri, güven içinde yaşam sürmeleri durumu. *ör. Ülkede güvenliği sağlamak devletin baş görevidir.* **2** toplumda, ülke içinde güvenliği sağlayan örgüt, polis. *eş.* **emniyet**. *ör. İşi hemen güvenliğe bildirdik.* **3** bir aygıtta güven sağlayıcı parça, donanım. **(bir şeyi) güvenlik altına almak** güvenliğini sağlamak, korumak. **güvenlik borusu** buharlı bir tesisatta basıncın belirli bir değerin üstüne çıkarak tehlike yaratmasını önleyen U biçimli boru. **güvenlik görevlisi** bir işyerinde güvenliği sağlamakla görevlendirilmiş, bunun için silah kullanma yetkisi de verilmiş kimse. **güvenlik gücü** (ya da **güçleri**) polis ve jandarma. **güvenlik kemeri** taşıtlarda sürücünün ve önde oturanların bağlaması gereken ve kaza sırasında koruyuculuğu bulunan kemer. *eş.* **emniyet kemeri**. **güvenlik vanası** buharlı bir tesisatta, basınç belirli bir değerin üstüne çıkınca açılarak buhara yol veren, tesisatın güvenliğini sağlayan vana.

güvenlikli *s.* güvenliği bulunan, güvenli olan, güvenilen. *ör. Kendimize güvenlikli bir yer bulalım.*

güvenme *a.* güvenmek eylemi.

güvenmek *(-e)* **1** güven beslemek, güveni olmak, inanarak dayanmak, inanmak. *ör. Ona her zaman güvendim.* **2** *ha.* beklemek, ummak. *ör. İş bulacağıma güvenerek borca girdim.* **güvendiği dağlara kar yağmak** (ya da **güvendiği dal elinde kalmak**) güvendiği kimseden ya da yerden yardım gelmeyeceği anlaşılmak ya da yarar umduğu şey işe yaramamak. **güvenme dostuna, saman doldurur postuna** "her dosta, dost bildiğimiz herkese güvenmemeliyiz" anlamında söylenir. **güvenme varlığa, düşersin darlığa** "yaşamda var-

lık da darlık da insan içindir, varlığa güvenip har vurup harman savuran, çalışmadığı, işlerinin iyi gitmediği zaman darlığa düşer, bunu unutmamalıdır" anlamında söylenir.

güvenoylaması, -nı *b. a.* göreve yeni başlayan bir hükümetin okuduğu programdan ve bunun görüşülmesinden sonra ya da görev başındaki bir hükümetin işlerini, tutumunu değerlendirmek için mecliste yapılan oylama.

güvenoyu, -nu *b. a.* güvenoylamasında verilen, güven bildiren oy. **güvenoyu almak** (hükümet) güvenoylaması sonunda tutumu onaylanmak. **güvenoyu vermek** (meclis üyeleri) güvenoylamasında, hükümete güven bildiren oy kullanmak.

güvensiz *s.* güveni olmayan, güvenmeyen (kimse).

güvensizce *be.* güvensiz olarak, güvensiz bir biçimde.

güvensizleşme *a.* güvensizleşme eylemi.

güvensizleşmek *(nsz)* güven vericiliğini yitirmek. *ör. Doğal afetlerin içinde, en korkuncu depremdir, çünkü depremde insanın bastığı yer güvensizleşir.*

güvensizlik *a.* güvensiz olma durumu, güveni olmama, güvenmeme duygusu, güvenmeme. **güvensizlik oyu** güvenoylamasında, hükümete güvenilmediğini bildirmek için verilen oy. **güvensizlik önergesi** gensoru görüşmeleri sırasında verilen, hükümete güvenilmediğini bildiren ve bu konuda oylama isteyen önerge.

güvercin *a.* güvercingillerden, yeryüzünün her yanına yayılmış yaklaşık seksen türü bulunan, kısa vücutlu, sık ve genellikle külrengi tüylü, düz gagalı, hızlı ve uzun süre uçabilen, evcil türleri olan, yemle beslenen, eti yenilebilen bir kuş.

Güvercin *ö. a. gökb.* güney yarımkürede küçük bir takımyıldız.

güvercinboynu, -nu *b. a.* ➻ **güvercingöğsü**.

güvercingiller *ç. a. hayb.* güvercin, kumru gibi kuşları içine alan geniş bir familya.

güvercingöğsü, -nü *b. a.* yanardöner görünen bir renk.

güvercinler *ç. a. hayb.* güvercin, kumru gibi kuşları kapsayan takım.

güvercinlik *a.* **1** evcil güvercin yetiştirmek için özel olarak hazırlanmış küçük evciklerden oluşmuş yer. **2** *den.* gemilerde, kıç tarafın üstünün en sonu.

güverte *a. İt.* (. .' .) *den.* gemilerde, tekne boyunca yatay olarak, sürekli ya da kesik biçimde, tahtadan ya da sac levhadan yapılan, yük ve yaşama yerlerinin tabanını oluşturan ya da üstünü örten yüzey, döşeme, ambar ve kamaraların üstü.

güvey, -i, -si *a.* **1** evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad. **2** bir kızın ailesinden olan büyüklere göre o kızın evlendiği erkek, damat. **güvey girmek 1)** (erkek için) evlenmek. *ör. Güvey girdiğinin haftasına hastalanıp ölmüş.* **2)** evlendiği kızın ailesinin evinde onlarla birlikte oturmak, içgüveyi olmak. **güvey olmadık, ama kapı dışında bekledik** bir konuyu iyi bilmeyen ama konunun pek de yabancısı olmayan biri, bu durumu şaka yollu belirtmek için kullanır. **güvey yemeği** düğün akşamı, erkek evi tarafından akraba ve yakınlara verilen yemek.

güveyfeneri, -ni *b. a. T. Ar. bitb.* patlıcangillerden, parlak kırmızı ve ekşimsi meyvesi sidik söktürücü olarak kullanılan, sürüngen gövdeli, çok yıllık bir bitki. *eş.* **gelinotu**.

güveyi, -ysi *a.* ➻ **güvey**.

güveylik *a.* **1** güvey olma durumu. **2** güvey için alınmış, dikilmiş giysi, armağan vb. **3** *s.* güvey iken giyilen, kullanılan ya da yapılan. *ör. Güveylik tıraş için berbere gitti.*

güvez *s.* koyu ve mora yakın kırmızı.

güya *be. Far.* (-' -) sanırsın ki, sanki, sözde, sözümona.

güz *a.* **1** (kuzey yarımküre için) yılın eylül, ekim ve kasım aylarını kapsayan zaman aralığı, yaz ile kış arasında yer alan mevsim. *eş.* **sonbahar**. **2** *gökb.* kuzey yarımküre için 22 Eylül ile 21 Aralık arasındaki süre. **güz dönemi 1)** güz ayları, güz. **2)** *eğit.* okulların eğitim öğretime başlama zamanı. **güz noktası** *gökb.* güzün, gece gündüz eşitliği anında Güneş'in gökeşleği çizgisi üzerinde bulunduğu nokta.

güzçiğdemi, -ni *b. a. bitb.* ➻ **acıçiğdem**.

güzel *s.* **1** biçimindeki uyum ve ölçülerindeki dengeyle hoşa giderek hayranlık uyandıran. **2** her yönüyle hoş olan. *ör. Güzel bir gün geçirdik.* **3** istenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, iyi. *ör. Güzel bir iş yaptın.* **4** beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran. *ör. Güzel bir olanak yakaladık.* **5** incelik, soyluluk ve ahlak yönünden üstünlük düşüncesi uyandıran. *ör. Bu güzel davranışı alkışlarız.* **6** görgü kurallarına uygun olan. *ör. Yere tükürmek güzel değildir.* **7** okşayıcı, aldatıcı, hoşa giderek kandırıcı. *ör. Güzel sözlere aldandık.* **8** (hava için) hoş, sakin. *ör. Bu güzel günü kırda geçirelim.* **9** insanda hoş duygular uyandıran. *ör. Güzel bir görünüme bakarken insan rahatlar.* **10** sıkıntısız ve rahat. *ör. Güzel bir yolculuk yaptık.* **11** her bakımdan verimli ve bol. *ör. Ekinler bu yıl çok güzel olacak.* **12** *be.* doğru bir biçimde, hoşa giden, beğenilen. *ör. Güzel konuşmak yetenek işidir.* **13** *ünl.* pek iyi, doğru. *ör. Güzel, güzel ama iyi olmayan yanı da var.* **14** *a.* güzel kız ya da kadın. *ör. Türküde "Her güzele gönül verme" denilmiş.* **15** *a.* güzellik kraliçesi. *ör. Türkiye güzeli seçilecek.* **güzel güzel** *ik. be.* güzel bir biçimde, herhangi bir sıkıntıya uğramaksızın, hoşluk içinde, olağan bir durumda. *ör. Çocuklar güzel güzel oynuyordu.* **güzelim 1)** değer verilen, sevilen, güzel. *ör. O güzelim gençlik günleri geri gelmez.* **2)** senlibenli bir seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Güzelim, bu işi*

yapıver. **güzel olmak 1)** güzelleşmek. **2)** yerinde, uygun olmak, yakışmak. *ör. Bu iş güzel oldu.* **güzel sanatlar** insanda coşku ve hayranlık uyandıran müzik, resim, yazın, mimarlık, yontu, tiyatro gibi sanatlar. **güzel yazı sanatı** harflere güzel biçimler vererek yazma sanatı. *eş.* **kaligrafi**.

güzelavratotu, -nu *b. a. T. Ar. bitb.* patlıcangillerden, sıcak ve ılıman iklimlerde orman içlerinde yetişen,Türkiye'de Karadeniz dağlarıyla Toroslar'da bol bulunan, kökleri, köksapları ve yaprakları hekimlikte kullanılan, atropin denilen zehirli ilacın elde edildiği, pis kokulu, otsu bir bitki.

güzelce *s.* **1** güzel sayılabilen, güzele yakın. *ör. Güzelce bir kadın sayılır.* **2** *be.* (. .' .) adamakıllı, iyice, bir iyice, dikkat ederek, özenerek. *ör. Bu işi güzelce ele alın.*

güzelduyu *b. a.* ➻ **estetik**[1].

güzelduyuculuk *b. a.* ➻ **estetikçilik, estetizm**.

güzelduyusal *b. s.* ➻ **estetik**[2].

güzelhatunçiçeği, -ni *b. a. T. Far. bitb.* ➻ **nergiszambağı**.

güzelleme *a.* **1** *yaz.* halk yazınında sevgiliyi, güzel şeyleri, doğa güzelliklerini vb. övmek için yazılan, biçimi koşma olan lirik bir koşuk türü. **2** bu tür bir koşuğun bestelenmesiyle oluşmuş türkülerde özel bir ezgi. *ör. Âşık sazını eline alıp biraz çaldıktan sonra bir güzellemeye başladı.*

güzelleşebilme ***a.*** güzelleşebilmek eylemi.

güzelleşebilmek *(nsz)* güzelleşmek elinde olmak, güzelleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kadınlar güzelleşebilmek için süslenirler.*

güzelleşiverme *a.* güzelleşivermek eylemi.

güzelleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede güzelleşmek.

güzelleşme *a.* güzelleşmek eylemi.

güzelleşmek *(nsz)* güzel bir duruma gelmek, güzellik edinmek, güzel olmak.

güzelleştirebilme *a.* güzelleştirebilmek eylemi.

güzelleştirebilmek *(-i)* güzelleştirmek elinde olmak, güzelleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

güzelleştirilebilme *a.* güzelleştirilebilmek eylemi.

güzelleştirilebilmek *(nsz)* güzelleştirilmesi olanak içinde olmak ya da güzelleştirilme olasılığı bulunmak.

güzelleştirilme *a.* güzelleştirilmek eylemi.

güzelleştirilmek *(nsz)* güzel bir duruma gelmesi, güzelleşmesi sağlanmak, güzel bir duruma getirilmek.

güzelleştiriverme *a.* güzelleştirivermek eylemi.

güzelleştirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede güzelleştirmek.

güzelleştirme *a.* güzelleştirmek eylemi.

güzelleştirmek *(-i)* güzel bir duruma gelmesini sağlamak, güzellik vermek, güzellik kazandırmak, güzel olmasını sağlamak.

güzellik *a.* **1** estetik bir beğeni, duygu, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik. **2** güzel olanın niteliği. *ör. Güzelliği göz kamaştırıcıydı.* **3** okşayıcı söz ya da davranış, yumuşaklık, iyilik. *ör. Güzellik her zaman iş görür.* **4** düşünsel ve ahlaksal yönleriyle hayranlık uyandıran şey. *ör. İnsanda ruh güzelliği aranır.* **güzellik enstitüsü** kadınların yüz ve vücut bakımlarının yapıldığı yer. **güzellik kraliçesi** yüz ve vücut güzelliği vb. göz önüne alınarak yapılan yarışmalarda birinciliği kazanan kız. **güzellik müstahzarları** makyaj gereçlerinin genel adı. **güzellik salonu** kadınların saç, yüz ve vücut bakımlarının yapıldığı yer. **güzellik yarışması** yalnız yüz ve vücut güzelliğinin ölçü olarak alındığı yarışma.

güzellikle *be.* okşayıcı söz ya da davranışla, iyilikle, iyi ve yumuşak davranarak. *ör. Sorunu güzellikle çözüme bağlayalım.*

güzergâh *a. Far.* (. . -) **1** uğranılarak geçilecek yerler, yol üstü yerler. **2** yol boyu. **3** çok geçilen yer, işlek yol.

güzey *a. ha.* az güneş alan, gölgeli yer.

güzide *s. Far.* (. - .) seçilmiş, seçkin, seçme.

güzlek *a. ha.* **1** genellikle dağlık yerleşim yerlerinde ya da göçerlerde güz mevsiminin geçirildiği yer. **2** güzün oturulan yapı ya da bağ evi. **3** güz yağmuru ya da soğuğu.

güzleme *a.* güzelemek eylemi.

güzlemek *(-de)* güzü bir yerde geçirmek.

güzlük *s.* güzün yapılan (iş). *ör. Çiftçi güzlük ekime başlıyor.*

güzün *be.* (.' .) güz mevsiminde.

Ğğ

Ğ, ğ *a.***1** Türk abecesinin dokuzuncu harfi. **2** ***yumuşak ge*** adı verilen bu harf, sesbilim yönünden, ince ünlülerle öndamak, kalın ünlülerle artdamak ünsüzlerinin ötümlüsüdür. **3** sıralamada ya da sınıflandırma harfler kullanıldığında dokuzuncu maddenin başına getirilir.

ğ (yumuşak ge)
Türk abecesinde bu harf, Latin kökenli "g" harfinin üzerine düzeltme iminin ters biçiminin konulmasıyla oluşturulmuştur. Türkçede hiçbir sözcük "ğ" ile başlamaz ve sözcük sonlarında da bu harf ancak tek seslemli (heceli) sözcüklerde bulunur, "ağ", "bağ" ,"çığ", "çiğ" "çağ", "dağ", "sağ", "yağ", "yeğ" gibi. İçinde "yumuşak ge" bulunan bir sözcüğü yazarken, satıra sığmaması durumunda (bu tümcede "sözcü-ğü"de olduğu gibi: "ğü") "ğ"li bölümünün bu biçimiyle kısa çizgiden sonra alt satıra aktarılması gerekir. Bu durum genellikle "ğ"den sonra bir ünlü gelmesiyle oluşur.

Hh

H, h *a.* **1** Türk abecesinin onuncu harfi. **2** "he" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden ötümsüz sızıcı gırtlak ünsüzüdür. **3** sıralama ya da sınıflandırmada maddelerin sıraları harfle gösterildiğinde onuncu maddenin başına getirilir. **4** *müz.* nota imlerini harfle gösterme yönteminde "si" sesini belirtir.

> **h**
> Mısır resimyazılarında "h" sesi, kıyısı çit çevrili bir avluyu gösteren bir imdir ve bu "h"nin ilk biçimi olarak kabul edilir. Fenikeliler'in "het"i ("çit") Yunancada "êta" olmuştur ve Latin "h"si de Yunancadan gelmedir. Bugünkü Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır.

H *kim.* hidrojen elementinin kimyasal simgesi.

ha *ünl.* **1** söze isteklendirme duygusu katar, söylenilen kişide istek uyandırmak için kullanılır. *ör. Ha yiğitlerim, durmayın vurun!* **2** (-) uyarmak, dikkati çekmek için kullanılır. *ör. Gitme ha, iyi olmaz!* **3** (-) şaşma belirtir. *ör. Amma güçlü ha!* **4** (-) tümce sonuna gelince önceki yargıyı pekiştirir. *ör. Çekil, döverim ha!* **5** (-) bir şeyin birdenbire kavrandığını ya da anımsandığını anlatır. *ör. Ha, gelen sen miydin?* **6** (-) *tkz.* soru bildirir. *ör. Yarın gideriz, ha?* **7** *bağ.* eşit öğelerden önce yinelenirse, arada bir ayrım bulunmadığını, gözetilmediğini anlatır, eşitlik bildirir. *ör. Ha sen yapmışsın bu işi ha ben, değil mi?* **8** yinelenen buyurma kiplerinin arasına gelince eylem ile anlatılan işin uzayıp gittiğini türlü duygular katarak anlatmaya yarar. *ör. Git ha git yol bitmiyordu.* **9** *ka.* konuşma dilinde "evet" ya da "efendim" anlamlarında kullanılır. **10** bir eylemin -di'li geçmiş zamanıyla gelecek zamanının bir arada kullanılması durumunda onlarla bir arada yinelenerek neredeyse, hemen hemen, aşağı yukarı, yakında gibi anlamlar oluşturur. *ör. Çocuk ha düştü ha düşecekti.* **ha babam** (ya da **ha babam ha**) **1)** karşısındakinin çabasını artırmak, onu daha isteklendirmek için kullanılır. *ör. Ha babam, durmayın!* **2)** sürekli bir biçimde, hiç ara vermeksizin, hiç durmaksızın. *ör. Yağmur ha babam yağıyordu.* **ha babam de babam** hiç durmadan, sürekli olarak, ara vermeden, boyuna. **ha bre** sürekli olarak, arka arkaya, hiç durmadan, ara vermeden, boyuna. *ör. Yağmur ha bre yağıp durdu.* **ha bugün ha yarın** çok kısa bir zaman içinde, neredeyse, çok yakında. *ör. İş ha bugün ha yarın düzelir diye bekledik.* **ha deyince** istenilen anda, o anda, hemencecik, hemen. *ör. Her şey olmuyor ha deyince, zaman gerekiyor.* **ha Hoca Ali, ha Ali Hoca** "başka başka şeylermiş gibi görünüyorlar ya da gösteriliyorlar ama ikisi de birdir, bir ayrımları yoktur" ya da "öyle yapmakla böyle yapmak arasında fark yoktur, sonuç değişmez" anlamında söylenir. **ha** (ya da **hah**) **şöyle** yapılan bir işin, davranışın uygun bulunduğunu, beğenildiğini anlatır. **ha şunu bileydin** *tkz.* "bu sözlerin gösteriyor ki gerçeği yeni anladın, bunu çoktan anlaman, bilmen gerekirdi" anlamında kullanılır.

habanera *a. İsp.* (. . .' .) **1** Küba'ya Afrika'dan geldiği öne sürülen, çok kıvrak bir Küba halk dansı. **2** bu dansın müziği.

habaset, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* alçakça iş, alçaklık, kötülük.

habbe *a. Ar. esk.* **1** tahıl tanesi. **2** su kabarcığı. **3** *tiy.* karagözde Karagöz, Külhanbeyi, Matiz gibi tiplerin "yemek yemek" anlamında kullandığı söz. **habbesi kalmadı** (ya da **yok**) hiç kalmadı, hiç yok. **habbeyi kubbe yapmak** önemsiz, küçük bir şeyi büyük bir sorunmuş gibi görmek ya da göstermek, abartmak.

haber *a. Ar.* **1** son zamanlarda geçen bir olay, yer alan bir olgu, değişen bir durumla ilgili olarak edinilen bilgi, duyulan söylenti. *ör. Bu haberi size kim iletti.* **2** ülkede ve dünyada son gün ya da günlerde yer alan olaylarla ilgili olarak basın, yayın ve iletişim organlarıyla kamuya iletilen her türlü bilgi. *ör. Gazeteler haberlere geniş yer verir.* **3** bilme işi, bilgi. *ör. Onun bundan haberi var mı?* **haber ajansı** yurt ve dünya olaylarını derleyip ilgililere ve iletişim organlarına ulaştıran kuruluş. **haber alma** genellikle gizlice haber toplayan örgüt. **haber almak** (bir durum) bilgi olarak kendisine bildirilmiş olmak, kendisine haber ulaşmak, kendisine haber verilmek. *ör. Geleceğinizi geç haber aldık.* **haber atlamak** (basında) başka gazetede yer alan bir haberi vaktinde elde edip o gazeteyle aynı günde yayımlayamamak. **haber bülteni 1)** haber ajanslarının ilgili yerlere ulaştırdığı haberler metni. **2)** radyo ve televizyonda sunulan, iç ve dış olaylarla ilgili bilgiler veren kısa metin. **3)** kimi kuruluşların kendi haberlerini duyurmak için belli zamanlarda yayımladıkları bülten. **haber bürosu** bulunduğu bölgedeki haberleri

toplayıp bağlı olduğu yayın kuruluşuna gönderen birim. **haber çıkmamak** beklenen haber, bilgi gelmemek. **haber geçmek** (basında) haberi, teleks, faks, telefon vb. ile çalıştığı basın organına ulaştırmak. **haber göndermek** (bir durumu) herhangi bir araçla bildirmek. **haber kaynağı** (basında) haber alınan yer ya da kişi. **haber kipi** (ya da **kipleri**) *dilb. esk.* ➻ **bildirme kipleri**. **haber merkezi** bir yayın kuruluşunun haberleri toplayıp yayımlayan birimi. **haber salmak** (ya da **yollamak**) ➻ **haber göndermek** . **haber sızdırmak** bilinmesi, duyulması istenmeyen bir olayı gizlice duyurmak, haberin duyulmasını sağlamak. **haber uçurmak** hemen ya da gizlice haber göndermek. **haber vermek 1)** (bir durumu) bildirmek, duyurmak. *ör. Bu işi sana haber vermek için telefon ediyorum.* **2)** bir olayın, bir durumun belirtisi olmak. *ör. Karların eriyişi ısınmayı haber vermektedir.* **...den haber ver** *tkz.* (bir kimse ya da şey) "var mı yok mu söyle, varsa olur" anlamında kullanılır. *ör. İşi sonuçlandırmak kolay, sen paradan haber ver!* **(bir şeyden) haberi olmak** bilgisi bulunmak, bilmek. *ör. Onun bu işten haberi vardı.* **haberin olsun!** herhangi bir konuda birini uyarmak için söylenir. *ör. Yarın size geliyoruz, haberin olsun!*

haberci *a. Ar. T.* **1** haber getiren kimse, haber taşıyıcısı. **2** *mec.* bir olayın, bir durumun belirtisi. *ör. Çıkan duman ateşin habercisidir.*

habercilik *a. Ar. T.* **1** haberci[1] olma durumu. **2** (basında) haber toplama ve yöntemince yayımlama, haberlere ağırlık verme işi, bol ve doğru haber verme. *ör. Bu gazetenin haberciliği iyidir.*

haberdar *a.* ve *s. Ar. Far.* (. . -) (konuyla ilgili) bilgisi bulunan, bilgili, haberli[1]. **haberdar etmek** bildirmek, duyurmak. **haberdar olmak** bilgi edinmek, öğrenmek, haber almak.

haberleşebilme *a. Ar. T.* haberleşebilmek eylemi.

haberleşebilmek *(nsz; -le) Ar. T.* haberleşmek elinde olmak, haberleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

haberleşilebilme *a. Ar. T.* haberleşilebilmek eylemi.

haberleşilebilmek *(nsz) Ar. T.* haberleşilmek olanağı ya da olasılığı bulunmak.

haberleşilme *a. Ar. T.* haberleşilmek eylemi.

haberleşilmek *(nsz) Ar. T.* haberleşmek eylemi yapılmak. *ör. Orayla haberleşilmeden gidilmez.*

haberleşiverme *a. Ar. T.* haberleşivermek eylemi.

haberleşivermek *(nsz; -le) Ar. T.* çabucak haberleşmek. *ör. Onunla haberleşiverip buluşma saatini saptadık.*

haberleşme *a. Ar. T.* haberleşmek eylemi.

haberleşmek *(nsz; -le) Ar. T.* karşılıklı olarak haber alıp vermek, birbirine bildirmek, birbirine haber iletmek, vermek.

haberli *s. Ar. T.* **1** bir olay ya da durumla ilgili bilgisi olan, olayı, durumu bilen, haberi olan. *ör. O durumdan haberliydi.* **2** *be.* önceden haber vermiş ya da almış olarak. *ör. Haberli gelenleri ağırlamak kolaydır.*

habersiz *s. Ar. T.* **1** bir olay ya da durumla ilgili bilgisi, haberi olmayan. *ör. Birkaç gündür gazete almadık, habersiz kaldık.* **2** hiçbir bilgisi bulunmayan, hiçbir şey bilmeyen, ne olup bittiğini bilmeyen. *ör. Böyle bir şeyden habersiz insanları nereden bulursunuz?* **3** *be.* haber vermeden ya da haberi olmadan. *ör. Oraya habersiz gitmek doğru olmaz.* **habersiz bırakmak** (bir durumla ilgili) hiçbir haber, bilgi göndermemek. **habersiz kalmak** (bir şeyle ilgili) hiçbir bilgi, haber alamamak. **habersiz olmak** hiçbir bilgisi, haberi bulunmamak.

habersizce *be. Ar. T.* haber vermeksizin ya da haberi olmadan, gizlice.

habersizlik *a. Ar. T.* habersiz olma, haber alamama durumu.

Habeş *ö. a. Ar.* ➻ **Habeşi**.

habeş *s. Ar.* ➻ **habeşi**.

Habeşi *ö. a. Ar. esk.* ➻ **Etiyopyalı**.

habeşi *s. Ar. ("Habeş" özel adından)* (. . -) derisinin rengi çok kara olan (kimse).

habis *s. Ar.* (. -) **1** *esk.* nitelikçe alçak, kötü, soysuz (kimse). **2** (kimi urlar ya da hastalıklar için) tehlikeli, kötücül[3].

habislik *a. Ar. T.* habis olma durumu.

habitat *a. Lat.* **1** (insan için) bir yere yerleşme, yaşanılır bir çevrede oturma. **2** *bitb.* bitkinin doğal olarak yetiştiği yer, bitkinin anayurdu. *eş. yeni* **yaşamortam**. **3** yerleşim biçimi, konut koşulları, konut.

hac, -cci *a. Ar.* **1** Müslümanlığın beş şartından biri olan, Müslümanlarca zilhicce ayında Mekke'de yapılan, Kâbe'yi ziyaret ve tavaf töreni. **2** genellikle tek bir Tanrı kabul eden dinlerde, kutsal olarak tanınan yerlerin, o dinden olan kimselerce yılın belli zamanlarında ziyaret edilmesi. **hacca gitmek 1)** (Müslümanlar için) hac zamanı hac amacıyla Mekke'ye giderek Kâbe'yi ziyaret ve tavaf etmek. **2)** (Hıristiyanlar için) kutsal sayılan yerlere gitmek.

hacamat, -tı *a. Ar.* **1** vücudun herhangi bir yerini hafifçe çizerek ve üzerine boynuz, bardak ya da şişe oturtarak kan alma. **2** *arg.* kesici bir araçla hafifçe yaralama, bıçaklama. **hacamat baltası** hacamat[1] işleminde kullanılan kesici küçük araç. **hacamat boynuzu** hacamat[1] işleminde kan alırken şişe gibi kullanılan boynuz. **hacamat etmek** (ya da **yapmak**) **1)** hacamat[1] işlemi yapmak, hacamat yoluyla kan almak. **2)** *arg.* kesici araçla yaralamak, bıçaklamak. **hacamat şişesi** hacamat işleminde kullanılan, ağzı dibinden dar şişe.

hacamatçı *a. Ar. T.* **1** hacamat yoluyla kan almayı meslek edinmiş kimse. **2** *arg.* kavgada bıçak, hançer vb. kullanan, kesici bir araçla yaralayan kabadayı.

hacamatçılık *a. Ar. T.* **1** hacamatla kan alma işi. **2** *arg.* hacamatçının[2] yaptığı iş, bıçaklama, yaralama.
hacamatlama *a. Ar. T.* hacamatlamak eylemi.
hacamatlamak *(-i) Ar. T.* **1** hacamat[1] işlemi yapmak, hacamat etmek. **2** *arg.* kesici bir araçla yaralamak, bıçaklamak.
hacamatlı *s. Ar. T. arg.* **1** hançer, bıçak gibi bir kesici araçla yaralanmış. **2** vücudunda bıçak yarası izi bulunan (kimse).
haccetme *a. Ar. T.* haccetmek eylemi.
haccetmek *(nsz) Ar.T.* **1** (Müslümanlar için) hac zamanı hac amacıyla Mekke'ye giderek Kâbe'yi ziyaret ve tavaf etmek. **2)** (Hıristiyanlar için) kutsal sayılan yerlere gitmek.
hacet, -ti *a. Ar.* (- .) **1** herhangi bir şey için gerekli olma. **2** gereklilik. **3** Tanrı'dan ya da kutsal sayılan kişiden yerine getirmesi beklenen dilek. **4** gereksinim duyulan şey, gerekli şey. **5** büyük ya da küçük aptes. **hacet dilemek** istekte bulunmak. **hacet görmek 1)** bir işe yaramak. *ör. Eski eşya da ilerde bir hacet görür diye saklanırdı.* **2)** gerekli bulmak, gerekli saymak. **3)** ayakyoluna gitmek. **hacet kalmamak** gereği ortadan kalkmak, gereği kalmamak, gerekli görülmemek. **hacet kapısı** (ya da **penceresi**) dua etmek ya da dilekte bulunmak için önünde durulan türbenin kapısı (ya da penceresi). **hacet tepesi** üzerinde yapılan duanın Tanrı'ca kabul olunacağına inanılan tepe, dilek tepesi. **hacet yeri** *ha.* ayakyolu, yüznumara. **hacet yok** gerekliği yok, gerekli değil, istemez. **haceti olmak** *ha.* ayakyoluna gitmesi gerekmek. **hacetini yapmak** *ha.* küçük ya da büyük aptesini yapmak.
hacı *a. Ar.* **1** din buyruklarını yerine getirmek için hacca gitmiş Müslüman. **2** Kudüs'ü, Efes'i ya da bir başka kutsal yeri ziyaret etmiş olan Hıristiyan. **3** *ha.* Arap halkından olanlara verilen ad, Arap. **4** *arg.* Suudi Arabistan parası, riyal. **hacı ağa** ➻ **hacıağa**. **hacı ana** ➻ **hacıana**. **hacı anne** ➻ **hacıanne**. **(birini) hacı bekler gibi beklemek** gelmesini büyük bir sabırsızlıkla beklemek. **hacı olmak** hacca gidip, haccın gereklerini yapmış olmak. **hacı sandığımızın haçı koynundan çıktı** "iyi sandığımız, öyle kabul ettiğimiz kişinin gerçek kişiliğini gizlediği, kötü bir kimse olduğu anlaşıldı" anlamında söylenir. **hacılar bayramı** *ha.* kurban bayramı. **hacısı hocası** herkes, hepsi, kim var kim yoksa.
hacıağa *b. a. Ar. T. al.* ve *arg.* **1** büyük kentlerde gereksiz, yersiz olarak çok para harcayan taşralı zengin. **2** *mec. al.* böyle davranan kimse.
hacıağalaşma *a. Ar. T.* hacıağalaşmak eylemi.
hacıağalaşmak *(ösz) Ar. T. al.* ve *arg.* hacıağa gibi davranmaya başlamak.
hacıağalık *b. a. Ar. T. al.* ve *arg.* hacıağaya yakışan davranış. **hacıağalık etmek** gereksiz yere, gösteriş için bol para harcamak.
hacıana *b. a. Ar. T. ha.* yolsuz kadın erkek birleşmelerine aracılık eden kadın.
hacıanne *b. a. Ar. T. arg.* genelev sahibi ya da yöneticisi kadın, mama **(II)**.
hacıbektaştaşı, -nı *b. a. yerb.* ➻ **balgamtaşı**.
hacıkadın *b. a. Ar. T.* anayurdu Fransa olan ve Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde çok yetiştirilen, o bölgenin iklimine uygun bir yapı kazanmış ve yerlileşmiş bir tavuk türü.
hacılarkuşağı, -nı *b. a. Ar. T. ha.* ➻ **gökkuşağı**.
hacılaryolu, -nu *b. a. Ar. T. ha.* ➻ **hacıyolu**.
hacıyolu, -nu *b. a. Ar. T. ha.* ➻ **Samanyolu**.
hacılık *a. Ar. T.* hacı olma durumu.
hacıyağı, -nı *b. a. Ar. T.* gülyağından elde edilen, hacıların kullandığı özel koku.
hacıyatmaz *b. a. Ar. T.* **1** üst yanı hokkabaz, kadın ya da bebek biçiminde yapılan, dibinde bulunan ağırlık nedeniyle, yere nasıl bırakılırsa bırakılsın hep dik bir durum alan oyuncak. **2** *mec.* güç durumlarda, çıkarları uğruna kişiliğinden özveride bulunarak kendini çabucak toparlamayı beceren kimse.
hacıyatmazlaşma *a. Ar. T.* hacıyatmazlaşmak eylemi.
hacıyatmazlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* hacıyatmaz gibi davranmaya başlamak.
hacıyatmazlık *b. a. Ar. T.* hacıyatmaz[2] olma durumu.
hacim, -cmi *a. Ar.* **1** bir nesnenin, cismin bütün boyutlarıyla birlikte uzayda ya da bir kap içinde doldurduğu, kapladığı yer. *eş.* **oylum**. **2** *mec.* yoğunluk. *ör. İşinin hacmini genişletecekmiş.*
hacimli *s. Ar. T.* büyük yer kaplayan, büyük, geniş. *eş.* **oylumlu**.
hacimsiz *s. Ar. T.* oylumlu olmayan. *eş.* **oylumsuz**.
hacir, -cri *a. Ar. esk.* ➻ **kısıt, kısıtlılık**. **hacir altına almak** *huk.* ➻ **kısıtlamak**[2].
Hacivat *ö. a.* (. - .) karagöz oyununda, kendini halktan üstün gören, bilgiçlik taslayan, ağdalı bir kitap dili kullanan, yüze gülen, içten pazarlıklı, her kalıba girebilen tipin adı, karagöz oyununun Karagöz'den sonra ikinci önemli kişisi.
hacivat, -tı *s. (karagöz oyunundaki Hacivat tipinden) mec.* ağdalı konuşan, bilgiçlik taslayan, her kalıba girebilen (kimse).
hacivatlaşma *a.* hacivatlaşmak eylemi.
hacivatlaşmak *(nsz) mec.* hacivat gibi davranmak.
hacivatlık *a.* hacivat olma durumu. **hacivatlık etmek** hacivat gibi davranmak.
haciz, -czi *a. Ar. huk.* bir alacaklının başvurusu üzerine, alacağın ödenmesi için borçlunun parasına, aylığına ya da malına icra dairesince el konulması. **haciz koymak** *huk.* (icra dairesi) borcunu ödemesi için borçlunun para, aylık, mal gibi herhangi bir şeyine el koymak.
hacizli *s. Ar. T. huk.* haciz işlemine uğramış, haczedilmiş (para, aylık, mal).
haczedebilme *a. Ar. T.* haczedebilmek eylemi.
haczedebilmek *(-i) Ar. T.* (icra dairesi) haczetmeye yetkili olmak, haczetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

haczedilebilme *a. Ar. T.* haczedilebilmek eylemi.
haczedilebilmek *(nsz) Ar. T.* haczedilmeye uygun olmak, haczedilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
haczediliş *a. Ar. T.* haczedilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Aile eşyalarının haczedilişine üzüldü.*
haczedilme *a. Ar. T.* haczedilmek eylemi.
haczedilmek *(nsz) Ar. T.* haczetmek eylemine konu olmak.
haczetme *a. Ar. T. huk.* haczetmek eylemi.
haczetmek *(-i) Ar. T.* (icra dairesi) bir alacağın ödenmesi için, borçlunun yaşam ve mesleğini sürdürmek için gerekli olan şeyler dışında kalan para, aylık ya da malına el koymak.
haç, -çı *a. Erm.* Hıristiyanlığın simgesi olan ve birbirini dik olarak kesen iki doğrunun oluşturduğu biçim. *eş.* **istavroz**. **haç çıkarmak** (Hıristiyanlar) sağ elini önce alna, sonra karna ve daha sonra göğüs hizasında iki koltuğa ve göğse götürüp getirerek haç biçiminde tapınma işareti yapmak. *eş.* **istavroz çıkarmak**. **haçı suya atma** Ortodoks Hıristiyanların, her yıl 6 Ocakta İsa'nın vaftizini kutlamak için suya haç atma biçiminde uyguladıkları dinsel tören.
haçan *il. ha.* **1** ne zaman, ne vakit, ne zaman ki. **2** mademki. **3** ne çabuk.
haçlamak *(-i) Erm. T.* haça germek, çarmıha germek.
haçlı *s. Erm. T.* haçı olan. **Haçlı Seferleri** *tar.* XI. ve XII. yüzyıllar arasında, Avrupalı Hıristiyanların bir araya gelerek, kendilerince kutsal olan yerleri Müslümanların elinden almak için düzenledikleri ve sekiz kez yinelenen savaşlar.
Haçlılar *ç. ö. a. tar.* Haçlı Seferleri'ne katılanlara verilen ad. *eş.* **Ehlisalip**.
had, -ddi *a. Ar.* **1** *esk.* sınır, uç. **2** derece, sınır. **3** (insan için) yetki, değer, ölçü, sınır. *ör. Herkes haddini bilmeli.* **haddi hesabı yok** ölçüsü, sınırı yok, pek çok. **haddi kifayeyi bulmak** yeterince olmak, yetmek. **haddi mi** (ya da **haddine mi** ya da **haddine mi düşmüş**) böyle bir işe girişemez, onun bunu yapmaya yetkisi ya da yeteneği yoktur, yapmaktan korkar. **haddi olmamak** (bir şeyi yapmaya) hakkı ya da yetkisi olmamak. **haddi varsa** yapmaktan korkmuyorsa, göreceği sert tepkiden çekinmiyorsa, kendine güveniyorsa, sıkıysa, yürekliyse. **haddi zatında** aslında, gerçeğinde, doğrusu şu ki. **haddini aşmak** aşırı gitmek, ölçüsüz davranmak, çok olmak, ölçüyü kaçırmak. **(birine) haddini bildirmek** sert bir karşılıkla uslandırmak, yola getirmek, cezalandırmak. **haddini bilmek** neler yapabileceğini, gücünün ve yeteneğinin nelere yetebileceğini bilerek onun ötesine geçmemek, ölçüsünü bilmek. **hadsiz hesapsız** *ik. s..* sayılamayacak denli çok, pek çok.
hâd, -ddi *s. Ar. esk.* **1** (hastalık için) çabuk ilerleyen, iveğen[2]. *eş.* **akut**. **2** (bunalım, geçimsizlik gibi kötü durumlar için) aşırı, çok, gergin, yeğin, şiddetli.
hadde *a. Ar.* sıcak madeni tel durumuna getirmekte kullanılan ve türlü çapta delikleri bulunan çelik araç. **hadde fabrikası** som demire çubuk, levha, köşebent, ray gibi biçimler verilen yapım yeri. **haddeden çekmek 1)** metal bir çubuk ya da boruyu, haddeden geçirerek kesitini küçültmek. **2)** *mec.* birinin durumunu özenle incelemek. **haddeden geçirmek 1)** metalleri haddeyle işleyerek biçimlemek, inceltmek. **2)** *mec.* inceden inceye araştırmak, özenle incelemek.
haddeci *a. Ar. T.* hadde fabrikasında haddeleme işlemini yapan işçi.
haddecilik *a. Ar. T.* haddecinin işi.
haddehane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) hadde fabrikasında içinde ham demir madeninin eritildiği fırın.
haddeleme *a. Ar. T.* haddelemek eylemi.
haddelemek *(-i) Ar. T.* bir madeni haddeden geçirerek, kimi işlemler sonucu, istenilen biçime getirmek.
haddinibilmez *s. Ar. T.* küstah, ölçüsüzce davranan (kimse).
haddinibilmezlik *a. Ar. T.* haddinibilmez olma durumu.
hademe *a. Ar.* bir işyerinde temizlik ve ayak işlerine bakan kimse, odacı.
hademelik *a. Ar. T.* **1** hademe olma durumu, odacılık. **2** hademenin yaptığı iş. **hademelik etmek** hademe olarak çalışmak.
hadım *a. Ar.* erkeklik bezleri burulmuş, iğdiş edilmiş erkek. **hadım etmek** (bir erkeği) ➻ **enemek**.
hadımağası, -nı *b. a. Ar. T. tar.* ➻ **haremağası**.
hadımlaştırılma *a. Ar. T.* hadımlaştırılmak eylemi.
hadımlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **enenmek, kısırlaştırılmak**.
hadımlaştırma *a. Ar. T.* hadımlaştırmak eylemi.
hadımlaştırmak *(-i)* ➻ **enemek, kısırlaştırmak**.
hadımlık *a. Ar. T.* hadım olma durumu.
hadi *ünl.* (.' .) ➻ **haydi**.
hadim *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** hizmet eden. **2** yarayan, yarar.
hadis *a. Ar.* (. -) **1** Hazreti Muhammet'in, Müslümanlarca büyük değer verilen, genel kural niteliğindeki sözleri ve davranışları. **2** bu sözleri ve davranışları konu alan bilim.
hadise *a. Ar.* (- . .) ➻ **olay**. **hadise çıkarmak** ➻ **olay çıkarmak**.
hadiseli *s. Ar. T.* ➻ **olaylı**.
hadisesiz *s. Ar. T.* ➻ **olaysız**.
hadsiz hesapsız *ik. s.* ➻ **had**.
haf *a. İng. sp.* (ayaktopunda) takımda, savunucularla akıncılar arasında yer alan, görevi hem akıncılara hem de savunuculara yardım etmek olan üç oyuncudan her biri.

hafakan *a. Ar.* yürek çarpıntısı, çarpıntı, sıkıntı, boğuntu. **hafakanlar basmak** sıkıntıdan boğulur gibi olmak, çok bunalmak.
hafazanallah *ünl. Ar.* kötü bir olasılıktan söz edilirken "Tanrı bizi korusun" anlamında söylenir.
hafız *a.Ar.* (- .) **1** Kuran'ı tümüyle ezberlemiş olan ve ezberden okuyabilen kimse. **2** *s. arg.* ahmak, aptal, bön, saf. **3** *s. arg.* bir şeyi anlamadan ezberleyen (kimse), ezberci (öğrenci).
hafıza *a. Ar.* (- . .) ➻ **bellek**. **hafıza kaybı** *hek.* ➻ **bellek yitimi**. **hafızayı yoklamak** anımsamaya çalışmak, belleğinde olup olmadığına bakmak.
hafızalı *s. Ar. T.* ➻ **bellekli**.
hafızali *b. a. Ar.* salkımları seyrek taneli, taneleri iri, etli ve kalın kabuklu ve altın sarısı renginde olan bir üzüm türü.
hafızasız *s. Ar. T.* ➻ **belleksiz**.
hafızlama *a. Ar. T. arg.* hafızlamak eylemi.
hafızlamak *(nsz, -i) Ar. T. arg.* (öğrenci) dersini anlamadan çalışmak, çok çalışmak, öğrenmeden satır satır ezberlemek, incelemek.
hafızlayabilme *a. Ar. T. arg.* hafızlayabilmek eylemi.
hafızlayabilmek *(nsz, -i) Ar. T. arg.* (öğrenci) hafızlamak elinde olmak, hafızlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hafızlık *a. Ar. T.* **1** hafız[1] olma durumu ya da hafızın görevi. **2** *arg.* ahmaklık, aptallık, bönlük, saflık. **3** *arg.* bir şeyi anlamadan öğrenme özelliği, ezbercilik.
hafi *s. Ar.* (. -) *esk.* açık olmayan, gizli, saklı. **hafi celse** *esk.* ➻ **gizli duruşma, gizli oturum**.
hafif *s. Ar.* **1** tartıda ağırlığı az olan. *eş.* **yeğni**. **2** kalınlığı ya da yoğunluğu az olan, ince. *ör. Yazın hafif kumaşlar giyilir.* **3** güç ya da yorucu olmayan, kolay olan (iş). *ör. Bu çocuğa hafif işler verin.* **4** ağırbaşlılığa aykırı davranışları bulunan (kimse). *ör. Onun gibi hafif insanlarla bir arada olmam.* **5** (yiyecek için) miktarı az ya da sindirimi kolay olan. *ör. Akşamları hafif yemek gerekli.* **6** zorlu, ağır, güçlü, yeğin olmayan. *ör. Hafif bir hastalıkta yatağa düşerdi.* **7** önemli olmayan, küçük, az. *ör. Hafif bir cezayla kurtuldu.* **8** etkisi az olan, sert olmayan. *ör. Bira hafif içkidir.* **9** yeğinliği, gücü az olan, belli belirsiz. *ör. Hafif bir esinti var.* **10** (yokuş için) çok dik olmayan, eğimi az olan. *ör. Hafif bir yokuş bile onu yoruyor.* **11** sıkıntısız, rahat. *ör. Bugün çok hafif geçti.* **12** *be.* göze batmayacak bir biçimde, belli belirsiz. *ör. Kadının hafif eğilmesiyle göğüsleri görünmüştü.* **13** *arg.* parası bulunmayan ya da az olan, züğürt. **hafif atlatmak** tehlikeli bir durumdan çok az bir zararla kurtulmak. **hafif gelmek 1)** yeterli ağırlıkta olmamak. *ör. Kolları güçlendikçe kaldırdıkları hafif gelmekteydi.* **2)** *mec.* değer verilmemek, önemsiz görülmek. *ör. Dayı aradı ama bulduğu hafif geldi, işi olmadı.* **hafif giyinmek** az ve ince giysi giymek. **hafif hafif 1)** ağır ağır, yavaş yavaş. **2)** belli belirsiz, ince ince. *ör. Yağmur hafif hafif yağıyordu.* **hafif sanayi** tüketim malları üreten sanayi. **hafif tertip** çok aşırı gitmeksizin, şöyle böyle, bir parça, biraz. *ör. Adam hafif tertip sarhoştu.* **hafif uyku** çabucak ve kolayca uyanılabilen, derin olamayan uyku. **hafif yollu** *be.* üstü kapalı olarak, pek açık olmayarak, belli belirsiz bir biçimde, çok hafif olarak. *ör. Sözlerinde hafif yollu bir gözdağı da vardı.* **hafife almak** küçük görmek, önem vermemek, önemsiz saymak. *ör. Bu işi hafife almak olmaz.*
hafifçe *be. Ar. T.* belli belirsiz bir biçimde, çok hafif olarak.
hafifleme *a. Ar. T.* hafiflemek eylemi.
hafiflemek *(nsz) Ar. T.* **1** herhangi bir nedenle eski ağırlığı azalmak. **2** etkisi, gücü, yeğinliği azalmak. *ör. Yağmur hafifledi.* **3** *mec.* iç huzuruna kavuşmak, sıkıntıdan kurtulmak, cenç bulmak, rahatlamak. *ör. Derdini anlatarak hafiflemek istemişti.* **4** (motorlu araç) hızını azaltmak, yavaşlamak. *arg.* parası azalmak, züğürtlemek.
hafifleşebilme *a. Ar. T.* hafifleşebilmek eylemi.
hafifleşebilmek *(nsz) Ar. T.* hafifleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hafifleşme *a. Ar. T.* hafifleşmek eylemi.
hafifleşmek *(nsz) Ar. T.* **1** hafiflemek. **2** *mec.* ağırbaşlılığını yitirmek. *ör. Onu biraz hafifleşmiş buldum.*
hafifleştirebilme *a. Ar. T.* hafifleştirebilmek eylemi.
hafifleştirebilmek *(-i) Ar. T.* hafifleştirmek elinde olmak, hafifleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hafifleştirilebilme *a. Ar. T.* hafifleştirilebilmek eylemi.
hafifleştirilebilmek *(nsz) Ar. T.* hafifleştirilmesi olanak içinde olmak ya da hafifleştirilme olasılığı bulunmak.
hafifleştirilme *a. Ar. T.* hafifleştirilmek eylemi.
hafifleştirilmek *(nsz) Ar. T.* hafif duruma gelmesi sağlanmak. *ör. Yük hafifleştirilince araba çekebildi.*
hafifleştirme *a. Ar. T.* hafifleştirmek eylemi.
hafifleştirmek *(-i) Ar. T.* hafiflemesini sağlamak, hafif bir duruma getirmek, hafiflemesine yol açmak.
hafifletici *s. Ar. T.* ağırlığını, yeğinliğini giderici, hafifletme özelliği olan. *ör. Yargıç, hafifletici nedenlerle cezasını azaltı.* **hafifletici neden** (ya da **sebep**)*huk.* işlenen suçun daha hafif bir ceza verilmesi için göz önüne alınan durum.
hafifletebilme *a. Ar. T.* hafifletebilmek eylemi.
hafifletebilmek *(-i) Ar. T.* hafifletmeye yetkili olmak, hafifletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hafifletilebilme *a. Ar. T.* hafifletilebilmek eylemi.

hafifletilebilmek *(nsz) Ar. T.* hafifletilmesi olanak içinde olmak ya da hafifletilme olasılığı bulunmak. *ör. Onun cezası hafifletilebilirmiş.*
hafifletiliş *a. Ar. T.* hafifletilmek eylemi ya da biçimi.
hafifletilme *a. Ar. T.* hafifletilmek eylemi.
hafifletilmek *(nsz) Ar. T.* hafifletmek eylemine konu olmak, hafiflemesi sağlanmak.
hafifletme *a. Ar. T.* hafifletmek eylemi.
hafifletmek *(-i) Ar. T.* hafiflemesini sağlamak, hafiflemesine yol açmak.
hafifleyebilme *a. Ar. T.* hafifleyebilmek eylemi.
hafifleyebilmek *(nsz) Ar. T.* hafifleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Rüzgâr az sonra hafifleyebilir.*
hafifleyiş *a. Ar. T.* hafiflemek eylemi ya da biçimi.
hafifleyiverme *a. Ar. T.* hafifleyivermek eylemi.
hafifleyivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak hafiflemek.
hafiflik *a. Ar. T.* **1** hafif olma durumu. **2** *mec.* rahatlık. *ör. İçimde bir hafiflik var.* **3** *mec.* davranışları, içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışına uymama durumu. *ör. Bu köy hafiflikleri kaldırmaz.* **hafiflik etmek** yakışıksız bir davranışta bulunmak ya da yakışıksız bir söz söylemek.
hafifmeşrep *b. s. Ar.* davranışları, içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışına uymayan (kadın).
hafifmeşreplik *a. Ar. T.* hafifmeşrep olma durumu.
hafifseme *a. Ar. T.* hafifsemek eylemi. *eş.* **yeğniseme**.
hafifsemek *(-i) Ar. T.* küçük ve önemsiz görmek, önemli saymamak, değer vermemek, önemsiz bulmak küçümsemek, hafife almak. *eş.* **yeğnisemek**.
hafifsenebilme *a. Ar. T.* hafifsenebilmek eylemi.
hafifsenebilmek *(nsz) Ar. T.* hafifsenmesi olanak içinde olmak ya da hafifsenme olasılığı bulunmak.
hafifseniş *a. Ar. T.* hafifsenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yaptığı işin hafifsenişi onu üzmüştü.*
hafifsenme *a. Ar. T.* hafifsenmek eylemi.
hafifsenmek *(nsz) Ar. T.* küçük ve önemsiz görülmek, değersiz bulunmak, önemsenmemek, küçümsenmek.
hafifseyebilme *a. Ar. T.* hafifseyebilmek eylemi.
hafifseyebilmek *(-i) Ar. T.* hafifsemesi olanak içinde olmak ya da hafifseme olasılığı bulunmak.
hafifseyiş *a. Ar. T.* hafifsemek eylemi ya da biçimi.
hafifsıklet, -ti *b. a. Ar. sp.* güreşte 67 kg., yumrukoyunu ve halterde 67,5 kg. olarak saptanmış ağırlık.
hafiften *be. Ar. T.* belli belirsiz bir biçimde, yavaşça. **(bir şeyi) hafiften almak** önemsiz bularak ilgilenmemek, üzerinde gereğince durmamak.
hafît *a. Ar.* (. -) *esk.* erkek torun.
hafiye *a. Ar.* başkalarıyla ilgili bilgileri gizlice toplayan ve bunları ilgililere ileten görevli, gizli polis. *eş.* **dedektif**.
hafiyelik *a. Ar. T.* hafiye olma durumu ya da hafiyenin görevi. **hafiyelik etmek** başkalarıyla ilgili bilgileri gizlice toplayıp ilgililere iletmek.
hafniyum *a. (Danimarka'nın başkenti Kopenhag'ın eski adı olan Hafnia'dan)* (.' . .) *kim.* simgesi Hf, atom sayısı 72, atom ağırlığı 178,49 olan, az bulunan ve kullanımı pek olmayan, ak renkli bir element.
hafriyat, -tı *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **kazı**.
hafriyatçı *a. Ar.* ➻ **kazıcı**.
hafriyatçılık *a. Ar.* ➻ **kazıcılık**.
hafta *a. Ar.* **1** takvimde, birbiri ardınca gelen yedi günü kapsayan zaman bölümü. *ör. Bir ayda dört hafta vardır.* **2** yedi gün. *ör. Orada bir hafta kaldık.* **3** (ad tamlamasında) yedi günlük özel süre. *ör. Kızılay haftası başladı.* **hafta arası** (ya da **içi**) hafta başıyla sonu arasındaki günler. **hafta arasında** (ya da **içinde**) iki pazar arasındaki günlerden herhangi birinde. *ör. Seni hafta arasında ararım.* **hafta başı** haftanın ilk günü, pazartesi. **hafta sekiz gün dokuz** çok sık olarak, usandıracak denli sık. *ör. Bu sözü hafta sekiz gün dokuz söyleyip durma.* **hafta sonu** haftanın son günleri, cumartesi ve pazar.
haftalık *s. Far. T.* **1** haftada bir kez, her hafta yapılan. *ör. Kurulun haftalık toplantısı yarın.* **2** haftada bir kez yayımlanan. *ör. Haftalık dergiler çoğaldı.* **3** herhangi sayıda bir hafta süren. *ör. İki haftalık bir yolculuğa çıktı.* **4** *a.* bir çalışmaya karşılık olarak haftada bir ödenen para. *ör. Çırak haftalığını alıp gitti.*
haftalıkçı *a.* ve *s. Far. T.* haftalıkla[4] çalışan (kimse).
haftalıklı *a.* ve *s. Far. T.* ➻ **haftalıkçı**.
haftaym *a. İng.* (.' .) *sp.* ayaktopunda, kırk beş dakikalık ilk dönemden sonra oyunculara verilen on beş dakikalık dinlenme süresi, ara.
hah *ünl.* gerçekleşmesi istenen ya da beklenen bir şey olur olmaz duyulan sevinci ya da onama duygusunu belirtir. *ör. Hah, işte oldu.* **hah şöyle** yapılan bir işin beğenildiğini anlatır. *eş.* **ha şöyle**. *ör. Hah şöyle, biraz kendine gel!*
haham *a. İbr.* Yahudi din adamı.
hahambaşı, -nı *b. a. İbr. T.* bir ülkedeki Yahudi topluluğunun dinsel başkanı.
hahambaşılık *b. a. İbr. T.* **1** hahambaşı olma durumu, hahambaşının görevi. **2** hahambaşının başında bulunduğu, ona yardımcı olan örgüt.
hahamhane *b. a. İbr. Far.* (. . - .) hahambaşının çalıştığı yer, yapı.
hahamlık *a. İbr. T.* hahamın sanı, yaptığı iş, hahamın görevi.

hahha *ünl.* (. -) alay etmek için başvurulan yapmacık gülüş.
hahhah *ünl.* (.' .) alay etmek için başvurulan yapmacık gülüş.
hahnyum *a. Al. kim.* simgesi Ha ve atom sayısı 105 olan, kaliforniyum atomlarının azot çekirdekleriyle bombardımanından elde edilmiş yapay bir element.
hain *s.* ve *a. Ar.* (- .) **1** kutsal sayılan şeylere, kavramlara kötülük eden (kimse). *ör. Yurt hainleri sevilmez.* **2** zarar vermekten, üzmekten, kötülük etmekten hoşlanan (kimse). *ör. Hain adam, hayvancağıza vurma!* **3** kötü bir amaç, niyet taşıyan. *ör. Kedinin hain bakışları kuşu avlayacağını gösteriyordu.* **4** kimi zaman sitemli bir seslenme olarak kullanılır. *ör. Hain, nerelerdesin?* **hain hain** kötü bir biçimde, kötülük dolu olarak. *ör. Kedi kuşa hain hain bakıyordu.*
haince *s. Ar. T.* (- . .) **1** hain, kötü bir anlam taşıyan. *ör. Kedinin haince bakışlarından kuşu korudum.* **2** *be.* haine yaraşır bir biçimde.
hainleşebilme *a. Ar. T.* (-. . . . .) hainleşebilmek eylemi.
hainleşebilmek *(nsz) Ar. T.* (-. . . . .) hainleşmesi olanak içinde olmak ya da hainleşme olasılığı bulunmak.
hainleşme *a. Ar. T.* (- . . .) hainleşmek eylemi.
hainleşmek *(nsz) Ar. T.* (-. . .) haince davranır olmak, hainlik edinmek.
hainlik *a. Ar. T.* (- . .) **1** kutsal sayılan şeylere el uzatma, kötülük etme ya da karşı davranma, hain olma durumu ya da haince davranış. **2** güveni kötüye kullanma, aldatma. **hainlik etmek** haince davranmak, kötülük etmek.
haiz *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** bir şeyi elinde bulunduran, bir şeyi olan. **2** bir niteliği taşıyan, olan, bulunan. *ör. Güzelliği haiz bir söz değildi.* **haiz olmak** (bir niteliği vb.) taşımak.
Hak, -kk'ı *ö. a. Ar.* Tanrı'nın adlarından biri. *ör. Hakk'ı Hak bilmek, ona inanmak gerekir.* **Hak dini** (Müslümanlara göre) İslamlık. **Hak getire** bulunmaz, yoktur, ne arar. **Hakk'a erenler** (dinde) Tanrı sırrına erip manevi güç kazananlar. **Hakk'ın rahmetine kavuşmak** (ya da **Hakk'a kavuşmak** ya da **Hakk'a yürümek**) (Müslüman biri için) ölmek.
hak, -kkı (I) *a. Ar.* **1** hukuka uygunluk, adalet. *ör. Yargıç haktan ayrılmamalı.* **2** hukukun, adaletin gerektirdiği ve birine ayırdığı şey, kazanım, kazanç. *ör. Herkes hakkını istiyor.* **3** dava ya da savda gerçeğe uygunluk. *ör. Bu tartışmada hak bulamıyorum.* **4** emek karşılığı kazanılan ücret. *ör. İşçisine hakkını vermiyormuş.* **5** pay. *ör. Bahçenin ürününden komşu hakkı isteriz.* **6** geçmiş ve harcanmış emek. *ör. Onun hakkını ödeyemeyiz.* **7** *s.* gerçek, doğru, yerinde. *ör. Ataların sözü hak bilinir.* **hak deyince akan sular durur** "bir anlaşmazlıkta adalet, doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık yolu tuldu mu artık kimsenin söyleyecek bir şeyi kalmaz" anlamında söylenir. **hak ediş 1)** hak etmek eylemi ya da biçimi. **2)** bir yapım işinde belli bir oranı yaparak hak edilmiş olan para. **hak etmek 1)** bir emek karşılığı olarak alacağı bulunmak, hak kazanmak. *ör. Bugün yüz bin lira hak ettin.* **2)** layık olduğu kötü, gerekli karşılığı görmek, almak. *ör. O bu dayağı çoktan hak etmişti.* **3)** hakkı olan şeyi elde etmek. *ör. Bu ödülü sen hak etmiştin.* **hak kazanmak** emeğinin karşılığını alabilecek duruma gelmek. *ör. Bir yıl sonra yurtdışına gönderilmeye hak kazanacaktı.* **(birine) hak vermek** bir kimsenin doğru yolda bulunduğunu, haklı olduğunu kabul etmek, davasını, savını, düşüncesini doğru, haklı bulmak. **hak yemek** başkalarının hakkını vermemek. **hak yerini bulur** (ya da **hak yerde kalmaz**) hak er geç ortaya çıkar, haksızlık eninde sonunda anlaşılır. **hak yolu** doğru ve haklı olan yol. **hakkı geçmek 1)** alacağından bir bölümü kalmak ya da başkasına verilmiş olmak. *ör. Paylaşırken kimsenin kimseye hakkı geçmesin.* **2)** bir kimsede, bir şeyde emeği bulunmak. *ör. Teyzesinin ona çok hakkı geçmiştir.* **. . . hakkı için** kutsal kavramlar taşıyan sözcüklerden sonra getirilerek ant içmek için kullanılır. *ör. Ekmek hakkı için gerçeği söyleyin.* **hakkı olmak 1)** alacağı, payı bulunmak. *ör. Bu parada onun da hakkı var.* **2)** söylediğinde, düşüncesinde, savında haklı olmak. *ör. Yarın kar yağacak demişti, hakkı varmış, kar yağıyor.* **hakkı ödenmez** onun emeklerine, iyiliklerine karşılık olarak ne yapılsa azdır. **hakkı var** doğru söylüyor, doğru düşünüyor, doğru davranıyor. **hakkından gelmek 1)** kolay olmayan bir işi başarıyla sonuçlandırmak. **2)** birini yenmek ya da hak ettiği sert işlemle cezalandırmak. *ör. Onun hakkından gelmek kolay.* **hakkını aramak** hakkı olduğuna inandığı şeyi elde etmeye çalışmak. **hakkını helal etmek** (ya da **etmemek**) emeğini bağışlamak (ya da bağışlamamak). **hakkını vermek 1)** birinin çalışmasının, emeğinin karşılığını gereğince değerlendirmek, hakkı olan şeyi ödemek. *ör. Çalıştırdığın kimsenin hakkını vermek gerekir.* **2)** bir şeyin isteğe uygun olabilmesi için gereğini tümüyle, gerektiği biçimde yerine getirmek, gerektiği kadar emek harcamak. *ör. Maç futbolun hakkını vermekle kazanılır.* **(birinin) hakkını yemek** hakkı olan şeyi vermemek.
hak, -kki (II) *a. Ar. esk.* maden, ağaç, taş vb. üzerine elle yazı ya da biçim, resim oyma.
hâk, -ki *a. Far.* (-) *esk.* yer, toprak. **hâk ile yeksan etmek** (kent, yapı vb. için) temelinden yıkıp yok etmek, yerle bir etmek. **hâk ile yeksan olmak** (kent, yapı vb. için) temelinden yıkılıp harap olmak, yer ile bir olmak, tümüyle ortadan kalkmak.
hakan *a. Far. (Türkçe "kağan" sözcüğünden)* (- .) **1** Türk, Moğol ve Tatar hanları için "hükümdarlar hükümdarı" anlamında kullanılan bir san. **2** Osmanlı padişahlarına verilen san.

hakana *a. ha.* bir yaşında dişi keçi.
hakanlık *a. Far. T.* (- . .) **1** hakan olma durumu ya da hakanın görevi. **2** hakanın yönettiği ülke.
hakaret, -ti *a. Ar.* (. - .) bir kimseye, bir şeye karşı kullanılan küçültücü söz ya da aşağılayıcı, küçük düşürücü davranış, onura dokunma, onur kırma. **hakaret etmek** (birini ya da bir şeyi) aşağılık, değersiz, onursuz gösterecek biçimde davranmak, aşağılamak. **hakaret görmek** aşağılayıcı, küçültücü bir davranışla karşılaşmak, aşağılanmak. **hakaret saymak** (bir sözü, bir davranışı) onur kırıcı bulmak.
hakça *be. Ar. T.* (.' .) doğrulukla.
hakçası, -nı *be. Ar. T.* (.' . .) doğru olanı, doğrusu.
hakem *a. Ar.* **1** bir anlaşmazlığı çözmek için iki tarafın başvurduğu kimse ya da kendisine seçme yetkisi verilen bilirkişi. *eş.* **yargıcı**[1]. **2** *sp.* güreş, ayaktopu gibi oyunlarda oyunu yöneten yetkili ve sorumlu kimse. *eş.* **yargıcı**[2]. **hakem heyeti** yarışma, tartışma, münazara vb.de en doğru sonucu belirlemekle görevli kurul. *eş.* **yargıcılar kurulu**[2].
hakemlik *a. Ar. T.* hakemin yaptığı iş, hakemin görevi.*eş.* **yargıcılık**. **hakemlik etmek** (ya da **yapmak**) bir anlaşmazlıkta uzlaştırıcı olarak görev yapmak.
hakeza *bağ. Ar.* (-' . -) *esk.* bunun gibi, böyle.
haki *a. Far.* (- -) **1** yeşile yakın toprakrengi. **2** *s.* bu renkte olan.
hakikat, -ti *a. Ar.* (. - .) (birinci **k** kalın okunur) **1** bir işin doğrusu, gerçek. **2** gerçeklik. **3** *be.* doğrusu, gerçekten. **hakikat olmak** (bir şey) gerçek duruma gelmek, gerçekleşmek.
hakikaten *be. Ar.* (. -' . .) (birinci **k** kalın okunur) doğrusu da budur ki, gerçekten, doğrusu.
hakikatli *s. Ar. T.* (. - . .) (birinci **k** kalın okunur) yakınlığı, bağlılığı, dostluğu sürekli olan.
hakikatlilik *a. Ar. T.* (. - . .) (birinci **k** kalın okunur) hakikatli olma durumu.
hakikatsiz *s. Ar. T.* (. - . .) (birinci **k** kalın okunur) yakınlığı, bağlılığı, dostluğu sürekli olmayan. **hakikatsiz çıkmak** *ha.* yakınlığını, bağlılığını, dostluğunu unutup arayıp sormaz olmak. *ör. İstanbul'a gittikten sonra onunla görüşmedik, pek hakikatsiz çıktı.*
hakikatsizlik *a. Ar. T.* (. - . .) (birinci **k** kalın okunur) hakikatsiz olma durumu.
hakiki *s. Ar.* (. - -) (**k** 'ler kalın okunur) ➻ **gerçek**.
hakim *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **bilge**.
hâkim *a.* ve *s. Ar.* (- .) **1** ➻ **yargıç** . **2** egemenliğini, buyruğunu yürüten, sözünü geçiren. *eş.* **egemen**. **3** başta gelen, başta olan, baskın çıkan, üstün gelen. **4** duygu, davranış vb.yi istenciyle denetleyebilen (kimse). *ör. Kendine hâkim biri olmalısın.* **5** (yer, yapı için) yüksekte olan ve bir yeri tümüyle gören. *ör. Kale, ovaya hâkim bir yerdeydi.* **6** *yaşb.* ➻ **başat**. **hâkim olmak 1)** buyruğunu, egemenliğini yürütmek, egemen olmak. **2)** etkili olmak, elinde tutmak, hükmetmek.
hakimane *be.* ve *s. Ar. Far.* (. - - .) *esk.* ➻ **bilgece**.
hâkimane *be. Ar. Far.* (- . - .) egemen olana yakışır bir biçimde, buyurur bir biçimde, buyurucasına.
hâkimiyet, -ti *a. Ar.* (- . . .) ➻ **egemenlik**.
hâkimlik *a. Ar. T.* **1** egemen olma, buyruğunu yürütme, sözünü geçirme durumu. **2** ➻ **yargıçlık**.
hakir *s. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) aşağı görülen, hor görülen, küçük, önemsiz, zavallı. **hakir görmek** değer vermemek, küçük görmek, hor bakmak, önemsiz saymak, küçümsemek, aşağı görmek.
hakkâk, -ki *a. Ar.* (. -) *esk.* hak **(II)** işleri yapan sanatçı. *eş.* **oymacı**.
hakkaniyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) (**k** 'ler kalın okunur) hak ve adalete uygunluk, doğruluk, dürüstlük.
hakketme *b. a. Ar. T.* (**k** 'ler ince okunur) hakketmek eylemi.
hakketmek *(-i, -e) Ar. T.* (**k** 'ler ince okunur) *esk.* maden, ağaç ya da taş üzerine elle yazı ya da şekil kazımak, oymak.
hakkıhuzur *b. a. Ar.* (.' . . -) *esk.* (kurum, dernek, kuruluş vb.nin yönetiminde) bir toplantıda bulunma karşılığı olarak alınan para.
hakkında *il.* ve *be. Ar. T.* -le ilgili olarak, üzerine, konusunda. *ör. Şiir hakkında konuşuyoruz.*
hakkısükût, -tu *b. a. Ar.* (.' . . -) *esk.* ➻ **susmalık, sus payı**.
hakkıyla *be. Ar. T.* (**k** 'ler kalın okunur) çok iyi bir biçimde, gereği gibi, gerektiği biçimde, iyice.
haklama *a. Ar. T.* haklamak eylemi.
haklamak *(-i) Ar. T. tkz.* **1** bozguna uğratmak, yenmek. **2** kırıp dökmek, bozmak. *ör. Çocuk oyuncağını hakladı.* **3** *mec.* öldürmek. **4** *al.* (yiyecek bir şeyi) yiyip bitirmek. *ör. Bir kilo üzümü hakladı.*
haklaşma *a. Ar. T.* haklaşmak eylemi.
haklaşmak *(nsz; -le) Ar. T. ha.* hesaplaşıp, birbirine hakkını vererek alacak verecekleri kalmamak, ödeşmek.
haklayabilme *a. Ar. T.* haklayabilmek eylemi.
haklayabilmek *(-i) Ar. T. tkz.* haklamak elinde olmak, haklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
haklayayıverme *a. Ar. T.* haklayıvermek eylemi.
haklayıvermek *(-i) Ar. T. tkz.* çabucak ya da kısa sürede haklamak. *ör. Yaramaz çocuk, yeni oyuncağını haklayıvermiş.*
haklı *s. Ar. T.* **1** hakka uygun, doğru, yerinde. *ör. Haklı söze ne denir?* **2** davası, savı, düşüncesi ya da tutumu, davranışı doğru, yerinde, adalete uygun olan (kimse). *ör. Yargıç, haklıyı haksızdan ayırmak zorundadır.* **(birini) haklı bulmak** davasını, savını, düşünce-

sini, davranışını, yolunu doğru görmek, haklı olduğunu kabul etmek. **(biri) haklı çıkmak** haklı olduğu anlaşılmak. **haklı olmak** davası, savı, düşüncesi, davranışı doğru ve adalete uygun olmak. **haklı söze ne denir?** doğru, yerinde olan söze karşı söylenecek bir şey yoktur. **haklı söz, haksızı Bağdat'tan çevirir** doğru, inandırıcı, yerinde söz, yanlış yolda çok ileri gitmiş olan kişiyi bile yola getirir. **haklısın ama alacağın yok** bir konuda haklı olduğunu söyleyen birine şaka yollu söylenir.

haklılık *a. Ar. T.* haklı olma durumu.

hakperest *b. s. Ar. Far. esk.* ➻ **haksever**.

haksever *b. s. Ar. T.* doğruluğu kendine ilke edinmiş, adaleti, hakkı kollayan (kimse). **haksever olmak** haksevere yaraşır bir biçimde davranmak, hakkı kollamak, doğruluğu kendine ilke edinmek.

hakseverlik *b. a. Ar. T.* haksever olma niteliği.

haksız *s.* ve *a. Ar. T.* **1** adalete, hakka uygun olmayan. *ör. Bu işlem haksızdı.* **2** hak edilmemiş, emek verilmemiş olan. *ör. O haksız kazançtan çekinmez.* **3** davası, savı, düşüncesi, davranışı yerinde olmayan, haklı olmayan (kimse). **haksız bulmak** bir davayı, savı, düşüncesi, davranışı yerinde ve doğru bulmamak, haklı görmemek. **haksız yere** hak etmediği halde, haksız olarak.

haksızca *s.* ve *be. Ar. T.* adalete, hakka uymaz bir biçimde, adalete uymayan.

haksızlaşma *a. Ar. T.* haksızlaşmak eylemi.

haksızlaşmak *(nsz) Ar. T.* haksız bir duruma düşmek.

haksızlık *a. Ar. T.* **1** haksız olma durumu. **2** adalete ve hakka aykırılık. **haksızlık etmek** adalete, hakka aykırı davranmak, haksız işlemlerde bulunmak.

hakşinas *b. s. Ar. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **haktanır**.

haktanır *b. s. Ar. T.* herkesin hakkını gözeten, hak yemeyen, hakkı koruyan (kimse). *ör. Haktanır olmak güç müdür?*

haktanırlık *b. a. Ar. T.* haktanır olma durumu.

hakuran *a. esk.* kumru. **hakuran kafesi gibi** (oda, yer için) dört bir yanında aralıklar, açıklıklar bulunan.

hal, -li (I) *a. Ar.* (-) **1** ➻ **durum**. *eş. esk.* **vaziyet**. **2** ➻ **davranış, tutum**. *eş. esk.* **tavır**. **3** içinde yaşanılmakta olan zaman, şimdiki zaman. *ör. Halden geleceğe bakarken neler görüyorsun?* **4** ➻ **güç**. *eş. esk.* **kuvvet**. *ör. Hastanın hiç hali yoktu.* **5** *mec.* kötü, güç, zor durum, dert, sıkıntı. *ör. Adam ne hallere düştü.* **(herhangi bir şey herhangi bir) hal almak** herhangi bir şey herhangi bir duruma gelmek. *ör. İş kötü bir hal almak üzereyken düzeldi.* **hal değişimi** *gökb.* bir yıldızın sıcaklığı, basıncı, yoğunluğu, aydınlatma gücü ya da kütlesiyle ilgili değişim. **hal denklemi** *gökb.* bir gaz yıldızın sıcaklığı, basıncı ve yoğunluğu arasındaki bağıntı. **hal halin yoldaşıdır** "aynı durumdaki kimseler birbirlerinin durumunu daha iyi anlarlar" anlamında söylenir. **hal hatır sormak** bir kimseye "nasılsınız, ne durumdasınız vb." anlamında nezaket, ilgi soruları yöneltmek. **hal ulacı** *dilb.* ➻ **durum ulacı**. **halden anlamak** (ya da **bilmek**) bir kimsenin içinde bulunduğu güç durumu sezerek, anlayarak anlayış göstermek, anlayışlı davranmak. **(bir şeyi) hale yola sokmak** iyi bir düzene koymak, düzeltmek. *ör. İşi hale yola koymak zor oldu.* **hali** (ya da **halleri) duman olmak** *arg.* çok kötü bir duruma düşmek. **hali hal olmamak** kötü bir durumda bulunmak, durumu iyi olmamak. **hali harap olmak 1)** çok kötü duruma düşmek. **2)** perişan olmak, bitkin düşmek, sağlığı bozuk olmak, durumu iyi olmamak. **hali kalmamak** eski gücü, sağlığı, durumu olmamak, güçten düşmek. **hali olmamak** gücü olmamak, güçsüzleşmek. **hali tavrı yerinde** durumu, görünüşü, davranışı düzgün. **hali vakti yerinde** para ve malca durumu iyi, oldukça varlıklı. **. . . halinde** (görünümünde, durumunda) olarak. *ör. İşçiler grup halinde toplanmıştı.* **haline bakmamak** kendisinin ne durumda olduğunu düşünmeden gücünün üstünde, yapamayacağı, başaramayacağı işlere kalkışmak. **haline bakmaz, Hasandağı'na oduna gider** kendisinin ne durumda olduğunu düşünmeden beceremeyeceği işler yapmaya yeltenir. **. . . haline gelmek** (bir durum) özelliği kazanmak, . . . gibi olmak. *ör. Bu onda alışkanlık haline gelmek üzereydi.* **haline köpekler gülüyor** *tkz.* çok kötü bir duruma düşenler için söylenir. **. . . halini almak** (herhangi bir) duruma gelmek, . . . gibi olmak, . . . özelliği kazanmak. *ör. Çekingenlik onda bir korku halini almıştı.*

hal, -li (II) *a. Fr.* genellikle üstü kapalı, sebze, meyve vb. satılan, sürekliliği olan pazaryeri.

hal, -lli (III) *a. Ar. esk.* **1** çözme ya da çözülme. **2** eritme. **3** karışık bir sorunun içinden çıkma, sonuca varma. **hal çaresi** ➻ **çözüm yolu**.

hal (IV) *a. Ar. tar.* hükümdarı tahttan indirme.

hala *a. Ar.* (.' .) birine göre babasının kız kardeşi.

hâlâ *be. Ar.* (-' -) şimdiye değin ya da söz konusu zamana değin, henüz. **hâlâ o masal** bir türlü vazgeçilmeyen düşünce, konu vb., boyuna yinelenen, hep aynı söz, davranış ya da sorun.

Halaç *ö. a.* İran'ın güneyinde toplu olarak yaşayan, Türk soyundan, sayıca az bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse.

Halaçça *ö. a.* (. .' .) Halaçların konuştuğu dil.

Halaçlar *ö. a.* ➻ **Halaç**.

halaka *a. ha.* çevre, dolay, alan, sokak, mahalle.

halakızı, -nı *b. a.* (birine göre) halanın kız çocuğu.

halalık *a. Ar. T.* hala olma durumu.

halaoğlu, -nu *b. a.* (birine göre) hala çocuğu, halanın oğlu.

halas *a. Ar.* (. -) *esk.* kurtulma, kurtuluş. **halas olmak** kurtulmak.

halaskâr *s. Ar. Far.* (. - -) *esk.* kurtaran, kurtarıcı.
halat, -tı *a. Yun.* kenevirden yapılmış çok kalın ve sağlam ip. **halat çekme** *sp.* bir halatı birer ucundan tutan iki tarafın birbirini çekmesi ve çeken tarafın yengisiyle biten yarışma.
halavet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* sevimlilik, şirinlik, tatlılık.
halay *a.* davul zurna eşliğinde, el ele tutuşularak, kol kola girilerek ya da omuzlardan tutuşularak topluca oynanan ve değişik türleri bulunan bir Türk halk oyunu. **halaya durmak** halay oynamak, halay çekmek. **halay çekmek** (ya da **tepmek**) halay oyunu oynamak.
halayık *a. Ar.* kadın köle, cariye.
halayıklık *a. Ar. T.* halayık olma durumu.
halazade *b. a. Ar. Far.* (. . - .) hala çocuğu, halaoğlu.
halbuki *bağ. Ar. T.* (. .' .) ➻ **oysa, oysaki**.
haldırdak *s. ha.* saçma sapan konuşan ya da kırıp döken (kimse).
haldırdama *a.* haldırdamak eylemi.
haldırdamak *(nsz)* gürültülü ses çıkarmak, haldır haldır etmek.
haldır haldır *ik.be.* hızla ve ses çıkararak. **haldır haldır etmek** birtakım sesler, gürültüler çıkarmak.
hale *a. Ar.* (- .) ➻ **ağıl**[2], **ayla**.
halef *a. Ar.* bir işten, bir görevden ayrılan birinin ardından gelip onun yerine geçen kimse. *eş.* **ardıl**. **halef selef** *esk.* (bir görevde) biri ötekinin yerine gelme. **halef selef olmak** (bir işte, görevde) iki kişi birbirini izleyerek bir göreve gelmiş olmak, biri ötekinin yerine geçmek.
halel *a. Ar.* bozma, bozukluk. **halel gelmek** zarara uğramak, bozulmak. **halel getirmek** zarara uğratmak. **halel vermek** zarara uğratmak, sarsmak, bozmak.
haleldar *s. Ar. Far. esk.* bozukluğu olan, bozulmuş. **haleldar olmak** zarara uğramak, bozulmak, sarsılmak.
halelenme *a. Ar. T.* halelenmek eylemi.
halelenmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **ağıllanmak**[2].
haleli *s. Ar. T.* (- . .) halesi olan.
halen *be. Ar.* (-' .) bugünkü günde, şu anda, şimdi.
Halep çıbanı ➻ **şark çıbanı**. **Halep oradaysa arşın burada** ➻ **ora**.
halet, -ti *a. Ar.* (- .) *esk.* durum.
haletiruhiye *b. a. Ar.* (- .' . - . .) *esk.* ruhsal durum, ruh durumu.
haletme *a. Ar. T. esk.* haletmek eylemi.
haletmek *(-i) Ar. T esk.* hükümdarlıktan düşürmek, hükümdarı tahtından indirmek.
halfa *a. Ar.* (.' .) *bitb.* buğdaygillerden, lifleri ip, çuval ve kâğıt yapımında kullanılan bir bitki.
halhal, -li *a. Ar.* genellikle Arap ve Hintli kadınlarca kullanılan, Anadolu'nun kimi yerlerinde de kadınlarca kullanıldığı görülen, ayak bileklerine takılan, çoğunlukla gümüş ya da altın halka.
halı *a.* yere ya da mobilya üstüne serilen, süs olarak duvara asılan, genellikle yünden ya da ipekten sık bir biçimde dokunmuş, kısa tüylü, nakışlı, kalın yaygı. **halı saha** *sp.* sentetik halıyla kaplanmış, üzerinde ayaktopu vb. oynanan oyun alanı.
halıcı *a.* halı dokuyan ya da satan kimse.
halıcılık *a.* **1** halı dokuma sanatı ya da sanayii. **2** halı alıp satma işi.
halıfleks *a. (marka adından)* yer döşemesinde kullanılan, sentetik iplikle dokunmuş halı.
hali *s. Ar.* (- -) *esk.* boş, ıssız, kimsesiz, tenha, işlenmemiş (yer).
haliç *a. Ar.* **1** denizin kara içine uzanan bölümü, koy, körfez. **2** *coğr.* gelgit olayının büyük ölçüde görüldüğü kıyılarda, akarsuların ağızlarında oluşan, huni biçiminde, derin, az çok geniş ve uzun su bölümü.
halife *a. Ar.* (. - .) *tar.* **1** Hazreti Muhammet'ten sonra, onun vekili olarak Müslümanların imamlığını ve şeriatın koruyuculuğunu yapmakla görevli kimse. **2** hükümdar. **3** halifeliği ele geçiren padişah Yavuz Sultan Selim'den başlayarak Osmanlı padişahlarının kullandıkları sanlardan biri. **4** Osmanlı döneminde hükümet kalemlerinden birinde görevli kimse, yazman.
halifelik *a. Ar. T.* (. - . .) *tar.* **1** halife[1] olma durumu, halifenin görevi. **2** halifenin[1] yönettiği ülke ya da ülkeler.
halihazır *b. a. Ar.* (-' . - .) içinde bulunulan andaki, şu andaki durum, şimdiki durum, bugünkü durum. **halihazırda** *be.* şimdiki durumda, şu andaki durumda, şu anda, bugünlerde.
Halik, -kı *ö. a. Ar.* (-.) yoktan var eden, Tanrı, Yaradan.
halik, -kı *s. Ar.* (- .) *esk.* yaratıcı, yaratan.
halim *s. Ar.* (. -) *esk.* (insanlar için) yumuşak huylu, uysal. **halim selim** uysal yaradılışlı, yumuşak huylu (kimse). **halim selimlik** halim selim olana yaraşır davranış, halim selim olan kişinin özelliği.
halis *s. Ar.* (- .) tek bir şeyden oluşmuş bulunan, katışık olmayan, katışıksız, öz. **halis muhlis** hiçbir katışığı bulunmayan, eksiksiz, öz.
halisane *be. Ar. Far.* (- . - .) hiçbir çıkar düşünmeksizin, içten düşüncelerle, temiz yürekle, içtenlikle.
halita *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** *kim.* ➻ **alaşım**. **2** *mec.* birden çok öğeden oluşmuş karmaşık bir bütün, karışım.
haliyle *be. Ar. T.* **1** bulunduğu durumuyla, olduğu gibi. *ör. Araba haliyle satılıktır.* **2** doğal bir sonuç olarak, ister istemez, olağan olarak, doğallıkla. *ör. Satış olmayınca dükkân haliyle zarar eder.*
halk, -kı (I) *a. Ar.* **1** aynı ülkede yaşayan ve o ülkenin yurttaşı olan insan topluluğu. *ör. Türk halkı yurtseverdir.* **2** aynı ülkede oturmamakla birlikte aralarında soy, din vb. yö-

nünden bağ bulunan insan topluluğu. *ör. Yahudi halkı yeryüzüne yayılmıştı.* **3** bir ülke içinde yaşayan değişik soylardan insan topluluklarının her biri. **4** belli bir bölgede ya da çevrede yaşayan insanların tümü. *ör. Köy halkı bayram yerinde toplandı.* **5** yöneticilere göre ülkedeki yurttaşların tümü. *ör. Bakan, halka hizmet edileceğini söyledi.* **6** yöneticilerin, yüksek düzeydekilerin ve aydınların dışında kalan topluluk. *ör. Bakan, halktan biri gibi davranıyor.* **7** bir arada yaşayan ya da bulunan küçük topluluk. *ör. O gün ev halkı erken uyanmıştı.* **8** *topb.* kültürleri bir olan bireylerin, kümelerin oluşturduğu nüfus. **halk adamı** halktan olmamakla birlikte kendini halktan üstün görmeyen, onlar gibi davranan kimse. **halk ağzı** aynı lehçe içinde daha küçük ayrılıklar gösteren ve belli yerleşim bölgelerine özgü olan konuşma dili. **halka inmek** halkın anlayış ve görüş düzeyinde olmak. **halka verir talkını (telkini), kendi yutar salkımı** verdiği öğütle eylemi, davranışı uyuşmayan kimseler için söylenir. **halk dili** halk ağızlarından ortak dile geçerek, ortak dilde var olan anlamdaşlarıyla birlikte dile bir çeşni katmak üzere yaygın bir biçimde kullanılan ağız özelliklerinin tümü. **halk edebiyatı** ➻ **halk yazını**. **halk eğitimi** yetişkin insanlara yönelik çok yönlü ve sürekli eğitim. **halk günü** (ya da **matinesi**) tiyatro, sinema ve benzeri eğlence yerlerinde haftanın belli bir gününde uygulanan ucuz matine. **halk hikâyesi** *yaz.* ➻ **halk öyküsü**. **halk müziği** halk tabakalarının yarattığı, halkın ortak malı olan, yazılı hiçbir kurala dayanmayan, yalnızca işitme yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel müzik. **halk otobüsü** büyük kentlerde belediyenin izniyle ve denetimiyle, kent içi ulaşımında toplutaşım aracı olarak özel kişilerce işletilen otobüs. **halk oyunu** genellikle müzik eşliğinde oynanan oyun, dans. **halk ozanı** *yaz.* halk içinden yetişen, deyişlerini genellikle saz eşliğinde söyleyen, sözlü koşuk geleneğine bağlı ozan. **halk öyküsü** *yaz.* eskiden gezgin halk ozanlarının kahvelerde saz eşliğinde anlattıkları, şiir ve düz anlatım karışımı, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Köroğlu gibi aşk ve kahramanlık öykülerine verilen ad. **halk şairi** ➻ **halk ozanı** . **halk şiiri** *yaz.* ozanı belli olsun olmasın, halk yazını ürünü olan şiir. **halk yağcılığı** halka şirin görünmek ereğiyle, gerçekte halkın yararına olmayan şeyleri söyleme ya da yapma işi. *eş.* **popülizm**. **halk yazını** *yaz.* halk ozanlarının, adı belli olan ya da olmayan kimselerin yarattıkları koşuk, destan, öykü gibi yazın türlerinin tümü. **halka dönük** halka yönelen, halka seslenen, halkın anlayacağı, halk için yapılan, halka yararlı, halkın yararına olan.

halk (II) *a. Ar. esk.* yoktan var etme, yaratma. **halk etmek** yoktan var etmek, yaratmak.

halka *a. Ar.* **1** herhangi bir metalden ya da tahtadan yapılmış çember. **2** herhangi bir nesneden yapılmış, çember biçiminde tutturma aracı. *ör. Eskiden perdeler halkalarla tutturulurdu.* **3** değerli madenlerden yapılmış, çember biçiminde, genellikle parmağa ya da ayak bileklerine takılan süs eşyası. *ör. Nişan halkalarını taktılar.* **4** yorgunluk, uykusuzluk, üzüntü gibi bir nedenle göz altında beliren koyuluk. **5** bir tür küçük, yağlı ve tuzlu simit. **6** suya katı bir cismin düşmesiyle oluşan ve gittikçe büyüyerek, genişleyerek açılan, çembere benzer biçim. **7** çember biçiminde dizilmiş topluluk. *ör. Öğretmen, çocukların halkasını yarıp çıktı.* **8** *sp.* kirişlere asılı, yüksekliği ayarlanabilen iki halat ucuna takılmış ağaç ya da metalden ve üzeri deri kaplı iki çemberden oluşan jimnastik aracı. **halka halka** *ik. be.* halkalar durumunda. **halka olmak** bir çember oluşturacak biçimde dizilmek. **halka tonoz** *mim.* planı iç içe iki daire yayı biçiminde olan tonoz.

halkacı *a. Ar. T.* **1** halka yapan ya da satan kimse. **2** genellikle lunaparklarda ya da panayırlarda bir eğlence olarak, biraz ötede dizili sigara, oyuncak vb. gibi çeşitli eşyaya uzaktan halka atma oyununu düzenleyen kimse.

halkacık *a. Ar. T.* demirci kerpeteninde bulunan ve bir şey kavranacağı zaman iki kolu birbirine yaklaştıran küçük demir halka.

halkadizilişli *b. s. Ar. T. bitb.* aynı eksen çevresinde dizilmiş (yaprak, çiçek).

halkalama *a. Ar. T.* halkalamak eylemi.

halkalamak *(-i) Ar. T.* **1** bir şeyi kıvırarak halka biçimine getirmek. **2** bir yer ya da şeyin çevresini çember biçiminde kuşatmak, çevirmek.

halkalanış *a. Ar. T.* halkalanmak eylemi ya da biçimi.

halkalanma *a. Ar. T.* halkalanmak eylemi.

halkalanmak *(nsz) Ar. T.* **1** kıvrılarak halka biçimini almak. *ör. Yılan halkalanmış, başını yukarı kaldırmıştı.* **2** bir yerde ya da bir şeyin çevresinde halka biçiminde dizilmek. *ör. Çocuklar bahçede halkalanmıştı.* **3** halka biçiminde oluşmak. **4** üzerine halka, yüzük geçirilmek. *ör. Parmağı halkalanmıştı.*

halkalatma *a. Ar. T.* halkalatmak eylemi.

halkalatmak *(-i, -e)* halkalanmasını sağlamak, halkalatmak eylemini yaptırmak.

halkalayış *a. Ar. T.* halkalamak eylemi ya da biçimi.

halkalı *s. Ar. T.* halkası olan. **halkalı göz** çevresindeki tenin rengi koyu olan göz.

halkalıdamar *b. a. Ar. T. bitb.* bitkilerin gelişmesine yarayan halka biçimindeki damarlar.

halkalılar *ç. a. Ar. T. hayb.* sülüklerle solucanları içine alan sınıf.

halkavcılığı *b. a. Ar. T.* ➻ **demagogluk, demagoji**.

halkavcısı *b. a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **demagog**.

halkbilgisi, -ni *b. a. Ar. T.* çevreyi oluşturan canlı, cansız doğal nesnelerle ilgili inanç ve uygulamaları konu alan halkbilim dalı.

halkbilim *b. a. Ar. T.* bir ülke halkının gelenek ve göreneklerini, törelerini, inançlarını, masal, efsane, ağıt, türkü gibi sözlü yazın ürünlerini, müziğini, danslarını, oyunlarını, geleneksel tiyatrosunu, halk hekimliğini, araç gereç ve konut yapımını, giyim kuşamını ve bun lara benzer bütün halk kültürü ürünlerini araştıran, inceleyen bilim. *eş.* **folklor**.

halkbilimci *b. a. Ar. T.* halbilimle ilgili araştırmalar, derlemeler, incelemeler yapan kimse, halbilim uzmanı. *eş.* **folklorcu**.

halbilimsel *b. s. Ar. T.* halkbilimle ilgili. *eş.* **folklorik**.

halkçı *s. Ar. T.* halk yararı için uğraşan, halk yararını düşünen (kimse).

halkçılar *ç. a. Ar. T. yaz.* cumhuriyet dönemi Türk şiirinde, halk şiirinin biçim ve söyleyişinden yararlanarak şiirlerini bu yolda oluşturan kimi ozanlara verilen ad.

halkçılık *a. Ar. T.* **1** toplumun bireyleri arasında eşitlik gözetmek, toplum içinde hiçbir kişiye, topluluğa ayrıcalık verilmesini kabul etmemek, halk denilen bireyleri tek ve eşit bir varlık tanımak, onun yararına çalışmak görüş ve tutumu. *eş.* **popülizm**. **2** Fransız yazınında, 1929'da Léon Lemonnier ve André Thérive'in öncülüğünde ortaya çıkan, varsıl sınıf insanlarını anlatma yerine yoksul, sıradan insanların yaşayışını, duygularını yansıtmayı yeğleyen, yapay gerçekçiliğe karşı gözlemci gerçekçiliği, yalın gerçekçiliği benimseyen yazarların katıldığı bir yazın çığırı. *eş.* **popülizm**.

halkevi, -ni *b. a. Ar. T.* halkevleri örgütünün içinde görev yaptığı yapı.

halkevleri, -ni *ç. b. a. Ar. T.* Türkiye'de, 1932'de halkın eğitimine ve kültürel gelişimine yardımcı olmak üzere devletçe kurulan, şimdi de bir dernek olarak bu yolda çalışan örgüt.

halkiyat, -tı *a. Ar. esk.* ➤ **halkbilim**.

halkoylaması, -nı *b. a. Ar. T.* herhangi bir siyasal ya da toplumsal sorunla ilgili olarak halkın olumlu ya da olumsuz tutumunu belirlemek üzere başvurulan genel oylama. *eş.* **referandum**.

halkoyu, -nu *b. a. Ar. T.* halkoylamasında halkın olumlu ya da olumsuz olarak kullandığı oy ya da herhangi bir konuda halkın görüşü.

hallaç *a. Ar.* ➤ **atıcı**[3], **atımcı**. **hallaç pamuğu gibi atmak** bir yerde toplu durumda bulunan nesneleri ya da bir aradaki kişileri darmadağın etmek, her birini bir yana atmak ya da göndermek.

hallaçlık *a. Ar. T.* ➤ **atımcılık**.

halledebilme *a. Ar. T.* halledebilmek eylemi.

halledebilmek *(-i) Ar. T.* halletmek elinde olmak, halletmeye gücü yetmek, halletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

halledilebilme *a. Ar. T.* halledilebilmek eylemi.

halledilebilmek *(nsz) Ar. T.* halledilmesi olanak içinde olmak ya da halledilme olasılığı bulunmak.

halledilivermek *a. Ar. T.* halledilivermek eylemi.

halledilivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede halledilmek.

halledivermek *a. Ar. T.* halledivermek eylemi.

halledivermek *(-i) Ar. T.* **1** çabucak ya da kısa sürede halletmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu işimizi halledivermek.*

hallenebilme *a. Ar. T.* hallenebilmek eylemi.

hallenebilmek *(nsz) Ar. T.* hallenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

halleniş *a. Ar. T.* hallenmek eylemi ya da biçimi.

halleniverme *a. Ar. T.* hallenivermek eylemi.

hallenivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak hallenmek.

hallenme *a. Ar. T.* hallenmek eylemi.

hallenmek *(nsz) Ar. T.* **1** durumunu değiştirip yeni bir duruma girmek, değişmek. **2** bayılır, kendinden geçer gibi olmak. **3** biraz kendine gelmek, sağlık kazanmak. *ör. Hastamız bugün biraz hallendi.* **4** *(-e) arg.* (bir kimseye ya da şeye) çok ilgi, istek duyduğunu belli etmek. **hallenip küllenmek** kendi olanaklarıyla iyi kötü bir yaşam sürdürüp gitmek.

halleşme *a. Ar. T.* halleşmek eylemi.

halleşmek *(nsz; -le) Ar. T.* **1** birbirine derdini, içinde bulunduğu durumu anlatmak, dertleşerek söyleşmek, dertleşmek. **2** *mec.* (bir kimseyle, bir şeyle) yakından ilgilenmek. **3** *mec.* sevişmek.

halletme *a. Ar. T.* halletmek eylemi.

halletmek *(-i) Ar. T.* **1** içinden çıkılması çok güç görünen bir duruma çözüm yolu bulmak. **2** bir şeyi yoluna koymak, olumlu sonuca bağlamak. *eş.* **çözmek**[6]. **3** (bulmaca, bilmece, sorun vb. için) bilinmeyen, gizli noktasını bulup onu açıklamak, yanıtını bulmak. *eş.* **çözmek**[3]. **4** *kim.* bir cismi bir sıvı içinde eritmek. *eş.* **çözmek**[8]. **5** *mat.* çözmek[7]. **6** *ha.* bir yemeği yenecek duruma getirmek.

hallice *s. Ar. T.* benzerlerine göre durumu biraz daha iyi olan.

hallihamur *be. Ar.* (.' . . .) bir şeyin içinde eriyip onunla kaynaşmak, içinde bulunduğu koşullara uyum göstermek anlamındaki ***hallihamur olmak*** deyiminde geçer.

hallolma *b. a. Ar. T.* hallolmak eylemi.

hallolmak *(nsz) Ar. T.* **1** bir sonuca bağlanmak, sonuçlanmak, çözülmek, çözümlenmek. **2** *kim.* bir sıvı içinde erimek, çözülmek.

hallolunma *b. a. Ar. T.* hallolunmak eylemi.

hallolunmak *(nsz) Ar. T.* ➤ **hallolmak**.

halojen *a. Fr. kim.* madenlerle bileşince tuz verebilen brom, flor, klor ve iyot elementlerine verilen ad. **halojen giderme** *kim.* bir bileşikten herhangi bir halojeni çıkarma.

halsiz *s. Ar. T.* gücü yerinde olmayan, güçsüz, bitkin.

halsizce *s.* ve *be. Ar. T.* biraz halsiz, biraz bitkin, biraz güçsüz, güçsüz bir biçimde, güçsüzce, bitkince.

halsizleşebilme *a. Ar. T.* halsizleşebilmek eylemi.

halsizleşebilmek *(nsz) Ar. T.* halsizleşmesi olanak içinde olmak ya da halsizleşme olasılığı bulunmak. *ör. Gripten sonra insan halsizleşebilir.*
halsizleşme *a. Ar. T.* halsizleşmek eylemi.
halsizleşmek *(nsz) Ar. T.* eski gücü kalmamak, gücü azalmak, bitkinleşmek.
halsizleştirebilme *a. Ar. T.* halsizleştirebilmek eylemi.
halsizleştirebilmek *(nsz; -i) Ar. T.* halsizleştirmesi olanak içinde olmak ya da halsizleştirme olasılığı bulunmak.
halsizleştirme *a. Ar. T.* halsizleştirmek eylemi.
halsizleştirmek *(nsz; -i) Ar. T.* halsizleşmesine yol açmak. *ör. Bu hastalık insanı halsizleştirirmiş.*
halsizlik *a. Ar. T.* halsiz olma durumu, güçsüzlük, bitkinlik.
halt, -tı *a. Ar.* **1** *esk.* bir şeyi bir başka şeye katarak karıştırma. **2** *tkz.* hoşa gitmeyen, uygunsuz iş ya da söz. **3** *tkz.* uygun olmayan iş yapma ya da söz söyleme. **halt etmek** (ya da **karıştırmak** ya da **yemek**) *tkz.* hoşa gitmeyen, uygunsuz, yakışıksız, kötü bir iş yapmak, uygun olmayan bir davranışta bulunmak ya da gereksiz, uygunsuz bir söz söylemek.
halter *a. Fr.* (**l** ince okunur) *sp.* **1** birbirine bir sapla bağlanmış iki gülle ya da diskten oluşan bir spor aracı. **2** bu aracı belli kurallara göre kaldırmaya dayanan spor dalı.
halterci *a. Fr. T. sp.* halter sporuyla uğraşan sporcu.
haltercilik *a. Fr. T. sp.* **1** halterci olma durumu. **2** halter sporu, halter[2]. *ör. Türkiye haltercilikte de iyi durumda.*
halvet, -ti *a. Ar.* **1** *esk.* kimsenin bulunmadığı kapalı yer. **2** *esk.* ıssız yerde baş başa kalma. **3** hamamlarda tek kişinin yıkandığı çok sıcak ve küçük bölme. **halvet olmak** birbiriyle gizlice görüşebilmek için, içeriye başka kimsenin alınmadığı bir odaya kapanmak.
Halveti *ö. a. Ar.* (. . -) **1** Halvetilik tarikatından olan kimse. **2** ➻ **Halvetilik.**

Halvetilik *ö. a. Ar. T.*
XIV. yüzyılın ortalarında Şeyh Ebu Abdullah Seraceddin'ce genel kuralları ortaya konulan ve daha sonra Şeyh Ahi Mehmed bin Nur Halveti'nin öğrencilerinden Şeyh Ömer Halveti'ce düzene sokulan Sünni bir tarikat. Halveti tarikatının temeli, Tanrı'yı durmaksızın anmadır. Halvetiliğe göre insan, her türlü geçici heveslerden arınıp Tanrı'ya yönelmelidir; Tanrı'dan başka şey düşünmemek ve her varlıkta Tanrı'yı görmek, çokluktan kurtularak "bir"liğe erişmektir. Her tarikat gibi kendine özgü tapınma kuralları vardır.

ham (I) *s. Far.* **1** (meyve için) henüz yenecek olgunluğa gelmemiş, yeterince olgunlaşmamış, olmamış. *ör. Ham meyveyi kopardılar dalından.* **2** doğal durumunda bulunan, işlenmemiş (madde). *ör. Ham deri işlenerek kullanılır.* **3** idmansız. *ör. Ham at yarış alamaz.* **4** *mec.* bir işte gerekli beceriye ulaşamamış durumda olan. *ör. Çırak ham, eli işe alışmadı henüz.* **5** *mec.* gerçekleşme olanağı bulunmayan. *ör. Bu ham işlerle vakit harcamam.* **6** *mec.* görgüsü kıt, kaba, incelikten uzak (kimse). *ör. Onun gibi hamlarla ne işin var?* **ham armut** (ya da **ahlat**) **gibi boğaza durmak** davranışlarıyla, sözüyle birtakım engeller yaratıp bir kimsenin yapmakta olduğu işi zorlaştırmak. **ham besisuyu** *bitb.* topraktan köklerce emilip yapraklara değin çıkan besisuyu. **ham ervah** yersiz, yakışıksız davranışları ve sözleriyle olgunluğa ermemiş olduğunu gösteren kişi. **ham hayal** gerçekleşme olanağı bulunmayan düş, düşünce, umut. **ham teklif** kabul edilemeyecek nitelikte öneri.
ham (II) *a.* (çocuk dilinde) yeme, ısırma, yemek (yiyecek). **ham etmek** (çocuk dilinde) yemek.
hamail *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **hamaylı, muska. 2** *esk.* içine muska vb. konulan, üzeri kabartma ya da telkâri tekniğiyle süslenmiş, dikdörtgen biçimli gümüş kutu. **hamail çıkarmak** *tar.* savaşta, kılıçla düşman askerinin sağ omuzundan vurup sol kalçasına değin yararak gövdesini ikiye ayırmak.
hamak *a. Fr.* iki ağaç ya da direk arasına asılarak içine yatılan ve sallanılabilen, ağdan ya da sağlam bezden yapılmış yatak. *eş.* **ağ yatak.**
hamakat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ahmaklık, aptallık, bönlük, budalalık.
hamal *a. Ar.* **1** ücretle yük taşıyarak geçinen kimse. **2** *arg.* en ucuz, en niteliksiz şarap. **3** *arg.* (kaçakçılık işinde) taşıyıcı. **hamal camal** hamal ve benzeri kimseler. *ör. O kahveye hamal camal doluyor.* **hamal semeri** hamalların, sırtta yük taşırkan kullandıkları, meşin kaplı arka yastığı, arkalık. **hamal sırığı** sırık hamallarının kullandığı ağaç. **hamala semeri yük olmaz** insana kendi işi ve yakınlarının sorumluluğu ağır gelmez.
hamalbaşı, -nı *b. a. Ar. T.* işhanı, ticarethanelerin bulunduğu yerler vb.de bulunan hamalları düzene sokan kimse, hamalların başı.
hamaliye *a. Ar.* (. - . .) hamalın yük taşıma ücreti. *eş.* **hamallık**[2].
hamallık *a. Ar. T.* **1** hamalın yaptığı iş. **2** yük taşıma karşılığı hamala ödenen para. **3** *mec.* gereği yokken taşıma, yüklenme. *ör. Bunca kitabı sınıfa taşımak hamallıktır.* **4** *mec.* kaba ve ağır iş. *ör. Onun işi hamallık, ben olsam dayanamam.* **5** *mec.* belleği gereksiz bilgilerle doldurma. *ör. Çocuklara öğretilenlerin çoğu hamallıktır.* **(bir işin) hamallığını etmek** (ya da **çekmek** ya da **yapmak**) işin önemsiz ama yorucu bütün yükünü taşımak.
hamam *a. Ar.* **1** evlerde yıkanma işinin yapıldığı yer, yunak. *eş.* **banyo. 2** para karşılığında yıkanma işinin yapıldığı genel yer. *ör. Bu*

kasabada bir hamam bile yok. **hamam bohçası** kadınların, yıkanmak için çarşıdaki hamamlardan birine gidişlerinde, içine gerekli eşyalarını ve çamaşırlarını koydukları bohça. **hamam gibi** (yer için) çok sıcak. **hamam kesesi** hamamda yıkanırkan, kiri çıkarmak için kullanılan kese. **hamam takımı** hamamda kullanılan bornoz, havlu, kese, tas gibi gerekli nesneler. **hamam yapmak** yıkanmak. **hamama gider kurnaya, düğüne gider zurnaya âşık olur** sık sık âşık olan, sevgisinde kararlı olmayan kimseler için kullanılır. **hamama giren terler** bir işe girişen kimse, o işin güçlüklerini ya da giderlerini göze almalıdır. **hamamda deli var** "ilgilendiğimiz yerde zarar verici, yıkıcı biri var, ondan sakınmak gerek" anlamında söylenir. **hamamın namusunu kurtarmak 1)** çalıştığı kuruluşun karşılaştığı sarsıcı duruma, tehlikeye karşı o kuruluşun onurunu, saygınlığını kurtaracak bir iş yapmak. **2)** pek temiz olmayan bir işin sözde temiz kalmasını sağlayacak bir iş yapmak.

hamamanası, -nı *b. a. Ar. T.* **1** kadınlar hamamında çalışanları yöneten kadın. **2** *mec.* iriyarı, şişman kadın. **3** *mec.* katı yürekli ana.

hamamböceği, -ni *b. a. Ar. T. hayb.* hamamböceğigillerden, temiz tutulmayan yerlerde üreyen zararlı bir böcek.

hamamböceğigiller *ç. b. a. Ar. T. hayb.* düzkanatlılar takımından, örnek hayvanı hamamböceği olan bir familya.

hamamcı *a. Ar. T.* hamam[2] işleten kimse. **hamamcı olmak** *arg.* boy aptesi alması gerekmek.

hamamcılık *a. Ar. T.* hamamcının yaptığı iş, hamam[2] işleticiliği.

hamamlık *a. Ar. T. ha.* kimi evlerde, yıkanmak ve çamaşır yıkamak için yapılmış küçük bölme, hamam[1].

hamamotu, -nu *b. a. Ar. T.* kadınların bacak, koltuk altı ve benzeri yerlerindeki kimi gereksiz kılları almak için, suyla karıştırıp çamur kıvamına getirerek kullandıkları, toz durumunda bir madde.

hamamtası, -nı *b. a. Ar.* yıkanırken su dökünmekte kullanılan tas.

hamarat, -tı *s.* ev işlerinde çok becerikli olan, elinden çok iyi ev işi gelen, çalışkan (kadın).

hamaratça *s.* ve *be.* hamarat olana yakışır bir biçimde (olan).

hamaratlaşabilme *a.* hamaratlaşabilmek eylemi.

hamaratlaşabilmek *(nsz)* (kadın) hamaratlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kızın zamanla hamaratlaşabileceğini düşünüyordu.*

hamaratlaşıverme *a.* hamaratlaşıvermek eylemi.

hamaratlaşıvermek *(nsz)* (kadın) çabucak ya da kısa sürede hamaratlaşmak.

hamaratlaşma *a.* hamaratlaşmak eylemi.

hamaratlaşmak *(nsz)* (kadın) hamarat değilken hamarat duruma gelmek.

hamaratlık *a.* hamarat olma durumu.

hamaset, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **yiğitlik, yürekliik.**

hamasi *s. Ar.* (. - -) *esk.* yiğitlerden ve yiğitliklerden söz eden (koşuk, destan).

hamaylı *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** askısı bir omuzdan koltuk altına doğru çapraz geçirilen muska. *eş.* **muska. 2** bir omuzdan çapraz olarak koltuk altına doğru asılan kılıç kayışı.

Hambeli *s.* ve *ö.a. Ar.* (. . -) Hambeliliği benimsemiş, bu mezhepten olan (kimse).

Hambelilik *ö. a. Ar. T.*
VIII. yüzyılda İmam Ahmet bin Hanbel'ce kurulmuş bulunan, toplumsal yaşamda, sorunların çözümünde Kuran'a ve hadislere sıkı sıkıya bağlılığı ilke edinmiş olan, bugün Suudi Arabistan'da yaygın, Müslümanlıkta "ehlisünnet " sayılan dört mezhepten biri.

hamburger *a. Al. (Almanya'daki Hamburg kentinin adından)* küçük ve yuvarlak özel bir ekmeğin arasına, isteğe göre ketçap, hardal, domates, turşu vb. ile bir arada konulmuş büyükçe yassı bir tür köfteden oluşan yiyecek.

hamburgerci *a. Al. T.* **1** hamburger yapan ya da satan kimse. **2** hamburger satan yer.

hamhalat, -tı *b. s.* incelikten uzak, görgüsüz, kaba saba (kimse).

ham hum *ik. be.* **1** "belirsiz birtakım sözler söylemek" anlamına gelen ***ham hum etmek*** deyiminde geçer. **2** *arg.* anlamsız, saçma sapan konuşma. *ör. Herifin hamı humundan düşünmeye vakit kalmadı.* **ham hum şorolop** (ya da **şaralop**) **1)** dalavereyle ya da el çabukluğuyla yapılan, kimsenin akıl erdiremediği iş. **2)** anlamsız, önemsiz, boş, saçma sapan söz.

hami *s.* ve *a. Ar.* (- -) **1** destek olan, gözeten, kollayan, koruyan, koruyucu (kimse). **2** kayıran, kayırıcı (kimse).

hamil *s. Ar.* (- .) **1** elinde bulunduran, üzerinde taşıyan, taşıyıcı. **2** *a.* destek[2], bindi. **hamil olmak** üzerinde bulundurmak, taşımak.

hamile *s.* ve *a. Ar.* (- . .) ➻ **gebe. hamile kalmak** ➻ **gebe kalmak.**

hamilelik *a. Ar. T.* ➻ **gebelik.**

hamilen *be. Ar. esk.* (-' . .) (bir şeyi) üzerinde taşıyarak, bulundurarak.

haminne *a. ha. ("hanımnine" sözünün halk ağzında bozulmuş biçimi)* (. .' .) ailedeki saygın yaşlı kadınlara verilen san.

hamisiz *s. Ar. T.* (- - .) destek olanı, elinden tutanı, gözeteni, koruyup kollayanı olmayan.

hamisizlik *a. Ar. T.* (- - . .) hamisiz olma durumu.

hamiş *a. Ar.* (- .) *esk.* mektup yazılıp bittikten sonra altına konulan kısa not.

hamiyet, -ti *a. Ar.* bir kimsenin yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası ve erdemi, bu değerlere bağlılık.

hamiyetli *s. Ar. T.* hamiyet sahibi, hamiyeti olan (kimse).
hamiyetlilik *a. T.* hamiyetli olma durumu.
hamiyetsiz *s. Ar. T.* hamiyet sahibi olmayan, hamiyeti bulunmayan (kimse).
hamiyetsizlik *a. Ar. T.* hamiyetsiz olma durumu.
hamla *a. Ar.* (.' .) *den.* **1** filikalarda, sandallarda, yol almak için küreklerin suya daldırılıp üzerlerine abanılarak sudan çıkarılması eylemini her bir kezine verilen ad. **2** filikanın, sandalın bu biçimde aldığı yol. **3** filikalarda, sandallarda kıçtan birinci oturak. **hamla vermek** *den.* (kürekçiler) var gücüyle kürek çekmek.
hamlacı *a. Ar. T.* (.' . .) *den.* filikalarda, sandallarda kıçtan birinci oturakta kürek çeken kimse.
hamlaç *a. Ar.* **1** kuyumcuların maden eritmek amacıyla ateşi üflemekte kullandıkları ince boru. **2** ➻ **üfleç**.
hamlama *a. Far. T.* **1** hamlamak eylemi. **2** çini toprağından yapılmış nesnelerin ilk pişirilişi. **3** bu pişirmenin yapıldığı fırın bölümü.
hamlamak *(nsz) Far. T.* uzun süre hareketsiz kalmak, spor yapmamak nedeniyle gücünü, çevikliğini eskisi gibi kullanamamak, eski çevikliği kalmamış olmak.
hamlaşma *a. Ar. T.* hamlaşmak eylemi.
hamlaşmak *(nsz) Far. T.* ➻ **hamlamak**.
hamlayabilme *a. Far. T.* hamlayabilmek eylemi.
hamlayabilmek *(nsz) Far. T.* hamlaması olanak içinde olmak ya da hamlama olasılığı bulunmak.
hamle *a. Ar.* **1** ➻ **atılım**. **2** ➻ **saldırış**. **3** *sp.* ➻ **atak (II)**[1]. **4** satrançta ve damada taş sürme eylemi. **hamle etmek** (ya da **yapmak**) **1)** atılmak, saldırmak. **2)** bir işte ileriye dönük bir girişimde bulunmak.
hamleci *s. Ar. T.* ➻ **atılımcı**.
hamletme *a. Ar. T.* hamletmek eylemi.
hamletmek *(-i, -e) Ar. T. esk.* (bir durumu, tutumu, olayı) bir nedene yormak.
hamlık *a. Far. T.* **1** ham olma durumu. **2** vücudun hareketsizliğe alışmasından ileri gelen gevşeklik, idmansızlık.
hammadde *b. a. Far. Ar.* genellikle doğadan elde edilen ve sanayide işlenen, bir ürün, bir mal üretmekte kullanılan ana gereçlerin, maddelerin işlenmeden önceki doğal durumu.
hampayı, -nı *b. a.* ağaç işlerinde, zıvanalı geçmeleri sağlamlaştırmak için, genellikle üçte biri oranında olmak üzere, zıvanadan çıkarılan parça.
hamse *a. Ar. esk. yaz.* Divan Yazını'nda, beş mesnevinin bir araya toplanmasından oluşan yapıt.
hamsi *a. hayb.* hamsigillerden, sıcak, ılıman ve soğukça denizlerde, özellikle Batı Avrupa kıyılarıyla Akdeniz, Marmara ve Karadeniz sularında yaşayan, ortalama boyu 12 cm. olan, karnı ve yanları gümüşrenginde, sırtı mavi yeşilimtırak, ince uzun yapılı, eti lezzetli k üçük bir balık.
hamsigiller *ç. a. hayb.* kemikli balıkların hamsi, ringa, sardalye ve tirsi balıklarını içine alan bir familyası.
hamsikuşu, -nu *b. a.* içleri temizlenip ikisi birbirine yapıştırılan ve baharat, un ve yumurtaya bulanarak yapılan hamsi tavası.
hamsin *a. Ar. (Arapça "elli" sayısını bildiren sözcükten)* (. -) *ha.* erbainden sonra gelen, 31 Ocaktan başlayan ve elli gün süren kış dönemi.
hamt *a. Ar.* Tanrı'ya şükretme. **hamt etmek** Tanrı'ya şükretmek. **hamt olsun** "Tanrı'ya şükürler olsun" anlamında söylenir.
hamule *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **yük**.
hamur *a. Ar.* **1** unun suyla ya da başka bir sıvıyla yoğrulmuş ve belli bir kıvama gelmiş durumu. **2** (kâğıt için) nitelik, tür. *ör. Üçüncü hamura zam gelmiş.* **3** *s.* (ekmek ve hamur işi şeyler için) yeterince pişmemiş. **4** *mec.* öz, asıl, maya. *ör. Kötülük adamın hamurunda var.* **hamur açmak** hamuru oklava vb. ile incelterek yufka durumuna getirmek. *ör. Baklavalık hamur açmak istiyor.* **hamur gibi 1)** (ekmek ve hamur işleri için) iyi pişmemiş, çiğ kalmış. *ör. Pide hamur gibiydi, yiyemedim.* **2)** *mec.* (insan için) bitkin durumda, çok yorulmuş. *ör. Bu sabah hamur gibiyim.* **hamur gibi olmak** *mec.* kendini çok yorgun duyumsamak, yorgunluktan eli ayağı tutmaz olmak, çok yorulmak. **hamur işi** hamurdan yapılan yiyeceklerin, özellikle börek ve tatlıların genel adı. **hamur tahtası** üzerinde hamur açılan, tekerlek biçiminde ve kısa ayaklı bir tür masa. **hamur tatlısı** undan yapılan tatlıların ortak adı. **hamur teknesi** içinde hamur yoğrulan özel tekne. **hamur tutmak** hamur[1] hazırlamak. **hamur yoğurmak** una su katarak el ile ya da makineyle karıştırıp istenilen kıvama getirmek, özleştirmek, unu hamur[1] durumuna getirmek.
hamurboya *b. a. Ar. T.* ressamın, resim yapmak üzere, boya tablası üzerinde hazırladığı hamur kıvamında boya.
hamurcu *a.* ve *s. Ar. T.* ekmek fırınında hamur yoğuran işçi.
hamurculuk *a. Ar. T.* hamurcunun işi, uğraşı.
hamurkâr *a.* ve *s. Ar. Far. esk.* ➻ **hamurcu**.
hamurlama *a. Ar. T.* hamurlamak eylemi.
hamurlamak *(-i) Ar. T.* **1** hamur[1] sürmek. **2** (buhar çıkmasını önlemek için, kapalı tencerenin kenarını) hamurla[1] sıvamak.
hamurlanma *a. Ar. T.* hamurlanmak eylemi.
hamurlanmak *(nsz) Ar. T.* hamura bulanmak.
hamurlaşabilme *a. Ar. T.* hamurlaşabilmek eylemi.
hamurlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* hamurlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hamurlaşma *a. Ar. T.* hamurlaşmak eylemi.
hamurlaşmak *(nsz) Ar. T.* hamur kıvamı almak ya da gevşemek, hamur gibi olmak.

hamurlaştırma *a. Ar. T.* hamurlaştırmak eylemi.
hamurlaştırmak *(-i) Ar. T.* hamur durumuna getirmek.
hamursu *s. Ar. T.* yeterince pişmemiş, hamur gibi.
hamursuz *a. Ar. T.* Yahudilerin, hamursuz bayramı dolayısıyla yapıp yedikleri, mayasız hamurdan yapılmış bir tür çörek. **hamursuz bayramı** Yahudilerin, soylarının Mısır'dan çıkışlarını anmak ereğiyle her yıl kutladıkları bayram.
hamurumsu *s. Ar. T.* **1** hamur kıvamında olan. **2** hamur gibi olan, yeterince pişmemiş.
hamut *a.* atları arabaya koşarken boyunlarından geçirilen, üzeri meşin kaplı ağaç halka ya da içi saman, kıtık vb. dolu meşin halka.
han (I) *a. Far.* **1** genellikle uzun yollarda yol üzerinde, kentlerde, kasabalarda yolcuların hayvanlarıyla birlikte konaklamalarına yarayan yapı. **2** ➻ **iş hanı**. **han gibi** (yapı için) kullanışsız ve çok geniş, gereğinden daha büyük. **han hamam sahibi** çok mülkü bulunan, varlıklı kimse.
han (II) *a. tar.* **1** eski Türklerde hakana bağlı beyliklerin başkanlarına verilen san. **2** doğu ülkelerinde yerli beylere verilen ya da eskiden Kırım girayları için kullanılan san. **3** Osmanlı padişahlarının adlarının sonuna getirilen san. *ör. Yavuz Sultan Selim Han.*
hanay *a. ha.* **1** iki ya da daha çok katı bulunan ev. **2** büyük oda, sofa, hol. **3** avlu.
hancı *a. Far. T.* han işleten kimse, han sahibi. **hancı sarhoş yolcu sarhoş** "kimin ne yaptığı, ne ettiği belli değil, kimsenin ne yaptığından haberi yok" anlamında kullanılır.
hancılık *a. Far. T.* hancının mesleği, han işleticiliği.
hançer *a. Ar.* kamaya benzer, silah olarak kullanılan, ucu eğri ve sivri, büyükçe ve katlanmaz bir tür bıçak.
hançere *a. Ar.* ➻ **gırtlak**.
hançerleme *a. Ar. T.* hançerlemek eylemi.
hançerlemek *(-i) Ar. T.* hançerle yaralamak ya da öldürmek.
hançerlenebilme *a. Ar. T.* hançerlenebilmek eylemi.
hançerlenebilmek *(nsz) Ar. T.* hançerlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan kavgayı ayırırken hançerlenebilir.*
hançerlenme *a. Ar. T.* hançerlenmek eylemi.
hançerlenmek *(nsz) Ar. T.* hançerle yaralanmak ya da öldürülmek.
hançerleyebilme *a. Ar. T.* hançerleyebilmek eylemi.
hançerleyebilmek *(-i) Ar. T.* hançerlemek elinde olmak, hançerleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hançerleyiverme *a. Ar. T.* hançerleyivermek eylemi.
hançerleyivermek *(-i) Ar. T.* ansızın ya da birdenbire hançerlemek. *ör. Adam kadını gözler önünde hançerleyivermişti.*
hande *a. Far. esk.* gülme, gülüş.
handikap, -pı *a. İng.* **1** *sp.* at yarışlarında, biniciyle eyerin toplam ağırlığının koşu için gerekli olan ağırlığa ayarlanması. **2** *mec.* elverişsiz durum, engel.
handiyse *be.* (.' . .) az kalsın, neredeyse, hemen hemen, yakın zamanda, şu sıralarda.
hane *a. Far.* (- .) **1** ➻ **ev, konut**. **2** ev halkı. **3** bir bütünü oluşturan bölümlerden her biri, bölük, bölüm. *eş.* **göz**[14]. **4** *mat.* ondalık sayı düzeninde bir sayının sağdan sola doğru rakamlarının derecelerine göre her birinin bulunduğu yer. *eş.* **basamak**[4]. **5** *müz.* alaturka müzikte, peşrev gibi, saz parçalarının bölümlerinden her biri. **hane halkı** aynı aileden olan ve aynı evde oturan, gelir ve giderleri ortak olan kişilerin tümü.
hanedan *a. Far.* (- . -) **1** *tar.* hükümdar ya da devlet büyüğü gibi bir kişiye dayanan soy, böyle bir soydan olan büyük aile. *ör. Osmanlı hanedanından kişiler Türk yurttaşı oldu.* **2** *s. esk.* belli ve büyük soydan gelen. *ör. O da hanedandan sayılır.* **3** *s. mec.* eliaçık ve konuksever, zengin gönüllü, görgülü (kimse). *ör. Hanedan kadındır.*
hanedanlık *a. Far. T.* **1** hanedan olma durumu. **2** bir hanedanca[1] yönetilen ülke.
Hanefi *ö. a.* ve *s. Ar.* (. . -) mezhep olarak Hanefiliği benimsemiş kimse.

Hanefilik *ö. a.*
VIII. yüzyılda Ebu Hanife'ce kurulan ve İslamlığın en yaygın, en önemli bir mezhebi olan ve ehlisünnet sayılan Hanefilik, Kuran'a ve hadislere sıkıca bağlıdır. Toplumsal yaşamda Tanrı ve peygamber kurallarının uygulanması Hanefiliğin baş ilkesidir. Ancak, bunların yanında, toplumsal sorunların çözümünde akla uygunluğu da gözetir.

hanek *a. (Arapça "damak" anlamına gelen sözcükten) ha.* **1** söz, konuşma, lakırdı. **2** sözlü şaka, alay, şakalaşma.
haneli *s. Far. T.* (- . .) **1** herhangi bir sayıda evi olan. *ör. Yüz haneli bir köyde oturuyor.* **2** *mat.* herhangi bir sayıda hanesi[4], basamağı[4] olan olan. *ör. On haneli bir sayıyı iki haneli bir sayıyla çarpınız.*
hanelik *a. Far. T.* (- . .) herhangi bir sayıda evi olan, ... evlik. *ör. Otuz hanelik bir köyde doğmuş.*
hanende *a. Far.* (- . .) *esk.* şarkı söylemeyi meslek edinmiş kimse, şarkıcı.
hanendelik *a. Far. T. esk.* hanende olma durumu, şarkıcılık.
haney *a. ha.* ➻ **hanay**.
hangar *a. Fr.* uçak, araba, tarım araçları vb. koymaya yarar, büyük ve kapalı yer. **hangar gibi** çok büyük ve geniş yer.
hangırdama *a. ha.* hangırdamak eylemi.
hangırdamak *(nsz) ha.* yüksek sesle, çirkin ve kaba bir biçimde gülmek.

hangırdaşma *a. ha.* hangırdaşmak eylemi.
hangırdaşmak *(nsz) ha.* yüksek sesle, çirkin ve kaba bir biçimde gülüşmek.
hangi *s.* (.' .) **1** iki ya da daha çok şey arasından bir tanesini belirtecek bir yanıt istemek için kullanılan soru sıfatı. *ör. Hangi gün gideceksiniz?* **2** eylemi dilek ya da koşul bileşik zamanında olan tümcelerde, nesnenin ya da tümlecin belirteni durumunda olduğunda nesnedeki kavramı genelleştirir. *ör. Hangi yolu tutsanız, aynı sonuca ulaşırdınız.* **hangi** (ya da **ne**) **akla hizmet ediyor?** "ne gibi bir düşünceyle, böyle akla sığmayan, olmayacak iş yapıyor?" anlamında söylenir. **hangi biri?** "öyle çok ki bunlardan hangisi?" anlamında söylenir. *ör. Yaptığı hatalardan hangi biri hata değil ki?* **hangi dağda kurt öldü?** bir kimsenin umulmadık, beklenmedik olumlu bir davranışı karşısında "ne oldu da böyle güzel bir davranışta bulundun?" anlamında şaşkınlık ve sitem sözü olarak kullanılır. **hangi keşişin öldüğünden haberi yok, "vay Vartan!"** (ya da **vay Vasili!**) **diye ağlıyor** " işin aslını, gerçeğin ne olduğunu bilmiyor, yalan yanlış bir şeyler söylüyor" anlamında söylenir. **hangi peygambere kulluk edeceğini şaşırmak** birkaç yetkili arasında kalıp, kendisinin daha yetkili olduğunu söyleyenlerden hangisinin daha yetkili olacağını, hangisinin buyruğunu uygulayacağını bilemez durumda olmak. **hangi rüzgâr attı?** bir yere uzun bir süreden beri uğramayıp beklenmedik bir zamanda gelenlere, bunu belirtmek için sitem yollu söylenir. **hangi taş pekse** (ya da **katıysa**) **başını ona vur 1)** "bu işini yapmıyorum, görevimi yapmadığımı düşünüyorsan istediğin yere, en yüksek, en güçlü makamlara beni şikâyet et" anlamında öfke bildirir. **2)** "işini kendin berbat ettin, şimdi en çetin yollara başvurarak çare ara bakalım" anlamında, öfkeyle söylenir. **hangi taşı kaldırsan altından çıkar 1)** her işte eli var, girmediği iş yok. **2)** her işten anladığını sanır.
hangisi *ad.* (.' . .) birkaç kişi arasından kim ya da birkaç şey arasından hangi şey. *ör. Bu kalemlerden hangisi senin?*
hanım *a.* **1** kız ve kadınlara verilen san, bayan. *ör. Ayşe Hanım geldi mi?* **2** (erkeğe göre) eş, karı. *ör. Adamın hanımı hamaratmış.* **3** (hizmetçiye göre) yanında, evinde çalışılan kadın, evin bayanı. *ör. Kız, seni hanımın döver mi?* **4** *s.* kadınlığın bütün iyi niteliklerini taşıyan. *ör. Hanım kadınmış doğrusu!* **hanım evladı 1)** el üstünde büyütülmüş, çıtkırıldım kimse. **2)** *arg.* piç. **hanım hanımcık 1)** evine, çocuklarına, işine gereği gibi bakan, çevresiyle uyumlu (kadın, kız). **2)** böyle bir kadına ya da kıza yaraşır davranışları olan, kadınlığın bütün iyi niteliklerini taşıyan, davranışları iyi hanımlarınkine benzeyen.
hanımanne *b. a.* kaynana.
hanımböceği, -ni *b. a. hayb.* ➻ **uğurböceği**. *eş.* **gelinböceği, uçuçböceği**.
hanımca *be.* hanıma yaraşır bir biçimde, hanım gibi.
hanımefendi *b. a. T. Yun.* **1** üstün bir saygı göstermiş olmak için kadın adlarının sonuna getirilir. *ör. Yurdanur Hanımefendi'ye selam söyleyin.* **2** adını bilmediğimiz ya da bildiğimiz bir bayana hitap ederken ad yerine kullanılır. *ör. Hanımefendi, çok iyi söylediniz.* **3** kadınlığın bütün iyi, üstün niteliklerini taşıyan hanım. *ör. O bir hanımefendidir.*
hanımefendilik *b. a. T. Yun.* **1** hanımefendi olma durumu ve özelliği. **2** hanımefendiye yaraşır davranış.
hanımeli, -yi *b. a. bitb.* **1** hanımeligillerden, çalı görünüşünde ve tırmanıcı, çalılıklarda, korularda kendiliğinden yetişen, süs bitkisi olarak da yetiştirilen bir bitki. **2** bu bitkinin çok hoş kokulu çiçeği.
hanımeligiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, en bilinen örneği hanımeli olan bir bitki familyası.
hanımgöbeği, -ni *b. a.* gereci un, tereyağı, yumurta ve sütten oluşan, bunların karışımından yapılan hamurdan yumurta büyüklüğünde parçalar kesilerek ortası çukur, yuvarlakça bir biçim verilip fırında pişirilerek üzerine koyu şeker şerbeti dökülen bir hamur tatlısı. *eş.* **kadıngöbeği**.
hanımlık *a.* **1** hanım olma durumu ve özelliği. **2** hanıma yakışır davranış.
hanımnine *b. a.* **1** ailedeki yaşlı, saygın kadınlara verilen san. *eş.* **haminne**. **2** *ha.* gençlerin tanımadıkları yaşlı hanımlara söyledikleri bir seslenme sözü.
hanımparmağı, -nı *b. a.* ince ve uzun, parmak biçiminde bir hamur tatlısı.
hani (I) *be.* (.' .) **1** "nerede kaldı", "ne oldu", "nerede" anlamlarında soru belirteci olarak kullanılır. *ör. Hani çaylar? O geliyor diyordun, hani?* **2** karşıdakinin önceden bildiği bir şey kendisine anımsatılmak istendiğinde kullanılır. *ör. Hani geçenlerde görmüştün ya, o arkadaş.* **3** verilen ama tutulmayan ya da unutulan bir sözü anımsatan sözün başına getirildiğinde sitem bildirir. *ör. Hani bize gelecektiniz?* **4** "kaldı ki", "üstelik", "doğrusu", "doğrusunu söylemek gerekirse" anlamlarında kullanılır. *ör. Hani, pek de gönüllü değilim.* **5** kimi zaman "bari", "hiç olmazsa", "hiç değilse" gibi kullanılır. *ör. Böyle diyor ya, hani kendi uysa buna, yanmam.* **hanidir** uzun zaman var ki, çok zamandan beri, çoktan beri, epeydir. *ör. Hanidir bir sinemaya gitmedim.* **hani ya** hani. *ör. Hani ya, bize gelecektiniz?* **hani yok mu 1)** isterdim ki, olsaydı da, keşke. *ör. Hani yok mu, bir araba bulsam hiç durmaz gelirdim.* **2)** az kalsın, az daha. *ör. Öyle oldu ki, hani yok mu, kalsın diyecektim.*
hani (II) *a. hayb.* hanigillerden, sıcak ve ılıman olan bütün denizlerin kıyı bölgelerinde taşlık, kayalık yerlerde küçük sürüler halinde yaşayan, Akdeniz, Ege Denizi ve Marmara'da on

kadar türü bulunan, vücudu yanlardan yassı ve elips biçiminde, başı ve ağzı büyük, sırt yüzgeci tek ve ön tarafı dikenli, öteki yüzgeçleri güçlü, derisi kalın ve iri pullarla örtülü, rengi türlerine göre pembe, açık kırmızı, esmer, kahverengi siyahımtırak olabilen, orta büyüklükte, eti beyaz ve lezzetli bir balık.

hanigiller *ç. a. hayb.* en çok bilinen türleri hani **(II)** ve yazılıhani olan kemikli balıklar takımı.

hanlık *a.* **1** han **(II)** olma durumu. **2** hanın görevi. **3** hanın yönetimindeki ülke.

hantal *s.* **1** görünüşü kaba, kocaman, iri (nesne). *ör. Birkaç hantal eşya, evi dolduruvermişti.* **2** davranışları kaba ve yavaş. *ör. Böyle hantal adam görmedik.*

hantalca *be.* hantala yaraşır bir biçimde.

hantallaşabilme *a.* hantallaşabilmek eylemi.

hantallaşabilmek *(nsz)* hantallaşması olanak içinde olmak ya da hantallaşma olasılığı bulunmak.

hantallaşma *a.* hantallaşmak eylemi.

hantallaşmak *(nsz)* hantal bir duruma gelmek, irileşip kabalaşmak.

hantallık *a.* hantal olma durumu.

hant hant *ik. be.* "bir şeye aşırı ölçüde istek duyumsamak" ya da "bağıra bağıra, kavga edercesine konuşmak" anlamındaki ***hant hant ötmek*** deyiminde geçer.

hanüman *a. Far.* (- . -) *esk.* ev bark, aile ocağı. **hanümanını yıkmak** (birinin) *mec.* evini barkını, ailesini dağıtmak.

hanzo *a. arg.* **1** varsıl ama kaba saba, görgüsüz kimse. **2** giyimi, davranışları uygunsuz kimse. **3** *s.* aptal, budala, salak.

hanzoca *be. arg.* hanzoya yakışır bir biçimde. *ör. Onun hanzoca davranışları çekilmiyor.*

hanzolaşma *a. arg.* hanzolaşmak eylemi.

hanzolaşmak *(nsz) arg.* hanzoya yakışır bir biçimde davranmak, hanzo olmak, hanzoluk etmek.

hanzoluk *a. arg.* **1** hanzo olma durumu. **2** hanzoya özgü davranış. **hanzoluk etmek** *arg.* hanzo gibi davranmak.

hap, -pı (I) *a. Ar.* **1** kolayca yutulabilmesi için küçük bir yuvarlak durumuna getirilmiş ilaç. **2** *arg.* uyuşturucu olarak kullanılan, böyle bir niteliği olan herhangi bir ilaç drajesi. **3** *arg.* bir defada yutulacak afyon. **hapı yutmak** *arg.* çok kötü bir duruma düşmek.

hap (II) *a.* (çocuk dilinde) yutma sesi. **hap etmek** (çocuk dilinde) yutmak, yemek.

hapahap *be. ha.* **1** birdenbire, ansızın. **2** ağzına değin. *ör. Çuvalı hapahap doldurma.* **hapahap gelmek** (ya da **olmak**) *ha.* ansızın karşılaşmak, beklenmedik bir zamanda yüz yüze kalmak, ansızın karşı karşıya gelmek.

hapçı *a.* ve *s. Ar. T. arg.* afyon ve benzeri uyuşturuculara, uyuşturucu özelliği bulunan haplara alışmış olan (kimse).

hapçılık *a. Ar. T. arg.* hapçı olma durumu.

haphapa *be. ha.* karşı karşıya, yüz yüze.

hapıcık *a.* çocuk dilinde "yutmak", "yemek", "yiyip bitirmek" anlamındaki ***hapıcık etmek*** (ya da ***yapmak***) sözünde geçer.

hapır hapır *ik. be.* ➤ **hapır hupur**.

hapır hupur *ik. be.* çok iştahla, ivecenlikle ve gürültülü bir biçimde (yemek).

hapis, -psi *a. Ar.* **1** bir kimseyi ya da bir nesneyi bir yere kapatıp salıvermeme, elde tutma. *ör. Kitaplarımın hapsi gerekmezdi.* **2** yasalara göre suçu saptanmış bir kimseyi cezaevine koyma cezası. *ör. Yargıç üç ay hapsine karar verdi.* **3** cezaya çarptırılmış kimselerin cezaları süresince kapatıldıkları yer, cezaevi, hapishane. *ör. Hapiste kaç yıl yattın?* **4** cezaevine kapatılmış kimse, tutuklu. *ör. Hapise iş yaptırabiliyorlar.* **5** pulları yakalayıp bırakmama temeline dayanan bir tavla oyunu. **hapis giymek** (ya da **yemek**) mahkemece hapsine karar verilmek, hapis cezasına çarptırılmak. **hapis yatmak** hükümlü olduğu süreyi hapishanede geçirmek.

hapishane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) hapis cezasına çarptırılan kimselerin cezaları süresince kapatıldıkları yer. *eş.* **cezaevi**. **hapishane kaçkını 1)** mahkemece suçlu bulunmuş ama yakalanamamış kimse. **2)** *mec.* kötü, serseri, hoyrat kimse.

hapislik *a. Ar. T.* hapishanede bulunma durumu ya da süresi.

haploloji *a. Fr.* ➤ **orta hece yutumu**.

hapsedebilme *a. Ar. T.* hapsedebilmek eylemi.

hapsedebilmek *(-i, -e) Ar. T.* hapsetme gücü ya da yetkisi olmak ya da hapsetme olasılığı bulunmak.

hapsedilebilme *a. Ar. T.* hapsedilebilmek eylemi.

hapsedilebilmek *(nsz) Ar. T.* hapsedilmesi olanak içinde olmak ya da hapsedilme olasılığı bulunmak.

hapsediliş *a. Ar. T.* hapsedilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Babasının hapsedilişi üzerine iş ona kaldı.*

hapsedilme *a. Ar. T.* hapsedilmek eylemi.

hapsedilmek *(nsz) Ar. T.* hapsetmek eylemine uğramak.

hapsetme *a. Ar. T.* hapsetmek eylemi.

hapsetmek *(-i, -e) Ar. T.* **1** bir suçluyu hapishaneye koymak. **2** bir yere kapatıp salıvermemek. *ör. Çocuğu odaya hapsetti.* **3** *mec.* bir kimseyi ya da bir şeyi boşu boşuna tutmak, alıkoymak. *ör. Bizi akşama değin hapsetti.*

hapsettirebilme *a. Ar. T.* hapsettirebilmek eylemi.

hapsettirebilmek *(-i, -e) Ar. T.* hapsettirmeye gücü yetmek, hapsettirmeye yetkisi olmak ya da hapsettirme olasılığı bulunmak. *ör. İstesek onu hapsettirebilirdik.*

hapsettirilebilme *a. Ar. T.* hapsettirilebilmek eylemi.

hapsettirilebilmek *(nsz) Ar. T.* hapsettirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hapsettirilme *a. Ar. T.* hapsettirilmek eylemi.

hapsettirilmek *(nsz) Ar. T.* hapsedilmesi sağlanmak.
hapsettirme *a. Ar. T.* hapsettirmek eylemi.
hapsettirmek *(-i, -e) Ar. T.* hapishaneye koydurmak, hapsedilmesini sağlamak ya da hapsedilmesine yol açmak.
hapsolma *a. Ar. T.* hapsolmak eylemi.
hapsolmak *(nsz) Ar. T.* **1** hapisnaneye konulmak. *ör. Fransa'da hapsolduğu söyleniyor.* **2** *mec.* çevresiyle ilişkisi kesilmek, bir yere gidememek. *ör. Bu kente hapsolduk.* **3** *mec.* kendi kendini bir yere kapatmak, bir yere kapanıp kalmak. *ör. Bilgisayar geldi geleli hapsoldu, başka bir şeyi gözü görmüyor.*
hapşırabilme *a.* hapşırabilmek eylemi.
hapşırabilmek *(nsz)* ➻ **aksırabilmek.**
hapşırık *a.* ➻ **aksırık.**
hapşırıklı *s.* ➻ **aksırıklı.**
hapşırıverme *a.* hapşırıvermek eylemi.
hapşırıvermek *(nsz)* ansızın hapşırmak. *ör. Başına güneş geçmiş, durup durup hapşırıveriyor.*
hapşırma *a.* hapşırmak eylemi.
hapşırmak *(nsz)* ➻ **aksırmak.**
hapşırtabilme *a.* hapşırtabilmek eylemi.
hapşırtabilmek *(-i)* ➻ **aksırtabilmek.**
hapşırtılabilme *a.* hapşırtılabilmek eylemi.
hapşırtılabilmek *(nsz)* ➻ **aksırtılabilmek.**
hapşırtılma *a.* hapşırtılmak eylemi.
hapşırtılmak *(nsz)* ➻ **aksırtılmak.**
hapşırtma *a.* hapşırtmak eylemi.
hapşırtmak *(-i)* ➻ **aksırtmak.**
hapşu *a.* (. -) aksırma sesi, aksırık.
hapt, -tı *a. ha.* tek başına kullanılmaz, "bir tartışmada karşısındakini susturmak ya da yanıt veremez bir duruma getirmek" anlamındaki ***hapt etmek*** ve "bir tartışmada yanıt veremeyecek duruma düşmek" anlamındaki ***hapt olmak*** deyimlerinde geçer.
hapur hupur *ik. be.* ➻ **hapır hupur.**
har (I) yansıma[3] bir sözcük olarak kimi deyimlerde geçer. **har har** *ik. be.* gürültülü, bol ve sürekli olarak, harıl harıl. *ör. Ocakta har har bir ateş yanıyordu.* **har gür 1)** tartışıp çekişme. *ör. Bırakalım bu har gürü, işimize bakalım.* **2)** tartışıp çekişerek. *ör. Böyle har gürle bir şey çözümlenmez.* **har hur** patırtı, gürültü, karışıklık. *ör. Bu har hur içinde ders çalışılmıyor.* **har vurup harman savurmak** gereksiz yere, hesapsızca harcayarak tüketmek, bol bol harcayıp bitirmek. *ör. Parasını har vurup harman savurdu.*
har (II) *a. Ar. esk.* sıcak, sıcaklık, kızgın, yakıcı, yakıcılık. **harı başına vurmak 1)** bir tutkunun etkisiyle delice işler yapmak. **2)** (özellikle cinsel istek yönünden) azgın duruma gelmek, azmak. **harı geçmek 1)** kızgın olan bir şeyin sıcaklığı azalmak. **2)** bir kimsenin kızgınlığı, öfkesi, hevesi, isteği yok olmak.
hara *a. Fr.* (. .) at üretilen çiftlik.
harabat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** yıkılmış yerler, yıkıntılar, harabeler, viraneler. **2** *mec.* (Divan Yazını'nda) içkili eğlence yeri, içkievi, meyhane.
harabati *s. Ar.* (. - - -) *esk.* **1** dünya değerlerine, maddi şeylere önem vermediği için üstüne başına özen göstermeyen, dağınık (kimse). **2** zamanını içkievinde geçiren (kimse).
harabatilik *a. Ar. T.* (. - - - .) harabati olma durumu.
harabe *a. Ar.* (. - .) **1** eski çağlardan kalmış kent ya da yapı kalıntısı. *eş.* **yıkı. 2** yıkılan bir yapıdan arta kalan şey ya da yıkılmaya yüz tutmuş yapı, yıkıntı.
harabeleşebilme *a. Ar. T.* harabeleşebilmek eylemi.
harabeleşebilmek *(nsz) Ar. T.* harabeleşmesi olanak içinde olmak ya da harabeleşme olasılığı bulunmak. *ör. Bina bakımsız kalırsa harabeleşebilir.*
harabeleşme *a. Ar. T.* harabeleşemek eylemi.
harabeleşmek *(nsz) Ar. T.* harabe bir duruma gelmek, yıkılmaya başlamak.
harabelik *a. Ar. T.* (. - . .) yıkıntılarla dolu yer.
haraç *a. Ar.* **1** bir kimseden ya da bir yerden zorbalıkla alınan para. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, genel olarak, toprak sahiplerinden devletçe alınan vergi. **3** *tar.* Osmanlı döneminde, Müslüman olmayan yurttaşların devlete ödemekle yükümlü oldukları vergi. **haraca bağlamak** (ya da **kesmek**) *arg.* (bir kimseyi ya da bir yeri) kendisine belli zamanlarda belli miktarlarda para vermeye zorlamak, ondan, zorbalıkla para koparmak ya da çıkar sağlamak. **haraç mezat satmak** açık artırma yoluyla elden çıkarmak. **haraç yemek** (ya da **almak**) *arg.* hak etmediği çıkarlar sağlayarak ya da başkalarının sırtından geçinmek.
haraççı *a. Ar. T.* **1** kimi yerlerden ya da kimselerden zorbalıkla para sızdıran ve bunu sürekli yapan kimse, haraç[1] yiyen kimse. **2** *tar.* Osmanlı döneminde haraç[2,3] toplamakla görevli kimse.
haraççılık *a. Ar. T.* **1** haraççının[1] yaptığı iş. **2** *tar.* haraççının[2] görevi.
haraçlı *s. Ar. T. tar.* Osmanlı döneminde, haraç[8,3] ödemekli yükümlü olan (kimse).
harakiri *a. (Japoncadan)* (. . .' .) Japonlara özgü, onurunu korumak ya da sevilen birinin ölümü durumunda başvurulan, karnını bıçakla yatay olarak deşerek kendini öldürme biçimi.
harala gürele *ik. be. ha.* çok telaşlı bir biçimde, telaş içinde, bin bir telaşla.
haram *s. Ar.* (. -) **1** din kurallarına aykırı olduğu için yasaklanmış olan, yenilmesi, içilmesi, yapılması, söylenmesi vb. uygun olmayan, dince yasak olan. **2** yasadışı yollardan elde edilen, hak ederek kazanılmayan. **3** *a. mec.* yasak. **haram etmek (bir şeyi birine)** o şeyden beklediği, umduğu yararı ve rahatı ona tattırmamak. **haram olmak (bir şey birine)** o şeyden gerektiği gibi yararlanamamak, o şey eline geçmez olmak. **haram olsun!** "hay-

rını görme!" ya da "hayrını görmesin!" anlamında bir ilenç. **haram para** hak edilmeden elde edilen, yasadışı yollardan kazanılan para. **haram yemek** dince uygun bulunmayan yollardan kazanılan parayla geçinmek. **harama uçkur çözmek** *ha.* biriyle, nikâhlanmadan cinsel ilişkide bulunmak.

harami *a. Ar.* (. - -) *esk.* yol kesen kimse, haydut.

haramilik *a. Ar. T.* (. - - .) harami olma durumu, haraminin yaptığı iş, yol kesicilik, haydutluk.

haramsız *s. Ar. T.* içinde haram[2] bulunmayan, haram karışmamış, hak edilerek kazanılmış.

haramzade *b. a. Ar. Far.* (. . - .) **1** nikâhsız birleşmelerden doğan çocuk, piç. **2** *s. ha.* haram[2] yiyen (kimse).

harana *a. ha.* büyük tencere.

harap *s. Ar.* (. -) **1** bakımsız kalmış, bakımsızlıktan yıkılacak duruma gelmiş olan. **2** yorgunluktan ya da üzüntüden bitkin duruma gelmiş olan, bitkin, yorgun (kimse). **harap etmek** (bir şeyi) harap duruma getirmek, yıpratmak. **harap olmak** (bir şey) harap duruma gelmek.

haraplaşabilme *a. Ar. T.* haraplaşabilmek eylemi.

haraplaşabilmek *(nsz) Ar. T.* haraplaşması olanak içinde olmak ya da haraplaşma olasılığı bulunmak. *ör. Bakılmazsa yalnız yapılar değil insan bile haraplaşabilir.*

haraplaşma *a. Ar. T.* haraplaşmak eylemi.

haraplaşmak *(nsz) Ar. T.* harap duruma gelmek.

haraplık *a. Ar. T.* harap olma durumu.

harar *a. Ar.* çok büyük çuval. **harar gibi** içine çok şey alabilen, büyük, geniş eşya için kullanılır. *ör. Harar gibi bir valizle yola çıktı.*

hararet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** ısı. **2** sıcaklık. **3** susama, susuzluk. *ör. Bu şerbet hararetini giderir.* **4** *mec.* coşkunluk, ateşlilik. *ör. Davranışındaki hararet herkesi etkilemişti.* **hararet basmak 1)** vücut ısısı artmak, ateşi yükselmek. **2)** çok susamak. **hararet kesmek** (ya da **söndürmek**) susuzluğu ortadan kaldırmak. **hararet vermek 1)** vücut ısısını yükseltmek. **2)** susatmak.

hararetlendirebilme *a. Ar. T.* (. - . . . . . .) hararetlendirebilmek eylemi.

hararetlendirebilmek *(-i) Ar. T.* (. - . . . . . .) hararetlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hararetlendirme *a. Ar. T.* (. - . . . .) hararetlendirmek eylemi.

hararetlendirmek *(-i) Ar. T.* (. - . . . .) hararetlenmesine yol açmak.

hararetlenebilme *a. Ar. T.* (. - . . . . .) hararetlenebilmek eylemi.

hararetlenebilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . . .) hararetlenmesi olanak içinde olmak ya da hararetlenme olasılığı bulunmak.

hararetleniverme *a. Ar. T.* (. - . . . . .) hararetleniverme eylemi.

hararetlenivermek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . . .) ansızın ya da çabucak hararetlenmek.

hararetlenme *a. Ar. T.* (. - . . .) hararetlenmek eylemi.

hararetlenmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) **1** ısısı artmak, yükselmek. **2** *mec.* canlılık kazanmak, kızışmak.

hararetli *s. Ar. T.* (. - . .) **1** ısısı ya da sıcaklığı fazla olan. **2** *mec.* ateşli, canlı, coşkun. **hararetli hararetli** *ik. be.* çok yoğun bir biçimde, çok coşkuyla. *ör. Çocuk annesine hararetle hararetli bir şeyler arlatıyordu.*

haraşo *a. Rus. (Rusça "güzel, iyi"den)* **1** bir tür yün örgüsü. **2** *arg.* Rus kadını.

haraza (I) *a. ha.* **1** kavga, gürültü, karışıklık. **2** öfke, sinir. **3** *arg.* ağız dalaşı, tartışma. **haraza çıkarmak** *ha.* kavga etmek, gürültü yapmak, karışıklık çıkarmak, tartışmak.

haraza (II) *a. ha.* **1** büyükbaş hayvanların iç organlarından çıkarılan ve sarılık hastalığına iyi geldiği öne sürülen, öde benzer bir madde. **2** çok semirmiş hayvanların kalbinin çevresinde oluşan yağ.

harbe *a. Ar.* **1** kısa mızrak. **2** harbi **(I)**.

harbi (I) *a. Ar.* (. .) **1** ateşli silahların içini temizlemekte kullanılan demir çubuk. *eş.* **harbe**[2]. **2** (. -) *s. mec.* doğru, yalansız, hilesiz, mert, temiz, güvenilir (kişi, söz, nesne). **harbi bas** *tkz.* doğru ve hızlı yürü. **harbi keriz mantar yemez** *arg.* "doğru yapılan iş hile götürmez, doğru işte düzen, dalavere olmaz" anlamında kullanılır. **harbi konuşmak** *tkz.* açık ve doğru konuşmak, gerçeği gizlemeden, erkekçe, mertçe konuşmak, açık söylemek.

harbi (II) *s. Ar.* (. -) **1** *esk.* savaşla ilgili. **2** *a. tar.* Osmanlı döneminde, kendisiyle savaşılmış, henüz barış durumunda bulunulmayan, barış antlaşması yapılmamış devlet ve onun uyrukları. **3** *a. tar.* Osmanlı döneminde, Osmanlı ülkelerinde ticaretle uğraşan yabancı uyruklu kimselere verilen ad.

harbici *a. Ar. T. arg.* (. - .) hiç hile yapmayan, sözünü sakınmayan, doğrucu (kimse).

harbiden *be. Ar. T. arg.* (. - .) doğrulukla, mertçe, hilesiz olarak.

harbilik *a. Ar. T.* (. - .) **1** harbi **(I)**[2] olma durumu, doğruluk, hilesizlik, mertlik, temizlik, yalansızlık, açıksözlülük. **2** (. . .) ateşli silahlarda harbinin **(I)**[1] yerleştirildiği yer.

harbiye *a. Ar. esk.* savaş işleri.

Harbiye *a. Ar. esk.* ➻ **Harp Okulu** .

Harbiyeli *a. Ar. esk.* Harp Okulu öğrencisi.

harcama *a.* **1** harcamak eylemi. **2** bir şey almak için elden çıkarılan para. *ör. Bu işte harcamaları kim yapacak?*

harcamak *(-i)* **1** bir iş yaptırmak ya da bir şey satın almak için parayı elden çıkarmak. **2** bir şeyi, bir şey yapmak için kullanıp tüketmek. *ör. Bu yapıya tonlarca çimento harcadık.* **3** *mec.* birini manevi yönden kötü duruma düşürmek, değer ve onurunu kırıcı bir durum yaratmak. *ör. İşine geldi mi herkesi harcar.* **4**

arg. öldürmek, yok etmek. *ör. Adamı kim vurduya getirip harcadılar.*
harcanabilir *s.* harcanmak üzere ayrılmış olan. *ör. Bütçede harcanabilir ödenek kalmamış.*
harcanabilme *a.* harcanabilmek eylemi.
harcanabilmek *(nsz)* harcanması olanak içinde olmak ya da harcanma olasılığı bulunmak.
harcanış *a.* harcanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Dostunun o kötü işte harcanışı canını sıkmıştı.*
harcanıverme *a.* harcanıvermek eylemi.
harcanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede harcanmak.
harcanma *a.* harcanmak eylemi.
harcanmak *(nsz)* harcamak eylemine konu olmak, harcamak eylemi yapılmak.
harcatma *a.* harcatmak eylemi.
harcatmak *(-i)* harcamasına yol açmak. *ör. Annesinin bütün parasını harcatmak hoşuna gidiyordu.*
harcayabilme *a.* harcayabilmek eylemi.
harcayabilmek *(-i)* harcamak elinde olmak, harcama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
harcayış *a.* harcamak eylemi ya da biçimi.
harcayıverme *a.* harcayıvermek eylemi.
harcayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede harcamak.
harcıâlem *b. s. Ar.* (. . - .) **1** herkesin alabileceği, kullanabileceği, yapabileceği, sıradan. **2** hiçbir özelliği bulunmayan, yeniliği olmayan, sıradan, basmakalıp.
harcırah *b. a. Ar. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **yolluk**.
harç *a. Ar.* **1** harcanan para, masraf. **2** resmi işlerde devlet veznesine ödenen para, vergi. *ör. Tapu harçları artırıldı.* **3** yapıda tuğla ya da taşların örgüsünü pekiştirmek, duvarları sıvamak için kullanılan, toprak, saman ya da kum, çimento, kireç gibi şeyleri su ile kararak yapılan karışım. *ör. Harç için biraz daha kum gerekiyor.* **4** bir yemeğin yapılmasında kullanılan, yemeğe tat veren tuz, baharat vb. gibi maddelerin tümü. *ör. Yemeğin her harcı yerinde olmuş.* **5** bahçıvanlıkta, değişik özellikleri olan toprakların vb.nin karıştırılmasıyla hazırlanmış toprak. **6** terzilikte, giysilere dikilen tamamlayıcı ve süsleyici şeyler. **7** *mec.* bir şeyin oluşturulmasında, yapımında kullanılan şeyler. *ör. Bir romanın harcı toplumsal olaylardır.* **harcını vermek** *arg.* ağzının payını vermek, azarlamak. **(bir iş birinin) harcı olmak 1)** ancak o kimseye özgü bir iş olmak. **2)** yapabileceği bir iş olmak. **harç bitti, yapı paydos** bir işte olumsuz bir durum ortaya çıktığında, işin devam edemeyeceğini belirtmek üzere şaka yollu kullanılır.
harçlı *s. Ar. T.* **1** yapılması için harç[2] ödenmesi gereken. **2** harç[3] ile örülmüş. **3** süslerle bezenmiş (giysi).
harçlık *a. Ar. T.* ufak tefek gereksinimler için ayrılan para.
harçsız *s. Ar. T.* harcı bulunmayan, olmayan.
hardal *a. Ar.* **1** *bitb.* turpgillerden, gövdesi tüycüklü, boyu bir buçuk metreyi bulabilen, almaşık yapraklı, sarı çiçekler açan, içinde kara tohumlar bulunan meyvesi kısa keçiboynuzu biçiminde, deriyi yakıcı özelliği bulunan ve acı bir tadı olan tohumu hekimlikte kullanılan b ir bitki. **2** bu bitkinin tohumunun toz durumuna getirilmişi ya da bu tozun sirkeyle karıştırılarak yapılmış macunu.
hardaliye *a. Ar.* (. - . .) ekşimemesi için içine hardal[2] katılarak yapılan üzüm şırası.
hardallı *s. Ar. T.* içinde hardal[2] bulunan.
hardallık *a. Ar. T.* hardal[2] koymaya yarayan küçük kap.
hardalsı *s. Ar. T.* hardal görünümünde olan, hardala benzeyen.
hare *a. Far.* (- .) **1** kimi nesnede, canlıda, göz ve benzeri şeylerde görünen parlak çizgiler. *eş.* **dalgır, meneviş**[1]. **2** üzerinde dalgalı çizgiler bulunan kumaş.
harekât, -tı *ç. a. Ar.* (. .-) **1** *esk.* davranışlar, eylemler. **2** *ask.* bir asker birliğine çarpışma, çevirme, kovalama gibi belli bir amaçla yaptırılan eylemler.
hareke *a. Ar.* Arap harfleriyle yazılmış bir metinde kısa ünlüleri göstermek için kullanılan işaret.
harekeleme *a. Ar. T.* harekelemek eylemi.
harekelemek *(-i) Ar. T.* (Arap yazısında) bir ünsüze hareke koymak, ünsüzü hareke ile göstermek.
harekeli *s. Ar. T.* hareke ile gösterilmiş, hareke konulmuş.
harekesiz *s. Ar. T.* hareke ile gösterilmemiş, hareke konulmamış.
hareket, -ti *a. Ar.* **1** bir cismin durumunu ve yerini değiştirmesi. *eş.* **devinme, devinim**. **2** vücudu oynatma, kıpırdatma ya da kımıldanma. *ör. Kolunun hareketi yavaştı.* **3** davranış. *ör. Bu hareketini beğenmedim.* **4** yola çıkış. *ör. İstanbul'a hareket yarına kaldı.* **5** insanların, araçların gidip gelmesi. *ör. Sokakta hareket başladı.* **6** *mec.* belli bir ereğe ulaşmak için birbiri ardınca yer alan ilerlemeler, özellikle düşüncede değişme sağlamaya yönelik toplu eylem. *eş.* **akım**[5]. *ör. Türkçede özleşme hareketi Genç Kalemler'le mi başlamış?* **7** *fiz.* ➻ **devinim**. **8** *mec.* oynama, değişme. *ör. Fiyat hareketlerini izleyiniz.* **9** (demiryollarında) katarların düzenlenmesi ve hangi saatlerde kalkıp hangi istasyonlarda karşılaşacaklarını düzene koyma işleri. **10** *fels.* ➻ **devinim**. **11** *müz.* bir müzik parçasının çabukluk, yavaşlık derecesi. **12** *sp.* kas ve eklemlerin, belli doğal koşullar içerisinde işlemeleri sonucu vücut bölümlerinde düzenli ve olumlu etkilerle oluşturdukları yer değişimi. **13** *esk.* ➻ **deprem**. **14** küçük ayaklanma. *ör. Doğuda birkaç hareket olmuştur.* **hareket dairesi** demiryollarında trenlerin gidiş geliş işlerini düzenleyen bölüm. **harekete geçirmek** (ya da **getirmek**) **1)** hareket etmesini sağlamak,

devinmesine yol açmak, devindirmek. **2)** *mec.* yapmasını ya da yapılmasını sağlamak, kımıldatmak, canlandırmak. *ör. İşi harekete geçirmek kolay olmadı.* **harekete geçmek** bitirmek ereğiyle bir işe girişmek, işi yapmaya başlamak. **hareket etmek 1)** yerini değiştirme eyleminde bulunmak, kımıldamak. *eş.* **devinmek. 2** yola çıkmak. *ör. Tren hareket etti.* **3** davranmak. *ör. Böyle hareket edersen dostların kalmaz.* **4** *fiz.* ve *gökb.* ➻ **devinmek. hareket noktası 1)** bir yolculuğun başladığı yer, çıkış noktası. **2)** bir konunun, sorunun incelenmesinde, bir düşüncenin geliştirilmesinde başlangıç olarak alınan nokta.

hareketlendirebilme *a. Ar. T.* hareketlendirebilmek eylemi.

hareketlendirebilmek *(-i) Ar. T.* hareketlendirmek elinde olmak, haraketlendirmeye gücü yetmek ya da hareketlendirme olasılığı bulunmak.

hareketlendirilebilme *a. Ar. T.* hareketlendirilebilmek eylemi.

hareketlendirilebilmek *(nsz) Ar. T.* hareketlendirilmesi olanak içinde olmak ya da hareketlendirilme olasılığı bulunmak.

hareketlendiriliş *a. Ar. T.* hareketlendirilmek eylemi ya da biçimi.

hareketlendirilme *a. Ar. T.* hareketlendirilmek eylemi.

hareketlendirilmek *(nsz) Ar. T.* hareket etmesi sağlanmak, harekete geçirilmek, canlandırılmak.

hareketlendiriş *a. Ar. T.* hareketlendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onu hareketlendirişimiz iyi oldu.*

hareketlendirme *a. Ar. T.* hareketlendirmek eylemi.

hareketlendirmek *(-i) Ar. T.* hareketlenmesini sağlamak, hareketlenmesine yol açmak, hızlandırmak, devindirmek.

hareketlenebilme *a. Ar. T.* hareketlenebilmek eylemi.

hareketlenebilmek *(nsz) Ar. T.* hareketlenmek elinde olmak ya da hareketlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hareketleniş *a. Ar. T.* hareketlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Konunun hareketlenişi iyi oldu.*

hareketleniverme *a. Ar. T.* hareketlenivermek eylemi.

hareketlenivermek *(nsz) Ar. T.* ansızın ya da birdenbire ya da kısa sürede hareketlenmek. *ör. Gelen haberle herkes hareketlenivermişti.*

hareketlenme *a. Ar. T.* hareketlenmek eylemi.

hareketlenmek *(nsz) Ar. T.* hareket kazanmak, hareketli bir duruma gelmek, harekete geçmek, hızlanmak.

hareketli *s. Ar. T.* **1** yer değiştirebilen, hareket eden, hareketi olan, devinen. **2** canlılık gösteren, kıpırdayan, canlı, oynayan, kımıldayan. *ör. Günümüz çok hareketli geçti.*

hareketlilik *a. Ar. T.* hareketli olma durumu.

hareketsiz *s. Ar. T.* yerinden kımıldamayan, olduğu yerde duran, hareket etmeyen, durgun, durağan, kımıltısız, cansız.

hareketsizleşebilme *a.* hareketsizleşebilmek eylemi.

hareketsizleşebilmek *(nsz) Ar. T.* hareketsizleşmesi olanak içinde olmak ya da hareketsizleşme olasılığı bulunmak.

hareketsizleşiverme *a. Ar. T.* hareketsizleşivermek eylemi.

hareketsizleşivermek *(nsz) Ar. T.* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede hareketsizleşmek.

hareketsizleşme *a. Ar. T.* hareketsizleşmek eylemi.

hareketsizleşmek *(nsz) Ar. T.* hareket edemez duruma gelmek, cansızlaşmak. *ör. Adamın sağ kolu hareketsizleşmişti.*

hareketsizleştirebilme *a. Ar. T.* hareketsizleştirebilmek eylemi.

hareketsizleştirebilmek *(-i)* hareketsizleştirmeye gücü yetmek, hareketsizleştirmesi olanak içinde olmak ya da hareketsizleştirme olasılığı bulunmak.

hareketsizleştirilebilme *a. Ar. T.* hareketsizleştirilebilmek eylemi.

hareketsizleştirilebilmek *(nsz) Ar. T.* hareketsizleştirilmesi olanak içinde olmak ya da hareketsizleştirilme olasılığı bulunmak.

hareketsizleştirilme *a. Ar. T.* hareketsizleştirilmek eylemi.

hareketsizleştirilmek *(nsz) Ar. T.* hareketsiz duruma getirilmek.

hareketsizleştirme *a. Ar. T.* hareketsizleştirmek eylemi.

hareketsizleştirmek *(-i)* hareket edemez duruma getirmek, hareket etmesini önlemek. *ör. Romatizma adamı hareketsizleştirdi.*

hareketsizlik *a. Ar. T.* hareketsiz olma durumu.

hareleniş *a. Far. T.* (- . . .) harelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Göl sularının harelenişi ilgi çekiciydi.*

harelenme *a. Far. T.* (- . . .) harelenmek eylemi.

harelenmek *(nsz) Far. T.* (- . . .) kımıldadıkça üzerinde parlak çizgiler oluşup görünmek, dalgalanmak.

hareli *s. Far. T.* (- . .) haresi olan.

harem *a. Ar. tar.* **1** saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm. **2** bu bölümde oturan kadınların tümü. **3** *esk.* karı, eş. **harem kâhyası** *esk.* haremin alışveriş işlerini yapan erkek görevli.

haremağası, -nı *b. a. Ar. T. tar.* Osmanlı saraylarında ve Osmanlı döneminin zengin konaklarında harem ile selamlık arasında hizmet gören, hadım edilmiş zenci köle. *eş.* **hadımağası.**

haremlik *a. Ar. T.* **1** *tar.* saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm. *eş.* **harem**[1]. **2** *esk.* karılık, eşlik. **haremlik selamlık olmak** (aileli toplantılarda) kadınlar bir yanda, erkekler bir yanda oturmak.

harf, -fi *a. Ar.* dildeki bir sesi gösteren ve abeceyi oluşturan, sözcükleri yazmaya yarayan işaretlerden her biri. **harf devrimi** Türkiye'de, 1928'de gerçekleştirilen, kullanılmakta olan Arap harfleri yerine Latin kökenli yeni Türk harflerinin hazırlanması, kabulü ve uygulanması atılımına verilen ad. **harfi harfine** gerçekte olduğu gibi, tam olarak, eksiksiz, hiçbir değişiklik yapmaksızın, tastamam, tıpatıp, noksansız. *ör. Dediklerini harfi harfine yaptım.*

harfitarif *b. a. Ar.* (. . - .) *esk. dilb.* ➻ **tanımlık**.

harfiyen *be. Ar.* (. -' .) hiçbir değişiklik yapmadan, olduğu gibi, eksiksiz, noksansız, tastamam, harfi harfine.

harharyas *a. Yun. hayb.* harharyasgillerden, denizlerin çoğunda görülen, boyu 7-8 metreyi bulabilen, çok tehlikeli bir balık türü.

harharyasgiller *ç. a. Yun. T. hayb.* camgöz, harharyas gibi türleri içine alan köpekbalıkları takımına giren bir familya.

harılanma *a.* harılanmak eylemi.

harılanmak *(nsz)* (hayvan) huysuzlanmak, kımıldanıp durmak.

harıldama *a. ha.* harıldamak eylemi.

harıldamak *(nsz) ha.* **1** gürültüyle ve sürekli olarak akmak, şarıldamak. **2** (ateş) sesli sesli yanmak. **3** çalışmak.

harıl harıl *ik. be.* hiç ara vermeksizin, aralıksız bir biçimde, var gücüyle, durup dinlenmeksizin, durmadan.

harıltı *a.* harıldama sesi, harıldarken çıkan ses.

harım *a. ha.* **1** genellikle bağ, bahçe, tarla gibi bir şeyin çevresine kazılan çukur, hendek. **2** sebze ya da meyve bahçesi, bahçe. **3** tarla ya da bahçe çevresindeki çit.

harın *s. Ar. ha.* **1** çalıştırılmadığı için hamlamış, güçten düşmüş (hayvan). **2** dayanıklığını, çevikliğini yitirmiş (kimse). **3** bir şeyden ürküp, huysuzlanıp geri geri giden (at, eşek vb.). **4** *mec.* haşarı. **5** *mec.* huysuz, inatçı. **6** *mec.* obur. **7** *mec.* hain. **harın olmak** *ha.* (hayvan) hastalanarak iştahtan kesilmek, güçsüzleşmek.

harınlaşma *a. Ar. ha.* harınlaşmak eylemi.

harınlaşmak *(nsz) Ar. ha.* soluk soluğa kalmak, güçten düşmek.

haricen *be. Ar.* (-' . .) dışarıdan, dıştan.

harici *s. Ar.* (- . -) dışarıyla ilgili olan, dış ile ilgili, dıştan olan, dışsal.

hariciye *a. Ar.* (- . . .) **1** *esk.* ➻ **dışişleri**. **2** ameliyat gerektiren ya da vücudun dışıyla ilgili hastalıklarla ilgilenen hekimlik dalı. **3** hastanelerde bu hastalıkların sağaltımının yapıldığı bölüm.

hariciyeci *a. Ar. T.* (- . . . .) **1** dış siyasayla uğraşan meslek adamı, dışişleri bakanlığında çalışan kimse. **2** dış hastalıkları uzmanı hekim.

hariciyecilik *a. Ar. T.* (- . . . . .) hariciyeci olma durumu.

hariç *a. Ar.* (- .) **1** dışarı, dış. **2** yabancı ülke, dış ülke, dışarı, ülke dışı. *ör. Birkaç yıl hariçte kalınca görüşü değişmiş.* **3** *be.* dışında, dışta olmak üzere, ... bir yana bırakılırsa. *ör. Buna, sen hariç, kimse inanmaz.* **(bir işten) hariç olmak** o işin dışında kalmak, içinde olmamak. **hariçten gazel okumak** (ya da **atmak**) **1)** bir konuyu iyice bilmeden, incelemeden üzerinde düşünce, görüş öne sürmek. **2)** bir konuya, hiç ilgisi yokken, kendisine söz düşmezken, dışardan katılmak. **3)** bir konuşmaya zamansız ve yersiz olarak katılmak.

harika *s.* ve *a. Ar.* (- . .) **1** yaradılışın ve olanakların üstünde olan nitelikleriyle insanda hayranlık uyandıran (şey). **2** *mec.* olağanüstü güzellikte olan, çok güzel (şey). **3** *mec.* çok büyük bir hayranlık uyandıran, hiçbir eksiği, kusuru bulunmayan (şey). **harikalar yaratmak** hayranlık uyandıran başarılar kazanmak.

harikulade *s. Ar.* (- . . - .) **1** eşi benzeri bulunmayan, bir benzeri olmayan. *eş.* **olağanüstü**. **2** *ünl.* çok güzel.

harikuladelik *a. Ar. T.* (- . . - . .) harikulade olma durumu. *eş.* **olağanüstülük**.

harim *a. Ar.* (. -) *esk.* kutsal tutulan yer, yabancının girmesi yasak olan yer.

haris *s. Ar.* (. -) bir şeyi aşırı ölçüde isteyen, çok istekli, bir şeye doymak bilmeyen, açgözlü, hırslı.

harita *a. Ar.* (. .' .) yeryüzünün ya da bir parçasının coğrafya, tarih, dil, nüfus, doğa vb. olgularının dağılımını, durumunu vb. göstermek üzere, belli bir orana, ölçeğe göre küçültülerek kuşbakışı görünüşüyle düzlem üzerine çizilmiş biçimi, bir tür plan. **haritada olmak** (bir şey) göz önünde bulundurulmuş olmak ya da göz önünde bulundurulması gerekmek. *ör. Bu durum haritada yoktu, şimdi ne yapılacak?* **haritadan silinmek 1)** (bir yerleşim yeri) savaş ya da deprem gibi bir olay sonunda yok olmak, ortadan kalkmak. **2)** bir ülke, başka devletin egemenliği altına girmek durumunda kalmak. *ör. Bir ara o ülke haritadan silinmişti.*

haritacı *a. Ar. T.* (. .' . .) uğraşı haritacılık olan ve harita yapan kimse. *eş.* **kartograf**.

haritacılık *a. Ar. T.* (. .' . . .) **1** haritacı olma durumu. **2** *coğr.* türlü amaçlara yönelik haritaların yapımı yöntemi. *eş.* **kartografi**.

hark *a. ha.* ➻ **arık, ark**.

harlak *s. ha.* harıltıyla akan su, çağlayan.

harlama *a.* harlamak eylemi.

harlamak *(nsz)* **1** (ateş için) daha canlı bir duruma gelerek yanmak, harlı bir biçimde yanmak, güçlenmek. **2** *(-e) mec.* (birine) ansızın öfkelenerek bağırmak, birden öfkelenip çıkışmak, birden parlamak[5]. **3** sık sık soluk alırken hırıltılı ses çıkarmak.

harlatma *a.* harlatmak eylemi.

harlatmak *(-i)* (ateşi için) canlı, harıl harıl yanar bir duruma getirmek, güçlendirmek, alev alev, harıldayarak yanmasını sağlamak.

harlı *s.* (ateş için) harıl harıl, bütün gücüyle yanan, canlı, alevli, güçlü.
harman *a. Far.* **1** biçildikten sonra bir düzlük üzerine yayılan tahıl demetlerinin üzerinden döven geçirilerek tanelerinin başaklarından ayrılması işi. *ör. Yarın harmana başlıyoruz.* **2** dövenle dövülmek üzere bir araya getirilmiş ekin demetleri yığını. *ör. Yağmur harmana zarar vermiş.* **3** bu işin yapıldığı yer. *ör. Onların harmanı rüzgâr alır.* **4** bu işin yapıldığı mevsim. *ör. Size borcumuzu ancak harmanda öderiz.* **5** çay, tütün gibi çeşitleri bulunan şeylerin birkaç çeşidinden birer parça alıp birbirine karıştırma işi. *ör. Yerli çaylarla yabancı çayların harmanı iyi oluyor.* **6** basımcılıkta, bir kitabı oluşturacak basılı formaların, ciltlenmek üzere, sıra numarasına göre bir araya getirilmesi işlemi. **7** *s.* ve *a. arg.* çay, kahve, sigara gibi tiryakisi olduğu bir şeyden bir süre uzak kaldığı için ona çok istek duyan (kimse). **8** *s.* esrar vb. içip çakırkeyf olan (kimse). **harman çekmek** basımcılıkta, harman[6] işlemini yapmak. **harman çevirmek** düşsel bir çember oluşturacak biçimde dolaşmak, harmanlamak[2]. **harman dövmek** ekin tanelerini başaktan ayırmak işini yapmak. **harman etmek** (ya da **yapmak**) birkaç ya da birçok çeşitten birer parça alıp karıştırarak yeni bir bileşim oluşturmak. *ör. Çayları harman ederek kullanıyoruz.* **harman savurmak** harman yerinde, dövenle dövülmüş olan tahılın tanelerini samandan ayırmak için onu rüzgâra karşı savurmak. **harman sonu 1)** harmandan[1] kalan, toprakla ve samanla karışık tahıl. **2)** harman mevsiminin sonları. *ör. Düğünleri harman sonuna kaldı.* **3)** *mec.* büyük bir servet ya da işten arta kalan bölüm. **harman sonu dervişlerin** bir işin sonunda iyi pay alanlar için şaka yollu söylenir. **harman yeri** tahılın dövülerek tanelerini samanından ayırma işleminin yapıldığı, özel olarak sıkıştırılmış sert toprak düzlük, harman[3].
harmancı *a. Far. T.* **1** harman işiyle uğraşmakta olan kimse. *ör. Uzakta harmancılar harman savurmaktaydı.* **2** basımcılıkta, harman çeken işçi.
harmancılık *a. Far.T.* harmancının[2] yaptığı iş.
harmandalı *a.* (. .' . .) Türkiye'nin Ege Bölgesi'ne özgü, yalnız erkekler tarafından ve yiğitçe, kabadayıca oynanan bir zeybek oyunu.
harmani *a.* (. - -) ➻ **harmaniye**.
harmaniye *a.* (. - . .) bütün vücudu örten, kolsuz ve kimileri kukuletalı bir çeşit üst giysisi. *eş.* **pelerin**.
harmanlama *a. Far.T.* harmanlamak eylemi.
harmanlamak *(-i) Far. T.* **1** harman etmek, harman yapmak. **2** düşsel bir çember oluşturacak biçimde dolaşmak. **3** harman çekmek. **4** *den.* (gemi) az bir dümen açısıyla büyük bir eğri çizmek.
harmanlanabilme *a. Far. T.* harmanlanabilmek eylemi.
harmanlanabilmek *(nsz) Far. T.* harmanlanmaya uygun olmak.
harmanlanma *a. Far. T.* harmanlanmak eylemi.
harmanlanmak *(nsz) Far. T.* **1** çay, tütün, içki gibi şeylerin birkaç çeşidi birbirine katılıp karıştırılmak. **2** (Ay için) çevresinde ayla oluşmak.
harmanlayabilme *a. Far. T.* harmanlayabilmek eylemi.
harmanlayabilmek *(-i) Far. T.* harmanlamak elinde olmak, harmanlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
harmoni *a. Fr. müz.* ➻ **armoni**.
harmonyum *a. Fr.* (. .' .) ➻ **armonyum**.
harnup *a. Ar. bitb.* ➻ **keçiboynuzu**.
harp (I) *a. Ar.* ➻ **savaş**. **harp açmak** ➻ **savaş açmak**. **Harp Akademileri** *ask.* Türk silahlı kuvvetlerine komutan ve kurmay subay yetiştiren okullar. **Harp Okulu** Türk ordusuna subay yetiştiren okul. **harp zengini** savaş sırasında, savaşın yol açtığı durumlardan yararlanarak, yolsuz kazançlar elde ederek kısa bir zamanda varsıllaşan kimse.
harp, -pı (II) *a. Fr.* dik tutularak ve telleri parmaklarla çekilerek çalınan, üç köşeli, büyük bir çalgı. *eş.* **arp**.
harrangürra *be.* (.' . .' -) gürültüyle ve özensiz bir biçimde, karışıklık ve düzensizlik içinde.
harrup *a. Ar.* ➻ **harnup**.
hars *a. Ar. esk.* ➻ **kültür**.
hart *be.* (ısırmak, yemek vb. için) ansızın ve sert bir biçimde. *ör. Hart diye ısırdı.* **hart diye** ansızın, sert ve kaba bir ses çıkaracak biçimde. *ör. Ayvayı hart diye ısırdı.* **hart hart** *ik. be.* gürültülü, sert ve kaba ses çıkararak. *ör. Uyuz gibi hart hart kaşınıp durma.* **hart hurt** *ik. be.* ağız dolusu ısırarak ve ses çıkararak (yemek). *ör. Elmayı hart hurt yiyip bitirdi.*
harta *a.* "sıra saygı bilmez davranışlarda bulunmak" anlamındaki ***hartası hurtası olmamak*** deyiminde geçer.
hartadak *be.* (.' . .) *ha.* ansızın ve sert bir biçimde (ısırmak, kapmak). *ör. Köpek, çocuğu hartadak ısırmış.*
hartadan *be.* ➻ **hartadak**.
hartlap *a. ha.* yaprakları cevize benzer, kırmızı kabuklu, kırmızı renkte meyvesi olan ve meyvesi yenilebilen küçük bir ağaç.
harttadak *be.* ➻ **hartadak**.
hartuç *a. Fr.* **1** kartuş[1]. **2** *ha.* nargile şişesini temizlemekte kullanılan bir çeşit fırça.
has *s. Ar.* (-) **1** ➻ **özgü**. **2** katışıksız ve en iyi cinsten. **3** *mec.* iyi, güzel, üstün nitelikleri kendinde toplamış olan. *ör. O has bir ozandır.* **4** *a. tar.* Osmanlı döneminde, geliri yüz bin akçayı **(II)** aşan dirlik[3]. **5** *s. tar.* Osmanlı döneminde, padişaha özgü, padişahın malı olan. *ör. Has bahçenin gülleri koparılmaz.* **has ahır** *tar.* Osmanlı döneminde, saray hayvanlarının, bunlarla ilgili takımların ve bunlara bakan kimselerin toplandığı yer. **has bah-**

çe *tar.* Osmanlı döneminde, saray sınırları içinde bulunan bahçe ve bostanlar. **has ekmek** *esk. ha.* kepeksiz buğday unuyla yapılan beyaz ekmek. **has gacı** *arg.* erkekten dönme olmayan, gerçek kadın. **has un** iyi nitelikli ve kepeksiz un.

hasa *a. ha.* ➻ **hasse.**

hasandede *b. a. ha.* Orta Anadolu'da yetiştirilen, şarapçılıkta kullanılan bir üzüm.

hasar *a. Ar.* (. -) deprem, sel gibi doğal ya da çarpışma, bombalanma gibi doğal olmayan bir olayın yol açtığı yıkılma, kırılma, dökülme, bozulma gibi zarar. **hasar görmek** ➻ **hasara uğramak. hasara uğramak** (nesne) doğal ya da dağal olmayan bir olay sonucu kırılma, dökülme, yıkılma biçiminde bir zarar görmek. *ör. Depremde birçok yapı hasara uğramıştı.*

hasarlı *s. Ar. T.* (nesne) hasar görmüş, hasara uğramış.

hasat *a. Ar.* **1** ekin biçme, ürün kaldırma işi. **2** bu yolla elde edilen ürün. **3** *mec.* bir işten alınan iyi sonuç.

hasbelkader *be. Ar. esk.* rastlantı sonucu olarak, rastlantıyla.

hasbıhal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **söyleşi. hasbıhal etmek** *esk.* ➻ **söyleşmek.**

hasbi *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** gönüllü olarak ve karşılık beklemeksizin yapılan. **2** *mec.* nedeni olmayan, nedensiz. **hasbi geçmek** *arg.* üstünde pek durmamak, önem vermemek, kısa kesmek, aldırmamak.

hasbilik *a. Ar. T.* gönüllü olarak ve karşılık beklemeksizin iş yapma durumu, gönüllülük.

hasebiyle *il. Ar. esk.* -den dolayı, -den ötürü, dolayısıyla.

haseki *a. Ar. tar.* **1** Osmanlı döneminde, bir görevde uzun süre kalmış olanlara verilen san. **2** Osmanlı sarayında karavaşlar arasından seçilen padişah gözdesi. **3** bostancı ocağının küçük rütbeli subayları. **haseki sultan** *tar.* Osmanlı sarayında, padişahtan çocuğu olan karavaş.

hasekiküpesi, -ni *a. Ar. T. bitb.* düğünçiçeğigillerden, nemli kumluk yerlerde yetişen, ince saplı, sarı çiçekler açan, süs bitkisi olarak da yetiştirilen bir bitki.

hasenat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* iyi, güzel, yararlı işler.

haset *a. Ar.* çekemezlik, günü, kıskançlık. **haset edilmek** kıskanılmak. **haset etmek** çekememek, günülemek, kıskanmak.

hasetçe *be. Ar. T.* haset olana yaraşır bir biçimde.

hasetçi *s. Ar. T.* kıskanç, günücü.

hasetleşebilme *a. Ar. T.* hasetleşebilmek eylemi.

hasetleşebilmek *(nsz) Ar. T.* hasetleşmesi olanak içinde olmak ya da hasetleşme olasılığı bulunmak. *ör. İnsanoğlu her zaman hasetleşebilirmiş.*

hasetleşme *a. Ar. T.* hasetleşmek eylemi.

hasetleşmek *(nsz) Ar. T.* eskiden öyle değilken sonraları hasetçe davranmaya başlamak.

hasetli *s. Ar. T.* kıskançlık dolu, kıskanan.

hasetlik *a. Ar. T.* haset olma durumu, hasetçe davranış, çekemezlik, günücülük, kıskançlık.

hasıl *a. ha.* **1** yeni başak tutmaya başlamış ekin. **2** yeşilken hayvanlara yem olarak verilmek üzere ekilmiş ekin.

hâsıl *s. Ar.* (- .) ortaya çıkan, görünen, olan, oluşan. **hâsıl etmek** ortaya çıkarmak, türetmek, oluşturmak, yapmak. **hâsıl olmak** ortaya çıkmak, türemek, oluşmak.

hâsıla *a. Ar.* (- . .) bir işten elde edilen sonuç, ürün.

hâsılat, -tı *a. Ar.* (- . .) **1** gelir, kazanç. **2** ürün.

hâsılatlı *s. Ar. T.* (- . . .) **1** gelir getiren, kazanç sağlayan. **2** ürün veren.

hâsılı *be. Ar. T.* (- . .) kısaca söylemek gerekirse, sözün kısası, kısacası.

hasım, -smı *a. Ar.* **1** düşman. **2** (bir dava, oyun ya da yarışta) karşıki, karşı taraf.

hasımca *be. Ar. T.* düşmana yaraşır bir biçimde, düşmanca.

hasımlık *a. Ar. T.* **1** hasım olma durumu. **2** düşmanlık.

hasır *a. Ar.* **1** genellikle hasırotu, rafya gibi bir bitki maddesiyle örülmüş, çoğunlukla taban döşemesi, kimi zaman duvar ve tavan kaplaması olarak kullanılan, bir tür ot yaygı. **2** *s.* tümü ya da bir bölümü bu tür şeyden yapılmış olan. *ör. Eskiden hasır sandalyeler olurdu.* **hasır altı etmek 1)** işlem görmesi için verilen kâğıdı alıkoyarak işlemi yürütmemek. **2)** bir işi haksız olarak örtbas edip unutturmaya çalışmak. **hasıra sarmak** *arg.* (bir nesneyi) aşırmak, çalmak. **hasıra yatmak** *arg.* **1)** (dolmuşçu, taksici için) o gün hiçbir iş yapamamak, boş kalmak. **2)** (kumarda) zarar etmemeye çalışarak oynamak. **3)** (kumarda) sonuçta ne kâr ne zarar etmek.

hasırcı *a. Ar. T.* **1** hasır[1] ören ya da satan kimse. **2** *arg.* hırsız.

hasırcılık *a. Ar. T.* hasır[1] örme zanaatı ya da hasır satma işi.

hasırlama *a. Ar. T.* hasırlamak eylemi.

hasırlamak *(-i) Ar. T.* hasırla[1] döşemek, üstünü hasırla örtmek, hasırla kaplamak.

hasırlanma *a. Ar. T.* hasırlanmak eylemi.

hasırlanmak *(nsz) Ar. T.* hasırla[1] döşenmek, üstü hasırla örtülmek, hasırla kaplanmak.

hasırlatma *a. Ar. T.* hasırlatmak eylemi.

hasırlatmak *(-i, -e)* hasırla döşetmek, hasırla örtülmesini sağlamak, hasırla kaplatmak.

hasırlı *s. Ar. T.* **1** hasırla kaplanmış bulunan, hasırı olan. **2** *a.* hasırla kaplanmış şişe.

hasırotu, -nu *a. Ar. T. bitb.* hasırotugillerden, su kıyılarında, bataklıklarda yetişen, dik ve silindirimsi gövdeli, çok uzun ve düz yaprakli, şemsiye biçiminde pembe çiçekli, yaprakları dayanıklı olduğu için kıtık yapmaya, hasır örmeye yarayan bir bitki.

hasırotugiller *ç. b. a. Ar. T. bitb.* su kıyıların-

da, bataklık yerlerde yetişen, çok bilinen örneği hasırotu olan bir bitki familyası.
hasis *s. Ar.* **1** cimri, elisıkı, pinti, kısmık (kimse). **2** *mec.* insanı küçülten, alçak, bayağı, küçük.
hasisçe *s. Ar. T.* **1** biraz elisıkı olan, biraz hasis[1] olan. **2** *be.* hasis[1] kimseye yaraşır bir biçimde.
hasisleşebilme *a. Ar. T.* hasisleşebilmek eylemi.
hasisleşebilmek *(nsz) Ar. T.* hasisleşmesi olanak içinde olmak ya da hasisleşme olasılığı bulunmak.
hasisleşiverme *a. Ar. T.* hasisleşivermek eylemi.
hasisleşivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede hasisleşmek ya da hasis gibi davranmaya başlamak. *ör. Herkese bol bol verirken bize gelince hasisleşivermişti.*
hasisleşme *a. Ar. T.* hasisleşmek eylemi.
hasisleşmek *(nsz) Ar. T.* cimrileşmek, pintileşmek.
hasislik *a. Ar. T.* **1** hasis[1] olma durumu. **2** hasis[1] olana yaraşır tutum. **hasislik etmek** elisıkı davranmak, cimrilik, pintilik etmek.
haskefal *b. a. Ar. Yun.* kefalin bir türü.
haslet, -ti *a. Ar. esk.* kişinin yaradılışından gelen özelliği, yaradılış, huy.
haspa *a.* kız ya da kadınlara şaka ya da alay yollu söylenen bir sözcük.
hasredilme *a. Ar. T.* hasredilmek eylemi. *eş.* **özgülenme**.
hasredilmek *(-e) Ar. T.* ➻ **özgülenmek**.
hasret, -ti *a.* ➻ **özlem**. **hasret çekmek** uzun zamandır uzakta bulunan sevdiği kimseye ya da yere kavuşmak isteği, özlemi içinde bulunmak, özlem duymak, özlemek. **hasret gidermek** kavuşarak özlemini savmak, özlem gidermek. **hasret gitmek** özlemini çektiği şeye kavuşamadan, onu bir daha göremeden ölmek. **hasret kalmak** özlediği şeye bir türlü kavuşamamak, uzun süre ayrı kalmak, özlem içinde bulunmak, özlem duymak, özlemek. **(birinin, bir şeyin) hasretini çekmek 1)** çok özlemek. **2)** gereksinme duyumsadığı halde elde edememenin üzüntüsü içinde bulunmak. *ör. Huzurlu günlerin hasretini çekiyordu.*
hasretli *s. Ar. T.* hasreti olan, özlemli.
hasretlik *a. Ar. T.* sevilen birinden ya da bir şeyden ayrı kalma, onu özleme durumu, ayrılık.
hasretme *a. Ar. T.* hasretmek eylemi. *eş.* **özgüleme**.
hasretmek *(-i, -e) Ar. T.* bir şeyin tümünü bir kimseye ya da bir şeye ayırmak, vermek. *eş.* **özgülemek** .
hasrolunma *b. a. Ar. T.* hasrolunmak eylemi. *eş.* **özgülenme**.
hasrolunmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **özgülenmek**.
hassa *a. Ar. esk.* **1** ➻ **özgülük**. **2** ➻ **özellik**. **hassa alayı** *tar.* hassa askerlerinden oluşan birlik. **hassa askeri** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahı korumakla görevli asker sınıfı.
hassas *s. Ar.* (. -) **1** duyum ve duyguları hemen ve en ince ayrıntılarına değin algılayan. **2** çabuk duygulanan, alıngan, içli, (kimse).*eş.* **duyarlı, duygulu**. **3** çabuk etkilenen (nesne). *eş.* **duyarlı**. **4** yapımı ve bakımı özen isteyen, kullanırken özen gösterilmesi gereken (nesne). **5** aksamadan, çok doğru çalışan, kesin ölçüler gerektiren işlerde kullanılan (aygıt). **hassas olmak** çabuk duygulanmak. *ör. Genç kızlar hassas olur, çabuk alınır.*
hassasiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) ➻ **hassaslık**.
hassaslık *a. Ar. T.* (. - .) ➻ **duyarlık, duygunluk**.
hassaten *be. Ar.* (.' . .) *esk.* ➻ **özellikle**.
hasse *a.* pamuktan sık ve düzgün olarak dokunmuş bez. *eş.* **patiska**.
hasta *s.* ve *a. Far.* **1** esenliği yerinde olmayan, sağlığı bozuk olan, organlarından herhangi birinin işleyişinde bir bozukluk duyumsayan (kimse, hayvan). **2** *tkz.* ters davranışları olan, dengesiz ya da böyle davranan (kimse). *ör. Amma hastasın, bu yapılır mı?* **3** *arg.* parasız kalmış, züğürt. **4** *arg.* bir şeye aşırı düşkün (kimse). *ör. Maç hastaları türedi.* **hasta, çorbası tasta** yiyip içmesi yerinde olan sözde hasta kimseler için alay yollu söylenir. **hasta düşmek** ➻ **hasta olmak**[1]. **hasta etmek** hasta olmasına yol açmak. **hasta olmak 1)** sağlığı bozulmak, hastalanmak. **2)** *arg.* (bir şeye, birine, bir duruma) sinirleri bozulmak. **(bir şeyin) hastası olmak** o şeye çok düşkün olmak. **hastaya karpuz (kar, çorba) sormak** bir kimseye çok istediği bir şeyi vermeyi önermek.
hastabakıcı *b. a. Far. T.* hastanelerde, hekimin buyruklarını yerine getirip hastaya bakan, hemşirelere yardım eden kimse.
hastabakıcılık *b. a. Far. T.* **1** hastabakıcı olma durumu. **2** hastabakıcının işi, görevi.
hastalanabilme *a. Far. T.* hastalanabilmek eylemi.
hastalanabilmek *(nsz) Far. T.* hastalanması olanak içinde olmak ya da hastalanma olasılığı bulunmak.
hastalanayazma *a. Far. T.* hastalanayazmak eylemi.
hastalanayazmak *(nsz) Far. T.* hastalanma tehlikesi atlatmak, az kalsın hastalanmak. *ör. Bütün günü soğukta geçirmiş, hastalanayazmıştım.*
hastalandırabilme *a. Far. T.* hastalandırabilmek eylemi.
hastalandırabilmek *(-i) Far. T.* hastalandırması olanak içinde olmak ya da hastalandırma olasılığı bulunmak.
hastalandırıverme *a. Far. T.* hastalandırıvermek eylemi.
hastalandırıvermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede hastalandırmak.
hastalandırma *a. Far. T.* hastalandırmak eylemi.
hastalandırmak *(-i) Far. T.* hastalanmasına yol açmak, esenliğini, sağlığını bozmak, hasta etmek.

hastalanış *a. Far. T.* hastalanmak eylemi ya da biçimi.
hastalanıverme *a. Far. T.* hastalanıvermek eylemi.
hastalanıvermek *(nsz) Far. T.* ansızın, çabucak ya da kısa sürede hastalanmak.
hastalanma *a. Far. T.* hastalanmak eylemi.
hastalanmak *(nsz) Far. T.* esenliği, sağlığı bozulmak, hasta olmak.
hastalık *a. Far. T.* **1** organizmanın yapı ve işleyişinde ortaya çıkan bozukluk, organizmanın fizyoloji görevlerinin bozulması durumu. *eş.* **sayrılık.** **2** *bitb.* bitkilerin yapılarında ortaya çıkan bozukluk. **3** *mec.* bir şeye karşı duyumsanan aşırı düşkünlük, aşırı tutku. *ör. Bu okuma hastalığı ona babasından kaldı.* **hastalığa tutulmak** bulaşıcı bir hastalığa yakalanmak. **hastalık almak** (ya da **kapmak**) bulaşıcı bir hastalığa yakalanmak. **hastalık hastası** hiçbir hastalığı olmadığı halde kendini sürekli hasta sanan kimse.
hastalıklı *s. Far. T.* sık sık hastalanan, üzerinden hastalık eksik olmayan, hemen hastalanıveren.
hastane *b. a. Far.* (. - .) hasta olanların yatırılarak sağaltımlarının yapıldığı sağlık kurumu. *eş.* **sayrılarevi.** **hastaneye kaldırmak** (ya da **yatırmak**) hasta bir kimseyi sağaltım ereğiyle hastaneye götürmek ya da yatırmak.
hastanelik *b. s. Far. T.* hastaneye kaldırılacak denli hasta olan (kimse). **(birini) hastanelik etmek** iyice, ağır bir biçimde dövmek. **hastanelik olmak 1)** hastaneye yatmayı gerektirecek denli hastalanmak. **2)** çok dayak yemek, ağır bir biçimde dövülmek.
hâşâ *ünl. Ar.* (-' -) **1** bir durum ya da davranışın, bir sözün kesinlikle kabul edilmediğini belirtmekte kullanılır. *ör. Yok hâşâ, ben bunu söylemedim.* **2** dince aykırı görülen bir şeyden, bir olasılıktan söz ederken, bunun zorunlu olarak söylendiğini anlatmak için kullanılır. *ör. Tanrı, hâşâ, bunu bilmez mi?* **hâşâ huzurdan** (ya da **huzurunuzdan**) uygunsuz, çirkin bir şey söylemek zorunda kalındığında, bağışlanma dileğini anlatır. *ör.O, hâşâ huzurdan, eşek olmasa bunu yapmazdı.*
haşarat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) **1** böcekler. **2** *mec.* işe yaramaz, değersiz ve zararlı kimseler, ayaktakımı.
haşarı *s. Ar.* **1** çok yaramaz, çok hareketli, ele avuca sığmayan (çocuk, genç). **2** tepinip duran, azgın, huysuz (hayvan).
haşarıca *s. Ar. T.* **1** biraz haşarı. **2** *be.* haşarı olana yakışır bir biçimde, haşarı gibi.
haşarılaşabilme *a. Ar. T.* haşarılaşabilmek eylemi.
haşarılaşabilmek *(nsz) Ar. T.* haşarılaşması olanak içinde olmak ya da haşarılaşma olasılığı bulunmak. *ör. Çocuklar kimi zaman haşarılaşabilir.*
haşarılaşma *a. Ar. T.* haşarılaşmak eylemi.
haşarılaşmak *(nsz) Ar. T.* uysal, ağırbaşlıyken, haşarı davranışlarda bulunmaya başlamak, haşarı bir kişilik edinmek.
haşarılık *a. Ar. T.* **1** haşarı olma durumu. **2** haşarıca davranış. **haşarılık etmek** haşarıca davranmak.
haşat *s. arg.* **1** (nesne için) çok eskiyip yıpranmış, işe yaramaz olmuş durumda olan, darmadağınık, bozuk, kötü. **2** (insan, hayvan için) gücü tükenmiş, kımıldayamaz durumda, bitkin, yorgun. **haşadı çıkmak** *arg.* ➻ **haşat olmak.** **(bir şeyin) haşadını çıkarmak** *arg.* ➻ **haşat etmek.** **haşat etmek** *arg.* (bir şeyi) kırıp dökmek, çok kötü bir duruma sokmak, bozup dağıtmak, haşat olmasına yol açmak. **haşat olmak** *arg.* **1)** kırılıp dökülmek, işe yaramaz bir duruma gelmek. **2)** çok yorulup gücü tükenmek, kımıldayamaz duruma gelmek.
haşere *a. Ar.* ➻ **böcek.**
haşhaş *a. Ar. bitb.* gelincikgillerden, Asya ve Afrika'nın sıcak ve ılıman bölgelerinde yetişen, pek çok türü bulunan, yaprakları almaşık dizilişte ve düzensiz parçalı, tek çiçek açan, meyvesi kapsül biçiminde, kapsülünden afyon, tohumundan yağ çıkarılan, bir yıllık ya da çok yıllık otsu bitki.
haşhaşyağı, -nı *b. a. Ar. T.* haşhaş tohumlarından çıkarılan yağ.
haşıl *a.* dokumacılıkta, kumaşları sertleştirmekte kullanılan, genellikle nişastalı, tutkala benzer sıvı. **haşıl banyosu** dokumacılıkta, çözgü ipliklerini haşıllamak için hazırlanmış kimyasal eriyik. **haşıl kaldırma** dokumacılıkta, dokuma işini kolaylaştırmak için çözgü iplerine uygulanmış olan tutkal ya da kolanın, dokuma sonunda, kumaştan temizlenmesi işlemi.
haşıllama *a.* haşıllamak eylemi.
haşıllamak *(-i)* dokumacılıkta, çözgü ipliklerini sertleştirip sağlamlaştırmak için, tezgâha takmadan önce, özel biçimde hazırlanan haşıl banyosuna batırmak.
haşıllanma *a.* haşıllanmak eylemi.
haşıllanmak *(nsz)* (kumaş) haşıllamak işlemi yapılmak, haşıl banyosuna batırılmak.
haşım haşım *ik. be.* yalnızca ***haşlanmak*** eylemiyle kullanılır ve bu eylemin anlamını pekiştirir.
haşırdama *a.* haşırdamak eylemi.
haşırdamak *(nsz)* (kâğıt, kolalı kumaşlar vb.) birbirine sürtünürken kalın ve boğuk ses çıkarmak.
haşırdatma *a.* haşırdatmak eylemi.
haşırdatmak *(-i)* **1** (kâğıt, kolalı kumaş vb.yi) haşırdamasına yol açmak. **2** *arg.* işe yaramaz duruma getirmek, bozmak, kırmak. *ör. Arabanın bagajını haşırdatmışız.*
haşırdayış *a.* haşırdamak eylemi ya da biçimi. *ör. Kâğıdın haşırdayışı olmasa ne olduğunu anlamayacaktım.*
haşır haşır *ik. be.* (sert ve kuru nesneler için) haşırtılı bir ses çıkararak, haşırdayarak.
haşır huşur *ik. be.* (kâğıt vb. için) haşırtılı bir ses çıkararak, haşırdayarak.

haşırtı *a.* haşırdarken çıkar ses, haşırdama sesi.
haşırtılı *s.* haşırtısı olan, haşırdayan.
haşin *s. Ar.* (. -) gönül kırıcı olan, kırıcı, sert (söz, davranış, kimse).
haşinleşebilme *a. Ar. T.* haşinleşebilmek eylemi.
haşinleşebilmek *(nsz) Ar. T.* haşinleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
haşinleşme *a. Ar. T.* haşinleşmek eyle mi.
haşinleşmek *(nsz) Ar. T.* gönül kırıcı davranışlarda bulunmak, sertleşmek.
haşinlik *a. Ar. T.* haşin olma durumu.
haşir, -ri *a. Ar.* **1** *esk.* bir araya gelme, toplanma. **2** kıyamet gününde ölüleri diriltip mahşere çıkarma. **haşir neşir etmek** (kişileri) bir araya getirip kaynaştırmak. **haşir neşir olmak** bir arada bulunduğu kimselerle ve onların işleriyle uğraşıp durmak, onlarla ve o işlerle kaynaşmak.
haşiş *a. Ar. esk.* **1** hintkenevirinden elde edilen esrar. **2** kuru ot.
haşiv, -şvi *a. Ar. esk. yaz.* gereksiz sözcükler kullanarak sözü ya da yazıyı uzatma; örneğin "lise" yerine "lise okulu" demek gibi.
haşiye *a. Ar.* (- . .) *esk.* ➻ **dipnot**.
haşlak *s. ha.* çok sıcak, haşlanmış.
haşlama *a.* **1** haşlamak eylemi. **2** haşlanmış et, yiyecek. *ör. Bir porsiyon dana haşlama yedi.* **3** *s.* haşlanarak pişirilen. *ör. Haşlama eti sever.*
haşlamak *(-i)* **1** suda kaynatarak pişirmek. **2** bir şeyi kaynar suya daldırmak. *ör. Ispanağı haşlayıp doğradı.* **3** bir şeyin üzerine kaynar su dökmek. *ör. Sıcak çayla çocuğun elini haşlamış.* **4** (kaynar sıvı için) yakmak. *ör. Dökülen kızgın yağ ayağını haşlamış.* **5** (böcek için) dalamak, ısırmak, sokmak. **6** (don, kırağı için) bitkilere zarar vermek. **7** *mec.* çok kızıp sert bir biçimde paylamak, azarlamak, sert sözler söylemek. *ör. Usta çırağını iyice bir haşladı.*
haşlamlılar *ç. a. hayb.* birgözelilerden, vücutlarında devinimi sağlayan kirpiğimsi titrek tüyleri ya da beslenme işine yarayan çekmenleri bulunan, çoğu sularda yaşayan ve ancak mikroskopla görülebilen hayvanlar sınıfı.
haşlanabilme *a.* haşlanabilmek eylemi.
haşlanabilmek *(nsz)* haşlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
haşlanayazma *a.* haşlanayazmak eylemi.
haşlanayazmak *(nsz)* haşlanma tehlikesi geçirmek, az kalsın haşlanmak. *ör. Çaydanlık devrilmiş, çocuk haşlanayazmıştı.*
haşlanış *a.* haşlanmak eylemi ya da biçimi.
haşlanıverme *a.* haşlanıvermek eylemi.
haşlanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede haşlanmak. *ör. Çaydanlık döküldü, az kalsın kolum haşlanıveriyordu.*
haşlanma *a.* haşlanmak eylemi.
haşlanmak *(nsz)* **1** haşlamak eylemi yapılmak. **2** üzerine kaynar su ya da benzeri bir sıvı dökülerek yanmak.
haşlatabilme *a.* haşlatabilmek eylemi.
haşlatabilmek *(-i, -e)* haşlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
haşlatma *a.* haşlatmak eylemi.
haşlatmak *(-i, -e)* haşlanmasını sağlamak, haşlamak eylemini yaptırmak.
haşlayabilme *a.* haşlayabilmek eylemi.
haşlayabilmek *(-i)* haşlamak elinde olmak, haşlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
haşlayıverme *a.* haşlayıvermek eylemi.
haşlayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede haşlamak.
haşmet, -ti *a. Ar.* ➻ **görkem**.
haşmetli *s. Ar. T.* **1** *esk.* hükümdarlara verilen san. **2** ➻ **görkemli**.
hat, -ttı *a. Ar.* **1** *esk.* çizgi. **2** *esk.* yazı[4]. **3** sınır. *ör. Bu hattan öte geçmek yok.* **4** ulaşımı sağlayan bir taşıtın uğradığı yerlerden oluşan yol çizgisi, bu yolun tümü. **5** elektrik akımı taşıyan tel ya da kablo sistemi. **6** telefon, telgraf gibi aygıtlarla iletişimi sağlayan yol. *ör. Hat kesik, konuşamadım.* **7** vücut biçimi. *ör. Hatları keskin vücuda sahipti.* **8** yüzü biçimlendiren çizgi, kırışıklık. *ör. Yüz hatları derindi.* **hat bekçisi** demiryolunu, telefon, telgraf hatlarını gözetleyip koruyan görevli. **hat çekmek** telefon, telgraf tellerini döşemek ya da direklere germek. **hat karıştırmak** *arg.* işleri birbirine karıştırmak, beceriksizlik etmek. **hat sanatı** genellikle Arap harfleriyle oluşturulan, sanatsal değeri olan bir yazı türü.
hata *a. Ar.* (. -) **1** yanılmadan doğan durum, yanılma, yanılgı, yanlış, yanlışlık. **2** bilmeyerek ya da istemeksizin yapılan yanlışlık, yanılma. **3** suç, günah, kusur, kabahat. **hata etmek** (ya da **işlemek**) bilmeyerek yapmak, yanılgıya düşmek, yanlışlık yapmak, yanılmak. **hataya düşmek** yanılmak, yanlışlık yapmak.
hatalı *s. Ar. T.* (. - .) **1** yanlış davranmış olan, yanlışlık yapan, yanlışı olan. **2** yanlış yapılmış olan, kusuru bulunan, kusurlu. *ör. Hatalı mallar elde kaldı.*
hatasız *s. Ar. T.* (. - .) hatası olmayan, yanlışlığı bulunmayan, kusursuz. **hatasız kul olmaz** "yanılmayan, kusur işlemeyen insan yoktur, herkes yanlış yapabilir" anlamında söylenir.
hatıl *a. Ar. mim.* ağırlığı yatay olarak dağıtmak ve duvarların düşey doğrultudaki çatlamalarını önlemek için duvarın içine yatay olarak boydan boya uzatılan ahşap, tuğla ya da beton bağlama öğesi. **hatıl vurmak** ➻ **hatıllamak**.
hatıllama *a. Ar. T.* hatıllamak eylemi.
hatıllamak *(-i) Ar. T. mim.* duvarı hatılla güçlendirmek.
hatır *a. Ar.* **1** düşünme, anımsama, akılda tutma yetisi, bellek, anlık, akıl. *ör. Bugünkü gibi hatırımda, bu yapılmıştı.* **2** gönül, kalp. *ör. Kimsenin hatırını kırmazdı.* **3** bir kimseye karşı duyulan sevgi, saygı. *ör. Onun hatırı olmasa bunu yapmazlar.* **4** durum, keyif, hal. *ör. Kimse hatırımızı sormuyor.* **hatır almak** gücenmiş olsun olmasın, bir kimseyi, uygun

bir davranışla, bir sözle, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. *eş.* **gönül almak**. **hatır belası** sevgi, saygı duyulan birinin isteği için katlanılan sıkıntı, yapılan iş. **hatır gönül bilmemek** (ya da **saymamak** ya da **tanımamak**) **1)** sevgi, saygı duyduğu, gücendirmek istemediği birinin gücenmesini bile göze alarak doğru bildiğini yapmak. **2)** kırıcı bir biçimde davranmak. **hatır için** gerektiği için değil sevilen bir kimsenin gönlü hoş olsun, o kimse kırılmasın, gücenmesin diye. **hatır için çiğ tavuk yenir** "insan, sevdiklerinin hatırı için yapılması güç olan şeyleri bile yapar ya da yapmalıdır" anlamında söylenir. **hatır kırmak** duyduğu saygıyıya karşın yapacağı olumsuz eylemden vazgeçmemek. **hatır saymak** duyduğu saygı dolayısıyla olumsuz bir eylemde bulunmamak. **hatır senedi** gerçek bir ticari işleme, alacak verecege dayanmayan, yalnızca alacaklı gösterilen kimseye para vb. sağlanması amacıyla düzenlenerek imzalanmış olan senet. **hatır sormak** ➻ **hal hatır sormak**. **hatıra** (ya da **hatır ve hayale**) **gelmemek** olacağı, gerçekleşeceği hiç düşünülmemek, böyle bir şeyi hiç düşünmemek. **(birinin** ya da **bir şeyin) hatırı için** o kimsenin gönlü hoş olsun diye ya da o şey yüzünden. **hatırı kalmak** darılmak, gücenmek. **hatırı sayılır 1)** herkesin saygı gösterip isteğini yerine getirdiği, saygı gören (kimse). **2)** oldukça çok, önemli, ağır (şey). *ör. Hatırı sayılır bir yara almıştı.* **hatırına bir şey gelmesin** bir davranışta, düşüncede ya da sözde kötü bir amaç güdülmediğini anlatmak için söylenir. **(bir şey) hatırına gelmek** aklına gelmek, anımsamak, hatırlamak. **(bir şey) hatırında kalmak** anımsamak, unutmamak, aklında kalmak. **(bir şey) hatırında olmak** unutmamış bulunmak, anımsar durumda olmak, unutmamak. **(bir şeyi) hatırında tutmak** unutmamış olmak, göz önünde bulundurmak, unutmamak, aklında tutmak. **(birinin) hatırından çıkamamak** sevdiği, saydığı bir kimsenin isteğini yerine getirmezlik edememek, onu kırmaktan çekinmek. **(birini, bir şeyi) hatırından çıkarmamak** ona olan ilgisini sürdürmek, onu unutmamak. **(bir şey birinin) hatırından çıkmamak** sürekli olarak onu düşünmek. **(birinin) hatırından geçememek** onu kırmak, gücendirmek istememek. **(bir şey) hatırından** (ya da **hatır ve hayalinden**) **geçmemek** hiç düşünmemiş olmak, aklına bile gelmemek. **(birinin) hatırını hoş etmek** isteğini yerine getirerek onu sevindirmek, gönlünü hoş etmek. **(birinin) hatırını kırmak** gücendirmek, üzmek. **(birinin) hatırını saymak** ona saygı göstermek, saygılı davranmak. **(birinin) hatırını sormak** ➻ **hal hatır sormak**.

hatıra *a. Ar.* (- . .) **1** ➻ **anı**. **2** ➻ **andaç, anmalık, yadigâr**. **hatıra defteri** içine anıların yazıldığı defter.

hatırat, -tı *ç. a. Ar.* (- . -) *esk.* anılar.

hatır hatır *ik. be.* sert şeyler yenilirken, koparılırken, kesilirken çıkan sesi anlatır.

hatır hutur *ik. be.* ➻ **hatır hatır**.

hatırlama *a. Ar. T.* ➻ **anımsama**.

hatırlamak *(-i) Ar. T.* ➻ **anımsamak**.

hatırlanabilme *a. Ar. T.* ➻ **anımsanabilme**.

hatırlanabilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **anımsanabilmek**.

hatırlanış *a. Ar. T.* ➻ **anımsanış**.

hatırlanıverme *a. Ar. T.* ➻ **anımsanıverme**.

hatırlanıvermek *(nsz) Ar. T.* ➻ **anımsanıvermek**.

hatırlanma *a. Ar. T.* ➻ **anımsanma**.

hatırlanmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **anımsanmak**.

hatırlatabilme *a. Ar. T.* ➻ **anımsatabilme**.

hatırlatabilmek *(-i, -e) Ar. T.* ➻ **anımsatabilmek**.

hatırlatılabilme *a. Ar. T.* ➻ **anımsatılabilme**.

hatırlatılabilmek *(nsz). Ar. T.* ➻ **anımsatılabilmek**.

hatırlatılma *a. Ar. T.* ➻ **anımsatılma**.

hatırlatılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **anımsatılmak**.

hatırlatış *a. Ar. T.* ➻ **anımsatış**.

hatırlatıverme *a. Ar. T.* ➻ **anımsatıverme**.

hatırlatıvermek *(-i) Ar. T.* ➻ **anımsatıvermek**.

hatırlatma *a. Ar. T.* ➻ **anımsatma**.

hatırlatmak *(-i, -e) Ar. T.* ➻ **anımsatmak**.

hatırlayabilme *a. Ar. T.* ➻ **anımsayabilme**.

hatırlayabilmek *(-i) Ar. T.* ➻ **anımsayabilmek**.

hatırlayış *a. Ar. T.* ➻ **anımsayış**.

hatırlayıverme *a. Ar. T.* ➻ **anımsayıverme**.

hatırlayıvermek *(-i) Ar. T.* ➻ **anımsayıvermek**.

hatırlı *s. Ar. T.* saygınlığı olan, sevilip sayılan, saygı gören, saygın, etkili (kimse).

hatırsız *s. Ar. T.* saygınlığı olmayan, etkisiz (kimse).

hatırşinas *b. s. Ar. Far.* (. . . -) saygı gösteren, saygılı davranan, gönül kırmayan, hatır sayan (kimse).

hatırşinaslık *b. a. Ar. Far. T.* hatırşinas olma durumu.

hatim, -tmi *a. Ar.* **1** *esk.* sona erdirme, bitirme. **2** Kuran'ı başından sonuna değin okuyup bitirme. **hatim duası** hatim indirmeden sonra okunan dua. **hatim indirmek** Kuran'ı başından sonuna değin okuyup bitirmek. **hatim sürmek** bitirmek amacıyla Kuran'ı okumayı sürdürmek.

hatime *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** sonuç, son. **2** *yaz.* Osmanlı yazınında, bir yapıtın sonuna konulan açıklama, yapıtın sona erdiğini bildiren ek sözler. **hatime çekmek** sona erdirmek, son vermek, bitirmek.

hatip *a. Ar.* (. -) **1** bir topluluk karşısında konuşmakta olan kimse, konuşmacı. *eş.* **söylevci**[1]. **2** topluluk karşısında düzgün, açık ve etkili konuşabilen kimse, söylev verme yeteneği üstün kimse. **3** camilerde hutbe okuyan hoca.

hatiplik *a. Ar. T.* hatip olma durumu.
hatmedebilme *a. Ar. T.* hatmedebilmek eylemi.
hatmedebilmek *(-i) Ar. T.* hatmetmek elinde olmak, hatmetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hatmetme *a. Ar. T.* hatmetmek eylemi.
hatmetmek *(-i) Ar. T.* **1** *esk.* sona erdirmek, bitirmek. **2** Kuran'ı ya da herhangi bir kitabı başından sonuna değin okuyup bitirmek.
hatmi *a. bitb.* ebegümecigillerden, uzun köklü ve saplı, büyük, yuvarlak ve yumuşak yapraklı, beyaza çalan mor ya da pembe çiçekli, kimi türlerinin kökü ve çiçekleri hekimlikte kullanılan otsu bir bitki.
hatta *bağ. Ar.* (.' -) hem de, üstelik, bile, üstüne üstlük.
hattat, -tı *a. Ar.* **1** el yazısı çok güzel olan sanatçı. **2** mesleği hattatlık olan kimse, yazı[4] sanatçısı.
hattatlık *a. Ar. T.* **1** hattat olma durumu, hattatın yaptığı iş. **2** hat[2] yazı[4] sanatı.
hattıhareket, -ti *b. a. Ar. esk.* ➻ **davranış**.
hatun *a.* (- .) **1** kadın. **2** bayan, hanım. **3** (erkeğe göre) eş. **4** *tar.* hakan eşlerine verilen san. **5** *ha.* saygı gösterilen yaşlı kadınların adlarından sonra kullanılır. *ör. Ayşe Hatun, nereye böyle?* **hatun kişi** dişi kimse, kadın. **hatun kişi niyetine** cenaze namazı9na başlarken, cenazenin kadın olduğunu belirtmek için kullanılan bir söz.
hatunluk *a.* hatun olma durumu, hanımlık. *ör. Onun hatunluğuna söz yoktur.*
hav *a. Ar.* yünlülerin, kadife, çuha gibi kumaşların yüzeyindeki ince tüy.
hava *a. Ar.* **1** havayuvarını oluşturan ve bütün canlıların solunumuna yarayan renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışımı. **2** gök, gökyüzü. *ör. Hava bulutsuzdu.* **3** meteorolojik olayların tümü. *ör. Bugün hava yağışlı olacakmış.* **4** çevreyi kuşatan boşluk. *ör. Kuşlar havada uçar.* **5** canlıların üzerindeki etkisine göre havayuvarının durumu. *ör. Bu yaylanın havası deniz havasından güzeldir.* **6** gök doğrultusu. *ör. Elini havaya kaldırıp işaret verdi.* **7** esinti. *ör. Hava olursa harmanı savururuz.* **8** ***müz.*** müzik parçalarında tür, ezgi, müzik. *ör. Radyo bir dans havası çalıyordu.* **9** *müz.* müzik araçlarından çıkan ses perdesi. **10** *mec.* keyif, neşe, âlem. *ör. Havanızı bozmayalım.* **11** *mec.* anlatımda kişilik, tarz, üslup. *ör. Bu şiirin havası başka.* **12** *mec.* (görünüş, davranış, söz vb. için) bir şeyin, bir kimsenin durumunu belirten özellik. *ör. Onun havası bize uymaz.* **13** *mec.* (bir yerdeki) durum, ortam. *ör. Salonun havası elektriklenmişti.* **14** *mec.* (durum, davranış, söz vb. için) işe yaramaz, olumsuz, kötü, anlamsız, sonuçsuz, boş. *ör. Aldırma, her sözü hava onun.* **15** *mec.* albeni, alım, çekicilik. *ör. Kızın havası kendine baktırmaya yetiyordu.* **16** *arg.* bir sözü birine karşı söyleyeceğini, bir eylemi yapacağını söyleyenlere "yapamazsın, söyleyemezsin, sende o yürek, o güç yok" anlamında söylenir. *ör. Boşuna övünme, hava söylersin!* **hava açmak** (ya da **açılmak**) bulutlar dağılıp gökyüzü, Güneş görünmek. **hava almak 1)** açık bir alana çıkıp ciğerlerine temiz hava çekmek ya da açık havada gezmek. **2)** *arg.* umduğunu elde edememek, beklediği sonuca ulaşamamak, hiçbir şey kazanamamak, umduğunu bulamamak, eline bir şey geçmemek, başaramamak. **(bir şey) hava almak** içine hava girmek. **hava atışı** *sp.* basketbolda hakemin, topu iki takımdan birer oyuncu arasında havaya atarak, duran oyunu yeniden başlatması. **hava atmak** *arg.* herhangi bir üstünlüğünden dolayı ya da böyle bir üstünlüğü varmış gibi böbürlenmek. **hava basıncı** *fiz.* yeryuvarını çevreleyen havanın yeryüzündeki bir alana uyguladığı kuvvet. **hava basmak 1)** ➻ **hava vermek**[1]. **2)** *arg.* ➻ **hava atmak**. **hava bin beş yüz** *arg.* görünümü çok hoş, çok gösterişli. **hava boşaltma makinesi** ➻ **boşaltaç** . **hava boşluğu** *fiz.* yeryüzündeki engebelerin havada oluşturduğu yoğunluk farkları. **hava bozmak 1)** hava bulutlanıp yağmur ve fırtına belirtileri oluşmak. **2** *mec.* (bir yerde) ortam tatsızlaşmak, elektriklenmek. *ör. Burada hava bozdu, kalkalım.* **hava bulanmak** gökyüzünü yağmur bulutları kaplamak, yağmur yağacağa benzemek. **hava çarpmak** iklim ve rüzgâr etkilemek, hastalandırmak. **hava değişimi 1)** *gökb.* havanın kapanması, açması, ısınması, soğuması gibi değişimlerin genel adı. **2)** ➻ **havadeğişimi**. **hava değiştirmek** sağlığına yararlı olsun diye, oturduğu yeri bırakarak değişik bir iklime, bir bölgeye gidip bir süre orada yaşamak. **hava deliği** bir şeyin içindeki havanın değiştirilmesine yarayan delik. **hava durumu 1)** havanın doğal olaylarının durumu. **2)** hava tahmini sonunda havaların nasıl olacağını bildiren rapor. **hava haritası** *gökb.* hava durumuna ilişkin değerlerin işlendiği özel yeryüzü haritalarının her biri. **(birine göre, biri için) hava hoş** "bir şeyin şöyle ya da böyle olması, olmasıyla olmaması arasında fark yok, bir şey değişmez" anlamında kullanılır. *ör. Gitmek gerekiyorsa gideriz, bana göre hava hoş!* **hava hukuku** *huk.* havada ulaşımı düzenlemek için konulmuş hukuk kurallarının tümü. **hava iyi** (ya da **fena** ya da **kötü**) **esmek** *mec.* ortamdaki koşullar uygun (ya da kötü) durumda olmak. **hava kaçırmak** (balon vb. nesneler için) içindeki havayı tutamayıp dışarı sızdırmak, vermek. **hava kanalı** havayı bir yerden başka yere iletmekte kullanılan boru yol. **hava kapağı** bir hava kanalından geçen havanın niceliğini ayarlayan kapak. **hava kapanmak** gökyüzü bulutlarla kaplanmak, gökyüzü bulutlanmak. **hava kararmak 1)** Güneş'in batmasıyla ortalık yarı karanlık olmak, akşam olmak. **2)** gökyüzü iyice bulutlanmak, yağmur bulutlarıyla kaplanmak. **3)** *arg.* yoldan bir zenci geçmek ya

da bulunulan yere bir zenci gelmek. **hava kesesi** *gövb.* **1)** balıkların dalıp çıkmasını sağlayan, havayla dolup boşalan kese. **2)** kuşlarda, vücudun çeşitli yerlerinde bulunan ve akciğere bağlı olan boşluklar. **3)** birçok böcekte, trake boruları üzerinde bulunan havayla dolu şişkinlikler. **hava korsanı** siyasal ya da özel amaçlarla uçak kaçıran kimse, terörist. **hava köprüsü** savaş, doğal afetler gibi zorunlu durumlarda iki kent ya da ülke arasında havayoluyla yapılan sürekli ulaşım. **hava kuvvetleri** *ask.* ülkenin hava savunmasıyla görevli ordu gücü. **hava meydanı** ➻ **havaalanı**. **hava musluğu** radyatörlerde bulunan, hava oluşması durumunda, oluşan havanın dışarı atılmasında yararlanılan musluk. **hava parası** bir yeri kiralayabilmek ya da kooperatif ve benzeri bir kuruluşa üye olabilmek, az bulunan bir şeyde sıra satın almak vb. için, gerekli olan dışında açıktan ve fazladan verilen para. **hava patlamak** *den.* (denizde) beklenmedik bir anda fırtına çıkmak. **hava raporu** ➻ **hava durumu**. **hava sahası** *huk.* bir devletin egemenliği altında olan, yalnız kendisinin kullanma hakkı bulunan, başka devletlerin ancak kendisinin izin vermesiyle kullanabildiği gökyüzü parçası. **hava sıkmak** *arg.* ➻ **hava atmak**, **hava basmak**[2]. **hava tahmini** *gökb.* ve *coğr.* çeşitli araç ve aygıtlardan yararlanılarak yapılan incelemeler sonunda, yalnız bulunulan yerde değil geniş bir bölgede de gelecek gün ya da günlerdeki havanın nasıl olacağını bilimsel verilere dayanarak belirleme, söyleme. **hava ulaşımı** havayoluyla sağlanan ulaşım. **hava üssü** *ask.* hava kuvvetlerinin gerekli yerlerde oluşturduğu birim. **hava vermek 1)** teker, balon vb.yi havayla şişirmek ya da şişkinliğini artırmak. **2)** *hek.* akciğerlere basınç altında hava ya da oksijen doldurmak. **hava yastığı** motorlu taşıtlarda kaza anında ölüm tehlikesini azaltmaya yarayan, kendi kendine şişen yastık. **havada kalmak 1)** bulunması gereken yerden daha yüksek bir yerde durmak. **2)** *mec.* bir sav, dayanağı olmadığından kanıtlalanamamak. **3)** *mec.* (bir iş) bir sonuca ulaşamamak, bir sonuca bağlanmamak. **havada katlamak** *arg.* ezici bir üstünlük göstermek, çok üstün olmak. *ör. Bu araba onu havada katlar.* **havadan 1)** hiç emek vermeksizin, açıktan. *ör. Bugün havadan birkaç kuruş kazandık.* **2)** değersiz, boş. *ör. Bu havadan sözlerle bizi avutmaya çalışma.* **havadan sudan konuşmak** belli ve önemli bir konu üzerinde değil, şundan bundan, dereden tepeden, rasgele, hafif şeylerden söz etmek. **havan batsın** *arg.* "pek havalısın, pek çalımlısın, pek alımlısın, pek çekicisin" anlamında şaka yollu söylenir. **havanın gözü yaşlı** "yağmur yağmak üzere" anlamında söylenir. **havası olmak** bir kimsenin, bir şeyin kendine özgü bir çekiciliği, albenisi, hoş bir özelliği bulunmak. **(bir kimsede birinin) havası olmak** o kimseye benzer yönleri bulunmak, o kimseyi anımsatmak. **havasına uymak 1)** bulunduğu çevreyle, ortamla kolayca kaynaşmak. **2)** birinin huyunu almak. *ör. Delikanlı arkadaşının havasına uydu.* **havasını almak** *arg.* ➻ **hava almak**[2]. **havasını atmak** *arg.* ➻ **hava atmak** . **havasını bulmak** neşelenmek, keyiflenmek. **havaya** sonuçsuz olarak, boşu boşuna, boş yere. *ör. Böyle havaya uğraşmayalım.* **havaya girmek** *mec.* (bir işte, bir eğlencede vb.) gidişe, var olana, ortama uymak. *ör. Herkes çalıp söylüyordu, o ise havaya girmekten korkuyordu.* **havaya gitmek** (bir şey) hiçbir işe yaramamak, boşu boşuna harcanmak, boşa gitmek. **havaya pala** (ya da **kılıç**) **sallamak** gereksiz, boşuna çaba harcamak, boş yere çalışmak. **havaya savurmak** (bir şeyi) gereksiz yere ve bol bol harcamak. **havaya uçmak 1)** patlamanın gücüyle havaya fırlamak. **2)** *mec.* boşa gitmek, gereksiz harcanmak. **3)** *mec.* çok sevinmek. *ör. Çocuk, armağanı görünce havaya uçtu, babası istediğini almıştı çünkü.* **havayı bozmak** bir topluluğun düzenini aksatan, kişiler arasındaki iyi ilişkiyi, uyumu kötüleştiren davranışta bulunmak, ortamı tatsızlaştırmak.

havaalanı, -nı *b. a. Ar. T.* **1** uçakların iniş ve kalkışını sağlamak için özel biçimde yapılmış ve düzenlenmiş açık, düz ve geniş yer. **2** bu yerde bulunan ve içinde uçuşla ilgili her türlü hizmetin verildiği yapılar vb. **3** ➻ **havalimanı**.

havabilgisi, -ni *b. a. Ar. T.* ➻ **havabilim**.

havabilim *b. a. Ar. T.* hava olaylarını konu alan bilim. *eş.* **meteoroloji**.

havabilimci *b. a. Ar. T.* havabilim alanında çalışan kimse, havabilim uzmanı.

havacı *a. Ar. T.* **1** hava taşıtı kullanabilen, hava taşıtlarında görevli kimse. **2** *ask.* hava kuvvetlerinde görevli ya da askerliğini hava kuvvetlerinde yapmakta olan asker.

havacılık *a. Ar. T.* **1** havacı olma durumu. **2** havacının yaptığı iş. **3** havada uçma bilgisi ve tekniği. **4** hava ulaşımıyla ilgili her şey. **5** hava ulaşımını ve bununla ilgili bilgi ve teknikleri konu alan bilim dalı.

havacıva *b. a. Ar. Far.* (. . .' .) **1** *bitb.* sığırdiligillerden, Akdeniz Bölgesi'nde kalkerli yamaçlarda yetişen, boyu yaklaşık 30 cm. olan, mavi çiçekler açan, köklerinden kırmızı boya maddesi çıkarılan bir bitki. **2** *s. arg.* boş, değersiz, işe yaramaz, önemsiz.

havadar *s. Ar. Far.* havası bol, iyi havalı (yer).

havadarlık *a. Ar. Far. T.* havadar olma durumu.

havadeğişimi, -ni *b.a. Ar. T.* hastaların daha çabuk iyileşmesi, yorgunlukların daha çabuk giderilmesi gibi nedenlerle yapılan çevre, iklim değişikliği.

havadis *a. Ar.* (. - .) *(Arapça "hadise" sözcüğünün çoğulu olmakla birlikte Türkçede tekil gibi kullanılır)* ilgi çekici olay, haber. *ör. Bugün havadisler kötü.*

havagazı, -nı *b. a. Ar. Lat.* **1** madenkömüründen elde edilen, ısı ve ışık sağlamakta kullanılan gaz. **2** *arg.* işe yaramaz, değersiz, boş, önemsiz.

havai *s. Ar.* (. - -) **1** havada bulunan, havayla ilgili. **2** havaimavi renkte olan. **3** *mec.* gelip geçici hevesleri olan, bir kararda durmayan, canı çektiği gibi davranan, sorumsuz, uçarı (kimse). **4** *mec.* değeri olmayan, boş (söz). **5** *arg.* hileli zar. **havai fişek 1)** geceleri yer alan törenlerde şenlik amacıyla yakılarak havaya uçurulan, renkli ışıklar saçan fişek. **2)** *ask.* savaşta, geceleyin düşman bölgelerini denetlemek için atılan aydınlatma fişeği.

havailik *a. Ar. T.* (. - - .) havai[3,4] olma durumu, hoppalık, kararsızlık, sorumsuzluk, uçarılık.

havaimavi *b. a. Ar.* (. - - - .) **1** gökyüzünün rengi, açık mavi. **2** *s.* gökyüzü renginde olan.

havaiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. - . -) *esk.* değersiz, önemsiz, boş işler ve sözler.

havakma *a. ha.* havakmak eylemi.

havakmak *(nsz) ha.* (yara için) irin toplamak, irinle dolup şişmek.

havaküre *b. a. Ar.* ➻ **havayuvarı**.

havalanabilme *a. Ar. T.* havalanabilmek eylemi.

havalanabilmek *(nsz) Ar. T.* havalanmak elinde olmak, havalanma yetenegi ya da olanağı ya da olasılığı bulunmak.

havalandırabilme *a. Ar. T.* havalandırabilmek eylemi.

havalandırabilmek *(-i) Ar. T.* havalandırmak elinde olmak, havalandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

havalandırıcı *a. Ar. T.* kapalı bir yerin sürekli ve doğal olarak havalanmasını sağlayan aygıt ve düzen.

havalandırılabilme *a. Ar. T.* havalandırılabilmek eylemi.

havalandırılabilmek *(nsz) Ar. T.* havalandırılması olanak içinde olmak ya da havalandırılma olasılığı bulunmak.

havalandırılış *a. Ar. T.* havalandırılmak eylemi ya da biçimi.

havalandırılma *a. Ar. T.* havalandırılmak eylemi.

havalandırılmak *(nsz) Ar. T.* havalanması sağlanmak.

havalandırıverme *a. Ar. T.* havalandırıvermek eylemi.

havalandırıvermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede havalandırmak.

havalandırma *a. Ar. T.* **1** havalandırmak eylemi. **2** kapalı bir yerin havasını değiştirmek ereğiyle dışardan temiz hava verme ya da hava akımını oluşturma eylemi. **3** herhangi bir şeyi açık havada bir süre bırakma.

havalandırmak *(-i) Ar. T.* havalanmasını sağlamak, havalanmak eylemini yaptırmak.

havalanış *a.* havalanmak eylemi ya da biçimi.

havalanıverme *a. Ar. T.* havalanıvermek eylemi.

havalanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede havalanmak.

havalanma *a. Ar. T.* havalanmak eylemi.

havalanmak *(nsz) Ar. T.* **1** yerden ayrılıp göğe uçmak, göğe yükselmek, havaya kalkmak, uçmak. *ör. Uçak havalandı.* **2** havası değişmek ya da değiştirilmek, temiz hava alması sağlanmak. *ör. Ev kapalı kalmış, havalanmak istiyor.* **3** hava akımıyla yer değiştirmek. *ör. Yerden tozlar havalanmıştı.* **4** *mec.* yerinde duramaz, oturamaz duruma gelmek. **5** *mec.* kendini beğenmişlik ve benzeri bir tutuma yönelmek, hoş karşılanmayacak davranışlar edinmek. *ör. Adam müdür olunca bir havalandı ki sorma.* **6** *arg* (kadın, kız için) olağan tavırları, davranışları değişerek, cinselliğini ortaya koyacak biçimde davranır olmak, cilve yaparak, kırıtarak, açık saçık giyinerek erkeklerin ilgisini çekmeye yönelmek. **7** *arg.* (erkek için) çapkınlığa, içkiye, kumara yönelip davranışları, huyları değişmek, uçarılık etmek.

havale *a. Ar.* (. - .) **1** bir işin görülmesini, yapılmasını vb. bir başkasına yükleme, onun sorumluluğuna bırakma. *ör. Konunun ona havalesi iyi oldu.* **2** banka, postane vb.nin aracılığıyla gönderilen para. *ör. Havaleyi bankadan çektim.* **3** banka, postane vb. aracılığıyla para gönderildiğinde, gönderenle alacak olanın ad ve adresleriyle birlikte para miktarının yazılı bulunduğu işlem kâğıdı. **4** parayı bir başka yerde ödettirme işlemi. *ör. Havale için bankaya uğradım.* **5** gebelerde, küçük çocuklarda görülen, çırpınmalı ve kimi zaman ateşli de olabilen bir tür hastalık. **6** bir arsayı ya da yapıyı çevirmek, kapamak için çekilen duvar ya da perde. **7** yüksek ve büyük bir görünüşü olma. *ör. Kamyon bu havaleyle köprü altından geçemez.* **havale çekmek** gelen havaleyi[2] banka, postane vb.den almak. **havale etmek 1)** bir şeyin alınmasını, yapılmasını bir kimseye yüklemek, ona bırakmak, ona ısmarlamak. *ör. Bu işi sana havale ediyorum, yapıver.* **2)** göndermek, yollamak. *ör. Dilekçeyi ilgili yere havale etmişler.* **havale gelmek 1)** banka, postane vb. aracılığıyla para gelmek. **2)** (gebe ya da küçük çocuk için) havale[5] krizi tutmak. **havale göndermek** (ya da **yatırmak**) banka, postane vb. aracılığıyla birine para yollamak.

havaleli *s. Ar. T.* (. - . .) **1** havalesi olan. **2** gereğinden çok yüksek, devrilecek, yıkılacak gibi olan (yük). *ör. Kamyon havaleli yükle yola çıktı, trafik çevirir.*

havalı *s. Ar. T.* **1** herhangi bir nitelikte havası olan. *ör. İyi havalı bir yaylamız var.* **2** iyi, temiz hava alan. *ör. Burası daha havalıymış.* **3** *mec.* kendisinde çekici, hoş bir hava bulunan, albenisi olan, gözalıcı, çekici, alımlı. *ör. Havalı bir delikanlıydı.* **4** *mec.* bir işi gereğince önemsemeyen, benimsemeyen. **5** sıkıştırılmış havayla işleyen (aygıt vb.) *ör. Bu otobüsün direksiyonu havalıdır, çok rahattır.* **6** *arg.* (zar için) hileli. **7** *ha.* yüksek (yer). **havalı fren** hava basıncıyla yönetilen pistonlu fren.

havalık *a. Ar. T.* kanalizasyonda pissu borularının açık havayla bağlantısını sağlayan boru parçası.
havali *a. Ar.* (. - -) ➻ **çevre, dolay, yöre.**
havalimanı, -nı *b. a. Ar. Yun.* **1** büyük havaalanı. **2** kentler ve ülkelerarası havayolu ulaşımı için gerekli olan teknik ve ticari kuruluşların tümü. **3** havayolu ulaşımının altyapısının yerleştirilmesini, geliştirilmesini ve işletilmesini sağlayan kuruluş.
havan *a. Far.* içinde sarmısak, baharat vb. dövmeye, ezmeye yarayan, tahtadan, madenden ya da plastikten yapılmış kap. **havanda su dövmek** sonuç alınamayacak bir işle uğraşıp durmak, boşuna uğraşmak. **havan dövücünün hınk deyicisi** başkasına destek olacak, onu yüreklendirecek gücü bulunmadığı halde öyle görünüp yardakçılık eden kimse. **havan topu** *ask.* üstün atış gücü bulunan, kısa namlulu bir top.
havaneli, -ni *b. a. Far. T.* havanda bir şey dövmeye, ezmeye yarayan tokmak.
havari *a. Ar.* (. - -) **1** Hıristiyanlıkta, Hazreti İsa'nın, İncil'i, inancını ve öğütlerini yaymakla görevlendirdiği on iki yardımcısından her birine verilen ad. **2** *mec.* bir öndere bağlı ve onun öğretisini yayan kimse.
havas *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* kendilerini halktan ayrı gören ve üstün sayan kimselerin oluşturduğu sınıf.
havasız *s. Ar. T.* **1** hava almayan ya da az hava alan, havası bulunmayan (yer). **2** havası iyi ve yeterli olmayan (yer). **3** *mec.* albenisi, çekiciliği, gözalıcılığı bulunmayan.
havasızlık *a. Ar. T.* havasız olma durumu.
havayolu, -nu *b. a. Ar. T.* **1** hava taşıtlarının uçuş sırasında izlemek zorunda oldukları yol. **2** bu yolla iş gören kuruluş. *ör. Hangi havayoluyla gideceksiniz?* **3** günümüzde, özellikle yolcu taşımacılığında çok kullanılan ve yeryüzünün her yanını havalimanlarıyla birbirine bağlayan hava ulaşım ağı. **havayolu ile** uçak ile.
havayuvarı, -nı *b. a. Ar. T. gökb.* ve *coğr.* çeşitli gaz katmanlarından oluşan ve yeryuvarını kuşatan örtü. *eş.* **atmosfer** .
havhav *a.* (çocuk dilinde) köpek.
havi *s. Ar.* (- -) *esk.* içinde bulunduran, içine alan, içeren, kapsayan, toplayan, taşıyan. **havi olmak** içine almak, içinde bulundurmak, içermek, kapsamak, kaplamak.
havil, -vli *a. Ar. (Arapça "korku" anlamına gelen "hevil" sözcüğünün bozulmuş biçimi)* "ölüm korkusundan doğan güçlü bir tepkiyle" anlamına gelen ***can havliyle*** deyiminde geçer.
havlama *a.* havlamak eylemi.
havlamak *(nsz)* (köpek) hav hav diye kesik kesik ses çıkararak bağırmak, ürümek.
havlanabilme *a. Ar. T.* havlanabilmek eylemi.
havlanabilmek *(nsz) Ar. T.* (kumaş) havlanması olanak içinde olmak ya da havlanma olasılığı bulunmak.
havlanma *a. Ar. T.* havlanmak eylemi.
havlanmak *(nsz) Ar. T.* (kumaş) üzerinde hav oluşmak, havı çıkmak.
havlatabilme *a.* havlatabilmek eylemi.
havlatabilmek *(-i)* (köpek için) havlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Taş atıp köpeğe havlatabiliriz.*
havlatma *a.* havlatmak eylemi.
havlatmak *(-i)* (köpek için) havlamasına yol açmak, havlamasını sağlamak, havlamak eylemini yaptırmak.
havlayabilme *a.* havlayabilmek eylemi.
havlayabilmek *(nsz)* (köpek) havlama yeteneği, olanağı ya da olasılığı bulunmak.
havlayış *a.* havlamak eylemi ya da biçimi.
havlayıverme *a.* havlayıvermek eylemi.
havlayıvermek *(nsz)* (köpek) ansızın havlamak. *ör. Köpek havlayıverince çocuk korktu.*
havlı *s. Ar. T.* **1** havı olan. **2** *a.* ➻ **havlu.**
havlıcan *a. Far. bitb.* zencefilgillerden, Asya'nın doğusundaki ülkelerde yetişen, aynı adla anılan köksapları baharat olarak kullanılan, ıtırlı bir bitki.
havlu *a.* üzerinde ince iplikçik halinde tüyleri bulunan ve kurulanmaya yarayan bez. **havlu atmak 1)** *sp.* (yumrukoyununda) yenilgiyi kabul edip oyunu bitirmek, pes etmek. **2)** *mec.* (bir işte vb.) yenilmek.
havlucu *a.* **1** havlu dokuyan ya da satan kimse. **2** bornoz, havlu vb. gibi eşya satan dükkân.
havluculuk *a.* havlu dokuma ya da satma işi.
havluluk *a.* **1** havlu asmak için özel olarak yapılmış araç, havlu asacağı. **2** banyolarda havluların konulduğu küçük dolap. **3** *s.* havlu yapmaya uygun olan özel dokunuşlu pamuklu (kumaş).
havra *a. İbr.* (.' .) **1** Yahudi tapınağı. *eş.* **sinagog.** **2** *mec.* çok gürültülü yer.
havsala *a. Ar.* **1** *esk. gövb.* ➻ **leğen**[2]. **2** *mec.* zihnin bir şeyi anlama ve kavrama yetisi, kavrayış. **havsalası almamak** aklı kabul etmemek. **havsalası dar** anlayışı kıt, anlayışsız, hoşgörüsüz (kimse). **havsalası geniş** hiçbir şeye aldırış etmeyen, hoşgörüsü olan, her şeyi kendine dert etmeyen (kimse). **havsalasına sığmamak 1)** aklı almamak, kavrayamamak. **2)** inanamamak, kabul edememek.
havuç *a. Far. bitb.* **1** maydanozgillerden, etli kökü için sebze olarak yetiştirilen bir bitki. **2** bu bitkinin, sebze olarak yenilen, turuncu renkte kökü.
havut *a. Far.* deve semeri. **havuduyla yutmak** ➻ **deveyi havuduyla yutmak** .
havuz *a. Ar.* **1** su biriktirmek, yüzmek, çevreyi güzelleştirmek gibi amaçlarla altı ve yanları mermer, beton ve benzeri gereçlerden yapılarak içine su doldurulan, genellikle üstü açık yer. **2** kum, asit vb. konulan çukur yer. **3** *den.* gemilerin onarılmak için çekildikleri yer.
havuzcuk *a. Ar. T.* **1** küçük havuz. **2** *gövb.* sidikborularının böbrekle birleştikleri yerde bulunan huni biçimindeki genişlik.

havuzlama *a. Ar. T.* havuzlamak eylemi.
havuzlamak *(-i) Ar. T. den.* (gemiyi) onarmak için havuza[3] çekmek.
havuzlanma *a. Ar. T.* havuzlanmak eylemi.
havuzlanmak *(-i) Ar. T. den.* (gemi) onarılmak üzere havuza[3] çekilmek.
havuzlu *s. Ar. T.* havuzu[1] bulunan. *ör. Bugün havuzlu kahvede buluşalım.*
havuzsuz *s. Ar. T.* havuzu bulunmayan.
havya *a. Ar.* (.' .) madenleri kaynatırken lehimi eritmek için ateşle ya da elektrikle kızdırılarak kullanılan, genellikle çekiç biçiminde, ucu bakırdan yapılmış araç.
havyar *a.* genellikle mersinbalığının, eritilmiş balmumuna batırılıp tuzla hazırlanan yarı ezme durumundaki yumurtası. **havyar kesmek** *arg.* çalışmadan vakit geçirmek, zamanını boşa harcamak, yapması gereken işle uğraşmayarak boş oturmak.
havza *a. Ar.* **1** bölge, yöre. **2** *coğr.* dağlarla ya da tepelerle sınırlanmış, suları aynı denize, göle ya da ırmağa akan bölge. **3** maden bölgesi. **4** *yerb.* ve *coğr.* ➻ **tekne**[5].
hay *ünl.* azarlama, iyi dilek, şaşma, yalvarma, ilenme sevinç vb. bildirmede kullanılır. *ör. Hay yaramaz, hay! Hay Allah razı olsun! Hay Allah belanı versin!* **hay aksi** ➻ **aksi şeytan**. **hay aksi şeytan** ➻ **aksi şeytan**. **hay Allah** "hay" gibi kullanılır. **haydan gelen huya gider** kolay ve emeksiz elde edilen şeyler kolay harcanır. **hayı gidip vayı kalmak** (ya da **hay hayı gidip vay vayı kalmak**) gençliğini, sağlığını yitirerek sağlığından yakınır duruma gelmek.
haya *a. Far.* ➻ **erbezi**.
hayâ *a. Ar.* (. -) utanç, utanma, sıkılma. **hayâ perdesi yırtılmak** utanç duygusu kalmamak, artık utanmaz olmak.
hayal, -li *a. Ar.* (. -) **1** ➻ **düş**[2,3], **imge**. **2** *ruhb.* ➻ **imge**. **3** *fiz.* ➻ **görüntü**[2]. **4** belli belirsiz görünen şey, gölge. **5** karagöz. **hayal etmek** ➻ **düşlemek** . **hayal gibi** (insan için) ince, zarif. **hayal gücü** ➻ **düş gücü**[1], **imgelem**. **hayal kırıklığı** ➻ **düş kırıklığı**. **hayal kurmak** ➻ **düş kurmak**. **hayal meyal** açık seçik olmayan, bulanık bir görüntü gibi, belli belirsiz. **hayal olmak 1)** anı olmak, geçmiş günlerde kalmak. *ör. O sevgililer artık hayal oldu.* **2)** gerçekleşmesi olanaksız olmak, gerçekleştirilememek. **hayal oyunu** ➻ **karagöz (I)** . **hayale dalmak** dış dünyadan uzaklaşıp anıları ve gerçekleşmesini dilediği şeyleri düşünmek, düşlere dalmak. **hayale dönmek** (insan için) çok incelmek, çok zayıflamak. **hayale kapılmak** düşlerinin[2,3] etkisinde kalmak, umutlanmak. **hayalinden geçirmek** olmasını düşünmek, gönlünden geçirmek.
hayalci *a. Ar. T.* (. - .) **1** ➻ **düşçü** . **2** karagöz **(I)** oynatan kimse. *eş.* **hayali**[2]. **3** *s.* hayale kapılan.
hayalcilik *a. Ar. T.* hayalci olma durumu. *eş.* **düşçülük**.
hayalen *be. Ar.* (. - .) düşsel olarak.
hayalet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** gerçekte var olmadığı halde kimi zaman görüldüğü sanılan cin, peri, hortlak gibi düşsel görüntüler. **2** ➻ **görüntü**. **3** belli belirsiz görülen, ne olduğu seçilemeyen biçim, şey, gölge. **4** *arg.* kendisini bilmeyecek denli sarhoş kimse.
hayalhane *b. a. Ar. Far.* (. - - .) *esk.* **1** karagöz **(I)** oynatılan yer. **2** *tkz.* düş kurma yeteneği.
hayâlı *s. Ar. T.* (. - .) utanma duygusu olan.
hayali *s. Ar.* (. - -) **1** ➻ **düşsel, imgesel**. **2** karagöz **(I)** oynatan sanatçı, karagözcü. **hayali ihracat** devletin dışsatımcıya sağladığı vergi iadesi vb. gibi özel kazançlardan yararlanmak amacıyla, gerçekte olmayan ve satılmamış bir malı yurtdışına satmış gibi düzmece belge düzenleme işi.
hayalifener *b. a. Ar. Yun.* (. -' . . .) **1** camlarında resim bulunan ve bu resimleri duvara yansıtan, fenere benzeyen araç. **2** çok zayıf, incecik kimseler için, bunu belirtmek üzere, şaka yollu söylenir. **hayalifenere dönmek** iyice zayıflamak, bir deri bir kemik kalmak.
hayalperest, -ti *b. a.* ve *b. s. Ar. Far.* ➻ **düşçü, düşsever**.
hayâsız *s. Ar. T.* (. - .) utanma duygusu olmayan, utanmaz (kimse).
hayâsızca *s.* ve *be. Ar. T.* (. - . .) utanmaz kimseye yakışır bir biçimde, utanmazca, sıkılmazca, hayâsız.
hayâsızlaşabilme *a. Ar. T.* (. - . . . . .) hayâsızlaşabilmek eylemi.
hayâsızlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . . .) hayâsızlaşması olanak içinde olmak ya da hayâsızlaşma olasılığı bulunmak.
hayâsızlaşma *a. Ar. T.* (. - . . .) hayâsızlaşmak eylemi.
hayâsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) artık utanmaz olmak, utanç duygusu kalmamak.
hayâsızlık *a. Ar. T.* (. - . .) hayâsız olma durumu, utanmazlık, sıkılmazlık. **hayâsızlık etmek** utanmaza yaraşır bir biçimde davranmak.
hayat, -tı (I) *a. Ar.* (. -) **1** ➻ **yaşam, dirim**. **2** doğumdan ölüme değin geçen süre. *eş.* **ömür** . **3** içinde yaşanılan koşulların tümü, yaşam biçimi. *ör. Bu hayata alışamadım.* **4** geçim koşullarının tümü. *ör. Hayat pahalılığı artıyor.* **5** meslek ve durum. *ör. Bunu iş hayatında çok görürsünüz.* **6** canlılığı gösteren kaynaşma, canlılık. *ör. Bu sokakta hayat kalmamış.* **7** yazgı, kader. *ör. Hayat önüne engeller koymuş.* **8** yaşamı sağlayan koşulların tümü, canlı varlık. *ör. Ay'da hayat olmadığı anlaşıldı.* **9** ➻ **yaşamöyküsü**. *ör. Bize hayatını anlattı.* **hayat adamı** önüne çıkan her türlü güçlüğü yenmesini bilen, giriştiği her işi başarıyla yürütebilen, günün koşullarına kolayca uyan kimse. **hayat arkadaşı** karı kocadan her biri, kadın için koca, koca için karısı. **hayat bilgisi** eski ilkokulların ilk üç sınıfında okutulan ders. **hayat çizgisi** bilekten başlayan, avuç içine geçen ve göstermeparmağına

doğru yönelen ve genellikle sağlık durumunu gösterdiğine inanılan çizgi. **hayat dolu** içinden neşe taşan, çok canlı (kimse). *ör. O hayat dolu insan acıyla çöküvermişti.* **hayat felsefesi** ➻ **yaşam felsefesi**. **hayat geçirmek** yaşayış sürdürmek, yaşamak. **hayat hikâyesi** ➻ **yaşamöyküsü**. **hayat kadını** para karşılığında erkeklerle cinsel ilişkiye giren ve bu işi meslek olarak yapan kadın, orospu. **hayat memat** ➻ **ölüm kalım** . **hayat memat meselesi** ➻ **ölüm kalım sorunu**. **hayat mücadelesi** (ya da **kavgası**) yaşamak ve geçinmek için harcanan çabanın, emeklerin tümü, yaşamaya ve yaşamını sürdürmeye çalışma. **hayat okulu** *mec.* yaşanılan ortam, olaylar ve onlardan edinilen deneylerin tümü. **hayat pahalılığı** yiyecek, içecek, giyecek vb.lerin, geçim için gerekli olan şeylerin pahalı olması durumu. **hayat seviyesi** ➻ **yaşam düzeyi**. **hayat sigortası** bir kimsenin, yaşlılık çağında toptan kendisine ya da ölümü durumunda kalıtçılarına ödenmek koşuluyla yaptığı sigorta anlaşması. **hayat standardı** ➻ **yaşam standardı**. **hayat şartları** ➻ **yaşam koşulları**.**hayat tarzı** ➻ **yaşam biçimi**. **(bir şeye) hayat vermek** canlılık getirmek, canlanmasını sağlamak, canlandırmak. **hayata atılmak** geçimini sağlamak üzere çalışmaya başlamak. **(bir şey birini) hayata bağlamak** (ona) yaşamayı sevdirmek. *ör. Çocuk sevgisi onu hayata bağlıyordu.* **hayata bağlanmak** yaşamaya dört elle sarılmak, yaşamak isteği duyumsamak. *ör. Hastalıktan sonra hayata bağlanır insan.* **hayata geçirilmek** uygulamaya konulmak, uygulanmak. **hayata geçirmek** uygulamaya konulmasını sağlamak, uygulamak. **hayata geçmek** gerçekleşmek, uygulanmak. **hayata gözlerini yummak** (ya da **kapamak**) *mec.* ölmek. **hayata küsmek** yaşama isteğini yitirmek, kötümserleşmek bezginleşmek. **hayatı kaymak** işleri, sağlığı vb. eskisine göre pek kötüleşmek. **hayatın baharı** gençlik günleri. **hayatına girmek** özellikle cinsel yaşamında yer almak. *ör. Onun hayatına girenler çok olmuştur.* **hayatını (birine** ya da **bir şeye) borçlu olmak 1)** o kimse ya da şey tarafından ölümden kurtarılmış olmak. **2)** birinin yaşamı bir başkasınca sağlanmış olmak. **(birinin) hayatını kaydırmak** *arg.* çok kötü bir duruma düşürmek, belini bir daha doğrultamaz duruma sokmak. **hayatını kazanmak** çalışıp kazanarak geçimini sağlamak, kendi kazancıyla geçinmek. **hayatını yaşamak** dilediği gibi, gönlüne göre, özgürce bir yaşam sürmek. **hayatta olmak** yaşamak, yaşıyor olmak, sağ bulunmak. *ör. O zaman babası henüz hayattaydı.*

hayat, -tı (II) *a. Ar.* **1** kasaba ve köy evlerinde bulunan, üstü kapalı, bir yanı ya da birkaç yanı açık sofa. **2** avlu. **3** *ha.* sundurma. **4** *ha.* balkon.

hayatağacı, -nı *b. a. Ar. T.* **1** ➻ **soyağacı**. **2** *gövb.* beyinciğin kesitinde dıştaki bozmadde bölümüne yayılarak dallanma gösteren akmaddenin oluşturduğu ağaç biçimi.

hayati *s. Ar.* (. - -) **1** yaşamla ilgili.*eş.* **dirimsel**, **yaşamsal**. **2** *mec.* büyük önem taşıyan, önemli.

hayatiyet, -ti *a. Ar.* (. - - .) **1** yaşamın sürmesi için gerekli güç, yaşama gücü. **2** canlılık, yaşarlık.

haybe *s.* ve *a. Ar. arg.* **1** işe yaramayan, yararsız. **2** anlamsız. **3** karşılıksız, parasız, beleş, bedava. **haybeye kürek çekmek** *arg.* boş yere uğraşmak, boşuna çabalamak.

haybeci *s.* ve *a. Ar. arg.* **1** hiç emek vermeden, çalışmadan para kazanmak ya da bir çıkar elde etmek isteyen (kimse). **2** bir çıkar elde edeceğini sanarak hileci kumarbazların ya da dolandırıcıların eline düşen kimse, saf kimse.

haybecilik *a. Ar. T. arg.* haybeci olma durumu.

haybeden *be. Ar. T. arg.* **1** hiç emek vermeden, hiç çaba harcamadan, kolayca. **2** yok yere, hiç yoluna, boşuna. *ör. Haybeden dayak yedi.*

hayda *ünl.* **1** şaşkınlık belirten ünlem. **2** hayvanları harekete geçirmek için söylenen söz.

haydalama *a.* haydalamak eylemi.

haydalamak *(-i)* **1** *ha.* hayvanı harekete geçirmek ve hızlandırmak için hayda diye bağırmak. **2** *arg.* (bir işe) hızla girişmek. **3** *arg.* (bir kimseyi) kovmak.

haydama *a.* haydamak eylemi.

haydamak *(-i)* ➻ **haydalamak**.

haydari *a. Ar. esk.* dervişlerin giydiği, abadan yapılmış, kolsuz ve kısa hırka. **haydari yaka** (hırka, yelek gibi giyeceklerde) açık V harfi biçiminde yaka.

haydi *ünl. (Konuşma dilinde " **hadi**" biçiminde de söylenir.)* (.' .) **1** bir işte hızlanmayı sağlamak, işe isteklendirmek için kullanılır. *ör. Haydi arkadaşlar, yürüyelim!* **2** onama ve kabul bildirir. *ör. Haydi öyle olsun.* **3** olasılık, varsayma anlatır. *ör. Haydi birkaç yıl uzadı iş, sonrası?* **4** alay, hafifseme belirtir. *ör. Haydi be sen de!* **5** hoş görme anlamında kullanılır. *ör. Haydi, aldırma, bir daha alırız.* **haydi bastır** *arg.* "işe daha bir sarıl, işi daha güçlü sürdür" anlamında söylenir. **haydi canım sen de!** "böyle şey olmaz", "inanılacak şey değil", "bu söylediğin doğru olamaz", "gerçek mi?" vb. anlamlarında söylenir. **haydi haydi 1)** bol bol, kolay kolay, fazlasıyla. *ör. O işi yapan bunu haydi haydi yapar.* **2)** en fazla olarak, en çoğu, olsa olsa. *ör. Buna haydi haydi versinler de yüz bin versinler!* **3)** çabukluk, acele bildirir. *ör. Haydi haydi, geç kalıyoruz.* **4)** "kısa kes", "işi uzatma", "bizi aldatamazsın" vb. anlamlarında kullanılır. *ör. Haydi haydi, biz seni biliriz!* **haydi oradan 1)** azarlamak, kovmak için kullanılır. *ör. Haydi oradan, bir daha gözükme gözüme!* **2)** ➻ **haydi canım sen de! haydi hayırlısı** birçok olasılık bulunan bir işte "inşallah iyisi olur" anlamında söylenir.

haydin *ünl.* (.' .) *ha.* davrandırmak, isteklendirmek için kullanılan ***haydi*** ünleminin birden çok kişiye seslenirken, halk ağzında, emir kipine göre aldığı biçim. *ör. Haydin komşular, yürüyelim!*

haydindi *ünl.* (.' . .) "çabuk olun, acele edin" anlamında kullanılır. *ör. Haydindi, herkes sınıfa!*

haydisene *ünl.* (. . .' .) *ha.* ***haydi*** ünleminin buyurma, dilek bildiren pekiştirmeli biçimi. *ör. Haydisene, de ne diyeceksen!*

haydut *a. Mac.* **1** silahlı soygun yapan kimse. **2** *tkz.* yaramaz ama sevimli çocuklar için şaka yollu söylenir. **haydut gibi 1)** görünüşü insana korku veren, çok iriyarı (kimse). **2)** *tkz.* yaramaz ama sevimli çocuklar için şaka yollu söylenir.

haydutça *be. Mac. T.* hayduda yaraşır bir biçimde, haydut gibi.

haydutlaşma *a. Mac. T.* haydutlaşmak eylemi.

haydutlaşmak *(nsz) Mac. T. mec.* haydut gibi olmak, yaramazlaşmak.

haydutluk *a. Mac. T.* **1** haydut olma durumu. **2** haydudun yaptığı iş. **3** haydutça davranış. **haydutluk etmek 1)** silahlı soygunlar yapmak. **2)** haydut gibi davranmak.

hayfa *ünl. Ar.* (.-) *esk.* heyhat, yazık, vah! **hayfa** (ya da **hayfaya**) **gitmek** *arg.* **1)** (bir şey) yok yere bozulmak, boşa gitmek. **2)** (bir şey) değerinden aza satılmak, ucuza gitmek. **3)** (insan) kötü bir duruma düşmek ya da ölmek.

hayhay *be.* (.' .) "baş üstüne", "elbette", "seve seve", "isteyerek", "hemen" vb. anlamlarında onama bildirir.

hayhuy *b. a. Far.* **1** bir yerde herkesin bir anda eğlenmesi ya da konuşması nedeniyle oluşan karışık gürültü, gürültü patırtı, karışıklık. **2** *mec.* boş, sonuçsuz, yersiz çaba. *ör. Günlerimiz hayhuy içinde geçip gitti.*

hayıf, -yfı *a. Ar. esk.* **1** haksızlık, insaflı olmayış. **2** acınma, üzülme. **3** *ünl.* vah! yazık! heyhat!

hayıflanış *a. Ar. T.* hayıflanmak eylemi ya da biçimi.

hayıflanma *a. Ar. T.* hayıflanmak eylemi.

hayıflanmak *(-e) Ar. T.* acımak, üzülmek, yazıklanmak, yerinmek.

hayın *s. ha.* ➻ **hain**.

hayınlık *a. ha.* ➻ **hainlik**.

hayır, -yrı (I) *a. Ar.* **1** bir karşılık beklemeksizin yapılan yardım, iyilik işi, iyilik. **2** *s.* yararlı, uğurlu, güzel, hayırlı, iyi. *ör. Bir hayır haber alsaydık.* **hayır beklememek** (bir şeyden, bir kimseden) yararlı, işe yarar bir sonuç ya da iyilik ummamak. *ör. Bu işten bir hayır beklemek boşunadır.* **hayır dile komşuna, hayır gele başına** "sen başkaları için iyi şeyler dile ki onlar da senin için iyi dileklerde bulunsun" anlamında söylenir. **hayır etmemek 1)** işe yaramamak, yararlı olmamak, yararı dokunmamak. *ör. İlaçlar hiç hayır etmedi.* **2)** iyileşememek, düzelememek. **(bir şeyden) hayır gelmemek** yararı, iyiliği dokunmamak. **(bir şeyden) hayır görmemek** (o şey) kendisine yararlı olmamak, iyi gelmemek. **hayır işlemek** bir karşılık beklemeksizin, dine ve insanlığa uygun, iyi, güzel bir iş yapmak. **(bir şeyde) hayır kalmamak** artık bir işe yaramaz duruma gelmek. **hayır sahibi** iyilik yapmayı seven kimse, iyiliksever. **hayra alamet** iyi bir durum belirtisi (olan). **hayra alamet değil** iyi bur durum belirtisi olmayan bir olay için söylenir. **hayra karşı** "hayırlı olması dileğiyle" anlamında kullanılır. **(bir şeyi) hayra yormak** iyi durum belirtisi olarak yorumlamak. *ör. Düşümü hayra yorman sevindirdi beni.* **hayırdır inşallah 1)** görülen bir düş anlatılırken ve yorumlanırken söylenir. *ör. Bir düş gördüm, hayırdır inşallah, uçuyormuşum.* **2)** şaşkınlık veren, merak çeken olgular karşısında söylenir. *ör. Hayırdır inşallah, hiç böyle davranmazdı.* **hayrı dokunmak** işe yaramak, yararlı olmak. **hayrı dokunmamak** hiçbir yararı olmamak. **hayrı olmak** yararı dokunmak, işe yaramak. *ör. Gönülsüz yapılan işin ne hayrı olur?* **hayrı olmamak** işe yaramamak, yararı dokunmamak. **hayrını gör 1)** yeni bir şey alındığında, alana, "güle güle kullan", "iyi günlerde kullan" anlamında söylenir. **2)** bu anlamda kırgınlık, alay anlatmak için de kullanılır. **(bir şeyin) hayrını görmemek** bir yararını görmemek, o şey kendisine iyi gelmemek. **hayırla anmak** (ya da **yad etmek**) ölmüş bir kimsenin ardından iyi şeyler söylemek, onu iyilikle anmak.

hayır (II) *be. Ar.* (.' .) **1** "asla", "yok", "olmaz", "öyle değil" anlamında olumsuzlama, onamama, yadsıma belirtir; genellikle soru tümcelerine yanıt olarak kullanılır. *ör. Gelecek misin? -Hayır.* **2** olumsuz tümcelerdeki olumsuz anlamı pekiştirir. *ör. Hayır, yengimiz bir düş olmayacak.* **hayır dememek** bir isteği geri çevirmemek, olumsuz yanıt vermemek.

hayırdua *b. a. Ar.* (. . .-) iyi dilek, iyi dua. **hayırdua etmek** iyi dileklerde bulunmak.

hayırhah *b. s. Ar. Far.* (. . -) *esk.* iyilik isteyen, iyilik dileyen, iyilik yapan, hayır sever. *eş.* **iyicil**.

hayırlaşma *a. Ar. T.* hayırlaşmak eylemi.

hayırlaşmak *(nsz; -le) Ar. T.* bir pazarlıkta anlaştıktan sonra el sıkışarak birbirlerine hayır **(I)** dilemek.

hayırlı *s. Ar. T.* **1** işe yarayan, yararlı olan, içinde hayır **(I)** bulunan, kötü olmayan. **2** uğurlu, güzel, iyi, rahat. *ör. Hayırlı günler.* **hayırlı olsun** yeni bir şey alana "güle güle kullan", "iyi günlerde kullan" anlamında bir iyi dilek sözü olarak söylenir. **hayırlısı** (ya da **hayırlısı olsun**) iyi olanı, hayırlı olanı olsun. **hayırlısı ile** (ya da **hayırlısıyla**) hayırlı olanı dilemek için söylenir.

hayırsever *b. s. Ar. T.* yoksullara, düşkünlere, yardıma gereksinim duyan kimselere iyilik

ve yardım etmesini seven (kimse). *eş.* **iyiliksever, yardımsever.**
hayırseverlik *b. a. Ar. T.* hayırsever olma durumu. *eş.* **iyiliksever, yardımseverlik.**
hayırsız *s. Ar. T.* **1** bir yararı bulunmayan, yararı olmayan. **2** sevgi ve bağlılığını yitiren. *ör. Hayırsız dostlar çoktur.*
hayırsızlaşma *a. Ar. T.* hayırsızlaşmak eylemi.
hayırsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* hayırsız biri ya da bir şey durumuna gelmek.
hayırsızlık *a. Ar. T.* hayırsız olma durumu.
hayıt, -tı *a. ha.* ➻ **ayıt.**
hayız, -yzı *a. Ar. esk.* ➻ **aybaşı.**
haykırabilme *a.* haykırabilmek eylemi.
haykırabilmek *(nsz; -e)* haykırmak elinde olmak, haykırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
haykıradurma *a.* haykıradurmak eylemi.
haykıradurmak *(nsz; -e)* haykırmaya başlayıp sürmekte olmak. *ör. O, suçsuzluğunu haykıradursun, karar çoktan verilmişti.*
haykırı *a.* bağırış, bağırma.
haykırış *a.* **1** haykırmak eylemi ya da biçimi. **2** haykırma sesi.
haykırıverme *a.* haykırıvermek eylemi.
haykırıvermek *(nsz; -e)* ansızın haykırmak. *ör.Tokadı yiyince öfkeyle haykırıvermiştim.*
haykırışma *a.* haykırışmak eylemi.
haykırışmak *(nsz; -le)* karşılıklı ya da birlikte haykırmak.
haykırma *a.* haykırmak eylemi.
haykırmak *(nsz; -e)* **1** acı, telaş, yakınma vb. gibi nedenlerle yüksek sesle bağırmak. *ör. Kadın, doğum sancısıyla haykırıp durmaktaydı.* **2** çağırmak, seslenmek. *ör. Adam, karşı tepeden oğluna haykırmakta, ona bir şeyler söylemekteydi.* **3** *mec.* (durum ya da nitelik) belirgin olarak kendini göstermek, çok belirgin bir biçimde görünmek. *ör. Giysisinin kırmızısı haykırıyordu.*
haykırtı *a.* bağırma, haykırma.
haykırtma *a.* haykırtmak eylemi.
haykırtmak *(-i)* haykırmasına yol açmak, haykırmasını sağlamak.
haylaz *s.* **1** hoşa gitmeyen davranışlarda bulunan, yaramaz (kimse). *eş.* **hayta.** **2** çalışma gücü varken çalışmayan, aylaklık eden, tembel (kimse).
haylazca *s.* (. .' .) **1** biraz haylaz. *ör. Haylazca bir çocuktu, şimdi ateş gibi.* **2** *be.* haylaza yakışır bir biçimde.
haylazlaşlaşabilme *a.* haylazlaşabilmek eylemi.
haylazlaşabilmek *(nsz)* haylazlaşması olanak içinde olmak ya da haylazlaşma olasılığı bulunmak.
haylazlaşma *a.* haylazlaşmak eylemi.
haylazlaşmak *(nsz)* haylazlık edinmek, haylaz kişilik kazanmak, haylaz durumuna gelmek.
haylazlaştırma *a.* haylazlaştırmak eylemi.
haylazlaştırmak *(-i)* haylazlaşmasına yol açmak. *ör. Televizyon çocukları biraz haylazlaştırmıştı.*
haylazlık *a.* **1** haylaz olma durumu. **2** haylazca davranış. **haylazlık etmek** (ya da **yapmak**) haylazca davranışlarda bulunmak.
hayli *s. Far.* (.' .) **1** oldukça çok, epeyce. **2** *be.* oldukça, yeterince. *ör. Hayli zengin biriydi.*
hayma *a. ha.* ➻ **hayme.**
hayme *a. ha.* ➻ **eğme**[2].
haymana *a. ha.* **1** hayvanların başıboş olarak salındığı çayırlık. **2** hayvan sürüsü. **3** tembel. **haymana beygiri gibi dolaşmak** hiçbir iş yapmaksızın ortalıkta gezip durmak, işsiz güçsüz gezmek. **haymana öküzü** (ya da **mandası** ya da **sığırı**) *mec.* iriyarı ve tembel (kimse).
haymatlos *s.* ve *a. Al. huk.* herhangi bir nedenle uyrukluğunu yitirmiş, hiçbir devletin yurttaşı olmayan, yurdu olmayan, yurtsuz (kimse).
hayran *s.* ve *a. Ar.* (. -) birine ya da bir şeye karşı hayranlık duyan, o şeyi ya da kimseyi aşırı ölçüde beğenen (kimse). **hayran etmek** hayranlık duygusu uyandırmak. **hayran hayran** *ik. be.* kendinden geçmiş bir biçimde, hayran kalarak. **hayran olmak** (ya da **kalmak**) (bir şeyin ya da kimsenin) iyi, güzel ya da olağanüstü durum ya da davranışları karşısında hayranlık duymak, o şey ya da kimseyi çok beğenmek.
hayranlık *a. Ar. T.* **1** güzel bir şey karşısında duyumsanan şaşkınlıkla karışık beğenme duygusu, hayran olma durumu. **2** *mec.* aşırı istek, tutku. **hayranlık duymak** hayran kalmak, çok beğenmek.
hayranlıkla *be. Ar. T* kendinden geçmiş bir biçimde, çok beğenerek, hayran kalarak, hayran bir biçimde.
hayrat, -tı *ç. a. Ar.* (. -) **1** sevap kazanmak için yapılan iyi işler, iyilikler. **2** halkın parasız yararlanması için yapılan çeşme, okul, han gibi yapılara verilen ad. **3** *s.* sevap kazanmak için yapılmış olan.
hayret, -ti *a. Ar.* **1** beklenmedik, şaşırtıcı, garip bir şeyin yol açtığı şaşkınlık, şaşırma. **2** *ünl.* şaşılacak bir şey, durum karşısında söylenir. *ör. Hayret, hava açtı!* **hayret bir şey** *arg.* çok şaşılacak şey. **hayrete** (ya da **hayretlere) düşmek** şaşkınlık içinde kalmak, şaşırmak, şaşmak. **hayret etmek** şaşakalmak, şaşmak. **hayretle** *be.* şaşkın bir biçimde, şaşkın olarak, şaşkınlıkla, şaşırarak. **hayretleri şaşmak** *arg.* çok şaşırmak, şaşakalmak. **(birini) hayrette bırakmak** şaşmasına yol açmak, şaşırtmak. **hayrette** (ya da **hayretler içinde) kalmak** çok şaşırmak, şaşakalmak. **hayret verici** şaşkınlık uyandıran, şaşırtıcı. **hayret vermek** şaşırtmak.
hayrola *ünl. Ar. T.* (.' . .) "ne var", "ne oluyor", "inşallah kötü bir durum yok", "bir şey mi oldu" vb. anlamlarında kullanılır.
haysiyet, -ti *a. Ar.* **1** değer, saygınlık. **2** onur, özsaygı. **haysiyet divanı** ➻ **onur kurulu. haysiyetine dokunmak** (bir şey) onurunu incitmek, onuru incinmek.

haysiyetiyle *be. Ar. T. esk.* (. . . .' .) **1** onurlu olarak, onurlu bir biçimde. **2** dolayısıyla, nedeniyle, -den ötürü.
haysiyetli *s. Ar. T.* **1** değeri, saygınlığı olan. *eş.* **saygın**. **2** onuruna düşkün. *eş.* **onurlu**.
haysiyetlice *s.* ve *be. Ar. T.* onuru olana yakışır bir biçimde.
haysiyetlilik *a. Ar. T.* haysiyetli olma durumu. *eş.* **onurluluk**.
haysiyetsiz *s. Ar. T.* **1** saygınlığı olmayan, değersiz. **2** onuruna düşkün olmayan, onur kırıcı davranışlara katlanan. *eş.* **onursuz**.
haysiyetsizce *s.* ve *be. Ar. T.* onursuz olana yakışır bir biçimde.
haysiyetsizleşme *a. Ar. T.* haysiyetsizleşmek eylemi.
haysiyetsizleşmek *(nsz) Ar. T.* haysiyetsiz biri durumuna gelmek, onurunu yitirmek, onursuzlaşmak.
haysiyetsizlik *a. Ar. T.* **1** onursuz olma durumu. **2** onursuza yakışır davranış. **3** ➻ **onursuzluk**. **haysiyetsizlik etmek** onursuzca davranmak.
hayta *a. Ar.* (.' .) **1** *tar.* Osmanlıların ilk dönemlerinde eyalet askerlerinin uç boylarında görevli sınıflarından biri. **2** *s.* ve *a. mec.* külhanbeyi, kabadayı, serseri.
haytalaşabilme *a. Ar. T.* haytalaşabilmek eylemi.
haytalaşabilmek *(nsz) Ar. T. mec.* haytalaşması olanak içinde olmak ya da haytalaşma olasılığı bulunmak.
haytalaşma *a. Ar. T.* haytalaşmak eylemi.
haytalaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* hayta gibi davranmaya başlamak.
haytalık *a. Ar. T.* hayta olma durumu, külhanbeyilik, kabadayılık, başıboşluk, serserilik. **haytalık etmek** serserice davranışlarda bulunmak.
hayva *a. ha.* ateşte kızdırılarak lehimleme işinde kullanılan, çekice benzer, ucu bakır ya da demir araç.
hayvan *a. Ar.* **1** duyumsama ve devinme yeteneği olan canlı varlık. **2** insandan ayrı olarak, dil ve akıldan yoksun canlı yaratık. **3** at, eşek, katır gibi türlü hizmetlerde kullanılan yaratık. **4** *s. mec.* akılsız, duygusuz, hoyrat, kaba (kimse). **5** *ka.* kızılan bir kimseye bir seslenme biçimi. **hayvan gibi** akılsız, duygusuz, beceriksiz, kaba, iriyarı (kimse). **hayvan koklaşa koklaşa, insan konuşa konuşa** ➻ **insan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa. hayvan yularından, insan ikrarından** "söylediği, verdiği söz insanı bağlar ve insan olan sözünü tutar" anlamında kullanılır.
hayvanat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** hayvanlar. **2** ➻ **hayvanbilim**. **hayvanat bahçesi** genellikle her türlü hayvanın olabildiğince doğal ortam ve koşullarda beslendiği, korunduğu, sergilendiği büyük bahçe ya da park.
hayvanbilim *b. a. Ar. T.* yaşambilimin, hayvanların yapı, görev, davranış ve sınıflandırılmaları ve yeryüzüne dağılışlarıyla uğraşan dalı. *eş.* **zooloji**.
hayvanbilimci *b. a. Ar. T.* hayvanbilimle uğraşan bilim adamı, hayvanbilim uzmanı.
hayvanbilimsel *s. Ar. T.* hayvanbilimle ilgili.
hayvanca *s.* ve *be. Ar. T.* (. .' .) hayvana yakışır, çok kaba ve hoyrat (bir biçim de).
hayvancağız *a.* sözü edilmekte olan bir hayvan için acıma ve sevgi duygusuyla söylenir. *ör. Çocuk köpeği sevmek istedi, hayvancağıza yaklaşıp elini uzattı, ama o kaçtı.*
hayvancı *s. Ar. T.* evcil hayvan yetiştiren ve hayvancılıkla geçinen (kimse).
hayvancık *a. Ar. T.* **1** ➻ **hayvancağız**. **2** ancak mikroskop aracılığıyla görülebilen çok küçük hayvan.
hayvancılık *a. Ar. T.* evcil hayvan yetiştirme, bakma ve onları satarak geçinme işi.
hayvanımsı *s. Ar. T.* hayvana benzer.
hayvani *s. Ar.* (. - -) **1** ➻ **hayvansal**. **2** ➻ **hayvanca**.
hayvankömürü, -nü *b. a. Ar. T.* hayvan kanının ve kemiğinin tam olarak yakılmaması sonucu üretilen, kalsiyum fosfatça zengin, zehirli gazları tutmada, renk gidermede kullanılan ve hekimlikte yararlanılan kömür.
hayvanlaşabilme *a. Ar. T.* hayvanlaşabilmek eylemi.
hayvanlaşabilmek *(nsz) Ar. T. mec.* hayvanlaşması olanak içinde olmak ya da hayvanlaşma olasılığı bulunmak.
hayvanlaşma *a. Ar. T.* hayvanlaşmak eylemi.
hayvanlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* insanlık erdemlerini, özelliklerini yitirmek, hayvan gibi olmak, kabalaşmak, hoyratlaşmak.
hayvanlaştırma *a. Ar. T. mec.* hayvanlaştırmak eylemi.
hayvanlaştırmak *(-i) Ar. T. mec.* hayvanlaşmasına yol açmak.
hayvanlık *a. Ar. T.* **1** hayvan olma durumu, hayvan olanın özelliği. **2** *mec.* hayvanca davranış, kabalık, hoyratlık. **hayvanlık etmek** hayvana yakışır bir biçimde davranmak.
hayvansal *s. Ar. T.* **1** hayvanla ilgili. **2** hayvan özelliği taşıyan. *ör. Adamın kaba, hayvansal gücü ortalığı dağıttı.* **3** hayvandan elde edilen. *ör. Hayvansal yağlar zarar lıymış.* **hayvansal yağ** hayvanlardan elde edilen yağların genel adı.
hayvansallık *a. Ar. T.* hayvansal olma durumu.
hayvansever *b. s. Ar. T.* bütün hayvanları seven, onları koruyan, evinde hayvan besleyen (kimse).
hayvanseverlik *b. a. Ar. T.* hayvansever olma özelliği.
haz, -zzı *a. Ar.* **1** hoşa giden bir şeyin uyandırdığı duygu, hoşlanma duygusu, hoşlanma, tat alma. **2** *fels.* istek duyulan bir şeyi elde etmekten doğan hoşnutluk duygusu. **3** *fels.* bir şeyden duyusal ya da ruhsal sevinç duyma, mutluluğun verdiği tat. **4** *ruhb.* hoşlanma. **haz almak** hoşnutluk duymak, hoşlanmak,

tat almak, haz duymak. **haz duymak** hoşlanmak, tat almak. **haz vermek** hoşlanma duygusu uyandırmak, tat vermek. **haz yitimi** *ruhb.* belli durum ya da uyaranlar karşısında olağan sayılan hoşlanma ya da hoşlanmama duygusunun yok oluşu. **(bir şeyin) hazzını çıkarmak** (o şeyden) gereğince yararlanmak, zevk almak.

haza *s.* ve *ad. Ar.* (- -) *arg.* eksiksiz, kusursuz, noksansız.

hazakat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* (hekimlikte) el uzluğu, ustalık, bilgililik.

hazan *a. Ar.* (. -) ➻ **güz, sonbahar.**

hazar *a. Ar. esk.* ➻ **barış.**

Hazar *ö. a.* V. ve X. yüzyıllar arasında Hazar Denizi çevresinde yaşamış olan bir Türk boyu ya da bu boydan olan kimse.

Hazarca *ö. a.* (. .' .) Hazarların konuşmuş olduğu dil, Hazar dili.

hazcı *s. Ar. T. fels.* **1** hazcılıkla ilgili olan. **2** *a.* hazcılık yandaşı. *eş.* **hedonist.**

hazcılık *a. Ar. T.* **1** *fels.* yaşamın anlamını haz olarak gören, haz veren her şeyin iyi ve bütün eylemlerin amacının haz olduğunu öne süren, sevincin kaynağını hazda bulan dünya görüşü. *eş.* **hedonizm.** **2** *ruhb.* her davranışın hoşlanma ya da acıdan kaçınma isteğiyle güdülendiğini öne süren görüş. *eş.* **hedonizm.** **3** hazza, fiziksel zevke aşırı ölçüde düşkünlük. **4** *eko.* ekonomik etkinliğin hazzın en yüksek noktasına varacak biçimde geliştirilmesi öğretisi. *eş.* **hedonizm.**

hazfetme *b. a. Ar. T. esk.* hazfetmek eylemi.

hazfetmek *(-i) Ar. T. esk.* ortadan kaldırmak, çıkarmak, gidermek, silmek.

hazık, -kı *s. Ar.* (- .) *esk.* (hekimler için) bilgili, eli uz, usta.

hazım, -zmı *a. Ar.* **1** sindirme. *eş.* **sindirim.** **2** *mec.* benimsenme, kabul edilme. *ör. Büyüklenmenin hazmı güçtür, herkes beceremez.*

hazımlı *s. Ar. T. mec.* **1** dokunaklı sözlere, kendine karşı yapılan yersiz davranışlara aldırmayan, içi geniş (kimse). **2** benimseyen, kabul eden, katlanan.

hazımsız *s. Ar. T.* **1** yediklerini kolayca sindiremeyen. **2** *mec.* kendisine yapılan kimi uygunsuz davranışlara hoşgörüyle bakmayan (kimse). **3** *mec.* benimseyemeyen, kabul edemeyen, katlanamayan.

hazımsızlık *a. Ar. T.* **1** sindirim sisteminin alınan besinleri iyi sindirememesi, sindirimin yolunda olmaması durumu. **2** *mec.* kimi durumlara katlanamama.

hazın *a. ha.* (insan ve hayvan için) kışlık yiyecek. **hazın damı** *ha.* kiler.

hazınlık *a. ha.* hazın damı, kiler.

hazır *s. Ar.* **1** belirli bir işi, bir eylemi yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan. *ör. Hazırız, gidebiliriz.* **2** belli bir işte kullanılabilecek durumda olan. *ör. Para hazır, mal da hazırsa getirin.* **3** belirli bir biçimde yapılmış, bitirilmiş ve satılacak duruma getirilmiş olan, alıcı bekleyen. *ör. Artık hazır ilaçlar var.* **4** *be.* başına getirildiği eylemin bir olanak sayıldığını anlatır. *ör. Hazır gelmişken bir şeyler alalım.* **(bir yerde) hazır bulunmak** (ya da **olmak**) (o yerde) kendi bulunmak, kendi var olmak. *ör. Duruşmada hazır bulunun, hazır olun.* **hazır çorba** önceden hazırlanarak paketlenmiş ve satışa sunulmuş, sıcak suya katılarak pişirilen türlü çorbaların genel adı. **(bir şeyi) hazır etmek** hemen kullanılabilecek, uygulanabilecek duruma getirmek. **hazır evin has kadını** daha önce kurulmuş bir düzenden yararlanırken kendisi bu düzene hiçbir şey katmayan. **hazır kıta** *ask.* gerektiğinde ivedi olarak görevlerdirilmek üzere oluşturulmuş birlik. **hazır mezarın ölüsü** her işi başkalarından bekleyen tembeller için şaka yollu söylenir. **hazır ol!** *ask.* ayakta, vücut ve baş dik, göğüs ve gözler ilerde, topuklar bitişik, eller uylukta yapışmış bir duruşa geçilmesi için verilen komut. **hazır ol duruşu** *ask.* ve *sp.* vücudun baş dik, göğüs ve gözler ilerde, omurga ve bacaklar gergin, topuklar bitişik, kollar doğal yerinde, avuçlar uyluklarda olarak ayakta bulunduğu durum. **hazır olmak 1)** bir şeyi hemen yapabilecek durumda bulunmak. **2)** (bir şey) yapılmış, bitirilmiş olmak, hazır durumda bulunmak. *ör. Yemek hazır oldu, buyurun.* **3)** hazır ol duruşuna geçmek. **hazır para** elde bulunan ve hemen harcanabilecek durumdaki para. **hazır yiyici** bir iş yapmayıp daha önce kazanılmış olanı harcayan. **hazır yiyicilik** hazır yiyici olma durumu. **hazıra dağlar dayanmaz** "hazır yiyiciliğe dağlar gibi yığılmış para bile dayanmaz, erir gider, onun için bir yandan yerken bir yandan da kazanmalıdır" anlamında söylenir. **hazıra konmak** başkasının çalışmasıyla ortaya gelmiş, kendisinin emeği geçmemiş olan bir şeyden yararlanmak. **hazırda** hemen yararlanılabilecek bir durumda, el altında, hazır durumda. *ör. Hazırda param yok.* **hazırda olmak** el altında bulunmak. **hazırdan yemek** yenisini kazanmaksızın daha önce kazandıklarını harcayarak geçinmek, yaşamak.

hazırcevap *b. s. Ar.* (. . . .) yeri geldiğinde, gerektiğinde hemen ve yerinde yanıtlar bulup veren (kimse).

hazırcevaplık *b. a. Ar. T.* hazırcevap olma durumu ve yeteneği.

hazırcı *a. Ar. T.* **1** *mec.* hiç emek vermeden her şeyi hazır bir durumda elde etmek isteyen (kimse). **2** bir iş yapmayıp daha önce kazanılmış olanı harcayan, hazır yiyici. **3** hazır giysi satan kimse ya da dükkân.

hazırcılık *a. Ar. T.* hazırcı olma durumu.

hazırgiyim *b. a. Ar. T* belli beden ölçülerine göre fabrikasyon olarak hazırlanıp dikilmiş ve satışa sunulmuş giyim eşyası. ➻ **konfeksiyon.**

hazırgiyimci *b. a. Ar. T* hazır giyim işi yapan kimse, hazırcı. ➻ **konfeksiyoncu.**

hazırgiyimcilik *b. a. Ar. T* hazır giyimci olma durumu. ➻ **konfeksiyonculuk**. *ör. Son yıllarda bizde de hazırgiyimcilik gelişti.*
hazırlama *a. Ar. T.* hazırlamak eylemi.
hazırlamak *(-i) Ar. T.* **1** bir şeyi kullanılabilecek, uygulanabilecek, yararlanılabilecek duruma getirmek. **2** bir şeyi ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak. *ör. Bir seçki hazırlamak istiyordu.* **3** önceden kararlaştırıp uygulamak, düzenlemek. *ör. Birkaç soru hazırlamak gerekiyor.* **4** bir kimseyi herhangi bir eylemi yapabilecek ya da bir şeyi üstlenebilecek duruma getirmek. *ör. Atletleri koşuya hazırlamak birkaç gün sürdü.* **5** gereksinimleri saptayarak gelecek için önlem almak. *ör. Gezi parasını şimdiden hazırladım.* **6** alıştırmak. *ör. Onu bu duruma hazırlamak istiyorduk.* **7** yol açmak. *ör. Hız, kazayı hazırlar.* **8** *kim.* bir maddeyi elde etmek.
hazırlanananabilme *a. Ar. T.* hazırlanabilmek eylemi.
hazırlanabilmek *(nsz) Ar. T.* hazırlanmak elinde olmak, hazırlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hazırlanış *a. Ar. T.* hazırlanmak eylemi ya da biçimi.
hazırlanıverme *a. Ar. T.* hazırlanıvermek eylemi.
hazırlanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da çok kısa sürede hazırlanmak.
hazırlanma *a. Ar. T.* hazırlanmak eylemi.
hazırlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** kendi kendini hazır duruma getirmek, hazır olmak, hazır duruma gelmek. **2** hazır duruma gelmesi sağlanmak, hazır duruma getirilmek.
hazırlatabilme *a. Ar. T.* hazırlatabilmek eylemi.
hazırlatabilmek *(-i, -e) Ar. T.* hazırlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hazırlatılabilme *a. Ar. T.* hazırlatılabilmek eylemi.
hazırlatılabilmek *(nsz) Ar. T.* hazırlatılması olanak içinde olmak ya da hazırlatılma olasılığı bulunmak.
hazırlatılma *a. Ar. T.* hazırlatılmak eylemi.
hazırlatılmak *(nsz) Ar. T.* hazırlaması ya da hazırlanması sağlanmak.
hazırlatıverme *a. Ar. T.* hazırlatıvermek eylemi.
hazırlatıvermek *(-i, -e) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede hazırlatmak.
hazırlatma *a. Ar. T.* hazırlatmak eylemi.
hazırlatmak *(-i, -e) Ar. T.* hazır duruma getirilmesini sağlamak.
hazırlayabilme *a. Ar. T.* hazırlayabilmek eylemi.
hazırlayabilmek *(-i) Ar. T.* hazırlamaya gücü yetmek, hazırlamak elinde olmak, hazırlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hazırlayış *a. Ar. T.* hazırlamak eylemi ya da biçimi.
hazırlayıverme *a. Ar. T.* hazırlayıvermek eylemi.
hazırlayıvermek *(-i) Ar. T.* **1** çabucak ya da kısa sürede hazırlamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Masayı hazırlayıver.*
hazırlık *a. Ar. T.* bir şeyi hazırlamak, bir şeye hazırlanmak üzere yapılması gereken ve yapılan işler, oluşturulan durumlar ya da şeyler. **hazırlık dönemi** (ya da **devresi**) bir şeye hazırlanmak için geçen süre. **hazırlık görmek** (ya da **yapmak**) bir şeyin hazırlanması için ya da hazır olmak için gereken şeyleri edinerek bir araya getirmeye çalışmak, gerekli işleri yapmak ya da durumları sağlamak. **hazırlık sınıfı** *eğit.* öğrencilere, belli bir öğretim programını izlemek ya da belli bir okulda okumak için gerekli olan temel anlayış, bilgi ve becerileri kazandırmak ereğiyle bir fakülteye, bir okula bağlı olarak açılan sınıf.
hazırlıklı *s. Ar. T.* bir şey için kendini hazırlamış, hazırlık yapmış, önceden önlemlerini almış, önceden hazırlanmış olan. *ör. Böyle durumlara hazırlıklı değildik.* **hazırlıklı bulunmak** (ya da **olmak**) önceden hazırlanmak.
hazırlıksız *s. Ar. T.* **1** hiçbir hazırlığı bulunmayan, önceden önlem almamış, hazırlanmamış olan. *ör. İyice hazırlıksızdık, zorda kaldık.* **2** *be.* hazırlık yapmaksızın, hazırlanmamış olarak. *ör. Hazırlıksız konuşmak zordur.* **hazırlıksız bulunmak** (ya da **olmak**) önceden hazırlanamamış bulunmak, hazırlık yapamamış olmak. **hazırlıksız yakalanmak** bir şey birdenbire olduğu, gerçekleştiği için ona karşı herhangi bir önlem almamış durumda olmak.
hazırlop, -pu *b. s. Ar. T.* **1** sarısı da katılaşacak derecede kaynatılmış (yumurta). **2** *mec. tkz.* hazır durumda olan, başkalarınca hazırlanmış bulunan, hiç emeksiz (iş vb.).
hazırlopçu *b. s.* ve *b. a. Ar. T. tkz.* hazırlopa[2] alışmış olan.
hazırlopçuluk *b. a. Ar. T. tkz.* hazırlopçu olma durumu, hazırlopçunun davranışı.
hazin *s. Ar.* (. - -) içe dokunan, üzüntü verici, acıklı, dokunaklı, üzücü. **hazin hazin** *ik. be.* üzüntü içinde, acıklı acıklı, hazin bir biçimde.
hazine *a. Ar.* (. - .) **1** altın, gümüş, mücevher gibi değerli şeylerden oluşmuş yığın, büyük servet. **2** bu türden değerli şeylerin korunduğu, saklandığı yer. **3** gömülü ya da saklı iken rastlantıyla ya da aranarak bulunan değerli şeyler yığını. **4** devlet malı, parası, bunların saklandığı yer ve devlet maliye örgütünün bu işlere bakan bölümü. **5** değerli kaynak. *ör. Bu kitap bilgi hazinesidir.* **6** *mec.* büyük değer verilen ve bağlılık duyulan kimse ya da nesne.
hazinedar *a. Ar. Far.* (. - . -) *esk.* bir hazineyi bekleyen, koruyan, yöneten kimse.
hazinedarlık *a. Ar. Far. T. esk.* hazineyi yönetme görevi.
hazinlik *a. Ar. T.* hazin olma durumu, dokunaklılık, acıklılık, üzücülük.
haziran *a. Ar.* (. - .) yılın altıncı ayı; mayısla temmuz arasında yer alır ve otuz gün sürer.
haziranböceği, -ni *b. a. Ar. T. havb.* mayısbö-

ceklerinden, tarım bitkilerine çok zarar veren kınkanatlı bir böcek.

hazmedebilme *a. Ar. T.* hazmedebilmek eylemi.

hazmedebilmek *(-i) Ar. T.* hazmetmek elinde olmak, hazmetme olanağı ya da olasılığı bulunmak, sindirebilmek.

hazmedilebilme *a. Ar. T.* hazmedilebilmek eylemi.

hazmedilebilmek *(nsz) Ar. T.* hazmedilmeye uygun olmak, hazmedilmesi olanaklı olmak ya da hazmedilme olasılığı bulunmak, sindirilebilmek.

hazmediliverme *a. Ar. T.* hazmedilivermek eylemi.

hazmedilivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede hazmedilmek, sindirilivermek.

hazmedilme *a. Ar. T.* hazmedilmek eylemi.

hazmetmek *(-i) Ar. T.* **1** ➻ **sindirmek**. **2** *mec.* kendisine karşı yapılan yersiz, hoş görülemeyecek bir davranışı karşılıksız bırakmak, içine atıp ses çıkarmamak. **3** *mec.* dayanmak, katlanmak, sabretmek. *ör. Bu acıyı hazmetmek güç olacak.*

hazne *a. Ar.* **1** ➻ **hazine**. **2** bir şeyin, özellikle bir sıvının toplandığı, biriktirildiği yer. *eş.* **depo**[2]. **3** *esk.* ➻ **dölyatağı**.

hazret, -ti *a. Ar.* **1** dinsel olarak kutsal sayılan kimselerin adlarının başına getirilen san. *ör. Hazreti Ali'yi halife yapmak istemiyorlardı.* **2** *tkz.* bir seslenme sözcüğü olarak kullanılır. *ör. Hazret, nereye böyle?* **3** *mec.* adı söylenmek istenmeyen kimseden söz edilirken kullanılır. *ör. Hazret bizi adam yerine koymayacakmış!* **hazretleri** eskiden, saygı duyulan kişilerin adlarını ya da makamlarını gösteren sözcüğe başka sanlarla birlikte getirilirdi. *ör. Gazi Paşa Hazretleri geziye çıkıyor.*

hazzetme *a. Ar. T.* hazzetmek eylemi.

hazzetmek *(-den) Ar. T.* haz duymak, hoşlanmak, tat almak.

he (I) *a.* Türk abecesinde "h" harfinin adı, söylenişi.

he (II) *be. ha.* evet. **he demek** *ha.* onamak, evet demek, peki demek.

He *kim.* helyum elementinin kimyasal simgesi.

heba *a. Ar.* (. -) hiçbir işe yaramadan yok olma, boşa gitme. **heba edilmek** boşu boşuna harcanmak. **heba etmek** (bir şeyi) boşa harcamak. **heba olmak** (bir şey) boşuna harcanmak, boşa gitmek. **hebaya gitmek** (bir şey) boşa harcanmak, boşa gitmek.

hebenneka *s. Ar. (ahmaklığıyla ün kazanmış Yezid adlı bir Arap'ın lakabından) esk.* aptal, ahmak olduğu halde kendini zeki ve becerikli sanan (kimse).

heccav *a. Ar.* ➻ **yergici**.

hece *a. Ar.* söz zincirindeki her türlü dizilişin temeli olan ve bir tek sesleme eylemiyle çıkarılan ses ya da sesler öbeği; örneğin "a", "al", "bul" birer hecedir. *eş* **seslem**. **hece vezni** *yaz. esk.* ➻ **hece ölçüsü**. **hece yutumu** *dilb.* bir sözcükteki bir hecenin söylenmemesiyle sözcükte ortaya çıkan değişim, hece düşmesi; örneğin "pazar[er]tesi"nin "pazar-tesi"olması gibi.

hece ölçüsü *Ar. T. yaz.*
Her dizedeki hece sayısının denkliğine dayanan bir koşuk ölçüsü türü. Halk arasında "parmak hesabı" da denilen bu ölçü, öz Türkçede uzun hece bulunmadığı için, Türkçenin yapısına aruzdan daha uygun düşen bir ölçüdür. Türk halk şiirinin ürünleri hece ölçü süyle ortaya konulmuştur. Bir koşuğun dizelerindeki hecelerin sayısal denkliği o dizenin, dolayısıyla da o şiirin kalıbını oluşturur; örneğin "Yaş otuz beş, yolun yarısı eder" dizesinde 11 hece vardır.

hececi *a.* ve *s. Ar. T. yaz.* ölçü olarak heceyi benimseyen, şiirlerini hece ölçüsüyle yazan (ozan).

Hececiler *ç. ö. a. Ar.T. yaz.*
"Beş Hececiler" de denilen, cumhuriyet dönemi Türk şiirinde hece ölçüsünü benimseyerek ürünlerini bu ölçüyle oluşturan beş ozana verilen ad; bu ozanlar şunlardır: Faruk Nafiz Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Enis Behiç Koryürek.

hececilik *a. Ar. T. yaz.* şiirde hece ölçüsünü kullanma işi.

heceleme *a. Ar. T.* hecelemek eylemi.

hecelemek *(-i) Ar. T.* **1** bir sözcüğün hecelerini teker teker söylemek. **2** ilk bakışta birden okuyamayıp heceleri teker teker okumak.

hecelenebilme *a. Ar. T.* hecelenebilmek eylemi.

hecelenebilmek *(nsz) Ar. T.* hecelenmek olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.* ***Bu sözcük sence nasıl hecelenebilir?***

heceleniş *a. Ar. T.* hecelenmek eylemi ya da biçimi.

hecelenme *a. Ar. T.* hecelenmek eylemi.

hecelenmek *(nsz) Ar. T.* hecelemek eylemine konu olmak. *ör. Bu sözcük zor heceleniyor.*

heceletme *a. Ar. T.* heceletmek eylemi.

heceletmek *(-i, -e) Ar. T.* bir sözcüğün hecelerini teker teker söyletmek ya da okutmak.

heceleyebilme *a. Ar. T.* heceleyebilmek eylemi.

heceleyebilmek *(-i) Ar. T.* hecelemek elinde olmak, heceleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

heceleyiş *a. Ar. T.* hecelemek eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğun sözcükleri heceleyişi, yakında okuyabileceğini gösterir.*

heceli *s. Ar. T.* herhangi bir sayıda hecesi olan (sözcük). *ör. Kapıcı üç heceli bir sözcüktür.*

hecin *a. Ar. hayb.* çiftparmaklılar takımının devegiller familyasından, uzunluğu üç, yüksekliği iki metre olabilen, sırtında besin depo etmeye yarayan tek hörgücü bulunan, hızlı yürüyen bir memeli türü.

hedef *a. Ar.* **1** nişan alınan yer ya da şey. **2** *mec.* ➻ **amaç, erek**. *eş.* **gaye**. **hedef almak 1)** (bir şeyi) vurmak ereğiyle nişan almak, nişan alınacak yer olarak seçmek. **2)** ulaşılmak istenen amaca göre davranmak, o amaca ulaşmak istemek. **3)** (bir kimseyi, bir yeri) yıpratmak, eleştirmek, sarsmak ereğiyle karşısına almak, ona saldırmak. **hedef kitle** bir malın, hizmetin vb. asıl ulaştırılmak istendiği, bir iletinin yöneltildiği topluluk. **hedef olmak** *mec.* hoş olmayan herhangi bir davranışa uğramak.

hedefleme *a. Ar. T.* hedeflemek eylemi.

hedeflemek *(-i) Ar. T.* hedef olarak almak.

hedeflenebilme *a. Ar. T.* hedeflenebilmek eylemi.

hedeflenebilmek *(nsz) Ar. T.* hedeflenmesi olanak içinde olmak ya da hedeflenme olasılığı bulunmak.

hedeflenme *a. Ar. T.* hedeflenmek eylemi.

hedeflenmek *(nsz) Ar. T.* hedef olarak alınmak.

heder *a. Ar.* boşa gitme, ziyan olma, bir işe yaramama, karşılığını alamama. **heder etmek** (bir şeyi) boşuna harcamak, ziyan etmek. **heder olmak** boşa gitmek, boşuna geçmek, ziyan olmak.

hedik *a. ha.* sıcak sıcak yenmek üzere kaynatılmış buğday.

hediye *a. Ar.* **1** ➻ **armağan**. **2** (kutsal kitaplar için) eder, fiyat. **hediye etmek** (bir şeyi, birine) armağan olarak vermek.

hediyelik *s. Ar. T.* **1** armağan olarak verilecek değerde olan. **2** *a.* armağan olarak verilmek üzere hazırlanmış şey.

hedonist *a. Fr. fels.* ➻ **hazcı**.

hedonizm *a. Fr.* ➻ **hazcılık**.

Hegelci *ö. a.* ve *s.* Hegelcilik yandaşı (kimse, görüş).

Hegelcilik *ö. a. fels.* Alman düşünürü Hegel'in ve onu izleyenlerin oluşturduğu, diyalektik yönteme yaslanan felsefe öğretisi.

hegemonya *a. Yun.* (. . .' .) bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasal ve ekonomik egemenliği.

hekim *a. Ar.* insanlardaki hastalıkları tanılayan ve onları ilaçlarla ya da kimi araçlarla sağaltan, hekimlik öğrenimi görmüş kimse. *eş.* **doktor, tabip**. **hekim kim, başına gelen** "bir konuyu en iyi çözüme ulaştıracak kişi, başından böyle bir olay geçmiş olandır" anlamında söylenir. **hekimden sorma, çekenden sor 1)** hastanın neler çektiğini hekim bilmez, hasta bilir. **2)** bir sıkıntının acısını, çare, çözüm gösterecek olan değil çeken bilir. **Lokman Hekim'in ye dediği** tadı güzel olan şeyler için şaka yollu söylenir. **hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma** "sağlığın güvencesi hekimler, toplumun, adaletin güvencesi yargıçlardır, bunların olmadığı ya da görevlerini kötüye kullandıkları yerde, ülkede yaşanmaz" anlamında söylenir.

hekimbaşı *b. a. Ar. T. tar.* Osmanlı döneminde padişahın özel doktoruna verilen unvan.

hekimlik *a. Ar. T.* **1** hekim olma durumu. *eş.* **doktorluk, tabiplik**. **2** hekimin işi, mesleği. **3** canlı varlıkların hastalıklarıyla, onların tanı ve sağaltımıyla uğraşan bilim. *eş.* **tıp**. **4** *s.* bir hekime başvurulmasını gerektiren (durum, hasta).

hektar *a. Fr.* yüz ar **(II)** değerinde ya da on bin metre kareye eşit olan bir yüzey ölçü birimi; simgesi "ha".

hektogram *a. Fr.* yüz gramlık ya da bir kilogramın onda biri değerinde bir ağırlık ölçü birimi; simgesi "hg".

hektolitre *a. Fr.* (. . .' .) yüz litrelik oylum ölçü birimi; simgesi "hl".

hektometre *a. Fr.* (. . .' .) yüz metrelik ya da kilometrenin onda biri değerinde bir uzunluk ölçü birimi; simgesi "hm".

hela *a. Ar.* (. -) insanın dışkısını ve idrarını boşalttığı yer. *eş.* **ayakyolu, yüznumara, apteshane, tuvalet**.

helak, -ki *a. Ar.* (. -) **1** ölme, öldürme. **2** ortadan kaldırma, yok etme, ortadan kaldırılma, yok edilme. **3** *mec.* bitkin bir duruma gelme, getirilme ya da getirme. **helak etmek 1)** ortadan kaldırmak, yok etmek, öldürmek. **2)** *mec.* bitkin bir duruma getirmek, çok yormak. **helak olmak 1)** yok olmak, ölmek. **2)** *mec.* bitkin duruma gelmek, çok yorulmak.

helal, -li *s. Ar.* (. -) **1** dinsel yönden yasaklanmamış olan, dinin kurallarına aykırı olmayan, dince izin verilen. **2** *ha.* nikâhlı eş. **3** *s.* ve *be.* geleneklere, kurallara uygun, dürüst yoldan edinilmiş, alın teriyle kazanılmış (olan, olarak). *ör. Tanrı bize helal kazanç versin.* **4** *arg.* beğenilen bir davranış karşısında "aferin", "bravo" anlamında kullanılır. **helal, Adanalı Celal** *arg.* (birinin bir davranışı karşısında) alay yollu "aferin" anlamında söylenir. **(bir şeyi) helal etmek** üzerinde hiçbir hak öne sürmeksizin bağışlamak. **helal olsun 1)** emeğimin, çabamın bir karşılığını beklemiyorum, bu ona gönlümden kopan bir yardımdır. **2)** bu şeyi ona içimden gelerek verdim, güle güle kullansın. **3)** doğrusu işini çok iyi yapıyor, bravo. **helal süt emmiş** çok dürüst, çok doğru, çok temiz bir kimse. **helalü hoş olsun** ➻ **helal olsun**.

helalinden *be. Ar. T.* (. - . .) **1** içten gelerek, gönül hoşluğuyla, helal edilerek. **2** *s. arg.* güzel, hoş, iyi (şey).

helalleşme *a. Ar. T.* helalleşmek eylemi.

helalleşmek *(-le) Ar. T.* alışverişte ya da uzun sürecek bir ayrılış sırasında birbirine hakkını helal etmek.
helalleştirme *a. Ar. T.* helalleştirmek eylemi.
helalleştirmek *(-i, -le) Ar. T.* iki kişinin birbiriyle helalleşmelerini sağlamak.
helalli *a.* ve *s. Ar. T. esk.* nikâhlı (eş).
helallik *a. Ar. T.* **1** *esk.* nikâhlı eş. **2** helal olan şey. **(birini) helalliğe almak** onunla evlenmek. **helallik dilemek** birinden hakkını helal etmesini dilemek. **helallik vermek** helal etmek.
helalzade *b. a. Ar. Far.* (. . - .) **1** *esk.* nikâhlı bir ana babadan doğmuş kimse. **2** *mec.* doğruluktan ayrılmayan, dürüst kimse.
hele *bağ.* (.' .) **1** "hiç değilse", "her şeyden önce", "hiç olmazsa", "özellikle" anlamıyla, bir sözcüğün başına ya da sonuna getirilerek belirtilen şeyin ayrılığını anlatır ya da pekiştirir. *ör. Hele o, hep boş oturdu.* **2** "sonunda" anlamıyla geciken eylemlerin, davranışların bu durumunu bildirmede kullanılır. *ör. Hele gelebildiniz.* **3** uyarma, korkutma, söz verme gibi durumlarda kullanılır. *ör. Hele bir git de göreyim! Hele o gün gelsin, düşünürüz.* **hele bak** şaşkınlık belirtmek ya da dikkati çekmek için söylenir. *ör. Hele bak, neler olmuş!* **hele bir** uyarma, korkutma, söz verme gibi durumlarda kullanılır. *ör. Hele bir git de göreyim! Hele bir o gün gelsin, düşünürüz.* **hele hele 1)** bir olayın ayrıntısını öğrenmek ereğiyle karşısındakini anlatmaya isteklendirmek için söylenir. *ör. Hele hele, biraz daha anlat.* **2)** bir savı pekiştirmek için kullanılır. *ör. O gün, hele hele sonraki gün hiç çalışmadılar.* **hele şükür** beklenen sonuç alındığında söylenir.
helecan *a. Ar.* yürek çarpıntısı.
helecanlandırabilme *a. Ar. T.* helecanlandırabilmek eylemi.
helecanlandırabilmek *(-i) Ar. T.* helecanlandırması olanak içinde olmak ya da helecanlandırma olasılığı bulunmak.
helecanlandırma *a. Ar. T.* helecanlandırmak eylemi.
helecanlandırmak *(-i) Ar. T.* yürek çarpıntısına uğratmak, yüreğini çarptırmak.
helecanlanabilme *a. Ar. T.* helecanlanabilmek eylemi.
helecanlanabilmek *(nsz) Ar. T.* helecanlanması olanak içinde olmak ya da helecanlanma olasılığı bulunmak.
helecanlanış *a. Ar. T.* helecanlanmak eylemi ya da biçimi.
helecanlanıverme *a. Ar. T.* helecanlanıvermek eylemi.
helecanlanıvermek *(nsz) Ar. T.* ansızın ya da çabucak helecanlanmak.
helecanlanma *a. Ar. T.* helecanlanmak eylemi.
helecanlanmak *(nsz) Ar. T.* yürek çarpıntısına uğramak, yürek çarpıntısı geçirmekte olmak.
Helen *ö. a. Fr.* ➻ **Grek.**
Helence *ö. a. Fr.* ➻ **Grekçe.**
Helenist, -ti *ö. a. Fr.* Grek tarihi, dili, yazını ve kültürü konularında uzman kimse.
Helenistik *s. Fr.* Büyük İskender'den sonraki Yunan sanatı, tarihi ve kültürüyle ilgili.
Helenizm *ö. a. Fr.* **1** Grek uygarlığının tümüne verilen ad. **2** Grek olmayan ulusların Grek düşüncesinden etkilenerek ortaya koydukları uygarlık. **3** *dil.* yalnızca Grekçeye özgü konuşma biçimi, anlatım.
helezon *a. Ar.* sarmal, kıvrımlı biçim.
helezoni *s. Ar.* (. . - -) kıvrım kıvrım olan, sarmal.
helezonlaşma *a. Ar. T.* helezonlaşmak eylemi.
helezonlaşmak *(nsz) Ar. T.* kıvrım kıvrım olmak, kıvrımlı bir biçim edinmek, sarmallaşmak.
helezonlu *s. Ar. T.* helezonu olan. *eş.* **sarmal.**
helik *a. ha.* duvar örülürken büyük taşların arasına konulan küçük taşlar.
helikoit *a. Fr.* helis biçiminde yüzey, eğri yüzey.
helikon *a. Fr. müz.* boyundan geçirilerek sol omuzda tutulan, büyük bir av borusu gibi çember biçimli, ağızlığı ve pistonu olan, bakırdan yapılmış bir üflemeli çalgı.
helikopter *a. Fr.* dik bir biçimde iniş ve kalkış yapabildiği için dar yerlerde de kullanılabilen, tepeden, üstten pervaneli hava taşıtı.
helis *a. Fr. mat.* bir silindirin anadoğrularını sabit bir açıyla kesen eğri.
helisel *s. Fr. T.* helis biçiminde olan. *eş.* **sarmal.**
helke *a. ha.* genellikle bakırdan yapılan bakraç, kova.
hellim *a. ha.* bir tür peynir.
helme *a. Ar.* **1** buğday, pirinç, fasulye gibi taneler kaynatıldığında, nişastanın çökelmesiyle oluşan koyu sıvı. **2** kimi bitkilerin köklerinde, çiçeklerinde ve tohumlarında bulunan koyu kıvamlı bir madde. **helme dökmek** ➻ **helmelenmek** . **helme gibi** iyice pişip koyulaşmış.
helmeleniş *a. Ar. T.* helmelenmek eylemi ya da biçimi.
helmelenebilme *a. Ar. T.* helmelenebilmek eylemi.
helmelenebilmek *(nsz) Ar. T.* helmelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
helmeleniverme *a. Ar. T.* helmelenivermek eylemi.
helmelenivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede helmelenmek.
helmelenme *a. Ar. T.* helmelenmek eylemi.
helmelenmek *(nsz) Ar. T.* (kaynatılmış tanelerin suyu için) helmesi çıkmak, koyulaşmak.
helmeleşmek *(nsz) Ar. T. ha.* ➻ **helmelenmek.**
helmeli *s. Ar. T.* helmelenmiş olan (yemek).
helmintoloji *a. Fr.* ➻ **kurtbilim.**
helva *a. Ar.* genellikle şeker, yağ, un ya da irmikle yapılan tatlı. **helva demesini de bilirim, halva demesini de** gerektiğinde yumu-

şak, incelikli, gerektiğinde kaba, sert konuşabilirim anlamında söylenir.
helvacı *a. Ar. T.* helva yapan ya da satan kimse.
helvacıkabağı, -nı *b. a. Ar. T.* **1** *bitb.* kabakgillerden, mayısta tarlaya çekirdek olarak ekilerek sonbaharda ürün veren, sürüngen sapları metrelerce uzayabilen bir bitki. **2** bu bitkinin, çok büyük, dışı boz, içi sarı renkli, tatlısı yapılan meyvesi.
helvacıkökü, -nü *b. a. Ar. T. bitb.* ➻ **çöven**.
helvacılık *a. Ar. T.* helva yapma ya da satma işi.
helvalaşma *a. Ar. T.* helvalaşmak eylemi.
helvalaşmak *(nsz) Ar. T.* kıvam vb. yönünden helva gibi olmak.
helyodor *a. Fr.* berilden oluşmuş, altın sarısı renkte, kuyumculukta kullanılan değerli bir taş.
helyograf *a. Fr.* **1** *gökb.* Güneş'in yaydığı ısı miktarını ölçmeye yarayan aygıt. **2** *met.* Güneş'in ışıldadığı saatlerin süresini belirlemekte yararlanılan aygıt. **3** Güneş ışınlarından yararlanan optik telgraf aygıtı.
helyoterapi *a. Fr. hek.* Güneş ışınları yardımıyla yapılan sağaltım.
helyum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi He, atom sayısı 2, atom ağırlığı 4,0026, yoğunluğu 0,138 olan, yanıcı olmayan, havada az miktarda bulunan bir soy gaz.
hem *bağ.* ve *be. Far.* **1** bir şeyi açıklamak, anlamı güçlendirmek ya da bir kimseyi uyarmak için "şurası da var ki", "bir de", "zaten", "özellikle" gibi kullanılır. *ör. Hem söylesem de inanmaz. Hem size ne bundan?* **2** açıklayıcı niteliği bulunan ikinci tümceyi birinciye bağlar. *ör. Koş, hem öyle koş ki, kimse seni tutamasın.* **hem de** bir ya da birkaç öğeye bir başkasının da eklendiğini belirtmek ya da anlamı güçlendirmek için kullanılır. *ör. Gelecekler, hem de bugün gelecekler.* **hem de nasıl 1)** pek çok, aşırı ölçüde. *ör. Onu hem de nasıl severdi bir bilsen.* **2)** büyük bir özenle, özenerek, dikkat ederek. *ör. Çocuğu sıkı giydireydin. -Giydirdim, hem de nasıl!* **hem İsa'yı hem de Musa'yı memnun etmek** istekleri birbirine karşıt olan iki kişiyi de hoşnut edecek bir iş yapmak. **hem kaçar, hem davul çalar** bir işi yapmaktan çekinir görünen ama yine de yapan kimse için söylenir. **hem kel, hem fodul** hiçbir yeteneği olmayan ama üstünlük taslayanlar için kullanılır. **hem nalına hem mıhına vurmak** bir o yanı bir bu yanı desteklemek. **hem suçlu, hem güçlü** suçlu kendisi olduğu halde üste çıkmaya çalışan, üstelik karşısındakini suçlamaya yeltenen kimseler için söylenir. **hem şamdan paklandı, hem pilav yağlandı** bir eylemle iki yarar elde edildiğini belirtmek için kullanılır. **hem ziyaret, hem ticaret** bir kimseyle görüşmeye gelen kimsenin orada kendisine yararlı başka bir iş de yapması durumunu belirtir.

hem ... hem ... hem de ...
"Hem" bağlacının "hem... hem ... hem de ..." biçimi, görevdeş sözcükleri, tümceleri ya da eşit tümceleri birliktelik, birlik, eşitlik ya da karşıtlık anlamlarıyla bağlar; örneğin "hem durumu bilmediğini söylüyor, hem bu olacak şey değildi diyor, hem de araştırmamızı istemiyor". Bu bağlaç "hem ... hem ...", "hem ... hem de ..." biçimlerinde de kullanılır; örneğin "hem biliyor, hem bilmez görünüyor", "hem biliyor, hem de bilmez görünüyor" gibi.

hemati *a. Fr.* ➻ **alyuvar, eritrosit**.
hematit, -ti *a. Fr. yerb.* kırmızı ya da esmer renkli doğal demir oksidinden oluşan bir mineral. *eş.* **kantaşı**.
hematolog *a. Fr.* ➻ **kanbilimci**.
hematoloji *a. Fr. hek.* ➻ **kanbilim**.
hemayar *b. s. Far. Ar. esk.* ➻ **denk, eşit**.
hemcins *b. a. Far. Ar.* aynı cinsten olan. *eş.* **türdeş**.
hemcinsel *b. s. Far. Ar. T.* ➻ **eşcinsel**.
hemdert *b. s. Far. Ar. esk.* dert ortağı. *eş.* **acıdaş**.
hemen *be. Far.* (.' .) **1** hiç zaman yitirmeden, hiç gecikmeksizin, çabucak. **2** aşağı yukarı, yaklaşık olarak. *ör. Hemen o günlerdeydi, görüşmüştük.* **hemen hemen** *ik. be.* **1)** az zaman sonra, neredeyse. *ör. Güneş hemen hemen batmak üzere, kalkalım.* **2)** kesin değilse bile ona yakın, yaklaşık olarak. *ör. Onu görmeyeli hemen hemen üç yıl oldu.*
hemencecik *be. Far. T.* (. .' . .) hiç vakit yitirmeden, o anda, çarçabuk, çabucak.
hemfikir, -kri *b. s. Far. Ar.* ➻ **düşündeş, oydaş**.
hemhal, -li *b. s. Far. Ar.* (. -) *esk.* durumları aynı olan (kimseler). **hemhal olmak** her bakımdan birleşmek, aynı durumda bulunmak.
hemhudut *b. s. Far. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **sınırdaş**.
hemodiyaliz *a. Fr. hek.* kanı, geçirgen bir zardan süzerek temizleme yöntemi.
hemofil *s.* ve *a. Fr.* hemofili hastalığı bulunan (kimse).
hemofili *a. Fr. hek.* kanın pıhtılaşmasındaki bir bozukluktan ileri gelen ve kalıtım yoluyla geçen kanama hastalığı.
hemoglobin *a. Fr. yaşb.* kanda bulunan, demir, azot, oksijen, hidrojen, kömür ve kükürt bileşiminden oluşan, akciğerle gözeler arasında oksijen ve karbon gazı iletimini sağlayan alyuvarların en önemli maddesi.
hempa *a. Far.* (. -) ➻ **omuzdaş**.
hemşeri *a. Far.* **1** aynı ilden olan kimse. **2** *tkz.* "ahbap", "arkadaş" anlamında bir seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Hemşeri, biraz bakar mısın?*
hemşerilik *a. Far. T.* hemşeri olma durumu.
hemşire *a. Far.* (. - .) **1** kız kardeş, bacı. **2** hastabakıcılık konusunda eğitim görmüş hastabakıcı kadın.

hemşirelik *a. Far. T.* (. - . .) **1** kız kardeşlik. **2** hemşirenin[2] işi, mesleği.
hemze *a. Ar. dilb.* **1** ciğerlerden gelen havanın gırtlağa çarpıp kesilmesiyle oluşan ve bir kesinti izlenimi veren ünsüz; bu ünsüz özellikle Arapçada vardır: "neş'e", "me'mur" örneklerinde olduğu gibi. **2** Arap abecesinde "elif" harfinin bir başka adı, "elif"in ünsüz biçimi. **3** Arap abecesinde "elif" harfinin "e" ya da "i" okunabilmesi için üzerine konulan işaretin adı.
hemzemin *b. s. Far.* aynı düzeyde bulunan. **hemzemin geçit** karayoluyla aynı düzeyde bulunan demiryolu geçidi.
hendek *a. Ar.* kale, yol, tarla vb. çevresinde, geçmeye engel olacak biçimde, uzunlamasına kazılmış derin çukur.
hendese *a. Ar. esk.* ➻ **geometri**.
hendesi *s. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **geometrik**.
hengâme *a. Far.* (. - .) gürültü patırtı, karışıklık, kavga.
hentbol *a. İng. sp.* ➻ **eltopu**.
hentbolcu *a. İng. T. sp.* eltopu oyuncusu.
henüz *be. Far.* (.' .) **1** (olumlu tümcelerde) daha şimdi, az önce, yeni. *ör. Henüz gitti.* **2** (olumsuz tümcelerde) şimdiye değin, şimdilik, daha, hâlâ. *ör. Henüz gitmedi.*
hep *be.* **1** hiçbiri dışta kalmamak ya da eksik olmamak üzere, tüm olarak. *ör. Ya hep ya hiç demek olmaz.* **2** her zaman, sürekli olarak, boyuna, aralıksız bir biçimde, daima. *ör. Hep böyle derdi.* **hep beraber** (ya da **birlikte**) bir arada, birlikte. **hep bir ağızdan** pek çok kişi aynı anda aynı şeyi söyleyerek. *ör. Hep bir ağızdan konuşmayın, anlaşılmıyor.* **hep bir ağız olmak** önceden anlaşarak bir konuda aynı şeyleri söylemek, ağızbirliği etmek. **hep birden** *be.* hepsi birlikte olarak, toplu bir biçimde, topluca. **hepi topu** *ha.*(çok az olan bir şeyin) hepsi.
hepatit *a. Fr. hek.* ➻ **sarılık**.
hepatoloji *a. Fr.* karaciğeri ve hastalıklarını konu alan hekimlik dalı.
hepçil *s.* hem hayvansal, hem bitkisel besinlerle beslenen.
hepimiz *ad.* (konuşanın kendisi de içinde olmak üzere onunla bir arada olanların tümünü anlatır) bizler, biz, tümümüz. *ör. Hepimiz iyiyiz.*
hepiniz *ad.* (söz söylenen, seslenilen kişilerin tümünü anlatır) sizler, siz, tümünüz. *ör. Hepiniz gidin.*
hepsi, -ni *ad.* (.' .) (bir şey oluşturan parçaların tümünü anlatır) hiçbiri dışta tutulmamak, eksik olmamak üzere, bütünü, tümü. **hepsi bir kapıya çıkar** ereği bir olan bir yönelişin çeşitli seçeneklerinin sonunda birleşeceğini, onun için boşa zaman harcanmamasını anlatmak için söylenir. **hepsi hepsi** *ik. be.* toplamı, olup olacağı, tümü, bütünü, tam olarak. **hepsi senin mi?** *arg.* kalçaları, göğüsleri dolgun kadınlara laf atma olarak söylenir.
hepten *be. ha.* büsbütün, tümüyle.
hepyek, -ki *b. a. T. Far.* (.' .) *(tavla oyununda zarların tek benekli yüzlerinin üste gelmesi)* birbir.
her *s. Far.* tekil adlara tamlayan görevinde getirilerek "...-in hepsi", "birer birer olarak", "teker teker" anlamını verir. *ör. Bunu her çocuk yapar.* **her aşın kaşığı** her şeye karışan, her işe burnunu sokan (kimse). **her ağaç kökünden kurur** bir topluluğun dayandığı temel bozulursa, çürürse o topluluk çöker. **her ağacın meyvesi olmaz** "her insanın verimli olması kural değildir" anlamında söylenir. **her ağaçtan kaşık olmaz** özelliği bulunan bir iş için herhangi bir kimse ya da şey kullanılamaz, her şey her işe yaramaz. **her biri** (ya da **her bir**) ayrı ayrı hepsi. **her biri başka bir hava çalmak** bir arada bulunan ya da bir konu üzerinde görüşen kimselerin her biri ayrı düşünce öne sürmek, bir düşüncede birleşememek. **her boyaya girip çıkmak** çok çeşitli işlerde kısa süre de olsa çalışmış olmak. **her boyayı boyadık da fistıki yeşil mi kaldı?** yapmamız gerekenleri gerçekleştirememişken, birçok eksiğimiz varken, gerekli olmayan, lüks şeylere mi para harcayacağız? **her çiçek koklanmaz 1)** güzel görünen kimi çiçekler zehirli olabilir. **2)** her güzel kadınla ilişki kurabileceğini sanmak doğru değildir, her kadın bir olmaz. **her çok, azdan olur** "çok denilen şeyler azların birikmesiyle oluşur" anlamında söylenir. **her çorbaya maydanoz olmak** ➻ **her köfteye maydanoz olmak** . **her daim** sürekli olarak, her zaman, daima. **her damardan kan alınmaz** her insandan yardım istenmez, istense de alınmaz. **her dem** her zaman. **her dem taze 1)** yaşlı olduğu halde genç görünen, dinç, canlı kimseler için söylenir. **2)** yıl boyunca yeşil yapraklı olan (bitki). **her derde deva** *mec.* birçok işe yarayan. **her firavunun bir Musa'sı çıkar** her zalimden insanları kurtaracak biri çıkar. **her gördüğü sakallıyı babası sanmak** *(şaka)* görünüşe aldanmak. **her gün** günlerin hepsinde, sürekli olarak, her zaman. **her horoz kendi çöplüğünde öter** insan, kendi ortamında bir değer taşır ve sözünü o çevrede geçirir. **her ihtimale karşı** her türlü olasılığa bir önlem olarak. **her işe** (ya da **şeye**) **burnunu sokmak** kendisiyle ilişkisi bulunmayan işlere bile karışmak. **her işin (şeyin) başı sağlık 1)** sağlık her şeyden önemlidir. **2)** insanın yapacağı her iş, vücut sağlığına bağlıdır, o olmazsa hiçbir iş yapılamaz. **her işte bir hayır vardır** "olan biten her işi, başka biçime sokmak elimizde olmadığına göre, iyiye yormak gerekir, bu insanı kötümser olmaktan kurtarır" anlamında söylenir. **her kafadan bir ses çıkmak** bir konuda herkes rastgele konuşmak, ayrı düşünce öne sürmek. **her koyun kendi bacağından asılır** her insan kendi davranışından, suçundan sorumludur. **her köfteye maydanoz olmak** her işe burnunu

sokmak, her şeye karışmak. **her kuşun eti yenmez** herkes zorbalığa boyun eğmez, zorbalığa karşı çıkacaklar da vardır. **her nasılsa** "nasıl olmuşsa", "nedeni ne ise" anlamında kullanılır. **her ne hal ise** "üzerinde pek durmayalım", "geçelim", "uzatmayalım" anlamında söylenir. **her ne hikmetse** nedendir bilinmez, nedenini Tanrı bilir. **her ne ise 1)** fiyatı ya da tutarı ne kadarsa, tutarı ne olursa olsun. *ör. İşi yap sen, her ne ise öderiz.* **2)** "üzerinde durmayalım", "olan olmuş artık", "konuyu kapatalım", "geçelim", "uzatmayalım" anlamında kullanılır. **her nedense** nedeni ne ise, niçin olduğu bilinmez. *ör. O gün, her nedense sokağa çıkmamış.* **her ne kadar ... ise de** "-dir [-dır, -dür, -dur] ama", "böyle ise de", "bununla birlikte", "böyledir böyle olmasına ama ..." anlamında kullanılır. *ör. Her ne kadar karışmam dese de, burnunu her işe sokar.* **her ne pahasına olursa olsun** ➻ **ne pahasına olursa olsun**. **her sakaldan bir tel çekseler, köseye sakal olur** herkes biraz özveride bulunsa bir yoksul kurtulur. **her şeye burnunu sokmak** ➻ **her işe burnunu sokmak** . **her şeyin yenisi, dostun eskisi** her şeyin yenisi iyi olur, ama dostluk öyle değildir, dostluk eskidikçe güçlenir, değer kazanır. **her şeyi tozpembe görmek** aşırı iyimser olmak. **her şeyin yokluğu yokluktur** insan pek çok şeye gereksinim duyar, gerekli olan şey küçük, önemsiz bir şey de olsa, yeri gelince yokluğu kendini gösterir. **her tarakta bezi olmak** birçok işi birden yapmak, birçok şeyle ilişkisi bulunmak. **her taş baş yarmaz** her korkulan şeyin tehlikeli olduğunu düşünmemek gerekir. **her telden çalmak 1)** her çeşit işten anlamak, her işi yapabilir olmak, çok becerikli olmak. **2)** birçok konuda bilgisi olmak. **3)** zamana, duruma, kişilere göre davranmasını bilmek. **her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır** her insanın kendine göre bir çalışma yolu, kendine göre bir iş yapma biçimi olduğunu belirtmek için söylenir. **her yiğidin gönlünde bir aslan yatar** her insanın kendine göre elde etmek, ulaşmak istediği yüksek bir amacı bulunur. **her yokuşun bir inişi, her inişin bir yokuşu vardır** "insan yaşamı dümdüz değildir, yaşam boyunca yükselme ve düşme gibi durumlar olabilir, doğaldır" anlamında söylenir. **her zaman** sürekli bir biçimde, sürekli olarak, sık sık, boyuna, daima. **her zaman gemicinin istediği rüzgâr esmez** olaylar her zaman insanın istediği biçimde olmaz, insan istediğine her zaman kavuşmayabilir. **her ziyan bir öğüttür** "insan, her uğradığı zarardan ders alır, kendisini bu duruma sürükleyen yanlış tutumunu bırakır" anlamında söylenir.

hercai *s. Far.* (. - -) hiçbir şeyde kararlı olmayan, bir dalda durmayan, bir işi sonuna değin götürmeyen, aşkta bağlılığı bulunmayan (kimse). *eş.* **gelgeç**.

hercaice *s.* ve *be. Far. T.* (. - .' .) hercai gibi, hercai olana yakışır (bir biçimde).

hercailik *a. Far. T.* hercai olma durumu.

hercaimenekşe *b. a. Far.* (. - . .' . .) *bitb.* **1** menekşegillerden, boyu yirmi santimetreye değin uzayabilen, sarı, mor, mavi ve beyaz renkte, menekşeye benzer çiçekleri olan bir süs bitkisi. **2** bu bitkinin çiçeği.

hercümerç *b. a. Far. esk.* allak bullak, altüst, darmadağınık, karmakarışık. **hercümerç etmek** allak bullak etmek, karmakarışık bir duruma sokmak, altını üstüne getirmek.

herek *a. ha.* asma, fasulye gibi sarılgan bitkilerin tutunması için yanlarına dikilen sırık ya da dik tutmak için taze fidanların bağlandığı değnek.

herekleme *a. ha.* hereklemek eylemi.

hereklemek *(-i) ha.* (asma, fasulye gibi bitkiler için) yanına herek dikmek ya da bir hereğe bağlamak, bir hereğe tutunmasını sağlamak.

hergele *a. Far.* **1** henüz bineğe ya da yük taşımaya alıştırılmamış at ya da eşek sürüsü. **2** sığır, manda, eşek vb. karışık hayvan sürüsü. *ör. Köyün hergelesi çobansız kalmıştı.* **3** *mec.* her düzeni yapabilecek yapıda, kendisinden her şey beklenebilecek tipte kimseler için kullanılır. *ör. Oğlan çok hergele bir şeydi.*

hergelece *be. Far. T. mec.* hergeleye yaraşır bir biçimde.

hergeleci *a. Far. T.* **1** yabanıl atlara bakan çoban. **2** *ha.* sığır çobanı.

hergeleleşme *a. Far. T. mec.* hergeleleşmek eylemi.

hergeleleşmek *(nsz) Far. T. mec.* hergele gibi davranmaya başlamak.

hergelelik *a. Far. T.* hergele[3] olma durumu, hergele olanın davranışı. **hergelelik etmek** hergelece davranmak.

herhalde *be. Far. Ar.* **1** kesine yakın bir olasılıkla. *ör. Herhalde geleceksiniz.* **2** koşullar ne olursa olsun, her durumda, kesin olarak. *ör. Bunu herhalde yapmak zorundasınız.*

herhangi *b. s. Far. T.* (. . .' .) özellikleri iyice bilinmeyen, belli olmayan, rastgele. **herhangi bir** niteliği, özelliği belli olmayan bir (kimse ya da şey). *ör. Bunu herhangi bir kimseye söyleme.* **herhangi biri** (birkaç kişi ya da şeyden) belli olmayan, rastgele bir kimse ya da şey. *ör. Bunu içlerinden herhangi birine desen yapardı. Kitaplardan herhangi birini okudun mu?*

herif *a. Ar.* **1** (erkek için) kim olduğu bilinmeyen, insana güven vermeyen, aşağı görülen, bayağı, kaba saba kimse. *ör. Ortalıkta bazı herifler dolaşıyor.* **2** *tkz.* adam. *ör. O herifi seven var mı?* **3** *ha.* (karıya göre) koca. *ör. Kadın herifine yemek hazırladı.*

herifçioğlu, -nu *b. a. Ar. T. arg.* beklenmedik bir davranışta bulunan ya da öfke duyulan bir adamdan söz edilirken kullanılır. *ör. Herifçioğlu yan gelip yatmak istiyor, oh ne iyi!*

heril *a. ha.* **1** ince ipekli. **2** tel ve pulla işlenmiş gelin duvağı.

herk *a. ha.* sürülerek bir yıl dinlenmeye bırakılan tarla. **herk etmek** *ha.* **1)** tarlayı sürerek dinlenmeye bırakmak. **2)** tarla sürmek ya da tarlayı ilk kez sürmek.

herkes *ad. Far.* (.' .) **1** kim var kim yoksa bütün insanlar. *ör. O gün herkes oradaydı.* **2** bir yerde bulunanların hepsi. *ör. Herkes ayağa kalksın.* **3** olur olmaz kimseler, rastgele insanlar, önüne gelen. *ör. Herkese güvenilir mi?* **herkes aklını pazara çıkarmış, yine kendi aklını almış** "insanlar kendi düşüncelerini, kendi akıllarını başkalarının aklından üstün görür" anlamında söylenir. **herkes bildiğini okur** başkaları ne söylerse söylesin, insanlar kendi düşüncelerine göre iş yapar. **herkes davul çalar ama çomağı makama uyduramaz** *ha.* herkes iş yapar, ancak, o işin gerektirdiği ustalığı her insan gösteremez. **herkes ektiğini biçer** ➻ **ne ekersen onu biçersin**. **herkes evinde ağadır 1)** herkes kendi evinde rahat eder, söz sahibidir. **2)** herkesin sözü kendi çevresinde, ortamında geçer. **herkes gider Mersin'e, biz gideriz tersine** bir işin yolunca yapılmadığını, yanlış yapıldığını belirtmek için, "bu işi, başkaları zamanında, doğru ve yöntemine göre yapıyor, bizse böyle yapmayız" anlamında söylenir. **herkes kaşık yapar ama sapını ortaya** (ya da **doğru**) **getiremez** *ha.* "bir işi kusursuz ve güzel bir biçimde yapmak kolay değildir" anlamında kullanılır. **herkes kendi ayıbını bilmez** insan kendi kusurunu, eksiklerini göremez, oysa kusursuz kimse yoktur. **herkes kendi ölüsüne** (ya da **ölüsü için**) **ağlar** hiç kimse başka bir kimsenin acısını derinden duyumsamaz, insanın yüreğini ancak kendi acısı sızlatır. **herkes ne ederse kendine eder** insanın davranışları niteliğine göre değerlendirilir, iyi ise çevresinden iyilik, kötü ise kötülük gelir. **herkes sakız çiğner ama Çingene kızı tadını çıkarır** *ha.* bir işi herkes yapar belki ama, o işin meraklısı olan kimse daha iyi yapar. **herkese şapur şupur da bize gelince ya Rabbi şükür mü?** *arg.* "başkalarına bol bol verdiğiniz şeyi benden niçin esirgiyorsunuz, bu olanak herkese kolayca sağlanıyor da bana niçin sağlanmıyor?" anlamında söylenir. **herkesin arşınına göre bez vermezler 1)** herkes, bir şeyden kendi ölçüsüne, isteğine göre değil, ancak gerektiği, olabildiği ölçüde yararlanabilir. **2)** genel ilkeler, kurallar herkesin isteğine, gereksinimine göre değiştirilmez, bozulmaz. **herkesin geçtiği köprüden sen de geç** "sana uygun değilmiş gibi gelse de herkesin yaptığını sen de yap, böylece başın ağrımaz" anlamında söylenir. **herkesin tenceresi kapalı kaynar** her ailenin geçim durumu, yaşayış koşulları kendine göredir, başkalarınca gereği gibi bilinemez. **herkesin yorulduğu yere han yapmazlar** (ya da **yapılmaz**) bir işi yapmakla yükümlü olana, bunu dilediği zaman, dilediği gibi yapması hakkı tanınmaz, kurallar kişilerin isteğine göre bozulmaz.

herrü *a.* (.' .) kötü bir olasılığın da göze alındığını anlatan, "sonu ne olursa olsun" anlamına gelen ***ya herrü ya merrü*** sözünde geçer.

hertz *a. (Alman fizik bilgini Heinrich Hertz'in adından) fiz.* Hz simgesiyle gösterilen ve bir saniyede bir titreşim yapan devirli bir olayın frekansına eşit olan frekans birimi. **hertz dalgaları** *fiz.* ışık hızıyla yayılan, yeğinlikleri periyodik olarak değişen, elektrik ve manyetik alanlardan oluşmuş dalgalar. *eş.* **elektromanyetik dalgalar**.

heryerdelik *b. a. Far. T. fels.* "iki yerde ya da her yerde aynı zamanda bulunma" anlamıyla, Tanrı'nın her yerde ve her zaman bulunduğuna inanan dinsel ve doğaötesel görüş.

herze *a. Far.* saçma sapan söz ya da davranış. **herze yemek** *tlz.* yersiz, saçma sapan söz söylemek ya da böyle bir davranışta bulunmak.

herzevekil *b. s. Far. Ar. esk.* **1** kendisini ilgilendirmeyen işlere karışan, her işe burnunu sokan (kimse). **2** boşboğazlık eden, saçma sapan konuşan ya da davranan (kimse).

hesabi *s. Ar.* (. - -) işini, hesabını iyi bilen, elisıkı (kimse).

hesabilik *a. Ar. T.* (. - - .) hesabi olana yaraşır tutum, hesabi olma özelliği.

hesap *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* ➻ **aritmetik**. **2** matematiksel işlem. **3** alacaklı ya da borçlu olma durumu. *ör. Şu hesaba bir bakalım.* **4** ödenecek ücretin, yapılan masrafın tutarı. *ör. Garson, hesabı getir.* **5** kestirmeye, oranlamaya çalışma. *ör. Onun hesabına göre bugün geleceklerdi.* **6** *mec.* bir işin, bir girişimin başarıya ulaşması için alınan önlemlerin tümü. *ör. Bütün hesaplar boşa çıktı.* **7** ad tamlamasında tamlanan olarak yer aldığında "anlayış", "tutum" ya da "durum" anlamına gelir. *ör. Seninki bakkal hesabı, yaz deftere!* **(birini) hesaba çekmek** yaptığı işlerden dolayı açıklamasını ve savunmasını istemek. **hesaba dökmek** hesaplanması gereken bir konuyu aydınlatmak için kâğıt üzerinde sayısal olarak hesap işlemleri yapmak. *ör. İşin bize maliyetini hesaba dökünce vazgeçtik.* **hesaba** (ya da **hesaba kitaba**) **gelmez 1)** sayılamayacak denli çok, pek çok, sayısız. **2)** beklenmedik, umulmadık. *ör. Böyle hesaba gelmez durumları da düşünmeliydik.* **(bir şeyi) hesaba katmak** (ya da **almak**) bir işi yaparken türlü olasılıklar arasında o durumu da düşünmek, onu da göz önünde bulundurmak, ona da önem vermek. **(bir şeyi) hesaba katmamak** (ya da **almamak**) değerli saymamak, önem vermemek, göz önüne almamak. **hesabı kapamak 1)** (bankada) açılan hesabı kapamak. **2)** alacağını alarak ya da borcunu vererek açık bir hesabı sona erdirmek. **3)** aralarındaki tartışmaya son vermek. **(biriyle) hesabı kesmek 1)** hesabı kapayarak alışveriş yapmaz olmak. **2)** artık görüşmez olmak, her türlü ilişkiye son

vermek. **hesabı temizlemek** borcunu ödeyip bitirmek. **hesabı olmamak** (ya da **yok**) **1)** hesap açtırmamış bulunmak. *ör. Bankada hesabı yoktu.* **2)** sayılamayacak denli çok olmak, pek çok olmak, sayısız olmak. *ör. Akşama değin içtiği sigaranın hesabı olmazdı.* **... hesabına** ... yönünden, ... adına, ... için, ... yararına. *ör. Sen kim hesabına söylüyorsun bunu?* **(bir şey, birinin) hesabına gelmek** işine, çıkarına uygun bulunmak, işine elverişli olmak, yararına uygun düşmek. **hesabını almak** yaptığı bir işin sonunda hakkını almak. **hesabını** (ya da **hesabını kitabını**) **bilmek** parasını hesaplı olarak, gerektiği yere ve gerektiğince harcamak, gereksiz harcamalardan kaçınmak. **(birinin) hesabını görmek 1)** alacağını vererek ilişiğini kesmek. **2)** ortadan kaldırmak, öldürmek ya da döverek vb. cezalandırmak. **hesap açmak 1)** (banka) gerektiğinde çekilmek üzere yatırılan para için işlem yapmak. **2)** birine borçlanma olanağı tanımak, kredi açmak. **3)** hesap defterinde, bir kişi için, krediyle alışverişinin yazılacağı bir yer ayırmak. **hesap cetveli** *mat.* sayılar arasında birçok işlemin sonucunu kolayca bulmaya yarayan, iç içe yerleştirilmiş ve biri ötekinin üzerinden kayan iki parçadan oluşan cetvel. **hesap cüzdanı** bir bankada açılan hesabı gösterir, bankada hesabı olanlara verilen, yatırılan ve çekilen paraların yazılmasına yarayan defter. **hesap çıkarmak** alacakla verecek durumunu kâğıt üzerinde göstermek. **hesap etmek 1)** hesap işlemi yapmak, hesaplamak, hesap yapmak. **2)** bir işin kazancıyla kaybını karşılaştırarak bir sonuca varmak. **3)** enine boyuna düşünüp ona göre davranmak. **hesap etmek, kitap etmek** enine boyuna düşünmek, her yönüyle düşünmek. **hesap görmek** aralarında alacak verecek durumu bulunan kimseler, alacaklarıyla vereceklerini birlikte karşılaştırıp sonucu saptamak ve ödeşmek. **hesap günü** ➻ **kıyamet günü** . **hesap işi 1)** bir tür el işlemesi. **2)** iyi hesaplama durumu, hesabını bilme, yapma. **hesap kitap 1)** hesaplama sonunda. **2)** iyice düşünüp taşındıktan sonra. **hesap özeti** *tic.* bir hesaptaki hareketi gösteren özet. **(birinden) hesap sormak 1)** sorumlu olduğu konudaki eylemlerinden, işlemlerinden dolayı açıklama istemek. **2)** (birini) yönteme aykırı ya da yasadışı davranışlarından dolayı sorguya çekmek. **hesap tutmak** alışverişle ilgili harcamaları bir yere yazmak. **hesap uzmanı** vergi yükümlülerinin dosyalarını, hesaplarını inceleme vb. yetkisi olan maliye görevlisi. **hesap** (ya da **hesabını**) **vermek 1)** biri adına yaptığı harcamaların nerelere harcandığını ve miktarını hesaplayarak bildirmek. **2)** herhangi bir davranışının nedenlerini anlatmak zorunda kalmak. **3)** sorumlusu bulunduğu işten ya da kurallara, yasalara aykırı davranıştan dolayı sorguya çekilmek. **hesap yapmak** ➻ **hesap etmek**[1], **hesaplamak**[1]. **(bir şey) hesapta olmamak** önceden düşünülenlerin dışında bulunmak, daha önce düşünülmemiş, hesaplanmamış olmak. **(bir şeyi) hesaptan düşmek 1)** alacaktan indirmek. **2)** yok saymak. *ör. O işe yaramaz, hesaptan düş onu sen.*

hesapça *be. Ar. T.* (. .' .) düşünülene uygun olarak, hesap edildiğine göre. *ör. Bu hesapça biz alacaklıyız.*

hesapçı *s. Ar. T.* **1** parasını vb. uygun biçimde, yerli yerinde harcayan, tutumlu (kimse). **2** *s.* ve *a.* davranışlarını çıkarına göre ayarlayan, çıkarını düşünen (kimse).

hesapçılık *a. Ar. T.* hesapçı olma durumu.

hesaplama *a. Ar. T.* hesaplamak eylemi.

hesaplamak *(-i) Ar. T.* **1** hesap işlemini yapmak. **2** *mec.* bir işin kazancıyla kaybını karşılaştırarak bir sonuca varmak. **3** *mec.* enine boyuna düşünüp ona göre davranmak. **hesaplamak** (ya da **hesaplayıp**) **kitaplamak** (bir şeyi) enine boyuna düşünmek, ölçüp biçmek.

hesaplanabilme *a. Ar.T.* hesaplanabilmek eylemi.

hesaplanabilmek *(nsz) Ar. T.* hesaplanması olanak içinde olmak ya da hesaplanma olasılığı bulunmak.

hesaplanış *a. Ar.T.* hesaplanmak eylemi ya da biçimi.

hesaplanıverme *a. Ar. T.* hesaplanıvermek eylemi.

hesaplanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede hesaplanmak.

hesaplanma *a. Ar. T.* hesaplanmak eylemi.

hesaplanmak *(nsz) Ar. T.* hesaplamak eylemi yapılmak.

hesaplaşabilme *a. Ar. T.* hesaplaşabilmek eylemi.

hesaplaşabilmek *(nsz; -le) Ar. T.* hesaplaşmak olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hesaplaşma *a. Ar. T.* hesaplaşmak eylemi.

hesaplaşmak *(nsz; -le) Ar. T.* **1** birbirindeki alacakla vereceğin hesabını yaparak durumu açıklığa kavuşturmak, karşılıklı hesap görmek. **2** *mec.* kırıcı bir davranışın, zarara uğratıcı bir eylemin öcünü almak için karşı eylemde bulunmak. *ör. Onunla yakında hesaplaşacağız.* **3** *mec.* bir sorunu tartışarak çözüme kavuşturmak. *ör. Bu konuda bir gün hesaplaşmak gerekecek.*

hesaplatabilme *a. Ar. T.* hesaplatabilmek eylemi.

hesaplatabilmek *(-i, -e) Ar. T.* hesaplatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hesaplatıverme *a. Ar. T.* hesaplatıvermek eylemi.

hesaplatıvermek *(-i, -e) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede hesaplatmak.

hesaplatma *a. Ar. T.* hesaplatmak eylemi.

hesaplatmak *(-i, -e) Ar. T.* hesaplamak[1] eylemini yaptırmak.

hesaplayabilme *a. Ar. T.* hesaplayabilmek eylemi.

hesaplayabilmek *(-i) Ar. T.* hesaplamak elinde olmak, hesaplama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hesaplayış *a. Ar. T.* hesaplamak eylemi ya da biçimi.
hesaplayıverme *a. Ar. T.* hesaplayıvermek eylemi.
hesaplayıvermek *(-i) Ar. T.* kolaylıkla ve çabucak ya da kısa sürede hesaplamak.
hesaplı *s. Ar. T.* **1** fiyatı uygun olan, pahalı olmayan, uygun. *ör. Bu fiyat oldukça hesaplıydı.* **2** elverişli bulunan. *ör. Bu hesaplı işi bile yapmadı.* **3** *mec.* parasını ölçülü harcayan, tutumlu (kimse). **4** enine boyuna düşünülüp tasarlanmış olan, bir amacı bulunan. *ör. Bu hesaplı davranış da bir sonuç vermedi.* **5** *mec.* ölçülü davranan, ölçülü (kimse). **hesaplı hareket etmek** enine boyuna düşünüp ona göre davranmak, ölçülü olmak. **hesaplı kitaplı** *be.*ve *s.* her yönüyle, iyice düşünülerek. *ör. O her zaman hesaplı kitaplı işten yanadır.*
hesaplıca *s.* ve *be. Ar. T.* uygun, elverişli, ölçülü (bir biçimde).
hesaplılık *a. Ar. T.* hesaplı olma durumu.
hesapsız *s. Ar. T.* **1** hesabı tutulmayan. **2** sayılamayacak denli çok olan, pek çok, sayısız. **3** sonu belli olmayan, önceden iyi düşünülmemiş, iyi tasarlanmamış olan. *ör. Bu hesapsız işe aklım yatmadı.* **4** *mec.* parasını hesaplı harcamayan, tutumsuz, ölçüsüz, savurgan (kimse). **hesapsız kitapsız** *s.* **1)** herhangi bir belgeye bağlanmadan, deftere geçirilmeden. *ör. Aralarında alıp verme hesapsız kitapsız yürüyüp gitmişti.* **2)** *mec.* sorumsuz, ölçüsüz, savurgan (kimse). *ör. Böyle hesapsız kitapsız yaşayış olmaz.*
hesapsızca *s.* ve *be. Ar. T.* hesapsız olarak, hesapsız (bir biçimde).
hesapsızlık *a. Ar. T.* **1** hesapsız olma durumu. **2** hesapsızca davranış, ölçüsüzlük.
heterogen *s. Fr. kim.* ➻ **hetorojen**.
heterojen *s. Fr. kim.* ➻ **çoktürlü**. *eş.* **ayrıcinsten, ayrıtürden, çoktürden**.
heterotrofi *a. Fr.* ➻ **dışbeslenme**.
hevenk *a. Far.* bir ipe geçirilerek dizilmiş, bir çubuğa ya da birbirine bağlanmış yaş meyve ya da sebze bağı.
hevenkleşme *a. Far. T.* hevenkleşmek eylemi.
hevenkleşmek *(nsz) Far. T.* hevenk durumuna gelmek.
heves *a. Ar.* **1** bir şeye karşı duyumsanan istek, eğilim, arzu. **2** gelip geçici istek. **heves etmek** (bir şeye) istek duyumsamak, eğilim göstermek, heveslenmek. **hevesi kalmamak** istek duyumsamamak, artık istemez olmak, isteksizleşmek. *ör. İşi götürmek için hevesim kalmadı.* **hevesi kırılmak** istekliyken bir nedenle isteksizleşmek. *ör. Hevesi kırılan işçi verimsiz olur.* **hevesi kursağında kalmak** çok istediği, imrendiği bir şeyi elde edememek. **hevesine düşmek** çok istemek, heveslenmek. *ör. Gençken çok kimse şiir yazmak hevesine düşer.* **(bir şeyden) hevesini almak** çok istediği, imrendiği şeyi elde ederek ona doymak, onu artık istemez, yapmaz olmak. **(bir şey birinin) hevesini kırmak** duyduğu isteği yok etmek. *ör. İşin uzayıp gitmesi hevesimi kırmıştı.*
heveskâr *s. Ar. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **hevesli**.
heveskârlık *a. Ar. Far. T.* (. . - .) *esk.* ➻ **heveslilik**.
heveslendirebilme *a. Ar. T.* heveslendirebilmek eylemi.
heveslendirebilmek *(-i, -e) Ar. T.* heveslendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona işi ilginç gösterip bu işe heveslendirebilirdik.*
heveslendirilebilme *a. Ar. T.* heveslendirilebilmek eylemi.
heveslendirilebilmek *(nsz; -e) Ar. T.* heveslendirilmesi olanak içinde olmak ya da heveslendirilme olasılığı bulunmak.
heveslendirilme *a. Ar. T.* heveslendirilmek eylemi.
heveslendirilmek *(nsz; -e) Ar. T.* heveslenmesi sağlanmak.
heveslendirme *a. Ar. T.* heveslendirmek eylemi.
heveslendirmek *(-i, -e) Ar. T.* heveslenmek eylemini yaptırmak, isteklendirmek.
heveslenebilme *a. Ar. T.* heveslenebilmek eylemi.
heveslenebilmek *(-e) Ar. T.* heveslenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hevesleniş *a.* heveslenmek eylemi ya da biçimi.
hevesleniverme *a. Ar. T.* heveslenivermek eylemi.
heveslenivermek *(-e) Ar. T.* çabucak heveslenmek.
heveslenme *a. Ar. T.* heveslenmek eylemi.
heveslenmek *(-e) Ar. T.* eğilim duyumsamak, istek göstermek, isteklenmek.
hevesli *s. Ar. T.* **1** (bir şeyi yapmaya) istek duyan, istekli (kimse). **2** bir sanatı meslek edinmeksizin yalnızca zevk için yapan (kimse). **(bir şeyin) heveslisi** çok isteklisi.
heveslilik *a. Ar. T.* hevesli olma durumu.
hevessiz *s. Ar. T.* (bir şeye karşı) isteği, eğilimi olmayan, istek duymayan (kimse).
hevessizlik *a. Ar. T.* hevessiz olma durumu, isteksizlik, gönülsüzlük.
hey *ünl.* **1** birine seslenmek, ilgiyi ve dikkati çekmek için söylenir. *ör. Hey, oradaki, biraz gelir misin?* **2** azarlama, sitem, üzüntü, yakınma, beğenme gibi çeşitli duyguları anlatan tümcelerde kullanılır. *ör. Hey adam, bu yapılır mı? Hey babam, güzele bak sen!* **hey gidi** (ya da **hey gidi ... hey**) türlü duyguları pekiştirir ya da acınma, özlem bildirir. *ör. Hey gidi eski günler hey, nasıl da özleniyor!*
heyamola *a. İt.* (. . .' .) eskiden gemicilerin yelkenleri hep birlikte açarken ya da hep birlikte kürek çekerken "haydi çek", "ha gayret" anlamında kullandıkları ve bir ağızdan, yüksek sesle, makamla söyledikleri söz. **heyamola ile** *tkz.* bir işin, ancak büyük güçlükler-

le ve birçok kişinin yardımıyla yapılabildiğini ya da yapılabileceğini anlatır. *ör. Bizim oğlan heyamola ile sınıf geçmeye alıştı.*

heybe *a. Ar.* içine öteberi koymaya yarayan, genellikle kıldan, pamuk ipliğinden ya da yünden dokunmuş, birbirine kendinden bir parçayla bitişik iki gözü bulunan bir tür torba. **heybe çanta** halı, kilim, yün dokuma ya da meşinden vb. yapılmış, sapı omuza geçirilebilen tek gözlü bir kadın çantası; heybe de denir.

heybeci *a.* ve *s. Ar. T.* heybe yapan ya da satan (kimse).

heybet, -ti *a. Ar.* **1** korku ve saygı uyandıran görünüş. **2** (yapı olarak) ululuk, büyüklük, görkem.

heybetli *s. Ar. T.* **1** görünüşü korku ve saygı uyandıran. **2** ulu, büyük, kocaman.

heybetlice *s. Ar. T.* oldukça heybeti olan.

heye *be. ha.* evet, öyle.

heyecan *a. Ar.* (. . -) **1** kişide korku, kızgınlık, kıskançlık, üzüntü, sevinç, sevgi gibi duygusal nedenlere bağlı olarak kendini gösteren güçlü ve geçici duygu yoğunlaşması durumu. **2** ➻ **coşku**. **heyecan duymak** ➻ **heyecanlanmak**. **heyecan vermek** heyecan duyumsamasına yol açmak, coşku vermek. **heyecana düşürmek** heyecan duyumsamasına yol açmak. **heyecana gelmek** ➻ **heyecanlanmak**. **heyecana kapılmak** heyecan duyumsamak, çok heyecanlanmak.

heyecanlanabilme *a. Ar. T.* heyecanlanabilmek eylemi.

heyecanlanabilmek *(nsz) Ar. T.* heyecanlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

heyecanlandırabilme *a. Ar. T.* heyecanlandırabilmek eylemi.

heyecanlandırabilmek *(-i) Ar. T.* heyecanlandırmak elinde olmak, heyecanlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

heyecanlandırılabilme *a. Ar. T.* heyecanlandırılabilmek eylemi.

heyecanlandırılabilmek *(nsz) Ar. T.* heyecanlandırılması olanak içinde olmak ya da heyecanlandırılma olasılığı bulunmak.

heyecanlandırılma *a. Ar. T.* heyecanlandırılmak eylemi.

heyecanlandırılmak *(nsz) Ar. T.* heyecan duyumsamasına yol açılmak. *eş.* **coşkulandırılmak**.

heyecanlandırma *a. Ar. T.* heyecanlandırmak eylemi.

heyecanlandırmak *(-i) Ar. T.* heyecan duyumsamasına yol açmak, heyecanlanmasını sağlamak. *eş.* **coşkulandırmak**.

heyecanlanış *a. Ar. T.* heyecanlanmak eylemi ya da biçimi.

heyecanlanıverme *a. Ar. T.* heyecanlanıvermek eylemi.

heyecanlanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak heyecanlanmak.

heyecanlanma *a. Ar. T.* heyecanlanmak eylemi.

heyecanlanmak *(nsz) Ar. T.* büyük bir duygu yoğunlaşması yaşamak, heyecan duyumsamak.

heyecanlı *s. Ar. T.* **1** kolayca heyecanlanabilen (kimse). **2** insana heyecan veren. *ör. Heyecanlı bir maç oldu.* **3** coşkuyla, heyecanla yapılan. *ör. Heyecanlı bir işe benziyor.*

heyecanlılık *a. Ar. T.* heyecanlı olma durumu.

heyecansız *s. Ar. T.* **1** kolayca heyecanlanmayan, soğukkanlı (kimse). **2** heyecan vermeyen, coşkulandırmayan. **3** coşkuyla yapılmayan.

heyecansızlık *a. Ar. T.* heyecansız olma durumu.

heyelan *a. Ar.* (. . -) ➻ **göçü, kayşa**.

heyet, -ti *a. Ar.* ➻ **kurul**.

heyetiyle *be. Ar. T. esk.* olduğu gibi, tümüyle, bütün olarak, tümden, değiştirmeden.

heyhat, -tı *ünl. Ar.* (. -) "yazık", "ne yazık", "çok yazık" anlamında üzüntü belirtmek için kullanılır.

heyhey *a. (Tek başına pek kullanılmaz, kimi deyimlerde çoğul biçimiyle yer alır)* sinir bozukluğu, sinirlilik. **heyheyler geçirmek 1)** büyük heyecanlar yaşamak. **2)** aşırı ölçüde sinirlenmek. **heyheyleri tutmak** çok sinirlenmek, sinirlenerek bağırıp çağırmak. **heyheyleri üstünde olmak** sinirli durumda bulunmak, sinirlenerek bağırıp çağırmak.

heykel *a. Ar.* taş, tunç, bakır, kil, alçı, ağaç, fildişi vb. gibi maddelerden kalıba dökülerek, yontularak ya da yoğrulup pişirilerek yapılan insan, hayvan vb. biçimlerini yansıtan sanat yapıtı. *eş.* **yontu**. **heykel gibi 1)** duygusuz, hareketsiz, ruhsuz (kimse). **2)** çok güzel (vücut).

heykelci *a. Ar. T.* heykel yapan sanatçı. *eş.* **yontucu**, *esk.* **heykeltıraş**.

heykelcilik *a. Ar. T.* heykel yapma sanatı. *eş.* **yontuculuk**.

heykeltıraş *a. Ar. Far.* heykel yapan sanatçı. *eş.* **yontucu**.

heykeltıraşlık *a. Ar. Far. T.* heykel yapma sanatı. *eş.* **yontuculuk**.

heykirme *a. ha.* heykirmek eylemi.

heykirmek *(nsz) ha.* (özellikle yırtıcı hayvanlar için) bağırmak, kükremek.

heyle *be. ha.* ne yolda, ne biçimde, ne türlü, nasıl.

heyula *a. Ar.* (. - -) korku verici, ürkütücü hayal. **heyula gibi** pek iri, iriyarı.

hezaren *a. Far.* (. - .) **1** *bitb.* düğünçiçeğigillerden, tarlalarda yetişen altmış kadar türü bulunan, birkaç türü süs bitkisi olarak yetiştirilen, hekimlikte de yararlanılan, zehirli, çok yıllık otsu bir bitki. **2** *bitb.* ➻ **bambu**. **3** *s.* bambu saplarından yapılmış (nesne).

hezel *a. Ar. esk.* **1** alay, şaka, mizah. **2** *yaz.* ünlü bir şiiri ya da ünlü bir şiirin bir bölümünü şakalı, alaycı bir anlatıma çevirme.

hezen *a. ha.* damı toprak evlerde kirişin üzerine dikine konulan kalın ve büyük ağaç.

hezeyan *a. Ar.* (. . -) **1** abuk sabuk konuşma, saçma sapan sözler etme, saçmalama. **2** anlamsız, saçma sapan, abuk sabuk söz. **3** sayıklama. **4** *ruhb.* sabuklama. **hezeyan etmek** saçma sapan sözler söylemek, saçmalamak.

hezimet, -ti *a. Ar.* (. - .) büyük bozgun, büyük, ağır yenilgi. **hezimete uğramak** ağır, büyük bir bozguna uğramak ya da ağır bir biçimde yenilmek. **hezimete uğratılmak** çok ağır bir biçimde yenilmek, büyük bir bozguna uğramak. **hezimete uğratmak** çok ağır bir biçimde yenmek.

hezliyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk. yaz.* hezel türünde yazılmış şiirler.

Hf *kim.* hafniyum elementinin kimyasal simgesi.

Hg *kim.* cıvanın kimyasal simgesi.

hı *be. ha.* "evet" anlamında kabul, doğrulama, onama sözü.

hıçkırık *a.* **1** çok yemek yemekten ya da sinirsel nedenlerle, diyaframın istemsiz bir biçimde kasılmasıyla hava akciğerlere geçerken boğazdan çıkan ve düzgün aralıklarla yinelenen ses. **2** ağlarken çıkan ses, iç çekme sesi. **hıçkırık tutmak** sürekli bir biçimde, arka arkaya hıçkırmak.

hıçkırabilme *a.* hıçkırabilmek eylemi.

hıçkırabilmek *(nsz)* hıçkırmak elinde olmak, hıçkırması olanak içinde olmak ya da hıçkırma olasılığı bulunmak.

hıçkırış *a.* hıçkırmak eylemi ya da biçimi.

hıçkırıverme *a.* hıçkırıvermek eylemi.

hıçkırıvermek *(nsz)* ansızın hıçkırmak.

hıçkırma *a.* hıçkırmak eylemi.

hıçkırmak *(nsz)* **1** boğazından hıçkırık[1] gelmek, hıçkırık sesi çıkarmak. **2** içini çekerek ağlamak. **hıçkıra hıçkıra** *ik. be.* hıçkırarak, hıçkırıklarla.

hıçkırtabilme *a.* hıçkırtabilmek eylemi.

hıçkırtabilmek *(-i)* hıçkırtması olanak içinde olmak ya da hıçkırtma olasılığı bulunmak.

hıçkırtma *a.* hıçkırtmak eylemi.

hıçkırtmak *(-i)* hıçkırmak eylemini yaptırmak, hıçkırmasına yol açmak.

hıdiv *a. Far.* (. -) *tar.* **1** Osmanlı döneminde, sadrazamlara verilen sanlardan biri. **2** Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olduğu dönemde, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan sonra Mısır valilerine verilen ve 1914'te Mısır'a el atan İngilizlerce kaldırılan san.

hıdivlik *a. Far. T. tar.* **1** hıdiv olma durumu, hıdivin görevi. **2** Osmanlı döneminde, bir hıdivce yönetilen, içişlerinde özerk ülke.

hıdrellez *b. a. Ar. (Hızır ve İlyas adlarından)* **1** ölümsüzlüğe erişmiş iki peygamber olarak görülen Hızır ve İlyas yalvaçların her yıl buluştuklarına inanılan 6 Mayıs günü. **2** bu buluşmayı ve baharın tam olarak gelişini kutlamak için yapılan geleneksel halk bayramı.

hıfz, -fzı *a. Ar. esk.* **1** korumak ereğiyle saklama. **2** bellekte tutma, ezberleme. **hıfza çalışmak** Kuran'ı baştan sona değin ezberlemeye çalışmak.

hıfzetme *a. Ar. T. esk.* hıfzetmek eylemi.

hıfzetmek *(-i) Ar. T. esk.* **1** korumak ereğiyle saklamak. **2** belleğinde tutmak, ezberlemek.

hıfzıssıhha *b. a. Ar. esk.* **1** sağlıklı yaşamak için alınması gereken önlemlerin tümü, sağlık koruma. **2** ➻ **sağlıkbilgisi**.

hık *a.* hıçkırırken boğazdan çıkan ses. **hık demiş babasının** (ya da **anasının**) **burnundan düşmüş** her yönden babasına (ya da anasına) çok benzeyen çocuklar için söylenir. **hıkı mıkı yok** bir şeyin kaçamak yolu bulunmadığını, kesinliğini belirtmek için söylenir. *ör. Hıkı mıkı yok, bu iş olacak.* **hık mık** *ik. be.* **1)** güçlükle, zorlukla. **2)** hık mık ederek. **hık mık etmek 1)** bir durumla ilgili sorulara verecek bir yanıt bulamayarak anlamı olmayan, belirsiz şeyler söylemek, kem küm etmek. **2)** bir işi yapmamak için nedenler uydurmaya çalışmak. **hık tutmak** hıçkırık tutmak.

hıltan *a. ha.* top durumundaki çiçekleri kuruyup kozalak biçimini aldığında çöpleri kürdan olarak kullanılan bir ot.

hıltanlık *a. ha.* hıltanların bol olduğu yer.

hıltar *a. ha.* **1** tazı, buzağı, çoban köpeği gibi hayvanların boynuna takılan ip ya da kayış. **2** keçi kılından yapılmış ip.

hımbıl *s.* hiçbir işe eli varmayan, uyuşuk, güçsüz, zavallı, tembel, aptal, budala.

hımbıllaşma *a.* hımbıllaşmak eylemi.

hımbıllaşmak *(nsz)* hımbıl gibi olmak.

hımbıllık *a.* hımbıl olma durumu.

hımhım *s.* **1** sesleri genizden, burundan çıkararak konuşan (kimse). **2** *be.* sesleri genizden, burundan çıkararak. **hımhım ile burunsuz, birbirinden uğursuz** işe yaramazlıkta, terslikte ikisi de birbirinden geri kalmaz.

hımhımlık *a.* hımhım olma durumu.

hımhış *be. ha.* tıklım tıklım. **hımhış dolmak** tıklım tıklım dolmak.

hımış *a. ha.* **1** ağaçtan, tahtadan yapılmış şey. **2** kerpiç ya da tuğlayla örülmüş ahşap duvar.

hınaza *s. ha.* içinden pazarlıklı, sinsi (kimse).

hınazalık *a. ha.* hınazaya yaraşır davranış.

hıncahınç *s.* ve *be.* (.' . .) (bir yer ya da taşıt için) ağzına değin, tıka basa, tıklım tıklım dolu (olarak). **hıncahınç dolmak** (bir yer, bir taşıt) ağzına değin dolmak, oturacak yer kalmamak. *ör. Belli saatlerde otobüsler hıncahınç dolar, binilmez.*

hınç *a.* öç alma duygusuyla dolu öfke. **hıncını çıkarmak** öcünü almak. **hınç** (ya da **hıncını**) **almak** öç (ya da öcünü) almak.

hınçlı *s.* öç alma duygusuyla dolu bulunan, hıncı olan (kimse).

hınçlılık *a.* hınçlı olma durumu. *ör. Hınçlılık insana yakışmaz.*

hınçsız *s.* öç alma duygusu taşımayan, hıncı olmayan (kimse).

hınçsızlık *a.* hınçsız olma durumu. *ör. Bunca çektiğine karşı hınçsızlığı övgüye değer.*

hınk "başkasına destek olacak, onu yüreklendirecek gücü bulunmadığı halde öyle görü-

nüp yardakçılık eden kimse" anlamındaki ***havan (ya da kahve) dövücünün hınk deyicisi*** deyimlerinde geçer.

hınzır *a. Ar.* **1** *esk.* domuz. **2** *mec.* (sövgü sözü olarak) katı yürekli, kötü düşünceli, acımasız (kimse). **3** kurnaz (kimse). **4** şaka etmekten hoşlanan (kimse). **5** *mec.* yaramaz çocuklar ya da genellikle hoşa giden bir davranış ve durum için şaka yollu söylenir. *ör. Hınzır, yapmadığını bırakmıyorsun. Hınzır, bu ne şıklık?*

hınzırca *s.* ve *be. Ar. T.* (. .' .) hınzır (bir biçimde), kurnazca.

hınzırlaşabilme *a. Ar. T.* hınzırlaşabilmek eylemi.

hınzırlaşabilmek *(nsz) Ar. T. mec.* hınzırlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hınzırlaşma *a. Ar. T.* hınzırlaşmak eylemi.

hınzırlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* hınzırca davranmaya başlamak, hınzır gibi olmak.

hınzırlık *a. Ar. T. mec.* **1** hınzır olma durumu. **2** hınzıra yaraşır davranış. **3** yaramazlık ya da şaka. *ör. Bir hınzırlık düşünüyor.* **hınzırlık etmek** sinirlendirici, zarar verici, ters davranışta bulunmak.

hır *a. arg.* **1** yeğin tartışma, kavga, dalaş, kargaşa. **2** "hırbo"nun, "hırt"ın kısaltılmışı olarak da kullanılır. **hır çıkarmak** *arg.* kavga gürültü etmek, kavga çıkarmak, kavgaya yol açmak. **hır çıkmak** *arg.* kavga çıkmak, kavga başlamak.

hıra *a.* ve *s. ha.* **1** cılız, çelimsiz, zayıf. **2** kimsesiz ya da küçük, ortanca (çocuk). **3** çok yiyen, obur (kimse).

hırbo *a.* ve *s.* (.' .) *arg.* **1** (sövgü sözü olarak) aptal, sersem, salak, ahmak, alık, kaba saba (kimse). **2** iriyarı, kaba saba (kimse).

hırbolaşma *a. arg.* hırbolaşmak eylemi.

hırbolaşmak *(nsz) arg.* hırboya yaraşır davranışlarda bulunmaya başlamak.

hırboluk *a. arg.* hırbo olma durumu. **hırboluk etemek** *arg.* hırboya yaraşır bir biçimde davranmak.

hırçın *s.* **1** açık, belli bir nedeni olmaksızın sinirlenip huysuzluk eden, kırıcı davranışlarda bulunan (kimse). **2** (ses için) öfkeli, sert, tiz.

hırçınca *be.* hırçına yakışır bir biçimde.

hırçınlaşabilme *a.* hırçınlaşabilmek eylemi.

hırçınlaşabilmek *(nsz)* hırçınlaşması olanak içinde olmak ya da hırçınlaşma olasılığı bulunmak.

hırçınlaşıverme *a.* hırçınlaşıvermek eylemi.

hırçınlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da beklenmedik bir anda hırçınlaşmak ya da hırçınlık edinmek. *ör. Çocuk, annesi yanında olmayınca hırçınlaşıveriyordu.*

hırçınlaşma *a.* hırçınlaşmak eylemi.

hırçınlaşmak *(nsz)* huysuz, kırıcı, sert olmaya başlamak, hırçınlık etmek.

hırçınlık *a.* hırçın olma durumu, hırçın davranış, huysuzluk, sertlik, kırıcılık. **hırçınlık etmek** (ya da **yapmak**) hırçın davranmak, huysuzlaşmak, kırıcı davranmak, hırçınlaşmak.

hırdavat, -tı *ç. a. Far. Ar.* **1** çivi, tel, kilit, reze vb. gibi metal eşya. **2** gereksiz, ufak tefek, değersiz eşya. **3** *arg.* "değersiz", "niteliksiz" anlamında bir aşağılama sözü olarak kullanılır.

hırdavatçı *a. Ar. Far. T.* hırdavat satan kimse ya da dükkân.

hırdavatçılık *a. Ar. Far. T.* hırdavatçının işi, mesleği.

hırgür *b. a.* geçimsizlik, kavga, tartışma. **hırgür çıkarmak** kavgaya yol açmak, kavga çıkarmak. **hırgür çıkmak** kavga çıkmak.

hırıldama *a.* hırıldamak eylemi.

hırıldamak *(nsz)* hırıltılı sesler çıkarmak.

hırıldaşma *a.* hırıldaşmak eylemi.

hırıldaşmak *(nsz; -le)* ➻ **hırlaşmak**.

hırıldayabilme *a.* hırıldayabilmek eylemi.

hırıldayabilmek *(nsz)* hırıldama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bronşitte göğüs hırıldayabilir.*

hırıldayış *a.* hırıldamak eylemi ya da biçimi.

hırıl hırıl *ik. be.* hırıldayarak, hırıltılı bir ses çıkararak.

hırıltı *a.* **1** boğazdan, herhangi bir nedenle, boğuk boğuk çıkan ses. **2** *hek.* ileri ya da süreğen akciğer hastalıklarında, solunum sırasında duyulan doğal olmayan sesler. **3** *mec.* ağız kavgası, geçimsizlik, çekişme, tartışma.

hırıltıcı *s. mec.* geçimsizlik çıkaran, geçimsiz (kimse).

hırıltılı *s.* hırıltı biçiminde olan (ses), hırıltı çıkaran, hırıltısı olan (solunum, ses).

hırızma *a.* (. .' .) **1** denetim altında tutabilmek için, kimi azgın hayvanların dudaklarına ya da burnuna geçirilen demir halka. **2** genellikle kadınların burun kanadına taktıkları, altın ya da gümüşten yapılmış, süslü halka.

Hıristiyan *ö. a.* ve *s. Yun.* **1** Hazreti İsa' ya inanan ve onun yolundan giden, onun dininden olan (kimse). *eş.* **İsevi** . **2** Hıristiyanlara özgü olan, Hıristiyanlarla ilgili olan (şey). *ör. Hıristiyan geleneklerine göre ...*

Hıristiyanlaşma *a. Yun. T.* Hıristiyanlaşmak eylemi.

Hıristiyanlaşmak *(nsz) Yun. T.* Hıristiyanlığı kabul etmek, Hıristiyan olmak.

Hıristiyanlaştırılış *a. Yun. T.* Hıristiyanlaştırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Azınlık durumundakilerin Hıristiyanlaştırılışı kolay oldu.*

Hıristiyanlaştırılma *a. Yun. T.* Hıristiyanlaştırılmak eylemi.

Hıristiyanlaştırılmak *(nsz) Yun. T.* Hıristiyan olması sağlanmak.

Hıristiyanlaştırma *a. Yun. T.* Hıristiyanlaştırmak eylemi.

Hıristiyanlaştırmak *(-i) Yun.T.* bir kimse ya da topluluğu Hıristiyan dinine sokmak, Hıristiyan yapmak.

Hıristiyanlık *ö. a. Yun. T.* **1** Hazreti İsa' nın kurduğu din, Hazreti İsa'nın öğretisine ve onun Tanrı'nın oğlu olduğuna inananların dini. *eş.* **İsevilik**. **2** Hıristiyan dünyası.

hıristo *a. (Hristo özel adından)* terzilikte, çaprazlama yapılan bir teyel olan ***hıristo teyeli*** tamlamasında geçer.
hırka *a. Ar.* **1** yünden örülmüş ya da kalın yün kumaştan yapılmış, tek parça ve önden açık, kollu üst giysisi. **2** genellikle soğuktan korunmak için giyilen, kumaştan yapılmış ve kimileyin içi pamukla beslenmiş, ceket biçiminde üst giysisi. **3** *esk.* dervişliğin simgesi olan, dervişlerin ve şeyhlerin giydiği özel giyecek.**hırkayı başına çekmek** çevresiyle, olan biten şeylerle ilgisini kesmek, köşesine çekilmek.
hırlama *a.* hırlamak eylemi.
hırlamak *(nsz)* **1** hırıltılı biçimde soluk alıp vermek, hırıltılı sesler çıkarmak. *ör. Çocuğun göğsü hırlıyor.* **2** (köpek için) saldırmadan önce hır hır biçiminde sesler çıkarmak. **3** *mec.* kızgınlıkla kırıcı, incitici konuşmak.
hırlaşabilme *a.* hırlaşabilmek eylemi.
hırlaşabilmek *(nsz; -le)* hırlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Köpekler hırlaşabilir.*
hırlaşma *a.* hırlaşmak eylemi.
hırlaşmak *(nsz; -le)* **1** karşılıklı olarak hırlamak[2,3], birbirine hırlamak[2,3]. **2** *mec.* birbiriyle ağız dalaşına girişmek, tartışıp dövüşmek.
hırlatma *a.* hırlatmak eylemi.
hırlatmak *(-i)* hırlamasına yol açmak.
hırlayabilme *a.* hırlayabilmek eylemi.
hırlayabilmek *(nsz)* hırlaması olanak içinde olmak ya da hırlama olasılığı bulunmak.
hırlayış *a.* hırlamak eylemi ya da biçimi.
hırlı *s. ha.* **1** güvenilir, dürüst, doğru, iyi, uslu (kimse). **2** işe yarar, yararlı, hayırlı, uğurlu (şey). *ör. Eşeği hırlı ise neden sattı?* **3** düzenci, hileci, yaramaz, kötü (kimse). **hırlı hırsız** (insanlar için) iyi kötü, kim varsa. *ör. İşe, hırlı hırsız demeden adamı doldurmuşlar.* **hırlı mıdır, hırsız mıdır** bir kimsenin kişiliği, ahlakı konusunda bilgi bulunmadığı, kuşku duyulduğu zaman kullanılır. *ör. Hırlı mıdır, hırsız mıdır, bir tanıyan var mı onu?*
hırpalama *a.* hırpalamak eylemi.
hırpalamak *(-i)* **1** örselemek, yıpratmak, zedelemek. *ör. Yarasını çok hırpalamışlar.* **2** sarsalayarak, itip kakarak dövmek. *ör. İkisi bir olup adamı biraz hırpalamışlar.* **3** *mec.* kötü davranmak, azarlamak. *ör. Çocuğu böyle hırpalamak iyi değildir.*
hırpalanabilme *a.* hırpalanabilmek eylemi.
hırpalanabilmek *(nsz)* hırpalanması olanak içinde olmak ya da hırpalanma olasılığı bulunmak.
hırpalanış *a.* hırpalanmak eylemi ya da biçimi.
hırpalanıverme *a.* hırpalanıvermek eylemi.
hırpalanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede hırpalanmak.
hırpalanma *a.* hırpalanmak eylemi.
hırpalanmak *(nsz)* hırpalamak eylemine uğramak.
hırpalatabilme *a.* hırpalatabilmek eylemi.
hırpalatabilmek *(-i, -e)* hırpalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hırpalatılma *a.* hırpalatılmak eylemi.
hırpalatılmak *(nsz)* hırpalanması sağlanmak.
hırpalatma *a.* hırpalatmak eylemi.
hırpalatmak *(-i, -e)* hırpalanmasını sağlamak, hırpalanmasına yol açmak, hırpalamak eylemini yaptırmak.
hırpalayabilme *a.* hırpalayabilmek eylemi.
hırpalayabilmek *(-i)* hırpalamak elinde olmak, hırpalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hırpalayış *a.* hırpalamak eylemi ya da biçimi.
hırpalayıverme *a.* hırpalayıvermek eylemi.
hırpalayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede hırpalamak.
hırpani *s. Ar.* (. - -) üstü başı dökülen, kötü kılıklı, eski püskü giysili (kimse).
hırpanileşme *a. Ar. T.* hırpanileşmek eylemi.
hırpanileşmek *(nsz) Ar. T.* hırpani biri durumuna gelmek.
hırpanilik *a. Ar. T.* hırpani olma durumu.
hırs *a. Ar.* **1** bir şeye olan aşırı, sonu gelmez istek, tutku durumunu almış istek. **2** kızgınlık, öfke. *ör. Adam, hırsla dudağını ısırıyordu.* **hırsından çatlamak** çok öfkelenmek. **hırsını alamamak** öfkesini yenememek. **hırsını çıkarmak** öfkesini almak. **hırsını yenmek** öfkelenmemek için kendini tutmak.
hırsız *a.* ve *s.* başkasının malını kimse görmeden alan, çalan (kimse). *eş.* **uğru**. **hırsız adımı** ses çıkarmayan, çok sessizce atılan adım. **hırsız anahtarı** maymuncuk. **hırsız gibi** kimseye görünmeden, gizlice. **hırsız yatağı** **1)** hırsızların, uğruların çok olduğu yer. **2)** çalınmış şeylerin saklandığı yer. **3)** çalınmış şeyleri alıp satan kimse. **hırsıza kilit olmaz** **1)** hırsıza kilitli kapı, yüksek duvar vb. engel olamaz, o içeri girmenin bir yolunu bulur. **2)** kötü bir iş yapmaya, çalıp çırpmaya karar vermiş kişiyi engellemek için alınacak her türlü önlem yararsızdır, bir işe yaramaz, o işini görür. **hırsıza yol göstermek** bilmeksizin, ayrımsamaksızın, kötü birine yapacağı kötü bir işte yardımcı olmak.
hırsızlama *a.* **1** hırsızlamak eylemi, çalma[1]. **2** *s.* gizlice alınan, çalma[3], çalınan (şey). *ör. Hırsızlama eşya alıp satan biriymiş.* **3** *be.* kimseye belli etmeden, sezdirmeden, gizlice.
hırsızlamak *(-i)* başkasının malını, parasını kimseye göstermeden, gizlice almak. *eş.* **çalmak**[1]. *ör. Çocuklar bahçeden ceviz hırsızlamıştı.*
hırsızlayabilme *a.* hırsızlayabilmek eylemi.
hırsızlayabilmek *(-i)* hırsızlamak elinde olmak, hırsızlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hırsızlık *a.* **1** hırsız olma durumu, hırsızın yaptığı iş, çalma. **2** hırsızlama, çalma suçu. **hırsızlık bir ekmekten, kahpelik** (ya da **orospuluk**) **bir öpmekten** "hırsızlığın büyüğü küçüğü olmaz, ekmek çalan da hırsızdır; bunun gibi, kadının bir öpücük verişi de namusunu satmış sayılmasına yeterlidir" anlamın-

da söylenir. **hırsızlık etmek** (ya da **yapmak**) başkasının malını, parasını kimseye göstermeden, gizlice almak. *eş.* **çalmak**[1], **hırsızlamak**.

hırslanabilme *a. Ar. T.* hırslanabilmek eylemi.

hırslanabilmek *(nsz) Ar. T.* hırslanması olanak içinde olmak ya da hırslanma olasılığı bulunmak.

hırslandırabilme *a. Ar. T.* hırslandırabilmek eylemi.

hırslandırabilmek *(-i) Ar. T.* hırslandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hırslandırılma *a. Ar. T.* hırlandırılmak eylemi.

hırslandırılmak *(nsz) Ar. T.* hırslanmak eylemi yaptırılmak. *ör. Köpek hırslandırılınca saldırıverdi.*

hırslandırış *a. Ar. T.* hırslandırmak eylemi ya da biçimi.

hırslandırma *a. Ar. T.* hırslandırmak eylemi.

hırslandırmak *(-i) Ar. T.* hırslanmasına yol açmak, hırslanmasını sağlamak, kızdırmak, öfkelendirmek.

hırslanış *a. Ar. T.* hırslanmak eylemi ya da biçimi.

hırslanma *a. Ar. T.* hırslanmak eylemi.

hırslanmak *(nsz) Ar. T.* çok öfkelenmek.

hırslı *s. Ar. T.* **1** her şeyi elde etmek isteyen, elde ettikleriyle yetinmeyip daha çoğunu isteyen, her konuda aşırı istekli, tutkulu (kimse). **2** çok öfkeli, kızgın.

hırslılık *a. Ar. T.* hırslı olma durumu.

hırssız *s. Ar. T.* hırsı olmayan.

hırssızlık *a. Ar. T.* hırssız olma durumu.

hırt, -tı *s. arg.* **1** ahmak, budala, sersem, aptal, anlayışsız (kimse). **2** incelikten yoksun, kaba (kimse).

hırtapoz *s. arg.* ahmak, budala, alık, sersem, aptal, anlayışsız, şaşkın, hırt.

hırtapozca *be. arg.* hırtapoza yakışır bir biçimde.

hırtapozluk *a. arg.* hırtapoz olma durumu, hırtapozca davranış, hırtlık.

hırtça *be. arg.* hırta yakışır bir biçimde.

hırtı pırtı *ik. a.* eski püskü, işe yaramaz, atılacak durumda, değersiz bez, kumaş yığını, paçavra.

hırtış *s. ha.* çok zayıf, hastalıklı.

hırtlamba *s.* eski püskü giyinmiş, yırtık pırtık, perişan kılıklı (kimse). **hırtlamba gibi giyinmek** gereksiz yere üst üste ve gelişigüzel bir biçimde giyinmek. **hırtlambası çıkmak** (giysi ve başka eşya için) iyice eskimiş olmak, eski püskü bir duruma gelmek, eskilikten dökülecek durumda olmak.

hırtlık *a. arg.* hırt olma durumu, hırtça davranış, ahmaklık, budalalık, aptallık, kabalık, sersemlik. **hırtlık etmek** *arg.* hırt gibi davranmak.

Hırvat, -tı *ö. a. İsl.* **1** Hırvatistan'da yaşayan bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* Hırvatlara özgü olan, Hırvatlarla ilgili. *ör. Bir Hırvat yazınından söz edilebilir.*

Hırvatça *ö. a. İsl. T.* (. .' .) Hırvatistan'da konuşulan bir güney İslav dili.

hısım *a.* soyları bir olan, aralarında kan bağı bulunan ya da evlilik yoluyla aralarında bağ oluşmuş olanlardan her biri. *eş.* **akraba**. **hısım akraba** yakın ve uzak bütün hısımlar. **hısım hısımın ne öldüğünü ister, ne onduğunu** "hısım, hısımına bir zarar gelmesini istemez ama onun kendisinden daha iyi bir duruma gelmesini de kıskanır" anlamında söylenir.

hısımlık *a.* hısım olma durumu.

hış *s. ha.* içi çürük, boş. **hış etmek** *arg.* dayak atmak, dövmek, hırpalamak. **hışı çıkmak** paramparça olmak. **hış olmak** *arg.* dayak yiyip perişan olmak, hırpalanmak.

hışıl *s. ha.* çürük, kötü, hış. *ör. Bu armutlar çok hışılmış.*

hışılama *a. ha.* hışılamak eylemi.

hışılamak *(nsz) ha.* ➻ **hışıldamak**.

hışıldama *a.* hışıldamak eylemi.

hışıldamak *(nsz)* hışıltı biçiminde, hışıltılı sesler çıkarmak.

hışıldatma *a.* hışıldatmak eylemi.

hışıldatmak *(-i)* hışıldamasını sağlamak, hışıldamasına yol açmak.

hışıldayış *a.* hışıldamak eylemi ya da biçimi.

hışıl hışıl *ik. be.* hışıltı sesi çıkararak, hışıldayarak.

hışıltı *a.* sertçe ve sürekli çıkan ses.

hışıltılaşma *a.* hışıltılaşmak eylemi.

hışıltılaşmak *(nsz)* (ses) hışıltıya dönüşmek.

hışıltılı *s.* (ses için) hışıltı biçiminde olan, hışıltısı olan.

hışıltısız *s.* (ses için) hışıltısı olmayan, pürüzsüz, uyumlu, düzgün.

hışım, -şmı *a. Far.* **1** kızgınlık, öfke. **2** *ha.* sel, yağmur. **hışım gibi 1)** çok öfkeli bir biçimde. *ör. Muhtar bir hışım gibi ortalıkta dolaşıyordu.* **2)** çok yeğin olarak. *ör. Hışım gibi bir yağmur vardı.* **(birinin) hışmına uğramak** öfkesini çekmek, ondan çok kötülük, zulüm görmek.

hışımlama *a. Far. T. ha.* hışımlamak eylemi.

hışımlamak *(nsz) Far. T. ha.* (yağmur için) çok yeğin bir biçimde yağmak.

hışımlanma *a. Far. T.* hışımlanmak eylemi.

hışımlanmak *(nsz) Far. T.* kızgın bir duruma gelmek, çok kızmak, öfkelenmek.

hışımlı *s. Far. T.* çok kızgın, öfkeli, sinirli.

hışır *a. ha.* **1** (genellikle kavun, karpuz için) olgun göründüğü halde ham kalmış meyve. **2** çürümüş meyve, sebze. **3** taze salatalık, hıyar. **4** bir şeyin işe yaramayan bölümü, eziği, artığı, süpründü. **5** *s.* içi içine sığmayan, coşkunluk gösteren, yaramaz (kimse). **6** *s.* hastalıklı, cılız, zayıf (kimse). **7** *s. arg.* kaba saba, işe yaramaz, aptal, düşüncesiz, anlayışsız, sersem (kimse). **hışır etmek** *ha.* **1)** parça parça etmek. **2)** (birini) kendinden geçecek denli dövmek. **3)** yok etmek, bozmak. *ör. Hayvanlar bahçeyi hışır etmiş.* **hışır olmak** *ha.* **1)** parça parça olmak. **2)** eskimek, yıpranmak. **3)** çok

yorulmak, bitkin düşmek. **hışırı çıkmak** *ha.* **1)** (eşya) çok hırpalanıp örselenmiş olmak. **2)** *mec.* ağır işlerle uğraşarak çok yorulmak.
hışırdama *a.* hışırdamak eylemi.
hışırdamak *(nsz)* (kâğıt, kumaş, meşin, yaprak gibi nesneler) birbirine sürtünürken, buruşturulurken, düşerken sesler çıkarmak.
hışırdatma *a.* hışırdatmak eylemi.
hışırdatmak *(-i)* hışırtı çıkarmasını sağlamak, hışırdamasına yol açmak.
hışırdayış *a.* hışırdamak eylemi ya da biçimi.
hışır hışır *ik. be.* hışırtı çıkararak, hışırdayarak. **hışır hışır etmek** ➻ **hışırdamak.**
hışırlık *a.* hışır olma durumu. **hışırlık etmek** *arg.* hışıra yaraşır bir biçimde davranmak.
hışırtı *a.* hışırdarken çıkan ses, hışırdama sesi.
hışırtılı *s.* hışırtısı olan, hışırdayan.
hışırtısız *s.* **1** hışırtısı olmayan, hışırdamayan. **2** *be.* hışırtı çıkarmaksızın, sessiz bir biçimde, sessizce. *ör. Ağaçtan yapraklar hışırtısız düşüyordu, sessizce.*
hışlama *a.* hışlamak eylemi.
hışlamak *(nsz)* hışıltı sesi çıkarmak, hışıldamak.
hıta *a. ha.* ince uzun, açık yeşil renkte, üzerinde uzunlamasına çizgiler olan bir hıyar türü, acur **(I)** .
hıyanet, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **hainlik.**
hıyanetlik *a. Ar. T. ha.* (. - . .) "hıyanet" sözcüğünün halk ağzında aldığı biçim.
hıyar *a. Ar.* **1** kabakgillerden, anayurdu Hindistan olduğu öne sürülen, baharda ve daha çok da yazın bahçe ve tarlalarda ya da kışın seralarda yetiştirilen, yaprakları sert, geniş ve parçalı, uzun ve iri meyveler veren, sürüngen, bir yıllık otsu bir bitki. **2** bu bitkinin uzun ve iri, "salatalık" da denilen, salatası ve turşusu çok sevilen ürünü. **3** *s. arg.* yol yordam bilmeyen, incelikten uzak, görgüsüz, kaba saba, aptal, budala, ahmak (kimse). **hıyar ağa** (ya da **ağası**) *arg.* ➻ **hıyar**[3]. **hıyar tarlası** *arg.* hıyardan[3] da hıyar, çok hıyar (kimse).
hıyarcık *a. Ar. T. hek.* kasık lenf bezlerinin yangılanması.
hıyarcıl *a. Ar. T. hek.* ➻ **hıyarcık.**
hıyarlaşma *a. Ar. T. arg.* hıyarlaşmak eylemi.
hıyarlaşmak *(nsz) Ar. T. arg.* kaba saba, budalaca davranışlarda bulunmaya başlamak, hıyarlık etmek.
hıyarlık *a. Ar. T. arg.* kaba saba, budalaca davranış, kabalık. **hıyarlık etmek** *arg.* ➻ **hıyarlaşmak.**
hıyarşembe *a. Far. bitb.* baklagillerden, kara renkte olan meyvelerinin içinde çekirdekten başka, hekimlikte kullanılan bir öz de bulunan bir bitki. *eş.* **hinthıyarı.**
hıyarto *a.* ve *s. arg.* hıyar[3].
hız *a.* **1** çabuk olma durumu, çabukluk. *ör. Tren hızını artırdı.* **2** bir devinimden doğan güç. *ör. Tokadı hızla vurdu.* **3** çaba, güç. *ör. İnsan hızına hız katmalıdır.* **4** *fiz.* alınan yolun harcanan zamana oranı. *ör. Saatte 90 km. hızla yol aldık.* **hız almak** atlamak için geri çekilerek birdenbire ileriye doğru fırlamak. **hız vermek 1)** daha hızlanmasını sağlamak, hızlandırmak. **2)** isteğini artırmak, isteklendirmek. **hız yapmak** (motorlu kara taşıtı) çok hızlı gitmek. **hızını alamamak 1)** hızla gitmekte olduğu için yavaşlayamamak, güçlükle yavaşlamak, güçlükle durmak. **2)** öfkesini yenememek. **3)** yeğinliğini azaltamamak, yatışamamak, yavaşlayamamak. *ör. Rüzgâr hızını alamadı, günlerce esti.* **4)** hızlanamamak, hız kazanamamak. *ör. Uçak hızını alamayıp piste çakılmış.* **hızını almak 1)** hızını yavaşlatmak, yavaşlamak. **2)** yeğinliği kalmamak, yatışmak, yavaşlamak. *ör. Rüzgâr hızını aldı.* **3)** öfkesini yatıştırmak. **hızını yitirmek** (ya da **kaybetmek**) eski etkisi kalmamak, geçerliğini yitirmek, eskisi gibi olmamak. *ör. İşler hızını yitirdi.*
hızan *s. ha.* **1** açgözlü. **2** yoksul.
hızanlık *a. ha.* yoksulluk. *ör. Köylü çalışır çabalar, yine de hızanlığı sürer.*
hızar *a. Far.* **1** su ya da elektrik gücüyle çalışan, tahta ve kereste biçmeye yarayan büyük bıçkı. **2** bu tür bıçkıyla iş gören yer. **hızar fabrikası** kerestelerin biçildiği yer, hızar[2].
hızarcı *a. Far. T.* hızarla kereste biçen, hızar işleten kimse.
hızarcılık *a. Far. T.* hızarcının yaptığı iş.
Hızır *ö. a. Ar.* Kuran'da adı geçen, İslam geleneklerinde yer alan, ölümsüz olduğuna ve darda kalanların yardımına koştuğuna inanılan bir ulu, kutsal kişi. **Hızır gibi yetişmek** birinin çaresiz kaldığı çok sıkışık bir zamanında, beklemediği bir kimse, yardımına yetişmek, onu darlıktan, güç durumdan kurtarmak.
hızla *be.* hızlı bir biçimde, çabucak, çabuk.
hızlanabilme *a.* hızlanabilmek eylemi.
hızlanabilmek *(nsz)* hızlanmak elinde olmak, hızlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hızlandırabilme *a.* hızlandırabilmek eylemi.
hızlandırabilmek *(-i)* hızlandırmak elinde olmak, hızlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hızlandırılabilme *a.* hızlandırılabilmek eylemi.
hızlandırılabilmek *(nsz)* hızlandırılması olanak içinde olmak ya da hızlandırılma olasılığı bulunmak.
hızlandırılış *a.* hızlandırılmak eylemi ya da biçimi.
hızlandırılma *a.* hızlandırılmak eylemi.
hızlandırılmak *(nsz)* hızının artması sağlanmak, hızı artırılmak, hız verilmek.
hızlandırış *a.* hızlandırmak eylemi ya da biçimi.
hızlandırıverme *a.* hızlandırıvermek eylemi.
hızlandırıvermek *(-i)* çabucak hızlandırmak.
hızlandırma *a.* hızlandırmak eylemi.
hızlandırmak *(-i)* hızının artmasını sağlamak, hızını artırmak, hız vermek.
hızlanış *a.* hızlanmak eylemi ya da biçimi.
hızlanıverme *a.* hızlanıvermek eylemi.
hızlanıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak hızlanmak.

hızlanma *a.* hızlanmak eylemi.
hızlanmak *(nsz)* hızı artmak, hız kazanmak, hız almak.
hızlı *s.* **1** hızı olan, çabuk. *ör. Hızlı tren yolu yapılacakmış.* **2** *be.* ivedi olarak, ivedilikle, çabuk bir biçimde. *ör. Arabayı hızlı sürmekten kaçının.* **3** *be.* güçlü olarak, güç kullanarak. *ör. Yumruğu hızlı vurmak gerek.* **4** *be.* yüksek sesle. *ör. Hızlı söyle, anlaşılmıyor.* **5** *s. mec.* bol para harcayarak eğlence içinde yaşayan, çapkın, hovarda, uçarı (kimse). **hızlı hızlı** *ik. be.* ivedi bir biçimde, ivedi olarak, ivedilikle, çabuk çabuk, çabucak. **hızlı sağanak tez geçer** hızlı bir biçimde başlayan işler az sürer, sonuca ulaşmaz. **hızlı yaşamak** *mec.* ömrünü eğlencelerle ve gönül ilişkileriyle geçirmek.
hızlılık *a.* hızlı olma durumu.
hızma *a. ha. ("hırızma"nın bozulmuş biçimi)* **1** kadınların genellikle burunlarının sağ kanatlarına taktıkları, altın ya da gümüşten yapılmış süs halkası. **2** küpe.
hızman *a. ha.* çirişten yapılan, sürahi büyüklüğünde, gövdesi geniş, ağzı dar, kulplu ya da kulpsuz, içine yağ, pekmez, salça gibi şeyler konulan kap.
hızyolu, -nu *b. a. yeni* kentlerarası hızlı bir gidişgelişi sağlamak için yapılan, yerleşim yerlerinin dışından geçen, az dönemeçli, başka yollarla kesişmeyen, ortası ayrılmış çift yönlü, her yönde üç ya da daha çok şeritli, özel kaplamalı karayolu. *eş.* **otoyol**, **otoban**. *ör. Bu yaz hızyolu yapımı hızlanacakmış.*
hızölçer *b. a.* bir devinimin ivmesini ölçen aygıt. *eş.* **ivmeölçer**.
hibe *a. Ar.* (- .) ➻ **bağış**[2], **bağışlama**. **hibe etmek** ➻ **bağışlamak**[1].
hicap *a. Ar.* (. -) utanç, utanma, sıkılma. **hicap duymak** (ya da **etmek**) utanç duymak, utanmak, sıkılmak.
hicaz *a. Ar.* (. -) *müz.* **1** alaturka müzikte dügâh perdesinde karar kılan bir makam. **2** alaturka müzikte "do diyez" notasına benzeyen bir perde.
hicazbuselik *b. a. Ar. Far.* (. . - . .) *müz.* alaturka müzikte ilk kez Dede Efendi'nin kullanmış olduğu birleşik bir makam.
hicazkâr *a. Ar. Far.* (. . -) *müz.* alaturka müzikte rast perdesinde karar kılan bir makam.
hicazkârbuselik *b. a. Ar. Far.* (. . . - . .) *müz.* alaturka müzikte birleşik bir makam.
hiciv, -cvi *a. Ar. yaz.* ➻ **yergi**.
hicran *a. Ar.* (. -) **1** bir kimseden ya da bir yerden ayrılma, ayrılık. **2** ayrılığın yol açtığı onulmaz acı.
hicret, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **göç**[1,3,4]. **hicret etmek** *esk.* ➻ **göçmek**[1,2].
Hicret, -t'i *a. Ar. tar.* Hazreti Muhammet'in, İslamlığı yaymaya başladığı ilk yıllarda Mekke'de gördüğü aşırı baskı nedeniyle Medine'ye göçmesi olayı. (MS 622 yılında yer almış olan bu olay, İslam takviminde tarih başı olarak kabul edilmiştir.)
hicri *s. Ar.* (. -) *esk.* tarih başı olarak Hicret'i kabul eden. **hicri takvim** Hicret'i başlangıç olarak alan takvim. **hicri tarih** Hicret ile başlayan tarih.
hicvedebilme *a. Ar. T.* hicvedebilmek eylemi.
hicvedebilmek *(-i) Ar. T.* hicvetmek elinde olmak, hicvetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hicvedilebilme *a. Ar. T.* hicvedilebilmek eylemi.
hicvedilebilmek *(nsz) Ar. T.* hicvedilmesinde bir sakınca olmamak, hicvedilmesi olanak içinde bulunmak.
hicvedilme *a. Ar. T.* hicvedilmek eylemi.
hicvedilmek *(nsz) Ar. T.* hicvetmek eylemine konu olmak, alay yoluyla yerilmek.
hicvetme *a. Ar. T.* hicvetmek eylemi.
hicvetmek *(-i) Ar. T.* alay yoluyla yermek.
hicviye *a. Ar. esk. yaz.* ➻ **yergi**, **taşlama**.
hiç, -çi *be. Far.* **1** yargısı olumsuz olan tümcelerde eylemin anlamını güçlendirir. *ör. Beni hiç görmek istemiyordu.* **2** soru tümcelerinde belirsiz, herhangi bir zamanı gösterir. *ör. Hiç şiir ezberlediniz mi?* **3** söyleyiş tonuyla belirtilince, vurgulanınca, karşıtı anlatılmak istenen sorulara pekiştirme anlamı katar. *ör. İnsan kardeşini üzer mi hiç?* **4** bir soruya açık bir yanıt verilmek istenmediğinde, yanıt tümcesinin başına getirilir ya da tek olarak kullanılır. *ör. Ne demek istiyorsun? -Hiç.* **5** *a.* hiçbir değeri olmayan, değersiz, önemsiz, boş olan şey ya da kimse. *ör. Bir hiç uğruna arkadaş kırılmaz.* **hiç de** hiçbir zaman, kesin olarak, kesinlikle. *ör. Bu davranış hiç de güzel değil.* **hiç** (ya da **hiç de**) **değil** kesin olarak, kesinlikle değil. *ör. Bu iş zora benziyor. -Hiç (de) değil.* **hiç değilse** (ya da **olmazsa**) **1)** başka bir şey yapılmamış olsa bile. *ör. Gitseydik hiç değilse zaman kazanırdık.* **2)** büyük, ileri, çok, üstün sayılmasa, başka bir şey olsa bile, en az, en azından. *ör. Yarışa girseydi, hiç değilse görülmüş olurdu.* **3)** yetersiz olmakla birlikte, bari. *ör. Hiç değilse bir haber alsaydık.* **(bir şey) hiçe sayılmak** (ya da **indirgenmek**) hiç yokmuş gibi davranılmak, hiç önem verilmemek, hiçbir değeri yok gibi ele alınmak. *ör. İnsanın çabası hiçe sayılırsa çalışma isteği kırılır.* **(bir şeyi) hiçe saymak** (ya da **indirgemek**) önemli bulmamak, önem vermemek, önemli görmemek, önemsememek. *ör. Onu hiçe saymak olmaz.* **hiç kimse** olmayan kişi, ortalıkta bulunmayan, görünmeyen insan. *ör. O gün hiç kimse gelmemişti.* **hiç mi hiç** kesinlikle hiç, hiç. *ör. Onu bir daha hiç mi hiç aramayacağım.* **hiç olmazsa** ➻ **hiç değilse**. **hiç yoktan** nedensiz olarak, hiçbir neden bulunmadığı halde, nedensiz yere, yok yere, bir zorunluk yokken. *ör. Hiç yoktan iş açtık başımıza.*
hiçbir *b. s. Far. T.* (.' .) bir adın başına getirilerek o adın bildirdiği varlıktan bir tekinin bile bulunmadığını, olmadığını anlatır. *ör. Onu*

hiçbir gün özlemedim. **hiçbir zaman** kesin olarak, hiçbir biçimde, kesinlikle. *ör. Bunu hiçbir zaman düşünemem.*

hiçbiri *ad.* (.' . .) (olumsuz tümcelerde kullanılır) bir teki, biri bile. *ör. Onu hiçbiri sevmezdi.*

hiççi *a. Far. T. fels.* hiççilik yandaşı. *eş.* **nihilist**.

hiççilik *a. Far. T. fels.* **1** var olan bütün varlıkları, değerleri ve gerçekleri yadsıyan, bunların gerçek bir temeli bulunmadığını öne süren aşırı bireyci bir görüş. *eş.* **nihilizm**. **2** her türlü toplumsal ve siyasal düzeni yadsıyan, birey üzerinde hiçbir baskı tanımayan görüş. *eş.* **nihilizm**.

hiçleme *a. Far. T.* hiçlemek eylemi.

hiçlemek *(-i) Far. T.* hiç değer ve önem vermemek, yok saymak, önemsememek, hiçe saymak. *ör. Bu, geçmişi hiçlemek anlamına gelmez mi?*

hiçlenebilme *a. Far. T.* hiçlenebilmek eylemi.

hiçlenebilmek *(nsz) Far. T.* hiçlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan onlarca hiçlenebilir.*

hiçleniş *a. Far. T.* hiçlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yasanın hiçlenişi kargaşa yaratır.*

hiçlenme *a. Far. T.* hiçlenmek eylemi.

hiçlenmek *(nsz) Far. T.* önemsiz ve değersiz sayılmak, hiç değer verilmemek, önemsenmemek, hiçe sayılmak.

hiçleşme *a. Far. T.* hiçleşmek eylemi.

hiçleşmek *(nsz) Far. T.* bir hiç[5] durumuna inmek, hiçbir değeri ve önemi kalmamak, önemsizleşmek.

hiçleştirme *a. Far. T.* hiçleştirmek eylemi.

hiçleştirmek *(-i) Far. T.* **1** bir hiç[5] durumuna getirmek, değersizleştirmek, önemsizleştirmek. **2** *fels.* kendi benliğinde hiçliği kabul etmek.

hiçleyebilme *a. Far. T.* hiçleyebilmek eylemi.

hiçleyebilmek *(-i) Far. T.* hiçlemek elinde olmak, hiçleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bir kimseyi hiçleyebilmek için ondan üstün olmak gerekmez.*

hiçleyiş *a. Far. T.* hiçlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun bizi hiçleyişini anlamak istememiştik.*

hiçlik *a. Far. T.* **1** hiç olma durumu. **2** yokluk. *ör. İnsanoğlu hiçliğe yolcudur.* **3** *fels.* gerçekteki özelliklerin, durumların, belirlenimlerin yadsınarak ortadan kaldırılması sonucu bir şeyin var olmayışı, boşluk, yokluk. *ör. Her şeyin ötesi bir hiçliktir.*

hiçten *s. Far. T.* **1** hiçbir değeri bulunmayan, çok değersiz, önemsiz, boş. *ör. Ne hiçten sözlerle bizi avuttu.* **2** *be.* hiç emek vermeden, karşılıksız olarak, kolayca. *ör. Bu mala hiçten kondun.* **3** *be.* yok yere, gereksiz olarak, yararı yokken. *ör. Böyle hiçten geçen zamana acırım.*

hidatit, -ti *a. Fr. hayb.* insanın ve birçok memelinin karaciğerinde gelişen ekinokok tenyasının larvası.

hidayet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* bir kimseye Tanrı tarafından gösterildiğine inanılan doğru yol, Tanrı yolu, hak olan Müslümanlık yolu. **hidayete ermek 1)** İslam dinini kabul etmek, Müslüman olmak. **2)** *mec.* doğru yolu bulmak.

hiddet, -ti *a. Ar.* kızgınlık, öfke. **hiddet etmek** kızmak, öfkelenmek. **hiddete kapılmak** çok kızmak, çok öfkelenmek. **hiddetten kudurmak** *mec.* aşırı ölçüde öfkelenmek.

hiddetlendirebilme *a. Ar. T.* hiddetlendirebilmek eylemi.

hiddetlendirebilmek *(-i) Ar. T.* hiddetlendirmek elinde olmak, hiddetlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hiddetlendirilme *a. Ar. T.* hiddetlendirilmek eylemi.

hiddetlendirilmek *(nsz) Ar. T.* kızmasına, öfkelenmesine yol açılmak.

hiddetlendirme *a. Ar. T.* hiddetlendirmek eylemi.

hiddetlendirmek *(-i) Ar. T.* kızmasına, öfkelenmesine yol açmak, kızdırmak, öfkelendirmek.

hiddetlenebilme *a. Ar. T.* hiddetlenebilmek eylemi.

hiddetlenebilmek *(-e) Ar. T.* hiddetlenmek elinde olmak, hiddetlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hiddetleniş *a. Ar. T.* hiddetlenmek eylemi ya da biçimi.

hiddetleniverme *a. Ar. T.* hiddetlenivermek eylemi.

hiddetlenivermek *(-e) Ar. T.* ansızın ya da çabucak hiddetlenmek. *ör. O en ufak bir aksaklıkta hiddetleniverir.*

hiddetlenme *a. Ar. T.* hiddetlenmek eylemi.

hiddetlenmek *(-e) Ar. T.* kızmak, öfkelenmek.

hiddetli *s. Ar. T.* kızgın, öfkeli.

hiddetsiz *s. Ar. T.* kızgınlığı, öfkesi olmayan.

hidiv *a. tar.* ➤ **hıdiv**.

hidr-, hidro- *Yun. (önek)*
Yunanca ***hydro*** [su] sözcüğünden ***hydr-*** ya da ***hydro-*** biçimleriyle batı dillerinde birçok sözcükte önek olarak yer almaktadır. Bu sözcüklerden bir büyük bölümü terim olarak Türkçeye de girmiştir: "hidrat", "hidrofor" gibi. Bu önek, geldiği sözcüğün anlattığı bile şimde hidrojen ya da suyun bulunduğunu gösterir.

hidra *a. Fr. hayb.* hidralar takımından, bir santimetre uzunluğunda, vücudu torba biçiminde, ağız çevresinde yaklaşık on tane dokunacı bulunan bir tatlı su hayvanı.

hidralar *ç. a. Fr. T. hayb.* örnek hayvanı hidra olan selentereler bölümü.

hidrasit *a. Fr. kim.* hidrojen ile bir metalsinin oksijensiz bileşiminden oluşan asit.

hidrat, -tı *a. Fr. kim.* basit ya da karmaşık bir cismin su ile oluşturduğu bileşik.

hidratlama *a. Fr. T. kim.* bir maddeyi su ile bileştirerek hidrat durumuna getirme.
hidratlı *s. Fr. T. kim.* içinde hidrat bulunan.
hidrobiyoloji *a. Fr.* sularda yaşayan bütün canlıların yaşamını inceleyen bilim.
hidrodinamik *a. Fr. fiz.* **1** sıvıya batırılmış katı cisimler üzerinde, onların hareketleriyle ilgili olarak sıvıların gösterdiği direnci ve genel olarak sıvıların hareketini inceleyen bilim dalı. **2** *s.* bu bilim dalıyla ilgili olan.
hidroelektrik *s. Fr.* su gücüne dayanan, su gücünden elde edilen (elektrik). **hidroelektrik santral** su gücüyle çalışan makinelerle elektrik üreten merkez.
hidrofil *s. Fr.* **1** suyu çeken, suyu emen. *eş.* **sucul**[2]. **2** *hayb.* ➻ **suböceği**.
hidrofobi *a. Fr. ruhb.* sudan korkma biçiminde kendini gösteren bir ruh hastalığı. *eş. yeni* **su korkusu**.
hidrofor *a. Fr.* yapılarda, suya yapının üst katlarına çıkacak basıncı sağlayan düzenek.
hidrograf *a. Fr.* hidrografi uzmanı.
hidrografi *a. Fr.* **1** bir bölgede yerin altında ve üstünde bulunan suların durumunu inceleyen bilim. **2** bir bölgenin akarsularıyla göllerinin tümü. **3** bir bölgedeki kıyıların, adaların topografyası.
hidrojen *a. Fr. kim.* simgesi H, atom sayısı 1, atom ağırlığı yaklaşık 1,008 olan, rengi, kokusu, tadı bulunmayan, oksijenle bileşerek suyu oluşturan bir gaz. **hidrojen bombası** ağır hidrojen atomları çekirdeklerinin kaynaşarak helyum durumuna girmesiyle elde edilen enerji temeline dayanan güçlü bir bomba. **hidrojen bromür** *kim.* ➻ **bromhidrik asit**. **hidrojen fosfür** *kim.* simgesi P_2H_4 olan, havada alevlenebilen bir sıvı. **hidrojen sülfit** *kim.* ağılı bir gaz.
hidrojenleme *a. Fr. T. kim.* hidrojenlemek eylemi.
hidrojenlemek *(-i) Fr. T. kim.* hidrojenle birleştirmek.
hidrojenli *s. Fr. T. kim.* bileşiminde hidrojen bulunan.
hidrojeoloji *a. Fr.* yeraltı sularının araştırılmasını, elde edilmesini konu alan yerbilim kolu.
hidrokarbon *a. Fr. kim.* hidrojen ve karbon bileşiği.
hidrokarbonat, -tı *a. Fr. kim.* hidratlı bazik karbonat.
hidrokarbür *a. Fr. kim.* ➻ **hidrokarbon**.
hidroklorikasit *a. Fr. kim.* hidrojen ile klordan oluşan, hayvan kemiklerinden fosfor ve jelatin elde edilmesinde, çeliğin pasını gidermede kullanılan, suda çok kolay bir biçimde eriyen, havada ak dumanlar saçan, asit tadında, keskin kokulu, renksiz bir gaz. *eş.* **tuzruhu**.
hidroksil *a. Fr. kim.* bir madenle birleştiğinde hidroksit oluşturan atom grubu.
hidroksit *a. Fr. kim.* bir madenin hidroksil grubuyla kaynaşmasından oluşan bileşik.
hidrolik *s. Fr.* **1** suyla ilgili olan. **2** suyla ya da başka bir sıvı basıncıyla çalışan (makine, cendere vb.) **3** *a.* suların akışıyla ilgili ve onlara uygulanan yasaları, suyun dağıtımı sırasında kendini gösteren sorunları konu alan bilim ve teknik.
hidroliz *a. Fr. kim.* bir molekülün su etkisiyle ikiye ayrılmasını sağlayan tepkime.
hidrolog *a. Fr.* subilim uzmanı. *eş.* **subilimci**.
hidroloji *a. Fr.* ➻ **subilim**.
hidrometre *a. Fr.* (. . .' .) ➻ **suölçer**.
hidrosefal *a.* ve *s. Fr.* hidrosefali olan.
hidrosefali *a. Fr. hek.* beyin omurilik sıvısının çoğalmasıyla, beyin karıncıklarının, kimi zaman da kafatasının büyümesine yol açan bir hastalık.
hidrosfer *a. Fr.* ➻ **suyuvarı**.
hidrosiyanik *s. Fr. kim.* hidrojenle siyanojenin bileşmesiyle oluşan asit.
hidroskopi *a. Fr.* yeraltı sularını arayıp bulma işi.
hidrostatik *a. Fr.* **1** sıvıların dengesini ve kaplar üzerinde yaptıkları basıncı konu alan fizik dalı. **2** *s.* sıvıların dengesiyle ilgili olan.
hidroterapi *a. Fr. hek.* **1** kimi hastalıkları suyla sağaltma. **2** suyun hastalık sağaltımında kullanılması yöntemi.
hidrozol, -lü *a. Fr. kim.* sıvı durumundaki koloitlere verilen ad.
hidrür *a. Fr. kim.* hidrojenin bir element ya da bileşikle oluşturduğu bileşik.
higrofil *s. Fr.* ➻ **nemcil**.
higrometre *a. Fr.* (. . .' .) ➻ **nemölçer**.
higroskop, -pu *a. Fr.* bir tür nemölçer. *eş.* **nemçeker**[1].
higroskopik *s. Fr.* ➻ **nemçeker**[2].
higrostat *a. Fr.* ➻ **nemdenetir**.
higrotropizm *a. Fr.* ➻ **nemeyönelim**.
hijyen *a. Fr.* ➻ **sağlıkbilgisi**.
hijyenik *s. Fr.* ➻ **sağlıksal**.
hikâye *a. Ar.* (. - .) **1** bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması. *ör. Günün hikâyesini dinleriz artık.* **2** *yaz.* ➻ **öykü**. **3** gerçek olmayan, uydurulan olay. *ör. Bunlar hep hikâye, sen gerçeği söyle.* **4** *arg.* kişinin çok ilgi duyduğu kimse ya da nesne. *ör. Bu kız onun hikâyesi değil miydi?* **hikâye birleşik zamanı** *dilb.* yalın zamanlı bir eylemin geçmişte gerçekleştiğini bildiren kip; bu kip Türkçede ***(i)di*** ekiyle kurulur: "bildi", "bildiydi" gibi. **hikâye etmek** bir olayı ayrıntılarıyla anlatmak, öykülemek, anlatmak[3].
hikâyeci *a. Ar. T.* (. - . .) *yaz.* ➻ **öykücü**.
hikâyecilik *a. Ar. T.* (. - . .) *yaz.* ➻ **öykücülük**.
hikâyeleme *a. Ar. T. yaz.* ➻ **öyküleme**.
hikâyelemek *(-i) Ar. T.* ➻ **öykülemek**.
hikâyeleştirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **öyküleştirilmek**.
hikâyeleştirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **öyküleştirmek**.
hikmet, -ti *a. Ar.* **1** ➻ **bilgelik**. **2** bilinemeyen neden, gizine akıl ermeyen neden. *ör. Herhalde bunun bir hikmeti vardır.* **3** Tanrı'nın

insanlarca bilinemeyen, anlaşılamayan amacı. **hikmeti Huda** Tanrı'nın, insanlarca bilinemeyen işi. **hikmetinden sual olunmaz** nedeni sorulamaz.
hikmetli *s. Ar. T.* içinde hikmet bulunan, hikmet dolu (söz).
hilaf *s.* ve *a. Ar.* (. -) **1** aykırı, ters, karşıt. **2** *ha.* yalan. **hilaf olmasın** *ha.* "yalan söylemiş olmayayım", "sanıyorum ki", "yanılmıyorsam" anlamında kullanılır. **hilaf yok** *ha.* yalan değil, yalan yok, doğru, gerçek.
hilafet, -ti *a. Ar.* (. - .) *tar.* ➻ **halifelik**.
hilafetçi *a. Ar. T.* (. - . .) halifelikten yana olan kimse ya da görüş.
hilafetçilik *a. Ar. T.* (. - . . .) halifeliğin sürdürülmesinden yana olanların tutumu.
hilafsız *be. Ar. T. ha.* inanılmaz ama gerçek, hiç kuşku duyulmayacak biçimde doğru, yalansız.
hilal, -li *a. Ar.* (. -) ➻ **ayça, yeniay**. **hilal gibi** (kaş için) ince yaya benzeyen, ince ve düzgün.
hilat, -ti *a. Ar. tar.* Osmanlı döneminde, padişahların, gönül almak ya da ödüllendirmek için bir kimseye giydirdikleri, çok değerli bir kumaştan ya da kürkten yapılmış kaftan.
hile *a. Ar.* (- .) **1** bir kimseyi aldatmak, yanıltmak için yapılan oyun. *eş.* **dolap**[3], **düzen**[8]. **2** çıkar sağlamak için, değerli bir şeye değersiz bir şey katma. *ör. Bu benzinde hile var.* **hile hurda bilmez** kimseyi aldatmaz, hile yapmaz, doğru, dürüst (kimse). **hilesi hurdası yok 1)** yalan dolan bilmez, saf, temiz (kimse). **2)** yalanı dolanı olmayan (iş). **hile yapmak 1)** bir şeyle ilgili olarak bir kimseyi aldatmak, yanıltmak, o şeyin niteliğiyle ilgili olarak yanıltıcı bilgi vererek kandırmak. **2)** çıkar sağlamak ereğiyle, değerli, saf bir şeye değersiz bir şey katmak, değerli bir şeyin saflığını bozmak. *ör. Sütçüler sütte hile yapar.*
hilebaz *s. Ar. Far.* (- . -) *esk.* ➻ **hileci**.
hileci *s. Ar. T.* (- . .) ➻ **düzenci**.
hilecilik *a. Ar. T.* (- . . .) ➻ **düzencilik**.
hilekâr *a. Far.* (- . -) ➻ **düzenci**.
hilekârlık *a. Ar. Far. T.* (- . - .) ➻ **düzencilik**.
hileli *s. Ar. T.* (- . .) **1** içine yalan dolan karışmış bulunan, hileyle yapılmış olan. **2** arılığı, saflığı bozulmuş olan, içine değersiz bir şey karıştırılmış bulunan. **hileli iflas** *huk.* alacaklıları zarara sokmak ereğiyle hileli[1] işlemler yaparak gerçekleştirilen batkınlık.
hilesiz *s. Ar. T.* (- . .) **1** yalan dolan, düzen bilmeyen, düzenci olmayan, hile yapmayan (kimse). **2** içine hile karışmamış, hilesi olmayan (iş). **3** arılığı bozulmamış, içine değersiz bir şey karıştırılmamış. *ör. Hilesiz süt satan bir sütçü var mı?*
hilim *a. ha.* parçalanmış, eskimiş, eski, atılacak eşya. **hilim hilim** *ik. be. ha.* parçalanmış bir durumda, parça parça, eski püskü. *ör. Halı hilim hilim olmuştu.*
hilkat, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **yaradılış**.
him *a. ha.* temel.
himaye *a. Ar.* (. - .) **1** esirgeme, gözetme, koruma, koruyuculuk. **2** elinden tutma, kayırma, yardım etme. **himaye etmek** esirgemek, gözetmek, kayırmak, korumak[2]. **himaye görmek** gözetilmek, kayırılmak, korunmak. **himayesine almak** (birini) korumak[2].
himayeci *a. Ar. T.* (. - . .) ➻ **korumacı**.
himayecilik *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **korumacılık**.
himen *a. Fr. gövb.* kızlık zarı.
himmet, -ti *a. Ar. esk.* **1** kayırma, yardım. **2** çaba, çalışma. **himmet etmek 1)** yardım etmek. **2)** emek vermek. **himmetin var olsun** yapılan bir iyiliğe karşılık olarak "sağ ol", "teşekkür ederim" anlamında söylenir.
hin *a.* ve *s. tkz.* zekâsını hile yapmakta kullanan, cin fikirli, kurnaz, açıkgöz (kimse). **hin hin** *ik. be. tkz.* hin olana yaraşır bir biçimde.
hince *be. tkz.* hin olana yaraşır bir biçimde.
hindi *a. Ar.* **1** tavukgillerden, anayurdu Amerika olan, XV. yüzyılda evcilleştirilen ve Amerika'dan dünyanın her yerine yayılan, parlak ve yeşil, esmer tüyleri olan, boynu ve başı çıplak, dik ibikli, kuyruğunda on sekiz telek bulunan, kümes hayvanlarının en büyüğü, eti değerli bir hayvan. **2** *ha.* kolay aldanan, aptal, şaşkın kimse. **hindi gibi kabarmak** büyüklük taslamak, kurumlanmak.
hindiba *a. Ar.* (. . -) *bitb.* bileşikgillerden, kumsal ve taşlık, nemli yerlerde kendiliğinden yetişen, kimi türleri sebze olarak da yetiştirilen, dar ve uzun yapraklı, kömeç durumunda bileşik mavi çiçekli, yaprakları salata olarak kullanılabilen, çok yıllık otsu bir bitki.
hindistancevizi, -ni *b. a. bitb.* **1** palmiyegillerden, tropikal bölgelerde yetişen, boyu 25 metreyi bulabilen, gövdenin tepe bölümünde her biri birkaç metre uzunluğunda ve bir metre eninde on, on beş yaprağı bulunan bir ağaç. **2** bu ağacın iri portakaldan da büyük, insan başı büyüklüğünde de olabilen, yenilen ve yağı çıkarılan, çok sert kabuklu meyvesi.
Hindolog *ö. a. Fr.* Hindoloji bilgini.
Hindoloji *ö. a. Fr.* Hint dilini konu alan bilim.
Hindu *ö. a. Far.* (. -) **1** Hindistan'ın resmi dili. **2** *ö. a.* ve *s.* Hinduizme inanan (kimse). **3** *s.* Hinduizmle ilgili olan.
Hinduizm *ö. a. Fr.* birçok tanrısı bulunan ve insanların öldükten sonra yeniden dirileceğini öne süren, tarihsel olarak Brahmanizm'den daha sonra ortaya çıkmış olmakla birlikte niteliği yönünden ondan daha katı, Hindistan'a özgü bir din.
hinleşebilme *a.* hinleşebilmek eylemi.
hinleşebilmek *(nsz) tkz.* hinleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan zamanla hinleşebilirmiş.*
hinleşme *a.* hinleşmek eylemi.
hinleşmek *(nsz) tkz.* iyice açıkgöz olmak, çok kurnazlaşmak.
hinlik *a. tkz.* açıkgözlük, kurnazlık.

hinoğlu *b. a. tkz.* ➻ **hinoğluhin**.
hinoğluhin *b. a. tkz.* çok kurnaz kimse.
hinoğluhinlik *b. a. tkz.* hinoğluhin olma özelliği, hinoğluhine yaraşır davranış.
hintarmudu, -nu *b. a. bitb.* mersingillerden, anayurdu Amerika olan, sıcak ülkelerde yetişen, birçok türü bulunan, kerestesi sert, meyvesi yenilen bir ağaç.
hintbademi, -ni *b. a. bitb.* ➻ **kakao**.
hintbezelyesi, -ni *b. a. bitb.* baklagillerden, sıcak iklimlerde yetişen, tohumları fasulyeye benzeyen bir bitki.
hintdarısı, -nı *b. a. bitb.* buğdaygillerden, Afrika'da önemli bir tarım bitkisi olan, doğu ülkelerinde de ekilen, pek çok türü bulunan, boyu çok uzayabilen, taneleri yenilen, darıya benzeyen bir bitki.
hintdomuzu, -nu *b. a. hayb.* **1** Büyük Okyanus'taki adalarda yaşayan, köpekdişleri boynuz gibi yukarıya doğru kıvrık, iri yapılı bir domuz türü. **2** kobay[1].
hinterlant *a. Al. coğr.* ➻ **içbölge**.
hintfıstığı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **kürkas**.
hintfulü, -nü *b. a. bitb.* ak renkli bir nilüfer türü. *eş.* **mısırfulü**.
hintgüreşi, -ni *b. a. sp.* karşıt yönde yan yana ve sırtüstü yatan bir çift güreşçinin, iç yandaki bacaklarını kenetleyerek birbirilerini çevirmelerine dayanan bir güreş türü.
hinthıyarı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **hıyarşembe**.
hinthorozu *b. a. hayb.* ➻ **ispenç**.
hinthurması, -nı *b. a. bitb.* palmiyegillerden, meyvesinden reçel yapılan, taze filizleri Hindistan'da sebze gibi yenen, kerestesi çok sert bir ağaç.
hintinciri, -ni *b. a. bitb.* ➻ **frenkinciri**.
hintirmiği, -ni *b. a.* ➻ **sagu**.
hintkamışı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **bambu**.
hintkeneviri, -ni *b. a. bitb.* yapraklarından esrar elde edilen bir kenevir türü.
hintkertenkelesi, -ni *b. a. hayb.* ➻ **iguana**.
hintkestanesi, -ni *b. a. bitb.* ➻ **atkestanesi**.
hintkirazı, -nı *b. a. bitb.* **1** antepfıstığıgillerden, sumak familyasından, tropikal iklimlerde yetişen, esmer kabuklu, yaprakları pürtüklü, küçük ve kırmızımtırak çiçekler açan büyük bir ağaç. **2** bu ağacın, reçeli, marmelatı, turşusu yapılabilen, zeytin iriliğinde yemişi. *eş.* **mango**.
Hintli *ö. a.* ve *s.* Hindistan halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse).
hintpirinci, -ni *b. a. bitb.* buğdaygillerden, Hindistan'da ve Etiyopya'da çok yetiştirilen, taneleri pirinç yerine kullanılan bir bitki.
hintsafranı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **zerdeçal**.
hintsarısı, -nı *b. a.* hintkirazı yapraklarıyla beslenen ineklerin sidiğinden elde edilen, kehribar sarısına yakın renkte, özellikle yağlıboya resimde kullanılan bir boya.
hintyağı, -nı *b. a.* keneotunun tohumlarından elde edilen, hekimlikte ve sanayide kullanılan bir yağ.

hiper- *Yun. (önek)*
Yunanca ***hyper*** sözcüğü, kimi batı dillerinde birçok sözcüğün yapısına önek olarak girmiştir. İçinde önek olarak yer aldığı sözcüğe "aşırı", "yüksek", "çok" anlamında bir özellik katar. Batı dillerinden Türkçeye girmiş kimi sözcüklerde yer alır.

hiperbol, -lü *a. Fr. mat.* bir düzlem üzerinde, odak adı verilen iki durağan noktadan uzaklıklarının farkı, durağan noktaların birleştirilmesiyle elde edilen eğri.
hiperbolik *s. Fr. mat.* hiperbol biçiminde olan, hiperbolle ilgili.
hiperboloidal, -li *s. Fr. mat.* hiperboloit biçiminde olan.
hiperboloit *s. Fr. mat.* **1** hiperbole benzeyen. **2** *a.* hiperbolün iki ekseninden biri çevresinde döndürülmesiyle oluşan yüzey.
hiperenflasyon *a. Fr. eko.* paranın piyasada aşırı ölçüde bollaşmasının doğurduğu ekonomik durum, aşırı paraşişkinliği, yüksek enflasyon.
hipermarket *b. a. İng.* her türlü malın satıldığı, süpermarketten de büyük market.
hipermetrop, -pu *s. Fr.* **1** cisimlerin görüntüleri ağtabakanın gerisinde kaldığı için yakını iyi göremeyen (göz). **2** gözleri böyle olan, yakını iyi göremeyen (kim se).
hipertansiyon *a. Fr. hek.* olağandan yüksek olan atardamar basıncı.
hipnotizma *a. Fr.* ➻ **ipnotizma**.
hipnoz *a. Fr.* ➻ **ipnoz**.

hipo- *Yun. (önek)*
Yunanca ***hypo*** [alt, altında] sözcüğü kimi batı dillerinde önek olarak birtakım sözcükler oluşturmuştur. Yapısına girdiği sözcüğe değerce bir azalma, küçülme anlamı katar. Bu önekin bulunduğu birçok sözcük Türkçeye girmiştir.

hipoderm *a. Fr.* ➻ **altderi**.
hipodrom *a. Fr.* at yarışları yapılan özel alan.
hipoglisemi *a. Fr. hek.* aşırı terlemeye, aşırı halsizliğe ve hafif baygınlığa yol açan, kanda olağandan daha az şeker bulunması hastalığı.
hipopotam *a. Fr. hayb.* ➻ **suaygırı**.
hipopotamgiller *ç. a. Fr. T. hayb.* ➻ **suaygırıgiller**.
hipostaz *a. Fr. fels.* kimi din ve felsefe kuramlarının dayandığı ana temellerden her biri.
hipotansiyon *a. Fr. hek.* olağandan düşük olan atardamar basıncı.
hipotenüs *a. Fr. mat.* bir dik üçgende, dik açının karşısında bulunan kenar.
hipotetik *s. Fr.* ➻ **varsayımsal**.
hipotez *a. Fr.* ➻ **varsayım**.
hippi *a. İng.* toplumun üst ve orta sınıflarından olmakla birlikte yaşayış olarak hippiliği seçen, toplumsal düzene ve tüketime karşı olan,

hiçbir iş yapmayan, uyuşturucu kullanan ve derbederce yaşayan genç insan.
hippilik *a. İng. T.* 1960'larda Amerika'da ve Avrupa ülkelerinde genç insanlarca bir yaşama biçimi olarak benimsenen ve uygulanan, toplumun temel kurumlarına karşı bir başkaldırı akımı olarak beliren bir yol, hippilerin yaşama biçimi ve dünya görüşü.
his, -ssi *a. Ar.* **1** ➻ **duygu. 2** ➻ **duyu, duyum. 3** ➻ **sezgi. hislerine kapılmak** duygularına göre hareket etmek, duygusal davranmak. . . . **hissini vermek** ... gibi gelmek, ... izlenimi uyandırmak. *ör. Bu kumaş kadife hissini veriyor.*
hisar (I) *a. Ar.* bir kentin ya da önemli bir yerin korunması için yapılmış, yüksek duvarlı ve kuleli, çevresinde koruyucu hendekler de olabilen kale.
hisar (II) *a. Far. müz.* **1** alaturka müzikte bir bileşik makam. **2** alaturka müzikte "do diyez" notası.
hisarbuselik *b. a. Far. T. müz.* alaturka müzikte bir bileşik makam.
hisleniş *a. Ar. T.* ➻ **duygulanış.**
hislenme *a. Ar. T.* ➻ **duygulanma.**
hislenmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **duygulanmak.**
hisli *s. Ar. T.* ➻ **duygulu, içli.**
hisse *a. Ar.* **1** ➻ **pay. 2** *mec.* bir olaydan alınan, çıkarılan ders. **(bir şeyden) hisse kapmak** bir olaydan yararlı bir ders almak. **hisse senedi** *tic.* bir ortaklığın anamalının belirli bir parçası değerinde, böyle bir değeri gösteren belge.
hissedar *a. Ar. Far.* (. . -) ➻ **paydaş.**
hissedebilme *a. Ar. T.* hissedebilmek eylemi.
hissedebilmek *(-i) Ar. T.* ➻ **duyumsayabilmek.**
hissedilebilme *a. Ar. T.* hissedilebilmek eylemi.
hissedilebilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **duyumsanabilmek.**
hissedilme *a. Ar. T.* ➻ **duyumsanma.**
hissedilmek *(nsz) Ar. T.* **1** ➻ **duyumsanmak. 2** ➻ **sezilmek.**
hissediş *b.a. Ar. T.* ➻ **duyumsayış.**
hisseişayia *b. a. Ar.* (. .' . - . .) *esk. huk.* ortak mülkiyette ayrılmamış pay.
hisseli *s. Ar. T.* içinde birkaç kişinin payı bulunan.
hissetme *a. Ar. T.* ➻ **duyumsama.**
hissetmek *(-i) Ar. T.* **1** ➻ **duyumsamak. 2** ➻ **ayrımsamak. 3** ➻ **sezmek.**
hissettirme *a. Ar. T.* ➻ **duyumsatma.**
hissettirmek *(-i, -e) Ar. T.* **1** ➻ **duyumsatmak. 2** ➻ **sezdirmek.**
hissi *s. Ar.* (. -) **1** ➻ **duygusal. 2** ➻ **sezgisel.**
hissikablelvuku, -u *b. a. Ar.* (.' . . . . -) *esk.* ➻ **önsezi.**
hissiselim *b. a. Ar.* (.' . . -) *esk.* ➻ **sağduyu.**
hissiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* duygular, sezişler.
hissiz *s. Ar. T.* ➻ **duygusuz.**
hissizlik *a. Ar. T.* ➻ **duygusuzluk.**
histerezis *a. Fr.* (. .' . .) *fiz.* ve *kim.* doğa-olaylarının evriminde görülen gecikme.
histeri *a. Fr. hek.* ➻ **isteri.**
histerik *s. Fr. hek.* ➻ **isterik.**
histoloji *a. Fr. hek.* ➻ **dokubilim.**
hiş, hişt, -ti *ünl. tkz.* "hey!", "hey, sana söylüyorum!", "bakar mısın?", "hey, bana bak!" gibi kullanılan bir seslenme sözü.
hit *a.* ve *s.İng.* (şarkı, plak, kaset vb. için) yığınlar tarafından çok beğenilen, en çok tutulan, en çok satılan. *ör. Kasette hit şarkılar var.* **hit olmak** (şarkı, plak, kaset vb.) çok sevilerek satın alınmak, çok tutulmak, en çok satılmak, dorukta olmak. *ör. Bu hafta hit olan şarkı hangisi?.*
hitabe *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **söylev.**
hitaben *be. Ar.* (. - .) sözü bir kimseye yönelterek, birine hitap ederek.
hitabet, -ti *a. Ar.* (. - .) güzel ve etkili söz söyleme sanatı.
hitam *a. Ar.* (. -) *esk.* bitim, bitiş, sona eriş, son. **hitam bulmak** *esk.* arkası gelmek, sona ermek, sonlanmak, bitmek. **hitam vermek** *esk.* arkasını getirmek, sona erdirmek, son vermek, bitirmek.
hitap *a. Ar.* (. -) sözü bir kimseye ya da kimselere yöneltme, karşıdakine ya da karşıdakilere seslenme. **hitap etmek** (birine) söz yöneltmek, söz söylemek, seslenmek[3].
Hitit *ö. a. Fr. tar.* Anadolu'da, MÖ 2000. yıldan MÖ 800. yıla değin, yaklaşık 1200 yıl yaşamış güçlü bir imparatorluk kurmuş olan bir ulus. *eş.* **Eti.**
Hititçe *ö. a. Fr. T.* (. .' .) Hititlerin konuştuğu dil, Eti dili.
Hititolog *ö. a. Fr.* Hitit (Eti) uygarlığı, dili ve tarihiyle uğraşan, bu alanda kazılar ve araştırmalar yapan bilim adamı.
Hititoloji *ö. a. Fr.* Hitit (Eti) uygarlığı, dili ve tarihini konu alan bilim dalı.
hiyerarşi *a. Fr.* makamların, rütbelerin vb. önem sırası, astlık ve üstlük düzeni, aşama gözetilerek yapılan sınıflama. *eş.* **aşama sırası.**
hiyerarşik *s. Fr.* hiyerarşiyle ilgili.
hiyeroglif *a. Fr.* ➻ **resimyazı.**
hiza *a. Ar.* (. -) doğru bir çizgi üzerinde bulunma durumu, düzgün sıra. **hizaya gelmek 1)** birçok kişi, düz çizgi durumunda sıra olmak, düzgün sıra oluşturmak. **2)** *tkz.* (aykırı davranışlı biri iken) doğru yolda olanlara uymak, davranışını düzeltmek, doğru davranmaya başlamak. **hizaya getirilmek 1)** (birçok nesne vb.) düzgün bir sıra durumuna sokulmak. *ör. Sandalyeler hizaya getirildi.* **2)** *mec. tkz* (insan için) aykırı davranışlı iken doğru davranması, doğru yola gelmesi sağlanmak. *ör. Karşı çıkanlar da hemen hizaya getirildi.* **hizaya getirmek 1)** (eğri durumdaki şeyleri) düzgün bir sıra durumuna sokmak. *ör. Sandalyeleri hizaya getirdi.* **2)** *mec tkz.* (birini) doğru yola sokmak, yola getirmek.
hizalama *a. Ar. T.* (. - . .) hizalamak eylemi.
hizalamak *(nsz) Ar. T.* (. - . .) **1** (birçok şey)

düz çizgi durumunda sıra olmak, düzgün sıra oluşturmak, hizaya gelmek[1]. **2** (eğri durumdaki şeyleri) düzgün bir sıra durumuna sokmak, hizaya getirmek[1].

hizalanabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) hizalanabilmek eylemi.

hizalanabilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . .) hizalanması olanak içinde olmak.

hizalanma *a. Ar. T.* (. - . .) hizalanmak eylemi.

hizalanmak *(nsz) Ar. T.* (. - . .) hizalamak eylemine konu olmak.

hizalayabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) hizalayabilmek eylemi.

hizalayabilmek *(-i) Ar. T.* (. - . . . .) hizalamak elinde olmak, hizalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hizip, -zbi *a. Ar.* ➻ **bölek**.

hizipçi *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **bölekçi**.

hizipçilik *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **bölekçilik**.

hizipleşme *a. Fr. T.* ➻ **bölekleşme**.

hizipleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **bölekleşmek**.

hizmet, -ti *a. Ar.* **1** iş görme, iş yapma, yararlı çalışma. *ör. Halka hizmet belediyenin görevidir.* **2** görev, iş. *ör. Askerlik yurt hizmetidir.* **3** bakım, özen. *ör. Çocuklar hizmet ister.* **4** çalışma, işleme. *ör. Yeni otobüsler hizmete başladı.* **5** katkı, yardım. *ör. Bu düşünceye benim de hizmetim olmuştur.* **hizmet akdi** *huk.* ➻ **iş sözleşmesi**. **hizmet belgesi** *huk.* işten ayrılan işçiye, yaptığı işin niteliği, işte çalışma süresi vb. ile ilgili olarak işverence verilen belge. **hizmet birliği** *ask.* bağlı bulunduğu birliğin araç gereçlerinin bakım ve onarımlarını yapan özel birlik. **hizmet etmek** (ya da **görmek**) çalışmak, iş yapmak, işlemek, iş görmek, görev yapmak. **hizmet içi eğitim** ➻ **işbaşında eğitim**. **hizmet süresi** *huk.* işçinin, bir işyerinde çalıştığı ve çalışmış sayıldığı yıllar. **hizmete girmek 1)** çalışmaya, iş görmeye, işlemeye başlamak. *ör. İki otobüs hizmete girdi.* **2)** bir işe girmek, bir göreve başlamak, görev almak. *ör. Devlet hizmetine girmek güvencelidir.* **hizmeti dokunmak** (birinin) bir işe katkısı olmak, bir işe belli bir emeği geçmiş olmak. **hizmetinde olmak** (birinin) işlerini yapmak, yanında, işinde çalışmak.

hizmetçi *a. Ar. T.* **1** bir yerde hizmet gören, görev yapan, çalışan kimse. *ör. Belediye başkanı halkın hizmetçisidir.* **2** belli bir ücretle ev işlerini görmesi için tutulan kadın. *ör. Evde iki hizmetçi işlere yetişemiyordu.* **hizmetçi baldırı** *arg.* çok kalın sarılmış esrarlı sigara.

hizmetçilik *a. Ar. T.* hizmetçi olma durumu, hizmetçinin yaptığı iş. **hizmetçilik etmek** hizmetçi olarak çalışmak.

hizmetkâr *b. a. Ar. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **uşak**[3].

hizmetli *a. Ar. T.* resmi yerlerde odacılık, kapıcılık gibi işlerde kullanılan kimse.

ho *ünl. ha.* uzaktan uzağa ya da öküze seslenme ünlemi.

Ho *kim.* holmiyum elementinin kimyasal simgesi.

hobi *a. İng.* kişinin işi, meslek çalışması, asıl uğraşı dışında, dinlendirici bir iş olarak yaptığı, oyalayıcı şey. *eş.* **düşkü**[2].

hoca *a. Far.* (.' .) **1** İslamlıkta, din bilgisi olan ve din işleriyle görevli kimse, din adamı. **2** *mec.* öğretmen. *ör. Bizim Türkçe hocası bize şiir okuyor.* **3** *mec.* birine bir şey öğreten kimse, usta. **4** *mec.* öğüt veren, yol gösteren, akıl öğreten kimse. **hocanın dediğini yap, yaptığını yapma** "din adamları insanlara din buyruklarını anlatırlar, bunlara uymak gerekir, bununla birlikte din adamlarının birçoğu din buyruklarına aykırı davranır, onun için, onlar gibi davranmamalıdır" anlamında söylenir. **hocanın vurduğu yerde gül biter** "öğretmen, gerekli görürse öğrencisini döver, bu davranışı öğretme uğrunadır" anlamında kullanılır.

hocalık *a. Far. T.* (.' . .) hoca olma durumu ya da hocanın görevi, işi. **hocalık etmek 1)** hoca[1] olarak görev yapmak. **2)** *mec.* öğretmenlik yapmak. **3)** *mec.* öğüt vermek, yol göstermek, akıl vermek.

hodan *a. bitb.* hodangillerden, Eskidünya'nın ılıman bölgelerinde yetişen, dalları ve yaprakları dikenli, yaz aylarında art arda çiçekler açan, çiçekleri genellikle mavi, kökü kavrularak yenen, kökü ve çiçekleri hekimlikte kullanılan bir yıllık otsu bir bitki.

hodangiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, örneği hodan olan, üzeri sert dikenlerle kaplı ağaçsı ve otsu bitkiler familyası.

hodbehot *be. Far.* (.' . .) *esk.* kimseye danışmaksızın, kendi kendine, kendiliğinden, kendi kafasıyla.

hodbin *s. Far. esk.* ➻ **bencil**.

hodbinlik *a. Far. T. esk.* ➻ **bencillik**.

hodkâm *s. Far.* (. -) *esk.* ➻ **bencil**.

hodkâmlık *a. Far.* (. -) *esk.* ➻ **bencillik**.

hodpesent *s. Far. esk.* ➻ **benci**.

hodri *ünl.* (.' .) bir meydan okuma, kafa tutma sözü olan "kendine güvenen ortaya çıksın, işte meydan" anlamındaki ***hodri meydan*** deyiminde geçer.

hohlama *a.* hohlamak eylemi.

hohlamak *(-e)* bir şeyin üzerine ağzını yaklaştırarak soluğunu hızla vermek. **hohlaya hohlaya** *ik. be.* hohlayarak. *ör. Aynayı hohlaya hohlaya sildi.*

hohlanma *a.* hohlanmak eylemi.

hohlanmak *(nsz)* hohlamak eylemi yapılmak, hohlamak eylemine konu olmak.

hokey *a. İng.* XIX. yüzyılda İngiltere'den Avrupa ülkelerine, oradan da daha sonra Amerika'ya yayılan, bir ucu kıvrık sopalarla çayır ya da buz üzerinde iki takım arasında belli kurallara göre oynanan bir top oyunu.

hokka *a. Ar.* metalden, camdan ya da seramikten yapılmış, içine yazı mürekkebi konulan küçük kap. **hokka gibi** (ağız için) biçimli, düzgün ve küçük. **hokka gibi oturmak** (giysi için) giyenin vücuduna çok güzel bir biçimde uymak.

hokkabaz *a. Ar. Far.* **1** sahnede, el çabukluğuyla birtakım şaşırtıcı oyunlar yaparak, bunları gösteri biçiminde sunarak geçinen kimse. **2** *s. mec.* yalan dolanı meslek edinmiş, başkalarını aldatarak iş gören (kimse).
hokkabazlık *a. Ar. Far. T.* **1** hokkabazın' yaptığı iş, gösteri. **2** *mec.* yalan dolanla görülen iş.
hokus pokus *ik.* ➻ **okus pokus**.
hol, -lü *a. İng.* ➻ **sofa**.
holding *a. İng.* birçok ortaklığın pay senetlerinin en büyük bölümlerini ya da tümünü elinde bulundurarak onları denetimi altında tutan, yöneten anamal yatırım ortaklığı.
holdingleşme *a. İng. T.* holdingleşmek eylemi.
holdingleşmek *(nsz) İng. T.* (bir yatırım ortaklığı) birçok ortaklığı denetler durumda olmak, holding durumuna gelmek.
Hollandaca *ö. a.* Hollandalıların kullandığı dil.
Hollandalı *ö. a.* ve *s.* (. .' . .) Batı Avrupa'da bir ülke olan Hollanda'da yaşayan halk ve onun soyundan olan (kimse).
holmiyum *a. Fr. (Stockholm kentinin adından)* (.' . .) (**l** ince okunur) *kim.* simgesi Ho, atom sayısı 67, atom ağırlığı 164,94 olan, oksidi açık sarı renkte, tuzları portakal sarısı renginde, pek az bulunan kimyasal bir element.
holosen *a. Fr. yerb.* IV. çağın en yeni dönemi.
holotüritler *ç. a. Yun.* (**l** ince okunur) *hayb.* ➻ **denizhıyarları**.
homo *s. Fr. arg. ("homoseksüel"in kısa biçimi)* ➻ **eşcinsel**.
homogen *a. Fr.* ➻ **homojen**.
homojen *a. Fr.* **1** ➻ **bağdaşık, türdeş**. **2** *s. mat.* bütün terimleri aynı derecede olan (çokterimli).
homojenlik *a. Fr. T.* ➻ **bağdaşıklık, türdeşlik**.
homolog *s. Fr.* (**l** ince okunur) bir başkasının yerini tam olarak tutan.
homonim *a.* ve *s. Fr.* ➻ **eşadlı, eşsesli**.
homoluk *a. Fr. T. arg. ("homoseksüel" den)* ➻ **eşcinsellik**.
homoseksüel *s. Fr.* ➻ **eşcinsel**.
homoseksüellik *a. Fr. T.* ➻ **eşcinsellik**.
homoteti *a. Fr. mat.* merkez olarak alınan bir noktaya göre birer noktasının geometrik yerleri karşılıklı olarak aynı olan iki nokta grubunun durumu.
homotetik *s. Fr. mat.* aralarında homoteti durumu bulunan (noktalar topluluğu).
homurdanabilme *a.* homurdanabilmek eylemi.
homurdanabilmek *(nsz; -e)* homurdanmak elinde olmak, homurdanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
homurdanadurma *a.* homurdanadurmak eylemi.
homurdanadurmak *(nsz; -e)* homurdanmaya başlamak ve bunu sürdürmekte olmak.
homurdanış *a.* homurdanmak eylemi ya da biçimi.
homurdanıverme *a.* homurdanıvermek eylemi.
homurdanıvermek *(nsz; -e)* çabucak homurdanmak. *ör. Söylenen işine gelmezse cevap yerine homurdanıverirdi.*
homurdanma *a.* homurdanmak eylem.
homurdanmak *(nsz; -e)* **1** kızgınlık, öfke ya da can sıkıntısıyla, yarı anlaşılır yarı anlaşılmaz biçimde, kaba sesler çıkarmak. **2** (taşıt, aygıt vb. için) alışılmışın dışında, bozuk sesler çıkarmak. **homurdana homurdana** *ik. be.* homurdanarak.
homur homur *ik. be.* homurtu biçiminde, homurdanarak. **homur homur etmek** (ya da **homurdanmak**) öfkeyle, kızgınlık söylenmek, birtakım anlaşılmaz şeyler mırıldanmak.
homurtu *a.* **1** homurdanma sesi, anlaşılmaz sözler. **2** ayının çıkardığı ses.
Hondurasli *ö. a.* Honduras'ta yaşayan halk ve bu halktan olan kimse.
hop (I) *ünl.* **1** uyarmak ereğiyle kullanılır. *ör. Hop arkadaş, yavaş olalım.* **2** *be.* birden ve hızlı bir biçimde yapılan eylemleri anlatır. *ör. Hop diye atladı.* **hop dedik** *arg.* **1)** "yavaş ol", "dur", "bekle", "ne dediğini bil" anlamında söylenir. **2** "efendim", "buradayım" anlamında kullanılır. **hop demek** *arg.* birdenbire kalkıp gitmek. **hop etmek** *arg.* (bir şeyi) gizlice almak, aşırmak, çalmak. **hop hop** *ik.* uyarmak ya da bir davranışı engellemek ereğiyle kullanılır. *ör. Hop hop, buraya oturmak yasak.* **hop oturup hop kalkmak** öfkesinden yerinde duramaz olmak, çok öfkelenmek.
hop, -pu (II) *a. ha.* (çocuk dilinde) arka, sırt, omuz. **hop etmek** *ha.* (çocuk dilinde) **1)** arkaya, sırta almak, sırtlamak. **2)** bir yerden atlamak. **3)** düşmek. **(birini) hopuna almak** *ha.* sırtına almak, sırtına bindirmek. **(birinin) hopuna binmek** *ha.* **1)** sırtına binmek. **2** *mec.* (birine) eziyet etmek.
hopal *a. ha.* bir yaban güvercini türü.
hoparlör *a. Fr.* **1** elektrik dalgalarını ses dalgalarına çeviren ve gerektiğinde sesi yükselten aygıt. **2** radyo ve benzeri aygıtlarda sesi işitilebilecek duruma getiren araç.
hoparlörlü *s. Fr. T.* hoparlörü olan.
hoparlörsüz *s. Fr. T.* hoparlörü olmayan.
hoplama *a.* hoplamak eylemi.
hoplamak *(nsz)* **1** aşırı sevinçten, korku nedeniyle ya da oyun için, bulunduğu yerden havaya doğru fırlamak. **2** sıçramak. *ör. Araba, taşlı yolda hoplamaktaydı.* **hoplaya hoplaya** *ik. be.* hoplayarak, sıçrayarak. **hoplayıp zıplamak** (canlı) durmadan hareket etmek, hoplamak, sıçramak. **hoplaya zıplaya** *ik. be.* **1)** hoplayarak, sıçrayarak. **2)** *mec.* çok büyük bir sevinçle, sevine sevine, çok sevinerek. *ör. Para verileceğini duyan hoplaya zıplaya gelir.*
hoplatabilme *a.* hoplatabilmek eylemi.
hoplatabilmek *(-i)* hoplatmak elinde olmak, hoplatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Öyle durumlar vardır ki insanın yüreğini hoplatabilir.*
hoplatılabilme *a.* hoplatılabilmek eylemi.
hoplatılabilmek *(nsz)* hoplatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

hoplatılma *a.* hoplatılmak eylemi.
hoplatılmak *(nsz)* hoplamak eylemi yaptırılmak. *ör. Çocuk kucakta hoplatılınca kıkır kıkır gülüyordu.*
hoplatış *a.* hoplatmak eylemi ya da biçimi.
hoplatma *a.* hoplatmak eylemi.
hoplatmak *(-i)* **1** hoplamasını sağlamak, hoplamasına yol açmak. **2** (çocuğu) diz üzerinde zıplatarak ya da koltuklarından tutup hafifçe havaya fırlatarak eğlendirmek.
hoplayabilme *a.* hoplayabilmek eylemi.
hoplayabilmek *(nsz)* hoplamak elinde olmak ya da hoplama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hoplayış *a.* hoplamak eylemi ya da biçimi.
hoplayıverme *a.* hoplayıvermek eylemi.
hoplayıvermek *(nsz)* ansızın, birden ya da çabucak hoplamak.
hoppa *s.* (kız, kadın için) yaşına uygun düşmeyen hafiflikler, şımarıklıklar, delişmenlikler yapan (kimse).
hoppaca *s.* ve *be.* hoppaya yaraşır (bir biçimde), hoppa gibi.
hoppadak *be.* (.' . .) birdenbire, hemen, çabucak.
hoppala *ünl.* (.' . .) **1** küçük çocuklar bir yerden atlarken onları yürüklendirmek için söylenir. **2** şaşmayla karışık kınama belirtir. *ör. Hoppala, bu da nerden çıktı şimdi?* **3** *a.* bebeklerin içine konup zıplatılarak eğlendirilmesine yarayan yaylı araç. *ör. Oğlan yeni aldığımız hoppalayı çok sevdi.* **hoppala bebek** çocukça davranışları olan büyükler için şaka yollu söylenir.
hoppalaşabilme *a.* hoppalaşabilmek eylemi.
hoppalaşabilmek *(nsz)* (kız, kadın için) hoppalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hoppalaşma *a.* hoppalaşmak eylemi.
hoppalaşmak *(nsz)* (kız, kadın için) önceleri öyle değilken sonradan hoppa biri olmak.
hoppalık *a.* hoppa olma durumu ya da hoppaca davranış. **hoppalık etmek** hoppaca davranışlar yapmak.
hopur *a. ha.* **1** ağacı, çalısı kesilmiş yer, alan, ormanda açılmış tarla. **2** kesilip üst üste yığılmış ağaç ya da çalı yığını. **hopur etmek** *(-i) ha.* **1)** çalı ve ağaçları keserek tarla açmak, ormanda tarla elde etmek. **2)** *mec.* devirip geçmek.
hopurdatma *a. ha.* hopurdatmak eylemi.
hopurdatmak *(-i) ha.* ➔ **höpürdetmek.**
hopur hopur *ik. be. ha.* neşeli, canlı bir biçimde. **hopur hopur hoplamak** *ha.* yerinde duramamak, çok sevinçli olmak.
hor (I) *s. Far.* hiçbir değeri ve önemi olmayan, aşağı, değersiz, önemsiz. **(birine, bir şeye) hor bakmak** değer vermemek, değersiz saymak, aşağı görmek. **(birini, bir şeyi) hor görmek** küçümsemek, değersiz saymak, önemsememek, aşağı görmek. **hor görülmek** değersiz sayılmak, aşağı görülmek, küçümsenmek, önemsenmemek, değer verilmemek. **(bir şeyi) hor kullanmak** özensiz bir biçimde, hırpalayarak, hoyratça kullanmak. **(birini) hor tutmak** ona karşı her zaman aşağılayıcı, itici, küçümseyici, gönül kırıcı davranışlarda bulunmak.
hor (II) *s. ha.* **1** soğukkanlı. **2** çirkin, sevimsiz.
hor (III) *a. ha.* iyilik. **(bir şey) hora geçmek** *ha.* beğenilmek, hoşa gitmek, işe yaramak, iyilik olarak görülmek.
hora *a. Yun.* (.' .) birçok erkeğin el ele ya da kol kola tutuşarak davul zurna eşliğinde oynadıkları bir halk oyunu. **hora tepmek 1)** hora oynamak. **2)** *mec.* ayaklarını yere vurarak çok gürültü çıkarmak, gürültü etmek.
horanta *a. Far. ha.* (. .' .) aynı çatı altında yaşayan kişiler, ev halkı.
horasan *a. Far. (Horasan kentinin adından)* tuğla ve kiremit tozlarının kireç ve suyla karıştırılmasıyla elde edilen bir yapı harcı. **Horasan'da halı dokunduğunu işitmiş ama enine mi uzununa mı bilmiyor** *ha.* "işin doğrusunu, içyüzünü bilmeden konuşuyor" anlamında söylenir.
horasani *a. Far.* (. . - -) *(Horasan kentinin adından) esk.* üst bölümü sarıktan taşacak biçimde yapılmış hoca kavuğu.
horata *a. ha.* güldürücü oyun, şaka, eğlence. **horata etmek** *ha.* şakalaşmak, eğlenmek, gülüşmek.
horgörü *b. a. Far. T.* değer vermeme, değersiz görme, aşağısama, küçümseme.
horgörücü *b. s. Far. T.* hor gören, aşağılayan, küçümseyen.
horhor *a.* ses çıkararak akan gür su.
horlama *a.* horlamak eylemi.
horlamak (I) *(nsz)* uyku sırasında soluk alırken boğaz ve burundan gürültülü sesler çıkarmak.
horlamak (II) *(-i) Far. T.* değersiz ve önemsiz saymak, küçümseyip aşağı görmek, gönlünü incitecek biçimde davranmak.
horlanış *a.* horlanmak eylemi ya da biçimi.
horlanma *a.* horlanmak eylemi.
horlanmak *(nsz)* horlamak **(II)** eylemine konu olmak, aşağı, değersiz görülmek, hor **(I)** bakılmak.
horlayabilme *a.* horlayabilmek eylemi.
horlayabilmek *(nsz)* horlaması olanak içinde olmak ya da horlama olasılığı bulunmak. *ör. İnsan uykudayken horlayabilir.*
horlayış *a.* horlamak eylemi ya da biçimi.
hormon *a. Fr. yaşb.* **1** iç salgıbezlerince salgılanan ve kana geçen, kimi organların çalışmasını düzenleyen adrenalin, insülin, tiroksin gibi maddelerin ortak adı. **2** bu maddelerin işlevini yerine getirecek özellikte yapay madde.
hornblent *a. Al* (.' .) *min.* doğal alüminyum, kalsiyum, demir ve magnezyum silikatından oluşmuş, koyu yeşil ya da kara renkte, parlak bir amfibol türü.
horon *a. Yun.* Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, birçok kişice el ele, kol kola tutuşularak, kemençe eşliğinde oynanan çok

hızlı bir halk oyunu. **horon tepmek** *ha.* horon oynamak.

horoz *a. Far.* **1** *hayb.* tavukgillerden, tavuğun erkeği olan kümes hayvanı. **2** kimi ateşli silahlarda, çakmaktaşına ya da merminin kapsülüne vurarak ateşlemeyi sağlayan metal parça. **3** *mec.* kabadayı erkek. **horoz akıllı** (ya da **kafalı**) akılsız, aptal (kimse). **horoz akıllılık** akılsızlık, budalalık, aptallık. (**horozdan kaçmak** (kadınlar için) erkeklerden uzak durmak, onlara görünmemek. **horoz dövüşü 1)** dövüş için özel olarak yetiştirilmiş iki horozun yarışma ve eğlence ereğiyle dövüştürülmesi. **2)** *sp.* karşılıklı çömelmiş durumda iki kişinin, bu biçimde olmak koşuluyla, elleriyle itişmeleri. **horoz evlenir, tavuk tellenir** hiç gereği yokken başkasının sevincine katılanlar için söylenir. **horoz gibi** kabadayıca davranan erkekler için kullanılır. **horozlar ötmek** sabah olmak. **horoz ölür, gözü çöplükte kalır** "insan, sevdiği şeye olan düşkünlüğünden, tutkusundan kolayca vazgeçemez, bu durumu ölünceye değin sürer" anlamında söylenir. **horoz ötümü** *ha.* sabaha karşı. **horozu çok olan köyün sabahı geç olur** karışanı çok olan işlerde sonuç almak gecikir.

horozağırlık *b. a. Far. T. sp.* güreş, boks ve halterde 51-56 kg. olarak belirlenmiş ağırlık sınıfı. *eş.* **horozsıklet**.

horozayağı, -nı *b. a. Far. T.* tüfekten boş kovanı çıkarmakta kullanılan burgu.

horozbina *a.* (. . .' .) *hayb.* horozbinagillerden, sıcak ve ılıman denizlerin kıyı bölgelerinde yaşayan, Türkiye'nin denizlerinde on kadar türü görülen, vücudu uzun koni biçiminde ve kaygan, başının yanları biraz yassıca, yüzgeçleri gelişmiş, sırt yüzgeci uzun ve geniş, 30 cm.ye deği n olabilen, genellikle küçük, eti pek tutulmayan bir balık.

horozbinagiller *ç. a. hayb.* örnek hayvanı horozbina olan, deniz kıyılarında kayalık yerlerde yaşayan kemikli balıklar familyası.

horozcukotu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* turpgillerden, tüysüz ve almaşık yapraklı, küçük sarı ve ak çiçekler açan, keçiboynuzu biçiminde küçük meyvesi olan, ıtırlı bir yaban bitkisi. *eş.* **yabanteresi**.

horozgözü, -nü *b. a. Far. T. bitb.* maydanozgillerden, genellikle çorak yerlerde yetişen, kimilerinin boyu bir metreyi bulabilen, pembe ya da ak çiçekler açan, otsu bir bitki.

horozibiği, -ni *b. a. Far. T. bitb.* horozibiğigillerden, koyu kadife kırmızısı renkte olan çiçekleri horoz ibiğine benzeyen bir süs bitkisi.

horozibiğigiller *b. a. Far. T. bitb.* ıspanaklar takımından, örneği horozibiği olan bir bitki familyası.

horozkarası, -nı *b. a. Far. T. ha.* Gaziantep yöresinde yetiştirilen, şarapçılıkta kullanılan kara renkli bir üzüm.

horozlanış *a. Far. T.* horozlanmak eylemi ya da biçimi.

horozlanma *a. Far. T.* horozlanmak eylemi.

horozlanmak *(nsz) Far. T.* kabadayıca davranışlarda bulunmak.

horozlaşma *a. Far. T.* horozlaşmak eylemi.

horozlaşmak *(nsz) Far. T.* **1** (erkek piliç) horoz özelliğine kavuşmak, horoz olmak. **2** *tkz.* (erkek) kabadayıca davranmak.

horozmantarı, -nı *b. a. Far. Yun. bitb.* zehirli olmayan, yenilebilen bir mantar.

horozsıklet, -ti *b. a. Far. Ar. sp.*, **horozağırlık**.

horozşekeri, -ni *b. a. Far.* çeşitli renkte ve horoz biçiminde yapılıp ince bir tahta çubuğa takılarak satılan, çocukların çok sevdiği şeker.

hortlak *a.* mezarından çıkarak insanları korkuttuğuna inanılan ölü, korkunç bir yaratık.

hortlama *a.* hortlamak eylemi.

hortlamak *(nsz)* **1** (halk inanışına göre) ölü kimse, korkunç bir görünüşle mezarından çıkmak. **2** *mec.* (artık sona erdiği sanılan herhangi bir sorun) yeniden ortaya çıkmak. *ör. Ülkede gericiliğin hortlamakta olduğu öne sürülüyor.* **3** *arg.* son derecede kızmak, çok öfkelenmek.

hortlatma *a.* hortlatmak eylemi.

hortlatmak *(-i) mec.* (sona ermiş olan bir sorunu) yeniden gündeme getirmek, ortaya çıkarmak. *ör. Köyde toprak davasını hortlatmak kimseye hayır getirmez.*

hortlayabilme *a.* hortlayabilmek eylemi.

hortlayabilmek *(nsz) mec.* hortlaması olanak içinde olmak ya da hortlama olasılığı bulunmak.

hortum *a. Ar.* **1** filde ve kimi böceklerde boru biçiminde uzamış ağız ya da burun bölümü. **2** suyu başka yere akıtmak için tulumba ya da musluğa takılan, genellikle plastikten yapılmış boru. **3** suyun ya da havanın birdenbire bir sütun durumunda havaya yükselmesi biçiminde oluşan, alanı dar bir siklon türü. **hortum gibi** (burun için) çok uzun. **hortum sıkmak** (yangına) su sıkmak, hortumla su akıtmak.

hortumcu *a. Ar. T. arg.* hortumlamayı beceren kimse.

hortumculuk *a. Ar. T. arg.* hortumcunun yaptığı iş.

hortumlama *a. Ar. T. arg.* hortumlamak eylemi.

hortumlamak *(-i) Ar. T. arg.* bir şeyin hepsini, hortumuyla çeker gibi kendine çekmek, almak. *ör. Devlet bankalarını hortumlayanlara ceza venilmez mi?*

hortumlanış *a. Ar. T. arg.* hortumlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bankaların hortumlanışı ekonomik kriz oluşturmuştu.*

hortumlanma *a. Ar. T. arg.* hortumlanmak eylemi.

hortumlanmak *(nsz) Ar. T. arg.* hortumla çekilircesine başkasına aktarılmak. *ör. Batan bankanın parası patronlarına hortumlanmış.*

hortumlayabilme *a. Ar. T. arg.* hortumlayabilmek eylemi.

hortumlayabilmek *(-i) Ar. T. arg.* hortumlamak elinde olmak, hortumlama olanağı ya da

olasılığı bulunmak. *ör. O da ötekiler mgibi bankasını hortumlayabilirdi ama yapmadı.*
hortumlu *s. Ar. T.* hortumu bulunan. **hortumlu böcekler** *hayb.* eşkanatlıları, yarımkanatlıları, tahtakurularını içine alan, kan ya da özsu emici birçok asalak türü bulunan böcekler topluluğu.
hortumlular *a. Ar. T. hayb.* pek çok türünün soyu tükenmiş bulunan, bugün için filleri kapsayan memeli hayvanlar alttakımı.
horuldama *a.* horuldamak eylemi.
horuldamak *(nsz)* horlamak **(I)**.
horuldayış *a.* horuldamak eylemi ya da biçimi.
horul horul *ik. be.* horlama sesi çıkararak, horlayarak.
horultu *a.* horuldama sesi, horlarken çıkarılan ses.
hostes *a. İng.* **1** yolcu taşıtlarında ve özellikle de uçaklarda yolculara hizmet eden genç kadın. *eş.* **konukçu**[2]. **2** (bir sergide, toplantıda, kurultayda vb.) gelenleri ağırlayan, onlara yer gösteren, kılavuzluk eden genç kadın. *eş.* **konukçu**[2].
hosteslik *a. İng. T.* hostesin yaptığı iş, görevi, mesleği.
hoş *s. Far.* **1** duyguları okşayan, güzel duygular uyandıran, zevk veren, beğenilecek yönleri bulunan. *ör. Bu hoş davranışına teşekkürler.* **2** *bağ.* böyle olmakla birlikte, zaten. *ör. Bunu yapacakmış, hoş, yapsa da ne olacak?* **3** *be.* duyguları okşayacak, güzel duygular uyandıracak, beğenilecek bir biçimde. *ör. Böyle hoş konuşmak onun becerdiği bir şeydir.* **hoş bulduk** "hoş geldiniz" sözüne karşılık olarak verilen bir esenleme sözü. **hoş geldiniz** bir yere gelmiş olan konuğa söylenen bir incelik, esenleme sözü. **hoş görmek** (bir kusuru) anlayışla, hoşgörüyle karşılamak, sorun yapmamak. **(birini) hoş tutmak** ona iyi ve sevecen bir biçimde davranmak, onun incinmemesine özen göstermek. **hoşa gitmek** iyi, güzel bulunmak, beğenilmek. **hoşuna gitmek 1)** (bir şeyi) beğenmek. *ör. Burası hoşuma gitti.* **2)** (birince) beğenilmek. *ör. Park, oyuncaklar, çocuğun hoşuna gitti.*
hoşaf *a. Far.* **1** soğuk olarak, yemeğin yanında ya da yemekten sonra suyu içilen ve kendisi yenilen, bütünüyle ya da dilim dilim olarak, çokça sulu şeker şurubunda kaynatılmış meyve, meyveli şerbet. **2** *s.* ve *a. arg.* kırılıp dökülmüş, güçsüz, zayıf (kimse ya da nesne). **3** *s.* ve *a. arg.* bayatlamış, tadı kaçmış (çay). **4** *s.* ve *a. arg.* yaşlılık nedeniyle güçten düşmüş, çirkinleşmiş (kimse). **hoşaf etmek (birini)** *arg.* döverek kımıldayamaz duruma sokmak. **hoşaf gibi (olmak) 1)** son derecede yorgun, bitkin bir biçimde (olmak). **2)** *arg.* hırpalanıp güçsüz duruma düşmüş (olmak). **hoşafın yağı kesilmek (birinde)** ne söyleyeceğini, ne yapacağını bilmeyecek bir duruma düşmek. **hoşafına gitmek** *arg.* beğenmek, hoşuna gitmek, hoşlanmak, hoş bulmak.
hoşaflık *s. Far. T.* **1** hoşaf yapmak üzere ayrılmış ya da hoşaf yapmaya uygun olan (meyve). *ör. Ramazan için hoşaflık üzüm aldık.* **2** *a.* bitkinlik, güçsüzlük, halsizlik.
hoşalma *a. ha.* hoşalmak eylemi.
hoşalmak *(nsz) ha.* **1** (hava) hoş olmak, ılıklaşmak, yumuşamak. **2** *mec.* hoş duygular içine girmek, kendinde bir hoşluk duyumsamak.
hoşbeş *b. a. Far.T.* buluşan kimseler arasında, buluşmanın ilk dakikalarında, hatır sormak için söylenen ilk sözler. **hoşbeş etmek** şundan bundan konuşmak, söyleşmek. **(biriyle) hoşbeşi olmamak** bir yakınlığı bulunmamak. *ör. Komşu oldukları halde hoşbeşleri yok.*
hoşbilezik *b. a. Far. T.* Doğu Anadolu'nun kimi yörelerinde erkek ve kadınların ayrı ayrı oynadıkları bir halk oyunu.
hoşça *s. Far. T.* (.' .) **1** hoş bir biçimde olan, oldukça hoş. **2** *be.* hoş bir biçimde, hoş olarak, güzelce, iyice. **hoşça kal** (ya da **kalın**) ayrılan kimselerin kalanlara söylediği "allahaısmarladık" gibi bir esenleme, iyi dilek sözü.
hoşgörmez *b. s. Far. T.* ➻ **hoşgörüsüz**.
hoşgörmezlik *b. s. Far. T.* ➻ **hoşgörüsüzlük**.
hoşgörü *b. a. Far. T.* **1** kendine aykırı gelse de her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiğince hoş görme durumu. **2** *fels.* kendisininkilerle çelişse bile, başkalarının düşünce ve kanılarını özgürce dile getirmelerinden rahatsız olmama, onların geçerliliklerine karşı tepki göstermeme tutumu.*eş.* **tolerans**. **hoşgörü göstermek** hoşgörülü davranmak, hoş görmek.
hoşgörücü *b. s. Far. T.* ➻ **hoşgörülü**.
hoşgörülü *b. s. Far. T.* hoşgörüyle davranan, hoşgörüsü olan (kimse, tutum).
hoşgörülülük *b. a. Far. T.* hoşgörülü olma, hoşgörüyle davranma durumu, hoşgörürlük.
hoşgörürlük *b. a. Far. T.* hoşgörüyle davranma durumu, hoşgörülülük.
hoşgörüsüz *b. s. Far. T.* hoşgörüsü bulunmayan, hoşgörüyle davranmayan, hoşgörü göstermeyen.
hoşgörüsüzleşebilme *a. Far. T.* hoşgürüsüzleşebilmek eylemi.
hoşgürüsüzleşebilmek *(nsz) Far. T.* hoşgörüsüzleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hoşgörüsüzleşme *a. Far. T.* hoşgörüsüzleşmek eylemi.
hoşgörüsüzleşmek *(nsz) Far. T.* hoşgörüsü kalmamak, hoşgörü göstermez olmak. *ör. Gösteriler arttıkça polis iyice hoşgörüsüzleşti.*
hoşgörüsüzlük *b. a. Far. T.* hoşgörüsüz olma durumu.
hoşhoş *a.* (çocuk dilinde) köpek.
hoşlanebilme *a. Far. T.* hoşlanabilmek eylemi.
hoşlanabilmek *(-den) Far. T.* hoşlanmak elinde olmak, hoşlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hoşlanış *a. Far. T.* hoşlanmak eylemi ya da biçimi.
hoşlanıverme *a. Far. T.* hoşlanıvermek eylemi.

hoşlanıvermek *(-den) Far. T.* çabucak, hemen hoşlanmak. *ör. Daha tanışır tanışmaz ondan hoşlanıvermiştik.*
hoşlanma *a. Far. T.* hoşlanmak eylemi.
hoşlanmak *(-den) Far. T.* hoş bulmak, zevk almak, beğenmek, sevmek.
hoşlaşma *a. Far. T.* hoşlaşmak eylemi.
hoşlaşmak *(nsz) Far. T.* **1** hoş bir duruma gelmek, hoşluk edinmek. **2** iyilik duyumsamak. **3** *ha.* birbirinden hoşlanmak.
hoşluk *a. Far. T.* **1** hoş olma durumu, hoş görünüş, güzellik, iyilik. **2** (bir sıfatıyla) her zaman görülmeyen, iyiye yorulmayacak durum. *ör. Bugün bir hoşluğu üzerindeydi.*
hoşnut *s. Far.* hiçbir yakınması bulunmayan, bir kimseden, bir davranış ya da durumdan memnun bulunan. **hoşnut etmek** (birini) memnun etmek. **hoşnut olmak** (ya da **kalmak**) (bir şeyden, kimseden) memnun olmak.
hoşnutluk *a. Far. T.* hoşnut olma durumu. **hoşnutluk getirmek** hoşnut olduğunu belli etmek.
hoşnutsuz *s. Far. T.* hoşnut olmayan.
hoşnutsuzluk *a. Far. T.* hoşnut olmama durumu. **hoşnutsuzluk getirmek** (ya da **göstermek**) hoşnut olmadığını belli etmek.
hoşsohbet, -ti *b. s. Far. Ar.* güzel ve tatlı konuşan, konuşması sıkmayan (kimse).
hoşt *ünl.* köpekleri ürkütüp kaçırmak, saldırmalarını önlemek için çıkarılan ses.
hoşor *s. Erm.* **1** büyük, iri, kaba saba, bayağı, değersiz. **2** *arg.* (kadın için) şişman ama güzel, tombul, dolgun.
hoşur *s. Erm.* ➻ **hoşor**.
Hotanto *ö. a.* (. .' .) **1** Güneybatı Afrika'da yaşayan ilkel bir boy ve bu boyun soyundan olan kimse. **2** *s.* bu boya özgü olan.
Hotantoca *ö. a.* Hotantoların konuştuğu dil.
hotoz *a.* **1** eskiden kadınların süs için saçlarının üstüne taktıkları, çeşitli renkte ve biçimde yapılmış küçük başlık. **2** kimi kuşların başlarında bulunan tüyler. **3** *mim.* yapı, mobilya öğeleri üzerine yerleştirilen süslü tepelik.
hotozlu *s.* hotozu olan.
hovarda *s.* ve *a.* **1** geçici aşkları olan, çapkın (kimse). **2** zevki için para harcamaktan kaçınmayan (kimse). **3** *a.* orospunun parasını yiyen sevgili.
hovardaca *be.* hovardaya yaraşır bir biçimde, hovarda gibi, bol bol, cömertçe, bolca.
hovardalaşma *a.* hovardalaşmak eylemi.
hovardalaşmak *(nsz)* hovarda gibi davranmaya başlamak.
hovardalık *a.* **1** hovarda olma durumu. **2** hovardaca davranış. **hovardalık etmek 1)** geçici aşklar ardında koşmak, çapkınca davranmak, çapkınlık etmek. **2)** zevki için bol para harcamak.
hoyrat, -tı (I) *s. Yun.* çok kaba, çok kırıcı ve hırpalayıcı.
hoyrat, -tı (II) *a.* Güneydoğu Anadolu'da ve Irak'ta yaşayan Türkmenler arasında ezgiyle söylenen mani ya da mani biçiminde şiir.
hoyratça *s.* ve *be. Yun. T.* hoyrata yakışır bir biçimde, hırpalayıcı, kaba (bir biçimde).
hoyratlaşabilme *a. Yun. T.* hoyratlaşabilmek eylemi.
hoyratlaşabilmek *(nsz) Yun. T.* hoyratlaşmak elinde olmak, hoyratlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hoyratlaşma *a. Yun. T.* hoyratlaşmak eylemi.
hoyratlaşmak *(nsz) Yun. T.* hoyratça davranmaya başlamak, kabalaşmak.
hoyratlık *a. Yun. T.* **1** hoyrat **(I)** olma durumu. **2** hoyratça davranış. **hoyratlık etmek** hoyrata yakışır bir biçimde davranmak.
hoyuk *a. ha.* ekin tarlalarında, bağ, bahçe ve bostanlarda, kuşların zarar vermesini önlemek için dikilen, insana benzeyen kukla, korkuluk[1].
hozan *a. ha.* birkaç yıl sürülmemiş, dinlenmeye bırakılmış tarla.
hödük *s.* **1** anlayışı kıt, aptal (kimse). **2** görgüsüz, kaba saba (kimse). **3** *ha.* korkak, çekingen, ürkek (kimse).
hödükçe *be.* hödüğe yakışır bir biçimde.
hödükleşebilme *a.* hödükleşebilmek eylemi.
hödükleşebilmek *(nsz)* hödükleşmesi olanak içinde olmak ya da hödükleşme olasılığı bulunmak.
hödükleşme *a.* hödükleşmek eylemi.
hödükleşmek *(nsz)* hödük gibi davranmaya başlamak.
hödüklük *a.* **1** hödük olma durumu. **2** hödükçe davranış. **hödüklük etmek** görgüsüzce ve kaba davranmak.
höl *a. ha.* ıslaklık, yaşlık, nem.
höllük *a. ha.* Anadolu'nun kimi yerlerinde, kundak çocuklarının altına kundak içi bezi yerine konulan, kuru, elenmiş ince toprak.
hölüme *a. ha.* hölümek eylemi.
hölümek *(nsz) ha.* **1** ıslanmak. **2** nemlendirmek, ıslatmak.
höpürdetme *a.* höpürdetmek eylemi.
höpürdetmek *(-i)* bir şey içerken ses çıkarmak, bir şeyi ses çıkartarak içmek. **höpürdete höpürdete** *ik. be.* höpürtü çıkarmasına yol açarak, höpürdeterek.
höpürtü *a.* höpürdetme sesi.
höpürtülü *be.* höpürtü çıkararak, höpürtüyle, höpürdeterek.
hörelenme *a. ha.* hörelenmek eylemi.
hörelenmek *(nsz) ha.* (birinin) üzerine atılmak, saldırmak.
hörgüç *a.* **1** develerin sırtında bir ya da iki tane olarak bulunan tümsek, çıkıntı. **2** *mec.* bu biçimde olan tümsek, çıkıntı.
hörgüçlü *s.* hörgücü olan.
hörtük *a. ha.* "onulmaz yara" anlamında bir ilenç olarak kullanılır. **hörtük çıksın** *ha.* "iyileşmez, onulmaz yara çıksın" anlamında bir ilenç. **hörtüklerden gidesi** *ha.* "geberesi", "ölesi" anlamında bir ilenç.

höst *ünl.* **1** at, katır, sığır gibi hayvanları ve özellikle öküzleri durdurmak ya da kovmak için çıkarılan ses. **2** bir kimseyi uyarmak için kullanılan kaba seslenme.
höşmerim *a. Far.* içine şeker, tereyağı, nişasta ve pirinç unu katılarak tuzsuz taze peynirden yapılan bir tatlı, peynir tatlısı.
höt *ünl.* korkutmak ya da dikkati kendi üzerine çekmek için söylenir. **höt demek** (birine) gözdağı vermek, birini sert sözlerle korkutmak.
hötö *s.* ve *a. arg.* ➻ **hötöröf**.
hötör *s.* ve *a. arg.* ➻ **hötöröf**.
hötöröf *s.* ve *a. arg. (uydurma bir sözcük)* edilgin eşcinsel (erkek).
höykürme *a. ha.* höykürmek eylemi.
höykürmek *(nsz) ha.* **1** bir tarikatın üyesi olan kimseler, toplu halde dua ederken kendilerinden geçerek hep bir ağızdan yüksek sesle bağırışmak. **2** heyecanlı bir biçimde, coşarak, bağırarak konuşmak.
höyük *a.* **1** *tar.* tarih boyunca türlü nedenlerle yıkılıp yok olmuş yerleşme bölgelerinde, yıkıntıların üst üste birikmesi nedeniyle oluşmuş, çoğu kez içinde tarihsel kalıntıların gömülü bulunduğu yayvan toprak tepe. **2** *ha.* toprak yığını, küçük tepe.
hu *ünl.* (-) "neredesin", "bana bak" anlamında, genellikle kadınlarca kullanılan bir seslenme sözü.
Hu *ö. a. Ar.* **1** Tanrı'nın adlarından biri. **2** *esk.* dervişler arasında kullanılan bir selamlaşma sözü. **Hu çekmek** (tekkelerde, dervişler arasında) ayin sırasında sürekli olarak "Hu!" demek.
hububat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) ➻ **tahıl**.
Huda *ö. a. Far.* (. -) Tanrı.
hudayinabit, -ti *b. s. Far. Ar.* (. - . - .) **1** *esk.* insan eliyle ekilmeden doğada kendi kendine yetişen (bitki). *eş. yeni* **kendibiter**. **2** *mec.* eğitim, öğrenim görmemiş ama kendi kendini yetiştirmiş (kimse).
hudut *a. Ar.* (. -) ➻ **sınır**. **hudut dışı etmek** ➻ **sınır dışı etmek**.
hudutlandırılma *a. Ar. T.* hudutlandırılmak eylemi.
hudutlandırılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **sınırlandırılmak**.
hudutlandırma *a. Ar. T.* hudutlandırmak eylemi.
hudutlandırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **sınırlandırmak**.
hudutlu *s. Ar.* ➻ **sınırlı**.
hudutsuz *s. Ar. T.* ➻ **sınırsız**.
huğ *a. ha.* duvarları kerpiç ya da genellikle toprak sıvalı kamıştan yapılan, ağaç çatısı üzerine sık döşenmiş kamış ve daha üstüne saz örtülü olan köy evi.
hukuk, -ku *ç. a. Ar.* (. -) **1** toplumu düzenleyen ve devlet yaptırımıyla güçlendirilmiş bulunan kuralların, yasaların bütünü. **2** bu kuralları, yasaları, hakları konu alan bilim. **3** yasaların ceza ile ilgili olmayan, alacak verecek vb. ile ilgili davaları ilgilendiren bölümü. **4** haklar. **5** *mec.* birbirine hakkı geçmiş olma dolayısıyla yakınlık, ahbaplık, dostluk. *ör. Bu kadar hukukumuz var, bir çırpıda kesip atamam.* **6** hukuk biliminin öğretildiği fakülte, hukuk fakültesi.
hukukçu *s.* ve *a. Ar. T.* hukuku meslek edinmiş olan, hukukla uğraşan (kimse).
hukukçuluk *a. Ar. T.* hukukçu olma durumu.
hukuken *be. Ar.* (. - .) (**k**'ler kalın okunur) hukuk bakımından, hukuksal olarak.
hukuki *s. Ar.* (. - -) (**k** 'ler kalın okunur) hukukla ilgili, hukuksal.
hukuklu *s. Ar. T.* hukuk fakültesi öğrencisi.
hukuksal *s. Ar. T.* hukukla ilgili.
hukuksuz *s. Ar. T.* hukuk kurallarına uymayan, hukuka aykırı olan.
hukuksuzluk *a. Ar. T.* hukuksuz olma durumu.
hulasa *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **özet**. **2** öz. **3** *kim.* herhangi bir maddenin alkol, eter gibi bir eriticiyle ayrılmış ya da başka bir yolla çıkarılmış etkili özü. **4** *be.* (.' - .) özet olarak, sözün kısası, sözün özeti, kısacası. **hulasa etmek** ➻ **özetlemek**.
hulasaten *be. Ar.* (. -' . .) *esk.* özet olarak, kısaca.
hulul, -lü *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** (zaman, mevsim için) erişme, gelip çatma, başlama. **2** derine girme, içe işleme, sinme. **3** *fiz.*, **geçişme**[2]. *eş.* **ozmos**.
hulus *a. Ar.* (. -) *esk.* iç, gönül temizliği. **(birine) hulus çakmak** yaranmaya çalışmak, dalkavukluk etmek.
huluskâr *s. Ar. Far.* (. - -) **1** *esk.* temiz duygulu, içten (kimse). **2** *mec.* dalkavuk, şakşakçı.
huluskârlık *a. Ar. Far. T.* (. - - .) **1** *esk.* temiz duygululuk, içtenlik. **2** *mec.* dalkavukça davranış, dalkavukluk, şakşakçılık.
hulya *a. Ar.* (. -) tatlı düş, hayal. **hulyaya dalmak** düşlere dalmak, düş kurmak.
hulyalaşma *a. Ar. T.* hulyalaşmak eylemi.
hulyalaşmak *(nsz) Ar. T.* düşsellik edinmek, düş durumuna gelmek. *ör. Ozan hulyalaşan yamaçlardan söz ediyor.*
hulyalaştırma *a. Ar. T.* hulyalaştırmak eylemi.
hulyalaştırmak *(-i) Ar. T.* düş durumuna getirmek, düşleşmesini sağlamak. *ör. İnsan geleceği hulyaşatırmakta ustadır.*
hulyalı *s. Ar. T.* (. - .) **1** düş kuran, düşçü. **2** insanı düş kurmaya sürükleyen.
humar *a. Ar.* (. -) *esk.* uyku ya da içki sersemliği.
humbara *a. Far. tar.* demirden ya da tunçtan, yuvarlak ve içi boş biçimde dökülüp içine patlayıcı maddeler doldurularak havan topuyla ya da el ile atılan bir tür bomba. **humbara ocağı** *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçeri örgütünde humbara yapan ya da savaşta humbara kullanan bölük.
humbaracı *a. Far. T. tar.* Osmanlı döneminde, humbara ocağından olan, humbara kullanan yeniçeri.

humbarahane *b. a. Far.* (. . . - .) *tar.* **1** Osmanlı döneminde, humbara yapılan devlet fabrikası. **2** Osmanlı döneminde, humbaracı yetiştirmek ereğiyle 1739'da açılan bir askeri okul.

humma *a. Ar.* (. -) **1** ateşli hastalık ya da ateşli hastalık nöbeti. **2** sıtma.

hummalı *s. Ar. T.* (. - .) **1** hummaya yakalanmış, humması olan. **2** *mec.* çok sıkı ve hareketli, yoğun, sürekli, ateşli, canlı. *ör. Başarı için hummalı çaba gerekir.*

humor *a. Fr.* ➻ **gülmece**.

humus (I) *a. Lat.* (.' .) bitkilerin çok uzun bir zaman içinde çürümesiyle oluşmuş olan koyu renkte organik toprak.

humus, -msu (II) *a. Ar.* Türkiye'nin güney illerinde de yapılan, iyice ezilmiş nohut, tahin ve baharatla hazırlanan bir Arap yemeği.

hun *a. Far.* (-) *esk.* kan.

hunhar *b. s. Far.* (. -) *esk.* kan dökücü, kana susamış, öldürmekten zevk alan (kimse).

hunharca *be. Far. T.* (. .' .) *esk.* hunhar bir kimseye yaraşır bir biçimde.

hunharlaşabilme *a. Far. T.* hunharlaşabilmek eylemi.

hunharlaşabilmek *(nsz) Far. T. mec.* hunharlaşması olanak içinde olmak ya da hunharlaşma olasılığı bulunmak.

hunharlaşma *a. Far. T.* hunharlaşmak eylemi.

hunharlaşmak *(nsz) Far. T. mec.* acımasızca davranmaktan zevk alan biri durumuna gelmek.

hunharlık *b. a. Far. T.* hunhar olma durumu, kan dökücülük, kana susamışlık. **hunharlık etmek** hunharca davranmak.

huni *a. Yun.* **1** bir sıvıyı dar ağızlı bir kaba aktarabilmek için kullanılan, koni biçiminde bir araç. **2** *yaşb.* bu biçimdeki yapı ya da organ.

hurafe *a. Ar.* (. - .) dine sonradan girmiş olan, akla aykırı, uydurma ve garip şeyler, boş inanç.

hurç *a. Ar.* çoğunlukla yelken bezinden ya da meşinden yapılmış, sağlam, kaba, büyük heybe.

hurda *s. Far.* **1** onarılamayacak denli bozulmuş, sakatlanmış, işe yaramayacak durumda olan (nesne). *ör. Bu hurda arabayı kimse almaz.* **2** parçalanmış, döküntü durumuna gelmiş. *ör. Hurda demirleri toptan sattık.* **3** *a.* eski maden parçası. *ör. Hurdaları bir demirci aldı.* **4** *a. arg.* kırıntı, döküntü esrar. **hurda fiyatına** değerinden çok aşağıya, çok ucuza. *ör. Arabayı hurda fiyatına sattı.* **(bir şeyin) hurdası çıkmak** kullanılamaz, işe yaramaz bir duruma gelmek, çok eskimek. **(bir şeyi) hurdaya çevirmek** işe yaramayacak duruma sokmak. **(bir şey) hurdaya dönmek** çok eskimek, hurda gibi olmak.

hurdacı *a. Far. T.* hurda[3] alıp satan kimse.

hurdacılık *a. Far. T.* hurdacının yaptığı iş, hurda alıp satıma işi.

hurdahaş *s. Far.* (. . -) onarılamayacak denli kırılıp dökülmüş, parça parça olmuş. **(bir şeyi) hurdahaş etmek** parça parça etmek, kırıp dökerek işe yaramaz, onarılamaz duruma sokmak. **hurdahaş olmak 1)** (bir şey) onarılamayacak denli kırılıp dökülmek, parça parça olmak. **2)** *mec.* (bir kimse) aşırı ölçüde yorulmak, bitkin düşmek.

hurdalaşma *a. Far. T.* hurdalaşmak eylemi.

hurdalaşmak *(nsz) Far. T.* hurda durumuna gelmek.

hurdalık *a. Far. T.* **1** hurda durumunda olanın niteliği, işe yaramazlık. *ör. Arabanın hurdalığı hemen göze çarpıyordu.* **2** hurda yığını ya da hurdaların atıldığı yer. *ör. Çocuklar hurdalığı karıştırıp duruyordu.*

huri *a. Ar.* (- .) İslam dininc göre, cennette yaşayan, son derecede güzel olan kızlara verilen ad. **huri gibi** çok güzel (genç kadın).

hurma *a. Far.* hurma ağacının çok besleyici olan yemişi. **hurma ağacı** *bitb.* palmiyegillerden, genellikle Arap ülkelerinde çok yetiştirilen, boyu 30 metreyi bulabilen, etli, tatlı ve besleyici bir meyve olan hurmayı veren bir palmiye türü.

hurmalık *a. Far. T.* hurma ağacının bol olduğu yer.

hurra *ünl. İng.* (.' .) kimi batılı ulusların, başarıyı kutlamak, sevinci anlatmak için "yaşa" anlamında kullandıkları bir sözcük.

huruç *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** dışarı çıkma, yararak dışarı çıkma, çıkış. **2** göç etme, göç.

hurufat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) **1** *esk.* harfler. **2** basımcılıkta, harf kalıpları. **3** basımcılıkta, dizgi işinde kullanılan harf türlerinin ortak adı ve tümü.

Hurufi *s.* ve *a. Ar.* (. - -) Hurufilik tarikatından olan, Hurufiliğe bağlı kimse.

Hurufilik *ö. a. Ar. T.*
XVI. yüzyılın sonlarında İran'da, Esterâbâtlı Fazlullah tarafından kurulan ve kısa bir süre içinde Anadolu'ya, Suriye'ye ve Türkistan'a yayılan bir tarikat. Hurufilik, genel olarak "harflerden anlamlar çıkarma"ya dayanır. Kuran yazısı olan Arap harflerin in, bu tarikata göre, sonsuz sayıda birleşme olanağı vardır ve gerçek yaratıcı olan harflerdir, onların yan yana gelmesinden sonsuz uyum ortaya çıkar. Hurufiler insanı, var olanı harflerle açıklar ve onlara göre Tanrı insanda belirir.

husuf *a. Ar.* (. -) *esk.* Ay tutulması.

husul, -lü *a. Ar.* (. -) ortaya çıkma, olma, oluşma, oluş. **husul bulmak** ortaya çıkmak, doğmak, oluşmak, olmak.

husumet, -ti *a. Ar.* (. - .) düşman olma durumu, düşmanlık. **(birine) husumet beslemek** düşmanlık gütmek.

husus *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** konu. **2** özellik, yön.

hususi *s. Ar.* (. - -) **1** ➻ **özel**. **2** *be.* özel bir biçimde, özel olarak.

hususiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) **1** ➻ **özellik**. **2** çok yakın tanışıklık, ahbaplık, dostluk.
hususuyla *be.* (. - -' .) *esk.* özellikle, hele.
husye *a. Ar. gövb.* ➻ **erbezi**.
huş *a. bitb.* gürgengillerden, kuzey yarımkürenin soğuk ve ılıman yerlerinde yetişen, otuz kadar türü bulunan, kabuğu sepicilikte kullanılan, özsuyundan alkollü içki yapılabilen, genellikle odun olarak yararlanılan bir ağaç.
huşu, -u *a. Ar.* (. -) gönlü Tanrı korkusu ve saygısıyla dolu olma, Tanrı'ya boyun eğiş.
huşunet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* (davranış olarak) kabalık, katılık, kırıcılık, sertlik.
hutbe *a. Ar.* camide, cuma namazından önce ve bayram namazlarından sonra minberde okunan dua ve verilen öğüt.
huy *a. Far.* **1** insanın yaradılış ve ruhsal özelliklerinin, kendine özgülüklerinin tümü. *ör. İnsanın huyu kolay değişmez.* **2** içgüdü durumunu almış, vazgeçilemeyecek alışkanlık. **huy canın altındadır** doğuştan gelen özellikler ancak ölümle son bulur, insan ölünceye değin huyu değişmez. **huy edinmek (bir şeyi)** alışkanlık durumuna getirmek. **huy hus** *ha.* (kişide) yaradılış, tutum ve davranış, huy. **huylu huyundan vazgeçmez** "bir huy, alışkanlık edinmiş kişiyi bu huyundan, alışkanlığından vazgeçirmek için ne denli uğraşılsa boştur, insanın huyu değişmez" anlamında söylenir. **huyu huyuna, suyu suyuna (uygun)** iki insanın her bakımdan birbirine uygun olduğunu belirtmek için kullanılır. **huyuna suyuna gitmek (birinin)** isteklerine, alışkanlıklarına, yaradılışına uygun davranmak. **huyu suyu** (birinin) yaradılış ve ruhsal özellikleri, kendine özgülükleri. *ör. Bitkilerin de huyu suyu olduğunu uzaktan biliyordum.*
huylanabilme *a. Far. T.* huylanabilmek eylemi.
huylanabilmek *(nsz) Far. T.* huylanması olanak içinde olmak ya da huylanma olasılığı bulunmak.
huylandırabilme *a. Far. T.* huylandırabilmek eylemi.
huylandırabilmek *(-i) Far. T.* huylandırması olanaklı ya da olası bulunmak.
huylandırılabilme *a. Far. T.* huylandırılabilmek eylemi.
huylandırılabilmek *(nsz) Far. T.* huylandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
huylandırılma *a. Far. T.* huylandırılmak eylemi.
huylandırılmak *(nsz) Far. T.* huylanmasına yol açılmak.
huylandırma *a. Far. T.* huylandırmak eylemi.
huylandırmak *(-i) Far. T.* huylanmasına yol açmak.
huylanış *a.* huylanma eylemi ya da biçimi.
huylanma *a. Far. T.* huylanmak eylemi.
huylanmak *(nsz) Far. T.* **1** olmayacak nedenlerle huzursuz olmak, işkillenmek, kuşkulanmak. **2** (hayvan) ürküp sinirlenmek.
huylu *s. Far. T.* **1** (herhangi bir nitelikte) huyu olan. *ör. O, iyi huylu biridir.* **2** işkilli, kuşkulu (kimse). **3** (binek hayvanları için) kolay binilemeyen, ürkek, sinirli. *ör. Huylu at insanı atar.*
huysuz *s. Far. T.* huyu iyi olmayan, geçimsiz (kimse).
huysuzca *s.* ve *be. Far. T.* biraz huysuz, huysuz (bir biçimde).
huysuzlanış *a. Far. T.* huysuzlanmak eylemi ya da biçimi.
huysuzlanma *a. Far. T.* huysuzlanmak eylemi.
huysuzlanmak *(nsz) Far.T.* huysuzca davranışlarda bulunmak, huysuzluk etmek.
huysuzlaşabilme *a. Far.T.* huysuzlaşabilmek eylemi.
huysuzlaşabilmek *(nsz) Far. T.* huysuzlaşması olanak içinde olmak ya da huysuzlaşma olasılığı bulunmak.
huysuzlaşma *a. Far.T.* huysuzlaşmak eylemi.
huysuzlaşmak *(nsz) Far. T.* kötü, ters huylu bir kişi olmak, huyu değişip kötüleşmek.
huysuzlaştırma *a. Far. T.* huysuzlaştırmak eylemi.
huysuzlaştırmak *(-i) Far. T.* huysuzlaşmasını sağlamak, huysuz duruma getirmek. *ör. Çocuğu huysuzlaştırıyorsunuz.*
huysuzluk *a. Far. T.* **1** huysuz olma durumu. **2** huysuza yaraşır davranış. **huysuzluk etmek** huysuza yaraşır davranışlarda bulunmak.
huzme *a. Ar.* **1** demet. **2** ışın demeti.
huzmeli *s. Ar. T.* demet durumunda ışık veren, ışın saçan.
huzur *a. Ar.* (. -) **1** insanın içinde duyumsadığı rahatlık duygusu, gönül rahatlığı, iç rahatlığı, baş dinçliği, rahatlık içinde bulunma durumu, dinginlik, çekişmesizlik. *eş.* **erinç**. **2** (kimi deyimlerde) makam, ön, yan, kat. *ör. Valinin huzuruna çıktık.* **3** *esk.* (bir yerde) hazır bulunma. **huzur hakkı** resmi işlerde, belli bir konuyu görüşmek üzere toplanan bir kurulun üyelerine bu görevlerinden dolayı verilen para. **huzur vermek** rahatlık duyumsatmak, içini dinginleştirmek, dinlendirmek. **huzur vermemek** rahatsız etmek. **huzuru bozulmak** (ya da **kaçmak**) rahatsızlık duyumsamak, tedirginleşmek. **huzurunu kaçırmak** rahatını bozmak, tedirgin etmek.
huzurevi, -ni *b. a. Ar. T.* yaşlanmış olmakla birlikte kendi işini kendi görebilecek durumdaki kimselerin az bir ücret karşılığı yiyip içip barındığı yer, toplumsal kurum.
huzurlu *s. Ar. T.* gönül ve baş rahatlığı içinde bulunan, huzuru olan, rahat, erinçli.
huzursuz *s. Ar. T.* içi, gönlü, başı rahat olmayan, sıkıntılı, tedirgin, rahatsız, erinçsiz.
huzursuzca *s. be. Ar. T.* huzursuz (bir biçimde).
huzursuzlaşma *a. Ar. T.* huzursuzlaşmak eylemi.
huzursuzluşmak *(nsz) Ar. T.* huzursuzluk duyumsamak.
huzursuzluk *a. Ar. T.* **1** huzursuz olma durumu, erinçsizlik, tedirginlik, rahatsızlık. **2** huzursuzca davranış.

hüccet, -ti *a. Ar. esk.* **1** *mant.* ➻ **belgit**[2]. **2** ➻ **tanıt**.
hücra *s. ha.* ➻ **ücra**.
hücre *a. Ar.* **1** küçük oda. **2** tutukluların ya da kimi zaman hükümlülerin tek başlarına kapatıldıkları küçük oda. **3** *mec.* siyasal bir inançla gizli çalışan bir örgütün genellikle aynı yerde çalışan üyelerinin oluşturduğu birkaç kişilik küçük topluluk. **4** *yaşb.* ➻ **göze (I)**.
hücrebilim *b. a. Ar. T.* ➻ **gözebilim**. *eş.* **sitoloji**.
hücrelerarası, -ni *b. a. Ar. T. yaşb.* ve *gövb.* ➻ **gözelerarası**.
hücreyutarlığı,-nı *b. a. Ar. T. yaşb.* ve *gövb.* ➻ **gözeyutarlığı**.
hücum *a. Ar.* (. -) **1** saldırma, saldırış. *eş.* **saldırı**. **2** bir yere toplanma, üşüşme. **3** sert eleştiri. *eş.* **saldırı**. **4** *sp.* ➻ **akın**[4]. **5** *ünl.* ileri[8]! **hücum etmek** saldırıya geçmek, saldırmak. **hücuma geçmek** bekleme ya da savunma durumundan çıkarak saldırmak. **hücuma kalkmak** *ask.* bulunduğu siperden çıkıp düşmana doğru atılmak. **hücuma uğramak** bir saldırıya uğramak.
hücumbot, -tu *b. a. Ar. İng. ask.* çok hızlı hareket yeteneği olan, küçük, bir tür savaş gemisi.
hükmedebilme *a. Ar. T.* hükmedebilmek eylemi.
hükmedebilmek *(-e) Ar. T.* hükmetmeye gücü yetmek, hükmetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hükmedilme *a. Ar. T.* hükmedilmek eylemi.
hükmedilmek *(nsz) Ar. T.* hükmetmet eylemi yapılmak. *ör. Mahkemece, paranın geri verilmesine hükmedildi.*
hükmen *be. Ar.* (.' .) *sp.* hakem kararıyla, hakem kararına bağlı olarak, hakemin verdiği karar uyarınca.
hükmetme *a. Ar. T.* hükmetmek eylemi.
hükmetmek *(-e) Ar. T.* **1** buyruğu, etkisi, egemenliği altında bulundurmak. **2** düşünme ya da yargılama sonunda bir kanıya varmak. **3** *(nsz) mec.* aklına esmek.
hükmi *s. Ar.* (. -) hükümle ilgili. **hükmi şahsiyet** *esk. huk.* ➻ **tüzelkişilik**.
hükmolunma *b. a. Ar. T.* hükmolunmak eylemi.
hükmolunmak *(nsz) Ar. T.* hüküm olarak kararlaştırılmak. *ör. Hükmolunan cezayı çekmek için teslim oldu.*
hüküm, -kmü *a. Ar.* **1** ➻ **yargı**. *ör. Mahkemenin hükmü böyleydi.* **2** egemen olma, buyruğunu yürütme, egemenlik. *ör. Burada hüküm sahibi odur.* **3** etkililik, geçerlik, önem. *ör. Bu kararın hiçbir hükmü olamaz.* **4** etki, hız, yeğinlik. *ör. Sıcakların hükmü geçti, havalar serinliyor.* **hükme varmak** enine boyuna düşündükten sonra karar vermek. *ör. Hemen bir hükme varmak olmaz.* **hükmü geçmek 1)** egemen olmak, etkili olmak, sözü geçmek, hüküm yürütmek. *ör. Köyde ağaların hükmü geçer.* **2)** artık geçersiz olmak, etkili durumunu yitirmek. *ör. Kışın hükmü geçmek üzereydi.* **hükmü kalmamak** geçersizleşmek, önemsizleşmek. *ör. Yerine gelmeyen sözverinin hükmü kalmaz.* **hükmü parasına geçmek** dilediğini yapabilme gücünü para ile kazanmak, para ile her şeyi yapabilmek. **hükmü yok** (ya da **olmamak**) geçersiz, önemsiz, etkisiz, hükümsüz (olmak). **(bir şey) hükmünde olmak** (bir şeyin) yerine geçmek, yerinde olmak, onun değerinde olmak. *ör. Bizde amca baba hükmündedir, karşı gelinmez.* **hüküm giymek** mahkemece hapis cezasına çarptırılmak. **hüküm sürmek 1)** yönetimde, iş başında olmak, bir ülkeyi yönetmek, egemenliğini yürütmek. *ör. Kimi padişahlar otuz yıl hüküm sürmüştür.* **2)** yürürlükte bulunmak, varlığı sürüp gitmek. *ör. Ülkede yüz yıldır cumhuriyet hüküm sürmekteydi.* **3)** yaygın bir biçimde bulunmak, yaygın olmak. *ör. Onlarda hüküm süren düşünce böyleydi.* **4)** (etki, hız, yeğinlik vb.) durumunu sürdürmek, etkili olmak. *ör. Dağlarda güzel bir bahar hüküm sürmekteydi.* **hüküm vermek 1)** enine boyuna düşündükten sonra bir karara, bir kanıya varmak. *ör. Çarçabuk hüküm vermek zordur.* **2)** (mahkeme) bir karar vermek ya da bir sanığı suçlu bularak hapis cezası vermek, mahkûm etmek. **hüküm yemek** *ha.* mahkemece hapis cezasına çarptırılmak. *ör. Suçlu bulununca hüküm yedi.* **hüküm yürütmek** egemen olmak, sözü geçmek, etkili olmak. *ör. Köyde ağa herkese hüküm yürütmekteydi.*
hükümdar *a. Ar. Far.* (. . -) padişah, kral, hakan gibi taht sahibi, bir ülkeyi tek başına yöneten devlet başkanı.
hükümdarlık *a. Ar. Far. T.* **1** hükümdar olma durumu. **2** bir hükümdarın yönetimi altındaki ülke.
hükümet, -ti *a. Ar.* **1** bir ülkede devletin görevlerini yerine getirmesini sağlayan yetkili organ, yürütme organı, bakanlar kurulu. **2** bir ülkenin yönetim kuruluşları. *ör. Köylü, hükümete dilekçe vermiş.* **3** devlet yönetimi. *ör. Osmanlı hükümetinden kalan borçlar ödendi.* **4** il ve ilçelerde içinde vali ya da kaymakamın görev yaptığı yapı, hükümet konağı. *ör. Halk, hükümetin önündeki alanda toplandı.* **hükümet darbesi** hükümeti zor kullanarak devirme eylemi. **hükümet etmek** bir ülkenin yönetimini elinde bulundurmak, hükümet olarak ülkeyi yönetmek. **hükümet gibi** her dediğini yaptıracak denli güçlü (kimse). **hükümet kapısı** devlet dairesi. **hükümet komiseri** ticaret ortaklığı, kooperatif, dernek vb. gibi kuruluşların genel kurul toplantılarını izlemek için yönetimce görevlendirilen, toplantının yasa, tüzük vb.ye uygunluğunu denetleyen kimse. **hükümet konağı** illerde valinin ve ona bağlı kimi devlet görevlilerinin, ilçelerde de kaymakamların ve öteki devlet görevlilerinin içinde görev yaptıkları yapı. **hükümet merkezi** *esk.* ➻ **başkent**. **hükümeti devir-**

mek zor kullanarak ülke yönetimini ele geçirmek. **hükümeti kurmak** (başbakan) hükümette görev alacak bakanları seçerek bakanlar kurulunu oluşturmak.
hükümlü *s. Ar. T.* mahkemece suçlu bulunarak hapis cezası verilmiş olan, mahkûm.
hükümlülük *a. Ar. T.* hükümlü olma durumu.
hükümran *s. Ar. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **egemen**.
hükümranlık *a. Ar. Far. T.* ➻ **egemenlik**.
hükümsüz *s. Ar. T.* geçerliği kalmamış, yürürlükten kalkmış, geçersiz. **(bir şeyi) hükümsüz kılmak** yürürlükten kaldırmak, geçersizleştirmek.
hükümsüzlük *a. Ar. T.* hükümsüz olma durumu.
hülle *a. Ar. esk.* eskiden geçerli olan dinsel nikâh kurallarına göre, kocasının üç kez boşadığı bir kadının, eski kocasıyla bir kez daha evlenebilmesi için, yabancı bir erkeğe bir günlüğüne nikâh edilmesi ve bir gün sonra boşanması.
hülleci *a. Ar. T. esk.* hülle işlemiyle evlenme işini gerçekleştiren erkek.
hümanist, -ti *s.* ve *a. Fr.* ➻ **insancı, insancıl**.
hümanistleşme *a. Fr. T.* ➻ **insancıllaşma**.
hümanistleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **insancıllaşmak**.
hümanizm *a. Fr.* ➻ **insancılık**.
hümanizma *a. Lat.* ➻ **insancılık**.
hümayun *s. Far.* (. - -) *esk.* **1** padişahın malı olan, padişahla ilgili. 2 *müz.* alaturka müzikte dügâh perdesinde karar kılan bir makam.
hüner *a. Far.* beceri isteyen ustalık, becerikliik. **hüner göstermek 1)** ustalığını, becerikliliğini ortaya koymak. **2)** herkesin yapamayacağı bir işi yapmak.
hünerli *s. Far. T.* **1** hüneri olan, elinden iş gelen, becerikli, usta (kimse). **2** hünerle, ustalıkla yapılan (şey).
hünerlilik *a. Far. T.* hünerli olma durumu.
hünersiz *s. Far. T.* **1** elinden iş gelmeyen, hüneri olmayan (kimse). **2** herhangi bir yapım özelliği olmayan, hünerle yapılmamış olan, hüner istemeyen (şey).
hünersizlik *a. Far. T.* hünersiz olma durumu.
hüngürdeme *a.* hüngürdemek eylemi.
hüngürdemek *(nsz)* yüksek sesle ve hıçkıra hıçkıra ağlamak.
hüngür hüngür *ik. be.* (ağlamak eylemi için) yüksek sesle ve hıçkırarak, hıçkıra hıçkıra.
hüngürtü *a.* hüngürderken çıkan ses.
hünkâr *a. Far.* (. -) *tar.* Osmanlı döneminde yalnızca padişahlar için kullanılan, "hükümdar", "padişah", "sultan" anlamına gelen bir san.
hünkârbeğendi *b. a. Far. T.* harlı ateşte közlenerek kabuğu soyulup kıyılmış, un, yağ ve sütle kavrularak püre durumuna getirilmiş patlıcanla birlikte salçalı kuşbaşı etten oluşan bir yemek.
hünnap *a. Ar. bitb.* **1** hünnapgillerden, dikenli, almaşık yapraklı, sarı çiçekler açan bir meyve ağacı. **2** bu ağacın zeytin biçiminde, olgunlaşınca kırmızılaşan, tatlı ve beyaz etli meyvesi.
hünnapgiller *ç. a. Ar. T. bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, sıcak iklimlerde yetişen, kırk kadar türü kapsayan, örnek bitkisi hünnap olan bir bitki familyası.
hünsa *s. Ar.* (. -) *yaşb. esk.* ➻ **erdişi**.
hür *s. Ar.* ➻ **özgür**. **hür teşebbüs** *esk. eko.* ➻ **özel girişim**.
hürle *a. ha.* yem olarak kullanılan bir tür burçak.
hürlük *a. Ar. T.* ➻ **özgürlük**.
hürmet, -ti *a. Ar.* ➻ **saygı**. **hürmet etmek** saygılı davranmak, saygı göster mek, saygı sunmak.
hürmeten *be. Ar.* saygı olsun diye, saygı olarak.
hürmetkâr *s. Ar. Far. esk.* ➻ **saygılı**.
hürmetli *s. Ar. T.* **1** *esk.* ➻ **saygılı**. **2** *al.* oldukça büyük.
hürmetsiz *s. Ar. T. esk.* ➻ **saygısız**.
hürmetsizlik *a. Ar. T. esk.* ➻ **saygısızlık**.
hürriyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **özgürlük**. **hürriyeti seçmek** baskıdan kurtulup özgür yaşamak için gerekeni yapmak.
hürriyetçi *a. Ar. T.* ➻ **özgünlükçü**.
hürriyetçilik *a. Ar. T.* ➻ **özgünlükçülük**.
hürriyetperver *a. Ar. Far.* ➻ **özgünlükçü**.
hürriyetsiz *s. Ar. T.* ➻ **özgürlüksüz**.
hürriyetsizlik *a. Ar. T.* ➻ **özgürlüksüzlük**.
hürya *be.* (.' .) hep birlikte, toplu olarak, kalabalık bir biçimde, topluca. *ör. Yemi gören kuşlar hürya daldılar.* **hürya etmek** (bir yere girmek ya da bir yerden çıkmak için) hep birden atılmak, topluca saldırmak.
hüseyni *a. Ar.* (. . -) *müz.* **1** alaturka müzikte dügâh perdesinde karar kılan bir makam. **2** alaturka müzikte "mi" notası.
hüsnühal, -li *b. a. Ar.* (. . -) *esk.* bir kimsenin yaşayışında uygunsuz bir şey bulunmama durumu, iyi durum, iyi hal. **hüsnühal kâğıdı** ➻ **iyi hal belgesi**.
hüsnühat, -tı *b. a. Ar.* (.' . .) *esk.* güzel yazı sanatı.
hüsnükabul, -lü *b. a. Ar.* (.' . . -) *esk.* güler yüz gösterme, iyi ağırlama. **hüsnükabul görmek** güler yüz görmek, iyi ağırlanmak, iyi karşılanmak. **hüsnükabul göstermek** iyi ağırlamak, iyi karşılamak, güler yüz göstermek.
hüsnükuruntu *b. a. Ar. T.* (.' . . . .) *al.* herhangi bir durumu kendinden yana safça iyiye yorma.
hüsnüniyet, -ti *b. a. Ar.* (.' . . .) herhangi bir kimseyle ya da konuyla ilgili hiçbir kötü, art düşünce beslememe, temiz yüreklilik, iyi dilek, iyi niyet. *eş.* **sağistem**.
hüsnüniyetle *be. Ar. T. esk.* iyi duygularla, iyi düşünceyle, iyi niyetlerle.
hüsnüniyetli *s. Ar. T. esk.* başkaları için kötü niyet beslemeyen, iyi niyet taşıyan.
hüsnüniyetsiz *s. Ar. T. esk.* başkaları için iyi düşünmeyen, düşünce ve davranışında iyi niyet bulunmayan.

hüsnütelakki *b. a. Ar.* (.' . . . -) (**k** 'ler kalın okunur) *esk.* (bir şeyi) iyiye yorma.
hüsnüyusuf *b. a. Ar.* (.' . . .) *bitb.* karanfilgillerden, kırlarda yetişen, kimi türleri bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen bir bitki.
hüsran *a. Ar.* (. -) umulan, beklenilen bir şeyin elde edilememesinden duyulan acı, düş kırıklığı. **hüsrana uğramak** umulan, beklenilen sonucun elde edilememesi dolayısıyla çok üzülmek, düş kırıklığına uğramak, acı çekmek.
hüsün, -snü *a. Ar. esk.* ➻ **güzellik**.
hüsür *s. ha.* iyisi alınmış yün, keçi kılı ya da pamuktan geri kalmış olan, kötü.
hüşkü *a. ha.* **1** gübre. **2** gübrelik, çöplük. **3** olgunlaşmamış meyve.
hüşür *a. ha.* meyve, sebze küspesi.
Hüt *ö. a. Ar. (Arabistan'da Medine kenti yakınındaki Uhud Dağı'nın adından)* "bir hastalık nedeniyle gövdesi, özellikle de karnı çok şişmek" anlamındaki ***Hüt Dağı gibi şişmek*** deyiminde geçer.
hüthüt, -tü *a. Ar.* ➻ **çavuşkuşu, ibibik**.
hüviyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **kimlik**. **hüviyet cüzdanı** ➻ **kimlik belgesi**.
hüzün, -znü *a. Ar.* gönül üzgünlüğü, iç kapanıklığı, üzüntü. *eş.* **üzünç**. **hüzne kapılmak** hüzün duyumsamak, hüzünlenmek. **hüzün çökmek** ➻ **içine bir hüzün çökmek**. **hüzün vermek** hüzünlü duruma getirmek, hüzünlenmesine yol açmak.
hüzünlendirebilme *a. Ar. T.* hüzünlendirebilmek eylemi.
hüzünlendirebilmek *(-i) Ar. T.* hüzünlendirmesi olanak içinde olmak ya da hüzünlendirme olanağı bulunmak. *ör. Bazı şarkılar insanı hüzünlendirebilir.*
hüzünlendirme *a. Ar. T.* hüzünlendirmek eylemi.
hüzünlendirmek *(-i) Ar. T.* hüzünlü duruma getirmek, hüzün vermek.
hüzünlenebilme *a. Ar. T.* hüzünlenebilmek eylemi.
hüzünlenebilmek *(nsz) Ar. T.* hüzünlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
hüzünleniş *a. Ar. T.* hüzünlenmek eylemi ya da biçimi.
hüzünleniverme *a. Ar. T.* hüzünlenivermek eylemi.
hüzünlenivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak hüzünlenmek. *ör. Durup dururken hüzünlenivermişti.*
hüzünlenme *a. Ar. T.* hüzünlenmek eylemi.
hüzünlenmek *(nsz) Ar. T.* hüzün duyumsamak, içini hüzün sarmak.
hüzünlü *s. Ar. T.* **1** iç kapanıklığına yol açan, içe üzgünlük veren, üzüntülü. **2** içinde hüzün bulunan, hüzünlenmiş olan, üzüntüsü bulunan, üzüntülü. *eş.* **üzünçlü**.
hüzünsüz *s. Ar. T.* içinde nüzün bulunmayan, şen. *eş.* **üzünçsüz, üzüntüsüz**.
hüzünsüzlük *a. Ar. T.* hüzünsüz olma durumu. *eş.* **üzünçsüzlük, üzüntüsüzlük**.
hüzzam *a. Far.* (. -) *müz.* alaturka müzikte çok kullanılan, segâh perdesinde bir makam. **hüzzam beşlisi** *müz.* alaturka müzikte bileşik makamların beşlilerinden biri.

Iı

I, ı *a.* **1** Türk abecesinin on birinci harfi. **2** "ı" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden kalın ünlülerden; kalın, düz, dar ünlü. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında on birinci maddenin başına getirilir. **4** büyük biçimi [I] Romen rakamlarında 1 sayısını gösterir.

> **ı**
> Türkçenin "ı" sesi, Göktürk (Orhon) abecesinde "i" sesiyle birlikte aynı işaretle gösteriliyordu ve bu işaret, bugünkü "ı"nın, denilebilirse, üst ucu çengelli biçimiydi. Resimyazıdan gelişmiş yazıda ve Babil yazısında ters "f"ye, Fenike yazısında orta dişi olmayan büyük "e"ye, Thera Yunancasında el yazısı büyük "z"ye, Batı Yunancasında yukardan aşağı önce sola, sonra sağa ve yeniden sola dönen kırık çizgiye benzeyen bu işaret, klasik Latincede bugün kullanılan biçimini almıştır. Türk abecesine de, Türkçenin "ı" sesini karşılamak üze re Latin abecesinden alınmıştır.

ıbı *s. ha.* kurnaz, sinsi.

ıcığı cıcığı *ik. be. tkz.* içi dışı, hepsi, ne var ne yoksa. *ör. Bu işi ıcığı cıcığıyla ele alın.* **ıcığı cıcığı çıkmak 1)** çok eskimek. **2)** saklı bir şey darmadağın ortaya çıkmak. **(bir şeyin) ıcığını cıcığını çıkarmak 1)** didik didik etmek, elden geçirilmemiş hiçbir yerini bırakmamak, mıncık mıncık etmek. *ör. Domateslerin ıcığını cıcığını çıkarmışsınız.* **2)** (bir konuyu) inceden inceye ele almak, derinlemesine incelemek. **ıcığını cıcığını sormak 1)** (bir kimsenin) soyunu sopunu, ne yapıp ne ettiğini, huyunu suyunu öğrenmek için ona ya da onu tanıyanlara sorular yöneltmek. **2)** (bir şeyi) en küçük ayrıntılarına varıncaya değin öğrenmek istemek.

ıcık *s. ha.* biraz, azıcık.

ığıl *a. ha.* belli olmayacak denli ağır akan su. **ığıl ığıl** *ik. be.* (su ve benzeri sıvıların akışı için) ağır ağır, yavaş yavaş, yavaş ve sürekli olarak. *ör. Kesilen hayvanın kanı ığıl ığıl akıyordu.*

ığıldama *a. ha.* ığıldamak eylemi.

ığıldamak *(nsz) ha.* (akarsu için) ağır ağır akmak.

ığıltı *a. ha.* inceden, duyulur duyulmaz bir sesle uğuldama, uğultu.

ığralama *a. ha.* ığralamak eylemi.

ığralamak *(-i) ha.* ➤ **ırgalamak.**

ığralanış *a.* ığralanmak eylemi ya da biçimi.

ığralanma *a. ha.* ığralanmak eylemi.

ığralanmak *(nsz) ha.* ➤ **ırgalanmak.**

ığralayış *a.* ığralamak eylemi ya da biçimi.

ığrıp *a. Yun. ha.* **1** genellikle uskumru, istavrit gibi balıkları avlamakta kullanılan, kayıkla denize atılan, çok büyük bir balık ağı. *eş.* **ırıp** . **2** yalan, düzen. **ığrıp çekmek** avlanmak için denize atılmış ığrıbı yukarı çıkarmak. **ığrıp çevirmek** yalan dolanla, düzenle iş görmek, bir şeyden yalan dolanla yararlanmak. **ığrıp kayığı** beş çifte kürekli balıkçı kayığı.

ıh *ünl. ha.* deveyi çöktürmek için çıkarılan ses.

ıhı *ünl. ha.* işte.

ıhlama *a.* ıhlamak eylemi.

ıhlamak *(nsz)* hastalık nedeniyle ya da yorgunluktan ıh ıh diye sesler çıkarmak.

ıhlamur *a. Yun. bitb.* **1** ıhlamurgillerden, her yerde ve her çeşit toprakta yetişen, sağlam yapılı, kerestesi beğenilen bir gölge ve süs ağacı. **2** bu ağacın, sarımtırak beyaz renkli, kurutulup çay gibi kaynatılarak içilen, güzel kokulu çiçeği.

ıhlamurgiller *ç. a. Yun. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örneği ıhlamur ağacı olan, ayrı taçyapraklı çiçekli bitkiler familyası.

ıhlayış *a.* ıhlamak eylemi ya da biçimi.

ıhma *a. ha.* ıhmak eylemi.

ıhmak, -ar *(nsz) ha.* (deve için) çökerek oturmak.

ıhtırılma *a. ha.* ıhtırılmak eylemi.

ıhtırılmak *(nsz) ha.* (deve) çökmesi, oturması sağlanmak, çöktürülerek oturtulmak, çöktürülmek.

ıhtırma *a. ha.* ıhtırmak eylemi.

ıhtırmak *(-i)* **1** *ha.* (deve için) çöktürüp oturtmak, çöktürmek. **2** *arg.* üzerine çullanıp çökertmek, yere yatırmak.

ıkıl ıkıl *ik. be. ha.* **1** sıkıntıyla, boğulur gibi soluyarak. **2** güçlükle, zorlukla, zorla.

ıkınabilme *a.* ıkınabilmek eylemi.

ıkınabilmek *(nsz)* ıkınmak elinde olmak.

ıkındırılma *a.* ıkındırılmak eylemi.

ıkındırılmak *(nsz)* ıkınmak eylemi yaptırılmak.

ıkındırma *a.* ıkındırmak eylemi.

ıkındırmak *(-i)* ıkınmasına yol almak.

ıkınış *a.* ıkınmak eylemi ya da biçimi.

ıkınma *a.* ıkınmak eylemi.

ıkınmak *(nsz)* **1** ağır bir yük kaldırma, iş yapma gibi durumlarda ya da herhangi bir nedenle soluğunu içinde tutarak kendini zorlamak. **2** peklik durumunda ya da doğum yapma sırasında, soluğunu içinde tutarak karın kaslarıy-

la bağırsaklarını üst üste sıkıştırmak ya da bebeğin gelmesini sağlamaya çalışmak. **3** *mec.* bir işi yaparken büyük güç harcamak. **ıkına ıkına** *ik. be.* **1)** kendini zorlayarak, büyük bir güç harcayarak. **2)** utanıp sıkılarak, çekine çekine. **ıkınıp sıkınmak** *tkz.* (beden ya da kafa çalışmalarında) bir şey ortaya koyabilmek için kendini çok zorlamak.

ıkıntı *a.* ıkınmak eylemi, ıkınma.

ıkış tıkış *ik. be. ha.* (doluluk için) ağzına değin, kalabalık bir biçimde, üst üste, ıklım tıklım, tıkış tıkış.

ıklama *a. ha.* ıklamak eylemi.

ıklamak *(nsz) ha.* **1** yük altında güçlükle solumak, yük altında sık sık soluk alıp vermek. **2** ağlarken, bunalır ve soluğu kesilir gibi iç çekmek. **ıklaya sıklaya** *ik. be. ha.* kendini çok zorlayarak, büyük bir güç harcayarak.

ıklım tıklım *ik. be.* alabildiğinden de çok, ağzına değin, üst üste, kalabalık bir biçimde, çok kalabalık.

ılgama *a. ha.* ılgamak eylemi.

ılgamak *(-i) ha.* atı dörtnala kaldırmak.

ılgar *a.* **1** *ha.* dizginleri koyverilmiş atın dörtnala koşması. **2** *tar.* bir yere atla, ansızın yapılan, doludizgin saldırı. **ılgar etmek** ➻ **ılgarlamak**.

ılgarcı *a. tar.* düşman toprağına ılgarla[2] saldıran akıncı, asker.

ılgarlama *a.* ılgarlamak eylemi.

ılgarlamak *(-i) tar.* (bir yere, bir ülkeye) ansızın ve doludizgin saldırmak, akın etmek.

ılgım *a.* çölde, uzaktan su gibi görünen ışık yanıltmacı. *eş. esk.* **serap**. **ılgım sılgım** *ha.* belli belirsiz.

ılgın *a. bitb.* ılgıngillerden, Akdeniz Bölgesi'nde bol yetişen, kumlu toprakları seven, bahçelerde süs bitkisi olarak da yetiştirilen, ak ya da pembe çiçekler açan bir ağaççık.

ılgıncar *a.* ➻ **kuşkirazı**.

ılgıngiller *ç. a. bitb.* yaygın örneği ılgın olan, ayrı taçyapraklı ikiçenckli bitkiler familyası.

ılgıt ılgıt *ik. be.* (esinti ve su akışı için) ağır ağır, yavaş yavaş, ince ince, hafif hafif.

ılıca *a.* yerden doğal olarak sıcak çıkan, sağaltıcı özelliği bulunan bir su üzerine kurulmuş bir tür hamam. *eş.* **kaplıca (I)**.

ılıcak *s. ha.* biraz ılık, ılıkça.

ılık *s.* soğuk ya da sıcak olmayan, soğukla sıcak arası. **ılık ılık** *ik. be.* ılık bir biçimde, ılık olarak.

ılıkça *s.* biraz ılık, az ılık.

ılıkçıl *s.* ılık havayı seven, ılık ortamda yaşayabilen (bitki).

ılıklaşabilme *a.* ılıklaşabilmek eylemi.

ılıklaşabilmek *(nsz)* ılıklaşması olanak içinde olmak ya da ılıklaşma olasılığı bulunmak. *ör. Hava birkaç gün sonra daha ılıklaşabilir.*

ılıklaşma *a.* ılıklaşmak eylemi.

ılıklaşmak *(nsz)* soğuk ya da sıcak iken ılık bir duruma gelmek, ılımak.

ılıklaştırabilme *a.* ılıklaştırabilmek eylemi.

ılıklaştırabilmek *(-i)* ılıklaştırmak elinde olmak, ılıklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Suyu biraz daha ılıklaştırabiliriz.*

ılıklaştırılma *a.* ılıklaştırılmak eylemi.

ılıklaştırılmak *(nsz)* soğukluğu ya da sıcaklığı giderilerek ılık bir duruma getirilmek, ılıklaşması sağlanmak.

ılıklaştırma *a.* ılıklaştırılmak eylemi.

ılıklaştırmak *(-i)* soğuk ya da sıcak iken ılık bir duruma getirmek, ılıklaşmasını sağlamak.

ılıklık *a.* **1** ılık olma durumu. **2** *mim.* Türk hamamlarında ne sıcak ne soğuk olan, ikisi arasında bulunan bölüm.

ılım *a.* **1** davranış, istek ve tutkularda ölçülü olma erdemi, ölçülülük. **2** *gökb.* Güneş'in eşlekte tutulumun kesim noktalarından birine geldiği an.

ılıma *a.* ılımak eylemi.

ılımak *(nsz)* soğuk ya da sıcak iken ılık bir duruma gelmek, ılınmak, ılıklaşmak.

ılıman *s. coğr.* sıcaklığı çok yüksek ya da çok düşük olmayan, genel olarak ılık bir havası olan (yer, bölge). **ılıman kuşak** *coğr.* her iki yarımkürede, dönencelerle kutuplar arasında kalan geniş bölge.

ılımanlaşabilme *a.* ılımanlaşabilmek eylemi.

ılımanlaşabilmek *(nsz)* ılımanlaşması olanak içinde olmak ya da ılımanlaşma olasılığı bulunmak.

ılımanlaşma *a.* ılımanlaşmak eylemi.

ılımanlaşmak *(nsz)* ılıman bir duruma gelmek.

ılımlı *s.* **1** hiçbir şeyde, hiçbir biçimde aşırılığa kaçmayan, istekleri, tutkuları, davranışları ölçülü olan (kimse). **2** (siyasada) aşırı görüşlere bağlanmayan, ortalama bir yol tutan (kimse).

ılımlılaşma *a.* ılımlılaşmak eylemi.

ılımlılaşmak *(nsz)* aşırılığı bırakarak daha ölçülü olmak, ılımlı bir kişilik edinmek.

ılımlılaştırılma *a.* ılımlılaştırılmak eylemi.

ılımlılaştırılmak *(nsz)* ılımlı bir duruma getirilmek.

ılımlılaştırma *a.* ılımlılaştırmak eylemi.

ılımlılaştırmak *(-i)* ılımlı bir duruma gelmesini sağlamak. *ör. Aşırı kimseleri ılımlılaştırmak için öğüt yeterli olmaz.*

ılımlılık *a.* ılımlı olma durumu, ölçülülük.

ılındırma *a. ha.* ılındırmak eylemi.

ılındırmak *(-i) ha.* ➻ **ılıklaştırmak**.

ılınış *a.* ılınmak eylemi ya da biçimi. *ör. Havaların ılınışıyla birlikte herkes ince giyinmeye başladı.*

ılınma *a.* ılınmak eylemi.

ılınmak *(nsz)* ılık duruma gelmek, ılıklaşmak, ılımak.

ılışma *a.* ılışmak eylemi.

ılışmak *(nsz)* (su) ılık duruma gelmek, ılıklaşmak.

ılıştırabilme *a.* ılıştırabilmek eylemi.

ılıştırabilmek *(-i)* (su, sıvı için) ılıştırmak elinde olmak, ılıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu suyu biraz ılıştırabiliriz.*

ılıştırılma *a.* ılıştırılmak eylemi.
ılıştırılmak *(nsz)* (su, sıvı için) ılık bir duruma getirilmek, ılıştırmak eylemi yapılmak.
ılıştırma *a.* ılıştırmak eylemi.
ılıştırmak *(-i)* sıcak suya soğuk su ya da soğuk suya sıcak su katarak ılık duruma getirmek, ılıklaştırmak.
ılıtabilme *a.* ılıtabilmek eylemi.
ılıtabilmek *(-i)* ılıtmak elinde olmak, ılıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ılıtma *a.* ılıtmak eylemi.
ılıtmak *(-i)* ılıklaşmasını sağlamak, ılık duruma getirmek, ılıklaştırmak.
ılmık *a. ha.* **1** yeni filiz durumundaki ekin. **2** bitkilerdeki küçük kılçıklar.
ıltar *a. ha.* **1** yular ipi, ip. **2** köpeklerin boğazına takılan çivili demir.
ımık *s. ha.* (yoğurt, ayran, çorba vb. için) ekşi olmayan, az sıcak, ılık, ılımış.
ımızganma *a. ha.* ımızganmak eylemi.
ımızganmak *(nsz) ha.* **1** uyur uyanık arası bir durumda olmak, uyuklamak. **2** (ateş) söner gibi olmak, kararmak. **3** (çocuk) mızmızlanmak, huysuzlanmak.
ıncalız *a. ha.* turşusu yapılan bir tür yaban soğanı.
ıncık cıncık *ik. a. ha.* kolye, küpe, bilezik gibi süs eşyası.
ındız *a. ha.* ➻ **andız**.
ınga *a.* (çocuk dilinde) bebek.
ıpıl ıpıl *ik. be. ha.* ➻ **ipil ipil**.
ıpıslak *s.* (.' . .) her yeri ıslak, çok ıslak, sırılsıklam.
ıpıssız *s.* (.' . .) (yer için) hiç kimsesiz, çok ıssız.
ır *a. esk.* ➻ **yır**.
ıra *a.* bir şeyi benzerlerinden ayırt etmeye yarayan özellik. *eş.* **özyapı, karakter**.
ırabilim *b. a. fels.* bireylerde ıranın oluşum, gelişim ve ayrımlarını konu alan bilim. *eş.* **karakteroloji**.
ırak (I) *s.* uzak. **ırak yerin davulu koygun öter** *ha.* uzakta olupbitenin her zaman bilindiği, sanıldığı, duyulduğu gibi olmayabileceğini anlatmak için söylenir. **ırak yerin haberini kervan getirir** uzaktaki bir kimseyle, bir şeyle ilişkiyi aracı sağlar.
ırak (II) *a. Ar. müz.* alaturka müzikte kalın fa diyez notasını andıran perdedeki makamlardan biri.
ırakgörür *b. a.* **1** dürbün. **2** teleskop.
ıraklama *a. yaz.* sözlü ya da yazılı anlatımda konu dışına çıkma.
ıraklaşabilme *a.* ıraklaşabilmek eylemi.
ıraklaşabilmek *(-den)* ıraklaşmak elinde olmak, ıraklaşması olanak içinde olmak ya da ıraklaşma olasılığı bulunmak.
ıraklaşma *a.* ıraklaşmak eylemi.
ıraklaşmak *(-den)* uzaklaşmak.
ıraklaştırabilme *a.* ıraklaştırabilmek eylemi.
ıraklaştırabilmek *(-i, -den)* ıraklaştırmak elinde olmak, ıraklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ıraklaştırılabilme *a.* ıraklaştırılabilmek eylemi.
ıraklaştırılabilmek *(nsz; -den)* ıraklaştırılması olanak içinde olmak ya da ıraklaştırılma olasılığı bulunmak.
ıraklaştırılma *a.* ıraklaştırılmak eylemi.
ıraklaştırılmak *(nsz; -den)* uzaklaştırılmak.
ıraklaştırma *a.* ıraklaştırmak eylemi.
ıraklaştırmak *(-i, -den)* uzaklaştırmak.
Iraklı *ö. a.* (.' . .) Irak ülkesi halkından olan kimse, Irak yurttaşı.
ıraklık *a.* uzaklık.
ıraksak *s. fiz.* ve *mat.* birbirinden gittikçe ayrılan, uzaklaşan (ışınlar, çizgiler). **ıraksak mercek** *fiz.* üzerine düşen koşut ışıkları yanlara doğru kırarak birbirinden uzaklaştıran mercek.
ıraksama *a.* **1** ıraksamak eylemi. **2** *fiz.* ve *mat.* ıraksak olma durumu.
ıraksamak *(-i)* **1** bir şeyin olmasını, gerçekleşmesini uzak görmek, olabileceğine pek inanmamak. **2** bir yeri gidilemeyecek denli uzak saymak, uzak bulmak.
ıraksıl *s.* ➻ **egzotik**.
ıraksılcı *a.* ve *s.* ıraksıllıktan hoşlanan (kimse) ya da yapıtlarında ıraksıl öğelere yer veren (sanatçı).
ıraksılcılık *a.* ıraksıllığı öne çıkaran tutum. *eş.* **egzotizm**[1].
ıraksıllık *a.* ➻ **egzotizm**[2].
ıraksınma *a. ha.* ıraksınmak eylemi.
ıraksınmak *(-i) ha.* bir yeri gidilemeyecek denli uzak saymak, uzak bulmak.
ıralama *a.* ıralamak eylemi.
ıralamak *(-i)* kendine özgü, belirli bir ıra özelliğiyle belirtmek, ortaya koymak.
ırama *a. ha.* ıramak eylemi.
ıramak *(nsz) ha.* (zaman ya da uzaklık olarak) ara açılmak, uzamak, uzaklaşmak.
ırasal *s.* ıra ile ilgili, özyapısal. *eş.* **karakteristik**[1].
ırgalama *a.* ırgalamak eylemi.
ırgalamak *(-i)* **1** yerinden oynatarak iki yana hafif hafif sallamak, bir o yana bir bu yana sallamak. **2** *arg.* ilgilendirmek.
ırgalanma *a.* ırgalanmak eylemi.
ırgalanmak *(nsz)* ırgalamak[1] eylemine konu olmak, bir o yana bir bu yana sallanmak.
ırgalatma *a.* ırgalatmak eylemi.
ırgalatmak *(-i, -e)* ırgalamak[1] eylemini yaptırmak.
ırgama *a.* ırgamak eylemi.
ırgamak *(-i) ha.* **1** oynatmak, kımıldatmak, ırgalamak[1] . **2** elini çabuk tutmak, çabuk davranmak.
ırganma *a.* ırganmak eylemi.
ırganmak *(nsz) ha.* olduğu yerde bir o yana bir bu yana sallanmak, kıpırdanmak, ırgalanmak.
ırgat, -tı *a. Yun.* **1** tarım ya da yapı işçisi. **2** *den.* gemilerde ve yapılarda kullanılan, yatay kolları olan ve birkaç kişi tarafından çevrilen bocurgat. **3** *arg.* çok az bir parayla çalışan kimse. **ırgat gibi çalışmak** ağır bir işte ve

çok çalışmak. **ırgat pazarı** ırgatların toplu halde bulunduğu ve iş beklediği yer. **(bir yeri) ırgat pazarına döndürmek** karmakarışık bir duruma sokmak.

ırgatbaşı *b. a.* ırgatların başında bulunarak onların çalışmalarını denetleyen, işin yürümesini sağlayan ırgat.

ırgatlık *a. Yun. T.* ırgat[1] olma durumu.

ırgatma *a.* ırgatmak eylemi.

ırgatmak *(-i) ha.* (bir şeyi) sallamak, oynatmak, sarsmak.

ırılma *a.* ırılmak eylemi.

ırılmak *(-den) ha.* **1** ayrılıp gitmek, uzaklaşmak. **2** yorulmak.

ırıp *a.* ➻ **ığrıp**.

ırk, -kı *a. Ar.* **1** soy[1,2]. **2** kalıtımsal özyapıları bir olan insanların oluşturduğu doğal topluluk. *eş.* **anasoy**. **3** *yaşb.* bir canlı türünde aynı özyapıyı taşıyan canlıların oluşturduğu alt bölüm. **ırk ayrımcılığı** ırkçılık. **ırk ayrımı** *topb.* bireylerin, toplumsal kümelerin ya da toplumların, ırksal özellikleri nedeniyle dışlanmaları, hor görülmeleri, eşit olmayan işlemlere uğratılmaları, sınırlandırılmaları, ayrı tutulmaları ya da yeğlenmeleri biçimindeki siyasal tutum. **ırk birliği** özdeş soydan olma durumu, soydaşlık. **ırk çatışması** *topb.* ırk duygusuyla ve ırksal basmakalıp yargılarla güdülenmiş kümeler arasındaki çatışma.

ırkçı *a.* ve *s. Ar. T.* ırkçılık yandaşı olan (kimse, görüş). *eş.* **anasoycu**.

ırkçılaşabilme *a. Ar. T.* ırkçılaşabilmek eylemi.

ırkçılaşabilmek *(nsz) Ar. T.* ırkçılaşması olanak içinde olmak ya da ırkçılaşma olasılığı bulunmak.

ırkçılaşma *a. Ar. T.* ırkçılaşmak eylemi.

ırkçılaşmak *(nsz) Ar. T.* ırkçılığı benimsemek.

ırkçılık *a. Ar. T.* **1** kendi ırkını öteki ırklardan üstün sayma ve siyasal tutumunu buna dayandırma eğilimi. **2** *topb.* insanların toplumsal özelliklerini ırksal özelliklerine indirgeyen ve bir ırkın öteki ırklara üstün olduğunu öne süren öğreti. *eş.* **anasoyculuk**. **ırki** *s. Ar.* (. -) ➻ **ırksal**.

ırksal *s. Ar. T.* ırkla ilgili olan.

ırktaş *s.* ve *a. Ar. T.* aynı ırktan gelen, ırkları bir olan (kimse).

ırlama *a. ha.* ırlamak eylemi.

ırlamak *(nsz) ha.* **1** şarkı, türkü söylemek. *eş.* **yırlamak**. **2** kendi kendine söylenmek.

ırmak *a.* genellikle bir denize dökülen, genişliği, uzunluğu ve taşıdığı su oylumu yönünden en büyük akarsu. *eş.* **nehir** . **ırmak kenarında çeşme yapılmaz** "var olan ve herkesin işine yarayan bir şeyin yanına, aynı işi görmek üzere daha zayıf birini eklemenin hiç gereği ve yeri yoktur" anlamına söylenir. **ırmak roman** *yaz.* bir kimsenin, bir ailenin ya da bir topluluğun, belirli ve geniş bir zaman dilimi içindeki yaşam ve yaşayış dönemlerini anlatan, birkaç cildi olabilen çok uzun roman. **ırmaktan geçerken at değiştirilmez** "bir iş yapılırken, bir yöntemden başka bir yönteme geçiş, tehlikeli bir durum ve zamanda yapılmamalıdır" anlamında söylenir.

ırmaklaşma *a.* ırmaklaşmak eylemi.

ırmaklaşmak *(nsz)* **1** (küçük bir akarsu) kollar alarak ırmak olmak. **2** *mec.* ırmak gibi akmak. *ör. Çocuğun gözyaşları ırmaklaşmıştı.*

ırz *a. Ar.* bir kimsenin, başkalarınca dokunulmaması, saygı gösterilmesi gereken iffeti, namusu. **ırz düşmanı** cinsel zevki için başkalarının ırzına el uzatmaktan çekinmeyen kimse. **ırz ehli** namuslu (kimse). **ırz insanın kanı pahasıdır** insan, namusunu korumak için canını verir. **ırza geçmek** *huk.* zorla ya da kandırarak bir kimseyle cinsel ilişkide bulunmak. **ırzı kırık** *arg.* namusuna karşı yapılanlara aldırmayan, namussuz (kimse). **ırzına geçilmek** ırza geçmek eylemine konu olmak. **ırzına geçmek 1)** aldatarak ya da zor kullanarak, bir kimseyi cinsel zevkine konu yapmak. **2)** *mec.* bir nesneyi işleyemez, işe yaramaz duruma sokmak, bozmak. **ırzını bozmak** (birinin) ırzına geçmek.

ıs *a. esk.* ➻ **iye, sahip**.

ısdar *a. ha.* ➻ **ıstar**.

ısfahan *a. Far. (İran'daki Isfahan kentinin adından) müz.* alaturka müzikte dügâh perdesindeki makamlardan biri.

ısı *a.* **1** bir cismin sıcaklığının artmasına, uzamasına, genişlemesine, erimesine, buharlaşmasına, bir iş yapmasına yol açan fiziksel enerji. *eş.* **hararet**[1]. **2** vücudun doğal sıcaklığı. *ör. Çocuğun ısısını ölçtün mü?* **3** bir hastalık nedeniyle ortaya çıkan vücut sıcaklığı. **4** sıcaklık. *ör. Bu ısıya cam dayanmaz.* **5** *s.* sıcaklık derecesi yüksek olan, sıcak. **ısı kuşak** *coğr.* ➻ **sıcak kuşak**.

ısıalan *b. s. kim.* oluşumu sırasında çevresindeki ısıyı emen, ısıyı soğuran (bileşme, tepkime). *eş.* **endotermik**.

ısıcak *a. ha.* **1** sıcak. **2** hamam.

ısıcam *b. a. T. Far. (marka adından)* genellikle yapı pencerelerinde kullanılan, arası boş iki cam plakadan oluşan, ısıyı geçirmeyen cam.

ısıdam *a. ha.* hamam.

ısıdenetir *b. a.* bir yerin ya da bir nesnenin ısısını kendiliğinden düzenleyen, aynı derecede olmasını sağlayan aygıt. *eş.* **termostat**.

ısıgeçirgen *b. s. fiz.* ısıyı geçirecek özellikte olan (nesne).

ısıgeçirgenlik *b. a. fiz.* ısıgeçirgen olan nesnenin özelliği.

ısıgeçirmez *b. s. fiz.* ısının içerden dışarı, dışardan içeri geçmesini önleyen (nesne).

ısıgeçirmezlik *b. a. fiz.* ısıgeçirmez olan nesnenin özelliği.

ısıl *s. fiz.* ısıdan ileri gelen (doğal olay), ısınan ve ısıyı ileten (nesne), ısıyla ilgili. *eş.* **termik, termal**. **ısıl ayrışım** *kim.* bir bileşiğin, ısı etkisiyle ayrışması ya da bozulması. **ısıl değer** *fiz.* ve *kim.* bir yakıtın birim kütlesinin tam

yanmasıyla verdiği ısı enerjisi. **ısıl genleşme** *fiz.* sıcaklık farkı etkisiyle bir cismin oylumunda kendini gösteren artış ya da azalma. **ısıl iletkenlik** *kim.* bir maddenin birim kesitinden, birim zamanda ne ölçüde ısı geçirebildiğini gösteren nicelik. **ısıl pil** *kim.* uçları birbirine eklenmiş metal katman ya da çubuk dizilerinden oluşan elektrik üretici aygıt.

ısın *a. fiz.* ➻ **kalori**[1].

ısınabilme *a.* ısınabilmek eylemi.

ısınabilmek *(nsz; -e)* ısınmak elinde olmak, ısınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ısındırabilme *a.* ısındırabilmek eylemi.

ısındırabilmek *(-i, -e) mec.* ısındırmak elinde olmak, ısındırmayı becermek, ısındırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuğu bakıcıya ısındırabilmek için çok uğraştık.*

ısındırılma *a.* ısındırılmak eylemi.

ısındırılmak *(nsz)* ısınması sağlanmak.

ısındırma *a.* ısındırmak eylemi.

ısındırmak *(-i, -e)* **1** ısınmak eylemini yaptırmak, ısınmasını sağlamak. **2** *mec.* birinin bir şeye yakınlık duymasını, alışmasını sağlamak, alıştırmak.

ısınış *a.* ısınmak eylemi ya da biçimi.

ısınıverme *a.* ısınıvermek eylemi.

ısınıvermek *(nsz; -e)* çabucak ya da kısa sürede ısınmak.

ısınma *a.* ısınmak eylemi. **ısınma ısısı** *fiz.* bir cismin bir gramının sıcaklığını bir santigrat derece yükselten ısı miktarı. **ısınma koşusu** *sp.* sporcuların, genellikle serin havalarda, vücut çalışmalarına başlamadan önce, kaslarını ısıtmak, böylece kas kopmalarını önlemek için yaptıkları, hazırlayıcı, ısıtıcı hafif koşu.

ısınmak *(nsz; -e)* **1** sıcak duruma gelmek, belli bir sıcaklık kazanmak. **2** üşümesini gidermek. *ör. Ateşe yaklaşıp ısındı.* **3** *mec.* yakınlık duyumsamak, yadırgamaz olmak, benimsemek, alışmak. *ör. İşe iyice ısınmıştı.*

ısıot, -tu *b. a. ha.* (genellikle Urfa yöresine özgü) acı toz ya da pul biber. *eş.* **isot**.

ısıölçer *b. a. fiz.* cisimlerin ısınma ısısını ölçmeye yarayan aygıt. *eş.* **kalorimetre**.

ısıölçüm *b. a.* türlü doğal ya da yapay fiziksel olaylar sırasında açığa çıkan ısı miktarının ölçülmesini konu alan fizik dalı. *eş.* **kalorimetri**.

ısırabilme *a.* ısırabilmek eylemi.

ısırabilmek *(-i; -i, -den)* ısırmak elinde olmak, ısırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ısıran *a. ha.* **1** teknedeki hamuru kazımaya yarayan araç. **2** fırında pişen ekmeği, böreği, çöreği vb. tutup çevirmeye, çekip almaya yarayan bir tür kürek.

ısırgan *a. bitb.* ısırgangillerden, boyu bir metreyi bulabilen, yaprakları ve her yanı sert tüylerle kaplı, tüyleri kırılınca karınca asidi adı verilen yakıcı, kaşındırıcı bir madde çıkartan otsu bir bitki.

ısırgangiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, çok bilinen örneği ısırgan olan, rami, yapışkanotu gibi birtakım türleri kapsayan bir bitki familyası.

ısırıcı *s.* **1** dişlerini batıran, ısıran. **2** *mec.* (kumaş, yün vb. için) vücudu dalayan, kaşındıran. **3** (soğuk, rüzgâr için) çok soğuk, çok sert. *ör. Bu ısırıcı soğukta sokağa çıkılmaz.*

ısırıcılık *a.* ısırıcı olma durumu, özelliği.

ısırık *a.* **1** ısırılan yerde kalan iz, diş izi. **2** *s.* bir ısırışta koparılan, bir kezde ısırılan. *ör. Elmandan bir ısırık alabilir miyim?*

ısırılabilme *a.* ısırılabilmek eylemi.

ısırılabilmek *(nsz)* ısırılması olanak içinde olmak ya da ısırılma olasılığı bulunmak.

ısırılma *a.* ısırılmak eylemi.

ısırılmak *(nsz)* ısırmak eylemine uğramak.

ısırım *a.* ve *s.* ➻ **ısırımlık**.

ısırımlık *a.* ve *s.* bir kezde ısırılacak ya da ısırılan miktar. *ör. Bir ısırımlık ya var, ya yoktu.*

ısırış *a.* ısırmak eylemi ya da biçimi.

ısırıverme *a.* ısırıvermek eylemi.

ısırıvermek *(-i; -i, -den)* ansızın ya da çabucak ısırmak.

ısırma *a.* ısırmak eylemi.

ısırmak *(-i; -i, -den)* **1** dişleri arasına alıp sıkmak ya da dişlerini geçirmek. *ör. Çocuğu köpek ısırmış.* **2** dişleriyle koparmak. *ör. Elmayı soymadan ısırarak ye, dişetlerine iyi gelir.* **3** (kumaş, yün için) vücudu dalamak, kaşındırmak. **4** (rüzgâr) soğuk, sert esmek. **ısıracak it dişini göstermez** kötülük etmeye karar vermiş kimse bunu önceden belli etmek yoluna gitmez.

ısırtma *a.* ısırtmak eylemi.

ısırtmak *(-i, -e)* ısırmak eylemini yaptırmak, ısırmasını ya da ısırılmasını sağlamak. *ör. Adamı köpeğine ısırttı.*

ısısavar *b. a. yeni* bağlı bulunduğu motordaki ısı derecesinin yükselmesini önleyen soğutucu. *eş.* **radyatör**.

ısıtabilme *a.* ısıtabilmek eylemi.

ısıtabilmek *(-i)* ısıtmak elinde olmak, ısıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ısıtaç *a. yeni* depo durumunda olan bir kazandan çıkan sıcak suyu, buğuyu ya da havayı borular içinde dolaştırmak yoluyla bir yapının her yanını ısıtan araç. *eş.* **kalorifer**.

ısıtıcı *a.* genellikle, bir akışkanın ya da bir ortamın sıcaklığını yükseltmeye yarayan araç.

ısıtılabilme *a.* ısıtılabilmek eylemi.

ısıtılabilmek *(nsz)* ısıtılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu tel ancak biraz ısıtılabilirse bükülür.*

ısıtılma *a.* ısıtılmak eylemi.

ısıtılmak *(nsz)* ısıtmak eylemine konu olmak, ısınması sağlanmak.

ısıtır *a.yeni* genellikle kauçuktan yapılmış sıcak su kabı. *eş.* **termofor**.

ısıtış *a.* ısıtmak eylemi ya da biçimi.

ısıtıverme *a.* ısıtıvermek eylemi.

ısıtıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede ısıtmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Yemeği ısıtıverir misin?*

ısıtma *a.* **1** ısıtmak eylemi. **2** *ha.* ➻ **sıtma**.
ısıtmaç *a. yeni* elektrikle ya da gazla çalışan, şebeke suyununa bağlı ve içinden geçen suyu çok kısa bir sürede ısıtarak sıcak su sağlayan araç. *eş.* **şofben**.
ısıtmak *(-i)* ısısını yükselterek sıcak duruma getirmek, ısınmasını sağlamak. **(bir şeyi) ısıtıp ısıtıp (birinin) önüne koymak** eski bir konuyu, olayı, düşünceyi vb. yeni bir şeymiş gibi ikide bir öne sürmek. *ör. Bunu ısıtıp ısıtıp önümüze koymaktan usanmadın.*
ısıtutar *b. s.* ısıyı pek az geçiren (madde).
ısıveren *b. s. kim.* çevresine ısı salan, ısı açığa çıkaran (bileşme, tepkime). *eş.* **ekzotermik**.
ısıyayar *b. a.* **1** bir akışkanda ısıyı her yere eşit olarak yayan, ileten aygıt. *eş.* **konvektör**. **2** bir akaryakıtın, bir gazın yanmasından ya da sıcak bir akışkandan aldığı ısıyı dışarı ileten, dökme demir, çelik ya da alüminyumdan yapılmış dilimli borulardan oluşan ısıtma aracı. *eş.* **radyatör**.
ısıyayım *b. a. fiz.* ve *kim.* hareket eden nesnelerde belli nitelikte ısının taşınması, iletimi olayı. *eş.* **konveksiyon**.
ısıyuvarı *b. a. gökb.* ısının gittikçe yükseldiği, 100 ile 300 km. yüksekliklerarasındaki havayuvarı katmanı. *eş.* **termosfer**.
ıska *a. arg.* hedefi tutturamama, hedefe rastlatamama, boşa çıkarma, amaca ulaşamama. **ıska geçmek** *arg.* **1)** hedefi kaçırmak, vuramamak, tutturamamak, boşa atmak, boşa vuruş yapmak. **2)** amaca, isteğe ulaşamamak. **3)** üzerinde durmamak, aldırmamak, önem vermemek. **ıska geçilmek** *arg.* **1)** üzerinde durulmamak, önem verilmemek, ayrımında olmamak, atlanmak. **2)** önemi ayrımsanamamak, gözden kaçırılmak.
ıskaça *a. İt.* (. .' .) *den.* yelkenli gemilerde direklerin vb. oturtulduğu yuva.
ıskala *a. İt.* (. .' .) **1** *müz.* bir bestede kullanılabilecek eş türden sesler kümesi. **2** genellikle ölçü ayarlarını gösteren çizelge. **ıskala yapmak** *müz.* çalgı perdelerinde parmak alıştırmak.
ıskalama *a. arg.* ıskalamak eylemi.
ıskalamak *(-i) arg.* ıska geçmek.
ıskalanma *a. arg.* ıskalanmak eeylemi.
ıskalanmak *(nsz) arg.* ıska geçilmek.
ıskalayabilme *a. arg.* ıskalayabilmek eylemi.
ıskalayabilmek *(nsz) arg.* ıskalaması olanak içinde olmak ya da ıskalama olasılığı bulunmak.
ıskarça *a. İt.* (. .' .) *den.* **1** kabarma, alçalma ya da rüzgâr değişiminde gemilerin demir yeri. **2** kapasitesi yetersiz olduğu için, yükleme ya da boşaltmada gemileri bekleten liman.
ıskarmoz (I) *a. İt. den.* **1** geminin kaburgasını oluşturan eğri ağaç. **2** kayık, sandal gibi kürekle çekilen deniz aracının yan kenarlarına dikine yerleştirilmiş, kürek kayışını takmaya yarayan ağaç çubuk.
ıskarmoz (II) *a. İt. hayb.* ılıman denizlerde yaşayan, vücudu füze biçiminde, boyu ortalama 50 cm.yi bulabilen, başı ve çeneleri uzun, alt çene üsttekine göre ileride ve ucu yukarıya doğru kıvrık, çeneleri dişli, kuyruk yüzgeci çatal, derisi ince pullarla örtülü, sırtı kahverengi yeşil arası, yanları ve karnı beyaz bir balık.
ıskarta *a. İt.* (. .' .) **1** kimi iskambil oyunlarında, kullanılması gerekmediği için, bir yana bırakılan kâğıtlar. **2** *s.* herhangi bir nedenle değerini yitirmiş (mal). **ıskartaya çıkarılmak** artık kullanılacak durumu olmadığı için bir yana atılmak. **ıskartaya çıkarmak** (bir şeyi) işe yaramaz, değersiz olduğundan ayırıp bir yana koymak. **ıskartaya çıkmak** işe yaramaz, değersiz sayılarak bir yana atılmak.
ıskat, -tı *a. Ar.* ölen bir kimsenin, yaşamında kılamamış olduğu namazlar ve tutamamış olduğu oruçlar için verilen sadaka.
ıskatçı *a. Ar. T.* **1** kendisine ıskat verilen kimse. **2** mezarlık dilencisi.
ıskoda *a . (motorlu taşıt markası olan "skoda"dan) arg.* **1** çirkin olmadığı halde zevksiz giyinen kadın. **2** *s.* eğri bacaklı (kadın).
ıskonto *a. İt.* (. .' .) *tic.* **1** ➻ **indirim**. **2** süresi dolmamış bir senedin, faiz ve komisyonu düşürülerek, karşılığından eksiğine alınması, paraya çevrilmesi. **3** bir senedin saymaca değeri üzerinden yapılan indirim. **4** *tkz.* (söz için) bir bölümünü söylenmemiş sayma. **ıskonto etmek 1)** indirim yapmak. **2)** *tkz.* (söz için) bir bölümünü söylenmemiş saymak.
ıskontolu *s. İt. T.* **1** ➻ **indirimli**. **2** *tkz.* (söz için) bir bölümü söylenmemiş sayılan.
ıskontosuz *s. İt. T.* ➻ **indirimsiz**.
ıskota *a. İt.* (. .' .) *den.* yelkenli gemilerde, büyük yelkenleri yönetmeye yarayan ip.
ıskuna *a. İng.* (. .' .) *den.* brikten küçük, iki direkli yelkenli gemi.
ıslah *a. Ar.* (. -) **1** daha iyi duruma getirme, düzeltme, iyileştirme. **2** bir hayvan ya da bitki türünden daha iyi verim alabilmek için yapılan işlem. **ıslah edilmek 1)** daha iyi bir duruma getirilmek, düzeltilmek. **2)** *mec.* (insan) düzelmesi sağlanmak. **ıslah etmek 1)** (bir şeyi) daha iyi bir duruma getirmek, düzeltmek, iyileştirmek. **2** *mec.* (bir kimseyi) yola getirmek, uslandırmak. **ıslah olmak 1)** daha iyi bir duruma gelmek, düzelmek. **2)** *mec.* (insan için) eski kötü gidişini bırakmak, yola gelmek, uslanmak, düzelmek. **ıslah olmaz** düzelmez, iyi duruma gelmez.
ıslahat, tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **düzeltim, düzeltme**[3]. *eş.* **reform**.
ıslahatçı *ç. b. a.* ve *s. Ar. T.* (. - - .) *esk.* ➻ **düzeltimci**. *eş.* **reformcu**.
ıslahatçılık *a. Ar. T. esk.* ➻ **düzeltimcilik**. *eş.* **reformculuk**.
ıslahevi, -ni *b. a. Ar. T.* (. - . .) suç işleyen çocukları eğitmek, topluma kazandırmak için kurulmuş, ceza yasasına göre işleyen kurum.
ıslahhane *b. a. Ar. Far.* (. - - .) ➻ **ıslahevi**.

ıslak *s.* suya batmış, su emmiş, üzerine su dökülmüş, içinde ya da üzerinde su bulunan, ıslanmış (nesne). *ör. Islak ayakkabısını sobanın yanında kuruttu.* **ıslak göz** *mec.* ağlamış göz, sulu göz ya da sulu gözlü (kimse). *ör. Kadın, ıslak gözle gülümsemeye çalıştı.* **ıslak karga** (ya da **sıçan**) **1)** çok ıslanmış olan (kimse). **2)** *arg.* çok korkak, ürkek, çekingen (kimse). **ıslak zemin** *mim.* yapılarda banyo, mutfak, tuvalet gibi suyla sık teması olan yerlerin ortak adı.

ıslaklık *a.* ıslak olma durumu.

ıslama *a.* ıslamak eylemi.

ıslamak *(-i) ha.* ➻ **ıslatmak**.

ıslanabilme *a.* ıslanabilmek eylemi.

ıslanabilmek *(nsz)* ıslanması olanak içinde olmak ya da ıslanma olasılığı bulunmak.

ıslanayazma *a.* ıslanayazmak eylemi.

ıslanayazmak *(nsz)* az kalsın ıslanmak. *ör. Yağmur birden bastırdı, ıslanayazdım.*

ıslanış *a.* ıslanmak eylemi ya da biçimi.

ıslanıverme *a.* ıslanıvermek eylemi.

ıslanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa bir sürede ıslanmak.

ıslanma *a.* ıslanmak eylemi.

ıslanmak *(nsz)* ıslak duruma gelmek.

ıslatabilme *a.* ıslatabilmek eylemi.

ıslatabilmek *(-i)* ıslatmak elinde olmak, ıslatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ıslatıcı *a.* yapıştırmadan önce pulların, zarfların, etiketlerin zamklarını ıslatmakta kullanılan araç.

ıslatılabilme *a.* ıslatılabilmek eylemi.

ıslatılabilmek *(nsz)* ıslatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ıslatılış *a.* ıslatılmak eylemi ya da biçimi.

ıslatılma *a.* ıslatılmak eylemi.

ıslatılmak *(nsz)* ıslatmak eylemine konu olmak, ıslanması sağlanmak, ıslak duruma getirilmek.

ıslatış *a.* ıslatmak eylemi ya da biçimi.

ıslatıverme *a.* ıslatıvermek eylemi.

ıslatıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak ıslatmak.

ıslatma *a.* ıslatmak eylemi.

ıslatmak *(-i)* **1** ıslanmasına yol açmak, ıslanmasını sağlamak, ıslak duruma getirmek. **2** *al.* bir başarıyı, mutlu bir olayı içkiyle ya da içkili bir yemekle kutlamak. **3** *arg.* dayat atmak, iyice dövmek.

ıslık *a.* **1** dudakları büzerek ya da kimi parmakları dil üzerine getirip soluğu şiddetli biçimde vererek çıkarılan ince ve keskin ses. **2** bir merminin, hızı ses hızının altında olduğu zaman çıkardığı ses. **ıslık çalmak** ıslık sesi çıkarmak. **ıslık gibi** (ses) ince ve keskin.

ıslıklama *a.* ıslıklamak eylemi.

ıslıklamak *(-i)* birini ya da bir durumu beğenmediğini, istemediğini, sevmediğini şiddetli ve sürekli ıslıklar çalarak göstermek.

ıslıklanabilme *a.* ıslıklanabilmek eylemi.

ıslıklanabilmek *(nsz)* ıslıklanması olanak içinde olmak ya da ıslıklanma olasılığı bulunmak.

ıslıklanış *a.* ıslıklanmak eylemi ya da biçimi.

ıslıklanma *a.* ıslıklanmak eylemi.

ıslıklanmak *(nsz)* ıslıklamak eylemine konu olmak, ıslıkla karşılanmak.

ıslıklayabilme *a.* ıslıklayabilmek eylemi.

ıslıklayabilmek *(-i)* ıslıklamak elinde olmak, ıslıklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ıslıklayış *a.* ıslıklamak eylemi ya da biçimi. *ör. Oyunu seyircinin ıslıklayışı haklı mıydı?*

ıslıklı *s.* **1** ıslık çıkaran. **2** ıslık gibi çıkan. **ıslıklı ünsüz** *dilb.* dilin ön orta bölümünün bir tür oluk biçimini almasıyla oluşan, vızıltılı ve hışırtılı ses veren ünsüz; örneğin ***j, s, ş, z*** ünsüzleri ıslıklı ünsüzdür.

ısmarıç *a. ha.* özel olarak ısmarlanan şey.

ısmarlama *a.* **1** ısmarlamak eylemi. **2** *s.* özel olarak yaptırılan. *ör. Ismarlama giysi iyi durur.* **3** *s. mec.* içten gelmeksizin yapılan, içten olmayan. *ör. Söylenenleri ısmarlama bir gülümsemeyle dinliyordu.*

ısmarlamak *(-e)* **1** bir şeyin getirilmesini ya da yapılmasını, o işle uğraşan kimseye söylemek. *ör. Yemeklerimizi ısmarlamak için garsonu çağırdık.* **2** kendi için gereken bir şeyin alınmasını bir başkasına söylemek. *ör. Çarşıya giden varsa bir kitap ısmarlamak istiyorum.* **3** bir lokantada vb., parasını kendi ödeyerek başkaları için yiyecek içecek getirtmek. *ör. Şu büfeden sana gazoz ısmarlayayım.* **4** bir şeyin yapılmasını, bırakılmasını ya da bir şeyden vazgeçilmesini söylemek. *ör. Bu işi size böyle mi ısmarlamıştık?* **5** *(-i, -e)* bir kimsenin, bir şeyin bakılmasını, korunmasını birinin gözetimine bırakmak. *ör. Kadın hastaydı, ağlayarak, kocasına "Çocuklarımı sana ısmarlıyorum" diyordu.*

ısmarlanabilme *a.* ısmarlanabilmek eylemi.

ısmarlanabilmek *(nsz; -e)* ısmarlanma olanağı bulunmak. *ör. Ona yazı önceden ısmarlanabilirdi.*

ısmarlanma *a.* ısmarlanmak eylemi.

ısmarlanmak *(nsz; -e)* ısmarlamak eylemi yapılmak, yapılması ya da getirilmesi birine söylenmek. *ör. Kitaplar ısmarlandı, birkaç günde gelir.*

ısmarlatılma *a.* ısmarlatılmak eylemi.

ısmarlatılmak *(-i, -e)* ısmarlanması ya da ısmarlaması sağlanmak. *ör. Ona zorla yemek ısmarlatılmıştı.*

ısmarlatma *a.* ısmarlamak eylemi.

ısmarlatmak *(-i, -e)* ısmarlamak eylemini yaptırmak. *ör. Ona zorla kendimize yemek ısmarlattık.*

ısmarlayabilme *a.* ısmarlayabilmek eylemi.

ısmarlayabilmek *(-i, -e)* ısmarlamak elde olmak, ısmarlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Izgaralarımızı önceden ısmarlayabilirdik.*

ısmarlayış *a.* ısmarlamak eylemi ya da biçimi.

ısot, -tu *a. ha.* ➻ **ısıot**.

ıspanak *a. Yun. bitb.* ıspanakgillerden, anayurdu Afganistan ya da Anadolu olduğu öne sürülen, killi ve kumlu toprakları seven, genellikle güzün ekilen ve kışın yetişen, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki.
ıspanakgiller *ç. a. Yun. T. bitb.* ikiçeneklilerden, ıspanak, pancar, kazayağı gibi türleri kapsayan bir bitki familyası.
ıspanaklar *ç. a. Yun. T.* horozibiğigilleri, ıspanakgilleri, şekerciboyasıgilleri içine alan ikiçenekli bitkiler takımı.
ıspanaklı *s. Yun. T.* ıspanakla yapılan ya da içinde ıspanak bulunan (yiyecek).
ısparmaça *a. İt.* (. . .' .) *den.* deniz içinde birkaç demir vb. zincirinin birbirine dolaşması.
ıspatula *a. İt.* (. . .' .) duvarcılıkta, ev işlerinde, cerrahide vb. kullanılan, bir maddeyi kazımaya, yaymaya yarayan, metalden, ağaçtan, kemikten vb. yapılmış, esneyebilen küçük bir kürek ya da ucu keskin olmayan, esneyebilen bir bıçak biçiminde bir araç.
ıspavli *a. İt.* (. .' .) *den.* gemilerde kullanılan, kalın bir sicim türü.
ıspazmoz *a. Yun.* aşırı kasılma, titreyerek kasılma, çırpınma, titreme. **ıspazmoza tutulmak** aşırı ölçüde kasılıp titremeye, çırpınmaya başlamak.
ısrar *a. Ar.* (. -) üstünde çok durma, ayak direme, dayatma, üsteleme, direnme. **ısrar etmek 1)** (bir konuda, düşüncede) ayak diremek, direnmek. **2)** çok üstelemek, çok istemek.
ısrarcı *s. Ar. T.* ısrar eden. **ısrarcı olmak** ısrar etmek.
ısrarcılık *a. Ar. T.* ısrar etme durumu.
ısrarlı *s. Ar. T.* **1** çok isteyen, üstünde çok duran, ayak direyen. *ör. Bu konuda ısrarlıydı.* **2** sürekli üstelenen, yinelenen. *ör. Israrlı isteklerine dayanamadık.* **3** sürekli bir biçimde olan. *ör. Kadın, adamın ısrarlı bakışlarından kaçamamıştı.*
ısrarlılık *a. Ar. T.* ısrarlı olma durumu.
ısrarsız *s. Ar. T.* ısrarlı olmayan.
ısrarsızlık *a. Ar. T.* ısrar etmeme durumu. *ör. Kimi konularda ısrarsızlık, zarar getirir.*
ıssız *s.* **1** hiç kimse bulunmayan ya da çok az kimse bulunan (yer). *ör. Gece, ıssız yerlerde dolaşmayın.* **2** *mec.* kimsesi olmayan, yalnız. *ör. Bu ıssız yaşamı daha ne kadar yaşayacaktı?* **ıssız kalmak ➻ ıssızlaşmak**.
ıssızlaşma *a.* ıssızlaşmak eylemi.
ıssızlaşmak *(nsz)* (yer için) hiç kimse kalmamak, ıssız duruma gelmek. *ör. Göçenler göçtü, köy ıssızlaştı.*
ıssızlaştırılma *a.* ıssızlaştırılmak eylemi.
ıssızlaştırılmak *(nsz)* (yer için) ıssızlaşması sağlanmak, ıssız bir duruma getirilmek. *ör. Köy zorla göçürüldü, ıssızlaştırıldı.*
ıssızlaştırma *a.* ıssızlaştırmak eylemi.
ıssızlaştırmak *(-i)* ıssızlaşmasına yol açmak, ıssız duruma getirmek. *ör. Kasabaya göç, köyümüzü ıssızlaştırdı.*
ıssızlık *a.* ıssız olma durumu. *ör. Dağın ıssızlığı içine korku vermişti.* **ıssızlık çökmek** bir yer ıssız bir duruma gelmek, ıssızlaşmak. *ör. Gönlüne bir ıssızlık çökmüştü.*
ıstakoz *a. Yun. hayb.* ıstakozlardan, sıcak ve ılıman denizlerin taşlık, kayalık yerlerinde yaşayan, denizlerimizde de bol olarak bulunan, ortalama boyu 40 cm.yi bulan, omurgasız, vücudu sert bir kabukla kaplı, on ayağı bulunan ve birinci ayak çiftçi güçlü iki kıskaç durumun da olan, eti beyaz ve lezzetli bir hayvan. **ıstakoz ağı** kabuklu deniz hayvanlarını avlamak için kullanılan özel ağ. **ıstakoz gibi** çok kırmızı.
ıstakozlar *ç. a. Yun. T. hayb.* onayaklılar takımına giren ve örnek hayvanı ıstakoz olan bir familya.
ıstakozluk *a. Yun. T.* ıstakozları canlı saklamak için deniz kıyısına yapılan havuz.
ıstampa *a. İt.* (. .' .) **1** maden, linolyum, ağaç vb. üzerine oyulduktan sonra bir yere basılan biçim. *ör. Boyacı duvarı ıstampa nakışlarla süsledi.* **2** bu biçimde hazırlanmış yazı vb.yi basmaya yarayan kalıp, damga, mühür. **3** içinde, damga, mühür gibi şeyleri mürekkeplemeye yarayan mürekkepli keçe, çuha bulunan kutu. **ıstampa resim** ağaç, bakır vb. üzerine oyulduktan sonra bir tuale basılan resim.
ıstampacı *a. İt. T.* **1** ıstampa yapan ya da satan kimse. **2** ıstampa resim yapan kimse.
ıstar *a. Yun. ha.* çul, kilim, halı vb. dokumaya yarayan ilkel el tezgâhı.
ıstılah *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1 ➻ terim**[1]. **2** *mec.* özel anlamda kullanılan, herkesin anlayamayacağı söz.
ıstırap *a. Ar.* (. . -) **1 ➻ acı (I)**[7,8]. **2** *mec.* üzünç, üzüntü, sıkıntı, keder. **ıstırap çekmek** çok etkileyici bir acı ve üzüntü içinde bulunmak, acı çekmek. **ıstırap vermek** (bir şey) üzüntü vermek, tasalandırmak, üzmek, acı vermek.
ıstıraplı *s. Ar. T.* acı **(I)**[7], **(II)** veren, acılı, sıkıntılı.
ıstırapsız *s. Ar. T.* acı **(II)** duyurmayan, acı vermeyen, acısız.
ışığadoğrulum *b. a. bitb.* bitkilerde, ışık etkisiyle büyüme biçiminde görülen tepkime, devinim. *eş.* **fototropizm**.
ışığagöçüm *b. a. bitb.* birgözelilerin, birdenbire gelen ışığa karşı gösterdiği tepkime. *eş.* **fototaktizm, fototaksi**.
ışık *a.* **1** Güneş'ten, Ay'dan, aydınlatma araçlarından vb. yayılan, nesneleri ve renkleri görmeyi sağlayan fiziksel erke. **2** *fiz.* yüksek derecede ısıtılan, akkor durumuna getirilen cisimlerin ya da çeşitli erke biçimleriyle uyarılan cisimlerin yaydığı, gözle görülen ışıma. **3** bir yeri aydınlatmaya yarayan araç. *ör. Sokak ışıkları yandı.* **4** *mec.* mutlu durumlardan doğan, özellikle gözlerde ve yüzde beliren parıltı, aydınlık. *ör. Onun ışığı hiç eksilmez.* **5** *mec.* aydınlatan, yol gösteren kimse, düşünce, yapıt vb. *ör. Atatürk her zaman bize ışık olmuştur.* **6** (resim sanatında) desende, resim-

de görülen, doğal ışık gibi olan, parlak, ışıklı yer. **ışığı altında** (bir durum ya da düşüncenin) konuya getirdiği açıklıktan yararlanarak. **ışık akısı** *fiz.* birim yüzeyden birim zaman içinde geçen ışık erkesi. **ışık demeti** *gökb.* ışık ışınlarının oluşturduğu demet. **ışık eğrisi** *gökb.* değişen yıldızların görülen parlaklıklarının zamana bağlı olarak değişimini gösteren çizge. **ışık erkesi** *fiz.* ve *gökb.* ışık dalgalarının taşıdığı erke. **ışık hızı** *fiz.* ışığın bir saniyede aldığı varsayılan, ortalama 300.000 km.lik değer. **ışık ışını** *fiz.* yayılan ışığın izlediği doğru. **ışık kaynağı** *gökb.* ışık veren cisim ya da yer. **ışık tutmak 1)** bir yeri, ışık yönelterek aydınlatmak. **2)** *mec.* konunun anlaşılmasına yarayan bilgiler vermek, düşünceler söylemek, bir konuda tutulması gereken yolu göstermek, kılavuzluk etmek. **ışık yılı** *gökb.* ışığın uzayda bir yılda aldığı yol.

ışıkçı *a. tiy., sin.* ve *TV* sahnenin aydınlatılması için gerekli ışık işleminden sorumlu olan ve elektrikli ışık düzeneğini yöneten kimse.

ışıkçılık *a. tiy., sin.* ve *TV* ışıkçının yaptığı iş, ışıkçının görevi, işi.

ışıkkesen *b. a.* ➻ **abajur**.

ışıkküre *b. a. T. Ar.* ➻ **ışıkyuvarı**.

ışıklama *a.* **1** resmi yapılacak insan ya da nesneye gelecek ışığın düzenlenmesi. **2** *sin.* bir filmin çevrilmesi sırasında, aydınlatılmış olan konunun görüntüsünün duyarkat üzerine belirli bir süre düşerek onu etkilemesi.

ışıklandırabilme *a.* ışıklandırabilmek eylemi.

ışıklandırabilmek *(-i)* ışıklandırmak elinde olmak, ışıklandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ışıklandırılabilme *a.* ışıklandırılabilmek eylemi.

ışıklandırılabilmek *(nsz)* ışıklandırılması olanak içinde olmak ya da ışıklandırılma olasılığı bulunmak.

ışıklandırılış *a.* ışıklandırılmak eylemi ya da biçimi.

ışıklandırılma *a.* ışıklandırılmak eylemi.

ışıklandırılmak *(nsz)* ışıklı, aydınlık duruma getirilmek, ışıklanması sağlanmak.

ışıklandırış *a.* ışıklandırmak eylemi ya da biçimi.

ışıklandırma *a.* ışıklandırmak eylemi, aydınlatma.

ışıklandırmak *(-i)* aydınlık, ışıklı duruma getirmek.

ışıklanma *a.* ışıklanmak eylemi.

ışıklanmak *(nsz)* aydınlık, ışıklı duruma gelmek.

ışıklı *s.* ışıkla aydınlatılmış olan, ışığı bulunan, aydınlık.

ışıklık *a.* bir yapıda, ışık almak için yapılmış pencere vb. gibi yer, aydınlık.

ışıklılık *a. fiz.* bir optik aygıtta, cisme çıplak gözle ya da bir aygıtla bakıldığında, ağtabakadaki birim yüzeyi etkileyen ışık miktarları arasındaki oran.

ışıkölçer *b. a. fiz.* bir ışık kaynağının belli uzaklıkta oluşturduğu aydınlığı ya da ışığın yeğinliğini, erkesini ölçmekte kullanılan araç. *eş.* **fotometre**.

ışıkölçüm *b. a. fiz.* fizik biliminin, ışık niceliğinin ölçülmesini ve cisimlerin ışığı iletme, yansıtma, dağıtma gibi özelliklerini konu alan bölümü. *eş.* **fotometri**.

ışıksız *s.* ışık vermeyen ya da ışığı olmayan, karanlık.

ışıkyuvarı *b. a. gökb.* Güneş'in dışarıya ışık veren katmanı. *eş.* **fotosfer**.

ışılama *a.* ışılamak eylemi.

ışılamak *(nsz) ha.* parıl parıl etmek, parıldamak, ışıldamak. *ör. Uzaklarda bir şeyler ışılıyordu.*

ışılatma *a. ha.* ışılatmak eylemi.

ışılatmak *(-i) ha.* ➻ **ışıldatmak**.

ışılayıverme *a.* ışılayıvermek eylemi.

ışılayıvermek *(nsz)* ansızın ışılamak. *ör. Ateşböcekleri gecenin karanlığında arada bir ışılayıveriyordu.*

ışılböceği, -ni *b. a. ha.* ➻ **ateşböceği**.

ışıldak *a.* **1** dar ve uzun bir ışın demeti çıkaran, karanlıkta belli bir hedefi aydınlatmak için kullanılan ışık kaynağı. *eş.* **projektör**. **2** *s. ha.* ışıltılı, parıldayan, ışık saçan.

ışıldama *a.* ışıldamak eylemi.

ışıldamak *(nsz)* titrek ve parlak ışıklar saçmak, parıldamak.

ışıldatma *a.* ışıldatmak eylemi.

ışıldatmak *(-i)* ışıldamasını sağlamak, ışıl ışıl parlar duruma getirmek, parıldatmak.

ışıldayabilme *a.* ışıldayabilmek eylemi.

ışıldayabilmek *(nsz)* ışıldama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ışıldayış *a.* ışıldamak eylemi ya da biçimi.

ışıldayıverme *a.* ışıldayıvermek eylemi.

ışıldayıvermek *(nsz)* ansızın ışıldamak. *ör. Uzaklarda bir şey arada bir ışıldayıveriyordu.*

ışıl ışıl *ik. be.* **1** ışıklar içinde, titrek ve parlak ışıklar saçarak, ışıldayarak. *ör. Işıl ışıl yanan lambalar, uzaktan çok hoştu.* **2** *s.* ışıklar saçan, ışıltılı, parıltılı. *ör. Çocuk, ışıl ışıl gözlerle gülümsüyordu.* **ışıl ışıl bakmak** aydınlık, sevinçli gözlerle bakmak. **ışıl ışıl etmek** (ya da **parlamak** ya da **yanmak**) ➻ **ışıldamak**.

ışılküf *b. a. bitb.* sığırlarda, domuzlarda ve insanlarda ışılküflüce hastalığına yol açan, ışılküflerin örnek türü olan asalak mantar.

ışılküfler *ç. b. a. bitb.* çeşitli türleri insanlarda ve hayvanlarda asalak olarak yaşayan tallıbitkiler takımı.

ışılküflüce *b. a.* ışılküflerin evcil hayvanlarda, özellikle sığırlarda yol açtığı, insanlara da bulaşabilen bir mantar hastalığı.

ışıltı *a.* **1** bir şeyin ışıldarken saçtığı ışık. **2** hafif ışık, parıltı.

ışıltılı *s.* ışıltı çıkaran, ışıltı saçan, ışıltı yapan, ışıl ışıl eden, ışıldayan, parıltılı.

ışıma *a.* **1** ışımak eylemi. **2** ➻ *fiz.* **ışınım**.

ışımak *(nsz)* **1** aydınlanmak, ışıklanmak. *ör.*

Kalktığımda gün ışımaktaydı. **2** ışık saçmak, ışık yaymak, ışıldamak. *ör. Uzakta ışıyan şey ne olabilir?*

ışın *a. fiz.* **1** bir ışık kaynağından çıkarak her yöne yayılıp giden ışık demeti. **2** ışınetkin maddelerin çıkardığı alfa, beta, gama ışınlarından her biri. **3** *mat.* bir noktadan çıkan ve sonsuza giden yarım doğrulardan her biri.

ışınbilim *b. a.* ışık, elektrik ve ısı ışınımlarının üretilmesinde ve kullanılmasında yararlanılan gereçleri, bu ışınların kullanılma alanlarını konu alan bilim dalı. *eş.* **radyoloji**.

ışınbilimci *b. a.* ışınbilim uzmanı. *eş.* **radyolog**.

ışınetkin *b. s. fiz.* fizyolojik değişikliklere yol açan ışınımlar yayan, ışınetkinliği olan. *eş.* **radyoaktif**.

ışınetkinlik *b. a. fiz.* uranyum, radyum gibi kimi elementlerin, fizyolojik değişikliklere yol açan alfa, beta, gama ışınlarını yayma özelliği. *eş.* **radyoaktivite**.

ışınım *a. fiz.* **1** bir erkenin ışık demeti durumunda yayılması. *eş.* **radyasyon**. **2** ışın ya da tanecik yayımı. *eş.* **radyasyon** . **3** ısının, bir kaynaktan ışın ve dalga devinimi yoluyla yayılması. *eş.* **radyasyon**. **4** uzayda yayılan bir dalgayı oluşturan öğelerin tümü, dalgalar ya da parçacıklar durumunda uzaya yayılan erke. *eş.* **radyasyon** . **ışınım akısı** *gökb.* birim yüzeyden birim zaman içinde geçen ışınım. **ışınım erkesi** *gökb.* ışınım durumundaki erke.

ışınımlı *s. fiz.* kendisinde ışınım bulunan ya da ışınım yayan, ışınetkin.

ışınımölçer *b. a. fiz.* ve *gökb.* ➻ **bolometre**.

ışınlama *a.* ışınlamak eylemi.

ışınlamak *(-i)* **1** virüslerden başka mikroorganizmaların, özellikle mikropların bulaşmasını önlemek ya da azaltmak ereğiyle, yiyecek maddelerini hafif iyonlaştırıcı ışınlara tutmak, ışın vermek, ışına tutmak. **2** (bilimkurguda) bir varlığı ışın gücüyle yok etmek, başka bir yerde onu yeniden yaratmak ya da ışın gücüyle bir yerden çok uzak bir yere göndermek. **3** *mec.* bir şeyi bir yerden bir yere hızla göndermek. *ör. Şu kitabı bana ışınla.* **4** *arg.* (birini) başından savmak, atlatmak.

ışınlanabilme *a.* ışınlanabilmek eylemi.

ışınlanabilmek *(nsz; -e)* ışınlanması olanak içinde olmak ya da ışınlanma olasılığı bulunmak.

ışınlanış *a.* ışınlanmak eylemi ya da biçimi.

ışınlanıverme *a.* ışınlanıvermek eylemi.

ışınlanıvermek *(nsz; -e)* çabucak ışınlanmak.

ışınlanma *a.* ışınlanmak eylemi.

ışınlanmak *(nsz; -e)* **1** ışınlamak eylemine konu olmak. **2** *mec.* bir yerden bir yere hızla, apar topar gönderilmek.

ışınlayabilme *a.* ışınlayabilmek eylemi.

ışınlayabilmek *(-i)* ışınlamaya gücü yetmek, ışınlamak elinde olmak, ışınlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ışınlayıcı *a.* ve *s. fiz.* yapısında bir ışınım kaynağı bulunan ve bir maddeyi ışınlamaya yarayan (aygıt).

ışınlayış *a.* ışınlamak eylemi ya da biçimi.

ışınlayıverme *a.* ışınlayıvermek eylemi.

ışınlayıvermek *(-i)* çabucak ışınlamak.

ışınlılar *ç. a. hayb.* birgözeli hayvanların kökbacaklılar sınıfına giren, protoplazmalarından hareket ve duyu organı olarak yıldız ışınları gibi yalancıayak salan takımı.

ışınölçer *b. a.* ışınların güce, erkeye dönüşmesini ölçen, gösteren aygıt. *eş.* **radyometre**.

ışıtabilme *a.* ışıtabilmek eylemi.

ışıtabilmek *(-i)* ışıtmaya gücü yetmek, ışıtmak elinde olmak ya da ışıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu lamba salonu yeterince ışıtabilir.*

ışıtış *a.* ışıtmak eylemi ya da biçimi. *ör. Mumun ışıtışıyla elektiriğin ışıtışı bir olmaz.*

ışıtıverme *a.* ışıtıvermek eylemi.

ışıtıvermek *(-i)* çabucak ışıtmak.

ışıtma *a.* ışıtmak eylemi.

ışıtmak *(-i)* ışık saçmak, ışık vermek, ışıklandırmak, aydınlık duruma getirmek, aydınlatmak. *ör. Mağarayı ışıtmak için birkaç mum yaktık.*

ışıyabilme *a.* ışıyabilmek eylemi.

ışıyabilmek *(nsz)* ışıma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ışıyıverme *a.* ışıyıvermek eylemi.

ışıyıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ışımak. *ör. Topu görünce çocuğun gözleri ışıyıvermişti.*

ışkı *a. ha.* deri, tahta gibi şeyleri kazımakta kullanılan ve her iki ucunda da sapı bulunan, eğri biçimli bıçak.

ışkın (I) *a. bitb.* bir ravent türü.

ışkın (II) *a. ha.* yeni sürmüş küçük dal ya da yaprak, filiz, sürgün. **ışkın vermek** *ha.* (bitki) körpe dal ya da yaprak sürmek, filizlenmek.

ışkınlama *a. ha.* ışkınlamak eylemi.

ışkınlamak *(nsz) ha.* körpe dal ya da yaprak sürmek, ışkın vermek, filizlenmek.

ışkınlanış *a.* ışkınlanmak eylemi ya da biçimi.

ışkınlanma *a.* ışkınlanmak eylemi.

ışkınlanmak *(nsz) ha.* ➻ **ışkınlamak**.

ışkırlak *a.* **1** *ha.* fes, külah, şapka. **2** *tiy.* Karagöz'ün başlığı.

ışmar *a. ha.* ➻ **işmar**.

ıştır *a. bitb.* ıspanakgillerden, sapları etli, yemeği yapılan bir ot, yabanpazısı.

ıtır, -tri *a. Ar.* **1** güzel, hoş koku. **2** ➻ **ıtır çiçeği**. **ıtır çiçeği** *bitb.* sardunyagillerden, kumlu topraklarda yetişen, yeşil yerleri tüylü, yaprakları hoş kokulu, türlü renklerde çiçekler açan bir süs bitkisi.

ıtırlı *s. Ar. T.* güzel kokulu olan, hoş kokulu.

ıtrah *a. Ar. esk.* (vücuttan) dışarı atma, dışarı çıkarma. **ıtrah etmek** (vücuttan) dışarı atmak, dışarı çıkarmak.

ıtri *s. Ar.* (. -) *esk.* hoş kokulu, güzel kokulu, ıtırlı.

ıtriyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **parfüm**.
ıtriyatçı *a. Ar. T. esk.* ➻ **parfümeri**.
ıttıla, -ı *a. Ar.* (. . -) *esk.* bir konuda bilgi edinme, bir konuyu öğrenme.
ıvır zıvır *ik. a.* ve *s.* işe yaramaz, gereksiz, küçük, önemsiz (şeyler).
ıydırma *a. ha.* ıydırmak eylemi.
ıydırmak *(nsz) ha.* (yağmur için) yeğin olarak, uzun uzun yağmak.
ıyma *a. ha.* ıymak eylemi.
ıymak *(nsz) ha.* çul, kilim vb. dokumak üzere ipi tezgâha yerleştirmek. **ıyıp kesmemek** *ha.* **1)** (bir şeyi) uzun uzun yapmak, uzatmak. **2)** (yağmur için) uzun uzun, sürekli olarak yağmak.
ızbandut *a.* ve *s. İt.* **1** *esk.* Rum korsanlara verilen ad. **2** görünüşüyle ve davranışıyla korku salan (iriyarı adam). **ızbandut gibi** çok iri, iriyarı (erkek).
ızgara *a. Yun.* (. .' .) **1** metal çubuklardan ya da ahşaptan yapılmış, parmaklık biçiminde araç. **2** metalden, genellikle bu biçimde yapılmış, et, balık, köfte gibi yiyecekleri pişirmekte kullanılan araç. **3** *s.* bu araç üzerinde pişmiş olan. *ör. Izgara et güzel olur.* **ızgara köfte** genel olarak kıyma, ekmek içi, baharat, soğan,maydanoz karışımından oluşan ve yoğrularak küçük küçük yassı yumrular durumuna getirilip ızgara üzerinde pişirilen köfte. **ızgara yapmak** (et, balık vb.yi) ızgara üzerinde pişirmek.
ızgaralık *a.* ve *s. Yun. T.* ızgara yapmaya elverişli (et, balık vb.).
ızgın *a. ha.* tohumu kışın mandalara yedirilen, tohumundan yağ çıkarılan bir bitki.
ızrar *a. Ar.* (. -) *esk.* (birine) zarar verme, (birini) zarara sokma. *ör. Başkalarının malını ızrar ceza görür.*

İi

İ, i *a.* **1** Türk abecesinin on ikinci harfi. **2** "i" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden ince ünlülerden; ince, düz, dar ünlü. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında on ikinci maddenin başına getirilir.

> **i**
> Türkçenin "i" sesi, Göktürk (Orhon) abecesinde "ı" sesiyle birlikte aynı işaretle gösteriliyordu ve bu işaret, bugünkü "ı"nın, denilebilirse, üst ucu çengelli biçimiydi. Resim-yazıdan gelişmiş yazıda ve Babil yazısında ters "f"ye, Fenike yazısında orta dişi olmayan büyük "e"ye, TheraYunancasında el yazısı büyük "z"ye, Batı Yunancasında yukardan aşağı önce sola, sonra sağa ve yeniden sola dönen kırık çizgiye benzeyen bu işaret, MÖ III. yüzyıldan sonra klasik Latincede bugün kullanılan ["i,ı"] biçimini almıştır. Temeli Fenike abecesidir. Türk abecesine de, Türkçenin "i" sesini karşılamak üzere Latin abecesinden alınmıştır.

İ *kim.* iyot elementinin kimyasal simgesi.

iade *a. Ar.* (. - .) **1** daha önce alınmış bir şeyi geri verme. **2** verilen ya da gönderilen bir şeyi almayarak geri çevirme. **3** karşılığını verme, karşılık olarak yapma. *ör. Bu ziyaretin iadesi gecikmemeli.* **4** *yaz.* Divan Yazını'nda, her ikiliğin[5] son sözcüğünü sonraki ikiliğin ilk sözcüğü olarak kullanma biçimindeki söz sanatı. **iade edilmek 1)** (önce alınmış olan bir şey) geri verilmek. **2)** (verilen ya da gönderilen bir şey) kabul edilmeyerek geri çevrilmek. **3)** karşılığı verilmek, karşılık olarak yapılmak. **iade etmek 1)** (alınmış bir şeyi) geri vermek. **2)** (verilen ya da gönderilen bir şeyi) kabul etmeyerek geri çevirmek. **3)** karşılık olarak yapmak, (bir şeyin) karşılığını vermek.

iadeli *s. Ar. T.* (. - . .) "yerine ulaştırılması posta yönetimince üstlenilmiş olan ve kendisine gönderilen kimseden, gönderinin eline ulaştığını belirten imzası alınarak gönderene iletilen" anlamındaki ***iadeli taahhütlü*** sözünde geçer, tek başına kullanıldığında da bu sözün kısa biçimi olur.

iadesiz *s. Ar. T.* (. - . .) iade edilme olanağı bulunmayan.

iane *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** yardım. *ör. Ailesi iane ile geçinen biriydi, şimdi çok zengin olmuş diyorlar.* **2** birine yardım etmek için toplanan para.

iaşe *a. Ar.* (. - .) *esk.* bakıp besleme, yedirip içirme.

ibadet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** Tanrı'ya yönelen saygı davranışı, din buyruklarını yerine getirme. *eş.* **tapınma** . **2** ayin[1], kült[1,3]. **ibadet de gizli, kabahat de** "iyilikler de, ayıp işler de açıktan açığa olmamalıdır" anlamında söylenir. **ibadet etmek** Tanrı'ya yönelen saygı davranışında bulunmak, din buyruklarını yerine getirmek. *eş.* **tapınmak**[1].

ibadetgâh *a. Ar.* (. - . -) ➻ **tapınak**.

ibadethane *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) ➻ **tapınak**.

ibadullah *s. Ar.* (. -' . .) *esk.* **1** Tanrı'nın kulları. **2** *mec.* sayısız denecek denli çok, pek çok, pek bol.

ibare *a. Ar.* (. - .) bir ya da birkaç tümceden oluşan ve bir düşünce anlatan söz. *ör. Kitapta birtakım anlaşılmaz ibareler vardı.*

ibaret, -ti *a. Ar.* (. - .) (...den) oluşan. **ibaret olmak** (...den) oluşmak.

ibate *a. Ar.* (. - .) *esk.* barındırma.

ibda, -ı *a. Ar.* (. -) *esk.* yaratma.

ibibik *a. ha.* ➻ **çavuşkuşu, hüthüt**.

ibik *a.* **1** horoz, hindi, çavuşkuşu ve benzeri hayvanların tepesindeki kırmızı renkli, etli ve tırtıllı deri uzantısı. **2** *gövb.* vücudun kimi kemiklerinde bulunan ve kasların tutunmasına yarayan, çizgi durumunda pürtüklü çıkıntı. **3** *ha.* ibrik, çaydanlık gibi şeylerin içinden su geçen dar uzantısı. **4** *ha.* köşe, kenar, uç. **5** *ha.* (genel olarak insanda) burun. **ibiği kızarmak** *ha.* **1)** (tavuk, horoz vb.) semirmek. **2)** *mec.* sağlığı düzelmek, benzine kan gelmek. **3)** *mec.* sinirlenmek, kızmak. **ibik kaldırmak** *arg.* diklenmek, karşı çıkmak, karşı gelmek.

ibikli *s.* ibiği olan.

ibiksi *s.* biçimi ibiğe benzeyen.

ibili *a. ha.* ➻ **ibibik**.

ibis *a. Lat.* ve *Yun. hayb.* leyleksilerden, Afrika'nın ve Batı Asya'nın sulak yerlerinde yaşayan, oldukça büyük boyda, uzun ve eğri gagalı bir kuş. *eş.* **mısırturnası**.

ibiş *a.* **1** *tiy.* ortaoyununda aptal uşak rolünü oynayan komedyen. **2** *s.* aptal, şapşal. **3** *arg.* gülünç tavırlı ve çirkin kimse. **ibiş gibi** gülünç davranışlı ve gülünç yüzlü kimseler için söylenir. *ör. Bu ibiş gibi adamı nereden bulmuşlar?*

iblağ *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** eriştirme, ulaştırma. **2** (bir şeyin) miktarını artırma. **iblağ etmek 1)** eriştirmek, ulaştırmak. **2)** (bir şeyin) miktarını artırmak.

iblis *a. Ar.* (. -) **1** şeytan. **2** *mec.* şeytanca işler çeviren kimse, kötü kimse, düzenci.
iblisane *be. Ar.* (. - - .) ➻ **iblisçe**.
iblisçe *be. Ar. T.* (. .' .) *mec.* iblise yaraşır bir biçimde, şeytanca.
iblisleşebilme *a. Ar. T.* iblisleşebilmek eylemi.
iblisleşebilmek *(nsz) Ar. T. mec.* iblisleşmesi olanak içinde olmak ya da iblisleşme olasılığı bulunmak.
iblisleşme *a. Ar. T.* iblisleşmek eylemi.
iblisleşmek *(nsz) Ar. T. mec.* şeyutanca işler çeviren biri olmak.
iblislik *a. Ar. T.* iblis olma durumu. **iblislik etmek** *mec.* iblise yaraşır bir biçimde davranmak, şeytanca davranmak.
ibne *a. Ar. ka.* edilgin eşcinsel erkek.
ibnelik *a. Ar. T. ka.* **1** ibne olma durumu. **2** ibne gibi davranış. **3** döneklik, kancıklık, kalleşlik. **ibnelik etmek** *ka.* ibneye yaraşır bir biçimde davranmak.
ibnetor *a. arg. (Arapça "ibne"den uydurma sözcük)* ibne.
ibnetorluk *a. arg.* ibnelik. **ibnetorluk etmek** *arg.* ibnelik etmek.
ibnoş *a. arg. (Arapça "ibne"den uydurma sözcük)* ibne.
ibnoşluk *a. arg.* ibnelik.
ibra *a. Ar.* (. -) *esk.* temize çıkarma. *eş.* **aklama**. **ibra edilmek** ➻ **aklanmak**[3]. **ibra etmek** ➻ **aklamak**[1].
ibraname *b. a. Ar. Far.* (. - - .) *esk.* ➻ **aklama belgesi**.
İbranca *ö. a.* (. .' .) bugün İsrail'de konuşulan Sami dili.
İbrani *ö. a. Ar.* (. - -) eski Yahudilere verilen ad.
İbranice *ö. a.* (. - -' .) ➻ **İbranca**.
ibraz *a. Ar.* (. -) *esk.* ortaya koyma, çıkarma, çıkarıp gösterme. **ibraz etmek** ortaya koymak, çıkarıp göstermek.
ibre *a. Ar.* kimi ölçü araçlarında sayı ya da im gösteren devingen iğne.
ibret, -ti *a. Ar.* **1** kötü, yanlış davranışlardan sakınmayı sağlayan olgu ya da bu gibi olgulardan, olaylardan alınması gereken ders. **2** *s. ha.* acayip, çirkin, kötü. **ibret almak** (bir şeyden) ders çıkarmak, ders almak. **ibret olmak** ders olmak. **ibreti âlem için** herkese ders olsun diye.
ibretlik *s. Ar. T.* ders alınacak değerde, nitelikte olan.
ibrik *a. Ar.* su ve benzeri sıvıları koymaya yarayan, kulplu ve emzikli kap.
ibrikçi *a. Ar. T.* ➻ **ibriktar**.
ibriktar *a. Ar. Far. tar.* Osmanlı döneminde, sarayın leğen, ibrik gibi eşyalarından sorumlu olan, saray büyüklerinin ellerine ibrikle su döken, havlu tutan görevli. **ibriktar usta** *tar.* Osmanlı döneminde, sarayın harem dairesinde leğen ve ibriklere bakan ve padişahın özel hizmetini gören karavaş.
ibrişim *a. Far.* ipeğin kalınca bükülmesiyle elde edilen iplik. **ibrişim kurdu** *ha.* ipekböceği.
ibzal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* bol bol verme, esirgememe.
icabet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** bir çağrıya gitme. **2** bir buyruğa, isteğe uyma. **icabet etmek 1)** bir çağrıya gitmek. **2)** bir buyruğa, bir isteğe uymak.
icap *a. Ar.* (- -) **1** gerek, gereklik. *eş.* **ister**[1]. **2** *mant.* ➻ **olumlama**. **icabına bakmak 1)** ne gerekiyorsa onu yapmak, gereğini yerine getirmek. **2)** *mec.* (bir şeyi) ortadan kaldırmak, yok etmek. **3)** *mec.* (bir kimseyi) ortadan kaldırmak, öldürmek. **icabında** gerektiğinde, gerekirse, gerekince. **icap etmek** gerekmek. **icap ettirmek** gerektirmek.
icar *a. Ar.* (- -) *esk.* kira. **icara verilmek** kiraya verilmek. **icara vermek** kiraya vermek.
icat *a. Ar.* (- -) **1** ➻ **buluş**[2]. **2** gerçekmiş gibi gösterme çabası. **icat çıkarmak** yadırganan yeni bir yol tutmak ya da hoş görülmeyen yeni bir huy, davranış sergilemek. **icat edilmek** icat etmek eylemine konu olmak. **icat etmek 1)** ➻ **bulmak**[6]. **2** bir şeyi gerçekmiş gibi göstermek.
icatçı *s. ve a. Ar. T.* (- . .) ➻ **bulucu, buluşçu**.
icatçılık *a. Ar. T.* (- . . .) ➻ **buluculuk, buluşçuluk**.
icaz *a. Ar.* (- -) *esk. yaz.* az sözle çok şey anlatma sanatı.
icazet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** izin, onay, onaylama. **2** diploma. **icazet almak** *esk.* **1)** izin almak, onay almak. **2)** (medreseden) diploma almak.
icazetname *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) *esk.* **1** izin belgesi, onay belgesi. **2** diploma.
icbar *a. Ar.* (. -) *esk.* zorunda bırakma, zorlama. *eş.* **gücem**. **icbar etmek** (birini) istemediği bir şeyi yapmak zorunda bırakmak.
iciği ciciği *ik. a.* ➻ **ıcığı cıcığı**.
icmal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* kısaltma, özet.
icmalen *be. Ar.* (. - .) *esk.* özet olarak, özetle.
icra *a. Ar.* (. -) **1** (bir işi) yerine getirme, yapma, yürütme, uygulama. **2** *huk.* borçlunun alacaklıya ödemekle ya da alacaklı için yerine getirmekle, yapmakla yükümlü bulunduğu bir şeyi ödememesi, yapmaması durumunda, alacaklının başvurduğu adli kuruluş ve kuruluşun yaptığı görev. **3** *müz.* bir müzik yapıtını çalgıyla çalma ya da sesle söyleme, sese çevirme. **icra edilmek 1)** yerine getirilmek, uygulanmak, yapılmak. **2)** *müz.* (bir müzik yapıtı) çalınmak ya da söylenmek. **icra etmek 1)** yapmak, yürütmek, uygulamak. **2)** *müz.* bir müzik yapıtını çalmak ya da söylemek, sese çevirmek. **icraya verilmek** bir borcundan dolayı icraya başvurulmak. **icraya vermek** bir alacağın borçludan alınabilmesi için icraya[2] başvurmak.
icraat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) yapılan işler, çalışmalar, uygulamalar. **icraata geçmek** (işi, kararı) yerine getirmeye, yapmaya, çalışmaya, uygulamaya başlamak.
icraatçı *a. Ar. T.* (. - - .) **1** yerine getiren, uygu-

layan kimse. **2** boş durmayan, iş yapan kimse. *ör. İlin icraatçı valisi görevden alınır mı?*
icraatçılık *a. Ar. T.* (. - - . .) icraatçı olma durumu, özelliği.
icracı *a. Ar. T.* (. - .) **1** bir buyruğu uygulayan, yürüten, buyruğun yerine gelmesini sağlayan kimse. **2** icranın[2] verdiği kararı uygulayan, yerine getiren, yürüten görevli. **3** *müz.* bir müzik yapıtını, çalan ya da söyleyen, sese çeviren kimse.
iç, -çi *a.* **1** herhangi bir cismin, alanın, durumun sınırları içinde bulunan bir yer. *ör. Top çizginin içindeydi.* **2** oyuk olan ya da oyuk sayılabilen şeylerin boşluğu. *ör. Bardağın içi suyla doluydu.* **3** cisimlerin yüzeyleri arasında kalan, yüzeyin altındaki her nokta. *ör. Ağacın içi çürümüş.* **4** ten ile dış giysiler arası. *ör. Çocuğun içine ne giydirdin?* **5** (toplu durumdaki) kimseler ya da nesneler arasında bulunan kimse ya da nesne. *ör. Bunların içinde benim aradığım kitap yok.* **6** kabuklu ya da dışı kabuk durumunda bulunan şeylerde kabuğun sardığı, kabuğun altında kalan bölüm. *ör. Kuşlara biraz ekmek içi atın.* **7** dolma, sarma gibi yiyecekler için pirinç, soğan, baharat vb.den oluşan karışım. *ör. Biraz iç arttı, birkaç dolma daha yapalım.* **8** mide, bağırsak, karın. *ör. Çocuğun içi bulanmıştı.* **9** akıl, gönül, istek gibi insanın ruhsal varlığıyla ilgili şeylerden herhangi biri, insanın ruh evreni. *ör. İçindeki korku artmıştı.* **10** bir ülkede, bir kentte, bir toplulukta olan ya da yapılan. *ör. Aile içi kavgaya karışılmaz.* **11** *s.* (somut kavramlarda) iki ya da ikiden daha çok olan şeylerde merkeze daha yakın olan. *ör. İç odanın kapısı kapalı mıydı?* **12** *s.* insanın ruhsal varlığıyla, ruh evreniyle ilgili olan. *ör. Onun iç evrenini de tanımak isterdim.* **13** *s.* içle ilgili, içeride olan, ülke içinde yer alan. *ör. İç olaylar sürdükçe rahat olunmaz.* **iç açıcı 1)** insanda güzel duygular uyandıran, ruha, gönle ferahlık veren. *ör. Bu iç açıcı görünümden bıkılır mı?* **2)** iyi bir durumda olan, umut veren. *ör. Size pek de iç açıcı olmayan haberlerim var.* **iç açmak** güzel duygular uyandırmak, gönle ferahlık vermek. **iç ağa** *tar.* Osmanlı döneminde, vezirlerin gözde uşağı. **iç bağlamak** (ya da **tutmak**) (ceviz, fındık vb. için) içi oluşmak. **iç bakla** yaş baklanın tanesi. **iç barış 1)** bir ülke içinde dirlik düzenlik durumu. **2)** bir toplulukta kişiler arasındaki uzlaşma, uyum durumu. **iç bulantısı** midede oluşan rahatsızlık, bulanma. **iç bükün** *dilb.* kimi yabancı dillerde görülen, sözcüğün içsesinde oluşan bükün. **iç cep** ceket, palto, pardösü gibi kimi üst giysilerinin iki ön parçasının iç yüzünde bulunan cep. **iç çamaşırı** ➻ **içgiyim. iç** (ya da **içini**) **çekmek** üzüntüyle göğüs geçirmek, üzüntüsünü derin bir soluk alarak belli etmek. **iç çokgen** *mat.* bütün köşeleri aynı çember üzerinde bulunan çokgen. **iç donu** tene giyilen don. **iç daralması** *fels.* çoğu kez belirli bir nedene bağlanamayan, başlıca niteliği belirsizlik olan korku, sürekli bir kaygı duygusu, iç sıkıntısı. **iç duyu** *fels.* bireyin, kendi ruhsal durumlarının, iç yaşantılarının dolaysız olarak bilincine varması. **iç dünya** (ya da **evren**) *fels.* bireyin iç yaşantılarının oluşturduğu bütün, bilincin içinde geçen şeylerin tümü. **iç edilmek** *arg.* (bir şey) iç etmek eylemine uğramak, alınıp geri verilmemek, çalınmak. **(bir şeyi) iç etmek** *arg.* çalmak ya da kendi malı olmayan bir şeyi ele geçirdikten sonra bir daha sahibine vermemek, geri vermemek, kendine mal etmek. **iç geçirmek** derin bir soluk alarak üzüntüsünü belli etmek. **iç gezegen** *gökb.* Merkür, Venüs gibi, yörüngesi Yer'in yörüngesinin içinde kalan gezegen. **iç gıcıklamak 1)** istek uyandırmak. **2)** huylandırmak. **iç giyim** ➻ **içgiyim. iç harp** ➻ **iç savaş. iç hastalıkları** ➻ **dahiliye**[2,3]. **iç hat 1)** ülkenin içindeki ulaşım yolları. *ör. Küçük uçaklar iç hatlarda çalıştırılacakmış.* **2)** yurtiçi iletişimi. *ör. İç hatlar arızalı, telefonla görüşemedik.* **iç içe 1)** birbirinin içine geçmiş bir durumda, birbirine çok yakın. *ör. Salon tıkış tıkıştı, insanlar iç içeydi.* **2)** biri ötekinin içinde olan ya da birine ötekinden geçilen. *ör. Salonla odalar iç içeydi.* **iç konuşma** *yaz.* İngiliz yazarı James Joyce ve onu izleyen romancıların kullandıkları, bilinçaltını yansıttığı varsayılan anlatım yöntemi. **iç lastik** kimi motorlu taşıtlarda, tekerleğin dıştaki koruyucu lastiğinin içinde bulunan ve havayla doldurulan lastik. **iç madde** sözlükçülükte, madde başına bağlı olarak yer alan ve genellikle kara harflerle gösterilen, tanımı yapılan sözlük öğesi. **iç merkez** *yerb.* depremin başladığı yer olarak kabul edilen nokta. **iç pazar** (pazar olarak) ülke içi. *ör. Malı iç pazarda satarız.* **iç politika** ➻ **iç siyasa. iç savaş** bir ülkede, bir ulusun içinde birbirine karşıt olan siyasal gruplar arasında çıkan savaş. **iç siyasa** bir ülkenin içinde uygulanan, iç işleriyle ilgili siyasa. **iç siyaset** ➻ **iç siyasa. iç turizm** ülke halkının kendi ülkesi içinde yaptığı gezi. **iç tutmak** ➻ **iç bağlamak** . **iç türeme** *dilb.* sözcüğün aslında bulunmayan bir ünlünün ya da ünsüzün içseste belirmesi olayı. **içi açılmak** iç sıkıntısı dağılmak, gönlüne ferahlık gelmek. **içi alıp alıp vermek** *ha.* içinden heyecanlı, kaygılı düşünceler geçmek. **içi almamak 1)** (bir şeyi) midesi kabul etmemek, yerken midesi bulanmak. **2)** beğenmediği için ya da sakıncalı bularak, bir işi yapmak istememek. **içi bayılmak 1)** aşırı ölçüde açlık duyumsamak, çok acıkmak. **2)** yenilen şey çok şekerli ya da çok yağlı olduğu için artık yiyemez olmak, midesi kaldırmamak. **içi beni yakar, dışı eli (yakar)** sahip olunan ve dış görünüşüyle çekici gelen, başkalarının hoşuna giden bir şeyin gerçekte kötü yönleri bulunduğunu belirtmek için söylenir. **içi bulanmak** midesi rahatsızlanıp kusacak gibi ol-

mak. **içi burkulmak** (ya da **sızlamak**) (bir şeye) çok acımak, çok üzülmek. **içi cız etmek** (bir şey için) içinde ansızın bir acı, sızı duyumsamak. **içi çekmek** isteği uyanmak, istek duyumsamak. **içi çıfıt çarşısı** başkaları için her zaman kötü şeyler düşünen. **içi çiğsimek** *ha.* içi ürpermek. **içi dar** bir işle, konuyla uzun süre uğraşmaktan sıkılan, sabırsız, sıkıntılı (kimse). **içi daralmak** benliğini sıkıntı kaplamak, sıkılıp bunalmak, içini sıkıntı basmak. **içi dayanamamak** (acıklı bir durum karşısında) çok üzülmek. *ör. Çocuğun durumunu görünce içim dayanamadı, yardıma koştum.* **içi dışı bir** ikiyüzlü olmayan, düşündüğünü açıkça söyleyen, art niyeti bulunmayan (kimse). **içi dışına çıkmak 1)** midesi bulanarak kusmaktan çok rahatsız olmak, çok kusmak. **2)** bindiği taşıtın kötü yolda çok sarsması yüzünden çok rahatsız olmak. **içi erimek** üzüntü verici bir durum olacak diye kaygı içinde bulunmak, çok üzülmek. **içi** (ya da **yüreği**) **ezilmek** acıkır gibi olmak, acıkma nedeniyle midesi rahatsızlık vermeye başlamak. **içi geçmek 1)** bir an uykusu ağır basıp dalıvermek, uyuyuvermek. **2)** yaşlılıktan, zayıflıktan gücü azalmış olmak, isteği, ilgisi azalmak. **3)** *mec.* isteği, ilgisi azalması nedeniyle işe yaramaz olmak. *ör. Bunlar genç ama içleri geçmiş doğrusu.* **içi geniş** tasasız, kaygısız (kimse). **içi gitmek 1)** içi sürmek, ishal olmak. **2)** *mec.* bir şeyi yapmayı, elde etmeyi aşırı ölçüde istemek. *ör. Vitrinde gördüğü ayakkabı için içi gidiyordu ama parası yoktu.* **içi götürmemek 1)** (acıklı bir durum karşısında) dayanamamak, çok üzülmek. **2)** (bir şeyi) vicdanına sığdıramamak. **3)** (bir şeyi) çekememek, kıskanmak. **içi hop etmek** (bir şey karşısında) ansızın heyecanlanmak. **içi ısınmamak (birine)** yakınlık duyumsamamak, sevmemek, hoşlanmamak. *ör. Ona bir türlü içim ısınmamıştı.* **içi içine geçmek** çok tedirginlik duyumsamak, tedirgin olmak. **içi içine sığmamak** çok sevinerek coşkunluk göstermekten kendini alamamak, aşırı ölçüde sevinmek. **içi içini yemek** (ya da **kemirmek**) *mec.* bir şey, istediği gibi olmuyor, istediği biçimi almıyor diye üzüntü içinde bulunmak, neden böyle oluyor diye çok üzülmek. **içi kabarmak 1)** midesi bulanmak, içi kalkmak. **2)** taşkın bir ağlama isteği duyumsamak. *ör. Eski günlerimi düşününce içim kabardı.* **3)** *mec.* coşku duymak, duygulanmak. *ör. Güzellik karşısında içim kabarır.* **(bir şeyi) içi kabul etmemek** midesi almamak, midesi bulanmak. **içi kalkmak** ➻ **içi kabarmak**[1,2]. **içi kan ağlamak** *mec.* yüzünden belli etmeyerek içten içe çok üzülmek, çok acımak. **içi kapanmak** *mec.* bunalmak, sıkılmak. **içi kararmak** *mec.* **1)** bunalmak, sıkılmak. **2)** umutsuzluğa düşmek. **3)** hiçbir şeyden tat almaz olmak, dünya zevklerine karşı isteği kalmamak. **içi kazınmak** (ya da **kıyılmak**) çok acıkarak midesinde bir eziklik, kazınma duyumsamak. **içi paralanmak** (ya da **parçalanmak**) *mec.* (birine) çok acımak, çok üzülmek. **içi pır pır etmek** (bir şey için) çok heyecanlanmak ya da tedirginlik duyumsamak. **içi rahat etmek** bir şeyin olmasıyla rahatlık duyumsamak, kaygılanacak bir şey olmadığını öğrenerek ferahlamak. **içi sıkılmak** sıkılmak, bunalmak, içi daralmak. **içi sızlamak** bir kimse, durum ya da şey için çok üzülmek, çok acımak. **içi sürmek** ishal olmak. **içi tez** çok sabırsız, aceleci (kimse). **içi titremek 1)** çok üşümek. **2)** *mec.* (bir şeye) zarar gelecek duygusu içinde bulunarak ona çok özen göstermek. **3)** *mec.* (bir şey için) çok istek ve özlem duyumsamak. **içi ürpermek** ürpertiyi iliklerinde duyumsamak. **içi** (ya da **yüreği**) **yağ bağlamak** istediği gibi bir durum doğmasından büyük bir mutluluk duyumsamak. **içi yanmak 1)** çok susamak. **2)** (acı verici bir olay nedeniyle) çok üzülmek. **içinde duymak** varlığını duyumsamak. *ör. Gelecek güzel günleri içimde duyuyordum.* **(bir şeyin) içinde kaybolmak 1)** içinde yitip gitmek, göze çarpmaz olmak. **2)** (giysi için) çok büyük gelmek. **(bir şey) içinde yüzmek** *mec.* olumlu ya da olumsuz bir durumun aşırı derecesinde bulunmak. *ör. O zamanlar aşk içinde yüzüyorlardı.* **içinden çıkılmaz** *mec.* başarılması, çözümü çok güç olan. *ör. İş içinden çıkılmaz bir duruma gelmişti.* **içinden çıkılmazlaşmak** *mec.* çözümsüz bir duruma gelmek. *ör. Konu iyice içinden çıkılmazlaşınca toplantıyı terk ettik.* **(bir işin) içinden çıkmak** engelleri, güçlükleri yenerek işin üstesinden gelmek, işi başarmak. **içinden doğmak** içinden öyle gelmek, gönlünden kopmak. **(bir şeyi) içinden geçirmek** yapmayı düşünmek, aklından geçirmek, düşünmek. **(bir şey) içinden geçmek** aklından geçmek, (o şeyi) yapmayı düşünmek. **içinden gelmek** bir şeyi yapmak için içten bir istek duyumsamak, yapmayı içi, gönlü istemek. **(birine, bir şeye) içinden gülmek** sezdirmeden eğlenmek, gülünç bulmak. **içinden kan gitmek** ➻ **içi kan ağlamak** . **içinden okumak 1)** (bir yazıyı) sessiz bir biçimde, ses çıkarmadan, göz ile okumak. **2)** ezberindeki bir şeyi, bir duayı, sessizce, aklından geçirerek yinelemek. **3)** *arg.* sesli olmayarak, içinden sövmek. **içinden** (ya da **içten**) **pazarlıklı** öfkesini, kinini, kötü duygularını kimseye sezdirmeyen, iyi görünüp kötülük yapan (kimse). **(bir şeyi) içine almak** sınırları içinde bulundurmak, kendine katmak, kapsamak. **içine** (ya da **yüreğine**) **ateş düşmek** çok büyük bir acının, üzüntünün etkisi içinde bulunmak, yüreği yanmak. **içine atmak 1)** dertlerini, sıkıntılarını kimseye söylemeyerek içinde taşımak. **2)** kendisine yapılan kötülüğe sesini çıkarmamakla birlikte, bunu hiç unutmamak. **içine baygınlıklar çökmek** (ya da **gelmek**) pek

çok sıkılmak, bunalmak. **içine çekilmek** ➻ **kabuğuna çekilmek** . **(bir şeyi) içine çekmek 1)** içine almak. *ör. Azgın ırmak onu içine çekmişti.* **2)** solukla birlikte içine almak, solumak. *ör. Soğuk havayı içine çekti.* **içine** (ya da **yüreğine**) **dert olmak** (bir şey) yapmak isteyip de yapmadığı için üzüntü kaynağı olmak, onu yapmamış olmaya üzülmek. **içine doğmak** hiçbir belirtisi yokken, bir şeyin olduğunu ya da olacağını bilmek, sezinlemek. **(bir şey) içine dokunmak** dertlendirmek, üzmek. **(bir şeyin) içine etmek** ➻ **içine sıçmak**. **içine hüzün çökmek** hüzünlü, kederli bir ruh durumuna girmek, hüzün duyumsamak. **(bir şey birinin) içine işlemek 1)** etkisi altına almak, çok etkilemek. *ör. Tembellik içine işlemiş senin.* **2)** çok dokunmak, çok etkilemek. *ör. Ölümü içime işledi.* **içine kapanmak** çevresinde olan bitenle, çevresindeki kimselerle ilişkiyi kesmek, duygularını kimseye açmamak. **içine kurt düşmek** kendisine zararı dokunacak bir durum doğacağından kuşkulanmak. **(bir şeyin) içine okumak** ➻ *arg.* **içine sıçmak**. **(bir şey) içine oturmak 1)** çok etkilemek, çok üzmek. **2)** çok ağır gelmek, ağırına gitmek. *ör. Davranışı içime oturdu doğrusu.* **(bir şeyin) içine sıçmak** *arg.* **1)** (bir işi, durumu) çok kötü bir biçime sokmak, düzelmez duruma getirmek. **2)** (bir eşyayı vb.) kullanılamaz duruma getirmek, parçalamak, bozmak. **(bir şey) içine sinmek** gönlünce olduğu için beğeni duygusunu incitmemek, ondan tam tat almak. **(bir şey) içine sinmemek** gönlünce olmadığı için beğeni duygusunu incitmek, ondan tam tat alamamak. **(birini) içine sokacağı gelmek** o kimseyi aşırı ölçüde sevmek, ona karşı çok yakınlık, sevgi duyumsamak. **(bir şeyin) içine tükürmek 1)** işe yaramaz duruma sokmak, bozmak. **2)** bir tür sövgü olarak da kullanılır. *ör. İçine tükürüyüm böyle işin.* **(birine) içini açmak** duygularını, dertlerini, sıkıntılarını anlatmak. **içini bayıltmak** (ya da **kıymak**) **1)** (yiyecek için) çok yağlı ya da çok tatlı, şekerli olduğu için ağır gelmek, midesi rahatsız olmak. **2)** *mec.* (biri) çok konuşarak ya da iş yaparken çok ağır davranarak insanı usandırmak. **içini bir kurt yemek** (bir kaygı) sürekli olarak kendisini rahatsız etmek, sürekli bir kaygı içinde bulunmak. **içini boşaltmak 1)** kızdığı birine ağzına geleni, gerekeni söyleyip öfkesini dindirmek, rahatlamak. **2)** (birine) dertlerini, sıkıntılarını anlatıp rahatlamak. **içini çekmek** üzüntüsünü derin bir soluk alışla göstermek, iç çekmek, iç geçirmek. **içini çürütmek (bir şey birinin)** *mec.* içinin kararmasına yol açmak, üzmek, bezdirmek. *ör. Davranışları içimi çürüttü.* **içini dökmek** (birine) derdini, sıkıntılarını, duygularını anlatmak. **içini ezmek (bir şey birinin)** *mec.* ezilmesine yol açmak, üzüntü vermek, çok üzmek. **içini gıcıklamak** (bir şey, birinin) duygularını uyandırmak. *ör. Ak gerdanı insanın içini gıcıklıyordu.* **içini karartmak (bir şey birinin)** *mec.* umutsuzluğa düşmesine yol açmak, hiçbir şeyden tat alamaz duruma getirmek, bunaltmak. *ör. Olaylar insanların içini karartıyor.* **içini kemirmek** (bir üzüntü) kendisini sürekli olarak rahatsız etmek. **içini okumak (birinin)** içinden geçeni biliyor olmak, ne düşündüğünü anlamak. *ör. Onu çok iyi tanırım, içini okurum.* **içini parçalamak (bir şey birinin)** *mec.* çok üzmek. *ör. Çocuğun durumu içimi parçaladı.* **içini sıkmak** (bir şey) bunaltmak, sıkıntı vermek, sıkmak. **(bir şey, birinin) içini yakmak** çok acı vermek, çok üzmek. **(biri) içini yemek** çok üzülmek. **içinin** (ya da **yüreğinin**) **yağı erimek** korkulacak bir durum doğacak diye çok kaygı çekmek, çok üzülmek. **içler acısı** (durum, olay vb.) insana acı veren, insanı çok üzen, çok acıklı, çok üzücü. **içten içe** *be.* belli etmeksizin, gizli gizli, gizlice. **içten evlenme** *topb.* ➻ **içevlilik**. **içten pazarlıklı** ➻ **içinden pazarlıklı**.

içasalak *b. a. hayb.* konakçının içinde yaşayan asalak.

içbaşkalaşım *b. a. yerb.* püskürük magmaların, komşu kayaç parçalarının sindirilmesi ya da içine sokulduğu kayaç çeperlerinin tepkisiyle, kendi içinde, bileşiminde oluşan değişme.

içbölge *b. a. coğr.* bir limanı iç ve dış ticaret yönlerinden besleyen, ona çeşitli ulaşım yollarıyla bağlı bölge. *eş.* **hinterlant**.

içbükey *b. s. fiz.* ve *mat.* yüzeyi düzgün ve pürüzsüz olarak, bir tasın içi gibi, içe doğru çukur olan. *eş.* **konkav**.

içbükeylik *b. a.* içbükey olma durumu. *ör. Yüzeyinin içbükeyliği belli olmuyor.*

içdeniz *b. a. coğr.* Karadeniz, Marmara, Akdeniz gibi, boğazlarla anadenize bağlı olan deniz.

içderi *b. a. bitb.* **1** bitkilerin kök, sap ve yapraklarında kabuğun iç bölümü. *eş.* **endoderm**. **2** *yaşb.* sindirim ve solunum kanallarının iç yüzeylerini, karaciğerin, pankreasın ve benzeri bezlerin içini örten tabaka. *eş.* **endoderm**.

içebakış *b. a.* **1** insanın, düşünme yoluyla kendi kendini gözlemlemesi. **2** *ruhb.* deneğin, bilincinde olanları izleyerek, ruhsal süreçlerin özellikleriyle ve nitelikleriyle ilgili bilgi vermesi durumu.

içebakışçı *b. a. ruhb.* içebakışçılık kuramını benimseyen kimse, görüş.

içebakışçılık *b. a. ruhb.* ruhbilimde temel ve güvenilir tek yöntemin içebakış olduğunu öne süren ruhbilim akımlarının ortak adı.

içebilme *a.* içebilmek eylemi.

içebilmek *(-i)* içmek elinde olmak, içme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

içecek *a.* **1** susuzluğu gidermek ya da serinlemek için içilen her şey. **2** *s.* içilmeye elverişli olan, içilebilir (su). *ör. Köyün içecek suyu dağdan getirilmişti.*

içedönük *b. s. ruhb.* gerginlik ve çatışma durumlarında, kendi içine kapanarak, olaylardan ve başkalarından kaçan (kimse).
içedönüklük *b. a. ruh.* içedönük olma durumu.
içedönüş *b. a.* öznenin kendi içine, iç evrenine yönelmesi, içedönük olanın durumu.
içek, -ki *b. a. dilb.* kimi dillerin özelliği olarak sözcük kökünün içine giren ek.
içekapanabilme *a.* içekapabilmek eylemi.
içekapabilmek *(nsz)* içekapanması olanak içinde olmak ya da içekapanma olasılığı bulunmak. *ör. Bu durumdaki insan içekapanabilir.*
içekapanık *b. s. ruhb.* dış dünyayla ilgisi yok denecek denli az olan, içine kapanık, içekapanış durumunda olan (kimse).
içekapanıklık *b. a. ruhb.* içekapanık olanın durumu, özelliği.
içekapanış *b. a. ruhb.* kişinin, çevresiyle ilgisini keserek kendi iç evrenine kapanması.
içekapanma *a.* içekapanmak eylemi.
içekapanmak *(nsz)* içekapanış özelliği gösstermek, içine kapanmak. *ör. Çocuk gitgide içekapanmıştı.*
içerebilme *a.* içerebilmek eylemi.
içerebilmek *(-i)* içermesi olanak içinde olmak ya da içerme olasılığı bulunmak. *ör. Sözleşme istenen koşulları içerebilir.*
içeri, -yi, içerisi, -ni *a.* **1** iç bölüm, iç yan. *ör. Mağaranın içerisi karanlıktı, içeri giremedik.* **2** içte kalan yüzey, iç[1,2,3]. *ör. Torbanın içerisi doluydu.* **3** *s.* iç bölümde, iç yüzeyde olan, içeride bulunan. *ör. Evin içeri odası daha genişti.* **4** *be.* iç yana doğru, içeriye. *ör. Biraz içeri buyurun.* **5** *ha.* gönül, yürek. *ör. Belli etmiyordu ama içerisi sızlıyordu.* **6** *ha.* hapishane. *ör. İçerde on yıl kalmıştı.* **içeri atmak** (ya da **almak** ya da **tıkmak**) *mec.* hapsetmek. **içeri düşmek** *arg.* cezaevine konulmak, hapse girmek. **içeri girmek 1)** (bir alışverişte, ticarette, kumarda vb.) zarar etmek. **2)** *arg.* içeri düşmek. **içeride olmak** *mec.* (bir işte, kumar vb.de) zararlı durumda bulunmak, zarar etmek. **içeriyi boylamak** *arg.* cezaevine konulmak, hapse girmek, içeri düşmek.
içerik *a.* **1** bir şeyin içinde bulunan öğelerin, taşıdığı özün tümü. *ör. Dersin içeriğini oluşturan şeyler eskimişti.* **2** *dil.* bir sözcüğün, kavramın anlamı, taşıdığı anlam yükü. **3** *yaz.* bir anlatımın, bir yapıtın ya da sanatsal yaratının bize vermek istediği duygu, düşünce ve imgelerin tümü, biçimden ayrı olarak, konunun özü ve iletisi. *eş. esk.* **muhteva**. **4** *ruhb.* ruhsal bir süreci ya da düşünsel bir işlevi oluşturan öğelerin tümü. **5** *s. mant.* bir tümcede, bir yargıda açıkça söylenmemekle birlikte varlığı anlaşılabilen.
içerikçi *a.* ve *s.* yöntem olarak içerikçiliği benimsemiş olan (kimse).
içerikçilik *a.* sanatta, biçimden çok öze, içeriğe önem veren anlayış.
içerikli *s.* içeriği herhangi bir nitelikte olan, içeriği bulunan. *ör. Ozan, yoğun içerikli şiirler yazmıştı.*
içeriksel *s.* içerikle ilgili, içeriğe değgin.
içeriksiz *s.* yeterli bir içeriği bulunmayan. *ör. İçeriksiz şiirler yazılıyor.*
içeriksizlik *a.* içeriksiz olma durumu.
içerlek *s.* yanında bulunanlardan biraz daha içeride, daha geride bulunan.
içerleme *a.* içerlemek eylemi.
içerlemek *(-e)* birine, bir duruma için için öfkelenmek.
içerlenebilme *a.* içerlenebilmek eylemi.
içerlenebilmek *(-e; nsz)* içerlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
içerlenme *a.* içerlenmek eylemi.
içerlenmek *(-e; nsz)* içerlemek eylemi yapılmak. *ör. Böyle davranışlara içerlenir elbette.*
içerleyebilme *a.* içerleyebilmek eylemi.
içerleyebilmek *(-e; nsz)* içerlemesi olanak içinde olmak ya da içerleme olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bu tür davranışa içerleyebilir.*
içerleyiş *a.* içerlemek eylemi ya da biçimi.
içerme *a.* içermek eylemi.
içermek *(-i)* **1** içinde bulundurmak, içine almak, kendinde taşımak, kapsamak. *eş. esk.* **ihtiva etmek**. **2** *mant.* ve *fels.* biri ötekini ister istemez içinde bulundurmak, kendi kapsamı içine almak, ister istemez, zorunlu olarak gerektirmek, düşündürmek. *ör. Yerçekimi kavramı cisimlerin düşüşünü içerir.*
içetek *b. a.* kadınların giysi altına giydikleri etek. *eş.* **jüpon**.
içevlilik *b. a. topb.* eşini yalnızca kendi boyundan ya da soyundan seçme kuralına dayalı evlilik biçimi. *eş.* **endogami**.
içeyönelik *b. s. ruhb.* içeyöneliklik davranışı, eğilimi, özelliği gösteren (kimse, kişilik).
içeyöneliklik *b. a. ruhb.* toplumsal etkileşmelerden, gerçeklerden kaçarak, gerçekle ilgisi bulunmayan bir düşünce evreni içinde yaşama özelliği.
içgiyim *b. a.* fanila, don gibi içe, tene giyilen şeylerin genel adı.
içgiyimci *b. a.* içgiyim diken ya da satan kimse.
içgiyimcilik *b. a.* içgiyimcinin işi, uğraşı, mesleği.
içgöbek *b. a. bitb.* çiçeklerin dişiorganında yumurtacıkla kabuğu arasındaki bağ.
içgöç, -çü *b. a. topb.* bir ülkeye başka ülkelerden bireylerin ya da toplumsal kümelerin gelip yerleşmesi.
içgörü *b. a.* **1** kişinin, içindekini, ruhsal evrenindekini görme yetisi. **2** *ruhb.* belirli bir nesne ya da durumun anlam, önem ve biçiminin anlaşılır duruma gelmesi.
içgözlem *b. a.* kişinin, iç evreniyle ilgili gözlemi.
içgözlemsel *b. s.* içgözlem niteliğinde olan, içgözlemle ilgili.
içgücü *b. a.* kişinin ruhsal durumuna destek olan, onu ayakta tutan güç, yürek ve ruh gücü. *eş.* **moral**.

içgüdü *b. a.* **1** *ruhb.* canlıları, araya akıl ve düşünce, bilinç girmeksizin, kendilerine yararlı ya da gerekli birtakım eylemlere yönelten doğal duygu. *eş. esk.* **insiyak**. **2** *fels.* bir hayvan türünün bütün bireylerine kalıtım yoluyla geçen ve yaşamın korunmasına yarayan bilinçsiz eylem ve davranış biçimi.
içgüdülü *b. s.* ➻ **içgüdüsel**.
içgüdüsel *b. s.* içgüdü olarak yapılan, içgüdüyle yapılan, içgüdüyle ilgili olan. *eş. esk.* **insiyaki**.
içgüvey *b. a.* ➻ **içgüveyi**.
içgüveyi *b. a.* evlendikten sonra, karısının ailesinin evinde onlarla birlikte oturan damat. **içgüveyi girmek** karısının ailesiyle birlikte oturmak üzere evlenmek. **içgüveyisinden hallice** "nasılsın" sorusuna karşılık olarak, "sıkıntılı bir yaşamı bulunan kimseden daha rahatım, iyiceyim" anlamında, şaka yollu söylenir.
içgüveyisi, -ni *b. a.* ➻ **içgüveyi**.
içici *a.* içkiye düşkün kimse, içkici[2].
içicilik *a.* içici olma durumu, içki alışkanlığı, içki düşkünlüğü. *eş.* **içkicilik**, *esk.* **ayyaşlık**.
içilebilir *s.* içilebilecek nitelikte olan.
içilebilirlik *a.* içilebilir olma durumu.
içilebilme *a.* içilebilmek eylemi.
içilebilmek *(nsz)* içilmeye uygun, içilecek nitelikte olmak, içilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu su içilebilirmiş.*
içiliş *a.* içilmek eylemi ya da biçimi.
içiliverme *a.* içilivermek eylemi.
içilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süre içinde içilmek. *ör. Getirilen içkiler içilivermişti.*
içilme *a.* içilmek eylemi.
içilmek *(nsz)* içmek eylemine konu olmak.
içim *a.* **1** içmek eylemi ya da biçimi, içiş. **2** bir yudumda içilecek miktar. **3** bir şey içilirken alınan tat. *ör. İçimi hoş bir tütün buldum.*
içimli *s.* **1** içimi herhangi bir nitelikte olan. *ör. Sert içimli bir tütün istiyorum.* **2** içimi iyi, lezzetli. *ör. Bu çay içimli mi?*
içimlik *s.* içilecek miktarda olan. *ör. Birkaç içimlik kahvemiz kalmış.*
için *il.* **1** amacıyla, ereğiyle, üzere. *ör. Sizi görmek için gelmişti.* **2** ayrılmış, özgü. *ör. Kuşlar için yem aldım.* **3** -den dolayı, -den ötürü. *ör. Bunun için üzülme.* **4** neden ve sonuç anlatır. *ör. Benim için bir araçtır şiir.* 5 ilgili olarak, hakkında. *ör. Onun için deli diyorlar.* **6** -e göre, kendince, düşüncesince. *ör. Bu senin için kolay, ama bir de ona sormalı.* **7** yoluna, uğruna, yararına. *ör. Yurt için ölümür.* **8** göz önüne alınırsa, bakılırsa, oranla. *ör. Bu para bu iş için yetersiz.* **9** karşılık olarak, bedel olarak, karşılığında. *ör. Bu iş için ne ödedin?* **10** yön belirtir. *ör. Bu bilet Ankara için, Adana uçağına binilmez.* **11** kimi ant sözlerinde kullanılır. *ör. Dinim hakkı için doğru bu.* **12** süre belirtir. *ör. Üç gün için gezi olur mu?*
içinde *be.* **1** bir zaman tümleciyle birlikte belli bir süreyi belirtir. *ör. Bir ay içinde üç kez görüştük.* **2** gelecek için sınır kabul edilen bir tarihten önceki herhangi bir zamanda. *ör. Üç gün içinde döneriz.* **3** ortamında, altında, uyarınca. *ör. İşi bu koşullar içinde yaptık.* **4** kendisinden önceki sözcüğe "çok" anlamı katar. *ör. Çocuğun elleri kir içindeydi.*
içindekiler *ç. a.* bir kitabın, bir derginin başında ya da sonunda yer alan ve içindeki konu başlıklarını ve bunlarla ilgili kimi ayrıntıları sayfa numaralarıyla belirten liste.
için için *ik. be.* **1** açığa vurmaksızın, belli etmeksizin, gizlice, içinden. *ör. Delikanlı, o kızı için için sevmekteymiş meğer.* **2** hiç belli olmayarak, içten içe. *ör. Ateş kül olmuştu ama meğer için için yanmaktaymış.* **için için gülmek** bir duruma, belli etmeden, içinden gülmek. **için için yanmak 1)** (ateş için) yanması sürmek, hiç belli olmayarak, içten içe yanması sürmek. **2)** *mec.* belli etmeksizin çok üzülmek, içten içe üzülmek.
içirebilme *a.* içirebilmek eylemi.
içirebilmek *(-i, -e)* içirmek elinde olmak, içirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
içirik *a. ha.* yatak vb. doldurmakta kullanılan yün, pamuk gibi şeylerin ortak adı.
içirilebilme *a.* içirilebilmek eylemi.
içirilebilmek *(nsz)* içirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
içirilme *a.* içirilmek eylemi.
içirilmek *(nsz)* içmek eylemi yaptırılmak, içmesi sağlanmak.
içiriş *a.* içirmek eylemi ya da biçimi.
içiriverme *a.* içirivermek eylemi.
içirivermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede içirmek.
içirme *a.* içirmek eylemi.
içirmek *(-i, -e)* **1** içmek eylemini yaptırmak, içmesini sağlamak. *ör. Ata su içirdik.* **2** *ha.* bıçak, kama gibi keskin şeyleri batırmak, saplamak. **2** *ha.* vurmak. *ör. Çocuğa iki tokat içirdi.* **3** *arg.* (tokat, yumruk) atmak, vurmak.
içirtme *a.* içirtmek eylemi.
içirtmek *(-i, -e)* ➻ **içirmek**.
içiş *a.* içmek eylemi ya da biçimi.
içişleri, -ni *b. a.* **1** bir ülkenin içerdeki yönetim, güvenlik vb. gibi işleri. **2** bir kuruluşun yönetimiyle ilgili işler. **içişleri bakanı** bir devletin içişlerinin[1] yürütümünden sorumlu bakan. **içişleri bakanlığı** bir ülkenin içişlerini[1] yürüten bakanlık.
içit, -ti *a. esk.* içilecek şey.
içitebilme *a.* içitebilmek eylemi.
içitebilmek *(-i)* içitmek elinde olmak, içitme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu iğneyi kabadan içitebilirmişiz.*
içitilme *a.* içitilmekz eylemi.
içitilmek *(nsz)* (sıvı, ilaç vb.) şırıngayla vücuda verilmek. *eş. esk.* **zerk edilmek**.
içitim *b. a. hek.* vücuda şırıngayla bir sıvı, genellikle sıvı ilaç verme işi. *eş. esk.* **zerk**.
içitme *a.* içitmek eylemi.
içitmek *(-i) ("içe itmek"ten)* bir sıvıyı şırıngayla vücuda vermek. *eş. esk.* **zerk etmek**.

içiverme *a.* içivermek eylemi.
içivermek *(-i)* çabucak ya da çok kısa bir sürede içmek.
içki *a.* **1** içinde alkol bulunan, içeni sarhoş eden içecek. **2** içki içme işi. *ör. Adam içkiden gitti.* **içki âlemi** (ya da **sefası**) içkili yemekli eğlenti. **içki sofrası** (ya da **masası**) içki içilen sofra.
içkici *a.* **1** içki yapan ya da satan kimse. **2** içkiye alışmış, her zaman içen, içkiye düşkün, içkiyi çok içen kimse, içici.
içkicilik *a.* **1** içki yapma ya da satma işi. **2** içkiye çok düşkün olma durumu.
içkievi, -ni *b. a.* içki içilen genel yer. *eş. esk.* **meyhane**.
içkili *s.* **1** içki içmiş olan, sarhoş. *ör. İçmediğini söylüyor ama içkili olduğu belli.* **2** (lokanta vb. için) içki içilebilen, içki verilen. *ör. O içkili toplantılara gitmez.* **3** *be.* içki içmiş durumda, içki içmiş olarak, sarhoş bir biçimde. *ör. İşe içkili gelmek olmaz.*
içkin *s. fels.* **1** varlığın yapısına karışmış bulunan, varlığın içinde var olan; örneğin enerji maddede içkindir. *eş. esk.* **mündemiç**. **2** kendisinde kalan, başkasına geçmeyen, yalnızca bilinç içeriği olarak var olan, dünya içinde, deneyde kalan. *eş. esk.* **mündemiç**.
içkinci *a.* ve *s. fels.* içkincilik yandaşı (kimse, görüş).
içkincilik *a. fels.* Tanrı'nın insanda içkin olduğunu öne süren öğretilerin ortak adı.
içkinlik *a. fels.* içkin olma durumu, içkin olanın niteliği, özelliği.
içkisiz *s.* **1** içki içmemiş olan. *ör. Sürücü içkili sanılmıştı, muayenede içkisiz çıktı.* **2** içki verilmeyen, içki içilmeyen. *ör. Küçük, içkisiz bir lokantada yemek yedik.* **3** *be.* içki içmemiş bir durumda, ayık olarak. *ör. İşe içkisiz gelmezdi.*
içkulak *b. a. gövb.* kulağın, işitme sinirlerinin bulunduğu bölümü.
içlem *a.* **1** içerik, kapsam, öz. **2** *mant.* bir kavramın ya da kavramı anlatan terimin, sözün içinde topladığı belirlenimlerin, çağrıştırdığı niteliklerin ve özelliklerin oluşturduğu bütün; örneğin "yılan" sözcüğü "canlı", "yerde sürünen", "kıvrılabilen" bir varlık anlatır, bu nitelikler "yılan " kavramının içlemidir.
içlemci *s.* içleme öncelik tanıyan.
içlemcilik *a.* içleme öncelik verme durumu. *ör. Şürde içlemcilik mi yoksa biçimcilik mi tartışması,geride kalmıştır.*
içlemsiz *s.* içlemi olmayan. *ör. Üstelik ozanın tüm çabalarına karşın şürleri içlemsiz beyitler dizisi olmaktan kurtulamıyor.*
içlemsizlik *a.* içlemsiz olma durumu.
içlendirebilme *a.* içlendirebilmek eylemi.
içlendirebilmek *(-i)* içlendirmesi olanak içinde olmak ya da içlendirme olasılığı bulunmak.
içlendirme *a.* içlendirmek eylemi.
içlendirmek *(-i)* içlenmek eylemini yaptırmak.
içlenebilme *a.* içlenebilmek eylemi.
içlenebilmek *(nsz)* içlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
içleniş *a.* içlenmek eylemi ya da biçimi.
içleniverme *a.* içlenivermek eylemi.
içlenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede içlenmek.
içlenme *a.* içlenmek eylemi.
içlenmek *(nsz)* **1** (ceviz, fındık vb. için) iç bağlamak, iç tutmak, iç oluşturmak, tanelenmek. **2** *mec.* kimseye belli etmeksizin bir şeyi kendine dert etmek, bir şey için, bir şeyden dolayı duygulanmak. **içlene içlene** *ik. be. mec.* duygulanarak, içlenerek.
içli *s.* **1** (taneli kuruyemişler ve sebzeler için) iç bağlamış, içi dolu. **2** *mec.* kolay duygulanan, içi duygu dolu, duygulu (kimse). *ör. Çok içli bir çocuk, her şeye üzülüyor.* **3** *mec.* içe dokunan, duygulandıran, etkileyen. *ör. İçli şarkılar insana dokunur.*
içlidışlı *b. s.* (iki ya da daha çok kimse için) birbirinin her şeyini bilen, birbiriyle çok yakından görüşen, birbiriyle çok yakın, senli-benli, sıkı fıkı. **içlidışlı olmak 1)** çok yakın, sıkı fıkı dost olmak, senlibenli olmak, yakından görüşmek. **2)** kız ve oğullarını karşılıklı olarak evlendirip yakınlaşmak.
içlidışlılaşma *a.* içlidışlılaşmak eylemi.
içlidışlılaşmak *(-le) mec.* sıkı fıkı olmak, birbiriyle çok yakın ilişki içine girmek, içlidışlı olmak.
içlidışlılık *b. a.* içlidışlı olma durumu.
içlik *a.* içe, tene giyilen çamaşır, iç gömleği.
içliköfte *b. a.* yağsız kıymayla ince bulgur iyice yoğrulduktan sonra parça parça koparılıp içleri oyularak içine soğanlı ve baharatlı kavrulmuş kıyma konulan ve yumurta biçimine getirilerek kaynar suda haşlanan ya da yağda kızartılan bir köfte türü.
içlilik *a.* içli[2,3], duygulu olma durumu, duygululuk.
içme *a.* **1** içmek eylemi. **2** ➻ **içmece, içmeler**. **içme suyu** içilebilecek nitelikte olan su.
içmece *a.* ➻ **içmeler**.
içmek, -er *(-i)* **1** bir sıvıyı ağza alıp yutmak. *ör. Kuş, su içmek için gagasını uzattı.* **2** sigara, nargile ve benzeri şeylerin dumanını içe çekmek. **3** (bir şey bir sıvıyı) içine çekmek, emmek. *ör. Musluk açık kalmış, taşan suları halılar içmiş.* **4** *(nsz)* içki alışkanlığı olmak, içki kullanmak. *ör. İnsan her akşam içer mi?* **içe içe** *ik. be.* sık sık içerek. **içtikleri su ayrı gitmemek** çok sıkı fıkı olmak, sıkı fıkı görüşmek, çok yakın arkadaş, dost olmak.
içmeler *ç. a.* suyunun içinde birtakım yararlı tuzlar bulunduğu için, suyu ilaç olarak, genellikle de iç sürdürmek için içilen doğal kaynak.
içmimar *b. a. T. Ar.* (.' - -) içmimarlık dalında çalışan, bir yapının içini döşeyen ve bezeyen sanatçı. *eş.* **dekoratör**[2].
içmimari *b. a. T. Ar.* ➻ **içmimarlık**.
içmimarlık *b. a. T. Ar.* (.' - - .) bir yapının içini döşeme ve bezeme sanatı.

içoğlanı, -nı *b. a. tar.* Osmanlı döneminde, saraya alınarak türlü devlet hizmetleri için aday olarak eğitilen, yetiştirilen gençlere verilen ad.
içpilav *b. a.T. Far.* küçük küçük doğranmış kuzu karacieğri, dolma fıstığı, kuşüzümü, baharat ve yağ ile pişirilmiş pirinç pilavı.
içplazma *b. a. T. Yun. yaşb.* birgözeli canlılarda protoplazmanın merkez bölümü.
içre *a. esk.* **1** içinde. **2** *be.* arasında, içinde.
içrek *s. fels.* ancak anlayabilecek olanlara bildirilen, sınırı dar bir topluluğa aktarılan, öğretilen, iç gerçekle ilgili, gizli olan (bilgi, öğreti). *eş. esk.* **batıni**.
içrekçi *a.* ve *s. fels.* içrekçilik yandaşı (kimse, görüş).
içrekçilik *a. fels.* **1** özellikle dinsel gerçeklerin ancak onları anlayabilecek bilgi ve yetenekte olanlara bildirilebileceğini öne süren görüş. **2** Kuran'ın iç anlamlarına erenler için dış anlamlarının gereksiz olduğunu öne süren ve İslamlığı akılcı bir açıdan yorumlamak isteyenlerin yolu. **3** bilimin yaygınlaştırılamayacağını, ancak seçkin yetişkinlere bildirilebileceğini, öğretilebileceğini öne süren öğreti.
içsalgı *b. a. gövb.* vücuttaki salgıbezlerinin doğruca kana karışacak biçimde çıkardıkları salgı. *eş.* **endokrin**.
içsalgıbezi, -ni *b. a. gövb.* salgısı doğrudan doğruya kana karışan bez **(II)**.
içsalgıbilim *b. a. hek.* içsalgıbezlerinin gelişmelerini, işlevlerini ve hastalıklarını konu alan yaşambilim ve hekimlik dalı. *eş.* **endokrinoloji**.
içsel *s.* **1** içle ilgili, içe değgin, içte olan, içeriden gelen. *eş. esk.* **deruni**. *ör. Roman, içsel duyguların dışa aktarıldığı bir kanal mıdır?* **2** nesneyle, maddeyle ilgili nitelikleri bulunmayan. *ör. İnsandaki içsel güç, onu kurtaracakmış.* **3** *ruhb.* ağrı, açlık, susuzluk gibi, kaynağı insanın içinde olan (duyum).
içselleşebilme *a.* içselleşebilmek eylemi.
içselleşebilmek *(nsz)* içselleşmesi olanak içinde olmak ya da içselleşme olasılığı bulunmak.
içselleşme *a.* içselleşmek eylemi.
içselleşmek *(nsz)* nesneyle ilgili niteliklerden arınarak içe değgin bir nitelik edinmek.
içselleştirebilme *a.* içselleştirebilmek eylemi.
içselleştirebilmek *(-i)* içselleştirmek elinde olmak, içselleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
içselleştirilebilme *a.* içselleştirilebilmek eylemi.
içselleştirilebilmek *(nsz)* içselleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
içselleştirilme *a.* içselleştirilmek eylemi.
içselleştirilmek *(nsz)* nesneyle ilgili niteliklerinden arındırılarak içe değgin bir nitelik kazandırılmak.
içselleştirme *a.* içselleştirmek eylemi.
içselleştirmek *(-i)* nesneyle ilgili niteliklerinden arındırarak içe değgin bir nitelik kazandırmak.
içsellik *a.* içsel olma durumu, özelliği.
içses *b. a. dilb.* bir sözcükte önses ile sonses arasında kalan ses ya da sesler; örneğin "dil" sözcüğünde "i", "anış" sözcüğünde "n" ve "ı" sesleri içsestir. **içses düşmesi** *dilb.* bir sözcükteki içses durumunda olan bir sesin kullanılmaz olması, yitmesi; örneğin "kılınç"ın "kılıç" olması gibi.
içsiz *s.* (taneli sebze, kuruycmiş vb. için) iç bağlamamış olan, içi olmayan.
içsürdürücü *s.* dışkının kolaylıkla dışarı atılmasını sağlayan, bağırsakları çalıştırıp temizleyen, iç sürdüren (ilaç). *eş.* **müshil**.
içten *s.* **1** gönülden, yürekten, candan. *eş. esk.* **samimi**. **2** içeriden. *ör. Kulübeyi içten dıştan bir güzel badanaladı.* **3** *be.* en önemli, en can alıcı yerinden. *ör. İşimizi içten bozdular.*
içtenleşebilme *a.* içtenleşebilmek eylemi.
içtenleşebilmek *(nsz)* içtenleşmek elinde olmak, içtenleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
içtenleşiverme *a.* içtenleşivermek eylemi.
içtenleşivermek *(nsz)* çabucak içtenleşmek. *ör. O bazen içtenleşiverir, o zaman ona inanmamak olanaksızdır.*
içtenleşme *a.* içtenleşmek eylemi.
içtenleşmek *(nsz)* içten, yürekten, candan davranan bir kişilik edinmek, açıkyürekliliklе davranmaya başlamak, içinden geldiği gibi davranır olmak.
içtenlik *a.* **1** içten[1] olma durumu, içten, yürekten gelen davranış. **2** *yaz.* sözlü ve yazılı anlatımda, duygu ve düşünceleri içe doğduğu gibi anlatma özelliği.
içtenlikle *be.* içten[1] bir biçimde, içten gelerek.
içtenlikli *s.* ➤ **içten**.
içtenliksiz *s.* içten[1] olmayan (kimse, davranış).
içtenliksizlik *a.* içten[1] olmama, içten davranmama durumu.
içtensiz *s.* içten[1] olmayan, içtenliksiz.
içtensizlik *a.* içten[1] olmama, içten davranmama durumu, içtenliksizlik.
içtepi *b. a. ruhb.* bir şey yapmak için duyulan, karşı gelinemez, önüne geçilemez istek, tepi.
içtersaçı *b. a. mat.* iki koşut doğruyu kesen üçüncü bir doğrunun iki yanında ve koşut doğruların içinde altlı üstlü oluşan dört açıdan her biri.
içtihat *a. Ar.* (. . -) **1** *esk.* özel görüş, anlayış, kavrayış, görüş. **2** *huk.* uygulanacak kuralın yasada ya da örf ve âdet hukukunda açıkça ve hiçbir kuşkuya yer vermeyecek biçimde bulunmadığı durumlarda yargıcın ya da hukukçunun görüşünden doğan, yargı kuralı değerinde sonuç.
içtima, -ı *a. Ar.* (. . -) **1** *esk.* toplanma, toplantı. **2** *ask.* bir asker birliğinin silahlı ve donatılı olarak toplanması. **3** *esk. gökb.* ➤ **kavuşum**. **içtima etmek** *esk.* bir araya gelmek, toplanmak.
içtimai *s. Ar.* (. . - -) *esk.* ➤ **toplumsal**. *eş.* **sosyal**.

içtimaiyat, -tı *a. Ar.* (. . - . -) *esk.* ➻ **toplumbilim**. *eş.* **sosyoloji**.
içtinap *a. Ar.* (. . -) *esk.* çekinme, kaçınma, sakınma.
içtümce *b. a. dilb.* bir tümce içinde tümleç gibi kullanılan bir başka tümce.
içtüreme *b. a. dilb.* bir sözcüğün içinde, sözcüğün aslında olmayan bir sesin oluşması; örneğin "emir" sözcüğündeki "i" içtüreme ürünüdür.
içtüzük *b. a.* bir meclisin, kurumun, kuruluşun vb. iç işleyişini düzenleyen tüzük.
içtüzüksel *b. s.* içtüzükle ilgili, içtüzüğe değgin.
içyağı, -nı *b. a.* kasaplık gevişgetirenlerin karın boşluğundan elde edilen katı yağ.
içyarıçap *b. a. mat.* düzgün bir çokgenin içine çizilen dairenin yarıçapı.
içyüz *b. a.* başkalarınca bilinmeyen, anlaşılmayan ya da öğrenilemeyen ve görünenden çok ayrı olan neden, nitelik ya da gerçek, bir şeyin gerçek yüzü, gerçek durumu, gerçek niteliği. *ör. Doğrusu işin içyüztinü kimse bilmiyor.*
içzar *b. a. bitb.* çiçektozunu saran iki zardan iç yanda olanı.
idadi *a. Ar.* (- - -) *esk.* eskiden lise derecesindeki okullara verilen ad.
idam *a. Ar.* (- -) **1** ölüm cezası. **2** *huk.* mahkemece ölüm cezasına mahkûm edilen kimseye uygulanan işlem. **idam edilmek** kendisine ölüm cezası uygulanmak. **idam etmek** ölüm cezası hükmünü yerine getirmek. **idam sehpası** ➻ **darağacı**.
idame *a. Ar.* (. - .) *esk.* sürüp gitmesini sağlama, sürdürme. **idame ettirmek** sürüp gitmesini sağlamak, sürdürmek.
idamlık *a.* ve *s. Ar. T.* (- - .) **1** ölüm cezasıyla cezalandırılmış olan (kimse). **2** ölüm cezası verilmesi gerektiren (eylem).
idare *a. Ar.* (. - .) **1** çekip çevirme, yönetme. *eş.* **yönetim**. **2** ülke işlerinin yürütülmesi, kamu yönetimi, devlet yönetimi. **3** bir kurumun, kuruluşun vb. işlerini yürüten kurul. **4** bir kurumun, kuruluşun vb. yönetildiği yer. **5** tutumlu davranarak ancak gerektiği zaman ve gerektiğince harcama, tutum. **6** ➻ **idare kandili** (ya da **lambası**). **idare etmek 1)** çekip çevirmek. *eş.* **yönetmek**. **2)** (bir şeyi) tutumlu kullanmak. *ör. Bu parayı idare edin, arkası yok.* **3)** yeterli olmak, yetişmek. *ör. Bu para bizi bir hafta idare eder.* **4)** (alışverişte verilen fiyat) yeterli olmak, uygun gelmek, elvermek. *ör. Bu fiyat idare eder.* **5)** yanlış, uygunsuz, yasaya aykırı bir eylemi vb. hoş görmek, ona göz yummak. *ör. Kırmızı ışıkta geçtin ama trafik polisi idare etti.* **6)** (bir işi) örtbas etmek. *ör. Annen suçunu idare ediyor, yoksa baban hep döver seni.* **idare hukuku** *huk.* kamu yönetimini, kamu kuruluşlarının işleyişlerini ve kişilerle olan ilişkilerini konu alan hukuk dalı. **idare kandili** (ya da **lambası**) küçük ve şişesiz gaz lambası. **idare mahkemesi** idarenin[2] kararlarına, uygulamalarına karşı açılan davalara bakan mahkeme. **idaresini bilmek** parasını yerine göre harcamak, tutumlu davranmak.
idarece *be. Ar. T.* (. - . .) yönetme bakımından, yönetim yönünden, yönetimce. *ör. Okulda top oynamak idarece yasaklanmıştı.*
idareci *a. Ar. T.* (. - . .) **1** ➻ **yönetici**. **2** *s.* idare eden, hoşgörülü. **3** *s.* becerikli, tutumlu.
idarecilik *a. Ar. T.* (. - . . .) **1** idareci olma durumu. **2** ➻ **yöneticilik**.
idarehane *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) **1** gazete, dergi gibi süreli yayınların yazı işlerinin bulunduğu, yönetildiği yapı, yönetim yeri. **2** bir işi ya da kuruluşu yönetenlerin bulundukları yer, yapı.
idareimaslahat, -tı *b. a. Ar.* (. - . . . . .) *esk.* bir işi gerektiğince, yolunca değil de yapılıyor izlenimi vermek için yapma, yapıyor görünme, işi oluruna bırakarak yürütme.
idareimaslahatçı *b. a.* ve *b. s. Ar. T. esk.* bir işi gerektiği biçimde değil de oluruna göre yapan (kimse).
idareimaslahatçılık *b. a. Ar. T. esk.* idareimaslahatçı olma durumu.
idareli *s. Ar. T.* (. - . .) **1** yönetmesini bilen, iyi yöneten (kimse). **2** tutumlu (kimse). **3** tutuma elverişli. **idareli kullanmak** (bir şeyi) gelişigüzel harcamamak, kullanırken tutumlu davranmak.
idaresiz *s. Ar. T.* (. - . .) **1** yolunca yönetmesini bilmeyen, beceriksiz (kimse). **2** tutumsuz (kimse).
idaresizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) **1** iyi yönetememe durumu. **2** gevşeklik, beceriksizlik. **3** tutumsuzluk.
idareten *be. Ar.* (. -' . .) yönetim yetkisiyle, yönetimce.
idari *s. Ar.* (. - -) yönetimle ilgili. *eş.* **yönetimsel**.
iddia *a. Ar.* (. . -) **1** ➻ **sav**[1]. **2** taşımadığı bir niteliği, kendinde var olmayan bir yeteneği varmış gibi gösterme çabası. *ör. Özanlık iddiasında ama iki satır şiiri yok.* **3** dediğinde ayak direme. *ör. Onun iddiası boş, olacak bu iş.* **4** amaç, erek. *ör. Sanat iddiasıyla yazan biri, okur bulur.* **iddia edilmek** sav olarak öne sürülmek, sav olarak savunulmak. **iddia etmek 1)** bir sav öne sürmek. *eş.* **savlamak**. **2** söylediklerinde ayak diremek. **iddiaya girmek** bir sav öne sürmek ve savının doğru olduğu konusunda bahse tutuşmak. **iddiaya tutuşmak** karşıt savlarla bahse girişmek.
iddiacı *a.* ve *s. Ar. T.* (. . - .) dediğinde, söylediğinde, öne sürdüğü savda haksız da olsa ayak direyen, direnen (kimse).
iddiacılık *a. Ar. T.* (. . - . .) iddiacı olma durumu.
iddialaşma *a. Ar. T.* (. . - . .) iddialaşmak eylemi.
iddialaşmak *(nsz; -le) Ar. T.* (. . - . .) karşılıklı olarak savlar öne sürerek bunlarda direnmek.

iddialı *s. Ar. T.* (. . - .) **1** bir sav öne süren, bir savı, iddiası olan. **2** kendine aşırı güvenen (kimse).
iddianame *b. a. Ar. Far.* (. . - - .) *huk.* savcılıkça düzenlenerek mahkemeye sunulan ve savcılığın soruşturma sonunda elde ettiği kanıtları ve bu kanıtlara dayalı savları içinde toplayan, mahkemede okunan yazı.
iddiasız *s. Ar. T.* (. . - .) bir savı, iddiası olmayan, alçakgönüllü.
iddiasızlık *a. Ar. T.* (. . - . .) iddiasız olma durumu.
ide *a. Fr. fels.* ➻ **idea**.
idea *a. Fr. fels.* değişmez öz, şeylerin ilk örneği, uzayın ve zamanın ötesinde, öznenin dışında, kendiliğinden var olan, duyularla değil ruhsal olarak, anımsama yoluyla kavranabilen, duyularla yalnızca görüngülcri algılanabilen asıl gerçeklik. *eş.* **düşünce**, *esk.* **fikir**.
ideal, -li *a. Fr.* **1** ➻ **ülkü**. **2** *s.* ancak düşüncenin tasarlayabileceği bütün üstünlükleri kendinde toplayan. *eş.* **ülküsel**. **3** *s. fels.* yalnız düşünceyle algılanabilen. *eş.* **düşüncel**.
idealist, -ti *a.* ve *s. Fr.* **1** ➻ **ülkücü**. **2** *fels.* idealizm öğretisine bağlı filozof. *eş.* **düşünceci**.
idealizasyon *a. Fr.* nesnel olarak var olmayanı düşüncede var etme.
idealize *a. Fr.* Türkçede tek başına kullanılmaz, "gerçekte olmayıp ancak düşünce, tasarım olarak varsaymak, yetkinliğin ulaştığı en son aşama olarak görmek, en yüce erek olarak tasarlamak" anlamındaki ***idealize etmek*** sözünde geçer.
idealizm *a. Fr.* **1** ➻ **ülkücülük**. **2** *fels.* bilgide düşüncenin temel olduğunu öne süren, düşünceyi temel alan ve varlığı, insan düşüncesinin oluşturduğunu, kurduğunu kabul eden öğretilerin ortak adı. *eş.* **düşüncecilik**.
idealleştiriliş *a. Fr.T.* idealleştirilmek eylemi ya da biçimi.
idealleştirilme *a. Fr. T.* idealleştirilmek eylemi.
idealleştirilmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **ülküleştirilmek**.
idealleştiriş *a. Fr. T.* idealleştirmek eylemi ya da biçimi.
idealleştirme *a. Fr. T.* idealleştirmek eylemi.
idealleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **ülküleştirmek**.
idealsiz *s. Fr. T.* ulaşmak istediği ereği, ülküsü olmayan.
idealsizlik *a. Fr. T.* idealsiz olma durumu.
idefiks *a. Fr. ruhb.* ➻ **saplantı**.
identik *s. Fr. mat.* ➻ **özdeş**[3].
ideolog *a. Fr.* bir siyasal, toplumsal ya da düşünbilimsel öğretiye bağlanarak onun dizgesine katkılar getiren kimse. *eş.* **düşüngücü**.
ideologlar *ç. a. Fr. T. fels.* **1)** düşsel bir ülküye bağlı olan kimseler. **2)** Fransa'da, doğaötesini ortadan kaldırarak manevi bilimleri insanbilime ve ruhbilime dayandırmayı amaçlayan, düşünür Condillac'a bağlı felsefe okulunun savunucularına verilen ad.
ideoloji *a. Fr.* düşünbilimsel, toplumsal ya da siyasal bir öğreti oluşturan, ülkü olarak da benimsenebilen, kişi ve kurumların davranışlarına yön veren düşünceler bütünü. *eş.* **düşüngü**.
ideolojik *s. Fr.* ideolojiyle ilgili. *eş.* **düşüngüsel**.
idil *a. Fr. yaz.* kır yaşamının güzelliğini ve çobanıl aşkı konu alan kısa şiir.
idiopati *a. Fr. hek.* ➻ **kapanduygu**.
idman *a. Ar.* **1** vücudun gücünü artırmak, sağlıklı yaşamak vb. için yapılan beden alıştırması. **2** *sp.* beden eğitimi. *eş.* **jimnastik**[1]. **3** *mec.* herhangi bir duruma ya da şeye karşı alışkanlık kazanma. **idman yapmak** beden eğitimi yapmak.
idmancı *a. Ar. T.* idman yapan sporcu.
idmanlı *s.* ve *a. Ar. T.* **1** idman yaparak çeviklik kazanmış olan (kimse). **2** *mec.* herhangi bir duruma, herhangi bir şeye alışmış, onu yadırgamaz duruma gelmiş olan (kimse).
idmanlılık *a. Ar. T.* idmanlı olma durumu.
idmansız *s. Ar. T.* **1** idman[1,2] yapmadığı için çevik durumda olmayan, ham (kimse). **2** *mec.* bir duruma, bir şeye henüz alışmamış olan (kimse).
idmansızlık *a. Ar. T.* idmansız olma durumu.
idol, -lü *a. Fr.* **1** çoktanrılı dinlerde küçük boyutlu tanrı ya da tanrıça heykelciği. **2** insan eliyle yaratılmış tanrı, put. **3** *mec.* tapılacak ölçüde sevilen, putlaştırılmış kimse.
idrak, -ki *a. Ar.* (. -) **1** akıl erdirme, anlama yeteneği, anlayış, kavrayış. **2** (bir olguya) erişme, kavuşma, ulaşma. **3** *fels.* ➻ **algı**. **idrak etmek 1)** akıl erdirmek, anlamak, kavramak, algılamak. **2)** (bir olguya) erişmek, kavuşmak, ulaşmak. *ör. Çocuk ikinci yaşını idrak etti.*
idraksiz *s. Ar. T.* anlayışsız, kavrayışsız, ahmak.
idraksizlik *a. Ar. T.* idraksiz olma durumu, anlayışsızlık, kavrayışsızlık, ahmaklık.
idrar *a. Ar.* (. -) ➻ **sidik**.
idrarzoru, -nu *b. a. Ar. Far.* ➻ **sidikzoru**.
idrisağacı, -nı *b. a. bitb.* gülgillerden, boyu yaklaşık on metre olabilen, kokulu kiraz da denilen, kerestesi güzel, meyvesi hoş kokulu bir kiraz türü. *eş.* **mahlep**[1].
idrisotu, -nu *b. a. bitb.* bir ayrıkotu türü.
ifa *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** bir işi yerine getirme, yapma. **2** (borcu) ödeme. **ifa etmek** *esk.* **1)** (görev, buyruk vb.) yerine getirmek, yapmak. **2)** (borcunu) vermek, ödemek.
ifade *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **anlatım**. **2** bir kimsenin bir olayla ilgili olarak anlatıkları, deyiş[2]. *ör. Senin ifadene bakılırsa bu iş olmayacak.* **3** bir duyguyu yüz aracılığıyla anlatan belirtilerin tümü. *ör. Yüz ifadesi, suçsuz olduğu yoluydı.* **4** *huk.* karakol, mahkeme gibi yerlerde sanık ve tanıkların olayla ilgili olarak sözlü açıklamaları. **5** *fels.* ➻ **dışavurum**. **6** *arg.* herhangi bir iş, durum. **ifade edilmek** anlatılmak. **(bir şey) ifade etmek 1)** anlatmak. *ör. Bu ne ifade etmekte şimdi?* **2)** (herhangi bir) değeri olmak, önem taşımak. *ör. Bu iş*

bana çok şey ifade eder. **(birinin) ifadesini almak 1)** (bir kimseyi) sorguya çekmek, sorgulamak. **2)** görgü tanığının anlattıklarını tutanağa yazmak ya da yazdırmak. **3)** *arg.* alt etmek, üstün gelmek, yenmek, dövmek, hırpalamak. **4)** *arg.* amacının ne olduğunu sorup anlamaya çalışmak. **ifade verdirmemek** *arg.* **1)** (bir kimseyi) öldürmek. **2)** (tabanca) ateş almamak, tutukluk yapmak. **ifade vermek** *huk.* bir olayla ilgili olarak gördüğünü, bildiğini yetkili makama söylemek.

ifadelendirme *a. Ar. T.* ifadelendirmek eylemi.

ifadelendirmek *(-i)* bir şey anlatacak bir duruma getirmek, anlamlı duruma sokmak, anlamlandırmak.

ifadeli *s. Ar. T.* bir anlatımı olan, bir şey anlatan.

ifadesiz *s. Ar. T.* bir şey anlatmayan, hiçbir anlam taşımayan. *ör. Adam, ifadesiz bakışını ona çevirmişti.*

iffet, -ti *a. Ar.* **1** cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık. **2** namus.

iffetli *s. Ar. T.* iffeti olan, iffetini koruyan, namuslu.

iffetsiz *s. Ar. T.* iffeti olmayan, namussuz.

iffetsizleşme *a. Ar.T.* iffetsizleşmek eylemi.

iffetsizleşmek *(nsz)* iffetsiz biri olmak.

iffetsizlik *a. Ar.T.* **1** iffetsiz olma durumu, namussuzluk. **2** *huk.* cinsel töreye aykırılık. **iffetsizlik etmek** cinsel töreye aykırı davranmak.

ifildeme *a. ha.* ifildemek eylemi.

ifildemek *(nsz) ha.* **1** soğuktan hafifçe titremek, hafifçe ürpermek. **2** (rüzgâr) hafif hafif esmek. *eş.* **efildemek.**

ifil ifil *ik. be. ha.* ➻ **efil efil.**

iflah *a. Ar.* (. -) *esk.* güç ve kötü bir durumdan kurtularak iyi bir duruma gelme, iyileşme, onma. **iflah etmemek** iyileştirmemek, ondurmamak. **iflah etmek** iyi gelmek, kurtarmak, ondurmak. **iflahı kesilmek** *tkz.* düzelemeyecek bir duruma gelmek, bütün gücü tükenmek, aşırı derecede yorulmak. **(birinin) iflahını kesmek** *tkz.* bir daha düzelemeyecek, kendini toplayamayacak, belini doğrultamayacak bir duruma sokmak, gücünü tüketip bir iş yapamaz duruma getirmek. **iflah olmamak** kendine gelememek, düzelememek, iyileşememek, onmamak.

iflas *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** *tic.* günü gelmiş borçlarını ödeyemez duruma düştüğü mahkeme kararıyla saptanarak ilan edilen tüccarın durumu.*eş.* **batkı, batkınlık. 2** işlevini yerine getirememe durumu. **3** *mec.* değerini yitirme, yenilgiye uğrama. **iflas bayrağını çekmek** (ya da **iflas borusunu çalmak**) *tkz.* her şeyini yitirmek, batmak[7]. **iflas etmek 1)** *tic.* günü gelmiş borçlarını ödeyemez duruma düştüğü, anaparasını yitirdiği mahkeme kararıyla saptanarak durumu ilan edilmek, batmak[7]. **2)** *mec.* (düşünce, sav, kimse vb.) değeri düşmek, hiçbir anlam taşımaz olmak, yenilmek.

ifna *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ortadan kaldırma, yok etme. **2** boşuna harcama, tüketme.

ifrağ *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** (bir şeyi bir başka biçime) çevirme. **2** *yaşb.* ➻ **boşaltım.**

ifrat, -tı *a. Ar.* (. -) *esk.* (herhangi bir konuda) aşırı gitme, ölçüyü kaçırma, aşırılık. **ifrata kaçmak** (bir konuda) ölçüsüz davranmak, aşırıya gitmek, ölçüyü kaçırmak. **(bir şeyi) ifrata vardırmak** ölçüsünü kaçırmak, aşırıya götürmek. **ifrat derecede** aşırı ölçüde, çok aşırı.

ifraz *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** *huk.* bir toprak parçasının parsellere ayrılması, bir araziyi parsellere bölme. **2** *yaşb.* ➻ **salgı. ifraz etmek 1)** bir toprak parçasını belli ölçülere göre bölmek, parsellere ayırmak. **2)** *yaşb.* ➻ **salgılamak.**

ifrazat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* balgam, irin, kan, ter gibi, vücuttan çıkan şeyler.

ifrit, -ti *a. Ar.* **1** (doğu masallarında, efsanelerinde ve Kuran'da) cinlerin en güçlüsü ve korkuncu, çok kötü ve korkunç cin. **2** *mec.* kızgınlıkla ortalığı birbirine katan kimse. **3** *mec.* kötü kimse. **(birini) ifrit etmek** *mec.* bir kimsenin çok kızmasına yol açmak, onu çok öfkelendirmek. **ifrit kesilmek** (ya da **olmak**) *mec.* pek çok öfkelenmek, delirircesine kızmak.

ifritleşebilme *a. Ar. T.* ifritleşebilmek eylemi.

ifritleşebilmek *(nsz) Ar. T. mec.* ifritleşmesi olanak içinde olmak ya da ifritleşme olasılığı bulunmak.

ifritleşiverme *a. Ar. T.* ifritleşivermek eylemi.

ifritleşivermek *(nsz) Ar. T. mec.* beklenmedik bir anda ifritleşmek. *ör. O bazen ifritleşiverir, o zaman susacaksın.*

ifritleşme *a. Ar. T.* ifritleşmek eylemi.

ifritleşmek *(nsz) Ar. T. mec.* öfkeyle ortalığı birbirine katmak, çok öfkelenmek.

ifsat *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** düzeni bozma, karışıklık çıkarma, karıştırma. **2** kargaşalık, karışıklık.

ifşa, -ı *a. Ar.* (. -) *esk.* (gizli bir şeyi) açığa vurma, açıklama, yayma. **(bir şeyi) ifşa etmek** (gizliyi) açığa vurmak, ortaya dökmek, yaymak.

ifşaat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* gizli bir şeyi açığa vurmak, herkese duyurmak ereğiyle yapılan açıklamalar.

iftar *a. Ar.* **1** oruç açma, oruç bozma. **2** oruç açma vakti. **3** ramazanda akşam yemeği. **iftar etmek** oruç açmak, oruç bozmak, (oruç tutan kimse için) ramazanda akşam yemeği yemek. **iftar sofrası** ramazanda, oruç tutanlar için hazırlanan akşam yemeği. **iftar tabağı** genellikle lokantalarda yenilen iftar yemeğinde, yemek öncesi oruç açmak için genişçe bir tabağa dizilmiş yiyecekler. **iftar topu** iftar vaktini bildirmek için atılan top. **iftar vakti** oruç açma zamanı. **iftar yemeği** ➻ **iftar sofrası. iftar zamanı** ➻ **iftar vakti.**

iftariye *a. Ar.* (. - . .) ➻ **iftarlık.**

iftariyelik *a. Ar.* (. - . .) *ha.* ➻ **iftarlık.**

iftarlık *a. Ar. T.* **1** oruç açmak için hazırlanmış olan yiyecek. **2** *s.* iftarda yemeye elverişli. *ör. Bu yıl iftarlık zeytinler pahalıydı.*

iftihar *a. Ar.* (. . -) *esk.* kıvanma, kıvanç, övünme, övünç. **iftihara geçmek** sınıfındaki başarısı ve örnek davranışları nedeniyle üstün öğrenci seçilerek, okulun belli yerine asılan övünç çizelgesinde yer almak. **(bir şeyle) iftihar etmek** kıvanç duymak, övünmek.

iftira *a. Ar.* (. . -) bir kimseye gerçek olmayan, olumsuz bir durumu, bir suçu, amaçlı olarak, bilerek yükleme, kara çalma. **(birine) iftira etmek** (ya da **atmak**) işlemediği bir suçu üzerine atmak, amaçlı olarak bir suç yüklemek, kara çalmak. **iftiraya uğramak** işlemediği bir suçu işlemiş olarak gösterilmek, kendisine kara çalınmak.

iftiracı *a.* ve *s. Ar. T.* (. . - .) suçsuz birine bile bile suç yükleyen, kara çalan (kimse).

iftiracılık *a. Ar. T.* (. . - . .) iftiracı olma durumu, iftiracının davranışı, kara çalıcılık.

iguana *a. İsp. hayb.* iguanagillerden, Amerika'nın tropikal bölgelerinde yaşayan, boyu 2 metre olabilen, sırtında dikenli çıkıntılar bulunan, derisi pullu, göz kapakları oynak, dili kalın ve ağız tabanına yapışık, sivri parmaklı bir sürüngen. *eş.* **hintkertenkelesi**.

iguanagiller *ç. a. İsp. T. hayb.* sürüngenler sınıfından, Amerika'nın sıcak bölgelerinde üç yüz kadar türü yaşayan, örnek hayvanı iguana olan bir familya.

iğ *a.* **1** ağaçtan yapılmış, pamuk, yün ve benzeri şeyleri eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri bir araç. **2** iplik fabrikalarında yün, ipek, pamuk vb.den iplik üretmekte kullanılan, eğiren araç. **3** *ha.* çıkrıklarda ipliğin sarıldığı demir çubuk. **4** *ha.* değirmenin alt taşının ortasında bulunan ve üst taşa geçen demir eksen. **5** araba okunun ekseni. **6** *ha.* su dolaplarının ortasında bulunan kalın ağaç dingil. **7** *yaşb.* ➻ **iğiplik**. **iğde de var, çıkrıkta da** "iki yanda da suç var, iki yan da kabahatli" anlamında söylenir.

iğağacı, -nı *b. a. bitb.* anayurdu Asya'nın dağlık bölgeleri olan, ucu sivri ince yaprakları bulunan, kimi türlerinde yaprakları kışın dökülen, küçük ve düzgün çiçeklerinden kapsül biçiminde meyveler oluşan, odunu tornacılıkta ve kaplamacılıkta kullanılan, odunundan elde edilen hafif kömürle karakalem resim yapılan bir ağaççık.

iğbirar *a. Ar.* (. . -) *esk.* güçenme.

iğde *a. bitb.* **1** nemli kumsallarda, kalkerli yerlerde yetişen, dallarında dikenleri olan, yaprakları boz renkte ve tüylü, güzel kokulu sarı çiçekler açan bir ağaç. **2** bu ağacın zeytin biçiminde ve iriliğinde, olgunlaşınca kırmızıya çalan sarı renkli kalınca kabuklu, unlu ve tadı mayhoşça meyvesi.

iğdegiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, örneği iğde olan, ağaç, ağaççık ve çalı olarak on kadar türü kapsayan bir bitki familyası.

iğdemir *b. a. ha.* marangozlukta ağaç delmekte kullanılan, çelikten yapılmış bir araç.

iğdiş *s.* erkeklik bezleri burularak ya da çıkarılarak dölleyemeyecek, erkeklik işlevini yerine getiremeyecek duruma getirilmiş (hayvan). **iğdiş edilmek** erkeklik bezleri burulmak ya da alınmak, iğdiş duruma getirilmek. **iğdiş etmek** erkeklik bezlerini burarak ya da çıkararak dölleyemeyecek duruma getirmek. **iğdiş ettirmek** iğdiş edilmesini sağlamak. **iğdiş yoğurt** *mec. ha.* kaymağı alınmış yağsız sütten yapılan yoğurt.

iğeşme *a. ha.* iğeşmek eylemi.

iğeşmek *(-le) ha.* (kişiler için) birbirine karşıt gitmek, zıtlaşmak, inatlaşmak.

iğfal, -li *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* baştan çıkarma, aldatma, kandırma, ayartma. **2** bir kadını aldatarak ırzına geçme. **iğfal edilmek** *esk.* **1)** yoldan çıkarılmak, kandırılmak, ayartılmak. **2)** (kadın için) kandırılarak, aldatılarak ırzına geçilmek. **iğfal etmek 1)** *esk.* baştan çıkarmak, aldatmak, kandırmak, ayartmak. **2)** bir kadını aldatarak, kandırarak ırzına geçmek.

iğinme *a. ha.* iğinmek eylemi.

iğinmek *(nsz) ha.* ➻ **ıkınmak**.

iğiplik *b. a. yaşb.* mitoz bölünme sırasında oluşan iğ[1] biçimindeki uzantı.

iğlik *s.* içinde herhangi bir sayıda iğ[2] bulunan. *ör. On bin iğlik bir iplik fabrikası var.*

iğmek *(-i)* ➻ **eğmek**.

iğne *a.* **1** dikiş dikmeye, iş işlemeye vb. yarayan, ince, ucu sivri, öteki ucunda iplik geçirilecek deliği bulunan çelik araç. **2** iki şeyi birbirine tutturmakta kullanılan, ince ve uzun, ucu sivri, metal araç. *ör. Şu kâğıtları iğne ile tutturun.* **3** topluiğnenin süs için kullanılan türü. *ör. Kravatında iğne olan adam kim?* **4** altında bulunan iğneyle tutturulan süs eşyası. *ör. Kadının yakasındaki iğne göz kamaştırıcıydı.* **5** kimi araçların ucu sivri parçaları. *ör. Pusulanın iğnesi hep kuzeyi mi gösterir?* **6** sıvı bir ilacı vücuda vermekte kullanılan araç. *eş.* **enjektör**[1]. **7** içitim yoluyla vücuda verilen sıvı ilaç. *ör. Doktor beş iğne yazmış.* **8** içitim yoluyla vücuda sıvı ilaç verme işi. *ör. Birçokları iğneden korkar.* **9** oltanın ucundaki küçük, çelik çengel. **10** kimi böceklerde bulunan savunma organı. *ör. Arı iğnesini batırmıştı.* **11** *bitb.* bitkilerde yumurtacıkla tepecik arasındaki sapçık. **12** *mec.* batıcı, dokunucu söz. *ör. İğnelerini yine herkese saplıyorsun.* **iğne atsan yere düşmez** (yer için) aşırı ölçüde kalabalık. **iğne deliği** dikiş iğnelerinin arkalarında bulunan, iplik geçirilen delik. **iğne deliği gibi** (ya da **kadar**) çok küçük, küçücük. **iğne deliğinden Hindistan'ı seyretmek** küçük bir bilgiden büyük gerçeklere ulaşacak denli keskin görüşü ve kavrayışı bulunmak. **iğne gözü** ➻ **iğne deliği**. **iğne ile kuyu kazmak** yetersiz araçlarla, küçük ama sürekli ve sabırlı çalışmalarla, çok güç olan, çok ağır yürüyen bir işi başarmaya çalışmak. **iğne ipliğe dönmek** aşırı ölçüde zayıflamak. **iğne oyası** *ha.* iğneyle[1] yapılan dantel. **iğne üstünde oturmak** ➻ **diken üstünde oturmak**. **iğ-**

ne yapmak (ya da **vurmak**) iğneyle[6] vücuda sıvı ilaç vermek. **iğne yastığı** ➻ **iğnelik**. **iğne yemiş ite dönmek** *ka. al.* aşırı ölçüde zayıflamak. **iğne yurdu** *ha.* iğne[1] gözü, iğne deliği. **iğneden ipliğe** (ya da **iğneden ipliğe kadar**) var olan her şey. **iğneyi kendine çuvaldızı başkasına batırmak** hoşlanılmayan bir davranışın daha küçüğünü kendisinde denemek, başkasına zararı dokunacak bir davranışı yapmadan önce iyi düşünmek, kendi kendini eleştirebilmek.

iğneardı, -nı *b. a.* iğneyi[1] çıkış noktasının gerisinden saplayıp daha ileriden çıkararak yapılan aralıksız dikiş ya da nakış türü.

iğneci *a.* iğne yapan, iğne vuran kimse.

iğnecik *a.* **1** *hayb.* kimi omurgasız hayvanlarda rastlanılan silisten ya da kalkerden oluşmuş, iğneye benzeyen küçük çıkıntı. **2** *den.* deniz teknelerinde dümen menteşesi.

iğnecilik *a.* **1** iğneci olma durumu. **2** iğnecinin yaptığı iş.

iğnedenlik *a. T. Far.* ➻ **iğnelik**.

iğneleme *a.* iğnelemek eylemi.

iğnelemek *(-i, -e)* **1** iğneyle tutturmak ya da iğne batırmak. **2** *(-i) mec.* üstü örtülü bir biçimde gücendirici, kırıcı, üzücü sözler söylemek.

iğnelenme *a.* iğnelenmek eylemi.

iğnelenmek *(-e)* **1** iğnelemek eylemine konu olmak, iğneyle bir yere tutturulmak. **2** *(nsz)* (vücutta) iğne batışına benzer bir acı duyumsanmak.

iğneleyebilme *a.* iğneleyebilmek eylemi.

iğneleyebilmek *(-i) mec.* iğnelemek elinde olmak, iğneleme olanağı ya da olasılığı bılımmak.

iğneleyici *s. mec.* **1** dokunaklı, gücendirici, kırıcı, üzücü (söz ya da davranış). **2** *be.* gücendirici, kırıcı bir biçimde.

iğneleyiş *a.* iğnelemek eylemi ya da biçimi.

iğneleyiverme *a.* iğneleyivermek eylemi.

iğneleyivermek *(-i) mec.* ansızın iğnelemek. *ör. O, ara sıra insanı iğneleyivermekten hoşlanır.*

iğneli *s.* **1** iğnesi olan, iğnesi bulunan. *ör. Balarısı iğneli bir böcektir.* **2** iğneyle tutturulmuş, iğnelenmiş olan. **3** *mec.* (söz, davranış için) dokunaklı, gücendirici, kırıcı, onur kırıcı, üzücü. **iğneli beşik** (ya da **fıçı**) çok sıkıntı verici iş ya da durum. **iğneli söz** dokunaklı, gücendirici, kırıcı, rahatsız edici söz.

iğnelik *a.* **1** terzilikte, alıp alıp kullanması kolay olsun diye, üzerine iğneler saplanan küçük yastık. **2** içine iğneler konulan küçük kutu.

iğneliler *ç. a. hayb.* balarısı, yabanarısı gibi, zehirli iğneleri olan zarkanatlılara verilen ortak ad.

iğnemsi *s.* iğneye benzeyen.

iğneyaprak *b. a. bitb.* çam türlerinde görülen, ince ve uzun, sivri uçlu yaprak.

iğneyapraklılar *ç. b. a. bitb.* ➻ **kozalaklılar**. *ör. İğneyapraklılar genellikle kışın yaprak dökmez.*

iğrenç *s.* tiksinti veren, tiksinti duygusu uyandıran, iğrendiren.

iğrençleşebilme *a.* iğrençleşebilmek eylemi.

iğrençleşebilmek *(nsz)* iğrençleşmesi olanak içinde olmak ya da iğrençleşme olasılığı bulunmak. *ör. Onun bu kadar iğrençleşebileceğini düşünmemiştik.*

iğrençleşme *a.* iğrençleşmek eylemi.

iğrençleşmek *(nsz)* iğrenç bir duruma gelmek, tiksinti duygusu uyandırmak.

iğrençlik *a.* iğrenç olma durumu.

iğrendirebilme *a.* iğrendirebilmek eylemi.

iğrendirebilmek *(-i* iğrendirmesi olanak içinde olmak ya da iğrendirme olasılığı bulunmak. *ör. Bunun insanları iğrendirebileceği düşünülmeliydi.*

iğrendirilme *a.* iğrendirilmek eylemi.

iğrendirilmek *(nsz)* iğrenmek eylemi yaptırılmak, iğrenmesine yol açılmak, iğrenmesi sağlanmak.

iğrendirme *a.* iğrendirmek eylemi.

iğrendirmek *(-i)* iğrenme duygusu uyandırmak, iğrenti vermek, iğrenmeye yol açmak.

iğrenebilme *a.* iğrenebilmek eylemi.

iğrenebilmek *(-den)* iğrenmesi olanak içinde olmak ya da iğrenme olasılığı bulunmak. *ör. İnsan böyle kokulardan iğrenebilir.*

iğrengen *s. ha.* her şeyden iğrenme huyu olan, çabuk iğrenen (kimse).

iğrengenlik *a. ha.* iğrengen olma durumu.

iğrenilme *a.* iğrenilmek eylemi.

iğrenilmek *(ösz; -den)* iğrenmek eylemi yapılmak, iğrenmek eylemine konu olmak. *ör. O, çevresinde iğrenilen biri olmuştu.*

iğreniş *a.* iğrenmek eylemi ya da biçimi.

iğrenme *a.* iğrenmek eylemi.

iğrenmek *(-den)* **1** tiksinti verici bulmak, tiksinmek. **2** çok aşağılık, çok bayağı bulmak.

iğrenti *a.* iğrenme.

iğreti *s.* ➻ **eğreti**.

iğretileme *a.* ➻ **eğretileme**.

iğretilik *a.* ➻ **eğretilik**.

iğri *s.* ➻ **eğri**.

iğrilik *a.* ➻ **eğrilik**.

iğrilmek *(nsz)* ➻ **eğrilmek**.

iğritmek *(-i)* ➻ **eğritmek**.

iğseri *a. ha.* iri çivi.

iğsi *s.* iğ biçiminde olan.

iğtinam *a. Ar. esk.* ➻ **yağmalama**.

iğva *a. Ar. esk.* ➻ **ayartma**.

ihale *a. Ar.* (. - .) bir işi ya da bir malı, birçok istekli arasından en uygun koşullarla yapmayı ya da almayı kabul edene verme. **ihale edilmek** (iş) en uygun koşullar önerene verilmek. **ihale etmek** bir işi, en uygun koşullar önerene vermek. **ihaleye çıkarılmak** yapılması ihale yoluyla olmak. **ihaleye çıkarmak** bir işi, bir malı ihale yoluyla vermek için gereken işlemi yapmak.

-i hali *dilb.* ➻ **belirtme durumu**.

iham *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** kuruntuya düşürme. **2** *yaz.* iki anlamlı bir sözcüğü iki anlamını da

içerecek, iki anlamını da düşündürecek bir biçimde kullanma sanatı; örneğin "kimine ağla demişler, kimine gül" sözünde "gül" iki anlamını da düşündürecek biçimde kullanılmıştır.

ihanet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **hainlik**. *eş. ha.* **hıyanet**. **2** (sevgide) aldatma. **3** gerektiğinde yardımda bulunmayarak bir kimsenin güvenini yok etme. **ihanet etmek 1)** (birine) kötülük etmek, hainlik etmek. **2)** (karı, koca için) aldatmak. **ihanete uğramak** (sevgi, güven vb.de) aldatılmak.

ihata *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** çevresini sarma, kuşatma, çevreleme. **2** *mec.* anlayış, kavrayış. **ihata etmek 1)** çevresini sarmak, kuşatmak, çevirmek, çevrelemek. **2)** *mec.* anlamak, kavramak.

ihatalı *s. Ar. T.* (. - . .) *esk.* **1** geniş kapsamlı, alanı geniş. **2** *mec.* anlayışlı, kavrayışlı (kimse).

ihbar *a. Ar.* (. -) **1** haber verme, bildirme. *eş.* **bildirim**[3]. **2** suçlu saydığı birini ya da suç saydığı bir durumu yetkili yerlere gizlice bildirme, ele verme. **ihbar etmek 1)** haber vermek, bildirmek. **2)** (bir suçu, bir durumu) yetkili yerlere gizlice bildirmek. **ihbar tazminatı** ➻ **bildirim ödencesi**.

ihbarcı *a. Ar. T.* (. - .) **1** haber veren, bildiren kimse. **2** muhbir.

ihbarcılık *a. Ar. T.* ihbarcı olma durumu.

ihbariye *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** haber verme kâğıdı. *eş.* **bildirim**[4], **ihbarname**. **2** haber verme ücreti.

ihbarlama *a. Ar. T.* ihbarlamak eylemi.

ihbarlamak *(-i)* haber vermek, bildirmek. *eş.* **ihbar etmek**.

ihbarlı *s. Ar. T.* **1** önceden bildirilmiş olan. **2** *be.* önceden bildirilerek. *ör. Eskiden telefonla ihbarlı konuşma yapılırdı.*

ihbarname *b. a. Ar. Far.* (. - - .) haber verme kâğıdı. *eş.* **bildirim**[4].

ihdas *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ortaya çıkarma, yeni bir şey yapma, oluşturma. **2** (bir iş vb.) kurma. **ihdas etmek 1)** ortaya çıkarmak, yeni bir şey yapmak, oluşturmak. **2** (bir iş, bir yöntem vb.) kurmak.

ihlal, -li *a. Ar.* (. -) zarar verme, bozma. **ihlal etmek** zarara uğratmak, bozmak.

ihmal, -li *a. Ar.* (. -) (işine, bir şeye) gereken ilgiyi göstermeme, önem vermeme, boşlama. *eş.* **savsaklama**. **ihmal edilmek 1)** (kendisine) gereken önem verilmemek, ilgi, yakınlık gösterilmemek. *ör. Kadın, çocuklarınca ihmal edilmekten yakınıyordu.* **2)** yapmada gecikilmek, yok sayılmak, unutulmak. *eş.* **savsaklanmak**. *ör. Bu iş ihmal edilmeye gelmez.* **ihmal etmek** (bir şeye) gereken ilgiyi, yakınlığı göstermemek, önem vermemek, boşlamak. *eş.* **savsaklamak**.

ihmalci *s. Ar. T.* (. - .) (bir şeye, işine vb.) gereken ilgiyi göstermeyen, işi savsaklayan (kimse). *eş.* **savsak**.

ihmalcilik *a. Ar. T.* (. - . .) ihmalci olma özelliği, niteliği. *eş.* **savsaklık**.

ihmalkâr *s. Ar. Far.* (. - -) ➻ **savsak**.

ihmalkârlık *a. Ar. Far. T.* (. - - .) ➻ **savsaklama, savsaklık**.

ihracat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) ➻ **dışsatım**.

ihracatçı *a.* ve *s. Ar. T.* (. - - .) ➻ **dışsatımcı**.

ihracatçılık *a. Ar.* (. - - . .) ➻ **dışsatımcılık**.

ihraç *a. Ar.* (. -) **1** dışarıya atma, dışarıya gönderme, çıkarma. **2** *tic.* yurtiçinde üretilen malı yurtdışına satma. *eş.* **dışsatımlama**. **ihraç edilmek 1)** (bir yerle) ilişkisi kesilmek, (o yerden) çıkarılmak. *ör. Beş kişi partiden ihraç edildi.* **2)** *tic.* (ülke içinde üretilmiş olan mal, ürün) yabancı ülkelere satılmak *eş.* **dışsatımlanmak**. *ör. Yüz ton fındık ihraç edildi.* **ihraç etmek 1)** dışarı atmak, çıkarmak, (birinin) ilişiğini kesmek. **2)** *tic.* (bir ürünü, malı) yabancı ülkelere satmak. *eş.* **dışsatımlamak**.

ihram *a. Ar.* **1** genellikle yünlü çarşaftan yapılmış, eskiden Romalıların, Yunanlıların, bugün de Berberilerin büründükleri, ak renkli geniş giysi. **2** hacca gidenlerin Kâbe'ye girerken örtündükleri ak renkli, dikişsiz bürgü. **3** yün yaygı. **ihrama girmek** hac sırasında ihram giymek. **ihramdan çıkmak** hac görevini yerine getirdikten sonra, giymiş olduğu ihramı çıkarmak.

ihraz *a. Ar.* (. -) *esk.* elde etme, erişme, ulaşma, kazanma.

ihsan *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** iyi davranma, iyilik etme. **2** bağışta bulunma, bağışlama. **3** bağış olarak verilen şey. **4** karşılık beklemeksizin yapılan iyilik, yardım. **ihsan etmek** (ya da **buyurmak**) bağış olarak vermek, bağışta bulunmak, karşılıksız olarak vermek, bağışlamak.

ihsas *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** üstü örtülü olarak anlatma, sezdirme. **2** ➻ **duyum**[2]. **ihsas etmek** üstü örtülü olarak anlatmak, anımsatmak, duyurmak, sezdirmek.

ihtar *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ➻ **uyarı**[1], **uyarma**[1]. **2** bir şeyi birine anımsatma. **ihtar etmek** anımsatmak, uyarmak[1,2].

ihtarname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) resmi uyarı yazısı. **ihtarname çekmek** noter aracılığıyla resmi uyarı yazısı göndermek.

ihtida *a. Ar.* (. . -) *esk.* dininden dönerek Müslüman olma.

ihtifal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **anma töreni**.

ihtikâr *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **vurgun**[2], **vurgunculuk**.

ihtilaç *a. Ar.* (. . -) *esk.* çırpınma, titreme.

ihtilaf *a. Ar.* (. . -) *esk.* anlaşmazlık, aykırılık, uyuşmazlık, ayrılık. **ihtilafa düşmek** aralarında anlaşmazlık çıkmak, anlaşamamak, uyuşamamak, bozuşmak.

ihtilal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bir devletin siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısını kökünden değiştirmek ereğiyle girişilen silahlı halk hareketi. *eş.* **devrim**[5]. **2** kökten ve tümden değişim. **3** kargaşa, karışıklık, düzensizlik.

ihtilalci *a.* ve *s. Ar. T.* (. . - .) **1** ihtilal yandaşı ya da ihtilal yapan, ihtilale katılan (kimse, topluluk). **2** köklü değişim getiren (görüş).

ihtilalcilik *a. Ar. T.* (. . - . .) ihtilalci olma durumu.
ihtilam *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **düş azması**.
ihtilas *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **aşırtı**.
ihtilat, -tı *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** (bir hastalık bir başka hastalıkla) karışma. **2** karşılaşıp görüşme. **ihtilat etmek** (ya da **yapmak**) kişide var olan bir hastalık başka bir hastalığa çevirmek.
ihtimal, -li *a. Ar.* (. . -) **1** ➻ **olabilirlik, olasılık** . **2** *be.* olabilir ki, ola ki, belki. **ihtimaller hesabı** *mat.* ➻ **olasılıklar hesabı**. **ihtimal ki** olabilir ki, ola ki, belki. **ihtimal vermemek** bir şeyin olabileceğini, gerçekleşebileceğini hiç sanmamak, hiç düşünmemek.
ihtimali *s. Ar.* (. . - -) *esk.* **1** ➻ **olasılı**. **2** *fels.* ➻ **belkili**.
ihtimam *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** dikkatli davranma, özenme, özen. **2** iyi bakım, özenli bakım, özen gösterme. **ihtimam etmek** (ya da **göstermek**) iyi bir biçimde bakmak, özen göstermek.
ihtira *a. Ar.* (. . -) *esk.* benzeri olmayan, yeni bir şey türetme, bulma. **ihtira beratı** var olan araç gereçlerle ve düşünce gücüyle benzeri olmayan, yeni bir şey bulan kimseye, bulduğu şeyden bir süre için yalnız kendisinin ve yetkili kıldığı kimselerin yararlanabileceğini gösteren, devletçe verilmiş belge. *eş.* **buluş belgesi**.
ihtiram *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **saygı**. **ihtiram duruşu** ➻ **saygı duruşu**. **ihtiram kıtası** (ya da **birliği**) *ask.* devlet büyüklerini, yüksek rütbeli komutanları karşılama ya da uğurlama törenlerinde görevli birlik.
ihtiras *a. Ar.* (. . -) **1** aşırı güçlü istek. **2** ➻ **tutku**.
ihtiraslı *s. Ar. T.* (. . - .) **1** aşırı istekli. **2** ➻ **tutkulu**.
ihtiraz *a. Ar.* (. . -) *esk.* çekinme, sakınma.
ihtisar *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** sözü kısa kesme, kısaltma. **2** bir metinden gereksiz yerleri çıkarma.
ihtisas (I) *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ➻ **duygu**. **2** ➻ **duygulanma**.
ihtisas (II) *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **uzmanlaşma, uzmanlık**. **ihtisas yapmak** ➻ **uzmanlaşmak**.
ihtisaslaşma *a. Ar. T. esk.* ihtisaslaşmak eylemi.
ihtisaslaşmak *(-de) Ar. T. esk.* ➻ **uzmanlaşmak**.
ihtişam *a. Ar.* (. . -) *esk.* büyüklük, ululuk, gözalıcılık, görkem, gösterişlilik.
ihtişamlı *s. Ar. T. esk.* ➻ **görkemli**.
ihtiva *a. Ar.* (. . -) *esk.* içine alma, içinde bulundurma, kapsama. *eş.* **içerme**. **ihtiva etmek** ➻ **içermek, kapsamak**.
ihtiyaç *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ➻ **gerekseme, gereksinim, gereksinme**. **2** güçlü istek. **3** gereksinilen şey. **4** yoksunluk, yokluk. **ihtiyaca cevap vermek** bir gereksinimi karşılamak, işe yaramak. **ihtiyacı olmak** ➻ **gereksinmek**. **ihtiyaç hissetmek** ➻ **gereksinmek**.
ihtiyar (I) *a.* ve *s. Ar. esk.* **1** yaşı ilerlemiş, yaşlanmış olan. *eş.* **yaşlı (I)**. **2** *a. tkz.* baba ya da anne. *ör. Bizim ihtiyar biraz kızdı bana.* **ihtiyar etmek** *mec.* yaşlanmasına yol açmak, yaşlandırmak. *ör. Sıkıntılar, zorluklar insanı ihtiyar eder.* **ihtiyar heyeti** köy ya da mahalle tüzelkişiliğinde muhtar başkanlığında görev yapan yetkili kurul. **ihtiyar olmak** ➻ **yaşlanmak**. *eş. esk.* **ihtiyarlamak**.
ihtiyar (II) *a. Ar.* (. . -) *esk.* elinde olma, seçme. **ihtiyar etmek** *esk.* **1)** yeğ tutmak, seçmek. **2)** katlanmak.
ihtiyarcık *a. Ar. T.* yaşlı insanlara karşı acıma duygusu belirtisi olarak kullanılır. *ör. İhtiyarcık kimsesiz kaldı.*
ihtiyari *s. Ar.* (. . -' .) *esk.* elinde olan, isteğe bağlı. *eş.* **seçimlik, seçmeli**.
ihtiyarlama *a. Ar. T. esk.* ihtiyarlamak eylemi. *eş.* **yaşlanma**.
ihtiyarlamak *(nsz) Ar. T. esk.* **1** yaşı ilerlemek, yaşlı **(I)** duruma gelmek, kocamak. *eş.* **yaşlanmak**. **2** yaşlı **(I)** görünüşü almak. *ör. Acısı büyüktü, bir günde ihtiyarlamıştı.*
ihtiyarlatma *a. Ar. T. esk.* ihtiyarlatmak eylemi.
ihtiyarlatmak *(-i) Ar. T. esk.* yaşlı **(I)** duruma getirmek, yaşlı duruma gelmesine yol açmak, yaşlandırmak.
ihtiyarlayabilme *a. Ar. T. esk.* ihtiyarlayabilmek eylemi.
ihtiyarlayabilmek *(nsz) Ar. T. esk.* ihtiyarlaması olanak içinde olmak ya da ihtiyarlama olasılığı bulunmak. *ör. İnsan genç yaşta da ihtiyarlayabilirmiş.*
ihtiyarlayış *a. Ar. T. esk.* ihtiyarlamak eylemi ya da biçimi.
ihtiyarlayıverme *a. Ar. T. esk.* ihtiyarlayıvermek eylemi.
ihtiyarlayıvermek *(nsz) Ar. T. esk.* çabucak ya da kısa sürede ihtiyarlamak. *ör. Adamcağız çektiği acıyla ihtiyarlayıverdi.*
ihtiyarlık *a. Ar. T. esk.* ihtiyar olma durumu. *eş.* **yaşlılık**.
ihtiyat, -tı *a. Ar.* (. . -) **1** herhangi bir konuda, ileriyi düşünerek ölçülü davranma, sakınma. *eş.* **sakıntı** . **2** *s.* ➻ **yedek**[1]. **ihtiyat akçası** ➻ **yedek akça**. **ihtiyat kaydı ile** doğruluğu kuşkulu olarak, sakıntıyla.
ihtiyaten *be. Ar.* (. . -' .) her olasılığı düşünerek, her olasılık göz önüne alınarak, ileriyi düşünerek.
ihtiyati *s. Ar.* (. . - -) ilerisi göz önüne alınarak yapılan. **ihtiyati tedbir 1)** ilerisi düşünülerek alınan önlem. **2)** *huk.* bir konuda, bir yargılama öncesi mahkemece alınan önlem.
ihtiyatkâr *s. Ar. Far.* (. . . -) ➻ **ihtiyatlı**.
ihtiyatlı *s. Ar. T.* herhangi bir konuda, ileriyi göz önüne alarak, ölçülü davranan, önlemler alan, sakıngan, hazırlıklı (kimse). **ihtiyatlı bulunmak** beklenmedik durumlara karşı önlem almış olmak, hazırlıklı olmak. **ihtiyatlı davranmak** düşünerek, her olasılığı hesaplayarak davranmak, uyanık olmak. **ihtiyatlı ol-**

mak herhangi bir konuda, ileriyi göz önüne almak, ileriyi düşünerek ölçülü davranmak.
ihtiyatlılık *a. Ar. T.* ihtiyatlı olma durumu, sakıngan davranış.
ihtiyatsız *s. Ar. T.* ihtiyatlı davranmayan, ihtiyatlı olmayan (kimse).
ihtiyatsızlık *a. Ar. T.* ihtiyatsız olma durumu. **ihtiyatsızlık etmek 1)** hiçbir önlem almamak, ilerisini düşünmeden davranmak. **2)** boş bulunmak.
ihtizaz *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **titreşme, titreşim**.
ihvan *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* **1** yakın dostlar, yakın arkadaşlar. **2** aynı tarikattan olan kimseler.
ihya *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** (bir şeyi) eski biçimine, eski durumuna getirme, yeniden canlandırma, diriltme. **2** çok iyi duruma getirme, geliştirme, güçlendirme. **3** yeni bir umut, güç, erinç verme. **ihya etmek 1)** eski durumuna getirmek, canlandırmak, diriltmek. **2)** mutluluğa kavuşturmak. **3)** çok iyi duruma getirmek, bayındırlaştırmak. **ihya olmak 1)** daha iyi bir duruma gelmek. **2)** mutluluğa kavuşmak. **3)** daha iyi bir duruma getirilmek, bayındırlaştırılmak.
ihzar *a. Ar.* (. -) *esk.* hazır duruma getirme, hazır etme, hazırlama.
ihzari *s. Ar.* (. - -) *esk.* hazırlık niteliğinde olan, hazırlayıcı.
ika, -ı *a. Ar.* (- -) *esk.* etme, işleme, yapma.
ikame *a. Ar.* (. - .) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** bir başka şeyin yerine koyma, yerine kullanma. **2** ayakta durdurma, ayakta tutma, ayağa kaldırma. **3** (dava) açma. **4** *s.* bir başka şeyin yerine konulan, yerine geçen (şey). **ikame etmek** *esk.* **1)** bir başka şeyin yerine kullanmak, yerine koymak. **2)** ayakta durdurmak, dikmek. **3** (dava) açmak. **ikame mallar** biri ötekinin yerine geçebilen, kullanılabilen mallar. *ör. Reçel bulunmazsa pekmez bir ikame mal olabilir.*
ikamet, -ti *a. Ar.* (. - .) (**k** kalın okunur) (bir yerde) sürekli olarak kalma, oturma. **ikamet etmek** (bir yerde) sürekli olarak kalmak, oturmak. **ikamete memur edilmek** *esk.* sürgün cezası verilmek.
ikametgâh *a. Ar. Far.* (. - . -) bir kimsenin oturduğu, konutunun bulunduğu yer, bulunulan yer. *eş.* **konut**. **ikametgâh kâğıdı** (ya da **ilmühaberi**) ➻ **konut belgesi**.
ikaz *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **uyarı, uyarma**. **ikaz edilmek** ➻ **uyarılmak**. **ikaz etmek** ➻ **uyarmak**.
ikbal, -li *a. Ar.* (. -) **1** yüksek bir makama ya da iyi bir duruma erişme. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, padişaha ya da şehzadeye eş olmaya aday, gözde cariye. **ikbal düşkünlüğü** iyi bir makamı ve yaşamı varken, gözden düşerek yoksul olma durumu. **ikbal düşkünü** iyi bir makamı ve yaşamı varken, gözden düşüp bu durumunu yitirmiş, yoksul düşmüş kimse. **ikbali sönmek** sürmekte olduğu iyi, gönençli olan yaşamını yitirmek ya da yolunda olan işi bozularak yoksul duruma düşmek.
ikebana *a. (Japon dilinden)* (. . .' .) Japonlarda, geleneksel çay töreni kurallarına ve belli bir simgeye bağlı olarak yapılan çiçek düzenlemesi.
iken *be.* bu biçimiyle kullanıldığında kendinden önceki sözcüğe durum ve zaman kavramı yükler, istendiğinde kendinden önceki sözcükle bitiştirilebilir ve o zaman ***-ken*** biçimine girer, eklestiği zaman da büyük ses uyumuna uymaz. *ör. Kitaplar var iken (varken) can sıkıntısı çekmem. Çocuk oynarken düştü.*
iki *a.* **1** "bir"den sonra gelen sayının adı. **2** bu sayıyı gösteren rakam, 2, II. **3** *s.* "bir"den bir artık olan. *ör. Sınıftan iki kişi eksikti.* **iki ahbap çavuşlar** her yerde birlikte görülen, birbirinden ayrılmayan iki yakın arkadaş için şaka yollu söylenir. **iki arada bir derede** çok sıkışık, çok güç durumlarda bile bir fırsat bularak. *ör. Bunu iki arada bir derede yapıp bitirdim.* **iki arada kalmak** sevilen, hatırından geçilemeyen ama birbirine karşıt iki kişi arasında kalarak, bir konuda ne yapacağını bilemez durumda olmak. **iki at bir kazığa bağlanmaz** "çalışma yöntemleri ayrı olan, başına buyruk çalışmaya alışmış iki kişinin, bir işi birlikte yapması zor olur, aralarında anlaşmazlık çıkar, onun için onlara ayrı iş vermek gerekir" anlamında söylenir. **iki ateş arasında kalmak** birbirine karşıt iki yan arasında kalarak zarar görmek, iki yanlı saldırıya uğramak. **(birinin) iki ayağını bir pabuca sokmak** bir işi hemen yapması için çok sıkıştırmak. **iki ayaklı** iki ayağı olan. **iki başlı** iki başı bulunan. **iki başlılık 1)** iki başı bulunma durumu. **2)** *mec.* yönetim yerinde özdeş yetkili iki kişinin bulunması ve dolayısıyla işlerin yürümesinde güçlükler bulunması durumu. **(bir şey) iki baştan olmak** her iki yanın da istemesiyle gerçekleşebilmek. *ör. Sevgi iki baştan olur, yoksa geçimsizlik doğar.* **iki büklüm** eğilmiş, bükülmüş durumda, iki kat. **iki büklüm olmak 1)** yaşlılık, hastalık gibi bir nedenle belkemiği çok bükülmek. **2)** (saygı, dalkavukluk vb. ile) eğilmek. *ör. Adam müdür karşısında iki büklüm olmaktaydı.* **iki cambaz bir ipte oynamaz** "aynı ölçüde kurnaz, düzenci iki kişi, birbirlerini aldatmak için bütün becerilerini gösterecekleri birlikte bir iş göremezler" anlamında kullanılır. **iki cami arasında kalmış beynamaza dönmek** iki yoldan hangisine gideceğini, iki yandan hangisini tutacağını şaşırmak, ne yapacağına karar verememek. **iki cihan** *ha.* dünya ve ahret. **iki cihanda** dünyada ve ahrette. **iki çıplak bir hamama yakışır** evlenecek bir çiftin ikisi de yoksulsa, bunun uygun olmayacağını, birinin az çok bir şeyleri olması gerektiğini, yoksa evliliğin sıkıntılı geçeceğini anlatmak için söylenir. **iki çift laf** (ya da **lakırdı** ya da **söz**) **etmek** (bir konuda) birkaç söz söylemek, bir iki şey söylemek. **ikide bir** (ya da **ikide birde**) pek sık olarak, sık sık. **iki**

dirhem bir çekirdek çok özenli ve güzel giyinmiş, çok şık (kimse). **iki dünya** dünya ve ahret. **iki el bir baş için** "Tanrı insana, çalışıp kazanarak yaşayabilmesi için, güç ve el, kol vermiştir, bunları iyi kullanmalı, başkalarının yardımına kalınmamalıdır" anlamında söylenir. **iki eli böğründe kalmak** çaresiz kalarak ne yapacağını bilemez durumda olmak. **iki eli (kızıl) kanda (da) olsa** yapmakta olduğu iş ne denli önemli olursa olsun, işi bırakılamayacak denli önemli olsa bile. **iki eli şakaklarında düşünmek** derin derin düşünmek. **iki eli (birinin) yakasında olmak** öteki dünyada (o kimseden) davacı olmak. **iki elim yanıma gelecek** "bir gün nasıl olsa öleceğim ve öteki dünyada sorguya çekileceğim, Tanrı'dan korkarım, onun için yalan söyleyemem, doğruyu söylüyorum" anlamında kullanılır. **iki geçeli** karşılıklı iki sıra durumunda, iki yanlı olarak, karşılıklı, iki yanlı. *ör. Irgatlar iki geçeli dizildi.* **iki gönül bir olunca samanlık seyran olur** "birbirini seven ve evlenmek isteyen çift bir samanlıkta bile oturabilir, samanlık onlara saray gibi gelir" anlamında söylenir. **iki gözü iki çeşme 1)** durmadan ağlamakta (olan). *ör. Oğlu için kadının iki gözü iki çeşmeydi.* **2)** durmadan ağlayarak. *ör. Çocuk, iki gözü iki çeşme, koşmaktaydı.* **iki gözüm** (ya da **iki gözümün nuru**) sevgiyle söylenen bir sesleniş. *ör. İki gözüm, bize ne zaman gelirsin?* **iki hırtı bir pırtı** aşırı yoksulluğu anlatır. *ör. "Bizim köylü iki hırtı bir pırtıya alışıktır, tembelliği de sever" derlerse de inanma.* **iki kaptan bir gemiyi batırır** "bir işin, iki yöneticisi olmaz, olursa iş yürümez" anlamında söylenir. **iki karpuz bir koltuğa sığmaz** insan, iki büyük işi aynı anda yapamaz. **iki kat olmak** ➻ **iki büklüm olmak** . **iki kere iki dört eder** doğruluğundan kuşkulanılamayacak denli açık ve kesin. **iki kulak bir dil için** çok dinleyip az konuşmalı. **iki lakırdı etmek** birkaç söz söylemek, biraz konuşmak. **iki nokta** üst üste gelen iki nokta biçimindeki noktalama imi, (:). **iki paralık** hiçbir değeri ve önemi olmayan, değersiz, önemsiz. *ör. İki paralık şey için bizi kırdı.* **(birini) iki paralık etmek** söz ve davranışlarıyla, bir kimsenin saygınlığını yok etmek, değerini düşürmek. **iki paralık olmak** değerini, onurunu, saygınlığını yitirmek, kimsenin değer vermediği biri durumuna gelmek. **iki rahmetten** (ya da **iyilikten**) **biri** çok ağır, çok acı çeken hastalar için, "ya iyileşsin, ya ölüp kurtulsun, böyle çekmesin" anlamında bir dilek olarak söylenir. **iki satır laf etmek** biraz söyleşmek. **iki seksen uzanmak** *arg.* **1)** çarpma, vurma, dayak sonucu yere düşüp kalmak, boylu boyunca serilmek. **2)** ölmek. **3)** sırüstü yatıp keyif çatmak. **(birini) iki seksen uzatmak** *arg.* **1)** dayakla yere sermek. **2)** öldürmek. **ikisi (de) bir kapıya çıkar** bir şey için düşünülen, önerilen iki yolun, durumun, çözümün aynı sonucu vereceğini belirtmek için söylenir. **ikisini bir kazana koysalar kaynamazlar** aralarında aşırı ölçüde anlaşmazlık, aykırılık bulunanlar için kullanılır. **iki söz bir pazar** uzun uzun pazarlık etmeksizin. **iki sözü** (ya da **lafı** ya da **lakırdıyı**) **bir araya getirememek** söylemek istediğini, düşündüğünü düzgün olarak dile getirememek, düzgün konuşma yeteneğinden yoksun bulunmak. **iki şıktan biri** iki yoldan, iki çözümden, iki seçenekten biri. **iki şilte bir yastık, onu da terkiye astık** "çok az eşyamız var, taşınmamız çok kolay" anlamında söylenir. **iki tek atmak** bir iki kadeh içki içmek. **iki ucu boklu değnek** *ka.* şöyle ya da böyle de çözümlense, her iki çözümü de iyi olmayan, neresinden bakılırsa bakılsın, çözümü çok güç iş ya da durum. **iki ucunu bir araya getirememek** gelirle gideri, yapılması gerekenle yapılanı bir türlü denkleştirememek. **iki yakası bir araya gelmemek** geçim sıkıntısından kurtulamamak, geçim sıkıntısı çekmek. **iki yüzlü 1)** ➻ **ikiyüzlü** (kimse). **2)** iki yanı da yüz olarak kullanılabilen (kumaş).

ikianlamlı *b. s. dilb.* ➻ **ikircil.**

ikianlamlılık *b. a. dilb.* ➻ **ikircillik.**

ikibir *b. a.* tavla ve benzeri, zarlarla oynanan bir oyunda, atılan zarlardan birinin bir, ötekinin iki benekli yüzünün üste gelmesi.

ikiboyutlu *b. s.* yalnız eni ve boyu bulunan, derinliği olmayan.

ikiboyutluluk *b. a.* ikiboyutlu olma durumu.

ikibuçukluk *b. a. esk.* eskiden kullanılan, 250 kuruş değerinde kâğıt ya da madeni para.

ikicanlı *b. s. T. Far. ha.* gebe.

ikicanlılık *b. a. T. Far.* ikicanlı olma durumu, gebelik.

ikici *a.* ve *s. fels.* ikicilik yandaşı (kimse, görüş). *eş.* **düalist.**

ikicilik *a. fels.* ruh ve madde, iyilik ve kötülük, yaratan ve yaratılan vb. gibi, her şeyde birbirinden bağımsız, genellikle de birbirine karşıt iki ilkenin var olduğunu öne süren görüş. *eş.* **düalizm.**

ikicinslikli *b. s. T. Ar.* ➻ **ikieşeyli.**

ikiçenekli *b. s. bitb.* tohumlarında iki çenek bulunan (bitki).

ikiçenekliler *ç. b. a. bitb.* tohumlarında iki çenek bulunan kapalıtohumlu bitkiler sınıfı.

ikiçenetli *b. s.* **1** *bitb.* çatladığında, açıldığında kabuğu iki çenete ayrılan (meyve). **2** *hayb.* midye, istiridye gibi, iki parçalı kavkısı birbirine kaslarla bağlı yassısolungaçlılardan olan (hayvan).

ikiçenetliler *b. a. hayb.* ➻ **yassısolungaçlılar.**

ikidilli *b. s. dil.* **1** iki dil bilen, günlük yaşamında iki ayrı dil kullanan (kimse, toplum). *ör. Artık ikidilli olmak da yetmiyor, insanlar daha çok dil öğreniyor.* **2** iki ayrı dilin bir arada kullanıldığı, iki ayrı dil konuşulan (bölge, ülke). **3** iki ayrı dilde olan. *ör. Sonuç bildirisi ikidilli, hem Türkçe hem İngilizceydi.*

ikidillilik *b. a. dil.* bir bireyin iki dil bilmesi ya da bir toplumda günlük yaşamda iki ayrı dil kullanılması durumu.
ikidüzlemli *b. s. mat.* iki düzlemin kesişmesiyle oluşan (açı).
ikieşeyli *b. s. bitb.* ve *hayb.* hem dişi hem erkek eşey organları bir arada bulunan (bitki ya da hayvan).
ikieşeylilik *b. a.* ikieşeyli olma özelliği.
ikieşli *b. s. topb.* iki karısı ya da kocası olan (kimse).
ikieşlilik *b. a. topb.* bir erkeğin iki kadınla ya da bir kadının iki erkekle birlikte yaşadığı evlilik biçimi.
ikievcikli *b. s. bitb.* erkek ve dişi çiçekleri kendi cinsinden olan ayrı ayrı bitkilerde bulunan (bitki).
ikievciklilik *b. a.* ikievcikli olma özelliği.
ikifazlı *b. s. T. Fr. fiz.* aralarında devrenin dörtte biri kadar bir faz farkı olan (aynı frekansta ya da genlikte iki alternatif akım ya da gerilim).
ikiiki *b. a.* tavla oyununda atılan zarların her ikisinin de iki benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **dubara**.
ikikanatlılar *ç. b. a. hayb.* ➻ **çiftkanatlılar**.
ikikatlı *b. s.* kendi iç merdiveniyle birbirine bağlanmış iki ayrı kattan oluşan (daire, ev ya da taşıt).*eş.* **dubleks**.
ikil *s. dilb.* Arapça, Yunanca gibi kimi dillerde, tekil ve çoğul dışında yer alan, iki varlık ya da nesnenin söz konusu olduğunu belirten, ad ve eylem çekimlelerinde kullanılan (dilbilgisel sayı).
ikilem *a.* **1** her iki durumda da doğru davranılamayacak iki olanak karşısında kalıp, kişiyi, istemediği halde, bunlardan birini yapmaya zorlayan durum. **2** *mant.* iki önermesi bulunan ve her iki önermesinin de vargısı, sonucu aynı olan tasım; örneğin,"bu işi sen biliyorsan yap, yok ben biliyorsam, söylediğime uy ve işi yap" buyruğu bir ikilem oluşturur. *eş.* **dilemma**. **3** *kim.* iki atomun paylaştığı bir çift elektron.
ikileme *a.* **1** ikilemek eylemi. **2** *dilb.* anlamı güçlendirmek ereğiyle aynı sözcüğün art arda yinelenmesi, anlamları birbirine yakın ya da karşıt olan ya da sesleri benzeşen sözcüklerin art arda kullanılması. **3** *dilb.* bu biçimde kullanılan sözcük öbeği. *ör. Art arda, yan yana, aşağı yukarı, küçük büyük, ileri geri ... gibi sözcük öbekleri ikilemedir.*
ikilemek *(-i)* **1** bir olan bir şeyin sayısı ikiye çıkarmak. *ör. Arabasını ikilemek istiyor.* **2** iki kez söylemek, iki kez yapmak, yinelemek. *ör. Öğretmen sorusunu ikiledi, ama kimse yanıt veremedi.* **3** *ha.* ekime hazırlamak ereğiyle tarlayı iki kez sürmek.
ikilenme *a.* ikilenmek eylemi.
ikilenmek *(nsz)* ikilemek eylemi yapılmak.
ikileşme *a.* ikileşmek eylemi.
ikileşmek *(nsz)* sayısı bir iken iki olmak.
ikileştirme *a. mant.* bir kavramı iki kavrama bölerek açıklama yöntemi.
ikiletme *a.* ikiletmek eylemi.
ikiletmek *(-i, -e)* ikilemek eylemini yaptırmak, ikilenmesini ya da ikilemesini sağlamak.
ikili *s.* **1** kendinde herhangi bir şeyden iki tane bulunan ya da iki parçadan, iki birimden oluşan. *ör. Buna bir tane ikili ya da üçlü priz gerekiyor.* **2** iki yanı bulunan, iki yan arasında yapılmış. *ör. Kıbrıs konusunda ikili görüşmeler başladı.* **3** üzerinde iki sayısı ve bu sayıyı simgeleyen iki leke bulunan (iskambil kâğıdı). **4** *a. müz.* iki çalgıdan, iki kişiden oluşan müzik topluluğu. **5** *a. müz.* iki çalgı ya da iki ses için yazılmış müzik parçası. **ikili çatı** *dilb.* "atılmak", "çekilmek" eylemlerinde olduğu gibi, hem dönüşlü hem de edilgen olarak iki görevde de kullanılabilen çatı. **ikili kök** *dilb.* hem ad kökü hem de eylem kökü olarak kullanılabilen kök; *ör. Eski, eskimek; ağrı, ağrımak* gibi. **ikili oynamak** birbirine karşı düşmanca tavırları vb. olan yanlardan, sezdirmemeye çalışarak hem birini hem de ötekini desteklemek. **ikili ünlü** *dilb.* kimi dillerde görülen, hecede yan yana bulunan, çıkarılışı sırasında tınısı değişen, başlangıçta duyulan sesin bitişte yerini başkasına bırakması yoluyla gerçekleşen iki ünlü. *eş.* **diftong** . **ikili ünlüleşme** *dilb.* bir ünlünün, tek hece oluşturan ve biri ötekinden daha kapalı olan iki ünlüye dönüşmesi. **ikili ünlüleşmek** (bir ünlü) ikili ünlü durumuna gelmek.
ikilik *s.* **1** kendinde herhangi bir şeyden iki tane bulunan ya da iki parçadan, iki birimden oluşan, ikisi bir arada olan, iki tane ya da iki ölçü alabilen. *ör. İkilik bir cezve aldım.* **2** *a.* iki değişik uygulaması ya da kullanımı olma durumu. **3** *a.* (görüş, düşünce için) ikiye bölünme durumu, anlaşmazlık. *ör. Aramızdaki bu ikiliği kaldırmalıyız.* **4** *a. müz.* birlik notanın ikide biri değerinde olan nota. **5** *a. yaz.* Divan Yazını'nda, özellikle gazel ve mesnevide kullanılan, aynı ölçüde yazılan ve anlam yönünden birbirine bağlı olan iki dizelik şiir birimi. *eş.* **beyit** .
ikinci *s.* **1** ***(iki*** *sayısının sıra sıfatı)* zaman, yer, sıra, önem, nitelik vb. yönünden birinciden sonra gelen. *ör. Oğlum ikinci sınıfa gidiyor.* **2** bir başka, yeni. *ör. İkinci bir araba aldı.* **3** *a.* birinciden sonra gelen kimse ya da nesne. *ör. Yarış ikincilerine de ödül verildi.* **ikinci bahar** *mec.*insanın orta yaşlılıkta yeniden yaşama bağlanma, yaşamdan zevk alma dönemi. **ikinci baskı 1)** bir kitabın, derginin, gazetenin ikinci kez yapılan basımı. **2)** *arg.* bir sözün ikinci kez söylendiğini, bir olayın ikinci kez anlatıldığını, bir eylemin ikinci kez yapıldığını belirtmek için söylenir. **ikinci çağ** *yerb.* yeryüzünün yaklaşık yüz elli milyon yıllık çağı. *eş.* **mezozoik**. **ikinci derecede** daha az önemde. **ikinci el** (araba, eşya vb. için) ilk sahibinden değil ikinci sahibinden olan.

ör. İkinci el arabalar çok ucuza gidiyor. **ikinci ferik** *esk. ask.* ➻ **tümgeneral**. **ikinci gelmek** bir yarışmada birinciden sonraki dereceyi elde etmek. **ikinci yarı** *sp.* ayaktopu gibi iki dönemlik oyunlarda son dönem. **İkinci Yeni** *ö. a. yaz.* (kutu içine ➻). **ikinci zaman** *yerb.* ➻ **ikinci çağ**.

İkinci Yeni *ö. a. yaz.*
Türk yazınında "Garip", "Garipçiler" ya da "Birinci Yeni" diye anılan ve belli bir dönem Türk şiirini etkileyen akıma bir tepki olarak, 1950'den sonra doğan şiir akımı ya da yönelimi. Birinci Yeni'nin açık, anlaşılır oluşuna, sıradan konulara el atışına ve kalıplaşmasına karşı, İkinci Yeni ozanları kapalılığı, soyutu seçerek Türkçeye yeni olanaklar kazandırmak, şiiri anlama, konuya bağımlı olmaktan kurtarmak isteğiyle, alışılmamışa yöneldiler; şiirin, sözcüklerin var olan anlamlarıyla, dolayısıyla dilin var olan biçimiyle yetinemeyeceğini öne sürdüler. Öz yerine biçimi yeğleyen, gerçekte özü hiç de savsaklamayan İkinci Yeni, pek çok ozanı içine alarak, Türk şiirini on beş yıl kadar etkisi altında tutmuştur.

ikincil *s.* belirli bir amaca göre yapılan düzenlemede, sırada önem yönünden ikinci derecede olan, daha az değerli ya da daha az önemli olan. *eş. esk.* **tali**.
ikincilik *a.* ikinci olma durumu.
ikincilleşebilme *a.* ikincilleşebilmek eylemi.
ikincilleşebilmek *(nsz)* ikincilleşmesi olanal içinde olmak ya da ikincilleşeme olasılığı bulunmak. *ör. Önemli olan bazı şeyler zamanla ikincilleşebilmektedir.*
ikincilleşme *a.* ikincilleşmek eylemi.
ikincilleşmek *(nsz)* ikincil bir duruma gelmek.
ikincilleştirilebilme *a.* ikincilleştirilebilmek eylemi.
ikincilleştirilebilmek *(nsz)* ikincilleştirilmesi olanaklı olmak ya da ikincilleştirilme olasılığı bulunmak.
ikincilleştirilme *a.* ikincilleştirilmek eylemi.
ikincilleştirilmek *(nsz)* ikincil bir duruma getirilmek.
ikincilleştirebilme *a.* ikincilleştirebilmek eylemi.
ikincilleştirebilmek *(-i)* ikincilleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ikincilleştirme *a.* ikincilleştirmek eylemi.
ikincilleştirmek *(-i)* ikincil duruma getirmek. *ör. Ama artık kimi gerçekleri benimsemek onu ikincilleştirmek anlamına gelmez.*
ikincillik *a.* ikincil olma durumu.
ikincizar *b. a. bitb.* bitkilerde tohumu örten zarların dıştan ikincisi.
ikindi *a.* öğleyle akşam arasındaki zaman parçası, öğleyle akşamın yaklaşık ortası. **ikindi zamanı** (ya da **vakti**) ➻ **ikindi**. **ikindiden sonra dükkân açmak** iş işten geçtikten sonra davranmak, bir işi yapmakta, bir işe başlamakta geç kalmak.
ikindileyin *be. ha.* ➻ **ikindiyin**.
ikindiüstü *be.* ikindiye doğru.
ikindiüzeri *be.* ➻ **ikindiüstü**.
ikindiyin *be.* (. . .' .) *ha.* ikindi zamanı, ikindide.
ikircik *a. ha.* **1** duraksama, kararsızlık. **2** işkil, kuşku. **3** iki anlama da gelebilen söz.
ikirciklendirebilme *a.* ikirciklendirebilmek eylemi.
ikirciklendirebilmek *(-i)* ikirciklendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tutumumuz bu konuda onu ikirciklendirebilir.*
ikirciklendiriş *a.*ikirciklendirmek eylemi ya da biçimi.
ikirciklendirme *a.* ikirciklendirmek eylemi.
ikirciklendirmek *(-i)* ikirciklenmesine yol açmak, ikirciğe düşürmek, ikircik vermek.
ikirciklenebilme *a.* ikirciklenebilmek eylemi.
ikirciklenebilmek *(nsz)* ikirciklenmesi olanak içinde olmak ya da ikirciklenme olasılığı bulunmak. *ör. Bunu söylersek ikirciklenebilir.*
ikircikleniş *a.* ikirciklenmek eylemi ya da biçimi.
ikirciklenme *a.* ikirciklenmek eylemi.
ikirciklenmek *(nsz)* **1** ne yapacağını, ne söyleyeceğini kestirememek, duraksamak, kararsız olmak. **2** işkillenmek, kuşkulanmak.
ikircikli *s.* **1** içinde ikircik bulunan, duraksamalı, duraksayan, karar veremeyen, kararsız (kimse). **2** işkilli, kuşkulu (kimse).
ikirciklilik *a.* ikircikli olma durumu.
ikircil *s. dilb.***1** iki anlamı olan ve kullanımı her iki anlamı da anımsatabilen (sözcük). *eş.* **ikianlamlı, ikizanlamlı**. *ör. "Ekmek", "yemek" ikircil sözcüklerdir.* **2** *fels.* iki anlama da gelebilen ve iki türlü yorumlanabilecek olan. *eş.* **ikianlamlı, ikizanlamlı**. *ör. "Çalış baban gibi tembel olma" sözü ikircildir, "baba"nın çalışkan mı, tembel mi olduğu belirsiz kaldığı için iki anlama da gelebilir.*
ikircillik *a. dilb.* ikircil olma durumu, özelliği.
ikircim *a.* ➻ **ikircik**.
ikircimlenme *a.* ikircimlenmek eylemi.
ikircimlenmek *(nsz)* ➻ **ikirciklenmek**.
ikircimli *s.* ➻ **ikircikli**.
ikircimlik *a.* ➻ **ikirciklilik**.
ikişekilli *b. s. T. Ar. kim.* birbirinden farklı olarak iki biçimde billurlaşan.
ikişekillilik *b. a. T. Ar. kim.* ikişekilli olanın özelliği.
ikişer *s.* ***(iki** sayısının üleştirme sıfatı)* her kezinde ikisi bir arada olan ya da her birine iki tane. **ikişer ikişer** *ik. be.* her kezinde ikisi bir arada olarak. **ikişer olmak** ikişer ikişer sıraya dizilmek. **ikişer üçer** *ik. be.* ikili üçlü gruplar durumunda, her kezinde ikisi üçü bir arada olarak.
ikişerli *s.* ikişer durumda olan. *ör. Çocuklar ikişerli sıra oldular.*

ikitelli *b. a. müz.* tamburaya benzeyen, iki teli bulunan bir saz.
ikiterimli *b. a. mat.* toplama imiyle (+) ya da çıkarma imiyle (-) birbirine bağlanan iki terimden oluşan cebirsel anlatım.
ikiyaşayışlı *b. s. yaşb.* hem suda hem de karada yaşayabilen. *eş.* **amfibi**[1].
ikiyüzlü *b. s.* birbirinin karşıtı olan iki yanın her birine ayrı ayrı yandaşmış gibi davranan, hangisinin yanındaysa ondan yana görünen, özü sözü bir olmayan (kimse).
ikiyüzlüce *be.* ikiyüzlüye yaraşır bir biçimde.
ikiyüzlülük *b. a.* ikiyüzlü olma durumu, niteliği, ikiyüzlü davranış. **ikiyüzlülük etmek** ikiyüzlü davranmak.
ikiz *a.* ve *s.* **1** bir doğumda dünyaya gelen iki (kardeş). **2** *mec.* birbirine çok benzeyen, birbirinin eşi olan. *ör. İkiz evleri görünce, semte geldiğini anladı.* **3** *bitb.* aynı çiçekten oluşmuş birbirine yapışık iki meyve. **ikiz doğurmak 1)** (kadın) bir doğumda iki çocuk dünyaya getirmek. **2)** *mec.* herhangi bir işi yaparken çok sıkıntı çekmek. **ikiz ünlü** *a. dilb.* bir sözcükte aynı ünlünün yan yana bulunması durumunda bunlara verilen ad. *ör. Kimi sözcüklerde ikiz ünlü bulunabilir: Kanaat sözcüğünde ikiz ünlü vardır.* **ikiz ünsüz** *a. dilb.* bir sözcükte aynı ünsüzün yan yana bulunması durumunda bunlara verilen ad. *ör. İkiz ünsüz genellikle yabancı sözcüklerde görülür, "hassas"ta olduğu gibi.* **ikiz yatak** karyolasız olarak kullanılan, üst üstü konulmuş iki yatak biçiminde üretilmiş yatak.
ikizanlam *b. a. mant.* bir tümcenin, bir anlatımın, iki türlü anlama da gelebilecek, iki türlü yorumlanabilecek biçimde kurulmuş olması.
ikizanlamlı *b. s. mant.* iki anlama da gelebilen ve iki türlü yorumlanabilecek olan (sözcük ya da anlatım).
ikizkenar *b. s. T. Far. mat.* eşit iki kenarı olan (biçim). **ikizkenar üçgen** *mat.* kenarlarından ikisinin uzunluğu birbirine eşit olan üçgen. **ikizkenar yamuk** *mat.* birbirine koşut olmayan kenarları eşit olan yamuk.
ikizleme *a. yaz.* iki karşıt anlamı bulunan bir sözcüğün ya da sözün her iki anlamı da düşündürür bir biçimde kullanılması.
ikizler *ç. a. arg.* (kadında) göğüsler, memeler. **ikizlere takke** *arg.* sutyen.
İkizler *ç. ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde, Boğa ile Yengeç burçları arasında yer alan burç.
ikizleşme *a. kim.* iki eş molekülün tek bir molekül oluşturmak üzere birleşimi.
ikizli *s.* **1** ikizleri olan (ana). **2** iki kollu, ikili (araç). **3** *mant.* ➤ **ikizanlamlı**.
ikizlilik *a. mant.* ➤ **ikizanlam**.
iklim *a. Ar.* (. -) **1** *coğr.* havayuvarı olaylarının, yeryüzünün herhangi bir yerinde ortaklaşa olarak gerçekleştirdikleri etkilerin uzun yılların ortalamasına dayanan durumu. **2** *esk.* ülke, diyar. *ör. Ey gemi, hangi uzak iklime gidişin?* **3** *mec.* çevre, ortam. *ör. İnsan dost ikliminde rahatlıyor.*
iklimbilim *b. a. Ar.T.* fiziksel coğrafyanın, havayuvarı olaylarını, bu olayların ortaklaşa yarattığı iklimleri ve türlerini, iklimlerin yeryüzüne dağılışını konu alan bölümü. *eş.* **klimatoloji**.
iklimbilimci *b. a. Ar. T.* iklimbilim uzmanı. *eş.* **klimatolog**.
iklimleme *a. Ar. T.* yapı içlerinin sıcaklık, nem ve temiz havasını sağlamaya ilişkin işlem. **iklimleme aygıtı** yapıların içinde gereken iklimlemeyi sağlayan aygıt.
iklimsel *s. Ar. T.* iklime değgin, iklimle ilgili.
ikmal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bütünleme. **2** bitirme. **ikmale bırakmak** ➤ **bütünlemeye bırakmak**. **ikmale kalmak** ➤ **bütünlemeye kalmak**. **ikmal etmek 1)** bütünlemek. **2)** bitirmek. **ikmal gemisi** *ask.* denizaltıların ya da bir deniz hava grubunun her türlü donatımını sağlama işinde görevli gemi. **ikmal imtihanı** *esk.*, **bütünleme sınavı**.
ikna, -ı *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) (bir konuda birini) inandırma. **ikna edilmek** (biri) kanısının değişmesi sağlanarak bir şeye inandırılmak. **ikna etmek** (birini, bir konuda) inandırmak. **ikna olmak** *ha.* (biri, bir konuya) inandırılmak, inanmak.
ikon *a. Fr.* Ortodoks Hıristiyanlarda, Hazreti İsa, Meryem Ana ya da Hıristiyan ermişlerinin, gelenekselolarak tahta üzerine yapılmış, kutsal kabul edilen resimlerine ya da küçük heykellerine verilen ad.
ikona *a. Fr.* ➤ **ikon**.
ikonografi *a. Fr.* ikonların tanıtılması ve yorumlanması bilimi.
ikonografik *s. Fr.* ikonografiyle ilgili.
ikrah *a. Ar.* (. -) *esk.* iğrenme, tiksinme. **ikrah etmek** iğrenmek, tiksinmek. **ikrah getirmek** iğrenmeye, tiksinmeye başlamak.
ikrahlık *a. ha.* iğrenme, tiksinme.
ikram *a. Ar.* (. -) **1** (konuğu) ağırlama. **2** (bir şeyi) armağan etme, sunma. **3** alışverişte satıcının alıcıya yaptığı indirim. **4** (bir ağırlamada) sunulan şey. *ör. İkramı bol bir yemekti.* **ikram edilmek** ikram etmek işine konu olmak. **ikram etmek 1)** (konuğa) bir şeyler sunmak, (konuğu) bir şeyle ağırlamak. **2)** (alışverişte) malın ya da işin fiyatında indirim yapmak. **ikram görmek** (konuk için) ağırlanmak. **ikramda bulunmak** ➤ **ikram etmek**.
ikramcı *s. Ar. T.* ikramda bulunmayı seven (kimse).
ikramcılık *a. Ar. T.* ikramcı olma özelliği.
ikramiye *a. Ar.* (. - . .) **1** bir kuruluşta çalışanlara, iyi çalıştıkları için verilen ya da kazançtan dağıtılan, aylık dışı para. **2** piyangoda bir kimseye çıkan para ya da nesne.
ikrar *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** saklamayarak söyleme, açıkça söyleme, gizlemeyip açıklama. **2** bildirme. **3** benimseme, onama, kabul etme. **ikrar etmek** (bir şeyi) kendi

diliyle ve açıkça söylemek. **ikrar vermek** *esk.* söz vermek.
ikraz *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* borç para verme, ödünç para verme. **ikraz etmek** ödünç para vermek.
iks *a.* kimi batı dillerindeki *X* harfinin Türkçede de kullanılan Fransızca söylenişi.
iksir *a. Ar.* (. -) **1** eskiden, içeni ölümsüzleştirmek, herhangi bir madeni altına çevirmek gibi olağanüstü etkileri olduğuna inanılan, ne olduğu bilinmeyen düşsel sıvı. **2** içe ferahlık veren ilaç ya da içecek. **3** inanışa göre, aşk veren, aşka düşmeyi sağlayan büyülü içecek.
iktibas *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) *esk. yaz.* ➻ **alıntı**. **iktibas etmek** *esk. yaz.* ➻ **alıntılamak**.
iktidar *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) **1** bir işi yapabilme gücü, erk. **2** bir işi başarabilme yetkisi ve yeteneği. **3** devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi. **4** bu gücü ve yetkiyi elinde bulunduran kuruluş, parti. **iktidar partisi** iktidarda bulunan parti. **iktidara gelmek** devlet yönetiminin başına geçmek. **iktidardan düşmek** devlet yönetiminden ayrılmak ve yerini başka bir güce, gruba bırakmak zorunda kalmak.
iktidarsız *s. Ar. T.* (. . - .) (**k** kalın okunur) **1** bir işi yürütme, başarma gücü, yeteneği olmayan, beceriksiz, yetersiz. **2** *a.* ve *s.* cinsel gücü olmayan (erkek).
iktidarsızlaşabilme *a. Ar. T.* (**k** kalın okunur) iktidarsızlaşabilmek eylemi.
iktidarsızlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* (**k** kalın okunur) iktidarsızlaşması olanak içinde olmak ya da iktidarsızlaşma olasılığı bulunmak.
iktidarsızlaşma *a. Ar. T.* (**k** kalın okunur) iktidarsızlaşmak eylemi.
iktidarsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* (**k** kalın okunur) gücünü, iktidarını yitirmek, iktidarsız duruma gelmek.
iktidarsızlık *a. Ar. T.* (**k** kalın okunur) **1** beceriksizlik, güçsüzlük, yetersizlik. **2** (erkek için) cinsel gücü olmama durumu, cinsel güçsüzlük.
iktifa *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **yetinme**. **iktifa etmek** ➻ **yetinmek**.
iktiran *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** yaklaşma. **2** (bir yere) erişme, ulaşma, varma.
iktisaden *be. Ar.* (. . - .) ekonomik olarak, ekonomi yönünden.
iktisadi *s. Ar.* (. . - -) (**k** kalın okunur) ➻ **ekonomik**.
iktisadiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . - . -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** ekonomi bilgisi. **2** bir devletin ekonomik durumu.
iktisap *a. Ar.* (. . -) *esk.* edinme, elde etme, kazanma. **iktisap etmek** *esk.* elde etmek, edinmek, kazanmak.
iktisat *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) ➻ **ekonomi**. **iktisat etmek** (ya da **yapmak**) tutumlu davranmak, harcamayıp artırmak.
iktisatçı *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **ekonomist**.
iktisatçılık *a. Ar. T.* ekonomi uzmanlığı.
iktisatlı *a.* ve *s. Ar. T.* aşırı harcamadan kaçınan, tutumlu (kimse) ya da aşırı harcama gerektirmeyen (şey).
iktisatsız *a.* ve *s. Ar. T.* aşırı harcamadan kaçınmayan, tutumlu olmayan, tutumsuz (kimse) ya da aşırı harcama gerektiren (şey).
iktiza *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **gerekme**. **iktiza etmek** *esk.* ➻ **gerekmek**.
il *a.* **1** merkezi yönetimin, coğrafya durumuna, ekonomik koşullara, kamu hizmetlerinin gereklerine göre bölümlenmiş, ülke üzerinde yayılmış ve bir vali yönetimindeki en önemli bölümü. *eş. esk.* **vilayet**. **2** *esk.* el, ülke, yurt.
ila *il. Ar. esk.* ...ye değin.
ilaç *a. Ar.* **1** sağaltıcı özelliği bulunan, hastalıkları iyileştirmek ya da önlemek için türlü yollardan kullanılan madde. **2** *mec.* çözüm yolu, önlem, çare. **ilaç için** ilaç olarak kullanmak üzere. **ilaç için arasan yok** (ya da **bulamazsın**) hiç yok. **ilaç yazmak** (doktor) reçete yazmak.
ilaçlama *a. Ar. T.* ilaçlamak eylemi.
ilaçlamak *(-i) Ar. T.* **1** ilaç sürmek. **2** mikroplarını öldürmek, zararlı böceklerden korumak ereğiyle ilaç püskürtmek, sıkmak ya da serpmek.
ilaçlanış *a. Ar. T.* ilaçlanmak eylemi ya da biçimi.
ilaçlanma *a. Ar. T.* ilaçlanmak eylemi.
ilaçlanmak *(nsz) Ar. T.* ilaçlamak eylemine konu olmak, ilaçlamak eylemi yapılmak.
ilaçlatılma *a. Ar. T.* ilaçlatılmak eylemi.
ilaçlatılmak *(nsz) Ar. T.* ilaçlanması sağlanmak.
ilaçlatma *a. Ar. T.* ilaçlatmak eylemi.
ilaçlatmak *(-i, -e) Ar. T.* ilaçlamak eylemini yaptırmak, ilaçlanmasını ya da ilaçlamasını sağlamak.
ilaçlayabilme *a. Ar. T.* ilaçlayabilmek eylemi.
ilaçlayabilmek *(-i) Ar. T.* ilaçlamak elinde olmak, ilaçlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.* ***Bağı ilaçlayabilseydik daha iyi ürün alırdık.***
ilaçlı *s. Ar. T.* **1** ilaçlanmış durumda olan. **2** içinde ilaç bulunan.
ilaçlık *s. Ar. T.* ilaç yapmaya yarar, ilaç yapmak için ayrılmış.
ilaçsız *s. Ar. T.* **1** ilacı olmayan. **2** ilaçlanmamış olan.
ilaçsızlık *a. Ar. T.* ilaçsız olma durumu.
ilah *a. Ar.* (. -) **1** (çoktanrıcılıkta) tanrı. *ör. Mitolojide ilahlar ve ilaheler vardır.* **2** *mec* bir alanda yaratıcılığıyla hayranlık uyandıran, çok beğenilen, çok sevilen, çok tutulan kimse. **ilah gibi** (erkek için) çok yakışıklı. *ör. Beyazperdenin ilah gibi jönleri, insanları etkiliyordu.*
ilahe *a. Ar.* (. - .) ➻ **tanrıça**.
ilahi (I) *s. Ar.* (. - -) **1** Tanrı'yla ilgili olan, Tanrı'ya özgü, Tanrısal. **2** *mec.* her yönden eksiksiz, çok güzel. **3** *a. yaz.* Tanrı'yı övmek, ona dua etmek için yazılmış olan ve makamla okunan koşuk.

ilahi (II) *ünl. Ar.* (. -' .) şaşma, sitem vb. belirtmek için, "bu ne hal", "ne tuhaf" gibi kullanılır. *ör. İlahi çocuk, böyle ağlanır mı?*
ilahileşmek *(nsz) Ar. T.* ¸**Tanrısallaşmak**.
ilahileştirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **Tanrısallaştırılmak**.
ilahileştirmek *(-i)* ➻ **Tanrısallaştırmak**.
ilahiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. - . -) ➻ **Tanrıbilim**. *eş.* **teoloji**.
ilahiyatçı *a. Ar. T.* (. - . - .) ➻ **Tanrıbilimci**. *eş.* **teolog**.
ilahlaşma *a. Ar. T.* ilahlaşmak eylemi.
ilahlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* herkesin hayranlığını uyandıracak bir duruma gelmek, çok beğenilmek, yücelmek.
ilahlaştırabilme *a. Ar. T.* ilahlaştırabilmek eylemi.
ilahlaştırabilmek *(-i) Ar. T.* ilahlaştırma yönsemesi içinde olmak, ilahlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar bazı insanları ilahlaştırabilirmiş.*
ilahlaştırılma *a. Ar. T.* ilahlaştırılmak eylemi.
ilahlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* **1** ilah[1] durumuna getirilmek. **2** *mec.* çok yüceltilmek.
ilahlaştırma *a. Ar. T.* ilahlaştırmak eylemi.
ilahlaştırmak *(-i) Ar. T.* **1** ilah[1] durumuna getirmek. **2** *mec.* çok yüceltmek.
ilam *a. Ar.* (- -) *huk.* bir davanın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığını gösteren resmi belge. **ilam almak** *huk.* mahkeme kararını bildiren resmi belgeyi almak.
ilamaşallah *be. Ar.* (. - -' . .) **1** sonsuza değin, sonsuz olarak. **2** *ünl.* "maşallah" sözü yerine, sitem olarak ya da alay yollu kullanılır. *ör. Siz böylesiniz ilamaşallah!*
ilan *a. Ar.* (- -) **1** açıkça bildirme, açıkça duyurma. **2** ➻ **duyuru**. **ilan edilmek** (bir şey, bir durum) açıkça duyurulmak. **ilan etmek 1)** açıkça bildirmek, duyurmak. **2)** bir durumu yayım yoluyla kamuya duyurmak. **3)** bir durumu yaymak. **ilan tahtası** ➻ **duyuru tahtası**. **ilan vermek** bir durumu, bir şeyi herkese duyurmak ereğiyle iletişim araçlarına duyuru vermek. **ilanı aşk** sevginin, aşkın açıklanması eylemi. *ör. İnsan ilanı aşktan önce onu iyice tanımalıdır.* **(birine) ilanı aşk etmek** sevdiğini, âşık olduğunu söylemek, ona olan aşkını açıklamak.
ilancılık *a. Ar. T.* genellikle ticari bir amaçla geniş topluluklara tanıtılmak istenen bir şeyi basın ve yayım yoluyla duyurma işi, uğraşı.
ilanen *be. Ar.* (- - .) duyuru yoluyla.
ilanihaye *be. Ar.* (. - . - .) sonu gelmeyecek bir zamana değin, sonsuza değin.
ilarya *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* Avrupa kıyılarında, Akdeniz'de ve Karadeniz'de yaşayan, kefal türünden, kefalden küçük bir balık.
ilave *a. Ar.* (. - .) **1** ekleme, katma, ulama. *eş.* **ek[1]**. **2** bir şeyin eksiğini gidererek bütünlemek için ona katılan parça ya da bir şeyin yanına katılan bir başka şey. **3** *mec.* abartma, artırma, büyütme. **4** ➻ **ek[4]**. **5** *s.* eklenmiş, katılmış olan. *eş.* **ek[5]**. *ör. İlave iş için ayrı para istediler.* **ilave edilmek** eklenmek, ulanmak, katılmak. **ilave etmek** eklemek, katmak, ulamak.
ilaveli *s. Ar. T.* (. - . .) **1** eki olan, ekli. **2** *mec.* içine yalan katılmış, abartılmış.
ilaveten *be. Ar.* (. - . .) ek yoluyla, ek olarak, ekleyerek.
ilca *a. Ar. esk.* zorlama.
ilçe *a.* merkezi yönetimin, yönetim bakımından yurt bölümlenmesinde, ilden sonra gelen ve bir kaymakamca yönetilen bölümü. *eş. esk.* **kaza[2]**.
ildeş *a.* özdeş ilden olanlardan her biri. *eş.* **hemşeri**.
ildeşlik *a.* ildeş olma durumu.
ile *il., be.* ve *bağ.* **1** sözcüğün sonuna getirilerek birliktelik, işteşlik, araç, neden ya da durum bildiren tümleçler oluşturmaya yarar. *ör. Onunla gidin. Elinle yaz. İş kavgayla çözülmez. Çocuk sevinçle güldü.* **2** *be.* kimi soyut adlara getirilince durum bildiren belirteçler oluşturur. *ör. Çocuk sevinçle güldü.* **3** *bağ.* tümce içinde görevdeş iki öğeyi birbirine bağlar. *ör. Ali ile Mehmet gitsin.* **... ile birlikte** (ya da **beraber**) **1)** -diği anda. *ör. Gelmesiyle birlikte ortalığı karıştırdı.* **2)** -diği halde. *ör. Yapacağını söylemekle birlikte yapmadı.* **3)** -den başka, ayrıca. *ör. Bunu söylemekle birlikte ona telefon da etti.*
ilelebet *be. Ar.* (. .' . .) sonu gelmeyecek bir zamana değin, sonsuza değin.
ilen, inen (ınan) *il. ha.* "ile" sözcüğünün halk ağzında bozulmuş biçimi.
ilenç *a.* **1** ilenmek eylemi, ilenme. **2** ilenmek ereğiyle söylenen söz.
ilençli *s.* ilenilmiş, ilençlenmiş. *ör. Geçmişteki davranışıyla ilençli sayılan biriydi.*
ilenebilme *a.* ilenebilmek eylemi.
ilenebilmek *(-e)* ilenmesi olanak içinde olmak ya da ilenme olasılığı bulunmak.
ilenilme *a.* ilenilmek eylem.
ilenilmek *(nsz)* ilenmek eylemi yapılmak, ilenmek eylemine konu olmak. *ör. Kardeşlere ilenilmez.*
ileniş *a.* ilenmek eylemi ya da biçimi.
ilenme *a.* ilenmek eylemi.
ilenmek *(-e)* bir kimsenin kötü bir duruma düşmesini gönlünden geçirmek ya da bunu açıkça söylemek, bir kimse için kötü dilekte bulunmak.
ileri *a.* **1** herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geriye göre önde olan yer, ön. *ör. Buradan ileride bir şey yoktur.* **2** bir şeyin ulaşılacak olan yönü, yeri, ön. *ör. İleriye yürüyün.* **3** henüz gelmemiş olan zaman, gelecek zaman, gelecek, sonra. *ör. Bunu, ileriyi düşünerek söylüyorum.* **4** *s.* önde bulunan. *ör. İleri sınıflarda felsefe öğrenecek miyiz?* **5** *s.* vakti gerçek zamandan daha önde gösteren (saat). *ör. Bu saat ileri, iki dakika geri alın.* **6** *s.* önceki. *ör. O bizden ilerki sınıftaydı.* **7** *s. mec.* herhangi bir nitelikçe, herhangi bir yön-

den, benzerlerini geride bırakmış olan. *ör. Sen ondan ileri olmaya çalış.* **8** *ünl.* "ulaşılması gereken yere doğru durmadan yürü" anlamında söylenir. *ör. İleri, hiç durmadan ileri!* **9** *be.* öne doğru. *ör. Biri ileri çıktı.* **10** *sp.* temel duruşta ayak uçlarının gösterdiği yön. **ileri almak 1)** öne almak, öne çıkarmak, öne getirmek. *ör. Masayı ileri almak gerekiyor.* **2)** (saati) ibreleri, daha ileri bir saati gösterecek biçimde çevirmek, öne almak, öne ayarlamak. **ileri atılmak** kendini öne atmak. **ileri çıkmak** öne doğru gelmek, öne çıkmak. **ileri geçmek 1)** öne geçmek, ön sıralara gitmek. **2)** üstün bir makama gelmek. **ileri gelenler** bir yerin, bir topluluğun sözü dinlenen, hatırı sayılan, önemli kişileri. **(bir şeyden) ileri gelmek** -den olmak, doğmak, oluşmak, -e bağlı bulunmak. *ör. Ter, ateşten ileri gelir.* **ileri geri** *be.* Tek başına kullanılmaz, "yersiz, yakışıksız olarak, gönül kırıcı, incitici" vb. anlamıyla ***ileri geri konuşmak, ileri geri söylemek, ileri geri laflar etmek*** gibi kimi deyimlerde geçer. **ileri geri konuşmak** (ya da **söylemek** ya da **laflar etmek**) yersiz ve gönül kırıcı sözler söylemek. **ileri geri söz** yersiz, yakışık almaz, gönül incitici söz. **ileri gidilmek** *mec.* sözde, davranışta ölçü aşılmak, aşırı davranışta bulunulmak. **ileri gitmek 1)** (saat için) hızlı işleyerek zamanın önüne geçmek, zamanı olduğundan, gerçeğinden daha ilerlemiş göstermek. **2)** *mec.* sözde, davranışta ölçüyü aşmak, aşırı davranışta bulunmak. **ileri görüşlü** *mec.* gelecekte olacağı hesaplayabilen, ileriyi görebilen (kimse). **ileri görüşlülük** *mec.* ileri görüşlü olma durumu. **ileri götürmek** (bir durumu, davranışı) ölçüsünde bırakmamak. **(bir şeyin) ilerisi** ötesi, geleceği. *ör. İşin ilerisini hiç düşünmezdi.* **(bir şeyin) ilerisine gitmek** sonuna değin gitmek. **ilerisini gerisini hesaplamamak** sözün, davranışın, işin nereye varacağını, kimi incitecceğini, nasıl bir sonuç oluşturacağını düşünmeden davranmak. **ileri sürmek 1)** (bir şeyi) öne doğru yürütmek, ilerletmek. **2)** *mec.* (bir kimseyi) ilk eyleme geçen olmaya itelemek. *ör. Zor işe gelince hep onu ileri sürüyorlardı.* **3)** üzerinde görüşülmek üzere bir düşünce söylemek ya da önermek. **4)** bir savda bulunmak, bir sav öne sürmek. *ör. Bu işin yürümeyeceğini ileri sürdü.* **ileri sürülmek 1)** öne çıkarılmak, öne sürülmek, savlanmak. **2)** önerilmek. **ileriyi görmek** gelecekte nasıl bir durum gelişeceğini anlayabilmek, geleceği, uzağı görmek.

ilerici *s.* ve *a.* ilericiliği benimsemiş, düzen değişikliğinden yana olan (kimse, görüş).

ilericilik *a.* en ileri toplumsal, siyasal, ekonomik, düşünsel gelişmeleri benimseme, ilerlemeden, yenileşmeden, çağdaşlaşmadan yana olma durumu, ilerici davranışı, düzen değişikliği gütme eğilimi.

ileride *be.* **1** gelecek zamanda, gelecekte. **2** ötede. *ör. İleride bir çeşme var.*

ilerde *be.* ➻ **ileride**.

ilerlek *s. ha.* biraz öne çıkmış. *ör. İlerlek dişli çocuk kimin?*

ilerleme *a.* **1** ilerlemek eylemi. **2** *fels.* daha iyi, daha yetkin, daha değerli, daha yüksek bir duruma doğru basamak basamak oluşan gelişme. **3** *kim.* bir zincirleme tepkimenin ya da ardışık tepkimeler dizisinin başlatıldıktan sonraki aşamaları.

ilerlemeci *a.* ve *s.* çağdaşlaşma, kalkınma, ilerleme yandaşı (kimse, görüş).

ilerlemecilik *a.* ilerlemeci olma durumu.

ilerlemek *(nsz; -e)* **1** bulunduğu yerden daha ileriye, daha öne doğru gitmek. **2** ileriye doğru yol almak. *ör. Kamyon ilerlerken toz kaldırıyordu.* **3** (zaman için) geçmek. *ör. Saat ilerlemişti.* **4** *mec.* daha etkili, daha güçlü bir duruma gelmek. *ör. İki gencin aşkları ilerledikçe dertleri artıyordu.* **5** daha kötü bir duruma gelmek. *ör. Hastalıksınsice ilerlemekteydi.* **6** daha iyi, daha yüksek bir düzeye erişmek, gelişmek. *ör. Ulus olarak ilerlemek, çalışmakla olur.*

ilerletebilme *a.* ilerletebilmek eylemi.

ilerletebilmek *(-i)* ilerletmek elinde olmak, ilerletmeye gücü yetmek, ilerletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ilerletiverme *a.* ilerletivermek eylemi.

ilerletivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede ilerletmek.

ilerletme *a.* ilerletmek eylemi.

ilerletmek *(-i)* ilerlemesini sağlamak ya da ilerlemesine yol açmak.

ilerleyebilme *a.* ilerleyebilmek eylemi.

ilerleyebilmek *(nsz; -e)* ilerlemek elinde olmak, ilerleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ilerleyici *s.* iyiye ya da kötüye doğru aşama aşama giden. **ilerleyici benzeşme** *dilb.* sözcükte önceki sesin sonraki sesi etkilemesi; örneğin, Türkçede "git-**di**"nin "git-**ti**", "yok-**dur**"un "yok-**tur**" olması gibi.

ilerleyiş *a.* ilerlemek eylemi ya da biçimi.

ilerleyiverme *a.* ilerleyivermek eylemi.

ilerleyivermek *(nsz; -e)* çabucak ya da kısa sürede ilerlemek. *ör. Adamın hastalığı ilerleyivermişti.*

iletebilme *a.* iletebilmek eylemi.

iletebilmek *(-i)* iletmek elinde olmak, iletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ileti *a.* **1** söz ya da yazıyla gönderilen ve belli bir anlamı olan haber. *eş.* **mesaj**. **2** bir devlet büyüğünün ya da bir sorumlunun, belirli bir durum dolayısıyla, ilgililere ya da kamuoyuna gönderdiği haber. *eş.* **mesaj**. **3** *dil.* dilsel bildirişimde konuşucunun dinleyiciye yönelttiği göstergesel bütün, bildiri[5]. *eş.* **mesaj**. **4** *yaz.* bir yapıtın, bir yaratının dokusunda bulunan, sanatçının, yapıtın iletmek istediği temel düşünce, bildiri[4]. *eş.* **mesaj**. **5** *ruhb.* bildirişimde, vericinin belli bir anlam yükleyerek alıcıya gönderdiği ve onun da anlamını çözdüğü herhangi bir simge. *eş.* **mesaj**.

iletici *s.* ve *a.* **1** iletme özelliği olan (nesne). **2** *ruhb.* beyinden kaslara ve organlara komut götüren (sinir).
ileticilik *a.* iletici olanın özelliği.
iletilebilme *a.* iletilebilmek eylemi.
iletilebilmek *(nsz)* iletilmesinde hiçbir engel bulunmamak, iletilmesi olanak içinde olmak ya da iletilme olasılığı bulunmak.
iletileşme *a.* iletileşmek eylemi.
iletileşmek *(nsz; -le)* karşılıklı olarak ileti alıp vermek. *ör. Artık cep telefonlarıyla iletileşmek devrindeyiz.*
iletiliş *a.* iletilmek eylemi ya da biçimi.
iletiliverme *a.* iletilivermek eylemi.
iletilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede iletilmek. *ör. Ona bu haber hemen iletilivermişti.*
iletilme *a.* iletilmek eylemi.
iletilmek *(nsz)* iletmek eylemine konu olmak, iletmek eylemi yapılmak.
iletim *a.* **1** iletmek eylemi. **2** *fiz.* iletken nesnelerden elektriğin ya da ısının geçmesi. **3** ➻ **ısıyayım** . **4** *yaşb.* bir sinir ipliğinin herhangi bir noktasına yapılan bir uyarmanın bu sinirin geçtiği yol boyunca yayılması, alınan uyartıların ulaştırılması, iletilmesi işi. **5** *kim.* erke ya da maddeyi bir yerden bir yere taşıyabilme.
iletiş *a.* iletmek eylemi ya da biçimi.
iletişebilme *a.* iletişebilmek eylemi.
iletişebilmek *(nsz; -le)* iletişme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu konuda onlarla her zaman iletişebilmek isterdik.*
iletişim *a.* **1** kişiler arasında, duygu, düşünce, bilgi, haber alışverişi, duygu, düşünce, bilgi ve haberlerin, akla gelebilecek her türlü biçim ve yolla kişiden kişiye karşılıklı olarak aktarılması. **2** kişilerin birbirlerini anlaması. **3** telefon, telgraf, radyo, televizyon vb. gibi aygıtlardan, yazı, simge ve benzeri araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi. *eş.* **komünikasyon**. **iletişim ağı** iletişim araçlarıyla oluşturulan bilgi alışverişi ağı. **iletişim araçları** radyo, televizyon, yazılı basın, internet vb. gibi iletişimi sağlayan araçların genel adı. *eş.* **medya, yığın iletişim araçları, kitle iletişim araçları**. **iletişim kurmak** karşılıklı olarak birbirini anlamak.
iletişimbilim *b. a.* iletişimi konu alan bilim.
iletişimbilimci *b. a.* iletişimbilim uzmanı, iletişimbilimle uğraşan kimse.
iletişimci *a.* **1** ➻ **iletişimbilimci**. **2** *s.* dilin toplumsal boyutuna ağırlık veren, dil öğretiminin öncelikle iletişim amaçlı olduğunu öne süren (görüş, kimse).
iletişimsel *s.* iletişim sağlayan, iletişimle ilgili.
iletişimsiz *s.* iletişim kuramayan (kimse).
iletişimsizlik *a.* iletişim kuramama durumu, kişiler arasındaki iletişim kopukluğu.
iletişme *a.* iletişmek eylemi.
iletişmek *(nsz; -le)* iletişim kurmak, karşılıklı olarak iletmek, bildirişmek.
iletiverme *a.* iletivermek eylemi.
iletivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede iletmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bu kitabı ona iletiver.*
iletken *s.* **1** *fiz.* elektrik akımını, ısıyı, sesi vb.yi kesiksiz olarak geçiren (madde). *ör. Su iletkendir, elektriği geçirir.* **2** elektrik akımını, gazı, ısıyı, sıvıyı vb.yi bir yerden bir yere aktaran, ileten (nesne ya da ortam). **iletken damarlar** *bitb.* bitkilerde, gözelere besin maddelerini ileten borucuklar.
iletkenlik *a.* iletken olma durumu, iletken maddelerin özelliği, yeteneği.
iletki *a. mat.* bir açıyı ölçmeye ve aynı açıyı bir başka yerde olduğu gibi çizmeye yarayan, yarım çember biçiminde araç. *eş.* **açıölçer**.
iletme *a.* iletmek eylemi.
iletmek *(-i)* **1** bir yerden bir yere aktarmak, götürmek, ulaştırmak. **2** *fiz.* elektrik akımını, ısıyı, sesi vb.yi geçirmek. *ör. Bakır tel ısıyı, elektriği iyi iletir.*
ilga *a. Ar.* (. -) *esk.* (bir şeyin varlığını) ortadan kaldırma.
ilgeç *a. dilb.* bellibaşlı bir anlamı olmayan, bir tümcede, önünde yer aldığı sözcükle ardından geldiği sözcükler ya da öteki öğeler arasında anlam ilgisi kuran ve anlamı bunlarla belirginleşen sözcük türü. **ilgeçten ad** *dilb.* ilgeç olan bir sözcüğün iyelik eki alarak ad olmuş biçimi; örneğin "sana *göresini* bulamam", " *ötesini* düşünme" gibi. **ilgeçten sıfat** *dilb.* bir adla birlikte bir başka adın önüne gelerek sıfat görevinde kullanılan ilgeç; örneğin "kar *gibi* el", "kız *gibi* araba" vb.
ilgeçli *s. dilb.* ilgeci olan. **ilgeçli tümleç** *dilb.* ilgeçle oluşturulmuş tümleç; örneğin " *okula doğru* gitti", " *at gibi* koşuyor" vb.
ilgi *a.* **1** iki ya da daha çok şey arasında herhangi bir benzerlik, bağlılık, ilişki. *eş. esk.* **alaka**. **2** *ruhb.* belli bir olay, etkinlik, şey ya da kişiye yakınlık duyumsama, ondan hoşlanma ve ona öncelik tanıma. **3** *ruhb.* dikkati öncelikle belirli bir şey üzerine toplama eylemi. **4** *kim.* kimyasal koşullar eş ya da birbirine çok yakın olduğu durumlarda, öğelerin birbirleriyle bileşmede gösterdikleri seçicilik. **ilgi alanı** bir kimsenin ya da kuruluşun ilgilendiği konular. **ilgi çekici** ilgi uyandıran, dikkati üzerine çeken. *eş.* **ilginç**. **ilgi çekicilik** ilgiyi çekme özelliği, ilgi çekici olma durumu. *eş.* **ilginçlik**. **ilgi çekmek** ilgi uyandırmak, ilgiyi, dikkati üzerine çekmek, ilgi görmek, ilgi toplamak. **ilgi duymak** (bir şeye) önem vermek, yakınlık duyumsamak, eğilim göstermek. **ilgi eki** *dilb.* bağlantı, ilişki kavramı oluşturan ek (ayrıntı için kutu içine ,). **ilgi görmek** ilgi çekmek, çok istenmek. **ilgi göstermek** ilgisini esirgememek, ilgiyle karşılamak, ilgilenmek. **ilgisi kesilmek** ilgili olduğu yerden ilişkisi kesilmek. **ilgisini esirgememek** (ya da **esirgemek**) ilgi göstermek, ilgilenmek (ya da ilgi göstermemek, ilgilenmemek).**(bir şeyle) ilgisini kesmek** artık ilgisi kalmamak, artık

ilgilenmez olmak, ilişkilerini, bağlarını kesmek. **ilgi toplamak** ilgi çekmek, ilgi görmek. **ilgi uyandırmak** ilgi çekmek, ilgi görmek. **(biriyle) ilgiyi kesmek** artık görüşmez olmak, ilişkisini, bağını koparmak.

ilgi eki *dilb.*
Bağlantı, ilişki kavramı oluşturan ek; Türkçede ***-ki*** eki, ilgi ekidir; ad soylu, ad görevli sözcüklere gelir ve ünlü uyumlarına uymaz, genellikle kalma durumuyla kalıplaşır; "bende**ki** ", "onun**ki** ", "okulda**ki** " gibi. Kimi sözcüklerde bulunan ince yuvarlak ünlüden sonra geldiğinde, kuraldışı olarak ünlüsü yuvarlaklaşır, "dün**kü** ", "öbür**kü** " gibi. Türkçede ilgi eki, her zaman bitişik yazılır.

ilgileme *a.* ilgilemek eylemi.
ilgilemek *(-i, -e) ha.* iki parçayı birbirine eğreti olarak dikmek, iliştirmek.
ilgilendirebilme *a.* ilgilendirebilmek eylemi.
ilgilendirebilmek *(-; -i, -le)* ilgilendirmesi olanak içinde olmak ya da ilgilendirme olasılığı bulunmak. *ör. Bu iş herkesi ilgilendirebilir.*
ilgilendiriliş *a.* ilgilendirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Konunun kaçak işlerle ilgilendirilişi, işinizi bozar.*
ilgilendirilme *a.* ilgilendirilmek eylemi.
ilgilendirilmek *(nsz)* ilgilenmek eylemi yaptırılmak. *ör. Bu iş olayla ilgilendirilirse durum kötü olur.*
ilgilendiriş *a.* ilgilendirmek eylemi ya da biçimi.
ilgilendirme *a.* ilgilendirmek eylemi.
ilgilendirmek *(-; -i, -le)* **1** ilgisini çekmek, ilgili kılmak. *ör. Onu işle ilgilendirmek zor, başıboş biri o.* **2** ilişkin olmak, ilgili olmak. *ör. Durum kimi ilgilendiriyor?* **3** ilgisini uyandırmak, ilgisini, merakını çekmek. *ör. Buluş, bu alanda çalışan birçok kişiyi ilgilendirmişti.* **3** ilgiye değer bulunmak. *ör. Öneriniz onları ilgilendirecektir.*
ilgilenebilme *a.* ilgilenebilmek eylemi.
ilgilenebilmek *(-le)* ilgilenmek elinde olmak, ilgilenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onlar da bu konuyla ilgilenebilirler.*
ilgilenilme *a.* ilgilenilmek eylemi.
ilgilenilmek *(nsz)* ilgi gösterilmek, yakın davranılmak. *ör. Çocuk ilgilenilmek ister.*
ilgileniş *a.* ilgilenmek eylemi ya da biçimi.
ilgilenme *a.* ilgilenmek eylemi.
ilgilenmek *(-le)* **1** yakınlık duymak, yakınlık göstermek, ilgi göstermek, ilgi duymak. *ör. Orada bizimle çok ilgilendiler.* **2** bakmak, özen göstermek. *ör. Hasta ile ilgilenmek gerekir.* **3** gerektiği biçimde ağırlamak. *ör. Orada sizinle ben ilgileneceğim, merak etmeyin.* **4** merak duymak. *ör. Küçük çocuklar her şeyle ilgilenirler.* **5** çekici bulmak. *ör. Delikanlı kızla çok ilgileniyordu.* **6** bir konu üzerinde çalışmak, uğraşmak. *ör. Şimdi tarihle ilgileniyorum.* **7** ilgili olmak, ilgiyi esirgememek, ilgisini belli etmek. *ör. Çağdaş düşünceyle ilgilenmek zorundayız.*
ilgili *s.* **1** ilgi duyan, ilgisi bulunan, ilgilenmiş olan ya da ilgilendiren. **2** *a.* bir işle ilgisi bulunan ya da bir işe bakan, o işle görevli kimse. *ör. Bu konuyu ilgilisiyle görüşelim.*
ilgililik *a.* ilgili olma durumu.
ilginç *s.* kendisinde ilgilenilecek bir yön bulunan, ilgi çekici, ilgi çeken, ilgi uyandıran, dikkat çekici.
ilginçleşebilme *a.* ilginçleşebilmek eylemi.
ilginçleşebilmek *(nsz)* ilginçleşmek elinde olmak, ilginçleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ilginçleşiverme *a.* ilginçleşivermek eylemi.
ilginçleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede ilginçleşmek. *ör. Film kötü başlamış ama az sonra ilginçleşivermişti.*
ilginçleşme *a.* ilginçleşmek eylemi.
ilginçleşmek *(nsz)* ilgi çekici bir duruma gelmek.
ilginçleştirebilme *a.* ilginçleştirebilmek eylemi.
ilginçleştirebilmek *(-i)* ilginçleştirmek elinde olmak, ilginçleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ilginçleştirilebilme *a.* ilginçleştirilebilmek eylemi.
ilginçleştirilebilmek *(nsz)* ilginçleştirilmesi olanak içinde olmak ya da ilginçleştirilme olasılığı bulunmak.
ilginçleştirilme *a.* ilginçleştirilmek eylemi.
ilginçleştirilmek *(nsz)* ilginç, ilgi çekici bir duruma getirilmek.
ilginçleştirme *a.* ilginçleştirmek eylemi.
ilginçleştirmek *(-i)* ilgi çekici bir duruma getirmek.
ilginçlik *a.* ilginç olma durumu.
ilgisel *s.* ilgiye değgin, ilgi özelliği taşıyan. *ör. Eğitbilime göre çocuğu geliştiren, onun ilgisel ve duygusal gereksemelerini karşılayan, kişiliğine yeni değerler katan da yine çocuklardır.*
ilgisiz *s.* **1** ilgi göstermeyen, ilgi duymayan, ilgilenmeyen, aldırmayan. *ör. İşiyle ilgisiz insan, işsiz kalır.* **2** ilgisi bulunmayan, ilgisi olmayan ya da birbiriyle ilgili bulunmayan. *ör. Şiirle ilgisiz konular beni sıkar. İlgisiz şeylerden söz ettik.*
ilgisizleşebilme *a.* ilgisizleşebilmek eylemi.
ilgisizleşebilmek *(nsz)* ilgisizleşmek elinde olmak, ilgisizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ilgisizleşiverme *a.* ilgisizleşivermek eylemi.
ilgisizleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede ilgisizleşmek.
ilgisizleşme *a.* ilgisizleşmek eylemi.
ilgisizleşmek *(nsz)* ilgisiz bir duruma gelmek, ilgi göstermez olmak, ilgisini yitirmek, aldırmaz olmak.
ilgisizleştirme *a.* ilgisizleştirmek eylemi.
ilgisizleştirmek *(-i)* ilgisiz bir duruma getirmek, vurdumduymaz yapmak.

ilgisizlik *a.* **1** ilgisiz olma durumu. **2** ilgili olmayış, ilgi göstermeme, aldırmazlık. *ör. Onun ilgisizliği, işi bozdu.* **3** *fels.* insanın, sevgi ya da nefret gibi duygulardan yoksunluk durumu.

ilhak, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bağlama, ekleme, katma. **2** egemenliği altına alma. **ilhak etmek 1)** bağlamak, katmak. **2)** egemenliği altına almak.

ilham *a. Ar.* (. -) **1** ➻ **esin**[2]. **2** Tanrı'nın, peygamberlerin yüreğine doldurduğu Tanrısal âleme özgü duygu ve düşünceler. **ilham almak** ➻ **esinlenmek**. **ilham etmek** (ya da **vermek**) ➻ **esindirmek, esin vermek, esinlemek**. **ilham kaynağı** ➻ **esin kaynağı**. **ilham kaynağı olmak** ➻ **esin kaynağı olmak**. **ilham perisi** ➻ **esin perisi**.

ilhan *a. tar.* **1** bir ilhanlığı yöneten hükümdar. *eş.* **imparator**. **2** İran Moğollarında hükümdarların sanı.

ilhanlık *a. tar.* **1** ilhan olma durumu. **2** birkaç ülkeyi ve oralarda oturan ulusları egemenliği altında toplayan devlet biçimi. *eş.* **imparatorluk** . **3** böyle bir devletin yönetimindeki toprakların, ülkelerin tümü. *eş.* **imparatorluk** .

ilik (I) *a.* **1** kemiklerin içini dolduran ve alyuvarların oluştuğu bir ortam sanılan yağlı madde. **2** *a.* ve *s. mec. arg.* (kız, kadın için) çok çekici, çok güzel. *eş.* **ilik gibi**[2]. **(bir şey, birinin) iliğine işlemek** (ya da **geçmek**) **1)** (soğuktan) tir tir titremek, çok üşümek, (yağmurdan) sırılsıklam olmak, ıslanmadık yeri kalmamak, çok ıslanmak. **2)** (bir huy) bütün varlığını, benliğini kaplamak, aşırı ölçüde etkisi altına almak. *ör. Yalancılık onun iliğine işlemiş, kurtulamaz.* **iliğine** (ya da **iliklerine**) **kadar** bütün varlığını, bütün benliğini, her şeyini etkileyecek biçimde. **iliğine kadar ıslanmak** ıslaklık giysisinden geçip bedenine ulaşmak, çok ıslanmak. **iliğini kemirmek 1)** (bir şey, bir kimseyi) çok etkilemek. **2)** (biri, bir kimseyi, bir yeri) sömürmek. **(bir şey, birinin) iliğini** (ya da **iliğini kemiğini**) **kurutmak** canından bezdirecek denli eziyet ve sıkıntı vermek. **ilik gibi 1)** (genellikle et için) çok lezzetli, iyi pişmiş. **2)** *arg.* (kız, kadın için) cinsel istek uyandıran, çok çekici, çok güzel. **ilikleri gevşemek** *arg.* hoş bir insan, iyi bir durum vb. karşısında çok ilgi duyduğunu belli edecek biçimde davranışlarda bulunmak. **(bir şeyi) iliklerinde duymak** içinde, benliğinde duyumsamak.

ilik (II) *a.* giysilerin, yastık kılıflarının, yorgan çarşaflarının vb. gereken belirli yerlerine iplikle örülerek, parça geçirilerek ya da biyeyle yapılan ve iki parçayı tutturmak üzere düğme geçirmeye yarayan küçük yarık, düğme deliği.

ilikleme *a.* iliklemek eylemi.

iliklemek *(-i)* bir şeyin düğmesini iliğine geçirmek.

iliklenebilme *a.* iliklenebilmek eylemi.

iliklenebilmek *(nsz)* iliklenmesi olanak içinde olmak ya da iliklenme olasılığı bulunmak.

iliklenme *a.* iliklenmek eylemi.

iliklenmek *(nsz)* düğmesi iliğine geçirilmek, iliklemek eylemi yapılmak.

ilikletme *a.* ilikletmek eylemi.

ilikletmek *(-i, -e)* iliklemek eylemini yaptırmak, iliklenmesini sağlamak.

ilikleyebilme *a.* ilikleyebilmek eylemi.

ilikleyebilmek *(-i)* iliklemek elinde olmak, ilikleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ilikleyiverme *a.* ilikleyivermek eylemi.

ilikleyivermek *(-i)* çabucak iliklemek. *ör. Öğretmeni görmeden yakasını ilikleyivermişti.*

ilikli *s.* iliği **(I, II)** bulunan. **2** iliklenmiş olan. **3** *ha.* canlı, güçlü.

iliksiz *s.* iliği **(I, II)** bulunmayan.

ilim, -lmi *a. Ar.* ➻ **bilim**. **(bir şeyin) ilminden anlamak** ustası, uzmanı olmak. **(bir şeyin) ilmini almak** daha kolay, daha iyi biçimde nasıl yapılacağını deneye deneye iyice öğrenmek.

ilinek *a. fels.* **1** kendi başına, bağımsız bir varlığı bulunmayan, var olmak için başka bir töze, taşıyıcıya gereksinimi bulunan şey; örneğin "sertlik", "yumuşaklık", "aklık" birer ilinektir, var olmak için taşıyıcıya gereksinim duyarlar. **2** bir nesneye zorunlu olarak bağlı bulunmayan, onun özünde yer almayan, onda rastlantısal olarak var olan nitelik.

ilinekçi *a.* ve *s.* ilinekçilik yandaşı (kimse, görüş).

ilinekçilik *a. fels.* evrende rastlantıların egemen olduğunu öne süren öğretilerin genel adı.

ilineksel *s. fels.* **1** bağımsız olmayan, bağlı olan. **2** özle ilgili olmayıp ilinekle ilgili olan, rastlantısal olan, ilineğe değgin olan.

ilinti *a.* **1** bir şeyin başka bir şeyle olan bağlantısı, iki şey arasındaki herhangi bir yönden ilgi, ilişki. **2** *ha.* dert, işkil, kuruntu, üzüntü, kaygı, iç sıkıntısı. **3** *ha.* seyrek dikiş, teyel.

ilintileme *a.* ilintilemek eylemi.

ilintilemek *(-i) ha.* ➻ **ilgilemek**.

ilintili *s.* ilintisi olan, ilişkisi, ilgisi, bağlantısı bulunan.

ilistir *a. ha.* delikli kepçe ya da kevgir, süzgeç.

ilişebilme *a.* ilişebilmek eylemi.

ilişebilmek *(-e)* ilişmek elinde olmak, ilişme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona ilişebilmek cesaret işiydi.*

ilişik *s.* **1** eklenmiş, bağlanmış, iliştirilmiş olan. *ör. Pakete ilişik kâğıtta bir not vardı.* **2** bir şeyle ilgili bulunan, bir şeye ilişkin olan, değgin. *ör. Bu konuya ilişik öteki görüşleri öğrenemedik.* **3** *a.* bağlılık, ilgi, ilişki. *ör. İşin bu konuyla ilişiği yoktur.* **4** *a.* ekli bulunan bölüm. *ör. Yazı ilişiktedir.* **ilişiği kalmamak** artık hiçbir ilgisi, bağı, alıp vereceği bulunmamak. **ilişiği kesilmek 1)** ilişkisi kalmamak, işine son verilmek. **2)** haber vb. alamaz olmak, bağlantısı kesilmek, bağlantı kuramamak. **ilişiğini kesmek 1)** (bir kimsenin) bağlantısını, ilgisini sona erdirmek, işine son vermek. **2)** (bir kimseyle, bir yerle) bağlantısını,

ilgisini sona erdirmek, ilgisine, ilişkisine, bağına son vermek.
ilişikli *s.* ilişkin, ilişiği bulunan.
ilişiksiz *s.* ilişiği bulunmayan.
ilişilme *a.* ilişilmek eylemi.
ilişilmek *(-e)* ilişmek eylemine konu olmak, ilişmek eylemi yapılmak.
ilişiverme *a.* ilişivermek eylemi.
ilişivermek *(-e)* çabucak ilişmek. *ör. Salona girince bir sandalyeye ilişivermiştim.*
ilişki *a.* **1** iki ya da daha çok şey arasındaki karşılıklı ilgi, bağ. *ör. Sınıfın birbiriyle ilişkisi çok güzeldir.* **2** kişileri birbirine bağlayan bağ, yakınlık, dostluk. *ör. Onunla ilişkim kalmadı.* **3** bağlantı. *ör. O şimdi İstanbul'da, ilişki sağlamak olanaksız.* **ilişki kurmak 1)** bağlantı sağlamak, bağlantı kurmak. *ör. Depremde köylerle ilişki kurmak güçleşir.* **2)** yakınlaşmak. *ör. Onunla ilişki kurmak çok zordur.* **ilişkisi kesilmek 1)** işine son verilmek, bağı kalmamak. *ör. İşyeriyle ilişkisi kesildi.* **2)** haber vb. alamaz olmak, bağlantısı kesilmek, bağlantı kuramamak. *ör. Köyle ilişkimiz kesilmişti.* **3)** yakınlığı, dostluğu kalmamak. *ör. Onlarla ilişkimiz kesildi.* **ilişkisini kesmek 1)** (birinin) işine son vermek. *ör. Onun bu işle ilişkisini kestik.* **2)** (biri) bağına, ilişkisine kendi son vermek. *ör. Onlarla ilişkisini kesmekte geç kalmıştı.*
ilişkilendirebilme *a.* ilişkilendirebilmek eylemi.
ilişkilendirebilmek *(-i, -le)* ilişkilendirmek elinde olmak, ilişkilendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu işi öteki işle ilişkilendirebilmek olanağı yoktur.*
ilişkilendirilebilme *a.* ilişkilendirilebilmek eylemi.
ilişkilendirilebilmek *(nsz)* ilişkilendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ilişkilendiriliş *a.* ilişkilendirilmek eylemi ya da biçimi.
ilişkilendirilme *a.* ilişkilendirilmek eylemi.
ilişkilendirilmek *(nsz)* birbiriyle ilişkisi bulunduğu varsayılmak, ilişkili duruma getirilmek. *ör. Adam suçla ilişkilendirilince şaşırmıştı.*
ilişkilendiriş *a.* ilişkilendirmek eylemi ya da biçimi.
ilişkilendiriverme *a.* ilişkilendirivermek eylemi.
ilişkilendirivermek *(-i, -le)* çabucak ilişkilendirmek.
ilişkilendirme *a.* ilişkilendirmek eylemi.
ilişkilendirmek *(-i, -le)* birbiriyle bağlantılı olduğunu düşünmek. *ör. Söylediklerini olayla ilişkilendirince, durumu anladılar.*
ilişkili *s.* **1** ilişkisi bulunan, bağı olan. *ör. Olayla ilişkililer tutuklandı.* **2** *be.* ilgili olarak. *ör. Olayla ilişkili görülmek yeterli olmuştu.*
ilişkililik *a.* ilişkili olma durumu. *ör. Onun olayla ilişkililiği uydurmadır.*
ilişkin *s.* ilişiği, ilgisi, bağı olan, ilgili, bağlı, değgin. *eş. esk.* **ait**.
ilişkinlik *a.* ilgisi, ilişkisi, bağı bulunma durumu, değginlik.
ilişkisiz *s.* ilişkisi, bağı bulunmayan, ilişkili olmayan.
ilişkisizlik *a.* **1** ilişkisiz olma durumu. **2** karşılıklı ilgisizlik, bağsızlık.
ilişme *a.* ilişmek eylemi.
ilişmek *(-e)* **1** hafifçe dokunmak, elde olmaksızın takılmak. *ör. Eli bardağa ilişince bardak devrildi.* **2** elini sürmek, dokunmak, ellemek. *ör. Parkta çiçeklere ilişmek yasaklanmıştı.* **3** genellikle oturulacak bir şeyin kenarına eğreti olarak, kısa bir süre için, hemen kalkacakmış gibi oturmak. *ör. Orada, bir sandalyeye ilişmek, onu öyle beklemek can sıkıcıydı.* **4** karışmak, sataşmak, rahat vermemek, huzursuz etmek. *ör. Çocuğa ikide bir ilişmekten kaçının.* **5** *mec.* sözünü etmek, değinmek. *ör. Kendisi konuya ilişince ben de ilişmek zorunda kaldım.*
iliştirebilme *a.* iliştirebilmek eylemi.
iliştirebilmek *(-i, -e)* iliştirmek elinde olmak, iliştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
iliştirilebilme *a.* iliştirilebilmek eylemi.
iliştirilebilmek *(-e)* iliştirilmesi olanak içinde olmak ya da iliştirilme olasılığı bulunmak.
iliştirilme *a.* iliştirilmek eylemi.
iliştirilmek *(-e)* hafifçe tutturulmak, eğreti bir biçimde takılmak.
iliştiriş *a.* iliştirmek eylemi ya da biçimi.
iliştirme *a.* iliştirmek eylemi.
iliştirmek *(-i, -e)* hafifçe tutturmak, eğreti bir biçimde takmak, bağlamak.
ilk, -ki *s.* **1** zaman, sıra, yer ve önem yönünden ötekilerden önce gelen. *ör. Onu ilk gün görememiştim.* **2** *a.* herhangi bir şeyin önce geleni ya da en önde bulunanı. *ör. Kadının ilki bir oğlandı.* **3** *be.* birinci olarak, en önde, en başta. *ör. İlk yaptığı, çiçekleri sulamak oldu.* **ilk adım** başlangıç. **ilk ağızda** her şeyden önce, ilk iş olarak, en başta, en önce, ilkin, öncelikle. *ör. İlk ağızda yapılacak işleri bilmek gerekir.* **ilk elden** birinci kaynaktan, ilk sahibinden, aracısız, dolaysız. *ör. Bilgiyi ilk elden edinmişti.* **ilk gösterim** *tiy.* ve *sin.* bir oyunun, bir filmin seyirciye ilk kez sunulduğu gösterim. *eş.* **prömiyer**. **ilk göz ağrısı** *mec.* **1)** ilk doğan evlat, ilk çocuk. **2)** bir kimsenin âşık olduğu, sevdiği ilk insan, ilk sevgili, eski sevgili, ilk aşk. **ilk planda** *be.* her şeyden önce, öncelikle, ilkin. *ör. Devlet ilk planda barajlara yönelmişti.* **ilk ve son** bir daha olmayan, tek. *ör. Onu ilk ve son, bir törende görmüştüm.* **ilk vuran okçudur** "amaca herkesten önce ulaşan kişi işinin ustasıdır, beceriklidir, kazançlıdır" anlamında söylenir. **ilk yarı** *sp.* ayaktopunda ilk 45 dakikalık devre, birinci devre.
ilkah *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** döllenme, döllenme. **2** aşılama.
ilkay *b. a.* Ay'ın ilk günkü durumu.
ilkbahar *b. a. T. Far.* **1** yılın, kış ile yaz arasında kalan mevsimi; (kuzey yarımküre için)

mart, nisan ve mayıs aylarını kapsayan zaman bölümü. *eş.* **ilkyaz**. **2** *gökb.* 21 Mart ile 22 Haziran arası. **3** *mec.* (yaşam olarak) gençlik. *ör. Gencecik, yaşamının ilkbaharında göçüp gitti.* **ilkbahar ılımı** *gökb.* Güneş'in eşlek üzerinde ilkbahar noktasına geldiği an. **ilkbahar noktası** *gökb.* Güneş'in görünen yıllık deviniminde, gök eşleğinde yaklaşık olarak 21 Martta geldiği nokta.

ilkçağ *b. a. tar.* en eski tarih zamanlarından başlayarak Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünüşüne (MS 395'e) ya da Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküş yılına (MS 476'ya) değin süren çağ.

ilkdördün *b. a. gökb.* Ay'ın gökyüzünde, yeniay evresinden bir hafta sonra, yarım daire biçiminde göründüğü, tekerinin yarısının aydınlık olduğu evre. *eş.* **yarımay**.

ilke *a.* **1** her türlü tartışmanın dışında, üstünde sayılan, anadüşünce ve inanış, baş kural. *eş.* **prensip**. *ör. İlkelerden ödün verilmez.* **2** temel bilgi, temel kural. *eş.* **prensip**. *ör.Matematiğin ilkeleri bellidir.* **3** uyulması gerekli davranış kuralı. *eş.* **prensip**. *ör. Bu, benim ilkelerime aykırıdır.* **4** *fels.* kendisinden başka bir şeyin çıktığı temel, köken; ilk neden, ilk öğe, başlangıç. **5** *mant.* her türlü tartışmanın dışında sayılan öncül. *eş.* **prensip**. *ör. İnsanlığın, ahlakın ilkeleri vardır, onlara uyulmalıdır.*

ilkel *s.* **1** ilk durumunda kalmış olan, gelişememiş bulunan. *ör. İlkel bitki.* **2** *fels.* zaman bakımından en eski olan. *eş.* **primitif**. *ör. İlkel toplum, doğal kalmış olandır.* **3** *fels.* henüz gelişmemiş olan, gelişmesinin başında bulunan. *eş.* **primitif**. **4** (sanatta) yapmacıksız olan, yalın bir nitelik gösteren. *eş.* **primitif**. **5** *mec.* çağın gelişimiyle birlikte gelişememiş, kaba, eğitimsiz, görgüsüz (kimse). **ilkel insan** *topb.* **1)** tarih öncesi insanlarını anlatmak için kullanılan terim. **2)** yazılı kültürü bulunmayan, kentleşmemiş, sanayileşmemiş, tarımcı ya da avcı bir toplumun üyesi. **ilkel toplum** yazılı kültürü, uygarlığı bulunmayan, ilkel kalmış toplum, tarım toplumu. **ilkel yapılı** yapı yönünden ilkel olan (bitki).

ilkelce *s.* ve *be.* biraz ilkel olan, ilkel (bir biçimde), ilkele yakışır (bir biçimde).

ilkelcilik *a.* **1** ilkelliği değerli bulan, ilkellik özlemini öne süren düşünce akımlarının genel adı. *eş.* **primitivizm**. **2** sanatın geçirdiği gelişmelerden habersiz görünen, ilkel ulusların kaba, saf, yalın biçimli sanatını benimseyen, onlara öykünen sanat tutumu. *eş.* **primitivizm**.

ilkeleşme *a.* ilkeleşmek eylemi.

ilkeleşmek *(nsz)* ilke özelliği kazanmak, ilke durumuna gelmek.

ilkeleştirme *a.* ilkeleştirmek eylemi.

ilkeleştirmek *(-i)* ilke durumuna getirmek.

ilkeli *s.* ilkesi olan.

ilkelilik *a.* ilkesi olma durumu, ilkelerine bağlılık.

ilkelleşme *a.* ilkelleşmek eylemi.

ilkelleşmek *(nsz)* ilkel bir duruma gelmek, ilkel bir durum almak.

ilkelleştirme *a.* ilkelleştirmek eylemi.

ilkelleştirmek *(-i)* ilkel bir duruma gelmesini sağlamak, ilkel bir duruma getirmek.

ilkellik *a.* ilkel olma durumu.

ilkelmemeliler *ç. b. a. hayb.* kimi sınıflandırmalara göre, memeliler sınıfının bir altsınıfı; bu altsınıf tekdeliklilerle soyu tükenmiş olan kimi ilkel yapılı memelileri kapsar.

ilkesel *s.* ilke özelliği taşıyan, ilke niteliğinde, ilke ile ilgili. *ör. Bu girişim ilkesel, yani temelden bir değişikliği amaçlıyor.*

ilkesiz *s.* hiçbir ilkeyi bağlı olmayan, ilkesi bulunmayan.

ilkesizlik *a.* ilkesiz olma durumu.

ilkin *be.* (.' .) ilk olarak, ilk başta, en önce, en başta, başlangıçta, önce.

ilkkânun *b. a. T. Ar.* (. - -) *esk.* aralık (ayı).

ilkokul *b. a. esk.* zorunlu öğrenim çağındaki kız ve erkek çocukların temel eğitimini ve öğretimini sağlamak için devletçe açılan ya da açılmasına izin verilen beş yıllık okul.

ilköğrenim *b. a.* ➻ **ilköğretim**.

ilköğretim *b. a.* örgün eğitimin, okuma yazmayı, aritmetiği öğreten, iyi bir yurttaş olmak için gerekli bilgileri veren, bilgi ve beceri kazandıran ilk basamağı. **ilköğretim okulu** örgün eğitimin, zorunlu öğrenim çağındaki kız ve erkek çocukların temel eğitimini ve öğretimini sağlamak için devletçe açılan ya da açılmasına izin verilen, sekiz yıllık zorunlu öğrenim sağlayan okul.

ilkönce *be.* en başta, en önce, ilkin, önce.

ilkörnek *b. a.* **1** *fels.* her şeyin ona bakılarak yapıldığı varsayılan, örneklik eden biçim, nesne. **2** *ruhb.* evrimleşmede, sonrakilerin kendisiyle karşılaştırıldığı, kullanış alanına ilk çıkan şey. *eş.* **prototip**.

ilksezi *b. a. fels.* bir şeyden araçsız olarak edinilen ilk ve yalın bilgi.

ilksiz *s.* **1** (zaman için) başlangıçsız. *eş.* **ezeli**. **2** *be.* başlangıcı olmayan bir zamanda.

ilksizlik *a.* ilksiz olma durumu, başlangıcı olmayan zaman.

ilkten *be. ha.* ilkönce.

ilkteşrin *b. a. T. Ar. esk.* ekim (ayı).

ilkyardım *b. a.* **1** hiç vakit geçirilmeden bakılması gereken hastalara uygulanan ilk sağaltım işlemi. **2** bu tür sağaltım işleminin uygulandığı sağlık kuruluşu.

ilkyaz *b. a.* kış ile yaz arasındaki mevsim. *eş.* **ilkbahar**.

illa *be. Ar.* ➻ **illaki**.

illaki *be. Ar.* (.' -), (.' - .) ➻ **ille** .

illallah *ünl. Ar.* (.' . -) bezginlik, bıkkınlık ve usanç anlatır. **(bir şeyden) illallah demek** (ya da **etmek**) bıkmak, bezmek, usanmak.

ille *be. Ar.* **1** hangi durumda, hangi koşulda olursa olsun, kesin olarak, kesinlikle. *ör. İlle bunu yapacaksan, yap.* **2** özellikle, hele, kesinlikle. *ör. Çocuk her sütü içmezmiş, ille*

inek sütü istermiş. **ille ve lakin** *ha.* bununla birlikte, gel gelelim, ama, ancak, yalnız.
illegal *s. Fr.* ➻ **yasadışı**.
illet, -ti *a. Ar.* **1** hastalık. **2** *mec.* dert. **3** *mec.* kötü alışkanlık. **3** *mec.* bozukluk, sakatlık. **4** *mec. tkz.* kızdıran, öfkelendiren, sinirlendiren kimse ya da şey. **illet etmek 1)** sakatlamak, bozmak. **2)** *mec. tkz.* kızdırmak, sinirlendirmek. **illet olmak** (birine, bir şeye) çok kızmak, çok sinirlenmek.
illetli *s. Ar. T.* **1** bir hastalığı olan, hastalıklı. **2** *mec.* ikide bir bozulan, aksayan. **3** *mec.* bir kusuru, eksiği bulunan, kusurlu, sakat.
illüstrasyon *a. Fr.* **1** resimlerle bezeme. **2** bir gazetenin, derginin, kitabın içinde yer alan bir metinle ilgili, onu açıklayan, somutlaştıran, süsleyen resim, desen. **3** bu amaçla yapılan resim. **4** estetik değerden yoksun, sıradan resim.
illüzyon *a. Fr.* **1** ➻ **yanılsama**. **2** ➻ **gözbağı**.
illüzyonist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **gözbağcı**.
illüzyonizm *a. Fr.* ➻ **gözbağcılık**.
ilme *a.* ilmek eylemi.
ilmek, -er (I) *(-i)* **1** hafifçe bir düğüm yapmak. **2** *ha.* değmek, dokunmak, hedefini bulmak. **3** *ha.* göze takılmak, göze ilişmek. **4** *ha.* birine sataşmak. **5** *ha.* iki parçayı birbirine tutturmak, dikmek, örmek. **iler tutar yeri kalmamak** bozulup dağılmak, işe yarar bir durumu kalmamak, işe yaramaz duruma gelmek. **iler tutar yeri olmamak** işe yarayacak yanı, durumu bulunmamak, çok bozuk, çok kötü durumda olmak.
ilmek (II) *a.* ➻ **ilmik**.
ilmi *s. Ar.* (. -) ➻ **bilimsel**.
ilmihal, -li *b. a. Ar.* (. . -) *esk.* İslam dininin bellibaşlı ilkelerini, kurallarını öğreten kitap.
ilmik *a.* kolay çözülebilecek biçimde yapılmış, bir ucundan çekilince çözülen, eğreti atılmış düğüm. **ilmik atmak** ipin bir ucunu bedeni üzerinden bir kez dolaştırarak düğümlemek, ilmik biçiminde düğüm yapmak.
ilmikleme *a.* ilmiklemek eylemi.
ilmiklemek *(-i)* ilmik biçiminde düğümle bağlamak, ilmik yaparak bağlamak.
ilmiklenme *a.* ilmiklenmek eylemi.
ilmiklenmek *(nsz)* ilmik yapılmak, ilmikle tutturulmak.
ilmikleyebilme *a.* ilmikleyebilmek eylemi.
ilmikleyebilmek *(-i)* ilmiklemek elinde olmak, ilmiklemeyi becermek, ilmikleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ilmikli *s.* **1** bir ucundan çekilince çözülebilecek biçimde düğümlenmiş olan. **2** herhangi bir sayıda ilmiği, düğümü olan.
ilmiksiz *s.* **1** kolay çözülemeyecek biçimde atılmış (düğüm). **2** ilmiği olmayan.
ilmiye *a. Ar. esk.* **1** Osmanlı döneminde, din, yargı ve öğretim işleriyle uğraşan devlet görevlileri sınıfı. **2** din işlerini meslek edinmiş hocalar sınıfı. **3** din işleriyle uğraşanların mesleği.
ilmühaber *b. a. Ar.* (.' . . .) **1** bir kimsenin oturduğu yeri, medeni durumunu vb. bildiren resmi belge. **2** bir şeyin teslim alındığını gösteren belge, alındı belgesi, alındı kâğıdı.
iltibas *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **andırışma**. **iltibasa yol açmak** birbirlerine benzerlikleri dolayısıyla karıştırılmaya neden olmak, karıştırılmak.
iltica *a. Ar.* (. . -) ➻ **sığınma**. **iltica etmek** ➻ **sığınmak**. **iltica hakkı** *huk.* ➻ **sığınma hakkı**.
iltifat, -tı *a. Ar.* (. . -) **1** birine güler yüz gösterme, tatlı davranma, onunla hal hatır sorarak ilgilenme. **2** eğilim, ilgi gösterme, beğenme, ilgi.
iltifatlı *s. Ar. T.* yüze gülen, gönül alan, beğenme bildiren (söz, bakış vb.).
iltihabi *s. Ar.* (. . - -) **1** iltihapla, yangıyla ilgili. **2** yangısı olan, yangılı. *eş.* **iltihaplı**.
iltihak, -kı *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **katılma**. **iltihak etmek** ➻ **katılmak**.
iltihap *a. Ar.* (. . -) ➻ **yangı**.
iltihaplanma *a. Ar. T.* iltihaplanmak eylemi.
iltihaplanmak *(nsz) Ar. T.* (. . - . .) ➻ **yangılanmak**.
iltihaplı *s. Ar. T.* (. . - .) ➻ **yangılı**.
iltihapsız *s. Ar. T.* (. . - .) ➻ **yangısız**.
iltimas *a. Ar.* (. . -) **1** yasa ve kurallara aykırı bir biçimde, haksız olarak kayırma, başkalarının hakkını ve yasaları, kuralları çiğneyerek birine arka çıkma. **2** *mec.* birine, herhangi bir konuda ayrıcalık ve öncelik tanıma. **iltimas etmek** (ya da **geçmek**) ayrıcalık tanımak, kayırmak, korumak. **iltiması olmak** kayırıcısı, koruyanı bulunmak.
iltimasçı *s. Ar. T.* kayırıcı, koruyucu.
iltimasçılık *a. Ar. T.* kayırıcılık, koruyuculuk, arka çıkıcılık.
iltimaslı *s. Ar. T.* ayrıcalık tanınan, kayırılan, korunan (kimse) ya da kayırılarak yapılan (iş).
iltisak, -kı *a. Ar.* (. . -) *hek.* yapışma.
iltisaki *s. Ar.* (. . - -) *esk.* **1** *hek.* yapışık durumda olan. **2** *dilb.* ➻ **bitişken**. **iltisaki dil** *dilb. esk.* ➻ **bitişken dil**.
iltizam *a. Ar.* (. . -) *tar.* ➻ **kesenek**[2]. **iltizama almak** ➻ **keseneğe almak**.
iltizamcı *a. Ar. T. tar.* ➻ **kesenekçi**.
iltizami *s. Ar. esk.* bilerek, isteyerek yapılan.
ilzam *a. Ar.* (. -) *esk.* (birini) yanıt veremez duruma getirme, susturma.
im *a.* **1** anlamı bulunan, anlam yüklenilen her şey, gösterge, iz, simge, belirti. *eş.* **işaret**. *ör. Soru tümcelerinin sonuna soru imi (?) konur.* **2** herhangi bir şeyi belirleyici, gösterici durum ya da davranış, belgi, simge. *eş. esk.* **alamet**[1], **nişan**[1]. **imi timi yok** hiçbir izi, hiçbir belirtisi kalmamış. **imi timi belirsiz olmak** *ha.* ne olduğu, nereye gittiği bilinmemek, hiçbir izi, hiçbir belirtisi kalmamak, yitip gitmek.
ima *a. Ar.* (- -) **1** üstü kapalı bir biçimde belirtme, dolaylı olarak sezdirme. *eş.* **anıştırma**. **2** açıkça belirtilmeyen, dolaylı olarak anlatılan, sezdirilen şey. **ima etmek** ➻ **anıştırmak**.
imaj *a. Fr.* ➻ **imge**.

imajizm *a. Fr. yaz.* ➻ **imgecilik**.
imal, -li *a. Ar.* (- -) **1** hammaddeyi işleyip mal üretme. **2** yapım. **imal edilmek** (bir şey) işlenerek yapılmak, ürün olarak ortaya konulmak. **imal etmek** hammadeyi işleyerek yeni bir ürün ortaya koymak.
imalat, -tı *ç. a. Ar.* (- - -) hammaddeyi işleyerek üretilen her türlü mal.
imalatçı *a.* ve *s.Ar. T.* hammadde işleyerek mal üreten (kimse ya da kuruluş).
imalathane *b. a. Ar. Far.* (- - - - .) hammaddelerin işlenerek, mal olarak piyasaya sunulacak duruma getirildiği işyeri. *eş.* **yapımevi**.
imale *a. Ar.* (. - .) *yaz.* aruz ölçüsüyle yazılmış şiirlerde, ölçüye uydurma zorunluğu yüzünden, kısa bir heceyi uzun okuma. *eş.* **uzatım**[2]. **imale yapmak** *yaz.* aruzla yazılmış şiirlerde, ölçüye uydurma zorunluğu nedeniyle kısa bir heceyi uzun okumak.
imalı *s. Ar. T.* (- - .) açıkça olmayıp anıştıran, üstü kapalı (söz, davranış). *eş.* **anıştırmalı**.
imam *a. Ar.* **1** cemaate namaz kıldıran kimse. **2** İslamlıkta mezhep kuran kimse. **3** Hazreti Muhammet'ten sonra onun vekilliği görevini üzerine alan halifelerin sanı. **4** kimi küçük İslam devletlerinde devlet başkanı. **5** *mec.* en önde bulunan kimse, önder. **imam kayığı** *arg.* tabut. **imam kayığına binmek** *arg.* ölmek, tabuta konulmak, cenazesi götürülmek. **imam nikâhı** İslam dini kurallarına göre kıyılan dinsel nikâh. **imam osurursa cemaat sıçar** *ka.* "başta bulunanların kötü bir iş yapmaları, onun buyruğu altındakilerin daha kötü işler yapmalarına yol açar" anlamında söylenir. **imam suyu** *arg.* rakı.
imambayıldı *b. a. Ar. T.* ince ince soyularak zeytinyağında kızartılan patlıcanların içi inecik doğranmış soğan, domates ve sarmısak doldurularak pişirilmesiyle hazırlanan zeytinyağlı bir yemek.
imame *a. Ar.* (. - .) tespihlerin başlarında bulunan uzunca parça, tespih başlığı.
imamet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **imamlık**.
imamlık *a. Ar. T.* **1** imam olma durumu. **2** imamın yaptığı iş, imamın görevi. **3** *mec.* önderlik.
iman *a. Ar.* **1** dinin ortaya koyduğu dogmalara inanma, dinsel inanış, inanç. **2** Tanrı'ya ve İslam dinine inanma. **3** *mec.* güçlü inanç. **iman etmek 1)** Tanrı'ya ve İslam dinine inanmak. **2)** *mec.* güçlü bir inanç duyumsamak, güçlü bir biçimde inanmak. **iman getirmek** gönül rızasıyla, inanarak İslamlığı kabul etmek, İslamlığa inanarak Müslüman olmak. **iman sahibi 1)** Tanrı'ya ve Müslümanlığa inanmış kimse. **2)** güçlü inancı bulunan, inanmış kimse. **iman tahtası** *ha.* göğüs kemiği. **imana gelmek 1)** İslamlığı kabul etmek, Müslüman olmak. **2)** sonunda doğruyu, gerçeği söylemek. **3)** önce reddettiği bir şeyi sonradan kabul edip, doğru bulup uymak. **(birini) imana getirmek 1)** (birine) Müslümanlığı kabul ettirmek. **2)** istenilen biçimde davranmayı birine zorla kabul ettirmek. **imanı gevremek** *tkz.* bir işi yapmak için çok sıkıntı çekmek, çok yorulmak. **imanı yok!** (kısa söylenişle) **1)** acımasız, insafsız, zalim. **2)** kahrolası! *ör. Bre imanı yok, bu yapılır mı?* **imanım** (kısa söylenişle) *arg.* "arkadaşım, azizim, kardeşim" anlamında bir seslenme sözü olarak kullanılır. **imanım tahtelbahir** (kısa söylenişle) *arg.* "imanım" seslenişinin saygısızca söyleneni. **imanına kadar** (kısa söylenişle) *tkz.* son kertesine değin. **imanına tak demek** (kısa söylenişle) artık çekemez olmak, sabrı taşmak. **imanına yandığım!** (kısa söylenişle) *arg.* sövgü sözü olarak kullanılır.
imanlı *s. Ar. T.* (- . .) **1** imanı olan, inanmış, inançlı. **2** *mec.* insaflı, vicdanlı.
imansız *s. Ar. T.* (- . .) **1** imanı olmayan, inançsız. **2** *mec.* acıması olmayan, acımasız, insafsız. **3** *ha.* yağı alınmış (süt). **imansız gitmek** Tanrı'ya inanmadan, Müslüman olmadan ölmek. **imansız peynir** *ha.* yağı alınmış sütten yapılmış peynir.
imansızlık *a. Ar. T.* (- . . .) imansız olma durumu, inançsızlık.
imar *a. Ar.* (- -) **1** ➻ **bayındırlaştırma**. **2** ➻ **bayındırlık**. **imar etmek** ➻ **bayındırlaştırmak**.
imaret, -ti *a. Ar.* (. - .) *tar.* ➻ **imarethane**. **imaret yapılmadan dilenciler dizildi** "iş daha tasarı durumundayken ondan yararlanmak için hazırlananlar var" anlamında söylenir.
imarethane *a. Ar. Far.* (. - . - .) *tar.* yoksullara ve medrese öğrencilerine yiyecek dağıtan hayır kurumu.
imbat, -tı *a.* yazın, gündüzleri denizden karaya doğru esen serin mevsim rüzgârına Ege Bölgesi'nde verilen ad.
imbik *a. Ar.* ➻ **damıtıcı**[1]. **imbikten çekmek** ➻ **damıtmak**.
imbilim *b. a.* ➻ **göstergebilim**.
imbisat, -tı *a. Ar.* (. . -) *esk.* genişleme, yayılma.
imdat *a. Ar.* (. -) **1** tehlike içinde bulunana, güç durumda olana yapılan yardım. **2** *ünl.* kurtarın! yetişin! **imdada** (ya da **imdadına**) **yetişmek** çok zor ve güç bir durumdayken yardıma koşup kurtarmak. **imdat etmek** tehlike içinde bulunan, güç durumda olan birine yardım etmek, onu kurtarmaya gelmek, kurtarmak. **imdat ummak** yardım beklemek.
imdatçı *a.* ve*s. Ar. T.* tehlike içinde bulunanlara yardıma koşan (kimse).
imdi *bağ. esk.* (.' .) "artık", "şimdi", "şu halde", "bu durumda", "buna göre" sözleri gibi, başına getirildiği tümceyi önceki tümcenin bir sonucu durumuna sokar, asıl amaca gelindiğini anlatır.
imece *a.* **1** genellikle kırsal yerleşim yerlerinde, birçok kişinin toplanıp elbirliğiyle bir kişinin tarlasını sürmek, ekinini biçmek, harmanını kaldırmak, mısırını, fındığını toplamak vb. gibi bir işini görmesi ve böylece herkesin bu türden işlerinin sırayla bitirilmesi. **2**

topb. daha çok kırsal topluluklarda, ailelerin kimi üretim etkinlikleriyle topluluğun kimi hizmetlerinin, köydeki bütün ailelerin ya da ailelerin çoğunun karşılıklı yardımlaşması yoluyla yapılması. **3** *huk.* köy yasası uyarınca, köyün beden çalışması gerektiren işlerinin köylülerce ortaklaşa yapılması.

imek *(yar)* ➻ **ekeylem**.

imge *a.* **1** düşsel olarak tasarlanan ve gerçekleşmesi özlem olarak duyumsanan şey, düş. *eş. esk.* **hayal, hulya**. *ör. Onun imge ürünü olayları çoktur.* **2** *ruhb.* duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, görüntüsü. *eş.* **imaj**, *esk.* **hayal**. **3** *ruhb.* duyusal bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesneler ve olaylar. *eş.* **imaj**, *esk.* **hayal**. **4** *fels.* bir nesneyi doğrudan doğruya yeniden tanımaya yarayacak bir biçimde göz önüne getiren şey, duyu organlarıyla algılanmış olan bir şeyin somut ya da düşünsel kopyası. *eş.* **imaj**, *esk.* **hayal**. **5** *yaz.* yazınsal ürünlerdedış dünyanın anlıkta daha iyi canlanmasını sağlayan öğe(kutu içine). **imge kuramı** *fels.* bilginin, insan bilincinin dışında var olan nesnel gerçeklikten duyumlar aracılığıyla yansıyan imgelerle oluştuğunu öne süren kuram.

imge *a. yaz.*
Yazınsal ürünlerde, özellikle de şiirde dile getirilmek isteneni daha canlı, daha etkili, duyumsanabilir, göz önüne getirilebilir bir biçimde anlatmak için, onunla başka şeyler arasında bağlantı kurularak zihinde canlandırılan yeni biçimler, ***imge*** olarak adlandırılır. İmge, dış dünyadan alınan öğelerle oluşturulur. İmge, dış dünyanın, duyumsamaların ve izlenimlerin zihinde görüntüye dönüşmesi, resimsel bir değer kazanmasıdır. Örneğin "gölgeli bir sevinç", "Türkçenin süt dişleri", "gülen bir buluta dönen baykuş", "yıldızların sessizliği", "çığlık atan dere", "mavi sisten duvar" gibi kullanımlar imge olarak gösterilebilir. Şiir, getirdiği yeni, taze imgelerle değer kazanır.

imgeci *a.* ve *s.* **1** imgeyi öne alan, imgeye ağırlık ve önem veren (sanatçı, düşünce vb.) **2** imgecilik[2] akımını benimseyen sanatçı.

imgecilik *a. yaz.*
1 imgeye ağırlık veren sanat anlayışı. **2** XX. yüzyılın başlarında İngiltere'de, ozan Richard Aldington'ca kurulmuş, daha sonra Amerika'da Ezra Pound, T. E. Hulme, Hilda Doolittle gibi ozanlarca benimsenerek güçlendirilmiş, duygusallık ve romantizmden kaçınan, kısalığı, kesinliği, açıklığı yeğleyen, görselliğe, görüntüye, imgeye önem veren bir şiir akımı. *eş.* **imajizm**.

imgelem *a.* **1** zihinsel olarak geçmişle şimdi ve gelecek arasında bağ kurma gücü, zihnin tasarım, imge oluşturma gücü, yetisi. **2** *fels.* bir nesneyi, bir durumu zihinde tasarlama, biçimlendirme yetisi. *eş. esk* **muhayyile**.

imgeleme *a.* **1** imgelemek eylemi. *eş. esk.* **tahayyül**. **2** *ruhb.* zihinde oluşturma.

imgelemek *(-i)* bir nesneyi, bir durumu vb. zihinde tasarım, imge durumunda oluşturmak, zihinde canlandırmak.

imgelenebilme *a.* imgelenebilmek eylemi.

imgelenebilmek *(nsz)* imgelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ozanca imgelenebilen şeyler şiirine girer.*

imgeleniş *a.* imgelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Böyle bir güzelliğin imgelenişi çok güçtür.*

imgelenme *a.* imgelenmek eylemi.

imgelenmek *(nsz)* imgelemek eylemine konu olmak, zihinde tasarlanmak, zihinde canlandırılmak.

imgeleşme *a.* imgeleşmek eylemi.

imgeleşmek *(nsz)* imge özelliği kazanmak, imge durumuna gelmek. *ör.Şiirde imgeleşen, gerçeğin kendisi değil midir?*

imgeleştirebilme *a.* imgeleştirebilmek eylemi.

imgeleştirebilmek *(-i)* imgeleştirmek elinde olmak, imgeleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ozan, birçok şeyi imgeleştirebilmek ister.*

imgeleştirilme *a.* imgeleştirilmek eylemi.

imgeleştirilmek *(nsz)* imge özelliği kazandırılmak, imge durumuna getirilmek.

imgeleştirme *a.* imgeleştirmek eylemi.

imgeleştirmek *(-i)* imge özelliği kazanmasını sağlamak, imge durumuna getirmek. *ör. Gerçeği imgeleştirmek, sanatın gücüyle olanaklıdır.*

imgeleyebilme *a.* imgeleyebilmek eylemi.

imgeleyebilmek *(-i)* imgelemek elinde olmak, emgeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

imgeli *s.* imgeye dayanan, imgesi olan.

imgesel *s.* imgeye dayanan, imge özelliği taşıyan, imgeyle ilgili olan. *ör. Gerçek, şiirde imgesel karşılığını bulur.*

imgesellik *a.* imgesel olma özelliği, imgeyle ilgililik.

imha *a. Ar.* (. -) kökünü kurutma, yok etme, ortadan kaldırma. **imha ateşi** *ask.* savaşta, düşmanı kırmak, yok etmek, ortadan kaldırmak ereğiyle, karadan, havadan ve denizden birlikte açılan ateş. **imha edilmek** ortadan kaldırılmak, yok edilmek, kökü kurutulmak. **imha etmek** kökünü kurutmak, yok etmek, ortadan kaldırmak.

imik *a. ha.* ➻ **ümük**.

imitasyon *a. Fr.* **1** gerçeğine benzetilerek yapılmış olan süs eşyası. **2** taklit etme, taklit.

imkân *a. Ar.* (. -) ➻ **olanak**. **imkân verilmek** olanak sağlanmak. **imkân vermek** olanak sağlamak. **imkânı yok** ➻ **olanaksız**.

imkânsız *s. Ar. T.* ➻ **olanaksız**.

imkânsızlaşma *a. Ar. T.* imkânsızlaşmak eylemi.
imkânsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **olanaksızlaşmak**.
imkânsızlaştırılma *a. Ar. T.* imkânsızlaştırılmak eylemi.
imkânsızlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **olanaksızlaştırılmak**.
imkânsızlaştırma *a. Ar. T.* imkânsızlaştırmak eylemi.
imkânsızlaştırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **olanaksızlaştırmak**.
imkânsızlık *a. Ar. T.* ➻ **olanaksızlık**.
imla *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* bir çukuru toprakla doldurma ya da bir alanı toprak doldurarak yükseltme işi. **2** ➻ **yazım**. **imla yanlışı** yazıda yapılan yanlış, yazım yanlışı. **imlaya gelmemek** *mec.* (bir şey, bir düşünce) düzene girmeyecek biçimde, karışık bir durumda bulunduğu için yöntemince yapılamamak.
imleç *a.* **1** *fiz.* bir olayı kendi kendine saptayıp çizen ya da imleyen aygıt. **2** bilgisayarda, ekranda bir sonraki karakterin yazılacağı yeri gösteren, devinen, kayan ya da yanıp sönen simge.
imleme *a.* imlemek eylemi.
imlemek *(-i)* **1** im ile göstermek, im ile belirtmek, im ile anlatmak. *ör. Toprak damlar yoksulluğu imlemekteydi.* **2** im koymak. *ör. Kitapta birkaç tümceyi kırmızı kalemle imleyerek, bize okumaya başladı.*
imlenme *a.* imlenmek eylemi.
imlenmek *(nsz)* im ile gösterilmek, anlatılmak, belirtilmek.
imleşme *a.* imleşmek eylemi.
imleşmek *(nsz)* im özelliği edinmek, im durumuna gelmek.
imleyebilme *a.* imleyebilmek eylemi.
imleyebilmek *(-i)* imlemesi olanak içinde olmak ya da imleme olasılığı bulunmak. *ör. Bu fırtına selli bir yağmuru imleyebilir, önlem almalıyız.*
imli *s.* üzerinde im bulunan ya da imle belirtilmiş, imle gösterilmiş olan. *ör. Bu kitaptaki Arapça, Farsça sözcüklü metinleri imli harfler kullanarak göstermeyi çok isterdim.*
immoral *s. Fr.* ➻ **töretanımaz**.
immoralizm *a. Fr.* ➻ **töretanımazlık**.
immünoloji *a. Fr.* ➻ **bağışıklıkbilim**.
imparator *a. İt.* bir imparatorluğu yöneten kimse.
imparatoriçe *a. İt.* (. . . . . ' .) **1** imparator karısı. **2** bir imparatorluğu yöneten kadın.
imparatorluk *a. İt. T.* **1** imparator olma durumu. **2** imparatorun görevi. **3** kendi topraklarında oturan çeşitli ulusları egemenliği altında toplayan ve bir imparatorca yönetilen devlet.
imparatorotu, -nu *b. a. İt. T. bitb.* maydanozgillerden, beyaz ve sarı çiçekler açan, güzel yapraklı, baharlı ve yakıcı olan kökü hekimlikte kullanılan, çok yıllık otsu bir bitki.
imrahor *b. a. Ar. Far. tar.* genellikle Osmanlı döneminde, padişah ahırlarının her türlü durumundan sorumlu, ahır yönetimiyle görevli kimse.
imren *a.* görülüp beğenilen bir şeyi ya da benzerini edinme ya da yapma isteği, imrenme, imrenti. *eş. esk.* **gıpta**.
imrence *a. ha.* herkesçe imrenilen şey ya da kimse.
imrendirebilme *a.* imrendirebilmek eylemi.
imrendirebilmek *(-i, -e)* imrendirmesi olanak içinde olmak ya da imrendirme olasılığı bulunmak.
imrendirilme *a.* imrendirilmek eylemi.
imrendirilmek *(nsz; -e)* imrenmesine yol açılmak, imrenmek eylemi yaptırılmak.
imrendirme *a.* imrendirmek eylemi.
imrendirmek *(-i, -e)* imrenmek eylemini yaptırmak, imrenmesine yol açmak.
imrenebilme *a.* imrenebilmek eylemi.
imrenebilmek *(-e)* imrenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan güzel olan her başarıya imrenebilir.*
imrenilebilme *a.* imrenilebilmek eylemi.
imrenilebilmek *(ösz; -e)* imrenilmesi olanak içinde olmak ya da imrenilme olasılığı bulunmak. *ör. Bu durumun imrenilebilecek bir yönünü görmüyorum.*
imrenilme *a.* imrenilmek eylemi.
imrenilmek *(ösz; -e)* imrenmek eylemi yapılmak, imrenmek eylemine konu olmak.
imreniş *a.* imrenmek eylemi ya da biçimi.
imrenme *a.* imrenmek eylemi.
imrenmek *(-e)* **1** görüp beğendiği, hoşlandığı bir şeyi edinme, yiyeceği yeme ya da eylemi yapma isteği duymak. **2** beğendiği bir kimseye ya da şeye benzemeyi çok istemek.
imrenti *a.* imrenme.
imsak, -ki *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* cimrilik. **2** *esk.* bir şeyi yapmaktan el çekme, nefsine egemen olarak o şeyi yapmama. **3** (ramazanda) oruca başlama zamanı. **imsak vakti** orucun başlama zamanı.
imsakiye *a. Ar.* (. - . .) ramazanda imsak[3] zamanını yerel saate göre gösteren çizelge.
imsel *s.* imlerle anlatılan, im özelliğinde olan, imle ilgili.
imtihan *a. Ar.* (. . -) **1** ➻ **sınav**. **2** *mec.* direnme, dayanma, katlanma, güç gerektiren, sonuçta bir deneyim kazandıran zor durum. **imtihana çekmek** ➻ **sınava çekmek**. **imtihan etmek** ➻ **sınava çekmek**. **imtihan olmak** ➻ **sınav olmak, sınava çekilmek**. **imtihan vermek** ➻ **sınav vermek**.
imtina, -ı *a. Ar.* (. . -) *esk.* kaçınma, sakınma, geri durma.
imtisal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** belli bir örneğe benzemeye çalışma, örnek alma, bir örneğe göre davranma. **2** alınan buyruğa tam olarak uyma.
imtisas *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **emme, soğurma**.
imtiyaz *a. Ar.* (. . -) **1** ➻ **ayrıcalık**. **2** *huk.* maden aramak, işletmek, fabrika kurmak vb. için

bir kimseye ya da kuruluşa devletçe verilen özel izin. **3** *tar.* **gedik**[7]. **4** *topb.* ➻ **ayrıcalık**[7].
imtiyazlı *s. Ar. T.* ➻ **ayrıcalıklı**.
imtiyazsız *s. Ar. T.* ➻ **ayrıcalıksız**.
imtizaç *a. Ar.* (. . -) *esk.* bağdaşma, kaynaşma, uyuşma, uygunluk.
imza *a.* (. -) **1** bir kimsenin, bir yazının altına bu yazıyı yazdığını ya da onayladığını belirtmek için, her zaman aynı biçimde ve kendi eliyle yazdığı kendi adı ya da adının imi. **2** imzalamak eylemi. **3** *mec.* basın ya da yazın alanında ad yapmış yazar. **(bir şeye) imza atmak** imzasını yazmak, imzasını koymak, imzalamak. **(bir şeyi) imza etmek** ➻ **imzalamak**. **imza günü** bir ya da birkaç yazarın, bir kitabevinde ya da bu iş için düzenlenmiş bir yerde, satışta bulunan yapıtlarını satın alan okurlarına anı olarak imzaladığı gün. **imza kâğıdı** kimi işyerlerinde, çalışanların geliş ve gidişlerini denetlemek ereğiyle, üzerine imza attırdıkları kâğıt. **imza kampanyası** imza toplamak eylemini bir kampanya olarak yürütme işi. **imza sahibi 1)** bir yere imza atmış olan kimse. **2)** bir yerde belge imzalamaya yetkili kimse. *ör. Bankada imza sahibi ikinci kişi odur.* **3)** basında, adını kullanarak yazı yazan, tanınmış yazar. **imza sirküleri** resmi işlemler için gerekli olan, bir kimsenin imza örneğini gösteren belge. **imza toplamak** toplumda geniş yığınları ilgilendiren bir konuda ilgililere verilecek bir dilekçeyi ya da bir öneriyi, destekleyenlere imzalatmak. **imza töreni** antlaşma ya da sözleşmelerde, ilgili tarafların belgelere imza atması ve birbirlerini kutlaması biçimindeki tören. **imza vermek 1)** imza atmak. **2)** imza toplama eylemini imza atarak desteklemek. **imzayı basmak** (ya da **çakmak**) *tkz.* imzalamak.
imzalama *a. Ar. T.* (. - . .) imzalamak eylemi.
imzalamak *(-i) Ar. T.* (. - . .) **1** bir yazıya ya da belgeye imzasını yazmak, imzasını atmak, koymak. **2** bir yapıtın yazarı ya da yaratıcısı olduğunu, ürünün üzerine koyduğu imza ya da imle belirtmek. *ör. Ressam, bitirdiği tabloyu imzalayıp bir yana koydu.* **3** bir kimseye anı olarak sunulan bir yapıta imza atmak. *ör. Yazarın bana imzaladığı yapıtı hâlâ saklıyorum.*
imzalanabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) imzalanabilmek eylemi.
imzalanabilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . .) imzalanması olanak içinde olmak ya da imzalanma olasılığı bulunmak.
imzalanış *a. Ar. T.* (. - . .) imzalanmak eylemi ya da biçimi.
imzalanma *a. Ar. T.* (. - . .) imzalanmak eylemi.
imzalanmak *(nsz)* (. - . .) imzalamak eylemine konu olmak, imzalamak eylemi yapılmak.
imzalatılma *a. Ar. T.* (. - . . .) imzalatılmak eylemi.
imzalatılmak *(nsz; -e) Ar. T.* (. - . . . .) imzalanması sağlanmak ya da imzalamak eylemi yaptırılmak. *ör. Karneler velilere imzalatılacak.*
imzalatabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) imzalatabilmek eylemi.
imzalatabilmek *(-i, -e) Ar. T.* (. - . . . .) imzalatmak elinde olmak, imzalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
imzalatma *a. Ar. T.* (. - . .) imzalatmak eylemi.
imzalatmak *(-i, -e) Ar. T.* (. - . .) **1** imzalamak eylemini yaptırmak, imza attırmak. *ör. Belgeyi müdüre imzalatmak için bekliyorum.* **2** imzalanmasını sağlamak. *ör. Belgeyi imzalatmak uzun sürdü.*
imzalayabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) imzalayabilmek eylemi.
imzalayabilmek *(-i) Ar. T.* (. - . . . .) imzalamak elinde olmak, imzalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sözleşmeyi ancak bugün imzalayabileceğiz.*
imzalayış *a. Ar. T.* (. - . .) imzalamak eylemi ya da biçimi.
imzalayıverme *a. Ar. T.* (. - . . . .) imzalayıvermek eylemi.
imzalayıvermek *(-i) Ar. T.* (. - . . . .) çabucak ya da kısa sürede imzalamak.
imzalı *s. Ar. T.* (. - .) **1** üzerinde imza bulunan, imza edilmiş olan. **2** (yazı, yapıt için) yazarı belirtilmiş. **3** *arg.* rüşvet alanı yakalayabilmek için işaretlenmiş (kâğıt para).
imzasız *s. Ar. T.* (. - .) **1** imza edilmemiş, imzalanmamış. **2** (yazı, yapıt için) yazarı, yapanı belirtilmemiş.
in (I) *a.* **1** yaban hayvanlarının barındıkları kovuk. **2** mağara. **in gibi** (yer için) dar ve karanlık.
in (II) *a. (Arapça "insan" demek olan "ins" sözcüğünden; tek başına kullanılmaz, kimi deyimlerde geçer).* **in cin** eylemlerin olumsuz biçimleriyle birlikte kullanılır ve "hiç kimse", "hiçbir canlı varlık" anlamına gelir. *ör. Koca köyde in cin kalmamıştı.* **in cin top oynuyor** bir yerin çok ıssız olduğunu belirtmek için kullanılır. **in cin yok** bir yerin çok ıssız olduğunu, o yerde hiçbir canlı varlık bulunmadığını anlatmak için söylenir. **in misin, cin misin?** genellikle dev, peri masallarında "insan mısın, yoksa cin, peri misin?" anlamında kullanılır.
İn *kim.* indiyum elementinin kimyasal simgesi.
inadına *be. Ar. T.* (.' - . .) **1** terslik, aykırılık olsun diye, inat için. **2** gerekenin, istenilenin tersine, aykırı olarak.
inak *a. fels.* ➻ **dogma**.
inakçı *a. fels.* ➻ **dogmacı**.
inakçılık *a. fels.* ➻ **dogmacılık**.
inaksal *s. fels.* ➻ **dogmatik**.
inal *a.* kendisine inanılan kişi.
inan *a.* **1** inanmak eylemi, inanma. **2** Tanrı'ya duyulan sınırsız güven, inanış. *eş.* **iman**. **3** bir kimsenin ya da bir şeyin büyüklüğünü, doğruluğunu, gücünü kesin ve sarsılmaz bir duyguyla benimseme. *eş.* **iman**. **4** *fels.* kişisel inanmanın içeriği, inanılan doğruların tümü. **inan olmamak** güven duyulmamak, güvenil-

memek. *ör. Bu dönemde herkese inan olmuyor.* **inan olsun** "bana inanınız ki" anlamında bir ant sözü.
inanabilme *a.* inanabilmek eylemi.
inanabilmek *(-e)* inanması olanak içinde olmak ya da inanma olasılığı bulunmak. *ör. Siz buna inanabilirsiniz ama ben inanmıyorum.*
inanagelme *a.* inanagelmek eylemi.
inanagelmek *(-e)* öteden beri inanmak ve bunu sürdürmek. *ör. Halkın inanageldiği şeylere karşı çıkmak zordur.*
inanayazma *a.* inanayazmak eylemi.
inanayazmak *(-e)* az kalsın inanıyor olmak. *ör. Bu konuda ona inanayazmıştım.*
inanca *a.* ➽ **güvence**.
inancı *a.* ve *s.* inancılık yandaşı (kimse, görüş).
inancılık *a. fels.* aklı yetersiz bulan,temel gerçeklerin, Tanrısal gerçeklerin akılla kavranamayacağını, aklın inanla desteklenmesi, bütünlenmesi gerektiğini öne süren öğretilerin genel adı.
inanç *a.* **1** bir düşünceye çok sağlam bir biçimde, içten, gönülden bağlı bulunma, güvenle doğru sayma, inanma. **2** Tanrı'ya, dine inanma, inan. *eş.* **iman**, **itikat**. **3** birine duyulan güven, inanma duygusu. **4** kendisine bağlanılan düşünce, görüş, öğreti.
inançlı *s.* inancı bulunan, inanmış, inancı olan, inanan (kimse).
inançlılık *a.* inançlı olma durumu.
inançsal *s.* inanç özelliği taşıyan, inançla ilgili. *ör. Kişinin inançsal düşüncelerini açıklamak hakkıdır.*
inançsız *s.* hiçbir inancı olmayan, inanmayan (kimse).
inançsızlaşabilme *a.* inançsızlaşabilmek eylemi.
inançsızlaşabilmek *(nsz)* inançsızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan felsefeye dalıp inançsızlaşabilirmiş.*
inançsızlaşma *a.* inançsızlaşmak eylemi.
inançsızlaşmak *(nsz)* inançsız duruma gelmek, inancını yitirmek. *ör. İnsanlar inançsızlaştıkça boşlukta kalıyorlar.*
inançsızlık *a.* inançsız olma durumu.
inandırabilme *a.* inandırabilmek eylemi.
inandırabilmek *(-i, -e)* inandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
inandırıcı *s.* inandırma özelliği olan, inandıran.
inandırıcılık *a.* inandırıcı olma durumu, özelliği.
inandırılabilme *a.* inandırılabilmek eylemi.
inandırılabilmek *(-e)* inandırılması olanak içinde olmak ya da inandırılma olasılığı bulunmak.
inandırılma *a.* inandırılmak eylemi.
inandırılmak *(-e)* inanmak eylemi yaptırılmak, inanması sağlanmak.
inandırış *a.* inandırmak eylemi ya da biçimi.
inandırma *a.* inandırmak eylemi.
inandırmak *(-i, -e)* inanmak eylemini yaptırmak, inanmasını sağlamak.
inanılabilme *a.* inanılabilmek eylemi.
inanılabilmek *(nsz)* inanılması olanak içinde olmak ya da inanılma olasılığı bulunmak. *ör. Bu sözlere inanılabileceğini düşünmek bönlüktür.*
inanılır *s.* güven veren. *ör. O inanılır biridir.*
inanılırlık *a.* inanılır olma durumu, özelliği, güvenilirlik. *ör. Artık inanılırlığını yitirdi, kimse inanmaz.*
inanılma *a.* inanılmak eylemi.
inanılmak *(ösz; -e)* inanmak eylemine konu olmak.
inanılmaz *s.* **1** inanılması çok güç ya da olanaksız olan. **2** çok az rastlanan, görülmemiş, olağanüstü.
inanılmazlık *a.* inanılmaz olma durumu. *ör. Bu anlatılanın inanılmazlığı açık.*
inanırlık *a.* **1** inanılır olanın niteliği. **2** inanma eğilimi.
inanış *a.* **1** inanma. **2** inanılan şey, inanç.
inanıverme *a.* inanıvermek eylemi.
inanıvermek *(-e)* çabucak inanmak.
inanlı *s.* inanç sahibi, inanı olan, inanmış, özellikle Tanrı'ya ve dine bütün benliğiyle inanmış bulunan.
inanlılık *a.* inanlı olma durumu, özelliği.
inanma *a.* inanmak eylemi.
inanmak *(-e)* **1** bir şeyi doğru, gerçek olarak kabul etmek. *ör. Duyduğuna inanmak istemiyordu.* **2** bir kimseyi doğru sözlü olarak bilmek, bir kimseye güvenmek. *ör. Ben ona inanırım.* **3** bir şeyin var olduğunu kabul etmek. *ör. Kimileri cinlere inanır.* **4** sevilecek, güvenilecek ve bağlanılacak en yüce varlık olarak görmek. *eş.* **iman etmek**. *ör. Tanrı'ya inanmak, dinin ilk koşuludur.* **5** kanarak aldanmak. *ör. Reklama inanmak saflıktır.*
inanmaz *s.* inanı bulunmayan, inanmayan. *ör. Tanrı inanmazların günahını bağışlasın.*
inanmazlık *a.* inanmaz olma durumu, inanmayış. *ör. İnsanın kendine inanmazlığı kötüdür.*
inansız *s.* inanı olmayan, inanmayan.
inansızlık *a.* inansız olma durumu.
inat *a. Ar.* (. -) **1** bir konuda ayak direme, sonuna değin direnme, diretme, direnim. **2** birine karşı çıkma, aykırı davranma, karşı düşünce öne sürme, terslik, aykırılık. *ör. Bunu ona inat olsun diye yapıyoruz.* **3** *ha.* inatçı. **inadım inat, adım Kel Murat** söz ve eylemlerde direnen, çok inatçı kimselerin bu durumlarını anlatmak için kullanılır. **inadı tutmak** çok ayak diremek, aşırı ölçüde direnmek. **inat etmek** ayak diremek, direnmek, diretmek.
inatçı *s. Ar. T.* ayak direyen, inat eden, direngen.
inatçılık *a. Ar. T.* inatçı olma durumu, özelliği, direngenlik.
inatlaşabilme *a. Ar. T.* inatlaşabilmek eylemi.
inatlaşabilmek *(-le) Ar. T.* inatlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
inatlaşılma *a. Ar. T.* inatlaşılmak eylemi.
inatlaşılmak *(nsz) Ar. T.* inatlaşmak eylemi yapılmak. *ör. İnatlaşılınca işler ortada kaldı.*

inatlaşma *a. Ar. T.* inatlaşmak eylemi.
inatlaşmak *(-le) Ar. T.* **1** karşılıklı olarak ayak diremek, direnmek. **2** inat etmek.
inayet, -ti *a. Ar. T.* (. - .) *esk.* iyilik, kayra. **inayet etmek** (ya da **eylemek** ya da **inayette bulunmak**) iyilik ve yardım etmek, iyilikte bulunmak, kayırmak. **inayet ola** dilencileri sadaka vermeden savmak için "Allah versin" sözü gibi söylenir.
ince *s.* **1** kendi cinsinden olanlara, benzerlerine göre dar ve uzun olan, kalınlığı az olan. **2** taneleri ufak olan. *ör. Harç için biraz da ince kum gerekli.* **3** çok özenilerek yapılması gereken, küçük ayrıntıları çok olan (iş, nakış vb.). *ör. Giysinin ince dikişleri kaldı.* **4** (sıvılar için) yoğun ve koyu olmayan, akışkanlığı çok olan. **5** yeğin olmayan, gücü az, hafif. *ör. Denizden ince bir yel esmeye başladı.* **6** (ses için) kalın olmayan, pes olmayan, tiz. *ör. Kadın, ince sesiyle ninniye başladı.* **7** *mec.* düşünce, duygu ve davranışlarıyla insanın sevgi ve saygısını kazanan (kimse). *eş.* **zarif. ince alay** kişiyi incitmeyen alay. **ince ayrım** ➻ **ayırtı. ince dalan** *ha.* ince yapılı, ince ve uzun boylu, hoş yapılı (erkek). **ince dert** *ha.* verem. **ince donanma** *esk. den.* hafif gemilerden oluşmuş donanma. **ince eleyip** (ya da **eğirip**) **sık dokumak** bir şeyi titizlikle gözden geçirmek, çok titizlik göstermek. **ince ince** *ik. be.* **1)** oldukça ince olarak, ince bir biçimde. *ör. Soğanlar ince ince doğranacak.* **2)** *mec.* pek belli etmeksizin, belli belirsiz, hafif hafif. **ince iş 1)** nakış. **2)** çok özen ve dikkat isteyen iş. **3)** *mec.* dikkatli ve hesaplı davranış. **inceden inceden** çok hafif bir sesle, hafif hafif. **inceden inceye 1)** en küçük ayrıntılarına değin inerek, çok dikkatle, titiz bir biçimde, titizlikle. *ör. Durumu inceden inceye gözden geçirmeliydi.* **2)** tiz olmayan, belli belirsiz, hafif bir sesle. *ör.Orman, inceden inceye uğulduyordu.* **ince kesim** kemikleri ince ve zayıf. **ince ses** *müz.* titreşim sayısı çok olan ses, tiz ses. **ince sıva** kaba sıvanın üzerine vurulan, ince kum ve çimento karışımından oluşan düzgün sıva. **ince tutkal** uygun sıvılarla akıcılığı artırılmış sıvı tutkal. **ince ünlü** *dilb.* dilin ağızda önde bulunduğu durumda çıkarılan ünlü; Türkçede ***e, i, ö, ü*** ünlüleri ince ünlüdür. **ince yapılı** ince uzun boylu (kimse). **ince zar** *gövb.* beyni ve omuriliği saran zarların en altta olanı.
inceağrı *b. a. ha.* verem.
incebağırsak *b. a. gövb.* sindirim borusunun mideden kalınbağırsağa kadar olan ve besinlerin sindirilmesini sağlayan bölümü.
incecik *s.* (.' . .) **1** aşırı ölçüde ince, çok ince. *ör. Küçücük, incecik bir kızdı.* **2** *be.* ince bir biçimde, ince olarak, ince ince. *ör. Domatesleri, salatalıkları incecik doğramak gerekiyordu.*
incecikten *be.* belirsiz bir biçimde, belli belirsiz olarak. *ör. İncecikten başlayan yağmur, giderek hızını artırmıştı.*
inceden *s.* **1** ince yapılı. **2** *be.* belli belirsiz, hiç belli olmaksızın, hafif hafif. *ör. İnceden esen yel, serinlik vermişti.*
incehastalık *b. a. T. Far. ha.* akciğer veremi.
incelebilme *a.* incelebilmek eylemi.
incelebilmek *(nsz)* incelmek elinde olmak, incelme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
inceleme *a.* **1** incelemek eylemi. **2** incelemek eylemi sonucu ortaya konulan şey. **3** *yaz* bir bilim ya da sanat konusunu ele alarak onu her yönüyle, geniş bir biçimde açıklayan bilimsel yapıt ya da yazı.
incelemeci *a.* ve *s.* **1** inceleme yapan (kimse). **2** *yaz.* inceleme[3] yazarı.
incelemek *(-i)* bir işi, bir konuyu, bir şeyi ele alıp ayrıntılarını, özelliklerini inceden inceye, derinlemesine gözden geçirip anlamaya, öğrenmeye ve açıklamaya çalışmak.
incelenebilme *a.* incelenebilmek eylemi.
incelenebilmek *(nsz)* incelenmesi olanak içinde olmak ya da incelenme olasılığı bulunmak.
inceleniş *a.* incelenmek eylemi ya da biçimi.
incelenme *a.* incelenmek eylemi.
incelenmek *(nsz)* incelemek eylemine konu olmak.
inceletebilme *a.* inceletebilmek eylemi.
inceletebilmek *(-i, -e)* inceletmek elinde ya da yetkisinde olmak, inceletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
inceletilme *a.* inceletilmek eylemi.
inceletilmek *(nsz)* incelemek eylemi yaptırılmak. *ör. Konu inceletilince durum açıklık kazanacaktır.*
inceletiş *a.* inceletmek eylemi ya da biçimi.
inceletme *a.* inceletmek eylemi.
inceletmek *(-i, -e)* **1** incelenmesini sağlamak. *ör. Konuyu inceletmek istemişler.* **2** incelemek eylemini yaptırmak. *ör. Olayı iki görevliye inceletmek istiyorum.*
inceleyebilme *a.* inceleyebilmek eylemi.
inceleyebilmek *(-i)* incelemek elinde ya da yetkisinde olmak, inceleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
inceleyici *a.* ve *s.* **1** araştırma, inceleme yapan (kimse), incelemeci. **2** bir şeyin inceliklerini, özelliklerini anlamak ereğini güden, araştırıcı (davranış, bakış vb.)
inceleyicilik *a.* inceleyici olma durumu.
inceleyiş *a.* incelemek eylemi ya da biçimi.
inceleyiverme *a.* inceleyivermek eylemi.
inceleyivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede incelemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Durumu bir de sen inceleyiver.*
incelik *a.* **1** ince olma durumu. **2** *mec.* ince[7] olana yakışır davranış. **3** bir işin, bir konunun herkesçe görülemeyen yönleri, nitelikleri. **4** ayrıntı. *ör. Durumu bütün inceliğiyle öğrenmek gerekirdi.*
incelikli *s.* incelik[2] taşıyan, inceliği[2] olan. *ör. Onun incelikli davranışı, gönül alıcıydı.*
inceliş *a.* incelmek eylemi ya da biçimi.
inceliverme *a.* incelivermek eylemi.

incelivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede incelmek.
incelme *a.* incelmek eylemi.
incelmek *(nsz)* **1** ince bir duruma gelmek. **2** *mec.* davranışları incelik[2] kazanmak. **3** zayıflamak. **4** (sıvılar için) yoğunluğu, koyuluğu yitip akışkan duruma gelmek, akışkanlığı artmak. **incele incele** *ik. be.* incelerek.
inceltebilme *a.* inceltebilmek eylemi.
inceltebilmek *(-i)* inceltmek elinde olmak, inceltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
inceltici *a.* yağlıboyaların yoğunluğunu azaltmak, daha sıvılaştırmak ereğiyle kullanılan kimyasal bileşimlerin ortak adı.
inceltilebilme *a.* inceltilebilmek eylemi.
inceltilebilmek *(nsz)* inceltilmesi olanak içinde olmak ya da inceltilme olasılığı bulunmak.
inceltiliş *a.* inceltilmek eylemi ya da biçimi.
inceltilme *a.* inceltilmek eylemi.
inceltilmek *(nsz)* inceltmek eylemine konu olmak, incelmesi sağlanmak.
inceltiş *a.* inceltmek eylemi ya da biçimi.
inceltiverme *a.* inceltivermek eylemi.
inceltivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede inceltmek.
inceltme *a.* inceltmek eylemi. **inceltme imi** *dilb.* ➻ **düzeltme imi**.
inceltmek *(-i)* incelmesini sağlamak, kalınlığını azaltmak, ince duruma getirmek. **incelte incelte** *ik. be.* incelterek.
incesaz *b. a.* alaturka müzikte keman, kemençe, kanun, ney, ut, tambur, santur gibi çalgılardan ve şarkıcılardan oluşan, fasıl yapan topluluk.
inceyağ *b. a.* yakıt olarak kullanılan ya da makine vb. yağlamada yararlanılan çok akışkan mineral yağ.
inci *a.* **1** istiridye ve benzeri kimi kavkılı deniz hayvanlarının içerisinde oluşan ve genellikle süs eşyası yapımında kullanılan, çok değerli, küçük, yuvarlak, sert ve sedef renkli tane. **2** *tkz.* yanlış oluşu nedeniyle gülünç olan, gülümseten tümce ya da sözcük. *ör. Onun her sözü bir incidir, gülmekten kırılırsınız.* **inci gibi** inciye benzeyen, küçük, temiz, güzel ve düzgün. *ör. Çocuğun inci gibi bir yazısı var.*
incibalığı, -nı *b. a. hayb.* sazangillerden, tatlı sularda yaşayan, boyu 20 cm.yi bulabilen, vücudu yanlardan hafifçe basık, başı küçük ve uzunca, sırtı zeytin yeşili, yanları ve karnı beyaz, pullarından yapay inci elde edilen, eti lezzetli bir balık.
inciçiçeği, -ni *b. a. bitb.* zambakgillerden, boyu 20 cm.yi bulabilen, ok biçiminde yaprakları olan, yaprakları arasından ince bir sap üzerinde, üzüm salkımı durumunda, küçük çan biçimli ak çiçekler açan bir süs bitkisi.
incik *a.* **1** *gövb.* bacağın, dizkapağından topuğa değin olan bölümü. **2** Anadolu'nun kimi yerlerinde ayak bileği, baldır, kavalkemikleri ya da diz de bu adla anılır. **incik kemiği** *gövb.* dizkapağından topuğa değin olan kemik.
incik boncuk *ik. a.* pek bir değeri bulunmayan, kadınlarca kullanılan ufak tefek süs eşyası.
İncil *ö. a. Ar.* İsa Peygamber'e indirilen, Yeni Ahit olarak da bilinen, Aziz Matta, Aziz Markos, Aziz Luka ve Aziz Yuhanna tarafından ayrı ayrı derlenip düzenlenen, içinde Hazreti İsa'nın yaşamı, yasa ve öğretisi bulunan kutsal kitap, Hıristiyan dininin kutsal kitabı.
incime *a.* incimek eylemi.
incimek *(nsz) ha.* ➻ **incinmek**.
incinebilme *a.* incinebilmek eylemi.
incinebilmek *(nsz; -den)* incinmesi olanak içinde olmak ya da incinme olasılığı bulunmak.
inciniş *a.* incinmek eylemi ya da biçimi.
inciniverme *a.* incinivermek eylemi.
incinivermek *(nsz; -den)* çabucak ve kolaylıkla ya da kısa sürede incinmek.
incinme *a.* incinmek eylemi.
incinmek *(nsz)* **1** vücudun bir yeri, çarpma, vurma, sıkışma, burkulma gibi bir nedenle ağrı verir duruma gelmek. *ör. Koşarken düşünce kolu incindi.* **2** *(-den) mec.* bir kimsenin herhangi bir davranışı, sözü yüzünden kırılmak, üzülmek.
incir *a. Far. bitb.* **1** dutgillerden, anayurdu Akdeniz kıyıları olan, genellikle sıcak yerlerde yetişen, yaprakları almaşık ve geniş dilimli, yumuşak odunlu bir meyve ağacı. **2** bu ağacın genellikle sarı, ince kabuklu, etli ve tatlı, yaş ya da kuru olarak yenilen yemişi. **3** ***ha. arg.*** kadın cinsel organı. **incir çekirdeğini doldurmaz** (sorun, iş, olay için) çok önemsiz, çok küçük. *ör. İncir çekirdeğini doldurmaz bir laf yüzünden kavga ettiler.*
incirkuşu, -nu *b. a. Far. T. hayb.* **1** kuyruksallayangillerden, ince uzun gövdeli, tüyleri az ya da çok koyu çizgili esmer, uzun gagalı, oldukça uzun kuyruklu, genellikle incir ve başka yemişlerle beslendiği için zararlı sayılan, avlanılan, küçük, ötücü bir kuş. **2** *ha.* sarıasma da denilen, serçe büyüklüğünde, sarı renkli bir kuş.
incirlik *a. Far. T.* **1** incir yetiştirilen yer, incir bahçesi. **2** incir ağaçlarının bol bulunduğu alan.
incirsimeyve *b. a. Far. T. Far. bitb.* gerçek bir meyve olmayan, yumurtalıktan değil çiçeklikten oluşan, incire benzeyen etli bir meyve.
incitaşı, -nı *b. a. yerb.* feldispat cinsinden, suyu az, eridiği zaman inciye benzer taneleri olan, yanardağ kaynaklı cam.
incitebilme *a.* incitebilmek eylemi.
incitebilmek *(-i)* incitmek elinde olmak, incitme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
incitici *s.* gönül kırıcı, dokunaklı, inciten (söz ya da davranış).
incitilebilme *a.* incitilebilmek eylemi.
incitilebilmek *(nsz)* incitilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
incitilme *a.* incitilmek eylemi.
incitilmek *(nsz)* incitmek eylemine konu olmak ya da incitmek eylemi yapılmak.

incitiş *a.* incitmek eylemi ya da biçimi.
incitme *a.* incitmek eylemi.
incitmebeni *b. a. ha.* kanser.
incitmek *(-i)* **1** incinmesine yol açmak. *ör. Çocuk kolunu incitmiş.* **2** *mec.* kötü söz ya da davranışla birini kırmak, üzmek.
inciyebilme *a.* inciyebilmek eylemi.
inciyebilmek *(nsz)* ➻ **incinebilmek**.
inciyiş *a.* ➻ **inciniş**.
inç *a. İng.* uzunluğu 2,54 cm. olan İngiliz uzunluk ölçü birimi.
indeks *a. Fr.* **1** ➻ **dizin**. **2** bir gelişimi gösteren nicelikler ya da değerler arasındaki ilişki. *ör. Borsa indeksleri her gün değişiyor.*
indeterminist, -ti *a. Fr. fels.* ➻ **belirlenmezci, yadgerekirci**.
indeterminizm *a. Fr. fels.* ➻ **belirlenmezcilik, yadgerekircilik**.
indi *s. Ar.* (. -) *esk.* herkesçe kabul edilebilecek bir temele bağlanmayıp bir kimsenin yalnız kendi özel görüşüne, kanısına dayanan (düşünce vb.).
indifa, -ı *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** (yanardağlarda) püskürme. **2** *hek.* (kızıl, kızamık gibi hastalıklarda) vücutta lekeler görülme. **indifa etmek** (yanardağ için) püskürmek.
indikatör *a.* ➻ **gösterge**[2].
indilik *a. Ar. T.* (. - .) indi olma özelliği.
indinde *il. Ar. T. esk.* (birine) göre, (birinin) yanında.
indirebilme *a.* indirebilmek eylemi.
indirebilmek *(-i)* indirmeye gücü yetmek, indirmek elinde olmak, indirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
indirgeç *s. kim.* ➻ **indirgen**.
indirgeme *a. kim.* ve *mat.* indirgemek eylemi.
indirgemeci *s.* her şeyi basite indirgeme huyunda olan (kimse, görüş). *ör. Bu konuda indirgemeci palavraya inanılması insanı şaşırtıyor.*
indirgemecilik *a.* indirgemecinin tutumu, huyu.
indirgemek *(-i)* **1** daha kolay çözümlenir, daha yalın, daha anlaşılır bir duruma getirmek. **2** *kim.* bir maddenin oksijenini alarak oksit özelliğini yok etmek. **2** *mat.* bir işlemi daha kısa ya da daha yalın bir biçime sokmak.
indirgen *s. kim.* oksit durumundaki bir cismin oksijenini alma ya da daha düşük bir oksitleme derecesine indirme özelliği bulunan (madde).
indirgenebilir *s. kim.* daha düşük bir oksitleme derecesine indirilebilen (madde).
indirgenebilirlik *a. kim.* indirgenebilir olma özelliği.
indirgenebilme *a.* indirgenebilmek eylemi.
indirgenebilmek *(nsz)* indirgenmesi olanak içinde olmak ya da indirgenme olasılığı bulunmak.
indirgeniş *a.* indirgenmek eylemi ya da biçimi.
indirgeniverme *a.* indirgenivermek eylemi.
indirgenivermek *(nsz)* kolayca indirgenmek.
indirgenlik *a. kim.* indirgen olma durumu, indirgen olanın niteliği.
indirgenme *a.* indirgenmek eylemi.
indirgenmek *(nsz)* indirgemek eylemine konu olmak.
indirgenmez *s. kim.* daha düşük bir oksitlenme derecesine indirilemeyen (madde).
indirgeyebilme *a.* indirgeyebilmek eylemi.
indirgeyebilmek *(-i)* indirgeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
indirgeyici *s. kim.* ➻ **indirgen**.
indirici *s. gövb.* bağlı bulunduğu kısımların bir parçasını aşağıya indirmekle görevli olan (kas).
indirilebilme *a.* indirilebilmek eylemi.
indirilebilmek *(nsz)* indirilme kolaylığı, olanağı ya da olasılığı bulunmak.
indiriliverme *a.* indirilivermek eylemi.
indirilivermek *(nsz)* çabucak, bir çırpıda ya da kısa sürede indirilmek.
indirilme *a.* indirilmek eylemi.
indirilmek *(nsz)* indirmek eylemine konu olmak.
indirim *a.* **1** bir malın, bir hizmetin vb. fiyatında yapılan indirme, değer düşürümü. *eş.* **ıskonto, tenzilat**. **2** aşağı düşürme, azaltma, indirme. *ör. En az geçim indirimi vergicilikte önemlidir.* **3** *müz.* ➻ **indirme**[3]. **indirim yapmak** fiyatta indirime gitmek, fiyat indirmek.
indirimli *s.* indirim[1] yapılmış, fiyatı indirilmiş. **indirimli satışlar** dükkânların, yılın belirli zamanlarında ve belirli bir süre için yaptıkları, indirilmiş fiyattan satışlar.
indirimsiz *s.* fiyatında indirim[1] olmayan, indirim[1] yapılmamış olan.
indiriş *a.* indirmek eylemi ya da biçimi.
indiriverme *a.* indirivermek eylemi.
indirivermek *(-i)* **1** bir çırpıda, çabucak ya da kısa sürede indirmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu kitabı raftan indiriver.*
indirme *a.* **1** indirmek eylemi. **2** *sp.* vücut bölümlerini, kaldırıldıkları yerden, kendi ağırlıklarıyla doğal duruma getirme. **3** *müz.* sesin yüksekliğini biraz düşürüş ya da parçayı ilk tonundan birkaç derece aşağı alış.
indirmek *(-i)* **1** yüksekten ya da yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak. **2** bir taşıttan ya da binek hayvanından aşağıya almak. *ör. Yükü indirdiler.* **3** azaltmak, düşürmek. *ör. Onun cezasını indirmek yargıcın elindeydi.* **4** hızlı bir biçimde vurmak. *ör. Yüzüne iki tokat indirdi.* **5** aşağı çekmek, kapamak. *ör. Çarşı esnafı kepenk indirmiş.* **6** (yağmur, sis vb. için) ansızın bastırmak, birdenbire, hızla başlamak. *ör. Yağmur indirince sığınacak yer aradık.* **7** kırmak, parçalamak. *ör. Pencerenin camını indirmişler.* **8** yararlanmak üzere yazılım, müzik parçası, resim vb. gibi bir veriyi, belgeyi internetten kendi bilgisayarının kalıcı belleğine yüklemek. **indirip bindirmek** (fiyatları) alçaltıp yükseltmek, (fiyatlarla) oynamak.
indirtme *a.* indirtmek eylemi.
indirtmek *(-i, -e)* **1** indirilmesini sağlamak. **2** indirmek eylemini yaptırmak.

indis *a. Fr.* **1** bir harfin üzerine konulan küçük rakam ya da im. **2** *mat.* bir harf, benzer ama yine de değişik biçimlerde iki ya da daha çok kez kullanılmak istendiğinde, harfin üstüne ya da altına eklenen ayırıcı im. **3** *mat.* bir kökün derecesini göstermek ereğiyle kök iminin kolları arasına konulan sayı.
individüalist, -ti *a. Fr. fels.* ➻ **bireyci**.
individüalizm *a. Fr. fels.* ➻ **bireycilik** .
indiyum *a. Lat.* (.' . .) *kim.* simgesi İn, atom sayısı 49, atom ağırlığı 114,82 olan, gümüş parlaklığında, alüminyumla benzerliği bulunan, kurşundan daha kolay ezilen, yumuşak, az bulunur bir element.
indükleç *a. Fr. T. fiz.* indükleme akımı oluşturmaya yarayan aygıt.
indükleme *a. Fr. T.* **1** *fiz.* indüklemek eylemi. **2** *fels.* ➻ **tümevarım**. **indükleme akımı** *fiz.* indükleme yoluyla sağlanan elektrik akımı. **indükleme makinesi** *fiz.* indüklemeyle oluşan elektrik akımını üreten makine.
indüklemek *(-i) Fr. T. fiz.* kapalı bir devreyi, yeğinliği her an değişen bir manyetik alanın içine koyarak onun üzerinde bir elektrik akımı oluşturmak.
indüksiyon *a. Fr.* ➻ **indükleme**.
inebilme *a.* inebilmek eylemi.
inebilmek *(nsz; -den)* inmeyi başarmak, inmek elinde olmak, inme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ineç *a. yerb.* ➻ **tekne**[5].
İnegöl köftesi *a.* İnegöl yöresine özgü, ızgarada pişirilen, biraz sertçe bir köfte türü.
inek *a.* **1** düveden büyük ya da düvelikten çıkıp genellikle buzağılamış olan dişi sığıra verilen ad. **2** *mec.* aptal, budala, bön. **3** *arg.* derslerine çok çalışan, anlamadan ezberleyen öğrenci ya da çok çalışkan öğrenci. **4** *arg.* edilgin eşcinsel erkek, ibne. **inek yağı** inek sütünden elde edilen yağ.
inekçi *a.* sütünü ve süt ürünlerini satmak için inek besleyen kimse.
inekçilik *a.* inek besleme işi.
inekleme *a. arg.* ineklemek eylemi.
ineklemek *(nsz) arg.* çok fazla ders çalışmak, çok çalışarak öğrenmek.
inekleşme *a. mec. arg.* ineklesmek eylemi.
inekleşmek *(nsz) mec. arg.* ineğe yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.
ineklik *a.* **1** ineklerin konulduğu ahır. **2** *mec.* inek olma durumu. **ineklik etmek** *mec.* ineğe yaraşır bir biçimde davranmak.
ineko *a.* ve *s. arg.* *("inek"ten bozma)* aptal, budala, bön, ahmak.
inerçıkar *b. a. yeni* ➻ **asansör**.
infak *a. Ar. esk. huk.* nafaka vererek bir kimsenin geçimini sağlama.
infaz *a. Ar.* (. -) *huk.* (bir yargıyı) yerine getirme, uygulama. **infaz etmek** *huk.* (yargı kararını) yerine getirmek, uygulamak.
infial, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** (birine) kızgınlık duyma, kızma, içerleme, öfkelenme. **2** herhangi bir şeyden ruhsal olarak etkilenme. **3** *fels.* edilgi. **infiale kapılmak** kızgınlık, öfke duymak. **infial uyandırmak** öfke, kızgınlık yaratmak, kızgınlığa, öfkeye yol açmak.
infilak, -kı *a. Ar.* (. . -) çok güçlü bir biçimde patlama. **infilak etmek** ansızın ve çok güçlü bir biçimde patlamak.
infinitezimal, -li *s. Fr. mat.* ➻ **sonsuz küçük**.
infirak *a. Ar. esk.* ayrılma.
infirat *a. Ar.* (. . -) *esk.* tek ve yalnız durma, topluluktan ayrı, bir başına bulunma.
infiratçı *a.* ve *s. Ar. T.* (. . - .) *esk.* ➻ **yalnızcı**.
infiratçılık *a. Ar. T.* (. . - . .) *esk.* ➻ **yalnızcılık**.
infisah *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bozulma. **2** yürürlükten kalkma. **3** dağılma. **4** *mec.* kokuşma. **infisah etmek** *esk.* **1)** bozulmak. **2)** kendi kendine dağılmak. **3)** *mec.* kokuşmak.
informatik *a. Fr.* ➻ **bilişim**.
İngiliz *ö. a.* ve *ö. s.* (.' . .) **1** İngiltere'de yaşayan bir halk. **2** bu halktan ya da bu halkın soyundan olan (kimse). **3** İngiltere'ye ya da İngiliz halkına özgü olan (şey). *ör. Bizde İngiliz şiiri oldukça bilinir.* **İngiliz siyaseti** *mec.* kurnazlık ve soğukkanlılıkla bir işi yapma ya da yaptırma ya da oyalama.
ingilizanahtarı, -nı *b. a.* somunları sıkıştırmaya ya da gevşetmeye yarayan, çeneleri istenilen ölçüde açılıp kapanacak biçimde ayarlanabilen kıskaç.
İngilizce *ö. a.* (. . .' .) **1** Hint-Avrupa dil ailesinden, İngiltere'de, İrlanda'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Kanada'da, Avustralya'da ve çoğu eski İngiliz sömürgesi olan, İngiliz uygarlığını benimsemiş daha başka birçok ülkede konuşulan dil. **2** *s.* bu dille yazılmış ya da bu dile özgü olan. *ör. İngilizce kitaplar çok pahalı.*
ingiliztuzu, -nu *b. a.* iç sürdürücü olarak yararlanılan magnezyum sülfatı.
ingin *s.* **1** çevresinden daha aşağıda bulunan, alçak (yer), çukur. *eş.* **engin**. **2** *a. hek.* solunum aygıtının, sindirim aygıtının ya da kimi organların içini kaplayan ince zarın yangılanarak sıvı salması. *eş.* **nezle**. *ör. Bağırsak inginine ilaç yok mu?*
inginlik *a.* **1** ingin[1] olma durumu. **2** *mec.* güçten düşme, yaşlanma, güçsüzlük.
inha *a. Ar.* (. -) *esk.* birini resmi bir göreve atamaya ya da bir üst aşamaya getirmeye ilişkin, ilgili makama yazılmış öneri yazısı. **inha etmek** birini bir göreve atamak için ilgili makama öneride bulunmak, öneri yazısı yazmak.
-in hali *dilb.* ➻ **tamlayan durumu**.
inhidam *a. Ar.* (. . -) *esk.* çökme, çöküş, yıkılma.
inhilal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bölünme, çözülme, dağılma, parçalanma. **2** *kim.* ayrışma, çözülme, erime.
inhimak, -ki *a. Ar.* (. . -) *esk.* (bir şeye) aşırı düşkünlük, kapılma.
inhina *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bükülme, eğrilme. **2** *mec.* (birine) baş eğme.
inhiraf *a. Ar.* (. . -) *esk.* eğilim, eğilme, sapma.

inhisar *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ➻ **tekel**. **2** (bir şeye) tek başına sahip olma. **(bir şeye) inhisar etmek** (o şey) için olmak, üzerine olmak, (o şeyle) sınırlı bulunmak, sınırlanmak, (o şeyden) dışarı çıkmamak. *ör. Kavga, bir avuç toprağa inhisar ettikçe, köylü gelişmez.* **(bir şeyi) inhisara** (ya da **inhisarına**) **almak** tek başına sahiplenmek. **(bir şey birinin) inhisarında olmak** bir tek o kimsenin elinde bulunmak.

inhisarcı *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **tekelci**.

inhisarcılık *a. Ar. T.* ➻ **tekelcilik**.

inhitat, -tı *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** alçalma, çökme, gerileme. **2** *mec.* güçten düşme, güçsüzlük, yaşlanma, yaşlılık.

inici *s. müz.* gidişi tizden pese doğru olan (dizi). **inici gam** *müz.* en inceden en kalına giden gam sesleri düzeni.

inik (I) *s. ha.* indirilmiş ya da inmiş. **inik deniz** *coğr.* gelgit olayında suların çekildiği zamanki denizin durumu.

inik (II) *a. ha.* ➻ **encek, encik, enik**.

inikâs *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** (ışık için) yansıma, yansı. **2** (ses için) yankılanma, yankı.

inikat *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** birleşim, toplanma. **2** anlaşma, kararlaştırma.

inildeme *a.* inildemek eylemi.

inildemek *(nsz)* ➻ **inlemek**.

inildetme *a.* inildetmek eylemi.

inildetmek *(-i)* inlemesine yol açmak, inlemesini sağlamak, inletmek.

inildeyiş *a.* ➻ **inleyiş**.

inilebilme *a.* inilebilmek eylemi.

inilebilmek *(ösz; -den)* inilmeye uygun olmak, inilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ancak taşıt durunca inilebilir.*

inileme *a.* inilemek eylemi.

inilemek *(nsz)* ➻ **inlemek**.

inileyiş *a.* ➻ **inleyiş**.

inilme *a.* inilmek eylemi.

inilmek *(ösz)* inmek eylemi yapılmak.

inilti *a.* inleme sesi, inleyiş.

iniltili *s.* inilti biçiminde olan, inilti dolu ya da iniltisi olan. *ör. Öteki yatakta iniltili bir hasta vardı.*

inim inim *ik. be.* sürekli bir biçimde inleyerek. **inim inim inlemek 1)** sürekli bir biçimde inlemek, çok uzun süre inlemek. **2)** çok sıkıntıda olmak. **inim inim inletmek** birini çok sıkıntılı bir duruma düşürmek, birine çok sıkıntı çektirmek.

inisiyatif *a. Fr.* **1** bir şeyi yapmaya öncelikle davranma, önceliği ele alma, öncecilik. **2** bir kimsenin, alınması gerekli kararı öncelikle ve kendiliğinden alabilmek konusundaki yeterliliği. **inisiyatifi ele almak** herhangi bir konuda eylem üstünlüğünü sağlamak, yönlendirmeyi ve yönetimi üstlenmek ve gerekli kararları verip uygulamak. **inisiyatifini kullanmak** bir konuda alınması gereken kararları, kimseyi beklemeksizin, kimseye danışmaksızın, öncelikle almak. *ör. O, inisiyatifini kullanmaktan çekinmez.*

iniş *a.* **1** inmek eylemi ya da biçimi. **2** yukarıdan aşağıya doğru gittikçe alçalan eğimli yer. **3** *mec.* çöküş, gerileyiş. **4** *sp.* araçlı jimnastikte, atlayarak ya da hızlanarak araçtan ayrılma durumu. **iniş aşağı** yokuştan, bayırdan inişte, aşağıya doğru. **iniş çıkış 1)** *s.* engebeli olan. **2)** *a.* azalıp çoğalma. *ör. Fiyatlardaki iniş çıkışlar kararsızlık yaratıyor.* **iniş takımı** uçağın kalkışını ve inişini sağlamak üzere alt bölüme yerleştirilmiş olan tekerlek ve benzeri donanım. **iniş yokuş** hem inişi hem yokuşu olan. **inişe geçmek** (uçak) havaalanına inmek üzere hazırlanarak alçalmaya başlamak.

inişebilme *a.* inişebilmek eylemi.

inişebilmek *(nsz)* inişmesi olanak içinde olmak ya da inişme olasılığı bulunmak.

inişiverme *a.* inişivermek eylemi.

inişivermek *(nsz)* çabucak ya da çok kısa sürede inişmek.

inişli *s.* bayır aşağı, inişi olan. **inişli çıkışlı 1)** hem inişi hem yokuşu olan, engebeli, inişli yokuşlu (yol). **2)** bir kararda durmayan, azalıp çoğalan, bir ilerleyip bir gerileyen, artıp eksilen, bir durumda kalmayan. *ör. Bizim işler inişli çıkışlıdır, iyiye de kötüye de gider.* **inişli yokuşlu** hem inişi hem yokuşu bulunan, inişli çıkışlı[1] (yol, yer).

inişme *a.* inişmek eylemi.

inişmek *(nsz)* (öfke, korku, coşku vb. için) hızı, etkisi azalmak, sakinleşmek, dinmek, yatışmak.

iniverme *a.* inivermek eylemi.

inivermek *(-den)* çabucak ya da kısa sürede inmek.

inkâr *a. Ar.* (. -) ➻ **yadsıma**. **inkâr etmek** ➻ **yadsımak**. **inkârdan gelmek** *ha.* ➻ **yadsımak**.

inkıbaz *a. Ar. esk.* **1** büzülme, toplanma. **2** keder, sıkıntı. **3** kabızlık, peklik.

inkılap *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ➻ **devrim**[1,2,3,4]. **2** ➻ **dönüşüm**. **inkılap etmek** değişmek, dönüşmek.

inkılapçı *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **devrimci**.

inkılapçılık *a. Ar. T.* ➻ **devrimcilik**.

inkıraz *s. Ar.* (. . -) *esk.* batma, çökme, çöküş, dağılma, son bulma, yok olma. **inkıraza uğramak** ➻ **inkıraz bulmak**. **inkıraz bulmak** batmak, çökmek, dağılmak, son bulmak, yok olmak.

inkısam *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bölünme. **2** parçalanma.

inkıta, -ı *a. Ar.* (. . -) *esk.* kesilme, kesinti. **inkıtaa uğramak** kesilmek.

inkıyat *a. Ar.* (. . -) *esk.* boyun eğme, uyma.

inkisar *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** kırılma. **2** gönlü kırılma, gücenme. **3** *mec.* ilenme, ilenç. **inkisar etmek** (ya da **inkisarda bulunmak**) ➻ **ilenmek**. **inkisarı hayal** *esk.* ➻ **düş kırıklığı**. **inkisarı tutmak** ilenci gerçekleşmek, yerini bulmak.

inkişaf *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** gelişim, gelişm. **2** açığa çıkma. **3** *mat.* ➻ **açınım**.

inleme *a.* inlemek eylemi.
inlemek *(nsz)* **1** acı, üzüntü belirten kesik, dokunaklı sesler çıkarmak. **2** gür ve güçlü seslerle yankılanmak, güçlü, gür ve uğultulu sesler çıkarmak. **inleye inleye** *ik. be.* inleyerek. *ör. Hasta bir köşede inleye inleye yatıyordu.*
inletilme *a.* inletilmek eylemi.
inletilmek *(nsz)* inlemek eylemi yaptırılmak, inlemesine yol açılmak.
inletebilme *a.* inletebilmek eylemi.
inletebilmek *(-i)* inletmesi olanak içinde olmak ya da inletme olasılığı bulunmak. *ör. Marşlarla ortalığı inletebilirdik ama sessizce yürüdük.*
inletme *a.* inletmek eylemi.
inletmek *(-i)* **1** inlemesine yol açmak, inlemesini sağlamak. **2** *mec.* çok sıkıntı vermek, çok eziyet etmek.
inleyebilme *a.* inleyebilmek eylemi.
inleyebilmek *(nsz; -den))* inlemek olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan acıdan inleyebilir.*
inleyiş *a.* inlemek eylemi ya da biçimi.
inme *a.* **1** inmek eylemi. **2** *hek.* vücudun bir bölümünde devinimin ve duyumun yok olması. **3** *coğr.* gelgit olayı sırasında deniz sularının karadan uzaklaşması, çekilmesi. *eş.* **çekilme**[2]. **inme inmek** (vücudun bir yerinde) devinim ve duyum kalmamak.
inmek, -er *(-den)* **1** yukarıdan aşağıya doğru gelmek. *ör. Merdiveni inerken ayağım takılıp düştüm.* **2** bir taşıttan ya da binek hayvanından aşağı gelip yere ayak basmak. *ör. Binici attan inmek üzereyken vazgeçip geri bindi.* **3** dağ ve benzeri bir yerden aşağı kesime gelmek. *ör. Kışın tilkiler köye inerdi.* **4** *(-e)* gitmek, varmak. *ör. Bugün çarşıya inmek ister misiniz?* **5** *(-e)* kalmak, konaklamak. *ör. Kentte nereye ineceksiniz?* **6** *(nsz)* değer yitirmek. *ör. Sebze fiyatları yakında inecektir.* **7** *(nsz)* fiyat alçaltmak, fiyat düşürmek. *ör. Satıcı hiç inmek istemiyordu.* **8** *(nsz)* yıkılmak, çökmek. *ör. Fırtınadan çatı başımıza inecekti.* **9** *(nsz)* alçalarak eski durumunu almak ya da kabarıklığı yatışmak. *ör. Irmağın suları inmişti.* **10** *(nsz)* şişkinliği ya da havası yok olmak. *ör. Top inmiş.* **11** *(nsz)* bir yeri kaplamak, basmak ya da bir yerden akmak. *ör. Sis birden inmişti.* **12** *(-e)* ulaşmak, uzamak, varmak. *ör. Bu yol nereye iniyor?* **13** *(ösz; -e)* inme[2] gelmek, inme inmek. **14** *(-e) arg.* (yumruk, tokat) vurmak. **15** *(-den, -e) müz.* tiz sesten pes sese geçmek. **ine çıka** *ik. be.* inip çıkarak. **ine ine** *ik. be.* inerek.
inmeli *s.* vücudunun bir yerinde inme[2] bulunan.
inorganik *s. Fr.* **1** içinde canlı göze bulunmayan, cansız olan. **2** *kim.* organik olmayan. *eş.* **anorganik**. **3** *a.yaşb.* gözelerin cansız bölümleri. **4** *a. hek.* organlardaki herhangi bir bozukluktan ileri gelmemiş olan hastalık. **inorganik kimya** yerkabuğunu oluşturan ve canlıların dışında kalan bütün kimyasal maddeleri inceleyen kimya dalı. **inorganik madde** içinde canlı göze bulunmayan ve ancak mineraller gibi üst üste birikerek büyüyebilen madde.
insaf *a. Ar.* (. -) **1** acımaya, duyunca ya da mantığa dayalı adalet duygusu. **2** *ünl.* "acı", "düşün", "insaflı ol" anlamında söylenir. *ör. İnsaf, bunu kaç kez söyledim sana!* **insaf etmek** adaletli davranmak, hakkını tanımak, acımak. **insafa gelmek** haksız ve acımasız tutumdan vazgeçmek. **insafına kalmış** bir işin olmasının bir kimsenin doğruluk ve adalet duygusuna, isteğine bağlı olduğunu belirtmek için kullanılır. *ör. Borcunu vermesi insafına kalmış, canı isterse öder.*
insaflı *s. Ar. T.* acıma ve adalet duygusunu yitirmemiş olan, duyuncu bulunan.
insaflılık *a. Ar. T.* insaflı olma durumu.
insafsız *s. Ar. T.* acıma ve adalet duygusunu yitirmiş olan, duyuncu bulunmayan, acımasız davranan.
insafsızca *be. Ar. T.* insafsız olana yakışan bir biçimde, acımasızca, duyunçsuzca.
insafsızlaşma *a. Ar. T.* insafsızlaşmak eylemi.
insafsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **acımasızlaşmak**.
insafsızlık *a. Ar. T.* insafsız olma durumu. **insafsızlık etmek** acımasızca, adaletsizce davranmak.
insan *a. Ar.* **1** memelilerden, iki eli, iki ayağı bulunan, iki ayak üzerinde dik bir biçimde dolaşan, aklı ve düşünme yeteneği olan, dille, sözle anlaşan, en gelişmiş canlı sayılan yaratık. **2** bu türe giren canlı varlık. *ör. Uygarlığı insanlar kurmuştur.* **3** *s.* huy ve ahlak, davranış vb. yönlerinden üstün nitelikli (kimse). *ör. Onun insan yanını biliriz.* **4** kimi kez belirsiz adıl gibi kullanılır. *ör. İnsan her şeyi bilemez.* **insan ayağı değmemiş** (ya da **basmamış**) (yer için) içine hiç girilmemiş, içine insan girmemiş. **insan beşer, kuldur şaşar** "Tanrı insanı eksiksiz yaratmamıştır, kişilerin yanılmasını, doğrudan şaşmasını hoş görmek gerekir" anlamında söylenir. **insan çeşit çeşit, yer damar damar** "toprak nasıl çeşit çeşitse, insanlar da öyledir, birbirine hiçbir yönden tam olarak benzemezler" anlamında söylenir. **insan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde** insanlar doğdukları yeri değil, geçimlerini sağladıkları yeri yurt edinirler. **insan eli değmemiş 1)** (yer için) hiç bakılmamış, bakımsız kalmış. **2)** (orman için) içine insan girmemiş, hiç dokunulmamış. **insan eti ağırdır 1)** bakmakla yükümlü olduğu kimselerin hizmeti, geçindirilmesi bir aileyi zaten çok yorar, buna bir de dışardan biri eklenmemelidir, bu yük aileye ağır gelir. **2)** yatalak insanı kaldırmak, yatırmak, yatalağa bakmak zordur. **insan eti yemek** *mec.* bir kimseyi çekiştirmek, kötülemek. **insan evladı** iyilik yapmasını seven, iyi insan, iyi kimse, soylu kişi. **in-**

san gibi insanlara yaraşır bir biçimde. **insan gönlünün artığını söyler** insanların, şaka yaparken içlerinden geçeni yansıttıklarını anlatır. **insan göre göre, hayvan süre süre** "insanlar bir şeyi görerek öğrenir, görmek önemlidir" anlamında söylenir. **insan hakları** uygar düzende, soy ve cinsiyet ayrımı olmaksızın insanın doğuştan var olduğu kabul edilen ve devlet karşısında korunması gereken hakları. **insan hali** her insanda görülebilen, olağan karşılanması gereken durum. **insan içine çıkmak** eve kapanıp kalmamak, toplum içine karışmak. **insan insanın şeytanıdır** uygunsuz arkadaş insanı yolundan saptırır, kötülüğe sürükler. **insan kaynakları** çalışan ya da çalışabilecek durumda olan insan varlığı. **insan kendini beğenmese çatlar (ölür)** "her insan kendini, kendi aklını beğenir, böyle olmasa dayanamaz" anlamında söylenir. **insan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa** "insanlar konuşarak anlaşırlar, onun için anlaşmazlıklar konuşarak çözümlenebilir, kavgaya gerek yoktur" anlamında kullanılır. **insan kurusu** çok zayıf (kimse). **insan kuş misali** çok uzak yerlere gidildiğinde söylenir. **insan müsveddesi** "insanda bulunması gereken niteliklerden yoksun kimse" anlamında bir aşağılama sözü olarak kullanılır. **insan sarrafı** ➻ **adam sarrafı**. **insan sözünden, hayvan yularından bağlanır** (ya da **tutulur**) "söz vermek önemlidir, verdiği söz insanı yüküm altına sokar, bağlar; verilen söz tutulmalıdır" anlamında söylenir. **insanın adı çıkacağına canı çıksın** ➻ **adamın adı çıkacağına canı çıksın**.

insanbiçimci *a.* ve *s. Ar. T. fels.* insanbiçimcilik yandaşı (olan).

insanbiçimcilik *a. Ar. T. fels.* Tanrı'yı ve benzeri kavramları, insan olmayan bütün varlıkları insan biçiminde düşünme, insanın özelliklerini onlara aktarma. *eş.* **antropomorfizm**.

insanbilim *b. a. Ar. T.* insanın kökenini ırk ve tarihöncesi yönünden araştıran, evrimini, yaşambilimsel özelliklerini toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilim. *eş.* **antropoloji**.

insanbilimci *b. a. Ar. T.* insanbilimle uğraşan kimse, insanbilim uzmanı.

insanbilimsel *b. s. Ar. T.* insanbilime değgin, insanbilimle ilgili.

insanca *s.* ve *be. Ar. T.* (. .' .) **1** insan gibi, insana yakışır bir yolda, insana yakışan bir biçimde. *ör. İnsanca davranmayı bilmeyenler çoğaldı.* **2** insan olarak, insan bakımından. *ör. Kazada insanca bir yitik yokmuş.* **3** insana özgü olan. *eş.* **insani**. *ör. Yiğitlik denli korku da insanca bir duygudur.*

insancalık *a. Ar. T.* insanca olma durumu.

insancı *s. Ar. T.* (. .' .) **1** insana değer veren. **2** insancılık öğretisini benimsemiş olan, insancıl[2]. *eş.* **hümanist**.

insancıl *s. Ar. T.* (. .' .) **1** insana değer veren, insancı[1]. **2** *fels.* insancılık öğretisini benimsemiş olan. *eş.* **hümanist**. **3** insandan kaçmayan, insana alışık olan (hayvan). **4** insana özgü olan, insanla ilgili. *ör. Korku da insancıl bir duygudur.*

insancılık *a. Ar. T.* **1** XIV. yüzyılda Avrupa'da, ortaçağın skolastik düşünüşüne karşı doğan ve Eski Yunan ve Latin kültürünü en yüksek kültür örneği olarak gören ve onun yeniden canlandırılmasını amaçlayan felsefe, bilim ve sanat görüşü. *eş.* **hümanizm**. **2** *fels.* insanın yüceliğini ve insanlık sevgisini en yüce amaç bilen, insanın aklına ve insanlığa inanan ve insanı her şeyin ölçüsü olarak alan öğreti. *eş.* **hümanizm**.

insancıllaşma *a. Ar. T.* insancıllaşmak eylemi.

insancıllaşmak *(nsz) Ar. T.* insancıl olmak, insancıl duruma gelmek.

insancıllaştırılma *a. Ar. T.* insancıllaştırılmak eylemi.

insancıllaştırılmak *(nsz) Ar. T.* insancıl olması sağlanmak, insancıl bir öz kazandırılmak.

insancıllaştırma *a. Ar. T.* insancıllaştırmak eylemi.

insancıllaştırmak *(-i) Ar. T.* insancıl bir öz kazandırmak, insancıl olmasını sağlamak, insancıl yapmak.

insancıllık *a. Ar. T.* insancıl olma durumu, özelliği.

insangiller *ç. a. Ar. T. hayb.* insan taşıllarını ve yaşayan insanları içine alan familya.

insanımsı *s. Ar. T.* ➻ **insansı**.

insanımsılar *ç. a. Ar. T.* ➻ **insansılar**.

insani *s. Ar.* (. - -) insana ve insanlığa yakışır olan, insana özgü olan, insanla ilgili, insanca.

insaniçinci *a. Ar. T. fels.* ve *topb.* insaniçinciliği benimseyen kimse ya da görüş.

insaniçincilik *a. Ar. T. fels.* ve *topb.* evrenin odağının insan olduğunu, öbür yaratıkların ve her şeyin insan için yaratılmış bulunduğunu öne süren, evrenin ereksel nedeni olarak yalnızca insanı gören öğreti. *eş.* **antroposantrizm**.

insaniyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) ➻ **insanlık**. **insaniyet namına** insan oluş adına, insanlık için, insana yakışır olduğu için. *ör. Biz bunu insaniyet namına yaptık.*

insaniyetli *s. Ar. T.* insana yakışır nitelikleri, insanlığı olan.

insaniyetsiz *s. Ar. T.* insanlıktan anlamayan, insanlığı olmayan, insana yakışır nitelikleri bulunmayan.

insaniyetsizlik *a. Ar. T.* insanlığı olmayan kimseye yakışır davranış, insaniyetsiz olma durumu.

insanlaşabilme *a. Ar. T. mec.* insanlaşabilmek eylemi.

insanlaşabilmek *(nsz) Ar. T. mec.* insanlaşmak olanağı ya da olasılığı bulunmak.

insanlaşma *a. Ar. T.* **1** insanlaşmak eylemi. **2** *antr.* insanları maymunlardan ayıran evrim süreçlerinin tümü, insanın insan olma evrimi.

insanlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* insanda bulunan iyi nitelikleri edinmek. *ör. Ağa her gün biraz daha insanlaşmaktaydı.*
insanlık *a. Ar. T.* **1** gelmiş geçmiş ve var olan insanların tümünü içine alan bütün. *ör. İnsanlık tarihi çok savaş görmüştür.* **2** insanın doğasını oluşturan, özelliğini kuran ve insanı insan yapan niteliklerin tümü. **3** insana özgü olan, insana değerini, saygınlığını veren öz, insana yaraşır düşünme ve yaşama ilkesi. **4** insanı sevme, insancıl olma, insan sevgisi. **insanlık etmek** insana yaraşır biçimde davranmak. **insanlık hali** her insanda görülebilen, olağan karşılanması gereken durum, insan hali. **insanlıktan çıkmak 1)** vücutça çok zayıflamak. **2)** *mec.* insan olma nitelikleri kalmamak, insana yakışmayan davranışlarda bulunmak. *ör. Üç beş kuruş için insanlıktan çıkanlar var.*
insanoğlu, -nu *b. a. Ar. T.* insan soyu, insan. *ör. İnsanoğlu nelere katlanmaz ki?* **insanoğlu çiğ süt emmiş** "insanlar her zaman iyi, doğru değildir, soysuzca davranabilir, iyiliğe kötülükle karşılık verebilir" anlamında söylenir.
insansal *s. Ar. T.* insana değgin, insanla ilgili. *ör. İnsalsal olan her şey, değerlidir.*
insansallaşma *a. Ar. T.* insansallaşmak eylemi.
insansallaşmak *(nsz) Ar. T.* insanla ilgili bir duruma gelmek, insana değginleşmek, insansal bir öz edinmek, insansal olmak. *ör. Yabanıl bir spor insansallaşabilir mi?*
insansallaştırılma *a. Ar. T.* insansallaştırılmak eylemi.
insansallaştırılmak *(nsz) Ar. T.* insansal olması, insansal bir öz edinmesi sağlanmak. *ör. İnsansallaştırılmış bir sanat, insana yeni değerler katar.*
insansallık *a. Ar. T.* insansal olma durumu, özelliği. *ör. Batılı insan, insansallıkla hayvansallığı kesinlikle ayırır.*
insansı *s. Ar. T. hayb.* insanı andıran, insana benzeyen. *eş.* **antropoit** .
insansıl *s. Ar. T.* insana özgü olan.
insansılar *ç. a. Ar. T. hayb.* maymunları ve insangilleri içine alan maymunlar alttakımı. *eş.* **antropoitler**.
insanüstü, -nü *b. s. Ar. T.* (. .' . .) insanın var olan yeteneklerini ve gücünü aşan. *ör. İnsanüstü bir çabayla çalışıp işi bitirdiler.*
insanüstülük *b. a. Ar. T.* insanüstü olma durumu. *ör. Bu eylemde bir insanüstülük var mı?*
insektaryum *a. Fr.* (. . .' .) bilimsel amaçlarla, böcekleri inceleme, koruma, zararlı böcekleri yiyerek yok edecek böcekler yetiştirme kurumu.
insicam *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bağdaşım, düzgünlük, tutarlık[1]. **2** *yaz.* ➻ **tutarlık**[2].
insiraf *a. Ar.* (. .-) *esk. dilb.* ➻ **bükün**.
insirafi *s. Ar.* (. .- -) *esk. dilb.* ➻ **bükündgen**.
insiyak, -kı *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **içgüdü**.
insiyaki *s. Ar.* (. . - -) (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **içgüdüsel**.
inşa *a. Ar.* (. -) yapı[1] kurma, yapı[1] yapma, kurma. **inşa etmek** kurmak, yapmak.
inşaat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) **1** yapı işleri, yapı[2]. **2** yapmak işi, yapım[1].
inşaatçı *a. Ar. T.* **1** yapı[2] işleriyle uğraşan kimse. **2** yapı[2] işlerini yöneten teknik görevli. **3** yapı[2] ustası.
inşaatçılık *a. Ar. T.* yapılar yapma işi, yapı işleriyle uğraşma.
inşallah *ünl.* (.' . -) "Tanrı uygun görürse", Tanrı isterse", "dilerim ki" anlamında bir isteğin gerçekleşmesi dileğini anlatır. **inşallahla maşallahla** hiçbir çaba, emek harcamaksızın, çalışmaksızın.
inşat *a. Ar.* (. -) *esk. yaz.* şiiri, yüksek sesle ve gerektiği biçimde okuma.
inşirah *a. Ar.* (. . -) *esk.* gönül açıklığı, iç rahatlığı. **inşirah bulmak** *esk.* içi rahatlamak, gönlü, içi açılmak, sevinmek.
intaç *a. Ar.* (. -) *esk.* (bir işi) bitirme, sonuçlandırma.
intak, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** konuşturma, söyletme. **2** *yaz.* ➻ **dillendirme**[2], **kişileştirme**.
intan *a. Ar.* (. -) *esk. hek.* mikroptan ileri gelen hastalık.
intani *s. Ar.* (. - -) *esk. hek.* (hastalık) mikropla oluşan, mikroplu.
intaniye *a. Ar.* (. - . .) *esk. hek.* mikropla bulaşan hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar.
intaniyeci *a. Ar. T. esk. hek.* bulaşıcı hastalıklar uzmanı hekim.
integral, -li *a. Fr.* **1** parçalardan oluşmuş bütün. **2** *mat.* türevi bilinen fonksiyon. **integral denklemi** *mat.* bir değişkenin bilinmeyen fonksiyonunu ve bu fonksiyonun bulunduğu belirli integrali birbirine bağlayan denklem. **integral hesapları** *mat.* sonsuz integrallerin bulunması ve uygulanmasıyla ilgili yöntemleri kullanan matematik dalı.
integrasyon *a. Fr. mat.* **1** bilinen bir diferansiyelin denklemini çözme işlemi. **2** herhangi bir diferansiyel denklemi çözme işlemi.
integre *s. Fr.* ➻ **entegre**.
intelekt *a. Fr.* ➻ **entelekt**.
intelektüalizm *a. Fr.* ➻ **entelektüalizm**.
interferometre *a. Fr.* (. . . . .' .) ➻ **girişimölçer**.
interferometri *a. Fr.* ➻ **girişimölçme**.
interferon *a. Fr. yaşb.* gözelerin virüslere karşı oluşturdukları özel savunma özdeği.
interkinez *a. Fr. yaşb.* çekirdeğin iki bölünme devresi arasındaki dinlenme durumu.
interkoneksiyon *a. Fr.* ➻ **enterkoneksiyon**.
intermezzo *a. İt.* (. . .' .) *müz.* özgür bir biçimde yazılmış olan ve kendi başına bir bütünlüğü bulunan müzik yapıtı.
internet *b. a. İng. ("inter" [arası] ve "net" [ağ] sözcüklerinden)* dünyanın her yerindeki bilgisayarların birbiriyle iletişim kurabilmesini, böylece bilgiye kolayca ulaşılmasını sağlayan uluslararası bilgisayar ağı.
İnterpol *b. ö. a. Fr. ("international" [ulusla-*

rarası] ve "police" [polis] sözcüklerinden) uluslararası polis (örgütü).
intiba, -ı *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **izlenim.**
intibah *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **uyanış, uyanma.**
intibak, -kı *a. Ar.* (. . -) *esk.* bir duruma, bir ortama ya da çevreye uyma, alışma. **intibak etmek** *esk.* (bir duruma, ortama ya da çevreye) uymak, alışmak. **intibak ettirilmek** *esk.* intibakı sağlanmak. **intibak ettirmek** *esk.* intibakını sağlamak.
intibaksız *s. Ar. T* yaşadığı ortama, çevreye uymakta, alışmakta güçlük çeken.
intibaksızlık *a. Ar. T.* intibaksız olma durumu.
intifa, -ı *a. Ar.* (. . -) *esk.* yararlanma. **intifa hakkı** *huk.* başkasının malından belli kurallar içinde yararlanma hakkı.
intihal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk. yaz.* ➻ **aşırma**[3].
intihap *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **seçim, seçme.**
intihar *a. Ar.* (. . -) **1** bir kimsenin, ruhsal ve toplumsal nedenlerle, yaşamına kendi eliyle son vermesi, kendini öldürmesi. **2** *mec.* kendi yaşamını tehlikeye sokacak aşırı bir davranış ya da eylem. **intihar etmek** yaşamına kendi eliyle son vermek, kendini öldürmek. **intihar saldırısı** bir teröristin, canlı bomba olarak gerçekleştirdiği siyasal amaçlı terör eylemi.
intikal, -li *a. Ar.* (. . -) **1** bir yerden başka bir yere geçme, geçiş. **2** anlama, kavrama. **3** babadan oğula miras olarak kalma. **4** *mec.* öteki dünyaya göçme, ölme. **intikal etmek 1)** bir yerden başka bir yere geçmek, göçmek. **2)** anlamak, kavramak. **3)** babadan ya da aileden oğula geçmek, miras olarak kalmak. **4)** *mec.* öteki dünyaya göçmek, ölmek.
intikam *a. Ar.* (. . -) ➻ **öç. intikam almak** ➻ **öç almak.**
intikamcı *s. Ar. T.* öç almaya çalışan.
intisap *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bağlanma. **2** girme. **3** kapılanma.
intişar *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** (ışık vb.) dağılma, çıkma, yayılma. **2** (gazete, dergi vb.) çıkma, yayımlanma.
intizam *a. Ar.* (. . -) *esk.* düzgün, düzenli olma, düzgünlük, düzenlilik.
intizamlı *s. Ar. T. esk.* **1** derli toplu, düzenli, düzgün. *ör. öğrenciler intizamlı sıralar halinde yürüdüler.* **2** *be.* düzgün ve düzenli bir biçimde, düzenli olarak. *ör. Öğrenciler intizamlı yürümekteydiler.*
intizamsız *s. Ar. T. esk.* **1** karmakarışık, düzensiz, dağınık. **2***be.* düzensiz bir biçimde, karmakarışık olarak.
intizamsızlık *a. Ar. T. esk.* düzensizlik, karmakarışıklık, dağınıklık.
intizar *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bekleme, gözleme. **2** *ha.* ilenme, ilenç.
inzibat, -tı *a. Ar.* (. . -) **1** *esk.* ➻ **sıkıdüzen. 2** *ask.* orduda, düzeni sağlamak ereğiyle görevlendirilmiş er.
inzibati *s. Ar.* (. . - -) *esk.* insan davranışlarını sınırlayıcı, baskı altına alıcı, düzen sağlayıcı, düzenleyici.
inzibatsız *s. Ar. T.* (. . -) *esk.* karışıklık içinde, düzensiz, başıboş.
inzimam *a. Ar.* (. . -) *esk.* eklenme, katılma, ulanma.
inziva *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** insan içine çıkmaktan, topluma karışmaktan kaçıp tek başına yaşama. **2** dış dünya ile bütün ilgisini keserek, Tanrı'yla birleşebilmek için, insanın kendi içine kapanması. **inzivaya çekilmek** insanlardan kaçıp, dünyayla ilgisini keserek, hiçbir şeyle ilglenmeyerek, tek başına bir köşeye çekilip yaşamak.
ip, -pi *a.* **1** her türlü dokuma maddelerinin bükülmüş liflerinden örülebilen, çeşitli kalınlıklarda ve uzunluklarda olabilen, bir şey bağlamakta kullanılan bağ. **2** *ha.* (Anadolu'nun kimi yerlerinde) iplik. **3** *mec.* asarak öldürme cezası. *ör. Güçlü biriydi, adamlarını ipten kurtarırdı.* **ip atlamak** ipin iki ucunun tutularak çevrilmesiyle birlikte ipe ayağını ve başını değdirmeden zıplayarak içinden geçmek. **ip cambazı** iki direk arasına yüksekten gerilmiş çelik bir ip üzerinde gösteri yapan cambaz. **ip inceldiği yerden kopar** bir durum, bir şeyin en çürük yerinden patlak verir. **ip kaçkını** asılacak denli kötü insan. **ip koptuğu yerden ulanır 1)** iki kişi arasındaki kırgınlığın giderilmesi için kırgınlığa yol açan nedenin ortadan kaldırılması gerekir. **2)** bozulan bir iş nerede kalmışsa düzeltilmesine oradan başlanır. **ip merdiven** ipten örülmüş, genellikle gemilerde kullanılan merdiven. **(birine) ip takmak** (bir kimsenin) kötülüğü için çalışmak, elinden geleni yapmak. **ipe çekmek** asarak öldürmek. **ipe dizmek** boncuk ve benzeri şeyleri ipliğe geçirmek. **ipe gelesice** "asılarak öl" anlamında bir ilenç. **ipe sapa gelmez** akla yatmayan, birbirini tutmayan, saçma sapan (söz). **ipe un sermek** bir isteği yerine getirmemek, bir işi yapmamak için geçersiz birtakım nedenler, engeller göstermek. **ipi çözmek** *ha.* ilgisini kesmek. **ipi çürük** güven olmaz, güvenilmez (kimse). **ipi kırık** *arg.* evsiz barksız, serseri, sorumsuz. **ipi kırmak** *arg.* savuşup gitmek, kaçmak. **ipi koparmak** yakınlığı bulunan kişiyle ya da bağlı olduğu kuruluşla ilişkisini kesmek. **ipi sapı yok** (söz, davranış için) birbirini tutmaz, saçma sapan, yersiz, anlamsız. **ipin ucu (birinin) elinde olmak** işi (o kimse) yönetiyor, çeviriyor olmak. *ör. Orada ipin ucu kimin elinde, belli değil.* **ipin ucunu kaçırmak** *tkz.* işi düzgün bir biçimde, yolunca, gereğince yürütme olanaklarını yitirip artık duruma egemen olamamak, işte ya da bir şeyi kullanmada ölçüyü kaçırmak. **ipine düşmek** *ha.* her şeyini yiyip bitirmek. **(birinin) ipini çekmek 1)** (birini) ölçülü davranmaya zorlamak. **2)** *mec.* etkisiz duruma getirmek, yok etmek. *ör. Yakında onun ipini çekeceğim.* **(birinin) ipini kesmek** *arg.* **1)** kumar, dolandırıcılık gibi bir yolla bütün parasını alıp beş parasız bırak-

mak. **2)** kaçmasını sağlamak. **ipini kırmak 1)** savuşup gitmek, kaçmak. **2)** ele avuca sığmaz olmak, azgınlaşmak. **ipini koparan** başıboş kalan, kim var kim yoksa. *ör. İpini koparan salona dolmuştu.* **ipini sürüyüp gezmek** bağlı olduğu yerden çözülmüş hayvan gibi başıboş, serserice dolaşıp orada burada vakit öldürmek. **(birinin) ipiyle kuyuya inilmez** kendisine güvenilmez, güvenilerek bir işe girişilmez. **(bir zamanı) iple çekmek** gelmesini sabırsızlıkla beklemek. *ör. Tatili iple çekiyoruz.* **ipleri birinin elinde olmak 1)** (bir işin) yönetimini el altından yürütmek. **2)** (o kimsenin) sözünden çıkamamak, o kimse ne derse onu yapmak. **ipten kazıktan kurtulmuş** her türlü kötülüğü, canavarlığı yapabilecek yaradılışta, hoyrat, azgın, serseri, hayvan gibi (kimse). **ipten kuşak kuşanmak** çok yoksullaşmak.

ipçik *a. bitb.* bitkilerin erkekorganlarında başçığı çiçeğe bağlayan ince sap.

ipek *a.* **1** ipekböceğinin ördüğü kozadan elde edilen ve iplik haline getirilerek dokumacılıkta kullanılan, çok ince, esnek ve parlak tel. **2** *s.* bu iplikten dokunmuş. *ör. İpek çorap giyerdi.* **ipek gibi 1)** çok ince, yumuşak ve parlak (nesne). *ör. İpek gibi teni vardı.* **2)** iyi huylu, güzel huylu. *ör. Annem ipek gibi bir insandır.*

ipeka *a. Fr.* (. .' .) *bitb.* ➻ **altınkökü**.

ipekağacı, -nı *b. a. bitb.* ekvatoral bölgelerde yetişen, kerestesi ipek görünüşlü, sarı parıltılı, değerli bir mobilya ağacı.

ipekböceği, -ni *b. a. hayb.* ördüğü kozalardan ipek elde edilen, kanatları pullu böcekler sınıfından, dut yaprağıyla beslenen bir cins kelebeğin tırtılı. **ipekböceği kelebeği** *hayb.* anayurdu Çin olan, tırtıllarının ördüğü kozalardan ipek elde edilen, kanatları pullu böcekler sınıfından kelebeklere verilen genel ad.

ipekböcekçiliği, -ni *b. a.* ipek ipliği ya da ipekböceği yumurtası elde etmek ereğiyle ipekböceği yetiştirmek ve koza elde etmek işi, ipekçilik.

ipekçi *a.* ipekböceği yetiştiren ya da ipek alıp satan kimse.

ipekçiçeği, -ni *b. a. bitb.* semizotugillerden, güzel çiçekler açan bir bitki.

ipekçilik *a.* ipekböceği yetiştirip ipek elde etme ya da ipek alıp satma işi.

ipekhane *b. a. T. Far.* (. . - .) ipekböceği kozalarının ipek durumuna gelmesi için işlendiği yer.

ipekli *s.* ipekten dokunmuş ya da içinde ipek bulunan (kumaş vb.).

ipekmatı *b. a. T. Fr.* ağaç üzerinde cila ile ya da vernikle oluşturulan, ipeği andıran yarı parlak görünüş.

ipham *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** belirsizlik, kapalılık. **2** *yaz.* etkisini artırmak için, anlatımda anlamın bilerek, isteyerek kapalı bırakılması.

ipil *a. ha.* parlak. **ipil ipil** *ik. s.* ve *be. ha.* pırıl pırıl, parıldayarak. *ör. Uzakta bir göl ipil ipildi.* **ipil ipil etmek** *ha.* bir yanıp bir sönmek, pırıl pırıl etmek, parıldamak.

ipileme *a. ha.* ipilemek eylemi.

ipilemek *(nsz) ha.* bir yanıp bir sönmek, pırıl pırıl etmek, ışıldamak, parıldamak.

ipileşme *a. ha.* ipileşmek eylemi.

ipileşmek *(nsz) ha.* ipil ipil etmek, bir yanıp bir sönerek ışıltı saçmak, pırıl pırıl etmek, ışıldamak, parıldamak.

ipilti *a. ha.* parıldayan şeyin çıkardığı ışık, parıltı, ışıltı.

ipince *s.* (.' . .) çok ince, incecik.

ipincecik *s.* (.' . .) *ha.* çok ince, incecik.

ipipullah *b. a. T. Ar.* hiç kimsesi ve malı mülkü olmayan, tek başına bir kimse. **ipipullah sivri külah (kalmak)** çoluksuz çocuksuz, malsız mülksüz, tek başına, yapayalnız (kalmak).

ipka *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bir şeyi, bir kimseyi eski durumunda, yerinde bırakma. **2** sınıfta bırakma.

ipleme *a. arg.* iplemek eylemi.

iplemek *(-i) arg. (genellikle olumsuz ya da soru biçimi kullanılır)* aldırış etmek, değer ve önem vermek, saygı göstermek, önemsemek. *ör. Oğlan bizi iplerse iş olur. Kim ipler bizi? Kimse kimseyi iplemiyordu.*

iplicik *a. hayb.* sığırların soluk borularına yerleşen ve arakonakçısız bulaşan, sekiz santimetre kadar uzunluğa erişebilen, akciğer kılkurdu.

iplik *a.* **1** pamuk, keten, ipek, yün, naylon ve benzeri dokuma maddelerinin uzun, ince liflerinden her biri. **2** bu liflerin birlikte eğirilmiş, bükülmüş, çekilmiş durumu. **3** fasulye ve benzeri sebzelerin ve kimi meyvelerin lifi. **(birinin) ipliği pazara çıkmak** ne olduğu anlaşılmak, kötü niteliği ve davranışları, suçları ortaya çıkmak. **iplik çekmek 1)** kumaştan iplik çıkarmak. **2)** iplik eğirmek. **iplik iplik 1)** tel tel. **2)** yol yol, iplik gibi. *ör. Yağmur iplik iplik yağıyor.*

iplikçi *a.* iplik yapan ya da alıp satan kimse.

iplikçilik *a.* **1** dokuma liflerini iplik durumuna getirmek için yapılan işlemlerin tümü. **2** iplik alıp satma işi.

iplikhane *b. a. T. Far.* (. . - .) ham dokuma liflerinin işlenerek iplik durumuna getirildiği yer.

iplikkurdu, -nu *b. a. hayb.* ipsiler sınıfına bağlı türlerden her biri.

ipliklenebilme *a.* ipliklenebilmek eylemi.

ipliklenebilmek *(nsz)* ipliklenmesi olanaklı olmak ya da ipliklenme olasılığı bulunmak.

ipliklenme *a.* ipliklenmek eylemi.

ipliklenmek *(nsz)* lif lif, tel tel olmak.

ipliksolucanlar *ç. b. a. hayb.* ➻ **ipsiler**.

ipnotize *s. Fr.* ipnotizma yoluyla etki altına alınmış. **ipnotize edilmek** (ya da **olmak**) ipnotizma yoluyla uyutulmak ve etki altına alınmak. **ipnotize etmek** (bir kimseyi) ipnotizma yoluyla uyutmak ve etki altına almak.

ipnotizma *a. Fr.* bir kimsede bakış, söz ve telkinle sağlanan bir tür uyku.
ipnotizmacı *a. Fr. T.* ipnotizmayla uğraşan kimse, ipnotizma uzmanı.
ipnotizmacılık *a. Fr. T.* ipnotizmayla uğraşma işi.
ipnotizmalı *s. Fr. T.* ipnotize edilmiş olan.
ipnoz *a. Fr.* bir kimsede söz, bakış ve telkin yoluyla sağlanan, o kimseyi dış dünyanın etkilerine kapatan ama uyutan kimsenin etkilerine açık tutan bir tür uyku durumu.
ipotek *a. Fr.* bir borcun ödeneceğine güvence olarak, borç ödenince kaldırılmak koşuluyla, borçlunun ortaya koyduğu bir taşınmaz üzerinde alacaklı lehine tapu siciline işlenen kayıt. **ipotek etmek** bir taşınmazı ipotek işlemiyle güvence olarak vermek.
ipotekli *s. Fr. T.* üzerinde ipotek işlemi uygulanmış, ipotek edilmiş (taşınmaz).
ipotetik *s. Fr.* ➻ **hipotetik**.
ipotez *a. Fr.* ➻ **hipotez**.
ipsi *s.* ipliğe benzeyen, iplik gibi olan. **ipsi solucanlar** *hayb.* solucanların, çoğu hayvanlarda ve insanlarda asalak olarak yaşayan, iplik gibi ince uzun vücutlu bir sınıfı.
ipsiler *ç. a. hayb.* ipsi solucanların bir dalı.
ipsiz *s.* **1** ipi olmayan. **2** *mec.* başıboş, serseri, haylaz, hayta (kimse). **ipsiz sapsız** *mec.* **1)** bir işi bulunmayan, başıboş gezen, yeri yurdu belli olmayan, hayta (kimse). **2)** akla yatkın olmayan, birbirini tutmayan, saçma sapan, anlamsız (söz, davranış).
iptal, -li *a. Ar.* (. -) **1** yürürlükten, kullanıştan kaldırma, bozma, silme. **2** *huk.* herhangi bir hükmün yerinde olmadığını gerekçeleriyle göstererek geçersiz kılma, bozma, çürütme.
iptida *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** başlangıç. **2** bir işe başlama. **3** *be.* (.' . .) en önce, önceleri, ilkönce, ilkin, önce.
iptidai *s. Ar.* (. . - -) *esk.* ➻ **ilkel**.
iptila *a. Ar.* (. . -) *esk.* (bir şeye) düşkünlük, tutkunluk, alışkanlık, tiryakilik.
iptizal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* ayağa düşme, bayağılaşma, onursuzlaşma.
ipucu, -nu *b. a.* aranan şeye, gerçeğe ulaşmayı sağlayabilecek olan belirti, iz, belge vb. **ipucu vermek** aranan şeye ya da gerçeğe ulaşmayı sağlayabilecek birtakım küçük bilgiler vermek.
İr *kim.* iridyum elementinin kimyasal simgesi.
irade *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** dilek, istek. **2** buyruk. **3** bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü, yetisi. **4** *ruhb.* ➻ **istenç**. **irade beyanı** *huk.* hukuksal bir sonuca yönelmiş istek açıklaması. **irade yitimi** *ruhb.* ➻ **istenç yitimi**.
iradeci *a.* ve *s. Ar.T.* (. - . .) *fels.* ➻ **istençci**.
iradecilik *a. Ar. T.* (. - . . .) *fels.* ➻ **istenççilik**.
iradedışı, -nı *b. s. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **istençdışı**.
iradeli *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **istençli**.
iradesiz *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **istençsiz**.
iradesizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **istençsizlik**.
iradi *s. Ar.* (. - -) ➻ **istençli**.
İranlı *ö. a.* ve *s.* (-' . .) İran halkından ya da bu halkın soyundan olan.
irap *a. Ar.* (- .) *esk.* düzgün konuşma. **irapta mahalli yok** hiçbir değeri ve önemi yok, değersiz, önemsiz.
irat *a. Ar.* (- .) **1** ➻ **gelir**. **2** gelir getiren mülk. **3** *esk.* söyleme. **iradı mesel** *esk. yaz.* bir düşünceyi örneklerle, atasözleriyle, özdeyişlerle güçlendirme. **irat etmek** (söz) söylemek.
irca, -ı *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** eski biçimine sokma, eski biçimine döndürme, çevirme. **2** döndürme. **3** *kim.* ve *mat.* ➻ **indirgeme**. **irca etmek** *esk.* **1)** eski biçimine sokmak, çevirmek, döndürmek. **2)** *kim.* ve *mat.* **indirgemek**[2,3].
irdeleme *a.* irdelemek eylemi.
irdelemek *(-i)* bir sorunun ele alınabilen bütün durumlarını, bir konunun bütün yönlerini araştırıp birer birer incelemek.
irdelenebilme *a.* irdelenebilmek eylemi.
irdelenebilmek *(nsz)* irdelenmesine engel bulunmamak, irdelenmesi olanak içinde olmak ya da irdelenme olasılığı bulunmak.
irdelenme *a.* irdelenmek eylemi.
irdelenmek *(nsz)* irdelemek eylemine konu olmak, enine boyuna, derinlemesine araştırılıp incelenmek, ayrıntılarıyla ele alınmak.*ör. İyice irdelenirse doğru olmadığı görülecektir.*
irdeleyebilme *a.* irdeleyebilmek eylemi.
irdeleyebilmek *(-i)* irdelemek elinde olmak, irdeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
irdeleyiş *a.* irdelemek eylemi ya da biçimi.
irfan *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** anlama, bilme. **2** kültür. **3** gerçeğe ulaştırıcı güçlü seziş.
iri *s.* benzerlerinden ya da olağandan daha oylumlu, daha yapılı, daha büyük olan, olağan ölçüleri aşan, kocaman. **iri iri** *ik. s.*çok iri, büyük büyük, kocaman kocaman. *ör. Gözlerini iri iri açtı.* **iri laf** abartılı söz, büyük söz. **irisini rafa, ufağını çöpe dizmek** bir şeyi en ince ayrıntılarına varıncaya değin anlatmak.
iribaş *b. a. hayb.* kuyruksuz kurbağanın yumurtadan yeni çıkmış kurtçuğu.
irice *s.* iri ama çok iri olmayan, biraz iri, iriye yakın (kimse, şey).
iridyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi İr, atom sayısı 77, atom ağırlığı 193,1 ve yoğunluğu 22,4 olan, platin yataklarında bulunan ve platine benzer özellikler gösteren, alaşımlarda kullanılan değerli bir element.
irikara *b. a. ha.* iri taneli ve kara renkli bir üzüm türü.
irikıyım *b. s.* **1** iri iri kıyılmış. **2** *mec.* iri yapılı, iri gövdeli, iriyarı (kimse).
irikıyımlık *b. a. mec.* irikıyım olma durumu, iriyarılık.
irileme *a. ha.* irilemek eylemi.
irilemek *(-i) ha.* **1** kavun, karpuz, portakal gibi şeylerin irisini seçip ayırmak. **2** (hayvan) saman yerken irilerini seçip bırakmak.
irileşebilme *a.* irileşebilmek eylemi.
irileşebilmek *(nsz)* irileşmesi olanak içinde olmak ya da irileşme olasılığı bulunmak.

irileşme *a.* **1** irileşmek eylemi. **2** *hek.* kimi organların, bir sayrılık nedeniyle, olağan olmayan bir biçimde büyümesi durumu.
irileşmek *(nsz)* iri bir duruma gelmek.
irileştirilme *a.* irileştirilmek eylemi.
irileştirilmek *(nsz)* iri duruma getirilmek. *ör. Yazı irileştirilince daha kolay okundu.*
irileştirme *a.* irileştirmek eylemi.
irileştirmek *(-i)* iri bir duruma gelmesini sağlamak. *ör. Çocuk, gözlerini irileştirince, iri iri açınca korkutacağını sanır.*
irilik *a.* iri olma durumu.
irili ufaklı *ik. s.* büyük küçük karışık.
irin *a.* organizmanın herhangi bir yerinde yangılanma sonunda ölmüş göze artıklarından ve bozulmuş akyuvarlardan oluşan, mikroplu ya da mikropsuz, genellikle sarımtırak renkte, koyuca sıvı. *eş.* **cerahat**.
irinlenebilme *a.* irinlenebilmek eylemi.
irinlenebilmek *(nsz)* irinlenmesi olanak içinde olmak ya da irinlenme olasılığı bulunmak.
irinlenme *a.* irinlenmek eylemi.
irinlenmek *(nsz)* irin oluşmak, irin toplamak, yangılanmak.
irinleşme *a.* irinleşmek eylemi.
irinleşmek *(nsz)* irin durumunu almak, irin özelliği edinmek, irine benzemek. *ör. Kanı sanki irinleşmişti.*
irinli *s.* içinde irin bulunan, irin toplamış olan (yara vb.)
irinşiş *b. a. hek. yeni* ➻ **apse**.
irinti *a. ha.* **1** elenen şeylerde, elek ve kalbur üstünde kalan iri taneler. **2** hayvanların yem yerken, yemleri içinde rastladıkları ve beğenmeyerek yemedikleri iri samanlar.
iris *a. Yun.* (.' .) *gövb.* ince ve kasılabilen bir zardan oluşan ve saydam tabakayla göz merceği arasında bulunan ve göze rengini veren tabaka.
iriyarı *b. s.* (insan için) büyük yapılı, kocaman, iri yapılı.
iriyarılık *b. a.* iriyarı olma durumu. *ör. Sen bu iriyarılığında nerede olsa belli olursun.*
irkebilme *a.* irkebilmek eylemi.
irkebilmek *(-i) ha.* irkmesi olanak içinde olmak ya da irkme olasılığı bulunmak. *ör. Sütü birkaç gün irkebilirsek satacağız.*
irkilebilme *a.* irkilebilmek eylemi.
irkilebilmek *(nsz)* irkilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
irkiliş *a.* irkilmek eylemi ya da biçimi.
irkiliverme *a.* irkiliverme eylemi.
irkilivermek *(nsz)* ansızın irkilmek. *ör. Yılanı görünce irkiliverdim.*
irkilme *a.* irkilmek eylemi.
irkilmek *(nsz)* **1** ürküp korkarak geri çekilir gibi olmak ya da korkup şaşırarak duraksamak. *ör. Kadın, karşısına çıkan köpeği görünce irkildi.* **2** birikmek, toplanmak, yığılmak. *ör. Mahalleli kaza yerine irkilmişti.* **3** (akan şeyler) bir engel arkasında birikmek. *ör. Çatı suları bahçede irkilmiş, göl olmuştu.* **4** *hek.* (vücudun bir yeri) dışardan gelen bir uyarıcının etkisiyle kanlanıp şişmek.
irkiltebilme *a.* irkiltebilmek eylemi.
irkiltebilmek *(-i)* irkiltmesi olanak içinde olmak ya da irkiltme olasılığı bulunmak. *ör. Bu sözleri sizi irkiltebilir.*
irkiltici *s.* irkilmeye yol açan, korku verici, korkutan.
irkiltme *a.* irkiltmek eylemi.
irkiltmek *(-i)* irkilmesine yol açmak, irkilmesini sağlamak.
irkinti *a. ha.* (sıvı şeyler için) birikinti.
irkme *a.* irkmek eylemi.
irkmek *(nsz; -i) ha.* **1** biriktirmek, toplamak, yığmak. *ör. Gölet için su irkmek gerekir.* **2** birikmek. *ör. Bahçede irkmiş olan suyu kurutalım.* **3** tiksinmek.
İrlandalı *ö. a.* (. .' . .) İrlanda'da yaşayan bir halk ve bu halkın soyundan olan (kimse).
irmik *a.* genellikle sert buğdaydan elde edilen, çorba, helva vb. yapmakta kullanılan, glüten yönünden zengin, iri öğütülmüş un. **irmik helvası** irmik, çam fıstığı, yağ ve şekerden yapılan, helva kıvamında bir tatlı.
ironi *a. Fr.* **1** biriyle ya da bir olayla alay. **2** *tiy.* etkiyi artırmak için, bir şeyin tersini söyleyerek alay etme.
ironik *s. Fr.* ironi özelliği taşıyan.
irrasyonalizm *a. Fr.* ➻ **usdışıcılık**.
irrasyonel *s. Fr.* ➻ **usdışı**.
irs *a. Ar. esk.* ➻ **kalıtım, soyaçekim**.
irsaliye *a. Ar.* (. - . .) *esk.* bir yere gönderilen eşyanın listesi, gönderme listesi.
irsen *be. Ar.* (.' .) *esk.* kalıtım yoluyla, kalıtımsal olarak.
irsi *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **kalıtımsal**.
irsiyet, -ti *a. Ar.* ➻ **kalıtım, soyaçekim**.
irşat *a. Ar.* (. -) *esk.* doğru yolu gösterme, aydınlatma, uyarma. **irşat etmek** *esk.* doğru yolu göstermek, aydınlatmak, uyarmak.
irtibat, -tı *a. Ar.* (. . -) *esk.* bağlı olma, bağlantı, ilişki. **irtibat kurmak** bağlantı sağlamak.
irtica, -ı *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **gericilik**.
irticai *s. Ar.* (. . - -) *esk.* gericilikle ilgili, gerici (davranış).
irtical *a. Ar. esk.* ➻ **doğaç**.
irticalen *be. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **doğaçtan**.
irtifa, -ı *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ➻ **yükseklik**. **2** *coğr.* ➻ **yükselti**.
irtifak *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** dayanma, destek. **2** gereksinim nedeniyle isteme, yararlanmak isteme. **irtifak hakkı** *huk.* başkasının arsa, bahçe, yol gibi bir taşınmaz malından belirli kurallar içinde yararlanma hakkı.
irtihal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* (öteki dünyaya) göçme, ölme.
irtikâp *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** kötülük etme. **2** rüşvet alma, yiyicilik. **3** hile yapma, yalan söyleme.
irtisam *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** resmi çizilme, resmi çıkma. **2** ➻ **izdüşüm**.
irtişa *a. Ar.* (. . -) *esk.* rüşvet alma, rüşvet yeme, yiyicilik.

is *a.* yanan bir maddeden çıkan dumanın değdiği bir şey üzerinde bıraktığı kara leke. **ise tutmak** (bir şeyi) is çıkaran alevin üzerine tutarak karartmak.

isabet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** (bir yöne doğru atılan şey için) hedefi bulma, vurma, vuruş, hedefe varma, değme, dokunma, rastlama, hedefin tam üstüne düşme. *ör. Atış değil isabet önemlidir.* **2** (piyango vb. şans oyunlarında) ikramiye çıkma, vurma. **3** güzel rastlantı. *ör. İsabet ki görüştük, yoksa bunu öğrenemeyecektim.* **4** (öneri, düşünce, söz vb. için) yerindelik, uygunluk, yanılmazlık. *ör. Davranışındaki isabeti gördüm.* **5** *ünl.* "çok yerinde", "çok iyi", "iyi oldu", "pek güzel" vb. gibi kullanılır. **isabet almak** vurulmak, yaralanmak. **isabet etmek 1)** atılan şey nişan alınan yere değmek, rastlamak, hedefe vurmak. **2)** (şans oyunlarında) ikramiye çıkmak. **3)** yerinde iş yapmış olmak. *ör. Bunu yapmakla isabet ettik.* **isabet ki** iyi ki. **isabet oldu** "tam yerinde ve uygun oldu", "çok iyi ve yerindeydi" anlamında söylenir.

isabetli *s. Ar. T.* (. - . .) uygun, yerinde.

isabetsiz *s. Ar. T.* (. - . .) uygun düşmemiş olan, yerinde olmayan.

isabetsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) isabetsiz olma durumu.

isaf *a. Ar.* (. -) *esk.* (bir isteği) yerine getirme.

isal *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **ulaştırma**.

ise, [-se] *(yar)* ➻ **imek**.

İsevi *ö. a. Ar.* (- . -) ➻ **Hıristiyan**.

İsevilik *ö. a. Ar.* (- . - .) ➻ **Hıristiyanlık**.

isfendan *a. Far.* (. . -) **1** ➻ **akçaağaç**. **2** *s.* akçağaçtan yapılmış olan.

ishakkuşu, -nu *b. a. hayb.* ➻ **bataklıkbaykuşu**.

ishal, -li *a. Ar.* (. -) iç sürmesi, sürgün[5], ötürük. **ishal olmak** sürgüne[5] tutulmak, sürgün olmak.

ishalli *s. Ar. T.* ishali olan.

isilik *a. hek.* sıcak nedeniyle ya da terlemekten, vücutta oluşan küçük pembe kabartılar. **isilik olmak** vücudunda isilik oluşmak.

isim, -smi *a. Ar.* **1** ➻ **ad**. **2** *mec.* insan, kişi. *ör. Gazeteye yeni isimler, yeni atılımlar getirir.* **isim cümlesi** *dilb.* ➻ **ad tümcesi**. **isim çekimi** *dilb.* ➻ **ad çekimi**. **isim gövdesi** *dilb.* ➻ **ad gövdesi**. **isim hali** *dilb.* ➻ **ad durumu**. **isim koymak** (ya da **vermek**) ➻ **ad vermek**. **isim kökü** *dilb.* ➻ **ad kökü**. **isim takımı** *dilb.* ➻ **ad tamlaması**. **isim yapmak** tanınmak, ün kazanmak, ünlenmek, ad yapmak. **isimden türeme fiil** *dilb.* ➻ **addan türeme eylem**. **isimden türeme isim** *dilb.* ➻ **addan türeme ad**. **ismi çıkmak** ➻ **adı çıkmak**. **ismi geçmek** kendisinden söz edilmek, adı anılmış olmak, adı geçmek. **ismi lazım değil** *ha.* adı söylenmek istenmeyen kötü kişiler için kullanılır. **ismi var, cismi yok 1)** yalnızca adı ağızlarda dolaşan ama kendisi ortada olmayan, gerçekte var olmadığı halde varmış gibi sözü edilen (şey). **2)** adı, yetkisi olmasına karşın etkin olmayan, görevini yerine getirmeyen (kimse). **ismini cismini bilmemek** hiç tanımamak. **ismiyle cismiyle** adıyla sanıyla.

isimlendirebilme *a. Ar.T.* isimlendirebilmek eylemi.

isimlendirebilmek *(-i)* ➻ **adlandırabilmek**.

isimlendiriliş *a. Ar. T.* ➻ **adlandırılış**.

isimlendirilme *a. Ar. T.* isimlendirilmek eylemi.

isimlendirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **adlandırılmak**.

isimlendiriş *a. Ar. T.* ➻ **adlandırış**.

isimlendirme *a. Ar. T.* isimlendirmek eylemi.

isimlendirmek *(-i)* ➻ **adlandırmak**.

isimli *s. Ar. T.* ➻ **adlı**.

isimsiz *s. Ar. T.* ➻ **adsız**.

iskalarya *a. İt.* (. . .' .) *den.* çarmıhların[2] halattan yapılmış basamakları.

iskambil *a. Fr. (Fransız Briscambille'in adından)* **1** bir yüzünde sayılar ve imler ya da kimilerinde imlerle resimler bulunan ve türlü oyunlar oynamaya yarayan ince kart, oyun kâğıdı. *ör. İskambiller masadan uçuşuverdi.* **2** bu kartın 52 tanesinden oluşan deste. **3** bu kart destesiyle oynanan oyun. **iskambil kâğıdı** iskambil[1]. **iskambil kâğıdı gibi devrilmek** aynı yöne doğru birer birer ve birbiri ardınca, üst üste devrilmek.

iskân *a. Ar.* (. -) **1** insanları bir yere yerleştirme, yurtlandırma. **2** yerleşme, yurtlanma. **iskân edilmek** (insanlar) belli bir toprak parçasına yerleştirilmek, yurtlandırılmak. **iskân etmek** boş bir yere insan yerleştirmek, yurtlandırmak.

iskandil *a. İt.* **1** denizin derinliğini ölçme işi. **2** denizin derinliğini ölçmeye yarayan araç. **3** çapari ve benzeri oltaların en uç bölümüne bağlanan kurşun ağırlık. **4** *arg* (birini) sınama, yoklama. **iskandil etmek 1)** deniz derinliğini ölçmek. **2)** *mec.* bir durumun içyüzünü öğrenmek için bilgi toplamak, bir konuda eğilimleri anlamaya çalışmak, nabız yoklamak. **3)** *arg.* çevreyi dikkatle gözetlemek, kollamak. **4)** *arg.* (birinin) tepkisini, nasıl davranacağını önceden anlamaya çalışmak, ağzını aramak.

İskandinav *ö. a.* ve *s.* **1** Kuzey Avrupa yarımadalarının tümüne verilen ad, İskandinavya. **2** İskandinavyalı. **İskandinav dilleri** Germen dillerinin kuzey kolundaki dillere verilen ad. **İskandinav ülkeleri** İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya'ya verilen ad.

İskandinavca *ö. a.* ➻ **İskandinav dilleri**.

İskandinavya *ö. a.* ➻ **İskandinav ülkeleri**.

İskandinavyalı *ö. a.* ve *s.* İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya'da oturan halk ve bu halktan olan kimse. *eş.* **İskandinav[2]**.

iskarpela *a. İt.* tahta, metal, taş gibi sert nesneleri işlemekte kullanılan çelik araç.

iskarpin *a. İt.* genellikle kadınların giydiği ökçeli ve konçsuz ayakkabı.

iskarto *a. İt.* (. .' .) yapağı döküntüsü.
iskele *a. İt.* (. .' .) **1** vapur, kayık gibi deniz taşıtlarının kıyıya yanaşabilmesi için yapılmış, karadan denizin içine doğru uzanan, tahta ya da beton yer. **2** kıyıya yanaşan deniz aracına doğru uzatılan ve inip binmeyi sağlayan, eğreti küçük köprü. **3** vapurların uğradığı, indirme bindirme yaptığı kıyı kenti ya da kasabası. **4** kıyıda olmayan bir yerin kendine en yakın olan, deniz taşıtlarının uğrağı yer. *ör. Balıkesir'in iskelesi olan Bandırma, gittikçe gelişiyor.* **5** *den.* geminin sol yanı. **6** yapıcılıkta, yapıların dışında ya da yapım sırasında içinde de, genellikle keresteden kat kat kurulan, çalışmak için üzerine çıkılan çatı. *ör. İskele çökünce iki işçi yaralanmış.* **7** *sin.* stüdyolarda, ışıkların yerleştirilmesi, ışıkçıların dolaşabilmesi için, tavana yakın yerlerde duvarı boydan boya saran çıkıntı. **iskele almak 1)** *den.* (gemi) merdivenleri kaldırıp hareket etmeye hazırlanmak. **2)** *arg.* (erkek) bir kadına yanaşmaya çabalamak, sarkıntılık etmek. **iskele babası 1)** kıyıya yanaşan gemileri bağlamak için rıhtıma konmuş dökme demirden ya da betondan silindir. **2)** *arg.* çocuklarına karşı babalık görevini, sorumluluğunu yerine getirmeyen kimseler için alay yollu söylenir. **iskele yapmak** *arg.* bir çıkar elde etmek ereğiyle biriyle yakınlık kurmaya çalışmak.
iskelekuşu, -nu *b. a. İt. T. hayb.* ➻ **yalıçapkını**.
iskelet, -ti *a. Fr.* **1** insan ve hayvanın genel kemik çatısı. *ör. Onun vücudunun iskeleti bozuk.* **2** etleri dökülmüş ölü bir vücudun kemiklerinin tümü. *ör. Tıp öğrencileri iskelet bulamaz olmuş.* **3** *mec.* bir şeyi oluşturan temel çatı. *ör. Kayığın iskeleti hazırmış.* **4** *mec.* bir yapıtın genel planı. *ör. Yazının iskeletini çattım sayılır.* **5** *s. mec.* çok zayıf (kimse). **iskelet gibi** çok zayıf (kimse). **iskeleti çıkmak** çok zayıflamak.
iskemle *a. Lat.* (. .' .) **1** arkalığı bulunmayan, ayakları ağaç, üstü tahta ya da hasır, açılır kapanır biçimde de olabilen sandalye. **2** sandalye. **3** üstüne tepsi, sigara tablası, vazo vb. koymaya yarayan küçük masa. **iskemle** (ya da **sandalye** ya da **koltuk) kavgası** bir makama göz dikmiş olan kimseler arasındaki çekişme, post kavgası.
iskemlecibaşı *b. a. Yun. T. tar.* Osmanlı döneminde, padişah ata binerken ya da attan inerken kullanılan iskemleyi taşıyan görevli.
iskender *a. (Bursalı bir kebapçının adından)* altında küçük küçük dilimlenmiş pide bulunan, üzerine salça ve kızgın tereyağı dökülen, istenirse yoğurtlu da olabilen, yaprak yaprak kesilmiş döner kebabı; ***iskender kebap*** da denir.
iskerlet *a. Lat. hayb.* ➻ **dikenlisalyangoz**.
iskete *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* serçegillerden, kuzey yarımkürenin pek çok yerinde ormanlarda, bağlık bahçelik yerlerde yaşayan, boyu 8-10 cm, tüyleri mavi parıltılı kara renkte, başının iki yanıyla ensesinde birer ak leke bulunan, gagası dişli, zararlı böceklerle ve kurtlarla besle nen, güzel sesli, ötücü bir kuş.
İskit *ö. a.* ➻ **İskitler**.
İskitçe *ö. a.* İskitlerin dili.
İskitler *ç. ö. a.* MÖ VIII.-VII. yüzyıllarda, Orta Asya'dan göç eden ve Güney Rusya'da güçlü bir imparatorluk kuran bir halk.
İskoç *ö. a.* **1** İskoçya halkından olan kimse. **2** *s.* İskoçyada yapılmış olan ya da İskoçlara özgü olan. *ör. İskoç viskisi güzel olur.*
İskoçça *ö. a.* İskoçya'da konuşulan dil.
İskoçyalı *ö. a.* ➻ **İskoç**[1].
iskorbüt, -tü *a. Fr.* C vitamini eksikliği yüzünden dişeti kanamaları, dermansızlık, zayıflık gibi belirtilerle kendini gösteren bir hastalık.
iskorçina *a. İt.* (. . .' .) *bitb.* bileşikgillerden, anayurdu İspanya olan, Akdeniz çevresinde çok yetiştirilen, ince uzun yapraklı, sarı çiçekler açan, kökü etli ve lezzetli olduğu için sebze olarak kullanılan bir bitki.
iskorpit, -ti *a.Yun. hayb.* iskorpitgillerden, genellikle ılıman denizlerde yaşayan, ortalama boyu 20 cm. olan, iri başlı ve geniş ağızlı, çirkin görünüşlü, alacalı esmer renkli, yüzgeçlerinde zehirli dikenleri bulunan, eti beyaz ve lezzetli bir balık.
iskorpitgiller *ç. a. Yun. T. hayb.* omurgalılardan, örneği iskorpit olan, sırt yüzgeçleri zehirli bezlere bağlı güçlü dikenlerle donanmış, ılıman denizler başta olmak üzere bütün denizlerde yaşayan bir balık sınıfı.
iskota *a. İt.* (. .' .) *den.* yelkenlerin alt köşelerine bağlanarak rüzgârdan en iyi yararlanacak biçimde yönetilmelerini sağlayan halat, zincir ve palangadan oluşan donanım.
İslam *ö. a.* ve *s. Ar.* (. -) **1** Hazreti Muhammet'in yaydığı ve Kuran'da kuralları bulunan din, Müslümanlık. **2** Hazreti Muhammet'in yaydığı dini benimsemiş olan (kimse), Müslüman. **İslama gelmek** İslamlığı benimseyip kabul etmek, Müslüman olmak. **İslam gizemciliği** ➻ **tasavvuf**. **İslam hukuku** *esk.* din temeline, dinsel kurallara dayanan hukuk. *eş.* **şeriat**.
İslamcı *s. Ar. T.* İslamcılık yandaşı (görüş, kimse).
İslamcılık *ö. a. Ar. T.* **1** bütün Müslümanları tek yönetim altına toplama amacını güden ülkü. **2** dini siyasaya araç eden bir akım.
İslami *s. Ar.* (. - -) İslamlıkla ilgili olan, İslamlığa özgü bulunan.
İslamiyet, -ti *ö. a. Ar.* (. - . .) İslamlık, Müslümanlık.
İslamlaşma *a. Ar. T.* İslamlaşmak eylemi.
İslamlaşmak *(nsz) Ar. T.* İslamlığı benimseyip kabul etmek, Müslüman olmak.
İslamlaştırılma *a. Ar. T.* İslamlaştırılmak eylemi.
İslamlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* İslam yapılmak, İslamlaşması sağlanmak, İslam dinine sokulmak.

İslamlaştırma *a. Ar. T.* İslamlaştırmak eylemi.
İslamlaştırmak *(-i) Ar. T.* İslamlaşmasını sağlamak, Müslümanlığı kabul ettirmek, Müslüman yapmak.
İslamlık *ö. a. Ar. T.* **1** Hazreti Muhammet'in yaydığı ve Kuran'da kuralları bulunan din, Müslümanlık. **2** İslam olma durumu.
İslav *ö. a.* ➻ **Slav.**
İslavca *ö. a.* ➻ **Slavca.**
isleme *a.* islemek eylemi.
islemek *(-i)* **1** ise tutarak karartmak, tütsülemek[2]. **2** isli duruma getirmek, islenmesini sağlamak.
islenebilme *a.* islenebilmek eylemi.
islenebilmek *(nsz)* islenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
isleniverme *a.* islenivermek eylemi.
islenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede islenmek.
islenme *a.* islenmek eylemi.
islenmek *(nsz)* isli duruma gelmek.
isletme *a.* isletmek eylemi.
isletmek *(-i, -e)* **1** isli duruma getirmek, islenmesine yol açmak. **2** islenmesini ya da islemesini sağlamak, islemek eylemini yaptırmak.
isli *s.* ve *a.* **1** is bulaşmış, islenmiş, is çıkaran, isi olan. **2** *be.* is verecek biçimde, is çıkararak, is vererek. *ör. Odunların isli yanışı, odaya is kokusu yaymış.*
isliküf *b. a. bitb.* toprakta ve gübreliklerde çürükçül olarak yaşayan, akciğer, kulak ve burun asalağı olarak da gelişebilen asklı mantar.
islim *a. İng.* ➻ **istim.**
ismen *be. Ar.* adını belirterek, adını söyleyerek, adıyla.
ismet, -ti *a. Ar. esk.* **1** ahlak ilkelerine bağlılık. **2** dürüstlük, temizlik.
isnaden *be. Ar.* (. - .) *esk.* dayanarak.
isnat *a. Ar.* (. -) **1** bir sözü, düşünceyi, konuyu vb. bir kişiye ya da nedene yükleme, dayandırma. **2** *mec.* kara çalma, suç yükleme. **isnat etmek 1)** dayandırmak. **2)** *mec.* kara çalmak, suç yüklemek.
ispalya *a. Fr.* ➻ **herek.**
İspanyol *ö. a.* **1** İspanya'da yaşayan bir halk. **2** *s.* bu halkın soyundan olan (kimse). **3** *s.* bu halka özgü olan, bu halkla ilgili. *ör. İspanyol müziği çok canlıdır.*
İspanyolca *ö. a.* (. . .' .) İspanya'da ve Güney Amerika'nın birçok ülkesinde konuşulan, Hint-Avrupa dillerinden bir dil.
ispanyolet, -ti *a. Fr.* pencere kanatlarını kapadıktan sonra sürgülemeye yarayan ve ortasında her iki yana işlemeyi sağlayacak tutacak yeri bulunan uzun demir sürgü.
ispari *a.* (. .' .) *hayb.* izmaritgillerden, sıcak ve ılık denizlerin kıyı kayalıklarında küçük sürüler halinde yaşayan, ortalama boyu 15-20 cm. olan, vücudu yuvarlağa yakın elips biçiminde, başı ve ağzı küçük, gözleri irice, vücudu kalın pullarla örtülü, sırtı esmer, yüzgeçler i sarımtırak, eti yağlı ve lezzetli bir balık.
ispat, -tı *a. Ar.* (. -) belge göstererek bir şeyin gerçek yönünü ortaya çıkarma. **ispat edilmek** ➻ **belgelenmek, kanıtlanmak. ispat etmek** ➻ **belgelemek, kanıtlamak, tanıtlamak.**
ispati *a. Yun.* (. .' .) iskambil kâğıdındaki dört türden biri olan ve üzerinde yonca biçiminde siyah simge bulunan kâğıt. *eş.* **sinek**[2].
ispatlama *a. Ar. T.* **1** ➻ **kanıtlama. 2** ➻ **tanıtlama.**
ispatlamak *(-i) Ar. T.* **1** ➻ **kanıtlamak. 2** ➻ **tanıtlamak.**
ispatlanış *a. Ar. T.* **1** ➻ **kanıtlanış. 2** ➻ **tanıtlanış.**
ispatlanma *a. Ar. T.* **1** ➻ **kanıtlanma. 2** ➻ **tanıtlanma.**
ispatlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** ➻ **kanıtlanmak. 2** ➻ **tanıtlanmak.**
ispatlatılma *a. Ar. T.* ➻ **kanıtlatılma.**
ispatlatılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **kanıtlatılmak.**
ispatlatma *a. Ar. T.* ➻ **kanıtlatma.**
ispatlatmak *(-i, -e) Ar. T.* ➻ **kanıtlatmak.**
ispatlayış *a. Ar. T.* **1** ➻ **kanıtlayış. 2** ➻ **tanıtlayış.**
ispatlı *s. Ar. T.* **1** ➻ **kanıtlı. 2** ➻ **tanıtlı. ispatlı şahitli** *ha.* doğruluğu iyice kanıtlanmış olan, belgesi ve tanığı bulunan.
ispatsız *s. Ar. T.* **1** ➻ **kanıtsız. 2** ➻ **tanıtsız.**
ispenç *a. hayb.* çok küçük boylu bir tavuk ve horoz türü. **ispenç horozu** *mec.* ufak tefek olduğu halde kabadayılık taslayan (kimse). **ispenç horozu gibi** ufak tefek kimse.
ispençiyari *a. İt.* (. . . - .) *esk.* ➻ **eczacılık.**
ispendek *a. hayb.* levreğin küçüğüne verilen ad.
ispermeçet, -ti *a. İt.* balinalardan, özellikle de ispermeçet balinasının başından elde edilen, mum yapımında ve kozmetiklerde kullanılan ak renkli bir tür yağ. **ispermeçet balinası** *hayb.* balinalardan, bütün okyanuslarda yaşayan, büyüklüğü yönünden balinaya benzemekle birlikte altçenesinde bulunan geniş dişiyle ondan ayrılan, başındaki bir boşlukta bulunan yağı için avlanan bir deniz memelisi. *eş.* **kaşalot**[1].
ispinoz *a. Yun.* **1** *hayb.* ispinozgillerden, sırt tüyleri yeşilimtırak parlak mavi, boynuyla başı kırmızı, kanatlarıyla kuyruğu siyah beyaz, gagası koni biçiminde ve kısa, küçük bir ötücü kuş. **2** *s.* ve *a. arg.* boşboğaz, geveze.
ispinozgiller *ç. a. Yun. T. hayb.* kanarya, saka, serçe, sarıasma, ispinoz gibi ötücü kuşları içine alan bir familya.
ispir (I) *a. ha.* av kuşu olarak eğitilen ve kullanılan bir yırtıcı kuş.
ispir (II) *a. İt.* atlara ya da atlarla arabalara bakan uşak.
ispiralya *a. İt.* (. . .' .) *den.* gemi kamaralarına güneş ışığı gelmesi için üst güverteler üzerinde açılan, camlı, yuvarlak yer. *eş.* **kaporta**[2].
ispirto *a. İt.* (. .' .) **1** *ha.* etilalkol, alkol. **2** *mec.* içki. **ispirto ocağı** ispirto yakan küçük ocak. *eş.* **kamineto.**
ispirtocu *a. İt. T.* ispirto içen içkici[2].

ispirtolu *s. İt. T.* içinde, bileşiminde ispirto bulunan.
ispirtoluk *a. İt. T.* (. .' . .) ➻ **ispirto ocağı**.
ispirtosuz *s. İt. T.* içinde, bileşiminde ispirto bulunmayan.
ispit *a. Yun.* **1** ➻ **jant** . **2** *ha.* araba tekerleğinin ağaç bölümü. **3** *mim.* tonoz, kubbe yapımında yararlanılan ahşap kalıp.
ispiyon *a. Fr.* bir kimsenin gizli işlerini gözleyip, düşüncelerini öğrenip yetkililere bildirerek çıkar sağlayan kimse.
ispiyoncu *a. Fr. T. ha.* ➻ **ispiyon**.
ispiyonculuk *a. Fr. T. ha.* ispiyonun yaptığı iş, ispiyonlama.
ispiyonlama *a. Fr. T.* ispiyonlamak eylemi.
ispiyonlamak *(-i) Fr. T.* birinin gizli işlerini, düşüncelerini gözleyerek, öğrenerek, bir çıkar karşılığında, yetkili yerlere iletmek.
ispiyonlayabilme *a. Fr. T.* ispiyonlayabilmek eylemi.
ispiyonlayabilmek *(-i) Fr. T.* ispiyonlamak elinde olmak, ispiyonlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ispiritizma *a. Fr.* (. . .' .) ruhun varlığını, hiçbir zaman ölmediğini, istenirse ölü kimselerin ruhlarıyla bağlantı kurulabileceğini öne süren inanış ve uygulama, ruh çağırma.
ispiritizmacı *a. Fr. T.* ispiritizmayla, ruh çağırmayla uğraşan kimse.
ispritizmacılık *a. Fr. T.* ispritizmacının yaptığı iş.
israf *a. Ar.* (. -) gereksiz harcama, gereksiz tüketim, savurganlık, tutumsuzluk. **israf edilmek** (para, zaman, emek vb.) gereksiz yere harcanmak, boşuna tüketilmek. *ör. Onca paranın israf edilmesine göz yumulmaz.* **israf etmek** (para, zaman, emek vb.yi) gereksiz yere harcamak, boşa tüketmek. **israf haramdır** "hiçbir şey boşuna harcanmamalıdır, savurganlık iyi değildir, tutumlu olunmalıdır" anlamında söylenir. **israf olmak** (para, zaman, emek vb.) gereksiz yere harcanmak, boşuna tüketilmek, boş yere tükenmek. *ör. İsraf olan zamana yazıktır.* **israfa kaçmak** gereksiz yere aşırı harcamalarda bulunmak.
İsrafil *ö. a. Ar.* (. - .) İslam inanışına göre, öttüreceği boruyla kıyamet gününü bildirecek olan melek.
İsrailli *ö. a.* ve *s.* (. - . .) İsrail halkından olan (kimse).
istadya *a. İt.* (. .' .) uzaktaki iki noktanın arasını ölçmekte kullanılan araç.
istanbulin *a. (İstanbul kentinin adından)* Osmanlılarda Tanzimat döneminden Meşrutiyet dönemine değin kullanılan, yakası kapalı bir redingot türü.
istasyon *a. Fr.* **1** demiryollarında, trenlerin durarak yolcu ve yük indirdikleri ya da aldıkları, birtakım yapıları da bulunan yer. **2** bilimsel araştırma kuruluşu. *ör. Burada bir tohum ıslah istasyonu var.* **3** satış, bakım, aşı gibi işler yapılan yer ya da kuruluş. *ör. Şuradaki karayolları bakım istasyonunda duralım.* **4** *arg.* genelev.
istatistik *a. Fr.* **1** vergi, yargı, sanayi ve tarım üretimleri, nüfus, hastalık vb. gibi belli alanlardaki bilgileri, olguları, bir sonuç çıkarmak ereğiyle, yöntemli bir biçimde toplayıp sayılar halinde gösterme işi. **2** bu işi kendisine konu alan, bu tür bilgilerle çalışan matematik dalı.
istatistikçi *a. Fr. T.* istatistik alanında çalışan uzman.
istavrit, -ti *a. Yun. hayb.* uskumrugillerden, bütün ılıman denizlerin kıyı bölgelerinde yaşayan, Türk sularında "karagöz istavrit" ve "sarıkanat istavrit" adlarıyla tanınan iki türü bulunan, vücudu uzunca füze biçiminde, yanlarından biraz yassıca, boyu ortalama 20 cm. kadar olabil en, sırtı biraz menevişli, karnı gümüş renginde, ufak pullu ve az kılçıklı, eti oldukça lezzetli bir balık. **istavrit azmanı** halkın orkinosa yanlış olarak verdiği ad.
istavroz *a. Yun.* ➻ **haç**. **istavroz çıkarmak** ➻ **haç çıkarmak**. **istavroz fidesi** *arg.* Hıristiyanlara karşı kullanılan alaylı söz. **istavrozundan başlamak** *arg.* Hıristiyanlara karşı, söveceğini belirterek korkutmak. **istavrozunu şaşırmak** *arg.* neye uğradığını bilememek, çok şaşırmak.
istek *a.* **1** kişinin bir şeye karşı duyduğu, yerine gelmesi durumunda mutlu olduğu yönseme. *eş. esk.* **arzu**. *ör. Onun istekleri arasında yazar olmak da vardı.* **2** bir kimsenin istediği özel şey. *ör. Bu isteğini yerine getirmek zor.* **3** yerine getirilmesi başkasından istenilen şey. *eş. esk.* **talep**. *ör. Onun istekleri bitmez.* **4** *ruhb.* belirli bir gereksinimi ortadan kaldıracağı düşünülen bir kimseye, nesneye ya da duruma karşı duyumsanan özlem. *eş. esk.* **arzu**. **istek almak** *ha.* (şarkı vb. için) istenmek. **istek duymak** bir şeye karşı içten gelen bir yönseme duyumsamak. *eş. esk.* **arzulamak**. **istek duyurmak** istek duyulmasına yol açmak, istek uyandırmak. **istek kipi** *dilb.* eylcme isteme ve niyet kavramı katan isteme kipi; Türkçede bu kip, eylem kök ya da gövdesine ***-e (-a)*** eki getirilerek oluşturulur; "yapayım", "bilesin", "ola", "gidelim", "söyleyesiniz", "isteyeler" gibi. **istek uyandırmak** isteği kabartmak, isteği kendine çekmek. **istek yutumu** *dilb.* kökü ve gövdesi ünlüyle biten isteme kiplerinde, aynı ünlüden birinin düşmesi, istek kipi kısalması; örneğin *isteyim* (iste-y-e-yim), *toplayım* (topla-y-a-yım) gibi. **istekte bulunmak** isteğini bildirmek, istemek.
isteka *a. İt.* (. .' .) **1** bilardoda toplara vurmakta kullanılan özel sopa. **2** ➻ **istika**. **3** basımevlerinde, kitap formalarını katlamak için kullanılan tahtadan, kemikten vb. yapılmış küçük araç.
isteklendirebilme *a.* isteklendirebilmek eylemi.
isteklendirebilmek *(-i)* isteklendirmesi olanak içinde olmak ya da isteklendirme olasılığı bulunmak.

isteklendirici *s.* istek duyuran, istek uyandıran.
isteklendirilebilme *a.* isteklendirilebilmek eylemi.
isteklendirilebilmek *(nsz)* isteklendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
isteklendiriliş *a.* isteklendirilmek eylemi ya da biçimi.
isteklendirilme *a.* isteklendirilmek eylemi.
isteklendirilmek *(nsz)* istek duyumsaması, isteklenmesi sağlanmak, istekli duruma getirilmek.
isteklendirme *a.* isteklendirmek eylemi.
isteklendirmek *(-i)* istek duymasını sağlamak, istek duymasına yol açmak, isteğini uyandırmak, istekli duruma getirmek.
isteklenebilme *a.* isteklenebilmek eylemi.
isteklenebilmek *(nsz)* isteklenmek elinde olmak, isteklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
istekleniş *a.* isteklenmek eylemi ya da biçimi.
isteklenme *a.* isteklenmek eylemi.
isteklenmek *(nsz)* istekli duruma gelmek, istek duyumsamak.
istekli *s.* isteği olan, istek duyumsayan, isteyen.
istekilik *a.* istekli olma durumu.
isteksiz *s.* istek duyumsamayan, isteği olmayan, istemeyen.
isteksizce *be.* istek duyumsamaksızın, isteksiz bir biçimde, istek göstermeden.
isteksizleşebilme *a.* isteksizleşebilmek eylemi.
isteksizleşebilmek *(nsz)* isteksizleşmesi olanak içinde olmak ya da isteksizleşme olasılığı bulunmak.
isteksizleşme *a.* isteksizleşmek eylemi.
isteksizleşmek *(nsz)* isteği kalmamak.
isteksizlik *a.* isteksiz olma durumu. **isteksizlik göstermek** isteksiz davranmak, istememek.
istem *a.* **1** yerine getirilmesi başkasından istenilen şey, isteme, istek[3]. *eş. esk.* **talep**. *ör. Güven istemi, anayasal bir işlemdir.* **2** *ruhb.* ➻ **istenç**[2]. **istem bildirimi** *huk.* bir sonuca yönelmiş istem açıklaması.
istemdışı *b. s.* ➻ **istençdışı**.
isteme *a.* istemek eylemi. **isteme kipleri** *dilb.* eylemlere dilek, istek, gereklik ya da buyruk kavramları katan kipler; Türkçede isteme kipleri "istek kipi", "dilek kipi", "gereklik kipi" ve "emir kipi"nden oluşur. *ör. Yapsa, yapa, yapmalı, yapsın.*
istemek *(-i)* **1** istek duyumsamak. *ör. Biraz uyumak istiyorum.* **2** *(-i, -den)* bir şeyin yapılmasını ya da kendisine verilmesini söylemek, birisinden bir istekte bulunmak. *ör. Çocuk babasından her gün para isterdi.* **3** *(-i)* görmek, görüşmek ya da konuşmak isteğini bildirmek, aramak, çağırmak. *ör.Seni telefondan istiyorlar.* **4** *(ösz, -)* gerekli olmak, gerekmek. *ör. Bu pencere yeni perde istiyor.* **5** *(-i; -i, -e)* evlenmek dileğinde bulunmak, evlenmek isteğini bildirmek. *ör. Kızı isteyen çoktu. Kızınızı oğlumuza istiyoruz.* **istediği gibi at oynatmak** (ya da **koşturmak**) önünde hiçbir engel bulunmamak, kimseye aldırmayıp istediği gibi davranmak. **istediğini söyleyen istemediğini işitir** "bir insana ağır, ölçüsüz sözler söylersen o da sana daha ağırını söyleyebilir" anlamında kullanılır. **istemeksizin** *be.* isteği dışında olarak, istemeyerek. **istemem, yan cebime koy** kendisine sunulan şeyi almak istemez görünüp verilmesinden memnunluk duyanların durumunu anlatır. **istemeye istemeye** *ik. be.* içten gelmeksizin, isteksiz bir biçimde, gönülsüz olarak, hiç istemeyerek, istemeyerek de olsa. *ör. Çağrıya istemeye istemeye uymuştuk.* **isteyenin bir yüzü, vermeyenin iki yüzü (kara)** "bir kimseden bir şey istemek zorunda kalan kişi, çok utanır ama onun isteğini yerine getirmeyen kişinin daha çok utanması gerekir" anlamında söylenir.
istemli *s.* **1** yapılıp yapılmaması kişinin kendi isteğine bağlı bulunan, kişinin kendi elinde olan. **2** birinin istemesi üzerine ya da istek duyularak, isteyerek yapılan.
istemseme *a. ruhb.* bir sonuca ulaşmayan, kararsızlık gösteren, gelip geçici isteme.
istemsiz *s.* **1** istenmeden yapılan. **2** istemeyerek, isteksiz, gönülsüz yapılan.
istemsizlik *a.* istemsiz olma durumu.
istenç *a.* **1** istek duyulan, içten gelen, istenilen herhangi bir şeyi gerçekleştirmeye bilinçli olarak karar verme ve bu kararı yerine getirme gücü. *eş. esk.* **irade**. *ör. İnsan istencini kullanabilirse, zoru bile başarır.* **2** *ruhb.* davranışlarla ilgili tepilerin kimilerini tutup ötekileri, istenenleri eyleme dönüştürme gücü. **3** *fels.* duygu, duyumsama ve eğilimlere değil akla, bilince dayalı isteme, eylemleri akılla belirleme gücü. **istenç yitimi** *ruhb.* duraksama, kararsızlık, çatışma özellikleri gösteren zihinsel durum.
istençci *s.* istenççilik yandaşı.
istenççilik *a. fels.* ve *ruhb.* akla ve bilmeye değil istence üstünlük tanıyan, ruhsal olayların ve bilgi sürecinin temelinde istenci gören öğreti.*eş.* **volontarizm**.
istençdışı *b. s.* elde olmayarak, istenmemesine karşın yapılan, istençle olmayan, istençsiz.
istençdışılık *b. a.* istençdışı olma durumu. *ör. Hastanın davranışlarındaki istençdışılık dikkat çekiciydi.*
istençli *s.* **1** istençle yapılan. **2** *ruhb.* dıştan bir etki ve zorunluk söz konusu olmaksızın, belli bir durum karşısında girişilecek eylemi kendi istenciyle kararlaştırıp uygulayabilen (kimse). **istençli devinim** *ruhb.* kişinin, bilinçli olarak yaptığı devinim. **istençli etkinlik** *ruhb.* kişinin, bilinçle, kendi isteğiyle, istenciyle seçerek uyguladığı iş, çalışma, eylem, etkinlik. **istençli kaslar** *ruhb.* canlının kendi isteğiyle, istenciyle gerilip gevşeyebilen kaslar.
istençsel *s.* istençle ilgili olan, istençli.

istençsiz *s.* **1** istenci olmayan (kimse). *ör. Öyle istençsiz biri sigarayı bırakamaz.* **2** istençle yapılmayan, istençli olmayan, istençdışı. **3** *ruhb.* bir şeyi yapmak istemediği halde yapan, ona karşı koyamayan (kimse), yapılması istenmemesine karşın yapılan (davranış).
istençsizleşme *a.* istençsizleşmek eylemi.
istençsizleşmek *(nsz)* istencini kullanamaz olmak.
istençsizlik *a.* istençsiz olma durumu.
istenebilme *a.* istenebilmek eylemi.
istenebilmek *(nsz)* istenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bizden bu konuda belgeler de istenebilir.*
istenilme *a.* istenilmek eylemi.
istenilmek *(nsz)* ➻ **istenmek**.
istenme *a.* istenmek eylemi.
istenmek *(nsz)* istemek eylemine konu olmak. *ör. Her istenen yapılmaz.* **istenmeyen durum** hoş olmayan durum. **istenmeyen kişi 1)** bir yerde bulunması, oraya gelmesi iyi karşılanmayan kimse. *ör. Oraya istenmeyen kişiler de gelirse iyi olmaz.* **2)** ülkede bulunması ya da ülkeye girmesi istenmeyen yabancı kimse.
ister *a.* **1** bir işin gerektirdiği, yapılabilmesinin ya da olabilmesinin bağlı bulunduğu şey, gerek, zorunluk. *ör. Günün isterleri, kişileri uzlaşmaya zorluyor.* **2** *bağ.* ➻ **ister ... ister (isterse) ... ister istemez 1)** elde olmaksızın, zorunlu olarak, istense de istenmese de. *ör. Bunu ister istemez yapacağız.* **2)** (birinin) istemesi üzerine hiç vakit geçirmeksizin, istediği anda. *ör. Topu atmamı ister istemez fırlattım.* **ister misin?** ya olursa, ya gerçekleşirse? *ör. İster misin, biz gidince o gelmiş olsun.*

> **ister ... ister (isterse) ...** *bağ.*
> "İster" sözcüğü, ***ister ... ister ...*** ya da ***ister ... isterse ...*** biçimlerinde olmak üzere, tümcedeki görevdeş öğelerin ayrı ayrı her birinin başına getirilerek bağlaç olarak da kullanılır. Bu durumda sözcükleri, sözcük öbeklerini, görevdeş öğeleri birleştirme, eşitlik, istenilcni seçme gibi anlamlar katarak bağlar. *ör. İster o, ister siz, hanginiz olursa, biriniz bunu yapsın. İster o söylesin, ister siz, isterse başkaları söylesin, ama bu ona söylensin yeter ki.*

isteri *a. Fr. hek.* acı veren, duygu yüklü bir düşüncenin içe atılması, bastırılması sonucunda türlü ruh karışıklıkları, duyu bozuklukları, kasılmalar, çırpınmalar, kimi zaman inmelerle kendini gösteren belirtilere çevrildiği bir sinir bozukluğu türü. *eş.* **histeri**. **isteri nöbeti** *hek.* bir kimsede isteri olayının gerçekleştiği durum.
isterik *s. Fr. hek.* isterisi bulunan, isteriye tutulmuş olan, isteri durumu gösteren (kimse). *eş.* **histerik**.
istetebilme *a.* istetebilmek eylemi.
istetebilmek *(-i, -e)* istetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
istetme *a.* istetmek eylemi.
istetmek *(-i, -e)* istemek eylemini yaptırmak. *ör. Alacağını bana istetti.*
isteyebilme *a.* isteyebilmek eylemi.
isteyebilmek *(-i)* istemek elinde olmak, isteme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
isteyiş *a.* istemek eylemi ya da biçimi.
istiane *a. Ar.* (. . - .) *esk.* yardım isteme.
istiap *a. Ar.* (. . -) *esk.* (içine) alma, (içine) sığdırma. **istiap haddi** kara, deniz ve hava taşıtlarının yolcu ve yük miktarlarını belirleyen sınır.
istiare *a. Ar.* (. . - .) *esk.* **1** ödünç, borç ya da eğreti alma. **2** *yaz.* ➻ **eğretileme**.
istibat *a. Ar.* (. . -) *esk.* (bir şeyin) gerçekleşmesini uzak görme, gerçekleşmeyeceğini sanma.
istibdat *a. Ar.* (. . -) *esk.* tek bir yöneticinin toplumu baskı[9] altında yönetmesine dayanan düzen, baskıcılık[2], hiçbir hakkın ve özgürlüğün bulunmadığı tek adam yönetimi.
istical, -li *a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **ivedilik**.
isticar *a. Ar.* (. - -) *esk.* kira ile tutma, kiralama.
istida *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **dilekçe**.
istidat *a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **yetenek**.
istidlal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **çıkarım**.
istif *a. İt.* **1** genellikle aynı türden şeylerin üst üste konulmasıyla oluşturulan düzgün yığın. **2** ➻ **stok**. **3** *arg.* kılık. **istif edilmek 1)** (genellikle aynı türden şeyler) devrilmeyecek, yıkılmayacak bir biçimde, üst üste düzgünce yığılmak, yerleştirilmek, istiflenmek. **2)** stok edilmek. **istif etmek 1)** genellikle aynı türden şeyleri, devrilmeyecek, yıkılmayacak bir biçimde, üst üste düzgünce yığmak, yerleştirmek, istiflemek. **2)** stok etmek. **(birinin) istifinden başlamak** ağır sözler etmek, sövmek. **istifini bozmamak** herhangi bir davranışta bulunmasına yol açması beklenen bir olay karşısında eski durumunu değiştirmemek, hiç aldırış etmemek, davranışını hiç değiştirmemek. *ör. Sarhoş, polisin bağırması karşısında istifini bozmadı, sallanarak uzaklaştı.*
istifa *a. Ar.* (. - -) **1** görevinden, işinden kendi isteğiyle çekilme, ayrılma. **2** işinden, görevinden ayrılmak isteğini bildiren dilekçe. *ör. Bakan istifasını başbakana sundu.* **istifa etmek** görevinden, işinden kendi isteğiyle çekilmek, ayrılmak. **istifayı basmak** *tkz.* görevinden, işinden beklenmedik bir kararla çekilmek, istifa etmek.
istifade *a. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **yararlanma**. **istifade edilmek** ➻ **yararlanılmak**. **istifade etmek** ➻ **yararlanmak**.
istifçi *a. İt. T.* **1** bir yerde malları, eşyayı istif eden kimse. **2** *s. mec.* istifçilik[2] yapan (kimse). *eş.* **stokçu**.
istifçilik *a. İt. T.* **1** istif yapma işi. **2** gelecek günlerde bulunmayacağı ya da fiyatının artacağı düşüncesiyle çok mal yığarak piyasada mal darlığına yol açma. *eş.* **stokçuluk**.

istifham *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **soru**.
istifleme *a. İt. T.* istiflemek eylemi.
istiflemek *(-i) İt. T.* **1** genellikle aynı türden malları üst üste, düzgün bir biçimde yığmak. **2** stok etmek.
istiflenebilme *a. İt. T.* istiflenebilmek eylemi.
istiflenebilmek *(nsz) İt. T.* istiflenmesi olanak içinde olmak ya da istiflenme olasılığı bulunmak.
istifleniş *a. İt. T.* istiflenmek eylemi ya da biçimi.
istiflenme *a. İt. T.* istiflenmek eylemi.
istiflenmek *(nsz) İt. T.* istiflemek eylemine konu olmak.
istifletme *a. İt. T.* istifletmek eylemi.
istifletmek *(-i, -e)* istiflemek eylemini yaptırmak, istiflenmesini ya da istiflemesini sağlamak. *ör. Tahtaları işçilere istifletmek istiyordu.*
istifleyebilme *a. İt. T.* istifleyebilmek eylemi.
istifleyebilmek *(-i) İt. T.* istiflemek elinde olmak, istifleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
istifleyiş *a. İt. T.* istiflemek eylemi ya da biçimi.
istifrağ *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **kusma**.
istifsar *a. Ar.* (. . -) *esk.* bir şeyin açıklığa, aydınlığa kavuşmasını, açıklanmasını isteme, bir durumu anlamaya çalışına, sorma. **istifsarı hatır** *esk.* hal hatır sorma.
istiğfar *a. Ar.* (. . -) *esk.* Tanrı'dan, suçlarının bağışlanmasını dileme, tövbe.
istiğna *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** önerilen bir işe karşı isteksiz davranma. **2** gönül tokluğu, doygunluk.
istiğrak, -kı *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **dalınç**.
istihale *a. Ar.* (. . - .) *esk.* **1** biçim değiştirme. **2** ➻ **başkalaşma**. **3** *yerb.* ➻ **başkalaşım**.
istihare *a. Ar.* (. . - .) halk inanışına göre, girişilecek bir işin hayırlı olup olmayacağını görülecek rüyadan anlamak ereğiyle ve niyetiyle, aptes alıp dua ettikten sonra yatıp uyuma. **istihareye yatmak** girişilecek bir işin hayırlı olup olmayacağını görülecek rüyadan anlamak ereğiyle ve niyetiyle, aptes alıp dua ettikten sonra yatıp uyumak.
istihbar *a. Ar.* (. . -) *esk.* haber ve bilgi alma, duyup öğrenme. **istihbar etmek** haber almak, öğrenmek, duymak.
istihbarat, -tı *ç. a. Ar.* (. . - -) **1** yeni öğrenilen haberler, bilgiler. **2** haber alma. **3** ➻ **danışma**[2]. **istihbarat servisi 1)** devletin gizli çalışan haber alma birimi. **2)** genellikle bir basın kuruluşunda vb. haberleri toplayan birim.
istihdaf *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **amaçlama**. **istihdaf etmek** *esk.* ➻ **amaçlamak**.
istihdam *a. Ar.* (. . -) *esk.* bir insanı bir işte, bir görevde kullanma, çalıştırma. **istihdam edilmek** *esk.* ➻ *yeni* **işlendirilmek**. **istihdam etmek** *esk.* ➻ *yeni* **işlendirmek**.
istihfaf *a. Ar.* (. . -) *esk.* aşağısama, hor görme, küçümseme, horgörü.
istihkak, -kı *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** hak kazanma, hakkı olma, hak etme. **2** hak edilen şey.
istihkâm *a. Ar.* (. . -) *ask.* **1** düşman saldırısına karşı korunma, savunma ereğiyle toprak, taş, beton vb. ile sağlam bir biçimde düzenlenmiş yer. *eş.* **korunak**. **2** istihkâm işleriyle uğraşma. **istihkâm sınıfı** *ask.* savaşan birliklerin düşmana saldırısını kolaylaştıran, savunma gücünü artıran, yapı ve korunak yapma işleriyle uğraşan teknik sınıf.
istihkâmcılık *a. Ar. T.* (. . - . .) *ask.* istihkâm sınıfının yaptığı iş.
istihkar *a. Ar.* (. . -) *esk.* aşağılama, aşağısama, hor görme.
istihlak, -ki *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **tüketim**.
istihraç *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **çıkarım, çıkarsama**.
istihsal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** elde etme, çıkarma. **2** ➻ **üretim, üretme**.
istihza *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **alay (II)**.
istihzar *a. Ar.* (. . -) *esk.* hazır duruma getirme, hazırlama.
istika *a. İt.* (. .' .) kunduracıların, ayakkabıların altını parlatmakta kullandıkları kemik araç.
istikamet, -ti *a. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **doğrultu, yön**. **istikamet vermek** yöneltmek, yön vermek.
istikbal, -li *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** (gelen birini, yolcuyu) karşılama. **2** gelecek (zaman).
istiklal, -li *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **bağımsızlık**.
istikra *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) *esk. mant.* ➻ **tümevarım**.
istikrah *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **iğrenme, tiksinme**.
istikrar *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** düzenlilik içinde sürüp gitme, kararlılık. **2** karar kılma, oturma, yerleşme. **istikrar bulmak** *esk.* karar kılmak, düzene girmek, oturmak, yerleşmek.
istikrarlı *s. Ar. T.* (. . - .) dengeli, düzenli, durmuş oturmuş, karar kılmış.
istikrarlılık *a. Ar. T.* (. . - . .) istikrarlı olma durumu, düzenlilik, kararlılık, oturmuşluk, yerleşmişlik.
istikrarsız *s. Ar. T.* (. . - .) bir düzende durmayan, durup oturmamış olan, kararsız.
istikrarsızlık *a. Ar. T.* (. . - .) istikrarsız olma durumu, dengesizlik, düzensizlik, kararsızlık.
istikraz *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) *esk.* ödünç alma, borçlanma.
istikşaf *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** araştırma. **2** *coğr.* ➻ **açınsama**.
istila *a. Ar.* (. - -) **1** bir ülkenin topraklarını silah zoruyla ele geçirme. **2** (sel, salgın hastalık vb. için) kaplama, sarma, bürüme, yayılma. **istila edilmek** istila etmek[1] eylemine konu olmak. **istila etmek 1)** bir ülkenin topraklarını silah zoruyla ele geçirmek. **2)** (sel, salgın hastalık vb. için) kaplamak, sarmak, bürümek, yayılmak.
istilacı *a.* ve *s. Ar. T.* (. - - .) istila eden (devlet, kimse).
istilzam *a. Ar.* (. . -) *esk.* gerekme, gerektirme.

istim *a. İng.* bir iş gördürmek ereğiyle elde edilen buhar. *eş.* **islim. istim arkadan gelsin** ilkeleri, dayanakları, gerekçeleri belirlemeden, olupbittiye getirilerek yapılan işler için kullanılır. **istim üstünde olmak 1)** (buharla işleyen araçlar için) kalkmaya hazır duruma gelmek. **2)** *mec.* hemen gidecek durumda bulunmak.

istimal, -li *a. Ar.* (. - -) *esk.* kullanma.

istimara *a. İt.* (. . .' .) **1** değerlendirme, ölçme. **2** bir kabın oylumunu ya da alabileceği miktarı hesaplama.

istimator *a. İt.* gümrüklere gelen mallara değer biçen görevli.

istimbot, -tu *a. İng.* buharla işleyen, filika büyüklüğünde deniz teknesi, küçük vapur. *eş.* **çatana**.

istimdat *a. Ar.* (. . -) *esk.* yardıma çağırma, imdat isteme.

istimlak, -ki *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **kamulaştırma**.

istimna *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **mastürbasyon, onanizm**.

istimrar *a. Ar.* (. . -) *esk.* sürüp gitme, sürme, süreklilik.

istimzaç *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** kişilik araştırması. **2** (birinin düşüncesini, hatırını) sorma, yoklama.

istinabe *a. Ar.* (. . - .) *huk.* bir davanın görülmekte olduğu mahkemeye gönderilmek üzere, başka bir yerde bulunan tanığın ifadesinin bulunduğu yerdeki mahkemece alınması.

istinaden *be. Ar.* (. . -' .) (bir görüşe, gerekçeye) dayanarak, güvenerek, dayanılarak, dayandırarak.

istinat *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** dayanma, yaslanma. **2** güç alma, güvenme. **3** (bir şeyi) kanıt sayma. **istinat duvarı** toprağın ya da yapının kaymasını engellemek üzere yapılan duvar.

istinatgâh *b. a. Ar. Far.* (. . . -) *esk.* ➻ **dayanak**.

istinga *a. İt.* (. .' .) *den.* yelkenleri toplamaya yarayan halat. **istinga etmek** *den.* (yelkenleri) toplamak.

istinkâf *a. Ar.* (. . -) *esk.* korkup çekinme, geri durma, sakınma.

istinsah *a. Ar.* (. . -) *esk.* bir yazıya, yapıta bakarak örneğini elle çıkarma, aynısını yazma, kopya etme.

istintaç *a. Ar.* (. . -) *esk.* sonuç çıkarma.

istintak, -kı *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ➻ **sorgu**. **2** ➻ **sorgulama**.

istirahat, -ti *a. Ar.* (. . - .) ➻ **dinlenme**.

istirdat *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** geri alma. **2** (bir yeri) yeniden ele geçirme, geri alma, kurtarma.

istirham *a. Ar.* (. . -) *esk.* yalvarış, yalvarma, rica. **istirham etmek** (ya da **istirhamda bulunmak**) dilemek, yalvarmak, rica etmek.

istiridye *a. Yun.* (. . .' .) *hayb.* yassısolungaçlılar sınıfından, ılıman ve sıcak denizlerde dip sularda, sığ yerlerde yaşayan, ortalama boyu 5 cm. olan, okyanuslarda çok irileri de bulunan, kirli esmer renkli, güçlü kaslarla birbiri üzerine kapanan iki çenedi olan, bu çenetlerden biriy le tutunan, eti lezzetli bir deniz yumuşakçası.

istiskal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **kovumsama**.

istismar *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** birinin iyi niyetini kötüye kullanma. **2** sömürme.

istismarcı *a.* ve *s. Ar. T.* (. . - .) **1** bir kimsenin iyi niyetini kötüye kullanan. **2** sömürücü.

istismarcılık *a. Ar. T.* istismarcı olma durumu.

istisna *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **ayrık**[2,3]. **ayrıklık**[1], **kuraldışı** . **istisna edilmek** kuraldan ayrı görülmek, ayrı tutulmak, dışarıda tutulmak. **istisna etmek** kuraldan ayrı görmek, ayrı tutmak, dışarıda tutmak.

istisnai *a. Ar.* (. . - -) *esk.* ➻ **ayrıklı, ayrıksı, kuraldışı**.

istisnasız *be. Ar. T.* (. . - .) ➻ **ayrıcasız, ayrıksız**.

istişare *a. Ar.* (. . - .) ➻ **danışma**[1]. **istişare etmek** ➻ **danışmak**. **istişare heyeti** ➻ **danışma kurulu** .

istitrat *a. Ar.* (. . -) *esk.* söz arasında, sırası gelmişken.

istizah *a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** herhangi bir durumla, sorunla ilgili olarak açıklayıcı bilgiler isteme. **2** ➻ **gensoru**.

istizan *a. Ar.* (. - -) *esk.* bir şeyi yapmak için izin alma, yetki isteme.

istop *ünl. (İngilizce "stop" [dur!] sözcüğünden) ha.* **1** ➻ **stop**. **2** *a.* topu havaya atıp kaçışırken topu yakalayan ebenin "istop" demesiyle durmaya, duranları tutulan bu topla vurmaya dayanan bir çocuk oyunu. **istop etmek** *ha.* (makine, motor vb.) durmak, çalışmaz olmak.

istor *a. ha.* ➻ **stor**.

istralya *a. İt.* (. .' .) *den.* **1** gemide ana direk ve çubuklarını baş tarafından tutan donanımlar. **2** geminin kaburgalarını birbirine bağlayan demir kuşak.

istrongilos *a. Yun.* (. .' . .) *hayb.* izmaritgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde, özellikle de Akdeniz'de yaşayan, boyu ortalama 15 cm. olan, vücudu füze biçiminde, çatal kuyruklu, uzun sırt yüzgeçli, sırtı hafif dalgalı açık kahverengi, yanlarıyla karnı beyaz, izmarite benzeyen, eti bey az ve lezzetli bir balık.

İsveçce *ö. a.* (. .' .) İsveçlilerin konuştuğu dil.

İsveçli *ö. a.* ve *s.* (.' . .) İsveç'te yaşayan halk ya da bu halkın soyundan olan (kimse).

İsviçreli *ö. a.* ve *s.* (. .' . .) İsviçre halkından olan (kimse).

isyan *a. Ar.* (. -) ➻ **ayaklanma, başkaldırı, başkaldırma**. **isyan bayrağını açmak** *mec.* karşı gelmek, kafa tutmak. **isyan etmek** ➻ **ayaklanmak, başkaldırmak**.

isyancı *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **başkaldırıcı**.

isyankâr *b. s. Ar. Far.* ➻ **başkaldırıcı**.

isyankârlık *b. a. Ar. Far. T.* ➻ **başkaldırıcılık**.

iş *a.* **1** herhangi bir şey üretmek, ortaya koymak, bir verim, sonuç elde etmek için güç harcayarak yapılan çalışma, etkinlik. *ör. Çift sürmek iş olarak zordur.* **2** bir ürün ortaya ko-

yan, bir değer yaratan emek. *ör. İşçi işiyle öğünür.* **3** bir kimseden istenen hizmet ya da bir kimseye verilen görev. *ör. Bu işi sana veriyorum.* **4** karşılığında para alınan çalışma. *ör. Bu işi kaça yaparsın?* **5** sanayi, ticaret, tarım, maliye vb. alanlarındaki ekonomik etkinliklerin tümü. *ör. Borsada işler durgunmuş.* **6** kamu yararını ilgilendiren etkinlikler, kamusal eylemler. *ör. Devletin eğitim işleri yürümüyor.* **7** geçim sağlamak ereğiyle herhangi bir alanda yapılan çalışma. *eş.* **meslek** . *ör. Benim işim marangozluktur.* **8** işyeri. *ör. İşe diye evden çıktı, bir daha dönmedi.* **9** herhangi bir amaçla kurulan düzen, girişim. *ör. İşi iyi gidiyor.* **10** ticari anlaşma, alışveriş. *ör. İşler açıldı.* **11** yapılan şey, davranış. *ör. Ona yaptığın işi beğenmedim.* **12** işlem. *ör. Tapuda iş uzun sürdü.* **13** gizli amaç ya da neden. *ör. Bu işi anlayamadık.* **14** konu, sorun. *eş.* **mesele** . *ör. İş bu denli kolay değil.* **15** emek, işçilik, ustalık. *ör. Mobilyadaki iş kendini gösteriyor.* **16** nakış, örgü gibi elde yapılan şey. *ör. Kadın, işini bohçaya koydu.* **17** bir kimseye özgü olan görüş, anlayış ya da bir şeye bağlı olan başka şey. *ör. Bunu yapmak bir zaman işidir.* **18** olay, olgu. *ör. Böyle işler bize rastlar.* **19** hizmet gerektiren durum, yapılması gerçekten şey. *ör. Bu evin işi çok, hizmetçiler kaçıyor.* **20** kimi deyimlerde çıkar, yarar anlamında kullanılır; örneğin "işini bilmek", "işine gelmek" gibi. **21** *fiz.* bir gücün uygulanma noktasını devindirirken harcadığı erke. **iş açmak** *mec.* gereksiz, kötü, uğraştırıcı bir durumun ortaya çıkmasına yol açmak. **iş akti** *huk.* ➻ **iş sözleşmesi**. **iş alanı** çalışılacak, kazanç sağlanacak dal, iş. **iş amana binince kavga uzamaz** kavga edenlerden biri aman dilerse kavga biter. **iş ayağa düşmek** konu, iş, yetkisiz ve sorumsuz kimselerin elinde kalmak. **iş başa düşmek** başkasının yardımından umudunu keserek işini kendi görmek zorunda kalmak. **iş becermek** iş bilmek, iş yapmak, başarmak. *ör. Onun gibi iş becermek kolay mı?* **iş bilenin, kılıç kuşananın** ➻ **at binenin, kılıç kuşananın** . **iş bilmek** ne yapıp edip işini yürütmek, becerikli olmak. *ör. Bu zamanda iş bilmek gerekiyor.* **iş bitirmek 1)** başkalarının işini her zaman iyi bir sonuca ulaştırmak. **2)** (bir şey) iş görmeye elverişli olmak. *ör. Bu para bir iş bitirir sanırım.* **iş (birinden) bitmek** işin iyi sonuçlanması o kimsenin elinde olmak, iş o kimseden beklenilmek. **iş çatallanmak** işin yapılmasında kimi seçenekler ortaya çıkıp, istenilen sonuca ulaştırılıp ulaştırılamayacağı bilinemez olmak, işte kimi güçlükler belirmek. **iş çevirmek** gizli saklı işler yapmak. **iş çığırından çıkmak** iş, amacından sapıp düzeltilmesi güç bir durum almak. **iş çıkarmak 1)** oldukça çok iş yapmış olmak. *ör. Bugün iyi iş çıkardık.* **2)** *mec.* gereksiz, kötü, uğraştırıcı bir durumun ortaya çıkmasına yol açmak. *ör. Durup dururken iş çıkardık.* **iş çıkmaza girmek** iş, sorun, içinden çıkılması olanaksız bir durum almak, sarpa sarmak. **iş dayıya düştü** ➻ **gayret dayıya düştü**. **iş değil 1)** bir şeyin çok kolay olduğunu anlatır. *ör. Hemen yaparız, iş değil, dert etme sen.* **2)** kınamak için söylenir. *ör. Bu yapılan iş değil doğrusu.* **iş donu** *ha.* şalvar. **(birine) iş düşmek** bir iş yapması gerekli olmak. **iş edinmek 1)** bir şeyi iş, görev, meslek olarak kabul etmek. **2)** bir şeyi kendi sorunuymuş gibi izlemek, kendi sorunu yapmak. **iş eri** elinden iyi iş gelen, becerikli kimse. **(birine) iş etmek** hiç beklemediği bir davranışta bulunmak, onu zarara, kötü duruma sokmak. **iş görmek 1)** iş yapmak. *ör. Bugün iyi iş gördük.* **2)** iş yapmaya elverişli olmak, işe yaramak. *ör. Bu para bir iş görecektir.* **iş göstermek** (birine) yapması için iş vermek. **iş güç 1)** yapacak belli bir şey, görev, uğraş, meslek, zanaat. *ör. Geçindirecek iş güç bulmakta gecikti.* **2)** çeşitli işler. *ör. İş güç yoksa insan boş durmaktan sıkılır.* **iş güç sahibi** bir işi, bir görevi olan. **iş hanı** büyük kentlerde, serbest meslekte çalışanların oda ya da daire tutup işyeri olarak kullandıkları birkaç katlı, çok odalı, çok daireli yapı. **iş hukuku** *huk.* işçi ve işveren ilişkilerini, bunların karşılıklı hak ve görevlerini, işe ve işyerine ilişkin yasa ve yönetmelikleri vb. konu alan hukuk dalı. **iş içinde iş olmak** bir sorunun içinde, o sorunu güçleştiren ya da geciktiren bir başka sorun bulunmak. **iş inada binmek 1)** bir işi başarabileceğini göstermek ya da kendisine karşı olanı alt etmek için bütün güçlükleri göze alıp işi başarmaya çalışmak. **2)** bir işi yapmakta direnmek. **iş işlemek 1)** iş yapmak, iş görmek. **2)** nakış, örgü gibi bir iş yapmak. *ör. Kadınlar, bahçede, ağaç altına oturmuş iş işliyorlardı.* **iş işten geçmek** erken davranılmadığı için fırsat kaçırılmış, o işi gerçekleştirme olanağı kalmamış olmak. **iş karıştırmak 1)** fesat sokmak. **2)** yolunda giden işi güçleştirecek bir durum yaratmak. **3)** zararlı bir iş yapmak. **iş kazası** *huk.* işçinin işini yaparken, işyerinde gerçekleşen, işçiyi bedence ya da ruhça etkileyen kaza. **iş ki** yeter ki. *ör. Yapmak kolay, iş ki günü gelsin.* **iş merkezi** bir kentte işyerlerinin, iş hanlarının yoğun olduğu bölge. **iş mi?** yapılan bir işin beğenilmediğini, küçümsendiğini anlıtır. *ör. Bu iş mi, kim olsa iyisini çıkarır.* **iş ola** (ya da **olsun**) "sözde iş görüyor", "gereksiz, anlamsız işler" anlamında bir küçümseme sözü. *ör. Yaptığına bak, iş ola, bir de yorulmuş.* **iş olacağına varır** can sıkıcı bir sorunda, ne yapılırsa yapılsın işin sonucunun değiştirilemeyeceğini, dolayısıyla üzülmemek gerektiğini anlatmak için söylenir. **iş olsun diye** gereksiz bir eylemi belirtmek için kullanılır. **iş saatleri** bir işyerinde çalışmaya ayrılmış zaman. **iş sahibi 1)** bir işin sahibi olan kimse. **2)** *huk.* ➻ **işveren**. **iş**

sarpa sarmak sorun, aşılması zor engellerle karşılaşmak, çıkmaza girmek. **iş sözleşmesi** *huk.* işçiyle işveren arasındaki ilişkileri düzenleyen sözleşme. **iş tutmak** iş yapmak, iş sahibi olmak, çalışmak. **(bir kimsede, bir şeyde) iş var** iyi işler yapacağı, işe yarayacağı anlaşılıyor. *ör. Bu çocukta iş var, göreceksiniz.* **iş vermek** (bir kimseye) yapması için iş göstermek, onu bir işle görevlendirmek, onu işe almak. **iş yapmak 1)** iş görmek, iş çıkarmak, çalışmak. **2)** *sin.* (bir film) çok tutulmak, çok seyirci çekip yapımcısına çok para kazandırmak. **(birinde, bir şeyde) iş yok** *tkz.* işe yaramaz, iş yeteneği yok, bir şeye yaramaz, yarar beklememeli. *ör. Bu adamda iş yok, bu kalemde iş yok.* **işe bak!** şaşırılacak bir durum karşısında söylenir. **işe dört elle sarılmak** işi severek yapmak. **işe el koymak** işi incelemeyi, durumu düzeltmeyi vb. üzerine almak. **işe girmek** bir yerde çalışmaya başlamak, iş bulmak. **(birini) işe koşmak** bir iş yapmakla görevlendirmek, bir iş, görev vermek, çalışmak zorunda bırakmak. **işe uygun** yapılan işe göre olan, işe uyan, elverişli. **işe yaramak** bir şey yapmak ya da yaptırmak için ondan yararlanılabilmek, yararlı olmak. **işe yarar 1)** işe uygun gelen, işe uyan, elverişli. *ör. İşe yarar bir öğüt veren çıkmadı.* **2)** (kişi için) işe uygun, iş yapabilecek nitelikte olan, becerikli. *ör. İşe yarar gençleri spora yönlendirmek istiyorlar.* **işi aksi** (ya da **ters**) **gitmek** istenilen sonucu elde edememek. **işi Allah'a kalmak** kimsenin kendisine yardım etmediği, güç bir durumda bulunmak. **işi anlamak** gizli bir şeyi, bir sorunu ayrımsamak, kavramak. **işi azıtmak** aşırı gitmek, yanlış ve ölçüsüz davranmak. **işi başından aşmak** (ya da **aşkın olmak**) işten göz açamamak, çok sıkı iş içinde bulunmak. **işi bağlamak** *tkz.* işi olumlu biçimde sonuçlandırmak. **işi bitmek 1)** işi kalmamak, işi sona ermek. **2)** hırpalanıp artık iş yapamaz duruma gelmek, gücü kalmamak. **işi bozmak 1)** işin gerçekleşmesini önlemek. *ör. İşi bozacak bir davranıştan kaçınmak gerekir.* **2)** anlaşmadan caymak. *ör. İşi bozmak isteiyoruz.* **işi bozulmak** yapmakta olduğu, kazanç sağladığı işten artık eskisi kadar kazanç elde edemez olmak, zarar eder duruma gelmek. **işi ciddiye almak** soruna önem vererek yaklaşmak, sorunu önemli sayarak ona göre davranmak. **işi çıkmak** yeni bir iş yapması gerekmek. *ör. İşi çıktığı için gelemedi.* **işi dokuzdan gitmek** *arg.* işleri yolunda, tıkırında olmak. **işi duman** *tkz.* durumu çok kötü. **(birine, bir yere) işi düşmek 1)** birinin yardımıyla yapılacak bir işi olmak, o kimsenin yardımına gereksinim duymak. **2)** bir yerde yapılacak bir işi bulunmak. *ör. Bakanlığa işim düşünce sana da uğrarım.* **işi ...e dökmek** işi, sorunu değiştirip bir başka biçime sokmak, çevirmek. *ör. O şimdi işi oyunculuğa döktü.* **işi ...e vurmak** sorun çıkacağını anlayınca başka biçimde davranmak. *ör. İşi şakaya vurup kapattı.* **işi eline almak** işi kendisi yapmaya başlamak. **işi gücü bırakmak** *ha.* yapması gereken işleri yapmaz olmak, avarelik etmek. *ör. Adam maçlar yüzünden işi gücü bırakır mı?* **işi ileri götürmek** istenmeyen davranışlar içine girmek, olması gerekenden daha aşırı davranmak. **işi iş kaşığı gümüş** işi tam istediği yolda, işi tıkırında. **işi iş olmak** çok sevindirici bir duruma kavuşmak. **işi ne? 1)** ne iş yapıyor, mesleği ne? **2)** ne işi var? *ör. Onun burada işi ne?* **işi olmak 1)** görülmekte olan, beklediği işi olumlu sonuca ulaşmak. *ör. Bakanlıktaki işimiz oldu.* **2)** yapmakta olduğu bir işi bulunmak. *ör. Şimdi işi olduğunu söylüyor.* **3)** (bir iş) ancak o kimsenin yapabileceği bir iş niteliğini taşımak. *ör. Bu, onun işi olmuştu.* **4)** (biriyle) uğraşmak zorunda kalınmak. *ör. Onunla işimiz olacaksa yandık.* **işi oluruna bırakmak** bir sorunu, bir işi önemsemeden, kendi akışıyla yürütmeye çalışmak, o konuda olabildiği kadarıyla yetinmek. **işi pişirmek** *tkz.* **1)** işi olumlu sonuca ulaştıracak olan hazırlıkları tamamlamak. *ör. Biz işi iyice pişirdik, bir tek imzalamak kaldı.* **2)** (bir kadınla bir erkek) sevişmek üzere anlaşmak. *ör. Kızla oğlan çoktan işi pişirmişler bile.* **3)** aralarında gizlice anlaşmak. *ör. Muhtarla ağa işi pişirmişler, köyün otlağına ağa el koymuş.* **işi rast gitmek** şans yardımıyla, işi olumlu sonuçlanmak. **işi resmiyete dökmek** (bir durum için) resmi bir yola sokmak, resmileştirmek. **işi sağlama bağlamak** işin iyi sonuçlanmasını önleyecek şeyleri ortadan kaldırıp aksamadan yürümesini sağlayacak önlemleri almak. **işi savsaklamak** işi yavaştan almak, işe gereken önemi vermemek. **işi tatlıya bağlamak** sorunları bulunan bir işi herkesi memnun edecek bir biçimde çözmek. **işi temizlemek** sorunu çözüme bağlamak. **işi tıkırında** (ya da **yolunda**) **(olmak)** işi düzenli ve isteğine uygun, memnunluk verici biçimde yürümekte, işi çok iyi (olmak). *ör. Onun işi tıkırında, o yüzden keyfi de yerinde.* **işi uzatmak** işin sonuçlanmasını bile bile geciktirmek. **işi üç nalla bir ata kaldı** eline önemsiz bir olanak geçince büyük işlerin düşüne kapılanlar için söylenir. **işi yok it taşlıyor** *ha.* iş yapması gerektiği halde boş oturan ya da gereksiz işler yapan kişiyi anlatmak için şaka yollu söylenir. **işi yokuşa sürmek** güçlükler çıkarmak, işin olmaması için bahaneler yaratmak. **işi yolunda olmak** (ya da **gitmek**) işi çok iyi, memnunluk verici bir biçimde yürümek, işi tıkırında olmak. **işi yüzüne gözüne bulaştırmak** sorunu, durumu karmakarışık etmek. **işim dokuzdan** *arg.* "işim yolunda", "işim çok iyi", "keyfim yerinde" vb. anlamlarında söylenir. **işin alayında olmak** değerini, önemini kavramayarak işi hafife almak, işe gereken önemi vermemek, işi alaya alarak yap-

mak, işi şaka konusu yapmak, alay amacıyla yapmak. **işin başı 1)** bir işin, bir sorunun en can alıcı noktası. *ör. İşin başı para, o olursa gerisi kolay.* **2)** yapılacak en önemli şey. *ör. İşin başı bir an önce başlamaktır.* **3)** bir işin elebaşısı. *ör. İşin başı bir müdürmüş, onu tutuklamışlar* **işin gelişi** sorunun oluş biçimi, gelişimi. *ör. İşin gelişinin gösterdiği gibi, pürüzler var.* **işin içyüzü** sorunun gerçek yönü, sorundaki gerçek. *ör. İşin içyüzü çabuk anlaşılmıştı.* **işin içinde iş var** "işin, sorunun gerçek yönü, içyüzü başka, iş göründüğü gibi değil" anlamında söylenir. **işin içinden çıkmak** (ya da **sıyrılmak**) **1)** karışık bir işi başarıyla, olumlu bir biçimde sona erdirmek. **2)** karışık bir işten kendini kurtarmak. **işin içinden çıkamamak** sorunu çözememek, işi başaramamak. **işin içinden sıyrılmak** karışık bir işten kendini zararsız bir biçimde kurtarmak. **işin kolayına kaçmak** sonucu önemsemeksizin işi emek çekmeden, zahmetsizce yapmayı yeğlemek. *ör. Usta işin kolayına kaçıp tutkal yerine çivi kullanmış.* **işin kötüsü** (ya da **fenası**) üst üste gelen terslikleri belirtmek için "daha kötüsü" anlamında kullanılır. *ör. İşin kötüsü, o gün kar varmış.* **işin mi yok** "aldırma", "önem vermc", "önemli değil", "boş ver" anlamında söylenir. **işin rengi değişmek** konu bir başka biçim almaya başlamak. **işin tuhafı** "şaşırtıcı olan, tuhaftır ki" anlamında söylenir. *ör. Her zaman ağlayan ben, işin tuhafı, gülmeye bile başlamıştım.* **işin ucu** bir işin, bir sorunun kaynağı, kökeni. **işin ucu (birine) dokunmak** o işten dolaylı olarak zarar görmek. *ör. Hesap sorulacak ama işin ucu bakana dokunuyor.* **işin üstesinden gelmek** zor bir işi olumlu biçimde sonuçlandırmak, başarmak. **işin yoksa şahit ol, paran çoksa kefil ol** tanıklığın mahkemeye gidip gelerek zaman, başkasına kefil olmanın da para yitirmek olduğunu anlatır. **işinden kalmak** bir engel çıkarak, yapmakta olduğu iş bir süre ertelenmek, işini yapması geri kalmak. **işinden olmak** işinden atılmak, görevi elinden gitmek. **işine bak! 1)** işini yapmaya devam et. *ör. Lütfen işine bak, ben şöyle bir uğramıştım.* **2)** sen bu işe karışma! *ör. İşine bak, bizim tartışmamız seni ilgilendirmez.* **(bir şey) işine gelmek** (ya da **gelmemek**) amacına, çıkarına, düşüncesine uygun olmak (ya da olmamak). **işine göre 1)** yaptığı, çıkardığı işin niteliğine ve niceliğine bakarak. *ör. Usta, kalfalarına işine göre haftalık veriyormuş.* **2)** çıkarına uygun. *ör. Bu durum onun işine göreymiş.* **işine gücüne bakmak** başkasının işine karışmayarak kendi işiyle uğraşmak. **işine hor bakan boynuna torba takar** "işini, mesleğini küçümseyen kişi para kazanamaz, sonunda dilenecek duruma düşer" anlamında söylenir. **işine koyulmak** işini yapmayı sürdürmek. **işini bilmek 1)** yapacağı iş için gerekli bilgisi bulunmak. **2)** görevini yapma bilinci taşımak. **3)** nereden ve nasıl yararlanacağını bilmek, çıkarını iyi düşünmek. **(birinin) işini bitirmek** *arg.* **1)** öldürmek. **2)** zarar veremez bir duruma getirmek, dövmek. **işini görmek 1)** (kendi) işini, görevini yapmak. *ör. İşini görene kimse bir şey demez.* **2)** (başkasının) işini yapmak. *ör. Bizim işimizi gören biri vardı, onu bulun.* **3)** başka bir şeyin yaptığı işi yapacak nitelikte olmak. *ör. Bu da onun işini görür.* **4)** *mec.* dövmek. *ör. Adamın işini iyi görmüşler.* **5)** *arg.* öldürmek. *ör. Çıkan çatışmada işini görmüşler.* **işini kış tut da yaz çıkarsa bahtına** "başladığın işin zorluklar göstereceğini, kolay olmayacağını düşünüp ona göre hazırlan ki sonunda düş kırıklığına uğramayasın, iş kolay yürürse, iyi sonuçlanırsa sevinebilesin" anlamında söylenir. **işini uydurmak** açıkgöz davranarak işine istediği biçimi vermek, işini yürütmek. **işini** (ya da **işlerini**) **yoluna koymak** artık işinin ya da işlerinin bir sıkıntısı kalmamak, işlerinin düzgün bir biçimde, yolunca gitmesini sağlamak. *ör. Biraz sıkı çalışıp işini yoluna koymak istiyordu.* **işini yürütmek 1)** işinin sürmesini sağlamak. *ör. Adamın işini yürütecek oğlu var.* **2)** hakkı olmasa bile işinin görülmesini başarmak. *ör. Nerede olsa işini yürütenler çoktur.* **işinin adamı** işini ustalıkla, gereği gibi yapan kimse, işinin uzmanı. **işinin eri** elinden iyi iş gelen, işini ustalıkla yapan, işinin uzmanı. **işler açılmak** piyasa canlanmak, alışveriş hareketlenmek. **işler becermek** gizli, uygunsuz işler çevirmek, yapmak. **işten anlamak** konunun inceliklerini bilmek, işi bilmek. **işten artmaz dişten artar** "insan ne kadar çok çalışıp para kazanırsa kazansın, onu tutumlu harcamasını bilmezse para artıramaz" anlamında söylenir. **(birini) işten atmak** bir kimsenin işine, görevine son vermek. **işten (bile) değil** hiçbir zorluğu yok, çok kolay. **işten el çektirilmek** (biri) bir yolsuzluğu bulunup bulunmadığı araştırılmak üzere görevinden uzaklaştırılmak. **(birine) işten el çektirmek** bir yolsuzluğu bulunup bulunmadığını araştırmak üzere, bir görevliyi işinden ayırmak. **işten güçten kalmak** herhangi bir nedenle çalışması aksamak, çalışamamak.

işadamı, -nı *b. a. T. Ar.* **1** ticaret ya da sanayi alanında kazanç elde etmek ereğiyle para yatıran, bu alanlarda iş kuran kimse. **2** kâr sağlamakta becerikli kimse.

işar *a. Ar.* (. -) *esk.* bir durumu yazıyla bildirme.

işaret, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **im. 2** ➻ **belirti, gösterge, iz. 3** el, yüz vb. hareketleriyle gösterme. **işaret etmek 1)** bir şeyi, bir durumu, el, yüz vb. devinimleriyle göstermek, anlatmak. **2)** ➻ **belirtmek. 3)** ➻ **imlemek. işaret fişeği** işaret vermek için atılan fişek. **işaret sıfatı** *dilb.* ➻ **gösterme sıfatı. işaret vermek** bir araç kullanarak bir şeyi belli etmek.

işaretçi *a. Ar. T.* (. - . .) işaret veren kimse.

işaretleme *a. Ar. T.* (. - . . .) işaretlemek eylemi.

işaretlemek *(-i) Ar. T.* (. - . . .) **1** bir şeye im koymak, imlemek. **2** bir şeyi imle belirtmek.
işaretlenme *a. Ar. T.* (. - . . .) işaretlenmek eylemi.
işaretlenmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) **1** üzerine bir işaret konulmak, işaretli duruma getirilmek. *ör. Kitabın işaretlenen yerini bulamıyorum.* **2** herhangi bir şeyle gösterilmek. *ör. Parmakla işaretlenen yöne bakınız, ne görüyorsunuz?*
işaretleşme *a. Ar. T.* (. - . . .) işaretleşmek eylemi.
işaretleşmek *(nsz; -le) Ar. T.* (. - . . .) **1** birbirine işaret etmek, karşılıklı işaret yoluyla anlaşmak. **2** belli bir uzaklıktan haberleşmek için özel bir düzene göre türlü işaretler kullanmak.
işaretleyici *s. Ar. T.* (. - . . . .) **1** işaret koymaya yarayan (araç). **2** *a.* ormanda kesilecek ağaçları damgalayan işçi.
işaretli *s. Ar. T.* (. - . .) işaret konulmuş ya da işaretle belirtilmiş olan. *eş.* **imli**.
işaretparmağı, -nı *b. a. Ar. T.* ➻ **göstermeparmağı**.
işari *s. Ar.* (. . -) *esk.* **1** işaretle ilgili. **2** yazıyla bildirilmiş olan. **3** *be.* bilgi olarak. **işari oy** parmak ya da el kaldırarak verilen oy, açık oy.
işba, -ı *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** açlığını giderme, doyma. **2** (birinin) açlığını giderme, doyurma.
işbaşı, -nı *b. a.* (işyerinde) işe başlama. **işbaşı yapmak** (işyerinde) işe başlamak. **işbaşında eğitim** işçinin işini yaparken, işinde olduğu denli iş görgüsü, iş güvenliği, işçi sağlığı, iş yönetimi gibi konularda da yetiştirilmesi, hizmet içi eğitim.
işbırakımcı *b. a.* ➻ **grevci**.
işbırakımı *b. a.* ➻ **grev**.
işbıraktırımı, -nı *b. a. yeni* ➻ **lokavt**.
işbilim *b. a.* insanın, bir işyerinde işe uyum sağlamasını, işin ereğine göre çalışmasını düzenlemeye yönelik araştırma ve incelemelerin tümü. *eş.* **ergonomi**.
işbilimsel *s.* işbilimle ilgili.
işbirliği, -ni *b. a.* **1** erekleri ve çıkarları bir olanların bu yolda çalışmalarını birleştirmeleri durumu. **2** bir işin birçok işçi tarafından birlikte, elbirliğiyle yapılması. **işbirliği yapmak** erekleri ve çıkarları bir olanlar bu yollardaki çalışmalarını birleştirmek.
işbirlikçi *b. s.* ve *b. a.* **1** herhangi bir alandaki çalışmada başkalarıyla işbirliği yapan, ortaklaşa davranan (kimse). **2** yabancılarla, ülkesi çıkarlarına aykırı olarak işbirliği yapan kimse.
işbirlikçilik *b. a.* işbirlikçi olma durumu.
işbirlikli *b. s.* işbirliğiyle, ortaklaşa yapılan.
işbitirici *b. a.* başkalarının her işinin olumlu bir biçimde gerçekleşmesini sağlayan kimse.
işbitiricilik *b. a.* işbitirici olma durumu.
işbölümü, -nü *b. a.* **1** bir işi, iki ya da daha çok kişi arasında bölerek yapılmasını sağlama. **2** her bireyin belli bir işte ustalık kazanması için işleri ayırma ya da herkese yetkili olduğu işi verme. **3** *topb.* bir toplumsal üretim düzeni içindeki değişik görev ve hizmetlerin toplumun üyeleri, kümeleri arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde bölünmesi süreci.
işbu *b. s.* (.' .) *esk.* ➻ **bu**.
işçi *a.* **1** fabrika, atölye, maden ocağı, tarım işletmesi vb. gibi bir işyerinde, belli bir ücret karşılığında bedenini, kafa gücünü ya da bunlarla birlikte el uzluğunu kullanarak üretim yapan kimse. **2** *hayb.* toplu olarak yaşayan böceklerde üreme yeteneği bulunmayan, topluluğun işini gören dişi ya da erkek. *ör. Balı işçi arılar yapar.* **3** *arg.* dolandırıcı, hırsız ya da yankesici. **işçi sınıfı** *topb.* anamalcı sanayi toplumlarında, üretim araçlarından yoksun bulunan, geçimini kol ve kafa gücünü anamalcıya kiralayarak sağlayan insanların oluşturduğu sınıf.
işçilik *a.* **1** işçi olma durumu. *ör. İşçilik her dönemde güçlükler yaşamıştır.* **2** yaptığı iş karşılığı olarak işçiye ödenen ücret. **3** bir nesnedeki işleme özelliği. *ör. Bu mobilyanın işçiliği güzel.*
işeme *a.* işemek eylemi.
işemek *(nsz)* sidiktorbasında birikmiş olan sidiği sidikyoluyla dışarı atmak.
işemik *a. ha.* sidik.
işemikli *s. ha.* sidikli.
işenme *a.* işenmek eylemi.
işenmek *(ösz)* sidiktorbasında birikmiş olan sidik, sidikyoluyla dışarı atılmak. *ör. Sokağa işenir mi?*
işetme *a.* işetmek eylemi.
işetmek *(-i)* işemek eylemini yaptırmak, işemesine yol açmak, işemesini sağlamak.
işeyebilme *a.* işeyebilmek eylemi.
işeyebilmek *(nsz)* işemek elinde olmak, işeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
işeyiş *a.* işemek eylemi ya da biçimi.
işeyiverme *a.* işeyivermek eylemi.
işeyivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak işemek.
işgal, -li *a. Ar.* (. -) **1** başkasının elinde bulunan bir toprağı, bir yeri ele geçirme. **2** (bir kimseyi) yaptığı işten alıkoyma, (bir kimsenin) vaktini alma. **3** uğraştırma. **4** yer alma, kaplama. *ör. Masanın odayı işgali, yeri daraltmış.* **işgal edilmek** işgal etmek eylemine konu olmak. **işgal etmek 1)** başkasının elinde bulunan bir toprağı, bir yeri ele geçirmek. **2)** (birini) işinden alıkoymak, oyalamak, (bir kimsenin) gereksiz yere vaktini almak. **3)** uğraştırmak. **4)** yer almak, kaplamak. *ör. Çocuğun eşyası çok yer işgal ediyordu.*
işgalci *s.* ve *a. Ar.T.* (. - .)(bir yeri) ele geçiren.
işgören *b. a.* bir fabrika, işletme, kuruluş vb.de çalışan kimse, işçi.
işgücü, -nü *b. a* **1** belli bir süre içinde bir şey yapmak için harcanan kol ve kafa gücü. **2** insanların yararlı şeyler üretmek üzere harekete geçirmek, kullanmak zorunda oldukları fiziksel ve düşünsel yetilerinin tümü. **3** *topb.* bir toplumda çalışma yaşındaki, üretime katı-

labilen ya da katılabilecek durumda olan nüfus bölümü. *ör. Ülkenin işgücü, kalkınmada kullanılamıyor.*

işgüder *b. a.* bir büyükelçinin atandığı ülkede bulunmadığı durumlarda onun yerine bakan diplomat. *eş.* **maslahatgüzar**.

işgüderlik *b. a.* işgüderin yaptığı görev.

işgünü, -nü *b. a.* yasayla saptanmış olan çalışma günlerinden her biri.

işgüzar *b. s. T. Far.* (. . -) **1** eli işe yatkın, el işlerinde becerikli (kimse). **2** yeri ve hiç gereği yokken, kendini göstermek, birine yaranmak için işe karışan (kimse).

işgüzarca *be. T. Far.* (. . -' .) işgüzar[2] olana yaraşır bir biçimde.

işgüzarlık *b. a. T. Far.* işgüzar olma durumu. **işgüzarlık etmek** işgüzara[2] yakışır bir biçimde davranmak.

işitebilme *a.* işitebilmek eylemi.

işitebilmek *(-i)* işitme organı sağlam olmak, işitmesine engel bir durum olmamak, işitme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

işitilebilme *a.* işitilebilmek eylemi.

işitilebilmek *(nsz)* işitilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

işitilme *a.* işitilmek eylemi.

işitilmek *(nsz)* işitmek eylemine konu olmak, kulakla duyulmak, kulakla algılanmak.

işitilmemiş *s.* o güne değin hiç duyulmamış, şaşkınlık verici nitelikte olan, olağandışı (şey).

işitim *a. yaşb.* işitme duyusu, işitmeyi sağlayan yeti.

işitimbilim *b. a.yeni* işitmeyi konu alan ve işitme güçlüğü çeken insanları sağaltmayı amaçlayan hekimlik dalı. *eş.* **odiyoloji**.

işitimbilimci *b. a.* işitimbilim uzmanı hekim.

işitiş *a.* işitmek eylemi ya da biçimi.

işitme *a.* işitmek eylemi. **işitme aygıtı** ağır işitenlerin kullandıkları, işitmeyi sağlayan aygıt. **işitme belleği** *ruhb.* konuşma ve ses özelliklerinin tizlik, peslik, perde, uyum gibi yönlerini yanlışsız olarak tanıma ve yinelemeyetisi. **işitme duyusu** sesleri algılamayı sağlayan duyu. **işitme engelli** işitme duyusundan yoksun (kimse), sağır. **işitme imgesi** *ruhb.* ayrı ayrı zamanlarda alınan işitme izlenimlerinin zihinde birleştirilmesi. **işitme kesesi** *yaşb.* suda yaşayan kimi omurgasız hayvanlarda, işitme taşının bulunduğu akışkan sıvılı organ.*eş.* **otosist**. **işitme organı** *yaşb.* kulak ve benzeri, canlılarda işitmeyi sağlayan organ. **işitme özürlü** işitme özürü bulunan, işitme engelli (kimse). **işitme özürü** *ruhb.* işitme gücü duyarlığının türlü derecelerde yitirilmesi. **işitme taşı** *yaşb.* omurgalılarda ve kimi omurgasızlarda, içkulakta bulunan kalker parçacıkları. *eş.* **otolit**.

işitmek *(-i)* **1** kulak yoluyla ses olarak algılamak, ses almak, duymak[1]. *ör. Esen yelleri işitmek, kuşları işitmek güzeldi.* **2** haber almak, öğrenmek. *ör. Bunu dün işitmiştim.* **3** (azar, küfür, söz vb. için) biri tarafından kendisine söylenilmek. *ör. Ondan beklemediğim sözler işittim.*

işitmezlik *a.* (. .' . .) işittiği halde duymamış, işitmemiş gibi davranmak. **işitmezliğe getirmek** (ya da **vurmak** ya da **işitmezlikten gelmek**) işittiği, duyduğu halde duymamış, işitmemiş gibi davranmak.

işitsel *s.* işitimle ilgili. **işitsel çözümleme** *ruhb.* sözcük ya da hecelerin temel ses öğelerine parçalanması. **işitsel sesbilgisi** *dil.* seslerin işitilişi, algılanışı ve bununla ilgili türlü olgular üzerinde duran sesbilgisi.

işitsellik *a.* işitsel olma özelliği. *ör. Eğitimde işitsellik de yer alır.*

işittirebilme *a.* işittirebilmek eylemi.

işittirebilmek *(-i, -e)* işittirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

işittirme *a.* işittirmek eylemi.

işittirmek *(-i, -e)* işitmesini sağlamak.

işkadını, -nı *b. a. yeni* ticaret ya da sanayi alanında kazanç elde etmek ereğiyle para yatıran, bu alanlarda iş kuran ve eylemsel olarak çalışan kadın.

işkâl, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* çetinleştirme, güçleştirme, zorlaştırma, güçlük, zorluk.

işkembe *a. Far.* (. .' .) **1** *hayb.* gevişgetirenlerin ilk ve en büyük mide bölümü. **2** kasaplık hayvanlarda mideyi oluşturan bölümlerin tümü. **3** *s.* işkembeden yapılan. *ör. İçkiden sonra işkembe çorbası içtiler.* **4** *ha.* mide. **işkembe çorbası** temizlenip haşlanmış ve küçük küçük doğranmış işkembenin suyuna un, sirke, sarmısak karıştırılarak pişirilmesiyle oluşturulan bir çorba. **işkembe suratlı** *ka.* çopur. **işkembeden atmak** *tkz.* incelemeye, araştırmaya, bilgiye dayanmayan şeyler söylemek, uydurmak. **işkembesi geniş** *tkz.* hoş karşılanmayacak şeyleri de hoş gören, özellikle kendisine yapılan aşağılamalara aldırmayan (kimse). **(birinin) işkembesini almak** (ya da **dökmek**) *arg.* kesici ya da delici bir araçla karnından yaralamak. **işkembesini düşünmek** *tkz.* her şeyden önce karın doyurmaya düşünmek. **işkembesini şişirmek** *tkz.* aşırı ölçüde yemek.

işkembeci *a. Far. T.* (. .' . .) **1** işkembe ya da işkembe çorbası satan kimse. **2** işkembe çorbası satılan dükkân. *ör. Açık buldukları bir işkembeciye girdiler.*

işkembecilik *a. Far. T.* (. .' . . .) işkembecinin yaptığı iş.

işkembeli *s. Far. T.* (. .' . .) **1** işkembesi olan. **2** (yemek için) içinde işkembe bulunan.

işkembesiz *s. Far. T.* (. .' . .) **1** işkembesi olmayan. **2** *mec.* beğenilmeyecek, çirkin, kötü şeyleri de beğenen (kimse).

işkence *a. Far.* **1** bir kimseye, bir canlıya maddi ya da manevi olarak yapılan aşırı eziyet. **2** bir kimseye, kanıt ve bilgi elde etmek ya da cezalandırmak ereğiyle bilinçli olarak uygulanan her türlü acı verici, onur kırıcı işlem. **3** *mec.* duyguların aşırı gerginlik duru-

mu, aşırı sıkıntı verici durum. *ör. Ders çalışmak ona bir işkenceydi.* **4** marangozlukta, işlenecek parçaları sıkıştırmaya yarayan, üzerinde bir sıkma düzeneği bulunan araç. **işkence aleti** işkence[2] sırasında kullanılan her türlü araç ya da aygıt. **işkence etmek** (ya da **yapmak**) **1)** maddi ya da manevi eziyet çektirmek. **2)** işkence[2] uygulamak. **işkence odası 1)** işkence[2] yapılan yer. **2)** *mec.* sıkıntılı yer. **işkenceye sokmak 1)** işkence[2] uygulamak, işkence yapmak. **2)** *mec.* sıkıntı vermek, zora sokmak.

işkenceci *s. Far. T.* (. .' . .) işkence yapan ya da yaptıran (kimse).

işkil *a.* kötü bir durumla karşılaşılacağı sanısı, kuşkusu, kuruntu.

işkillendirebilme *a.* işkillendirebilmek eylemi.

işkillendirebilmek *(-i)* işkillendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

işkillendirilme *a.* işkillendirilmek eylemi.

işkillendirilmek *(nsz)* işkillenmesine yol açılmak.

işkillendirme *a.* işkillendirmek eylemi.

işkillendirmek *(-i)* işkillenmesine yol açmak.

işkillenebilme *a.* işkillenebilmek eylemi.

işkillenebilmek *(nsz)* işkillenmesi olanak içinde olmak ya da işkillenme olasılığı bulunmak.

işkilleniş *a.* işkillenmek eylemi ya da biçimi.

işkilleniverme *a.* işkillenivermek eylemi.

işkillenivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak işkillenmek.

işkillenme *a.* işkillenmek eylemi.

işkillenmek *(nsz)* kötü bir durumla, hoş olmayan bir şeyle karşılaşılacağı sanısına kapılmak.

işkilli *s.* işkil içinde bulunan. **işkilli büzük dingilder** *ka.* "ortaya çıkmasını istemediği bir iş yapmış olan, bir ayıbı bulunan kimse her zaman korku, telaş içinde, tetikte bulunur, herhangi bir sözden alınabilir" anlamında söylenir. **işkilli olmak** her zaman işkil içinde bulunmak.

işkillilik *a.* işkilli olma durumu.

işkilsiz *s.* işkil içinde bulunmayan, kuruntusuz (kimse).

işkilsizlik *a.* işkilsiz olma durumu.

işkine *a.* (. .' .) *hayb.* ➤ **eşkina**.

işkolik *b. s.* *("alkolik" örneksenerek uydurulmuş bir sözcük)* işine çok düşkün, durmadan çalışan kimseler için şaka yollu söylenir.

işkolu, -nu *b. a.* **1** toplumda mal ve hizmet üretimine yönelik her türlü ekonomik etkinliklerin sınıflandırılmasında, birbirine benzer ya da özdeş nitelikte olan çalışma, iş dallarından her biri. **2** bu dalların herhangi birinde çalışanların tümü.

işlek *s.* **1** gelen gideni, girip çıkanı çok olan, çok işleyen, çok canlı, çok hareketli (yol, yer vb.). **2** durmadan işleyen, etkin durumda olan (çıban, yara vb.). **3** hiç özenilmeden, ivediyle yazıldığı halde okunaklı ve güzel olan (yazı). **işlek ekler** *dilb.* birçok sözcükte yer alan, sözcük türetmede çok yararlanılan yapım ekleri. **işlek yazı** hiç özenilmeden, el alışkanlığıyla ve ivediyle yazıldığı halde okunaklı ve güzel olan yazı.

işlekleşebilme *a.* işlekleşebilmek eylemi.

işlekleşebilmek *(nsz)* işlekleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

işlekleşme *a.* işlekleşmek eylemi.

işlekleşemek *(nsz)* **1** gelip gideni çok olan bir yer olmaya başlamak. *ör. Dolmuş hattı olunca bizim sokak işlekleşti.* **2** (yazı) işlek duruma gelmek.

işleklik *a.* işlek olma durumu, özelliği.

işlem *a.* **1** bir işi sonuçlandırmak için yapılan işlerin ve uygulamaların, işin geçtiği evrelerin tümü. **2** belli bir amaçla belli bir yöntem kullanarak yapılan iş. *ör. Spor kulüpleri ad çekme işlemine yanaşmıyor.* **3** *mat.* sayıları, belirli birtakım kurallara ve yöntemlere uygun olarak karşı karşıya getirip birbiri üzerine etkilendirme yöntemi. *ör. Çarpma, çıkarma, toplama, bölme birer işlemdir.* **4** *kim.* bir özdeği her türlü değişime uğratma eylemi. **5** *kim.* hammaddeleri ve ara malları fiziksel, kimyasal değişikliklerle daha kullanılır bir duruma getirme eylemi. **işlem hacmi** *eko.* borsada gerçekleşen alım satımların değer olarak toplamı.

işlemce *a. hek.* ➤ **ameliyat**.

işlemci *a.* bilgisayarın temel işlem birimini oluşturan, belirli mantık ve matematik işlemlerini elektronik olarak yapabilecek biçimde, verilen komutları yorumlayan ve yürüten, yongalardan oluşmuş tümleşik devre.

işleme *a.* **1** işlemek eylemi. **2** ince ve süslü el işi, nakış. **3** *s.* ince ve süslü işlenmiş. *ör. İşleme mendil çok güzeldi.* **4** *a. sin.* bir filmdeki fizli görüntüyü ortaya çıkarmak için, gümüş bromürlü tabakanın laboratuvarda çeşitli kimyasal işlemlerden geçirilmesi.

işlemeci *a.* **1** el ile oyma, nakış vb. yapan kimse. **2** kumaş üzerine el ile ya da özel makinelerle işleme[2] yapan işçi.

işlemecilik *a.* işlemecinin işi.

işlemek *(-i)* **1** herhangi bir şey üzerinde çaba harcayarak, emek vererek onu daha elverişli, kullanıma daha uygun bir duruma getirmek. *ör. Çay yaprağını işlemek için yeni fabrika gerekiyor.* **2** (kumaş ve benzeri bir şey üzerine) işlemeler, nakışlar yapmak. *ör. Annem masa örtüsünü işliyor.* **3** *(nsz)* (yol, yer vb. için) gideni geleni, gireni çıkanı çok olmak, çok canlı, hareketli, işlek olmak. *ör. Bu sokak çok işliyor.* **4** *(nsz)* (motor, makine vb. için) durağan durumdan devinir duruma geçmek, çalışmaya başlamak, çalışmak. *ör. Motor durup durup işliyordu.* **5** (bir konuyu) ele almak, ele alıp üzerinde çalışmak, ele alıp inceleyerek öğretmek. *ör. Öğretmen son derste "yurt sevgisi"ni işlemişti.* **6** *(-e)* içine girmek, içine geçmek. *ör. Soğuk adamın iliklerine işlemekteydi.* **7** etkin, işlek durumda olmak, iyi çalışmak, müşterisi bol olmak. *ör. Dükkânı*

iyi işliyordu. **8** bir yol üzerinde gidip gelmek, çalışmak. *ör. Kamyonlar yeni yoldan işliyor.* **9** *mec.* bir kimseye düşüncelerini aşılamaya, benimsetmeye çalışmak. *ör. Adam gençleri işleyip duruyordu.* **10** (yara) iyileşmemek, kapanmamak. *ör. Atın ayağındaki yara aylardır işlemekteydi.* **11** (ham petrol vb.yi) damıtmak. **12** *arg.* şaka olarak kandırılmak ve bunu bir süre anlayamamak. *ör. Böyle işlemek de varmış demek.* **işleye işleye** *ik. be.* çok işleyerek, sürekli olarak işleyerek. **işleyen demir ışıldar** iş yapmaksızın duran kimse hantallaşır, çalışma yeteneğini yitirir, oysa çalışan kimse daha da açılır, kendini gösterir.

işlemeli *s.* üzerinde işlemeler[2] bulunan.

işlemsel *s.* işlem özelliği taşıyan, işlemle ilgili. **işlemsel öğrenme** *ruhb.* canlının, daha önceki denemelerde doyurucu sonuçlar sağladığı tepkinin, benzer durumlarda da yinelendiğini öğrenmesi. **işlemsel tanım 1)** *topb.* gözlemlerin, ölçümlerin nesnel sonuçlarına dayalı, güvenilirliği yüksek ve tanımlanan şeyin tanınması için başvurulan yolları, kullanılan araçları belirten tanımlama. **2)** *ruhb.* gözlenebilen öğeler ya da davranışlar yoluyla yapılan bir tanım türü.

işlemselcilik *a* **1** *topb.* olguların gözlem ve araştırmayla elde edilmiş olan anlamları dışında bir anlamı olamayacağını, insan eylemi dışında bir nesnel gerçeklik bulunmadığını öne süren görüş. **2** *ruhb.* sözcüklerin, kavramların gözlem ve araştırma yöntemleriyle sağlanan anlamlarından başka anlamları bulunmadığını önü süren görüş.

işlendirilme *a. yeni* işlendirilmek eylemi.

işlendirilmek *(nsz) yeni* bir işte, bir görevde çalıştırılmak, kendisine iş sağlanmak, iş verilmek. *eş. esk.* **istihdam edilmek**.

işlendirme *a. yeni* işlendirmek eylemi.

işlendirmek *(-i) yeni* bir kimseyi bir işte, bir görevde çalıştırmak, (bir kimseye) iş vermek. *eş. esk.* **istihdam etmek**.

işlenebilir *s.* işlenmeye elverişli olan. **işlenebilir toprak** sürülüp ekilmeye elverişli toprak.

işlenebilirlik *a.* işlenebilir olma durumu, işlenmeye uygunluk.

işlenebilme *a.* işlenebilmek eylemi.

işlenebilmek *(nsz)* işlenmeye elverişli olmak, işlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bakır kolay işlenebilir.*

işleniş *a.* işlenmek eylemi ya da biçimi.

işlenme *a.* **1** işlenmek eylemi. **2** *huk.* herhangi bir yapıttan yararlanılarak ortaya konulan ama o yapıttan bağımsız olmayan yazın, düşünce ya da sanat ürünü; örneğin çeviri, seçki, başkasının romanından, öyküsünden oluşturulan oyun, senaryo vb. işlenmedir.

işlenmek *(nsz)* işlemek eylemine konu olmak, işlemek eylemi yapılmak.

işlenmiş *s.* işlenerek geliştirilmiş olan. *ör. İşlenmiş dil işlenmiş toprak gibidir.*

işlenmişlik *a.* işlenmiş olanın özelliği.

işlerlik *a.* beklenen, gereken sonucu verebilecek biçimde çalışma durumu. *ör. Demokrasinin işlerliği partilerledir.* **işlerlik kazanmak** işler duruma gelmek, işlemek.

işletebilme *a.* işletebilmek eylemi.

işletebilmek *(-i, -e)* işletmek elinde olmak, işletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

işletici *a.* bar, gazino vb. gibi bir yeri, bir taşıtı işleten kimse.

işletilebilme *a.* işletilebilmek eylemi.

işletilebilmek *(nsz)* işletilmesi olanak içinde olmak ya da işletilme olasılığı bulunmak.

işletiliş *a.* işletilmek eylemi ya da biçimi.

işletilme *a.* işletilmek eylemi.

işletilmek *(nsz)* işletmek eylemine konu olmak, işlemesi sağlanmak.

işletiş *a.* işletmek eylemi ya da biçimi.

işletme *a.* **1** işletmek eylemi. **2** sanayi, ticaret, tarım vb. gibi iş alanlarında, anamal yatırılarak, kazanç ya da başka yararlar için kurulan, bağımsız bir bütçeyle çevrilen kuruluş. **3** böyle bir kuruluşu verimli bir duruma getirip kazanç elde etme yöntemi. **4** işyeri. **işletme defteri** *tic.* yalnız gelir ve giderlerin yazıldığı defter.

işletmeci *a.* **1** işletmecilik alanında uzman olan kimse. **2** işletmesi olan ya da bir işletmeyi yöneten kimse. **3** *sin.* yapımcıdan filmin işletme hakkını satın alarak oynatanlara kiralayan, filmi sinemalara dağıtan kimse.

işletmecilik *a.* **1** bir işletmenin iç ve dış olay ve etkinlikleriyle ilgili neden ve sonuç ilişkilerini araştıran ve işletme yönetimiyle ilgili ilkeleri, bilgileri ortaya koyan bilim. **2** bir işletmeyi bilgili olarak, iyi ve başarılı bir biçimde yönetme işi.

işletmek *(-i, -e)* **1** işlemesini, çalışmasını sağlamak, çalıştırmak. *ör. Kontağı çevirip motoru işletti.* **2** bir şeyi, bir yeri kullanarak, çalıştırarak, bir yerde bir iş yaparak yarar, kazanç sağlamak. *ör. Artık lokantayı çocukları işletiyor.* **3** *(-i) arg.* birini, şaka olsun diye, birtakım yalanlarla kandırmak, biriyle sezdirmeden eğlenmek.

işletmen *a.* **1** bir makineyi çalıştıran, işleten kimse. *eş.* **operatör**[2]. **2** bilgisayarı çalıştırıp gerekli uygulamayı yapan kimse. *eş.* **operatör**[3].

işletmenlik *a.* işletmenin işi, görevi.

işlev *a.* **1** bir nesnenin gördüğü iş, nesnenin iş görme yetisi. *eş.* **fonksiyon**. *ör. Dişlerin işlevi çiğnemektir.* **2** (yanlış olarak) görev. **3** *ruhb.* belirli bir yapıya, kata, role özgü olan ve onu başkalarından ayıran özellik. **4** *topb.* bir kültür öğesinin belli bir toplumsal düzenin uyumlu işleyişine yaptığı katkı. **5** *topb.* bir yapının gerçekleştirebileceği ve onu öteki yapılardan ayırma olanağı veren eylem türü. **6** *dil.* dilin düşünce, konuşan bireyler, dış dünya vb. açısından üstlendiği ve yerine getirdiği iş. **7** *dil.* bir tümcede bir dil biriminin öteki birimlerle ilişkisi aracılığıyla yerine getirdiği iş. **işlev yitimi** *hek.* kişide, devinimle

ilgili işlevlerin yitişi, el, kol vb.de düzenli devinim yapma yetersizliği. *eş.* **apraksi**.
işlevci *s.* işlevcilik yandaşı.
işlevcilik *a.* **1** biçimi koşullayan işlevler arasında, yararlılık ve sağlamlığın yanı sıra ruhsal değerlere de yer veren görüş. **2** *ruhb.* algının her şeyden önce gereksinimlere ve coşkulara dayalı etkinliklerin sonucu olduğunu öne süren görüş. **3** *topb.* toplumsal yapıyı oluşturan öğelerin işlevlerini aydınlatmaya ağırlık veren kuramsal tutum. **4** *topb.* toplumu, her bir öğesi belli bir işlev gören bir karşılıklı bağımlılıklar ve etkileşmeler düzeni sayan akım. *eş* **fonksiyonalizm**. **5** *mim.* mimarlıkta ve mobilyacılıkta, biçimin her zaman belli bir işlevi olmasını isteyen tutum.
işlevdeş *s.* işlevleri özdeş olanlardan, aynı işlevi görenlerden her biri.
işlevdeşlik *a.* işlevdeş olma durumu.
işlevsel *s.* işlev yönünden, işlevle ilgili. **işlevsel dilbilim** dildeki öğeleri ve bunların bağıntılarını, bildirişimdeki işlevleri açısından ele alan, bildirişim işlevine öncelik veren yapısalcı dilbilim akımı.
işlevselci *s.* ve *a.* işlevsel dilbilimle uğraşan.
işlevselcilik *a. dil.* ➻ **işlevsel dilbilim**.
işlevsellik *a.* işlevsel olma durumu. *ör. Kimileri şiirin işlevselliğini büyütürler, önemserler.*
işlevsiz *s.* bir işlev görmeyen, işlevi olmayan.
işlevsizleşebilme *a.* işlevsizleşebilmek eylemi.
işlevsizleşebilmek *(nsz)* işlevsizleşmesi olanak içinde olmak ya da işlevsizleşme olasılığı bulunmak.
işlevsizleşme *a.* işlevsizleşmek eylemi.
işlevsizleşmek *(nsz)* işlev yapamaz bir duruma gelmek. *ör. Şiir, bu toplumda, gittikçe işlevsizleşmektedir.*
işlevsizleştirebilme *a.* işlevsizleştirebilmek eylemi.
işlevsizleştirebilmek *(-i)* işlevsizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
işlevsizleştirilebilme *a.* işlevsizleştirilebilmek eylemi.
işlevsizleştirilebilmek *(nsz)* işlevsizleştirilmesi olanak içinde olmak ya da işlevsizleştirilme olasılığı bulunmak.
işlevsizleştirilme *a.* işlevsizleştirilmek eylemi.
işlevsizleştirilmek *(nsz)* işlev yapamaz bir duruma getirilmek. *ör. Roman, aydının işlevsizleştirildiğini göz önüne koyuyor.*
işlevsizleştirme *a.* işlevsizleştirmek eylemi.
işlevsizleştirmek *(-i)* işlev yapamaz bir duruma getirmek. *ör. Bu, şiiri işlevsizleştirmekle eşanlamlı olur.*
işlevsizlik *a.* işlevsiz olma durumu.
işleyebilme *a.* işleyebilmek eylemi.
işleyebilmek *(nsz)* işlemesi olanak içinde olmak ya da işleme olasılığı bulunmak.
işleyen *s.* ve *a.* **1** işlemekte olan, iş gören. **2** *huk.* tüzel bir sonuç doğuran eylemi yapan kimse. *eş.* **fail**. **işleyen demir ışıldar** ➻ **işlemek**.
işleyim *a.* ➻ **sanayi, endüstri**.
işleyimci *a.* ➻ **sanayici**.
işleyimcilik *a.* ➻ **sanayicilik**.
işleyimleşme *a.* işleyimleşmek eylemi.
işleyimleşmek *(nsz)* ➻ **endüstrileşmek, sanayileşmek**.
işleyimsel *s.* ➻ **endüstriyel**.
işleyiş *a.* işlemek eylemi ya da biçimi.
işleyiverme *a.* işleyivermek eylemi.
işleyivermek *(-i)* **1** çabucak, kolayca ya da kısa sürede işlemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu markayı gömleğime işleyiverir misin?*
işli *s.* üzerine işleme? yapılmış olan, üzeri nakışlı, işlemeli.
işlik *a.* **1** terzi, marangoz, demirci gibi zanaatçıların ya da resim, yontu, seramik gibi sanatlarla uğraşanların işlerini yaptıkları yer. *eş.* **atölye**. **2** *ha.* gömlek. **3** *ha.* kadınların giydiği kısa ceket ya da yelek. **4** *ha.* iş giysisi, iş önlüğü.
işmar *a. ha.* el, göz, kaş ya da başla yapılan ve bir şey anlatmaya çalışan işaret. **işmar etmek** *ha.* el, göz, kaş ya da baş işaretiyle bir şey demek.
işmarlama *a. ha.* işmarlamak eylemi.
işmarlamak *(nsz) ha.* ➻ **işmar etmek**.
işmarlaşma *a. ha.* işmarlaşmak eylemi.
işmarlaşmak *(-le) ha.* karşılıklı olarak işmar yoluyla konuşmak, anlaşmak.
işporta *a. İt.* (. .' .) **1** gezici satıcıların mallarını koydukları, tekerlekli tekerleksiz araç ya da sepet, büyük bohça vb. **2** açıkta, bu tür bir araç üzerinde sergilenerek yapılan mal satışı. **işporta malı** düşük nitelikli, ucuz mal. **işportaya düşmek** herkesçe kullanılır düzeye inmek, değerini yitirmek.
işportacı *a. İt. T.* (. .' . .) işportayla mal satan kimse.
işportacılık *a. İt. T.* işportacının uğraşı, işi, işportada mal satma işi.
işret, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **içki**.
işsiz *s.* **1** geçimini sağlayacak bir işi olmayan. *ör. Sokak işsizlerle dolu.* **2** elinde iş bulunmayan. *ör. İşçi işsiz oturur mu?* **işsiz güçsüz** yapacak hiçbir işi olmayan, bir iş tutmayan, başıboş, haylaz. **işsiz** (ya da **işsiz güçsüz**) **kalmak 1)** çalıştığı işini yitirmek. *ör. Ekonomik durum yüzünden birçok işçi işsiz kalmıştı.* **2)** işi bulunmamak. *ör. İşsiz kaldıkça bahçesiyle uğraşıyordu.*
işsizlik *a.* **1** geçinmek için iş bulamama durumu. *ör. Ülkenin en önemli sorunu işsizlikti.* **2** (bir işyeri için) durgunluk dönemi, iş yapamama durumu. *ör. Lokanta işsizlikten batacak.* **3** hiçbir iş yapmama durumu. *ör. İşsizlikten canım sıkılıyor.* **işsizlik parası** *ha.* işsizlik sigortasından alınan yardım. **işsizlik sigortası** *huk.* çalışmakta olduğu işini yitiren işçiye, belirli bir süre için yardım sağlayan sigorta.
iştah *a. Ar.* **1** yemek yeme isteği. **2** *mec.* istek, arzu. **iştah açıcı** yemek yeme isteğini uyandırıp artıran. **iştah açmak** yemek yeme isteğini artırmak. **iştah kapamak** (ya da **kesmek**) ye-

mek yeme isteğini azaltmak ya da ortadan kaldırmak. **iştahı açılmak** yemek yeme isteği çoğalmak. **iştahı kabarmak 1)** yemek isteği artmak. **2)** *mec.* isteği, hevesi artmak. *ör. İşin ucunda para olunca herkesin iştahı kabarmıştı.* **iştahı kapanmak** (ya da **kesilmek**) yemek yeme isteği azalmak ya da yok olmak.

iştahlanabilme *a. Ar. T.* iştahlanabilmek eylemi.

iştahlanabilmek *(nsz) Ar. T.* iştahlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

iştahlandırabilme *a. Ar. T.* iştahlandırabilmek eylemi.

iştahlandırabilmek *(-i) Ar. T.* iştahlandırması olanak içinde olmak ya da iştahlandırma olasılığı bulunmak.

iştahlandırılabilme *a. Ar. T.* iştahlandırılabilmek eylemi.

iştahlandırılabilmek *(nsz) Ar. T.* iştahlandırılması olanak içinde olmak ya da iştahlandırılma olasılığı bulunmak.

iştahlandırılma *a. Ar. T.* iştahlandırılmak eylemi.

iştahlandırılmak *(nsz) Ar. T.* iştahlanması sağlanmak.

iştahlandırma *a. Ar. T.* iştahlandırmak eylemi.

iştahlandırmak *(-i) Ar. T.* iştahlanmasını sağlamak, iştahlanmasına yol açmak, iştahını uyandırmak.

iştahlanış *a.* iştahlanmak eylemi ya da biçimi.

iştahlanıverme *a. Ar. T.* iştahlanıvermek eylemi.

iştahlanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede iştahlanmak.

iştahlanma *a. Ar. T.* iştahlanmak eylemi.

iştahlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** yemek yeme isteği çoğalmak. **2** *mec.* bir şeye karşı isteği artmak, heveslenmek.

iştahlı *s. Ar. T.* **1** yemek yeme isteği çok olan, iştahı olan. **2** *mec.* istekli. **3** *be.* istekle, isteyerek. *ör. Sesi güzel olan şarkıları iştahlı söyler.*

iştahlılık *a. Ar. T.* iştahlı olma durumu. *ör. Bunu iştahlılığımdan yiyor değilim, kalmasın diye yiyorum.*

iştahsız *s. Ar. T.* **1** aç olduğu halde yemek yeme isteği çok az olan ya da hiç olmayan. **2** *mec.* istekli olmayan, isteksiz. **3** *be.* isteksiz bir biçimde, isteksiz olarak, isteksizce. *ör. Çocuk yemeğini iştahsız yiyordu.*

iştahsızlaşabilme *a. Ar. T.* iştahsızlaşabilmek eylemi.

iştahsızlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* iştahsızlaşması olanak içinde olmak ya da iştahsızlaşma olasılığı bulunmak.

iştahsızlaşma *a. Ar. T.* iştahsızlaşmak eylemi.

iştahsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* iştahı kalmamak.

iştahsızlık *a. Ar. T.* iştahsız olma durumu.

işte *be.* **1** bir şey gösterilirken ya da bir şeye işaret edilirken söylenir. *ör. İşte o çocuk, yakalayın!* **2** tümce sonuna gelirse belirtmeyi kesinleştirir. *ör. Gitmeyeceğim işte!* **3** anlatılan bir konunun, sözün sonuna gelindiğini belirtir. *ör. İşte bundan dolayı, işimiz zor.* **4** anlatılana dikkati çekmek için kullanılır. *ör. Üşüyeceksin, işte bunun için sıkı giyin diyorum sana.* **5** yinelendiğinde anlatıma kışkırtma ayırtısı katar. *ör. İşte sen, işte o, işte meydan, ne haliniz varsa görün!* **işte geldik gidiyoruz, şen olasın Halep şehri** *(XVI. yüzyıl halk ozanlarından Âşık Garip'in "İşte geldim gidiyorum/Şen olasın Halep şehri" dizelerinden)* bir süre kalınan bir yerden, kentten ayrılırken, "artık gitme vakti geldi, konukluğumuz güzel geçti, yurdunuz, eliniz her zaman böyle güzel ve şen olsun" anlamında söylenir.

işteş *s.* eylemde, işte ortak olan. **işteş çatı** *dilb.* bir eylemi birden çok öznenin yaptığını gösteren çatı; Türkçede bu çatı ***-(i)-ş*** ekiyle oluşturulur, "kucakla-ş-mak", "sev-iş-mek" gibi. **işteş eylem** *dilb.* bir işin öznelerce karşılıklı ya da birlikte, ortaklaşa olarak yapıldığını belirten eylem; bu eylem Türkçede, eylem kök ya da gövdelerine ***-(i)ş-*** çatı eki getirilerek oluşturulur, "söyle-ş-mek", "gül-üş-mek" gibi.

işteşlik *a.* işteş olma durumu.

iştial, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* alevlenme, tutuşma, parlama.

iştigal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* uğraşma. **iştigal etmek** uğraşmak.

iştikak, -kı *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** *dilb.* ➻ **türetme**[1]. **2** *yaz.* bir kökten türemiş sözcüklerle bir anlatış özelliği yaratma sanatı.

iştira *a. Ar.* (. . -) *esk.* satın alma, satın alış.

iştirak, -ki *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ortak oluş, ortak olma, ortaklaşma, ortaklık, birliktelik, paydaşlık. **2** (bir işte) yer alma, birlikte olma. **3** (bir işe, bir duyguya, düşünceye) katılma. **iştirak etmek 1)** ortak olmak. **2)** katılmak.

iştirakçi *a. Ar. T.* ortak olan, yer alan, katılan kimse.

iştiyak, -kı *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** güçlü istek. **2** ➻ **özlem. iştiyak duymak** ➻ **özlemek.**

işve *a. Ar.* kadınların ilgi çekmek, gönül çelmek için takındıkları hoş tavır, kırıtma, naz, cilve, eda.

işvelenme *a. Ar. T.* işvelenmek eylemi.

işvelenmek *(nsz) Ar. T.* (kadın için) hoş tavırlar edinmek, cilveli davranışlarda bulunmak.

işveli *s. Ar. T.* (kadın için) nazlı, edalı, cilveli davranışları olan.

işvelilik *a. Ar. T.* işveli olma durumu, özelliği.

işveren *b. a. huk.* bir işyeri[2] sahibi olan ve iş sözleşmesine dayanarak işçi çalıştıran gerçek ya da tüzelkişi. **işveren vekili** *huk.* bir işyerinde işveren adına yetkili bulunan, işyerini yöneten kimse, yönetici.

işyar *b. a. (Dil Devrimi'nin ilk yıllarında kullanılmıştır)* ➻ **görevli**[3].

işyeri, -ni *b. a.* **1** bir görevin, bir işin yapıldığı yer. **2** *huk.* işçinin, bir iş sözleşmesine bağlı olarak çalıştığı yer.

it, -ti *a.* **1** ➻ **köpek. 2** *hkr.* aşağılık, değersiz, terbiyesiz kimse. **it ağzını kemik tutar** aşağılık kişinin ağzını kapamak için ona bir çıkar

sağlamak yeter. **it boku eme yaradı** "aşağılık bir kişiden, hiçbir değeri bulunmayan ama ancak onda bulunan ya da ancak onun yapabileceği bir şey istendi, o da esirgiyor" anlamında söylenir. **it canlı** çok can acıtan şeylere, zora, sıkıntıya dayanabilen, çok dayanıklı (kimse). **it dalaşı** iki ayrı devletin savaş uçaklarının havada birbirlerini tehlikeli biçimde taciz etmesi. **it deliği** *arg.* hapishane. **it derisinden post olmaz** aşağılık kişi yüce bir amaca hizmet edemez. **it derneği** aşağılık insanların toplandığı yer. **it dirliği** düzensiz, uyumsuz, sıkıntılı yaşayış. **it dişi domuz derisi** "ikisi de aşağılık kişi, birbirine saldırıp boğuşsunlar" anlamında kullanılır. **it elli** ayakları dışarıya doğru dönük, çarpık basan (at). **it gibi çalışmak** yorucu bir biçimde çalışmak, çok çalışmak. **it ite (buyurur), it de kuyruğuna** "öyle tembel, öyle uyuşuk kişiler ki, yapılacak işi her biri ötekinin yapmasını istiyor, işse kalıyor" anlamında söylenir. **it itin kuyruğunu ısırmaz** *ha.* aşağılık işler çevirenler, çıkar bakımından birbirine bağlı olanlar birbirlerini tutarlar. **it izi at izine karışmak** ➻ **at izi it izine karışmak** . **it kopuk** aşağılık, değersiz kimseler. *ör. Böyle it kopukla dolaşacağına çalış biraz!* **it oğlu** *ka.* ➻ **itoğlu**. **it oğlu it** *ka.* ➻ **itoğlu it**. **it sürü para kazan** "ekmek parası için it leşi sürümek gibi bir iş tutmak bile ayıp değildir, iş iştir" anlamında söylenir. **it sürüsü kadar** *hkr.* (kişiler için) oldukça kalabalık, pek çok, gereğinden çok. **it ulur, birbirini bulur** aşağılık kimseler birbiriyle birlik oluşturur. **it ürür, kervan yürür** "doğru yolda yürüyenleri aşağılık kimselerin saldırısı engelleyemez" anlamında söylenir. **ite atsan yemez** (yiyecek için) çok kötü. **ite dalanmaktansa çalıyı dolanmak yeğdir** *ha.* kavgacı bir kimseyle takışmaktansa takışmayacak bir yol aramak daha iyidir. **ite ot, ata et vermek** (ya da **itin önüne ot, atın önüne et koymak**) ➻ **ata et, ite ot vermek** . **iti an, taşı hazırla** (ya da **taşı eline al**) sevilmeyen, aşağı görülen birinden söz edilirken çıkıp gelmesi durumunda söylenir. **iti öldürene sürütürler** kötü bir eylemin, işin yol açtığı sıkıntıyı düzeltmek ona yol açana düşer. **itin ayağını taştan mı esirgiyorsun?** "bu işe niçin şu herifi göndermiyorsun, ayağı aşınır diye mi korkuyorsun" anlamında söylenir. **itin götüne** (ya da **kıçına**) **sokmak** *ka.* (bir kimseye) çok ağır sözler söylemek, onu ağır sözlerle rezil kepaze etmek. **itin kuyruğunda** *tkz.* pek bol, pek çok. **itle (bir) çuvala girilmez** edepsiz, saldırgan, aşağılık biriyle bir konuda tartışmak doğru değildir. **itle yatan bitle kalkar** aşağılık kimselerle düşüp kalkana az çok kötü huy bulaşır.

ita *a. Ar.* (- -) *esk.* ödeme, verme. **ita amiri** (parayı, aylığı vb.) ödemeye yetkili görevli. **ita emri** hükümetçe verilen ödeme buyruğu, verile buyruğu.

itaat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* boyun eğme, buyruğa uyma, söz dinleme. **itaat etmek** boyun eğmek, buyruğa uymak, söz dinlemek.

itaatkâr *s. Ar. Far.* (. - . -) ➻ **itaatli**.

itaatkârlık *a. Ar. Far.* (. - . -) ➻ **itaatlilik**.

itaatli *s. Ar. T.* (. - . .) *esk.* buyruğa uyan, söz dinleyen.

itaatlilik *a. Ar. Far.* itatli olma durumu, özelliği.

itaatsiz *s. Ar. T.* (. - . .) *esk.* başına buyruk olan, buyruğa uymayan, söz dinlemeyen.

itaatsizleşebilme *a. Ar. T.* itaatsizleşebilmek eylemi.

itaatsizleşebilmek *(nsz) Ar. T.* itaatsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

itaatsizleşme *a. Ar. T.* itaatsizleşmek eylemi.

itaatsizleşmek *(nsz) Ar. T.* buyruk, söz dinlemez olmak.

itaatsizlik *a. Ar. T.* buyruğa karşı gelme, söz dinlememe, boyun eğmeme. **itaatsizlik etmek** buyruğa uymamak, boyun eğmemek, söz dinlememek.

italik *s. Fr.* üstten sağa doğru eğik olan (basımevi harfi). *ör. Bu tümce italik dizilmiştir.*

İtalyan *ö. a.* ve *s.* **1** İtalya'da yaşayan bir halk. **2** bu halkın soyundan olan kimse. **3** *s.* bu halka özgü olan. *ör. İtalyan mutfağı da güzeldir.* **4** *s.* İtalya ve İtalyanlarla ilgili. *ör. İtalyan yazını, iyi ozanlar da yetiştirmiştir.*

İtalyanca *ö. a.* (. . . ' .) Hint-Avrupa dil ailesinden, İtalya'da konuşulan dil, İtalyanların dili.

itap *a. Ar.* (. -) *esk.* azarlama, paylama.

itboğan *b. a.* ➻ **kaplanboğan**.

itburnu, -nu *b. a. bitb.* yabangülünün meyvesi.

itçe *be. hkr.* ite[2] yakışır bir biçimde.

itdirseği, -ni *b. a. ha.* ➻ **arpacık**[1].

itebilme *a.* itebilmek eylemi.

itebilmek *(-i)* gücü itmeye yetmek, itmek elinde olmak, itme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

itekleme *a.* iteklemek eylemi.

iteklemek *(-i)* **1** sürekli bir biçimde itip kakmak. **2** ➻ **itelemek**.

iteleme *a.* itelemek eylemi.

itelemek *(-i)* **1** arka arkaya ve sürekli bir biçimde itmek. **2** *arg.* (satıcı) bozuk, çürük malı sezdirmeden araya karıştırmak, alıcıya fark ettirmeden çürük, bozuk mal vermek. **3** *arg.* malı, değerinden çok daha fazlaya satmak. **iteleye iteleye** *ik. be.* iteleyerek.

itelenebilme *a.* itelenebilmek eylemi.

itelenebilmek *(nsz)* itelenmesi olanak içinde olmak ya da itelenme olasılığı bulunmak.

iteleniş *a.* itelenmek eylemi ya da biçimi.

itelenme *a.* itelenmek eylemi.

itelenmek *(nsz)* itelemek eylemine konu olmak.

iteleyebilme *a.* iteleyebilmek eylemi.

iteleyebilmek *(-i)* itelemeye gücü yetmek, iteleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

iteleyiverme *a.* iteleyivermek eylemi.

iteleyivermek *(-i)* ansızın ya da çabucak itelemek. *ör. Polis onu iteleyivermişti.*

iterbiyum *a. (İsveç'teki Ytterby yer adından)* (. .' . .) *kim.* simgesi Yb, atom sayısı 70, atom ağırlığı 173,04 olan, özellikleri pek iyi bilinmeyen, tuzları soluk portakal renginde ya da yeşilimsi, az bulunan, değerli bir element.

itfa *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** (yangın) söndürme. **2** *tic.* ➻ **sönüm**[2]. **3** *fiz.* ➻ **sönüm**[1]. **itfa etmek 1)** (yangın için) söndürmek. **2)** *tic.* ➻ **sönümlemek**[2]. **3** *fiz.* ➻ **sönümlemek**[1].

itfaiye *a. Ar.* (. - . .) kasabalarda, kentlerde belediyelere bağlı, yangın söndürmekle görevli örgüt.

itfaiyeci *a. Ar. T.* (. - . . .) itfaiyede görevli kimse.

itfaiyecilik *a. Ar. T.* (. - . . . .) itfaiyecinin işi, mesleği.

ithaf *a. Ar.* (. -) (bir yapıtı birinin) adına sunma.

ithal, -li *a. Ar.* (. -) **1** içine alma. **2** bir ülkeye, yabancı ülkelerden mal getirme. **ithal edilmek** ➻ **dışalımlanmak**. **ithal etmek** ➻ **dışalımlamak**. **ithal malı** yabancı ülke malı.

ithalat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) ➻ **dışalım**.

ithalatçı *a.* ve *s. Ar. T.* (. - - .) ➻ **dışalımcı**.

ithalatçılık *a. Ar. T.* (. - - . .) ➻ **dışalımcılık**.

itham *a. Ar.* (. -) suçlu görme, suç yükleme, suçlama. **itham etmek** suçlu görmek, suç yüklemek, suçlamak. **ithamda bulunmak** ➻ **itham etmek**.

ithamname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *huk.* (savcının) suçlama yazısı.

ithıyarı, -nı *b. a. T. Far.* ➻ **acıelma, acıhıyar, ebucehilkarpuzu**.

iti *a. ruhb.* belli bir amaca erişmek, belli bir eyleme girişmek için duyumsanan güçlü ve sürekli, dayanılmaz tepi. *eş.* **itki**.

itibar *a. Ar.* (- . -) **1** saygı görme, değerli bulunma, güvenilir olma. *eş.* **saygınlık**. **2** borç ödemede güvenilir olma durumu. *eş.* **kredi**[1]. **itibara almak** göz önünde tutmak, hesaba katmak. **itibardan düşmek** saygınlığını yitirmek, değer verilmez olmak. **itibar etmek 1)** değer vermek, saygı göstermek. **2)** göz önünde tutmak, üzerinde durmak, dikkate almak. **itibar görmek 1)** kendisine değer verilmek, saygı görmek. **2)** aranmak, istenmek, beğenilmek, tutulmak.

itibaren *be. Ar.* (- . - .) -den başlayarak, -den beri, -den sonra, -den öte.

itibarıyla *be. Ar. T.* (- . - .' .) **1** -den başlayarak, -den başlamak üzere, -den sayılmak üzere. *ör. Yıl sonu itibarıyla döviz girişi hızlanmıştır.* **2** bakımından, yönünden. *ör. Çalışkanlık itibarıyla onu geçen olmaz.*

itibari *a. Ar.* (- .- -) gerçekte öyle olmadığı halde öyleymiş gibi işlem gören, öyle kabul edilen, öyle sayılan. *eş.* **saymaca**.

itibarlı *s. Ar. T.* (- . - .) **1** saygı gören, değeri olan. *eş.* **saygın**. **2** kredisi olan.

itibarsız *s. Ar. T.* (- . - .) değeri olmayan, değerli görülmeyen, saygı görmeyen.

itibarsızlaşma *a. Ar. T.* (- . - . . .) itibarsızlaşmak eylemi.

itibarsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* (- . - . . .) değerini, saygınlığını yitirmek.

itibarsızlaştırılma *a. Ar. T.* (- . - . . . . .) itibarsızlaştırılmak eylemi.

itibarsızlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* (- . - . . . . .) saygı görmez durumu getirilmek, saygınlığının yitmesi sağlanmak.

itibarsızlaştırma *a. Ar. T.* (- . - . . . .) itibarsızlaştırmak eylemi.

itibarsızlaştırmak *(-i) Ar. T.* (- . - . . . .) değerini, saygınlığını ortadan kaldırmak.

itibarsızlık *a. Ar. T.* (- . - . .) değeri, saygınlığı olmama, saygı görmeme durumu.

itici *s.* **1** itmek eylemini yapan, iten. **2** *mec.* soğuk ve sevimsiz bulunan.

iticilik *a.* itici olma özelliği.

itidal, -li *a. Ar.* (- . -) **1** aşırı olmama durumu, ölçülülük. *eş.* **ılım**. **2** *mec.* soğukkanlılık. **itidalini kaybetmek** soğukkanlılığını yitirmek, aşırılığa kapılmak. **itidalini muhafaza etmek** soğukkanlı davranmak, kendini tutmak. **itidal sahibi 1)** davranışları aşırı olmayan, aşırı davranışlardan sakınan, ölçülü, ılımlı (kimse). **2)** soğukkanlı (kimse).

itidalli *s. Ar. T.* (- . - .) ölçülü davranan, soğukkanlı, ölçülü, ılımlı (kimse).

itikâf *a. Ar.* (- . -) *esk.* **1** kendini bir konuya verme, bağlama. **2** dünya işlerinden vazgeçip bir yere kapanma.

itikal, -li *a. Ar.* (- . -) *esk. yerb.* ➻ **aşınma**.

itikat *a. Ar.* (- . -) *esk.* **1** ➻ **inan**. **2** ➻ **inanç**. *eş.* **iman**.

itikatlı *s. Ar.* (- . - .) ➻ **inançlı**.

itikatsız *s. Ar. T.* (- . - .) ➻ **inançsız**.

itikatsızlık *a. Ar. T.* (- . - . .) ➻ **inançsızlık**.

itila *a. Ar.* (- . -) *esk.* yücelme, yükselme.

itilaf *a. Ar.* (- . -) *esk.* anlaşma, uyuşma.

itilafçı *s. Ar. T. esk.* **1** anlaşma, uyuşma yandaşı (kimse). **2** *a. tar.* Meşrutiyet döneminde "Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti"nin üyesi ya da yandaşı olan kimse.

itilafçılık *a. Ar. T. esk.* itilafçı olma durumu.

itilebilme *a.* itilebilmek eylemi.

itilebilmek *(nsz)* itilmesi kolay olmak, itilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

itilim *a. ruhb.* ➻ **itilme**[2].

itiliş *a.* itilmek eylemi ya da biçimi.

itilme *a.* **1** itilmek eylemi. **2** *ruhb.* kişinin kendine ağır, ayıp, iğrenç gelen ya da erişilmez görünen duygu ve düşünceleri bilinçaltına atması.

itilmek *(nsz)* itmek eylemine konu olmak.

itilmiş *s.* hiç güler yüz görmemiş olan, insanlarca hor görülen (kimse). *ör. Toplumda itilmiş insan suça eğilimli olur.*

itilmişlik *a.* itilmiş olma durumu. *ör. Kimileri yoksulluğunu, itilmişliğini yazgıya yükler.*

itimat *a. Ar.* (- . -) *esk.* ➻ **güven**. **itimat beslemek** ➻ **güvenmek**. **itimat mektubu** ➻ **güven mektubu**. **itimat telkin etmek** ➻ **güven vermek**.

itimatlı *s. Ar. T.* (- . - .) *esk.* ➻ **güvenilir**.

itimatname *b. a. Ar. Far.* (- . - - .) *esk.* ➻ **güven mektubu**.
itimatsız *s. Ar. T.* (- . - .) **1** başkalarına güveni olmayan, güvenmeyen. **2** güven vermeyen.
itimatsızlık *a. Ar. T.* (- . - . .) ➻ **güvensizlik**.
itina *a. Ar.* (- . -) ➻ **özen** . **itina etmek** ➻ **özenmek**.
itinalı *s. Ar. T.* (- . - .) ➻ **özenli**.
itinasız *s. Ar. T.* (- . - .) ➻ **özensiz**.
itinasızlık *a. Ar. T.* (- . - . .) ➻ **özensizlik**.
itiraf *a. Ar.* (- . -) herkesin bilmesinde sakınca görülen bir gerçeği gizlemekten vazgeçip açıklama, bildirme, söyleme. **itiraf etmek** bir gerçeği saklamayıp söylemek.
itirafçı *s. Ar. T.* itiraf eden (kimse).
itiraz *a. Ar.* (- . -) **1** ortaya atılan bir düşünceyi ya da alınan bir kararı benimsemeyerek karşı çıkma. **2** söylenecek karşı söz, karşı söyleme. *ör. Buna bir itirazı olan yoktur.* **itiraz etmek** ortaya atılan bir düşüncenin ya da alınan bir kararın karşıtını ileri sürmek, o düşünce ya da karara karşı çıkmak.
itirazcı *s.* (- . - .) her şeye karşı çıkma huyu olan (kimse).
itirazsız *be. Ar. T.* (- . - .) hiç karşı çıkmaksızın, olduğu gibi.
itiş *a.* itmek eylemi ya da biçimi. **itiş kakış** *ik. be.* itip kakarak, iterek.
itişebilme *a.* itişebilmek eylemi.
itişebilmek *(nsz; -le)* itişmek olanağı ya da olasılığı bulunmak.
itişme *a.* itişmek eylemi.
itişmek *(nsz; -le)* **1** biri ötekini itmek, birbirini itmek. **2** birbirini iterek şakalaşmak. **itişip kakışmak** ➻ **itişmek**.
itiştirme *a.* itiştirmek eylemi.
itiştirmek *(-i; -i, -le)* **1** itişmek eylemini yaptırmak, itişmelerine yol açmak, itişmelerini sağlamak. **2** *(-i)* kımıldatarak itmek.
itiyat *a. Ar.* (- . -) alışkanlık, huy. **itiyat etmek** (ya da **edinmek**) alışkanlık durumuna getirmek.
itizar *a. Ar.* (- . -) *esk.* özür dileme.
itiverme *a.* itivermek eylemi.
itivermek *(-i)* ansızın itmek.
itki *a. ruhb.* ve *fels.* insanı kendiliğinden eyleme iten, itici neden, güdü, tepi, iti.
itlaf *a. Ar.* (. -) *esk.* öldürerek ortadan kaldırma, yok etme, öldürme.
itleşme *a. mec. ka.* itleşmek eylemi.
itleşmek *(nsz) ka. mec.* aşağılık bir kişilik edinmek, aşağılaşmak.
itlik *a. hkr.* **1** it[2] olma durumu. **2** it[2] yakışır davranış, itçe davranış. **itlik etmek** *ka.* ite yaraşır bir biçimde davranmak, aşağılık bir davranışta bulunmak.
itmam *a. Ar.* (. -) *esk.* bitirme, bütünleme, tamamlama.
itme *a.* **1** itmek eylemi. **2** *kim.* iki molekülü ya da taneciği birbirinden uzaklaştıran güç.
itmek, -er *(-i)* **1** güç uygulayarak bir şeyi öne doğru sürmek, ileri götürmek. *ör. Arabayı itmek için birkaç kişi gerekmişti.* **2** (kapı, pencere vb.yi) güç uygulayarak açmak ya da kapamak. *ör. Kapıyı ayağıyla iterek açtı.* **3** güç uygulayarak sokmak. *ör. Bıçağı adamın karnına itmişti.* **4** bulunduğu yerden aşağı düşürmek. *ör. İnsanı merdivenden itmek tehlikelidir.* **5** *mec.* bastırmak. *ör. Duygularını içine itmişti.* **6** *mec.* sürüklemek. *ör. kötü arkadaş insanı kötülüğe iter.* **7** *mec.* hoşlanmamak güleryüz göstermemek. *ör. Onu itmek için bir nedeniniz mi var?* **8** *fiz.* bir cisim, belli bir yakınlıktaki bir başka cismi kendisinden uzaklaşmaya zorlamak. **ite ite** *ik. be.* iterek. **ite kaka** *ik. be.* **1)** kaba ve hoyrat bir biçimde iterek. *ör. Adamı ite kaka götürdüler.* **2)** *mec.* güçlükle, zorla. *ör. Böyle ite kaka sınıf geçirilmez.*
itminan *a. Ar.* (. - -) *esk.* inanma, güvenme.
itoğlu, -nu *b. a. ka.* ➻ **köpeoğlu**. *ör. O itoğluna güven olmaz.* **itoğlu** (ya da **it oğlu**) **it** *ka.* ➻ **köpeoğlu köpek**.
itriyum *a. (İsveç'teki Ytterby yer adından) kim.* simgesi Y, atom sayısı 39, atom ağırlığı 88,9059, yoğunluğu 4,6 olan, katı, seryum filizlerinde bulunan, kurşuni renkli, değerli bir element.
ittifak, -kı *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ➻ **anlaşma, bağlaşım, bağlaşma**. **2** ➻ **oybirliği**.
ittifakla *be.* ➻ **oybirliğiyle**.
ittihat *a. Ar.* (. . -) *esk.* birlik kurma, bir olma, birlik oluşturma, birleşme.
ittihatçı *a.* ve *s. Ar. T. esk.* **1** birlik olma, birleşme ülküsünü güden (kimse). **2** *tar.* Meşrutiyet döneminde "İttihat ve Terakki Cemiyeti" adlı gizli derneğin (daha sonra yasal partinin) üyesi ya da yandaşı olan (kimse).
ittihatçılık *a. Ar. T. esk.* ittihatçı olma durumu.
ittihaz *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** sayma, tutma. **2** alma. **ittihaz etmek** *esk.* **1)** ... olarak görmek, saymak, tutmak. **2)** gerekeni yapmak, almak.
ittiriş *a.* ittirmek eylemi ya da biçimi.
ittirme *a.* ittirmek eylemi.
ittirmek *(-i)* **1** ➻ **itmek**. *ör. Çocuk elimi ittirdi.* **2** itmek eylemini yaptırmak. *ör. Birkaç adam bulup adabayı ittirdim.*
ittisal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bitişme. **2** değme, dokunma.
itüzümü, -nü *b. a. bitb.* patlıcangillerden, ormanlarda kendiliğinden yetişen, ak çiçekleri ve parlak meyveleri olan, meyvesi, yaprağı ve çiçeği kimi ilaçların yapımında kullanılan bir bitki.
ivaz *a. Ar. esk.* **1** ➻ **ödün** . **2** karşılık[4].
ivdirilme *a.* ivdirilmek eylemi.
ivdirilmek *(nsz)* ivmek eylemi yaptırılmak, ivmesine yol açılmak, ivmesi sağlanmak.
ivdirme *a.* ivdirmek eylemi.
ivdirmek *(-i)* **1** ivmek eylemini yaptırmak, ivmesini sağlamak. **2** (devinim durumundaki bir nesnenin) devinimini hızlandırmak, hızlanmasını sağlamak.
ivecen *s.* çabuk davranma alışkanlığında, huyunda olan, iveğen, evecen (kimse).

ivecenlik *a.* ivecen olma durumu, huyu.
ivedi *a.* **1** çabuk davranma zorunluluğu. *ör. Durum ivedi değilse yarın görüşelim.* **2** *s.* çabuk yapılan. *ör. Bu ivediye gelmesin.* **3** çabuk yapılması gereken. *ör. İşi ivedi, bekletmeyin.* **ivedi ivedi** *ik. be.* büyük bir çabuklukla, hızlı bir biçimde, hızlı olarak, ivediyle.
ivedilenme *a.* ivedilenmek eylemi.
ivedilenmek *(ösz)* ivedi davranmak, tez canlılık etmek.
ivedileşme *a.* ivedileşmek eylemi.
ivedileşmek *(nsz)* ivedilik kazanmak, ivedi duruma gelmek.
ivedileştirilme *a.* ivedileştirilmek eylemi.
ivedileştirilmek *(nsz)* ivedi duruma getirilmek.
ivedileştirme *a.* ivedileştirmek eylemi.
ivedileştirmek *(-i)* ivedi duruma getirmek, ivedilik kazandırmak.
ivedili *s.* tez elden, hiç bekletilmeden yapılması gereken.
ivedilik *a.* hiç bekletilmeden, hiç zaman yitirilmeden yapılma gerekliği.
ivedilikle *be.* ivedi olarak, hiç bekletilmeden, hiç zaman yitirilmeksizin, hemen. *ör. Başbakan yasa tasarısının ivedilikle görüşülmesini istedi.*
iveğen *s.* **1** ivecen. **2** *hek.* (hastalık için) çabuk ilerleyen.
ivgi *a. ha.* ağaç oymaya yarayan kesici araç.
ivinti *a. ha.* hızlı olma durumu, çabukluk, hız. **ivinti yeri** *coğr.* bir akarsuyun, yatağındaki çok eğimli kesimlerde ya da artık oldukça düzleşmiş eski eğim kesintisi üzerinde, kaya döküntüleri arasından köpürerek hızla aktığı yer.
ivme *a.* **1** ivmek eylemi. **2** *fiz.* devinim durumunda bulunan bir nesnenin sonsuz küçük bir zaman içinde hızında oluşan artışın bu zamana oranı. **ivme kazandırılmak** hızlandırılmak. **ivme kazandırmak** hızlandırmak. **ivme kazanmak** hızı artmak, hızlanmak.
ivmek, -er *(nsz)* elini çabuk tutmak, ivediyle iş görmek, çabuk davranmak, acele etmek.
ivmelenebilme *a.* ivmelenebilmek eylemi.
ivmelenebilmek *(nsz)* ivmelenmesi olanak içinde olmak ya da ivmelenme olasılığı bulunmak.
ivmelendirebilme *a.* ivmelendirebilmek eylemi.
ivmelendirebilmek *(-i)* ivmelendirmek elinde olmak, ivmelendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ivmelendirilebilme *a.* ivmelendirilebilmek eylemi.
ivmelendirilebilmek *(nsz)* ivmelendirilmesi olanak içinde olmak ya da ivmelendirilme olasılığı bulunmak.
ivmelendirilme *a.* ivmelendirilmek eylemi.
ivmelendirilmek *(nsz)* ivmelenmesi sağlanmak.
ivmelendirme *a.* ivmelendirmek eylemi.
ivmelendirmek *(-i)* ivmelenmesini sağlamak.
ivmelenme *a.* ivmelenmek eylemi.
ivmelenmek *(nsz) fiz.* hızı artmak.
ivmeli *s.* ivmesi olan, ivme durumunda bulunan.
ivmeölçer *b. a.* bir devinimin ivme² niceliğini saptayan, bir taşıtın hızlanmasından doğan sarsıntıları, titremeleri belirten aygıt. *eş.* **hızölçer, akselerometre**.
ivmeyazar *b. a.* bir devinimin ivmesini² çizerek saptayan aygıt. *eş.* **akselerograf**.
iye *a.* bir şeyi elinde bulunduran ve o şeyi, yasaya uygun olarak, istediği gibi kullanabilen, o şey üzerinde iyeliği bulunan kimse. *eş.* **sahip**. **iye** (ya da **iyesi**) **olmak** (bir şeyi) elinde bulundurmak. *eş.* **sahip olmak**.
iyelenebilme *a.* iyelenebilmek eylemi.
iyelenebilmek *(-e)* iyelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Her şeye iyelenebilmek olanaksızdır.*
iyeleniş *a.* iyelenmek eylemi ya da biçimi.
iyelenme *a.* iyelenmek eylemi.
iyelenmecilik *a. ruhb.* canlının, önem verdiği nesneleri, başkalarıyla paylaşmak istemeyerek, kendine saklamaya uğraşması.
iyelenmek *(-e)* **1** bir şeyin kendinin olduğunu öne sürmek. **2** ilgilenip gözetmek, korumak.
iyelik *a.* kendisinin olan bir şey üzerinde, yasaya uygun bir biçimde, dilediği, istediği gibi kullanma hakkı bulunma durumu, kendisinin olan şeyi istediği gibi kullanabilme hakkını veren yasal ilişki. **iyelik eki** *dilb.* adlarla ad görevli sözcükleri kişi kavramına bağlayan ek; Türkçede ***-(i)m, -(i)n, -i, -(i)miz, -(i)niz, -leri*** iyelik ekleridir. *ör. El-im, el-in, el-i, el-imiz, el-iniz, el-leri; para-m, para-n, para-sı, para-mız, para-nız, para-ları.*
iyeşme *a. ha.* iyeşmek eylemi.
iyeşmek *(nsz) ha.* **1** bir işi başkasının üzerinde bırakmaya çalışmak. **2** didişmek, tartışmak, geçimsizlik etmek. **3** çekişmek, yarışmak.
iyi *s.* **1** nitelikçe beğenilecek düzeyde olan, uygun ve istenilen nitelikleri taşıyan. *ör. İyi malı kimse kaçırmaz.* **2** yarar sağlayan, kazançlı, yararlı, bol. *ör. Bu yıl iyi ekin oldu.* **3** aşırı ölçüde olan, yeğin, çok. *ör. Bugün iyi rüzgâr vardı.* **4** iyilik getiren, hayırlı, uğurlu, olumlu. *ör. Size iyi haberlerim var.* **5** esen, sağlıklı. *ör. Nasılsınız, iyi misiniz?* **6** uygun, yerinde. *ör. Ona iyi şeyler söylediniz.* **7** yetecek ölçüde olan, yeterli. *ör. Sana bu kadar para iyi mi?* **8** *be.* yerli yerinde olarak, uygun bir biçimde, beğenilecek nitelikte. *ör. İyi konuşmak, çabayla olur.* **9** *fels.* amacına, özüne uygun olan, doğru yapılmış, işe yarar, istenmeye değer olan. **iyi bok yemek** *ka.* çok kötü, aptalca bir iş yapmak, iyi yapmamak. **iyi etmek 1)** iyi gelmek, iyileştirmek, sağaltmak. *ör. Bu ilaç sizi birkaç günde iyi eder.* **2)** yerinde, uygun bir davranışta bulunmak. *ör. Ona bunu söylemekle iyi ettiniz.* **3)** *arg.* (birini) dolandırarak parasını, malını almak, soymak. **4)** *arg.* (birini) içki içirerek ya da uyuş-

turucu kullandırarak kendisinden geçirmek. *ör. Adamı iyi edip soymuşlar.* **iyi gelmek 1)** iyi etmek[1], iyileştirmek, sağaltmak, yaramak. *ör. Bu ilaç size iyi gelecektir.* **2)** (giyecek için) üstüne uymak, uygun olmak. *ör. Ayakkabı çocuğa iyi geldi.* **3)** uğurlu gelmek. *ör. Ayağınız iyi geldi, çok satış yaptık.* **iyi gitmek 1)** (bir iş) düzgün, düzenli olmak, yolunda gitmek. *ör. Son günlerde işleri iyi gitmekteydi.* **2)** (giysi, renk, eşya vb.) yakışmak. *ör. Bu koltuk buraya iyi gitmiş.* **(birine, bir şeye) iyi gözle bakmamak** hakkında kötü şeyler düşünmek, iyi olduğu kanısını taşımamak. **iyi gün** mutluluk ve gönenç içinde geçen zaman. **iyi gün dostu** dostlarının mutlu günlerinde onlara yakınlık gösteren ama sıkıntılı zamanlarında onlardan kaçan kimse. **iyi gün dostu olmak** dostlarının sıkıntılı günlerinde onlardan kaçıp dostluğunu yalnızca iyi günlerde göstermek. **iyi hal belgesi** bir kimsenin yaşamında kötü şeyler bulunmadığını gösteren ve resmi kuruluşlarca verilen belge. **iyi hoş (ama)** bir görüşe karşı bir düşünceyi söylerken kullanılır. **iyi iş** "böyle iş olur mu?" anlamında, alay yollu söylenir. **iyi iş altı ayda çıkar** ➻ **temiz iş altı ayda çıkar**. **iyi iş doğrusu** *tkz.* hoşa gitmeyen bir davranış, bir iş karşısında şaşkınlığı anlatır. **iyi kalpli** (ya da **yürekli**) herkesin iyiliğini düşünen, herkes için hep iyilik dileyen (kimse). **iyi kalplilik** (ya da **yüreklilik**) iyi kalpli (ya da yürekli) olma durumu. **iyi ki** sevinilecek bir durum ki, güzel bir rastlantı olarak. *ör. İyi ki yanıma şemsiye almışım, yoksa ıslanacaktım.* **iyi kimseler** *ha.* cin, peri gibi gözle görülmeyen inanış yaratıkları ya da göçüp gitmiş ama ruhları insanlarla ilişkide olduğu sanılan kutlu kişiler. **iyi kötü** *ik. s.* iyiyle kötü arası, şöyle böyle, ne iyi ne kötü, iyi de olsa kötü de olsa. *ör. İyi kötü bir iş bulup çalış.* **iyi mi?** *arg.* "işe bak, hayret doğrusu" anlamında kullanılır. **iyi nasihat** (ya da **öğüt**) **verilir, iyi ad verilmez** insan, başkasına iyi öğüt verebilir ama iyi ad, iyi bir kimse olarak tanınma veremez, bunu ancak insanın kendisi kazanabilir. **iyi niyet** herhangi bir kimse ya da konuda hiçbir kötü düşünce beslememe. **iyi olacak hastanın hekim ayağına gelir** Tanrı kötü bir durumun iyiliğe dönmesini istemişse bunu sağlayacak kimse o işin, o durumun üstüne gelir. **iyi olmak 1)** hastalıktan kurtulmak, iyileşmek, sağlığına kavuşmak. **2)** yerinde olmak. *ör. Bunu söylemen iyi oldu.* **3)** uygun olmak, uymak. *ör. Ayakkabı ayağına iyi oldu mu?* **iyi saatte olsunlar** cinler, periler. **(biri için) iyi söylemek** hakkında iyi şeyler söylemek, övmek. **iyiden iyiye 1)** büsbütün, adamakıllı. *ör. Köye yaklaşırken iyiden iyiye akşam olmuştu.* . **2)** çok iyi olarak, gereği gibi. **iyisi** en doğrusu, en doğru olanı. *ör. İyisi, bugün gitmektir.* **iyisi mi** yapılacak en doğru, en uygun iş, en iyisi. *ör. İyisi mi, biz bu işten vazgeçelim.* **iyisiniz inşallah** birinin sağlığının ve durumun nasıl olduğunu sormak için kullanılır. **iyiye çekmek** bir düşünceyi ya da olayı iyiye yorumlamak. **iyiye gitmek** düzelmeye başlamak. *ör. İşler iyiye gitmekteyken yine aksadı.* **iyiye iyi, kötüye kötü demek** bir durumu hatır için olduğundan başka türlü göstermemek, dürüst davranmak, gerçek neyse onu söylemek.

iyice *s.* **1** iyi sayılmasa bile iyiye yakın. *ör. Bu belki iyice bir durum sayılabilir.* **2** *be.* (. .' .) ayrıntılı bir biçimde, gereği gibi, tümüyle, adamakıllı, çok iyi bir biçimde, çok. *ör. Durumu iyice araştırmak gerekiyordu.*

iyicene *be.* (. .' . .) *ha.* ➻ **iyice**[2].

iyicil *s.* **1** herkese iyilik eden (kimse). **2** (hastalık için) kötücül olmayan, sonu iyi, iyi huylu. *ör. Kanserbilimci, kimi iyicil urlardan söz etti.*

iyicillik *a.* iyicil olma durumu.

iyileşebilme *a.* iyileşebilmek eylemi.

iyileşebilmek *(nsz)* iyileşmesi olanak içinde olmak ya da iyileşme olanağı bulunmak.

iyileşiverme *a.* iyileşivermek eylemi.

iyileşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede iyileşmek.

iyileşme *a.* iyileşmek eylemi.

iyileşmek *(nsz)* **1** önceki durumunun değişmesiyle daha iyi bir duruma gelmek, düzelmek. *ör. Yol, birkaç kilometre sonra iyileşmişti.* **2** kötü huyunu bırakıp iyi huy edinmek. *ör. Bizim müdür iyileşti.* **3** (hasta için) sağlığı yerine gelmek, sağlığına yeniden kavuşmak, hastalıktan kurtulmak.

iyileştirebilme *a.* iyileştirebilmek eylemi.

iyileştirebilmek *(-i)* iyileşmesinde etkili olmak, iyileştirmesi olanak içinde bulunmak ya da iyileştirme olasılığı bulunmak.

iyileştirici *s.* iyileşmeye yardım edici, iyi duruma gelmeyi sağlayan, iyileştiren. *ör. İlacın iyileştirici etkisi hemen görüldü.*

iyileştirilebilme *a.* iyileştirilebilmek eylemi.

iyileştirilebilmek *(nsz)* iyileştirilmesi olanak içinde olmak ya da iyilrştirilme olasılığı bulunmak.

iyileştirilme *a.* iyileştirilmek eylemi.

iyileştirilmek *(nsz)* iyileşmesi sağlanmak.

iyileştiriverme *a.* iyileştirivermek eylemi.

iyileştirivermek *(-i)* çok çabuk ya da çok kısa sürede iyileştirmek. *ör. İlaç onu iyileştiriverdi.*

iyileştirme *a.* iyileştirmek eylemi.

iyileştirmek *(-i)* **1** (hasta için) sağlığına kavuşturmak, iyileşmesini sağlamak. *ör. Bu ilaç seni iyileştirecektir.* **2** bozuk yönlerini, eksiklerini gidermek, düzeltmek, iyi duruma getirmek.

iyilik *a.* **1** iyi olma durumu, iyi olanın niteliği. **2** hiçbir karşılık beklemeksizin yapılan yardım. *ör. Bu iyiliğini unutmam.* **3** sağlığı yerinde olma durumu. *ör. İyiliğinize duacıyız.* **4** elverişlilik ya da yarar. *ör. Sporun iyiliği çoktur.* **5** hoşluk, güzellik. *ör. Havanın iyiliği içimizi açmıştı.* **iyiliğe iyilik olsaydı koca öküze bıçak olmazdı** "bu dünyada yapılan iyiliğe karşı her

zaman iyilik görülmez, iyiliğe karşı kötülük yapılması olayı da çoktur" anlamında söylenir. **iyiliği dokunmak 1)** (birine) iyilik etmek, yararlı olmak, yardımcı olmak. **2)** (birinin) yardımını görmek. **3)** yararlı olmak, iyi gelmek. **iyilik bilmek** kendisine yapılan bir iyiliği unutmamak ve yeri gelince kendisi de iyilik yapmak. **iyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir** "hiçbir karşılık beklemeksizin iyilik yap, senden iyilik gören bunu bilmese de Tanrı bu eylemini bilir, sen de bu davranışından dolayı iç rahatlığı duyumsarsın" anlamında söylenir. **iyilik et kele, övünsün ele 1)** sen birine iyilik yapar, onun çirkinliğini güzelliğe çevirirsin, o bu iyiliğin hiç sözünü etmez de güzelliğiyle herkese övünür. **2)** kişinin beğenilmeyen yönlerini düzelt, onu herkese övüneceği bir duruma getir. **iyilik etmek** (ya da **yapmak**) başkalarına yardımcı olmak, yararlı işler yapmak. **iyilik görmek** kendisine iyilik yapılmak. **iyilik iki baştan olur** "birbiriyle ilişkileri bulunan iki kişinin geçinebilmeleri için yalnızca birinin iyi olması yeterli olmaz, ötekinin de iyi olması gerekir" anlamında kullanılır. **iyilik sağlık** (ya da **güzellik**) sağlıklı ve iyi durumda olunduğunu belirtmek üzere, "nasılsınız?" sorusuna karşılık olarak söylenir. **iyilik perisi** herkese iyilik yapan (kimse). **iyilik yazıda (yerde) kalmaz** *ha.* sen iyilik etmene bak, gün gelir karşılığını görürsün.

iyilikbilir *b. s.* kendisine yapılan iyiliği unutmayan (kimse).

iyilikbilirlik *b. a.* iyilikbilir olma durumu.

iyilikbilmez *b. s.* kendisine yapılan iyiliğin değerini bilmeyen (kimse). *eş.* **nankör**.

iyilikbilmezleşme *a.* iyilikbilmezleşmek eylemi.

iyilikbilmezleşmek *(nsz)* kendisine yapılan iyiliklerin değerini bilmez olmak.

iyilikbilmezlik *b. a.* iyilikbilmez olma durumu.

iyilikçi *s.* hiçbir karşılık beklemeksizin iyilik eden, iyilik yapmayı seven, herkesin iyiliğini isteyen.

iyilikçilik *a.* iyilikçi olma durumu.

iyilikle *be.* (. . .' .) iyi davranarak, tatlılıkla, tatlı dil kullanarak, okşayıcı söz ve davranışla, güzellikle.

iyiliksever *b. s.* hiçbir karşılık beklemeksizin iyilik eden, iyilik yapmayı seven, herkesin iyiliğini isteyen, iyilikçi.

iyiliksseverlik *b. a.* iyiliksever olma durumu, iyilikçilik.

iyimseme *a. yeni* iyimsemek eylemi.

iyimsemek *(-i) yeni* iyi olarak görmek, iyi saymak. *ör. Yurtdışındaki yaşamını iyimseyenler çıkabilir ama gerçek öyle değildir.*

iyimser *s.* her şeyi iyi yönlerinden gören, her şeyi iyi yanlarıyla değerlendiren, geleceğe umutla bakabilen (kimse).

iyimserleşebilme *a.* iyimserleşebilmek eylemi.

iyimserleşebilmek *(nsz)* iyimserleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazen iyimserleşebiliyor ama bu uzun sürmüyor.*

iyimserleşme *a.* iyimserleşmek eylemi.

iyimserleşmek *(nsz)* her şeyi iyi yönleriyle görmeye başlamak, geleceğin iyi olacağını düşünür olmak, iyimser olmak. *ör. Kimi güzellikleri gördükçe iyimserleşmek benim huyumdur.*

iyimserleştirme *a.* iyimserleştirmek eylemi.

iyimserleştirmek *(-i)* iyimserlik vermek, iyimser yapmak. *ör. Küçük bir olay onu iyimserleştirir, sevindirir.*

iyimserlik *a.* **1** iyimser olma durumu, özelliği. **2** her şeyi en iyi yönleriyle gören, her durumda iyi bir çıkış yolu uman, geleceğe umutla bakan dünya görüşü. **3** *ruıb.* her olayın sürekli iyi yanlarını gören ve iyi sonuçlar vereceğine inanan bir kişilik özelliği. **4** *fels.* insanlığın doğal olarak ilerleyeceğine, bütün koşulların ve durumların iyiye doğru gideceğine inanan öğretilerin genel adı.

iyodür *a. Fr. kim.* iyodun başka bir element ya da bir bileşikle verdiği bileşim.

iyon *a. Fr. fiz.* ve *kim.* artı ya da eksi elektrik yüklü atom, atom grubu ya da parçacık. *eş. yeni* **yükün**.

iyonik *s. Fr. fiz.* ve *kim.* iyonlardan oluşan, iyonla ilgili.

iyonlaşma *a. Fr. T. fiz.* ve *kim.* moleküllerin ayrışması, atom ya da molekül kümelerine elektron katılması ya da bunlardan elektron çıkarılmasıyla iyonların oluşması.

iyonlaşmak *(nsz) Fr. T. fiz* ve *kim.* **1** (bir ortamda) iyonlar oluşmak. **2** ayrışarak iyonlar biçiminde oluşmak.

iyonlaştırma *a. Fr. T. fiz.* ve *kim.* iyonlaştırmak eylemi.

iyonlaştırmak *(nsz) Fr. T. fiz.* ve *kim.* bir ortamda iyonlar oluşturmak.

iyonyuvarı, -nı *b. a. Fr. T. gökb.* Yer gazyuvarındaki atomların ve moleküllerin güneş ışınlarıyla iyonlaştığı 80 ile 400 km. yükseklikler arasındaki katman.

iyot *a. Fr. kim.* simgesi İ, atom sayısı 53, atom ağırlığı 126,9045 olan, doğada deniz suyunda sodyum iyodür durumunda rastlanılan, kimi deniz bitkilerinde de çokça birikmiş olarak bulunan, mavimtırak esmer renkte katı bir element. **iyot gibi açığa çıkmak** *arg.* işlediği suç, kusur, hata kısa bir incelemeyle apaçık anlaşılmak.

iyotlama *a. Fr. T. kim.* **1** içme sularındaki mikropların iyot etkisiyle yok edilmesi. **2** organik bir bileşikte hidrojenin iyotla yer değiştirmesi.

iz *a.* **1** insan, hayvan ya da devinen bir aracın geçtiği ya da önce bulunduğu yerde bıraktığı belirti. *ör. Toprak yolda ayak izleriyle tekerlek izleri birbirine karışmış.* **2** bir şeyin akması, sürüklenmesi, yuvarlanması, dokunması, kıstırmasıyla vb. geride bıraktığı belirti. *ör. Toprakta sel izi açıkça belliydi.* **3** bir olay, bir durum ya da yaşayıştan geride kalan belirti, anı, im. *ör. Ülkede savaşın izlerini silmek zor olmuştu.* **4** ipucu. *ör. Polis, saldırganın izini*

bulamamıştı. **5** *mat.* bir düzlemin başka bir düzlemle ya da bir doğruyla kesişmesiyle oluşan arakesit. **iz bırakmak** anı, belirti, ipucu vb. bırakmak. **iz sürmek 1)** av sırasında, hayvanın ayak izlerine bakarak gittiği yönü ve yeri bulmaya çalışmak, hayvanın izinin ardından gitmek. **2)** arkasından gitmek, nereye gittiğini bulmaya çalışmak, izlemek. *ör. Polis iz sürüp adamları bir evde kıstırmış.* **izi belirsiz olmak** hiçbir iz, ipucu vb. bırakmadan ortalıktan çekilmek. **izi silinmek** yitip gitmek, unutulmak. **izi tozu kalmamak** hiçbir iz, belirti, anı vb. bırakmadan yitip gitmek, büsbütün yok olmak. **(birinin) izinden gitmek** (ya da **yürümek**) birine içten bağlanıp onun başladığı işi aynı anlayışla sürdürmek, o kimsenin gittiği yoldan yürümek, onun yöntemiyle iş görmek, onun yaptıklarını yaşatmak. **izine düşmek** (av hayvanının) izine bakarak gittiği yeri bulmaya çalışmak. **(birinin) izine uymak** düşünce ve davranışını benimseyip onu izlemek. **(bir cismin) izini düşürmek** izdüşümünü çıkarmak. **izini kaybetmek** (ya da **yitirmek**) **1)** bir yere değin izleyip sonra yitirmek. **2)** (bir kimsenin) nerede bulunduğu, ne yaptığı hakkında bilgi alamamak.

izabe *a. Ar.* (. - .) *esk. kim* . ➻ **ergitme**.

izaç *a. Ar.* (. -) *esk.* tedirginlik verme, bunaltma, sıkma.

izafe *a. Ar.* (. - .) **1** (bir söz, davranış vb.yi bir şeye ya da bir kimseye) mal etme, bağlama, yakıştırma, yükleme. **2** ekleme, katma.

izafet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **bağıntı, görelik**.

izafeten *be. Ar.* (. -' . .) **1** (bir şeye ya da bir kimseye) mal edilerek, ilişik gösterilerek, bağlayarak, dayanarak. **2** (bir kimsenin anısına, adına) saygı göstermek ereğiyle.

izafi *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **bağıl, bağıntılı, göreli, göreceli**.

izafilik *a. Ar. T.* (. - - .) *esk.* ➻ **bağıllık, bağıntılılık, görelilik, görecelik**.

izafiyet *a. Ar. T.* (. - - .) ➻ **izafilik**.

izah *a. Ar.* (- -) *esk.* açıklama. **izah edilmek** *esk.* ➻ **açıklanmak**. **izah etmek** *esk.* ➻ **açıklamak**.

zahat, -tı *a. Ar.* (- - -) *esk.* açıklamalar. **izahat vermek** (ya da **izahatta bulunmak**) ayrıntılı bilgi vermek, açıklamalarda bulunmak.

izahlı *s. Ar. T. esk.* (- . .) ➻ **açıklamalı**.

izale *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **giderme**. **izale edilmek** *esk.* ➻ **giderilmek**. **izale etmek** *esk.* ➻ **gidermek**. **izalei şüyu** *huk.* bir mülk üzerindeki ortaklığın giderilmesi.

izam *a. Ar.* (- -) *esk.* **abartma**. **izam etmek** ➻ **abartmak**.

izan *a. Ar.* (. -) *esk.* anlama yeteneği. *eş.* **anlayış**.

izaz *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **ağırlama**.

izbe *a.* ve *s. Rus.* **1** basık, kuytu, loş, nemli (yer). **2** sapa (yer).

izbelik *a. Rus. T. ha.* izbe yer.

izbiro *a. İt.* (. .' .) *den.* yükü yukarı çekmekte kullanılan, halattan yapılmış sapan.

izci *a.* **1** iz sürerek suçluyu, hırsızı ya da aradığı bir hayvanı, bir şeyi bulmakta ustalaşmış kimse. **2** dayanışma, yardımlaşma duygularını geliştirmek, ruhça ve bedence güçlendirmek, doğayı sevdirmek gibi amaçlarla kamplarda yetiştirilen genç.

izcilik *a.* **1** izci olma durumu ya da izcinin yaptığı iş. **2** gençleri ruh ve bedence sağlıklı, sağlam ve yararlı bir kişi olarak yetiştirmeyi erek edinmiş, uluslararası spor ve eğitim örgütü.

izdaş *a.* ➻ **izdeş**.

izdaşlık *a.* ➻ **izdeşlik**.

izdeş *a.* izleyici, izinden giden, ardından, yolundan giden, izleyen. *eş.* **havari, mürit**. *ör. Hıristiyanlar İsa'nın havarileri adı verilen izdeşleriyle birlikte bir kutlama yemeği yediğine inanırlar.*

izdeşlik *a.* izdeş olma durumu.

izdiham *a. Ar.* (. . -) aşırı kalabalık, yığılma.

izdivaç *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **evlenme**.

izdüşüm *b. a.* **1** f*iz.* bir ışık kaynağından çıkan ışınlarla bir ekran üzerinde görüntü oluşturma. **2** bu yolla oluşturulmuş olan görüntü. **3** *mat.* kimi geometri kurallarına uyarak, bir cismin izdüşüm düzlemi üzerinde gösterilmesi. **4** *mec.* görüntü, görünüş. *ör. Gizemcilikle karışan sanatın bir izdüşümü mü bu şiir?* **izdüşüm düzlemi** izdüşüm hattını kapsayan dik düzlem. **izdüşüm hattı** bir merminin namlu ağzından çıkışında, mermi yoluna teğet olarak çizdiği görünmez çizgi.

izdüşümsel *b. s. mat.* bir düzlem üzerine izi düşürülen biçimlerin bozulmasından kalan (özellikler). **izdüşümsel geometri** biçimlerin izdüşümsel özelliklerini konu alan geometri.

izdüşümü *b. a.* ➻ **izdüşüm**.

izdüşüren *b. s. mat.* bir biçimin bir düzlem üzerindeki izdüşümünde, biçimin her noktasını izdüşümüyle birleştiren (doğru).

izhar *a. Ar.* (. -) *esk.* açığa vurma, belirtme, gösterme.

izin, -zni *a. Ar.* **1** bir şey yapmak için birine verilen ya da birinden alınan olur. **2** bir kimseye çalıştığı işyerince verilen süresi belli dinlence. **izin almak 1)** bir şeyi yapmak için bir kimseden ya da ilgili yerden olur sağlamak. *ör.Bu iş için belediyeden izin almak gerekiyormuş.* **2)** çalıştığı yerden belli bir süre için dinlenceye ayrılmak ya da belli bir süre için izinli sayılmak. *ör. Bugün izin alıp alışverişe çıkalım.* **izin çıkmak** yapılmasına ya da yapmasına olur verilmek. **izin istemek** bir şeyi yapmak için onay dilemek. **izin koparmak** izin almak. **izin verilmek** yapması ya da yapılması uygun bulunmak ve onanmak. **izin vermek** birinin bir şeyi yapmasına olur demek. **izin yapmak** (çalışan biri) yasa gereği verilen iznini kullanmak. **izne çıkmak** (çalışan biri) dinlenceye gitmek.

izinli *s. Ar. T.* izin alarak belli bir süre için çalıştığı yere, okula vb. gitmeyen.

izinsiz *s. Ar. T.* **1** izin alınmadan yapılan. *ör.*

İzinsiz yapılar yıkılacaknış. **2** ceza olarak tatil günü çıkmasına izin verilmeyen (asker, yatılı öğrenci). **3** *a. esk.* bu cezanın adı. **4** *be.* izin alınmadan. *ör. Sınıfta izinsiz konuşmak olmaz.*

izinsizlik *a. Ar. T.* izinsiz olma durumu.

İzlandaca *ö. a.* IX. yüzyılın sonundan bu yana İzlanda'da konuşulan dil.

İzlandalı *ö. a.* ve *s.* İzlanda'da oturan ya da İzlanda kökenli (kimse).

izlek *a.* **1** bir yazın ya da sanat yapıtında işlenen, geliştirilen konunun anlamca ortaya koyduğu ana yönelim. *eş.* **tema**. **2** *ha.* keçiyolu.

izleksel *s.* izlek özelliği taşıyan, izlekle ilgili.

izlem *a.* ➻ **izleme**.

izleme *a.* izlemek eylemi.

izlemek *(-i)* **1** bir kimsenin ya da bir şeyin izine basarak yürümek, arkasından gitmek. *ör. Öndeki arabayı yakından izlemek tehlikelidir.* **2** izini sürmek. **3** belirli bir yöne doğru gitmek, yürümek. *ör. Bu yolu izlerseniz köprüye ulaşırsınız.* **4** eğlenmek, öğrenmek, görmek için bakmak, seyretmek. *ör. Çocuk akşama değin televizyon izliyor.* **5** (zaman, sıra vb. için) arkasından gelmek, sonra gelmek. *ör. Kışı ilkyaz izler.* **6** bir şeyin bütün evrelerini gözlemek, bir olayın bütün gelişimini gözden geçirmek. *ör. Olayı izlemek onu yormuştu.* **7** herhangi bir olayla, şeyle ilgilenmek. *ör. Yazın dergilerini izlemek gerekir.* **8** bir şeye uymak, bağlı olmak. *ör. Kadınlar modayı izlemek ister.* **9** görmek, incelemek. *ör. Dürbünle uzakları izlemek hoş oluyormuş.* **10** belirli bir tutum, davranış ya da düşünceyi benimsemek ve o yolda gitmek. *ör. Böyle bir siyasa izlemek hükümete düşer.* **11** (birinin) yaptıklarını benimseyerek yolundan gitmek, arkasından gitmek. *ör. Ozan, ustaları izleyerek de yolunu bulur.*

izlence *a.* **1** bir düzene ve belirli koşullara göre yapılacak eylemlerin, işlemlerin tümü. *eş.* **program**. *ör. Fabrikanın üretim izlencesine bunu da alalım.* **2** yapılacak bir işin bölümlerini, bölümlerin sırasını ve zamanını gösteren tasarı. *ör. Bugün bir çalışma izlencesi düzenleyelim.* **3** okullarda, haftanın belli günlerinde, belli saatlerde okutulacak dersleri gösteren çizelge. **4** bir tören, gösteri, gezi vb. gibi şeylerin ayrıntılarını saptayan ve bunları tanıtmak ereğini güden basılı kâğıt. **5** bunlarda öngörülen şeylerin her biri. *ör. Gezi izlencemizde piknik de var.* **6** siyasal partilerin, toplumsal örgütlerin, hükümetlerin açıkladıkları ana ilkelerin tümü. *ör. Yeni parti izlencesini açıkladı.* **7** radyo ve televizyon yayımlarında belli bir biçim ve süre içinde sunulan müzik, konuşma, eğlence vb. gibi kendi başına bir bütün oluşturan bölümlerden her biri.

izlenceci *a.* radyo ve televizyon için izlence hazırlayan kimse.

izlencecilik *a.* izlencecinin yaptığı iş, izlencecinin görevi.

izlenebilme *a.* izlenebilmek eylemi.

izlenebilmek *(nsz)* izlenmeye değer olmak, izlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu gece televizyonlarda izlenebilecek birkaç film var.*

izlenilebilme *a.* izlenilebilmek eylemi.

izlenilebilmek *(nsz)* ➻ **izlenebilmek**.

izlenilir *s.* izlenmeye değer olan.

izlenilirlik *a.* izlenilir olma durumu. *ör. Tiraj gazetelerin satışları için, reyting televizyonların izlenilirliği için kullanılan bir kavramış.*

izlenilme *a.* izlenilmek eylemi.

izlenilmek *(nsz)* ➻ **izlenmek**.

izlenim *a.* **1** bir olay, durum, kişi ya da şeyden duyular yoluyla edinilen duyumsal şeylerin bütünü. *eş. esk* . **intiba**. *ör. Onu görür görmez ilk izlenimim olumsuz olmuştu.* **2** *ruhb.* uyaranların, duyu organları ve ilişkili sinirler üzerindeki etkileri ya da belirli bir durumun kişi üzerindeki çözümlenmemiş toplu etkisi. *eş. esk.* **intiba**.

izlenimci *a.* ve *s.* **1** kesin bir doğruluğu bulunmayıp izlenime dayanılarak ortaya konulan. *ör. Bizim öznel ve izlenimci yargılarımız her zaman geçerli olamaz* . **2** izlenimciliği izleyen, izlenimcilikten yana olan (sanat ya da sanatçı). *eş.* **empresyonist**.

izlenimcilik *a.* **1** XIX. yüzyılın sonlarında Fransa'da ressamlarda bir tutum olarak beliren ve daha sonra bütün sanat dallarında benimsenen, doğayı, insanın dış dünyasını gerçekte olduğu gibi bütün çirkinlik ve gerçekliğiyle değil, ancak ondan edinilen izlenime göre vermeyi yeğleyen, doğrudan gerçek yerine onun sanatçıda uyandırdığı duyumları, izlenimleri yansıtan sanat akımı. *eş.* **empresyonizm**. **2** *fels.* yalnızca duyu izlenimlerini ve duyumları gerçek olarak kabul eden bilgi öğretisi. *eş.* **empresyonizm**.

izlenimsel *s.* izlenim özelliği taşıyan, izlenime dayanan, izlenimle ilgili. *ör. Ressamların doğayı yansıtmaları izlenimsel midir?* **izlenimsel eleştiri** *yaz.* yapıtın değerini okurda uyandırdığı hazla ve ona verdiği sanatsal tatla ölçen, öznel tutumlu eleştiri.

izleniş *a.* izlenmek eylemi ya da biçimi.

izlenme *a.* izlenmek eylemi. **izlenme oranı** bir televizyon izlencesinin belli zaman aralığında ne oranda seyirci bulduğunu, izlendiğini gösteren sayı. **izlenme payı** ➻ **izlenme oranı**.

izlenmek *(nsz)* izlemek eylemine konu olmak.

izletilme *a* . izletilmek eylemi.

izletilmek *(nsz)* izlenmesi sağlanmak.

izletme *a.* izletmek eylemi.

izletmek *(-i)* izlenmesini sağlamak.

izleyebilme *a.* izleyebilmek eylemi.

izleyebilmek *(-i)* izlemek elinde olmak, izleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

izleyici *a.* ve *s.* **1** izlemek eylemini yapan, izleyen (kimse). **2** seyirci.

izleyicilik *a.* izleyici olma durumu.

izleyiş *a.* izlemek eylemi ya da biçimi.

izmarit, -ti *a. Yun.* **1** içilmiş sigaranın artığı. **2** *hayb.* izmaritgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde yaşayan, özellikle Türkiye'nin denizlerinde bol bulunan, ortalama 15 cm. boyunda, vücudu elips biçiminde, sırtı hafif dalgalı açık kahverengi, yanları ve karnı beyaz, kılçıklı ama eti beyaz ve lezzetli bir balık.
izmaritçi *s. Yun. T.* atılmış sigara izmaritlerini toplayıp içen (kimse).
izmaritgiller *ç. a. Yun. T. hayb.* örneği izmarit[2] olan kemikli balıklar familyası.
izmihlal, -li *a. Ar.* (. . -) *esk.* çökme, yıkılma, yok oluş.
izobar *a. Fr. coğr.* ➻ **eşbasınç. izobar eğrisi** *coğr.* ➻ **eşbasınç eğrisi.**
izohips *a. Fr. coğr.* ➻ **eşyükselti. izohips eğrisi** *coğr.* ➻ **eşyükselti eğrisi.**
izolasyon *a. Fr.* ➻ **yalıtım.**
izolatör *a.* ve *s. Fr.* ➻ **yalıtkan.**
izole *s. Fr.* yalıtılmış. **izole bant** akım geçirilecek çıplak elektrik tellerini birbirinden ya da başka iletkenlerden yalıtmakta kullanılan sargı. **izole etmek 1)** ➻ **yalıtmak . 2)** *mec.* tek başına bırakmak.
izomer *s. Fr. kim.* özdeş oranlarda bileşmiş özdeş elementlerden oluşan ama moleküllerinde atom kümeleşmeleri değişik olduğundan birbirinden ayrı özellikler gösteren (maddeler).
izomeri *a. Fr. kim.* izomer cisimlerin niteliği.
izomerik *s. Fr.* izomeriyle ilgili olan.
izomerleşme *a. Fr. T. kim.* bir maddeden bunun izomeri olan başka bir maddeye doğruca ya da kimyasal bir etkiyle geçme.
izometri *a. Fr. mat.* ➻ **eşölçer.**
izometrik *s. Fr. mat.* ➻ **eşölçülü.**
izomorf *a.* ve *s. Fr.* ➻ **eşbiçim.**
izomorfik *s. Fr.* ➻ **eşbiçimli.**
izomorfizm *a. Fr.* **1** ➻ **eşbiçimcilik. 2** ➻ **eşbiçimlilik.**
izoterm *a.* ve *s. Fr. coğr.* ➻ **eşsıcak. izoterm eğrisi** *coğr.* ➻ **eşsıcak eğrisi.**
izotop *s. Fr. kim.* kitleleri değişik ama kimyasal özellikleri eş olan (aynı atom sayısını taşıyan element).
izzet, -ti *a. Ar. esk.* büyüklük, ululuk, yücelik.
izzetinefis, -fsi *b. a. Ar.* ➻ **onur, özsaygı. izzetinefsine dokunmak** (bir şey birinin) onurunu yaralamak. **izzetinefsine yedirememek** (bir davranışı vb.) kişiliğine aykırı bulmak, onuruna hakaret saymak.
izzetüikram *b. a. Ar.* ➻ **ağırlama.**
izzetli *s. Ar. T. esk.* ➻ **saygıdeğer.**

Jj

J,j *a.* **1** Türk abecesinin on üçüncü harfi. **2** "je" adı verilen bu harf sesbilim yönünden dişeti damak ünsüzlerinin ötümlüsüdür. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında on üçüncü maddenin başına getirilir.

> **j**
> Türkçede "j" sesi yoktur; içinde "j" harfi bulunan bütün sözcükler Türkçeye sonradan, yabancı dillerden girmiştir. Harf, bu sözcüklerdeki "j" sesini karşılamak üzere, bugünkü Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır. Göktürk abecesinde de "j" yoktur. Uygur yazısındaysa yabancı sözcüklerde yer almıştır. Mani abecesinde "j" sesinin ve harfinin bulunduğu görülüyor. Romalılar "j" (ya da "c") yerine kullandıkları uzun "i"yi belirtmek için uzun "I" kullanmıştır.

jagar *a.* ➻ **jaguar**.

jaguar *a. Fr. (Amerika yerlilerinin dilinden) hayb.* Güney Amerika'da yaşayan, Orta Amerika'da da bulunan, postu iri benekli, çok güçlü, çok yırtıcı bir pars türü.

jaketatay *a. Fr.* erkeklerin resmi ziyaret ve davetlerde giydikleri, siyah kumaştan yapılmış, etekleri uzun ve ön köşeleri yuvarlak kesilmiş, arkası uzunca yırtmaçlı ceket.

jakoben *a. Fr. (Fransız Devrimi'nin önde gelen kişilerinden Robespierre ve arkadaşlarının da içinde bulunduğu ünlü siyasal topluluğun adından) mec.* halka karşın halk adına devrimci girişimlerde bulunan kimse, seçkin azınlık devrimcisi, devrimci demokrat, tepeden inmeci, dayatmacı.

jakobence *be. Fr. T.* jakobene yaraşır bir biçimde.

jakobenizm *a. Fr.* jakobence tutum ve davranış, jakobenlik. *ör. Atatürk bile İttihat ve Terakki jakobenizmini yenememişti.*

jakobenleşebilme *a. Fr. T.* jakobenleşebilmek eylemi.

jakobenleşebilmek *(nsz) Fr. T. mec.* jakobenleşmesi olanak içinde olmak ya da jakobenleşme olasılığı bulunmak.

jakobenleşme *a. Fr. T.* jakobenleşmek eylemi.

jakobenleşmek *(nsz) Fr. T. mec.* halk adına halka karşın devrimci eylemler yapmaya eğilim göstermek.

jakobenlik *a. Fr. T.* jakoben olma durumu.

jakuzi *a. (marka adından)* suyu güçlü bir burgaç gibi döndürerek vücuda masaj yapan banyo küveti.

jale *a. Far. (- .) esk.* ➻ **çiy**.

jaluzi *a. Fr.* şerit biçiminde ince metal ya da plastik levhalardan yapılmış, tül perde işlevi gören, dışarıdan görülmeksizin dışarıyı görmeyi sağlayan bir pencere kapama düzeni.

jambon *a. Fr.* saklamak için tuzlama ya da dumanlama yoluyla hazırlanmış domuz budu ya da kolu, domuz pastırması.

jandarma *a. Fr. (. .' .)* **1** yurt içinde özellikle kırsal yerleşim yerlerinde bir tür polis olarak genel güvenliği ve kamu düzenini korumakla görevli, hükümet buyruklarının ve yasal düzenlemelerin yerine getirilmesini sağlayan silahlı askeri kolluk gücü. **2** bu güçte görevli asker. **3** *s. mec.* açıkgöz.

jandarmalık *a. Fr. T.* **1** jandarmanın görevi. **2** *mec.* açıkgözlük.

janjan *s. Fr.* ➻ **yanardöner**.

janjanlı *s. Fr. T.* yanardöner olan.

janr *a. Fr.* ➻ **çığır**.

jant *a. Fr.* taşıtlarda, lastiklerin takıldığı, tekerleğin çember biçimindeki çelik bölümü.

Japon *ö. a.* **1** Japonya'da yaşayan halk. **2** bu halkın soyundan olan kimse. **3** *s.* Japonya'ya ya da Japon halkına özgü olan. *ör. Japon otomobilleri çok tutuluyor.*

Japonca *ö. a. (. .' .)* Japonların konuştuğu dil.

japone *s. Fr.* **1** (uzun kollu kadın giysisi için) omuz kesimi bulunmayan, bol ve geniş (kol). **2** (kadın giysisi için) kolsuz.

japongülü, -nü *b. a.* ➻ **kamelya**.

japonhurması, -nı *b. a.* ➻ **trabzonhurması**.

japonsarmaşığı, -nı *b. a. bitb.* asmagillerden, anayurdu Çin ve Japonya olan, sülüklerinin ucuyla duvara tutunabilen sarılıcı bir süs bitkisi.

jargon *a. Fr.* küçük bir toplulukça kullanılan bozuk dil, argo.

jarse *a. Fr. (Jersey Adası'nın adından)* **1** ipekli ya da yünlü, esnek dokunmuş kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış ya da esnek örülmüş (giyecek).

jartiyer *a. Fr.* kadınların giydiği çorapları dizin üstünde ya da altında tutmaya yarayan lastikli bağ.

je *a.* Türk abecesinin on üçüncü harfi olan "j"nin adı.

jel *s. Fr.* **1** sağaltım için kullanılan, pelte kıvamında bir krem. **2** diş macunu ve benzeri kimi maddelerin pelte koyuluğunda ve saydam olduğunu belirtmek için kullanır.

jelatin *a. Fr.* hayvanların kemik ve kıkırdak gibi dokularından ya da bitkisel yosunlardan elde edilen, genellikle hekimlikte ve fotoğrafçılıkta kullanılan, saydam, renksiz, kokusuz bir madde.
jelatinimsi *s. Fr.* jelatine yakın bir özellikte olan, jelatine benzeyen.
jeloz *a. Fr.* ➻ **agaragar**.
jenerasyon *a. Fr.* ➻ **kuşak**[3], **soy**[2].
jeneratör *a. Fr. fiz.* ➻ **üreteç**. *eş.* **dinamo**.
jenerik *a. Fr. sin.* ➻ **tanıtma yazısı**.
jenotip, -pi *a. Fr.* ➻ **genotip**.
jeobotanik *a. Fr.* bitkilerin yeryüzündeki dağılımını konu alan bilim.
jeodezi *a. Fr.* ➻ **yerölçüm**.
jeodinamik *a. Fr.* yerkabuğunda, deprem, volkan gibi iç ve aşınma gibi dış etkenlerle oluşan değişikleri inceleyen yerbilim dalı.
jeofizik *a. Fr.* yeryuvarlağını ve atmosferi etkileyen doğal fiziksel olayları inceleyen fizik dalı.
jeofizikçi *a. Fr. T.* jeofizik uzmanı.
jeokimya *a. Fr.* yerkabuğunu oluşturan kimyasal öğelerin tümü.
jeolog *a. Fr.* ➻ **yerbilimci**.
jeoloji *a. Fr.* ➻ **yerbilim**.
jeolojik *s. Fr.* ➻ **yerbilimsel**.
jeomorfolog *a. Fr.* jeomorfoloji uzmanı.
jeomorfoloji *a. Fr.* yeryüzünün engebelerini ve aşınmayı inceleyen bilim.
jeopolitik *a. Fr.* **1** içinde bulunduğu coğrafyanın ve onun yanı sıra ekonominin, nüfusun vb. bir devletin siyasası üzerindeki etkisi. **2** bir devlette, bir bölgede uygulanan siyasayla o yerin coğrafyası arasındaki ilişki. *ör. Türkiye'nin jeopolitik yönden doğuya bağlılığı açıktır.* **3** bir devletin saldırgan nitelikteki genişlemesini, siyasal coğrafya ve ekonomi açısından haklı kılmaya yönelik siyasal öğreti.
jeosantrik *s. Fr.* ➻ **yerözekçil**.
jeosantrizm *a. Fr.* ➻ **yerözekçilik**.
jeosenklinal, -li *a. Fr.* yerkabuğunun çok uzun bir süre çöken, bu çökmeye bağlı olarak da kat kat bir biçimde kalın tortullarla dolmuş bulunan bölümü.
jeosismik *s. Fr.* toprak altında derinlerde oluşturulan patlama sonucu yayılan dalgaları inceleyerek yeryüzü katmanlarındaki madenleri bulma yöntemi.
jeostrateji *a. Fr.* bir ülkenin bulunduğu konum da göz önüne alınarak düzenlenmesi gereken strateji.
jeostratejik *s. Fr.* jeostratejiyle ilgili.
jeotermal *s. Fr.* yeraltında kaldığı ya da yeraltından geçtiği için ısısı yüksek olan. *eş. yeni* **yerısıl**. **jeotermal enerji** yeraltından çıkan sıcak sudan ve onun buharından sağlanan enerji.
jeotermi *a. Fr.* **1** yerkürede oluşan ısı olaylarının incelenmesi. **2** yerküredeki sıcaklık dağılımı, ısı alışverişi gibi ısı koşullarını inceleyen jeofizik dalı. **3** magmanın derinliklerinden doğan ısı erkesi.
jeotermik *s. Fr.* jeotermiyle ilgili.
jeotropizma *a. Fr.* ➻ **yereyönelim**.
jest, -ti *a. Fr.* **1** konuşurken el, kol ve başla yapılan belirli ve anlamlı devinim. **2** yerinde yapılan ve beğenilen davranış.
jet, -ti *a. İng.* tepkili uçak. **jet gibi** (ya da **jet hızıyla**) *be. ha.* çok hızlı bir biçimde.
jeton *a. Fr.* kumbaralı telefonu açmak, deniz taşıtlarına binmek, kimi yerlere girmek için para yerine kullanılan, metal ya da plastikten yapılmış küçük marka. **jeton düşmek** *arg.* ayrımsamak, anlamak. **jeton** (ya da **jetonu**) **geç düşmek** *arg.* bir şeyi biraz geç anlamak.
jetoncu *a. Fr. T. ha.* telefon jetonu satan kimse.
jigolo *a. Fr.* (**l** ince okunur) geçimi varsıl ama yaşlı bir kadınca sağlanan, onun sevgilisi durumundaki genç erkek. *eş. arg.* **tokmakçı**. **jigolo tutmak** (yaşlı ve varsıl bir kadın) genç bir erkek sevgili edinmek.
jikle *a. Fr.* motorlu taşıtlarda, motorun yüksek devirde çalışabilmesi için fazla benzin akışını sağlayan düzenek.
jiklet, -ti *a. İng.* ➻ **çiklet**.
jile *a. Fr.* kadınların bluz üzerine giydikleri yelek.
jilet, -ti *a. İng. (Gillette özel adından)* ince çelikten yapılmış iki yanı ya da tek yanı keskin tıraş bıçağı. **jilet gibi** çok keskin.
jimnastik *a. Fr.* **1** vücudu güçlendirmek ve çevikleştirmek ereğiyle yapılan bedensel alıştırmaların tümünün genel adı. *eş.* **idman**[2]. **2** erkeklerde, yer alıştırmaları, barparalel, barfiks, halkalar ve kulplu beygir; bayanlarda, yer alıştırmaları, eşit olmayan çubuklar, barfiks, denge kalası alıştırmalarını kapsayan yarışma disiplini. **jimnastik yapmak** vücudu güçlendirmek ve çevik bir duruma getirmek için bedensel devinimler yapmak.
jimnastikçi *a. Fr. T.* **1** *sp.* jimnastik sporuyla uğraşan sporcu. **2** *ha.* jimnastik öğretmeni.
jinekolog *a. Fr.* jinekoloji uzmanı hekim. *eş.* **nisaiyeci**.
jinekoloji *a. Fr.* **1** kadın organizmasını ve cinsel organını fizyolojik, morfolojik ve patolojik yönden konu alan bilim dalı. *eş.* **nisaiye**. **2** kadın hastalıklarını konu alan hekimlik dalı. *eş.* **nisaiye**.
jips *a. Fr.* ➻ **alçıtaşı**.
jiujitsu *a. (Japoncadan)* Japon silahsız savunma sanatı olarak dünyaya yayılan, güçten çok yönteme dayanan, çıplak elle savunma tekniği.
juijitsucu *a. sp.* juijitsuyu spor olarak yapan sporcu.
jokey *a. İng.* ➻ **cokey**.
jorjet, -ti *a. Fr.* **1** genellikle pamuktan dokunmuş, çok bükümlü, bürümcük görünüşlü bir kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.
jöle *a. Fr.* **1** meyve suyunun şekerle kaynatılmasıyla istenilen yoğunlukta elde edilmiş şekerleme. **2** et suyunun soğuduktan sonra esnek, gevşek bir kıvam almış durumu. **3** saçın uzun süre düzgün kalması için kullanılan pel-

te kıvamında bir madde.
jön *s. Fr.* **1** genç. **2** *a.* önemli rollerde oynayan genç oyuncu. *eş.* **jönprömiye**.
jönprömiye *a. Fr.* ➻ **jön**[2].
judo *a. (Japoncadan)* jiujitsudan gelişmiş, tutmalara, fırlatmalara, hareketsiz bırakmalara vb. dayanan, silahsız olarak dövüş sporu.
judocu *a.* judo yapan ya da bu sporu öğreten kimse.
jul *a. İng. (fizik bilgini Joule'ün adından) fiz.* bir cisim üzerine uygulanan bir nevtonluk gücün uygulama noktasını, kendi doğrultusunda bir metre yer değiştiren iş birimi.
jurnal *a. Fr.* bir kimseyle ilgili olarak, yetkililere gizli verilen kovlama, kötüleme yazısı. **jurnal edilmek** jurnal etmek eylemine konu olmak. **jurnal etmek** bir kimseyle ilgili olarak yetkililere kovlama, kötüleme yazısı vermek ya da bir kimseyle ilgili gizli bilgiyi yetkililere iletmek.
jurnalcı *s.* ve *a. Fr. T.* bir kimseyi jurnal eden (kimse).
jurnalcılık *a. Fr. T.* jurnalcının yaptığı iş.
jurnallama *a. Fr. T.* jurnallamak eylemi.
jurnallamak *(-i)* ➻ **jurnal etmek**.
jurnallanma *a. Fr. T.* jurnallanmak eylemi.
jurnallanmak *(nsz)* ➻ **jurnal edilmek**.
juro *a. (Juro özel adından) yerb.* ikinci çağın triasla kretase arasında kalan dönemi.
jübile *a. Fr.* **1** *esk.* Eski Ahit'e göre, Yahudilerde, elli yılda bir Tanrı'ya ve dinlenmeye ayrılan yıl. **2** Katoliklerde, Roma'ya hacca gidenlerin günahlarının kilisece bütünüyle bağışlandığı yıl. **3** bir evliliğin ellinci yılında düzenlenen kutlama. **4** bir meslekte uzun bir süre başarılı olarak çalışan bir kimse için düzenlenen tören.
Jüpiter *ö. a. Fr. gökb.* gezegenlerin en büyüğü olan ve Güneş'e yakınlık yönünden beşinci durumdaki gezegen. *eş.* **Erendiz**, **Müşteri**.
jüpon *a. Fr.* kadınların giysi altına giydikleri etek.
jüri *a. Fr.* ➻ **seçici kurul**.
jüt, -tü *a. (Bengali dilinden)* **1** *bitb.* ıhlamurgillerden, Hindistan'da ve Bangladeş'te yetişen, lifleri ip, çuval yapımında kullanılan bir bitki. **2** bu bitkinin liflerinden yapılan dokuma.

Kk

K, k *a.* **1** Türk abecesinin on dördüncü harfi. **2** "ke" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden ince ünlülerle öndamak, kalın ünlülerle artdamak ünsüzlerinin ötümsüzüdür. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında, on dördüncü maddenin başına getirilir.

> **k**
> Mısır resimyazısında ve Fenike yazısında "k" harfinin biçimi üç parmağı yukarı doğru açık bir eli anımsatırdı. Fenike yazısından Yunanca yoluyla Etrüskçe ve Latinceye az çok değişiklikle geçen "k", bugünkü Türk abecesine Latinceden alınmıştır. Türk abec esindeki adı "ke" olan bu harf, ince ünlülerle "ke", kalın ünlülerle "ka" sesini verir; "kemik", "kopuk" gibi.

K *kim.* potasyum elementinin kimyasal simgesi.

kaba *s.* **1** hiç özenilmeden, güzellik kaygısı güdülmeden yapılmış, özenden ve estetikten yoksun. *ör. Bu kaba kumaştan ancak çuval olur.* **2** kalın ya da tancleri iri. *ör. Kaba kum harca girer mi?* **3** hafif olduğu halde kalın ya da oylumlu. *ör. Yastık kaba görünüyor ama yumuşaktır.* **4** *mec.* terbiyesi, görgüsü kıt, incelikten yoksun (kimse). *ör. Böyle kaba adamlarla bir arada olunmaz.* **5** *mec.* görgüye, terbiyeye, inceliğe aykırı (söz, davranış). *ör. Davranışı çok kabaydı.* **6** *a.* kuyruksokumunun iki yanında bulunan şişkin yer, kaba et. *ör. Bu iğne günde bir kez ve kabadan yapılacakmış.* **7** *ha.* dövülmek üzere harman yerine koni biçiminde yığılmış tahıl. **kaba deniz** büyük dalgalı deniz. **kaba davranılmak** incelikten yoksun bir davranış karşısında kalmak. **kaba davranmak** kaba kimselere yakışır bir eylemde bulunmak. **kaba duvar** temel, cephe, bölme duvarı gibi olan duvar. **kaba et** ➻ **kaba**[6]. **kaba iş** özenilmeden yapılmış el işi. **kaba kaba** *ik. be.* görgüsüz, incelikten yoksun, bayağı bir biçimde. **kaba kafa** anlayışsız, aptal. **kaba kâğıt** bir şey sarmakta kullanılan kalın kâğıt. **kaba koz** *mec.* görünüşte güçlü, yiğit, gerçekteyse güçsüz, korkak kimse. **kaba kum** harç yapmakta kullanılan iri taneli kum. **kaba kurgu** *sin.* bir filmin, senaryodaki sıralanışına göre çekilmiş sahnelerden oluşan ilk kurgusu. **kaba kuşluk** *ha.* öğleden birkaç saat önceki zaman, kuşluk. **kaba kuvvet** zora, maddi güce dayanan eylem. **kaba kuvvet kullanmak** tekme, tokat, yumruk gibi şeylere başvurmak. **kaba kuvvete başvurmak** zor kullanmak. **kaba saba 1)** incelikten yoksun, görgüsüz, sert ve kırıcı, hoyrat (kimse). **2)** özenilmeden yapılmış, güzel olmayan (iş). **kaba sıva** duvarda bulunan pürüzleri doldurup kapatmak için vurulan ön sıva, birinci kat sıva. **kaba sofu** ibadette aşırılığa kaçan, dini yanlış yorumlayan, çok bağnaz (kimse). **kaba tarım** *coğr.* verimi yüksek olmayan, ancak geniş topraklara yayılarak gerçekleştirilen tarım. **kaba Türkçe** halkın günlük genel konuşmalarında kullandığı özensiz Türkçe. **kabasını almak 1)** biçim verilecek bir şeyin göze batan pürüzlerini gidermek. **2)** ayrıntıya kaçmayan, görünenleri gideren bir temizlik yapmak.

kababurun *b. a. hayb.* sazangillerden, İç Anadolu'nun ırmak ve göllerinde yaşayan, ağız ve burun bölümü dışında tatlı su kefalını andıran, sırtı siyaha kaçan kurşuni, boyu 20-30 santimetre, eti kılçıklı bir balık.

kabaca *be.* **1** kaba olana yakışır bir biçimde. *ör. Davranışını kabaca buluyorduk.* **2** yaklaşık olarak, aşağı yukarı. *ör. Kabaca bir hesapla, bu işe bir milyar gerekir.* **3***s.* büyükçe, irice. *ör. Kabaca görünen birkaç çuvalı arabaya atıverdi.*

kabadayı *b. a.* **1** kendine özgü namus kuralları olan ve bunun dışına çıkmayan, iyi dövüşen, korkusuz kimse. **2** *s. mec.* babayiğit, güçlü (kimse). **3** *s. ha.* bir şeyin bellibaşlısı, en başta geleni, en iyisi.

kabadayıca *be.* kabadayıya[1] yakışır ya da benzer bir biçimde.

kabadayılanış *a.* kabadayılanmak eylemi ya da biçimi.

kabadayılanma *a.* kabadayılanmak eylemi.

kabadayılanmak *(nsz)* ➻ **kabadayılaşmak**.

kabadayılaşabilme *a.* kabadayılaşabilmek eylemi.

kabadayılaşabilmek *(nsz)* kabadaylaşması olanak içinde olmak ya da kabadayılaşma olasılığı bulunmak.

kabadayılaşıverme *a.* kabadayılaşıvermek eylemi.

kabadayılaşıvermek *(nsz)* çabucak kabadayılaşmak. *ör. Delikanlı suçluyken bir de kabadayılaşıvermesin mi?*

kabadayılaşma *a.* kabadayılaşmak eylemi.

kabadayılaşmak *(nsz)* kabadayı[1] gibi davranmak, kabadayılık etmek, diklenmek, kafa tutmak.

kabadayılık *b. a.* **1** kabadayı[1] olma durumu. **2** kabadayı[1] olana yakışır davranış, kabadayıca davranma. **3** diklenme, kafa tutma. **kabadayılık etmek 1)** kabadayıca davranmak. **2)** diklenmek, kafa tutmak. **kabadayılık taslamak** kabadayı[1] görünmeye çalışmak.

kabahat, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** uygunsuz, yakışıksız iş, kusur, suç. **2** *huk.* hafif hapis, hafif para cezası ya da kısa bir süre meslekten, zanaattan alıkonulmayla cezalandırılan hafif suç. **kabahat bulmak** (bir şeyde) kusur, noksanlık, suç aramak. **kabahat etmek** (ya da **işlemek, yapmak**) kusur, suç sayılmaya elverişli bir şey yapmak. **kabahat samur kürk olsa kimse sırtına** (ya da **üstüne**) **almaz** kabahat iyi bir şey olmadığı, kınanacak, cezayı gerektirecek bir davranış olduğu için hiç kimse yaptığı kabahati üstlenmek istemez. **kabahati (birine) yüklemek** işlediği kusuru, suçu başkasının üzerine atmak. ***ör. Bu işte kabahati ona yüklemek doğru olmaz.***

kabahatli *s. Ar. T.* (. - . .) kusurlu, suçlu.

kabahatlilik *a. Ar. T.* (. - . . .) kusurluluk, suçluluk.

kabahatsiz *s. Ar. T.* (. - . .) suçu, kusuru olmayan, kusursuz, suçsuz.

kabahatsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) suçsuzluk.

kabak *a.* **1** *bitb.* kabakgillerden, kökü saçağı andırır biçimde dallı, gövdesi sürüngen, ince ve çok uzun, gövdesinin üzerinde sert ve kısa tüyler, tutunmaya yarayan sülükler bulunan, yaprakları çok büyük, kaba ve tüylü, çiçekleri sarı, birçok türü bulunan, genellikle seb ze olarak kullanılan ürünü için yetiştirilen otsu bir bitki. **2** bu bitkinin, türlerine göre sebze olarak kullanılan, tatlısı yapılan, çeşitli irilikteki ürünü. **3** esrar içicilerinin kullandığı bir çeşit nargile. **4** sukabağının gövdesi uzunlamasına ikiye bölündükten sonra birinin üzerine ince bir deri gerilip kirişten yapılmış üç tel takılarak yayla çalınan bir halk çalgısı. **5** *s.* (kavun, karpuz için) olgunlaşmamış, ham, tatsız. **6** *s.* (baş için) dazlak, saçsız, tüysüz. **7** *s.* (kişi için) bilgisiz, görgüsüz, kaba, aptal. **8** *s.* (taşıt lastikleri için) tırtılları iyice aşınarak yüzeyi düzleşmiş. **9** *s. arg.* aptal, bön, salak. **10** *s. ha.* (hayvan için) kısa boynuzlu ya da boynuzsuz. **kabak (birinin) başına (başında) patlamak** birçok kişinin karıştığı, yol açtığı bir olay nedeniyle yalnızca bir kişi zarar ya da ceza görmek. **kabak çekirdeği 1)** kabağın tohumu. **2)** bu tohumun kuruyemiş olarak yenilen kavrulmuşu. *ör. Çitledikleri kabak çekirdeğinin kabuğunu yere atıyorlar.* **kabak çekmek** *arg.* kabak[3] kullanarak esrar içmek. **kabak çıkmak** (kavun, karpuz için) ham, tatsız çıkmak. **kabak çiçeği** kabağın sonradan kabağa dönüşen çiçeği. **kabak çiçeği gibi açılmak** utangaç, çekingen biriyken çok kısa bir zamanda bundan kurtulup eleştirilecek ölçüde serbest davranışlar göstermek. **kabak gibi** (baş için) her yanı açık, çıplak, tüysüz, saçsız. **kabak kafalı 1)** saçları dökülmüş, dazlak, saçsız. **2)** saçları usturayla kazınmış, dazlak. **3)** aptal, budala. **kabak kemane** *ha.* gövdesi uzunlamasına ikiye bölünmüş bir su kabağının yarısından oluşan, bu gövdeye ince bir deri gerilip üç tel takılarak yayla çalınan bir halk çalgısı. **kabak tadı vermek** (bir konu) sık sık yinelendiği için bıktırmak, tatsız gelmeye başlamak, usanç vermek, sıkıcı duruma gelmek. **kabak tatlısı** soyulmuş, çekirdekleri çıkarılmış ve baklava dilimi gibi doğranmış balkabağının uzun süre ağır ateşte pişirilip üzerine şeker şerbeti dökülüp ceviz içi serpilmesiyle yapılan bir tatlı.

kabakgiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, kabak, kavun, karpuz, hıyar gibi cinsleri içine alan, geniş yapraklı, sürüngen ve sarılgan bir bitki familyası.

kabaklama *a. ha.* kabaklamak eylemi.

kabaklamak *(-i) ha.* (ağaçlar için) gençleşmesini sağlamak ereğiyle dallarını budamak.

kabaklaşabilme *a.* kabaklaşabilmek eylemi.

kabaklaşabilmek *(nsz)* kabaklaşması olanak içinde olmak ya da kabaklaşma olasılığı bulunmak.

kabaklaşıverme *a.* kabaklaşıvermek eylemi.

kabaklaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kabaklaşmak. *ör. Yeni lastikler birkaç ayda kabaklaşıvermişti.*

kabaklaşma *a.* kabaklaşmak eylemi.

kabaklaşmak *(nsz)* **1** (baş için) saçları dökülmek, çıplaklaşmak. **2** (taşıt lastikleri için) tırtılları aşınarak yüzeyi düzleşmek.

kabaklık *a.* **1** (kavun, karpuz için) olgunlaşmamışlık, hamlık. **2** (baş için) saçsızlık, tüysüzlük. **3** *mec.* (insan için) bilgisizlik, görgüsüzlük, aptallık, budalalık. **kabaklık etmek** *mec.* kabağa yaraşır bir davranışta bulunmak.

kabakulak *b. a. hek.* tükürük bezlerinin, özellikle de kulakaltı bezlerinin yangılanması, şişmesi biçiminde kendini gösteren, ateşli ve bulaşıcı bir hastalık. **kabakulak olmak** kabakulağa yakalanmak.

kabakulakotu, -nu *b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, 70-80 cm. boyunda, ince saplı, koyu kahverengi çiçekler açan, pis kokulu, tırmanıcı bir bitki.

kabala (I) *s. Ar. ha.* hepsi birden, toptan, götürü.

kabala (II) *a. İbr.* (. .' .) **1** Yahudilerde, yazılı olarak bulunan Tanrısal yasaların yanı sıra, kuşaklar boyunca ağızdan ağıza yaşatılan dinsel buyrukların, İbrani felsefesinin ve mitolojisinin tümü. **2** bir öğretiye bağlananların tümü. **3** doğaüstü varlıklarla bağlantı kurma sanatı.

kabalacı (I) *a. ha.* götürü iş yapan kimse.

kabalacı (II) *a.* ve *s. İbr. T.* kabala **(II)** konusunda uzman olan, kabalayla uğraşan (kimse).

kabalacılık *a.* kabalacı olma durumu.

kabaladan *be. ha.* götürü olarak.

kabalak (I) *a.* **1** *esk.* Osmanlı ordusunda Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılmış olan, şapka-

ya benzeyen bir tür başlık. **2** *ha.* çobanların giydiği kepenek ya da bir çeşit başlık.

kabalak (II) *a. ha.* **1** kabak yaprakları biçiminde yaprakları olan, kırlarda ya da su kıyılarında yetişen bir bitki. **2** arpacık soğanı. **3** yenilebilen bir mantar.

kabalaşabilme *a.* kabalaşabilmek eylemi.

kabalaşabilmek *(nsz)* kabalaşmak elinde olmak, kabalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kabalaşıverme *a.* kabalaşıvermek eylemi.

kabalaşıvermek *(nsz)* çabucak, hemen kabalaşmak. *ör. O bazen kabalaşıverir.*

kabalaşma *a.* kabalaşmak eylemi.

kabalaşmak *(nsz)* **1** kaba bir duruma gelmek. **2** kaba davranmak, kabalık etmek.

kabalaştırılma *a.* kabalaştırılmak eylemi.

kabalaştırılmak *(nsz)* kabalaşmak eylemi yaptırılmak, kabalaşmasına yol açılmak.

kabalaştırma *a.* kabalaştırmak eylemi.

kabalaştırmak *(-i)* kabalaşmasına yol açmak.

kabalık *a.* **1** kaba olma durumu, kaba olanın niteliği. **2** kabaya yakışır davranış. **kabalık edilmek** (kendisine) kaba davranılmak. **kabalık etmek** (ya da **yapmak**) incelikten uzak bir biçimde davranmak, kaba davranmak.

kabalist, -ti *a. Fr.* ➸ **kabalacı (II)**.

kaballama *a. ha.* **1** kaballamak eylemi. **2** maden ocaklarında galerileri ağaç desteklerle sağlamlaştırma işi.

kaballamak *(-i) ha.* maden ocağında galerileri ağaç desteklerle sağlamlaştırmak.

kaban (I) *a. Fr.* palto yerine giyilen, ancak kalçaya değin örten üst giysisi.

kaban (II) *a.* **1** dik yokuş. **2** kayalık, uçurum. **3** tepe.

kabara *a.* (. .' .) **1** dayanıklı olmasını sağlamak için, ayakkabıların altına çakılan, iri başlı çivi. **2** odaların ahşap yerlerine süs olarak kimi biçimler yapmak için çakılan, sarı renkli, iri başlı çivi.

kabarabilme *a.* kabarabilmek eylemi.

kabarabilmek *(nsz)* kabarması olanak içinde olmak ya da kabarma olasılığı bulunmak. *ör. Bu yağmurdan ırmak kabarabilir.*

kabaralı *s.* (. .' . .) **1** kabara çakılmış olan. **2** kabarayla süslenmiş.

kabarcık *a.* **1** içi hava ya da su dolu küçük kabartı ya da kürecik. **2** vücutta oluşan sivilce gibi küçük şişkinlik. **3** metalbilimde, sıvı ya da katıların içinde oluşan gaz kürecciği. **4** *ha.* ince kabuklu, küçük ve yuvarlak, beyaz, çekirdekli bir üzüm.

kabarcıklı *s.* **1** kabarcıkları olan. **2** *ha.* sık ve iri damlalı (yağmur). **kabarcıklı düzeç** içinde hava kabarcığı bırakılmış su dolu bir cam silindir ve bir tahta yataktan oluşan, düzlemlerin ya da doğruların yataylığını saptamakta kullanılan aygıt.

kabare *a. Fr.* **1** çeşitli gösterilerin yapıldığı gece kulübü, özellikle atraksiyon ve revülerin yer aldığı eğlence yeri. **2** meyhane. **kabare şarkısı** sanat değeri olmayan hafif şarkı. **kabare tiyatrosu** *tiy.* güldürücü ve eğlendirici olmasına karşın temelde ciddi olan, her türlü güncel sorunu, özellikle siyasal ve toplumsal konuları ince bir alayla, iğneleyici, yerici, taşlayıcı bir tutumla ele alan skeçler, monologlar, şarkılar, şiirler vb.lerle toplum eleştirisine yönelen gösteri türü. **2** *tiy.* bu tür gösteriler sunan ve gösteri sırasında içki de içilebilen küçük tiyatro.

kabareci *a. Fr. T. tiy.* kabarede gesteri yapan kimse, kabare oyuncusu.

kabarık *s.* **1** kabarmış durumda olan. **2** çıkıntısı bulunan, tümseği olan. **kabarık deniz** *coğr.* gelgit sırasında suların yükseldiği zamanki denizin durumu. **kabarık su** *coğr.* bir akarsuda akımın yıl içinde yüksek değerde olması durumu ve dönemi.

kabarıklık *a.* kabarık olanın niteliği, kabarık olma durumu.

kabarış *a.* kabarmak eylemi ya da biçimi.

kabarıverme *a.* kabarıvermek eylemi.

kabarıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kabarmak. *ör. Ocaktaki süt kabarıverip taştı.*

kabarma *a.* **1** kabarmak eylemi. **2** artma, çoğalma. *ör. Masrafın gittikçe kabarmasını önleyemiyoruz.* **3** *mec.* kendini üstün görme, büyüklük taslama. *ör. Bu adamın kabarmasından bıktım.* **4** *coğr.* ve *gökb.* daha çok anadeniz kıyılarında görülen, Ay'ın ya da Güneş'in çekiminin etkisiyle deniz düzeyinde başlayan ve kıyıya doğru bir akıntı oluşturan yükselme.

kabarmak *(nsz)* **1** ağırlığı artmaksızın oylumu genişlemek. *ör. Fırıncının, kabarmış ekmekleri mis gibi de kokuyordu.* **2** (sıvı şeyler) kaynamaktan ya da yağışlardan taşmak üzere olmak. *ör. Dağlara yağan yağmurla ırmak kabarmaktaydı. Ocaktaki cezve kabarmış, taşmıştı.* **3** büyümek, çoğalmak, niceliği artmak. *ör. Masrafımız her gün kabarmaktaydı.* **4** (hayvanlar için) tüyleri dikleşmek. *ör. Kedi ıslanmış, kabarmıştı.* **5** genişlemek, şişmek. *ör. Bağırınca boyun damarları kabarıyordu.* **6** (deniz) büyük dalgalar oluşturmak, dalgalanmak. **7** (kumaş için) üzerinde tüyler oluşmak, tüylenmek. **8** ıslanma ya da ısınma nedeniyle yerinden kurtulmak ya da kurtulmak üzere olmak. *ör. Duvarın badanası yer yer kabarmıştı.* **9** *mec.* (duygular için) artmak, coşmak, güçlenmek. *ör. İçinde sevgi dalgalarının kabardığını duyumsar gibiydi.* **10** *mec.* (mide için) bulanmak, ekşimek. *ör. İki gündür midem kabarıyordu.* **11** *mec.* böbürlenmek, gururlanmak. *ör. İşi başardığı için kabarıyordu.* **12** *(nsz; -e)* öfkelenip birinin üstüne yürüyecek gibi davranmak, kafa tutmak, karşı gelmek, diklenmek. **kabara kabara** *ik. be.* **1)** gittikçe kabararak, coşarak. *ör. Irmak kabara kabara akıyordu.* **2** *mec.* gururlu bir biçimde, böbürlenerek, gururlanarak. *ör. Ne başardın ki böyle kabara kabara geziyorsun?*

kabartabilme *a.* kabartabilmek eylemi.
kabartabilmek *(-i)* kabartmak elinde olmak, kabartmayı becermek, kabartma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kabartı *a.* kabarmış yer, çıkıntı, tümsek.
kabartıcı *s.***1** kabartma işini yapan, kabartan. *ör. Oğlumun davranışı göğüs kabartıcıydı.* **2** *a.* kabartma tozu. *ör. Hamura kabartıcı koydun mu kabarır.*
kabartılılabilme *a.* kabartılabilmek eylemi.
kabartılabilmek *(nsz)* kabartılması olanak içinde olmak ya da kabartılma olasılığı bulunmak.
kabartılı *s.* çıkıntılı, tümsekli.
kabartılış *a.* kabartılmak eylemi ya da biçimi.
kabartılma *a.* kabartılmak eylemi.
kabartılmak *(nsz)* kabarması sağlanmak. *ör. Yün biraz kabartılmak istiyor.*
kabartış *a.* kabartmak eylemi ya da biçimi. *ör. Hindinin tkuyruğunu kabartışı görülecek şeydi.*
kabartıverme *a.* kabartıvermek eylemi.
kabartıvermek *(-i)* çabucak kabartmak.
kabartma *a.* **1** kabartmak eylemi. **2** bir süslemenin ya da biçimin düz yüzey üzerindeki çıkıntısı. **3** alçı, kil, taş gibi işlenebilir gereçleri girintili çıkıntılı yüzeyler durumunda biçimlendirerek yapılmış yapıt, az çok kabarık durumda duvar süsü. *eş.* **rölyef**. *ör. Duvardaki eski kabartmalar bir öykü anlatır gibiydi.* **4** *s.* kabartılarak yapılmış olan. *ör. Kabartma fotoğraflar da ilginçti.* **kabartma tozu** pasta, çörek gibi hamur işlerine konularak kabarmalarını sağlayan toz. *eş.* **sodyum bikarbonat**.
kabartmak *(-i)* **1** kabarmasına yol açmak, kabarmasını sağlamak, kabarmak eylemini yaptırmak. **2** (toprağı) sürerek ya da bel, kürek, tırmık ve benzeri araçlarla altüst etmek, karıştırmak, yumuşatmak.
kabartmalı *s.* kabartısı olan.
kabasakal *b. s.* gür ve geniş sakallı.
kabataslak *b. s.* bir şeyin ayrıntılarına girmeden ana çizgilerini belirten, bir şeyi kabaca ortaya koyan.
kabayel *b. a. ha.* ➻ **lodos**.
Kâbe *ö. a. Ar.* Suudi Arabistan'ın Mekke kentinde bulunan ve Müslümanların hacı olabilmek için, belli kurallara uyarak tavaf etmeleri gereken kutsal yapı. **Kâbe'den gelmedi ya** *ha.* bir süre ayrı kalmış birini karşılamak için törensel davranmanın gerekli olmadığını belirtmek için söylenir.
kabız, -bzı *a. Ar.* ➻ **peklik**[2]. **kabız olmak** ➻ **peklik çekmek**.
kabızlık *a. Ar. T.* peklik çekme durumu.
kabil (I) *s. Ar.* (- .) gerçekleşebilir, olabilir, olanaklı. **kabil değil** olamaz, olanaksız.
kabil (II) *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** benzer, gibi, türlü. **2** cins, soy, tür.
kabile *a. Ar.* (. - .) *topb.* ➻ **boy (II)**.
kabilinden *be. Ar. T.* (. - . .) gibi, türünden.
kabiliyet, -ti *a. Ar.* (- . . .) *esk.* ➻ **yetenek**.
kabiliyetli *s. Ar. T.* (- . . . .) *esk.* ➻ **yeteneklı**.
kabiliyetlilik *a. Ar. T.* (- . . . . .) *esk.* ➻ **yeteneklilik**.
kabiliyetsiz *s. Ar. T.* (- . . . .) *esk.* ➻ **yeteneksiz**.
kabiliyetsizlik *a. Ar. T.* (- . . . . .) *esk.* ➻ **yeteneksizlik**.
kabin *a. Fr.* **1** bir iki kişinin sığabileceği küçük özel bölme. *ör. Bir telefon kabinine girip telefon ettik.* **2** gemilerde, uçaklarda, uzaygemilerinde küçük bölme, odacık. **3** plajlarda soyunup giyinmede yararlanılan özel, kapalı yer, küçük bölme.
kabine *a. Fr.* (. .' .) **1** *esk.* ➻ **bakanlar kurulu**. *eş.* **hükümet**. **2** hekim muayenehanesi, küçük oda. **3** ➻ **kabin**[3]. **4** hela. **kabine çekilmek** *esk.* bakanlar kurulu görevini kendi isteğiyle bırakmak. **kabine düşmek** *esk.* bakanlar kurulu, herhangi bir zorlayıcı nedenle, görevini bırakmak zorunda kalmak.
kabir, -bri *a. Ar.* ➻ **gömüt**. *eş.* **mezar**. **kabir azabı** *mec.* çok büyük sıkıntı. **kabir azabı çekmek** *mec.* çok büyük sıkıntı, üzüntü içinde bulunmak. **kabir suali** *mec.* ardı ardına sorulan çok uzun ve bıktırıcı sorular.
kablo *a. Fr.* (.' .) elektrik akımını iletmekte kullanılan, üzeri yalıtkan bir maddeyle kaplanmış metal tel.
kablocu *a. Fr. T.* (.' . .) kablo döşeyen kimse.
kablolu *s. Fr. T.***1** kablosu bulunan. **2** bir kablo aracılığıyla yapılan. **kablolu televizyon** (ya da **yayın**) televizyon yayınlarının kablo aracılığıyla yalnızca abonelere ulaştırıldığı yayın türü. **kablolu yayın** alıcılara kablo aracılığıyla iletilen televizyon yayını.
kabotaj *a. Fr.* bir ülkenin kıyıları boyunca, iskele ve limanları arasında gemi işletme işi. **kabotaj bayramı** gemi işletmeciliğini desteklemek, kabotaj hakkının elde edilişini kutlamak için her yıl temmuz ayında yapılan bayram. **kabotaj hakkı** *huk.* bir ülkenin karasularında, göllerinde ve akarsularında gemi bulundurma, bunlarla taşıma yapma hakkı.
kabristan *a. Ar. Far.* ➻ **gömütlük**. *eş.* **mezarlık**.
kabuk *a.* **1** kimi bitkilerin gövde ve dallarının dış yüzeylerini, kimi meyvelerin ve sebzelerin üstünü kaplayan ve onları dış etkilere karşı koruyan, doğal olarak oluşmuş sertçe bölüm. *ör. Kabuğu soyulan ağaç kurur.* **2** ekmeğin pişme sırasında içinden daha çok sertleşen dış bölümü. **3** *gökb.* bir sıvı ya da gazyuvarını dıştan saran sert katman. *ör. Yerkabuğuna yeryüzü de deniyor.* **4** *hayb.* kimi hayvanları dıştan örten kalkerli, kitinli, silisli, kemiksi ya da boynuzsu örtü, kavkı. *ör. Kıyıda midye kabuğu topluyorlar.* **5** *hek.* bir yaranın ya da sivilcenin kurumasıyla deri üzerinde oluşan sertçe bölüm. *ör. Sivilcenin kabuğunu koparma.* **6** herhangi bir şeyin sertleşmiş dış tabakası. **kabuğuna çekilmek** çevresiyle ilgisini kesip insanlarla görüşmez olmak. **kabuk bağlamak** (ya da **tutmak**) (yara vb.) üstünde kabuk oluşmak, kabuklanmak. **kabuk**

böcekleri *hayb.* kınkanatlılar takımına giren, kabuğun hemen altındaki odun katını kemirerek ağacın kurumasına yol açan familya. **kabuk değiştirmek** yeni bir biçime girmek, yenilenmek. **kabuk gibi** (kumaş için) sağlam, sert. **kabuk koparmak** kötü sonuçlar doğmasına yol açmak.

kabuklanabilme *a.* kabuklanabilmek eylemi.

kabuklanabilmek *(nsz)* kabuklanması olanak içinde olmak ya da kabuklanma olasılığı bulunmak. *ör. Doktor yaranın kabuklanabileceğini, o zaman bile yaraya el vurulmamasını söylemişti.*

kabuklanış *a.* kabuklanmak eylemi ya da biçimi.

kabuklanıverme *a.* kabuklanıvermek eylemi.

kabuklanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kabuklanmak. *ör. Açık yara kabuklanıverdi.*

kabuklanma *a.* **1** kabuklanmak eylemi. **2** *yerb.* bir lav akıntısının ya da bir lav gölü yüzeyinin katılaşması.

kabuklanmak *(nsz)* üzerinde kabuk oluşmak.

kabuklaşma *a.* kabuklaşmak eylemi.

kabuklaşmak *(nsz)* kabuk durumuna gelmek, kabuk gibi sertleşmek.

kabuklaştırma *a. kim.* sabunun içinin kurumasını önlemek için yüzeyinde kabuk oluşturan yüzeysel kurutma.

kabuklu *s.* **1** kabuğu olan. **2** *hayb.* bir kavkıyla kaplı bulunan. **3** *arg.* sünnetsiz (erkek). **4** *arg.* Hıristiyan (erkek). **kabuklu bit** *hayb.* ➻ **koşnil**.

kabuklular *ç. a. hayb.* kabukları, yapılarındaki kireçli tuzlar yüzünden sertleşmiş olan, solunum aygıtları balıklara benzeyen, çokgözeli hayvanların eklembacaklılar sınıfı.

kabuksu *s. hayb.* kabuğa benzeyen.

kabuksuz *s.* kabuğu olmayan. **kabuksuz yumurtlatmak** *mec.* bir işi ivedilikle yaptırıp eksik kalmasına yol açmak.

kabul, -lü *a. Ar.* (. -) **1** bir şeyi isteyerek ya da istemeyerek uygun bulma, bir şeye rıza göstermc, razı olma. *ör. Ne dersen kabulümdür.* **2** (konukları ya da işi olanları) yanına sokma, makamına alma. **3** sunulan bir armağanı alma. **4** (bir öneriyi, düşünceyi vb.) uygun bulma, onaylama. **5** (işe, göreve vb.) alınma. *ör. Çocuğunun okula kabulünü istiyor.* **kabul edilmek** kabul etmek eylemi yapılmak. **kabul etmek 1)** bir şeyi isteyerek ya da istemeyerek uygun bulmak, bir şeye rıza göstermek, razı olmak. **2)** (büyük görevdeki biri) görüşmek ya da iş için gelenleri yanına, makamına almak. **3)** kendisine sunulan armağanı geri çevirmemek, almak. **4)** (bir öneriyi, düşünceyi vb.) uygun bulmak, onaylamak. **5)** (birini bir yere) almak. *ör. Çocuğu okula kabul etmek için bağış istediler.* **kabul ettirilmek** kabul edilmesini sağlamak. *ör. Çocukar, zorla kabul ettirilmek istenen şeylere tarşı koyarlar.* **kabul ettirmek** kabul etmesini ya da edilmesini sağlamak. *ör. Önerisini onlara kabul ettirmek için diller dökmüştü.* **kabul günü** hanımların konuk ağırladıkları belirli gün. **kabul odası** büyük konak ya da dairelerde konukların ağırlandıkları büyük oda. **kabul olmayacak** (ya da **olunmayacak**) **duaya amin demek** olması, gerçekleşmesi olanaksız bir şeye olacakmış gibi inanmak. **kabul salonu** resmi konukların ağırlandıkları büyük salon. **kabul töreni** resmi bir konuğun bir yetkilice kabulü sırasında yapılan tören.

kabullenebilme *a. Ar. T.* kabullenebilmek eylemi.

kabullenebilmek *(-i) Ar. T.* kabullenmesi olanak içinde olmak ya da kabullenme olasılığı bulunmak.

kabulleniş *a. Ar. T.* kabullenmek eylemi ya da biçimi.

kabulleniverme *a. Ar. T.* kabullenivermek eylemi.

kabullenivermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede kabullenmek.

kabullenme *a. Ar. T.* kabullenmek eylemi.

kabullenmek *(-i) Ar. T.* **1** kabul etmek. **2** başkasının bir şeyini hakkı olmadığı halde kendine mal etmek. **3** istemeyerek razı olmak. *ör. Çocuk suçu kabullenmek zorunda kaldı.*

kaburga *a.* (. .' .) **1** *gövb.* eğe kemiklerinin oluşturduğu kafes. **2** *gövb.* ➻ **eğe**. **3** *den.* teknenin biçimini oluşturan ve üzerine kaplamaların vurulduğu iskelet. **kaburgaları çıkmak** (ya da **sayılmak**) çok zayıflamak.

kâbus *a. Ar.* (- -) **1** ➻ **karabasan**. **2** *s.* acı, sıkıntı, korku veren. **kâbus basmak** (ya da **çökmek**) çok aşırı ölçüde sıkıntı ve korku duyumsamak. **kâbus gibi** çok korkulu ve sıkıntılı, bir kâbusu andıran.

kâbuslu *s. Ar. T.* (- - .) sıkıntılı ve korkulu, karabasan dolu. *ör. O kâbuslu günler geçti artık.*

kabza *a. Ar.* (genellikle kılıç, kama, ok atılan yay gibi şeylerde) tutulacak yer, sap, tutak. **kabza siperi** kılıç, kama, pala gibi bir silahın kabzayla kesici bölümü arasında bulunan, eli korumak için yapılmış çıkıntı.

kabzalı *s. Ar. T.* kabzası olan. *ör. Gümüş kabzalı bir kaması vardı.*

kabzımal *b. a. Ar.* meyve ve sebze üreticilerinin ürünlerini satıcılara satmada aracılık eden kimse.

kabzımallık *b. a. Ar. T.* **1** kabzımal olma durumu. **2** kabzımalın yaptığı iş.

kacak *a.* tencere, tava, sahan gibi mutfak eşyası anlamına gelen ***kap kacak*** sözünde geçer.

kaç, -çı *s.* **1** herhangi bir şeyin sayısını sormaya yarar. *ör. Tatile kaç gün kaldı?* **2** (soru tümcesi olmayan bir tümcede) birçok, çok. *ör. Bunu kaç kez düşündüm ama söyleyemedim.* **kaç para eder?** hiçbir işe yaramaz, hiçbir yararı, değeri yoktur. *ör. Bunu şimdi söylemek kaç para eder ki?* **kaç paralık** beş para etmez, değersiz. *ör. Bu kaç paralık şey ki hesap sorulsun?* **kaç parça olayım!** (birçok

iş arasında) "hangi birine yetişeyim, hepsine yetişmek zorunda değilim" anlamında söylenir. **kaç zamandır** uzun bir süreden beri, epeydir, çoktan beri. *ör. Kaç zamandır söylemek istedim ama fırsat bulamadım.* **kaç yazar?** *arg.* ➻ **ne yazar? kaça?** (fiyat için) kaç liraya, ne kadara? *ör. Bunu kaça aldın?* **kaça kaç. 1)** bir yarışmada tarafların aldığı sayı ya da derecenin oranını belirtir. **2)** yarışma, tartışma, kavga ve benzeri durumlarda tarafların oranını belirtir. **kaça patlar?** *ha.* ne kadar paraya mal olur? *ör. Bir haftalık bir gezi kaça patlar acaba?* **kaçan kaçana** *ik. be.* birbiri ardınca, ardı ardına kaçmayı anlatır. *ör. Polisi görünce kaçan kaçana, ortada kimse kalmadı.* **kaçı** *ad.* kaç tanesi, ne kadarı? *ör. Bunların kaçını sana vereyim.* **kaçın kurası** çok deneyimli, çok görmüş geçirmiş, aldatılması zor (kimse). **kaçta?** (saat için) ne zaman? *ör. Bugün kaçta buluşalım?* **kaçtan?** hangi fiyattan? *ör. Pamuk bu yıl kaçtan gidiyor?* **kaçtan aşağı olmaz diyorsun?** *tkz.* "canın dayak mı istiyor, kavga mı arıyorsun?" vb. anlamında söylenir.

kaçabilme *a.* kaçabilmek eylemi.

kaçabilmek *(nsz)* kaçmak elinde olmak, kaçma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaçak *s.* ve *a.* **1** bulunması gereken yerden, yapması gereken görevden ya da yasadan vb. kaçan (kimse). *ör. Delikanlı asker kaçağı imiş.* **2** yapılması için gerekli izin alınmamış olan ya da yapılması yasa yönünden yasak bulunan. *ör. Kaçak yapılar mühürlendi.* **3** gümrüğü ve vergisi ödenmeden yurda sokulan ya da yurttan çıkarılan (mal). *ör. Bir kamyon kaçak sigara yakalandı.* **4** *a.* bir borudan, bir kaptan gaz, sıvı ya da bir telden elektrik akımı kaçması. *ör. Barajdaki kaçak nedeniyle su azalmış.* **5** *be.* yasalara, kurallara uymaksızın, gizli gizli, gizlice. *ör. Delikanlı, baba baskısıyla sigarayı kaçak içmek zorunda kalmıştı.* **kaçak av** avlanması yasak olan ya da belli bir süre için yasaklanmış bulunan hayvanları avlama işi. **kaçak güreşmek** *mec* (biriyle) doğrudan doğruya olmaksızın uğraşmak. **kaçak yapı** ilgili yasa ve yönetmeliklere aykırı olarak yapılmış yapı. **kaçak yolcu** vapur, tren vb. gibi taşıtlara ücret ödemeden gizlice binmiş yolcu.

kaçakçı *a.* **1** yasadışı yollarla yurda mal sokan ya da yurttan mal çıkaran kimse. **2** yasadışı yollarla yurda sokulmuş yabancı malı satan kimse. **3** yasaca izin verilmemiş bir şeyi yapan kimse. *ör. Tütün kaçakçıları yakalandı.*

kaçakçılık *a.* yasaca izin verilmemiş bir işi yapma durumu, kaçakçının yaptığı iş.

kaçaklık *a.* kaçak[1] olma durumu.

kaçamak (I) *a.* **1** ara sıra yapılan ve başkalarınca pek hoş görülmeyen iş. *ör. İş saatlerinde sinemaya kaçamakları artmıştı.* **2** bir şeyi belli etmeden, gizlice yapmaya çalışma. *ör. Yazdığına kaçamak bir göz atmıştım.* **3** inandırıcı olmayan, kaçınmak için öne sürülen özür. *ör. Bu kaçamakları bırak da gerçeği söyle.* **kaçamak yapmak** başkalarınca hoş görülmeyen bir şeyi ara sıra yapmak. **kaçamak yol** (ya da **yolu**) bir sorundan kendisini kurtarabilmek için önü sürülen, inandırıcı olmayan özür.

kaçamak (II) *a.* mısır unu ve tereyağ ile yapılan ve genellikle sıvı pekmezle yenilen bir yemek.

kaçamaklı *s.* her yana çekilebilen, yargı bildirmeyen, kesin olmayan (söz, davranış, yanıt).

kaçar *s.* ***kaç*** soru sıfatının üleştirme biçimi. *ör. Onlara kaçar tane vereceğiz? Bu apartmanlar kaçar katlı?* **kaçara** (ya da **kaçardan**) her birini kaça, tanesini kaç liradan. *ör. Koyunları kaçara sattınız?* **kaçar kaçar 1)** kaç tanesi bir arada ya da her kezinde kaç tane. *ör. Bu kitapları kaçar kaçar paket yapalım?* **2)** her birine kaç tane. *ör. Çocuklara bu kalemleri kaçar kaçar verelim?*

kaçgöç, -çü *b. a.* kimi Müslüman kadınların, dinsel anlayışları dolayısıyla, genellikle yabancı erkeklere görünmekten, onlarla bir arada otürup konuşmaktan kaçınmaları durumu.

kaçı *ad.* ne kadarı, kaç tanesi. *ör. Çocukların kaçı sınıfını geçmiş?*

kaçık *s.* **1** bir yana doğru kaymış kaçmış. **2** (çorap vb. için) ipliği, ilmeği kaçmış. *ör. Kaçık çorapla sokağa çıkmış.* **3** *mec.* kimi davranışları delice olan (kimse). *ör. Bu kaçığı nerden buldun?* **4** (çorap vb.nin) ipliği, ilmeği kaçmış yeri.

kaçıkça *s.* **1** biraz kaçık. **2** *be.* (. .' .) kaçık[3] bir biçimde, kaçığa yaraşır olarak. *ör. Böyle kaçıkça davranmak sana yakışır mı?*

kaçıklaşabilme *a.* kaçıklaşabilmek eylemi.

kaçıklaşabilmek *(nsz)* kaçıklaşması olanak içinde olmak ya da kaçıklaşma olasılığı bulunmak.

kaçıklaşma *a.* kaçıklaşmak eyelemi.

kaçıklaşmak *(nsz)* davranışları delice olmaya başlamak.

kaçıklık *a.* **1** kaçık olma durumu. **2** *mec.* delice davranış, delişmenlik.

kaçılma *a.* kaçılmak eylemi.

kaçılmak *(ösz)* **1** kaçmak eylemi yapılmak. *ör. İşten kaçılınca iyi olur sanıyor.* **2** *(nsz) ha.* bir yana kaçmak, çekilmek, savulmak. *ör. Araba gelirken yoldan kaçılmak gerekir.*

kaçımsama *a.* kaçımsamak eylemi.

kaçımsamak *(-den)* bir işi yapmamak için bahaneler öne sürmek, yapmaktan kaçınmak, geri durmak.

kaçımsar *s.* kaçamak yolu arayan, kaçımsayan (kimse, davranış).

kaçımsarlık *a.* kaçımsar olma durumu.

kaçınabilme *a.* kaçınabilmek eylemi.

kaçınabilmek *(-den)* kaçınmak elinde olmak, kaçınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaçıncı *s.* **1** ***kaç*** soru sıfatının sıra biçimi. *ör. Yerimiz kaçıncı sırada?* **2** (soru tümcesi ol-

mayan bir tümcede) birçok kez, pek çok kez. *ör. Onu kaçıncı arayışım, telefonu yanıt vermiyor.*

kaçınık *s.* köşesine çekilmiş, kimseyle görüşmek istemeyen (kimse).

kaçınılmaz *s.* kaçmak olanağı bulunmayan, gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi elde olmayan, istence bağlı bulunmayan, istençdışı gerçekleşen, zorunlu olan.

kaçınılmazlaşabilme *a.* kaçınılmazlaşabilmek eylemi.

kaçınılmazlaşabilmek *(nsz)* kaçınılmazlaşması olanak içinde olmak ya da kaçınılmazlaşma olasılığı bulunmak. *ör. Bazı durumlarda savaş kaçınılmazlaşabilirmiş.*

kaçınılmazlaşma *a.* kaçınılmazlaşmak eylemi.

kaçınılmazlaşmak *(nsz)* zorunlu duruma gelmek, kaçınılmaz olmak. *ör. Onu görmemiz kaçınılmazlaşmıştı.*

kaçınılmazlaştırabilme *a.* kaçınılmazlaştırabilmek eylemi.

kaçınılmazlaştırabilmek *(-i)* kaçınılması olanaksız bir duruma getirmek, kaçınılmazlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Savaş seferber olmayı kaçınılmazlaştırabilir.*

kaçınılmazlaştırma *a.* kaçınılmazlaştırmak eylemi.

kaçınılmazlaştırmak *(-i)* zorunlu, gerekli, kaçınılmaz duruma getirmek. *ör. Sertliği kavgayı kaçınılmazlaştırmıştı.*

kaçınılmazlık *a.* kaçınılmaz olma durumu. *ör. Bu işin kaçınılmazlığı açıktı.*

kaçınış *a.* kaçınmak eylemi ya da biçimi.

kaçınma *a.* kaçınmak eylemi.

kaçınmak *(-den)* bir işi yapmaktan ya da bir konuda özverili davranmaktan geri durmak. *ör. Karara katılmaktan kaçınmak onun kişiliğine uyar.*

kaçıntı *a. ha.* **1** (su vb. için) kaçak, sızıntı. *ör. Çatıda kaçıntı var.* **2** zamanından önce doğmuş kuzu. **3** *arg.* evlilik dışı bir ilişkiden doğmuş çocuk.

kaçırabilme *a.* kaçırabilmek eylemi.

kaçırabilmek *(-i)* kaçırmak elinde olmak, kaçırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaçıramento *a. (Türkçe "kaçırmak"tan "kaçıra"ya İtalyanca "-mento" sonekinin getirilmesiyle oluşturulmuş yakıştırma bir sözcük) arg.* alıp kaçırma yoluyla elde edilmiş şey.

kaçırayazma *a.* kaçırayazmak eylemi.

kaçırayazmak *(-i)* kaçırmaya az kalmak, az kalsın kaçırmak. *ör. O gün aklımı kaçırayazmıştım.*

kaçırılabilme *a.* kaçırılabilmek eylemi.

kaçırılabilmek *(nsz)* kaçırılması olanak içinde olmak ya da kaçırılma olasılığı bulunmak.

kaçırılış *a.* kaçırılmak eylemi ya da biçimi.

kaçırılma *a.* kaçırılmak eylemi.

kaçırılmak *(nsz)* **1** kaçırmak eylemine konu olmak. *ör. Atlar bir bir kaçırılmış.* **2** *(-den)* kaçması sağlanmak. *ör. Hapisten kaçırılan adamları işini görüyor.*

kaçırış *a.* kaçırmak eylemi ya da biçimi.

kaçırıverme *a.* kaçırıvermek eylemi.

kaçırıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak kaçırmak.

kaçırma *a.* kaçırmak eylemi.

kaçırmak *(-i)* **1** kaçmak eylemini yaptırmak, kaçmasına olanak hazırlamak, yol açmak, yardım etmek ya da kaçmasını sağlamak. *ör. Sanığı kaçıranlar bulunamadı.* **2** zor kullanarak birlikte götürmek. *ör. Kız kaçırmak suçtur.* **3** bir işi belirlenen zamanda yapamamak, o zamana yetişememek. *ör. Uçağı kaçırmak işime gelmez.* **4** kaçmak zorunda bırakmak. *ör. İki sözle onu kaçırdı.* **5** bir daha ele geçiremeyecek biçimde yitirmek, değerlendirip yararlanamamak. *ör. Öneriyi kaçırmak istemiyorum.* **6** bir ülkeye, yasadışı yollardan mal sokmak ya da bir ülkeden bu yolla mal çıkarmak. *ör. Deniz yoluyla içki kaçırmak kolaymış.* **7** kimseye haber vermeden götürmek, aşırmak, çalmak. *ör. Kadın, evin eşyasını kaçırmış.* **8** göstermemek. *ör. Şiirlerini kaçırıyor.* **9** bir araç ya da aygıtla iş yaparken, aracı, aygıtı iyi kullanamamak nedeniyle ya da dalgınlıkla, herhangi bir zarara yol açmak. *ör. Jileti kaçırmışım, yüzüm kesildi.* **10** sınırı, ölçüyü aşmak. *ör. Rakıyı kaçırınca böyle sarhoş oldu.* **11** *(nsz)* sızdırmak. *ör. Motor yağ kaçırıyor.* **12** *(-e)* istemeyerek, elinde olmayarak aptesini yapmak. *ör. Çocuk donuna kaçırmış.* **13** *(nsz)* aklını yitirmek, delirmek. *ör. Bu evde üç gün dursan kaçırırsın.*

kaçırtabilme *a.* kaçırtabilmek eylemi.

kaçırtabilmek *(-i)* kaçırtmaya gücü yetmek, kaçırtmak elinde olmak, kaçırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaçırtılabilme *a.* kaçırtılabilmek eylemi.

kaçırtılabilmek *(nsz)* kaçırtılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona göre o hapishaneden insan kaçırtılabilirdi.*

kaçırtılma *a.* kaçırtılmak eylemi.

kaçırtılmak *(nsz)* kaçırtmak eylemi yaptırılmak.

kaçırtma *a.* kaçırtmak eylemi.

kaçırtmak *(-i)* **1** kaçmak eylemini yaptırmak. *ör. Horoz, rakibini kaçırttı.* **2** kaçırılmasını sağlamak. *ör. Adamlarına eşyayı kaçırtmış.*

kaçış *a.* **1** kaçmak eylemi ya da biçimi. **2** *sp.* yarışan bir koşucunun ya da bir kümenin öteki yarışçıları hızla geçmesi.

kaçışabilme *a.* kaçışabilmek eylemi.

kaçışabilmek *(nsz)* kaçışması olanak içinde olmak ya da kaçışma olasılığı bulunmak. *ör. Gürültü yapmayın, kuşlar kaçışabilir.*

kaçışıverme *a.* kaçışıvermek eylemi.

kaçışıvermek *(nsz)* çabucak kaçışmak. *ör. Patlama sesini duyan kuşlar kaçışıvermişti.*

kaçışma *a.* kaçışmak eylemi.

kaçışmak *(nsz)* hep birden kaçıp çeşitli yönlere dağılmak. *ör. Öğretmen gelirken çocuklar kaçıştılar.*

kaçıverme *a.* kaçıvermek eylemi.

kaçıvermek *(-den)* çabucak kaçmak.
kaçkaç *a. ha.* Birinci Dünya Savaşı'nda Fransızların Çukurova'yı işgalleri sırasında, halkın her şeyini bırakarak kaçmak zorunda kalması olayına verdiği ad.
kaçkın *a.* ve *s.* bir işten ya da bir yerden kaçmış (kimse). *ör. Bu kaçkını da birlikte getir.*
kaçlı *s.* **1** kaç taneli, sayısı kaç, hangi sayıdan. *ör. Bu paketler kaçlı?* **2** bir kimsenin hangi tarihte doğduğunu, okulu bitirdiğini ya da asker olduğunu sormak için kullanılır. *ör. Siz kaçlısınız?*
kaçlık *s.* **1** kilo, fiyat, metre gibi bir ölçüyle verilen, ampul vb. gibi birim ölçüsü bulunan nesnelerin hangisinden olduğunu sormakta kullanılır. *ör. Kaçlık ampul taktınız?* **2** *tkz.* kaç yaşında? *ör. Kadın kaçlıktı dersin?*
kaçma *a.* kaçmak eylemi.
kaçmak, -ar *(-den)* **1** tehlikeli bir durumdan, birinden, bir şeyden kurtulmak için hızla koşup uzaklaşmak. *ör. Oradan kaçmak, kurtulmak istiyordum.* **2** bulunması gereken yerden, kimseye bildirmeden ayrılmak. *ör. İşten kaçarak biraz dolaşmak istemişti.* **3** kendini göstermemek, gizlenmek, saklanmak, rastlaşmamaya çalışmak. *ör. Aylardır benden kaçmaktaydı.* **4** bir şeyi yapmaktan geri durmak, kaçınmak, çekinmek, sakınmak. *ör. Zorluktan kaçmak, kolaycının yapacağı şeydir.* **5** esirgemek. *ör. Bunun için masraftan kaçmak aklına gelmezdi.* **6** (sıvı, duman) kapalı bir yerden dışarı sızmak. *ör. Barajdan kaçan suyu tutmak gerekiyor.* **7** (çorap, kumaş vb.den iplik) kopmak. *ör. Kadının çorabı kaçtı.* **8** *(nsz)* görünmeden, gizlice uzaklaşmak, sıvışmak. *ör. Az önce görmüştüm, ama kaçmış anlaşılan.* **9** *(-e)* girmek. *ör. Yılan bir deliğe kaçmıştı.* **10** *(-e)* bir yana doğru kaymak. *ör. Masa biraz kaçmış, düzeltelim.* **11** *(-e)* andırmak, benzemek, yaklaşmak. *ör. Çizgisi karikatüre kaçmıştı.* **12** *(nsz)* çok hızlı koşmak. *ör. Bu at iyi kaçar.* **13** *(nsz)* eski durumu kalmamak, yok olmak, bozulmak. *ör. Rahatımız iyice kaçmıştı.* **14** *(nsz)* (kız, kadın) aile isteklerine karşı gelerek, evlenmek için, gizlice bir erkeğe gitmek. *ör. Bu köyün kızları hep kaçar.* **15** *(-den)* kaçgöçe uymak. *ör. Kadın kaynından bile kaçmaktaydı.* **16** *(nsz)* (renk için) uçmak, ağarmak, solmak. *ör. Çocuğun rengi kaçmıştı.* **17** *(yar)* nitelik bildiren kimi sözcüklerle birlikte "olmak" anlamıyla yardımcı eylem gibi kullanılır. *ör. Bu söz iyi kaçtı.* **18** *arg.* (kimi iskambil oyunlarında) kâğıtlar dağıtıldıktan sonra durumunu, elini uygun görmeyip oyuna girmemek, belirli bir elde oynamamak. **19** *arg.* (olumsuz biçimde ya da soru biçimindeki kullanımlarda) "gözümden kaçmaz", "görmez olur muyum?", "olanağı değerlendirmez miyim?" vb. anlamında kullanılır. *ör. Milyon önerdiler, kaçar mı, hemen atıldım üzerine. Sen sakin ol abi, bizden kaçmaz..* **kaçacak delik aramak** çok korkarak, sığınacak, saklanacak yer aramak, çok korkmak. **kaçan balık büyük olur** "insan, elden kaçırdığı küçük bir olanağı gözünde büyütür, onun çok önemli olduğunu söyler durur" anlamında kullanılır. **kaçanın anası ağlamamış** kavgadan, saldırıdan, tehlikeden kaçmak gerekir. **kaçmaktan kovalamaya vakit olmamak** daha önemli işleri öncelikle yapmak zorunluluğundan öteki işlere zaman bulamamak.
kaçmaklık *a. esk.* kaçmak işi, kaçma.
kaçmaz *s.* ilmikleri kaçmayan (çorap).
kadana *a. Mac.* (. .' .) iri yapılı bir cins at. **kadana gibi** iri yapılı, iriyarı (kadın).
kadar *il. Ar.* **1** ölçüsünde, derecesinde. *ör. O da senin kadar güçlüydü.* **2** ölçüsünde, büyüklüğünde. *ör. Nohut kadar odada sigara da içiliyordu.* **3** denli. *ör. O kadar üzüleceğini düşünmemiştim.* **4** dek, değin. *ör. Oraya kadar yürüyemem.* **5** gibi. *ör. Sinemaya gidiyor, filmlerde İstanbul'u görmüş kadar oluyordu.* **6** süre belirtir. *ör. İzlediği kadar daha izlemesi gerekiyordu.* **7** *a.* derece, miktar. *ör. Bu kadarını ben alıyorum.* **8** bir niceliğin miktarını yaklaşık olarak, kesin olmayarak belirtir. *ör. Paketin içinde on kadar sigara kalmıştı.*
kadastro *a. İt.* (. .' .) düzenli ve sağlam bir tapu sicili oluşturmak ereğiyle bir ülkedeki bütün arazi, arsa ve mülklerin yerlerinin, alanlarının, sınırlarının, değerlerinin ve hukuksal durumlarının devlet eliyle saptanıp plana bağlanması işi. **(bir yerden) kadastro geçmek** kadastrosu yapılmak.
kadastrocu *a. İt. T. ha.* kadastro işiyle görevli teknik kimse.
kadastrolama *a. İt. T.* kadastrolamak eylemi.
kadastrolamak *(-i) İt. T.* (. .' . . .) kadastrosunu yapmak.
kadastrolanma *a. İt. T.* kadastrolanmak eylemi.
kadastrolanmak *(nsz) İt. T.* (. .' . . .) kadastrosu yapılmak, kadastro geçmek.
kadavra *a. İt.* (. .' .) tıp öğreniminde, görerek, uygulayarak öğrenim amacıyla üzerinde çalışmalar yapılmak üzere hazırlanmış, ölü insan ya da hayvan vücudu. **kadavra gibi** kuru, sıska (vücut).
kadavralaşma *a. İt. T.* kadavralaşmak eylemi.
kadavralaşmak *(nsz) İt. T. mec.* (vücut) çok zayıflamak, kadavra durumuna gelmek.
kadayıf *a. Ar.* **1** iyi undan yapılan, "tel kadayıf", "yassı kadayıf", "ekmek kadayıfı" gibi çeşitleri bulunan hamur tatlısının ortak adı. **2** *arg.* alımlı, güzel, hoş kız ya da genç kadın.
kadayıfçı *a. Ar. T.* **1** kadayıf yapan ya da satan kimse. **2** kadayıf satılan yer.
kadayıfçılık *a. Ar. T.* kadayıf yapma ya da satma işi.
kadeh *a. Ar.* **1** küçük boyda içki bardağı. **2** kadehte bulunan içki. *ör. Her akşam iki kadeh atardı.* **kadeh arkadaşı** birlikte içki içilen kimse. **kadeh arkadaşlığı** birlikte içilen içki dolayısıyla oluşan arkadaşlık. **. . . kadeh atmak** (içki) içmek. *ör. Akşamları birkaç ka-*

deh atmak alışkanlığındaydı. **kadeh kaldırmak** kadehleri, bir kimse ya da bir şey onuruna hep birlikte yukarı kaldırdıktan sonra içmek. **kadeh tokuşturmak** içki içerken, karşılıklı sevgiyi göstermek üzere, içmeden önce kadehlerini birbirine değdirmek.

kadehçik *a. Ar. T. bitb.* fındık, gürgen, meşe gibi ağaçlarda, meyveyi ortasına değin içine alan, küçük kadeh biçimindeki oluşum.

kadehçiksi *s. Ar. T. bitb.* kadehçiğe benzeyen.

kadem *a. Ar.* **1** *esk.* ayak, adım. **2** *esk.* (uzunluk ölçüsü olarak) ayak. **3** *mec.* uğur, kut.

kademe *a. Ar.* aşama, basamak, derece. **kademe ilerlemesi** devlet görevlilerinin yıllara göre yaptıkları aşama ilerlemesi. **kademe kademe** *ik. be.* aşama aşama, basamak basamak, derece derece.

kademelendiriliş *a. Ar. T.* kademelendirilmek eylemi ya da biçimi.

kademelendirilme *a. Ar. T.* kademelendirilmek eylemi.

kademelendirilmek *(nsz) Ar. T.* kademeli duruma getirilmek.

kademelendiriş *a. Ar. T.* kademelendirmek eylemi ya da biçimi.

kademelendirme *a. Ar. T.* kademelendirmek eylemi.

kademelendirmek *(-i) Ar. T.* kademeli duruma getirmek.

kademeleniş *a. Ar. T.* kademelenmek eylemi ya da biçimi.

kademelenme *a. Ar. T.* kademelenmek eylemi.

kademelenmek *(nsz) a. Ar. T.* kademeli duruma gelmek.

kademeli *s. Ar. T.* basamak basamak olan, aşamalı, basamaklı.

kademhane *a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* ➻ **ayakyolu.**

kademli *s. Ar. T.* uğurlu, kutlu. **kademli olsun** "hayırlı olsun", "uğurlu olsun", "kutlu olsun" anlamında bir iyi dilek sözü.

kademsiz *s. Ar. T.* uğursuz.

kademsizlik *a. Ar. T.* uğursuzluk.

kader *a. Ar.* **1** ➻ **alınyazısı, yazgı. 2** *mec.* genellikle kaçınılmaz olan kötü talih. **kader birliği** iyi ve kötü günleri ve aynı sonu paylaşma durumu. **kader birliği etmek** iyi ve kötü günleri ve ne olursa olsun aynı sonu paylaşmak. **kader böyle imiş** uğranılan kötü bir durumda, elden bir şey gelmeyince, alınyazısına boyun eğildiğini belirtmek için söylenir. **kadere boyun eğmek** alınyazısının başa getirdiğine razı olmak. **kadere kırk beş** *arg.* "sonuç ne olursa olsun", "her şey olacağına varır" anlamında kullanılır. **kadere meydan okumak** alınyazısının kişisel istençle değiştirilebileceğine inanarak yazgıya başkaldırmak. **kaderin cilvesi** talihin beklenmedik bir zamanda ortaya koyduğu durum. **kaderine** (ya da **talihine) küsmek** herhangi bir etkiyle olmaksızın kötü duruma düşmesinden yalnız talihini suçlu görmek.

kaderci *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **yazgıcı.**

kadercilik *a. Ar. T.* ➻ **yazgıcılık.**

kaderiye *a. Ar. fels.* yazgı anlayışına karşı insanların istenç ve eylemlerinde özgür olduklarını, insanın kendi eylemlerinden sorumlu bulunduğunu öne süren bir İslam felsefesi.

kadersiz *s. Ar. T. ha.* talihi iyi olmayan.

kadersizlik *a. Ar. T. ha.* kadersiz olma durumu.

kadı *a. Ar. tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, Tanzimat dönemine değin her türlü davaya, Tanzimat'la Cumhuriyet'in ilk yıllarına değin geçen sürede yalnızca evlenme, boşanma, nafaka ve miras davalarına bakan mahkemelerin başkanlarına verilen ad. **kadı anlatışa göre verir fetvayı** "haksız kişi, olayı kendisini haklı gösterecek biçimde anlatırsa, dinleyen ona hak verir" anlamında söylenir. *eş.* **anlatışa göre verirler fetvayı. kadı kızı Kadire, geldi çıktı sedire** kendini soylu soplu sayıp elini işe sürmeyen, üst başa kurulup oturan kadınlar için söylenir.

kadıköytaşı, -nı *b. a. yerb.* mühür ve süs eşyası yapmakta kullanılan, kuvars ve opal liflerinden oluşan, yarı billur durumunda silis.

kadılık *a. Ar. T.* **1** kadı olma durumu ya da kadı olanın görevi. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, bir kadının görevli bulunduğu il sınırları içinde kalan bölge.

kadın *a.* **1** erişkin dişi insan. *ör. Artık kadın ve erkek eşitliğinden söz ediliyor.* **2** evlenmiş ya da kızlığını yitirmiş dişi insan. **3** *s.* annelik ya da ev yönetimi yönlerinden gereken erdemleri, nitelikleri bulunan. *ör. Kadın dediğin onun gibi olur.* **4** *s.* kadına özgü, kadınla ilgili. *ör. Kadın hakları bakanlığı kuruluyormuş.* **5** *mec.* hizmetçi. *ör. Bizim kadın bugün gelmedi.* **6** *esk.* bayan gibi kullanılan bir san. **kadın** (ya da **avrat) ağızlı** çok konuşkan, geveze ve dedikoducu (erkek). **kadın avcısı** kadınların ilgisini ve sevgisini çekerek onları baştan çıkaran ve yüzüstü bırakan erkek. **kadın berberi** kadınların saçlarını kesen ve saç tuvaletlerini yapan berber. **kadın doktoru** kadın hastalıkları uzmanı doktor. **kadın evi** bir sosyal hizmet kuruluşunca ya da gönüllü bir kuruluşça yoksul, eşinden dayak yiyen ya da başka türlü bir gereksinim içinde bulanan kadınları korumak ereğiyle, bir süre barınmaları için düzenlenmiş ev. **kadın hastalıkları** yalnızca kadınlarda görülen hastalıklar. **kadın kadına** yalnız kadınlar arasında. **kadın kadıncık** evinin işlerini beğenilecek biçimde yapan, dikiş diken, temiz giyinip kuşanmasını bilen, ölçülü davranışları olan, hanımefendi kadın. **kadın nine 1)** büyükanne. **2)** yaşı oldukça ilerlemiş kadın. **kadın terzisi** yalnızca kadın giysileri diken terzi. **kadın ticareti** ➻ **beyaz kadın ticareti. kadın olmak 1)** kızlığını yitirmek, kızlığı giderilmek. **2)** *mec.* evini, kocasını yönetmesini iyi bilmek. **kadının fendi erkeği yendi** "kadınlar kurnazlıkta erkekleri alt ederler" anlamında söylenir. **kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek er-**

kektir "kadın ne denli bol ve değerli çeyizle gelirse gelsin, evin dönmesini, geçimini erkek sağlar" anlamında kullanılır. **kadının yüzünün karası, erkeğin elinin kınası** kadınların ahlak kurallarına ve yasalara aykırı cinsel birleşmeleri hoş karşılanmazken erkeklerin bu tür eylemlerinin kusur sayılmak şöyle dursun, övünç konusu olduğunu belirtmek için söylenir. **kadınlar hamamı** *mec.* herkesin bir ağızdan konuştuğu çok gürültülü yer. **kadınlar hamamına dönmek** (bir yer) herkesin bir ağızdan konuşması nedeniyle hiçbir şeyin anlaşılmadığı çok gürültülü bir ortam durumuna gelmek. **kadınlı erkekli** ➻ **erkekli kadınlı**.

kadınbağı, -nı *b. a. yeni* kadınların aybaşı durumlarında kullandıkları, akıntının giysiye vurmasını önleyen koruyucu bez.

kadınbudu, -nu *b. a.* kıyma ve pirinçle yapılan, yumurtaya bulanarak yağda kızartılan bir tür köfte.

kadınca *s.* ve *be.* kadına yakışır yolda olan, kadına yakışır bir biçimde, kadın gibi.

kadıncağız *a.* sözü edilmekte olan kadın için sevgi ve acıma duygusuyla söylenir. *ör. Kadıncağız çok çekti.*

kadıncalık *a.* kadınca olma durumu, kadına benzeyiş, kadına özgü nitelik.

kadıncık *a.* **1** küçük kadın. **2** kadıncağız.

kadıncıl *s.* kadınlara aşırı ölçüde düşkün (erkek).

kadınefendi *b. a. T. Yun. tar.* Osmanlı sarayında, padişahtan çocuk doğurmuş olan padişah eşi.

kadıngöbeği, -ni *b. a.* ➻ **hanımgöbeği**.

kadınımsı *s.* ➻ **kadınsı**.

kadınlaşma *a.* kadınlaşmak eylemi.

kadınlaşmak *(nsz)* kadına benzer özellikler göstermeye başlamak, kadın olmak.

kadınlık *a.* **1** kadın olma durumu, cins olarak kadının özelliği. *ör. Kadınlığını unutmuş, sövmüştü.* **2** kadının kadın olmak için gerekli erdem ve nitelikleri taşıması durumu. *ör. Onun kadınlığına söz yoktur.*

kadınsı *s.* **1** kadına özgü, kadına yaraşır olan. *ör. Kızın kadınsı davranışları hoştu.* **2** (erkek için) kadına benzer davranışları olan, kadına benzeyen, kadını andıran.

kadınsılaşma *a.* kadınsılaşmak eylemi.

kadınsılaşmak *(nsz)* kadına özgü fiziksel özellikler ve davranışlar edinmek.

kadınsılık *a.* kadınsı olma durumu.

kadınsız *s.* **1** kadın bulunmayan. *ör. Kadınsız yaşam zor olur.* **2** karısı olmayan ya da bir kadını olmayan (erkek).

kadınsızlık *a.* **1** kadını olmama durumu, kadının yokluğu. *ör. Kadınsızlık bir evi zorda bırakır.* **2** (erkek için) uzun süre cinsel ilişkiden uzak kalmış olma durumu.

kadıntuzluğu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **sarıçalı**.

kadırga *a. Yun.* (. .' .) *esk. den.* hem yelkenle, hem de kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış olan bir savaş gemisi.

kadırgabalığı, -nı *b. a. Yun. T. hayb.* ➻ **ispermeçet balinası**.

kadife *a. Ar.* **1** ipek, yün ya da pamuktan dokunmuş, bir yüzü çok kısa, ince ve sık tüylerle kaplı, parlak ve yumuşak bir kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış ya da bu kumaşla kaplanmış. **3** ➻ **kadife çiçeği**. **kadife çiçeği** *bitb.* bileşikgillerden, çiçekleri kömeç durumunda, genellikle parlak sarı renkli ve kadife görünümünde bir süs bitkisi. **kadife gibi** (ses, ten vb. için) yumuşak, pürüzsüz ve parlak.

kadifeleşme *a. Ar. T.* kadifeleşmek eylemi.

kadifeleşmek *(nsz) Ar. T. mec.* kadife gibi yumuşaklık edinmek.

kadifeleştirme *a. Ar. T.* kadifeleştirmek eylemi.

kadifeleştirmek *(-i) Ar. T. mec.* kadife gibi olmasını sağlamak.

kadifemsi *s. Ar. T.* kadife görünümünde olan, kadifeyi andıran, kadifeye benzeyen.

kadim *s. Ar.* (. -) *esk.* başlangıcı geçmişin derinliklerinde bulunan, pek çok eskiye uzanan, öncesiz. **kadim dost** dostluğu çok eskilere dayanan dost.

kadir, -dri (I) *a. Ar.* **1** *esk.* ➻ **değer**. **2** *gökb.* yıldızların parlaklık sırasını belirten ölçek. **kadir bilmek** ➻ **değer bilmek**. **kadir gecesi** Kuran'ın Hazreti Muhammet'e indirilmeye başlandığı gece olarak Müslümanlarca çok kutsal sayılan, ramazan ayının 27. gecesi. **kadir gecesi doğmuş** çok şanslı kimseler için söylenir. **kadri bilinmemek** çok değerli olduğu halde hor kullanılmak, değerlendirilmemek. **kadri bilinmek** değerli olduğu kabul edilip ona göre davranılmak. **kadrini bilmek** (bir şeyin) gereken değeri vererek yararlanmak.

kadir (II) *s. Ar.* (- .) **1** gücü yeten, yapabilen, güçlü. **2** "her şeye gücü yeten" anlamında Tanrı'nın sıfatlarından biri. **kadir olmak** gücü olmak, güçlü olmak, gücü yetmek, yapabilmek.

kadirbilir *b. s. Ar. T.* (- . . .) ➻ **değerbilir**.

kadirbilirlik *b. a. Ar. T.* (- . . . .) ➻ **değerbilirlik**.

kadirbilmez *b. s. Ar. T.* ➻ **değerbilmez**.

kadirbilmezleşme *a. Ar. T.* ➻ **değerbilmezleşme**.

kadirbilmezleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **değerbilmezleşmek**.

kadirbilmezlik *b. s. Ar. T.* ➻ **değerbilmezlik**.

Kadiri *ö. a. Ar.* (- . -) Kadirilik tarikatını benimsemiş kimse.

Kadirilik *ö. a. Ar. T.* (- . - .)
XII. yüzyılın başlarında Bağdat'ta, Şeyh Abdülkadir Geylani tarafından kurulan, dinsel kuralların kimilerini olduğu gibi, kimilerini de yorumlayarak benimseyen, iyilik ve sevgiyi öğütleyen, Irak'tan başlayarak Afrika, İspanya, Anadolu ve Hindistan'a ya yılan, bugün de Kuzey Afrika, Türkiye, Irak ve Balkan ülkelerinde etkinliğini sürdüren bir İslam tarikatı.

kadirşinas *b. s. Ar. Far.* (. . . -) ➻ **değerbilir.**
kadirşinaslık *b. a. Ar. Far.T.* (. . . -) ➻ **değerbilirlik.**
kadit *s. Ar.* (. -) çok zayıf. **kadidi çıkmak** bir deri bir kemik kalmak, çok zayıflamak.
kadmiyum *a. Fr. kim.* simgesi Cd, atom sayısı 48, atom ağırlığı 112,41, yoğunluğu 8,6 olan, 320 santigrat derecede ergiyen, maden yataklarında çinkoyla birlikte bulunan, kalay görünüşünde, kolay işlenen, tel durumuna gelebilen, elektrik ve seramik sanayiinde kullanılan bir element.
kadran *a. Fr.* kronometre, saat, pusula gibi aygıtlarda, üzerinde yazı, rakam ya da başka imler bulunan düzlem.
kadril *a. Fr.* **1** XVIII. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan, çok sayıda çiftlerin bir arada oynadıkları, çeşitli figürleri olan bir salon dansı. **2** bu dansın müziği.
kadro *a. It.* (.' .) **1** bir kamu kuruluşunun, bir işletmenin vb. yönetim, yönlendirme ya da denetim işlerini yürütenler ve bunların görev, yetki ve sorumluluklarının tümü. **2** bu kişi, görev, yetki ve sorumlulukları sayı, nitelik ve aşamalarıyla gösteren çizelge. **3** bu çizelgedeki yer. *ör. Boş iki kadro var.* **4** herhangi bir işi birlikte yürütecek olanların topu. *ör. Bu iş için kadronu seç.* **5** motosiklet ve bisiklette iskeleti oluşturan metal bölüm.
kadrolandırma *a. It. T.* kadrolandırmak eylemi.
kadrolandırmak *(-i) a. It. T.* kadroda yer vermek.
kadrolaşabilme *a. It. T.* kadrolaşabilmek eylemi.
kadrolaşabilmek *(-de.) It. T.* (devlet vb. işinde) kadrolaşması olanak içinde olmak ya da kadrolaşma olasılığı bulunmak.
kadrolaşıverme *a. It. T.* kadrolaşıvermek eylemi.
kadrolaşıvermek *(-de.) It. T.* (devlet vb. işinde) çabucak ya da kısa sürede kadrolaşmak.
kadrolaşma *a. It. T.* kadrolaşmak eylemi.
kadrolaşmak *(-de.) It. T.* **1** yeni bir kardo oluşturmak. **2** (devlet vb. işinde) kadroları yandaşlarıyla doldurmak, işe kendi adamlarını getirmek, yerleştirmek.
kadrolu *s. It. T.* kadroya alınmış bulunan, kadrosu olan.
kadrosuz *s. It. T.* kadrosu olmayan.
kadrosuzluk *a. It. T.* kadrosuz olma durumu.
kadük *s. Fr.* değerini, önemini yitirmiş, eskimiş olan. **kadük olmak** (yasama meclisinin yenilenmesi dolayısıyla önceki meclise sunulmuş olan yasa öneri ve tasarıları) değerini yitirmek.
kadüklük *a. Fr. T.* kadük olma durumu.
kafa *a. Ar.* **1** baş, özellikle insan başı. *ör. Kafası ağrıyormuş.* **2** hayvanlarda vücudun ağız, burun, göz, kulak gibi organların bulunduğu en ön ucu. **3** çivi vb.nin baş bölümü. **4** *mec.* anlayış, düşünce, görüş. *ör. Bu kafayla çağdaş olunmaz.* **5** *mec.* anlama ve kavrama yeteneği, zekâ. *ör. Sende kafa yok.* **6** bellek. *ör. Bu sözümü kafanda tut.* **7** zıpzıpların en büyük olanı. **8** kimi mekanik bütünlerde önemli parça. **9** *arg.* iri kafalı, aptal, bön, salak kimse. **10** *arg.* kafa dengi, halden bilir, anlayışlı. **kafa atmak** kavga sırasında karşısındakinin yüzüne kafayla çok sert bir biçimde vurmak. **kafa bulmak** *arg.* **1)** (biriyle) dalga geçmek, alay ederek neşelenmek. **2)** (uyuştururu vb.) içerek esrimek. **kafa büyük içi boş, tut kulağından çifte koş** "giyim kuşamına bakmayın, akılsız biridir" anlamında söylenir. **kafa cilalamak** *tkz.* içki içmek. **kafa çayı** *arg.* çok iyi demlenmiş çay. **kafa çekmek** ➻ **kafayı çekmek.** **kafa çıkışı** *sp.* ayaktopu oyununda topa kafayla vuruş. **kafa** (ya da **kafaya) çıkmak** *sp.* gelen topu kafa ile karşılamak, gelen topa sıçrayarak kafa vurmak. **kafa değiştirmek** ➻ **kafayı değiştirmek** . **kafa dengi** anlayış ve görüşleri, davranış ve gidişleri birbirine uyan arkadaşlardan, kimselerden her biri. *ör. Bakmayın siz, o kafa dengidir.* **kafa dinlemek** kafayı yoran sorunlardan bir süre uzaklaşmak. **kafa eskitmek** sürekli olarak kafa yoran sorunlarla uğraşmak ya da belli bir konuda kafa yormak. **kafa göz yarmak** beceriksiz davranmak. **kafa işçisi** beyin gücüyle, düşüncesiyle çalışan, bu yolla ortaya yapıt vb. koyan kimse. *ör. Her yazar bir kafa işçisidir.* **kafa kafaya vermek** ➻ **baş başa vermek** . **(birinde) kafa kalmamak** zihin yorularak çalışmaz olmak. *ör. Düşün düşün, kafa kalmadı bende.* **kafa koçanı** *ha.* ➻ **kafakâğıdı.** **kafa patlatmak** bir konu üzerinde pek çok düşünmek. **kafa sallamak** doğru ya da yanlış her şeye evet demek, dalkavukluk etmek. **kafa şişirmek** gürültü yaparak ya da ipe sapa gelmez biçimde çok konuşarak birini tedirgin etmek. **kafa tutmak** boyun eğmeyerek karşı koymak, karşı gelmek, diklenmek. **kafa** (ya da **kafayı) tütsülemek** *arg.* içip içip sarhoş olmak. **kafa ütülemek** *arg.* saçma sapan konuşarak, gevezelik ederek rahatsız etmek, çok ve gereksiz konuşmak. **kafa yapmak** *arg.* **1)** uyuşturucu kullanarak sarhoş olmak. **2)** (uyuşturucu madde) sarhoş etmek. **3)** (biriyle) alay ederek neşelenmek. **kafa yok!** aklı yok, akılsız! *ör. Onda kafa yok ki!* **kafa yormak** bir iş, bir konu üzerinde enine boyuna düşünmek, pek çok düşünmek. **kafadan atmak** bir şeyin doğrusunu bilmeksizin onun üzerinde rasgele konuşmak. **kafadan kontak** (ya da **çatlak** ya da **sakat**) *ha.* aklında bozukluk olan, aklı eksik, akılsız, dengesiz, deli. **kafası almamak 1)** (bir şeyi) anlayamamak, kavrayamamak (bir şeye) akıl erdirememek. *ör. Matematiği kafası almazdı.* **2)** zihin yorgunluğu yüzünden anlayamaz duruma gelmek. *ör. Artık kafam almıyor, biraz ara verelim.* **3)** olabileceğine inanamamak. *ör. Bu nasıl olur, kafam almıyor doğrusu!* **kafası atmak** birdenbire kızmak, çok kızmak, çok öf-

kelenmek. **kafası basmak** (ya da **basmamak**) *arg.* aklına uygun gelmek (ya da gelmemek), anlamak (ya da anlamamak). **kafası boş** *mec.* pek bir şey bilmeyen, bilgisiz (kimse). **kafası bozulmak** kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek. *ör. Bu işe kafası çok bozulmuştu.* **kafası bulanmak** bir durum karşısında aklı karışmak, olayı anlayamaz, kavrayamaz duruma gelmek. **kafası bulutlu** ➻ **kafası dumanlı**. **kafası çalışmak** (ya da **işlemek**) aklı, zekâsı yerinde olmak, iyi düşünüyor olmak, aklını iyi kullanabilmek. *ör. Bu çocuğun kafası çalışıyor.* **kafası çatlak** *mec.* dengesiz, deli. **kafası dönmek 1)** başı dönmek, başı dönerek denge durumunu yitirir gibi olmak, sersemlemek. **2)** pek çok kızmak, çok öfkelenmek. **kafası dumanlı 1)** hafif sarhoş. **2)** *arg.* uyuşturucu, özellikle esrar sarhoşluğu içinde (olan). **kafası durmak** zihni çalışamaz duruma gelmek, zihni çok yorularak düşünemez olmak. **kafası işlemek** ➻ **kafası çalışmak**. **kafası iyi** *mec.* **1)** iyi düşünebilen (kimse). *ör. Ali'nin kafası iyidir, ona soralım.* **2)** *arg.* esrik, sarhoş (kimse). *ör. Dün gece kafam iyiydi, yolda şarkılar söylemişim.* **kafası kazan (gibi) olmak** (ya da **kafası kazana dönmek**) **1)** zihni yorulup hiçbir şey anlayamaz duruma gelmek. **2)** çok gürültülü bir ortamda gürültüden tedirgin olmak. **kafası kıyak** *arg.* esrik, sarhoş (kimse). **kafası kıyak olmak** *arg.* sarhoş olmak ya da bir uyuşturucunun etkisi altında bulunmak. **kafası kızmak** öfkelenmek, kızmak. **kafası kontak** *arg.* çılgın, dengesiz, deli. **kafası küflü** *mec.*, **eski kafalı**. **kafası örümcek bağlamış** ➻ **eski kafalı**. **kafası örümcekli** ➻ **eski kafalı, örümcek kafalı**. **kafası şişmek** ➻ **kafası kazan (gibi) olmak** (ya da **kafası kazana dönmek**). **kafası (bir şeye) takılmak** zihni sürekli bir biçimde o şeyle uğraşmak. *ör. Geçenki sözlerine kafam takıldı, ne demek istemiştin?* **kafası taşa çarpmak** büyük bir zarar görerek gerçeği anlamak. **kafası yerinde olmamak** herhangi bir nedenle, gereği gibi düşünecek durumdan uzak olmak, iyi düşünemez durumda bulunmak. **kafası yerine gelmek** kendini toparlamak, düşünecek duruma gelmek. **kafasına dank etmek** (ya da **demek**) daha önce kabul etmediği bir gerçeği bir olay dolayısıyla acı bir biçimde anlamak. **kafasına girmek 1)** (bir düşünce) aklına uygun gelmek. **2)** bir kimseyi bir şey yapmaya kandırmak. **kafasına girmemek** anlayamamak, kavrayamamak, akıl erdirememek. *ör. Matematik kafama germiyordu.* **kafasına koymak** (bir şeyi) yapmaya kesin olarak karar verip zamanını beklemek, yapmak için olanak aramak. **kafasına sığmamak** akıl erdirememek. **kafasına söz girmemek 1)** çok aptal ya da inatçı olmak. **2)** önemsememek. **kafasına uymak 1)** (kendisine) uygun gelmek, onu uygun bulmak. *ör. Önerisi kafama uymuştu, kabul ettim.* **2)** (birinin) söylediği, öğütlediği gibi yapmak. *ör. Onun kafasına uymakla hata etmişim.* **kafasına vur, ekmeğini elinden al** ➻ **başına vur, lokmasını elinden al**. **kafasına vura vura** isteyip istemediğine bakmaksızın, zor kullanarak, zorla. **kafasına vurmak** (içki) çok sarhoş etmek. **kafasında şimşek çakmak** ➻ **beyninde şimşekler çakmak**. **kafasında tutmak** (bir şeyi) aklında tutmak, unutmamak. **kafasından çıkarmak** (bir şeyi) zihninden atmak, unutmak. **kafasından geçirmek** (bir şeyi) belli belirsiz düşünmek, aklından, zihninden geçirmek. **(birinin) kafasını bozmak** sinirlendirmek, kızdırmak. **(biri) kafasını bulmak** ➻ **kafayı bulmak**. **kafasını ezmek** zararlı olabilecek bir durumu, bir eylemi daha başlangıçta etkisiz duruma getirmek, yok etmek. **kafasını kaldırmak** karşı gelmek, diklenmek, başkaldırmak. **kafasını kaşıyacak vakti olmamak** ➻ **başını kaşımaya (kaşıyacak) vakti olmamak**. **kafasını kırmak (birinin)** *mec.* (onu) çok kötü bir biçimde dövmek. **(birinin) kafasını kızdırmak** sinirlendirmek, öfkelendirmek. **kafasını kullanmak** akıllıca davranmak. **(bir şey) kafasını kurcalamak** uzun uzun, sürekli düşündürmek. *ör. Bu iş kafamı kurcalıyor.* **kafasını sokmak** barınılabilecek bir yere yerleşmek. **kafasını taştan taşa çarpmak** (ya da **çalmak** ya da **vurmak**) ➻ **başını taştan taşa vurmak**. **kafasını toplamak** kendine gelip sağlıklı bir biçimde düşünebilir olmak. **(birinin) kafasını vurdurmak** *esk.* kafasını kestirmek. **(birinin) kafasını vurmak** *esk.* kafasını kesmek. **kafasının bir tahtası noksan (olmak)** *tkz.* dengesiz, budala, aptal, delişmen (olmak). **kafasının dikine gitmek** hiçbir öğüde kulak asmayarak bildiği gibi davranmak, aklına ne koymuşsa onu yapmak. **kafasının etini yemek (birinin)** *mec.* bir kimseyi çok rahatsız edecek ölçüde, ondan bir şeyi sürekli olarak istemek. **kafasının kontağı atmak** ➻ **kafası atmak**. **(birini) kafaya almak** *arg.* **1)** zayıf yönünden yararlanarak kandırmak, oyuna getirmek. **2)** konu önemliymiş gibi davranarak alaya almak, eğlenmek. **kafayı bulmak** *arg.* **1)** neşelenecek kadar içki içmiş olmak. **2)** yeterince uyuşturucu alarak esrimek. **kafayı çalıştırmak** (ya da **işletmek**) *mec.* iyi bir yol bulmak ereğiyle iyi ve yerinde düşünmek. **kafayı çekmek** *arg.* içki içmek. **kafayı değiştirmek** dünya görüşünü değiştirmek. *ör. Kafayı değiştirmek kolay mı?* **kafayı dumanlamak** *arg.* içkiyle ya da uyuşturucuyla sarhoş duruma gelmek. **kafayı kırmak** *arg.* sarhoş etmeyecek ama gereksinmesini karşılayacak ölçüde uyuşturucu almak. **kafayı tutmak** *arg.* ➻ **kafayı bulmak**. **kafayı tütsülemek** *arg.* ➻ **kafayı dumanlamak**. **kafayı üşütmek** *arg.* çıldırmak, delirmek. **kafayı vurmak 1)** hastalanıp yata-

ğa düşmek. **2)** uyumak üzere yatmak. **kafayı yemek** *arg.* çıldırmak, delirmek, oynatmak, kafayı üşütmek.

kafaca *be. Ar. T.* (. .' .) *mec.* düşünce yönünden, düşünce olarak. *ör. O kafaca bize göre değildi.*

kafadan *be. Ar. T. arg.* **1** (kumarda) tartışmasız biçimde, kesinlikle, doğrudan. **2** (trafik kazasında) tam önden. *ör. Arabayı kafadan çarpmış.*

kafadanbacaklılar *ç. b. a. Ar. T. hayb.* yumuşakçaların, çok bilinen hayvanları ahtapot, mürekkepbalığı olan, baş bölgelerinde sert bir gagası ve çekmenli sekiz kolu bulunan önemli bir sınıfı.

kafadar *a. Ar. Far.* anlayışları, görüşleri, gidişleri bir olan kimselerden her biri.

kafadarlık *a. Ar. Far. T.* kafadar olma durumu.

kafadaş *a. Ar. T.* anlayış ve görüşleri, davranış ve gidişleri birbirine uyan kimselerden her biri. *eş.* **kafadar, kafa dengi**.

kafadaşlık *a. Ar. T.* kafadaş olma durumu.

kafaiçi, -ni *b. a. Ar. T. gövb.* ➻ **kafatası**.

kafakâğıdı, -nı *b. a. Ar. Far. T. ha.* nüfus kâğıdı, kimlik.

kafakol *b. a. Ar. T. sp.* güreşte, bir elle rakibin bileğini koltuk altına sıkıştırıp öteki elle ensesinden sıkıca tutarak sıkıştırılan yana hızlı bir dönüşle rakibin altına girip diz çökerek onu omuz üzerinden aşırıp sırtüstü getirmeye yönelik bir oyun. **kafakola almak** *arg.* (birini) tuzağa düşürmek.

kafalı *s. Ar. T.* **1** kafası olan. **2** kafası herhangi bir biçimde olan. *ör. Koca kafalı biriydi.* **3** *mec.* aklını iyi kullanan, akıllı.

kafalılık *a. Ar. T.* **1** kafası herhangi bir biçimde olma durumu. *ör. Bu balığın özelliği yassı kafalılıktır.* **2** *mec.* akıllılık.

kafasız *s. Ar. T.* **1** kafası bulunmayan. **2** *mec.* aklını iyi kullanamayan, akılsız.

kafasızlaşma *a. Ar. T. mec.* kafasızlaşmak eylemi.

kafasızlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* aklını iyi kullanamayan bir kimse durumuna gelmek.

kafasızlık *a. Ar. T. mec.* aklını iyi kullanamama durumu, kavrayışsızlık, düşüncesizlik, akılsızlık. **kafasızlık edilmek** *mec.* kafasızlar gibi davranılmak. **kafasızlık etmek** *mec.* kafasza yaraşır bir biçimde davranmak.

kafatasçı *b. a.* ve *s. Ar. T.* kafatasçılık yandaşı, ırkçı (kimse, görüş).

kafatasçılık *b. a. Ar. T.* kafatası biçimine ve ölçülerine bakarak belli bir ırkı ötekilerden üstün sayan, ulus kavramını ırk kavramına bağlayan dünya görüşü, ırkçılık.

kafatası *b. a. Ar. T. gövb.* insanda ve omurgalılarda, içinde beynin yer aldığı, başın kemik bölümü.

Kafdağı, -nı *ö. b. a.* söylencelerde ve masallarda geçen, halk inanışına göre dünyayı çevreleyen ve arkasında cinlerin, perilerin bulunduğu varsayılan, zümrütten oluşmuş dağ.

kafe *a. İng.* **1** kahve. **2** kahvehane.

kafein *a. Fr.* kahvede, çayda ve kola cevizinde bulunan, uyarıcı niteliği olan, hekimlikte de yararlanılan bir madde.

kafes *a. Ar.* **1** içine kuş ya da sincap vb. gibi küçük hayvanları koymaya yarayan, aralıklı bir biçimde çatılmış metal ya da ağaç çubuklardan ya da tellerden yapılmış, taşınabilir koyacak. **2** yabanıl, yırtıcı hayvanları taşımakta kullanılan, aralıklı bir biçimde çatılmış demir çubuklardan bölme. **3** pencerelere takılan, aralıklı çapraz çubuklarla yapılmış siper. **4** *esk.* cami, tekke gibi yerlerde kadınlara ayrılmış bölme. **5** kayık, sandal gibi şeylerin iskelet bölümü. **6** ahşap yapıların direk ve çatmalardan oluşan, kaplama tahtaları dışında kalan bölümü, iskeleti. **7** *tar.* Osmanlı döneminde, Topkapı Sarayı'nda padişah oğullarının XVI. yüzyıl sonlarından başlayarak bir tür tutuklu yaşamı sürdürdükleri, yüksek duvar ve şimşir ağaçlarıyla çevrili, harem dairesine bitişik ve birçok odalarla on iki bölümden oluşan yapı. **8** *arg.* aldatma, dalavere, düzen, hile, tuzak. **9** *arg.* hapishane. **kafes ardından** gizli bir biçimde, görünmeksizin, gizliden. **kafes gibi 1)** kuru, zayıf. **2)** delik deşik. *ör. Perde kafes gibiydi.* **kafes hayatı** *tar.* Osmanlı döneminde, babaları ölen padişah oğullarının kafeste sürdürdükleri bir tür tutukluluk yaşamı. **kafese almak** *arg.* (birini) **1)** konuşmaları ve davranışlarıyla etkileyip istediğini yaptırmak. **2)** yalan dolanla aldatarak çıkar sağlamak. **kafese girmek** *arg.* **1)** aldatılıp kendisinden çıkar elde edilmek. **2)** hapse girmek. **kafese koymak** *arg.* **1)** (birini) aldatarak kendisinden yararlanmak, kafese almak. **2)** (birini) hapse atmak.

kafesçi *a. Ar. T.* **1** kafes yapan ya da satan kimse. **2** *s. arg.* başkalarını aldatarak parasını, malını ele geçiren, onlardan çıkar sağlayan (kimse).

kafesleme *a. Ar. T.* kafeslemek eylemi.

kafeslemek *(-i) arg.* çıkar sağlamak için aldatmak, tuzağa düşürmek.

kafeslenme *a. Ar. T.* kafeslenmek eylemi.

kafeslenmek *(nsz) Ar. T.* **1** (kuş vb. için) kafes içine konulmak. **2** *arg.* aldatılarak kendisinden çıkar elde edilmek.

kafesleyebilme *a. Ar. T.* kafesleyebilmek eylemi.

kafesleyebilmek *(-i) arg.* kafeslemek elinde olmak, kafesleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kafesleyiş *a. Ar. T.* kafeslemek eylemi ya da biçimi.

kafesleyiverme *a. Ar. T.* kafesleyivermek eylemi.

kafesleyivermek *(-i) arg.* çabucak ya da kısa sürede kafeslemek.

kafesli *s. Ar. T.* kafesi olan ya da kafes biçiminde olan.

kafeterya *a. İn* ' oturup çay, kahve, gazoz

gibi sıcak, soğuk içecekler içilen yer. **2** herkesin, kendi yemeğini kendisinin bir tepsi içinde masasına götürüp yediği lokanta.

kâfi *s. Ar.* (- -) **1** yetecek ölçüde olan, yeterli. **2** *ünl.* artık istemez, yeter, yetişir. **kâfi gelmek** yetişir olmak, yetişmek, yetmek.

kafile *a. Ar.* (- . .) **1** bir arada yolculuk eden insanlardan oluşan topluluk. **2** aynı yöne giden taşıt ya da yolcu topluluğu. *eş.* **konvoy**. **3** *esk.* sırayla gönderilen şeylerin her bir bölüğü.

kâfir *s.* ve *a. Ar.* (- .) **1** Tanrı'nın varlığına inanmayan, Tanrıtanımaz, dinsiz, inançsız (kimse). **2** *ha.* genellikle Hıristiyan olanlara halkın verdiği ad. *ör. Kâfirler çok çalışırmış.* **3** *mec.* çok acımasız, zalim (kimse). **4** *mec.* sevilen birine takılmak için ya da sitem yollu söylenir. *ör. İşin iş yine kâfir!*

kâfirce *be. Ar. T.* kâfire yaraşır bir biçimde.

kâfiristan *a. Ar. Far. ha. esk.* Müslüman olmayanların, genellikle Hıristiyanların yaşadığı ülke.

kâfirleşme *a. Ar. T.* kâfirleşmek eylemi.

kâfirleşmek *(nsz) Ar. T. ha.* ➻ **gâvurlaşmak**.

kâfirlik *a. Ar. T.* (- . .) **1** kâfir olma durumu. **2** *mec.* kâfire yaraşır davranış.

kafiye *a. Ar.* (- . .) *yaz.* ➻ **uyak**.

kafiyeli *s. Ar. T.* (- . . .) *yaz.* ➻ **uyaklı**.

kafiyesiz *s. Ar. T.* (- . . .) *yaz.* ➻ **uyaksız**.

Kafkasyalı *ö. a.* ve *s.* (. .' . .) Kafkasya'da yaşayan halklardan olan.

kaftan *a. tar.* genellikle ipekli kumaştan yapılan, uzun ve işlemeli üst giysisi. **kaftan giydirme** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahın sadrazamlara, vezirlere ve daha başka devlet ileri gelenlerine, bunların da daha küçük aşamada olan kimselere, ödüllendirmek, yüceltmek, gönül almak gibi amaçlarla, değerli kumaşlardan ya da kürkten yapılmış bir kaftan giydirmeleri. **kaftan kalıbı** *mec.* kafasız, akılsız kimse.

kâfur *a. Ar.* (- -) **1** kâfur ağacından çıkarılan, hekimlikte kullanılan, yarısaydam ve beyaz, kolayca parçalanabilen, çok ıtırlı bir madde. **2** *mec.* çok beyaz. **kâfur ağacı** defnegillerden, Uzakdoğu'da yetişen, kâfur' çıkarılan bir ağaç.

kâfurlu *s. Ar. T.* (- - .) bileşiminde kâfur bulunan.

kâfuru *a. Ar.* (- . .) ➻ **kâfur**.

kâgir *s. Far.* (- .) taş ya da tuğladan yapılmış olan (yapı, duvar vb.).

kağan *a. ("hakan" sözcüğünün eski biçimi)* hanların bağlı bulunduğu devlet başkanı, imparator.

kağanlık *a.* **1** kağan olma durumu. **2** kağanın yönetimi altındaki ülke.

kâğıdımsı *s. Far. T.* kâğıda benzeyen, kâğıt gibi olan.

kâğıt *a. Far.* **1** hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, üzerine yazı yazmaya, basmaya, öteberi sarmaya, duvar kaplamaya vb. yarayan, genellikle beyaz ve ince yaprak. **2** yazılı kâğıt yaprağı, pusula, tezkere. *ör. Eline tutuşturulan kâğıdı okumaya başladı.* **3** belge. *ör. Arabanın kâğıtları eksik diye trafiğe çıkarılmadı.* **4** yazılı sınav kâğıdı. *ör. Öğretmen kâğıtları henüz okumamış.* **5** iskambil kâğıdı, iskambil. *ör. İki el kâğıt oynadık.* **6** *ha.* lira, kâğıt para, banknot. *ör. Ayakkabını kaç kâğıda aldın?* **7** *s.* kâğıttan yapılmış. *ör. Artık herkes kâğıt mendil kullanıyor.* **kâğıda dökmek** (bir durumu) yazıya geçirmek, yazılı biçime sokmak. **kâğıda kaleme sarılmak** hemen yazmaya başlamak. **kâğıt açmak** iskambil kâğıtlarını oyunculara dağıttıktan sonra bir tanesinin yüzünü çevirmek. **kâğıt gibi 1)** incecik. *ör. Ayakkabının altı kâğıt gibiydi* **2)** bembeyaz. *ör. Korkmuştu, yüzüne baktım, kâğıt gibiydi.* **kâğıt makası** kâğıt kesmede kullanılan, uzun ağızlı makas. **kâğıt oynamak** iskambille oynanan türlü oyunlardan birini oynamak. **kâğıt oyunu** iskambil kâğıtlarıyla oynanan oyun. **kâğıt para** ➻ **banknot**. **kâğıt torba** kâğıttan yapılmış torba. **kâğıt üzerinde** kuramsal olarak. *ör. Bu durum kâğıt üzerinde böyle görünüyor.* **kâğıt üzerinde (üstünde) kalmak** (bir iş) düşünülmüş, tasarlanmış olduğu halde yapılmamak, gerçekleşmemek.

kâğıtağacı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* ➻ **kâğıtdutu**.

kâğıtbalığı, -nı *b. a. Far. T. hayb.* kâğıtbalığıgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde yaşayan, gövdesi yassı, kâğıt gibi ince ve saydam, başı büyük, ağzı küçük, üzerinde üç kara benek bulunan, az bulunan ve hiçbir değeri olmayan kemikli bir balık.

kâğıtbalığıgiller *b. a. Far. T. hayb.* kemikli balıklardan, örneği kâğıtbalığı olan, yassı ve ince gövdeli, gümüş renkli balık familyası.

kâğıtçı *a. Far. T.* **1** kâğıt yapan kimse. **2** gazete, kitap kâğıdı vb. satan kimse.

kâğıtçılık *a. Far. T.* **1** kâğıtçı olma durumu. **2** kâğıt sanayii. *ör. Ülke kâğıtçılığı gelişiyor.*

kâğıtdutu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* dutgillerden, Japonya ile Çin'de yetişen, kabuğundan kâğıt yapılan bir ağaç.

kâğıthelvacı *b. a. Far. Ar. T.* kâğıthelvası yapan ya da satan kimse.

kâğıthelvası, -nı *b. a. Far. Ar. T.* tekerlek biçiminde, ince, yassı ve çok gevrek, bir çeşit helva. **kâğıthelvası gibi (olmak)** çok ince, incecik (olmak).

kâğıtlama *a. Far. T.* kâğıtlamak eylemi.

kâğıtlamak *(-i) Far. T.* kâğıt yapıştırmak ya da kâğıtla kaplamak.

kâğıtlanma *a. Far. T.* kâğıtlanmak eylemi.

kâğıtlanmak *(nsz) Far. T.* kâğıtla kaplanmak.

kâğıtlatma *a. Far. T.* kâğıtlatmak eylemi.

kâğıtlatmak *(-i, -e) Far. T.* kâğıtlamak eylemini yaptırmak, kâğıtla kaplanmasını ya da kaplamasını sağlamak.

kâğıtlı *s. Far. T.* kâğıdı olan, kâğıda sarılmış ya da kâğıtla kaplanmış bulunan.

kâğıtlık *a. Far. T.* **1** el altında bulundurulması gereken kâğıtları koymaya yarayan, gözlere

ayrılmış bir çeşit kutu. **2** *s.* kâğıt yapımına uygun olan. *ör. Kâğıtlık kavak üretimi arttı.*

kâğıtsı *s. Far. T.* kâğıt görünüşünde, kâğıda benzeyen, kâğıt gibi olan.

kağnı *a.* iki tekerlekli, tekerlekleri tek parça, dingili tekerleklerle birlikte dönen, öküz ya da manda koşulan, genellikle dağlık, kırsal yerlerde kullanılan ilkel araba. **kağnı gibi (gitmek)** çok yavaş (gitmek).

kağşak *s. ha.* yıkılmaya, dağılmaya yüz tutmuş, eskimiş, gevşemiş (yapı, eşya).

kağşama *a.* kağşamak eylemi.

kağşamak *(nsz) ha.* **1** (yapı için) yıkılmaya, dağılmaya yüz tutmak, eskimek, dökülmek. **2** (eşya vb.) ek yerlerinden ayrılmak, gevşemek, oynamak, dağılmak. **3** güçsüzleşmek, yaşlanmak. **4** güçten düşmek, zayıflamak. **5** *mec.* geçersiz duruma gelmek, yürürlükten kalkmak, köhnemek. *ör. Bu kağşamış düşüncelerle iş yürümez.*

kağşatılma *a.* kağşatılmak eylemi.

kağşatılmak *(nsz) ha.* kağşaması sağlanmak.

kağşatma *a.* kağşatmak eylemi.

kağşatmak *(-i) ha.* kağşamasına yol açmak, kağşamasını sağlamak.

kağşayış *a. ha.* kağşamak eylemi ya da biçimi.

kâh *bağ. Far.* (-) ara sıra, kimi kez, kimi zaman. *eş.* **gâh**.

kahır, -hrı *a. Ar.* **1** yok etme, perişan etme, ezme. **2** derin üzüntü ya da sıkıntı, derin acı, içe işleyen üzüntü. **kahır** (ya da **kahrını**) **çekememek** birinin huysuzluğuna ya da verdiği sıkıntıya katlanamamak. **kahır** (ya da **kahrını**) **çekmek** uzun süre sıkıntıya (ya da sıkıntısına) katlanmak. **kahır yüzünden lütfa uğramak** (ya da **kahır yüzünden lütuf görmek**) birine kötülük olsun diye yapılan bir iş, tersine olarak, o kimseye yaramak. **kahrı çekilir** her türlü yorgunluğuna, sıkıntısına, eziyetine katlanmaya değer, katlanılabilir. **kahrı çekilmez** huysuz ya da çok sıkıntı veren, çok sıkıntılı. **kahrından ölmek 1)** çok üzülmek. **2)** aşırı üzüntü, ölümüne yol açmak.

kahırlanabilme *a. Ar. T.* kahırlanabilmek eylemi.

kahırlanabilmek *(nsz) Ar. T.* kahırlanması olanak içinde olmak ya da kahırlanma olasılığı bulunmak.

kahırlanış *a. Ar. T.* kahırlanmak eylemi ya da biçimi.

kahırlanma *a. Ar. T.* kahırlanmak eylemi.

kahırlanmak *(nsz) Ar. T.* çok ve için için, kendi kendine, kimseye sezdirmeden üzülmek.

kahırlı *s. Ar.T.* **1** derin acısı ya da üzüntüsü olan. **2** derin acı ya da üzüntü veren.

kâhil *s. Ar.* (- .) *esk.* ➻ **erişkin**.

kâhillik *a. Ar. T.* (- . .) *esk.* ➻ **erişkinlik**.

kâhin *a. Ar.* (- .) gelecekle ilgili olarak görünmez evrenden haber vermek, geleceği bilmek savında olan kimse. *eş.* **bilici**[2], **önbilici**.

kâhinlik *a. Ar. T.* (- . .) kâhin olma durumu ya da kâhince söz. *eş.* **bilicilik**[2], **önbilicilik**.

kahir *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** kahreden, yok eden. **2** üstün gelen, baskın olan, ezen, ezici. **kahir ekseriyet** *esk.* pek büyük bir çoğunluk, ezici çoğunluk.

kahkaha *a. Ar.* gülerken çıkan ses. **kahkaha atmak** yüksek sesle gülmek. **kahkahadan kırılmak** yüksek sesle ve çok gülmek, yüksek sesle gülmekten yorulmak. **kahkahayı basmak** (ya da **koparmak** ya da **salıvermek**) kendini tutamayarak, birden patlarcasına yüksek sesle gülmek.

kahkahaçiçeği, -ni *b. a. Ar. T. bitb.* ikiçeneklilerden, süs bitkisi olarak bahçelerde yetiştirilen, uçları mavi çizgili beyaz çiçekler açan bir sarmaşık türü. *eş.* **gündüzsefası**.

kahpe *a. Ar.* **1** orospu. **2** *s. mec. ka.* dönek[1]. **kahpe felek** alınyazısına ve talihe küskünlüğü belirtmek için kullanılır. *ör. "Kahpe felek vermez benim muradım" demiş bir halk ozanı.* **kahpe felek, kimine kavun yedirir kimine kelek** *tkz.* alınyazısının insanlara eşit davranmadığını anlatmak için şaka yollu söylenir. **kahpenin** (ya da **kahpe**) **dölü** *ka.* orospu çocuğu, piç, soysuz.

kahpece *s.* ve *be. Ar. T.* kahpe gibi, kahpeye yaraşır biçimde.

kahpelenme *a. Ar. T.* kahpelenmek eylemi.

kahpelenmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **kahpeleşmek**.

kahpeleşme *a.Ar. T.* kahpeleşmek eylemi.

kahpeleşmek *(nsz) Ar. T.* kahpeye yaraşır bir biçimde davranmak, kahpelik etmek.

kahpelik *a. Ar. T.* **1** kahpe olma durumu. **2** kahpeye yaraşır bir biçimde davranış. **kahpelik etmek** *ka.* sözünden dönerek birine kötülük etmek, kahpece davranmak.

kahraman *a.* ve *s. Far.* **1** savaşta yiğitlik ya da tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse). *eş.* **alp, yiğit**. **2** bir olayda önemli yeri bulunan kimse. *ör. Olayın kahramanı küçük bir çocuktu.* **3** *yaz.* roman, öykü, oyun ve benzeri yazınsal yapıtlarda en önemli kişi. *eş.* **başkişi**. *ör. İnce Memed'in kahramanı aynı adı taşıyan bir köy delikanlısıdır.*

kahramanca *s.* ve *be. Far. T.* kahramana yaraşır bir biçimde, yiğitçe.

kahramanlaşma *a. Far. T.* kahramanlaşmak eylemi.

kahramanlaşmak *(nsz) Far. T.* kahraman durumuna gelmek, kahramanlık edinmek, yiğitleşmek.

kahramanlaştırma *a. Far. T.* kahramanlaştırmak eylemi.

kahramanlaştırmak *(-i) Ar. T.* kahraman düzeyine çıkarmak. *ör. Halk insanı kahramanlaştırır ama gerekirse bırakıverir.*

kahramanlık *a. Far. T.* **1** kahraman olma durumu. **2** kahramanca davranış, yiğitlik, yüreklilik. **kahramanlık göstermek** kahraman gibi davranmak, yiğitlik göstermek.

kahretme *a. Ar. T.* kahretmek eylemi.

kahretmek *(-i) Ar. T.* **1** ezmek, perişan etmek, yok etmek. **2** aşırı ölçüde üzmek. **3** *(nsz)* ken-

dine dert etmek, kendine dert edinerek çok üzülmek, içlenmek. **4** *(-e)* ilenmek. **kahretsin!** "Tanrı yok etsin" anlamında ilenç olarak kullanılır.

kahreyleme. *Ar. T.* kahreylemek eylemi.

kahreylemek *(-i) Ar. T.* ➻ **kahretmek**.

kahreyleyiş *a. Ar. T.* kahreylemek eylemi ya da biçimi.

kahrolma *a. Ar. T.* kahrolmak eylemi.

kahrolmak *(nsz) Ar. T.* **1** pek çok üzülmek, üzüntüden kendini bitirmek. *ör. İki gündür kahrolduğum yetmez mi?* **2** ant olarak kullanılır. *ör. Kahrolayım doğru söylüyorum.* **kahrolası!** "yok olası" anlamında söylenir. **kahrolsun!** "yok olsun!" anlamında kullanılır.

kahroluş *a. Ar. T.* kahrolmak eylemi ya da biçimi.

kahvaltı, -yı *b. a. Ar. T.* **1** çay, zeytin, peynir, reçel vb.den oluşan ve genellikle sabahları yenilen ya da herhangi bir zamanda yenilebilen hafif yemek. *ör. Akşamları kimi zaman kahvaltıyla geçiştiririz.* **2** bu biçimde düzenlenmiş yemek. *ör. Kahvaltıya buyurmaz mısınız?* **kahvaltı etmek** (ya da **yapmak**) kahvaltıyla karın doyurmak.

kahvaltılık *b. a.* ve *s. Ar. T.* kahvaltıda yemek için olan, kahvaltıda yenen (yiyecek). *ör. Kahvaltılığımız kalmamış.*

kahve *a. Ar.* **1** kökboyasıgillerden, sıcak iklimlerde yetişen, yaklaşık yirmi çeşidi bulunan, ortalama 7-8 metre boyunda, hoş kokulu beyaz çiçekler açan, kiraza benzer meyveleri olan bir ağaç. **2** bu ağacın meyve çekirdeği. **3** bu çekirdeklerin kavrulup dövülmesiyle ya da çekilmesiyle elde edilen toz. **4** bu tozla hazırlanan içecek. *ör. Her gün birkaç fincan kahve içerdi.* **5** çay, kahve, ıhlamur, gazoz vb. içilen, tavla, iskambil, domino vb. oynanan yer. *eş.* **kahvehane**. *ör. Köylü, akşama değin kahvede oturur, pinekler.* **kahve cezvesi** kahve pişirmede kullanılan cezve. **kahve çekmek** kavrulmuş kahveyi kahve değirmeninde öğütmek. **kahve değirmeni** çekirdek durumundaki kavrulmuş kahveyi öğütmeye yarayan, el ile ya da elektrikle işleyen araç. **kahve dolabı** çekirdek kahvelerin kavrulmasına yarayan döner kap. **kahve dövmek** kavrulmuş kahve çekirdeğini dibekte toz durumuna getirmek. **kahve dövücünün hınk deyicisi** ➻ **havan dövücünün hınk deyicisi** . **kahve falı** fincanın içinde kalan ve tabakta biriken kahve telvesinin aldığı biçimleri yorumlamak yoluyla bakılan fal. **kahve fincanı** kahve içmeye yarayan kulplu ya da kulpsuz küçük kap. **kahve kaşığı** çay, kahve karıştırmakta kullanılan küçük kaşık. **kahve makinesi 1)** kahve çekmekte kullanılan, elektrikle işleyen makine. **2)** elektrikle işleyen, kahve pişiren makine. **kahve ocağı** kahvehane, işyeri, han gibi yerlerde çay, kahve vb. pişirilen yer. **kahve tabağı** kahve fincanının altında kullanılan küçük tabak. **kahve takımı** kahve pişirip içmede kullanılan, cezve, fincan, tabak vb.den oluşan takım. **kahve tepsisi** kahve fincanlarını taşımada kullanılan tepsi. **kahve parası** bahşiş.

kahveci *a. Ar. T.* **1** kahve üreten ve satan kimse. **2** kahvehane işleten ya da kahve pişirip satan kimse. **3** çekirdek ya da toz kahve satan yer.

kahvecilik *a. Ar. T.* **1** kahve üretme ya da satma işi. **2** kahvehane işletme ya da kahve pişirip satma işi.

kahvehane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) çay, kahve, ıhlamur, gazoz vb. içilen, tavla, iskambil, domino vb. oynanan yer. *eş.* **kahve**[5].

kahverengi, -yi, -ni *b. a. Ar. Far.* **1** kavrulmuş çekirdek kahvenin rengi. *ör. Buraya kahverengi iyi gider.* **2** *b. s.* bu renkte olan. *ör. Kahverengi gömleğini giymişti.*

kahverengileşme *b. a. Ar. Far. T.* kahverengileşmek eylemi.

kahverengileşmek *(nsz) Ar. Far. T.* rengi kahverengiye dönmek.

kahverengileştirme *b. a. Ar. Far. T.* kahverengileştirmek eylemi.

kahverengileştirmek *(-i) Ar. Far. T.* rengini kahverengiye döndürmek.

kâhya *a. Osm.* **1** çiftlik, ağa konağı gibi yerlerde bir ücret karşılığında işleri çekip çeviren, işleri ve çalışanları yöneten kimse. **2** *mec.* gerekmediği halde başkalarının işine karışan kimse. **3** ➻ **değnekçi**.

kâhyalık *a. Osm. T.* **1** kâhya olma durumu. **2** kâhyanın görevi, işi. **3** kâhyaya verilen ücret. **4** *mec.* kendisini ilgilendirmeyen işlere karışma huyu. **kâhyalık etmek 1)** kâhya olarak çalışmak. **2)** *mec.* kendisini ilgilendirmediği halde her şeye, her işe karışmak.

kaide *a. Ar.* (- . .) **1** ➻ **kural**. **2** ➻ **ayaklık**[4], **duraç, taban**[4]. **3** kalça.

kaideci *s. Ar. T.* (- . . .) ➻ **kuralcı**.

kaideli *s. Ar. T.* (- . . .) ➻ **kurallı**.

kaidesiz *s. Ar. T.* (- . . .) **1** ➻ **kuralsız**. **2** ayaklığı[4], tabanı[4] olmayan.

kail *s. Ar.* (- .) *esk.* aklı yatmış, inanmış (kimse). **kail olmak** razı olmak, aklı yatmak, inanmak.

kaim *a. Ar.* (- .) *esk.* **1** (bir şeyin ya da birinin yerine) kullanılan, geçen. **2** var olan, ayakta duran. **3** (Tanrı için) her zaman var olan, değişmeyen. **kaim olmak** (bir şeyin ya da birinin yerine) kullanılmak, geçmek.

kaime *a. Ar.* (- . .) *esk.* kâğıt para.

kâin *s. Ar.* (- .) *esk.* bulunan, olan.

kâinat, -tı *a. Ar.* (- . -) *esk.* **1** ➻ **evren, acun**. **2** *mec.* herkes.

kak, -kı (I) *ha.* **1** elma, armut, erik gibi meyvelerin doğal olarak kurutulmuşu. **2** *s. mec.* ince, zayıf ve kuru (kimse).

kak, -kı (II) *ha.* içine yağmur suyu biriken kaya oyuğu.

kaka *a. (çocuk dilinde)* **1** dışkı. **2** *s.* kötü, çirkin, pis. **kaka yapmak** (bebek) büyük aptesini yapmak.

kakabilme *a.* kakabilmek eylemi.
kakabilmek *(-i, -e)* kakmak elinde olmak, kakmaya gücü yetmek, kakma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kakaç *a. ha.* **1** manda etinden yapılmış pastırma. **2** tuzlanarak kurutulmuş yiyecek.
kakalama *a.* kakalamak eylemi.
kakalamak (I) *(-i)* **1** sürekli çekiştirip itmek, kakıp durmak, iteleyip sarsmak. **2** *arg.* (alışverişte) bir malı değerinden fazlaya satmak ya da kötü bir malı iyi diye yutturmak, sokuşturmak. **3** *arg.* (ayaktopunda) gol atmak.
kakalamak (II) *(nsz; -e)* (bebek) kakasını yapmak.
kakalanma *a.* kakalanmak eylemi.
kakalanmak (I) *(nsz)* kakalamak **(I)** eylemine konu olmak.
kakalanmak (II) *(nsz)* kaka[1] ile kirlenmek, kaka[1] bulaşmak.
kakalayabilme *a.* kakalayabilmek eylemi.
kakalayabilmek *(-i; nsz; -e)* kakalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kakalayış *a.* kakalamak eylemi ya da biçimi.
kakalayıverme *a.* kakalayıvermek eylemi.
kakalayıvermek *(-i; nsz; -e)* çabucak kakalamak.
kakao *a. Fr. (Meksika dilinden)* (. .' .) *bitb.* **1** ikiçeneklilerden, Amerika'nın sıcak bölgelerinde yetişen, on metre boya ulaşabilen, almaşık yapraklı, düzgün ve küçük çiçekler açan, hıyar biçimli meyvesi olan, meyvesinde bulunan çekirdekleri için yetiştirilen bir ağaç. **2** bu ağacın meyve çekirdeği. **3** bu çekirdeklerin öğütülmesiyle elde edilen toz. **4** bu tozdan su ya da sütle hazırlanan içecek.
kakaolu *s. Fr. T.* içinde kakao bulunan.
kakavan *s.* kendini beğenmiş, düşüncesiz, sevimsiz, çirkin, biçimsiz, aptal, budala (kimse).
kakavanca *be.* kakavana yaraşır bir biçimde, aptalca, budalaca.
kakavanlaşma *a.* kakavanlaşmak eylemi.
kakavanlaşmak *(nsz)* kakavana yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.
kakavanlık *a.* **1** kakavan olma durumu. **2** kakavana yaraşır davranış, aptallık, budalalık. **kakavanlık etmek** kakavanca davranmak.
kakıç *a.* oltayla avlanan balıkları sandala almakta kullanılan kanca.
kakılabilme *a.* kakılabilmek eylemi.
kakılabilmek *(-e)* kakılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu kör kazıkların kakılabileceğini sanmıyorum.*
kakılma *a.* kakılmak eylemi.
kakılmak *(-e)* kakmak eylemine uğramak, kakmak eylemi yapılmak. **(bir yerde) kakılıp kalmak** beklemek zorunluluğu nedeniyle hiçbir yere gidememek.
kakım *a. Ar.* **1** *hayb.* sansargillerden, Avrupa'nın ve Asya'nın kuzeyinde yaşayan, gelincik ve kokarcaya benzeyen, boyu yaklaşık 30 cm. olan, tüyleri yazın esmere çalan kırmızı, kışın beyaz renkli, çok değerli olan postu için avlanan, yırtıcı bir etçil hayvan. *eş.* **ermin, kakum.** **2** bu hayvanın kış postundan yapılan kürk. *eş* **ermin.**
kakıma *a.* kakımak eylemi.
kakımak *(nsz) esk.* sert sözler söylemek, paylamak, kızmak, öfkelenmek.
kakınç *a.* "karşısındakinin bir yanlışını, işlediği bir kusuru ya da ona yaptığı bir iyiliği ikide bir onun yüzüne vurarak utandırmak" anlamındaki ***başına kakınç etmek*** deyiminde geçer.
kakırdak *a.* ➻ **kıkırdak.**
kakırdama *a.* kakırdamak eylemi.
kakırdamak *(nsz)* **1** kakır kakır diye sesler çıkarmak. **2** kupkuru, gevrek bir duruma gelmek, çok kurumak. **3** *arg.* ölmek.
kakırdatma *a.* kakırdatmak eylemi.
kakırdatmak *(-i) arg.* öldürmek.
kakırdayış *a.* kakırdamak eylemi ya da biçimi.
kakır kakır *ik. be.* kakırtı sesi çıkararak, kakırdayarak. **kakır kakır gülmek** sesli ve sürekli bir biçimde gülmek.
kakırtı *a.* kuru şeylerin birbirlerine sürtünmelerinden ya da kırılmasından çıkan ses.
kakış *a.* kakmak eylemi ya da biçimi.
kakışık *s. yaz.* çıkakları yakın olmaları nedeniyle kulağa hoş gelmeyen, rahatsız edici (sözcük sesi). *eş.* **kakofonik.**
kakışma *a.* **1** kakışmak eylemi. **2** *yaz.* kimi sözlerde, söz öbeklerinde, çıkakları birbirine yakın seslerin art arda gelmeleri sonucu söyleyişin güçlüğe uğraması, kulağı tırmalaması. *eş.* **kakofoni.**
kakışmak *(nsz; -le)* birbirini itip kakmak, dürtüşmek, itişmek.
kakıştırma *a.* kakıştırmak eylemi.
kakıştırmak *(-i)* sürekli ve hafif hafif kakmak.
kakıverme *a.* kakıvermek eylemi.
kakıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kakmak.
kaklık *a. ha.* ➻ **kak (II).**
kakma *a.* **1** kakmak eylemi. **2** *s.* üzerinde açılan yuvalara gümüş, sedef gibi süs maddeleri kakılarak oturtulan (nesne). *ör. Sapı gümüş kakma hançeri vardı.*
kakmacı *a.* kakma[2] işleri yapan usta.
kakmacılık *a.* **1** kakmacı olma durumu. **2** kakmacının sanatı, işi.
kakmak, -ar *(-i)* **1** itmek, vurmak. **2** kakma[1] yapmak. **3** dar bir yere vura vura sokmak.
kakmalı *s.* üzerinde kakma işi bulunan.
kaknem *s. Yun.* **1** (kadın için) çirkin, hırçın, huysuz. **2** (kadın için) çok zayıf, sıska, kuru.
kakofoni *a. Fr.* ➻ **kakışma[2].**
kakofonik *s. Fr.* ➻ **kakışık.**
kaktüs *a. Fr.* (.' .) *bitb.* kaktüsgillerden, yaprakları yayvan ve dikenli, çok güzel ve parlak renkte çiçekler açan bir bitki. *eş.* **atlasçiçeği** .
kaktüsgiller *ç. a. Fr. T. bitb.* ikiçeneklilerden, sıcak ve kurak ülkelerde, özellikle çöllerde yetişen, susuzluğa çok dayanıklı, gövdeleri ve yaprakları dikenli, yaprakları etli, genel-

likle büyük, parlak renkli çiçek açan bir bitki familyası. *eş.* **atlasçiçeğigiller**.

kakule *a. Ar.* **1** *bitb.* zencefilgillerden, Hindistan, Sri Lanka, Endonezya gibi sıcak ülkelerde yetişen ıtırlı bir bitki. **2** bu bitkinin tadı ve kokusu karabibere benzeyen, baharat olarak kullanılan tohumu.

kakuleli *s. Ar. T.* içine kakule[2] katılmış.

kakum *a. Ar. hayb.* ➻ **kakım**.

kâkül *a. Far.* (- .) alnın üzerine düşen saç tutamı. *eş.* **perçem**.

kâküllü *s. Far. T.* (- . .) kâkülü olan.

kal (I) *a. Ar.* (-) *esk.* söz. **kale almamak** hiç hesaba katmamak, dikkate almamak, önem vermemek.

kal (II) *a.* bir alaşımdaki madenleri, ergime derecelerinin farklı oluşlarından yararlanarak, birbirlerinden ayırma işlemi. **kala dayanmak** yüksek derecedeki ısıya dayanmak. **kal potası** içinde maden ergitilen kap.

kala *be.* (uzaklık için ya da zaman olarak herhangi bir saat başı için) kalarak. *ör. Ankara'ya otuz kilometre kala araba bozuldu. Saat on bire on kala oraya vardık.*

kalaazar *a. Fr. hek.* ➻ **maltahumması**.

kalaba *a. Ar. ha.* kalabalık.

kalabalık *a. Ar.* **1** çok sayıda insanın bir araya gelmesiyle oluşan insan topluluğu. **2** gereksiz ve karışık bir biçimde yığılmış şeyler topluluğu. *ör. Masadan şu kitap kalabalığını kaldırın.* **3** *topb.* ortak bir uyaranın yönlendirmesiyle belli bir yerde toplanan ve dikkatlerini bu uyaranın yol açtığı ortak duygusal ilgi üzerinde toplamış olup herhangi bir anda ortak eyleme geçebilecek olan insan topluluğu. **4** *s.* çok insan bulunan (yer). *ör. Kalabalığa girme, kenardan yürüyelim.* **5** *s.* sayıca çok. *ör. Delikanlı kalabalık bir ailedendi.* **kalabalık ağızlı** çok konuşan, gevezc. **kalabalık etmek** gereksiz olarak yer kaplamak. *ör. Bu kitaplar çantada kalabalık ediyor, bir ikisini sen al.*

kalabalıkça *s.* az çok kalabalık, biraz kalabalık.

kalabalıklaşabilme *a.* kalabalıklaşabilmek eylemi.

kalabalıklaşabilmek *(nsz)* kalabalıklaşması olanak içinde olmak ya da kalabalıklaşma olanağı bulunmak.

kalabalıklaşıverme *a.* kalabalıklaşıvermek eylemi.

kalabalıklaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kalabalıklaşmak.

kalabalıklaşma *a.* kalabalıklaşmak eylemi.

kalabalıklaşmak *(nsz)* kalabalık duruma gelmek, sayıca artmak, çoğalmak.

kalabalıklaştırma *a.* kalabalıklaştırmak eylemi.

kalabalıklaştırmak *(-i)* kalabalık duruma getirmek, kalabalıklaşmasına yol açmak.

kalabilme *a.* kalabilmek eylemi.

kalabilmek *(nsz)* kalmayı becermek ya da kalması olanak içinde olmak ya da kalma olasılığı bulunmak.

kalafat, -tı *a. İt.* **1** *den.* geminin kaplama ve güverte döşeme tahtalarının aralarına üstüpü doldurduktan sonra ziftleyerek su geçirmez duruma getirme işi. **2** *tar.* Osmanlı döneminde yeniçerilerin giydiği, aşağısı dar, yukarısı geniş bir başlık. **3** *tar.* Osmanlı döneminde vezirlerin ve yüksek aşamalı devlet büyüklerinin giydiği bir başlık. **4** *mec.* onarma. **kalafat yeri** gemi ve kayıkların onarıldığı, kalafatlandığı yer. **kalafata çekmek 1)** (gemiyi) onarmak için karaya çekmek. **2)** *mec* (birini) azarlamak, paylamak.

kalafatçı *a. İt. T.* gemi ve kayıkları kalafatlayan usta.

kalafatçılık *a. İt. T.* kalafat yapma işi.

kalafatlama *a. İt. T.* kalafatlamak eylemi.

kalafatlamak *(-i)* **1** *den.* gemi ve kayıkları kalafatla onarmak. **2** *mec.* onarıp çekidüzen vermek.

kalafatlanabilme *a. İt. T.* kalafatlanabilmek eylemi.

kalafatlanabilmek *(nsz) İt. T.* kalafatlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kayık birkaç gün içinde kalafatlanabilirmiş.*

kalafatlanma *a. İt. T.* kalafatlanmak eylemi.

kalafatlanmak *(nsz) İt. T.* kalafatlamak eylemine konu olmak.

kalafatlatabilme *a. İt. T.* kalafatlatabilmek eylemi.

kalafatlatabilmek *(-i) İt. T. den.* kalafatlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kalafatlatma *a. İt. T.* kalafatlatmak eylemi.

kalafatlatmak *(-i -e) İt. T. den.* kalafatlanmasını ya da kalafatlamasını sağlamak, kalafatlamak eylemini yaptırmak.

kalafatlayabilme *a. İt. T.* kalafatlayabilmek eylemi.

kalafatlayabilmek *(-i) İt. T.* kalafatlamak elinde olmak, kalafatlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kalafatsız *s. İt. T.* (gemi, kayık vb. için) kalafatı kalmamış.

kalak *a. ha.* **1** tezek ya da ot yığını. **2** gelin tacı. **2** burun ucu, burun.

kalakalış *a.* kalakalmak eylemi ya da biçimi. *ör. Beni görünce kalakalışını unutamıyorum.*

kalakalma *a.* kalakalmak eylemi.

kalakalmak *(nsz)* **1** bir durum ya da şey karşısında şaşırıp kalmak, şaşkınlıktan ne yapacağını bilememek. *ör. Onun öfkesi karşısında kalakaldım.* **2** güç durumda kalmak. *ör. Çocuklar ortalıkta kalakalmışlardı.*

kalaklama *a. ha.* kalaklamak eylemi.

kalaklamak *(nsz) ha.* istek ve coşkuyla karışık ivmek.

kalamar *a. Yun. hayb.* mürekkepbalığının bir türü.

kalamata *a. Yun.* (. . . ' .) tane olarak çok etli ve büyük zeytin.

kalamin *a. Fr.* **1** *min.* doğada az bulunan, güç işlenen, hidratlı doğal çinko silikat. **2** yüksek ısıda işlenen metal parçalarının havayla te-

ması sırasında yüzeyinde oluşan oksit katmanı. **3** bir motorun yanma odasında yakıtın tam olarak yanmamasından ileri gelen kömürlü tortu.

kalaminlenme *a. Fr. T.* bir çeliğin, kimi etkenler karşısında bir demir oksit tabakasıyla kaplanması.

kalamit *a. Fr.* **1** *min.* amfibol cinsinden bir mineral türü. **2** ilkçağ ağaç taşılı.

kalan *s.* **1** kalmak eylemini yapan. *ör. Uzakta kalanları bekleyelim.* **2** artan. *ör. Kalan parayı da harcadık.* **3** *mat.* bir çıkarma işleminde çıkarılandan, bir bölme işleminde bölünenden artan sayı. **4** *ha.* bundan sonra, bundan böyle, artık.

kalantor *a.* ve *s. İt.* yaşlıca, gösterişe düşkün ve varlıklı (erkek).

kalantorca *be. İt. T.* (. . .' .) kalantor gibi, kalantora yaraşır bir biçimde.

kalantorluk *a. İt. T.* kalantor olma durumu.

kalas *a. (Romanya'daki Galatz kentinin adından)* **1** kalın biçilmiş uzun tahta ya da kaba kereste. **2** ahşap yapılarda kiriş olarak kullanılan uzun ağaç. **kalas gibi** incelikten yoksun, kaba (kimse).

kalastra *a. İt.* (. .' .) *den.* cankurtaran filikalarını oturtmak için gemilerin güvertelerine konulan, kalın kütüklerden yapılmış sehpa.

kalaşnikof *a. Rus. (Rus mühendis Mihail Kalaşnikof'un adından)* asıl adı AK-47 olan, Rus yapımı ve bütün dünyada çok tutulan bir hafif makineli tüfeğin yaygın adı.

kalay *a.* **1** *kim.* simgesi Sn, atom sayısı 50, atom ağırlığı 118,7, yoğunluğu 7,29 olan ve 232 santigrat derecede ergiyen, gümüş renginde ve parlaklığında, kolay işlenebilen yumuşak bir element. **2** kalaylanmış bir kabın üzerindeki alaşım tabakası. **3** *mec.* (insan için) değersizliği saklayan aldatıcı görünüş. **4** *arg.* sövgü, küfür. **kalay çekmek** *arg.* sövmek. **kalayı basmak** *arg.* çok ve ağır biçimde sövmek.

kalaycı *a.* **1** bakır kapları kalaylayan kimse. **2** *s.* üstünkörü iş yapan, işin dışını süsleyip içine boş veren (kimse). **3** *a. arg.* Çingene.

kalaycılık *a.* **1** kalaycının[1] işi, mesleği. **2** *mec.* düzmecilik. **3** *mec.* çingenelik.

kalaylama *a.* kalaylamak eylemi.

kalaylamak *(-i)* **1** oksitlenmeden korumak ereğiyle, bir metal parçasını ya da kap kacağı kalay tabakasıyla kaplamak. **2** *mec.* eksiklikleri, kusurları görünüşte gizlemeye, saklamaya çalışmak. **3** *arg.* sövmek.

kalaylanabilme *a.* kalaylanabilmek eylemi.

kalaylanabilmek *(nsz)* kalaylanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kalaylanma *a.* kalaylanmak eylemi.

kalaylanmak *(nsz)* kalaylamak eylemine konu olmak.

kalaylatabilme *a.* kalaylatabilmek eylemi.

kalaylatabilmek *(-i, -e)* kalaylatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kalaylatılabilme *a.* kalaylatılabilmek eylemi.

kalaylatılabilmek *(nsz)* kalaylatılması olanak içinde olmak ya da kalaylatılma olasılığı bulunmak.

kalaylatılma *a.* kalaylatılmak eylemi.

kalaylatılmak *(nsz)* kalaylanması sağlanmak.

kalaylatma *a.* kalaylatmak eylemi.

kalaylatmak *(-i, -e)* kalaylamak eylemini yaptırmak. *ör. Tencereyi bir kalaycıya kalaylattık.*

kalaylayabilme *a.* kalaylayabilmek eylemi.

kalaylayabilmek *(-i)* kalaylamak elinde olmak, kalaylama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kalaylayış *a.* kalaylamak eylemi ya da biçimi.

kalaylayıverme *a.* kalaylayıvermek eylemi.

kalaylayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kalaylamak.

kalaylı *s.* **1** (kap için) kalaylanmış. **2** içinde kalay bulunan. **3** *mec.* gösterişi, süsü yapay olan. **kalaylı bakır küflenmez** temizliğini herkesin bildiği iş ya da kişi lekelenmez.

kalaysız *s.* **1** (kap için) kalaylı olmayan, kalaylanmamış olan. **2** (kap için) kalayı kalmamış olan. **3** içinde kalay bulunmayan.

kalben *be. Ar.* gönülden olarak, içten gelerek, içten, yürekten.

kalbi *s. Ar.* (. -) (**l** ince okunur) içle ilgili olan, içten, gönülden, yürekten (gelen).

kalbur *a. Ar.* genellikle tahıl elemeye yarayan, büyükçe delikli ya da seyrek telli büyük elek. **kalbur gibi** delik deşik olmuş bulunan. **kalbura çevirmek** (bir şeyi) delik deşik etmek. **kalbura dönmek** (bir şey) delik deşik olmak. **kalburdan geçirmek** (bir şeyi) kalbur yardımıyla ayıklamak, elemek. **kalburla su taşımak** gereksiz, yararsız ve verimsiz, sonuç alınması zor bir işle uğraşmak.

kalburcu *a. Ar. T.* **1** kalbur yapan ya da satan kimse. **2** işi, bir şeyi kalburdan geçirmek olan kimse.

kalburkemiği, -ni *b. a. Ar. T. gövb.* alın kemiğinin arkasında bulunan ve kalbur gibi delikleri olan, kafatasının alt ve ön bölümünü oluşturan kemik.

kalburlama *a. Ar. T.* kalburlamak eylemi.

kalburlamak *(-i) Ar. T.* kalburdan geçirmek, kalbur aracılığıyla ayıklamak, elemek.

kalburlanma *a. Ar. T.* kalburlanmak eylemi.

kalburlanmak *(nsz) Ar.T.* kalburdan geçirilmek, elenmek.

kalburlatılma *a. Ar. T.* kalburlatılmak eylemi.

kalburlatılmak *(nsz) Ar. T.* kalburdan geçmesi sağlanmak. *ör. Birkaç çuval buğdayın kalburlatılacağını biliyordu.*

kalburlatma *a. Ar. T.* kalburlatmak eylemi.

kalburlatmak *(-i, -e)* kalburlamak eylemini yaptırmak.

kalburüstü, -nü *b. s.* önde gelen, seçkin, sivrilmiş. **kalburüstüne gelmek** (ya da **kalburüstü kalmak**) benzerleri arasından sivrilmek, benzerlerinden daha önde olmak, seçkin bir duruma gelmek.

kalcı *a.* kal **(II)** işi yapan kimse.
kalça *a.* (.' .) *gövb.* gövdenin arka bölümünde, bacakların birleştiği yer ile bel arasındaki iki yana doğru çıkıntılı kaba et bölgesi. **kalça kemiği** *gövb.* kalçayı oluşturan bağdokusunun tutunduğu, yassı ve geniş, girintisi çıkıntısı çok olan, leğenin ön ve yan bölümlerini oluşturan bir çift kemik.
kalçalı *s.* **1** kalçası olan. **2** *mec.* kalçası büyük ve geniş olan.
kalçalık *a.* davulcuların, giysilerini davulun sürtünmesine karşı korumak için, sol kalçalarına koydukları deri parçası.
kalçasız *s.* **1** kalçası olmayan. **2** *mec.* kalçası küçük ve dar olan.
kalçete *a. İt.* (. .' .) *den.* el ile saç gibi örülmüş yassı halat.
kalçın *a. İt.* abadan ya da meşinden yapılmış, genellikle çizme içine giyilen, kalçaya değin çıkan çizmeye benzer nesne.
kaldırabilme *a.* kaldırabilmek eylemi.
kaldırabilmek *(-i)* kaldırmaya gücü yetmek, kaldırmak elinde olmak, kaldırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kaldıraç *a. fiz.* bir dayanma noktası üzerinde inip kalkabilecek biçimde devinebilen, az bir güç kullanarak büyük bir yükü kaldırmaya yarayan sert çubuk.
kaldıran *s.* **1** kaldırmak eylemini yapan. **2** *a. gövb.* kimi organları yukarıya doğru kımıldatan kasların ortak adı.
kaldırıcı *a.* **1** ağır bir yükü kaldırmakta ya da çok kısa uzaklıklarda yer değiştirmesini sağlamakta kullanılan araç. *eş.* **kriko**. **2** *gövb.* ➻ **kaldıran**[2].
kaldırayazma *a.* kaldırayazmak eylemi.
kaldırayazmak *(-i)* az kalsın kaldırmak, kaldıracak gibi olmak. *ör. Haltercimiz 150 kiloyu kaldırayazmıştı.*
kaldırılabilme *a.* kaldırılabilmek eylemi.
kaldırılabilmek *(nsz)* kaldırılması olanak içinde olmak ya da kaldırılma olasılığı bulunmak.
kaldırılış *a.* kaldırılmak eylemi ya da biçimi.
kaldırılıverme *a.* kaldırılıvermek eylemi.
kaldırılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kaldırılmak.
kaldırılma *a.* kaldırılmak eylemi.
kaldırılmak *(nsz)* kaldırmak eylemine konu olmak.
kaldırım *a.***1** *esk.* taşlarla yapılan yol döşemesi. **2** sokak ve caddelerin iki yanında, yayaların yürümesi için yapılan, hafif yüksekçe yol, yaya kaldırımı. *eş.* **trotuar**. **3** *arg.* açıkta duran şeyleri çalma işi. **kaldırım aşındırmak** işsiz güçsüz sokaklarda dolaşmak. **kaldırım çiçeği** (ya da **süpürgesi** ya da **yosması**) adı kötüye çıkmış kadın, sürtük, orospu. **kaldırım çiğnemek** kentte yaşayarak görgüsü artmak. **kaldırım işçisi** ➻ **kaldırımcı**. **kaldırım kabadayılığı** kaldırım kabadayısına yaraşır davranış. **kaldırım kabadayısı** düzeysiz kabadayı. **kaldırım kuşu** *arg.* sokak, park gibi yerlerde iş gören yankesici ya da hırsız. **kaldırım mühendisi** bir iş yapmayarak sokaklarda gezen kimse. **kaldırıma düşmek 1)** değerini, önemini yitirmek. **2)** ucuz fiyatla sokakta satılır olmak.
kaldırımcı *a.***1** kaldırım döşeyen kimse. **2** *arg.* açıkta bulduğu şeyleri çalan hırsız.
kaldırımcılık *a.***1** kaldırım döşeme işi. **2** *arg.* kaldırımcının[2] yaptığı iş.
kaldırımlı *s.* kaldırımı olan.
kaldırımsı *s. yaşb.* oluşu, kaldırım görünüşüne benzeyen (doku).
kaldırımsız *s.* kaldırımı olmayan.
kaldırış *a.* kaldırmak eylemi ya da biçimi.
kaldırıverme *a.* kaldırıvermek eylemi.
kaldırıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede kaldırmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Kovayı da yerine kaldırıver.*
kaldırma *a.* kaldırmak eylemi.
kaldırmaç *b. a. yeni* yapımevlerinde vb. yükleri kaldırmada kullanılan, alttan çatal kollu, önde kaldırma düzeneği bulunan araç.
kaldırmak *(-i)* **1** yukarı doğru devindirmek. *ör. Elini kaldırdı.* **2** bulunduğu yerden almak. *ör. Bardakları masadan kaldır.* **3** altına girerek götürmek ya da tutarak yükseltmek. *ör. Hamal bu yükü kaldırabilir mi?* **4** çekmek, götürmek, taşımak. *ör. Bu kantar bu ağırlığı kaldırır mı?* **5** (duvar vb. için) ekleyerek yükseltmek. *ör. Kaldırımı biraz daha kaldırmak gerekiyor.* **6** (ürün için) elde etmek, toplamak, taşımak. *ör. Bu yıl köylü iyi ürün kaldırdı.* **7** bir şeyden çokça satın almak. *ör. Adamı, bütün pazarı kaldırdı.* **8** *mec.* hoş görmek, katlanmak. *ör. O şaka kaldırır.* **9** *mec.* uygun gelmek, yakışmak. *ör. Çalışma odası hangi rengi kaldırır?* **10** fazlalıktan etkilenmemek, fazla bulmamak, fazlayı içinde yok edebilmek. *ör. Bu pirinç çok su kaldırıyor.* **11** bir kuruluşun çalışmasına ya da bir şeyin varlığına son vermek. *ör. Hükümet, bir bakanlığı ve onun kuruluş yasasını kaldırmak istiyor.* **12** hastayı hastaneye götürüp yatırmak. *ör. Ağırlaşınca hastaneye kaldırmak gerekmişti.* **13** (ölü için) gerekli töreni yaparak toprağa vermek. *ör. Cenazeyi yarın kaldıracaklar.* **14** *arg.* (açıkta bırakılmış olan şeyleri) aşırmak, çalmak, hırsızlamak. **15** elin ulaşamayacağı bir yere koymak. *ör. Şu vazoyu kaldırın, çocuk kırabilir yoksa.* **16** uykudan uyandırmak. *ör. Onu kaldırın, işe yetişemez sonra.* **17** (bir kimseyi) alıp kaçırmak. *ör. Kızı dağa kaldırmışlar.* **18** yola çıkarmak. *ör. O gün iki araba kaldırmışlardı.* **19** *mec.* bulandırmak. *ör. Bu koku midemi kaldırıyor.* **20** yataktan kurtarmak, ayağa kalkmasını sağlamak, iyileştirmek. *ör. İlaç onu birkaç günde kaldıracaktır.* **21** piyasadan çekmek. *ör. Karaborsacılar yağları teneke teneke kaldırmışlar.* **kaldırıp atmak 1)** yerinden alıp bir yana fırlatmak. **2)** *mec.* beğenmeyerek, değer vermeyerek bir yana koymak. *ör. Verdiğim armağanı kaldı-*

rıp atmıştı. **kaldırıp kaldırıp** *ik. be.* ardı ardına, birbiri ardınca, kaldırarak. *ör. Sopayı kaldırıp kaldırıp vuruyordu.*

kaldırtabilme *a.* kaldırtabilmek eylemi.

kaldırtabilmek *(-i, -e)* kaldırtmak elinde olmak, kaldırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bahçedeki döküntüleri kaldırtabiliriz.*

kaldırtılabilme *a.* kaldırtılabilmek eylemi.

kaldırtılabilmek *(özs)* kaldırtılması olanak içinde olmak ya da kaldırtılma olasılığı bulunmak. *ör. Molozların apartmanca kaldırtılabileceği söylendi.*

kaldırtılma *a.* kaldırtılmak eylemi.

kaldırtılmak *(özs)* kaldırılması sağlanmak. *ör. Sokağın çöpleri kaldırtıldı.*

kaldırtma *a.* kaldırtmak eylemi.

kaldırtmak *(-i, -e)* kaldırmak eylemini yaptırmak, kaldırmasını ya da kaldırılmasını sağlamak.

kale *a. Ar.* **1** *tar.* savunma ve güvenlik amacıyla yapılan ve kullanılan, kalın ve yüksek duvarlı, burçlu, mazgallı yapı. **2** *mec.* kolay girilemeyen, korunmalı yer. **3** *mec.* genellikle bir düşüncenin savunulduğu ve sürdürüldüğü, yaşatıldığı yer. *ör. Orası partinin kalesiydi.* **4** *sp.* takımla oynanan top oyunlarında topun sokulmasına çalışılan yer. **5** satranç tahtasının dört köşesine dikilen, kale biçiminde taş. **6** *mec.* kendisine güvenilen, her yönden güçlü kimse. *ör. Benim kalem dayımdır.* **kale bedeni** *mim.* kalenin ya da surların burçları arasında kalan, mazgallar, siperlerle donatılmış bölümü. **kale çizgisi** *sp.* kale direkleri arasında bulunan çizgi; topun onu geçmesi durumunda gol olur. **kale gibi** çok büyük ve sağlam (yapı). **kale vuruşu** *sp.* ayaktopunda, topun karşı takım oyuncularınca kale çizgisi dışına çıkarılması durumunda ya da kalecinin eline geçmesi sonucu, kalecinin topa vurarak oyuna yeniden sokması işi. **kaleyi içinden fethetmek** elde edilmesi ya da kazanılması birçok kimseyle anlaşmaya, uğraşmaya bağlı olan bir şeyi, o konuda asıl söz sahibi kimseyle anlaşarak elde etmek.

kalebent *b. a. Ar. Far. esk.* bir kaleye kapatılma cezası almış kimse.

kalebentlik *b. a. Ar. Far. T. esk.* kalebent olma durumu.

kalebodur *b. a. ha. (marka adından)* yapılarda ıslak zemin, balkon, teras gibi yerlerde döşeme gereci olarak kullanılan seramik karo.

kaleci *a. Ar. T. sp.* kimi top oyunlarında, kalenin önünde durarak, kaleye sokulmak istenilen topu yakalamakla, topun kaleye girmesini önlemekle görevli oyuncu. **kaleci eldiveni** *sp.* atılan topu kolayca tutmaya yardım eden kalın, özel eldiven.

kalecikkarası, -nı *b. a. ha.* Ankara yöresinde yetiştirilen ve çok iyi nitelikli şarap üretiminde kullanılan bir üzüm.

kalecilik *a. Ar. T. sp.* **1** kaleci olma durumu. **2** kalecinin görevi.

kalem *a. Ar.* **1** kurşunkalem, dolmakalem, kamış kalem, boya kalemi gibi pek çok türleri ve değişik biçimleri bulunan, yazmak, çizmek gibi işlerde kullanılan araç. **2** resmi kuruluşlarda yazı işlerinin görüldüğü yer. **3** yontma işlerinde kullanılan, genellikle çelikten, ucu keskin ya da sivri araç. **4** çeşit. *ör. Doktor birkaç kalem ilaç yazmıştı.* **5** *mec.* (kimi deyimlerde) yazma yeteneği, yazı. *ör. Kalemi keskin biriydi.* **6** *mec.* yazar. *ör. Dergi, usta kalemleri bir araya getirmiş.* **kalem açmak** kalemin ucunu yontarak kullanılabilir duruma getirmek, sivriltmek. **kalem çekmek** (bir yazının, bir kaydın vb.) gereksiz ya da geçersiz olduğunu belirtmek üzere üstünü çizmek. **kalem efendisi 1)** *esk.* kalemde[2] çalışan görevli, yazman. **2)** *mec.* efendi kimse. **kalem erbabı** *esk.* ➤ **yazar**. **kalem işi** el ile yontularak ya da çizilerek işlenmiş. **kalem kaşlı** ince ve düzgün kaşlı (kimse). **kalem kavgası** ➤ **polemik**. **kalem kulaklı** (at, geyik vb.) kulakları düzgün ve dik olan. **kalem oynatmak 1)** yazı yazmak. **2)** bir yazıyı düzeltmek. **3)** bir yazıda, belgede gizlice değişiklik yapmak. **kalem parmaklı** parmakları güzel, düzgün, buruşuksuz ve uzunca (kimse). **kalem pil** ince ve uzun pil. **kalem sahibi** yazılarıyla tanınmış olan, iyi yazı yazabilen, yazar. **kaleme almak** (bir konuyu) yazıyla anlatmak, yazmak. **kaleme gelir** (bir konu için) yazıyla anlatılabilir, yazılabilir. **kaleme gelmemek** yazıyla anlatılır gibi olmamak, yazılacak şeylerden olmamak, yazıyla anlatılamaz bir özellikte olmak. **kaleme** (ya da **kaleme kâğıda**) **sarılmak** hemen yazmaya davranmak, başlamak. **(herhangi bir nitelikte) kalemi olmak** (herhangi bir nitelikte) yazı yazabilmek, yazar olmak. *ör. Yazarın güçlü bir kalemi olduğu söyleniyor.* **kalemi kuvvetli** iyi yazı yazabilen, iyi yazar. **(birinin) kaleminden çıkmak** o kimse tarafından yazılmış olmak. *ör. Her iki yazının de onun kaleminden çıktığı belliydi.* **kaleminden kan damlamak 1)** yazıları acı ve dokunaklı olmak. **2)** çok iyi yazmak, yazılarıyla çok etkili olmak. **kalemiyle yaşamak** (ya da **geçinmek**) geçimini yazılarıyla, yazdığı kitaplarla sağlamak.

kalemaşısı, -nı *b. a. Ar. T.* küçük bir dalı kesip ucunu kalem gibi açarak yapılan ağaç aşısı.

kalembek *a. (Hint Denizi'ndeki bir adanın adından)* **1** kokulu bir sandal ağacı türü. **2** bir mısır türü.

kalemis *a. Far. hayb.* bir misk faresi türü.

kalemkâr *a. Ar. Far.* (. . -) *esk.* bir yapının tavan ve duvarlarına kabartma gibi görünen resimler, süsler yapan sanatçı.

kalemkârlık *a. Ar. Far. T. esk.* kalemkârın yaptığı iş, sanat.

kalemlik *a. Ar. T.* içine kalemlerin konulduğu kutu.

kalemşor *a. Ar. Far. al.* yazılarıyla sürekli olarak başkalarına saldıran gazete yazarı.

kalemşorluk *a. Ar. Far. T.* kalemşorun yaptığı iş.

kalemtıraş *b. a. Ar. Far.* **1** *esk.* kamış kalemleri açmakta kullanılan uzun saplı küçük bıçak. **2** kurşunkalem açmakta kullanılan türlü biçimlerdeki kesici araç.

kalender *s. Far.* yaradılışça alçakgönüllü ve gösterişsiz, sade yaşamaktan yana olan ve öyle yaşayan (kimse). **kalendere "kış geliyor" demişler, "titremeye hazırım" demiş** "yaşamanın felsefesine ermiş, kalender kişi, en sevimsiz, en rahatsızlık verici durumları bile hoş karşılar" anlamında söylenir.

Kalender *ö. a. Far.* Kalenderiye tarikatını benimsemiş kimse.

kalenderce *s.* ve *be. Far. T.* kalender kimseye yakışır (bir biçimde).

kalenderi *a. Far.* (. . . -) **1** *yaz.* bir halk şiiri türü. **2** *müz.* bu tür bir halk şiirinin, halk ozanınca yapılmış bestesi.

Kalenderiye *ö. a.*
Kimin, ne amaçla kurduğu bilinmeyen, dünya malına ve gösterişe önem vermeyen bir İslam tarikatı olan Kalenderiye'yi, XII. yüzyılın sonlarında Şeyh Cemaleddini Sâvi'nin belli bir düzene koyduğu, genel kurallarını saptadığı öne sürülür. Tarikat, Hindistan, Orta Asya, İran, Irak, Suriye, Mısır vb.de yandaş bulmuştur. Kalenderler derin bir Alevi inancı taşırlar. Saç, sakal, bıyık ve kaşlarını tıraş eden Kalender dervişlerinin her türlü kural ve bağlantıdan kopmuş, canlarının istediği gibi yaşamaları, giyim kuşama, gösterişe önem vermemeleri, kalenderce davranışları nedeniyle tarikatlarına bu adın verildiği söylenir. Kalenderiye, Selçuklular döneminde Anadolu'da da yandaş bulmuştu. Kalenderiye, Tanrı'nın her varlıkta bulunduğunu, güzel olanı sevmenin Tanrı'yı sevmek olduğunu ileri sürer. Temel ilkesi, insanın her soluk alış ve verişte "Allah" demesine dayanır.

kalenderleşme *a. Far. T.* kalenderleşmek eylemi.

kalenderleşmek *(nsz) Far. T.* kalenderce yaşamaya ya da davranmaya başlamak.

kalenderlik *a. Far. T.* **1** kalender olma durumu. **2** kalendere yakışır bir biçimde davranış.

kalensöve *a. Ar.* **1** *esk.* şeker külahı biçiminde, kenarları kıvrık, uzun takke. **2** *bitb.* bitkilerin kökünün ucunu örten koruyucu bölüm, yüksük.

kaleska *a. Rus.* (. .' .) dört tekerlekli, üstü açık, hafif bir gezinti arabası.

kaleydoskop *a. Fr.* ucu buzlucamla kapatılmış metal ya da mukavvadan bir boru içine yerleştirilmiş aynaların aracılığıyla, boru içine konulan renkli küçük cisimlerin ve onların görüntülerinin oluşturduğu çeşitli biçimleri gösteren araç. *eş.* **çiçek dürbünü**.

kalfa *a. Ar.* (.' .) **1** bilgisi ve uzluğu çırakla usta arasında bulunan zanaatçı, usta yardımcısı. **2** ustalıktan yetişmiş ve mimarın çizdiği planı ustalara ve işçilere uygulatarak mimara yardım eden kimse. **3** *esk.* Osmanlı döneminde saraylarda ve büyük konaklarda halayıkların başında bulunan kadın. **4** *esk.* ilkokullarda hoca yardımcısı. **5** *esk.* çocukları evlerinden alıp okula, okuldan alıp evlerine götüren kimse.

kalfalık *a. Ar. T.* (.' . .) **1** kalfa olma durumu. **2** kalfanın görevi, işi. **3** kalfaya ödenen ücret.

kalgıma *a. ha.* kalgımak eylemi.

kalgımak *(nsz) ha.* **1** yerinden fırlamak, sıçramak. **2** (at) şaha kalmak, sıçramak. **3** öfkeyle yerinden kalkmak.

kalhane *b. a. T. Far.* (. - .) kal **(II)** işleminin yapıldığı işlik.

kalıcı *s.* **1** hep aynı durumda kalacak olan, sürekli var olacak olan, sürekli. **2** her zaman geçerliğini sürdürecek olan.

kalıcılık *a.* **1** kalıcı olma durumu, süreklilik. **2** *fiz.* mıknatıslayan etki kalktıktan sonra da mıknatıs olarak kalabilen cisimlerin özelliği. **3** *fels.* tözün bağımsız bir biçimde var olması ve varoluşunu sürdürmesi.

kalıç *a. ha.* küçük orak.

kalık *a.* ve *s. ha.* **1** kalma, kalmış olan, artmış. **2** (kız için) evlenme çağı geçmiş, evde kalmış. **3** elde kalmış olan, kötü nitelikli (mal vb.). *eş.* **tapon**.

kalıklık *a. ha.* **1** eksiklik, noksanlık. **2** kalık olma durumu.

kalım *a.* **1** kalmak eylemi. **2** yok olmayıp var olarak kalma durumu, var olma, yaşamını sürdürme. *ör. Türlerin kalım kavgası çetin olmaktadır.*

kalımlı *s.* yok olmayacak olan, kalıcı, ölümsüz.

kalımlılık *a.* kalımlı olma durumu.

kalımsız *s.* yok olacak olan, kalımlı olmayan, ölecek olan, ölümlü.

kalımsızlık *a.* kalımsız olma durumu.

kalın (I) *s.* **1** (cisimlerde) uzunluk ve genişlik dışında kalan üçüncü boyutu çok olan, ince olmayan. *ör. Ağacın kalın gövdesi bile kemirilmiş, incelmişti.* **2** enli ve gür. *ör. Kadın, kalın kaşlarıyla erkeksi görünüyordu.* **3** dolgun, etli. *ör. Kızın kalın dudakları vardı.* **4** düzlem şeylerde, iki yüz arasındaki uzaklık kendi cinsindekilere göre çok olan. *ör. Kalın kumaştan bir pantolon, yazın giyilmez.* **5** (sıvı için) akıcılığı az olan, yoğun, koyu. *ör. Boya biraz kalın, incelmesi gerekiyor.* **6** (ses için) ince olmayan, güçlü ve gür. **7** *s.* ve *a. arg.* paralı, varlıklı, varsıl. **kalın incelene kadar ince üzülür** güçlü ile zayıfın, varsıl ile yoksulun, bir hastalığa, bir sıkıntıya, bir zarara dayanma güçleri aynı değildir. **kalın kafalı** *mec.* geç ve güç anlayan, kavraması, anlaması kıt. **kalın kafalılık** *mec.* kalın kafalı olma durumu. **kalın kafalılık etmek** *mec.* kalın kafalıya yaraşır bir biçimde davranmak. **kalın ses** *fiz.* titreşim sayısı az olan ses. **kalın ünlü** *dilb.* dilin ağızda

geriye çekilmiş olduğu durumda oluşan ünlü; Türkçede ***a, ı, o, u*** ünlüleri kalın ünlüdür.

kalın (II) *a. ha.* gelin olacak kız için erkeğin kız ailesine ödediği para, mal vb.

kalınabilme *a.* kalınabilmek eylemi.

kalınabilmek *(ösz)* kalınma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gidince önce bir süre bir otelde kalınabilir.*

kalınbağırsak *b. a. gövb.* sindirim borusunun incebağırsaktan anüse değin olan, ortalama 1,5 metre uzunluğundaki bölümü.

kalınca *s.* oldukça kalın **(I)**, kalına yakın.

kalınlaşabilme *a.* kalınlaşabilmek eylemi.

kalınlaşabilmek *(nsz)* kalınlaşması olanak içinde olmak ya da kalınlaşma olasılığı bulunmak. *ör. Bu ağacın daha fazla kalınlaşabileceğini sanmıyorum.*

kalınlaşma *a.* kalınlaşmak eylemi.

kalınlaşmak *(nsz)* kalınlık edinmek, kalın **(I)** bir duruma gelmek.

kalınlaştırabilme *a.* kalınlaştırabilmek eylemi.

kalınlaştırabilmek *(-i)* kalınlaştırmak elinde olmak, kalınlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kalınlaştırılabilme *a.* kalınlaştırılabilmek eylemi.

kalınlaştırılabilmek *(nsz)* kalınlaştırılması olanak içinde olmak ya da kalınlaştırılma olasılığı bulunmak.

kalınlaştırılma *a.* kalınlaştırılmak eylemi.

kalınlaştırılmak *(nsz)* kalınlaşması sağlanmak, kalın **(I)** bir duruma getirilmek. *ör. Bu çizgi biraz daha kalınlaştırılmak ister.*

kalınlaştırıverme *a.* kalınlaştırıvermek eylemi.

kalınlaştırıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kalınlaştırmak. *ör. Çizgilerini kalınlaştırıverince şekil daha belirginleşti.*

kalınlaştırma *a.* kalınlaştırmak eylemi.

kalınlaştırmak *(-i)* kalın **(I)** bir duruma getirmek, kalınlaşmasını sağlamak.

kalınlatma *a.* kalınlatmak eylemi.

kalınlatmak *(-i)* ➻ **kalınlaştırmak**.

kalınlık *a.* **1** kalın **(I)** olma durumu. **2** (cisimlerde) uzunluk ve genişlik dışında üçüncü boyut, bir cismin başlıca boyutlarının en küçüğü.

kalınma *a.* kalınmak eylemi.

kalınmak *(ösz)* kalmak eylemi yapılmak, (bir kimse) kalmak. *ör. Orada birkaç gün kalındıktan sonra dönülebilir.*

kalıntı *a.* **1** bir bütünden artakalan parçalar, artıp kalan şey. *ör. Harmandaki buğday kalıntılarını kuşlar yemiş.* **2** bir mimarlık yapıtından, eskime, yıkılma vb. sonucuartakalan bölüm, yıkıntı. *ör Orada tarihi kalıntılar çoktur.* **3** iz, im, işaret. *ör. Kolundaki yara kalıntısını gösterdi.* **4** *mec.* bir toplumdan, kültürden, uygarlıktan vb. artakalan şey. *ör. Toplumunuzda geçmişin kalıntıları hep olacaktır.* **5** *topb.* eskiye, eski düzene özgü olup toplumsal değişimlerden sonra da varlığını daha bir süre sürdüren kültür öğeleri. **6** *yerb.* başkalaşmış kayaçlarda, ilkel dokusu korunmuş yapı.

kalınyağ *b. a.* ham petrolden elde edilen ve makinelerin devinen parçalarını yağlamakta yararlanılan yoğun yağ, ağıryağ.

kalıp *a. Ar.* **1** metallere istenilen biçimi vermek için kullanılan, ergitilmiş metalin içine döküldüğü oyuk nesne. *ör. Dökmeci kalıbında döküm yapılır.* **2** bir şeye belirli bir biçim vermeye ya da bir şeyin biçimini korumaya yarayan araç. *ör. Ayakkabını kalıba koyar mısın?* **3** basımcılıkta, metni basmakta kullanılan metal klişe. *ör. Formaların kalıpları hazırlandı.* **4** *s.* genellikle küp biçiminde bir kalıba dökülerek yapılmış olan. *ör. İki kalıp beyazpeynir tartın.* **5** giysi dikmekte kullanılan, giysinin biçim bakımından örneği, biçki modeli. **6** *yaz.* hece ölçüsünde, bir dizedeki hecelerin toplamı, aruzda belirli, içi doldurulmaya hazır bir dize. *ör. Ozan, kalıplardan kurtulmuş.* **7** *mec.* biçim, durum, örnek. *ör. Türlü kalıplara girip çıkanlar vardır.* **8** *mec.* gösterişli dış görünüş. *ör. Bunu nasıl yaparsın, kalıbından da mı utanmıyorsun?* **kalıba çekmek** biçimi bozulmuş bir şeyi düzeltmek, ona eski biçimini kazandırmak için kalıba geçirmek. **kalıba dökmek** dökmecilikte, ergimiş madeni kalıbın içine akıtıp biçim kazanmasını sağlamak. **kalıba vurmak** ➻ **kalıba çekmek**. **kalıbı kıyafeti yerinde** ➻ **kalıp kıyafet yerinde**. **kalıbı dinlendirmek** (ya da **değiştirmek**) *arg.* ölmek. **kalıbı kalıbına** olduğu gibi, tıpatıp. **kalıbını basmak** bir duruma, bir şeye bütün içtenliğiyle,varlığıyla tanıklık etmek. **kalıbının adamı olmamak** görünüşünden beklenen işi yapacak bir kişi olmamak, görünüşünün umdurduğu gibi çıkmamak. **kalıp almak** basımcılıkta kalıp[3] hazırlamak. **kalıp gibi** durumunu hiç bozmaksızın. **kalıp gibi oturmak 1)** durumunu hiç bozmamak. **2)** (giysi vb.) tam uymak, iyi durmak. **kalıp gibi serilmek** (yorgunluk nedeniyle) upuzun yatmak. **kalıp gibi uyumak** hiç kımıldamaksızın derin ve uzun bir uyku çekmek. **kalıp gibi yatmak 1)** hiç kımıldamaksızın, sağa sola dönmeksizin yatmak. **2)** hastalanarak bitkin bir durumda yatağa düşmek, yatmak. **kalıp kesilmek** olduğu gibi kalmak. **kalıp kıyafet** dış görünüş. **kalıp kıyafet köpeklere ziyafet** üstü başı kir içinde olan birini anlatmak için söylenir. **kalıp kıyafetle adam adam olmaz** "gösterişli bir vücut, iyi giyim kuşam kişiye insanlık değeri kazandırmaz, insanlık başka şeydir" anlamında söylenir. **kalıp kıyafet yerinde** vücut yapısı düzgün, giyim kuşamı, görünüşü gösterişli. **kalıptan kalıba girmek 1)** (kişi) çıkarı uğruna her duruma uymak, sık sık değişmek. **2)** (kişi) sık sık iş değiştirmek. **3)** (iş) sık sık biçim, yön, durum değiştirmek.

kalıpçı *a. Ar. T.* **1** kalıp yapan ya da satan kimse. **2** döküm kalıpları yapmayı bilen işçi. **3** görevi, işi kalıp almak ya da herhangi bir şeyi kalıba vurmak, kalıba koymak olan kimse.

kalıpçılık *a. Ar. T.* kalıpçının işi.
kalıplama *a. Ar. T.* kalıplamak eylemi.
kalıplamak *(nsz)* biçimi bozulmuş bir şeyi düzeltmek, ona eski biçimini kazandırmak için onu kalıba geçirmek, kalıba vurmak.
kalıplanabilme *a. Ar. T.* kalıplanabilmek eylemi.
kalıplanabilmek *(nsz) Ar. T.* kalıplanması olanak içinde olmak ya da kalıplanma olasılığı bulunmak.
kalıplanma *a. Ar. T.* kalıplanmak eylemi.
kalıplanmak *(nsz) Ar. T.* kalıba vurulmak, geçirilmek ya da konulmak, belli bir biçim verilmek.
kalıplaşabilme *a. Ar. T.* kalıplaşabilmek eylemi.
kalıplaşabilmek *(nsz) Ar. T.* kalıplaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Türkçede kimi zaman iki sözcük kalıplaşabilir.*
kalıplaşma *a. Ar. T.* kalıplaşmak eylemi.
kalıplaşmak *(nsz) Ar. T.* kalıp durumuna gelmek, belli bir biçim almak ve o biçimde kalmak.
kalıplaşmış *s.* **1** edindiği belli biçimin, durumun dışına çıkmayan, olduğu durumu sürdüren. **2** *dilb.* belli bir biçimde donmuş kabul edilen (söz değeri). **kalıplaşmış iyelik** *dilb.* görünürde, belli bir sözcükle bağlantısı olmayan, kimi sözcüklerle kalıplaşmış olarak bulunan, üçüncü kişi iyelik eki. *ör. Atı gerisin (geri-si-n) geri çevirdi.*
kalıplatabilme *a. Ar. T.* kalıplatabilmek eylemi.
kalıplatabilmek *(-i, -e) Ar. T.* kalıplatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kalıplatma *a. Ar. T.* kalıplatmak eylemi.
kalıplatmak *(-i, -e) Ar. T.* kalıba vurdurmak.
kalıplayabilme *a. Ar. T.* kalıplayabilmek eylemi.
kalıplayabilmek *(-i)* kalıplamayı becermek, kalıplamak elinde olmak, kalıplama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kalıplı *s. Ar. T.* **1** kalıpla biçim verilmiş, kalıplanmış olan. **2** *mec.* biçimli, düzgün. **kalıplı kıyafetli** vücut yapısı ve giyim kuşamı yerinde, gösterişli, bakımlı.
kalıpsız *s. Ar. T.* **1** kalıplanmamış ya da biçimi bozulmuş olan. **2** *mec.* düzgün olmayan, biçimsiz olan. **kalıpsız kıyafetsiz** bakımsız, gösterişsiz (kimse).
kalış *a.* kalmak eylemi ya da biçimi.
kalıt, -tı *a.* **1** bir kimseden, kendisinin ölümüyle, yakınlarına kalan mal mülk, para, borç, hak vb. *eş.* **miras**. **2** *mec.* kalıtım yoluyla edinilen şey. **3** *mec.* görenekler yoluyla geçmiş olan tutum ve davranış biçimi.
kalıtçı *a. huk.* bir kalıttan[1] yasaca yararlanma hakkı bulunan kimse.
kalıtçılık *a.* kalıtçı olma durumu.
kalıtım *a. yaşb.* çevre ve koşulların etkileriyle köklü biçimde değiştirilemediğine inanılan özelliklerin, döllenme sırasında, dişi ve erkeğin kromozomları yoluyla oğul döllere geçmesi, kuşaktan kuşağa aktarılması. *eş.* **soyaçekim**. **kalıtım iplikçikleri** *yaşb.* soyaçekim geçişlerinde önemli görevi olduğuna inanılan, göze çekirdeğindeki genleri içinde toplayan birimler. *eş.* **kromozom**.
kalıtımbilim *b. a. yaşb.* canlılardaki soyaçekim olaylarını konu alan yaşambilim dalı. *eş.* **genetik**.
kalıtımcı *a. ruhb.* kalıtımcılık görüşü yandaşı.
kalıtımcılık *a. ruhb.* canlılardaki davranışın nedenlerini kalıtım ve kalıtımsal etkilere bağlayan, her şeyden çok soyaçekime önem veren görüş.
kalıtımsal *s.* soydan sürüp gelen, soydan geçen, soydan olan, soyla, kalıtımla ilgili.
kalıtsal *s.* ➻ **kalıtımsal**.
kalıtyazı, -yı *b. a.* bir kimsenin, sağlığında yazdığı ya da yazdırdığı, ölümünden sonra yapılmasını istediği şeyleri ve bıraktığı kalıtla ilgili isteklerini gösteren belge. *eş.* **vasiyetname**.
kalıverme *a.* kalıvermek eylemi.
kalıvermek *(nsz)* ➻ **kalmak**. *ör. Herkesle iyi geçinmeyen günün birinde yalnız kalıverir.*
kaliborit *a. Fr. kim.* hidratlı doğal sodyum ve magnezyum boratı.
kalibre *a. Fr.* (. . ' .) mermilerde, ateşli silahlarda çap.
kalifiye *s. Fr.* bir şeyi yapabilme ustalığını kazanmış olan, ustalaşmış olan, nitelikli. **kalifiye işçi** istenilen nitelikleri taşıyan, iyi yetişmiş usta işçi.
kaliforniyum *a. ("California" yer özel adından)* (. . .' . .) simgesi Cf, atom sayısı 98, atom ağırlığı 244 olan, 1950 yılında küriyumun alfa tanecikleriyle bombardımanından yapay olarak elde edilmiş bulunan, aktinit grubundan, ışınetkinliği güçlü bir element.
kaligrafi *a. Fr.* harfleri, güzel biçimler vererek yazma sanatı, güzel yazı sanatı.
kalinis *a. Yun. hayb.* yağmurkuşunun bir türü.
kalinos *a. Yun. hayb.* levreğe benzeyen bir balık.
kalipso *a. Fr.* iki zamanlı bir Jamayka dansı ve bu dansın müziği.
kalite *a. Fr.* **1** ➻ **nitelik**. **2** *s. (Fransızcada bu anlamı yoktur)* üstün nitelikli. *ör. Biz kalite zeytin satarız.*
kaliteli *s. Fr. T.* ➻ **nitelikli**.
kalitesiz *s. Fr. T.* ➻ **niteliksiz**.
kalitesizlik *a. Fr. T.* ➻ **niteliksizlik**.
kalkabilme *a.* kalkabilmek eylemi.
kalkabilmek *(nsz)* kalkmaya gücü yetmek, kalkmak elinde olmak, kalkma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kalkan (I) *a.* **1** eskiden savaşçının, sol elinde tutarak oktan, kargıdan ya da kılıçtan kendisini korumak için kullandığı, maden, ağaçtan vb. yapılmış, genellikle yuvarlak biçimli korunmalık. **2** *mec.* koruyucu. *ör. Tek kalkanı dürüstlüğüydü.* **3** *fiz.* bir ışınımın bir alana girmesini önleyen koruma düzeneği.
kalkan (II) *a. hayb.* yanyüzergillerden, biçimi kalkana benzediği için Türkiye'de bu ad ve-

rilmiş olan, özellikle Karadeniz'de bol bulunan, denizin dibinde, kumluk, çamurlu yerlerde yaşayan, küçük balıklarla beslenen, büyük, yassı, derisi düğme denilen çıkıntılarla kaplı, e ti beyaz ve lezzetli bir balık.

kalkanbezi, -ni *b. a. gövb.* gırtlağın ön alt bölümünde yer alan, salgısını kana veren, çok damarlı, yaşamsal bir önemi olan bez **(II)**.

kalkanböcekleri, -ni *ç. b. a. hayb.* birçok türü bulunan, genellikle ormanlarda ve tarım bitkilerinde asalak olarak yaşayan, kınkanatları kalkanımsı böcekler familyası.

kalkancı *a. esk.* kalkan **(I)** yapan ya da satan kimse.

kalkanımsı *s. hayb.* kalkan biçiminde olan.

kalker *a. Fr.* (I ince okunur) ➻ **kireçtaşı**.

kalkerleşme *a. Fr. T.* kalkerleşmek eylemi.

kalkerleşmek *(nsz) Fr. T.* (toprak) ➻ **kireçleşmek**.

kalkerli *s. Fr.T.* bileşiminde kireçtaşı bulunan.

kalkersiz *s. Fr. T.* bileşiminde kireçtaşı bulunmayan.

kalkık *s.* **1** ucu yukarı doğru kalkmış bulunan. *ör. Paltosunun kalkık yakası kir içindeydi.* **2** asıl düzeyine göre yüksekte olan. *ör. Arabanın bir yanı kalkık duruyordu.* **3** kabararak yerinden ayrılmış olan, kabarmış. *ör. Sandalın kalkık boyalarını kazıdım.*

kalkıklık *a.* kalkık olma durumu.

kalkınabilme *a.* kalkınabilmek eylemi.

kalkınabilmek *(nsz)* kalkınmak elinde olmak, kalkınma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle har vurup harman savurursak ülkemiz kalkınabilir mi?*

kalkındırabilme *a.* kalkındırabilmek eylemi.

kalkındırabilmek *(-i)* kalkındırmaya gücü ve olanakları yeterli olmak, kalkındırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ülkemizi kalkındırabilmek için çok çalışmanız gerekiyor.*

kalkındırılabilme *a.* kalkındırılabilmek eylemi.

kalkındırılabilmek *(nsz)* kalkındırılması olanak içinde olmak ya da kalkındırılma olasılığı bulunmak.

kalkındırılma *a.* kalkındırılmak eylemi.

kalkındırılmak *(nsz)* kalkınması sağlanmak. *ör. Köy, bankaca kalkındırıldı.*

kalkındırış *a.* kalkındırmak eylemi ya da biçimi.

kalkındırıverme *a.* kalkındırıvermek eylemi.

kalkındırıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda kalkındırmak. *ör. Savaştan sonra çok çalışıp ülkelerini kalkındırıverdiler.*

kalkındırma *a.* kalkındırmak eylemi.

kalkındırmak *(-i)* kalkınmasını sağlamak.

kalkınış *a.* kalkınmak eylemi ya da biçimi.

kalkınıverme *a.* kalkınıvermek eylemi.

kalkınıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kalkınmak. *ör. Ülke birkaç yılda kalkınıvermişti.*

kalkınma *a.* **1** kalkınmak eylemi. **2** bir ülkenin, toplumsal ve ekonomik yapısını geliştirme, gelişmiş çağdaş ülkelere yetişme durumu. **kalkınma hızı** bir ülkede, belirli iki tarih arasındaki ekonomik büyüme ve gelişme hızı.

kalkınmacı *a.* toplumsal yapıyı ekonomik yönden geliştirmekten yana olan ve bu yolda çaba harcayan kimse.

kalkınmacılık *a.* toplumsal yapıyı ekonomik yönden geliştirme çabası.

kalkınmak *(nsz)* **1** aşamalı bir biçimde gelişmek, ilerlemek, durumu düzelmek. **2** (bir ülke için) toplumsal ve ekonomik yönden gelişmek, gelişmiş çağdaş ülkeler düzeyine çıkmak.

kalkış *a.* kalkmak eylemi ya da biçimi. **kalkışa geçmek** (uçak) pistte yeterli hıza ulaşarak havalanmaya başlamak.

kalkışabilme *a.* kalkışabilmek eylemi.

kalkışabilmek *(-e)* kalkışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun böyle bir işe kalkışabilecek gücü yoktur.*

kalkışılma *a.* kalkışılmak eylemi.

kalkışılmak *(nsz)* kalkışmak eylemine konu olmak. *ör. Bir işe kalkışılınca başarılması gerekir.*

kalkışma *a.* kalkışmak eylemi.

kalkışmak *(-e)* **1** yeteneğini, olanağını ve gücünü aşan bir işe girişmek. *ör. Bu haliyle ağır işlere kalkışıyor.* **2** yerinde olmayan bir iş yapmaya girişmek, yeltenmek. *ör. Beni aldatmaya kalkıştılar.* **3** girişmek, başlamak, davranmak. *ör. Durumu öğrenince hemen gitmeye kalkıştı.*

kalkıverme *a.* kalkıvermek eylemi.

kalkıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kalkmak. *ör. Film beğenilmemiş, birkaç günde kalkıvermişti.*

kalkma *a.* kalkmak eylemi.

kalkmak, -ar *(nsz)* **1** oturuş durumundayken dik duruma gelmek, ayakları üzerinde dikilmek. *ör. Delikanlı kalkıp yaşlı adama yer verdi.* **2** uyanıp yataktan ayrılmak. *ör. Babam erken kalkar.* **3** gitmek üzere yerinden doğrulmak. *ör. Böyle çabucak kalkmak olmaz, biraz daha kalın.* **4** yukarı doğru yükselmek. *ör. Basılan çimler bir süre sonra kalkıyordu.* **5** havalanmak, uçmak. *ör. Uçak kalktı.* **6** (taşıtlar için) yola çıkmak. *ör. Otobüs kalkmak üzere.* **7** birden ortaya çıkıp yol almaya başlamak. *ör. Önümüzden bir keklik sürüsü kalkmıştı.* **8** (boya, kaplama vb.) yerinden ayrılmak, kabarmak. *ör. Arabanın boyaları yer yer kalkmıştı.* **9** derlenip toplanıp götürülmek. *ör. Köyün harmanları kalktı.* **10** artık bulunmamak, yok olmak ya da kullanılmaz olmak. *ör. O vakit kahve bile kalkmıştı. Kısa konçlu çoraplar kalktı.* **11** varlığı, yaşamı son bulmak. *ör. Cumhuriyetle padişahlık kalkmış oldu.* **12** (kapak, örtü vb.) alınmak, kaldırılmak. *ör. Baktım, masanın örtüsü kalkmıştı.* **13** iyileşip gezecek duruma gelmek, hastalıktan kurtulmak. *ör. Hastamız çabuk kalktı.* **14** artık uygulanmaz olmak. *ör. Olağanüstü hal kalktı.* **15** güncelliği, yürürlüğü kalmamak.

ör. Yasanın bu maddeleri kalktı. **16** artık geçerli olmamak, geçerliğini yitirmek, geçmez olmak. *ör. Bu para kalktı, haberin yok mu?* **17** başka yere gitmek, taşınmak. *ör. Banka buradan kalktı.* **18** *(-e)* başlamak, davranmak, girişmek, kalkışmak, yeltenmek. *ör. Hemen gitmeye kalkmıştı. Beni aldatmaya kalkmak sana yakışır mı?* **19** *(-e)* (hayvanlar için) geçmek. *ör. At dört nala kalkmıştı.* **20** *(-e)* ayakta beklemek. *ör. Sınıfta sık sık cezaya kalkardı.* **kalk borusu** *ask.* ve *den.* bir asker birliğini ya da gemideki tayfaları uyandırmak için sabah belirli saatte boruyla verilen işaret. **kalk gidelim etmek** (ya da **yapmak**) *arg.* açıkta bırakılmış bir şeyi çalmak, kimse görmeden alıp gitmek, yürütmek. **kalk gidelim olmak** *arg.* (açıkta duran bir şey) kimse görmeden alınmak, çalınıp götürülmek, yürütülmek. **kalkıp kalkıp oturmak** öfkesinden yerinde duramamak, çok öfkelenmek. **kalkmışa oturmak** *arg.* az önce bir kimsenin oturmakta olduğu bir koltuğu, sandalyeyi kapıp oturan birini aşağılamak için söylenir.

kalkojen *a. Fr. kim.* periyodik dizgede, altıncı kümedeki oksijen, kükürt, selenyum, tellür, polonyum elementlerinin ortak adı.

kalkolitik *a.* ve *s. Fr.* bakırın kullanılmaya başlamasıyla nitelenen tarihöncesi dönem.

kallavi *a. Ar.* (. - -) **1** *tar.* Osmanlı döneminde vezirlerin ve sadrazamların giydiği, üstüne tülbent sarılmış bir tür kavuk. **2** *s.* çok iri, kocaman. **kallavi fincan** büyük, kulpsuz fincan.

kallem *a.* "amacına ulaşabilmek için her türlü kurnazlığa başvurmak" anlamındaki ***allem etmek kallem etmek*** deyiminde geçer.

kalleş *s. Ar.* **1** sözünde durmayıp bir işin yüzüstü kalmasına yol açan (kimse). **2** birine gizlice kötülük eden, onu arkadan vuran (kimse).

kalleşçe *be.* ve *s. Ar. T.* (. .' .) kalleş olana yaraşır bir biçimde.

kalleşleşebilme *a. Ar. T.* kalleşleşebilmek eylemi.

kalleşleşebilmek *(nsz) Ar. T.* kalleşleşmesi olanak içinde olmak ya da kalleşleşme olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar kalleşleşebilir.*

kalleşleşme *a. Ar. T.* kalleşleşmek eylemi.

kalleşleşmek *(nsz) Ar. T.* kalleşe yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.

kalleşlik *a. Ar. T.* **1** kalleş olma durumu, özelliği. **2** kalleşe yaraşır davranış. **kalleşlik etmek** kalleşe yaraşır bir biçimde davranmak.

kalli *a. ha.* ➤ **sincap**.

kalma *a.* **1** kalmak eylemi. **2** *s.* herhangi bir dönemden ya da kimseden kalmış olan. *ör. Osmanlıdan kalma bir demiryoluydu. Babadan kalma ev de olmasa, yanmıştı.* **kalma durumu** *dilb.* ad ya da ad görevli bir sözcüğün, taşıdığı kavramda bulunuşunu bildiren ad durumu; Türkçede kalma durumu, ad soylu bir sözcüğe ***-de (-da, -te, -ta)*** durum ekinin getirilmesiyle oluşturulur. *eş. esk.* **-de hali**. *ör. Elde (el-de), sarıda (sarı-da), herkeste (herkes-te), başta (baş-ta).*

kalmak, -ır *(nsz)* **1** olduğu, bulunduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek. *ör. Görevde kalmak isteyen çalışır.* **2** (zaman, uzaklık ya da nicelik için) belirtilen kadar bulunmak. *ör. Akşama bir saat kaldı. Köye birkaç kilometre kalmıştı, araba bozuldu. Elinde bir araba kaldı.* **3** oturmak, yaşamak, eğleşmek. *ör. On yıl Adana'da kaldık.* **4** konaklamak, konmak ya da geceyi geçirmek. *ör. İyi bir otelde kalmak isterim.* **5** varlığını sürdürmek, varlığını korumak, etkisini sürdürmek. *ör. Kendi gitti adı kaldı.* **6** yaşamını sürdürmek, yaşıyor olmak, yaşamak. *ör. Geride iki çocuğu kaldı.* **7** vakit geçirmek, eğleşmek, oyalanmak. *ör. Nerede kaldılar acaba?* **8** bozulup yürümez olmak, işlemez olmak. *ör. Otobüs yolda kaldı.* **9** üzerindeki çalışma durmak. *ör. O iş artık kaldı.* **10** *(-e)* ileriye bırakılmak, ertelenmek. *ör. Son duruşma gelecek aya kaldı.* **11** (öğrenci) başarısız olmak, sınıf geçememek. *ör. Oğlu bu yıl kaldı.* **12** bir işi, yeniden ele almak üzere belli bir yerde bırakmak. *ör. Dün sözlüğün "kalmak" maddesinde kalmıştık.* **13** bir şeye bulanmak, bir şeyle kaplanmak. *ör. Ayakkabım çamur içinde kalmış.* **14** *(-e)* görevi ya da yetkisi içinde olmak ya da bir işi yapmak kendisine düşmek. *ör. Bu iş ona kalmıştı.* **15** yeterli bulmak, yetinmek. *ör. Ona sövmekle kalmak istemiyordu, onu dövmeliydi de.* **16** *(-den)* geçmek. *ör. Ev ona dedesinden kalmış.* **17** *(-den)* uygulayamamak, yapamamak. *ör. Senin yüzünden geziden kaldık.* **18** belli bir gelirle geçinmek zorunda bulunmak. *ör. Adam bir tek emekli aylığına kalmaktan korkuyordu.* **19** herhangi bir durumu sürdürmek. *ör. Böyle genç kalmak ne güzel!* **20** *(yar)* herhangi bir durumda bulunmak, olmak. *ör. Yoksul kalmak insanı korkutur.* **21** (olumsuz biçimi) var olmak, bulunmak. *ör. Köyde sormadığı kimse kalmadı.* **22** *(yar)* kök ya da gövdelerinin sonuna ***-e (-a)*** eki almış eylemsilerle sürerlik bildiren birleşik eylemler oluşturur; "bakakalmak", "uyuyakalmak" gibi. **23** *(yar)* kimi ***-ip*** ekiyle oluşmuş eylemsilerden sonra gelerek süreklilik bildirir; "bakıp kalmak", "düşüp kalmak" gibi. **kala kala** olup olacağı, topu topu, hepsi, tümü. *ör. Kala kala şurda on günümüz kaldı.* **kaldı ki** bununla birlikte, şu da var ki, bundan başka, ayrıca. *ör. Bunu sana söyledim, kaldı ki söylemesem de yapman gerekirdi.* **(birinden, bir şeyden) kalır yeri yok** "her bakımdan ondan aşağı değil" anlamında kullanılır. *ör. Onun da senden kalır yeri yok.* **(birine) kalsa** (ya da **kalırsa**) **1)** (o kimsenin) kanısına göre. *ör. Ona kalırsa bunun sonu yokmuş.* **2)** (o kimsenin) elinden gelse, elinde olsa, kendisi yapabilse. *ör. Ona kalsa bu işten elimize bir şey geçmez.*

kalmalı *s. dilb.* kalma durumunda olan. **kalmalı tümleç** *dilb.* genellikle eylemin, kimi kez de adın anlamını tümleyen ve kalma du-

rumunda bulunan dolaylı tümleç. *ör. Onunla bir odada yalnız kalmışlardı.*
kaloma *a. It.* (. .' .) *den.* demir atmış bir geminin çapa zincirinin su içinde kalan bölümü.
kalomel *a. Fr. kim.* ➻ **tatlısülümen**.
kalori *a. Fr. fiz.* **1** doğal atmosfer basıncında, ısınma ısısı 15 santigrat derecelik suyunkine eşit olan bir cismin bir gramının sıcaklığını 1 santigrat derece yükseltmek için gereken ısı miktarına eşit olan ısı birimi. **2** ***kalori*** sözcüğü, besinlerin dokular içinde yanarak vücudun sıcaklık ve erkesini sağlama değerlerinin ölçülmesinde de kullanılır. *ör. Bir gram yağ, yaklaşık 9 kalori verir.*
kalorifer *a.Fr.* **1** merkez ve depo durumunda bulunan bir kazandan çıkan sıcak su, buhar ya da havayı borular içinde dolaştırmak yoluyla bir yapının her yanını ısıtan araç. **2** *ha.* radyatör. **kalorifer dairesi** kaloriferle ısıtılan bir yapıda kalorifer kazanının bulunduğu bölüm. **kalorifer kazanı** kalorifer suyunun ısıtıldığı kazan.
kaloriferci *a. Fr. T.* **1** kalorifer döşeyen ya da onaran kimse. **2** kaloriferi yakan kimse.
kalorifercilik *a. Fr. T.* **1** kalorifer döşeme ya da onarma işi, uğraşı. **2** kaloriferi yakma görevi, işi.
kalorimetre *a. Fr.* (. . . .' .) *fiz.* ➻ **ısıölçer**.
kalorimetri *a. Fr.* ➻ **ısıölçüm**.
kaloş *a. Yun.* ➻ **galoş**.
kalp, -bi (I) *a. Ar.* (**I** ince okunur) **1** *gövb.* ➻ **yürek**. **2** (insanda) yürek hastalığı. *ör. Babası kalpten öldü.* **3** *mec.* gönül. *ör. İnsanların kalbini incitme.* **4** *mec.* sevgi. *ör. Anne kalbi kimsede olmaz!* **5** *mec.* insanseverlik, iyilikseverlik duygusu, duygu. *ör. Adamda kalp yok ki!* **6** *mec.* iç dünyası, iç, ruh. *ör. Ona kalbini anlatmıştı.* **7** *mec.* bir ülkenin, bir kuruluşun, bir şeyin işleyiş ve varlığını sürdürme yönünden en önde gelen, en önemli yeri ya da noktası. *ör. Türkiye'nin kalbi Ankara'dır, yalnızca bir film adı mıdır?* **kalbe** (ya da **kalbine) doğmak** ➻ **içine doğmak**. **kalbe dokunmak** (bir olay, durum) acı, üzüntü vermek. **kalbe işlemek** (bir şey) derin üzüntü vermek. **kalbi ağzına gelmek** ➻ **yüreği ağzına gelmek**. **kalbi bozuk** içinde kötülük taşıyan, kötü niyetli. **kalbi çarpmak 1)** yüreği çok atmak. **2)** çok heyecanlanmak. **kalbi dayanmamak 1)** hastalık, üzüntü ya da aşırı heyecan nedeniyle kalbi durmak. **2)** *mec.* içinde katlanılmaz bir acı duyumsamak, çok acımak. **kalbi ferahlamak** kaygıdan, üzüntüden kurtulmak, yüreği hafiflemek. **kalbi kararmak** inancını yitirmek, gönlü kırılmak. **kalbi kırık** duyguları incinmiş, üzgün. **kalbi kırılmak** çok üzülmek, incinmek. **kalbi olmamak** acıması bulunmamak, acımasız olmak. **kalbi olmak** kalp hastalığı bulunmak. *ör. Adamın kalbi varmış, heyecana dayanamamış.* **kalbi parçalanmak** *mec.* (birine) çok içten acımak. **kalbi pıt pıt atmak** ➻ **yüreği pıt pıt atmak**. **kalbi sızlamak** ➻ **yüreği sızlamak** . **kalbi temiz** kötü düşüncesi ve niyeti olmayan, art düşüncesi bulunmayan (kimse). **kalbi yerinden oynamak** çok heyecanlanmak. **kalbi yıkmak kolay, yapmak zordur** "insanları kırmak ve üzmek, onları mutlu etmekten, kendine bağlamaktan daha kolaydır" anlamında söylenir. **kalbi yırtılmak** *mec.* pek çok üzülmek. **kalbin yolu mideden geçer** "bir kimsenin sevgisini elde etmek isterseniz ona güzel yiyecekler sunun" anlamında söylenir. **kalbine doğmak** ➻ **içine doğmak**. **kalbine girmek (birinin)** sevgisini elde etmek. **kalbine göre** başkaları için ne düşünüyorsa, nasıl bir duygu besliyorsa ona göre, niyet ve duygularına uygun olarak. *ör.Tanrı herkese kalbine göre verir.* **kalbini (gönlünü, hatırını) kırmak (birinin)** kendisinden soğutacak denli çok gücendirmek. **kalbini açmak (birine)** duygularını, düşüncelerini, en gizli şeylerini bile söylemek, içini açmak. **kalbini bilmek (birinin)** (onu) çok yakından tanımak. **kalbini çalmak (birinin)** sevgisini kazanmak ya da onu kendine âşık etmek. **kalbini okumak (birinin)** içinden geçenleri, duygu ve düşüncelerini, niyetini anlamak. **kalp acısı** derin üzüntü, derin acı. **kalp ağrısı** karşılık görmeyen aşkın verdiği acı, üzüntü. **kalp çarpıntısı** *hek.* kalbin aşırı ölçüde çarpması biçiminde kendini gösteren sıkıntı. **kalp hastalığı** *hek.* kalp rahatsızlığı, kalbin hasta olma durumu, kalpte ortaya çıkan hastalık. **kalp hastası** *hek.* yüreği hasta olan kimse. **kalp kalbe karşıdır** "sevgi karşılıklıdır, insan, kendisini seveni sever" anlamında söylenir. **kalp kazanmak** (ya da **fethetmek**) birini, güzel bir sözle, ince bir davranışla kendine bağlamak, onun sevgisini elde etmek. **kalp kırmak** kaba bir sözle ya da davranışla, bir kimsenin gönlünü incitmek. **kalp krizi** yüreğin olağan çalışmasını bir anda engelleyen rahatsızlık. **kalp olmamak (birinde)** *mec.* acıma duygusu bulunmamak. **kalp sektesi** yüreğin birdenbire durması. **kalp yarası** *mec.* başarısız bir aşkın kişide bıraktığı üzüntü. **kalp yetmezliği** *hek.* kalbin yapısı ve işleyişiyle ilgili hastalıklar sonucu kendini gösteren kalp güçsüzlüğü. **kalpten gitmek** *tkz.* kalp hastalığından ölmek. **kalpten kalbe yol vardır** "seven kimse sevilir" anlamında söylenir.
kalp, -bi (II) *a. Ar. esk.* (**I** ince okunur) ➻ **dönüştürme**. **kalp etmek** ➻ **dönüştürmek**.
kalp, -pı (III) *s. Ar.* **1** (para için) sahte. **2** *mec.* kendine güvenilmeyen, yalancı (kimse). **3** *mec.* işe yaramayan, tembel (kimse). **kalp akça** (ya da **akçe**) kalpazanlarca piyasaya sürülmüş sahte para.
kalpak *a.* deriden, kürkten ya da kalın bir kumaştan yapılmış, kesik koni biçiminde ve siperliksiz başlık.
kalpakçı *a.* kalpak yapan ya da satan kimse.
kalpakçılık *a.* kalpakçının işi.

kalpaklı *s.* başında kalpak bulunan.
kalpaklık *s.* kalpak yapmaya elverişli (deri, kürk, kumaş).
kalpazan *a. Ar. Far.* **1** sahte para basan ya da basılmış sahte parayı piyasaya süren kimse. **2** *s. mec.* yalan dolanla, hileyle, düzenle iş gören, düzenci (kimse).
kalpazanca *be. Ar. Far. T.* kalpazan olana yaraşır bir biçimde.
kalpazanlık *a. Ar. Far. T.* **1** kalpazan olma durumu. **2** kalpazanların yaptığı iş. **3** *mec.* düzencilik, yalancılık, sahtekârlık.
kalplaşma *a. Ar. T.* kalplaşmak eylemi.
kalplaşmak *(nsz)* (insan için) çeviklik, doğruluk ya da çalışkanlığını yitirmek.
kalplık *a. Ar. T.* **1** düzmelik, sahtelik. **2** iş yapma isteksizliği.
kalpsiz *s. Ar. T. mec.* katı yürekli, acıması olmayan, duygusuz, acımasız.
kalpsizleşme *a. Ar. T. mec.* kalpsizleşmek eylemi.
kalpsizleşmek *(nsz) Ar. T. mec.* acımasızlaşmak, duygusuzlaşmak.
kalpsizlik *a. Ar. T. mec.* katı yüreklilik, duygusuzluk, acımasızlık. **kalpsizlik etmek** *mec.* kalpsize yaraşır bir biçimde davranmak.
kalseduan *a.Fr. min.* yapısında billur durumunda kuvars ve biçimlenmemiş silis bulunan, maviye çalan beyaz renkte bir akik türü.
kalsemi *a. Fr.* kanda bulunması gereken kalsiyum miktarı.
kalsifikasyon *a. Fr.* **1** *kim.* kireçtaşına dönüşme. **2** *hek.* kimi dokularda kalsiyum toplanması. *eş.* **kireçlenme**.
kalsit, -ti *a. Fr. min.* billur durumunda doğal kalsiyum karbonat.
kalsiyum *a. Fr.* (.' . .) *kim.* simgesi Ca, atom sayısı 20, atom ağırlığı 40,08, yoğunluğu 1,55 olan ve 800 santigrat derecede ergiyen, doğada serbest durumda bulunmayan, sarımtırak beyaz renkte, yumuşak bir element. **kalsiyum hidroksit** sönmüş kireç, $Ca(OH)_2$.
kalsiyumlu *s. Fr. T.* (.' . . .) *kim.* bileşiminde kalsiyum bulunan.
kalsiyumsuz *s. Fr. T.* (.' . . .) *kim.* bileşiminde kalsiyum olmayan.
kaltaban *s. Far.* **1** *esk.* namussuz. **2** hileci, düzenci, yalancı, şarlatan.
kaltabanlık *a. Far. T.* **1** kaltaban olma durumu. **2** kaltabana yaraşır davranış.
kaltak *a.* **1** eyerin, üzeri meşin, halı gibi şeylerle kaplanan, tahta bölümü. **2** kuskunu bulunmayan eyer. **3** *mec. ka.* iffetsiz, namussuz kadın, orospu.
kaltakça *be. mec. ka.* kaltağa yaraşır bir biçimde.
kaltaklaşma *a. mec. ka.* kaltaklaşmak eylemi.
kaltaklaşmak *(nsz) mec. ka.* kaltağa yaraşır bir nitelik edinmek.
kaltaklık *a. mec. ka.* **1** kaltak[3] olma durumu. **2** kaltağa[3] yaraşır davranış. **kaltaklık etmek** *mec. ka.* kaltağa yaraşır bir yolda davranmak.
kalubela *a. Ar.* (-' - . -) Arapça anlamı "evet dediler" olan bu sözcük Türkçede "çok eski zamandan beri" anlamındaki ***kalubeladan beri*** deyiminde geçer.
Kalvenci *ö. a.* Kalvencilik öğretisini benimsemiş kimse.
Kalvencilik *ö. a.* Fransa'da, papaz Jean Calvin'in 1532 yılında kurduğu, Papa'nın yetkisini yadsıyan, Tanrı'yla kul arasına hiçbir otoritenin giremeyeceğini söyleyen ve Hıristiyanlığı eski sadeliğine döndürmek gerektiğini öne süren, Katolikliğe aykırı bir Hıristiyan öğret isi.
Kalvenizm *ö. a.* ➻ **Kalvencilik**.
kalya *a. Ar.* (.' .) yağda kavrularak pişirilmiş, etsiz kabak ya da patlıcan yemeği.
kalyon *a. İt. tar.* hem yelkenle hem de kürekle yol alan, savaş gemilerinin en büyüğü.
kalyoncu *a. İt. T. tar.* **1** kalyonlarda görevli asker. **2** deniz eri, denizci.
Kam *ö. a.* ➻ **Şaman**.
kâm *a. Far.* (-) *esk.* dilek, murat, zevk. **(bir şeyden) kâm almak** umduğunu, istediğini elde etmek, muradına ermek, zevk almak.
kama *a.* **1** ağaç ya da deri bir kın içinde taşınan, kabzalı, uzun, ucu sivri ve iki ağzı da keskin, silah olarak kullanılan büyük hançer. **2** kütüğü yararken yarığa sokulan, yassı, enli ve ucu sivri takoz. *eş.* **kıskı**. **3** *ask.* toplarda, barutun geri kaçmasını önleyen, top namlusunun gerisini kapayan kapak. **4** *ha.* oyunda kazanılan her parti. **5** *ha.* (oyunda) sayı. **kama basmak** *ha.* (oyunda) yenmek.
kamacı *a.* top kaması yapan ya da topun kama düzeneğini onaran kimse.
kamalak *a. ha.* sarı katran çıkarılan, çam türünden bir ağaç, katranağacı.
kamalama *a.* kamalamak eylemi.
kamalamak *(-i)* **1** kama[1] ile yaralamak. **2** kütükte takozla yarık açmak.
kamalı *s.* kaması olan. *ör. Eskiden kamalı ya da kamasız toplar varmış.*
kamasız *s.* kaması olmayan.
kamanço *a. İt. arg.* elden ele aktarma, elden ele geçirerek yükleme. **kamanço etmek** *arg.* elden ele aktarmak, geçirmek, elden ele aktararak yüklemek.
kamara *a. İt.* (.' . .) **1** gemilerde yolcu ve gemicilerin kaldıkları oda. **2** İngiltere yasama meclisini oluşturan ***Avam Kamarası*** ve ***Lortlar Kamarası*** tamlamalarında "meclis" anlamında geçer.
kamarilla *a. İsp.* (. . .' .) önder gibi davranan bir büyük güç sahibini perde arkasından yöneten kimse.
kamarot, -tu *a. İt.* yolcu gemilerinde yolcuların hizmetine bakan görevli.
kamarotluk *a. İt. T.* kamarotun yaptığı iş, kamarotun görevi, işi.
kamaşabilme *a.* kamaşabilmek eylemi.
kamaşabilmek *(nsz)* (göz, diş) kamaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kamaşıverme *a.* kamaşıvermek eylemi.
kamaşıvermek *(nsz)* (göz, diş) çabucak kamaşmak.
kamaşma *a.* kamaşmak eylemi.
kamaşmak *(nsz)* **1** (göz) güçlü bir ışık nedeniyle rahatça bakamaz olmak. **2** (diş) ekşi bir şey yemekten dolayı uyuşup tedirginlik vermek.
kamaştırabilme *a.* kamaştırabilmek eylemi.
kamaştırabilmek *(-i)* kamaştırması olanak içinde olmak ya da kamaştırma olasılığı bulunmak.
kamaştırma *a.* kamaştırmak eylemi.
kamaştırmak *(-i)* kamaşmasına yol açmak, kamaşmak eylemini yaptırmak.
kamber *a. Ar. (Hazreti Ali'nin yanından hiç ayrılmayan kölesinin adından)* her toplantıda bulunan, her işin içinde yer alan, hiçbir yerden eksik olmayan kimseler için alay yollu söylenen ***kambersiz düğün olmaz*** deyiminde geçer.
kambiyo *a. İt.* (.' . .) *tic.* iki ayrı ülke paralarının birbirleriyle değiştirilmesi. **2** yabancı bir ülkedeki bir alacağın tahsili, bir borcun ödenmesi ya da bir yabancı ülkeden toplanan para ya da para yerine geçen taşınabilir değerlerin başka bir yere aktarılması için yapılan işlem. **3** bu işlemlerin yapıldığı yer. **kambiyo denetimi** yabancı paraların ülke içindeki her türlü devinim durumunu gözetim altında bulundurma siyasası. **kambiyo işlemleri** kambiyoda, para ve para yerine kullanılan taşınabilir değerlerin alım satımına ve değiştirilmelerine ilişkin işlemler.
kambiyocu *a. İt. T.* (.' . . .) kambiyo işleriyle uğraşan, bu konuda uzman kimse.
kambiyoculuk *a. İt. T.* (.' . . . .) kambiyo işlemleri.
kambriyen *a. (Cambria bölgesinin adından)* (.' . .) *yerb.* paleozoik çağın ilk dönemi ve bu dönemde oluşmuş yer katmanları. **kambriyen öncesi** *yerb.* Yer'in tarihinde, paleozoik çağın ilk döneminden de önce, dağların ve magma olaylarının oluştuğu çok uzun bir zaman süresi. *eş.* **prekambriyen**.
kambur *a.* **1** belkemiğinin ya da göğüs kemiğinin eğrilmesiyle ve genellikle raşitizm sonucu sırtta ve göğüste oluşan, doğal olmayan tümsek. **2** kimi hayvanlarda, gövdenin herhangi bir yerinde, genellikle de sırtta bulunan doğal çıkıntı. **3** *s.* kamburu olan (kimse). **4** bir yapıda ya da eşyada dışarıya doğru olan eğrilme. **5** *mec.* dert, sıkıntı, taşınması zor yük. **kambur felek** yazgı, talih için sitem yollu kullanılır. **kambur kambur üstüne** dertlerin, güçlüklerin, sıkıntıların üst üste geldiğini belirtir. **kambur zambur** eğri büğrü. **kamburu çıkmak 1)** sırtı kamburlaşmak, sırtında kambur oluşmak. **2)** yaşlanıp beli bükülmek, çok yaşlanmak. **3** *mec.* (eğilerek yapılan işlerde) çok çalışmış olmak. **kamburunu çıkarmak** (insan, kedi vb.) sırtını tümsek duruma getirmek.
kambura *a.* kitap ciltlerken sırt bölümünde oluşturulan yuvarlaklık. **kambura makinesi** ciltlenecek kitabın sırtına kambura vermekte kullanılan makine. **kambura vermek** ciltlenecek kitabın formaları dikildikten sonra, sırtına çekiçle ya da kambura makinesiyle yuvarlak biçim vermek.
kamburca *s.* biraz kambur, kamburumsu.
kamburlaşabilme *a.* kamburlaşabilmek eylemi.
kamburlaşabilmek *(nsz)* kamburlaşması olanak içinde olmak ya da kamburlaşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yaşlandıkça kamburlaşabilirmiş.*
kamburlaşma *a.* kamburlaşmak eylemi.
kamburlaşmak *(nsz)* kambur duruma gelmek, kambur oluşmak.
kamburlaştırabilme *a.* kamburlaştırabilmek eylemi.
kamburlaştırabilmek *(-i)* kamburlaştırmak elinde olmak, kamburlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kedi, atlamaya hazırken belini kamburlaştırabilirmiş.*
kamburlaştırma *a.* kamburlaştırmak eylemi.
kamburlaştırmak *(-i)* kambur duruma getirmek, kamburlaşmasına yol açmak.
kamburluk *a.* **1** kambur olma durumu. **2** omurganın sırtta bir kavis oluşturacak biçimde eğrilmesi. **3** tümseklik.
kamburumsu *s.* kambura benzeyen.
kamçı *a.* **1** genellikle, uzun olmayan bir sopa ucuna bağlanmış, yaklaşık o sopa boyunda olmak üzere serçeparmak kalınlığında ve yuvarlak kesilmiş deriden ya da kalınca sicimden oluşan kırbaç. **2** *den.* bir ucu bir yere bağlı, öteki ucu herhangi bir işte kullanılmak için serbest durumda olan halat. **3** *yaşb.* spermatozoitlerde ve kimi birgözeli hayvanlarda devinimi sağlayan ipliksi organ. **kamçı başı** kozalardan ipek ipliği çekilirken kalan liflerden, doğal ipek artıklarından özel bir işlemle yapılan ve dokumacılıkta kullanılan iplik. **kamçı çalmak** kamçıyla[1] vurmak. **kamçı kuyruk** iyi cins kıvırcık koyun.
kamçılama *a.* kamçılamak eylemi.
kamçılamak *(-i)* **1** kamçıyla[1] vurmak. **2** (yağmur, kar, rüzgâr) hızla çarpmak. **3** *mec.* isteğini artırmak, isteklendirmek, hızlandırmak, özendirmek. *ör. Kimi insanları güçlükler kamçılar.*
kamçılanabilme *a.* kamçılanabilmek eylemi.
kamçılanabilmek *(nsz)* kamçılanması olanak içinde olmak ya da kamçılanma olasılığı bulunmak. *ör. O çağda köleler sorgusuz sualsiz kamçılanabilirmiş.*
kamçılanış *a.* kamçılanmak eylemi ya da biçimi.
kamçılanma *a.* kamçılanmak eylemi.
kamçılanmak *(nsz)* kamçıyla[1] dövülmek.
kamçılatabilme *a.* kamçılatabilmek eylemi.
kamçılatabilmek *(-i, -e)* kamçılatmaya gücü yetmek, kamçılatma yetkisi olmak, kamçılatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kamçılatılabilme *a.* kamçılatılabilmek eylemi.

kamçılatılabilmek *(nsz)* kamçılatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kamçılatılma *a.* kamçılatılmak eylemi.
kamçılatılmak *(nsz)* kamçıyla dövdürülmek.
kamçılatma *a.* kamçılatmak eylemi.
kamçılatmak *(-i, -e)* kamçılamak eylemini yaptırmak, kamçılamasını ya da kamçılanmasını sağlamak. *ör. Huysuz atı seyisine kamçılattılar.*
kamçılayabilme *a.* kamçılayabilmek eylemi.
kamçılayabilmek *(-i)* kamçılamaya gücü yetmek, kamçılamak elinde olmak, kamçılama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kamçılayış *a.* kamçılamak eylemi ya da biçimi.
kamçılayıverme *a.* kamçılayıvermek eylemi.
kamçılayıvermek *(-i)* çabucak kamçılamak. *ör. Atlı, yerdeki adamı kamçılayıvermişti.*
kamçılı *s.* **1** kamçısı olan. **2** *mec.* zora başvuran, zor kullanan.
kamçılılar *ç. a. hayb.* birgözeli hayvanların en ilkelleri sayılan, devinim organları kamçı biçiminde olan bir sınıfı.
kame *a. Fr.* değişik renkli üst üste iki katmanı bulunan ve üstteki katmanına kabartma bir desen yontulabilen değerli bir taş.
kamelya *a. (Moravyalı Cizvit din adamı Camellus'un adından)* (. .' .) *bitb.* çaygillerden, anayurdu Uzakdoğu olan, her yerde bir süs bitkisi olarak yetiştirilen, birçok çeşidi bulunan, yaprakları dayanıklı, kısa saplı ve büyük, katmerli, beyaz, pembe ya da kırmızı çiçekler açan bir ağaççık ya da ağaç. *eş.* **çingülü, japongülü**.
kamer *a. Ar. esk.* ➤ **Ay**.
kamera *a. İng.* **1** *sin.* ➤ **alıcı**[6]. **2** *ünl. sin.* bir çekime başlanırken, yönetmenin alıcının çalıştırılması için verdiği buyruk. **3** fotoğraf makinesi.
kameraman *a. İng. sin.* ve *TV.* ➤ **alıcı yönetmeni**.
kamerbalığı, -nı *b. a. Ar. T. hayb.* ➤ **aybalığı**.
kameri *s. Ar.* (. . -) *esk.* ay ile ilgili. **kameri ay** Ay'ın tam bir devrine göre hesap edilen ya da Ay'ın devinimine göre düzenlenen süre. **kameri takvim** ➤ **ay takvimi**. **kameri yıl** ➤ **ay yılı**.
kameriye *a. Yun.* bahçelerde yaz günlerinde oturulmak için yapılan, kafes biçiminde ve kubbeli, üstü sarmaşık bitkilerle örtülen süslü çardak.
kameriyeli *s. Yun. T.* kameriyesi olan (bahçe).
kamet, -ti *a. Ar.* (- .) *esk.* **1** (insanda) boy. **2** camide, cemaatin namaza kalkması için okunan ezan. **kamet getirmek** (camide cemaatin namaza kalkması için) müezzinin, ezanın "namaza kalkınız" anlamındaki sözlerini okumak.
kamga *a. ha.* ağaç ve odun kırıntısı, yonga.
kamış *a.* **1** *bitb.* buğdaygillerden, sulak yerlerde, bataklıklarda vb. yetişen, boğumlu ve sert gövdesi olan, "kum kamışı", "sorguçlu kamış", "sukamışı", "süpürge kamışı", "şekerkamışı" gibi türleri bulunan, çit, sepet vb. yapımında yararlanılan bitkilerin ortak adı. **2** *s.* bu tür bir bitkiden yapılmış. *ör. Bahçe kamış çitle çevrilmişti.* **3** *a.* (insanın ve pek çok hayvanın, özellikle insanın) erkeklik organı. *eş.* **penis**. **kamış atmak** *arg.* (birine) oyun ederek işini bozmak ya da olumlu gelişen bir işi olumsuz yöne kaydırmak. **kamış bayramı 1)** Yahudilerin, çölü geçmelerini anmak üzere, her yıl ürün kaldırmadan sonra kutladıkları bayram. **2)** *arg.* sevgiliyle yatıp kalkma, cinsel ilişki. **kamış kalem** *esk.* ince kamıştan yapılan ve yazı yazmakta kullanılan kalem. **kamış kemik** *a. gövb.* baldırın arka bölümünde bulunan ince ve uzun kemik. **kamış koymak** *arg.* **1)** (birine) oyun ederek işini bozmak, kamış atmak. **2)** iki kişinin arasını açmak, arabozanlık etmek. **3)** *ha.* söz dokundurmak. **kamışa su yürümek** *arg.* (erkek çocuk için) ergenlik çağının belirtileri görülmek. **kamışı kırmak** *arg.* (erkek için) belsoğukluğuna yakalanmak.
kamışçık *a.* kuyumcuların ocağı üflemek için kullandıkları eğri boru.
kamışçın *a. hayb.* sazlık ve bataklık yerlerde yaşayan, birkaç türü bulunan, 10-12 cm. uzunluğunda, genellikle açık kahverengi tüylü, uzunca gagalı, böcekçil bir kuş.
kamışkulak *b. a. ha.* kulakları ince, düzgün ve dik olan at.
kamışlı *s.* kamışı olan.
kamışlık *a.* kamışlarla kaplı alan.
kamışsı *s.* gövdesi kamış gibi boğumlu ve içi boş olan.
kâmil *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** bütün, eksiksiz, noksansız, yetkin, tam. **2** ağırbaşlı, erişkin, eksiksiz, olgun, bilgili (kimse).
kâmilen *be. Ar.* (-' . .) *esk.* hep birden, bütünüyle, bütün olarak, büsbütün, topluca, toptan.
kamineto *a. İt.* (. . .' .) küçük boy ispirto ocağı.
kamp, -pı *a. Fr.* **1** genellikle kent dışı bir yerde, dinlenmek, bir şeye hazırlanmak için çadır, baraka gibi eğreti barınaklarla oluşturulmuş konaklama yeri. **2** böyle bir yerde konaklama. *ör. Çocuk kamp yaşamına alışamadı.* **3** tutsakların ya da siyasal sürgünlerin toplu olarak tutuldukları yer. *ör. Savaş tutsaklarının birçoğu kamplarda ölmüştü.* **4** belli bir amaç ya da çıkar doğrultusunda bir araya gelenlerin oluşturduğu topluluk. **kamp kurmak** kamp yapılacak yerde gerekli düzeni oluşturmak. **kamp yapmak** dinlenmek ya da bir spor yarışmasına vb. gerektiği biçimde hazırlanmak için bir kampta bir süre yaşamak. **kampa çıkmak** kamp yapmak üzere bir yere gitmek. **kampa girmek** bir yarışma öncesi, bir kampta, yarışmaya gerektiği ölçüde hazırlanmak.
kampana *a. İt.* (. .' .) **1** çan. **2** *den.* gemilerde, işaret vermek için çalınan çan. 3 *arg.* erbezi. **kampana çalmak** (gemilerde, istasyon gibi yerlerde) belirli durumları bildirmek için belirli vakitlerde çan çalmak. **(birinin) kampanasını sökmek** *arg.* (birini) iyice dövmek.

kampanacı *a.* ve *s. İt. T. arg.* şarlatan, yalancı, düzenci, hileci.
kampanya *a. İt.* (. .' .) **1** (siyasa, ekonomi, kültür gibi alanlarda) belirli bir konuda ve belirli süredeki hızlı, yoğun ve yaygın etkinlik ya da etkinlik dönemi. **2** bir işe ayrılmış süre. **kampanya açmak** (bir konuda, bir işin yapılabilmesi için) örgütlenerek, halkın destek ve yardımını sağlamak için sıkı bir çalışmaya girişmek.
kampanyacı *a. İt. T.* (. .' . .) kampanya düzenleyen ya ra kampanyaya katılan kimse.
kampçı *a. Fr. T.* kamp yapan kimse.
kampçılık *a. Fr. T.* **1** kamp kurma işi. **2** kamp yaşamı.
kamping *a. İng.* kamp kurma yeri, kamp[1].
kamplaşabilme *a. Fr. T.* kamplaşabilmek eylemi.
kamplaşabilmek *(nsz) Fr. T.* kamplaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kamplaşma *a. Fr. T.* kamplaşmak eylemi.
kamplaşmak *(nsz) Fr. T.* belli bir amaç ya da çıkar çevresinde birleşen karşılıklı topluluklar oluşturmak.
kampus *a. İng.* bir üniversitenin, genellikle kent dışında, öğrenci yurdu, derslik, işlik gibi her türlü yapı ve etkinlik alanlarıyla birlikte toplu olarak yerleşmiş bulunduğu alan. *eş. yeni* **yerleşke**.
kampüs *a. İng.* ➻ **kampus**.
kamu *s.* **1** *esk.* hep, herkes, bütün. **2** *a.* bir ülke halkının tümü, halk. *ör. Bu iş kamuyu ilgilendirir.* **3** *a.* (halkın simgesi olarak) devlet. *ör. Kamu malları iyi korunmalıdır.* **kamu alacağı** *huk.* gerçek ve tüzelkişilerin çeşitli nedenlerle devlete vermesi gereken para. **kamu davası** *huk.* toplum adına savcı tarafından açılan, yürütülen dava. **kamu düzeni** toplumun tümünü ilgilendiren düzen. **kamu güvenliği** halkın can ve malının korunması için devletçe sağlanan güvenlik. **kamu hizmeti** *huk.* halkın ortak gereksinimlerini karşılayan ve devletçe yerine getirilen işler. **kamu hukuku** *huk.* devletle kişiler arasındaki karşılıklı hak ve yükümlülükleri konu alan hukuk dalı. **kamu kesimi** (ya da **sektörü**) devlet eliyle yürütülen ekonomik işlerin tümü. **kamu kurumu** (ya da **kuruluşu**) belirli kamu hizmetlerini yerine getiren devlet kurumu (ya da kuruluşu). **kamu malı** *huk.* sahibi devlet olan mal. **kamu personeli** devlet hizmetinde çalışan görevliler. **kamu sağlığı** halkın sağlıklı bir toplum biçiminde yaşamasını sağlamaya dönük önlemleri de içeren sağlık hizmeti. **kamu toprağı** *huk.* kamu yararına özgülenmiş topraklarla devletin kullandığı ya da herhangi bir yolla devlete geçmiş toprak. **kamu tüzelkişisi** *huk.* devlet kurumu ya da kuruluşu. **kamu yararı** devletin ve dolayısıyla toplumun yararı. **kamu yönetimi** (ya da **idaresi**) **1)** devleti yönetme işi. **2)** devletin yönetim etkinliklerinin yararlı ve verimli olarak düzenlenmesini konu alan bilim dalı.
kamuflaj *a. Fr. ask.* ➻ **alalama**.
kamufle *s. Fr.* alalanmış, gizlenmiş, örtülmüş. **kamufle edilmek** kamufle işlemi uygulanmak. **kamufle etmek 1)** ➻ **alalamak**. **2)** başka bir görünüş vererek gizlemek, üstünü örtmek. *ör. Duygularını iyi kamufle ediyor.*
kamulaştırabilme *a.* kamulaştırabilmek eylemi.
kamulaştırabilmek *(-i)* kamulaştırmak elinde ya da yetkisinde olmak ya da kamulaştırma olasılığı bulunmak.
kamulaştırılabilme *a.* kamulaştırılabilmek eylemi.
kamulaştırılabilmek *(nsz)* kamulaştırılması olanak içinde olmak ya da kamulaştırılma olasılığı bulunmak.
kamulaştırılma *a.* kamulaştırılmak eylemi.
kamulaştırılmak *(nsz)* kamunun[3] malı durumuna getirilmek, kamulaştırmak eylemine konu olmak.
kamulaştırma *a.* kamulaştırmak eylemi.
kamulaştırmak *(-i)* **1** özel bir taşınmazı, kamu yararına bir hizmette kullanmak gerekçesiyle, sahibine bedelini ödeyerek devlet malı yapmak. **2** *arg.* (bir şeyi) çalıp başkasının yararına sunmak, çalmak.
kamuoyu, -nu *b. a.* bir sorun konusunda halkın, kamunun[2] düşüncesi, kanısı. **kamuoyu araştırması** bir konudaki kamuoyunu saptamak ereğiyle düzenlenen anket. **kamuoyu oluşturmak** (ya da **yaratmak**) bir konuya toplumun dikkatini çekerek halkın o konuda aydınlanmasını ve düşünce birliği içine girmesini sağlamak.
kamus *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **sözlük**.
kamusal *s.* kamunun[2] olan, kamuyla ilgili. **kamusal alan** devletin işyerleri.
kamusallaşma *a.* kamusallaşmak eylemi.
kamusallaşmak *(nsz)* kamuyla ilgili olmak, kamusal duruma gelmek.
kamutanrıcı *b. a.* ve *s.* ➻ **tümtanrıcı**.
kamutanrıcılık *b. a.* ➻ **tümtanrıcılık**.
kamutay *a. (Dil Devrimi'nin ilk yıllarında kullanılmıştır)* ➻ **parlamento**.
kamyon *a. Fr.* **1** ağır yüklerin taşınmasında kullanılan, motorlu büyük taşıt. **2** *arg.* iriyarı, göbekli erkek.
kamyoncu *a. Fr. T.* **1** kamyonu olan ve kamyonla taşıyıcılık yapan kimse. **2** kamyon sürücüsü.
kamyonculuk *a. Fr. T.* **1** kamyonla yük taşıyıcılığı işi, kamyon işleticiliği. **2** kamyon sürücülüğü.
kamyonet, -ti *a. Fr.* en çok 1500 kilogram yük taşıyan küçük kamyon.
kamyonetçi *a. Fr. T.* kamyoneti olan ve onunla taşıma işleri yapan kimse.
kan *a.* **1** insanda ve gelişmiş yapılı hayvanlarda, atardamarların ve toplardamarların içinde dolaşarak gözelerde özümleme, yadımlama işlevlerini sağlayan, plazma ve yuvarlardan oluşmuş, kırmızı renkli, yaşamsal sıvı. **2** *mec.* soy. *ör. "O benim kanımdan, benim canım-*

dan biri, nasıl yardım etmem ona?" diyordu. **kan ağlamak** *mec.* çok büyük bir üzüntü içinde bulunmak. **kan akçası** *esk. huk.* birini yaralayan ya da öldürenden alınarak yaralanan kimseye ya da ölenin kalıtçılarına verilen para. **kan akıtmak** (adak için) bir kurban hayvanı kesmek. **kan akmak** kanlı bir kavga ya da çarpışma olmak. *ör. Aşiretler arasında kan akmıştı bir kez.* **kan alacak damarı bilmek** nereden ya da kimden çıkar elde edilebileceğini iyi bilmek. **kan almak 1)** bir damardan bir miktar kan çekmek ya da akıtmak. **2)** *arg.* birini bıçak ya da kesici bir araçla yaralamak. **kan bağı** aynı soydan gelme durumu, soy birliği. **kan bankası** gerektiğinde hastalara aktarmak üzere, sağlam kimseleden alınan sağlıklı kanların saklandığı yer. **kan basıncı** kanın atardamar çeperine yaptığı, atardamar gerilimiyle dengelenen itme gücü. *eş.* **tansiyon**. **kan** (ya da **kanı**) **başına** (ya da **beynine**) **sıçramak** (ya da **çıkmak**) *mec.* pek çok sinirlenmek, öfkelenmek. **(birini) kan boğmak** beynine hücum eden kan nedeniyle ölmek. **kan çekmek 1)** yüz ve huy, ana ya da baba soyunun yüzüne ve huyuna benzemek. **2)** (akraba için) yakınlık duymak. **kan çıbanı** kıl kökünden başlayıp derialtı dokusunu saran ve deride şişkinlikle beliren irinli kabartı. **kan çıkmak** (bir kavgada) kan dökülmek, cinayet işlenmek. **kan çökümü** *ha.* pıhtılaşması önlenmiş kanda, alyuvarların dibe çökme hızının ölçülmesi biçimindeki bir tür kan muayenesi. *eş.* **sedimantasyon**. **kan davası** geçmişte, aralarında kan akmış olmaktan kökleşmiş bir düşmanlık bulunan iki ailenin karşılıklı düşmanlık gütmesi. **kan dolaşımı** ➻ **dolaşım**[2]. **kan dökmek 1)** yaralamak ya da ölüme yol açmak, cana kıymak. **2)** yaralanmak ya da ölmek. *ör. Bu yurt için nice kan döktük.* **kan dökülmek** ortada bir ölüm olmak, ölüme yol açılmak, kan akmak, cana kıyılmak. **kan gelmek** kanamak. **kan gibi** *mec.* (içilecek su vb. için) çok ılık. **(birinden) kan gitmek 1)** büyük aptesini yaparken kan gelmek. **2)** (kadınlarda) aybaşı fazla kanlı olmak. **kan gövdeyi götürmek** çok kan dökülmek, çok insan öldürülmek. **kan grupları** insanlarda serum ve alyuvarların taşıdığı antijen ve antikorların türüne göre ayırıcı özellikler taşıyan gruplardan her biri. **kan gütmek** akrabasını öldüreni ya da onun yakınlarından birini öldürerek öç almayı istemek. **kan hısımlığı** birbirine kan bağı ile bağlı olanların hısımlığı. **kan istemek** öldürülen bir kimsenin öcünün alınmasını istemek. **kan kanseri** *hek.* kanda akyuvarların doğal olmayan bir biçimde, olağanüstü çoğalmasıyla beliren bir hastalık. *eş.* **lösemi**. **kan kardeşi** birbirinin birazcık kanını emerek ya da yalayarak kardeşlik andı içmek yoluyla kardeş olduklarını kabul edenlerden her biri, ant kardeşi. **kan kaybetmek** herhangi bir nedenle vücuttan kan akmak. **kan kaybı** herhangi bir nedenle vücuttan çok kan akması durumu. **kan kırmızı 1)** kan renginde olan, çok kırmızı. **2)** *mec.* üstün, yaman, aşırı. **kan kusmak** çok eziyet, sıkıntı çekmek. **(birine) kan kusturmak** *mec.* çok eziyet çektirmek, çok eziyet etmek. **kan kusup kızılcık şerbeti içtim demek** çok sıkıntı, çok eziyet çektiği halde durumunun iyi olduğunu söylemek. **kan nakli** ➻ **kanaktarım**. **kan olmak 1)** (aralarında) kan davası bulunmak. **2)** insan öldürülmek. **(vücudun bir yerine) kan oturmak** sıkışma ya da benzeri bir nedenle bir damarın çatlamasıyla dokular arasına kan sızıp birikmek. **kan parası** ➻ **diyet (I)**. **kan plazması** *gövb.* kanın gözeleraası sıvı maddesi. **kan portakalı** içi ve suyu kırmızı bir portakal türü. **kan revan içinde** her yanı kana bulanmış bir durumda. **kan sayımı** *hek.* kanın bir milimetre küpündeki yuvarların sayılması. **kan tahlili** *hek.* kanın işlevsel yönden incelenmesi. **kan serumu** *hek.* kanın çökmesinden sonra üstte kalan sıvı. **kan ter içinde (kalmak)** çok çalışmak vb.den çok terli, yorgun ve perişan bir durumda, sırılsıklam ter içinde (olmak). **kan tere batmak** ➻ **kan ter içinde kalmak**. **kan tutmak 1)** kan görünce bayılmak. **2)** (insan öldüren kimse) dizinin bağı çözülüp kaçamamak, şok geçirmek. **3)** ansızın ölmek. **kan vermek 1)** (hastaya, yaralıya) kan aktarmak, kanaktarım yapmak. **2)** aktarım için kan aldırmak. **kan yutturmak** *mec.* **1)** (biri, bir kimseye) çok eziyet çektirmek. **2)** (bir iş, oluncaya değin, o işi yapana) çok sıkıntı vermek. **kan yürümek** bir organda aşırı kan birikmek. **kana boyamak** (ya da **bulamak**) kan içinde bırakmak. **kana boyanmak** kan içinde kalmak. **kana girmek** öldürmek. **kana kan istemek** birinin öldürülmesine karşılık olarak, öldürenin ya da onun bir yakınının öldürülmesini istemek. **kana susamak** *mec.* kan dökmek, öldürmek hırsı içinde olmak. **kanı ağır** hareketlerinde, işinde, davranışında yavaş olan, konuşup görüşmesi insana sıkıntı veren, sevimsiz (kimse). **kanı başına çıkmak** (ya da **sıçramak**) *mec.* çok öfkelenmek. **kanı bozuk** soysuz (kimse). **kanı donmak** *mec.* çok şaşırmak, şaşkınlıktan donakalmak. **(birine) kanı ısınmak** *mec.* yakınlık duyumsamak, (onu) sevmek. **kanı içine akmak** *mec.* derdini açığa vurmamak. **kanı kanla yumazlar (kanı su ili yurlar)** "kötü bir durum bir başka kötü durumla, kötülükle düzelmez, kötülüğe son verecek davranışla düzelir" anlamında söylenir. **(birinin) kanı kaynamak** *mec.* coşkun ve kıpırdak olmak, çok hareketli ve neşeli olmak, içinden sevgi ve coşku taşıp gelmek. *ör. O kanı kaynayan bir arkadaşımızdı.* **(birine) kanı kaynamak** *mec.* ona yakınlık duyumsamak, onu sevmek. *ör. Ona hemen kanım kaynamıştı.* **kanı kurumak** *mec.* bıkmak, usanmak. **kanı pahasına**

yaşamını tehlikeye atarak. *ör. Düşüncesini kanı pahasına da olsa korumasını bilir.* **kanı sıcak** kendini herkese çabucak sevdiren, herkesçe sevilen, dost davranışlı, sıcakkanlı, sevimli (kimse). **kanı sulanmak** kansız kalmak. **(bir şey birinin) kanına dokunmak** *mec.* çok sinirlendirmek. *ör. Onun bu davranışı kanıma dokunmuştu.* **(birinin) kanına ekmek doğramak** *mec.* **1)** çok kötü duruma düşmesine ya da ölümüne yol açacak denli düşman olmak. **2)** çok önemli çıkarlarına göz dikip onları elinden almaya çalışmak. **3)** duygularıyla, onuruyla oynamak. **kanına girmek** *mec.* **1)** bir kimseyi öldürmek ya da öldürtmek. **2)** bir şeyi boşa harcamak, ziyan etmek. **3)** (bir kızın) kızlığını bozmak. **(kendi** ya da **birinin) kanına susamak** *mec.* **1)** ölümüne yol açacak denli tehlikeli şeyler yapmak, belasını aramak. **2)** öldürmeyi isteyecek denli birine düşman olmak, onu öldürme hırsı içinde bulunmak. **(bir şey birinin) kanını dondurmak** *mec.* (onun) hoşuna gitmeyecek, (onu) çok sarsacak bir şey yapmak. **(birinin) kanını emmek** *mec.* (onu) insafsızca, acımasızca sömürmek. **kanını içine akıtmak** *mec.* sıkıntısını, acısını, üzüntüsünü belli etmemek, derdini kimseye söylememek. **kanını kaynatmak (birinin)** *mec.* (onu) çok coşturmak, heyecanlandırmak. **(birinin) kanını** (ya da **iliğini) kurutmak** *mec.* ona pek çok eziyet vermek, onu canından bezdirmek. **kanıyla ödemek** yaptığı bir iş yaşamına mal olmak.

kana *a. İt.* (.' .) *den.* teknenin suya batış durumunu göstermek üzere, geminin baş, orta ve kıç bodoslamalarına metre ya da kadem cinsinden olarak yazılan rakamlar.

kanaat, -tı *a. Ar.* (. - .) **1** elindekiyle yetinme durumu, yeter bulma, kanıklık. **2** inanma, kanma. **3** ➻ **kanı, düşünce. kanaat etmek** yeter bulmak, yetinmek. **kanaat getirmek** inanmak, kanmak.

kanaatkâr *s. Ar. Far.* (. - . -) az şeyle, elinde bulunanla yetinmesini bilen, yetingen.

kanaatkârlık *a. Ar. Far. T.* (. - . - .) az şeyle yetinme durumu, yetingenlik.

kanaatli *s. Ar. T.* (. - . .) elindekiyle yetinmesini bilen, yetingen.

kanaatsiz *s. Ar. T.* (. - . .) az şeyle, elinde bulunanla yetinmeyen, açgözlü.

kanaatsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) elinde bulunanla yetinmeme durumu, açgözlülük.

kanabilme *a.* kanabilmek eylemi.

kanabilmek *(nsz)* kanması olanak içinde olmak ya da kanma olasılığı bulunmak.

Kanadalı *ö. a.* ve *s.* Kanada halkından olan.

kanadiyen *a. Fr.* yazın sıcak günlerinde giyilen, bol dikimli, astarsız, hafif ceket.

kanağan *s.* çabuk kanan, çabuk inanan (kimse).

kanaktarım *b. a. hek. yeni* yaralıya ya da hastaya, kendi kan grubundan olan bir kanı damar yoluyla verme. *eş.* **kan nakli, transfüzyon.**

kanal *a. Fr.* **1** kimi toprakları sulamak, bataklıkları kurutmak ya da gemilerin ulaşımını sağlamak amacıyla, insan eliyle açılmış suyolu. **2** *coğr.* iki kıyı arasındaki dar ve derin deniz. **3** *gövb.* içinden damar, sinir ya da bir sıvı geçen yol. **4** telefon, telgraf gibi aygıtlarda iletişimi sağlayan, televizyonda yayımın yapıldığı, alındığı yol. *ör. Televizyonda kanallar çoğaldı.* **5** balıkçılıkta, genellikle bir ters alt akıntının bulunduğu ve balık sürülerinin yer aldığı derince sular. **6** tahtanın liflerine dik yönde açılan kırlangıç kuyruğu biçimli girinti. **kanal açmak 1)** toprakta su yolu yapmak. **2)** maden, tahta vb. üzerinde oluk açmak, yuva açmak.

kanalcık *a. Fr. T. gövb.* bir organizmadaki küçük kanal.

kanalet *a. Fr.* küçük kanal, küçük suyolu.

kanalıyla *be. Fr. T.* (bir kimse ya da şey) aracılığıyla, eliyle.

kanalizasyon *a. Fr.* kentlerde, yapıların pissularının, pisliklerinin atılmasını sağlayan, yeraltından geçen boru ve kanallardan oluşan düzen, lağım[1].

kanama *a.* kanamak eylemi.

kanamak *(nsz)* **1** vücudun herhangi bir yerinden damarların ve vücudun dışına kan akmak ya da bir dokunun içine kan sızmak. **2** *mec.* (üstünden zaman geçmiş manevi acılar) kendisini yeniden duyumsatmak, depreşmek. **kanayan yara (olmak)** *mec.* sürekli bir biçimde sıkıntı ve üzüntü veren durum (olmak).

kanamalı *s.* kan yitirmekte olan, kanaması bulunan. *ör. Kanamalı bir hasta için acele kan aranıyor.*

kanara *a. Ar.* kasaplık hayvanların veteriner denetiminde kesilip yüzüldüğü yer. *eş.* **mezbaha,** *yeni* **kesimevi.**

kanarya *a. İsp. (Atlas Okyanusu'ndaki Kanarya Adaları'nın adından)* (. .' .) *hayb.* ispinozgillerden, anayurdu Kanarya Adaları olan, yeşilimsi ya da sarı tüylü, koni biçiminde küçük gagalı, kuş meraklılarınca değişik özellikte olanları yetiştirilen, kafes kuşu olarak çok sevilen, küçük, ötücü bir kuş. **kanarya sarısı** açık sarı renk.

kanaryaçiçeği, -ni *b. a. bitb.* çançiçeğigillerden bir bitki ve onun sarı renkli bir çiçeği.

kanaryaotu, -nu *b. a. bitb.* çuhaçiçeğigillerden, tel köklü, sürüngen ince gövdeli, karşıt yapraklı, 30-40 cm. boya ulaşabilen, bütün bir yıl boyunca çiçek açan, tohumları kafes kuşlarına yem olarak verilen, otsu bir bitki.

kanaryalık *a.* (. .' . .) kanarya yetiştirilen yer.

kanasta *a. İsp.* elli ikilik iki takım kâğıtla ve ikişerli eş olan dört oyuncu arasında oynanan bir iskambil oyunu.

kanat *a.* **1** kuşlarda ve kimi böceklerde uçmayı sağlayan organ. **2** (balıklarda) yüzgeç. **3** bir uçağın havada durmasını sağlayan taşıyıcı aerodinamik güçlerin etkilediği yatay yüzey. **4** kapı, pencere, dolap gibi dikine açılıp kapa-

nan şeylerin, genellikle çift olan, kapağı. **5** perde ve benzeri şeylerde çift olanlardan her biri. *ör. Perdenin bir kanadını açık bıraktın.* **6** parti, meclis gibi topluluklarda düşünce bakımından özellik gösteren ve birbirinden ayrılan yanlardan her biri. *ör. Partinin sağ kanadı güçleniyor.* **7** fırıldak biçiminde olan şeylerde kol. *ör. Pervanenin bir kanadı kopuverdi.* **8** ➻ **angıç.** **9** *ask.* savaş düzenindeki bir ordunun iki yanından her biri. **10** ikiye katlanmış bir şeyin her bir katı. *ör. Yorganın bir kanadını üstüne çekiverdi.* **11** *sp.* ayaktopu, eltopu gibi kimi takım oyunlarında hücum hattının sağ ve sol uçlarında yer alan oyuncular. **(birini) kanadı altına almak** *mec* korumasına almak, korumak. **(birinin) kanadı altına** (ya da **kanadına**) **sığınmak** *mec* koruyuculuğunu dilemek, korumasını istemek. **kanat açmak** havalanmak,uçmak. **(birine) kanat açmak** *mec* korumasına almak, korumak. **kanat alıştırmak** *mec* bir işe alışmaya çalışmak. **kanat alıştırması** *mec.* bir işe alışmaya çalışma işi. **(birine) kanat germek** *mec* onu koruyuculuğu altına almak, korumak.

kanata *a. Yun.* (. .' .) tek kulplu ve geniş ağızlı su kabı.

kanatabilme *a.* kanatabilmek eylemi.

kanatabilmek *(-i)* kanatmak elinde olmak, kanatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kanatçık *a.* **1** küçük kanat. **2** *bith.* baklagillerin çiçektacında bulunan, yan iki taçyapraktan her biri.

kanatılabilme *a.* kanatılabilmek eylemi.

kanatılabilmek *(nsz)* kanatılması olanak içinde olmak ya da kanatılma olasılığı bulunmak.

kanatılma *a.* kanatılmak eylemi.

kanatılmak *(nsz)* kanaması sağlanmak, kanamak eylemi yaptırılmak.

kanatış *a.* kanatmak eylemi ya da biçimi.

kanatlanabilme *a.* kanatlanabilmek eylemi.

kanatlanabilmek *(nsz)* kanatlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kanatlandırma *a.* kanatlandırmak eylemi.

kanatlandırmak *(-i) mec.* çok sevinmesine yol açmak, sevinçten uçurmak, çok sevinmesini sağlamak.

kanatlanış *a.* kanatlanmak eylemi ya da biçimi.

kanatlanıverme *a.* kanatlanıvermek eylemi.

kanatlanıvermek *(nsz) mec.* ansızın ya da çabucak kanatlanmak.

kanatlanma *a.* kanatlanmak eylemi.

kanatlanmak *(nsz)* **1** kanat açmak, uçmak, havalanmak. **2** uçmaya başlamak. **3** *mec.* çok sevinmek, uçarcasına bir sevinç duymak, sevinçten uçmak.

kanatlı *s.* kanadı olan.

kanatlılar *ç. a. hayb.* böceklerin kanatlı olanlarını içine alan altsınıf.

kanatma *a.* kanatmak eylemi.

kanatmak *(-i)* kanamasına yol açmak, kanamasını sağlamak.

kanatsız *s.* kanadı olmayan. **kanatsız kuş uçmaz** gereken donanımı, koşulları bulunmayan kimse amacını gerçekleştiremez.

kanatsızlar *ç. a. hayb.* böceklerin, kanatsız olan, en ilkel biçimlerini kapsayan altsınıfı.

kanava *a. İt.* (. .' .) ➻ **kanaviçe.**

kanaviçe *a. İt.* (. . .' .) **1** el işleri için kullanılan, seyrekçe dokunmuş keten bezi. **2** bu bezin üzerine yapılmış işleme, nakış. **3** çuval yapmakta kullanılan, kendir ya da kenevir liflerinden yapılmış iplerden seyrek dokunmuş bez.

kanayabilme *a.* kanayabilmek eylemi.

kanayabilmek *(nsz)* kanaması olanak içinde olmak ya da kanama olasılığı bulunmak. *ör. ocuğun burnuna vurma, kanayabilir.*

kanayış *a.* kanamak eylemi ya da biçimi.

kanayıverme *a.* kanayıvermek eylemi.

kanayıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak kanamak.

kanbilim *b. a* **1** kanın yapısal, dokusal, kimyasal ve genetik vb. özelliklerini konu alan bilim dalı. *eş.* **hematoloji.** **2** hekimliğin kan hastalıklarını konu alan dalı. *eş.* **hematoloji.** **3** hastanelerde kan hastalıklarının bakıldığı bölüm. *eş.* **hematoloji.**

kanbilimci *b. a.* kanbilim uzmanı. *eş.* **hematolog.**

kanbiyit *a. Fr. min.* hidratlı doğal demir silikat.

kanca *a. İt.* (.' .) **1** bir şey çekmekte kullanılan, ucu demir çengelli çubuk. **2** *ha.* bir şey asmaya yarayan madensel çengel. **3** *arg.* birine askıntı olan, onu rahat bırakmayan kimse. **(birine) kancayı takmak** (ya da **atmak**) bir kimsenin kötülüğü için sürekli bir biçimde uğraşmak, onu rahat bırakmamak.

kancabaş *b. a. İt. T. den.* **1** başı kancaya benzer biçimde yapılmış tekne. **2** Osmanlı döneminde, padişahın bindiği süslü kayıkların bir türüne verilen ad.

kancalama *a. İt. T.* kancalamak eylemi.

kancalamak *(-i) İt. T.* **1** kancayı bir şeye takmak. **2** kancayı bir şeye atıp çekmek.

kancalanma *a.* kancalanmak eylemi.

kancalanmak *(nsz, -e)* kancaya takılmak.

kancalı *s. İt. T.* kancası[1,2] olan.

kancalıiğne *b. a. İt. T.* çengelliiğne.

kancalıkurt *b. a. İt. T. hayb.* ipsiler familyasından, incebağırsaklarda yaşayan, 10 milimetre boyunda, ağzı çift çengelli asalak solucan.

kancık *s.* **1** (hayvanlarda) dişi. **2** *mec.* alçak, dönek, güvenilmez (kimse). **3** *a. ha.* kız, kadın. **4** *a.* orospu. **kancık it yalanmazsa erkek it dolanmaz** bir kadına, kendi istemedikçe, erkeğin bir şey yapamayacağını belirtmek için söylenir. **kancıkla çıkma yola, başına getirir bela** *ha.* kadınla birlikte bir iş yapmanın kişiyi güç durumda bırakabileceğini, kadının düşüncesizce davranışları olacağını anlatır.

kancıkça *be.* (. .' .) döneklik ederek, dönege, alçağa yakışır bir biçimde.

kancıklaşabilme *a. mec.* kancıklaşabilmek eylemi.

kancıklaşabilmek *(nsz) mec.* kancıklaşması olanak içinde olmak ya da kancıklaşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar çıkar uğruna kancıklaşabilirmiş.*
kancıklaşma *a. mec.* kancıklaşmak eylemi.
kancıklaşmak *(nsz) mec.* kancık gibi davranmaya başlamak.
kancıklık *a.* **1** kancık olma durumu. **2** *mec.* kancıkça davranış, alçaklık, döneklik. **kancıklık etmek** (ya da **yapmak**) *mec.* alçakça, dönekçe davranmak, gizlice bir kötülük *yapmak.*
kançılar *a. İt.* elçiliklerde ve konsolosluklarda yönetimsel işleri ve yazı işlerini yürüten görevli.
kançılarlık *a. İt. T.* **1** elçiliklerde ve konsolosluklarda kançıların yaptığı iş. **2** elçiliklerde ve konsolosluklarda yönetim işlerine bakan görevlilerin tümü. **3** kançıların ve kançılarlık görevlilerinin içinde çalıştığı yapı.*eş.* **kançılarya**.
kançılarya *a. İt.* (. . .' .) ➻ **kançılarlık**.
kandak *a. ha.* geçişi engellemek için uzunlamasına kazılmış derin çukur.
kandaş *s.* aynı kanı taşıyan, aynı soydan gelen.
kandaşlık *a.* kandaş olma durumu, kan birliği, soy birliği.
kandela *a. Fr.* ışık yoğunluğu ölçü birimi, mum; simgesi cd olan bu birim, belirli bir doğrultuda, alanı santimetre karenin altmışta biri olan ve platinin katılaşma sıcaklığında tam bir ışıksız cisim gibi ışıyan, bu doğrultuya dik bir deliğin ışık yoğunluğuna eşittir.
kandıra *a.* **1** ➻ **kandıraağacı**. **2** ➻ **kandıraotu**.
kandıraağacı, -nı *b. a. bitb.* mineçiçeğigillerden, ıtırlı bir süs bitkisi.
kandırabilme *a.* kandırabilmek eylemi.
kandırabilmek *(-i)* kandırması olanak içinde olmak ya da kandırma olasılığı bulunmak. *ör. Bu konuda onu kandırabilmek olanaksızdır.*
kandıraotu, -nu *b. a. bitb.* buğdaygillerden, sürüngen, çok yıllık otsu bir bitki.
kandırıcı *s.* **1** inandırıcı. **2** aldatıcı. **3** (su için) susuzluğu giderici. **4** açlığı giderici, doyurucu.
kandırıcılık *a.* kandırıcı olma durumu.
kandırılabilme *a.* kandırılabilmek eylemi.
kandırılabilmek *(nsz)* kandırılması olanaklı olmak ya da kandırılma olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar böyle daha ne kadar kandırılabilir ki?*
kandırılış *a.* kandırılmak eylemi ya da biçimi.
kandırılma *a.* kandırılmak eylemi.
kandırılmak *(nsz)* kandırmak eylemine konu olmak, kanmasına yol açılmak, kanması sağlanmak.
kandırış *a.* kandırmak eylemi ya da biçimi.
kandırıverme *a.* kandırıvermek eylemi.
kandırıvermek *(-i)* çabucak kandırmak.
kandırma *a.* kandırmak eylemi.
kandırmaca *a.* kandırmak[2] ereğiyle yapılan düzen, kandırmaya, aldatmaya dayanan iş, aldatmaca.
kandırmak *(-i)* **1** inanmasını, kanmasını sağlamak, inandırmak. **2** aldatmak. **3** (su ve yemek için) açlığını ya da susuzluğunu gidermek. *ör. İnsanı bir tasta kandıran bir pınar gibiydin.* **4** (genellikle olumsuz biçimiyle kullanılır) doyurucu olmak, yeterli bulunmak doyurmak. *ör. Açıklamaları kimseyi kandırmamıştı.*
kandil *a. Ar.* **1** içinde zeytinyağı, gazyağı gibi sıvı bir yakıt ve fitil bulunan kaptan oluşan aydınlatma aracı. **2** ➻ **kandil gecesi**. **3** *arg.* çok sarhoş. **kandil çöreği** (ya da **simidi**) kandiller[2] dolayısıyla özel olarak yapılıp satılan geleneksel çörek (ya da simit). **kandil gecesi** Müslümanlarca kutsal olan berat, miraç, regaip ve mevlit (Hazreti Muhammet'in doğumunun yıldönümü) geceleri ve kadir gecesi. **kandil yağı** kötü nitelikli zeytinyağı. **kandilin yağı tükenmek** *mec.* ölmek. **Meryem Ana kandili gibi** çok zayıf (ışık).
kandilci *a. esk.* **1** kandil yapan ya da satan kimse. **2** camilerin ve minarelerin kandillerini yakan kimse.
kandilçiçeği, -ni *b. a. Ar. T. bitb.* ➻ **civanperçemi**.
kandilleşme *a. Ar. T.* kandilleşmek eylemi.
kandilleşmek *(nsz; -le) Ar. T.* birbirinin kandil gününü kutlamak.
kandilli *s. Ar. T.* kandili[1] olan. **kandilli küfür** *ha.* çok ağır, işitilmedik, yakası açılmadık sözlerle sövgü. **kandilli temenna** (ya da **selam**) eğilip eli yere değin uzattıktan sonra kaldırarak verilen eski usul selam.
kandillik *a. Ar. T.* **1** *esk.* kandillerin konulduğu yer. **2** *s.* kandil günüyle ilgili, kandil günü için olan.
kandoku *b. a. gövb.* plazması ve taşıdığı yuvarlar yönünden bir doku gibi görünen kana, kanbilimde verilen ad.
kanepe *a. Fr.* (. .' .) **1** birkaç kişinin oturabileceği genişlikte koltuk. **2** genellikle çay ve kokteyllerde konuklara sunulan, üstünde peynir, salam, sucuk gibi şeyler bulunan, bir lokmalık, incecik ve küçük ekmek.
kangal (I) *a.* **1** tel, kurşun boru, ince betonarme demiri, halat gibi uzun ve bükülebilir şeylerin halka biçiminde sarılmasıyla yapılan bağ. **2** bu biçimde bükülmüş şeylerin her bir halkası, halka. *ör. İki kangal sucuk tartın.*
kangal (II) *a. ha.* devedikeni.
kangal (III) *a. (Sivas'ın Kangal ilçesinin adından)* Kangal ilçesinde yetiştirilen, dünyanın her yerinde beğenilen, iyi cins bir çoban köpeği türü.
kangallama *a.* kangallamak eylemi.
kangallamak *(-i)* kangal **(I)** durumuna getirmek.
kangallanma *a.* kangallanmak eylemi.
kangallanmak *(nsz)* kangal **(I)** durumuna gelmek ya da getirilmek.
kangren *a. Fr.* vücudun bir yerindeki dokunun tümüyle ölmesi. **kangren olmak 1)** vücudun bir yerindeki dokular tümüyle ölmek. **2)** *mec.* kangrenleşmek[2].

kangrenleşebilme *a. Fr. T.* kangrenleşebilmek eylemi.
kangrenleşebilmek *(nsz) Fr. T.* kangrenleşmesi olanak içinde olmak ya da kangrenleşme olasılığı bulunmak.
kangrenleşme *a. Fr. T.* kangrenleşmek eylemi.
kangrenleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** kangren olmak. **2** *mec.* (bir durum, iş) düzelemeyecek bir duruma gelmek, rahatsızlık verici bir biçimde uzamak.
kangrenleşiverme *a. Fr. T.* kangrenleşivermek eylemi.
kangrenleşivermek *(nsz) Fr. T.* çabucak ya da kısa sürede kangrenleşmek.
kangrenleştirme *a. Fr. T.* kangrenleştirmek eylemi.
kangrenleştirmek *(-i) Fr. T.* **1** kangren durumunu almasına yol açmak. **2** *mec.* (bir işi, bir durumu) düzelemeyecek bir duruma getirmek.
kangrenli *s. Fr.T.* kangreni olan. *ör. Kangrenli parmak kesilir.*
kanguru *a. (Avustralya yerlilerinin dilinden)* (.' . .) *hayb.* kangurugillerden, Avustralya'da yaşayan, ön ayakları kısa, art ayaklarıyla kuyruğu uzun ve çok güçlü, başı küçük, sıçrayarak yer değiştiren, dişisinin karnında yavrularını taşıyacak bir kesesi bulunan, iri, otçul bir memeli.
kangurugiller *ç. a. hayb.* memelilerden, Avustralya'da ve Yeni Gine'de yaşayan, sıçrayıcı, keseli hayvanlar familyası.
kanı *a.* kişinin, düşünerek vardığı ve inandığı sonuç, inanılan düşünce, kesin düşünce. **kanıda (kanısında) olmak** inancında olmak, düşüncesinde olmak. *ör. Bu konuda ben ayrı kanıdayım. Onun bunu başaramayacağı kanısındayım.* **kanıma göre** (ya da **kanımca**) *be.* düşünceme, inancıma, görüşüme göre, bana göre. **kanıya varmak** ➻ **bir kanıya varmak**.
kanık *s. ha.* elindekiyle yetinen, gözü çokta olmayan, tokgözlü, yetingen.
kanıklık *a.* kanık olma durumu, yetingenlik, tokgözlülük.
kanıkma *a.* kanıkmak eylemi.
kanıkmak *(-e)* **1** gönlü kanmak, inanmak. **2** doymak.
kanıksama *a.* kanıksamak eylemi.
kanıksamak *(-i)* **1** pek çok yinelenmiş olması dolayısıyla artık etkilenmez olmak, aldırmamak, alışmak. **2** bıkmak, usanmak.
kanıksanabilme *a.* kanıksanabilmek eylemi.
kanıksanabilmek *(nsz)* kanıksanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kanıksanma *a.* kanıksanmak eylemi.
kanıksanmak *(nsz)* kanıksamak eylemine konu olmak. *ör. Olaylar iyice kanıksanmıştı.*
kanıksayabilme *a.* kanıksayabilmek eylemi.
kanıksayabilmek *(-i)* kanıksama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kanıksayış *a.* kanıksamak eylemi ya da biçimi.
kanıksayıverme *a.* kanıksayıvermek eylemi.
kanıksayıvermek *(-i)* çok çabuk ya da kısa süre içinde kanıksamak.
kanırabilme *a.* kanırabilmek eylemi.
kanırabilmek *(-i)* kanırmaya gücü yetmek, kanırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kanırılabilme *a.* kanırılabilmek eylemi.
kanırılabilmek *(nsz)* kanırılması olanaklı olmak ya da kanırılma olasılığı bulunmak.
kanırılma *a.* kanırılmak eylemi.
kanırılmak *(nsz)* kanırmak eylemine konu olmak, kanırmak eylemi yapılmak.
kanırma *a.* kanırmak eylemi.
kanırmaç *a. yeni* ➻ **levye**.
kanırmak *(-i)* eğip bükerek, döndürüp çevirerek, zorlayarak yerinden oynatmak, çıkarmaya çalışmak ya da çıkarmak. **kanıra kanıra** *ik. be.* kanırarak, kanırtarak, zorlayarak, zorla, kanırta kanırta.
kanırtma *a.* kanırtmak eylemi.
kanırtmaç *a. yeni* **1** bir şeyi kanırmak için yararlanılan değnek ya da herhangi bir araç, bir tür kaldıraç. **2** ➻ **levye**.
kanırtmak *(-i)* ➻ **kanırmak**. **kanırta kanırta** *ik. be.* kanırarak, kanırtarak, zorlayarak, zorla. *ör. Adama bunun bedelini kanırta kanırta ödetirler.*
kanış *a.* **1** kanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu sözlere kanışına bakılırsa saf biriydi.* **2** kanma, kanı. **3** aldanma, aldanış.
kanıt, -tı *a.* **1** bir şeyin doğruluğu, gerçekliği konusunda inandırıcı belge. **2** *mant.* belli bir sonuca ulaşan bir akıl yürütmenin dayandığı gerçek. **3** *fels.* bir anlatımın doğru ya da yanlışlığının temelini ortaya koymada dayanılan önerme. **4** *huk.* anlaşmazlık konusu olan bir sorunda yargıcının kanılarını oluşturan, inandırıcı şey. *ör. Elde sağlam bir kanıt olmadan kimse tutuklanamaz.*
kanıtlama *a.* **1** kanıtlamak eylemi. **2** *fels.* kanıtları[3] sıralama.
kanıtlamak *(-i)* bir şeyin doğruluğunu, gerçekliğini, gerçek yönünü, olabilirliğini, yapılabilirliğini kanıtla, belgeyle ya da eylemle ortaya koymak. *ör. Yürür, devinimin var olduğunu kanıtlarsınız.*
kanıtlanabilme *a.* kanırlanabilmek eylemi.
kanırlanabilmek *(nsz)* kanıtlanması olanaklı olmak ya da kanıtlanma olasılığı bulunmak.
kanıtlandırma *a.* kanıtlandırmak eylemi.
kanıtlandırmak *(-i)* ➻ **kanıtlamak**.
kanıtlanış *a.* kanıtlanmak eylemi ya da biçimi.
kanıtlanıverme *a.* kanıtlanıvermek eylemi.
kanıtlanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kanıtlanmak.
kanıtlanma *a.* kanıtlanmak eylemi.
kanıtlanmak *(nsz)* doğruluğu, gerçekliği, olabilirliği vb. belgelere, kanıtlara dayanılarak ortaya konulmak.
kanıtlatabilme *a.* kanıtlatabilmek eylemi.
kanıtlatabilmek *(-i, -e)* kanıtlatla olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kanıtlatılabilme *a.* kanıtlatılabilmek eylemi.
kanıtlatılabilmek *(nsz)* kanıtlatılması olanak içinde olmak ya da kanıtlatılma olasılığı bulunmak.
kanıtlatılma *a.* kanıtlatılmak eylemi.
kanıtlatılmak *(nsz)* kanıtlamak eylemi yaptırılmak.
kanıtlatma *a.* kanıtlatmak eylemi.
kanıtlatmak *(-i, -e)* kanıtlamak eylemini yaptırmak. *ör. Bunu ona kanıtlatmak istemişti.*
kanıtlayabilme *a.* kanıtlayabilmek eylemi.
kanıtlayabilmek *(-i)* kanıtlamak elinde olmak, kanıtlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kanıtlayış *a.* kanıtlamak eylemi ya da biçimi.
kanıtlayıverme *a.* kanıtlayıvermek eylemi.
kanıtlayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kanıtlamak.
kanıtlı *s.* kanıtla, belgeyle ortaya konulmuş olan.
kanıtsama *a.* kanıtsamak eylemi.
kanıtsamak *(-i)* belge, kanıt olarak kabul etmek.
kanıtsız *s.* belgesi, kanıtı bulunmayan, kendisiyle ilgili bir kanıt gösterilemeyen, gerçek olduğu kanıtla ortaya konulamayan. *ör. Kimse kanıtsız mahkûm edilemez.*
kanıverme *a.* kanıvermek eylemi.
kanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kanmak.
kani, -i *s. Ar.* (- -) (bir şeyin doğruluğuna, gerçekliğine) inanmış, kanmış. **kani olmak** inanmak, kanmak.
kaniş *a. Fr.* uzun ya da yumuşak ve kıvırcık tüylü, çok zeki bir süs köpeği.
kankan *a. Fr.* yalnız kadınların oynadığı çok hareketli bir Fransız dansı.
kankurutan *b. a. bitb.* ➻ **adamotu**.
kanlama *a.* kanlamak eylemi.
kanlamak *(-i)* kana bulamak.
kanlanabilme *a.* kanlanabilmek eylemi.
kanlanabilmek *(nsz)* kanlanması olanak içinde olmak ya da kanlanma olasılığı bulunmak.
kanlandırabilme *a.* kanlandırabilmek eylemi.
kanlandırabilmek *(-i)* kanlandırması olanaklı olmak ya da kanlandırma olasılığı bulunmak. *ör. Bilgisayar ekranı gözleri kanlandırabilirmiş.*
kanlandırma *a.* kanlandırmak eylemi.
kanlandırmak *(-i)* kanlanmasına yol açmak ya da kanlanmasını sağlamak.
kanlanış *a.* kanlanmak eylemi ya da biçimi.
kanlanıverme *a.* kanlanıvermek eylemi.
kanlanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süre içinde kanlanmak.
kanlanma *a.* kanlanmak eylemi.
kanlanmak *(nsz)* **1** kanlı duruma gelmek, kan bulaşmak. *ör. Kasabın önlüğü çok kanlanmıştı.* **2** kanı çoğalmak. *ör. Solgun yüzü, biraz kanlanınca pembeleşivermişti.* **3** (göz için) kan birikmek, kanla kaplanmak. *ör. İyice kanlanan gözünü ovuyordu.*
kanlı *s.* **1** kan bulaşmış olan. *ör. Kasap, kanlı önlüğünü çıkarıp attı.* **2** kanı olan. *ör. Öğlenleri iki kalem kanlı pirzola yiyeceksin ki canlanasın.* **3** kanı çok olan. *ör. Çocuk kanlıydı, sağlıklıydı.* **4** kan birikmiş, kanlanmış olan. *ör. Adam, kanlı gözlerle, akşamdan kalmışa benziyordu.* **5** kan dökülmesine yol açan. *ör. Sokakta kanlı bir kavga vardı.* **6** isteycrek kan dökmüş olan (kimse). *ör. Kanlı eşkıyayı dağda barındırmayın.* **kanlı basur** ➻ **dizanteri**. **kanlı bıçaklı** birbirini öldürecek denli düşman. **(biriyle) kanlı bıçaklı olmak** birbirini öldürecek denli düşmanlık gütmek. **kanlı canlı** yüzünden sağlık fışkıran, sağlıklı olduğu yüzünden belli olan. **kanlı gömlek gizlenemez** ➻ **al gömlek gizlenemez**. **kanlı kanlı** *ik. be.* **1)** üzerinde kan olduğu halde *ör. Yaralının gömleği kanlı kanlı bir yana atılmıştı.* **2)** az pişirilmiş bir biçimde. *ör. Pirzolayı kanlı kanlı yiyeceksin.* **kanlı katil** çok insan öldürmüş ya da bir kimseyi vahşice öldürmüş kimse. **kanlı sürgün** ➻ **dizanteri**. **kanlı yaş** (ya da **yaşlar**) **dökmek** büyük üzüntüyle ve çok ağlamak. **kanlısı olmak (birinin)** (onun) katili olmak.
kanlılık *a.* kanlı olma durumu.
kanma *a.* kanmak eylemi.
kanmak, -ar *(-e)* **1** söylenilen sözün, anlatılan konunun doğruluğuna, gerçek olduğuna inanmak, öyle olduğunu kabul etmek. *ör. Onun sözüne kanmak istemiştim.* **2** (tatlı sözlere) aldanmak. *ör. O kolay kanan biridir.* **3** (soyut ya da somut olarak) bir gereksinimini, bir isteğini yeterince elde etmiş olmak, doymak. *ör. Çocuk sevgiye kanmak ister.* **4** (genellikle olumsuz biçimiyle) yeterli bulmak, yetinmek. *ör. Kadın, telefonda oğlunun sesini duymakla kanmaz, onun mektubunu dört gözle beklerdi.* **kana kana** *ik. be.* kanıncaya, doyuncaya değin, doya doya, bol bol. *ör. Çeşmeden kana kana içtiler.*
kanmaz *s.* **1** aldanmayan, kanmayan (kimse). **2** yeterli bulmayan, doymayan, kanmayan (kimse).
kanmazlık *a.* kanmaz olma durumu.
kano *a. Fr.* kürekle yol alan, dar ve uzun, hafif tekne.
kanon *a. Fr. müz.* eşit aralıklarla ilerleyen ama birlikte değil de birbiri ardınca duyulan iki ya da daha çok sesin birbirine kesin ve sürekli bir biçimde öykünmesiyle oluşan bütün.
kanotiye *a. Fr.* hasır, fötr ya da kumaştan yapılan, düz kenarlı şapka.
kanotu, -nu *b. a. ha.* **kızılkantaron**.
kanser *a. Fr.* kendiliğinden, düzensiz olarak bölünüp çoğalarak bulundukları bölge dışına yayılabilen ve doğal gelişimi ölüme yol açan, genellikle kötücül ur biçiminde olan bütün doku ve göze bozukluklarını kapsayan ortak ad.
kanserbilim *b. a. Fr. T.* kanser hastalıklarını konu alan hekimlik dalı. *eş.* **kanseroloji, onkoloji**.
kanserbilimci *b. a. Fr.T.* kanserbilim uzmanı hekim. *eş.* **onkolog**.

kanserleşebilme *a. Fr. T.* kanserleşebilmek eylemi.
kanserleşebilmek *(nsz) Fr. T.* (bir ur, bir göze bozukluğu) kanserleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kanserleşiverme *a. Fr. T.* kanserleşivermek eylemi.
kanserleşivermek *(nsz) Fr. T.* (bir ur, bir göze bozukluğu) çabucak ya da kısa sürede kanserleşmek.
kanserleşme *a. Fr. T.* kansere dönüşme.
kanserleşmek *(nsz) Fr. T.* (bir ur, bir göze bozukluğu) kanser durumunu almak, kansere dönüşmek.
kanserli *s. Fr. T.* **1** kanser niteliğinde olan. *ör. Kanserli gözeleri eritmek savaşındaydı.* **2** *a.* kansere yakalanmış kimse. *ör. Hastanenin kanserliler koğuşunda çok hasta vardı.*
kanserojen *s. Fr.* kansere yol açabilen, kanser yapan (özdek).
kanseroloji *a. Fr.* ➻ **kanserbilim**.
kansız *s.* **1** kanı azalmış olan ya da kanı olmayan. *ör. Çocuk, soğuktan titreyerek, kansız dudaklarını gülümsemeye zorluyordu.* **2** kan dökülmeden, herhangi bir ölüm olmadan yapılan. *ör. Kabadayılar arasında kansız kavga olur mu?* **3** *İnk.* yeterince kanı olmayan, kanı az olan. *eş.* **anemik**. *ör. Kansız çocuklara vitamin verilmeli.* **4** karaktersiz, soysuz. *ör. Yurdunu satan kansızlar olabilir.* **5** *mec.* duygusuz, ödlek, korkak. *ör. Böyle kansızlarla iş yürümez.* **kansız cansız** *ik. s.* kanı az olan, güçsüz, bitkin. **kansız kalmak** kan yitirmek, kanı azalmak, kansızlaşmak.
kansızlaşabilme *a.* kansızlaşabilmek eylemi.
kansızlaşabilmek *(nsz)* kansızlaşması olanak içinde olmak ya da kansızlaşma olasılığı bulunmak.
kansızlaşma *a.* kansızlaşmak eylemi.
kansızlaşmak *(nsz)* kanı azalmak, kansız kalmak.
kansızlık *a.* **1** *hek.* kanda bulunan hemoglobin miktarının ve genellikle onunla birlikte alyuvar sayısının azalmasından doğan bir hastalık durumu. *eş.* **anemi**. **2** karaktersizlik, soysuzluk. **3** *mec.* duygusuzluk, ödleklik, korkaklık.
kant *a. Ar.* sıcak su, şeker ve limondan oluşan bir içecek.
kantar *a. Ar.* **1** ağırlık sıfır iken yatay duran bir kaldıraç koluna dik biçimde tutturulmuş bir ibrenin sapmasıyla kütleleri tartan araç. **2** tartılacak kütle alttaki çengele takılınca, sarmal bir yaya bağlı bulunan ve normal olarak sıfırı gösteren bir okun yanlarda yazılı olan ağırlık sayıları hizasına gelmesiyle kütlenin ağırlığını gösteren bir tür tartı aracı, el kantarı. **3** baskül. **kantar ağası** *tar.* Osmanlı döneminde, çarşı ve pazarlardaki tartı araçlarını denetleyen belediye görevlisi. **kantar gitmek** *arg.* ağır bir dille sövmek. **kantar kolu** üzerinde kantar topunun hareket ettiği demir çubuk. **kantar topu** kantarda bir şey tartılırken, kantar kolu üzerinde hareket ettirilebilen ve kütlenin ağırlığı ile dengeyi sağlayarak onun ne çektiğini belirleyen metal küre. **kantara çekmek** (ya da **vurmak**) **1)** (bir şeyi) kantar üzerine koyarak ya da kantarın çengeline asarak tartmak. **2** *mec.* (bir kimseyi) denemek, sınamak. **kantara gelmek** tartılabilir bir ağırlıkta olmak. **kantarı belinde** gözü açık, aldatılamaz (kimse). **kantarın topunu kaçırmak** ölçüyü aşmak, aşırı davranmak.
kantarcı *a. Ar. T.* **1** kantar yapıp satan kimse. **2** çarşıya, pazara getirilen şeyleri tartarak vergisini toplayan görevli.
kantarcılık *a. Ar. T.* kantarcının yaptığı iş.
kantariye *a. Ar.* (. - . .) *esk.* çarşıya, pazara getirilen şeylerden alınan tartı vergisi.
kantarlama *a. Ar. T.* kantarlamak eylemi.
kantarlamak *(-i) Ar. T.* **1** kantarda tartmak. **2** *mec.* (bir kimseyi) denemek, sınamak. **3** *mec.* düşünüp taşınmak, hesaplamak.
kantarlı *s.* ve *a. Ar. T. arg.* çok ağır sövgü. **kantarlı küfür** *arg.* çok ağır biçimde sövgü. **kantarlıyı atmak** (ya da **basmak** ya da **çekmek** ya da **savurmak**) *arg.* çok ağır bir biçimde sövmek, uzun uzun sövmek.
kantarma *a.* azgın, huysuz atları zaptedebilmek için, gemlerde atın dilini bastıracak biçimde yapılmış demir araç.
kantaron *a. Yun. bitb.* **1** kızılkantarongillerden, yeryüzünün her yerinde, özellikle ılıman bölgelerde bol yetişen, acı köklü, sarı çiçekli, hekimlikte yararlanılan küçük bir bitki. **2** bileşikgillerden, tahıl tarlalarında kendiliğinden yetişen, sarı, mavi, kırmızı ve beyaz çiçek açan türleri bulunan, mavi çiçekli türüne ***peygamberçiçeği*** de denilen, otsu bir bitki.
kantaşı, -nı *b. a.* ➻ **hematit**.
kantat, -tı *a. İt. müz.* yiğitlikleri konu alan ya da dinsel konuları işleyen, tek ya da çok sesli oda, konser ya da kilise müziği olarak düzenlenen beste.
Kantçı *ö. a.* ve *s. fels.* Kantçılığa ilişkin olan (düşünce) ya da Kantçılığı savunan, Kantçılık yandaşı (kimse).
Kantçılık *ö. a. fels.* XVIII. yüzyılda yaşamış olan Alman düşünürü İmmanuel Kant'ın felsefesini çıkış noktası alan düşünce doğrultularının ortak adı.
kantin *a. Fr.* **1** okul, fabrika, hastane, kışla gibi yerlerde yiyecek ve içecek maddelerinin satıldığı yer. **2** bu tür kurumlarda işletilen ve yalnız o kurumda çalışanların yemek yediği lokanta. **3** *arg.* gerçek olmayan, uydurma, yalan, palavra (söz, haber). **kantin atmak 1)** *arg.* uydurmak, yalan söylemek. **2)** *ha.* yalan söylemek, aldatmak. **3)** *ha.* abartmak.
kantinci *a. Fr. T.* **1** kantin işleten kimse. **2** *ha.* aldatıcı (kimse).
kantincilik *a. Fr. T.* kantin işletme işi.
kantiyane *a. Lat.* kızılkantarongillerden, hekimlikte iştah açıcı etkisinden yararlanılan bir bitki.

kanto *a. İt.* (.' .) **1** tuluat tiyatrolarında, oyundan önce, genellikle kadın sanatçıların şarkı söyleyip dans ederek yaptığı gösteri. **2** bu gösteri sırasında söylenen şarkı.
kantocu *a. İt. T.* (.' . .) kanto söyleyen kadın sanatçı.
kantoculuk *a. İt. T.* (.' . . .) kantocunun yaptığı iş.
kanton *a. Fr.* İsviçre'de konfederasyonu oluşturan devletlerden her biri.
kantonit *a. Fr. (Gürcistan'daki Kanton yer adından) yerb.* doğal bakır sülfürü.
kanun (I) *a. Ar.* (- -) ➻ **yasa. kanun adamı 1)** yasalarla ve hukukla uğraşan kimse. **2)** yöneticiliği sırasında hukuka ve yasalara uyan, onları tam olarak uygulayan kimse. **kanun çıkarmak** (ya da **koymak** ya da **yapmak**) ,**yasa çıkarmak** (ya da **koymak** ya da **yapmak**). **kanun hükmünde kararname** bakanlar kurulunca alınıp resmi gazetede yayımlanan ve yasa gibi işlem gören, yasa gücü olan karar. **kanun koyucu** ➻ **yasa koyucu. kanun sözcüsü** ➻ **yasa sözcüsü. kanun tasarısı** ➻ **yasa tasarısı. kanun teklifi** ➻ **yasa önerisi.**
kanun (II) *a. Ar.* (- -) bir köşesi oldukça kesik bir dikdörtgen biçiminde yassı bir sandık üzerine gerilmiş, genellikle yetmiş iki telden ve burgulardan oluşan, dizler üzerinde, "tırnak" denilen çalgıçlarla çalınan bir çalgı.
kânun *a. Ar.* (- -) *esk.* ay adları olan ***kânunevvel*** ve ***kânunsani*** sözlerinde geçer.
kanuncu *a. Ar.* (- - .) **1** kanun **(II)** çalan sanatçı, kanuni **(II)** . **2** kanun **(II)** yapan ya da satan kimse.
kanundışı *b. s. Ar. T.* (- - . .) ➻ **yasadışı.**
kanunen *be. Ar.* (- -' .) yasa uyarınca, yasa yönünden, yasa gereğince, yasal olarak.
kanuni (I) *s. Ar.* (- - -) yasayla ilgili, yasaya uygun, yasal, yasalı.
kanuni (II) *s. Ar.* (- - -) ➻ **kanuncu.**
kanuniyet, -ti *a. Ar.* (- - . .) (bir karar) yasa durumuna gelme, yasa gücü kazanma, yasa olma.**kanuniyet kesp etmek** (bir öneri, karar, yasa tasarısı) yasa gücünü kazanmak, yasa durumuna gelmek. *eş.* **yasalaşmak.**
kanunlaşma *a. Ar. T.* (- . . .) ➻ **yasalaşma.**
kanunlaşmak *(nsz) Ar. T.* (- . . .) ➻ **yasalaşmak.**
kanunlaştırılma *a. Ar. T.* (- . . . . .) ➻ **yasalaştırılma.**
kanunlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* (- . . . . .) ➻ **yasalaştırılmak.**
kanunlaştırma *a. Ar. T.* (- . . . .) ➻ **yasalaştırma.**
kanunlaştırmak *(-i) Ar. T.* (- . . . .) ➻ **yasalaştırmak.**
kanunname *b. a. Ar. Far.* (- . - .) *esk.* yasa kitabı.
kanunsuz *s. Ar. T.* (- . .) **1** yasası bulunmayan, yasasız. **2** yasaya uygun olmayan, yasaya aykırı bulunan, yasadışı.
kanunsuzluk *a. Ar. T.* (- . . .) yasasız olma durumu, yasaya aykırılık, yasasızlık, yasadışılık.
kanunuesasi *b. a. Ar.* (- -' . . - -) *esk.* ➻ **anayasa.**
kânunuevvel *b. a. Ar.* (- - . . .) *esk.* aralık (ayı).
kânunusani *b. a. Ar.* (- - . - -) *esk.* ocak (ayı).
kanyak *a.* alkol derecesi yüksek, özel kokulu, sarımtırak renkte bir tür içkinin Türkiye'deki ticari adı. *eş.* **konyak.**
kanyon *a. İng. coğr.* genellikle kireçtaşı, kumtaşı gibi suyu kolaylıkla geçiren katmanlar içinde görülen, bir akarsuyun oyarak oluşturduğu, yamaçları duvar gibi dik, dar koyak. *eş. ha.* **kapız.**
kaolin *a. Fr. (Çin'deki Kaoling yer adından)* ➻ **arıkil.**
kaolinit *a. Fr. kim.* arıkilin ana maddesini oluşturan, hidratlı alüminyum silikat.
kaolinli *s. Fr. T.* bileşiminde arıkil bulunan.
kaos *a. Fr.* (.' .) **1** evrenin düzene girmeden önce içinde bulunduğu, biçimden ve düzenden yoksun, uyumsuz ve karmakarışık olan durumu. **2** *mec.* kargaşa, karışıklık.
kap (I) *a.* **1** içine gaz, sıvı ya da katı herhangi bir madde konulabilen her türlü oyuk nesne. *ör. Hidrojeni sağlam bir kapta korumalısın.* **2** tencere, tabak, tava, sahan gibi mutfak eşyasının ortak adı. *ör. Mutfakta kirli kaplar yığılı duruyordu.* **3** türlü şeylerin taşınması ya da saklanması için kullanılan kılıf, torba, sepet, sandık, çanta gibi şeylerin ortak adı. *ör. Hançeri kabına koy.* **4** kitap, defter gibi şeylerin üstüne geçirilen kılıf ya da bunların kapağı. *ör. Kitabın kabı eskimiş.* **5** kabın içindeki yemek, çeşit. *ör. Komşuya bir kap yemek götür.* **kabına sığmamak** duygularını dizginleyemeyerek taşkın davranışlarda bulunmak. coşmak, sabırsızlanmak, kanı kaynamak. **kap kacak** tencere, tava, sahan, tabak gibi mutfak eşyası.
kap (II) *a. Fr.* kadınların giydiği omuzları örtük, yakası kapalı, kolsuz üst giysisi.
kapabilme *a.* kapabilmek eylemi.
kapabilmek*(-i)* kapmak elinde olmak, kapmayı becermek, kapma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kapacık *a.* ➻ **kapakçık.**
kapak *a.* **1** her türlü kabın üstünü örtmeye, ağzını ya da deliğini kapamaya yarayan nesne. *ör. Çaydanlık kapağı ile şişe kapağı farklı, kuyu kapağı daha farklıdır.* **2** dolap, sandık, kutu gibi şeyleri örtmeye, kapamaya yarayan parça. *ör. Dolabın kapağı kırıldı. Yazı makinesinin kapağını örtün.* **3** kitap, defter gibi şeylerin dış kabı. **4** giysilerin cep üstlerine konulan kumaş parçası. **5** *arg.* iskambil destesinin en altında bulunan kâğıt. **kapağı (bir yere) atmak 1)** bir sıkıntıdan kaçarak rahat bir yere sığınmak. **2)** istediği daha iyi bir yere geçmek, ulaşmak istediği yere kavuşmak. **kapak kâğıdına pişti vermek** hiç yapılmayacak bir yanlışı yapmak, çok dikkatsiz dav-

ranmak, aptallaşmak. **kapak kızı** fotoğrafı magazin kapağında yer alan güzel kız. **kapak taşı1)** lağım, suyolu gibi şeylerin gereken yerlerinde bırakılmış olan deliklerin üzerini örten geniş ve yassı taş. **2)** gömütlerde en üste konulan taş. **kapak yıldızı** fotoğrafı magazin kapağında yer alan ünlü kimse.

kapakçık *a.* **1** küçük kapak. **2** *gövb.* yürekte ya da damarlarda, kanın ve başka sıvıların bir yönde akarken yön değiştirmesini, geri dönmesini önleyen, supap durumunda küçük kapak.

kapaklanabilme *a.* kapaklanabilmek eylemi.

kapaklanabilmek *(nsz)* kapaklanması olanak içinde olmak ya da kapaklanma olasılığı bulunmak.

kapaklanayazma *a.* kapaklanayazmak eylemi.

kapaklanayazmak *(nsz)* kapaklanma tehlikesi atlatmak, az kalsın kapaklanmak.

kapaklanış *a.* kapaklanmak eylemi ya da biçimi.

kapaklanıverme *a.* kapaklanıvermek eylemi.

kapaklanıvermek *(nsz)* ansızın kapaklanmak.

kapaklanma *a.* kapaklanmak eylemi.

kapaklanmak *(nsz)* **1** ayağı bir yere takılarak yüzüstü düşmek. **2** *den.* (yelkenli tekne) birdenbire çıkan güçlü, sağanaklı bir rüzgârla devrilmek.

kapaklı *s.* **1** kapağı olan. **2** "doğru ve yerinde olmadığı için başkalarından saklanan, başkalarına duyurulmaksızın, kimseye haber verilmeksizin yapılan (eylem, iş)" anlamındaki ***gizli kapaklı*** deyiminde geçer.

kapaklık *a.* ➻ **kapak taşı**.

kapaksız *s.* **1** kapağı bulunmayan ya da olmayan. **2** arsız, görgüsüz, terbiyesiz (kimse).

kapalı *s.* **1** açık olmayan, kapanmış durumda olan, açılmamış. **2** (yol vb. için) geçilmez durumda ya da kapatılmış olan. **3** (işyeri için) çalışma saatleri sona ermiş ya da herhangi bir nedenle çalışmaz durumda olan. **4** (kadın için) genellikle dinsel inançla örtülü giyinen ve başı örtülü olan. **5** (giyecek için) açık olmayan, vücudun her yerini örten. **6** açık ve kesin sözcükler kullanılmadan söylenen, açıkça belirtilmeyen, üstü örtülü. *ör. O kapalı konuşmayı sever.* **7** açık olmayan, gizli, saklı. *ör. Bakan, kapalı toplantılarda söylediklerini açık olanlarda söylemiyor.* **8** *mec.* içedönük yaradılışlı. *ör. Bu çocuk biraz kapalı, açılmasını istiyorum.* **9** *dilb.* ses yolundaki bir daralma ya da kapanma sonucu oluşan (ses). **kapalı batarya** *den.* bir güvertenin altına yerleştirilmiş batarya. **kapalı bölge** *eko.* ekonomi, ulaşım, iletişim vb. yönlerinden dışarıyla yeterli bağlantısı bulunmayan bölge. **kapalı devre 1)** *fiz.* içinden sürekli akım geçen elektrik devresi. **2)** *fiz.* içinde bir akışkan dolaşan borulardan yapılmış ve iki ucu birleştirilmiş devre. **3)** *TV* belirli amaçlarla ve bir yapının içi gibi yalnızca belirli bir alana yapılan (yayın). **kapalı duruşma** *huk.* ➻ **gizli celse** (ya da **duruşma**). **kapalı ekonomi** *eko.* ülke içinde kalan, dış dünyaya açılmayan, yetersiz ekonomi. **kapalı geçmek** (bir konuda konuşurken) asıl söylenmesi gerekeni söylememek, önemli noktaya hiç değinmemek. **kapalı gişe** *tiy.* ve *sin.* bütün biletleri satılmış olan (gösterim). **kapalı giyinmek** (kadın için) giysileri toplumsal töreye ya da dinsel inanışa uygun biçimde olmak. **kapalı hava** gökyüzünün çok bulutlu olduğu hava. **kapalı hece** *dilb.* ünsüzle sona eren hece; "dur-maktan", "al-mış-sın" gibi. **kapalı kalmak 1)** bir yerden dışarı çıkamamak. *ör. Evde kapalı kaldık.* **2)** *mec.* tam anlamıyla açıklanmamak, açıklığa kavuşmamak, kesinleşmemek. *ör. Görüştük ama konu yine kapalı kaldı.* **3)** *mec.* etkilenmemek. *ör. İnsan bir yazın yapıtından duygulanabilir ya da ona kapalı kalabilir.* **kapalı kalp ameliyatı** kalbin fizyolojik çalışması sürerken yapılan kalp ameliyatı. **kapalı kapılar ardında** çok gizli bir biçimde. **kapalı kutu 1)** (kişi için) duyguların belli etmeyen, sır saklayan. *ör. Ondan bilgi almak zor, kapalı kutudur, ağzı da sıkıdır.* **2)** dışa açık olmayan, içinde olupbitenler dıştan bilinemeyen (yer). *ör. O dernek bir kapalı kutudur, ne yaparlar bilinmez.* **3)** niteliği gizli kalan. **4)** içinde ne olduğu bilinmeyen şey. **kapalı rejim** yabancı ülkelerle siyasal vb. ilişki kurmayan, genellikle baskıcı siyasal düzen. **kapalı tribün** *sp.* açık alanlarda yapılan spor karşılaşmalarında, izleyicilerin yağmurdan, güneşten korunması için üstü kapatılmış özel oturma yeri. **kapalı ünlü** *dilb.* ağız açık ve dil yuvarlak konumdayken çıkarılan ünlü; Türkçede "ı", "i", "u", "ü" gibi ünlüler kapalıdır. **kapalı yer korkusu** *hek.* dar ve kapalı yerlerde duyulan, hastalık derecesinde sıkıntı, kaygı ya da korku. *eş.* **klostrofobi**. **kapalı yetişmek** toplum içine karışmadan, çevreyle içli dışlı olmadan yetişmek.

kapalıca *be.* ve *s.* biraz kapalı (bir biçimde). *ör. Oranın kadınları kapalıca giyinir.*

kapalıçarşı *b. a. T. Far.* dükkânlarının ve ara yollarının üzeri tonoz ve kubbelerle örtülü olan çarşı.

kapalılık *a.* **1** kapalı olma durumu. **2** *mec.* konuyu bilmeyenler için anlaşılması güç olma. **3** *yaz.* anlatımda açık ve kesin olmama, kolay anlaşılmama özelliği. *ör. Şiirde kapalılık her zaman söz konusudur.* **4** *dilb.* kapalı seslerin özelliği.

kapalıtohumlular *ç. b. a. bitb.* açıktohumlularla birlikte tohumlu bitkileri kapsayan bitkiler dünyasının bir altşubesi.

kapama *a.* **1** kapamak eylemi. **2** üzeri taze soğan ve marulla kapatılarak pişirilmiş kuzu eti yemeği. **3** ➻ **kapatma**[2]. **4** *esk.* eskiden cüppe gibi giyilen bir üst giysisi.

kapamak *(-i)* **1** bir açıklığı ortadan kaldırmak için, bir şeyi, açık yerin üzerine getirmek, örtmek. *ör. Yüzünü elleriyle kapamak, utancını saklamaya yetmiyordu.* **2** kapı, pencere gibi

bir şeyi açık durumdan kapalı duruma getirmek, kapatmak. *ör. Bavul doluydu, kapamak güç oldu.* **3** bir şeyin görünmesine engel olmak. *ör. Ağaç görüşü kapadı.* **4** geçişe olanak vermemek, geçmeyi engellemek. *ör. Kar yolları kapamıştı.* **5** (su, elektrik için) akışını, gelişini kesmek. *ör. Musluğu kapayın.* **6** (çukur vb. için) içini doldurmak, tıkamak. *ör. Açılan çukuru bugün kapayacaklarmış.* **7** bir şeyle ilgili olan görüşmeyi, konuşmayı bırakmak, artık üzerinde durmamak ya da durmaz olmak. *ör. O konuyu çoktan kapadık.* **8** (fabrika, kuruluş vb. için) çalışmasını, görev yapmasını, işlemesini, çıkmasını, yayımlanmasını vb. engellemek ya da durdurmak. *ör. Gazeteyi kapadılar.* **9** bir yere koyup dışarı çıkmasına engel olmak, hapsetmek. *ör. Çocuğu odaya kapadılar.* **10** bir şeyin ayrık iki parçasını birleştirmek. *ör. Makası kapa da ver bana.* **11** *mec.* son vermek, bitirmek. *ör. Aşk defterini kapamakta erken davrandık.* **12** ödeyerek bitirmek. *ör. Hesabı kapadık.* **13** denk gelmek, yeterli gelmek, karşılamak. *ör. Alacağımız borçlarımızı kapar.*

kapan (I) *a.* **1** kimi hayvanları, özellikle av hayvanlarını ele geçirmek için kullanılan, birkaç türü bulunan, hayvanın ayağının dokunmasıyla işleyen tuzak. **2** *mec.* düzen, hile, tuzak. **kapan kurmak** bir hayvanı yakalamak için tuzak hazırlamak, kapanı hazır duruma getirip beklemek. **kapana düşmek** (ya da **girmek, kısılmak, tutulma, yakalanmak**) *mec.* **1)** ele geçmek. **2)** içinden çıkılmaz bir duruma düşmek. **3)** düzene aldanmak. **kapana düşürmek** *mec.* (birini) düzenle, hileyle ele geçirmek, kaçamaz duruma getirip yakalamak. *ör. Beni kapana düşüreceğini sanıyordu.* **kapana sıkıştırmak** (ya da **kıstırmak**) *mec.* **1)** (birini) güç bir duruma düşürmek. **2)** (birini) düzenle ele geçirmek.

kapan (II) *a. Ar. esk.* **1** pazaryeri. **2** büyük tartı, kantar. **3** *tar.* Osmanlı döneminde yiyecek giyecek şeylerin toptan satıldığı pazaryeri, toptancı pazarı.

kapanabilme *a.* kapanabilmek eylemi.

kapanabilmek *(nsz)* kapanmak elinde olmak, kapanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kapanca (I) *a.* **1** küçük kapan **(I)**, kuş tuzağı. **2** *mec.* düzen, hile.

kapanca (II) *a. ha.* tütün vb. fidelerini soğuktan korumak için kullanılan hasır ya da ottan yapılmış örtü.

kapanduygu *b. a. hek.* herhangi bir hastalıklı duruma bağlı olmaksızın kendi başına ilerleyen hastalık. *eş.* **idiopati**.

kapanık *s.* **1** açık olmayan, kapalı durumda bulunan, kapanmış. *ör. Hava bugün pek kapanık, sıkıcı.* **2** *mec.* (yer için) iç karartıcı, ruh daraltıcı, karanlık, loş. *ör. Mutfak aydınlığa bakıyordu ama yine de pek kapanıktı.* **3** *mec.* (insan için) yalnızlığı seven, içekapanık, kaçınık.

kapanıklık *a.* kapanık olma durumu.

kapanış *a.* kapanmak eylemi ya da biçimi.

kapanıverme *a.* kapanıvermek eylemi.

kapanıvermek *(nsz)* ansızın, çok çabuk ya da çok kısa sürede kapanmak.

kapanma *a.* **1** kapanmak eylemi. **2** *dilb.* ses yolunun kapalı duruma girmesi.

kapanmak *(nsz)* **1** açık iken kapalı duruma gelmek, örtülmek. *ör. Çanta kapandı.* **2** üstüne örtü çekilmek. *ör. Yatağın kapanmış olması gerekirdi, tozlanmış.* **3** *(-e)* dışarıyla ilişiğini kesmek, kendi kendini kapamak. *ör. Odasına kapanıp çalıştı.* **4** çalışamaz, işleyemez, etkinliğini, çalışmasını sürdüremez duruma gelmek. *ör. Fabrika birkaç ay işleyip kapanmıştı.* **5** geçilmez duruma gelmek. *ör. Kardan yollar kapanmıştı.* **6** (dergi, gazete, TV vb.) yayımlanmaz olmak, yayımını durdurmak. *ör. Radyolar kapandı.* **7** günlük çalışması sona erdikten sonra kapalı duruma gelmek. *ör. Vakit çok geçti, bütün dükkânlar kapanmıştı.* **8** yıllık dinlenme dönemine girmek. *ör. Okullar bu yıl haziranda kapanacak.* **9** gökyüzü bulutlanmak. *ör. Hava kapanmıştı, yağmur yağacak gibiydi.* **10** (yara) iyileşmek. *ör. Küçük bir yarası vardı, kapanmak bilmiyordu, boyuna işliyordu.* **11** (çukur) doldurulmak, düz duruma getirilmek. *ör. Caddenin çukurları kapanmış.* **12** son verilmek, sona ermek, kesilmek. *ör. Olay büyümeden kapanmıştı.* **13** (göz) göremez olmak, görme gücünü yitirmek. *ör. Yaşlanınca bir gözü kapandı.* **14** (kadın) kapalı giyinmek, örtünmek. *ör. Kadınlar yaşlandıkça kapanıyorlar.* **15** gövdesi, yüzü bir yere gelecek biçimde eğilmek. *ör. Adam yerlere kapanarak selamlar vermişti.* **16** ilişik kalmamak, hesap kesilmek, kapatılmak. *ör. Bankadaki hesabı kapanmıştı.* **17** *sp.* ayaktopunda, takımlardan biri, gol yememek ya da karşı takımın akınlarından korunmak için savunmaya çekilmek.

kapantı *a. dilb.* patlayıcı ünsüzün oluşmasından önceki boğumlanma noktasının bir anlık kapanması; "pot", "top" gibi.

kapantılı *s. dilb.* ses yolundaki kapantı sonucu oluşan (ses). **kapantılı ünsüz** *dilb.* ses yolundaki kapantı sonucu oluşan "p", "b", "t", "d", "g" ünsüzleri.

kapari *a. Yun.* (.' . .) *bitb.* gebreotunun turşusu yapılan ya da bahar olarak kullanılan çiçek tomurcuğu ya da yemişi, gebre **(II)**.

kaparo *a. It.* (. .' .) bir sözleşmenin yapılışı sırasında, bağlanmayı güvenceye almak üzere, taraflardan birinin ötekine verdiği, miktarı anlaşmaya bağlı para. *eş.* **pey akçası**. **kaparo almak** bir pazarlıkta, bir sözleşmede anlaşmaya varılmış paranın küçük bir bölümünü, güvence olarak önceden almak, pey akçası almak. **kaparo vermek** bir pazarlıkta, bir sözleşmede anlaşmaya varılmış paranın küçük bir bölümünü güvence olarak, önceden vermek, pey akçası vermek.

kaparoz *a. arg.* bir görevi kötüye kullanarak, yolsuz olarak ya da zorla elde edilen mal, para, rüşvet.
kaparozcu *s.* ve *a. arg.* görevini kötüye kulanarak, yolsuzca ya da zorla çıkar sağlamayı yol edinmiş (kimse).
kaparozculuk *a. arg.* kaparozcunun yaptığı iş.
kaparozlama *a. arg.* kaparozlamak eylemi.
kaparozlamak *(-i) arg.* bir malı, parayı, görevini kötüye kullanarak, yolsuzluk yaparak ya da zorla ele geçirmek, haksız olarak almak.
kapasite *a. Fr.* **1** (bir şeyin) içine alma sınırı. *eş.* **sığa**. **2** *fiz.* bir kondansatörün elektrik yığma sınırı. *eş.* **sığa**.
kapasiteli *s. Fr. T.* kapasitesi olan.
kapasitesiz *s. Fr. T.* kapasitesi olmayan.
kapatabilme *a.* kapatabilmek eylemi.
kapatabilmek *(-i)* kapatmak elinde ya da yetkisinde olmak, kapatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kapatılabilme *a.* kapatılabilmek eylemi.
kapatılabilmek *(nsz)* kapatılması olanak içinde olmak ya da kapatılma olasılığı bulunmak.
kapatılış *a.* kapatılmak eylemi ya da biçimi.
kapatılıverme *a.* kapatılıvermek eylemi.
kapatılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kapatılmak.
kapatılma *a.* kapatılmak eylemi.
kapatılmak *(nsz)* **1** kapatmak eylemine konu olmak. **2** (bir kuruluş vb.) ortadan kaldırılmak ya da çalışması durdurulmak. *ör. Üç gazete kapatıldı.* **3** (bir kimse) bir yerde tutulmak, hapsedilmek.
kapatış *a.* kapatmak eylemi ya da biçimi.
kapatıverme *a.* kapatıvermek eylemi.
kapatıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede kapatmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çıkarken kapıyı kapatıver.*
kapatma *a.* **1** kapatmak eylemi. **2** bir erkekle nikâhsız yaşayan kadın. *eş.* **metres**. **3** *s.* el altından, yolsuz biçimde, değerinden aşağıya alınmış (mal).
kapatmak *(-i)* **1** kapamak. **2** bir malı, el altından, yolsuz olarak, değerinden aşağı bir bedelle elde etmek, ucuza almak. **3** (gazete vb. için) yayımlanmasını yasaklamak. *ör. Sıkıyönetimde bir gazeteyi kapatmak olağandır.* **4** (bir kadını) nikâhsız, odalık olarak almak.
kapattırma *a.* kapattırmak eylemi.
kapattırmak *(-i)* kapatmak eylemini yaptırmak, kapanmasını ya da kapamasını sağlamak.
kapayıcı *a. yeni* ➻ **fermuar**.
kapayabilme *a.* kapayabilmek eylemi.
kapayabilmek *(-i)* kapamaya gücü yetmek, kapamak elinde olmak, kapama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kapayış *a.* kapamak eylemi ya da biçimi.
kapayıverme *a.* kapayıvermek eylemi.
kapayıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede kapamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Pencereyi kapayıver de toz girmesin.*
kapçak *a.* **1** uzun saplı büyük çengel, kanca. **2** *tar.* kale kuşatmasında, kale duvarlarına takılarak tırmanmayı sağlayan uzun saplı büyük kanca.
kapçık *a.* **1** küçük kap. **2** kovan[2]. **3** *bitb.* tahıl tanelerinde çanak biçimindeki iğreti kabuk. **kapçık meyve** *bitb.* kestane, meşe palamudu, ceviz gibi tek taneli kuru meyve.
kapçıklı *s.* kapçığı[3] olan.
kapı *a.* **1** yapıda, girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar ya da bölme boşluğu. **2** böyle bir boşlukta bulunan, açılıp kapanan kanat. *ör. Evine yeni kapı taktırdı.* **3** (sınırda) giriş çıkış yapılan yer. *ör. Sınır kapıları kapandı.* **4** gelir, geçim sağlanan yer, işyeri, iş. *ör. Birkaç ayda bir kapı değiştirmese iyi olacak.* **5** *mec.* kaynak ya da olanak. *ör. Partiyi çıkar kapısı görenler çoktur.* **6** gidere yol açan gereksinim. *ör. Okullar açılırken masraf kapıları da açılır.* **7** (tavla oyununda) pul dizilen yer. **8** devlet dairesi. *ör. Tanrı kimseyi hükümet kapısına düşürmesin.* **9** *mec.* ev gezmesi için gidilen yer. *ör. Günde kırk kapı dolaşıyor.* **10** *mec.* çok yakın zaman. *ör. Kış kapıya dayanmadan kömür almalıyız.* **11** *tar.* yüksek düzeydeki resmi daire. **kapı ağası** *tar.* **1)** Osmanlı döneminde, av dışında padişahın yanında bulunan iç ağalarının en büyüğü. **2)** Osmanlı döneminde, sadrazam kapısının iç düzenini sağlamakla yükümlü görevli. **kapı ağzı** hemen çıkılabilecek ya da girilebilecek yer, kapının hemen yanı. **kapı almak** (ya da **yapmak**) (tavla oyununda) en az iki pulunu bir hanede üst üste gelecek biçimde toplamak. **kapı aralamak** (bir şeye) *mec.* yapılabileceği, ele alınabileceği işaretini vermek. *ör. Böyle davranmak kötülüklere kapı aralamak olur.* **kapı aralığı** *arg.* babası belirsiz çocuk, piç. **kapı aramak 1)** kendine bir iş bulmaya çalışmak. **2)** ev gezmesi yapmak istemek. **kapı baca açık** (yer için) hiçbir korunma önlemi yok, korunmasız. **kapı çuhadarı** *tar.* Osmanlı döneminde devlet örgütlerinde ayak işlerinde, özellikle postacılık görevinde kullanılan kimse. **(birini) kapı dışarı etmek** dışarı atmak, kovmak ya da işinden atmak. **kapı duvar** çok çalındığı halde açılmayan kapı ya da kapısı çok çalındığı halde içerden ses gelmeyen, kimse bulunmayan yer. *ör. Zili uzun süre çaldım ama kapı duvar, neyse bir komşusuna not bıraktım.* **kapı gibi** (insan için) pek iri yapılı, iriyarı. **kapı halkı 1)** *tar.* Osmanlı döneminde, sadrazam, vezir, eyalet valisi, beylerbeyi gibi devlet büyükleri yanında hizmet gören kimselere verilen genel ad. **2)** bir varsıl konağında çalışanların tümü. **kapı kadar** eni ve uzunluğu çok olan, büyük. **kapı kâhyası** ➻ **kapı kethüdası** . **kapı kapamaca** tümü birden, tümüyle, toptan. *ör. O aile kapı kapamaca açıkgözdür.* **kapı kapı aramak** aramadık hiçbir yer, ev bırakmamak. *ör. Polisler kapı kapı aramış, onu bula-*

mamıştı. **kapı kapı dolaşmak** (ya da **gezmek**) çok gezmek, her eve uğramak, ev ev dolaşmak. **kapı karşı** (komşuluk için) birbirine çok yakın, kapıları karşı karşıya olan (iki komşunun durumu). *ör. Yıllarca kapı karşı komşuydular ama pek görüşmemişlerdi.* **kapı kethüdası** *tar.* Osmanlı döneminde, Osmanlı egemenliği altındaki beyliklerin, yabancı devletlerin, eyalet valilerinin, vezirlerin ve beylerbeylerinin devletle ilgili işlerine bakan görevli. **kapı kolu** kapıyı açıp kapamaya yarayan, genellikle metalden yapılmış tutacak. **kapı (bir) komşu** evleri yan yana olan komşulardan her biri, çok yakın komşu. **kapı mandalı** *mec.* önem verilmeyen, işe karıştırılmayan, önemsiz kimse. **kapı tokmağı** eski evlerin kapılarında bulunan ve kapıyı çalmaya yarayan metal ya da ağaç tokmak. **kapı yapmak 1)** bir şey söylemek ya da istemek için, önce, onunla uzak yakın ilgisi olan başka sözler söyleyerek karşısındakini hazırlamak. **2)** ev gezmesi yapmak. *ör. Bugün tam beş kapı yaptık.* **3)** (tavla oyununda) en az iki pulunu bir hanede üst üste gelecek biçimde toplamak, kapı almak. **kapı yoldaşı** resmi ya da önemli bir işyerinde çalışanlardan her biri, çalışma arkadaşı, iş arkadaşı. **kapıda kalmak 1)** içeri girememek. *ör. Anahtarı annemden almayı unutmuşum, kapıda kaldım.* **2)** konukluğa gittiği evde kimseyi bulamayıp gelmelerini kapıda beklemek. *ör. Telefon ederek gelin, kapıda kalırsanız üzülürüz.* **(birini) kapıdan çevirmek** içeri buyur etmemek, kabul etmemek, almamak. **kapıdan kapıya** evden eve. **kapıdan kovsan bacadan düşer** çok arsız, sırnaşık, yüzsüz kimseleri anlatmak için söylenir. **kapılar yüzüne kapanmak** başvurduğu hiçbir yer yardımcı olmamak. **kapıları açık tutmak** herhangi bir konuda, anlaşmazlık olsa da, anlaşma olanağını büsbütün ortadan kaldırmamak. **kapıları kapamak** bütün ilişkiyi kesmek ya da anlaşma ortamını, olanağını ortadan kaldırmak. **(birine) kapılarını** (ya da **kapısını**) **açmak** her zaman gelmesine olanak vermek, içine almak, aralarına kabul etmek. *ör. Sanat dünyası ona hemen kapılarını açmıştı.* **kapısı açık** herkesi evine kabul eden, çok konuksever (kimse). **kapısına kilit vurmak 1)** girilip çıkılmasını önlemek için bir yeri kapamak. **2)** bir yerin çalışmasına son vermek. **(birinin) kapısında büyümek** (onun) koruyuculuğunda, evinde eğitilip yetiştirilmiş olmak. *ör. Delikanlı amcasının kapısında büyümüştü, onun oğlu gibiydi.* **(birinin) kapısını aşındırmak** (bir şeyi elde etmek için) evine, yanına çok sık gidip gelmek. **(birinin) kapısını çalmak** (ona) başvurmak. **kapısını yapmak** daha sonra istenecek bir şey için önceden hazırlayıcı sözler söylemek. **kapıya dayanmak 1)** bir şeyi elde etmek için bir yeri, bir kimseyi zorlamak. *ör. Alacaklıları kapıya dayanınca kaçtı.* **2)** (zaman) gelip çatmak. *ör. Yaz kapıya dayandı ama biz kışlıkları atamadık* **kapıyı açık bırakmak** *mec.* ➻ **kapıları açık tutmak**. **kapıyı açmak 1)** başlamak. *ör. Haydi bakalım, kapıyı aç da karnımızı doyuralım.* **2)** bir işe başlayarak, bir şeyi yaparak başkalarına örnek olmak. *ör. Köyde radyo yoktu, kapıyı muhtar açtı, şimdi çoğunun radyosu var.* **kapıyı büyük açmak** bir işe girişirken çok harcamaya yol açacak bir yol tutmak. **(birine) kapıyı göstermek** (onu) kovmak. **kapıyı kırıp odun etmek** çok sıkışık bir durumdan kurtulmak için en değerli malını feda etmek.

kapıcı *a.* **1** resmi daire, otel, apartman gibi büyük yapılarda bekçilik, temizlik, alışveriş gibi işlerle görevli kimse. **2** *tar.* Osmanlı devlet örgütünde saray kapılarını bekleyen görevli sınıfı.

kapıcık *a. bitb.* bitkilerde, yumurtacığın tepesinde bulunan ve yumurtacık zarlarının iyice bitişmesinden oluşan ağız.

kapıcılık *a.* kapıcının işi, mesleği.

kapıkule *b. a. T. Ar.* eski kale ve saraylarda, iki yanında korunma kuleleri bulunan anıtsal kapı.

kapıkulu, -nu *b. a. tar.* Osmanlı döneminde, padişahın komutası altında bulunan, ulufe, bahşiş gibi değişik adlar altında hazineden ödenek alan, sürekli görev yapan askerlerden oluşan örgüt.

kapılabilme *a.* kapılabilmek eylemi.

kapılabilmek *(-e)* kapılması olanaklı olmak ya da kapılma olasılığı bulunmak.

kapılanabilme *a.* kapılanabilmek eylemi.

kapılanabilmek *(-e)* kapılanması olanak içinde olmak ya da kapılanma olasılığı bulunmak.

kapılandırma *a.* kapılandırmak eylemi.

kapılandırmak *(-i,-e)* kapılanmasını sağlamak, bir kimseye iş bulmak, onu işe aldırmak.

kapılanış *a.* kapılanmak eylemi ya da biçimi.

kapılanıverme *a.* kapılanıvermek eylemi.

kapılanıvermek *(-e)* çabucak kapılanmak.

kapılanma *a.* kapılanmak eylemi.

kapılanmak *(-e)* bir işe girmek ve o işte yerleşip kalmak.

kapılayazma *a.* kapılayazmak eylemi.

kapılayazmak *(-e)* kapılma tehlikesi atlatmak, az daha kapılıyor olmak, az kalsın kapılmak. *ör. Irmak taşmış, hayvanlar sulara kapılayazmıştı.*

kapılgan *s.* başkalarının sözüne kolayca inanarak düşünce değiştirme huyunda olan, başkalarına çabuk kapılan, kolay etkilenen (kimse).

kapılganlık *a.* kapılgan olma özelliği.

kapılgı *s. yeni* ➻ **kapris**.

kapılı *s.* kapısı olan. *ör. Ev iki kapılı bir saray gibiydi.*

kapılış *a.* kapılmak eylemi ya da biçimi.

kapılıverme *a.* kapılıvermek eylemi.

kapılıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak kapılmak.

kapılma *a.* kapılmak eylemi.
kapılmak *(nsz)* **1** kapmak eylemine konu olmak. **2** sürüklenip gitmek. *ör. Irmağın sularına kapılıp boğulmuş.* **3** *mec.* bir şeyin ya da kimsenin çekiciliğine, güçlü etkisine kendisini kaptırmak, ona bağlanmak, tutulmak. *ör. Kıza kapılıp genç yaşta evleniverdi.* **4** *mec.* birine güvenerek, aldanarak, elinde olmaksızın kişiliğine aykırı bir iş yapmak. *ör. Çocuk arkadaşlarına kapılıp hırsızlığa başlamış.* **5** *mec.* boş bulunarak aldanmak, kanmak, inanmak. *ör. Satıcının sözlerine kapılıp aldığı elmalar çürük çıktı.*
kapıoğlanı, -nı *b. a. tar.* **1** Osmanlı döneminde, kapı çuhadarı yamağı. **2** Osmanlı döneminde, elçiliklerde çevirmen yardımcısı.
kapısız *s.* **1** kapısı olmayan. **2** *mec.* bir işi olmayan, işsiz (kimse). **kapısız kalmak** *mec.* işini yitirmek, işsiz kalmak.
kapış *a.* kapmak eylemi ya da biçimi. **kapış kapış** *ik. be.* kapan kapana, büyük bir istekle, kapışarak. **kapış kapış etmek** ➻ **kapışmak**[1]. **kapış kapış gitmek** hemen, çabucak satılıp bitmek.
kapışabilme *a.* kapışabilmek eylemi.
kapışabilmek *(-i; nsz; -le)* kapışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kapışılabilme *a.* kapışılabilmek eylemi.
kapışılabilmek *(nsz)* kapışılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kapışılıverme *a.* kapışılıvermek eylemi.
kapışılıvermek *(nsz)* çabucak kapışılmak.
kapışılma *a.* kapışılmak eylemi.
kapışılmak *(nsz)* **1** kapışmak eylemi yapılmak. **2** *mec.* çabucak satılıp bitmek.
kapışıverme *a.* kapışıvermek eylemi.
kapışıvermek *(-i; nsz; -le)* ansızın ya da çabucak kapışmak.
kapışma *a.* kapışmak eylemi.
kapışmak *(-i)* **1** bir şeyin üzerine hep birlikte üşüşerek aceleyle kapmak. *ör. Kuşlar yemi kapıştılar.* **2** *(nsz; -le)* kavgaya tutuşmak. *ör. İki kabadayı kapıştı.* **3** *(nsz; -le)* (güreşte) hırsla girişmek, rakibine hırsla atılmak, güreşe hırsla tutuşmak. **4** *(nsz; -le)* birbiriyle savaşıma başlamak. *ör. İki parti kapıştı.* **5** *(nsz) arg.* (erkekle kadın) sarmaş dolaş biçimde sevişmek.
kapıştırma *a.* kapıştırmak eylemi.
kapıştırmak *(-i, -le)* **1** kapışmalarını sağlamak. **2** kapışmalarına yol açmak.
kapız *a. coğr.* ➻ **kanyon**.
kapıverme *a.* kapıvermek eylemi.
kapıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak kapmak.
kapik *a. Rus.* **1** rublenin yüzde biri değerindeki para. **2** *arg.* para. **kapik çalışmaz** *arg.* "bence para vermeye değmez, buna para vermem" anlamında kullanılır. **kapik tutmak** *arg.* para kazanmaya başlayıp para biriktirmek.
kapital, -li *a. Fr.* **1** ➻ **anamal**. **2** ➻ **anapara**.
kapitalist, -ti *a. Fr.* ➻ **anamalcı**.
kapitalistleşme *a. Fr. T.* kapitalistleşmek eylemi.
kapitalistleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** anapara sahibi olmak. **2** anamalcı düzeni benimsemek. **3** *mec.* çok parası olmak.
kapitalizm *a. Fr.* ➻ **anamalcılık**.
kapitone *a. Fr.* **1** döşemelik ya da giyim eşyası yapımında kullanılan, içi pamuk ya da yün vatkayla doldurularak dikilmiş kumaş. **2** *s.* bu tür kumaştan yapılmış ya da bu biçimde dikilmiş.
kapitülasyon *a. Fr.* bir ülkede, yurttaşların zararına olarak, yabancılara verilen ayrıcalık hakları.
kapkaç, -çı *b. a.* **1** kapıp kaçmak yoluyla yapılan bir tür hırsızlık. **2** piyasada bir süre hileli iş yaparak vurgun vurup kaçma işi. **kapkaç yapmak** kapkaç eyleminde bulunmak, kapıp kaçmak, kapkaç yoluyla soygunculuk etmek.
kapkaççı *b. a.* ve *s.* **1** birinin elindeki para, çanta vb.yi kapıp kaçma yoluyla hırsızlık yapan (kimse). **2** *s. mec.* aceleyle iş gören ve yaptığı işe gereken özeni göstermeyen, işini üstünkörü yaparak kazanç sağlamak isteyen (kimse). **3** piyasada bir süre hileli iş yaparak vurgun vurup kaçan (kimse).
kapkaççılık *b. a.* kapkaççının yaptığı iş.
kapkaçlama *a.* kapkaçlamak eylemi.
kapkaçlamak *(-i)* kapkaç eyleminde bulunmak, kapıp kaçmak, kapkaç yoluyla soygunculuk etmek.
kapkaçlanma *a.* kapkaçlanmak eylemi.
kapkaçlanmak *(nsz)* kapkaç eylemine uğramak.
kapkara *s.* (.' . .) **1** kömür gibi kara, çok kara. **2** her yanı kara.
kapkaranlık *s.* (.' . . .) çok karanlık.
kaplam *a. mant.* ➻ **kapsam**.
kaplama *a.* **1** kaplamak eylemi. **2** daha iyi bir görünüş kazandırma ya da koruma amacıyla bir şeyin dışına geçirilen başka maddeden kat. *ör. Mobilyanın kaplamaları kalkmış.* **3** *s.* üstü herhangi bir başka maddeyle kaplanmış olan. *ör. Gümüş kaplama bileziklerini sattı.* **4** kalınlığı 0,6 milimetreyle 1 milimetre arasında değişen, marangozlukta, mobilyacılıkta kullanılan, ince ağaç levha.
kaplamacı *a.* **1** gümüş, altın gibi değerli madenlerle kaplama işi yapan kimse. **2** iki ayrı maden yaprağını sıcak haddeden geçirerek kaynaksız olarak birbirine yapıştıran işçi.
kaplamacılık *a.* kaplamacının yaptığı iş.
kaplamak *(-i; -e; -i, -le)* **1** her yerini, tüm yüzeyini örtmek. *ör. Gökyüzünü bulutlar kaplamaktaydı.* **2** her yanını çevirmek, sarmak, bürümek, yayılmak. *ör. Asma bütün evi kaplamıştı.* **3** bir kabın, bir kılıfın, bir örtünün içine koyup onunla sarmak. *ör. Defter kaplamak için kâğıt aldım.* **4** bir yüzeyi başka bir nesneyle örtmek. *ör. Salonu halıyla kaplamışlar.* **5** bir şeyin dışına, sağlamlaştırıcı, koruyucu ya da süsleyici olarak, başka bir şeyden bir

kat geçirmek. **6** *(-i)* yayılarak etkisi altına almak. *ör. Kar ortalığı kaplamıştı.* **7** *(-i)* bastırmak, doldurmak. *ör. Ortalığı bir gürültü kapladı.* **8** mobilyacılıkta, bir yüzeye yöntemine göre kaplama[4] yapıştırmak. **9** kimyasal bir yöntemle, bir madeni daha değerli başka bir madenle örtmek. *ör. Saate altın kaplamak bir bilgi işidir.* **10** *mec.* (bir şeyin, bir kimsenin) nitelikleri herkesçe bilinir olmak, her yana yayılmak. *ör. Adı kenti kaplamıştı.* **11** *mec.* (duygular için) doldurmak. *ör. İçini bir hüzün kaplamıştı.*

kaplamalı *s.* yüzeyi bir şeyle kaplanmış.

kaplamlı *s. mant.* ➻ **kapsamlı**.

kaplamsal *s.* ➻ **kapsamlı**.

kaplamsallık *a.* ➻ **kapsamlılık**.

kaplan *a. hayb.* kedigillerden, yeryüzünde yalnızca Asya'da bulunan, kayalık dağlar, sık ormanlar ve bataklık yerlerde yaşayan, enine kara çizgili, koyu sarı postu olan, burnundan kuyruk ucuna boyu 3 metreyi bulabilen, postu için avlanan, çok iri, çok çevik, çok güçlü ve yırtıcı bir hayvan. **kaplan atlaması** *sp.* çift ayakla sıçrayarak sağlanan uçma hızıyla araç ya da canlı engeller üzerinden aştıktan sonra, karşıdaki yardımcının omuzlarına dayanarak hız kesip ayaküstü düşme.

kaplanabilme *a.* kaplanabilmek eylemi.

kaplanabilmek *(nsz)* kaplanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaplanboğan *b. a. bitb.* düğünçiçeğigillerden, Anadolu'nun kuzeydoğusunda kendiliğinden yetişen çok zehirli bir bitki, boğanotunun bir türü. *eş.* **itboğan**.

kaplanböcek *b. a. hayb.* kaplanböceklerin örnek hayvanı olan, başka böceklerle beslenerek tarıma yararı dokunan bir böcek.

kaplanböcekler *ç. b. a. hayb.* zararlı böcekleri avlayıp yiyerek yok eden, böylece bitki, hayvan ve insan sağlığına yararı dokunan, güzel renkli, kınkanatlı böcekler familyası.

kaplanış *a.* kaplanmak eylemi ya da biçimi.

kaplanıverme *a.* kaplanıvermek eylemi.

kaplanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kaplanmak.

kaplanma *a.* kaplanmak eylemi.

kaplanmak *(-le)* kaplamak eylemine konu olmak.

kaplatabilme *a.* kaplatabilmek eylemi.

kaplatabilmek *(-i, -e, -le)* kaplatmak elinde olmak, kaplatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaplatılabilme *a.* kaplatılabilmek eylemi.

kaplatılabilmek *(nsz)* kaplatılması olanak içinde olmak ya da kaplatılma olasılığı bulunmak.

kaplatılış *a.* kaplatılmak eylemi ya da biçimi.

kaplatılma *a.* kaplatılmak eylemi.

kaplatılmak *(nsz)* kaplanması sağlanmak. *ör. Bu diş kaplatılmak istiyor.*

kaplatış *a.* kaplatmak eylemi ya da biçimi.

kaplatıverme *a.* kaplatıvermek eylemi.

kaplatıvermek *(-i, -e, -le)* çabucak ya da kısa sürede kaplatmak.

kaplatma *a.* kaplatmak eylemi.

kaplatmak *(-i, -e, -le)* kaplamak eylemini yaptırmak, kaplanmasını ya da kaplamasını sağlamak. *ör. Dişlerinin birkaçını kaplattı. Dişini hangi dişçiye kaplattın?*

kaplayabilme *a.* kaplayabilmek eylemi.

kaplayabilmek *(-i; -e; -i, -le)* kaplamak elinde olmak, kaplama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaplayış *a.* kaplamak eylemi ya da biçimi.

kaplayıverme *a.* kaplayıvermek eylemi.

kaplayıvermek *(-i; -e; -i, -le)* **1** çabucak ya da kısa sürede kaplamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Yorganı kaplayıverir misin?*

kaplı *s.* **1** kabı bulunan, kabı olan. **2** kaplanmış olan. **3** altındakini göstermeyecek denli çok olan. *ör. Yakası kirle kaplıydı.*

kaplıca (I) *a.* (.' . .) ➻ **ılıca**.

kaplıca (II) *a. ha.* genellikle kışı uzun, dağlık yerlerde ekilen, iklim koşullarına dayanıklı, taneleri ufak ve kavuzuna sımsıkı yapışık bir buğday türü.

kaplık *s.* **1** defter, kitap gibi şeyleri kaplamaya yarayan. **2** herhangi bir kap dolduracak kadar olan. *ör. Konuğa çıkaracak bir iki kaplık yemeği yoktu.* **3** *a. ha.* kap kacak konulan yüksekçe yer.

kaplumbağa *b. a.* (. .' . .) *hayb.* kaplumbağalar takımından, çok sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşayan, dört ayaklı, dişsiz gaga ağızlı, çok ağır yürüyen, sürüngen bir hayvan. **kaplumbağa hızı** çok yavaş. **kaplumbağa yürüyüşü** *mec.* çok yavaş yürüyüş.

kaplumbağalar *ç. b. a.* (. .' . . .) *hayb.* sürüngenlerden, karada, denizde ve tatlı sularda yaşayan kaplumbağaların türlü cinslerini içine alan takım.

kapma *a.* **1** kapmak eylemi. **2** *s.* düzenle, hileyle elde edilen.

kapmaca *s.* **1** düzenle, hileyle elde edilen, kapma[2]. **2** çocukların, köşeleri tutup bunları birbirlerine kaptırmamaya çalışarak oynadıkları bir oyun olan ***köşe kapmaca*** adında geçer.

kapmak, -ar *(-i)* **1** ansızın yakalayarak, bir anda çekip almak. *ör. Çocuklar, topu kapıp kaçtılar.* **2** ansızın yakalayıp alıp gitmek, yakalayarak ısırıp öldürmek. *ör. Kedi kuşu kaptı.* **3** sıkıştırıp koparmak. *ör. Makine kolunu kapmış.* **4** çok çabuk öğrenmek. *ör. Çocuklar her şeyi hemen kaparlar.* **5** çabuk davranarak bir şeyi elde etmek. *ör. Çocuklar önce koşup otobüste iki yer kaptılar.* **6** ısırmak. *ör. Dikkat edin, köpek kapar.* **7** (hastalık, huy için) almak, bulaşmak, geçmek. *ör. İnsan kalabalıkta nezle kapar. Babasının huyunu kapmış.* **kapan kapana** bir şeyin yağmalandığını ya da çok ucuza satıldığını anlatır. **kapanın elinde kalmak 1)** alıcısı, isteklisi çok olmak. **2)** bir şeyden ancak elini çabuk tutanlar, çabuk davranarak yararlanmak, kapış kapış git-

mek, kapışılmak. **kapıp koyvermek** ➻ **kendini kapıp koyvermek**.

kapnisit *a. Fr. yerb.* hidratlı doğal alüminyum fosfat.

kaporta *a. İt.* (. .' .) **1** otomobil, kamyon gibi motorlu kara taşıtlarında, motoru örten açılır kapanır biçimdeki kapak da içinde olmak üzere taşıtın sac bölümü. **2** *den.* gemi içinin aydınlanması ve hava alması için güvertede açılmış bulunan camekânlı, yuvarlak yer. **3** *arg.* kişinin yüz, giysi, ayakkabı vb.den oluşan dış görünümü.

kaportacı *a. İt. T.* (. .' . .) kaporta[1] onaran usta.

kaportacılık *a. İt. T.* kaporta[1] yapma ya da onarma işi.

kapriçyo *a. İt.* (. .' .) *müz.* beklenmedik değişmeleri olan, çalgı ya da ses için bestelenmiş parça.

kapris *a. Fr.* düşüncesizce, geçici, değişken, huysuzca istek ya da davranış. **kapris yapmak** değişken, geçici, gereksiz isteklerde bulunarak huysuzca davranmak, huysuzluk etmek.

kaprisli *s. Fr. T.* kapris yapan, kaprisi olan.

kaprissiz *s. Fr. T.* kapris yapmayan, kaprisi olmayan.

kapsam *a.* **1** *mant.* ve *fels.* bir kavramın ve o kavramı anlatan terimin içerdiği, kapsadığı anlamların, varlıkların ve bireysel olayların tümü. **2** kapsama, sınırı içine alma, sınır. *ör. Yasa, bu suçları kapsamına almıyor.* **kapsamına almak** ➻ **kapsamak**. **kapsamını genişletmek (bir şeyin)** sınırını genişletmek, daha çok şeyi içine almasını sağlamak.

kapsama *a.* kapsamak eylemi. **kapsama alanı** (GSM'de, *eş. ha.* cep telefonunda) iletişimin kolaylıkla sağlanabildiği yerleri içine alan uzaklık, sınır, kesintisiz iletişim kurulabilen coğrafya noktaları.

kapsamak *(-i)* sınırları ya da içeriği, kapsamı içine almak.

kapsamlı *s.* **1** kapsamı olan. **2** çok şeyi kapsayan, kapsamı geniş olan. *ör. "Osmanlı kimliği" kapsamlı bir kavramdır.*

kapsamlılık *a.* çok şeyi kapsama durumu, kapsayıcılık.

kapsayabilme *a.* kapsayabilmek eylemi.

kapsayabilmek *(-i)* kapsamak olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kapsayıcı *s.* çok şeyi içeren, çok şeyi içine alan, kapsayan.

kapsayıcılık *a.* olabildiğince çok şeyi içerme, sınırları içine alma durumu.

kapsayış *a.* kapsamak eylemi ya da biçimi.

kapsız *s.* **1** kabı olmayan. **2** kaplanmamış olan.

kapsül *a. Fr.* **1** ateşli silahlarda barutu ateşlemekte yararlanılan, horozun ya da iğnenin çarpmasıyla ateş alan, çabuk ateş alan özel bir barutla dolu, küçük, yuvarlak metal parça. **2** oyuncak tabancalarda kullanılan, şerit biçiminde iki kâğıt arasına konulmuş patlayıcı madde. **3** bir şişenin ağzını ve mantarının üstünü örten madeni başlık. **4** laboratuvarlarda kimi maddeleri eritmek, kimi sıvıları buharlaştırmak için kullanılan, ateşe dayanıklı, yarımküre biçimindeki kap. **5** *hayb.* bir organı ya da yapıyı çevreleyen kese biçimindeki zar. **6** *bitb.* kimi bitkilerde tohumları içinde taşıyan kuru kabuk. **7** kimi ilaçların kolay yutulmasını sağlamak için içine konulduğu, ilacın yapısını etkilemeyen, midede kolayca eriyen, jelatinden kap.

kaptan *a. İt.* **1** bir gemiyi yöneten, geminin her şeyinden sorumlu ve gemide her şeye yetkili deniz adamı. **2** yolcu otobüsü sürücüsü. **3** (uçakta) kaptan pilot. **4** *sp.* takım başı. **kaptan köprüsü** (ya da **köşkü**) geminin üst katında bulunan, her yan rahatça görülebilecek bir biçimde yapılmış, kaptanın gemiyi yönettiği bölüm. **kaptan pilot** bir hava taşıtını kullanan en yetkili pilot.

kaptanıderya *b. a. İt.Far.* (. . . . -) *tar.* Osmanlı döneminde deniz kuvvetleri komutanı.

kaptanlık *a. İt. T.* **1** kaptanın yaptığı iş. **2** kaptanın görevi. **3** kaptanın mesleği ve aşaması.

kaptanpaşa *b. a. İt. T.* ➻ **kaptanıderya**.

kaptıkaçtı *b. a.* **1** yolcu taşımakta kullanılan motorlu küçük taşıt, otomobil. **2** elli iki kâğıtla iki, üç ya da dört kişiyle oynanan basit bir iskambil oyunu. *eş.* **pişti**, **pişpirik**. **3** kalabalıktan yararlanarak çanta, para gibi şeyleri kapıp kaçma biçiminde yapılan hırsızlık.

kaptırabilme *a.* kaptırabilmek eylemi.

kaptırabilmek *(-i, -e)* kaptırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaptırılabilme *a.* kaptırılabilmek eylemi.

kaptırılabilmek *(nsz)* kaptırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaptırılış *a.* kaptırılmak eylemi ya da biçimi.

kaptırılma *a.* kaptırılmak eylemi.

kaptırılmak *(nsz)* kaptırmak eylemine konu olmak. *ör. Üçkâğıtçılara para kaptırılır mı?*

kaptırış *a.* kaptırmak eylemi ya da biçimi.

kaptırıverme *a.* kaptırıvermek eylemi.

kaptırıvermek *(-i, -e)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kaptırmak. *ör. Kumarda bütün parasını kaptırıvermişti.*

kaptırma *a.* **1** kaptırmak eylemi. **2** marangozlukta kullanılan küçük testere.

kaptırmak *(-i, -e)* **1** bir şeyin kapılmasına yol açmak ya da kapılmasını, başkasının elinc geçmesini önleyememek. *ör. Yerini ona kaptırmak istemiyordu.* **2** vücudun herhangi bir organı, kaza ile bir makine tarafından ezilmek ya da koparılmak. *ör. İşçi parmağını makineye kaptırmış.* **3** *mec.* yanlış bir davranışla birine uygun koşulu sağlayarak bir şeyi yapmaya olanak vermek. *ör. Elimizdekini de ona kaptırdık.* **4** *(nsz)* hızla ya da dalgın dalgın yürümek. *ör. Bizimki kaptırmış gidiyordu, beni görmedi.* **5** *(nsz)* (araba vb. için) bir yokuşu çıkabilmek için aşağıdan hız almak. *ör. Sürücü bir kaptırdı, o hızla tepeye ulaştı.* **6** *arg.* elde etmek, almak, sağlamak, kapmak. *ör. Birkaç şey de sen kaptıraydın.*

kapuska *a. Rus.* (. .' .) doğranarak etle pişirilmiş lahana yemeği.

kaput, -tu (I) *a. Fr.* **1** asker paltosu. **2** otomobil, otobüs, kamyon gibi motorlu kara taşıtlarında motoru örten, açılır kapanır biçimde, sactan yapılmış kapak. **3** cinsel ilişkilerle bulaşabilecek hastalıklardan korunmak ya da gebeliği önlemek için erkeklerin cinsel ilişki sırasında penislerine taktığı, kauçuktan yapılmış ince, saydam kılıf. *eş.* **prezervatif**.

kaput, -tu (II) *a. Al.* kimi kâğıt oyunlarında karşısındakine hiç el, sayı vermeden yenme. **kaput etmek** kimi kâğıt oyunlarında karşısındakini hiç el vermeden yenmek. **kaput gitmek** (ya da **olmak**) **1)** kimi kâğıt oyunlarında hiç sayı alamamak. **2)** *arg.* (öğrenci) bitirme sınavlarında bütün derslerden kalmak, hiçbir dersten geçer not alamamak. **kaputu kesmek** *arg.* **1)** kimi kâğıt oyunlarında bir tek el kazanmış olmak. **2)** (öğrenci) bitirme sınavlarında yalnız bir tek dersten geçer not almak.

kaputbezi, -ni *b. a. Fr. Ar.* pamuktan düz dokuma bez. *eş.* **amerikanbezi**.

kaputluk *s.Fr.T.* **1** kaput **(I)**'i yapmak için kullanılacak ya da kaput yapmaya elverişli (kumaş). **2** *a.* kaputların konulduğu yer.

kapuz *a. ha.* **1** ➻ **kapız**. **2** içine girilemeyecek denli sık orman.

kapüşon *a. Fr.* **1** bir üst giysisinin yakasına ilikli durumda olup gerektiğinde başa geçirilebilen başlık. **2** çocuk başlığı.

kar *a.* havada bulunan su buharının donmasıyla oluşarak yeryüzüne yağan beyaz ve hafif buz billurları. **kar gibi** çok beyaz, çok temiz, bembeyaz, tertemiz. **kar helvası** temiz kar ile pekmezden oluşan, bir tür dondurma gibi yiyecek. **kar kuyusu** yazın kullanılmak üzere içinde kar saklanan kuyu. **kar toplamak** (hava) kar yağacağa benzemek. **kar topu 1)** karın elde sıkılıp sertleştirilmesiyle oluşturulmuş yuvarlak. **2)** *mec.* beyaz ve tombul. **3)** ➻ **kartopu**. **kar tutmak** yağan kar erimeyip yerde birikmek. **kar yağmak** kar gökyüzünden yere düşmek, kar yağışı olmak. **karda gezip izini belli etmemek** kimseye sezdirmeden birtakım gizli işler çevirmek, yaptığı uygunsuz işi kimsenin sezmeyeceği bir ustalıkla yapmak. **karda kışta** karlı kış günlerinde. **kardan adam** ➻ **kardanadam**.

kâr *a. Far.* (-) **1** alışveriş işlerinin sağladığı para kazancı. **2** *mec.* bir şeyden sağlanan kazanç, yarar. *ör. Bunu yapmakla ne kârımız olacak?* **3** *tic.* bir şeyin maliyet fiyatıyla satış fiyatı arasındaki fark. **4** bir ticaret kuruluşunun etkinlikleri sonunda sağladığı gelirden bütün giderler çıktıktan sonra kalan fark. **kâr bırakmak** kazanç getirmek. *ör. Bu mal kâr bırakır.* **kâr etmek 1)** bir işten, bir alışverişten para kazancı elde etmek. **2)** yarar, kazanç sağlamak. **3)** (genellikle olumsuz biçimde kullanılır) etki yapmak, etkisi iyi olmak, iyi gelmek. *ör. Ona iyi söz kâr eder mi? Ne söyledikse kâr etmedi, bildiğini yaptı.* **kâr etmemek** hiç etkisi, yararı olmamak. *ör. Nezleye ilaç kâr etmez.* **kâr getirmek** (bir şey) kazanç sağlamak, para kazandırmak. **kâr haddi** *tic.* bir malın satışından elde edilebilecek para kazancı sınırı. **kâr koymak** *tic.* bir şeyin maliyet fiyatı üzerine kâr payını eklemek. **kâr payı** *tic.* **1)** bir malın maliyet fiyatına eklenen ve satıcıya kalan kazanç. **2)** bir işletmenin maliyet giderleri ve zararları düşüldükten sonra kalan net kârın ortaklara dağıtılması öngörülen ve her paya düşen bölümü. **kâr zararın kardeşidir** "ticaret işinde kâr da zarar da olur" anlamında söylenir. **(birinin) kârı olmamak** başarabileceği, yapabileceği iş olmamak. *ör. Bu onun kârı mı sence? Hayır, onun kârı değil bu.* **(birinin) kârını tamam etmek** *mec. ha.* öldürmek.

kara (I) *a. Ar.* yeryüzünün denizlerle kaplı olmayan bölümü, yer, toprak. *ör. Yolcular karaya ayak bastılar.* **kara iklimi** *coğr.* ➻ **karasal iklim**. **kara kuvvetleri** *ask.* ülkeyi karadan gelecek düşman saldırısına karşı korumak için oluşturulan ve görevini karada sürdüren silahlı güç. **kara mili** 1609 metre uzunluğundaki uzunluk ölçü birimi. **kara taşıtı** otomobil, kamyon gibi karada taşıma işinde kullanılan taşıt. **kara yeli** yaz geceleri karadan denize doğru esen yel. **karada ölüm yok** "bundan sonra herhangi bir sıkıntıyla, güç durumla karşılaşma olasılığı yok" anlamında şaka yollu söylenir. **karaya ayak basmak 1)** deniz, göl vb.den karaya çıkmak. **2)** bir deniz ya da hava taşıtından karaya inmek. **karaya düşmek** (denizdeki bir şey) akıntı ya da dalga etkisiyle kıyıya gelmek. **karaya oturmak** (gemi) denizin sığ yerinde saplanarak hareket edemez olmak. **karaya vurmak** (balık) **1)** çok bol olmak. **2)** herhangi bir tehlikeden kaçarak kendini karaya atmak.

kara (II) *a.* **1** bütün ışınları emen, hiçbir ışını yansıtmayan en koyu renk, ışıksız, karanlık gece rengi, kömür rengi. *eş.* **siyah**. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Kara çorapla kahverengi ayakkabı giymiş.* **3** esmer. *ör. Babası ona kara kız derdi.* **4** çoğu kez, oluşturduğu bileşik sözcüklerde, tür belirtir; "karaciğer", "karakarga", "karakalem" gibi. **5** *s. mec.* iyi nitelikte olmayan, uğursuz, sıkıntı verici, kötü, yaslı. *ör. Dost kara günlerde belli olur.* **6** *mec.* yüz kızartıcı durum, leke. *ör. Babası, kendisine sürülen karayı nasıl temizleyecek, onu düşünüyordu.* **kara ağızlı** kara çalıcı, uğursuz, kötü (kimse). **kara baht** ➻ **karayazı**. **kara cahil** çok bilgisiz, çok cahil. **kara cümle** aritmetikteki dört işlemi anlatmak için şaka yollu kullanılır. *ör. Benim kara cümlem kısadır, sen hesapla şunu.* **kara cümlesi kısa olmak** *(şaka)* aritmetikten anlamamak, hesapta cahil olmak. **kara çalmak** (birine) suç atmak, iftira etmek, bir kimseyi yok yere suçlamak. **kara damaklı** *ha.* inatçı, ters, aksi.

kara delik ➻ **karadelik**. **kara et** yağsız et. **kara gülmece** buruk bir dille, kimi zaman da umutsuzlukla dünyanın saçmalığını belirten, gerçeğin gülünç ama acıklı yanlarını ortaya koyan, yalnızca güldürmeyi değil düşündürmeyi ve yergiyi amaçlayan gülmece. *eş.* **kara mizah**. **kara gün** üzüntülü, sıkıntılı zaman. **kara gün dostu** sıkıntılı günlerde de dostluğunu sürdüren, her durumda dostunun yanında olan, ona yardımcı olan kimse. **kara gün kararıp kalmaz** "insanın sıkıntılı günleri sürüp gitmez, arkasından ferah günler de gelir" anlamında söylenir. **kara haber** bir ölümü ya da felaketi bildiren haber. **kara haber tez duyulur** ölüm, felaket haberi ilgiliye çabul ulaşır. **kara kaplı** (ya da **kara kaplı kitap**) *(şaka)* tanık olarak alınan kitap, bilgi için başvurulan kitap. **kara kara düşünmek** çok üzüntülü olmak, kötümser bir hava içinde düşünmek, düşünceye dalmak. **Kara Kartallar** *arg.* Beşiktaş Jimnastik Kulübü, oyuncuları ve yandaşları. **kara kuru** esmer ve çok zayıf. **kara kutu** ➻ **karakutu**. **kara kuvvet** din bağnazlığının oluşturduğu gerici ve tehlikeli güç, dinsel bağnazlık ve gericilik. **kara liste** zararlı diye saptanan ya da cezalandırılmaları düşünülen kimselerin adlarının bulunduğu liste. **kara maşa** esmer, zayıf ve ufak tefek kadın. **kara mizah** ➻ **kara gülmece**. **kara sakız** zift. **kara sarı** sarıya çalan kara renk. **kara sığır** manda. **kara sürmek** ➻ **kara çalmak** . **kara toprak 1)** *yerb.* koyu renkli, belli bir derinlikte bol hümüslü, taneli, altı kireçli, sulak çayır toprağı. **2)** *ha.* toprak, ölünce gidilecek yer, yeraltı, gömüt, mezar. *ör. Herkes bir gün kara toprak olacaktır.* **kara tren** *ha.* kömürle çalışan tren. **kara yağız** koyu esmer (erkek). **kara yergi** ➻ **kara gülmece**. **kara yüz** yüz kızartıcı, utanç verici durum. **kara yüzlü** utanç verici işler yapan, lekeli (kimse). **karaca kuruca gördün de kuzgun yavrusu mu sandın?** *ha.* (bir kimsenin, bir şeyin) görünüşüne bakıp da işe yaramaz sanma! **karalar bağlamak** (ya da **giymek**) **1)** bir ölüm, bir felaket nedeniyle kara örtü bağlanmak ya da kara giysi giymek. **2)** yas tutmak. **3)** bir durumdan dolayı pek çok üzülmek. **karaya sabun, deliye öğüt neylesin** "özü bozuk olan şey, düzeltme çabalarıyla iyi duruma getirilemez" anlamında söylenir.

karaağaç *b. a. bitb.* karaağaçgillerden, genellikle sulak, derin topraklı alçak ova ormanlarında yetişen, kerestesi değerli bir ağaç.

karaağaçgiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, yaprakları dişli, çiçekleri demet durumunda ve meyveleri kapçık meyve olan, çitlembik, karaağaç gibi cinsleri içine alan bitki familyası.

karaantilop *b. a. T. Fr. hayb.* Hindistan'da yaşayan, yalnız erkeğinde uzun ve yay biçiminde boynuz bulunan bir antilop türü.

karaardıç *b. a. bitb.* Güney Avrupa'da yetişen, Türkiye'de de olan bir ardıç türü.

karaasma *b. a. bitb.* ➻ **loğusaotu**.

karabacak *b. a.* **1** pancar fidelerinde gelişerek, fidenin cılız kalmasına ya da ölümüne yol açan, yerleştiği bölgeleri kara beneklerle örten asklı mantar. **2** bu mantarın yol açtığı hastalık.

karabaldır *b. a. bitb.* ➻ **baldırıkara**.

karaballık *b. a.* **1** kimi böceklerin çıkardığı şekerli sıvıya yapışarak yaprak, filiz ve meyvelerin kurum karası bir renkle kaplanmasına yol açan bir ilkel mantar. **2** bu mantarın yol açtığı hastalık.

karabasan *b. a.* **1** içinde korkunç olayların yer aldığı, insana boğulma duygusu, yüreğe çarpıntı veren, çok karışık, çok korkulu, çok sıkıntılı düş. *eş. esk.* **kâbus**. **2** bir kimsenin içinde bulunduğu, böyle bir düşe benzeyen olayların yol açtığı, güçlü bunalım ve gerilimlerin yarattığı karmakarışık, sıkıntılı ruh durumu. *eş. esk.* **kâbus**.

karabasanlaşabilme *a.* karabasanlaşabilmek eylemi.

karabasanlaşabilmek *(nsz)* karabasanlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Durum böyle giderse her şey karabasanlaşabilir.*

karabasanlaşma *a.* karabasanlaşmak eylemi.

karabasanlaşmak *(nsz)* bir karabasan durumunu almak. *ör. Ödeyeceği borç karabasanlaşıyor, uykularını kaçırıyordu.*

karabaş *b. a.* **1** *ha.* çoban köpeği. **2** *mec.* hiç evlenmemiş ve evlenmek de istemeyen yaşlı erkek. **3** papaz, rahip, keşiş. **4** *ha.* kışa dayanıklı, sert bir buğday türü. **5** *bitb.* ballıbabagillerden, mavi ya da mor, menekşerengi çiçekler açan ve çiçekleri başakçıklar durumunda olan, kötü kokulu, otsu bir bitki. **6** birgözeli bir asalağın hindi karaciğerine yerleşerek yaptığı, büyük ölçüde ölümlere yol açan bir kümes hastalığı.

karabaşotu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **karabaş**[5].

karabatak *b. a. hayb.* karabatakgillerden, dünyanın her yerinde bulunan, deniz ve göl kıyılarında yaşayan, suya dalarak yakaladığı balıklarla beslenen, uzun ve sivri gagalı, kara tüylü bir kuş. **karabatak gibi** bir ara görünüp sonra uzun süre ortalıkta görünmeyen (kimse).

karabatakgiller *ç. b. a. hayb.* örnek hayvanı karabatak olan, leyleksiler takımının bir familyası.

karabet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** ortak ilişkilerin ve niteliklerin bulunması durumu, yakınlık. **2** akrabalık, hısımlık.

karabiber *b. a.* **1** *bitb.* karabibergillerden, anayurdu Hint yarımadası olan, Amerika'nın ekvator bölgesinde de yetiştirilen, yaprakları yürek biçiminde, çiçekleri sarkık tırtılsı başak durumunda, zeytinsi meyvelerinin taneleri yuvarlak, kısa boylu, tırmanıcı bir ağaççık. **2** bu ağaççığın genellikle toz durumuna getirilerek baharat olarak kullanılan kuru ve kara tanesi. **3** *mec.* sevimli ve ufak tefek esmer güzeli.

karabibergiller *ç. b. a. bitb.* taçsız ikiçeneklilerden, tropikal yerlerde yetişen, on cinsi ve binlerce türü bulunan, en bilinen bitkisi karabiber olan bir bitki familyası.
karabilme *a.* karabilmek eylemi.
karabilmek *(-i)* karmak elinde olmak, karma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
karabina *a. Fr.* (. . .' .) *esk.* yivli namlulu, kısa ve hafif bir tüfek.
karabinyer *a. Fr.* **1** İtalyan jandarması. **2** İspanyol gümrük koruma görevlisi.
karabodurca *b. a. ha.* bir kiraz türü.
karaboğaz *b. a. ha.* **1** susuzluğun ya da depremin toprakta açtığı çatlak. **2** *mec.* yiyeceklerin mideye yollandığı yer, boğaz. *ör. Karaboğaz ne versen almam demez.*
karaborsa *b. a. T. İt.* piyasada bulunmayan bir malın gizlice, el altından çok yüksek fiyatla alınıp satılması işi. **karaborsa yapmak** bir malı piyasaya çıkarmadan karaborsada satmak. **karaborsaya düşmek 1)** (bir mal) gizlice, el altından alınıp satılır olmak. **2)** bulunmaz olmak.
karaborsacı *a. T. İt.* karaborsa yapan kimse.
karaborsacılık *a. T. İt.* karaborsacının yaptığı iş.
karaboya *b. a. kim.* sülfürik asit, zaçyağı.
karabuğday *b. a. bitb.* karabuğdaygillerden, nemli ve ılıman yerlerde yetişen, dik saplı, çiçekleri taçsız ve salkım durumunda, meyvesi kapçık biçiminde, tohumları için yetiştirilen ve tohumu genellikle hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki.
karabuğdaygiller *ç. b. a. bitb.* taçsız ikiçeneklilerden, çobandeğneği, kurtpençesi, kuzukulağı, karabuğday gibi sapları boğumlu, çiçekleri salkım ya da başak durumunda olan ve kimi türleri hekimlikte kullanılan bitkileri içine alan bir familya.
karabulut, -tu *b. a.* koyu esmer renkte büyük yağmur bulutu. *eş.* **nimbüs**.
karaburcu *b. a. ha.* küçük taneli, kokulu, pekmez yapmaya elverişli bir üzüm türü.
karaburçak *b. a. bitb.* baklagillerden, hayvan yemi ve gübre olarak kullanılan bir burçak türü. *eş. ha.* **küşne**.
karaca (I) *s.* rengi karaya **(II)** yakın olan, esmer. **karaca kuruca** (kişi için) esmer ve çelimsiz, kara kuru. **karaca kuruca, gönlüme görece** "başkalarına göre çirkin olsa da bana göre güzel, ben seviyorum" anlamında söylenir.
karaca (II) *a. hayb.* geyikgillerden, Asya'da ve Avrupa'da yaşayan, boynuzları kısa ve çatallı, güzel görünüşlü, çok lezzetli olan eti için avlanan bir hayvan.
karaca (III) *a. gövb.* üst kol. **karaca kemiği** ➻ **kol kemiği**.
karacadarısı, -nı *b. a. bitb.* buğdaygillerden, hayvan yemi olarak ekilen bir ot.
karacan *a. ha.* kabuğu parlak esmer renkte bir ağaç.
karacaot, -tu *b. a. bitb.* **1** bir çöpleme türü. **2** *ha.* ➻ **çörekotu**.
karacı (I) *a.* ve *s. ask.* kara kuvvetlerine bağlı (subay, astsubay ve er).
karacı (II) *s.* bir kimseye kendisinde bulunmayan bir ayıbı ya da işlemediği bir suçu yükleyen, kara çalan.
karacılık *a.* karacı **(II)** olma durumu, karacının yaptığı iş.
karaciğer *b. a. gövb.* karın boşluğunun sağında yer alan, iç organların en büyüğü olan, öd salgılayan, şeker depolayan, açık kahverengi organ.
karaçadır *b. a.* kara renkli keçi kılından dokunmuş, dikdörtgen biçimli Yörük çadırı.
karaçalı *b. a.* **1** *bitb.* hünnapgillerden, kurak yerlerde yetişen, gövdesi ve dalları sert dikenli, altın sarısı çiçekler açan bir çalı. **2** *mec.* kişilerin aralarına girerek onların dostluklarını, ilişkilerini bozan kimse.
karaçalılık *b. a.* karaçalısı[1] bol olan yer.
karaçam *b. a. ha.* bir çam türü.
Karaçayca *ö. a.* Karaçay halkının konuştuğu dil.
karaçayır *b. a. bitb.* buğdaygillerden, tahıllar arasında yetişen ve onlara zararlı olan ya da parklarda çimen biçiminde, geniş çayır olarak yetiştirilen bir ot.
Karaçaylı *a. a.* ve *s.* Karaçay halkından olan (kimse).
karadelik *b. a.* **1** uzayın derinliklerinde bulunan ve olağanüstü çekim gücüyle çekim alanına giren her şeyi kendine çekip yok eden, herhangi bir biçimi olmayan, varsayımsal gökcismi. **2** *mec.* ne kadar ek para vb. koysan da açığı kapanmayan iş. *ör. Devlet KİT karadelikleri yüzünden zorlanıyor.*
karadul *b. a. hayb.* soktuğu zaman büyük acı veren, esmer renkli, iri, zehirli bir örümcek.
karadurma *a.* karadurmak eylemi.
karadurmak *(-i)* karmaya başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Sen kâğıdı karadur, ben bir çay demleyeyim.*
karadut, -tu *b. a.* kara renkli ve iri yemiş veren bir dut türü.
karaduygu *b. a.* insanlardan kaçınma, kendi isteklerini savsaklama, derin üzüntü gibi belirtilerle kendini gösteren bir ruh durumu. *eş.* **melankoli**.
karaduygulu *b. s.* karaduyguya tutulan (kimse). *eş.* **melankolik**.
karaduygululuk *b. a.* karaduygulu olma durumu, özelliği. *ör. İnsan kimi kez, bütün sevdikleri ölecekmiş gibi gelen temelsiz bir karaduygululuk içine düşebilir.*
karadüş *b. a. yeni* ➻ **karabasan**.
karaelmas *b. a. T. Ar.* **1** kayaları delmekte kullanılan kara renkli elmas. *eş.* **karbonado**. **2** *mec.* madenkömürü.
karafaki *a. Fr.* (. . - .) uzun boyunlu, kulpsuz ve küçük rakı sürahisi.
karafatma *b. a. hayb.* **1** kınkanatlılardan, kurt, böcek ve sümüklüböceklerle beslendiği için tarıma yararlı olan, parlak kara renkli bir bö-

cek. **2** ➻ **hamamböceği**. **3** *ha.* kara renkli bir çekirge türü.

karagöz (I) *b. a.* adını baş oyun kişisi olan Karagöz'den alan, deve derisinden ya da mukavvadan kesilip boyanmış insan, hayvan, ağaç, yapı vb. biçimlerini, arkadan ışık vererek beyaz perde üzerine yansıtma yoluyla oynatılan, eğlendirici, güldürücü nitelikte, geleneksel Türk gölge oyunu. **karagöz oynatmak 1)** bu oyunu göstermek. **2)** *mec.* komik bir durum yaratmak.

karagöz (II) *b. a. hayb.* izmaritgillerden, ortalama 20 cm. boyunda, enli, boz renkli, beyaz etli bir balık. **karagöz istavrit** *hayb.* Türkiye'de Marmara Denizi'nde bol bulunan, başı ve gözleri istavritten büyük, sırtı ve yüzgeçleri esmer, eti pembeye çalan bir balık.

karagöz (III) *b. a. ha.* bir fasulye ya da börülce türü.

Karagöz *ö. b. a.* karagöz **(I)** oyununun, halkın sağduyusunu, törelerini, görüşünü ve duyuşunu temsil eden, dürüst ve açıksözlü tipi, en önemli kişisi, başkişisi.

karagözcü *b. a.* **1** karagöz **(I)** oynatan kimse. *eş.* **hayali**[2]. **2** karagöz oyununda kullanılan boyanmış biçimleri yapıp satan usta.

karagözcülük *b. a.* karagözcünün mesleği.

karagözlük *b. a.* güldürüp eğlendirecek davranış. **karagözlük etmek** güldürüp eğlendirecek davranışlarda bulunmak, güldürüp eğlendirmek.

karagül *b. a. T. Far. hayb.* ➻ **karakul**.

karağı (I) *a.* **1** ateş karıştırmakta kullanılan, çengel uçlu demir çubuk. **2** *ha.* ağaçtan meyve koparmakta kullanılan ucu eğri sopa.

karağı (II) *a. ha.* ➻ **tavukkarası**.

Karahanlı *ö. a.* (. .' . .) *tar.* **1** Orta Asya'da MS 840 ile 1212 yılları arasında egemen olmuş bir Türk devleti ve bu devleti kuran soy. **2** bu devletin halkından olan kimse. *ör. Karahanlılar, Türk'tü.*

Karahanlıca *ö. a.* (. .' . . .) Hakaniye Türkçesi de denilen, Karahanlıların kullandığı Türkçe.

karahindiba *b. a. T. Ar. bitb.* bileşikgillerden, uzun ve dişli yapraklı, çiçekleri kömeç biçiminde ve sarı renkli, kendiliğinden yetişen, tarım yoluyla türleri yetiştirilebilen, yaprakları salata olarak yenilebilen otsu bir bitki.

karahumma *b. a. T. Ar.* (. . . -) ➻ **tifo**.

karaiğne *b. a. hayb.* iğnesi olan bir karınca türü.

Karaim *ö. a.* tarihte göçebe Türk boylarından biri olarak bilinen, Batı Avrupa'nın ilk halklarından sayılan, bugün de çoğunluğu Türk soyundan olan ve çoğu Polonya'da oturan, kendi aralarında Karay adını benimseyen bir Musevi topluluğu.

Karaimce *ö. a.* (. . .' .) Karaim dili, Karaim Türkçesi, Karayca.

karakabarcık *b. a.* ➻ **şarbon**.

karakaçan *b. a. ha.* eşek.

karakafes *b. a. T. Ar. bitb.* sığırdiligillerden, akarsu kıyılarında yetişen, beyaz ya da kırmızıya yakın morumsu çiçekler açan, çiçekleri eczacılıkta kullanılan bir bitki. *eş.* **eşekkulağı**.

karakalem *b. a. T. Ar.* **1** resim yapmada kullanılan, dışı ağaç, içi kömür kalem, resim kalemi. **2** *s.* bu kalemle yapılmış (resim).

Karakalpak *ö. a.* **1** Orta Asya'da ortaya çıkan ve MS XVI. yüzyılda bu adı alan bir Türk boyu; bugün nüfusu azalmış, özerk bir eyalet olarak yine Orta Asya'da yaşamaktadır. **2** bu halktan olan kimse.

Karakalpakça *ö. a.* Karakalpakların konuştuğu, Türk dilinin bir kolu olan Türkçe.

karakarga *b. a. hayb.* ➻ **kuzgun**.

karakavak *b. a. bitb.* kabuğu koyu renkli, çok uzayabilen bir kavak türü.

karakavuk *b. a. ha.* ➻ **hindiba**.

karakavza *b. a.* ➻ **yabanhavucu**.

karakaygı *b. a.* ➻ **karaduygu**.

karakaygılı *b. a.* ➻ **karaduygulu**.

karakeçi *b. a.* **1** kılları kara renkli bir keçi türü. *eş.* **kıl keçisi**. **2** *ha.* sazana benzeyen bir tatlı su balığı. *eş. ha.* **karabalık**.

karakehribar *b. a. T. Far.* süs eşyası yapımında kullanılan, kömür gibi yanabilen, parlak kara renkli bir linyit türü.

karakılçık *b. a.* kılçıkları kara, verimi az, bulguru iyi düşen, sert taneli bir buğday türü.

karakış *b. a.* kış mevsiminin en soğuk günleri, kışın ortası.

karakma *a.* karakmak eylemi.

karakmak *(nsz) ha.* **1** (göz için) açık seçik görememek, kararmak. **2** (ten için) rengi karaya dönmek, kararmak, yanmak.

karakoca *b. a. ha.* **1** yaşlı olduğu halde saçı sakalı ağarmamış adam. **2** yaşlandığı halde büyümemiş, boylanmamış, bodur kalmış ağaç.

karakol *b. a.* **1** bir yerin güvenliğini sağlamakla görevli polis ya da jandarmanın içinde görev yaptığı yapı. *ör. Olaya semt karakolu el koymuş.* **2** halkın güvenliğini ve huzurunu sağlamakla görevli, dolaşarak görev yapan, hükümete bağlı her türlü silahlı güç. *eş.* **devriye**. **karakol gemisi** karasularında güvenliği sağlamak için dolaşan küçük savaş gemisi. **karakol gezmek** karakol[2] görevi yapmak üzere dolaşmak, devriye gezmek.

karakolluk *b. s.* karakolun görevine giren, karakolun bakması gereken, karakolu ilgilendiren, karakolla ilgili. *ör. Her olay karakolluk değildir.* **karakolluk olmak** kavga edip sonuçta karakola gitmek zorunda kalmak.

karakoncolos *b. a.* (. .' . . .) **1** varlığı çocukları korkutmak için uydurulmuş, gerçekdışı, korkutucu bir yaratık. **2** *mec.* çok çirkin kimse.

karakter *a. Fr.* **1** bir nesnenin, bir bireyin ya da topluluğun kendine özgü olan, onu başkalarından ayıran temel belirti, onun davranışlarını belirleyen ana özellik. *eş. yeni* **ıra, özyapı**. **2** bir kimsenin ya da bir insan topluluğunun duygulanma ve davranış biçimi, tutumu. **3** üstün manevi özellik, güçlü kişilik. **4** ba-

sımcılıkta harf türü. **5** *fels.* kişinin kendi kendisine egemen olmasını, kendisiyle uyum içinde bulunmasını, düşünüş ve eylemlerinde, davranışlarında tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özellikler bütünü. **6** *ruhb.* ahlaksal değerlerle ilgili olarak kişinin, güçlüklere karşın, düzenli ve sürekli tepki göstermesini sağlayan özellikler bütünü. **7** *yaz.* roman, öykü, oyun gibi bir yazınsal üründe duygu, düşünüş, davranış ve tutkuları yönünden işlenen kişi. **karakter bozukluğu** *ruhb.* kişiliği oluşturan davranışlardaki bozukluk. **karakter özelliği** *ruhb.* kişileri karakterleri yönünden birbirinden ayıran tutum ve davranışlar.

karakteristik *s. Fr.* **1** bir kimseye, topluluğa ya da nesneye özgü olan (ayırıcı nitelik). *eş. yeni* **ırasal, özyapısal. 2** *a. mat.* bir logaritmanın tam birimler anlatan bölümü.

karakterize *s. Fr.* ayırıcı özelliği ortaya konulmuş, ayırt edilmiş. **karakterize etmek** ayırıcı özelliğini ortaya koymak, belirli bir karakterle belirtmek. *eş.* **ıralamak**.

karakterli *s. Fr. T.* **1** karakteri, kişiliği sağlam olan. **2** herhangi bir nitelikte karakteri olan. *ör. Kötü karakterlilerle arkadaş olma.*

karakterlilik *a. Fr. T.* karakterli olma durumu.

karakteroloji *a. Fr.* ➻ **ırabilim**.

karaktersiz *s. Fr. T.* karakteri kötü, bozuk olan, güvenilir bir karakteri olmayan.

karaktersizleşebilme *a. Fr. T.* karaktersizleşebilmek eylemi.

karaktersizleşebilmek *(nsz) Fr. T.* karaktersizleşmesi olanak içinde olmak ya da karaktersizleşme olasılığı bulunmak.

karaktersizleşme *a. Fr. T.* karaktersizleşmek eylemi.

karaktersizleşmek *(nsz) Fr. T.* iyi niteliklerini yitirmek, karakteri bozulmak.

karaktersizlik *a. Fr. T.* karaktersiz olma durumu.

karakucak *b. a. sp.* Türklerin Orta Asya'dan bu yana geleneksel bir spor olarak yaptığı, serbest biçimdeki güreş.

karakul *b. a. (Buhara kentinin yakınlarındaki Karakul yöresinin adından)* kuzularının astragan adı verilen postu için üretilen, uzun ve kıvırcık tüylü bir koyun cinsi.

karakulak (I) *b. a. hayb.* kedigillerden, Kuzey Afrika'da ve Asya'nın sıcak yerlerinde yaşayan, çakala benzeyen, çok çevik, yabanıl bir hayvan.

karakulak (II) *b. a. tar.* Osmanlı döneminde sadrazam, vezir, yeniçeri ağası gibi yüksek görevlilere hizmet eden emir çavuşu.

karakulak (III) *b. a. ha.* zambak cinsinden bir çiçek.

karakullukçu *b. a. tar.* Osmanlı döneminde, yeniçeri ocağının bölüklerinde ve ortalarında, odaları ve odaya gelen konukların ayakkabılarını temizlemek, bulaşıkları yıkamak, sobayı ve kandilleri yakmak vb. gibi görevleri olan er ya da küçük aşamalı çavuş.

karakurbağası, -nı *b. a. hayb.* kurbağalar takımından, karada yaşayan, boyu ortalama 10 cm., genellikle geceleri dolaşan, yumurtalarını suya bırakan, birkaç türü bulunan bir amfibyum.

karakusmuk *b. a. hek.* kimi hastalıklarda görülen, içindebol miktarda kara kan bulunan kusmuk.

karakuş (I) *b. a. ha.* kartal türünden kara renkli kuşlara verilen ortak ad.

karakuş (II) *b. a. ha.* atların bacaklarında şişlikler biçiminde beliren bir hastalık.

karakuşi *s.* (. . - -) *(Bahaeddin bin Abdullah Karakuş adlı, özgürlüğü verilerek emirliğe atanmış birinin adından)* yasaya, belli bir kurala ya da normal mantık ölçülerine dayanmayan, çok keyfi (karar, hüküm).

karakutu, -yu *b. a.* uçaklarda pilotların kuleyle vb. konuşmalarını otomatik olarak kaydeden aygıt ve bu aygıtı içinde bulunduran ve koruyan kara renkli çelik kutu.

karalahana (I) *b. a. T. Yun.* (. . . .' .) *bitb.* koyu yeşil yapraklı bir lahana türü.

karalahana (II) *b. a.T. Yun. ha.* Şarköy yöresinde yetiştirilen, şarap üretiminde kullanılan bir üzüm.

karalama *a.* **1** karalamak eylemi. **2** el alıştırmak için yinelene yinelene yazılan yazı. **3** bir yazının, üstünde düzeltmeler yapılan, temize çekilmemiş taslağı. *ör. Şiirle ilgili yazının karalaması hazır, birkaç gün sonra temize çekip göndereceğim.* **4** *mec.* kara çalma, leke sürme, suç yükleme. **karalama defteri** karalamaların[3] yapıldığı defter.

karalamak *(-i)* **1** bir yeri, boya ya da kalemle birtakım şekiller çizerek, yazılar yazarak kirletmek. *ör. Çocuk defterin her sayfasını karalamıştı.* **2** bir yazının ya da bir yazıda gereksiz görülen satırların üzerini çizerek onu geçersiz kılmak ya da okunamaz duruma getirmek. **3** taslak olarak yazmak ya da çizmek. *ör. Defterine resimler karalamaktaydı.* **4** *mec.* kara çalmak, suç yüklemek, leke sürmek. *ör. Önüne geleni karalamaktan çekinmez.*

karalanabilme *a.* karalanabilmek eylemi.

karalanabilmek *(nsz)* karalanması olanak içinde olmak ya da karalanma olasılığı bulunmak.

karalanış *a.* karalanmak eylemi ya da biçimi.

karalanıverme *a.* karalanıvermek eylemi.

karalanıvermek *(nsz)* çabucak karalanmak.

karalanma *a.* karalanmak eylemi.

karalanmak *(nsz)* **1** karalamak eylemine konu olmak. **2** kara duruma gelmek.

karalatabilme *a.* karalatabilmek eylemi.

karalatabilmek *(-i, -e)* karalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

karalatma *a.* karalatmak eylemi.

karalatmak *(-i, -e)* **1** karalanmasını sağlamak. *ör. Yazısının birkaç satırını karalattım.* **2** karalamak eylemini yaptırmak. *ör . Yazısını kendisine karalatmak istiyordum.* **3** *mec.* leke sürdürmek.

karalayabilme *a.* karalayabilmek eylemi.
karalayabilmek *(-i)* karalamak elinde olmak, karalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
karalayış *a.* karalamak eylemi ya da biçimi.
karalayıverme *a.* karalayıvermek eylemi.
karalayıvermek *(-i)* çabucak karalamak.
karaleylek *b. a. T. Far. hayb.* leylekgillerden, uzun bacaklı, kara tüylü, kıvrık gagalı bir kuş, çeltik kargası.
karalı *s.* **1** karası **(II)** olan, içinde ya da üzerinde kara renk bulunan. **2** üzeri kalemle karalanmış.
karalık *a.* **1** kara **(II)** olma durumu. **2** karaya çalan leke.
karaltı *a.* **1** uzaklık ya da karanlık nedeniyle kim ya da ne olduğu tam olarak seçilemeyen, belli belirsiz, koyu renkli şey. *eş.* **karartı**. **2** hafif karalık, leke.
karama *a. ha.* karamak eylemi.
karamak *(-i)* **1** *esk.* beğenmemek, hor görmek, hor bakmak. **2** *ha.* arkasından kötü konuşmak, kötülemek, yermek. **3** karalamak[4], kara çalmak, lekelemek.
karaman *a. hayb.* Orta Anadolu'da yetiştirilen, iri gövdeli, çok büyük ve yağlı kuyruklu, eti ağır kokulu bir koyun türü.
karamandola *a. Yun.* (. . . .' .) **1** genellikle ayakkabı ve terlik yüzü yapılan, satene benzer, parlak ve sağlam bir kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış.
karambol, -lü *a. Fr.* **1** bilardo oyununda istekayla vurulan topun öteki toplara dokunması. **2** *mec.* kişilerin ya da nesnelerin birbirine çarpması, çarpışma, karışıklık. **karambol yapmak** bilardo oyununda topu öteki toplara vurdurmak. **karambole gelmek** (bir iş, bir şey) karışıklığa gelmek. **karambole getirmek 1)** karışık durumdan yararlanarak bir kimseyi aldatmak. **2)** bir işi aşırı çabuklukla yaparak gereken özeni göstermemek.
karamela *a. İt.* (. . .' .) eritilmiş ve biraz da yakılmış şekerle yapılan şekerleme.
karamsar *s.* her şeyi kapkara gören, gelecekten umutlu olmayan, her şeyi kötüye yoran kötümser (kimse). **karamsar olmak** karamsarlaşmak, kötümserleşmek.
karamsarlaşabilme *a.* karamsarlaşabilmek eylemi.
karamsarlaşabilmek *(nsz)* karamsarlaşması olanak içinde olmak ya da karamsarlaşma olasılığı bulunmak.
karamsarlaşıverme *a.* karamsarlaşıvermek eylemi.
karamsarlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süre içinde karamsarlaşmak.
karamsarlaşma *a.* karamsarlaşmak eylemi.
karamsarlaşmak *(nsz)* gelecekten umudunu keserek her şeyi kapkara görmeye başlamak, kötümserleşmek.
karamsarlaştırabilme *a.* karamsarlaştırabilmek eylemi.
karamsarlaştırabilmek *(-i)* karamsarlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Olaylar insanları karamsarlaştırabilir.*
karamsarlaştırma *a.* karamsarlaştırmak eylemi.
karamsarlaştırmak *(-i)* karamsar bir duruma getirmek, karamsarlaşmasına yol açmak. *ör. Bu olaylar insanı karamsarlaştırıyor.*
karamsarlık *a.* karamsar olma durumu, kötümserlik.
karamtırak *s.* karaya yakın, biraz kara.
karamuk *a.* **1** *bitb.* karanfilgillerden, ekin tarlalarında kendiliğinden yetişen, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, güzel, pembe mor renkli, tohumları esmer ve zehirli, ekine çok zarar veren bir ot. **2** *ha.* vücutta kara renkli kabarcıklar oluşturan bir hastalık. **3** *ha.* koyunlarda görülen bir hastalık.
karamusal *a. İt. den.* çifte demir atıldığında geminin dönmesiyle çapa zincirlerinin birbirine dolaşmasını engellemek için kullanılan x biçiminde ve fırdöndüye bağlı zincir düzeni.
karan *a. ha.* yabannanesine benzeyen bir ot.
karanfil *a. Ar.bitb.* **1** karanfilgillerden, karşılıklı biçimde ensiz sivri yapraklı, boğumlu ince saplı, hoş kokulu ya da kokusuz, beyaz, pembe, kırmızı renkli güzel çiçekler açan, birçok türü bulunan, tarlada ve saksıda yetiştirilebilen, otsu bir süs bitkisi. **2** mersingillerden, anayurdu Molük Adaları olan, Filipinler'de ve Hindistan'da da yetişen, yaz kış yaprak dökmeyen, çiçekleri gonca durumundayken toplanarak baharat olarak kullanılan bir ağaç. **3** bu ağacın karanfilyağı çıkarılan ve baharat olarak kullanılan, koyu renkli, küçük çivi biçimindeki çiçek tomurcuğu. **4** *arg.* anüs. **5** *mec. arg.* yürek, yüreklilik, cesaret. **karanfili sıkmak** *arg.* olumsuz koşullara, güçlüklere, sıkıntılara katlanmak.
karanfilgiller *ç. a. Ar. T. bitb.* ikiçeneklilerden, en bilinen bitkisi karanfil[1] olan, karamuk, sabunotu, çöven gibi bitkileri içine alan bir bitki familyası.
karanfilsi *s. Ar.T. bitb.* karanfile benzer taçyaprağı olan (bitki, çiçek).
karanfilyağı, -nı *b. a. Ar. T.* karanfilden[3] çıkarılan, antiseptik, hoş kokulu, uyarıcı, uçucu yağ.
karanlık *s.* **1** ışığı olmayan, her yeri ya da bir bölümü ışıktan yoksun olan. *ör. Karanlık sokaklarda dolaşmayın.* **2** *a.* hiç ışık almama, ışık bulunmama, olmama durumu. *ör. Karanlıkta yürümek zordur.* **3** *a.* ve *s. mec.* kuşku verici bir yönü bulunan, gerektiği gibi bilinmeyen, ne olacağı belli olmayan, sonu kestirilemeyen (durum, şey). *ör. Karanlık bir olayı çözmek güçtür.* **4** *s. mec.* ahlaka ve yasalara uygun olmayan, karışık. *ör. Karanlık işlerden hoşlanmam.* **karanlığa gömülmek 1)** çok koyu bir karanlık içinde kalmak. *ör. Elektrik kesilince ev karanlığa gömüldü.* **2)** *mec.* çok koyu bir bilgisizlik içinde yaşamak. *ör. Bilgi artıyor, ona ulaşamayan gün gelir*

karanlığa gömülür. **karanlığa kalmak** varılacak yere ulaşamadan akşam olmak. **karanlığa kurşun sıkmak** ne yapmak gerektiği konusunda kesin bilgi edinmeden, yapılması gerekeni bilmeden rasgele davranışta bulunmak. **karanlık basmak** akşam olmak, hava kararmak. *ör. Karanlık basarken köye ulaştık.* **karanlık etmek** bir şeyin ışığını önlemek, ışığın önünde durarak bir şeyin görünmesine engel olmak. **karanlık korkusu** (ya da **yılgısı**) *ruhb.* karanlıktan aşırı ölçüde korkma biçiminde kendini gösteren hastalık. **karanlık oda** fotoğraf filmi vb. banyosunun yapıldığı ışıksız oda. **karanlık uyumu** *ruhb.* karanlıkta gözün algılama gücünün kısa bir sürede artması durumu. **karanlıkta göz kırpmak** başkalarının anlamaması için karşısındakine özel bir işaretle anlatılmak istenilen şey, o kişice de anlaşılmamak. *ör. Bu sözlerin karanlıkta göz kırpmak, daha açık olamaz mısın?*

karanış *a.* karanmak eylemi ya da biçimi.

karanma *a. ha.* karanmak eylemi.

karanmak *(nsz) ha.* **1** sitem etmek. **2** yakınmak.

karantina *a. İt.* (. . .' .) **1** bulaşıcı bir hastalığın yaygın olduğu bir ülkeden, bir yerden gelen kişilerin, gemilerin, malların ve hayvanların geçici olarak bir yerde tutulup gözlemlenmesi biçiminde uygulanan sağlık önlemi. **2** hastanelerde, yatacak hastaların kayıt ve kabul işlemlerinin yapıldığı yönetim bölümü. **karantina koymak 1)** bulaşıcı bir hastalık dolayısıyla bir ülkeye, bir yere giriş çıkışı bir süre için durdurmak. **2)** *mec.* bir topluluğun baskısıyla bir kimseyi tek başına kalacak duruma sokmak. **karantina süresi** karantina[1] için gerekli olan süre.

karapara *b. a. T. Far.* uyuşturucu satışı, silah kaçakçılığı, rüşvet gibi yasal olmayan yollardan edinilmiş para. **karaparayı aklamak** karaparaya, kaynağını sormayarak, yasallık kazandırmak.

karapazar *b. a. T. Far.* piyasada bulunmayan malların gizlice satıldığı pazar.

karar *a. Ar.* (. -) **1** bir iş ya da sorun konusunda düşünülerek verilen kesin yargı. *ör. Adam kararından döneceğe benzemiyordu.* **2** sonuca bağlanması gerekli bir sorunda düşünülerek, tartışılarak verilen kesin yargı. *ör. Mahkeme kararını açıkladı.* **3** mahkeme yargısını bildiren belge. *ör. Kararı alıp ilgili yere ver.* **4** değişmeyen, düzenli biçimde süren durum, düzenlilik. *ör. Ekonomide karar çok önemlidir.* **5** (hava için) değişmez olma, süreklilik. *ör. Buranın havasının kararı olmuyor.* **6** *müz.* alaturka müzikte, taksim yaparken ana makama dönüş. **7** *ruhb.* belirli bir davranış ya da tutumu benimseme. **8** *s.* ölçüsü, derecesi istenildiği gibi olan, uygun bulunan, ne az ne çok olan, tam ölçüsünde. *ör. Çorbanın tuzunun kararı iyi.* **karar almak 1)** bir davayı, bir sorunu sonuca bağlamak. *ör. Durum, toplantıda karar almakla çözümlenebilirdi.* **2)** bir konuda kararını vermek. *ör. Karar aldım, bundan sonra kimseye borç para vermeyeceğim.* **karar altına almak** karar vermek, kararlaştırmak. **(bir şey) karar bulmak 1)** düzenli bir duruma gelmek. *ör. İşler karar buldu.* **2)** yatışmak. *ör. Olayların karar bulmasını bekliyoruz.* **karar kılmak 1)** birçok şeyi deneyerek aralarından birini seçmek. *ör. Çizgili gömlekte karar kıldım, alıyorum.* **2)** bir durumdaki değişmeler bir noktada durmak, yatışmak. *ör. Hava karar kılarsa, kıra çıkarız.* **karar vermek** bir konuyu, bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak. *ör. Mahkeme bugün karar verecek.* **karara bağlamak** bir davayı, bir sorunu sonuca ulaştırmak, şöyle ya da böyle bir çözüme bağlamak. **karara kalmak** (dava için) duruşmaları, görüşülmesi sona erip yargıcın karar vermesini beklemek. **karara varmak 1)** bir konuda anlaşmak, bir şeyi kararlaştırmak. *ör. Sonunda şu karara vardık, tatili deniz kıyısında geçireceğiz.* **2)** bir konuda, bir sorunda kararını vermek. *ör. Dostluk konusunda şu karara vardım, dostluk yoktur.* **(bir şeyi) kararında bırakmak** ölçüyü, sınırı aşmamak. **(bir şey) kararında olmak** gerektiği, istenildiği gibi olmak, ölçüsü tam, yerinde bulunmak, aşırı, ölçüsüz olmamak. *ör. Her şey kararında olmalı.*

kararabilme *a.* kararabilmek eylemi.

kararabilmek *(nsz)* kararması olanak içinde olmak ya da kararma olasılığı bulunmak.

karargâh *a. Ar. Far.* (. . -) **1** *ask.* bir askeri birlik ya da kurumun, komutanıyla yardımcı şube ve bölümlerinden oluşan bütün. **2** *ask.* ordunun uzun bir süre ya da geçici olarak konakladığı yer. **3** *mec.* karar için toplanılan, durulan ya da kalınan yer. *ör. Bizimkilerin karargâhı bir otel odası olmuştu, her şeyi orada kararlaştırıyorlardı.* **karargâh kurmak 1)** *ask.* ordunun yönetimini düzenleyecek kuruluşları oluşturmak. **2)** *mec.* bir yeri kendine toplantı yeri, karar yeri yapmak. *ör. Muhalifler bir evde karargâh kurmuşlardı.*

kararınca *s.* ve *be. Ar. T.* (. . .' .) ne az ne de çok, gerektiği kadar.

kararış *a.* kararmak eylemi ya da biçimi.

kararıverme *a.* kararıvermek eylemi.

kararıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa süre içinde kararmak. *ör. Başım dönmüş, gözlerim kararıvermişti.*

kararlama *a. Ar. T.* **1** kararlamak eylemi. **2** *be.* ve *s.* göz kararıyla, kararlayarak (yapılan).

kararlamadan *be. Ar. T.* kararlama[2] olarak, kararlama[2] yoluyla, oranlayarak.

kararlamak *(-i) Ar. T.* ölçüye ya da tartıya dayanmaksızın yalnızca göz kararıyla hesaplamak.

kararlaşma *a. Ar. T.* kararlaşmak eylemi.

kararlaşmak *(nsz) Ar. T.* (bir şey için) bir karara varılmak, karar verilmek.

kararlaştırabilme *a. Ar. T.* kararlaştırabilmek eylemi.
kararlaştırabilmek *(-i) Ar. T.* kararlaştırmak elinde ya da yetkisinde olmak, kararlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kararlaştırılabilme *a. Ar. T.* kararlaştırılabilmek eylemi.
kararlaştırılabilmek *(nsz) Ar. T.* kararlaştırılması olanak içinde olmak ya da kararlaştırılma olasılığı bulunmak.
kararlaştırılıverme *a. Ar. T.* kararlaştırılıvermek eylemi.
kararlaştırılıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa süre içinde kararlaştırılmak.
kararlaştırılma *a. Ar. T.* kararlaştırılmak eylemi.
kararlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* kararlaşması sağlanmak, karar altına alınmak, kararlaştırmak eylemine konu olmak, karar verilmek.
kararlaştırış *a. Ar. T.* kararlaştırmak eylemi ya da biçimi.
kararlaştırıverme *a. Ar. T.* kararlaştırıvermek eylemi.
kararlaştırıvermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da çok kısa sürede kararlaştırmak.
kararlaştırma *a. Ar. T.* kararlaştırmak eylemi.
kararlaştırmak *(-i) Ar. T.* şu ya da bu biçimde olmasına, yapılmasına karar vermek.
kararlı *s. Ar. T.* **1** bir konuda kesin tutumunu belirlemiş, kararını vermiş olan. *ör. Bu konuda kararlıyım.* **2** kararını değiştirmeyen, kararından dönmeyen. *ör. Bunu yapmakta kararlı görünüyor.* **3** dengeli, düzenli, ölçülü. *ör. Piyasa kararlı giderse, kârınız artar.* **4** *kim.* kimyasal ayıraçlardan çok etkilenmeyen ve ancak yüksek sıcaklıkta ayrışabilen (madde). **kararlı dalga** ➻ **duraklı dalga**. **kararlı denge** *fiz.* herhangi bir gücün etkisiyle devinime geçtikten sonra yeniden aynı duruma gelen cisimlerin durumu.
kararlılık *a. Ar. T.* kararlı olma durumu. **kararlılık göstermek** kararlı davranmak.
kararma *a.* **1** kararmak eylemi. **2** *sin.* görüntülerin ağır ağır karararak görünmez olmasına dayanan bir noktalama türü.
kararmak *(nsz)* **1** rengi karalaşmak, kara ya da karaya yakın bir renk edinmek. *ör. Tarlada, açık havada çalışmaktan iyice kararmıştı.* **2** (ışık) sönmek, kısılmak ya da gücü azalmak. *ör. Mum bitti, kararıp söndü.* **3** (ateş) sönmeye yüz tutmak, geçmek üzere olmak, kül bağlamak, geçmek. **4** *mec.* (iç, ruh gibi sözcüklerle) canı sıkılmak, kederlenmek. **5** (göz sözcüğüyle) bir şey göremez olmak. *ör. Gözüm bir an karardıysa da çabuk geçti.*
kararname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) **1** bakanlar kurulunca ya da başbakanla ilgili bakanlarca alınan ve cumhurbaşkanınca onaylanan karar. **2** bu kararı bildiren resmi yazı.
kararsız *s. Ar. T.* **1** karar vermekte güçlük çeken, kolayca karar veremeyen ya da ikide bir karar değiştiren (kimse). **2** bir durumda kalmayan, düzensiz. *ör. Buranın havası çok kararsız.* **kararsız denge** *fiz.* denge durumundaki bir cismin çok az bir yer değiştirmesi sonucu bozulan denge. **kararsız Kasım** bir konuda bir türlü karar veremeyen insanlar için şaka yollu söylenir.
kararsızlaşabilme *a. Ar. T.* kararsızlaşabilmek eylemi.
kararsızlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* kararsızlaşması olanak içinde olmak ya da kararsızlaşma olasılığı bulunmak.
kararsızlaşma *a. Ar. T.* kararsızlaşmak eylemi.
kararsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* kararsız bir duruma gelmek. *ör. Havalar kararsızlaştı.*
kararsızlık *a.* **1** kararsız olma durumu. **2** *yaşb.* kendi türünün alışık olduğu ortamdan değişik koşullar içinde yaşayan bireylerin karakterlerinde kendini gösteren değişiklik. **kararsızlık göstermek** kararsız davranmak.
karartabilme *a.* karartabilmek eylemi.
karartabilmek *(-i)* karartmak elinde olmak, karartma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle olaylar insanın hayatını karartabilir.*
karartı *a.* **1** ➻ **karaltı**. **2** kararmış yer. **3** karanlık. *ör. Akşam karartısı çöküyor.*
karartılabilme *a.* karartılabilmek eylemi.
karartılabilmek *(nsz)* karartılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
karartılıverme *a.* karartılıvermek eylemi.
karartılıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede karartılmak.
karartılma *a.* karartılmak eylemi.
karartılmak *(nsz)* karartma uygulanmak, karartmaya konu olmak. *ör. Evler bir süre için karartılmıştı.*
karartış *a.* karartmak eylemi ya da biçimi.
karartıverme *a.* karartıvermek eylemi.
karartıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede karartmak.
karartma *a.* **1** karartmak eylemi. **2** *ask.* savaş sırasında, düşman uçaklarının hedeflerini bulmalarını güçleştirmek, saldırılarından korunmak için, geceleri ışıkları örtme ya da söndürme biçiminde uygulanan önlem.
karartmak *(-i)* **1** bir şeyin rengini karaya **(II)** döndürmek, karalaştırmak, esmerleştirmek. *ör. Güneş tenini karartmıştı.* **2** ışığını kesmek ya da azaltmak, karanlık duruma getirmek, gölgelendirmek. *ör. Perdeler salonu karartı.* **3** (ışığı) örtmek ya da kısmak. *ör. Lambayı biraz karartın.* **4** *mec.* kötü bir duruma getirmek, kötüleştirmek, gölgelemek. *ör. Bu olay onun saygınlığını karartı.* **5** *mec.* (iç, gönül, ruh gibi sözcüklerle) sıkıntı vermek, kederlendirmek. *ör. Sözleri içimi karartmıştı.*
karasaban *b. a.* günümüzden dört bin yıl öncesden beri kullanıldığı bilinen, derine inemediği için toprağı yeterince altüst edemeyen, günümüzde de toprak sürmekte kullanılan ilkel bir tarım aracı, ilkel saban.
karasakız *b. a. ha.* genellikle Çanakkale yöresinde yetiştirilen, şarapçılıkta kullanılan, kara renkli bir üzüm.

karasal *s.* kara **(I)** ile ilgili. **karasal iklim** *coğr.* ılıman iklimin geceyle gündüz ve kış ile yaz arasındaki sıcaklık farkı çok, deniz etkisinden az çok yoksun olan, daha sert, daha az yağışlı ana türü. **karasal kumul** *coğr.* deniz kıyısından uzakta, çöllerde oluşan kumul. **karasal oluşuk** *coğr.* yerkabuğunun kara **(I)** bölümündeki katmanlarında ortaya çıkan oluşuk. **karasal ortam** *yerb.* açık hava ve kara **(I)** koşullarında bulunan ortam. **karasal tortul** *yerb.* akarsuların karalardan kopararak getirdiği, denizlerde çökelmiş tortul.

karaservet, -ti *b. a. T. Ar.* karaparayla oluşmuş servet.

karasevda *b. a. T. Ar.* (. . . -) **1** çok güçlü, karşılık görmeyen, umutsuz, olanaksız aşk. **2** *ruhb.* ➻ **karaduygu**. **karasevdaya düşmek** (ya da **uğramak** ya da **tutulmak**) karşılık görmeyen, olanaksız, umutsuz bir aşk içinde olmak.

karasevdalı *b. s. T. Ar. T.* (. . . - .) **1** karasevdaya düşmüş, tutulmuş olan. **2** *ruhb.* ➻ **karaduygulu**.

karasığır *b. a. hayb.* Orta Anadolu'da yetiştirilen, karasal iklime dayanıklı, küçük yapılı bir sığır türü.

karasinek *b. a. hayb.* böcekler sınıfının çiftkanatlılar takımından, insanların ve evcil hayvanların kanını emen, görünüşü ev sineğine benzemekle birlikte kan emiciliğiyle onlardan ayrılan bir eklembacaklı türü.

karasu *b. a.* **1** derinliği çok olan ve ağır akan su. **2** *hek.* genellikle gözün iç basıncının artması nedeniyle oluşan, körlüğe yol açabilen bir göz hastalığı. *eş.* **glokom**. **3** atın ayak kemiğinde oluşan şişkinlik. **4** *ha.* toprak altından çıkan, bitkilere zararlı olan acı su.

karasuları *ç. b. a. Ar. T. coğr.* ve *huk.* bir devletin deniz kıyıları boyunca, genişliği uluslararası anlaşmalarla saptanmış, kendi egemenliği altında bulundurduğu deniz bölümü.

karaşın *s.* rengi karaya çalan, esmer (kimse).

karat, -tı *a. İng.* ➻ **kırat**.

karataban *b. a.* **1** ipekböceklerinde salgın yaparak ölüme yol açan kelebek hastalığı. **2** *ha.* hayvanlarda ve insanlarda ayak tabanında çıkan yangılı yara. **karataban olmak** *ha.* (hayvan için) nalı düşerek ayağının altı yara olmak.

karatahta *b. a. T. Far.* okullarda üzerine tebeşirle yazı yazmakta kullanılan, genellikle tahtadan yapılan, kara renkli geniş levha.

karatavuk *b. a. hayb.* karatavukgillerden, genellikle Akdeniz dolaylarında ve Asya'da ormanlarda, fundalıklarda yaşayan, böceklerle ve meyvelerle beslenen, tüyleri kara renkli, sığırcığa benzer, sığırcık iriliğinde, eti yenilen bir kuş.

karatavukgiller *ç. b. a. hayb.* omurgalı hayvanların kuşlar sınıfından, örnek hayvanı karatavuk olan, ardıçkuşlarını ve kızılkuyrukları içine alan bir kuş familyası.

karate *a. (Japoncadan)* VI. yüzyılda Japonya'da ortaya çıkan, o zamandan bu yana bir spor ve dövüş yöntemi olarak kullanılan, beden gücüne dayalı, ayak ve yumruk vuruşları üzerine kurulu bir oyun.

karateci *a.* karate yapan, bu sporda usta kimse.

karaturp, -pu *b. a. T. Far. bitb.* turpgillerden, kök parçaları güzün ekilerek üretilen, etli ve iri, beyaz köklü, çiçekleri salkım başak durumunda ve beyaz, meyvesi hardalsı, çok yıllık bir bitki.

karavan *a. İng.* insanların genellikle tatillerini geçirirken barınak olarak kullandıkları, içinde yataklar, masa, sandalye gibi eşyalar bulunan, bir otomobilin arkasına takılarak çekilen, tekerlekli araç. **karavan turizmi** karavanla tatil yapmayı öngören turizm.

karavana *a. İt.* (. . .' .) **1** genellikle orduda erlerin yemeğini dağıtmada kullanılan, çok miktarda yiyecek alan, çok derin ve kenarları dik metal kap. **2** (ordu, yatılı okul, cezaevi gibi yerlerde) yemek. **3** *min.* düz, ince ve yassı elmas. **4** *arg.* (atış taliminde) hedef tahtasını bile vuramama. **karavana borusu** *ask.* yemek vaktini bildiren boru sesi. **karavana çıkmak** yemek hazırlanıp verilmek. **karavanadan yemek** *ha.* **1)** toplu olarak aynı kaptan yemek. **2)** *mec.* sade bir yaşam sürmek.

karavanacı *a.* ve *s. İt. T.* **1** *ask.* karavanayı taşıyan (asker). **2** *arg.* hedef tahtasını bile vuramayan (kimse).

karavaş *a.* **1** *tar.* satın alınan ya da savaşta tutsak edilen ve üzerinde sahibinin tam bir kullanma hakkı bulunan kadın. **2** *ha.* cariye, odalık.

karavaşlık *a.* karavaş olma durumu.

karavela *a. İt.* (. . .' .) *den.* **1** *esk.* büyük deniz teknesi. **2** gemilerde denizcilik kurallarına aykırı durum.

karavide *a. Yun.* (. . .' .) ➻ **kerevit**.

karavul *a.* ve *s. ha.* **1** gölge, görüntü. **2** (yer için) gölgeli, kapalı. **3** *esk.* karakol.

Karay *ö. a.* ➻ **Karaim**.

Karayca *ö. a.* ➻ **Karaimce**.

karayaka *b. a.* **1** Doğu Karadeniz'in kıyı bölgelerinde yetiştirilen, uzun kuyruklu, beyaz renkli bir koyun türü. **2** *ha.* büyük başlı, iri ağızlı, siyahımsı bir çoban köpeği türü.

karayandık *b. a. bitb.* ➻ **devedikeni**.

karayanık *b. a. hek.* ➻ **karakabarcık, şarbon**.

karayazı (I) *b. a.* kötü alınyazısı, kara baht, kötü talih.

karayazı (II) *b. a. ha.* hiç sürülmemiş tarla.

karayazılı *b. s.* alınyazısı kötü olan, talihi iyi olmayan.

karayel *b. a.* kuzeybatıdan esen, genellikle soğuk olan, kimi kez fırtınaya dönüşen yel.

karayemiş *b. a. bitb.* gülgillerden, kış yaz yaprak dökmeyen, çiçekleri salkım durumunda ve beyaz, Kuzey ve Doğu Anadolu ormanlarında yetişen, yabanıl, küçük bir meyve ağacı. *eş.* **taflan**.

karayer *b. a. ha.* toprak, yeraltı, gömüt, mezar.
karayılan *b. a.* **1** *hayb.* parlak kara renkli, boyu uzun, başı iri pullarla kaplı, tarlalardaki zararlı hayvanları, böcekleri yediği için tarıma çok yararlı olan, tehlikesiz bir yılan türü. **2** *mec.* kötü kalpli esmer kimse.
karayolu, -nu *b. a.* kentleri, kasabaları birbirine karadan bağlayan, üzerinde motorlu kara **(I)** taşıtlarının gidip geldiği, her türlü taşıma işinin yapıldığı anayol.
karayosunları, -nı *ç. b. a. bitb.* çiçeksiz bitkiler sınıfından, nemli yerlerde yetişen, pek çok türü bulunan, birleşim ya da spor verme yoluyla üreyen bir bitki familyası.
karayosunu, -nu *b. a. bitb.* karayosunlarından, ormanlarda ve çayırlarda yumuşak bir örtü oluşturan çiçeksiz bitki.
karboksil *a. Fr. kim.* organik asitlerden olan, -COOH formülündeki tek değerli köklere verilen ad.
karboksilik *s. Fr. kim.* ➻ **karboksilli**.
karboksilli *s. Fr. T. kim.* yapısında bir ya da birden çok karboksil kökü bulunan (maddeler). *eş.* **karboksilik**.
karbon *a. Fr. kim.* simgesi C, atom sayısı 6, atom ağırlığı 12,01 olan, doğada elmas, grafit gibi billurlaşmış durumda ya da madenkömürü, linyit, antrasit gibi şekilsiz olarak bulunan element. **karbon dönemi** *yerb.* karbonun oluşmuş bulunduğu yerbilimsel dönem. *eş.* **karbonifer**. **karbon kâğıdı** yazarken yazılanın kopyasını elde etmek için yazı kâğıtlarının arasına konulan bir yüzü özel boyalı kâğıt.
karbonado *a. İsp.* (. . .' .) ➻ **karaelmas**[1].
karbonat, -tı *a. Fr. kim.* **1** karbonik asidin bazlarla bileşmesinden oluşan tuzların ortak adı. **2** sodyum bikarbonat.
karbonatlama *a. Fr. T. kim.* karbonatlamak eylemi.
karbonatlamak *(-i) Fr. T. kim.* karbonik asit alabilen maddelere bu gazı vererek onları karbonata dönüştürmek.
karbonatlı *s. Fr. T.* içinde karbonat bulunan.
karbondioksit *b. a. Fr. kim.* formülü CO_2, yoğunluğu 1,52 olan, sıfır santigrat derecede ve 35 atmosfer basıncı altında kolayca sıvılaşabilen, tadı ekşimsi bir gaz.
karbonhidrat *b. a. Fr. kim.* yağlar ve yumurta akı maddelerinin yanı sıra, insanların ve hayvanların organik besinlerinden en önemlisi olan organik kimya bileşiklerinin ortak adı.
karbonifer *a. Fr. yerb.* ➻ **karbon dönemi**.
karbonik *s. Fr.* karbonla ilgili olan. **karbonik asit** *kim.* karbondioksidin suda erimiş durumuna verilen ad; bu gaz, organik ya da başka türden karbonlu maddelerin çürümesinden, yanmasından, bitkilerin ve canlıların solunumundan oluşur.
karbonil *a. Fr. kim.* iki kök değerli karbonmonoksit.
karbonit *a. Fr. kim.* karbon grubundan basit madde.
karbonlama *a. Fr. T.* **1** karbonlamak eylemi. **2** metalurjide çeliğe karbon verme işlemi.
karbonlamak *(-i)* bir madeni ya da alaşımı karbon yönünden zenginleştirmek.
karbonlaşabilme *a. Fr. T.* karbonlaşabilmek eylemi.
karbonlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* karbonlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
karbonlaşma *a. Fr. T.* karbonlaşmak eylemi.
karbonlaşmak *(nsz) Fr. T.* karbon durumuna gelmek, kömürleşmek.
karbonlaştırma *a. Fr. T.* karbonlaştırmak eylemi.
karbonlaştırmak *(-i) Fr. T.* **1** organik maddeleri, özellikle odunu karbon durumuna dönüştürmek. **2** içine karışmış olan bitkisel maddeleri temizlemek için yünü asit banyosuna batırmak.
karbonlu *s. Fr.T.* bileşiminde, içinde karbon bulunan.
karbonmonoksit *b. a. Fr. kim.* karbon ya da bileşikleri tam yanmadığında oluşan, yandığında karbondioksit veren, formülü CO olan, 0,97 yoğunluğunda, renksiz, kokusuz, zehirleyici bir gaz.
karborundum *a. Fr. kim.* aşındırıcı madde olarak kullanılan silisyum karbürün ticaretteki adı.
karbür *a. Fr. kim.* karbonun başka bir elementle bileşmesinden oluşan madde.
karbüratör *a. Fr.* patlamalı motorlarda akaryakıtı buharlaştırıp havayla karışmasını sağlayan aygıt.
karbürleme *a. Fr. T.* metalurjide, madenden yapılmış bir ürünün karbon yönünden zenginleştirilmesi işlemi.
karcığar *a. Osm. müz.* alaturka müzikte hareketli bir makam.
karcıl *s. bitb.* kışın kar altında çiçeklenen.
karçın *a. ha.* **1** yünden dokunmuş torba ya da çuval. **2** yün tozluk.
karçiçeği, -ni *b. a.* **1** *bitb.* süsengillerden, pembe ya da beyaz çiçekler açan, süs çiçeği olarak yetiştirilen, soğanlı bir bitki. **2** *ha.* çiğdem. **3** *ha.* kardelen.
kardanadam *b. a. T. İbr.* çocukların, bol karlı günlerde eğlenmek için, bir adam biçiminde yaptıkları kar heykel.
kardaş *a. ha.* ➻ **kardeş**.
kardelen *b. a. bitb.* nergisgillerden, Türkiye'de genellikle Toroslar'da yetişen, çok erken, kimi zaman daha kar altındayken çiçek açan, soğanlı bir bitki.
kardeş *a.* **1** aynı ana babadan doğmuş olan ya da anası ya da babası aynı olan kimselerin birbirlerine göre adı, birine göre öteki. *ör. Ana baba bir kardeşe öz kardeş denir.* **2** kardeşlerden yaşça küçük olanı. *ör. Bir ablası, bir kardeşi var.* **3** *mec.* aralarında çok değer verilen ortak bir bağ bulunan kimselerden her biri. *ör. Ülkemiz bir ve hepimiz kardeşiz.* **4** *ünl. tkz.* adı bilinmeyen genç ya da yaşıt kim-

selere seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Kardeş, biraz gelir misin?* **kardeş bilmek** (birini) kardeşiymiş gibi sevmek, kabul etmek, kendine yakın saymak. **kardeş gibi 1)** çok yakın arkadaş, dost. **2)** kardeşe yakışır bir biçimde. **kardeşim olsun da kanlım olsun 1)** kendisine çok büyük kötülük de yapsa, insan kardeşinden vazgeçmez, sırası gelince ondan eski yaptıklarını unutturacak iyilikler göreceğini bilir. **2)** insanın, kavga döğüş de etse, bir kardeşi olması iyidir. **kardeş kardeş** kardeşe yakışır bir biçimde, dostça, dostlukla, sevgiyle. **kardeş kardeşi atmış, yar başında tutmuş** "kardeşler ne denli birbirlerine kötülük yapsalar da, çok zor durumlarda, tehlikede birbirlerine yardıma koşarlar, kardeş kardeşten hiçbir zaman vazgeçemez" anlamında söylenir. **kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış** kardeşler arasında geçen olaylar, onlara kardeş olduklarını unutturamaz. **kardeş kardeşin ne öldüğünü ister, ne onduğunu** kardeş, kardeşine bir kötülük gelmesini istemez ama onun kendisinden daha iyi duruma gelmesini de kıskanır. **kardeş kavgası** bir ülkede, yurttaşların birbirlerine karşıt olan siyasal görüşlerinden doğan silahlı çatışma, iç savaş. **kardeş okul** *eğit.* bir okulun, toplumsal ve kültürel gereksinimleri yönünden desteklemek için seçtiği okul. **kardeş payı** eşit bölüşme, eşit pay. **kardeş yolu** *ha.* gelin baba evinden çıkmadan önce, geleneğe göre, damat sağdıcının gelinin erkek kardeşine verdiği para.

kardeşçe *s.* ve *be.* (. .' .) kardeşe yaraşır (biçimde), kardeş kardeş, dost olarak, dostça, içtenlikle.

kardeşkanı, -nı *b. a. bitb.* **1** baklagillerden, sıcak iklimlerde, daha çok da Asya'nın sıcak bölgelerinde yetişen, kırka yakın türü bulunan, kalın gövdeli, saplı ve sert yapraklı, çiçekleri kömeç durumunda, içinde tek tohum bulunan badıç biçiminde meyvesi olan bir ağaç ya da ağaççık. **2** bu ağaçtan elde edilen, hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan koyu kırmızı renkte sıvı.

kardeşlenme *a. ha.* kardeşlenmek eylemi.

kardeşlenmek *(nsz) ha.* (bitki için) bir kökten birkaç sap birden üremek.

kardeşlik *a.* **1** kardeş olma durumu. **2** kardeş denli yakın kabul edilen arkadaş, dost. **3** kardeş gibi birliktelik, birlik. **4** *tkz.* adı bilinmeyen bir kimseye seslenme sözü olarak kullanılır. **kardeşlik etmek** (ya da **yapmak**) (birine) kardeş gibi davranmak.

kardırabilme *a.* kardırabilmek eylemi.

kardırabilmek *(-i, -e)* kardırmak elinde olmak, kardırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kardırılabilme *a.* kardırılabilmek eylemi.

kardırılabilmek *(nsz)* kardırılmas olanak içinde olmak ya da kardırılma olasılığı bulunmak.

kardırılma *a.* kardırılmak eylemi.

kardırılmak *(nsz)* karılması sağlanmak.

kardırma *a.* kardırmak eylemi.

kardırmak *(-i, -e)* karmak eylemini yaptırmak.

kardikeni, -ni *b. a. bitb.* dişotugillerden, dağlık bölgelerde yetişen, Avrupa'da bahçelerde de yetiştirilen, pembe çiçekler açan bir çalı.

kardinal, -li *a. Fr.* bir araya gelerek meclis oluşturan, Katolikliğin başı olan papayı seçen ve ona danışmanlık eden başpapazlardan her biri.

kardinalkuşu, -nu *b. a. Fr. T. hayb.* ispinozgillerden, oldukça büyük boylu, büyük gagalı, dikilgen tepelikli, parlak kırmızı renkli, birçok türü bulunan ötücü bir kuş.

kardinallik *a. Fr. T.* **1** kardinal olma durumu. **2** kardinalin görevi. **3** kardinalin makamı.

kardiyograf *a. Fr. hek.* yüreğin devinimlerini grafik biçiminde yazabilen aygıt. *eş.* **elektrokardiyograf**.

kardiyografi *a. Fr. hek.* yüreğin devinimlerini grafik biçiminde kaydetme yöntemi. *eş.* **elektrokardiyografi**.

kardiyogram *a. Fr. hek.* kardiyografın kaydettiği yürek grafiği. *eş.* **elektrokardiyogram**.

kardiyolog *a. Fr. hek.* yürek hastalıkları konusunda uzmanlaşmış hekim.

kardiyoloji *a. Fr.* **1** *hek.* gövdebilim, fizyoloji ve patolojinin yürekle ilgili bölümleri. **2** hastanelerde yürek hastalıklarına bakılan bölüm.

kardiyopati *a. Fr. hek.* yürek hastalıklarının genel adı.

kardiyoskleroz *a. Fr. hek.* kimi kez atardamar sertleşmesiyle birlikte görülen yürek dokusu sertleşmesi.

kardiyoskop, -pu *a. Fr. hek.* yürek kasılmalarının incelenmesinde yararlanılan aygıt.

kardiyoskopi *a. Fr. hek.* yürek kasılmalarının kardiyoskopla incelenmesi.

kardiyotonik *s. Fr. hek.* yüreğin kasılma gücünü artıran.

kare *a. Fr.* **1** *mat.* kenarları ve açıları birbirine eşit olan dörtgen. *eş.* **dördül**[1]. **2** *s.* bu biçimde olan. *ör. Kare bir oda kullanışlı olmaz.* **3** *a. sin.* ve *TV* film üzerinde yer alan her bir görüntü. **kare kare** kareleri olan, kareli. **(bir sayının) karesi** *mat.* bir sayının kendisiyle çarpımı; bir sayının karesi, örneğin 5^2 gibi yazılır. **karesini almak** *mat.* bir sayıyı kendisiyle çarpmak.

karekök, -kü *b. a. Fr. T. mat.* karesi verilen bir sayıya eşit olan sayı; örneğin 5 sayısı 25'in karekökü dür. **karekök almak** *mat.* bir sayının karekökünü hesaplamak.

kareleme *a. Fr. T.* **1** karelemek eylemi. **2** *mat.* herhangi bir çokgenle eşdeğerli bir kare çizme ya da eşdeğer bir kareyle hesaplama.

karelemek *(-i) Fr. T.* **1** karelere ayırmak. **2** bir resmi büyütme ya da küçültme işleminde, asıl örneğin oranlarını kopyasında da elde etmek amacıyla resmi eşit sayıda karelere bölmek.

kareli *s. Fr. T.* karelere bölünmüş, üzerinde kareler bulunan, kareleri olan. *ör. Kareli kumaştan bir ceketi vardı.* **kareli defter** her

sayfası bütünüyle küçük küçük karelere bölünmüş olan defter.

karfice *a. Yun.* (. .' .) orta boy ve küçük başlı demir çivi.

karga (I) *a. hayb.* kargagillerden, geniş kanatlı, parlak kara tüylü, gagası kıvrık ve güçlü, çirkin sesli, tohumları yediği için tarla ve bahçelere zararlı bir kuş. **karga** (ya da **kargalar**) **bok yemeden** *ka.* sabahın çok erken saatlerinde, daha gün ışımadan. **karga derneği** budala, bön kişiler toplantısı. **karga döleği** *ha.* ➻ **acıhıyar**. **karga gibi** (insan için) çok zayıf ve esmer, kara kuru. **karga yürüyüşü** *sp.* çömelmiş durumda ve çift ayakla sıçrayarak yapılan yürüyüş. **kargayı bülbül diye satmak 1)** çirkini güzel diye göstermeye çalışmak. **2)** konuşmayı, incelikli davranmayı bilmeyen birini güzel konuşur ve incelikli bir kimse diye tanıtmak.

karga (II) *a. İt.* (.' .) *den.* **1** bir şeyin baş aşağı edilmesi ya da olması. **2** yelkenleri toplama. **karga etmek** *den.* **1)** eski tip köseleli tulumbanın işlemesini sağlamak amacıyla, kurumuş kösele supaplarını ıslatarak yumuşatıp şişirmek için, tulumbanın üzerine su dökerek kolu çalıştırmak. **2)** bir geminin serenlerini, daha az yer kaplasın diye ya da yas belirtisi olarak, eğik bir duruma getirmek.

kargaburnu, -nu *b. a.* **1** uçları karga gagası gibi kıvrık olan araçların ortak adı. **2** tel bükmekte kullanılan, metalden yapılmış, uçları sivri koni biçiminde bir tür kıskaç.

kargaburun *b. s.* **1** burnu karga gagasına benzeyen (kimse). **2** *a. ha.* kapı mandalı. **3** *a.* yangın söndürme işinde kullanılan demir çengel.

kargabüken *b. a. bitb.* **1** bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden, Hindistan'da yetişen, yaprakları karşılıklı, çiçekleri salkım durumunda, meyvesi zehirli bir ağaç. **2** bu ağacın, hekimlikte yararlanılan bir madde olan striknin elde edilen tohumu.

kargacık burgacık *ik. s.* (el yazısı için) eğri büğrü ve düzensiz, okunaksız, kötü.

kargadelen *b. a.* kabuğu ince ve çok gevrek olduğu için kolay kırılan bir badem türü.

kargagiller *ç. a. hayb.* kuşlar sınıfının ötücü kuşlar takımından, çok bilinen örneği karga olan kuşlar familyası.

kargasekmez *b. s.* çok sarp (yer ya da yol).

kargaşa *a.* **1** karışıklık, düzensizlik. *ör. Odadaki eşya kargaşası bir kadın eli bekliyordu.* **2** siyasal ve yönetimsel kurumlarda beliren güçsüzlük nedeniyle toplumda devlet denetiminin kalmaması durumu, toplumda düzen bozukluğu, yönetime ve yasaya uymayış, kışkırtma ve karışıklık dolayısıyla ortaya çıkan durum. *eş.* **anarşi**. **kargaşa çıkarmak** gürültü patırtıya, düzensizliğe yol açmak. **kargaşa çıkmak** kargaşa durumu oluşmak.

kargaşacı *a.* ve *s.* kargaşa çıkaran, kargaşa seven, kargaşa yanlısı (kimse). *eş.* **anarşist**.

kargaşacılık *a. topb.* "insan aslında iyidir, onu toplum ve toplumun ortaya koyduğu kurallar, yasalar kötü yapar" görüşünden yola çıkan, özel mülkiyeti toplumda baskı kaynağı ve devleti onun bir aracı olarak gören, bunların ortadan kalkmasıyla insanın özgürleşeceğini öne süren, kargaşayı, düzensizliği en iyi düzen olarak gören, onun için de devleti her türlü biçimiyle ortadan kaldırmayı amaçlayan siyasal öğreti. *eş.* **anarşizm**.

kargaşalık *a.* allak bullak oluş, kargaşa durumu, karışıklık.

kargatulumba *be. İt.* birkaç kişi, zor yoluyla, bir kimseyi kollarından ve bacaklarından yakalayıp havaya kaldırarak. *ör. Polisler adamı kargatulumba otobüse attılar.* **kargatulumba edilmek** kargatulumba eylemine konu olmak. **kargatulumba etmek** birkaç kişi bir kimseyi, zor kullanarak, kollarından ve bacaklarından yakalayıp kaldırmak.

kargı *a.* **1** kamış[1], saz **(I)**. *ör. Gölden bir araba kargı kestiler.* **2** dalyanlarda, büyük balıkları yakalamak için kullanılan kanca. **3** *esk.* silah olarak kullanılan, uzun ve ucu sivri demirli sopa. *eş.* **mızrak**.

kargılama *a.* kargılamak eylemi.

kargılamak *(-i)* kargıyla[3] yaralamak ya da öldürmek.

kargılık *a.* **1** kamışlık, sazlık. **2** fişeklerin konulduğu meşin kuşak, fişeklik[1].

kargıma *a.* kargımak eylemi.

kargımak *(-i)* ➻ **kargışlamak**.

kargın (I) *a. ha.* marangozlukta kullanılan büyük rende.

kargın (II) *a. ha.* **1** suların kabarmış durumu, taşkın. **2** erimiş karların, buzların oluşturduğu akarsu. **3** kar ile karışık yağan yağmur.

kargış *a.* **1** kargışlamak eylemi. **2** kargışlamak ereğiyle söylenen "Tanrı canını alsın", "gebersin, ölsün", "yerin dibine girsin" gibi kötü dilek sözleri. *eş.* **ilenç**.

kargışlama *a.* kargışlamak eylemi, kargış.

kargışlamak *(-i)* biri için, Tanrı'nın ve insanların sevgi ve ilgisinden yoksun kalmasını, onların nefretlerine uğramasını dilemek, ilenç dolu sözler söylemek, ilenmek.

kargışlanma *a.* kargışlanmak eylemi.

kargışlanmak *(nsz)* kargışa uğramak, üzerine kargış çekmek.

kargışlayış *a.* kargışlamak eylemi ya da biçimi.

kargışlı *s.* kargışa uğramış.

kârgir *s. Far.* ➻ **kâgir**.

kargo *a. İng.* uçak, gemi gibi bir taşıtla taşınan ya da böyle bir taşıta verilen yük, eşya. **kargo acentesi** yük taşımacılığı işiyle uğraşan acente. **kargo gemisi** özellikle yük taşımada kullanılan gemi, yük gemisi. **kargo taşımacılığı** yük taşıma işletmeciliği. **kargo uçağı** yük taşımada kullanılan uçak.

kargocu *a. İng. T.* kargo taşıyan, kargo işiyle uğraşan kimse (ya da işyeri).

kargoculuk *a. İng. T.* kargo taşımacılığı.

karha *a. Ar. esk.* **1** çıban, yara. **2** ülser. **3** *mec.* derin üzüntü.

karı *a.* **1** (iyelik ekleriyle kullanıldığında) bir kimsenin evli bulunduğu kadın. *ör. Karısıyla kavga etmiş.* **2** *ka.* kadın. *ör. Bu konuya karıların aklı yetmez.* **3** *s. esk.* yaşı ilerlemiş, yaşlı. *ör. Evde bir karı anasından başka kimsesi yoktu.* **karı ağızlı 1)** kadınlar gibi dedikodu yapan (erkek). **2)** karısının sözünden çıkmayan, davranışlarını onun sözlerine uyduran (koca). **karı gibi** (erkek için) **1)** davranışları kadın gibi olan. **2)** sözünde durmayan, dönek. **3)** korkak. **karı koca** birbiriyle evli durumda bulunan kadın ve erkek. **karı koca hayatı yaşamak** (kadın ve erkek) evli olmadıkları halde evliler gibi bir arada, bir çatı altında yaşamak, nikâhsız oturmak. **karı kocalık** karı koca olma durumu. **karı** (ya da **karısı** ya da **karım**) **köylü** karısının akrabalarını çok benimseyip kendi yakınlarını unutan erkekler için söylenir. **karısı ağızlı** karısının düşüncelerini benimseyip davranışlarını, görüşlerini ona uyduran (koca).

karık (I) *a.* **1** bahçe sulamak için açılmış küçük ark. **2** bu arklar arasında kalan, sebze ekili toprak parçası. **3** oyuk, yarık. **4** toprakta sabanla açılan çizi.

karık (II) *a.* **1** güneşli bir havada karlı bir alana bakma sonucu oluşan göz kamaşması. **2** *s.* bu biçimde kamaşmış olan (göz).

karıkma *a.* karıkmak eylemi.

karıkmak *(nsz)* (göz) aşırı ve parlak ışıktan ya da güneşli bir havada karlı bir alana bakmaktan kamaşmak.

karılabilme *a.* karılabilmek eylemi.

karılabilmek *(nsz)* karılması olanak içinde olmak ya da karılma olasılığı bulunmak.

karılaşma *a.* karılaşmak eylemi.

karılaşmak *(nsz) ka.* (erkek için) kadın gibi davranmak, huyları ve davranışları kadına benzemek.

karılı *s.* **1** (erkek için) karısı olan, evli. *ör. Buraya karılı erkekler giremez.* **2** (herhangi bir nitelikte ya da niceliktе) karısı olan. *ör. O köyde dört karılı olanlar varmış.* **karılı kocalı** karı koca birlikte olarak.

karılık *a.* **1** kadın olma durumu, kadınlık. **2** evli kadının kocasına karşı görevi, eşlik. **3** *ha.* (kadın için) yaşlılık. **karılık etmek 1)** (evli bir kadın) kocasına olan görevini yerine getirmek. **2)** *hkr.* (erkek için) döneklik etmek, hile yapmak, kalleşçe davranmak.

karılış *a.* karılmak eylemi ya da biçimi.

karılma *a.*karılmak eylemi.

karılmak *(nsz)* **1** karmak eylemine konu olmak. **2** *ha.* (hayvan için) çiftleşmek.

karıma *a. ha.* karımak eylemi.

karımak *(nsz) ha.* (genellikle kadınlar için) kocamak, yaşlanmak.

karın, -rını *a.* **1** *gövb.* insanlarda ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara değin olan ön bölgesi, bu bölgenin içi ve dışı. **2** *mec.* mide. *ör. Çocuğun karnı aç mı?* **3** *mec.* dölyatağı. *ör. Annesi onu dokuz ay on gün karnında taşımıştır.* **4** *mec.* (kimi şeylerde) şişkin, geniş ve içi boş bölüm. *ör. Sürahinin karnı çatlamış.* **5** *mec. ha.* iç, gönül, akıl, kafa. *ör. Onun karnındakini nasıl bilelim?* **6** *fiz.* gelen ve yansımış dalgaların girişimiyle oluşan duraklı dalgalarda en büyük genlikle titreşen noktalar. **karın ağrısı 1)** karında, karın bölgesinde duyumsanan ağrı. **2)** *mec.* can sıkıcı, çekilmez bulunan, sevilmeyen kimseler ya da adı bilinmeyen şeyler için söylenir. **karın ağrısına uğramak** can sıkıcı bir durumla karşılaşmak. **karın boşluğu** vücudun karın bölümünde iki yanda bulunan, kaburgayla kalça kemikleri arasında kalan boşluk. **karın doyurmak 1)** yemek yemek. **2)** *mec.* geçinmek. **karnı aç** acıkmış. **karnı almamak** *ha.* çekememek, kıskanmak. **karnı burnunda** (kadın için) gebeliği çok ilerlemiş, doğurması pek yakın. **karnı geniş** kaygısız, tasasız. **karnı gitmek** ishal olmak. **karnı karnına geçmek** açlık ve zayıflıktan karın yuvarlağı içeri çökmek. **karnı sürmek** ishal olmak. **karnı tok** doymuş durumda olan ya da acıkmamış bulunan. **karnı tok sırtı pek** para sıkıntısı bulunmayan, geçimi yerinde olan insanlar için "hali vakti yerinde, rahat bir geçimi var" anlamında söylenir. **karnı yememek** *ha.* çekememek, kıskanmak. **karnı zil çalmak** çok acıkmak. **(bu sözlere) karnım tok** *tkz.* "bu türlü sözleri, öğütleri çok duydum, böyle söz vermelere kanmam vb." anlamında söylenir. **karnından konuşan** ➻ **vantrilok. karnından konuşmak** (ya da **söylemek**) **1)** çok hafif, işitilmez bir sesle konuşmak. **2)** uydurarak söylemek, uydurmak.

karınca *a.* (. . ' .) **1** *hayb.* zarkanatlılardan, yaklaşık beş bin türü bulunan böceklerin genel adı. **2** madenlerde, döküm sırasında içinde hava kalmasından oluşan ya da paslanmaktan ileri gelen küçük küçük boşluklara verilen ad. **karınca asidi** ➻ **formikasit. karınca belli** (kadın, kız için) beli çok ince olan. **karınca duası gibi** (yazı için) çok küçük ve sık, karışık, okunaksız, çirkin. **karınca ezmez** (ya da **incitmez**) hiç kimseyi incitmeyen, acıma duygusu olan, çok ince, çok duygulu (kimse). **karınca gibi kaynamak** çok kalabalık ve hareketli olmak. *ör. Evi o gün karınca gibi kaynıyordu.* **karınca kararınca** (ya da **kaderince**) elinden geldiğince, gücü yettiği, yapabildiği kadar, küçük, önemsiz de olsa, az da olsa. *ör. Haberim olsaydı karınca kararınca bir katkım olurdu.* **karınca yuvası** karıncaların barındığı delik, yer. **karıncayı bile ezmemek** (ya da **incitmemek**) hiç kimseye kötülük etmemek, hiç kimseyi incitmemek, çok merhametli biri olmak.

karıncalanış *a.* karıncalanmak eylemi ya da biçimi.

karıncalanıverme *a.* karıncalanıvermek eylemi.

karıncalanıvermek *(nsz)* ansızın karıncalanmak. *ör. Sol ayağım karıncalanıvermişti ama hemen geçti.*

karıncalanma *a.* **1** karıncalanmak eylemi. **2** *den.* deniz kurdu denilen bir böceğin ağaç teknelerde açtığı küçük küçük delikler.

karıncalanmak *(nsz)* **1** üzerine karınca üşüşmek. *ör. Ekmek karıncalanmış.* **2** vücudun herhangi bir yerinde, uyuşukluktan sonra kan dolaşımının başlaması dolayısıyla, binlerce karınca ısırıyormuş gibi bir şeyler duyumsanmak. **3** (bir metalin yüzeyinde) paslanma nedeniyle yer yer küçük delikler oluşmak. **4** *mec.* aşırı zihinsel yorgunluk nedeniyle yeni bir durumu, bir şeyi kavramakta güçlük çekmek.

karıncalar *ç. a.* (. .' . .) *hayb.* zarkanatlıların "karınca" genel adı altında toplanan ve yaklaşık beş bin türü bulunan bir dalı.

karıncalı *s.* (. .' . .) **1** içinde, üstünde pek çok karınca bulunan. **2** (metal yüzey için) pas nedeniyle ya da dökülme sonucu küçük delikleri olan.

karıncayiyen *b. a. hayb.* karıncayiyengillerden, Avustralya, Tasmanya ve Yeni Gine'de yaşayan, kıvrık gaga biçiminde uzun ağızlı, kirpiye benzer ve kirpi gibi sivri dikenli, tehlike durumunda tortop olabilen ya da toprağı hızla kazarak gözden yiten, karıncalarla ve böceklerle beslenen memeli hayvan.

karıncayiyengiller *ç. b. a. hayb.* örnek hayvanı karıncayiyen olan, vücutları kirpi gibi dikenli, ağızları boru biçiminde uzamış, iplik gibi ince uzun dilli, karıncayla beslenen bir memeli hayvanlar familyası.

karıncık *a. gövb.* **1** vücudun çeşitli organları içinde bulunan küçük boşlukların ortak adı. **2** yüreğin alt bölümünde bulunan ve sağdaki akciğerlere, soldaki ise vücuda pompalanacak kanı almaya yarayan iki boşluğa verilen ad.

karınçatlağı, -nı *b. a. ha.* karın fıtığı.

karındanbacaklılar *ç. b. a. hayb.* yumuşakçalardan, salyangoz, sümüklüböcek vb. gibi pek çok hayvanı kapsayan, karınlarındaki etli, yassı pul biçimindeki uzantıları bacak gibi kullanarak ve sürünerek yol alan, binlerce türü bulunan kabuklu hayvanlar sınıfı.

karındaş *a. esk.* kardeş.

karınlama *a.* karınlamak eylemi.

karınlamak *(-e)* **1** *ha.* (duvar, direk vb. için) bel vermek, eğilmek. **2** *den.* (gemi için) yanını dayamak.

karınlı *s.* **1** karnı olan. *ör. Karınlı bir sürahi aldı.* **2** karnı büyük ya da çıkık olan. *ör. Karınlı erkeklerin görünümü güzel olur mu?* **3** karnı şu ya da bu nitelikte olan. *ör. Şiş karınlı bir çocuk, bize yolu gösterdi.*

karınış *a.* karınmak eylemi ya da biçimi.

karınma *a. ha.* karınmak eylemi.

karınmak *(nsz) ha.* **1** sallanarak karışmak. **2** *ha.* (kümes hayvanları için) çiftleşmek. **3** *ha.* cinsel ilişkide bulunmak.

karınsa *a. ha.* kuşların tüy değiştirme zamanı. **karınsaya girmek** *ha.* (kuş) tüy dökmeye, değiştirmeye başlamak.

karıntı *a. den.* **1** yandan vurarak gemiyi sarsan güçlü dalga. **2** akıntılarda oluşan burgaç.

karınzarı, -nı *b. a. gövb.* karın boşluğunun içini, bu boşlukta bulunan bağırsakları ve öteki organları kaplayan, tutan zar**(I)**[1]. *eş.* **periton**. **karınzarı yangısı** (ya da **iltihabı**) *hek.* karınzarının yangılanması. *eş.* **peritonit**.

karış *a.* parmakları birbirinden uzak duracak biçimde gerilmiş bir elin başparmağıyla serçe parmağının uçları arasındaki uzaklık. **karış karış** her yerini ve inceden inceye, adım adım. *ör. Oraları karış karış gezdik.* **karış karış aramak** (bir yeri) dikkatle, inceden inceye, adım adım aramak.

karışabilme *a.* karışabilmek eylemi.

karışabilmek *(nsz; -le; -e)* karışmaya yetkili olmak ya da karışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

karışık *s.* **1** birbirinden değişik nitelikteki şeylerden oluşmuş olan. *ör. Kokteyl karışık içki demek değil midir?* **2** birbirine karışmış, geçmiş, dolanmış durumda bulunan. *ör. Kızın karışık saçını güçlükle taradım.* **3** düzensiz ya da dağınık olan. *ör. Çocuğun odası çok karışıktı.* **4** içinde katkı bulunan, arı, saf olmayan. *ör. Bakkal karışık yağ satıyormuş.* **5** toplumsal kargaşa, çalkantı, gerginlik içinde bulunan. *ör. O ülke bugünlerde karışıkmış.* **6** *mec.* (anlatım için) açık seçik olmayan, güç anlaşılan, dağınık ve düzensiz. **7** (halk inanışına göre) cinlerle, perilerle bağlantısı olan.

karışıklık *a.* **1** karışık olma durumu. **2** dağınıklık, düzensizlik. *ör. Odadaki karışıklığı düzelttim.* **3** düzen yokluğu, kargaşa. *ör. Ülkede karışıklık çıkmış.* **karışıklık çıkarmak** (bir yerde) toplumsal düzeni bozucu davranışlarda bulunmak, bu tür eylemlere girişmek. **karışıklık çıkmak** (bir yerde) toplumsal düzen bozulmak, kargaşa doğmak.

karışılma *a.* karışılmak eylemi.

karışılmak *(ösz, -e)* karışmak eylemi yapılmak.

karışım *a.* **1** birbirine karışmış olan şeylerin durumu. *ör. Tencerede et ve sebze karışımı gibi bir şeyler vardı.* **2** birden çok şeyin karıştırılmasıyla oluşturulan şey. *ör. Bu karışımı dikkatli kullanın.* **3** *kim.* iki ya da daha çok maddenin kimyasal tepkimeye girmeksizin bir araya gelmesi.

karışıverme *a.* karışıvermek eylemi.

karışıvermek *(-le;-e)* çabucak ya da kısa sürede karışmak.

karışlama *a.* karışlamak eylemi.

karışlamak *(-i)* karış ile ölçmek. *ör. Masanın enini karışladım, dört karıştı.*

karışlayabilme *a.* karışlayabilmek eylemi.

karışlayabilmek *(-i)* karışlamak olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu kumaşın eni beş karış vardır, inanmayan karışlayabilir.*

karışlık *s.* (herhangi bir) karış ölçüsünde olan. *ör. İki karışlık çocuk bizi kandırdı.*

karışma *a.* **1** karışmak eylemi. **2** araya girme, el atma, engelleme. *ör. Onun bize karışması önlenmelidir.* **3** düzeni bozulma. *ör. Ülkenin karışmasından korkuluyor.* **4** *ruhb.* canlının, çevresini ya da çevreyle olan ilişkisini değiştirmek için yaptığı davranış.

karışmak *(-le)* **1** iki ya da daha çok şey bir araya gelip birbirinin içine girmek, birbirinin içinde dağılarak birleşmek. *ör. Buğdaya arpa da karışmış.* **2** *(nsz)* altüst olmak, düzeni bozulmak, dolaşmak, dağılmak. *ör. Çocuğun saçı karışmış, tarayıver.* **3** *(nsz)* (deniz için) durgunluğunu, duruluğunu yitirmek, bulanmak, dalgalanmak. *ör. Deniz birden karıştı, sular kıyıya çarpmaya başladı.* **4** *(nsz) mec.* (zihin, akıl için) seçikliğini, duruluğunu yitirmek, bulanmak, doğru algılayamaz olmak. *ör. Bu konuda zihnim biraz karıştı.* **5** *(nsz)* anlaşılması güçleşmek, açıklığını yitirmek. *ör. Konu karışmış da olsa, bir şeyler sezdik.* **6** *(-e)* herhangi bir biçimde ilgilenmek, araya girmek, el atmak, engellemek. *ör. Bu işe karışmak ona düşmez.* **7** *(-e)* yetkisinde bulunmak, işi olmak, iş edinmek, bakmak, ilgilenmek. *ör. Sokakların temizliğine belediye karışır.* **8** *(-e)* bir araya gelmek, katılmak. *ör. Bugün size karışmak istemiyorum, ayrı oturacağım.* **9** *(-e)* (halk inanışına göre) cinlerle, perilerle ilgisi olmak. *ör. Onun iyi kimselere karışmış olduğu söylenir.* **10** *(nsz)* içinde kargaşa çıkmak, toplumsal düzeni bozulmak, karışıklık çıkmak. *ör. Ülke iyice karışmıştı.* **karışanı görüşeni olmamak** her bakımdan özgür olmak, işine karışan herhangi biri bulunmamak. *ör. Bekârdı, karışanı görüşeni yoktu, çok rahattı.*

karıştırabilme *a.* karıştırabilmek eylemi.

karıştırabilmek *(-i; -i, -le; -i, -e)* karıştırmak elinde olmak, karıştırmayı becermek ya ada karıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

karıştırıcı *a.* **1** çeşitli besin maddelerini çarpma ya da karıştırma işinde kullanılan ya da iki ya da daha çok maddeyi birbiri içinde dağıtmaya, karıştırmaya yarayan araçların, aygıtların genel adı. *eş.* **mikser**. **2** *s.* karıştırmak eylemini yapan. **3** *s. mec.* ortalığı bulandıran, insanları birbirine düşüren, arabozan (kimse). *ör. Onun gibi karıştırıcılar oldukça bizlere huzur olmaz.*

karıştırıcılık *a.* karıştırıcı[3] olma durumu, karıştırıcının yaptığı iş.

karıştırılabilme *a.* karıştırılabilmek eylemi.

karıştırılabilmek *(nsz; -le; -e)* karıştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

karıştırılma *a.* karıştırılmak eylemi.

karıştırılmak *(nsz; -le; -e)* karıştırmak eylemine konu olmak. *ör. Çorba pişerken karıştırılınca tencerenin dibi tutmaz.*

karıştırış *a.* karıştırmak eylemi ya da biçimi.

karıştırıverme *a.* karıştırıvermek eylemi.

karıştırıvermek *(-i; -i, -le; -i, -e)* **1** ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede karıştırmak. **2** rica yollu da söylenir. *ör. Sütüme biraz da kahve karıştırıver.*

karıştırmak *(-i; -i, -le; -i, -e)* **1** karışmak eylemini yaptırmak, karışmasını sağlamak. *ör. Sütü karıştır da taşmasın.* **2** içinde ne olduğunu anlamak ya da aradığını bulmak ereğiyle elle yoklamak. *ör. Cebini karıştırıp birkaç lira bulup çocuğa verdi.* **3** yemek pişerken, tencerenin dibi tutmasın diye, kaşıkla altüst etmek. *ör. Çorbayı pişinceye değin karıştırmak gerekmişti.* **4** bir şeyin orasını burasını ellemek, bir şeyi kurcalamak. *ör. Bir saattir radyoyu karıştırmaktan usanmadın mı?* **5** araştırmak, inceleyerek okumak. *ör. Eski dergileri karıştırmak da gerekmişti.* **6** üstünkörü okumak, göz atmak, bakmak. *ör. Kitap karıştırmak bile insana bir şeyler verir.* **7** tam olarak seçememek, ayrımsayamamak, ayırt edememek. *ör. Beni onunla karıştırmak işinize geliyor.* **8** karışıklık, kargaşa çıkarmak. *ör. Ortalığı, ülkeyi karıştırmak için çaba harcıyorlar.* **9** düzenini, sırasını şaşırmak. *ör. Anılarını birbirine karıştırıyordu, yaşlanmıştı artık.* **10** içine sokmak, dahil etmek. *ör. Beni de olaya karıştırmak istemişlerdi.* **karıştıra karıştıra** *ik. be.* karıştırarak. *ör. Sütü karıştıra karıştıra pişirmeliymiş.*

karıtma *a.* karıtmak eylemi.

karıtmak *(-i)* (kadın için) yaşlı olmadığı halde yaşlanmış gibi bir hava vermek, yaşlandırmak. *ör. Ev işi, tarlada çalışma köy kadınlarını çabuk karıtır.*

karıverme *a.* karıvermek eylemi.

karıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede karmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Biraz hamur karıver de börek açalım.*

karıyış *a.* karımak eylemi ya da biçimi.

karıyıverme *a.* karıyıvermek eylemi.

karıyıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede karımak. *ör. Kadıncağız evde, tarlada çalışa çalışa genç yaşta karıyıverdi.*

karides *a. Yun.* (. . ' .) *hayb.* kabuklulardan, denizlerde ya da tatlı sularda yaşayan, uzunca ve silindirimsi gövdeli, solungaçları yaprak halinde, uzun duyargalı, on ayaklı, hepsi de iyi yüzen, yenebilen birçok türü bulunan hayvanların ortak adı.

karikatür *a. Fr.* **1** bir şeyin, bir kimsenin, bir olayın alaylı, insanı güldürecek ve güldürürken de düşündürecek, abartılı bir biçimde çizilmiş resmi. *eş. yeni* **çizgi**[4]. **2** *mec.* beceriksizce yapılmış şey, kötü taslak.

karikatürcü *a. Fr. T.* karikatür çizen sanatçı. *eş. yeni* **çizer**.

karikatürcülük *a. Fr. T.* karikatür çizme sanatı. *eş. yeni* **çizerlik**.

karikatürist, -ti *a. Fr.* ➻ **karikatürcü**. *eş.* **çizer**.

karikatürize *s. Fr.* karikatür durumuna getirilmiş olan. **karikatürize etmek** ➻ **karikatürleştirmek**.

karikatürleştiriliş *a. Fr. T.* karikatürleştirilmek eylemi ya da biçimi.
karikatürleştirilme *a. Fr. T.* karikatürleştirilmek.
karikatürleştirilmek *(nsz) Fr. T.* karikatürleştirmek eylemine konu olmak.
karikatürleştiriş *a. Fr. T.* karikatürleştirmek eylemi ya da biçimi.
karikatürleştirme *a. Fr. T.* karikatürleştirmek eylemi.
karikatürleştirmek *(-i) Fr. T.* **1** karikatür durumuna getirmek. **2** bir şeyin, bir olayın belirtilmesi gereken özelliklerini bozarak, çarpıtarak, abartarak, gülünç duruma getirerek, yererek anlatmak.
karikatürlük *a. Fr. T.* **1** karikatür özelliği taşıma durumu. **2** *s. mec.* karikatüre konu olabilecek bir özellik taşıyan (şey). *ör. Çizer karikatürlük bir konu yakalarsa durmaz.*
karina *a. İt.* (. .' .) *den.* **1** gemi omurgası. **2** gemi teknesinin su kesiminden aşağıdaki bölümü. **karina etmek** (ya da **karinaya basmak**) *den.* gemiyi, boyamak, temizlemek vb. için, karinası ortaya çıkacak biçimde bir yanı üzerine yatırmak.
karinalılar *ç. a. İt. T. hayb.* omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının hemen hemen bütün kuşları içine alan büyük bir bölümü; bu kuşlarda göğüs kemiği gemi karinasına benzer, kanatlarsa uçmaya elverişlidir.
karine *a. Ar.* (. - .) **1** *esk.* ipucu. **2** belirti. **karine ile anlamak** sözün gelişinden çıkarmak.
kariyer *a. Fr.* **1** meslek. **2** üniversite öğretim üyeliği mesleği. **3** diplomatlık mesleği. **kariyer yapmak 1)** üniversite öğretim üyeliğinde ya da diplomatlıkta ilerlemek. **2)** mesleğinde en üst düzeye gelmek.
karizma *a. Fr.* kişiliği çevresinde büyük bir ilgi oluşturma, niteliği kolay açıklanamaz bir biçimde büyüleyicilik, etkileyicilik. **karizması çizilmek** *arg.* saygınlığı, gücü, otoritesi yara almak. **karizmasını çizmek** *arg.* (birinin) saygınlığını, gücünü, otoritesini yaralamak.
karizmatik *s. Fr.* etkisi büyük olan, etkileyici, çevresinde çekim oluşturan, karizması olan, büyüleyici (kimse).
karkara *a. Ar. hayb.* uzunbacaklılardan, kışı sıcak ülkelerde geçiren, bataklık yerlerde yaşayan, sorguç tüyleri süs olarak kullanılan, başı sorguçlu turna.
karkas *a. Fr.* **1** yapı iskeleti. **2** demirlibetonla yapılmış yapı.
karkuşu, -nu *b. a. hayb.* serçegillerden, kutuplarda ya da karlı dağların doruklarında yaşayan, bacakları ve parmakları da içinde olmak üzere her yanı beyaz tüylü, küçük, ötücü bir kuş.
karlama *a.* karlamak eylemi.
karlamak *(nsz)* **1** kar yağmak. *ör. Köye girerken hava da karlamıştı.* **2** *ha.* (televizyon alıcısının ekranı için) görüntüyü sis perdesi arkasındaymış gibi bozuk göstermek.
karlanış *a.* karlanmak eylemi ya da biçimi.
karlanma *a.* karlanmak eylemi.
karlanmak *(nsz)* kar ile kaplanmak, kar iye örtülmek.
karlı *s.* **1** üstünde kar bulunan. *ör. Uzakta karlı dağlar vardı.* **2** kar yağan. *ör. Karlı havada sokağa çıktı.*
kârlı *s. Far. T.* (- .) **1** kâr getiren, kazançlı. *ör. Buna kârlı bir iş diye girdik.* **2** kârı olan, kazançlı. *ör. Adam bu işten kârlı, biz zarar ettik.* **kârlı çıkmak** (bir şeyden) ummadığı halde yarar sağlamak, kazanç elde etmek. **kârlı iş** çok iyi kazanç getiren iş ya da çalışma alanı.
karlık *a. ha.* **1** yazın kullanmak amacıyla kışın kar biriktirilen kuyu. **2** dışı hasır kaplı, büyük ve yuvarlak damacana.
Karluk *ö. a. tar.* Orta Asya'da VIII. yüzyılda egemen bir halk olarak görünen, X. yüzyıla değin böyle kalan, eski Türk boylarından biri.
karma *a.* **1** karmak eylemi. **2** *s.* ayrı türden şeylerin karıştırılmasıyla oluşmuş, içinde ayrı türden öğeler bulunan, karışık. *ör. Okulumuz karmadır, sınıflarda kız erkek karışık oturulur.* **karma eğitim** *eğit.* erkek ve kızların aynı okulda bir arada okumalarını sağlayan eğitim. **karma ekonomi** ekonomik alanda hem özel hem de kamu kesiminin bulunmasına dayalı ekonomi siyasası. **karma okul** *eğit.* karma eğitim uygulanan okul. **karma sergi** birçok ressamın her birinin bir ya da birkaç yapıtının yer aldığı ortak sergi. **karma tamlama** *dilb.* ad tamlamasındaki adlardan birinin ya da ikisinin sıfat almasıyla kurulan tamlama; örneğin "öğretmenin en iyi dileği", "yeşil evin kırmızı kiremitleri" gibi.
karmacı *a.* ve *s.* karmacılık yandaşı.
karmacılık *a.* ekonomide özel kesimle kamu kesiminin el ele yürümesini isteyen ve ülkenin ancak bu yolla kalkınabileceğini öne süren görüş, karma ekonomi yandaşlığı.
karmaç *a.* **1** yapı işlerinde harç karmakta kullanılan araç. *eş.* **betoniyer**, **betonkarar**. **2** bir kabın içindeki maddeleri karıştırmak için kullanılan çubuk.
karmak, -ar *(-i)* **1** birbirine katmak, karıştırmak. *ör. Pekmezi karla karmakla dondurma mı olur?* **2** toz durumundaki bir şeyi sıvıyla karıştırarak çamur ya da hamur durumuna getirmek. *ör. Fırıncı, hamur karmak için erken davranmıştı.*
karmakarış *s. ha.* (.' . . .) ➻ **karmakarışık**.
karmakarışık *s.* (.' . . . .) **1** iç içe girmiş durumda olan, çok karışık, çok dağınık, çok düzensiz. **2** *be.* çok düzensiz olarak, çok dağınık bir biçimde. *ör. Düşüncelerini karmakarışık anlatmaktaydı.* **karmakarışık etmek** çok karışık, çok dağınık bir duruma getirmek. *ör. Çocuk odayı karmakarışık etmiş.* **karmakarışık olmak** çok karışık, çok düzensiz bir duruma gelmek.

karman çorman *ik. s.* çok karışık ve düzensiz, karmakarışık. **karman çorman etmek** çok karışık ve düzensiz bir duruma getirmek. **karman çorman olmak** çok karışık ve düzensiz bir duruma gelmek, çok karışmak. **karman çormanlık** karman çorman olma durumu, karmakarışıklık, düzensizlik.

karmanyola *a. İt.* (. . .' .) kent içinde silah zoruyla insan, dükkân, banka vb. soyma, kent içi soygunculuk. **karmanyolaya gelmek** (biri) kent içinde silah zoruyla soyulmak. **karmanyolaya getirmek** (birini) kent içinde silah zoruyla soymak.

karmanyolacı *a. İt. T.* (. . .' . .) kent içinde silah zoruyla soygun yapan kimse.

karmanyolacılık *a. İt. T.* (. . .' . . .) **1** karmanyolacı olma durumu. **2** karmanyolacının yaptığı iş.

karmaşa *a.* **1** karmaşık olma durumu. **2** çözülmesi güç olan iş. **3** *ruhb.* genellikle çocukluk döneminden kalma, kişinin bilincini az çok koşullandıran ve kişiyi hastalıklı davranışlara itebilen, baskı altında tutulmuş, coşkusal yanı ağır basan anı, duygu ve düşüncelerin tümü. *eş.* **kompleks**[4].

karmaşık *s.* **1** içinde ayrı türden birçok öğe bulunan, birbirine az çok aykırı birçok şeyden oluşmuş olan. *ör. Toplum karmaşık bir birliktir.* **2** anlaması, anlaşılması, açıklanması güç olan. *ör. Felsefenin karmaşık sorunlarına bilgiyle ulaşılır.* **3** *kim.* içinde başka öğeler bulunan, yalın olmayan. **4** *a. kim.* çözeltide kendisini oluşturan öğelere iki yönlü olarak ayrışan iyon ya da bileşik. *eş.* **kompleks**[3]. **karmaşık sayı** *mat.* ondalık sayının tersine olarak, kesirleri çeşitli birimlere göre bölümlenmiş sayı. **karmaşık tuz** *kim.* iki tuzun[2] bileşerek oluşturdukları yeni ve daha karışık yapılı tuz[2].

karmaşıklaşabilme *a.* karmaşıklaşabilmek eylemi.

karmaşıklaşabilmek *(nsz)* karmaşıklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

karmaşıklaşma *a.* karmaşıklaşmak eylemi.

karmaşıklaşmak *(nsz)* karmaşık bir duruma gelmek.

karmaşıklaştırabilme *a.* karmaşıklaştırabilmek eylemi.

karmaşıklaştırabilmek *(-i)* karmaşıklaştırmak elinde olmak, karmaşıklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

karmaşıklaştırılabilme *a.* karmaşıklaştırılabilmek eylemi.

karmaşıklaştırılabilmek *(nsz)* karmaşıklaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

karmaşıklaştırılma *a.* karmaşıklaştırılmak eylemi.

karmaşıklaştırılmak *(nsz)* karmaşık bir duruma gelmesi sağlanmak.

karmaşıklaştırma *a.* karmaşıklaştırmak eylemi.

karmaşıklaştırmak *(-i)* karmaşık bir duruma getirmek.

karmaşıklık *a.* karmaşık olma durumu.

karmaşma *a.* karmaşmak eylemi.

karmaşmak *(nsz)* karmaşık bir duruma gelmek, karmaşıklaşmak.

karmaştırma *a.* karmaştırmak eylemi.

karmaştırmak *(-i)* karmaşık bir duruma getirmek, karmaşıklaştırmak.

karmık *a. ha.* bir akarsu ağzında oluşturulmuş balıkçı büğeti.

karmuk *a. ha.* büyük kanca.

karnabahar *a. bitb.* turpgillerden, anayurdu Doğu Akdeniz bölgesi olan, yaprakları koyu yeşil ve lahana yaprağına benzeyen, çiçekleri etli ve tanecikli bir görünüşte olan, çiçekliği sebze olarak yenen otsu bir bitki.

karnaval *a. Fr.* **1** Hıristiyanların, büyük perhizden önce, şaşırtıcı kılıklara girerek yaptıkları şenlik ve eğlence dönemi. **2** bu dönemde yapılan eğlence. **karnaval maskarası 1)** karnaval için süslenmiş, gülünç kılıklara girmiş kimse. **2)** gülünç ve abartılı giyimli, çok süslü kimse. **karnaval maskesi** karnavalda takılan gülünç maske.

karnavalımsı *s. Fr. T.* karnavala benzeyen, karnaval gibi.

karne *a. Fr.* **1** *eğit.* okul yönetimince öğrencilere dönem sonlarında verilen ve öğrencinin her dersten aldığı notlarla okula devam durumunu vb. gösteren belge. **2** gerektikçe koparılarak kullanılabilecek biçimde hazırlanmış biletlerin oluşturduğu defter. *ör. Eskiden kömür karnesi olurdu.* **3** resmi yerlerce verilen ve içine herhangi bir şey, bir durum işlenen defter ya da kart. *ör. İşçiye çalışma karnesi, sağlık karnesi verilir.*

karnıkara *b. a. ha* **1** börülce. **2** *a* . ve *s* . *mec* kötü yürekli (kimse).

karnıyarık *b. a.* **1** kabukları aralıklı soyularak ortadan uzunlamasına yarılan ve az yağda hafifçe kızartılan patlıcanların içine, soğan, domates, sivri biber ve maydanozla kavrulan kıyma konularak, onun üzerine de çiğ domates dilimleri ve sivri biber eklenerek pişirilen ye mek. **2** *a.* ve *s.* basımcılıkta, ortası yukarıdan aşağıya çizgi biçiminde boş bırakılarak, iki sütun durumunda dizilmiş yazı. *ör. Bu sözlük karnıyarık dizilmiştir.*

karni *a. Fr. kim.* laboratuvarda damıtma işlerinde kullanılan, geniş karınlı, dar ve eğri boyunlu cam kap.

karo *a. Fr.* **1** iskambil kâğıtlarının kırmızı baklava biçimli benekli olanı. **2** betondan yapılmış, dört köşe döşeme taşı.

karoser *a. Fr.* otomobil, otobüs gibi taşıtlarda, motor, şasi, tekerlek gibi bölümlerin dışında kalan, görünen dış bölüm.

karpit, -ti *a. Fr. kim.* formülü CaC_2 olan, asetilen gazı elde etmekte kullanılan, karbonla kalsiyum bileşiği madde. **karpit lambası** asetilen gazı yakarak ışık veren lamba.

karpuz *a. Ar.* **1** kabakgillerden, tarlada yetiştirilen, sürüngen gövdeli, parçalı sert yapraklı,

sarı çiçekler açan, iri meyveli bir bitki. **2** bu bitkinin genellikle çok çekirdekli, iri ve bol sulu meyvesi. **3** *a.* ve *s.* karpuz biçiminde olan. *ör. Balkonun karpuz lamba camı kırılmış.* **karpuz fener** şenliklerde kullanılan toparlak kâğıt fener.

karpuzcu *a. Ar. T.* karpuz satan kimse.

karpuzculuk *a. Ar. T.* karpuz alıp satma işi.

karsak *a. hayb.* köpekgillerden, Asya'nın özellikle Sibirya ovalarında yaşayan, postundan kürk yapılan, soluk kahverengi tüylü, karnı beyaz, kısa kulaklı, küçük bir tilki türü.

karsambaç *a. ha.* pekmez ya da balla karın karıştırılmasından oluşan soğukluk.

kârsız *s.* kârı olmayan, kazanç getirmeyen, kazançsız.

karst *a. Al. ("Karst" yer adından) yerb.* kireçtaşı aşınma biçimlerinin çok belirgin olduğu, yeraltı akıntıları olan, kireçtaşı ve dolomit bölgesi anlamına gelen ***karst bölgesi*** teriminde geçer.

karşı *a.* **1** bir kimsenin, bir yerin, bir şeyin esas tutulan yüzünün ilerisi. *ör. Karşıya bak, ne görüyorsun?* **2** yol, deniz, ırmak vb.nin öbür yanı ya da kıyısı. *ör. Karşıya vapurla geçelim.* **3** ön, huzur, kat, makam. *ör. Sizi savcının karşısına çıkarırlar sonra.* **4** *s.* bulunulan yerin ilerisinde olan. *ör. Karşı evde kim oturuyor?* **5** *s.* karşı cephede bulunan, karşıt. *ör. Karşı takıma iki gol attılar.* **6** *be.* yüzünü bir şeye doğru çevirerek. *ör. Denize karşı oturup rakı içtiler.* **7** *be.* karşılık olarak. *ör. Yaptığına karşı bir şeyler verelim.* **8** *be.* (sabah sözcüğüyle kullanıldığında) -a doğru, sıralarında, sularında. *ör. Sabaha karşı yola çıktık.* **9** *be.* aykırı olarak, karşıya alarak. *ör. Rüzgâra karşı yürümek güçtür.* **10** *il.* hakkında, için. *ör. Ona karşı sevgi duyuyordu.* **karşı akın** *sp.* karşı takımın yaptığı bir akını durdurup hemen o takıma karşı bir akına geçme eylemi. *eş.* **kontratak**. **karşı çıkmak 1)** dışarıdan gelen kimseyi karşılamaya gitmek. **2)** bir düşünceye, davranışa katılmamak, onun karşısında olmak, onu yanlış bulduğunu öne sürmek. *ör. Bu öneriye karşı çıkmak benim görevimdi.* **(birine) karşı durmak** boyun eğmemek, ona karşı direnmek. **(birine) karşı gelmek** boyun eğmemek, kafa tutmak, başkaldırmak, diklenmek. *ör. Çocuk babasına karşı geliyordu.* **karşı karşıya** *ik. be.* yüz yüze gelecek biçimde, biri ötekinin karşısında olarak, göğüs göğüse, yüz yüze. **karşı karşıya gelmek** ansızın karşılaşmak. *ör. Avcı, ayı ile karşı karşıya gelmişti.* **karşı karşıya kalmak** kaçınılmaz, çözümsüz bir durumla karşılaşmak. *ör. Büyük bir sorunla karşı karşıya kalmıştık.* **karşı koymak** sert bir davranışla ya da güç kullanarak engel olmaya çalışmak, boyun eğmemek, dayanmak, direnmek. **(bir şeye) karşı olmak** bir düşünceye, bir davranışa katılmamak, onun karşısında olmak, onu doğru ve yerinde bulmamak. **karşıdan karşıya 1)** bir karşıdan öbür karşıya. **2)** hiç karışmıyormuş gibi davranarak. **(birini) karşısına almak** onun düşüncesine, davranışına katılmadığını belli etmek. **(birinin) karşısına dikilmek 1)** gelip onun karşısında durmak. **2)** ona engel olmak ya da engel olacağını söylemek, davranışla göstermek.

karşıcı *a.* **1** geleni karşılamaya çıkan kimse, karşılayıcı. **2** *s.* karşı düşüncede olan.

karşıcılık *a.* karşıcı[2] olma durumu.

karşıdevrim *b. a.* bir devrimin topluma getirdiklerini ortadan kaldırmayı amaçlayan, devrime karşı olan gerici eylem.

karşıdevrimci *b. a.* ve *b. s.* karşıdevrim yapan, karşıdevrim yandaşı (kimse, görüş).

karşıdevrimcilik *b. a.* karşıdevrimci olma durumu.

karşıdöngü *b. a. coğr.* bir yüksek basınç alanından çevreye doğru yatay hava döngüsü. *ör. Coğrafyacılara göre karşıdöngü, bir yerel hava dönüşüdür.*

karşıgelim *b. a. yaşb.* ➻ **karşıtlık**[3].

karşıgerilla *b. a. T. Fr. ask.* aynı taktiği kullanarak düşman karşı güçlerini etkisiz duruma getirmek üzere devletçe yönetilen gerilla eylemi. *eş.* **kontrgerilla**.

karşılama *a.* karşılamak eylemi. **karşılama töreni** önemli bir kimsenin bir yere gelişi sırasında o yer halkınca düzenlenen kabul töreni.

karşılamak *(-i)* **1** dışarıdan, uzaktan gelen birine karşılayıcı olarak çıkmak. *ör. Yolcumuzu karşılamak için havaalanına gidiyoruz.* **2** karşılık olmak. *ör. Bu para zararınızı karşılamak için verildi.* **3** karşı gelmek, kafa tutmak. *ör. İnsan büyüklerini karşılar mı?* **4** bildirilen, söylenen, yapılan bir şeyi olumlu ya da olumsuz bulmak. *ör. Durumu iyi karşılamak elinden gelmedi.* **5** önünü almak, önlemek, durdurmak. *ör. Hastalığını karşılayacak bir ilaç bulamadı.* **6** *sp.* yumrukoyununda, karşıdakinin yumruklarını savmak ya da kılıçoyununda, değme çizgisi içinde karşı oyuncunun kılıcını savmak, savuşturmak.

karşılanabilme *a.* karşılanabilmek eylemi.

karşılanabilmek *(nsz)* karşılanması olanak içinde olmak ya da karşılanma olasılığı bulunmak.

karşılanış *a.* karşılanmak eylemi ya da biçimi.

karşılanma *a.* karşılanmak eylemi.

karşılanmak *(nsz)* karşılamak eylemine konu olmak, karşılamak eylemi yapılmak.

karşılaşabilme *a.* karşılaşabilmek eylemi.

karşılaşabilmek *(nsz; -le)* karşılaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

karşılaşılabilme *a.* karşılaşılabilmek eylemi.

karşılaşılabilmek *(nsz; -le)* karşılaşılması olanak içinde olmak ya da karşılaşılma olasılığı bulunmak.

karşılaşılma *a.* karşılaşılmak eyşemi.

karşılaşılmak *(nsz; -le)* karşılaşmak eylemi yapılmak. *ör. Onunla orada karşılışalınca söylenecek çok şey var.*

karşılaşıverme *a.* karşılaşıvermek eylemi.
karşılaşıvermek *(nsz; -le)* beklenmedik bir biçimde ve ansızın karşılaşmak.
karşılaşma *a.* **1** karşılaşmak eylemi. **2** *sp.* iki sporcu ya da iki takım arasında, kazanmak ereğiyle yapılan yarışma.
karşılaşmak *(nsz; -le)* **1** karşı karşıya gelmek, beklenmedik bir sırada birbirine rastlamak. *ör. Onunla sinemada karşılaştık.* **2** *sp.* yarışmak.
karşılaştırabilme *a.* karşılaştırabilmek eylemi.
karşılaştırabilmek *(-i; -i, -le)* karşılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
karşılaştırılabilme *a.* karşılaştırılabilmek eylemi.
karşılaştırılabilmek *(nsz; -le)* karşılaştırılması olanak içinde olmak ya da karşılaştırılma olasılığı bulunmak.
karşılaştırılma *a.* karşılaştırılmak eylemi.
karşılaştırılmak *(nsz; -le)* değişik yönleri, ayrımları ortaya çıkarılmak ereğiyle, iki ya da daha çok şey, yan yana getirilip incelenmek.
karşılaştırış *a.* karşılaştırmak eylemi ya da biçimi.
karşılaştırıverme *a.* karşılaştırıvermek eylemi.
karşılaştırıvermek *(-i; -i, -le)* çabucak karşılaştırmak.
karşılaştırma *a.* **1** karşılaştırmak eylemi. **2** *dilb.* iki ya da daha çok sayıda dilin birbirine benzeyen ve benzemeyen yanlarını ortaya koymak ereğiyle yapılan inceleme. **3** *yaz.* sözlü ve yazılı anlatımda, düşünceyi geliştirmek, söylenileni inandırıcı kılmak için, birbiriyle ilişkili iki varlık, iki kavram ya da herhangi iki şeyi, ortak olan ya da olmayan yönleriyle karşılaştırarak inceleme. **karşılaştırma derecesi** *dilb.* kavramların daha, çok, fazla gibi sözcüklerle karşılaştırılıp üst derecede gösterilmesi. *ör. Bunu yaparsan ondan daha çok sen üzüleceksin.*
karşılaştırmak *(-i; -i, -le)* **1** karşı karşıya getirmek, karşılaşmalarını sağlamak. **2** kişi ya da nesnelerin benzer ya da ayrı yanlarını ortaya çıkarmak için onları yan yana getirip incelemek. **3** (dikişte) giysinin bir yanında yapılan işlemi, eşitlik sağlamak için öteki yanına da uygulamak.
karşılaştırmalı *s.* karşılaştırma yöntemiyle yapılan. **karşılaştırmalı dilbilgisi** akraba dilleri ve lehçeleri karşılaştırarak inceleyen dilbilgisi. **karşılaştırmalı dilbilim** karşılaştırma[2] yöntemiyle çeşitli diller arasındaki ilişkileri, benzerlikleri belirleyerek dil ailelerini saptamaya çalışan inceleme. **karşılaştırmalı sesbilgisi** iki ya da daha çok sayıda dili, sesleri yönünden karşılaştıran sesbilgisi. **karşılaştırmalı yazın** değişik yazınları, değişik akım, yapıt ya da yazarları karşılaştırma temeline dayanan araştırma, inceleme türü.
karşılatabilme *a.* karşılatabilmek eylemi.
karşılatabilmek *(-i, -e)* karşılatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
karşılatma *a.* karşılatmak eylemi.
karşılatmak *(-i, -e)* karşılamak eylemini yaptırmak. *ör. Bize konukları karşılatmak için diller döktü.*
karşılayabilme *a.* karşılayabilmek eylemi.
karşılayabilmek *(-i)* **1** karşılamak elinde olmak, karşılama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Konuklarımızı karşılayabilir misin?*
karşılayadurma *a.* karşılayadurmak eylemi.
karşılayadurmak *(-i)* karşılamakta olmak. *ör. Siz konukları karşılayadurun, ben de geliyorum.*
karşılayıcı *a.* **1** dışardan, uzaktan gelen birini karşılamaya çıkan kimse. **2** *s.* önleyen. *ör. Kazaları karşılayıcı önlemler almak gerekir.* **3** *s.* yerine getiren, olmasını sağlayan, yapan, karşılayan. *ör. Onun zararını karşılayıcı bir öneri olmadı.*
karşılayış *a.* karşılamak eylemi ya da biçimi.
karşılayıverme *a.* karşılayıvermek eylemi.
karşılayıvermek *(-i)* **1** çabucak karşılamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Konuğu karşılayıver.*
karşılık *a.* **1** bir davranışa karşı davranış. *ör. Onun yaptığına karşılık olarak ne yapılabilirdi?* **2** yanıt. *ör. Bu sorunun karşılığı yoktur.* **3** bir dildeki bir sözcüğü başka bir dilde aynı anlamda karşılayan sözcük. *ör. "Radyo"nun Türkçe bir karşılığı yok mudur?* **4** bir şey alınırken karşı tarafa verilen başka şey. *eş.* **bedel**. **5** karşı[7]. *ör. Buna karşılık, son on yılın şiiri hiç de yerinde saymadı.* **6** bir iş için ayrılan para, ödenek. *ör. Her işe karşılık bulmak, belediye meclisine düşer.* **karşılık görmek** karşılık verilmeye değer bulunup yanıtlandırılmak. **karşılık vermek 1)** yanıt vermek, yanıtlamak. *ör. Mektubuna karşılık vermekte geciktim, bağışla.* **2)** (küçük büyüğüne) tepkisini sözle, davranışla göstermek, karşı gelmek. *ör. Delikanlı, babasının her sözüne karşılık vermekten çekinmiyordu.* **karşılıkta bulunmak** karşılığını vermek, yanıtlamak.
karşılıklı *s.* **1** birbirine karşı bulunan, karşı karşıya olan. *ör. Onlarla evlerimiz karşılıklıdır.* **2** iki kişi ya da iki topluluk arasında geçen bir eyleme eşdeğer bir karşılık olarak beliren, birbirlerine karşılık olarak yaptıkları (eylem). *ör. Dostluk da düşmanlık da karşılıklıdır.* **3** *be.* birbiriyle ilgili olarak *ör. İnsanlar birbirini karşılıklı etkilemektedirler.* **4** *be.* karşı karşıya gelerek, yüz yüze görüşerek. *ör. Bu konuyu ancak karşılıklı çözüme kavuşturabiliriz.* **5** *be.* karşı karşıya gelecek bir biçimde. *ör. Düğmeleri karşılıklı dikmek gerekmişti.* **6** *fels.* koşullu önermelerde koşulun sonuç, sonucun koşul olmasıyla kurulan, (önerme); örneğin "bir üçgen eşkenarsa üç açısı birbirine eşittir, bir üçgenin üç açısı birbirine eşitse o üçgen eşkenardır" gibi. **karşılıklı yapraklar** *bitb.* sapların her boğumunda karşı karşıya bir biçimde ikişer ikişer bulunan yapraklar.
karşılıklılık *a.* karşılıklı olma durumu.

karşılıksız *s.* **1** karşılığı bulunmayan. *ör. Adamın çeki karşılıksızmış.* **2** karşılık gerektirmeyen, karşılık beklenmeden yapılan. *ör. Kızılay karşılıksız yardım için kurulmuştur.* **3** bir sorumluluk, yükümlülük gerektirmeyen. *ör. Öğrencilere karşılıksız burs veren kuruluşlar olmalı.* **4** *be.* karşılık verilmeyerek. *ör. Mektubum karşılıksız kaldı.* **karşılıksız aşk** karşılık görmeyen sevgi. **karşılıksız çek** *tic.* üzerinde yazılı miktardaki paranın bankada bulunmadığı banka çeki.

karşın *il.* gerekli olan duruma ya da mantığın gerektirdiğine karşıt olarak. *ör. Bütün güçlüklerine karşın işimi seviyorum.* **karşınözdek** *b. a. yaşb. yeni* sayrılık etkenlerini dokuncasız duruma getirmek için vücudun çıkardığı özdek. *eş.* **antikor**.

karşıolum *b. a. mant.* birbirini karşılıklı olarak dışta bırakan iki kavram ya da yargı arasındaki ilişki; örneğin "simit sert ise yumuşak değildir, yumuşak ise sert değildir" gibi.

karşıoy *b. a.* bir duruma, bir düşünceye katılınmadığını belirten oy. **karşıoy yazısı** bir kimsece bir tutanağın, bir kararın altına yazılan ve alınan karara karşı olduğunu gerekçeli olarak bildiren açıklama.

karşısav *b. a. fels.* ve *mant.* bir sav karşısında öne sürülen ve o savla çelişik olmakla birlikte eşit güçteki kanıta dayanan önerme, bir çatışkının ikinci terimi. *eş.* **antitez**.

karşıt, -tı *s.* ana nitelikleri yönünden ak ile kara **(II)** arasındaki kadar uzaklık ve aykırılık bulunan, birbirlerine her yönden tümüyle aykırı olan. *ör. Önemli olan karşıt düşüncelerden yararlanabilmektir.* **karşıt anlamlı** *dilb.* anlamları birbirine karşıt, aykırı olan (iki sözcükten birine göre öteki); örneğin gecegündüz, soğuk-sıcak, iri-ufak gibi sözcükler karşıt anlamlıdır. **karşıt anlamlılık** *dilb.* karşıt anlamlı olma durumu.

karşıtçı *s.* aykırı düşünen, karşı olan (kimse).

karşıtçılık *a.* bir duruma, bir işe, bir davranışa, bir düşünceye karşı olma durumu.

karşıtduygu *b. a. ruhb.* kimi kişi, varlık ya da olaylara karşı duyumsanan hoşnutsuzluk.

karşıtlam *a.* **1** kökleşmiş inançlara aykırı olan düşünce, aykırı kanı. *eş.* **paradoks**. **2** kimi zaman şaşırtma amacı güden, aykırı duygu ve düşünce. *eş.* **paradoks**.

karşıtlama *a.* **1** karşıtlamak eylemi. **2** *yaz.* birbirine karşıt olan iki düşünce ya da iki imgeyi, aralarında bir ilgi kurarak, aynı dize ya da cümle içinde kullanmaya dayanan bir anlam sanatı.

karşıtlamak *(-i)* bir sava karşı olarak ona aykırı bir başka sav öne sürmek.

karşıtlamalı *s. yaz.* karşıtlama[2] sanatının yapıldığı, içinde karşıtlama bulunan (anlatım).

karşıtlaşabilme *a.* karşıtlaşabilmek eylemi.

karşıtlaşabilmek *(nsz; -le)* karşıtlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu konuda duygularımız karşıtlaşabilir.*

karşıtlaşma *a.* karşıtlaşmak eylemi.

karşıtlaşmak *(nsz; -le)* karşıt duruma gelmek, birbirine karşıt olmak.

karşıtlaştırma *a.* karşıtlaştırmak eylemi.

karşıtlaştırmak *(-i)* karşıt bir duruma gelmesini sağlamak.

karşıtlı *s.* içinde karşıtlık bulunan, aykırılık gösteren.

karşıtlık *a.* **1** karşıt olma durumu, aykırılık. **2** *mat.* bir teoremin karşıtının da doğru olması durumu. **3** *yaşb.* iki organ, iki sistem arasındaki görevlerin karşıt olması durumu. *eş.* **karşıgelim**. **4** *ruhb.* başkalarının dilek, istek ya da buyruklarının tersine davranma eğilimi. **5** *yaz.* aykırı düşünce ve karşıt anlamlı sözcüklerin bir kavramda toplanması; örneğin "yaşayan ölüler" gibi. **karşıtlık birliği** *ruhb.* nesnelere ya da kişilere karşı sevgi, tiksinti, saldırganlık ya da çekingenlik gibi karşıt duyguların aynı zamanda duyumsanması.

kart, -tı (I) *s.* gençliği ve körpeliği kalmamış olan.

kart, -tı (II) *a. Fr.* **1** düzgün kesilmiş, üzerine herhangi bir şey yazılabilen ince karton parçası. **2** üzerinde bir kimsenin adının, soyadının, unvanının, adresinin vb. bulunduğu, kutlamalarda ya da kendini tanıtmada kullanılan küçük karton parçası.*eş.* **kartvizit**. **3** ➸ **kartpostal**. **4** kimi şeylerden yararlanmak, kimi yerlere girmek vb. için resmi yerlerden verilen, kimliği belirten belge. *ör. Seçmen kartım gelmedi. Basın kartını yitirmiş.* **5** iskambil kâğıdı. **kart** (ya da **kartvizit**) **bırakmak** *arg.* herkesin göreceği bir yere kusmak, işemek ya da dışkılamak. **kart çıkarmak** (ya da **göstermek**) *sp.* (hakem) oyunda kuraldışı davranan oyuncuya uyarı ya da ceza anlamına gelen sarı ya da kırmızı kart göstermek. **kart görmek** *sp.* (oyuncu) oyunda kuraldışı davranması nedeniyle uyarı ya da ceza anlamına gelen ve hakemce çıkarılan sarı ya da kırmızı kartı görmek.

kartça *s.* biraz kartlaşmış olan, yaşlıca.

kartal *a. hayb.* kartalgillerden, yeryüzünün her yerinde yaşayan, yuvasını sarp kayalıklarda kuran, birçok türü bulunan, çok iri ve güçlü, genel olarak kızıl siyah tüylü, güçlü kıvrık gagalı, yırtıcı bir kuş.

kartalağacı, -nı *b. a. bitb.* dulaptalotugillerden, Hindistan'da yetişen, odunu ödağacı gibi kokan bir ağaç.

kartalgiller *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının kartallar takımının gündüz yırtıcıları alttakımına giren büyük bir familya.

kartallar *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının karinalılar bölümüne giren bir yırtıcı kuşlar takımı.

kartallı *s.* kartalı olan. **kartallı eğreltiotu** *bitb.* Türkiye'nin kıyı bölgelerinde çok yetişen, yaprak sapının enine kesitine mikroskopla bakıldığında iki başlı kartalı andıran bir biçim görülen, büyük yapraklı bir eğreltiotu türü.

kartalma *a. ha.* kartalmak eylemi.
kartalmak *(nsz) ha.* kartlaşmak, yaşlanmak.
kartaloş *s. arg.* ➻ **kartaloz**.
kartaloz *s. arg.* yaşı geçmiş, yaşlanmış, kartlaşmış, kart **(I)** (kimse).
kartel (I) *a. Fr. eko.* birbirinden bağımsız işletmelerin, daha çok kazanç elde etmek ya da başka kuruluşların, işletmelerin rekabetlerini ortadan kaldırmak gibi amaçlarla kurdukları büyük birlik.
kartel (II) *a. İt. den.* gemilerde içme suyu koymaya yarayan, ortası basık küçük fıçı.
kartela *a. İt.* **1** tombala ve benzeri şans oyunlarında üzerinde sayılar bulunan kart **(II)** . **2** *tiy.* tuluat tiyatrosunun kapısına asılan tabela.
kartelleşme *a. Fr. T. eko.* kartelleşmek eylemi.
kartelleşmek *(nsz) Fr. T. eko.* kartel **(I)** oluşturmak.
karter *a. Fr.* motorun devinen parçalarını dış etkenlerden koruyan ve parçanın yağlama yağını içinde bulunduran, her yanı kapalı kutu.
kartezyen *s. Fr. fels.* ➻ **Dekartçı**.
kartezyenizm *a. Fr. fels.* ➻ **Dekartçılık**.
kartlaşabilme *a.* kartlaşabilmek eylemi.
kartlaşabilmek *(nsz)* kartlaşması olanak içinde olmak ya da kartlaşma olasılığı bulunmak.
kartlaşma *a.* kartlaşmak eylemi.
kartlaşmak *(nsz)* gençliğini, körpeliğini yitirmek, kart **(I)** duruma gelmek.
kartlaşıverme *a.* kartlaşıvermek eylemi.
kartlaşıvermek *(nsz)* kısa sürede kartlaşmak. *ör. Salatalıklar kartlaşıvermiş.*
kartlık *a.* kart **(I)** olma durumu.
kartograf *a. Fr.* ➻ **haritacı**.
kartografi *a. Fr.* ➻ **haritacılık**.
kartografik *s. Fr.* haritacılıkla ilgili.
karton *a. Fr.* **1** kâğıt hamuruyla yapılan, ayrıca içinde birkaç lif tabakası bulunan kalınca ve sert kâğıt. **2** on paket sigarayı bir araya getiren ambalaj.
kartonpiyer *a. Fr. mim.* yapıları kabartmalarla süslemek için, çoğunlukla duvarlarda ve tavan göbeklerinde kullanılan, sertleştirilmiş mukavva ya da kıtıklı alçı.
kartonumsu *s. Fr. T.* kartona benzeyen, karton görünümünde, niteliğinde olan.
kartopu, -nu (I) *b. a. bitb.* hanımeligillerden, birçok türü bulunan, çoğunlukla bahçelerde, kimi türleri saksılarda süs bitkisi olarak yetiştirilen, zeytinsi ya da üzümsü meyvesi parlak kırmızı renkli bir ağaççık.
kartopu, -nu (II) *b. a.* çocukların, kardan yaptıkları ve eğlence olsun diye birbirlerine attıkları top biçimindeki kar. **kartopu oynamak** kartopunu birbirine atarak eğlenmek.
kartotek *a. Fr.* **1** kartlar **(II)** üstüne işlenmiş bilgilerin düzenli olarak bir araya getirilmesi. **2** bu biçimde düzenlenip bir araya getirilmiş kartların saklandığı yer, dolap, kutu vb.
kartpostal *b. a. Fr.* **1** genellikle dikdörtgen biçiminde ince kartondan yapılmış, bir yüzü resimli, öbür yüzüne bir şeyler yazılabilen posta yazışma kartı. **2** fotoğrafçılıkta 9x12 cm. boyutlarındaki fotoğraf.
kartuk *a. ha.* tarlada kullanılan büyük tırmık.
kartuş *a. Fr.* **1** merminin, içinde barut bulunan, silindir biçimindeki bölümü. **2** dolmakalem ya da tükenmezkalem içine yerleştirilen, içi mürekkep dolu tüp. **3** bilgisayar yazıcılarının içi mürekkep dolu ya da boş kabı.
kartvizit, -ti *b. a. Fr.* ➻ **kart (II)**[2].
kartvizitlik *b. a. Fr. T.* kartvizitleri koymak için özel olarak yapılmış bir tür küçük boy cüxdan.
karun *a. Ar.* (- -) *(din kitaplarında sözü edilen, zenginliğiyle ünlü kişi olan ya da mitolojide Lidya Kralı olarak geçen Karun adlı kişinin adından) mec.* çok varlıklı kimse.
karyağdı *b. s.* ve *b. a.* **1** ak benekli deseni olan (kumaş). **2** *ha.* atlardaki ak benekler.
karyokinez *a. Fr. yaşb.* çokgözeli canlılarda göze çekirdeğinin parçalanarak iki uçta toplanması ve orada yeni bir çekirdek oluştuktan sonra gözenin ortadan ikiye bölünmesi, böylece iki yeni gözenin ortaya çıkması ve bu oluşumun sürüp gitmesi, gözelerin böyle belli evreler ge çirerek çoğalması. *eş.* **mitoz**.
karyola *a. İt.* (. .' .) üzerine yatak konulup yatılan tahta ya da metal kerevet.
kas *a. gövb.* insanlarda ve hayvanlarda, kasılarak ya da açılarak vücudun her türlü devinimini sağlayan, tellerden oluşan organ ve bu organın telsi dokusu. **kas duyumu** *ruhb.* kaslardaki duyu organları uyarıldığında algılanan belirli bir basınç duyumu. **kas gerginliği** *ruhb.* kaslarda, çalışmadıkları zaman görülen, hafif ve sürekli gerginlik durumu. **kas tutukluğu** işe alıştırılmamış kasların çalışması durumunda duyulan, geçici ağrı ve sızı.
kasa *a. İt.* (.' .) **1** para, değerli kâğıtlar ya da mücevher vb. saklamaya yarayan çelik dolap. **2** alışveriş yerlerinde para ödenen yer. *ör. Parayı ikinci kasaya ödeyip paketinizi buradan alacaksınız.* **3** kamyon vb.de yüklerin konulduğu bölüm. **4** vagonun şasiye bağlanmış üst bölümü. **5** (kimi şeyler için) sandık. *ör. Bir kasa rakı almış.* **6** kapı pencere kanatlarının tutturulduğu çerçeve. *ör. Dairenin kasaları takıldı.* **7** basımevlerinde, el dizgisinde kullanılan döküm harflerin konulduğu, gözlerden oluşan tabla. **8** kimi kumar oyunlarında oyunu yönetme ya da para karşılığı fiş verme işi. **9** *sp.* yüksekliği ayarlanabilen, beş ayrı parçadan oluşmuş atlama aracı. **10** *den.* halatın ucunda ya da bedeninde yapılan halka kıvrım. **11** *ünl. den.* yan yelkenlerin açılması için verilen komut. **kasa açığı** *tic.* ve *huk.* sayım sonucunda kasada kayıtlara göre bulunması gerekenden eksik çıkan para. **kasa defteri** *tic.* ticarethanelerde günlük alışların ve satışların yazıldığı defter. **kasa fişi** *tic.* satın alınan bir mal ya da hizmet için müşteriye fatura yerine geçmek üzere verilen yazarkasa belgesi.
kasaba *a. Ar.* kentten küçük ama köyden bü-

yük olmakla birlikte henüz kırsal özelliklerini yitirmemiş olan yerleşim yeri.*eş.* **ilçe**.
kasabacık *a. Ar. T.* küçük kasaba.
kasabalı *s. Ar. T.* kasabada oturan, kasaba halkından olan (kimse).
kasabilme *a.* kasabilmek eylemi.
kasabilmek *(-i)* kasmak elinde olmak, kasma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kasadar *a. İt. Far.* alışveriş yerlerinde kasada[2] oturup para alıp veren kimse.
kasadarlık *a. İt. Far.* kasadarın işi.
kasalama *a. İt. T.* kasalamak eylemi.
kasalamak *(-i) İt. T.* meyve, sebze, içki, yumurta gibi şeyleri satış yerlerine gönderebilmek için kasalara[5] yerleştirmek, sandıklara koymak.
kasalanabilme *a. İt. T.* kasalanabilmek eylemi.
kasalanabilmek *(nsz) İt. T.* kasalanması olanak içinde olmak ya da kasalanma olasılığı bulunmak.
kasalanma *a. İt. T.* kasalanmak eylemi.
kasalanmak *(nsz) İt. T.* (meyve, sebze, içki, yumurta vb. için) kasalara[5] yerleştirilmek, sandıklara konulmak.
kasalatabilme *a.* kasalatabilmek eylemi.
kasalatabilmek *(-i, -e) İt. T.* kasalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kasalatılma *a. İt. T.* kasalatılmak eylemi.
kasalatılmak *(nsz) İt. T.* (sebze, meyve vb.) kasalara[5] yerleştirilmesi sağlanmak.
kasalatma *a. İt. T.* kasalatmak eylemi.
kasalatmak *(-i, -e) İt. T.* kasalamak eylemini yaptırmak. *ör. Portakalları işçilere üç saatte kasalattık.*
kasalayabilme *a. İt. T.* kasalayabilmek eylemi.
kasalayabilmek *(-i)* kasalamak elinde olmak, kaslama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Domatesleri ancak yarın kasalayabileceğiz.*
kasap *a. Ar.* **1** etinin yenilmesi için sığır, koyun gibi hayvanları kesen kimse. **2** bu amaçla kesilmiş hayvanların etini dükkânında perakende olarak satan kimse. **3** bu amaçla kesilmiş etlerin satıldığı dükkân. **4** *mec.* kan dökücü, acımasız kimse. **5** *arg.* kama, bıçak gibi kesici araçları iyi kullanan kabadayı. **6** *arg.* ayaktopunda çok sert oynayan oyuncu. **7** *arg.* başka sürücüler üzerinde korku yaratan, taşıtını çok sert kullanan sürücü. **kasaba borcum yok** biraz şişmanlaması gerektiği söylenen biri, durumundan memnun olduğunu belirtmek için söyler. **kasaba et** (ya da **yağ**) **borcu mu var?** "bu kadar çok şişmanlamasın" anlamında söylenir. **kasap havası** el ele tutuşularak oynanan bir halk oyunu. **kasap, yağı bol olunca gerisini yağlar** bir şeyi bol bulan kimse onu gereksiz yere savurup tüketir, bol bol harcar.
kasaphane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* ➻ **kanara**. *eş.* **mezbaha**, *yeni* **kesimevi**.
kasaplık *a. Ar. T.* **1** kasap olma durumu. **2** kasabın yaptığı iş. **2** *s.* eti yenilmeye, kesilmeye elverişli ya da kesimevine gönderilip kesilmek üzere ayrılmış (hayvan). **3** *a. mec.* kan dökücülük, acımasızlık.
kasar *a. ha.* savrulmuş tahılın başaklı kısmı ya da samanlı tanesi. **kasar etmek** *ha.* tahılı harmanda kasar durumuna getirmek.
kasara *a. İt.* (. .' .) *den.* geminin baş ve kıç yanında olmak üzere iki tane, asıl güverteden yüksek olan kısa güverte.
kasatura *a. İt.* (. . .' .) *ask.* askerlerin bel kayışına takılı olarak taşıdıkları ve gerektiğinde süngü gibi, tüfeğin namlusu ucuna taktıkları bir çeşit bıçak.
kasavet, -ti *a. Ar.* (. - .) kaygı, sıkıntı, tasa, üzüntü. **kasavet çekmek** (ya da **etmek**) kaygılanmak, tasalanmak, üzülmek.
kasavetlenme *a. Ar. T.* (. - . . .) kasavetlenmek eylemi.
kasavetlenmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) kaygılanmak, tasalanmak, üzülmek.
kasavetli *s. Ar. T.* (. - . .) kaygılı, sıkıntılı, tasalı, üzüntülü.
kasavetsiz *s. Ar. T.* (. - . .) kaygısız, sıkıntısız, tasasız, üzüntüsüz. **kasavetsiz ağız anahtarsız açılır** sıkıntısı olmayan kimse, her konuda rahat rahat konuşur.
kasavetsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) kasavetsiz olma durumu, kaygısızlık, sıkıntısızlık, tasasızlık, üzüntüsüzlük.
kasdoku *b. a. gövb.* insan, hayvan gibi bir canlının devinimini sağlayan kasılabilen telleri oluşturan gözeler topluluğu.
kâse *a. Far.* (- .) cam, çini, toprak gibi bir gereçten yapılmış, içine yiyecek içecek şeyler konulan, derince ve kulpsuz kap.
kâsecik *a. Far. T.* (- . .) küçük kâse, küçük çanak.
kasem *a. Ar. esk.* ant içme.
kaset, -ti *a. Fr.* içinde, görüntü ve seslerin ya da yalnızca seslerin kaydedildiği bir manyetik şerit bulunan küçük kutu. **kaseti sarmak** *arg.* ne diyeceğini şaşırarak sözleri birbirine karışmak.
kasetçalar *b. a. Fr. T.* ses kasetlerindeki seslerin dinlenilmesini sağlayan aygıt.
kasetçi *a. Fr. T.* kaset satan kimse.
kasetçilik *a. Fr. T.* boş ya da dolu kaset üretme ya da satma işi.
kasık *a.* vücudun karın ile uyluk arasındaki bölümü. **kasık fıtığı** karın kaslarının yetersizliğinden ileri gelen fıtık.
kasıkbağcı *b. a.* kasıkbağı yapan ya da satan kimse.
kasıkbağı, -nı *b. a.* fıtığı içeride tutmak için kullanılan esnek bağ.
kasıkbiti, -ni *b. a. hayb.* insanlarda genellikle üreme organları çevresindeki kıl diplerine yerleşen bir tür bit.
kasıkçatlağı, -nı *b. a. ha.* kasık fıtığı.
kasıkotu, -nu *b. a. bitb.* karanfilgillerden, toprak yüzeyinde yatık olarak gelişen, saz biçiminde ince sapları olan, yaprakları küçük ve küme durumunda bulunan, güzel çiçekler

açan, böbrek ve sidiktorbası vb. hastalıklarında yararlı olduğu öne sürülen bir ot.
kasıl (I) *s. yaşb.* kasa benzeyen ya da kasla ilgili olan.
kasıl (II) *a. ha.* **1** ev önünde sebze ekmek için ayrılan arsa. **2** ev önündeki arsaya hayvanlara yedirmek için ekilmiş yulaf.
kasılabilme *a.* kasılabilmek eylemi.
kasılabilmek *(nsz)* kasılmak elinde olmak, kasılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kasılduyumlar *b. a. ruhb.* kasların istençli kasılmaları sonucu ortaya çıkan devinimlerin düzenlenmesine yardım eden duyumlar.
kasılgan *s. gövb.* kasılma özelliği olan, kasılabilen (doku).
kasılganlık *a. gövb.* kasılabilme özelliği.
kasılım *a. yaşb.* (kaslar için) büzülüp kısalma, çekilip toplanma, kasılma.
kasılış *a.* kasılmak eylemi ya da biçimi.
kasılıverme *a.* kasılıvermek eylemi.
kasılıvermek *(nsz)* ansızın kasılmak.
kasılma *a.* kasılmak eylemi.
kasılmak *(nsz)* **1** kasmak eylemine konu olmak. **2** (kaslar için) büzülüp kısalmak. **3** *mec.* kendini büyük görerek bunu davranışlarıyla belli etmek, büyüklenmek, kurumlanmak. **kasıla kasıla** *il. be.* kasılarak. *ör. Adam kasıla kasıla yürüyordu.*
kasım *a. Ar.* **1** yılın on birinci ayı; ekim ile aralık ayları arasında yer alır ve otuz gün sürer. **2** kışın başlangıcı sayılan 8 Kasım günü başlayıp hıdrellezin ilk günü olan 6 Mayısa değin altı ay süren dönem.
kasım kasım *ik. be.* "kendini aşırı ölçüde büyük görmek, çok büyüklenmek, çok kurumlanmak" anlamındaki ***kasım kasım kasılmak*** deyiminde geçer.
kasımpatı *b. a. bitb.* bileşikgillerden, genellikle çelikleme yoluyla ya da sürgünle yetiştirilen, birçok türü bulunan, türlü renklerde iri ve katmerli çiçekleri olan, sonbahardan kışa değin çiçek açan bir süs bitkisi.
kasımsı *s.* kasa benzeyen, kas yapısında olan, kas gibi kasılabilen.
kasınabilme *a.* kasınabilmek eylemi.
kasınabilmek *(nsz)* kasınması olanak içinde olmak ya da kasınma olasılığı bulunmak.
kasınç *a.* kaslarda ansızın beliren ağrılı kasılma. *eş.* **kramp**.
kasınma *a.* kasınmak eylemi.
kasınmak *(nsz)* **1** (kas için) kasılıp kalmak. **2** *mec.* kendini büyük görerek öyle davranmak, büyüklenmek.
kasıntı *a.* **1** giyeceği kısaltmak için yapılan eğreti dikiş. **2** *mec.* büyüklenme, kurum, büyüklük taslama, gurur. **3** *s. mec.* kendini beğenmişliğini davranışlarıyla belli eden, büyüklenen, kurumlanan (kimse).
kasıntılı *s.* **1** (giyecek için) kasıntısı[1] olan. **2** *mec.* büyüklük taslayan, kendini büyük gören, büyüklenen, kurumlanan (kimse), kasıntısı[3] olan (davranış).
kasıntısız *s.* **1** kasıntısı olmayan. **2** *mec.* büyüklenme huyu olmayan, kurumlu davranmayan, alçakgönüllü (kimse).
kasır, -srı *a. Ar.* ➻ **köşk**.
kasırga *a.* (. .' .) **1** hızı saatte 120 km.yi aşan çok güçlü fırtına. **2** *mec.* güçlü duygusal sarsıntı, büyük coşku. *ör. Ruhundaki kasırga, onu sarsmıştı.* **kasırga gibi** ansızın ve çok yeğin bir biçimde. *ör. İçeriye bir kasırga gibi girdi.*
kasıt, -stı *a. Ar.* **1** bilerek, isteyerek güdülen erek, amaç, istek. **2** zarar verme, öldürme ya da yaralama isteği, kötü niyet. **(birine) kastı olmak** o kimseye karşı zarar verme isteği beslemek.
kasıtlı *s. Ar. T.* önceden düşünerek, bilerek, isteyerek, tasarlayarak yapılan, bir amaca dayanan, yönelen (davranış) ya da söylenen (söz).
kasıtsız *s. Ar. T.* kasıtlı olmayan (davranış, söz).
kasıverme *a.* kasıvermek eylemi.
kasıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak kasmak.
kaside *a. Ar.* (. - .) *yaz.* Divan Yazını'nda, din ya da devlet büyüklerini övmek için yazılan, en az 31, en çok 99 ikilikten oluşan, belli kurallara uyularak ortaya konulan, belli bölümleri olan ve bütün ikiliklerinin ikinci dizeleri en baştaki ikilikle uyaklı bulunan uzun şiir.
kasideci *a. Ar. T.* (. - . .) **1** *esk. yaz.* kaside yazan ozan. **2** *mec.* birine yaranmak için ona aşırı övgüler düzen kimse.
kasidecilik *a. Ar. T.* kasideci olma durumu.
kasis *a. Fr.* **1** karayollarında bulunan bozukluklar ve çukurlar. **2** bir yolun bir yanından öbür yanına geçen ark.
kasiyer *a. Fr.* alışveriş yerlerinde kasada oturarak para alan kimse.
kask *a. Fr.* motosiklet sürücülerinin vb. kullandığı, çarpmalardan başı korumak için giyilen başlık.
kaskaslama *a. arg.* kaskaslamak eylemi.
kaskaslamak *(-i) arg.* birine bir şeyi değerinden fazlaya satmak, sokuşturmak, yutturmak.
kaskatı *s.* (.' . .) **1** iyice katı, çok katı, çok sert. **2** *mec.* çok acımasız, çok sert, çok hoşgörüsüz. **kaskatı kesilmek** aşırı korku, şaşkınlık, üzüntü gibi duygusal bir nedenle devinemeyecek, bir şey söyleyemeyecek duruma gelmek, donup kalmak.
kasket, -ti *a. Fr.* genellikle erkeklerin giydiği, önü siperli başlık.
kasketçi *a. Fr. T.* kasket yapan ya da satan kimse, işyeri.
kasketli *s. Fr. T.* başında kasket bulunan, kasket giymiş (kimse). *ör. Artık kimse köylülere "kasketli köylü" demiyor.*
kasketsiz *s. Fr. T.* başında kasket olmayan (kimse).
kasko *a. İt.* (.' .) *huk.* taşıtların kaza yapmaları sonucu uğrayacakları maddi zararları karşılayan sigorta türü.

kaslaşabilme *a.* kaslaşabilmek eylemi.
kaslaşabilmek *(nsz)* kaslaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kaslaşma *a.* kaslaşmak eylemi.
kaslaşmak *(nsz)* kas özelliği edinmek, kas gibi olmak.
kaslı *s.* kasları iyi gelişmiş olan.
kasma *a.* kasmak eylemi.
kasmak, -ar *(-i)* **1** boyunu ya da enini kısaltmak, asılarak germek. *ör. Yavaşlatmak için atın yularını kasmak gerekmişti.* **2** daraltmak. *ör. Eteğin belini biraz kasın.* **3** *mec.* baskı altında tutmak. *ör. Oğlunu kasmak istemiyordu ama onun gidişini de hiç beğenmiyordu.* **kasıp kavurmak 1)** bir afet, çok zarar vermek. *ör. Rüzgâr ekinleri kasıp kavurmuş.* **2)** bir zalim, baskı yaparak ya da acımasız davranışlarla bir topluluğu ezmek. *ör. Timur'un Anadolu'yu kasıp kavurduğu söylenir.*
kasnak *a.* **1** enli çember. **2** elek, kalbur, tef gibi şeylerin tahta çemberi. **3** üzerine nakış işlenecek kumaşı germeye yarayan, iç içe geçmiş, enlice tahta çember. **4** kimi makinelerde, bir milden başka mile devim geçiren kayışların takıldığı demir çember. **5** tuvalin gerilerek küçük çivilerle tutturulduğu tahta çerçeve. **6** *sp.* pehlivanların giydikleri kispetin bele gelen bölümü. **7** *sp.* kenarları oluk biçiminde pervazlı, metal ya da tahta çember. **8** *mim.* bir sütunun gövdesini oluşturan silindir biçimindeki taşların her biri. **9** *ha.* başa takılan çember. **kasnak işi** kasnak[3] üzerine gerilmiş kumaşa tığ ile yapılan renkli nakış. **kasnak işlemek** kasnakta[3] nakış yapmak.
kasnakçı *a.* kasnak, elek, kalbur, ölçek[2] gibi tahta işleri yapan usta.
kasnaklama *a.* kasnaklamak eylemi.
kasnaklamak *(-i)* **1** kasnak[1] içine almak, çemberlemek. **2** kollarını dolayarak kavramak. **3** yapılarda, betonun şişmesini önlemek ve direncini artırmak için, sıkıştırılmış betonun çevresini metal bir kasnak[1] içine almak. **4** *arg.* (kalabalık yerlerde, taşıtlarda) kasığını birinin kalçasına dayayarak sürtünmek.
kasnı (I) *a.* çadıruşağı, şeytantersi ağacı gibi bitkilerden elde edilen zamk.
kasnı (II) *a. ha.* büyük yapraklı, gövdesi soyularak zarımsı bölümü yenilen bir bitki.
kassız *s.* kasları gelişmemiş olan.
kast, -tı (I) *a. Ar.* ➻ **kasıt**.
kast, -tı (II) *a. Fr. topb.* bugün Uzakdoğu toplumlarında, en koyu biçimiyle de Hindistan'da görülen, ayrıcalıklar yönünden yukarıdan aşağıya doğru kesin ölçülerle sıralanmış bulunan, hemen hemen tümüyle birbirine kapalı toplumsal sınıfların her biri. **kast düzeni** *topb.* kastlardan oluşan toplumsal sınıf yapısı.
kastanyet, -ti *a. İsp.* parmaklara takılıp çalınan ve özel bir ses çıkaran zil, çalpara.
kastanyola *a. İt.* (. . .' .) **1** bir çarkın dişlerine takılarak geriye dönmesine engel olan dil. **2** *den.* akan çapa zincirini durdurmaya yarayan demir kol. **kastanyola yuvası** bir çarkta kastanyola için açılmış dişlerin arası.
kastar *a. ha.* pamuklu bezi ya da pamuk ipliğini soğuk suyla yıkayarak ağartma işi.
kastarcı *a. ha.* kastarlama yapan kimse.
kastarlama *a. ha.* kastarlamak eylemi.
kastarlamak *(-i) ha.* pamuk ipliğini ya da pamuklu bezi bol soğuk suyla yıkayarak ağartmak.
kastarlı *s. ha.* kastarlanmış olan (iplik, bez).
kastel *a. ha.* çeşme, pınar, şadırvan.
kasten *be. Ar.* (.' .) belli bir amaç güderek, önceden tasarlayarak, bile bile, isteyerek.
kastetme *a. Ar. T.* kastetmek eylemi.
kastetmek *(-i) Ar. T.* **1** demek istemek. *ör. "Olur" derken senin gelmeni kastetmiştim.* **2** amaç olarak almak, amaçlamak. *ör. Bu işi birlikte yapmayı kastetmiştim.* **3** *(-e)* zarar vermek, kötülük etmek istemek. *ör. Onun canına kastedenler bugün dost görünüyorlar.*
kastırabilme *a.* kastırabilmek eylemi.
kastırabilmek *(-i, -e)* kastırmak elinde olmak, kastırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kastırma *a.* kastırmak eylemi.
kastırmak *(-i, -e)* kasmak eylemini yaptırmak. *ör. Eteğimi biraz kastırdım.*
kasti *be.* ve *s. Ar.* bir amaç güderek, bilerek, isteyerek, tasarlayarak (yapılan).
kastor *a. Fr.* **1** kunduz. **2** kunduz kürkü. **3** *s.* kunduz kürkünden yapılmış.
kasvet, -ti *a. Ar.* iç sıkıntısı, sıkıntı. **kasvet basmak** (ya da **çökmek**) içi daralmak, çok sıkıntı basmak, çok sıkılmak. **kasvet vermek** hüzün vermek, sıkıntı vermek, ruhu sıkmak.
kasvetli *s. Ar. T.* içe sıkıntı veren, içi daraltan, sıkıntılı.
kasvetsiz *s. Ar. T.* sıkıntı vermeyen, iç sıkmayan, sıkıntısı bulunmayan.
kaş *a.* **1** göz çukuru üzerindeki çıkıntıda kemerli bir çizgi oluşturan kısa kıllar. *ör. Kadın kaşını cımbızla alıyordu.* **2** bu kılların bulunduğu çıkıntılı yer. *ör. Çocuğun kaşı yarılmış.* **3** kemerli ve çıkıntılı şey ya da yer. *ör. Bir ak bulut dağın kaşına asılmış gibiydi.* **4** eyerin ya da semerin ön ve arkasındaki çıkıntılı bölüm. **5** *ha.* sarp kayalıklar, uçurum. **6** *ha.* çatı saçağı. **7** *ha.* duvarın üstü, duvar, set. **8** *ha.* ocağın kemeri. **kaş atmak** kaş hareketiyle işaret vermek. **kaş çatmak** kızgınlığını, öfkesini kaşlarını birbirine yaklaştırarak belli etmek. *ör. Bize kaş çatacağına ona çat.* **kaş göz etmek** (birine) kaş ve göz hareketleriyle bir şeyler anlatmaya çalışmak. **kaş ile göz, gerisi söz** "vücudun başka yerlerinin güzel olması o kadar önemli değildir, güzellik her şeyden önce kaş ile göz güzelliğidir, yüz güzelliğinde kaş ile göz önemlidir" anlamında söylenir. **kaş yıkmak** ➻ **kaş çatmak**. **kaş yapayım derken göz çıkarmak** işi düzelteyim derken büsbütün bozmak. **kaşla göz arasında** kimseye sezdirmeden ve çok kısa bir zaman içinde, çabucak. **kaşlarını çatmak** ➻ **kaş çatmak**.

kaşağı *a.* **1** genellikle atların kıllarını temizlemek için kullanılan, saçtan yapılmış, dişli araç. **2** insanın kendi sırtını kaşıyabilmesi için yapılmış, uzun saplı, ucu kaşık ya da el biçiminde, tırtıklı araç.
kaşağılama *a.* kaşağılamak eylemi.
kaşağılamak *(-i)* atın kıllarını temizlemek, derisini dinlendirmek için kaşağı sürmek, kaşağı ile tımar etmek.
kaşağılanma *a.* kaşağılanmak eylemi.
kaşağılanmak *(nsz)* kaşağıyla tımar edilmek.
kaşağılatılma *a.* kaşağılatılmak eylemi.
kaşağılatılmak *(nsz)* kaşağılanması sağlanmak.
kaşağılatma *a.* kaşağılatmak eylemi.
kaşağılatmak *(-i, -e)* kaşağılamak eylemini yaptırmak, kaşağılanmasını ya da kaşağılamasını sağlamak. *ör. Atı bakıcısına kaşağılattı.*
kaşağılayabilme *a.* kaşağılayabilmek eylemi.
kaşağılayabilmek *(-i)* kaşağılamak elinde olmak, kaşağılama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kaşağılayıverme *a.* kaşağılayıvermek eylemi.
kaşağılayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kaşağılamak.
kaşalot, -tu *a. Fr.* **1** *hayb.* ➻ **ispermeçet balinası.** **2** *s. arg.* kavrayışı kıt, aptal, bön, salak, budala. **3** *s. arg.* çok çalıştığı halde yine de dersi öğrenemeyen (öğrenci). **4** *s. arg.* iriyarı, çok şişman (kimse, özellikle kadın).
kaşan *a. ha.* **1** hizmet ve binek hayvanlarının sidiği. **2** hizmet ve binek hayvanlarının durup işemesi, kaşanma. **kaşan yeri** *ha.* uzun yolda, hizmet ve binek hayvanlarının durup işedikleri ve biraz dinlendikleri yer.
kaşandırılma *a. ha.* kaşandırılmak eylemi.
kaşandırılmak *(nsz) ha.* (hizmet ve binek hayvanı için) kaşanmak eylemi yaptırılmak.
kaşandırma *a. ha.* kaşandırmak eylemi.
kaşandırmak *(-i) ha.* uzun yolda, yorulmuş hizmet ve binek hayvanını durdurarak işetip biraz dinlendirmek.
kâşâne *a. Far.* (- - .)*esk.* köşk.
kaşanma *a. ha.* kaşanmak eylemi.
kaşanmak *(nsz) ha.* (hizmet ve binek hayvanları için) durup işemek.
kaşar *a.* **1** koyun sütünden yapılan, tekerlek biçiminde, sarımtırak renkte, yağlı bir peynir türü. *eş.* **kaşarpeyniri.** **2** *arg.* açıkgöz, düzenci, kurnaz, hileci (kimse).
kaşarca *be.* kaşara[2] yaraşır bir biçimde.
kaşarlanma *a. arg.* kaşarlanmak eylemi.
kaşarlanmak *(nsz) arg.* **1** bir konuda, bir işte ya da eylemde deneyim kazanmak, iyice ustalaşmak. **2** hoşa gitmeyen bir işe ya da bir eyleme alışarak artık ondan üzüntü duymaz olmak, onu olağan karşılamaya başlamak.
kaşarlı *s.* **1** içinde kaşarpeyniri bulunan, kaşarpeyniriyle yapılmış olan. **2** *arg.* kaşarlanmış (kimse).
kaşarlık *a. arg.* kaşar[2] olma durumu, kaşarca davranış.
kaşarpeyniri, -ni *b. a.* ➻ **kaşar**[1].
kaşbastı *b. a. ha.* baş ağrısı vb. dolayısıyla bağlanan, kaşların üstünden geçerek başın çevresini dolanan sargı.
kaşe *a. Fr.* **1** damga, mühür. **2** içine toz durumundaki ilaçların konulduğu, yutulmaya elverişli küçük kap. **3** bir sanatçı vb. ile belli bir süreye bağlı çalışma anlaşması.
kaşeksi *a. Fr. hek.* beslenme işlevlerinin tümüyle bozulmasıyla oluşan ileri derecedeki zayıflık.
kaşeli *a.* ve *s. Fr. T.* **1** kaşe[2] içine konulmuş, kaşesi olan (ilaç). **2** işverenin, başkaca herhangi bir yükümlülük altına girmeden, yalnızca çalışma süresine, işine göre ücret verdiği (kimse).
kaşık *a.* sulu ya da kimi küçük taneli yiyecekleri karıştırmaya, bir yere aktarmaya ya da kaptan alıp ağza götürmeye yarayan, tahtadan, metalden ya da plastikten yapılmış, oval biçimli, küçük ve çukurluğu az, saplı bir sofra aracı. **kaşık atmak** (ya da **çalmak** ya da **sallamak**) kaşıkla alarak, iştahla ve çabuk çabuk yemek. **kaşık çalımı** *ha.* ortalığın kararmaya başladığı, akşam yemeği zamanı. **kaşık düşmanı** *(şaka)* karı, eş. **kaşık kadar** çok küçük. **kaşık kaşık 1)** kaşıklar dolusu. **2)** kaşıkla ölçerek. **kaşık oyunu** Türkiye'nin birçok yerinde, özellikle de Konya'da, parmaklar arasına sıkıştırılmış tahta kaşıkları şakırdatarak oynanan bir halk oyunu. **kaşıkla yedirip (verip) sapıyla göz (gözünü) çıkarmak** bir kimseye yaptığı bir iyiliğin arkasından ona zarar verici bir davranışta bulunmak, bir yandan iyilik yaparken öte yandan kötülük yapmak.
kaşıkçı *a.* kaşık yapan ya da satan kimse.
kaşıkçıkuşu, -nu *b. a. hayb.* ➻ **pelikan.**
kaşıkçılık *a.* kaşık yapma ya da satma işi.
kaşıkçın *a. hayb.* ördekgillerden, tüyleri ak, kara **(II)**, kahverengi, ayakları kırmızı, gagası kaşık biçiminde bir kuş.
kaşıklama *a.* kaşıklamak eylemi.
kaşıklamak *(-i)* **1** kaşıkla yemek. **2** (kaşıkla yenen şeyler için) severek, çabuk çabuk, oburca, iştahla yemek.
kaşıklanma *a.* kaşıklanmak eylemi.
kaşıklanmak *(nsz)* **1** kaşıkla yenmek. **2** iştahla yenmek.
kaşıklayış *a.* kaşıklamak eylemi ya da biçimi.
kaşıklayıverme *a.* kaşıklayıvermek eylemi.
kaşıklayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kaşıklamak. *ör. Çocuk çorbayı kaşıklayıverdi.*
kaşıklık *a.* **1** içine kaşık, çatal, bıçak gibi şeyler konulan kap. **2** *s.* kaşık yapmaya elverişli (ağaç). **3** *s.* kaşığın alabileceği ölçüde. *ör. Birkaç kaşıklık çorba kalmış.*
kaşıkotu, -nu *b. a. bitb.* turpgillerden, güzel yeşil renkli, kenarları kaşık gibi içe doğru kıvrık ve etli yapraklı, beyaz çiçekli, yapraklarında hardala benzer acı ve yakıcı bir esans bulunan, kökünden ve yapraklarından iskor-

büte, sıracaya karşı ilaç olarak yararlanılan bir bit ki.
kaşıma *a.* kaşımak eylemi.
kaşımak *(-i)* deriyi, tırnak ya da benzeri bir şeyle hafifçe ovmak. **kaşıya kaşıya** *ik. be.* sık sık kaşıyarak.
kaşınabilme *a.* kaşınabilmek eylemi.
kaşınabilmek *(nsz)* kaşınma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sırtı kaşınan kaşınabilir.*
kaşındırabilme *a.* kaşındırabilmek eylemi.
kaşındırabilmek *(-i)* kaşındırması olanak içinde olmak ya da kaşındırma olasılığı bulunmak.
kaşındırma *a.* kaşındırmak eylemi.
kaşındırmak *(-i)* kaşınmasına yol açmak, kaşıntı vermek.
kaşınış *a.* kaşınmak eylemi ya da biçimi.
kaşınıverme *a.* kaşınıvermek eylemi.
kaşınıvermek *(nsz)* ansızın kaşınmak. *ör. Kafam kaşınıverdi.*
kaşınma *a.* kaşınmak eylemi.
kaşınmak *(nsz)* **1** kaşınma gereksinimi duymak, kaşıntısı olmak. *ör. Sırtım kaşınıyor.* **2** kendi kendini kaşımak. *ör. Köylüler, duvarın dibine oturmuş, ara sıra kaşınarak konuşuyordu.* **3** *mec.* cezayı gerektiren davranışlarda bulunmak. *ör. Huyun bu senin, her zaman kaşınırsın.*
kaşıntı *a.* **1** vücudun herhangi bir yerinde oluşan ve kaşınma isteği veren rahatsızlık. **2** *ha.* uyuz hastalığı. **kaşıntı tozu** *arg.* yapısı, davranışları başkalarını rahatsız eden, kendisinden hoşlanılmayan kimse.
kaşıntılı *s.* kaşıntıyla kendini gösteren, kaşıntıya yol açan, kaşıntı veren, kaşıntısı olan. *ör. Uyuz kaşıntılı bir hastalıktır.*
kaşıyabilme *a.* kaşıyabilmek eylemi.
kaşıyabilmek *(-i)* kaşımak elinde olmak, kaşıma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kaşıyış *a.* kaşımak eylemi ya da biçimi.
kaşıyıverme *a.* kaşıyıvermek eylemi.
kaşıyıvermek *(-i)* **1** çabucak kaşımak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Sırtımı kaşıyıverir misin?*
kâşif *a. Ar.* (- .) ➻ **bulgucu**.
kaşkariko *a.* (. . .' .) *arg.* **1** dolap, düzen, tuzak, oyun, hile. **2** yalan dolan. **3** arabozuculuk. **kaşkariko atmak** (ya da **oynamak** ya da **yapmak**) *arg.* (birine) oyun, hile yapmak, hileli davranmak.
kaşkarikocu *a.* (. . .' . .) *arg.* dolap çeviren, düzenci, dolapçı, hileci.
kaşkarikoculuk *a.* (. . .' . . .) *arg.* kaşkarikocu olma durumu, düzencilik, dolapçılık, hilecilik.
kaşkaval (I) *a. İt.* **1** inek ve koyun sütünden yapılan, tekerlek biçiminde, sarı renkli bir peynir. **2** *s. arg.* aptal, budala, bön, salak, sersem. **kaşkaval yemek** *arg.* beklenmedik bir anda güç bir durumla karşılaşıp üstesinden gelememek.
kaşkaval (II) *a. İt. den.* gabya ve babafingo çubuklarının topuklarındaki deliklerden geçirilerek uçları mavnaya dayanan, demir ya da ağaç takoz.
kaşkavallık *a. İt. T. arg.* kaşkaval **(I)**[2] olma durumu, aptallık, bönlük, budalalık, salaklık, sersemlik.
kaşkol *a. Fr.* yün örgü ya da yünlü kumaştan yapılmış, boynu soğuktan korumak için kullanılan atkı, boyun atkısı.
kaşkorse *a. Fr.* (. .' .) kadınların, ten üzerine giydikleri süslü ve ince fanila.
kaşlı *s.* herhangi bir nitelikte kaşı olan. *ör. Kalın kaşlı, gür saçlı biriydi.* **kaşlı gözlü** kaşları, gözleri ve yüzü güzel olan, çok güzel yüzlü (kimse).
kaşmer *s.* ve *a. arg.* **1** kaşları bitişik kimse. **2** maskara, soytarı.
kaşmerdikoz *s. arg.* çok çirkin, çok garip görünüşlü, acayip, tuhaf (kimse).
kaşmerlik *a. arg.* maskaralık, soytarılık.
kaşmir *a.Fr. (Hindistan'daki Keşmir kentinin adından)* **1** Keşmir keçisinden elde edilen çok ince ve çok yumuşak yün. **2** *s.* bu yünden örülmüş ya da dokunmuş (örgü ya da kumaş). *ör. Kaşmir kumaş serin tutarmış.*
kat, -tı (I) *a.* **1** bir yüzey üzerine az ya da çok kalın bir biçimde, düzgün olarak yayılmış ya da üst üste konulmuş şeylerden her biri. **2** bükülen ya da kıvrılan bir şeyin her kıvrımı. *ör. Yorganın katını açın.* **3** bir yapıda iki döşeme arasında yer alan dairelerin ya da odaların, bölmelerin tümü. *ör. Apartmanın her katında dört daire vardı.* **4** *ha.* bir yapıda konut vb. olarak kullanılan bölümlerin her biri. *eş.* **daire**[3]. *ör. Yeni bir kat almış diyorlar.* **5** (giyecekler için) takım. *ör. Birkaç kat giysisi var.* **6** makam, mevki. *ör. Devletin yüksek katlarına ulaştı.* **7** ön, yan, huzur, makam. *ör. Kaymakamın katına çıktık.* **8** (nicelik yönünden) kez. *ör. Bu ondan iki kat fazladır.* **9** *mat.* yinelenen bir sayının toplamı. *ör. 4, 6, 8, 10, 12 ve 14 sayıları 2'nin katlarındandır.* **10** *yerb.* yerbilim zamanlarından bir dönem içinde oluşmuş katmanlı kayaçlar. **kat çıkmak** yapıya bir kat[3] eklemek. **kat kaloriferi** konutlarda bağımsız bir bölüme döşenmiş olan ve yalnızca o bölümü ısıtan kalorifer. **kat kat 1)** pek çok, çok. *ör. Bu o işten kat kat zor.* **2)** üst üste gelecek biçimde, birbiri üstüne, üst üste. *ör. Kışın kat kat giyinmek zorunda kalıyoruz.*
kat (II) *a. Ar. esk.* **1** kesme ya da kesilme. **2** ilgiyi kesme. **3** bitirme, sonuçlandırma. **4** *yaz.* ➻ **kesme**[7].
katabilme *a.* katabilmek eylemi.
katabilmek *(-i, -e)* **1** katmak elinde olmak, katmak olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Çorbaya biraz daha tuz katabilir misin?*
katabolizma *a .Fr. yaşb.* ➻ **yadımlama**.
katafalk, -kı *a. Fr.* önünden sessizce geçilerek kendisine saygı gösterilecek bir ölünün tabutunun konulması için hazırlanmış, üzeri kumaşla örtülü yüksekçe yer.
katafot, -tu *a. Fr.* dışardan gelen bir ışığın etkisiyle geceleyin ışıklı görünen yansıtaç.

katakofti *a. Yun. arg.* **1** kabadayıca davranış, kabadayılık. **2** yalan dolan. **katakofti atmak** *Yun. T. arg.* yalan söylemek, uydurmak.

katakomp, -pu *a. Fr.* ilk Hıristiyanların kayaları oyarak içinde ya da toprağı kazarak yeraltında yaptıkları, ölülerini gömdükleri ya da kimi kez tapınak olarak kullandıkları, uzun dehlizler biçiminde gömütlük.

katakulli *a.* (. . .' .) *arg.* yalan dolan, düzen, tuzak, dalavere, hile. **katakulli çevirmek** (ya da **yapmak**) *arg.* dalavereye başvurmak, hile yapmak. **katakulli okumak** *arg.* yalan söylemek, aldatmak. **katakulliye gelmek** (ya da **düşmek**) *arg.* tuzağa düşürülmek, aldatılmak.

Katalan *ö. a.* İspanya'nın kuzeydoğusunda yaşayan bir topluluk.

Katalanca *ö. a.* Katalanların konuştuğu dil.

katalepsi *a. Fr. hek.* kaslarda istence bağlı kasılma durumunun geçici olarak yitirilmesi sendromu.

kataleptik *s. Fr. hek.* katalepsiyle ilgili.

katalitik *s.Fr. kim.*kataliz özelliğinde olan, katalizle ilgili. **katalitik soba** likit petrol gazı yakarak ısı veren soba.

kataliz *a. Fr. kim.* kimyasal bir tepkimeye girmiyormuş gibi görünen bir maddenin, hiçbir değişmeye uğramadan, tepkimenin olmasını ya da tepkimenin hızının değişmesini sağlayan etkisi.

katalizör *a. Fr. kim.* kendisi değişmeksizin, kimyasal bir tepkimeyi sağlayan ya da tepkimenin hızının değişmesine yol açan madde.

katalog *a. Fr.* **1** kurum, kuruluş ve işletmelerin ürettikleri malları, hizmetleri tanıtan, bunların satış amacıyla düzenlenmiş listesi. **2** bir kitaplıktaki kitapları ve öteki başvuru kaynaklarını nitelikleri yönünden tanıtmak, arandıklarında bulunmalarını sağlamak ereğiyle, yer numaraları vb. belirtilerek hazırlanmış kitap, defter ya da fişlerden oluşan bütün. **3** basımevi harflerinin takımlarını gösteren liste.

kataloglama *a. Fr. T.* kataloglamak eylemi.

kataloglamak *(-i) Fr. T.* katalog olarak hazırlamak.

katalpa *a. (Amerika'nın bir yerli dilinden)* (. .' .) *bitb.* ikiçeneklilerden, anayurdu Kuzey Amerika olan, park ve bahçelerde yetiştirilen, yaprakları yürek biçiminde ve çok büyük, güzel çiçekler açan bir süs ağacı.

katana *a.* ➻ **kadana**.

katar *a. Ar.* **1** lokomotif ve vagonlardan oluşan dizi. *eş.* **tren**. **2** arka arkaya sıralanmış taşıtların oluşturduğu dizi. **3** bir arada yol alan hayvanlar dizisi, özellikle gökyüzünde uçan kuşlar sürüsü. *ör. Bir turna katarı üstümüzden geçti.* **katar katar** birçok katardan oluşmuş, dizi dizi, sıra sıra. **katar olmak** katar oluşturmak, arka arkaya dizilmek, katarlanmak. *ör. Turnalar katar olmuş gidiyor.*

katarakt, -tı *a. Fr. hek.* ➻ **ak**[4], **akbasma, aksu, boz**[4], **perde**[5].

katarlama *a. Ar. T.* katarlamak eylemi.

katarlamak *(-i) Ar. T. ha.* katar durumuna getirmek, arka arkaya dizmek.

katarlanma *a. Ar. T.* katarlanmak eylemi.

katarlanmak *(nsz) Ar.T. ha.* katar oluşturmak, arka arkaya dizilmek. *ör. Bir turna sürüsü gökyüzünde katarlanmış gidiyordu.*

katavasya *a. Yun.* göçebe balıkların, Karadeniz'de ısının düşmesi nedeniyle Marmara Denizi'ne ya da Akdeniz'e geçmeleri.

katedral, -li *a. Fr.* piskoposluk makamı bulunan büyük kilise. *eş.* **başkilise**.

kategori *a. Fr.* **1** aralarında herhangi yönden benzerlik ya da ilgi bulunan şeylerin tümü, eş türden nesneler, insanlar bölümü. *eş. yeni* **ulam**. **2** *mant., fels.* ve *toph.* nesnel gerçekliğin ve bilginin en genel ve ana özelliklerini, ilişkilerini yansıtan temel kavramların her biri; nicelik, nitelik, bağıntı, kiplik gibi, bir konuya yükletilebilen sıfatların oluşturdukları en geniş cinslerden her biri. *eş. yeni* **ulam**.

kategorik *s. Fr.* **1** kuşku bırakmayan, açık, kesin. **2** *be.* kuşku bırakmayacak bir biçimde, kesin olarak, kesinlikle, kesenkes.

katetme *a. Ar. T.* katetmek eylemi.

katetmek *(-i) Ar. T.* **1** *esk.* bölmek, kesmek. **2** bir yeri aşarak geçmek, yol almak.

katgüt *a. İng. (İngilizce "cat" [kedi] ve "gut" [bağırsak] sözcüklerinden) hek.* ameliyat yerini ya da yaraları dikmek için kullanılan, bağırsaktan yapılmış özel iplik.

katı (I) *s.* **1** yumuşak olmayan, sert. **2** *mec.* acıması olmayan, kırıcı, hoşgörüsüz, sert davranan (kimse). **3** *mec.* ilkelerinden ödün vermeyen, onlara sıkı sıkıya bağlı olan (kimse). **4** *fiz.* sıvı ya da gaz durumunda bulunmayan (madde). *ör. Buz katı bir maddedir.* **katı cisim** *fiz.* biçimi ve oylumu belirli olacak biçimde kısımları arasındaki uzaklıklar değişmeyen cisim. *ör. Madenler normal ısıda birer katı cisimdirler.* **katı söz** ağır, incitici, kırıcı, sert söz. **katı yumurta** iyice pişmiş yumurta. **katı yürekli** hiç acıması olmayan, acımasız (kimse).

katı (II) *a. hayb.* ➻ **taşlık**[3]. *eş.* **konsa**.

katık *a.* **1** ekmekle karın doyurmak gerektiğinde, onunla birlikte yenilen peynir, zeytin ya da helva gibi bir yiyecek. **2** *ha.* ayran. **katık etmek** *ha.* **1)** bir şeyi ekmeğin yanında az az yemek. **2)** yoğurdu ayran yapmak.

katıklı *s. ha.* ➻ **katkılı**. **katıklı çorba** *ha.* yarmaya katık[2], ayran katılarak yapılan çorba

katıksız *s.* **1** katığı olmayan. *ör. Katıksız ekmekle akşamı ettik.* **2** *ha.* ➻ **katkısız** . *ör. Katıksız zeytinyağı bulunmaz oldu.* **3** *be.* yanında bir katık[1] olmaksızın. *ör. Ekmeği katıksız yedik.* **4** *mec.* niteliği başka hiçbir etkiyle bozulmamış olan, tam. *ör. Sevgisi katıksız, öfkesi de öyle biriydi.* **5** *mec.* belli bir yerden olan, belli bir soydan gelen. *ör. Katıksız Türk olmakla övünüyordu.*

katılabilme *a.* katılabilmek eylemi.

katılabilmek *(nsz, -e)* katılmak elinde olmak ya da katılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
katılaşabilme *a.* katılaşabilmek eylemi.
katılaşabilmek *(nsz)* katılaşması olanak içinde olmak ya da katılaşma olasılığı bulunmak.
katılaşıverme *a.* katılaşıvermek eylemi.
katılaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede katılaşmak. *ör. Yumurta hemen katılaşıvermiş.*
katılaşma *a.* **1** katılaşmak eylemi. **2** *fiz.* bir maddenin gaz ya da sıvı durumundan katı **(I)**[4] duruma geçmesi.
katılaşmak *(nsz)* katı **(I)** duruma gelmek.
katılaştırabilme *a.* katılaştırabilmek eylemi.
katılaştırabilmek *(-i)* katılaştırmak elinde olmak, katılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
katılaştırılabilme *a.* katılaştırılabilmek eylemi.
katılaştırılabilmek *(nsz)* katılaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
katılaştırılma *a.* katılaştırılmak eylemi.
katılaştırılmak *(nsz)* katılaşması sağlanmak, katı **(I)** bir duruma getirilmek.
katılaştırıverme *a.* katılaştırıvermek eylemi.
katılaştırıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede katılaştırmak.
katılaştırma *a.* katılaştırmak eylemi.
katılaştırmak *(-i)* katı **(I)** duruma getirmek, katılaşmasına yol açmak, katılaşmasını sağlamak.
katılgandoku *b. a. gövb.* gözeleri biçim bulmamış bir ara madde içinde bulunan, organların asıl dokularının aralarını dolduran doku.
katılık *a.* **1** katı **(I)** olma durumu. **2** *fiz.* katı **(I)**[4] olanın özelliği. **3** *mec.* acımasız, duygusuz olma durumu.
katılım *a.* katılmak eylemi.
katılımcı *s.* bütün bireylerin katılmasını isteyen, geniş yığınların oyuna yer veren. *ör. İstenen çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı bir demokrasinin mi?*
katılımcılık *a.* katılımcı olma durumu. *ör. Ülkede katılımcılığın her türlüsünün engellendiği bir dönemde yaşıyoruz.*
katılınma *a.* katılınmak eylemi.
katılınmak *(nsz)* katılmak eylemi yapılmak. *ör. Törene katılınırsa iyi olur.*
katılış *a.* katılmak eylemi ya da biçimi.
katılıverme *a.* katılıvermek eylemi.
katılıvermek *(nsz, -e)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede katılmak.
katılma *a.* **1** katılmak eylemi, katılım. **2** *topb.* ortak eylemde bulunma ya da iletişim yoluyla belirli bir toplumsal duruma girme, bu durumla özdeşleşme süreci.
katılmak (I) *(nsz, -e)* **1** katmak eylemine konu olmak. *ör. Benzine gazyağı katılmış.* **2** bir topluluğa girmek. *ör. Gezide size katılmak istiyoruz.* **3** bir düşünceye, bir görüşe ortak olmak, onu benimsemek. *ör. Önerinize katılıyorum.*
katılmak (II) *(nsz)* aşırı ölçüde gülmek, ağlamak, korkmak, gıdıklanmak gibi tepkiler sırasında, solunum kaslarının kasılması üzerine soluk kesilmek. **katıla katıla** *ik. be.* katılacak ölçüde, çok aşırı bir biçimde, soluğu kesilinceye kadar. *ör. Çocuk, palyaçoya katıla katıla gülüyordu.* **katıla katıla gülmek** soluğu kesilircesine gülmek.
katıltma *a.* katıltmak eylemi.
katıltmak *(-i)* **1** katılmasına yol açmak. **2** aşırı ölçüde güldürmek ya da ağlatmak.
katım *a.* katmak[3] eylemi ya da zamanı.
katımlık *a.* bir kezde katılacak miktar. *ör. İki katımlık süt kalmış.*
katıntı *a.* **1** birbirine katılmış, karıştırılmış şeylerin her biri. **2** *s.* dışarıdan gelip katılmış, sonradan katılan, asalak.
katır *a.* **1** atgillerden, genellikle dağlık yerlerde binek ve hizmet hayvanı olarak yararlanılan, çok sağlam yapılı, attan küçük eşekten büyük, erkek eşekle çiftleştirilen kısraktan doğan melez hayvan. **2** *mec.* inatçı ve huysuz (kimse). **katır gibi** inatçı (kimse). **katır inadı** aşırı inat, aşırı huysuzluk. **katır kuyruğu gibi kalmak** bir işte hiç ilerleyememek. **katır sidiği** *arg.* bira. **katıra "baban kim" demişler, "dayım at" demiş** "aşağılık duygusu olan kişi, kendisini olduğu gibi göstermeye utanır, yalnızca iyi yönüyle övünür" anlamında söylenir.
katırboncuğu, -nu *b. a.* genellikle binek hayvanlarının boynuna süs olarak takılan, mavi camdan yapılmış iri boncuk.
katırcı *a.* katırla yük taşıyan ya da katırlarını kiraya veren kimse.
katırcılık *a.* katırcının işi.
katır kutur *ik. be.* **1** sert ve kaba bir ses çıkararak. *ör. Buzlu kar, bastıkça katır kutur ediyordu.* **2** *ik. s.* sert bir duruma gelmiş, sertleşmiş. *ör. Bu katır kutur ekmeği biraz kızartsak tazelenir mi?*
katırkuyruğu, -nu *b. a. bitb.* baklagillerden, çiçekleri şemsiye durumunda ve sarı renkli, tadı acı bir bitki.
katırlaşma *a.* katırlaşmak eylemi.
katırlaşmak *(nsz) mec.* çok huysuzluk etmek, inatlaşmak.
katırlık *a. mec.* inatçılık, huysuzluk.
katırtırnağı, -nı *b. a. bitb.* baklagillerden, çok sayıda türü ve cinsi bulunan, her zaman yeşil olan, dibi odunsu, dalları ince, çiçekleri sarı, kimi türlerinden hekimlikte sidik ve balgam söktürücü olarak yararlanılan bir bitki.
katıryılanı, -nı *b. a. ha.* bir engerek türü.
katışık *s.* içine başka şeyler karışmış olan, saf olmayan.
katışıklık *a.* katışık olma durumu.
katışıksız *s.* içine başka şeyler karışmamış olan, saf.
katışma *a.* **1** katışmak eylemi. **2** *topb.* her türden belirsiz sayıda bireylerin bir araya gelişi.
katışmaç *a.* **1** benzer olmayan maddelerden oluşmuş bütün. **2** *topb.* bir araya gelmeden önce aralarında hiçbir toplumsal ilinti bulun-

mayan insan topluluğu. **3** *topb.* herhangi bir özelliğe göre tanımlanmış nüfus kesimi.
katışmak *(-e)* bir topluluğa ya da bütüne katılmak, karışmak.
katıştırabilme *a.* katıştırabilmek eylemi.
katıştırabilmek *(-i, -e)* katıştırmak elinde olmak, katıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
katıştırılabilme *a.* katıştırılabilmek eylemi.
katıştırılabilmek *(nsz)* katıştırılması olanak içinde olmak ya da katıştırılma olasılığı bulunmak.
katıştırılma *a.* katıştırılmak eylemi.
katıştırılmak *(nsz)* katışmak eylemi yaptırılmak, katışması sağlanmak.
katıştırıverme *a.* katıştırıvermek eylemi.
katıştırıvermek *(-i, -e)* çabucak katıştırmak.
katıştırma *a.* katıştırmak eylemi.
katıştırmak *(-i, -e)* iki ya da daha çok şeyi birbirine katarak karıştırmak.
katıverme *a.* katıvermek eylemi.
katıvermek *(-i, -e)* **1** ansızın ya da çabucak katmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğun sütüne biraz da şeker katıver.*
katıyağ *b. a.* donyağı, parafin gibi normal sıcaklıkta katı **(I)**[4] durumda bulunan yağ.
kati *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **kesin**.
kâtibe *a. Ar.* (- . .) *esk.* ➻ (kadın) **yazman**. *eş.* (kadın) **sekreter**.
katil (I) *a. Ar.* (- .) **1** insan öldüren kimse. **2** *s.* ölüme yol açan, öldürücü. *ör. Bir katil kurşuna hedef olmak istemem.*
katil, -tli (II) *a. Ar.* (. .) öldürme.
katileşme *a. Ar. T.* (. - . .) ➻ **kesinleşme**.
katileşmek *(nsz) Ar. T.* (. - . .) ➻ **kesinleşmek**.
katileştirme *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **kesinleştirme**.
katileştirmek *(-i) Ar. T.* (. - . . .) ➻ **kesinleştirmek**.
katillik *a. Ar. T.* (- . .) katil **(I)** olma durumu.
kâtip *a. Ar.* (- .) ➻ (erkek) **yazman**. *eş.* (erkek) **sekreter**.
katiyen *be. Ar.* (. -' .) **1** hiçbir zaman, asla. **2** ➻ **kesinlikle**.
katiyet, -ti *a. Ar.* ➻ **kesinlik**.
katiyetle *be. Ar. T.* ➻ **kesinlikle**.
katkı *a.* **1** bir şeye katılan başka bir madde. **2** metallerin ve alaşımların hazırlanması sırasında içlerine katılan değişik nitelikteki madde ya da maddeler. **3** bir işin gerçekleşmesine, ortaya konmasına, yapılmasına emek, bilgi, para vb. ile katılma, yardım. *ör. Onun katkısı olmasa iş yürümezdi.* **katkı sağlamak** bir şeyin gerçekleşmesine katılmak, yardım etmek ya da yardım edilmesini sağlamak. **katkı yapmak** (ya da **katkıda bulunmak**) bir şeyin oluşmasına, gelişmesine, gerçekleşmesine ya da yapılmasına emek, bilgi, para vb. ile yardım etmek.
katkılı *s.* **1** içine yabancı madde katılmış olan, karışık, saf olmayan. **2** *ha.* evlilik dışı çocuk, piç.
katkısız *s.* **1** içine yabancı madde katılmamış olan, katışıksız. **2** *mec.* niteliği hiçbir etkiyle değişmeyen, bozulmamış. *ör. Onu katkısız sevgiyle severdim.*
katlama *a.* **1** katlamak eylemi. **2** *ha.* mayasız hamurdan yapılan peynirli ya da peynirsiz pide. **3** *ha.* gözleme, yufka.
katlamak *(-i)* **1** kumaş, kâğıt, teneke gibi nesneleri üst üste kat oluşturacak biçimde bükmek, kat **(I)**[1-2] yapmak. *ör. Kadın, yorganları katlayıp bir yana koydu.* **2** *arg.* dövmek. **3** *arg.* üstünlük göstermek, değerli olmak. *ör. Benim arabam seninkini dörde katlar.*
katlanabilme *a.* katlanabilmek eylemi.
katlanabilmek *(-e; nsz)* katlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
katlandırma *a.* katlandırmak eylemi.
katlandırmak *(-i, -e)* katlanmasını sağlamak.
katlanılabilme *a.* katlanılabilmek eylemi.
katlanılabilmek *(ösz, -e)* katlanılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
katlanılma *a.* katlanılmak eylemi.
katlanılmak *(ösz, -e)* katlanmak eylemi yapılmak. *ör. Umut olsa biraz katlanılırdı.*
katlanılmaz *s.* katlanılması güç olan, katlanılmaz olan, dayanılmaz. **katlanılmaz olmak** hiç dayanılamayacak, katlanılamayacak duruma gelmek. *ör. Ağrılarım katlanılmaz oldu.*
katlanılmazlaşabilme *a.* katlanılmazlaşabilmek eylemi.
katlanılmazlaşabilmek *(nsz)* katlanılmazlaşması olanak içinde olmak ya da katlanılmazlaşma olasılığı bulunmak.
katlanılmazlaşma *a.* katlanılmazlaşmak eylemi.
katlanılmazlaşmak *(nsz)* dayanma gücünü ortadan kaldırmak. *ör. Ağrılar katlanılmazlaşınca ilaç alıyordum.*
katlanır *s.* katlanma özelliği olan, katlanabilen. *ör. Katlanır iskemleyi bagaja koyun.*
katlanış *a.* katlanmak eylemi ya da biçimi.
katlanıverme *a.* katlanıvermek eylemi.
katlanıvermek *(nsz; -e) mec.* "katlanmak" anlamında kullanılır. *ör. Bu kadar zahmetimize katlanıver artık.*
katlanma *a.* katlanmak eylemi.
katlanmak *(nsz)* **1** katlamak eylemine konu olmak. *ör. Yorganlar katlanıp köşeye konuldu.* **2** *(-e) mec.* güç koşullara ya da hoş olmayan bir duruma dayanmak. *ör. Bu zulme katlanmak zordur.*
katlatma *a.* katlatmak eylemi.
katlatmak *(-i,-e)* katlamak eylemini yaptırmak.
katlayabilme *a.* katlayabilmek eylemi.
katlayabilmek *(-i)* katlamak elinde olmak, katlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
katlayış *a.* katlamak eylemi ya da biçimi.
katlayıverme *a.* katlayıvermek eylemi.
katlayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede katlamak.
katletme *a. Ar. T.* katletmek eylemi.
katletmek *(-i) Ar. T.* insan öldürmek.

katlı *s.* **1** katlanmış durumda bulunan, katlanmış, bükülmüş, kıvrılmış. *ör. Katlı yorganları açıp hazırladı.* **2** herhangi bir sayıda katı ya da katları olan. *ör. İki katlı otobüsler çoğaldı.* **katlı kur** *eko.* azgelişmiş ülke ekonomilerinde görülen, birden çok döviz kuru uygulama yöntemi.

katliam *a. Ar.* (. . -) topluca öldürme, toplu kırım.

katma *a.* **1** katmak eylemi. **2** *s.* eklenmiş, katılmış, ulanmış. **katma bütçe** devletin genel bütçesi dışında kalan, özel gelirleri olan bütçe. *ör. Kimi devlet işletmeleri katma bütçeyle iş görür.* **katma değer** *eko.* bir ürüne, işleme yoluyla katılan, hizmete emekle eklenen değer. **katma değer vergisi** tüketilmek üzere üretilen mal ve hizmetlerin satışından alınan vergi.

katmak, -ar *(-i, -e)* **1** niteliğini değiştirmek ya da niceliğini artırmak amacıyla, bir şeye başka bir şey eklemek, karıştırmak. *ör. Süte su katmak doğru değildir. Parasına para katmak için çalışıyor.* **2** birinin yanına bir kimseyi vererek birlikte göndermek. *ör. Köylü, çocuğu yanımıza katıp bizi muhtara gönderdi.* **3** *ha.* döllenmeyi sağlamak ereğiyle erkek hayvanı dişisinin yanına salmak.

katman *a.* **1** birbiri üzerinde bulunan, kat oluşturan yassıca maddelerden her biri ya da her bir kat. *ör. Uçak, bulut katmanları arasından yolunu buluyordu.* **2** *yerb.* altında ve üstünde bulunan kayaçlardan gözle ya da fiziksel olarak açıkça ayrılabilen, kalınlığı bir santimetreden az olmayan tortul kayaç birimi. **3** *topb.* bir toplumsal sınıf oluşturan toplum kümelerinden her biri. *ör. Varlıklılar katmanı kimlerden oluşur?* **katman kapanı** *yerb.* petrolün hazne yatağını geçirimsiz katmanların örtmesiyle oluşmuş petrol yatağı. **katman sürekliliği** *yerb.* katmanların birbiri üzerinde kat sırasıyla yer alması.

katmanbilgisi, -ni *b. a. yerb.* katmanlı kayaçların zaman bakımından oluşum sıralarını, taşıllar yardımıyla geçmiş zamanlardaki yaşamın çağlar boyunca geçirdiği evrensel değişiklikleri, tortul kayaçların özelliklerine ve yine taşıllara dayanarak, karaların ve denizlerin geçmişteki dağılışlarını inceleyen bilim kolu.

katmanbilim *b. a. coğr.* ve *yerb.* yerkabuğunu oluşturan katmanların yapılarını inceleyen yerbilim dalı.

katmanbilimci *b. a. coğr.* ve *yerb.* katmanbilim uzmanı.

katmanbulut, -tu *b. a. met.* gri renkli, sise benzeyen ama yere değin inmeyen bulut tabakası.*eş.* **stratus.**

katmanlaşaşabilme *a.* katmanlaşabilmek eylemi.

katmanlaşabilmek *(nsz) yerb.* (tortullar için) katmanlaşması olanak içinde olmak ya da katmanlaşma olasılığı bulunmak.

katmanlaşma *a. yerb.* katmanlaşmak eylemi.

katmanlaşmak *(nsz) yerb.* (tortullar için) bileşim, tane büyüklüğü, fiziksel nitelikler yönünden birbirinden değişik yataklar durumunda üst üste yerleşmek, katman[2] oluşturmak.

katmanlı *s.* katmanlardan oluşan, katmanı olan. **katmanlı kayaç** *yerb.* katman[2] katman olan kayaç.

katmer *a.* **1** bir şeyi oluşturan katlardan her biri. **2** hamur oklavayla kalın bir yufka gibi açıldıktan sonra üzerine eritilmiş tereyağı ve tahin gezdirip kat kat yumak durumuna getirerek yeniden oklavayla açıp kızgın yağda kızartılma yoluyla hazırlanan balla ya da pekmezle yenilen bir hamur işi. **3** *ha.* arasına kaymak ya da yağ sürülerek kat kat katlanmış yufka ekmeği. **katmer kaldırmak** *ha.* arabozuculuk yapmak, ortalığı karıştırmak. **katmer katmer** üst üste katlar durumunda, kat kat, üst üste.

katmerci *a.* katmer[2] yapıp satan kimse.

katmerleme *a.* katmerlemek eylemi.

katmerlemek *(-i)* kat kat etmek, katmer[1] durumuna getirmek.

katmerleniş *a.* katmerlenmek eylemi ya da biçimi.

katmerlenme *a.* **1** katmerlenmek eylemi, katmerleşme. **2** *bitb.* (çiçek için) katmer[1] durumuna gelme, katmer oluşturma, kat kat olma.

katmerlenmek *(nsz)* kat kat olmak, katmerli duruma gelmek, katmerleşmek. *ör. Derdimiz katmerlendi.*

katmerleşme *a.* katmerleşmek eylemi.

katmerleşmek *(nsz)* **1** kat kat olmak, üst üste yığılmak, katmerli duruma gelmek. **2** *mec.* birkaç kat artmak, çoğalmak, katlanmak.

katmerli *s.* **1** katmeri[1] olan, kat kat durumda bulunan. *ör. Bu bitki katmerli çiçekler açardı.* **2** (bir durum, bir tutum için) aşırı ölçüde olan, çok aşırı, çok fazla. *ör. Bu katmerli derdi kim çeker?* **katmerli bi(r)leşik zaman** *dilb.* yalın zamanlı bir eylemle ekeylemin iki zamanının birlikte kullanılması biçimindeki pek yaygın olmayan zaman; örneğin "söylemiş idiysem" gibi. **katmerli iyelik** *dilb.* üst üste kullanılmış iki iyelik eki; örneğin "birisi" [bir-i-si] gibi. **katmerli yalan** yalan üstüne söylenmiş yalan.

katmerlibadem *b. a. T. Far.* (. . . - .) *bitb.* güzel çiçekler açan bir süs çalısı.

Katolik *ö. a. Fr.* **1** Roma Kilisesi'nin kendisine verdiği ad. **2** *ö. a.* ve *ö. s.* Katolikliğe bağlı, Katoliklik mezhebinden olan (Hıristiyan).

Katoliklik *ö. a.* Hazreti İsa'nın, Hıristiyanlığı yaymak için görevlendirdiği, yetkilendirdiği havarilerinden biri olan Aziz Petrus'un ölümü üzerine onun yerine Roma piskoposunu (papayı) dinsel başkan olarak kabul eden, o günden bugüne Hıristiyanlığın katı kurallarına ve papaya bağlı kalan Hıristiyan mezhebi ve onun öğretisi.

katolunma *a. Ar. T.* katolunmak eylemi.

katolunmak *(nsz) Ar. T.* **1** kesilmek. **2** (yol) alınmak.
katot *a. Fr. kim.* ➻ **eksiuç.**
katrak *a.* tomruk biçmekte kullanılan ve birkaç testeresi olan makine.
katran *a. Ar.* organik maddelerden kuru damıtma yoluyla çıkarılan, kara renkte, sıvı yağ kıvamında, is kokulu, suda erimeyen, isli bir alevle yanan bir madde; katranın bitkilerden elde edilenine "bitki katranı", madenkömüründen elde edilenine "maden katranı" denir. **katran gibi** çok koyu kara renkte olan, renk ve kıvam yönünden katrana benzeyen. **katran suyu** hekimlikte kullanılan katranlı su. **katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine** (ya da **aslına**) **çeker** (ya da **katranı kaynatsan olur mu şeker?**) "doğuştan iyi olmayan kimse nitelik değiştirmez, ne denli uğraşılırsa uğraşılsın özündeki kötü iz her zaman kendini gösterir" anlamında söylenir.
katranağacı, -nı *b. a. bitb.* Lübnan dağlarında ve Toroslar'da yetişen bir sedir **(II)** türü.
katrancı *a.* katran satan ya da bir yere, bir şeye katran süren kimse.
katrançamı, -nı *b. a. bitb.* gemilerdeki yalıtım işlerinde kullanılan katranın elde edildiği çam türü.
katranköpüğü, -nü *b. a. bitb.* çayırmantarlarından, şapkasının alt yüzü dilim dilim olan ve bir halkayla çevrili bulunan bir mantar türü.
katranlama *a.* katranlamak eylemi.
katranlamak *(-i)* katran bulaştırmak, katranla kaplamak, katran sürmek, katran sıvamak.
katranlanabilme *a.* katranlanabilmek eylemi.
katranlanabilmek *(nsz)* katranlanması olnaka içinde olmak ya da katranlanma olasılığı bulunmak.
katranlanma *a.* katranlanmak eylemi.
katranlanmak *(nsz)* katranlamak eylemine konu olmak, katranla sıvanmak, katran sürülmek ya da katran bulaşmak.
katranlatabilme *a.* katranlatabilmek eylemi.
katranlatabilmek *(-i, -e)* katranlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sandalı ancak yarın katranlatabileceğiz.*
katranlatma *a.* katranlatmak eylemi.
katranlatmak *(-i, -e)* katranlamak eylemini yaptırmak. *ör. Sandalın alt yüzünü katranlattık.*
katranlalayabilme *a.* katranlayabilmek eylemi.
katranlayabilmek *(-i)* katranlamak elinde olmak, katranlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
katranlı *s.* **1** üzerine katran bulaşmış ya da sürülmüş olan. **2** içine katran karışmış ya da karıştırılmış olan. **3** bileşiminde katran bulunan.
katranruhu, -nu *b. a. T. Ar.* kayın katranının damıtılmasıyla elde edilen ve eczacılıkta yararlanılan keskin kokulu, yakıcı bir sıvı.
katransız *s.* katranlanmamış olan.
katrantaşı, -nı *b. a. yerb.* bileşiminde su oranı çok olan, yağlı görünüşlü, bir tür yanardağ camı.
katranyağı, -nı *b. a.* katrandan çıkarılan ve hekimlikte ilaç olarak yararlanılan bir sıvı.
katrat, -tı *a. Fr.* **1** basımevlerinde, eski sistem dizgide, harfler arasına konulan belli incelikte metal parçası. **2** basımevlerinde, eski sistem dizgi işinde kullanılan bir aralık ölçüsü birimi.
katre *a. Ar. esk.* damlayan şey, damla. **katre katre** azar azar, damla damla. **katresi kalmadı** (ya da **yok**) bir damla bile kalmadı, hiç kalmadı.
katrilyon *a. Fr.* trilyonun bir milyon katı olan sayı (10^{15}), bir milyon trilyon.
katsayı *b. a.* **1** *mat.* cebirsel bir anlatımda bir niceliğin kaç katı alındığını gösteren ve her zaman birinci çarpan olarak yazılan sayı; örneğin "10a" anlatımında 10 sayısı "a"nın katsayısıdır. **2** *fiz.* bir fizik yasasının formülünün yazılışında yer alan, değişmeyen sayı. **3** *fiz.* belirli bir cismin fiziksel özelliklerini belirten, değişmeyen sayısal değer.
katyon *a. Fr. kim.* bir çözeltinin elektrolizi sırasında eksiuçta toplanan iyon. *eş.* **artın.**
katyuvarı, -nı *b. a. gökb.* Yer gazyuvarının 10 ile 60 kilometre yükseklikleri arasında kalan katmanı. *eş.* **stratosfer.**
kauçuk *a. Fr.* **1** *bitb.* sıcak ülkelerde yetişen, gövdesi odunsu, yaprakları büyük, oval biçimli, kalın ve parlak, yapışkan ve süt kıvamında özsuyu olan bir ağaç. *eş.* **lastikağacı.** **2** Amerika, Asya ve Afrika'nın çeşitli ağaçlarından, özellikle de kauçuktan[1] ya da kimi petrol artıklarının bileşiminden elde edilen, esnek ve çok dayanıklı madde. **3** *s.* bu maddeden yapılmış.
kauçuklu *s. Fr. T.* bileşiminde kauçuk[2] bulunan ya da kauçukla[2] kaplanmış olan (nesne).
kav *a.* **1** kavmantarlarının kurutulmasıyla elde edilen, çabuk tutuşan, süngerimsi bir madde. **2** *ha.* deri değiştiren yılanın attığı yılan derisi. **kav gibi** çok kolay tutuşacak durumda olan ya da çok hafif, kuru ve gevrek.
kavaf *a. Ar.* özenilmeden yapılmış, düşük nitelikli, ucuz hazır ayakkabı yapan ya da satan esnaf. **kavaf işi** özenilmeden yapılmış olan, düşük nitelikli.
kavaflık *a. Ar. T.* kavafın işi, mesleği.
kavak *a.* **1** *bitb.* söğütgillerden, sulak yerlerde yetişen, çeliklemeyle üretilen, değişik türleri bulunan, genellikle boyları uzun olmakla birlikte kimi türlerinin boyu 30-40 metreyi bulabilen, kerestesinden yararlanılan bir ağaç. **2** *s. arg.* çok uzun boylu (kimse).
kavakçılık *a.* kerestelik kavak yetiştirme işi.
kavakinciri, -ni *b. a. T. Far.* açık mor renkli bir incir türü.
kavaklık *a.* **1** kavakları çok olan yer. **2** kavak yetiştirilen alan.
kaval *a.* **1** *müz.* genel olarak kamıştan yapılan, çoğunlukla çobanların çaldığı, içi boş yuvarlak bir boru biçiminde, dilli ya da dilsiz, yumuşak sesli, perdeli büyük düdük. **2** *s. arg.*

kaba saba, görgüsüz, aptal, salak (kimse). **kaval elden, yel Allah'tan (sen yalnız parmaklarını oynat)** "işi başkaları yapıyor, sen hiç karışmadığın halde, yalnız işin içinde bulunmakla başarı senin oluyor" anlamında söylenir.

kavalcı *a.* kaval yapan, satan ya da çalan kimse.

kavalkemiği, -ni *b. a. gövb.* baldırda bulunan iki kemikten kalın olanı.

kavalye *a. Fr.* (. .' .) bir yerde, bir toplantıda kadına arkadaşlık eden ya da dansta kadına eşlik eden erkek.

kavalyelik *a. Fr. T.* kavalye olma durumu. **kavalyelik etmek** bir kadına bir toplantıda ya da dansta eşlik etmek.

kavanço *a. It.* (. .' .) **1** *den.* yelkeni bir bordadan öteki bordaya geçirme işi. **2** *arg.* bir nesneyi yerine aynı türden bir şey koyarak alma, değiştirme. **3** *arg.* takas. **4** *arg.* bir işi, bir görevi ilgisi olmayan, yükümlülüğü, sorumluluğu bulunmayan birinin başına sarma. **kavanço etmek** *arg.* **1)** değiştirmek. **2)** (işi) başkasına yüklemek.

kavanoz *a. Yun.* **1** topraktan ya da camdan yapılmış, geniş ağızlı, ufak ya da orta boyda kap. *ör. Boş reçel kavanozuna biraz turşu koyup verdi.* **2** herhangi bir sayıda kavanoz dolusu. *ör. Üç kavanoz çilek reçeli aldım.* **kavanoz dipli dünya** *tkz.* "ölümlü dünya", "boş dünya" anlamında acınma, üzülme sözü olarak kullanılır.

kavara (I) *a. ha.* (. .' .) **1** balı sağılmış petek. **2** kovanda arıların yemesi için bırakılan bal.

kavara (II) *a. ha.* **1** gaz çıkarma, yellenme. **2** *mec.* gürültü patırtı. **kavara çekmek** *ka. ha.* gaz çıkarmak, yellenmek.

kavaracı *s. ha.* **1** gürültücü, yaygaracı. **2** yalancı, palavracı.

kavas *a. Ar.* **1** elçiliklerde ya da konolosluklarda çalışan, özel giysili koruma görevlisi. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, önemli bir makamı ya da o makamdaki yöneticiyi koruyan silahlı görevli.

kavaslık *a.* **1** kavas olma durumu. **2** kavasın görevi, yaptığı iş.

kavasya *a. Fr.* (. .' .) *bitb.* ➻ **acıağaç**.

kavat *a. Ar. hkr.* kadınla erkeğin yolsuz birleşmelerine aracılık eden erkek, muhabbet tellalı, pezevenk.

kavata (I) *a.* (. .' .) ağaçtan bütün bir biçimde oyularak yapılmış kap.

kavata (II) *a.* (. .' .) pek kızarmayan ve sert, genellikle turşusu yapılan bir domates türü.

kavela *a. It.* (. .' .) *den.* yelkenin kasa ve halat dikişlerinde kollar arasını açmakta kullanılan, ağaç ya da demirden yapılmış, bir ucu sivri parça.

kavern *a. Fr. yaşb.* kovuk, oyuk.

kavga *a. Far.* **1** düşmanca davranışlarla, eylemlerle, sözlerle kendini gösteren çekişme, tartışma ya da dövüş, vuruşma. **2** *esk.* savaş. **3** *mec.* belli bir amaca erişmek, bir şeyi elde etmek ya da bir şeye karşı koyabilmek için harcanan çaba, verilen savaşım. *ör. Yaşam kavgasında her şey olur.* **kavga bizim yorganın başına imiş** bir olayda başkaları yüzünden zarar gören kimsenin söylediği yarı şaka söz. **kavga çıkarmak** kavga doğuracak davranışlarda bulunmak, kavgaya yol açmak. **kavga çıkmak** (ya da **kopmak**) herhangi bir nedenle kavga başlamak. **kavga dövüş** *ik. be.* kavga ederek, dövüşerek. *ör. Kavga dövüş birkaç lira kopardık.* **kavga etmek** birbiriyle atışmak, çekişmek, tartışmak, vuruşmak, dövüşmek. **kavga kaşağısı** sürekli kavga çıkaran, kavga etmeden duramayan kimse. **kavgada yumruk sayılmaz** "çıkan kavgada dayak da atılır, dayak da yenir, atılan yumrukların hesabı olmaz" anlamında söylenir. **kavgaya çanak tutmak** kavgaya yol açacak bir davranışta bulunmak ya da bir söz söylemek. **kavgaya kaşınmak** kavga çıkarmayı ister davranışta bulunmak, kavga aramak. **kavgaya tutuşmak** kavgaya başlamak.

kavgacı *a.* ve *s. Far. T.* **1** kavga etmeyi seven, sürekli kavga eden, kavga çıkaran (kimse). **2** *mec.* bir amaç uğruna yılmadan uğraşan, çaba harcayan, savaşım veren (kimse).

kavgacılık *a. Far. T.* kavgacı olma durumu.

kavgalaşma *a. Far. T.* kavgalaşmak eylemi.

kavgalaşmak *(nsz; -le) Far. T.* birbiriyle kavga etmek.

kavgalı *s. Far. T.* **1** içine kavga karışan ya da kavgayla yapılan. *ör. Kavgalı bir toplantıyla derneği ele geçirdiler.* **2** kavga sonucu doğan bir dargınlık içinde bulunan, küs, dargın. **kavgalı dövüşlü** *ik. be.* **1)** kavgayla, dövüşle. *ör. O gününü kavgalı dövüşlü geçirmeyi sever.* **2)** *ik. s.* içinde kavga bulunan (olay). *ör. Kavgalı dövüşlü toplantı kısa sürdü.*

kavgasız *s. Far. T.* **1** kavgayla yapılmayan, içinde kavga bulunmayan, kavga olmadan gerçekleşen. *ör. Kavgasız bir gün geçirdik.* **2** *s.* ve *be.* çatışmasız bir biçimde, kavga olmaksızın. *ör. Toplantı kavgasız geçti.* **kavgalsız dövüşsüz** *ik. be.* **1)** hiç kavga olmaksızın. *ör. O günlerde kavgasız dövüşsüz yaşayıp gidiyorduk..* **2)** *ik. s.* içinde kavga bulunmayan (olay). *ör. Kavgasız dövüşsüz toplantı bir başarıydı.*

kavgasızlık *a. Far. T.* kavgasız olma durumu.

kavgıma *a.* kavgımak eylemi.

kavgımak *(nsz; -le)* **1** hızlı yürümek, koşmak. **2** zıplamak.

kavgıtma *a.* kavgıtmak eylemi.

kavgıtmak *(-i)* **1** koşturmak. **2** zıplatmak.

kavız *a. ha.* tahıl kabuğu, kapçık. *eş.* **kavuz**.

kavi *s. Ar.* (. -) *esk.* dayanıklı, güçlü, sağlam, zorlu.

kavil, -vli *a. Ar. esk.* **1** söz, söz verme. **2** anlaşma, sözleşme.

kavileşme *a. Ar. T.* (. - . .) kavileşmek eylemi.

kavileşmek *(nsz) Ar. T.* (. - . .) *esk.* sağlamlaşmak, güçlenmek, pekişmek.

kavileştirme *a. Ar. T.* (. - . . .) kavileştirmek eylemi.
kavileştirmek *(-i) Ar. T.* (. - . . .) *esk.* sağlamlaştırmak, pekiştirmek, pekitmek.
kavilleşme *a. Ar. T.* kavilleşmek eylemi.
kavilleşmek *(nsz; -le)* anlaşmak, kararlaştırmak, sözbirliği etmek, sözleşmek.
kavim, -vmi *a. Ar.* ➻ **budun**.
kavis, -vsi *a. Ar.* ➻ *yeni* **eğmeç**. **kavis çizmek** yay biçiminde bir yol izlemek.
kavisli *s. Ar. T.* ➻ *yeni* **eğmeçli**.
kavkı *a. Ar.* ➻ **kabuk**[4]. **kavkı kayaç** *yerb.* kavkılarla ve kavkı parçalarıyla oluşan bir kireçtaşı türü.
kavkılı *s. Ar. T.* kavkısı olan (hayvan). **kavkılı kum** *yerb.* yüksek oranda kavkı parçalarıyla karışık kalkerli kum.
kavlak *s.* **1** kabuğu kavlamış, kabuğu kabarıp dökülmüş, soyulmuş (ağaç). **2** güneşten derisi soyulmuş (kimse).
kavlama *a.* kavlamak eylemi.
kavlamak *(nsz)* (kabuk, deri vb. için) kabarıp, pul pul olup dökülmek, soyulmak.
kavlaşma *a.* kavlaşmak eylemi.
kavlaşmak *(nsz)* kav gibi olmak, kav durumuna gelmek.
kavlatabilme *a.* kavlatabilmek eylemi.
kavlatabilmek *(-i)* kavlatmak elinde olmak, kavlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kavlatılabilme *a.* kavlatılabilmek eylemi.
kavlatılabilmek *(nsz)* kavlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kavlatılma *a.* kavlatılmak eylemi.
kavlatılmak *(nsz)* kavlamak eylemine uğratılmak, kavlaması sağlanmak. *ör. Ağaç kavlatılınca kurur.*
kavlatma *a.* kavlatmak eylemi.
kavlatmak *(-i)* kavlamak eylemini yaptırmak, kavlamasına yol açmak.
kavlayabilme *a.* kavlayabilmek eylemi.
kavlayabilmek *(nsz)* kavlaması olanak içinde olmak ya da kavlama olasılığı bulunmak.
kavlayıverme *a.* kavlayıvermek eylemi.
kavlayıvermek *(nsz)* çabucak kavlamak.
kavletme *b. a. Ar. T. esk.* kavletmek eylemi.
kavletmek *(-le) Ar. T. esk.* sözbirliği etmek, sözleşmek, anlaşmak, kararlaştırmak, kavilleşmek.
kavlıç *a. ha.* **1** fıtık. **2** *s.* fıtığı olan, fıtıklı.
kavlık *a. ha.* **1** içine kav konulan torba ya da kap. **2** kavlatılmış ağaç kabuğundan yapılan, içine genellikle sakız vb. konulan kap.
kavmantarı, -nı *b. a. T. Yun. bitb.* bazitlimantarlardan, ağaçların gövdesinde ya da dallarında yetişen, kurusu kav olarak kullanılan mantar.
kavmi *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **budunsal**.
kavmiyat, -tı *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **budunbilim**.
kavmiyet, -ti *a. Ar. esk.* **1** bir buduna özgü belirleyici özellikler. **2** bir kimsenin bağlı olduğu buduna göre durumu. **3** buduna bağlılık.
kavraç *a.* ağır taşları tutup kaldırmakta kullanılan, iki tutağı bulunan demir araç.
kavrak *a. ha.* kuru yaprak.
kavram *a.* **1** bir nesnenin, bir duygunun ya da düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, anlamı, anlam yükü. *ör. Sevgi kavramını sevgi sözcüğü tam olarak anlatabilir mi?* **2** *fels.* nesnelerin ya da olayların ortak özelliklerini içine alan ve onları bir ortak ad altında toplayan genel tasarım. **3** *dil.* ortak özellikler taşıyan bir dizi olguya ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, dilsel kökenli her türlü simgesel tasarım, bir nesne ya da olgunun zihinsel imgesi. **4** *ha.* elle bir kavramayla alınabilen nesne, avuç dolusu, tutam. **kavram kargaşası** (ya da **karmaşası**) kavramların birbirine karıştırılması, kavramlarda karışıklık oluşması. **kavram kargaşası** (ya da **karmaşası**) **yaratmak** kavramların birbirine karıştırılıp anlamsız bir duruma gelmesi sağlanmak.
kavrama *a.* **1** kavramak eylemi. **2** ağaç kuşak. **3** otomobilde motor ile vites kutusunu birbirine bağlayıp ayıran, motordan gelen devinimi sarsıntısız olarak öteki aktarma parçalarına ileten düzen. *eş.* **debriyaj**. **4** otomobilde bu düzeni işletmeye yarayan ayaklık. *eş.* **debriyaj**. **kavrama noktası** arabanın harekete geçtiği an ve durum.
kavramak *(-i)* **1** bir şeyi elle sıkıca tutmak. **2** *mec.* her yönüyle ve iyice, kesin bir biçimde anlamak.
kavrambilim *b. a. dil.* adlardan, gösterenlerden, anlatımdan yola çıkarak bunların belirttiği kavramları inceleyen anlambilimsel araştırma.
kavramcı *a.* ve *s. fels.* kavramcılık yandaşı (kimse, görüş).
kavramcılık *a. fels.* tümellerin ya da genel adların taşıdığı kavramların nesnede var olan nitelikleri anlatmakla birlikte, bunların birer kavram olmaları dolayısıyla, kendi başlarına var olmadıklarını yalnızca bilinç tasarımları olduklarını öne süren öğreti.
kavramlaşma *a.* kavramlaşmak eylemi.
kavramlaşmak *(nsz)* kavram[1,2] durumuna gelmek, kavram özelliği kazanmak.
kavramlaştırabilme *a.* kavramlaştırabilmek eylemi.
kavramlaştırabilmek *(-i)* kavramlaştırması olanak içinde olmak ya da kavramlaştırma olasılığı bulunmak.
kavramlaştırılabilme *a.* kavramlaştırılabilmek eylemi.
kavramlaştırılabilmek *(nsz)* kavramlaştırılması olanak içinde olmak ya da kavramlaştırılma olasılığı bulunmak.
kavramlaştırılma *a.* kavramlaştırılmak eylemi.
kavramlaştırılmak *(nsz)* kavram[1,2] durumuna getirilmek, kavram[1,2] özelliği kazandırılmak.
kavramlaştırma *a.* kavramlaştırmak eylemi.
kavramlaştırmak *(-i)* kavram[1,2] durumuna getirmek.

kavramsal *s.* kavram[1,2] niteliğinde olan, kavramla[1,2] ilgili. **kavramsal yazı** *dil.* çiviyazısı, Çin yazısı gibi, kavramları çeşitli somut ya da soyut çizimlerle gösteren yazı.
kavranabilir *s.* kavranması kolay ya da olanaklı olan.
kavranabilirlik *a.* kavranabilir olanın özelliği.
kavranabilme *a.* kavranabilmek eylemi.
kavranabilmek *(nsz)* kavranması olanak içinde olmak ya da kavranma olasılığı bulunmak.
kavranılabilme *a.* kavranılabilmek eylemi.
kavranılabilmek *(nsz)* ➻ **kavranabilmek**.
kavranılır *s.* ➻ **kavranabilir**.
kavranılırlık *a.* ➻ **kavranabilirlik**..
kavranılma *a.* kavranılmak eylemi.
kavranılmak *(nsz)* ➻ **kavranmak**.
kavranılmaz *s.* zihinde oluşturulamayan ya da zihinde oluşturulabildiği halde gerçekten böyle bir şeyin var olması akla sığmayan.
kavranılmazlık *a.* **1** kavranılmaz olma durumu. **2** *fels.* bir sorunun çözümünü araştırmanın boşuna olduğunu öne süren kuşkucu görüşün sonucu olan durum.
kavranma *a.* kavranmak eylemi.
kavranmak *(nsz)* her yönüyle iyice anlaşılmak.
kavratabilme *a.* kavratabilmek eylemi.
kavratabilmek *(-i)* kavratma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kavratılabilme *a.* kavratılabilmek eylemi.
kavratılabilmek *(-e)* kavratılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kavratılma *a.* kavratılmak eylemi.
kavratılmak *(-e)* **1** kavraması sağlanmak. *ör. Çocuğa kavratılmak istenen bilgiler zor olmamalıdır.* **2***(nsz)* kavranması sağlanmak. *ör. Bilginin kavratılışı ancak yöntemle gerçekleştirilebilir.*
kavratma *a.* kavratmak eylemi.
kavratmak *(-i)* her yönüyle ve kesin olarak anlamasını sağlamak.
kavrayabilme *a.* kavrayabilmek eylemi.
kavrayabilmek *(-i)* kavraması olanak içinde olmak ya da kavrama olasılığı bulunmak.
kavrayış *a.* **1** anlama, algılama, kavrama yetisi. **2** *fels.* bir algının içeriğinin doğrudan doğruya kavranması.
kavrayışlı *s.* kolayca ve çabucak kavrayan, anlayan.
kavrayışlılık *a.* kavrayışlı olma durumu.
kavrayışsız *s.* anlayışı kıt olan, kavrayışı olmayan.
kavrayışsızlık *a.* kavrayışsız olma durumu.
kavrayıverme *a.* kavrayıvermek eylemi.
kavrayıvermek *(-i)* çabucak kavramak.
kavruk *s.* **1** kavrulmuş olan. **2** güneş altında kalarak yanmış, kurumaya yüz tutmuş. *ör. Kırda, kavruk bir ağacın gölgesini bile bulamadık.* **3** *mec.* yaşı ilerlediği halde yeterince gelişememiş olan. *ör. Köyün kavruk çocukları çevremize dizildi.*
kavruklaşma *a.* kavruklaşmak eylemi.
kavruklaşmak *(nsz)* kavruk duruma gelmek.
kavrukluk *a.* kavruk olma durumu.
kavrulabilme *a.* kavrulabilmek eylemi.
kavrulabilmek *(nsz)* kavrulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kavrulma *a.* kavrulmak eylemi.
kavrulmak *(nsz)* **1** kavurmak eylemine konu olmak. **2** *mec.* yaşı ilerlediği halde iyice gelişememek, ufak ve cılız kalmak.
kavruluş *a.* kavrulmak eylemi ya da biçimi.
kavruluverme *a.* kavruluvermek eylemi.
kavruluvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kavrulmak. *ör. Ekinler sıcaktan kavruluvermişti.*
kavşak *a.* **1** ırmak, yol gibi uzayıp giden şeylerin birleştikleri ya da kesiştikleri yer. **2** *gövb.* birbiriyle kesişen iki damarın bağlantı noktası. **3** *mec.* türlü olasılıkların bir araya geldiği durum. *ör. Olayı açık seçik görmeyi sağlayan bir kavşaktayız.* **kavşak adası** birkaç yolun birleştiği kavşakların ortasında ve çeşitli biçimlerde olabilen, trafik akışının düzenliliğini sağlamak için düzenlenmiş, çevresinde dönüş yapılabilen toprak parçası.
kavşırma *a. ha.* **1** kavşırmak eylemi. **2** iki kanatlı kapı.
kavşırmak *(-i) ha.* **1** bir araya getirmek, birleştirmek. **2** iki eli birleştirerek tutmak, kucaklamak.
kavuk *a.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde giyilmiş olan ve birçok türleri bulunan, pamuktan yapılmış, üzerine sarık dolanan erkek başlığı. **2** *ha.* içi boş şey, çukur, oyuk, kovuk. **3** *ha.* yumak. **4** *ha.* sidiktorbası. **kavuk sallamak** *mec.* (birine) dalkavukluk etmek, onun her sözünü, davranışını onaylamak.
kavukçu *a. esk.* kavuk[1] yapan ya da satan kimse.
kavuklu *s.* başında kavuk[1] bulunan, kavuk[1] giymiş olan.
Kavuklu *ö. a. tiy.* ortaoyununun başlıca kişilerinden biri, özü sözü bir, okumamış, bilgisiz ama sağduyulu, gerçekçi, başı kavuklu, gülünç ama sevimli bir kişisi.
kavukluk *a. esk.* kavuk[1] koymaya yarayan küçük raf.
kavun *a. bitb.* **1** kabakgillerden, anayurdu Türkiye olan, tarlalarda yetiştirilen, sürüngen gövdeli, yaprakları oldukça büyük ve yürek biçiminde, iri meyvesi olan otsu bir bitki. **2** bu bitkinin, dışı sarı ya da yeşilce sarı, içi pembeye çalan sarı renkli, genellikle güzel kokulu, etli ve sulu meyvesi.
kavuncu *a.* kavun satan kimse.
kavuniçi, -ni *b. a.* **1** pembeye çalan sarı renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Kavuniçi bir gömlek giymişti.*
kavurabilme *a.* kavurabilmek eylemi.
kavurabilmek *(-i)* kavurmak elinde olmak, kavurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kavurga *a. ha.* kuruyemiş gibi yenilmek üzere kavrulmuş buğday, mısır gibi tahıl taneleri.
kavurma *a.* **1** kavurmak eylemi. **2** kuşbaşı bi-

çiminde doğranarak tencerede pişirildikten sonra kendi yağıyla kızartılıp ilerde yemeklerde kullanılmak üzere saklanan et. **3** *s.* kavrulmuş olan.

kavurmacı *a.* kavurma yapıp satan kimse.

kavurmak *(-i)* **1** bir şeyi, bir kabın içinde, su katmadan kızartarak pişirmek. *ör. Eti kendi yağıyla kavurmak gerekirdi.* **2** (güneş, rüzgâr, soğuk vb. için) kurutmak, yakmak. *ör. Sıcak bitkileri kavurdu.* **3** *mec.* çok acı vermek, üzmek, yakmak. *ör. İçini kavuran bir derdi vardı.*

kavurmalık *s.* ve *a.* (et için) kavurma[2] yapmaya elverişle ya da kavurma yapmak üzere ayrılmış. *ör. Kasaptan kış için kavurmalık aldık.*

kavurtma *a.* kavurtmak eylemi.

kavurtmak *(-i, -e)* kavurmak eylemini yaptırmak, kavurmasını ya da kavrulmasını sağlamak.

kavuruş *a.* kavurmak eylemi ya da biçimi.

kavuruverme *a.* kavuruvermek eylemi.

kavuruvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kavurmak.

kavuşabilme *a.* kavuşabilmek eylemi.

kavuşabilmek *(-e)* kavuşması olanak içinde olmak ya da kavuşma olasılığı bulunmak.

kavuşma *a.* **1** kavuşmak eylemi. **2** *bitb.* mantar ve yosun sınıfından kimi aşağı bitkilerde, yeni bir birey oluşturmak üzere iki ayrı gözenin birleşmesi. **kavuşma konumu** *gökb.* Güneş'le herhangi bir gezegenin, Güneş ile Ay'ın Yer'e göre aynı yanda ve aynı hizada bulunduğu konum.

kavuşmak *(-e)* **1** uzun süre başka bir yerde bulunan, özlemi çekilen, sevilen bir kimseyle bir araya gelmek, onunla yeniden görüşmek. *ör. Anne İstanbul'daki oğluna kavuşmak için sabırsızlanıyordu.* **2** çok istenen ya da yokluğu, özlemi çekilen bir şeye erişmek, onu elde etmek. *ör. Kasaba elektriğe kavuştu.* **3** bir yere ulaşmak, birbirine katılmak, birleşmek. *ör. Sakarya Irmağı Adapazarı'nda denize kavuşur.* **4** *(nsz)* bir araya gelmek, birleşmek. *ör. Kızla oğlanın elleri kavuştu.* **5** *(nsz)* (Güneş) batmak. *ör. Köye, gün kavuşurken vardılar.* **6** *(-e)* ulaşmak, varmak. *ör. Önce gidenlere bir saat sonra kavuştuk.* **kavuşur suyosunları** *bitb.* tatlı sularda yaşayan ve üremeleri kavuşma[2] yoluyla gerçekleşen suyosunları.

kavuştak *a.* **1** *ha.* yinleme. **2** *müz.* şarkı ve türküde yinelenen dize ya da bölüm. *eş. esk.* **nakarat**. **3** *yaz.* Divan Yazını'nın şarkı ve halk yazınının türkü türünde, her bölümden sonra yinelenen en az bir, en çok beş dizelik bölüm.

kavuştaklı *s.* kavuştağı olan (şarkı). *eş.* **nakaratlı**.

kavuşturabilme *a.* kavuşturabilmek eylemi.

kavuşturabilmek *(-i, -e; -i)* kavuşturmaya gücü yetmek, kavuşturmak elinde olmak, kavuşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kavuşturma *a.* kavuşturmak eylemi.

kavuşturmak *(-i, -e; -i)* kavuşmak eylemini yaptırmak, kavuşmasını ya da kavuşmalarını sağlamak. *ör. Çocuk, kollarını kavuşturmuş, öylece oturuyordu.*

kavuşturulabilme *a.* kavuşturulabilmek eylemi.

kavuşturulabilmek *(nsz)* kavuşturulması olanak içinde olmak ya da kavuşturulma olasılığı bulunmak.

kavuşturulma *a.* kavuşturulmak eylemi.

kavuşturulmak *(nsz)* kavuşması ya da kavuşmaları sağlanmak. *ör. O zaman eller kavuşturulur.*

kavuşturuş *a.* kavuşturmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kollarını kavuşturuşu babasına benziyor.*

kavuşturuverme *a.* kavuşturuvermek eylemi.

kavuşturuvermek *(-i, -e; -i)* çabucak ya da kısa sürede kavuşturmak.

kavuşulma *a.* kavuşulmak eylemi.

kavuşulmak *(ösz)* **1** bir araya gelinmek, birleşilmek. *ör. Köye kavuşulurken gün batıyordu.* **2** elde edilmek, ulaşılmak. *ör. İsteğe kavuşulunca durum değişir.*

kavuşum *a. gökb.* Yer bir uçta kalmak üzere Yer'in, Güneş'in ve herhangi bir gezegenin bir hizaya gelmeleri, kavuşma konumuna gelme eylemi. **kavuşum ayı** *gökb.* Ay'ın art arda gelen özdeş iki evreye, örneğin yeniaydan yeniaya gelişi arasındaki zaman süresi; bu süre 29 gün, 12 saat, 44 dakika ve 3 saniyedir. **kavuşum dönümü** *gökb.* bir gezegenin Güneş'le art arda iki kez kavuşma konumuna gelmesi arasındaki zaman süresi.

kavuşumdevri, -ni *b. a. T. Ar. gökb.* ➻ **kavuşum dönümü**.

kavuşuverme *a.* kavuşuvermek eylemi.

kavuşuvermek *(-e)* ansızın ya da çok çabuk kavuşmak.

kavut *a.* kavrulduktan sonra öğütülmüş tahılın ununa şeker katılarak yapılan yiyecek, bir tür un helvası.

kavuz *a.* **1** buğdaygillerin başağında, başakçıkları ya da çiçeği saran kabuk. **2** *ha.* tahılda, içi oluşmamış ya da çürümüş kapçıklı tane. **3** *ha.* içi boş, kabuklu yemiş. **4** *ha.* tahıl kepeği. **kavuz olmak** *ha.* kabuk kabuk olmak.

kavuzlu *s.* tanesi bir ya da birkaç kavuzla[1] kaplı olan.

kavuzlular *ç. a. bitb.* birçeneklilerden, çiçeklerinde renkli taçyaprağı yerine, kavuz denilen yeşil renkte yaprakçıklar bulunan bitki takımı.

kavzama *a. ha.* kavzamak eylemi.

kavzamak *(-i) ha.* **1** sıkı sıkı tutmak, kavramak. **2** gözetmek, korumak. **3** *mec.* derleyip toparlamak.

kaya *a.* **1** çok büyük taş kütlesi. **2** *yerb.* ➻ **kayaç**. **kaya çölü** *yerb.* rüzgârların bütün kumları ve tozları kaldırmasıyla, geride kalan kayalıklardan oluşan çöl. **kaya gibi** çok sağlam ve çok sert. **kaya uçmazsa dere dolmaz** "bü-

yük gereksinimleri karşılayabilmek için büyük özverilerde bulunmak gerekir" anlamında söylenir.

kayabalığı, -nı *b. a. hayb.* kayabalığıgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde yaşayan, kimi türleri tatlı sularda da bulunan, kıyı bölgelerdeki kayalık yerleri seven, ortalama boyu 15 cm. olan, başı irice ve üstten basık, ağzı büyük, koyu renkli, eti beyaz ve lezzetli bir balık.

kayabalığıgiller *ç. b. a. hayb.* kemikli balıklardan, iri başlı, az çok fırlak gözlü, yüzgeçleri karın üzerinde bir tür tekerlek biçiminde olan bir balık familyası.

kayabaşı, -nı *b. a. müz.* genellikle özgür bir söyleyişin egemen olduğu bir Anadolu halk ezgisi ve bu ezgiyle söylenen koşma.

kayabilme *a.* kayabilmek eylemi.

kayabilmek *(nsz)* kaymak elinde olmak, kayma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kayaç *a. yerb.* yerkabuğunun yapı gereci olan ve doğada büyük yer tutan, bir ya da birkaç mineralden oluşmuş kütle. **kayaç dilinimi** *yerb.* bir kayacın birbirine koşut düzlemler boyunca yarılabilme özelliği.

kayaçbilim *b. a. yerb.* kayaçların doğal tarihini, özelliklerini, bugünkü durumlarını, değişme ve çürüme olaylarını inceleyen bilim.

kayagüvercini, -ni *b. a. hayb.* güvercingillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'nın kayalık yerlerinde yaşayan, gümüşi külrenginde bir güvercin türü.

kayağan *s.* üzerine basılınca kolaylıkla kayılabilen, kaypak (nesne).

kayağanlık *a.* kayağan olma durumu.

kayağantaş *b. a. yerb.* killerin başkalaşmasıyla oluşmuş, ince tabakalara ayrılabilen, mavimsi bir taş. *eş.* **arduvaz**.

kayahanisi, -ni *b. a. hayb.* hanigillerden, Akdeniz'de ve Ege Denizi'nde yaşayan, iri, lezzetli bir balık. *eş.* **lahos, lagos**.

kayahorozu, -nı *b. a. T. Far. hayb.* Güney Amerika'da kayalık yerlerde yaşayan, yaklaşık otuz santimetre boyunda, dişisi esmer tüylü, erkeklerinin tüyü portakalrenginde olan, başında dik tüylerden oluşan yelpaze gibi bir tepeliği bulunan, ötücü bir kuş.

kayak *a.* **1** kar ya da su üzerinde kaymak için ayağa takılan, tahtadan yapılmış araç. *eş.* **ski**. **2** *sp.* bu aracı kullanarak yapılan spor.

kayakça *a. yeni* **1** buz üstünde kaymakta kullanılan, genellikle tabanında dar ve uzun bir çelik bulunan bir tür ayakkabı. **2** bu ayakkabının, toprak üstünde, düz yerlerde kullanılan, tekerlekli türü. *eş.* **paten**.

kayakçı *a.* kayak sporuyla uğraşan sporcu.

kayakçılık *a.* kayak sporu ve sporculuğu.

kayakeleri, -ni *b. a. hayb.* ➻ **bukalemun**.

kayakevi, -ni *b. a.* kayak bölgesinde, kayakçıların yararlanması için yapılmış küçük ev.

kayakoruğu, -nu *b. a. bitb.* damkoruğugillerden, etli yapraklı, çiçekleri salkım durumunda bir bitki.

kayalık *s.* ve *a.* kayaları çok olan (yer).

kayalifi, -ni *b. a. T. Ar.* ➻ **asbest**. *eş.* **taşpamuğu**.

kayan *s.* **1** kayarak yer değiştiren. **2** *a. ha.* yassı ve düz, kat kat olmuş taş. **3** *a. ha.* dağdan hızla inen sel, dağ seli. **kayan toprak** hendek kazıldığı zaman kenarları yıkılan toprak.

kayaörümceği, -ni *b. a. hayb.* kayalarda yaşayan bir örümcek türü.

kayar *a. ha.* **1** eski nal. **2** hayvanın eskiyen nallarını ve nal çivilerini değiştirme işlemi.

kayarlama *a. ha.* kayarlamak eylemi.

kayarlamak *(-i) ha.* **1** hayvanın eskiyen nallarını ve düşen nal çivilerini onarmak, değiştirmek. **2** düvenin düşen taşlarını yenilemek, onarmak. **3** *arg.* sövmek.

kayarlatma *a. ha.* kayarlatmak eylemi.

kayarlatmak *(-i, -e) ha.* hayvanı nallatmak.

kayarto *a. arg.* **1** ahlaksız kimse. **2** cahil, saf kimse. **3** eşcinsel erkek.

kayasa *a. ha.* yara üzerindeki kabuk, yara kabuğu.

kayasalanma *a. ha.* kayasalanmak eylemi.

kayasalanmak *(nsz) ha.* (hamur) açıkta kalarak kabuk bağlamak.

kayatuzu, -nu *b. a. min.* doğada yeraltında billur durumunda bulunan tuz.

kayayazma *a.* kayayazmak eylemi.

kayayazmak *(nsz)* kayma tehlikesi atlatmak, az kalsın kaymak, kayacak gibi olmak, kaymaya az kalmak. *ör. Yer ıslaktı, kayayazdım.*

kaybedilme *a. Ar. T.* kaybedilmek eylemi.

kaybedilmek *(nsz) Ar. T.* yitime uğratılmak, yitirilmek.

kaybetme *a. Ar. T.* kaybetmek eylemi.

kaybetmek *(-i) Ar. T.* **1** ➻ **yitirmek**. **2** ➻ **yenilmek**.

kaybolma *a. Ar. T.* kaybolmak eylemi.

kaybolmak *(nsz) Ar. T.* **1** ➻ **yitmek**. **2** görünmez olmak, görünür olmaktan çıkmak.

kayboluş *a. Ar. T.* ➻ **yitiş**.

kaydedici *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **imleç**[1].

kaydedilme *a. Ar. T.* kaydadilmek eylemi.

kaydedilmek *(nsz) Ar. T.* kayda geçirilmek, yazılmak.

kaydetme *a. Ar. T.* kaydetmek eylemi.

kaydetmek *(-i, -e)* **1** yazıya geçirmek, yazıyla saptamak, yazmak. **2** anımsamak üzere not etmek. **3** (aday, öğrenci vb. için) kabul etmek, adını vb. deftere yazmak. *ör. Çocuğu okula kaydettiler.* **4** herhangi bir şeyi bir yere mal etmek. *ör. Bu parayı gelir kaydetmek yanlıştır.* **5** söylemek, eklemek, belirtmek. *ör. Bir noktayı kaydetmek isterim ki, ilerde anlaşmazlık çıkmasın.* **6** olumlu sonuç elde etmek. *ör. Sporcularımız başarı kaydetmekteydi.* **7** sesi ya da görüntüyü, bu işe uygun bir aygıtla, manyetik bir şerit üzerine geçirmek. **8** *fiz.* sıcaklık, basınç gibi bir şeyin niceliğindeki değişkenliği saptamak.

kaydettirme *a. Ar. T.* kaydettirmek eylemi.

kaydettirmek *(-i) Ar. T.* kaydetmek eylemini

yaptırmak, yazılmasını ya da yazmasını sağlamak, yazdırmak.

kaydıhayat, -tı *b. a. Ar.* (.' . . -) "yaşamı boyunca", "yaşadığı sürece" anlamındaki ***kaydıhayatla*** ya da ***kaydıhayat şartıyla*** sözlerinde geçer.

kaydırabilme *a.* kaydırabilmek eylemi.

kaydırabilmek *(-i,-e)* kaydırmak elinde olmak, kaydırmaya gücü yetmek, kaydırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaydırak *a.* **1** çocuk parklarında bulunan, çocukların oturup kaydıkları oyun aracı. **2** yassı, kaygan çakıl. **3** çocukların, büyük, yassı ve kaygan bir taşı ayakları altına alıp kayarak oynadıkları bir oyun. **4** kaydırılacak yükün altına uzunlamasına yerleştirilen kalas. **5** *ha.* tomrukların, dağdan kolayca taşınması için kaydırıldığı yüksek yer.

kaydırılabilme *a.* kaydırılabilmek eylemi.

kaydırılabilmek *(nsz)* kaydırılması olanak içinde olmak ya da kaydırılma olasılığı bulunmak.

kaydırılış *a.* kaydırılmak eylemi ya da biçimi.

kaydırılıverme *a.* kaydırılıvermek eylemi.

kaydırılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kaydırılmak.

kaydırılma *a.* kaydırılmak eylemi.

kaydırılmak *(nsz)* kayması sağlanmak ya da kaymasına yol açılmak.

kaydırış *a.* kaydırmak eylemi ya da biçimi.

kaydırıverme *a.* kaydırıvermek eylemi.

kaydırıvermek *(-i,-e)* **1** çabucak ya da kısa sürede kaydırmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Masayı öte kaydırıveriri misin?*

kaydırma *a.* **1** kaydırmak eylemi. **2** *sin.* ve *TV* alıcının herhangi bir araç üzerinde öne, geriye, yanlara, aşağıya, yukarıya sürekli olarak devindirilmesine dayanan bir çekim tekniği. **3** *sp.* savunmanın belirli bir anında, oyunun güç noktasını birdenbire değiştirme.

kaydırmak *(-i,-e)* kaymasını sağlamak, kaymasına yol açmak.

kaydırtma *a.* kaydırtmak eylemi.

kaydırtmak *(-i)* kaydırmak eylemini yaptırmak.

kaydiye *a. Ar. esk.* kayıt **(I)**[1] için alınan para.

kaydolma *a. Ar. T.* kaydolmak eylemi.

kaydolmak *(-e) Ar. T.* ➻ **yazılmak**.

kaygan *s.* ıslak ya da düz olduğu için kolayca kayan ya da üzerinde kolayca kayılan (nesne).

kaygana *a.* **1** çırpılmış yumurtaya un ve yağ katılarak ya da çırpılmış yumurtanın içine peynir, kıyma, mantar vb.den herhangi biri ve yağ katılarak tavada pişirilen bir yemek. *eş.* **omlet**. **2** yumurta çalkalanarak yapılan bir tatlı.

kayganlaşabilme *a.* kayganlaşabilmek eylemi.

kayganlaşabilmek *(nsz)* kayganlaşması olanak içinde olmak ya da kayganlaşma olasılığı bulunmak.

kayganlaşma *a.* kayganlaşmak eylemi.

kayganlaşmak *(nsz)* kaygan bir duruma gelmek.

kayganlaştırabilme *a.* kayganlaştırabilmek eylemi.

kayganlaştırabilmek *(-i)* kayganlaştırmak elinde olmak, kayganlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kayganlaştırılabilme *a.* kayganlaştırılabilmek eylemi.

kayganlaştırılabilmek *(nsz)* kayganlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kayganlaştırılma *a.* kayganlaştırılmak eylemi.

kayganlaştırılmak *(nsz)* kaygan bir duruma getirilmek.

kayganlaştırıverme *a.* kayganlaştırıvermek eylemi.

kayganlaştırıvermek *(-i)* çabucak kayganlaştırmak.

kayganlaştırma *a.* kayganlaştırmak eylemi.

kayganlaştırmak *(-i)* kaygan bir duruma getirmek.

kayganlık *a.* kaygan olma durumu ya da özelliği.

kaygı *a.* kötü bir sonuç doğacak diye duyulan üzüntü, tasa. **kaygı çekmek** kaygı içinde bulunmak, kaygılanmak. **kaygı duymak** ➻ **kaygılanmak**. **kaygıya düşmek** ➻ **kaygılanmak**. **kaygıya düşürmek** ➻ **kaygılandırmak** .

kaygılanabilme *a.* kaygılanabilmek eylemi.

kaygılanabilmek *(nsz)* kaygılanması olanak içinde olmak ya da kaygılanma olasılığı bulunmak.

kaygılandırabilme *a.* kaygılandırabilmek eylemi.

kaygılandırabilmek *(-i)* kaygılandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaygılandırma *a.* kaygılandırmak eylemi.

kaygılandırmak *(-i)* kaygılanmasına yol açmak.

kaygılanış *a.* kaygılanmak eylemi ya da biçimi.

kaygılanma *a.* kaygılanmak eylemi.

kaygılanmak *(nsz)* kötü bir sonuç doğacak diye üzülmek, tasalanmak.

kaygılı *s.* içinde kaygı taşıyan, kaygısı olan, kaygılanan (kimse).

kaygılılık *a.* kaygılı olma durumu.

kaygın *s. ha.* ➻ **kaygan**.

kaygısız *s.* yüreğini kaygıdan uzak tutan, kaygı duymayan, aldırmaz (kimse).

kaygısızca *be.* kaygısıza yaraşır bir biçimde.

kaygısızlaşabilme *a.* kaygısızlaşabilmek eylemi.

kaygısızlaşabilmek *(nsz)* kaygısızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar bazen kaygısızlaşabiliyor.*

kaygısızlaşma *a.* kaygısızlaşmak eylemi.

kaygısızlaşmak *(nsz)* kaygısız biri durumuna gelmek.

kaygısızlık *a.* **1** kaygısız olma durumu. **2** kaygısızca davranış, aldırmazlık.

kaygu *a. esk.* ➻ **kaygı**.

kayık *a.* **1** kürekle, yelkenle ya da kimi zaman motorla yürütülen ufak tekne. **2** *s. ha.* bir ya-

na kaymış. **3** *a. arg.* hamamda giyilen takunya. **kayık salıncak** bayram yerlerinde kurulan, kayık biçiminde salıncak. **kayık tabak** kayık biçiminde uzun tabak. **kayık yaka** açıklığı omuzlara doğru olan oval yaka.

kayıkçı *a.* kayık işleten, kayıkla insan ya da yük taşıyan kimse. **kayıkçı kavgası** *mec.* sonuç alınamayacak, sürüp giden bıktırıcı tartışma.

kayıkçılık *a.* **1** kayıp yapma ya da satma işi. **2** kayık işletme işi.

kayıkhane *b. a. T. Far.* (. . - .) kayıkların çekilip bağlandığı, korunmalarını sağlayan üstü kapalı yer.

kayın, -ynı (I) *a.* karı ya da kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi.

kayın (II) *a. bitb.* kayıngillerden, ılıman ya da soğuk iklimlerde yetişen on beş kadar türü bulunan, silindirimsi gövdeli, kabuğu halka halka, almaşık dizili ve dişli yapraklı, güzel görünüşlü, kerestesinden yararlanılan bir orman ağacı.

kayınbaba *b. a.* kadına göre kocasının, kocaya göre karısının babası. *eş.* **kaynata**.

kayınbabalık *b. a.* kayınbaba olma durumu.

kayınbirader *b. a. T. Far.* ➻ **kayın (I)**.

kayınço *a. tkz.* kayın **(I)**, kayınbirader.

kayıngiller *ç. b. a. bitb.* ikiçenklilerden, palamut adı verilen meyveleri bir yüksük içinde bulunan, kayın, meşe, fındık, kestane gibi ağaçları içine alan bir familya. *eş.* **palamutlular**.

kayınlık (I) *a.* kayın **(I)** olma durumu.

kayınlık (II) *a.* gürgen ve meşelerle karışık bir biçimde kayın ağaçlarının çok olduğu orman.

kayınpeder *b. a. T. Far.* ➻ **kayınbaba**. *eş.* **kaynata**.

kayıntı *a. arg.* yiyecek, yemek. **kayıntı geçmek** (ya da **etmek** ya da **yapmak**) *arg.* karnını doyurmak, yemek yemek.

kayınvalide *b. a. T. Ar.* ➻ **kaynana**.

kayıp, -ybı *a. Ar.* **1** ➻ **yitim, yitme**. **2** *s.* ve *a.* ➻ **yitik**. **kayıp vermek** (bir ulus, topluluk, kuruluş vb. için) değerli bireylerini, üyelerini yitirmek. **kayıplara karışmak** (bir kimse) uzun bir zamandan beri görünmez olmak.

kayır *a. ha.* **1** kalın kum. **2** taşlı toprak. **3** irice çakıl taşı. **4** verimsiz toprak.

kayırabilme *a.* kayırabilmek eylemi.

kayırabilmek *(-i)* kayırmak elinde olmak, kayırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kayırıcı *s.* koruyan, kayıran (kimse).

kayırıcılık *a.* kayırma işi.

kayırılabilme *a.* kayırılabilmek eylemi.

kayırılabilmek *(nsz; -e)* kayırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kayırılma *a.* kayırılmak eylemi.

kayırılmak *(nsz; -e)* kayırmak eylemine konu olmak.

kayırış *a.* kayırmak eylemi ya da biçimi.

kayırma *a.* kayırmak eylemi.

kayırmak *(-i)* **1** yardımcı ve destek olmak, elinden tutup başarısına yardım etmek, koruyarak başarısını sağlamak. **2** bir işte, bir durumda birine hak etmediği kolaylıkları sağlamak, işin ve başkalarının zararına, ona kolaylık göstermek.

kayırtma *a.* kayırtmak eylemi.

kayırtmak *(-i, -e)* kayırılmasını ya da kayırmasını sağlamak.

kayısı *a.* **1** gülgillerden, anayurdu Türkiye olan, sıcak ve ılık iklimlerde iyi yetişen, boyu 5-6 metre olabilen, dalları yaygın ve dik, yaprakları yürek biçiminde, yapraklanmadan önce çiçek açan, çiçekleri pembemsi beyaz bir meyve ağacı. **2** bu ağacın açık turuncu renkli, tek ve sert çekirdekli, eti sulu, güzel kokulu ve tatlı meyvesi. **kayısı kurusu** kurutulmuş kayısı.

kayış (I) *a.* bağlamak, tutmak ya da sıkmak vb. amacıyla kullanılan, dar ve uzun kösele dilimi. *ör. Saatimin kayışı koptu.* **kayış atmak** *arg.* önem vermezmiş ya da farkında değilmiş gibi yapmak, üstünde durmamak, kaytarmak. **kayış dili** *arg.* ➻ **kayışdili**. **kayış gibi 1)** koparılamayacak denli sert. **2)** kirden kapkara olmuş, çok kirli. **(birini) kayışa çekmek 1)** ucuza çıkar diye gösterdiği bir iş için iş sahibinden çok para almak. **2)** *arg.* aldatmak, hile yapmak, kandırmak.

kayış (II) *a.* kaymak eylemi ya da biçimi.

kayışbalığı, -nı *b. a. hayb.* kâğıtbalığıgillerden, Kuzey Avrupa denizleriyle Akdeniz'de ve Marmara Denizi'nde bulunan, derinliklerde yaşayan, yılana benzer uzun gövdeli, kemikli bir balık.

kayışçı *a.* **1** kayış yapan ya da satan. **2** *s. arg.* aldatıcı, dolandırıcı, düzenci, hileci.

kayışdili, -ni *b. a. arg.* kaba ve çirkin sözcükler kullanılarak ya da hırsızlar arasında konuşulan dil, hırsız argosu.

kayışkanat *b. a. ha.* ➻ **yarasa**.

kayışkıran *b. a. bitb.* baklagillerden, boş tarlalarda, kurak yerlerde yetişen, kökleri toprağın derinliklerine inen, boyu 50 cm.yi bulabilen, dikenli, yaprakları kısa saplı, çiçekleri kırmızıya yakın pembe, küçük meyveleri olan, kökü sidik söktürücü olarak kullanılan bir bitki.

kayışlık *a. ha.* boyundurukla okun bağlandığı yer ya da bunları bağlayan kayış, ip.

kayışma *a. arg.* kayışmak eylemi.

kayışmak *(nsz) arg.* birleşmek, sevişmek, cinsel ilişkide bulunmak.

kayıt, -ydı (I) *a. Ar.* **1** bir şeyi ya da bir kimseyi bir yere kabul ya da mal ederek bunu deftere geçirme, deftere yazma. *ör. Öğrencinin kaydı silinmiş.* **2** bir şeyin bir yerde yazılı bulunması. *ör. Defterde böyle bir kayıt yok.* **3** bir işlemle ilgili resmi belge. *ör. Tapu kaydı var mı?* **4** *mec.* davranışlarını kısma, sınırlama. *ör. Yaşamın kayıtlarından bıktım.* **5** *mec.* koşul. *ör. Bu parayı zamanında geri vermeniz kaydıyla veriyoruz.* **6** önem verme, gözetme. *ör. "Yapılsın" kaydı bulunmayan bir işti bu.* **7** sesi ya da sesle birlikte görüntüyü manyetik şerit üzerine geçirme. *ör. Bu kayıt iyi olma-*

mış, konuşmalar anlaşılmıyor. **8** *ha.* hazırlık. **kayda değer** not edilmesi gereken, üstünde durulacak nitelikte olan, önemli. **kayda geçirilmek** tutanağa, kayıt defterine yazılmak. **kayda geçirmek 1)** kayıt defterine yazmak, kaydetmek. **2)** tutanakta göstermek, tutanağa yazmak. **kaydı silinmek** kayıt defterinden silinip geçersizleştirilmek. **kaydını silmek** kayıt defterinden ya da kayıtlı bulunduğu yerden silmek ya da geçersizliğini bir açıklamayla belirtmek. *ör. Devamsız öğrencilerin okuldan kaydını silmek yönetmelik gereğidir.* **kayıt altına almak** sınırlandırmak. **kayıt altına girmek** davranışları sınırlandırılmak, kısılmak. **kayıt defteri** kaydedilmesi gereken işlemlerin yazılı bulunduğu defter. **kayıt düşmek** not düşmek, yazmak. **kayıt görmek** *ha.* hazırlık yapmak. *ör. Düğün için henüz hiçbir kayıt görmek olanağını bulamadık.* **kayıt koymak** not düşmek, belli bir koşula bağlamak. *ör. Tapuya kayıt konursa ev satılamaz.* **kayıt kuyut 1)** sınırlandırma. *ör. Bu işte kayıt kuyut yoktur.* **2)** *ha.* hazırlık. *ör. Vakit geliyor, daha hiçbir kaydımız kuydumuz yok.* **kayıt şart** koşul. **kayıt tutmak** kaydetmek, yazmak. **kayıttan düşmek** kaydını silmek.

kayıt (II) *a. ha.* **1** pencere çerçevesi. **2** araç, eşya.

kayıtdışı, -nı *b. a.* ve *s. Ar. T.* kayda geçmemiş olan. **kayıtdışı ekonomi** maliyece denetlenemeyen, dolayısıyla vergisi alınamayan paralarla iş gören ekonomik yapı.

kayıtdışılık *b. a. Ar. T.* kayıtdışı olma durumu. *ör. Şimdi gördüğümüz ekonomideki kayıtdışılığın olumsuz sonuçlarıdır.*

kayıtım *a. fels.* bir olayın kendi nedenleri üzerine tepkisi, geriye dönüş. **kayıtımla uslamlama** *fels.* geriye dönüşle akıl yürütme ve sonuç çıkarma.

kayıtlama *a. Ar. T.* kayıtlamak eylemi.

kayıtlamak *(-i) Ar. T.* birtakım koşullara bağlamak, sınırlandırmak.

kayıtlı *s. Ar. T.* **1** kayda geçirilmiş olan, kaydı bulunan. **2** *mec.* koşula bağlı olan. **kayıtlı kuyutlu** ➻ **kayıtlı.**

kayıtma *a.* kayıtmak eylemi.

kayıtmak *(-den) esk.* bir şeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dönmek.

kayıtsız *s. Ar. T.* **1** hiçbir yere yazılmamış, kaydedilmemiş olan, deftere ya da yazıya geçirilmemiş bulunan, kaydı tutulmamış olan. **2** *mec.* herhangi bir koşula bağlı olmayan. **3** *mec.* aldırışsız, ilgisiz, umursamaz (kimse). **kayıtsız kalmak 1)** kaydedilmemiş olmak, kayda geçirilmemek. *ör. Kuruma alınan eşyanın kimileri kayıtsız kalmış.* **2)** *mec.* (bir şeye) aldırış etmemek, önem vermemek, ilgisiz kalmak. **kayıtsız olmak 1)** yazılması gereken yere yazılmamış olmak. **2)** *mec.* ilgisiz kalmak, ilgilenmemek, umursamamak. **kayıtsız şartsız** hiçbir koşula bağlı olmayarak. **kayıtsız kuyutsuz** ➻ **kayıtsız.**

kayıtsızca *s.* ve *be. Ar. T.* önem vermeksizin, aldırışsızca, umursamaz bir biçimde.

kayıtsızlaşma *a. Ar. T.* kayıtsızlaşmak eylemi.

kayıtsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* ilgi göstermez olmak, aldırmazlaşmak, umursamazlaşmak, ilgisizleşmek.

kayıtsızlık *a. Ar. T.* aldırmazlık, ilgisizlik, umursamazlık, aldırışsızlık.

kayıverme *a.* kayıvermek eylemi.

kayıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kaymak. *ör. O gece bir yıldız kayıvermişti.*

kaykay *a.* tahtadan ya da plastik bir özdekten yapılmış, altında tekerlekleri olan ve üzerine oturulup kayılan çocuk oyuncağı.

kaykılış *a.* kaykılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Atın üzerinde bir kaykılışı vardı, görmeliydin.*

kaykılabilme *a.* kaykılabilmek eylemi.

kaykılabilmek *(-e)* kaykılmak elinde olmak, kaykılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaykılıverme *a.* kaykılıvermek eylemi.

kaykılıvermek *(-e)* çabucak kaykılmak.

kaykılma *a.* kaykılmak eylemi.

kaykılmak *(-e)* arkaya doğru yaslanarak oturmak.

kaykıltma *a.* kaykıltmak eylemi.

kaykıltmak *(-i)* kaykılmasına yol açmak ya da kalkılmasını sağlamak.

kayma *a.* **1** kaymak eylemi. **2** *sin.* ve *TV* filmin herhangi bir nedenle atlaması, görüntünün perdeye ya da televizyon ekranına tam olarak gelmemesi.

kaymak, -ar (I) *(nsz)* **1** düz, ıslak ya da kaygan bir yüzey üzerinde sürtünerek kolayca yer değiştirmek. *ör. Kızakla kaymak güzel oluyor.* **2** kaygan bir yüzey üzerinde birdenbire dengesini yitirmek, böyle bir yüzeyde dengesini yitirerek düşmek. *ör. Buzda kayıp kolunu kırmış.* **3** (toprak vb. için) doğal bir nedenle yerini değiştirmek. *ör. Yağmurlar yağdıkça köy kaymaktaymış.* **4** yer, durum değiştirmek. *ör. Birer sıra kayarak yeni gelene yer açtılar.* **5** kurtulup düşmek. *ör. Bardak çocuğun elinden kaydı.* **6** bulunduğu ya da bağlı olduğu yerden ayrılmak, yerinden oynamak. *ör. Yaranın sargısı kaymış, yara açıkta kalmıştı.* **7** (dansta) kayarcasına ilerlemek. **8** (sözcük için) anlamı değişmek, yeni anlam edinmek. **9** "elinde olmaksızın yapmak" anlamıyla kimi deyimlerde yer alır; "gözü kaymak"gibi. **kaya kaya** *ik. be.* sürekli kayarak. *ör. Çocuklar kaya kaya karları eritmiş.*

kaymak (II) *a.* **1** bir kaptaki sütün yüzeyinde doğal olarak zar gibi toplanan, koyu kıvamda, açık sarı renkli yağlı katman. **2** sütü yayvan bir kap içinde hafif ateşte tutarak ve çalkalayarak elde edilen, koyu ve yağlı öz. **3** yağmur ya da selden sonra toprağın üzerinde kalan özlü tabaka. **4** *mec.* bir şeyin en iyi, en seçkin bölümü. *ör. İşin kaymağını o yedi.* **kaymak altı** yağı alınmış süt. **kaymak bağlamak** (ya da **tutmak**) (süt ve kimi sıvılar

için) yüzeyinde kaymak oluşmak, kaymaklanmak. **kaymak gibi 1)** çok güzel, bembeyaz ve pürüzsüz. *ör. Kaymak gibi bir cildi vardı.* **2)** tadı güzel ve yumuşak. **kaymak tabakası** (ya da **takımı**) bir toplumun ya da topluluğun varsıl ve seçkin kesimi. **(bir şeyin) kaymağını almak** en büyük payını, kârını ele geçirmek.

kaymakam *a. Ar.* **1** bir ilçenin genel yönetiminden sorumlu ve hükümetin temsilcisi durumunda olan, ilçenin en büyük yönetim görevlisi. **2** *esk.* yarbay. **Yalova kaymakamı** kendini önemli kişi sanan kimseler için şaka yollu söylenir.

kaymakamlık *a. Ar. T.* **1** kaymakam olma durumu. **2** kaymakamın görevi. **3** kaymakamın ve ona bağlı resmi dairelerin içinde görev yaptığı yapı. **4** ilçe.

kaymakçı *a.* kaymak çıkaran ya da satan kimse.

kaymakkâğıdı, -nı *b. a. T. Far.* ➻ **kuşe**.

kaymaklanabilme *a.* kaymaklanabilmek eylemi.

kaymaklanabilmek *(nsz)* kaymaklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sütü pişirirken ara sıra karıştırmalıdır, yoksa kaymaklanabilir ve taşabilir.*

kaymaklanma *a.* kaymaklanmak eylemi.

kaymaklanmak *(nsz)* yüzeyinde kaymak oluşmak, kaymak bağlamak, kaymak tutmak.

kaymaklı *s.* **1** kaymağı olan, kaymak bağlamış. *ör. Çocuklar kaymaklı sütü sevmez.* **2** üzerine ya da içine kaymak konulmuş olan. *ör. Kaymaklı kadayıf güzel olur.* **kaymaklı dondurma** sütten yapılmış dondurma.

kaymaktaşı, -nı *b. a.* parlatılmaya elverişli, beyaz renkli, yumuşak, yarı saydam bir mermer. *eş.* **sumermeri, albatr**.

kayme *a. Ar. ha. esk.* kâğıt para.

kaynaç *a. yerb.* volkanik yerlerde, belli aralıklarla sıcak su ve buhar fışkırtan kaynak. *eş.* **gayzer**.

kaynaçtaşı, -nı *b. a. yerb.* kaynaçlarda oluşan silisli çökelti. *eş.* **gayzerit**.

kaynak *a.* **1** bir suyun çıktığı yer. **2** böyle bir yerdeki su. *eş.* **pınar**. *ör. Kuşlar kaynağın başında toplanmış.* **3** *mec.* bir şeyin çıktığı yer. **4** *mec.* bir bilginin, bir haberin çıktığı yer ya da alındığı kimse. *ör. Gazeteci kaynağını saklar.* **5** *mec.* araştırma ve incelemelerde yararlanılan belge ya da yapıt. *ör. Şiir dili konusunda kaynak bulamıyormuş.* **6** *fiz.* herhangi bir erkenin oluşup çevreye yayıldığı yer. *ör. Güneş ısı ve ışık kaynağıdır.* **7** iki metal parçasını ısıl yolla birbirine kaynaştırma, yapıştırma yöntemi. **8** *mec.* maddi destek, para, ödenek ya da bunların sağlandığı yer. *ör. Bu kaynağı buluncaya değin zor günler geçirdik.* **9** *mec.* para ve paraya çevrilebilecek her şey. *ör. İşe yeterince kaynak ayrıldı.* **kaynağını (bir şeyden) almak** ➻ **kaynaklanmak**. *ör. Kaynağını bilgisizlikten alan bu yoruma katılmak güçtür.* **kaynak aktarmak** var olan kaynağı, parayı bir yerden bir yere geçirmek, başka işte vb. kullanmak. **kaynak bulmak** (ya da **sağlamak**) bir yatırım ya da girişim için gerekcen ödeneği, parayı sağlamak. *ör. İşin yürümesi için yeni kaynak bulmak gerekiyormuş.* **kaynak dil** *dil.* çeviri işleminde, çevrilen yapıtın yazılmış olduğu dil. **kaynak kişi** sağlam ve doğru bilgiler edinilen kimse. **kaynak makinesi** kaynak yapmakta kullanılan araç. **kaynak suyu** kaynaktan alınmış iyi nitelikli içme suyu. **kaynak yapıt** bir araştırmada, incelemede yararlanılan yapıt. **kaynak yapmak** iki metal parçasını ya da iki yapay parçayı ısıl yolla birbirine birleştirmek, yapıştırmak, kaynatmak. **kaynakta kesme** (ya da **kesinti**) ➻ **stopaj**.

kaynakça *a.* **1** bir araştırma ve incelemede yararlanılan kaynak kitapları, yapıtları gösteren liste. **2** belli bir konuyla ya da dönemle ilgili kitapların, yapıtların tümünü içine alan ya da en iyilerini seçerek sıralayan kılavuz. *eş.* **bibliyografya**.

kaynakçacı *a.* kaynakça uzmanı, kaynakça hazırlayan kimse.

kaynakçasal *s.* kaynakça niteliğinde olan, kaynakçayla ilgili. *eş.* **bibliyografik**.

kaynakçı *a.* kaynak[7] yapan kimse.

kaynakçılık *a.* kaynak[7] yapma işi.

kaynaklanabilme *a.* kaynaklanabilmek eylemi.

kaynaklanabilmek *(-den)* kaynaklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu durum ödeneksizlikten de kaynaklanabilir.*

kaynaklanma *a.* kaynaklanmak eylemi.

kaynaklanmak *(-den)* ...-den kaynağını almak, çıkağı, nedeni, kaynağı[3] (herhangi bir şey) olmak, çıkağını, nedenini, kaynağını (herhangi bir şeyde) bulmak. *ör. Bu ters tutum, yanlış bilgiden kaynaklanmaktadır.*

kaynaklı *s.* **1** kaynak[7] yapılmış olan. **2** kaynağı[3] ... olan. *ör. Dışişleri kaynaklı bir haber.*

kaynaklık *a.* kaynak olma durumu. **kaynaklık etmek** kaynağı olmak, kaynak olarak kullanılmak.

kaynaksızlık *a.* kaynak bulamama durumu, ödeneksizlik. *ör. Devletin başladığı birçok iş kaynaksızlık nedeniyle yürümüyor.*

kaynama *a.* kaynamak eylemi. **kaynama noktası** *kim.* ve *fiz.* saf bir sıvının belirli bir basınçta kaynamaya başladığı sıcaklık.

kaynamak *(nsz)* **1** (sıvılar için) sıcaklığı belli bir dereceye erişince buhar durumuna geçerek fokurdamaya başlamak. *ör. Çay suyu kaynamış, demleyelim.* **2** (içinde bir sıvı bulunan kap ya da bir sıvının içinde bulunan şey) ateş üstünde fokur fokur etmek, bu tür bir ses çıkarmak. *ör. Tencere kaynıyor. Reçel kaynıyor.* **3** (yemekler için) haşlanmak, pişmek. *ör. Tencerede çorba kaynamaktaydı.* **4** (su, petrol vb.) yerden çıkmak, fışkırmak. *ör. Derenin içinde bir pınar kaynıyordu.* **5** (mide için) ekşimek. *ör. Midem kaynıyor.* **6** (yara için) iyileşmek, kapanmak. **7** (metal parçaları ya da kırık, çat-

lak kemik için) birbirine yapışmak ya da eski durumunu almak. **8** (mayalı bir şey için) kabarıp köpürmek. **9** *mec.* (bir yerde bir şey) çok sayıda bulunmak, pek çok olmak. *ör. Derede balık kaynıyordu.* **10** *mec.* çalkantı durumunda bulunmak, dalgalanmak. *ör. Deniz kaynıyor.* **11** (bitki aşısı için) tutmak. *ör. Aşı kaynamış.* **12** *mec.* hareket durumunda olmak, coşmak, deprenmek. *ör. Küçük oğlan kaynıyor, odaları altüst ediyordu.* **13** *mec.* (hava) çok sıcak olmak. *ör. Sokağa çıkma, ortalık kaynar bu saatte.* **14** *mec.* bir yerde huzursuzluk, tedirginlik olmak. *ör. Parti kaynıyor, ayrılanlar olacaktır.* **15** *arg.* istenildiği gibi olmamak, gerçekleşmemek, boş geçmek, yapılmamak. *ör. Bugün iki ders kaynadı.* **16** *arg.* kimin aldığı, nereye gittiği, kimde kaldığı bilinmemek, arada yitip gitmek, yok olmak. *ör. Tutanağı herkese imzalatırken bizim kalem kaynadı.* **17** *arg.* (olay) unutulmak, küllenmek. **18** *arg.* kim vurduya gitmek, öldürülmek. *ör. Terörde nice canlar kaynayıp gitti.* **kaynayan kazan kapak tutmaz** "bir duygu, bir olay içten içe gelişmişse bir süre sonra kesinlikle ortaya çıkar, bu önlenemez" anlamında söylenir.

kaynana *b. a.* (.' . .) kadına göre kocasının, kocaya göre karısının annesi.

kaynanadili, -ni *b. a. ha.* dil biçiminde yassı ve dikenli dalları olan bir kaktüs türü.

kaynanalık *b. a.* **1** kaynana olma durumu. **2** kaynanaya yakışır davranış. **3** *mec.* her şeye karışma ve huysuzluk etme. **kaynanalık etmek 1)** (kaynana) gelinc ya da damada kötü davranmak. **2)** *mec.* (bir yakınına) gereğinden çok karışmak. **3)** *mec.* her şeye karışmak, burnunu sokmak ve sürekli huysuzluk etmek.

kaynanazırıltısı, -nı *b. a.* bir sap çevresinde çevrilen, çevrildikçe çirkin bir ses çıkaran çocuk oyuncağı.

kaynar *s.* **1** kaynamakta olan. **2** çok sıcak. **3** *a. ha.* kaynak[1], pınar.

kaynarca *a.* (. .' .) *ha.* **1** kaynak[1]. **2** sıcak su kaynağı. **3** kaynatılarak hastalara içirilen pekmez, yağ ve baharat karışımı.

kaynaşabilme *a.* kaynaşabilmek eylemi.

kaynaşabilmek *(nsz; -le)* kaynaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaynaşık *s.* birbirine kaynamış olan, kaynaşmış.

kaynaşıverme *a.* kaynaşıvermek eylemi.

kaynaşıvermek *(nsz; -le)* çabucak ya da kısa sürede kaynaşmak.

kaynaşma *a.* **1** kaynaşmak eylemi. **2** kalabalık bir yerdeki hareketlilik, kıpırdanma.

kaynaşmak *(nsz; -le)* **1** birbirinden ayrılamayacak bir biçimde birleşmek, birbirine yapışmak. **2** *mec.* çok kalabalık ve hareketli bir durumda olmak. *ör. Derede balıklar kaynaşıyor.* **3** *mec.* birbirine iyice uymak. *ör. Tablodaki renklerin kaynaştığı görülüyor.* **4** *mec.* (kişiler için) birbiriyle hemen ve iyice uyuşup sıkı fıkı olmak. *ör. Çocuk sokaktakilerle kaynaşmakta gecikmedi.* **5** *kim.* bileşmek.

kaynaştırabilme *a.* kaynaştırabilmek eylemi.

kaynaştırabilmek *(-i; -i, -le)* kaynaştırmak elinde olmak, kaynaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaynaştırılabilme *a.* kaynaştırılabilmek eylemi.

kaynaştırılabilmek *(nsz)* kaynaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaynaştırılma *a.* kaynaştırılmak eylemi.

kaynaştırılmak *(nsz)* kaynaşması ya da kaynaşmaları sağlanmak. *ör. Çocuklar kaynaştırılınca işler yolunu girdi.*

kaynaştırma *a* kaynaştırmak eylemi. **kaynaştırma sesi** *dilb.* ünlüyle sona eren bir sözcüğe ünsüzle başlayan bir ek geldiğinde araya giren "ş" ya da "y" sesleri; örneğin "altı-y-ı", "altı-ş-ar" gibi.

kaynaştırmak *(-i; -i, -le)* kaynaşmasını ya da kaynaşmalarını sağlamak.

kaynata *b. a.* (.' . .) ➻ **kayınbaba**.

kaynatabilme *a.* kaynatabilmek eylemi.

kaynatabilmek *(-i)* kaynatmak elinde olmak, kaynatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaynatalık *b. a.* (.' . . .) ➻ **kayınbabalık**.

kaynatıcı *s.* kaynatmak işini yapan, kaynatan.

kaynatıverme *a.* kaynatıvermek eylemi.

kaynatıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede kaynatmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bir çay kaynatıver de içelim.*

kaynatılabilme *a.* kaynatılabilmek eylemi.

kaynatılabilmek *(nsz)* kaynatılması elde olmak, kaynatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kaynatılma *a.* kaynatılmak eylemi.

kaynatılmak *(nsz)* kaynatmak eylemine konu olmak.

kaynatma *a.* **1** kaynatmak eylemi. **2** *arg.* toz esrarı plaka durumuna getirme işlemi.

kaynatmak *(-i)* **1** kaynamasını sağlamak. **2** kaynak yapmak. **3** *tkz.* tatlı tatlı konuşmak, başkalarını unutarak kendi aralarında söyleşiye dalmak, söyleşmek. **4** *arg.* (bir şeyi) alıp geri vermemek, unutturmak.

kaynayabilme *a.* kaynayabilmek eylemi.

kaynayabilmek *(nsz)* kaynaması olanak içinde olmak ya da kaynama olasılığı bulunmak.

kaynayış *a.* kaynamak eylemi ya da biçimi.

kaynayıverme *a.* kaynayıvermek eylemi.

kaynayıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kaynamak.

kaypak *s.* **1** üzerinde kolaylıkla kayılan, kayağan, kaygan. **2** *mec.* verdiği sözü tutmayan, sözsüz, dönek (kimse).

kaypakça *s.* **1** biraz kaypak, biraz kaygan. **2** *be.* sözünde durmayarak, döneklik ederek, kaypağa yaraşır bir biçimde.

kaypaklaşabilme *a.* kaypaklaşabilmek eylemi.

kaypaklaşabilmek *(nsz)* kaypaklaşması olanak içinde olmak ya da kaypaklaşma olasılığı bulunmak.

kaypaklaşıverme *a.* kaypaklaşıvermek eylemi.

kaypaklaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kaypaklaşmak.

kaypaklaşma *a.* kaypaklaşmak eylemi.
kaypaklaşmak *(nsz)* **1** üzerinde kolayca kayılacak bir duruma gelmek, kayganlaşmak. **2** *mec.* dönekleşmek.
kaypaklaştırabilme *a.* kaypaklaştırabilmek eylemi.
kaypaklaştırabilmek *(-i)* kaypaklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Cila parkeyi kaypaklaştırabilir.*
kaypaklaştırılma *a.* kaypaklaştırılmak eylemi.
kaypaklaştırılmak *(nsz)* kaypak duruma getirilmek, kaypaklaşması sağlanmak.
kaypaklaştırma *a.* kaypaklaştırmak eylemi.
kaypaklaştırmak *(-i)* kaypak duruma getirmek.
kaypaklık *a.* kaypak olma durumu. **kaypaklık etmek** *mec.* kaypağa yaraşır bir biçimde davranmak, döneklik etmek.
kaypıtma *a. ha.* kaypıtmak eylemi.
kaypıtmak *(-i) ha.* elinden kaydırıp düşürmek, kaydırmak.
kaypma *a. ha.* kaypmak eylemi.
kaypmak *(nsz) ha.* (ayak) kaymak **(I)**.
kayra *a.* **1** saygı duyulan büyük bir kimseden gelen iyilik. **2** *fels.* Tanrı'nın dünya işlerinde kendini gösteren iyilik ve bilgeliği, Tanrı kayrası.
kayracı *a. fels.* kayracılık öğretisinden yana olan kimse ya da görüş.
kayracılık *a. fels.* evrendeki bütün olayların Tanrı isteğiyle olduğunu söyleyen, insanların ancak Tanrı kayrasıyla, Tanrı'nın bağışlamasıyla kurtulabileceğini öne süren Hıristiyan öğretisi.
kayrak *a. ha.* **1** çakılların kırılmasıyla oluşmuş ince kum. **2** taşlı ve kumlu, ekime elverişli olmayan toprak. **3** akarsuların getirdiği, oluşturduğu, kumla karışık ufak taşlar. **4** yassı ve düz, tabaka durumundaki taş. **5** düz, ince taş ya da iri çakıl. **6** bileğitaşı.
kayralma *a. ha.* kayralmak eylemi.
kayralmak *(nsz) ha.* (akarsu) kum setleri yapmak, getirdiği kumları yığmak.
kayran *a. ha.* **1** orman içindeki ağaçsız, düz alan. **2** yağmurda çamur tutmayan yer.
kayrılış *a.* kayrılmak eylemi ya da biçimi.
kayrılma *a.* kayrılmak eylemi.
kayrılmak *(nsz)* kayırmak eylemine konu olmak.
kayser *a. Al. tar.* Roma, Bizans ve Alman imparatorlarının kullandıkları san.
kayşa *a. yerb.* kayşamak olayı.
kayşama *a. yerb.* kayşamak eylemi.
kayşamak *(nsz) yerb.* kaya, toprak vb. yerinden koparak aşağıya inmek.
kayşat, -tı *a. yerb.* kayşama sonucu yerinden kopmuş parça.
kayşayabilme *a.* kayşayabilmek eylemi.
kayşayabilmek *(nsz)* (kaya, toprak vb.) kayşama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kaytak *s.* **1** (yer için) kuytu. **2** sözünde durmayan, dönek (kimse).
kaytaklık *a.* kaytak olma durumu, özelliği. **kaytaklık etmek** sözünde durmamak, sözünden dönmek.
kaytan *a. Ar.* **1** pamuktan ya da ipekten yapılmış sicim. **2** *den.* yelkeni yarı kapatmak için kullanılan örgü halat. **3** balık avlarken kullanılan iki ağı birbirine birleştiren bağ. **4** *s.* kaytandan yapılmış. **kaytan bıyık** ince ve uzun bıyık. **kaytan bıyıklı** ince ve uzun bıyıklı (kimse).
kaytancı *a. Ar. T.* iplik fabrikasında, kopan kaytan ya da şeritleri bağlayan işçi.
kaytanlı *s. Ar. T.* kaytanla dikilmiş, kaytanı olan.
kaytarabilme *a.* kaytarabilmek eylemi.
kaytarabilmek *(nsz)* kaytarmak elinde olmak, kaytarma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kaytarıcı *a.* işini kaytaran, işten kaçan kimse.
kaytarıcılık *a.* kaytarıcı olma durumu.
kaytarış *a.* kaytarmak eylemi ya da biçimi.
kaytarma *a.* kaytarmak eylemi.
kaytarmak *(nsz)* işini yapmayarak zamanını boş geçirmek.
kayyım *a. Ar. ha.* ➻ **kayyum**.
kayyum *a. Ar. huk.* belli bir malın belli bir süre yönetilmesi ya da belli bir işin yapılması için resmi makamlarca yetkili olarak görevlendirilmiş kimse.
kayyumluk *a. Ar. T. huk.* **1** kayyum olma durumu. **2** kayyumun görevi.
kaz *a.* **1** *hayb.* perdeayaklılardan, gri ve beyaz tüylü, uzun boyunlu, birçok türü bulunan, uçan, suda ve karada yaşayan, genellikle otla beslenen, yabanıl bir kuş olmakla birlikte evcil olarak da yetiştirilen bir hayvan. **2** *mec.* aptal, budala, saf kimse. **kaz gelen yerden tavuk esirgenmez** "büyük bir çıkar elde edilen yere küçük bir karşılık vermekten kaçınmamalıdır" anlamında söylenir. **kaz gibi yolmak (birini)** (kumarda vb.) bütün parasını, varını yoğunu elinden almak. **kaz kafalı** anlayışsız, aptal, kafasız, kavrayışsız (kimse). **kaz yolmak** *arg.* (kumarda vb.) bir kimsenin saflığından, bilgisizliğinden ya da toyluğundan yararlanarak parasını almak. **kaz yumurtası** *arg.* kazdan bile budala, alık, aptal kimse. **Agop'un kazı gibi bakmak** aptal aptal bakmak. **Agop'un kazı gibi yutmak 1)** birbiri ardınca, oburcasına yemek. **2)** aptallığı dolayısıyla, hileli bir işe inanıp onu doğru kabul etmek. **kazı koz anlamak** söylenen şeyi çok yanlış anlamak. **kazın ayağı öyle değil** bir sorunun, bir durumun sanıldığı gibi olmadığını anlatmak için kullanılır.
kaza *a. Ar.* (. -) **1** can ya da mal yitimine yol açan kötü olay. *ör. Yolda bir otobüs kazası gördük.* **2** ➻ **ilçe**. **3** zamanında kılınamayan namazı ya da tutulamayan orucu, dinsel kurallar uyarınca, sonradan yerine getirme. **4** *esk.* yargı, yargılama. **kaza atlatmak** ansızın gelen bir kazadan kurtulmak. **kaza etmek** zamanında kılınamayan namazı, tutulamayan

orucu, dinsel kurallara uygun bir biçimde sonradan yerine getirmek. **kaza ile** bilmeyerek, ayrımında olmayarak, istemeksizin, yanlışlıkla. **kaza kurşunu** başkasına ya da başka yere atılan ama rastlantıyla bir başkasına gelen, onu yaralayan ya da öldüren kurşun. **kaza ve kader** *esk.* ➻ **alınyazısı**. **kaza yapmak** kazaya[1] yol açmak ya da kazaya uğramak. **kazaya bırakmak** (namazı) zamanında kılamadığı için, başka zaman kılmak üzere ertelemek. **kazaya kalmak** (namaz için) zamanında kılınamamak. **kazaya rıza göstermek** (ya da **demek**) alınyazısına boyun eğmek. **kazaya uğramak 1)** başına bir kaza[1] gelmek. **2)** kötü bir olgu karşısında kalmak.

kazabilme *a.* kazabilmek eylemi.

kazabilmek *(-i)* kazamak elinde olmak, kazmaya gücü yetmek, kazma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kazaen *be. Ar.* (. -' .) ➻ **kazara**.

kazağı *a.* düzeltmekte, kazımakta ya da temizlemekte kullanılan, enli bıçak biçiminde demir araç.

kazak (I) *a. Fr.* **1** kollu ya da kolsuz, baştan geçirilerek giyilen, örme üst giysisi. **2** cokeylerin giydiği renkli gömlek.

kazak (II) *a.* **1** Rusya'da ve İran'da ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker. **2** *s. mec.* karısının güdümünde olmayan, karısına söz geçirebilen, karısından korkmayan (erkek).

Kazak *ö. a.* **1** Güney Sibirya'da, çoğunlukla da Kazakistan'da yaşayan, Türk soyundan gelen bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse. **2** Güney Rusya'da yaşayan İslavlaşmış bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse. **3** *s.* Kazaklara özgü olan, Kazaklarla ilgili. **Kazak çömelmesi** *sp.* bir bacak üzerinde dizi iyice bükerken öteki bacağı önde tutma biçiminde yapılan güç alıştırması.

kazakça *be.* kazak **(II)**[2] olana yakışır bir biçimde.

Kazakça *ö. a.* (. .' .) Türk lehçelerinden biri, Kazak Türkçesi.

kazaklık *a.* kazak **(II)**[2] olma durumu.

kazamat, -tı *a. İt.* obüslerden, bombalardan korunmak için yerin altına kazılmış korunak, siper.

kazan *a.* **1** çok miktarda yemek pişirmeye ya da bir şey kaynatmaya yarayan, büyük, derin ve kulplu kap. **2** buhar makinelerinde, kalorifer döşeminde vb. suyun kaynatıldığı büyük, kapalı kap. **kazan kaldırmak 1)** *tar.* (yeniçeriler) ocakta yemek pişirilen kazanları devirerek, kaldırarak yönetime karşı gelmek, ayaklanmak, başkaldırmak. **2)** *mec.* (yeniçerilerden kalan anlamın genişlemesiyle) bir iş yerinde, yöneticinin bir tutumundan dolayı topluca ayaklanmak. **kazan kaynamayan yerde maymun oynamaz** hiçbir iş karşılıksız yapılmaz. **(bir yer) kazan (biri) kepçe** bir kimsenin bir yeri bucak bucak aradığını anlatır. *ör. Ankara kazan ben kepçe, aradığım şeyi yine de bulamadım.* **kazanı kapalı kaynamak** (bir kimsenin) gerçek yüzü, içyüzü bilinmemek.

kazanabilme *a.* kazanabilmek eylemi.

kazanabilmek *(-i)* kazanmak elinde olmak, kazanması olanaklı ya da olası bulunmak.

kazanayazma *a.* kazanayazmak eylemi.

kazanayazmak *(-i)* az kalsın kazanmak. *ör. Atı koşuyu kazanayazmıştı.*

kazancı *a.* **1** kazan yapan ya da satan kimse ya da kazan onaran usta. **2** kazanı[2] ateşleyen kimse, ateşçi.

kazancılık *a.* kazancının işi, uğraşı.

kazanç *a.* **1** satılan bir mal, yapılan bir iş ya da harcanan bir emek karşılığında sağlanan para. **2** *mec.* çıkar, yarar.

kazançlı *s.* **1** kazanmış olan. **2** (iş vb. için) kazanç getiren, kazanç sağlayan. **kazançlı çıkmak** kazanç elde etmek.

kazançsız *s.* kazancı olmayan, kazanç getirmeyen, yarar sağlamayan, kazanmayan ya da kazandırmayan.

kazandırabilme *a.* kazandırabilmek eylemi.

kazandırabilmek *(-i, -e)* kazandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kazandırılabilme *a.* kazandırılabilmek eylemi.

kazandırılabilmek *(nsz)* kazandırılması olanak içinde olmak ya da kazandırılma olasılığı bulunmak.

kazandırılma *a.* kazandırılmak eylemi.

kazandırılmak *(nsz)* kazanması sağlanmak.

kazandırma *a.* kazandırmak eylemi.

kazandırmak *(-i, -e)* kazanmasını sağlamak.

kazandibi, -ni *b. a.* kazanın dibi tutturularak hafifçe kızartılmış, yanık kokusu sindirilmiş muhallebi.

kazanılabilme *a.* kazanılabilmek eylemi.

kazanılabilmek *(nsz)* kazanılması olanak içinde olmak ya da kazanılma olasılığı bulunmak.

kazanılış *a.* kazanılmak eylemi ya da biçimi.

kazanılma *a.* kazanılmak eylemi.

kazanılmak *(nsz)* kazanmak eylemine konu olmak.

kazanım *a.* **1** kazanmak eylemi, kazanma. **2** kişinin, geçmişte elde ettiği hak, bilgi, nitelik vb. gibi şeylerin tümü. **3** bir işyerinde işçilerin elde ettiği her türlü hak.

kazanış *a.* kazanmak eylemi ya da biçimi.

kazanıverme *a.* kazanıvermek eylemi.

kazanıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kazanmak.

kazanma *a.* kazanmak eylemi.

kazanmak *(-i)* **1** kazanç elde etmek. *ör. Bu işten kaç para kazanacağız?* **2** olumlu ve iyi bir sonuç sağlamak. *ör. Davayı kazanmak için elinden geleni yap.* **3** (ikramiye) isabet etmek, çıkmak. *ör. Piyangodan milyonlar kazanmış.* **4** elde etmek, sahip olmak, edinmek. *ör. Arkadaş kazanmakta ustadır.* **5** edinmek, uğramak, yakalanmak. *ör. Çocuk yeni huylar kazandı. Soğuktan insan hastalık kazanır.* **6** *mec.* kendinden yana çekmek, kendine bağlamak. *ör.*

Son konuşmasıyla herkesi kazandı. **7** ele geçirmek. *ör. Düşmandan toprak kazanmak istedik.* **8** *(-i; -de)* yenmek. *ör. Maçı kazandık. Kumarda kazanmak da kaybetmek de var.*

kazantaşı, -nı *b. a.* içinde özellikle kalsiyum tuzları bulunan suyun ısıtıldığı kabın iç yüzeyinde oluşan katman.

kazara *be. Ar. Far.* (. -' -) **1** farkında olmadan, bilmeden, yanlışlıkla, kaza sonucu olarak. **2** rastlantıyla.

kazaratar *b. a.* toprağı kazma işinde kullanılan, eklemli bir kol üzerinde devinebilen bir kepçesi bulunan ve bu kepçeyle toprağı kazıp dışarı atabilen araç. *eş.* **ekskavatör**.

kazasız *s. Ar. T.* **1** kazaya uğramadan gerçekleştirilen, yapılan. *ör. Size kazasız yolculuklar dileriz.* **2** *be.* bir kazaya uğramadan, bir kaza yapmadan. *ör. Arabayı iki yıldır kazasız kullanmaktaydı.* **kazasız belasız** kaza yapmadan ya da kazaya uğramadan. *ör. Şükür kazasız belasız geldik.*

kazaska *a. Rus.* (. .' .) kaynağı Kafkasya olan, çok hızlı bir biçimde oynanan bir halk dansı.

kazasker *a. Ar. tar.* Osmanlı döneminde, kadıların başında bulunan, askerlerle ilgili şeriat sorunlarını çözüme bağlamakla yükümlü, belli bir aşamaya değin olan kadıları ve müderrisleri atamaya yetkili, ilmiye sınıfının yüksek aşamasında bulunan ve padişah divanının üyesi olan devlet görevlisi.

kazaskerlik *a. Ar. T. tar.* **1** kazasker olma durumu. **2** kazaskerin yaptığı iş. **3** kazaskerin aşaması ve makamı.

kazayağı, -nı *b. a.* **1** *bitb.* ıspanakgillerden, Kuzey Amerika'nın doğu bölgeleriyle Akdeniz bölgesinde yetişen, yaprakları kazların ayağına çok benzeyen, kokulu, otsu bir bitki. **2** çok kollu çengel. **3** *den.* iki ucundan herhangi bir yere bağlanmış halatın ortasından bir ikincisi bağlanarak yapılan üç uçlu halat biçimi. **4** terzilikte, genellikle etek baskılarında uygulanan çaprazlama teyel. **5** açık turuncu renk. **6** *s.* açık turuncu renkte olan. **7** *a. ha.* su kıyılarında, nemli topraklarda yetişen, yenilen bir ot.

kazaz *a. Ar. esk.* ham ipeği işleyen, iplik ve ibrişim durumuna getiren kimse.

kazazede *b. s.* ve *b. a. Ar. Far.* (. - . .) kazaya uğramış, kaza geçirmiş (kimse).

kazboku, -nu *b. a. tkz.* **1** kirli sarı (renk). **2** *s.* kirli sarı renkte olan.

kazdırabilme *a.* kazdırabilmek eylemi.

kazdırabilmek *(-i, -e)* kazdırmak elinde olmak, kazdırmaya gücü yetmek, kazdırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kazdırılabilme *a.* kazdırılabilmek eylemi.

kazdırılabilmek *(nsz)* kazdırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kazdırılma *a.* kazdırılmak eylemi.

kazdırılmak *(nsz)* kazılması sağlanmak. *ör. Mezar kazdırılınca iskeleti ortaya çıkıvermiş.*

kazdırıverme *a.* kazdırıvermek eylemi.

kazdırıvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede kazdırmak. *ör. Bir kuyu kazdırıverip bol suya kavuştuk.*

kazdırma *a.* kazdırmak eylemi.

kazdırmak *(-i, -e)* kazmak eylemini yaptırmak.

kazein *a. Fr.* **1** sütte bulunan protein maddesi. **2** ➻ **bitkisel kazein**. **kazein tutkalı** ekşi sütten kireç yardımıyla elde edilen ve soğuk olarak kullanılan ağaç yapıştırıcısı.

kazı *a.* **1** toprağı kazmak eylemi. **2** toprağın kazıldığı yer. **3** yeraltında kalmış, tarihsel değer taşıyan eski yerleşim yerlerini, geçmişin yapılarını, anıtlarını vb. aramak, onları ortaya çıkarmak ereğiyle, kazıbilimcilerce toprağın belli yöntemlerle kazılması.

kazıbilim *b. a.* tarihöncesinden ve eski çağlardan kalma anıtları özellikle tarih ve sanat değeri yönünden inceleyen, bunların yeraltında kalmış olanlarını kazılar yoluyla araştıran, ortaya çıkaran bilim.

kazıbilimci *b. a.* kazıbilimle uğraşan kimse, kazıbilim uzmanı.

kazıbilimsel *b. s.* kazıbilimin araştırma alanına giren, kazıbilimle ilgili.

kazıcı *s.* **1** kazı işi yapan (kimse). **2** *a.* toprağı kazan araç.

kazıcılık *a.* kazıcının yaptığı iş, kazı işi.

kazık *a.* **1** toprağa çakılarak genellikle bir şey bağlamaya yarayan ucu sivri çubuk. *ör. Çadırın iplerini kazıklara bağladılar.* **2** sopa ya da direk. **3** yapıların temelinde kullanılan, toprağa çakılan ya da toprak kazılarak konulan maden ya da betonarmeden silindir, prizma vb. biçiminde uzun parça. **4** *esk.* yere dikine çakılmış, üzerine insanı oturtarak öldürdükleri, sivri uçlu odun ya da şiş. **5** *esk.* böyle bir kazığa oturtma biçiminde uygulanan ölüm cezası. **6** *sp.* yağlı güreşte, güreşçinin, elini hasmının kispetinin içine sokarak uyguladığı bir oyun. **7** *a. tkz.* (alışverişte) bir malı değerinden, ederinden fazlasına satarak aldatma işi. **8** *s.* ve *a. tkz.* çok pahalı (nesne). **9** *s. tkz.* (öğrenci için) çok zor (soru, sınav, ders vb.). *ör. Türkçeci kazık hocalardan biriydi.* **kazığa vurmak** *esk.* bir kimseyi yere dikine çakılmış, ucu sivri bir kazığa oturtarak öldürmek. **kazığı yemek** ➻ **kazık yemek**. **kazık atmak** *tkz.* **1)** bir malı, bir hizmeti bir kimseye ederinden, değerinden çok fazlasına satmak. **2)** bir kimseye beklemediği bir zarar vermek. **kazık gibi** dimdik. **kazık kadar** *tkz.* çocuk değil, kocaman (adam). **kazık kesilmek** *mec.* çok sertleşmek, kaskatı olmak. **kazık kök** *bitb.* havuçta olduğu gibi, toprağa dikine giren koni biçiminde kök. **kazık marka** *arg.* çok pahalı (nesne, hizmet, yer vb.). *ör. Bu lokanta çok kazık markadır.* **kazık yemek** *tkz. mec.* **1)** (alışverişte) bilgisizliği, dikkatsizliği vb. nedeniyle bir malı ederinden fazlaya almak. **2)** güvendiği, inandığı birisince, beklemediği bir anda aldatılıp zarara uğratılmak. **kazık yutmuş gibi** ➻ **baston yutmuş gibi**.

kazıkazan *b. a. yeni* küçük kart kazındığında ortaya çıkan sayılardan üç özdeş sayıyı tutturmaya dayanan bir şans oyunu.
kazıkçı *s. tkz.* alışverişte kazık atmayı alışkanlık edinmiş, malı ederinden pahalı satan ya da pahalı mal satan (kimse, yer).
kazıkçılık *a.* alışverişte kazık atmayı alışkanlık edinme durumu.
kazıklama *a.* kazıklamak eylemi.
kazıklamak *(-i)* **1** bir tarlanın ya da arsanın sınırını belli etmek için sınırlar boyunca kazıklar çakmak. **2** *tkz.* bir malı, bir hizmeti bir kimseye ederinden, değerinden çok fazlasına satmak, kazık atmak[1]. **3** *tkz.* bir kimseye beklemediği bir zarar vermek, kazık atmak[2]. **4** *esk.* kazık[5] cezasına çarptırmak.
kazıklanabilme *a.* kazıklanabilmek eylemi.
kazıklanabilmek *(nsz) tkz.* kazıklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kazıklanış *a.* kazıklanmak eylemi ya da biçimi.
kazıklanma *a.* kazıklanmak eylemi.
kazıklanmak *(nsz) tkz.* **1** (alışverişte) bilgisizliği, dikkatsizliği vb. nedeniyle bir malı ederinden fazlaya almak, kazık yemek[1]. **2** güvendiği, inandığı birisince, beklemediği bir anda aldatılıp zarara uğratılmak, kazık yemek[2]. **3** *esk.* kazığa[4] oturtularak öldürülmek.
kazıklayabilme *a.* kazıklayabilmek eylemi.
kazıklayabilmek *(-i)* kazıklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kazıklayış *a.* kazıklamak eylemi ya da biçimi.
kazıklayıverme *a.* kazıklayıvermek eylemi.
kazıklayıvermek *(-i) tkz.* çabucak ya da kısa sürede kazıklamak. *ör. Adamı kaşla göz arasında bizi kazıklayıvermişti.*
kazıklı *s.* kazıkla desteklenmiş, kazığı olan.
kazıklıhumma *b. a. T. Ar.* (. . . . -) *hek.* ➻ **tetanos**.
kazıklık *a.* kazık olma durumu. *ör. Bu sorunun kazıklığı neresinde?*
kazılabilme *a.* kazılabilmek eylemi.
kazılabilmek *(nsz)* kazılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kazılış *a.* kazılmak eylemi ya da biçimi.
kazılma *a.* kazılmak eylemi.
kazılmak *(nsz)* kazmak eylemine konu olmak.
kazıma *a.* **1** kazımak eylemi. **2** *hek.* vücut boşluğu içinde bulunan yabancı cisimleri, istenmeyen şeyleri, gereksiz, hastalıklı ya da zararlı sayılan dokuları kazıyarak alma işlemi. *eş.* **kürtaj**.
kazımak *(-i)* **1** kesici bir aracı sürterek bir şeyin yüzeyindeki tabakayı kaldırmak. **2** kesici bir araç kullanarak silmek, çıkarmak, yok etmek. *ör. Daktilo yanlışlarını jiletle kazıdı.* **3** sertçe ovmak. **4** tıraş etmek. *ör. Saçını sakalını tümden kazımış.* **5** marangozlukta, bir parçayı sistireyle temizlemek. **6** *hek.* vücut boşluğu içindeki yabancı bir cismi, hasta, zararlı dokuları ya da istenmeyen bir şeyi almak, temizlemek, yok etmek. **7** metal bir yüzey üzerine sert bir araçla biçim çizmek, yazı yazmak. **8** *arg.* (kumarda vb.) bir kimsenin bütün parasını son kuruşuna değin almak.
kazımık *a. ha.* süt, muhallebi ya da yemek pişerken tencerenin dibinde yanan, kazıyarak çıkarılan yapışkan bölüm.
kazınış *a.* kazınmak eylemi ya da biçimi.
kazınma *a.* kazınmak eylemi.
kazınmak *(nsz)* **1** kendi kendini kazımak. **2** kazmak eylemi yapılmak. **3** derisini yüzercesine tıraş olmak. **4** derisini kazır gibi kaşımak. **5** her yeri iyice temizlemek. **6** *arg.* (kumarda vb.) elindeki bütün parası, varı yoğu alınmak ya da çalınmak.
kazıntı *a.* **1** bir yerden kazıyarak çıkarılan parça. **2** resimde, yazılı bir kâğıtta kazıma izi.
kazıntılı *s.* kazıntısı[2] bulunan (yazılı kâğıt, resim vb.).
kazıntısız *s.* kazıma izi bulunmayan.
kazıtabilme *a.* kazıtabilmek eylemi.
kazıtabilmek *(-i, -e)* kazıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kazıtılabilme *a.* kazıtılabilmek eylemi.
kazıtılabilmek *(nsz)* kazıtılması olanak içinde olmak ya da kazıtılma olasılığı bulunmak.
kazıtılma *a.* kazıtılmak eylemi.
kazıtılmak *(nsz)* kazıtmak eylemine konu olmak. *ör. Adamın kafası kazıtılmış, bırakılmıştı.*
kazıtış *a.* kazıtmak eylemi ya da biçimi.
kazıtma *a.* kazıtmak eylemi.
kazıtmak *(-i, -e)* kazımasını ya da kazınmasını sağlamak, kazımak eylemini yaptırmak. *ör. Delikanlı başını kazıtmış.*
kazıverme *a.* kazıvermek eylemi.
kazıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kazmak.
kazıyabilme *a.* kazıyabilmek eylemi.
kazıyabilmek *(-i)* kazımaya gücü yetmek, kazımak elinde olmak ya da kazıma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kazıyış *a.* kazımak eylemi ya da biçimi.
kazıyıverme *a.* kazıyıvermek eylemi.
kazıyıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kazımak.
kaziye *a. Ar. esk. mant.* ➻ **önerme**.
kazkanadı, -nı *b. a. sp.* güreşte, hasmın başını koltuk altına alarak ya da hasmı arkadan, yandan sararak, elleri onun koltukları altından geçirip sırtında ya da ensesinde birleştirme biçiminde uygulanan bir oyun.
kazma *a.* **1** kazmak eylemi. **2** toprağı kazmak, düzeltmek gibi işlerde kullanılan, uzunca ağaç saplı demir araç. **3** *s.* kazılarak yapılmış. **4** *arg.* görgüsüz, kaba saba (kimse).
kazmacı *a.* kömür ocaklarında kazma[2] ile kömür çıkaran işçi.
kazmacılık *a.* kazmacı olma durumu.
kazmadiş *b. a.* ve *b. s.* ön dişleri irice ve uzun, dışarı doğru çıkık olan (kimse).
kazmak, -ar *(-i)* **1** kazma[2], kazaratar gibi herhangi bir araçla toprağı yarmak, oymak, açmak, toprakta çukur, kuyu vb. oluşturmak. *ör. Mezar kazmak için birkaç adamı tuttu.* **2**

sert bir metali ince uçlu çelik bir kalemle oymak. *ör. Mühür kazmak.* **kazdığı kuyuya** (ya da **çukura**) **kendisi düşmek** başkası için hazırladığı tuzağa, kötü bir duruma kendisi uğramak, hazırladığı kötülük kendisinin başına gelmek.

kazmir *a. Fr.* ➻ **kaşmir**.

kazolit, -ti *a. Fr. min.* hidratlı doğal kurşun ve uranyum silikat.

kazulet, -ti *s. ha.* kaba, çirkin ve kocaman.

kazurat, -tı *a. Ar.* (. - -) ➻ **dışkı**.

ke *a.* Türk abecesinde "k" harfinin adı.

kebap *a. Ar.* **1** doğrudan doğruya ateşin üzerinde tutularak ya da bir kap içinde susuz olarak pişirilmiş et yemeği. **2** çevirme[2], kızartma ya da kavurma yoluyla pişirilen her türlü yiyecek. *ör. Kışın kestane kebap güzel olur.* **3** *s.* kavrulmuş, kızarmış. **4** *mec.* yanık, yanmış. **kebap etmek** (ya da **yapmak**) yiyeceği kebap yöntemiyle pişirmek.

kebapçı *a. Ar.T.* **1** kebap yapıp satan kimse. **2** kebap yenilen ya da satılan yer.

kebapçılık *a. Ar. T.* kebapçının işi.

kebaplı *s. Ar. T.* içine kebap konulmuş bulunan, kebabı olan. *ör. Kebaplı dürüm yedik.*

kebaplık *s. Ar. T.* kebap yapılmaya elverişli ya da kebap yapılmak üzere ayrılmış (et).

kebe *a. İt.* **1** kısa kepenek. **2** özellikle Bursa'da yapılan, kilim gibi ya da kapı perdesi olarak kullanılan işlemeli keçe. **3** *ha.* kaba kumaştan yapılmış ceket ya da palto.

kebere *a. Lat. bitb.* ➻ **gebreotu**.

kebir *s. Ar. esk.* büyük, ulu.

kebze *a. ha.* ➻ **kürekkemiği**.

kebzeci *a. ha.* koyunların kebzelerine bakarak gelecekten haber verdiğini öne süren kimse.

keçe *a.* **1** koyun, keçi, deve, tavşan vb. gibi hayvanların yapağısının, tüyünün dürülüp dövülmesi yoluyla yapılan, kaba, kalın kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan. *ör. Göçerler keçe çadırlarda yaşıyordu.* **3** yere serilen halı, kilim gibi döşemelik. **keçeyi** (ya da **keçesini**) **sudan çıkarmak** kötü olan durumunu, işini düzeltip yoluna koymak, iyi bir sonuca ulaştırmak, sıkıntıyı atlatmak.

keçeci *a.* keçe yapan ya da satan kimse.

keçecilik *a.* keçe yapma ya da satma işi.

keçeleme *a.* keçelemek eylemi.

keçelemek *(-i)* **1** bir şeye keçe geçirmek. **2** metal bir yüzeyi keçeyle parlatmak.

keçelenme *a.* keçelenmek eylemi.

keçelenmek *(nsz)* ➻ **keçeleşmek**.

keçeleşebilme *a.* keçeleşebilmek eylemi.

keçeleşebilmek *(nsz)* keçeleşmesi olanak içinde olmak ya da keçeleşme olasılığı bulunmak.

keçeleşiverme *a.* keçeleşivermek eylemi.

keçeleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede keçeleşmek.

keçeleşme *a.* keçeleşmek eylemi.

keçeleşmek *(nsz)* **1** (tel durumundaki şeyler için) telleri birbirinin içine girip iyice dolaşarak, karışarak ayrılmaz duruma gelmek, keçe gibi olmak. **2** (deri) pürüzlü duruma gelmek, keçe gibi olmak. **3** *mec.* vücudun bir yeri uyuşarak duyarlığı azalmak.

keçeleştirebilme *a.* keçeleştirebilmek eylemi.

keçeleştirebilmek *(-i)* keçeleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

keçeleştirme *a.* keçeleştirmek eylemi.

keçeleştirmek *(-i)* keçeleşmesini sağlamak ya da keçeleşmesine yol açmak.

keçeli *s.* keçesi olan.

keçi *a. hayb.* **1** gevişgetirenlerden, yeryüzünün her yerinde eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli evcil hayvan. **2** bu hayvanın dişisi. **3** *s. mec.* inatçı. **keçi geberse de kuyruğunu indirmez** "inatçı, ölür de inadından vazgeçmez" anlamında söylenir. **keçi inadı** bir türlü yumuşamayan inat. **keçileri kaçırmak** delirmek ya da delirme derecesinde bunalmak. **keçi nereye çıkarsa oğlağı da oraya çıkar** "büyüklerin tuttuğu yol küçüklere örnek olur" anlamında söylenir. **keçiye can kaygısı, kasaba et kaygısı** başkalarının göreceği büyük zararı önemsemeyerek kendi çıkarını düşüncnler için sitem olarak söylenir. **Ahfeş'in keçisi gibi baş sallamak** her sözü, her söyleneni anlamadan, üzerinde düşünmeden başıyla onaylamak.

keçiboynuzu, -nu *b. a.* **1** *bitb.* baklagillerden, Güney Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da, özellikle de Akdeniz ülkelerinde yetişen, boyu 10 metreyi bulan, kerestesi marangozlukta, kabukları sepicilikte kullanılan, meyvesi yenilen bir ağaç. *eş.* **harnup**. **2** bu ağacın bakla biçiminde ve şekerli yemişi. *eş.* **harnup**. **keçiboynuzu gibi** çok emek isteyen, buna karşılık yararı, verimi az olan işler için kullanılır.

keçiler *ç. a. hayb.* keçi ve koyun türlerini içine alan, dağlık, kayalık yerlerde yaşayan, hafif yapılı ve çevik bir gevişgetiren hayvanlar sınıfı.

keçileşme *a.* keçileşmek eylemi.

keçileşmek *(nsz) mec.* keçi gibi inatçı bir duruma gelmek, inadı tutmak, inat etmek.

keçilik *a. mec.* direngenlik huyu, inatçılık. **keçilik etmek** *mec.* keçi gibi inatçılık etmek.

keçimantarı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **akmantar**.

keçimemesi, -ni *b. a. ha.* şarap ve pekmez yapmaya elverişli, sert kabuklu, kırmızımsı ya da kara renkli, iri ve uzunca taneli bir üzüm.

keçisağan *b. a. hayb.* ➻ **çobanaldatan, dağkırlangıcı**.

keçisakal *b. s.* sakalı yalnızca çenesinde uzunca ve seyrek olarak bulunan (kimse).

keçisakalı, -nı *b. a. bitb.* **1** ladengillerden, nemli yerlerde, çayırlarda yetişen, yaprakları sivrice ve çizgili, mor ya da maviye yakın çiçekler açan bir laden türü. **2** gülgillerden, bahçelerde süs bitkisi olarak da yetiştirilen, dalları sert, sağlam ve kırmızımtırak renkte, pembe ya da ak çiçekler açan, birçok türü bulunan bir çalı. *eş.* **erkeçsakalı, çayırmelikesi**.

keçisedefi, -ni *b. a. bitb.* ➻ **keçisakalı**[1].

keçisöğüdü, -nü *b. a. bitb.* nemli ormanlarda ve bataklık yerlerde yetişen, yapraklanmadan önce çiçek açan bir söğüt türü.
keçitırnağı, -nı *b. a.* kesici ağzı üçgen biçiminde bir oyma kalemi.
keçiyemişi, -ni *b. a. bitb.* ➻ **yabanmersini**.
keçiyolu, -nu *b. a.* dağlarda, ormanlarda gelip geçen insan ve hayvanların ayak izlerinden oluşan, tekerlekli araç işlemeyen dar yol. *eş.* **patika**.
keder *a. Ar.* önlenemez doğal olayların yarattığı üzüntü, içe işleyen üzüntü, tasa, acı **(I)**[7]. **keder çekmek** ➻ **acı çekmek**. **keder vermek** üzüntü vermek, tasalandırmak.
kederlendirebilme *a. Ar. T.* kederlendirebilmek eylemi.
kederlendirebilmek *(-i) Ar. T.* kederlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kederlendirme *a. Ar. T.* kederlendirmek eylemi.
kederlendirmek *(-i) Ar. T.* üzüntü duymasına yol açmak.
kederlenebilme *a. Ar. T.* kederlenebilmek eylemi.
kederlenebilmek *(nsz) Ar. T.* kederlenmesi olanak içinde olmak ya da kederlenme olasılığı bulunmak.
kederleniş *a. Ar. T.* kederlenmek eylemi ya da biçimi.
kederleniverme *a. Ar. T.* kederlenivermek eylemi.
kederlenivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak kederlenmek. *ör. O eski şarkıyı duyunca kederleniverdim.*
kederlenme *a. Ar. T.* kederlenmek eylemi.
kederlenmek *(nsz) Ar. T.* içini keder bürümek, acı **(I)**[7] duymak, tasalanmak, üzülmek.
kederli *s. Ar. T.* üzüntü veren ya da üzüntüsü olan, acılı[2], tasalı, üzüntülü.
kedersiz *s. Ar. T.* üzüntüsü olmayan ya da üzüntü vermeyen, acısız, tasasız, üzüntüsüz.
kedi *a. hayb.* kedigillerden, köpekdişleri çok gelişmiş, kasları güçlü, çok çevik, yabanıl türleri de bulunan, evcil, küçük, memeli bir hayvan. **kedi ciğere bakar gibi bakmak** imrendiği şeye çok iştahla, istekle bakmak. **kedi gibi 1)** kediye benzeyen. **2)** *mec.* uysal ve sokulgan (kimse). **kedi gibi dört ayak üstüne düşmek** en güç durumlardan hiçbir zarar görmeden kurtulmak. **kedi ile bir harara (çuvala) girmek** geçimsiz bir kimseyle birlikte iş görmek. **kedi ile köpek gibi** birbiriyle geçinemeyen, anlaşamayan, sürekli didişen, çekişen kimseler için kullanılır. **kedi ne, budu ne? 1)** yaşı çok küçük. **2)** olanakları, gücü sınırlı, güçsüz, varlıksız bir kimsedir, yapacağı iş, vereceği şey büyük olamaz. **kedi olalı bir fare tuttu** şimdiye değin yaptığı bir tek başarılı iş oldu. **kedi yavrusunu yerken sıçana benzetir** *ha.* **1)** insan, yolsuz olduğunu bildiği bir işi yaparken kendisini mazur göstermek için bahane uydurur. **2)** kötülük yapan kişi bunun gerekçesini kolayca bulur. **kedi yetişemediği** (ya da **uzanamadığı**) **ciğere pis** (ya da **murdar**) **dermiş** elde edemediği ya da edemeyeceği şeyi hor görmeye kalkışanlar için söylenir. **kedinin boynuna ciğer asılmaz** bir insana, kendisine çok yararlı gelecek bir şey emanet edilmemeli, çünkü ona el koyar, geri vermez. **kedinin kabahatini önüne koyarlar, öyle döverler** cezalandırılan kimseye suçunun ne olduğu söylenmelidir. **kedinin kanadı olsaydı serçenin adı kalmazdı** saldırgan kimseler istediklerini yapabilecek durumda olsalardı güçsüz kimseleri ortadan kaldırırlardı. **kediye peynir** (ya da **ciğer**) **ısmarlamak** güvenilmez birine saklaması için bir şey bırakmak. **kediyi sıkıştırırsan üstüne atılır** senden korkan kimseyi çok sıkıştırma, sıkıştırırsan sana karşı koyar.
kediayağı, -nı *b. a. bitb.* bileşikgillerden, çimenlerin, çalıların arasında yetişen, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, beyazımsı ve yumuşak sık tüyleri olan bir bitki.
kedibalı, -nı *b. a.* erik, kayısı gibi kimi ağaçlardan sızan bir tür yapışkan madde.
kedibalığı, -nı *b. a. hayb.* kedibalığıgillerden, denizlerde yaşayan, vücudu füze biçiminde, boyu 80 ile 150 cm. arasında olabilen, dişleri ve solungaç yarıkları küçük, vücudunda lacivert ya da koyu gri lekeler bulunan, eti yenilen bir balık.
kedibalığıgiller *ç. b. a. hayb.* balıklar sınıfının köpekbalıklarını içine alan bir familya.
kedibastı *b. a.* marangozlukta, bir yüzeyin her yerine tutkal sürmeyi gerektirmeyen işlerde, fırçayı aralıklı bastırarak tutkal sürme eylemi.
kedidili, -ni *b. a.* genellikle dondurmayla birlikte yenilen bir tür tatlı bisküvi.
kedigiller *ç. a. hayb.* aslan, jaguar, kaplan, kedi, pars, vaşak gibi hayvanları içine alan etçil memeli hayvanlar sınıfı.
kedigözü, -nü *b. a.* **1** taşıtlarda bulunan küçük lambalar. **2** karayollarında bulunan, ışık vurduğu zaman parlayan trafik işareti. **3** *min.* içinde amyant lifleri bulunan ve çok güzel yansımalar gösteren bir kuvars türü.
kedinanesi, -ni *b. a. T. Ar.* (. . - . .) *bitb.* ballıbabagillerden, kırlarda yetişen, ak ya da pembe çiçekler açan bir bitki. *eş.* **yabansümbülü**.
kediotu, -nu *b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, Avrupa ve Asya'da kendiliğinden yetişen, önemi dolayısıyla tarım bitkisi olarak da yetiştirilen, Türkiye'de birkaç türü bulunan, boyu 1,5 metreyi bulabilen, yaprakları karşılıklı dizilişte, kısa saplı ve kenarları dişli, çiçekleri büyük ve pembe ya da beyaz, köksapı hekimlikte kullanılan otsu bir bitki.
kediotugiller *ç. b. a. bitb.* yaprakları sapsız olan otsu bitkileri ve seyrek olarak da çalı durumundaki bitkileri içine alan, bitişik taçyapraklı ikiçenekli bitkiler familyası.
keditaşağı, -nı *b. a. ha.* ➻ **kediotu**.
kef *a. Far. ha.* **1** tortu. **2** yumurtadan yeni çıkmış civcivin ağzının kıyısında bulunan ve zamanla geçen sarı renk.

kefaf *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **kifaf**.
kefal *a. Yun.* **1** *hayb.* kefalgillerden, sıcak ve ılıman denizlerin kıyı bölgelerinde, denizle bağlantılı ırmak ve göllerde sürüler durumunda yaşayan, boylarına göre değişik adlar verilen birçok türü bulunan, vücut yapısı füze biçiminde, derisi iri pullarla kaplı, küt başlı, k üçük ağızlı, genellikle gümüş renkli, eti beyaz ve lezzetli bir balık. **2** *arg.* büyük sigara izmariti. **3** *arg.* sınıf geçmeye yetecek not, orta. **kefal tutmak** *arg.* **1)** büyükçe bir sigara izmariti bulmak. **2)** (öğrenci) sınavda, beklemediği halde geçer not almak.
kefalet, -ti *a. Ar.* (. - .) *huk.* birinin borcunu ödememesi ya da verdiği sözü tutmaması durumunda bunun sorumluluğunu üstlenme durumu, kefillik.
kefaleten *be. Ar.* (. -' . .) *esk.* kefalet yoluyla.
kefaletname *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) kefil olunduğunu gösteren resmi belge.
kefalgiller *ç. a. Yun. T. hayb.* kefalleri ve onlara yakın türleri içine alan kemikli balıklar familyası.
kefaller *ç. a. Yun. T. hayb.* kefalgiller, cennetbalığıgiller, kumbalığıgiller, uskumrugiller familyalarını kapsayan kemikli balıklar takımı.
kefaret, -ti *a. Ar.* (. - .) işlenmiş olan bir günahı Tanrı'ya bağışlatmak umuduyla verilen sadaka ya da tutulan oruç. **(bir şeyin) kefaretini ödemek** cezasını çekmek.
kefe (I) *a. Ar.* iki gözlü terazinin gözlerinden her biri.
kefe (II) *a. ha.* **1** atı tımar etmekte kullanılan, kıldan yapılmış ince kese. **2** leblebicilerin leblebi parlatmakta kullandıkları keçe.
kefek *a. ha.* ➻ **kefeki**.
kefeki *a.* **1** kolay işlenebildiği için yapılarda kullanılmaya çok elverişli, gözenekli, hafif, ateşe dayanıklı bir taş türü. **2** diş diplerinde ve su kaplarında oluşan kireç tabakası. **kefeki tutmak** (ya da **bağlamak**) üzerinde kefeki oluşmak. **kefekiye dönmek** gözeneklenmek, delik deşik olmak.
kefeleme *a.* kefelemek eylemi.
kefelemek *(-i)* (atı) kefe **(II)**' ile tımar edip tüylerini parlatmak.
kefen *a. Ar.* ölülerin, gömülmeden önce sarıldığı beyaz bez. **kefen alacak adam yüzünden belli olur** bir insanın bir eyleme girişeceği, o eyleme girişmesini zorunlu kılan durumundan anlaşılır. **kefeni boynunda olmak** ölümden bile korkmamak, her an ölümü göze almak. **kefeni yırtmak** (ağır bir hasta) ölüm tehlikesini atlatarak iyileşmeye başlamak. **kefenin cebi yok** cimriler için, "para öteki dünyaya götürülmez" anlamında söylenir.
kefenktaşı, -nı *b. a. ha.* ➻ **kefeki**.
kefenleme *a. Ar. T.* kefenlemek eylemi.
kefenlemek *(-i) Ar. T.* (ölüyü) kefene sarmak.
kefenleniş *a. Ar. T.* kefenlenmek eylemi ya da biçimi.
kefenlenme *a. Ar. T.* kefenlenmek eylemi.
kefenlenmek *(nsz) Ar. T.* (ölü) kefene sarılmak.
kefenleyiş *a. Ar. T.* kefenlemek eylemi ya da biçimi.
kefenli *s. Ar. T.* **1** kefene sarılmış. **2** *be.* kefene sarılmış bir biçimde, kefene sarılmış olarak.
kefenlik *a. Ar. T.* kefen olarak kullanılmaya uygun ya da kefen yapılmak üzere ayrılmış (kumaş).
kefensiz *s. Ar. T.* **1** kefene sarılmamış. **2** *be.* kefene sarılmamış bir biçimde, kefene sarılmamış olarak.
kefere *ç. a. Ar.* Müslüman olmayanlar, kâfirler.
kefil *a. Ar.* (. -) *huk.* birinin, borcunu ödemediği ya da verdiği sözü tutmadığı zaman onun yerine borcu ödemeyi ya da sözü yerine getirmeyi üstlenmiş olan kimse. **kefil göstermek** bir iş için gerekli olan kefili bulmak. **kefil olmak** (bir kimse için) borcunu ödemediği ya da verdiği sözü tutmadığı zaman bunu yerine getirmeyi üstlenmek.
kefillik *a. Ar. T.* kefil olma durumu. *eş.* **kefalet**.
kefin *a. ha.* ➻ **kefen**.
kefir *a. (Kafkas dillerinden)* keçi ya da inek sütünden, özel bir maya mantarıyla hazırlanan, hafifçe alkollü, ekşi içecek.
kefiye *a. Ar.* genellikle Arapların kullandığı, omuzları da örten, kenarları püskülü bir erkek başörtüsü.
kefne *a. Ar.* çuvaldızla iş görenlerin, avuçlarını korumak için ellerine giydikleri üzeri demirli kayış.
keh *a. ha.* **1** kenar, köşe, uç. **2** dağların en uç noktası, doruk.
kehanet, -ti *a. Ar.* (. - .) bir olayın gerçekleşeceğini önceden bilme. *eş.* **kâhinlik**.
Kehkeşan *b. a. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **Samanyolu**.
kehle *a. Ar. esk.* ➻ **bit**.
kehribar *a. Far.* **1** çağlar öncesinde çam ağaçlarından sızmış reçinelerin taşıllaşmasıyla oluşmuş, süs eşyası yapımında kullanılan, açık sarıdan kızıla değin türlü renklerde olabilen, kolay kırılabilen, bir yere hızlıca sürtülüp hafif cisimlere yaklaştırıldığında onları ken dine çeken, yarı saydam bir madde. **2** *s.* bu maddeden yapılmış. *ör. Kehribar ağızlığına sigarasını taktı.* **kehribar balı** sarı ve saydam, iyi cins bir bal. **kehribar gibi** koyu sarı, sapsarı.
kehribarcı *a. Far. T.* kehribardan süs eşyası, ağızlık, tespih gibi şeyler yapan ya da satan kimse.
kek, -ki *a. İng.* **1** un, şeker ve yumurta karışımı, genellikle içine çekirdeksiz kuru üzüm, kakao vb. de konularak yapılan, fırında pişirilen tatlı çörek. **2** *s.* ve *a. arg.* aptal, bön (kimse).
kekâ *ünl.* (.' -) iyi bir olayı, keyifli bir durumu anlatırken "ne iyi, ne hoş, ne güzel" anlamında söylenir. *ör. Yakında izne çıkacağım, biraz da para buldum mu kekâ!*

kekâh *ünl.* ➻ **kekâ**.
keke *s. ha.* ➻ **kekeme**.
kekebilme *a.* kekebilmek eylemi.
kekebilmek *(-i) ha.* (kuş, horoz vb. için) kekmesi olanaklı olmak ya da kekme olasılığı bulunmak.
kekeç *s. ha.* ➻ **kekeme**.
kekeçlik *a. ha.* ➻ **kekemelik**.
kekeleme *a.* kekelemek eylemi.
kekelemek *(nsz)* **1** damak sesleriyle başlayan sözcüklerin ilk hecelerini yineleye yineleye güçlükle konuşmak. **2** *mec.* korku, coşku gibi bir nedenle, ne söyleyeceğini şaşırıp sözcükleri birbirine karıştırmak.
kekeleyebilme *a.* kekeleyebilmek eylemi.
kekeleyebilmek *(nsz)* kekelemesi olanak içinde olmak ya da kekeleme olasılığı bulunmak. *ör. İnsan korkar ya da utanırsa kekeleyebilir.*
kekeleyiş *a.* kekelemek eylemi ya da biçimi.
kekelik *a. ha.* ➻ **kekemelik**.
kekeme *s.* damak sesleriyle başlayan sözcükleri doğrudan çıkaramayan, hecelerini yineleyerek, güçlükle konuşan (kimse).
kekemeleşme *a.* kekemeleşmek eylemi.
kekemeleşmek *(nsz)* **1** kekeme olmak. **2** kekelemek.
kekemelik *a.* **1** kekeme olma durumu. **2** *ruhb.* sesli konuşmada sözcüklerin akışının, yineleme, takılma, solunum tutuklukları, kas gerilimi gibi nedenlerle engellenip kesintiye uğraması.
kekik *a.bitb.* ballıbabagillerden, kurak ve taşlık yerlerde yetişen, sert saplı, karşılıklı dizili küçük yapraklı, beyaz, pembe, kırmızı başak durumunda çiçekler açan ve çiçekleri baharat olarak kullanılan, kokulu, birçok türü bulunan çok yıllık bir bitki.
kekikli *s.* içine ya da üzerine kekik konulmuş olan.
kekikyağı, -nı *b. a.* kekikten çıkarılan kokulu yağ.
kekiş *a.* kekmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuk, serçelerin ekmek parçalarını kekişini seyretmeyi seviyordu.*
kekiverme *a.* kekivermek eyelemi.
kekivermek *(-i) ha.* (kuş, horoz vb. için) ansızın kekmek. *ör. Horoz çocuğun elini kekiverdi.*
keklik *a.* **1** *hayb.* sülüngillerden, Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya'da yaşayan, güvercinden biraz daha iri ve tombul gövdeli, kısa kuyruklu, genellikle boz renkli, ayakları ve gagası kırmızı, genellikle yerde yaşamayı seven ve tohumlarla, böceklerle beslenen, güzel ötüşlü, e ti için avlanan, güzel görünüşlü bir kuş. **2** *mec.* alımlı, güzel kadın. **3** *arg.* (dolandırıcılar, kumarbazlar vb.ce) kolay aldatılan, deneyimsiz, saf kimse. **keklik gibi** (kadın için) genç ve güzel, alımlı, güzel.
kekme *a. ha.* kekmek eylemi.
kekmek *(-i) ha.* (kuş, horoz vb. için) gagalamak.
kekre *s.* tadı ekşimsi, buruk ve acımtırak olan.
kekrelik *a.* kekre olma durumu.
kekremsi *s.* **1** tadı biraz kekre olan. **2** (koku için) genzi yakan. **3** *mec.* yüzü gülmeyen, asık yüzlü (kimse).
kekremsilik *a.* kekremsi olma durumu.
kekresi *s.* tadı biraz kekre gibi olan, kekremsi.
kel *a. Far.* **1** vücudun kıllı yerlerinde üreyerek kılların dökülmesine yol açan bir mantarın yol açtığı bulaşıcı hastalık. **2** *s.* bu hastalığa yakalanarak saçı dökülmüş olan (kimse). **3** *s.* bu hastalıkla olmaksızın, kalıtımsal olarak ya da yaşlılık dolayısıyla saçları dökülmüş olan (kimse). **4** *s. mec.* (doğa için) ağaçsız, çıplak. **5** *s. mec.* (bitki için) gelişememiş, cılız kalmış. **6** *s. mec.* (ev, oda için) içinde az eşya bulunan. **kel alaka** *arg. (Fransızca "quel" [ne, hangi] sözcüğünün Türkçedeki "kel" sözcüğüyle olan sesteşliğinden de yararlanarak)* "hiç ilgisi yok", "ilgilendirmez", "ne ilgisi var?" vb. anlamında kullanılır. **kel başa şimşir tarak** birçok gereksinim dururken hiç de gereksinim olmayan, gösterişli şeyler alındığında söylenir. **kel kâhya** kendisi hiçbir iş yapmayan, becceremeyen ama kendisini ilgilendirmediği halde her şeye karışan, herkese iş buyuran (kimse). **kel kâhyalık** kel kâhyaca davranış. **kel yanında kabak anılmaz** bir kimsenin yanında, onun kusurunu uzaktan da olsa anımsatacak bir söz söylenmemelidir. **kele köseden yardım olmaz** insan, kendisinin eksikli bulunduğu bir konuda başkasına yardım edemez. **keli görünmek** (birinin) kusuru açığa çıkmak, anlaşılmak. **keli kızmak** (genellikle soğukkanlı olan, çok az kızan kimseler için) öfkelenmek. **keli körü toplamak** ne kadar sakat, işe yaramaz kimse varsa bir araya getirmek, bir yeri işe yaramaz, yeteneksiz insanlarla doldurmak. **kelin ayıbını takke örter** birçoğunun kusurlarını varsıllık, yetkili bir yerde bulunuş gibi durumlar kapatır. **kelin ilacı olsa başına sürer** kendi derdine bir çare bulamayan kişiden aynı durumda bulunan bir kimsenin yardım beklememesi gerektiğini anlatır.
kelam *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** söz. **2** söyleyiş biçimi, söyleme. **3** Tanrı'nın varlığını ve İslam dininin doğruluğunu konu alan bilim. **kelam etmek** söz söylemek, konuşmak. **kelam sallamak** *arg.* **1)** anlamlı ve güzel bir söz söylemek. **2)** herkesin bildiği bir sözü yeni bir sözmüş gibi kullanmak. **3)** anlamsız, saçma sapan bir sözü akıllıca bir şeymiş gibi söylemek.
Kelamıkadim *ö. b. a. Ar.* (. -' . . -) ➻ **Kuran**.
kelamıkibar *b. a. Ar.* (. -' . . -) *esk.* ➻ **özdeyiş**.
Kelamullah *ö. a. Ar.* (. - . -) ➻ **Kuran**.
kelaynak *b. a. hayb.* leylekgillerden, eskiden Avrupa'da ve Ortadoğu'da oldukça geniş bir alanda yaşamaktayken artık soyu tükenmek üzere olan ve yeryüzünde yalnızca Birecik'te, Fırat vadisi kayalıklarında birkaç tanesi kalmış bulunan, birkaç tane de kafeste bakılan, yeşilim si parlak siyah tüylü, bacakları ve gagası

kırmızı, uzun bacaklı ve uzun, kıvrık gagalı, başı tüysüz, leylek büyüklüğünde bir kuş.
kele *a. ünl. ha.* genellikle kadınlar için ve kadınlarca kullanılan "ayol", "hey", "yahu", "be" gibi bir söz.
kelebek *a.* **1** *hayb.* pulkanatlılardan, yaklaşık yüz yetmiş bin türü bulunan, gövdesi ve kanatları ince pullarla, türlü renklerle örtülü, dört kanatlı böceklere verilen ortak ad. **2** gevişgetiren hayvanların karaciğerlerine yerleşerek genellikle öd yollarını tıkayan bir cins asalak kurtçuk ve bu asalağın yol açtığı hastalık. **3** çile durumundaki ipliklerin elle sarıldığı çıkrık. **4** vida, somun gibi şeylerin kolay çevrilmesine yarayan kelebek biçimindeki bölümü. **5** *s.* kelebek biçiminde olan. **6** *a. ha.* oltanın misina sarılan ağaç yeri.
kelebekcamı, -nı *b. a.* otomobillerin ön kapı penceresinde bulunan, ekseni çevresinde dönerek açılabilen küçük cam.
kelebekçi *a. arg.* otomobillerin kelebekcamını kırarak taşıtın içindekileri soyan, çalan kimse.
kelebekgözlük *b. a.* burundan tutturularak kullanılan sapsız gözlük.
kelebekler *ç. a. hayb.* ➻ **pulkanatlılar**.
kelebekotu, -nu *b. a. bitb.* dağlarda, kırlarda yetişen bir cins yabanyoncası.
kelek *a. Far.* **1** olgunlaşmamış kavun. **2** ırmaklarda işleyen, şişirilmiş tulumlar üzerine kurulmuş ilkel sal. **3** *s.* üzerinde çıplak yerler ya da boşluklar bulunan, kel gibi olan. *ör. Kelek koçanları ayırın.* **4** *s.* kılları dökülmüş, kılsız. *ör. Kelek deri.* **5** *s.* (meyveler için) gelişemeyerek yamru yumru kalmış. *ör. Bu yıl armutların çoğu kelek kaldı.* **6** *a.* ve *s. arg.* aptal, budala, saf, toy (kimse). **7** *a. arg.* kötü, uygunsuz davranış, hilekârlık, dalavere. **keleğe gelmek** *arg.* oyuna, hileye aldanmak, kelek[6] işlemi görmek, aldatılmak. **keleğe getirilmek** *arg.* oyuna getirilmek, aldatılmak. **(birini) keleğe getirmek** *arg.* oyuna getirmek, aldatmak. **kelek ayak** *arg.* uygunsuz davranış, kötü tutum, dalavere, hile. **(birine) kelek yapmak** *arg.* **1)** beklemediği bir anda aldatarak zarara sokmak, kazık atmak. **2)** uygunsuz bir davranışta bulunmak.
kelekçe *be. arg.* aptala yaraşır bir biçimde, çok aptalca.
kelekleşme *a. arg.* kelekleşmek eylemi.
kelekleşmek *(nsz) arg.* kelek olmak, kelek gibi davranmaya başlamak.
keleklik *a.* **1** kelek olma durumu. **2** *arg.* aptallık, budalalık, toyluk, saflık, salaklık. **3** *arg.* keleğe[6] özgü davranış. **keleklik etmek** *arg.* aptalca, kelekçe davranmak.
kelem *a. ha.* ➻ **lahana**.
keleme *a. ha.* **1** bakımsız bağ, bahçe. **2** sürülmeden bırakılmış tarla.
kelep *a. ha.* **1** bir şeye sarılmış büyük iplik çilesi. **2** demet. **3** tutam. **kelep etmek** *ha.* kelep durumuna getirmek. **kelep kelep 1)** sıra sıra. **2)** demet demet. **3)** tutam tutam. **kelep olmak** *ha.* (özellikle yılan için) bir yumak gibi tostoparlak olmak, kıvrılıp çöreklenmek. **kelep yapmak** *ha.* kelep durumuna getirmek.
kelepçe *a. Far.* (. .' .) **1** tutukluları bir yerden bir yere götürürken kaçmalarını önlemek için bileklerine takılan, bir zincire bağlı, bileşik iki demir halkadan oluşan, kilitlenebilen bağ. **2** kablo, boru gibi şeylerı bir yere sıkı bir biçimde tutturmak için kullanılan halka. **kelepçe vurmak** (ya da **takmak** ya da **kelepçeye vurmak**) bir kimsenin bileklerine kelepçe takmak.
kelepçeleme *a. Far. T.* kelepçelemek eylemi.
kelepçelemek *(-i) Far. T.* kelepçe takmak, kelepçe vurmak.
kelepçelenme *a. Far. T.* kelepçelenmek eylemi.
kelepçelenmek *(nsz) Far. T.* kelepçelemek eylemine konu olmak, kelepçe takılmak, kelepçe vurulmak.
kelepçeletme *a. Far. T.* kelepçeletmek eylemi.
kelepçeletmek *(-i,-e) Far. T.* kelepçelenmesini ya da kelepçelemesini sağlamak, kelepçelemek eylemini yaptırmak.
kelepçeleyebilme *a. Far. T.* kelepçeleyebilmek eylemi.
kelepçeleyebilmek *(-i) Far. T.* kelepçelemek elinde olmak ya da kelepçeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kelepçeli *s. Far. T.* **1** kelepçesi olan. **2** bileklerine kelepçe takılmış olan. **3** *be.* bileklerine kelepçe takılmış bir biçimde. *ör. Adamı kelepçeli getirdiler.*
kelepir *a.* ve *s.* değerinden çok aşağı bir fiyatla alınan ya da alınabilecek olan (şey). **kelepir yakalamak** (ya da **kelepire konmak**) bir şeyi değerinden çok daha ucuza ele geçirmek.
kelepirci *s.* her şeyi çok ucuza ele geçirmek isteyen (kimse).
kelepleme *a. ha.* keleplemek eylemi.
keleplemek *(-i) ha.* ipi kelep durumuna getirmek, kelep yapmak.
keleplenme *a. ha.* keleplenmek eylemi.
keleplenmek *(nsz) ha.* (yılan) bir yumak gibi tostoparlak kıvrılmak, kıvrılıp çöreklenmek.
kelepser *a. Far.* atın baş vurmasını önleyen kayış.
keler *a. hayb.* sürüngenler sınıfının kelerler takımına giren hayvanların ortak adı.
kelerbalığı, -nı *b. a. hayb.* kelergillerden, sıcak ve ılıman denizlerin kıyı bölgelerinde yaşayan, Marmara Denizi'nde bol bulunan, vücudu koni biçiminde, boyu 1,5 metre uzunluğunda olabilen, derisi çok kaygan, ağzı büyük, sırtı koyu esmer, eti yenilebilen bir cins köpekbalığı.
kelergiller *ç. a. hayb.* asıl köpekbalıklarıyla vatozlar arasında yer alan balıkları kapsayan kemikli balıklar familyası.
kelerler *ç. a. hayb.* sürüngenler sınıfının bir takımına verilen ad.
keleş *s.* **1** *esk.* yiğit. **2** *ha.* çok güzel, çok yakışıklı (kimse). **3** *ha.* (yanlış olarak) kel[3,4]. **4** *ha.* ➻ **kalaşnikof**.

keleşlik *a.* keleş olma durumu.
keli *a. ha.* yüksekçe yer, tepe.
kelifit *a. Fr. min.* hidratlı doğal magnezyum silikat.
kelik *a. ha.* bağ evi.
kelime *a. Ar.* ➻ **sözcük**. **kelime cambazlığı** sözcüklerle oyun yapma. **kelime hazinesi** ➻ **sözcük dağarcığı**. **kelime kadrosu** *dilb.* ➻ **sözvarlığı**. **kelime oyunu** sözcüklerin çokanlamlılığından ya da benzerliklerinden yararlanarak yapılan nükte ya da aykırı anlamlandırma. **kelime türü** *dilb.* ➻ **sözcük türü**. **kelime vurgusu** *dilb.* ➻ **sözcük vurgusu**. **kelimei şahadet** Müslümanlığın beş koşulundan biri ve birincisi olan, "Tanrı'dan başka Tanrı yoktur, Muhammet onun kulu ve peygamberidir" anlamına gelen Arapça söz. **kelimeleri tartarak konuşmak** sözleri özenle seçerek, sonucu hesaplayarak konuşmak. **kelimenin tam anlamıyla** bir durumu anlatan bir sözün kapsadığı gerçek ve bütün anlamla. **kelimesi kelimesine** olduğu gibi, hiçbir sözcüğünü değiştirmeden, sözcüğü sözcüğüne.
kelle *a. Far.* **1** *tkz.* baş, kafa. **2** (kimi peynir türleri vb. için) tane. **3** (ekinlerde) başak. **4** *arg.* kafası çalışmayan, salak kimse. **5** *arg.* çok sarhoş kimse. **kelle götürür gibi** çok hızlı bir biçimde. *ör. Arabasını kelle götürür gibi sürmekten hoşlanıyordu.* **kelle kebap** *arg.* çok sarhoş kimse. **kelle koşturmak** gereğinden çok hızlı gitmek. **kelle kulak yerinde** iri yapılı ve gösterişli. **kellesi koltuğunda** ölümü göze almış durumda, ölümü göze alarak. **kellesi vurulmak** ceza olarak başı kılıç ya da benzeri kesici bir araçla kesilmek. *ör. O dönemde padişaha karşı gelenlerin kellesi vurulurdu.* **kellesinden olmak** tutumu nedeniyle kellesi koparılmak, kellesi kesilerek öldürülmek. **kellesini istemek (birinin)1)** öldürülmesini istemek. **2)** *mec.* yerinden edilmesini istemek. **kellesini koltuğuna almak** ölümü göze almak. **kellesini uçurmak (birinin)** kafasını keserek gövdesinden ayırmak, kafasını koparmak. **kellesini vurdurmak (birinin)** (güçlü biri, genellikle padişah) ceza olarak bir kimsenin başını kestirmek. *ör. Masal bu ya, o ülkenin padişahı bir günde kırk kişinin kellesini vurdurmuş.* **kelleye masraf etmek** *arg.* berbere gidip saç tıraşı olmak. **kelleyi koltuğa almak** ölümü göze alarak bir girişimde bulunmak. **kelleyi vermek** *tkz.*(bir yolda) canını feda etmek.
kelleşebilme *a. Far. T.* kelleşebilmek eylemi.
kelleşebilmek *(nsz) Far. T.* kelleşmesi olanak içinde olmak ya da kelleşme olasılığı bulunmak.
kelleşiverme *a. Far. T.* kelleşivermek eylemi.
kelleşivermek *(nsz) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede kelleşmek.
kelleşme *a. Far. T.* kelleşmek eylemi.
kelleşmek *(nsz) Far. T.* kel[3,4,5,6] bir duruma gelmek.
kelli *il. ha.* "sonra" ilgeci gibi, çıkma durumundaki sözcüklerin ardı sıra geldiğinde, birbirine bağladığı iki yargıdan birincisini zorlayıcı bir neden olarak gösterir. *ör. Aramadıktan kelli dostluk neye yarar?*
kellifelli *b. s. ("savaşta, geri çekilip yeniden saldırmak" anlamına gelen Arapça "kerr ü gerr" sözünün sesi ve anlamı değişmiş biçimi olduğu öne sürülür)* giyimi kuşamı düzgün, yaşlıca ve gösterişli (kimse).
kellik *a. Far. T.* kel olma durumu.
keloğlan *b. a. mec. (Masal kişisi Keloğlan'ın adından)* bir ailenin koruyuculuğunda olan ya da bir yere çırak olarak alınan öksüz çocuklar için bir okşama sözü olarak kullanılır.
Keloğlan *ö. b. a.* "Keloğlan masalları" olarak adlandırılan Türk masallarının başkişisi olan, yoksul ama zeki, zekâsıyla her zaman amacına ulaşan, sevimli bir tip.
keltoş *s.* ve *a. arg.* saçsız, dazlak, kel[3] (kimse).
keltoşluk *a. arg.* keltoş olma durumu.
kem *s. Far.* kötü. **kem göz** baktığı şeyi nazara uğratan göz. **(bir şeye) kem gözle bakmak 1)** kötü amaçla bakmak. **2)** nazar değdiren bir bakışla bakmak. **kem söz** kötü, yakışıksız söz. **kem söz sahibinindir** "kötü, yakışıksız söz onu söyleyeni küçültür, söyleyene geri döner" anlamında söylenir.
kemal, -li *a. Ar.* (. -) **1** bilgi ve erdem yönünden erginlik, eksiksizlik, olgunluk, yetkinlik. **2** en yüksek değer. **kemale ermek** (ya da **gelmek** ya da **kemal bulmak**) erginleşmek, olgunlaşmak, yetkinleşmek.
Kemalist, -ti *ö. a. (Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün adından, Fransızca "-ist" sonekiyle)* ➻ **Atatürkçü**.
Kemalizm *ö. a. (Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün adından, Fransızca "-isme" [-izm] sonekiyle)* ➻ **Atatürkçülük**.
keman *a. Far.* **1** *müz.* gövdesi çeneyle omuz arasına sıkıştırılarak çalınan, dört telli yaylı çalgı. **2** *esk.* yay. **keman gibi** (kaş için) ince ve yay gibi.
kemancı *a. Far. T.* keman yapan ya da çalan kimse.
kemancılık *a. Far. T.* kemancının işi.
kemane *a. Far.* (. - .) **1** *müz.* keman ve kemençe yayı. **2** *müz.* kemandan biraz büyük, kucakta ve kemençe gibi yay ile çalınan bir halk çalgısı. **3** yontucuların mermer vb. delmek için kullandıkları keskin kalem. **4** çömlekçilerin, tuğlacıların toprak kesmede kullandıkları demir telden bir araç. **5** *den.* ağaç gemilerde talimarın üst yanıyla suya yakın yanı arasındaki içbükey bölüm. **6** *sp.* yağlı güreşte, rakibin arkasına geçerek elleri onun göğsü ya da karnı üzerinde kilitleme biçiminde uygulanan bir oyun. **kemane çekmek** *sp.* yağlı güreşte, rakibin arkasına geçerek elleri onun göğsü üzerinde kilitledikten sonra midesi ve karnı üzerine basa basa gezdirmek.
kemani *a. Far.* (. - -) *esk.* alaturka müzikte keman çalan kimse.

kemankeş *a. Far.* (. - .) *esk.* yay kullanarak ok atan kimse, okçu.
kemçik *s. ha.* **1** alt çenesi çıkık ve üst çenesi içeriye çökmüş gibi duran, dışleri üst üste gelmeyen (kimse). **2** yaşlılıktan ve zayıflıktan ağzı çöküp burnuyla çenesi birbirine yaklaşmış olan (kimse).
keme *a. ha.* iri sıçan.
kemençe *a. Far.* (. .' .) *müz.* diz üzerinde ya da boşlukta çalınan, kemana benzeyen, üç telli, küçük bir yaylı çalgı.
kemençeci *a. Far. T.* kemençe yapan ya da çalan kimse.
kemençecilik *a. Far. T.* kemençecinin işi.
kement *a. Far.* **1** sığırtmaçların kovaladıkları hayvanları yakalamak için savurdukları, ucu ilmikli, kaygan, uzun ip ya da kayış. **2** *esk.* eskiden insan asmak için kullanılan, ilmikli, yağlı kayış. **kement atmak** uzakta bulunan bir şeyi yakalamak için kemendi[1], bir ucu elde kalacak biçimde tutup, yakalanacak şeye doğru fırlatmak.
kemer *a. Far.* **1** deriden, kumaştan vb. yapılan, bele dolayarak iki ucu birbirine tokayla tutturulan bel bağı. **2** pantolon, etek gibi giysilerin bel bölümü. **3** ➻ **emniyet kemeri**. **4** *mim.* iki sütun ya da ayağı üstten yarım çember, basık eğri, yonca yaprağı gibi biçimlerle birbirine bağlayan ve üzerine gelen duvar ağırlıklarını iki yanındaki ayaklara, sütunlara bindiren tonoz bağlantı. **5** *gövb.* kemiklerden oluşmuş, kemer biçimindeki tavan. *ör. Elmacık kemeri, kasık kemeri, göz çukuru kemeri vb.* **6** *yerb.* katmanlı kayaçlarda bir kıvrımın kabarık tepe yeri. **7** *s.* yay gibi eğri, tümsekli. **8** *ha.* ocağın üzerine konulan eğri ağaç. **9** *ha.* ev yapılırken direklerin üzerine uzatılan ağaç. **kemer bağlama** bir halk geleneğine göre, aile büyüğünün, gelinin beline altın ya da gümüş kemer bağlaması töreni. **kemeri dolu (olmak)** çok varsıl (olmak). **kemerini** (ya da **kemerleri) sıkmak** giderleri kısarak tutumlu bir yaşayışa yönelmek.
kemere *a. Yun. den.* gemi güvertesinin enine konulmuş kirişlerinden her biri.
kemerleme *a. Far. T.* kemerlemek eylemi.
kemerlemek *(-i) Far. T.* ciltçilikte, dikişten sonra kitabın sırtına yuvarlak bir biçim vermek.
kemerli *s. Far. T.* **1** üzerinde kemer bulunan ya da kemer takmış olan. **2** kemer[4] biçiminde olan. **3** tümsek ya da yay gibi olan.
kemerlik *a. Far. T.* **1** kimi işçilerin araç gereçlerini, gezgin şerbetçilerin bardaklarını koymak için bellerine taktıkları, gözleri bulunan kemer. **2** *s.* kemer yapımında kullanılacak olan. *ör. Kemerlik kumaş kalmadı.*
kemerpatlıcanı, -nı *b. a. Far. Ar.* ince, uzun bir patlıcan türü.
kemersiz *s. Far. T.* kemeri olmayan.
kemha *a. Far.* (. -) *esk.* üzeri hafifçe tüylü bir ipek kumaş türü.
kemik *a.* **1** *gövb.* insanın ve omurgalı hayvanların çatısını oluşturan, türlü biçimlerdeki sert organların ortak adı. **2** *s.* kemikten yapılmış. **3** *a. arg.* (barbut, tavla vb.de) zar. **kemiğine (kemiklerine) kadar** ta içine değin, iyice. **kemik gibi 1)** pek kuru, katı, sert. **2)** sağlam. **kemik yalayıcı** dalkavuk. **kemik iliği** vücuttaki uzun kemiklerin içindeki boşlukta bulunan kan yapıcı özellikteki ilik. **kemik veremi** *hek.* verem mikrobunun kemiklerde oluşturduğu hastalık. **kemikleri sayılmak** çok zayıf olmak, çok zayıflamak. **kemikleri sızlamak** (ölü) yapılan uygunsuz bir davranıştan dolayı rahatsız olmak. **(birinin) kemiklerini kırmak** aşırı bir biçimde dövmek.
kemikbilim *b. a. gövb.* gövdebilimin kemiklerle ilgili bölümü. *eş.* **osteoloji**.
kemikçik *a.* **1** *gövb.* küçük kemik. **2** *hayb.* kimi derisidikenlilerde kemik işlevi gören küçük, sert organ.
kemikdoku *b. a. gövb.* omurgalı hayvanlarda iskeleti, kemikleri oluşturan bir bağdoku türü.
kemikleşebilme *a.* kemikleşebilmek eylemi.
kemikleşebilmek *(nsz)* kemikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kemikleşme *a.* kemikleşmek eylemi.
kemikleşmek *(nsz)* **1** kemik durumuna gelmek. **2** *mec.* değişmez, katı bir durum almak. **3** *mec.* kupkuru ve sert olmak. *ör. Ekmek kemikleşmiş.* **4** *gövb.* dokusu kemikdoku durumuna gelmek.
kemikleştirme *a.* kemikleştirmek eylemi.
kemikleştirmek *(-i)* kemiğe dönüştürmek.
kemikli *s.* **1** kemiği olan ya da çok kemiği bulunan. *ör. Kedi için biraz kemikli et aldım.* **2** kemikleri iyi gelişmiş bulunan. *ör. Çocuğun kemikli elleri vardı.* **3** *mec.* kemikleri belli olan, çok zayıf, sıska. **kemikli balıklar** *hayb.* balıklar sınıfının, iskeletleri kıkırdak durumunda kalmayarak kemikleşmiş olan balıklar takımı.
kemiksi *s. gövb.* kemiğe benzeyen. **kemiksi bölge** *gövb.* kıkırdağın kemiğe dönüşmekte olduğu tabakası.
kemiksiz *s.* **1** kemiği olmayan. **2** kemiğinden ayrılmış olan. *ör. Kemiksiz et biraz pahalı olur.*
kemircik *a.* burun, kulak gibi kimi organlarda bulunan küçük kıkırdak.
kemirdek *a. ha.* **1** kuyruğun iskeleti. **2** olmamış kavun, kelek.
kemirebilme *a.* kemirebilmek eylemi.
kemirebilmek *(-i)* kemirmesi olanak içinde olmak ya da kemirme olasılığı bulunmak.
kemirgen *s. hayb.* kesicidişleri çok gelişmiş olan, kemirerek beslenen (hayvan).
kemirgenler *ç. a. hayb.* kirpi, kobay, kunduz, sıçan, sincap, tavşan gibi kesicidişleri çok iyi gelişmiş olan ve köpekdişleri bulunmayan memeli hayvanlar takımı.
kemirici *s.* ➻ **kemirgen**.
kemiriciler *ç. a. hayb.* ➻ **kemirgenler**.

kemirilebilme *a.* kemirilebilmek eylemi.
kemirilebilmek *(nsz)* keöirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kemirilme *a.* kemirilmek eylemi.
kemirilmek *(nsz)* kemirmek eylemine uğramak, kemirmek eylemi yapılmak.
kemiriş *a.* kemirmek eylemi ya da biçimi.
kemiriverme *a.* kemirivermek eylemi.
kemirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kemirmek.
kemirme *a.* kemirmek eylemi.
kemirmek *(-i)* **1** sert bir şeyi dişleriyle azar azar koparmak. *ör. Sincap cevizleri kemirip atmış.* **2** aşındırmak, yemek. *ör. Deniz kıyıyı kemirmiş.* **3** *mec.* bir şeyin içine işleyerek onu harap etmek. *ör. İçini kemirmekte olan duyguyu yok edemiyordu.*
kemiyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **nicelik**.
kem küm *ik. be.* "verecek bir yanıt bulamayarak açık bir anlamı bulunmayan sözler söylemek" anlamındaki ***kem küm etmek*** deyiminde geçer.
kemlik *a. Far. T.* kötülük. **kemlik etmek** (birine) kötü davranışlarda bulunmak, kötülük yapmak.
kemoterapi *a. Fr. hek.* ilaçla sağaltım.
kemre (I) *a. ha.* hayvan gübresi, tezek.
kemre (II) *a. ha.* **1** deride kalınlaşmış, kat kat olmuş kir tabakası. **2** yara kabuğu. **3** başta oluşan kepek. **kemre tutmak 1)** (deri) kir bağlamak. **2)** (yara) kabuk oluşmak.
kemrelenme *a.* kemrelenmek eylemi.
kemrelenmek *(nsz)* (el, yüz, vücut) üzerinde kemre oluşmak.
kenar *a. Far.* **1** bir şeyin, bir yerin bitiş bölümü ya da ona yakın yeri. *eş.* **kıyı**. *ör. Denizin kenarına gidip oturdu.* **2** bir şeyi çevreleyen çizgi. *ör. Kumaşın kenarı yırtık çıktı.* **3** antika, baskı, çizgi, pervaz gibi çevre süsleri. **4** *mat.* bir şekli sınırlandıran çizgilerden, ışınlardan her biri. *ör. Bir dörtgenin dört kenarı vardır.* **5** *s.* merkezden uzak olan, kuytu, ıssız, sapa, tenha (yer). *ör. Kentin kenar mahalleleri de görülecek yerlerdendi.* **kenar baskısı** dikişte, giysilerin, örtülerin vb. içe bükülerek dikilen bölümü. **kenar gezmek** uzak durmak. **kenar mahalle** bir kentin merkezinden uzakta, genellikle yoksul halkın oturduğu semt. **kenar semt** ➻ **kenar mahalle**. **kenara çekilmek** artık hiçbir şeye karışmamak. **kenarda kalmak** kendine yakışan yeri tutamayarak önemsiz bir duruma düşmek. **kenarda köşede** göz önünde olmayan, dikkati çekmeyen ya da umulmayan yerlerde. **kenarın dilberi** kibarlığa özenen görgüsü kıt kadın.
kenarcı *a. Far. T.* enginlere açılmayan, deniz kıyılarında avlanan balıkçı.
kenarlı *s. Far. T.* **1** herhangi bir biçimde kenarı bulunan. *ör. İnce kenarlı bir şapka giymişti.* **2** kenarı işlenmiş, süslü olan.
kenarlık *a. Far. T.* **1** kenar bölümünü oluşturan şey. *ör. Balkon kenarlığı zayıf olmuş.* **2** kaldırımla yolun birleştiği çizgi boyunca dizilen taş.
kenarortay *b. a. Far. T. mat.* **1** bir üçgende bir tepeden karşı kenarın ortasına indirilen doğru parçası. *ör. Üçgende üç kenarortay oluşturulabilir.* **2** bir dikdörtgenin karşılıklı iki kenar ortasını birleştiren doğru parçası.
kenarsız *s. Far. T.* kenarı olmayan.
kenarsuyu, -nu *b. a. Far. T.* bir şeyin kenarına geçirilen süslü bölüm, kenar süsü.
kendi *ad.* **1** iyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarar; örneğin "kendim", "kendin", "kendisi", "kendiniz" gibi. **2** giriştiği, yaptığı bir işte başkalarının herhangi bir etkisi bulunmadığını belirtir. *ör. Kendi yaptı. Ben kendim gittim. Kendileri unutmuş.* **3** söz konusu kişi ya da kişiler üzerinde direnilerek durulduğunu anlatır. *ör. Kendin gelmezsen olmaz. Kendisi söylesin.* **4** kimi zaman saygı duygusuyla ya da söz konusu olanları amaçlayarak "o" ve "onlar" yerine ***kendisi*** ve ***kendileri*** biçimleri kullanılır. *ör. Kendileri yoklar mı?* **5** iyelik eki almış adlardan önce eksiz olarak gelerek o adlardaki iyelik kavramını pekiştirir, kişiselliği vurgular. *ör. Biz kendi yolumuzda gideriz. Kendi çocuğuma söz geçiremiyorum.* **kendi adına** kendisi hesabına, yalnızca kendisi için. *ör. Herkes kendi adına konuşsun, ben kendi adıma söylüyorum.* **kendi ağzıyla tutulmak** suçu, yalanı ya da savının yanlışlığı kendi sözüyle ortaya çıkmak, kendi sözü söz konusu durumu kanıtlamış olmak. **kendi ayağıyla gelmek 1)** kendiliğinden gelmek. **2)** hiç emek çekilmeden elde edilmek. **kendi başına 1)** hiç kimseye danışmadan, sormadan. **2)** başkasının yardımı, ortaklığı, payı bulunmaksızın. **kendi çalıp kendi oynuyor** "konuya herkesin ilgisini çeken de, işine kimseyi karıştırmayarak ortalığı velveleye veren de kendisidir" anlamında söylenir. **kendi derdine düşmek** kendi sıkıntısından kurtulmaya çalıştığı için başka bir şeyle uğraşamaz olmak. **kendi düşen ağlamaz** kendi davranışı dolayısıyla zarara uğrayan birinin bundan yakınmaya hakkı olmaz. **kendi gelen** herhangi bir emek harcamadan ele geçen (yararlı şey). **kendi göbeğini kendi kesmek** gereksinim duyduğu yardımı kimseden alamayarak işini kendi görmek. **kendi gözündeki merteği görmez, elin gözündeki çöpü görür** kendisinde bulunan büyük kusurları yok sayıp başkasında gördüğü küçücük bir kusuru kınayanlar için söylenir. **kendi halinde** kimsenin işine karışmaz, kimseye bir zararı dokunmaz, sessiz, efendi (kimse). **(bir şeyi) kendi halinde bırakmak** üzerinde çalışmamak, geliştirmemek, işlememek, bakımsız bırakmak. **(bir şeyi, bir kimseyi) kendi haline bırakmak** hiç ilgilenmemek, hiç karışmamak. **kendi havasında olmak** (ya da **kendi havasına gitmek**) istediği gibi davranmak, hoşlandığı işi yapmak. **kendi hesa-**

bına ➻ **kendi adına**. **kendi içine çekilmek** ➻ **kendi kabuğuna çekilmek**. **kendi kabuğuna çekilmek** çevresiyle ilgisini kesip insanlarla görüşmez olmak. **kendi kanatlarıyla uçmak** *mec.* kimseden yardım almaksızın, kendi çabasıyla iş görebilmek ya da yaşamını kendi kazanmaya başlamak, işini herhangi bir destek olmaksızın yapmak, yürütmek. **kendi kendine 1)** kimseye danışmadan, sormadan, kendi başına. **2)** kimsenin yardımı, payı olmaksızın, kendi başına. **3)** başkasına değil kendi kişiliğine. *ör. İnsan kendi kendine sorar bir kez, değil mi?* **kendi kendine gelin güvey olmak** başkalarıyla birlikte kararlaştırılması gereken işi, ilgilinin nasıl karşılayacağını düşünmeden, yalnızca kendisi tasarlayarak olmuş bitmiş, gerçekleşmiş saymak. **kendi kendine yetmek** yalnız yaşamayı yeğlemek, hiç kimseye gereksinim duymamak. *ör. İnsan kendi kendine yeten bir yaratıktır.* **kendi kendini yemek** (ya da **kendini yemek**) bir iş, durum neden istediği gibi olmuyor diye sürekli bir üzüntü içinde bulunmak, açığa vurmaksızın gizli gizli üzülmek. **kendi köşesinde yaşamak** hiçbir şeye, toplum içine karışmaksızın kendi başına bir yaşam sürmek. **kendi kuyusunu kendi kazmak** kendine zarar verecek davranışlarda bulunmak. **kendi payıma** bana göre, bana gelince. **kendi söyler kendi dinler** söylediği şeylere önem verilmez ya da söylediği şeyler anlaşılmaz. **kendi yağıyla kavrulmak** elinde bulunanla, kendi az olanaklarıyla geçinip kimseye muhtaç olmamak. **kendinde olmamak** düşünebilecek durumda bulunmamak, bilinci yerinde olmamak. **kendinden geçmek 1)** bilinci işlemez olmak, kendini yitirmek, bayılmak. **2)** coşku verici bir durum karşısında aklı ve duygu organları işlemez olmak, coşkuya kapılmak, coşmak. **kendinden pay biçmek** kendi durumuyla karşılaştırmak. *ör. Bu durumda herkes böyle yapar, kendinden pay biç!* **(bir şeyi) kendine dert edinmek** (o şey için) çok kaygılanmak, üzülmek, (o şeyin) olmasına bütün gücüyle çalışmak. **kendine gel!** *tkz.* "aklını başına topla, davranışın doğru değil" vb. anlamında bir uyarma sözü. **kendine gelmek 1)** baygınlığı geçmek, ayılmak. **2)** durumu düzelmek. **3)** düşünebilecek duruma gelmek, aklı başına gelmek. **kendine has** ➻ **kendine özgü**. **kendine kıymak** kendini öldürmek. **(bir şeyi) kendine mal etmek** kendinin saymak, benimsemek. **kendine mahsus** ➻ **kendine özgü**. **kendine özgü** bir kimseye ya da bir şeye özgü olan. **kendine ... süsü vermek** kendini ... gibi göstermek. *ör. Kendine polis süsü veren biri sokakta arama yapmış.* **kendine** (ya da **onuruna**) **yedirememek 1)** başkasının kendisine karşı yaptığı davranışı onur kırıcı sayarak tepki göstermek. **2)** kendisinin başkasına yapması söz konusu olan davranışı, kendi kişiliği için onur kırıcı, küçültücü bularak yapmamak. **kendine yontmak** başkalarını hiç düşünmeyerek, kendi çıkarını sağlayacak yolda iş görmek, fırsatları kendi çıkarı için kullanmak. **kendimi bildim bileli** ***ha.*** artık olanı biteni anlamaya, bilmeye başladığımdan bu yana. **kendini ağır satmak 1)** kendini, olduğundan daha önemli, değerli göstermek. *ör. O her zaman kendini ağır satar.* **2)** kendisinin elinden geldiği için yapması istenen bir işi, ancak bin bir ricadan sonra yapmayı kabul etmek. **(bir şeyden) kendini alamamak** kendini tutamayıp yapmak, yapmadan duramamak, edememek. *ör. Gülmekten kendini alamıyordu.* **kendini aşağı görmek** kendini başkalarından değersiz saymak. **kendini ateşe atmak** tehlikesi apaçık olan bir işe girişmek. **kendini (bir yere) atmak 1)** kendini kurtarmak için bir yere kaçmak. *ör. Otobüsü görünce kendini kaldırıma attı.* **2)** sıkıntıdan kurtulmak, dinlenmek vb. için bir yere gitmek. *ör. İşten çıkınca kendini meyhaneye atardı.* **kendini avutmak** oyalamak. *ör. Üzülmez görünüyorsa kendini avutuyordur.* **kendini beğenmek** başkalarını küçümseyerek kendini onlardan önemli, üstün görmek. **kendini beğenmiş** kendini başkalarından üstün gören. **kendini beğenmişlik** başkalarını küçümsesme, kendini üstün görme huyu. **kendini bırakmak 1)** artık bakımına, giyim kuşamına özen göstermez olmak. **2)** çevreyle ilgisini keserek kendini yalnız bir şeye vermek. *ör. İnsan anılara kendini bıraktı mı, sonu gelmez.* **3)** gevşek, rahat bir biçimde bir yere oturmak. *ör. Adam, koltuğa kendini bıraktı.* **kendini bilen** (ya da **bilir**) saygınlığını sarsacak davranışlarda bulunmayan, ağırbaşlılığı ve onuru olan. **kendini bilmek 1)** durumuna, onuruna, kişiliğine uygun bir biçimde davranmak. **2)** çocukluktan çıkıp aklı iyiye kötüye, her şeye erer yaşa gelmek, erin olmak, erinleşmek. **3)** aklı, muhakemesi yerinde olmak. **kendini bilmez** ➻ **kendinibilmez**. **kendini bir şey sanmak** kendini olduğundan çok önemli, değerli görmek. **kendini bir yerde bulmak** dalgın biçimde yürüdüğü için farkında olmaksızın bir yere ulaşmış olmak. **kendini bulmak 1)** kişiliğini kazanmak. **2)** durumu düzelmek. **3)** kendine gelmek. **kendini (bir yere) dar atmak** sıkıntı veren bir yerden ya da durumdan güçlükle kurtulup ferahlık verecek bir yere yetişmek. **kendini dev aynasında görmek** kendini çok büyük biri, olduğundan çok üstün, çok önemli biri olarak görmek, büyüklenmek. **kendini dinlemek 1)** önemsiz rahatsızlıkları büyüterek sürekli bir hastalık kuruntusu, tedirginliği içinde bulunmak. **2)** yalnız başına bir köşeye çekilip sakin kalmak. **kendini dirhem dirhem satmak** çok nazlı, çok isteksiz davranmak. **kendini ele vermek** işlediği bir suç, yaptığı uygunsuz bir iş, söylediği bir yalan vb. bir davranışı, bir sözüyle ortaya çıkmak. **kendini fasulye gibi nimetten**

sanmak *tkz.* kendini çok önemli biri gibi görmek. **kendini göstermek 1)** ortaya çıkmak, belirmek. **2)** iyi yönlerini, beğenilecek özelliklerini ortaya koymak. **kendini harap etmek 1)** bir şey için çok çalışıp bitkin düşmek, yorulmak. **2)** bir şey için çok sıkıntı ve üzüntü çekmek. **kendini hissettirmek** varlığını duyurmak, belli etmek. **kendini kapı dışında bulmak** *tkz.* (işten ya da bir yerden) kovulmak. **kendini (kapıp) koyuvermek 1)** kendine, vücut bakımını, giyim kuşamına vb. özen göstermez olmak. **2)** kötümser bir ruh durumu içinde bulunmak. **kendini kaptırmak 1)** bir şeyin etkisinden kurtulamayacak duruma düşmek, ona kendini çok vermek. **2)** uğraşmaya başladığı bir işten başka şeyi gözü görmez olmak, kendini o işe vermek. **kendini kaybetmek 1)** bilincini yitirmek, bayılmak. **2)** öfkelenerek ne yaptığını bilmemek, çok öfkelenmek. **kendini matah sanmak** ➻ **kendini bir şey sanmak**. **kendini naza çekmek** kendinden beklenen işi pek çok rica edilmedikçe yapmamak, nazlanmak. **kendini pabucu büyüğe okut** "sen delirmişsin, kendini üfürükçüye okut ki aklın başına gele" anlamında, akılsızca davrananlar için alaylı bir öğüt olarak söylenir. **kendini paralamak** (bir şeyi gerçekleştirmek, yapmak için) çok çaba ve özen göstermek. **kendini satmak** kendisinde bulunmayan iyi nitelikleri, yetenekleri varmış gibi gösterebilmek. **kendini sıkmak** kendini zorlamak. **kendini tartmak** ne durumda olduğunu düşünmek. **kendini toplamak** (ya da **toparlamak**) **1)** kötüye gitmiş olan durumunu düzeltmek. **2)** ilgilendiği, üzerinde çalıştığı bir konuda dikkatini yoğunlaştırmak. **kendini tutamamak 1)** bir durum karşısında sessiz ve duygusuz kalamamak, bir şeyler söylemek. **2)** bir durum karşısında kendine hâkim olamamak, tepki göstermek. **kendini tutmak** kendine hâkim olmak, dayanmak, sabretmek. **(bir şeye) kendini vermek 1)** bütün gücüyle, dikkatiyle yapmaya başlamak. **2)** o şeyle aşırı ölçüde ilgilenmek, bütün varlığıyla ona bağlanmak. **kendini yemek** (ya da **kendini yiyip bitirmek** ya da **kendi kendini yemek**) bir iş, durum neden istediği gibi olmuyor diye sürekli bir üzüntü içinde bulunmak, açığa vurmaksızın gizli gizli üzülmek. **kendini yoklamak 1)** kaza, kavga vb. sonrası kendi bedenini kontrol etmek. *ör. Ayağım takılıp yuvarlandım, kalkınca kendimi yokladım, bir şey olmamış.* **2)** duygu ve düşünce yönünden ne durumda olduğunu denetlemek. *ör. Bu işi için kendimi yokladım, başaracağımı anladım.*

kendibeslek *b. s. yaşb.* ➻ **özbeslenen**.

kendibiter *b. s.* insan eliyle ekilmeden yetişen (bitki). *eş. esk.* **hudayinabit**[1].

kendiliğinden *s.* ve *be.* **1** kendi dışından herhangi bir şeyin herhangi bir yardımı, etkisi olmaksızın kendi kendine beliren, ortaya çıkan, olan. *ör. Ben bir şey sormadan kendiliğinden söyleyivermişti.* **2** *fiz.* ister istemez olarak gerçekleşen (devinim). *ör. Yürek kendiliğinden devinir.* **3** *topb.* dış etkilerin zorlaması söz konusu olmaksızın içsel nedenlerle oluşan. **kendiliğinden davranış** *ruhb.* belirli bir uyaran olmaksızın gerçekleşen davranış. **kendiliğinden var olan** *fels.* skolastikte Tanrı'nın tamamlayıcı adlarından biri.

kendiliğindenlik *a.* **1** *fels.* dıştan bir etkiyle olmaksızın kendi kendine olan etkinlik, doğruca kendi iç itilimiyle gerçekleşen şeyin özelliği. **2** *topb.* tarihsel evrimdeki zorunlu nesnel düzenlilik. **3** *topb.* dış etkilerin zorlaması olmaksızın içsel nedenlerle oluşan süreçlerin gerçekleşme niteliği.

kendilik *a. fels.* bir nesnenin varlığını, tözünü oluşturan şey.

kendince *be.* (. . ' .) kendi bakımından, kendine göre, kendi yönünden.

kendincelik *a. yeni* başkalarınca kabul edilecek bir temele yaslanmadan yalnız bir kişinin kendi kişisel kanışına dayanma durumu. *eş.* **keyfilik**. *ör. Toplumbilimciler, toplumsal dünyadan, doğaüstü olan kendinceliğe dayanan her şeyi atmış bulunuyor.*

kendinde *a. fels.* nesnenin doğal varlığı. **kendinde şey** *fels.* bilen özneden, bilinçten bağımsız bir biçimde kendi başına var olan, deneyin ötesinde bulunan nesne.

kendinden *be.* **1** kendi kendine, kendi aklıyla. *ör. Çocuk bunu kendinden mi çıkarıyor?* **2** *s.* bir şeyin özünde, doğasında var olan. *ör. Güneş'in ışığı kendindendir.*

kendindenlik *a.* ➻ **özgünlük**.

kendinibilmez *s.* saygınlığını sarsacak davranışlarda bulunan, ölçüyü aşan (kimse)..

kendinibilmezlik *a.* kendinibilmezin tutum ve davranışı.

kendir *a.* **1** *bitb.* ➻ **kenevir**. **2** *s.* kenevirden yapılmış. **3** *a. ha.* ip, halat, urgan.

kendircilik *a.* ➻ **kenevircilik**.

kendirgiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, hintkeneviri, kenevir, şerbetçiotu gibi bitkileri içine alan bir familya.

kendisi *be.* ➻ **kendi**.

kendisince *be.* (. . . ' .) ➻ **kendince**.

kene *a. Far. hayb.* at, deve, koyun, köpek gibi hayvanların ya da insanların derisinde asalak olarak yaşayan, bulaşıcı hastalıklara yol açan böceklerin ortak adı. *eş. ha.* **sakırga**. **kene gibi yapışmak** istenmediği halde bir kimsenin peşinden hiç ayrılmamak.

kenef *a. Ar. ka.* **1** ayakyolu. **2** *s.* aşağılık, çok çirkin, çok pis, berbat. **kenef sazlığı** *arg.* kılları sık olmadığı halde bırakılmış bıyık, seyrek kıllı bıyık.

kenegöz *b. s. Far. T. ha.* çok küçük gözlü (kimse).

keneler *ç. a. Far. T. hayb.* eklembacaklı hayvanlardan, örümceğimsiler sınıfına giren, yuvarlak değirmi gövdeli ve başlı, karın bölümü belirsiz, çok küçük böcekler takımı.

keneotu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* sütleğengillerden, tropik bölgelerde yetişen ve bu yerlerde ağaççık ya da ağaç durumuna da gelebilen, yaprakları çok büyük, tohumlarından koyu, tatsız ve kokusuz bir bitkisel yağ çıkarılan, bir yıllık otsu bir bitki.

kenet *a.* iki sert cismi birbirine bağlamakta kullanılan, iki ucu sivri ve dik açı yapacak biçimde kıvrık, bir tür metal çengel. **kenet etmek** (ya da **vurmak**) iki şeyi kenetle birbirine tutturmak.

kenetleme *a.* kenetlemek eylemi.

kenetlemek *(-i)* **1** iki şeyi kenetle birbirine tutturmak, bağlamak. **2** *mec.* birbirine geçirerek bağlamak. *ör. Ellerini göğsü üzerinde kenetlemişti.* **3** *mec.* birbirinin üzerine sıkıca kapamak. *ör. Hasta, dişlerini kenetlemişti, açmıyordu.*

kenetlenebilme *a.* kenetlenebilmek eylemi.

kenetlenebilmek *(nsz)* kenetlenmesi olanak içinde olmak ya da kenetlenme olasılığı bulunmak.

kenetleniş *a.* kenetlenmek eylemi ya da biçimi.

kenetleniverme *a.* kenetlenivermek eylemi.

kenetlenivermek *(nsz)* çabucak kenetlenmek.

kenetlenme *a.* kenetlenmek eylemi.

kenetlenmek *(nsz)* **1** kenetlemek eylemine konu olmak. **2** *mec.* bir konuda dayanışmak, aynı tutum ve davranışı göstermek. **3** *mec.* açılması çok güç bir biçimde, birbirinin üzerine sıkıca kapanmak.

kenetleyebilme *a.* kenetleyebilmek eylemi.

kenetleyebilmek *(-i)* kenetlemek elinde olmak, kenetleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kenetleyiş *a.* kenetlemek eylemi ya da biçimi.

kenetleyiverme *a.* kenetleyivermek eylemi.

kenetleyivermek *(-i)* çabucak kenetlemek.

kenetli *s.* **1** kenedi olan. **2** kenetle birbirine tutturulmuş olan. **3** *mec.* açılması çok güç bir biçimde birbirinin içine geçmiş bulunan ya da birbirinin üzerine sıkıca kapanmış olan. *ör. Ozan, "dişler kenetli, ayaklar çıplak" derken, belki de bunu söylüyordu.*

kenevir *a. bitb.* kendirgillerden, anayurdu Hindistan olan, sıcak ülkelerde bir tarım bitkisi olarak yetiştirilen, boyu 3,5 metreyi bulabilen, yüzeyi pürtüklü, içi boş ve dik gövdeli, parçalı yapraklı, sapının liflerinden çuval, halat gibi kaba örgüler yapılan, tohumla rından çıkarılan yağı sabunculukta kullanılan, ikievcikli, bir yıllık bir bitki. *eş.* **kendir**[1].

kenevircilik *a.* kenevir yetiştirme işi.

keneviryağı, -nı *b. a.* kenevir tohumundan çıkarılan yağ.

kengel *a. ha.* ➻ **kenger**.

kengelsakızı, -nı *b. a. ha.* ➻ **kengersakızı**.

kenger *a. Far. bitb.* bileşikgillerden, kırlarda yetişen, boyu 50 cm.yi bulabilen, gövdesinden süt gibi bir madde çıkan, dikenli bir ot.

kengersakızı, -nı *b. a. Far. T.* kenger bitkisinin gövdesinden elde edilen sütten yapılan bir çiğneme sakızı.

keniş *a. ha.* tahtalara delik ve oyuk açmakta kullanılan bir marangoz aracı.

kent, -ti *a.* **1** ilçe ve ilçeden büyük yerleşim yeri. *eş.* **şehir**. **2** *topb.* nüfusunun çoğu ticaret, sanayi ya da hizmet alanında çalışan, tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı. **3** *tar.* ilkçağda, bir ya da birkaç kentten oluşan ve kendi yasalarıyla yönetilen devlet. *eş.* **site**[2]. **kent toplumbilimi** kentlerin toplum bütünü içindeki yerleriyle oluşum, işleyiş ve değişimini konu alan toplumbilim dalı.

kental, -li *a. Fr.* yüz kilogramlık kütle ağırlık ölçü birimi.

kentbilim *b. a.* ➻ **kentçilik**, **şehircilik**.

kentbilimci *b. a.* kentbilimle uğraşan kimse, kentbilim uzmanı. *eş.* **kentçi**.

kentbilimcilik *b. a.* kentlerin kurulmasında, düzenlenmesinde, güzelleştirilmesinde ve geliştirilmesinde uygulanacak yöntemleri, kentlerle ilgili ekonomik ve toplumsal sorunları konu alan bilim dalı. *eş.* **kentçilik**.

kentçi *a.* ve *s.* ➻ **kentbilimci**.

kentçilik *a.* ➻ **kentbilimcilik**.

kentet *a. Fr. müz.* ➻ **beşli**[5,6].

kentilyon *a. Fr.* bin katrilyon.

kentlerarası *b. s.* iki ya da daha çok kent arasında ulaşım, erişim ya da iletişim sağlayan. *ör. Kentlerarası yollarda trafik denetlenmesi aksıyor.*

kentleşebilme *a.* kentleşebilmek eylemi.

kentleşebilmek *(nsz)* (köy, kasaba, ülke) kentleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kentleşme *a.* **1** kentleşmek eylemi. **2** *topb.* tarım dışı etkinliklerin, özellikle sanayinin gelişmesine dayalı olarak nüfusun kentlerde yoğunlaşması ve kent alanlarının genişlemesi durumu ve süreci.

kentleşmek *(nsz)* (köy, kasaba) kent[1,2] durumuna gelmek.

kentli *s.* kentte yerleşmiş olan, kentte oturan, kent halkından olan.

kentlileşebilme *a.* kentlileşebilmek eylemi.

kentlileşebilmek *(nsz)* kentlileşmek elinde olmak ya da kentlileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kentlileşme *a.* kentlileşmek eylemi.

kentlileşmek *(nsz)* bir kente yerleşerek kent koşullarına, onun yaşam biçimine uyar duruma gelmek.

kentlileştirilme *a.* kentlileştirilmek eylemi.

kentlileştirilmek *(nsz)* kentlileşmesi sağlanmak.

kentlileştirme *a.* kentlileştirmek eylemi.

kentlileştirmek *(-i)* kentlileşmesini sağlamak, kentli duruma getirmek.

kentlilik *a.* kentli olma durumu.

kentsel *s.* kent özellikleri taşıyan, kentle ilgili olan.

kentsoylu *b. a.* ➻ **burjuva**.

kentsoylulaşma *b. a.* kentsoylulaşmak eylemi. *eş.* **burjuvalaşma**.

kentsoylulaşmak *(nsz)* ➻ **burjuvalaşmak**.

kentsoyluluk *b. a.* kentsoylu olma durumu. *eş.* **burjuvalık, burjuvazi.**

kep, -pi *a. İng.* **1** sipersiz hafif başlık, şapka. **2** hemşirelerin giydiği özel başlık. **3** kimi törenlerde öğrencilerin ve profesörlerin giydikleri özel başlık.

kepaze *s. Far.* (. - .) **1** (nesneler için) çok kötü nitelikli. **2** (nesneler için) gülünç, değersiz. **3** (insan için) ahlakça düşük, utanmaz, rezil. **(birini) kepaze etmek** utanç duyulacak bir duruma düşürmek. **kepaze olmak** çok utanılacak ya da gülünç bir duruma düşmek.

kepazeleşme *a. Far. T.* (. - . . .) kepazeleşmek eylemi.

kepazeleşmek *(nsz) Far. T.* (. - . . .) kepaze bir nitelik edinmek.

kepazelik *a. Far. T.* (. - . .) **1** kepaze olma durumu. **2** kepazeye[3] yakışır davranış.

kepbastı *b. a.* büyük ve iki katlı dalyan ağı.

kepçe *a. Far.* **1** büyük kazanlarda pişen sulu yiyecekleri karıştırmakta, dağıtmakta kullanılan, uzun saplı, yuvarlak, büyük ve derin kaşık. **2** *s.* bir kepçenin alabildiği miktarda. *ör. Tabağa iki kepçe çorba koydu.* **3** *a.* ergimiş madeni alıp kalıba dökmeye yarayan büyük metal kaşık. **4** *a.* balık avlamakta ya da kelebek yakalamakta kullanılan, saplı bir çembere geçirilmiş ağ. **5** *a.* deniz, göl vb. dibini taramaya yarayan araç. **6** *a.* tahıl, kömür, kum gibi dökme yüklerin yüklenip boşaltılmasında kullanılan, iki ya da daha çok çeneden oluşmuş araç. **7** *a. den.* gemilerde, ortasında dümen evi bulunan yuvarlak kıç çıkıntısı. **8** *a. sp.* yağlı güreşte, bir eli arkadan hasmın bacakları arasına sokarak uygulanan bir oyun. **kepçe gibi** (kulak için) büyük ve kanat gibi öne doğru açılmış.

kepçekulak *b. s. Far. T. tkz.* kulakları çok büyük ve öne doğru olan (kimse).

kepçekuyruk *b. s. Far. T. arg.* başkalarının sırtından geçinen, bedavacı (kimse).

kepçeleme *a. Far. T.* kepçelemek eylemi.

kepçelemek *(-i) Far. T. sp.* uçantopta, yere düşmekte olan topu, iki eli kepçe biçimine sokarak, eğilip yere değmeden kurtarmak.

kepçeli *s. Far. T.* kepçesi olan.

kepçesurat, -tı *b. s. Far. Ar.* ufak yüzlü (kimse).

kepebilme *a. ha.* kepebilmek eylemi.

kepebilmek *(nsz) ha.* kepmesi olanak içinde olmak ya da kepme olasılığı bulunmak. *ör. Yağmur yağarsa bu dam kepebilir.*

kepek *a.* **1** un elendikten sonra elek üstünde kalan kabuk kırıntıları. **2** saçlı deride aşırı biçimde oluşan ve dökülen pulcuklar. **3** *hek.* kimi deri hastalıklarında deriden dökülen parçacıklar.

kepekçi *a.* kepek[1] satan kimse.

kepeklenebilme *a.* kepeklenebilmek eylemi.

kepeklenebilmek *(nsz)* kepeklenmesi olanak içinde olmak ya da kepeklenme olasılığı bulunmak.

kepekleniş *a.* kepeklenmek eylemi ya da biçimi.

kepekleniverme *a.* kepeklenivermek eylemi.

kepeklenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kepeklenmek. *ör. Saçını her gün yıkadığı halde hemen kepekleniveriyordu.*

kepeklenme *a.* kepeklenmek eylemi.

kepeklenmek *(nsz)* **1** (baş, saç için) kepek[2] oluşmak. **2** (elma için) susuz ve tatsız bir duruma gelmek.

kepekli *s.* **1** (un için) içinde kepeği olan, henüz elenmemiş bulunan. **2** (baş, saç için) üzerinde kepek[2] oluşmuş olan. **3** (elma için) susuz ve tatsız, un gibi.

kepenek (I) *a.* çobanların, soğuktan, yağmurdan korunmak için omuzlarına aldıkları, keçeden yapılmış, dikişsiz ve kolsuz üstlük. **kepenek** (ya da **aba**) **altında er yatar** "insanları giyim kuşamlarına bakarak değerlendirmek doğru değildir, kaba saba bir kılık içinde de değerli bir kimse bulunabilir" anlamında söylenir.

kepenek (II) *a. ha.* **1** kelebek[1]. **2** pervane[1].

kepenek (III) *a. ha.* ➻ **kepenk.**

kepenk *a.* genellikle çarşılarda, hırsızlığa vb. karşı güven aracı olarak dükkânları kapamak için kullanılan, saç levhadan, türlü biçimlerde demir ya da tahtadan yapılmış kapak. **kepenk kapamak** (dükkân sahipleri) bir durumu protesto etmek için dükkânları kapamak ya da hiç açmamak. **kepenkleri indirmek** işi tatil etmek.

keperme *a. ha.* kepermek eylemi.

kepermek *(nsz) ha.* **1** (dövülen tahıl) kabuğu kepek durumuna gelmek. **2** (meyve) tazeliğini yitirmek, susuz kalarak tatsızlaşıp kepeklenmek.

kepertme *a. ha.* kepertmek eylemi.

kepertmek *(-i) ha.* **1** (tahılı) dibekte dövmek. **2** (birini) dövmek. **3** (birinin) üstüne atılarak çökertmek.

kepez *a. ha.* **1** yüksek yer, yokuş başı, dağ, tepe. **2** dağların oyuk, kuytu yerleri, mağara. **3** boncuk, para ve tüy takılmış renkli tülbentlerle yapılan gelin başlığı. **4** koyunların başlarındaki kabarık yün. **5** tavukların ve kuşların ibiği, başlarındaki uzun tüylü yer.

kepinti *a. ha.* çöküntü, yıkıntı.

kepir *a. ha.* **1** çorak, verimsiz toprak. **2** ufalanan taşlardan oluşmuş, bastıkça kayan, eğimli yer.

kepkepi *a. ha.* ayakkabılara vb. çakılan kısa, küçük çivi.

kepme *a. ha.* kepmek eylemi.

kepmek *(nsz) ha.* (toprak, yapı, insan vb.) çökmek, yıkılmak.

keptirme *a. ha.* keptirmek eylemi.

keptirmek *(-i) ha.* kepmek eylemini yaptırmak, kepmesini sağlamak ya da kepmesine yol açmak.

kerahat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* bir şeyi kötü ve iğrenç bulma, iğrenme, tiksinme. **kerahat vakti** (akşamcılar arasında) içkiye başlama zamanı.

keramet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** ermiş kimselerin gösterdiklerine, yarattıklarına inanılan, aklın sınırlarını aşan, şaşkınlık verici, doğaüstü olay. **2** *mec.* doğaüstü yetenek. *ör. Pir Sultan Abdal "çok keramet var insanda" demiş.* **3** keramet sayılabilecek nitelikte olan şey. **keramet buyurdunuz** "çok doğru söylediniz", "çok iyi yaptınız" anlamlarında bir yaltaklanma, yaranma sözü. **keramet göstermek** (ya da **keramette bulunmak**) doğaüstü durumlar, olaylar yaratmak. **keramet sahibi** keramet gösterebilen, ermiş (kimse). **kerameti kendinden bilmek** başka bir etkenle kavuştuğu iyi durumu kendi çabasının ya da değerinin verimi saymak.

kerametli *s. Ar. T.* (. - . .) doğaüstü güce sahip, doğaüstü yeteneği bulunan.

kerata *a. Yun.* **1** karısı tarafından bir başka erkekle aldatılan kişi. **2** sevgiyle söylenen bir sitem sözü. **3** ayakkabı çekeceği.

keratin *a. Fr. gövb.* boynuz, tırnak, kıl gibi üstderi ürünü olan yapıları oluşturan proteinli madde.

keratinleşme *a. Fr. T. gövb.* protoplazma proteinlerinin keratine dönüşmesi.

keratinleşmek *(nsz) Fr. T. gövb.* (protoplazma proteinleri) keratine dönüşmek.

keratinli *s. Fr. T.* keratini olan.

keraviye *a. Far. bitb.* maydanozgillerden, Doğu Anadolu'da yetişen, boyu 90 cm.yi bulabilen, yaz aylarında ak çiçekler açan otsu bir bitki.

kercetme *a. ha.* kercetmek eylemi.

kercetmek *(-le) ha.* **1** alay etmek. **2** *(-e)* laf atmak. **3** *(-e)* nispet yapmak. **4** *(-e)* inadına, zıddına davranmak.

kercine *be. ha.* **1** terslik olsun diye, inadına. **2** gereğinin, istenilenin tersine.

kerç *a. ha.* **1** alaylı, anıştırmalı söz. **2** ters, zıt.

kerde *a. ha.* **1** yazın erken yetişen domates. **2** sebze fideliği.

kere *a. Ar.* ➻ **kez**.

kerem *a. Ar. esk.* **1** büyüklük, ululuk, soyluluk. **2** bağış olarak verme, bağışlama, bağış. **3** iyilik, lütuf. **kerem buyurun** (ya da **eyleyin**) "lütfen beni dinleyin", "izin verin de söyleyeyim" anlamında bir incelik sözü. **kerem etmek** bağışta, iyilikte bulunmak. **kerem sahibi** iyilik yapan, iyi huylu, eliaçık.

kerempe *a. Yun.* **1** denize doğru uzanan kayalık burun. **2** dağın en yüksek yeri, doruk.

keren *a. ha.* yapılarda kullanılan ağaç kiriş.

keres *a. ha.* büyük ve derin karavana.

kereste *a. Far.* (. .' .) **1** tomrukların belirli ölçülere göre uzunluğuna biçilmesiyle elde edilen marangozluk ve yapı gereci. **2** *arg.* iri yapılı, kaba saba, görgüsüz kimse. **3** ayakkabı yapımında kullanılan gereç. **kereste müdürü** *arg.* çok görgüsüz, bilgisiz, kaba kimse.

keresteci *a. Far. T.* (. .' . .) kereste satan kimse.

kerestecilik *a. Far. T.* (. .' . . .) kereste alıp satma işi.

kersteli *s. Far. T. ha.* (. .' . .) iri yapılı (kimse).

kerestelik *s. Far. T.* (. .' . .) kereste[1] yapılmaya uygun (ağaç, tomruk).

kerevet, -ti *a. Yun.* üzerine şilte serilerek oturmaya ya da yatmaya yarayan, tahtadan yapılmış yüksekçe yer. *eş.* **sedir (I)**.

kerevides *a. Yun.* (. . .' .) *hayb.* ➻ **kerevit**.

kerevit *a.Yun. hayb.* kabuklular sınıfından, çamurlu tatlı sularda yaşayan, birçok türü bulunan, biçim olarak ıstakozu andıran, ortalama boyu 12-13 cm. olan bir eklembacaklı, tatlı su ıstakozu.

kereviz *a. Far.* **1** *bitb.* maydanozgillerden, ılık iklimlerde, nemli ve güçlü topraklarda yetişen, parçalı yapraklı, köklü, yaprakları ve kökleri sebze olarak kullanılan, iki yıllık, kokulu bir bitki. **2** *arg.* değersiz kimse. **3** *arg.* aptal, budala, salak, sersem.

kerh *a. Ar. esk.* **1** iğrenme, tiksinme. **2** bir işi istemeyerek, içten gelmeksizin yapma.

kerhane *b. a. Far.* (. - .) ➻ **genelev**.

kerhaneci *b. a. Far. T.* (. - . .) **1** genelev işleten kimse. **2** *ka.* sövgü sözü olarak kullanılır.

kerhen *be. Ar. esk.* **1** iğrenerek, tiksinerek. **2** gönülsüz olarak, istemeye istemeye, içten gelmeksizin, istemeyerek.

kerih *s. Ar.* (. -) *esk.* iğrenç, tinsinç, tiksindirici.

kerim *s. Ar. esk.* **1** büyük, onurlu, soylu. **2** eliaçık. **3** Tanrı'nın adlarından biri.

kerime *a. Ar.* (. - .) *esk.* (incelikli, saygılı konuşmada) kız evlat.

keriz *a. Far.* **1** pissu yolu, lağım, pislik, geriz. **2** *arg.* kolayca aldatılabilen, aptal, saf kimse. **3** *arg.* kumar partisi, kumar. **4** *arg.* köçek havası, köçekçe. **5** *arg.* çalgılı eğlence. **keriz atmak** *arg.* çalgı çalıp göbek atarak oynamak. **keriz etmek** *arg.* **1)** çalgı çalıp oynamak. **2)** (kumarda) toy oyuncuyu hileyle yenmek. **keriz havası** *arg.* göbek havası. **kerize bayılmak** (ya da **kesilmek**) *arg.* kumarda para ütülmek. **kerize gelmek** *arg.* hileye kanmak, kolayca aldatılmak. **kerize getirilmek** *arg.* hileyle yenilmek, aldatılmak. **kerize getirmek** *arg.* hileyle kandırmak, aldatmak.

kerizci *a. Far. T. arg.* **1** çalgıcı. **2** (kumarda) hile yapan oyuncu.

kerizleme *a. Far. T. ang.* kerizlemek eylemi.

kerizlemek *(-i) Far. T. arg.* **1** çalgı çalıp göbek atmak. **2** (kumarda) parasını almak, ütmek. **3** dolandırmak, aldatmak. **4** aptal yerine koymak.

kerizlenme *a. Far. T.* kerizlenmek eylemi.

kerizlenmek *(nsz) Far. T.* aptal, keriz[2] yerine konulmak.

kerizlik *a. Far. T.* **1** keriz[2] olma durumu, aptallık, budalalık. **2** aptalca, safça davranış. **kerizlik etmek** *arg.* kerize yaraşır bir biçimde davranmak.

kerkenez *a.* **1** *hayb.* kartalgillerden, Eski dünya'nın her yerinde bulunan, böceklerle, kü-

çük kemirgenlerle beslenen, uzun kuyruklu, yaklaşık 35 cm. uzunluğunda, erkeğinin başı ve kuyruğu külrenginde, siyah karışık açık esmer ya da kızılımsı tüylü, insana kolay alışabilen bir doğan türü. **2** *arg.* aptal, hödük kimse.

kerki *a. ha.* ➻ **keser**.

kerkinme *a. ha.* kerkinmek eylemi.

kerkinmek *(-e) ha.* cinsel eylem amacıyla, kasığını bir kimsenin arkasına dayayıp sürtünmek.

kerliferli *b. s.* ➻ **kellifelli**.

kerme *a. ha.* ➻ **kemre**. **kerme bağlamak** *ha.* ➻ **kermelenmek**.

kermelenme *a. ha.* kermelenmek eylemi.

kermelenmek *(nsz) ha.* ➻ **kemrelenmek**.

kermen *a. esk.* yüksek ve kalın duvarlı, burçlu, geniş taş yapı, hisar, kale.

kermes *a. Fr.* **1** bir çalışmaya yardım elde etmek ereğiyle, kadınlar arasında ve genellikle açık havada yapılan, çeşitli el işlerinin de satışa çıkarıldığı, eğlentili toplantı. **2** küçük kentlerde bayramlarda ya da panayır günlerinde yapılan açık hava şenliği.

kerpeten *a. Ar.* bir eksen çevresinde devinen çapraz iki parçadan oluşmuş kıskaç biçiminde, çivi ve benzeri kimi nesneleri çekmekte vb. kullanılan araç.

kerpiç *a.* **1** saman ve balçık karışımı olarak hazırlanıp tahta kalıplara dökülerek güneşte kurutulan, duvar örmekte kullanılan ilkel tuğla. **2** *s.* bu tür tuğlalarla yapılmış. *ör. Kerpiç duvar yağmurda çökmüş.* **kerpiç dökmek** saman ve balçık karışımını kalıplara dökerek kerpiç yapmak. **kerpiç gibi** çok kuru ve sert.

kerpiççi *a.* kerpiç yapan ya da satan kimse.

kerpiçleşme *a.* kerpiçleşmek eylemi.

kerpiçleşmek *(nsz)* çok kuruyarak sert bir duruma gelmek.

kerrake *a. Ar.* (. - .) *esk.* ince softan ya da yünlüden yapılmış, hafif ve vücuda yapışmış gibi dar giysi.

kerrat, -tı *a. Ar.* (. -) *esk.* birçok kez. **kerrat cetveli** *esk.* ➻ **çarpım tablosu**.

kerte (I) *a.* sert bir cisimde kesici bir şeyle işaret olarak yapılmış iz, çentik.

kerte (II) *a. It.* **1** *den.* gemi pusulasında kadranın ayrılmış olduğu on bir derece ve on beş dakika ölçüsünde bir açıya eşit olan, otuz iki bölümden her biri. **2** *mec.* derece. **kerte kerte** azar azar, derece derece, yavaş yavaş. **kertesine gelmek** tam zamanını ve yerini bulmak. **kertesine getirmek** en uygun zamanını, tam sırasını bulmak.

kertebilme *a.* kertebilmek eylemi.

kertebilmek *(-i)* kertmek elinde olmak ya da kertme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kerteleme (I) *a. It. T.* azar azar, kerte kerte, yavaş yavaş ilerleme durumu.

kerteleme (II) *a. ha.* kertelemek eylemi.

kertelemek *(-i) ha.* girintili çıkıntılı duruma getirmek, çentiklemek.

kerteli *s.* **1** üzerinde kertesi olan. **2** kerte kerte gerçekleşen.

kertenkele *a.* (. .' . .) *hayb.* kertenkelelerden, ince ve uzun gövdeli, dört ayaklı, uzun kuyruklu, yılanlarda olduğu gibi ileri doğru uzayabilen ince, çatal dilli, çok çevik, böcekçil, küçük bir sürüngen hayvan.

kertenkeleler *ç. a. hayb.* kertenkeleleri, bukalemunları ve iguanaları içine alan, dört ayaklı sürüngenler takımı.

kerteriz *a. Yun.* **1** *den.* bir yerin pusula kertelerine **(II)**'i göre bulunduğu yön. **2** balıkçıların denizin sığ yerlerini belirtmek için koydukları işaret. **kerteriz almak** *den.* bir yerin hangi yönde ya da geminin hangi noktada bulunduğunu gemi pusulasıyla ölçmek. **kerteriz etmek** *arg.* durumu, ne olup bittiğini anlamak için dikkatle izlemek. **kerteriz noktası** *den.* geminin bulunduğu yeri anlamak için kerteriz almaya yarayan fener kulesi, duba, şamandıra gibi şeylerin harita üzerindeki yeri.

kerterizleme *a. Yun. T.* kerterizlemek eylemi.

kerterizlemek *(-i) Yun. T.* bir yerin hangi yönde bulunduğunu, uzaklığının ne olduğunu anlamaya çalışmak, kerteriz almak. *ör. Belirli noktalara göre arasını kerterizleriz.*

kerti *a.* **1** kerte **(I)**. **2** *ha.* (et, ekmek için) bayat.

kertik *s.* **1** kertilmiş olan. **2** *a.* kertilmiş yer, çentik. **kertik kertik** *ik. be.* ve *s.* üzeri kertiklerle dolu (olan). **kertik kürtük** *ik. s. ha.* girintili çıkıntılı.

kertikleme *a.* kertiklemek eylemi.

kertiklemek *(-i)* kertikler açmak, kertmek.

kertikli *s.* kertiği olan.

kertilme *a.* kertilmek eylemi.

kertilmek *(nsz)* kertmek eylemine konu olmak.

kertiş (I) *a. ha.* kertenkele.

kertiş (II) *a.* kertmek eylemi ya da biçimi.

kertme *a.* **1** kertmek eylemi. **2** çentik.

kertmek *(-i)* **1** sert bir şeyin kenarında kertik açmak, çentmek. **2** *ha.* sertçe sürtünmek. *ör. Gemi iki gemi arasında sıkışarak, rıhtımı kertmek zorunda kalmıştı.* **3** *arg.* (özellikle kalabalık taşıtlarda) kasığını bir kimsenin kalçalarına dayayarak sürtünmek.

kervan *a. Far.* **1** uzak yerlere ticaret malı ve yolcu taşıyan, at, deve, katır vb.den oluşan yük hayvanları katarı. **2** *mec.* toplu bir biçimde birbiri ardınca gelen şeyler. *ör. Araba sevdalıları kervanına o da katılmıştı.* **kervana katılmak** bir şey yapmak isteyen ya da yapmakta olan topluluğa karışmak, onlarla birlikte davranmak.

kervanbaşı, -nı *b. a. Far. T.* kervanı yöneten kimse.

kervancı *a. Far. T.* kervanı sahibi ya da kervanı yöneten kimse.

Kervankıran *ö. b. a. Far. T. gökb.* ➻ **Çulpan, Venüs**.

kervansaray *b. a. Far.* kentlerarası uzak anayollarda kervanların konaklaması için yapılmış büyük han.

Kervanyıldızı, -nı *ö. b. a. Far. T. gökb.* ➻ **Çulpan, Venüs.** *eş.* **Kervankıran.**

kes (I) *a. ha.* **1** iri saman. **2** dövülerek iri saman durumuna getirilmiş ot. **3** harman savrulduktan sonra yerde kalan taşlı ve samanlı buğday. **4** yaprakları soyulmuş küçük mısır koçanları.

kes (II) *a.* ayak bileklerini de içine alan, kapalı ve bağlı jimnastik ayakkabısı.

kesafet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** *esk.* çokluk, sıklık, sıkışıklık. **2** yoğunluk. **3** saydam olmama durumu, bulanıklık.

kesat *a. Ar.* **1** (alışverişte) durgunluk, azlık. **2** kıtlık, yokluk.

kesatlık *a. Ar. T.* **1** kesat olma durumu. **2** kıtlık zamanı.

kese (I) *a. Far.* **1** içine tütün, para ve benzeri şeyler konulan, cepte taşınan, kumaştan ya da örgüden yapılmış, ağzı düğümlenebilen küçük torba. **2** kimi şeylerin üzerine geçirilen, kumaştan yapılmış torba ya da çanta biçiminde kap ya da kılıf. **3** yıkanırken vücudun kirlerini çıkartmak için tek ele geçirilerek vücudu ovmakta kullanılan, bürümcükten vb. yapılmış, cep biçiminde bez. **4** *mec.* bir kimsenin parası, serveti. *ör. Bedelini kesesinden ödemişti.* **5** *gövb.* organizmanın kimi boşluklarına verilen ad. **6** *bitb.* suda yetişen kimi bitkilerde, içi havayla dolu olan ve bitkinin suda yüzer durumda kalmasını sağlayan şişkinlik. **7** *tar.* beş yüz kuruşluk para birimi. *ör. Padişah, adama iki kese verilmesini buyurmuş.* **8** *s.* herhangi bir kese miktarında olan. *ör. İki kese tütünü kalmıştı.* **kesenin ağzını açmak** (herhangi bir durumda) bol para harcamaya girişmek. **kesenin dibi görünmek** (para) kalmamak, tükenmek. **kesenize bereket** maddi yardımı görülen bir kimseye "verdiğinden daha çoğunu kazan, kazancın bol olsun" anlamında söylenen bir teşekkür sözü. **kesesi elvermemek** bir şeyi almak ya da yapmak için bütçesi uygun olmamak. **kesesine bir şey girmemek** ortada kendisinin yararlanacağı bir durum bulunmamak, bir şeyden herhangi bir çıkar sağlamamak. **kesesine göre** mali olanaklarına, para durumuna uygun. *ör. Keseme göre bir ev bulamadım.* **kesesine güvenmek** parasına güvenmek. *ör. Bu işe ancak kesesine güvenenler girebilir.* **kesesini doldurmak** olanakları çıkarına kullanıp para kazanarak varsıllaşmak. **keseye danış, pazarlığa sonra giriş** "ödeyecek paranız yoksa bir şey satın almaya kalkmayın" anlamında söylenir. **keseye davranmak** bir şeyin karşılığını ödemek üzere cüzdanına el atmak.

kese (II) *a.* ve *s. ha.* (yol için) kestirme[2], kısa.

kesebilme *a.* kesebilmek eylemi.

kesebilmek *(-i)* kesmeyi becermek, kesmek elinde olmak, kesme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kesecik *a. Far. T. gövb.* **1** bir salgılayıcı kanala açılan, eldiven parmağı biçimindeki küçük boşluk. **2** kulağın dolambacında bulunan, içi lenf ile dolu, küçük ve zarsı organ.

kesedar *a. Far.* (. . -) *esk.* **1** varsıl kişilerin parasını yöneten ve gerekli harcamaları yapan kimse. **2** bir ücret karşılığında, esnafın gelirlerini toplayıp saklayan ve istenildiğinde geri veren kimse.

kesek *a.* **1** sabanın, belin ya da çapanın topraktan kaldırdığı iri parça. **2** çimen yapmak için üzerindeki otuyla birlikte çıkarılmış toprak parçası.

kesekâğıdı, -nı *b. a. Far.* içine kimi şeyler konulmak için kâğıttan yapılmış kese **(I)** biçiminde torba.

kesekleniş *a.* keseklenmek eylemi ya da biçimi.

keseklenme *a. ha.* keseklenmek eylemi.

keseklenmek *(nsz) ha.* (toprak) kesekler oluşmak, parça parça olmak.

kesekli *s.* (toprak için) kesekleri bulunan, parça parça kabarmış olan.

keseleme *a. Far. T.* keselemek eylemi.

keselemek *(-i) Far. T.* kir çıkarmak amacıyla vücudu kese **(I)**[2] ile ovmak.

keselenebilme *a. Far. T.* keselenebilmek eylemi.

keselenebilmek *(nsz) Far. T.* keselenmek elinde olmak, keselenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

keseleniş *a.* keselenmek eylemi ya da biçimi.

keseleniverme *a. Far. T.* keselenivermek eylemi.

keselenivermek *(nsz) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede keselenmek.

keselenme *a. Far. T.* keselenmek eylemi.

keselenmek *(nsz) Far. T.* **1** keselemek eylemi yapılmak. **2** kendi kendini keselemek.

keseletebilme *a. Far. T.* keseletebilmek eylemi.

keseletebilmek *(-i, -e) Far. T.* keseletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Hamamda kendini keseletebileceğini sanmıştı ama olmadı.*

keseletme *a. Far. T.* keseletmek eylemi.

keseletmek *(-i, -e) Far. T.* **1** keselemek eylemini yaptırmak. **2** keselenmesini sağlamak.

keseleyebilme *a. Far. T.* keseleyebilmek eylemi.

keseleyebilmek *(-i) Far. T.* keselemek elinde olmak, keseleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

keseleyiş *a.* keselemek eylemi ya da biçimi.

keseleyiverme *a. Far. T.* keseleyivermek eylemi.

keseleyivermek *(-i) Far. T.* **1** çabucak ya da kısa sürede keselemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğu keseleyiverir misin?.*

keseli *s. Far. T.* kesesi olan.

keselikurt *b. a. Far. T. hayb.* genellikle omurgalılarda bulunan, kasların içinde gelişen şerit kurtçukların ortak adı.

keseliler *ç. a. Far. T. hayb.* kanguru gibi, dişilerinin karnında yavru taşımaya yarayan bir kese **(I)** bulunan hayvanlar takımı.

kesen *s.* **1** kesmek eylemini yapan. **2** *a. mat.* bir şekli, özellikle bir üçgenin kenarlarını kesen doğru.
kesene *a. ha.* **1** anlaşma, yazılı sözleşme. **2** toptan, götürü iş. **keseneye vermek** *ha.* (bir işi) götürü olarak vermek.
kesenek *a.* **1** devlet görevlilerinin aylıklarından, emeklilik vb. için, her ay belli oranda kesilen para. **2** fabrika, çiftlik gibi gelir kaynaklarının gelirini, önceden para ödeyerek, satın alma işi. **keseneğe almak** (çiftlik, fabrika gibi bir şeyin) gelirini, önceden belli bir para ödeyerek satın almak. **keseneğe vermek** (çiftlik, fabrika gibi bir şeyin) gelirini, önceden belli bir para alarak satmak.
kesenekçi *a.* keseneği[2] alan kimse.
kesenkes *be. ha.* kesin bir biçimde, kesin olarak, kesinlikle.
keser *a.* ağaç, tahta yontmaya, çivi çakmaya ya da sökmeye yarayan, kısa ağaç saplı, bir yanı keskin ağızlı, bir yanı çivi çakmaya uygun, çelik araç. **keser döner sap döner, gün gelir hesap döner** kimi şeylerin tasarlandığı gibi olamayacağını, tersi de olabileceğini anlatmak için söylenir.
kesici *s.* **1** kesmek eylemini yapan, kesen. **2** *a.* kesme işinde kullanılan araç. **3** *a.* kasaplık hayvanları kesen kimse.
kesicidiş *b. a. gövb.* alt ve üstçenenin önlerinde bulunan, yiyecekleri kesmeye yarayan, yassı ve keskin ön dişlerden her biri.
kesif *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** yoğun. **2** sık, kalın. **3** saydam olmayan, bulanık.
kesik *s.* **1** kesilmiş olan. *ör. Kesik saçlı bir çocuk bağırıyordu.* **2** (süt vb. için) kesilerek bozulmuş olan. **3** kısa. *ör. Hastanın kesik inilti-leri duyuluyordu.* **4** *a.* gazete, dergi gibi şeylerden kesilmiş yazı. *eş.* **kupür**. **5** *a.* kesilmiş olan yer. *ör. Yüzündeki jilet kesikleri belliydi.* **6** *a. ha.* tarla, bağ, bahçe çevresine açılmış olan hendek, çevrilmiş olan çit vb. **7** *a. ha.* engebeli toprak. **8** *a. ha.* köye yakın tarla, bağ, bahçe. **9** *a. ha.* tepelerin üzerindeki düzlük yer. **10** *s. arg.* yok. *ör. O günlerde herkeste para kesikti.* **11** *s. arg.* âşık, hayran. *ör. Kız oğlana kesikti o günlerde.* **kesik atmak** *arg.* (bir kimseye) aşkını, sevgisini, hayranlığını belli edecek biçimde bakmak. **kesik hava** *müz.* yanık bir halk ezgisi türü. **kesik kelime** ➻ **kesik sözcük**. **kesik kerem** *müz.* yanık bir halk ezgisi türü. **kesik kesik** *ik. be.* kısa kısa ve ara vererek, aralıklarla. *ör. Hasta kesik kesik öksürmekteydi.* **kesik koni** *mat.* bir koninin tabanına koşut bir düzlemle kesilmesiyle elde edilen cisim. **kesik piramit** *mat.* bir piramit, tabanına koşut bir düzlemle kesildiğinde taban yönünde kalan cisim. **kesik prizma** *mat.* bir prizmanın bütün yer ayrıtlarını kesen bir düzlemle elde edilen, prizmanın kesitiyle tabanı arasında kalan cisim. **kesik sözcük** *dilb.* bir bölümü kesilerek kullanılan sözcük; örneğin "foto" (fotoğrafçı), "oto" (otomobil) gibi. **kesik volta** *arg.* birkaç adımlık kısa yürüyüşlerden oluşan volta.
kesikli *s.* **1** kesikleri olan. **2** *fiz.* duraklamalar yapan, aralıklarla süren, ara ara olan (elektrik akımı). **3** *fels.* sürekliliği eksik, bağlantıları kopuk olan.
kesiklik *a.* **1** kesik olma durumu. **2** birdenbire duyumsanan halsizlik, kırıklık, yorgunluk.
kesiksiz *s.* **1** kesilmeden süren, aralıksız, sürekli. **2** *fiz.* ara vermeksizin, kesilmeksizin sürüp giden (elektrik akımı).
kesilebilme *a.* kesilebilmek eylemi.
kesilebilmek *(nsz)* kesilmesi olanak içinde olmak ya da kesilme olasılığı bulunmak.
kesiliş *a.* kesilmek eylemi ya da biçimi.
kesiliverme *a.* kesilivermek eylemi.
kesilivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kesilmek.
kesilme *a.* kesilmek eylemi.
kesilmek *(nsz)* **1** kesmek eylemine konu olmak, kesmek eylemi yapılmak. *ör. Çocuğun parmağı kesilmiş.* **2** bitkin bir duruma gelmek, gücü kalmamak. *ör. Dört kat merdiven çıkınca kesilmek doğal değil mi?* **3** gibi olmak, benzemek, dönmek. *ör. Benzi sapsarı kesilmişti.* **4** sona ermek, dinmek, durmak. *ör. Yağmur kesildi.* **5** akmaz olmak. *ör. Sular kesilmiş.* **6** (süt, ayran vb.) bozulmak, ekşimek. **7** aralık ya da son verilmek. *ör. Dersler kesildi, sınavlar başladı.* **8** kendini herhangi bir şey gibi göstermek. *ör. Başımıza bilgin kesildi.* **9** makaslanmak. *ör. Filmin kimi yerleri kesilerek oynatılmış.* **10** kapatılmak, tutulmak. *ör. Kente giren anayol kesilmişti.* **11** kendinden önceki sözcüğü "olmak" anlamıyla pekiştirir; "sevgi kesilmek", "taş kesilmek" gibi. **12** *arg.* (kumarda) çok para yitirmek, ütülmek. **13** *arg.* (alışverişte) para ödemek. **14** *arg.* (birini, bir şeyi) çok beğenmek, (ona) hayran olmak, derin sevgi duymak. **15** *(-den)* güçten düşmek ya da iştahını yitirmek. *ör. Adam yiyip içmekten kesildi.* **kesilen baş (bir daha) yerine konmaz** "her davranıştan önce, bunun nasıl bir sonuç doğuracağını iyi düşünmek gerektir" anlamında söylenir.
kesim *a.* **1** kesmek eylemi. *ör. Kuzu kesimi yasaklandı.* **2** kesme vakti. *ör. Okullarda ders kesimine az kaldı.* **3** bölge, bölüm. *ör. Olaylar ülkenin öteki kesimlerine de yayılmıştı.* **4** belli bir bölüm. *ör. Halkın bir kesimi yoksul kalmıştı.* **5** parça, bölüm. *eş.* **sektör**. *ör. Tarım kesiminde ücretler düşük.* **6** terzinin, belli bir ölçüye ve örneğe göre kumaşa biçim vermesi işi. *ör. Giysisinin kesimi iyiydi.* **7** işaretlenmiş belli yer. *ör. Gemi, su kesimine değin yük almıştı.* **8** *mec.* evre, çağ, bölüm. *ör. Yaşamın her kesiminde güçlükler çekti.* **9** *sin.* bir filmin kaba kurgusuna hazırlık olmak üzere kesilmesi işi. **10** *ha.* biçim, boy bos, endam. *ör. Delikanlının kesimi ufaksa da yürekli olduğu belliydi.*
kesimevi, -ni *b. a .yeni* ➻ **kanara**. *eş.* **mezbaha**.

kesimhane *b. a. T. Far.* (. . - .) ➻ *yeni* **kesimevi**.
kesimleme *a.* kesimlemek eylemi.
kesimlemek *(-i)* kesim kesim ayırmak, bölümlemek. *ör. Bilgisayarın belleğini kesimlemek olanak içindedir.*
kesimlenme *a.* kesimlenmek eylemi.
kesimlenmek *(nsz)* kesimlemek eylemi yapılmak. *ör. Bilgisayarın belleği kesimlenebilir.*
kesimli *s. ha.* boyu bosu yerinde olan, biçimli.
kesimlik *s.* kesilmeye elverişli (hayvan, ağaç).
kesin *s.* **1** kuşkuya ve duraksamaya hiç yer bırakmayan. *ör. Onun kesin sözleri, olayı doğrulamıştı.* **2** geri dönülemeyecek bir biçimde olan, değişmez. *ör. Düşünce özgürlüğü kesin bir açıklıkla kabul edilmeliydi.* **kesin bilgi** *fels.* bir şey üzerine edinilen, karanlık hiçbir yönü olmayan, doğruluğundan kuşku bulunmayan bilgi. **kesin dönüş** *ha.* (çalışmak için yurtdışına giden ve ara sıra yurduna dönen bir kimse yurtdışıyla ilgisini keserek) artık gitmemek üzere dönüş. *ör. Babası kesin dönüşe karar vermiş.* **kesin dönüş yapmak** *ha.* (çalışmak için yurtdışına giden kimse yurtdışıyla ilgisini keserek) artık gitmemek yurda üzere dönmek. *ör. Almanya kesin dönüş yapacaklara kolaylık sağlayacakmış.* **kesin olarak** *be.* kesin, kuşkuya, duraksamaya yer bırakmayacak bir biçimde, kesinlikle. **kesin yargı 1)** kuşkuya ve duraksamaya yer bırakmayan yargı. **2)***mant.* ayrık ve koşullu olmayan yargı.
kesinleme *a.* kesinlemek eylemi. *ör. Kimi eleştirmen, kesinlemelerden kaçınmazmış.*
kesinlemeci *s.* ve *a.* yargılarında kesinlemeyi yeğleyen.
kesinlemecilik *a.* kesinlemecinin tutumu, özelliği.
kesinlemek *(ösz)* bir şey için kesin konuşmak, kesin yargıda bulunmak. *ör. Böyle bir söz, kesinlemek olmaz bence.*
kesinleşebilme *a.* kesinleşebilmek eylemi.
kesinleşebilmek *(nsz)* kesinleşmesi olanak içinde olmak ya da kesinleşme olasılığı bulunmak.
kesinleşiverme *a.* kesinleşivermek eylemi.
kesinleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kesinleşmek. *ör. Biz itiraz hazırlayıncaya kadar karar kesinleşivermişti.*
kesinleşme *a.* kesinleşmek eylemi.
kesinleşmek *(nsz)* **1** değişmeyecek bir duruma gelmek, kesin bir durum almak. *ör. Genel seçim kesinleşti.* **2** *huk.* artık değişme olanağı bulunmamak, kesin olarak yürürlüğe girmek. *ör. Mahkemenin kararı kesinleşti.*
kesinleştirebilme *a.* kesinleştirebilmek eylemi.
kesinleştirebilmek *(-i)* kesinleştirmek elinde olmak, kesinleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kesinleştirilebilme *a.* kesinleştirilebilmek eylemi.
kesinleştirilebilmek *(nsz)* kesinleştirilmesi olanak içinde olmak ya da kesinleştirilme olasılığı bulunmak.
kesinleştirilme *a.* kesinleştirilmek eylemi.
kesinleştirilmek *(nsz)* kesin, değişmez, dönülmez bir duruma getirilmek.
kesinleştiriş *a.* kesinleştirmek eylemi ya da biçimi.
kesinleştiriverme *a.* kesinleştirivermek eylemi.
kesinleştirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kesinleştirmek.
kesinleştirme *a.* kesinleştirmek eylemi.
kesinleştirmek *(-i)* kesin bir duruma getirmek.
kesinlik *a.* **1** kesin olma durumu. **2** değişmezlik. **3** kesin davranış. **4** *fels.* bir bilginin, bir gerçeğin, bir kanının kuşkuya düşmeden onaylanması durumu. **kesinlik kazanmak** kesin bir duruma gelmek, kesinleşmek.
kesinlikle *be.* kesin olarak, kesin bir biçimde.
kesinsizlik *a.* kesin olmama durumu.
kesinti *a.* **1** kesilen bir şeyden çıkan küçük küçük parçalar, kırpıntı. **2** bir işte bir süre için yer alan duraklama. *ör. İş kesinti olmadan sürüyor.* **3** ödenen bir paradan vergi vb. gibi herhangi bir gerekle kesilen bölüm. *ör. Kesintilerden sonra eline çok az para geçmişti.* **(birini) kesintiye almak** sezdirmeden alay etmek. **kesintiye uğramak** (iş vb.) bir süre için durmak, kesilmek.
kesintili *s.* **1** ara verilerek yapılan. **2** (para için) kesintisi[3] olan.
kesintisiz *s.* **1** aralıksız, sürekli. **2** (para için) hiçbir vergi vb. kesilmeden verilen.
kesir, -sri *a. Ar. mat.* bir birimin bölündüğü eşit parçalardan birini ya da birkaçını anlatan sayı.
kesirli *s. Ar. T. mat.* kesiri bulunan ya da kesir niteliğinde olan (sayı). **kesirli sayı** *mat.* 10,2 ya da 5,3 gibi kesri olan sayı.
kesirsiz *s. Ar. T. mat.* kesiri bulunmayan (sayı).
kesiş *a.* kesmek eylemi ya da biçimi.
kesişebilme *a.* kesişebilmek eylemi.
kesişebilmek *(nsz; -le)* kesişme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kesişen *s. mat.* bir nokta ya da çizgi üzerinde birbirini kesip geçen (çizgiler ya da yüzeyler). **kesişen doğrular** *mat.* aynı noktadan geçen doğrular.
kesişme *a.* kesişmek eylemi. **kesişme açısı** *mat.* **1)** kesişen iki doğrunun oluşturdukları açılardan küçük olanı. **2)** kesişen iki eğrinin kesişme noktasından eğrilere çizilen iki teğet arasındaki açı. **3)** kesişen iki düzlemin kesişme doğrusu üzerindeki bir noktadan çizilen ve düzlemler içinde kalan iki dik doğru arasındaki açı. **kesişme noktası** *mat.* iki ya da daha çok sayıdaki geometrik biçimde ortak olan nokta.
kesişmek *(nsz; -le)* **1** birbirini kesmek. **2** pazarlıkta, belli bir fiyatta anlaşmak. **3** *mat.* (doğru ya da yüzeyler) bir nokta ya da çizgi üzerinde birbirini kesip geçmek. **4** *arg.* (bir erkekle bir kadın) birbirine duydukları ilgiyi belli edecek bir biçimde bakışmak.

kesit, -ti *a.* **1** bir şeyin içini inceleyebilmek için, boylamasına ya da enlemesine kesildiğinde ortaya çıkan yüzey. *ör. Elmayı ikiye bölersek iki kesit elde ederiz.* **2** kesilerek alınmış parça, ince dilim. **3** *mat.* bir cisim düz olarak kesildiğinde ortaya çıkan düzlem. **4** *mim.* düşey olarak kesildiği varsayılan bir yapının içini gösteren plan. **5** *mec.* bir toplumun bölümü. *ör. Köylü, toplumdan bir kesittir.*

kesitleme *a.* kesitlemek eylemi.

kesitlemek *(-i)* kesitlere ayırmak.

kesiverme *a.* kesivermek eylemi.

kesivermek *(-i)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kesmek.

keskenme *a. ha.* keskenmek eylemi.

keskenmek *(ösz) ha.* el ile ya da herhangi bir şeyle vuracak gibi yapmak, vurmaya davranmak.

keski *a.* çelikten yapılmış, değişik türleri bulunan, ağaç, taş, metal vb. yontmaya yarayan, demir ve sac kesmek için üzerine çekiçle vurularak yürütülen kesici araç.

keskin *s.* **1** (kesici araçlar için) çok iyi kesen, çok kesici. *ör. Kasap, keskin bir bıçakla hayvanı kesiverdi.* **2** *mec.* çok sert, çok güçlü, çok etkili, çok acı. *ör. Dışarda keskin bir soğuk vardı.* **3** *mec.* işlevini iyi yapan. *ör. Kartalların gözleri keskindir.* **4** *mec.* (ses için) tiz. *ör. Dışardan gelen keskin bir korna sesiyle uyandı.* **5** *a.* ve *s. mec. arg.* çapkın, zampara. **5** *s. mec. arg.* aşırılığa kaçan, aşırı. *ör. Partinin keskinleri oy yititirilmesine yol açıyor.* **keskin nişancı** iyi nişan alan ve attığını vurmakta usta olan atıcı. **keskin sirke küpüne** (ya da **kabına**) **zarar** öfkeli, sert kimsenin zararı kendisine dokunur. **keskin zekâ keramete kıç attırır** *tkz.* zeki kimse, bir işin nasıl bir sonuca ulaşacağını keramet sahibi kişiden daha iyi bilir.

keskince *s.* biraz keskin.

keskinleşebilme *a.* keskinleşebilmek eylemi.

keskinleşebilmek *(nsz)* keskinleşmesi olanak içinde olmak ya da keskinleşme olasılığı bulunmak.

keskinleşme *a.* keskinleşmek eylemi.

keskinleşmek *(nsz)* keskin duruma gelmek.

keskinleştirebilme *a.* keskinleştirebilmek eylemi.

keskinleştirebilmek *(-i)* keskinleştirmek elinde olmak, keskinleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

keskinleştirilebilme *a.* keskinleştirilebilmek eylemi.

keskinleştirilebilmek *(nsz)* keskinleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

keskinleştirilme *a.* keskinleştirilmek eylemi.

keskinleştirilmek *(nsz)* keskinleşmesi sağlanmak, keskin bir duruma getirilmek.

keskinleştirme *a.* keskinleştirmek eylemi.

keskinleştirmek *(-i)* keskin bir duruma getirmek.

keskinletme *a.* keskinletmek eylemi.

keskinletmek *(-i)* keskin bir duruma getirmek, keskinleştirmek.

keskinlik *a.* keskin olma durumu, özelliği.

kesme (I) *a.* **1** kesmek eylemi. **2** teneke, sac gibi şeyleri kesmekte kullanılan bir tür makas. **3** *mat.* çizgisel iki doğru parçası ve bir eğri yayıyla sınırlanan düzlem yüzeyi. **4** *sin.* iki ayrı çekimin birbirini izlemesinden, birbirine doğrudan doğruya bağlanmasından doğan durum. **5** *s.* küp biçiminde ya da köşeli olarak kesilmiş olan. *ör. Duvar kesme taştan örülmüştü.* **6** *s.* değişmez, kesin. *ör. Bu fiyatlar kesmedir.* **7** *yaz.* şiirde ya da düzyazıda, bir tümceyi sonu anlaşılacak bir biçimde yarım bırakma sanatı. *eş.* **kat (II)**[4]. **kesme imi** (ya da **işareti**) özel adlara getirilen ekleri, iki sözcüğün birleşmesi sırasında ortaya çıkan ses düşmesini, kimi yabancı sözcüklerin kesintili okunacağını vb. belirtmek için kullanılan (') biçimindeki imin adı. *ör. "Ali'nin geldiğini n'ola bir gören olaydı" tümcesinde iki kesme imi var.* **kesme taş** her yüzeyi yontulup düzeltilmiş, yapıda kullanılan düzgün taş.

kesme (II) *a. ha.* bir pırnal ağacı türü.

kesmece *be.* **1** (kavun, karpuz için) kesip bakarak beğenmek koşuluyla. *ör. Karpuzları kesmece aldık.* **2** *s.* (kavun, karpuz, portakal gibi meyveler için) kesilip içi alıcıya gösterilerek satılan. *ör. Portakallarımız kesmecedir, sulu değilse para yok..*

kesmek, -er *(-i)* **1** bıçak, makas gibi kesici bir araçla bir şeyi ikiye ya da daha çok parçaya ayırmak. **2** hasta bir organı kesici bir araçla çıkarmak, almak ya da yerinden ayırmak. *ör. Hasta bacağı kesmek gerekmişti.* **3** kesici bir araçla yaralamak. *ör. Jilet yüzümü kesti.* **4** makas vb. ile ucunu almak. *ör. Berber saçımı güzel kesmiş.* **5** düzgün parçalara ayırmak, doğramak. *ör. Önce patatesleri parmak kalınlığında keseceksiniz.* **6** dibinden ayırmak. *ör. Ormanın ağaçlarını kesmek istiyorlarmış.* **7** (hayvan için) bıçak vb. ile başını gövdesinden ayırmak, boğazlamak. *ör. Kurbanı kestiler.* **8** bir şeyden yoksun bırakmak, artık vermez olmak. *ör. Ülkeye yardımı kestiler.* **9** ara ya da son vermek. *ör. Dersleri kestiler, sınavlara başladılar.* **10** verilecek bir şeyin bir bölümünü alıkoymak, birazını vermemek, eksik vermek. *ör. Aylığından birazını kesmişler.* **11** belirtmek, kararlaştırmak, saptamak. *ör. Buluşma gününü şimdiden kesmek zor olur.* **12** güçleştirmek, azaltmak, önlemek. *ör. Rüzgâr hızımızı kesiyordu.* **13** geçişi önlemek, geçişe engel olmak. *ör. Trafik polisi yolu kesmişti.* **14** (para için) basmak. **15** ayırmak, bölmek. *ör. Caddeyi kesen sokağın sonuna değin gittiler.* **16** (iskambil kâğıtları için) destenin üzerinden bir bölümünü ayırıp öte yana koymak. **17** gidermek, yok etmek. *ör. Çay, harareti keser derler.* **18** (yazı, film için) kimi yerlerini atmak, kısaltmak. *ör. Filmin en iyi yerlerini kesmişler.* **19** susmak. *ör. Gürültüyü*

kesmek bilmiyorlardı. **20** (rüzgâr, soğuk vb.) çok etkili olmak. *ör. Buz ellerimi kesiyordu.* **21** akımı durdurmak. *ör. Elektriği kesmişler.* **22** *arg.* birinin parasını almak. *ör. Bizimki babasını kesmiş, cebi para dolu.* **23** *arg.* birine ilgi duyduğunu davranışlarıyla, gözleriyle belli etmek, onu etkisi altına almak. *ör. Kızı kesip durdu.* **24** *arg.* palavra atmak, abartmak, yalan söylemek, uydurmak. **25** *ha.* bir kimseyi kötülemek, yermek. **26** ***arg.*** (daha çok olumsuz biçimi kullanılır) iyi gelmek, yeterli olmak, doyurmak. *ör. Bu iş bizi keser mi? Kesmez abicim.* **kes parmağını çık pazara, em buyuran çok olur** "insanın bir gereksinim içinde bulunduğunu gören herkes ona türlü türlü yollar gösterir ama ancak o kadarla kalırlar" anlamında söylenir. **kesip** (ya da **kestirip**) **atmak 1)** uzun uzadıya düşünmeksizin kesin bir yargıya varmak. **2)** kesin bir biçimde çözmek, bitirmek. **(birisi, birisinin) kesip attığı tırnak olamamak** bir kimse, söz konusu olan kimseden değerce pek çok aşağı olmak. *ör. Ahmet onun kesip attığı tırnak olamaz.* **kesip biçmek 1)** gözdağı vermek, zorbalıkla korkutmak. **2)** ileri geri konuşmak, ağzına geleni söylemek, atıp tutmak. **kessen bir damla kanı akmamak** *ha.* olağanüstü bir şaşkınlığa ve üzüntüye uğramak.

kesmelik (I) *a.* kesme taş çıkarılan ocak.

kesmelik (II) *a. ha.* kesme **(II)** ağaçlarının bol olduğu yer, kesme ormanı.

kesmeşeker *b. a. T. Far.* küp biçiminde ya da köşeli bir biçimde olan tane şeker.

kesmik *a. ha.* **1** kesilmiş sütün koyu bölümü. **2** başakla karışık iri saman. **3** taş gibi sertleşmiş toprak parçası.

kesmikli *s.* içinde kesmik[2,3] bulunan.

kesp *a. Ar. esk.* kazanma. **kesp etmek** kazanmak.

kesre *a. Ar. esk.* ➻ **esre**.

kesret, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **çokluk**.

kestane *a. Yun.* (. - .) **1** *bitb.* kayıngillerden, ılıman iklimlerde yetişen, 25-30 metre boyunda, yaygın dallı, yaprakları sert, geniş, parlak ve uzun dişli, kerestesinden ve meyvesinden yararlanılan bir orman ağacı. **2** bu ağacın açık kahverengi kabuklu, irice, yenilen meyvesi. **3** *s.* ve *a.* kestanerengi. **kestane dorusu** at donlarından açık kahverengi olan. **kestane** (ya da **koz**[1]) **kabuğundan çıkmış da kabuğunu beğenmemiş** soyunu, yetiştiği çevreyi hor görenler için kınama yollu söylenir. **kestane suyu gibi** (kahve için) kahvesi az, sulu. **kestane şekeri** ➻ **kestaneşekeri**.

kestaneci *a. Yun. T.* (. - . .) kestane[2] ya da kestane kebabı satan kimse.

kestanecik *a. Yun. T.* (. - . .) **1** *gövb.* ➻ **prostat**. **2** *hayb.* atların her bacağında birer tane çıkan, boynuz dokusunda olan kısa ve yayvan uzantı.

kestanefişeği, -nı *b. a. Yun. Far.* içinde, fitilin geçmesine yarayan küçük bir kanalı olan ve tane barut bulunan, patlaması ateş üzerindeki kestanenin kesik kesik patlayışını andıran şenlik fişeği.

kestanekabağı, -nı *b. a. Yun. T. bitb.* ➻ **helvacıkabağı**.

kestanekargası, -nı *b. a. Yun.T. hayb.* ➻ **alakarga**.

kestanelik *a. Yun. T.* kestane ağaçları çok olan yer, kestane ormanı.

kestanerengi, -ni *b. a. Yun. Far.* **1** açık kahverengi. **2** *s.* bu renkte olan.

kestaneşekeri, -ni *b. a. Yun. Far.* kestanenin haşlanıp şeker şerbetine bulanması yoluyla yapılan bir tür şekerleme.

kestere *a.* ➻ **kitre**.

kestirebilme *a.* kestirebilmek eylemi.

kestirebilmek *(-i; -i, -e)* kestirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Olacağı kestirebilmek kolay değildir.*

kestirilebilme *a.* kestirilebilmek eylemi.

kestirilebilmek *(nsz)* kestirilmesi olanak içinde olmak ya da kestirilme olasılığı bulunmak.

kestiriliş *a.* kestirilmek eylemi ya da biçimi.

kestirilme *a.* kestirilmek eylemi.

kestirilmek *(nsz)* kestirmek eylemine konu olmak, kesilmesi sağlanmak.

kestirim *a.* olacağı önceden, şöyle böyle de olsa, bilme işi. *eş.* **tahmin**.

kestiriş *a.* kestirmek eylemi ya da biçimi.

kestiriverme *a.* kestirivermek eylemi.

kestirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kestirmek. *ör. Kimi insan olacağı şıp diye kestiriverir.*

kestirme *a.* **1** kestirmek eylemi. **2** *a.* ve *s.* alışılan yola göre daha kısa yol. *eş.* **kese (II)**. **3** *s.* (söz vb.) amacı kısa yoldan anlatan. **4** *be.* özet olarak, kısaca. **5** *be.* kısa yoldan. **6** *a. ha.* bir taşım şıradan yapılmış pekmez. **7** *a. ha.* kaynatılmış ve limon sıkılarak koyulaştırılmış şeker şerbeti.

kestirmece *s.* **1** kısa yoldan gerçekleşen, kısa yoldan olan. **2** *s.* ve *be.* yaklaşık (olarak).

kestirmeden *be.* en kısa yoldan. **kestirmeden gitmek** en kısa yoldan gitmek.

kestirmek *(-i, -e)* **1** kesmek eylemini yaptırmak, kesmesini ya da kesilmesini sağlamak. *ör. Ağacı baltacıya kökünden kestirdik.* **2** *(-i)* akıl yoluyla, şöyle ya da böyle de olsa gerçeğe yakın bir yargıya varmak, olacağı bilmek. *ör. Bu davete katılacakların sayısını şimdiden kestirmek kolay değildir.* **3** *(-i)* kesilmesine yol açmak ya da kesilmesini sağlamak. **4** *(-i)* (genellikle olumsuz biçimiyle kullanılır) karar vermek. *ör. Ona ne diyeceğimi kestiremiyordum.* **5** *(nsz)* çok kısa bir süre uyumak. *ör. Öğlenleri biraz kestirmek iyi oluyor.* **kestirip atmak** derinlemesine düşünmeden kesin yargıya varmak, kesin konuşmak, kesinlemek.

keş (I) *a.* ve *s. Far. arg. (Farsça kimi adlara gelerek "çeken, katlanan vb." anlamları veren sonek, Türkçe argoda ad ve sıfat gibi kullanılır olmuştur)* **1** uyuşturucu ya da içki düşkünü (kimse). *ör. Galata'nın keşlerini topla-*

yıp sürmüşler. **2** aptal, budala, akılsız, sersem. **keş etmek** *arg.* utandırmak. **keşten gelmek** *arg.* aldırış etmemek, önem vermemek.

keş (II) *a. ha.* yağsız sütten yapılan peynir ya da kurutulmuş yağsız yoğurt.

keşanlı *a.* ve *s. arg. (Edirne'nin Keşan ilçesinin adındaki "keş"le Farsça* **keş (I)** *sözcüğünün çağrıştırılması yoluyla)* aptal, budala, bön, akılsız, sersem.

keşen *a. ha.* zincirden yapılmış yular ya da ayak köstegi.

keşfedebilme *a. Ar. T.* keşfedebilmek eylemi.

keşfedebilmek *(-i) Ar. T.* keşfetmesi olanak içinde olmak ya da keşfetme olasılığı bulunmak.

keşfedilebilme *a. Ar. T.* keşfedilebilmek eylemi.

keşfedilebilmek *(nsz) Ar. T.* keşfedilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

keşfedilme *a. Ar. T.* keşfedilmek eylemi.

keşfedilmek *(nsz) Ar. T.* keşfetmek eylemine konu olmak.

keşfediverme *a. Ar. T.* keşfedivermek eylemi.

keşfedivermek *(-i) Ar. T.* çabucak keşfetmek.

keşfetme *a. Ar. T.* keşfetmek eylemi.

keşfetmek *(-i) Ar. T.* **1** var olduğu halde varlığı daha önceleri bilinmeyen bir şeyi bulmak. **2** sezinlemek. *ör. Köpeğin bize saldıracağını keşfedince kaçtık.*

keşfettirme *a. Ar. T.* keşfettirmek eylemi.

keşfettirmek *(-i, -e) Ar. T.* keşfetmek eylemini yaptırmak, keşfetmesini ya da keşfedilmesini sağlamak.

keşide *a. Far.* (. - .) *esk.* (piyango ikramiyeleri vb. için) çekilme işi, çekiliş.

keşif, -şfi *a. Ar.* **1** ➻ **bulgu**[1]. **2** ➻ **bulgu**[2]. **3** *huk.* bir yerde geçmiş bir olayın ya da var olan bir durumun nasıl olmuş bulunduğunu anlayabilmek için o yerde yapılan inceleme. **4** gizli olan bir şeyle ilgili olarak geniş bilgi edinme. **5** *mec.* bir şeyin olacağını önceden anlama, sezme. **6** *ask.* düşmanın ya da savaş alanının durumuyla ilgili bilgi toplanması için yapılan özel çalışma. **keşif kolu** *ask.* düşmanın durumunu anlamak ereğiyle gönderilen asker takımı. **keşif uçağı** *ask.* savaşta, düşmanın durumunu öğrenmek için havadan gözetleme, fotoğraf çekme vb. yoluyla bilgi toplamakla görevli uçak.

keşik *a. ha.* sırayla yapılan iş, sıra, nöbet.

keşikleme *a. ha.* ➻ **almaş**[1].

keşikleşme *a. ha.* keşikleşmek eylemi.

keşikleşmek *(nsz; -le)* sırayla iş görmek, nöbetleşe çalışmak.

keşiş *a. Far.* yaşamını manastırda geçiren, hiç evlenmemiş papaz.

keşişhane *b. a. Far.* (. . - .) keşişlerin yaşadığı yer, manastır.

keşişleme *a. Far. T. (İstanbul'a göre, Bursa'daki Uludağ'ın eski adı olan Keşiş Dağı yönünden esen yele verilen addan yaygınlaşarak)* **1** güneydoğudan esen yel, akçayel. **2** pusulada güneydoğuyu gösteren yön.

keşişlik *a. Far. T.* keşiş olma durumu, keşiş yaşamı.

keşke *be.* ve *bağ. Far.* (.' .) dilek anlatan tümcelerin başına gelir, "dilerdim ki", "ne olurdu" gibi, özlem ya da pişmanlık bildirir.

keşkek *a. Far. ha.* iyice dövülmüş et ve yarmayla yapılan bir yemek.

keşkekçi *a. Far.T.* keşkek yapan, keşkek pişiren kimse.

keşki *be.* ve *bağ. Far.* (.' .) ➻ **keşke**.

keşkül *a. Far.* **1** dövülmüş fıstık ya da rendelenmiş hindistanceviziyle üstü bezenmiş, sütten yapılmış bir tatlı. **2** *esk.* hindistancevizi kabuğundan yapılmış, yarımküre biçiminde bir tür tas.

keşmekeş *a. Far.* karışık olma durumu, karışıklık, kargaşa.

keşmir *a.* ➻ **kaşmir**.

ket *a. Ar.* engel. **ket vurmak** engel olmak, güçleştirmek, önlemek.

ketal *a. ha.* kolalı ve parlak bir bez.

ketçap *a. İng.* ana maddesi baharat katılmış domates olan İngiliz sosu.

kete *a. ha.* mayalı ya da mayasız, yağlı hamurdan yapılan, külde pişirilen çörek.

keten *a. Ar.* **1** *bitb.* ketengillerden, çiçekleri gözalıcı, mavi renkte ve beş taçyapraklı, lifleri kumaş yapımında kullanılan otsu bir bitki. **2** *s.* bu bitkinin liflerinden dokunmuş (kumaş vb.) *ör. Birkaç metre keten aldım.* **3** *s.* bu kumaştan vb. yapılmış olan. *ör. Keten giysi, keten çanta, keten ayakkabı, hepsi de yaz eşyasıdır.*

ketencik *a. Ar. T.* **1** *bitb.* denizlerde bulunan ince bir yosun türü. **2** *bitb.* turpgillerden, küçük sarı çiçekler açan bir bitki. **3** bu bitkiden elde edilen, sabun yapımında kullanılan ve ressamlıkta kurutucu olarak yararlanılan bir yağ.

ketengiller *ç. a. Ar. T. bitb.* örnek bitkisi keten[1] olan, ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

ketenhelva *b. a. Ar.* ➻ **ketenhelvası**.

ketenhelvacı *b. a. Ar. T.* ketenhelvası yapan ya da satan kimse.

ketenhelvası, -nı *b. a. Ar.* kavrulmuş şekerden yapılmış, pamuk görünüşünde bir tür helva.

ketenkuşu, -nu *b. a. Ar. T. hayb.* ispinozgillerden, Avrupa ve Asya'da tarlalarda, çalılıklarda sürüler halinde yaşayan, esmere yakın külrengi tüylü, güzel sesli, küçük bir kuş.

ketenpere *a. arg.* **1** düzen, dolap, hile, tuzak. **2** dolandırıcılık. **ketenpereye gelmek** *arg.* **1)** tuzağa düşmek, hileye kanmak, aldatılmak. **2)** dolandırılmak. **ketenpereye getirmek** (ya da **düşürmek**) *arg.* **1)** tuzağa düşürmek, hile yapmak, aldatmak. **2)** dolandırmak.

ketenpereci *a. arg.* **1** düzenci, hileci. **2** dolandırıcı.

ketenperecilik *a. arg.* ketenpereci olma durumu, ketenperecinin işi, davranışı.

ketentohumu, -nu *b. a. Ar. Far.* keten[1] bitkisinin, yağı çıkarılan ya da ezilerek, dövülerek hekimlikte kullanılan tohumu.

kethüda *a. Far.* (. . -) *tar.* Osmanlı döneminde, varsıl kimselerin ya da devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse. **kethüda bey** *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçeri ocağında, yeniçeri ağasından sonra gelen en yüksek rütbedeki subay.

kethüdalık *a. Far. T. tar.* kethüdanın yaptığı iş, görev.

ketleme *a. Ar. T.* **1** ketlemek eylemi. **2** *ruhb.* nedeni çekingenlik olduğu sanılan, uyaran olmasına karşın, başlayan bir eylemi durdurma ya da eylemin başlamasını önleme.

ketlemek *(-i) Ar. T.* engellemek, önlemek, güçleştirmek, ket vurmak.

ketlenebilme *(nsz) Ar. T. ruhb.* ketlenebilmek eylemi.

ketlenebilmek *(nsz) Ar. T. ruhb.* ketlenmesi olanak içinde olmak ya da ketlenme olasılığı bulunmak.

ketleniş *a. Ar. T.* ketlenmek eylemi ya da biçimi.

ketleniverme *a. Ar. T.* ketlenivermek eylemi.

ketlenivermek *(nsz) Ar. T. ruhb.* çabucak ketlenmek.

ketlenme *a. Ar. T.* ketlenmek eylemi.

ketlenmek *(nsz) Ar. T. ruhb.* engellenmek, önlenmek.

ketleyebilme *a. Ar. T.* ketleyebilmek eylemi.

ketleyebilmek *(-i) Ar. T.* ketlemek elinde olmak, ketlemeye gücü yetmek, ketleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ketleyici *s.* ketleyen, engelleyen, güçleştiren.

ketleyicilik *a.* ketleyici olma durumu.

ketleyiş *a.* ketlemek eylemi ya da biçimi.

ketleyiverme *a. Ar. T.* ketleyivermek eylemi.

ketleyivermek *(-i) Ar. T.* çabucak ketlemek.

keton *a. Fr. kim.* karbonil grubuna iki alkil kökünün bağlanmasıyla türeyen bileşik.

ketum *s. Ar.* (. -) sır saklamasını bilen, sır saklayan, sıkı ağızlı. **ketum davranmak** sır saklayıcı olmak. **ketum olmak** sır saklamak, sır saklamasını bilmek.

ketumiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) ➻ **ketumluk**.

ketumluk *a. Ar. T.* ketum olma durumu, sır tutma, sır saklama.

keven *a.* ➻ **geven**.

kevgir *a. Ar.* **1** uzun saplı, yayvan ve delikli kepçe. **2** kimi sıvıları ya da haşlanmış yiyeceklerin sularını süzmek için kullanılan, genellikle derince ve yuvarlak biçimli, delikli mutfak kabı, süzgeç. **3** *arg.* birçok yara almış, delik deşik olmuş kimse.

Kevser *ö. a. Ar.* cennette bulunduğuna, sütten ak, kaymaktan yumuşak, baldan tatlı, kardan soğuk olduğuna ve içenin bir daha susamadığına inanılan kutsal su. **Kevser gibi** *mec.* (su vb. için) çok güzel içimli, çok tatlı.

keyfedebilme *a. Ar. T.* keyfedebilmek eylemi.

keyfedebilmek *(nsz) Ar. T.* keyfetmek elinde olmak, keyfetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

keyfetme *a. Ar. T.* keyfetmek eylemi.

keyfetmek *(nsz) Ar. T.* eğlenerek hoş vakit geçirmek.

keyfî *s. Ar.* (. -) **1** isteğe göre yapılan, olan, isteğe bağlı bulunan. **2** yasaya, yol ve yönteme uymayan.

keyfileşme *a. Ar. T.* keyfileşmek eylemi.

keyfileşmek *(nsz) Ar. T.* yasaya, yol ve yönteme uymaz olmak, kişinin keyfine kalmak. *ör. Orada işler keyfileşince ayrılmak gerekti.*

keyfilik *a. Ar.* keyfi olma durumu. *eş. yeni* **kendincelik**.

keyfince *be. Ar. T.* (. .' .) nasıl isterse öyle, isteğine göre, dilediğince.

keyfiyet, -ti *a. Ar.* **1** ➻ **nitelik**. **2** ➻ **durum**.

keyif, -yfi *a. Ar.* **1** vücut sağlığı, esenlik. *ör. Bu sabah keyfiniz nasıl?* **2** iç rahatlığı, canlılık, tasasızlık. *ör. Keyfini bozacak bir şey yoktu.* **3** eğlenerek hoşça vakit geçirme. *ör. Parkta herkes keyfindeydi.* **4** heves, istek, zevk. *ör. Herkesin keyfine göre davranılmaz.* **5** içki ya da uyuşturucu maddeler kullanıldığında insanda görülen durum. *ör. Adamın keyif durumunda olduğu belliydi.* **6** yasalara, kurallara, yönteme aykırı istek. *ör. Kimse keyfe hizmet etmez.* **7** *arg.* esrar. **keyfi bilmek 1)** isterse yapmak. **2)** nasıl isterse öyle yapmak. **keyfi bozuk** (ya da **yok**)**1)** hasta. **2)** neşesiz. **keyfi bozulmak 1)** hastalanmak.**2)** rahatı kaçmak, canı sıkılmak. **keyfi gelmek** neşelenmek. **keyfi gıcır olmak** *arg.* **1)** işleri yolunda gitmek. **2)** neşesi yerinde olmak, hoşça vakit geçirmek. **keyfi kaçmak** neşesi bozulmak. **(birinin) keyfi oluncaya kadar** razı oluncaya değin. **(birinin) keyfi sıra** kendi isteğine uygun olarak, istediği gibi. **keyfi yerinde** esenliği, sağlığı, neşesi yerinde. **keyfi yerinde olmak** neşe, sağlık, mutluluk içinde olmak. **keyfimin kâhyası mısın?** *tkz.* "işime karışma" anlamında söylenir. **keyfinden dört köşe olmak** *tkz.* gerçekleşen bir şey nedeniyle çok neşelenmek. **keyfine bakmak 1)** rahatını bozmamak. **2)** güzel vakit geçirmek, dilediği gibi yaşamak. **keyfine gitmek** (bir kimse) kendi isteğine uygun davranmak, yaşamak. **keyfini bozmak 1)** (birinin) neşesini, rahatını kaçırmak. **2)** hastalanmak. **keyfini çıkara çıkara** *be.* iyice tat alarak, bol bol kullanarak ya da yararlanarak. **(bir şeyin) keyfini çıkarmak** bol bol yararlanmak, kullanmak, iyice tat almak. *ör. Denizin keyfini gençler çıkarıyor.* **(birinin) keyfini kaçırmak** (ya da **bozmak**) neşesini, rahatını kaçırmak, üzmek. **keyfini yapmak (birinin)** bütün isteklerini yerine getirmek. **keyfini yerine getirmek** (bir şey birinin) bütün isteklerini karşılayıp onu rahatlatmak. *ör. Deniz, serinlik keyfini yerine getirmişti.* **(biri başkasının) keyfinin kâhyası olmamak** onun dilediği gibi iş görmesine karışmaya hakkı bulunmamak. *ör. Kimse kimsenin keyfinin kahyası değildir.* **keyif almak (bir şeyden)** çok hoşlanmak, zevk duymak. **keyif benim köy Mehmet Ağa'nın** "her işim

yolunda, hiçbir kaygım, tasam yok" anlamında söylenir. **keyif çatmak** eğlenerek hoş vakit geçirmek. **keyif ehli** rahatına çok düşkün kimse. **keyif hali** sarhoşluk, esrime durumu. **keyif sormak** hal hatır sormak. **keyif sürmek** hiçbir sıkıntısı olmaksızın, çok rahat bir biçimde yaşamak. **keyif vermek 1)** çok zevk vermek. **2)** neşelendirmek. **3)** sarhoş etmek, esritmek.

keyiflendirebilme *a. Ar. T.* keyiflendirebilmek eylemi.

keyiflendirebilmek *(-i) Ar. T.* keyiflendirmesi olanak içinde olmak ya da keyiflendirme olasılığı bulunmak.

keyiflendirilebilme *a. Ar. T.* keyiflendirilebilmek eylemi.

keyiflendirilebilmek *(nsz) Ar. T.* keyiflendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

keyiflendirilme *a. Ar. T.* keyiflendirilmek eylemi.

keyiflendirilmek *(nsz) Ar. T.* keyfinin gelmesi sağlanmak, neşelendirilmek.

keyiflendirme *a. Ar. T.* keyiflendirmek eylemi.

keyiflendirmek *(-i) Ar. T.* keyiflenmesini sağlamak, neşelendirmek.

keyiflenebilme *a. Ar. T.* keyiflenebilmek eylemi.

keyiflenebilmek *(nsz) Ar. T.* keyiflenmek elinde olmak, keyiflenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

keyifleniş *a. Ar. T.* keyiflenmek eylemi ya da biçimi.

keyifleniverme *a. Ar. T.* keyiflenivermek eylemi.

keyiflenivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak keyiflenmek. *ör. Güzel haberi duyunca keyiflenivermişti.*

keyiflenme *a. Ar. T.* keyiflenmek eylemi.

keyiflenmek *(nsz) Ar. T.* keyifli duruma gelmek, neşelenmek.

keyifli *s. Ar. T.* **1** keyfi yerinde olan, neşeli. *ör. Adam çok keyifli görünüyordu.* **2** neşe veren, rahat, hoş. *ör. Keyifli bir gezi oldu.* **keyifli keyifli** *ik. be.* mutlu ve neşeli bir biçimde.

keyifsiz *s. Ar. T.* **1** neşesiz, tatsız. **2** sağlığı pek yerinde olmayan, biraz hasta.

keyifsizlenebilme *a. Ar. T.* keyifsizlenebilmek eylemi.

keyifsizlenebilmek *(nsz) Ar. T.* keyifsizlenmesi olanak içinde olmak ya da keyifsizlenme olasılığı bulunmak.

keyifsizlenme *a. Ar. T.* keyifsizlenmek eylemi.

keyifsizlenmek *(nsz) Ar. T.* biraz hastalanmak.

keyifsizlik *a. Ar. T.* keyifsiz olma durumu.

keylus *a. Ar.* (. -) ➻ **kilüs**.

keymus *a. Ar.* (. -) ➻ **kimüs**.

kez *a.* aynı tür oluş ya da kılışların her birini, bir olayın, bir olgunun her bir yinelenişini belirtir. *ör. Onu birkaç kez, diyelim üç kez gördüm.*

keza *bağ. Ar.* (.' -) bir şeyi yinelemekten kaçınmak ereğiyle "aynı biçimde, aynı, böyle, böylece, öylece" anlamlarında kullanılır.

kezalik *bağ. Ar.* (. -' .) ➻ **keza**.

kezzap *a. Far.* derişik nitrik asidin halk arasındaki adı.

kıble *a. Ar.* **1** Müslümanların, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, namaz kılmaya başlarken yönelmeleri gereken, Suudi Arabistan'ın Mekke kentinde bulunan Kâbe'nin olduğu yön. **2** güneyden esen yel. **3** güney yönü, güney. **4** *mec.* sıkıntılı, zor durumda, yardım umarak başvurulan yer. **kıblesi belli olmamak** neye inandığı, kime, neye hizmet ettiği bilinmemek.

kıblenüma *b.a. Ar. Far.* (. . . -) *esk.* kıble yönünü göstermek için bulunulan yere göre özel işareti bulunan pusula.

kıç, -çı *a.* **1** *tkz.* kuyruksokumu bölgesi. **2** *ha.* (Anadolu'nun kimi bölgelerinde) ayak, bacak. **3** *den.* (deniz teknelerinde) arka taraf. **4** *s.* arka bölümde olan. **kıç atmak 1)** (at, eşek vb.) çifte atmak. **2)** *tkz. ha.* çok sevinmek. *ör. Eli biraz para görürse kıç atar.* **(bir şeye) kıç attırmak** ondan üstün olmak, onu geride bırakmak, aşmak. **kıçı kırık** değersiz, önemsiz (kimse ya da şey). **kıçına baka baka** (ya da **kıçına bakarak**) başvurduğu yerden isteğine uygun bir sonuç alamayarak (geri dönme durumu). **kıçına batmak** oturduğu rahat yer kıçına batıyormuş gibi, oradan oraya geçmek. **kıçına kına yaksın** "onun istediği şey oldu, biz zarara uğradık, sevinsin, düğün bayram etsin" anlamında söylenir. **(birinin) kıçına tekmeyi atmak** (ya da **vurmak** ya da **yapıştırmak**) *ka.* kovmak. **(birinin) kıçında pireler uçuşmak** *arg.* başkaları uyandığı halde o hâlâ uyuyor olmak **kıçını kırıp oturmak** dolaşıp durmamak, dolaşmayı bırakıp oturmak. **kıçını yırtmak 1)** bağırıp çağırmak. **2)** ille yapacağım diye, bütün gücünü kullanarak, didinerek uğraşmak. **kıçının kılları ağarmak** *arg.* yaşlanmak. **kıçının kıllarıyla balık avlamak** *arg.* şaşılacak denli şanslı olmak. **kıçtan bacaklı** çok kısa boylu (kimse). **kıçtan kara** *den.* baş yandan demir atan, kıçtan da halatlarla kıyıya bağlanan gemi.

kıçın kıçın *ik. be. ha.* arka arka, geri geri. **kıçın kıçın gitmek** yüzü öne dönük olarak arka arka, geri geri gitmek.

kıçüstü *be.* kıçı yere gelecek biçimde. **kıçüstü oturmak 1)** kıçı[1] yere gelecek biçimde düşmek. **2)** *mec.* büyük bir savla giriştiği işi başaramamak, umduğuna ulaşamamak, büyük bir yenilgiye uğramak. **(birini) kıçüstü oturtmak** *mec.* başarısını engellemek, umudunu boşa çıkarmak.

kıdem *a. Ar.* **1** bir görevde aşamaca, rütbece eskilik. **2** bir görevde geçirilen süre. **kıdem tazminatı** *huk.* belirli bir süre çalıştıktan sonra işine son verilen ya da emeklilik dolayısıyla işinden ayrılmak durumunda bulunan işçiye, çalıştığı süreye göre, işyerince topluca ödenen para.

kıdemce *be. Ar. T.* bir işte geçen süre ve deneyim yönünden, kıdeme göre.

kıdemli *s. Ar. T.* bir işte eski olan ve çok deneyimi bulunan.
kıdemlilik *a. Ar. T.* kıdemli olma durumu.
kıdemsiz *s. Ar. T.* bir işte yeni olan ve çok az deneyimi bulunan.
kıdemsizlik *a. Ar. T.* kıdemsiz olma durumu.
kığ *a. ha.* ➻ **kığı**.
kığı *a. ha.* keçi, koyun ya da deve dışkısı.
kığılama *a. ha.* kığılamak eylemi.
kığılamak *(nsz) ha.* (keçi, koyun ya da deve için) dışkılamak.
kıh *a.* ve *s.* (çocuk dilinde) kir, kirli, pis.
kıkırdak *a.* **1** *gövb.* kemik denli sert olmayan, sağlam, bükülgen, esnek ve damarsız bağdokusu. **2** kesilmiş sığırda, hayvanın göğüs boşluğunun arka tarafının alt bölümünde bulunan parça. **3** koyun kuyruğunun eritilip yağı alındıktan sonra kalan gevrek artığı. **4** *s.* bu gevrek artıktan yapılan.
kıkırdakdoku *b. a. gövb.* kemiklerin bağlantı yerlerinde bulunan, kıkırdak[1] özelliğinde, esnek ve saydam doku.
kıkırdaklı *s.* yapısında kıkırdak[1] bulunan.
kıkırdama *a.* kıkırdamak eylemi.
kıkırdamak *(nsz)* **1** gülmesini tutamayarak, kıkır kıkır diye ses çıkararak, kesik kesik, sesli bir biçimde gülmek. **2** donacak denli üşümek, çok üşümek. **3** *arg.* ölmek.
kıkırdatma *a.* kıkırdatmak eylemi.
kıkırdatmak *(-i)* kıkırdamasını sağlamak, kıkırdamasına yol açmak.
kıkırdayabilme *a.* kıkırdayabilmek eylemi.
kıkırdayabilmek *(nsz)* kıkırdaması olanak içinde olmak ya da kıkırdama olasılığı bulunmak.
kıkırdayış *a.* kıkırdamak eylemi ya da biçimi.
kıkırdayıverme *a.* kıkırdayıvermek eylemi.
kıkırdayıvermek *(nsz)* ansızın, çabucak ya da kısa sürede kıkırdamak.
kıkır kıkır *ik. be.* sesli bir biçimde ve içinden gelerek (gülmek). **kıkır kıkır etmek** içinden gelerek ve sesli bir biçimde gülmek.
kıkırtı *a.* kıkırdarken çıkan ses.
kıl *a.* **1** kimi hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üstderi ürünü olan ipliksi uzantı. **2** keçi tüyü. **3** *bitb.* bitkilerde görülen, genellikle silindirimsi, içi boş, çok ince uzantı. **4** *s.* keçi tüyünden dokunmuş ya da yapılmış olan. *ör. Göçerler kıl çadırlarda oturur.* **5** *a.* ve *s. arg.* kılığından, görünümünden ve davranışlarından hoşlanılmayan, sinire dokunan (kimse). **kıl atmak** *arg.* ortalığı bulandıracak, can sıkacak bir söz söylemek ya da bir davranışta bulunmak. **kıl çadır** çuldan yapılmış çadır. **kıl çekmek** *arg.* dalkavukluk etmek, yaltaklanmak. **kıl gibi** çok ince, incecik. **kıl kadar** çok az nicelikte ya da derecede. *ör. Bu işte kıl kadar suçum yoktur.* **kıl kapmak** *arg.* (birinden, bir şeyden) tedirgin olmak, huylanmak, kuşkulanmak. **kıl keçisi** ➻ **karakeçi**. **kıl olmak** *arg.* gıcık almak, hoşlanmamak, (birine) sinirlenmek. **kıl payı (kalmak)** çok az (kalmak). **kıl testere** çok ince bir testere. **kılı (bile) kıpırdamamak** durum ve davranışını değiştirmemek, aldırış etmemek, umursamamak. **kılı kırk yarmak 1)** çok titizlik göstermek. **2)** en küçük ayrıntısına değin titizlikle incelemek. **(birinin) kılına dokunmamak** ona herhangi bir zarar vermemek, en küçük bir eziyette bulunmamak. **kılına hata gelmemek** en küçük bir zarara uğramamak. **kılını (bile) kıpırdatmamak** (ya da **oynatmamak**) bir olay, durum karşısında en küçük bir tepki göstermemek, herhangi bir karşı davranışta bulunmamak.
kılabilme *a.* kılabilmek eylemi.
kılabilmek *(yar)* "kılmak" yardımcı eyleminin elindelik, olanak ya da olasılık durumlarını anlatır; "namaz kılabilmek", "sözü etkili kılabilmek" gibi.
kılaç *a. ha.* ince ve ak tüyleri olan, yulafa benzer bir ot.
kılağı *a.* taş üzerinde bilenen bir kesici aracın keskin yüzüne yapışan ve aracın iyi kesebilmesi için, yağlanmış yumuşak bir taşla kaldırılması gereken çok ince çelik parçacıkları. *eş.* **zağ**. **kılağısını almak** (kesici araçlar için) bileğitaşına ya da kayışa sürterek keskinliğini artırmak, keskinleştirmek.
kılağılama *a.* kılağılamak eylemi.
kılağılamak *(-i)* (kesici araçlar için) kılağısını alarak kesiciliğini artırmak, keskinleştirmek, bilemek.
kılağılanma *a.* kılağılanmak eylemi.
kılağılanmak *(nsz)* (kesici araçlar için) kılağısı alınarak keskinliği artırılmak, bilenmek, keskinleştirilmek.
kılağılatabilme *a.* kılağılatabilmek eylemi.
kılağılatabilmek *(-i, -e)* (kesici araçlar için) kılağılatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kılağılatma *a.* kılağılatmak eylemi.
kılağılatmak *(-i, -e)* (kesici araçlar için) kılağılamak eylemini yaptırmak.
kılağılayabilme *a.* kılağılayabilmek eylemi.
kılağılayabilmek *(-i)* (kesici araçlar için) kılağılamak elinde olmak, kılağılama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kılağılı *s.* (kesici araçlar için) keskin duruma getirilmiş, bilenmiş olan, keskin.
kılağısız *s.* (kesici araçlar için) körelmiş olan, keskin olmayan.
kılaptan *a. Ar. Far.* **1** bakır, kalay, pirinç gibi madenlerden çekilerek gümüş ve altın yaldızlar vurulmuş, saç kadar ince metal iplik. **2** pamuk ipliğine sırma katılarak eğrilmiş iplik. **3** *s.* bu tür iplikten yapılmış. *ör. Eskiden kılaptan işlemeler modaymış.*
kılavuz *a.* **1** bir yeri, bir bölgeyi vb. iyi bilen ve bilmeyenlere yol gösteren kimse. *ör. Bu dağ bir kılavuz olmadan gezilmez.* **2** herhangi bir alanda, konuda bilgi veren, yol yöntem gösteren kitap ve benzeri şey, elkitabı. *ör. Onun Öz Türkçe Kılavuzu, kullanışlı bir elkitabıdır.* **3** evlenecek kimselere eş bulmakta yardımcı olan, yol gösteren kimse. **4** *mec.* manevi yön-

den insana, topluma ışık tutan, yol gösteren bilge, üstün kimse. **5** dar ve uzun bir yerden tel, kablo gibi bükülebilen bir şey geçirilirken bunların ucuna bağlandığı sert nesne. **6** somun ya da boru içine yiv açmakta kullanılan araç. **7** *sin.* makaradaki filmin başında ve sonunda bulunan, filmin gösterici ve benzeri aygıtlara takılıp çıkarılmasında kolaylık sağlayan ve asıl film için pay bırakan, çeşitli renklerde film parçası. **8** *den.* bir devletin kılavuz alınması zorunlu olan sularında gemilere yol gösteren kimse. **9** marangozlukta kullanılan, küçük delik açmakta yararlanılan ince çelik mil ya da burgu. **kılavuz olmak** (bir konuda) yol göstermek. **kılavuzu karga olanın burnu boktan çıkmaz** (ya da **kalkmaz** ya da **kurtulmaz**) kötü kimsenin yol göstericiliğine kapılan, kötü kimseye uyan kişinin başı sürekli olarak derde girer.

kılavuzlama *a.* kılavuzlamak eylemi.

kılavuzlamak *(-i)* yol göstermek, kılavuz olmak, kılavuzluk etmek.

kılavuzluk *a.* **1** kılavuz olma durumu. **2** kılavuzun işi. **3** *den.* bir gemiyi limana sokmak ya da limandan çıkarmak işi. **kılavuzluk etmek** yol göstermek.

kılburun, -rnu *b. a.* denizin içine doğru uzanmış ince kara parçası.

kılcal *s.* çok ince, kıl gibi olan. *ör. Karşılaştığı her şeyi kılcal bir süzgeçten geçirirdi.* **kılcal boru** *fiz.* araştırma ve deneylerde kullanılan kıl gibi ince boru. **kılcal damar** *gövb.* bütün dokularda bulunan, atardamarların son dallarını, toplardamarların ilk dallarını birleştiren çok ince damar. **kılcal etki** *fiz.* birbirine değen bir sıvıyla bir katının molekülleri arasındaki etki.

kılcallık *a.* **1** kılcal olma durumu. **2** *fiz.* bir kılcal boru ya da tüpün durumu. **3** *fiz.* içine aldığı sıvılar yönünden kılcal boruların özelliği. **4** *fiz.* sıvıların kılcal borular içine girebilme özelliği. **5** *fiz.* yüzey gerilimi nedeniyle sıvının kılcal boruda yükselmesi olayı.

kılçar *a.* ve *s. ha.* keçi kılından dokunmuş kumaş ve bu kumaştan yapılmış (şalvar, kepenek vb.) ya da keçi kılından örülmüş (çorap vb.).

kılçık *a.* **1** *bitb.* arpa, buğday gibi tahılların başağında bulunan, sert ve kıl gibi ince uzantı. **2** *bitb.* fasulye, bakla gibi sebzelerin yeşil kabuğunda bulunan, sert ve kıl gibi, uzun lif. **3** *hayb.* balıkların eti arasında bulunan, diken gibi ince ve küçük kemik. **4** *sp.* güreşte, alttaki güreşçinin, kuyruksokumunu havaya kaldırarak, sırtına abanmış olan güreşçinin dengesini bozup onu ön ya da yan tarafına aşırıp atması. **(birine) kılçık atmak** *arg.* işinin olmasını önlemek, işini karıştırmak.

kılçıklı *s.* **1** kılçığı olan. **2** *mec.* içinde karışıklık bulunan, güçlükleri olan, karışık, pürüzlü.

kılçıklılık *a.* kılçıklı olma özelliği.

kılçıksız *s.* kılçığı olmayan ya da kılçığı temizlenmiş, ayıklanmış bulunan.

kılçıksızlık *a.* kılçıksız olma özelliği.

kıldırabilme *a.* kıldırabilmek eylemi.

kıldırabilmek *(-i, -e)* (namaz) kıldırmayı bildiği için bunu uygulamak, kıldırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kıldırılabilme *a.* kıldırılabilmek eylemi.

kıldırılabilmek *(nsz)* kıldırılması olanak içinde olmak ya da kıldırılma olasılığı bulunmak. *ör. Namaz cami dışında da kıldırılabilir.*

kıldırılma *a.* kıldırılmak eylemi.

kıldırılmak *(nsz)* kılmak eylemi yaptırılmak.

kıldırış *a.* kıldırmak aylame ya da biçimi. *ör. Hocanın namaz kıldırışı uzamıştı.*

kıldırıverme *a.* kıldırıvermek eylemi.

kıldırıvermek *(-i, -e)* (namaz için) çabucak ya da kısa sürede kıldırmak. *ör. Hoca namazı kıldırıverip eve gitmek telaşındaydı.*

kıldırma *a.* kıldırmak eylemi.

kıldırmak *(-i, -e)* **1** kılmak eylemini yaptırmak. **2** (namaz için) kılınmasını sağlamak.

kılgı *a. fels.* kuramı yapılmış olan bir şeyi düşünce alanından eylem alanına geçirme, gerçekleştirme işi, uygulama. *eş.* **pratik**.

kılgıcılık *a. fels.* kuramı yadsıyan, kılgıyı önde tutan, bilginin kılgıyla elde edilebileceğini öne süren görüş.

kılgılı *s.* ➻ **kılgısal**.

kılgın *s.* kılgı olarak uygulanabilen.

kılgısal *s.* **1** yalnız kuram, düşünce alanında kalmayarak eyleme dönüşen, eyleme ilişkin olan, uygulamalı. **2** amaca uygun, kullanışlı, işe yarar. *eş.* **pratik**.

kılıbık *s.* karısının baskısı altında bulunan, karısından çekinen, korkan (erkek).

kılıbıklaşabilme *a.* kılıbıklaşabilmek eylemi.

kılıbıklaşabilmek *(nsz)* kılıbıklaşması olanak içinde olmak ya da kılıbıklaşma olasılığı bulunmak.

kılıbıklaşma *a.* kılıbıklaşmak eylemi.

kılıbıklaşmak *(nsz)* kılıbık olmak, kılıbık duruma gelmek.

kılıbıklık *a.* kılıbık olma durumu. **kılıbıklık etmek** kılıbığa yakışan davranışlarda bulunmak.

kılıcına *be.* (kalas, cetvel tahtası gibi kalınlığı eninden az olan şeyler için) keskin ve dar yanı yukarı gelecek biçimde.

kılıç *a.* **1** çelikten yapılmış, uzun, düz ya da biraz eğri, bir yüzü ya da iki yüzü de keskin, kın içinde bele takılan, kabzasından tutularak kullanılan kesici silah. **2** *sp.* kılıçoyununda kullanılan, kılıca benzer bir araç. **3** *ha.* en basit bir iskambil oyunu. **4** *ha.* saban ökçesini oka bağlayan ya da boyunduruğun ortasındaki deliğe takılan ağaç parçası. **5** *ha.* dokumacılıkta kullanılan, cetvele benzer bir araç. **6** *mim.* iki duvarın ayrılmasını önlemek için duvar içine gömülen maden çubuk. **kılıcını arşa asmak** yarıştığı kimselere karşı kazandığı başarıyla istediği gibi övünmeyi hak etmek. **kılıcı kınına koymak** artık savaşmaktan vazgeçmek, savaşı bırakmak. **kılıç alayı** *tar.* ➻ **kılıç kuşanma**. **kılıç artığı** Müslümanlarca

ele geçirilen bir ülkede yaşamları bağışlanmış olan kimseler. **kılıç çalmak** hiç durmadan kılıç savurmak. *ör. Hazreti Ali düşmana kılıç çalmaktan yorulmuştu.* **kılıç çekmek** saldırıya geçmek ya da selama durmak ereğiyle kılıcı kınından çıkarmak. **kılıç kınını kesmez** "bir kimse ne denli sert, aşırı davranışlı olursa olsun, yakınlarına zararı dokunmaz" anlamında söylenir. **kılıç kuşanma** *tar.* Osmanlı döneminde, tahta yeni çıkan padişahın İstanbul'da Eyüp Sultan Türbesi'ne giderek, törenle kılıç takması. **kılıç kuşanmak** (ya da **takmak**) kılıç taşıyacak güce ve yetkiye erişerek onu takmaya hak kazanmak. **kılıç oynatmak** *esk.* egemen bir biçimde yaşamak. **kılıç pabucu** kılıç kınının alt bölümü. **kılıç sallamak** kılıcını sağa sola sallayarak düşmanla dövüşmek. **kılıç üşürmek** kılıçla saldırmak, kılıcını üst üste savurmak. **kılıç vurmak** kılıçla saldırmak. **kılıçtan geçirilmek** (çok sayıda canlı) kılıçla topluca öldürülmek. **kılıçtan geçirmek** çok sayıda insanı kılıçla topluca öldürmek. **Demokles'in kılıcı** her an gerçekleşebilecek tehlike, insanı tehdit eden şey.

kılıçbacak *b. s.* bacakları çarpık olan, eğri bacaklı.

kılıçbalığı, -nı *b. a. hayb.* kılıçbalığıgillerden, okyanusların sıcak ve ılık bölgelerinde yaşayan, Türkiye'nin denizlerinde de bulunan, çok iri, ağırlığı yarım tonu bulabilen, sırtı lacivert, yanları mavimsi, karnı beyaz, burnunda boyunun üçte biri uzunluğunda ve kılıç biçiminde bir uzantısı bulunan, eti kılçıksız, beyaz ve lezzetli bir balık.

kılıçbalığıgiller *ç. b. a. hayb.* okyanuslarda yaşayan üç türü bulunan, örneği kılıçbalığı olan, dişsiz ve pulsuz kemikli balıklar familyası.

kılıççı *a. tar.* kılıç yapan usta.

kılıçgagalı *b. a. hayb.* yağmurkuşugillerden, yeryüzünün birçok yerinde su kıyılarında yaşayan ve kışı Afrika'da geçiren, küçük bir martı iriliğinde, uzun bacaklı, tüyleri ak, kanatları kara, ucu yukarıya doğru iyice kıvrık, çok ince ve uzun gagalı bir kuş.

kılıçhane *b. a. T. Far.* (. . - .) *esk.* kılıç yapılan yer.

kılıçkuyruk *b. a. hayb.* anayurdu tropik Amerika olan, kemikli balıklar takımından, 8-10 cm. uzunluğunda, erkeğinin kuyruğunda kılıç gibi bir uzantı bulunan, genellikle akvaryumda beslenen bir süs balığı.

kılıçlama *a.* **1** kılıçlamak eylemi. **2** *be.* ➻ **kılıcına** . **3** *be.* çapraz olarak, çapraz bir biçimde. **kılıçlama gitmek** yan yan koşmak, çaprazlama gitmek.

kılıçlamak *(-i)* kılıçla öldürmek.

kılıçlayış *a.* kılıçlamak eylemi ya da biçimi.

kılıçlı *s.* **1** kılıcı bulunan. **2** kılıçla silahlanmış olan, kılıç takmış olan (kimse).

kılıçotu, -nu *b. a. ha.* söğüt yaprağı gibi yaprakları ve sarı çiçekleri olan, yaraları iyileştirmekte yararlanılan bir ot.

kılıçoyuncusu, -nu *b. a. sp.* kılıçoyunu oynayan sporcu. *eş.* **eskrimci**.

kılıçoyunu, -nu *b. a. sp.* iki kişi arasında, dürtücü kılıç, delici kılıç ve kesici kılıç adı verilen silahlarla yapılan bir spor. *eş.* **eskrim**.

kılıf *a. Ar.* **1** bir şeyi korumak için üzerine geçirilen, kendi biçimine göre ve genellikle yumuşak bir şeyden yapılmış özel kap. **2** *mec.* yolsuz, yasadışı bir iş için bulunan sudan gerekçe. **3** *gövb.* bir organı, kası vb. saran oldukça dayanıklı örtü. **kılıfına uydurmak** yasadışı, yolsuz bir işe, bir duruma, bir tutuma, görünüşü yasal, yöntemine uygun bir biçim vermek.

kılıflama *a. Ar. T.* kılıflamak eylemi.

kılıflamak *(-i) Ar. T.* kılıfa koymak, üzerine kılıf geçirmek.

kılıflanma *a. Ar. T.* kılıflanmak eylemi.

kılıflanmak *(nsz) Ar. T.* kılıflı duruma gelmek, kılıfa konulmak, üzerine kılıf geçirilmek.

kılıflatılma *a. Ar. T.* kılıflatılmak eylemi.

kılıflatılmak *(nsz) Ar. T.* kılıflı duruma getirilmek, kılıflanması sağlanmak.

kılıflatma *a. Ar. T.* kılıflatmak eylemi.

kılıflatmak *(-i, -e)* kılıflamak eylemini yaptırmak.

kılıflı *s. Ar. T.* kılıfı olan ya da kılıf içinde bulunan, kılıflanmış olan.

kılıfsız *s. Ar. T.* kılıfı olmayan ya da kılıf içinde bulunmayan, kılıflanmamış olan.

kılık *a.* **1** giyim kuşam, üst baş, giyim, giysi, giyiniş. **2** bir insanın dış görünüşü. **kılığına çekidüzen vermek** giyinişini düzeltmek, iyi ve özenli giyinir olmak. **(birinin) kılığına girmek** onun gibi giyinmek, giyiniş olarak ona benzemek. *ör. Keloğlan, hoca kılığına girip dolaşmak istemişti.* **kılık kıyafet** giyiniş biçimi ve dış görünüş, giyim kuşam. **kılık kıyafet düşkünü** giysisi eski ya da kötü, dış görünüşü düzgün olmayan (kimse). **kılık kıyafeti düzmek** giysilerini yenilemek. **kılık kıyafet, köpeklere ziyafet** üstü başı çok pis (kimse). **kılıktan kılığa girmek 1)** sık sık giysi, görünüş değiştirmek. **2)** sık sık düşünce değiştirmek.

kılıklı *s.* **1** herhangi bir kılıkta olan. *ör. Hoca kılıklı biri seni arıyordu.* **2** herhangi bir şeye benzer biçimde olan, benzeyen. *ör. Ötede ahır kılıklı bir yapı vardı.* **3** *ha.* güzel, temiz, yakışıklı. **kılıklı kıyafetli** iyi giyinmiş.

kılıksız *s.* kılığı, giyim kuşamı, görünüşü düzgün olmayan.

kılıksızlaşma *a.* kılıksızlaşmak eylemi.

kılıksızlaşmak *(nsz)* kılıksız duruma gelmek, giyim kuşamı eskiyip dökülmek, giyimine özen göstermez olmak.

kılıksızlık *a.* kılıksız olma durumu.

kılınabilme *a.* kılınabilmek eylemi.

kılınabilmek *(nsz)* (namaz) kılınma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Namazın camide kılınması zorunlu değilmiş, namaz her yerde kılınabilirmi.*

kılınış *a.* kılınmak eylemi ya da biçimi.
kılınma *a.* kılınmak eylemi.
kılınmak *(nsz)* kılmak eylemi yapılmak. *ör. Namaz temiz olan her yerde kılınır.*
kılır *a. bitb.* maydanozgillerden, kendine özgü bir kokusu olan otsu bir bitki.
kılış *a.* kılmak eylemi ya da biçimi.
kılkıran *b. a.* ➻ **saçkıran**.
kılkurdu, -nu *b. a.* hayvan ve insan bağırsağında bulunabilen kurtçuk.
kılkuyruk *b. a.* **1** *hayb.* ördekgillerden, kuzey yarımkürenin kimi yerlerinde yaşayan, kışı Akdeniz dolaylarında, Afrika'da ve Asya'nın güneyinde geçiren, ince uzun gövdeli, uzun ve sivri kuyruklu, akla yeşil karışık tüylü, ayakları ve gagası mavi bir göçmen kuş. **2** *b. s. mec. al.* kılıksız ve züğürt (kimse), değersiz (kimse).
kılkuyrukluk *b. a. mec. al.* kılkuyruk[2] olma durumu.
kıllanabilme *a.* kıllanabilmek eylemi.
kıllanabilmek *(nsz)* kıllanması olanaklı olmak ya da kıllanma olasılığı bulunmak.
kıllanış *a.* kıllanmak eylemi ya da biçimi.
kıllanıverme *a.* kıllanıvermek eylemi.
kıllanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kıllanmak.
kıllanma *a.* kıllanmak eylemi.
kıllanmak *(nsz)* **1** kılları çıkmak. **2** sakalı, bıyığı çıkmak.
kıllı *s.* kılı bulunan, kıl ile kaplanmış olan.
kıllık *a. arg.* kıl[5] olma durumu, kıla[5] özgü davranış, rahatsız edici davranış.
kılma *a.* kılmak eylemi.
kılmak, -ar *(yar)* **1** "yapmak", "etmek" anlamında yardımcı eylem olarak kullanılır. *ör. Sözü etkili kılmak için bağırmak gerekmez.* **2** (namaz için) yerine getirmek. *ör. Sabah namazını kılmak için erken uyanmıştı.*
kılsız *s.* kılı olmayan.
kım *ünl. ha.* ve *arg.* "sus!", "sakın ha!" anlamında söylenir.
kımık *s. ha. (genellikle "bir kımık" biçiminde ve çocuklar için kullanılır)* küçük, ufak, küçücük, ufacık.
kımıl *a.* **1** *hayb.* yarımkanatlılardan, ekinin sap, yaprak, çiçek ve başaklarını yiyerek zarara, ekinin hastalanmasına yol açan, vücudu kalkana benzeyen, kötü kokan, küçük bir böcek. **2** *s. ha.* her işe burnunu sokan (kimse).
kımıldama *a.* kımıldamak eylemi.
kımıldamak *(nsz)* **1** yerinden biraz oynamak. **2** yerinde hafifçe hareket etmek.
kımıldanım *a.* ➻ **kımıldanma**.
kımıldanış *a.* ➻ **kımıldayış**.
kımıldanma *a.* kımıldanmak eylemi.
kımıldanmak *(nsz)* ➻ **kımıldamak**.
kımıldatabilme *a.* kımıldatabilmek eylemi.
kımıldatabilmek *(-i)* kımıldatmaya gücü yetmek, kımıldatmak elinde olmak, kımıldatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kımıldatılabilme *a.* kımıldatılabilmek eylemi.
kımıldatılabilmek *(nsz)* kımıldatılması olanak içinde olmak ya da kımıdatılma olasılığı bulunmak.
kımıldatılış *a.* kımıldatılmak eylemi ya da biçimi.
kımıldatılıverme *a.* kımıldatılıvermek eylemi.
kımıldatılıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak kımıldatılmak.
kımıldatılma *a.* kımıldatılmak eylemi.
kımıldatılmak *(nsz)* kımıldaması sağlanmak ya da kımıldamasına yol açılmak.
kımıldatış *a.* kımıldatmak eylemi ya da biçimi.
kımıldatıverme *a.* kımıldatıvermek eylemi.
kımıldatıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak kımıldatmak.
kımıldatma *a.* kımıldatmak eylemi.
kımıldatmak *(-i)* yerinden biraz oynatmak ya da yerinde hafifçe hareket ettirmek.
kımıldayış *a.* kımıldamak eylemi ya da biçimi.
kımıldayıverme *a.* kımıldayıvermek eylemi.
kımıldayıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak kımıldamak. *ör. Çocuk kımıldayıverince kuşlar kaçtı.*
kımıl kımıl *ik. be.* sürekli olarak kımıldanan bir şeyin durumunu anlatır. **kımıl kımıl etmek** *ha.* sürekli bir biçimde kımıldamak.
kımıltı *a.* hafif bir biçimde kımıldama.
kımız *a.* kısrak sütünün mayalanmasıyla elde edilen, hafif alkollü, ekşice, çok eskiden beri bilinen bir Türk içkisi.
kımkım *s. ha.* **1** ağır ağır konuşan (kimse). **2** her işinde ağır davranan (kimse). **kımkım etmek** *ha.* bir işi oyalanarak, ağırdan alarak yapmak.
kımlanma *a.* kımlanmak eylemi.
kımlanmak *(nsz)* **1** *esk.* (kuş için) uçmak üzere olmak, uçmaya hazırlanmak. **2** kalkacakmış gibi olmak, kalkmak üzere davranmak.
kın *a.* **1** kılıç, hançer, kama gibi kesici araçların kendilerine özgü kaplarının ortak adı. **2** *bitb.* buğdaygillerde olduğu gibi, yapraklarda sapın bir bölümünü uzunlamasına saran, geniş dış bölüm.
kına *a. Ar.* saç ve elleri boyamakta kullanılan, kına ağacının kurutulmuş yapraklarının dövülmesiyle elde edilen toz. **kına ağacı** *bitb.* ikiçeneklilerden, anayurdu Hindistan olan, tropik bölgelerde, özellikle Arabistan'da yetişen, kurutulmuş yapraklarından kına elde edilen, keskin kokulu ak çiçekler açan bir ağaççık. **kına gecesi** ➻ **kınagecesi**. **kına gibi** (toz durumundaki şeyler için) çok ince. **kına yakmak (yakınmak, koymak, sürmek** ya da **vurmak)** kınayı suyla karıştırarak bulamaç durumuna getirip boyanacak yere sürmek. **kınalar yakmak** (birinin kötü bir duruma uğramasına) çok sevinmek.
kınacık *a. Ar. T.* buğdaypası mantarının, tahılların sap ve yapraklarında oluşturduğu zararlı hastalık.
kınaçiçeği, -ni *b. a. Ar. T. bitb.* kınaçiçeğigillerden, bahçelerde yetiştirilen, türlü renkte çiçekler açan otsu bir bitki.

kınaçiçeğigiller *ç. b. a. Ar. T. bitb.* ikiçeneklilerden, bilinen örneği kınaçiçeği olan bir bitki familyası.
kınagecesi, -ni *b. a. Ar. T.* düğünden bir gece önce, gelinin evinde, kadınların kendi aralarında yaptıkları ve gelinin eline kına da yakılarak yapılan eğlenti.
kınakına *a. İsp.* (. . .' .) **1** *bitb.* kökboyasıgillerden, anayurdu Güney Amerika olan, tropik bölgelerde sanayi bitkisi olarak yetiştirilen, boyu 20 metreyi bulabilen, kabuğundan kinin elde edilen bir ağaç. **2** bu bitkiden yararlanılarak yapılan içecek.
kınalama *a. Ar. T.* kınalamak eylemi.
kınalamak *(-i) Ar. T.* kınayla boyamak, kına sürmek, kına koymak, kına yakmak.
kınalanma *a. Ar. T.* kınalanmak eylemi.
kınalanmak *(nsz) Ar. T.* **1** kına sürülmek, kına konulmak, kına yakılmak. **2** *(-i)* kınayla boyanmak. *ör. Gelinin iki eli kınalanmıştı.*
kınalatma *a. Ar. T.* kınalatmak eylemi.
kınalatmak *(-i,-e) Ar. T.* kınalamasını ya da kınlanmasını sağlamak. *ör. Eskiden kadınlar saçlarını kınalatırlarmış.*
kınalı *s. Ar. T.* **1** kınayla boyanmış, kına sürülmüş olan. *ör. Kadın, kınalı ellerini gösteriyordu.* **2** kınanın renginde ya da kızıl renkte olan.
kınalıkeklik *b. a. Ar. T. hayb.* sülüngillerden, Alp Dağları'ndan Balkan Yarımadası'na, Anadolu'ya, Orta ve Doğu Asya'ya değin geniş bir bölgede sürüler halinde yaşayan, gagası ve ayakları kırmızı, kanatları vücuduna göre küçük ve yuvarlak, dişisi erkeğinden biraz daha büyük bir keklik türü.
kınalıyapıncak *b. a. Ar. T.* seyrek taneli, kırmızı benekli bir üzüm türü. *eş.* **yapıncak (II)**.
kınama *a.* kınamak eylemi. **kınama cezası** bir işyerinde görevliye, bir dernekte vb. üyeye uygulanan, ceza sayılan, davranışının yasa ve tüzüğe aykırı olduğunu bildirme biçimindeki uyarı.
kınamak *(-i)* yapılan bir işin, bulunulan bir davranışın, söylenen bir sözün yersiz, uygunsuz, çirkin, kötü görüldüğünü bildirir biçimde söz söylemek.
kınanabilme *a.* kınanabilmek eylemi.
kınanabilmek *(nsz)* kınanması olanaklı olmak ya da kınanma olasılığı bulunmak. *ör. Bu davranışından dolayı kınanabilirsin.*
kınanma *a.* kınanmak eylemi.
kınanmak *(nsz)* kınamak eylemine konu olmak. *ör. Davranışı dostlarınca kınandı.*
kınayabilme *a.* kınayabilmek eylemi.
kınayabilmek *(-i)* kınama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bunu yaparsak halk bizi kınayabilir.*
kınayış *a.* kınamak eylemi ya da biçimi.
kındıra *a. ha.* sulak yerlerde yetişen, kenarları keskin ve ince uzun yapraklı, koyu renkli bir çayır otu.
kındıraç *a. ha.* ağaç ya da metal bir nesnede oluk ve yiv açmakta kullanılan bir araç.
kınkanat *b. a. hayb.* boynuzsu bir kın biçiminde olan, kınkanatlılarda gövdeyi ve öteki iki kanadı örten ve koruyan, çok sert yapıda bir çift kanada verilen ad.
kınkanatlı *b. a.* ve *s. hayb.* kınkanadı bulunan (böcek).
kınkanatlılar *ç. b. a. hayb.* böcekler sınıfından, kınkanatları bulunan, ağızları parçalamaya, çiğnemeye elverişli, tümbaşkalaşma gösteren bir böcek takımı.
kınlama *a.* kınlamak eylemi.
kınlamak *(-i)* bir şeye kın yapmak ya da bir şeyi kına koymak.
kınlı *s.* **1** bir kınla sarılı bulunan, kını olan. **2** *bitb.* buğdayda olduğu gibi, kını çok gelişerek üzerinde olduğu sapı az ya da çok bir biçimde saran (yaprak).
kınnap *a. Ar.* kenevirden yapılmış, kalınca ve sağlam iplik. *eş.* **sicim**.
kınsız *s.* kını olmayan.
kıpabilme *a.* kıpabilmek eylemi.
kıpabilmek *(nsz)* (göz) kıpmak elinde olmak, kıpma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
Kıpçak *ö. a. tar.* XI. ve XV. yüzyıllar arasında Güney Rusya bozkırlarında, Ural Dağları'yla Volga Irmağı yöresinde göçebe bir yaşam sürmüş bir Türk boyu. *eş.* **Kuman**.
Kıpçakça *ö. a.* Kıpçakların konuştuğu dil, Kıpçak Türkçesi.
kıpı *a. yeni* ➻ **lahza, an**.
kıpık *s.* (göz için) yarı kapalı. **kıpık gözlü** gözleri yarı kapalı olan.
kıpıklık *a.* kıpık olma durumu.
kıpırdak *s.* **1** sürekli kıpırdayan, yerinde duramayan, çok hareketli, canlı. **2** *ha.* (çocuk için) hareketli, yaramaz.
kıpırdaklık *a.* kıpırdak olma durumu.
kıpırdama *a.* kıpırdamak eylemi.
kıpırdamak *(nsz)* yerinde hafifçe oynamak, kımıldamak.
kıpırdanabilme *a.* kıpırdanabilmek eylemi.
kıpırdanabilmek *(nsz)* ➻ **kıpırdayabilmek**.
kıpırdanış *a.* kıpırdanmak eylemi ya da biçimi.
kıpırdanma *a.* kıpırdanmak eylemi.
kıpırdanmak *(nsz)* ➻ **kıpırdamak**.
kıpırdaşabilme *a.* kıpırdaşabilmek eylemi.
kıpırdaşabilmek *(nsz)* (birden çok şey) kıpırdaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıpırdaşadurma *a.* kıpırdaşadurmak eylemi.
kıpırdaşadurmak *(nsz)* (birden çok şey) kıpırdaşmasını sürdürmekte olmak. *ör. Irmakta balıklar kıpırdaşadursun, oltaları hazırlıyorduk.*
kıpırdaşıverme *a.* kıpırdaşıvermek eylemi.
kıpırdaşıvermek *(nsz)* (birden çok şey) ansızın kıpırdaşmak.
kıpırdaşma *a.* kıpırdaşmak eylemi.
kıpırdaşmak *(nsz)* (birden çok şey) kıpır kıpır etmek, kımıldamak.
kıpırdatabilme *a.* kıpırdatabilmek eylemi.
kıpırdatabilmek *(-i)* kıpırdatmaya gücü yetmek, kıpırdatmak elinde olmak, kıpırdatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kıpırdatılabilme *a.* kıpırdatılabilmek eylemi.
kıpırdatılabilmek *(nsz)* kıpırdatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıpırdatılma *a.* kıpırdatılmak eylemi.
kıpırdatılmak *(nsz)* kıpırdaması sağlanmak, kıpırdamak eylemi yaptırılmak.
kıpırdatıverme *a.* kıpırdatıvermek eylemi.
kıpırdatıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak kıpırdatmak.
kıpırdatma *a.* kıpırdatmak eylemi.
kıpırdatmak *(-i)* yerinden oynatmak, kımıldatmak.
kıpırdayabilme *a.* kıpırdayabilmek eylemi.
kıpırdayabilmek *(nsz)* kıpırdamak elinde olmak, kıpırdaması olanak içinde olmak ya da kıpırdama olasılığı bulunmak.
kıpırdayış *a.* kıpırdamak eylemi ya da biçimi.
kıpırdayıverme *a.* kıpırdayıvermek eylemi.
kıpırdayıvermek *(nsz)* ansızın kıpırdamak.
kıpır kıpır *ik. be.* ve *s.* **1** aralıksız, sürekli bir biçimde kımıldayarak, yerinde duramayarak. **2** çok hareketli, canlı. *ör. Kıpır kıpır bir çocuğu var.* **kıpır kıpır etmek** aralıksız bir biçimde, sürekli olarak kıpırdamak.
kıpırtı *a.* kımıldanmak eylemi, kımıldanma, kımıltı.
kıpırtılı *s.* kıpır kıpır eden.
kıpırtısız *s.* kımıldamayan, hareketsiz.
kıpışık *s. ha.* kirpikleri yapışık gibi olan (kimse).
kıpıştırabilme *a.* kıpıştırabilmek eylemi.
kıpıştırabilmek *(nsz)* (göz için) kıpıştırmak elinde olmak ya da kıpıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıpıştırılma *a.* kıpıştırılmak eylemi.
kıpıştırılmak *(nsz)* (göz için) kıpıştırmak eylemi yapılmak.
kıpıştırış *a.* kıpıştırmak eylemi ya da biçimi.
kıpıştırma *a.* kıpıştırmak eylemi.
kıpıştırmak *(-i)* (göz için) gözkapaklarını birçok kez üst üste açıp açıp kapamak.
kıpkıp *s. ha.* gözlerini çok kırpan (kimse).
kıpkırmızı *s.* (.' . . .) **1** her yanı kırmızı. *ör. Ekin tarlası gelinciklerle kıpkırmızı görü nüyordu.* **2** çok parlak kırmızı. *ör. Kırda kıpkırmızı gelincikler açmıştı.* **kıpkırmızı kesilmek** (ya da **olmak**) (yüz ya da ten için) herhangi bir nedenle çok kızarmak.
kıpkısa *s.* (.' . .) çok kısa, kısacık.
kıpkızıl *s.* (.' . .) **1** her yanı kızıl ya da çok kızıl. **2** *mec.* aşırı, çok, koyu. *ör. Adam kıpkızıl dinsiz olmuştu.*
kıpma *a.* kıpmak eylemi.
kıpmak, -ar *(-i)* (göz için) gözkapaklarını bir an açıp kapamak, kırpmak[2].
kıprama *a. ha.* kıpramak eylemi.
kıpramak *(nsz) ha.* ➻ **kıpırdamak**.
kıpraşabilme *a.* kıpraşabilmek eylemi.
kıpraşabilmek *(nsz) ha.* ➻ **kıpırdayabilmek**.
kıpraşıverme *a.* kıpraşıvermek eylemi.
kıpraşıvermek *(nsz) ha.* ➻ **kıpırdayıvermek**.
kıpraşma *a. ha.* kıpraşmak eylemi.
kıpraşmak *(nsz) ha.* ➻ **kıpırdamak**.
kıprayış *a. ha.* kıpramak eylemi ya da biçimi.
Kıpti *ö. a. Ar.* (. -) **1** *esk.* Mısır halkından olan kimse. **2** (yanlış olarak) Çingene. **3** *s.* Çingenelerle ilgili olan. *ör. Bir Kıpti geleneğinden söz edilemez mi?*
Kıptice *ö. a. Ar. T.* (. - .) Çingene dili, Çingenece.
kır (I) *a.* **1** ak ile az miktarda karanın karışımından oluşan renk. *ör. Saçının kırları çoğaldı.* **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Kır saçlı bir adamdı.* **3** *a.* ve *s.* bu renkte olan at donu. *ör. Bizim kır bu yarışı kazanacaktır.* **kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan** (ya da **tüyünden**) "kişi kimle arkadaşlık ederse ondan etkilenir, huy edinir, onun gibi davranmaya başlar" anlamında söylenir. **kır düşmek** (saç, sakal, bıyık) aklaşmak, kırlaşmak.
kır (II) *a.* **1** kasabaların, kentlerin dışında, çok yerleri boş olan, geniş alan. **2** dağ, orman sayılmayan, yeşili bol açıklık, yeşil alan. *ör. Öğretmen bizi kıra götürecek.* **kır bekçisi** kırların güvenliğiyle görevli kimse. **kır çiçeği** kırlarda kendiliğinden yetişen çiçek. **kır eğlencesi** kırda hoşça vakit geçirme. **kır gerillası** kırsal alanda eylem yapan çete. **kır gezisi** kırda gezmek, hoşça vakit geçirmek için düzenlenmiş gezi. **kır kahvesi** kırda bulunan küçük kahve. **kır koşusu** *sp.* açık havada yapılan, genellikle 4 ile 10 kilometre arasında değişik uzaklığı olan koşu. **kır resmi** ➻ **peyzaj**.
kıraat, -ti *a. Ar. esk.* **1** okuma. **2** okuma kitabı. **3** Kuran'ın belli kural ve işaretlere göre okunması. **kıraat etmek** okumak.
kıraathane *b. a. Ar. Far.* (. . . - .) *esk.* müşterilerinin okumaları için gazete ve dergi bulunduran, geniş, temiz ve iyi döşenmiş kahvehane.
kırabilme *a.* kırabilmek eylemi.
kırabilmek *(-i)* kırmak elinde olmak, kırmaya gücü yetmek, kırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıraç *s.* iyi nitelikli olmayan, ekilebilse bile verimi çok az olan (toprak).
kıraçlaşabilme *a.* kıraçlaşabilmek eylemi.
kıraçlaşabilmek *(nsz)* kıraçlaşması olanak içinde olmak ya da kırçlaşma olasılığı bulunmak.
kıraçlaşma *a.* kıraçlaşmak eylemi.
kıraçlaşmak *(nsz)* kıraç duruma gelmek, verimsizleşmek.
kıraçlaştırabilme *a.* kıraçlaştırabilmek eylemi.
kıraçlaştırabilmek *(-i)* kıraçlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıraçlaştırma *a.* kıraçlaştırmak eylemi.
kıraçlaştırmak *(-i)* kıraç bir duruma getirmek, verimsizleştirmek. *ör. Sık ekim toprağı kıraçlaştırırmış.*
kıraçlık *a.* **1** kıraç olma durumu. **2** kıraç yer.
kırağı *a.* soğuk havalarda, su buğusunun yerde, bitkiler ve öteki nesneler üzerinde donmasıyla oluşan ince buz billuru. **kırağı çalmak**

(ya da **vurmak**) (meyveler, sebzeler, bitkiler için) kırağı, dondurup bozmak, kırağıdan zarar görmek. **kırağı düşmek** (ya da **yağmak**) kırağı oluşmak.

kırağılı *s.* kırağı düşmüş olan, üzerinde kırağı bulunan. *ör. Sabahın kırağılı çimenlerine basa basa yürüdü.*

kırak *a. ha.* bir şeyin sınırlarını oluşturan çizgi ya da bu çizginin yakınındaki yer, kıyı, kenar, uç.

kıran *s.* **1** kırmak eylemini yapan (kimse). *ör. Karayolu için taş kıran işçiler gördük.* **2** *a.* insanların ya da hayvanların toplu ölümüne yol açan salgın hastalık. **kıran girmek 1)** (insan ve hayvan için) kısa bir zaman içinde ve çok sayıda ölmek. **2)** (nesne için) daha önce çok olan şey bulunamaz olmak, ortadan kalkmak. **kıran kırana** *ik. be.* **1** birbirini öldürürcesine, yenişinceye değin. *ör. İki pehlivan kıran kırana güreşiyordu.* **2** *ik. s.* çok çetin. *ör. Kıran kırana bir kavga başlamıştı.*

kıranta *a. İt.* (. .' .) **1** saçları ağarmaya başlamış orta yaşlı erkek. **2** *s.* ağırbaşlı, orta yaşta ya da daha yaşlı, yaşına karşın özenli giyinmiş, bakımlı (erkek). **3** *s.* (saç, sakal için) kır düşmüş, kırlaşmış.

kırat, -tı *a. Ar.* **1** elmas, zümrüt gibi değerli taşların tartısında kullanılan, iki desigramlık ölçü birimi. **2** *mec.* değer, düzey, nitelik. **kıratını ölçmek** *mec.* değerini, niteliğini, düzeyini belirlemek.

kıratlık *a.* ve *s. Ar. T.* **1** herhangi bir kırat[1] değerinde, ağırlığında olan (değerli taş). **2** *s. mec.* herhangi bir değerde, düzeyde, nitelikte olan.

kırayazma *a.* kırayazmak eylemi.

kırayazmak *(-i)* kırmaya az kalmak, az kalsın kırmak, kıracak gibi olmak. *ör. Düştüm, kolumu kırayazdım.*

kırba *a. Ar.* **1** *esk.* sakaların su taşımakta kullandıkları, deriden yapılmış, alt yanı geniş, ağzı dar su kabı. **2** *ha.* (çocuklarda) karın şişmesiyle kendini gösteren bir hastalık. **3** *mec.* çok su içen kimse. **4** *arg.* çok içki içen kimse. **5** *arg.* şişman ve karnı çok şişkin kimse.

kırbaç *a.* tek parça deriden ya da uzun ve esnek bir değneğin ucuna sırım bağlanarak yapılmış vurma aracı. **kırbaç atmak** kırbaçla dövmek, kırbaç vurmak. **kırbaç yemek** kırbaçla dövülmek, kırbaçlanmak.

kırbaçkurdu, -nu *b. a. hayb.* kırbaçkurtlarından, insanların ve hayvanların kalınbağırsağında asalak olarak yaşayan, değişik türleri bulunan, boyu 3-5 cm. ve eni gözle görülemeyecek incelikte, kansızlığa yol açan bir solucan.

kırbaçkurtları, -nı *ç. b. a. hayb.* örnek hayvanı kırbaçkurdu olan, yuvarlaksolucanlar familyası.

kırbaçlama *a.* kırbaçlamak eylemi.

kırbaçlamak *(-i)* kırbaçla dövmek, kırbaçla vurmak.

kırbaçlanabilme *a.* kırbaçlanabilmek eylemi.

kırbaçlanabilmek *(ösz)* kırbaçlanması olanak içinde olmak ya da kırbaçlanma olasılığı bulunmak.

kırbaçlanma *a.* kırbaçlanmak eylemi.

kırbaçlanmak *(ösz)* kırbaçla dövülmek, kırbaçla vurulmak.

kırbaçlatabilme *a.* kırbaçlatabilmek eylemi.

kırbaçlatabilmek *(-i, -e)* kırbaçlatmak elinde ya da yetkisinde olmak, kırbaçlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırbaçlatılabilme *a.* kırbaçlatılabilmek eylemi.

kırbaçlatılabilmek *(nsz)* kırbaçlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırbaçlatılma *a.* kırbaçlatılmak eylemi.

kırbaçlatılmak *(nsz)* kırbaçla dövdürülmek.

kırbaçlatma *a.* kırbaçlatmak eylemi.

kırbaçlatmak *(-i, -e)* kırbaçlamak eylemini yaptırmak.

kırbaçlayabilme *a.* kırbaçlayabilmek eylemi.

kırbaçlayabilmek *(-i)* kırbaçlamak elinde olmak ya da kırbaçlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırbaçlayış *a.* kırbaçlamak eylemi ya da biçimi.

kırca *s.* hafifçe kırlaşmış olan. *ör. Onu kırca saçından tanımıştım.*

kırcı *a. ha.* **1** dolu, gıcı[1]. **2** çok küçük ve sert taneli kar.

kırcıma *a. ha.* kırcımak eylemi.

kırcımak *(nsz)* çok küçük ve sert taneli kar serpiştirmek.

kırcın *a.* hayvanlarda toplu ölüme yol açan bir hastalık, hayvan kıranı.

kırç *a.* **1** kışın, sisli havalarda, ağaç dallarını, yerleri vb. kaplayan buz tabakası. **2** *ha.* üzerinde yürüyünce ayak batmayan, donmuş, sert kar.

kırçak *a. ha.* dibi dar, üst yanı geniş su fıçısı.

kırçıl *s.* (saç, sakal için) kırlaşmaya başlamış, kır renkli.

kırçıllanma *a.* kırçıllanmak eylemi.

kırçıllanmak *(nsz)* ➻ **kırçıllaşmak.**

kırçıllaşabilme *a.* kırçıllaşabilmek eylemi.

kırçıllaşabilmek *(nsz)* (saç, sakal vb. için) çabucak ya da kısa sürede kırçıllaşmak. *ör. İnsanın saçı genç yaşta da kırçıllaşabilir.*

kırçıllaşma *a.* kırçıllaşmak eylemi.

kırçıllaşmak *(nsz)* (saç, sakal vb. için) kırçıl duruma gelmek, rengi kır **(I)** olmak, kırlaşmak.

kırçıllık *a.* kırçıl olma durumu.

kırçma *a. ha.* kırçmak eylemi.

kırçmak *(-i) ha.* bir vuruşta biçmek.

kırçoz *s.* ve *a. arg.* ("kırçıl"a benzeterek yakıştırma bir sözcük) kır saçlı, saçı sakalı ağarmış, yaşlı (kimse).

kırdırabilme *a.* kırdırabilmek eylemi.

kırdırabilmek *(-i, -e)* kırdırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırdırılabilme *a.* kırdırılabilmek eylemi.

kırdırılabilmek *(nsz)* kırdırılması olanak içinde olmak ya da kırdırılma olasılığı bulunmak.

kırdırılma *a.* kırdırılmak eylemi.

kırdırılmak *(nsz)* kırılması sağlanmak, kırmak eylemi yaptırılmak.
kırdırma *a.* kırdırmak eylemi.
kırdırmak *(-i, -e)* **1** kırmak eylemini yaptırmak ya da kırılmasını sağlamak. **2** düşük fiyat verdirmek. *ör. İşin fiyatını biraz kırdıralım.* **3** *tic.* (bono, çek vb. için) süresi gelmeden, düşük fiyatla birine devretmek.
kırdırtma *a.* kırdırtmak eylemi.
kırdırtmak *(-i, -e)* ➻ **kırdırmak**.
kırf *a. ha.* **1** buğday başağı. **2** ekinin tarlada kalan artıklarını toplama işi.
kırfacan *a. ha.* "kırıp geçirmek, acınacak duruma düşürmek, toptan öldürmek, kırmak" anlamına gelen ***kırfacan etmek, kırfacana çevirmek, kırfacana uğratmak*** deyimlerinde geçer.
kırgın *s.* **1** bir kimseye gücenmiş, gönlü kırılmış olan, gücenik. **2** *a.* toplu ölümlere yol açan salgın hastalık.
kırgınlık *a.* **1** kırgın[1] olma durumu, güceniklik. **2** kırıklık[2].
Kırgız *ö. a.* **1** Kırgızistan'da yaşayan, Türk soyundan gelen bir halk ve bu halktan olan kimse. **2** *s.* bu halka özgü olan. *ör. Kırgız yazarlarıyla tanıştık.*
Kırgızca *ö. a.* (. .' .) Kırgız dili, Kırgız Türkçesi.
kırıcı *s.* **1** kırmak eylemini yapan. **2** *mec.* (davranış, söz vb.) kırgınlığa[1] yol açan, inciten, kaba, sert. **3** *mec.* bir işin gerektiği gibi oluşmasını, gelişmesini engelleyici, önleyici. *ör. Bu tutum grev kırıcı bulundu.* **4** *tic.* çek, senet vb. ve süresi gelmemiş alacaklarla ilgili alışveriş yapan, bunları düşük fiyatla alıp satan kimse ya da kuruluş. **5** *fiz.* kırınım oluşturan. *ör. Kırıcı ortamda ışık dağılır.*
kırıcılık *a.* **1** kırıcı[2,3] olma durumu. **2** *fiz.* ışığı kırma özelliği.
kırık (I) *s.* **1** kırılmış olan. *ör. Kırık camı değiştirdiler.* **2** *mec.* gücenmiş, kırılmış, üzgün, dargın. *ör. Çocuk, kırık bakışlarını kaçırmıştı.* **3** *mec.* soyu karışık olan, saf kan olmayan, melez. *ör. Kırık tazı iyi avlarmış.* **4** *a.* ve *s.* (okulda) tam nota göre düşük olan (not), zayıf (not). *ör. Karnesinde iki kırığı var.* **5** *a.* bir şeyin kırılan yeri. *ör. Burunun kırığını göremiyorum.* **6** *a.* kırılmış olan bir şeyden ayrılan parça. *ör. Cam kırıklarını süpürün.* **7** *a.* dövülerek irice taneler, parçalar durumuna getirilmiş şey. *ör. Yarma bir tür buğday kırığıdır.* **8** *a.* kemiğin bir etkiyle kırılması. *ör. Kolunda kırık yokmuş.* **9** *a.* (tavla oyununda) vurularak oyun dışı bırakılan, oyuna yeniden sokulması gereken pul. **kırığı olmak** (öğrenci) dönem sonu aldığı karnede kimi ders notu zayıf olmak. **kırık çizgi** *mat.* bir ya da birkaç noktada doğrultu değiştiren çizgi. **kırık dökük 1)** (eşya için) çürük, değersiz, eski. *ör. Kırık dökük birkaç masa, sandalyeyle büro açılır mı?* **2)** (söz için) düzgün olmayan, parça parça. *ör. Çocuk kırık dökük sözlerle derdini anlattı.* **kırık düzen** *ha.* düzeni olmayan, düzensiz, karışık. **kırık hava** *müz.* halk müziğinin oynak, canlı ezgisi olan bir türü. **kırık plak gibi** bir şeyi hiç durmadan ve aynı biçimde tekrar tekrar söyleyenler için kullanılır. *ör. Çocuk kırık plak gibi çikolata deyip duruyordu.*
kırık (II) *a. ha.* kadının yasalara ve törelere aykırı olarak ilişki kurduğu erkek, sevgili, oynaş, dost. **kırığı olmak** *ha.* (kadın) biriyle yasaya ve töreye aykırı ilişkisi bulunmak, dostu, sevgilisi, oynaşı olmak. **kırık bana bugün lazım, yarın kocam da gelir** *ha.* ➻ **bana bir koca lazım, o da bu gece lazım, yarına kocam da gelir**. **kırık dölü** *ha.* evlilik dışı ilişkiden doğan çocuk, piç.
kırık (III) *a. yerb.* kayaç kütlelerinin, bir kırılma düzlemi boyunca yerlerinden kayması. *eş.* **fay**. **kırık çizgisi** *yerb.* bir kırığın yeryüzüyle kesiştiği çizgi. **kırık düzlemi** *yerb.* üzerinde kırık kanatlarının hareket ettiği düzlem. **kırık kanadı** *yerb.* kırık düzleminin yanlarındaki kayaç kütleleri. **kırık kuşağı** *yerb.* kırılarak yerlerinden oynamış kanatlarla kaplı olan bölge. **kırık sapması** *yerb.* başka bir kırıkla kesişen bir kırığın yönünü değiştirmesi.
kırıkçı *a.* kırık ve çıkık kemikleri sağaltan kimse, çıkıkçı, sınıkçı.
kırıkçılık *a.* kırıkçının yaptığı iş.
kırıkkırak *a.* uzunca çubuk biçiminde gevrek peksimet.
kırıklama *a.* kırıklamak eylemi.
kırıklamak *(-i)* kırıklar durumuna getirmek, ufalamak.
kırıklık *a.* **1** kırık **(I)**[1,2] olma durumu. **2** vücutta duyulan hafif rahatsızlık, kırgınlık[2]. **3** *mec.* kırgın[1] olma durumu, güceniklik, kırgınlık[1]. *ör. Aramızdaki kırıklığı kaldıralım.*
kırılabilme *a.* kırılabilmek eylemi.
kırılabilmek *(nsz)* kırılması olanak içinde olmak ya da kırılma olasılığı bulunmak.
kırılayazma *a.* kırılayazmak eylemi.
kırılayazmak *(nsz)* kırılma tehlikesi atlatmak, kırılmaya az kalmak, kırılacak gibi olmak, az kalsın kırılmak. *ör. Düştüm, bacağım kırılayazdı.*
kırılgan *s.* **1** kolay ve çabuk kırılan. **2** *mec.* kolay ve çabuk gücenen.
kırılganlaşabilme *a.* kırılganlaşabilmek eylemi.
kırılganlaşabilmek *(nsz)* kırılganlaşması olanak içinde olmak ya da kırılganlaşma olasılığı bulunmak.
kırılganlaşma *a.* kırılganlaşmak eylemi.
kırılganlaşmak *(nsz)* **1** kolay ve çabuk kırılır bir nitelik edinmek. **2** *mec.* kolay ve çabuk gücenen biri durumuna gelmek.
kırılganlık *a.* kırılgan olma durumu.
kırılış *a.* kırılmak eylemi ya da biçimi.
kırılıverme *a.* kırılıvermek eylemi.
kırılıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak kırılmak.
kırılma *a.* **1** kırılmak eylemi. **2** *fiz.* bir ışının, saydam bir ortamdan başka bir saydam orta-

ma, örneğin havadan cama geçerken yönünü değiştirmesi.

kırılmak *(nsz)* **1** kırmak eylemine konu olmak. **2** (katı bir nesne) parça parça olmak, birçok parçaya ayrılmak. *ör. Vazo kırılmış.* **3** bükülerek kat yeri oluşturmak. *ör. Kumaş kırılmış, ütü istiyor.* **4** (insanlar ve hayvanlar için, savaş, salgın hastalık vb. nedeniyle) çok sayıda, toplu olarak ölmek. **5** *mec.* (soğuk, rüzgâr vb. için) eski gücü, eski hızı kalmamak, azalmak, yatışmak. *ör. Hava biraz kırılmış.* **6** *mec.* (onur, umut, cesaret vb. için) yok olmak, azalmak. *ör. Umudu kırılmıştı.* **7** kırıklık2 duyumsamak. **8** *(-e)* kırgın duruma gelmek, incinip gücenmek. *ör. Kimileri çabuk kırılır.* **9** *(-den) mec.* (ağaç, dal) üzerinde meyve, yaprak ya da çiçek çok olmak. *ör. Bu yıl armutlar meyveden kırılıyor.* **10** *fiz.* (saydam bir ortamdan başka bir saydam ortama geçen bir ışın) yön değiştirmek. **kırılıp dökülmek 1)** (eşya için) çok eskimek. *ör. Sandalyelerimiz kırılıp dökülüyor, yenilenmek istiyor.* **2)** *mec.* kibarlığa özenmek, kibar görünmeye çalışmak. *ör. İstanbul'a gidip geldi, kırılıp dökülmeye başladı.* **3)** kırıklık² duyumsamak. *ör. Dün terlemiştim, şimdi kırılıp dökülüyorum.*

kırım *a.* kendini savunacak olanağı ve gücü bulunmayan insanların ya da tutsakların topluca öldürülmesi eylemi. *eş. esk.* **katliam.**

kırım kırım *ik. be.* "çok kırıtmak, naz etmek" anlamındaki ***kırım kırım kırıtmak*** deyiminde geçer.

Kırımlı *ö. a.* ve *s.* (.' . .) Kırım'da yaşayan halktan olan (kimse).

kırınım *a. fiz.* ışık, ses ve radyoelektrik dalgalarının karşılaştığı kimi engelleri dolanarak geçmesi olayı. *eş.* **difraksiyon.**

kırınış *a.* kırınmak eylemi ya da biçimi.

kırınma *a.* **1** kırınmak eylemi. **2** *fiz.* ➻ **kırınım.**

kırınmak *(nsz)* **1** yürürken salınmak, salına salına yürümek. **2** *ha.* oynamak, raksetmek. **3** *fiz.* kırınıma uğramak.

kırıntı *a.* **1** bir şeyden kırılıp ayrılan ufak parça. *ör. Kuşlar ekmek kırıntılarını hemen yedi.* **2** *mec.* bir şeyden arta kalan ufak parça, küçük kalıntı. **3** *arg.* ufak ufak parçalara bölünmüş esrar.

kırıntılı *s.* kırıntılardan oluşan, kırıntısı olan.

kırış *a.* **1** kırmak eylemi ya da biçimi. **2** *esk.* savaş.

kırışabilme *a.* kırışabilmek eylemi.

kırışabilmek *(-i; nsz; -le)* kırışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırışık *s.* **1** düzgünlüğü bozulmuş, buruşmuş, kırışmış olan. *ör. Kırışık kâğıda yazılmıyor.* **2** *a.* kırışmış yer, kırışıklık³. *ör. Kumaştaki kırışığı açamıyorum.* **3** *a.* deride esnekliğin yok olmasıyla oluşmuş kıvrım. *ör. Yüzünün kırışığı artmış.*

kırışıklı *s.* kırışığı olan, düz olmayan, kırışık.

kırışıklık *a.* **1** kırışık olma durumu. **2** kırışık olan yüzeyin durumu. **3** kırışmış olan yer, kırışık². **4** deride esnekliğin yok olmasıyla oluşmuş kıvrım, kırışık³. *ör. Yüzünün kırışıklığı artmıştı.*

kırışıksız *s.* kırışığı bulunmayan, düzgün, düz.

kırışıverme *a.* kırışıvermek eylemi.

kırışıvermek *(-i; nsz; -le)* çabucak kırışmak.

kırış kırış *ik. s.* **1** çok kırışmış olan, kırışıkları çok olan. **2** *ik. be.* kırışık bir biçimde.

kırışma *a.* kırışmak eylemi.

kırışmak *(nsz)* **1** (düzgün bir yüzey) düzgünlüğü bozulmak, üzerinde kırışıklar oluşmak. *ör. Çarşaf kırışmış.* **2** *(nsz; -le)* birbirini kırmak, birbirini öldürmek, birbirini ortadan kaldırmak. **3** *(-i; -)* karşılıklı birbirine vurarak kırmak. *ör. Çocuklar yumurta kırıştı.* **4** *(-i)* dama, satranç gibi oyunlarda taş alıp taş vermek. **5** *(nsz)* pazarlık etmek. **6** *(-i)* yarı yarıya paylaşmak. *ör. Masadaki kitapları kırışalım mı?* **7** *(-le) ha.* lades tutuşmak. **8** *(nsz) ha.* (öküzler, koçlar) kafa kafaya vurmak, toslaşmak. **9** *(nsz) esk.* savaşmak.

kırıştırabilme *a.* kırıştırabilmek eylemi.

kırıştırabilmek *(-i; -le)* kırıştırmak elinde olmak, kırıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırıştırma *a.* kırıştırmak eylemi.

kırıştırmak *(-i)* **1** kırışmasına yol açmak ya da kırışmasını sağlamak. **2** *(-le) tkz.* karşı cinsten biriyle yakın ilişkide bulunmak. *eş.* **flört etmek.**

kırıtabilme *a.* kırıtabilmek eylemi.

kırıtabilmek *(nsz; -e)* kırıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırıtım *a.* kırıtmak eylemi. **kırıtım kırıtım** *ik. be.* kırıtarak.

kırıtış *a.* kırıtmak eylemi ya da biçimi.

kırıtkan *s.* kırıtma alışkanlığı olan, her zaman kırıtan.

kırıtkanlık *a.* kırıtkan olma durumu.

kırıtma *a.* kırıtmak eylemi.

kırıtmak *(nsz; -e)* hoş görünmek çabasıyla cilveli jest ve mimikli davranışlarda bulunmak. **kırıta kırıta** *ik. be.* cilveli bir biçimde, cilve yaparak, kırıtarak. *ör. Kadın kırıta kırıta gidiyordu.*

kırıverme *a.* kırıvermek eylemi.

kırıvermek *(-i)* **1** ansızın ya da çabucak kırmak. **2** rica yollu da söylenir. *ör. Şu odunları kırıverir misiniz?*

kırk, -kı *a.* **1** otuz dokuzdan sonra gelen sayının adı. **2** bu sayının simgesi olan rakam, 40, XL. **3** *s.* otuz dokuzdan bir artık olan (sayı), dört kere on. *ör. Gideli kırk gün oldu.* **4** *mec.* pek çok. *ör. Bunu sana kırk kere söyledim.* **kırk bir buçuk maşallah** "nazar değmesin" anlamında alay yollu söylenir. **kırk bir kere maşallah** Tanrı nazardan saklasın, nazar değmesin, Tanrı esirgesin. **kırk** (ya da **bin**) **dereden su getirmek** (olumsuz olarak) çok dolambaçlı gerekçeler öne sürmek, oyalamak ya da kandırmak için türlü nedenler göstermek.

kırk evin kedisi birçok eve girip çıkan (kimse). **kırk hamamı** loğusanın, doğum yaptıktan kırk gün sonra, yakınlarıyla birlikte hamama gitmesi. **kırk hırsız bir çıplağı soyamamış** "sömürücüler ne denli usta olursa olsun, sömürülecek bir şeyi olmayandan yararlanamazlar" anlamında söylenir. **kırk kapının ipini çekmek** birçok yere uğramak. **kırk para 1)** *esk.* bir kuruş. **2)** *mec.* (para için) çok az ya da hiç. *ör. Kırk param kalmadı.* **kırk paralık** hiçbir değeri olmayan, değersiz. *ör. Yanında kırk paralık değerimiz yok mu?* **kırk tarakta bezi olmak** birbirinden değişik birçok işi ya da ilişkileri olmak, pek çok işle uğraşmak. **kırk yıl** çok uzun bir süre. *ör. Kırk yıl düşünsem bu aklıma gelmezdi.* **kırk yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş** ecel gelmeyince ölünmeyeceği inancını dile getirir. **kırk yılda bir** çok seyrek olarak. **kırk yılın başı** (ya da **başında**) pek uzun bir süre içinde tek bir kez. *ör. Kırk yılın başı tatili denizde geçirelim dedik, olmadı.* **kırk yıllık** pek çok eski, çok köklü. *ör. Kırk yıllık kuruluş battı gitti.* **kırk yıllık Yani, olur mu Kâni?** "eski ve köklü alışkanlık kolay kolay değişmez, kötü insandan değişme beklenemez" anlamında söylenir. **kırkı çıkmak** (loğusa, yeni doğan bebek ya da ölü için) doğurmasından, doğumundan ya da ölümünden sonra kırk gün geçmek. **kırkından sonra azanı teneşir paklar** yaşını başını aldıktan sonra kadına kıza, içkiye kumara düşenler, ahlakı bozulanlar ölünceye değin o yolda giderler, düzelmezler. **kırkından sonra azmak** yaşlandıktan sonra yaşına uymayan davranışlarda bulunmak, özellikle içkiye, kadına, eğlenceye düşmek. **kırkından sonra saz çalmak** yaşlandıktan sonra, uzun çalışmayı gerektiren, güç bir işe merak sardırmak. **kırkından sonra saza başlayan kıyamette çalar** yaşlandıktan sonra bir sanat öğrenmeye, yeni bir iş yapmaya kalkışan bunu başaramaz. **kırkları karışmak 1)** (loğusalar, çocuklar için) aynı kırk günlük süre içinde doğurmuş ya da doğmuş olmak. **2)** (ölenler için) aynı kırk günlük süre içinde ölmüş olmak. **kırk yılda bir ölet olur, eceli gelen ölür ➤ kırk yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş. kırk yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş** ecel gelmeyince ölünmeyeceği inancını dile getirir.

kırkabilme *a.* kırkabilmek eylemi.

kırkabilmek *(-i)* kırkmak elinde olmak ya da kırkma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırkağaç *b. a. (Kırkağaç ilçesinin adından)* kabuğu alacalı sarı renkte olan bir kavun türü.

kırkambar *b. a. T. Far.* **1** içinde çok değişik türden pek çok şey bulunan kap ya da yer. **2** *mec.* birçok konuda geniş bilgisi bulunan kimse.

kırkar *s.* ***(kırk*** *sıfatının üleştirme biçimi)* her kezinde kırkı bir arada olan, her birine kırk (tane).

kırkayak *b. a. hayb.* eklembacaklıların çokayaklılar sınıfından, irice taşların altında yaşayan, uzun ve yuvarlak vücutlu bir böcek.

kırkbayır *b. a.* gevişgetiren hayvanlarda dört gözlü olarak bulunan midenin üçüncü gözü.

kırkgeçit *b. a.* üzerinden bir yolun birçok kez geçtiği ya da birçok geçidi bulunan akarsu.

kırkı *a.* **1** kırkmak eylemi. **2** davarların yün ya da kıllarını kırkmaya yarayan makasa benzer araç.

kırkıcı *a.* **1** davar kırkan kimse. **2** (dericilikte, keçecilikte) deri kıllarını kırkan kimse.

kırkıcılık *a.* kırkıcının yaptığı iş.

kırkılabilme *a.* kırkılabilmek eylemi.

kırkılabilmek *(nsz)* kırkılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırkılma *a.* kırkılmak eylemi.

kırkılmak *(nsz)* kırkmak eylemine konu olmak.

kırkım *a.* **1** davarların kırkılması işi, kırkı. **2** kürk ve keçe yapımında, derilerin kıllarını kesme işlemi. **3** davarların kırkılma zamanı, kırkıldıkları mevsim.

kırkımcı *a.* kırkım[1,2] işini yapan kimse, kırkıcı.

kırkıncı *s.* ***(kırk*** *sayısının sıra sıfatı)* sırada otuz dokuzuncudan sonra gelen.

kırkıntı *a. ha.* ➤ **kırpıntı**.

kırkikindi *b. a.* günlerce her ikindi vakti yağdığı için kırk ikindi yağdığı sanılan sürekli yağmurlara verilen ad. *ör. Kırkikindiler başladı mı doğa bayram ederdi.*

kırklama *a.* kırklamak eylemi.

kırklamak *(nsz)* **1** (loğusa ya da yeni doğmuş bebek için) kırk günü doldurmak. **2** *(-i)* (yeni doğmuş bebek için) kırk günü doldurduğu gün özel olarak yıkamak. **3** *(-i)* birçok kez sudan geçirmek, çok yıkamak.

kırklanabilme *a.* kırklanabilmek eylemi.

kırklanabilmek *(nsz)* kırklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırklanış *a.* kırklanmak eylemi ya da biçimi.

kırklanma *a.* kırklanmak eylemi.

kırklanmak *(nsz)* kırklamak eylemine konu olmak.

Kırklar *ç. ö. a.* İslam gizemciliğinde kırk kişiden oluşan bir erenler topluluğuna verilen ad. **Kırklar'a karışmak** *mec.* (bir kimse) artık ortalarda görünmez olmak.

kırklayabilme *a.* kırklayabilmek eylemi.

kırklayabilmek *(-i)* kırklamak elinde olmak, kırklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırklı *s.* **1** kırk taneden, kırk parçadan oluşmuş. **2** kırk gününü doldurmuş. **3** birinin kırkı çıkmadan öbürü doğan iki çocuktan her biri.

kırklık (I) *s.* **1** içinde, bir şeyden kırk tane bulunan. *ör. Kitapları kırklık paketler halinde hazırladık.* **2** kırk yaşlarında bulunan (kimse). *ör. Adam kırklık biri gibiydi, ama daha genç-miş.* **3** doğacak çocuk için hazırlanan bez ya da giysi.

kırklık (II) *a. ha.* davar kırkmaya yarayan bir tür makas, kırkı[2].

kırkma *a.* **1** kırkmak eylemi. **2** *ha.* kâkül.

kırkmak *(-i)* **1** bir şeyi uçlarından kesmek, kırpmak. **2** (saç, sakal için) kesmek, kırpmak. **3** hayvanların tüylerini kesmek.
kırkmerak *b. s. T. Ar.* her şeyi bilmek, anlamak isteğiyle yanıp tutuşan, her şeyi merak eden (kimse).
kırkmerdiven *b. a. T. Far.* dik yokuş.
kırktırabilme *a.* kırktırabilmek eylemi.
kırktırabilmek *(-i)* kırktırmak elinde olmak, kırktırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kırktırılabilme *a.* kırktırılabilmek eylemi.
kırktırılabilmek *(nsz)* kırktırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kırktırılma *a.* kırktırılmak eylemi.
kırktırılmak *(nsz)* kırkmak eylemine uğratılmak, kırkılması sağlanmak. *ör. Koyunlar kırktırılınca rahatladılar.*
kırktırma *a.* kırktırmak eylemi.
kırktırmak *(-i)* kırkmak eylemini yaptırmak. *ör. Koyunları kırktırdık.*
kırkyama *b. a.* ve *s. ha.* değişik renkte parça kumaşlardan yapılmış (bohça, örtü vb.
kırlangıç *a.* **1** *hayb.* kırlangıçgillerden, dünyanın hemen hemen her yerinde yaşayan, parlak siyah beyaz tüylü, ince uzun kanatlı, çatal kuyruklu, kısa ve geniş gagalı, sürekli olarak uçarken avladığı sinek vb.lerle beslenen, küçük, ötücü bir göçmen kuş. **2** *ha.* öküz arabasında arka dingili merkeze bağlayan çatal ağaç. **3** *ha.* kırsal yerleşim yerlerini dolaşarak, hekim olmadığı halde, göz hastalıklarını iyileştirdiğini öne süren ve sağaltım yapan kimse. **4** *tar.* Osmanlı donanmasında yer almış olan, karakol ve keşif işlerinde kullanılan, yelkenli ve kürekli, küçük bir savaş gemisi.
kırlangıçbalığı, -nı *b. a. hayb.* kırlangıçbalığıgillerden, okyanusların ve ılıman denizlerin sıcak ve ılıman kıyı bölgelerinde dipte yaşayan, Türkiye'nin denizlerinde de bulunan, 9-10 kilogram ağırlığa ulaşabilen, yandan görünüşü koniye benzeyen, geniş ve uzun yüzgeçli, kırmızı renkli, kırmızı gözlü, beyaz etli bir balık.
kırlangıçbalığıgiller *ç. b. a. hayb.* kemikli balıklar takımının dikenli yüzgeçliler alttakımına giren, örneği kırlangıçbalığı olan, beş kadar türü kapsayan bir familya.
kırlangıçdönümü, -nü *b. a.* ekim ayının ilk günleri.
kırlangıçfırtınası, -nı *b. a.* nisan ayının ilk günlerinde görülen fırtına.
kırlangıçgiller *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan, kuşlar sınıfının ötücü kuşlar takımından, örnek hayvanı kırlangıç olan bir familya.
kırlangıçotu, -nu *b. a. bitb.* gelincikgillerden, deniz kıyılarında, kumsal yerlerde yetişen, sarı çiçekler açan, tohumlarından haşhaş yağına benzer asitsiz bir yağ çıkarılan, otsu bir bitki.
kırlaşabilme *a.* kırlaşabilmek eylemi.
kırlaşabilmek *(nsz)* kırlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kırlaşma *a.* kırlaşmak eylemi.
kırlaşmak (I) *(nsz)* (saç, sakal ve bıyık için) rengi kır **(I)**[1] olmak, kır düşmek, aklaşmak.
kırlaşmak (II) *(nsz)* kır **(II)** durumuna gelmek, kır özelliği kazanmak.
kırlent *a. İt.* **1** çiçek ya da yaprak işlemeli süs. **2** yatak ya da koltuk vb. üzerine konulan, yüzü çiçek ya da yaprak işlemeli ya da işlemesiz küçük yastık.
kırlık *a.* kent dışında açıklık, yeşillik yer, kır **(II)**.
kırma *a.* **1** kırmak eylemi. **2** kumaşı katlayarak yapılan giysi süsü. *eş.* **pili**. **3** kırılmış ya da dövülmüş tahıl. **4** basılı kâğıtları forma durumuna getirmek için belli yerlerinden büküp katlama işi. **5** *s.* (çifte ya da tüfek için) ortadan kırılarak doldurulan. **6** *s.* ve *a.* (hayvan için) soyu karışmış, melez. **7** *mec.* yabancı etkiler altında kalarak özgünlüğünü yitirmiş olan. *ör. Batıya özenen kırma bir gençlik yetişiyor.*
kırmacı *a.* **1** giysilere kırma[2] yapan kimse. **2** *ha.* kırılmış tahıl satıcısı. **3** *ha.* değirmen işleten kimse, değirmenci. **4** basımevlerinde, basılmış kâğıtları belli yerlerinden katlayarak forma durumuna getiren işçi.
kırmak, -ar *(-i)* **1** (sert şeyleri) vurarak ya da ezerek parçalamak. **2** iri parçalara ayırmak. **3** (kâğıt vb. için) belirli bir biçimde katlamak. *ör. İşçiler forma kırıyor.* **4** (canlıları) topluca öldürmek, yok etmek. *ör. Hastalık hayvanları kırdı.* **5** (fiyat için) azaltmak, indirmek. *ör. Satıcı biraz daha kırınca ayakkabıyı aldım.* **6** (tahıl için) iri ve kaba öğütmek. *ör. El değirmeni olsa biraz buğday kırardık.* **7** *tic.* (çek, senet vb. için) indirimle almak. *ör. Banka bonoyu kırmak istemedi.* **8** *mec.* etkisini, gücünü azaltmak. *ör. Güneş soğuğu kırdı.* **9** *mec.* ortadan kaldırmak, yok etmek. *ör. Sözleri umudumu kırdı.* **10** *mec.* isteğini geri çevirerek ya da beklemediği bir davranışta bulunarak gücendirmek, incitmek. *ör. Seni kırmak istemem.* **11** (tavla oyununda) karşı oyuncunun pulunu oyun dışı bırakmak. **12** vücut kemiklerinden birini parçalamak. *ör. Düşüp kolunu kırdı.* **13** *(-e)* (hareket durumundaki bir taşıtın ya da binek hayvanının) yönünü bir yana çevirmek, döndürmek. *ör. Sürücü, direksiyonu sağa kırarak çarpışmayı önledi.* **14** *arg.* kaçmak, uzaklaşmak. *ör. Polisi görünce kırdılar.* **15** *arg.* (okul, iş gibi gidilmesi gereken bir yere) gitmemek. *ör. O gün herkes okulu kırıp sinemaya gitmişti.* **kırdığı koz** (ya da **ceviz**) **kırkı** (ya da **bini**) **aşmak** yaptığı uygunsuz, yakışıksız işler çoğaldıkça çoğalmak. **kıran kırana** hiç acımaksızın, öldürürcesine yapılan. **kır boynunu!** çek git! çekil! defol! **kır dümeni!** *arg.* defol! **kırıp dökmek** öfkeyle ya da dikkatsizlik nedeniyle birçok şeyi kırmak. **kırıp geçirmek 1)** yakıp yıkarak, öldürerek ya da baskı uygulayarak vb. çok büyük zarar vermek. *ör. Hastalık köyü kırıp geçirdi.* **2)** çok sert davranmak. *ör. Yeni müdür memurlarını kırıp geçiriyor.* **3)** tuhaf söz ve dav-

ranışlarla herkesi güldürmek, eğlendirmek, çok güldürmek. *ör. Anlattığı fıkralarla herkesi kırıp geçiriyordu.* **kırıp sarmak** bir işi yapmak için, şurdan burdan para bulup bir araya getirmek. *ör. Kırıp sarıp bir araba aldılar.* **Ali kıran baş kesen** bulunduğu yerin tek zorbası, çok zorba (kimse). **Ali kıran baş kesen kesilmek** iyice zorbalaşmak. **Ali kıran baş kesen olmak** çok zorbalaşmak.

kırmalı *s.* üstünde kırmalar[2] bulunan, kırmaları olan (giysi).

kırmataş *b. a.* demiryollarında, şoselerde toprak üzerine döşenen taş kırıkları. ➻ **balast**.

kırmız *a. Ar.* kırmızböceğinden elde edilen parlak kırmızı boya. **kırmız madeni** ➻ **madenkırmız**.

kırmızböceği, -ni *b. a. Ar. T. hayb.* zarkanatlılardan, küçük bir böcek.

kırmızı *a. Ar.* **1** kanın rengi, al **(III)**[1], kızıl[1]. **2** *s.* bu renkte olan. **kırmızı et** kasaplık büyükbaş hayvanların yağsız ve yüksek proteinli, insan beslenmesine yararlı eti. **kırmızı fener** *arg.* genelev. **kırmızı gömlek** *mec.* saklanmaya ne denli çalışılırsa çalışılsın gizlenemeyen şey. **kırmızı gömlek gizlenemez** ➻ **al gömlek gizlenemez. kırmızı kart çıkarmak** ➻ **kırmızı kart göstermek. kırmızı kart** *sp.* ayaktopunda kurallara aykırı davranan futbolcuya hakemce ceza verilmesi anlamında gösterilen kırmızı renkli kart. **kırmızı kart görmek** *sp.* (futbolcu) hakemce kırmızı kart gösterilmesi yoluyla cezalandırılmak. **kırmızı kart göstermek** (ya da **çıkarmak**) *sp.* (hakem) ayaktopunda kurallara aykırı davranan oyuncuya kırmızı kartı çıkarıp göstererek ona ceza verdiğini belirtmek. **kırmızı nokta** sinemada ya da genellikle televizyonda, on sekiz yaşından küçük olanların izlemesinde sakınca görülen filmlerin bu niteliğini belirtmek için kullanılan büyük bir nokta biçimindeki im. **kırmızı oy** bir oylamada, karşı durum alındığını belirten oy. **kırmızı şarap** yalnızca kara üzümden yapılan şarap.

kırmızıbiber *b. a. Ar. T. bitb.* **1** patlıcangillerden, bir biber türü. **2** bu bitkinin, olgunlaşınca kırmızı bir renk alıp yakıcı bir acılık edinen, kurutulup toz durumuna getirilen ve yemeklerde bahar olarak kullanılan ürünü.

kırmızılahana *b. a. Ar. Yun.* rengi kırmızı olan bir lahana türü.

kırmızılaşma *a. Ar. T.* kırmızılaşmak eylemi.

kırmızılaşmak *(nsz) Ar. T.* kırmızı bir renk edinmek, kızarmak.

kırmızılaştırma *a. Ar. T.* kırmızılaştırmak eylemi.

kırmızılaştırmak *(-i) Ar. T.* kırmızı bir renk vermek. *ör. Boya elimi kırmızılaştırdı.*

kırmızılık *a. Ar. T.* kırmızı olma durumu, kızıllık.

kırmızımsı *s.* ➻ **kırmızımtırak**.

kırmızımtırak *s.* kırmızıya çalan, biraz kırmızı.

kırmızıturp, -pu *b. a. Ar. Far. bitb.* turpgillerden, kökü kırmızı olan bir turp türü.

kırnak *s. ha.* **1** çalım satan (kimse). **2** süslü (kimse). **3** boyu bosu yerinde, güzel (kimse, özellikle kadın). **4** cilveli, oynak (kadın). **5** çevik (kimse). **6** becerikli (kimse). **7** titiz (kimse).

kırnaklık *a.* kırnak olma durumu.

kırnap *a. ha.* ➻ **kınnap**.

kırnav *a. ha.* çiftleşme zamanı gelmiş dişi kedi. **kırnav olmak** (dişi kedi) çiftleşme zamanı gelmek.

kıro *s.* ve *a. arg.* görgüsüz, kaba saba (kimse).

kıroca *be. arg.* kıroya yakışır bir biçimde.

kırolaşma *a. arg.* kırolaşmak eylemi.

kırolaşmak *(nsz) arg.* kıroya yakışır davranışlar edinmek, kıro olmak.

kıroluk *a. arg.* kıro olma durumu, kıroya yaraşır davranış, görgüsüzlük. **kıroluk etmek** *arg.* kıro gibi davranmak.

kırpabilme *a.* kırpabilmek eylemi.

kırpabilmek *(-i)* kırpmak elinde olmak, kırpma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırpık *s.* **1** kırpılmış olan. *ör. Saçı dibinden kırpıktı.* **2** bölük pörçük. **3** *a.* kırpıntı[1].

kırpılabilme *a.* kırpılabilmek eylemi.

kırpılabilmek *(nsz)* kırpılması olanak içinde olmak, kırpılma olasılığı bulunmak.

kırpılma *a.* kırpılmak eylemi.

kırpılmak *(nsz)* **1** kırpmak eylemine konu olmak. **2** *arg.* parası alınmak, (kumarda) yenilmek, ütülmek.

kırpıntı *a.* **1** kırpılan şeyden çıkan, kalan küçük parça ya da parçalar. **2** *s.* bu biçimde olan. *ör. Kırpıntı kumaşları at.* **kırpıntı bohçası** içine kumaş kırpıntıları koymaya yarayan bohça.

kırpış *a.* kırpmak eylemi ya da biçimi.

kırpışabilme *a.* kırpışabilmek eylemi.

kırpışabilmek *(nsz)* (gözkapakları) kırpışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırpışma *a.* kırpışmak eylemi.

kırpışmak *(nsz)* **1** (gözkapakları) yoğun ışık vb.den sık sık açılıp kapanmak. *ör. Çocuk kırpışan gözlerini kaçırmıştı.* **2** (ışık) sık sık yanıp söner gibi olmak.

kırpıştırabilme *a.* kırpıştırabilmek eylemi.

kırpıştırabilmek *(-i)* (gözkapaklarını) kırpıştırmak elinde olmak, kırpıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kırpıştırış *a.* kırpştırmak eylemi ya da biçimi.

kırpıştırıverme *a.* kırpıştırıvermek eylemi.

kırpıştırıvermek *(-i)* (gözkapaklarını) ansızın ya da çabucak kırpıştırmak. *ör. Çocuk ara sıra gözlerini kırpıştırıveriyordu.*

kırpıştırma *a.* kırpıştırmak eylemi.

kırpıştırmak *(-i)* (gözkapaklarını) çabuk çabuk açıp kapamak, kıpmak, kırpmak. **kırpıştıra kırpıştıra** *ik. be.* (göz için) sürekli bir biçimde kırparak, kırpa kırpa.

kırpma *a.* kırpmak eylemi.

kırpmak *(-i)* **1** uçlarını kesmek, kırkmak. *ör. Çocuğun saçını kırpın.* **2** (göz için) gözkapaklarını açıp kapamak, kıpmak. **3** *mec.* bira-

zını kesmek, kesinti yapmak. *ör. Yardımı kırpmak istiyorlar.* **4** *arg.* (birinin) parasını almak ya da (birini kumarda) ütmek, yenmek. **kırpa kırpa** *ik. be.* **1)** uçlarını keserek, uçtan kese kese. **2)** (göz için) sürekli bir biçimde kırparak, kırpıştıra kırpıştıra.

kırptırma *a.* kırptırmak eylemi.

kırptırmak *(-i, -e)* kırpmak eylemini yaptırmak. *ör. Koyunları kırptırdık.*

kırsal *s.* **1** kır **(II)** ile ilgili. **2** az sayıda insanın barındığı, daha çok kır **(II)** durumunda olan (yer). **kırsal alan** (ya da **bölge** ya da **kesim**) kır özelliğindeki yerleşim yerleri, üretim etkinlikleri tarıma dayalı bulunan, kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı alan (bölge ya da kesim). **kırsal nüfus** köy ve kasabalarda yaşayan, tarımla uğraşan nüfus. **kırsal toplum** sanayi ve hizmet etkinlikleri çok geri, asıl etkinlik alanı tarım olan, geri kalmış toplum.

kırtasiye *a. Ar.* (. - . .) **1** defter, kâğıt, kalem, silgi, mürekkep gibi yazı araç ve gereçlerinin tümüne birden verilen ad. **2** *mec.* kâğıtla yapılan resmi işlemler.

kırtasiyeci *a. Ar. T.* (. - . . .) **1** kırtasiye[1] satan kimse ya da dükkân. **2** *s. mec.* devletle ilgili işlerin yürütülmesinde, biçime gereğinden çok önem veren (kimse). *eş.* **bürokrat**[2].

kırtasiyecilik *a. Ar. T.* (. - . . . .) **1** kırtasiyecinin[1] yaptığı iş. **2** *mec.* devletle ilgili işlerin yürütülmesinde biçime gereğinden çok önem verme. *eş.* **bürokrasi**[1].

kırtıpil *s. arg.* **1** saçı sakalı birbirine karışmış, üstü başı dökülen, kılıksız, zavallı (kimse). **2** bayağı, beş para etmez, değersiz, önemsiz (kimse). **3** kırık dökük, bakımsız, değersiz (şey).

kırtıpilleşme *a. arg.* kırtıpilleşmek eylemi.

kırtıpilleşmek *(nsz) arg.* kırtıpil duruma gelmek.

kırtıpillik *a. arg.* kırtıpil olma durumu.

kırt kırt *ik. be.* "kırt" sesi çıkararak. *ör. Buzlaşmış kar bastıkça kırt kırt kırılıyordu.* **kırt kırt etmek** kırt kırt diye ses çıkarmak.

kırzo *a.* ve *s. arg.* ➸ **kıro**.

kısa *s.* **1** boyu, uzunluğu az olan. *ör. Kısa öğrenciler önde oturuyordu.* **2** az süren, az zaman alan, uzun olmayan. *ör. İşi kısa zamanda bitirdiler. Kısa yoldan köye vardık.* **3** çok ayrıntısı bulunmayan, ayrıntıya inmeyen, özet durumunda olan. *ör. Durumla ilgili kısa bilgiler verdiler.* **4** *be.* uzatmayarak, kısaltarak, kısaca. *ör. Kısa konuşmak iyidir.* **5** *a.* uzun olmayan şey. *ör. Sözün kısası iyidir.* **6** *s. ha.* az, kıt. *ör. Kadına "saçı uzun aklı kısa" demişler.* **kısa çizgi** satırsonuna sığmayan sözcükleri hecelere bölerken kullanılan, satırsonuna sığmayan hecelerin alt satıra aktarıldığını belirten, birleştirme çizgisi de denilen noktalama imi (-). *eş.* **tire (II)**[1]. **kısa dalga** *fiz.* (radyo yayımı için) dalga boyu 10 ile 100 m. arasında değişen dalga[6]. **kısa devre** *fiz.* aralarında potansiyel farkı bulunan iki nokta, direnci çok küçük olan bir iletkenle birleştirildiğinde oluşan elektrik olayı. **kısa devre yapmak** (bir aygıtta) kısa devre oluşmak. **kısa film** uzunluğu 300 ile 1000 m. arasında olabilen, genellikle belgesel amaçlı film. **kısa geçmek** ayrıntısız olarak anlatmak. **kısa görüşlü** dar görüşlü. **kısa görüşlülük** kısa görüşlü olma durumu. **kısa günün kârı** "hiç olmamaktansa bu kadarı iyidir" anlamında söylenir. **kısa kes, Aydın havası olsun** *ha.* bir şeyi uzun uzun anlatanlara, sözü uzatanlara şaka yollu söylenir. **kısa kesmek** sözü uzatmamak, konuyu kısaca anlatmak. **kısa kısa** *ik. be.* ve *s.* kopuk kopuk, uzun olmayan. **kısa mesafe** çok kısa olan uzaklık. **kısa mesafeli** uzaklığı kısa olan. **kısa ömürlü** uzun süre yaşamayan, ömrü az olan, kısa süren. *ör. Dostlukları kısa ömürlü oldu.* **kısa tutmak 1)** bir şeyi yeterince uzun ya da geniş yapmamak. *ör. Eteği biraz kısa tutmuşlar.* **2)** bir şeyi gerektiği denli ayrıntılı olarak ele almamak, bir konuyu geniş bir biçimde vermemek. *ör. Zaman darlığı nedeniyle konuşmasını kısa tutmuştu.* **kısa ünlü** *dilb.* boğumlanma süresi uzun olmayan ünlü; "kat", "gir" gibi. **kısa vadeli** süresi kısa olan. **kısa yoldan 1)** süreyi geçirmeden, çok uzatmadan. **2)** kesin bir biçimde.

kısabilme *a.* kısabilmek eylemi.

kısabilmek *(-i)* kısmak elinde ya da yetkisinde olmak, kısmayı becermek, kısma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kısaca *s.* **1** oldukça kısa, biraz kısa. *ör. İçlerinden kısaca biri söze karıştı.* **2** *be.* (. .' .) kısa olarak, özetle. *ör. Sonunda, kısaca söylemek gerekirse, iş olmayacak.*

kısacası *be.* kısa söylemek gerekirse, özet olarak, özetle.

kısacık *s.* (.' . .) pek kısa.

kısakafalı *b. s. T. Ar. gövb.* kafatasının ön-art ekseni yan eksenine göre daha kısa olan (kimse). *eş.* **brakisefal**.

kısalabilme *a.* kısalabilmek eylemi.

kısalabilmek *(nsz)* kısalması olanak içinde olmak ya da kısalma olasılığı bulunmak.

kısalık *a.* kısa olma durumu.

kısalış *a.* kısalmak eylemi ya da biçimi.

kısalma *a.* kısalmak eylemi.

kısalmak *(nsz)* **1** uzun iken kısa duruma gelmek. *ör. Pantolon yıkanınca kısalmış.* **2** süresi azalmak, daha kısa olmak. *ör. Günler kısaldı, kış geliyor.*

kısaltabilme *a.* kısaltabilmek eylemi.

kısaltabilmek *(-i)* kısaltmak elinde olmak, kısaltma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kısaltılabilme *a.* kısaltılabilmek eylemi.

kısaltılabilmek *(nsz)* kısaltılması olanak içinde olmak ya da kısaltılma olasılığı bulunmak.

kısaltılış *a.* kısaltılmak eylemi ya da biçimi.

kısaltılıverme *a.* kısaltılıvermek eylemi.

kısaltılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kısaltılmak.

kısaltılma *a.* kısaltılmak eylemi.
kısaltılmak *(nsz)* uzunluğu giderilmek, kısa duruma getirilmek, kısalması sağlanmak.
kısaltım *a.* **1** kısaltmak eylemi. **2** (güzel sanatlarda) perspektif dolayısıyla kimi boyutları küçük görünen nesneleri, bu görünüşe uygun bir biçimde çizme yöntemi.
kısaltış *a.* kısaltmak eylemi ya da biçimi.
kısaltıverme *a.* kısaltıvermek eylemi.
kısaltıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede kısaltmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Usta, pantolonun paçasını da biraz kısaltıverir misin?*
kısaltma *a.* **1** kısaltmak eylemi. **2** bir sözcüğün, bir ad ya da sözün ilk ya da birkaç harfiyle gösterilmesi; örneğin *s.* (sayfa), *Cad.* (cadde), *prof.* (profesör), *TÜBİTAK* (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu) gibi.
kısaltmak *(-i)* **1** uzunluğunu gidermek, kısa duruma getirmek. *ör. Yazıyı biraz kısaltmak gerekiyor.* **2** kısa gibi göstermek. *ör. Enine çizgili giysi boyunu kısaltmış.*
kısaltmalı *s.* kısaltılmış olan. **kısaltmalı sözcük** *dilb.* birden çok sözcüğün baş harfleri ya da kimi heceleriyle kurulmuş sözcük; örneğin *ASKİ* (Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi), *Bağ-Kur* (Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu) gibi.
kısalttırabilme *a.* ksalttırabilmek eylemi.
ksalttırabilmek *(-i, -e)* kısalttırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kısalttırma *a.* kısalttırmak eylemi.
kısalttırmak *(-i, -e)* kısaltmak eylemini yaptırmak.
kısarak *s. ha.* biraz kısa, oldukça kısa.
kısas *a. Ar. esk. huk.* bir suçluya ceza olarak, başkasına yaptığı kötülüğün aynısını verme, uygulama. **kısasa kısas** yapılan bir kötülüğün aynısını, karşılık olarak, o kötülüğü yapan kimseye yapma.
kısık *s.* **1** kısılmış olan. **2** (ses için) güçlükle çıkan, boğuk. **3** (gözkapakları için) hafifçe yumulmuş olan. **4** *a. coğr.* bir kıvrımı keserek iki yandaki çukur yerleri birleştiren, boğaz biçimindeki dar koyak. *eş.* **darboğaz**[1]. **5** *a. ha.* iki tepenin ya da kayanın arası, dar yer.
kısıkça *be.* ve *s.* biraz kısık olarak.
kısıklık *a.* kısık[2,3] olma durumu.
kısıkma *a. ha.* kısıkmak eylemi.
kısıkmak *(nsz) ha.* ➻ **kısılmak**.
kısılabilme *a.* kısılabilmek eylemi.
kısılabilmek *(nsz)* kısılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kısılış *a.* kısılmak eylemi ya da biçimi.
kısılma *a.* **1** kısılmak eylemi. **2** *yaşb.* yüreğin, içindeki kanı damarlara vermek için açılıp kapanması.
kısılmak *(nsz)* **1** gücü, niceliği, oylumu azalmak. *ör. Bağırınca sesi kısıldı. Odadaki lamba kısılmıştı.* **2** (gözkapakları için) hafifçe kapanık duruma gelmek. **3** iki şeyin arasında kalmak, sıkışmak. *ör. Çocuğun eli kapıya kısıldı.* **4** *mec.* kaçıp kurtulma olanağı kalmamak. *ör. Durumu görünce kısıldığınızı anladım.*
kısım, -smı *a. Ar.* **1** bölüm, bölük, kesim. *ör. Çiçeklerin bir kısmı kurumuş.* **2** aynı cinsten ya da meslekten olanların tümü. *ör. Kadın kısmı. Esnaf kısmı.* **3** bölüm, dal, kol. *ör. Fabrikada hangi kısımdasın?* **kısım kısım** *be.* ayrı ayrı, bölüm bölüm, bölük bölük, parça parça. *ör. Malları kısım kısım ayırdık.*
kısınma *a.* kısınmak eylemi.
kısınmak *(-e) esk.* kendi gereksinimlerini karşılamakta tutumlu davranmak.
kısıntı *a.* kısınmak eylemi, her türlü gereksinimi karşılamakta tutumlu davranma. *ör. Giderlerde kısıntı gerekiyor.* **kısıntı yapmak** tutumlu davranmak, kısmak[6], azaltmak.
kısıntılı *s.* kısıntısı olan, kısıntıya dayanan.
kısıntısız *s.* kısıntısı olmayan, kısıntıya dayanmayan.
kısır (I) *s.* **1** (insan ve hayvan için) üreme olanağı bulunmayan, döl vermeyen. *ör. Bizim inek kısırmış, satacağız.* **2** (toprak için) ürün vermeyen, verimsiz. **3** *mec.* sonuç vermeyen, sonuçsuz, verimsiz, yararsız. *ör. Kısır bir görüşme oldu.* **4** *yaşb.* içinde hiçbir üreme olayı geçmeyen (çekirdek, canlı göze vb.). **kısır çıkmak** kısır olduğu anlaşılmak. *ör. Aldığımız koyun kısır çıktı.*
kısır (II) *a.* haşlanmış bulgur, taze soğan, domates, sivribiber, maydanoz, salça, baharat, zeytinyağı, nar ekşisi ya da limon karışımından oluşan bir yiyecek.
kısırdöngü *b. a.* **1** *mant.* ve *fels.* bir önermeyi ikinci bir önermeyle, onu da birincisiyle tanıtlamaya kalkışma biçimindeki mantıksal yanılgı; örneğin "Ali doğru söylüyor, çünkü doğru sözlüdür; Ali doğru sözlüdür, çünkü doğru söylüyor" gibi. **2** *mec.* aynı olumsuz sonucu veren, çözüm getirmeyen durumların yinelenmesi, sürdürülmesi.
kısırganma *a. ha.* kısırganmak eylemi.
kısırganmak *(-i, -den)* vermekten kaçınmak, vermek istememek, esirgemek.
kısırlaşabilme *a.* kısırlaşabilmek eylemi.
kısırlaşabilmek *(nsz)* kısırlaşması olanak içinde olmak ya da kısırlaşma olasılığı bulunmak.
kısırlaşma *a.* kısırlaşmak eylemi.
kısırlaşmak *(nsz)* kısır **(I)** duruma gelmek.
kısırlaştırabilme *a.* kısırlaştırabilmek eylemi.
kısırlaştırabilmek *(-i)* kısırlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kısırlaştırılma *a.* kısırlaştırılmak eylemi.
kısırlaştırılmak *(nsz)* kısırlaştırmak eylemine uğramak. *ör. Öküz kısırlaştırıldı.*
kısırlaştırma *a.* kısırlaştırmak eylemi.
kısırlaştırmak *(-i)* üreme organını ameliyatla döl veremez duruma getirmek. *ör. Öküzü kısırlaştırdılar.*
kısırlık *a.* **1** kısır **(I)** olma durumu. **2** *mec.* ürünsüzlük, verimsizlik.

kısış *a.* kısmak eylemi. *ör. Gözlerini kısışı babasını andırıyor.*
kısıt *a.* **1** kısıtlamak eylemi. **2** *huk.* kişinin yurttaşlık haklarını kullanma özgürlüğünün mahkemece kaldırılması. **3** *huk.* akıl hastalığı, bunama, aşırı içkicilik, çirkin yaşama vb. gibi halleri dolayısıyla bir kimsenin parasını, mallarını kullanma hak ve yetkisinin mahkemece kaldırılması. **kısıt altına alınmak** ➻ **kısıtlanmak. kısıt altına almak** ➻ **kısıtlamak**[2].
kısıtlama *a.* kısıtlamak eylemi.
kısıtlamak *(-i)* **1** önceden verilmiş olan hak ve özgürlüklerin sınırlarını daraltmak. *ör. Hükümet, döviz yokluğu nedeniyle, dış gezileri kısıtlamak istiyor.* **2** *huk.* bir kimseyi, yasanın gösterdiği durumlarda, kimi haklarını, özgürlüklerini, mallarını kullanmaktan yoksun bırakmak, kısıt altına almak. *ör. Bunamış olduğu için mahkeme parasını yönetmeyi kısıtladı.* **3** *mec.* daraltmak, sınırlamak. *ör. Dar giysi, hareketleri kısıtlar.*
kısıtlanabilme *a.* kısıtlanabilmek eylemi.
kısıtlanabilmek *(nsz)* kısıtlanması olanak içinde olmak ya da kısıtlanma olasılığı bulunmak.
kısıtlanış *a.* kısıtlanmak eylemi.
kısıtlanma *a.* kısıtlanmak eylemi.
kısıtlanmak *(nsz)* kısıtlamak eylemi yapılmak.
kısıtlayıcı *a.* **1** kısıt altına alan, kısıtlayan. **2** *mec.* daraltan, sınırlayan, kısan.
kısıtlayıcılık *a.* kısıtlayıcı olma durumu.
kısıtlayabilme *a.* kısıtlayabilmek eylemi.
kısıtlayabilmek *(-i)* kısıtlamak elinde olmak, kısıtlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kısıtlayış *a.* kısıtlamak eylemi.
kısıtlayıverme *a.* kısıtlayıvermek eylemi.
kısıtlayıvermek *(-i)* çabucak kısıtlamak. *ör. Hükümet döviz satışını kısıtlayıverince her şey pahalandı.*
kısıtlı *s.* **1** kısıt altına alınmış, kısıtlanmış. **2** *mec.* sınırlanmış, sınırlı.
kısıtlılık *a.* kısıtlı olma durumu.
kıska *a. ha.* ➻ **arpacık soğanı.**
kıskaç *a.* **1** bir şeyi kıstırmaya, sıkıca tutmaya, tutup sıkıştırmaya yarayan kerpeten, pense, maşa gibi araçların ortak adı. *ör. Cızbızı tahta bir kıskaçla çevirdi.* **2** açılır kapanır biçimde, taşınabilir eğreti merdiven. **3** *hayb.* ıstakoz ve benzeri hayvanların, kimi böceklerin kendilerini savunmaya, besin maddelerini parçalamaya yarayan organı. **4** *s.* kıskaç biçiminde olan.
kıskaçlı *s.* kıskacı[3] olan.
kıskanabilme *a.* kıskanabilmek eylemi.
kıskanabilmek *(-i, -den)* kıskanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıskanç *s.* çok kıskanan, kıskanma huyu olan.
kıskançlaşabilme *a.* kıskançlaşabilmek eylemi.
kıskançlaşabilmek *(nsz)* kıskançlaşması olanak içinde olmak ya da kıskançlaşma olasılığı bulunmak.
kıskançlaşma *a.* kıskançlaşmak eylemi.
kıskançlaşmak *(nsz)* kıskanç duruma gelmek. *ör. Çocuk büyüdükçe kıskançlaştı.*
kıskançlık *a.* kıskanç olma huyu, kıskanca yaraşır davranış.
kıskandırabilme *a.* kıskandırabilmek eylemi.
kıskandırabilmek *(-i)* kıskandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıskandırılabilme *a.* kıskandırılabilmek eylemi.
kıskandırılabilmek *(nsz)* kıskandırılması olanak içinde olmak ya da kıskandırılma olasoloğo bulunmak.
kıskandırılma *a.* kıskandırılmak eylemi.
kıskandırılmak *(nsz)* kıskanmak eylemi yaptırılmak. *ör. Çocuk, kıskandırılabilir bir yaratıktır.*
kıskandırış *a.* kıskandırmak eylemi ya da biçimi.
kıskandırma *a.* kıskandırmak eylemi.
kıskandırmak *(-i)* kıskanmasına yol açmak, kıskanmasını sağlamak.
kıskanılabilme *a.* kıskanılabilmek eylemi.
kıskanılabilmek *(-den; nsz)* kıskanılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıskanılma *a.* kıskanılmak eylemi.
kıskanılmak *(-den; nsz)* kıskanmak eylemine konu olmak.
kıskanış *a.* kıskanmak eylemi ya da biçimi.
kıskanma *a.* kıskanmak eylemi.
kıskanmak *(-i, -den)* **1** sevgide ya da kendisiyle ilişkili şeylerde bir başkasının ortaklığına ya da kendisinden üstün durumda görünmesine katlanamamak. *ör. Bisikletini kardeşinden kıskanıyor.* **2** *(-i)* herhangi bir yönden kendisinden üstün gördüğü kimsenin bu üstünlüğünden acı duymak. *ör. Sınıfta kıskandığı tek arkadaşı yoktu.* **3** çok görmek, esirgemek. *ör. Bisikletini benden kıskanırdı.* **4** *(-i)* sevdiği bir şeye en küçük bir saygısızlık gösterilmesine bile katlanamamak. *ör. Herkes yurdunu kıskanır.* **5** *(-i)* yerinde olmayı çok istemek, imrenmek. *ör. Gelecekteki insanları kıskanıyorum, bizden daha çok şey görecekler diye.*
kıskı *a.* **1** türlü amaçlarla iki şeyin arasına sokuşturulan, kıstırılan parça, kama, takoz. **2** *ask.* geri tepmesini önlemek için, bir topun tekerlekleri altına konulan ağaç parçası.
kıs kıs *ik. be.* gülmenin için için, sessiz ve alaylı olduğunu anlatır. **kıs kıs gülmek** için için, sessiz ve alaylı gülmek. *ör. Arkadaşı onun durumuna kıs kıs gülmekteydi.*
kıskıvrak *be.* (.' . .) çözülemeyecek ya da kurtulamayacak bir biçimde, sımsıkı olarak. **kıskıvrak yakalamak** (ya da **bağlamak**) çözülemeyecek ya da kurtulamayacak bir biçimde tutmak. **kıskıvrak yakalanmak** (ya da **bağlanmak**) kaçamayacak bir biçimde tutulmak.
kısma *a.* kısmak eylemi.
kısmak, -ar *(-i)* **1** (ses için) alçalmasını, azalmasını sağlamak, azaltmak. *ör. Radyonun sesini kıstı.* **2** bir şeyin boyunu kısaltmak. *ör. Eteği kısmak gerekiyor.* **3** (göz için) biraz kapamak. *ör. Sokağa çıkınca, güneşten gözünü*

kısmak zorunda kalmıştı. **4** (lamba için) fitilini kısaltarak ışığını azaltmak. *ör. Gaz tükenirse karanlıkta kalırdı, onun için feneri iyice kısmıştı.* **5** almak, sıkıştırmak. *ör. Köpeği onu tanıyınca kuyruğunu bacakları arasına kısıp oturdu.* **6** (para, gider vb. için) azaltmak. *ör. Ekmeğimizden kısıp para biriktirerek bu evi aldık.* **7** *mec.* verilen hakların ve özgürlüklerin sınırlarını daraltmak.

kısmen *be.Ar.* (.' .) bütünüyle değil yalnızca bir bölümüyle, kimi bakımdan, kimi yönden, bir bölüm olarak. *ör. Sözlerinde kısmen haklıydı.*

kısmet, -ti *a. Ar.* **1** Tanrı'nın her kişiye, her canlıya uygun gördüğü şey, durum. *ör. Kısmetimiz yoksullukmuş deyip oturulmaz, çalışmak gerekir.* **2** evlenme talihi. *ör. "Bu kız kaçırılacak kısmet değil, evlen onunla" diyorlardı.* **3** olayların kötü sonuçlarını tevekkülle karşılama durumu. **4** *ünl.* "şimdiden bir şey diyemem", "belli değil", "olur da, olmaz da" vb. gibi anlamlara gelen "kısmet ise", "kısmet olursa" sözlerinin kısa söylenişi olarak, ileriye dönük bir durumla ilgili soruya yanıt biçiminde kullanılır. *ör. Haftaya yine gelecek misin? --Kısmet!* **kısmet beklemek** evlenmeyi, evleneceği kimseyi beklemek. **kısmet** (ya da **kısmeti) çıkmak** (kız, kadın için) evlenme olanağı belirmek, kendisiyle evlenmek isteyen biri çıkmak. **kısmet ise gelir Hint'ten, Yemen'den, kısmet değil ise ne gelir elden?** "Tanrı kısmet etmemişse istediğiniz şeyi elde edemezsiniz" anlamında söylenir. **kısmet kapısı** sürekli bir kazanç sağlanan yer. **kısmet olmak 1)** talih yardım etmek. *ör. Kısmet olursa yine görüşürüz.* **2)** elde etmek. *ör. İş ona kısmet oldu.* **kısmeti açılmak 1)** kendisiyle evlenmek isteyenler çıkmak. **2)** iyi kazanmaya başlamak. **kısmeti ayağına gelmek** beklemediği bir anda, güzel bir şeye, çok elverişli bir duruma hiç zahmet çekmeden kavuşmak. **kısmeti bağlanmak** çok istediği halde evlenememek. **kısmetinde ne varsa kaşığında o çıkar** "bir şey elde etmek için uğraşan, çalışan kimseye Tanrı neyi ne kadar kısmet etmişse onu verir" anlamında söylenir. **(birinin) kısmetine mani olmak** kazancını ya da evlenmesini engellemek. **kısmetini ayağıyla tepmek** kavuşturulacağı iyi bir durumu, değerini bilmeyerek istememek. **(birinin) kısmetini bağlamak** (inanışa göre) büyü yaparak evlenmesini önlemek.

kısmetli *s. Ar. T.* kısmeti iyi olan.

kısmetlilik *a. Ar. T.* kısmeti çok iyi olma durumu.

kısmetsiz *s. Ar. T.* kısmeti iyi olmayan. **kısmetsiz köpek sabaha karşı uyuyakalır** "Tanrı kendisine kısmet vermemiş olan yaratık, kısmet belirdiği zaman başka işle uğraştığı için, onu elde edemez" anlamında söylenir.

kısmetsizlik *a. Ar. T.* kısmeti iyi olmama ya da hiç kısmeti bulunmama durumu.

kısmık *s. ha.* eliaçık olmayan, elisıkı, cimri, pinti.

kısmıklaşma *a.* kısmıklaşmak eylemi.

kısmıklaşmak *(nsz) ha.* kısmığa yaraşır bir biçimde davranmak, elisıkı biri olmak, cimrileşmek, pintileşmek.

kısmıklık *a.* kısmık olma durumu. **kısmıklık etmek** *ha.* kısmık olana yaraşır bir biçimde davranmak.

kısmi *s. Ar.* (. -) bir şeyin yalnızca bir bölümünü kapsayan. **kısmi af** genel olmayan, suçların ancak bir bölümünü kapsayan af.

kısrak *a.* dişi at.

kıssa *a. Ar. esk.* kendisinden bir ders çıkarılması gereken olay, konu, kısa öykü, fıkra. **kıssadan hisse** bir olaydan, anlatılan bir öyküden alınacak ders. **kıssadan hisse almak** (ya da **çıkarmak**) bir olaydan, anlatılan bir öyküden ders almak.

kıstak *a. coğr.* bir yarımadanın karaya bağlandığı dar yer.

kıstas *a. Ar.* ➻ **ölçüt**.

kıstırabilme *a.* kıstırabilmek eylemi.

kıstırabilmek *(-i, -e)* kıstırması olanak içinde olmak ya da kıstırma olasılığı bulunmak.

kıstırayazma *a.* kıstırayazmak eylemi.

kıstırayazmak *(-i, -e)* kıstırma tehlikesi atlatmak, kıstırmaya az kalmak, kıstıracak gibi olmak, neredeyse kıstırmak. *ör. Elimi kapıya kıstırayazdım.*

kıstırılabilme *a.* kıstırılabilmek eylemi.

kıstırılabilmek *(nsz; -e)* kıstırılması olanak içinde olmak ya da kıstırılma olasılığı bulunmak.

kıstırılış *a.* kıstırılmak eylemi ya da biçimi.

kıstırılma *a.* kıstırılmak eylemi.

kıstırılmak *(nsz; -e)* kıstırmak eylemine konu olmak.

kıstırış *a.* kıstırmak eylemi ya da biçimi.

kıstırıverme *a.* kıstırıvermek eylemi.

kıstırıvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede kıstırmak.

kıstırma *a.* kıstırmak eylemi.

kıstırmak *(-i, -e)* **1** iki şey arasına alarak sıkıştırmak. *ör. Dosyayı koltuğuna kıstırıp müdüre çıktı.* **2** dalgınlıkla iki şey arasında bırakıp ezilmesine yol açmak. *ör. Çocuk parmağını kapıya kıstırmış.* **3** *mec.* kaçıp kurtulamayacak bir duruma getirmek. *ör. Polisler kaçağı kıstırıp yakaladı.*

kış (I) *a.* **1** güzden sonra gelen, güz ile ilkyaz arasındaki en soğuk mevsim. **2** (kuzey yarımküre için) 21 Aralıktan 21 Marta değin süren, yılın en soğuk mevsimi. **3** *mec.* kış belirtileri, çok soğuk hava. *ör. Afrika'da kış olmaz mı?* **kış baba** *mec.* yeğin soğuk, kış. **kış basmak** kışın yeğin soğukları başlamak. **kış dönemi** kışın yapılan, kış süresine rastlayan şey. *ör. Kış dönemi kursları başlıyor.* **kış dönencesi** ➻ **oğlak dönencesi**. **kış günü** kışın. **kış kıyamet** çok yeğin kış. **kış uykusu 1)** *yaşb.* soğuk mevsimlerde, soğuğa, kışa karşı koyabilmek için,

kimi canlı varlıkların yapısında görülen olayların tümü. **2)** *bitb.* soğuk bölgelerde, özellikle yapraklarını döken ağaçlarda besisuyu dolaşımının tümüyle ya da tüme yakın bir biçimde durması. **3)** *mec.* hareketsizlik, durgunluk dönemi. **kış yapmak** (hava) çok soğuk, karlı buzlu geçmek. **kışı çıkarmak** (ya da **geçirmek**) kışın sonuna değin bir yerde kalmak.

kış (II) *ünl.* tavuk ve benzeri kümes hayvanlarını, kuşları korkutup kaçırmak, kovmak için çıkarılan ses.

kışçı *a. arg.* hafif bir suç işleyerek kışı hapishanede geçirmeye alışmış kimse.

kışın *be.* (.' .) kış mevsiminde, kış süresince.

kışkırtabilme *a.* kışkırtabilmek eylemi.

kışkırtabilmek *(-i)* kışkırtmak elinde olmak, kışkırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kışkırtı *a.* kışkırtmak eylemi.

kışkırtıcı *s.* ve *a.* **1** kışkırtmak eylemini yapan, kışkırtan. **2** kışkırtma[2] yapan. *eş.* ➻ **provokatör**. **kışkırtıcı ajan** insanları, toplulukları kimi suçları işlemeye sürüklemekle görevli kimse.

kışkırtıcılık *a.* **1** kışkırtıcı olma durumu. **2** kışkırtıcı ajana özgü davranış.

kışkırtılabilme *a.* kışkırtılabilmek eylemi.

kışkırtılabilmek *(nsz)* kışkırtılması olanak içinde olmak ya da kışkırtılma olasılığı bulunmak.

kışkırtılış *a.* kışkırtılmak eylemi ya da biçimi.

kışkırtılma *a.* kışkırtılmak eylemi.

kışkırtılmak *(nsz)* kötü bir eylem yapmaya sürüklenmek, yönlendirilmek, yüreklendirilmek.

kışkırtış *a.* kışkırtmak eylemi ya da biçimi.

kışkırtma *a.* **1** kışkırtmak eylemi. **2** bir insanı, bir topluluğu bir kimseye, bir topluluğa, bir örgüte ya da devlete karşı, sonradan ağır sonuçlar doğuracak bir eylemde bulunmaya yönlendiren, önceden tasarlanmış girişim. *eş.* **provokasyon**.

kışkırtmacı *a.* ➻ **kışkırtıcı**.

kışkırtmacılık *a.* ➻ **kışkırtıcılık**.

kışkırtmak *(-i)* **1** (kümes hayvanlarını, kuşları) ürkütüp kaçırmak. **2** *mec.* bir kimseyi, kötü bir iş yapması için yönlendirmek, yüreklendirmek. *ör. Adamı kışkırtıp üzerlerine saldı.* **3** *mec.* bir kimseyi, bir topluluğu, sonradan ağır sonuçlar doğuracak kötü bir eylem yapmaya yönlendirmek. *ör. Onun görevi halkı kışkırtmakmış.*

kışkırtman *a. yeni* insanları, toplulukları kimi suçları işlemeye sürüklemekle görevli kimse. *eş.* **kışkırtıcı ajan**, **ajan provokatör**.

kışkırtmanlık *a. yeni* kışkırtman olanın görevi.

kışkışlama *a.* kışkışlamak eylemi.

kışkışlamak *(-i, -e)* **1** (genellikle kümes hayvanları ve kuşlar için) kış kış diyerek ürkütüp kaçırmak, kovmak. **2** *tkz.* kovmak.

kışkışlanma *a.* kışkışlanmak eylemi.

kışkışlanmak *(nsz)* **1** kışkışlamak eylemi yapılmak, ürkütülüp kaçırılmak. **2** *tkz..* kovulmak.

kışkışlayabilme *a.* kışkışlayabilmek eylemi.

kışkışlayabilmek *(-i) tkz.* kışkışlamak elinde olmak, kışkışlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kışla *a.* (.' .) **1** askerlerin toplu olarak barındıkları büyük yapı. **2** *ha.* dağlık yerde, kışın oturulan dam. **3** *ha.* davar sürülerinin gecelediği ya da kışın barındığı kapalı yer.

kışlak *a.* göçebe oymakların, yayladan inerek, hayvanlarıyla birlikte kışı geçirdikleri, konakladıkları yer. *ör. Bu oymağın kışlağı Çukurova'daydı, kışın oraya inerlerdi.*

kışlama *a.* kışlamak eylemi.

kışlamak (I) *(nsz)* **1** kış olmak. *ör. Havalar iyice kışladı.* **2** kış mevsimini bir yerde geçirmek. *ör. Bu oymak her yıl Çukurova'da, Kadirli yöresinde kışlar.* **3** *arg.* hafif bir suç işleyerek kış mevsimini hapishanede geçirmek.

kışlamak (II) *(-i)* **1** *ha.* (kümes hayvanlarını, kuşları) kış kış diyerek kovmak, ürkütüp kaçırmak. **2** *arg.* (bir kimseyi) başından atmak, göndermek ya da kovmak.

kışlatma *a.* kışlatmak eylemi.

kışlatmak *(-i)* **1** kışı bir yerde geçirmesini, kışlamasını sağlamak, kışı geçirtmek. **2** *arg.* bir kimseyi birinin başına sarmak, birine musallat etmek.

kışlayabilme *a.* kışlayabilmek eylemi.

kışlayabilmek *(nsz)* kışlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Göçebeler kışlayabilecekleri bir yer bulamamış.*

kışlık *s.* **1** kış için, kışla ilgili, kışa özgü, kışın olan, kışın kullanılan. *ör. Kışlık giysilerimizi sandıktan çıkardık.* **2** *a.* kışın oturulan yapı. *ör. Yazlıkçılar kışlıklarına döndü.*

kıt, -tı *s.* **1** gereksinimi karşılayamayacak denli az, yeterince olmayan, az olan, az bulunan. *ör. Bugünlerde paramız kıt, tutumlu olalım.* **2** (söz, duygu vb. için) az. *ör. Pek konuşmaz, lafı kıt biridir.* **kıt kanaat (geçinmek)** yoksulluk içinde ve güçlükle (geçinmek). **kıtı kıtına** ancak gereksinime zor yetecek kadar, fazla olmayan, az.

kıta *a. Ar.* **1** ➻ **anakara**. **2** *ask.* silahlı ya da silahsız erlerin, bir komutanın buyruğunda bir araya gelmesinden oluşan birlik. **3** *yaz.* ➻ **dörtlük**[3]. **kıta sahanlığı 1)** *coğr.* deniz kıyısıyla genellikle -200 m. derinlik arasında uzanan, az eğimli, karadan taşınmış tortularla kaplı dip. **2)** *huk.* bir ülkenin kıyılarına bitişik olan -200 m. derinliğe ya da bu sınırın ötesindeki su derinliğinin doğal kaynaklarının işletilmesine elverişli olduğu noktaya değin, karasularının dışında kalan denizaltı bölgelerinin deniz yatağı ve toprakaltı kesimlerinin tümü.

kıtal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** birbirini öldürme, vuruşma. **2** savaş.

kıtalma *a. ha.* kıtalmak eylemi.

kıtalmak *(nsz) ha.* ➻ **kıtlaşmak**.

kıtık *a.* minder, şilte, yastık gibi şeyleri, koltuk döşemelerini doldurmakta kullanılan, kimi vakit de sıvanın içine katılan keten, kendir ya da kaba yün lifleri.

kıtıklama *a.* kıtıklamak eylemi.
kıtıklamak *(-i)* kıtıkla doldurmak.
kıtıklı *s.* içinde kıtık bulunan, kıtıkla doldurulmuş olan.
kıtıpiyos *a. arg.* düşük nitelikli, bayağı, değersiz, kötü.
kıtıpiyosluk *a. arg.* kıtıpiyos olma durumu.
kıtır (I) *a. ha.* ve *arg.* doğru olmayan, düzmece, uydurma, yalan söz, haber vb. **kıtır atmak** *ha.* ve *arg.* kafadan atmak, uydurmak, yalan söylemek. **(birini) kıtıra almak** *ha.* alay etmek.
kıtır (II) *a. ha.* **1** olmamış kavun, kelek. **2** kel hastalığı. **3** patlamış mısır. **4** kuru ve gevrek ses.
kıtırak *s. ha.* biraz kıt, az bulunan, az.
kıtırbom *a. arg.* asılsız haber, yalan söz, palavra, kıtır **(I)** .
kıtırcı *s. ha.* ve *arg.* çok yalan söyleyen, palavracı, yalancı (kimse).
kıtırcılık *a. ha.* ve *arg.* kıtırcı olma özelliği, palavracılık, yalancılık.
kıtırdama *a.* kıtırdamak eylemi.
kıtırdamak *(nsz)* **1** (kuru, sert bir şey) kıtır kıtır diye sesler çıkarmak. **2** gevremek. *ör. Börek kıtırdamış.*
kıtırdatılma *a.* kıtırdatılmak eylemi.
kıtırdatılmak *(nsz)* kıtırdamak eylemi yaptırılmak.
kıtırdatma *a.* kıtırdatmak eylemi.
kıtırdatmak *(-i)* **1** gevrek sesler çıkarmasını sağlamak, kıtır kıtır diye sesler çıkarmasına yol açmak. **2** *ha.* (ekmeği) gevretmek.
kıtırdayış *a.* kıtırdamak eylemi ya da biçimi.
kıtır kıtır *ik. s.* **1** çok pişirilmekten ya da çok kızartılmaktan kuru ve gevrek bir duruma gelmiş olan, gevrek. *ör. Kıtır kıtır börekleri görünce dayanamadı.* **2** *be.* "yemek", "doğramak", "kesmek" gibi eylemlerle kullanıldığında, eylemin gevrek bir ses çıkararak yapıldığını belirtir. *ör. Adamı kıtır kıtır doğramışlar.* **kıtır kıtır etmek** (kuru bir şey) gevrek bir ses çıkarmak. **kıtır kıtır olmak** çok gevremek.
kıtırtı *a.* kıtır kıtır diye çıkan ses, kıtırdama sesi.
kıtlama *be.* bir parça şekeri ağızda tutarak çay içmeyi, bu biçimde içilen çayı anlatır. *ör. Çayı kıtlama severdi.*
kıtlaşabilme *a.* kıtlaşabilmek eylemi.
kıtlaşabilmek *(nsz)* kıtlaşması olanak içinde olmak ya da kıtlaşma olasılığı bulunmak. *ör. İlerde döviz kıtlayabilirmiş.*
kıtlaşıverme *a.* kıtlaşıvermek eylemi.
kıtlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kıtlaşmak. *ör. Daha savaş mavaş yokken benzin kıtlaşıvermişti.*
kıtlaşma *a.* kıtlaşmak eylemi.
kıtlaşmak *(nsz)* gereksinime yetmez olmak, zor bulunur olmak, kıt duruma gelmek, azalmak.
kıtlık *a.* **1** gereksinime yetmeyecek denli azlık, az ve zor bulunma, gereksinimi karşılayamama, kıt olma durumu. *ör. Seçimler kâğıt kıtlığına yol açtı.* **2** savaş, kuraklık gibi nedenlerle ürün yetişmemesi dolayısıyla doğan açlık. **3** besin maddelerinde ortaya çıkan büyük darlık. **4** *mec.* (duygu, söz vb. için) azlık. *ör. Bu ülkede düşünce kıtlığı vardır.* **(bir şeyin) kıtlığına kıran girmek** ortadan çekilip hiç bulunmaz olmak. **kıtlık çekmek** kıtlık yılları geçirmek, yokluk çekmek. *ör. Bizim kuşak çok kıtlık çekmiştir.* **kıtlık yılı** ürünün ve gereksinim maddelerinin yeterince olmadığı, bulunmadığı yıl. **kıtlıktan çıkmış gibi** (yemek için) oburca ve açgözlülükle, doymak bilmezcesine.
kıv *a. ha.* sürek avında, av hayvanlarını ininden çıkarmak ve belli bir yöne sürmek için avcıların topluca çıkardığı ses, bağırtı, yaygara. **kıv etmek** *ha.* (sürek avında vb.) yaygara koparmak, bağırmak.
kıvam *a. Ar.* (. -) **1** (sıvı şeyler için) yoğunluk, koyuluk derecesi, koyuluk. *ör. Zeytinyağı kıvamında bir sıvıydı.* **2** *mec.* bir şeyin en uygun zamanı ya da durumu, gerekli koşulların oluştuğu zaman. *ör. İşi kıvamına getirdik.* **3** *sp.* spor çalışmalarında başarılı olabilmek için fizik ve moral yönünden iyi durum. **(bir şey) kıvamını bulmak** (ya da **kıvamına gelmek**) gerekli ve istenilen koşullar oluşmak, en uygun durumda olmak.
kıvamlandırılma *a. Ar. T.* kıvamlandırılmak eylemi.
kıvamlandırılmak *(nsz) Ar. T.* kıvamlanması sağlanmak, kıvamlı durumu getirilmek.
kıvamlandırma *a. Ar. T.* kıvamlandırmak eylemi.
kıvamlandırmak *(-i) Ar. T.* kıvamına gelmesini sağlamak.
kıvamlanış *a.* kıvamlanmak eylemi ya da biçimi.
kıvamlanma *a. Ar.T.* kıvamlanmak eylemi.
kıvamlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** (sıvılar için) kendine özgü kıvama erişmek, kıvamına gelmek, koyulaşmak. **2** *mec.* uygun duruma gelmek, koşulları oluşmak, olgunlaşmak.
kıvamlı *s. Ar. T.* gereken, kendine özgü kıvamı bulmuş olan.
kıvamölçer *b. a. Ar. T.* yağ, boya, vernik gibi maddelerin kıvamını ölçen araç.
kıvamsız *s. Ar. T.* gereken, kendine özgü kıvamı bulmamış olan.
kıvanabilme *a.* kıvanabilmek eylemi.
kıvanabilmek *(-e, -le)* kıvanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Takımımızın başarılarıyla kıvanabiliriz.*
kıvanç *a.* kıvanmak eylemi, kıvanma, sevinç, övünç. **kıvanç duymak** (bir şeyden dolayı) mutluluk duymak, sevinmek, övünmek.
kıvançlanma *a.* kıvançlanmak eylemi.
kıvançlanmak *(nsz)* ➻ **kıvanmak**.
kıvançlı *s.* **1** sevinç duyan. **2** övünç duyan.
kıvandırma *a.* kıvandırmak eylemi.

kıvandırmak *(-i)* kıvanmak eylemini yaptırmak, kıvanmasına yol açmak. *ör. Başarısı beni kıvandırıyor.*
kıvanış *a.* kıvanmak eylemi ya da biçimi.
kıvanma *a.* kıvanmak eylemi.
kıvanmak *(-e, -le)* (övünülecek bir olaydan, bir başarıdan dolayı) mutlu olmak, sevinmek, övünç duymak.
kıvcı *a. ha.* sürek avında, av hayvanlarını ininden çıkarmak için ses çıkaran, bağıran kimse.
kıvıl *a. ha.* ➻ **kıvılcım**.
kıvılcım *a.* **1** yanmakta olan bir maddeden sıçrayan küçük ateş parçası. **2** demir ve taş gibi maddelerin güçlü bir biçimde çarpışmasından sıçrayan ateş durumundaki küçük parça. **3** *mec.* eyleme geçiren etken. *ör. Bir kıvılcım, insanları sokağa dökmeye yetmişti.* **4** *gökb.* Güneş'in yüzeyinde görülen kesikli ışımalara verilen ad. **kıvılcım bujisi** patlamalı motorlarda, havayla yakıt karışımının tutuşmasını sağlayan parça.
kıvılcımlanabilme *a.* kıvılcımlanabilmek eylemi.
kıvılcımlanabilmek *(nsz)* kıvılcımlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıvılcımlanış *a.* kıvılcımlanmak eylemi ya da biçimi.
kıvılcımlanıverme *a.* kıvılcımlanıvermek eylemi.
kıvılcımlanıvermek *(nsz)* çabucak kıvılcımlanmak.
kıvılcımlanma *a.* kıvılcımlanmak eylemi.
kıvılcımlanmak *(nsz)* kıvılcımlı duruma gelmek, kıvılcımlar saçmak.
kıvılcımlı *s.* kıvılcım saçan, kıvılcım çıkaran, kıvılcımı olan.
kıvılcımsız *s.* kıvılcım saçmayan, kıvılcım çıkarmayan, kıvılcımı olmayan.
kıvıl kıvıl *ik. be.* **1** (çalışmak, işlemek için) harıl harıl, durmaksızın, hiç durmadan. **2** (canlılık, hareketlilik için) kaynaşma. *ör. Leşte kurtlar kıvıl kıvıldı.*
kıvırabilme *a.* kıvırabilmek eylemi.
kıvırabilmek *(-i)* kıvırmak elinde olmak, kıvırmaya gücü yetmek, kıvırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıvırcık *s.* **1** küçük küçük kıvrımları olan. *ör. Çocuğun kıvırcık saçları vardı.* **2** *a.* daha çok Trakya'da, Marmara Bölgesi'nde yetiştirilen, ince kuyruklu, ak tüylü bir koyun türü. **3** *a.* bu koyunun eti. **4** *a.* salatası yapılan, yaprakları sıkı ve küçük küçük kıvrımlı bir marul türü, kıvırcık salata. **kıvırcık salata** yaprakları küçük küçük kıvrımlı bir marul, yeşil salata.
kıvırcıklaşma *a.* kıvırcıklaşmak eylemi.
kıvırcıklaşmak *(nsz)* kıvırcık duruma gelmek. *ör. Çocuğun saçı gittikçe kıvırcıklaşmaktaydı.*
kıvır kıvır *ik. s.* büklümleri, kıvrımları olan, büklüm büklüm, kıvrım kıvrım, kıvrımlı. *ör. Çocuk, kıvır kıvır saçlarıyla çok hoştu.*
kıvırış *a.* kıvırmak eylemi ya da biçimi.
kıvırıverme *a.* kıvırıvermek eylemi.
kıvırıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kıvırmak.
kıvırma *a.* kıvırmak eylemi.
kıvırmak *(-i)* **1** bükmek. *ör. İnsanın kolunu kıvırmak tehlikelidir.* **2** kenarından içe ya da dışa doğru bükmek, katlamak. *ör. Pantolonunun paçalarını kıvırmıştı.* **3** büklüm büklüm, kıvrım kıvrım yapmak, kıvrık duruma getirmek. *ör. Saçlarını kıvırmış, kıvırcık olmuştu.* **4** bir giysinin ya da kumaşın kenarını bükerek tersinden dikmek. *ör. Ceketin kol ağzı eskiyince içine kıvırırdı.* **5** kalçalarını iki yana sallayarak oynamak ya da yürümek. *ör. Kadın iyi kıvırıyordu.* **6** *mec.* başa çıkmak, başarmak, becermek. *ör. İşi yine de kıvırdık sayılır.* **7** *mec.* (yalan vb.) uydurup söylemek. *ör. İki laf kıvırınca kurtulduk.* **8** *(-e)* yönünü çevirmek, dönmek, sapmak. *ör. Sürücü sağa kıvırıp çarpışmayı önledi.* **9** *(-i) ha.* çalmak, aşırmak, hırsızlamak. **10** *(-i) arg.* elde etmek, kazanmak. *ör. Babamdan biraz para kıvırınca soluğu burada aldım.* **kıvıra kıvıra** *ik. be.* **1)** büke büke, bükerek, kıvırarak. **2)** kalçalarını iki yana sallayarak. *ör. Kadın, kıvıra kıvıra gidiyordu.*
kıvırtabilme *a.* kıvırtabilmek eylemi.
kıvırtabilmek *(-i, -e)* kıvırtması olanak içinde olmak ya da kıvırtma olasılığı bulunmakç
kıvırtış *a.* kıvırtmak eylemi ya da biçimi.
kıvırtıverme *a.* kıvırtıvermek eylemi.
kıvırtıvermek *(-i, -e)* çabucak kıvırtmak.
kıvırtma *a.* kıvırtmak eylemi.
kıvırtmak *(-i, -e)* **1** kıvırmak eylemini yaptırmak. *ör. Berbere saçını kıvırtmıştı.* **2** kıvırmak[5]. *ör. Kadın iyi kıvırtıyordu.* **3** *arg.* verdiği sözü yerine getirmemek için geçerli geçersiz birçok nedenler öne sürmek, yapmak istememek, yan çizmek. *ör. Sıra para vermeye gelince herkes kıvırtır.* **4** *arg.* sözünü ya da davranışını düzeltmeye çalışmak. **kıvırta kıvırta** *ik. be.* ➻ **kıvıra kıvıra**.
kıvır zıvır *ik. s.* **1** derme çatma, değersiz, önemsiz (eşya). *ör. Odayı kıvır zıvırla doldurmuşsun.* **2** *a.* önemi olmayan ayrıntı. *ör. Bu kıvır zıvırı anlatmasam da olur.*
kıvlama *a. ha.* kıvlamak eylemi.
kıvlamak *(nsz) ha.* sürek avında av hayvanlarını ortaya çıkarmak için sürekli olarak bağırıp gürültü yapmak.
kıvracık *s.* (.' . .) *ha.* fazla uğraşmayı gerektirmeyen, derli toplu ve işi kolay. *ör. Küçücük, kıvracık bir evi vardı.*
kıvrak *s.* **1** canlı, hareketli, oynak, neşeli. *ör. Radyo kıvrak bir oyun havası çalıyordu.* **2** canlı, çevik, atik. *ör. Kıvrak bir vücudu var.* **3** akıcı, işlek. *ör. Kıvrak bir el yazısı ve kıvrak bir zekâsı var.* **4** *ha.* aceleci. **5** *ha.* güzel, şık giyimli, yakışıklı. **6** *a. ha.* yerli dokuması kara bezden yapılmış, köylü kadınların kullandığı yeldirme. **7** *a. ha.* ince tülbentten ya da ipekliden başörtüsü. **8** *a. ha.* kadınların giydiği kısa etek. **kıvrak kıvrak** *ik. be.* çok kıvrak bir biçimde.

kıvrakça *s.* ve *be.* (. .' .) biraz kıvrak, kıvrak sayılabilecek (bir biçimde).
kıvraklaşabilme *a.* kıvraklaşabilmek eylemi.
kıvraklaşabilmek *(nsz)* kıvraklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıvraklaşıverme *a.* kıvraklaşıvermek eylemi.
kıvraklaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kıvraklaşmak. *ör. Müzik sona doğru kıvraklaşıvermişti.*
kıvraklaşma *a.* kıvraklaşmak eylemi.
kıvraklaşmak *(nsz)* kıvrak bir duruma gelmek, kıvraklık edinmek. *ör. Müzik gittikçe kıvraklaşmıştı.*
kıvraklaştırma *a.* kıvraklaştırmak eylemi.
kıvraklaştırmak *(-i)* kıvrak bir duruma getirmek, kıvraklık vermek. *ör. Spor onu kıvraklaştırmış.*
kıvraklık *a.* **1** kıvrak olma durumu. **2** kıvrak davranış.
kıvrama *a.* kıvramak eylemi.
kıvramak *(nsz)* **1** fazla bükülerek buruşmak, kıvırcık duruma gelmek, buruşup toplanmak. **2** *ha.* hızlı yürümek. **2** *ha.* harekete geçmek, davranmak.
kıvranabilme *a.* kıvranabilmek eylemi.
kıvranabilmek *(nsz)* kıvranması olanak içinde olmak ya da kıvranma olasılığı bulunmak.
kıvranadurma *a.* kıvranadurmak eylemi.
kıvranadurmak *(nsz)* başlayan kıvranması sürüyor olmak. *ör. Yaralı yerde kıvranadursun cankurtaran görünürde yoktu.*
kıvrandırabilme *a.* kıvrandırabilmek eylemi.
kıvrandırabilmek *(-i)* kıvrandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıvrandırılabilme *a.* kıvrandırılabilmek eylemi.
kıvrandırılabilmek *(nsz)* kıvrandırılması olanak içinde olmak ya da kıvrandırılma olasılığı bulunmak. *ör. insan parasızlıktan kıvrandırılabilirmiş.*
kıvrandırılma *a.* kıvrandırılmak eylemi.
kıvrandırılmak *(nsz)* kıvranması sağlanmak.
kıvrandırma *a.* kıvrandırmak eylemi.
kıvrandırmak *(-i)* **1** kıvranmasına yol açmak. **2** *mec.* acı çektirmek, çok üzmek.
kıvranış *a.* kıvranmak eylemi ya da biçimi.
kıvranma *a.* kıvranmak eylemi.
kıvranmak *(nsz)* **1** yeğin ağrı, sancı gibi fiziksel ya da korku, heyecan gibi ruhsal bir nedenle vücut eğilip bükülmek. *ör. Adam yerde acıyla kıvranmaktaydı.* **2** *mec.* çok acı çekmek, üzülmek. *ör. Onun kıvrandığını görüyordu ama aldırmıyordu.* **3** *mec.* bir şeye çok gereksinim duymak. *ör. Para diye kıvranmaktaydı ama bulamıyordu.* **4** *mec. ha.* bir şeyi elde etmek için uğraşmak. *ör. Tarlayı almak için çok kıvrandı.* **5** *ha.* bir şeyin çevresinde dönmek, dolanmak. *ör. Evi kıvranıp her yere baktı.* **kıvrana kıvrana** *ik. be.* kıvranarak.
kıvratabilme *a.* kıvratabilmek eylemi.
kıvratabilmek *(-i) ha.* (ip, tel gibi şeyler için) kıvratmayı becermek, kıvratma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıvratma *a.* kıvratmak eylemi.
kıvratmak *(-i) ha.* (ip, tel gibi şeyler için) birkaç kat yapıp bükmek ya da burmak. **kıvrata kıvrata** *ik. be.* bükerek, kıvratarak, kıvırarak.
kıvrık *s.* bükülmüş, kıvrılmış. *ör. Doğan kıvrık gagalı bir kuştur.*
kıvrıklaşma *a.* kıvrıklaşmak eylemi.
kıvrıklaşmak *(nsz)* kıvrık bir duruma gelmek. *ör. Saçı kıvrıklaşmıştı.*
kıvrıklık *a.* kıvrık olma durumu.
kıvrılabilme *a.* kıvrılabilmek eylemi.
kıvrılabilmek *(nsz)* kıvrılması olanak içinde olmak, kolaylıkla kıvrılmak, kıvrılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıvrılış *a.* **1** kıvrılmak eylemi ya da biçimi. **2** *yerb.* bir kırığın yakınında, katman uçlarının aşağı ya da yukarı doğru kıvrık olması.
kıvrılıverme *a.* kıvrılıvermek eylemi.
kıvrılıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak kıvrılmak.
kıvrılma *a.* **1** kıvrılmak eylemi. **2** *yerb.* önce yatay durumda bulunan katmanların, yandan gelen basınçla, dalgalı bir biçim almaları olayı.
kıvrılmak *(nsz)* **1** eğrilip bükülmek, kıvrık bir durum almak. **2** kıvırcık bir duruma gelmek. **3** yuvarlak bir biçim almak, çöreklenmek, kangal olmak. *ör. Yılan kıvrılmış yatıyordu.* **4** (dar bir yere) büzülerek yatmak. *ör. Uykusu gelince divana kıvrıldı.* **5** dönmek, sapmak. *ör. Köşeyi kıvrılıp görünmez oldu.* **kıvrıla kıvrıla** (ya da **kıvrıla büküle**) *ik. be.* kıvrılarak, dolanarak. *ör. Yol dağı kıvrıla kıvrıla gidiyordu.*
kıvrım *a.* **1** bir şeyin kıvrılan, katlanan yeri, büklüm. **2** *yerb.* kıvrılma sonunda oluşan toprak dalgası, katmanların dalga biçiminde büküntüsü. **kıvrım kıvrım** *ik. s.* **1)** dalgalanmış bir yüzey ya da dalgalı bir çizgi biçiminde olan, kıvrımları olan, büklüm büklüm. **2)** *be.* kıvrılarak. *ör. Yol kıvrım kıvrım uzanıyordu.* **kıvrım kıvrım kıvranmak 1)** çok acı çekerek kıvranmak. *ör. Adam yerde kıvrım kıvrım kıvranıyordu.* **2)** sıkıntıyla çok kıvranmak, çok sıkıntılı olmak. *ör. Adam yalvarmakta, kıvrım kıvrım kıvranmaktaydı.*
kıvrımlanış *a.* kıvrımlanmak eylemi ya da biçimi.
kıvrımlanma *a.* kıvrımlanmak eylemi.
kıvrımlanmak *(nsz)* kıvrım kıvrım olmak, kıvrımlı bir duruma gelmek.
kıvrımlı *s.* kıvrımı olan.
kıvrıntı *a.* kıvrım, büklüm. **2** kıvrılan yer, dönemeç. *ör. Derenin kıvrıntısı ormana rastlıyordu.*
kıvrışık *s. ha.* **1** küçük küçük kıvrımları olan, kıvırcık[1]. **2** eğri büğrü, buruşuk, kırışık.
kıvrışma *a. ha.* kıvrışmak eylemi.
kıvrışmak *(nsz) ha.* **1** sarmal bir biçimde birbirine dolaşmak buruşmak, bükülmek, kırışmak. **2** (saç) büklüm büklüm, lüle lüle olmak.
kıya *a.* adam öldürme suçu, adam öldürme. *eş.* **cinayet**.

kıyabilim *b. a.* ➻ **suçbilim**.
kıyabilimci *b. a.* ➻ **suçbilimci**.
kıyabilme *a.* kıyabilmek eylemi.
kıyabilmek *(-i; -e)* kıymak elinde olmak, kıyma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O ruh hastası, yalnız kalırsa canına kıyabilir.*
kıyacı *a.* ve *s.* adam öldüren, cana kıyan (kimse). *eş.* **cani**.
kıyacılık *a.* kıyacı olma durumu. *eş.* **canilik**.
kıyafet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **kılık**. **2** resmi giysi. **kıyafet balosu** alışılmış giysilerin dışında her tür giysiler giyilebilen, her kılığa girilerek gidilebilen balo. **kıyafet düşkünü** kötü giyimli kimse.
kıyafetli *s. Ar. T.* (. - . .) herhangi bir kıyafette, kılıkta olan (kimse). *ör. Garson kıyafetli biri masa topluyordu.*
kıyafetname *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) *esk.* **1** bir ülkenin ya da bir dönemin giyimlerini gösteren, anlatan kitap. **2** dış görünüşe ya da yüze bakılarak ruhsal durumu anlama bilgisi konusunda yazılmış kitap.
kıyafetsiz *s. Ar. T.* ➻ **kılıksız**.
kıyafetsizlik *a. Ar. T.* ➻ **kılıksızlık**.
kıyak *s. arg.* **1** benzerlerinden üstün olan, çok güzel, çok iyi, çok hoş. *ör. Tanju kıyak bir vuruşla topu kaleye soktu.* **2** *a.* birinin yararına yapılan olumlu bir davranış, iş, kayırma, iyilik. *ör. Bu kıyağını unutma.* **3** *ha.* düzgün giyimli, yakışıklı, biçimli, güzel (kimse). **kıyak kaçmak** *arg.* çok uygun düşmek, yakışık almak ya da hoşa gitmek. **(birine) kıyak yapmak** (ya da **çekmek**) *arg.* iyilik yapmak.
kıyakçı *s.* ve *a. arg.* **1** (kumarda) gözü pek oyuncu, parasını bir anda oyuna süren (kumarbaz). **2** hep kıyak[2] peşinde koşan (kimse). **3** başkalarına kıyak yapan, iyilik eden (kimse).
kıyakçılık *a.* kıyakçı olma durumu.
kıyaklaşma *a.* kıyaklaşmak eylemi.
kıyaklaşmak *(nsz) ha.* ve *arg.* kıyak[1,3] duruma gelmek.
kıyaklık *a. arg.* **1** kıyak olma durumu. **2** kıyakçıya yakışır davranış.
kıyam *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ayağa kalkış. **2** bir işe girişme, kalkışma. **3** karşı gelme, başkaldırma, ayaklanma. **4** İslam inancına göre, ölümden sonra yeniden dirilip ayağa kalkma, diriliş. **5** (namazda) ayakta durma.
kıyamet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** İslamlığa ve öteki tektanrılı dinlerin inanışına göre, dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilip mahşerde toplanacağı zaman. **2** *mec.* gürültü patırtı, gürültülü karışıklık. **kıyamet alameti 1)** dünyanın sonunun geldiğini önceden gösteren belirtiler. **2)** *mec.* içinde yaşanılan zamanın durumunu beğenmeyenlerin, özellikle yaşlı kimselerin kullandığı bir söz. **kıyamet gibi** (ya da **kadar**) pek bol, pek çok. **kıyamet günü** dünyanın sona ereceği ve ölülerin dirilip ayağa kalkacağı zaman. **kıyamet kopmak 1)** kıyamet günü gelmek. **2)** *mec.* (bir yerde) çok gürültü ve telaş olmak. **kıyamet mi kopar?** "ne olur?", "ne çıkar?", "ne önemi var?" anlamlarında kullanılır. *ör. Biraz ders çalışsan kıyamet mi kopar?* **kıyamete kadar** dünyanın sonu gelmediği sürece, dünya var oldukça, durdukça. **(bir iş) kıyamete kalmak** çözüm olanağı bulunmamak. **kıyameti** (ya da **kıyametleri** ya da **kıyametler**) **koparmak** bağırıp çağırarak ortalığı ayağa kaldırmak.
kıyas *a. Ar.* (. -) **1** denk sayma, bir tutma. **2** karşılaştırma, oranlama. **3** benzetme, örnekseme. **4** *mant.* ➻ **tasım**. **kıyas etmek** karşılaştırmak. **kıyas kabul etmez** karşılaştırılamayacak ölçüde ayrımlı olan, karşılaştırılamaz.
kıyasen *be. Ar.* (. - .) **1** benzetme yoluyla, benzeterek. **2** karşılaştırarak, oranlayarak. **3** örnek alarak, örnekseyerek.
kıyasıya *be.* (. .' . .) **1** öldürmek ya da canını yakmak amacıyla, kıyarcasına, öldürürcesine. **2** *s.* çok şiddetli. *ör. Şiir konusunda kıyasıya bir tartışmaya giriştiler.*
kıyasi *s. Ar.* (. - -) *esk.* **1** benzetme ve uygulamayla elde edilen. **2** *dilb.* kurala göre oluşturulmuş olan, kurallı.
kıyaslama *a. Ar. T.* kıyaslamak eylemi.
kıyaslamak *(-i; -i, -le) Ar. T.* **1** bir tutmak, bir saymak. **2** karşılaştırmak, örnek almak, örneksemek. **3** oranlamak.
kıyaslanabilme *a. Ar. T.* kıyaslanabilmek eylemi.
kıyaslanabilmek *(nsz) Ar. T.* kıyaslanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kıyaslanma *a. Ar. T.* kıyaslanmak eylemi.
kıyaslanmak *(nsz) Ar. T.* kıyaslamak eylemine konu olmak, karşılaştırılmak.
kıyaslayabilme *a. Ar. T.* kıyaslayabilmek eylemi.
kıyaslayabilmek *(-i; -i, -le) Ar. T.* kıyaslamak elinde olmak, kıyaslama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu kimle kıyaslayabiliriz?*
kıydırabilme *a.* kıydırabilmek eylemi.
kıydırabilmek *(-i, -e)* kıydırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu eti komşu kasaba kıydırabiliriz.*
kıydırılabilme *a.* kıydırılabilmek eylemi.
kıydırılabilmek *(nsz)* kıydırılması olanak içinde olmak ya da kıydırılma olasılığı bulunmak.
kıydırılma *a.* kıydırılmak eylemi.
kıydırılmak *(nsz)* kıymak eylemi yaptırılmak.
kıydırma *a.* kıydırmak eylemi.
kıydırmak *(-i, -e)* kıymak eylemini yaptırmak.
kıygı *a.* **1** acımasızlık. **2** haksızlık.
kıygın *s.* haksızlığa uğramış.
kıygınlık *a.* kıygın olma durumu.
kıyı *a.* **1** suyun karayla birleştiği yer. **2** karanın deniz boyunca uzanan bölümü. **3** uç, kenar. *ör. Tabağın kıyısı kırılmış.* **4** *mec.* çok uçta, uzakta bulunan, ıssız, tenha yer. *ör. Kıyı köylerden birindendi.* **kıyı akıntısı** *coğr.* varlığı ve etkisi kıyı bölgelerinde duyulan akıntıların genel adı. **kıyı boyu** karanın deniz boyunca

uzanan bölümü. **kıyı bucak** pek göze çarpmayan yer. **kıyı çizgisi** *coğr.* denizde, suyun karayla birleştiği yerler. **kıyı dili** *coğr.* bir körfezin önünü kapatan, denizle küçük bir bağlantı kalsa da körfezi göl durumuna sokan, kum ve çakıl karışımı birikinti. **kıyı kıyı** *ik. be.* kıyıya yakın bir biçimde, kıyıdan kıyıdan. *ör. Kayık kıyı kıyı gidiyordu.* **kıyı kumulu** *coğr.* kalın kum örtüsüyle kaplı, denizden esen egemen yellerin oluşturduğu, kumul tepeciklerinin yaygın biçimde bulunduğu dar ya da geniş kıyı şeridi. **kıyı sekisi** *coğr.* dalga aşındırmasıyla ya da yığılmalarla oluşan kıyı düzlüklerinin, genellikle taban düzeyinin alçalmasıyla deniz düzeyinin üstünde kalan kesimi. **kıyıda bucakta** (ya da **kıyıda köşede**) göze çarpmayan, dikkat çekmeyen ya da umulmayan yerlerde, kenarda köşede. **kıyıda köşede kalmak** göze çarpmayan bir köşede unutulmuş olmak.

kıyıcı *s.* **1** başkalarına kıyasıya kötülük eden, acıma duygusu bulunmayan(kimse). **2** *a.* kıymak eylemini yapan kimse.

kıyıcılık *a.* kıyıcı olma durumu. **kıyıcılık etmek** acımasız davranmak.

kıyık (I) *s.* kıyılmış olan. **kıyık kıyık kıymak** *ha. mec.* öldüresiye dövmek.

kıyık (II) *a. ha.* kalın, büyük yorgan iğnesi.

kıyılabilme *a.* kıyılabilmek eylemi.

kıyılabilmek *(nsz)* kıyılması olanak içinde olmak ya da kıyılma olasılığı bulunmak.

kıyılama *a.* kıyılamak eylemi.

kıyılamak *(nsz)* kıyı boyunca gitmek.

kıyılış *a.*kıyılmak eylemi ya da biçimi.

kıyılma *a.* kıyılmak eylemi.

kıyılmak *(nsz)* **1** kıymak eylemine konu olmak, kıymak eylemi yapılmak. **2** *(ösz) mec.* (mide için) açlıktan vb. ezilir, kıyılır gibi olmak. *ör. Bir şey yememişti, içi kıyılmaktaydı.*

kıyım *a.* **1** kıymak eylemi. **2** kıyılma biçimi. *ör. Tütünün kıyımı iyi olmuş.* **3** *mec.* bir devlet görevlisini ezmek, sindirmek amacıyla görevden alma, daha aşağı bir göreve getirme, bir başka yere gönderme vb. biçiminde uygulanan haksız işlem. **kıyım kıyım** *be.* "ince ince doğramak" ya da "acımasızca, gaddarca kıymak" anlamlarına gelen ***kıyım kıyım kıymak*** sözünde geçer.

kıyımlı *s.* herhangi bir biçimde kıyılmış olan. *ör. İnce kıyımlı bir kilo kıyma aldı.*

kıyımlık *s.* bir defa kıyılacak ölçüde. *ör. İki kıyımlık tütünü kalmış.*

kıyın *a. ha.* ➻ **ezinç**.

kıyınabilme *a.* kıyınabilmek eylemi.

kıyınabilmek *(nsz)* kıyınması olanak içinde olmak ya da kıyınma olasılığı bulunmak. *ör. Sabahları kahvaltı etmezsen miden kıyınabilir.*

kıyınç *a.* ➻ **ezinç**.

kıyın kıyın *ik. be. ha.* (kaçmak için) yol değiştirerek, kıyıdan kıyıdan, görünmemeye çalışarak, gizli gizli.

kıyınma *a.*kıyınmak eylemi.

kıyınmak *(nsz)* ezilmiş, kıyılmış ya da kırılmış gibi olmak, böyle bir şey duyumsamak. *ör. Midem kıyınıyor.*

kıyıntı *a.* **1** açlık vb. nedeniyle midede duyumsanan eziklik, ağrı. **2** herhangi bir nedenle vücutta duyumsanan kırıklık. **3** ince ince doğranmış, kıyılmış küçük parça.

kıyır *a. ha.* kumlu toprak.

kıyış *a.* kıymak eylemi ya da biçimi.

kıyışabilme *a.* kıyışabilmek eylemi.

kıyışabilmek *(nsz; -le)* kıyışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu işten kazandığımızı kıyışabiliriz.*

kıyışma *a.* kıyışmak eylemi.

kıyışmak *(nsz; -le)* **1** karşılıklı olarak bir karara, anlaşmaya varmak, sözleşmek. **2** biriyle yarışmaya kalkışmak. **3** *arg.* (özellikle orospuyla müşteri) aralarında pazarlık etmek. **4** *ha.* yüreklilik, mertlik göstermek.

kıyıverme *a.* kıyıvermek eylemi.

kıyıvermek *(-i; -e)* çabucak ya da kısa sürede kıymak.

kıyma *a.* **1** kıymak eylemi. **2** kıyılmış et. **kıyma çekmek** kıyma makinesinde eti kıyma² durumuna getirmek. **kıyma makinesi** eti kıyma² durumuna getiren makine.

kıymak, -ar *(-i)* **1** çok ince ince ve küçük parçalar biçiminde doğramak. *ör. Eti kıymak için makine gerekli.* **2** *(-e) mec.* acımayıp öldürmek. *ör. Askerdi ama insana kıymak elinden gelmiyordu.* **3** *(-e) mec.* acımayarak bir kötülük etmek. *ör. Bize kıyar mısın?* **4** *(-i)* (devlet görevlisi için) ezmek, sindirmek amacıyla haksız işlem uygulamak. *ör. Bakanlık kimi öğretmenleri kıymak istiyormuş.* **5** *(-e)* hiç acımadan harcamak, esirgememek, vermek. *ör. Zevki için paraya kıymaktan kaçmaz.* **6** *(-i)* (nikâh için) yasa uyarınca işlem yapmak. *ör. Nikâhlarını belediye başkanı kıymak istiyordu.* **7** *(-i) ha.* (mideye) ezinti vermek, eziklik duyumsatmak. *ör. Bal midemi kıydı.*

kıymalı *s.* **1** (yemek için) içinde kıyma² bulunan, kıyma ile yapılan. **2** *a.* ve *s.* içine soğanlı kıyma² konularak yapılmış pide.

kıymalık *s.* (et için) kıyma² yapmaya elverişli, kıyma yapmak üzere ayrılmış olan.

kıymasız *s.* (yemek için) içinde kıyma² bulunmayan.

kıymet, -ti *a. Ar.* ➻ **değer**. **(bir şeyin) kıymetini bilmek** değerini, önemini bilmek.

kıymetlendirilme *a. Ar. T.* kıymetlendirilmek eylemi.

kıymetlendirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **değerlendirilmek**.

kıymetlendirme *a. Ar. T.* kıymetlendirmek eylemi.

kıymetlendirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **değerlendirmek**.

kıymetlenebilme *a. Ar. T.* kıymetlenebilmek eylemi.

kıymetlenebilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **değerlenebilmek**.

kıymetleniverme *a. Ar. T.* kıymetlenivermek eylemi.
kıymetlenivermek *(nsz) Ar. T.* ➻ **değerlenivermek.**
kıymetlenme *a. Ar. T.* kıymetlenmek eylemi.
kıymetlenmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **değerlenmek.**
kıymetli *s. Ar. T.* ➻ **değerli. kıymetli evrak** çek, senet niteliğinde, bir değeri olan, bir hak bildiren belge.
kıymetlilik *a. Ar. T.* ➻ **değerlilik.**
kıymetsiz *s. Ar. T.* ➻ **değersiz.**
kıymetsizlik *a. Ar. T.* ➻ **değersizlik.**
kıymettar *s. Ar. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **değerli.**
kıymık *a.* diken gibi, çok küçük ve sivri tahta ya da kemik parçası. *ör. Çocuğun eline kıymık batmış.*
kıymıklı *s.* üzerinde ya da içinde kıymık bulunan, kıymığı olan. *ör. Kıymıklı tahta ele batar.*
kıymıksız *s.* üzerinde ya da içinde kıymık bulunmayan, kıymığı olmayan. *ör. Kıyma kıymıksız olmalı.*
kıytırık *s.* işe yaramaz, bayağı, basit, değersiz, önemsiz.
kıytırıklaşma *a.* kıytırıklaşmak eylemi.
kıytırıklaşmak *(nsz)* işe yaramazlaşmak, önemsiz ve değersiz olmak.
kıytırıklaştırma *a.* kıytırıklaştırmak eylemi.
kıytırıklaştırmak *(-i)* işe yaramazlaştırmak, değersizleştirmek. *ör. Ağaçların, çiçek ve çimenlerin yok edilişi bahçeyi iyice kıytırıklaştırmıştı.*
kıytırıklık *a.* kıytırık olma durumu. *ör. Kıytırıklığına bakmadan kitabını övüyor.*
kız *a.* **1** dişi çocuk. *ör. İlk karısından iki kızı var.* **2** cinsel ilişkide bulunmamış dişi, erden. **3** kadınlar arasında bir seslenme sözü olarak ya da dişi cinsten birine daha yaşlı biri tarafından seslenilirken kullanılır. *ör. Kız, yarın alışverişe çıkalım mı? Kızım, biraz gelir misin?* **4** (iskambil kâğıdında) üzerinde kadın resmi bulunan kâğıt. *ör. Elinde iki kız, bir papaz vardı.* **5** *s.* dişi. *ör. İki kız kardeşi var.* **6** *arg.* kız arkadaş, sevgili. *ör. Oğlan kızıyla kol kola gidiyordu.* **kız almak** bir ailenin kızını gelin olarak almak. **kız beşikte çeyiz sandıkta** "kız daha beşikteyken çeyiz hazırlıklarına başlamak gerekir" anlamında söylenir. **kız çıkarmak** *ha.* kızını gelin etmek. **kız çıkmak** (dişi insan cinsi için) yapılan muayene sonucu, hiç cinsel ilişkide bulunmamış, kız, erden olduğu anlaşılmak. **kız çıkmamak** (gelin) daha önce cinsel ilişkide bulunduğu anlaşılmak. **kız evi** *ha.* nişan, düğün gibi törenlerde erkeğin ailesi ve yakınları. **kız evi naz evi** "kızı istenen ev kendini naza çeker" anlamında söylenir. **kız gibi 1)** kıza benzeyen. *ör. Kız gibi bir delikanlıydı.* **2)** (erkek için) utangaç, sıkılgan. **3)** *arg.* hiç kullanılmamış, hiç el değmemiş, yepyeni, çok güzel ve yeni. *ör. Altına kız gibi bir araba çekmiş.* **kız istemek** bir kızı, evlenmek için, ailesinden ya da yakınlarından istemek. **kız kaçırmak 1)** bir kızı, ailesinin rızası ve haberi olmadan, kızın rızasıyla ve evlenmek amacıyla, alıp kendi evine götürmek. *ör. Delikanlı köyden kız kaçırıp kente gelip yerleşmişti.* **2)** bir kızı zorla götürmek. *ör. Köyden kız kaçırıp kirletmişler.* **kız kardeş 1)** bir kimsenin, dişi cinsten olan, kendisinden küçük ya da kendisiyle yaşıt kardeşi. *ör. İki kız kardeşi, bir ablası var.* **2)** dişi cinsten kardeş. *ör. Onlar dört kız kardeştiler.* **kız kızan** çoluk çocuk, ev halkı. **kız kurusu** *al.* evlenmemiş, kız olarak yaşlanmış kız. **kız oğlan kız** hiç cinsel ilişkide bulunmamış, erden (kimse). **kız vermek** (aile) kızını gelin etmek. **kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar** (ya da **varır**) **ya zurnacıya** "evlenme çağındaki kızı büyükleri uyarmazsa uygun olmayan biriyle evlenir" anlamında söylenir. **(birinin) kızı kısrağı** ailesindeki kızlar ve kadınlar. *ör. Adam kızını kısrağını toplayıp pikniğe gitmiş.* **kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla** (ya da **dinle** ya da **işit**) birine doğrudan doğruya söylenemeyen bir düşünce, uyarı vb.yi, söyleyenin daha yakını olan birine söylemesi biçimindeki dolaylı uyarı. **kızını dövmeyen dizini döver 1)** kız çocuğunu evde gerektiği gibi yetiştirmeyen, kızı el kapısında beceriksizliği nedeniyle sıkıntı çektiğini görünce çok üzülür, çok dövünür. **2)** kızını başıboş bırakan, yaptığı hataları hoş gören, ona gerekli uyarılarda bulunmayan kimse sonra pişman olur. **kızlar ağası** *tar.* Osmanlı sarayındaki haremağalarının başı.
kızabilme *a.* kızabilmek eylemi.
kızabilmek *(nsz; -e)* kızmak elinde olmak, kızma olanağı ya da olasılığı bulunma.
kızak *a.* **1** kar ya da buz üzerinde kayarak yol alan tekerleksiz taşıt. **2** tarlada, biçilmiş ekini harman yerine taşımaya yarayan tekerleksiz bir tür araba. **3** *den.* üzerinde gemi yapılan, onarılan ya da gemiyi suya indirip sudan çıkarmaya yarayan raylı düzenek. **4** sabanı, pulluğu bir yerden bir yere götürürken yere dokunmasın diye altına konulan odun parçası. **kızağa çekmek** (ya da **almak**) **1)** *den.* gemiyi bakım, onarım için bir süre ya da çok uzun zaman kullanılmamak üzere kızağa[3] almak. **2)** *mec.* bir görevliyi, etkin olduğu görevden alıp çalışmayı gerektirmeyen bir görev e vermek. **kızak yapmak** (taşıt için) yapılan fren görevini yerine getirdiği halde, taşıt duramayıp kaymak.
kızaklama *a.* kızaklamak eylemi.
kızaklamak *(nsz)* (taşıt için) yapılan fren görevini yerine getirdiği halde duramayıp kaymak, kızak yapmak.
kızaklık *a.* döşeme tahtalarının altına çaprazlama olarak konulan uzun ve yassı direklerden her biri.
kızamık *a. hek.* genellikle çocuklarda görülen, ufak kızıl lekeler döktüren, kuluçka dönemi bir iki hafta süren, ateşli ve bulaşıcı hastalık.

kızamık çıkarmak (ya da **olmak**) (çocuk) kızamığa yakalanmak.
kızamıkçık *a. hek.* çocuklarda görülen, kızamığa benzemekle birlikte ondan daha hafif geçen döküntülü bir hastalık.
kızamıklı *s. hek.* kızamığa yakalanmış (kimse).
kızan (I) *a. ha.* **1** erkek çocuk. **2** çoluk çocuk. **3** delikanlı. **4** yiğit ve silahlı köy delikanlısı. **5** arkadaş, dost.
kızan (II) *a. ha.* dişi köpek, kedi gibi hayvanların çiftleşme isteği gösterdikleri durum ya da zaman. **kızan olmak** (köpek, kedi) çiftleşme zamanı gelmek, çiftleşmek istemek. **kızana gelmek** (köpek, kedi) çiftleşmek istemek.
kızansak *s. ha.* kızana gelmiş, kızan olmuş (köpek, kedi vb.).
kızansamak *(nsz) ha.* (kedi, köpek vb.) çiftleşmek istemek, kızan olmak, kızana gelmek.
kızarabilme *a.* kızarabilmek eylemi.
kızarabilmek *(nsz)* kızarma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kızaradurma *a.* kızaradurmak eylemi.
kızaradurmak *(nsz)* kızarmayı sürdürmek, kızarmakta olmak. *ör. Köfteler kızaradururken ben salata yapayım.*
kızarık *s. ha.* kızarmış (yer), kızartı.
kızarıklık *a.* kızarık olma durumu.
kızarış *a.* kızarmak eylemi ya da biçimi.
kızarıverme *a.* kızarıvermek eylemi.
kızarıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kızarmak. *ör. Havalar sıcak, onun için domatesler kızarıverdi.*
kızarma *a.* kızarmak eylemi.
kızarmak *(nsz)* **1** kırmızı ya da ona yakın bir renk edinmek. **2** (kimi sebze ve meyveler için) olgunlaşmaya başlamak, olgun duruma gelmek, olgunlaşmak. **3** utanç, öfke gibi duyguların etkisiyle, kanın yüze hücumu sonucu, yüz kırmızı bir renk almak. **4** (yiyecekler için) tavada kızgın yağ içinde ya da ateşte kırmızılaşarak pişmek. **kızara bozara** *ik. be.* kızarıp bozararak, kızararak.**kızara kızara** *ik. be.* utanarak, kızararak. **kızarıp bozarmak** utanç, öfke gibi duygularla yüzünün rengi değişmek.
kızartabilme *a.* kızartabilmek eylemi.
kızartabilmek *(-i)* kızartmak elinde olmak, kızartma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kızartı *a.* kızarmış yer.
kızartıcı *s.* "utanmaya yol açan, utanç verici, utandırıcı" anlamındaki ***yüz kızartıcı***. deyiminde geçer.
kızartılabilme *a.* kızartılabilmek eylemi.
kızartılabilmek *(nsz)* kızartılması olanak içinde olmak ya da kızartılma olasılığı bulunmak.
kızartılı *s.* kızarmış, kızartısı olan.
kızartılış *a.* kızartılmak eylemi ya da biçimi.
kızartılıverme *a.* kızartılıvermek eylemi.
kızartılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kızartılmak.
kızartılma *a.* kızartılmak eylemi.
kızartılmak *(nsz)* kızarması sağlanmak.
kızartış *a.* kızartmak eylemi ya da biçimi.
kızartıverme *a.* kızartıvermek eylemi.
kızartıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kızartmak.
kızartma *a.* **1** kızartmak eylemi. **2** kızartılarak hazırlanmış yemek. *ör. Kızartmalar mideye iyi gelmez.* **3** *s.* kızartılarak pişirilen. *ör. Kızartma patlıcanı yoğurtla yeriz.*
kızartmak *(-i)* **1** kızarmak eylemini yaptırmak, kızarmasına yol açmak. *ör. Güneş tenimi kızarttı.* **2** kızgın yağ içinde pişirmek, kızarmasını sağlamak. *ör. Tavuk etini pişirmeden önce biraz kızartmak iyi olur.*
kızböceği, -ni *b. a. hayb.* eklembacaklıların kızböcekleri takımından, suların kıyılarında uçuşan, uzun silindirimsi gövdeli, uzun kanatlı, yuvarlak ve büyük başlı, başka böceklerle geçinen, zarkanatlı bir böcek.
kızböcekleri *ç. b. a. hayb.* ince uzun gövdeli, eşit ve saydam kanatlı, örnek hayvanı kızböceği olan, sürekli ve hızlı uçan bir avcı böcekler takımı.
kızcağız *a.* kendisine sevgiyle karışık acıma duyulan kız.
kızdırabilme *a.* kızdırabilmek eylemi.
kızdırabilmek *(-i)* kızdırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kızdırılabilme *a.* kızdırılabilmek eylemi.
kızdırılabilmek *(nsz)* kızdırılması olanak içinde olmak ya da kızdırılma olasılığı bulunma.
kızdırılma *a.* kızdırılmak eylemi.
kızdırılmak *(nsz)* kızmak eylemi yaptırılmak, kızmasına yol açılmak, kızması sağlanmak.
kızdırış *a.* kızdırmak eylemi ya da biçimi.
kızdırma *a.* **1** kızdırmak eylemi. **2** *ha.* (vücutta) ateş. **3** *ha.* sıtma.
kızdırmak *(-i)* **1** kızmak eylemini yaptırmak, kızmasını sağlamak, sıcaklığını artırmak, ısıtmak. *ör. Sabah güneşi sırtımızı kızdırıyordu.* **2** *mec.* kızmasına yol açmak, öfkelendirmek, sinirlendirmek. *ör. Onu biraz kızdırmak istiyorum.*
kızgın *s.* **1** çok ısınmış, çok ısıtılmış ya da çok kızdırılmış. *ör. Kızartmayı kızgın yağda yaparlar.* **2** *mec.* kızmış, öfkelenmiş olan, öfkeli, sinirli. *ör. Kızgın biri, bağırıp duruyordu.* **3** *mec.* yeğin, sert, zorlu, kızışık, şiddetli. *ör. Tartışmanın en kızgın zamanında bir nükteyle herkesi güldürdü.* **4** (hayvan için) çiftleşme zamanı gelmiş, eş arayan. *ör. Sokakta kızgın köpekler dolaşıyor.* **kızgın bulut** *yerb.* yanardağdan fışkıran, yüksek ısıda su buharı ve başka gazlardan oluşmuş, içine kül ve lav karışmış, bulut görünüşünde yığın. **kızgın gülle** *ask.* bir yeri yakmak için atılan yangın güllesi.
kızgınlaşma *a.* kızgınlaşmak eylemi.
kızgınlaşmak *(nsz)* kızgın duruma gelmek.
kızgınlık *a.* kızgın olma durumu.
kızıl *a.* **1** parlak kırmızı renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Kızıl gömlek giyerdi.* **3** *s.* çok aşırı olan. *ör. Bu kızıl dinsize güvenilmez.* **4** *mec.*

komünist. **5** *hek.* çocuklarda görülen, yüksek ateş yapan, kırmızı renkte geniş lekeler döktüren, kuluçka dönemi üç dört gün süren, tehlikeli ve bulaşıcı bir hastalık. **6** *a. ha.* altın. **kızıl divane** zırdeli. **kızıl iblis** çok kötü ruhlu, iblis gibi (kimse). **kızıl kır** (at donu olarak) kırmızımsı tüylerle karışık kır. **kızıl kıyamet** ➻ **kızılca kıyamet**.

kızılabilme *a.* kızılabilmek eylemi.

kızılabilmek *(ösz)* kızılması olanak içinde olmak ya da kızılma olasılığı bulunmak. *ör. Bu iş olmuş bir kez, nasıl ve kime kızılabilir ki?*

kızılağaç *b. a. bitb.* gürgengillerden, nemli yerlerde yetişen, odunu kırmızımsı, almaşık yapraklı, dişi çiçekleri küçük ve sarımtırak, erkek çiçekleri püskül biçiminde olan, kerestesi kolay işlenebilen bir orman ağacı.

kızılaltı, -nı *b. a. fiz.* ➻ **kızılötesi**.

Kızılay *ö. b. a.* yurt içinde ve dışında savaş, hastalık salgını, deprem, yangın, su baskını gibi durumlarda zarar görenlere yardım eden, ilaç, yiyecek, giyecek, çadır vb. sağlayan, yoksullara yardım elini uzatan ve yurttaşların bağışlarıyla vb. yaşayan, tam adı Türkiye Kızılay Derneği olan bir hayır kurumu.

kızılay *b. a. ("Kızılay"ın adından ve görevinden) arg.* karşılıksız yarar sağlanan kurum ya da kimse. *ör. Ben kızılay mıyım be!*

Kızılbaş *ö. b. a.* Şii mezhebinin bir kolunun önderlerinin önceleri başlarına on iki dilimli taç giyip kızıl sarık sarmış, kızıl hırka giymiş olmaları nedeniyle onlara ve yandaşlarına, daha sonra onların, özellikle Şah İsmail'in yandaşı Anadolu Alevilerine Sünnilerin verdiği ad.

Kızılbaşlık *ö. b. a.* **1** Kızılbaş olma durumu. **2** Müslümanlığın Şii mezhebinin bir kolu.

kızılca *s.* **1** kızıla yakın, kızıla çalar (renkte), biraz kızıl. **2** *a. ha.* kırmızıya çalar bir buğday türü. **kızılca kıyamet** bağırıp çağırarak yapılan kavga, gürültülü patırtılı dövüş. **kızılca kıyamet kopmak** kavga, gürültü çıkmak. **kızılca kıyameti koparmak** bağırıp çağırmak, kavga gürültü çıkarmak.

kızılcık *a. bitb.* **1** kızılcıkgillerden, ormanda kendiliğinden yetişen ya da yetiştirilebilen, boyu 5 m.yi bulan, yaprak açmadan önce çiçeklenen bir ağaç. **2** bu ağacın güzün olgunlaşarak kızıl bir renk alan, zeytin iriliğinde, tek çekirdekli, buruk tatlı, yenilen, reçeli ve şurubu yapılan meyvesi. **kızılcık şerbeti** (ya da **şurubu**) kızılcık meyvesinin özünden hazırlanmış şerbet.

kızılcıkgiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, on cinste toplanan ve çoğu iri gövdeli olmak üzere yaklaşık yüz kadar türü bulunan bir bitki familyası.

kızılçam *b. a. ha.* bir çam türü.

Kızılderili *ö. b. a.* Amerika yerlilerine verilen ad.

Kızılelma *ö. b. a.* **1** *tar.* Osmanlılarca, Hıristiyan dünyasının merkezi olan Roma'daki kilisenin kızıl bakırdan kubbesi anıştırılarak, "ulaşılacak, ele geçirilecek en uzak ve en son coğrafi uç, nokta" anlamında Roma ve Viyana kentlerine verilen simgesel ad. **2** yeryüzündeki Türklerin birleşip kuracakları, nerede olduğu bilinmeyen ülküsel bir ülke. *eş.* **Turan**. **3** bütün Türkleri birleştirip bu ülkeyi kurmayı amaçlayan ülkü.

Kızılhaç *ö. b. a. T. Erm.* Hıristiyan ulusların kurduğu, savaş, deprem olması, salgın hastalık çıkması gibi durumlarda insanların yardımına koşan uluslararası örgüt.

kızılımtırak *s.* açık kızıl, kızıla yakın (renk).

kızılısı *b. a.* yılın en sıcak günleri olan temmuz ayının ikinci yarısına verilen ad.

kızılkanat *b. a. hayb.* sazangillerden, tatlı sularda yaşayan, vücudu elips biçiminde, sırtı esmer, yanları sarımtırak, karnı gümüş renginde, gözleri ve yüzgeçleri kırmızı, 25-30 cm. boyunda, eti kılçıklı bir balık.

kızılkantaron *b. a. T. Yun. bitb.* kızılkantarongillerden, kırmızı çiçekler açan, sapları ve yaprakları hekimlikte kullanılan, otsu bir bitki.

kızılkantarongiller *ç. b. a. T. Yun. bitb.* ikiçeneklilerden, acıyonca, kızılkantaron gibi bitkileri içine alan, pek çok türü bulunan bir bitki familyası.

kızılkök, -kü *b. a.* ➻ **kökboyası**.

kızılkurt *b. a. ha.* at, eşek gibi hayvanların kalınbağırsağında yerleşip hayvana zarar veren bir asalak.

kızılkuyruk *b. a. hayb.* karatavukgillerden, göğsü ve kuyruğu kızıl, kışı ılık yerlerde geçirmek üzere göçen, güzel ötüşlü, küçük ve güzel bir kuş.

kızıllaşma *a.* kızıllaşmak eylemi.

kızıllaşmak *(nsz)* kızıl bir renk edinmek, kızıl duruma gelmek.

kızıllaştırma *a.* kızıllaştırmak eylemi.

kızıllaştırmak *(-i)* kızıl bir renk vermek, kızıl olmasını sağlamak ya da kızıl olmasına yol açmak. *ör. Kızılcık ellerimi kızıllaştırdı.*

kızıllık *a.* **1** kızıl olma durumu. **2** vücutta vb. kızarmış yer, kızartı. **3** sabah Güneş doğarken ya da akşam Güneş batarken oluşan hafif kızıl renk. *ör. Dağlardaki kızıllık az sonra yitip gitti.* **4** kızıl renkte yer. **5** *ha.* ekin başaklarında görülen, kırmızı toz görünüşünde bir bitki hastalığı.

kızılma *a.* kızılmak eylemi.

kızılmak *(ösz)* kızmak eylemi yapılmak. *ör. Küçük çocuğa kızılır mı?*

kızılötesi, -ni *b. a. fiz.* ışık tayfında kırmızı bölümün ötesindeki alanda yayılmış durumda ısı ışınlarının oluşturduğu, gözle görülemeyen ışınım.

kızılsuyosunları, -nı *ç. b. a. bitb.* denizlerin yaklaşık 200 m. derinliklerinde yaşayan suyosunları.

kızılşap, -pı *b. a. T. Ar.* **1** açık eflatun renk. **2** *s.* bu renkte olan.

kızıltı *a.* hafif kırmızılık, bir yerden yansıyan hafif kızıl renk, solgun kızıl.

kızılyaprak *b. a. bitb.* gülgillerden, yol kenarlarında yetişen, sarı çiçekler açan bir bitki.
kızılyara *b. a. hek.* ➻ **şirpençe**.
kızılyel *b. a. ha.* güneyden ya da kimi yerde doğudan esen yel.
kızılyörük *b. a. ha.* ➻ **yılancık**[1].
kızınma *a. ha.* kızınmak eylemi.
kızınmak *(nsz) ha.* sıcak duruma gelmek, ısınmak.
kızış *a.* kızmak eylemi ya da biçimi.
kızışabilme *a.* kızışabilmek eylemi.
kızışabilmek *(nsz)* kızışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kızışık *s.* kızışmış olan, yeğin, şiddetli.
kızışma *a.* kızışmak eylemi.
kızışmak *(nsz)* **1** ısısı yüksek dereceyi bulmak, çok ısınmak. **2** (bitkiler için) ıslaklığın ve mikropların etkisi altında çürürken ısınmak. **3** *mec.* kızışık, sert, zorlu bir durum almak, yeğinleşmek, artmak, şiddetlenmek. *ör. Kavga iyice kızışmıştı.* **4** *mec.* hızlanmak, canlanmak, hareketlenmek. *ör. Kumar kızışmıştı.* **5** *mec.* (hayvanlar için) çiftleşme zamanı gelmek, cinsel isteği azgınlık durumunu almak.
kızıştırabilme *a.* kızıştırabilmek eylemi.
kızıştırabilmek *(-i)* kızıştırmak elinde olmak, kızıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kızıştırıcı *a.* isteklendirici, kışkırtıcı.
kızıştırılabilme *a.* kızıştırılabilmek eylemi.
kızıştırılabilmek *(nsz)* kızıştırılması olanak içinde olmak ya da kızıştırılma olasılığı bulunmak.
kızıştırılma *a.* kızıştırılmak eylemi.
kızıştırılmak *(nsz)* kızışması sağlanmak.
kızıştırış *a.* kızıştırmak eylemi ya da biçimi.
kızıştırma *a.* kızıştırmak eylemi.
kızıştırmak *(-i)* **1** kızışmak eylemini yaptırmak, kızışmasını sağlamak ya da kızışmasına yol açmak. **2** *mec.* isteklendirmek, kışkırtmak. *ör. Kavga etsinler diye çocukları kızıştırıyordu.*
kızıverme *a.* kızıvermek eylemi.
kızıvermek *(nsz; -e)* çabucak kızmak.
kızkalbi, -ni *b. a. T. Ar. bitb.* şahteregillerden, yürek biçiminde pembe çiçekler açan bir süs bitkisi.
kızkuşu, -nu *b. a. hayb.* yağmurkuşugillerden, Avrupa'da ve Asya'nın büyük bir bölümünde yaşayan, kışın ılık yerlere göçen, uzunluğu 30-35 cm. olan, kanatları çok geniş, başında dik ve uzun bir tepelik bulunan, koyu yeşilimsi esmer renkte, ak göğüslü, böceklerle beslenen, eti y enilen bir kuş.
kızlarağası, -nı *b. a. tar.* Osmanlı döneminde, saraydaki haremağalarının başı.
kızlık *a.* **1** cinsel birleşmede bulunmamış kızın durumu, kız olma durumu, erdenlik. **2** *s.* bir kadının evlenmeden önceki yaşantısıyla ilgili, o döneme özgü olan. *ör. Kadınlar kızlık soyadlarını da taşımak istiyor.* **kızlık soyadı** bir kadının evlenmeden önce taşıdığı soyadı. **kızlık zarı** *gövb.* cinsel ilişkide bulunmamış kızların dölyolununun ağzını daraltan ve ilk cinsel ilişkiyle yırtılarak kanayan, yarımay biçiminde zar.
kızma *a.* kızmak eylemi.
kızmabirader *b. a. T. Far.* (. .' . - .) zar ile oynanan bir oyun.
kızmaca *a.* "bunu yapmak ya da söylemek zorundayım, bilesiniz; sakın kızmayın" anlamında ***kızmaca yok*** deyiminde geçer. *ör. Bu iş olmazsa kızmaca yok, olur mu?*
kızmak, -ar *(nsz)* **1** ısınan ya da ısıtılan bir nesnenin sıcaklığı çok artmak. *ör. Tavadaki yağ iyice kızmıştı.* **2** *(-e) mec.* öfkelenmek, sinirlenmek. *ör. Duyarsa babam bana kızar.* **3** (at, eşek, köpek gibi hayvanlar) çiftleşmek istemek. **4** (dişi kuşlar) zamanı gelip kuluçkaya yatma isteği göstermek.
kızmemesi, -ni *b. a. ha.* **1** altıntop, greyfrut. **2** bir şeftali türü.

-ki (-kü) ilgi eki *dilb.*
Ad soylu sözcüklere getirilerek o adın kimle, neyle ilgili, ilişkili olduğunu gösterir ve eklendiği adı sıfat ya da adıl durumuna getirir; "sabahki", "şuradaki", "seninki", "Ayşe'ninki" gibi. *ör. Benim yazım çirkin, seninki nasıl? Bu sabahki sis uzun sürdü.* İlgi eki olan ***-ki*** her zaman bitişik yazılır ve ünlü uyumuna uymaz, ünlüsü kalınlaşmaz, yuvarlaklaşmaz. Ancak birkaç sözcükte, ince yuvarlak ünlüden sonra geldiğinde, kuraldışı olarak ***i*** ünlüsü yuvarlaklaşır; örneğin "dünk**ü**", "bugünk**ü**", "öbürk**ü**" gibi.

ki *bağ. Far.* **1** anlam yönünden ilişkili iki tümceyi birbirine bağlar. *ör. Öyle canı yanmış ki ağlamaya başlamış.* **2** özneyi, tümleci güçlendirerek tümcenin ana bölümüne bağlar. *ör. Bir kimse ki söz dinlemez, ona ne söylesen boştur.* **3** "öyle", "o denli", "o kadar" gibi öğelerden sonra, kullanıldığı tümceye güç katar, onu pekiştirir. *ör. Canı sıkıldı, o denli ki dokunsan ağlayacak gibiydi.* **4** ikinci tümcedeki yargının birinci tümcedeki eylemin yapılışı sırasında görülerek şaşıldığını bildirir. *ör. Bir de baktım ki kaçıp gitmiş.* **5** ilişkili iki tümcedeki anlatılan durumların birbiriyle uyuşmazlığını bildirir. *ör. Suçlu değilim ki çekineyim.* **6** birini, bir şeyi kınama ya da birinden, bir şeyden yakınma gibi duyguları anlatmak için kullanılan tümcenin sonuna getirilir. *ör. Peki diyorsun ama sana güvenilmez ki!* **7** olanaksızlığı belirten bir tümcenin sonuna getirilir. *ör. Gel desen gelemem ki! Bunu yapamam ki!* **8** bir soru tümcesinin sonuna getirildiğinde kaygı ya da kuşku anlatır. *ör. Yapma desem alınır mı ki?* **9** ***ki*** bağlacı başlıbaşına bir sözcük olarak her zaman ayrı yazılmakla birlikte, kimi sözcüklerin sonuna bir ek gibi eklenerek birtakım belirteçler, ilgeçler oluşturur; örneğin "belki", "sanki", "mademki", "halbuki" gibi.

kibar *s.* ve *a. Ar.* **1** düşünce, duygu, davranış vb. yönlerinden ince, nazik olan (kimse). **2** değerli, şık, zengin. *ör. Kibar döşenmiş bir evde oturuyor.* **3** soylu, köklü, varsıl (kimse, aile). *ör. Kentin kibarları bu semtte oturur.* **kibar düşkünü** kibar[3] iken varlığını, eski durumunu, saygınlığını yitirmiş (kimse). **kibar hırsız** şık ve iyi giyinen, giyimi ve konuşmasıyla başkalarının güvenini kazanarak onları dolandıran kimse. **kibarlar âlemi** ➻ **yüksek sosyete**.

kibarca *be. Ar. T.* (. .' .) kibar bir kimseye yakışacak biçimde, incelikle.

kibarlaşabilme *a. Ar. T.* kibarlaşabilmek eylemi.

kibarlaşabilmek *(nsz)* kibarlaşmak elinde olmak, kibarlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kibarlaşıverme *a. Ar. T.* kibarlaşıvermek eylemi.

kibarlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kibarlaşmak.

kibarlaşma *a. Ar. T.* kibarlaşmak eylemi.

kibarlaşmak *(nsz)* kaba saba iken kibar biri durumuna gelmek, kibarlık edinmek.

kibarlaştırma *a. Ar. T.* kibarlaştırmak eylemi.

kibarlaştırmak *(-i) Ar. T.* kibarlaşmasını sağlamak, kibar bir duruma getirmek. *ör. İstanbul onu kibarlaştırmış.*

kibarlık *a. Ar. T.* **1** kibar olma durumu, incelik. **2** kibar bir kimseye yakışacak biçimdeki davranış ya da söz. **kibarlığı tutmak** bir durum, bir olay karşısında, genel davranışları dışında bir incelik göstermek. **kibarlık budalası** kibar bir kimseymiş gibi görünmeye, davranmaya çalışırken gülünç duruma düşenler için kullanılır. **kibarlık düşkünü** kibar olmaya özenen, kibarlığa aşırı ölçüde değer ve önem veren kimse. **kibarlık etmek** kibara yakışır bir biçimde davranmak. **kibarlık taslamak** kibar olmadığı halde kibar biriymiş gibi görünmeye çabalamak.

kibir, -bri *a. Ar.* **1** kendini herkesten üstün tutma, büyüklenme. **2** gurur. **kibrine dokunmak** (bir şey) onurunu, gururunu zedelemek. **kibrine yedirememek** (bir şeyi) onuruna, gururuna aykırı bulmak.

kibirlenebilme *a. Ar. T.* kibirlenebilmek eylemi.

kibirlenebilmek *(nsz) Ar. T.* kibirlenmesi olanak içinde olmak ya da kibirlenme olasılığı bulunmak.

kibirleniş *a. Ar. T.* kibirlenmek eylemi ya da biçimi.

kibirlenme *a. Ar. T.* kibirlenmek eylemi.

kibirlenmek *(nsz) Ar. T.* kendini herkesten üstün, büyük görmek, büyüklenmek.

kibirli *s. Ar. T.* kendini herkesten büyük gören, büyüklenen (kimse).

kibirlilik *a. Ar. T.* kibirli olma durumu.

kibirsiz *s. Ar. T.* büyük olduğu halde alçakgönüllü davranan (kimse).

kibirsizlik *a. Ar. T.* kibirsiz olma durumu.

kibrit, -ti *a. Ar.* **1** ateş yakmaya yarayan, bir ucunda sürtünme sonucu kolayca yanabilecek bir bileşim bulunan, küçük çöp durumunda tahta ya da karton parçası. **2** içinde kibrit çöpleri bulunan küçük kutu. **kibrit çakmak** kibriti, yakmak için bir yere sürtmek, kibriti yakmak. **kibrit suyu** "kökü kurusun", "yok olsun", "ölsün" anlamındaki ***köküne kibrit suyu*** deyiminde geçer.

kibritlik *a. Ar.T.* kibrit kutularının konulduğu yer ya da kap.

kifaf *a. Ar.* (. -) ancak yetecek denli olan azık.

kifafınefs *a. Ar.* (. - . .) doymaya yetecek kadar. **kifafınefs etmek** (ya da **eylemek**) çok az yemek, ancak yaşayacak denli yemek.

kifaflanma *a. Ar. T.* kifaflanmak eylemi.

kifaflanmak *(nsz, -le) Ar. T.* elde ne varsa onunla, çok az yiyecekle karın doyurmak, ancak yaşayacak denli yemek.

kifaye *a. Ar. esk.* ➻ **kifayet**.

kifayet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** yetecek ölçüde, miktarda olma, yeterli olma, yetme. *eş.* **yeterlik**. **2** bir işi başarabilecek, yapabilecek yetenekte olma. *eş.* **yeterlik**. **kifayet etmek** yeterli olmak, yetmek.

kifayetli *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **yeterli**.

kifayetsiz *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **yetersiz**.

kifayetsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **yetersizlik**.

kik, -ki *a. İng.* dar, uzun ve hafif bir yarış kayığı.

kikirdeme *a. ha.* kikirdemek eylemi.

kikirdemek *(nsz; -e) ha.* gevrek gevrek gülmek.

kikirik *a.* ve *s.* ince uzun boylu, zayıf (kimse).

kikla *a.* (.' .) *hayb.* lapinagillerden, pek soğuk olmayan bütün denizlerin kıyı bölgelerinde, dibi taşlık, kayalık yerlerinde küçük sürüler durumunda yaşayan, vücudu yandan yassı elips biçiminde, iri pulları olan, gözleri kahverengiyle karışık kırmızı, yaklaşık 50 cm. boyu nda, iki üç kilo ağırlığında, eti lezzetli bir balık.

kiklon *a. Yun.* ➻ **siklon**.

kiklotron *a. Yun.* atom araştırmalarında, elektriklenmiş cisimleri yüksek hıza ulaştıran aygıt.

kil *a. Far.* suyla ıslatıldığı zaman plastik bir hamur durumuna gelen, kolayca biçimlendirilebilen, türlü alanlarda kullanılan, yumuşak ve yağlı bir toprak. **kil yatağı** kil çıkarılan yer.

kilden *a. ha.* bakır, çinko, tunç ya da topraktan yapılmış, tek kulplu su kabı, tas.

kile *a. Ar.* genellikle tahıl ölçmede kullanılan, yaklaşık 25 kg. oylumunda bir ölçek.

kiler *a. Far.* yiyecek içeceklerin, erzağın konulduğu, saklandığı oda, yer.

kilerci *a. Far. T. esk.* saraylarda, büyük konaklarda kiler işlerine bakan kimse.

kilermeni *a. Far. esk.* eskiden eczacılıkta kullanılmış olan kırmızı renkli bir kil türü.

kilim *a. Far.* döşeme, divan gibi yerlere serilen, duvara asılabilen, genellikle çok renkli ve desenli, kıldan ya da yünden dokunmuş bir tür havsız halı.

kilimci *a. Far. T.* kilim dokuyan ya da kilim alıp satan kimse.
kilimcilik *a. Far. T.* kilim dokuma ya da kilim alıp satma işi.
kilise *a. Yun.* (. .' .) **1** Hıristiyan tapınağı. **2** Anglikan kilisesi, Ortodoks kilisesi gibi Hıristiyan mezheplerinden her biri. **3** Hıristiyanlıkla ilgili dinsel örgüt. *ör. Kilise ortaçağda çok güçlü olmuştur.* **4** Hıristiyanlığın öğretilmesi, dinsel işlerin yönetimi vb. ile görevli papa ve piskoposlar topluluğu. **kilise direği gibi** (ense için) "çok kalın" anlamında şaka yollu söylenir.
kilit *a. Yun.* **1** genellikle anahtar ya da benzeri bir parçayla kapanıp açılabilen kapatma aygıtı. **2** *den.* demir zincirlerinin belirli uzunluktaki parçalarını birbirine eklemek, yük donanımlarının halkalarını bağlamak vb. için kullanılan, bir yanı değirmi, öteki yanına demir çubuk geçirilebilen, çelik yarım halka. **3** *ha.* kimi atlarda alından altçeneye değin uzanan beyazlık. **kilit adam** *mec.* bir yerde en yetkili olan, işi götüren kimse, önemli adam. **kilit altına almak** (bir şeyi) kilitli bir yere koyarak alınmasını, çalınmasını vb. önlemek, saklamak. **kilit dili** kilidin, anahtar yardımıyla sürülen parçası. **kilit gibi olmak** birbirine çok bağlı ve sıkı fıkı olmak. **kilit noktası** (ya da **mevkii** ya da **yeri**) *mec.* bir sonuca varılması için yapılması gereken bütün işlerin bağlı bulunduğu önemli nokta, makam, kişi ya da yer. **kilit taşı** ➻ **anahtar taşı**.
kilitleme *a. Yun. T.* kilitlemek eylemi.
kilitlemek *(-i) Yun. T.* **1** anahtarla kilidi kapamak. **2** (bir nesneyi ya da bir kimseyi) kilitli bir yere kapamak. *ör. Belgeleri kasaya kilitlemiş. Çocuğu odasına kilitlemişler.* **3** (karşılıklı girinti ve çıkıntıları bulunan şeyleri) birbirine geçirmek, kenetlemek. *ör. Emniyet kemerini kilitle.* **4** *mec.* sıkıca tutmak. *ör. Kollarını boynuma kilitledi.*
kilitlenebilme *a. Yun. T.* kilitlenebilmek eylemi.
kilitlenebilmek *(nsz) Yun.T.* kilitlenmesi olanak içinde olmak ya da kilitlenme olasılığı bulunmak.
kilitleniş *a. Yun. T.* kilitlenmek eylemi eylemi ya da biçimi.
kilitleniverme *a. Yun. T.* kilitlenivermek eylemi.
kilitlenivermek *(nsz) Yun.T.* ansızın ya da çabucak kilitlenmek.
kilitlenme *a. Yun. T.* kilitlenmek eylemi.
kilitlenmek *(nsz) Yun.T.* **1** kilitlemek eylemine konu olmak. *ör. Kapılar kendiliğinden kilitlenmişti.* **2** *mec.* fiziksel, ruhsal vb. nedenlerle devinemez, kıpırdayamaz duruma gelmek. *ör. Hastanın çeneleri kilitlenmiş, açılmıyordu.*
kilitletebilme *a. Yun. T.* kilitletebilmek eylemi.
kilitletebilmek *(-i, -e) Yun. T.* kilitletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kilitletme *a. Yun. T.* kilitletmek eylemi.
kilitletmek *(-i, -e) Yun. T.* kilitlemek eylemini yaptırmak.
kilitleyebilme *a. Yun. T.* kilitleyebilmek eylemi.
kilitleyebilmek *(-i, -e) Yun. T.* kilitlemek elinde olmak, kilitlemeye gücü yetmek, kilitleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kilitleyiş *a. Yun. T.* kilitlemek eylemi ya da biçimi.
kilitleyiverme *a. Yun. T.* kilitleyivermek eylemi.
kilitleyivermek *(-i, -e) Yun. T.* **1** ansızın ya da çabucak kilitlemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Gelirken kapıları kilitleyiver.*
kilitli *s. Yun. T.* **1** kilidi olan. *ör. Kilitli bir çanta aldım.* **2** kilitlenmiş. *ör. Kilitli kapıyı çilingire açtırmış.* **3** *ha.* (at için) alnından altçenesine değin beyazlık bulunan ya da alt ve üst dudağı beyaz olan.
kilitsiz *s. Yun. T.* **1** kilidi olmayan. **2** kilitlenmemiş olan.
kiliz *a.* ➻ **hasırotu**.
kilizbalığı, -nı *b. a. hayb.* sazangillerden bir balık türü.
kilizman *a.* sazlık, kamışlık.
killeme *a. Far. T.* killemek eylemi.
killemek *(-i) Far. T.* kirli çamaşırları kil kullanarak tokaçla vura vura yıkamak.
killi *s. Far. T.* içinde kil bulunan.
kilo- *Yun.* (.' .) (**l** ince okunur) **1** önüne getirildiği birimi binle çarpan önek; örneğin "kilometre", "kilogram" gibi. **2** *a.* ***kilogram*** bileşik sözcüğünün kısa biçimi. *ör. Beş kilo elma verin.* **kilo almak** şişmanlamak. **kilo vermek** zayıflamak.
kiloamper *b. a. Fr. fiz.* değeri 1000 amper olan elektrik akımı yeğinliği birimi.
kilogram *b. a. Fr.* uluslarası anlaşmayla kararlaştırılıp kabul edilen, kısaltması kg. olan, 1000 gramlık ağırlık birimi. **kilogram ağırlık** *fiz.* Yer'in bir kilogramlık bir kütleyi çekmesini sağlayan güce eşit olan güç birimi, 9.81 nevtona eşit güç.
kilogramkuvvet, -ti *b. a. Fr. Ar.* ➻ **kilogram ağırlık**.
kilogrammetre *b. a. Fr. fiz.* değeri bir kilogram ağırlık olan bir gücün, uygulandığı maddesel bir noktayı güç yönünde bir metre yer değiştirmesiyle yapılan işe eşit iş birimi.
kilohertz *b. a. Fr. fiz.* bir saniyede 1000 titreşimi olan elektromanyetik dalga boyu ölçüsü birimi.
kilojul, -lü *b. a. Fr. fiz.* 1000 jul değerinde iş birimi.
kilokalori *b. a. Fr.* ➻ **büyük kalori**.
kilolarca *s. Yun. T.* pek çok kilo olarak, çok ağır. *ör. Ata kilolarca yük yüklemişler.*
kilolu *s. Yun. T.* **1** oldukça ağır. **2** oldukça şişman.
kiloluk *s. Fr. T.* **1** herhangi bir kilo ağırlığında. *ör. Beş kiloluk zeytinyağını zor taşımış.* **2** herhangi bir kilo ağırlıktaki şeyi alabilen ya da içinde bir şeyden herhangi bir kilo miktarında bulunan. *ör. İkişer kiloluk paketler hazırladık.* **3** bir kilo ağırlığında olan.

kilometre *b. a. Fr.* kısaltması km. olan, 1000 metrelik uzunluk ölçüsü birimi. **kilometre doldurmak** *arg.* **1)** (taksi sürücüsü) müşteri bulamadan dolaşıp durmak. **2)** boşa zaman harcamak. **kilometre kare** kısaltması, simgesi km² olan, kenarı bir kilometre uzunluğundaki bir karenin alanına eşit yüzey ölçü birimi. **kilometre taşı 1)** karayolları boyunca kilometreleri gösteren dikili taşlar. **2)** *mec.* bir işte ulaşılan, elde edilen önemli bir durum, üzerinde durulması gereken önemli bir nokta. *ör. Bu, onun yaşamında bir kilometre taşı olmuştur.*

kilometrelerce *be.* ve *s. Fr. T.* çok uzun, çok uzak. *ör. Köye daha kilometrelerce yol vardı.*

kilosikl *a. Fr. fiz.* saniyede 1000 devir olan elektrik akımının frekansını ölçmekte kullanılan birim.

kiloton *b. a. Fr.* değeri 1000 ton olan kütle ağırlık birimi.

kilovat, -tı *b. a. Fr. İng.* değeri 1000 vat olan güç birimi. **kilovat saat** *fiz.* bir kilovat değerinde bir gücün bir saatte verdiği iş ve enerji birimi.

kilovolt *b. a. Fr.* değeri 1000 volt olan elektrik gerilimi ya da potansiyel farkı birimi.

kils *a. Ar. esk.* sönmemiş kireç.

kilsi *s. Far. T.* kile benzeyen.

kilükal *b. a. Ar.* (- . -) (**k** 'ler kalın okunur) *esk.* dedikodu, söylenti.

kilüs *a. Ar. yaşb.* sindirilmiş besin olarak bağırsaklardan gelen ve içinde, besinlerin yağlarından oluşan yağ damlacıkları bulunan akkan.

kim (I) *ad. (soru adılı olan bu sözcük tümcede özne, tümleç, nesne ve yüklem görevinde kullanılır)* hangi kişi. *ör. Bunu kim yaptı? Kimi gördün? Kim olsa böyle yapardı. Kimin işi?* **kim bilir 1)** bilinmezlik, belirsizlik anlatır. *ör. Kim bilir ne zaman olur?* **2)** olabileceğine inanılan şeyler için kullanılır, olabilirlik bildirir. *ör. Kim bilir kaç kişiyi dolandırmıştır.* **kim ipler** (ya da **takar**) **Yalova kaymakamını** *arg.* "o da kim oluyormuş?", "ona kim değer verir, önem verir?", "ona kimse aldırmaz" vb. anlamında söylenir. **. . . kim . . . kim** yakıştırılan şeyin uygunsuzluğunu anlatmakta kullanılır. *ör. Adam olmak kim, o kim?* **kim kime dum duma** kimsenin kimseyle ilgilenmediği, her şeyin çok karışık bulunduğu bir durumu anlatır. *ör. Orası kim kime dum duma, iş yürümüyor.* **kim oluyor?** "kendini ne sanıyor?", "karışmaya ne hakkı var?" anlamında söylenir. *ör. O kim oluyor da seni dövüyor?* **kim takar** (ya da **sallar**) *arg.* (herhangi bir kimse ya da şey için) kimse önem vermez, kimse uymaz, kimse aldırmaz. **kim vurduya gitmek** bir kalabalık arasında vurulan, öldürülen kimseyi kimin vurduğu, öldürdüğü belli olmamak. **kime niyet, kime kısmet** birinin yararlanması için hazırlanan bir şeyin o kimseye değil de hiç akla gelmeyen bir başka kimseye kısmet olması durumunda söylenir. **kimi kimsesi olmamak** hiçbir yakını, hısım akrabası, koruyucusu, kimsesi bulunmamak. **kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırır** (ya da **düdüğünü çalar**) kimden bir çıkar elde ederse onun hoşuna gidecek biçimde davranan, ondan yana olan, dönek ve dalkavuk kimseler için kullanılır. **kimin nesi?** "kimin yakını", "kimin adamı" anlamında kullanılır. **kimin nesi, neyin fesi?** kim olduğu bilinmeyen kimseler için kullanılır. *ör. Kimin nesi neyin fesiydi, bir bilen yoktu.* **kimin tavuğuna kış** (ya da **kişe**) **dedik?** *tkz.* "kime ne kötülük yaptık, kime bir zararımız dokundu" anlamında söylenir. **kiminle dans ediyorsun?** (ya da **kiminle dans ettiğini biliyor musun?** ya da **kiminle dans ettiğini bilmiyorsun**) *arg.* karşısındaki insanın niteliklerini, özelliklerini bilmeyen, ona üstten bakan, haddini bilmeyen kimseye söylenir. **kimsiz kimsesiz** hiçbir yakını olmayan (kimse).

kim (II) *bağ. esk.* ➻ **ki.**

kimesne *a. ("kim", "ise", "ne"den) esk.* ➻ **kimse.**

kimi *ad.* **1** birtakım, bir bölüm, bazı. *ör. Kimi insanlar iyilik bilmez.* **2** birtakımı, kimisi bazısı. *ör. Kimi erken, kimi geç gelince iş karıştı.* **kimi köprü bulamaz geçmeye, kimi su bulamaz içmeye** "birtakım insanlar bolluk içinde olurken ve bundan yakınırken kimileri de yoksunluk çeker" anlamında söylenir. **kimi kez (zaman)** ara sıra, bazen. **kimine hay-hay, kimine vay vay 1)** kimi kişiler istedikleri her şeye kavuşurlar, kimileriyse istediği hiçbir şeyi elde edemezler. **2)** "bu dünya böyledir, her olay kimi insanları sevindirir, kimilerini de üzer" anlamında söylenir. **kiminin parası, kiminin duası** "her iş parayla olmaz ya, varlıklı olanların parası, yoksul olanların da duası alınarak yapılır" anlamında söylenir.

kimisi, -ni *a.* **kimi**².

kimlik *a.* **1** toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirtiler, nitelikler ve özelliklerle, bir kimsenin belirli bir kimse olmasını sağlayan koşulların, onun kişiliğine ilişkin özelliklerin tümü, bir insanın kim olduğu. *ör. Kimliği bilinmez biriydi.* **2** bir insanın kim olduğunu kanıtlayan belge, kimlik belgesi. *ör. Öğrenci kimliğimi evde unutmuşum.* **3** herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin tümü. *ör. Kimliği bilinmeyen bir uçak denize düşmüş.* **kimlik belgesi** (ya da **kartı**) bir kimsenin kim olduğunu kanıtlayan belge, kimlik². *ör. Kimliğimi almak için nüfus dairesine gitmiştim.*

kimliksiz *s.* **1** üzerinde kimlik kartı bulunmayan. **2** kim olduğu, ne olduğu belirgin olmayan, kimliği bilinmeyen. **3** özgün bir yapısı bulunmayan, kişiliği olmayan.

kimliksizleşebilme *a.* kimliksizleşebilmek eylemi.

kimliksizleşebilmek *(nsz)* kimliksizleşmesi olanak içinde olmak ya da kimliksizleşme olasılığı bulunmak.

kimliksizleşme *a.* kimliksizleşmek eylemi.
kimliksizleşmek *(nsz)* kendine özgü yapısını, niteliğini yitirmek. *ör. İnsanımız gittikçe kimliksizleşmekteydi.*
kimliksizleştirebilme *a.* kimliksizleştirebilmek eylemi.
kimliksizleştirebilmek *(-i)* kimliksizleştirmek elinde olmak, kimliksizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kimliksizleştirme *a.* kimliksizleştirmek eylemi.
kimliksizleştirmek*(-i)* kendine özgü yapısını, özelliğini yitirmesine yol açmak. *ör. İnsanları baskıyla kimliksizleştirmek isterler.*
kimliksizleştirilebilme *a.* kimliksizleştirilebilmek eylemi.
kimliksizleştirilebilmek *(nsz)* kimliksizleştirilmesi olanak içinde olmak ya da kimliksizleştirilme olasılığı bulunmak.
kimliksizleştirilme *a.* kimliksizleştirilmek eylemi.
kimliksizleştirilmek *(nsz)* kendine özgü yapısı değiştirilmek.
kimliksizlik *a.* kişiliğini, niteliğini, kimliğini yitirme durumu. *ör. Bu belirsizlik, insanımızda kimliksizliğe yol açıyor.*
kimono *a. ("giysi", "giyecek" anlamında Japonca sözcük)* **1** Japonya'da hem kadınların hem de erkeklerin giydiği, önden çapraz olarak kavuşan, geniş bir kemerle tutturulan, bol, uzun etekli ve uzun kollu, Japonların ulusal giysisi. **2** bu giysiye benzeyen, geniş kollu sabahlık.
kimse *a.* **1** kim olduğu bilinmeyen ya da belirtilmeyen herhangi bir kişi. *ör. Oradaki kimseler bunu gördü.* **2** *ad.* (.' .) (olumsuz tümcelerde) hiçbir kişi. *ör. Bunu kimse söyleyemez.* **kimse ayranım ekşi demez** "herkes kendi malını, yaptığı işi över" anlamında kullanılır. **kimse kendi memleketinde peygamber olmaz** "bir insanın değeri, doğup büyüdüğü yerde gereği gibi bilinmez, ne denli yetenekli olursa olsun bir insanı kendi yakın çevresi gerektiğince değerlendirmez" anlamında söylenir.
kimsecik *a.* (.' . .) (olumsuz tümcelerde) hiçbir kişi, hiç kimse. *ör. Bunu kimsecik bilmez.*
kimsecikler *ç. a.* (.' . . .) *ha.* ➻ **kimsecik**. *ör. Aman bunu kimseciklere söyleme.*
kimsesiz *s.* ve *a.* (.' . .) **1** anası babası, herhangi bir yakını, koruyucu kimsesi bulunmayan (kimse). *ör. Kimsesizlere yardımı severdi.* **2** hiç kimse bulunmayan, insansız, boş, ıssız (yer). *ör. Kimsesiz yollarda kurda kuşa yem mi olalım?* **3** bir başına, yalnız. *ör. Dağ başında kimsesiz yaşamayı sever.* **4** sahipsiz. *ör. Bu kimsesiz toprağı ele geçirmek istiyor.* **5** adamsız, yardımcısız. *ör. Kadın kimsesiz, akşama değin ev işlerinden canı çıkıyor.*
kimsesizlik *a.* (.' . . .) **1** kimsesiz olma durumu. *ör. Bir bakanı yok, kimsesizlik kötü.* **2** yalnız başına oluş, yalnızlık. *ör. Bu dağ başında kimsesizliğe alıştım.*
kimüs *a. Yun.* (.' .) *yaşb.* yemeklerin mide özsuyuyla karıştıktan sonra aldığı durum.*eş.* **keymus**.
kimya *a. Ar.* (. -) **1** maddelerin ana yapılarını, bileşimlerini, dönüşümlerini ve bunlarla ilgili çözümleme, bireşim ve üretim yöntemlerini konu alan bilim. **2** *mec.* üstün özellikler taşıyan, az bulunan, çok değerli şey. *ör. Bildiğini kimya gibi saklardı.* **kimya olmak** *mec.* bulunmaz olmak. *ör. Bugünlerde kahve kimya oldu.*
kimyacı *a. Ar. T.* (. - .) **1** kimya bilimiyle uğraşan kimse, kimya uzmanı, kimyager. **2** okullarda kimya dersini okutan öğretmen.
kimyacılık *a. Ar. T.* (. - . .) kimyacının[1] uğraşı, mesleği. *eş.* **kimyagerlik**.
kimyadoğrulumu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* bitkilerde, kimyasal maddelerin etkisiyle görülen, kimyasal maddeye doğru ya da karşıt yöne yönelme durumu. *eş.* **şimiotropizm**.
kimyager *a. Ar. Far.* (. - .) ➻ **kimyacı**[1] .
kimyagerlik *a. Ar. Far. T.* (. - . .) ➻ **kimyacılık**.
kimyagöçümü, -nü *b. a. Ar. T. yaşb.* birgözeli canlılarda, kimyasal maddelerin etkisi altında, kimyasal maddeye yanaşma ya da ondan uzaklaşma biçiminde görülen yer değiştirme durumu. *eş.* **şimiotaksi**.
kimyasal *s. Ar. T.* (. - .) kimya[1] ile ilgili. **kimyasal savaş** kimyasal silahların kullanıldığı savaş. **kimyasal silah** kimya alanında kullanılan zehirli maddelerle yapılan ve canlılar üzerinde öldürücü etkileri olan silah.
kimyevi *s. Ar.* (. . -) ➻ **kimyasal**.
kimyon *a. Ar. bitb.* **1** maydanozgillerden, anayurdu Mısır olan, yaklaşık 50 cm. boya ulaşabilen, ince şerit durumunda ve parçalı yaprakları olan, yaz aylarında beyaz ya da pembe çiçekler açan, oval biçimli tohumlar veren, ıtırlı, otsu bir bitki. **2** bu bitkinin tohumlarından elde edilen ve baharat olarak kullanılan toz.
kimyoni *s. Ar.* (. - -) kahverengine çalan bir yeşil renkte olan.
kimyonlu *s. Ar. T.* içinde kimyon[2] bulunan.
kin *a. Far.* (-) birine karşı duyulan ve öç almak ereğini güden gizli düşmanlık. **kin bağlamak** birine karşı öç alma duygusuyla dolmak. **kin beslemek** (ya da **tutmak**) birine karşı öç alma duygusu taşımak. **kin duymak** ➻ **kin beslemek**. **kin gütmek** öcünü alıncaya değin düşmanlığını, öç alma duygusunu sürdürmek. **kin saklamak** geçmiş bir olayın yarattığı düşmanlığı sürdürmek.
kinaye *a. Ar.* (. - .) **1** düşünüleni dolaylı olarak anlatan söz. *ör. Acı kinayelere bakılırsa bize kızmış.* **2** üstü kapalı, dokunaklı, sitemli söz. *ör. Onun kinayelerine aldırmıyorlardı.***3** *yaz. esk.* ➻ **değinmece**[2].
kinayeli *s. Ar. T.* (. - . .) içinde kinaye bulunan (söz). *eş.* **değinmeceli**. **kinayeli kinayeli** *ik. be.* üstü kapalı olarak, dokunaklı, iğneleyici bir biçimde.

kinci *s. Far. T.* bir kimseye karşı öç alma duygusu taşıyan, öç almak isteyen, kin tutan, kin besleyen (kimse).
kincilik *a. Far. T.* kinci olma durumu.
kindar *s. Far.* (. -) *esk.* ➻ **kinci**.
kindarlık *a. Far. T. esk.* ➻ **kincilik**.
kinematik *a. İng. fiz.* devinimlerin nedenlerini bir yana bırakarak, cisimlerin devinimlerini yörünge, hız ve ivme gibi konular yönünden ele alan mekanik dalı.
kinestezi *a. Fr.* ➻ **devimduyum**.
kinetik *s. Fr.* **1** *fiz.* devinim dolayısıyla oluşan, ilkesi devinim olan, devinimle ilgili. **2** *a.* devinim olaylarını konu alan bilim dalı. **3** *kim.* kimyasal tepkimelerin hızlarını inceleyen bilim dalı. **kinetik enerji** *fiz.* devinmekte olan bir cismin enerjisi, cismin devinimini sağlayan ya da devinen bir cisimde bulunan enerji.
kinik *a.* ve *s. Fr. fels.* kinizm yandaşı (kimse ya da görüş).
kinin *a. Fr.* kınakına ağacının kabuğundan elde edilen ve sıtmanın sağaltımında yararlanılan beyaz bir alkaloit; tuzlarından biri olan ***kinin sulfatı*** sözünden kısaltılarak halk arasında ***sulfata*** da denir. **kinin** (ya da **sulfata**) **gibi** çok acı.
kininli *s. Fr. T.* içinde kinin bulunan.
kiniş *a.* marangozlukta, tahta üzerine boydan boya açılan, kesiti kare ya da dikdörtgen biçiminde kanal.
kinişli *s.* üzerinde kiniş açılmış bulunan, kinişi olan.
kinizm *a. Fr. fels.* Yunan düşünürleri Antisthenes'le Diogenes'in oluşturdukları, insanın gerçek erdeme ve mutluluğa, bütün gereksinimlerinden sıyrılarak ve hiçbir değere bağlı kalmayarak ulaşabileceğini öne süren Sokratesçi öğreti.
kinlendirebilme *a. Far. T.* kinlendirebilmek eylemi.
kinlendirebilmek *(-i) Far. T.* kinlendirmesi olanak içinde olmak ya da kinlendirme olasılığı bulunmak. *ör. Hor görülmek insanı kinlendirebilir.*
kinlendirme *a. Far. T.* kinlendirmek eylemi.
kinlendirmek *(-i) Far. T.* kinlenmesine yol açmak.
kinlenebilme *a. Far. T.* kinlenebilmek eylemi.
kinlenebilmek *(nsz; -e)* kinlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bazı davranışlara kinlenebilir.*
kinleniş *a. Far. T.* kinlenmek eylemi ya da biçimi.
kinlenme *a. Far. T.* kinlenmek eylemi.
kinlenmek *(nsz; -e) Far. T.* birine karşı öç alma duygusu taşımak, içinde kin oluşmak.
kinli *s. Far. T.* içinde kin taşıyan, öç almak isteyen, kin besleyen.
kinsiz *s. Far. T.* içinde kin tutmayan, kin beslemeyen, kini olmayan, kin taşımayan.
kip, -pi *a.* **1** *esk.* biçim, örnek, kalıp. **2** *dilb.* eylemlerde, belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyenin ve kendisinden söz edilenin, tekil ya da çoğul olarak belirtilmiş biçimi. **3** *fels.* önermelerin nicelik ve niteliğiyle belirlenen tasım biçimi. **4** *s. ha.* tıpatıp gelen, ölçüsü uyan, uygun.
kipe *a. Al. sp.* hızla bükülen kalçanın sert ve birdenbire gerilmesiyle, vücudun yatıştan ayaküstü duruşa ya da asılmadan dayanmaya geçmesi.
kipkirli *s.* (.' . .) çamura, pisliğe bulaşmış olan, çok kirli.
kiplik *a. fels.* bir şeyin nasıl var olduğunun, nasıl gerçekleştiğinin ya da nasıl düşünüldüğünün olanak, gerçeklik, zorunluluk olarak biçimleri, varlığın, olayların varoluş biçimi.
kir *a.* **1** herhangi bir şeyin ya da vücudun üzerinde biriken ya da oluşan pislik tabakası. **2** *mec.* utanılacak durum. **(bir şey) kir götürmek** (ya da **kaldırmak**) kirini göstermeyecek bir renkte olmak. *ör. Bu renk kir götürür.* **(bir şeyi) kir götürmek** çok kirli, pislik içinde olmak. *ör. Evini kirgötürüyordu.* **kir pas** kir[1]. **(bir şey) kir tutmak** kirini hemen belli etmek, çabuk kirlenmek. *ör. Bu renk kir tutar.* **kiri kabarmak** nem, ısı gibi nedenlerle kir, üzerinde bulunduğu yüzeyden ayrılır duruma gelmek.
kira *a. Ar.* (. -) **1** bir mülkün, bir konutun, bir taşıtın ya da benzeri herhangi bir şeyin, sahibi tarafından, bir süre için ve belli bir bedel karşılığında, başkasının kullanımına verilmesi. **2** bu yolla tutulan bir şey için istenen ya da ödenen para. *ör. Bu ay kirayı bile ödeyemedik.* **kira bedeli** kiralanan şey için ödenecek ya da ödenen para. **kira sözleşmesi** (ya da **konratı**) kira konusunda karşılıklı yükümlükleri belirten ve iki yanın imzalarını taşıyan resmi belge. **kirada olmak 1)** kira[2] karşılığında verilmiş olmak. **2)** kira[2] ile tutulmuş bir yerde oturmak ya da iş yürütmek. *ör. Dükkân da, ev de kendilerinin değil, kiradalar.* **kiraya verilmek** kira karşılığında birinin kullanımına verilmek. **kiraya vermek** (bir şeyi) kira[2] karşılığında birinin kullanımına, yararlanmasına vermek. *ör. Evi iki yıllığına kiraya vermek istiyoruz.*
kiracı *a. Ar. T.* (. - .) bir yeri, bir şeyi kira[2] ile tutan kimse.
kiracılık *a. Ar. T.* (. - . .) kiracı olma durumu.
kiralama *a. Ar. T.* (. - . .) kiralamak eylemi.
kiralamak *(-i, -e) Ar. T.* (. - . .) **1** kira[2] karşılığında birinin kullanımına vermek, kiraya vermek. **2** *(-i, -den)* kira[2] ile tutmak.
kiralanabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) kiralanabilmek eylemi.
kiralanabilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . .) kiralanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kiralanma *a. Ar. T.* (. - . .) kiralanmak eylemi.
kiralanmak *(nsz) Ar. T.* (. - . .) **1** kiraya verilmek. **2** kira[2] ile tutulmak.
kiralayan *s. Ar. T.* (. - . .) kiraya veren, mal sahibi.

kiralayabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) kiralayabilmek eylemi.
kiralayabilmek *(-i, -e) Ar. T.* (. - . . . .) kiralama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kiralı *s. Ar. T.* (. - .) kiralanmış olan.
kiralık *s. Ar. T.* (. - .) kiraya verilecek olan. **kiralık kasa** bankalarda, isteyenlerin kiralayarak altın, senet, belge vb. gibi değerli şeylerini sakladıkları özel kasa. **kiralık katil** adam öldürtmek üzere kira ile tutulabilen, para karşılığında adam öldüren kimse. **kiralık kız** (ya da **kadın**) para karşılığında erkeklerle cinsel ilişkide bulunan kadın, orospu.
kiraz *a. Yun. bitb.* **1** gülgillerden, anayurdu Asya olan, dünyanın ılıman bölgelerinde yetişen iki türü ve pek çok çeşidi bulunan, düz kabuklu, genellikle yapraklanmadan önce çiçek açan bir meyve ağacı. **2** bu ağacın kırmızı renkte, etli, sulu ve tek çekirdekli, çok sevilen meyvesi.
kirazelması, -nı *b. a. Yun. T.* kırmızı ya da soluk sarı renkli, parlak kabuklu, küçük ve sert bir elma türü.
kirazlık *a. Yun. T.* kiraz ağaçlarının bol olduğu yer, kiraz bahçesi.
kirç *a. ha.* çam, ardıç gibi ağaçların kurumuş dal, yaprak ve kozalaklarının ortak adı.
kirde *a. ha.* mayasız hamurdan yapılan, içine haşhaş tohumu ya da peynir konulan ve tandırda pişirilen bir pide.
kireç *a. Far. kim.* **1** alçıtaşı, kireçtaşı, mermer, tebeşir gibi birçok taşın maddesini oluşturan kalsiyum oksit, CaO. **2** kalsiyum hidroksit, $Ca(OH)_2$. **kireç kuyusu** içinde kireç söndürülen geniş çukur. **kireç ocağı** kireç elde etmek için kireçtaşlarının yakıldığı fırın. **kireç söndürmek** kireci, kullanmadan önce üzerine bol suyu dökerek kalsiyum hidroksit durumuna getirmek. **kireç suyu** içinde erimiş bir durumda kireç bulunan su. **kireç sütü 1)** ➻ **kireç suyu**. **2) kireçsütü**.
kireççi *a. Far. T.* kireç ocağı işleten, kireçtaşından kireç elde eden ya da kireç satan kimse.
kireççil *s. Far. T. bitb.* kireçli topraklarda yetişen, kireçli topraktan hoşlanan (bitki).
kireçkaymağı, -nı *b. a. Far. T. kim.* kimi eşya ve yerleri mikroplardan arıtmakta, çamaşırları ağartmakta kullanılan, sarımtırak ak renkte, klor gibi bir kokusu bulunan, toz ya da sulandırılmış durumda kireç klorürü.
kireçleme *a. Far. T.* kireçlemek eylemi.
kireçlemek *(-i) Far T.* **1** kireç katmak ya da kireç sürmek. **2** kireç kullanarak badana yapmak.
kireçlenebilme *a.Far. T.* kireçlenebilmek eylemi.
kireçlenebilmek *(nsz) Far. T.* kireçlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kireçleniş *a.Far. T.* kireçlenmek eylemi ya da biçimi.
kireçlenme *a. Far. T.* **1** kireçlenmek eylemi. **2** *gövb.* organik dokuların içinde kireç birikmesi durumu.
kireçlenmek *(nsz) Far. T.* **1** kireç dökülmek ya da saçılmak. *ör. Kuyu kireçlendi.* **2** kireç bulaşmak. *ör. Elim kireçlendi.* **3** kireç sürülmek. *ör. Bahçedeki meyve ağaçları kireçlendi.* **4** *gövb.* (kalsiyum tuzları için) organik dokularda, dokunun işlevini önleyecek ölçüde birikmek. **5** *bitb.* bitkilerin göze zarlarında kalsiyum karbonat, kalsiyum oksalat gibi kalsiyum tuzları toplanmak.
kireçleşebilme *a. Far. T.* kireçleşebilmek eylemi.
kireçleşebilmek *(nsz) Far. T.* kireçleşemesi olanak içinde olmak ya da kireçleşme olasılığı bulunmak.
kireçleşme *a. Far. T.* kireçleşmek eylemi.
kireçleşmek *(nsz) Far. T.* **1** kireç durumuna gelmek. *eş.* **kalkerleşmek**. **2** kireçlenmek.
kireçletme *a. Far. T.* kireçletmek eylemi.
kireçletmek *(-i, -e) Far. T.* kireçlemek eylemini yaptırmak. *ör. Ağaçların diplerini kireçletmek gerekiyormuş.*
kireçli *s. Far. T.* **1** bileşiminde kireç bulunan ya da kireci çok olan. *ör. Ankara'nın kireçli suları sabunu köpürtmüyor.* **2** kireç bulaşmış, kireç sürülmüş olan. *ör. Dipleri kireçli ağaçlara karınca tırmanmaz mı?*
kireçlik *a. Far. T.* **1** kireç konulan yer. **2** *s.* kireci çok olan (yer).
kireçlilik *a. Far. T.* sudaki karbonat tuzları oranı.
kireçsi *s. Far. T.* kireci andıran, kireçe benzeyen.
kireçsileme *a. Far. T. kim.* **1** ısı yardımıyla kireçe dönüştürme. **2** yüksek ısıyla kurutma.
kireçsiz *s. Far. T.* **1** bileşiminde kireç bulunmayan ya da çok az bulunan. *ör. Kireçsiz toprağı seven bitkiler çoktur.* **2** bileşiminde karbon tuzlarının oranı çok düşük olan (su).
kireçsizlenme *a. Far. T. yerb.* kayaçların içinde bulunan kalsiyum karbon tuzunun, sularda erimesi, yok olması.
kireçsizleştirme *a. Far. T. kim.* kireçlerini giderme, kireçten arıtma.
kireçsütü, -nü *b. a. Far. T.* badana yapmak için hazırlanmış sulu kireç.
kireçtaşı, -nı *b. a. Far. T. yerb.* kireç ocağında işlenerek kireç elde edilen, kalsiyum karbon tuzundan bileşik bir kayaç.*eş.* **kalker**.
kireçyeren *b. s. Far. T. bitb.* kireçli toprağı sevmeyen, kireçli topraklarda yetişmeyen (bitki).
kiremit *a. Yun.* kızıl topraktan pişirilerek yapılan, yan yana getirilerek yapıların çatılarını örtmekte kullanılan, yağmur vb. suyunu aşağı geçirmeden dışarı akıtacak bir biçim verilmiş yapı gereci. **kiremit fabrikası** çağdaş yöntemlerle kiremit üreten işyeri.
kiremitçi *a. Yun. T.* kiremit yapan, satan ya da yapılara kiremit döşeyen kimse.
kiremitçilik *a. Yun. T.* kiremitçinin işi.
kiremithane *a. Yun. Far.* (. . . - .) kiremit üreten küçük işyeri.

kiremitlik *a. Yun. T.* yapının kiremitle örtülen çatı bölümü.
kiremitrengi, -ni *b. a. Yun. Far.* **1** kahverengiye çalan kırmızı renk, kiremidin rengi. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Kiremitrengi döşemeliği beğenmedi.*
kiriş *a.* **1** hayvan bağırsağından yapılmış, kimi müzik araçlarında kullanılan tel. **2** ok atılan yayın iki ucu arasında bulunan ve gerilerek okun atılmasını sağlayan esnek bağ. **3** *mim.* yapılarda, dört köşe kalın keresteden, demirden ya da betonarmeden yapılmış yatay destek. **4** *mat.* bir eğrinin iki noktasını birleştiren doğru parçası. **5** *gövb.* kasların uçlarında bulunan, kasları kemiklere ve başka organlara bağlayan beyazımsı kordon. **kirişi kırmak** (ya da **kiriş almak**) *arg.* bulunduğu yerden kaçıp gitmek, savuşmak, uzaklaşmak, kaçmak.
kirişçi *a.* kiriş[1] yapan ya da satan kimse.
kirişleme *a.* **1** kirişlemek eylemi. **2** *mim.* ahşap döşemelerde yaklaşık yarım metre arayla kirişler koyma. **3** *be.* çapraz bir biçimde, çapraz olarak, kılıçlama.
kirişlemek *(-i)* **1** (yay için) kirişi çekip germek. **2** *mim.* kiriş olarak kullanılacak kereste-yi döşemek.
kirişli *s.* **1** kirişi olan. **2** *gövb.* kiriş[5] yapısında olan. *ör. Bu derste kirişli dokuları inceleyeceğiz.*
kirişlik *s.* kiriş[3] olarak kullanılmaya elverişli (kereste).
kirişsiz *s.* kirişi bulunmayan.
kiritme *a. ha.* kiritmek eylemi.
kiritmek *(nsz) ha.* yüzünü asmak.
kirizma *a. Yun.* toprağı ekime, dikime vb. hazırlamak üzere derince bir biçimde kazarak altını üstüne getirme. **kirizma yapmak** (ya da **etmek**) toprağı, ekime, dikime hazırlamak üzere derince bir biçimde sürmek, toprağın altını üstüne getirmek.
kirizmalama *a. Yun. T.* kirizmalamak eylemi.
kirizmalamak *(-i) Yun. T.* ➻ **kirizma yapmak**.
kirkit, -ti *a. ha.* el tezgâhında dokumada, atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden ya da ağaçtan yapılmış dişli araç.
kirlenebilme *a.* kirlenebilmek eylemi.
kirlenebilmek *(nsz)* kirlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kirleniş *a.* kirlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ayakkabılarının kirlenişine aldırmadan çamura basarak yürüyordu.*
kirleniverme *a.* kirlenivermek eylemi.
kirlenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kirlenmek.
kirlenme *a.* kirlenmek eylemi.
kirlenmek *(nsz)* **1** kirli bir duruma gelmek, pislenmek. *ör. Mendilim kirlenmiş.* **2** *mec.* onuru lekelenmek. **3** (kadın için) ırzına geçilmek. **4** (kadın) aybaşı olmak.
kirletebilme *a.* kirletebilmek eylemi.
kirletebilmek *(-i)* kirletmek elinde olmak, kirletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kirletilebilme *a.* kirletilebilmek eylemi.
kirletilebilmek *(nsz)* kirletilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kirletiliş *a.* kirletilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Haliç'in kirletilişine seyirci kaldılar.*
kirletiliverme *a.* kirletilivermek eylemi.
kirletilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kirletilmek.
kirletilme *a.* kirletilmek eylemi.
kirletilmek *(nsz)* kirletmek eylemine konu olmak, kirli bir duruma getirilmek, kirlenmesi sağlanmak, kirlenmesine yol açılmak. *ör. Bütün bardaklar kirletilmiş.*
kirletiş *a.* kirletmek eylemi ya da biçimi. *ör. Fabrikaların ırmağı kirletişi önlenemiyor.*
kirletiverme *a.* kirletivermek eylemi.
kirletivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kirletme.
kirletme *a.* kirletmek eylemi.
kirletmek *(-i)* **1** kirli duruma getirmek, pisletmek. *ör. Mendili kirletmişsin.* **2** küçük ya da büyük aptesini yapmak, pislemek. *ör. Bebek altını kirletmiş.* **3** *mec.* birinin, onuruna, namusuna zarar verecek bir suç yüklemek, bir kimseyi lekelemek. *ör. Bu davranışı onu kirletmişti.* **4** (kadın için) namusunu lekelemek, ırzına geçmek. *ör. Kızı dağa kaldırıp kirletmişler.*
kirli *s.* **1** kir içinde bulunan, kirlenmiş olan, leke, toz, yağ vb. ile kaplı bulunan, pis. *ör. Evin kirli camları temizlik bekliyordu.* **2** içilemeyecek, kullanılamayacak denli pis olan. *ör. Kirli suda yıkanılmaz.* **3** (kadın için) aybaşı durumunda bulunan. **4** *mec.* toplumun değer yargılarına aykırı olan, ahlak kurallarına uymayan, kötü. *ör. Onun çevirdiği kirli işleri bilen çoktur.* **5** *a.* kirlenmiş çamaşırlar. *ör. Kadınlar derede kirlilerini yıkıyordu.* **kirli çamaşır 1)** giyilip kirletilmiş çamaşır. *ör. Kirli çamaşırları bir sepete koydu, alıp götürdü.* **2)** *mec.* yasal olmayan, gizli saklı yapılmış, kınanacak iş, pis iş. *ör. Onun kirli çamaşırlarını bilmeyen yoktur.* **(birinin) kirli çamaşırlarını ortaya dökmek** kimsenin bilmediği utanılacak şeylerini açığa vurmak, ayıp, kusur ya da suçlarını bir bir söylemek. **kirli çıkın** (ya da **çıkı**) züğürt göründüğü halde birikmiş parası bulunan kimse. **kirli sarı** koyu ve donuk sarı renk. **kirliye atmak** (kirlenmiş bir şeyi) yıkanmak üzere kirliler arasına koymak.
kirlihanımpeyniri, -ni *b. a.* yalnız İstanbul'da yapılan, özellikle peynirtatlısı yapımında kullanılan, tuzsuz, yağlı, yumuşak bir peynir.
kirlikan *b. a. gövb.* vücudu dolaşarak kirlenmiş, toplar damarın yüreğe götürdüğü kan.
kirlilik *a.* kirli olma durumu.
kirloş *a. ha. al.* ➻ **kirloz**.
kirloz *s. ("kirli"den bozarak) ha. al.* üstü başı pis, kirli ve pasaklı (kimse).
kirmen *a. ha.* elde yün, pamuk eğirmeye yarayan, tahtadan yapılmış bir tür iğ.

kirpi *a. hayb.* kirpigillerden, yaklaşık 30 cm. boyunda, sırtı sivri dikenlerle kaplı, tehlike durumunda korunmak üzere tortop olan, böceklerle geçinen memeli hayvan. **kirpi de yavrusunu "benim kadife tüylü yavrum!" diye severmiş** *ha.* herkesin yavrusunun kendisi için güzel olduğunu belirtmek için söylenir.

kirpigiller *ç. a. hayb.* örnek hayvanı kirpi olan, böcekçiller takımının sırtı dikenlerle kaplı memeli hayvanlar familyası.

kirpik *a.* **1** gözkapağının kenarlarındaki kıllar. **2** bu kıllardan her biri. **3** *bitb.* ve *hayb.* tüy gibi, ince ve küçük uzantı ya da uzantılar. **kirpiği kirpiğine değmemek** gece boyunca uyumamış ya da uyuyamamış olmak. **kirpikle harman sürmek** gerçekleşmesi olanaksız bir iş yapmaya kalkışmak.

kirpikli *s.* **1** kirpiği olan. **2** herhangi bir nitelikte kirpiği bulunan. *ör. Uzun kirpikli bir çocuktu.* **3** *bitb.* ve *hayb.* üzerinde kirpiğe benzer tüycükler, uzantılar ya da kirpik bulunan.

kirpikliler *ç. a. hayb.* birgözeli hayvanların, tek başlarına ya da asalak olarak yaşayan, kavuşma yoluyla eşeyli de üreyebilen, üzerleri devinmelerine yarayan ve kirpiğe benzeyen uzantılarla kaplı organizmalar sınıfı.

kirpiksi *s.* kirpiğe benzeyen, kirpik gibi olan. **kirpiksi cisim** *gövb.* gözde, üzerinde pek çok sayıda kirpik gibi uzantı bulunan, damar tabakanın ön dış bölümü. **kirpiksi kas** gözde, kirpiksi cismin kenarında bulunan damar tabaka.

kirpiştirme *a. ha.* kirpiştirmek eylemi.

kirpiştirmek *(-i) ha.* ➻ **kırpıştırmak**.

kirsöken *b. a. yeni* petrol türevlerinden yapılan, arıtma, temizleme özelliği olan, sıvı, toz ya da krem durumunda kimyasal özdek, arıtıcı. *eş.* **deterjan**.

kirtik *a. ha.* kullanılarak küçülmüş, çok küçük kalmış sabun parçası.

kirtil *a.* ıstakoz ve benzeri kabuklu deniz hayvanlarını avlamakta kullanılan, ince dallardan örülmüş av sepeti.

kirve *a. ha.* halk geleneğine göre, çocuk sünnet edilirken genellikle sünnet giderlerini üzerine alan, sünnet sırasında çocuğun elini kolunu tutan, onun korkusunu gidermeye çalışan, daha sonra çocuk üzerinde babaya yakın bir hak sahibi olan kimse.

kirvelik *a.* kirve olma durumu. **kirvelik etmek** kirve görevini üstlenmek.

kis *a. ha.* taş, kum, kil ile karışık sert toprak. **kis bağlamak** *ha.* (toprak) üzerinde sert tabaka oluşmak.

kisbi *s. Ar.* (. -) *esk.* sonradan edinilen.

kiskis *s. ha.* elisıkı, cimri, pinti.

kispet, -ti *a. Ar. sp.* pehlivanların yağlı güreş yaparken giydikleri, belden baldıra değin uzanan, dar paçalı, dar belli meşin pantolon.

kist, -ti *a. Fr.* **1** *hek.* içi koloit ya da yağ gibi sıvı ya da yarı sıvı bir maddeyle dolu patolojik torba. **2** *hayb.* birgözelilerin ya da çokgözeli hayvanların çoğalma sırasında ya da kendilerine uygun olmayan durumlarda çevrelerine saldıkları, kendilerini korumaya yarayan dayanıklı kapsül. **3** *bitb.* sporlu bitkilerde, özellikle suyosunlarında, mantarlarda görülen, bir ya da birkaç gözeden oluşmuş organ.

kistleşebilme *a. Fr. T.* kistleşebilmek eylemi.

kistleşebilmek *(nsz) Fr. T. hek.* kistleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kistleşme *a. Fr. T.* kistleşmek eylemi.

kistleşmek *(nsz) Fr. T. hek.* yabancı bir cismin ya da patolojik bir urun çevresinde katılgan doku sertleşmek.

kisve *a. Ar.* **1** kılık. **2** hacıların Kâbe'de giydikleri beyaz üstlük. **3** *mec.* dış görünüş. . . . **kisvesi altında** . . . niteliğinde, biçiminde, görünüşünde. *ör. Adam kisvesi altında nice adam olmayan vardır.*

kişeleme *a. ha.* kişelemek eylemi.

kişelemek *(-i) ha.* ➻ **kışkışlamak**.

kişi *a.* **1** insan, kimse. *ör. Özleyen kişi dostlarını arar. esk. eş.* **şahıs**. **2** *huk.* hakları bulunan tüzel varlık, birey. *ör. Hukuk kişiyi korumalıdır.* **3** *ha.* (kadına göre) evin erkeği, eş, koca. **4** *yaz.* roman, öykü, oyun gibi bir yazın yapıtında yer alan, başından olay geçen ya da olaya karışan kimse. *ör. Romanın kişileri ilgi çekiyordu.* **5** *dilb.* çekimli eylemlerde ve adıllarda konuşan, kendisine söz yöneltilen ya da kendisinden söz edilen varlıklara göre değişik biçimlere bürünen dilbilgisi ulamı; kimseye ve nesneye bağlı olarak tekil ve çoğul kişi olmak üzere iki öbekte biçimlenir. **kişi adılı** *dilb.* kişileri belirten, kişi adları gibi kullanılan adıl; Türkçede kişi adılları tekil ve çoğul olmak üzere "ben", "sen", "o", "biz", "siz", "onlar"dır. **kişi dokunulmazlığı** *huk.* kişinin dokunulmaz olma hak ve özgürlüğü. **kişi eki** *dilb.* eylem çekiminde kişi belirten ek; "bildi**m** ", "bildi**n** ", "bildi **ı** ", "bildi**k** ", "bildi**niz**", "bildi**ler** " vb. gibi. **kişi refikinden azar** arkadaşı, dostu kötü ise kişi de kötü yola sürüklenir, insanı arkadaşı kötü yola iter. **kişi zamiri** *dilb. esk.* ➻ **kişi adılı**. **kişiye has** ➻ **kişiye özgü**. **kişiye özel** yalnızca belli bir kişi için olan. *eş. esk.* **zata mahsus**. **kişiye özgü 1)** yalnızca belli bir kişiye ayrılmış, o kişi için olan, belli bir kimseye özgülenmiş bulunan. *ör. Kişiye özgü mektup ancak sahibine teslim edilir.* **2)** yalnızca o kişide bulunan. *ör. Kimi yetenekler kişiye özgüdür.*

kişilerarası *b. s.* kişiler arasında gerçekleşen, olan, bütün kişileri göz önüne alan. **kişilerarası ilişki** *topb.* bir toplumda insanlar arasındaki ilişki ve etkileşim.

kişileşme *a.* kişileşmek eylemi.

kişileşmek *(nsz)* kişi durumuna gelmek, kişilik edinmek.

kişileştirilme *a.* kişileştirilmek eylemi. *ör. Çoktanrıcılık doğa güçlerinin kişileştirilmesidir.*

kişileştirilmek *(nsz) mec.* kişileştirme işlemi uygulanmak, insanlaştırılmak. *ör. Çoktanrıcılıkta öğeler ve alanlar kişileştirilmiştir, doğa insanlaştırılmıştır.*
kişileştirim *a. yeni* ➻ **kişileştirme**.
kişileştirme *a.* **1** kişileştirmek eylemi. **2** *yaz.* insana özgü nitelikleri bulunmayan cansız varlıkları, hayvanları ya da düşsel yaratıkları, insana, kişiye özgü nitelikleri varmış gibi davrandırma, düşündürme, konuşturma sanatı; örneğin, yazarın masalda ağacı konuşturması kişileştirmedir.
kişileştirmek *(-i) yaz.* kişiye, insana özgü nitelikleri olmayan cansız varlıkları ya da hayvanları, imgesel yaratıkları kişiler, insanlar gibi davrandırmak, düşündürmek, konuşturmak vb., insanlaştırmak. *ör. Kerem'in dağları, doğayı kişileştirdiği şiirleri yazında kişileştirmeye örnektir.*
kişilik *a.* **1** kişinin kendine göre bir ayrılığı, belirgin bir özelliği olması durumu, kişinin özyapısına uygun kendine özgülüklerin tümü. *ör. Ozanın şiiri kişiliğini yansıtmaktaydı.* **2** kişiye, insana yakışacak tutum ve davranış. **3** *topb.* bireyin toplumsal yaşam içinde edindiği alışkanlıkların ve davranış biçimlerinin tümü. **4** *ruhb.* kişinin, işler durumdaki bedensel ve ruhsal özelliklerinin kendine özgü olan, az çok belirgin bütünlüğü. **5** *fels.* kişinin özünü oluşturan, kuran, kişiyi kişi yapan özellik. **6** *s.* herhangi bir sayıda kişiden oluşan. *ör. Üç beş kişilik orkestra mı olur?* **7** *s.* herhangi bir sayıda kişi için yetecek miktarda. *ör. İki kişilik yemek ısmarladım.* **kişilik bozulması** tutum ve davranışları toplum ya da küme değerleriyle çatışan bireyin durumu. **kişilik hakları** *huk.* yaşama hakkı başta olmak üzere kişiye ve kişiliğe bağlı olan onur, sağlık, evlilik, özgürlüklerden yararlanma, uğraş seçme vb. gibi haklar. **kişilik kazanmak** (ya da **edinmek**) bir kimsenin özyapısı, kişiliği belirginleşmek, kişiliğini bulmak. **kişilik uyumu** *ruhb.* kişinin, çevreyle uyuşması durumu. **kişilik yapısı** *ruhb.* insanın tutarlı, çelişkili ve değişken görünen bütün davranışlarının altında yatan bütünlük.
kişilikdışı, -nı *b. s.* kişisel olmayan.
kişilikli *s.* kişiliği olan. *ör. Kişilikli insanlar başarılı olur.*
kişiliklilik *a.* kişilikli olma durumu.
kişiliksiz *s.* kişiliği olmayan, kişiliği oluşmamış bulunan.
kişiliksizleşebilme *a.* kişiliksizleşebilmek eylemi.
kişiliksizleşebilmek *(nsz)* kişiliksizleşmesi olanak içinde olmak ya da kişiliksizleşme olasılığı bulunmak.
kişiliksizleşme *a.* kişiliksizleşmek eylemi.
kişiliksizleşmek *(nsz)* kişiliğini yitirmek, kişiliksiz bir duruma gelmek.
kişiliksizleştirebilme *a.* kişiliksizleştirebilmek eylemi.
kişiliksizleştirebilmek *(-i)* kişiliksizleştirmesi olanak içinde olmak ya da kişiliksizleştirme olasılığı bulunmak.
kişiliksizleştirilebilme *a.* kişiliksizleştirilebilmek eylemi.
kişiliksizleştirilebilmek *(nsz)* kişiliksizleştirilmesi olanak içinde olmak ya da kişiliksizleştirilme olasılığı bulunmak. *ör. Baskıcı eğitimle gençler kişiliksizleştirilebilir.*
kişiliksizleştirilme *a.* kişiliksizleştirilmek eylemi.
kişiliksizleştirilmek *(nsz)* kişiliğini kazanması engellenerek kişiliksiz bir duruma getirilmek. *ör. Bu okulda çocuklarımız kişiliksizleştirilmekteydi.*
kişiliksizleştirme *a.* kişiliksizleştirmek eylemi.
kişiliksizleştirmek *(-i)* bir kimseyi, kişiliğini ortaya koyamayacak denli koşullandırmak. *ör. Bu tür eğitim çocuğu kişiliksizleştirir.*
kişiliksizlik *a.* kişiliksiz olma durumu.
kişioğlu, -nu *b. a.* **1** insan, insanoğlu, kişi. *ör. Kişioğlu azla yetinmez.* **2** soylu kimse.
kişisel *s.* **1** kişinin kendisiyle ilgili, kendini ilgilendiren. *ör. Bu onun kişisel sorunudur, bizi ilgilendirmez.* **2** kişinin kendi malı olan, özel. *ör. Herkes kişisel şeylerini kilit altına alsın.* **3** kişiyle ilgili, kişiye ilişkin. *ör. İnsanın kişisel duygularını öldürüyorlar.* **kişisel bilgisayar** kişilerin kullanımına sunulan, genellikle evde kullanılan, boyutça küçültülmüş bilgisayar.
kişiselleşme *a.* kişiselleşmek eylemi.
kişiselleşmek *(nsz)* nesnelliğinden sıyrılarak kişisel bir duruma gelmek. *ör. Sorun iyice kişiselleşmiş, kavga büyümüştü.*
kişiselleştirilebilme *a.* kişiselleştirilebilmek eylemi.
kişiselleştirilebilmek *(nsz)* (bir olgu, bir şey) kişiye özgü bir duruma getirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı bilgisayar yazılımları kişiselleştirilebilir.*
kişiselleştiriliş *a.* kişiselleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Olayın kişiselleştirilişi yanlış oldu.*
kişiselleştirilme *a.* kişiselleştirilmek eylemi.
kişiselleştirilmek *(nsz)* (bir olgu) nesnelliğinden sıyrılarak kişinin kendisiyle ilgili duruma sokulmak. *ör. Sorun kişiselleştirilince kavga büyüdü.*
kişiselleştiriş *a.* kişiselleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. İşi kişiselleştirişinizi onaylamıyoruz.*
kişiselleştirme *a.* kişiselleştirmek eylemi.
kişiselleştirmek *(-i)* (bir olguyu) nesnelliğinden sıyırıp kişinin kendisiyle ilgili bir duruma sokmak. *ör. Kavga toplumsaldır, onu kişiselleştirmek olamaz.*
kişisellik *a.* kişisel olma olma durumu, kişinin kendine özgü oluş. *ör. Sorunun kişiselliğini görmüyorlardı.*
kişizade *b. s. T. Far.* (. . - .) ➻ **soylu**.
kişizadelik *b. a. T. Far. T.* (. . - . .) ➻ **soyluluk**.

kişlenme *a. ha.* kişlenmek eylemi.
kişlenmek *(nsz) ha.* (sivri uçlu bir şey) hızla batmak, batıp kalmak, saplanmak.
kişmiş *a. Far.* kara renkli, küçük taneli ve çekirdeksiz bir üzüm.
kişneme *a.* **1** kişnemek eylemi. **2** kişnerken çıkarılan ses.
kişnemek *(nsz)* (at) kendine özgü bir biçimde ses çıkarmak, bağırmak.
kişnetme *a.* kişnetmek eylemi.
kişnetmek *(-i)* (at için) kişnemesine yol açmak. *ör. Açlık atı kişnetiyordu.*
kişneyebilme *a.* kişneyebilmek eylemi.
kişneyebilmek *(nsz)* (at) kişneme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yem bekleyen at kişneyebilir.*
kişneyiş *a.* (at için) kişnemek eylemi ya da biçimi.
kişneyiverme *a.* kişneyivermek eylemi.
kişneyivermek *(nsz)* (at) ansızın kişnemek.
kişniş *a. Far. bitb.* **1** maydanozgillerden, nemli çayırlarda yetişen ya da tohumu için yetiştirilen, 50 cm. boya ulaşabilen, yaprakları açık yeşil renkli ve tüylü olmakla birlikte maydanoza benzeyen, dalların ucunda şemsiye biçiminde pembe beyaz çiçekler açan, bir yıllık otsu b ir bitki. **2** bu bitkinin, kurutularak baharat olarak yemeklerde ve çeşni olarak şekercilikte, pastacılıkta kullanılan meyvesi ya da tohumu.
kişnişşekeri, -ni *b. a. Far.* içinde bir kişniş tohumu bulunan ufak şeker.
kitabe *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **yazıt**.
kitabevi, -ni *b. a. Ar. T.* kitap satılan dükkân.
kitabi *s. Ar.* (. - -) *esk.* **1** kitapla ilgili. **2** kitap gibi, kitaba uygun. **3** özgür düşünemeyen, öğrendiğine, kitaba bağlı kalan (kimse). **4** dilbilgisi kurallarına uygun, düzgün (anlatım).
kitap *a. Ar.* **1** *esk.* basılı ya da el yazılı kâğıt yaprakların ciltli ya da ciltsiz olarak bir araya getirilmiş biçimi. **2** basımevinde basılıp kapak geçirilmiş kâğıt yapraklardan oluşan ve okumakta yararlanılan nesne. *ör. Bu kitap yeni çıktı* . **3** bir araya getirilmiş, sırttan yapıştırılmış ya da dikilmiş, bir kap ya da cilt içine konulmuş ve en az dört formadan oluşmuş basılı nesne. *ör. Kitaplıkbilime göre kitap 64 sayfa ve daha çok sayfalı basılı yapıtlara deniyor.* **4** herhangi bir konuda yazılmış yapıt. *ör. Ozanın iki kitabı birden yayımlandı.* **5** kutsal kitap. *ör. Kimileri kitaba göre yaşanmasını ister.* **kitaba el basmak** elini kutsal kitap üzerine koyarak ant içmek. **(bir şeyi) kitaba** (ya da **kitabına**) **uydurmak** yasaya uygun olmayan bir işi uygunmuş gibi gösterecek bir yol bulmak. *ör. O cin gibidir, her işi kitabına uydurmakta ustadır.* **kitabı kapamak** herhangi bir konuyla olan ilgiyi kesmek. **kitap açacağı** sayfalarının bir ya da iki kenarı katlı, kesilmemiş durumda bulunan kitapları açmak için kullanılan, tahtadan, metalden, fildişinden vb. yapılmış, kendinden saplı ve iki yanı kâğıt kesmeye uygun araç. **kitap ehli** Kuran, İncil, Tevrat, Zebur olmak üzere dört kutsal kitaptan birine inanan, bağlanan kimse. **kitap gibi** *arg.* (kadın ve kız için) dolgun ve biçimli, her yönden güzel. **kitap kurdu 1)** kitapları yiyerek zarar veren bir böcek. **2)** *mec.* çok kitap okuyan, değerli kitapları bilen, tanıyan kimse. **(bir şeyin) kitapta yeri olmak** din ya da yasa kitaplarında bulunmak, bu kitaplarda sözü geçmek.
kitapçı *a. Ar. T.* **1** kitap satan, kitapçılıkla uğraşan kimse. *ör. Kitapçı bir arkadaşım söylemişti.* **2** kitap satılan dükkân. *ör. Köşede bir kitapçı var.*
kitapçılık *a. Ar. T.* **1** kitapçının uğraşı, kitap satma işi. **2** kitapların basılması, yayımlanması ve satılmasıyla uğraşanların mesleği.
kitaplamak *(-i) Ar. T.* ➻ **hesaplamak** (ya da **hesaplayıp**) **kitaplamak**.
kitaplaşabilme *a. Ar. T.* kitaplaşabilmek eylemi.
kitaplaşabilmek *(nsz) Ar. T.* kitaplaşması olanak içinde olmak ya da kitaplaşma olasılığı bulunmak.
kitaplaşma *a. Ar. T.* kitaplaşmak eylemi.
kitaplaşmak *(nsz) Ar. T.* kitap durumuna gelmek, kitap olarak yayımlanmak.
kitaplaştırabilme *a. Ar. T.* kitaplaştırabilmek eylemi.
kitaplaştırabilmek *(-i) Ar. T.* kitaplaştırmak elinde olmak ya da kitaplaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yazılarınızı kitaplaştırabilirsiniz.*
kitaplaştırılabilme *a. Ar. T.* kitaplaştırılabilmek eylemi.
kitaplaştırılabilmek *(nsz) Ar. T.* kitaplaştırılması olanak içinde olmak ya da kitaplaştırılma olasılığı bulunmak.
kitaplaştırılma *a. Ar. T.* kitaplaştırılmak eylemi.
kitaplaştırılmak *(nsz) Ar. T.* kitap durumuna getirilmek, kitap olarak yayımlanmak. *ör. Atatürk'ün anıları kitaplaştırıldı.*
kitaplaştırma *a. Ar.T.* kitaplaştırmak eylemi.
kitaplaştırmak *(-i) Ar. T.* kitap durumuna getirmek, kitap olarak yayımlamak.
kitaplık *a. Ar. T.* **1** raflardan oluşan ve içine kitap yerleştirilen mobilya. *eş.* **kütüphane**. *ör. Odama bir kitaplık aldım.* **2** kuruluş amaç ve görevine uygun olarak kitap, süreli yayın, plak, film gibi her türlü düşünce ve sanat ürünlerini toplayan, düzene koyan ve genellikle parasız olarak ve hiçbir ayrım gözetmeden okurlara sunan kuruluş. *eş.* **kütüphane**. **3** *s.* (kâğıt için) kitap basımına uygun. *ör. Kitaplık kâğıt üretimi azaldı.* **4** *s.* herhangi bir sayıda kitabı doldurabilecek miktarda. *ör. Elde üç kitaplık yazı birikmiş.* **5** *s.* belli bir sayıda kitabı olan. *ör. Köye bin kitaplık bir kütüphane yaptırdı.*
kitaplıkbilim *b. a. Ar. T.* kitaplıklardaki kitap sayısını artırmanın, bunları kataloglayıp sınıflandırmanın, okurları kitaptan yararlandır-

manın yollarını saptayan, kitapla ilgili her türlü bilgiyi konu alan bilim dalı. *eş.* **kütüphanecilik**.

kitaplıkbilimci *b. a. Ar. T.* kitaplık kurmak, yönetmek, geliştirmek üzere öğrenim görmüş, kitaplıklarda işlerin yürütülmesiyle görevli uzman kimse. *eş.* **kütüphaneci**.

kitapsarayı, -nı *b. a. Ar. Far.* halkın yararlanması için kurulmuş çok büyük kitaplık[2].

kitapsever *b. a. Ar. T.* içerik ve biçim yönünden iyi nitelikli kitapları seçen, kitaba tutkuyla bağlı kimse.

kitapseverlik *b. a. Ar. T.* kitapsever olma durumu.

kitapsız *s. Ar. T.* **1** kitabı olmayan. *ör. Kitapsız kitaplık olur mu?* **2** henüz bir kitabı yayımlanmamış bulunan. *ör. Yahya Kemal uzun yıllar kitapsız ozan olmuştur.* **3** Kuran, İncil, Tevrat ve Zebur olmak üzere dört kutsal kitabın hiçbirine inanmayan, dinsiz (kimse). **4** bir Müslümana göre Kuran'a inanmayan (kimse).

kitara *a. Isp.* (. .' .) ➻ **gitar**.

kitin *a. Fr.* eklembacakluların ve kabukluların örteneğini oluşturan, kimi mantarlarda ve likenlerde de görülen, dayanıklı ve esnek organik madde.

kitle *a. Ar.* **1** insan topluluğu, insan yığını. **2** kütle[1]. **kitle iletişimi** *topb.* geniş insan topluluklarının birbiriyle her türlü bilgi alışverişi yapmaları, iletişim içinde bulunmaları durumu. **kitle iletişim araçları** ➻ **yığın iletişim araçları**. *eş.* **medya**. **kitle kültürü** *topb.* yığın iletişim araçlarının oluşturduğu yüzeyselliik ve tüketime yönelik davranışlarla belirginleşen kültür.

kitleme *a. ha.* kitlemek eylemi.

kitlemek *(-i) ha.* ➻ **kilitlemek**.

kitli *s. ha.* ➻ **kilitli**.

kitre *a.* gevenden elde edilen bir zamk.

kivi (I) *a. (Avustralya yerlilerinin dilinden)* kivigillerden, Yeni Zelanda ormanlarında yaşayan, tavuk iriliğinde, kaba ve esmer tüylü, kanatlarının küt olması nedeniyle uçamayan, bacakları kısa ve güçlü, uzun gagalı bir kuş. *eş.* **apteriks**.

kivi (II) *a.* tropikal yerlerde yetişen, üzerinde küçücük tüyler bulunan, armuda benzeyen bir meyve.

kivigiller *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfına giren, bilinen örnek hayvanı kivi **(I)** olan bir kuş familyası.

kiyanus *Yun. kim.* doğada tek başına bulunmamakla birlikte birçok cismin bileşiminde yer alan, karbon ve azottan oluşan, yanıcı ve zehirli bir gaz.

kiyaset, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* akıllıca davranış, akıllılık.

kizir *a. ha.* **1** köy muhtarı yardımcısı, köy bekçisi ya da kâhyası. **2** *s.* gelişmemiş, zayıf, cüce, bodur, boysuz (kimse).

klakson *a. Fr.* ➻ **korna**. **klakson çalmak** ➻ **korna çalmak**.

klan *a. (Keltçeden) topb.* ➻ **boy (II)**.

klapa *a. Al.* (.' .) giysi yakasının göğse doğru inen devrik bölümü.

klape *a. Fr.* pompada, körükte, motorda, kimi müzik araçlarında vb.de, su, hava gibi bir akışkanın geçmesini sağlamak ya da önlemek üzere açılıp kapanabilen supap.

klarnet, -ti *a. Fr. müz.* orkestrada önemli bir yeri olan, tahtadan yapılan, boru biçiminde, metal perdeli, üflemeli çalgı.

klarnetçi *a. Fr. T. müz.* klarnet çalan sanatçı.

klas *a. Fr.* **1** *topb.* ➻ **sınıf**. **2** *s. mec.* üstün yetenekli, üstün nitelikli.

klasik *s. Fr.* **1** eski Yunan ve Roma çağı dili ve sanatıyla ilgili olan. *ör. Homeros klasik bir yazardır.* **2** *s.* ve *a. yaz.* XVII. yüzyıl Fransız dili, yazarları ve yazınıyla ilgili olan (yapıt ya da yazar). *ör. Corneille bir Fransız klasiğidir.* **3** *yaz.* üzerinden çok zaman geçtiği halde değerini koruyan, türünde örnek sayılan (yapıt ya da yazar). *ör. Bizim klasiğimiz yok mudur?* **4** sanatta kuralcı (tutum ya da kimse). *ör. Akademide klasik öğretim geçerlidir.* **5** bir yenilik getirmeyen, alışılagelmiş olan, geleneksel, alışılmış, bilinen. *ör. Bu, polisin klasik bir taktiğidir.* **6** *a. yaz.* eski Yunan, Roma çağı ya da XVII. yüzyıl Fransız dili ve yazınıyla ilgili yazar ya da yapıt. *ör. O, Yunan klasiklerini, Latin klasiklerini, Fransız klasiklerini okuyarak yetişmiştir.*

klasikleşebilme *a. Fr. T.* klasikleşebilmek eylemi.

klasikleşebilmek *(nsz) Fr. T.* klasikleşmesi olanak içinde olmak ya da klasikleşme olasılığı bulunmak.

klasikleşme *a. Fr. T.* klasikleşmek eylemi.

klasikleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** (sanat, sanatçı, yapıt için) üzerinden çok zaman geçmiş olmasına karşın değerini yitirmemek, her zaman ilgi görmek, değerli bulunmak. **2** bir özellik, bir yenilik getirmemek, alışılmış durumda kalmak.

klasiklik *a. Fr. T.* klasik olma durumu, klasik olanın özelliği.

klasisizm *a. Fr.* **1** *yaz.* XVII. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan, eski Yunan ve Roma çağı dili ve yazınından, sanatından esinlenerek anlatımda duruluk ve açıklığı, bileşimde dengeyi, ölçülülüğü ve sağlamlığı, ahlaksal ve ruhsal çözümlemede inceliği, doğallığı ve gerçeğe benzerliği ilke olarak benimseyen yazın akımı. **2** ölçülü olma yönelişiyle, biçimlerde uyuma önem verişle, anlatımda inceliklc belirginleşen sanat eğilimi. **3** belirli bir yazın ya da sanat geleneğine bağlılık.

klasman *a. Fr.* sınıflara ayırma, bölümleme, sınıflandırma.

klasör *a. Fr.* içine, yazışmaların belli bir düzene göre konulduğu kalın karton dosya.

klavsen *a. Fr. müz.* klavyeli ve telli, madeni sesli bir çalgı.

klavsenci *a. Fr. T. müz.* klavsen çalan sanatçı.

klavye *a. Fr.* piyano, org gibi çalgılarda, yazı ve hesap makinelerinde, bilgisayarlarda tuşlardan oluşan bütün.
klavyeli *s. Fr. T.* klavyesi olan.
kleptoman *a. Fr. hek.* kleptomaniye yakalanmış kimse.
kleptomani *a. Fr. hek.* insanı, dayanılmaz, karşı konulamaz bir biçimde çalmaya, hırsızlığa yönelten ruhsal itki, bir tür hastalık.
klerikalizm *a. Fr.* ➻ **dinerkçilik**.
klik *a. Fr.* ➻ **bölek**.
klikçi *a. Fr. T.* ➻ **bölekçi**.
klikleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **bölekleşmek**.
klima *a. Fr.* kapalı bir yerin ısısının, mevsime göre, istenilen biçimde ayarlanmasını sağlayan aygıt.
klimatolog *a. Fr.* ➻ **iklimbilimci**.
klimatoloji *a. Fr.* ➻ **iklimbilim**.
klinik *a. Fr. hek.* **1** hastanelerde, ayakta bakılması gereken hastaların tanılarının ve sağaltımlarının yapıldığı yer. *ör. Çocuk hastalıkları kliniği yeni açılmış.* **2** hekim olacak öğrencilerin hasta başında uygulamalı olarak ders gördükleri hasta koğuşu ve burada verilen ders. **3** *s.* vücut muayenesinde görülen (hastalık belirtisi). *ör. Klinik belirtiler tanı koymaya yetmeyebilir.*
klinker *a. İng.* çimento üretilirken, fırından ezilmeden çıkan artık.
klinometre *a. Fr.* ➻ **eğimölçer**.
klip *a. İng.* **1** bir filmden alınmış kısa bir bölm. **2** genellikle televizyonda gösterilmek üzere üretilen, bir müzik parçasını görüntü eşliğinde veren kısa film.
klips *a. Fr.* küpe, iğne gibi şeylerde bulunan, onları tutturmaya yarayan yaylı pens.
kliring *a. İng. tic.* iki ülke arasında yapılan alışverişin karşılıklı olarak malla gerçekleşmesi, mal değiş tokuşu. *eş.* **takas**. **kliring anlaşması** *tic.* iki ülke arasında ticaretin kliring yoluyla yapılmasını öngören sözleşme.
klişe *a. Fr.* **1** basımevinde, baskı işinde kullanılmak ereğiyle üzerine kabartma ya da oyma resim, şekil, yazı çıkarılmış metal kalıp. **2** *s.* ve *a. mec.* basmakalıp (söz, görüş vb.).
klişeci *a. Fr. T.* klişe[1] yapan kimse.
klişecilik *a. Fr. T.* klişe[1] yapma işlemi ya da sanatı, mesleği.
klişehane *b. a. Fr. Far.* (. . - .) klişe[1] yapılan yer, klişe işliği, klişe atölyesi.
klişeleşme *a. Fr. T.* klişeleşmek eylemi.
klişeleşmek *(nsz) Fr. T. mec.* klişe durumuna gelmek, basmakalıplaşmak, kalıplaşmak.
klitoris *a. Fr.* ➻ **bızır**.
klor *a. Fr. kim.* halojenlerden, simgesi Cl, atom sayısı 17, atom ağırlığı 35,453 olan, doğal sıcaklıkta gaz durumunda bulunan bir element.
klorat *a. Fr. kim.* klorik asitten türeyen tuz.
klorhidrat *a. Fr. kim.* azotlu organik bir baz ile hidroklorik asitten türeyen tuz.
klorhidrik *s. Fr. kim.* klor ile hidrojen bileşiği olan ***klorhidrik asit*** teriminde geçer.
klorik *s. Fr. kim.* klordan türemiş oksijenli asit olan ***klorik asit*** teriminde geçer.
klorlama *a. Fr. T.* klorlamak eylemi.
klorlamak *(-i) Fr.T.* **1** suya, mikroplardan arındırmak ereğiyle, düşük oranda klor katmak. **2** özellikle yünlü kumaşları, iplikleri, parlatmak için, klor gazına tutmak. **3** (savaş sırasında) insanlara, hayvanlara, bitkilere zarar vermek, onları öldürmek için, her yere geniş ölçüde klor gazı püskürtmek.
klorlanabilme *a. Fr. T.* klorlanabilmek eylemi.
klorlanabilmek *(nsz) Fr. T.* klorlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Salgın varsa sular klorlanabilir.*
klorlanma *a. Fr. T.* klorlanmak eylemi.
klorlanmak *(nsz) Fr. T.* klorlamak eylemine konu olmak.
klorlatma *a. Fr. T.* klorlatmak eylemi.
klorlatmak *(-i, -e) Fr. T.* klorlamak eylemini yaptırmak.
klorlayabilme *a. Fr. T.* klorlayabilmek eylemi.
klorlayabilmek *(-i) Fr.T.* klorlamak elinde olmak, klorlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
klorlu *s. Fr. T.* bileşiminde klor bulunan, klorlanmış olan. *ör. Klorlu suda klor tadı bulunur.*
klorofil *a. Fr. bitb.* bitkilerin körpe saplarında ve yapraklarında bulunan, güneş ışığını soğurarak bitkilerde karbon özümlemesini sağlayan, bitkilere yeşil renklerini veren madde.
kloroform *a. Fr. kim.* genellikle anestezide kullanılan, renksiz, hoş kokulu, yatıştırıcı ve uyuşturucu kimyasal bir bileşik. **kloroform vermek** kloroform koklatarak uyutmak.
klorometri *a. Fr. kim.* ➻ **klorölçer**.
kloroplast, -tı *a. Fr. bitb.* yeşil bitkilerin gözelerinin içinde bulunan, klorofil moleküllerinden oluşan, özümlemeyi sağlayan karmaşık yapılı kromoplast.
kloroz *a. Fr.* **1** yaprakların sarımtırak bir renk aldığı bitki hastalığı. **2** *hek.* genellikle genç kızlarda görülen, kanda alyuvar sayısının azalmasından ileri gelen kansızlık.
klorölçer *b. a. Fr. T. kim.* bir sıvının içinde erimiş durumda bulunan klorun miktarını ölçmeye yarayan aygıt.
klorür *a. Fr. kim.* klorun, oksijen ve flüor dışındaki elementlerle ya da bileşiklerle oluşturduğu bileşik.
klorürlendirme *a. Fr. T. kim.* klorürlendirmek eylemi.
klorürlendirmek *(-i) Fr. T. kim.* klorla birleştirmek, klorüre dönüştürmek.
klorürleştirme *a. Fr. T. kim.* bir organik molekülde, hidroksil OH grubu yerine klorür Cl getirme işlemi.
klostrofobi *a. Fr. hek.* ➻ **kapalı yer korkusu**.
kloş *s. Fr.* alt yanı çan biçiminde genişleyen (kadın eteği).
klozet, -ti *a. İng.* ➻ **alafranga tuvalet**.
klüz *a. Fr. coğr.* ➻ **kısık**[4].

koalisyon *a. Fr.* ayrı görüşteki çeşitli güçlerin belli bir amaçla oluşturdukları birlik, değişik güçlerin işbirliği. **koalisyon hükümeti** parlamentoda bulunan partilerden herhangi birinin hükümet kurabilecek çoğunluğu sağlayamaması durumunda, birkaç partinin anlaşarak ortaklaşa kurduğu hükümet.

koaptör *a. Fr.* ➻ **cebire**.

kobalt, -tı *a. Al. kim.* simgesi Co, atom sayısı 27, atom ağırlığı 58,9332 olan, nikele ve demire benzeyen, gümüş renginde bir element. **kobalt bombası** kobalttan ya da doğrudan doğruya ışınetkin duruma getirilebilen bir madenden yapılan, hekimlikte kanser sağaltımında yararlanılan ışınetkin bomba. **kobalt mavisi** ➻ **çivit mavisi**.

kobay *a. (Amerika yerlilerinin dilinden)* **1** *hayb.* kobaygillerden, Güney Amerika'da yaşayan, ön ayaklarında dörder, arka ayaklarında üçer parmak bulunan, kısa bacaklı, tıknaz, bilimsel araştırmalarda deney hayvanı olarak kullanılan küçük bir kemirgen. *eş.* **hintdomuzu**[1]. **2** *mec.* deney konusu.

kobaygiller *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanların memeliler sınıfına giren bir familya.

kobra *a. (Portekizceden) hayb.* kobragillerden, Afrika'nın ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, boyu 4 metreyi geçebilen, kızıl, esmer ve sarının baskın olduğu renklerde, çok zehirli bir yılan. *eş.* **gözlüklüyılan**.

kobragiller *ç. a. hayb.* sürüngenler sınıfının zehirli yılanların çoğunu kapsayan bir familyası.

koca (I) *a.* bir kadının evli bulunduğu erkek, eş. **koca bulmak** (kız ya da kadın için) kendisiyle evlenecek bir erkek bulmak, bir erkek bulup evlenmek. **kocaya kaçmak** (kız ya da kadın için) ailesinin bilgisi, izni olmadan bir erkekle kaçıp evlenmek. **kocaya varmak** (ya da **gitmek**) (kız ya da kadın) evlenmek. **kocaya vermek** (kızı ya da kadını) evlendirmek.

koca (II) *s.* **1** büyük, geniş, iri. *ör. Eşyası koca bir odaya sığmadı.* **2** çok iri, büyük, kocaman. *ör. Koca kulaklı bir oğlan çeşmeyi gösterdi.* **3** yaşça büyük olan. *ör. Koca delikanlı oldu, hâlâ çocuk gibi.* **4** yaşlanmış, yaşlı. *ör. Köyün kocaları çoğaldı.* **5** *mec.* büyük, ulu. *ör. Koca Tanrım, sen bizi koru!* **koca bebek** yaşına göre çocukça davranışları olan kimseler için şaka yollu söylenir. **koca koca** *ik. s.* **1)** büyük büyük. *ör. Koca koca adamlar çelik çomak oynuyordu.* **2)** iri parçalar durumunda, iri iri olarak.

kocabaş *b. a. hayb.* ispinozgillerden, Avrupa'nın ve Asya'nın her yerinde yaşayan, serçe büyüklüğünde, parlak siyah ve kahverengi tüylü, kısa kuyruklu, iri ve sivri gagalı, ötücü bir kuş. *eş.* **flurcun**.

kocakarı *b. a. ka.* **1** yaşlı kadın. **2** *arg.* anne. **3** *arg.* karı, eş. **kocakarı ilacı** halk arasında ilaç diye tanınan, hekimlikte kullanılmayan sözde ilaç. **kocakarı masalı 1)** başı sonu karışık, eğlendirici masal. **2)** *mec.* gerçek olmayan, insanı avutmaya, zaman kazanmaya yönelik sözler. **kocakarı soğuğu** ilkbaharda, mart ayında belli günlere rastlayan soğuk havalar.

kocakarılık *b. a. ka.* kocakarı olma durumu. **kocakarılığı tutmak** (yaşlı kadın) aksi davranışlarda bulunmak, huysuzlanmak.

kocalı *s.* evli, kocası olan (kadın).

kocalık (I) *a.* **1** bir kadına koca olma durumu. **2** kocanın görevi.

kocalık (II) *a.* yaşı ilerlemiş olma durumu, yaşlılık.

kocalma *a.* kocalmak eylemi.

kocalmak *(nsz)* ➻ **kocamak**.

kocaltma *a.* kocaltmak eylemi.

kocaltmak *(-i)* ➻ **kocatmak**.

kocama *a.* kocamak eylemi.

kocamak *(nsz)* yaşı iyice ilerlemiş olmak, yaşlanmak.

kocaman *s.* **1** çok büyük, çok geniş, çok iri, çok koca. *ör. Küçük diyordu ama kocaman bir evi vardı.* **2** yaşça büyük olan. *ör. Kocaman adamlar çelik çomak oynuyor.* **kocaman kocaman** *ik. s.* ➻ **koca koca**.

kocamanca *s.* biraz kocaman, biraz iri, irice, büyükçe.

kocamanlaştırma *a.* kocamanlaştırmak eylemi.

kocamanlaştırmak *(-i)* kocaman duruma getirmek.

kocaoğlan *b. a. al.* ayı.

kocasız *s.* kocası olmayan ((kadın).

kocasızlık *a.* kocasız olma durumu.

kocatabilme *a.* kocatabilmek eylemi.

kocatabilmek *(-i)* kocatması olanak içinde olmak ya da kocatma olasılığı bulunmak. *ör. Acı, yoksulluk insanı çabuk kocatabilir.*

kocatıverme *a.* kocatıvermek eylemi.

kocatıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kocatmak. *ör. Çocuklar, tarla takım, kadıncağızı kocatıvermişti.*

kocatma *a.* kocatmak eylemi.

kocatmak *(-i)* yaşlı duruma getirmek, kocamasına yol açmak, yaşlandırmak. *ör. Tarlada çalışmak onu kocattı.*

kocayabilme *a.* kocayabilmek eylemi.

kocayabilmek *(nsz)* kocama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan genç yaşta da ruh olarak kocayabilirmiş.*

kocayemiş *b. a. bitb.* **1** fundagillerden, kuzey yarımkürenin her yerinde yetişebilen, on kadar türü bulunan, kırmızı kabuklu, yaz kış dökülmeyen parlak, yeşil yapraklı, pembe ya da ak çiçekler açan, yaprakları sepicilikte kullanılan bir ağaç. **2** bu ağacın, çileğe benzer, çok canlı kırmızı renkli, buruk tatlı, yenilebilen meyvesi.

kocayış *a.* kocamak eylemi ya da biçimi.

kocayıverme *a.* kocayıvermek eylemi.

kocayıvermek *(nsz)* çabuk ya da kısa sürede kocamak.

koç, -çu (I) *a.* **1** *hayb.* damızlık erkek koyun. **2** *mec.* sağlıklı, gürbüz delikanlı, yiğit. *ör Babası ona "Haydi koçum, vakit geldi!" deyince, yola koyuldular.* **koç burunlu** burnu kemerli ve alnıyla aynı doğrultuda olan (kimse). **koç katımı** *ha.* **1)** koçların çiftleşmek için koyunların arasına salınması. **2)** bu işin yapıldığı zaman, koyunların döllenme mevsimi, güz. **koç katımı fırtınası** koç katımı günlerinde çıkan, oldukça kötü hava koşulları oluşturan fırtına. **koç yiğit** iri yapılı, genç ve gürbüz erkek, yakışıklı ve yürekli delikanlı.

koç, -çu (II) *a. İng. sp.* sepettopu vb. çalıştırmanı.

Koç, -ç'u *ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde, Balık ile Boğa burçları arasında yer alan burç.

koçak *s.* **1** (erkek için) kabadayı, yürekli, yiğit. **2** cömert, eliaçık.

koçaklama *a. yaz.* halk yazınında, konusu savaş, yiğitlik olan, coşkulu ve yiğitçe bir söyleyişle savaşı, yiğitliği, yiğitleri öven şiir.

koçaklık *a.* **1** koçak olma durumu. **2** koçağa yaraşır davranış.

koçan *a.* **1** mısırın tanelerini taşıyan, üzeri yaprakla sarılı, ucu püsküllü meyvesi. **2** bu meyvenin yaprağı ve taneleri atıldıktan sonra kalan sert bölümü. **3** lahana, marul gibi sebzelerde, yaprakların çıktığı sert gövde. **4** defter biçimindeki bilet, makbuz vb.nin zımbalı bölümü koparıldıktan sonra cilde bağlı olarak kalan parçası, dibi. **5** *ha.* tapu senedi. **koçan bağlamak** (mısır için) koçan oluşmak, koçan çıkarmak.

koçarı *a. ha.* Kars yöresinde oynanan bir halk oyunu.

koçaş *a. tar.* **1** eskiden koçu denilen dört tekerlekli, süslü bir gezi arabasını kullanan arabacı. **2** Osmanlı döneminde, sefer zamanı Rumeli'de toplanarak, orduda arabacılık hizmeti gören bir takım.

koçbaşı, -nı *b. a.* **1** *tar.* XV. yüzyılın sonlarına değin kullanılmış bulunan, kuşatılan kentlerin ve kalelerin duvarlarını ve özellikle kapılarını zorlamak, yıkmak için kullanılan, ucunda bir koçun başına benzeyen demir bir topuz olan, ağır, direk biçiminde bir savaş aracı. **2** *ha.* yaygılarda, çapaya benzer bir motif.

koçboynuzu, -nu *b. a. den.* gemilerde, halat sarmaya, bağlamaya yarayan, ağaçtan ya da metalden yapılmış, iki boynuz biçiminde çıkıntı.

koçkar *a.* dövüş için yetiştirilmiş, iri boynuzlu, güçlü koç.

koçlanma *a.* koçlanmak eylemi.

koçlanmak *(nsz)* ➻ **koçlaşmak**.

koçlaşma *a.* koçlaşmak eylemi.

koçlaşmak *(nsz)* **1** gelişerek koç durumuna gelmek. **2** *mec.* koç gibi sert, yiğit duruma gelmek.

koçma *a. ha.* koçmak eylemi.

koçmak *(-i) ha.* **1** kucaklamak., kucaklaşmak, birbirine sarılmak. **2** cinsel ilişkide bulunmak.

koçsak *s. ha.* çiftleşme zamanı gelen, koç isteyen (dişi koyun).

koçsama *a. ha.* koçsamak eylemi.

koçsamak *(nsz) ha.* (dişi koyun) çiftleşmek istemek.

koçu *a.* **1** *esk.* dört tekerlekli, süslü bir gezme arabası. **2** *esk.* direkler üzerinde, yüksekte bulunan tahıl ambarı. **3** *ha.* gelin arabası.

koçyumurtası, -nı *b. a.* kasaplık hayvanların erbezleri.

kod *a. Fr.* **1** bir bilginin simgesi. **2** bir bilgiye ulaşabilmek için kullanılan simge ya da simgeler dizisi. **3** bir simgeler dizgesiyle gösterilen bir bilgiyi, başka bir kodlamada kullanılan bir ya da birkaç eşanlam listesiyle bir araya getiren belge ya da elkitabı. **kod açma** kodlanmış bilgileri yeniden açık, anlaşılır dile çevirme, kodu çözme, okuma. **kod adı** yasadışı örgüt üyelerinin ya da gizlilik gerektiren resmi bir işte çalışanların aralarında kullandıkları takma ad.

kodaman *a.* ve *s.* bir yerin ileri gelen, para ya da makam sahibi kimseleri için alay yollu söylenir.

kodamanlık *a. al.* kodaman olma durumu.

kodein *a. Fr. hek.* afyondan elde edilen ve öksürük ilaçlarında vb. kullanılan bir alkaloit.

kodeks *a. Lat. hek.* bütün ilaçların formüllerini topluca veren resmi kitap.

kodes *a.Yun. arg.* hapishane. **kodese girmek** *arg.* hapishaneye konulmak. **(birini) kodese sokmak** *arg.* hapishaneye koymak. **(birini) kodese tıkmak** (ya da **koymak**) *arg.* hapishaneye koymak, hapse sokmak, hapsetmek. **kodesi boylamak** *arg.* hapishaneye girmek, hapse konulmak.

kodesleme *a.Yun.T. arg.* kodeslemek eylemi.

kodeslemek *(-i) Yun.T. arg.* hapishaneye koymak.

kodeslenme *a.Yun.T. arg.* kodeslenmek eylemi.

kodeslenmek *(nsz) Yun.T. arg.* hapishaneye konulmak, hapsedilmek.

kodlama *a. Fr. T.* kodlamak eylemi.

kodlamak *(-i) Fr. T.* **1** kodlarla, simgelerle göstermek. **2** bir harita ya da taslaktaki noktaların kodlarını koymak.

kodlayabilme *a. Fr. T.* kodlayabilmek eylemi.

kodlayabilmek *(-i) Fr. T.* kodlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kodoş *a. Erm.* **1** kadınla erkeğin yolsuz birleşmelerine aracılık eden erkek, pezevenk. **2** pezevenk anlamında kullanılan bir sövgü sözü.

kodoşluk *a. Erm. T.* kodoş olanın yaptığı iş, pezevenklik. **kodoşluk etmek** kodoşa yaraşır bir biçimde davranmak.

kof *s.* **1** kuruyarak ya da çürüyerek içi boşalmış olan, içi boş. *ör. Kof ağaç işe yaramaz.* **2** *mec.* güçlü görünmekle birlikte güçlü olmayan, dermansız, güçsüz (kimse). *ör. Şişmanlı-*

ğına bakma sen, koftur o. **3** *mec.* değersiz, bilgisiz, yeteneksiz, boş (kimse). *ör. Kof adamlarla işim yok.* **kof çıkmak 1)** (bir şey) umulan sonucu vermemek. *ör. Sözü kof çıktı.* **2)** (bir kimse) umulduğu gibi çıkmamak, bilgisiz, değersiz, yeteneksiz, işe yaramaz biri olduğu anlaşılmak.

kofa *a.* hasırotu, kamış, saz, kiliz.

kofalık *a.* kofanın çok olduğu yer, kamışlık, sazlık.

kofalma *a. ha.* kofalmak eylemi.

kofalmak *(nsz) ha.* ➻ **koflaşmak**.

kofana *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* lüfer cinsinden, boyu 30 cm.yi, ağırlığı yarım kiloyu geçen, lüferin en irisi olan balık.

koflaşabilme *a.* koflaşabilmek eylemi.

koflaşabilmek *(nsz)* koflaşması olanak içinde olmak ya da koflaşma olasılığı bulunmak.

koflaşma *a.* koflaşmak eylemi.

koflaşmak *(nsz)* **1** içi boşalmak, kof duruma gelmek. *ör. Elma ağacının birkaçı koflaşmış.* **2** *mec.* gücünü, zindeliğini yitirmek. *ör. Şişmanladıkça koflaşıyorsun.* **3** *mec.* bilgisiz, değersiz, yeteneksiz, boş biri olmak. *ör. Adam gittikçe koflaşmakta ama durumunu bilmiyor.*

kofluk *a.* **1** kof olma durumu. **2** içi boş yer. **3** *mec.* güçsüzlük, dermansızlık. **4** *mec.* bilgisizlik. *ör. Adam kofluğunu bilmeli.*

kofra *a. Fr.* genellikle yapı girişlerinde bulunan ve yapıya giren elektrik akımını dzenleyen sigorta düzeneğini içinde bulunduran kutu.

kofti *s. Yun. arg.* **1** beş para etmez, işe yaramaz, değersiz, uyduruk, anlamsız (şey, haber, söz vb.). **2** beceriksiz, yalancı, yeteneksiz (kimse). **kofti atmak** *arg.* uyduruk haber yaymak, yalan söylemek. **kofti yutmak** *arg.* yalana inanmak, aldanmak. **kofti yutturmak** *arg.* yalanla kandırmak, aldatmak.

koftiden *be. Yun. arg.* **1** yalandan, uydurarak. **2** *s.* değersiz, önemsiz.

koftileşme *a. Yun. T. arg.* koftileşmek eylemi.

koftileşmek *(nsz) Yun. T. arg.* **1** (nesneler için) değerini, niteliğini yitirmek. **2** (insan için) olağan davranışlarından farklı şeyler yapmaya başlamak.

koful *a. bitb.* bitki gözeleri yaşlandıkça plazmalarında oluşan, içi göze suyuyla dolu boşluk.

kofullu *s.* içinde koful bulunan.

koğlaşmak *(nsz) ha.* ➻ **kovlaşmak**. *ör. N'ettim ola şu koğlaşan ele ben. (Karacaoğlan)*

koğuş *a.* kışla, hastane, hapishane, yatılı okul gibi yerlerde, içinde birçok kişinin yattığı, barındığı büyük oda. **koğuş meydancısı** hapishanede bir koğuşun ayak işlerini gören kimse.

koh *a. (Alman hekimi Robert Koch'un adından)* verem hastalığınının mikrobu anlamına gelen ***koh basili*** teriminde geçer.

kohenit *a. Fr. min.* göktaşlarında bulunan demir, nikel ve kobalt karbür.

kok, -ku *a. İng.* madenkömürünün damıtılması yoluyla elde edilen, bileşiminde kömürden çok daha az oranda uçucu madde bulunan, daha çok sanayide kullanılan katı yakıt. *eş.* **kokkömürü**.

koka (I) *a. (Peru dilinden)* (.' .) *bitb.* **1** ikiçeneklilerden, And Dağları'nda yetişen, Peru ve Bolivya'da bahçelerde de geniş ölçüde yetiştirilen, küçük ve sarımtırak çiçekler açan, kırmızı renkte zeytin biçiminde meyvesi olan, yapraklarından kokain ve başka alkaloitler elde edilen bir ağaççık. **2** bu bitkinin yapraklarından elde edilen madde.

koka (II) *a. tar.* Osmanlı döneminde yeniçeri komutanlarının giydikleri tolga biçimindeki başlık.

kokabilme *a.* kokabilmek eylemi.

kokabilmek *(nsz)* kokması olanak içinde olmak ya da kokma olasılığı bulunmak.

kokain *a. Fr.* koka yapraklarından elde edilen uyuşturucu bir alkaloit.

kokainci *a. Fr. T.* kokain üreten, satan ya da içen kimse.

kokainoman *a.* ve *s. Fr.* burnuna kokain çekmeyi alışkanlık durumuna getirmiş, kokain düşkünü (kimse).

kokainomani *a. Fr.* sonu ölüme varan kokain alışkanlığı, kokain düşkünlüğü.

kokak *s. ha.* pis, kötü kokan.

kokana *a. Yun.* (. .' .) ➻ **kokona**.

kokarağaç *b. a. ha.* ➻ **aylandız**.

kokarca *a.* (. .' .) *hayb.* etoburlardan, boyu yaklaşık 30 cm. olan, ince uzun yapılı, ipek gibi yumuşak tüylü, geniş kuyruklu, alaca esmer renkte, kendini korumak için düşmanına pis kokan bir sıvı fışkırtan, kürkü için avlanan bir hayvan.

kokart *a. Fr.* **1** asker şapkalarına takılan, rengi uluslara ve asker sınıflarına göre değişen işaret. **2** belli bir topluluğa özgü olan işaret. *ör. Bizim yat kulübünün kokardı güzel değil.* **3** uçakların gövdesi üzerine ve kanatlarına ulusal bayrak renkleriyle işlenen işaret.

kokartlı *s. Fr. T.* kokardı olan (kimse vb.) *ör. FIFA kokartlı hakemlerimiz var.*

koket, -ti *a.* ve *s. Fr.* hoş görünmeye çalışan, çok süslü giyinen ve modaya düşkün olan (kadın).

koketlik *a. Fr. T.* koket olma durumu.

kokimbit *a. Fr. (Şili'deki Coquimbo yer adından) min.* hidratlı doğal demir sülfat.

kokkömürü, -nü *b. a. İng. T.* ➻ **kok**.

koklama *a.* koklamak eylemi. **koklama duyusu** *yaşb.* koku almayı sağlayan duyu. **koklama organı** *yaşb.* burun başta olmak üzere koku almaya yarayan öğelerin, dokuların tümü.

koklamak *(-i)* bir şeyin kokusunu almak, duyumsamak için o şeyi burnuna yaklaştırarak havayı içine çekmek ya da bir yerin havasını burun yoluyla içine almak. **koklaya koklaya** *ik. be.* koklayarak. *ör. Köpek çimenlikte yeri koklaya koklaya dolaşıyordu.*

koklaşma (I) *a. İng. T.* madenkömürünün ka-

palı kapta ve yüksek sıcaklıkta, ısı etkisiyle koka dönüşmesi.
koklaşma (II) *a.* koklaşmak eylemi.
koklaşmak *(nsz; -le)* **1** birbirini koklamak. **2** *mec.* birbirini sevmek, anlaşmak.
koklaştırma *a. İng. T.* koklaştırmak eylemi.
koklaştırmak *(-i) İng. T.* işleyerek kok durumuna getirmek.
koklaştırılma *a. İng. T.* koklaştırılmak eylemi.
koklaştırılmak *(nsz) İng. T.* işlenerek kok durumuna getirilmek.
koklatabilme *a.* koklatabilmek eylemi.
koklatabilmek *(-i, -e)* koklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
koklatıverme *a.* koklatıvermek eylemi.
koklatıvermek *(-i, -e)* çabucak koklatmak.
koklatılabilme *a.* koklatılabilmek eylemi.
koklatılabilmek *(nsz)* koklatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
koklatılma *a.* koklatılmak eylemi.
koklatılmak *(nsz)* koklatmak eylemi yaptırılmak.
koklatma *a.* koklatmak eylemi.
koklatmak *(-i, -e)* **1** koklamak eylemini yaptırmak. **2** *mec.* çok az, azıcık vermek. *ör. Babamın elisıkıdır, bana parayı koklatır.* **3** (olumsuz biçimiyle) *arg.* hiç vermemek. *ör. Babası ona para koklatmaz.*
koklayabilme *a.* koklayabilmek eylemi.
koklayabilmek *(-i)* koklamak elinde olmak, koklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
koklayış *a.* koklamak eylemi ya da biçimi.
koklayıverme *a.* koklayıvermek eylemi.
koklayıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak koklamak.
kokma *a.* kokmak eylemi.
kokmak, -ar *(nsz)* **1** kokusu olmak, koku çıkarmak, koku salmak, koku yaymak. **2** çürüyüp bozularak kötü bir koku yaymak, kokuşmak. *ör. Yemek dura dura kokmuş.* **3** *mec.* bir şeyin belirtileri ortaya çıkmak, olacağı duyumsanmak. *ör. Ortalık kavga kokuyordu.* **4** *(-i) ha.* koklamak.
kokmuş *s.* **1** çürüyüp bozularak kötü kokan, kokuşuk, kokuşmuş, bozulmuş. *ör. Kokmuş et yenir mi?* **2** *mec.* yerinden kımıldamaya, bir iş yapmaya üşenen, tembel, miskin. *ör. Bu kokmuş adamı kim bulup işe almıştı?* **3** *mec.* çok bilinen, hiçbir değeri kalmamış olan, önemsiz anlamında küçümseme sözü olarak kullanılır. *ör. Şu kokmuş sözü söyleyip durmasan olmaz.* **4** *mec.* "kendini beğenmiş" anlamında küçümseme sözü olarak söylenir. *ör. Şu kokmuş adamı çağırmasan sevinirim.*
kokmuşluk *a.* kokmuş olma durumu.
koko *a. arg.* kokain.
kokocu *a.* ve *s. arg.* kokain tiryakisi.
kokona *a. Yun.* (. .' .)**1** *esk.* Hıristiyan kadınlarına Müslüman Türklerce verilen ad. **2** *mec.* süse püse düşkün kadın, çok süslenen kadın. **kokona gibi** çok süslenmiş yaşlı kadın için kullanılır.
kokoreç *a. Yun.* iyice temizlenmiş koyun ya da kuzu bağırsağının soğan suyu, tuz ve karabiberle oğulup arasına içyağı konularak şişe sarılıp kor ateşte kızartılmasıyla yapılan, üzerine kekik serpilerek yenilen bir yemek.
kokoreççi *a. Yun. T.* kokoreç yapan ya da satan kimse.
kokoroz *a. İt.* **1** mısır. **2** *mec.* uzun ve sivri uçlu şey. **3** *a.* ve *s. arg.* çirkin (kadın, kimse).
kokorozlanma *a. İt. T.* kokorozlanmak eylemi.
kokorozlanmak *(nsz) İt. T. arg.* korkutmaya çabalamak, kabadayılanmak.
kokot, -tu *a. Fr.* aşüfte, orospu, yosma.
kokoz *s. arg.* gereksinim içinde bulunan, parasız kalmış olan, parasız pulsuz,züğürt. **kokoz pilakisi** *arg.* çok züğürt kimse.
kokozlama *a. arg.* kokozlamak eylemi.
kokozlamak *(nsz) arg.* parasız pulsuz kalmak, parasını tüketmek, züğürtleşmek.
kokozluk *a. arg.* kokoz olma durumu, züğürtlük.
kokpit, -ti *a. İng.* pilotun uçağı kullandığı bölüm, uçak yönetim odası, pilot kabini.
kokteyl *a. İng.* (.' .) **1** çeşitli içkileri belli ölçülerle karıştırarak yapılan içki. **2** yeri ve zamanı önceden saptanmış olan, ayaküstü söyleşilerin yapıldığı içkili toplantı.
koku *a.* **1** nesnelerden yayılarak havaya karışan zerreciklerin burun zarı üzerindeki sinirlerde oluşturduğu, uyandırdığı özel duygu, alınan havayla, burun aracılığıyla duyumsanan, koklama duyusuyla algılanan şey. *ör. Güllerin kokusu hoştu.* **2** güzel kokmak için kullanılan esans. *ör. Bu güzel kokuyu nereden aldın?* **3** *mec.* belirti, iz, işaret. *ör. Toplantıda kavga çıkacağı kokusu vardı, gitmedim.* **4** *arg.* kokain. **koku almak 1)** koklama duyusuyla algılamak. *ör. Köpek bir koku almış gibi havlayıp duruyordu.* **2)** *mec.* duyumsamak, sezmek. **kokusu çıkmak** *mec.* gizli kalmak üzere yapılan bir iş, herkesçe anlaşılmaya başlamak. *ör. Bir şeyler döndürüyorlar, yakında kokusu çıkar elbette.* **(bir şeyin bir şeye) kokusu sinmek** bir kokunun etkisi, izi kalmak. *ör. Giysisine mutfak kokusu sinmiş.* **kokusunu almak 1)** bir nesnenin kokusunu koklama duyusuyla algılamak. **2)** *mec.* bir şeyin ya da gizli tutulan bir şeyin olduğunu ya da olacağını sezmek, duyumsamak.
kokucu *a. ha.* güzel kokular yapan ya da satan kimse, işyeri.
kokulandırabilme *a.* kokulandırabilmek eylemi.
kokulandırabilmek *(-i)* kokulandırmak elinde olmak, kokulandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kokulandırıcı *a.* katıldığı gaza özel bir koku vererek, gazla çalışan aygıtlardaki gaz kaçaklarının anlaşılmasını kolaylaştıran madde.
kokulandırılabilme *a.* kokulandırılabilmek eylemi.

kokulandırılabilmek *(nsz)* kokulandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kokulandırılış *a.* kokulandırılmak eylemi ya da biçimi.
kokulandırılma *a.* kokulandırılmak eylemi.
kokulandırılmak *(nsz)* içine koku verici bir madde katılarak kokulu bir duruma getirilmek.
kokulandırış *a.* kokulandırmak eylemi ya da biçimi.
kokulandırma *a.* **1** kokulandırmak eylemi. **2** bir ürüne özel bir koku vermek için, içine koku verici bir madde katma işlemi.
kokulandırmak *(-i)* içine koku veren bir madde katarak özel bir koku kazandırmak, kokulu bir duruma getirmek.
kokulu *s.* **1** kokusu olan. *ör. Pis kokulu bir yerde durulmaz.* **2** güzel, hoş kokan. *ör. Kokulu sabunlar çıkmış.* **kokulu çayırotu** *bitb.* buğdaygillerden, çayırlarda kendiliğinden yetişen, hayvanlar için iyi bir yem olan, ıtırlı bir bitki. **kokulu kiraz** ➻ **idrisağacı**. **kokulu sabun** yapılırken içine koku verici öğeler katılmış sabun.
kokusavar *b. a. yeni* hoş olmayan kokuları gideren, önleyen sprey. *eş.* **deodoran**.
kokusuz *s.* kokusu olmayan.
kokuş *a.* kokmak eylemi ya da biçimi.
kokuşabilme *a.* kokuşabilmek eylemi.
kokuşabilmek *(nsz)* kokuşması olanak içinde olmak ya da kokuşma olasılığı bulunmak.
kokuşma *a.* kokuşmak eylemi.
kokuşmak *(nsz)* **1** çürüyüp bozularak kötü bir koku çıkarır olmak. *ör. Kasabın etleri kokuşmuş.* **2** *mec.* (kişi, toplum için) bozularak, yozlaşarak iyi ve güzel özelliklerini yitirmek.
kokuşmuş *s.* kokuşmaya uğramış, bozulmuş, kokmuş.
kokuşmuşluk *a.* kokuşmuş olanın niteliği.
kokuşturabilme *a.* kokuşturabilmek eylemi.
kokuşturabilmek *(-i)* kokuşturmak elinde olmak ya da kokuşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kokuşturulabilme *a.* kokuşturulabilmek eylemi.
kokuşturulabilmek *(nsz)* kokuşturulması olanak içinde olmak ya da kokuşturulma olasılığı bulunmak.
kokuşturulma *a.* kokuşturulmak eylemi.
kokuşturulmak *(nsz)* kokuşmasına yol açılmak, kokuşması sağlanmak. *ör. Et biraz kokuşturulunca iyi yumuşamış olur.*
kokuşturma *a.* kokuşturmak eylemi.
kokuşturmak *(-i)* çürüyüp bozulmasını, kötü bir koku çıkarır duruma gelmesini, kokuşmasını sağlamak ya da kokuşmasına yol açmak.
kokuşuk *s.* **1** bozulmuş, kokuşmuş olan. **2** *mec.* kokmuş. *ör. Şu kokuşuk adamı kim çağırdı buraya?*
kokuşuverme *a.* kokuşuvermek eylemi.
kokuşuvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kokuşmak.
kokutabilme *a.* kokutabilmek eylemi.
kokutabilmek *(-i)* kokutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kokutma *a.* kokutmak eylemi.
kokutmak *(-i)* **1** pek hoş olmayan bir koku bırakmak. *ör. Peynir elimi kokutmuş.* **2** bozulup kokmasına, kokuşmasına yol açmak, kokuşturmak. *ör. Yemeği dolapta kokutmuşlar.* **3** *mec.* bir işin uzamasına, başarılamamasına yol açmak. *ör. Hangi işe el atsa kokutur.* **4** *arg.* yellenmek[2].
kokutuş *a.* kokutmak eylemi ya da biçimi. *ör. Dolabın bozukluğu yemekleri kokutuşundan belliydi.*
kokutuverme *a.* kokutuvermek eylemi.
kokutuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kokutmak.
kokuverme *a.* kokuvermek eylemi.
kokuvermek *(nsz)* ansızın kokmak. *ör. Odaya girince burnuma bir şey kokuverdi.*
kol *a.* **1** insan vücudunun, ucunda el bulunan, omuz başından parmak ucuna değin olan bölümü. **2** (kasaplık hayvanlarda) ön ayağın üst bölümü. *ör. Koldan iyi kıyma olur.* **3** giysinin kolu[1] saran bölümü. **4** ağaçlarda gövdeden ayrılan kalın dal. **5** bir divanda, bir koltukta kolların dayanmasına yarayan parça. **6** kimi makinelerde tutup çevirmeye ya da çekmeye, kapıları açıp kapamaya yarayan ağaç ya da metal parça. **7** kimi çalgıların elle tutulan sap bölümü. **8** iş takımı. *ör. Bizim dağcılar kolu iyi anlaşır.* **9** bir şeyin ayrıldığı bölümlerden, dallardan her biri. *ör. Okulun Kızılay kolu iyi çalışmıştı.* **0** güvenliği sağlamak ereğiyle dolaşan polis, jandarma ya da asker topluluğu. **11** dizi. *ör. Üç ayrı yürüyüş kolu oluşturup yola çıktık.* **12** *den.* bir halatı oluşturan bükülmüş lif demetlerinden her biri. **13** *ask.* kanat. **14** *coğr.* bir ana akarsuya karışan küçük akarsu. *eş.* **geleğen** . *ör. Ceyhan'ın bir kolu Savrun Çayı'dır.* **kol ağzı** giysi kolunun uç bölümü. **kol akımı** *fiz.* bir elektrik akımına yol olan bir devrenin iki noktası arasına eklenen ikinci bir devre üzerindeki akım; örneğin bir ana devreden alınan kollarla evlere verilen akım kol akımıdır. **kol atmak 1)** (bitki için) gövdesinden ayrılan yeni bir dal bir yöne uzanmak. *ör. Asma çardağa kol atmıştı.* **2)** *mec.* çevreye yayılmak, genişlemek, uzanmak, ulaşmak. *ör. Kuruluş her alana kol atmak istiyordu.* **3)** *den.* (halat kolu için) çok zorlanma sonucu kopmak. **kol bastı** *sp.* güreşte, ayağı rakibince kapılan güreşçinin, rakibinin ayağını tutmasıyla oluşan geçersizlik durumu. **kol başkanı** bir kolu[9] yöneten, kola başkanlık eden kimse. **kol demiri** bir kapıyı kapadıktan sonra, dışardan açılmaması için arkasına vurulan demir destek. **kol emeği** kol gücüyle yaratılan iş. **kol gezmek 1)** (güvenlik güçleri vb. için) güvenliği sağlamak ereğiyle dolaşmak. **2)** *mec.* (kötü, tehlikeli şeyler için) çokça olmak. *ör. Ortalıkta tehlike kol gezerken sakin olunur mu?* **3)** dolaşmak. *ör. Gökte*

kara bulutlar kol gezmekteydi. **(birine) kol kanat olmak** (ya da **germek**) *mec.* yardım etmek, korumak. *ör. Amcası ona kol kanat olmaktaydı, o da öldü.* **kol kapağı** giysi ve gömlek kolunun bileği örten bölümü. **kol kemiği** *gövb.* kolun omuz başından dirseğe değin olan bölümündeki tek ve uzun kemik. *eş.* **pazı kemiği**. **kol kola** *ik. be.* (iki ya da daha çok kişi) yan yana ve kollarını birbirine geçirerek. *ör. Onları sokakta kol kola giderken gördüm.* **kol nizamı** *ask.* mangaların yan yana değil de arka arkaya yürüme durumu. **kol saati** kola takılan saat. **kol uzatmak** ➻ **kol atmak** . **kol vermek** *mec.* destek olmak. **kol vurmak** *mec.* dolaşmak. **kola çıkma** *tar.* Osmanlı döneminde, kolluk güçlerinin, kamu düzeninin korunması için, bir kent çevresinde atla dolaşmaları. **kolları kopmak** ağır bir şey taşımaktan ya da kollarıyla çok iş yapmış olmaktan çok yorulmak. **kolları** (ya da **paçaları**) **sıvamak** bir iş yapmaya istekle ve güçlü bir biçimde girişmek. **(birine) kollarını açmak 1)** kucaklamaya hazırlanmak. **2)** *mec.* içtenlikle karşılamak. **3)** *mec.* yardım etmek, korumak. **kollarını sallaya sallaya gelmek** eli kolu bomboş, hiçbir şey getirmeden gelmek. **kolu kanadı kırılmak** *mec.* para gücünü ya da yardımcılarını vb. yitirdiği için bir şey yapamayacak duruma düşmek. **kolu uzun** *mec.* her yerde adamı olduğu için sözü geçer, gücü yeter, güçlü (kimse). *ör. Bizim ağanın kolu uzundur, herkes çekinir.* **(birinin) koluna girmek** (yakınlık belirtisi vb. olarak) kolunu bir kimsenin koltuğu altından geçirmek. *ör. Oğlan sevgilisinin koluna girmişti.* **koluna kuvvet** bir iş yapmakta, çalışmakta olan bir kimseye, isteklendirmek için söylenir. **kolunda altın bileziği olmak** nereye gitse geçimini sağlayacak bir mesleği bulunmak.

kola (I) *a. İt.* (.' .) **1** çamaşır kolalamakta kullanılan, suda eriyen özel bir nişasta. **2** kâğıt, bez gibi şeyleri yapıştırmakta kullanılan, kaynatılmış nişasta bulamacı. **3** kolalama. *ör. Örtünün kolası iyi olmuş.* **kola yapmak** ➻ **kolalamak**.

kola (II) *a. (Sudan dilinden)* (.' .) **1** kolagillerden, Afrika'nın batı kıyısında, özellikle Sudan'da yetişen, boyu 10-15 metre olabilen, ***kola cevizi*** adıyla anılan ve küçük bir ceviz iriliğinde kırmızı ya da beyaz taneler veren, çekirdekleri kahveden daha uyarıcı olan ve kimi içeceklerde ve hekimlikte kullanılan bir bitki. **2** bu bitkinin yaprağından elde edilerek kokulu bir maddeyle kokulandırılan ve içine şeker, karbonat katılarak yapılan bir içecek.

kolacı *a. İt. T.* (.' . .) **1** geçimini giysilere, örtü, çarşaf gibi şeylere kola ve ütü yaparak sağlayan kimse. **2** kolalama işinin yapıldığı dükkân.

kolacılık *a. İt. T.* (.' . . .) kolacının işi, mesleği.

kolaçan *a.* herhangi bir amaç için çevreyi dolaşarak pek belli etmeksizin gözden geçirme. **kolaçan etmek 1)** çevrede olup bitenleri anlamak ereğiyle dolaşmak. **2)** bir şeyi öğrenmek ereğiyle göz atmak, kısaca bakmak. *ör. Odayı bir kolaçan edip çıktı.*

kolagiller *ç. a.* (.' . . .) *bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, örnek bitkisi kola **(II)**[1] olan, birçok türü içine alan bir bitki familyası.

kolağası, -nı *b. a. tar.* Osmanlı ordusunda yüzbaşıyla binbaşı arasında yer alan rütbe.

kolaj *a. Fr.* **1** bir karton üzerine yapıştırılan çeşitli kumaş, tahta, kâğıt vb. parçalarıyla yapılan resim. **2** *mec.* çeşitli yerlerden derlenip oluşturulmuş şey. *ör. Bu şiire bir kolaj demek daha doğru olacaktır.*

kolalama *a. İt. T.* kolalamak eylemi.

kolalamak *(-i) İt. T.* gömlek, örtü, çarşaf gibi şeyleri, sert ve parlak olması için, içinde kola **(I)**[1] eritilmiş suya batırıp ütülemek.

kolalanabilme *a. İt. T.* kolalanabilmek eylemi.

kolalanabilmek *(nsz) İt. T.* kolalanması olanak içinde olmak ya da kolalanma olasılığı bulunmak.

kolalanma *a. İt. T.* kolalanmak eylemi.

kolalanmak *(nsz) İt. T.* kolalamak eylemine konu olmak. *ör. Çarşaflar kolalanmıştı.*

kolalatabilme *a. İt. T.* kolalatabilmek eylemi.

kolalatabilmek *(-i, -e) İt. T.* kolalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kolalatılabilme *a. İt. T.* kolalatılabilmek eylemi.

kolalatılabilmek *(nsz) İt. T.* kolalatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kolalatılma *a. İt. T.* kolalatılmak eylemi.

kolalatılmak *(nsz) İt. T.* kolalanması sağlanmak.

kolalatma *a. İt. T.* kolalatmak eylemi.

kolalatmak *(-i, -e) İt. T.* kolalamak eylemini yaptırmak, kolalamasını ya da kolalanmasını sağlamak. *ör. Gömlekleri bir kolacıya kolalatmak istiyordu.*

kolalayabilme *a. İt. T.* kolalayabilmek eylemi.

kolalayabilmek *(-i) İt. T.* kolalamak elinde, becerileri arasında olmak, kolalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gömleklerimi kendim kolalayabiliyorum.*

kolalayış *a. İt. T.* kolalamak eylemi ya da biçimi.

kolalayıverme *a. İt. T.* kolalayıvermek eylemi.

kolalayıvermek *(-i) İt. T.* **1** çabucak ya da kısa sürede kolalamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Gömleğimin yakasını kolalayıverir misin?*

kolalı (I) *s. İt. T.* (.' . .) **1** kolalanmış olan. *ör. O kolalı gömlek sever.* **2** kolalanarak kullanılan. *ör. Kolalı yakalar artık moda değil.*

kolalı (II) *s.* içinde kola **(II)** bulunan (içecek). *ör. Kolalı gazozlar çıkalı sade gazoz içen kalmadı.*

kolan *a.* **1** bir şeyi bağlamaya, sıkmaya, alttan tutturmaya vb. yarayan, genellikle keçi kılından örülen, dayanıklı, uzun ve enlice bağ. **2** eyerini ya da semerini bağlamak için hayva-

nın karnının altından geçirilerek bağlanan yassı kemer. **3** *ha.* yünden ya da ipekten, üzeri işli kuşak. **kolan çekmek** kayığı karadan halatla çekmek. **kolan vurmak 1)** hayvana eyer ya da semer koyup kolanla bağlamak. **2)** salıncakta sallanırken, hız almak için vücudu öne büküp doğrultmak.

kolancı *a.* kayığı karadan halatla çeken kimse.

kolasız (I) *s. İt. T.* (.' . .) kolalanmamış olan.

kolasız (II) *s.* içinde kola **(II)** bulunmayan.

kolay *s.* **1** sıkıntı çekilmeden, yorulmadan yapılabilen, güç ve zor olmayan. **2** *be.* sıkıntısız bir biçimde, sıkıntı çekmeden, kolaylıkla. **3** *a.* kolaylık. *ör. Bir işin kolayını bulunca yapar gidersin.* **kolay değil 1)** zor, güç. *ör. Bu işi yapmak kolay değil.* **2)** doğaldır ki, elbette. *ör. Kolay değil, insanın çoluğu çocuğu olunca böyle düşünür.* **kolay gele !** (ya da **kolay gelsin!**) çalışmakta olanlara söylenen bir iyi dilek sözü. **kolay kolay** *ik. be.* (olumsuz tümcelerde) kolay bir yoldan, sıkıntı çekilmeden, güçlüklere uğramadan, kolayca, kolaylıkla. *ör. Bu iş kolay kolay gerçekleşmez.* **kolayda** kolay bulunabilecek bir yerde, el altında. *ör. Kolayda ne kadar param varsa verdim.* **kolayı var** çaresi, çözümü var. *ör. Çekinme hiç, kolayı var, telefon edersin.* **(bir işin) kolayına bakmak** çıkar yolunu bulmaya çalışmak. *ör. İyi biri o, her işin kolayına bakar.* **kolayına gelmek** (böyle yapmayı) daha kolay bulmak. *ör. Sandalyeleri üst üste yığarak taşımak kolayıma geliyor.* **kolayına kaçmak** bir işi yapmak için kolay ve kestirme yolu seçmek. *ör. İşin kolayına kaçmak bana yakışmaz.* **kolayını aramak** bir işi yapmak, bir sorunu çözmek için gerekli kolay ve kestirme yolu, yöntemi bulmaya çalışmak. **kolayını bulmak** kolaylıkla yapabilmeyi sağlamak ya da kolay yapma yolunu öğrenmek. **kolaysa başına gelsin** bir iş yaparken "kolay gelsin" diyenlere şaka yollu sölenir.

kolayca *s.* **1** oldukça kolay olan. *ör. Kolayca işleri kendine ayırır, zorları bize verirdi.* **2** (. .' .) *be.* kolay bir biçimde, sıkıntı çekmeden, kolaylıkla. *ör. Bu kadar parayı kolayca bulmak olanaksız.*

kolaycacık *s. ha.* **1** çok kolay. **2** *be.* çok kolay bir biçimde, hiç sıkıntı çekmeden.

kolaycı *s.* işin kolayına kaçan (kimse).

kolaycılık *a.* kolaycının tutumu, özelliği.

kolaylama *a.* kolaylamak eylemi.

kolaylamak *(-i)* bir işin zor ve büyük bölümünü yaparak sonuna yaklaşmak.

kolaylanabilme *a.* kolaylanabilmek eylemi.

kolaylanabilmek *(nsz)* (bir iş) kolaylanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşin yarından sonra biraz kolaylanabileceğini sanıyorum.*

kolaylanma *a.* kolaylanmak eylemi.

kolaylanmak *(nsz)* (bir iş) zor ve büyük bölümü yapılarak sonuna yaklaşmak, bitmek üzere olmak.

kolaylaşabilme *a.* kolaylaşabilmek eylemi.

kolaylaşabilmek *(nsz)* kolaylaşması olanak içinde olmak ya da kolaylaşma olasılığı bulunmak. *ör. İş ancak öğrendikçe kolaylaşabilir.*

kolaylaşıverme *a.* kolaylaşıvermek eylemi.

kolaylaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süre içinde kolaylaşmak. *ör. Zor iş, öğrenince kolaylaşıvermişti.*

kolaylaşma *a.* kolaylaşmak eylemi.

kolaylaşmak *(nsz)* **1** zor iken kolay bir duruma gelmek. **2** (engel ve güçlükler için) ortadan kalkmak.

kolaylaştırabilme *a.* kolaylaştırabilmek eylemi.

kolaylaştırabilmek *(-i)* kolaylaştırmak elinde olmak, kolaylaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu karmaşık işlemleri istesek kolaylaştırabiliriz.*

kolaylaştırılabilme *a.* kolaylaştırılabilmek eylemi.

kolaylaştırılabilmek *(nsz)* kolaylaştırılması olanak içinde olmak ya da kolaylaştırılma olasılığı bulunmak.

kolaylaştırılma *a.* kolaylaştırılmak eylemi.

kolaylaştırılmak *(nsz)* zor iken daha kolay bir duruma getirilmek. *ör. Sorular kolaylaştırılınca herkes sınavı kazandı.*

kolaylaştırma *a.* kolaylaştırmak eylemi.

kolaylaştırmak *(-i)* **1** güçlüklerini ortadan kaldırmak, kolaylaşmasını sağlamak. **2** kolay bir duruma getirmek. **3** (bir işi) sonuna yaklaştırmak, bitirmek üzere olmak.

kolaylayabilme *a.* kolaylayabilmek eylemi.

kolaylayabilmek *(-i)* kolaylama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu çalışmayla işi yarın kolaylayabiliriz.*

kolaylayış *a.* kolaylamak eylemi ya da biçimi. *ör. Bilgisayarın işi kolaylayışı bir gerçekti.*

kolaylayıverme *a.* kolaylayıvermek eylemi.

kolaylayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kolaylamak.

kolaylık *a.* **1** kolay olma durumu. **2** işlerin kolayca yapılmasını sağlayan şey. *ör. Bilgisayar bir lüks değil kolaylıktır.* **3** bir işi yapabilme durumu ya da olanağı. *ör. Ona bu kolaylığı sağlayıver.* **kolaylık gösterilmek** bir işi kolayca yapabilmesi için yardımcı olunmak. **(birine) kolaylık göstermek** bir işi kolayca yapabilme olanağını sağlamak.

kolaylıkla *be.* çok kolay bir biçimde, sıkıntı çekmeden, bir güçlüğe uğramaksızın, kolayca. *ör. Bu yıl sınıfını kolaylıkla geçti.*

kolbaşı, -nı *b. a.* **1** bir kurumda bir bölümü yöneten, bölümün başında bulunan kimse. *eş.* **kol başkanı. 2** *tiy.* ortaoyununda kolun, takımın başında olan, kola adını veren, oyunları düzenleyen, yöneten kimse. **3** (bir hamal topluluğunda) hamalları yöneten, işbölümünü sağlayan kimse. **4** *esk.* bir asker birliğini yöneten kimse. *ör. Yine de şahlanıyor kolbaşının kır atı. (Türkü)*

kolbaşılık *b. a.* kolbaşı olma durumu ya da kolbaşının işi, görevi.

kolböreği, -ni *b. a.* yufka bölünmeden, içine kıyma, peynir, patates, ıspanak vb. konulup uzunca, kol gibi sarılarak tepsiye döşenen ve fırında pişirilen bir börek türü.
kolcu *a.* bir şeyi korumak için bekleyen ya da kol gezen görevli. *ör. Tütün kolcuları kaçakçıları yakalamış.*
kolculuk *a.* kolcu olma durumu ya da kolcunun işi.
kolçak *a.* **1** yalnız başparmağı bulunan yün eldiven. **2** ceket ya da gömlek kollarının eskimesini, kirlenmesini önlemek için, bilekten dirseğe değin olan bölümün üstüne geçirilen eğreti kol. *eş.* **kolluk (I)**[2]. **3** kola geçirilen, üzerinde simge bulunan bağ. **4** koltuk türü oturma mobilyalarında kol dayama çıkıntısı. **5** *tar.* zırhın kola geçirilen parçası.
koldaş *a.* iş arkadaşı.
koldaşlık *a.* iş arkadaşlığı.
koledok *a. Yun. yaşb.* ➻ **öd kanalı**.
kolej *a. Fr. eğit.* yabancı dil öğretimine ağırlık veren lise dengi okul. **2** kimi meslek okullarına verilen ad; sağlık koleji, polis koleji gibi.
kolejli *s.* ve *a. Fr. T.* kolej öğrencisi.
koleksiyon *a. Fr.* **1** boş zamanlarını değerlendirme, zevk alma, öğrenme ya da yarar sağlama ereğiyle toplanmış, biriktirilmiş ve özelliklerine göre bölümlendirilmiş türdeş ya da benzer şeylerin tümü. *eş.* **derlem, derme**[2]. **2** modaevlerinin giyimdeki yeniliklerini tanıtmak ereğiyle düzenledikleri defilelerde gösterilen modellerin tümü. **koleksiyon yapmak** nesneleri koleksiyon[1] amacıyla biriktirmek, toplamak.
koleksiyoncu *a. Fr. T.* koleksiyon[1] yapan, bu işe merakı olan kimse.
koleksiyonculuk *a. Fr. T.* koleksiyoncunun yaptığı iş.
kolektif *s. Fr.* **1** birçok kimseyi ya da nesneyi içine alan, birçok kişi ya da nesnenin bir araya gelmesi sonucu olan. **2** ortaklaşa. **kolektif ortaklık** (ya da *esk.* **şirket**) *tic.* bütün ortakların sorumluluğu tam ve sınırsız olan ticaret ortaklığı.
kolektifleşme *a. Fr. T.* ➻ **ortaklaşma**.
kolektifleşmek *(-i) Fr. T.* ➻ **ortaklaşmak**.
kolektifleştirme *a. Fr. T.* ➻ **ortaklaştırma**.
kolektifleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **ortaklaştırmak**.
kolektivist, -ti *s. Fr.* ➻ **ortaklaşacı**.
kolektivizm *a. Fr. topb.* ➻ **ortaklaşacılık**.
kolektör *a. Fr.* **1** elektrik dinamolarında, devinen bölümün üzerindeki iletken devrede oluşan akımı toplayıp tek bir devreye veren araç. *eş. yeni* **toplaç**. **2** birkaç boruya dağıtılacak bir akışkanın toplandığı ana boru.
kolemanit *a. Fr. min.* hidratlı doğal kalsiyum borat.
kolera *a. Fr.* (. .' .) *hek.* çok yeğin sürgün ve kusmalarla kendini gösteren, yoğun sıvı yitimine yol açan, çok bulaşıcı, salgın yapan, öldürücü bir hastalık.
koleralı *s. Fr. T.* (. .' . .) **1** koleraya yakalanmış olan. **2** içinde kolera mikrobu bulunan.
kolesterin *a. Fr.* ➻ **kolesterol**.
kolesterol *a. Fr.* tümüyle hayvansal kaynaklı olan besinlerle alınan, kanda ve büyük bir oranda ödde bulunan sterol.
kolhoz *a. Rus.* (eski Sovyetler Birliği'nde) tarım üretim kooperatifi.
koli *a. Fr.* **1** posta paketi. **2** büyük paket. *ör. İki koli margarin aldık.*
kolibasil *b. a. Fr.* toprakta, insan ve hayvan bağırsağında, kimi vakit sularda, sütte, yiyeceklerde bulunan ve uygun bir ortam bulunca insanda hastalığa yol açabilen, yuvarlak uçlu, çomak biçiminde bakteri.
kolibri *a. Fr. hayb.* kolibrigillerden, Amerika'da yaşayan, geriye doğru da uçma özelliği olan, tüyleri çok renkli, kısa ve çelimsiz bacaklı, çok ince ve uzun gagalı, çok küçük bir kuş.
kolibrigiller *ç. a. Fr. T. hayb.* omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfına giren, üç yüzü aşkın türü içine alan bir familya.
kolik *a. Fr. hek.* kalınbağırsakta, genellikle karın boşluğunda duyumsanan, aralıklarla gelen çok güçlü sancı.
kolit *a. Fr. hek.* kalınbağırsak yangısı.
kollama *a.* kollamak eylemi.
kollamak *(-i)* **1** kayırmak, gözetmek, korumak, yardımcı olmak. *ör. Arkadaşını kollamak istemiş, beceememişti.* **2** olmasını, belirmesini, ortaya çıkmasını beklemek, gözetmek. *ör. Söylemek için uygun bir zaman kollamaktaydım.* **3** gözetlemek, gözlemek. *ör. Sürücü, sağı solu kollayıp, trafik polisini göremeyince yasak yere park etti.* **4** göz önünde bulundurmak, göz önüne almak. *ör. Herkes çıkarını kollar.* **kollaya kollaya** *ik. be.* kollayarak. *ör. Köpeklerden korkusundan çevreyi kollaya kollaya gidiyordu.*
kollanılma *a.* kollanılmak eylemi.
kollanılmak *(nsz)* ➻ **kollanmak**.
kollanabilme *a.* kollanabilmek eylemi.
kollanabilmek *(nsz)* kollanması olanak içinde olmak ya da kollanma olasılığı bulunmak. *ör. Vergide az gelirliler kollanabilirdi.*
kollanış *a.* kollanmak eylemi ya da biçimi.
kollanma *a.* kollanmak eylemi.
kollanmak *(nsz)* kollamak eylemine konu olmak.
kollayabilme *a.* kollayabilmek eylemi.
kollayabilmek *(-i)* kollamak elinde olmak, kollamaya gücü yetmek, kollama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kollayış *a.* kollamak eylemi ya da biçimi.
kolluk (I) *a.* **1** gömlek kollarının ucundaki, darca ve iliklenen bölüm. **2** iş yaparken giysinin kollarının kirlenmesini, aşınmasını önlemek için bilekten dirseğe değin kola geçirilen kumaş parçası. **3** kola bağlanan işaret şeridi.
kolluk (II) *a.* yurt içinde güvenliği sağlamakla görevli polis ya da jandarma. *eş.* **zabıta**[1]. **kolluk güçleri** (ya da **kuvvetleri**) polis ve jandarma.

kolodyum *a. Lat.* (I ince okunur) (. .' .) *kim.* alkolle eter karışımı içinde şurup kıvamında, donukça, renksiz bir sıvı durumuna getirilen nitroselüloz.

kolofan (I) *a. Fr. min.* hidratlı doğal kalsiyum fosfat.

kolofan (II) *a. (Anadolu'da bir Lidya kenti olan Kolopyon yer adından)* çamsakızının damıtılmasıyla elde edilen, vernik, zift ve çeşitli elektrik yalıtkanları yapımında kullanılan, sarı renkli, katı ve saydam reçine.

koloidal, -li *s. Fr. kim.* zamk, jelatin yapısında olan, koloit niteliği taşıyan.

koloit *a. Fr.* jelatin niteliği olan ve suda erimişi zarlardan geçmemesiyle billursulardan[1] ayrılan maddelerin ortak adı.

kolokyum *a. Lat.* **1** bilimsel bir sorunun ya da siyasal, ekonomik, diplomatik sorunların ele alındığı, tartışıldığı bilimsel toplantı. *eş.* **konuşu**[2]. **2** üniversitede doçentlik sınavı.

kolombiyum *a. (Colombia adından)* (I ince okunur) (. .' . .) *kim.* ➤ **niyobyum**.

kolon *a. Fr.* **1** ➤ **dikeç**[3,4]. **2** yapılarda, katlardaki döşemleri birbirine bağlayan düşey boru. **3** *gövb.* kalınbağırsağın gödenden önceki bölümü.

koloni *a. Fr.* (I ince okunur) **1** ➤ **sömürge**. **2** göçmen topluluğu ya da böyle bir topluluğun yerleştiği yer. **3** bir ülkede bulunan bir başka ülke uyruklu kişiler topluluğu. *ör. Ankara'daki İngiliz kolonisi bir gezi düzenlemişti.* **4** *hayb.* aynı türden organizmaların bir arada, birlik durumunda yaşama biçiminde oluşturdukları topluluk.

kolonileşme *a. Fr. T.* kolonileşmek eylemi.

kolonileşmek *(nsz)* koloni durumuna gelmek.

kolonya *a.(Almanya'nın Köln kentinin İtalyanca söylenişinden)* (. .' .) içinde koku verici madde olarak limon, lavanta, turunç çiçeği vb. yağı bulunan, hafif kokulu tuvalet ispirtosu.

kolonyal *s. Fr.* sıcağı geçirmeyen, içi mantarlı bir tür şapka olan ***kolonyal şapka*** için kullanılır.

kolonyalama *a.* kolonyalamak eylemi.

kolonyalamak *(-i)* kolonya sürmek. *ör. Tuvaletten çıkınca ellerini kolonyalamak istemişti.*

kolonyalanma *a.* kolonyalanmak eylemi.

kolonyalanmak *(nsz)* kolonya sürmek ya da sürünmek. *ör. Otobüsteki bir yolcunun sık sık kolonyalandığını görüyordum.*

kolonyalı *s.* **1** içinde, üzerinde kolonya bulunan. *ör. Otobüste kolonyalı kâğıt mendiller dağıttılar.* **2** kolonya sürmüş ya da sürülmüş, kolonyalanmış olan. **kolonyalı mendil** el yüz silmek, serinletmek için kullanılan, kolonya ile nemlendirilmiş, mendil biçiminde küçük kâğıt.

kolonyalist, -ti *a. Fr.* ➤ **sömürgeci**.

kolonyalizm *a. Fr.* ➤ **sömürgecilik**.

kolordu *b. a.* (.' . .) *ask.* değişik sayıda tümen ve savaş destek birliklerinden oluşan büyük birlik.

koloridye *a. Yun.* (. . .' .) *hayb.* kolyozun küçüğü.

kolorimetre *b. a. Fr.* (. . . .' .) ➤ **renkölçer**.

kolorimetri *b. a. Fr.* ➤ **renkölçme**.

kolostrum *a. Lat.* gebeliğin son aylarında gebe kadının memelerinden salgılanan sarımtırak donuk renkli sıvı ya da memeli hayvanların meme sıvısı.

kolsuayaklılar *ç. b. a. hayb.* gövdeleri ikiçenetli kabuk içinde bulunan ve ergin iken genel olarak bir yere tutunarak yaşayan deniz hayvanları.

kolsuz *s.* **1** kolu olmayan. **2** (giysi için) kol geçirilmemiş olan, kolu bulunmayan. *ör. Sırtında kolsuz bir giysi vardı.*

kolsuzluk *a.* kolsuz olma durumu.

koltuk *a.* **1** omuz başının altında, kolun gövdeyle birleştiği yer. **2** sırtı ve kolları dayayacak yerleri olan, geniş ve rahat sandalye. *ör. Eve iki koltuk, birkaç sandalye atıp yerleştiler.* **3** yapıcılıkta, ana desteği sağlamlaştırmak için konulan yan destek. **4** *ha.* buğday ve mısır fidesinin yanlarında çıkan filiz. **5** eski düğünlerde güvey ile gelinin, eve girerken, konuklar arasından kol kola geçmeleri biçimindeki töreni. **6** *mec.* yüksek yer, makam. *ör. Halk, koltuğa düşkünleri bilir.* **7** *mec.* kayırma, destek. *ör. O müdürün koltuğuyla burada tutuluyor.* **8** *mec.* koltuklama ya da koltuklanma. *ör. Koltuğu sevenler çoktur.* **koltuğa girmek** evlenmek. **koltuğu doldurmak** bulunduğu makamda başarılı olmak. *ör. Sessiz, sakindir ama yaşamı boyunca her zaman koltuğu doldurmuştur.* **(birinin) koltuğuna sığınmak** (ya da **girmek**) güçlü bir kimsenin koruyuculuğu altına girmek. **koltuk altı 1)** kolun omuzla birleştiği yerin altındaki çukurluk. **2)** *mec.* kayırma, kollama, destek. **koltuk çıkmak 1)** yardımcı olmak vb. **2)** desteklemek, arkalamak. **koltuk değneği 1)** bacağı sakat kimselerin yürürken koltuklarıyla dayandığı uzun değnek. **2)** *mec.* birine başka kimselerce sağlanan yardım. **koltuk değneğiyle** *mec.* başkalarının yardımıyla. *ör. Bu iş koltuk değneğiyle olmaz.* **koltuk düşkünü** görevinden çok oturduğu makama bağlı, onu bırakmak istemeyen kimse. **koltuk kapısı** kimi evlerde bulunan küçük hizmet kapısı. **koltuk kavgası** ➤ **sandalye kavgası**. **koltuk meyhanesi** az mezeyle ayaküstü içki içilen küçük, ucuz meyhane. **(birine) koltuk vermek** bir kimseyi yüzüne karşı övmek, pohpohlamak. **koltukları kabarmak** kendine ya da yakınlarına yapılan övgüden kıvanç duymak, mutlu olmak. **koltukta olmak** *(şaka)* başkasının konuğu ya da bir büyüğünün yanında iken kendisi para harcamamak.

koltukçu *a.* **1** koltuk[2] yapan ya da satan kimse. **2** eskimiş ev eşyası alıp satan eskici. **3** koltuk meyhanesi işleten kimse. **4** *s. mec.* koltuk vermeyi, pohpohlamayı seven, bunu alışkanlık durumuna getirmiş (kimse).

koltukçuluk *a.* **1** koltukçu olma durumu. **2** koltukçunun yaptığı iş.
koltuklama *a.* koltuklamak eylemi.
koltuklamak *(-i)* **1** koltuğunun altına almak. *ör. Çocuk, ders kitaplarını koltuklayıp hızla sınıftan fırladı.* **2** koluna, koltuğuna girmek. *ör. Hasta güçsüzdü, koltuklayıp birkaç adım attırdılar.* **3** *mec.* yüzüne karşı, kıvanç verecek biçimde övmek, koltuklarını kabartacak sözler söylemek, pohpohlamak.
koltuklanma *a.* koltuklanmak eylemi.
koltuklanmak *(nsz)* **1** koltuklamak eylemine konu olmak. **2** övücü sözlerle koltukları kabartılmak, pohpohlanmak.
koltuklayış *a.* koltuklamak eylemi ya da biçimi.
koltukluk *a.* **1** terden lekelenmesini önlemek için, giysinin koltuk altına dikilen parça. *eş.* **subra**. **2** *s.* ve *a.* koltuk² yapmaya, kaplamaya elverişli olan (kumaş vb.).
kolye *a. Fr.* ➻ **gerdanlık**.
kolyoz *a. Yun.* (.' .) *hayb.* uskumrugillerden, Akdeniz, Marmara Denizi ve Karadeniz'de yaşayan, boyu 35 cm.yi bulabilen, küçüklerine koloridye, en irisine eşek kolyozu da denilen, uskumruya çok benzeyen, eti pek lezzetli olmayan bir balık.
kolza *a. Fr.* (.' .) *bitb.* turpgillerden, tohumlarından çıkarılan yağ yemeklerde ve yapay kauçuk yapımında kullanılan, tohumundan hayvan yemi olarak da yararlanılan bir bitki.
kom *a. ha.* **1** içine davar konulan, çevresi çevrili, üstü açık yer, davar ağılı. **2** derme çatma şeylerden yapılmış küçük ev, yayla evi. **3** birkaç evden oluşan küçük köy.
koma (I) *a. Fr.* (.' .) *hek.* kimi ağır hastalıklar sırasında görülen, anlama, duyma ve devinmenin tümüyle ya da oldukça yitimiyle beliren dalgınlık durumu. **komadan çıkmak** *hek.* komaya girmiş olan hasta bu durumdan kurtulmak, kendine gelmek, iyileşmeye başlamak. **komaya girmek 1)** *hek.* duyma, anlama ve devinme yetilerini yitirerek yarı ölü bir duruma gelmek, kendinden geçmek. **2)** *mec.* kendinden geçercesine sinirlenmek. **3)** *mec.* çok şaşırmak ya da çok üzülmek. **komaya sokmak** *arg.* **1)** (birini) öldüresiye dövmek. **2)** çok sinirlendirmek, şaşırtmak ya da üzmek. **3)** içinden çıkamayacağı denli güç bir duruma düşürmek.
koma (II) *a. Yun. müz.* (eski Yunan müziğinde) eşit olmayan iki ses arasında kulakla seçilebilecek en küçük aralık.
koma (III) *a.* komak eylemi.
komak *(-i, -e)* ➻ **koymak**.
komalık *s. Fr. T.* (.' . .) koma **(I)** durumuna gelmiş. **(birini) komalık etmek** *arg.* **1)** *mec.* öldüresiye dövmek. **2)** *mec.* çok sinirlendirmek. **komalık olmak** *arg. mec.* yorgunluktan bitmek, çok yorulmak.
komandit, -ti *a. Fr. tic.* bir komandit ortaklığın anaparasının bir ya da birkaç ortakça sağlanan bölümü. **komandit ortak** *tic.* bir komandit ortaklığın sınırsız sorumlu ortağı durumundaki kimse. **komandit ortaklık** *tic.* alacaklılara karşı en az bir sınırsız, bir de sınırlı sorumlu olmak üzere iki ortağı bulunması gereken, tüzelkişiliği olan ticaret ortaklığı.
komandite *a. Fr. tic.* bir komandit ortaklıkta, sınırsız sorumluluğu bulunan ortak.
komanditer *a. Fr. tic.* bir komandit ortaklıkta, sorumluluğu ancak kendi koyduğu para kadar olan ortak.
komando *a. Fr. (Portekizce "commando" sözcüğünden)* (. .' .) **1** *ask.* özel olarak yetiştirilen, bağımsız olarak çalışan ve baskın, sabotaj gibi özel görevler yapan, az sayıda askerden kurulu birlik. **2** *ask.* komando birliği için özel olarak yetiştirilen, bu birlikte görevli asker. **3** *mec.* vurucu güç. **komando birliği** *ask.* komando olarak eğitilmiş askerlerden oluşan birlik. **komando er** *ask.* komando olarak yetiştirilmiş, askerliğini komando olarak yapan er.
komar *a. ha.* Doğu Karadeniz dağlarında, fundalıklarda yetişen, 2-3 m. boyunda, kışın yaprak dökmeyen, çok iri ve mor çiçekler açan bir ağaççık.
kombi *a. İng. (İngilizce "birleşik" anlamındaki "combine" sözcüğünden)* **1** kat kaloriferi olarak ısıtma işlevi görürken aynı zamanda şofben gibi kullanım için sıcak su da sağlayan küçük kalorifer kazanı. **2** kat kaloriferi.
kombili *s. İng. T.* kaloriferi bağımsız ve kazanı kombi olan (daire).
kombina *a. Fr. (Rusça "combinat"dan Fransızca yoluyla)* (. .' .) birkaç sanayi kuruluşunun birbirine bağlanarak ve birbirini tümleyerek tek yönetim altında birleşmesi.
kombinezon *a. Fr.* **1** bir işi iyi bir biçimde sonuçlandırmak, başarıya ulaştırmak için düşünülen ve alınan önlemler. **2** kadınların giydikleri kısa ve kolsuz iç çamaşırı.
komedi *a. Fr.* **1** *yaz., tiy.* ve *sin.* ➻ **güldürü**. **2** *mec.* gülmeye yol açan olay ya da durumlar. **3** *mec.* yalan ve yapmacık söz ve davranış.
komedya *a. İt.* (. .' .) ➻ **komedi**.
komedyacı *a. İt. T.* (. .' . .) ➻ **komedyen**.
komedyen *a. Fr.* **1** *tiy.* ve *sin.* güldürülerde oynayan oyuncu, güldürü ustası sanatçı. *eş.* **güldürmen**. **2** *s.* ve *a.* sözleri, davranışları yalan ve yapmacık olan (kimse).
komi *a. Fr.* **1** otellerde ve benzeri yerlerde ayak işlerine bakan genç erkek. **2** lokantalarda garson yamağı.
komik *s. Fr.* **1** insanda gülme duygusu uyandıran, güldürücü, gülünç. **2** *a.* güldürülerde oynayan oyuncu, güldürü ustası. *eş.* **güldürmen**. **komik gelmek** gülme duygusu uyandırmak, gülünç olmak. *ör. Yaptıkları iş insana çok komik geliyor.*
komikleşebilme *a. Fr. T.* komikleşebilmek eylemi.
komikleşebilmek *(nsz) Fr. T.* komikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

komikleşme *a. Fr. T.* komikleşmek eylemi.
komikleşmek *(nsz) Fr. T.* gülünç bir duruma gelmek, güldürücü olmak, gülünçleşmek.
komiklik *a. Fr. T.* **1** komik olma durumu. **2** güldürücü davranış. **3** gülünç durum. *ör. Olayın komikliğine gülüyordu.*
komiser *a. Fr.* güvenlik örgütünün meslek aşamalarında üçüncü dereceye gelmiş polis görevlisi.
komiserlik *a. Fr. T.* **1** komiser olma durumu. **2** komiserin görevi, makamı.
komisyon *a. Fr.* **1** ➻ **yarkurul**. **2** bir işte, bir satışta aracılık eden kimseye bırakılan yüzdelik.
komisyoncu *a. Fr. T.* genellikle ticari işlerde belli bir yüzdeyle aracılık eden kimse.
komisyonculuk *a. Fr. T.* komisyoncunun yaptığı iş.
komita *a. İsl.* (. .' .) siyasal bir amacı gerçekleştirmek, ereğine ulaşmak için teröre başvuran, silahlı savaşımda bulunan gizli örgüt, gizli topluluk.
komitacı *a. İsl. T.* (. .' . .) komitaya bağlı kimse, bir komitadan olan kimse.
komitacılık *a. İsl. T.* (. .' . . .) komitacı olma durumu. **2** komitacıya özgü davranış.
komite *a. Fr.* ➻ **yarkurul**.
komodin *a. İt.* karyolanın yanı başına konulan ve üstü masa gibi kullanılmaya elverişli olan dolap.
komodor *a. İng. den.* **1** amiral yetkisi olan deniz subayı. **2** bir kuruluşa bağlı yolcu gemilerinin en eski kaptanı. **3** yat kulübü başkanı.
komot *a. Fr.* ➻ **komodin**.
kompaktdisk *b. a. İng. (CD kısaltmasıyla da gösterilir ve İngilizce "si:di:" olarak da söylenir)* tek yüzü üzerine yoğun, çok sıkıştırılmış bir biçimde ses, görüntü, bilgisayar verisi vb. kaydedilebilen ve kompaktdiskçalarlarda ya da bilgisayarlarda kullanılan bir tür plak.
kompaktdiskçalar *b. a. İng. T.* kompaktdisk çalmada kullanılan aygıt.
kompartıman *a. Fr.* yolcu treni vagonlarının bölmelerle ayrılmış bölümlerinin her biri.
kompas *a. Fr.* küçük çapları, kalınlıkları ve uzunlukları ölçmeye yarayan bir ölçü aygıtı.
kompetan *a. Fr.* ➻ **uzman**.
komple *s. Fr.* **1** boş hiçbir yeri bulunmayan, dolu. **2** gerekli her şeyi bulunan, eksiksiz, tam. **3** bütünü aynı şeyden olup bir takım oluşturan. *ör. Komple gelinlik kiralanır.* **4** *mec.* üstün nitelikleri bulunan. *ör. Arkadaşım komple biridir.*
kompleks *s. Fr.* **1** hemen kavranamayan, anlaşılamayan, çözümü güç olan, birçok öğeden oluşan. **2** *a.* aynı ekonomik etkinlik alanındaki sanayiin tümü. **3** *a. kim.* ➻ **karmaşık**[3,4]. **4** *a. ruhb.* ➻ **karmaşa**[3].
kompleksli *s. Fr.* ruhsal yönden karmaşa içinde bulunan (kimse).
komplikasyon *a. Fr. hek.* bir ilacın ya da bir hastalığın doğuracağı yan etki.
komplike *s. Fr.* öğelerinin ya da gerekli işlemlerinin sayısının çokluğu, çeşitliliği nedeniyle anlaşılması, yapılması zor olan (şey).
kompliman *a. Fr.* birine söylenen gönül okşayıcı hoş söz.
komplo *a. Fr.* (**l** ince okunur) **1** birine ya da bir kuruluşa karşı topluca alınan, o kimseyi ya da kuruluşu güç duruma sokacak gizli karar. **2** topluca ve gizlice yürütülen herhangi bir plan, iş. **komplo kurmak** (ya da **hazırlamak**) bir kimseye karşı, toplu olarak ve gizlice, zarar verici durum, plan hazırlamak.
komplocu *a. Fr. T.* komplo kuran kimse.
komploculuk *a. Fr. T.* komplocu olma durumu.
komposto *a. İt.* (. .' .) **1** şeker şurubunda bütün bir biçimde ya da dilimler durumunda kaynatılmış, genellikle yemek sırasında soğukluk, hafif tatlı olarak kullanılan meyve, bir tür hoşaf. **2** tarımda kullanılan ve bitki artıklarından yapılan gübre.
kompostoluk *s. İt. T.* (. .' . .) **1** komposto yapmaya uygun olan (meyve). *ör. Bir kilo kompostoluk kayısı aldım.* **2** *a.* yemek sırasında içine kompostu koymaya yarayan derince kap.
kompoze *s. Fr.* "öğelerini bir araya getirip bütünleştirmek, yeniden oluşturmak, düzenlemek" anlamındaki ***kompoze etmek*** sözünde geçer.
kompozisyon *a. Fr.* **1** ayrı ayrı parçaları bir araya getirerek bir bütün oluşturma, düzenleme işi. **2** öğelerin bir araya getirilme biçimi. **3** öğrencilere duygu ve düşüncelerini, tasarımlarını sıraya koyup, açık ve etkili bir biçimde anlatmalarını öğretmek ereğini güden ders. **4** bu dersle ilgili yazılı çalışma, uygulama.
kompozitör *a. Fr. müz.* ➻ **besteci**.
komprador *a. İsp.* **1** eskiden, Güney Amerika ülkelerinde, yabancılarla her türlü ilişkisi yasaklanmış olan halk ile sömürgeci ülke ortaklıkları arasında ticari işlerde aracılık yapan, yerli halktan kimse. **2** *tar.* Uzakdoğu ülkelerinde yabancı ortaklıklar yararına çalışan yerli aracı, acenta. **3** kendi çıkarları için, ülkesine yabancı anaparayı yerleştiren ya da yabancı anaparanın yerleşmesine yardımcı olan kimse. **4** işbirlikçi.
kompradorlaşma *a. İsp. T.* kompradorlaşmak eylemi.
kompradorlaşmak *(nsz) İsp. T. mec.* komprador gibi davranmaya başlamak.
kompres *a. Fr. hek.* ameliyat sırasında, yaraların pansumanında ya da başka bir amaçla kullanılan, birkaç kat durumunda bez.
kompresör *a. Fr.* **1** *fiz.* bir akışkanı ya da gazı, istenilen basınca göre sıkıştırmaya yarayan aygıt. **2** yol yapımında, çakılları, kumları bastırıp sıkıştırmakta kullanılan, ağır silindirli araç.
komprime *a. Fr.* ağız yoluyla kullanılmak üzere hazırlanmış, genellikle yassı ya da silindir biçiminde katı ilaç.

kompütür *a. İng.* ➻ **bilgisayar**.

komşu *a.* **1** birbirine bitişik ya da yakın konutlarda oturan kimselerin birbirlerine göre aldıkları ad. **2** *s.* sınır ortaklığı bulunan (yerler). *ör. Komşu tarlada da buğday ekiliydi.* **komşu açı** *mat.* tepeleri ve birer kenarları ortak olan iki açıdan her biri. **komşu boncuğunu çalan gece takınır** çalınmış mal, sahibinin göremeyeceği yerde ve zamanda kullanılır. **komşu ekmeği komşuya borçtur** komşunun sunduğu armağana karşılık verilmesi gerekir. **komşu hatırı** komşular arasında gözetilen saygı. **komşu iti komşuya ürümez** komşudaki uygunsuz kişi, başkalarını incitse, başkalarına zarar verse de komşusunu rahatsız etmez. **komşu kapısı** pek yakın yer. **(bir yeri) komşu kapısı etmek** (ya da **komşu kapısına çevirmek**) pek yakın olmadığı, sık sık uğranılması gerekmediği halde bir yere çok sık gidip gelmek. **komşu komşunun külüne (tütününe) muhtaçtır** "komşular birbirlerine her zaman gerek olurlar, en önemsiz şeylerde bile birbirlerine gereksinim duyarlar" anlamında söylenir. **komşuda pişer, bize de düşer** insanların, çevresindeki kimselerin kazancından yararlanma umudunu anlatır. **komşunun tavuğu komşuya kaz görünür** "aynı şey bizde bulunduğu halde, bir başkasında bulunan malı daha değerli, bizimkinden daha iyi, daha üstün görürüz" anlamında söylenir.

komşuluk *a.* **1** komşu olma durumu. **2** komşularla olan ilişki. *ör. Onların komşuluğu iyidir.* **komşuluk etmek** (ya da **yapmak**) (komşular) birbirine gidip gelmek, birbiriyle iyi ilişkiler kurmak, görüşmek.

komut, -tu *a.* askerlere, öğrencilere, izcilere bir tören sırasında ya da jimnastik çalışmalarında bir durumdan başka bir duruma geçmeleri için verilen buyruk. **komut vermek** herhangi bir davranış, eylem vb. için buyrukta bulunmak.

komuta *a. ask.* (. .' .) bir asker birliğini ve onunla ilgili bütün işleri yönetme görevi. *eş. esk.* **kumanda**. **komuta etmek** *ask.* (bir asker birliğini) yönetmek.

komutan *a. ask.* bir asker topluluğunun başı, bir asker topluluğunu yöneten rütbeli kimse.

komutanlık *a. ask.* **1** komutan olma durumu. **2** komutanın görevi. **3** komutanın içinde çalıştığı yapı, komutanın makamı.

komünikasyon *a. Fr.* ➻ **iletişim**.

komünist, -ti *a.* ve *s. Fr.* **1** komünizm yandaşı (kimse, görüş). **2** komünizmle ilgili olan.

komünistlik *a. Fr. T.* **1** komünist olma durumu. *ör. Onun komünistliği doğru mu?* **2** ➻ **komünizm**.

komünizm *a. Fr.* **1** özel mülkiyetin olmadığı, bütün malların, üretim araçlarının topluma ait bulunduğu, bunları herkesin ortaklaşa kullandığı toplum düzeni. **2** böyle bir düzenin kurulması ereğini güden siyasal, ekonomik ve toplumsal öğreti.

komütatör *a. Fr. fiz.* bir elektrik akımının yönünü değiştirmeye yarayan aygıt. *eş.* **çevirici**[2].

konabilme *a.* konabilmek eylemi.

konabilmek *(-e)* konmak elinde olmak, konma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

konak (I) *a.* **1** genellikle bir avluyla çevrili, birkaç katlı, çok odalı, büyük ve gösterişli ev. **2** arabayla, hayvan sırtında yapılan yolculukta, geceyi geçirmek için durulan, konaklanılan yer. **3** arabayla ya da hayvan sırtında bir günde alınan yol. **4** vali, kaymakam gibi yüksek aşamalı devlet görevlilerinin resmi konutu. **konak gibi** (ev için) büyük ve gösterişli. **konak yavrusu** konağı andıran ama ondan küçük ev.

konak (II) *a. ha.* saç kepeği, genellikle kundak çocuklarının başlarında görülen kepek tabakası.

konakçı *a.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde, sefere çıkan ordunun önünden gidip konak yeri sağlamakla görevli subay. **2** *hayb.* bir asalağın erginini ya da gelişim evrelerinden herhangi birini taşıyan, onu barındıran canlı.

konaklama *a.* konaklamak eylemi.

konaklamak *(nsz)* **1** yolculuk sırasında bir yerde durup geceyi geçirmek. **2** geceyi bir yerde geçirmek ya da bir yerde bir süre durup dinlenmek. **3** *ask.* (bir asker birliği) bir yerde bir süre için, geçici olarak yerleşmek.

konaklanma *a. ha.* konaklanmak eylemi.

konaklanmak *(nsz) ha.* (baş, saç) konak **(II)** yapmak, kepeklenmek.

konaklayabilme *a.* konaklayabilmek eylemi.

konaklayabilmek *(nsz)* konaklama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Öyle otellerde konaklayabilecek kadar çok param yok.*

konaklayış *a.* konaklamak eylemi ya da biçimi.

konalga *a. ha.* göçebelerin ya da yolcuların, göç ya da yolculuk sırasında kondukları, konakladıkları sulu, otlu yer.

konargöçer *b. a.* ve *b. s.* göçebe bir yaşam süren, bir yerde yerleşmiş olmayan, göçebe (oba, oymak).

konca *a.* ➻ **gonca**.

koncolos *a. Yun.* ***karakoncolos*** sözcüğünde geçer.

konç *a.* ayağa giyilen şeylerin ayak bileğinden baldıra doğru olan bölümü. *ör. Çorabın koncu kısa olanını bulamıyorum.*

konçerto *a. İt.* (. .' .) *müz.* birlikte çalınmak üzere, orkestra ile bir solo çalgı için bestelenmiş müzik yapıtı.

konçina *a. İt.* oyun kâğıtlarında ikiliden altılıya değin olan kâğıtlar.

konçlu *s.* **1** koncu olan. *ör. Konçlu potinler giyerdi.* **2** herhangi bir durumda koncu olan. *ör. Kısa konçlu çoraplar artık yapılmıyor.*

konçsuz *s.* koncu olmayan ya da koncu kısa olan.

kondansatör *a. Fr.* ➻ **yoğunlaç**.

kondisyon *a. Fr.* **1** kimi terimlerde "durum", "koşul" anlamında kullanılır. **2** *sp.* bir spor-

cunun fiziksel ve ruhsal yönden durumu. **kondisyon aracı** kondisyon için yararlanılan araçların ortak adı. **kondisyon bisikleti** sağlığı korumak, vücudu, kasları geliştirmek ereğiyle evde vb. kullanılmak üzere yapılmış, tekerleksiz, pedallı, pedalların dirençlerini ayarlayan bir düzeneği bulunan spor aracı. **kondisyon küreği** kasları geliştirmek ereğiyle kürek çekme hareketini kapalı yerde yapma yapma olanağını sağlayan spor aracı.

kondom *a. İng.* ➻ **kaput (I)**.

kondu *a. ha.* ***gecekondu*** sözcüğünün kısa biçimi. *ör. İki odalı bir konduda oturuyor.*

kondulaşma *a.* ➻ **gecekondulaşma**.

kondulaşmak *(nsz)* ➻ **gecekondulaşmak**.

kondulu *a.* ve *s.* ➻ **gecekondulu**.

kondurabilme *a.* kondurabilmek eylemi.

kondurabilmek *(-i, -e)* kondurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kondurma *a.* kondurmak eylemi.

kondurmak *(-i, -e)* **1** konmak eylemini yaptırmak. **2** gelişigüzel iliştirmek, takmak. *ör. Şapkasına bir de gül kondurmuştu.* **3** birden yapıvermek ya da söyleyivermek. *ör. Nasrettin Hoca cevabı kondurmuş: Hırsızın hiç mi suçu yok?* **4** *mec.* (genellikle olumsuz biçimiyle) üzerine yormak. *ör. Yaşlılığı kendimize kondurmuyoruz ya yaşlandık işte! Yaşlılığı hiç üzerine kondurur mu?* **5** *arg.* (tokat, yumruk vb.) atmak, vurmak. *ör. Bir tane kondurursam kendini yerde bulursun!*

kondurulma *a.* kondurulmak eylemi.

kondurulmak *(nsz)* kondurmak eylemi yaptırılmak. *ör. Göçebeler her yere kondurulur mu?*

konduruş *a.* kondurmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun çocuğuna tokat konduruşunu gördüm.*

konduruverme *a.* konduruvermek eylemi.

konduruvermek *(-i, -e)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kondurmak. *ör. Adamın ensesine bir tokat konduruverdi.*

kondüktör *a. Fr.* yolcu trenlerinde biletleri denetleyen, yolcuların yerleşmelerine yardımcı olan, vagon işlerine bakan görevli.

kondüktörlük *a. Fr. T.* **1** kondüktör olma durumu. **2** kondüktörün yaptığı iş, kondüktörün görevi.

kondüvit *a. Fr. tiy.* oyun sırasında, sahneye çıkma sırası gelen oyuncuları uyarmakla, sırasının geldiğini bildirmekle görevli kimse.

kondüvitlik *a. Fr. T.* kondüvitin görevi, yaptığı iş.

konfederasyon *a. Fr.* **1** egemenliği, kendi bağımsız hükümeti olmakla birlikte merkezi bir hükümetin yönetimini kabul eden devletlerin oluşturduğu birlik, devletler birliği. **2** genellikle sendikaların bir üst örgüt olarak oluşturdukları birlik.

konfederatif *s. Fr.* konfederasyonla ilgili olan.

konfedere *s. Fr.* konfederasyonu oluşturanlardan (her biri).

konfeksiyon *a. Fr.* **1** hazır giyim eşyası. **2** hazır giyim eşyası diken sanayi kolu. **konfeksiyon mağazası** ➻ **giyimevi**.

konfeksiyoncu *s.* hazır giyim eşyası yapan ya da satan (kimse, yer).

konfeksiyonculuk *a. Fr. T.* hazır giyim eşyası yapma ve satma işi.

konferans *a. Fr.* **1** bilim, sanat, yazın, ekonomi, siyasa vb. gibi alanlarda herhangi bir konuda, alanında uzman birince dinleyicilere bilgi vermek için yapılan uzun, bilgilendirici konuşma türü. *eş.* **konuşma**[3]. **2** uluslararası bir sorunun çözümü için yapılan toplantı. **konferans çekmek** karşısındakini bıktıracak biçimde, uzun ya da öğüt verircesine konuşmak. **konferans vermek** uzmanı olduğu bir konuda bilgilendirici söz söylemek, konuşma yapmak.

konferansçı *a. Fr. T.* konferans veren kimse. *eş.* **konuşmacı**.

konfeti *a. İt.* (. .' .) düğün, balo gibi eğlencelerde başlara serpilen, küçük yuvarlak pul biçiminde kesilmiş renkli kâğıt parçaları.

konfor *a. Fr.* günlük yaşamı kolaylaştıran maddi rahatlık.

konforlu *s. Fr. T.* konforu olan.

konformizm *a. Fr. topb.* ➻ **uymacılık**.

konforsuz *s. Fr. T.* konforu olmayan.

konglomera *a. Fr. yerb.* ➻ **yığışım**.

Kongolu *ö. a.* ve *s.* (.' . .) Kongo'da yaşayan halk ve bu halktan olan (kimse).

kongövde *b. a. bitb.* palmiyelerde görüldüğü üzere, üzerinde yaprak kalıntıları, izleri bulunan, dalsız, budaksız gövde.

kongövdeli *b. s. bitb.* gövdesi kongövde olan (bitki).

kongre *a. Fr.* (.' .) **1** ➻ **kurultay**. **2** herhangi bir konuyu görüşmek üzere, çişitli ülkelerden delegelerin katılmasıyla yapılan uluslararası toplantı.

Kongre *ö. a. Fr.* (.' .) Amerika Birleşik Devletleri'nde Temsilciler Meclisi'yle Senato'nun bir arada oluşturduğu yasama meclisi.

koni *a. Fr. mat.* **1** durağan bir noktadan geçerek bir eğri boyunca gezinen bir doğrunun oluşturduğu yüzey. **2** bu yüzeyle sınırlı kapalı katı cisim. **3** *s.* bu biçimde olan. **koni açısı** *mat.* koninin ana doğrularından biriyle ekseni arasında kalan açı. **koni ana doğrusu** *mat.* bir koninin taban çevresi üzerindeki bir noktayla tepesi arasındaki herhangi bir doğru parçası. **koni ekseni** *mat.* tabanın merkezini tepesine birleştiren doğru.

konik *s. Fr. mat.* **1** koni biçiminde olan. **2** koniyle ilgili. **3** *a.* tabanı daire biçiminde olan bir koninin[2] bir düzlemle arakesiti.

koniklik *a. Fr. T.* konik olma durumu, özelliği.

konjonktür *a. Fr.* **1** ekonomik, toplumsal, siyasal alanlarda istatistiklerden, olgulardan, nesnel durumlardan yararlanarak olayların gelecekteki gelişmeleriyle ilgili kestirim. **2** bir ülkenin ekonomik durumunu etkileyen, birbiriyle etkileşerek oluşturan öğelerin tümü.

konjonktürel *s. Fr.* konjonktürle ilgili.
konkasör *a. Fr.* (yapıcılıkta) yol, yapı vb. yapımında kullanılacak çakılları, taşları elde etmek için, büyük kayaları kırıp ufalamaya yarayan makine.
konkav *s. Fr. mat.* ➻ **içbükey**.
konken *a. İt.* çift deste oyun kâğıdı, dört joker ve en fazla yedi kişiyle oynanan bir iskambil oyunu.
konkordato *a. İt.* (. . .' .) **1** *huk.* ve *eko.* bir borçlunun ticari durumunun sarsılmış olmasıyla alacaklıların, alacaklarını belli bir plana göre almaları konusunda kendi aralarında vardıkları ve mahkemece onaylanan anlaşma. **2** *tar.* papalık makamıyla başka hükümetler arasında yapılan anlaşma.
konkre *s. Fr.* ➻ **somut**.
konkur *a. Fr.* yarış, yarışma.
konkurhipik *a. Fr.* yalnız spor ereğiyle yapılan at yarışı.
konma *a.* konmak eylemi.
konmak, -ar (I) *(-e)* **1** (kuş, kelebek, uçak, toz vb. gibi uçan şeyler) bir yere inmek. *ör. Kuş dala, uçak piste konar.* **2** yolculukta, geceyi geçirmek için bir yerde kalmak, konuk olmak. **3** göçerken, konaklamak ereğiyle, kısa bir süre için yükü bir yere indirmek. *ör. Yaylaya giderken, birkaç kez, pınar başlarına kondular.* **4** (göçebeler, göç) bir süre kalmak üzere bir yere yerleşmek, bir süre orayı yurt edinmek. *ör. Göçerler, eski yaylalarına kondular.* **5** *mec.* bir şeye emeksizce kavuşmak. *ör. Piyangodan milyonlara kondu.* **6** *(-e) arg.* (tokat, yumruk vb.) atmak, vurmak. *ör. Suratına bir konarsam gözünü açarsın!* **kona göçe** *be.* yolculuk sırasında zaman zaman konaklayarak. *ör. Dağlık yerde yolculuk kona göçe olur.*
konmak, -ur (II) *(-e)* koymak eylemi yapılmak, konulmak. *ör. Çaya şeker konur.*
konsa *a. ("depo" anlamında eski Türkçe bir sözcük) esk. hayb.* ➻ **taşlık**[3], **katı (II)**.
konsantrasyon *a. Fr.* **1** *kim.* ➻ **derişme**[2,3]. **2** *ruhb.* ➻ **dikkat toplaşımı**.
konsantre *s. Fr.* **1** yoğunlaştırılmış, yoğun. **2** *kim.* ➻ **derişik**. **konsantre olmak** (ya da **etmek**) düşünceyi, gücü, duyguyu bir noktada toplamak.
konsensüs *a. Lat. topb.* tartışmalı bir konuda uzlaşılarak ulaşılan genel görüş birliği,uzlaşı, uzlaşım. *eş.* **oydaşma**.
konsept *a. Fr.* **1** anlayış. **2** kavrayış, kavram.
konseptualist, -ti *a. Fr. fels.* ➻ **kavramcı**.
kopseptualizm *a. Fr. fels.* ➻ **kavramcılık**.
konser *a. Fr. müz.* **1** ➻ **dinleti**. **2** *mec.* bir anda ve topluca çıkarılan sürekli gürültü. **konser vermek** *müz.* dinleyicilere, müzik yapıtlarını çalmak ya da çalıp söylemek.
konserto *a. müz. İt.*, **konçerto**.
konservatif *a. Fr.* ➻ **tutucu**.
konservatizm *a. Fr.* ➻ **tutuculuk**.
konservatör *s. Fr.* ➻ **tutucu**.
konservatuvar *a. Fr.* müzik, bale ve tiyatro öğretiminin yapıldığı okul.
konserve *s. Fr.* (. .' .) **1** (yiyecek için) ısıyla sterilize edilerek uzun zaman bozulmadan saklanabilecek biçimde kutulanan. **2** *a.* bu yöntemle hazırlanmış besin maddesi.
konservecilik *a. Fr. T.* konserve yapma ya da satma işi.
konsey *a. Fr.* **1** yönetim görevini üstlenmiş kişilerin oluşturduğu kurul. **2** kimi sorunları görüşüp, tartışıp karara bağlamak için toplanan meclis.
konsol *a. Fr.* **1** duvara yakın yerleştirilerek üzerine ayna ve başka süs eşyası konulan, çekmeceleri olan, yüksek mobilya. **2** *mim.* yalnız bir yanındaki destekçe, dayanakça taşınan, öteki bölümleri boşlukta olan yatay yapı öğesi. **konsol saati** konsol üzerine ya da benzeri düz bir yere oturtulacak biçimde yapılmış saat.
konsolidasyon *a. Fr. eko.* bir borcun vadesini uzatma, öteleme.
konsolide *s. Fr. eko.* vadesi uzatılan (borç).
konsolit *a. Fr. eko.* ana paranın ne zaman ödeneceği belli olmayan ve yalnızca faizi ödenen devlet tahvili.
konsolitçi *a. Fr. T.* tahvil, hisse senedi gibi şeyler alıp satan kimse.
konsolos *a. Lat.* bir yabancı ülkede, orada bulunan kendi yurttaşlarının haklarını korumak, onların her türlü tüzel işlemlerini yapmak, ülkeye gelecek yabancılarla ilgili gerekli işlemleri yürütmek, görevli bulunduğu ülkeyle ilgili olarak kendi hükümetine kimi bilgiler vermek vb. gibi görevleri olan diplomat.
konsoloshane *b. a. Lat. Far.* (. . . - .) ➻ **konsolosluk**[3].
konsolosluk *a. Lat. T.* **1** konsolos olma durumu. **2** konsolosun yaptığı iş, konsolosun görevi. **3** konsolosluk işlerinin yürütüldüğü ve içinde konsolosun makamının bulunduğu yapı.
konsomasyon *a. Fr.* **1** bar, gazino gibi eğlence yerlerinde yenilip içilen şey. **2** böyle yerlerde yiyip içme.
konsomatris *a. Fr.* bar, gazino gibi eğlence yerlerinde müşterinin masasına çağrılabilen, müşteriyle birlikte yiyip içerek çalıştığı yere kazanç sağlayan kadın.
konsomatrislik *a. Fr. T.* konsomatris olma durumu, konsomatrisin işi.
konson *a. Fr. dilb.* ➻ **ünsüz**[2].
konsonans *a. Fr. müz.* seslerin kulağa hoş gelecek biçimde akort edilmesi.
konsonant *a. Al. dilb.* ➻ **ünsüz**[2].
konsorsiyum *a. Fr.* (. .' . .) **1** uluslararası kimi kuruluşların ya da kimi devletlerin ekonomik ve mali yardımları yürütmek için oluşturdukları ortak organ. **2** *tic.* türlü sanayi kollarındaki girişimleri, bankaları, ulaştırma ve sigorta şirketlerini birbirine bağımlı ve ortak kılan uluslararası ticaret birliği. **3** bir konuda mali sorumluluğu yaymak, ortak işler yapmak

amacıyla kimi ortaklıklar ya da bankalar arasında oluşturulan birlik.
konstrüktivist, -ti *a. Fr.* ➻ **kurmacı**.
konstrüktivizm *a. Fr.* ➻ **kurmacılık**.
konsulto *a. İt.* (. .' .) ➻ **konsültasyon**.
konsül *a. İt. tar.* **1** Eski Roma devletinde her yıl seçilen ve devleti birlikte yöneten iki devlet başkanından her biri. **2** Fransa'da, 1799'dan 1804'e değin ülkeyi birlikte yöneten üç devlet başkanından her biri.
konsültasyon *a. Fr. hek.* bir hastalığa birkaç uzman hekimin birlikte tanı koyması işi. **konsültasyon yapmak** (birkaç uzman hekim) bir hastalığa birlikte bir tanı koymak amacıyla bir araya gelmek.
konşimento *a. İt.* (. . .' .) *tic.* bir gemiye teslim edilen yükün alındı belgesi.
kont, -tu *a. Fr.* **1** *tar.* Eski Roma'da, imparatorun kendisine danışman olarak seçtiği kimse. **2** *tar.* Avrupa'da, derebeylik düzeninde derebeyi. **3** batı toplumlarında dördüncü derecede bir soyluluk sanı. **kont gibi** (erkek için) şık giyinmiş. **kont gibi yaşamak** bolluk içinde yaşıyor olmak.
kontak *a. Fr.* **1** karışık elektrik yüklü iki maddenin birbirine dokunması. **2** *mec.* bağlantı, ilgi. **3** *s. arg.* deli, çılgın, dengesiz (kimse). **kontağı açmak** (ya da **kapamak**) bir taşıtın motorunu çalıştırmak (ya da durdurmak) için kontak anahtarını çevirerek elektrik devresini açmak (ya da kapamak). **kontak anahtarı** bir taşıtın motorunu çalıştıran anahtar. **kontak kapatma** kontak kapatmak eylemi. **kontak kapatmak 1)** bir taşıtın motorunu durdurmak için kontak anahtarını çevirerek elektrik devresini kapamak. **2)** *mec.* özel taşımacılıkla uğraşan taşıt sahipleri, sürücüleri, bir olayı protesto etmek ereğiyle taşıtlarını işletmemek. **kontak kurmak** (biriyle ya da bir olayla) bağlantı sağlamak, ilişkiye geçmek. **kontak yapmak** karşıt elektrik yükü taşıyan iki madde birbirine dokunmak.
kontaklens *a. İng.* görme bozukluğunu düzeltmek için gözün saydam tabakası üzerine doğrudan uygulanan, her noktası göz yuvarlağına dokunup yapışan, çok ince plastikten yapılmış düzeltici mercek.
kontekst *a. Fr.* ➻ **bağlam**.
kontenjan *a. Fr.* **1** bir yararlanma ya da yükümlülük işinde, o işin kapsamına girenlerin oluşturduğu topluluk. **2** bir kuruluşun ya da bir kimsenin seçip almakta kullanabileceği, yararlanabileceği sayı, miktar. **3** *eko.* herhangi bir malın alım, satım ya da dağıtım işinde, ilgililerin her birine düşen, önceden saptanmış pay oranı. **kontenjan sistemi** dışalım yoluyla dışarıdan yurda getirilecek malların türlerini ve miktarlarını sınırlayan yöntem. **(bir şeyi) kontenjana bağlamak** (bir şeyin) sayısını sınırlamak.
kontes *a. Fr.* kontun karısına verilen san.
konteyner *a. İng.* genellikle deniz ürünleri, et, taze sebze gibi çabuk bozulabilecek mallardan, tahıl, kahve vb.ye değin birçok değişik malı ülkeden ülkeye ya da kentten kente taşımada kullanılan, çelik, alüminyum vb.den yapılmış, kilitlenip mühürlenebilen kapakla donatılmış büyük kap.
kontluk *a. Fr. T.* **1** kont olma durumu. **2** kontun mülkü, toprakları.
kontör *a. Fr.* **1** sayaç, genellikle de telefon konuşmalarının sayısını ve süresini saptayan sayaç. **2** bu sayacın her atışına karşılık olan konuşma birimi, sayacın her bir atışı. *ör. Telekom her ay yüz kontör karşılığı sabit ücret alıyor.*
kontörlü *s. Fr. T. ha.* "hatta bağlanan ve kullanılan kontör sayısını gösteren bir aygıtı bulunan telefon" anlamındaki ***kontörlü telefon*** sözünde geçer.
kontra *be. İt.* (.' .) **1** karşı, karşıt, ters, aksi. **2** *a.* ➻ **kontrplak**. **kontra çarmıh** *İt.Far. den.* büyük bir yük altındaki çarmıhın yükünü bir süre için azaltmak için takılan yardımcı çarmıh. **kontra gitmek** *İt. T. arg.* (birine) sürekli olarak ters ve istemediği davranışlarda bulunmak. **kontra mizana** *İt. den.* dört direkli gemilerde en arkadaki direk. **kontra omurga** *İt. T. den.* gemi oturduğu zaman ana omurganın zarar görmemesi için ana omurga üstüne konulan ek omurga.
kontralto *a. İt.* (. .' .) (**l** ince okunur) *müz.* **1** kadın seslerinin en kalını. **2** sesi böyle olan sanatçı. *eş.* **alto**[2].
kontrast *s. Fr.* **1** karşıt, zıt. **2** *a.* karşıtlık, zıtlık.
kontrat, -tı *a. Fr.* ➻ **sözleşme**. **kontrat yapmak** sözleşme yapmak.
kontratabla *a. Fr.* (marangozlukta) kerestenin çalışma oranını azaltmak, çalışmasını zararsız duruma getirmek amacıyla çapraz yapıştırma yöntemiyle hazırlanan tabla.
kontratak *a. Fr. sp.* ➻ **karşı akın**.
kontratlı *s. Fr. T.* sözleşmeli.
kontratsız *s. Fr. T.* **1** sözleşmesiz. **2** *arg.* bir erkekle nikâhsız yaşayan (kadın).
kontrbas *a. Fr. müz.* **1** keman türünden, en kalın sesli yaylı çalgı. **2** bu çalgıyı çalan sanatçı. *eş.* **kontrbasçı**.
kontrbasçı *a. Fr. T.* kontrbas çalan sanatçı. *eş.* **kontrbas**[2].
kontrfile *a. Fr.* kasaplık hayvanlarda, belkemiğinin iki yanından çıkarılan et.
kontrgerilla *a. Fr.* ➻ **karşıgerilla**.
kontrol, -lü *a. Fr.* **1** ➻ **denetleme, denetim**. **2** bir şeyin gerçeğe ve aslına uygunluğuna bakma. **3** arama yapma, yoklama, arama. **4** ➻ **kontrolör**. **kontrol altına alınmak** kontrol altına almak eylemi yapılmak. **kontrol altına almak 1)** (hastalığı) durdurmak. **2)** (bir salgının) yayılmasını önlemek, durdurmak. **3)** (yangının) yayılmasını, çok zarar vermesini önlemek, (yangını) söndürmek. **4)** (bir olayı) denetim altına almak, onun zararlı duruma gelmesini önlemek. **kontrol edilmek** ➻ **de-**

netlenmek. **kontrol etmek 1)** ➻ **denetlemek**. **2)** gözden geçirmek, yoklamak. **kontrol kalemi** bir elektrik devresinin açık ya da kapalı olup olmadığını içine yerleştirilmiş küçük bir lambanın yanmasıyla ya da yanmamasıyla gösteren, ucu tornavidalı, kalem biçiminde araç. **kontrol kulesi** (havaalanında) hava trafik denetimi işlerinin yönetilmesi için yapılmış, çevrenin iyice göründüğü, oldukça yüksek kule. **kontrol saati** bekçilerin, özellikle gece bekçilerinin belirli yerlerden geçiş zamanlarının saptanmasına yarayan aygıt. **(bir şey birinin) kontrolünde olmak** birisince denetlenmek, onun egemenliği altında bulunmak. *ör. Ülke kimin kontrolünde?*

kontrolör *a. Fr.* ➻ **denetçi**.

kontrolörlük *a. Fr. T.* ➻ **denetçilik**.

kontrplak *a. Fr.* lifleri birbirine ters gelecek biçimde en az üç kaplamanın üst üste tutkallanmasından oluşmuş ince, esnek ve dayanıklı tahta.

kontrpuan *a. Fr. müz.* değişik ezgileri birbirine uydurma sanatı.

kontur *a. Fr.* resimde figürlerin sınırlarını belli eden çizgi.

konu *a.* **1** konuşmada, yazıda, yapıtta ele alınan, işlenen düşünce, olay ya da durum. **2** üzerinde konuşulan şey. **konu mankeni** yaşanmış bir olayı televizyon haberlerinde kullanılmak için, konuyu yeniden canlandırmada rol alan kimse ya da oyuncu.

konuk *a.* **1** bir kimsenin evine ya da bir yere, geçici olarak, kısa bir süre kalmak üzere gelmiş olan kimse. **2** *hayb.* (konakçıya[2] göre) asalak. **konuk ağırlamak** konuğa gerekli ilgiyi göstermek. **konuk edilmek** konuk olarak ağırlanmak. **(birini) konuk etmek** evinde ya da otel vb. gibi bir yerde ağırlamak. **konuk gelmek** birinin evine ya da bir yere kısa bir süre kalmak üzere gelmek. **konuk gibi oturmak 1)** evde yapılacak işler varken hiçbir iş yapmadan oturmak. **2)** her an kalkıp gideceğmiş gibi oturmak. **konuk kalmak** bir yerde konuk olarak bulunmak ve ağırlanmak. **konuk odası** (ya da **salonu**) evlerde konukların alındığı oda (ya da salon). **konuk olmak 1)** konuk gelmek. **2)** bir yerde kısa bir süre ağırlanmak. **konuk sanatçı** (tiyatro, müzik vb. alanında) kadroda bulunmayan, dışardan biri olarak kendisine bir izlencede yer verilen ünlü sanatçı.

konukçu *a.* **1** yabancı konukların yanına verilen ve onları gezdirip ağırlayan kılavuz. **2** taşıtlarda yolcuları ya da bir resmi toplantıda, kurultayda, sergide vb. gelenleri, konukları ağırlayan kadın. *eş.* ➻ **hostes**.

konukçuluk *a.* konukçunun yaptığı iş.

konukevi, -ni *b. a.* kimi kuruluşların kendi görevlilerinin görevli olarak gittiği yerlerde kalabilmesi için düzenlediği konut.

konuklama *a.* konuklamak eylemi.

konuklamak *(-i) ha.* konuk olarak ağırlamak, konuk etmek.

konukluk *a.* konuk olma durumu.

konu komşu *ik. a.* bütün komşular ve oraya yakın yerde oturanlar. *ör. Konu komşu toplanıp pikniğe gitmişler.*

konuksever *b. s.* kendisine konuk gelmesinden hoşlanan, konuklarını gerektiği gibi ağırlayan.

konukseverlik *b. a.* konuksever olma durumu.

konulabilme *a.* konulabilmek eylemi.

konulabilmek *(-e)* konulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

konulma *a.* konulmak eylemi.

konulmak *(-e)* konmak ya da koymak eylemi yapılmak. *ör. Kışlık giysiler dolaba konuldu.*

konulu *s.* konusu olan.

konum *a.* **1** bir insanın ya da bir nesnenin bulunduğu belirli yer, o yerdeki durumu ya da duruş biçimi. *eş.* **pozisyon**. **2** *mec.* durum, yer. *ör. Karacaoğlan'nın halk şiirimizdeki konumu önemlidir.* **3** *coğr.* bir kentin yakın ve uzak çevresiyle her türlü ilişkisini sağlayan ve kentin gelişmesini etkileyen coğrafya koşullarının tümü. **4** *coğr.* yeryüzündeki herhangi bir noktanın, enlem ve boylamların yardımıyla bulunan yeri.

konumlanabilme *a.* konumlanabilmek eylemi.

konumlanabilmek *(nsz)* konumlanması olanak içinde olmak ya da konumlanma olasılığı bulunmak.

konumlandırabilme *a.* konumlandırabilmek eylemi.

konumlandırabilmek *(-i)* konumlandırmak elinde olmak, konumlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

konumlandırılabilme *a.* konumlandırılabilmek eylemi.

konumlandırılabilmek *(nsz)* konumlandırılması olanaklı olmak ya da konumlandırılma olasılığı bulunmak.

konumlandırılma *a.* konumlandırılmak eylemi. *ör. İlkbahar noktasının bir başka önemi de cisimlerin konumlandırılmasıdır.*

konumlandırılmak *(nsz)* konumu belirgin kılınmak.

konumlandırma *a.* konumlandırmak eylemi.

konumlandırmak *(-i)* konumlanmasını sağlamak.

konumlanış *a.* konumlanmak eylemi ya da biçimi.

konumlanma *a.* konumlanmak eylemi.

konumlanmak *(nsz)* konumunu bulmak, yerleşmek. *ör. Çeviri, etkin dil karşısında her çeviride yeniden konumlanır.*

konur (I) *s. ha.* (öküz vb. rengi olarak) boz ile sarı arası, açık kestanerenginde olan. **konur al** *ha.* kumral.

konur (II) *s. ha.* kendini beğenmiş, kimseyi beğenmeyen, kibirli (kimse).

konurlandırma *a. ha.* konurlandırmak eylemi.

konurlandırmak *(-i) ha.* konurlanmasına, övünmesine, böbürlenmesine yol açmak.

konurlanış *a.* konurlanmak eylemi ya da biçimi.

konurlanma *a. ha.* konurlanmak eylemi.
konurlanmak *(nsz) ha.* kimseyi beğenmemek, büyüklenmek, kurumlanmak, böbürlenmek, övünmek, kibirlenmek, gururlanmak.
konusal *s.* konuyla ilgili. *ör. Öykü, konusal yönden ilgi çekiciydi.*
konusuz *s.* konusu olmayan.
konusuzluk *a.* konusu olmama ya da konu bulamama durumu. *ör. Yazar konusuzluktan ya da yer doldurmak için ipe sapa gelmez şeyler yazıyordu.*
konuş *a.* **1** konmak eylemi ya da biçimi. **2** *coğr.* ➻ **konum**[3,4]. **3** *ask.* her durumda ve özellikle savaş sırasında, asker birliklerinin ve her türlü savaş araçlarının, silahların, bütün durumlar ve olasılıklar göz önünde tutularak, en iyi durumda yerleştirilmesi biçimi, yerleştirme.
konuşabilme *a.* konuşabilmek eylemi.
konuşabilmek *(nsz; -le)* konuşmak elinde olmak, konuşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
konuşkan *s.* çok konuşma huyunda olan, çok konuşan, konuşmayı seven (kimse).
konuşkanlık *a.* konuşkan olma özelliği, huyu.
konuşlandırabilme *a.* konuşlandırabilmek eylemi.
konuşlandırabilmek *(-i)* (asker birlikleri ve savaş araçları için) konuşlandırmak olanağı ya da olasılığı bulunmak.
konuşlandırılabilme *a.* konuşlandırılabilmek eylemi.
konuşlandırılabilmek *(nsz)* (asker birlikleri ve savaş araçları için) konuşlandırılması olanak içinde olmak ya da konuşlandırılma olasılığı bulunmak.
konuşlandırılış *a.* konuşlandırılmak eylemi ya da biçimi.
konuşlandırılma *a.* konuşlandırılmak eylemi.
konuşlandırılmak *(nsz)* (asker birlikleri ve savaş araçları için) konuşlandırmak eylemine konu olmak, konuşlanması sağlanmak. *ör. Ülkede konuşlandırılan yabancı askerler geri çekiliyor.*
konuşlandırış *a.* konuşlandırmak eylemi ya da biçimi.
konuşlandırıverme *a.* konuşlandırıvermek eylemi.
konuşlandırıvermek *(-i)* (asker birlikleri ve savaş araçları için) çabucak ya da kısa süre içinde konuşlandırmak.
konuşlandırma *a.* konuşlandırmak eylemi.
konuşlandırmak *(-i)* (asker birlikleri ve savaş araçları için) her durumda ve özellikle savaş sırasında, asker birliklerini ve her türlü savaş araçlarını, silahları, bütün durumları ve olasılıkları göz önünde tutarak, en iyi bir biçimde yerleştirmek. *ör. Almanya, Konya'a uçak filosu konuşlandırmak istiyor.*
konuşlanış *a.* konuşlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Askerin oraya konuşlanışı birkaç gün sürmüştü.*
konuşlanıverme *a.* konuşlanıvermek eylemi.
konuşlanıvermek *(nsz)* (asker birlikleri ve savaş araçları için) çabucak ya da kısa sürede konuşlanmak.
konuşlanma *a.* konuşlanmak eylemi.
konuşlanmak *(nsz)* (asker birlikleri ve savaş araçları için) belli bir durumda ve en iyi bir biçimde yerleşmek. *ör. Konya'da konuşlanacak yabancı askerlerin durumu belli olmadı.*
konuşma *a.* **1** konuşmak eylemi. **2** iki ya da daha çok sayıda bireyin sözlü bildiri alışverişinde bulunması, sözlü bildirişim, görüşüp danışma. *ör. Onunla konuşmamız gerekiyordu.* **3** bilim, sanat, yazın, ekonomi, siyasa vb. gibi alanlarda herhangi bir konuda, alanında uzman bir kimsece dinleyicilere bilgi vermek için yapılan uzun, bilgilendirici söz söyleme işi. *eş.* **konferans**[1]. **4** (radyo ve TV.de) söz izlencesi. **konuşa konuşa** *ik. be.* konuşma yoluyla, konuşarak. **konuşma dili** *dil.* yazı dili gibi düzenli, kurallı olmayan, yazı dilinden az çok farklı olan, halkın gündelik konuşmalarında kullandığı dil. **konuşma merkezi** *gövb.* beynin, konuşma işlevini yerine getiren, denetleyen bölümü. **konuşma yapmak** **1)** bir topluluk karşısında, uzmanı olduğu bir konuda bilgilendirici söz söylemek. **2)** bir topluluk karşısında konuşmak, söylev vermek. **konuşmaya dalmak** kendini konuşmakta olduğu konuya vererek, konuşma süresince başka şeyle ilişkiyi kesmek. *ör. İki arkadaş konuşmaya dalmıştı, beni görmediler.*
konuşmacı *a.* bir topluluk karşısında söz söyleyen, konuşan kimse.
konuşmak *(-)* **1** duygularını ve düşüncelerini bir dilin sözcükleriyle anlatmak, sözü kullanmak, söz söylemek. *ör. Çocuklar genellikle yaşında konuşur.* **2** *(-i, -den)* belli bir konudan söz etmek. *ör. Biz de şimdi gidip gitmemeyi konuşuyorduk.* **3** *(nsz; -le)* bir konuda ya da türlü konularda söyleşmek. *ör. Şu kahvede oturup biraz konuşalım.* **4** söylev vermek. *ör. Alanda konuşan başbakan, çağ atladığımızı söyledi.* **5** konuşma3 yapmak. **6** duygu ve düşüncelerini herhangi bir araçla anlatmak. *ör. Dilsizler işaretle konuşur.* **7** bir dili konuşma dili olarak kullanmak. *ör. İngilizceyi iyi konuşuyorsunuz.* **8** *(-le)* ilişki kurmak, görüşüyor olmak ya da ilişkiyi, görüşmeyi sürdürmek. *ör. Biz komşularımızın hepsiyle konuşuyoruz.* **9** belli bir biçimde söylemek. *ör. Çocuk genizden konuşuyor.* **10** *mec.* geçerli olmak, etkin olmak. *ör. Toplumda artık para konuşuyor.* **11** *(-le)* flört etmek. *ör. Kızı bir oğlanla konuşuyormuş.* **12** *tkz.* şık, zarif görünmek. *ör. Yeni ayakkabın konuşuyor!* **13** *(-le) (olumsuz biçimi)* ilişkiyi kesmek, görüşmüyor olmak, dargın olmak. *ör. O komşuyla konuşmuyoruz.* **konuşa konuşa** *ik. be.* konuşarak. *ör. Arkadaşla konuşa konuşa yürümek istemiştik.*
konuşman *a. yeni* ➻ **spiker**.
konuşmanlık *a. yeni* ➻ **spikerlik**.

konuşturabilme *a.* konuşturabilmek eylemi.
konuşturabilmek *(-i; -i, -le)* konuşturmak elinde olmak, konuşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
konuşturma *a.* konuşturmak eylemi.
konuşturmak *(-i; -i, -le)* **1** konuşmasını sağlamak, konuşmak eylemini yaptırmak. **2** konuşmasına yol açmak. **3** *mec.* bir müzik aracını çok iyi çalmak. *ör. Veysel sazı konuştururdu.*
konuşturulma *a.* konuşturulmak eylemi.
konuşturulmak *(nsz)* konuşması sağlanmak ya da konuşmasına yol açılmak. *ör. Çocuk konuşturulunca durum anlaşıldı.*
konuşu *a.* **1** ➻ **konuşma**[3]. **2** ➻ **kolokyum**.
konuşucu *a.* radyo ve televizyonlarda söz izlencelerini, haberleri vb. okuyan, sunan kimse. *eş.* **spiker**.
konuşuculuk *a.* **1** konuşucu olma durumu. **2** konuşucunun yaptığı iş. *eş.* **spikerlik**.
konuşulabilme *a.* konuşulabilmek eylemi.
konuşulabilmek *(nsz; -le)* konuşulması olanak içinde olmak ya da konuşulma olasılığı bulunmak. *ör. Onunla bu konunun konuşulabileceğini sanmıyorum.*
konuşulma *a.* konuşulmak eylemi.
konuşulmak *(nsz; -le)* **1** konuşmak eylemine konu olmak, kendisinden söz edilmek, söz konusu olmak. **2** *(ösz)* herhangi biri konuşmak. *ör. Derste konuşulur mu?*
konut, -tu (I) *a.* **1** bir kimsenin içinde yatıp kalktığı, iş zamanı dışında eğleştiği, genellikle içinde aile olarak oturduğu, sürekli olarak barındığı ev, apartman dairesi gibi yer. **2** *huk.* tüzelkişiliği bulunan bir kuruluşun bulunduğu ve içinde iş gördüğü, yönetildiği yer. **konut belgesi** yurttaşların, kimi resmi işlerini yürütürken gerekli olan, oturdukları mahallenin muhtarlığından aldıkları, oturduğu yeri gösteren belge. **konut dokunulmazlığı** *huk.* yasanın açıkça gösterdiği durumlar dışında, kişilerin evine, konutuna girilememesi, arama yapılamaması ve konuttaki eşyaya el konulamaması durumu.
konut, -tu (II) *a. mant.* ve *mat.* bir tanıtlamada kabul edilmesi gereken ön gerçek. *eş.* **koyut, postulat**.
konuverme *a.* konuvermek eylemi.
konuvermek *(nsz)* beklenmedik bir anda ve ansızın konmak. *ör. Genç yaşta mirasa konuvermişti.*
konvansiyon *a. Fr.* **1** anlaşma, uzlaşma, uyuşma. **2** bir anayasa yapmak ya da bir anayasayı değiştirmek için toplanan olağanüstü ve geçici meclis.
konvansiyonel *s. Fr.* anlaşmaya dayalı, anlaşmayla ilgili, anlaşmalı, uzlaşmalı. **konvansiyonel silah** *ask.* nükleer ve kimyasal silahlar dışında kalan ve her orduda kullanılan, gücü, niteliği bilinen silah.
konveks *s. Fr. mat.* ➻ **dışbükey**.
konveksiyon *a. fiz.* ve *kim.* ➻ **ısıyayım, iletim**[3].
konvektör *a. Fr.* ➻ **ısıyayar**.
konvertıbıl *a. İng.* ➻ **değiştirilebilir**.
konvertıbılite *a. İng.* ➻ **değiştirilebilirlik**.
konvertisör *a. Fr.* ➻ **değiştirgeç**.
konvoy *a. İng.* **1** aynı yöne giden, art arda dizilmiş taşıt ya da yaya yolcu topluluğu. **2** *den.* savaş sırasında, savaş gemilerinin koruması altında yol alan ticaret gemileri katarı.
konyak *a. Fr. (Fransa'daki Cognac yer adından)* ➻ **kanyak**.
kooperatif *a. Fr. eko.* **1** ortaklarının her türlü gereksinimlerini uygun koşullarla elde etmelerini sağlamak için kurulan, kâr amacı gütmeyen kurum. **2** üreticilerin, aracıları aradan çıkararak, ürünlerini daha iyi koşullarla pazarlamak için kurdukları ortaklık. *ör. Köyde bir tarım kooperatifi kuruldu.*
kooperatifçi *a. Fr. T.* **1** kooperatif yöneticisi. **2** kooperatif üyesi.
kooperatifçilik *a. Fr. T.* kooperatif kurma ve işletme işi.
kooperatifleşme *a. Fr. T.* kooperatifleşmek eylemi.
kooperatifleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** bir kooperatif kurarak dayanışmak. *ör. Çiftçiler kooperatifleşiyor.* **2** ekonomiyi kooperatiflere dayamak.
koordinasyon *a. Fr.* ➻ **eşgüdüm**.
koordinat, -tı *a. Fr. kim.* belirli bir molekül içinde özel bir konumu bulunan bir atoma bağlı atom ya da atom grubu.
koordinatlar *ç. a. Fr. T. mat.* bir noktanın düzlemdeki ya da uzaydaki yerini belirtmeye yarayan apsis, kot ve ordinatın ortak adı.
koordinatör *a. Fr.* ➻ **eşgüdümcü**.
koordine *s. Fr.* ➻ **eşgüdümlü, eşgüdümsel**. **koordine edilmek** ➻ **eşgüdümlenmek**. **koordine etmek** ➻ **eşgüdümlemek**.
kopabilme *a.* kopabilmek eylemi.
kopabilmek *(nsz)* kopma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kopal *a. İng.* tropik bölgelerde yetişen kimi erguvangillerden çıkarılan ve cila yapmakta kullanılan bir reçine türü.
kopanaki *a. Yun.* (. . .' .) **1** bir tür dantel örmekte kullanılan iğ. **2** bu araçla örülen bir tür dantel.
koparabilme *a.* koparabilmek eylemi.
koparabilmek *(-i)* koparmak elinde olmak, koparmaya gücü yetmek, koparma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
koparılabilme *a.* koparılabilmek eylemi.
koparılabilmek *(nsz)* koparılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
koparılış *a.* koparılmak eylemi ya da biçimi.
koparılma *a.* koparılmak eylemi.
koparılmak *(nsz)* koparmak eylemine konu olmak. **koparılıp atılmak** koparıp atmak eylemine konu olmak.
koparış *a.* koparmak eylemi ya da biçimi.
koparıverme *a.* koparıvermek eylemi.
koparıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak koparmak.

koparma *a.* **1** koparmak eylemi. **2** *sp.* halter sporunda, çömelik bir durumda, ayakları oynatmaksızın, halteri göğüs hizasına kaldırdıktan sonra ayakları açarak kalkma.

koparmak *(-i)* **1** kopmak eylemini yaptırmak, kopmasını sağlamak ya da kopmasına yol açmak. *ör. Rüzgâr çiçekleri koparmış.* **2** (meyve, yaprak, çiçek için) ağaçtan, daldan ya da bulunduğu topraktan yolup almak. *ör. Çiçekleri koparmak yasaktır.* **3** *mec.* güçlükle elde etmek. *ör. Çocuk, babasından izni koparınca lunaparka koştu.* **4** güç kullanarak çekip ayırmak, almak. *ör. Onu ailesinden koparmak kolay olmadı.* **5** ansızın ve güçlü bir biçimde başlamak ya da başlatmak. *ör. Fareyi gören kadın bir çığlık kopardı.* **6** *sp.* koşuda, üstün bir çabayla hızlanarak, birlikte koşan yarışçıyı geçmek. **koparıp atmak 1)** koparmak, yolmak. **2)** *mec.* bağlantısını, ilgisini kesin bir biçimde kesmek. *ör. Eski dostları koparıp atmak kolay mı?*

kopartılış *a.* kopartılmak eylemi ya da biçimi.

kopartılma *a.* kopartılmak eylemi.

kopartılmak *(nsz)* ➻ **koparılmak**.

kopartış *a.* ➻ **koparış**.

kopartma *a.* kopartmak eylemi.

kopartmak *(-i)* ➻ **koparmak**.

koparttırma *a.* koparttırmak eylemi.

koparttırmak *(-i, -e)* kopartmak eylemini yaptırmak.

kopayazma *a.* kopayazmak eylemi.

kopayazmak *(nsz)* kopmaya az kalmak, kopma tehlikesi geçirmek, az kalsın kopmak.

kopça *a. Mac.* kimi giysilere dikilen ve giysinin iki yerini bitiştirmeye yarayan, metal bir halkayla bir çengelden oluşan tutturmalık.

kopçalama *a. Mac. T.* kopçalamak eylemi.

kopçalamak *(-i) Mac. T.* kopçayla tutturmak, kopçayla iliklemek.

kopçalanma *a. Mac. T.* kopçalanmak eylemi.

kopçalanmak *(nsz) Mac. T.* kopçayla tutturulmak, kopçayla iliklenmek.

kopçalı *s. Mac. T.* kopçası olan, kopçayla tutturulan, kopçayla iliklenen.

kopçasız *s. Mac.T.* kopçası bulunmayan.

kopek *a. Rus.* rublenin yüzde biri değerinde para birimi.

kopil *a. (Rumenceden) arg.* **1** *esk.* Müslüman olmayan azınlık çocuğu ya da genci. **2** yeniyetme. **3** arsız sokak çocuğu. **4** babası belirsiz çocuk, piç.

kopkoyu *s.* **1** çok koyu. *ör. Kopkoyu bir kırmızı gömlek giymişti.* **2** çok yoğun, çok kalın. *ör. Ortalığı kopkoyu bir sis basmıştı.*

kopma *a.* kopmak eylemi.

kopmak, -ar *(nsz)* **1** (iplik, halat, tel gibi şeyler) gerginliğe dayanamayınca herhangi bir yerinden ikiye bölünmek. **2** (dal, yaprak, kol, bacak vb.) gövdeden ya da yerinden ayrılmak. *ör. Rüzgârdan dallar kopmuştu.* **3** (düğme, sap vb.) yeriyle bağlantısı kalmamak, yerinden ayrılmak. *ör. Ceketin kol düğmeleri kopmuş.* **4** *mec.* (gürültülü ya da tehlikeli olaylar için) ansızın başlamak ya da ortaya çıkmak. *ör. Alkış kopunca konuşmacı sustu.* **5** *mec.* aşırı ölçüde ağrımak, sancımak ya da yorulmak. *ör. Paketleri taşıdım ama kollarım koptu.* **6** *mec.* bütün ilişkileri, bağlantıları kesilip bütünüyle ayrılmak ya da uzaklaşmak, ilişiği kalmamak. *ör. Birbirimizden kopmakta gecikmedik.* **7** *mec.* kendini kurtarmak, uzaklaşmak, kurtulmak. *ör. Ortaçağ kafasından kopmak işlerine gelmiyordu.* **8** *mec.* bir kaynaktan çıkmak. *ör. Bu ulusun bağrından kopmuş çocuklarısınız.* **9** *ha.* koşmak. **kopa kopa** *ik. be.* koşa koşa, koşarak. *ör. Yolda kopa kopa gidiyordu.* **kopup gelmek 1)** uzak bir yerden ayrılarak gelmek. **2)** *ha.* koşup gelmek, koşa koşa gelmek.

kopolimer *a. Fr. kim.* kopolimerleşmeyle elde edilen madde.

kopolimerleşme *a. Fr. T. kim.* doymamış bileşikler karışımının büyük moleküller vererek polimer durumuna gelmesi.

kopoy *a. Mac.* orta boylu, kısa tüylü, düşük kulaklı bir av köpeği türü.

kopuk *s.* **1** kopmuş olan. *ör. Ceketin kopuk düğmesi dikilmemiş.* **2** *mec.* (erkek için) toplum kurallarına aldırmayan, işsiz güçsüz, serseri. *ör. Kasabanın kopukları kahvede tavla oynayıp vakit öldürüyor.* **kopuk kopuk** *ik. be.* ve *s.* yer yer kopmuş olarak, kesik kesik, parça parça. *ör. Anılar kopuk kopuktu, bir bütünlüğü yoktu.*

kopuklaşma *a.* kopuklaşmak eylemi.

kopuklaşmak *(nsz) mec.* kopuk biri durumuna gelmek. *ör. Mahallenin delikanlıları iyice kopuklaşmıştı.*

kopukluk *a.* **1** kopuk[1] olma durumu. **2** *mec.* kopuğa[2] yaraşır davranış.

kopuntu *a.* **1** bir şeyden kopmuş parça. **2** *ruhb.* kendi arasında birlik oluşturan bir ruhsal etkinlik kümesinin, kişiliğin geri kalan bölümüyle olan ilintisinin çoğunu yitirerek bağımsız biçimde etkinlik göstermesi durumu.

kopuş *a.* kopmak eylemi ya da biçimi.

kopuşma *a. ha.* kopuşmak eylemi.

kopuşmak *(nsz) ha.* koşuşmak.

kopuz *a. esk.* Türklerce XVII. yüzyıla değin kullanıldığı bilinen, Altay Türkleri arasında bugün de kullanılan, halk ozanlarınca çalınan üç telli bir Türk sazı.

kopuzcu *a.* kopuz çalan kimse.

kopuverme *a.* kopuvermek eylemi.

kopuvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kopmak.

kopya *a. İt.* (.' .) **1** bir yazının, metnin aslından alınan örneği, eşi ya da bir sanat yapıtının aslına bakılarak yapılan örneği. *ör. yeni* **eşlem**. **2** örneğini çıkarma işi, suret çıkarma. **3** yazılı sınavda gizlice bakıp yararlanmak için önceden hazırlanmış kâğıt, gereç. **4** bir sınavda, soruları doğru yanıtlamak için, önceden hazırlanmış bir gereçten ya da başka bir kimse-

den gizlice yararlanma. **kopya çekmek** (ya da **yapmak**) (yazılı sınavda) soruları doğru yanıtlayabilmek için bir kaynağa gizlice bakmak ve ondan yararlanmak. **kopya etmek** (ya da **yapmak** ya da **kopyasını çıkarmak**) (bir metin ya da bir yapıt için) aslına bakarak aynını ya da benzerini oluşturmak. **kopya kâğıdı** bir metnin birkaç kopyasını elde etmek için yazılmakta olan kâğıdın altındaki beyaz kâğıtların arasına konulan bir yüzü karbonlu kâğıt. **kopya kalemi** yazısı kolay kolay çıkmayan, silinmeyen, sert ve mor renkli bir kalem. **kopya vermek** bir kimseye, sınavda soruları doğru yanıtlayabilmesi için, gizlice yardım etmek.

kopyacı *a. İt. T.* (.' . .) **1** yazılı sınavlarda kopya çeken öğrenci. **2** (güzel sanatlarda) özgün yapıtı bulunmayan, başkalarının yapıtlarını kopya eden kimse.

kopyacılık *a. İt. T.* (.' . . .) kopya yapma işi.

kopyalama *a. İt. T.* kopyalamak eylemi.

kopyalamak *(-i) İt. T.* **1** (bir metin, resim vb.nin) bir araçla ya da elle bir benzerini ya da tıpkısını oluşturmak, kopya etmek. **2** *hek.* geliştirilmiş bilimsel tekniklerle bir canlının tıpkısını üretmek.

kopyalanış *a.* kopyalanmak eylemi ya da biçimi.

kopyalanma *a. İt. T.* kopyalanmak eylemi.

kopyalanmak *(nsz) İt. T.* kopyalamak eylemine konu olmak.

kopyalayış *a.* kopyalamak eylemi ya da biçimi.

kor (I) *a.* **1** her yeri iyice yanarak ateş durumuna gelmiş kömür ya da odun parçası. **2** *s. mec.* kırmızı, kızıl. *ör. Çeşme başında kor yanaklı bir kız çocuğu vardı.* **kor dökmek** yanınca dayanıklı bir kor[1] durumuna girmek. **kor gibi** kıpkırmızı, ateş gibi. **kor gibi yanmak** çok parlamak. **kor kayaç** *yerb.* magmanın katılaşmasıyla oluşmuş olan kayaç.

kor- (II) *a. ask.* ***kolordu*** sözcüğünün kısaltılması olup ***koramiral***, ***korgeneral*** gibi sözcüklerde önek gibi yer alır.

kora *a. Yun.* (.' .) *hek.* başlıca belirtisi, kendiliğinden ortaya çıkıveren kısa, çabuk, değişken güçte devinimler olan bir hastalık.

koral, -li *a. Fr. müz.* genellikle kiliselerde söylenen, çalınan dinsel şarkı ya da kaynağı dinsel şarkılar olan orkestra parçası.

koramiral, -li *b. a. T. Fr. ask.* **1** deniz kuvvetlerinde tümamiral ile oramiral arasındaki amiral rütbesi. **2** bu rütbede bulunan amiral.

koramirallik *b. a. T. Fr. ask.* **1** koramiralin rütbesi. **2** koramiralin görevi.

kordalılar *ç. a. hayb.* sölomları iyi gelişmiş çokgözeli hayvanlar topluluğu.

kordiplomatik *b. a. Fr.* (.' . . . .) bir ülkede bulunan yabancı elçiler ve elçilik görevlileri topluluğu, diplomat topluluğu.

kordiyal, -li *a. Fr.* çarpıntı ve kalp rahatsızlığında kullanılan rahatlatıcı bir ilaç.

kordon *a. Fr.* **1** genellikle ipekten yapılan kalın ip. **2** saat, madalyon gibi şeyleri asmaya yarayan ince zincir ya da kaytan şerit. **3** ütü, ızgara gibi elektrikli ev araçlarında kullanılan elektrik iletkeni. **4** mobilyada kullanılan süs. **5** bir yere giriş çıkışı denetim altına almak için görevlilerden oluşturulan dizi. **6** rıhtım. **7** *coğr.* kabaran denizin kumsalda bıraktığı döküntüden oluşan katman. **8** *gövb.* biçimleri ve duruşları göz önüne alınarak kimi organlara verilen ad; sperma kordonu gibi. **(bir yeri) kordon altına almak** giriş çıkışı denetlemek, önlemek için çevresine görevlileri dizmek. **kordon boyu** bir kentte, rıhtım boyunca uzanan cadde.

kordone *a. Fr.* **1** sim ya da ipek ipliklerinin bükülmesiyle hazırlanan ve el işlemelerinde kullanılan ince kordon. **2** üç katlı bükülmüş ipek ipliği.

Korece *ö. a.* Kore halkının konuştuğu dil.

korelasyon *a. Fr.* ➻ **bağlılaşım**.

Koreli *ö. a.* ve *s.* Kore halkından olan (kimse).

koreograf *a. Fr.* **1** baleyi oluşturan adımları ve figürleri bulan ve düzenleyen sanatçı. **2** koreografiyle ilgili yapıtlar veren yazar.

koreografi *a. Fr.* **1** dans adımlarının kâğıda geçirilmesi. **2** bir bale yapıtını oluşturan adımların, figürlerin ve anlatımların tümü.

korgeneral, -li *b. a. T. Fr. ask.* **1** kara ve hava kuvvetlerinde, görevi kolordu komutanlığı olan, tümgeneral ile orgeneral arasındaki rütbe. **2** bu rütbede bulunan general.

korgenerallik *b. a. T. Fr. ask.* **1** korgeneral rütbesi. **2** korgeneralin görevi ya da makamı.

koridor *a. Fr.* **1** bir yapıya girilmeyi sağlayan ya da odaların açıldığı dar geçit. *eş.* **geçenek**. **2** geçmeye yarayan dar ve uzun aralık. *eş.* **dehliz**. **3** iki devlet arasındaki dar toprak parçası.

korindon *a. Fr. yerb.* ➻ **boksit**.

korkabilme *a.* korkabilmek eylemi.

korkabilmek *(-den)* korkması olanak içinde olmak ya da korkma olasılığı bulunmak.

korkak *s.* ve *a.* çabucak korkuya kapılan, yüreksiz (kimse, hayvan). **korkak bezirgân ne kâr eder ne ziyan** "atılım yapmaktan, işini genişletmekten vb. korkan tüccar, kendisini zarardan korumuş olur ama bir kazanç da elde edemez" anlamında söylenir.

korkakça *be.* (. .' .) korkak olana yakışır bir biçimde.

korkaklaşma *a.* korkaklaşmak eylemi.

korkaklaşmak *(nsz)* korkağa yaraşır davranışlarda bulunmak, yürcksizleşmek, ödlekleşmek.

korkaklık *a.* **1** korkak olma durumu. **2** korkakça davranış. **korkaklık etmek** korkakça davranmak.

korkma *a.* korkmak eylemi.

korkmak, -ar *(-den)* **1** korku duyumsamak, korkuya kapılmak. **2** kaygıya kapılmak, kaygı duyumsamak. *ör. Paranın bu işe yetmeyeceğinden korkuyorum.* **3** saygı duygusuyla çekinmek, sakınmak. *ör. Allah'tan korkmak gerekir.* **4** yapmaktan çekinmek, yapamamak.

ör. Söze karışmaktan korkuyordu. **kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden** eski takvime göre aprilin beşi olan, miladi takvimde 18 Nisana rastlayan günde, ölümlere yol açabilecek ölçüde, çok şiddetli soğuk olacağını belirten bir atasözü. **korktuğu başına gelmek** (ya da **korktuğuna uğramak**) olacağını duyumsadığı, olmasından korktuğu kötü durum, kötü iş olmak, gerçekleşmek.

korku *a.* **1** gerçek bir tehlikenin ya da bir tehlike olasılığının, düşüncesinin uyandırdığı kaygı duygusu. *ör. Elinde silah görünce korkuyla kaçıştık.* **2** kaygı, üzüntü. *ör. İncitirim korkusuyla ona bunları söylemedim.* **3** kötülük, zarar gelme olabilirliği, olasılığı. *ör. Artık eşkıya korkusu istemiyoruz.* **4** *ruhb.* gerçek ya da beklenen, olasılığı bulunan bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, yüz sararması, ağız kuruması, yürek vuruşu ve solunum hızlanması gibi belirtileri olan ya da daha karmaşık fizyolojik değişmelerle beliren duygu. **korku dağları bekler** (ya da **bekletir** ya da **aşırır**)**1)** kötü, sert, tehlikeli olabilecek bir durumla karşılaşacağından korkan kişi, yapmak istediği şeyden istemeye istemeye vazgeçer. **2)** insan, korktuğu şeye uğramamak için dağlar aşar ya da dağlarda çekilmez koşullar içinde yaşamayı göze alır. **korku filmi** *sin.* seyircide belirli bir gerilim yaratmak üzere tasarlanmış, olağanüstü olayları bulunan film. **korku saçmak** herkesi korkutmak. **korku vermek** korkutmak. **korkudan çıldırmak** *mec.* aşırı ölçüde korkmak. **korkunun ecele faydası yoktur** "insan korkmakla kendisine gelecek zararı, tehlikeyi önleyemez, olacak olur, onun için boşa kaygı, üzüntü çekmemelidir" anlamında söylenir. **korkuya kapılmak** kaygılanmak, korkmak. **korkuya kesmek** *ha. mec.* çok korkmak.

korkulabilme *a.* korkulabilmek eylemi.

korkulabilmek *(ösz, -den)* korkulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

korkulma *a.* korkulmak eylemi.

korkulmak *(ösz, -den)* **1** (herhangi biri) korkmak. *ör. Yalancıdan korkulur.* **2** kaygı duyulmak. *ör. Bu yıl kuraklıktan korkuluyor.*

korkulu *s.* **1** korku veren, ürkütücü, korkutan, korkutucu. *ör. Korkulu düş görmektense uyuma.* **2** kendisinden kötülük gelebilen, tehlikesi bulunan. *ör. Böyle korkulu işlerle uğraşmayın.* **korkulu rüya (düş) görmektense uyanık yatmak yeğdir (hayırlıdır)** "tehlikesi de bulunan çekici bir işe girişmektense o işi yapmamak daha iyidir" anlamında söylenir.

korkuluk *a.* **1** ekili tarlalarda, bağ, bostan ve bahçelerde, kuşların zarar vermesini önlemek için konulan, kuşları korkutan, insana benzeyen kukla. **2** köprü, merdiven gibi, düşme tehlikesi bulunan yerlere çekilen duvar ya da parmaklık. **3** *mec.* görevini yapamayan, ancak yer dolduran kimse. *ör. O bir korkuluktur, sen işini başkasıyla gör.*

korkunç *s.* **1** çok korkutan, dehşete düşüren, çok korku veren. *ör. Korkunç bir karanlık vardı.* **2** (herhangi bir özelliğiyle) şaşkınlık veren, şaşırtan. *ör. Ozanın "korkunç güzellik" dediği bu güzellik olmalıydı.* **3** pek çok, pek güçlü, çok aşırı, aşırı ölçüde olan. *ör. Alanda korkunç bir kalabalık vardı.*

korkunçlaşma *a.* korkunçlaşmak eylemi.

korkunçlaşmak *(nsz)* korku verici bir durum almak.

korkunçlaştırma *a.* korkunçlaştırmak eylemi.

korkunçlaştırmak *(-i)* korku verici bir duruma getirmek. *ör. Olay, durumu daha da korkunçlaştırıyor.*

korkunçluk *a.* korkunç olma durumu.

korkusuz *s.* **1** korkusu olmayan, korkmayan, yürekli, yiğit. **2** korku vermeyen, tehlikeli olmayan.

korkusuzca *s.***1** korkuyla ilişkisi bulunmayan. **2** *be.* korkusuz bir biçimde, korkusuz olarak. *ör. Düşmana korkusuzca saldırdılar.*

korkusuzluk *a.* korkusuz olma, korkmama durumu.

korkutabilme *a.* korkutabilmek eylemi.

korkutabilmek *(-i)* korkutmak elinde olmak, korkutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

korkutma *a.* korkutmak eylemi.

korkutmaca *s.* ve *a.* korkutmak ereğiyle yapılan (davranış ya da şey).

korkutmak *(-i)* **1** korkmasını sağlamak ya da korkmasına yol açmak. **2** kaygı vermek, kaygıya düşürmek. *ör. Gelecek beni korkutuyor.* **3** gözdağı vermek. *ör. Onu biraz korkutmak iyi olacak.*

korkutucu *s.* korku veren, korkutan.

korkutuculuk *a.* korkutucu olma durumu. *ör. Olayın korkutuculuğunu kimse göremiyordu.*

korkutulabilme *a.* korkutulabilmek eylemi.

korkutulabilmek *(nsz)* korkutulması olanak içinde olmak ya da korkutulma olasılığı bulunmak.

korkutulma *a.* korkutulmak eylemi.

korkutulmak *(nsz)* korkutmak eylemi yapılmak, korkması sağlanmak ya da korkmasına yol açılmak. *ör. Kuşlar korkutulursa bir daha gelmezler.*

korkutuş *a.* korkutmak eylemi ya da biçimi.

korkuverme *a.* korkuvermek eylemi.

korkuvermek *(-den)* ansızın ya da çabucak korkmak.

korlanabilme *a.* korlanabilmek eylemi.

korlanabilmek *(nsz)* korlanması olanak içinde olmak ya da korlanma olasılığı bulunmak.

korlanıverme *a.* korlanıvermek eylemi.

korlanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda korlanmak. *ör. Rüzgâr vardı, kömür beş dakikada korlanıverdi.*

korlanma *a.* korlanmak eylemi.

korlanmak *(nsz)* kor **(I)** durumuna gelmek.

korlaşma *a.* korlaşmak eylemi.

korlaşmak *(nsz)* ➻ **korlanmak**.

korlu *s.* koru olan.

korluk *a.* **1** kor **(I)** olma durumu. **2** *ha.* mangal.
korna *a. İt.* (.' .) **1** motorlu taşıtlarda, bisikletlerde sesle işaret vermek için kullanılan, içinden hava geçirilerek ya da elektrik akımıyla çalınan boru. *eş.* **klakson**. **2** bu borudan çıkan ses. **korna çalmak** korna ile işaret vermek. *ör. Sürücü korna çalmaktaydı ama kimse aldırmıyor, herkes caddede yürüyordu.*
kornea *a. Lat. gövb.* ➻ **saydam tabaka**.
korner *a. İng. sp.* ➻ **köşe**[7]. **korner atışı** *sp.* ➻ **köşe atışı**.
kornet, -ti *a. Fr. müz.* kısa borulu, üç pistonlu bir orkestra çalgısı.
kornetçi *a. Fr. T. müz.* kornet çalan sanatçı.
korniş *a. Fr.* **1** evlerde perdeleri asmaya yarayan, metalden vb. yapılmış, ray gibi bir nesne. **2** *mim.* perdelerin asıldığı rayları gizleyen tahta ya da madenden yapılmış pervaz. **3** *mim.* çerçeve biçiminde oymalı çıkıntı. **4** *mim.* bir yapının yüzünde, üst kenarları sınırlamak ya da katları birbirinden ayırmak ereğiyle yapılmış, boydan boya uzanan, kimi zaman süslü çıkıntı. **5** sarp, kayalık çıkıntı.
kornişon *a. Fr.* kabuğunun üzeri pürtüklü, lezzetli, turşusu yapılan bir hıyar türü.
korno *a. İt.* (.' .) *müz.* kendi üzerine dolanmış koni biçiminde uzun bir boru, bir ağızlık ve ağzı genişçe açılan bir kulaklıktan oluşan üflemeli bir çalgı.
koro *a. İt.* (.' .) *müz.* **1** belli seslerden oluşan, bir müzik yapıtını söylemek üzere bir araya gelmiş insan topluluğu. **2** böyle bir topluluğun söylediği söz ya da şarkı. **koro halinde** hep birlikte, gürültülü bir biçimde, toplu olarak.
koroner *s.* ve *a. Fr. hek.* yüreğe kanı taşıyan iki damara verilen ad. **koroner yetmezliği** (ya da **yetersizliği**) *hek.* kanı yüreğe taşıyan damarlarda ortaya çıkan yetersizlik.
korporasyon *a. Fr.* ➻ **lonca**.
korsa *a. Fr.* ➻ **korse**.
korsan *a. İt.* **1** gemilere saldıran, gemileri ele geçirip yağmalayan deniz haydudu. **2** *mec.* başkalarının hakkını zor kullanarak ele geçiren kimse. **3** *s. mec.* bir hakkı izinsiz olarak kullanan. *ör. Korsan taksiler türedi.* **korsan baskı** (ya da **kitap**) bir kitabın yazarından ya da yayımcısından izin alınmadan, kaçak olarak yapılan ve satışa sunulan baskısı. **korsan gösteri** (ya da **miting**) yasal olmayan gösteri, izinsiz gösteri. **korsan kaset** üreticisinden izinsiz, kaçak olarak doldurulan ve satışa sunulan müzik ya da video kaseti. **korsan radyo** kendine ayrılmış bir dalga uzunluğu bulunmayan, izinsiz yayım yapan radyo.
korsanlık *a. İt. T.* **1** korsan olma durumu. **2** *mec.* bir hakkı izinsiz olarak kullanma.
korse *a. Fr.* (.' .) kimi duruş bozukluklarını düzeltmek gibi sağlık nedenleriyle ya da vücudu güzel göstermek gibi bir nedenle kullanılan, esnek iç giysisi.
korseci *a. Fr. T.* (.' . .) korse yapan ya da satan kimse.
korsecilik *a. Fr. T.* (.' . . .) korse yapma ya da satma işi.
kort, -tu *a. İng.* alantopu oynamak için düzenlenmiş, uzunluğu 23,77 m. ve genişliği 8,23 m. olan dikdörtgen alan.
kortej *a. Fr.* **1** bir devlet büyüğünün yanında bulunan kimselerin oluşturduğu topluluk. **2** bayram, cenaze töreni gibi toplumsal etkinliklerde sıra halinde giden insan topluluğu.
kortizon *a. Fr. hek.* yangıları önlemekte önemli bir etkisi olan, böbreküstübezi kabuğunun salgıladığı hormonlardan biri.
kortizonlu *s. Fr. T.* bileşiminde kortizon bulunan. **kortizonlu ilaçlar** kimi kan hastalıklarının sağaltımında, yangılanmalarda, allerjilerde kullanılan, bileşiminde kortizon bulunan ilaçlar.
koru *a.* bakımlı ve koruma altında bulunan küçük orman.
korucu *a.* **1** orman, kır ya da köy bekçisi. **2** teröristlere karşı devletçe silahlandırılmış sivil köylü.
koruculuk *a.* **1** korucu olma durumu. **2** korucunun yaptığı iş, korucunun görevi.
korugan *a. ask.* ateş etmeye olanak verecek biçimde hazırlanmış delik ve mazgalları bulunan yer.
koruk *a.* henüz olgunlaşmamış durumdaki üzüm. **koruk lüferi** *ha.* ağustosta avlanan turfanda lüfer. **koruk şerbeti** koruktan yapılan ve kimi zaman içine nane ya da oğulotu katılan şerbet.
koruluk *a.* koru durumunda bulunan sık ağaçlı yer, koru.
koruma *a.* **1** korumak eylemi. **2** genellikle resmi kişileri korumakla görevli kimse, koruma görevlisi. *ör. Bakanı korumaları kurtarmış.* **koruma görevlisi** ➻ **koruma**[2]. **koruma polisi** can güvenliğini sağlamak üzere bir kimsenin yanında görev yapan polis, koruma. **koruma ünsüzü** *dilb.* Türkçede, ünlüyle son bulan bir sözcüğe yine bir ünlüyle başlayan bir ek getirilince, öz Türkçe bir sözcükte iki ünlü yan yana bulunamaz kuralı uyarınca, araya giren **-y-** ünsüzü; örneğin "kalma- **y** -a", "gemi- **y** -e" gibi.
korumacı *s.* ve *a.* korumacılık yandaşı.
korumacılık *a.* bir ülkenin tarım, ticaret ve sanayiini yabancı ülkelerin rekabetinden korumak için önlemler almayı öngören yol, tutum.
korumak *(-i, -den)* **1** bir kimseyi ya da bir şeyi tehlikeden, güç bir durumdan ya da dış etkilerden uzak tutmak. **2** (güçlü bir kimse ya da bir kuruluş) güçsüz birini ya da bir şeyi her türlü tehlikeden, etkilerden esirgemek ya da onu her durumda desteklemek. *ör. Toplum sanatı korumakla, kendini korunuş olur.* **3** *(-den)* tehlikeye, saldırıya karşı savunmak. *ör. Askerin görevi yurdunu düşmandan korumaktır.* **4** tehlikeli, zararlı durumları önlemek. *ör. Fırçalamak dişleri korur.* **5** *mec.* öteden beri süregelen bir durumun değişikliğe uğra-

masını önlemek. *ör. Halk, geleneklerini korumaktadır.* **6** *mec.* bir şeyin eskimesini, yıpranmasını, bir zarara uğramasını önlemek için gereken özeni göstermek, onu esirgemek. *ör. Gözlüğünü koru, kırılmasın.* **7** *mec.* denk gelmek, karşılamak. *ör. Bu para gideri korur.*

koruman *a. tüze. yeni* bir yetimin ya da akılca zayıf bir kimsenin malını, mülkünü yöneten kimse.

korumanlık *a. tüze. yeni* koruman olma durumu, korumanın görevi.

korun *a. gövb.* üstderinin en dış tabakası.

korunabilme *a.* korunabilmek eylemi.

korunabilmek ***(nsz)*** korunma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

korunak *a.* **1** tehlikeden kurtulmak, korunmak için yapılan yer. **2** saklanılan, sığınılan yer.

korunaklı *s.* korunağı olan, korunan.

korunaklılık *a.*korunaklı olma durumu.

korunaksız *s.* korunağı olmayan, korunmayan.

korunaksızlık *a.* korunağı olmama durumu.

koruncak *a.* **1** içinde bir şey saklanan kap. **2** öteberinin, genellikle malların, özellikle de tecimsel malların konulduğu, korunduğu yer.

korunç *a.* **1** bir elektrik devresinde, akım çok güçlü olduğu zaman eriyerek yangın çıkmasını, kazayı önleyen, güvenliği sağlayan nesne ya da düzen. **2** önceden ödenen aylık vb. ödenti karşılığında, bir kimsenin ya da bir şeyin ilerde herhangi bir yönden karşılaşabileceği zararı giderme. *eş.* **sigorta**.

korunççu *a.* korunç alanında iş gören kimse ya da ortaklık.

korunççuluk *a.* korunççunun işi.

korunçlama *a.* korunçlamak eylemi.

korunçlamak *(-i)* korunç sözleşmesine bağlamak. *eş.* **sigortalamak**.

korunçlu *s.* korunç sözleşmesi bulunan.

korundokusu, -nu *b. a. gövb.* korunu ve onun değişimiyle oluşan tırnak, boynuz vb.yi yapan doku.

korunga *a.* ➻ **yabaniyonca, üçgül**.

korungalık *a.* yabaniyonca çayırı.

korunma *a.* korunmak eylemi.

korunmak *(nsz)* **1** kendi kendini korumak. *ör. Hastalıktan korunmak gerekir.* **2** korumak eylemine konu olmak. *ör. Onların korunmakta olduğu açık.*

korunum *a.* **1** korunmak eylemi. **2** *fiz.* yok olmama.

korunuş *a.* korunmak eylemi ya da biçimi.

koruyabilme *a.* koruyabilmek eylemi.

koruyabilmek *(-i)* korumak elinde olmak, korumaya gücü yetmek, koruması olanak içinde olmak ya da koruma olasılığı bulunmak.

koruyadurma *a.* koruyadurmak eylemi.

koruyadurmak *(-i)* korumayı sürdürmek.

koruyucu *a.* ve *s.* **1** korumak eylemini yapan, koruyan. *ör. Onun bir de koruyucu kılıfı vardı.* **2** esirgeyen, gözeten, gözetici. *ör. Onun koruyucu adamı kim?* **3** *a.* koruyan, esirgeyen, destekleyen kimse. *ör. Onun koruyucuları çoktur.* **4** *s.* asalağı dış ortamda yok eden, onun konakçıya ulaşmasını önleyen (ilaç ya da işlem). **koruyucu hekimlik** hastalıklar ortaya çıkmadan önce, hastalıklara yakalanmamak için alınacak önlemleri konu alan hekimlik dalı. **koruyucu ünsüz** *dilb.* ➻ **koruma ünsüzü**.

koruyuculuk *a.* koruyucu olma durumu.

koruyuş *a.* korumak eylemi ya da biçimi.

korvet, -ti *a. Fr.* denizaltılara karşı özel olarak silahlandırılan ve konvoyları korumakta kullanılan, küçük savaş gemisi.

korza *a. İt.* (.' .) *den.* iki zincirin denizin içinde birbirine dolaşması.

kos *a. ha.* uzun saplı bir orak, tırpan.

kosinüs *a. Fr.* (.' . .) *mat.* tümler açının sinüsü.

koskoca *s.* (.' . .) **1** çok büyük, çok iri. *ör. Koskoca arabayı görmeyip çarptı.* **2** (değer olarak) çok değerli, çok büyük. *ör. Koskoca adam onun ayağına gelmekten kaçınmadı.*

koskocaman *s.* (.' . . .) çok büyük, çok iri.

kostak *s. ha.* **1** iyi giyinmiş, yakışıklı, güzel, çalım satan, çalımlı, zarif, kibar. **2** kabadayı, yiğit, yürekli. **3** burnu havada olan.

kostaklanma *a. ha.* kostaklanmak eylemi.

kostaklanmak *(nsz) ha.* çalımlı, kibar, güzel, zarif görünmeye çalışmak, çalım satmak, gösteriş yapmak.

koster *a. İng. den.* yakın limanlar arasında işleyen küçük yük gemisi.

kostik *s. Fr.* hayvan ve bitki dokularını yakan, aşındıran.

kostüm *a. Fr.* **1** ceket, pantolon ve kimi kez de yelekten oluşan erkek takım giysisi. **2** genellikle sokakta giyilmek üzere dikilmiş kadın giysisi.

kostümcü *a. Fr. T. tiy.* bir oyunun giysilerini tasarlayan sanatçı.

kostümlü *s. Fr.* **1** kostüm giymiş olan. **2** günlük, alışılmış giysiler dışında özel giysiler giyilen.

kostümlük *s. Fr. T.* kostüm yapmaya uygun ya da kostüm yapmak üzere ayrılmış olan (kumaş).

koşa *s.* **1** *esk.* çift, eş, ikiz. **2** *be. ha.* hep bir arada, hep birlikte. *ör. Koşa yaşayın.* **3** *s. fels.* temel olarak alınan bir şeyle birlikte, aynı zamanda olan (başka şey). **koşa karımak** *ha.* (karı koca için) birlikte kocamak, birlikte yaşlanmak. **koşa yaşamak** *ha.* (karı koca için iyi dilek sözü olarak kullanılır) ömürlerini birlikte geçirmek, birlikte kocamak, birlikte yaşlanmak.

koşabilme *a.* koşabilmek eylemi.

koşabilmek *(nsz; -i,-e)* koşmak elinde olmak, koşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk ama atları arabaya koşabiliyor. Yağmur altında koşabilmek isterdim.*

koşaç *a. dilb.* başlıca bir anlamı bulunmayan, birlikte kullanıldığı sözcüğe olumluluk ya da olumsuzluk, sürerlik, kesinlik, güçlü olasılık kavramları veren ***-dir*** eki ya da ***değil*** sözcüğü.

koşalık *a.* koşa olma durumu.
koşaltı *a. ha.* hayvanları birlikte koşma ya da birbirine bağlama.
koşam *a. ha.* **1** avuç. **2** iki avuç dolusu. *ör. Birkaç koşam buğday ver.*
koşma *a.* **1** koşmak eylemi. **2** *yaz.* Türk halk şiirinde, genellikle saz eşliğinde söylenmek üzere, hece ölçüsünün 6+5 ya da 4+4+3 kalıbıyla yazılmış en az üç, en çok sekiz dörtlükten oluşan, birinci dörtlüğün genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle, ilk dörtlük dışındaki dörtlüklerin üçer dizesi kendi aralarında uyaklı, dördüncü dizeleriyse uyakça birinci dörtlüğün dördüncü dizelerine bağlı olan, sevgiyi ve doğayı lirik bir biçimde anlatan şiir türü ya da biçimi. **3** *den.* yeni yapılan ya da çatlayan, kırılan direkleri, sereni ya da herhangi bir halatı sağlamlaştırmak için yanlarına, çevresine konulan ağaç parçalar ya da halat.
koşmaca *a.* birbirini kovalayarak oynanan bir çocuk oyunu.
koşmak, -ar (I) *(nsz)* **1** adımlarını geniş ve sık, çok hızlı, birbiri ardınca atarak ileriye doğru hızla gitmek. *ör. At bir koşuyor, bir duruyor ve kişniyordu.* **2** bir yere ivedi bir biçimde gitmek. *ör. Koşun, seyir var!* **3** bir işle çok uğraşmak, ilgilenmek, ardında koşturmak. *ör. Akşama değin koştum ama satış olmadı.* **4** akın akın gitmek. *ör. Herkes onu görmeye koşuyordu.* **5** *sp.* koşuya çıkmak, koşu yapmak. *ör. Atletler bugün koşacak.* **6** *mec.* başvurmak. *ör. Başı sıkışan, darda kalan ona koşar.* **7** *mec.* ***(ardından*** *ya da* ***peşinden*** *belirteçleriyle)* üstüne düşmek, gerçekleşmesi, olması için çalışmak, izlemek, kovalamak. *ör. Uzun süredir ardından koştuğum iş olmadı.* **koşa koşa** *ik. be.* **1)** koşarak. **2)** *mec.* isteyerek, sevinerek. *ör. Çıkarları oldu mu koşa koşa gelirler.* **koşar adım 1)** *sp.* toplu jimnastikte yapılan hafif tempolu koşu. **2)** *be.* hızlı adımlarla, koşarcasına. *ör. Çağırsan hiç durmaz koşar adım gelir.*
koşmak, -ar (II) *(-e)* **1** birlikte bir iş görmesi için bir kimseyi başka birinin yanına katmak, arkadaş olarak vermek. **2** hayvanı çekeceği şeye, arabaya, sabana vb.ye bağlamak. *ör. Atı arabaya koştular.* **3** *(-i)* (arabayı) hazırlamak. *ör. Kâhya, adamını arabayı koşmaya göndermişti.* **4** bir kimseyi bir işle görevlendirmek. *ör. Çocuğu işe koşmak olmaz.* **5** ➻ **şart koşmak**.
koşnil *a. Fr. hayb.* kırmızböceğinin güzel bir lal boya çıkarılan türü. *eş.* **kabuklu bit**.
koşturabilme *a.* koşturabilmek eylemi.
koşturabilmek *(-i; -i, -e)* koşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.Sağlıklı olduğun için akşama değin koşturabiliyorsun.*
koşturma *a.* koşturmak eylemi.
koşturmak *(-i; -i, -e)* **1** koşmak eylemini yaptırmak, koşmasını sağlamak. *ör. Atı daha hızlı koşturmak için kırbaçlıyordu.* **2** koşarak gitmesini istemek, çabucak göndermek. *ör. Haberi götürmesi için hemen bir çocuk koşturdular.* **3** hemen, çabucak götürmek. *ör. Çırak bir iskemle koşturup ustanın oturmasını sağladı.* **4** çabalamak, uğraşmak, koşmak **(I)**[3]. *ör. Bütün gün koşturmaktan canım çıktı.* **koştura koştura** *ik.be.* **1)** koşa koşa, koşarak, koşturarak. **2)** *mec.* isteyerek, sevinerek.
koşturulabilme *a.* koşturulabilmek eylemi.
koşturulabilmek *(nsz)* koşturulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu salonda at koşturulabilir.*
koşturulma *a.* koşturulmak eylemi.
koşturulmak *(nsz)* koşmak **(I)** eylemi yaptırılmak. *ör. At çok koşturulunca çatlar.*
koşturuş *a.* koşturmak eylemi ya da biçimi. *ör. Akşama değin koşturuşunuz boşaymış.*
koşturuverme *a.* koşturuvermek eylemi.
koşturuvermek *(-i; -i, -e)* çabucak koşturmak. *ör. Atı koşturuverip size yetişirim.*
koşu *a.* koşarak yapılan yarış. **koşu alanı** ➻ **hipodrom**. **koşu atı** koşu için yetiştirilmiş at, yarış atı. **koşu yolu** yol kıyılarında ya da orman içlerinde özel olarak yapılmış, insanların sağlıklı bir yaşam için spor yapmak amacıyla koşmalarına ayrılmış yol.
koşucu *a.* koşuya katılan yarışçı.
koşuk *a. yaz.* **1** *esk.* sevgi, doğa şiiri, şiir. **2** hece ve durak yönünden denk ve kendi başına bir bütün olan uyaklı söz dizisi, ölçülü uyaklı söz biçimi. *eş.* **nazım**.
koşukça *a. yaz.* ölçülü uyaklı yazılmış söz yığını. *eş.* **manzume**[1].
koşuklu *s. yaz.* koşuk biçiminde yazılmış olan.
koşul *a.* **1** başka bir şey olursa, gerçekleşirse ya da yerine gelirse olması gereken şey, gereklik. **2** bir şeyin kendi özelliğini kazanabilmesi için bulunması gereken durum, gerekli olan özellik. **3** bir antlaşmada, anlaşmada ya da sözleşmede yer alan hükümlerden her biri. **4** bir şeyin içinde bulunduğu, elverişli ya da elverişli olmayan vb. durum. *ör. Koşullar iyiyse iş yürür.* **5** *fels.* belli bir bedensel bağlantıda etkinin ortaya çıkmasını sağlayan etken, bir başka şeyi olanaklı kılan şey. **koşul bildirimliği** *yeni* resmi bir kuruluşça satın alma, satma, kiralama, yaptırma gibi işlerle ilgili koşulları, özellikleri gösteren bir tür sözleşme taslağı. *eş.* **şartname**. **koşul birleşik zamanı** *dilb.* koşul kavramı veren zaman; Türkçede bu zaman, yalın zamanlı bir eylemc ***-se*** ***(ise)*** eki almış ekeylem getirilerek sağlanır. *ör. Bir gün gelirse görürsün. Doğru söylediyse suç mu işledi?*
koşulabilme *a.* koşulabilmek eylemi.
koşulabilmek *(nsz; -e)* koşulması olanak içinde olmak ya da koşulma olasılığı bulunmak. *ör. Bu arabaya ancak tek at koşulabilir.*
koşullama *a.* koşullamak eylemi.
koşullamak *(-i)* koşullu duruma getirmek.
koşullanabilme *a.* koşullanabilmek eylemi.
koşullanabilmek *(nsz)* (canlı için) koşullanması olanak içinde olmak ya da koşullanma olasılığı bulunmak.

koşullandırabilme *a.* koşullandırabilmek eylemi.
koşullandırabilmek *(-i)* (canlı için) koşullandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Deney hayvanlarını koşullandırabiliyorlar.*
koşullandırıcı *s.* koşullanmaya yönelten, koşullanmayı sağlayan, alıştırıcı. *ör. Nesnel olmayan, tek yönlü ve koşullandırıcı haber ve bilgi akışına iletişim denmez.*
koşullandırıcılık *a.* koşullandırıcı olma özelliği.
koşullandırılabilme *a.* koşullandırılabilmek eylemi.
koşullandırılabilmek *(nsz)* (canlı için) koşullandırılması olanak içinde olmak ya da koşullandırılma olasılığı bulunmak.
koşullandırılış *a.* koşullandırılmak eylemi ya da biçimi.
koşullandırılma *a.* koşullandırılmak eylemi.
koşullandırılmak *(nsz)* (canlı için) bir şeye alıştırılarak ondan başka bir şeye yönelemez duruma getirilmek, koşullanması sağlanmak.
koşullandırış *a.* koşullandırmak eylemi ya da biçimi.
koşullandırıverme *a.* koşullandırıvermek eylemi.
koşullandırıvermek *(-i)* (canlı için) çabucak koşullandırmak. *ör. Fareyi birkaç günde koşullandırıvermiştim, artık peynir yiyeceği saati biliyordu.*
koşullandırma *a.* koşullandırmak eylemi.
koşullandırmak *(-i)* (canlı için) bir şeye alıştırarak ondan başkasına yönelemez duruma getirmek, kendi koşuluna alıştırma yoluyla bağlamak, koşullanmasını sağlamak.
koşullanış *a.* koşullanmak eylemi ya da biçimi.
koşullanma *a.* koşullanmak eylemi.
koşullanmak *(nsz)* (canlı için) **1** alışma yoluyla bağlanmak. **2** önceden belirlenmiş koşullara göre uyarlanmak, onların dışına çıkamamak.
koşullanmışlık *a.* koşullanmış olma durumu, koşulluluk.
koşullu *s.* **1** (iş, durum vb. için) koşula bağlanmış olan. *ör. Bu koşullu öneriyi geri çevirdik.* **2** (kimse, düşünü vb. için) belli birtakım koşullara alışıp bağlanmış, koşullanmış olan. *ör. Böyle koşullu kafalar doğruyu göremez.* **koşullu buyruk** *fels.* bir şeye erişmek için yapılması gerekeni buyuran buyruk. *ör. Sağlığını korumak istiyorsan ölçülü yaşa.* **koşullu olgu** *fels.* Kant felsefesinde, ana koşullar olarak kabul edilmiş olgulardan doğan olgu. **koşullu tasım** *mant.* büyük önermesi koşul barındıran tasım; örneğin, "Tanrı var olmasaydı kusurlu olacaktı, Tanrı yetkindir, öyleyse Tanrı vardır" bir koşullu tasımdır. **koşullu tepke** *ruhb.* belirli bir tepkenin, doğal yolla uyarılmasını sağlayamayan bir uyaran karşısında da kendini göstermesi. **koşullu yantümce** *dilb.* birleşik tümcelerde koşul kavramı veren yantümce; örneğin "bugün yola çıkılırsa, oraya daha erken yerleşilir" gibi. **koşullu yargı** *fels.* bir koşulla sonucu arasındaki bağlantıyı anlatan yargı.
koşulluluk *a.* birtakım koşullara alışıp bağlanma durumu, koşula bağlanmışlık, koşullanmışlık.
koşulma *a.* koşulmak eylemi.
koşulmak *(nsz; -e)* **1** koşmak **(II)** eylemi yapılmak. *ör. Atlar koşuldu, araba hazır bekliyor.* **2** *(ösz; -e)* herhangi biri koşmak **(I)**. *ör. Oraya kadar boşa koşuldu.*
koşulsuz *s.* **1** hiçbir koşula bağlı olmayan, koşulu bulunmayan. **2** *fels.* kesin olarak geçerli olan. **koşulsuz buyruk** *fels.* anlamı doğrudan doğruya kendisi olan buyruk, kesin buyruk. **koşulsuz tepke** *ruhb.* (canlıda) herhangi bir uyaranla sağlanan doğal tepke. **koşulsuz yargı** *fels.* bir yüklemin özneyle bağlantısını kesin olarak olumlayan ya da yadsıyan yargı.
koşulsuzluk *a.* hiçbir koşula bağlı olmama durumu. *ör. Buyruk, kesinliği ve koşulsuzluğu da yansıtıyordu.*
koşum *a.* **1** hayvanı arabaya koşmak için gereken kayış takımı. **2** hayvanın arabaya koşulması eylemi. **koşum atı** (ya da **hayvanı**) arabaya koşulan at (ya da hayvan).
koşumcu *a.* araba hayvanlarının kayış takımını yapan kimse.
koşumlama *a.* koşumlamak eylemi.
koşumlamak *(-i)* ➻ **koşmak (II)**.
koşumlanma *a.* koşumlanmak eylemi.
koşumlanmak *(nsz)* ➻ **koşulmak**.
koşumlu *s.* koşum[1] geçirilmiş, koşulmuş (hayvan).
koşumluk *s.* koşum atı olarak kullanılan (at).
koşun *a.* **1** *esk.* yan yana dizilmiş asker dizisi. **2** yan yana dizilmiş insanların oluşturduğu dizi. **koşun bağlamak** koşun durumuna girmek. **koşun koşun** *ik. be.* dizi dizi, sıra sıra.
koşuntu *a.* bir kimsenin yardakçıları.
koşuşma *a.* koşuşmak eylemi.
koşuşmak *(nsz; -le)* **1** hep birlikte ve ansızın koşmak. *ör. Çocuklar koşuşup geldiler.* **2** koşuşturmak. *ör. Akşama değin koşuşuyoruz.* **koşuşa koşuşa** *ik. be.* koşuşarak.
koşuşturabilme *a.* koşuşturabilmek eylemi.
koşuşturabilmek *(nsz)* koşuşturması olanak içinde olmak ya da koşuşturma olasılığı bulunmak. *ör. Bize akşama değin koşuşturabilecek adam gerekiyor<*
koşuşturma *a.* koşuşturmak eylemi.
koşuşturmak *(nsz)* bir ya da birçok işi yapmak, izlemek ereğiyle sürekli olarak çabalamak, uğraşmak, gidip gelmek, koşturmak[4], koşmak **(I)**[3].
koşuşturuş *a.* koşuşturmak eylemi ya da biçimi. *ör. Böyle koşuşturuşumuz boşuna, bu iş olmayacak.*
koşut *s.* **1** *mat.* (iki ya da daha çok doğru için) ikişer ikişer aynı düzlem içinde ve aralarında her noktada eşit uzaklık bulunan ve kesişmeden uzayıp giden. *eş.* **paralel**. **2** *mec.* (olay, düşünce vb. için) aralarında benzerlik, uyum

bulunan, aynı zaman içinde gelişen, aynı özellikleri gösteren.
koşutçu *s.* ve *a. fels.* koşutçuluk yandaşı.
koşutçuluk *a. fels.* kişide, ruhsal olaylarla bedensel olaylar arasında bir koşutluk bulunduğunu öne süren görüş.
koşutlaştırabilme *a.* koşutlaştırabilmek eylemi.
koşutlaştırabilmek *(-i)* koşutlaştırmak elinde olmak, koşutlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
koşutlaştırılabilme *a.* koşutlaştırılabilmek eylemi.
koşutlaştırılabilmek *(nsz)* koşutlaştırılması olanak içinde olmak ya da koşutlaştırılma olasılığı bulunmak.
koşutlaştırılma *a.* koşutlaştırılmak eylemi.
koşutlaştırılmak *(nsz)* birbirine koşut duruma getirilmek.
koşutlaştırma *a.* koşutlaştırmak eylemi.
koşutlaştırmak *(-i)* birbirine koşut duruma getirmek.
koşutluk *a.* **1** koşut olma durumu. **2** *mat.* iki çizginin koşut olması. **3** *mec.* (olaylar, düşünceler vb. için) aralarında benzerlik bulunması durumu. **4** *fels.* türlü şeylerin uyum içinde gidişi. **5** *fels.* iki olaydaki gelişmede eşzamanlılık ve benzerlik bulunması.
koşuverme *a.* koşuvermek eylemi.
koşuvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak koşmak. *ör. Çocuk koşuverip annesine yetişti.*
kot (I) *a. Fr.* ➻ **kod**.
kot (II) *a. Fr.* bir çizimde boyutu gösteren rakam ya da bir düzlem üzerindeki iki noktanın yüzeyleri arasındaki düzey farkı.
kot (III) *a. İng. (İngilizce "cotton" [pamuk, pamuklu] sözcüğünden)* **1** tümüyle pamuktan dokunmuş bir tür kabaca kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış (giysi vb.) *ör. Mavi bir kot etek giymişti.*
kota (I) *a. Fr.* **1** *eko.* kontenjan sisteminde dışalım yoluyla yurda getirilecek malların çeşitlerini ve her çeşidinin miktarlarını gösteren liste. **2** *sin.* kimi ülkelerde, sinemalarda belirli bir süre oynatılması zorunlu olan yerli film sayısının yabancı film sayısına oranı.
kota (II) *a. ha.* manda yavrusu.
kotalama *a. ha.* kotalamak eylemi.
kotalamak *(nsz) ha.* (manda için) doğurmak, yavrulamak.
kotalık *a. ha.* ahırda, manda yavrularını koymak için ayrılmış yer.
kotarabilme *a.* kotarabilmek eylemi.
kotarabilmek *(-i, -e)* kotarmak elinde olmak, kotarma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu çorbayı daha küçük bir tencereye kotarabiliriz.*
kotarılma *a.* kotarılmak eylemi.
kotarılmak *(nsz)* kotarmak eylemine konu olmak.
kotarıverme *a.* kotarıvermek eylemi.
kotarıvermek *(-i, -e)* çabucak kotarmak. *ör. Buğdayı ambara kotarıvermiştik.*
kotarma *a.* kotarmak eylemi.
kotarmak *(-i, -e)* **1** pişen yemeği bir başka kaba aktarmak. **2** *mec.* bir işi bitirmek. **3** *ha.* aktarmak, boşaltmak. *ör. Şu buğdayı bir çuvala kotarın.*
kotlama *a. Fr. T.* kotlamak eylemi.
kotlamak *(-i) Fr. T.* ➻ **kodlamak**.
kotlet, -ti *a. Fr.* ➻ **pirzola**.
kotletpane *b. a. Fr.* (. .' . .) galeta ununa bulanarak yağda kızartılmış pirzola.
koton *a.* ve *s. Fr.* tümüyle pamuk ipliğiyle dokunmuş olan, pamuklu (kumaş).
kotonperle *b. a. Fr.* (. .' . .) ibrişim gibi parlak ve kalınca, bir cins pamuk iplik.
kotra *a. İng.* (.' .) *den.* çoğunlukla tek direkli, randanası olan, ince gövdeli yelkenli.
kov *a. ha.* yerip çekiştirme, kötüleme, dedikodu. **kov etmek** *ha.* yerip çekiştirmek, kötülemek, dedikodu yapmak, kovlamak.
kova (I) *a.* **1** genellikle kuyudan su çekmeye, içine su ya da sulu şeyler koyup taşımaya yarayan, belli biçimi ve derinliği olan, üstünden kulplu kap. **2** *a.* ve *s. arg.* ayaktopunda çok gol yiyen (kaleci, takım). **kova kova** *ik. be.* ve *s.* kovalar dolusu olarak, kovalarca, kova üstüne kova, pek çok kova. *ör. Taşlığı kova kova su döküp temizlidik.*
kova (II) *a. ha.* hasır örülen ot, saz, hasırotu.
Kova *ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde, Balık ile Oğlak burçları arasında bulunan burç.
kovabilme *a.* kovabilmek eylemi.
kovabilmek *(-i)* kovmak elinde ya da yetkisinde olmak, kovma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kovalama *a.* kovalamak eylemi.
kovalamaca *a.* ebenin, yanına gizlice sokulup koluna vuranı kovalayıp yakalamaya çalışması biçiminde oynanan bir çocuk oyunu.
kovalamak *(-i)* **1** kovmak. *ör. Şu köpeği kovalayın.* **2** kaçanın arkasından koşup onu yakalamaya çalışmak. *ör. Polis suçluyu kovalamaktaydı.* **3** *mec.* bir işin ardına düşüp onu bir sonuca bağlamaya ya da bir şeyi elde etmeye çalışmak. *ör. İşleri kovalamak gerekiyor, yoksa yürümüyor.* **4** *sp.* yarışta, koşmakta olan koşucuyu ya da koşucuları yakalamaya çalışmak.
kovalanabilme *a.* kovalanabilmek eylemi.
kovalanabilmek *(nsz)* kovalanması olanak içinde olmak ya da kovalanma olasılığı bulunmak.
kovalanış *a.* kovalanmak eylemi ya da biçimi.
kovalanıverme *a.* kovalanıvermek eylemi.
kovalanıvermek *(nsz)* çabucak kovalanmak. *ör. Partide rahat durmayanlar kovalanıvermişti.*
kovalanma *a.* kovalanmak eylemi.
kovalanmak *(nsz)* kovalamak eylemine konu olmak.
kovalatabilme *a.* kovalatabilmek eylemi.
kovalatabilmek *(-i, -e)* kovalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kovalatma *a.* kovalatmak eylemi.
kovalatmak *(-i, -e)* kovalamak eylemini yaptırmak.
kovalayabilme *a.* kovalayabilmek eylemi.
kovalayabilmek *(-i)* kovalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kovalayış *a.* kovalamak eylemi ya da biçimi.
kovalayıverme *a.* kovalayıvermek eylemi.
kovalayıvermek *(-i)* çabucak kovalamak.
kovalık *a. ha.* sazların çok olduğu yer, sazlık.
kovan *a.* **1** arılara barınak olarak yapılan, içinde arıların yaptığı ve balla doldurduğu petekler ya da yapay petekler bulunan, genellikle dikdörtgen biçiminde, önde bir kapağı ve bu kapakta arıların girip çıkabildiği deliği olan tahta sandık. **2** fişeğin, içinde barut ve kurşun, arkasında kapsül bulunan yuva bölümü. *eş.* **kapçık**[2]. **3** (tulumbada) içinde pistonun hareket ettiği parça.
kovanlık *a.* ➻ **arılık (II)**.
kovboy *a. İng.* (.' .) **1** Amerika Birleşik Devletleri'nde, özellikle eski zamanlarda, sığır çobanı. **2** kovboy filmlerinin erkek kahramanı. **kovboy filmi** *sin.* Amerika Birleşik Devletleri toprakları üzerinde, Atlas Okyanusu kıyılarından içerilere, batıya doğru göç sırasındaki olayları konu alan, genellikle at sırtında, sığır sürüleri, kovalamalar, serüvenlerle dolu film.
kovcu *s. ha.* söz getirip götüren, arkadan çekiştiren, insanları birbirine düşüren, dedikoducu, arabozucu (kimse).
kovculuk *a. ha.* kovcu olma durumu.
kovdurabilme *a.* kovdurabilmek eylemi.
kovdurabilmek *(-i, -e)* kovdurmak elinde olmak, kovdurmaya gücü yetmek, kovdurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kovdurma *a.* kovdurmak eylemi.
kovdurmak *(-i, -e)* **1** kovmak eylemini yaptırmak. **2** kovulmasını sağlamak.
kovdurulabilme *a.* kovdurulabilmek eylemi.
kovdurulabilmek*(nsz)* kovdurulması olanaklı olmak ya da kovdurulma olasılığı bulunmak.
kovdurulma *a.* kovdurulmak eylemi.
kovdurulmak *(nsz)* kovmak eylemine konu olmak, kovulması sağlanmak.
kovduruş *a.* kovdurmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onu kovduruşun iyi olmadı.*
kovlama *a. ha.* kovlamak eylemi.
kovlamak *(-i) ha.* bir kimsenin arkasından, herhangi bir eylemini, davranışını çekiştirmek, yermek, kötülemek.
kovlaşma *a.* kovlaşmak eylemi.
kovlaşmak *(nsz) ha.* dedikodu etmek.
kovma *a.* kovmak eylemi.
kovmak, -ar *(-i)* sert ya da küçük düşürücü, ağır sözlerle gitmesini söylemek.
kovucuk *a. bitb.* bitkilerde, mantar tabakası üzerinde, süngerdokunun kalınlaşmadığı yerlerde oluşan ve bitkinin solunumuna yardım eden küçük delikler.
kovucuklu *s. bitb.* kovucukları olan.
kovuk *a.* **1** bir şeyin oyuk durumda bulunan iç bölümü. *ör. Dişinin kovuğunu doldurttu.* **2** *s.* oyuğu olan. *ör. Kovuk dişlerini yaptırdı.*
kovuklu *s.* kovuğu, oyuğu olan.
kovulabilme *a.* kovulabilmek eylemi.
kovulabilmek *(nsz)* kovulması olanak içinde olmak ya da kovulma olasılığı bulunmak.
kovulma *a.* kovulmak eylemi.
kovulmak *(nsz)* kovmak eylemine konu olmak, kovmak eylemi yapılmak. *ör. Düşman yurttan kovuldu.*
kovuluş *a.* kovulmak eylemi ya da biçimi.
kovumsama *a.* kovumsamak eylemi.
kovumsamak *(-i)* hoşlanmadığını belli ederek soğuk, kovar gibi davranmak.
kovumsanma *a.* kovumsanmak eylemi.
kovumsanmak *(nsz)* kovumsamak eylemine uğramak.
kovuntu *a.* kovulmuş kimse.
kovuş *a.* kovmak eylemi ya da biçimi.
kovuşturabilme *a.* kovuşturabilmek eylemi.
kovuşturabilmek *(-i) huk.* kovuşturmak elinde olmak, kovuşturma açmaya yetkisi olmak, kovuşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Savcı her suçu kovuşturabilir.*
kovuşturma *a.* **1** kovuşturmak eylemi. **2** *huk.* işlenmiş olan bir suç için, suçlu sanılan kimseyle ilgili olarak, yasalara göre yapılan soruşturma ve araştırma. **kovuşturma açılmak** *huk.* hakkında kovuşturma işlemine başlanmak. **kovuşturma açmak** *huk.* kovuşturma işlemine başlamak. **kovuşturma yapmak** *huk.* kovuşturma işlemini yürütmek.
kovuşturmak *(-i) huk.* işlenen bir suç dolayısıyla, suçlu olduğu sanılan bir kimse için gerekli araştırmayı ve soruşturmayı yapmak.
kovuşturulabilme *a.* kovuşturulabilmek eylemi.
kovuşturulabilmek *(nsz) huk.* kovuşturulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Suçlar ancak savcılıkça kovuşturulabilir.*
kovuşturulma *a.* kovuşturulmak eylemi.
kovuşturulmak *(nsz) huk.* kovuşturmak eylemine uğramak, hakkında kovuşturma açılmak.
koy *a. coğr.* küçük boyutlu körfez.
koyabilme *a.* koyabilmek eylemi.
koyabilmek *(-i, -e)* koymak elinde olmak, koymaya gücü yetmek, koyma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
koyacak *a.* içine öteberi koymaya yarayan dolap, sandık, sepet, bardak, tabak vb.nin ortak adı.
koyadurma *a.* koyadurmak eylemi.
koyadurmak *(-i, -e)* koymaya başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Sen bir çay suyu koyaduruken ben de bardakları hazırlayayım.*
koyak *a.* **1** iki dağ ya da tepe arasında kalan çukur yer ya da dere boyu. **2** *coğr.* içinde genellikle bir akarsu yatağının bulunduğu, üç yanından kapalı ve yalnızca ağız yanı açık, tabanı, yamaçlarıyla yerine, eskiliğine göre türlü biçimleri olan, dar ve uzun yüzey. **3**

yerb. karalarda akarsu aşındırmasıyla oluşmuş, bir yöne doğru eğimli, uzunluğuna çukurluk. **koyak buzulu** *coğr.* ılıman kuşağın yüksek dağlarındaki buzulların, aşağıya doğru sarkarak koyak oluklarını doldurduğu kesimdeki buzul. **koyak gölü** *coğr.* bir koyağın ağzının herhangi bir nedenle tıkanmasıyla oluşmuş göl. **koyak tabanı** *coğr.* yamaçları yeterince yayık duruma gelmiş koyaklarda, iki yamaç arasında kalan düzlük. **koyak yamacı** *coğr.* bir akarsu koyağında, koyak tabanının iki yanında yükselen, eğimi koyağın biçimine göre değişen yamaç.

koyar *a. ha.* iki akarsuyun birleştiği yer.

koycuk *a.* küçük koy.

koydurabilme *a.* koydurabilmek eylemi.

koydurabilmek *(-i, -e)* koydurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

koydurma *a.* koydurmak eylemi.

koydurmak *(-i, -e)* koymak eylemini yaptırmak.

koygun *s. ha.* **1** (genellikle ses için) yoğun bir uğultu durumunda olan ya da acıklı, dokunaklı, etkili. **2** (renk, sıvı) koyu, yoğun.

koygunlaşma *a. ha.* koygunlaşmak eylemi.

koygunlaşmak *(nsz) ha.* (ses, renk, sıvı) koygun bir duruma gelmek, yoğunlaşmak.

koyma *a.* koymak eylemi.

koymak, -ar *(-i, -e)* **1** bir şeyi belli bir yere ya da herhangi bir yere yerleştirmek ya da bırakmak. *ör. Bardağı masaya koymak için yerinden kalktı.* **2** bir kimseyi bir işe yerleştirmek. *ör. Dayısı onu bir bankaya koymak istiyordu.* **3** eklemek, katmak. *ör. Çaya iki şeker koyup karıştırdı.* **4** girmesine engel olmamak, içeri bırakmak. *ör. Salon doluydu ama yine de her geleni içeri koyuyorlardı.* **5** uyulması gereken ilkeleri, kuralları saptamak. *ör. Bu yasayı koyan ben değilim.* **6** (imza, tarih vb.) yazmak. *ör. Mektuba tarih koymak aklına gelmemişti.* **7** (bütçede) yer vermek, ayırmak. *ör. Komisyon, memur zamnı için bütçeye yüz trilyon koymak istiyor.* **8** (olumsuz biçimi) bırakmamak, vermemek. *ör. Bunu onun yanına koymazlar.* **9** *mec.* (söz, davranış, olay vb. için) acı gelmek, dokunmak, derinden etkilemek, üzmek. *ör. Özlem ona gittikçe koymaktaydı.* **10** *arg.* (tokat, yumruk vb.) vurmak. **11** *arg.* (ayaktopunda) gol atmak. **koyduğum yerde otluyor** *tkz.* aradan çok zaman geçtiği halde herhangi bir yönden hiçbir ilerleme göstermemiş olan kimseler için söylenir. **koydunsa bul!** arandığı halde bulunamayan şeyler ya da bulunması gereken yerde olmayanlar için kullanılır.

koyu *s.* **1** (sıvı için) yoğunluğu yüzünden güç akan. *ör. Kendine koyu bir ayran yapıp içti.* **2** kalınlığı, yoğunluğu çok olan, yoğun. *ör. Dışarda koyu bir sis vardı.* **3** (renk için) açık renk olmayan. *ör. Koyu maviyi severdi.* **4** *mec.* (kimi nitelikler, yandaşlıklar, bağlılıklar vb. için) aşırı. *ör. O, koyu bir yurtsever olarak öldü.* **5** *mec.* derin. *ör. Arkadaşıyla koyu bir söyleşiye dalmışlardı.* **koyu koyu** *ik. be.* ve *s.* **1)** (renk için) çok koyu. *ör. Ressam koyu koyu mavilerle tuvali doldurmuş.* **2)** *mec.* çok derin bir biçimde, derin derin, çok derin olarak. *ör. Adamlar koyu koyu söyleşerek vaktin gelmesini bekledi.* **koyu koyu düşünmek** *mec.* derin derin, uzan uzun düşünmek.

koyulabilme *a.* koyulabilmek eylemi.

koyulabilmek *(nsz; -e)* koyulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sabah erkenden yola koyulabiliriz.*

koyulaşabilme *a.* koyulaşabilmek eylemi.

koyulaşabilmek *(nsz)* koyulaşması olanaklı olmak ya da koyulaşma olasılığı bulunmak. *ör. Çorba suyunu böyle çeke çeke koyulaşabilir.*

koyulaşma *a.* koyulaşmak eylemi.

koyulaşmak *(nsz)* **1** koyu duruma gelmek. *ör. Çorba biraz koyulaşınca sıcak su ekledi.* **2** yoğun duruma gelmek. *ör. Sis iyice koyulaşmıştı.* **3** *mec.* derinleşmek. *ör. Söyleşi gittikçe koyulaşmış, tatlanmıştı.*

koyulaştırabilme *a.* koyulaştırabilmek eylemi.

koyulaştırabilmek *(-i)* koyulaştırmak elinde olmak, koyulaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Haritadaki renkleri daha koyulaştırabilirmişiz.*

koyulaştırılabilme *a.* koyulaştırılabilmek eylemi.

koyulaştırılabilmek *(nsz)* koyulaştırılması olanak içinde olmak ya da koyulaştırılma olasılığı bulunmak. *ör. Kırmızı daha da koyulaştırılabilir.*

koyulaştırılma *a.* koyulaştırılmak eylemi.

koyulaştırılmak *(nsz)* koyulaşmak eylemi yaptırılmak, koyulaşması sağlanmak.

koyulaştırma *a.* **1** koyulaştırmak eylemi. **2** *sin.* iyi bir görüntü veremeyecek denli zayıf olan bir film parçasının kimyasal işlemlerle güçlendirilmesi işi.

koyulaştırmak *(-i)* koyu duruma getirmek, koyulaşmasını sağlamak.

koyulma *a.* koyulmak eylemi.

koyulmak *(nsz)* **1** koymak eylemi yapılmak, koymak eylemine konu olmak. *ör. Pişerken suyu azaldıkça biraz su koyulur.* **2** koyu bir duruma gelmek, koyulaşmak. *ör. Sis koyulunca yolumuzu göremez olduk.* **3** *(-e)* başlamak, girişmek. *ör. Sabah erkenden işe koyuldular.*

koyultabilme *a.* koyultabilmek eylemi.

koyultabilmek *(-i)* koyultmak elinde olmak, koyultma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çorbayı biraz daha koyultabiliriz.*

koyultma *a.* koyultmak eylemi.

koyultmak *(-i)* koyu duruma getirmek, koyulaşmasını sağlamak.

koyuluk *a.* koyu olma durumu.

koyun (I) *a.* **1** *hayb.* gevişgetirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan. **2** *mec.* kendi kişiliğini gösteremeyen, başkalarınca yönetilen, yönlendirilen, güdülen, verilen buyrukları olduğu gibi yerine ge-

tiren, tepkisiz (kimse). **koyun bakışlı** bakışlarında bir anlam bulunmayan (kimse). **koyun dede** alık, aptal, bön (kimse). **koyun gibi 1)** aptal, budala, bön, şaşkın (kimse). **2)** *mec.* karar ve davranışlarında kendi kişiliğini gösteremeyen, başkasına uyan (kimse). **koyun kaval dinler gibi dinlemek** bakışlarını konuşandan ayırmamakla birlikte hiçbir şey anlamadan dinlemek. **koyun sürüsü** *mec.* istenildiği gibi yönetilen, yönlendirilen topluluk. **koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler** "iyi niteliklinin bulunmadığı yerde niteliği iyi olmayan da ilgi görür" anlamında söylenir. **Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu** "bu iş şimdi olağan görünüyor ama altından neler çıkacak, sonra görülür" anlamında kullanılır.

koyun, -ynu (II) *a.* **1** göğüs ile giysi arası. *ör. Yaşlı köylü, koynundan oğlunun bir fotoğrafını çıkardı.* **2** (yatar durumdayken) kollar arası, kucak. *ör. Anne çocuğunu koynuna alıp yattı.* **3** *mec.* koruyucu, sevecen çevre. *ör. Bu okulun koynundan yetişenler, onu hep özlemiştir.* **koynuna almak (birini) 1)** birlikte yatmak. *ör. Anne bebeğini koynuna almak istiyordu.* **2)** bir kimseyle sevişmek için birlikte yatağa girmek. **koynuna girmek (birinin)** *mec.* biriyle yatıp sevişmek. **koynunda yılan beslemek** bir yakınından ihanet görmek. **koyun koyuna** *ik. be.* (yatmaktayken) birbirine sarılmış bir biçimde. *ör. Anne çocuk koyun koyuna yatıyordu.*

koyuncu *a.* koyun **(I)** besleyen, yetiştiren ya da alıp satan kimse.

koyunculuk *a.* koyun **(I)** besleme, yetiştirme ya da alıp satma işi.

koyungözü, -nü *b. a. bitb.* bileşikgillerden, beyaz ve iri çiçek açan bir papatya türü.

koyuş *a.* koymak eylemi ya da biçimi.

koyut, -tu *a. mant.* ve *mat.* ➤ **konut (II)**.

koyuverebilme *a.* koyuverebilmek eylemi.

koyuverebilmek *(-i)* koyuvermek elinde ya da yetkisinde olmak, koyuverme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

koyuverilebilme *a.* koyuverilebilmek eylemi.

koyuverilebilmek *(nsz)* koyuverilmesi olanak içinde olmak ya da koyuverilme olasılığı bulunmak.

koyuverilme *a.* koyuverilmek eylemi.

koyuverilmek *(nsz)* koyuverilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

koyuveriş *a.* koyuvermek eylemi ya da biçimi.

koyuveriverme *a.* koyuveriyermek eylemi.

koyuverivermek *(-i)* ansızın ya da çabucak koyuvermek.

koyuverme *a.* koyuvermek eylemi.

koyuvermek *(-i)* **1** başıboş bırakmak, salmak. *ör. Değirmenin suyunu koyuverince taş dönmeye başladı.* **2** oluruna bırakmak. *ör. İşin peşini koyuverdik.* **3** çabucak koymak. *ör. Pazarcı torbaya çürük domatesleri de koyuvermiş.*

koyverme *a.* koyvermek eylemi.

koyvermek *(-i)* ➤ **koyuvermek**.

koz *a. Far.* **1** ceviz. **2** iskambil oyunlarında öteki kâğıtları alabilen, onlara üstün tutulan, belirli renk ve imdeki kâğıt. **3** *mec.* başarı fırsatı veren elverişli durum, saldırı ya da savunma fırsatı. *ör. Bütün kozları elinden alındı.* **koz kırmak** iskambil oyununda, elindeki kozlardan birini kullanmak. **koz vermek** elverişli durum yaratmak, saldırı ya da savunma olanağı vermek. **kozunu kaybetmek** istediğini yapabilme ya da karşısındakine yaptırabilme olanağını yitirmek. **kozunu oynamak** elindeki en etkili olanağı kullanmak. **kozunu paylaşmak (biriyle)** aralarındaki anlaşmazlığı zora başvurarak çözümlemek.

koza *a. Far.* (.' .) **1** içinde pamuk, tohum ya da krizalit bulunan koruncak. **2** *ha.* pamuk (kozası). **koza çekmek** *ha.* ➤ **pamuk çekmek**. **kozasına çekilmek** çevresiyle, toplumla ilişkisini kesmek, hiçbir şeye karışmadan, insanlarla görüşmeden yaşamak.

kozacı *a. Far. T.* ipek kozası alıp satan kimse.

kozacılık *a. Far. T.* **1** koza işleme işi. **2** ipek kozası alıp satma işi.

kozak *a.* **1** *ha.* ➤ **kozalak**. **2** *tar.* içine antlaşmaların, padişah mektuplarının konulduğu metal kutu.

kozalak *a.* **1** koza[1]. **2** *bitb.* kozalaklıların, genellikle yuvarlak ve tepesi koni biçiminde, odunsu meyvesi.

kozalaklılar *ç. a. bitb.* açıktohumlulardan, yaprakları iğnemsi, yemişleri kozalak biçiminde, porsukgilleri, çamgilleri, servigilleri içine alan bir bitki takımı. *eş.* **iğneyapraklılar**.

kozalaksı *s.* kozalak görünüşünde, biçiminde olan, kozalağa benzeyen, kozalağı andıran. **kozalaksı bez** *gövb.* beynin altında bulunan, bezelye iriliğinde, kozalak biçiminde, küçük bir bez.

kozalı *s. Far. T.* kozası olan.

kozasız *s. Far. T.* kozası olmayan.

kozhelva *b. a. Far. Ar.* ➤ **kozhelvası**.

kozhelvacı *a. Far. Ar. T.* kozhelvası yapan ya da satan kimse.

kozhelvası, -nı *b. a. Far. Ar. T.* şeker ağdasıyla ceviz içinden yapılan, ağdalı bir helva.

kozmetik *a. Fr.* cildi ve saçları güzelleştirmeye, diri tutmaya yarayan her türlü kokulu maddenin ortak adı.

kozmetoloji *a. Fr.* kozmetikle uğraşan uzmanlık alanı.

kozmik *s. Fr. gökb.* evrenle ve onun genel düzeniyle ilgili. **kozmik ışınlar** *fiz.* yıldızlararası uzaylardan gelerek havayuvarına giren, kaynakları kesin olarak bilinemeyen ışınlar. **kozmik madde** *fiz.* evreni oluşturan madde.

kozmogoni *a. Fr.* ➤ **evrendoğum**.

kozmogonik *s. Fr.* ➤ **evrendoğumsal**.

kozmoğrafya *a. Fr.* (. . .' .) gökbilimin, matematik ve fiziğin yalnız ana kavramlarından yararlanarak, evrenle ilgili en bellibaşlı olayları konu alan bir dalı.

kozmoloji *a. Fr.* ➻ **evrenbilim**.
kozmolojik *s. Fr.* ➻ **evrenbilimsel**.
kozmonot, -tu *a. Fr.* ➻ **uzayadamı**.
kozmopolit, -ti *s. Fr.* **1** değişik uluslardan, ırklardan olan kimseleri bir araya getiren, barındıran, kapsayan. *ör. Kozmopolit topluluklara girip çıkardı.* **2** kozmopolite özgü olan. *ör. Onun kozmopolit eğitim gördüğü belliydi.* **3** *a.* ulusal özelliklerini yitirmiş kimse. *ör. O tam bir kozmopolitti.*
kozmopolitizm *a. Fr.* kendilerini evrenin yurttaşı sayanların görüşü. *eş. yeni* **evrendeşçilik**.
kozmopolitlik *a. Fr. T.* kozmopolit olma durumu. *eş.* **evrendeşlik**.
kozmos *a. Yun.* (.' .) ➻ **evren**.
köçek *a.* **1** kadın kılığına girip, çalgı eşliğinde kadın gibi oynamayı meslek edinmiş erkek. **2** *mec.* oynak kimse. **köçek takımı** köçeklerden oluşan raks topluluğu.
köçekçe *a. müz.* genellikle karcığar makamında bestelenmiş, şen, kıvrak oyun havası.
köçeklik *a.* **1** köçeğin[1] yaptığı iş, köçeğin uğraşı, mesleği. **2** *mec.* köçeğe[2] yaraşır davranış.
köfte *a. Far.* genel olarak ekmek, soğan, maydanoz, baharat vb. katılmış kıyılmış etten, kimi zaman da tavuktan, balıktan ya da patatesten yapılan, türlü biçimlerde olan ve türlü biçimlerde pişirilen yiyeceklerin ortak adı. *ör. Akşama köfte var. İnegöl köftesi değişik olur.*
köfteci *a. Far. T.* **1** köfte yapıp satan kimse. **2** köfte satılan ya da yenilen yer.
köftecilik *a. Far. T.* köfte pişirip satma işi.
köftehor *s. Far. tkz.* sevgiyle karışık azarlama sözü.
köftelik *s. Far. T.* köfte yapmaya elverişli (et, kıyma).
köfter *a. Far.* üzüm şırasıyla nişasta kaynatıldıktan sonra tepsiye dökülerek kurutulmasıyla yapılan pestil.
köfterlik *a. Far. T.* şırası çıkarılıp köfter yapmak üzere ayrılmış üzüm ya da üzüm şırası.
köftün *a. Far.* sığırlara yem olarak verilen, susam ya da keten küspesi.
köhne *s. Far.* **1** bakımsız kalarak eskiyip yıpranmış, yıkılmaya yüz tutmuş. **2** *mec.* eskimiş, çağdışı kalmış, geçersizleşmiş. *ör. Bu köhne düşüncelerle bir yere varılmaz.*
köhneleşme *a. Far. T.* köhneleşmek eylemi.
köhneleşmek *(nsz) Far. T.* ➻ **köhnemek**.
köhnelik *a. Far. T.* köhne olma durumu.
köhneme *a. Far. T.* köhnemek eylemi.
köhnemek *(nsz) Far. T.* **1** bakımsız kalarak yıkılmaya yüz tutmak, eskimek. **2** *mec.* geçersiz bir duruma gelmek, çağdışı kalmak, geçersizleşmek, eskimek. *ör. Bu köhnemiş düşünceleri bırakmak gerekir.*
köhnemişlik *a. Far. T. mec.* çağdışı kalma, geçersizleşme durumu.
kök, -kü (I) *a.* **1** yerin altında aşağıya ve yanlara doğru büyüyen, kollar oluşturarak bitkileri toprağa bağlayan ve onların, toprakta bulunan besinleri emmesine yarayan klorofilsiz bölüm. *ör. Ağacın kökü derinlerdeymiş.* **2** (kimi şeylerde) dip bölüm. *ör. Dişinin kökü çürümüş.* **3** (köküyle ya da sapıyla çıkarılan bitkilerde) tane. *ör. Bahçesinden iki kök yeşil soğan verdi.* **4** *mec.* kaynak, köken, soy. *ör. Adamın kökü belli değil.* **5** *mec.* dip, temel, esas. *ör. Her şey kökten bozuk.* **6** *mec.* insanı bir yere bağlayan manevi güçlerin tümü. *ör. Bir ulus kökünden kopan insanlarla çürür.* **7** *dilb.* bir sözcüğün, her türlü ekler çıkarıldıktan sonra kalan anlamlı bölümü; örneğin "bildiri" sözcüğünün kökü ***bil-*** bölümüdür. **8** *kim.* olağan koşullarda çevresinden yalıtılamayan, ancak birçok tepkimeden nitelik değiştirmeden geçebilen atom kümesi. **9** *mat.* denklemde, bilinmeyenin yerine konulduğunda uygun düşen gerçek ya da bileşik değer. **kök salmak 1)** (bitki için) kök oluşmak, köklenmek, kök tutmak. **2)** (bitki için) toprağın derinliklerine doğru iyice yayılmak. **3)** *mec.* bir yere iyice yerleşmek. **kök sökmek** *mec.* çok uğraşmak, çok zorluk çekmek. **kök söktürmek** *mec.* çok güçlük çıkarmak, çok uğraştırmak. **kök sürmek** (bitki) yeni bir kök olarak ortaya çıkmak, yeni kökler oluşturmak. **kökü kazınmak** bir daha ortaya çıkamayacak, oluşamayacak, üreyemeyecek bir biçimde yok edilmek. **kökü kesilmek** *mec. ha.* soyu sopu kalmamak. **kökünden halletmek** ➻ **kökünden kesip atmak**. **kökünden kesip atmak** bir sorunu, kaynaklandığı noktayı ortadan kaldırarak çözmek. **köküne kibrit suyu** "kökü kurusun", "ölsün", "yok olsun" anlamlarında bir ilenme sözü. **köküne kibrit suyu dökmek** *mec.* bir daha üreyemeyecek duruma getirmek, kökünü kurutmak. **kökünü kurutmak** bir daha oluşamayacak, ortaya çıkamayacak bir biçimde yok etmek. **kökünü kazımak 1)** bir daha üreyemecek duruma getirmek. **2)** hiçbir kalıntısını bırakmamak üzere yok etmek.
kök (II) *a. esk.* sazı kurmaya yarayan burgu.
kökbacaklılar *ç. b. a. hayb.* yalancıayak da denilen kök biçiminde protoplazma uzantılarıyla hareket eden, besinlerini bulan, amipleri, günsüleri, deliklileri ve ışınlıları içine alan birgözeliler sınıfı.
kökbilgisi, -ni *b. a.* ➻ **kökenbilim**.
kökbilim *b. a.* ➻ **kökenbilim**.
kökboyası, -nı *b. a.* **1** *bitb.* kökboyasıgillerden, sürüngen ve kırmızı renkte köksapları boyacılıkta kullanılan, çalı görünüşünde bir bitki. **2** *kim.* bu bitkinin köklerinden elde edilen, kırmızımsı sarı bir boya. *eş.* **alizarin**.
kökboyasıgiller *ç. b. a.* bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden, yaprakları karşılıklı ve meyveleri zeytinsi olan, kahve ağacı, kökboyası[1], kınakına ağacı, altınkökü, yoğurtotu gibi birçok cinsleri ve bunlara bağlı yaklaşık dört bin türü içine alan bir bitki familyası.
kökçük *a. bitb.* kökün toprak altında dallanmasıyla oluşan küçük kök.

kökçül *s.* bitki köklerini yiyen (hayvan).
köken (I) *ha.* kavun, karpuz, kabak, hıyar gibi bitkilerin toprak üstünde yayılan dalları. **köken atmak** *ha.* (kavun, karpuz vb.) dallarını toprak üzerine yaymak.
köken (II) *a.* **1** *ha.* ata, asıl, soy, kök. **2** *mec.* bir şeyin çıktığı, dayandığı, kaynaklandığı temel yer, biçim ya da neden, bir şeyin geçmişteki kökü. *ör. Yazının kökeni resimdir.* **3** *tic.* bir ticaret malının yapıldığı, üretildiği ya da alındığı, getirildiği yer. **4** *dilb.* bir sözcükten ekler çıkarıldıktan sonra geriye kalan anlambirim. *eş.* **kök**[7]. **5** *dilb.* bir sözcüğün türediği, geldiği kaynak biçim. **köken belgesi** *tic.* bir ticaret malının hangi ülkeden getirildiğini gösteren belge.
kökenbilim *b. a.* bir dildeki sözcüklerin kaynağını, ne zaman ortaya çıktıklarını, biçim ve anlam bakımından geçirdiği evreleri inceleyen, sözcüklerin hem biçimsel hem anlamsal yönden tarihini araştıran dilbilim dalı. *eş.* **etimoloji**.
kökenbilimci *b. a.* kökenbilimle uğraşan dilbilimci. *eş.* **etimolog**.
kökenbilimsel *s.* kökenbilimle ilgili. *eş.* **etimolojik**.
kökenlenme *a.* kökenlenmek eylemi.
kökenlenmek *(-den)* bir şeyden kök almak, bir şeyden kaynaklanmak, soy olarak gelmek.
kökenli *s.* **1** kökeni **(II)** olan. **2** belli bir kaynaktan çıkmış olan.
kökensel *s.* kökenle **(II)** ilgili.
kökkırmızısı, -nı *b. a. T. Ar.* ➻ **kökboyası**[2].
kökkurdu, -nu *b. a. hayb.* ➻ **danaburnu**.
köklememe *a.* **1** köklemek eylemi. **2** *ha.* başka yere dikilmek üzere köküyle sökülen fidan.
köklemek (I) *(-i)* **1** bir bitkiyi köküyle birlikte topraktan çıkarmak. **2** toprakta kalan bitki köklerini ayıklamak. **3** *ha.* içinde bulunan çalı vb. köklerini söküp toprağı ekime elverişli bir duruma getirmek ya da ormanda tarla açmak. **4** dağılmaması için, minder, şilte gibi şeylerin iki yüzünü yer yer dikişlerle tutturmak. **5** ince saç örgülerini bir araya getirip yeniden örmek. **6** *arg.* motorlu taşıtın hızını artırmak için gaz pedalına sonuna değin basmak. **7** *arg.* (ayaktopunda) gol atmak.
köklemek (II) *(-i) esk.* (sazı) burgusundan kıvırarak kurmak.
köklendirebilme *a.* köklendirebilmek eylemi.
köklendirebilmek *(-i)* (bitki için) köklendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
köklendirilebilme *a.* köklendirilebilmek eylemi.
köklendirilebilmek *(nsz)* (bitki için) köklendirilmesi olanak içinde olmak ya da köklendirilme olasılığı bulunmak. *ör. Bu çiçeğin yaprağı sıda köklendirilebilir.*
köklendiriliş *a.* köklendirilmek eylemi ya da biçimi.
köklendirilme *a.* köklendirilmek eylemi.
köklendirilmek *(nsz)* köklenmesi sağlanmak.
köklendiriş *a.* köklendirmek eylemi ya da biçimi.
köklendirme *a.* köklendirmek eylemi.
köklendirmek *(-i)* **1** bir ağacın aşı yerini, aşı filizinin kök salması için toprağa gömmek. **2** kök vermesini sağlamak.
köklenebilme *a.* köklenebilmek eylemi.
köklenebilmek *(nsz)* (bitki) köklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kökleniş *a.* köklenmek eylemi ya da biçimi.
kökleniverme *a.* köklenivermek eylemi.
köklenivermek *(nsz)* (bitki) çabucak ya da kısa zamanda köklenmek.
köklenme *a.* köklenmek eylemi.
köklenmek *(nsz)* **1** (bitki) kök oluşturmak, kök salmak, kök tutmak. **2** *mec.* temelli, bir daha çıkmayacak bir biçimde yerleşmek.
kökleşme *a.* kökleşmek eylemi.
kökleşmek *(nsz) mec.* güçlü bir biçimde yerleşmek.
kökleştiriliş *a.* kökleştirilmek eylemi ya da biçimi.
kökleştirilme *a.* kökleştirilmek eylemi.
kökleştirilmek *(nsz) mec.* kökleşmesi sağlanmak.
kökleştiriş *a.* kökleştirmek eylemi ya da biçimi.
kökleştirme *a.* kökleştirmek eylemi.
kökleştirmek *(-i) mec.* kökleşmesini sağlamak.
köklü *s.* **1** kökü **(I)** olan. **2** *mec.* iyi yerleşmiş, kökleşmiş, kalıcı olan. **3** *mec.* (insan için) eski, tanınmış bir aileden gelen, soyu sopu belli, soylu. **köklü aile** eskiden beri bilinen ve iyi tanınan aile.
kökmantar *b. a. Yun. T. bitb.* çam, fındık, meşe gibi ağaçların köklerinde yerleşen, iplik görünüşünde bir mantarın emeciyle, kökün ortakyaşarlık biçiminde birleşmesinden oluşan mantar.
köknar *a. bitb.* çamgillerden, yüksek yerlerde yetişen, hiç yaprak dökmeyen, kısa ve yassı iğneyapraklı, boz gövdeli, reçineli ve kozalaklı büyük, güzel bir orman ağacı.
köknarlık *a.* köknarların çok olduğu orman, köknar ormanı.
köksap, -pı *b. a. bitb.* süsende olduğu gibi, her yıl kök süren ve yer üstüne sap çıkaran çok yıllık yeraltı gövdesi.
köksaplı *b. s. bitb.* köksapı olan (bitki).
köksel *s.* kökle **(I)** ilgili.
köksü *a. bitb.* ciğerotlarında ve yosunlarda, bitkinin tutunmasına yarayan, kökü andıran bölüm.
köksüz *s.* **1** kökü olmayan. **2** *mec.* sağlam bir dayanağı, gerçekliği bulunmayan.
köksüzlük *a.* köksüz olma durumu.
kökten *s.* **1** yüzeyde kalmayıp köke dayanan, asıl konuyu da içine alan. *ör. Kökten yeniliklere yatkın değildik.* **2** *be.* kesin bir biçimde. *ör. Bu işi kökten çözmek zaman alır.* **kökten bozuk** soy yönünden, temelden kötü. **kökten çiçekli** *bitb.* çiçekleri kök yanından süren ya

da köksaptan çıkan (bitki). **kökten dinci** ➻ **köktendinci**. **kökten dincilik** ➻ **köktendincilik**. **kökten sürme** *mec.* **1)** özelliğini soydan, atadan almış. **2)** baba mesleğinden yetişme. **3)** *ha.* soyu sopu belli, soysuz olmayan, soylu.

köktenci *a.* ve *s.* köktencilik yandaşı.

köktencilik *a.* **1** toplum yaşamında, özellikle de bilimde, dinde, siyasada kökten yenileşme eğilimi. **2** *fels.* incelenen konunun derinliklerine, köklerine, son nedenlerine değin inen düşünme biçimi. **3** *fels.* bir gerçeği ya da bir düşünceyi, hiç ödün vermeksizin, yalnızca belli bir ilkeye bağlı kalarak, sonuna değin sürdürme tutumu. **4** *fels.* yaşam biçimlerini, yaşam ilişkilerini eleştiren ve bunları kökten değiştirmeye çalışan, bu eğilimini çok ileri, sonuna değin götüren görüş. **5** *fels.* birtakım İngiliz filozof ve düşünürlerinin ortaya attığı, insan aklına inanış, bireycilik, özgürlükçülük, yararcılık gibi temellere dayanan tutum ve siyasa yolu. **6** *topb.* kurulu düzeni kökten değiştirmeye yönelik toplumsal ve ekonomik değişimlerden yana olan tutum, öğreti. *eş.* **radikalizm**.

köktendinci *b. a.* ve *s.* dini siyasal yol olarak gören, köktendincilik yandaşı (kimse, görüş). *eş.* **fundamentalist**.

köktendincilik *b. a.* dinsel kuralları temel alan, toplumsal yaşamı ve düzeni dinsel kurallara uydurmak isteyen, dinin toplum yaşamının her alanını denetlemesini savunan, din kurallarının toplum yaşamında egemen olması için aşırı ölçüde çaba harcayan, bu uğurda terör eylemlerine bile girişebilen, Tanrısal kurallar dışında hiçbir şeye yaşam hakkı tanımayan, çağdışı, katı dinsel akım. *eş.* **fundamentalizm**.

kökteş *s. dilb.* (sözcükler için) aynı kökten **(I)**[7] türemiş olan; "gözcü", "gözleme", "gözlük" gibi. **kökteş tümleç** *dilb.* eylemle aynı kökten olan tümleç; "yemek yemek", "oyun oynamak", "ekin ekmek" gibi.

kökteşlik *a. dilb.* kökteş olma durumu, kökteş olan sözcüklerin niteliği.

Köktürk *ö. a.* ➻ **Göktürk**.

Köktürkçe *ö. a.* ➻ **Göktürkçe**.

köküç *a. ha.* çocukların hızla toprağa batırarak bir tür oyun oynadıkları, otuz kırk santimetre uzunluğunda, beş altı santimetre çapında, yuvarlak ve bir ucu sivri değnek parçası.

kölçer *a. ha.* buğdayın tanelerine zarar veren bir bitki hastalığı.

köle *a.* **1** *tar.* savaşta tutsak edilen, yabancı ülkelerden zor kullanılarak kaçırılıp özgürlüklerinden yoksun bırakılan ya da bu durumlarda olup da başkasından satın alınan erkek. **2** zorba bir gücün egemenliği ya da birinin buyruğu altında bulunan, özgür olmayan kimse. **3** *mec.* herhangi bir şeye aşırı ölçüde düşkün, bağımlı olan kimse. *ör. O kumarın kölesidir.* **köleniz** (ya da **köleleri**) **1)** *esk.* aşırı bir saygı gösterisi olarak "ben" adılı yerine kullanılırdı. *ör. Köleniz bunu böyle bilirdim.* **2)** *esk.* biri, saygı gösterdiği birine bir yakınından söz ederken, onu anlatan sözcüğe bu sözü de katardı. *ör. Oğlum köleniz delikanlı oldu.* **kölen** (ya da **kulun kölen**) **olayım!** *ha.* yalvarırken söylenen bir söz.

köleleşme *a.* köleleşmek eylemi.

köleleşmek *(nsz)* köle durumuna gelmek.

köleleştirebilme *a.* köleleştirebilmek eylemi.

köleleştirebilmek *(-i)* köleleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O çağda insanları köleleştirebilmek için her şey yapılmıştır.*

köleleştirilebilme *a.* köleleştirilebilmek eylemi.

köleleştirilebilmek *(nsz)* köleleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Afrikalı insan köleleştirilebilecek bir yaratık olarak da görülmüştür.*

köleleştiriliş *a.* köleleştirilmek eylemi ya da biçimi.

köleleştirilme *a.* köleleştirilmek eylemi.

köleleştirilmek *(nsz)* köle durumuna getirilmek.

köleleştiriş *a.* köleleştirmek eylemi ya da biçimi.

köleleştirme *a.* köleleştirmek eylemi.

köleleştirmek *(-i)* köle durumuna getirmek.

kölelik *a.* köle olma durumu. **kölelik düzeni** *topb.* toplumdaki baş üretim gücü köleler olan, sınıfları beylerle kölelerden oluşan toplumsal düzen.

kölemen *a. tar.* **1** Osmanlı döneminde, kölelerden oluşturulan bir asker sınıfı. **2** birinin iyeliğinde bulunan köle ya da karavaş.

kölük *a. ha.* at, katır gibi yük taşımada kullanılan hayvan, yük hayvanı.

kömbe *a. ha.* küle gömülerek pişirilen mayasız çörek.

kömeç *a.* **1** *bitb.* ayçiçeğinde, papatyada olduğu üzere, sapın yassılıp genişlemiş ucu üzerinde çiçeklerin yan yana toplanması biçimindeki çiçek durumu. **2** *ha.* **ebegümeci**[1].

kömür *a.* **1** karbonlu maddelerin kapalı ve havasız yerlerde için için yanmasından ya da çok uzun süre toprak katmanları altında kalıp birtakım kimyasal değişmelere uğramasından oluşan, kara renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon olan katı yakıt. **2** *s.* koyu kara rengi belirtmek için kullanılır. *ör. Kömür gözlü bir çocuk bize yol gösterdi.* **kömür başa vurmak** (ya da **çarpmak**) sobada, mangalda vb. yakılan kömürün iyi yanmaması dolayısıyla çıkan karbon oksidiyle zehirlenmekten baş ağrısı duymak. **kömür damarı** *yerb.* ince kömür katmanı. **kömür gibi** kapkara, simsiyah.

kömürcü *a.* **1** kömür alıp satan ya da odun kömürü yapan kimse. **2** vapurda, fabrikada vb. ocağa kömür atan işçi. **kömürcü çırağına dönmek** üstü başı, eli yüzü kapkara toz, kir içinde olmak.

kömürcülük *a.* kömürcü olma durumu, kömürcünün yaptığı iş.

kömüren *a. ha.* sarımsağa benzer, yenilebilen bir ot.
kömürkalem *b. a. T. Ar.* ➻ **füzen**.
kömürkayası, -nı *b. a. ha.* Karadeniz'de yaşayan, kara renkli bir kayabalığı türü.
kömürleşebilme *a.* kömürleşebilmek eylemi.
kömürleşebilmek *(nsz)* kömürleşmesi olanak içinde olmak ya da kömürleşme olasılığı bulunmak.
kömürleşiverme *a.* kömürleşivermek eylemi.
kömürleşivermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede kömürleşmek.
kömürleşme *a.* **1** kömürleşmek eylemi. **2** *yerb.* bitki kalıntılarının kömüre dönüşmesi biçimindeki doğal olay.
kömürleşmek *(nsz)* kömür durumuna gelmek.
kömürleştirebilme *a.* kömürleştirebilmek eylemi.
kömürleştirebilmek *(-i)* kömürleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kömürleştirilebilme *a.* kömürleştirilebilmek eylemi.
kömürleştirilebilmek *(nsz)* kömürleştirilmesi olanak içinde olmak ya da kömürleştirilme olasılığı bulunmak.
kömürleştiriliş *a.* kömürleştirilmek eylemi ya da biçimi.
kömürleştirilme *a.* kömürleştirilmek eylemi.
kömürleştirilmek *(nsz)* kömür durumuna gelmesi sağlanmak.
kömürleştiriş *a.* kömürleştirmek eylemi ya da biçimi.
kömürleştirme *a.* kömürleştirmek eylemi.
kömürleştirmek *(-i)* kömür durumuna getirmek.
kömürlü *s.* bileşiminde kömür bulunan.
kömürlük *a.* evlerde kömür konulan, kömür saklanılan yer.
kömüş *a. ha.* ➻ **manda**.
köncek *a. ha.* uzun paçalı don, don.
köp *a. ha.* kağnının ön ve arkasına enlemesine konulmuş uzun tahtalara verilen ad.
köpek *a.* **1** *hayb.* köpekgillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsleri olan, çok iyi koku alan, eğitilebilen, bekçilik, avcılık gibi işler için ya da süs hayvanı olarak beslenen, insana bağlı, evcil memeli hayvan. **2** *mec.* aşağılık, kötü niyetlerle yaltaklanan ya da davranışları aşağılık, kötü olan kimse için sövgü sözü olarak kullanılır. **köpeğe atsan yemez** (yiyecek için) çok kötü. **köpeğe gem vurma, kendisini at sanır** "değersiz, alçak kimseye değerliymiş gibi davranırsan öyle olduğunu düşünür" anlamında söylenir. **köpeğe hoşt, kediye pişt dememek** kendisine zararı dokunanlara karşı en küçük bir tepkide bulunmamak. **köpeği (iti) bağlasan durmaz** (yer için) oturulmaya elverişsiz, çok pis ve kötü. **köpeğin ağzına kemik atmak** *hkr.* belalı birini susturmak için ona küçük bir çıkar sağlamak. **köpek gibi** köpeğe[2] yakışacak bir biçimde. *ör. Gelip köpek gibi yalvaracaktır.* **köpek sahibini ısırmaz** "kişi ne denli kötü, aşağılık olursa olsun, kendini benimseyip koruyana kötülük etmez" anlamında söylenir. **köpek soyu** *ha.* aşağılık, soysuz kimse anlamına kullanılan bir sövgü sözü. **köpek sürünmekle etek kesilmez** terbiyesiz birinin sataşmasıyla temiz kişi lekelenmez. **köpek yese kudurur** *tkz.* çok ağır, onur kırıcı sözler için kullanılır. **köpekle yatan pireyle kalkar** kötü kişilerle arkadaşlık yapanın kötü işlere bulaşmasının doğal olduğunu anlatır. **köpeksiz köy bulmuş da çomaksız** (ya da **değneksiz**) **geziyor** ➻ **köpeksiz**. **köpeksiz sürüye** (ya da **köye**) **kurt girer** (ya da **iner**) ➻ **köpeksiz**.
köpekayası, -nı *b. a. bitb.* ballıbabagillerden, çiçekleri sap çevresinde demet durumunda toplanmış, birçok türü bulunan ıtırlı bir bitki.
köpekbalığı, -nı *b. a. hayb.* köpekbalıklarından, bütün denizlerde bulunan, sıcak, ılık ve tuzlu denizlerden özellikle hoşlanan, gövdesi mekik biçiminde ve zımpara gibi sert bir tabakayla örtülü, solungaç yarıkları boynunun iki yanında olan, burun kısmı sivri, kıkırdaklı, çok yırtıcı balıkların ortak adı.
köpekbalıkları, -nı *ç. b. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan balıklar sınıfına giren bir takım.
köpekçe *be.* köpeğe[2] yaraşır bir biçimde.
köpekdişi, -ni *b. a. gövb.* azıdişleriyle kesicidişler arasında, iki yanda ve altlı üstlü birer tane bulunan sivri diş.
köpekgiller *ç. a. hayb.* köpek, tilki, çakal, kurt gibi etobur memelileri kapsayan bir familya.
köpekkuyruğu, -nu *b. a. sp.* güreş sporunda, alttaki güreşçi sarmadan kurtulmak için dönerken, onu çenesinden, alnından ya da gırtlağından çekip sırtını yere getirmeye çalışma.
köpekleniş *a.* köpeklenmek eylemi ya da biçimi.
köpeklenme *a.* köpeklenmek eylemi.
köpeklenmek *(nsz) mec.* yalvarıp yakararak aşağılık bir duruma düşmek, yaltaklanmak.
köpekleşiş *a. mec.* köpekleşmek eylemi ya da biçimi.
köpekleşme *a.* köpekleşmek eylemi.
köpekleşmek *(nsz) mec.* onurunu yitirip, yalvarıp alçalarak yaltaklanmak.
köpekli *s.* köpeği olan. *ör. Köpekli eve hırsız giremez.*
köpeklik *a. mec.* köpeğe[2] yaraşır bir biçimde davranma, köpek gibi yaltaklanma. **köpeklik etmek** *mec.* köpeğe[2] yaraşır bir biçimde davranmak.
köpekmemesi, -ni *b. a. ha.* koltuk altında çıkan irinli çıban.
köpeksiz *s.* köpeği bulunmayan. **köpeksiz köy bulmuş da çomaksız** (ya da **değneksiz**) **geziyor** yaptıklarına engel olacak, karşı çıkacak kimse bulunmadığı için canının istediği gibi davrananlara söylenir. **köpeksiz sürüye** (ya da **köye**) **kurt girer** (ya da **iner**) bekçisi, koruyanı, savunanı olmayan topluluğa (ya da yere) saldıran olur.

köpeküzümü, -nü *b. a.* ➻ **itüzümü**.
köpoğlu, -nu *b. a.* (. .' .) *("köpek" ve "oğlu" sözcüklerinden)* **1** *ka.* "aşağılık kişi", "düzenbaz", "hain" anlamlarında kullanılan bir sövgü sözü. **2** *tkz.* zeki, işini bilir, kurnaz, becerikli vb. kimseler için sevgiyle söylenir. *ör. Vay köpoğlu, ne güzel de yapmış!* **köpoğlu köpek** *ka.* köpoğlu sövgü sözünün pekiştirmeli biçimi.
köpoğluluk *b. a.* (. .' . .) *mec.* düzencilik, kurnazlık, dalaverecilik.
köpoğlusu, -nu *b. a.* (. .' . .) ➻ **köpoğlu**.
köprü *a.* **1** aralarında su, çukur yer, yol gibi herhangi bir engel bulunan iki yakayı birbirine bağlayarak yolu bir yandan ötekine criştirmek için yapılan ahşap, kâgir, beton ya da demir yapı. **2** *den.* geminin önünü iyice görecek bir yükseklikte, sancaktan iskeleye değin kurulan komuta yeri. **3** *mec.* iki şey arasında ilişkiyi, bağlantıyı sağlayan şey. *ör. Aramızdaki köprüleri atmaya gerek var mıydı?* **4** *hek.* takma dişleri ağızda bulunan sağlam dişlere tutturan diş protezi. **5** *sp.* vücudun, sırt yere dönük olarak el, baş ya da diz yere dayanarak yay biçimi aldığı durum. **6** *sp.* güreş sporunda, hasmın bastırmasına karşın omuzları yere değdirmemek için, ayakları ve alnı yere dayayıp beli yukarı kaldırarak alınan durum. **köprü altı çocuğu** kimsesi ve barınacağı yeri olmayan kimse. **köprü kurmak** *sp.* elleri arkadan yere dayayıp ayak uçlarına basarak vücudu yay gibi germek. **köprüden** (ya da **köprüyü) geçinceye kadar ayıya dayı demek** iş görülünceye değin, kendisinden yardım beklenilen ya da işte zorluk çıkarabilecek olan aşağılık kimseyi pohpohlamak. **köprüleri atmak** *mec.* geri dönmek, vazgeçmek olanağı bulunmayacak biçimde kesin bir davranış yapmak. **köprülerin** (ya da **köprünün) altından çok su** (ya da **sular) aktı** (ya da **geçti)** "aradan çok zaman geçti, bu zaman içinde durumlar, koşullar çok değişti, eski durum kalmadı" anlamında kullanılır.
köprübaşı, -nı *b. a.* **1** bir köprünün başlangıç ya da bitiş noktası. **2** *ask.* ilerlemek için çıkılan elverişli kıyı ya da ele geçirilen, tutulan önemli nokta. **3** *mec.* ilerde yapılacak iş için dayanak olacak yer, şey, kimse ya da makam. **köprübaşını** (ya da **köprübaşlarını) tutmak** *mec.* çok önemli bir yeri, kimseyi ya da makamı elde etmek.
köprücü *a.* **1** köprü yapan kimse. **2** *s. ask.* tombazlarla köprü kuran (istihkâm birliği). **3** *tar.* Osmanlı ülkelerinde, özellikle ordunun geçeceği yollar üzerindeki köprüleri korumak, onarmak ya da yeni köprüler kurmakla görevli takım.
köprücük *a.* ➻ **köprücükkemiği**.
köprücükkemiği, -ni *b. a. gövb.* omuz başıyla göğüs kemiğinin üst ucu arasında yer alan ve derinin altında belli olan uzunca kemik.
köprücülük *a.* köprü yapma işi.
köprülü *s.* **1** köprüsü olan. **2** *mim.* iki bölümü bir köprüyle birbirine bağlanmış (yapı). **köprülü kavşak** trafik akışını kolaylaştırmak için, üzerine köprü kurulmuş yol kavşağı.
köpük *a.* **1** yukardan dökülen, çalkalanan, dalgalanan, kaynatılan, mayalanan sıvıların üzerinde oluşan hava kabarcıkları yığını. **2** *kim.* gazların ve buharların sıvı katmanlarıyla kuşatılmasından oluşan yığın. **3** yapay olarak elde edilen, hafif, yumuşak ve esnek bir dolgu gereci. **4** *mec.* hayvanların, kimi kez de insanların ağzında görülen salyamsı kabarcıklar. **köpük gibi** beyaz, hafif ve köpük görünüşünde olan şeyler için kullanılır.
köpüklenebilme *a.* köpüklenebilmek eylemi.
köpüklenebilmek *(nsz)* köpüklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Süt kaynarken köpüklenebilir, taşabilir.*
köpükleniş *a.* köpüklenmek eylemi ya da biçimi.
köpüklenme *a.* köpüklenmek eylemi.
köpüklenmek *(nsz)* köpüklü duruma gelmek, üstü köpük bağlamak.
köpüklü *s.* köpüğü olan, köpük bağlayan, köpüklenen.
köpüksüz *s.* köpüklenmemiş olan, köpüğü bulunmayan.
köpüleme *a. ha.* köpülemek eylemi.
köpülemek *(-i) ha.* şilte, yastık, yorgan gibi şeyleri kalın ve aralıklı, sıkıca dikmek.
köpürebilme *a.* köpürebilmek eylemi.
köpürebilmek *(nsz)* köpürmesi olanak içinde olmak ya da köpürme olasılığı bulunmak.
köpürme *a.* **1** köpürmek eylemi. **2** *kim.* kimyasal ya da fiziksel bir etki sonucu, bir sıvıdan sürekli olarak küçük gaz kabarcıklarının çıkması.
köpürmek *(nsz)* **1** kabararak köpük çıkarmak, köpük oluşturmak, köpük yapmak. **2** kaynayarak, ekşiyerek vb. köpüklenmek. **3** *mec.* çok öfkelenmek, çok kızmak. *ör. Muhtar köpürüyor, köylülere ağzına geleni söylüyordu.* **köpüre köpüre** *ik. be.* köpükler oluşturarak, köpürerek. *ör. Irmak köpüre köpüre akıyordu.*
köpürtebilme *a.* köpürtebilmek eylemi.
köpürtebilmek *(-i)* köpürtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
köpürtme *a.* köpürtmek eylemi.
köpürtmek *(-i)* köpürmesini sağlamak, köpürmesine yol açmak. **köpürte köpürte** *be.* köpükler saçmasına yol açarak, köpürterek. *ör. Gemi suları köpürte köpürte geliyordu.*
köpürtücü *s.* köpürtme özelliği bulunan, köpürmeye yol açan, köpürten.
köpürtülebilme *a.* köpürtülebilmek eylemi.
köpürtülebilmek *(nsz)* köpürtülmesi olanak içinde olmak ya da köpürtülme olasılığı bulunmak.
köpürtülme *a.* köpürtülmek eylemi.
köpürtülmek *(nsz)* köpürmesi sağlanmak, köpürmesine yol açılmak.

köpürtülüş *a.* köpürtülmek eylemi ya da biçimi.
köpürtüş *a.* köpürtmek eylemi ya da biçimi.
köpürüş *a.* köpürmek eylemi ya da biçimi.
köpürüverme *a.* köpürüvermek eylemi.
köpürüvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak köpürmek.
kör *s.* ve *a. Far.* **1** (göz için) görme yetisi bulunmayan. *ör. Kör göz açılır mı?* **2** görme organının en az biri görmekten yoksun bulunan, görmeyen, görmez. *ör. Kör dilenciye para verdik.* **3** keskinliği yeterli olmayan, eskisi ya da gerektiği gibi kesmeyen. *ör. Kör bıçak işe yaramıyor.* **4** az aydınlık veren. *ör. Kör lambayla kitap okumaya çalışıyordum.* **5** *mec.* işlek olmayan ya da arkası tıkalı olan. *ör. Bu kör yerde sıkılıyorum.* **6** *mec.* olan biteni, gerçekleri görme, sezme ve kavrama yetisi bulunmayan. *ör. Onun bu kadar kör olduğunu bilmezdim.* **7** *mec.* duyarlığını yitirmiş. *ör. Kör vicdanlara seslenmek işe yaramıyor.* **8** "kör" sözcüğü kimi deyimlerde kötüleyici bir sıfat gibi kullanılır. **9** *ha.* ekinlerde görülen bir hastalık. **kör alan** (ya da **nokta**) (trafikte) sürücünün arkadan gelen taşıtları vb. aynalarında görmesine olanak bulunmayan alan. **kör boğaz 1)** yemek gereksinimi. *ör. Kör boğaz olmasa çalışmazdık.* **2)** obur (kimse). **kör çapa** toprak topaklarını ezmede, dağıtmada kullanılan ucu küt çapa. **kör değneğini beller gibi** alıştığı biçimde davranan, işlerinde, gidişinde değişiklik, yenilik yapmayı hiç düşünmeyenlerin bu tutumlarını anlatmak için söylenir. **kör dövüşü** hep birlikte aynı şeyi yapacak kimselerin düzensiz, birbirine uymaz çabalarını anlatır. **kör duman** *ha.* çok kalın, çok yoğun sis. **kör hat** demiryollarında arkası kesik hat. **kör kadı** hatır gönül dinlemeyerek gerçeği, doğruyu herkesin yüzüne karşı söyleyen (kimse). **kör kör parmağım gözüne** "her şey çok açık, bunu görmemek için kör olmak gerek" anlamında söylenir. **kör kurşun** amaçsız olarak ya da bir başkasına atıldığı halde bir kimsenin ölmesine ya da yaralanmasına yol açan kurşun. **kör kurttan bile vazgeçmemek** en küçük, en işe yaramaz bir varlığı bile korumak. **kör kuruş** hiçbir değeri olmayan, en küçük para. **kör kuruşun hesabını sormak** (ya da **vermek**) harcanan en küçük paranın bile nereye harcandığını araştırmak (ya da nereye harcandığının hesabını vermek). **kör kütük** kendini bilmeyecek denli (sarhoş) ya da aşırı ölçüde (âşık). **kör nişancı** hedefi rastlantı sonucu vuran kimse. **kör nişancılık** hedefi, iyi nişan almasını bilerek değil, rastlantıyla vurma. **kör ocak***ha. mec.* çocuksuz aile. **kör olası** (ya da **olasıca**) bir ilenç sözü. **kör ölür badem gözlü olur, kel ölün sırma saçlı olur** "bir kimse ya da bir şey yok olunca, ortadan kalkınca değer kazanır" anlamında söylenir. **kör satıcının kör alıcısı olur** herkes dengiyle iş yapar. **kör şeytan 1)** şeytan. *ör. Kör şeytan diyor ki, bağır çağır.* **2)** kötü talih, kötü yazgı. **kör talih** kötü alınyazısı, kötü yazgı. **kör tapa** borunun kullanılmayan ya da kullanılması istenilmeyen deliğine takılan dişli tapa. **kör topal** *ik. be.* kusurlu olarak da olsa, iyi kötü, yarım yamalak, az da olsa işe yarayacak bir biçimde. *ör. Dükkân kör topal yürümekteydi.* **körle yatan şaşı kalkar** değersiz, kötü kimselerle arkadaşlık eden kötü huylar edinir. **kör uçuş** uçağı karanlıkta ya da sis içinde yönetme. **körler mahallesinde ayna satmak** bir şeyi, ona hiç gereksinim duyumsamayacak bir çevrede ilgiye sunmaya çalışmak. **körü körüne** *ik. be.* düşünüp taşınmadan, doğruyu bilmeden. **körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz** istenilen şey fazlasıyla ele geçtiğinde söylenir. **körün taşı 1)** hesapta olmayan (iş). **2)** rastlantı sonucu birine zarar veren (şey). **körünü kırmak** (ya da **öldürmek**) *ha.* az çok hevesini almak.
körağaç *b. a. Far. T.* (marangozlukta) kontratablanın orta katını oluşturan ve genellikle ıhlamur, kavak gibi yumuşak ağaçlardan hazırlanan bölümü.
körbağırsak *b. a. Far. T.* **1** *gövb.* kalınbağırsağın ilk parçası. **2** *hayb.* kimi hayvanlarda, kalınbağırsağın incebağırsakla birleştiği yerdeki çıkıntı bölümü.
körcesine *s. Far. T.* (.' . . .) **1** gerçekleri görmeyen, gerçeklerden habersiz olan. *ör. Bu körcesine gidişi kınıyoruz.* **2** *be.* gerçekleri görmeyerek, gerçeklerden büsbütün habersiz bir biçimde. *ör. Böyle körcesine davranmak olamaz.*
kördüğüm *b. a. Far. T.* **1** çözülmemek üzere yapılan, kesilmedikçe çözülemeyen ilmiksiz düğüm. **2** *mec.* içinden çıkılması, bir çözüme ulaştırılması çok güç olan, çözümü hemen hemen olanaksız sorun. **kördüğüm etmek** (ya da **yapmak**) (ip vb.yi) çözülemeyecek biçimde düğümlemek. **kördüğüm olmak 1)** (ip vb.) çözülemeycek biçimde düğümlenmek. **2)** *mec.* (sorun) içinden çıkılamayacak, çözülemeyecek bir duruma gelmek.
kördüğümleşme *a.* kördüğümleşmek eylemi.
kördüğümleşmek *(nsz)***1** (düğüm) kördüğüm olmak. **2** *mec.* (sorun) içinden çıkılamayacak, çözülemeyecek bir duruma gelmek, kördüğüm olmak. *ör. Her insanın içinde kördüğümleşmiş bir korkusu vardır.*
köre *a. Far. ha.* **1** karınca yuvası. **2** demirci körüğünün, kömürlerin yandığı bölüme açılan deliği.
körebe *b. a. Far. T.* ebe olan çocuğun, gözleri bağlı olarak öteki çocukları yakalamaya çalıştığı bir çocuk oyunu.
körelebilme *a. Far. T.* körelebilmek eylemi.
körelebilmek *(nsz) Far. T.* körelmesi olanak içinde olmak ya da körelme olasılığı bulunmak. *ör. İnsan çalışmazsa körelebilir.*
köreliş *a. Far. T.* körelmek eylemi ya da biçimi.
köreliverme *a. Far. T.* körelivermek eylemi.

körelivermek *(nsz) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede körelmek. *ör. Testere kötüymüş, köreliverdi.*
körelme *a. Far. T.* **1** körelmek eylemi. **2** *yaşb.* bir organın, işlevi kalmadığı için ya da başka nedenlerle küçülmesi, işlevsizleşmesi.
körelmek *(nsz) Far. T.* **1** (kesici şeyler) kesmez duruma gelmek, keskinliğini yitirmek, körleşmek. **2** (kaynak, kuyu vb.) akmaz olmak, suyu çekilmek, kurumak. **3** (ateş) sönecek duruma gelmek, zayıflamak. **4** *mec.* soyu tükenmek. *ör. Koskoca ailenin köreldiği söyleniyor.* **5** *mec.* değerini, önemini ya da yeteneğini yitirmek. *ör. Bu kasabada insan körelir.* **6** *yaşb.* (bir vücut organı) işlevi kalmadığı için ya da başka nedenlerle küçülmek, işlevsizleşmek.
köreltebilme *a. Far. T.* köreltebilmek eylemi.
köreltebilmek *(-i) Far. T.* köreltmek olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kazmayı taşa vurma, köreltebilirsin.*
köreltilebilme *a. Far. T.* köreltilebilmek eylemi.
köreltilebilmek *(nsz) Far. T.* köreltilmesi olanaklı olmak ya da köreltilme olasılığı bulunmak.
köreltiliverme *a. Far. T.* köreltilivermek eylemi.
köreltilivermek *(nsz) Far. T.* çabucak köreltilmek.
köreltilme *a. Far. T.* köreltilmek eylemi.
köreltilmek *(nsz) Far. T.* köreltmek eylemine konu olmak, körelmesine yol açılmak, körelmesi sağlanmak.
köreltiverme *a. Far. T.* köreltivermek eylemi.
köreltivermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede köreltmek. *ör. Çocuk şunu bunu kese kese makası köreltivermişti.*
köreltme *a. Far. T.* köreltmek eylemi.
köreltmek *(-i) Far. T.* körelmesini sağlamak, körelmesine yol açmak.
köremez *a. ha.* yoğurt ya da ayranla çiğ ya da pişmiş süt karıştırılarak yapılan bir yiyecek.
köreşe *a. ha.* yerdeki karın üzerinde buz tutmuş olan tabaka.
körez *a. ha.* ucu aşınmış nal çivisi.
körfare *b. a. Far. Ar.* (. - .) *hayb.* körfaregillerden, yeraltında yuva yapan, yaklaşık 20 cm. uzunluğunda, kalın ve silindirimsi gövdeli, kuyruksuz, kısa kulaklı, sık, kalın ve kadife gibi tüylü, memeli hayvan.
körfaregiller *ç. b. a. Far. Ar. T. hayb.* kemirgenlerden, bilinen örnek hayvanı körfare olan bir familya.
körfez *a. Yun.* **1** *coğr.* denizin, türlü biçimlerde, karanın içine sokulmuş parçası. **2** *mec.* (yer için) içerde kalan, işlek olmayan, ıssız, kuytu.
körfezcik *a. Yun. T.* küçük körfez. *ör. Deniz oralarda körfezcikler oluşturmuştu.*
körgüdü *b. a. yeni* kaynağı us olmayan güdü. *ör. Kişi, belki yüreğini bir bencilliğe, bencilliğin körgüdüsüne bırakmıştır.*
körinanç *b. a. yeni* usa aykırı, usun almadığı şeylere, doğa yasalarına aykırı olan şeylere inanış, boşinan, boşinanç. *ör. Tarih bize, insanoğlunun körinançtan aklın egemenliğine doğru yükselen bir gelişim çizgisi izlediğini gösterir.*
körkandil *b. a. Far. Ar.* **1** çok az ışık veren kandil. **2** *b. s. mec.* aşırı ölçüde içmiş, çok sarhoş (kimse).
körkaya *b. a. Far. T.* denizin sığ yerlerinde bulunan, yüzeye çok yakın olmakla birlikte görünmeyen ve bu yüzden tehlikeli olabilen kaya.
körkuyu *b. a. Far. T.* suyu çekilmiş, kurumuş kuyu.
körlemeden *be. Far. T.* **1** görmeksizin, bilmeksizin, körü körüne, anlamadan, bilmeden. *ör. Böyle körlemeden konuşmak olmaz.* **2** nişan almaksızın. *ör. Körlemeden atıp vurmak da olanaklıdır.*
körleniş *a. Far. T.* ➻ **köreliş**.
körlenme *a. Far. T.* körlenmek eylemi.
körlenmek *(nsz) Far. T.* ➻ **körleşmek**.
körleşebilme *a. Far. T.* körleşebilmek eylemi.
körleşebilmek *(nsz) Far. T.* körleşmesi olanak içinde olmak ya da körleşme olasılığı bulunmak.
körleşme *a. Far. T.* körleşmek eylemi.
körleşmek *(nsz) Far. T.* **1** (kesici şeyler) kesmez duruma gelmek, keskinliğini yitirmek. **2** (kaynak, kuyu vb.) suyu çekilmek. **3** (ateş, ışık) sönmeye yüz tutmak, zayıflamak. **4** *mec.* işlemez duruma gelmek, işlerliğini yitirmek. *ör. Bu sokak körleşti.* **5** *mec.* önemini, değerini, işlevini ya da yeteneğini yitirmek. *ör. Bu kasabada birkaç ay geçiren iyice körleşir.*
körleştirebilme *a. Far. T.* körleştirebilmek eylemi.
körleştirebilmek *(-i) Far. T.* ➻ **körletebilmek**.
körleştiriş *a. Far. T.* körleştirmek eylemi ya da biçimi.
körleştirme *a. Far. T.* körleştirmek eylemi.
körleştirmek *(-i) Far. T.* körleşmesine yol açmak. *ör. Bıçağı iyice körleştirmişsiniz.*
körletebilme *a. Far. T.* körletebilmek eylemi.
körletebilmek *(-i) Far. T.* körletmek elinde olmak, körletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
körletilebilme *a. Far. T.* körletilebilmek eylemi.
körletilebilmek *(nsz) Far. T.* körletilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
körletilme *a. Far. T.* körletilmek eylemi.
körletilmek *(nsz) Far. T.* körletmke eylemine uğratılmak.
körletiş *a. Far. T.* körletmek eylemi ya da biçimi.
körletiverme *a. Far. T.* körletivermek eylemi.
körletivermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa zamanda körletmek.
körletme *a. Far. T.* körletmek eylemi.

körletmek *(-i) Far. T.* **1** (kesici şeyler için) kesmez duruma getirmek ya da keskinliğinin azalmasına yol açmak. **2** *mec.* değerinin, öneminin ya da yeteneklerinin yitirilmesine yol açmak. *ör. Çocuğu iyice körlettiler.* **3** *mec.* geçerliğini ya da işlerliğini yitirmesini sağlamak ya da yitirmesine yol açmak.

körlük *a. Far. T.* **1** kör[1,2] olma durumu. **2** (kesici şeyler için) kesmez olma, keskinliğini yitirme durumu. **3** *mec.* dikkatsizce ve beceriksizce yapılan iş. **4** *mec.* ileriyi ve gerçeği görememe durumu.

körocak *b. a. Far. T. ha.* çocuksuz aile. **körocak olmak** *ha.* çocuksuz bir aile durumuna gelmek. *ör. Körocak olup gitmek mi istiyorsun?*

köroğlu, -nu *b. a. Far. T. (ünlü halk yiğidi Köroğlu'nun adından) ha.* kocanın karısından söz ederken onun adı yerine kullandığı sözcük. *ör. Evde köroğlu beni bekler, gideyim artık.*

körpe *s.* **1** (bitki için) daha yeni filizlenmiş, henüz büyümemiş. *ör. Körpe fidanları soğuk vurmuş.* **2** (meyve, sebze vb. için) dalından yeni koparılmış, tazeliği üstünde, çok taze. *ör. Körpe bademler çok güzeldi.* **3** (insan için) yeni yetişmekte olan, henüz çok genç. *ör. Körpe çocukları dövdüler.* **4** (hayvan için) yavruluktan yeni çıkmış, henüz büyümemiş. *ör. Körpe kuzuları, körpe danaları kesmesinler.* **5** *mec.* henüz yıpranmamış, yeni yetişmiş, henüz bozulmamış, genç. *ör. Körpe kafalara çağdışı bilgiler dolduruluyor.*

körpecik *s.* çok körpe, çok genç, çok taze.

körpelik *a.* körpe olma durumu.

körük *a.* **1** deriden ve içine hava çekip geri verebilecek biçimde yapılmış, açılıp kapandıkça içindeki havayı üfleyen, ateşi canlandırmakta kullanılan araç. **2** kimi araçların, açılıp kapanabilecek biçimde, üst üste katlanmış bölümü. **3** akordeon ve benzeri kimi müzik araçlarında, hava vermeye yarayan, elle ya da ayakla işletilen, meşinden ya da kâğıttan yapılmış, kat kat görünüşlü bölüm.

körükçü *a.* **1** körük yapan ya da satan kimse. **2** körükle iş görülen bir yerde körüğü kullanan kimse. **3** *mec.* kışkırtıcı, körükleyici.

körükçülük *a.* körükçünün yaptığı iş.

körükleme *a.* körüklemek eylemi.

körüklemek *(-i)* **1** körükle üflemek. **2** *mec.* (anlaşmazlığı, kavgayı vb.) daha da artmasına yol açmak, azıştırmak, kızıştırmak, kışkırtmak.

körüklenebilme *a.* körüklenebilmek eylemi.

körüklenebilmek *(nsz)* körüklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Toplumsal olaylar körüklenebilir ve büyür.*

körüklenme *a.* körüklenmey eylemi.

körüklenmek *(nsz)* körüklemek eylemine konu olmak, körüklemek eylemi yapılmak.

körükleyebilme *a.* körükleyebilmek eylemi.

körükleyebilmek *(-i)* korükleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

körükleyici *s. mec.* körükleyen, artırıcı, yeğinleştirici, kışkırtıcı. *ör. Kavgayı kö rükleyici sözler edildi.*

körükleyicilik *a.* körükleyici olma durumu.

körükleyiş *a.* körüklemek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun kavgayı körükleyişi olmasaydı iş çığırından çıkmazdı.*

körüklü *s.* körüğü olan. *ör. Adana'da körüklü faytonlar olurdu, ona binerdik.*

körüksüz *s.* körüğü olmayan.

köryılan *b. a. Far. T. hayb.* köryılangillerden, sıcak bölgelerde yaşayan, yılana benzeyen, kızıl renkli, solucanla beslenen, ayaksız bir sürüngen.

köryılangiller *ç. b. a. Far. T. hayb.* omurgalı hayvanların sürüngenler sınıfından, yeryüzünün sıcak bölgelerinde yaklaşık 130 türü bulunan, kaygan pullu, basit gözlü, uzun ve çatal dilli, kimilerinin boyu 1 m.ye ulaşabilen yılanlar familyası.

kös *a. Far. esk.* savaşlarda, törenlerde at, deve ya da araba üzerinde taşınan, işaret vermekte kullanılan, bakır üzerine deve derisi geçirilerek yapılmış çok büyük davul. **kös dinlemek** *tkz.* dinler gibi görünüp aldırış etmemek, önem vermeksizin dinlemek. **kös dinlemiş** birçok sıkıştırmalar, korkutmalar, baskılar görüp geçirdiğinden artık böyle şeylere, olur olmaz şeylere aldırış etmeyen.

köşçü *a. Far. T.* mehter takımında kös çalan kimse.

köse *s. Far.* sakalı bıyığı çıkmayan ya da pek seyrek olan (erkek). **köse sakal** çok seyrek sakallı, köse (erkek). **köseyle alay edenin top sakalı kara gerek** "başkasının eksikleriyle eğlenen kişinin kendisi kusursuz olmalıdır" anlamında söylenir.

köseği *a. ha.* **1** ateşi karıştıracak odun ya da demir. **2** ucu yanık odun.

kösele *a. Far.* **1** ayakkabı tabanı, bavul, çanta vb. yapımında kullanılan, öküz, manda gibi büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi. **2** *s.* bu deriden yapılmış olan. *ör. Kösele çantalar pahalıydı.* **köseleye gibi** (genellikle et için) çiğnenmesi ve koparılması çok güç, çok sert. **kösele suratlı** *tkz.* utanmaz, sıkılmaz.

köseletaşı, -nı *b. a. Far. T.* **1** mermeri parlatmakta kullanılan kefeki taşı. **2** kunduracıların üstünde köselei dövdükleri taş.

köselik *a. Far. T.* köse olma durumu.

kösem *a. ha.* ➽ **kösemen**.

kösemen *a. ha.* **1** çobana alışkın ve sürünün önünden giderek ona kılavuzluk eden koç ya da teke. **2** dövüşken koç ya da teke. **3** *mec.* yol gösteren, kılavuz.

kösemenlik *a.* "yol göstermek", "kılavuzluk etmek" anlamındaki ***kösemenlik etmek*** sözünde geçer.

kösgelme *a. ha.* köskelmek eylemi.

kösgelmek *(-e) ha.* bir yere yaslanarak oturmak, yaslanmak, dayanmak.

köskelmek *(-e) ha.* ➽ **kösgelmek**.

kös kös *ik. be.* başı önde ve sağa sola bakmaksızın, neşesiz, düşünceli bir durumda. *ör. İş olmadı, kös kös geri döndüler.*
köskötürüm *s.* (.' . . .) büsbütün kötürüm.
kösküç *a. ha.* ➻ **köküç**.
kösnü *a.* erkekle dişinin birbirine karşı duyduğu cinsel istek.
kösnücül *s.* cinsel isteklerine tutsak, kösnüye düşkün (kimse).
kösnük *s.* (hayvan için) çiftleşme isteği duyan, çiftleşme zamanı gelmiş.
kösnül *s.* **1** kösnüye değgin, kösnüyle ilgili. **2** *ruhb.* cinsel duyumlar ya da onlara bağlı olan duyumların uyandırdığı duygu ve coşkularla ilgili olan. *eş.* **erotik**. **3** (sanat, yapıt için) insanda kösnü uyandıran, özellikle cinsel aşkı işleyen. *eş.* **erotik**. **kösnül bölge** *ruhb.* uyarılması cinsel isteklerin, cinsel duyumların uyanmasına yol açan beden bölgesi.
kösnüllük *a.* **1** cinsel isteğin olağanüstü yükselmesi, kösnül olma durumu. **2** *ruhb.* cinsel uyaranlara karşı aşırı duyarlık gösterme durumu. *eş.* **erotizm**.
kösnülü *s.* cinsel isteği aşırı olan.
kösnüme *a. ha.* kösnümek eylemi.
kösnümek *(nsz) ha.* (at, eşek gibi hayvanlar için) çiftleşme, eşleşme zamanı gelmek, eş istemek.
kösreleme *a. ha.* kösrelemek eylemi.
kösrelemek *(-i) ha.* ➻ **kösürelemek**.
köstebek *a.* **1** *hayb.* köstebekgillerden, yeraltında tüneller kazarak barınan, bütün yaşamı toprak altında geçen, çok ilkel durumda olan gözleri hemen hemen hiç görmeyen, topraktaki böcekler ve solucanlarla geçinen, bitki köklerini kestiği için zarara yol açan, derisinden kürk yapılan küçük, memeli hayvan. **2** *mec.* çalıştığı işyerinden, kurumdan, özellikle gizli servisten bilgi sızdıran kimse. **köstebek illeti** atların ensesinde oluşan, göze dokusu yangısı.
köstebekgiller *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan memeliler sınıfının böcekçiller takımına giren bir familya.
köstek *a.* **1** hayvanın kaçıp gitmesine engel olmak için iki ayağına bağlanan kısa ip ya da zincir. **2** koşulan hayvanların tepmesine engel olmak için kuskun kayışına eklenen kayış. **3** saat, kılıç, anahtar gibi şeylere takılan zincir. **4** (avcılıkta) çığırtkan olarak kullanılan kuşun bacağına takılan, kuşun kaçmasını önleyen kösele bağ. **5** bir oltada, ucuna iğne bağlı bulunan misina parçası. **6** *mec.* engel. **7** *den.* sereni korumaya yarayan halat. **8** *sp.* yağlı güreşte, yerde iken, rakip güreşçinin bir ya da iki ayağını birden sarma biçimindeki oyun. **kösteği kırmak 1)** *mec.*(çocuk) yürümeye başlamak. **2)** *mec.* bir türlü ilişkisini kesemediği, ayrılamadığı yerle ilişkisini tümüyle kesmek. **3)** *mec.* kaçmak. **köstek olmak** ayak bağı olmak, engellemek. **köstek vurmak 1)** hayvanın ayağına köstek[1] bağlamak. **2)** *mec.* köstek olmak, kösteklemek[2]. **3)** *sp.* yağlı güreşte, hasmın bir ya da iki ayağını sımsıkı sarmak, yakalamak. **köstek vurulmak** *(nsz)* köstek vurmak eylemine konu olmak.
köstekleme *a.* kösteklemek eylemi.
kösteklemek *(-i)* **1** (hayvanın) ayağına köstek[1] bağlamak, köstek vurmak[1]. **2** *mec.* (bir işi) yürümez duruma getirmek, engellemek.
kösteklenebilme *a.* kösteklenebilmek eylemi.
kösteklenebilmek *(nsz)* kösteklenmesi olanak içinde olmak ya da kösteklenme olasılığı bulunmak.
kösteklenis *a.* kösteklenmek eylemi ya da biçimi.
kösteklenme *a.* kösteklenmek eylemi.
kösteklenmek *(nsz)* **1** (hayvan için) ayağına köstek bağlanmak. **2** *mec.* ayağı bir engele takılarak düşecek gibi olmak ya da düşmek. **3** *mec.* (bir iş) gerçekleşmesi, yürümesi, olması engellenmek.
köstekletebilme *a.* köstekletebilmek eylemi.
köstekletebilmek *(-i, -e)* köstekletmesi olanak içinde olmak ya da köstekletme olasılığı bulunmak.
köstekletme *a.* köstekletmek eylemi.
köstekletmek *(-i, -e)* kösteklemek eylemini yaptırmak. *ör. Atı köstekletip çayıra saldı.*
köstekleyebilme *a.* köstekleyebilmek eylemi.
köstekleyebilmek *(-i)* kösteklemek elinde olmak, köstekleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
köstekleyiş *a.* kösteklemek eylemi ya da biçimi.
köstekli *s.* **1** kösteği olan. *ör. Eskiden köstekli cep saatleri olurdu.* **2** (hayvan) ayağına köstek[1] bağlanmış olan.
kösteksiz *s.* kösteği olmayan.
köstere *a.* **1** bileyicilerin kullandığı küçük bileğitaşı. **2** *ha.* tahta rendesi.
köstü *a. ha.* ➻ **köstebek**[1].
kösüre *a. ha.* kesici araçları bilemeye yarayan bir tür taş, bileğitaşı. *eş.* **köstere**[1].
kösüreleme *a. ha.* kösürelemek eylemi.
kösürelemek *(-i) ha.* (kesici bir şeyi) kösüreye sürterek keskinleştirmek, bilemek[1].
kösüretaşı, -nı *b. a. ha.* ➻ **kösüre**.
köşe *a. Far.* **1** iki duvarın bir açı oluşturacak biçimde birleştiği, içerde girintili, dışarda çıkıntılı olan yer. **2** iki sokağın kesiştiği yer. **3** birbirini kesen iki çizginin, iki düzlemin oluşturduğu açı. **4** *mat.* bir açıyı belirleyen iki yarımdoğrunun kesiştiği nokta. **5** bölüm, yer ya da yan. *ör. Evin her köşesini aradılar.* **6** *mec.* kimsenin bulunmadığı ya da az bulunduğu, ıssız, kuytu yer. *ör. Bir köşeye çekildiler.* **7** *sp.* ayaktopu alanını oluşturan yan çizgilerle kale çizgilerinin kesişme noktalarından her biri. *eş.* **korner**. **köşe atışı** *sp.* ayaktopunda, bir oyuncu topu kendi kale çizgisi dışına çıkarırsa, karşı takım lehine olarak kale çizgisi ucundan verilen vuruş hakkı. **köşe başı** iki sokağın kesiştiği yerde oluşan köşelerden her

biri. *ör. Her biri bir köşe başını tutmuştu.* **köşe başını tutmak 1)** geçişi engellemek vb. için sokağın köşelerini ele geçirmek. **2)** *mec.* en etkili ve yetkili bir makamda bulunmak ya da en önemli yeri ele geçirmek. **köşe bucak** göz önünde olmayan yer. **köşe bucak kaçmak** kimseye görünmemek için çaba harcamak. **köşe dolabı** köşeye yerleştirilmek için tasarlanmış dolap. **köşe dönmek** *mec.* ➻ **köşeyi dönmek**. **köşe kadısı** bir köşeye çekilip rahatına bakan kimse. **köşe kapmaca** çocukların, tuttukları yeri birbirine kaptırmamaya çalışmak biçiminde oynadıkları bir çocuk oyunu. **köşe kapmaca oynamak** *mec.* biri, başkasına gidip onu bulamadığı sırada o kişi de kendisinin bulunduğu yere gelip bulamamak, böylece birbirini arayıp durmak. **köşe minderi** odanın köşelerinden birine yerleştirilmiş, üstüne oturulan, kabarık, büyük minder. **köşe taşı** genellikle taş yapılarda, köşelere konulmak üzere tek parça biçimde hazırlanmış taş. **köşe vuruşu** *sp.* ➻ **köşe atışı**. **köşe yazarı** bir gazetede belli bir sütunu olan ve sürekli yazı yazan kimse, fıkra yazarı. *eş.* **fıkracı**. **köşe yazarlığı** ➻ **fıkracılık**. **köşe yazısı** ➻ **fıkra**. **köşede kalmak** *mec.* gereken ilgiyi görmemek. *ör. Köşede kalmış bir yazar olmak istemiyordu.* **köşesine çekilmek** toplum yaşamından olabildiğince uzaklaşarak, hiçbir işe, hiçbir şeye karışmayarak yaşamak. **köşeye sıkıştırmak (birini)** *mec.* güç duruma düşürmek. **köşeye sinmek** kimsenin görmediği bir yere gizlenmek. **köşeyi dönmek** *mec.* hiçbir çaba göstermeksizin varsıllaşmak.

köşebent *b. a. Far.* **1** köşe oluşturacak bir biçimde birleşen iki kereste, demir vb.yi tutturmaya yarayan, dik açı biçiminde bükülmüş demir. **2** bir yere fotoğraf yapıştırmaya yarayan, fotoğrafın köşesinin içine geçirildiği, üçgen biçiminde, arkası zamklı küçük kâğıt.

köşedönücü *b. a. Far. T. mec.* haksız kazançla kısa sürede varsıllaşmak isteyen ya da varsıllaşan kimse.

köşedönücülük *b. a. Far. T. mec.* köşedönücünün eylemi, köşedönücü olma durumu.

köşegen *a. Far. T. mat.* **1** bir çokgende bitişik olmayan iki köşeyi birleştiren doğru parçası. **2** bir çokyüzlüde aynı yüzde bulunmayan iki köşeyi birleştiren doğru parçası.

köşek *a. ha.* deve yavrusu.

köşekleme *a. ha.* köşeklemek eylemi.

köşeklemek *(nsz) ha.* (deve) doğurmak, yavrulamak.

köşeleme *a. Far. T.* **1** köşelemek eylemi. **2** *be.* köşelere çapraz gelecek bir biçimde.

köşelemek *(-i) Far. T.* köşelere gelecek bir biçimde yerleştirmek, koymak.

köşeli *s. Far. T.* köşesi ya da köşeleri bulunan. **köşeli ayraç** ayraç içindeki bir anlatımda yine ayraç içine alınması gereken bir açıklama tümcesi, bir sözcük, bir bilgi varsa, onun başına ve sonuna konulan, köşeleri kırık ayraç, [ ].

köşelik *a. Far. T.* **1** yapıcılıkta, iki duvarın kesiştiği yere, aralarındaki açıyı doldurmak için uygulanan ahşap ya da kâgir işçiliği. **2** yapıcılıkta, kapı ya da pencere aralığının köşesini oluşturan taş.

köşesiz *s. Far. T.* köşesi bulunmayan.

köşk, -kü *a. Far.* bir bahçe içinde yapılmış, büyükçe ve süslü ev.

köşker *a. Far.* yemeni[2] denilen bir tür ayakkabı diken kimse.

köşkerlik *a. Far. T.* köşkerin işi, mesleği.

köşklü *a. Far. T. tar.* yangınları bildirmesi için yangın kulelerinde ve başka uygun yerlerde bekletilen resmi gözcü.

kötek (I) *a.* **1** *esk.* baston, sopa. **2** dayak atma, dövme. **3** sopayla atılan dayak. **kötek atmak** dayak atmak, sopa vurmak, sopayla dövmek, dövmek. **kötek yemek** sopayla dövülmek, dövülmek.

kötek (II) *a. ha.* ➻ **gölgebalığı, taşlevreği, minakop**.

köten *a. ha.* önüne beygir koşulan, kazacağı toprağın derinliği ve genişliği ayarlanabilen, bütünüyle demirden yapılmış büyük saban. *eş.* **pulluk**.

kötü *s.* **1** (nesneler için) niteliği istenildiği gibi olmayan, düşük nitelikli, işe yaramaz. *ör. Kötü silgi kâğıdı yırtar.* **2** güzel olmayan, tehlikeli, zararlı olan. *ör. Kötü havaları atlattık.* **3** beğenilecek niteliği olmayan, hoşa gitmeyen. *ör. Bu kötü koku nerden geliyor?* **4** kaygı doğuran, korku veren. *ör. Kötü olaylar önlenemiyor.* **5** (insan için) gerekli nitelikleri bulunmayan, ahlak anlayışı bozuk olan. *ör. Kötü kimselerle arkadaşlık etmeyin.* **6** kişi ya da toplum üzerinde olumsuz etkileri olan. *ör. Kötü bir çocukluk dönemi geçirmişti.* **7** kaba, kırıcı, incitici, yakışıksız. *ör. Kötü söz sahibinindir.* **8** gerektiği gibi olmayan, yetersiz, niteliksiz. *ör. Kötü iş yapan usta işsiz kalır.* **9** *a.* ve *s.* hoşa gitmeyen, istenmeyen, gereksiz davranışları olan ya da böyle davranışlara eğilimi bulunan, kötülük yapan ya da kötülük yapmayı seven (kimse). *ör. Kötüleri aranıza almayın.* **10** *be.* istenilmeyen, beğenilmeyen, yararsız, uygun olmayan bir biçimde. *ör. Ona kötü davranmak istemiyoruz.* **11** *be.* ölçüsüz bir biçimde, aşırı, çok. *ör. Ona kötü tutulmuştu.* **12** *fels.* değersiz bulmanın, kınamanın konusu olan (şey). **13** *fels.* ahlak değerlerine ve ahlaksal istence karşı olan (şey). **kötü adam** *sin.* filmlerde, seyirciye sevimsiz gelen, filmin kahramanıyla çekişme durumunda bulunan ve çoğu kez ona yenilen kimse. **kötü etmek 1)** doğru davranmamak, iyi yapmamak, olumsuz bir davranışta bulunmak. **2)** bir kimseyi olumsuz etkilemek. *ör. Bu havalar insanı kötü ediyor.* **3)** gözdağı olarak da kullanılır. *ör. Bunu yaparsan seni kötü ederim!* **kötü göz 1)** baktığı şeyi nazara uğratan göz, kem göz. **2)** sahibinin iyi düşünceler beslemediğini anlatan göz. **(birine) kötü gözle bakmak**

1) iyi olmayan düşünceler beslemek ve bunu belli edecek bir biçimde bakmak. **2)** cinsel yaklaşım düşünmek. *ör. Konu komşu kadınlarına kötü gözle bakmak gence yakışmaz.* **kötü gün** üzüntülü, mutsuz gün. **kötü huylu 1)** (insan için) huyu güzel olmayan. **2)** *hek.* (ur için) öldürücü nitelikli. **kötü kadın** yaşayışı toplumun ahlak anlayışına uymayan kadın, orospu. **kötü kalpli** acımasız olan ya da iyi şeyler düşünmeyen (kimse). **kötü kişi olmak** tutum ve davranışlarıyla kimilerinin düşmanlığını kazanmak. **kötü kötü** *ik. be.* **1)** beğenilmeyen, istenilmeyen, hoşa gitmeyen bir biçimde. *ör. Kötü kötü öksüren yaşlı bir adamdı.* **2)** kaygılı, tasalı, üzüntülü bir biçimde. *ör. Olayı duyunca kötü kötü düşünmeye başladı.* **3)** iyi olmayan bir niyetle. *ör. Adam bize kötü kötü bakıyordu.* **kötü kötü düşünmek** üzüntülü düşüncelere dalmak. **kötü olmak 1)** (sağlık bakımından) fenalaşmak, üzerine fenalık gelmek. *ör. Kadın, "Kötü oluyorum" deyip bayıldı.* **2)** (bir şey) olumsuz bir durum almak. *ör. Önlemesek iş kötü olacaktı.* **3)** beğenilmemek, takdir edilmemek. *ör. Çalıştık çabaladık yine de kötü oldık.* **4)** (kadın) kötü yola düşmek. **(biri için) kötü söylemek** (birini) kötülemek. **kötü söyleme eşine, ağı katar aşına** "yakınlarını, ilişkide bulunduğun kimseleri sözlerinle incitme, kötüleme ki onlar da sana daha büyük kötülükler yapmasın" anlamında söylenir. **kötü yola düşmek** (kadın için) orospu olmak. **kötü yola sapmak** doğruluktan ayrılıp istenmeyen ve yanlış işler yapmak. **kötüye boğmak** *arg.* (birini) oyuna getirmek, aldatmak. **kötüye çekmek** (bir sözü, bir davranışı) amacı dışında, olumsuz, kötü bir anlam vermek. **kötüye kullanmak 1)** (yetkisini, görevini) yasalara aykırı yolda kullanmak. **2)** birinin iyi niyetinden, iyi davranışından istenmeyecek bir biçimde, yolda yararlanmak, onu kendi çıkarına kullanmak. *ör. Hoşgörümü kötüye kullandılar.*

kötücül *s.* **1** kimsenin iyiliğini istemeyen, kötülük isteyen, kötü yürekli (kimse). *eş. esk.* **bedhah.** **2** kötülük eden, zarar veren. **3** (hastalık ya da ur için) kötü huylu, öldürücü nitelikli, tehlikesi olan. *eş. esk.* **habis.**

kötücülleşme *a.* kötücülleşmek eylemi.

kötücülleşmek *(nsz)* **1** başkalarının kötülüğünü istemek, kötülük yapmayı sever olmak. **2** kötücül[3] bir durum almak.

kötücüllük *a.* kötücül olma durumu.

kötül *s.* çok kötü, öldürücü.

kötüleme *a.* kötülemek eylemi.

kötülemek *(-i)* **1** biri ya da bir şey için kötü, olumsuz sözler söylemek. **2** *(nsz)* (insan için) sağlığı bozulmak. **3** (nesneler için) niteliği bozulmak.

kötülenebilme *a.* kötülenebilmek eylemi.

kötülenebilmek *(nsz)* kötülenmesi olanak içinde olmak ya ada kötülenme olasılığı bulunmak.

kötüleniş *a.* kötülenmek eylemi ya da biçimi.

kötülenme *a.* kötülenmek eylemi.

kötülenmek *(nsz)* kötülemek eylemine konu olmak.

kötüleşebilme *a.* kötüleşebilmek eylemi.

kötüleşebilmek *(nsz)* kötüleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kötüleşiverme *a.* kötüleşivermek eylemi.

kötüleşivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kötüleşmek.

kötüleşme *a.* kötüleşmek eylemi.

kötüleşmek *(nsz)* **1** kötü bir duruma gelmek. **2** (kadın için) toplumun ahlak anlayışına aykırı bir yaşayışa başlamak.

kötüleştirebilme *a.* kötüleştirebilmek eylemi.

kötüleştirebilmek *(-i)* kötüleştirmek elinde olmak ya da kötüleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu ilaç hastaı kötüleştirebilir.*

kötüleştiriş *a.* kötüleştirmek eylemi ya da biçimi.

kötüleştirme *a.* kötüleştirmek eylemi.

kötüleştirmek *(-i)* kötü duruma gelmesine yol açmak.

kötüleyebilme *a.* kötüleyebilmek eylemi.

kötüleyebilmek *(-i)* kötüleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kötüleyici *a.* ve *s.* kötüleyen, yeren (söz, yazı vb.).

kötüleyicilik *a.* kötüleyici olma durumu. *ör. Sürekli kötüleme, kötüleyicilik kimseye yarar getirmez.*

kötüleyiş *a.* kötülemek eylemi ya da biçimi.

kötüleyiverme *a.* kötüleyivermek eylemi.

kötüleyivermek *(nsz)* (insan) ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede kötülemek.

kötülük *a.* **1** kötü olma durumu. **2** zarar verecek davranış, eylem ya da söz. **kötülük edilmek** kötü olan bir eyleme uğratılmak. **kötülük etmek** (ya da **yapmak**) zarar verici davranışlarda bulunmak, kötü davranmak.

kötülükçü *s.* her türlü kötülüğü yapacak ahlakta olan, kötülük yapan (kimse).

kötülükçülük *a.* kötülükçü olma durumu.

kötümseme *a.* kötümsemek eylemi.

kötümsemek *(-i)* bir olguyu, bir olayı yalnızca olumsuz yönleriyle ele almak, düşünmek ve bundan kötü sonuç çıkar diye kaygılanmak.

kötümser *s.* dünyada iyi şeylerden çok kötü şeyler olduğuna inanan, gelecekten umudunu kesen, her şeyin sonunu ya da belli bir işin sonunu kötü gören (kimse). **kötümser olmak** karamsarlaşmak, kötümserleşmek. *ör. İnsan bu olanları görünce kötümser oluyor.*

kötümserleşebilme *a.* kötümserleşebilmek eylemi.

kötümserleşebilmek *(nsz)* kötümserleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu olaylar karşısında insan daha da kötümserleşebiliyor.*

kötümserleşiverme *a.* kötümserleşivermek eylemi.

kötümserleşivermek *(nsz)* çabucak kötümserleşmek. *ör. O çok duygusaldır, böyle durumlarda kötümserleşiverir.*
kötümserleşme *a.* kötümserleşmek eylemi.
kötümserleşmek *(nsz)* kötümser olmak, kötümser duruma gelmek.
kötümserleştirebilme *a.* kötümserleştirebilmek eylemi.
kötümserleştirebilmek *(-i)* kötümserleştirmesi olanak içinde olmak ya da kötümserleştirme olasılığı bulunmak.
kötümserleştirilebilme *a.* kötümserleştirilebilmek eylemi.
kötümserleştirilebilmek *(nsz)* kötümserleştirilmesi olanak içinde olmak ya da kötümserleştirilme olasılığı bulunmak. *ör. İnsan canından bezdirilebilir, kötümserleştirilebilir.*
kötümserleştirilme *a.* kötümserleştirilmek eylemi.
kötümserleştirilmek *(nsz)* kötümser duruma getirilmek.
kötümserleştirme *a.* kötümserleştirmek eylemi.
kötümserleştirmek *(-i)* kötümser olmasına yol açmak.
kötümserlik *a.* **1** kötümser olma durumu. **2** kötümsere yakışır davranış. **3** dünyada iyi şeylerden çok kötü şeyler olduğuna inanış. **4** *fels.* her şeyi en kötü yönünden alan, her durumu kötü, karanlık gören ve hep en kötüyü bekleyen dünya görüşü. *eş.* **pesimizm.**
kötürüm *s.* **1** vücutça düşkünlük, yaşlılık ya da sakatlık dolayısıyla yürüyemeyen. *ör. Kötürüm öküzü sattık.* **2** (bacak için) yürüyemeyecek ölçüde sakat. **3** *mec.* iş göremez durumda olan, iş yapamayan, işleyemeyen. **kötürüm olmak** (ya da **kalmak**) **1)** vücutça düşkünleşmek. **2)** düşkünlük, yaşlılık ya da sakatlık dolayısıyla yürüyememek. **3)** *mec.* güsüz kalmak.
kötürümleşebilme *a.* kötürümleşebilmek eylemi.
kötürümleşebilmek *(nsz)* kötürümleşmesi olanak içinde olmak ya da köütümleşme olasılığı bulunmak.
kötürümleşiverme *a.* kötürümleşivermek eylemi.
kötürümleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda kötürümleşmek. *ör. Adamcağız bir haftada kötürümleşiverdi.*
kötürümleşme *a.* kötürümleşmek eylemi.
kötürümleşmek *(nsz)* kötürüm duruma gelmek, kötürüm olmak.
kötürümleştirebilme *a.* kötürümleştirebilmek eylemi.
kötürümleştirebilmek *(-i)* kötürümleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kötürümleştirilebilme *a.* kötürümleştirilebilmek eylemi.
kötürümleştirilebilmek *(nsz)* kötürümleştirilmesi olanak içinde olmak ya da kötürümleştirilme olasılığı bulunmak.
kötürümleştirilme *a.* kötürümleştirilmek eylemi.
kötürümleştirilmek *(nsz)* kötürüm duruma getirilmek.
kötürümleştirme *a.* kötürümleştirmek eylemi.
kötürümleştirmek *(-i)* kötürümleşmesine yol açmak.
kötürümlük *a.* kötürüm olma durumu.
köy *a. Far.* **1** yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri ve nüfus yoğunluğu bakımından kasabadan farklı ve daha küçük ve geri olan, genellikle tarımla uğraşan, konutları ve öteki yapıları bu yaşamı yansıtan, kırsal yerleşme birimi. **2** köy halkı. *ör. Bütün köy harman yerinde toplanmıştı.* **köy ağası** köyde toprağı, malı çok olan, köyde yaşayan ve sözü geçen kimse, ağa. **köy ekmeği** tandırda ya da sacda pişirilen somuna benzer ekmek. **köy korucusu 1)** ➻ **korucu. 2)** (son yıllarda) aşiret kişilerinden devletçe seçilerek oluşturulmuş, terörizme karşı kırsal alanda savaşım için eğitilmiş ve silahlandırılmış sivil kimse. **köy köy** *ik. be.* pek çok köy, köy olarak pek çok yer. *ör. Satıcı köy köy dolaşıp mal satmaya çalışıyordu.* **köy odası** bir köyde, köylülerin toplanıp konuştukları, konuk ağırladıkları yer. **köy oyunu** *tiy.* ürün bolluğu, yağmur duası törenleri gibi gösterilerde oynanan, kaynağı dinsel olan, köylülerce oynanan, ilkel konulu oyun. **köy romanı** *yaz.* köyü anlatan, konusu köyde geçen roman. **köy yeri** köy[1].
köycü *a. Far. T.* köy sorunlarının çözümüyle, köyün kalkınmasıyla uğraşan, köylerin ve köylülerin yararına çalışan kimse.
köycülük *a. Far. T.* köy sorunlarıyla ilgilenme, köyü kalkındırma anlayışı ve çabası.
köydeş *a. Far. T.* aynı köyde oturan kimselerin birbirine göre her biri.
köygöçüren *b. a. Far. T. ha.* ekin arasında yetişen ve ürüne çok zarar veren dikenli bir bitki.
köykent *b. a.* kimi ülkelerde kırsal yerleşim yerlerini kalkındırma yöntemi olarak benimsenen, nüfusun kentlere akışını önlemeyi amaçlayan bir yerleşim örneği ya da önerisi.
köyleşme *a. Far. T.* **1** köyleşmek eylemi. **2** *topb.* köyden kente göç nedeniyle kentin, kırsal yerleşim yerlerine özgü tutum ve davranışların çok belirginleştiği bir yer durumuna gelmesi.
köyleşmek *(nsz) Far T.* (bir yer) köy durumuna gelmek, köy özelliği kazanmak.
köyleştirme *a. Far T.* köyleştirmek eylemi.
köyleştirmek *(-i) Far T.* (bir yeri) köy durumuna getirmek (bir yerin) köyleşmesini sağlamak.
köylü *s. Far. T.* **1** köyde doğup büyüyen ve yaşayan ya da köyde doğup uzun süre köyde yaşamış olan (kimse). **2** *a.* köy halkı. *ör. Köylü muhtarını seçti.* **3** *a.* köydeş. *ör. O da bizim köylüdür.* **köylü kentli** çeşitli köylerden ve kentlerden gelen (kimseler). *ör. O gün köylü kentli oraya dolmuştu.*
köylük *s.* ve *a. Far. T. ha.* köy bulunan yer, köy. *ör. Köylük yerde her şey olur.*

köylüleşme *a. Far. T.* köylüleşmek eylemi.
köylüleşmek *(nsz) Far. T. mec.* köylülere benzer davranışlar göstermeye başlamak.
köylülük *a. Far. T.* **1** köylü olma durumu. **2** köylülere özgü davranış.
köyodası, -nı *b. a. Far. T.* köylülerin köy sorunlarıyla ilgili toplantılar yaptıkları, kimi zaman oturup söyleştikleri, köye gelen konukları ağırladıkları, özel olarak hazırlanmış yapı.
köz *a.* iyice yanıp ateş durumuna gelmiş kömür ya da odun parçası. *eş.* **kor (I)**.
közleme *a.* **1** közlemek eylemi. **2** köz üzerinde tutularak ya da köze konularak pişirilen et. **3** köz üzerinde tutularak ya da konularak pişirilen şeylerin ortak adı.
közlemek *(-i)* (et, sebze, hamur, mantar vb.yi) köz üzerinde tutarak ya da köze koyarak pişirmek.
közleşme *a.* (ateş) közleşmek eylemi.
közleşmek *(nsz)* (ateş) köz durumuna gelmek.
közlük *a. ha.* mangal.
Kr *kim.* kripton elementinin kimyasal simgesi.
kraça *a. Yun.* (. .' .) istavrit yavrusu.
kraft *a. Al.* esmer renkli, dayanıklı ambalaj kâğıdı.
kral *a. İsl.* **1** bir ülkenin devlet başkanlığını kalıtım ya da kimi zaman soylularca seçilme yoluyla eline alan, devleti tek başına ve en yüksek yetkiyle yöneten, yönetimi genel olarak yaşam boyu süren kimse. **2** *mec.* herhangi bir alanda başkalarından üstün olan kimse. *ör. Futbol kralı bizim takımdadır.* **3** *mec.* çok başarılı ve çok varsıl işadamı. *ör. Ona pamuk kralı derlerdi.* **4** *mec.* çok üstün nitelikli, çok iyi. *ör. En kral araba hangisidir?* **kraldan çok kralcı olmak** bir kimsenin çıkarlarını o kimseden daha çok savunmak. **krallara layık** çok üstün nitelikli, çok güzel şeyleri belirtmek için söylenir. *ör. Krallara layık bir yemek yedik.*
kralcı *a.* ve *s. İsl. T.* kral ve krallık yandaşı (kimse, görüş).
kralcılık *a. İsl. T.* yönetim biçimi olarak krallığı yeğleme tutumu ve durumu, krallık yandaşlığı.
kraliçe *a. İsl.* (. . .' .) **1** kral karısı ya da krallığı yöneten kadın. **2** *mec.* kendi cinsleri içinde herhangi bir yönden üstünlüğü olan kadın. *ör. Türk kızı güzellik kraliçesi seçildi.* **kraliçe gibi** gösterişli ve ağır giyinmiş, gösterişli ve güzel (kadın).
kraliçelik *a. İsl. T.* (. . .' . .) kraliçe olma durumu.
kraliyet *a. İsl. Ar.* ➻ **krallık**.
krallık *a. İsl. T.* **1** kral olma durumu. **2** kralın görevi. **3** (siyasal düzen olarak) kral yönetimi. **4** bir kralca yönetilen devlet ve bu devletin toprağı, ülkesi.
kramp, -pı *a. Al.* bir ya da birkaç kasın ansızın ve istençdışı olarak, ağrılı bir biçimde geçici kasılması. *eş.* **kasınç**. **kramp girmek** (bir organ) kasılmak.
krampon *a. Fr.* kaymaya engel olmak için ayakkabı tabanına konan demir, kösele ya da sert lastik.
kraniyoloji *a. Fr.* şimdiki ya da taşıllar yoluyla geçmişte yaşamış insan ırklarının kafatası biçimlerini karşılaştırmalı olarak inceleyen, kafatasının içgüdüler ve yeteneklerle ilgisini araştıran bilim kolu.
krank, -kı *a. İng.* **1** bir motorda bilyelerin almaşık devinimini dairesel devinime çeviren dingil. **2** dökme demir, çinko, bakır, sac vb.den yapılmış borunun yönünü değiştirmeye yarayan kıvrım.
krater *a. Yun. yerb.* yanardağ ağzı. **krater gölü** *coğr.* yanardağ ağzında oluşmuş göl.
kravat, -tı *a. Fr.* süs olarak, gömlek yakasının altından geçirilip bağlanan ve boyundan aşağıya doğru sarkıtılan enlice kumaş parçası. *eş.* **boyunbağı**.
kravatlı *s. Fr. T.* kravatı olan, kravat bağlamış bulunan.
kravatsız *s. Fr. T.* kravatı olmayan, kravat bağlamamış bulunan.
kravl *a. İng. sp.* dizleri bükmeden bacakları hızlı bir biçimde hareket ettirerek kulaçla yüzme.
kreasyon *a. Fr.* **1** yeni bir şey ortaya koymak, yaratmak eylemi. **2** yeni olarak yaratılan şey. **3** bir terzinin ya da modaevinin yarattığı her türlü yeni giysi modeli.
kreatör *a.* ve *s. Fr.* **1** yeni bir şey ortaya koyan, yaratan (kimse). **2** modacı.
kredi *a. Fr.* **1** borç ödemede güvenilir olma durumu. **2** ödünç olarak alınan ya da verilen para ya da mal. **3** *mec.* güvenirlik, saygınlık, güven. **4** *eğit.* kimi eğitim kurumunda öğrencilerin, belli bir öğrenimi tamamlaması için herhangi bir dersten alması gereken, çalışmasının değerini niceliksel olarak gösteren birim. **(birine) kredi açmak** *tic.* **1)** istediği zaman borç para alabilecek olanağı vermek. **2)** peşin para istemeksizin belirli bir ölçüye değin mal vermeyi kabul etmek. **kredi almak** *tic.* borç para almak. **kredi kartı** bankalarca ve kimi kuruluşlarca kişilere verilen, günlük satın almalarda para ve çek kullanımını önlemeyi amaçlayan bir ödeme biçimi olarak yararlanılan, alınan malın ya da yaptırılan hizmetin bedelinin söz konusu kartı veren yerce ödenmesi güvencesini taşıyan kart. **kredi limiti** *tic.* açılan kredinin büyüklük sınırı. **kredi mektubu** *tic.* bankaların ve mali kuruluşların, müşterilerine ticari işlemlerle ilgili kredi hesabı açtırmak için, şubelerine ya da muhabirlerine gönderdikleri yazı. **kredi sözleşmesi** *tic.* açılan krediye ilişkin birtakım koşulları, uyulması gereken kuralları içeren, bir banka ile müşterisi arasında yapılan sözleşme. **kredisi dolmak** *tic.* kredi olarak alabileceği sınıra ulaşmak. **kredisi düşmek** *mec.* güvenilirliğini, saygınlığını yitirmek.
kredibilite *a. İng. eko.* kredisi olma durumu, kredi yönünden güvenilirlik.

kredileme *a. Fr. T.* kredilemek eylemi.
kredilemek *(-i) Fr. T. tic.* kredi açmak.
kredilendirebilme *a. Fr. T.* kredilendirebilmek eylemi.
kredilendirebilmek *(nsz) Fr. T. tic.* kredilendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kredilendirilebilme *a. Fr. T.* kredilendirilebilmek eylemi.
kredilendirilebilmek *(nsz) Fr. T. tic.* kredilendirilmesi olanaklı olmak ya da kredilendirilme olasılığı bulunmak.
kredilendirilme *a. Fr. T.* kredilendirilmek eylemi.
kredilendirilmek *(nsz) Fr. T. tic.* kredi açmak yoluyla işlemesi sağlanmak. *ör. Baraj işi kredilendirildi.*
krdilendiriş *a.*kredilendirmek eylemi ya da biçimi.
kredilendirme *a. Fr. T.* kredilendirmek eylemi.
kredilendirmek *(-i) Fr. T. tic.* kredi açarak işlemesini sağlamak.
kredili *s. Fr. T. tic.* kredi açılarak yapılan (satış, iş vb.) *ör. Artık kredili iş yapanlar çoğaldı.* **kredili satış** *tic.* alınan mal karşılığının peşin olarak değil, belli miktar ve belli aralıklarla ödenmesine dayanan satış.
krem *a. Fr.* **1** tene yumuşaklık vermek ya da teni güneş, soğuk gibi dış etkilerden korumak ereğiyle kullanılan, güzel kokulu kozmetik. **2** *s.* krem kıvamında hazırlanmış olan. *ör. Bulaşıkta krem deterjan kullanıyoruz.* **3** *a.* açık samanrengi. **4** *s.* açık samanrengindeki olan.
krema *a. İt.* (.' .) **1** genellikle süt, yumurta ve şekerle yapılan bir tatlı. **2** sütün yüzünde toplanan yağlı tabaka. *eş.* **kaymak (II)**[1,2]. **3** kevgirden geçirilip sütle ya da kremayla koyulaştırılmış, püre kıvamında çorba. **4** *mec.* en değerli, en üst tabaka. *ör. İstanbul'un kültürel kreması orada eğlenirdi.*
kremalı *s. İt. T.* (.' . .) kreması olan.
kremasız *s. İt. T.* (.' . .) kreması olmayan.
krematoryum *a. Fr.* (. . .' .) ölülerin yakıldığı yer. *eş. yeni* **yakımevi**.
kremleme *a. Fr. T.* kremlemek eylemi.
kremlemek *(-i) Fr. T.* krem[1] sürmek.
kremlenme *a. Fr. T.* kremlenmek eylemi.
kremlenmek *(nsz)* krem[1] sürülmek.
kreozot, -tu *a. Fr. kim.* türlü katranların damıtılmasından elde edilerek hekimlikte ve ahşapın korunmasında kullanılan, keskin kokulu bir sıvı.
krep, -pi *a. Fr.* **1** çok bükümlü iplikle dokunan, kendine özgü kıvrımlı bir görünüşü olan, ince bir kumaş. **2** un, süt ve yumurtayla yapılan ve tavada kızartılan küçük yuvarlaklar durumunda tatlı ya da tuzlu yiyecek.
krepdöşen *a. ha.* ➻ **krepdöşin**.
krepdöşin *a. Fr. esk.* ince dokunmuş değerli bir kumaş, bir krep türü.
kreplin *a. Fr.* çok ince ipekli kumaş.
krepon *a. Fr.* **1** yün, pamuk ya da ipekten dokunmuş, kendine özgü kıvrımları olan bir kumaş. **2** krepon kâğıdı. **krepon kâğıdı** süslemede kullanılan, çabuk yırtılmayan, kıvrımlı, esnek bir kâğıt.
krepsaten *a. Fr.* parlak ve kaygan, ince dokunmuş bir tür ipekli kumaş.
kreş *a. Fr.* ➻ **bebek bakımevi**.
kreşendo *be. İt.* (. .' .) *müz.* bir müzik parçasında, seslerin gittikçe en yüksek bir noktaya doğru güçleneceğini belirtir.
kretase *a. Fr. yerb.* ➻ **tebeşir dönemi**.
kreten *a.* ve *s. Fr. hek.* kretenizme tutulmuş (kimse).
kretenizm *a. Fr. hek.* tiroit bezinin kana yeterince salgı vermemesi nedeniyle oluşan, fiziksel ve ruhsal gelişimin durmasıyla kendini gösteren hastalık.
kreton *a. Fr. (Normandiya'da bir yer olan Creton kentinin adından)* bir tür beyaz patiska.
krezol *a. Fr. kim.* tolüenden türeyen üç fenol izomerinden biri. *eş.* **lizol**.
kriket, -ti *a. İng. sp.* on birer kişilik iki takım arasında, küçük ve ağır bir topu, sopalarla vurarak kaleye sokmak amacıyla oynanan bir oyun.
krikkrak *a.* uzunca çubuk biçiminde galeta.
kriko *a. Fr.* (.' .) ➻ **kaldırıcı**.
kriminolog *a. Fr.* ➻ **suçbilimci**.
kriminoloji *a. Fr.* ➻ **suçbilim**.
kripto *s. Fr.* **1** siyasal inancını gizleyen (kimse). **2** gizlilik taşıyan (belge).
kriptolog *a. Fr.* kriptoloji uzmanı.
kriptoloji *a. Fr.* **1** gizli yazıları, şifreli belgeleri çözmeyle uğraşan bilim. **2** gizli yazıları, şifreli belgeleri ele alan inceleme.
kripton *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Kr, atom sayısı 36, atom ağırlığı 83,80 olan, atmosferde yarım milyonda bir oranında bulunan, renksiz, kokusuz bir soy gaz.
kristal, -li *a. Fr.* **1** ➻ **billur**. **2** *s.* billurdan yapılmış. **kristal şeker** ➻ **tozşeker**.
kristalleşme *a. Fr. T.* kristalleşmek eylemi.
kristalleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **billurlaşmak**.
kristaloit *s. Fr.* ➻ **billursu**.
kriter *a. Fr.* ➻ **ölçüt**.
kritik *s. Fr.* **1** çok tehlikeli, kaygı veren, bunalımlı (durum). **2** ➻ **eleştirel**. **3** *a.* ➻ **eleştiri**. **4** *a.* ➻ **eleştirmen**. **kritik etmek** ➻ **eleştirmek**.
kritikleşebilme *a. Fr. T.* kritikleşebilmek eylemi.
kritikleşebilmek *(nsz) Fr. T.* kritikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kritikleşiverme *a. Fr. T.* kritikleşivermek eylemi.
kritikleşivermek *(nsz) Fr. T.* çabucak ya da kısa sürede krtitikleşmek. *ör. Durum iyi giderken kritikleşivermişti.*
kritikleşme *a. Fr. T.* kritikleşmek eylemi.
kritikleşmek *(nsz) Fr. T.* çok tehlikeli, kaygı verici bir duruma gelmek.
kritikleştirilme *a. Fr. T.* kritikleştirilmek eylemi.

kritikleştirilmek *(nsz) Fr. T.* çok tehlikeli, kaygı verici bir duruma getirilmek. *ör. İş kritikleştirilince düzeltilmesi güçleşir.*
kritiklik *a. Fr. T.* tehlikeli durum, kaygı vericilik. *ör. Konunun kritikliğini göz önüne alırsak, sonucun neden kolay sağlanamadığını da anlarız.*
kritisizm *a. Fr. fels.* ➻ **eleştirimcilik**.
kriyoskopi *a. Fr. fiz.* tuzlu eriyiklerin donma yasalarını inceleyen fizik kolu.
kriz *a. Fr.*, **bunalım**. **kriz çıkmak** bunalım doğmak, oluşmak. **kriz geçirmek 1)** bir organda birdenbire bir fizyolojik değişiklik olmak. *ör. Babası kalp krizi geçirmiş.* **2)** ➻ **bunalım geçirmek**. **kriz masası** beklenmedik bir zamanda oluşan bir doğal afet sırasında gerekli, ivedi işlerin yürütülmesi için yetkili kimselerden ve uzman kişilerden oluşturulan kurul. **kriz yönetimi** oluşan bir krizi ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri alarak işi yürütme, yeniden düzene sokma.
krizalit, -ti *a. Fr. yaşb.* bir böceğin, koza içinde ya da kozasız olarak, kelebek olmadan önce geçirdiği başkalaşma durumu.
krizantem *a. Fr. bitb.* ➻ **kasımpatı**.
krizolit *a. Fr. min.* ➻ **zebercet**.
kroki *a. Fr.* (.' .) *mim.* ölçeksiz plan, taslak.
krokodil *a. Fr.* **1** timsah. **2** işlenmiş timsah derisi. **3** *s.* işlenmiş timsah derisinden yapılmış olan.
krom *a. Fr. kim.* **1** simgesi Cr, atom sayısı 24, atom ağırlığı 52,01, yoğunluğu 6,97 olan, ısıya dayanıklı, havada oksitlenmeyen, hafif mavi parıltılı ak renkli, çok sert bir element. **2** *s.* bu elementten yapılmış.
kromaj *a. Fr.* **1** metal yüzeyleri kromla kaplama işlemi. **2** bu işlemle kaplanmış yer.
kromatik *s. Fr.* **1** renklerle ilgili. **2** *yaşb.* kromozomlarla ilgili. **3** *müz.* yarım tonlardan oluşan (ses). **kromatik iplik** *yaşb.* karyokinez sırasında kromatin maddesinin iplik biçimindeki durumu.
kromatin *a. Fr. yaşb.* göze çekirdeğinde küçük tanecikler, düzensiz kitleler ya da ağ durumunda bulunan, kimi boyalarla hemen boyanabilen, soyaçekim olaylarını sağlayan madde.
kromatit *a. Fr. yaşb.* bir kromozomun uzunlamasına iki yarısından her biri.
kromatofor *a. Fr. yaşb.* plazması pigmentlerle dolu bulunan, belirli uzunlukta ya da kısalabilir uzantıları olan, çokgen ya da yıldız biçiminde göze.
kromlu *s. Fr. T.* bileşiminde krom[1] bulunan.
kromplast, -tı *a. Fr. yaşb.* değişik renkler taşıyan kromatofor.
kromosfer *a. Fr. gökb.* ➻ **renkyuvarı**.
kromotropizm *a. Fr.* canlı bir varlığın, belli renkteki bir nesneye doğru yönelme devinimi.
kromozom *a. Fr. yaşb.* karyokinez bölünme sırasında göze çekirdeğinin içinde beliren ve kromatin ipliklerinin parçalara ayrılmasıyla oluşan, kimi yeteneklerin, özelliklerin yeni bireylere geçmesine yarayan, kıvrık çubuk biçimindeki cisim. *eş.* **kalıtım iplikçikleri**.
kron *a.* Çek Cumhuriyeti'nin para biriminin adı.
kronaksi *a. Fr. yaşb.* belli, çok hafif bir elektrik akımının, bir sinirde ya da kasta uyarım oluşturabilmesi için gerekli olan çok kısa süre.
kronik *a. Fr.* **1** olayların günü gününe, tarih sırasına göre yazılmasıyla oluşan tarih. **2** *s.* ➻ **süreğen**.
kronikçi *a. Fr. T.* tarih yazarı.
kronikleşme *a. Fr. T.* ➻ **süreğenleşme**.
kronikleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **süreğenleşmek**.
kronikçilik *a. Fr. T.* tarih yazarlığı.
kronograf *a. Fr.* ➻ **süreyazar**.
kronoloji *a. Fr.* **1** ➻ **zamanbilim**. **2** ➻ **zamandizin**.
kronolojik *s. Fr.* **1** ➻ **zamanbilimsel**. **2** ➻ **zamandizinsel**.
kronometre *a. Fr.* (. . . .' .) ➻ **süreölçer**.
kros *a. İng.* ➻ **kır koşusu**.
kroşe *a. Fr. sp.* (yumrukoyununda) bükük kolla indirilen yumruk.
krupiye *a. Fr.* bir kumarhanede kâğıt dağıtmak, rulet döndürmek, kazanan numaraları yüksek sesle bildirmek, yitirenlerin fişlerini toplayıp kazananlara vermek vb. gibi görevleri olan, oyunu yöneten kimse.
krupiyelik *a. Fr. T.* krupiyenin yaptığı iş.
kruvaze *s. Fr.* (ceket, yelek için) düğmeyle kapanacak olan ön parçaları birbiri üstüne binecek biçimde yapılmış olan.
kruvazör *a. Fr. ask. den.* açık denizlerde kol gezmek, deniz ve hava filolarına kılavuzluk etmek, onları düşman gemilerinin ve uçaklarının saldırısından korumak gibi görevleri olan, gerekli silahlarla donatılmış, hızlı savaş gemisi.
ksenon *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Xe, atom sayısı 54, atom ağırlığı 131,30 olan, havada on milyonda bir oranında bulunan, renksiz, kokusuz bir asal gaz.
ksilofon *a. Fr.* (**1** ince okunur) *müz.* değişik sayıda akortlu tahta ya da metal çubukların yan yana, gam sırasıyla dizilmesinden oluşan, iki değnekle vurularak çalınan bir çalgı.
Ku *kim.* kurçatovyum elementinin kimyasal simgesi.
kuaför *a. Fr.* ➻ **berber**.
kuartet, -ti *a. İt. müz.* ➻ **dörtlü**[3,4].
kubarabilme *a. ha.* kubarabilmek eylemi.
kubarabilmek *(nsz) ha.* kubarma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kubarış *a. ha.* kubarmak eylemi ya da biçimi.
kubarma *a. ha.* kubarmak eylemi.
kubarmak *(nsz) ha.* **1** (hindi, güvercin vb.) tüylerini kabartmak. **2** *mec.* çalım satmak. **3** *mec.* öğünmek, gururlanmak.
kubaşık *a. ha.* yardımlaşarak iş görme, imece.
kubaşma *a. ha.* kubaşmak eylemi.

kubaşmak *(nsz; -le) ha.* imeceyle iş görmek, yardımlaşarak bir iş yapmak.
kubat, -tı *s. ha.* **1** kaba, biçimsiz. **2** davranışları kaba olan.
kubatlık *a.* **1** kubat olma durumu. **2** kubata yaraşır davranış.
kubbe *a. Ar.* **1** *mim.* genellikle yarımküre biçiminde olan yapı örtüsü. **2** *s.* kubbe biçiminde olan, kubbeli.
Kubbealtı, -nı *ö. b. a. Ar. T. tar.* Topkapı Sarayı içinde, Osmanlı vezirlerinin toplanıp devlet işlerini görüştükleri yer.
kubbeli *s. Ar. T.* **1** kubbesi olan. **2** kubbe biçiminde olan.
kubbesiz *s. Ar. T.* kubbesi bulunmayan.
kubur *a.* **1** ayakyolu deliği ve bu deliği lağıma bağlayan boru. **2** boru biçiminde kap. **3** *esk.* bir çeşit tabanca. **kubur sıkmak** tabanca sıkmak, silah atmak.
kuburluk *a. esk.* **1** kubur[3] kılıfı. **2** sadak.
kucak *a.* **1** açık durumdaki kollarla göğüs arasındaki bölüm. **2** *s.* açık kollarla göğüs arasına sığabilecek miktarda olan. *ör. Bir kucak çalı çırpı topladık.* **3** *mec.* herhangi bir şeyin ya da durumun sınırlarının arası, içi. *ör. O şimdi toprağın kucağında dinleniyor.* **kucağına almak** bağrına basmak, kucaklamak. **kucağına düşmek** düşmanın, felaket, yoksulluk gibi kötü şeylerin ya da durumların içine düşmek, böyle şeylerle karşılaşmak. *ör. Böyle giderse yoksulluğun kucağına düşer.* **kucağına oturmak (birinin)** dizlerinin üstüne oturmak. **(birine) kucak açmak** barındırıp korumaya hazır olduğunu göstermek ya da bunu yapmak. **kucak çocuğu** henüz yürüyemeyen, kucakta gezdirilen çocuk. **kucak dolusu** *s.* çok bol, pek çok, sayılamayacak denli çok. *ör. Bu işe kucak dolusu para yatırıldı.* **kucak kucağa** *ik. be.* birbirine sarılmış ya da birbirine yüz yüze sokulmuş bir durumda. **kucak kucak** *ik. be.* **1)** çok bol, bol bol. *ör. Kucak kucak verecek durumu vardı, vermedi.* **2)** *ik. s.* kucak dolusu, kucaklanabilecek miktarda olan. *ör. Bu işe kcak kucak para gitti.* **kucakta** henüz yürüyemeyen, kucakta gezdirilen, küçük (çocuk). **kucaktan kucağa dolaşmak** (kadın) pek çok kişiyle yatıp kalkmak.
kucaklama *a.* kucaklamak eylemi.
kucaklamak *(-i)* **1** kollarla sararak göğüs üzerine bastırmak. **2** kucağına almak, kucağında taşımak. **3** *mec.* içine almak ya da çepeçevre sarmak. *ör. Bizi kucaklayan dağları, ovaları düşündüm.*
kucaklanabilme *a.* kucaklanabilmek eylemi.
kucaklanabilmek *(nsz)* kucaklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kucaklanış *a.* kucaklanmak eylemi ya da biçimi.
kucaklanma *a.* kucaklanmak eylemi.
kucaklanmak *(nsz)* kucaklamak eylemi yapılmak, kucaklamak eylemine konu olmak. *ör. Çocuk yürümek istiyor, kucaklanınca bağırıyordu.*
kucaklaşabilme *a.* kucaklaşabilmek eylemi.
kucaklaşabilmek *(nsz; -le)* kucaklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu özledim, onunla kucaklaşabilmek isterdim.*
kucaklaşış *a.* kucaklaşmak eylemi ya da biçimi. *ör. İki dostun kucaklaşışları uzayıp gitti.*
kucaklaşma *a.* kucaklaşmak eylemi.
kucaklaşmak *(nsz; -le)* birbirini kucaklamak. *ör. İki dost özlemle kucaklaştı.*
kucaklayış *a.* kucaklamak eylemi ya da biçimi.
kucaklayabilme *a.* kucaklayabilmek eylemi.
kucaklayabilmek *(-i)* kucaklamak elinde olmak, kucaklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kucaklayış *a.* kucaklamak eylemi ya da biçimi.
kucaklayıverme *a.* kucaklayıvermek eylemi.
kucaklayıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak kucaklamak.
kuçu kuçu *ik. ünl.* köpekleri çağırırken söylenir.
kuçukuçu *a.* (çocuk dilinde) köpek.
kudas *a. Ar.* (. -) Hıristiyanların kilisede, Hazreti İsa'nın havarileriyle birlikte yediği son yemeği anmak için, bir kap içinde ekmeği ve şarabı kutsayarak yaptıkları tören. *eş.* **liturya**.
kudret, -ti *a. Ar.* **1** erk, erke, güç. **2** yetenek. **3** parasal güç, varsıllık. **4** Tanrı yapısı. **5** Tanrı'nın öncesiz ve sonrasız gücü. **kudret hamamı** *ha.* ılıca, kaplıca. **kudret helvası** hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan, türlü bitkilerden, bitkilerin özsularının kurutulmasıyla elde edilen macun. **kudretten** doğal olarak oluşmuş.
kudretli *s. Ar. T.* gücü olan, güçlü, erkli.
kudretnarı, -nı *b. a. Ar. Far. bitb.* **1** parçalı yapraklı, tırmanıcı, sarı çiçekler açan otsu bir bitki. **2** bu bitkinin, 10-15 cm. uzunluğunda, iğ biçiminde, üzeri pürtüklü, önce yeşil, olgunlaşınca parlak sarı ya da turuncu olan meyvesi.
kudretsiz *s. Ar. T.* gücü olmayan, güçsüz.
kudretsizlik *a. Ar. T.* gücü olmama durumu, güçsüzlük.
kudurabilme *a.* kudurabilmek eylemi.
kudurabilmek *(nsz)* kudurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kudurgan *s.* ➻ **azgın**.
kudurganlık *a.* ➻ **azgınlık**.
kudurma *a.* kudurmak eylemi.
kudurmak *(nsz)* **1** kuduz hastalığına yakalanmak, kuduz olmak. **2** *mec.* aşırı davranışlarda bulunmak, taşkınlık göstermek. **3** *mec.* (çocuk) çok yaramazlaşmak, ele avuca sığmaz olmak. **4** *mec.* tehlikeli bir durum almak, tehlikeli bir duruma gelmek, gücünü, hızını artırmak. **5** *mec.* çok öfkelenmek, çok kızmak.
kudurtabilme *a.* kudurtabilmek eylemi.
kudurtabilmek *(-i) mec.* kudurtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kudurtma *a.* kudurtmak eylemi.
kudurtmak *(-i)* **1** *mec.* kudurmasına yol açmak. **2** *mec.* öfkelenmesine yol açmak, çok öfkelendirmek, çok kızdırmak.

kuduruk *s.* **1** kuduza yakalanmış, kudurmuş. **2** *mec.* azgın, saldırgan. **3** *mec.* (çocuk için) çok yaramaz.
kudurukluk *a.* kuduruk olma durumu.
kuduruş *a.* kudurmak eylemi ya da biçimi.
kuduruverme *a.* kuduruvermek eylemi.
kuduruvermek *(nsz)* beklenmedik bir zamanda kudurmak. *ör. Köpeğimiz durup dururken kuduruvermişti.*
kuduz *a.* **1** köpek, kedi, tilki gibi kimi memeli hayvanlardan ısırma, salya yoluyla insana bulaşan, çırpınma, sudan korkma, inmeyle beliren, zamanında aşı kullanılmazsa ölümle sonuçlanan hastalık. **2** *s.* bu hastalığa yakalanmış, kudurmuş olan. **3** *s. mec.* azmış.
kuduzböceği, -ni *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, yaklaşık 2 cm. uzunluğunda, parlak yeşil renkli, hekimlikte yakı yapmak için kullanılan bir böcek.
kuduzböcekleri *ç. b. a. hayb.* ateşböceklerine benzemekle birlikte ışığı bulunmayan, bilinen örneği kuduzböceği olan bir kınkanatlılar familyası.
kuduzluk *a.* kuduz olma durumu. *ör. Köpeğin kuduzluğu belli oluyordu.*
kuduzotu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **deliotu**.
kudüm *a. Ar. müz.* mehter takımlarında ve genellikle Mevlevi tekkelerinde kullanılan, metal kâseli küçük iki davuldan oluşan usul vurma çalgısı.
kudümzen *b. a. Ar. Far. müz.* kudüm çalan kimse.
kûfi *s. Ar.* (- -) *(Irak'taki Kûfe kentinin adından) esk.* Arap yazısının dik, sert ve köşeli çizgilerle yazılan bir biçimi.
kuğu *a. hayb.* perdeayaklılardan, yabanıl ve evcil türleri bulunan, çok uzun ve kıvrık boyunlu, geniş kanatlı, geniş gagalı, bütünüyle beyaz ya da siyah beyaz tüyleri olan, iri bir su kuşu. **kuğu gibi** (boyun için) ince uzun ve bembeyaz, çok narin.
kuğurma *a. ha.* kuğurmak eylemi.
kuğurmak *(nsz) ha.* (güvercin için) ötmek.
kuğuruş *a.* kuğurmak eylemi ya da biçimi.
kuintet, -ti *a. İt. müz.* ➻ **beşli**[5,6] *eş.* **kentet**.
kuka (I) *a. Yun.* dantel ya da nakış ipliği yumağı.
kuka (II) *a. ha.* bir çocuk oyunu ve bu oyunda, yere çizilen bir daire içine hedef olarak dikilen kutu, taş vb. gibi şey.
kuka (III) *a. Yun.* **1** tespih, sigara ağızlığı gibi şeyler yapımında kullanılan, sütlü kahverengindeki hindistancevizi ağacı kökü. **2** *s.* bu kökten yapılmış olan.
kukla *a. Yun.* (.' .) **1** kol, bacak, kafa gibi devinmesi gereken yerleri oynatan sanatçının parmaklarına görünmez bir biçimde iplikle bağlanarak, oynatanın gizlendiği bir yerin üzerinden oynatılmak, konuşturulmak üzere, karton ve benzeri hafif şeylerden yapılmış insan ve hayvan figürleri. **2** bunlarla gösterilen oyun. **3** *a.* ve *s.* bir başka kimsece yönetilen, onun güdümünde olan, onun istemine göre davranan (kimse). **kukla gibi 1)** ufak tefek ve çelimsiz (kimse). **2)** *mec.* kişiliksiz. **(birini) kukla gibi oynatmak 1)** ona her istediğini yaptırmak. **2)** işini yapar gibi görünerek onu oyalamak. **kukla hükümet** bir ülkede, yabancı bir devletin desteğiyle iş başına gelmiş, o devletin güdümünde olan, onun çıkarlarına göre ülkeyi yöneten hükümet. **kukla mı oynuyor?** *tkz.* "gülünecek bir şey mi var?" anlamında kullanılır.
kuklacı *a. Yun. T.* (.' . .) kukla[1] yapan ya da oynatan kimse.
kuklacılık *a. Yun. T.* (.' . . .) kukla[1] oynatma ya da yapıp satma işi.
kuklalık *a. Yun. T. mec.* başkasının güdümünde olma, onun istemine göre davranma durumu.
kuku *a. Fr.* ➻ **guguk**[1].
kukuleta *a. İt.* (. . .' .) genellikle yağmurluk, kaban, manto gibi bir giyeceğe dikili bulunan, ayrı olarak da kullanılabilen, soğuktan, yağmurdan ve benzeri dış etkilerden korunmak için başa geçirilen başlık.
kukuletalı *s. İt. T.* (. . .' . .) kukuletası olan (giyecek) ya da başına kukuleta geçirmiş (kimse).
kukuletasız *s. İt. T.* (. . .' . .) kukuletası olmayan (giyecek).
kukumav *a. Yun. hayb.* **1** baykuşgillerden, Eskidünya'nın çok büyük bir bölümünde yaşayan, birkaç türü bulunan, küçük kemirgenlerle ve böceklerle beslendiği için tarıma yararlı olan, basık başlı, yarım peçeli, külrengindeki, küçük, yırtıcı bir gece kuşu. **2** *ha.* baykuş. **kukumav gibi** tek başına, kimsesiz, yalnız başına, yapayalnız. **kukumav gibi düşünüp durmak** çok üzüntülü ve ne yapacağını bilemez bir durumda, derin derin düşünüyor olmak.
kul *a.* **1** (Tanrı'ya göre) insan. *ör. Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş.* **2** *esk.* köle ya da karavaş. **kul azmayınca Hak yazmaz** "insanın başına kötülükler, kendi azgınlığı yüzünden gelir" anlamında söylenir. **kul cinsi** *tar.* Osmanlılarda kölelikten ya da karavaşlıktan yetişenlere verilen ad. **kul hakkı** insanların birbirine geçen hakları, emekleri. *ör. "Tanrı hakkı ödenir, kul hakkı ödenmez" derler.* **kul kâhyası** *tar.* yeniçeri ocağında yeniçeri ağasından sonra gelen en yüksek aşamadaki subay. **kul köle** (ya da **kul kurban) olmak (birine)** büyük bir saygı ve bağlılıkla hizmet etmek. **kul kusursuz olmaz** "ara sıra yanlış iş yapmamış hiç kimse yoktur" anlamında söylenir. **kul olmak (bir şeye)** aşırı ölçüde bağlanmak. *ör. İçkiye kul olmak iyi değildir.* **kul sıkışmayınca** (ya da **sıkılmayınca** ya da **bunalmayınca) Hızır yetişmez** birini yüreklendirmek, ona umut vermek için "insan, başı dara düşünce, sıkıntısına bir çözüm bulur" anlamında söylenir. **kul taksimi** bir şeyi herkese eşit bir biçimde paylaştırma. **kul yapısı** insan eliyle yapılmış. *ör. Makine kul yapısı-*

dır, bozulur elbette. **kula kul olmak** bir kimsenin güdümünde olmak, buyruğuna girmek. **kulunuz** eskiden, alçakgönüllülük göstermiş olma için ***ben*** adılı yerine kullanılırdı. *ör. Kulunuz bu işi çok iyi bilenlerden biriyim.*

kula *s.* (.' .) **1** al ile boz arası bir renkte olan (at donu). **2** *a.* donu al ile boz arası olan at.

kulacık *a. gövb.* ➻ **kulakçık.**

kulaç *a.* **1** gerilerek açılmış iki kolun birinin parmak ucundan ötekisinin parmak ucuna değin olan uzaklık. **2** bu uzaklıktaki uzunluk ölçüsü. *ör. Birkaç kulaç kazılınca su bulundu.* **kulaç atmak** kolları sırayla suyun üstünden ileriye doğru atıp suyu arkaya doğru çekerek yüzmek.

kulaçlama *a.* kulaçlamak eylemi.

kulaçlamak *(-i)* **1** uzunluğunu kulaçla ölçmek. *ör. İpi kulaçladı, ip on kulaç geldi.* **2** *(nsz)* kulaç atmak, kulaç atarak yüzmek.

kulaçlayış *a.* kulaçlamak eylemi ya da biçimi.

kulağakaçan *b. a. hayb.* düzkanatlılardan, sonbaharda bahçelerde çok görülen, geceleyin ortaya çıkan, çok iyi uçabilen ya da koşabilen, bitkilere, meyvelere ve sebzelere çok zarar veren, karın bölümünün sonunda sert ve sivri bir kıskaç biçiminde bir uzantı bulunan, uzun ve yas sı, otçul bir böcek.

kulak *a.* **1** başın iki yanında birer tane bulunan işitme organı. **2** işitme organının, sesleri toplayıp içeriye alan dış bölümü. *ör. Tavşanın kulakları uzundur.* **3** balıklarda, başın iki yanında bulunan ve ağızdan alıp solungaçlardan geçirdiği suyu dışarıya atmaya yarayan yarıklardan her biri. **4** *müz.* telli çalgılarda telleri germeye yarayan burgu. **5** *mec.* seslerin duyulmasında işitme doğruluğu, seslerin uygunluğunu seçebilme ve değerlendirebilme yeteneği. **kulağı** (ya da **kulakları**) **çınlasın** konuşulan yerde bulunmayan, sevilen biri anıldığında söylenir. *ör. Kulağı çınlasın, bir asker arkadaşım vardı, iyi avcı olduğunu söylerdi.* **kulağı ağır işitmek** kulağı iyi işitmemek. **kulağı delik** olup bitenleri çabuk haber alan(kimse). **kulağı düşük 1)** gücünü yitirmiş. **2)** neşesiz. **kulağı kesik** ➻ **eski kurt.** **kulağı (bir şeyde) olmak** dikkatini (bir şeye) vermek. *ör. Kulağımız radyodaydı, ama haber yine yoktu.* **kulağı kirişte (olmak)** söylenecek sözü, gelecek haberi dikkatle bekleyerek (beklemek). *ör. Kulağı kirişteydi, ağzımdan çıkanı yapacaktı.* **kulağı okşamak** (ses, söz) kulağa hoş gelmek. **kulağı tetikte (olmak)** söylenecek sözü, gelecek haberi dikkatle bekleyerek (beklemek). **kulağı tıkalı 1)** ağır işiten, sağır. **2)** dinlemek istemeyen, dinlemeyen, aldırmayan. **kulağına çalınmak** başkaları konuşurken kendisi de duymuş olmak. *ör. O zamanlar böyle bir şey kulağıma çalınmıştı.* **kulağına çarpmak** *mec.* kulağına çalınmak, duymak. **kulağına gelmek 1)** (bir şey) kulağına çalınmak. **2)** bir kimse tarafından duyulmak. *ör. Kulağına gelenlere göre davranırdı.* **kulağına girmek** (ya da **girmemek**) söylenenleri kabul etmek (ya da etmemek), söz dinlemek (ya da dinlememek) söylenenlere önem vermek (ya da vermemek). **kulağına kar suyu kaçmak** kaygı veren, rahatını kaçıran bir haber işitmek. **kulağına koymak** (ya da **sokmak**) sırası gelince anımsaması için bir kimseye bir şey söylemek, onu bir şeye ya da duruma hazırlamak için o şeye ya da durumu ona önceden kısaca anlatmak. **kulağına küpe olmak** başına gelen bir durumdan, hiç unutmayacağı bir ders almak. **kulağına söylemek** (birine bir şeyi) başkalarının işitemeyeceği bir biçimde söylemek, fısıldamak. **kulağını açmak** bütün dikkatiyle dinlemek. **(birinin) kulağını bükmek** (bir kimseyi) uyarmak. **(birinin) kulağını çekmek** kötü bir davranışından dolayı, bir daha yapmamasını sağlayacak yolda öğütleyip uyarmak. **(birinin) kulağını çınlatmak** konuşurken o kimsenin adını anmak. *ör. Dün senin kulağını çınlattık.* **(birinin) kulağını doldurmak** bir kimseye, onun başkalarından bilgi almasından önce, konu üzerinde bilgi verirken kendi düşüncesini aşılamak. **kulağının üstüne yatmak** *mec.* duymamış gibi davranmak, hiç aldırış etmemek, vurdumduymaz biri gibi davranmak. *ör. Bu gerçekler kendine anlatıldığında hâlâ kulağının üstüne yatmayı sürdürürse, belgeler de işe yaramaz.* **kulak ardı etmek** (bir öğüdü, bir sözü vb.) göz önüne almamak, kulak asmamak, umursamamak, dinlememek, önemsememek. *ör. Söylediklerimi kulak ardı edersen sen zararlı çıkarsın.* **kulak asma!** aldırma! önemseme! dinleme! *ör. Onun sözlerine kulak asma sen, bildiğin gibi yap.* **kulak asmamak** aldırmamak, önem vermemek, dinlememek, aldırış etmemek. *ör. Onun söylediklerine kimse kulak asmazdı.* **kulak dolgunluğu** tam ve sağlam olmasa da işite işite elde edilmiş, şöyle böyle bilgi. **kulak erimi** sesin işitilebileceği uzaklık. **kulak kabartmak** belli etmemeye çabalayarak dinlemek. *ör. Konuşmalarına kulak kabartınca, kendinden söz edildiğini anladı.* **kulak kesilmek** hiçbir şeyi kaçırmamaya çalışarak, çok büyük bir dikkatle dinlemek. *ör. Herkesin kulak kesildiğini görünce, sözlerini sürdürdü.* **kulak misafiri** yanında konuşulan bir şeyi dinleyen ama konuşmaya katılmayan kimse. **kulak misafiri olmak** yanında konuşulan bir şeyi, konuşmaya katılmadan dinlemek. *ör. Konuştuklarına birkaç kez kulak misafiri olmuştum, konuyu biliyordum.* **kulak tıkacı** çok şiddetli seslerden kulağı korumak için, kulağın içine ya da üzerine konulan araç. **kulak** (ya da **kulaklarını**) **tıkamak (bir şeye)** duymazlıktan gelmek, duymamış gibi davranmak, aldırmamak, dinlememek. **kulak tırmalamak** (ses için) kulağı rahatsız etmek. **kulak tırmalayıcı** (ses için) kulağı rahatsız eden, kötü. **kulak tutmak** işitmek istemek.

kulak vermek iyice anlamak ereğiyle dinlemek, işitmeye çalışmak. *ör. Kulak verince, onun sesini tanımıştım.* **kulakları çınlasın** ➻ **kulağı çınlasın. kulakları dolmak** bir şeyi sürekli olarak dinlemekten bıkmak. **kulakları paslanmak** çok uzun bir zamandan beri müzik dinlememiş olmak. **kulaklarına** (ya da **kulağına**) **inanamamak** duydukları karşısında çok şaşırmak. **kulaklarına kadar kızarmak** çok utanmak. **kulaklarını dikmek** (hayvan için) dikkat kesilmek. **kulaklarını tıkamak (bir şeye)** dinlemek istememek, dinlememek. **kulaklarının pasını gidermek** uzun bir zamandan beri müzik dinlememişken müzik dinleyerek bu yoksunluğu gidermek. **kulaktan âşık olmak** kendisine anlatılanlara kapılıp birine ya da bir şeye sevgi beslemek. **kulaktan dolma** başkalarından işitilerek edinilen (bilgi). **kulaktan kapmak** okuyarak değil, söylenenleri dinleyerek bilgi edinmek. **kulaktan kulağa** *ik. be.* biri ötekinin kulağına söyleye söyleye, bir kimseden bir başkasına gizlice söylenerek. *ör. Olay kulaktan kulağa yayılıvermişti.*

kulakaltıbezi, -ni *b. a. gövb.* tükürükbezlerinin en büyüğü olan ve kulağın yakınında bulunan bez **(II)**.

kulakçı *a. ha.* kulak, burun, boğaz hastalıkları doktoru.

kulakçık *a. gövb.* yüreğin üst bölümünde iki tane olarak bulunan ve sağda bulunanı ana toplardamarlardan, solda bulunanı akciğer toplardamarlarından kanı alıp karıncıklara veren boşlukların ortak adı.

kulakdavulu, -nu *b. a. gövb.* ➻ **kulakzarı**.

kulakdemiri, -ni *b. a.* pullukta, uç demirinin kaldırdığı toprağı ters çeviren demir.

kulakkepçesi, -ni *b. a. gövb.* kulağın, sesi toplayarak ortakulağa gönderen, yarım daire biçimindeki bölümü.

kulaklı *s.* **1** kulağı herhangi bir biçimde olan. *ör. Uzun kulaklı bir hayvandı.* **2** kulağa benzeyen çıkıntısı olan. *ör. Eskiden kulaklı tencereler olurdu.* **3** *a.* iki yanında tutulacak yeri olan tencere. **kulaklı somun** yanlarında kanat gibi çıkıntıları olan bir somun türü.

kulaklık *a.* **1** kulakları soğuktan, rüzgârdan ve benzeri dış etkenlerden korumak için kulakkepçesine geçirilen kılıf. **2** radyo, telefon, telsiz gibi aygıtlarda, kulakla verici arasında ses bağlantısını sağlayan alıcı. **3** kulakları ağır işitenlerin kullandıkları, işitmeyi sağlayan pilli araç.

kulakmemesi, -ni *b. a. gövb.* kulağın, etli, yumuşak ve kıkırdaksız olan alt ucu.

kulaksız *s.* kulakkepçesi olmayan.

kulaktozu, -nu *b. a.* kulağın arkasındaki tümseklik. **kulaktozuna vurmak** tam kulağın üstüne vurmak.

kulakzarı, -nı *b. a. gövb.* dışkulakla ortakulağı birbirine bağlayan zar.

kulampara *a. Ar. Far. ka.* ➻ **oğlancı**.

kulamparalık *a. Ar. Far. ka.* ➻ **oğlancılık**.

kule *a. Ar.* alanı dar ve genellikle kare ya da yuvarlak biçimli yüksek yapı.

kulis *a. Fr.* **1** tiyatroda, izleyicinin oturduğu yerler dışında kalan, sahnenin gerisinde ve yanlarında bulunan bölüm. **2** *mec.* bir işin bilinmeyen yönleri, içyüzü. **3** borsa dışındaki alışveriş yeri. **kulis çalışması** *mec.* bir toplantıda, çeşitli grupların oturum dışında, ara verişlerde yaptıkları, yandaş toplamaya vb. dayalı bir tür gizli çalışma. **kulis faaliyeti** ➻ **kulis çalışması. kulis yapmak** *mec.* bir toplantıda, kulis çalışmasında bulunmak.

kullanabilme *a.* kullanabilmek eylemi.

kullanabilmek *(-i)* kullanmak elinde olmak, kullanma becerisini göstermek, kullanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kullanadurma *a.* kullanadurmak eylemi.

kullanadurmak *(-i)* kullanmaya başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Şimdilik bunu kullanadur, sonra yenisini alırız.*

kullanagelme *a.* kullanagelmek eylemi.

kullanagelmek *(-i)* öteden beri kullanıyor olmak. *ör. Bunları yok sayamayız,* ***bunlar hep kullanageldiğimiz sözcükler.***

kullandırabilme *a.* kullandırabilmek eylemi.

kullandırabilmek *(-i, -e)* kullanmasına izin vermek, kullandırmak elinde ya da yetkisinde olmak, kullandırma olanağı ya da olasılığı bulunma.

kullandırılabilme *a.* kullandırılabilmek eylemi.

kullandırılabilmek *(nsz)* kullandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kullandırılış *a.* kullandırılmak eylemi ya da biçimi.

kullandırılma *a.* kullandırılmak eylemi.

kullandırılmak *(nsz)* kullanmak eylemi yaptırılmak. *ör. Seçimde, hakkı olmayanlara da oy kullandırıldığı anlaşıldı.*

kullandırış *a.* kullandırmak eylemi ya da biçimi.

kullandırma *a.* kullandırmak eylemi.

kullandırmak *(-i, -e)* kullanmasını sağlamak, kullanmak eylemini yaptırmak.

kullanıcı *a.* herhangi bir şeyi, özellikle bilgisayar ve onunla ilgili şeyleri kullanan kimse. *ör. Kullanıcı yanlış olanı sonradan düzeltir.*

kullanılabilir *s.* kullanılmaya uygun.

kullanılabilirlik *a.* kullanılabilir olma durumu.

kullanılabilme *a.* kullanılabilmek eylemi.

kullanılabilmek *(nsz)* kullanılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kullanılagelme *a.* kullanılagelmek eylemi.

kullanılagelmek *(nsz)* öteden beri kullanılıyor olmak. *ör. Bu sözcük herkesçe kullanılagelmiştir.*

kullanılış *a.* kullanılmak eylemi ya da biçimi.

kullanılma *a.* kullanılmak eylemi.

kullanılmak *(nsz)* kullanmak eylemine konu olmak. *ör. Kimi sözcükler az kullanılır.* **kullanıla kullanıla** *ik. be.* sık sık ya da uzun zamandan beri kullanılarak. *ör. Bunlar kullanıla kullanıla eskimiş ev eşyasıydı.*

kullanılmış *s.* yeni olmayan, elden düşme. *ör. Kullanılmış mobilyayı ucuza alırlar.*
kullanım *a.* **1** kullanma, yararlanma. **2** *dilb.* sözcüklerin en yaygın bir biçimde kullanılma durumu. *ör. Sözcüklerin kullanımları, onların sözlükteki yerini sağlar.*
kullanış *a.* kullanmak eylemi ya da biçimi.
kullanışlı *s.* rahatça kullanmaya uygun, kullanılmaya elverişli.
kullanışlılık *a.* kullanışlı olma özelliği, durumu.
kullanışsız *s.* kullanılmaya elverişli olmayan, kolaylıkla kullanılamayan, işe pek yaramayan.
kullanışsızlık *a.* kullanışsız olma özelliği, durumu.
kullanma *a.* kullanmak eylemi.
kullanmak *(-i)* **1** belli bir amaçla yararlanmak. *ör. Hafta sonlarında arabayı kendi kullanmak istiyor.* **2** bir kimseyi bir hizmette bulundurmak, çalıştırmak. *ör. İşte yardımcı kullanmak gerekiyordu.* **3** çalıştırmak, işletmek. *ör. Parasını ticarette kullanmak isterdi.* **4** (bir araç ya da aygıtı) çalıştırmak, işletmek, yönetmek. *ör. Artık bilgisayar kullanmak çok kolaylaştı.* **5** giymek, takmak. *ör. Her gün değişik bir kravat kullanmak isterdi.* **6** (içki, çay, kahve vb. gibi şeyleri) içme alışkanlığı olmak, içmek. *ör. Günde iki paket sigara kullanırdı.* **7** tutumlu davranmamak, harcamak. *ör. Bütün parasını kullanmış.* **8** (sözcük ya da söz için) yazmak ya da söylemek. *ör. Yazısında yeni sözcükler kullanmış. Ağır bir dil kullanmak sana yakışır mıydı?* **9** amacına, çıkarına araç etmek. *ör. Çıkarını düşündüğünün, seni kullanmak istediğinin farkında değil misin?* **10** etkin cinsel ilişkide bulunmak. *ör. Kadını birkaç ay kullanıp geneleve satmışlar.* **kullana kullana** *ik. be.* sık sık kullanaran. *ör. Bu imajı ozanlar kullana kullana eskittiler.*
kullaşabilme *a.* kullaşabilmek eylemi.
kullaşabilmek *(nsz)* kullaşması olanak içinde olmak ya da kullaşma olasılığı bulunmak.
kullaşma *a.* kullaşmak eylemi.
kullaşmak *(nsz)* kul özelliği kazanmak, kul durumuna gelmek, kul olmak.
kulluk *a.* **1** kul olma durumu. **2** kulun yaptığı iş. **3** *tar.* Osmanlı döneminde kamu düzenini, güvenliği sağlamakla, korumakla görevli daire, karakol. **(birine) kulluk etmek** kul olmak. **kulluk kölelik** birinin buyruğu altında yaşama durumu.
kullukçu *a. tar.* kullukta[1] görevli yeniçeri.
kuloğlanı, -nı *b. a. tar.* Osmanlı döneminde vergi toplayan belediye görevlisi.
kuloğlu *b. a. tar.* ölen yeniçerilerin, babaları gibi, ocakta askerlik yapan çocuklarına verilen ad.
kulp, -pu *a. Yun.* **1** kazan, testi, ibrik, fincan gibi kapların, genellikle halka biçiminde olan, kaldırırken, taşırken tutulacak yeri. **2** *mec.* gerçek olmayan neden, bahane. **kulp takmak** bir şeyi, bir kimseyi kusurlu gösterebilmek için, uydurma bir neden bulmak. **kulpunu bulmak** yapılacak uygunsuz bir iş için, yasallığı tartışılabilecek bir çözüm yolu bulmak.
kulplu *s. Yun. T.* kulpu[1] olan. **kulplu beygir** *sp.* jimnastik alıştırmalarında destek olarak kullanılan, gövdesinin ortasında gerektiğinde sökülüp takılabilen yarım halka biçiminde aralıklı iki kulpu bulunan araç.
kulpsuz *s. Yun. T.* kulpu[1] olmayan.
kuluçka *a. İsl.* (. .' .) civciv çıkarmak üzere yumurta üzerine yatmış ya da yatmak üzere kızmış durumda olan ya da yeni civciv çıkarmış bulunan dişi kuş ya da dişi kümes hayvanı, gurk[1]. **kuluçka dönemi 1)** her tür kuşun, civciv çıkarmak üzere yumurtaları üstüne yatması gereken süre. **2)** döllenmeden sonra canlı bir organizma oluşuncaya değin geçen süre. **3)** *hek.* bir mikrobun vücuda girmesiyle hastalığın belirmesi arasında geçen süre. **kuluçka makinesi** gereken sıcaklığı sağlayacak düzeneği bulunan ve içine yumurta konularak çok sayıda civciv çıkarmakta kullanılan aygıt. **kulaçka olmak** (dişi kuş ya da kümes hayvanı) civciv çıkarmak üzere yumurta üstüne yatma zamanı gelmek. **kuluçkaya yatmak** (dişi kuş ya da dişi kümes hayvanı) civciv çıkarmak üzere yumurtaları üzerine yatmak.
kuluçkaevi *b. a. İsl. T.* kümes hayvanı üreten bir çiftlikte kuluçka makinelerinin bulunduğu yer.
kuluçkahane *b. a. İsl. Far.* ➻ **kuluçkaevi**.
kuluçkalık *a. İsl. T.* **1** kuluçka olma durumu. **2** *s.* kuluçka altına konulmaya elverişli (yumurta).
kulun *a ha..* at ya da eşeğin yeni doğmuş yavrusu. **kulun atmak** *ha.* (kısrak ya da dişi eşek) yavru düşürmek.
kulunç *a. Ar.* çok yeğin ağrı, özellikle omuz ağrısı. **kulunç girmek** vücudun bir bölgesinde ansızın ve yeğin bir sancı oluşmak. **kulunç kırmak** ağrıyan yeri ovmak.
kulunlama *a ha..* kulunlamak eylemi.
kulunlamak *(nsz; -i) ha.* (kısrak ya da dişi eşek) yavrulamak.
kulunlu *s. ha.* (kısrak ya da dişi eşek için) karnında yavrusu olan.
kulunluk *a. ha.* (kısrak ya da dişi eşekte) döl yatağı.
kulübe *a. Yun.* (. .' .) **1** kerpiçten, tahtadan ya da sazdan, kamıştan yapılmış küçük, basit barınak, ilkel, küçük ev. **2** bir yeri beklemekle görevli kimseler için yapılmış küçük barınak. *ör. Köşedeki polis kulübesine değin yürümesi güç oldu.* **3** küçük baraka. *ör. Bir telefon kulübesine girip telefon etti.* **4** hayvanlar için yapılmış küçük barınak. *ör. Bahçede bir de köpek kulübesi vardı.* **5** *mec.* kimi kez, alçakgönüllülük göstermek ereğiyle "ev" sözcüğü yerine kullanılır. *ör. Bu akşam bizim kulübeye buyurun.*
kulübecik *a. Yun* kulübe.

kulüp *a. Fr.* **1** söyleşmek, okumak, spor yapmak gibi amaçlarla kurulmuş, yalnızca üye olanların girebildikleri yer. **2** spor derneği. *ör. Kasabada iki tane spor kulübü vardı.* **3** herkese açık müzikli, içkili eğlence yeri. *ör. Eskiden bu sokakta birkaç gece kulübü vardı.*

kulüpçü *a. Fr. T.* **1** kulüp işleten kimse. **2** bir spor kulübünün yandaşı kimse.

kulüpçülük *a. Fr. T.* **1** kulüp işletmeciliği. **2** spor kulübü yandaşlığı. *ör. Türkiye'de kulüpçülük kavgaya yol açıyor.*

kulvar *a. Fr. sp.* kimi yarışlarda, koşucunun ya da yüzücünün koştuğu ya da yüzdüğü, yalnız ona ayrılmış yarış şeridi.

kum *a.* **1** silisli kütlelerin, kayaların doğal etkenlerle parçalanıp ufalanmasıyla oluşan çok küçük, sert taneciklerin tümü. **2** armut, ayva gibi kimi meyvelerin etli bölümlerindeki sert tanecikler. **3** vücuttaki bezlerin, özellikle böbreğin ürettiği ince, küçük ve katı tanecikler. **kum başı** kumsal. **kum çölü** ince kumla örtülü çöl. **kum fırtınası** çöllerde kumu havaya karıştıran kasırga. **kum gibi** pek çok, sayısız. **kum havucu** kumu sever, kumlu toprakta yetiştirilen bir havuç türü. **kum havuzu 1)** çocuk parklarında çocukların oynaması için içine kum doldurulmuş, kıyıları yüksekçe yer. **2)** *sp.* atlamada sporcuların incinmelerini önlemek için, içine kum doldurulmuş alan. **kum kalıp** metal dökümünde kullanılan, ince kumdan yapılmış döküm kalıbı. **kum saati** dar bir boğazla birbirine bağlanmış iki cam kaptan oluşan ve üstteki kapta bulunan kumun aşağıya akmasından yararlanılarak zamanı ölçmeye, anlamaya yarayan araç. **kum torbası 1)** selc karşı set olarak ya da savaşta korunmak için gereken yerlere yerleştirilen, içine kum doldurulmuş torba. **2)** *sp.* içine kum doldurulup asılan ve yumrukoyunu alıştırmaları yapmak için kullanılan torba. **kumda oynamak** *arg.* bir fırsatı değerlendirememek, umduğunu elde edememek, fırsatı kaçırmak.

kuma *a.* aynı erkekle aynı zamanda evli bulunan kadınların birbirlerine göre olan adı. **kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş** "bir erkeğin karıları birbiriyle anlaşabilir, iyi geçinebilir ama kardeş karıları birbirleriyle geçinemezler" anlamında söylenir.

kumalı *s.* kuması olan (kadın).

Kuman *ö. a.* ➻ **Kıpçak**.

Kumanca *ö. a.* ➻ **Kıpçakça**.

kumanda *a. İt.* (. .' .) **1** komuta. **2***ha.* televizyon vb.yi uzaktan açıp kapamada, kanal değiştirmede kullanılan araç. **kumanda etmek 1)** komut vermek. **2)** yönetmek. **3)** (düzenek) işlemek. *ör. Arabanın marşı kumanda etmekte nazlanıyordu.*

kumandan *a. İt.* ➻ **komutan**.

kumandanlık *a. İt. T.* ➻ **komutanlık**.

Kumandı *ö. a.* Kuzey Altaylar'da yaşayan, Şamanizme inanan bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse.

kumanya *a. İt.* (. .' .) **1** yolculukta yenilmek için hazırlanan yiyecek.*eş.* **azık**. **2** *ask.* sefer durumundaki askerler için hazırlanan yiyecek. **3** *den.* gemi görevlilerinin yiyecek ve içeceklerinin tümü.

kumanyacı *a. İt. T. den.* gemilerde yiyecek içecek işlerine bakan gemici.

kumanyalık *a. İt. T. den.* gemilerde yiyecek ve içeceklerin konulduğu bölme.

kumar *a. Ar.* ortaya para konularak oynanan her türlü talih oyunu. **kumar oynamak 1)** ortaya para koyarak talih oyunu oynamak. **2)** *mec.* olumlu sonuçlanması kuşkulu olan bir işe bile bile girişmek. **kumar parası 1)** kumar oynamakta kullanılan, kumara ayrılan para. **2)** kumar yoluyla kazanılmış para.

kumarbaz *s.* ve *a. Ar. Far.* ➻ **kumarcı**.

kumarbazlık *a. Ar. Far.* ➻ **kumarcılık**.

kumarcı *s.* ve *a. Ar. T.* sürekli kumar oynayan, kumarı alışkanlık edinmiş, kumara düşkün (kimse).

kumarcılık *a. Ar. T.* kumarcı olma durumu.

kumarhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) kumar oynanan yer.

kumarhaneci *b. a. Ar. Far. T.* kumarhane işleten kimse.

kumarhanecilik *a. Ar. Far. T.* kumarhaneci olma durumu, kumarhane işletmeciliği.

kumaş *a. Ar.* **1** yün, pamuk, ipek gibi şeylerin ipliklerinden makinede dokunmuş her türlü dokuma. **2** *s.* böyle bir dokumadan yapılmış olan. *ör. Bu yıl kumaş çantalar modaymış.* **kumaş mengenesi** yeni dokunmuş ya da yıkanmış kumaşların içinden geçirildiği silindir biçimli araç.

kumaşçı *a. Ar. T.* kumaş fabrikası sahibi olan ya da kumaş satan kimse.

kumaşçılık *a. Ar. T.* **1** kumaş üretme işi. **2** kumaş satıcılığı.

kumbalığı, -nı *b. a. hayb.* kumbalığıgillerden, kum içinde yaşayan, karın yüzgeçleri ve dişleri olmayan, hamsiye benzer küçük bir balık.

kumbalığıgiller *ç. b. a. hayb.* kemikli balıklar takımının kefaller alttakımına giren, örnek hayvanı kumbalığı olan bir familya.

kumbara *a. Far.* (.' . .) **1** metalden, topraktan ya da plastikten yapılmış, para biriktirmek için kullanılan, içine bozuk ya da kâğıt para atmaya yarayan bir deliği bulunan küçük kap. **2** *esk.* ➻ **humbara**.

kumbaracı *a. Far. T.* (.' . . .) *esk.* ➻ **humbaracı**.

kumbarahane *b. a. Far.* (. . . - .) *esk.* ➻ **humbarahane**.

kumbaralı *s. Far. T.* kumbarası olan. **kumbaralı telefon** ➻ **ankesörlü telefon**.

kumcu *a.* yapılar için kum getiren ya da getirtip satan kimse.

kumcul *s. bitb.* kumlu toprakta yetişen, kumlu toprağı seven (bitki).

kumkazan *b. a. hayb.* kemirgenlerden, Afrika'nın güney bölgelerinde bulunan, yaklaşık

30 cm. uzunluğunda, köstebeğe benzeyen ve onun gibi yeraltında yaşayan bir memeli türü.
kumkuma *a. Ar.* **1** küçük testi, çömlek. **2** *mec.* olumsuz, kötü bir özelliği kendinde fazlasıyla toplayan kimse, olay ya da yer.
kumla *a.* **1** geniş kumsal, kumluk yer. **2** güneş banyosu yapmak ereğiyle düzenlenmiş kumsal. *eş.* **plaj**.
kumlama *a.* **1** kumlamak eylemi. **2** çam türü ağaçlarda yılhalkaları arasındaki görüntü ayrımını daha da belirginleştirmek için yüzeye, hava basıncından yararlanarak kum püskürtme. **3** oyma işlerinde, çukurda kalan yüzeyleri özel dişli araçlarla pütürlendirme.
kumlamak *(-i)* kum ile kaplamak ya da kum dökmek.
kumlanma *a.* kumlanmak eylemi.
kumlanmak *(nsz)* kum bulaşmak, kum olmak.
kumlayabilme *a.* kumlayabilmek eylemi.
kumlayabilmek *(-i)* kumlamak elinde olmak, kumlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Havuzu çocuklar için kumlayabiliriz.*
kumlu *s.* **1** içinde kum bulunan. *ör. Bu bitki kumlu toprakları sever.* **2** *mec.* çok ufak ve sık benekli. *ör. Kumlu kumaştan bir ceketi vardı.*
kumluk *s.* **1** kumu çok olan (yer). **2** *a.* kumsal.
kumotu, -nu *b. a. bitb.* ➸ **uyuzotu**.
kumpanya *a. İt.* (. .' .) **1** genellikle tecimsel amaçlı özel tiyatro topluluğu. **2** *mec.* aynı görüşü paylaşan, aynı eylemi yapan kimseler topluluğu.
kumpas *a. Fr.* **1** elle dizgi yapılan basımevlerinde, dizgicilerin harfleri satır durumuna getirirken içine yerleştirdikleri ayarlanabilir demir yuva. **2** *den.* gemilerde, deniz haritaları üzerinde uzaklıkları ölçmek için kullanılan pergel. **kumpas kurmak** *mec.* birisine karşı, onu güç duruma düşürecek gizli bir düzen, tuzak hazırlamak.
kumpir *a. Al.* **1** *ha.* patates. **2** közde ya da fırında pişmiş patates.
kumral *a.* **1** (saç, sakal, bıyık için) açık kestanerengi ya da koyu sarı. **2** *s.* saç, sakal ve bıyığı bu renkte olan (kimse).
kumrallık *a.* kumral olma durumu.
kumrengi, -ni *b. a. T. Far.* kumun rengine benzeyen renk.
kumru *a. Far. hayb.* güvercinler takımından, güvercinden biraz küçük, boz renkli bir kuş.
kumsal *a.* **1** deniz, göl ya da akarsu kıyılarında oluşan kumlu yer. **2** *s.* kumluk[1].
kumsallık *a.* kumsal olma durumu.
kumtaşı, -nı *b. a. yerb.* kum tanecciklerinin basınç altında kaynaşmasıyla oluşmuş kayaç.
kumuç (I) *a. ha.* bir arada bulut durumunda uçan, sivrisineğe benzer çok küçük bir sinek.
kumuç (II) *a. ha.* içine et ya da peynir konularak yapılan bir tür sigaraböreği.
Kumuk *ö. a.* Dağıstan'da yaşayan bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse.
Kumukça *ö. a.* (. .' .) Kumuk dili.
kumul *a. yerb.* çöllerde ya da deniz kıyılarında, rüzgârların yığmasıyla oluşmuş kum tepesi.
kunda *a.* büyük ve ağılı bir örümcek.
kundak *a. Yun.* **1** bebeği, doğumundan sonraki ilk aylarda, üşümemesini, gövdesinin ve kemiklerinin düz gelişmesini, debelenmemesini vb. sağlamak amacıyla sıkıca sarıp sarmalamaya yarayan geniş bez. **2** bu beze sarılmış bebek. **3** saçları yemeninin içine alarak bağlama biçimi. **4** yangın çıkarmak amacıyla bir yere konulan tutuşmuş yağlı bez vb. parçası. **5** tüfek ve benzeri kimi ateşli silahlarda, namlunun altında bulunan ağaç ya da metal bölüm. **6** *mec.* ara bozma. **kundak sokmak** (ya da **koymak**) **1)** yangın çıkarmak amacıyla bir yere tutuşmuş yağlı bez parçası koymak. **2)** *mec.* ara bozacak, karışıklık çıkaracak, başkaldırıya yol açacak bir söz söylemek ya da bir davranışta bulunmak. **kundaktan çıkmak** (bebek için) büyüyerek kundaklanmaya gerek olmayacak duruma gelmek.
kundakçı *a. Yun. T.* **1** kundak sokarak yangın çıkaran kimse. **2** tüfek kundakları yapan kimse. **3** *mec.* arabozucu, karışıklık çıkarıcı.
kundakçılık *a.Yun.T.***1** kundakçı olma durumu. **2** *huk.* bir yapıyı, bir taşıtı, tarladaki ürünü vb. bilerek ve isteyerek yakma suçu.
kundaklama *a. Yun. T.* kundaklamak eylemi.
kundaklamak *(-i) Yun. T.* **1** bebeği kundağa sarmak. **2** (bir yeri) kundak sokarak yakmak. **3** saçları yemeninin içinde toplayarak bağlamak. **4** tüfek namlusunu kundağa bağlamak. **5** *mec.* ara bozmak, karışıklık çıkarmak.
kundaklanabilme *a. Yun. T.* kundaklanabilmek eylemi.
kundaklanabilmek *(nsz) Yun. T.* kundaklanması olanak içinde olmak ya da kundaklanma olasılığı bulunmak.
kundaklanış *a. Yun. T.* kundaklanmak eylemi ya da biçimi.
kundaklanma *a. Yun.T.* kundaklanmak eylemi.
kundaklanmak *(nsz) Yun. T.* kundaklamak eylemine konu olmak.
kundaklatabilme *a. Yun. T.* kundaklatabilmek eylemi.
kundaklatabilmek *(-i, -e)* kundaklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kundaklatılabilme *a. Yun. T.* kundaklatılabilmek eylemi.
kundaklatılabilmek *(nsz) Yun. T.* kundaklatılması olanak içinde olmak ya da kundaklatılma olasılığı bulunmak.
kundaklatılma *a. Yun. T.* kundaklatılmak eylemi.
kundaklatılmak *(nsz) Yun. T.* kundaklanması sağlanmak.
kundaklatma *a. Yun. T.* kundaklatmak eylemi.
kundaklatmak *(-i, -e)* kundaklamak eylemini yaptırmak.
kundaklayabilme *a. Yun. T.* kundaklayabilmek eylemi.
kundaklayabilmek *(-i) Yun. T.* kundaklamak

elinde olmak, kundaklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kundaklayış *a. Yun. T.* kundaklamak eylemi ya da biçimi.
kundaklayıverme *a. Yun. T.* kundaklayıvermek eylemi.
kundaklayıvermek *(-i) Yun. T.* çabucak kundaklamak. *ör. Adamın evini kundakyaıverip kaçmışlar.*
kundaklı *s. Yun. T.* kundağı olan, kundağa sarılmış bulunan.
kundaksız *s. Yun. T.* kundağı olmayan, kundağa sarılı bulunmayan.
kundura *a. Yun.* (.' . .) işçiliği kaba, bağsız ve konçsuz ayakkabı.
kunduracı *a. Yun. T.* (.' . . .) kundura yapan ya da satan kimse.
kunduracılık *a. Yun. T.* (.' . . . .) kunduracının işi.
kunduz *a. hayb.* kemirgenlerden, akarsu kıyılarında yaşayan, yuvasının yarısı su içinde olabilen, dallardan setler oluşturan, art ayaklarının arasında perde bulunan, geniş ve yassı kuyruklu, ağaçları kemirerek beslenen, postu kızılımsı esmer renkli, çok ince, parlak v e sık tüylü, değerli postu için avlanan memeli bir hayvan.
kunduzböceği, -ni *b. a. hayb.* ➻ **kuduzböceği**.
kungfu *a. (Çinceden)* kendini savunma temeline dayanan, karateye benzeyen bir Çin sporu.
kunna *a. ha.* kedi ya da köpek yavrusu.
kunnama *a. ha.* kunnamak eylemi.
kunnamak *(nsz; -i) ha.* (kedi, köpek, at, eşek için) doğurmak, yavrulamak.
kunt, -tu *s. Far. ha.* ağır, dayanıklı, kalın, sağlam, sert.
kuntlaşma *a. Far. T.* kuntlaşmak eylemi.
kuntlaşmak *(nsz) Far. T.* kunt bir duruma gelmek.
kuntlaştırma *a. Far. T.* kuntlaştırmak eylemi.
kuntlaştırmak *(-i) Far. T.* kunt bir duruma getirmek.
kuntluk *a. Far. T.* kunt olma durumu.
kup, -pu *a. Fr.* kumaşa kesimle verilen biçim, giysinin kesimi.
kupa (I) *a. İt.* (.' .) **1** genellikle genişliği derinliğinden çok olan, altın, gümüş, bronz ya da kristalden yapılmış, ayaklı kap. **2** bardak. **3** genellikle spor yarışmalarında ödül olarak verilen bir sanat yapıtı. **4** iskambil kâğıdının, benekleri kırmızı yürek biçiminde olanı. **5** *s.* bir kupanın alabileceği miktarda olan.
kupa (II) *a. Fr. esk.* dört tekerlekli, kapalı ve yalnızca arkada oturulacak yeri olan, iki kişilik at arabası.
kupes *a. Yun.* (.' .) *hayb.* izmaritgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde yaşayan, ortalama boyu 20 cm. olan, başı vücuduna göre küçük, gözleri büyük, ağzı ufak, sırt yüzgeci bir tane ve şerit durumunda, sırtı esmer, yanları ve karnı beyaz, eti pek lezzetli olmayan bir balık.
kupkuru *s.* (.' . .) çok kuru. **kupkuru etmek** çok kurutmak. **kupkuru kesilmek** çok kurumak.
kupon *a. Fr.* **1** pay senetleri, devlet tahvili gibi değerli kâğıtların üzerinde bulunan ve bu kâğıtların belirli zamanlarda getireceği faiz ya da kazanç payını gösteren, zamanı gelince kesilip ilgili yere verilerek karşılığında nakit para alınan parça. **2** *a.* ve *s.* tek bir giysilik olarak dokunmuş, üstün nitelikli (kumaş).
kupür *a. Fr.* ➻ **kesik**[4].
kur (I) *a. Fr.* **1** yabancı paraların ulusal para cinsinden değeri. **2** ➻ **kurs (II)**.
kur (II) *a. Fr.* **1** karşı cinsten birine ilgi göstererek onun hoşuna gitmeye, gönlünü çelmeye çalışma. **2** bir kimsenin duygularını okşayacak biçimde davranarak onu elde etmeye çalışma. **kur yapmak 1)** karşı cinsten birine ilgi göstererek onun hoşuna gitmeye, gönlünü çelmeye çalışmak. **2)** bir kimsenin duygularını okşayacak biçimde davranarak onu elde etmeye çalışmak.
kura *a. Ar.* ➻ **adçekme**. **kura çekmek** ➻ **adçekmek**.
kurabilme *a.* kurabilmek eylemi.
kurabilmek *(-i)* kurmak elinde olmak, kurmayı becermek, kurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kurabiye *a.* (. - . .) **1** un, yağ, şeker, badem, fıstık vb. ile yapılan, şekerli küçük çörek. **2** *arg.* (kız ve kadın için) genç, güzel ve çekici. **kurabiye gibi** (yiyecek için) ağızda dağılıveren, çok gevrek.
kurabiyeci *a.* (. - . . .) kurabiye yapan ya da satan kimse.
kurada *s. ha.* **1** eskimiş, bozulmuş, işe yaramaz (eşya). **2** dayanıksız, güçsüz, gelişmemiş, cılız (kimse ya da hayvan).
kuragelme *a.* kuragelmek eylemi.
kuragelmek *(-i)* öteden beri kuruyor olmak. *ör. Bu ülkü, kurageldiğimiz bir düştü.*
kurak *s.* **1** (hava, mevsim, yıl için) yağışsız. **2** (toprak için) nem tutmayan, çabuk kuruyuveren, çorak.
kurakçıl *s. bitb.* (bitki için) kurak topraktan hoşlanan, kurak yerde yetişen, çok su istemeyen.
kuraklaşabilme *a.* kuraklaşabilmek eylemi.
kuraklaşabilmek *(nsz)* kuraklaşması olanak içinde olmak ya da kuraklaşma olasılığı bulunmak.
kuraklaşma *a.* kuraklaşmak eylemi.
kuraklaşmak *(nsz)* kurak bir duruma gelmek, yağış alamaz olmak.
kuraklık *a.* kurak olma durumu, kurak hava, yağışsızlık.
kural *a.* **1** bir bilime, bir sanata temel olan, ona yön veren ilke. **2** insan davranışlarına yön veren, uyulması gereken ilke, törelerce zorunlu kılınan yasa. **3** bir işlemin doğru sonuç vermesi için uygulanması gereken belli yöntem, tutulacak belli yol. **4** *dilb.* bir dilin aynı türden olaylarında görülen birlikten çıkarılmış yargı,

zorlayıcı ilke. **5** *topb.* bir yaptırımlar düzeniyle toplum üyelerinin kendisine uyması sağlanan, toplumca benimsenmiş her türlü buyurucu ve yasaklayıcı düzenleme. **kurala aykırı** ➻ **kuraldışı. kurala aykırılık** ➻ **kuraldışılık.**

kuralcı *s.* **1** kurallara çok bağlı olan, kuralları titizlikle uygulayan, kurallara uyulmasını isteyen. **2** kural koyan.

kuralcılık *a.* kuralcı olma durumu.

kuraldışı *b. s.* kurala aykırı olan, kurala uymayan, kuralın dışında kalan.

kuraldışılaşma *a.* kuraldışılaşmak eylemi.

kuraldışılaşmak *(nsz)* kuraldışı bir nitelik edinmek.

kuraldışılık *b. a.* kuraldışı olma durumu.

kurallaşma *a.* kurallaşmak eylemi.

kurallaşmak *(nsz)* uyulması gereken ilke, kural durumuna gelmek.

kurallaştırabilme *a.* kurallaştırabilmek eylemi.

kurallaştırabilmek *(-i)* kurallaştırmak elinde olmak, kurallaştırma olanaüı ya da olasılığı bulunmak.

kurallaştırılabilme *a.* kurallaştırılabilmek eylemi.

kurallaştırılabilmek *(nsz)* kurallaştırılması olanaklı olmak ya da kurallaştırılma olasılığı bulunmak.

kurallaştırılma *a.* kurallaştırılmak eylemi.

kurallaştırılmak *(nsz)* kural, ilke, yasa durumuna getirilmek.

kurallaştırma *a.*kurallaştırmak eylemi.

kurallaştırmak *(-i)* kural, ilke, yasa durumuna getirmek.

kurallı *s.***1** kuralı olan, kurala uygun olan. **2** *dilb.* belli bir kurala göre oluşturulmuş olan. **kurallı tümce** (ya da **cümle**) *dilb.* yüklemi sonda bulunan tümce.

kurallılık *a.* kurallı olma durumu.

kuralsız *s.* **1** kurala uygun olmayan, belli bir kuralı bulunmayan. **2** *dilb.* belli bir kurala bağlanmayan, kurallı sayılan bir örneğe uymayan.

kuralsızlık *a.* kuralsız olma durumu.

kuram *a.* **1** bir bilim ya da sanatla ilgili ya da herhangi bir sorunu ilgilendiren ve uygulanmadıkça gerçekleşip gerçekleşemeyeceği, doğru olup olmadığı bilinemeyen düşünülerin, ilkelerin topu. **2** gözleme dayanan sanı, soyut bilgi. **3** dizgeli bir biçimde düzenlenmiş ve birçok olayı açıklayan, bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü. *eş.* **teori. 4** *fels.* yarar sağlamayı ya da uygulamayı amaçlamayan salt bilgi. **5** *fels.* deneyle karşıtlık içinde, düşünceyle kazanılmış, düşünü alanında kalmış bilgi. *eş. esk.* **nazariye. 6** *topb.* bilgi edinme sürecinin herhangi bir aşamasında ortaya atılan, insana doğal ve toplumsal çevresini belli ölçüde denetleme olanağı veren, bilimsel güvenirliği olan bir genel bilgi ve açıklama düzeni.

Kurama *ö. a.* Türkistan'da yaşayan bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse.

kuramcı *a.* kuram ortaya atan kimse.

kuramcılık *a.* kuramcı olma durumu.

kuramlaştırma *a.* kuramlaştırmak eylemi.

kuramlaştırmak *(-i)* kuram durumuna getirmek, kuram olarak ortaya koymak.

kuramsal *s.* kuramla ilgili bulunan, kuram niteliğinde olan, kuramla ilgili.

kuramsallık *a.* kuramsal olma durumu.

kuramsız *s.* kuramı olmayan.

kuramsızlık *a.* kuramsız olma durumu.

Kuran *ö. a. Ar.* İslam dininin temel ilkelerini, Hazreti Muhammet'e gönderilen Tanrı buyruklarını içeren, bunları bütün insanlığa bildiren, Müslümanlığın temel, Müslümanların kutsal kitabı. **Kuran** (ya da **ekmek**) **çarpsın!** söylediği şeye karşısındakini inandırmak için içilen ant.

Kuranıkerim *ö. b. a. Ar.* ➻ **Kuran.**

kurbağa *a. hayb.* kurbağalardan, küçük göllerde, derclerde, bataklık yerlerde yaygın olarak bulunan, çıplak derisi, sıçramaya ve yüzmeye elverişli vücudu ve kendine özgü ötüşüyle tanınan, yumurtayla üreyen, yavruları gelişimlerini durgun sularda tamamladıktan sonra kuyru ğu ve solungacı körelerek karada ve suda yaşayabilecek duruma gelen, karada sıçrayarak yürüyen, suda iyi yüzen küçük bir hayvan. **kurbağa testi** *hek.* bir kadının gebe olup olmadığını anlamak için, sidiğinin bir kurbağaya şırınga edilmesi biçiminde uygulanan deney.

kurbağaadam *b. a. T. Ar.* ➻ **balıkadam, dalgıç.**

kurbağacık *a.* **1** küçük kurbağa, kurbağa yavrusu. **2** *hek.* ağız tabanında oluşan, içi su dolu küçük ur. **3** ayarlanabilir somun anahtarı, İngiliz anahtarının küçüğü. **4** yukarıya sürülebilecek biçimdeki pencere çerçevesinin ve benzeri şeylerin alt kenarlarına yerleştirilen tutacak.

kurbağalama *a. sp.* **1** kurbağanın yüzmesine benzer yatay hareketler yaparak yüzme. **2** birbirine koşut iki tırmanma sırığına baldırları ve ayak sırtlarını kenetleyerek ya da bunları dışardan diz altına sıkıştırarak tırmanma.

kurbağalar *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan, amfibyumlar sınıfına giren bir takım.

kurbağaotu, -nu *b. a. bitb.* düğünçiçeğigillerden bir bitki.

kurbağazehiri, -ni *b. a. T. Far. bitb.* kurbağazehirigillerden, tatlı sular içinde yetişen, yürek biçiminde yaprakları olan, beyaz çiçekler açan bir süs bitkisi.

kurbağazehirigiller *ç. b. a. T. Far. bitb.* birçeneklilerden, bütünü ya da bir kesimi su içinde yaşayan, kurbağazehiri ve benzeri su bitkilerini içine alan bir familya.

kurban *a. Ar.***1** dinsel bir buyruğu ya da bir adağı yerine getirmek ereğiyle kesilen hayvan. **2** Müslümanlarda kurban bayramı. *ör. Askerdeki oğlu kurbanda izinli gelecekmiş.* **3** *mec.* bir ülkü uğruna feda edilen ya da kendi-

ni feda eden kimse. *ör. Demokrasi kurbanları olmasa bugünleri göremezdik.* **4** *mec.* bir kazada ya da felakette ölen kimse. *ör. Kaza kurbanları toprağa verildi.* **5** *ünl. ha* Anadolu'nun kimi bölgelerinde seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Kurban, bunu sana veremem.* **kurban ayı** ➻ **zilhicce**. **kurban bayramı** zilhicce ayının onuncu günü başlayıp dört gün süren ve bu süre içinde, İslam dini gereğince, yoksullara dağıtılmak üzere kurban kesilen dinsel bayram. **kurban eti** kurban olarak kesilen hayvanın eti. **kurban etmek 1)** ➻ **kurban kesmek**. **2)** *mec.* kendi çıkarı için bir kimseyi ya da bir şeyi feda etmek. **kurban gitmek** *mec.* suçsuz yere ölmek ya da bir zarara uğramak. **kurban kesmek** din buyruğunu yerine getirmek için bir hayvanı keserek etini dağıtmak. **kurban olayım! 1)** "canım feda olsun" anlamında, aşırı sevgi ve hayranlık anlatır. *ör. Yurdumun taşına toprağına kurban olayım!* **2)** "yalvarırım" anlamında söylenir. *ör. Kurban olayım, bu işimi yapıver.* **kurban olmak** bir kimse, bir ülkü ya da bir şey için kendini feda etmek. **kurban vermek** can kaybına uğramak. *ör. Depremde çok kurban verdik.*

kurbanlaşma *a. Ar. T mec.* kurbanlaşmak eylemi.

kurbanlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* kendini kurbanmış gibi duyumsamak.

kurbanlık *s. Ar. T.* kurban olarak kesilmek üzere ayrılmış, kurban edilecek olan (hayvan). **kurbanlık koyun (gibi)** başına geleceklerden habersiz (kimse).

kurca *a. esk. ha.* kurcalamak, karıştırmak işi, kaşıma. **kurca çıbanı** zararsız, önemsiz durumdayken kaşıyıp kurcalayarak azdırılmış çıban.

kurcalama *a.* kurcalamak eylemi.

kurcalamak *(-i)* **1** elleyerek, karıştırarak bakmak. *ör. Bilmediğin makineyi kurcalamak olmaz.* **2** sivri bir şey sokup karıştırarak zorlamak. *ör. Kilitli çekmeceyi kurcalarken yakalanmış.* **3** karıştırıp, kaşıyarak azdırmak. *ör. Sivilceyi kurcalayıp yara yapmıştı.* **4** bir konuyu olumsuz bir şey bulmak amacıyla araştırmak, konunun üstünde durmak, bir konuyu eşelemek. *ör. Satış işini kurcalayınca alınan rüşvet ortaya çıkmıştı.* **5** *mec.* (zihnini, aklını) meşgul ve rahatsız etmek. *ör. Bu iş kafamı kurcalayıp duruyordu.*

kurcalanabilme *a.* kurcalanabilmek eylemi.

kurcalanabilmek *(nsz)* kurcalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurcalanış *a.* kurcalanmak eylemi ya da biçimi.

kurcalanma *a.* kurcalanmak eylemi.

kurcalanmak *(nsz)* kurcalamak eylemine konu olmak.

kurcalatma *a.* kurcalatmak eylemi.

kurcalatmak *(-i, -e)* kurcalamak eylemini yaptırmak.

kurcalayabilme *a.* kurcalayabilmek eylemi.

kurcalayabilmek *(-i)* kucalamak elinde olmak, kurcalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurcalayış *a.* kurcalamak eylemi ya da biçimi.

kurçatovyum *a. Rus. kim.* simgesi Ku, atom sayısı 104, atom ağırlığı 206 olan, rutherfordyum da denilen yapay bir element.

kurdele *a. İt.* (. .' .) giyecekleri süslemek, bir şey bağlamak vb. için kullanılan, ipekten ya da herhangi bir kumaştan yapılmış enlice şerit.

kurdelebalığı, -nı *b. a. İt. T. hayb.* kurdelebalığıgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde orta sularda ya da diplerde yaşayan, uzun ve yassı vücutlu, boyu ortalama 40 cm. olan, parlak açık turuncu ya da açık pembe renkli, çok küçük pullu, kuyruk yüzgeci demet biçiminde ve ucu iplik gibi ince, kemikli bir balık.

kurdelebalığıgiller *ç. b. a. İt. T. hayb.* örnek hayvanı kurdelebalığı olan balıklar familyası.

kurdeşen *a. hek.* insan vücudunda çeşitli nedenlerle oluşan kaşıntılı döküntü.

kurdurabilme *a.* kurdurabilmek eylemi.

kurdurabilmek *(-i, -e)* kurdurmak elinde olmak, kurdurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurdurma *a.* kurdurmak eylemi.

kurdurmak *(-i, -e)* kurmak eylemini yaptırmak.

kurdurtmak *(-i, -e)* ➻ **kurdurmak**.

kurdurulabilme *a.* kurdurulabilmek eylemi.

kurdurulabilmek *(nsz)* kurdurulması olanak içinde olmak ya da kurdurulma olasılığı bulunmak.

kurdurulma *a.* kurdurulmak eylemi.

kurdurulmak *(nsz)* kurmak eylemi yaptırılmak. *ör. Onlara bir dernek kurdurulmak istenmemişti.*

kurgan *a.* **1** *tar.* ilkçağda gömüt üzerine toprak yığma yoluyla oluşturulan küçük tepe. **2** (kazıbilimde) tepe biçiminde gömüt.

kurgu *a.* **1** saat ve benzeri kimi aygıtlarda zembereği kurmaya yarayan araç. **2** zembereğin kurulmuş olma durumu. *ör. Duvar saatinin kurgusu bitince durmuş.* **3** parçaları takıp birleştirerek bir bütünü oluşturma işi. *eş.* **montaj**. **4** *sin.* bir filmin çevrilişi sırasında elde edilen çekimleri uyumlu bir yolda birleştirme sanatı. *eş.* **montaj**. **5** *fels.* eylem alanına geçmeyen, yalnızca bilmek ve açıklamak ereğini güden, kuramsal düşünce. **6** düşte, düşüncede oluşturma. *ör. Bu bana aklın bir kurgusu gibi geliyor.*

kurgucu *a.* kurgu[3,4] işini yapan kimse.

kurguculuk *a.* kurgucunun yaptığı iş.

kurgulama *a.* kurgulamak eylemi.

kurgulamak *(-i)* **1** bir bütünü oluşturmak için parçaları takıp birleştirmek, kurgu yoluyla oluşturmak. **2** düşte, düşüncede yeniden oluşturmak. *ör. Ama onun yaşantısını kendimce kurgulamak işime geliyordu.*

kurgulanabilme *a.* kurgulanabilmek eylemi.

kurgulanabilmek *(nsz)* kurgulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurgulanış *a.* kujrgulanmak eylemi ya da biçimi.
kurgulanma *a.* kurgulanmak eylemi.
kurgulanmak *(nsz)* kurgulamak eylemine konu olmak, oluşturulmak. *ör. Film, düşle, gerçekle kurgulanmış.*
kurgulayabilme *a.* kurgulayabilmek eylemi.
kurgulayabilmek *(-i)* kurgulamak elinde olmak, kurgulama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kurgulayış *a.* kurgulamak eylemi ya da biçimi.
kurgulayıverme *a.* kurgulayıvermek eylemi.
kurgulayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kurgulamak.
kurgulu *s.* kurulabilen, kurgusu olan.
kurgusal *s. fels.* kurgu[5] özelliği taşıyan, kurguyla ilgili.
kurgusallık *a.* kurgusal olma durumu. *ör. Felsefe, sığ bir kurgusallık düzeyinde kalmamalıdır.*
kurgusuz *s.* kurgusu olmayan.
kurma *a.* **1** kurmak eylemi. **2** *s.* parçaları birleştirilerek, takılarak oluşturulan. *eş.* **prefabrike**.
kurmaca *s.* **1** gerçekte olmadığı halde varmış gibi tasarımlanan, düşsel, yapıntısal. **2** *yaz.* gerçek yaşamın somut olgu ve olaylarıyla doğrudan doğruya bir özdeşlik ilişkisi kurulmasına elverişli olmayan, yaratısal. *ör. Roman, öykü kurmacaya dayanır.*
kurmacasal *s.* kurmaca özelliği taşıyan, kurmacayla ilgili. *ör. Roman kurmacasal bir türdür.*
kurmacasallaştırma *a.* kurmacasallaştırmak eylemi.
kurmacasallaştırmak *(-i)* kurmacasal bir nitelik vermek.
kurmacasallık *a.* kurmacasal olanın özelliği.
kurmacı *a.* kurmacılık anlayışında yapıt veren sanatçı. *eş.* **konstrüktivist**.
kurmacılık *a.* resim ve yontu sanatında, yapıtı geometrik öğeleriyle kurmayı temel alan anlayış. *eş.* **konstrüktivizm**.
kurmak, -ar *(-i)* **1** bir şeyin oluşmasını sağlayan parçaları bir araya getirip takarak, birleştirerek onu bir bütün durumuna getirmek. **2** (yaylı, zemberekli şeylerde) yayı ya da zembereği germek. *ör. Kuşlara kapan kurduk.* **3** (çadır vb. için) dik durmasını sağlamak, dikmek, germek. *ör. Göçebeler çadırlarını kurdular.* **4** (sofra için) hazırlamak. *ör. Akşam sofrasını kurmak için mutfağa girdi.* **5** oluşturmak, yapmak. *ör. Yaşamı yeniden kurmak olanaksızdır.* **6** (turşu vb. için) gereken koşulları hazırlayarak kendi kendine olmaya bırakmak. *ör. Turşu kurmak için sivribiber aldım.* **7** (etkisi ve önemi geniş, sürekli şeyler için) ortaya gelmesini sağlamak, oluşturmak. *ör. Bir basımevi kurmak için kredi arıyordu.* **8** bir araya getirmek, toplamak. *ör. Yeni bir meclis kurmak gerekiyordu.* **9** belli bir işte birlikte çalışacak kimseleri belirlemek. *ör. Mahalle arkadaşlarından bir takım kurmak istiyordu.* **10** (yapı için) yapmak. *ör. O sokakta yeni yapılar kurmaktaydılar.* **11** bir araya gelerek oluşmasını sağlamak. *ör. Yeni bir ortaklık kurarak işe başladılar.* **12** aklından geçirmek, düşünmek, tasarlamak. *ör. Akşam bir meyhaneye gitmeyi kuruyordu.* **13** gizlice hazırlamak, düzenlemek. *ör. Ona tuzak kurmak istememiştik.* **14** zihinde büyütmek. *ör. Yarın olabilecekleri kurdukça uykuları kaçıyordu.* **15** aklına koymak, kararlaştırmak. *ör. Bir işi yapmayı kurdu mu önüne geçilmez.* **16** *mec.* bir kimseyi, dedikoduyla vb. etkileyerek, bir başkasına karşı öfkeli duruma getirmek. *ör. Onu kuranları biliyorduk.* **17** oluşturmak, sağlamak. *ör. Kışın kimi köylerle bağlantı kurmak güç olurdu.*
kurmay *a. ask.* **1** sınavla bir harp akademisine girip oradaki eğitimini başarıyla bitirerek askerlik ve savaş bilgisiyle donanmış subay. **2** *s.* kurmaylık niteliği olan, bu yetkiyle donanmış (subay). *ör. Babası bir kurmay albaydı.* **kurmay başkanı** *ask.* bir karargâhta kurmaylık işlerini yürüten subay. **kurmay subay** ➻ **kurmay**.
kurmaylık *a.* kurmay olma durumu, kurmayın görevi.
kurna *a. Ar.* (.' .) hamamlarda, musluğun altında bulunan ve içinde su biriktirilen, yuvarlak ve genellikle mermer ya da taş tekne.
kurnalı *s. Ar. T.* kurnası olan.
kurnasız *s. Ar. T.* kurnası bulunmayan.
kurnaz *s. Far.* başkalarını kandırmasını ve ufak tefek oyunlarla amacına ulaşmayı becceren, açıkgöz (kimse).
kurnazca *be. Far. T.* kurnaza yakışır bir biçimde, aldatarak, kandırarak.
kurnazlaşabilme *a. Far. T.* kurnazlaşabilmek eylemi.
kurnazlaşabilmek *(nsz) Far. T.* kurnazlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanoğlu bu, zamanla kurnazlaşabilir.*
kurnazlaşıverme *a. Far. T.* kurnazlaşıvermek eylemi.
kurnazlaşıvermek *(nsz) Far. T.* çabucak ya da kısa zamanda kurnazlaşmak. *ör. Oğlan pazarcı olunca kurnazlaşıverdi.*
kurnazlaşma *a. Far. T.* kurnazlaşmak eylemi.
kurnazlaşmak *(nsz) Far. T.* kurnaza yaraşır biçimde davranmaya başlamak, kurnaz özelliği kazanmak.
kurnazlık *a. Far. T.* kurnaz olma durumu ya da kurnaza yakışır iş, kurnazca davranış. **kurnazlık etemek** kurnazca davranmak.
kuron *a. Fr.* dişi korumak için üzerine geçirilen metal vb. kaplama.
kurs (I) *a. Ar.* **1** yassı ve yuvarlak biçimli nesne. **2** *gökb.* bir gökcisminin teker biçiminde görülen yüzü.
kurs (II) *a. Fr.* ilgililere bir konuda bilgi, beceri ve davranışlar kazandırmak için, resmi ya da özel kuruluşlarca düzenlenen, kısa süreli derslere dayanan eğitim etkinliği.

kursak *a.* **1** *hayb.* kuşların yemek borusu üzerinde bulunan, hayvanın yediği şeylerin sindirilmek üzere toplandığı, torba biçiminde şişkin organ. **2** *hayb.* böceklerin ve solucanların sindirim kanallarında bulunan, kuşların kursağına benzeyen yapı. **3** *ha.* mide. **4** kuş kursağı şişirilip kurutularak yapılan ya da ona benzetilen şişkin şey. **5** *s.* kursak zarıyla yapılmış. **kursağı boş** *ha.* karnı aç, acıkmış. **kursağında (birinin) ekmeği olmak** o kimsenin besleyip yetiştirdiği bir kişi olmak. **kursağında kalmak** *mec.* çok istediği halde yapamamak, istediğini gerçekleştirememek. *ör. Müdürün yerine geçmek istiyordu, hevesi kursağında kaldı.*

kursaklı *s.* **1** kursağı olan. **2** *ha.* guatr nedeniyle gerdanında uru olan (kimse).

kursaksız *s.* **1** kursağı bulunmayan. **2** *ha. mec.* abur cubur şeyleri bile yiyebilen (kimse).

kursiyer *a. Fr.* kurs **(II)** öğrencisi.

kurşun *a.* **1** *kim.* simgesi Pb, atom sayısı 82, atom ağırlığı 207,19, yoğunluğu 11,3 olan, 327,502 santigrat derecede ergiyen, yumuşak ve bükülgen, mavimsi gri renkte bir element. **2** tüfek, tabanca gibi hafif ateşli silahlarda kullanılan mermi. *ör. Polis, birkaç kurşun attı.* **3** *s.* kurşundan yapılmış. *ör. Kurşun boru kolay bükülür.* **kurşun asker** kurşundan yapılmış asker görünümlü oyuncak. **kurşun atmak 1)** tüfek, tabanca gibi bir silahla mermi atmak. **2)** *mec.* düşmanlık beslemek. **kurşun dökmek** nazardan hastalandığına inanılan kişi iyileşsin diye, bir kapta eritilen kurşunu, o kişinin başının üzerinden çevirerek su dolu bir kabın içine boşaltmak. **kurşun döşemek** *ha.* üst üste ve çok sayıda kurşun atmak, kurşun yağdırmak. **kurşun erimi** atılan bir merminin ulaşabildiği uzaklık. **kurşun gibi** çok ağır. **kurşun grisi** koyu gri. **kurşun sıkmak** ➻ **kurşun atmak**. **kurşun yağdırmak** üst üste ve çok sayıda kurşun atmak. **kurşun yağmuruna tutmak** çok sayıda, üst üste ve sürekli kurşun atmak, kurşun yağdırmak. **kurşun yemek** vurulmak. **(birini) kurşuna dizmek** biri için verilen ölüm cezasını bir asker birliğinin attığı kurşunlarla yerine getirmek, atılan kurşunlarla öldürmek. **kurşuna tutmak** ➻ **kurşun yağmuruna tutmak**.

kurşuncu *a.* **1** kurşun satan ya da işleyen kimse. **2** *ha.* kurşun döken kimse.

kurşunculuk *a.* **1** kurşun işleme sanatı. **2** kurşuncunun yaptığı iş.

kurşuni *a. T. Ar.* (. . -) **1** kurşunun rengi, koyu külrengi, kurşunrengi. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Belinde kurşuni bir kemer vardı.*

kurşunileşme *a. T. Ar. T.* kurşunileşmek eylemi.

kurşunileşmek *(nsz) T. Ar. T.* kurşunun rengine benzer bir renk edinmek. *ör. Deniz bir ara kurşunileşir gibi olmuştu.*

kurşunilik *a. T. Ar. T.* kurşuni olma durumu. *ör. Bugün gökyüzünün kurşuniliği hiç değişmedi.*

kurşunkalem *b. a. T. Ar.* dışı tahta, içi grafitli, yazısı silgiyle kolayca silinen kalem.

kurşunlama *a.* kurşunlamak eylemi.

kurşunlamak *(-i)* **1** kurşunla[1] kaplamak. **2** kurşunla[1] mühürlemek. *ör. Su damacanalarını kurşunlamak uzun sürdü.* **3** kurşun sıkmak, kurşun atmak, kurşunla[2] vurmak. *ör. Akşama değin kayaları kurşunladılar.*

kurşunlanabilme *a.* kurşunlanabilmek eylemi.

kurşunlanabilmek *(nsz)* kurşunlanması olanak içinde olmak ya da kurşunlanma olasılığı bulunmak.

kurşunlanış *a.* kurşunlanmak eylemi ya da biçimi.

kurşunlanma *a.* kurşunlanmak eylemi.

kurşunlanmak *(nsz)* kurşunlamak eylemine konu olmak.

kurşunlaşma *a.* kurşunlaşmak eylemi.

kurşunlaşmak *(nsz) mec.* kurşun gibi ağır olmak, ağırlaşmak.

kurşunlatabilme *a.* kurşunlatabilmek eylemi.

kurşunlatabilmek *(-i, -e)* kurşunlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurşunlatılabilme *a.* kurşunlatılabilmek eylemi.

kurşunlatılabilmek *(nsz)* kurşunlatılması olanak içinde olmak ya da kurşunlatılma olasılığı bulunmak.

kurşunlatılma *a.* kurşunlatılmak eylemi.

kurşunlatılmak *(nsz)* kurşunlamak eylemine uğratılmak. *ör. Adamın evi kurşunlatılmış.*

kurşunlatma *a.* kurşunlatmak eylemi.

kurşunlatmak *(-i, -e)* kurşunlamak eylemini yaptırmak. *ör. Adamın evini kurşunlatmak için adamlar tutmuş.*

kurşunlayabilme *a.* kurşunlayabilmek eylemi.

kurşunlayabilmek *(-i)* kurşunlamak elinde olmak, kurşunlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurşunlu *s.* **1** bileşiminde kurşun[1] bulunan. *ör. Kurşunlu benzin çevreyi kirletiyormuş.* **2** üzeri kurşunla kaplı. **3** kurşunlanmış olan. **kurşunlu damla** kurşun zehirlenmesinin yol açtığı hastalık.

kurşunrengi, -ni *b. a. T. Far.* **1** kurşunun rengi, koyu külrengi. **2** *s.* bu renkte olan.

kurşunsuz *s.* bileşiminde kurşun[1] bulunmayan. *ör. Kurşunsuz benzin üretiliyor.* **kurşunsuz benzin** çevre kirliliği oluşturmaması için kurşundan arındırılmış benzin.

kurt (I) *a. hayb.* **1** köpekgillerden, Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşayan, köpeğe çok benzeyen ve ondan daha iri, daha güçlü, uzun kafalı ve sivri burunlu, kuyruğu tüylü, postu genellikle gri sarı olmakla birlikte iklime ve yaşa göre değişebilen, yırtıcı, etçil memeli hayvan. **2** *a.* ve *s. mec.* işini çok iyi bilen, aldanmaz, kurnaz (kimse). *ör. Adam kurt birine benziyordu.* **3** *a.* ve *s. mec.* bir şeyi, bir yeri iyi bilen (kimse). *ör. O buraların kurdudur, herkesi tanır.* **kurdu koyunla barıştırmak** (ya da **yürütmek**) düşmanlığı ortadan kaldıran adaletli bir düzen, yönetim kurmak.

kurt dumanlı havayı sever kötü niyetli, kendi çıkarını düşünen kimselerin ortalıktaki karışıklıktan yararlandıklarını anlatmak için kullanılır. **kurt gibi** işini bilir, girişken, aldanmaz, açıkgöz (kimse). **kurt kocayınca köpeğin maskarası olur** güçlüyken herkesin çekindiği kişi, gücünü yitirince, güçsüz ve aşağılık kimselerin küçümsediği, eğlendiği biri durumuna düşer. **kurt komşusunu yemez** "bir kimse ne denli azgın ve kötü niyetli olursa olsun, yakınlarına zarar vermez" anlamında söylenir. **kurt köpeği** ➻ **çoban köpeği**. **kurt kuş** yeryüzünde ne kadar yaratık varsa hepsi, bütün canlılar. **kurt kuyusu** koni biçiminde kazılmış ve dibine ucu sivri bir kazık çakılmış, kurt tuzağı olarak kullanılan derin çukur. **kurt tüyünü değiştirir, huyunu değiştirmez** hain kimse, yer yurt, kılık kıyafet değiştirse de kötü huylarını değiştirmez.

kurt (II) *a. hayb.* **1** yumuşak ve uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız ya da çok ilkel ayaklı küçük hayvanların ortak adı. **2** kimi böceklere ya da böcek larvalarına verilen ortak ad. **kurdunu kırmak** isteğini yerine getirmek, hevesini almak. **kurt yeniği** kurdun yediği yer. *ör. Bitkinin yapraklarında kurt yeniği görülüyordu.* **kurtlarını** (ya da **kurdunu) dökmek** çoktan beri özlediği bir şeyi bol bol yaparak özlemini gidermek. *ör. O akşam bir eğlence yerinde bütün kurtlarını dökmüşlerdi.*

kurtağzı, -nı *b. a.* **1** gemi ve sandallarda, halatın geçmesi için teknenin kenarına tutturulmuş, açık ağız biçimindc metal parça. **2** çekmece, sandık gibi eşyalarda, doğramanın birbirine geçen dişleri. **3** kanatları basit ağlardan yapılmış ırmak dalyanı.

kurtarabilme *a.* kurtarabilmek eylemi.

kurtarabilmek *(-i)* kurtarmak elinde olmak, kurtarmaya gücü yetmek, kurtarma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurtarıcı *s.* **1** kurtulmayı sağlayan, kurtaran. **2** *a.* kendi yaşamını tehlikeye atarak bir kimseyi, bir topluluğu güç bir durumdan ya da yok olmaktan kurtaran kimse. *ör. Ülkenin yeni kurtarıcılara gereksinimi vardı.* **3** yol üzerinde bozulup kalmış bir arabayı onarım yerine götürecek özel bir çekme düzeneği bulunan araç.

kurtarılabilme *a.* kurtarılabilmek eylemi.

kurtarılabilmek *(nsz)* kurtarılması olanaklı olmak ya da kurtarılma olasılığı bulunmak.

kurtarılış *a.* kurtarılmak eylemi ya da biçimi.

kurtarılma *a.* kurtarılmak eylemi.

kurtarılmak *(nsz)* kurtarmak eylemine konu olmak. *ör. Denize düşenler kurtarıldı.*

kurtarım *a.* kurtarmak eylemi, kurtarma.

kurtarış *a.* kurtarmak eylemi ya da biçimi.

kurtarıverme *a.* kurtarıvermek eylemi.

kurtarıvermek *(-i; -i, -den)* **1** çabucak ya da kısa sürede kurtarmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Elinden gelir, beni bu beladan kurtarıver.*

kurtarma *a.* **1** kurtarmak eylemi. **2** *den.* batmış ya da karaya oturmuş bir gemiyi yüzdürme ya da herhangi bir nedenle deniz ortasında hareket edemez duruma düşmüş bir gemiyi yedeğe alarak limana çekme işi. **3** kaza yapan, bozulan vb. taşıtı kurtarma aracıyla çekip götürme. **kurtarma aracı** trafikte kazaya uğrayan, bozulan aracı yerinden alıp istenilen yere taşıyan özel donanımlı taşıma aracı. **kurtarma gemisi** *den.* çekme gücü yüksek, karaya oturmuş, bozulmuş vb. gemileri yüzdürebilecek, onarabilecek donanımları bulunan gemi.

kurtarmacı *a.* trafikte kurtarma aracıyla iş gören, kurtarma işleri yapan kimse.

kurtarmacılık *a.* kurtarmacının yaptığı iş. *ör. O şimdi Bursa'da kurtarmacılıkla geçiniyor.*

kurtarmak *(-i)* **1** bir canlıyı bir tehlikeden, felaketten ya da zor durumdan uzaklaştırmak. **2** kurtulmasını sağlamak. **3** bir şeye zarar gelmesini önlemek. *ör. Yanan evi kurtarmak güç olmuştu.* **4** yeniden ele geçirmek, geri almak. *ör. Yurdu düşmandan kurtarmak için halk var gücüyle çalıştı.* **5** bir kimsenin ceza görmesini önlemek. *ör. Avukatı onu idamdan kurtarmıştı.* **6** (genellikle olumsuz biçimiyle kullanıldığında) bir şeyin değerini yeterince karşılamamak. *ör. Bu fiyata kurtarmaz.*

kurtayağı, -nı *b. a. bitb.* küçük yapraklarla örtülü ince bir sap görünüşünde bir bitki. **kurtayağı tozu** kurtayağının sporlu başaklarından elde edilen ve hekimlikte kullanılan, sarı bir toz.

kurtbağrı, -nı *b. a. bitb.* zeytingillerden, mızrağa benzer sivri yaprakları bulunan, çiçekleri beyaz renkli, kokulu ve salkım durumunda, bahçe çiti olarak yararlanılan bir süs bitkisi.

kurtbilim *b. a.* solucanların yapılarını, yaşayışlarını, yaptıkları hastalıkları ve bu hastalıklara karşı savaşımı konu alan asalakbilim dalı. *eş.* **helmintoloji**.

kurtbilimci *b. a.* kurtbilim alanında çalışan asalakbilimci, kurtbilim uzmanı.

kurtboğan *b. a. bitb.* boğanotunun bir türü.

kurtçuk *a. hayb.* kimi hayvanların, özellikle böceklerin yumurtadan çıktıktan sonra krizalit ya da ergin yapılarını kazanmadan önceki evresi. *eş.* **larva**.

kurtçul *s.* kurtçuklarla beslenen (hayvan).

kurtkapanı, -nı *b. a. sp.* güreş sporunda, hasmı alta düşürdükten sonra üstüne oturarak uylukları arasından ayak bağlama, bir yandan da iki kolu altından el geçirip ağırlığı bel üzerine verme biçiminde uygulanan oyun.

kurtkulağı, -nı *b. d. ha.* kalın köklü, geniş yapraklı, yenilebilen bir ot.

kurtlanabilme *a.* kurtlanabilmek eylemi.

kurtlanabilmek *(nsz)* kurtlanması olanak içinde olmak ya da kurtlanma olasılığı bulunmak.

kurtlardırabilme *a*< kurtlandırabilmek eylemi.

kurtlandırabilmek *(-i)* kurtlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurtlandırılabilme *a.* kurtlandırılabilmek eylemi.
kurtlandırılabilmek *(nsz)* kurtlandırılması olanak içinde olmak ya da kurtlandırılma olasılığı bulunmak.
kurtlandırılma *a.* kurtlandırılmak eylemi.
kurtlandırılmak *(nsz)* kurtlanmasına yol açılmak.
kurtlardırma *a.* kurtlandırmak eylemi.
kurtlandırmak *(-i)* kurtlanmasına yol açmak.
kurtlanış *a.* kurtlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Depodaki buğdayın kurtlanışı bizi zarara soktu.*
kurtlanıverme *a.* kurtlanıvermek eylemi.
kurtlanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kurtlanmak.
kurtlanma *a.* **1** kurtlanmak eylemi. **2** asalak kurtların bir organizmayı sarması.
kurtlanmak *(nsz)* **1** içinde ya da üzerinde kurt **(II)** üremek. *ör. Meyveler kurtlanmış, ilaç yapın.* **2** *mec.* bir yerde uzun süre oturmaktan usanıp gezme gereğini duymak. **3** *mec.* rahat oturmayıp sürekli kımıldamak ya da telaş ve sabırsızlık göstermek.
kurtlaşabilme *a.* kurtlaşabilmek eylemi.
kurtlaşabilmek *(nsz) mec.* kurtlaşması olanak içinde olmak ya da kurtlaşma olasılığı bulunmak.
kurtlaşıverme *a.* kurtlaşıvermek eylemi.
kurtlaşıvermek *(nsz) mec.* çabucak ya da kısa zamanda kurtlaşmak. *ör. Ticarete geç atıldı ama birkaç ayda kurtlaşıverdi.*
kurtlaşma *a.* kurtlaşmak eylemi.
kurtlaşmak *(nsz) mec.* işini çok iyi bilen, aldanmaz, kurnaz biri durumuna gelmek, kurt **(I)** gibi olmak.
kurtlu *s.* **1** içinde kurt **(II)** üremiş olan ya da bulunan, kurtlanmış olan. *ör. Kurtlu kirazları yemeyin.* **2** *mec.* yerinde rahat duramayan, sürekli kımıldanan (kimse).
kurtluca *a. bitb.* ballıbabagillerden, göl ve akarsu kıyılarında, nemli yerlerde yetişen, sarı çiçekleri olan, kokusu sarmısağı andıran, tırmanıcı bir bitki.
kurtluk *a. mec.* kurt olma durumu.
kurtmantarı, -nı *b. a. T. Yun. bitb.* taze iken yenebilen, olgunlaştığında basılınca sporlar saçan, yuvarlak biçimli, ak renkli, bazitli bir mantar.
kurtmasalı, -nı *b. a. T. Ar. mec.* kendini suçsuz, günahsız göstermek ya da birini oyalamak için söylenen boş sözler. **kurtmasalı okumak** *mec.* uzun uzadıya, boş sözlerle, inandırıcı olmayan nedenlerle özürler öne sürmek.
kurtpençesi, -ni *b. a. T. Far. bitb.* karabuğdaygillerden, sapında ve kökünde bol tanen bulunan, çiçekleri salkım durumunda, iç sürgününü önlemede yararlanılabilen, çok yıllık bir bitki.
kurtsuz *s.* kurdu olmayan.
kurttırnağı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **kurtpençesi**.
kurtulabilme *a.* kurtulabilmek eylemi.
kurtulabilmek *(nsz)* kurtulmak elinde olmak, kurtulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kurtulayazma *a.* kurtulayazmak eylemi.
kurtulayazmak *(nsz; -den)* kurtulmaya az kalmak, az kalsın kurtulmak. *ör. Tabak elimden kurtulayazdı.*
kurtulma *a.* kurtulmak eylemi.
kurtulmak *(nsz)* **1** tehlikeli ya da kötü bir durumu savmak, atlatmak, böyle bir durumdan kendini kurtarmak. *ör. Irmağa düşen köpek yüzerek kurtuldu.* **2** hastalığı geçirmek, iyileşmek. *ör. Hasta iyi bir bakımla kurtuldu.* **3** *(-den)* sıkıntı veren, hoşlanılmayan, istenmeyen bir kimseden, bir durumdan, bir şeyden uzaklaşmak. *ör. Dertlerden kurtulmak kolay mı?* **4** *(nsz; -den)* (bir şey) bulunduğu ya da bağlı olduğu yerden ayrılmak, boşanmak, düşmek vb. *ör. Sararan yapraklar dallardan kurtulup savruluyordu.* **5** *(nsz)* (hayvan için) bağını koparıp kaçmak. *ör. Köpek kurtulmuş.* **6** *(nsz) ha.* (kadın) doğum yapmak. *ör. Karısı dün gece kurtulmuş, bir oğlu olmuştu.*
kurtulmalık *a.* tutsak düşmüş olan ya da rehine olarak tutulan birini kurtarmak için verilen para. *eş. esk.* **fidye**.
kurtulunma *a.* kurtulunmak eylemi.
kurtulunmak *(ösz)* kurtulmak eylemi yapılmak. *ör. Bu işten kolay kurtulunmaz.*
kurtuluş *a.* **1** kurtulmak eylemi, kurtulma. *ör. Ölümden kurtuluş yoktur.* **2** bir ilin, bir yerin düşman işgalinden kurtulma günü. *ör. Adana'nın kurtuluşu 5 Ocaktır.* **kurtuluş savaşı** yurdu düşmandan kurtarmak için verilen savaş. *ör. Onaylanabilir tek savaş, kurtuluş savaşıdır.* **Kurtuluş Savaşı** *tar.* 1919-1923 yılları arasında, yabancı devletlerce birçok yeri işgal edilmiş Türkiye'yi kurtarmak, ülkenin bağımsızlığını ve egemenliğini sağlamak amacıyla, Atatürk'ün önderliği altında Türk ulusunun düşmana karşı verdiği savaş.
kurtuluverme *a.* kurtuluvermek eylemi.
kurtuluvermek *(nsz; -den)* ansızın ya da çabucak kurtulmak. *ör. İp elimden kurtuluvermişti.*
kuru *s.* **1** suyu, nemi, ıslaklığı olmayan. *ör. Camı önce ıslak, sonra kuru bir bezle sildi.* **2** (bitki için) canlılığını, yeşilliğini yitirmiş, kurumuş durumda bulunan. *ör. Ağacın kuru dallarını kestiler.* **3** yağış almayan ya da üzerinde bitki bulunmayan. *ör. Ovada birkaç kuru tepe göze çarpıyordu.* **4** (meyve, sebze vb. için) daha sonra kullanılmak üzere kurutulmuş olan. *ör. Bu yıl kuru üzüm çok pahalı.* **5** eti budu olmayan, arık, sıska, zayıf. *ör. Kuru bir kadın köyde koca bulamaz.* **6** salgısı olmayan. *ör. Kuru öksürük insanı yorar.* **7** döşenmemiş, çıplak. *ör. Kuru bir evde oturulur mu?* **8** (yiyecek için) yanında ek şeyler olmayan, katıksız. *ör. Bir kuru ekmeği zor bulurdu.* **9** sonuç vermeyen, geçersiz, etkisiz. *ör. Kuru sözlerle bizi oyaladı.* **10** *mec.* (anlatım için) duygudan ve akıcılıktan uzak. *ör. Yaza-*

rın kuru bir dille anlattığı olay, etkisiz kalıyor. **11** *mec.* coşkusu, çekiciliği, tadı olmayan, tekdüze. *ör. Böyle kuru bir yaşam istememişti.* **12** ***kuru kalabalık, kuru başına kalmak*** gibi kimi deyimlerde "işe yaramazlık", "yoksunluk", "yoksulluk", "yalnızlık" vb. bildirir. **13** *a.* kuru olan şey. *ör. Odunun kurularını yaktın mı yaşları da yanar.* **14** *a. arg.* esrar. **15** *ha.* kuru fasulye. **kuru başına kalmak** kimsesiz, yalnız, tek başına kalmak, yanında kimse kalmamak. **kuru çay** çayın yeşil yapraklarının fabrikada işlendikten sonra satışa hazır duruma getirilmiş biçimi. **kuru çeşme** suyu akmaz olmuş çeşme. **kuru dere** susuz dere. **kuru duvar** taşların arasına harç konulmaksızın örülen duvar. **kuru ekmek** yanında hiçbir yiyecek bulunmayan, katıksız ekmek. **kuru fasulye 1)** fasulyenin olgunlaşmış ve kabuğundan çıkarılmış tohumu, tanesi. **2)** bu tohumdan yapılan etli, salçalı ve sulu yemek. *ör. Akşama kuru fasulye varmış.* **kuru gayret çarık eskitir** "bir işi başarmak için gelişigüzel çaba harcamak yetmez, amaca ulaşmak, işi başarmak için yöntemince yürümek gerekir, yoksa bütün çabalar boşa gider" anlamında söylenir. **kuru gürültü** gereksiz, önemsiz, hiçbir etkisi olmayacak söz ya da davranış. **kuru gürültüye pabuç bırakmamak** ➻ **gürültüye pabuç bırakmamak**. **kuru hasır** (ya da **kilim**) **üstünde kalmak** her şeyini yitirmek, aç ve parasız kalmak. **kuru hava** nemi çok az olan hava. **kuru iftira** gerçekle hiçbir ilişkisi olmayan, hiçbir dayanağı bulunmayan kara çalma. **kuru incir** kompostosu yapılan, kuruyemiş olarak da yenen, güneşte kurutulmuş incir. **kuru kalabalık 1)** hiçbir işe yaramayan, olumlu hiçbir iş yapmayan kişiler topluluğu. **2)** işe yaramaz kırık dökük eşya. **kuru kayısı** kompostosu yapılan, kuruyemiş olarak da yenen, güneşte kurutulmuş kayısı. **kuru kemik** çok zayıf kimse. **kuru köfte** kıyma, ekmek içi ve baharatla yapılan ve tavada kızartılan köfte. **kuru kuruya** *ik. be.* **1)** yanında herhangi bir içecek ya da yiyecek olmaksızın. *ör. Ekmeği kuru kuruya yemek zorunda kalmıştık.* **2)** *mec.* boş yere, boşu boşuna, yararsız yere. **kuru kuyu 1)** suyu çekilmiş kuyu. **2)** pissuyun toprak altına sızdırılması için kullanılan, duvarı harçsız kuyu. **kuru laf** (ya da **söz**) yerine gelmeyeceği besbelli olan, boş ve anlamsız sözveri, boş söz. **kuru laf karın doyurmaz** boş sözlerle olumlu, yararlı iş yapılmaz. **kuru meyve 1)** özel olarak kurutulmuş meyve. **2)** *bitb.* olgunlaştığı zaman dış kabuğu kuruyan meyve. **kuru öksürük** balgam çıkarılmayan öksürük. **kuru pasta** tuzlu ya da tatlı, kremasız pasta. **kuru pil** akıntı yapmaması için elektroliti soğurucu bir maddeyle kaplanmış olan pil. **kuru sebze** taze sebzelerin kurutulmuş durumu. **kuru soğan** soğan yumrusunun kurutulmuşu. **kuru soğuk** yağmursuz havadaki sert soğuk. **kuru söz** değer taşımayan, gerçekle ilgisiz, boş söz. *ör. Bir kuru söze kanıp işinden oldu.* **kuru tahtada kalmak** bütün ev eşyası elinden gitmek. **kuru tarım** kurak ya da yarı kurak bölgelerde, sulama yapmaksızın ürün elde etmeye dayalı tarımsal tekniklerin tümü. **kuru temizleme** buharla ya da kimyasal maddeler kullanarak, giysi, eşya temizleme yöntemi. **kuru temizleyici** kuru temizleme yöntemiyle giysi, eşya vb. temizleyip ütüleyen kimse ya da yer. **kuru üzüm** taze üzümün, kuruyemiş olarak kullanılmak üzere, güneşte kurutulmuş olanı. **kuru yük** *den.* katı madde durumundaki ticari eşyadan oluşan yük. **kuru yük gemisi** *den.* deniz taşımacılığında, katı yük taşımaya uygun olarak yapılmış gemi. **kuru ziraat** ➻ **kuru tarım**. **kuruda kalmak** (gemi) deniz alçaldığında karaya oturmak. **kurudan gitmek** *arg.* toz durumundaki bir uyuşturucu kullanmak. **kurunun yanında yaş da yanar** "işledikleri kusurdan, suçtan dolayı cezalandırılanlar yanında kimi zaman suçsuzlar da hırpalanır, suçluyu suçsuzu ayırmak kolay olmaz" anlamında söylenir. **kuruya almak** *den.* su altı kesiminde temizlik ya da onarım yapmak için gemiyi havuza almak ya da kızağa çekmek.

kuruca *s.* biraz kuru.

kurucu *s.* **1** bir işin, bir kuruluşun, bir kurumun kurulmasına önayak olan, kurulmasını sağlayan ya da onu kuran. *ör. Partide kurucu üye olmuştu.* **2** *a.* bir kuruluşu oluşturan kimse. *ör. Gazete, kurucusu adına ödüller dağıtıyor.*

kuruculuk *a.* kurucu olma durumu. *ör. Kuruculuğunu yaptığı partiden çıkarıldı.*

kurukafa *b. a. T. Ar.* **1** baş iskeleti. **2** tehlike imi olarak kullanılan baş iskeleti. **3** *mec.* akılsız kafa. *ör. Bu kurukafayla daha nice aldatılırsın.* **4** *hayb.* tırtılları patates yaprağına zarar veren, alt kanatları sarı, üstü kahverengi bir kelebek. **5** *arg.* eroin.

kurukahve *b. a. T. Ar.* kavrularak dövülmüş ya da çekilmiş kahve.

kurukahveci *b. a. T. Ar.* kurukahve hazırlayıp satan kimse ya da yer.

kuruköprü *b. a.* ➻ **viyadük**.

kurul *a.* bir işi yapmak ya da yönetmek üzere seçilmiş ya da atanmış belli sayıda kişilerden oluşan topluluk.

kurulabilme *a.* kurulabilmek eylemi.

kurulabilmek *(nsz)* kurulması olanak içinde olmak ya da kurulma olasılığı bulunmak.

kurulagelme *a.* kurulagelmek eylemi.

kurulagelmek *(nsz)* öteden beri kurulmak. *ör. Bu iki konu arasında bağlantı kurulagelmiştir.*

kurulama *a.* kurulamak eylemi.

kurulamak *(-i)* bir şeyin ıslaklığını gidermek, onu kuru bir duruma getirmek.

kurulanabilme *a.* kurulanabilmek eylemi.

kurulanabilmek *(nsz)* kurulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurulanış *a.* kurulanmak eylemi ya da biçimi.

kurulanıverme *a.* kurulanıvermek eylemi.
kurulanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kurulanmak.
kurulanma *a.* kurulanmak eylemi.
kurulanmak *(nsz)* **1** kurulamak eylemine konu olmak. *ör. Bardaklar kurulandı.* **2** kendi kendini kurulamak, kendi ıslaklığını gidermek. *ör. Kurulanmak için havlu yoktu.*
kurulatabilme *a.* kurulatabilmek eylemi.
kurulatabilmek *(-i, -e)* kurulatmak olanaklı olmak ya da kurulatma olasılığı bulunmak.
kurulatma *a.* kurulatmak eylemi.
kurulatmak *(-i, -e)* kurulamak eylemini yaptırmak.
kurulayabilme *a.* kurulayabilmek eylemi.
kurulayabilmek *(-i)* kurulamak elinde olmak, kurulama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kurulayış *a.* kurulamak eylemi ya da biçimi.
kurulayıverme *a.* kurulayıvermek eylemi.
kurulayıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede kurulamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Tabakları da sen kurulayıverir misin?*
kurulma *a.* kurulmak eylemi.
kurulmak *(nsz)* **1** kurmak eylemine konu olmak. *ör. Saatin zembereği kuruldu.* **2** oluşturulmak. *ör. Okulda bir futbol takımı kuruldu.* **3** *mec.* övünür biçimde davranışta bulunmak, kasılmak, kurumlanmak. *ör. Adam kurulmaktan hoşlanıyor.* **4** *(-e)* rahatça oturmak, yerleşmek. *ör. Adam gelip baş köşeye kuruldu.* **kurula kurula** *ik. be.* övünür gibi bir tavır takınarak, kasıntıyla, kasılarak. *ör. Arabanın ön koltuğunda kurula kurula oturuyordu.*
kurultay *a.* **1** bir kurumun, bir derneğin ya da bir siyasal partinin temel işlerinin görüşüldüğü, belli sürelerle ya da gerektikçe yapılan genel toplantı, genel kurul. *eş.* **kongre**[1] . **2** *tar.* eski Türk devletlerinde, temel sorunları görüşüp karara bağlamak üzere yapılan, ileri gelenlerin katıldığı toplantı.
kurulu *s.* kurulmuş, oturmuş, yerleşmiş. **kurulu düzen** yerleşik durumda bulunan, var olan, içinde bulunulan toplumsal düzen.
kuruluk *a.* kuru olma durumu.
kuruluş *a.* **1** kurulma eylemi, yolu ya da tarihi. *ör. Bu kurumun kuruluşu eskiye uzanır.* **2** toplumsal ya da üretimsel bir işlev görmek üzere kurulmuş, oluşturulmuş her türlü örgüt, işyeri, kurum **(I)**[1] . *ör. Kuruluşumuzda çalışanları aç bırakmayız.* **3** *mec.* yapılış, yapı. *ör. Bu barakanın kuruluşu sağlam gözükmüyor.*
kuruluverme *a.* kuruluvermek eylemi.
kuruluvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda kurulmak. *ör. Orada yeni bir devletin kuruluvermiş olması tehlikeyi artırmıştı.*
kurum (I) *a.* **1** kuruluş[2]. **2** *huk.* ve *topb.* toplumun din, dil, adalet, aile, hukuk, mülkiyet, devlet vb. gibi, insanlarca oluşturulan ve belli düzeni, yasası, ilkesi bulunan manevi varlıklarından her biri. *ör. Din, topluma yol gösteren bir kurumdur.*
kurum (II) *a.* ocak bacalarında biriken ya da dumanla birlikte çevreye savrulan kalın is. **kurum bağlamak** (ya da **tutmak**) (baca vb. için) içinde kurum birikmek.
kurum (III) *a.* kendini üstün ve büyük gösterme davranışı, büyüklenme, kasılma. *ör. Böyle kurumla yürüyüşü beni öfkelendiriyor.* **kurum kurum kurumlanmak** (ya da **kurulmak**) büyüklük, üstünlük taslamak. **kurum satmak** büyüklük, üstünlük taslamak, kendini üstün görmek, büyüklenmek, böbürlenmek. **kurumu bozulmak** küçük düşmek.
kuruma *a.* kurumak eylemi.
kurumak *(nsz)* **1** ıslaklığını, nemini yitirerek kuru bir duruma gelmek. *ör. Yağmurdan sonra güneş çıkmış, toprak hemen kurumuştu.* **2** (bitki) suyu çekilip cansız duruma gelmek, ölmek. *ör. Saksıdaki çiçek kurumuş.* **3** (göl, akarsu, çeşme vb.) suyu çekilmek, susuz kalmak. *ör. Bu çeşme yazın kurur.* **4** (kimi nesneler için) yumuşaklığını yitirmek, sertleşmek. *ör. Ekmek dura dura kurumuş.* **5** *mec.* cılızlaşmak, sıskalaşmak, zayıflamak. *ör. Delikanlı birkaç günde kurudu, yatağa düştü.*
kurumlanabilme *a.* kurumlanabilmek eylemi.
kurumlanabilmek *(nsz)* kurumlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kurumlanış *a.* kurumlanmak eylemi ya da biçimi.
kurumlanma *a.* kurumlanmak eylemi.
kurumlanmak *(nsz)* **1** kendini büyük, üstün görür yolda davranmak, üstünlük taslamak, kasılmak, böbürlenmek, büyüklenmek, gururlanmak. **2** (baca vb.) kurum **(II)** bağlamak, kurum tutmak, islenmek.
kurumlaşabilme *a.* kurumlaşabilmek eylemi.
kurumlaşabilmek *(nsz)* kurumlaşması olanak içinde olmak ya da kurumlaşma olasılığı bulunmak.
kurumlaşıverme *a.* kurumlaşıvermek eylemi.
kurumlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda kurumlaşmak. *ör. Bir şey halkın hoşuna giderse kurumlaşıverir.*
kurumlaşma *a.* **1** kurumlaşmak eylemi. **2** özellikle siyasal ve ekonomik alanlarda denetim örgütlerinin, kurumların çoğaltılması eğilimi. **3** *topb.* herhangi bir inanış, düşünüş ya da davranış biçiminin toplumca değer verilen kalıplara dönüşmesi, toplumca tam benimsenmesi süreci.
kurumlaşmak *(nsz)* kurum **(I)**[2] durumuna gelmek. *ör. Siyasa alanında erdem kurumlaşsa, çok şey düzelir.*
kurumlaştırabilme *a.* kurumlaştırabilmek eylemi.
kurumlaştırabilmek *(-i)* kurumlaştırması olanaklı olmak ya da kurumlaştırma olasılığı bulunmak.
kurumlaştırılabilme *a.* kurumlaştırılabilmek eylemi.
kurumlaştırılabilmek *(nsz)* kurumlaştırılması olanak içinde olmak ya da kurumlaştırılma olasılığı bulunmak.

kurumlaştırılma *a.* kurumlaştırılmak eylemi. *ör. Son yıllarda kurumlaştırılmaya çalışılan tüketim kültürüdür.*

kurumlaştırılmak *(nsz)* kurum durumuna getirilmek, kurum olması sağlanmak. *ör. Siyasal İslamcılar değişik adlar altında kurumlaştırılan faizin tartışmasına girmekten kaçınmaktadırlar.*

kurumlaştırma *a.* kurumlaştırmak eylemi.

kurumlaştırmak *(-i)* kurum **(I)**[1,2] durumuna getirmek, kurumlaşmasını sağlamak.

kurumlu (I) *s.* büyüklük, üstünlük taslayan, böbürlenerek, gururlanarak kasılan (kimse).

kurumlu (II) *s.* kurum **(II)** bağlamış olan, is tutmuş bulunan, isli.

kurumsal *s.* kurum **(I)**[2] özelliğinde olan, kurumla ilgili. *ör. Erdemin kurumsal olduğu öne sürülebilir mi?*

kurumsallık *a.* kurumsal olma özelliği.

kurumsuz *s.* kurumu **(III)** olmayan, alçakgönüllü.

kurumsuzluk *a.* kendini üstün görmeyiş, alçakgönüllülük.

kuruntu *a.* **1** olmayacak bir şeyin olacağı sanısına kapılma. **2** yersiz ve yanlış sanı, düşünce. **3** bir konuyla ilgili olarak birtakım kötü olasılıkları düşünerek üzülme. **kuruntu etmek** kötü olasılıkları düşünüp üzülmek. **kuruntuya kapılmak** boşu boşuna, gereksiz yere tasalanmak, üzülmek.

kuruntucu *s.* sürekli bir biçimde, birtakım kötü olasılıkları düşünerek tasalanan, üzülen, dertlenen (kimse).

kuruntuculuk *a.* kuruntucu olma durumu.

kuruntulu *s.* kuruntusu olan, kuruntuya kapılan (kimse).

kuruntusuz *s.* kuruntusu olmayan (kimse).

kurusıkı *b. a.* **1** içinde saçma ya da kurşun bulunmayan, yalnız barutla sıkılanmış tüfek ya da fişek dolgusu. **2** *mec.* korkutmak, yıldırmak ya da çekinmeyi sağlamak amacıyla söylenen, arkasında korkulacak bir durum bulunmayan öfkeli sözler. *ör. Onun kurusıkılarına alıştık.*

kuruş (I) *a. Al. esk.* **1** Türk lirasının yüzde biri değerinde olan, artık geçerliği bulunmayan bir para. **2** *tar.* eskiden Osmanlı ülkelerinde kullanılan yabancı paralar. **3** *tar.* XVI. yüzyıldan sonra kullanılan ve belli bir değeri olan Osmanlı parasının adı. **kuruş kuruş** *ik. be.* kuruşu bile hesaplayarak. *ör. Servetini kuruş kuruş toplamış değildi, çalıp çırpmıştı.* **kuruşu kuruşuna** *ik. be.* hesabı tam olarak çıkartılarak. *ör. Borcunu kuruşu kuruşuna ödedim.*

kuruş (II) *a.* kurmak eylemi ya da biçimi.

kuruşlandırabilme *a. Al. T.* kuruşlandırabilmek eylemi.

kuruşlandırabilmek *(-i) Al. T.* kuruşlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Alınacak şeyleri kuruşlandırabilirsek kaç para gektiğini anlarız.*

kuruşlandırılabilme *a. Al. T.* kuruşlandırılabilmek eylemi.

kuruşlandırılabilmek *(nsz) Al. T.* kuruşlandırılması olanak içinde olmak ya da kuruşlandırılma olasılığı bulunmak.

kuruşlandırılma *a. Al. T.* kuruşlandırılmak eylemi.

kuruşlandırılmak *(nsz) Al. T.* bir listede yer alan her maddenin tutarı hesap edilerek karşısında gösterilmek.

kuruşlandırma *a. Al. T.* kuruşlandırmak eylemi.

kuruşlandırmak *(-i) Al. T.* bir listede yer alan her maddenin tutarını hesap edip karşısında göstermek.

kuruşluk *s.* herhangi bir kuruşa karşılık olan. *ör. Eskiden beş kuruşluk dondurma, iki buçuk kuruşluk ekmek istenebilirdi.*

kurut, -tu *a. ha.* kurutulmuş süzme yoğurt.

kurutabilme *a.* kurutabilmek eylemi.

kurutabilmek *(-i)* kurutmak elinde olmak, kurutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kurutaç *a.* ➻ **kurutma kabı**.

kurutma *a.* kurutmak eylemi. **kurutma kabı** içinde nemçeker bir kimyasal madde bulunan ve kimi şeyleri kurutmak ya da kimi şeylerin nemlenmelerini önlemek için kullanılan, kapaklı cam kap. *eş.* **desikatör**. **kurutma kâğıdı** mürekkeple yazılan yazının ıslaklığını gidermek için yararlanılan nem emici bir kâğıt. **kurutma makinesi** elektrikle çalışan, yıkanmış çamaşırı sıcak hava içinde döndürerek kurutan araç.

kurutmaç *a.* mürekkeple yazılan yazının ıslaklığını gidermek için kullanılan, kurutma kâğıdı takılı bulunan araç.

kurutmak *(-i)* **1** suyunu ya da ıslaklığını giderip kuru duruma getirmek, kurumasını sağlamak. **2** (bitki için) susuz bırakarak ya da başka bir yolla canlılığını, yeşilliğini yitirmesine, ölmesine yol açmak. *ör. Çiçeğe bakamayıp kurutmuşsunuz.* **3** (kimi sebze, meyve vb. için) güneşe serip kuru bir duruma gelmesini sağlamak. *ör. Toplanan kayısıları kurutmak için bahçeye sermişlerdi.* **4** *mec.* uğursuzluk getirip bulunmaz kılmak, yok etmek. *ör. O geldi balıkları kuruttu.* **5** *mec.* cılız, sıska duruma getirmek, zayıflatmak. *ör. Çocuğu, bakımsızlıktan kurutmuşsun.* **6** *mec.* (yiyecek ve içecekleri) yiyip bitirmek. *ör. Adam iştahlı biriydi, sofrayı kurutmuştu.*

kurutmalı *s.* kurutma işini de yapan (çamaşır makinesi vb.).

kurutmalık *s.* (meyve, sebze vb. için) kurutmak üzere ayrılmış, kurutmaya yarar.

kurutucu *a.* **1** ıslaklığı, ısıyla ya da hava akımıyla giderip, içine konulan şeyleri kurutan aygıt. *ör. Saç kurutucuları işe yaradı.* **2** boyaların ve parlatıcıların çabuk kurumalarını sağlamak için içlerine katılan yükseltgen madde.

kurutulabilme *a.* kurutulabilmek eylemi.

kurutulabilmek *(nsz)* kurutulması olanak içinde olmak ya da kurutulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kurutulma *a.* kurutulmak eylemi.
kurutulmak *(nsz)* kurutmak eylemine konu olmak, kuruması sağlanmak.
kurutuluş *a.* kurutulmak eylemi ya da biçimi.
kurutuluverme *a.* kurutuluvermek eylemi.
kurutuluvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kurutulmak.
kurutuş *a.* kurutmak eylemi ya da biçimi.
kurutuverme *a.* kurutuvermek eylemi.
kurutuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kurutmak.
kuruverme *a.* kuruvermek eylemi.
kuruvermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda kurmak. *ör. Partiden ayrılanlar yeni bir parti kuruvermişti.*
kuruyabilme *a.* kuruyabilmek eylemi.
kuruyabilmek *(nsz)* kuruması olanak içinde olmak ya da kuruma olasılığı bulunmak.
kuruyakalma *a.* kuruyakalmak eylemi.
kuruyakalmak *(nsz) ha.* çabucak ya da kısa sürede kurumak. *ör. Birkaç gün sulanmayınca çiçekler kuruyakalmıştı.*
kuruyasıca *s.* "kurusun, işlemez olsun, yok olsun" vb. anlamında bir ilenç.
kuruyayazma *a.* kuruyayazmak eylemi.
kuruyayazmak *(nsz)* kuruyacak gibi olmak, kuruma tehlikesi atlatmak, az kalsın kurumak. *ör. Ağaçlar kuraklık yüzünden kuruyayazmıştı.*
kuruyemiş *b. a.* fındık, fıstık, leblebi, kuru üzüm gibi yiyecekler.
kuruyemişçi *b. a.* kuruyemiş satan kimse ya da yer.
kuruyemişçilik *b. a.* kuruyemişçinin işi.
kuruyuş *a.* kurumak eylemi ya da biçimi.
kuruyuverme *a.* kuruyuvermek eylemi.
kuruyuvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kurumak.
kurye *a. Fr.* **1** elçilik postasını götürüp getiren görevli. **2** *mec.* gizli ilişkilerde iletileri yerine ulaştıran kimse. *ör. Onun uyuşturucu mafyasının kuryesi olduğu söyleniyor.* **3** ticari bir hizmette düzenli olarak gidip gelen uçak, taşıt.
kuryelik *a. Fr. T.* kuryenin yaptığı iş.
kusabilme *a.* kusabilmek eylemi.
kusabilmek *(nsz)* kusma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kusayazma *a.* kusayazmak eylemi.
kusayazmak *(nsz)* kusacak gibi olmak, az kalsın kusmak. *ör. Bebek üstüme kusayazdı.*
kuskun *a.* atın kuyruğu altından geçirilip eyere bağlanan kayış. **kuskunu düşük 1)** kuskun yeri sağrıdan aşağı olan (at). **2)** *mec.* gözden düşmüş, saygınlığını yitirmiş (kimse). **kuskunu koparmak** *arg.* savuşup gitmek, savuşmak, kaçmak.
kuskunsuz *s.* **1** kuskun bağlanmamış olan, kuskunu olmayan. **2** *mec.* perişan, derbeder.
kuskus *a. Ar.* un, süt ve yumurtayla yapılan, ufak ve yuvarlak taneler biçiminde kurutulmuş hamur. **kuskus çorbası** kuskusdan yapılan çorba. **kuskus pilavı** kuskustan yapılan pilav.
kusma *a.* kusmak eylemi.
kusmak, -ar *(nsz; -i)* **1** midesinde bulunanları ağız yoluyla dışarı atmak, çıkarmak. **2** *(-i)* (temizlenen ya da üzeri boyanan şeyler için) yeniden ortaya, yüzeye çıkmak. *ör. Duvar lekeleri kustu.* **3** *(-i) mec.* içinde birikmiş kızgınlığını, kinini açığa vurmak. *ör. O gün bütün öfkesini kusup rahatladı.*
kusmuk *a.* kusmak eylemiyle ağızdan çıkarılan şey.
kusturabilme *a.* kusturabilmek eylemi.
kusturabilmek *(-i; -i, -e)* kusturmak elinde olmak, kusturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kusturma *a.* kusturmak eylemi.
kusturmak *(-i; -i, -e)* kusmak eylemini yaptırmak, kusmasını sağlamak ya da kusmasına yol açmak.
kusturucu *s.* **1** kusmaya yol açan, kusmayı sağlayan, kusturan. **2** *a.* kısa bir süre içinde kusmayı sağlayan ilaç.
kusturulabilme *a.* kusturulabilmek eylemi.
kusturulabilmek *(nsz)* kusturulması olanak içinde olmak ya da kusturulma olasılığı bulunmak.
kusturulma *a.* kusturulmak eylemi.
kusturulmak *(nsz)* kusması sağlanmak.
kusturuş *a.* kurturmak eylemi ya da biçimi.
kusturuverme *a.* kusturuvermek eylemi.
kusturuvermek *(-i; -i, -e)* çabucak kusturmak.
kusuntu *a. ha.* kusmuk.
kusur *a. Ar.* **1** eksiklik, noksan. **2** hata, sakatlık, özür, bozukluk. **3** kabahat, suç. **4** bir işi, bile bile ya da bilmeyerek, gereği gibi yapmamak. **5** elverişsiz durum. **kusur bulmak 1)** bir şeyin eksiğini, noksanını, özürünü görmek. **2)** gereğinden çok titiz ve hoşgörüsüz davranmak. **kusur etmek** hoş karşılanmayacak bir davranışta bulunmak. **kusur işlemek** yanlış davranışta bulunmak. **kusura bakma** (ya da **kalma!**) *ha.* "hoş gör", "bağışla" anlamında özür sözü olarak kullanılır. *ör. Kusura bakma, bunu yapamam.*
kusurlu *s. Ar. T.* bir eksiği, noksanı, özürü, kabahati bulunan, kusuru olan.
kusurluluk *a. Ar. T.* kusurlu olma durumu.
kusursuz *s. A. T.* hiçbir eksiği, noksanı, özürü bulunmayan, kusuru olmayan.
kusursuzluk *a. Ar. T.* kusursuz olma durumu.
kusuverme *a.* kusuvermek eylemi.
kusuvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak kusmak.
kuş *a.* **1** yumurtlayan omurgalılardan, akciğerli, sıcak kanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı. **2** *ha.* uçurtma. **3** *arg.* penis. **kuş beyinli** aptal, budala, akılsız. **kuş beyinlilik** aptallık, budadalık, akılsızlık. **kuş beyinlilik etmek** akılsızca davranmak. **kuş gibi 1)** çok hafif. **2)**

eline ayağına çabuk, çabuk iş gören (kimse). **kuş gibi çırpınmak** çaresizlik içinde telaşlı davranmak. **kuş gibi uçup gitmek 1)** çok kısa süren bir hastalıkla ölmek. **2)** çok kısa sürmek, çabucak geçmek. *ör. Zaman kuş gibi uçup gitmekteydi.* **kuş gibi** (ya da **kadar**) **yemek** çok az yemek yemek, az yemekle doymak. **kuş kadar canı olmak** küçük, güçsüz, cılız bir yaratık olmak. **kuş kafesi** içinde kuş barındırılan kafes. **kuş kafesi gibi** (yapı için) küçük ve güzel. **kuş kanadına kira istemez** "insan, kendi işi için zaten harcayacağı emekten, çabadan dolayı başkasından karşılık beklemez" anlamında söylenir. **kuş kanadıyla gitmek** çok hızlı gitmek, uçar gibi gitmek. **kuş mu konduracak?** "yapacağı şey görülmemiş bir sanat ürünü mü olacak?", "çok mu iyi, güzel yapacak?" anlamında söylenir. **kuş uçmaz, kervan geçmez** kimsenin uğramadığı ıssız, sapa ve sarp yer, ıssız dağ başı. *ör. Bu kuş uçmaz, kervan geçmez yerlerde yaşamak çok güçtür.* **kuş uçurmamak** kimsenin, hiçbir şeyin geçmesine, kaçmasına olanak bırakmamak, çok sıkı önlem almak. **kuş uçuşu** iki nokta arasında doğrultu yönünde bulunan uzaklık. *ör. Bizim köy buradan kuş uçuşu beş kilometre kadardır.* **kuş uykusu** kuşkulu bir ruh durumu içinde uyunan, çabuk uyanılan hafif uyku. **kuşa benzemek** (ya da **dönmek**) (bir şey) kesilip kırpılarak ufacık ve işe yaramaz bir duruma gelmek. **kuşa benzetmek** (bir şeyi) düzeltmek isterken daha biçimsiz bir duruma getirmek. **kuşa süt nasip olsa anasından olurdu 1)** yaradılışı bir şeyden yararlanmasına elverişli olmayan kişi, ne denli çabalasa da o şeyden yararlanamaz. **2)** kişi en yakınından sağlayamadığı yardımı, yararı başkasından sağlayamaz.

kuşak *a.* **1** bele dolanıp bağlanan uzun ve enlice kumaş parçası. *ör. Köylü, kuşağının arasından bir kese çıkardı.* **2** bir şeyin sağlamlığını pekiştirmek için, çevresine geçirilen ağaçtan ya da metalden şerit biçiminde bağ. **3** *topb.* yaklaşık olarak 25-30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek[6]. *eş. esk.* **nesil**. **4** atalar ve torunlar zincirinde halka. *ör. Soy yönünden yedi kuşak Türk oldukları biliniyor.* **5** *fels.* aşağı yukarı aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın koşullarını, dolayısıyla da birbirine benzer sıkıntıları, yazgıları yaşamış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin oluşturduğu topluluk. *ör. Bizim kuşak romantikti.* **6** *mat.* bir küre yüzeyi koşut iki düzlemle kesildiğinde iki kesitin arasında kalan bölüm. **7** *coğr.* yeryüzünün kutuplar, kutup daireleri ve dönencelerle belirlenen beş bölgesinden her birine verilen ad. **8** *gökb.* gökyüzünün yeryüzü kuşaklarına karşılık olan bölgelerinden her biri. **9** *sin.* bir filmin, boş filmden dolu filme değin olan bütün çeşitlerini anlatan ortak terim. **10** *sin.* henüz birleştirilmemiş ses ve görüntü taşıyan filmler.

kuşaktan kuşağa *be.* bir kuşaktan ötekine olmak üzere, kuşaklar boyunca.

kuşaklama *a.* kuşaklamak eylemi.

kuşaklamak *(-i)* kuşaklarla[2] sağlamlaştırmak, çevresine kuşak[2] geçirmek.

kuşaklı *s.* kuşağı[1,2] olan.

kuşaksız *s.* kuşağı[1,2] olmayan.

kuşaktaş *s.* aynı kuşaktan[3,5] olan (kimselerden her biri). *ör. Kimi ozanlar kuşaktaşlarınca çok sevilir.*

kuşaktaşlık *a.* kuşaktaş olma durumu.

kuşam *a.* " giyilecek her şey, üst baş" anlamındaki ***giyim kuşam*** sözünde geçer.

kuşamlı *s.* "özenli, temiz ve güzel bir biçimde giyinmiş olan (kimse)" anlamındaki ***giyimli kuşamlı*** sözünde geçer.

kuşanabilme *a.* kuşanabilmek eylemi.

kuşanabilmek *(-i)* kuşanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kuşane *b. a. T. Far.* (. - .) yayvan ve küçük tencere.

kuşanılma *a.* kuşanılmak eylemi.

kuşanılmak *(nsz)* kuşanmak eylemi yapılmak.

kuşanış *a.* kuşanmak eylemi ya da biçimi.

kuşanıverme *a.* kuşanıvermek eylemi.

kuşanıvermek *(-i)* çabucak kuşanmak. *ör. Paşa, kılıcını kuşanıverip sokağa fırladı.*

kuşanma *a.* kuşanmak eylemi.

kuşanmak *(-i)* beline kuşak, kemer, kılıç gibi şeyler bağlamak.

kuşantı *a.* kuşanılacak şey.

kuşatabilme *a.* kuşatabilmek eylemi.

kuşatabilmek *(-i)* kuşatmaya gücü yetmek, kuşatmak elinde olmak, kuşatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kuşatıcı *s.* dışlamayan, içine alan, kuşatan.

kuşatıcılık *a.* kuşatıcı olma özelliği.

kuşatılabilme *a.* kuşatılabilmek eylemi.

kuşatılabilmek *(nsz)* kuşatılması olanak içinde olmak ya da kuşatılma olasılığı bulunmak.

kuşatılış *a.* kuşatılmak eylemi ya da biçimi.

kuşatılıverme *a.* kuşatılıvermek eylemi.

kuşatılıvermek *(nsz)* çabucak kuşatılmak.

kuşatılma *a.* kuşatılmak eylemi.

kuşatılmak *(nsz)* kuşatmak eylemine konu olmak, çevresi sarılmak.

kuşatım *a. yeni* ➻ **abluka**.

kuşatış *a.* kuşatmak eylemi ya da biçimi.

kuşatıverme *a.* kuşatıvermek eylemi.

kuşatıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede kuşatmak.

kuşatma *a.* **1** kuşatmak eylemi. **2** *ask.* ele geçirmek ereğiyle bir yerin çevresini sarma. *ör. Batılılar Viyana kuşatmasını unutmaz.*

kuşatmak *(-i)* **1** çevresini sarmak, çevrelemek. *ör. Hava, sonsuz bir hava denizi olarak evreni kuşatmaktadır.* **2** *ask.* ele geçirmek ereğiyle, bir yerin çevresini sarmak. *ör. Osmanlı ordusu Viyana'yı kuşatmış, almıştı.* **3** her yeri kaplamak. *ör. Duman dağları kuşatmıştı.* **4** bir kimsenin beline kuşak, kemer, kılıç gibi bir şey bağlamak.

kuşbakışı *b. a.* yüksek bir yerden aşağıya doğru, bütün genişliği içine alacak biçimdeki bakış.
kuşbaşı, -nı *b. a.* (et vb. için) küçük bir kuşun başı iriliğinde olan.
kuşbaşılı *b. s.* içinde kuşbaşı et bulunan (yiyecek). *ör. Kuşbaşılı pide yedik.*
kuşbaz *b. a. T. Far.* (. -) **1** süs kuşları yetiştiren, kuş meraklısı kimse, kuşçu[1]. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahların av kuşlarını yetiştiren, o kuşlara bakmakla görevli kimse.
kuşbilim *b. a. hayb.* kuş taşıllarını, kuşları ve onların doğal ortamlarını vb. konu alan hayvanbilim dalı. *eş.* **ornitoloji**.
kuşbilimci *b. a. hayb.* kuşbilimle uğraşan uzman, bilim adamı.
kuşbilimsel *b. s.* kuşbilimle ilgili.
kuşburnu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **yabangülü**.
kuşçu *a.* **1** süs kuşları yetiştirip satan kimse. **2** *tar.* Osmanlı sarayında, suç işleyen hasekileri cezalandırıp yola getirmekle görevli haseki subayı.
kuşçubaşı, -yı *b. a. tar.* Osmanlı döneminde kuşçuların başı olan subay.
kuşçuluk *a.* süs kuşları yetiştirme merakı ya da süs kuşları yetiştirip satma işi.
kuşdili, -ni *b. a.* **1** genellikle çocukların, başkaları anlamasın diye sözcüklerin başına ve hecelerinin arasına başka heceler ekleyerek uydurdukları bir tür konuşma; örneğin "sa-ga-na-ga" (sana) gibi. **2** *bitb.* bir dişbudak türü.
kuşe *a. Fr.* özen isteyen baskı işlerinde kullanılan parlak, düzgün, pürüzsüz, kaygan kâğıt. *eş.* **kaymakkâğıdı, kuşekâğıdı**.
kuşekâğıdı, -nı *b. a. Fr. Far.* ➻ **kuşe**.
kuşekmeği, -ni *b. a. bitb.* turpgillerden, çorak yerlerde yetişen, mor ya da ak çiçekler açan, eskiden hekimlikte kullanılmış olan otsu bir bitki. *eş.* **çobandağarcığı**.
kuşet *a. Fr.* yolcu trenlerinde, geçici olarak yatağa dönüştürülebilen açılır kapanır oturma yeri.
kuşetli *s. Fr.* kuşeti olan (tren).
kuşevi, -ni *b. a. mim.* Türk mimarlığında bir tür süsleme olarak da tasarımlanmış olan, yapı cephelerinin üst kesimlerinde yer alan, kuşların barınması için özel olarak yapılmış yer.
kuşgömü *b. a.* pastırmanın filetodan yapılmış, yağsız ve sinirsiz, en iyi bölümü.
kuşhane *b. a. T. Far.* (. - .) **1** içinde süs kuşları beslenilen ve yetiştirilen küçük oda ya da büyük kafes. **2** ➻ **kuşane**.
kuşkanadı, -nı *b. a. hek.* gözakı zarının gözbebeğine doğru bir ok ucu gibi ilerlemesi.
kuşkirazı, -nı *b. a. T. Yun. bitb.* **1** gülgillerden, bütün ılıman ülkelerde yetişen, gövdesi silindir biçiminde, boyu 15 metreyi bulabilen, yapraklanmadan önce ak çiçekler açan, esmer kırmızı renkli kerestesi kaplamacılıkta, tornacılıkta ve müzik araçları yapımında kullanılan bir ağaç. **2** bu ağacın, reçeli ve likörü yapılabilen, küçük, kara renkli meyvesi.
kuşkonmaz *b. a. bitb.* **1** zambakgillerden, yeryüzünde Akdeniz çevresinde yetiştirilen, bir metre boya ulaşabilen, gövdesi dik ve silindirimsi, uç dalları yapraksı görünüşte, toprakaltı köksaplarından çıkan taze sürgünleri sebze olarak kullanılan, çok yıllık otsu bir bitki. **2** zambakgillerden, uzun saplı, ince ve küçük yapraklı, saksılarda yetiştirilen bir süs bitkisi.
kuşku *a.* **1** bir şeyle, bir olguyla ilgili gerçeğin ne olduğunu tam olarak bilememekten, kestirememekten doğan kararsızlık, güvensizlik duygusu. *ör. Bu konuda hiçbir kuşkuya yer yoktur.* **2** işkilden, güvensizlikten doğan uyanıklık. *ör. Bana kuşkuyla bakıyordu.* **3** zihnin, bir şey için var ya da yok demeyip duraksaması. *ör. Bu sözleri kuşkumu giderdi.* **4** *ruhb.* başkalarının iyi niyet ve amaçlarını kötüye yorarak işkillenme duygusu. **kuşku beslemek** içinde kuşkusu bulunmak. **kuşku duymak** kuşkulanmak. **kuşku uyandırmak** kuşku duyulmasına yol açmak. **kuşku uyanmak** işkillenmek, kuşkulanmak. **kuşkusu kalmamak** iyice emin olmak. **kuşkuya düşmek** içinde kuşku uyanmak, kuşkulanmak. **kuşkuya düşürmek** kuşkuya yol açmak.
kuşkucu *s.* **1** her şeyden kuşkulanan, kuşkulanma huyunda olan, hiçbir şeye ve hiçbir kimseye tam olarak güvenmeyen (kimse). **2** *fels.* kuşkuculuk[2] yanlısı olan (kimse, görüş).
kuşkuculuk *a.* **1** kuşkucu olma huyu. **2** *fels.* kuşkuyu ilke yapan, her değerden, inançtan, öğretiden kuşku duyan, gerçekliğin özünü bilmenin olanaksız olduğunu öne süren öğreti.
kuşkulanabilme *a.* kuşkulanabilmek eylemi.
kuşkulanabilmek *(nsz; -den)* kuşkulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kuşkulandırabilme *a.* kuşkulandırabilmek eylemi.
kuşkulandırabilmek *(-i)* kuşkulandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kuşkulandırılabilme *a.* kuşkulandırılabilmek eylemi.
kuşkulandırılabilmek *(nsz)* kuşkulandırılması olanak içinde olmak ya da kuşkulandırılma olasılığı bulunmak.
kuşkulandırılma *a.* kuşkulandırılmak eylemi.
kuşkulandırılmak *(nsz)* kuşkulanmasına yol açılmak.
kuşkulandırış *a.* kuşkulandırmak eylemi ya da biçimi.
kuşkulandırma *a.* kuşkulandırmak eylemi.
kuşkulandırmak *(-i)* kuşkuya düşürmek, kuşkulanmasını sağlamak, kuşkulanmasına yol açmak.
kuşkulanış *a.* kuşkulanmak eylemi ya da biçimi.
kuşkulanıverme *a.* kuşkulanıvermek eylemi.
kuşkulanıvermek *(nsz; -den)* çabucak kuşkulanmak.
kuşkulanma *a.* kuşkulanmak eylemi.
kuşkulanmak *(nsz; -den)* kuşku içinde bulunmak, kuşkuya düşmek, kuşku duymak. *ör. Kuşkulanmak onun huyudur, her şeyden kuşkulanır.*

kuşkulu *s.* **1** olup olmayacağı kuşku konusu olan, olmayacağı daha olası görülen. *ör. Hastanın sabaha çıkacağı kuşkuluydu.* **2** kuşku anlatan, kuşku belirten. *ör. Onun kuşkulu bakışları beni rahatsız etmişti.* **3** kuşku duyan, kuşku içinde olan, inanmayan ya da bir kötülük sezinleyen. *ör. O hep böyle kuşkuludur.* **4** kuşkucu[1]. **kuşkulu kuşkulu** *ik. be.* kuşkulu bir biçimde, kuşku duyarak, inanmayarak, kuşkulanarak.

kuşkululuk *a.* kuşkulu olma durumu, huyu.

kuşkusuz *s.* **1** kesinlikle bilinen, kuşku konusu olmayan. *ör. Dünyanın döndüğü gerçeği kuşkusuzdur.* **2** hiçbir kuşkusu bulunmayan, içinde kuşku taşımayan. *ör. İş olacak, bu konuda kuşkusuzum.* **3** *be.* kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde, kesin olarak, kesinlikle, elbette. *ör. Şiir, kuşkusuz, yetenek isteyen bir sanattır.*

kuşkusuzluk *a.* kuşkusuz olma durumu.

kuşlak *a. esk.* av kuşları çok bol olan yer.

kuşlar *ç. a. hayb.* çokgözeli hayvanlardan, omurgalıların geniş bir sınıfı.

kuşlokumu, -nu *b. a. T. Ar.* un, yumurta ve şekerle yapılan bir kurabiye.

kuşluk *a.* günün sabahla öğle arasındaki bölümü. **kuşluk namazı** *ha.* zamanında kılınamayan sabah namazı yerine kuşluk vakti kılınan namaz. **kuşluk vakti** ➻ **kuşluk. kuşluk yemeği** kuşluk vakti yenilen yemek.

kuşmar *a.* kuş avlamak için hazırlanmış tuzak.

kuşpalazı *b. a. hek.* genellikle çocuklarda görülen, burun, boğaz ve yutak çeperine yerleşen mikropların yol açtığı bulaşıcı bir hastalık. *eş.* **difteri**.

kuşpalazlı *s.* kuşpalazına yakalanmış olan.

kuşsütü, -nü *b. a.* "bulunmayan hiçbir şey yok" anlamında kimi deyimlerde geçer. **kuşsütü ile beslemek** (birini) bulunacak her şeyle, en az bulunur yiyeceklerle, hiç eksiksiz ve özenle beslemek. **kuşsütünden başka her şey var** (ziyafet için) bulunmayan hiçbir şey yok, her türlü yiyecek var.

kuştüyü, -nü *b. a.* **1** kimi kuşlardan elde edilen ve yatak, yorgan, yastık içinde kullanılan yumuşak tüy. **2** *s.* bu tüylerle doldurulmuş olan. **kuştüyü gibi** (yatak, yastık vb. için) çok yumuşak.

kuşüzümü, -nü *b. a. bitb.* kara renkli, çok ufak taneli, dolma içinde, pilavda vb. kullanılan, çekirdeksiz bir üzüm.

kuşyemi, -ni *b. a. bitb.* **1** buğdaygillerden, durgun sular içinde yetişen bir bitki. **2** bu bitkinin tohumları.

kut, -tu *a.* **1** *esk.* iyilik getiren şey, uğur, baht, talih. **2** mut **(I)**, mutluluk.

kutan *a. ha.* büyük pulluk, köten.

kutlama *a.* **1** kutlamak eylemi. **2** bir olguyu kutlamak için yapılan tören. **kutlama töreni** ➻ **kutlama**[2].

kutlamak *(-i)* **1** herhangi bir mutlu olgudan dolayı duyulan sevinci, o olguya erişen kimseye söz, yazı ya da armağanla anlatmak. *ör. Yeni evlileri kutlamak için sıraya girdik.* **2** önemli bir olayın gerçekleşmesinin yıldönümü nedeniyle tören yapmak. *ör. Çocuğun doğum gününü kutlamak için evde toplandılar.*

kutlanabilme *a.* kutlanabilmek eylemi.

kutlanabilmek *(nsz)* kutlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kutlanış *a.* kutlanmak eylemi ya da biçimi.

kutlanma *a.* kutlanmak eylemi.

kutlanmak *(nsz)* kutlamak eylemine konu olmak. *ör. Bu başarısından dolayı kutlanmak istiyordu.*

kutlayabilme *a.* kutlayabilmek eylemi.

kutlayabilmek *(-i)* kutlaması olanak içinde olmak ya da kutlama olasılığı bulunmak.

kutlayış *a.* kutlamak eylemi ya da biçimi.

kutlu *s.* iyilik, uğur getirdiğine inanılan, uğurlu. **kutlu olsun!** "bolluk ve iyilik getirsin, uğurlu olsun" anlamında bir kutlama sözü.

kutlulamak *(-i)* ➻ **kutlamak** .

kutluluk *a.* kutlu olma durumu.

kutnu *a. Ar. esk.* ipekle karışık pamuktan ya da yalnızca pamuktan dokunmuş, kalın ve ensiz kumaş.

kutsal *s.* **1** güçlü bir dinsel saygı uyandıran ya da uyandırması gereken. **2** tapılacak ya da yolunda can verilecek denli sevilen. *ör. Yurt herkes için kutsaldır.* **3** dokunulmaması, bozulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen. *ör. Bayrak kutsal bir simgedir.* **4** *fels.* Tanrı'ya adanmış olan, Tanrısal olan.

kutsalcı *a.* ve *s.* kutsalcılık yandaşı (kimse, görüş).

kutsalcılık *a.* kutsal sayılan şeylere aşırı bağlılıkta kendini gösteren, gerici bir dünya görüşü.

kutsallaşabilme *a.* kutsallaşabilmek eylemi.

kutsallaşabilmek *(nsz)* kutsallaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kutsallaşma *a.* kutsallaşmak eylemi.

kutsallaşmak *(nsz)* kutsal bir nitelik edinmek, kutsallık kazanmak.

kutsallaştırabilme *a.* kutsallaştırabilmek eylemi.

kutsallaştırabilmek *(-i)* kutsallaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kutsallaştırılabilme *a.* kutsallaştırılabilmek eylemi.

kutsallaştırılabilmek *(nsz)* kutsallaştırılması olanaklı olmak ya da kutsallaştırılma olasılığı bulunmak.

kutsallaştırılış *a.* kutsallaştırılmak eylemi ya da biçimi.

kutsallaştırılma *a.* kutsallaştırılmak eylemi.

kutsallaştırılmak *(nsz)* kutsal bir duruma getirilmek.

kutsallaştırış *a.* kutsallaştırmak eylemi ya da biçimi.

kutsallaştırma *a.* kutsallaştırmak eylemi.

kutsallaştırmak *(-i)* kutsal bir duruma getirmek, kutsallık kazanmasını sağlamak.

kutsallık *a.* kutsal olanın niteliği, kutsal olma durumu.

kutsama *a.* kutsamak eylemi.
kutsamak *(-i)* **1** kutsal bilmek, kutsal tanımak, kutsallaştırmak. **2** kutluluk dilemek. *ör. Yaşlı anne, oğlunu öperek kutsadı.*
kutsanabilme *a.* kutsanabilmek eylemi.
kutsanabilmek *(nsz)* kutsanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kutsanış *a.* kutsanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ekmeğin kutsanışı çok eskidir.*
kutsanma *a.* kutsanmak eylemi.
kutsanmak *(nsz)* kutsamak eylemine konu olmak.
kutsayabilme *a.* kutsayabilmek eylemi.
kutsayabilmek *(-i)* kutsamak elinde olmak, kutsama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kutsayış *a.* kutsamak eylemi ya da biçimi.
kutsi *s. Ar.* (. -) ➻ **kutsal**.
kutsileşme *a. Ar. T.* ➻ **kutsallaşma**.
kutsileşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **kutsallaşmak**.
kutsiyet *a. Ar.* (. - .) ➻ **kutsallık**.
kutsuz *s.* **1** kötü, uğursuz. **2** kötü yazgılı, mutsuz, zavallı. **kutsuz kuşun yuvası doğan yanında olur** talihsiz kişi, her an kendisine saldıracak güçlü kimselerle yan yana bulunur.
kutsuzluk *a.* kutsuz olma durumu.
kuttören *b. a. bud.* dine, Tanrı'ya ya da tanrılara tapınmak, büyü yapmak için ya da kişinin erginlik ve geçiş dönemleriyle ilgili olarak yapılan dinsel, geleneksel tören. *eş.* **ayin**[3].
kuttörensel *b. s. bud.* kuttören niteliğinde, kuttörenle ilgili. *ör. Özellikle şamanlarda işin içine kuttörensel etmenlerin de karıştığını biliyoruz.*
kutu *a.* **1** ince tahta, teneke, mukavva, plastik gibi herhangi bir maddeden yapılmış, genellikle kapaklı kap. **2** *mec.* kimi deyimlerde, iyi ya da kötü bir özelliğin çokluğunu belirtir. *ör. Bu çocuk bir akıl kutusu, çok şey biliyor.* **3** *s.* kutunun alabildiği kadar. *ör. İki kutu lokum almış.* **4** *arg.* (kadında) dişilik organı. **kutu kutu** *ik. s.* birçok kutu (olarak). *ör. Ona kutu kutu çikolata gelmişti.*
kutucuk *a.* **1** küçük kutu. **2** içinde seslerin ya da görüntüyle birlikte seslerin kaydedilmiş bulunduğu bir manyetik şerit bulunan küçük kutu. *eş.* **kaset**.
kutulama *a.* kutulamak eylemi.
kutulamak *(-i)* kutuya koymak, kutuya yerleştirmek.
kutulanış *a.* kutulanmak eylemi ya da biçimi.
kutulanabilme *a.* kutulanabilmek eylemi.
kutulanabilmek *(nsz)* kutulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ayakkabılar yarına kadar kutulanabilirse satışa gönderilecek.*
kutulanma *a.* kutulanmak eylemi.
kutulanmak *(nsz)* kutulamak eylemine konu olmak, kutu içine konulmak, yerleştirilmek.
kutulatılma *a.* kutulatılmak eylemi.
kutulatılmak *(nsz)* kutulamak eylemi yaptırılmak, kutulanması sağlanmak.
kutulatış *a.* kutulatmak eylemi ya da biçimi.
kutulatabilme *a.* kutulatabilmek eylemi.
kutulatabilmek *(-i, -e)* kutulatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kutulatma *a.* kutulatmak eylemi.
kutulatmak *(-i, -e)* kutulamak eylemini yaptırmak.
kutulayabilme *a.* kutulayabilmek eylemi.
kutulayabilmek *(-i)* kutulamak elinde olmak, kutulama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kutulayış *a.* kutulamak eylemi ya da biçimi.
kutulu *s.* kutu içinde bulunan ya da kutusu olan.
kutup, -tbu *a. Ar.* **1** yeryuvarlağının, kuzey ve güney olmak üzere, eşlekten en uzak olan yer ekseninin geçtiği varsayılan iki noktasından her biri. **2** *mec.* birbiriyle karşıt olan şeylerden her biri. **3** *esk.* bir tarikatın kurucusu ya da büyüğü olan ya da bir konuda yüksek bilgisi ve yetkisi bulunan kimse. *ör. Hacı Bektaş Veli bir kutuptu, herkes ona koşardı.* **4** *gökb.* gökküresinin, dolayında döndüğü varsayılan eksenin iki ucundan her biri. **5** *fiz.* elektrik akımını oluşturan gerilim ayrılığının en yüksek dereceyi bulduğu iki noktadan her biri. **6** *fiz.* bir mıknatıs demirinin iki ucundan her biri. **kutup ışığı** *gökb.* kutuplar yöresinde görülen yaygın ve donuk havayuvarı ışığı.
kutupengel *b. a.* ve *b. s. Ar. T. fiz.* bir pilde elektromotor gücü düşüren polarma olayına karşı gelmek ve elektrik akımının kesilmesini önlemek için kullanılan (kimyasal maddelerden her biri).
kutuplanma *a. Ar. T.* kutuplanmak eylemi.
kutuplanmak *(nsz) Ar. T.* **1** *fiz.* iki kutupta toplanmak. **2** (pusula ibresi için) kutba doğru yönelmek.
kutuplaşma *a. Ar. T.* kutuplaşmak eylemi.
kutuplaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* (bir topluluk) birbirine karşıt gruplara ayrılmak.
kutupsal *s. Ar. T.* kutupla ilgili.
Kutupyıldızı, -'nı *ö. b. a. Ar. T. gökb.* gökküresinin kuzey kutbuna en yakın olan Küçükayı denilen takımyıldızın en ucunda bulunan, kuzeyi belirleyen durağan yıldız. *eş.* **Demirkazık**.
kutur, -tru *a. Ar. mat.* **1** *esk.* (daire ve küredc) çap. **2** (kimi geometrik şekillerde) köşegen.
kuvars *a. Al. yerb.* **1** az çok saf durumda olan billurlaşmış silisin doğada çok yaygın biçimde bulunan bir türü. **2** *s.* kuvars yapısında olan.
kuvarsit, -ti *a. Al. yerb.* ana maddesi kuvars olan sert kayaç. *eş.* **kumtaşı**.
Kuvayımilliye *ö. a.Osm.* ➻ **Ulusal Güçler**.
kuvöz *a. Fr.* yeni doğmuş zayıf, dayanıksız bebeklerin ve özellikle de erken doğmuş bebeklerin bulaşıcı hastalıklardan korunması amacıyla içine konulduğu, belirli sıcaklığı olan aygıt.
kuvve *a. Ar. esk.* düşünce, tasarı, niyet. **(bir şeyi) kuvveden fiile çıkarmak** düşünülen, tasarlanan şeyi gerçekleştirmek, yapmak.
kuvvet, -ti *a. Ar.* **1** fiziksel güç, takat. **2** güç. **3** baskı, şiddet, zor. *ör. Polis kuvvet kullanmak zorunda kalmıştı.* **4** erk, yetke, nüfuz. **5** dayanma gücü, dayanıklılık. **6** *ask.* bir ülkenin

kara, deniz, hava biçiminde anılan silahlı gücü. **7** *fiz.* dinginliği devime ya da devimi dinginliğe çeviren etken, direnci kıran ya da direnç doğuran özellik. **8** *mat.* bir niceliğin kendisiyle çarpılarak yükseltildiği derecelerden her biri; örneğin $5x5x5=5^3$ denkleminde 3 sayısı 5'in kuvvetidir. **(bir şeye) kuvvet** herhangi bir şeye ağırlık verildiğini anlatır. *ör. Paraya kuvvet, başkanlığı kazandı.* **kuvvet almak** herhangi bir yardımla, destekle gücü artmak. **kuvvet bulamamak** (ya da **bulmak**) (yapmaya) cesaret edememek (ya da etmek). **kuvvet çifti** *fiz.* birbirine koşut ters yönde ve eşit yeğinlikte iki kuvvetin oluşturduğu takım. **kuvvet gösterisi** bütün gücünü ortaya koyarak karşısındakine korku vermek ereğiyle girişilen eylem. **kuvvet komutanı** *ask.* ordunun kara, deniz ya da hava kuvvetlerinden birinin komutanı durumundaki general. **(bir şeye) kuvvet vermek 1)** (bir konuya) ağırlık, önem vermek. **2)** arka vermek, güçlendirmek. **kuvvetini toplamak** yitirdiği gücünü yeniden elde etmek. *ör. Kuvvetini toplayıp yola koyuldu.* **kuvvetle** *be.* **1)** güçlü ve sağlam bir biçimde. *ör. Kuvvetle itince devrildi.* **2)** *mec.* üzerinde durarak, direnerek. *ör. Bu görüşü kuvvetle öne sürmesi iyi olmadı.* **kuvvetten düşmek** gücü azalmak.

kuvvetlendirebilme *a. Ar. T.* kuvvetlendirebilmek eylemi.

kuvvetlendirebilmek *(-i) Ar. T.* kuvvetlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kuvvetlendirici *s. Ar. T.* **1** gücü artırıcı, güçlendirici. **2** *a.* (fotoğrafçılıkta) negatiflerin güçlendirilmesini sağlayan banyo.

kuvvetlendirilebilme *a. Ar. T.* kuvvetlendirilebilmek eylemi.

kuvvetlendirilebilmek *(nsz) Ar. T.* kuvvetlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

kuvvetlendiriliş *s. Ar. T.* kuvvetlendirilmek eylemi ya da biçimi.

kuvvetlendirilme *a. Ar. T.* kuvvetlendirilmek eylemi.

kuvvetlendirilmek *(nsz) Ar. T.* güçlü duruma getirilmek, gücü artırılmak, güçlendirilmek.

kuvvetlendiriş *a. Ar. T.* kuvvetlendirmek eylemi ya da biçimi.

kuvvetlendirme *a. Ar. T.* kuvvetlendirmek eylemi.

kuvvetlendirmek *(-i) Ar. T.* gücünü artırmak, güçlenmesini sağlamak.

kuvvetlenebilme *a. Ar. T.* kuvvetlenebilmek eylemi.

kuvvetlenebilmek *(nsz) Ar. T.* kuvvetlenmesi olanak içinde olmak ya da kuvvetlenme olasılığı bulunmak.

kuvvetleniş *a. Ar. T.* kuvvetlenmek eylemi ya da biçimi.

kuvvetleniverme *a. Ar. T.* kuvvetleniverme eylemi.

kuvvetlenivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede kuvvetlenmek.

kuvvetlenme *a. Ar. T.* kuvvetlenmek eylemi.

kuvvetlenmek *(nsz) Ar. T.* **1** direnci ya da gücü artmak, güçlü bir duruma gelmek, güç kazanmak, güçlenmek. **2** yetkisi ve etkisi artmak. *ör. Parti içinde kuvvetlenmek istiyordu.*

kuvvetli *s. Ar. T.* **1** fiziksel gücü çok olan, güçlü. *ör. Bu iki çocuktan hangisi daha kuvvetli?* **2** sağlam, dayanıklı. *ör. Kuvvetli bünyesi varmış.* **3** işlevini iyi yerine getiren. *ör. Kulağı kuvvetliymiş, fısıltıyı duydu.* **4** çok etkileyici, inandırıcı, önemli, sağlam. *ör. Suçluluğu konusunda kuvvetli kanıt bulunamadı.* **5** sözü geçen, önde gelen, saygın. *ör. Parti içinde kuvvetli biriydi.* **6** üstün. *ör. Düşnıan kuvvetli de olsa, bir şeyler yapılmalıydı.* **7** (ses için) yüksek, tiz. *ör. Kuvvetli söyle, duyulmuyor.* **8** sert, yeğin, şiddetli. *ör. Kuvvetli bir soğuk vardı.* **9** etkili. *ör. Bu ilaç kuvvetli, çabuk iyileştirir.*

kuvvetlice *be. Ar. T.* **1** oldukça güçlü bir biçimde. *ör. Ağacı kuvvetlice sarsınca olmuş meyveler dökülüverdi.* **2** *s.* biraz güçlü. *ör. Kuvvetlice bir yapısı vardı.*

kuvvetölçer *b. a. Ar. T.fiz.* fiziksel güçleri ölçmeye yarayan aygıt. *eş.* **güçölçer, dinamometre**.

kuvvetsiz *s. Ar. T.* **1** gücü olmayan, güçsüz. **2** etkisiz.

kuvvetsizlik *a. Ar. T.* güçsüz olma durumu, güçsüzlük.

kuymak *a. ha.* **1** yumurta, un, beyazpeynir ve yağ ile yapılan omlete benzer bir yiyecek. **2** un, yağ, şekerle yapılan ve kaymak eklenerek yenilen bir tatlı. **3** un çorbası.

kuyruk *a.* **1** hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda, alt yanında bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ. **2** kuşlarda, gövdenin alt yanında bulunan tüy demeti. **3** koyunun kimi türlerinde, eritilerek yağı alınan uzantı. **4** *mec.* kimi şeylerde kuyruğa benzeyen uzantı ya da baş tarafın karşı yönünde bulunan bölüm. *ör. Gelinliğin kuyruğuna bastılar, gelin düştü. Uçağın kuyruğunda bayrak vardı.* **5** *al.* birinin arkasına takılıp ondan hiç ayrılmayan, onunla birlikte dolaşan, onun etkisi altında bulunan kimse. **6** başın arkasına toplanmış saç demeti. **7** bir harfin bitiş çizgisine yakın yerde, birden bir dönüş yapan kısa çizgi. **8** *mec.* insanların, sıra beklerken art arda durarak oluşturdukları dizi. *ör. Otobüs durağındaki kuyruk uzamış gitmişti.* **kuyruğa girmek** ➻ **kuyruk olmak**. **kuyruğu dikmek 1)** (hayvan) koşmaya, kaçmaya başlamak. **2)** (insan) bulunduğu yerden uzaklaşmaya başlamak. **kuyruğu kapana kısılmak** kendini kolay kolay kurtaramayacağı güç bir duruma düşmek. **kuyruğu titretmek** *arg.* (sevilmeyen biri için) gebermek, ölmek. **(birinin) kuyruğuna basmak** bir kimseyi kızdırarak saldırıya geçmesine yol açmak. **(birinin) kuyruğuna teneke bağlamak 1)** biriyle, aşırı ölçüde alay etmek. **2)** bir kimseyi,

aşağısayarak, herkesin alay edeceği bir biçimde kovmak. **(biri) kuyruğunu kısmak** korkup çekinerek sinmek. **(birinin) kuyruğunu kıstırmak** (bir kimseyi) güç bir duruma düşürmek. **kuyruk acısı** daha önceki bir hırpalanışın kişide bıraktığı öç duygusu, hınç. **kuyruk çekmek** gözlerin ucuna, şakaklara doğru olma üzere, sürmeyle ya da göz kalemiyle süs çizgisi yapmak. **kuyruk olmak** (insanlar) bir yerde sıra beklerken, arka arkaya durarak dizi oluşturmak. **kuyruk sallamak** yaltaklanmak. **kuyruk yapmak** ➻ **kuyruk olmak**.

kuyrukkakan *b. a. hayb.* karatavukgillerden, Avrupa, Asya ve Afrika'da yaşayan pek çok türü bulunan, meyve ve böceklerle beslenen, küçük, ötücü bir kuş.

kuyrukkemiği, -ni *b. a. gövb.* omurganın alt ucunda bulunan son birkaç omurun körelerek kaynaşmasıyla oluşmuş olan, kuyruksokumu kemiğiyle eklemlenen, önden arkaya doğru yassı, üçgen biçiminde kemik.

kuyruklu *s.* **1** kuyruğu olan. **2** kuyruk biçiminde uzantısı bulunan. *ör. Salondaki kuyruklu piyano süs müydü?* **3** *ha.* akrep. **kuyruklu kurbağa** *hayb.* henüz evrim geçirmemiş yavru kurbağa. **kuyruklu piyano** gövdesi üç ayak üstünde yatık bir durumda olan piyano. **kuyruklu yalan** çok büyük yalan.

kuyruklular *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan, amfibyumlar sınıfının, vücut ve kuyrukları uzun, bacakları zayıf birçok semender türlerini kapsayan bir alttakımı.

kuyrukluyıldız *b. a. gökb.* gökyüzünde zaman zaman görülen, bulutumsu yapıda, parlakça, bir başı, bir ya da birkaç kuyruğu bulunan gökcismi. **kuyrukluyıldız aylası** *gökb.* kuyrukluyıldızın başını saran, hızla genişleyerek yayılan, halka görünüşlü aydınlık. **kuyrukluyıldız başı** *gökb.* kuyrukluyıldızın başı gibi görünen, önde giden yuvarlak parçası. **kuyrukluyıldız çekirdeği** *gökb.* kuyrukluyıldızın başının ortasında bulunan ve yıldıza benzeyen parlak nokta. **kuyrukluyıldız saçı** *gökb.* kuyrukluyıldız çekirdeğini saran ışıklı gazyuvarı.

kuyruksallayan *b. a. hayb.* kuyruksallayangillerden, nemli yerlerde, açık alanlarda yaşayan, gövdesinin üst bölümüyle kanatları külrengi, alt bölümü sarı olan, uzun ve kıpırdak kuyruklu, böceklerle beslenen, zararlı böcekleri yiyerek tarıma yararlı olan, küçük, ötücü, göçmen bir kuş.

kuyruksallayangiller *ç. b. a. hayb.* incirkuşu, kuyruksallayan gibi ötücü kuşları içine alan bir familya.

kuyruksokumu, -nu *b. a. gövb.* insanda, omurganın alt ucunun bitim yeri. **kuyruksokumu kemiği** *gövb.* omurganın bitiminde, beş kuyruk omurunun körelip kaynaşmasından oluşan, kuyrukkemiğiyle eklemlenen, üçgen biçiminde kemik.

kuyruksu *s.* kuyruğu andıran, kuyruğa benzeyen.

kuyruksuz *s.* kuyruğu olmayan ya da bulunmayan.

kuyruksuzlar *ç. a. hayb.* ➻ **kurbağalar**.

kuyrukyağı, -nı *b. a.* koyun kuyruğunun eritilmesiyle elde edilen hayvansal yağ.

kuytu *s.* **1** gözden uzakta, ıssız, sessiz, kimsesiz (yer). **2** gün ışığı, rüzgâr, yağmur vb. almayan (yer). **3** (orman vb.de) içerlere doğru olan (yer). *ör. Ormanın kuytularına değin sokulmuşlardı.* **4** işlek olamayan, içerlek kalan, sapa (yer). *ör. Kuytu bir sokakta dükkânı var.* **5** *a.* ıssız, sessiz, kimsesiz yer. *ör. Bir kuytuda başını dinliyor.*

kuytuca *s.* biraz kuytu. *ör. Evi kuytuca bir sokaktaydı.*

kuytuluk *a.* içerlek yer, ıssız, sessiz, kimsesiz yer, kuytu[5].

kuyu *a.* **1** toprakta, su katmanına ulaşıncaya değin derinliğine kazılan, genellikle silindir biçiminde, iç çevre yüzeyine duvar örülen, suyundan yararlanılan çukur. *ör. Bahçede bir kuyu vardı, suyu çok soğuktu.* **2** toprağa kazılan derince çukur. *ör. Çocuk kireç kuyusuna düşmüş.* **3** *mec.* içinden çıkılamayan durum ya da yer. **kuyu açmak** kuyu yapmak. **kuyu bileziği** su kuyusunun ağzına oturtulan, ortası boş daire biçiminde, tek parça yontma taş. **kuyu fındığı** yeşil iken toprağa gömülerek ayrı bir çeşni kazandırılmış fındık. **kuyu gibi 1)** çok derin. **2)** basık ve karanlık (yer). **kuyu suyu** kuyu açılarak elde edilen su. **kuyudan adam çıkarmak** *mec.* haksızlığa uğramış olan ve özellikle siyasal hakları elinden alınmış bulunan birinin haklarına kavuşmasını sağlamak. **(birinin) kuyusunu kazmak** bir kimseyi çok kötü duruma düşürecek, yıkıma sürükleyecek durum hazırlamak. *ör. O, başkana karşı çıkmakla kendi kuyusunu kazıyor.*

kuyucu *a.* kuyu[1] kazmayı iş edinmiş kimse, kuyu ustası.

kuyuculuk *a.* kuyucunun yaptığı iş.

kuyudat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* (resmi defterdeki) kayıtlar.

kuyum *a.* değerli taşlardan ve metallerden yapılan süs eşyasının genel adı. *ör. Kadın, kuyumlarını bir kasada saklarmış.*

kuyumcu *a.* **1** değerli taşlardan ve metallerden küpe, bilezik, gerdanlık vb. gibi süs eşyası yapan kimse. **2** bu türlü süs eşyası satan dükkân.

kuyumculuk *a.* kuyumcunun işi ve zanaatı.

kuz *a. esk.* güneş almayan ya da az güneş alan (yer).

kuzen *a. Fr.* amca, hala, teyze ya da dayı çocuğu (oğlu ya da kızı).

kuzey *a.* **1** dört anayönden biri olan, sağını doğuya, solunu batıya veren bir kimsenin tam karşısına düşen yön. **2** bulunulan noktaya göre kuzeyde kalan yer. *ör. Kuzeyimizden bir yol geçiyordu.* **3** *s.* bu yöne düşen ya da bu yönle ilgili olan. *ör. Kentin kuzey semtlerinde sular kesilecekmiş.* **kuzey kutbu** *gökb.*

Yer'in ve gökküresinin Kutupyıldızı yönündeki kutbu. **kuzey noktası** *gökb.* gözeriminde kuzey doğrultusunun gökküresini deldiği varsayılan nokta.

kuzeybatı *b. a.* **1** kuzey ile batı arasında yer alan, her ikisine eşit uzaklıkta bulunan arayön. **2** *s.* bu yöne düşen, bu yönle ilgili olan. *ör. Orada kuzeybatı rüzgârları sık eser.*

kuzeydoğu *b. a.* **1** kuzey ile doğu arasında yer alan, her ikisine eşit uzaklıkta bulunan arayön. **2** *s.* bu yöne düşen, bu yönle ilgili olan. *ör. Adını bilmediğim bir kuzeydoğu rüzgârı esmeye başladı.*

kuzeyli *a.* ve *s.* **1** kuzey ülkeleri halkından olan (kimse). *ör. Kuzeyliler neden sarışındır?* **2** bir ülkenin kuzey bölgelerinde doğmuş büyümüş ya da oralarda oturan (kimse). *ör. Kuzeyli, Karadenizli bir arkadaşım vardı.*

kuzeysel *s. coğr.* kuzeye düşen, kuzeyle ilgili.

kuzgun *a. hayb.* birçok karga türüne, özellikle asıl kargadan daha küçük olan karakargaya verilen ad. **kuzgun gibi** çok kara, kapkara, simsiyah. **kuzguna yavrusu şahin görünür** herkesin kendi yarattığı şey, özellikle kendi çocuğu çirkin de olsa, gözüne güzel görünür.

kuzguncuk *a.* hapishane kapılarındaki demir parmaklıklı, küçük pencere.

kuzguni *s. Osm.* (. - -) kuzgun renginde olan, çok koyu kara, karaya yakın koyu kahverengi. **kuzguni siyah** çok koyu kara renk, kapkara.

kuzgunkılıcı, -nı *b. a. bitb.* süsengillerden, iki yüzden çok türü bulunan, soğuğa dayanıklı, ensiz, uzun ve sivri yapraklı, güzel çiçekli bir süs bitkisi.

kuzine *a. İt.* **1** hem ısınmaya hem de üzerinde yemek pişirmeye yarayan büyük soba. **2** *den.* gemilerde yemek pişirilen yer, gemi mutfağı.

kuzu *a.* **1** koyun yavrusu. **2** *mec.* bir meyve ya da sebzeye bitişik olan küçük meyve ya da sebze. **3** *s.* kuzu etinden ya da kuzu etiyle yapılmış olan (yiyecek). **kuzu çevirmek** yüzülüp temizlenmiş kuzuyu şişe geçirip kor ateşin üzerinde çevirerek pişirmek. **kuzu dolması** kuzunun içine iç pilav doldurularak yapılan bir et yemeği. **kuzu gibi** çok uysal. **kuzu gibi olmak** uysallaşmak. **kuzu kapama** kemikli kuzu eti, arpacık soğanı, yeşil soğan, dereotu, havuç karışımından oluşan ve ağır ateşte pişirilen bir et yemeği. **kuzu kesilmek** kuzu gibi olmak, uysallaşmak. **kuzu kuzu** *ik. be.* hiç karşı gelmeksizin, uysallıkla. **kuzu postuna bürünmek** suçlu ya da saldırgan, geçimsiz biri olduğu halde kendini suçsuz, zararsız, uysal biri gibi göstermeye, gerçek kişiliğini saklamaya çalışmak. *ör. Kuzu postuna bürünmüş kurttur o.* **kuzum!** *tkz.* okşamalık olarak söylenen ya da yalvarma, dikkat çekme anlamları taşıyan bir ünlem. *ör. Kuzum, ona ne oluyor?*

kuzudişi, -ni *b. a.* **1** ➻ **sütdişi**. **2** *ha.* insanda çok ileri yaşlarda çıkan diş.

kuzugöbeği, -ni *b. a. bitb.* sulak yerlerde yetişen, şapkası kalın ve etli, yenilebilen bir mantar.

kuzukestanesi, -ni *b. a. T. Yun.* küçük ve lezzetli bir kestane türü.

kuzukulağı, -nı *b. a. bitb.* karabuğdaygillerden, nemli çayırlarda yetişen, yaprakları hafifçe kabarık ve geniş, çiçekleri ikievcikli ve kırmızımtırak, değişik türleri bulunan, yaprakları yenilebilen, otsu bir bitki. **kuzukulağı asidi** *kim.* ➻ **oksalik asit**.

kuzulama *a.* kuzulamak eylemi.

kuzulamak *(nsz)* **1** (dişi koyun) doğurmak, yavrulamak. **2** *mec.* (çocuk) ellerini yere dayayarak dizleri üstünde emeklemek.

kuzulaşma *a.* kuzulaşmak eylemi.

kuzulaşmak *(nsz) mec.* çok uysal bir duruma gelmek, çok uysallaşmak.

kuzulu *s.* **1** (dişi koyun için) kuzulamış olan, kuzusu olan. **2** (meyve ve sebze için) kendisine bitişik olarak küçük bir tanesi bulunan.

kuzuluk *a.* **1** kuzuların barınmasına ayrılmış ağıl. **2** *mec.* yumuşak huyluluk, uysallık. **3** *ha.* bahçe, han, saray vb. kapısı gibi büyük kapıların ortasındaki küçük kapı.

kuzumantarı, -nı *b. a. T. Yun. bitb.* bazitli mantarlardan, nemli yerlerde, çayırlarda, orman ağaçları diplerinde yetişen, sapı kalın ve kısa, şapkası yuvarlak, kalın ve etli, görünüşü sünger gibi gözenekli, yenilebilen bir mantar.

Kübalı *ö. a.* Küba'da yaşayan halk, bu halktan olan kimse.

kübik *s. Fr.* **1** küp **(II)** ve kesme[3] biçiminde olan. **2** *mat.* küp **(II)** biçiminde olan. **3** kübizm akımına uyularak yapılmış olan (sanat yapıtı).

kübist, -ti *a.* ve *s. Fr.* **1** kübizmi uygulayan, kübizm yanlısı (sanatçı). **2** kübizmle ilgili olan.

kübizm *a. Fr.* plastik sanatlarda XX. yüzyılın başlarında Fransa'da ortaya çıkan, doğa biçimlerinin olduğu gibi yansıtılması gerekmediğini, onun plastik bir olgu olarak görülmesi gerektiğini öne süren, nesneleri geometrik biçimlerle yansıtan, yaratıcıları arasında Braque, Picasso gibi sanatçıların bulunduğu bir sanat akımı.

küçücük *s.* pek küçük.

küçük *s.* **1** boyutları, benzerlerinden daha ufak olan. *ör. Bahçe içinde küçük bir evde oturuyorduk.* **2** eni, boyu az. *ör. Küçük bir salonda toplanmıştık.* **3** daha az yaşlı. *ör. Küçük kardeşim liseyi yeni bitirdi.* **4** henüz büyümemiş, gelişmesini henüz tamamlamamış olan. *ör. Küçük köpekten bile korkmuştu.* **5** nicelik yönünden önemsiz, az olan. *ör. Ona olan küçük borcumu da ödeyip kurtuldum.* **6** niteliği düşük olan, aşağı, bayağı. *ör. Böyle küçük adamlarla iş yapılmaz.* **7** *mec.* geri aşamada bulunan. *ör. Bankada küçük bir görevliydi.* **8** üstün yetenekli bulunmayan, değersiz, önemsiz. *ör. Küçük, kötü sanatçılar el üstünde tutuluyor.* **9** *a.* yaşça küçük olan kimse, çocuk.

10 *a.* yaşça büyük kimselerin çocuk yaştakiler için kullandığı bir seslenme sözü. *ör. Küçük, biraz gelir misin?* **11** *arg.* bir erkek adının başına getirildiğinde o kimsenin erkeklik organı anlamına gelir. **küçük ad** soyadı olmayan ad, ilk ad, ön ad. **küçük aptes** sidik, idrar. **küçük ay** *ha.* şubat. **küçük çaplı** değeri, ağırlığı, önemi az, kapsam olarak küçük. *ör. Küçük çaplı işlerle geçiniyor.* **küçük çapta** olağan sayılana göre daha küçük ölçüde olan. **küçük dağları ben yarattım demek** çok kurumlanmak, çok böbürlenmek, kendisini çok üstün görmek, kibirlenmek. **küçük dalga** *fiz.* orta dalga. **küçük deli, büyük deli, beşikteki başını sallar** "içlerinde akıllı tek kişi yok" anlamında söylenir. **küçük düşmek** bir söz ya da davranış nedeniyle değeri, onuru, saygınlığı sarsılmak. **(birini) küçük düşürmek** küçük düşmesine yol açmak, küçük düşmesini sağlamak. **küçük esnaf** küçük çapta ticaretle ya da el zanaatlarından biriyle uğraşan kimse. **küçük gelmek 1)** yeterli büyüklükte olmamak. **2)** *arg.* (bir işle ya da biriyle gereğince uğraşmak vb. için) yeterince gelişkin olmamak, gücü yetmemek, acemi ya da toy olmak. **küçük gezegen** *gökb.* bilinen dokuz büyük gezegene göre çok küçük olan gezegen. **(birini) küçük görmek** değer, önem vermemek, küçümsemek. **küçük harf** büyük harflerden ayrı biçimde yazılan harf; örneğin "A" büyük, "a" küçük harftir. **küçük hindistancevizi** *bitb.* **1)** ikiçeneklilerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç. **2)** bu ağacın, ceviz biçiminde, baharat olarak da kullanılan ürünü. **küçük insan 1)** aşağılık kimse. **2)** genellikle kentlerin kenar mahallelerinde yaşayan eğitim düzeyi düşük, dar gelirli, işçi, zanaatçı, küçük esnaf gibi sıradan insan varlığının ortak adı. *ör. Bu şiir küçük insanı veren, alaycı yanı ağır basan, konuşma diline dayalı bir şiirdi.* **küçük köprü** (ya da **el diz köprüsü**) *sp.* vücudun, sırt yere dönük bir biçimde, avuçlar ve dizler üstünde dayalı ve gergin olarak bulunduğu durum. **küçük köyün büyük ağası** büyüklük taslayan kimseler için söylenir. **küçük küçük** *ik. be.* küçük bir biçimde, ufak ufak. *ör. Soğanı küçük küçük doğradım.* **küçük oynamak** kumarda az parayla, eğlenmek amacıyla oynamak. **küçük önerme** *mant.* bir tasımda, küçük terimi içinde bulunduran ve doğal olarak büyük önermeden sonra gelen öncül. **küçük öykü** *yaz.* kısa öykü. **küçük parmak** ➤ **serçeparmak**. **küçük tansiyon** *hek.* kalbin atımları arasında dinlenme durumundaki kan basıncı. **küçük terim** *mant.* bir tasımda, kapsamı daha küçük ve sonuç önermesine özne olan terim. **küçük tövbe ayı** ay takviminin altıncı ayı. **küçük ünlü uyumu** *dilb.* Türkçe bir sözcükte ilk hecedeki ünlü düz ise ondan sonra gelen bütün ünlülerin düz, yuvarlaksa ondan sonraki ünlülerin ya dar yuvarlak ya da düz geniş olması kuralı; örneğin "okçuluk", "üçüncülük", "darılmak" gibi. **küçükle küçük, büyükle büyük olmak** *mec.* her yaştaki kişilerle kolayca anlaşabilmek.

Küçükayı *ö. b. a. gökb.* gökkürenin kuzey kutup bölgesinde yer alan, yedi yıldızdan oluşan, saplı bir tencereyi andıran ve sapının ucunda Kutupyıldızı bulunan takımyıldız.

küçükbaş *b. a.* kasaplık hayvanlardan koyun ve keçiye verilen ortak ad.

küçükbey *b. a.* **1** evin küçük erkek çocuğu. **2** *mec.* şımarık, çıtkırıldım genç.

küçükçe *a.* ve *s.* biraz küçük.

küçükdil *b. a. gövh.* damak eteğinin ortasında bulunan küçük uzantı. **küçükdilini yutmak** çok şaşmak, şaşkınlıktan donakalmak.

küçükhanım *b. a.* evin genç kızı ya da genç gelini.

küçükleşme *a.* küçükleşmek eylemi.

küçükleşmek *(nsz) mec.* değerini, saygınlığını yitirtecek, insana yakışmayacak bir davranışta bulunmak ya da bir söz söylemek, küçülmek[3].

küçükleştirme *a.* küçükleştirmek eylemi.

küçükleştirmek *(-i) mec.* küçükleşmesine, değerini, saygınlığını yitirmesine yol açmak. *ör. Böyle davranış insanı küçükleştirir.*

küçüklü *s.* "büyük küçük hepsi bir arada" anlamındaki ***büyüklü küçüklü*** ya da ***küçüklü büyüklü*** deyimlerinde geçer. **küçüklü büyüklü** *ik. be.* küçük büyük hepsi bir arada.

küçüklük *a.* **1** küçük olma durumu, küçük olanın niteliği. **2** *mec.* insanın saygınlığını, değerini azaltacak, insana yakışmayacak davranış.

küçükseme *a.* küçüksemek eylemi.

küçüksemek *(-i)* ➤ **küçümsemek**.

küçükşalgam *b. a. T. Far. bitb.* turpgillerden, kolzaya benzeyen, boyu bir metreyi bulabilen, kökü mekiği andıran, çok dallı sapı ve kokulu çiçekleri olan, tohumlarından sabun yapımında ve ışık araçlarında kullanılan bir yağ çıkarılan, küspesinden hayvan yemi olarak yararlanılan bir bitki.

küçülebilme *a.* küçülebilmek eylemi.

küçülebilmek *(nsz)* küçülmesi olanak içinde olmak ya da küçülme olasılığı bulunmak.

küçülme *a.* küçülmek eylemi.

küçülmek *(nsz)* **1** büyükken, herhangi bir nedenle, ufak duruma gelmek, ufalmak. **2** oylumca ufalmak, büzülmek. **3** *mec.* değerini, saygınlığını, onurunu azaltacak, insana yakışmayacak davranışta bulunmak. **4** yaşını gizleyerek kendini daha küçük yaşta göstermek.

küçültebilme *a.* küçültebilmek eylemi.

küçültebilmek *(-i)* küçültmek elinde olmak, küçültme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

küçültme *a.* **1** küçültmek eylemi. **2** *dilb.* bir şeyin küçüğünü anlatan sözcük biçimi. **küçültme eki** *dilb.* kimi sözcüklerin anlamına küçüklük, azlık, acıma, sevgi kavramları katan eklerin ortak adı; Türkçede *-cik, -cek, -ceğiz, -imsi, -imtırak, -rek, -ce* ekleri küçültme ekleridir.

küçültmek *(-i)* **1** büyükken daha küçük bir duruma getirmek, ufaltmak. **2** küçülmesini sağlamak, küçülmesine yol açmak. **3** *mec.* değerini, onurunu, saygınlığını azaltmak. *ör. Bu davranış onu çok küçültür.* **4** yaşını gizleyerek daha küçük göstermek.
küçültülebilme *a.* küçültülebilmek eylemi.
küçültülebilmek *(nsz)* küçültülmesi olanaklı olmak ya da küçültülme olasılığı bulunmak.
küçültülme *a.* küçültülmek eylemi.
küçültülmek *(nsz)* küçültmek eylemine konu olmak, ufak duruma getirilmek.
küçültülüş *a.* küçültülmek eylemi ya da biçimi.
küçülüş *a.* küçülmek eylemi ya da biçimi.
küçülüverme *a.* küçülüvermek eylemi.
küçülüvermek *(nsz)* çabucak küçülmek. *ör. Bu davranışıyla gözümde küçülüverdi.*
küçümen *s.* benzerlerinden daha küçük olan, pek küçük, küçücük.
küçümencik *s.* iyice küçük, pek küçük, küçücük.
küçümseme *a.* küçümsemek eylemi.
küçümsemek *(-i)* küçük görmek, hafife almak, değer ve önem vermemek.
küçümsenebilme *a.* küçümsenebilmek eylemi.
küçümsenebilmek *(nsz)* küçümsenmesi olanak içinde olmak ya da küçümsenme olasılığı bulunmak.
küçümseniş *a.* küçümsenmek eylemi ya da biçimi.
küçümsenme *a.* küçüksenmek eylemi.
küçümsenmek *(nsz)* küçümsemek eylemine konu olmak, küçük görülmek, değer ve önem verilmemek.
küçümsetme *a.* küçümsetmek eylemi.
küçümsetmek *(-i, -e)* küçük görmesini sağlamak. *ör. Basın, yapılanları halka küçümsetmek için elinden geleni yapıyor.*
küçümseyebilme *a.* küçümseyebilmek eylemi.
küçümseyebilmek *(-i)* küçümseme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
küçümseyici *s.* küçümseyen, aşağı gören, hor gören. *ör. Yazdıklarında onun küçümseyici tavrı duyumsanıyor.*
küçümseyicilik *a.* küçümseme tutum ve davranışı, küçümseyici olma durumu.
küçümseyiş *a.* küçümsemek eylemi ya da biçimi.
küçümseyiverme *a.* küçümseyivermek eylemi.
küçümseyivermek *(-i)* çabucak ya da kolayca küçümsemek. *ör. O küçümseyiverdiğiniz kişi şimdi bakan oldu.*
küçürek *s. ha.* biraz küçük, küçükçe.
küf *a.* **1** ekmek, peynir gibi organik maddeler üzerinde, nem ve ısının etkisiyle oluşan, genellikle yeşil renkli, ürediği ortamda kimyasal değişimlere yol açan mantar. **2** *ha.* pas. **küf bağlamak** (ya da **tutmak**) **1)** üzerinde küf oluşmak, küflenmek. **2)** *mec.* bir köşede unutulmak. **(bir şey) küf kokmak** kapalı kalmış, nemli yerler gibi ağır kokulu olmak. **küf kokusu** ağır, pis ve bunaltıcı koku. **küf yeşili** (renk olarak) açık yeşil.
küfe *a. Ar.* **1** söğüt ve benzeri ağaçların ince dallarından örülen, sırtta yük taşımaya yarayan, kaba ve dayanıklı, derin, büyük sepet, sırt sepeti. **2** *s.* bir küfenin alabileceği miktar. *ör. İki küfe üzüm aldı.* **3** *a. arg.* kıç, kalçalar.
küfeci *a. Ar. T.* **1** küfe yapan ya da satan kimse. **2** genellikle pazarlarda sırtında küfeyle öteberi taşıyan hamal.
küfecilik *a. Ar. T.* küfecinin işi.
küfelik *s. Ar. T.* **1** bir küfeyi dolduracak miktarda, bir küfe dolusu. *ör. Birkaç küfelik domates kaldı.* **2** *arg.* ayakta duramayacak denli sarhoş (kimse). **küfelik olmak** *arg.* ayakta duramayacak, kendini bilemeyecek denli sarhoş olmak.
küflendirebilme *a.* küflendirebilmek eylemi.
küflendirebilmek *(-i)* küflendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
küflendirilebilme *a.* küflendirilebilmek eylemi.
küflendirilebilmek *(nsz)* küflendirilmesi olanak içinde olmak ya da küflendirilme olasılığı bulunmak.
küflendirilme *a.* küflendirilmek eylemi.
küflendirilmek *(nsz)* **1** küflenmesi sağlanmak. **2** küflenmesine yol açılmak.
küflendirme *a.* küflendirmek eylemi.
küflendirmek *(-i)* üzerinde küf oluşmasına yol açmak. *ör. Peyniri küflendirmişler.*
küflenebilme *a.* küflenebilmek eylemi.
küflenebilmek *(nsz)* küflenmesi olanak içinde olmak ya da küflenme olasılığı bulunmak.
küfleneyazma *a.* küfleneyazmak eylemi.
küfleneyazmak *(nsz)* küflenmeye az kalmak, az kalsın küflenmek. *ör. Peynir dura dura küfleneyazmış.*
küfleniş *a.* küflenmek eylemi ya da biçimi.
küfleniverme *a.* küflenivermek eylemi.
küflenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede küflenmek.
küflenme *a.* küflenmek eylemi.
küflenmek *(nsz)* **1** üzerinde küf oluşmak, üzeri küf bağlamak. **2** *mec.* zamanı geçmek, değeri kalmamak, eskimek. *ör. Bu küflenmiş eğitimle çağ yakalanamaz.* **3** *mec.* çalışma olanağı, fırsatı bulamayarak yeteneğini yitirmek.
küfletme *a.* küfletmek eylemi.
küfletmek *(-i)* ➻ **küflendirmek**.
küflü *s.* **1** üzeri küf bağlamış, küflenmiş olan. **2** *mec.* değeri kalmamış, zamanı geçmiş, eskimiş. **3** *(şaka)* cimrilik nedeniyle saklanmış altın para ya da para. *ör. Anneannesinin küflüleri olmasa, aç kalırlardı.* **küflü çıkın** *(şaka) ha.* parası olduğu halde yemeyen, parasını saklayan, elisıkı, cimri (kimse).
küflüce *a.* ➻ **mantar hastalığı**.
küfran *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **nankörlük**.
küfretme *a. Ar. T.* küfretmek eylemi.
küfretmek *(-e) Ar. T.* ➻ **sövmek**.

küfür *a. Ar.* **1** ➻ **sövme, sövgü. 2** Tanrı'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inanışları yadsıma ve bu yolda söylenen söz. **küfür savurmak** sövmek. **küfür yemek** sövülmek. **küfürü basmak** sövmek.
küfürbaz *b. a. Ar. Far.* ➻ **sövgücü.**
küfürdeme *a. ha.* küfürdemek eylemi.
küfürdemek *(nsz) ha.* (rüzgâr) serin serin, tatlı tatlı esmek.
küfür küfür *ik. be.* (rüzgârın esişi için) tatlı, serin, yumuşak bir biçimde, tatlı tatlı, serin serin. *ör. Küfür küfür esen bir rüzgâr vardı.*
küfürleşme *a. Ar. T.* küfürleşmek eylemi.
küfürleşmek *(-le) Ar. T.***1** sövgü sözlerini karşılıklı kullanmak, birbirine sövmek, sövüşmek. **2** *(nsz)* (bir söz, sözcük) sövgü özelliği kazanmak. *ör. Sevgi sözleri bile onun ağzında küfürleşiyordu.*
küfürlü *s. Ar. T.* içinde sövgü bulunan (söz, konuşma).
küheylan *a. Ar.* (. . -) soylu Arap atı. **küheylan at, çul içinde de bellidir** yetenekli insan, giyim kuşamı düzgün olmasa da kendini gösterir.
kükrek *s. ha.* (hayvan için) öfke ya da kösnü nedeniyle saldırıcı bir duruma gelmiş olan.
kükreme *a.* kükremek eylemi.
kükremek *(nsz)* **1** (aslan için) bağırmak. **2** *mec.* taşkınlık göstermek, coşmak. **3** *mec.* (deniz, ırmak için) kabarmak, taşmak. **4** *mec.* (insan) öfke içinde yüksek sesle bağırmak. **5** *mec.* coşkuyla saldırmak. *ör. Ordu kükremişti, düşman kaçıyordu.* **6** *mec.* mayalanıp kabarmak. *ör. Hamur kükremiş.* **7** *mec.* (bitki) gür olarak çıkmak, yetişmek. *ör. Çayırlıkta otlar kükremişti, diz boyunca olmuştu.*
kükretme *a.* kükretmek eylemi.
kükretmek *(-i)* kükremesine yol açmak.
kükreyebilme *a.* kükreyebilmek eylemi.
kükreyebilmek *(nsz)* kükreme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kükreyiş *a.* kükremek eylemi ya da biçimi.
kükreyiverme *a.* kükreyivermek eylemi.
kükreyivermek *(nsz)* ansızın kükremek. *ör. Kafesteki aslan kükreyiverince çocuklar korktu.*
kükürt *a. Far. kim.* simgesi S, atom sayısı 16, atom ağırlığı 32,064 olan, 12,08 santigrat derecede ergiyen, doğada saf olarak ya da başka cisimlerle bileşik durumda bulunan, kokusuz ve tatsız, limon sarısı renkte, pek geniş bir kullanım alanı olan katı bir element.
kükürtatar *b. a. Far. T. yerb.* kükürtlü buhar çıkaran ve üzerinde kükürt biriken alan.
kükürtçiçeği, -ni *b. a. Far. T. kim.* kükürt buharının birdenbire soğutulması yoluyla elde edilen kükürt.
kükürtdioksit *b.a.kim.* kükürdün yanması sonucu çıkan gaz.
kükürtleme *a. Far. T.* kükürtlemek eylemi.
kükürtlemek *(-i) Far. T.* bir şeye toz durumunda kükürt serpmek.
kükürtlenme *a. Far. T.* kükürtlenmek eylemi.
kükürtlenmek *(nsz) Far. T.* kükürtlemek eylemine konu olmak. *ör. Bağ kükürtlendi.*
kükürtleyebilme *a. Far. T.* kükürtleyebilmek eylemi.
kükürtleyebilmek *(-i) Far. T.* kükürtleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kükürtlü *s. Far. T.* içinde, bileşiminde, yapısında kükürt bulunan. *ör. Kimi hastalıklarda kükürtlü ılıca salık verilir.*
kükürtsüz *s. Far. T.* içinde, bileşiminde, yapısında kükürt bulunmayan.
kül (I) *a.* **1** iyice yanmış şeylerden artakalan, toz durumunda madde. **2** yangına uğramış bir yapının kalıntısı. *ör. Evinin küllerine bakıp ağlıyordu.* **kül bağlamak 1)** (ateş için) küllenmek, sönmek. **2)** *mec.* etkisini, gücünü yitirmek. *ör. Acısı kül bağlamak üzereyken yeni bir acıyla yandı.* **kül etmek** (ya da **eylemek**) **1)** (ateş) yakıp kül durumuna getirmek, tümüyle ve iyice yakmak. **2)** *mec.* birinin varını yoğunu yok etmek. **kül gibi** (bet beniz için) soluk, renksiz. *ör. Yüzü kül gibiydi.* **kül kesilmek** (yüzü, beti benzi) korku, heyecan vb. nedeniyle rengi solmak. *ör. Beni görünce yüzü kül kesilmişti.* **kül olmak 1)** tümüyle yanmak. **2)** *mec.* bütün varlığını yitirmek. **3)** *mec.* bir acı nedeniyle pek çok üzüntü çekmek. **kül tablası** çeşitli boylarda olabilen, içine sigara külü koymakta kullanılan cam, porselen, metal vb. kap. **kül ufak olmak** çok küçük parçalara ayrılmak. **kül yemek** (ya da **yutmak**) *arg.* kurnazca yapılan bir oyuna düşmek, hesapta aldanmak. **kül yutmamak** *mec.* oyuna gelmemek, dalavereye aldanmamak. **kül yutturmak** (birine) onu kurnazca aldatmak, oyuna getirmek, oyun etmek. **külünü (göğe) savurmak** *mec.* bir şeyi tümüyle bitirip yok etmek, telef edip bir şey bırakmamak.
kül, -lli (II) *a. Ar. esk.* bütün, tüm.
külah *a. Far.* **1** *esk.* eskiden erkeklerin giydiği, genellikle keçeden yapılan, ucu sivri ya da yüksek başlık. **2** içine leblebi, çekirdek gibi taneli kuru şeyler konulmak için huni biçiminde bükülmüş kâğıt kap. **3** bu kabın alabileceği miktar. *ör. İki külah çekirdek yedi.* **4** *mec.* düzen, oyun, hile. **5** *mim.* çokgen prizma ya da silindir biçimindeki kulelerin ya da minarelerin üstünü örten sivri çatı. **(birine) külah giydirmek** bir kimseyi düzenle, oyunla, hileyle aldatmak, birine oyun etmek. **külah kapmak** düzenle, dalavereyle bir işin başına geçmek, bir makamı ele geçirmek. **külah peşinde olmak** kurnazlıkla, yalan dolanla bir işin başına geçmeye çalışmak. **külahıma anlat** (ya da **onu benim külahıma anlat**) "söylediklerinin hiçbirine inanmıyorum" anlamında söylenir. **külahını** (ya da **fesini**) **havaya atmak** çok sevinmek. **Ali'nin külahını Veli'ye, Veli'nin külahını Ali'ye giydirmek** elinde beş parası olmadığı halde birinden aldığını ötekine, ötekinden aldığını bir başkasına vererek işini yürütmek. **külahları değiş-**

mek (ya da **değiştirmek**) "bozuşmak" anlamıyla tehdit olarak kullanılır. *ör. Bir daha böyle yaparsan külahları değişiriz.*
külahçı *a.* ve *s. Far. T. esk.* külah yapan ya da satan kimse.
külahımsı *s. Far. T.* külahı andıran, külaha benzeyen.
külahlı *s. Far. T.* **1** külahı olan. **2** koni biçiminde tavanı olan.
külahsız *s. Far. T.* külahı olmayan.
külbastı *b. a.* közde ya da ızgarada pişirilen kemiksiz et.
külbastılık *a.* ve *s.* külbastı yapmaya uygun olan (et).
külçe *a. Far.* **1** eritilip kalıba dökülmüş, kalıp durumunda maden ya da alaşım. **2** yığın durumundaki nesnelerin oluşturduğu öbek. **2** *s.* külçe durumunda olan. *ör. Bir kilo külçe altını varmış.* **külçe gibi (olmak)** ağırlığını taşıyamayacak denli yorulmuş (olmak). **külçe gibi oturmak** bitkin, yorgun bir durumda çöküvermek.
külçeleşme *a. Far. T.* külçeleşmek eylemi.
külçeleşmek *(nsz) Far. T.* **1** külçe durumuna gelmek. **2** *mec.* çok yorulmak, yorgunluktan bitmek.
külçöreği, -ni *b. a. ha.* külde pişirilen çörek.
küldür *be.* "kaba bir gürültü çıkararak, gürültüyle" anlamındaki ***paldır küldür*** ikilemesinde geçer.
külek *a.* yağ, bal, pekmez gibi şeyler koymaya yarayan, genellikle kapaklı tahta kova.
küleme *a. ha.* külemek eylemi.
külemek *(-i) ha.* hayvanın ayaklarını ya da insanın ellerini ve ayaklarını bağlayıp kaçamaz duruma getirmek.
külfet, -ti *a. Ar.* **1** sıkıntılı zorluk, yorgunluk. **2** büyük masraf. **külfete katlanmak** büyük masrafa ya da güçlüğe, sıkıntıya dayanmak.
külfetli *s. Ar. T.* **1** özen isteyen, çaba isteyen, zor, yorucu, sıkıntı verici. **2** büyük masraf gerektiren.
külfetlice *be. Ar. T.* oldukça külfetli, biraz külfet veren.
külfetsiz *s. Ar. T.* **1** özen istemeyen, çok çaba gerektirmeyen, kolayca yapılabilecek durumda olan, sıkıntısız, kolay. **2** az bir masrafla yapılan.
külfetsizce *be. Ar. T.* büyük bir masraf ya da herhangi bir güçlük, sıkıntı olmaksızın.
külhan *a. Far.* hamamın altında bulunan, hamamı ve suyunu ısıtan, kapalı ve geniş ocak.
külhanbeyce *be. Far. T.* külhanbeyine yakışır bir biçimde.
külhanbeyi, -ni *b. a. Far. T. (geceleri hamamın külhanında yatan yersiz yurtsuz kimseden)* kendilerine özgü giyinişleri ve konuşma biçimleri olan, başıboş ve haylaz takımından kimse, kabadayı, serseri, hayta. **külhanbeyi ağzı** külhanbeyilerin konuştuğu dil, bir tür argo.
külhanbeyleşme *a. Far. T.* külhanbeyleşmek eylemi.
külhanbeyleşmek *(nsz)* külhanbeyce davranmaya başlamak, kabadayılaşmak.
külhanbeylik *b. a. Far. T.* **1** külhanbeyi olma durumu, kabadayılık. **2** külhanbeyine yakışır davranış.
külhancı *a. Far. T.* **1** hamam ocağını yakan kimse. **2** *tar.* Osmanlı döneminde saray hamamlarını ısıtmakla görevli kimse. **külhancının beyliği hamamcılık demişler** sıradan, bayağı bir işle uğraşan kimse, yükselse bile ancak bu işin başı olur.
külhani *a. Far.* (. - -) **1** külhanbeyi, kabadayı, serseri, hayta. **2** hafif sövgü anlamı taşıyan bir okşama sözü.
külkedisi, -ni *b. a.* ve *b. s. mec.* **1** çok üşüdüğü için ateşin, mangalın başından ayrılmayan (kimse). **2** sokulgan (kimse). **3** miskin, uyuşuk (kimse).
külleme *a.* **1** küllemek eylemi. **2** bir tür mantarın yaptığı bağ hastalığı. **3** *arg.* düzen, dolap, dalavere, hile.
küllemek *(-i)* bir şeyin, genellikle alevli ya da köz durumundaki ateşin üzerine kül örtmek.
küllenebilme *a.* küllenebilmek eylemi.
küllenebilmek *(nsz)* küllenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
külleniş *a.* küllenmek eylemi ya da biçimi.
külleniverme *a.* küllenivermek eylemi.
küllenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede küllenmek. *ör. Bu acının küllenivereceğini sanmıyorum.*
küllenme *a.* küllenmek eylemi.
küllenmek *(nsz)* **1** bir şeyin, genellikle bir ateşin üzerinde kül oluşmak. **2** *mec.* bir acı, bir sıkıntı unutulur gibi olmak.
külleyebilme *a.* külleyebilmek eylemi.
külleyebilmek *(-i)* küllemek elinde olmak, külleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
külli *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** bütüne, genele, tümü değgin, tümle ilgili. **2** *mant.* ➻ **tümel**.
külliyat, -tı *a. Ar.* (. . -) *esk.* bir yazarın bütün yapıtlarını kapsayan dizi, bütün yapıtları.
külliye *a. Ar.* bir caminin çevresinde camiyle birlikte yapılmış medrese, imaret, sebil, kitaplık, hastane gibi yapıların tümü.
külliyen *be. Ar.* (. .' .) *esk.* bütünüyle, tümüyle.
külliyet, -ti *a. Ar. esk.* **1** bütünlük, tümlük. **2** bolluk, çokluk.
külliyetli *s. Ar. T.* (niceliksel olarak) pek çok sayıda, oldukça çok.
küllü *s.* üzerinde, içinde ya da bileşiminde kül bulunan. **küllü su** içinde kül eritilip süzülerek elde edilen ve Anadolu'nun kimi yerlerinde çamaşır yıkamada kullanılan su.
küllük *a.* **1** kül ve süpürntü atılan yer. **2** sigara tablası. **3** kömür vb. kazanlarında ve sobalarında küllerin döküldüğü yer.
külot, -tu *a. Fr.* **1** vücudun belden aşağısına giyilen, beli lastikli, genellikle kısa iç çamaşırı. *eş.* **don (I)**[1]. **2** genellikle binicilerin giydiği, paçası dar, üst yanı geniş pantolon. **külot pantolon** ➻ **külot**[2].

külrengi, -ni *b. a. T. Far.* **1** odunun yanmasıyla oluşan külün akla kara arasındaki rengi, kurşuni, gri. **2** *s.* bu renkte olan. **külrengi etsineği** *hayb.* eklembacaklıların böcekler sınıfından, larvalarını hayvan ölüsü ya da et üzerine bırakan bir sinek.

kült, -tü *a. Fr.* **1** tapınma, tapma. **2** din. **3** dinsel tören, kuttören, tapınma.

külte *a.* **1** külçe. **2** *yerb.* kayaç.

kültür *a. Fr.* **1** bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini oluşturan, gelenek durumundaki her türlü yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının topu.*eş.* **ekin, ekinç**. **2** *topb.* tarihsel ve toplumsal gelişme sürreci içinde yaratılan her türlü değerlerle bunları kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü. *eş.* **ekin**. **3** akıl yürütme, eleştirme ve beğeni yeteneklerinin öğrenim, deney ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi. **4** bireyin herhangi bir alanda kazandığı bilgi. *ör.Onun kahve kültürü gelişmiştir.* **5** *yaşb.* uygun bir ortamda bir mikrop türünü üretme. **6** tarım. **kültür akımı** *topb.* bir toplumun kültüründen kimi öğelerin bir başka topluma geçişi. **kültür balıkçılığı** özel olarak düzenlenmiş havuzlarda, bilimsel yöntemlerle ve satış amacıyla balık üretme işi. **kültür bitkileri** insanlarca yetiştirilen bitkilerin tümü. **kültür çatışması** *topb.* kültürler arasındaki ayrılıklardan, karşıtlıklardan doğan çatışma. **kültür göçü** *topb.* bir topluma özgü kimi kültür öğelerinin bir başka kültüre geçmesi. **kültür kalıtı** (ya da **mirası**)*topb.* eski çağlardan bugüne kalmış, insanlarca yaratılmış ve korunması gereken kültürel değerlerin tümü. **kültür sarayı** (ya da **merkezi**) içinde kültür etkinlikleri için ayrılmış salonlar, kitaplıklar, işlikler vb. bulunan büyük yapı. **kültür şoku** *topb.* bireylerde, başka bir kültür çevresine girmekten, yeni bir yaşama biçimiyle karşılaşmaktan doğan uyumsuzluk. **kültür varlıkları** kültürel kalıt olacak nitelikteki bütün kültür değerleri.

kültürel *s. Fr.* kültüre değgin, kültürle ilgili. *eş.* **ekinsel**.

kültürfizik *b. a. Fr.* jimnastik.

kültürlü *s. Fr. T.* kültürü gelişmiş olan. *eş.* **ekinli**.

kültürlülük *a. Fr. T.* kültürlü olma durumu. *eş.* **ekinlilik**.

kültürsüz *s. Fr. T.* kültürü olmayan. *eş.* **ekinsiz**.

kültürsüzlük *a. Fr. T.* kültürsüz olma durumu. *eş.* **ekinsizlik**.

külünk *a. Far.* taşları parçalamakta kullanılan iki ucu da sivri kazma, taşçı kazması.

külüstür *s. tkz.* **1** eskimiş, yıpranmış, eski görünüşlü olan. *ör. Odasını külüstür eşya ile doldurmuş.* **2** bakımsız. *ör. Külüstür bir sokakta oturuyor.* **3** bayağı, düzeysiz. *ör. Gazinoda külüstür şarkılar söylerdi.* **4** (motorlu araç için) ikide birde bozulan, eski. *ör. Senin külüstürü sattın mı yoksa?* **5** değersiz, önemsiz. *ör. İş yok, külüstür bir kâtiplik bile bulamaz.* **6** yaşlanıp çirkinleşmiş. *ör. Barda rastladığı külüstür kadınlara bile asılırdı.* **külüstür marka** *arg.* (motorlu araç vb. için) eski olduğu için markasının önemi kalmamış, eskimiş, bozuk, işlemez durumda olan, külüstür. *ör. Külüstür marka saati kolundan hiç çıkarmazdı.*

külüstürce *s.* biraz külüstür. *ör. Külüstürce bir arabası vardı.*

külüstürleşme *a.* külüstürleşmek eylemi.

külüstürleşmek *(nsz)* külüstür duruma gelmek. *ör. Arabası iyice külüstürleşmişti.*

külüstürlük *a.* külüstür olma durumu.

külyutmaz *b. s. mec.* çok zeki, hileye, dalavereye kanmayan, kurnaz, açıkgöz (kimse).

külyutmazlaşma *a.* külyutmazlaşmak eylemi.

külyutmazlaşmak *(nsz) mec.* kurnazlaşmak, açıkgözleşmek.

külyutmazlık *b. a. mec.* külyutmaz olma özelliği, durumu.

küm (I) *a. ha.* **1** küme, yığın, salkım. **2** küçük ağıl.

küm (II) *be.* "verecek bir yanıt bulamayarak, açık bir anlamı bulunmayan sözler söylemek" anlamındaki ***kem küm etmek*** deyiminde geçer.

kümbet, -ti *a. Far.* **1** kubbe. **2** damı kubbe biçiminde olan yapı. **3** kubbe biçiminde toparlak kabartı. **4** *ha.* toprak yığını, tepecik.

küme *a.* **1** tümsek biçimindeki toprak ya da nesne yığını. **2** birçok canlının ya da nesnenin oluşturduğu topluluk. **3** *mat.* bir ya da daha çok özelliklerine göre bir araya getirilen ya da bir arada sayılan nesneler topluluğu. **4** *s.* küme[1] biçiminde olan, kümeyi andıran. **5** *sp.* takımların durumları ve nitelikleri göz önüne alınarak belli sayıda takımdan oluşturulan topluluk. *eş.* **lig** . *ör. Bizim takım ikinci kümeye düştü.* **6** *sp.* koşularda, kendiliğinden oluşan yarışçı gruplarının her birine verilen ad. **7** *eğit.* bir derslikte öğrencilerin, belli bir eğitim ya da öğretim amacıyla, bir süre için oluşturdukları öbeklere verilen ad. **8** *yerb.* belli kayaç özellikleri olan, iki ya da daha çok sayıda komşu oluşuklar topluluğundan oluşmuş, bir kayaç katman birimi. **küme çalışması** *eğit.* öğrencilerin, aralarında seçtikleri bir başkanın kılavuzluğu altında, işbirliği yaparak, ortak amaçlar doğrultusunda çalışmalarına olanak veren eğitim yöntemi. **küme** (ya da **kümeden**) **düşme** *sp.* bulunduğu kümedeki[5] takımların hepsinden daha az puan alarak bir alt kümeye inme. **küme küme** *ik. be.* ve *s.* kümeler[2] durumunda, yığın yığın. *ör. Kalabalık küme küme toplanmıştı.*

kümebulut, -tu *b. a.* üst bölümleri bembeyaz ve küme durumunda, tabanı da çoğu kez yatay ve esmer olan bulut. *eş.* **kümülüs**.

kümeleme *a.* kümelemek eylemi.

kümelemek *(-i)* küme[1] durumuna getirmek, yığmak.

kümelenebilme *a.* kümelenebilmek eylemi.
kümelenebilmek *(nsz)* kümelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kümeleniş *a.* kümelenmek eylemi ya da biçimi.
kümeleniverme *a.* kümelenivermek eylemi.
kümelenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede kümelenmek. *ör. İnsanların orada kümeleniverdiğini görünce yaklaşıp baktım.*
kümelenme *a.* kümelenmek eylemi.
kümelenmek *(nsz)* küme[1] durumuna gelmek, bir yere toplanmak, yığılmak.
kümeleşim *a. yaşb.* bir hastalığa karşı aşılanmış olan ya da hastalık geçirmiş bir canlının kanında bulunan maddenin, hastalığın mikroplarını küme durumuna getirme olayı. *eş.* **aglütinasyon**.
kümeleşme *a.* kümeleşmek eylemi.
kümeleşmek *(nsz)* küme durumunda toplanmak, küme küme olmak.
kümeleyebilme *a.* kümeleyebilmek eylemi.
kümeleyebilmek *(-i)* kümelemek elinde olmak, kümeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Biçilen ekinleri bir yerde kümeleyebiliriz.*
kümes *a. Yun.* **1** tavuk, hindi gibi evcil hayvanlar için yapılmış kapalı barınak. **2** *mec.* küçük ev. *ör. Başımızı sokacak bir kümes bulduğumuza sevindik.* **kümes hayvanları** tavuk, hindi gibi evcil hayvanlar.
kümültü *a. ha.* kırlarda, ormanlarda eğreti olarak yapılmış bekçi ya da avcı kulübesi.
kümülüs *a. Lat.* (.' . .) ➻ **kümebulut**.
küncü *a. ha.* ➻ **susam**[1,2].
künde *a. Far.* **1** *esk.* eskiden, kaçmalarını önlemek için suçluların ayağına bağlanan demir halka, ayak bağı. **2** *sp.* güreşte, hasmı altına alıp bir elini önden, ötekini arkadan geçirerek kilitleme biçimindeki oyun. **3** *mec.* düzen, dolap, oyun, hile. **kündeden atmak** birini ağır biçimde yere sermek, oyun ederek yıkmak, perişan etmek. **kündeye gelmek 1)** *sp.* güreşte, hasmının uyguladığı kündeyle, oyunla yenilmek. **2)** *mec.* tuzağa düşüp yenilmek, hileye kanmak. **kündeye getirilmek 1)** *sp.* güreşte, hasmının kündesiyle, oyunuyla yenilmek. **2)** *mec.* tuzağa düşürülüp yenilmek, aldatılmak. **kündeye getirmek 1)** *sp.* güreşte, hasmını künde durumuna getirmek. **2)** *mec.* (birini) tuzağa düşürüp yenmek, hileyle aldatmak.
kündeleme *a. Far. T. sp.* kündelemek eylemi.
kündelemek *(-i) Far. T. sp.* güreşirken künde uygulamak.
künefe *a.* arasına antepfıstığı, tuzsuz yağlı peynir, kaymak vb. konularak iyice kızartılıp üzerine koyu şeker şurubu dökülerek sıcak sıcak yenilen telkadayıfı.
küney *a.* ➻ **güney**.
künh *a. Ar. esk.* bir şeyin özü, öz, kök, içyüz. **künhüne varmak** (bir şeyin) içyüzünü anlamak, özünü kavramak.
künk, -gü *a. Far.* pişmiş topraktan ya da çimentodan yapılmış, kalın su borusu.
künye *a. Ar.* **1** bir kimsenin adı, soyadı, anasının ve babasının adları, doğum yeri ve yılı, medeni durumu vb. gibi kişisel özelliklerini gösteren resmi kayıt. **2** bu özelliklerden kimilerinin yazılı bulunduğu, kişinin üzerinde taşıdığı bilezik, kolye gibi metalden yapılmış eşya. **3** *ask.* ordu birlik ve kurumlarında görevli asker ve sivil kişilerin kimliklerini önemli ayrıntılarıyla gösteren bilgilerin tümü. **künyesi bozuk** kötü durumları görülmüş olan, soysuz (kimse). **künyesi gelmek** *ha.* (genellikle savaş günlerinde) bir askerin ölmüş olduğu evine resmen bildirilmek. **künyesini okumak** (birinin) ayıplarını yüzüne vurarak sövmek. **künyesini silmek** *arg.* ortadan kaldırmak, öldürmek. **(birinin) künyesini yıktırmak** *ha.* ölmüş olması dolayısıyla nüfusta gereken işlemi yaptırmak. *ör. Keskin'de de yıktırmayın künyemi...(Halk Türküsü)*
küp, -pü (I) *a.* **1** genellikle su, pekmez, yağ gibi sıvı şeylerin konulduğu ya da turşu kurmaya yarayan, karnı geniş, dibi dar, büyük toprak kap. **2** *arg.* sarhoş. **3** "akıl küpü", "sinir küpü" gibi kimi deyimlerde aşırılık, çokluk bildirir. **küp gibi** çok şişman. **küpe dönmek** aşırı şişmanlamak. **küplere binmek** çok öfkelenmek. **küpünü doldurmak** eline geçen olanaklardan yararlanıp varsıllaşmak, haksız kazanç elde etmek.
küp, -pü (II) *a. Yun. mat.* **1** tümü birbirine eşit on iki ayrıtı olan, yüzeyleri birbirine eşit altı yüzden oluşan geometrik şekil. **2** oylum ölçü birimi. *ör. Ayda 300 metre küp doğalgaz kullanıyoruz.* **3** bir sayının üçüncü kuvveti; örneğin 2'nin küpü: $(2^3) = 2x2x2 = 8$ gibi. **4** küp[1] biçiminde olan nesne; örneğin tavla zarı küptür. **küp şeker** küp biçiminde ya da dikdörtgen biçiminde kesilmiş altı yüzlü şeker. *eş.* **kesmeşeker**.
küpe *a.* **1** kadınların kulakmemelerine taktıkları, türlü biçimlerde olabilen süs takısı. **2** kimi hayvanların boyunlarının iki yanından sarkan deri uzantısı.
küpeçiçeği, -ni *b. a. bitb.* **1** küpeçiçeğigillerden, anayurdu tropikal Amerika olan, yaklaşık yetmiş türü bulunan, açık yerlerde yarı gölgeli toprakları seven, çeliklemeyle üretilen, otsu bir süs bitkisi. **2** bu bitkinin kırmızı, mor ya da ak renkli çiçeği.
küpeçiçeğigiller *ç. b. a. bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, gölkestanesi, küpeçiçeği, yakıotu gibi bitkileri içine alan bir familya.
küpeli *s.* **1** küpe takmış olan. **2** boynunda küpeye benzer deri sarkıntısı olan (hayvan). **3** *a. ha.* kulplu büyük kazan.
küpelik *a. den.* dalyan direklerini dikerken alt ucun batmasını sağlamak amacıyla bağlanan taş ya da benzeri ağırlık.
küpeşte *a. Yun.* (. .' .) **1** *den.* gemilerde borda kaplamalarının en üstü, güverteden yukarıda kalan bölümler. **2** *mim.* korkuluğun elle tutulan, uzunlamasına yatay üst parçası.

küpleği *a. ha.* küreğin, kazmanın, baltanın vb. sap takılan yeri, sap deliği.
küpleme *a. ha.* karın boşluğunda su toplanmasıyla beliren hastalık.
küplü *s.* **1** küpü **(I)** olan. **2** *a. arg. (Osmanlı döneminde Galata meyhanelerinde içkilerin fıçı yerine küp içinde olmasından)* ucuz meyhane. **3** *a. arg.* ayyaş.
kür *a. Fr.* iyileşmeyi, canlanmayı sağlamak için başvurulan bakım ve beslenme yöntemlerinin tümü. **kür yapmak** sağlığı korumak ereğiyle özel sağaltım yöntemlerinden birini bir süre uygulamak.
kürar *a. (Antil dilinden)* Güney Amerika yerlilerinin oklarının ucuna sürdükleri, çok öldürücü bitkisel zehir.
kürdan *a. Fr.* dişler arasında kalmış yemek kırıntılarını temizlemek için kullanılan, kibrit çöpü büyüklüğünde, sivri uçlu çöp. **kürdan gibi** çok zayıf, sıska (kimse).
kürdanlık *a. Fr. T.* kürdan koymaya yarayan kap.
kürdi *a. Far.* (. -) *müz.* **1** alaturka müziktc si bemol notasını andıran perde. **2** dügâh perdesinde bir makam.
kürdilihicazkâr *b. a. Far. Ar. müz.* rast perdesinde bir makam.
küre *a. Ar.* **1** *mat.* durağan bir noktadan eşit uzaklıkta bulunan noktaların oluşturduğu yüzeyle sınırlı cisim. **2** *esk.* yeryuvarı, yeryüzü, dünya.
kürebi *a. ha.* çalı kesmekte kullanılan küçük balta.
kürecik *a. Ar. T.* küçük küre ya da küçük yuvarlak.
kürek *a.* **1** metalden yayvan bir bölümle ona geçirilmiş uzun bir ağaç saptan oluşan ve toprak, kömür gibi şeyleri bir yerden bir yere atmaya yarayan araç. **2** fırıncıların kullandığı, bu araca benzer bir biçimde, bütünüyle ağaçtan yapılmış fırıncı aracı. **3** küçük deniz teknelerini yürütmeye yarayan, bir ucu enli ve yassı, uzun ağaç. **4** *esk.* kürek cezası. **küreğe yüklenmek** güçlü, hızlı bir biçimde kürek çekmek. **kürek cezası** *esk.* **1)** gemilerde kürek çektirme biçiminde uygulanan ceza. **2)** ağır hapis cezası. **kürek çekmek** deniz teknesini yürütmek için küreği kullanmak. **kürek** (ya da **pabuç) kadar dili var** "büyüklerine karşı saygısızca karşılık verir" anlamında söylenir. **kürek kürek** *ik. be.* kürekle ve çok miktarda, kürekler dolusu, pek çok. **kürek takımı** *sp.* kürek yarışında, yarışa katılan teknedeki kürekçilerin tümü. **kürek yarışı** *sp.* eş büyüklükte olan ve eş sayıda küreği bulunan deniz araçları arasında yapılan yarış.
kürekayaklılar *ç. b. a. hayb.* pelikanlarla karabatakgilleri kapsayan kuşlar takımı.
kürekçi *a.* **1** kürek yapan ya da satan kimse. **2** kürekle yürütülen deniz teknelerinde kürek çeken kimse. **3** tren, vapur gibi araçlarda ocağa kürekle kömür atan kimse.
kürekçilik *a.* kürekçinin yaptığı iş.
kürekkemiği, -ni *b. a. gövb.* omzun art bölümünde bulunan, üçgen biçiminde, geniş ve ince kemik.
küreleme *a.* kürelemek eylemi.
kürelemek *(-i)* **1** kürekle atıp temizlemek. **2** atmak, yuvarlamak, savurmak. *ör. Çoban köpeğine birkaç taş küreledi.*
kürelenme *a.* kürelenmek eylemi.
kürelenmek *(nsz)* kürelemek eylemine konu olmak, kürelemek eylemi yapılmak.
küreme *a.* küremek eylemi.
küremek *(-i)* ➻ **kürelemek**.
küremsi *s. Ar. T.* **1** kürcyc benzeyen. **2** *a.* eğriliği azar azar değişen ve biçimi küreye yakın olan katı cisim.
küresel *s. Ar. T.* **1** küreyle ilgili olan. **2** küreye benzeyen, küre biçiminde olan. **3** yeryüzüyle ilgili, yeryüzüne yayılan. *eş.* **evrensel**. **küresel gökbilimi** *gökb.* gökküresindeki cisimlerin yerlerini konu alan bilim. **küresel üçgen** *mat.* bir küre yüzeyi üzerine çizilen ve kenarları üç büyük çember yayı olan üçgen. **küresel vana** (ya da **valf**) borulara takılan ve sıvı ya da gaz akışını açıp kapamaya yarayan vana.
küreselci *s. Ar. T.* ➻ **küreselleşmeci**.
küreselcilik *a. Ar. T.* ➻ **küreselleşmecilik**.
küreselleşme *a. Ar. T.* küreselleşmek eylemi. *ör. Eğer küreselleşme yerküreyi kirletmekse yanlış bu.*
küreselleşmeci *s. Ar. T.* küreselleşmeden yana olan (kimse).
küreselleşmecilik *a. Ar. T.* **1** küreselleşme yandaşlığı. **2** ülkeler olarak karşılıklı bağımlılık içinde evrenselleşme, bütünleşme akımı. *eş.* **globalizm**.
küreselleşmek *(nsz) Ar. T.* **1** ➻ **evrenselleşmek**. **2** *mec.* (ülkeler) ekonomik, siyasal ve kültürel yönden birbirlerine iyice yaklaşarak karşılıklı olarak bağımlılaşmak, birbirlerine bağımlı duruma gelmek, birbirleriyle bütünleşmek. *eş.* **globalleşmek**.
küressellik *a. Ar. T.* **1** küresel olan bir cismin durumu. **2** ➻ **evrensellik**.
kürit *a. Fr. kim.* atom numarası 96'dan 103'e değin olan elementlerin ortak adı.
küriyum *a. Fr. (Fransız bilgini Marie Curie'nin adından)* (.' . .) *kim.* aktinitlerden, plutonyum 239'un helyum çekirdekleriyle bombardımanından elde edilen, simgesi Cm, atom sayısı 96, atom ağırlığı 248 olan, ışınetkin bir element.
kürk, -kü *a.* **1** kimi hayvanların, giyecek yapmak amacıyla işlenmiş postu. **2** *s.* kürkten yapılmış. *ör. Kadınlar kürk mantoya düşkündür.* **kürk giydirme** *tar.* ➻ **kaftan giydirme**. **kürk ile börk ile adam olunmaz** giyim kuşam, değeri olmayan kimseye değer kazandırmaz.
kürkas *a. Lat. bitb.* sütleğengillerden, Amerika'nın tropik bölgelerinde yetişen, zehirli olan çekirdekleri çıkarılmak koşuluyla meyvesi yenilebilen bir ağaç. *eş.* **hintfıstığı**.

kürkböceği, -ni *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, kürkleri ve yünlüleri kemiren, esmer uzun kıllı bir böcek.
kürkçü *a.* **1** hayvan postlarından kürk diken ya da dikilmiş kürkleri satan kimse. **2** kürk ticaretiyle uğraşan kimse.
kürkçülük *a.* **1** kürk hazırlama sanatı. **2** kürk alıp satma işi.
kürklü *s.* **1** kürk giymiş, kürkü olan. **2** kürkle süslenmiş (giysi) . *ör. Yakası kürklü bir mantosu vardı.* **3** postu kürk olarak kullanılmaya elverişli olan (hayvan).
kürnek *a. ha.* genellikle sığır, manda gibi hayvanların sıcak günlerde toplu olarak yatıp dinlendikleri yer.
kürneme *a. ha.* kürnemek eylemi.
kürnemek *(nsz) ha.* (büyük ve küçükbaş hayvanlar) genellikle sıcak havalarda birbirine sokularak yatıp dinlenmek.
kürsü *a.* **1** bir topluluğa karşı söz söyleyenlerin çıktıkları yüksekçe yer. **2** *esk.* bir fakültede araştırma ve öğretim birimi. **3** *ha.* sandalye. **4** *mim.* minarenin taban bölümü. **5** *esk.*eskiden kullanılmış olan, tandıra benzer bir ısıtma aracı. **kürsü hocası** camilerde kürsüden vaaz veren hoca.
Kürt *ö. a.* Ön Asya'da birkaç ülkede, o ülkelerin yurttaşları olarak yaşayan bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.
kürtaj *a. Fr. hek.***1** vücudun boşlukları içinde bulunan hasta ya da zararlı sayılan dokuları kazıyıp alma işi. **2** dölyatağının içini kazıyarak dölütü alma işi. **kürtaj olmak** (kadın) dölütünü aldırmak. **kürtaj yapmak** (hekim) vücudun boşlukları içindeki bir dokuyu kazıyıp almak.
Kürtçe *ö. a.* Kürtlerin konuştuğu, genellikle Farsçaya yakın sayılan bir dil.
kürtün (I) *a. ha.* palan, semer.
kürtün (II) *a. ha.* sertleşmiş, buz tutmuş kar. **kürtün gibi** *ha.* çok sert, katı. **kürtün gibi olmak** (kar vb.) çok sertleşmek, katılaşmak.
kürük *a. ha.* at ya da eşek yavrusu.
kürüklü *s. ha.* kürüğü olan (at ya da eşek).
kürüme *a. ha.* kürümek eylemi.
kürümek *(-i) ha.* kürelemek, küremek.
kürün *a. ha.* **1** çeşme yalağı. **2** hayvan yemliği.
küs *s.* darılmış, küsmüş (kimse). **küs küs** *ik. be.* dargın bir biçimde, sessizce ve büzülmüş bir durumda. *ör. Çocuk bir köşede küs küs duruyordu.*
küseğen *s. ha.* **1** küsme huyunda olan, sık sık küsen, çabuk küsen (kimse). **2** *a. bitb.* ➻ **küstümotu.**
küskü *a.* **1** taşa ya da duvara delik açmakta kullanılan uzun, ağır ve bir ucu sivri demir. **2** *a. ha.* ağır taşları kaldırmakta kullanılan uzun, demir çubuk ya da ağaçtan, basit kaldıraç. **3** *ha.* fırın temizlemek ya da ateş karıştırmak için kullanılan sırık.
küskün *s.* **1** gücenmiş, küsmüş olan (kimse). **2** *ha.* gelişmemiş, küçük kalmış olan. **3** *ha.* küstümotu. **küskün küskün** *ik. be.* dargın, gücenik, küskün bir durumda.
küskünlük *a.* küskün[1] olma durumu, güceniklik, dargınlık.
küsküt, -tü *a. Fr. bitb.* çitsarmaşığıgillerden, ince uzun ipliksi saplarıyla asmalara, baklagillere, kimi meyve ağaçlarına ve tarım bitkilerine sarılarak onları sömüren, mor çiçekli, birçok türü bulunan, klorofilsiz bir asalak bitki.
küskütük *s.* (.' . .) *mec.* kütük gibi, çok sarhoş.
küslük *a.* ➻ **küskünlük.**
küsebilme *a.* küsebilmek eylemi.
küsebilmek *(-e; nsz)* küsmek elinde olmak, küsme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
küsme *a.* küsmek eylemi.
küsmek, -er *(-e)* **1** darılarak, gücenerek yüz çevirmek, konuşup görüşmez olmak, ilişkisini kesmek. **2** *(nsz)* (bitki için) büyüyememek, gelişememek. **3** görevini, işlevini yerine getirememek ya da canlılığını yitirmek. *ör. Uzun süre aç kalırsa mide küser.* **4** (bir şey) herhangi bir nedenle niteliğini yitirmek.
küspe *a. Far.* **1** hayvan yemi, gübre ya da yakacak olarak kullanılan, yağı ya da suyu çıkarılmış her türlü yağlı tohum ve bitki artığı. **2** özü alınmış meyvelerin kalan bölümü.
küstah *a.* ve *s. Far.* saygısızca davranan (kimse).
küstahça *s.* ve *be. Far. T.* küstah kimseye yakışır bir biçimde, saygısızca.
küstahlaşabilme *a. Far. T.* küstahlaşabilmek eylemi.
küstahlaşabilmek *(nsz) Far. T.* küstahlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
küstahlaşıverme *a. Far. T.* küstahlaşıvermek eylemi.
küstahlaşıvermek *(nsz) Far. T.* çabucak küstahlaşmak. *ör. O kimi zaman küstahlaşıverir.*
küstahlaşma *a. Far. T.* küstahlaşmak eylemi.
küstahlaşmak *(nsz) Far. T.* küstah bir duruma gelmek, saygısızlaşmak.
küstahlık *a. Far. T.***1** küstah olma durumu. **2** küstahça, saygısızca davranış. **küstahlık etmek** küstahça, saygısızca davranmak.
küstere *a. Yun.* **1** rendeye benzer bir marangoz aracı. **2** bileği çarkı. **3** değirmen taşı yapılan taş.
küstümotu, -nu *b. a. bitb.* baklagillerden, sapları ince ve tüylü, yaprakları kömeç durumunda ve saplarının dibi dikenli, yapraklarının koltuğundan çıkan başak biçiminde pembe ya da beyaz çiçekler açan, dokunulunca yaprakları pörsüyen bir bitki.
küstürebilme *a.* küstürebilmek eylemi.
küstürebilmek *(-i)* küstürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bunu yaparsak onu küstürebiliriz.*
küstürme *a.* küstürmek eylemi.
küstürmek *(-i)* darılmasına, gücenmesine, küsmesine yol açmak. **İsa'yı küstürmek, Muhammet'i de memnun edememek** küsmesini göze alarak bir kimseden yüz çevirip onun tam tersi olan başka birine yönelmek ve onun gön-

lünü de hoş edemeyip ortada kalmak.
küstürülebilme *a.* küstürülebilmek eylemi.
küstürülebilmek *(nsz)* küstürülmesi olanak içinde olmak ya da küstürülme olasılığı bulunmak. *ör. Bu yapılırsa insanlar küstürülebilir.*
küstürülme *a.* küstürülmek eylemi.
küstürülmek *(nsz)* darılmasına, gücenmesine, küsmesine yol açılmak.
küstürülüş *a.* küstürülmek eylemi ya da biçimi.
küstürüş *a.* küstürmek eylemi ya da biçimi.
küsuf *a. Ar.* (. -) *esk. gökb.* ➻ **güneş tutulması.**
küsur *ç. a. Ar.* (. -) **1** (bir nicelikten) artan bölümler, geriye kalanlar, artanlar. **2** tamsayıdan sonra gelen kesirli sayı.
küsurat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) geriye kalan parçalar, artanlar, kesirler.
küsurlu *s. Ar. T.* küsuru olan.
küsursuz *s. Ar. T.* küsuru olmayan.
küsü *a. ha.* küskünlük, küslük.
küsülü *s. ha.* aralarında dargınlık, küskünlük bulunan.
küsüş *a.* küsmek eylemi ya da biçimi.
küsüşebilme *a.* küsüşebilmek eylemi.
küsüşebilmek *(nsz; -le)* küsüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
küsüşme *a.* küsüşmek eylemi.
küsüşmek *(nsz; -le)* karşılıklı olarak darılmak, birbirine küsmek.
küsüverme *a.* küsüvermek eylemi.
küsüvermek *(-e)* çabucak küsmek.
küşat *a. Far.* (. -) *esk.* açılış, açma.
küşne *a. ha.* karaburçak.
küşüm *a. ha.* **1** işkil, kuşku. **2** tasa, kaygı. **küşüm çekmek** *ha.* **1** işkillenmek, kuşkulanmak. **2** kaygılanmak, üzülmek, tasalanmak.
küşümleniş *a. ha.* küşümlenmek eylemi ya da biçimi.
küşümlenme *a. ha.* küşümlenmek eylemi.
küşümlenmek *(nsz) ha.* **1** kaygılanmak, tasalanmak, üzülmek. **2** işkillenmek, kuşkulanmak.
küşümlü *s. ha.* içinde küşüm bulunan, kesin olmayan, kuşkulu.
küşümsüz *s. ha.* içinde küşüm bulunmayan, kesin, kuşkusuz.
küt, -tü (I) *s.* **1** kısa ve kalınca. *ör. Adamın parmakları küttü.* **2** (kesici araç için) kesme özelliğini yitirmiş, keskin olmayan.
küt (I) *a.* tahta ve benzeri katı şeylere vurulduğunda çıkan sesi anlatır. *ör. Kafasını duvara küt diye vurdu.* **küt küt** *ik. be.* üst üste küt sesi çıkararak. *ör. Kapı küt küt vurulmuştu.*
kütikül *a. Fr.* **1** *bitb.* yaprakların her iki yüzünde bulunan ve suyu sızdırmadığı, buharlaşmayı önlediği için bitkinin kurumasına engel olan ince zar. **2** *hayb.* kabukluların ve böceklerin örtenceklerinin koruyucu, kitinli katmanı.
kütin *a. Fr. bitb.* bitkilerin kütiküllerini oluşturan, geçirgen olmayan, balmumu yapısında bir madde.
kütinleşme *a. Fr. T. kim.* selülozun kütine dönüşmesi.
kütle *a. Ar.* **1** (katı şeyler için) büyük parça, küme, yığın. **2** bir yerde toplanmış, bir araya gelmiş insan yığını. **3** belirli işleviyle özellik gösteren büyük insan topluluğu. **4** insanların büyük çoğunluğu. *ör. Kütleye bunu anlatmak zor.* **5** *fiz.* bir nesneye uygulanan kuvvetle, oluşan ivme arasındaki orantıyı veren katsayı ya da nesne niceliği.
kütleme *a.* kütlemek eylemi.
kütlemek *(nsz)* bir yere çarparak küt diye bir ses çıkarmak.
kütlesel *s. Ar. T.* kütleyle, yığınla ilgili, yığınsal.
kütleşebilme *a.* kütleşebilmek eylemi.
kütleşebilmek *(nsz)* kütleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kütleşme *a.* kütleşmek eylemi.
kütleşmek *(nsz)* **1** küt duruma gelmek. **2** *mec.* sert ve duygusuz bir duruma gelmek. *ör. Ona karşı kütleşen yüreği, bir türlü düzelmiyordu.*
kütleştirme *a.* kütleştirmek eylemi.
kütleştirmek *(-i)* kütleşmesine yol açmak, kütleşmesini sağlamak, küt duruma getirmek. *ör. Kaza onun iki parmağını birden kütleştirdi.*
kütletebilme *a.* kütletebilmek eylemi.
kütletebilmek *(-i)* kütletmek elinde olmak, kütletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kütletme *a.* kütletmek eylemi.
kütletmek *(-i)* küt diye ses çıkarmasını sağlamak, küt diye ses çıkarmasına yol açmak.
kütlü *a.* ve *s.* çekirdekli (pamuk).
kütlük *a.* küt olma durumu.
küttedek *be.* (.' . .) birdenbire ve küt diye bir ses çıkararak. *ör. Bayılıp küttedek düştü.*
kütük *a.* **1** kalın ağaç gövdesi. **2** kesilmiş ağaç gövdesi. **3** ağaç gövdesinin, kesildikten sonra toprakta kalan bölümü. **4** asma fidanı. **5** (tapu, nüfus işleri vb. için) resmi kayıt defteri, ana defter. **6** *arg.* kaba saba yapılı kimse. **7** *arg.* bilgisiz, düzeysiz kimse. **8** *tar.* Osmanlıda, çıkarmalarda ve ırmaklarda taşıt olarak kullanılan hafif tekne. **kütüğe geçirmek** kütüğe[5] yazmak, kütüğe işlemek. **kütük gibi 1)** *mec.* çok şiş. **2)** *mec.* çok sarhoş. **kütük gibi olmak** çok şişmek. **İnebolu kütüğü** Karadeniz'de kereste taşımakta kullanılan küçük bir tür mavna.
kütüklük *a.* **1** *ask.* içine, şarjöre geçirilmiş tüfek mermisi koymaya yarayan, palaskaya geçirilerek taşınan kösele çanta. **2** avcıların bellerinde taşıdığı, içine fişeklerin konulduğu silindir biçiminde yuvaları bulunan kemer. *ör. Avcı, kütüklükten iki fişek çıkarıp tüfeğine sürdü.*
kütüphane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) ➻ **kitaplık.**
kütüphaneci *a. Ar. Far. T.* (. . - . .) **1** kitaplıkta görevli kimse. **2** ➻ **kitaplıkbilimci.**
kütüphanecilik *a. Ar. Far. T.* (. . - . . .) **1** kitaplık görevlisinin işi, mesleği. **2** ➻ **kitaplıkbilim.**

kütürdeme *a.* kütürdemek eylemi.
kütürdemek *(nsz)* kütür kütür diye sesler çıkarmak.
kütürdetebilme *a.* kütürdetebilmek eylemi.
kütürdetebilmek *(-i)* kütürdetmek elinde olmak, kütürdetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kütürdetme *a.* kütürdetmek eylemi.
kütürdetmek *(-i)* **1** kütür kütür diye ses çıkarmasını sağlamak, böyle bir ses çıkarmasına yol açmak. **2** *arg.* aşkla ve çok güçlü olarak, sımsıkı sarılmak.
kütürdetiş *a.* kütürdetmek eylemi ya da biçimi.
kütürdeyebilme *a.* kütürdeyebilmek eylemi.
kütürdeyebilmek *(nsz)* kütürdeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
kütürdeyiş *a.* kütürdemek eylemi ya da biçimi.
kütür kütür *ik. be.* **1** karpuz, hıyar, ayva, elma gibi gevrek meyveler yenirken ya da kesilirken çıkan sesi anlatır. **2** *s.* böyle ses çıkaran. *ör. Kütür kütür hıyarları dişliyordu.* **3** *s. mec.* diri, taze. **4** *mec. arg.* hiçbir yeri gevşeyip sarkmamış, dipdiri güzel vücutlu kimseleri nitelemek için kullanılır.
kütürtü *a.* kütür kütür diye çıkan ses.
küvet, -ti *a. Fr.* **1** içinde kimi şeyler ya da el yıkanan kap. **2** banyoda içinde yıkanılan tekne.
küvöz *a. Fr.* ➤ **kuvöz**.

Ll

L, l *a.* **1** Türk abecesinin on beşinci harfi. **2** "le" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden dişeti ünsüzlerinin ötümlüsüdür; ince ünlülerle öndamak, kalın ünlülerle artdamak ünsüzüdür. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında, on beşinci maddenin başına getirilir. **4** ses taklitleri dışında, bu harfle başlayan öz Türkçe sözcük yoktur; "l" ile başlayan sözcükler Türkçeye yabancı dillerden girmiştir.

> **l**
> Fenike dilinde bu harfin adı ("lamd") "üvendire" anlamına gelir ve biçimi alt çizgisi kısa ve yuvarlak, uzun çizgisi öne eğikçe bir büyük L'ye benzer. Kökeninin Mısır resimyazısına dayandığı, Mısır abecesindeki biçiminin az bir değişiklikle Yunan abecesi ne geçtiği anlaşılıyor. Bugünkü biçimiyle Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır.

L Romen rakamı dizisinde 50 sayısını gösterir.

la *a. İt. müz.* **1** gam **(II)** dizisinde ***sol*** ile ***si*** arasındaki ses. **2** bu sesi gösteren nota imi.

La *kim.* lantan elementinin kimyasal simgesi.

labada *a. Yun.* (.' . .) *bitb.* karabuğdaygillerden, dere kenarlarında, sulak yerlerde kendiliğinden yetişen, bahçelerde ıspanak gibi de yetiştirilebilen, boyu kimi zaman iki metreyi bulan, yaz aylarında yeşilimtırak renkli küçük çiçekler açan, kökünden ve yapraklarından tıpta yararlanılan, yaprakları sebze olarak yenilebilen bir bitki.

labirent, -ti *a. Fr.* **1** çıkış yeri çok zor bulunabilecek biçimde karışık geçenekleri olan yapı. **2** *mec.* içinden çıkılması çok güç ya da olanaksız durum, çözümü zor sorun.

laborant, -tı *a. Al.* **1** araştırmalarda ve laboratuvar deneylerinde yardımcı olarak çalıştırılan kimse. **2** hastane ve benzeri yerlerin laboratuvarında çalışan kimse.

laborantlık *a. Al. T.* laborantın yaptığı iş, uğraş, meslek.

laboratuvar *a. Fr.* **1** bilimsel ve teknik araştırmalar için araç ve gereçleri bulunan yer. **2** hastane ve benzeri yerlerde, doktorun gerekli gördüğü kimi kan, salgı vb. incelemelerinin yapıldığı yer.

labrador *a. Fr. (Kanada'da bir yarımada olan Labrador'un adından) yerb.* feldispatlar grubundan ve plajiyoklar dizisinden olan, Labrador kıyılarında parlak bir türü bulunan alüminyum, kalsiyum ve sodyum silikatı.

labros *a. Lat.* (.' .) *hayb.* iri lapina.

labunya *a. (Çingeneceden) arg.* edilgin eşcinsel erkek.

laci *a. (Farsça "lacivert" sözcüğünün kısaltılmış biçimi)* (- .) *arg.* lacivert renkte erkek giysi takımı. **lacileri çekmek** *arg.* lacivert renkli takım giysisini giymek.

laciverdi *s. Far.* laciverde çalan (renk).

lacivert *a. Far.* (- . .) **1** koyu mavi renk. **2** *s.* rengi koyu mavi olan. **lacivert taşı** *yerb.* alüminyum silikatla içinde düzgün bir biçimde dağılmış kükürt bulunan sodyumun oluşturduğu, koyu mavi renkli, kuyumculukta kullanılan değerli bir taş.

lacivertlik *a. Far. T.* koyu mavi renklilik, lacivert renk.

laçın *a. ha.* atmaca, doğan.

laçka *a. İt.* (.' .) **1** *den.* gemi halatının gevşetilerek boşa bırakılması. **2** *s. mec.* düzeni bozulmuş, verimsiz duruma gelmiş, gevşemiş. **laçka etmek 1)** *den.* halatı gevşeterek boşa bırakmak. **2)** *mec.* bitkin bir duruma getirmek, gevşetmek. *ör. Sıcaklar insanı laçka ediyor.* **3)** *mec.* aşındırıp bollaştırmak. **laçka olmak 1)** vida, mil gibi makine bölümleri aşınarak ya da yuvaları genişleyerek gevşemek. **2)** *mec.* herhangi bir düzen iyi işlemez duruma gelmek.

laçkalaşabilme *a. İt. T.* laçkalaşabilmek eylemi.

laçkalaşabilmek *(nsz) İt. T.* laçkalaşması olanak içinde olmak ya da laçkalaşma olasılığı bulunmak.

laçkalaşıverme *a. İt. T.* laçkalaşıvermek eylemi.

laçkalaşıvermek *(nsz) İt. T.* çabucak ya da kısa sürede laçkalaşmak.

laçkalaşma *a. İt. T.* laçkalaşmak eylemi.

laçkalaşmak *(nsz) İt. T.* **1** (vida, mil gibi makine bölümleri) aşınarak ya da yuvaları genişleyerek gevşemek. **2** *mec.* (herhangi bir düzen) iyi işlemez duruma gelmek, gevşemek.

laçkalaştırabilme *a. İt. T.* laçkalaştırabilmek eylemi.

laçkalaştırabilmek *(-i) İt. T.* laçkalaştırmak elinde olmak, laçkalaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

laçkalaştırılabilme *a. İt. T.* laçkalaştırılabilmek eylemi.

laçkalaştırılabilmek *(nsz) İt. T.* laçkalaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

laçkalaştırılma *a. İt. T.* laçkalaştırılmak eylemi.

laçkalaştırılmak *(nsz) İt. T.* laçka bir duruma getirilmek.
laçkalaştırma *a. İt. T.* laçkalaştırmak eylemi.
laçkalaştırmak *(-i) İt. T.* **1** (vida, mil gibi makine bölümlerini) aşındırarak ya da yuvalarını genişleterek gevşetmek. **2** *mec.* (herhangi bir düzeni) iyi işlemez duruma getirmek, gevşetmek. *ör. Onun umursamazlığı işleri laçkalaştırıyor.*
laçkalık *a. İt. T.* laçka olma durumu.
laden *a. Far.* (- .) *bitb.* ladengillerden, beyaz, kırmızı, pembe çiçekler açan, hoş kokulu reçinesi parfüm yapımında ve hekimlikte kullanılan bir ağaççık.
ladengiller *ç. a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, Akdeniz ikliminde yetişen, laden ve benzeri türleri içine alan bir çiçekli bitkiler familyası.
lades *a. Far.* (- .) iki kişinin, tavuğun lades kemiğinin birer ucundan tutup kırmasıyla başlayıp, içlerinden birinin herhangi bir şeyi ötekinden "aklımda" demeksizin alması durumunda yenilmiş sayılmasıyla sonuçlanan oyun. **lades kemiği** *gövb.* kuşlarda, göğüs kemiğinin üstünde, iki kanat arasında bulunan V biçimindeki ince kemik. **lades tutuşmak** tavuğun lades kemiğini birer ucundan karşılıklı tutup kırarak lades oyununa başlamak.
ladin *a. bitb.* çamgillerden, kuzey yarımkürede yetişen, düz gövdeli, gövde çapı 1 metreyi, boyu 50-60 metreyi bulabilen, kozalakları aşağıya doğru sarkık durumda olan, yaklaşık kırk türü bulunan, kerestesinden ve reçinesinden yararlanılan, çama çok benzeyen bir orman ağacı.
laf *a. Far.* **1** söz. **2** boş söz. **3** konu. **4** konuşma. **5** *ünl.* "bu sözün hiçbir değeri yok", "öyle şey olmaz" anlamında hafifseme yollu kullanılır. *ör. Yarın gidecekmiş, laf! Tembellik iliğine işlemiş onun.* **laf açmak** (bir şeyden) söz etmek. *ör. Onunla her şeyden laf açar, konuşuruz.* **laf ağzında kalmak** bir şeyi tam söylemek üzereyken söylemeye olanak bulamamak. **laf altında kalmamak** bir kimsenin söylediği, kendisine dokunan her söze gereken karşılığı vermek. **laf anlamak** söyleneni dinleyip, doğru ve yerinde bularak ona uymak, söz dinlemek.*ör. Onun laf anlayacağını sanmıyorum.* **laf anlamamak** kendisine söylenen doğru ve yerinde olsa bile ona uymamak, söz dinlememek. *ör. O her zaman laf anlamamakta direnir.* **laf anlamaz 1)** anlayışsız, aptal (kimse). **2)** dik kafalı, inatçı (kimse). **laf anlatmak 1)** durumu anlatmaya çalışmak. *ör. Kaçalım, ona yakalanırsak laf anlatmak gerekir.* **2)** laf anlamasını sağlamak. *ör. Ona laf anlatmak kolay değildir.* **laf aramızda** "söylediğim aramızda kalsın, başkaları duymasın, kimseye söyleme" anlamında kullanılır. *ör. Laf aramızda, onu pek seven yoktur.* **laf atmak 1)** bir yere oturup söyleşmek, çene çalmak. *ör. Kahveye gidelim, iki laf atar, tavla oynarız.* **2)** birisine, uzaktan uzağa, dokunacak söz söyleyip işittirmek. *ör. Karşı masaya laf atınca kavga çıktı.* **3)** sözle sarkıntılık etmek. *ör. Kadına, kıza laf atmaktan utanmazlardı.* **laf cambazı** sözcükleri gerçek anlamından saptırarak konuşan (kimse). **laf cambazlığı** sözcükleri gerçek anlamlarından saptırma. **laf çıkarmak 1)** durup dururken bir şeyin anımsanmasına yol açmak. *ör. Laf çıkarmasan para istemezlerdi.* **2)** aslı olmayan bir haber yaymak. *ör. İsteyene konut kredisi verilecek diye bir laf çıkarmışlar.* **laf çıkmak** söylenti, dedikodu başlamak. **laf değil! 1)** üzerinde durmaya, anmaya değmez, çok kolay, önemsiz. *ör. Laf değil canım, bir daha yaparız.* **2)** çok önemli, kolay değil. *ör. Bir milyar harcamış bu yolda, laf değil!* **laf dinlemek** (ya da **dinlememek**) söz dinlemek (ya da dinlememek). **laf dokundurmak** (birine) dolayısıyla dokunacak söz söylemek, birine bir şeyi dolaylı olarak anlatmak istemek. **(birine) laf düşmemek 1)** başkalarının konuşmalarından kendisine zaman kalmamak, sıra gelmemek. **2)** başkaları, daha yetkililer dururken kendisinin bir şeyler söylemesine gereklik bulunmamak. **laf etmek 1)** (biriyle) çene çalmak, konuşmak, söyleşmek. **2)** bir şeyi dedikodu konusu yapmak. *ör. Durumu bildiği halde şimdi durmuş laf ediyor.* **laf işitmek** azarlanmak, paylanmak, söz işitmek. **laf kalabalığı** ➻ **ağız kalabalığı**. **laf kıtlığında asmalar budayayım** "boş, anlamsız sözler söylüyor" anlamında, saçma sapan, boş konuşanlar için kullanılır. **laf lafı açar** "konuşma uzadıkça sözden söze geçilerek başta konuşulması düşünülmeyen konulara da girilir" anlamında söylenir. **laf ola** (ya da **laf ola torba dola** ya da **laf ola beri gele**) anlamsız, saçma sapan sözler için, "bu da laf mı, ne saçma söz" anlamında söylenir. **laf olmak** dedikodu konusu olmak. *ör. İkimiz bir arada görülürsek laf olur.* **laf olsun âdet yerini bulsun** ➻ **laf ola**. **laf olsun diye** belli bir amaç gözetmeyerek. **laf salatası** *mec.* bir şeyle ilgili ilgisiz, ipe sapa gelmez, saçma sapan sözler. **laf sıçmak** *arg.* güzel, yerinde olduğunu sanarak çok sıradan ya da anlamsız, saçma sapan bir şey söylemek. **laf söyledi balkabağı** *tkz.* "şu aptalın söylediği lafa bak, konuyla bir ilgisi var mı?" anlamında söylenir. **laf taşımak** birinin bir kimse için, ötekinin de onun için söylediği kötü sözleri, onların aralarını açmak amacıyla, kendilerine ulaştırmak. **laf yetiştirmek 1)** birine karşı söylenen olumsuz bir sözü ona iletmek, laf taşımak. **2)** bir söze karşılık vermekte gecikmemek. **(bir şeye) laf** (ya da **söz** ya da **diyecek**) **yok** eleştirilecek hiçbir yönü yok, kusursuz, eksiksiz. **lafa bak** işe gelmeyen, beğenilmeyen sözler için kullanılır. *ör. "Gitmem" diyor, lafa bak, nasıl gitmezsin?* **(birini) lafa boğmak** çok konuşarak karşısındakine söz söyleme, karşılık verme olanağı vermemek. **lafa dalmak** (biriyle) konuşmayı, söyleşiyi uzatıp yapıla-

cak işten geri kalmak. **lafa karışmak** biri ya da birileri bir şey konuşur ya da tartışırken bir başkası da konuşmaya ya da tartışmaya katılmak. **(birini) lafa tutmak** konuşmayı, söyleşiyi uzatıp bir kimseyi işinden alıkoymak. **lafa yekûn tutmak** sözünü toplayıp konuşmaya son vermek, sözü bitirmek. **lafı** (ya da **lafını) ağzına tıkamak** konuşturmamak ya da konuşan birinin sözünü bitirmesine olanak vermemek, tepki göstererek bir sözle onu susturmak. **lafı ağzında gevelemek** söyleyeceği şeyi bir türlü söyleyememek, açık konuşmamak. **lafı ağzında kalmak** konuşmasını, sözünü bitirememek. **lafı ağzından kaçırmak** söylemek istemediği şeyi elinde olmadan söyleyivermek. **lafı bağlamak** görüşülen, tartışılan bir konuda son sözü söylemek. **lafı çevirmek** söylediklerinin sakıncalı bir biçim aldığını anlayınca söze başka bir yön vermek. **lafı çiğnemek** uzun konuşup konuşmanın sonunu bir türlü getirememek. **lafı değiştirmek 1)** başka konuya geçmek. **2)** söylenenin sakıncalı olduğunu görünce öyle demek istemediğini öne sürüp başka şey söylemek. **lafı geçmek** ➻ **sözü geçmek**. **lafı kıçından dinlemek** (ya da **anlamak**) *ka.* söylenen önemsememek ve onun için de ters anlamak. **lafı kısa kesmek** söyleyeceğini kısaca ama etkili bir biçimde söylemek. **lafı mı** (ya da **sözü mü) olur** "sözünü etmeye, anmaya değmez, bir şey değil, önemli değil" anlamında söylenir. *ör. Dostlar arasında bu kadarcık paranın lafı mı olur?* **lafı sulandırmak** ciddi bir konuda konuşulurken araya ağırbaşlılıkla bağdaşmayan, anlamsız, tutarsız şeyler katmak. **lafı uzatmak** bir konuyu konuşurken gereksiz ayrıntılara inerek anlatmak, sözü gereksiz yere uzatmak. **lafı yabana atmamak** söylenen söze önem vermek. **lafın gümrüğü olmaz ya** (ya da **yok ya**) "karışan, engel olan yok, istediği gibi konuşuyor, istediğini söylüyor" anlamında söylenir. **(birinin) lafına tabanca sıkmak** *arg.* söylediği söze karışıp konuşmayı bozmak. **lafını** (ya da **lafınızı) balla kestim** bir kimse konuşurken araya girerek bir şey söylemek gerektiğinde, "sözünüzü kesmemi hoş görün, lütfen izin verin" anlamında kullanılır. **lafını bilmek** söylediği sözün ne gibi sonuçlar doğuracağını kestirebilmek, ileri geri konuşan biri olmamak, tutarlı ve mantıklı konuşmak. **lafını esirgememek** ➻ **lafını sakınmamak**. **(bir şeyin) lafını etmek** (o şeyden) söz etmek, konuşmak. **lafını etmemek** söz konusu etmemek, anmamak. *ör. Paranın lafını etmiyoruz, işi soruyoruz.* **(birinin) lafını** (ya da **sözünü) kesmek 1)** konuşurken sözünü sürdürmesini engellemek. *ör. Başkan, sürenin dolduğunu bildirip konuşmacının lafını kesti.* **2)** konuşmasını sürdürmesine olanak vermeyerek araya girmek, söze karışmak. *ör. Konuşmacı, "Böyle lafımı keserseniz konuşamam" deyip kürsüden indi.* **lafını** (ya da **sözünü) sakınmamak** gerektiğinde, sözünü çekinmeden söylemek. **lafını şaşırmak** ne söyleyeceğini bilememek. **lafıyla oynamak** *ha.* (bir şeyin) yalnızca sık sık sözünü etmek ama onu gerçekleştirmeye bir türlü yanaşmamak. **lafla peynir gemisi yürümez** *tkz.* "şöyle yapacağım, böyle edeceğim vb. demekle yapılması gereken iş gerçekleşmez, işi yapmak gerekir" anlamında söylenir. **lafta kalmak** (tasarlanan bir iş) gerçekleşmemek, olmamak. **laftan anlamak** kendisine söyleneni doğru ve yerinde bulup ona uymak. *ör. O küçük ama laftan anlayan bir çocuktur.* **laftan anlamamak** kendisine söylenen sözü, uyarıyı vb. dinlememek. *ör. Onun laftan anlamamak gibi bir huyu vardır.* **lafü güzaf** boş söz.

lafazan *s. Far.* ➻ **geveze**.

lafazanlık *a. Far. T.* ➻ **gevezelik**.

lafçı *s. Far. T.* **1** çok konuşan, geveze. **2** iyi, etkili konuşan. **3** *mec.* söz getirip götüren, dedikoducu.

lafçılık *a. Far. T.* **1** lafçı olma durumu. **2** *yaz.* (yazılı anlatımda) yazıyı gereksiz sözcüklerle doldurma.

lafebeliği, -ni *b. a. Far. T.* lafebesi olma durumu, gevezelik.

lafebesi, -ni *b. a. Far. T.* hiçbir sözün altında kalmayan, herkese laf yetiştirmekte usta olan, çok konuşan.

lafız, -fzı *a. Ar.* **1** *esk.* sözcük, söz. **2** *huk.* yasanın sözle, sözcüklerle bildirmek, iletmek istediği anlam.

laflama *a. Far. T. ha.* laflamak eylemi.

laflamak *(nsz) Far. T.ha.* sohbet etmek, konuşmak, söyleşmek. **laflaya laflaya** *ik. be.* konuşa konuşa, söyleşerek, konuşarak.

lagar *s. Far.* (- .) **1** (hayvan için) cılız, etsiz, çelimsiz, zayıf. **2** *mec.* uyuşuk (kimse).

lagos *a. Yun. hayb.* ➻ **lahos**.

lagün *a. Fr. coğr.* ➻ **denizkulağı**[2].

lağım *a. Yun.* **1** bir yerleşim yerinde, pissuların akıp gitmesi için yeraltında açılmış ark. **2** *tar.* düşmanın kale duvarlarını yıkmak ya da düşman karargâhına zarar vermek ereğiyle, düşman siperlerine doğru, yerin altından açılan dar yol. **lağım çukuru** ➻ **fosseptik**. **lağım döşemi** ➻ **kanalizasyon**. **lağımla atmak** (bir kayayı) delip, içine patlayıcı maddeler koyduktan sonra bu maddeleri ateşleyerek kayayı parçalamak.

lağımcı *a. Yun. T.* **1** lağım[1] kazan, pissu lağımlarını açıp temizleyen, lağım arızalarına bakan işçi. **2** *tar.* lağım[2] kazan asker.

lağımcılık *a. Yun. T.* lağımcının yaptığı iş.

lağıv, -ğvı *a. Ar.* (bir kuruluşu, kurulu vb.) kaldırma.

lağvediliş *a.* lağvedilmek eylemi ya da biçimi.

lağvedilme *a. Ar. T.* lağvedilmek eylemi.

lağvedilmek *(nsz) Ar. T.* **1** (bir kuruluş, kurul) kaldırılmak. **2** *huk.* (yasa vb. için) geçersiz kılınmak, yürürlükten kaldırılmak.

lağvetme *a. Ar. T.* lağvetmek eylemi.
lağvetmek *(-i) Ar. T.* **1** (bir kuruluşu, kurulu vb.) kaldırmak. **2** *huk.* (yasa vb. için) geçersiz kılmak, yürürlükten kaldırmak.
lağvolma *a. Ar. T.* lağvolmak eylemi.
lağvolmak *(nsz) Ar. T.* **1** (bir kuruluş, kurul vb.) kaldırılmak. **2** *huk.* (yasa vb. için) geçersiz kılınmak, yürürlükten kaldırılmak.
lağvolunma *b. a. Ar. T.* lağvolunmak eylemi.
lağvolunmak *(nsz) Ar. T.* **1** (bir kunuluş, kurul vb.) ortadan kaldırılmak, dağıtılmak. **2** *huk.* (yasa vb. için) geçersiz kılınmak, yürürlükten kaldırılmak.
lahana *a. Yun.* (.' . .) *bitb.* turpgillerden, ilkin Güney Avrupa kıyılarında yabanıl bir bitki olarak rastlanan, bugün pek çok çeşidi bütün dünyada güz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen, iri ve kalın yapraklı, C vitamini yönünden zengin bir bitki.
lahavle *ünl. Ar. (bu sözcükle başlayan ve "Tanrı'dan başka güç yoktur" anlamına gelen Arapça duadan)* (- .' .) artık sabrın tükendiğini belirtmek için söylenir. **lahavle çekmek** (ya da **okumak**) bir durumdan doğan sıkıntısını, kızgınlığını yatıştırmak için bu sözcükle başlayan Arapça duayı okumak.
lahika *a. Ar.* (- . .) *esk.* bir yazının sonuna eklenen şey, ek.
lahit, -hdi *a. Ar.* **1** duvarları taştan ya da tuğladan, üstü taş bir kapakla örtülü mezar. **2** *kazb.* taştan ya da mermerden oyma mezar.
lahmacun *a. Ar.* üstüne kıyma konularak fırında pişirilen bir tür pide. **lahmacun pidesi** *arg.* ahmak, aptal, bön.
lahmacuncu *a. Ar. T.* lahmacun yapan ya da satan kimse.
lahmacunculuk *a. Ar. T.* lahmacuncunun işi, mesleği.
lahos *a. Yun. hayb.* hanigillerden, Akdeniz'de ve Ege Denizi'nde yaşayan, kayahanisi de denilen, eti beyaz ve lezzetli bir balık.
lahuri *a. Ar* (- - -) *(Batı Pakistan'daki Lahor kentinin adından)* Lahor kentinde dokunan bir tür şal, Lahor şalı.
lahuti *s. Ar.* (- - -) *esk.* Tanrısal.
lahza *a. Ar.* zamanın bölünemeyecek denli kısa bir parçası.
lahzada *be. Ar. T.* (.' . .) ansızın, bir anda, hiç bekletmeden, hemen, çarçabuk.
laik *s. Fr.* din işleriyle dünya işlerini ayıran, dinin dünya, özellikle devlet işlerine karışmasını istemeyen (kişi, toplum, devlet).
laikleşebilme *a. Fr. T.* laikleşebilmek eylemi.
laikleşebilmek *(nsz) Fr. T.* laikleşmeyi başarmak ya da laikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ülke laikleşebilmek için neredeyse yüz yıl çabalamıştır.*
laikleşme *a. Fr. T.* laikleşmek eylemi.
laikleşmek *(nsz) Fr. T.* laik bir duruma gelmek, laikliği benimsemek.
laikleştirilme *a. Fr. T.* laikleştirilmek eylemi.
laikleştirilmek *(nsz) Fr. T.* laik bir duruma getirilmek, laikleşmesi sağlanmak.
laikleştirme *a. Fr. T.* laikleştirmek eylemi.
laikleştirmek *(-i) Fr. T.* (devleti) laik bir duruma getirmek, devlet işlerini dinin, din işlerini devletin etkisi dışında tutmak, laikleşmesini sağlamak, laikliği benimsetmek. *ör. Cumhuriyet ülkeyi laikleştirmiştir.*
laiklik *a. Fr. T.* **1** laik olma durumu. **2** *huk.* dinin devlet işlerine, devletin din işlerine karışmaması durumu. *eş.* **laisizm**.
laisizm *a. Fr.* **laiklik**.
lak *a. Fr.* ➻ **laka**.
laka *a. İt.* (.' .) **1** Uzakdoğu'da yetişen amerikanelmasından elde edilen reçine. **2** kırmızböceğinin üstderi bezlerince salgılanan ve boyacılıkta kullanılan bir madde.
lakacı *a. İt. T.* mobilyacılıkta, mobilyaya laka ya da vernik süren işçi.
lakap *a. Ar.* bir kimseye ya da bir aileye, bir özelliğinden dolayı, adından ayrı olarak sonradan takılan ad. **lakap takmak** bir kimseye, adından ayrı olarak, onun bir özelliğinden kaynaklanan bir ad vermek.
lakaplı *s. Ar. T.* bir lakabı bulunan, lakap takılmış olan.
lakaydi *a. Ar.* (- . -) *esk.* aldırışsızlık, ilgisizlik, umursamazlık.
lakayt *s. Ar.* (- .) *esk.* aldırışsız, ilgisiz, umursamaz. **lakayt kalmak** (bir şeye) ilgisiz davranmak, aldırmamak.
lakaytlık *a. Ar. T.* lakayt kalma durumu, aldırışsızlık, ilgisizlik, umursamazlık.
lake *s. İt.* laka ile cilalanmış.
lakerda *a. Yun.* (. .' .) **1** torik, palamut gibi balıklardan dilim dilim kesilerek yapılan salamura. **2** *arg.* olağanüstü güzel (şey, kimse).
lakırdı *a.* **1** söz, laf. **2** anlamsız, boş söz, dedikodu, laf. **lakırdı ağzından dirhemle çıkmak** çok az konuşmak. **lakırdı ağzından dökülmek** isteksiz bir biçimde, bölük pörçük konuşmak. **lakırdı altında kalmamak** ağız kavgasında, her söylenenin karşılığını vermek. **lakırdı çıkarmak** ➻ **laf çıkarmak**. **lakırdı ebesi** ➻ **lafebesi**. **lakırdı etmek 1)** konuşmak. **2)** dedikodu yapmak. **lakırdı kavafı** geveze. **lakırdı taşımak** ➻ **laf taşımak**. **lakırdı yetiştirmek** bir söze karşılık vermekte gecikmemek. **lakırdısı ağzında kalmak** bir başkasının söze girmesi ya da ansızın çıkan bir olay sonucu, konuşan bir kimsenin konuşması yarıda kalmak. **lakırdısı az** çok az konuşan, sessiz, durgun (kimse). **lakırdısı mı olur?** "önemi yok, sözünü etmeye değmez, bir şey değil" anlamında söylenir. **(bir şeyin) lakırdısını etmek** sözünü etmek, (o şeyden) söz etmek. **lakırdıya boğmak** boş ve gereksiz sözlerle konuşmayı uzatmak. **(birini) lakırdıya tutmak** konuşarak oyalamak, lafa tutmak. **lakırdıyı ağzına tıkamak** bir kimseye, sözünü bitirmesine olanak vermeden, ters bir karşılık vererek onu susmak zorunda bırakmak. **lakırdıyı ağzında gevelemek** söyle-

yeceği şeyi bir türlü söyleyememek, açık konuşmamak. **lakırdıyı çevirmek** söylediklerinin sakıncalı bir biçim aldığını anlayınca söze başka bir yön vermek. **lakırdıyı çiğnemek** uzun konuşup konuşmanın sonunu bir türlü getirememek. **lakırdıyı ezip büzmek** söylemesini beceremeyip aynı şeyleri yineleyip durmak.

lakırdıcı *s.* **1** konuşmayı seven, konuşkan. **2** geveze. **3** *mec.* dedikoducu.

lakin *bağ. Ar.* (-' .) ama, ancak, fakat.

laklak *a. Ar.* **1** leyleğin gagasıyla çıkardığı ses. **2** *mec.* gevezelik. **laklak etmek** karşılıklı olarak havadan sudan konuşmak, gevezelik etmek.

laklaka *a. Ar.* anlamsız, boş, değersiz, gereksiz söz.

laklakıyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) değersiz sözler, boş sözler, önemsiz sözler.

laktaz *a. Fr.* bağırsakta bulunan ve laktozu glikoza çeviren bir enzim.

laktik asit *a. Fr. kim.* bitkilerin çoğunda ve özellikle ekşi sütte bulunan asit alkol, süt asidi.

laktoz *a. Fr.* sütte bulunan, sütün buharlaşmasıyla kristal durumunda toplanan şeker, süt şekeri.

lal, -li *a. Ar.* (-) **1** billurlaşmış ve saydam bir alüminyum oksidi olan, parlak kırmızı renkli değerli bir taş. **2** *yaz.* (Divan Yazını'nda) sevgilinin dudağı. **3** *s.* parlak kırmızı renkte olan.

lala *a. Far.* (.' .) **1** *esk.* çocuğun bakımı, eğitim ve öğretimiyle görevli kimse. **2** *tar.* Osmanlı sarayında şehzadelerin özel eğitmenlerine verilen ad. **3** *tar.* Osmanlı padişahlarının vezirlerine seslenirken kullandıkları san. **lala paşa eğlendirmek** kendi işini gücünü bırakıp, nazlı bir kimsenin hoş vakit geçirmesini sağlamak.

lalalık *a. Far. T.* (.' . .) lala olma durumu ya da lalanın görevi.

lalanga *a. Yun.* (. .' .) yumurta, un, tulumpeyniri, ekşi maya ile hazırlanan hamur yağda kızartılıp üzerine şeker şerbeti dökülerek yapılan bir hamur tatlısı.

lale *a. Far.* (- .) **1** *bitb.* zambakgillerden, anayurdu Asya olan, Anadolu'dan dünyaya yayılan, yaprakları uzun ve mızraksı, türlü renkte çiçek açan, çiçekleri kadeh biçiminde, güzel görünüşlü bir süs bitkisi. **2** incir ve benzeri yumuşak meyveleri daldan zedelemeden koparmak için kullanılan, ucuna üçlü ya da dörtlü bir çatal geçirilmiş sırık. **3** *tar.* eskiden, tutsakların, ağır hapse mahkûm olanların boynuna geçirilen demir halka. **Lale Devri** *tar.* Osmanlı tarihinde 1718-1730 yıllarını kapsayan, dönemin bellibaşlı devlet adamlarının konaklarında lale yetiştirilmesi modasının yaygın olduğu, tarihe zevk ve eğlence dönemi olarak geçen, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlık yaptığı zaman dilimi.

laleağacı, -nı *b. a. Far. T.* (- . . . .) *bitb.* manolyagillerden, anayurdu Amerika olan, çiçekleri laleye benzeyen, süs ağacı olarak yetiştirilen, kolay işlenen kerestesi ince marangozluk işlerinde kullanılan bir ağaç.

lalegül *b. a. Far.* (- . .) *müz.* alaturka müzikte bileşik bir makam.

laleli *s. Ar. T.* üzerinde lale deseni bulunan (dokuma).

lalettayin *s.* ve *be. Ar.* (-' . - -) özensiz bir biçimde, gelişigüzel, herhangi, sıradan.

lalezar *b. a. Far.* (- . -) *esk.* lale bahçesi.

lam (I) *a. Ar.* Arap abecesinde "l" harfinin adı. **lam elif çizmek** (ya da **çevirmek**) şöyle bir dolaşıp gelmek. **lamı cimi yok** kesinlikle olmalı, başka yolu yok.

lam (II) *a. Fr.* **1** mikroskopta incelenecek maddelerin üzerine konulduğu, dar ve uzun cam parçası. **2** dar ve çok ince metal parçası.

lama (I) *a. (Peru dilinden) hayb.* gevişgetirenlerden, Güney Amerika'nın dağlık yerlerinde yaşayan, uzun bacaklı, uzun boyunlu, büyük ve kıllı kuyruklu, karadan aka değin türlü renklerde olabilen, yük hayvanı olarak kullanılan, etinden, yününden, sütünden yararlanılan bir hayvan.

lama (II) *a. (Tibetçeden)* Tibetlilerde ve Moğollarda Buda rahibi.

lama (III) *a. mim.* iki ahşap ya da metal parçayı birbirine tutturmak için üzerlerine vidalanan ya da kaynakla bağlanan, uzunca bir dikdörtgen biçiminde, ince çelik levha.

lamba *a. Yun.* (.' .) **1** gazyağı ve benzeri yanıcı bir madde yakarak ya da içindeki teller elektrik akımıyla akkor durumuna geçerek ışık veren, aydınlatmada kullanılan araç. **2** *esk.* radyo alıcılarında vb.de kullanılan, havası boşaltılmış ya da içine düşük basınçlı bir gaz doldurulmuş cam, seramik ya da çelik ampul. **3** marangozlukta, kapı, pencere, kapak vb. yanlarına açılan, genellikle dik açılı girinti. **lamba açmak** lamba³ yapmak. **lambayı açmak** ışığı yakmak.

lambalama *a. Yun. T.* lambalamak eylemi.

lambalamak *(-i) Yun. T.* **1** lamba ışığıyla incelemek. *ör. Yumurtaları lambalayarak işe yaramazları ayırdılar.* **2** lamba açmak.

lambalı *s. Yun. T.* (.' . .) **1** herhangi bir sayıda lambası olan. *ör. Beş lambalı bir avize aldık.* **2** lambayla çalışan. *ör. Eskiden lambalı radyolar olurdu.* **3** birbirinin içine geçebilecek biçimde yapılmış. *ör. Odada lambalı döşeme tahtası kullanıldı.*

lambalık *a. Yun. T.* **1** eski evlerde lamba koyacak ya da lamba asacak, takacak yer. **2** *s.* lambanın alabileceği kadar. *ör. Bir lambalık gazyağımız bile kalmamış.*

lambasız *s. Yun. T.* lambası olmayan.

lambri *a. Fr.* bir yapının iç duvar kaplaması.

lame *s. Fr.* **1** dokusunda gümüş ya da altın renginde tel bulunan (kumaş) ya da metal parlaklığı verilmiş (deri). **2** böyle bir kumaştan ya da böyle bir deriden yapılmış olan.

lamel *a. Fr.* mikroskopla yapılan incelemede kimi kez lamın üstüne kapatılan dört köşe, küçük ve ince cam.

laminarya *a. Lat.* (. . .' .) *bitb.* suyosunlarından, bütün denizlerde bulunan, sarı ya da esmer renkte, iyot, soda, potas elde etmekte ve gübre olarak kullanılan, uzun şeritler durumunda bir deniz yosunu.

lamise *a. Ar.* (- . .) *esk.* ➻ **duyarga**.

lan *ünl. arg.* ➻ **ulan**.

lando *a. Fr.* (.' .) ➻ **landon**.

landon *a. Fr. (yer adı olan Landau'dan) esk.* dört tekerlekli, iki dingilli, çift körüklü, içinde karşılıklı iki oturma sırası bulunan, atlarla çekilen binek arabası.

lanet, -ti *a. Ar.* (- .) **1** Tanrı'nın ve insanların sevgisinden, ilgisinden yoksunluk. *eş.* **kargıma, kargış. 2** *s.* çok kötü, berbat, ters. *ör. Bu lanet işi kim yapacak?* **lanet etmek** ➻ **kargımak. lanet okumak** ➻ **ilenmek, kargımak. lanet olsun!** "Tanrı'nın sevgisinden yoksun kalsın" anlamında bir ilenme sözü olarak kullanılır.

lanetleme *a. Ar. T.* (- . . .) **1** lanetlemek eylemi. **2** *s.* lanete uğramış, lanetlenmiş.

lanetlemek *(-i) Ar. T.* (- . . .) **1** ➻ **kargımak. 2** (Tanrı) acımasından, merhametinden yoksun bırakmak. **3** dinden kovmak.

lanetlenebilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) lanetlenebilmek eylemi.

lanetlenebilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . .) lanetlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

lanetlenme *a. Ar. T.* (- . . .) lanetlenmek eylemi.

lanetlenmek *(nsz) Ar. T.* (- . . .) kargışa uğramak. *eş.* **kargışlanmak**.

lanetleyebilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) lanetleyebilmek eylemi.

lanetleyebilmek *(-i) Ar. T.* (- . . . . .) lanetleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

lanetli *s. Ar. T.* ➻ **kargışlı**.

langır lungur *ik. be.* **1** metalsi bir ses çıkararak. *ör. Kova langır lungur yuvarlandı.* **2** *mec.* savruk bir biçimde, özensizce. *ör. Onun langır lungur söylemesi bilgisizliğini göstermez.* **3** *s. ha.* (masa, sandalye vb. için) eğreti ve sallantılı.

langırt *a.* kutu biçiminde bir dikdörtgen masa üzerinde, sapı masadan taşan demir çubukları kullanarak, küçük bilyeleri belirli deliklere sokmak ya da bu deliklere girmesini önlemek amacına dayanan oyun.

langur (I) ➻ **langır lungur**.

langur (II) *a. İng. hayb.* maymunlardan, Hindistan'da yaşayan, yuvarlak başlı, tepesinde bir tutam kıl bulunan, külrengi ya da kızıla çalan sarı tüylü, büyük bir maymun.

langust, -tu *a. Fr. hayb.* kabuklulardan, tropikal bölge denizlerinde yaşayan, Karadeniz dışında Türkiye'nin denizlerinde de bulunan, boyu 45 cm. olabilen, gövde yapısı ıstakoza benzemekle birlikte kıskaçları olmaması ve duyargalarının daha güçlü ve uzun olmasıyla ıstakozdan ayr ılan, kabuğu koyu kırmızı, mor renkli ve yer yer turuncu lekeli, eti için avlanan bir deniz hayvanı.

lanolin *a. Fr.* koyun yapağısından elde edilen, eczacılıkta ve parfümeride yararlanılan, katı kıvamda, sarımtırak renkte bir yağ.

lanse *s. Fr.* öne sürülmüş, ortaya atılmış. **lanse edilmek** lanse etmek eylemine konu olmak. **lanse etmek** tanıtmak ereğiyle öne sürmek, ortaya çıkarmak, tanınmasını sağlamak. *ör. Kötü müziği lanse etmek için büyük çaba harcıyorlar.*

lantan *a. Fr. kim.* simgesi La, atom sayısı 57, atom ağırlığı 138,9, yoğunluğu 6,1 olan, gri renkli, katı, havada çabuk oksitlenen, parlak bir alevle yanan, genellikle lüks lambalarının gömleklerinin yapımında kullanılan, az bulunur bir element.

lantanit *a. Fr. kim.* atom sayıları 57'den 71'e değin olan ve birbirlerine çok yakın kimyasal özellikler gösteren, az bulunur elementlerin ortak adı.

lap *a.* ağır ve yumuşak bir cismin düştüğü anda çıkan sesi anlatır. **lap diye** *be.* lap sesi çıkararak. **lap lap** *ik. be.* **1)** kedi, köpek gibi hayvanların su içerken çıkardıkları sesi anlatır. **2)** *ha.* büyük ve yumuşak parçalar durumunda. *ör. Toprağa basınca lap lap kalkıyordu.*

lapa *a.* **1** yarma, bulgur, pirinç gibi nişastalı tanelerin suyla kaynatılarak bulamaç kıvamına getirilmiş durumu. **2** ketentohumu ve benzeri bitkilerin, bitki tohumlarının kaynatılmasıyla elde edilen, bir tülbent içine konularak sıcak olarak vücuda dıştan uygulanan ilaç. **lapa gibi** lapa kıvamında, gevşek, yumuşak. **lapa lapa** *ik. be.* (kar için) yassı, yumuşak ve iri taneler durumunda. *ör. Kar lapa lapa yağarken dolaşmak güzeldi.* **lapa vurmak** çıban vb. üzerine, ağrıyı kesmek, iyileştirmek ereğiyle lapa[2] uygulamak.

lapacı *s. mec.* vücutça toplu ve iri olmasına karşın gücü, direnci az olan (kimse).

lapacılık *a. mec.* lapacı olma durumu, özelliği, tembellik, gevşeklik.

lapalaşabilme *a.* lapalaşabilmek eylemi.

lapalaşabilmek *(nsz)* (bulgur, pirinç pilavı) lapalaşması olanak içinde olmak ya da lapalaşma olasılığı bulunmak.

lapalaşıverme *a.* lapalaşıvermek eylemi.

lapalaşıvermek *(nsz)* (bulgur, pirinç pilavı) çabucak lapalaşmak.

lapalaşma *a.* lapalaşmak eylemi.

lapalaşmak *(nsz)* (bulgur, pirinç pilavı) tane tane olacak yerde lapa durumuna gelmek.

lapbasan *b. s. ha.* **1** ağırkanlı, şişman (kimse). **2** seyrek seyrek basıp ağır ağır yürüyen (kimse, hayvan).

lapçın *a.* tabanı meşin olan mest **(II)**.

lapilli *a. İt.* (. .' .) *yerb.* yanardağların fırlattığı çok küçük katı parçalar.

lapina *a. Yun. hayb.* lapinagillerden, sıcak denizlerin kayalık yerlerinde, sığ sularında yaşayan, Türkiye kıyılarında birçok türü bulunan, boyu 50 cm. olabilen, kırmızı benekli, mavi ya da yeşil, çok canlı, gözalıcı renkte bir balık.

lapinagiller *ç. a.Yun. T. hayb.* kemikli balıklar takımına giren, örnek hayvanı lapina olan bir familya.

Lapon *ö. a.* (. .') **1** Laponya'da yaşayan bir halk ya da bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* Laponya'ya ya da Laponlara özgü olan.

Laponca *ö. a.* Laponların konuştuğu dil, Lapon dili.

Laponyalı *ö. a.* (. .' . .) ➻ **Lapon**.

lappadak *be.* (.' . .) (düşen bir nesne için) ansızın ve lap sesi çıkararak, lap diye.

larenjit *a. Fr. hek.* gırtlak yangısı.

largetto *be. İt.* (. .' .) *müz.* **1** bir müzik parçasının largodan hızlı ve hafif çalınacağını belirtir. **2** *a.* bu biçimde çalınan müzik parçası.

largo *be. İt.* (.' .) *müz.* **1** bir müzik parçasının elden geldiği kadar ağır ve görkemli çalınacağını ya da söyleneceğini belirtir. **2** *a.* bu biçimde çalınan müzik parçası.

larp, -pı *be.* ansızın ve güçlü bir biçimde. **larp diye** *be.* ansızın ve güçlü bir biçimde. *ör. Larp diye yakalayınca kaçamadı.*

larpadak *be.* (.' . .) ansızın ve güçlü bir biçimde, larp diye. *ör. Larpadak kolundan tutup çekti.*

larva *a. Lat. yaşb.* ➻ **kurtçuk**.

laser *a. İng. ("light amplification by stimulated emission of radiation"un kısaltılmış biçimi)* ➻ **lazer**.

laskine *a. Fr.* bir iskambil oyunu.

lasta *a. (Hollanda dilinden)* (.' .) Kuzey Avrupa ülkelerinde kullanılan, yaklaşık 2 tonluk gemi yüküne, bu miktardaki ticaret mallarına değer biçmeye yarayan kütle ölçü birimi.

lasteks *a. İng.* **1** kauçuk, ipek, pamuk ya da yün karışımı bir kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.

lastik *s. Fr.* **1** kauçuktan yapılmış olan (nesne). **2** *a.* kimi taşıtların jantlarına geçirilen kauçuk çember. *ör. Otobüsün lastiği patlamış.* **3** *a.* esnek ve ince kauçuk ya da kauçuklu şerit. *ör. Birkaç metre don lastiği gerekmişti.* **4** *a.* kauçuktan yapılmış yazı silgisi. **5** *a.* yağmurlu havalarda ayakkabı üzerine giyilen kauçuktan yapılmış pabuç. **6** *a. mec.* kimi giysilerin kol, yaka ya da belindeki esnek örgü. **lastik gibi 1)** esnek ve çevik. *ör. Çocuk lastik gibi, yakalanmıyor.* **2)** (et için) az pişmiş, koparılması güç, sert.

lastikağacı, -nı *b. a. Fr. T. bitb.* **kauçuk**[1].

lastikçi *a. Fr. T.* lastik ürünleri yapan ve satan, özellikle taşıt lastiği satan kimse.

lastikli *s. Fr. T.* **1** üzerine lastik geçirilmiş olan ya da içinde lastik bulunan. **2** *mec.* (söz, konuşma için) her anlama yorulabilen. *ör. O lastikli sözlerle aklınca bizi iğneliyordu.* **lastikli söz** *mec.* değişik anlamlarda yorumlamaya olanak veren, dolayısıyla da alınmaya yol açan söz.

lastikotin *a. İng.* **1** ince iplikle çok sık dokunmuş yünlü kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.

lata (I) *a. Al.* (.' .) genellikle dikdörtgen biçiminde, dar ve kalınca tahta.

lata (II) *a. İt.* (.' .) *esk.* Osmanlılarda ilmiyenin giydiği, yakası ve kolları setre biçiminde cüppe.

latanya *a. (Karayipler'de yaşamış eski bir yerli dilinden)* (. .' .) *bitb.* sıcak ülkelerde yetişen, kimi türlerinin yapraklarından dokumalık iplik yapılan, kimi türleri evlerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, güzel bir palmiye.

lateks *a. Fr.* kauçuk[1] ve benzeri kimi bitkilerin genellikle süt görünüşünde olan özsuyu.

laterit, -ti *a. Fr. yerb.* sıcak ve nemli iklimlerde oluşan, parlak kırmızı ya da kahverengiye çalan kırmızı renkli, demir oksit ve alüminyum yönünden zengin toprak.

laterna *a. İt.* (. .' .) ayaklı ve sandık biçiminde, kolunun çevrilmesiyle türlü havalar çıkaran bir çalgı.

laternacı *a. İt. T.* (. .' . .) laterna çalan kimse.

latif *s. Ar.* (. -) yumuşak, hoş ve ince bir güzelliği olan.

latife *a. Ar.* (. - .) güldürmek, eğlendirmek için söylenen söz, güzel şaka. **latife etmek** şaka yapmak. **latife götürmek** (ya da **kaldırmak**) kendisine takılmayı hoş görmek, şakayı hoş karşılamak. **latife latif gerek** şakanın incelikli, güzel olması gerektiğini anlatır.

latifeci *s. Ar. T.* (. - . .) şakayı, şaka yapmayı seven, şakacı.

latiflik *a. Ar. T.* latif olma durumu.

latilokum *a. Ar.* (-' . . .) ➻ **lokum**.

Latin *ö. a.* **1** *tar.* İtalya'nın Latium bölgesi halkından olan kimse. **2** *s.* (ad tamlamalarında) Latinlerle ilgili, Latinlere özgü olan. *ör. Türkler Latin harfleriyle daha kolay okuyup yazabilir olmuştu.* **Latin dilleri** temeli Latince olan, İtalyanca, Fransızca, Portekizce ve İspanyolcaya verilen ortak ad. **Latin halkları** dilleri Latinceden türemiş olan İtalyan, Fransız, Portekiz, İspanyol halkları.

Latince *ö. a.* (. .' .) Hint-Avrupa dil ailesinden, eski Roma'da konuşulmuş olan, ortaçağda da yaşayan, bugünkü İtalyanca, Fransızca, Portekizce, İspanyolcanın kaynağı olan anadil, Latin dili.

Latinceci *ö. a.* (. .' . .) Latin dili ve yazını uzmanı.

latinçiçeği, -ni *b. a. bitb.* latinçiçeklerinden, kalkan biçiminde yuvarlak yapraklı, sarı ve kırmızı çiçekli, gök yeşili yapraklarının güzelliği nedeniyle bahçelerde yetiştirilen, otsu bir süs bitkisi.

latinçiçekleri, -ni *b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, örneği latinçiçeği olan bir bitki familyası.

laubali *s. Ar.* (- . - -) **1** çekinmesi, saygısı olmayan. **2** senlibenli. **3** *be.* senlibenli bir biçimde. **laubali olmak** aşırı senlibenli davranmak.

laubalice *be. Ar. T.* (- . - .' .)**1** laubaliye yaraşır bir biçimde, biraz saygısızca. **2** senlibenli bir biçimde, senlibenlice.

laubalileşebilme *a. Ar. T.* (- . - - . . . .) laubalileşebilmek eylemi.
laubalileşebilmek *(nsz)* (- . - - . . . .) laubalileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
laubalileşiverme *a. Ar. T.* (- . - - . . . . .) laubalileşivermek eylemi.
laubalileşivermek *(nsz) Ar. T.* (- . - - . . . .) çabucak ya da kısa sürede laubalileşmek.
laubalileşme *a. Ar. T.* (- . - - . .) laubalileşmek eylemi.
laubalileşmek *(nsz) Ar. T.* (- . - - . .) aşırı bir biçimde senlibenli davranmak.
laubalilik *a. Ar. T.* (- . - - .) laubali olma durumu ya da laubaliye yakışır davranış.**laubalilik etmek** laubalice davranmak.
lav *a. İt. yerb.* yanardağların püskürme sırasında yeryüzüne çıkardıkları, yerin derinliklerinden gelen ve genellikle yanardağ ağzından aşağılara doğru akan kızgın, sıvı durumunda kayaç maddeleri. **lav silahı** uzun menzilli bir ateşli silah. **lav taşması** *yerb.* yanardağın püskürmesi sırasında çıkan lavın, yanardağ ağzından aşağılara doğru akması.
lava *a. İt.* (.' .) *den.* herhangi bir yere yanaşmış olan bir filikanın kürek çekilmeksizin, elle ilerletilmesi için verilen komut. **lava etmek 1)** *den.* bir yere yanaşmış olan filikayı elle ilerletmek. **2)** *mec.* birini çekiştirmek.
lavabo *a. İt.* (. .' .) **1** duvara tutturulmuş ya da ayaklı, el, yüz, bulaşık vb. yıkamaya yarayan, üzerinde soğuk ve sıcak su muslukları bulunan, dökülen suları aşağıdan pissu yoluna veren porselen, sac ya da emaye küvet. **2** lokanta, gar gibi yerlerde bu düzenin bulunduğu yer. *ör. Lavaboya gidip elimi yıkayacağım.*
lavaj *a. Fr.* **1** *hek.* vücudun bir organını su vererek yıkayıp temizleme. **2** (metalurjide) metal yüzeyleri bir işlem sonrası suyla yıkama. **lavaj yapmak** *hek.* (bir organı) suyla yıkayıp temizlemek.
lavanta *a. İt.* (. .' .) lavantaçiçeğinden yapılan ispirtolu esans. **lavanta mavisi** lavantaçiçeği renginde mavi.
lavantacı *a. İt. T.* (. .' . .) lavanta yapan ya da gezici olarak esans satan kimse.
lavantacılık *a. İt. T.* (. .' . . .) lavanta yapma ve satma işi.
lavantaçiçeği, -ni *b. a. İt. T. bitb.* ballıbabagillerden, çalı görünüşünde, sap ucunda başak durumunda mavi, mor ya da koyu kırmızı çiçekleri olan, çiçekleri esans sanayiinde kullanılan, güzel kokulu bir bitki.
lavaş *a. Far.* pide biçiminde, pideden de ince ekmek.
lavgar *s. ha.* boşboğaz, geveze, palavracı.
lavman *a. Fr.* **1** kalınbağırsağı, anüs yoluyla su fışkırtarak yıkama. **2** bu işlem için kullanılan sıvı ve araç.
lavrensiyum *a. Fr. kim.* ➻ **lorentiyum**.
lavrovit, -ti *a. Fr. yerb.* piroksen grubundan bir doğal silikat.
lavsonit, -ti *a. Fr. (Amerikalı madenci Audrew Comper Lawson'un adından) yerb.* hidratlı alüminyum ve kalsiyum silikatı.
lavta (I) *a. Al.* (.' .) *müz.* gövdesi uttan küçük, mızrapla çalınan bir çalgı.
lavta (II) *a. İt.* zor doğumlarda, doktorların bebeği ana rahminden çekmekte kullandıkları kıskaç benzeri bir araç.
lavtacı *a. Al T.* (.' . .) lavta **(I)** çalan kimse.
layemut, -tu *s. Ar.* (- . -) *esk.* sonsuza değin yaşayacak olan, ölmez, ölümsüz.
layık *s. Ar.* (- .) hak eden, uygun olan, yaraşan, yaraşır, uygun. **layığını bulmak 1)** dengini, kendisine uygun olanı, yaraşanı, eşini bulmak. **2)** hak ettiği cezayı görmek, hak ettiği kötü duruma düşmek. **layık görmek** (bir şeyi birine) uygun görmek, yakıştırmak.
layıkıyla *be. Ar. T.* (- . . .) olması gerektiği gibi, gereği gibi, gerektiğince.
layiha *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** herhangi bir konuda bir görüşü dile getiren yazı. **2** tasarı.
laytmotif *a. Al.* **1** *müz.* bir müzik yapıtında, bir duyguyu, düşünceyi ya da kişiliği göstermek için, yapıt boyunca sürekli yinelenen motif, ana motif. **2** *mec.* yazınsal bir yapıtta, bir söylevde vb. pek çok yinelenen, sık sık kullanılan söz ya da tümce.
Laz *ö. a.* **1** Güney Kafkasyalı bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* bu halkla ilgili, bu halka özgü olan.
lazanya *a. İt.* (. .' .) özel bir biçimde hazırlanmış bir tür İtalyan makarnası.
Lazca *ö. a.* Lazların konuştuğu dil.
lazer *a. İng. fiz. ("light amplification by stimulated emission of radiation"ın kısaltılmış biçim olan "laser"in Türkçedeki biçimi)* çok yeğin, çok güçlü ışık parıltıları oluşturan ışık kaynağı.
lazım *s. Ar.* (- .) gerek, gerekli. **lazım gelmek** (ya da **olmak**) gerekli olmak, gerekmek.
lazımlık *a. Ar. T.* (- . .) ➻ **oturak**.
Lazlık *ö. a.* Laz olma durumu, Lazların özelliği.
le *a.* Türk abecesinde "l" harfinin adı.
leb *a. Far. esk.*, **dudak. leb demeden leblebiyi anlamak** bir söze daha başlanırken ne demek istendiğini anlayıvermek, hemen anlamak.
lebaleb *s.* ve *be. Far.* (.' - .) *esk.* ağzına değin dolmuş (olarak).
lebdeğmez *b. a. Far. T. yaz.* genellikle Türk halk şiirinde saz ozanları arasında yaygın olan, içinde dudak ünsüzlerinin hiçbirinin bulunmadığı şiir.
leblebi *a. Far.* dış kabuğu çıkarıldıktan sonra fırında kavrulup eğlencelik olarak yenilen nohut. **leblebi şekeri** içinde leblebi olan şeker. **leblebiden nem kapmak** en küçük bir anıştırmadan vb. alınmak.
leblebici *a. Far. T.* leblebi yapan ya da satan kimse ya da dükkân.
leblebicilik *a. Far. T.* leblebi yapma ya da satma işi.
ledün, -nnü *a. Ar. esk.* Tanrı katı.

ledüni *s. Ar.* (. . -) *esk.* Tanrı'yla ilgili, gizli ve yüce.
lef, -ffi *a. Ar. esk.* iliştirme.
leffetmek *(-i, -e) Ar. T. esk.* iliştirmek.
legal *s. Fr.* yasadışı olmayan, yasaya uygun, yasal.
legalleşme *a. Fr. T.* legalleşmek eylemi.
legalleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **yasallaşmak**.
legato *be. İt.* (. .' .) *müz.* bir parçanın notalarının, ara vermeksizin birbirine bağlanarak çalınacağını ya da söyleneceğini belirtir.
lego *a. (marka adından)* plastikten ya da tahtadan yapılmış birçok parçadan oluşan ve parçaların yan yana, üst üste vb. getirilmesiyle birçok yapı ve biçim oluşturulabilen, çocuklar için yaratıcılığı geliştirici, eğitici bir oyuncak.
legorn *a. İng.* tüyleri genellikle beyaz, eti sarımtırak, bol yumurta veren, yumurta tavuğu olarak yetiştirilen bir tavuk soyu.
leğen *a. Far.* **1** içinde çamaşır ve benzeri şeyler yıkamakta, hamur yapmakta vb. kullanılan, metal ya da plastikten yapılmış, derinliği az, geniş kap. **2** *gövb.* üstün yapılı omurgalıların hepsinde, gövdenin arka ya da art ucunda bulunan, bir yanı omurganın bel bölümüyle, öteki yanı bacaklarla eklemlenen kemik çatı. **leğen başından almak** (bir kızı) ev işlerinde becerikli diye seçerek evlenmek.
leh *a. Ar.* **1** bir şeyden ya da bir kimseden yana olma, onun yanını tutma, onun iyiliğinden ve çıkarından yana olan davranış. **2** çıkar, yarar. **3** *il.* onun için, ondan yana, onun yararına. **lehinde olmak 1)** (bir şey birinin) çıkarına, yararına olmak. **2)** (birinin, bir şeyin) tarafını tutmak, ondan yana olmak. **lehinde söylemek** (ya da **bulunmak** ya da **konuşmak**) (birinin) iyiliğini söylemek, ondan yana konuşmak. **lehinde olmak** (bir şey birinin) çıkarına, yararına olmak. **lehte olmak** (bir şeyden) yana olmak.
Leh *ö. a.* **1** Polonya halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse, Polonyalı. **2** (ad tamlamalarında) Polonya ya da Polonyalılarla ilgili, Polonyalılara özgü.
lehçe *a. Ar.* bir anadilin tarihsel, toplumsal, bölgesel ve kültürel nedenlerle ses, yapı ve sözdizimi yönlerinden oldukça büyük farklılıklar gösteren kolu. *eş.* **diyalekt**.
Lehçe *ö. a.* (.' .) Polonya'da konuşulan dil.
lehçebilim *b. a. Ar. T.* bir anadilin ayrıldığı lehçeleri, ağızları konu alan dilbilim dalı. *eş.* **diyalektoloji**.
lehçebilimci *a. Ar. T.* lehçebilimle uğraşan kimse, lehçebilim uzmanı.
lehçeci *a. Ar. T.* ➻ **lehçebilimci**.
lehim *a. Ar.* **1** kimi metal parçalarını birbirine tutturma işleminde kullanılan, kalay ve kurşun alaşımlarının genel adı. **2** birleştirilecek, birbirine tutturulacak metal parçaları arasına bu alaşımdan katıp ergiterek elde edilen çok dayanıklı kaynak. **3** metal üzerinde bu işlemin yapılmış bulunduğu yer.
lehimci *a. Ar. T.* lehim yapan usta.
lehimcilik *a. Ar. T.* lehim yapma işi.
lehimleme *a. Ar. t.* lehimlemek eylemi.
lehimlemek *(-i) Ar. T.* lehimle birbirine tutturmak.
lehimlenebilme *a. Ar. T.* lehimlenebilmek eylemi.
lehimlenebilmek *(nsz) Ar. T.* lehimlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
lehimlenme *a. Ar. T.* lehimlenmek eylemi.
lehimlenmek *(nsz) Ar. T.* lehimle birleştirilmek, tutturulmak.
lehimletebilme *a. Ar. T.* lehimletebilmek eylemi.
lehimletebilmek *(-i, -e) Ar. T.* lehimletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
lehimletme *a. Ar. T.* lehimletmek eylemi.
lehimletmek *(-i, -e) Ar. T.* lehimlemek eylemini yaptırmak.
lehimleyebilme *a. Ar. T.* lehimleyebilmek eylemi.
lehimleyebilmek *(-i) Ar. T.* lehimlemek elinde olmak, lehimleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
lehimleyiverme *a. Ar. T.* lehimleyivermek eylemi.
lehimleyivermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede lehimlemek.
lehimli *s. Ar. T.* lehimle tutturulmuş.
Lehli *ö. a.* Polonyalı.
lejant, -tı *a. Fr.* söylence, efsane.
lejyon *a. Fr.* **1** *tar.* Eski Romalılarda, piyade ve süvarilerden oluşan askeri birlik. **2** *ask.* (batı ülkelerinde) genellikle yabancıların oluşturduğu, birkaç takımdan kurulu asker birliği.
leke *a. Far.* **1** yağ, mürekkep, kan gibi kirletici şeylerden kalan iz. *ör. Yağ lekesi kolay çıkmaz.* **2** bir yüzeyde, türlü nedenlerle oluşan renk değişikliği. *ör. Duvar kâğıtlarında lekeler oluşmuş.* **3** *mec.* yüz kızartıcı durum, namussuzluk. **4** *hek.* vücudun herhangi bir yerinde herhangi bir nedenle beliren, oluşan renk değişimi. *ör. Yüzünde lekeler çıkmış.* **5** *gökb.* (Güneş, Ay, gezegen için) parlak bir yüzeyde görülen karanlık bölüm. **6** *mim.* resim sanatında ve boyamada yüzeyi bütünüyle örten tek renkli parça. **leke etmek** (ya da **yapmak**) (bir şeyi) lekelemek, kirletmek. **leke getirmek** yüz kızartacak, onur kıracak bir duruma düşülmesine yol açmak. **leke olmak** (bir şey) üstünde leke oluşmak, lekelenmek. **(birine) leke sürmek** *mec.* onurunu sarsacak bir iftirada bulunmak, kara çalmak.
lekeci *a.* ve *s. Far. T.* lekecilik anlayışıyla yapıt veren (sanatçı).
lekecilik *a. Far. T.* doğa biçimleri yerine boyayla rasgele oluşan biçimleri yeğleyen, fırça vuruşundan, boyadan oluşan görüntünün insanın iç dünyasını, coşkusunu anlatmaya yeter olduğuna inanan soyut resim anlayışı. *eş.* **taşizm**.
lekeleme *a. Far. T.* lekelemek eylemi.

lekelemek *(-i) Far. T.* **1** üzerinde leke oluşturmak, lekelenmesine, kirlenmesine yol açmak, kirletmek. **2** *mec.* namusa dokunur bir suç yüklemek. **3** *mec.* ırzına geçmek, kirletmek.
lekelenebilme *a. Far. T.* lekelenebilmek eylemi.
lekelenebilmek *(nsz) Far. T.* lekelenmesi olanak içinde olmak ya da lekelenme olasılığı bulunmak.
lekeleniverme *a. Far. T.* lekelenivermek eylemi.
lekelenivermek *(nsz) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede lekelenmek. *ör. Sofra örtüsü birkaç kullanılışta lekeleniverdi.*
lekeleniş *a. Far. T.* lekelenmek eylemi ya da biçimi.
lekelenme *a. Far. T.* lekelenmek eylemi.
lekelenmek *(nsz) Far. T.* **1** üzerinde leke oluşmak, kirlenmek. **2** *mec.* adı kötüye çıkmak, namus yönünden kötü diye tanınmak.
lekeletme *a. Far. T.* lekeletmek eylemi.
lekeletmek *(-i) Far. T.* lekelemek eylemine uğratmak.
lekeleyebilme *a. Far. T.* lekeleyebilmek eylemi.
lekeleyebilmek *(-i) Far. T.* lekeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böğürtlen elleri lekeleyebilir.*
lekeleyiverme *a. Far. T.* lekeleyivermek eylemi.
lekeleyivermek *(-i) Far. T.* çok çabuk ya da kısa süre içinde lekelemek.
lekeli *s. Far. T.* **1** üzerinde leke oluşmuş, lekesi olan. **2** *mec.* adı kötüye çıkmış.
lekesiz *s. Far. T.* **1** üzerinde leke bulunmayan, lekesi olmayan. **2** *mec.* namuslu.
lekesizlik *a. Far. T.* lekesiz olma durumu.
leksikograf *a. Fr.* **sözlükçü**.
leksikografi *a. Fr.* **sözlükçülük**.
leksikolog *a. Fr.* ➻ **sözlükbilimci**.
leksikoloji *a. Fr.* ➻ **sözlükbilim**.
lektör *a. Fr.* ➻ **okutman**.
lenduha *a.* ve *s.* (. - -) çok iri ve kaba, kullanışsız (eşya). **lenduha gibi** çok büyük ve kaba, kocaman ve kullanışsız (eşya).
lenf *a. Fr. gövb.* ➻ **akkan**. **lenf damarları** içinde akkan dolaşan damarlar. **lenf düğümleri** (ya da **boğumları**) üç santimetre çapında ya da daha küçük çapta olabilen yuvarlak, oval akyuvar çoğalma merkezleri. **lenf organı** bademcik ve dalak gibi lenfosit yapan organlar.
lenfa *a. Fr.* (.' .) *gövb.* ➻ **akkan**.
lenfatik *s. Fr.* **1** akkanla ilgili olan. **2** *a.* ve *s.* lenfatizme yakalanmış olan (kimse).
lenfatizm *a. Fr. hek.* vitamin azlığından ya da lenf düğümlerinin oylumlarının artmasından doğan, derinin beyazlığı, tenin çok yumuşak olması, ayaklarda şişme ve boyundaki bezlerin büyümesi gibi belirtilerle kendini gösteren hastalık.
lenfosit *a. Fr. yaşb.* kanda, kemik iliğinde, akkanda bulunan, tek ve çok iri çekirdekli, küçük ve renksiz bir kan gözesi.
lenger *a. Far.* **1** yayvan ve derinliği az, geniş, büyük bakır kap. **2** *s.* bir lengerin alabileceği miktarda olan. **3** *a. den.* gemi demiri.
lengüistik *a. Fr.* ➻ **dilbilim**.
Leninci *ö. a.* ve *s.* Lenincilik yanlısı olan (kimse, görüş).
Lenincilik *ö. a.* Lenin'in oluşturduğu ve öne sürdüğü siyasal, toplumsal ve ekonomik görüş ve uygulamaların tümü, Lenin'in öğretisi.
Leninist, -ti *ö. a.* ve *s.* ➻ **Leninci**.
Leninizm *ö. a.* ➻ **Lenincilik**.
lens *a. İng.* **1** mercek . **2** kontaklens.
lento (I) *be. İt.* (.' .) *müz.* **1** bir müzik parçasının yavaş tempoyla çalınacağını belirtir. **2** *a.* yavaş tempoyla çalınan müzik parçası.
lento (II) *a. Fr.* (.' .) *mim.* yapılarda kapı ve pencerelerin ağaçtan, taştan ya da betondan yapılmış üst eşiği.
leopar *a. Fr.* ➻ **pars**.
lep *a.* ➻ **leb**. **lep demeden leblebiyi anlamak** ➻ **leb demeden leblebiyi anlamak**.
lepiska *a* (. .' .) *(Almanya'nın Leipzig kentinin adından)* **1** Leipzig kentinde dokunan bir ipek kumaş, Leipzig ipeği. **2** *s.* (saç için) bu ipeğe benzeyen, uzun, sarı ve yumuşak.
lepra *a. Yun. hek.* ➻ **cüzam**.
lesepase *a. Fr.* **1** bir sınırdan geçebilmek için verilmiş izin. **2** bu izni gösteren belge.
leş *a. Far.* **1** kokmuş durumdaki hayvan ölüsü. **2** *a.* ve *s.* çok kötü kokan (şey). **leş gi bi 1)** (yer için) çok pis. **2)** (koku için) çok kötü, rahatsız edici, ağır. **3)** *mec.* tembel ya da çok yorgun (kimse). *ör. Akşamdan beri leş gibi, bir yere kımıldamıyor, yatıyordu.* **leş gibi sarhoş** çok sarhoş, körkütük sarhoş. **leş gibi serilmek** yorgunluk, sarhoşluk vb. nedeniyle kollarını ve bacaklarını yayarak kımıldamadan yatmak. **leş yapmak** *arg.* (sürücü) taşıtıyla birini çiğneyerek ölümüne yol açmak. **leşi olmak** *arg.* daha önce bir kimseyi öldürmüş bulunmak, eski bir katil olmak. **(birinin) leşini çıkarmak** bir kimseyi adamakıllı dövmek, döverek kımıldayamaz duruma sokmak, çok dövmek. **(birinin) leşini sermek** (gözdağı için söylenir) öldürmek.
leşçil *s. Far. T.* leşle beslenen (hayvan).
leşkargası, -nı *b. a. Far. T.* **1** kargagillerden, Avrupa ve Asya'da orman, çayır ve bahçelerde yaşayan, vücudu külrengi bir kuş. **2** *mec.* insanların güç durumlarından yararlanmak isteyen kimse.
letafet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** güzellik, hoşluk. **2** yumuşaklık, incelik.
letarji *a. Fr. hek.* insanda yaşam işlevlerinin aşırı ölçüde zayıfladığı, çok derin ve sürekli, patalojik uyku durumu.

letrizm *a. Fr. yaz.* XX. yüzyılın başlarında Fransa'da, Romen asıllı ozan İsodore İsou'nun öncülüğünde kurulan, yerleşik dil dizgesini, sözcükleri ve sözcüklerin anlam değerlerini hiçe sayan, şiirde temel birim olarak harfi benimseyen, şiiri harflere dönüştüren, bir süre etkili olmuş bir akım.

leva *a. Bul.* (.' .) Bulgaristan'ın para birimi.
levanten *s. Fr.* Levantenlere özgü olan.
Levanten *a. Fr.* Yakındoğu ülkelerine yerleşmiş, oralarda yaşayan ayrı ırktan, ayrı dinden kimselerle evlenerek soyu karışmış Avrupa asıllı kimse.
levazım *ç. a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** gerekli olan şeyler, gereçler. **2** *ask* ➻ **levazım sınıfı**. **levazım bölüğü** *ask.* levazım işleriyle görevli bölük. **levazım sınıfı** *ask.* savaşta ve barışta, silah ve cephane dışında kalmak üzere, silahlı kuvvetlerin yiyecek, giyecek ve benzeri çeşitli araç ve gereçlerini sağlamakla görevli, bu işlere bakan asker sınıfı.
levazımcı *a.* ve *s. Ar. T. ask.* levazım sınıfından olan (asker).
levazımcılık *a. Ar. T. ask.* levazımcının görevi, yaptığı iş.
levent *a. İt.* **1** *tar.* Osmanlı donanmasında ve kıyılarında görev yapan asker sınıfı. **2** *a.* ve *s. mec.* boylu boslu, yakışıklı (erkek).
leventleşme *a. İt. T. mec.* leventleşmek eyelemi.
leventleşmek *(nsz) İt. T. mec.* boylu boslu, yakışıklık bir erkek olmak.
leventlik *a. İt. T.* **1** levent olma durumu. **2** levendin görevi.
levha *a. Ar.* **1** bir yere asılmak üzere yazılmış ya da bir yerde asılı bulunan yazı. **2** tabela. **3** bir yerde asılı bulunan resim, tablo. **4** kurşun, çinko, demir vb.den, ince, yassı büyük parça. *ör. Birkaç tane çinko levha ile çatı kaplanır mı?*
levrek *a. Yun. hayb.* levrekgillerden, kuzey yarımkürenin sıcak ve ılıman denizlerinde yaşayan, Türkiye'nin denizlerinde de bol bulunan, vücudu füze biçiminde, karın ve sırt yüzgeçleri yelpaze, kuyruk yüzgeçi palet gibi, derisi iri pullarla örtülü, karnı gümüşrengi, sırtı kurşuni, 10-15 kilogram ağırlığa ve 1 metre uzunluğa ulaşabilen, çok iri, eti beyaz ve lezzetli bir balık.
levrekgiller *ç. a. Yun. T. hayb.* kemikli balıklardan, denizlerde ve bir bölümü tatlı sularda yaşayan, yüzgeçleri dikenli, pulları pütürlü bir balık familyası.
levüloz *a. Fr. kim.* balda ve birçok meyvede bulunan bir tür şeker, meyve şekeri. *eş.* **früktoz**.
levye *a. Fr.* **1** bir düzeneğin kumanda kolu. **2** bir şeyi gevşetmek, yerinden oynatmak, kaldırmak gibi işlerde kullanılan, kaldıraca benzer araç. **3** bir taşıt lastiğini janttan sökmeye yarayan demir çubuk.
ley *a. (Rumence)* Romanya'nın para birimi.
leyla *a. Ar. arg.* çok içip aşırı ölçüde sarhoş olmuş kimse. **leyla gibi** *arg.* çok sarhoş (kimse).
leylak *a. Ar.* (**k** kalın okunur) *bitb.* **1** zeytingillerden, karşılıklı dizilişte yapraklı, salkım durumunda çiçekli, yaklaşık on türü bulunan, bahçelerde yetiştirilen bir ağaççık. **2** bu ağacın eflatun, pembe ya da beyaz renkte, hoş kokulu çiçeği.
leylaki *s. Ar.* (. - -) leylak çiçeğinin rengine benzeyen, eflatuna ya da pembeye yakın (renk).
leylek *a. Far. hayb.* leyleksilerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'da yaşayan, kışları tropikal Afrika'da geçiren, büyük, uzun bacaklı, uzun gagalı, bacakları ve gagası kırmızı renkte, beyaz tüylü, kanat uçları siyah telekli bir göçmen kuş. **leyleği havada görmek** (sık sık geziye çıkanlara takılmak için söylenir) yolculuğa çok sık çıkmak. *ör. Bu kaçıncı yolculuk, leyleği havada gördün herhalde.* **leyleğin (yuvadan) attığı yavru** yakınlık görmekte olduğu çevresinden artık ilgi ve destek görmeyen kimse. **leyleğin ömrü laklakla geçer** aylak insan bütün zamanını gevezelikle, çene çalmakla geçirir. **leylek gibi** zayıf ve uzun bacaklı (kimse).
leylekgagası, -nı *b. a. Far. T.* bir çizimin, oranları bozulmaksızın daha küçük ya da daha büyük olarak çiziminde kullanılan aygıt.
leylekgiller *ç. a. Far. T. hayb.* leyleksilerden bir familya.
leylekler *ç. a. Far. T. hayb.* leyleksiler takımının bir alttakımı.
leyleksiler *ç. a. Far. T. hayb.* kuşlar sınıfından leylekler, balıkçıllar, sümsükgiller ve flamanları içine alan omurgalı hayvanlar takımı.
leyli *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **yatılı**.
lezbiyen *a. Fr.* ➻ **sevici**.
lezbiyenizm *a. Fr.* ➻ **sevicilik**.
lezbiyenlik *a. Fr. T.* ➻ **sevicilik**.
leziz *s. Ar.* (. -) damakta hoş tat bırakan, tadı güzel, lezzetli.
lezyon *a. Fr.* **1** *hek.* organların yapısında görülen bozukluk, doku bozukluğu. **2** yara.
lezzet, -ti *a. Ar.* **1** ağız yoluyla alınan tat. **2** *mec.* herhangi bir şeyden alınan zevk, haz. **lezzet almak 1)** tat almak. **2)** *mec.* hoşlanmak.
lezzetlendirebilme *a. Ar. T.* lezzetlendirebilmek eylemi.
lezzetlendirebilmek *(-i) Ar. T.* lezzetlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
lezzetlendirilebilme *a. Ar. T.* lezzetlendirilebilmek eylemi.
lezzetlendirilebilmek *(nsz) Ar.* lezzetlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
lezzetlendirilme *a. Ar. T.* lezzetlendirilmek eylemi.
lezzetlendirilmek *(nsz) Ar. T.* lezzet, tat katılmak, lezzetlenmesi sağlanmak.
lezzetlendirme *a. Ar. T.* lezzetlendirmek eylemi.
lezzetlendirmek *(-i) Ar. T.* lezzetli bir duruma gelmesini sağlamak, tat vermek.
lezzetlenebilme *a. Ar. T.* lezzetlenebilmek eylemi.
lezzetlenebilmek *(nsz) Ar. T.* lezzetlenmesi olanak içinde olmak ya da lezzetlenme olasılığı bulunmak.
lezzetleniverme *a. Ar. T.* lezzetlenivermek eylemi.

lezzetlenivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak lezzetlenmek. *ör. Yemek tuzsuzdu, tuz katınca lezzetleniverdi.*
lezzetlenme *a. Ar. T.* lezzetlenmek eylemi.
lezzetlenmek *(nsz) Ar. T.* lezzetli bir duruma gelmek, iyi bir tat kazanmak.
lezzetli *s. Ar. T.* beğenilerek yenilen, tadı güzel olan, hoşa giden.
lezzetlilik *a. Ar. T.* lezzetli olma durumu.
lezzetsiz *s. Ar. T.* tadı güzel olmayan, tatsız.
lezzetsizleşebilme *a. Ar. T.* lezzetsizleşebilmek eylemi.
lezzetsizleşebilmek *(nsz) Ar. T.* lezzetsizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
lezzetsizleşme *a. Ar. T.* lezzetsizleşmek eylemi.
lezzetsizleşmek *(nsz) Ar. T.* hiç lezzeti kalmamak, tatsızlaşmak.
lezzetsizleştirme*a. Ar. T.* lezzetsizleştirmek eylemi.
lezzetsizleştirmek *(nsz) Ar. T.* tatsız duruma getirmek, tatsızlaştırmak. *ör. Tuzsuzluk yemeği lezzetsizleştirdi.*
lezzetsizlik *a. Ar. T.* tatsız olma durumu, tatsızlık.
lığ *a.* bir akarsuyun getirip yığdığı, çekilirken geride bıraktığı kum, çakıl, kil, balçık gibi öğelerin karışımından oluşan yığın.*eş.* **alüvyon**.
lığlama *a.* lığlamak eylemi.
lığlamak *(nsz)* (akarsu, sel) ince çamur, birikinti getirip yığmak.
lığlanma *a.* lığlanmak eylemi.
lığlanmak *(nsz)* (toprak için) üzerinde lığ birikmek.
lığlaşma *a. coğr.* akarsuların, taşıdıkları çakıllarla karışık kum ve kil gibi maddeleri koyakların tabanlarına, kıyı ve dağ eteği ovalarına, sığ deniz ve göl çukurlarına yığmaları olayı.
lığlı *s.* **1** (toprak için) üzerinde lığ birikmiş. **2** (toprak için) lığdan oluşmuş. **3** *ha.* (su için) bulanık.
lıkır *a.* (tek başına kullanılmaz) sıvıların bir kaptan akarken çıkardığı sesi anlatır. **lıkır lıkır** *ik. be.* (kaptaki bir sıvı akarken) lık lık diye ses çıkarak.
lıkırdama *a.* lıkırdamak eylemi.
lıkırdamak *(nsz)* (kaptaki sıvı) akarken lık lık ya da lıkır lıkır diye ses çıkarmak.
lık lık *ik. be.* lıkır lıkır.
Li *kim.* lityum elementinin kimyasal simgesi.
libas *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **giysi**.
liberal, -li *s. Fr.* **1** liberalizmden yana olan (kimse, görüş). *eş.* **erkinci**. **2** *mec.* hoşgörülü (kimse).
liberalizasyon *a. Fr.* liberalleştirme eylemi.
liberalizm *a. Fr.* **1** *eko.* bireyin özgür olmasını ve ekonomik güçler arasında özgür yarışmayı, devletin bireyler, sınıflar ve uluslar arasındaki ekonomik ilişkilere karışmamasını isteyen siyasal ve ekonomik öğreti. *eş.* **erkincilik**. **2** *fels.* herkese vicdan, inanç, düşünce özgürlüğü tanınmasının gerekli olduğunu savunan, özgür düşünceye bağlı dünya görüşü.
liberalleşebilme *a. Fr. T.* liberalleşebilmek eylemi.
liberalleşebilmek *(nsz) Fr. T.* liberalleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
liberalleşme *a. Fr. T.* liberalleşmek eylemi.
liberalleşmek *(nsz) Fr. T.* liberal bir duruma gelmek.
liberalleştirilme *a. Fr. T.* liberalleştirilmek eylemi.
liberalleştirilmek *(nsz) Fr. T.* liberal olması sağlanmak. *ör. Ticaret biraz liberalleştirilince gelişti.*
liberalleştirme *a. Fr. T.* liberalleştirmek eylemi.
liberalleştirmek *(-i) Fr. T.* liberal duruma getirmek.
liberallik *a. Fr. T.* liberal olma durumu.
liberasyon *a. Fr. eko.* dışalımı serbest bırakma. **liberasyon listesi** dışalım yoluyla ülkeye girmesine izin verilen malların listesi.
libero *a. Fr. sp.* ayaktopunda, oyunu kuran, savunmaya yardım eden, alanın her yerinde oynayabilen oyuncu.
libido *a. Fr.* (. .' .) *ruhb.* insanın yaşama gücünün, davranışlarının temelini oluşturan cinsel içgüdü.
liboş *s. arg.* "liberal gözüküp devleti vb. soyan kimse, çıkarcı liberal" anlamında uydurma bir sözcük.
liboşlaşma *a. arg.* liboşlaşmak eylemi,
liboşlaşmak *(nsz) arg.* her alanda liberalliği, küreselleşmeyi savunur gözüküp el çabukluğuyla varsıllaşmayı amaçlamak.
liboşluk *a. arg.* liboşun davranışı.
libre *a. Fr.* (. ' .) *eski.* yarım kilogramlık bir ağırlık ölçü birimi.
libretto *a. İt.* (. .' .) **1** *müz.* bir operanın sözleri ve bu sözlerin bulunduğu kitap. **2** bir pandomimi ya da baleyi açıklayan kitap.
Libyalı *ö. a.* ve *s.* (. ' . .) Libya halkından olan (kimse).
lider *a. İng.* (. ' .) **1** ➻ **önder**. **2** bir örgütün en üst düzeyde yönetimiyle görevli, özellikle bir partinin başkanı olan kimse. **3** *sp.* bir yarışmada başta bulunan takım ya da yarışmacı.
liderlik *a. İng. T.* **1** ➻ **önderlik**. **2** lider olma durumu. **2** liderin görevi.
liderleşme *a. İng. T.* ➻ **önderleşme**.
liderleşmek *(nsz) İng. T.* ➻ **önderleşmek**.
lif *a. Ar.* **1** genel olarak, her tür maddeyi oluşturan çok ince ve uzun parça, hayvan, bitki, mineral gibi doğal maddelerden elde edilen ince iplikçik. **2** banyoda yıkanırken sabunlanmak için kullanılan bitki telleri yumağı ya da türlü ipliklerden yapılmış örgü. **3** *yaşb.* tel. **4** dokuma hammadelerinin en ince elemanı. **lif lif** *ik. be.* ince ince, tel tel. *ör. Eti lif lif didikleyip pilavın üstüne ekledi.*
lifleme *a. Ar. T.* liflemek eylemi.
liflemek *(-i) Ar. T.* vücudu liflc sabunlamak.

lifleniş *a.* lflenmek eylemi ya da biçimi.
liflenme *a. Ar. T.* liflenmek eylemi.
liflenmek *(nsz) Ar. T.* **1** lif oluşmak. *ör. Portakallar liflenmiş.* **2** lifle sabunlanmak.
lifli *s. Ar. T.* lifi olan.
lig *a. Fr. sp.* ➻ **küme**[5]. **ligden düşme** *sp.* ➻ **küme** (ya da **kümeden**) **düşme**.
lika *a. Far.* (.' .) *esk.* eskiden mürekkep hokkalarına konulan ipek kırpıntısı ya da ham ipek.
liken *a. Yun.* **1** *bitb.* ortakyaşar bir suyosunuyla tel yapıda bir mantarın ortakyaşaması biçiminde ortaya çıkan bitkilerin genel adı. **2** *hek.* leke gibi beliren kabarcıklar durumunda, kaşıntı veren bir deri hastalığı.
likenleşme *a. Yun. hek.* derinin kalınlaşması.
likidasyon *a. Fr. tic.* ➻ **tasfiye**[2].
likide *a. Fr. tic.* "alacak ve verecekleri hesaplayarak sonucu belirtmek" anlamında ***likide etmek*** teriminde geçer.
likidite *a. Fr. tic.* **1** para ve ticaret işlemlerinde kullanılabilen kısa vadeli anamal. **2** kolaylıkla paraya çevrilebilecek özellikteki varlıklar.
likit *a.* ve *s.Fr.* **1** sıvı. *ör.Yakıt olarak likit gaz kullanıyoruz.* **2** *tic.* hemen kullanılabilecek durumdaki para. **likit gaz** sıvılaştırılmış petrol gazı.
likorinoz *a. Yun.* (. . .' .) birtakım balıkların iste kurutulması yoluyla yapılan balık pastırması.
likör *a. Fr.* alkol, su, meyve özü, esans ve şeker karışımıyla, mayalanma olmaksızın yapılan alkollü içki. **likör bardığı** camdan yapılmış, likör içmekte kullanılan, ince ve zarif, küçük bardak.
liman *a. Yun.* **1** gemilerin yük almalarına ya da yük boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine uygun kuruluşları bulunan, barınmalarına yarayan doğal ya da yapay sığınak. **2** *coğr.* kıyıda, doğal olarak ya da dalgakıranla fırtınalara karşı korunmuş yer. **3** *coğr.* deniz taşımacılığının giriş ve çıkış kapısı olarak gelişmiş kent. **4** *mec.* sakin ve durgun yer. **liman işçisi** ➻ **dok işçisi**. **liman kenti** *coğr.* ➻ **liman**[3]. **liman reisi** gemilerin limana girip çıkması, yük alıp yük boşaltması vb. işlerine bakan yetkili kimse.
limanlama *a. Yun. T.* limanlamak eylemi.
limanlamak *(nsz) Yun. T.* **1** (gemi) bir limana girip orada kalmak. **2** (deniz, rüzgâr, hava) durgunlaşmak, sakinlemek, yatışmak.
limanlık *s. Yun. T.* **1** liman olarak düzenlenmeye elverişli, liman gibi kullanılan (yer). **2** (deniz, hava) dalgasız, sakin, yatışmış.
limbo *a. İt.* (.' .) *den.* **1** ırmaklarda ve sığ sularda kullanılan, bordaları düz ve yassı bir tür yük teknesi. **2** bir ticaret gemisinin, içindeki yükü bordasına yanaşan bir başka gemiye aktarma işlemi.
lime *a. Far.* (- .) *esk.* "parça parça olmuş, yırtılmış" anlamındaki ***lime lime*** ikilemesinde geçer. *ör. Ceketi lime limeydi.* **lime lime etmek** (genellikle giyilecek şeyler için) parçalayıp ufalamak, ufak parçalara ayırmak, eskitip çürütmek, yırtık pırtık bir duruma getirmek. **lime lime olmak** (genellikle giyilecek şeyler) parçalanıp ufalanmak, ufak parçalara ayrılmak, eskiyip çürümek, yırtık pırtık bir duruma gelmek.
limit, -ti *a. Fr.* **1** bir şeyin nicelik yönünden ulaşabileceği en son sınır, nokta ya da yer. **2** *mat.* değişken bir büyüklüğün, erişmek zorunda olmaksızın istenildiği kadar yaklaşabildiği değişmez büyüklük.
limitet, -ti *s. İng.* (.' . .) *tic.* ve *huk.* "ortaklarının sorumluluğu, koydukları anaparayla sınırlı bulunan ortaklık" demek olan ***limitet ortaklık*** teriminde "sınırlı" anlamında geçer.
limitsiz *s. Fr. T.* kendisi için bir sınırlama söz konusu olmayan, sınırsız.
limon *a. Yun. bitb.* **1** turunçgillerden, sıcak ve ılıman iklimlerde bahçelerde yetiştirilen, boyu 3-5 metre, yaz kış yaprak dökmeyen, güzel kokulu ak çiçekler açan, odunu mobilyacılıkta kullanılan bir ağaç. **2** bu ağacın sarı ve kokulu kabuklu, bol ve ekşi sulu, C vitamini bakımından zengin, yumurta biçiminde meyvesi. **limon asidi** ➻ **sitrik asit** . **limon esansı** limon kabuğundan çıkarılan esans. **limon gibi 1)** çok sarı, sapsarı. **2)** çok ekşi. **limon kabuğu gibi** *tkz.* (şapka için) küçük ve biçimsiz. **limon sarısı** limon[2] kabuğunun rengi. **(bir şeye) limon sıkmak** *arg.* (bir konuşmayı, bir ortamı, bir yaklaşımı vb.) olumsuz etkileyecek bir şey söylemek ya da bir davranışta bulunmak. **limon suyu** limon meyvesinden çıkarılan su.
limonata *a. İt.*(. . .' .) su, şeker ve limon[2] suyundan yapılan serinletici şerbet. **limonata bardağı** limonata içmekte kullanılan, ince ve uzunca cam bardak. **limonata gibi** sıcak günlerde hafif hafif esen serinletici rüzgâr için kullanılır.
limonatacı *a. İt. T.* (. . .' . .) limonata yapan ya da satan kimse.
limoni *s. Yun. Ar.* (. - -) **1** limon[2] renginde olan, yeşile çalan açık sarı. **2** *mec.* beklenmedik şeylerden alınan, alınan (kimse). **3** (insan ilişkileri için) biraz bozuk. **limoni hava** yağmur yağıp yağmayacağı pek belli olmayan kapalı hava.
limonit, -ti *a. Fr. yerb.* kahverengi ya da sarı renkte, doğal durumdaki hidratlı demir oksit.
limonküfü *b. a. Yun. T.* **1** yeşile çalan mavi renk. **2** *s.* bu renkte olan.
limonlama *a. Yun. T.* limonlamak eylemi.
limonlamak *(-i)* içine ya da üstüne limon suyu katmak ya da sıkmak.
limonlanma *a. Yun. T.* limonlanmak eylemi.
limonlanmak *(nsz)* içine ya da üstüne limon suyu katılmak ya da sıkılmak. *ör. Salata limonlanınca lezzetlenir.*
limonlu *s. Yun. T.* içine limon suyu katılmış ya da limon doğranmış olan. *ör. Bol limonlu salata, iştah açar.*

limonluk *a. Yun. T.* **1** soğuktan zarar gören bitkilerin korunduğu, yetiştirildiği, bir bölümü ya da tümü camlı, kapalı yer.*eş.* **sera**. **2** suyunu çıkarmak için, kesilmiş limonu üzerine bastırıp sıkmaya yarayan, ortası tümsek ve çok oluklu, küçük mutfak aracı. **3** balkon, merdiven gibi yerlerin kenarlarına çekilen 25-30 cm. yüksekliğindeki set.

limontuzu, -nu *b. a. Yun. T. ha.* limon asidinin tuzu, sitrik asit.

limuzin *a. Fr. (oldukça uzun ve arka bölümü kapalı, ön bölümünün üstü açık, eski bir otomobil karoseri biçiminden)* uzun ve geniş karoserli, içinde her türlü donanım bulunan, konforlu ve gösterişli büyük otomobil.

linç, -çi *a. İng. (suçüstü yakalanmış suçluları hemen yargılayıp hüküm vermekle ünlü, Amerika Birleşik Devletleri'nin Virginia eyaleti yargıcı Lynch' in adından)* halktan bir topluluğun, bir suçluyu ya da kendilerine göre suç olan bir davranışta bulunmuş birini, yumruk, taş, sopa gibi araçlarla döve döve öldürmesi. **(birini) linç etmek** (halktan bir topluluk) bir suçluyu ya da kendilerine göre suç olan bir davranışta bulunmuş birini, yumruk, taş, sopa gibi araçlarla döve döve öldürmek.

lineer *s. Fr. mat.* **1** çizgilerle ilgili olan. **2** değişmesi bir doğruyla gösterilebilen.

linin *a. Fr. yaşb.* göze çekirdeğinde bulunan ve kromatin tanelerini taşıyan, ağ görünümünde ipliksi yapıya verilen ad.

link (I) *a. ha.* atın eşkin yürüyüşü. **linge kaldırmak** *ha.* (atı) atın yürüyüşünü hızlandırmak, yürümeyle koşma arası bir yürüyüşe geçmesini sağlamak.

link (II) *a. Fr.* bildirişimi, iletişimi sağlayan dizgenin, teknik ağın birliği.

linkleme *a. ha.* linklemek eylemi.

linklemek *(nsz) ha.* **1** (at) eşkin yürüyüşe geçmek. **2** (insan) koşarcasına yürümek.

linolyum *a. Fr.* (. .' .) genellikle yer döşemesi olarak kullanılan, üzeri ketenyağı ve mantar tozuyla kaplanmış jüt bezi. *eş.* **muşamba**[4].

linotip, -pi *a. İng.* basımevlerinde kullanılan, harfleri dizen ve satırları blok durumunda döken dizgi makinesi.

linyit, -ti *a. Fr. yerb.* bataklıklardaki bitki kalıntılarının bozunması ve üzerinin, çok uzun bir zaman dilimi içinde, alüvyon çökeltilerle örtülmesiyle oluşan, bileşimindeki karbon oranı yaklaşık yüzde 70 olan, kahverengi ya da siyah, taşıl kömür.

lipari *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* çiroz durumundan çıkarak yağlanmaya başlamış olan uskumru.

liparit, -ti *a. (Lipari adalarının adından) yerb.* ➻ **riyolit**.

lipit *a. Fr. hek.* her tür organik yağın ortak adı. **lipit düşürücü** kandaki lipit oranını, özellikle kolesterol miktarını normal duruma getirmeye yarayan ilaç.

lipom *a. Fr. hek.* çoğu zaman deri altında, sırtta ve omuzda görülen, yağ dokusunun büyümesiyle oluşan iyi huylu ur.

lipsos *a. Yun.* (.' .) *hayb.* iskorpitgillerden, Atlas Okyanusu'nda ve Akdeniz'de yaşayan, biçim olarak iskorpite çok benzeyen, 30-40 cm. boyunda, rengi genellikle kırmızı, derisinde benekler bulunan, yüzgeçlerindeki dikenlerde etkili bir zehir olan, eti çok lezzetli bir balık.

lir *a. Fr.* mitolojik çağlardan beri bilinen ve kullanılan, kirişleri elle çekilerek çalınan bir çalgı.

lira *a. İt.* (.' .) **1** yüz kuruş değerinde Türk para birimi. **2** Mısır, Suriye gibi kimi ülkelerin para birimlerine de bu ad verilir. **3** *esk.* Osmanlı döneminde, kâğıt paradan önce kullanılmış olan, 7 gram ağırlığında altın sikke.

liralık *s. İt. T.* (.' . .) **1** herhangi bir lira değerinde olan. *ör. Yüz bin liralık ayakkabı mı kaldı?* **2** *a.* lira[1]. *ör. Parayı bir tomar iki yüz elli bin liralıklarla ödedi.*

liret, -ti *a. İt. esk.* İtalya'nın eski para birimi.

lirik *s. Fr.* **1** esinle dolu, coşkulu, coşkun. **2** *yaz.* Eski Yunan yazınında lir eşliğinde söylenen (koşuk). **3** *a. yaz.* genellikle kişisel duygulara yaslanan, çok etkileyici, coşkun, akıcı anlatımı olan yazın türü. **lirik şiir** *yaz.* **1)** *esk.* Eski Yunanlılarda lir eşliğinde söylenen koşuk. **2)** ozanın kişisel, içten gelen duygularını ya da toplumun ortak duygularını yansıtan, coşkun, akıcı ve ateşli bir anlatımı olan şiir.

lirizm *a. Fr.* kişisel duyguların, iç dünyanın esin yoluyla, coşkulu ve etkili bir biçimde anlatılması.

lisan *a. Ar.* (. -) ➻ **dil (I)**. **lisana gelmek** (konuşmaz şeyler) konuşmaya başlamak, dillenmek.

lisaniyat, -tı *ç. a. Ar.* (. - . -) *esk.* ➻ **dilbilim**.

lisans *a. Fr.* **1** genellikle dört yıllık üniversite ya da yüksekokul öğrenimi. **2** bu öğrenim sonunda elde edilen ve diplomayla belgelendirilen akademik derece. **3** *huk.* yabancı bir firmanın bir malının üretilebilmesi için o firmaca üretici firmaya verilen izin ve yetki. **4** *tic.* kimi mallar için devletçe verilen dışalım ya da dışsatım izni. **5** *sp.* spor federasyonunun bir sporcuya verdiği, resmi yarışmalara katılabilmesi için gereken kayıt fişi ya da kimlik kartı.

lisanslı *s. Fr. T.* lisansı olan.

lisansüstü *b. a. Fr. T.* lisans öğreniminden sonra, ona dayalı olarak yapılan (öğrenim). **lisansüstü eğitim** lisans derecesi ya da diploması almış olanlara, kendi dallarında ya da ilgi duydukları bir bilim dalında yüksek lisans ya da doktora yaparak uzmanlaşma olanağı veren eğitim.

lise *a. Fr.* (.' .) ilköğretim okulundan sonra en az üç yıllık bir eğitimle, öğrencileri yükseköğretime hazırlayan ortaöğretim kurumu.

liseli *s.* ve *a. Fr.* (.' . .) lise öğrencisi.

liste *a. Fr.* (.' .) alt alta yazılmış şeylerin tümü ve bu şeylerin yazılı bulunduğu kâğıt. *eş.* **çizelge**[2], **dizelge** . **liste yapmak** liste durumuna getirmek, listelemek.

listeleme *a. Fr.*listelemek eylemi.
listelemek *(-i)* ➻ **dizelgelemek**.
literatür *a. Fr.***1** ➻ **yazın (I)**. **2** herhangi bir bilim dalında yazılmış olan yazıların, yapıtların tümü.
litografi *a. Fr.* ➻ **litografya**.
litografya *a. Fr.* (. . .' .) **1** ➻ **taşbaskı, taşbasması**. **2** *s.* bu yöntemle basılmış olan (yazı, resim). **litografya taşı** taşbaskı işlerinde, taşbasmasında kullanılan çok düzgün bir kalker.
litografyacı *a. Fr. T.* (. . .' . .) taşbaskıyla uğraşan, taşbaskı işleri yapan kimse.
litoloji *a. Fr.* ➻ **taşbilim**.
litosfer *a. Fr.* ➻ **taşyuvarı**.
litre *a.Yun.* (.' .) **1** genellikle sıvıları ölçmekte kullanılan, bir desimetre küp oylumunda bir ölçü birimi. **2** *s.* bir litrenin alabileceği miktarda olan. *ör. Arabanın deposu kırk litre benzin aldı.*
litrelik *s. Yun. T.* (.' . .) herhangi bir sayıda litre ölçüsünde sıvı alan. *ör. Viski bir litrelik bir şişedeydi.*
liturya *a. Yun.* (. .' .) ➻ **kudas**.
lityum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Li, atom sayısı 3, atom ağırlığı 6,941 ve yoğunluğu 0,55 olan, 18,54 santigrat derecede ergiyen, doğada silikatlar ve fosfatlar durumunda bulunan, bütün elementlerin en hafifi olan, gümüş parlaklığında, katı bir element.
liva *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ➻ **sancak**[1,4]. **2** *ask.* tugay. **3** *ask.* tuğgeneral.
livar *a. İt.* **1** içinde canlı balıkların saklandığı ağaçtan ya da metalden kap. **2** içinde canlı balık saklanan, denizden bölünmüş havuz. **3** özellikle balıkçı sandallarında, tutulan balıkların canlı olarak korunması için yapılmış, içinde su bulunan, sızdırmaz bölme. **livarlı tekne** livarı bulunan tekne.
liyakat, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** layık olma, yaraşma, yaraşırlık, uygunluk. **2** yeterlilik, yetenek. **liyakat göstermek** başarılı olmak, başarmak. **liyakat sahibi** başarılı, yetenekli.
liyakatli *s. Ar. T.* (. - . .) yeterliği olan, başarılı, yetenekli.
liyakatlilik *a. Ar. T.* (. - . . .) liyakatli olma durumu.
liyakatsiz *s. Ar. T.* (. - . .) yeterliği olmayan, başarısız, yeteneksiz.
liyakatsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) liyakatsiz olma durumu.
lizol, -lü *a. Fr.* ➻ **krezol**.
lizöz *a. Fr.* kadınların, genellikle geceelik üstüne giydikleri, çoğunlukla bele değin olan, süslü, hafif üst giysisi.
lobelya *a. Lat.* (. .' .) *bitb.* anayurdu Kuzey Amerika olan, bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, salkım durumunda mavi çiçekler açan, çok yıllık bir bitki.
lobi *a. İng.* **1** *mim.* bir yapının kapısından içeri girildiğinde ilk boşluk. **2** otel, lokanta gibi yerlerde, oturulabilecek biçimde yerleri de bulunan, girişe yakın geniş yer. **3** *mec.* genellikle yolsuz çıkarlar sağlamak amacıyla bir araya gelerek, parlamentoda, basında vb. işlerine, çıkarlarına uygun siyasayı etkili, geçerli kılmaya çalışan topluluk.
lobici *a. İng. mec.* lobi çalışmaları yapan, lobi oluşturan kimse.
lobicilik *a. İng. mec.* lobicinin yaptığı iş.
lobut, -tu *a. Ar.* **1** kısa, kalın ve düzgün sopa. **2** *sp.* kol gücünü geliştirmeye yarayan, gürgenden jimnastik aracı. **3** *ha.* araba tekerleğinin, ağaçtan ve tek parça durumundaki dış çevresi. **4** *s. ha.* kaba saba, incelikten yoksun (kimse).
loca *a. Fr.* (.' .) **1** tiyatro, sinema gibi eğlence yerlerinde seyircilerin ya da parlamento salonlarında dinleyicilerin oturabileceği, üç yanı kapalı, üç beş kişilik özel bölüm. **2** Masonların toplantılarını yaptıkları yer.
loça *a. İt.* (.' .) *den.* gemilerin baş bodoslamalarının her iki yanında bulunan ve çapa zincirlerinin geçmesine yarayan, çapayı içine alabilen delik.
loda *a. ha.* (.' .) **1** yığın. **2** demet. **3** saman yığını. **loda etmek** *ha.* biriktirmek, toplamak, yığmak.
loder *a İng.* ➻ **yükler**.
lodos *a. Yun.* **1** güney ya da güneybatı yönünden esen, çoğu zaman kuru ve sıcak, kimi zaman yağış getiren rüzgâr. *ör. Lodos akşama değin sürdü.* **2** bu yelin estiği gün ya da zaman. *ör. Lodosta balık tutulmaz.* **3** güney yönü. **lodos balığı1)** esen sürekli lodos dolayısıyla sersemlediği için kolayca avlanan balık. **2)** *mec.* ne yaptığını bilmez durumda dolaşan, şaşkın, sersem kimse. **lodosun gözü yaşlı olur** (ya da **yaşlıdır**) "lodos yeli yağmur getirir" anlamında söylenir.
lodoslama *a. Yun. T.* lodoslamak eylemi.
lodoslamak *(nsz) Yun. T.* **1** (hava) lodos esmeye başlamak. **2** (esen yel) lodosa çevirmek.
lodoslayabilme *a. Yun. T.* lodoslayabilmek eylemi.
lodoslayabilmek *(nsz) Yun. T.* (hava, esen yel) lodoslaması olanak içinde olmak ya da lodoslama olasılığı bulunmak.
lodoslu *s, Yun. T.* lodosun etkisinde bulunan (deniz, yer vb.).
lodosluk *a. Yun. T.* lodosun estiği yön, genellikle güney.
logaritma *a. Yun.* (. . .' .) *mat.* matematikte büyük çarpmaları, bölmeleri, kök ve kuvvet alışları kolaylıkla yapabilmek için yararlanılan bir yol; bir sayının başka bir sayı oluşturacak biçimde yükseltildiği gücün kuvveti; örneğin $2^3 = 8$ ifadesinde 3 sayısı 2 tabanında 8'in logaritmasıdır, bu ifade, 2'nin 8 sayısını vermesi için 3. kuvvetine yükseltilmesi gerektiğini gösterir. (Bunun gibi, örneğin biri aritmetik, öteki geometrik olmak üzere kurulan iki sayı dizisinde, geometrik sayı dizisi karşısına düşen aritmetik dizideki her sayı geometrik sayının logaritmasıdır; bir sayının lo-

garitmasını logaritma tablosunda bulabiliriz.) **logaritma tablosu** *mat.* sayıların logaritmalarını gösteren çizelge.

logaritmik *s. Fr.* logaritmayla ilgili olan.

logo *a. İng.* bir kuruluşun, bir gazetenin vb. adının, simge özelliği bulunan, özel olarak hazırlanmış biçimi.

logos *a. Yun.* (.' .) *fels.*, **deyi**[2]. *ör. Eski düşünürler logosu önemsemişlerdir.*

loğ *a. ha.* toprak damın, yolun, harman yerinin gevşeyen toprağını bastırmak, pekiştirmek ya da tarlada sürülmüş toprak topaklarını ezmek için kullanılan taş silindir.

loğlama *a. ha.* loğlamak eylemi.

loğlamak *(-i) ha.* üzerinde loğ gezdirerek toprağı bastırmak, pekiştirmek ya da ezmek.

loğlanma *a. ha.* loğlanmak eylemi.

loğlanmak *(nsz) ha.* loğlamak eylemi yapılmak. *ör. Loğlanan dam akmaz.*

loğlatma *a. ha.* loğlatmak eylemi.

loğlatmak *(-i, -e) ha.* loğlamak eylemini yaptırmak, loğlamasını ya da loğlanmasını sağlamak. *ör. Damı loğlattık.*

loğlayabilme *a.* loğlayabilmek eylemi.

loğlayabilmek *(-i)* loğlamak elinde olmak, loğlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

loğlayıverme *a.* loğlayıvermek eylemi.

loğlayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede loğlamak. *ör. Bugün damı loğlayıverdim.*

loğtaşı, -nı *b. a. ha.* ➻ **loğ**.

loğusa *a. Yun.* (. .' .) yeni doğum yapmış kadın. **loğusa şekeri** içinde baharat bulunan, şekerciboyasıyla renklendirilmiş, keskin kokulu, baklava biçiminde kırmızı şeker. **loğusa şerbeti** loğusa şekeriyle yapılan ve doğum nedeniyle kutlamaya gelen konuklara sunulan şerbet.

loğusahumması, -nı *b. a. Yun. Ar. hek.* ➻ **albastı**.

loğusalık *a. Yun. T.* (. .' . .) **1** loğusa olma durumu. **2** doğum yaptıktan sonraki yedi ya da kırk günlük dönem.

loğusaotu, -nu *b. a. Yun. T. bitb.* ikiçeneklilerden, koyu kahverengi ve pis kokulu çiçekleri olan, 70-80 cm. boyunda, ince saplı, tırmanıcı bir bitki.

lojik *a. Fr.*, **mantık**.

lojistik *a. Fr.* **1** *ask.* askerlik bilgisinin, savaş sırasında ya da askeri bir yürüyüşte ordunun yiyecek içecek sağlama, sağlık ve haberleşme hizmetleri, yol koşulları vb. yönlerinden en etkili durumda bulundurulması amacını güden çalışmaları bir araya getiren bölümü. **2** *mant.* modern mantık.

lojman *a. Fr.* bir kuruluşun, görevlilerine, işçilerine parasız ya da az bir kira karşılığı oturmaları için sağladığı, verdiği konut.

lok *a. İng. den.* düzeyleri birbirinden farklı iki su bölgesi arasında gemileri, suyun birinden ötekine aşırmak için yapılmış ara havuz.

lokal, -li *s. Fr.* **1** belli bir bölgeye, belli bir yere değgin, belli bir yerle ilgili, yerel, bölgesel. **2** *hek.* belli bir vücut bölgesiyle sınırlı kalan. **3** *a.* bir kuruluşun, bir derneğin üyelerinin buluşma, yiyip içme, eğlenme gibi kişisel ve toplumsal gereksinimlerini karşılamak üzere ayrılmış yer.

lokanta *a. İt.* (. .' .) kazanç amacıyla açılmış, çok ve çok çeşitli yemekler çıkaran, müşterilerin para karşılığında yiyip içtikleri yer.

lokantacı *a. İt. T.* (. .' . .) lokanta işleten kimse.

lokantacılık *a. İt. T.* (. .' . . .) lokanta işletme işi.

lokatif *a. Fr. dilb.* ➻ **kalma durumu**.

lokavt, -tı *a. İng.* (.' .) *huk.* işverenin, işçileri topluca işten çıkarması.

lokma *a. Ar.* **1** ağza bir defada götürülebilecek, bir defada çiğnenebilecek büyüklükte yiyecek parçası. *ör. Birkaç lokma ekmeği bile bulamazdı.* **2** mayalı hamuru lokmalar durumunda kızgın yağda kızarttıktan sonra şeker şerbetine atarak yapılan bir hamur tatlısı. **3** türlü kalınlıktaki cıvataları, boşluğuna geçirerek sökmeye ya da sıkıştırmaya yarayan metalden yapılmış araç. **lokma ağzında büyümek** üzüntü ya da iştahsızlık nedeniyle, çiğnemekte olduğu lokmayı bir türlü yutamamak. **lokma anahtar** ➻ **lokma**[3]. **lokma başlığı** lokmaların[3] takıldığı parça. **lokma çiğnenmeden yutulmaz** "en kolay iş bile bir emek harcamayı gerektirir, çalışmadan yaşamak olmaz" anlamında söylenir. **lokma dökmek** lokma[2] tatlısı yapmak. **lokma gözlü** patlak, öne fırlak gözlü. **lokma lokma** *ik. be.* lokmalar durumunda. **lokma tatlısı** lokma[2]. **lokması ağzında büyümek** ➻ **lokma ağzında büyümek** . **(birinin) lokmasını dökmek** bir ölünün anısına lokma tatlısı yapıp dağıtmak. **(birinin) lokmasını saymak** sofrasında yemek yedirdiği kimsenin çok yemesinden korkmak, onun ne kadar yediğine bakmak.

lokmacı *a. Ar. T.* lokma[2] yapan ya da satan kimse.

lokmacık *a. Ar. T.* küçük lokma. *ör. Lokmacıklar halinde atılan ekmeği balıklar kapışıyordu.*

lokmagöz *b. s. Ar. T.* gözleri fırlak olan (kimse).

Lokman Hekimin ye dediği *ha.* dayanılmayacak denli güzel kadınlar için söylenir.

lokmanruhu, -nu *b. a. Ar. ha.* ➻ **eter**.

lokomobil *a. Fr.* bir enerji kaynağı bulunmayan yerlerde, özellikle tarım alanında harman makinelerini çalıştırmak için kullanılan, istenilen yere çekilebilecek biçimde dört tekerlek üzerine kurulu patlamalı motor.

lokomotif *a. Fr.* demiryollarında vagonları çeken, tekerlekler üzerine yerleştirilmiş, buharlı, elektrikli, termik motorlu ya da sıkıştırılmış havalı makine.

lokum *a. Ar.* şekerli nişasta eriyiğini pişirip hafif ağdalaştırarak, içine cinsine göre fındık, fıstık, badem içi gibi kuruyemişler, meyve özleri vb. konularak yapılan, küçük küpler ya

da dikdörtgenler biçiminde kesilen, üstüne hindistancevizi talaşı serpilen bir tür şekerleme. **lokum gibi1)** tatlı, güzel, yumuşak şeyler için söylenir. **2)** (kadın için) çok güzel, çekici. **3)** *arg.* çok kolay ve elverişli (iş).

lolo *a. arg.* "bize de yutturamazsın ya! Bizi de mi aldatmaya kalkışıyorsun? Senin dalaverelerini biliriz" anlamında kullanılan ***bize de mi lolo?*** deyiminde geçer.

lombar *a. İt. den.* gemi bordalarında, küpeştelerinde bulunan, top namlularının geçmesine, kamaraların havalandırılmasına ya da giriş çıkışa yarayan dörtgen biçiminde delik.

lomboz *a. İt. den.* kamaralarla alt güverteleri aydınlatmak için bordalarda ve güvertelerde açılmış, kırılmaz camlı, su geçirmez, yuvarlak pencere.

lonca *a. İsp.* (.' .) *tar.* belli bir iş esnafının, meslek çıkarlarını korumak için, usta, kalfa ve çırak olarak bir pirin, başkanın yönetiminde oluşturdukları, meslek derneği. **lonca ustası** *tar.* lonca başkanı.

loncacılık *a. İsp. T.* (.' . . .) lonca örgütlerine dayanan ekonomi ve devlet anlayışı.

longa *a. (Rumenceden)* (.' .) *müz.* alaturka müzikte yörük özellik taşıyan bir oyun havası.

longpley *b. a. İng.* uzun devirli plak. *eş.* **uzunçalar.**

longuz *a. Yun.* denizlerde, göllerde ya da büyük akarsularda birdenbire derinleşen yer.

lop, -pu (I) *s.* yumuşak, yuvarlak ve irice. **lop et** iri parça durumunda, kemiksiz ve yağsız et. **lop incir** yumuşak ve iri bir incir. **lop lop** *ik. be.*(yemek ya da yutmak için) iri parçalar durumunda, iri iri. **lop yumurta** kabuğuyla suda çok haşlanmış, katı durumda yumurta.

lop, -pu (II) *a. Fr. gövb.* akciğer, karaciğer, beyin gibi kimi organlarda, yarıklarla birbirinden ayrılmış parçaların her biri.

lopçuk *a. Fr. T.* **1** *gövb.* küçük lop **(II)** . **2** *bitb.* oğulcukta bulunan iki çenekten küçüğü.

loppadak *be.* (.' . .) lop diye ses çıkararak.

lopur *a. ha. (tek başına kullanılmaz)* (yemek ya da yutmak biçimini belirten) "lopur lopur diye sesler çıkararak, oburca" anlamındaki ***lopur lopur*** ikilemesinde geçer.

lopurdatma *a. ha.* lapordatmak eylemi.

lopurdatmak *(-i) ha.* lopur lopur diye sesler çıkararak yemek, oburca yutmak.

lor *a. Far.* taze, yumuşak ve tuzsuz bir tür beyazpeynir.

lorentiyum *a. Fr. kim.* simgesi Lr, atom sayısı 103 olan, kaliforniyum atomlarının bor çekirdekleriyle bombardımanından elde edilen yapay bir element.

lort *a. İng.* **1** İngiltere'de, kral ya da kraliçe tarafından soylulara verilen ve babadan oğula ya da ailenin büyük erkek kişisine geçen soyluluk sanı. **2** Lortlar Kamarası üyesi. **3** *mec. ha.* çok zengin kimse. **lort gibi** bolluk içinde ve rahat bir biçimde. **Lortlar Kamarası** İngiliz parlamentosunda senato işlevi gören meclis.

lorta *a. İt.* (.' .) ayakkabı kalıbının çapı.

lostra *a. İt.* (.' .) ayakkabı boyama. **lostra salonu** ayakkabı boyanan kapalı yer.

lostracı *a. İt. T.* (.' . .) lostra salonunda ayakkabı boyacısı.

lostromo *a. İt.* (. .' .) *den.* ticaret gemilerinde tayfaların başı.

lostromoluk *a. İt. T. den.* lostromonun işi, görevi, mesleği.

losyon *a. Fr.* deri ve saç bakımında kullanılan, hafif alkollü ya da alkolsüz, güzel kokulu sıvı.

loş *s.* **1** yarı karanlık durumda, yeterince aydınlık olmayan, az ışık alan (yer). **2** az aydınlatan (ışık).

loşça *be.* ve *s.* biraz loş durumda olan. *ör. Doktor loşça bir odadaydı.*

loşlaşıverme *a.* loşlaşıvermek eylemi.

loşlaşıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak loşlaşmak. *ör. Güneş gidince oda loşlaşıvermişti.*

loşlaşma *a.*loşlaşmak eylemi.

loşlaşmak *(nsz)* loş duruma gelmek.

loşlaştırabilme *a.* loşlaştırabilmek eylemi.

loşlaştırabilmek *(-i)* loşlaştırmak elinde olmak, loşlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

loşlaştırılabilme *a.* loşlaştırılabilmek eylemi.

loşlaştırılabilmek *(nsz)* loşlaştırılması olanak olmak ya da loşlaştırılma olasılığı bulunmak.

loşlaştırılma *a.* loşlaştırılmak eylemi.

loşlaştırılmak *(nsz)* loş duruma getirilmek, loşlaşması sağlanmak.

loşlaştırma *a.* loşlaştırmak eylemi.

loşlaştırmak *(-i)* loş bir duruma getirmek, loşlaşmasını sağlamak.

loşluk *a.* loş olma durumu.

lota *a. Lat.* (.' .) *hayb.* tatlı su gelinciği[3].

lotarya *a. İt.* (. .' .) ad ya da numara çekilerek oynanan şans oyunlarının ortak adı.

lotaryacı *a. İt. T.* (. .' . .) lotarya yoluyla kazanç sağlayan kimse.

lotaryacılık *a. İt. T.* lotaryacının yaptığı iş.

lotus *a. Lat.* nilüfer cinsinden birçok bitkiye verilen ortak ad.

lök, -kü (I) *a.* **1** *ha.* erkek deve. **2** *s.* ağır, hantal. **lök gibi oturmak** bir yere bütün ağırlığıyla çökmek. **lök lök** *ik. be.* (yürümek için) ağır ağır, yavaş yavaş.

lök, -kü (II) *a. ha.* kireç, yumurta akı, pamuk ve zeytinyağının karıştırılmasından elde edilen, kırılmış çanak çömlekleri, künkleri yapıştırmakta kullanılan macun.

lökeşe *a. ha.* **1** çulluk. **2** yabankazı.

lökleme *a. ha.* löklemek eylemi.

löklemek *(-i) ha.*lök **(II)** ile yapıştırarak onarmak.

lökoplast, -tı *a. Fr. bitb.* bitki gözelerinde ya da kimi kamçılılarda sitoplazma içinde bulunan ve genellikle nişasta taneciğini oluşturan cisimcik.

lökosit *a. Fr. hek.* ➻ **akyuvar.**

lökün *a. ha.* ➻ **lök (II)**.
löp *s. ha.* ➻ **lop (I)**.
löpür *a. ha.* ➻ **lopur**.
lös *a. Al. yerb.* çoğunlukla koyaklarda, yamaçlarda bulunan, kil ile kum karışımı, sarı renkli, verimli balçık.
lösemi *a. Fr. hek.* ➻ **kan kanseri**.
lösemili *s. Fr. T.* kan kanserine yakalanmış olan (kimse).
Lr *kim.* lorentiyum elementinin kimyasal simgesi.
Lu *kim.* lütesyum elementinin kimyasal simgesi.
lubunya *a. (Çingeneceden) arg.* kadınsı tavırlı erkek eşcinsel.
lumbago *a. Fr.* (. .' .) *hek.* genellikle soğuğun etkisiyle bel bölgesinde birdenbire beliren ağrı, bel ağrısı.
lunapark, -kı *b. a. İt. İng.* geniş ve açık bir alanda düzenlenmiş, çeşitli oyun, eğlence araçları bulunan, bunlara binilerek eğlenilen yer.
lup *a. Fr.* ➻ **büyüteç**.
luti *a. Ar* (- -). *(söylenceye göre sapık davranışları olan Lut kavminin adından) esk.* ➻ **oğlancı**.
lutr *a. Fr.* **1** *hayb.* susamuru. **2** susamurundan elde edilen post. **2** *s.* bu posttan yapılmış olan.
Lübnanlı *ö. a.* ve *s.* Lübnan halkından olan (kimse).
lüfer *a. Yun. hayb.* hanigillerden, ılıman denizlerde yaşayan, Türkiye'nin kıyı bölgelerinde bol bulunan, büyüklüğüne göre defneyaprağı, çinakop, sarıkanat, lüfer, kofana gibi adlar verilen, gövdesi yanlardan yassı, pullu, sırtı yeşile çalan mavi ya da kirli sarı, yanlarıy la karnı beyaz, sarımtırak yüzgeçli, eti beyaz ve lezzetli bir balık. **lüfere çıkmak** lüfer avlamak için denize açılmak, lüfer avlamaya gitmek.
lügat, -ti *a. Ar. esk.* **1** sözcük, söz. **2** sözlük. **lügat paralamak** konuşurken, konuşma dilinde bulunmayan yabancı, ağdalı, anlaşılmaz, sözcükler kullanmak.
lügatçe *a. Ar. Far. esk.* **1** küçük sözlük. **2** (bir yapıtta) ek sözlük.
lügatçi *a. Ar. T. esk.* ➻ **sözlükçü**.
lügatçilik *a. Ar. T. esk.* ➻ **sözlükçülük**.
lügaz *a. Osm. yaz.* Divan Şiiri'nde, herhangi bir varlığın ya da nesnenin özellikleri anlatılarak kurulan koşuk bilmece.
lüks (I) *a. Fr.* **1** giyim kuşamda, eşyada, harcamada, yaşam biçiminde kendini gösteren gereksiz, aşırı, gösterişli durum. **2** *s.* gerekli olanın sınırlarını aşan. *ör. Emeklisin, araba lüks sana.* **3** *s.* gösterişli, süslü, şatafatlı. *ör. Lüks otobüsle yolculuk rahat geçti.* **4** *s.* her türlü gereksinimi fazlasıyla karşılayan, gösterişli. *ör. Lüks oteller pahalı olur.* **lüks hayat** çok varsıl kimselerin yaşadığı, bol harcama gerektiren, göz kamaştırıcı, gösterişli yaşama biçimi.
lüks (II) *a. Fr.* **1** *fiz.* aydınlatma ölçü birimi. **2** bol ve beyaz bir ışık veren, hava basınçlı bir tür petrol lambası. **lüks lambası** ➻ **lüks (II)**[2].
lüksmetre *b. a. Fr.* ➻ **aydınlıkölçer**.
lüle *a. Far.* **1** bükülmüş, dürülmüş, kıvrılmış şey. **2** pipo, nargile, tütün çubuğu vb.nin ucuna takılan, içine içmek için tütün konulan yuva. **3** saç kıvrımı. **4** içinden su akan, ucunda musluk bulunmayan boru. **lüle lüle** *ik. s.* (saç için) kıvrım kıvrım, büklüm büklüm.
lüleci *a. Far. T.* **1** pipo, nargile, tütün çubuğu vb.de kullanılan lülcyi[2] yapan kimse. **2** *arg.* esrarı tütün çubuğu, nargile gibi araçlarla içmeye alışmış esrarkeş. **lüleci çamuru** lüle[2] yapılan, çok özlü, kızıl renkli balçık.
lülecilik *a. Far. T.* lületaşı işçiliği.
lüleli *s. Far. T.* lülesi[2] olan.
lületaşı, -nı *b. a. Far. T. yerb.* Türkiye'nin Eskişehir yöresinde bol bulunan, kolaylıkla yontulup işlenebilen, suya değince sabun gibi yumuşayan, nikotini emici özelliği nedeniyle pipo, ağızlık vb. yapımında kullanılan, süs eşyaları yapımında da yararlanılan, ak renkli, doğal magnezyum silikat. *eş.* **eskişehirtaşı**.
lümen *a. Fr. Fiz.* ışık yeğinliği 1 mum olan eşit dağıtımlı bir nokta kaynağının 1 steradyan içinde yayımladığı ışık akısı.
lümpen *a. Al.* yoksul, sefil. **lümpen proleter** lümpen proletaryadan olan. **lümpen proletarya** emekçi sınıfının, işi bulunmayan, sınıf bilinci olmayan, çok yoksul, en alt bölümü.
lümpence *be. Al. T.* lümpence yaraşır bir biçimde.
lümpenleşme *a. Al. T.* lümpenleşmek eylemi.
lümpenleşmek *(nsz) Al. T.* sefil bir duruma gelmek, iyice yoksullaşmak.
lümpenlik *a. Al. T.* lümpen olma durumu.
lüp, -pü *a.* **1** büyük bir şeyin birdenbire ve kolaylıkla yutulmasını anlatan ses. **2** *arg.* hiç emek vermeksizin ele geçirilen şey. **lüp diye yutmak** birdenbire ve kolayca yutmak. **lüp** (ya da **lüp lüp**) **etmek** *arg.* **1)** hızlı bir biçimde mideye indirmek. **2)** hiç emek vermeksizin ele geçirmek. **lüpe konmak** *arg.* bir şeyi hiç emek vermeksizin ele geçirmek.
lüpçü *s. arg.* emek vermeksizin elde etmeyi alışkanlık durumuna getirmiş olan, lüpe konmasını seven (kimse).
lüpçülük *a. arg.* lüpçü olma durumu.
lüpletme *a. arg.* lüpletmek eylemi.
lüpletmek *(nsz) arg.* **1** ağzına atıp çabucak yutmak. **2** *(-i)* hiç emek vermeksizin elde etmek.
lüpten *be. arg.* hiç emek vermeksizin, parasız olarak, açıktan, bedavadan, havadan, karşılıksız.
lüpürt *a. arg.* bir şeyin el çabukluğuyla alındığını, çalındığını, yenildiğini vb. belirtmek için kullanılır.
Lüterci *ö. a.* ve *s.* **1** Lütercilikle ilgili olan. **2** Lüterciliği benimsemiş olan (kimse).
Lütercilik *ö. a.* Alman Tanrıbilimcisi Martin

Luther'in kurduğu, kilise öğretisinin yalnızca İncil'e dayanmasını isteyen, bunun yanı sıra kilisenin tanıklığını da yadsımayan bir Hıristiyan mezhebi.

lütesyum *a. Fr. (Fransa'nın Paris kentinin eski adı olan Lutetia'dan) kim.* simgesi Lu, atom sayısı 71, atom ağırlığı 175 olan, iterbiyumun çözüşmesiyle oluşan, renksiz tuzlar veren, çok az bulunan bir element.

lütfedilme *a. Ar. T.* lütfedilmek eylemi.

lütfedilmek *(nsz) Ar. T.* iyilik olsun diye verilmek, yapılmak.

lütfen *be. Ar.* (.' .) **1** bir kimseden bir şey isterken "rica ederim, dilerim" anlamında kullanılır. *ör. Lütfen biraz gelir misiniz?* **2** *mec.* bir işin, bir davranışın gönülsüz olarak, istenmeyerek yapıldığını sitem yollu anlatır. *ör. Beyimiz bugün okula lütfen gitti.*

lütfetme *a. Ar. T.* lütfetmek eylemi.

lütfetmek *(-i, -e) Ar. T.* **1** iyilik olsun diye vermek. **2** izin vermek. **3** (yüksek, saygın bir kimse) alçakgönüllülük göstermek. *ör. Sağ olsunlar lütfedip geldiler.*

lütfeyleme *a. Ar. T.* lütfeylemek eylemi.

lütfeylemek *(-i) Ar. T.* ➻ **lütfetmek**.

lütuf, -tfu *a. Ar.* sayılan, değer ve önem verilen birinden gelen iyilik, kayra. **lütuf dilemek** (büyük birinden) iyilik, yardım istemek.

lütufkâr *s. Ar. Far.* iyilik yapmayı seven, iyiliksever (kimse).

lütufkârlık *a. Ar. Far. T.* iyiliksever olma durumu, iyilikseverlik.

lüzum *a. Ar.* (. -) gerek, gereklik, gereklilik. **lüzum görmek** gerekli bulmak. **lüzum görülmek** gerekli bulunmak. **lüzumundan fazla** gereğinden, gerekenden, gerekli olandan çok.

lüzumlu *s. Ar. T.* gerekli olan, gereken, gerekli, gerek. **lüzumlu lüzumsuz** gerekli gereksiz, yerli yersiz. *ör. Kitaplığına, lüzumlu lüzumsuz her kitabı koyardı.*

lüzumsuz *s. Ar. T.* gereksiz olan, gereksiz, yersiz. **lüzumsuz görmek** gereksiz bulmak. **lüzumsuz yere** boş yere, hiç gereği yokken.

lüzumsuzca *be. Ar. T.* gereksiz yere, yersiz olarak, gereksizce.

lüzumsuzlaşabilme *a. Ar. T.* lüzumsuzlaşabilmek eylemi.

lüzumsuzlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* lüzumsuzlaşması olanak içinde olmak ya da lüzumsuzlaşma olasılığı bulunmak.

lüzumsuzlaşıverme *a. Ar. T.* lüzumsuzlaşıvermek eylemi.

lüzumsuzlaşıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede lüzumsuzlaşmak. *ör. İş için göterdiğim çaba gözümde lüzumsuzlaşıvermişti.*

lüzumsuzlaşma *a. Ar. T.* lüzumsuzlaşmak eylemi.

lüzumsuzlaşmak *(nsz) Ar. T.* gereği kalmamak, gereksizleşmek.

lüzumsuzlaştırma *a. Ar. T.* lüzumsuzlaştırmak eylemi.

lüzumsuzlaştırmak *(-i) Ar. T.* gerekliliğini ortadan kaldırmak, gereksiz duruma getirmek, gereksizleştirmek.

lüzumsuzluk *a. Ar. T.* gereksiz olma durumu, gereksizlik. **lüzumsuzluk etmek** lüzumsuzca davranmak.

Mm

M, m *a.* **1** Türk abecesinin on altıncı harfi. **2** "me" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden çift dudak ünsüzlerinin ötümlüsüdür. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında, on altıncı maddenin başına getirilir.

> **m**
> Bu harf Mısır resimyazısında, suyun simgesi olan dalgalı çizgi biçimindeydi. Fenike yazısına da oradan aktarıldı, yine "su" anlamını verdi; ancak, yatay durumdan dikey duruma geçti. İbrani öncesi Fenike yazısında biraz olmak üzeri Etrüskçe ve klasik Yuna nca'da bugünkü biçime yaklaştı. Yunan alfabesinden Latin yazısına da geçerek, III. yüzyılda bugünkü kesin biçimini aldı. Türk alfabesine de, "me" sesini karşılamak üzere, Latin yazısından alındı.

M sayı imi olarak, Romen rakamlarında 1000 sayısını gösterir.

maada *il. Ar.* (-' . -) *esk.* -den başka.

maaile *be. Ar.* (-' - . .) *esk.* bütün ev halkı birlikte, aile olarak, ailece.

maalesef *be. Ar.* (. .' . .) "üzülerek söylüyorum ki, yazık ki" anlamında kullanılır.

maalmemnuniye *be. Ar.* (. .' . - . .) *esk.* içten gelerek, isteyerek, severek.

maarif *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** bilgi ve kültür. **2** eğitim ve öğretim sistemi. **3** eğitim ve öğretimle ilgili bakanlık ya da müdürlük.

maarifçi *a.* ve *s. Ar. T. esk.* eğitim ve öğretim örgütünde çalışan ya da çalışmış olan (kimse). *eş.* **eğitimci**.

maaş *a. Ar.*, **aylık**[1]. **maaş bordrosu** bir işyerinde ücretli olarak çalışan kimselerin aldıkları aylığı, bunun vergi matrahını, kesintileri ve aylık net ücreti gösteren resmi cetvel.

maaşlı *s. Ar.* ➻ **aylıklı**[1].

maatteessüf *be. Ar.* (. .' . .) *esk.* "üzülerek söylüyorum, ne yazık ki" anlamında kullanılır.

maazallah *ünl. Ar.* (. .' . .) Tanrı esirgesin, Tanrı korusun, Tanrı saklasın.

mabat *a. Ar.* (- -) *esk.* (gazetede yayımlanmakta olan bir yazının, romanın bitmediğini, süreceğini belirtmek üzere kullanılırdı) arka, devam, sonra, sürek.

mabet *a. Ar.* (- .) ➻ **tapınak**.

mabeyin, -yni *a. Ar.* (- . .) **1** *esk.* ara. **2** *tar.* Osmanlı döneminde padişah sarayı. **3** *tar.* Osmanlı döneminde, padişah sarayında mabeyincilerin bulunduğu daire. **4** *tar.* eski konaklarda harem ile selamlık arasındaki daire. **5** *mec.* iki kişi arasındaki soğukluk.

mabeyinci *a. Ar. T.* (- . . .) *tar.* Osmanlı döneminde, padişahın dışarıyla olan ilişkilerine bakan, onun buyruklarını ilgililere bildiren, kimi kişilerin dileklerini de padişaha ileten görevli.

mabeyincilik *a. Ar. T.* (- . . . .) *esk.* mabeyincinin görevi.

mablak *a. Ar. esk.* **1** bir ucu elle tutulacak biçimde saplı, öteki ucu yassı, boya, hamur, merhem gibi şeyleri ezmek, karıştırmak, karıştırarak yoğurmak için kullanılan bir araç. **2** aşure kazanını karıştırmakta kullanılan, uzun saplı ve yayvan uçlu tahta kepçe.

mabude *a. Ar.* (- - .) *esk.* **1** ➻ **tanrıça**. **2** *mec.* tapılacak ölçüde sevilen kadın.

mabut *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **tanrı**.

Macar *ö. a.* **1** Macaristan halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* Macaristan'la ya da Macarlarla ilgili olan (şey). **Macar salamı** Macarların yöntemine göre üretilen salam.

Macarca *ö. a.* (. .' .) Macaristan'da konuşulan, Fin-Ugor dil öbeğinden bir dil, Macar dili.

macera *a. Ar.* (- . -) **1** baştan geçen heyecanlı, ilginç olay ya da olaylar dizisi, serüven. **2** *mec.* sonuçsuz iş; tehlikeli eylem. **macera aramak** çok tehlikeli, sonu belirsiz bir işe kalkışmak. **macera romanı** *yaz.* ilgi çekici yolculukları, baştan geçen merak uyandırıcı, şaşırtıcı, beklenmedik olayları sürükleyici bir biçimde anlatan roman türü. **maceraya atılmak** çok tehlikeli, sonu belirsiz bir işe girişmek.

maceracı *s. Ar. T.* (- . - .) maceraya düşkün, serüvenci (kimse).

maceracılık *a. Ar. T.* (- . - . .) maceraya düşkünlük, serüvencilik.

maceralı *s. Ar. T.* (- . - .) içinde macera bulunan, heyecanlı.

maceraperest, -ti *b. s. Ar. Far.* (- . - . .) macera düşkünü, serüvenci.

macerasız *s. Ar. T.* (- . - .) içinde macera bulunmayan, serüvensiz.

macun *a. Ar.* (- .) **1** toz vb. durumdan hamur durumuna getirilmiş madde. **2** boyacılıkta çatlakları, aralıkları kapamak, camcılıkta camları doğramaya vb. tutturmak için kullanılan, kuruyunca katılaşan, hamur kıvamında karışım. **3** baharlı, tarçınlı, yumuşak ve yapışkan şekerleme. **macun çekmek** boyacılıkta,

düzgünlük ve dayanıklılık sağlamak için, boyanacak yüzeye macun[2] sürmek.
macuncu *a. Ar. T.* (- . .) macun yapan ya da satan kimse.
macunculuk *a. Ar. T.* (- . . .) macuncunun işi.
macunlama *a. Ar. T.* (- . . .) macunlamak eylemi.
macunlamak *(-i) Ar. T.* (- . . .) bir yüzeydeki çatlak, bozuk yerleri ya da boyanacak yüzeyleri macun[2] sürerek kapatmak.
macunlanabilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) macunlanabilmek eylemi.
macunlanabilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . .) macunlanması olanaklı olmak ya da macunlanma olasılığı bulunmak.
macunlanma *a. Ar. T.* (- . . .) macunlanmak eylemi.
macunlanmak *(nsz) Ar. T.* (- . . .) macunlamak eylemine konu olmak.
macunlaşabilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) macunlaşabilmek eylemi.
macunlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . .) macunlaşması olanaklı olmak ya da macunlaşma olasılığı bulunmak.
macunlaşma *a. Ar. T.* (- . . .) macunlaşmak eylemi.
macunlaşmak *(nsz) Ar. T.* (- . . .) macun gibi olmak, macun kıvamına gelmek.
macunlatabilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) macunlatabilmek eylemi.
macunlatabilmek *(-i, -e) Ar. T.* (- . . . . .) macunlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
macunlatılabilme *Ar. T.* (- . . . . . .) macunlatılabilmek eylemi.
macunlatılabilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . . .) macunlatılması olanak içinde olmak ya da macunlatılma olasılığı bulunmak.
macunlatılma *a. Ar. T.* (- . . . .) macunlatılmak eylemi.
macunlatılmak *(nsz) Ar. T.* (- . . . .) macunlanması sağlanmak.
macunlatma *a. Ar. T.* (- . . .) macunlatmak eylemi.
macunlatmak *(-i, -e) Ar. T.* (- . . .) macunlanmasını ya da macunlamasını sağlamak, macunlamak eylemini yaptırmak.
macunlayabilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) macunlayabilmek eylemi.
macunlayabilmek *(-i) Ar. T.* (- . . . . .) macunlama işini becermek, macunlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
macunlayış *a. Ar. T.* macunlamak eylemi ya da biçimi.
macunlayıverme *a. Ar. T.* (- . . . . .) macunlayıvermek eylemi.
macunlayıvermek *(-i) Ar. T.* (- . . . . .) çabucak ya da kısa zamanda macunlamak. *ör. Ustalar doğramaları macunlayıverip gitti.*
maç, -çı *a. İng. sp.* kimi spor dallarında iki takım, iki kişi, iki taraf arasında yapılan karşılaşma. **maç** (ya da **maçı**) **satmak** *arg.* gizli bir anlaşmayla ve genellikle para alarak, karşılaşmada yenilmek. **maç yapmak** (iki takım ya da kişi) kazanmak, yenmek ereğiyle oynamak, karşılaşmak.
maça *a. İt.* (.' .) **1** iskambil kâğıtlarında, üzerinde mızrak ucuna benzer kara benek bulunanı. **2** döküm parçasında, içi boş kopya elde etmek için kullanılan kum, maden ya da ergimiş durumdaki döküm maddesine başka bir dayanıklı madenden yapılmış dolgu kalıp. **maça beyi** iskambil kâğıdının maça dizisinde yer alan birli. **maça beyi gibi kurulmak** saygısızca yayılarak oturmak. **maça kızı 1)** iskambil kâğıdının maça dizisinde yer alan, üzerinde kadın resmi bulunan kart. **2)** bir iskambil oyununun adı.
maço *a. İng. arg.* **1** iriyarı, sert erkek. **2** zengin olmakla birlikte görgüsüz ve kaba saba erkek.
maçolaşma *a. İng. T. arg.* maçolaşmak eylemi.
maçolaşmak *(nsz) İng. T. arg.* görgüsüz, kaba saba, sert erkek özelliği kazanmak.
maçoluk *a. İng. T. arg.* maço olma durumu, maçoya yaraşır davranış. **maçoluk etmek** *arg.* maço gibi davranmak.
maçuna *a. İt.* (. .' .) *den.* denizde bir duba üstünde ya da kıyıda kurularak ağır yükleri kaldırmada, gemiye yüklemede kullanılan, islimle çalışan bir ağırlık kaldırma aracı.
madalya *a. İt.* (. .' .) savaşta yararlık gösterenlere, yarışlarda ve sergilerde derece alanlara, kimi kez de önemli bir olay nedeniyle ilgililere anı olarak verilen metal nişan. **madalyanın ters** (ya da **öteki**) **yüzü** olumlu bir durumun, işin ya da olayın düşünülmesi, hesaba katılması gereken olumsuz yönü.
madalyalı *s. İt. T.* (. .' . .) madalya almış olan.
madalyasız *s. İt. T.* (. .' . .) madalyası olmayan.
madalyon *a. İt.* (. .' .) genellikle değerli bir metalden yapılmış, içine sevilen birinin küçücük bir fotoğrafı konularak ince bir zincirle boyna asılan, türlü biçimde süs eşyası. **madalyonun öteki yüzü** ➻ **madalyanın ters** (ya da **öteki**) **yüzü**.
madalyoncu *a. İt. T.* madalyon yapan ya da satan kimse.
madam *a. Fr.* **1** (Fransa'da) evli kadınlara verilen san. **2** (Türkiye'de) Müslüman olmayan evli kadınlara "bayan" anlamında kullanılır.
madama *a. ha.* (. .' .) ➻ **madam**[2].
madara *s. Yun. arg.* düşük niteliklı, kötü, niteliksiz, sevimsiz. **madara etmek** *arg.* (birini) kötü, utanılacak bir duruma düşürmek, utandırmak. **madara olmak** *arg.* yalanı, yanlışı ortaya çıkarak utanılacak duruma düşmek, utanmak.
madaralaşma *a. arg.* madaralaşmak eylemi.
madaralaşmak *(nsz) arg.* yalanı, düzeni ortaya çıkarak utanılacak bir duruma düşmek.
madde *a. Ar.* **1** duyularla algılanabilen, bölünebilen, ağırlığı olan, yer kaplayan nesne. *eş.* **özdek**. **2** bir şeyi oluşturan öğe ya da öğeler. *ör. Cam silisli maddelerden yapılır.* **3** yasa, antlaşma, sözleşme gibi metinlerde, her biri başlıbaşına bir yargı getiren, sıraları rakam-

larla belirtilen bölüm. *ör. Sözleşmenin beşinci maddesi uygulanmıyor.* **4** sözlük ve ansiklopedilerde tanımlanan, anlatılan sözcük ya da konulardan her biri. *ör. Bir sözlük maddesi yazmak da kolay değil.* **5** konuşulup görüşülmesi için öne sürülen sorun. *ör. Gündemin ikinci maddesi sonra görüşülecek.* **6** *mec.* para, mal vb. *ör. Bence madde önemli değil, ancak yaşamak için gerekli.* **madde başı** sözlükçülükte, her paragrafın başında yer alan ve kara harflerle gösterilen, tanımı yapılan sözlük öğesi. **madde içi** ➻ **iç madde**.

maddeci *a.* ve *s. Ar. T.* **1** *fels.* ➻ **özdekçi**. **2** *mec.* para, mal gibi şeylere çok önem veren (kimse).

maddecilik *a. Ar. T.* **1** *fels.* ➻ **özdekçilik**. **2** *mec.* paraya, mala çok önem verme. *ör. Avrupalılar maddeciliği olağan sayar.*

maddeleşme *a. Ar. T.* maddeleşmek eylemi.

maddeleşmek *(nsz) Ar. T.* madde durumuna gelmek.

maddeleştirilme *a. Ar. T.* maddeleştirilmek eylemi.

maddeleştirilmek *(nsz) Ar. T.* madde durumuna getirilmek, maddeleşmesi sağlanmak.

maddeleştiriş *a. Ar. T.* maddeleştirmek eylemi ya da biçimi.

maddeleştirme *a. Ar. T.* maddeleştirmek eylemi.

maddeleştirmek *(-i) Ar. T.* madde durumuna getirmek.

maddesel *s. Ar. T.* **1** maddeyle ilgili olan. **2** *fiz.* madde niteliğinde olan. *eş.* **özdeksel**. **maddesel nokta** bir nesnenin, üç boyuttan soyutlanmış varsayılan çok küçük parçası.

maddeten *be. Ar.* (.' . .) **1** madde, nesne, cisim olarak, madde yönünden. **2** para, mal vb. olarak. *ör. Maddeten kaybı büyük oldu.*

maddi *s. Ar.* (. -) **1** maddeyle ilgili olan. **2** maddeden oluşan. **3** nesnelerle ilgili olan. **4** para, mal vb. ilgili olan. *ör. Maddi durumu iyi değil.* **5** *mec.* paraya, mala mülke çok önem veren (kimse). **maddi destek** para yardımı.

maddileşme *a. Ar. T.* (. - . .) maddileşmek eylemi.

maddileşmek *(nsz) Ar. T.* (. - . .) *mec.* paraya pula, mala mülke önem verir bir kimse durumuna gelmek.

maddilik *a. Ar. T.* (. - .) maddi olma durumu.

maddiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) **1** maddeyle ilgili şeyler. **2** *mec.* para ve parayla ilgili şeyler. *ör. O maddiyata çok düşkündür.*

maddiyatçı *a. Ar. T. mec.* paraya aşırı ölçüde önem veren kimse.

maddiyatçılık *a. Ar. T. mec.* paraya aşırı ölçüde önem verme özelliği.

maddiyet *a. Ar.* ➻ **maddilik**.

madem *bağ. Ar.* (-' .) "değil mi ki", "-diği için", "-diğine göre" gibi neden gösterir bir anlamda, başına getirildiği cümleyi daha sonrakine bağlar. *ör. Madem bize gelmeyecektin ne diye söz verdin?*

mademki *bağ. Ar. Far.* (- .' .) ➻ **madem**.

maden *a. Ar.* (- .) **1** *yerb.* çeşitli iç ve dış doğal etkenlerce yerkabuğunun kimi bölgelerinde oluşturulmuş olan, ekonomik bir değeri bulunan mineral. **2** *kim.* metal. **3** maden çıkarılan yer, maden ocağı. **4** *mec.* çok değerli şeyleri içinde bulunduran yer. **5** *tkz.* kolay ve iyi kazanç sağlayan iş, yer. **6** *tkz.* çok parası olan ve parası elinden kolaylıkla alınabilen kimse. **7** *arg.* eroin. **8** *s.* madenden yapılmış. **maden cevheri** (ya da **filizi**) içindeki maden oranı işletilmeye elverişli miktarda olan filiz **(II)**. **maden çağı** (ya da **devri**) *tar.* tarihten önceki zamanların ayrıldığı üç çağın sonuncusu olan, madenlerin kullanılmaya başlandığı tarihsel zaman dilimi. **maden damarı** *yerb.* bir çatlağı ya da ağ biçiminde çatlakları doldurmuş olan maden kütlesi. **maden devri** *tar.* ➻ **maden çağı**. **maden hukuku** *huk.* madenlerin aranmasına, bulunmasına, mülkiyet durumuna, işletilmesine, taşocağı vb.nin işletilmesine ilişkin yasa ve tüzükleri konu alan hukuk dalı. **maden mavisi** külrengine yakın parlak mavi. **maden ocağı** kazılarak maden cevheri çıkarılan yer. **maden yatağı** maden filizi katmanlarının bulunduğu alan. **maden yerbilimi** *yerb.* maden yataklarını ve bunların madencilik yönünden değerini, ilişkisini araştıran yerbilim dalı. **maden yığışımı** *yerb.* çeşitli çakıl kayaç bileşimiyle sertleşmiş olan dağ eteği çökeltileri.

madenci *a. Ar. T.* (- . .) **1** maden işleten, madencilikle uğraşan kimse. **2** maden ocaklarında çalışan işçi.

madencilik *a. Ar. T.* (- . . .) **1** yeraltındaki madenlerin araştırılması, bulunması, ocaktan çıkarılması, işletilmesiyle ilgili bilim, teknik ve yöntemlerin tümü. **2** madencinin yaptığı iş.

madeni *s. Ar.* (- . -) ➻ **madensel**.

madenkırmız *b. a. Ar. kim.* al renkte bir antimon bileşiği.

madenkömürü, -nü *b. a. Ar. T. yerb.* ➻ **taşkömürü**.

madenli *s. Ar. T.* (- . .) içinde maden bulunan.

madensel *s. Ar. T.* (- . .) **1** madenle ilgili ya da madene özgü olan. **2** madenden yapılmış olan.

madensellik *a. Ar. T.* (- . . .) madensel olma durumu.

madensi *s. Ar. T.* (- . .) **1** madene benzeyen, maden gibi olan. **2** *a. kim.* ➻ **metalsi**.

madensuyu, -nu *b. a. Ar. T.* (- . . .) yeraltından soğuk ya da sıcak olarak çıkan ve bileşiminde erimiş mineraller bulunan, kimi hastalıklara iyi gelen kaynak suyu.

madenyünü, -nü *b. a. Ar. T.* (- . . .) yalıtkan olarak kullanılan bir madde.

mader *a. Far.* (- .) *esk.* ➻ **ana, anne**.

maderşahi *b. s. Far.* (- . - -) *esk. topb.* ➻ **anaerkil**.

maderşahilik *b. a. Far.* (- . - - .) *esk. topb.* ➻ **anaerki**.

madımak *a. ha.* ilkyaz aylarında kırlarda kendiliğinden yetişen, yeşil yapraklı, ıspanak gibi yenilebilen bir ot.
madi *s. arg.* **1** kötü. **2** gerçek olmayan, düzmece, sahte.
madiden *be. arg.* **1** şaka olarak, gerçek olmayarak. **2** *s.* olumsuz, pek kötü.
madik *a. Erm.* **1** bilyeye fiske vurarak oynanan bir zıpzıp oyunu. **2** *arg.* dalavere, dolap, düzen, hile. **(birine) madik atmak** (ya da **etmek** ya da **oynamak**) *arg.* hile yapmak, bir kimseyi aldatıp zarara sokmak.
madikçi *a.* ve *s. Erm. T. arg.* düzenci, dalaverecı, dolapçı, hileci.
madikleme *a. Erm. T. arg.* madiklemek eylemi.
madiklemek *(-i) Erm.T. arg.* aldatıp zarara sokmak, dalavere çevirmek, hileyle kandırmak.
madlen *a. Fr. (bir marka adından)* bir çikolata türü.
madrabaz *a. Far.* **1** *esk.* kasaplık hayvanları, balıkları ya da meyve, sebze gibi şeyleri bulunduğu yerlerden alıp getirerek toptan satan kimse. **2** *s. mec.* dalavere çeviren, hile yapan, düzenci, hileci (kimse).
madrabazlaşabilme *a. Far.T. mec.* madrabazlaşabilmek eylemi.
madrabazlaşabilmek *(nsz) Far.T. mec.* madrabazlaşması olanaklı olmak ya da madrabazlaşma olasılığı bulunmak.
madrabazlaşma *a. Far.T. mec.* madrabazlaşmak eylemi.
madrabazlaşmak *(nsz) Far.T. mec.* madrabaz gibi davranmaya başlamak.
madrabazlık *a. Far. T.* **1** madrabaz olma durumu, madrabazın işi. **2** *mec.* madrabaza yakışır davranış, düzencilik, dalaverecilik, hilecilik. **madrabazlık etmek** madrabaza yaraşır bir biçimde davranmak.
madreporlar *ç. a. Fr. T. hayb.* mercanlar sınıfının kalkerli hayvanları kapsayan bir takımı.
madun *s. Ar.* (- -) *esk.* alt aşamada bulunan.
maestoso *be. İt.* (. . .' .) *müz.* **1** bir müzik parçasının ağır bir tempoyla ve görkemli bir biçimde çalınacağını belirtir. **2** *a.* bu biçimde çalınan müzik parçası.
maestro *a. İt.* (. .' .) *müz.* **1** beste yapan kimse, besteci. **2** bir orkestrayı yöneten kimse, orkestra şefi.
mafevk, -kı *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** üst aşamada bulunan. **2** *a.* üst, yukarı.
mafia *a. İt.* ➻ **mafya**.
mafiş *s. Ar. arg.* "bitti, tükendi, bulunmaz, kalmadı, yok" anlamında söylenir.
mafsal *a. Ar.* **1** ➻ **eklem**. **2** birbirine eklenmiş, bağlanmış parçaların her yönde dönmesini sağlayan bağlantı öğesi. **3** *mim.* yatay yapı elemanlarının düşey taşıyıcıyla birleşip yükün aktarıldığı yer.
mafya *a. İt. (XIX. yüzyılda İtalya'da Sicil ya'da ortaya çıkan yeraltı suç örgütü Mafia'nın adından)* yasadışı işler çeviren, bu işleri yaparken cinayet bile işlemekten çekinmeyen bir tür gizli örgüt. **mafya babası** mafya örgütünde sözü geçen, örgütü yöneten kimse.
mafyalaşma *a. İt. T.* mafyalaşmak eylemi.
mafyalaşmak *(nsz) İt. T.* mafya durumuna gelerek mafya gibi çalışmak. *ör. Bizde mafyalaşmak olağan bir şey oldu.*
maganda *a. arg.* giyimi kuşamı yerinde olmakla birlikte yontulmamış, görgüsüz, kaba saba kimse.
magandaca *be. arg.* magandaya yaraşır bir biçimde.
magandalaşma *a. arg.* magandalaşmak eylemi.
magandalaşmak *(nsz) arg.* maganda gibi olmak, maganda gibi davranmak.
magandalık *a. arg.* **1** maganda olma durumu. **2** magandaya yakışır davranış. **magandalık etemek** *arg.* magandaca davranmak.
magazin *a. Fr.* **1** az yazılı, bol resimli ve kalabalığı ilgilendiren çeşitli konulardan, genellikle halkın hoşlanacağı hafif şeylerden söz eden dergi. **2** çeşitli ve hafif şeylerden kısa kısa söz eden radyo ya da televizyon izlencesi.
magazinleşebilme *a. Fr. T.* magazinleşebilmek eylemi.
magazinleşebilmek *(nsz) Fr. T.* (bir dergi, gazete ya da radyo, TV izlencesi ya da bir konu vb.) magazinleşmesi olanaklı olmak ya da magazinleşme olasılığı bulunmak.
magazinleşiverme *a. Fr. T.* magazinleşivermek eylemi.
magazinleşivermek *(nsz) Fr. T.* (bir dergi, gazete ya da radyo, TV izlencesi ya da bir konu vb.) çabucak ya da kısa sürede magazinleşmek.
magazinleşme *a. Fr. T.* magazinleşmek eylemi.
magazinleşmek *(nsz) Fr. T.* (bir dergi, gazete ya da radyo, TV izlencesi ya da bir konu vb.) magazin özelliği kazanmak, hafifleşmek.
magazinleştirme *a. Fr. T.* magazinleştirmek eylemi.
magazinleştirmek *(-i) Fr. T.* (bir dergi, gazete ya da radyo, TV izlencesi ya da bir konu vb.) magazinleşmesine yol açmak.
magma *a. Yun.* (.' .) *yerb.* Yer'in içinde, hamur kıvamında ya da sıvı olarak bulunan, uçucu gazlarla doymuş durumdaki eriyik. *ör. Yanardağlar magma püskürür.* **magma evresi** *yerb.* magma etkinliğinin en yeğin olduğu dönem.
magmasal *s. Yun.T.yerb.* magma özelliği taşıyan, magmayla ilgili.
magmatik *s. Fr.* magmayla ilgili.
magnezyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Mg, atom sayısı 12, atom ağırlığı 24,32, yoğunluğu 1,7 olan, yakılınca parlak bir alev vererek yanan, kolayca dövülebilen, çok hafif, gümüşrenginde bir element. **magnezyum klorür** *kim.* deniz suyunun damıtılması yoluyla elde edilen, hidratlı billurlar vererek billur durumuna gelen bir madde. **magnezyum sülfat** *kim.* deniz suyunda ve kimi madensuların-

da bulunan, renksiz, küçük iğneler biçiminde ve hidratlı olarak billurlaşan bir madde.
magnezyumlu *s. Fr. T. kim.* magnezyum içeren, içinde magnezyum bulunduran.
magri *a. Yun. hayb.* yılanbalığıgillerden, Avrupa denizlerinde, kıyılarda kaya kovuklarında yaşayan, derisi pulsuz, üstçenesi altçenesinden biraz uzun, karın yüzgeci bulunmayan, büyük, eti lezzetli bir balık.
mağara *a. Ar.* (. .' .) **1** dağlarda insanlar ve hayvanlar için barınak olabilen, bir yamaca ya da kaya içine doğru uzanan, doğal yer kovuğu. **2** *yerb.* ve *coğr.* karst bölgelerinde kireçtaşının erimesiyle oluşan, büyük ve birbirine geçeneklerle bağlı yeraltı kovukları. **mağara resmi** tarihöncesi insanlarının mağara duvarlarına yapmış olduğu resim.
mağarabilim *b. a. Ar. T.* doğal yarıkları, oyukları, mağaraları, yeraltı akarsularını, yeraltındaki uçurumları araştıran, inceleyen bilim dalı.
mağarabilimci *b. a. Ar. T.* mağarabilimle uğraşan bilim adamı.
mağaramsı *s. Ar. T.* mağarayı andıran, mağaraya benzeyen.
mağaza *a. Fr.* (. .' .) büyük dükkân.
mağazacı *a. Fr. T.* mağaza işleten, mağazası olan kimse.
mağazacılık *a. Fr. T.* mağaza işletmeciliği.
mağdur *s. Ar.* (. -) kendisine haksızlık edilmiş (kimse).
mağduriyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) ➻ **mağdurluk**.
mağdurluk *a. Ar. T.* (. - .) haksızlığa uğrama durumu.
mağfiret, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **yarlıgama**. **mağfiret etmek** ➻ **yarlıgamak**.
mağfur *s. Ar.* (. -) *esk.* Tanrı'ca günahı bağışlanmış olan.
mağlubiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) ➻ **yenilgi, yenilme**.
mağlup *s. Ar.* (. -) yenilmiş olan, yenilen. **mağlup edilmek** ➻ **yenilmek**. **mağlup etmek** ➻ **yenmek**. **mağlup olmak** ➻ **yenilmek**.
mağmum *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** üzgün, tasalı. **2** (hava için) kapalı, sıkıcı.
Mağribi *ö. a. Ar.* (. . -) Mısır dışında olmak üzere, Kuzey Afrika ülkelerinin herhangi birinden olan kimse.
mağrip *a. Ar. esk.* ➻ **batı**.
mağrur *s. Ar.* (. -) **1** kendisini önemseyen, büyüklenen, böbürlenen, kurumlu **(I)** (kimse). **2** büyüklenme belirtisi olan, gurur belirten.
mağrurane *be. Ar.* (. - - .) ➻ **mağrurca**.
mağrurca *be. Ar. T.* (. - .) mağrura yaraşır bir biçimde.
mağrurcasına *be. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **mağrurca**.
mağrurlanış *a. Ar. T.* mağrurulanmak eylemi ya da biçimi.
mağrurlanma *a. Ar. T.* (. - . .) mağrurlanmak eylemi.
mağrurlanmak *(nsz) Ar. T.* (. - . .) ➻ **kurumlanmak**[1].
mağrurluk *a. Ar. T.* mağrur olma durumu, kibirlilik, kurumluluk.
mağşuş *s. Ar.* (. -) *esk.* arı olmayan, karışık, katışık, katkılı.
mahal, -lli *a. Ar.* yer, yöre. **mahal kalmamak** artık gerekmemek, gereği olmamak, gereklik kalmamak. **mahal vermemek** yol açmamak. **mahal yok** gereği, yeri yok.
mahalle *a. Ar.* **1** bir kentin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün yönetim bakımından bölündüğü, resmi işleri bir muhtarca görülen parçalardan her biri. **2** aynı mahallede oturmakta olan insanlar, mahalle halkı. **3** *arg.* (cezaevi koğuşunda) birbiriyle iyi geçinen kimselerin yataklarının oluşturduğu bölüm. **mahalle arkadaşı** aynı mahallede oturan arkadaşlardan her biri. **mahalle arkadaşlığı** mahalle arkadaşı olma durumu. **mahalle çapkını** beceriksiz çapkın. **mahalle kahvesi** aynı sempte bulunan ve mahallede oturanların sürekli olarak gittiği, çay kahve vb. içip tavla vb. oynadığı kahve. **mahalle kahvesi gibi** havasız, kalabalık ve gürültülü (yer). **mahalle karısı** görgüsüz, terbiyesiz, kaba, kavgacı kadın. **mahalleyi ayağa kaldırmak** bağırıp çağırarak, çok gürültü ederek konu komşuyu rahatsız etmek.
mahallebi *a. Ar.* ➻ **muhallebi**.
mahallece *be. Ar. T.* (. . .' .) aynı mahallede oturanlar hep birlikte olarak.
mahalleli *s. Ar. T.* **1** aynı mahalleden olan. **2** *a.* aynı mahallede oturanların tümü.
mahalli *s. Ar.* (. . -) ➻ **yerel, yöresel**. **mahalli idare** ➻ **yerel yönetim**.
mahallileşme *a. Ar. T.* (. . - . .) mahallileşmek eylemi.
mahallileşmek *(nsz) Ar. T.* (. . - . .) ➻ **yerelleşmek, yöreselleşmek**.
mahalsiz *s. Ar. T.* yersiz, uygunsuz, gereksiz.
mahana *a. (Farsça "bahane" sözcüğünden bozma) ha.* öne sürülen sözde neden, gerçek olmayan neden. **mahana bulmak** *ha.* herhangi bir şeyi neden olarak öne sürmek.
maharet, -ti *a. Ar.* (. - .) iş yapmada ustalık, eli yatkınlık, beceri, beceriklilik. **maharet kazanmak** (bir işte) beceri edinmek, ustalaşmak.
maharetli *s. Ar. T.* (. - . .) eli işe yatkın, becerikli, usta.
maharetsiz *s. Ar. T.* (. - . .) elinden iş gelmeyen, eli işe yatkın olmayan, beceriksiz.
maharetsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) maharetsiz olma durumu, beceriksizlik.
mahcubiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) utangaçlık, sıkılganlık.
mahcup *s. Ar.* (. -) utangaç, sıkılgan (kimse). **mahcup çıkarmak** ➻ **mahcup etmek**. **mahcup çıkarmamak** mahcup duruma düşürmemek, utandırmamak. **(birini) mahcup etmek** utandırmak. **mahcup olmak** utanmak.
mahcupluk *a. Ar. T.* utangaçlık, sıkılganlık.
mahcur *s. Ar. huk.* ➻ **kısıtlı**[1].
mahcuz *s. Ar.* (. -) *huk.* hacizli durumda olan.
mahdum *a. Ar.* (. -) *esk.* erkek evlat, oğul.
mahdut *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** sınırları belli olan,

çevrilmiş olan, sınırlı. **2** az sayıda olan, sayısı belli, sayılı, az.

mahfaza *a. Ar. esk.* içinde bir şey saklanan kap, kılıf vb.

mahfazalı *s. Ar. T. esk.* **1** mahfazası olan. **2** korunan.

mahfe *a. Ar. esk.* deve, fil gibi hayvanların sırtına konulan, içine oturmaya yarayan, içinde iki kişinin karşılıklı oturabileceği biçimde yapılmış sepet.

mahfil *a. Ar. esk.* **1** toplantı yeri. **2** bir yerde toplanmış kimseler. **3** camilerde, parmaklıkla ayrılmış yüksekçe yer.

mahfuz *s. Ar.* (. -) *esk.* korunmuş, saklanmış, saklı.

mahfuzen *be. Ar.* (. -' .) *esk.* gözetim altında olarak, tutuklanarak.

mahıv, -hvı *a. Ar.* yok etme, yok olma.

mahir *s. Ar.* (- .) becerikli, yetenekli, usta (kimse).

mahirane *be. Ar. Far.* (-' . - .) becerikli bir biçimde, ustalıkla, ustaca.

mahiyet, -ti *a. Ar.* (- . .) **1** ➻ **nitelik**. **2** ➻ **içyüz**. **3** ➻ **özlük**[2].

mahkeme *a. Ar. huk.* **1** bir yargıcın ya da birlikte görev yapan birkaç yargıcın ve savcının yargı görevini yerine getirdikleri yargı yeri. *ör. Dava hangi mahkemede görülecek?* **2** böyle yargı yerlerinin bulunduğu yapı. *ör. Mahkemeye gidiyorum.* **3** yargı yerinde bir davaya bakan yargıç ya da yargıçlar kurulu. *ör. Sanık, mahkemeden tutuksuz yargılanmasını istedi.* **4** dava, duruşma. *ör. Mahkeme birkaç yıl sürdü.* **mahkeme duvarı** *arg.* (insan yüzü için) duygusuz, asık, somurtkan. **mahkeme kadıya mülk değil** (ya da **mülk olmaz**) "hiçbir kimse, bulunduğu kamu hizmetinde ömrünün sonuna değin kalmaz" anlamında söylenir. **mahkeme kapısı** ➻ **mahkeme**. **mahkemede dayısı olmak** yüksek bir makamda, iş başında bir koruyucusu, kayırıcısı bulunmak. **mahkemeye düşmek 1)** bir anlaşmazlık konusu, çözüm için mahkemeye götürülmek. **2)** aralarında bir anlaşmazlık bulunanlar, konunun çözümü için mahkemeye başvurmak, davacı ya da davalı olmak.

mahkemeleşme *a. Ar. T. huk.* mahkemeleşmek eylemi.

mahkemeleşmek *(nsz) Ar. T. huk.* birbirini karşılıklı olarak dava etmek.

mahkemeli *s. Ar. T.* mahkemeye düşmüş, davalı.

mahkemelik *s. Ar. T.* mahkemede çözülmesi gereken. **mahkemelik olmak** (biriyle) anlaşmazlığa düşüp konuyu mahkemeye götürmek, mahkemeye düşmek, davalı ya da davacı olmak.

mahkûm *s. Ar.* (. -) **1** mahkemede yargılanarak hüküm giymiş (kimse). **2** *mec.* zorunda olan. *ör. Onu sevmeye mahkûmum, oğlum çünkü.* **3** kötü bir sonuca varması kaçınılmaz olan. *ör. Bu gidişle iş durmaya mahkûmdur.* **4** *a.* hüküm giymiş kimse. *ör. Mahkûmları otobüse doldurup götürdüler.* **mahkûm edilmek 1)** (mahkemece) hüküm giydirilmek. **2)** *mec.* mecbur bırakılmak. **mahkûm etmek 1)** (mahkeme, birine) hüküm giydirmek. **2)** (birini) kötü bir duruma sürüklemek. **3)** *mec.* mecbur bırakmak. *ör. Tanrı bizi onu sevmeye mahkûm etmiştir.* **mahkûm olmak 1)** hüküm giymek. **2)** kötü bir duruma düşmek. **3)** *mec.* mecbur olmak, zorunda kalmak.

mahkûmiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) **1** hüküm giymiş olma durumu. **2** hüküm giyilen süre, ceza süresi.

mahlas *a. Ar. esk. yaz.* genellikle Divan Şiiri ve Türk halk şiiri ozanlarının yapıtlarında kullandıkları ve ünlendikleri takma ad. **mahlas beyti** *esk. yaz.* Divan Şiiri'nde ozanın adının geçtiği ikiliğe verilen ad.

mahlep *a. Ar. bitb.* **1** gülgillerden, Orta Avrupa'nın dağlık bölgelerinde, Anadolu'nun kuzey ve doğu kesimlerinde yüksek yerlerde yetişen, boyu 10 metreyi bulabilen bir ağaç. **2** bu ağacın nohut iriliğinde, ekşi, kara renkli meyvesi.

mahluk, -ku *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **yaratık**.

mahlukat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* yaratıklar.

mahlul, -lü *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** çözülmüş, çözümlenmiş, dağılmış. **2** ➻ **eriyik**.

mahlut, -tu *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** içine bir şey karıştırılmış olan, katışık. **2** *a. kim.* ➻ **alaşım**. **3** *a.* ➻ **karışım**.

mahmude *a. Ar.* (. - .) *bitb.* **1** çitsarmaşığıgillerden, Anadolu'da ve Suriye'de yetişen, gövdesi ince ve tüysüz, sarılarak tırmanan, yaprakları ok ucu biçiminde, çiçekleri beyaz ya da sarımsı renkte, uzun ve kalın köklü, çok yıllık, otsu bir bitki. **2** bu bitkinin köklerinden elde edilen, hekimlikte yararlanılan, reçineye benzer bir madde.

mahmudiye *a. Osm.* (. - . .) bugün süs altını olarak kullanılan, Sultan II. Mahmut döneminde basılmış, ince altın sikke.

mahmul, -lü *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** dolmuş, yüklenmiş durumda olan, dolu, yüklü. **2** yükletilmiş. **3** *a. mant.* ve *dilb.* ➻ **yüklem**.

mahmur *s. Ar.* (. -) **1** sarhoşluğun verdiği uyuşukluk, sersemlik içinde bulunan. **2** uykudan yeni kalkmış olup üzerinden henüz uyku ağırlığını, sersemliğini atamamış olan. **3** (göz için) dalgın, süzgün bakışlı. **mahmur bakış** baygın, yumuşak, süzgün bakış.

mahmurçiçeği, -ni *b. a. Ar. T.* (. - . . .) *bitb.* ➻ **çiğdem**.

mahmurlaşma *a. Ar. T.* mahmurlaşmak eylemi.

mahmurlaşmak *(nsz) Ar. T.* mahmur bir duruma gelmek.

mahmurlaştırma *a. Ar. T.* mahmurlaştırmak eylemi.

mahmurlaştırmak *(-i)* mahmurlaşmasına yol açmak. *ör. Birkaç kadeh içki insanı mahmurlaştırıyor.*

mahmurluk *a. Ar. T.* (. - .) **1** içki içmiş bir kimsenin duyumsadığı baş ağrısı ve sersemlik. *eş.* **ayıltı**. **2** uykudan kalkınca duyumsanan ağırlık ve sersemlik.

mahmuz *a. Ar.* **1** çizmenin ya da potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürterek hızlandırmaya yarayan metal parça. **2** tavukgillerin ve kimi kuşların ayakları arkasında bulunan, boynuz yapısında sivri uzantı. **3** köprü ayaklarında, basıncı azaltmak için, suyun geldiği ve gittiği yanlara doğru olan çıkıntı. **4** *den.* eski tür savaş gemilerinde, su kesimi altında öne doğru uzanan ve karşısındaki gemiyi batırabilen uzantı.

mahmuzcuk *a. Ar. T.* küçük mahmuz.

mahmuzçiçeği, -ni *b. a. Ar. T. bitb.* ikiçeneklilerden, Akdeniz çevresinde yetişen, çiçekleri kırmızı, pembe ya da beyaz olabilen, iki yıllık otsu bir bitki.

mahmuzlama *a. Ar. T.* mahmuzlamak eylemi.

mahmuzlamak *(-i) Ar. T.* (binek hayvanını) mahmuzla[1,2] dürtmek.

mahmuzlanış *a. Ar. T.* mahmuzlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Atın ikide bir mahmuzlanışı, onu huysuzlandırmıştı.*

mahmuzlanma *a. Ar. T.* mahmuzlanmak eylemi.

mahmuzlanmak *(nsz) Ar. T.* mahmuzlamak eylemine konu olmak.

mahmuzlayış *a. Ar. T.* mahmuzlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Binicinin atı sürekli mahmuzlayışıyla atın böğründe yaralar oluşmuştu.*

mahmuzlayıverme *a. Ar. T.* mahmuzlayıvermek eylemi.

mahmuzlayıvermek *(-i) Ar. T.* (binek hayvanını) ansızın ya da çabucak mahmuzlamak. *ör. Atını mahmuzlayıverip uzaklaştı.*

mahmuzlu *s. Ar. T.* mahmuzu bulunan.

mahpus *s.* ve *a. Ar.* (. -) **1** genellikle mahkemece yargılanarak hüküm giymiş ve cezaevine konulmuş, hapsedilmiş, kapatılmış (kimse). **2** *a.* bir tür tavla oyunu.

mahpushane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) mahpusların konulduğu yer, cezaevi, hapishane.

mahpusluk *a. Ar. T.* **1** mahpus olma durumu. **2** mahpus olma süresi.

mahra *a. Ar. ha.* üzüm taşımak için kullanılan ağzı geniş, dibi dar tahta sandık.

mahrama *a. Ar. esk.* Anadolu'nun kimi yerlerinde, kadınların sokağa çıkarken giysilerinin ya da mantolarının üstüne örtündükleri işlemeli geniş örtü.

mahreç *a. Ar. esk.* ➻ **çıkak**[2,3].

mahrek, -ki *a. Ar. esk. gökb.* ➻ **yörünge**.

mahrem *s. Ar.* **1** yakın akraba olması nedeniyle nikâh düşmeyen. **2** başkalarının duymaması, öğrenmemesi gereken, gizli. **3** *a.* sırdaş.

mahremiyet, -ti *a. Ar.* gizli olma durumu, gizlilik. **(birinin) mahremiyetine girmek** özel yaşamını bilecek denli ona yakın olmak.

mahrukat, -tı *a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **yakıt**.

mahrum *s. Ar.* (. -) ➻ **yoksun**. **mahrum edilmek** ➻ **yoksun bırakılmak**. **mahrum etmek** ➻ **yoksun bırakmak**. **mahrum olmak** (ya da **kalmak**) ➻ **yoksun kalmak**.

mahrumiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **yoksunluk**.

mahsuben *be. Ar.* (. -' .) var olan bir alacağa sayılmak, o alacaktan düşülmek üzere.

mahsul, -lü *a. Ar.* (. -) **1** ➻ **ürün** . **2** *mec.* ➻ **verim**.

mahsuldar *s. Ar. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **bitek, verimli**.

mahsup *s. Ar.* (. -) *esk.* hesap edilmiş, bir alacağa sayılmış, hesaba geçirilmiş (olan). **mahsubunu yapmak** hesabını yapmak, hesaba geçirmek. **mahsup edilmek** hesaba geçirilmek, hesaptan düşülmek. **mahsup etmek** (bir alacak verecekte) hesaba geçirmek.

mahsur *s. Ar.* çevresi kuşatılmış, sarılmış, çevrilmiş. **mahsur kalmak** her yanı çevrilmek, sarılmak, kuşatılmak.

mahsus *s. Ar.* **1** ➻ **özgü**. **2** birine ayrılmış, özgülenmiş olan. **3** *be.* ➻ **özellikle** . **4** *be.* bile isteye, bilerek, isteyerek. **5** *be.* şaka olarak, şaka olsun diye, şakadan.

mahşer *a. Ar.* **1** dinsel inanışa göre, kıyamet günü dirilecek olanların toplanacakları yer. **2** *mec.* büyük ve gürültülü kalabalık. **mahşer gibi** çok kalabalık. **mahşer günü** ➻ **kıyamet günü**. **mahşer midillisi** kısa boylu ve fitneci (kimse). **(bir yer) mahşere dönmek** çok kalabalık bir duruma gelmek.

mahşeri *s. Ar.* (. . -) mahşeri andıran, çok kalabalık.

mahunya *a. (Amerikalı bitkibilimci Mc-Mohan'ın adından) bitb.* ikiçeneklilerden, Kuzey Amerika'da ve Asya'da yetişen birçok türü bilinen, kırmızımtırak kahverengi gövdeli, yerden dik dallanan çalı biçiminde, yaz kış yaprak dökmeyen, önceleri kırmızı, sonra parlak koyu yeşil olan yapraklarının kenarları dişli ve dikenli, çiçekleri salkım durumunda ve sarı renkli, mavimsi siyah meyveli, köklerinden bir tür boya elde edilen bir süs ağaççığı.

mahur *a. Far.* (- -) *müz.* alaturka müzikte bir makam.

mahurbuselik *b. a. Ar. Far. T.* (- - . . .) *müz.* alaturka müzikte bir makam.

mahut *s. Ar.* (- -) adı geçen, sözü edilen, bilinen.

mahv *a. Ar.* yok etme, yok olma. *eş.* **mahıv**.

mahvedebilme *a. Ar. T.* mahvedebilmek eylemi.

mahvedebilmek *(-i) Ar. T.* mahvetmek elinde olmak, mahvetmeye gücü yetmek, mahvetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

mahvedeyazma *a. Ar. T.* mahvedeyazmak eylemi.

mahvedeyazmak *(-i) Ar. T.* az kalsın mahvetmek, mahvetmeye yakın bir duruma getirmek. *ör. Onun sert çıkışı işi mahvedeyazmıştı.*

mahvedilebilme *a. Ar. T.* mahvedilebilmek eylemi.

mahvedilebilmek *(nsz) Ar. T.* mahvedilmesi olanaklı olmak ya da mahvedilme olasılığı bulunmak.
mahvedilme *a. Ar. T.* mahvedilmek eylemi.
mahvedilmek *(nsz) Ar. T.* mahvetmek eylemine konu olmak.
mahvetme *a. Ar. T.* mahvetmek eylemi.
mahvetmek *(-i) Ar. T.* **1** ortadan kaldırmak, yıkıp yok etmek. **2** bozup işe yaramaz duruma getirmek. **3** onmaz duruma getirmek. **4** boşa gitmesine yol açmak. **5** çok büyük zarara uğratmak.
mahviyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **alçakgönüllülük**.
mahviyetkâr *s. Ar. Far.* (. . . -) *esk.* ➻ **alçakgönüllü**.
mahvolabilme *a. Ar. T.* mahvolabilmek eylemi.
mahvolabilmek *(nsz) Ar. T.* mahvolma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
mahvolayazma *a. Ar. T.* mahvolayazmak eylemi.
mahvolayazmak *(nsz) Ar. T.* mahvolma tehlikesi atlatmak, az kalsın mahvolmak, mahvolacak duruma gelmek. *ör. O gün her şey mahvolayazmıştı.*
mahvolma *a. Ar. T.* mahvolmak eylemi.
mahvolmak *(nsz) Ar. T.* **1** ortadan kalkmak, yok olmak. **2** bozulup işe yaramaz, bir iş görmez duruma gelmek. **3** onulmaz, düzelmez duruma gelmek. **4** boşa gitmek. **5** çok büyük zarara uğramak.
mahya *a. Osm.* (.' .) **1** ramazan ayında, kandillerde, dinsel bayramlarda camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandillerle ya da elektrik ampulleriyle oluşturulan ve geceleri ışık verilen yazı ya da resim. **2** *mim.* yapı çatılarında iki eğik yüzeyin birleştiği bölüm. **mahya kiremidi** mahyayı[2] örtmek üzere dizilen, uzunca ve oluk biçimindeki kiremit dizisi. **mahya kirişi** *mim.* eğimli çatıda mahyayı oluşturan, üzerine merteklerin bindiği ağaç kiriş.
mahyacı *a. Far. Ar. T.* **1** mahya[1] yapan kimse. **2** kiremit aktarıcısı.
mahyacılık *a. Far. Ar. T.* mahyacının yaptığı iş.
mahyalık *a. Far. Ar. T.* yapılarda çatının köşelerini örten kurşun levha.
mahzen *a. Ar.* yapılarda bodrum bölümünde bulunan depo, yeraltı deposu.
mahzun *s. Ar.* (. -) üzgün, üzüntülü. **mahzun etmek** üzüntü vermek. **mahzun mahzun** *ik. be.* üzüntülü bir biçimde. **mahzun olmak** üzüntü duyumsamak, üzgün durumda olmak.
mahzunlaşabilme *a. Ar. T.* mahzunlaşabilmek eylemi.
mahzunlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* mahzunlaşması olanak içinde olmak ya da mahzunlaşma olasılığı bulunmak.
mahzunlaşıverme *a. Ar. T.* mahzunlaşıvermek eylemi.
mahzunlaşıvermek *(nsz) Ar. T.* ansızın ya da çabucak mahzunlaşmak. *ör. Annesi gidince çocuk mahzunlaşıverdi.*
mahzunlaşma *a. Ar. T.* mahzunlaşmak eylemi.
mahzunlaşmak *(nsz) Ar. T.* üzgün durumda olmak, üzüntü duyumsamak.
mahzunlaştırabilme *a. Ar. T.* mahzunlaştırabilmek eylemi.
mahzunlaştırabilmek *(-i) Ar. T.* mahzunlaşmasında etkili olmak, mahzunlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
mahzunlaştırma *a. Ar. T.* mahzunlaştırmak eylemi.
mahzunlaştırmak *(-i) Ar. T.* mahzunlaşmasına yol açmak. *ör. Şarkı onu mahzunlaştırmıştı.*
mahzunluk *a. Ar. T.* mahzun olma durumu.
mahzur *a. Ar.* **1** ➻ **sakınca**. **2** ➻ **engel**. **mahzur doğurmak** sakınca oluşmasına yol açmak. **mahzur görmek** sakınca görmek, sakıncalı bulmak.
mahzurlu *s. Ar. T.* ➻ **sakıncalı**.
mai *s. Ar.* (- -) **1** sıvı. **2** mavi.
mail *s. Ar.* (- .) **1** eğilimi olan. **2** eğilmiş olan, eğik.
maile *a. Ar.* (- . .) *esk. coğr.* ➻ **aklan**.
maişet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* geçinme, geçim.
maiyet, -ti *a. Ar.* **1** br üst görevlinin yanında bulunan görevliler. **2** bir kimsenin yönetimi, buyruğu altında çalışma. **maiyet memuru** yüksek bir devlet görevlisinin yanında görev yapan resmi görevli.
maiyetinde yanında.
majeste *a. Fr.* hükümdarlara verilen san. **majesteleri** hükümdarlara seslenme sözü.
majör *s. Fr.* **1** büyük, önemli. **2** *müz.* bir makam, bir akort ya da bir aralığın oluşma biçimi. **3** *a. fels.* ve *mant.* ➻ **büyük önerme**. **majör gam** *müz.* beş tonla iki yarım tondan oluşan gam **(II)**.
majüskül, -lü *s.* ve *a. Fr.* büyük (harf).
makabil, -bli *a. Ar.* (- . .) *esk.* (bir şeyin) geçmişi, öncesi. **makable** (ya da **makabline**) **şamil** geçmişe işleyen, yürüyen, önceyi kapsayan. **makable şamil olmak** daha önceki zamanı da kapsamak, geriye yürümek, geriye de geçerli olmak.
makadam *a. (bulucusu İngiliz mühendisi McAdam'ın adından)* kırılmış taşları döşeyip üzerinden silindir geçirilerek yapılan yol.
makadamlama *a. İng. T.* makadamlamak eylemi.
makadamlamak *(-) İng. T.* (yol yapımında) yola kırılmış taş döşeyip üzerinden silindir geçirmek.
makak *a. Fr. hayb.* Güney Asya'nın hemen her yerinde, kimi türleri Cezayir ve Fas'ta bulunan, laboratuvarlarda deney hayvanı olarak yararlanılan, kuyruklu, küçük bir maymun.
makale *a. Ar.* (. - .) *yaz.* alanında uzman bir kimsece yazılan, herhangi bir konuda bilgi vermek amacını güden, bir görüşü desteklemek, bir savı öne sürüp bunu kanıtlamak ereğinde olan ve bir gazete ya da dergide yayımlanan, belli uzunlukta, başlıklı ve genellikle imzalı y azı.

makam *a. Ar.* (. -)**1** büyük ve önemli bir görev yeri. *eş.* **orun**[1]. **2** *müz.* alaturka müzikte bir dizinin işleniş biçimine verilen ad. **makam arabası** (ya da **otomobili**) büyük ve önemli bir görevde bulunan bir kimseye özgülenmiş olan resmi araba. **makam şoförü** makam otomobilini kullanan sürücü. **makam tazminatı** yüksek makamlarda bulunanlara aldıkları aylık dışında ek olarak ödenen para.

makara *a. Ar.* (. .' .) **1** ağaçtan, plastikten vb. yapılmış, üzerine iplik, tel, şerit, film gibi bükülebilir her türlü şey sarmakta kullanılan, kenarları çıkıntılı, ortası ekseni boyunca delik, türlü büyüklükte olabilen silindir biçimli nesne. **2** *den.* birbirine koşut iki ya da daha çok tabla arasında dönen, kenarları çepeçevre çıkıntılı tekerlek ya da tekerleklerden oluşmuş, ağır yüklerin kaldırılmasında ve indirilmesinde kullanılan mekanik araç. **3** bir eksene takılan ve jant bölümüne halat, zincir vb. geçirilecek biçimde düzenlenmiş bir tekerden oluşan, bir yükün kaldırılmasını kolaylaştıran, sağlayan araç. **4** *arg.* sürekli, birbirini izleyerek çoğalan alay, gırgır. **makara çekmek 1)** (ötücü kuşlar için) bir solukta türlü sesler çıkararak uzun uzun, sürekli bir biçimde ötmek. **2)** *arg.* kahkaha atmak. **3)** *arg.* gırgır geçmek, alay etmek. **makara geçmek** *arg.* (biriyle) alay etmek, gırgır geçmek. **makara gibi** (konuşma için) ardını arkasını kesmeden, çabuk çabuk. *ör. Onun böyle makara gibi konuşmasına alışamadım.* **makaraları koyuvermek** (ya da **salıvermek**) kendini tutamayıp kahkahayla gülmeye başlamak. **(birini) makaraya almak** *arg.* (bir kimseyle) alay etmek, gırgır geçmek.

makaracı *a. Ar. T.* (. .' . .) makara yapıp satan kimse.

makaralı *s. Ar. T.* (. .' . .) makarayla işleyen, makarası olan. **makaralı kuş** sürekli ve uzun uzun öten kuş.

makarna *a. İt.* (. .' .) **1** irmik ya da una yumurta karıştırılarak hazırlanmış, çubuk, fiyonk vb. gibi türlü biçimlerde olabilen, kuru hamur. *ör. Bir paket fiyonk makarna verin.* **2** bu hamurdan yapılmış yemek. *ör. Akşama soslu makarna var.*

makarnacı *a. İt. T.* (. .' . .) **1** makarna yapan ya da satan kimse. **2** *s.* makarna yemeğini çok seven (kimse). **3** *a. (şaka)* İtalyan.

makarnacılık *a. İt. T.* (. .' . . .) makarna yapma ve satma işi.

makas *a. Ar.* **1** bir eksen çevresinde hareket edebilecek biçimde birbirine ortadan bir vidayla çapraz eklemlenmiş, birbirine bakan yüzleri keskin iki çelik parçadan oluşan, uçlarındaki deliklere parmak geçirilerek kullanılan, arasına yerleştirilen herhangi bir şeyi kesmeye yarayan araç. **2** birbirine komşu iki demiryolu hattını hemen bunların uzantısında bulunan üçüncü hatta bağlamaya yarayan aygıt. **3** uygun bir açı oluşturacak biçimde birbirini kesen demiryolu hatlarının kesiştiği yer. **4** üst üste konulmuş birkaç yassı çelikten oluşan araba yayı. **5** çatılarda, köprülerde genellikle ağaçtan ya da çelikten yapılan, ağırlığı karşılıklı iki ayağa ya da duvara aktaran, çatılmış kiriş sistemi. **6** *den.* üst uçları birbirine bağlanmış, alt uçları açık olan iki direkten oluşan bir ağırlık kaldırma düzeni. **7** bir direği ya da başka bir şeyi sağlamlaştırmak için yanına eğik olarak yerleştirilen ağaç destek. **8** *mec.* çalma, kesme, kırpma. *ör. Ona göre bu filme makas gerekirmiş.* **9** *hayb.* kimi eklembacaklı hayvanların ön ayaklarında bulunan, savunmada ve saldırmada kullanılan kıskaç. **10** *arg.* (sevgi gösterisi olarak) birinin yanağını ortaparmakla işaretparmağı arasına hafifçe kıstırma. **11** *eko.* aynı dövize aynı anda verilen resmi değerle serbest piyasada verilen değer arasındaki fark. **makas almak** (sevgi gösterisi olarak) birinin yanağını ortaparmakla işaretparmağı arasına alarak hafifçe sıkıp bırakmak. **makas atmak** *arg.* **1)** (sinema filmi, yazı vb. için) sakıncalı bularak kimi yerlerini kesmek, kırpmak, çıkarmak, sansür etmek. **2)** kısa yoldan bitirmek, kısa kesmek. **makas değiştirmek** *arg.* başka bir yaklaşıma girmek, tavrını değiştirmek. **makas payı** (ya da **hakkı**) **1)** dikilmek üzere bir kumaşı biçerken, yapılabilecek bir hataya karşı, önlem olarak bırakılan pay. **2)** *mec.* ölçüden fazla bırakılan ya da fazlalığı hoş görülen miktar. **makas vurmak** makasla kesmek. **(birini) makasa almak** *arg.* **1)** iki yandan denetim altına alarak oyuna getirmek. **2)** kumarda, iki oyuncu anlaşarak üçüncü oyuncuya hile yapmak.

makasçı *a. Ar. T.* **1** makas yapan ya da satan kimse. **2** (demiryollarında) makasları açıp kapayarak trenlere yol veren görevli.

makasçılık *a. Ar. T.* **1** makasçının[2] görevi. **2** (basında) başka gazetelerde yer almış haberleri kesip olduğu gibi yeniden yayımlama.

makaslama *a. Ar. T.* **1** makaslamak eylemi. **2** *s.* çaprazlama.

makaslamak *(-i) Ar. T.* **1** makasla kesmek. **2** *arg.* (sinema filmi, yazı vb. için) kesmek, kısaltmak ya da sansür amacıyla kimi yerlerini çıkarmak. **3** *arg.* makas almak.

makaslanma *a. Ar. T.* makaslanmak eylemi.

makaslanmak *(nsz) Ar. T.* **1** makaslamak eylemine konu olmak. **2** *arg.* (sinema filmi, yazı vb. için) kesilmek, kısaltılmak ya da sansüre uğramak.

makaslı *s. Ar. T.* makası olan.

makaslıböcek *b. a. Ar. T. hayb.* kınkanatlılardan, bağlara zarar veren, başı iri, makasları büyük bir böcek.

makastar *a. Ar. Far.* bir dikimevinde kumaş biçen, iş dağıtımını yapan, parçaları patrona göre ayarlayan, prova yapan usta.

makastarlık *a. Ar. Far. T.* makastarın işi.

makat, -tı *a. Ar. esk.***1** kıç. **2** anüs. **3** minderli, küçük ve alçak sedir. **4** minderin üzerine yayılan kumaş, minder yüzü.

makber *a. Ar. esk.* ➻ **gömüt**.
makbul, -lü *s. Ar.* (. -) **1** kabul edilen, kabul gören. **2** ilgi gören, hoş karşılanan, beğenilen. **3** geçer, geçerli. *ör. Makbul bir çare bulmak gerekiyor.* **makbul olmak** ilgi görmek, beğenilmek, tutulmak. **makbule geçmek 1)** hoşa gitmek, çok beğenilmek, kıvançla karşılanmak. **2)** işe yaramak, yararlı olmak.
makbuz *a. Ar.* (. -) ➻ **alındı**.
Makedon *ö. a.* ➻ **Makedonyalı**.
Makedonca *ö. a.* Makedonya'da konuşulan İslav dili.
Makedonyalı *ö. a.* ve *s.* Makedonya halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse).
maket, -ti *a. Fr.* bir yapının, yontunun ya da herhangi bir nesnenin taslak olarak yapılmış küçük örneği. **maket bıçağı** maket yapımında kullanılan çok keskin bıçak.
maketçi *a. Fr. T.* maket yapan kimse.
makferlan *a. İng. (yaratıcısı McFairlane'in adından)* omuzdan belin yarısına değin inen pelerini olan kolsuz palto.
maki (I) *a. İt. coğr.* Akdeniz çevresinde yaygın bir biçimde görülen, Akdeniz iklimine özgü, yabani zeytin, funda, laden, defne, mersin, zakkum, menengiç gibi odunsu, dikenli, bodur ağaç, ağaççık ve çalılardan oluşan bitki örtüsü.
maki (II) *a. (Madagaskar yerlilerinin dilinden) hayb.* makigillerden, Afrika'nın doğu kıyıları açıklarındaki Madagaskar Adası'nda yaşayan, yaklaşık yirmi türü bulunan, ince uzun bacaklı, uzun kuyruklu, yumuşak, uzun ve kabarık tüylü, memeli bir primat.
makigiller *ç. a. hayb.* örneği maki **(II)** olan primatlar sınıfı.
makilik *a. İt. T.* maki **(I)** tipi bitkilerle kaplı alan.
makine *a. İt.* (. .' .) **1** herhangi bir enerji türünü başka bir enerjiye dönüştürmek, belli bir iş yapmak ya da bir etki oluşturmak için birleştirilmiş, genellikle çarklardan, dişlilerden, millerden ve daha birçok devinimli parçadan oluşan karmaşık düzenekler bütünü. *ör. Harman makinesi, çamaşır makinesi, dikiş makinesi, kıyma makinesi, tıraş makinesi vb. birer makinedir.* **2** bir aracın, aygıtın ya da taşıtın devinimini sağlayan düzenek. *ör. Makine bozuldu mu saat durur.* **3** *topb.* insanın, üretimde kol ya da kafa gücünün yerine kullanmak üzere yarattığı, kendi kendine işleyecek biçimde düzenlenmiş olan araçlar bileşkesi. **4** *ha.* otomobil, araba, taşıt. *ör. Makine durmadan inmeyiniz.* **5** *arg.* tabanca. **makine çekmek** dikiş makinesinde dikmek. **makine gibi** art arda, çabuk çabuk ve aynı biçimde yapılan ya da olan. **makine gibi adam** düzgün, çok ve çabuk iş çıkaran adam. **makine gücü** beygir gücü, vat ya da kilovatla ölçülen, bir makinenin bir saniyede yapabildiği iş miktarı. **makineyi bozmak** *(şaka)* bağırsakları bozulmak.
makineci *a. İt. T.* makine onaran ya da satan kimse.
makineleşme *a. İt. T.* makineleşmek eylemi.
makineleşmek *(nsz) İt. T.* **1** üretimde makineye daha çok yer vermek, makine gücünden gittikçe daha çok yararlanmak, her işi makineyle yapar duruma gelmek. **2** *mec.* kimi işleri alışkanlıkla yapar duruma gelmek, davranışları makineye benzemek. **makineleşmiş tarım** *coğr.* daha çok geniş tarım topraklarında uygulanan, insan ve hayvan gücünün yerini makinelerin aldığı tarım biçimi.
makineleştirme *a. İt. T.* makineleştirmek eylemi.
makineleştirmek *(-i) İt.T* makineyle yapılmasını, yapılırken makineden yararlanılmasını sağlamak.
makineli *s. İt. T.* (. .' . .) **1** makineyle işleyen, makinesi olan. **2** makineyle yapılan. *ör. Makineli tarımda üretim artar.* **3** *a.* ➻ **makineli tüfek**. **makineli tabanca** bir tür otomatik hafif silah. **makineli tüfek** tetiğine basılınca sürekli kurşun atan, otomatik bir silah. **makineli tüfek gibi** (konuşma için) birbiri ardınca, çok hızlı bir biçimde.
makineyağı, -nı *b. a. İt. T.* **1** makineleri yağlamakta kullanılan yağların ortak adı. **2** gres, gresyağı.
makinist, -ti *a. Fr.* **1** fabrika, vapur, lokomotif, basımevi makinesi gibi büyük bir makineyi işleten kimse. **2** makinelerden anlayan ve onları onarabilen usta.
makinistlik *a. Fr. T.* makinistin görevi.
makro- *Yun.* Türkçeye de girmiş birçok sözcüğe gelerek "büyük" anlamı veren Yunanca önek.
makroevrim *b. a. Yun. T. yaşb.* sınıf, dal, şube gibi büyük dizgesel birimlerin oluşumuna yol açan evrim.
makromolekül *b. a. Fr. kim.* içinde genellikle pek çok kez tekrarlanmış atom grupları ya da birçok yapısal motif bulunan molekül.
makrosefal *s.* ve *a. Fr.* başı olağandışı biçimde büyük olan (kimse).
maksat *a. Ar.* ➻ **amaç, erek**. **maksat gütmek** ➻ **amaç gütmek**. **maksat hâsıl olmak** istenilene ulaşılmak, amaç yerine gelmek.
maksatlı *s. Ar. T.* ➻ **amaçlı**.
maksatsız *s. Ar. T.* ➻ **amaçsız**.
maksi *s. Fr.* **1** uzun. **2** *a.* uzun etek. **maksi etek** boyu topuklara değin uzanan etek, uzun etek.
maksimal *s. Fr.* ➻ **maksimum**.
maksimum *a.* ve *s. Fr.* **1** bir şey için gereken, ulaşabileceği en büyük (nicelik, derece). **2** *mat.* değişebilen bir niceliğin belirli sınırlar arasında alabileceği en yüksek değer (sınır).
maksure *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** camilerde, parmaklıkla çevrilmiş, genellikle padişaha ayrılmış, yüksekçe yer. **2** bir evin yabancıların girmesine izin verilmeyen bölümü.
maksut *s. Ar.* (. -) *esk.* niyet edilen, yapılmak, erişilmek istenilen, amaçlanan.

makta, -ı *a. Ar. esk.* **1** bir şeyin kesildiği yer. *eş.* **kesit. 2** ormanda kesim yapılacak alan. **3** *yaz.* Divan Yazını'nda gazelin ya da kasidenin, ozanın adının da yer aldığı, son ikiliği.

maktu, -u *s. Ar.* (. -) **1** *esk.* kesilmiş olan, kesik. **2** kesin olarak belirlenmiş olan (değer). **3** ölçüyle satılmayan. **maktu fiyat** pazarlık götürmeyen, kesin olarak belirlenmiş fiyat.

maktul, -lü *s. Ar.* (. -) öldürülmüş, öldürülen (insan). **maktul düşmek** (ya da **olmak**) vurulup ölmek, öldürülmek.

makul, -lü *s. Ar.* (. -) **1** akla, mantığa uygun olan. *ör. Makul istekleri vardı.* **2** akıllıca iş gören, akla, mantığa uygun davranan. *ör. Makul kimselerle anlaşmak kolaydır.* **3** *mec.* ölçüyü aşmayan, elverişli, uygun, yerinde. *ör. Arabasına makul bir fiyat istemiyor ki satılsın.* **makul olmak** akla, mantığa uygun bir biçimde davranmak. *ör. Kimi konularda makul olmak elde değildir.*

makule *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** takım, çeşit. **2** *fels.* ve *mant.* ➻ **ulam.**

makûs *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** baş aşağı getirilmiş, ters döndürülmüş. **2** *mec.* kötü, uğursuz.

makyaj *a. Fr.* **1** bir yüzün görünüşünü yüze, gözlere, kaşlara, kirpiklere ve dudaklara sürülen kimi özel maddelerle değiştirme işi. **2** güzelleştirmek ereğiyle yüzü gerektiği, uygun biçimde boyama. **3** *sin.* ve *TV* iyi bir görüntü elde etmek, belli bir tipi yaratmak ya da yalnızca kimi düzeltmeler yapmak ereğiyle oyuncunun yüzünde ve başka organlarında yapılan boyama ve değiştirmeler. **makyaj takımı** makyaj için gereken gereçlerden oluşan takım. **makyaj yapmak** (kendisine ya da bir başkasına) makyaj uygulamak.

makyajcı *a. Fr. T.* makyaj yapmakta uzmanlaşmış, geçimini makyaj yaparak sağlayan kimse.

makyajcılık *a. Fr. T.* makyajcının işi.

makyajlı *s. Fr. T.* makyaj yapılmış durumda olan.

makyajsız *s. Fr. T.* makyaj yapılmamış durumda (olan). *ör. Kadınlar genellikle makyajsız sokağa çıkmaz.*

Makyavelci *ö. a.* ve *s.* Makyavelciliğe uygun davranan (kimse) ya da Makyavelciliğe uygun (görüş, davranış).

Makyavelcilik *ö. a. (İtalyan siyasa adamı, tarihçisi ve yazarı Niccolo Machiavelli'nin adından)* siyasada, devlet yönetiminde amaca ulaşmak için, töreye, ahlaka aykırı da olsa, her türlü aracı, yolu kullanma temeline dayanan siyasal öğreti.

Makyavelizm *ö. a. Fr.* ➻ **Makyavelcilik.**

mal *a. Ar.* **1** bir kimsenin ya da bir tüzelkişiliğin sahibi bulunduğu taşınır ya da taşınmaz varlıkların tümünün genel adı. **2** büyükbaş hayvan. *ör. Çoban malı çayıra salmıştı.* **3** alınıp satılabilen her türlü ticaret eşyası. *ör. Tüccarın malı değer yitirir mi?* **4** *mec.* aşağılık, bayağı, kötü kimse. *ör. Onun ne mal olduğu belliydi.* **5** *arg.* orospu. **6** *arg.* esrar, eroin, silah vb. gibi kaçak madde özelliği taşıyan nesne. *ör. Polis malı yakalanış.* **mal ayrılığı** *huk.* hukuksal yönden karı ve kocanın mallarının kişisel sayılması. **mal bildirimi** (ya da **beyanı**) *huk.* bir kimsenin para ve mal varlığını, yasa gereği olarak, ilgili makama bildirmesi. **mal birliği** *huk.* hukuksal yönden karı ve kocanın mallarının bir bütün sayılması. **mal bulmuş Mağribi gibi** büyük bir zenginliğe kavuşmuşçasına, büyük sevinç ve coşkuyla. **mal bulmuş Mağribi'ye dönmek** bir şeyi elde edince pek çok sevinmek. **mal canın yongasıdır** "insanın malı canının bir parçası gibidir, insan malına gelen zarardan üzüntü duyar" anlamında söylenir. **mal canlısı** mala çok düşkün (kimse). **mal edinmek** mal alıp elde tutarak varsıllığını artırmak, mal sahibi olmak, kendine mal sağlamak. **mal etmek 1)** başkasının bir şeyini kendisininmiş gibi göstermek ya da kendi malları arasına almak. *ör. Bizim kalemi kendine iyice mal ettin.* **2)** bir şeyi şu kadar parayla sağlamış ya da şu kadar paraya yaptırmış olmak. *ör. Yaptırdığı evi kaç milyona mal ettiğini kendisi bile bilmez.* **mal kaldırmak** ürün elde etmek. *ör. Bir tarladan çok mal kaldırmak için bilgi ve çalışma ister.* **mal kapatmak** önceden para ödeyerek ya da anlaşarak, herhangi bir üretim alanındaki ürünün yalnızca kendisine ayrılmasını sağlamak. *ör. Aracı daha tarladan mal kapatıp fiyatlarla oynuyor.* **mal meydanda** bir işin hiçbir gizli saklı yönü bulunmadığını, her şeyin ortada, açık olduğunu belirtmek için söylenir. **mal mülk** *ha.* taşınır ve taşınmaz her türlü mal varlığı. **mal mülk sahibi olmak** *ha.* taşınır ve taşınmaz mal varlığı bulunmak. **mal olmak 1)** belli bir paraya yaptırılmış, çıkmış olmak. *ör. Ev bir milyara mal olmuştu.* **2)** bir iş, herhangi bir davranış sonucu zarara uğramak. *ör. Davranışı işini yitirmesine mal oldu.* **3)** (bir yeri, bir şeyi) benimsemek, oraya uyum sağlamak. *ör. Onun partisine mal olması zaman aldı.* **4)** *mec.* eskimek, (tarihe) geçmek. *ör. O parti artık tarihe mal oldu.* **mal ortaklığı** *huk.* hukuksal yönden karı ve kocanın mallarının ortak sayılması. **mal sahibi** bir malın sahibi olan kimse. **mal sahibi mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi** malın mülkün geçici olduğunu, mal mülk için üzülmemek ya da malla mülkle övünmemek gerektiğini, malın kimseye kalmayacağını, çünkü dünyanın ölümlü olduğunu anlatır. **mal sandığı** devlet gelirleriyle ilgili, para alıp veren devlet dairesi. **mal varlığı** bir kimsenin, parayla ölçülebilen haklarının tümü. **mal yapmak** servet sahibi olmak. **malı götürmek** *arg.* **1)** önemli bir işi başarmak. **2)** herkesin göz diktiği bir çıkarı elde etmek. **3)** haksız kazanç elde etmek. **malın gözü** *tkz.* **1)** aşağılık ve düzenci, dalavereci, her türlü uygunsuz davranışta bulunabilecek kimse. **2)** namussuz, iffetsiz.

mala *a. Far.* (.' .) genellikle üçgen biçiminde, yassı demirden yapılmış, tahta saplı, harç alıp sürmekte kullanılan duvarcı ve sıvacı aracı.
malaga *a. (İspanya'nın Malaga kentinin adından)* **1** İspanya'nın Malaga yöresinde yapılan bir tür şarap. **2** iri taneli misket üzümü.
malak *a. ha.* **1** manda yavrusu. **2** ayı ya da domuz yavrusu. **3** *a.* ve *s. arg.* aptal, salak (kimse).
malakit, -ti *a. Fr. min.* ➻ **bakırtaşı**.
malaklama *a. ha.* malaklamak eylemi.
malaklamak *(nsz) ha.* (manda, ayı) doğurmak, yavrulamak.
malalama *a. Far. T.* malalamak eylemi.
malalamak *(-i) Far. T.* yeni çimento ya da alçı sürülmüş bir yüzeyi mala ile düzgün bir duruma getirmek, düzeltmek.
malama *a. ha.* samanla karışık tahıl.
malarya *a. İt.* (. .' .) *hek.* ➻ **sıtma**.
malayani *s. Ar.* (- - - -) *esk.* anlamsız, boş, saçma, yararsız (şey, söz).
malaz *a. ha.* **1** su altında kalan, su basan, sulak toprak, yer. **2** bataklık, sazlık yer. **3** killi toprak. **4** çoraklığı nedeniyle ekilmemiş, ot bürümüş tarla.
malca *be. Ar. T.* (.' .) mal olarak, mal yönünden, mal varlığı bakımından.
malcı *a. Ar. T. ha.* **1** büyükbaş hayvan üreticisi. **2** *s.* mal canlısı.
malcılık *a. Ar. T.* büyükbaş hayvan yetiştirip geçimini onunla sağlama işi.
malen *be. Ar.* ➻ **malca**.
malgama *a. Lat.* (.' . .) *kim.* cıvanın herhangi bir madenle birleşmesiyle oluşan alaşım.
malıtaşı, -nı *b. a.* kayıklarda kimi vakit çapa yerine kullanılan, sağlam bir ipe bağlı büyükçe taş.
mali *s. Ar.* (- -) **1** mal ve parayla ilgili. **2** maliyeye ilişkin, maliye ile ilgili olan. **mali yıl** *eko.* her yıl, devlet bütçesinin yapılıp yürürlüğe girmesinden başlayarak uygulandığı bir yıllık süre.
malihulya *a. Ar.* (- . . -) *esk.* **1** ➻ **karasevda**. **2** ➻ **kuruntu**.
malik, -ki *a. Ar.* (- .) **1** ➻ **iye, sahip**. **2** *huk.* bir şey üzerinde iyelik hakkı bulunan kimse. **malik olmak** sahip olmak.
malikâne *a. Far.* (- . - .) bir bahçe içinde, büyük ve gösterişli köşk.
Maliki *ö. a. Ar.* (- . -) Malikiliği benimsemiş, Maliki mezhebinden olan kimse.

Malikilik *ö. a. Ar. T.* (- . - .) İslamlıkta "sünnet ehli" olarak kabul edilen dört büyük mezhepten biri. VIII. yüzyılın ortalarında, İmam Malik bin Enes'çe kuruldu. Kısa bir zaman içinde Kuzey Afrika ülkelerinde, Mısır ve Sudan'da vb. yayıldı. Bugün yeryüzündeki Müslümanların %13'nün bu mezhebi benimsemiş olduğu sanılıyor. Malikilik, kaynağını Kuran'dan alır, Kuran'la birlikte hadislere büyük önem verir. Kuran'da olmayan buyrukların hadislerde bulunduğunu, onun için onların Kuran hükümlerine uygun birer kural olarak uygulanmasını gerektiğini öne sürer. Malikiliğe göre gerçeğin, doğruluğun ölçüsü insanın vicdanıdır; dinin üç ana ilkesi de inanış, vicdan ve bilgidir.

maliye *a. Ar.* (- . .) **1** kamuyla ilgili işlerin yürütülebilmesi için gereken gelir ve giderleri düzenleyen kuralların tümü. **2** devletin gelir ve giderlerini yöneten örgüt, maliye bakanlığı. **3** konusu kamu gelir ve harcamalarını incelemek olan bilim dalı. **maliye bakanlığı** devletin genel ekonomi siyasasına uygun olarak, giderleri karşılayacak gelir kaynaklarını bulmak, vergileri toplamak, harcamaları gerçekleştirmek, devletin bütün hesaplarını tutmak vb. gibi işlerle görevli bakanlık.
maliyeci *a. Ar. T.* (- . . .) **1** maliye işlerinde uzman kimse. **2** devletin maliye örgütünde çalışan kimse.
maliyecilik *a. Ar. T.* (- . . . .) **1** bir devletin mali işleri. **2** maliyecinin mesleği.
maliyet, -ti *a. Ar.* (- . .) *eko.* üretimde, bir ürün elde edilinceye değin ona harcanan değerlerin tümü. **maliyet fiyatı** bir malın, ürünün çeşitli üretim ve dağıtım dönemlerinde, o döneme değin ona yapılmış harcamaların tümü.
Malkar *ö. a.* ➻ **Balkar**.
Malkarca *ö. a.* ➻ **Balkarca**.
malkıran *a. Ar. T. ha.* sığır vebası.
malkoç *a. tar.* Osmanlı ordusunda akıncılar ocağının komutanı.
mallak "çırılçıplak" ya da "giyimine hiç özenmeksizin" anlamındaki ***şallak mallak*** ikilemesinde geçer.
mallanma *a. Ar. T.* mallanmak eylemi.
mallanmak *(nsz) Ar. T.* mal edinmek, mal sahibi olmak, varsıllaşmak.
malmüdürlüğü, -nü *b. a. Ar.* bir ilçedeki maliye örgütü.
malmüdürü, -nü *b. a. Ar.* malmüdürlüğünün işlerini yürüten yönetici.
malt, -tı *a. İng.* çimlendirildikten sonra kurutularak filizleri ayıklanmış durumda bulunan, bira yapımında kullanılan arpa.
malta *a.* **1** ➻ **maltaşı**. **2** *arg. ("maltataşı", "maltataşı döşeli yer" anlamından)* hapishanede volta atılan alan, hapishane avlusu. **malta parası** *arg.* hapishane kabadayısının mahkûmlardan belli zamanlarda topladığı para.
maltaeriği, -ni *b. a. bitb.* **1** gülgillerden, anayurdu Malta takımadası olan, Akdeniz çevresinde yetişen, büyük, pürüzsüz ve sert yapraklı, yaz kış yeşil kalan bir ağaç. *eş.* **yenidünya**[1]. **2** bu ağacın erik büyüklüğünde, irice iki çekirdekli, sarı renkli, sulu ve mayhoş meyvesi.
maltahumması, -nı *b. a.* (.' . . - .) *hek.* Akdeniz ülkelerinde görülen, genellikle keçi sütünden insanlara geçen ateşli bir hastalık.

Maltalı *ö. a.* ➻ **Maltız.**
maltapalamudu, -nu *b. a. hayb.* uskumrugillerden, ılık ve sıcak denizlerde yaşayan, vücudu iki yanda yassıca, başı irice, ağzı küçük, gözleri büyük, üzerinde enlemesine enlice mavi çizgiler bulunan, gri renkli, eti lezzetsiz bir balık.
maltataşı, -nı *b. a.* bahçe, avlu, mutfak vb.de döşeme gereci olarak kullanılan, kolayca kesilen ve yontulan sarımtırak bir taş.
maltız *a. (Malta takımadasının adından)* içinde taşkömürü ya da odunkömürü yakılarak yemek pişirmek, su ısıtmak gibi işlerde kullanılan, içinde ızgarası bulunan, ayaklı, taşınabilir küçük ocak.
Maltız *ö. a.* Malta takımadası halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse.
maltızkeçisi, -ni *b. a. hayb.* anayurdu Malta takımadası olan, Akdeniz çevresinde çok yetiştirilen, kısa kıllı, küçük boylu bir keçi türü.
maltlaştırma *a. İng. T.* arpa ve öteki tahılları malt durumuna dönüştürme.
malul, -lü *s.* ve *a. Ar.* (- -) vücutça sakat (kimse). **malul gazi** bir savaştan sakat olarak çıkmış kimse.
malulen *be. Ar.* (- -' .) **1** sakat durumda, sakat olarak. **2** hastalık, sakatlık, ış görmezlik nedeniyle.
maluliyet, -ti *a. Ar.* (- - . .) sakat olma durumu, vücutça sakatlık.
malullük *a. Ar. T.* (- - .) sakat olma durumu.
malum *s. Ar.* (- -) **1** belli, bilinen. **2** *a.* bilinen konu, iş, şey. **3** *be.* bilindiği üzere, bilindiği gibi, belli, biliniyor, evet, tamam, kuşkusuz. *ör. Malum, bu işi o yapacaktı, yapmamış.* **4** *esk. dilb.* ➻ **etken**. **malum değil** gerçekleşip gerçekleşmeyecceği, olup olmayacağı tam olarak bilinmeyen konular için kullanılır. *ör. Onun nasıl davranacağı malum değil ki!* **malum olmak** bilinmek. *ör. Malum olduğu üzere, yarın toplanılacak.* **(birine bir şey) malum olmak** olacak bir şeyi ortada belirti yokken sezinlemek, sanki gizli bir güç ona olacağı bildirmek, içine doğmak. **malum ya!** bilindiği üzere, bilindiği gibi. **malumu ilam etmek** çok açık olan, bilinen bir şeyi açıklamaya çalışmak.
malumat, -tı *ç. a. Ar.* (- - -) *esk.* ➻ **bilgi**. **malumat almak** (bir konuda birinden) bilgi edinmek. **malumat edinmek** bilgi sahibi olmak, öğrenmek. **malumat sahibi** bir konuda bilgisi bulunan. **malumat vermek** bilgi vermek.
malumatfuruş *b. s. Ar. Far.* (- - . . -) *esk.* bilgiçlik taslayan (kimse).
malumatlı *s. Ar. T.* (- - . .) ➻ **bilgili**.
malumatsız *s. Ar. T.* (- - . .) ➻ **bilgisiz**.
malzeme *a. Ar.* (**l** ince okunur) ➻ **gereç**.
mama (I) *a.* **1** (çocuk dilinde) yemek, yiyecek. **2** bebekler için hazırlanan yiyeceklerin ortak adı. **3** *arg.* yarış atlarına verilen güçlendirici yem.
mama (II) *a. (İtalyanca "anne" anlamına gelen "mamma"dan) arg.* genelev işleten kadın, çaça[4].
mamafih *bağ. Ar.* (- - .) *esk.* durum böyleyken, iş bu durumdayken, bununla birlikte.
mamaliga *a. (Rumenceden)* (. . .' .) kaynar suda pişirilerek üzerine yağ gezdirilen mısır unu yemeği.
mambo *a. İng.* (.' .) rumbaya ve çaçaya benzeyen, belirli bir düzenlemesi olmayan bir Güney Amerika halk dansı ve bu dansın müziği.
mamografi *a. Fr. hek.* meme röntgeni.
mamul, -lü *s.* ve *a. Ar.* (- -) işlenmiş, yapılmış (mal).
mamulat, -tı *ç. a. Ar.* (- - -) işlenmiş şeyler.
mamur *s. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **bayındır**.
mamut, -tu *a. Fr. hayb.* filgillerden, dördüncü zamanda Asya'da, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da yaşamış olan, bugün ancak taşılları bulunan, taşıllarına göre yüksekliği üç buçuk metreyi bulabilen, uzun kıllı, çok iri bir hayvan.
mana *a. Ar.* (- -) ➻ **anlam**. **mana çıkarmak 1)** yersiz bir sezgiye varmak. **2)** bir söze söyleyenin, bir davranışa o davranışta bulunanın aklından geçmeyen bir anlam yüklemek, yanlış anlamak, yanlış değerlendirmek. **mana vermek** kendince bir yargıya varmak, kendince bir anlam çıkarmak, kendine göre yorumlamak.
manaca *be. Ar. T.* ➻ **anlamca**.
manalandırılma *a. Ar. T.* ➻ **anlamlandırılma**.
manalandırılmak*(nsz) Ar. T.* ➻ **anlamlandırılmak**.
manalandırma *a. Ar. T.* ➻ **anlamlandırma**.
manalandırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **anlamlandırmak**.
manalı *s. Ar. T.* (- - .) ➻ **anlamlı**. **manalı manalı** *ik. be.* bir şey sezdirmeye, anıştırmaya çalışarak.
manas *a. hayb.* kınkanatlılardan, kurtçuk evresinde kökleri, ergin evresinde yaprakları kemirerek tarım bitkilerine ve orman ağaçlarına zarar veren bir böcek.
manasız *s. Ar. T.* (- - .) ➻ **anlamsız**. **manasız manasız** *ik. be.* anlamsız bir biçimde.
manasızlaşma *a. Ar. T.* ➻ **anlamsızlaşma**.
manasızlaşmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **anlamsızlaşmak**.
manasızlaştırılma *a. Ar. T.* ➻ **anlamsızlaştırılma**.
manasızlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **anlamsızlaştırılmak**.
manasızlaştırma *a. Ar. T.* ➻ **anlamsızlaştırma**.
manasızlaştırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **anlamsızlaştırmak**.
manasızlık *a. Ar. T.* ➻ **anlamsızlık**.
manastır *a. Yun.* kendilerini dine adamış rahiplerin ve rahibelerin dünya ile ilgilerini keserek yaşadıkları yapı. **manastıra kapanmak** bir manastıra gidip orada yaşamaya başlamak.
manat *a.* Türkmenistan ve Azerbaycan'ın para birimlerinin adı.

manav *a.* **1** yaş meyve ve sebze satan kimse. **2** yaş meyve ve sebze satılan dükkân.
manavlık *a.* manavın işi, mesleği.
manca *a. İt.* (.' .) **1** yiyecek çeşidi, yiyecek. **2** kedi, köpek yiyeceği.
mancana *a. İt.* (. .' .) *den.* eskiden gemilerde, içine içme suyu konulan büyük ve yayvan fıçı. **mancana yelkeni** *den.* fırtınalı havalarda açılan küçük yelken.
mancelina *a. İsp.* (. . .' .) *bitb.* sütleğengillerden, Antiller'de yetişen, ceviz ya da armut ağacına benzer, boyu 7 metreyi bulabilen, almaşık yapraklı, meyvesi kirazelması iriliğinde ve lezzetli, çok zehirli bir süt salgılayan bir ağaç.
mancınık *a. Ar.* **1** *tar.* topun henüz bulunmadığı çağlarda, kale kuşatmalarında, ağır taş gülle fırlatmakta kullanılan, bir ucunda bir kepçe, öteki ucunda da bir karşı ağırlık bulunan, kaldıraç temeline dayanan ilkel bir savaş aracı. **2** (dokumacılıkta) ipekçi çıkrığı. **mancınık işi** kozadan ipek sağma.
mancınıkçı *a. Ar. T.* ipekçi çıkrığını kullanan, kozadan ipek sağan işçi.
Mançu *ö. a.* Mançurya'da yaşayan, Moğol kökenli bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse.
Mançuca *ö. a.* (. .' .) Mançuların konuştuğu dil, Mançu dili.
manda (I) *a. hayb.* gevişgetirenlerden, sığıra benzemekle birlikte ondan daha iri ve güçlü, kara renkli, uzun seyrek kıllı, gücünden, sütünden, derisinden vb. yararlanılan bir hayvan. **manda gibi** çok iri ve hantal, kaba saba. **manda gibi yayılmak** yayılıp sere serpe oturmak. **manda gibi yemek** çabuk çabuk ve çok yemek.
manda (II) *a. Fr. huk.* Birinci Dünya Savaşı sonrası, siyasal ve ekonomik gücü yeterli olmayan ya da bunları yeterince kullanmasını beceremeyen, kendi kendini yönetemeyen kimi ülkeleri yeterli bir düzeye eriştirip bağımsızlığına kavuşturmak üzere, o zamanki birleşmiş uluslar örgütü adına yönetmek için bir büyük devlete verilen vekillik, yetki.
mandacı *s.* ve *a. Fr. T.* **1** bir ülkeyi manda **(II)** temeline göre yönetmekle görevlendirilen (devlet). *eş.* **mandater**. **2** *mec.* yabancı bir devlet korumacılığından yana olan (kimse). *ör. Kurtuluş Savaşı'nda mandacılar da olmuştur.* **3** *tar.* Osmanlı döneminde, tersanedeki gemilerin bakımıyla, korunmasıyla yükümlü kimse, tersane bekçisi.
mandacılık *a. Fr. T.* mandacı olma durumu, manda yandaşlığı.
mandagöz *b. a. hayb.*, **sarpa**.
mandagözü, -nü *b. a. tar.* Osmanlı döneminde, nikel yirmi beş kuruşa halkın verdiği ad.
mandal *a. Ar.* **1** kapı ve pencere kanadı, dolap kapağı gibi şeyleri kapalı tutmaya yarayan, tahtadan ya da metalden yapılmış hareketli parça. **2** yıkanıp serilen çamaşırı ipe tutturmakta kullanılan yaylı kıskaç. **3** keman, ut gibi kimi çalgıların tellerini germeye yarayan düğme.
mandalina *a. İsp.* (. . .' .) *bitb.* **1** turunçgillerden, anayurdu Uzakdoğu olan, ılıman iklimlerde yetişen, portakala çok benzemekle birlikte yaprakları daha küçük ve sivri bir meyve ağacı. **2** bu ağacın portakala göre küçük ve yassı, gevşek kabuklu, hoş kokulu, tatlı ve lezzetli meyvesi.
mandallama *a. Ar. T.* mandallamak eylemi.
mandallamak *(-i) Ar. T.* **1** (kapı, pencere, dolap kanadı vb. için) kapatıp mandal ile tutturmak. **2** çamaşırı ipe mandalla tutturmak. **3** *arg.* (telsiz aygıtında) sık sık araya girerek başkalarının konuşmasını engellemek. **4** *arg.* (birisini) etkisiz duruma getirmek.
mandallanma *a. Ar. T.* mandallanmak eylemi.
mandallanmak *(nsz) Ar. T.* mandallamak eylemine konu olmak.
mandallatma *a. Ar. T.* mandallatmak eylemi.
mandallatmak *(-i, -e) Ar. T.* mandallamak eylemini yaptırmak.
mandallı *s. Ar. T.* **1** üzerinde mandal bulunan. **2** (kapı, pencere için) mandalla tutturulup kapatılmış durumda olan. **3** mandalla ipe tutturulmuş olan.
mandalsız *s. Ar. T.* **1** üzerinde mandal bulunmayan. **2** (kapı, pencere vb. için) mandalla kapatılmamış olan. **3** (çamaşır için) mandalla ipe tutturulmamış bulunan.
mandar *a. Yun. den.* (gemilerde) küçük makara.
mandarin *a. (Portekizceden) esk.* Avrupalıların, yüksek makamdaki Çin devlet görevlilerine verdikleri ad.
mandarinlik *a.* **1** mandarin olma durumu. **2** mandarinin görevi ya da makamı.
mandater *s. Fr.* mandacı[1].
mandepsi *a.* (. .' .) *arg.* düzen, dalavere, dolap, hile, tuzak, oyun. **mandepsiye bağlamak** (ya da **getirmek**) *arg.* (birini) oyuna getirmek, hileyle aldatmak. **mandepsiye basmak** (ya da **düşmek** ya da **gelmek**) *arg.* oyuna gelmek, tuzağa düşmek, hileye aldanmak. **mandepsiye bastırmak** (birini) oyuna getirmek, tuzağa düşürmek, hileyle aldatmak.
mandepsici *a.* ve *s. arg.* dalavereci, dolapçı, düzenci, hileci (kimse).
mandepsicilik *a. arg.* mandepsici olma durumu, dalaverecilik, dolapçılık, düzencilik, hilecilik.
mandıra *a. Yun.* (.' . .) büyükbaş ve küçükbaş hayvanların süt elde etmek amacıyla beslenip barındırıldığı, süt ve süt ürünlerinin üretildiği çiftlik ya da üreticiden satın alınan sütlerle süt ürünleri üretip satan yer, işletme. **mandıra köpeği** *arg.* taşkın davranışları olan, azgın, huysuz adam.
mandıracı *a. Yun. T.* mandırası olan, mandıra işleten kimse.
mandıracılık *a. Yun. T.* mandıra işleticiliği.
mandolin *a. İt. müz.* aynı değerde ikişer ikişer

dizilmiş dört çift teli bulunan, kısa saplı, genellikle bir mızrapla çalınan çalgı.

mandolinci *a. Fr. T.* **1** mandolin yapan ya da satan kimse. **2** mandolin çalan kimse.

manej *a. Fr.* **1** binek ve yarış atı eğitimi. **2** atların eğitildiği alan. **3** bir atlı gösteride yer alan binicilik hünerlerinin, gösterilerinin tümü.

manen *be. Ar.* (-' .) içsel olarak, kişinin iç dünyası yönünden.

manevi *s. Ar.* (- . -) ancak duyularla sezilebilen, içsel olan. **manevi evlat** bir kimsenin yasalara göre evlat edindiği kimse. **manevi tazminat** *huk.* bir kimsenin bir davranışıyla manevi zarara uğradığını öne süren kimseye mahkemece miktarı kararlaştırılan ve zarar veren yanca ödenen para. **manevi zarar** manevi yönden hırpalanma.

maneviyat, -tı *ç. a. Ar.* (- . . -) **1** maddi olmayan, içsel olan, kişinin iç dünyasıyla ilgili olan şeyler. **2** *mec.* yürek gücü. *eş.* **moral**. **maneviyatı bozulmak** yürek gücü sarsılmak, içine bir korku düşmek. **maneviyatını kırmak** yürek gücünü sarsmak.

maneviyatçı *s.* ve *a. Ar. T.* manevi olana bağlı (kimse).

manevra *a. Fr.* (. .' .) **1** bir aracın işleyişini düzenleme, yönetme eylemi ya da biçimi. **2** geminin ya da başka bir taşıtın bir yere yanaşmak, girmek ya da bir yerden çıkmak için yaptığı hareket. **3** lokomotifin, katar katmak ya da katar dağıtmak için ileri geri giderek hattan hata geçmesi. **4** gidişgeliş. **5** *ask.* asker birliklerini savaşa hazırlamak ereğiyle, arazi üzerinde yapılan geniş ölçüde savaş denemesi, uygulaması. **6** *mec.* belli bir ereğe ulaşmak için tutulması gereken yol. **manevra fişeği** *ask.* manevra yaparken kullanılan kurusıkı fişek. **manevra yapmak 1)** bir araca gereken hareketi yaptırmak. **2)** *ask.* (askeri birlikler) geniş bir arazide, geniş çaplı savaş uygulaması, denemesi yapmak.

manga *a. İt.* (.' .) *ask.* **1** on kişiden oluşan asker birliği. **2** savaş gemilerinde erlerin yattığı koğuş.

mangal *a. Ar.* içinde kömür yakılarak ısınmaya ya da bir şey pişirmeye yarayan, türlü biçimlerde, üstü açık ve genellikle dört ayaklı, sactan, bakırdan ya da pirinçten yapılmış bir tür ocak. **mangalda kül bırakmamak** *mec.* yapamayacağı şeyleri yapabilirmiş gibi söylemek, yüksekten atmak.

mangalkömürü, -nü *b. a. Ar. T.* ➤ **odunkömürü**.

mangan *a. Fr. kim. esk.* ➤ **manganez**.

manganez *a. Fr. kim.* simgesi Mn, atom sayısı 25, atom ağırlığı 54,938, yoğunluğu 7,39 olan, doğada oksit durumunda bulunan, çok sert ve kırılgan, çeliği sertleştirmekte yararlanılan, genellikle alaşımlarda kullanılan, beyaz gri renkte, parlak bir element.

manganin *a. Fr. kim.* elektrik dirençlerinin yapımında kullanılan, manganez, nikel ve bakırdan oluşan alaşım.

mangır *a.* **1** *esk.* Osmanlı döneminde kullanılmış olan, iki buçuk para değerinde bakır sikke. **2** kömür tozundan yapılan, tavla pulu büyüklüğünde, kolayca tutuşabilen, nargile lülesine konularak tutuşturulan bir tür yakacak. **3** *mec. arg.* para. **mangır eritmek** *arg.* bol keseden, savurganca para harcamak. **mangır kesmek** (ya da **tutmak**) *arg.* sürekli ve çok para kazanmak.

mangırlı *s. arg.* bol parası olan.

mangırsız *s. arg.* hiç parası olmayan.

mangiz *a. arg.* mangır[3], para. **mangiz eritmek** *arg.* bol para harcamak, para yemek. **mangiz tutmak** *arg.* para kazanmak, para biriktirmek, çok parası bulunmak.

mango *a. (Portekizce) bitb.* ➤ **hintkirazı**.

mani (I) *a.* (- -) *yaz.* Türk halk yazınında, genellikle söyleyeni, yazanı bilinmeyen, birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı, üçüncü dizesi serbest durumda bulunan, her biri yedişer heceli dört dizeden oluşan koşuk türü. **mani düzmek** *ha.* mani söylemek.

mani (II) *a. Fr.* (. .) *ruhb.* hiçbir gerçek neden yokken kişide büyük bir ruhsal coşkunlukla, kişilikte ansızın değişikliklerle kendini belli eden bir ruh hastalığı.

mâni, -i, -yi *a. Ar.* (- -) bir şeyin gerçekleşmesini, olmasını, yapılmasını engelleyen şey. *eş.* **engel**. **mâni olmak** engellemek, önlemek.

mânia *a. Ar.* (- . .) ➤ **engel**.

mânialı *s. Ar. T.* (- . . .) ➤ **engelli**.

mâniasız *s. Ar. T.* (- . . .) ➤ **engelsiz**.

manidar *s. Ar. Far.* (- - -) ➤ **anlamlı**.

manifatura *a. İt.* (. . . .' .) fabrika işi olan her türlü kumaş, bez, iplik vb.nin ortak adı.

manifaturacı *a. İt. T.* (. . . .' . .) **1** manifatura eşyası satan kimse. **2** manifatura eşyası satılan dükkân.

manifaturacılık *a. İt. T.* (. . . .' . . .) manifaturacının işi.

manifesto *a. İt.* (. . .' .) **1** *den.* bir yük gemisinde bulunan ticaret mallarını gösteren ve kaptan tarafından yükün boşaltılacağı liman gümrük yönetimine verilen bildirge. **2** ➤ **bildiri**. **3** *arg.* rüşvet.

manika *a. İt.* (. .' .) *den.* gemilerde, aşağı katlardaki kamaraları, ambarları, makine dairelerini havalandırabilmek için güverteye açılmış olan baca.

manikür *a. Fr.* elin ve el tırnaklarının bakımı, el bakımı. **manikür yapmak** el bakımı yapmak. **manikür yaptırmak** ellerinin bakımını yaptırmak.

manikürcü *a. Fr. T.* mesleği manikür yapmak olan kimse.

manikürcülük *a. Fr. T.* manikürcünün yaptığı iş, manikürcünün mesleği.

manikürlü *s. Fr. T.* manikür yapılmış olan (parmak).

manikürsüz *s. Fr. T.* manikür yapılmamış olan, manikürü olmayan (parmak).

maniple *a. Fr.* (. .' .) telgraf imlerini gönderir-

ken, bir devredeki akımı kesmeye ya da yeniden vermeye yarayan, el ile kullanılan aygıt.
manipülasyon *a. Fr.* **1** hareket verme, harekete geçirme, yönlendirme. **2** *mec.*(bir işe) parmak karıştırma. *ör. Borsada manipülasyona dikkat gerekir.*
manipülatör *a. Fr.* **1** manipleyi kullanan kimse. **2** maniple.
manisalalesi, -ni *b. a. bitb.* **1** düğünçiçeğigillerden, korularda, kırlarda yetişen, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, ilkbahar başlarında parlak renkli, kırmızı ve beyaz çiçekler açan bir bitki. **2** bu bitkinin çiçeği.
manişka *a. İt. den.* biri iki, öteki üç dilli iki makaradan oluşan, ağır işlerde kullanılan palanga.
manita *a. İt.* (. .' .) *arg.* **1** hırsızlık. **2** dolandırıcılık, yalan dolan, hile, düzen, dalavere. **3** hileyle para sızdırma, çıkar sağlama. **4** sevgili, flört. **manitaya basmak** *arg.* yalan dolana aldanmak, hileye kanmak.
manitacı *a. İt. T.* (. .' . .) *arg.* hırsız, dolandırıcı, dalavereci, yalancı, hileci, düzenci.
manitacılık *a. İt. T.* (. .' . . .) *arg.* manitacının yaptığı iş.
manivela *a. İt.* (. . .' .) **1** *fiz.* bir ucunun bağlı bulunduğu bir nokta çevresinde döncbilen kol. **2** kaldıraç.
mankafa *s.* (.' . .) **1** anlayışı, kavrayışı kıt, aptal (kimse). **2** *ha.* sakağı olmuş (at). **mankafa hastalığı** *ha.* ➻ **sakağı**. **mankafa olmak** ➻ **mankafalaşmak**.
mankafalaşma *a.* mankafalaşmak eylemi.
mankafalaşmak *(nsz)* kavrayışı kıtlaşmak, aptallaşmak, sersemleşmek.
mankafalık *a.* anlayış kıtlığı, kavrayış kıtlığı, aptallık. **mankafalık etmek** mankafaya yaraşır bir yolda davranmak.
manken *a. Fr.* **1** vitrine konularak üzerinde giysi sergilemek için kullanılan ya da terzilerin giysi denemek, sergilemek için kullandıkları genellikle plastikten yapılmış insan modeli. **2** modacıların yarattığı yeni giysi örneklerini tanıtmak için onları giyip alıcılar önünde gezinerek gösteren kimse. **manken gibi** vücut ölçüleri düzgün ve güzel (kimse).
mankenlik *a. Fr. T.* mankenin[2] işi, mesleği.
mano *a. İt. arg.* **1** kumar oynatan kişiye ya da kumar oynanan yere, oyundan verilen belli pay. **2** birinin, yasadışı bir işi bilmekten ya da ona yardımcı olmaktan dolayı aldığı para. **3** haraç.
manolya *a. (bitkibilimci Pierre Magnol'un adından)* (. .' .) *bitb.* manolyagillerden, anayurdu Kuzey Amerika olan, sıcak ve ılıman bölgelerde yetişen, koyu gri gövdeli, dik dallanan, almaşık yapraklı, yaprakları iri ve alt yüzü pas rengi kısa tüylü, üst yüzü parlak yeşil renkli, yaz aylarında çiçek açan bir süs ağacı. **2** bu bitkinin ak renkli, çok iri, gösterişli ve hoş kokulu çiçeği.
manolyagiller *ç. a.* (. .' . . .) *bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, genellikle tropikal ülkelerde yetişen, örneği manolya olan bir bitki familyası.
manometre *a. Fr.* (. . .' .) ➻ **basıölçer**.
mansıp *a. Ar. esk.* yüksek makam.
mansiyon *a. Fr.* bir yarışmada, seçici kurul değerlendirmesi sonucunda, konulan ödülü alabilecek düzeyde görülmemekle birlikte anılmaya, özendirilmeye değer bulunan yapıta ya da kimseye verilen derece. **mansiyon almak** bir yarışmada mansiyonla değerlendirilmek, özendirme ödülü kazanmak. **mansiyon kazanmak** bir yarışmada mansiyonla özendirme ödülü almak.
manşet, -ti *a. Fr.* **1** bir gömleğin kollarının ağızlarına geçirilen, genellikle çift katlı kumaş ya da dantel bölüm. **2** gazetelerin ilk sayfalarının en üst bölümünde, bir haberin iri harflerle konulan başlığı.
manşon *a. Fr.* **1** elleri soğuktan korumak için kullanılan, her elin bir yanında sokulduğu, boru biçiminde, içi astarlı kürk. **2** ➻ **ek bileziği**.
mantar *a. Yun.* **1** *bitb.* mantarlardan, yer, yöre ve biçim bakımından büyük değişiklikler gösteren, doğada kendiliğinden yetişen, üretimi de yapılan, yenilebilen, yenilemeyen, öldürücü zehir taşıyan olmak üzere yaklaşık yüz bin türü bulunan, emeçleri bir gövde ve onun üstünde şapka biçiminde gelişmiş ilkel bitkilerin ortak adı. **2** esnek ve sudan hafif oluşu nedeniyle cankurtaran simidi, cankurtaran yeleği, tıpa, ayakkabı tabanı ve daha pek çok şeyin yapımında kullanılan, geçirimsiz, meşe ağacı tabakası. **3** bu nesneden yapılmış şişe tıpası. **4** çocukların oyuncak tabancalarda patlattıkları barutlu patlayıcı. **5** *ha.* hayvanların burunlarının uçlarındaki tüysüz yer. **6** kimi mantarların bitki ve hayvanlarda oluşturduğu bir hastalık. **7** *hek.* genellikle yüzde, deri üzerinde oluşan, koyu kızıl ya da mor renkte bir deri hastalığı. **8** *mec. arg.* yalan. **9** *s. mec. arg.* akılsız, aptal, salak (kimse). **10** *s. mec. arg.* anlamsız, değersiz, sonuçsuz, yararsız (şey). **mantar atmak** *arg.* yalan söylemek. **mantar gibi (yerden) bitmek** birçokları kendiliğinden, birdenbire ortaya çıkmak, türemek. **mahtar hastalığı** mantar[6,7]. **mantar meşesi** *bitb.* mantar katmanı çok gelişen, mantar[2] elde edilen bir meşe türü. **mantar tabakası** *bitb.* ağaçlarda, gözelerin çeperlerine mantarözü yığarak ve protoplazmasını yitirerek mantar oluşumuna yol açan, dış büyütken tabaka. **mantar tabancası** tabanca biçiminde, borusunun ucuna içi barutlu mantar takılarak patlatılan bir çocuk oyuncağı. **mantar yemek** *arg.* yalana inanmak, hileye aldanmak. **mantara basmak** *arg.* birinin hazırladığı oyuna gelmek, yalana aldanmak, tuzağa düşmek. **mantara bastırmak** (birini) oyuna getirmek, tuzağa düşürmek, aldatmak. **(birinin) mantarını açmak** *arg.* suskunluğunu gidermek, ko-

nuşmasını, derdini anlatmasını sağlamak.
mantarağacı, -nı *b. a. Yun. T. bitb.* turunçgillerden, çok gözenekli, süngerimsi ve açık sarı renkli kerestesi olan bir ağaç.
mantarbilim *b. a. Yun. T. bitb.* mantarların yapılarını, yaşayışlarını ve yaptıkları hastalıkları konu alan bitkibilim dalı. *eş.* **mikoloji**.
mantarbilimci *b. a. Yun. T.* mantarbilim uzmanı.
mantarcı *a.* ve *s. Yun. T. arg.* **1** saf kimseleri dolandıran (kimse). **2** yalancı, dolandırıcı, düzenci (kimse).
mantarcılık *a. Yun. T.* **1** mantarcı olma durumu. **2** mantarcının davranışı.
mantardoğuran *b. s. Yun. T. bitb.* mantarlaşmış gözeler oluşturacak tabakayı doğuran (büyütkendoku).
mantarlama *a. Ar. Yun. T. arg.* mantarlamak eylemi.
mantarlamak *(-i) Yun. T. arg.* **1** yalan söylemek, hileyle aldatmak. **2** dolandırmak.
mantarlar *ç. a. Yun. T. bitb.* sap, yaprak, çiçek gibi organlar yerine dallı ya da düz iplikler görünümünde emeçlerden oluşan, klorofilsiz, çiçeksiz, ilkel bitkiler sınıfı.
mantarlaşma *a. Yun. T.* mantarlaşmak eylemi.
mantarlaşmak *(nsz) Yun. T. bitb.* göze zarlarına mantarözü karışarak geçirimsiz duruma gelmek.
mantarlı *s. Yun. T.* **1** içine yenilebilen mantar konulmuş olan (yiyecek). *ör. Bir porsiyon mantarlı çorba içtim.* **2** mantarı olan. *ör. Mantarlı pabuçlar yazın iyi oluyormuş.* **3** mantar hastalığına yakalanmış olan.
mantarlık *a. Yun. T.* **1** yenilebilen mantarların yetiştirildiği yer. **2** bilimsel olarak incelenecek mantar kültürlerinin saklandığı yer.
mantarözü, -nü *b. a. Yun. T. bitb.* kimi bitki gözelerinin çeperlerini kaplayarak sıvıların ve gazların geçmesini önleyen ve dolayısıyla gözenin ölümüne ya da mantar oluşumuna yol açan, karbon, hidrojen ve oksijenden oluşan madde.
mantarsı *s. Yun. T.* mantara benzeyen. **mantarsı kayaç** *yerb.* mercek biçiminde ve örtü katmanlarını kabartmış, tabanı düz ve bir kanalla magma haznesine bağlı magma kütlesi.
mantı (I) *a.* ince açılmış yufka küçük dörtgenler durumunda kesildikten sonra içlerine kıyma konulup bohça biçiminde dürülerek suda makarna gibi haşlanması yoluyla yapılan, üzerine sarmısaklı yoğurt, tereyağı ve sos dökülerek yenilen bir hamur işi.
mantı (II) *it. den.* gabya serenini kaldırmaya yarayan makara ve halat.
mantı (III) *a. ha.* küçük bıçak.
mantık *a. Ar.* **1** doğru, akla uygun düşünme yetisi ve yolu. **2** akıl yürütmede, düşüncede doğruluk, düzgünlük, tutarlılık. **3** doğru düşünme yöntemi, sanatı ve bilimi. **4** *fels.* düşüncenin ve düşüncenin varlık biçimlerinin, öğelerinin, türlerinin, olanaklarının, yasalarının ve bağlamlarının bilimi. **5** okullarda mantık bilimini öğreten kitap. **6** bir kimseye özgü akıl yürütme biçimi. *ör. Ben bu mantığı anlayamıyorum.*
mantıkça *be. Ar. T.* mantık yönünden, mantığın söylediği gibi.
mantıkçı *a.* ve *s. Ar. T.* **1** mantık bilimiyle uğraşan (kimse). **2** sağlam bir yönteme göre akıl yürüten (kimse). **3** *fels.* mantıkçılık yandaşı (kimse).
mantıkçılık *a. Ar. T.* **1** *fels.* mantık biliminin her şeyin üstünde olduğunu benimseyen ve öne süren felsefe. **2** *fels.* evrenin mantığa uygun bir biçimde düzenlenmiş olduğunu öne süren öğreti. **3** *mant.* bütün bilimleri matematik biçimine indirgeyen ve matematiği mantık biliminin bir uygulaması, bir dalı durumuna getiren öğreti.
mantıkdışı, -nı *b. s. Ar. T.* **1** akla, mantığa uygun olmayan. **2** mantıkla kavranamayan, mantıkla çözümlenemeyen. **3** mantıkla olumlu ya da olumsuz biçimde herhangi bir ilgisi bulunmayan, mantığın dışında kalan, mantık ilke ve kurallarından yoksun olan.
mantıkdışıcılık *b. a. Ar. T. ruhb.* doğruya ulaşmanın aracı olarak mantıksal düşünmeyi yadsıyan, onun yerine sezginin ve inancın konması biçimindeki tutum.
mantıkdışılık *b. a. Ar. T.* mantıkdışı olma durumu, özelliği.
mantıki *s. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) akla, mantığa uygun olan, mantıklı, mantıksal.
mantıklı *s. Ar. T.* **1** akla, mantığa uygun olan. **2** akla, mantığa uygun davranan (kimse).
mantıklılık *a. Ar. T.* mantıklı olma durumu.
mantıksal *s. Ar. T.* akla, mantığa uygun olan, mantıkla ilgili olan. **mantıksal olmak** mantığa uygun olmak. **mantıksal yöntem** *ruhb.* bir olgunun ya da sürecin zihinde gelişkin bir örneğinin kurulması ve bunun türlü yanları arasındaki ilişkilerin yansıtılması yöntemi.
mantıksallaşma *a. Ar. T.* mantıksallaşmak eylemi.
mantıksallaşmak *(nsz) Ar. T.* mantığa uygun bir nitelik edinmek.
mantıksallaştırma *a. Ar. T.* mantıksallaştırmak eylemi.
mantıksallaştırmak *(-i) Ar. T.* mantığa uygun olmasını sağlamak.
mantıksallık *a. Ar. T.* mantıksal olma durumu, özelliği.
mantıksız *s. Ar. T.* **1** akla, mantığa aykırı olan. **2** akla, mantığa uygun davranmayan (kimse).
mantıksızca *be. Ar. T.* mantıksıza yaraşır bir biçimde.
mantıksızlaşma *a. Ar. T.* mantıksızlaşmak eylemi.
mantıksızlaşmak *(nsz) Ar. T.* **1** akla, mantığa aykırı duruma gelmek. **2** akla, mantığa uygun davranmaz olmak.
mantıksızlık *a. Ar. T.* mantıksız olma durumu. **mantıksızlık etmek** mantıklı davranmamak.

mantıvar *a. ha.* **1** genellikle ormanlarda kaya yüzlerinde biten otsu bir bitki. **2** bu otun mimozaya benzeyen, sarı renkli, hoş kokulu çiçekleri. **3** Anadolu'nun kimi yerlerinde, mani söyleyerek talih çekme eğlencesi.

manti *a. arg.* tüysüz genç erkek, oğlan.

mantin *a. Fr. esk.* canfese benzeyen bir tür ipekli, değerli kumaş.

mantinota *a. İt.* (. . .' .) *arg.* kapatma, metres.

mantis *a. Fr. mat.* bir sayının logaritmasının ondalık bölümü.

manto *a. Fr.* (.' .) kadın paltosu.

mantol *a. Fr. kim.* ➻ **mentol**.

mantoluk *s.* ve *a. Fr. T.* manto yapmaya elverişli ya da manto yapımında kullanılacak olan (kumaş).

mantuvar *a. ha.* ➻ **mantıvar**.

manya *a. Yun.* (.' .) ➻ **mani (II)**.

manyak *s. Fr.* **1** mani **(II)** hastalığına uğramış, manyası olan (kimse). **2** *mec.* garip, gülünç, şaşırtıcı davranışları olan (kimse). **3** *ha.* "aptal, çılgın, deli, dengesiz" anlamında hakaret sözü olarak kullanılır.

manyakça *s.* ve *be. Fr. T.* manyak birine yakışır (biçimde).

manyaklaşabilme *a. Fr. T. arg. mec.* manyaklaşabilmek eylemi.

manyaklaşabilmek *(nsz) Fr. T. arg. mec.* manyaklaşması olanak içinde olmak ya da manyaklaşma olasılığı bulunmak.

manyaklaşma *a. Fr. T. arg. mec.* manyaklaşmak eylemi.

manyaklaşmak *(nsz) Fr. T. arg. mec.* manyak gibi davranmaya başlamak, dengesizleşmek.

manyaklık *a. Fr. T.* **1** manyak olma durumu. **2** manyağa yakışır davranış. **manyaklık etmek** manyakça davranmak.

manyama *a. Fr. T. arg.* manyamak eylemi.

manyamak *(nsz) Fr. T. arg.* sarhoşluktan, şaşkınlıktan ya da yorgunluktan dengesizleşmek, manyakça davranmaya başlamak.

manyat, -tı *a. İt. den.* **1** alamanadan küçük, üç çifte balıkçı kayığı. **2** kayıklarla atılıp karadan çekilen balık ağı.

manyetik *s. Fr. fiz.* kendinde mıknatıs özellikleri bulunan, mıknatıs gibi çeken, mıknatısla ilgili. **manyetik alan** *fiz.* bir mıknatısın N ucundan dışarı çıkıp dağıldıktan sonra yine toplanarak S ucundan içine giren kuvvet çizgilerinin yayılmış bulunduğu alan. **manyetik bant** ➻ **bant**[3]. **manyetik disk** mıknatıslanabilir kaplaması olan, yüzeyine bilgisayarda veri yüklenebilen disk. **manyetik moment** *fiz.* bir manyetik alanın momenti. **manyetik rezonans** *hek.* kısaca "emar" biçiminde söylenen MR kısaltmasıyla gösterilen, hidrojen çekirdeği ve benzeri çekirdeklerin yüksek manyetik alan içerisinde uyarılmaları sonucu yaydıkları sinyalleri görüntüye dönüştürme temeline dayalı, yumuşak dokuların incelenmesini sağlayan bir tanı yöntemi.

manyetikleşme *a. Fr. fiz.* manyetikleşmek eylemi.

manyetikleşmek *(nsz) Fr. fiz.* manyetik bir özellik edinmek.

manyetit *a. Fr. kim.* mıknatıs özelliği bulunan doğal demir oksidi.

manyetize *s. Fr.* manyetizma[3] yoluyla etki altına alınmış. **manyetize etmek** manyetizma[3] yoluyla etki altına almak. **manyetize olmak** manyatizma[3] yoluyla etki altına alınmak.

manyetizma *a. Fr.* (. . .' .) **1** mıknatıs özelliklerinin tümü. **2** mıknatısın özelliklerini inceleyen fizik bölümü. **3** *mec.* telkin ve hipnozla bir kimseyi etki altına alma.

manyetizmacı *a. Fr. T.* manyetizmayla[3] uğraşan kimse.

manyetizmacılık *a. Fr. T.* manyetizmacının yaptığı iş.

manyeto *a. Fr.* (. .' .) *fiz.* sürekli bir mıknatısın manyetik alanıyla indüklenen elektrik üreteci.

manyetolu *s. Fr. T.* manyetosu olan.

manyetometre *a. Fr.* manyetik momentleri ve manyetik alanların momentlerini ölçmeye, karşılaştırmaya yarayan aygıt.

manyezi *a. Fr. kim.* hekimlikte iç sürdürücü olarak yararlanılan, suda az eriyen, beyaz renkli ve tatsız bir madde olan magnezyum oksidinin bir başka adı.

manyezit *a. Fr. kim.* doğal magnezyum silikat. *eş.* **eskişehirtaşı, lületaşı**.

manyok, -ku *a. (Brezilya yerlilerinin dilinden) bitb.* sütleğengillerden, sıcak ülkelerde yetişen, yüz elliyi aşkın türü bulunan, üçü ya da yedisi bir arada yelpaze durumunda ve almaşık dizili yaprakları olan, köklerinde bulunan nişastadan yararlanılan büyük bir ağaç.

manzara *a. Ar.* **1** bakışı, dikkati çeken durum ya da her şey. *ör. Çocuklar kavga ediyordu, manzarayı gören öğretmen bağırıp onları ayırdı.* **2** konusu doğa parçası olan resim, doğa resmi. **3** görünüm, görünüş. **4** *mec.* durum, görünüş. **manzarayı çakmak** *arg.* bir işin, olayın gerçeğini kavramak, durumu anlamak.

manzaralı *s. Ar. T.* **1** manzarası olan. *eş.* **görünümlü**. **2** manzarası iyi olan.

manzarasız *s. Ar. T.* **1** manzarası olmayan. *eş.* **görünümsüz**. **2** manzarası kötü olan.

manzarasızlık *a. Ar. T.* manzarasız olma durumu.

manzum *s. Ar.* (. -) *yaz.* düz olmayan, ölçülü uyaklı olan, koşuk biçiminde yazılmış (dil ürünü). **manzum oyun** *tiy.* koşuk biçiminde yazılmış oyun.

manzume *a. Ar.* (. - .)**1** *yaz.* koşuk biçiminde yazılmış olmakla birlikte şiir düzeyine ulaşamamış, sanat değeri taşımayan koşuk. **2** *esk. mim.* birkaç küçük yapıdan oluşan, tekke ve benzeri bir yapı topluluğu.

Maocu *ö. a.* Maoculuk yandaşı.

Maoculuk *ö. a.* Çin devlet adamı Mao Çe-Tung'un kendine özgü Marksçı öğretisini siyasal, toplumsal, kültürel yaşamda gerçekleştirmeye yönelen akım.

mapa *a. İt.* (.' .) *den.* **1** teknenin güvertesine ya da küpeşteye çakılmış, tepesinde palanga takmaya yarayan bir halka bulunan çivi. **2** gemi içini aydınlatmaya yarayan, zeytinyağıyla yanan siperli fener.
mapus *a. ha.* **1** mahpus. **2** mahpushane. **mapus damı** *arg.* mahpushane.
mapusane *b. a. ha.* mahpushane.
maraba *a. ha.* **1** çiftçi. **2** birinin toprağını işleyerek yalnızca ürüne ortak olan kimse. **3** çiftlik kâhyası.
maral *a.* dişi geyik.
maran *a. ha.* araba ya da kağnı tekerleği.
marangoz *a. İt.* ağaç işleriyle uğraşan, ağaçtan çeşitli eşya yapan zanaatçı.
marangozbalığı, -nı *b. a. İt. T. hayb.* ➻ **testerebalığı**.
marangozhane *b. a. İt. Far.* (. . . - .) ağaç işleri yapılan yer, marangoz işliği.
marangozluk *a. İt. T.* **1** marangozun işi. **2** marangozun mesleği.
maranta *a. (İtalyan bitkibilimcisi Bartolomeo Maranta'nın adından)* (. .' .) *bitb.* birçenekliler sınıfından, Antiller'de ve bütün tropikal ülkelerde yetiştirilen, kökündeki yumrulardan ararot elde edilen bir kamış. *eş.* **ararot kamışı**.
maraton *a. Yun. sp.* yaya koşularının en uzunu olan ve yolda koşulan, 42.195 metrelik uzun yol koşusu.
maratoncu *a. Yun. T. sp.* maratonda yarışan sporcu.
maraz *a. Ar.* **1** hastalık, sayrılık. **2** dayanılması zor durum, dert. **3** *s. mec.* titizliği ve huysuzluğuyla can sıkan (kimse).
maraza *a. Ar. ha.* anlaşmazlık, çekişme, kavga. **maraza aramak** anlaşmazlık, kavga çıkarmaya çalışmak. **maraza çıkarmak** anlaşmazlığa yol açacak davranışlarda bulunmak, çekişmeye, kavgaya yol açmak, kavga gürültü çıkarmak. **maraza çıkmak** anlaşmazlık, kavga çıkmak.
marazi *s. Ar.* (. . -) **1** hastalıkla ilgili. *eş.* **sayrıl**. **2** *mec.* hastalık derecesinde olan.
marazlanış *a. Ar. T.* marazlanmak eylemi ya da biçimi.
marazlanma *a. Ar. T.* marazlanmak eylemi.
marazlanmak *(nsz) Ar. T. ha.* hastalıklı bir duruma gelmek, hastalık edinmek, hastalanmak.
marazlı *s. Ar. T. ha.* hastalıklı, hasta, sayrıl.
marazlık *a. mec. ha.* **1** kötü, güç, tehlikeli durum. **2** can sıkıcılık, huysuzluk. **marazlık etmek** *mec.* **1)** güç bir durum yaratmak. **2)** huysuzluk çıkarmak.
marda *a. Yun.* önemsiz, değersiz, ıskarta mal.
mareşal, -li *a. Fr. ask.* **1** askerlikte en yüksek aşama, en büyük rütbe. **2** bu aşamada bulunan general.
mareşallik *a. Fr. T. ask.* **1** mareşal olma durumu. **2** mareşal sanı. **mareşallik asası** mareşallerin törenlerde ellerinde tuttukları kısa ve üzeri süslü sopa.
margarik asit *a. Fr. kim.* margarinlerin yapımında yararlanılan, billur durumunda yapay yağ asidi.
margarin *a. Fr. kim.* genellikle bitki tohumlarından elde edilen, besin değeri olan, tereyağ katılığında ya da zeytinyağı sıvılığında, yemeklik yağ.
marifet, -ti *a. Ar.* (- . .) **1** herkesin göstereme-yeceği beceri, beceriklilik, hüner, ustalık. **2** ustalıkla yapılan şey. **3** *mec.* can sıkan, hoşa gitmeyen davranış ya da iş. **4** *esk.* bilgi, bilim. **5** *esk.* ikinci el, aracı. **marifetiyle** *be.* aracılığıyla, eliyle.
marifetli *s. Ar. T.* (- . . .) **1** becerikli, iş bilir, hünerli, usta, yetenekli. **2** benzerlerinde görülmeyen özellikleri bulunan.
marifetsiz *s. Ar. T.* (- . . .) herhangi bir becerisi, ustalığı bulunmayan.
marina *a. İt. den.* küçük teknelerin, yatların barınmalarına ayrılmış, içinde onların her türlü gereksinimlerini karşılayabilecek şeyler bulunan liman, yat **(I)** limanı.
marinacı *a. İt. T.* marina işleticisi.
marinacılık *a. İt. T.* marina işletmeciliği.
mariz *s. Ar.* (. -) **1** hasta olan, hastalıklı. *eş.* **sayrıl**. **2** *a. arg.* dayak atma, dövme. **mariz atmak** *arg.* dayak atmak, dövmek. **marizine kaymak** *arg.* dayak atmak, dövmek.
marizleme *a. arg.* marizlemek eylemi.
marizlemek *(-i) arg.* dayak atmak, dövmek.
marj *a. Fr.* **1** yazılmış ya da basılı bir kâğıdın sol ve sağ kenarlarında bırakılmış olan boşluk. **2** ticari bir işlemde, zarar olasılığına karşı ayrılan pay. **marj bırakmak** elle ya da makinede yazarken kâğıdın sol ve sağ kenarında yeterince boşluk bırakmak.
marjinal, -li *s. İng.* **1** birimleri matematik anlamda değişken olabilen. **2** *mec.* toplumda, türdeş bir kümenin içine girmeyen, onun en ucunda yer alan, aykırı (kimse). *ör. O marjinal bir ressamdır.* **3** aşırı, çizgidışı, sıradışı. **marjinal kişi** (ya da **insan**) **1)** *ruhb.* hangisine katılmak istediğini kestiremeden iki küme arasında bocalayan kişi. **2)** *topb.* toplumsal ve kültürel değişmeler sonucu oluşmuş herhangi bir toplumsal kümenin değerlerini benimsememiş, kıyıda, azınlıkta kalmış kişi. **marjinal küme** *topb.* toplumun türdeş çoğunluğuyla kaynaşamamış insanların oluşturduğu küme.
marjinalleşme *a. İng. T.* marjinalleşmek eylemi.
marjinalleşmek *(nsz) İng. T.* türdeş olandan farklı bir duruma gelmek, azınlıkta kalmak.
marjinallik *a. İng. T.* marjinal[2] olma durumu.
marjlı *s. Fr. T.* marjı bulunan.
mark, -kı *a. Al. esk.* Almanya'nın ve Finlandiya'nın eski para birimlerinin adı.
marka *a. İt.* (.' .) **1** resim ya da harflc yapılan işaret. **2** bir ticaret malını tanıtmaya, benzerlerinden ayırmaya yarayan, o malın simgesi olan, resim ya da harften oluşan özel im. **3**

(genellikle tecim alanında) değeri herkesçe kabul edilmiş, benzerlerinden daha üstün nitelikli, niteliğine güvenilir mal ya da hizmet. **4** kimi yerlerde para verilerek alınan, bilet ya da belli bir para gibi kullanılan metalden, plastikten vb. küçük parça.

markacı *a. İt. T.* (.' . .) **1** (markayla[3] iş görülen yerlerde) marka[3] satan kimse. **2** markalı mal kullanmaya düşkün kimse.

markaj *a. Fr. sp.* kimi takım oyunlarında, karşı takım oyuncusunun eylemine ayakla ya da vücut hareketiyle engel olma.

markalama *a. İt. T.* markalamak eylemi.

markalamak *(-i) İt. T.* bir nesneyi, özellikle bir ticaret malını tanıtmak, onun benzerlerinden kolayca ayrılmasını sağlamak için üzerine özel im koymak.

markalanma *a. İt. T.* markalanmak eylemi.

markalanmak *(nsz) İt. T.* markalamak eylemine konu olmak.

markalaşabilme *a. İt. T.* markalaşabilmek eylemi.

markalaşabilmek *(nsz) İt. T.* markalaşması olanaklı olmak ya da markalaşma olasılığı bulunmak.

markalaşma *a. İt. T.* markalaşmak eylemi.

markalaşmak *(nsz) İt. T.* (genellikle tecim alanında) benzerlerinden üstün ve herkesin nitelliğine güvendiği bir mal ya da hizmet durumuna gelmek.

markalaştırabilme *a. İt. T.* markalaştırabilmek eylemi.

markalaştırabilmek *(-i) İt. T.* markalaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

markalaştırma *a. İt. T.* markalaştırmak eylemi.

markalaştırmak *(-i) İt. T.* marka özelliği kazandırmak, marka durumuna getirmek, marka durumuna gelmesini sağlamak.

markalı *s. İt. T.* markası olan.

markasız *s. İt. T.* markası olmayan.

marke etmek *(-i) Fr. T. sp.* kimi takım oyunlarında, karşı takımın bir oyuncusunu, eylemine ayakla ya da vücutla hemen engel olabilmek için, yakından izlemek, onu yakından izleyerek eylemini başaramayacak duruma sokmak.

market, -ti *a. İng.* genellikle yiyecek maddelerinin ve mutfak eşyalarının satıldığı büyük dükkân.

marketçi *a. İng. T.* market işleten kimse.

marketçilik *a. İng. T.* market işletmeciliği.

marketing *a. İng.* pazarlama.

marki *a. Fr.* kimi Avrupa ülkelerinde kont ile dük arasında bir soyluluk sanı.

markilik *a. Fr. T.* **1** marki olma durumu. **2** markinin arazisi.

markiz *a. Fr.* **1** markinin karısı. **2** XVII. yüzyılda Avrupa'da çok kullanılan, alçak ve oldukça geniş, iki kişilik koltuk. **3** *mim.* bir kapı ya da pencere önünü yağmurdan korumak için yapılmış saçak.

markizet, -ti *a. Fr.* genellikle üstünde çiçek desenleri olan, çok ince dokunmuş pamuklu kumaş.

Marksçı *ö. a.* ve *s.* Marksçılığı benimsemiş olan (kimse, görüş).

Marksçılık *ö. a.* Alman düşünürü Karl Marx'ın, bilimsel sosyalizm de denilen, kapitalizmin yok olacağına ve yerini sosyalizme bırakacağına ilişkin ekonomi, siyasa ve felsefe öğretisi.

Marksist, -ti *ö. a.* ➻ **Marksçı**.

Marksizm *ö. a.* ➻ **Marksçılık**.

marley *a. (bir marka adından)* yapılarda döşeme gereci olarak kullanılan plastik madde.

marmelat, -tı *a. Fr.* belli oranda katılan şekerle birlikte kaynatılarak yapılan, reçel gibi yenilen meyve ezmesi.

marn *a. Fr. yerb.* çok ince taneli kil mineralleriyle kalsitin değişik oranlarda karışımından oluşmuş, çok yumuşak tortul kayaç. *eş.* **pekmeztoprağı**.

marnlama *a. Fr. T.* marnlamak eylemi.

marnlamak *(-i) Fr. T.* kireci az olan toprağın içine marn katarak onu daha iyi duruma getirmek.

maroken *a. Fr. (Fas ülkesinin Fransızca adı olan Maroc'tan)* **1** ilk kez Fas'ta, keçi derisinin bitkisel maddelerle sepilenip boyanmasıyla elde edilen, bugün her ülkede yapılan çok yumuşak deri. **2** üzerine benekler basılarak gerçek marokene benzetilen koyun derisi. **3** özel olarak işlenip keçi derisini andıracak biçimde aprelenmiş ipek ya da pamuk kumaş. **4** *s.* marokenden yapılmış ya da marokenle kaplanmış.

marokenci *a.* maroken eşya yapan kimse.

marokencilik *a.* marokenden çeşitli eşya yapma sanatı.

marpuç *a. Far.* nargilenin hortum biçimindeki, uzun ve bükülgen borusu.

marpuççu *a.* marpuç yapan ya da satan kimse.

mars *a.* tavlada oyunculardan birinin, öteki oyuncu hiç pul alamadan, kendi pullarının hepsini alarak oyunu bitirip iki sayı kazanması. **mars etmek 1)** tavla oyununda, karşısındaki oyuncunun bir tek pulunu bile almasına zaman bırakmadan, kendi pullarını toplayarak oyunu bitirip iki sayı kazanmak. **2)** *tkz.* karşısındakini söz söyleyemeyecek duruma getirmek. **mars olmak 1)** tavla oyununda, bir tek pulunu bile alamadan oyunu yitirmek. **2)** *tkz.* söz söyleyemeyecek duruma düşmek. **mars yapmak** ➻ **mars etmek**.

Mars *ö. a. gökb.* dokuz büyük gezegenden, Güneş'e olan uzaklığı yönünden dördüncü sırada bulunan gezegen. *eş.* **Merih**.

marsama *a.* ➻ **barsama**.

marsık *a.* **1** üretilirken gerektiği biçimde ve ölçüde yanmamış bulunması nedeniyle, yakıldığı zaman tüterek ve koku vererek yanan, niteliksiz odunkömürü. **2** *arg.* kara renkli, esmer (kimse), zenci. **3** *arg.* (tavla oyununda)

mars. **marsık gibi** koyu esmer, kapkara. **marsık kokmak** *arg.* (tavla oyununda) oyun marsla sonuçlanacağa benzemek.

marsıvan *a. Far.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde sınır beyi. **2** eşek. **marsıvan eşeği** *mec.* aptal, budala, gerzek, salak.

marsıvanotu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* bileşikgillerden, güzel kokulu bir bitki.

marş *ünl. Fr.* **1** *ask.* askerlikte, yürüyüşe geçmek için verilen komut. **2** yürüyüş buyruğu. **3** *a.* ritmi, yürüyen bir kimsenin ya da topluluğun adımlarına uygun olan, yürürken çalınan ya da söylenen müzik parçası. **4** *a.* bir ulusu, bir topluluğu simgelemek için düzenlenmiş müzik parçası. **5** *a.* otomobil, kamyon gibi motorlu araçlarda, motoru ateşleme, işletme düzeneği. **marş marş!** "koş!" komutu.

marşandiz *a. Fr.* yük treni.

mart, -tı *a. Lat.* yılın üçüncü ayı; şubat ile nisan arasında yer alır ve otuz bir gün sürer. **mart ayı, dert ayı** "mart ayında havaların değişken olması nedeniyle insan kendini koruyamaz, hasta olur" anlamında söylenir. **mart çıkmadıkça dert çıkmaz** kış hastalıkları mart ayı sona ermedikçe bitmez. **mart dokuzu** (eski takvime göre) martın üçüncü haftasında yer alan fırtına. **mart havası** değişken hava. **mart havası gibi** günü gününe uymayan, kararsız ve huysuz, sürekli değişebilen (kimse). **mart içeri pire dışarı** biri gelince öteki gitmeye kalkan kimseler için, "bir tedirgin edici geldi, öteki tedirgin ediciyi kaçırdı" anlamında söylenir. **mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır** mart ayının çok soğuk yapabileceğini anlatır. **martta sürmez, eylülde ekmezsen sabanı bırak** "çiftçi işlerini zamanında yapmazsa ürün alamaz" anlamında söylenir.

martak ➻ **tartak martak**.

martaval *a. arg.* uydurma söz ya da haber, yalan, palavra. **martaval atmak** (ya da **kesmek** ya da **okumak**) *arg.* yalan söylemek, uydurmak, palavra atmak.

martavalcı *s. arg.* yalan söyleyen, yalan atan, yalancı, palavracı.

martavalcılık *a. arg.* martavalcının niteliği.

martı *a. İt. hayb.* martıgillerden, genellikle ak renkli, yüzücü, perdeayaklı, eti yenmez deniz ve göl kuşlarının ortak adı.

martıgiller *ç. a. İt. hayb.* omurgalılardan kuşlar sınıfına giren, birçok türü bulunan bir familya.

martin *a. (Avusturyalı subay ve mühendis Friedrich Martini'nin adından)* eskiden kullanılmış olan, yivli, tek kurşun atan ve çok ses çıkaran bir tüfek.

martini *a. İt.* (. .' .) portakal kabuğu, cin ve vermutla yapılan içki.

maruf *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** herkesçe bilinen, tanınan, ünlü, tanınmış. **2** *huk.* şeriatın beğendiği, uygun gördüğü ve buyurduğu.

marul *a. Yun. bitb.* bileşikgillerden, kuzey yarımkürede yetiştirilen, genellikle geniş ve uzun yeşil yapraklı, yaprakları taze, çiğ olarak yenilen, salata yapılan bir bitki.

marulcu *a. Yun. T.* marul yetiştiren ve satan kimse.

marulcuk *a. Yun. T.* ➻ **çöpleme**.

Maruni *ö. a.* (- . -) **1** MS IV. yüzyıl sonlarında keşiş Aziz Maron'un oluşturduğu kiliseye bağlı olan, bugün çoğunluğu Suriye ve Lübnan'da yaşayan bir Katolik Süryani topluluğu. **2** bu topluluktan olan kimse.

maruz *s. Ar.* (- -) **1** *esk.* arz edilen, sunulan, verilen. **2** bir olayın ya da durumun etkisinde ya da karşısında bulunan. *ör. Orada kimi tehlikelere maruzdular.* **maruz bırakmak** bir şeyi, bir olay ya da durumun etkisinde ya da karşısında bırakmak. **maruz bulunmak** (ya da **olmak**) bir olay ya da durumla karşı karşıya kalmak. **maruz kalmak** bir olay ya da duruma uğramak.

maruzat, -tı *ç. a. Ar.* (- - -) *esk.* bir yüce makama ya da kişiye sunulan dilekler ya da bilgiler.

marya *a. Yun.* (.' .) **1** dişi koyun ya da dişi hayvan. **2** her türden küçük balık. **marya ağı** uzunluğu altmış, genişliği üç dört kulaç olan, dip balıklarını ve küçük balıkları avlamakta kullanılan, küçük delikli ağ.

mas, -ssı *a. Ar. esk.* ➻ **massetme**.

masa *a. İt.* (.' .)**1** üzerinde türlü işler yapılabilen, ağaçtan, metalden vb. yapılmış, ayaklar ya da bir destek üzerine oturtulmuş düz bir tabladan oluşan mobilya. **2** aynı masada oturanlar topluluğu. *ör. Karşı masadan bize laf attılar.* **3** (güvenlik, dışişleri gibi örgütlerde) belli konularla ilgili işlerin görüldüğü bölüm. *ör. Cinayet masası olaya el koydu. Bakanlığın Kıbrıs masasında çalışıyordu.* **4** *coğr.* bir yaylanın en yüksek yeri. **5** *sp.* iç içe geçecek biçimde yapılmış ayaklarıyla yüksekliği ayarlanabilen, masa biçiminde atlama aracı. **masa başı** *s.* ve *be.* masada oturarak, masada yapılan (iş, görev). *ör. Masa başı işlerden usandım.* **masaya oturmak** anlaşmazlık konusunu çözmek üzere bir araya gelmek. **masaya yatırılmak** *mec.* ele alınıp enine boyuna incelenmek, görüşülmek. **masaya yatırmak** *mec.* (bir konuyu) ele alıp enine boyuna incelemek, irdelemek.

masaj *a. Fr.* sağaltım amacıyla, vücudun yüzeyinde el ile, elektrikli araçlarla ya da suyla çeşitli işlemler yapma. **masaj yapmak** masaj uygulamak.

masajcı *a. Fr. T.* sağlık ve sağaltım amacıyla masaj yapmayı iş edinmiş kimse.

masal *a. Ar.* **1** halkın ortak yaratısı olarak ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa aktarılan, cin, peri, dev gibi olağanüstü kişileri de olan, olağanüstü olaylara yer veren, genellikle bir tekerlemeyle ya da "bir varmış, bir yokmuş" gibi bir sözle başlayan bir tür halk öyküsü . **2** *yaz.* halk masallarına özgü öğeleri de bulunabilen, düş ürünü bir tür öykü. **3** ahlak dersi, öğüt verici, alegorik yapıt. **4** *mec.* uydurma, yalan

söz, boş söz. **masal âlemi 1)** masallarda yer alan, gerçekdışı, olağanüstü dünya. **2)** *mec.* bu dünyaya benzeyen, olağanüstü güzellikte yer. **masal âleminde yaşamak 1)** gerçekleşmesi kolay olmayan, ancak masallarda olabilecek şeyler düşünmek, düşlere dalmak. **2)** masallardaki gibi olağanüstü güzel anlar yaşamak. **masal anlatmak** *arg.* inanılmayacak, gerçekleşmeyecek, gerçek olmayan şeyler söylemek, yalan uydurmak. **masal gibi** olağanüstü bir biçimde. **masal okumak** karşısındakini inandırıcı olmayan, oyalayıcı sözlerle kandırmaya, uyutmaya çalışmak.

masalcı *a. Ar. T.* **1** masal anlatan ya da yazan kimse. **2** *mec.* düşsel şeyler anlatan, yalan uyduran kimse.

masalcılık *a. Ar. T.* masalcı olma durumu.

masalımsı *s. Ar. T.* masala benzeyen, masalı andıran.

masallaştırma *a. Ar. T.* masallaştırmak eylemi.

masallaştırmak *(nsz) Ar. T.* masal durumuna getirmek, masal özelliği kazandırmak. *ör. Yazar olarak yaşadığını masallaştırmakta usta olanlar vardır.*

masarif *ç. a. Ar.* (. - .) *esk.* sarf edilenler, harcananlar, masraflar, giderler.

masarika *a. Yun.* (. . . ' .) *gövb.* bağırsakları tutan karın içzarı.

masat *a. Ar.* bıçak bilemekte kullanılan, çelikten yapılmış, çubuk biçiminde araç.

masatenisi, -ni *b. a. İt. İng. sp.* ➻ **masatopu**.

masatepe *b. a. İt. T. coğr.* aşınmayla oluşmuş, üzeri düz tepe ya da tepecik.

masatopu, -nu *b. a. İt.T. sp.* masa üzerinde, özel top ve tokaçlarla oynanan, kuralları alantopuna benzeyen bir oyun.*eş.* **masatenisi**.

masaüstü *b. a. İt. T.* "bir masaüstü kadar yerde, bilgisayar ve bilgiyazarla dergi, kitap vb. hazırlama" anlamına gelen ***masaüstü yayıncılık*** sözünde geçer.

masif *s. Fr.* (taş, mermer, ahşap için) içi oyuk ya da doldurma ya da kaplama olmayan. *eş.* **som (I)**[1].

masiko *a. Fr. kim.* doğal kurşun oksidi.

mask, -kı *a. Fr.* ➻ **yüz kalıbı**.

maskanyin *a. Fr. min.* doğal amonyum sülfat.

maskara *s. İt.* **1** eğlendirici, güldürücü, hoş, sevimli. **2** (sövgü sözü olarak) onursuz, soytarı, rezil (kimse). **3** *a.* kadınların kullandığı kirpik boyası.*eş.* **rimel**. **maskara etmek 1)** (birini) utanılacak, gülünç duruma sokmak. **2)** (birini, bir şeyi) çirkinleştirmek, gülünçleştirmek. **maskara olmak** gülünç bir duruma düşmek. **(birinin) maskarası olmak** sürekli eğlendiği bir kimse olmak. **(birinin) maskarasını çıkarmak** bir kimseyi gülünç duruma düşürmek, küçük düşererek gülünç duruma sokmak. **maskaraya almak** alay etmek, eğlenmek. **maskaraya çevirmek** (birini, bir şeyi) gülünç duruma sokmak.

maskaraca *be. İt. T.* maskara gibi, maskaraya yaraşır bir biçimde.

maskaralaşma *a. İt. T.* maskaralaşmak eylemi.

maskaralaşmak *(nsz) İt. T.* **1** eğlendirici, hoş bir durum almak. **2** herkesin eğlencesi durumuna gelmek. **3** soytarıca davranmak, soytarılık etmek.

maskaralık *a. İt. T.* **1** eğlendirici, güldürücü davranış, soytarılık. **2** onursuzca davranış, rezillik. **maskaralık etmek** eğlendirmek, güldürmek.

maskarat, -tı *a. İt.* ➻ **maskarata**.

maskarata *a. İt.* (. . . ' .) ayakkabının üst yüzünün ön tarafında dikişle ayrılan burun bölümü.

maske *a. Fr.* (.' .) **1** tanınmamak için yüze geçirilen, boyalı kartondan, plastikten vb. yapılmış, insan ya da hayvan yüzü biçiminde yapay yüz. **2** *tiy.* oyuncunun yüzüne geçirdiği, insansı yönünü kapatan yapay yüz. **3** cildi güzelleştirmek ereğiyle yüze ve boyna sürülen macun, krem vb. **4** zehirli gazlardan, kirli havadan korunmak amacıyla yüze geçirilen, bu iş için özel olarak yapılmış aygıt. **5** *mec.* gerçek duyguları ya da bir şeyin gerçek yüzünü gizleyen aldatıcı davranış ya da görünüş. **6** *ruhb.* insanın kendisine ve çevresine karşı takındığı, gerçek duygularını yansıtmayan tavır. **7** *bud.* ilkellerde kutsal araç niteliği taşıyan, genellikle ağaçtan yapılan, yüze takılan, ataları, tanrıları, doğaüstü yaratıkları, ölüleri, hayvanları simgeleyen, şaşırtıcı ve etkileyici yüz kalıbı. **maske gibi** (yüz için) duygusuz, cansız. **maskesi düşmek** (birinin) gerçek yüzü, gerçek niteliği, amacı ortaya çıkmak. **(biri) maskesini atmak** gerçek kimliğini göstermek, gizlediği amacını açığa vurmak. **(birinin) maskesini kaldırmak** gizli ereğini, gerçek yüzünü ortaya çıkarmak. **maskeyi atmak** (biri) gerçek kimliğini, niteliğini, amacını ortaya koymak.

maskeleme *a. Fr. T.* maskelemek eylemi.

maskelemek *(-i) Fr. T.* **1** açık seçik görünmesini önlemek için önüne başka şey getirmek, örtmek. **2** *mec.* gerçek görünüşünü, içyüzünü, niteliğini saklamak. **3** *tiy.* sahnede, bir oyuncu başka bir oyuncunun önüne kayarak seyircinin onu görmesini engellemek.

maskelenme *a. Fr. T.* maskelenmek eylemi.

maskelenmek *(nsz) Fr. T.* maskelemek eylemine konu olmak.

maskeleyebilme *a. Fr. T.* maskeleyebilmek eylemi.

maskeleyebilmek *(-i) Fr. T.* maskelemek elinde olmak, maskeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

maskeli *s. Fr. T.* **1** maskesi olan. **2** maskeyle kapatılmış, örtülmüş. **3** *mec.* gerçek yüzünü, kişiliğini belli etmeyen. **maskeli balo** yüze maske[1] takılarak gidilen balo.

maskesiz *s. Fr. T.* **1** maskesi olmayan. **2** *mec.* gerçek yüzünü, kişiliğini saklamayan.

maskot, -tu *a. Fr.* **1** uğur getirdiğine inanılan şey, uğur. **2** uğur sayılan kimse ya da hayvan.

maslahat, -tı *a. Ar. esk.* iş.

maslahatgüzar *b. a. Ar. Far.* (. . . . -) ➻ **işgüder**.
maslahatgüzarlık *b. a. Ar. Far. T.* (. . . . -) ➻ **işgüderlik**.
maslak *a. Ar. esk.* **1** sürekli akan çeşme. **2** içinden sürekli olarak su akan boru. **3** suyolu üzerinde bulunan su haznesi. **4** büyük yalak. **5** *mim.* bentlerden kente gelen su yollarının kollara ayrıldığı yerlerde bulunan baca, depo ya da savak.
maslup *s. Ar.* (. -) *esk.* asılarak öldürülmüş (kimse).
masmavi *s. T. Ar.* (.' - .) her yanı koyu ve parlak mavi, baştan başa mavi.
mason *a. Fr.* masonluğun ilke ve kurallarını benimseyerek ona üye olmuş kimse. **mason locası** çeşitli aşamadaki masonlardan oluşan küçük topluluklardan her biri.
masonluk *a. Fr. T.* **1** mason olma durumu. **2** dünyanın pek çok ülkesinde dışa kapalı bir örgüt olarak etkinlik gösteren, özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve dayanışma temeline dayalı, ilkeleri ve kuralları ancak üyelerince bilinen, üyeleri arasında büyük bir dayanışma bulunan, 6-7 üyeden oluşan ve lonca denilen bölümlere ayrılan, üyelerinin birbirlerini masonluğa özgü imlerle, simgelerle tanıdığı, gizliliğe önem veren bir tür örgüt.
masör *a. Fr.* ➻ (erkek) **masajcı**.
masöz *a. Fr.* ➻ (kadın) **masajcı**.
masraf *a. Ar.* sarf edilen, harcanan para, gider. **masraf etmek** para harcamak. **masraf görmek** alışveriş ya da ödeme işlerini yapmak, günlük işler için para harcamak. **masraf kapısı** para harcamayı gerektiren iş. **masraf kapısı açmak** para harcamayı gerektiren bir işe girişmek. **masrafa girmek** bir iş ya da yapım için çok para harcamak. **masrafı çekmek** bir iş için gereken parayı ödemek, bir işin giderini karşılamak. **(birinin) masrafını çekmek** onun bütün giderlerini ödemek. **masraftan çıkmak** beklenmedik bir zamanda, gereksiz ve çok para harcamak zorunda kalmak. **masraftan kaçmak** (bir şey için) para harcamaktan çekinmek.
masraflı *s. Ar. T.* çok para harcamayı gerektiren, pahalıya mal olan.
masrafsız *s. Ar. T.* çok az harcama gerektiren, ucuza mal olan.
masruf *s. Ar.* (. -) *esk.* sarf edilmiş, harcanmış.
massetme *a. Ar. T. esk.* ➻ **emme, soğurma**.
massetmek *(-i) Ar. T. esk.* ➻ **emmek, soğurmak**.
mastar (I) *a. Ar. esk. dilb.* ➻ **eylemlik**.
mastar (II) *a. Ar.* duvarcıların ve sıvacıların sıvayı, betonu düzeltmek için kullandıkları, ensiz, uzun ve düz tahta. *eş.* **mıstar**.
mastara *a. Ar. mat.* açı ölçme cetveli.
master *a. İng.* üniversite diplomasıyla doktora arasındaki akademik aşama. **master yapmak** master aşamasını elde etmek.
mastı *a.* kısa bacaklı, uzun ve düşük kulaklı, bodur bir köpek cinsi.
mastıçiçeği, -ni *b. a. bitb.* ➻ **öküzgözü**.
mastika *a. Yun.* (. .' .) **1** sakızağacından elde edilen reçine. **2** Yunanistan'a özgü, sakızla değişik bir tat verilmiş rakı.
mastor *s. Yun. arg.* uyuşturucuyla ya da içkiyle iyice sarhoş olmuş (kimse).
mastorlama *a. Yun. T. arg.* mastorlamak eylemi.
mastorlamak *(nsz) Yun. T. arg.* (içki ya da uyuşturucuyla) iyice sarhoş olmak.
mastorlaşma*a. Yun. T. arg.* mastorlaşmak eylemi.
mastorlaşmak *(nsz)Yun. T. arg.* ➻ **mastorlamak**.
mastur *a. Fr. arg.* mastürbasyon. **mastur geçmek** *Fr. T. arg.* mastürbasyon yapmak.
masturi *a. Yun.* (. .' .) *den.* geminin en geniş yeri.
mastürbasyon *a. Fr.* cinsel organa elle dokunarak orgazm sağlama. **mastürbasyon yapmak** cinsel organa elle dokunarak orgazma ulaşmak.
masum *s. Ar.* (- -) **1** hiçbir günahı, hiçbir suçu bulunmayan. **2** temiz, saf. **3** *ha.* küçük çocuk. **masum masum** *ik. be.* masum bir biçimde, masumlar gibi.
masumca *be. Ar. T.* masuma yaraşır bir biçimde.
masumane *be. Ar. Far.* (- - - .) masum bir biçimde, saf saf.
masumiyet, -ti *a. Ar.* (- - . .) ➻ **masumluk**.
masumluk *a. Ar. T.* (- - .) masum olma durumu.
masun *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** korunan, korunmuş. **2** saklanmış. **3** dokunulmaz.
masuniyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** korunmuş olma durumu. **2** ➻ **dokunulmazlık**.
masura *a. Far.* (. .' .) **1** tahta, karton ya da plastikten yapılan, üzerine şerit, iplik vb. sarılan koni ya da silindir biçiminde nesne. **2** çeşme zıvanası.
maş *a. Far. bitb.* börülceyi andıran ve iki türü bulunan bir fasulye.
maşa *a. Far.* **1** mangal, soba vb.de korları karıştırmaya, kor durumunda ya da kızgın bir şeyi tutmaya yarayan, iki kollu, kıskaç biçiminde metal araç. **2** kuyumculukta, saatçilikte vb. çok küçük şeyleri tutmaya yarayan, küçük, iki kollu kıskaç. **3** berberlerde saçları kıvırmak, düzeltmek için kullanılan, elektrik ya da ateşle ısıtılan maşa biçiminde araç. **4** *mec.* başkasının amaçlarına, isteklerine araç olan kimse. **5** *sp.* bisiklet çatısının ön ve arkasında, tekerleklerin takıldığı çatal biçiminde parça. **maşa gibi** zayıf ve kara kuru (kimse). **(birini) maşa gibi kullanmak** amacına araç etmek. **maşa kadar** (yeni doğan çocuklar için) çok küçük. **maşa varken elini yakmak** bir işte gelebilecek zarardan kendini korumak olanağı varken onu kullanmamak. **(birinin) maşası olmak** sakıncalı, kötü bir işte biri tarafından kullanılmak, o kimsenin amacına araçlık etmek.

maşacı *a. Far. T.* maşa yapan ya da maşa satan kimse.
maşalama *a. Far. T.* maşalamak eylemi.
maşalamak *(-i) Far. T.* saçları maşayla[3] kıvırmak ya da düzeltmek.
maşalanma *a. Far. T.* maşalanma eylemi.
maşalanmak *(nsz) Far. T.* maşa ile kıvrılmak.
maşalı *s. Far. T.* **1** maşası olan. **2** (saç için) maşayla[3] kıvrılmış.
maşalık *a. Far. T. mec.* başkalarının isteklerine, amaçlarına araç olma durumu. **maşalık etmek** başkalarının amaçlarına, isteklerine araç olmak.
maşallah *ünl. Ar.* (-' . .) **1** "Tanrı nazardan saklasın", "nazar değmesin", "ne güzel, Tanrı kem gözlerden esirgesin" anlamında kullanılır. *ör. Maşallah, ne çalışkan çocuk!* **2** umulmadık durumlar için şaşkınlık ve sitem anlatır. *ör. Maşallah, akşama değin boş oturmayı başardın!* **3** *a.* çocukların giysisine iliştirilen, onları nazardan koruyacağına inanılan, üzerinde "maşallah" yazılı nazarlık. **4** *a. mim.* geleneksel Türk evlerinin önyüz saçak altlarına yerleştirilen ve üzerinde "maşallah" sözcüğü bulunan levha. **maşallah çekmek** maşallah sözcüğünü uzatarak söylemek. *ör. Adam, çocuğu görünce bir maşallah çekip yanağını okşadı.* **maşallah demek** göz değmesin diye maşallah sözcüğünü söylemek. *ör. Bebekler için maşallah demek gerekiyordu, hepsi de gürbüzdü.* **maşallahı var** bir kimsenin ya da bir şeyin iyi durumu anlatılırken söylenir.
maşatlık *a. Ar. T.* Yahudi mezarlığı.
maşer *a. Ar.* (- .) *esk.* kamu, toplum.
maşeri *s. Ar.* (- . -) *esk.* toplumun, topluluğun olan, ortaklaşa, kamusal.
maşlah *a. Ar.* **1** *esk.* eskiden kadınların sabahlık gibi giydikleri, tek parça, kolsuz üstlük. **2** Suriye'de ve kimi Arap ülkelerinde zenginlerin giydiği deve tüyü ya da ipekten harmani.
maşrapa *a. Ar.* içki, su içmekte vb. kullanılan, ağaçtan, metalden ya da topraktan yapılmış, ağzı açık, kulplu, küçük kap.
maşrık, -kı *a. Ar. esk.* ➻ **doğu**.
maşuk, -ku *s. Ar.* (- -) *esk.* (erkek) sevgili.
maşuka *a. Ar.* (- - .) *esk.* (kadın) sevgili.
mat, -tı (I) *s. Fr.* (boya, renk, ışık vb. için) parlak olmayan, donuk.
mat, -tı (II) *a. Far.* satranç oyununda, oyunculardan birinin şahının korumasız ve kımıldayamaz duruma düşmesi biçimindeki yenilgi. **mat etmek 1)** (satranç oyununda) karşısındaki oyuncuyu mat duruma düşürmek, yenmek. **2)** bir tartışmada, karşısındaki kimseyi yanıt veremez duruma düşürmek. **mat olmak 1)** (satranç oyununda) mat duruma düşmek, yenilmek. **2)** bir tartışmada yenik düşmek, yenilmek.
matador *a. İsp.* boğa güreşçisi.
matafora *a. İt.* (. . .' .) *den.* gemilerin bordalarında bulunan ve sandal asmaya yarayan dikme.
matafyon *a. İt. den.* serenlere ya da gergi tellerine bağlamak için yelkenlerde ve tentelerde açılan delik.
matah *a. Ar.* (küçümseme duygusuyla) kimse, mal, eşya vb. için kullanılır. *ör. Onun ne matah olduğu belliydi!*
matara *a. Ar.* (. .' .) **1** *ask.* askerlerin bele asarak taşıdığı, üzeri genellikle deri ya da kumaş kaplı su kabı. **2** yolculukta kullanılan, bu kaba benzer su kabı.
matbaa *a. Ar.* ➻ **basımevi**.
matbaacı *a. Ar. T.* ➻ **basımcı**.
matbaacılık *a. Ar. T.* ➻ **basımcılık**.
matbu, -u *s. Ar.* (. -) ➻ **basılı**[2], **basma**[5].
matbua *a. Ar.* (. - .) ➻ **basma**[4].
matbuat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **basın**.
matem *a. Ar.* (- .) ➻ **yas** . **matem havası** bir yerde herhangi bir nedenle oluşan üzüntülü durum. **matem rengi** kara renk. **matem tutmak** ➻ **yas tutmak**.
matematik *a. Fr.* **1** biçimlerin, sayıların ve niceliklerin yapılarını, özelliklerini, aralarındaki bağıntıları tümdengelimli akıl yürütme yoluyla inceleyen ve aritmetik, geometri, cebir gibi dallara ayrılan bilim. **2** okullarda, aritmetikle geometriyi bir arada öğreten dersin adı. **matematik niceleyici** *mat.* "her", "bütün", "en az" gibi nicelik belirten sözcük.
matematikçi *a. Fr. T.* **1** matematik bilimiyle uğraşan uzman kimse. **2** matematik öğretmeni.
matematiksel *s. Fr. T.* **1** matematik bilimiyle ilgili olan. **2** *mec.* matematik biliminin kesinliğine dayanan, bütün ters olasılıklardan, kuşkulardan uzak olan, kesin olan.
matemli *s. Ar. T.* (- . .) ➻ **yaslı**.
materyal, -li *a. Fr.* ➻ **gereç**.
materyalist, -ti *a. Fr.* ➻ **özdekçi**.
materyalizm *a. Fr.* ➻ **özdekçilik**.
matine *a. Fr.* **1** (sinema, tiyatro vb.de) gündüz gösterisi. **2** *arg.* olay. *ör. Baktım bir matine var, yaklaşmadım.*
matiz (I) *a. Yun. den.* iki halatı, ek yeri belli olmayacak bir biçimde birbirine ekleme işi. **matiz etmek** *den.* iki halatı, ek yeri belli olmayacak biçimde birbiri üzerine getirerek örmek.
matiz (II) *a.* ve *s. Yun.* **1** *arg.* çok sarhoş (kimse). **2** *tiy.* (karagözde ve ortaoyununda) sarhoş. **matiz olmak** *arg.* çok sarhoş olup sızacak duruma gelmek.
matizci *a. Yun. T. arg.* sarhoş kimseleri soyan yankesici.
matizcilik *a. Yun. T. arg.* matizcinin yaptığı tür yankesicilik.
matizleme *a. Yun. T. arg.* matizlemek eylemi.
matizlemek *(nsz) Yun. T. arg.* iyice sızacak ölçüde sarhoş olmak.
matizlik *a. Yun. T. arg.* sarhoş olma durumu, sarhoşluk.
matkap *a. Ar.* ➻ **delgi**.
matla, -ı *a. Ar.* (. -) *yaz.* Divan Yazını'nda, kasidenin ya da gazelin ilk ikiliği.

matlaşabilme *a. Fr. T.* matlaşabilmek eylemi.
matlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* matlaşması olanaklı olmak ya da matlaşma olasılığı bulunmak.
matlaşıverme *a. Fr. T.* matlaşıvermek eylemi.
matlaşıvermek *(nsz) Fr. T.* çabucak ya da kısa sürede matlaşmak.
matlaşma *a. Fr. T.* matlaşmak eylemi.
matlaşmak *(nsz) Fr. T.* parlaklığını yitirmek, mat **(I)** duruma gelmek, donuklaşmak.
matlaştırabilme *a. Fr. T.* matlaştırabilmek eylemi.
matlaştırabilmek *(-i) Fr. T.* matlaştırmak elinde olmak, matlaşmasında etkili olmak, matlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
matlaştırılabilme *a. Fr. T.* matlaştırılabilmek eylemi.
matlaştırılabilmek *(nsz) Fr. T.* matlaştırılması olanaklı olmak ya da matlaştırılma olasılığı bulunmak.
matlaştırılma *a. Fr. T.* matlaştırılmak eylemi.
matlaştırılmak *(nsz) Fr. T.* parlaklığı giderilmek, mat **(I)** duruma getirilmek, donuklaştırılmak.
matlaştırıverme *a. Fr. T.* matlaştırıvermek eylemi.
matlaştırıvermek *(-i) Fr. T.* çabucak ya da kısa sürede matlaştırmak.
matlaştırma *a. Fr. T.* matlaştırmak eylemi.
matlaştırmak *(-i) Fr. T.* parlaklığını gidermek, mat **(I)** duruma getirmek, donuklaştırmak.
matlup *a. Ar.* (. -) *esk. tic.* alacak.
matmazel *a.* ve *s. Fr.* **1** Fransızcada evlenmemiş kızlar için kullanılan san. **2** Türkçede evlenmemiş Hıristiyan kızlar için "bayan", "hanım", "hanımefendi" sözcükleri yerine kullanılır.
matrah *a. Ar.* bir kazancın vergi miktarını belirlemede temel olarak alınan, kazançtan giderler çıktıktan sonra geri kalan bölüm.
matrak *a. Ar.* **1** *esk.* kalın sopa, değnek. **2** *tar.* Osmanlılarda talim silahı olarak kullanılan, üzeri deri kaplı kalın ve bir ucu boğumlu sopa. **3** *arg.* alay, eğlence, şaka. **4** *s. arg.* eğlenceli, gülünç, hoş. **(birini, bir şeyi) matrağa almak** alay etmek, eğlenmek. **matrak geçmek** (biriyle) alay etmek, eğlenmek, şaka yapmak.
matrakçı *a. Ar. T.* **1** *tar.* Osmanlı ordusunda, matrak[2] denilen talim silahıyla savaşmayı öğreten kimse. **2** *arg.* şakadan hoşlanan kimse.
matraklaşma *a. Ar. T. arg.* matraklaşmak eylemi.
matraklaşmak *(nsz) Ar. T. arg.* matrak bir özellik edinmek, hoş bir gülünçlüğü olmak, gülünçleşmek.
matriarkal, -li *s. Fr. topb.* ➤ **anaerkil**.
matris *a. Fr.* **1** elektronikte, hesap ve kumanda işlemlerini gerçekleştiren elektronik devre. **2** istatistikte, bir öğeler kümesinin düzenlenmiş biçimi. **3** *mat.* dikdörtgen ya da kare biçiminde, soldan sağa sıralara ve yukarıdan aşağıya sütunlara yazılmış, gerçek ya da karmaşık sayılar topluluğu. **4** basımcılıkta, mukavva ya da metal baskı kalıbı. **matris kâğıdı** basımcılıkta, basılacak sayfanın ya da formanın kalıbını almada kullanılan yumuşak karton.
matuf *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** bir yöne eğilmiş. **2** atfedilmiş, yöneltilmiş. **matuf olmak** atfedilmek.
maun *a. (Amerika yerlilerinin dilinden) bitb.* **1** tespihağacıgillerden, Honduras'ta ve Hindistan'da yetişen, kerestesinden yararlanılan büyük bir orman ağacı. **2** bu ağacın parlak kırmızımtırak renkte, iyi cila tutan, uzun ömürlü, sağlam, sert kerestesi. **3** *s.* bu kerestesden yapılmış olan (nesne). *ör. Maun bir masa alacaktı.*
maval *a. Ar. arg.* uydurma söz, yalan. **maval okumak** (ya da **atmak**) *arg.* aslı astarı olmayan şeylerden söz etmek, yalan uydurmak, yalan söylemek.
mavera *a. Ar.* (- . -) *esk.* görülen evrenin ötesi, öteki evren.
mavi *a. Ar.* (- .) **1** bulutsuz gökyüzünün rengi, yeşil ile menekşerengi arasında bir renk. **2** *s.* bu renkte olan. **mavi bereliler** mavi bere giydiği için bu adı alan Birleşmiş Milletler askerleri. **mavi boncuk 1)** rengi mavi olan boncuk. **2)** nazar değmesini, göze gelmeyi önleyeceği inancıyla üzerde taşınan, bir yere takılan mavi renkli boncuk. **mavi boncuk dağıtmak** birçok kişiye aynı zamanda ayrı ayrı sevgi gösteren davranışlarda bulunmak, o kişiyi bu sevginin yalnızca kendisine gösterildiğine inandırmak. **mavi boncuk kimde?** birçok kimseye, birbirinden habersiz olarak, ayrı ayrı "en çok sevdiğim sensin" diyen ya da kimi zaman değişik kişilere karşı daha çok sevgi gösteren kimsenin "şimdi en çok sevdiği kim?" anlamında söylenir. **mavi hastalık** *hek.* yüreği ikiye ayıran bölmenin işlevini görmemesi nedeniyle temiz ve kirli kanın birbirine karışması sonucu oluşan hastalık. **mavi kâğıt almak** *arg.* (sürücü için) işten, (öğrenci için) okuldan kovulmak. **mavi kantaron** *bitb.* bileşikgillerden, buğday tarlaları içinde kendiliğinden yetişen ve baharda mor renkli çiçekler açan bir bitki.*eş.* **belemir, peygamberçiçeği**. **mavi küf** özellikle tütün fidelerinde ürcyerek yaprak hastalığına yol açan asalak mantar.
mavileşme *a. Ar. T.* (- . . .) mavileşmek eylemi.
mavileşmek *(nsz) Ar. T.* (- . . .) mavi olmak, mavi duruma gelmek, mavi renk almak. *ör. Fırtına durdu, deniz mavileşti.*
mavili *s.* ve *a. Ar. T.* (- . .) **1** üzerinde mavi renk olan (şey). **2** mavi renkte giysi giymiş olan (kimse).
mavilik *a. Ar. T.* (- . .) **1** mavi renkte olma durumu. **2** *mec.* gökyüzü, uzay. *ör. Kuşlar uçup gitti maviliklere.*
mavimsi *s. Ar. T.* (- . .) rengi maviye çalan, mavi gibi olan.

mavimtırak *s. Ar. T.* (- . . .) rengi maviyi andıran, maviye çalan.
maviş *a.* ve *s. Ar. T. ha.* (- .) ak tenli ve mavi gözlü (kimse).
mavna *a. Ar.* (.' .) *den.* yakın kıyılara ya da limanın uzaklarında demirlemiş gemilere yük götürüp getiren, güvertesiz, büyük tekne.
mavnacı *a.* ve *s. Ar. T.* (.' . .) mavna sahibi ya da mavna işleten kimse.
mavnacılık *a. Ar. T.* (.' . . .) mavna işletme işi.
mavra *a. ha.* **1** boş söz, gevezelik. **2** palavra. **mavra atmak** *ha.* gevezelik etmek.
mavracı *s. ha.* geveze, palavracı.
mavuna *a. Ar.* ➻ **mavna**.
mavzer *a. (yapıcısı Wilhelm von Mauser'in adından)* eskiden uzun yıllar orduda kullanılmış olan, dakikada ortalama altı mermi atabilen bir tüfek tipi.
maya (I) *a. Far.* **1** hamur, yoğurt, peynir, bira, boza gibi kimi yiyecek ve içeceklerin mayalanmasını sağlamada kullanılan madde. *ör. Hamura biraz maya kat.* **2** *mec.* öz nitelik, yaradılış. *ör. Çalışkanlık çocuğun mayasında var.* **3** *ha.* iyi cins, damızlık, uzun tüylü dişi deve. **4** *kim.* içerdikleri enzimlerin katalizör niteliği etkisiyle şekerleri karbondioksite ve alkole dönüştüren birgözeli bitki organizmaları. **5** *arg.* arsız, sırnaşık, yüzsüz, utanmaz, cıvık (kimse). **mayası bozuk** kötü yaradılışlı, soyu kötü, aşağılık, soysuz (kimse).
maya (II) *a. ha.* kendine özgü bir ezgisi bulunan bir halk türküsü türü.
mayaağacı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* meyvelerinden yemeklik yağ elde edilen bir hurma ağacı türü.
mayabozan *b. a. Far. T.* bir mayanın etkisine karşı koyan, protein yapısında madde.
mayalama *a. Far. T.* mayalamak eylemi.
mayalamak *(-i) Far. T.* mayalanmasını sağlamak amacıyla içine maya karıştırmak. *ör. Hamuru akşamdan mayalamak gerekir.*
mayalanma *a. Far. T.* **1** mayalanmak eylemi. **2** organik maddelerin kimi mikroorganizmalarca salgılanan enzimlerin etkisiyle uğradığı değişiklik. **3** sıvı ya da hamur durumda bulunan organik maddelerin kendiliğinden kabarıp köpürerek gaz çıkarması olayı.
mayalanmak *(nsz) Far. T.* **1** içine maya katılmak. *ör. Akşamdan mayalanan süt sabaha yoğurt olmuştu.* **2** mayanın etkisiyle ekşiyip kabarmak. *ör. Hamur mayalanınca kabarır.* **3** *mec.* ağırlaşmak, birikip çoğalmak, artmak, koyulaşmak. *ör. Uykusu mayalanmıştı, gözlerini açamıyordu.*
mayalayabilme *a. Far. T.* mayalayabilmek eylemi.
mayalayabilmek *(-i) Far. T.* mayalamak elinde olmak, mayalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Hamuru akşamdan mayalayabilseydik iyi olurdu.*
mayalayış *a. Far. T.* mayalamak eylemi ya da biçimi.
mayalı *s. Far. T.* **1** içine maya karıştırılmış. **2** maya etkisiyle ekşiyip kabarmış. **3** *a. ha.* mayalı hamurdan yapılan, kalınca bir tür sac ekmeği.
mayalık *s. Far. T. ha.* **1** maya olarak kullanılmak üzere ayrılmış (maya). **2** *a.* maya konulan kap. **3** *a.* damızlık hayvan.
mayasıl *a. hek.* **1** birdenbire ortaya çıkarak gelişen, kızartı, kaşıntı, sulanma, kabuk bağlama gibi doku bozukluklarıyla belirginleşen bir deri hastalığı. *eş.* **egzama**. **2** basur.
mayasıllı *s.* **1** mayasılı olan. **2** *mec. ha.* oturduğu yerde rahat oturmayan, kalkıp kalkıp oturan (kimse).
mayasılotu, -nu *b. a. ha.* ballıbabagillerden, Türkiye'nin hemen hemen her yerinde yetişen, yaprakları alta doğru kıvrık, ak tüylerle kaplı, beyaz çiçekler açan bir ot.
mayasız *s. Far. T.* içinde maya bulunmayan.
maydanoz *a. Yun. bitb.* maydanozgillerden, yaprakları için yetiştirilen, hoş kokulu yeşil, küçük ve parçalı yapraklı, yenilen bir ot.
maydanozgiller *ç. a. Yun. T. bitb.* ayrı çanak-yapraklı ikiçeneklilerden, almaşık yapraklı ve çiçekleri şemsiye durumunda olan, maydanoz, kereviz, anason, kimyon gibi bitkileri içine alan bir familya.
mayhoş *s. Far.* **1** tadı hafif ekşi olan. **2** *mec.* (dostluk ilişkisi için) bozulmaya yüz tutmuş, hafifçe bozuk olan.
mayhoşluk *a. Far.* mayhoş olma durumu.
mayın *a. İng.* **1** toprak altına, üstüne ya da su içine yerleştirilebilen, doğrudan doğruya ya da basınç etkisiyle patlayarak büyük zarara yol açan patlayıcı madde. **2** *arg.* (kumarda) enayi, aptal. **3** *arg.* yeri yurdu olmayan, serseri (kimse). **mayın arama tarama gemisi** *ask.* denize döşenmiş mayınları bulup tehlikesiz duruma getirmekte kullanılan, bu iş için gerekli aygıtları ve donanımı olan gemi. **mayın dökmek** *ask.* mayın gemisiyle denizin belli yerlerine mayınlar bırakmak. **mayın döşemek** *ask.* belli bir alanda toprağa mayınlar gömmek. **mayın gemisi** *ask.* denize mayın dökmek için gerekli donanımı bulunan gemi. **mayın tarlası** temizlenmedikçe ilerlemeyi olanaksız kılacak biçimde, çok sayıda mayın döşenmiş yer.
mayınlama *a. İng. T.* mayınlamak eylemi.
mayınlamak *(-i) İng. T.* bir yere mayın dökmek ya da döşemek. *ör. Denizi mayınlamışlar.*
mayınlanabilme *a. İng. T.* mayınlanabilmek eylemi.
mayınlanabilmek *(nsz) İng. T.* mayınlanması olanaklı olmak ya da mayınlanma olasılığı bulunmak.
mayınlanma *a. İng. T.* mayınlanmak eylemi.
mayınlanmak *(nsz) İng. T.* mayınlamak eylemi yapılmak.
mayınlatma *a. İng. T.* mayınlatmak eylemi.
mayınlatmak *(-i, -e) İng. T.* mayınlanmasını ya da mayınlamasını sağlamak, mayınlamak eylemini yaptırmak.

mayınlayabilme *a. İng. T.* mayınlayabilmek eylemi.
mayınlayabilmek *(-i) İng. T.* mayınlamak elinde olmak, mayınlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
mayınlı *s. İng. T.* mayın döşenmiş ya da dökülmüş olan (yer).
mayıs (I) *a. Lat.* yılın beşinci ayı; nisan ile haziran ayları arasında yer alır ve otuz bir gün sürer.
mayıs (II) *a. ha.* taze, yaş sığır gübresi.
mayısböceği, -ni *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, 2-3 santimetre uzunluğunda, kurtçukken toprağın altında yaşayıp köklerle beslenen, gelişimi üç beş yıl süren, erişkin durumdayken bitkilere büyük zarar veren, ağır uçuşlu bir böcek.
mayısböcekleri, -ni *ç. b. a. hayb.* otçul oluşları nedeniyle bitkilere çok büyük zarar veren, örneği mayısböceği olan böcekler topluluğu.
mayıslama *a. ha.* mayıslamak eylemi.
mayıslamak *(-i) ha.* tarlayı gübrelemek.
mayışabilme *a.* mayışabilmek eylemi.
mayışabilmek *(nsz) arg.* mayışması olanak içinde olmak ya da mayışma olasılığı bulunmak.
mayışık *s. arg.* kendisinden geçmiş, gevşemiş (kimse).
mayışıklık *a. arg.* mayışık olma durumu.
mayışıverme *a. arg.* mayışıvermek eylemi.
mayışıvermek *(nsz) arg.* çabucak mayışmak. *ör. Biraz okşanınca kedi mayışıverdi.*
mayışma *a. arg.* mayışmak eylemi.
mayışmak *(nsz) arg.* **1** çok yemekten, sıcaktan, içkiden ya da zevkten gevşemek. **2** (bir kimseye) çok ilgi duyduğunu baygın bakışlarla belli etmek.
mayi, -i *s.* ve *a. Ar.* (- .) *esk.* sıvı.
mayistra *a. İt.* (. .' .) **1** *den.* yelkenli bir gemide, grandi direğinin en altta bulunan sereni. **2** bu serene çekilen yelken. **3** kuzeybatıdan esen yel.
maymun *a. Ar.* **1** insan dışta kalmak üzere bütün primatların ortak adı. **2** *s. mec.* (insan için) çirkin ve gülünç. **3** *s.mec.* (insan için) taklitçi. **maymun gibi 1)** gülünç, tuhaf hareketler yapanlar için söylenir. **2)** taklitçi. **3)** *be.* maymuna benzer bir biçimde. *ör. Ağaca maymun gibi tırmanıverdi.* **maymun gözünü açtı** bir olaydan ders alındığını belirtmek için, "artık aklım başıma geldi, bir daha aldanmam" anlamında söylenir. **maymun iştahlı** sevgi ve eğiliminde, beğenisinde kararlılık bulunmayan, bugün bir şeyi, yarın başka bir şeyi beğenme huyunda olan, hevesi çabuk geçen (kimse). **maymun suratlı** *ka.* çirkin (kimse). **(bir şeyi) maymuna benzetmek** (ya da **çevirmek** ya da **döndürmek**) çirkin ve gülünç duruma sokmak. **maymuna dönmek** *mec.* **1)** çirkin ve gülünç duruma girmek. **2)** uslanmak.
maymunbalığı, -nı *b. a. Ar. T. hayb.* yuvarlak başlı bir köpekbalığı.
maymuncuk *a. Ar. T.* **1** küçük maymun. **2** her kilide uyabilen, her kilidi açabilen, demirden yapılmış, eğri ve sivri araç. **3** *hayb.* kurtçuk evresinde bitkilerin köklerini, ergin evresinde üzümlerin yapraklarını ve sürgünlerini kemirerek bitkilere çok zarar veren, kara renkli, kınkanatlı bir böcek.
maymunlar *ç. a. Ar. T. hayb.* omurgalı hayvanlardan, memeliler sınıfının etenliler altsınıfına giren bir takım. *eş.* **primatlar**.
maymunlaşma *a. Ar. T.* maymunlaşmak eylemi.
maymunlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* **1** maymuna benzemek, çirkinleşip gülünçleşmek. **2** maymun gibi davranmak, taklitçi olmak.
maymunlaştırılma *a. Ar. T.* maymunlaştırılmak eylemi.
maymunlaştırılmak *(nsz) Ar. T. mec.* maymunlaşması sağlanmak.
maymunlaştırma *a. Ar. T.* maymunlaştırmak eylemi.
maymunlaştırmak *(-i) Ar. T. mec.* maymunlaşmasını sağlamak.
maymunluk *a. Ar. T. mec.* güldürmek ereğiyle yapılan acayiplik.
maymunsu *s. Ar. T.* maymuna benzeyen. *ör. Çocuğun maymunsu bir yüzü vardı.*
maymunsular *ç. a. Ar. T. hayb.* ➻ **makigiller**.
mayna *a. İt.* (.' .) **1** *den.* yelken indirme. **2** *ünl. den.* yelkeni ya da herhangi bir şeyi halat ya da palangayla indirme buyruğu. **3** *arg.* son verilme, bırakılma, bitirilme, durma. **4** *ünl. arg.* "dur", "bitir", "son ver" anlamında buyruk. **mayna etmek 1)** *den.* yelkeni ya da herhangi bir şeyi halat ya da palanga yardımıyla aşağı indirmek. **2)** *den.* (fırtına için) durmak, kesilmek, yatışmak. **3)** *arg.* durmak, durdurmak, bitirmek, son vermek. **mayna olmak** *arg.* son verilmek, durmak, bitmik, sona ermek.
mayo *a. Fr.* (.' .) genellikle deniz banyosu sırasında giyilen, bacakları, kolları, sırtı açık bırakan, vücudun ancak çıplak görünmemesi gereken yerlerini örten özel giysi.
mayonez *a. Fr.* yumurta sarısı, zeytinyağı ve limonun belli oranlarda ve bir arada çırpılmasıyla yapılan, kimi yiyeceklerde kullanılan ya da öylece yenilebilen, bir tür soğuk sos.
mayonezli *s. Fr. T.* mayonez katılmış, karıştırılmış ya da üzerine mayonez eklenmiş (yiyecek).
mayşor *a. (alaşımı bulan Maillot ve Chorier'in adından)* ➻ **almangümüşü**.
maytap *a. Far.* **1** şenlik gecelerinde yakılarak havaya fırlatılan, renkli ve parlak ışıklar saçarak yanan fişek, havai fişek. **2** *arg.* alay, eğlence. **maytaba almak** *arg.* alay etmek, eğlenmek, dalga geçmek. **maytap geçmek** *arg.* **1)** alay etmek, eğlenmek. **2)** zamanını alayla, dalgayla, gır gırla boşa geçirmek.
mazak *a. hayb.* kırlangıçbalığıgillerden, sıcak, ılıman ve çok tuzlu denizlerde yaşayan, Ak-

deniz'de, Ege Denizi'nde ve Marmara'da bulunan, yüzgeçleri dışındaki görünüşü ve rengi biraz barbunya balığını andıran, boyu ancak 25 cm.ye ulaşabilen, eti lezzetli bir balık.

mazarrat, -tı *a. Ar. esk.* zarara uğrama, zarar.

mazbata *a. Ar. esk.* ➻ **tutanak**.

mazbut, -tu *s. Ar.* **1** derli toplu, düzenli, düzgün, sağlam. **2** doğa olaylarından etkilenmeyecek bir biçimde yapılmış, korunmuş.

mazeret, -ti *a. Ar.* (- . .) **1** bir kusurun, bir suçun elde olmaksızın işlendiğini öne sürme, nedenini elde olmayışa dayama. *eş.* **özür**[1]. **2** bir kusurun, bir suçun hoş görülmesini gerektiren neden, olay, durum.

mazeretli *s. Ar. T.* mazereti olan.

mazeretsiz *s. Ar. T.* **1** mazereti bulunmayan. **2** *be.* hiçbir mazeret göstermeksizin.

mazgal *a. Yun.* kale, hisar, şato duvarlarında gözetleme yeri olarak kullanılan, iç yanı geniş, dış yanı dar delik, gözetleme deliği.

mazgallı *s. Yun. T.* mazgalı olan.

mazhar *s. Ar.* (bir iyiliğe) erişmiş, erişen, kavuşmuş (kimse). **mazhar olmak** iyi bir şeye ermek, ulaşmak, kavuşmak.

mazhariyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **ergi**.

mazı (I) *a. Far. bitb.* servigillerden, düz gövdeli, dipten dallanan, yassı dallı, küçük pul biçiminde ve almaşık yapraklı, her mevsimde üzerinde yaprak bulunan, kerestesi yumuşak ve dayanıklı, süs olarak da dikilen bir orman ağacı.

mazı (II) *a. Far.* bakteriler, böcekler, bitki bitleri, mantarlar, kurtlar gibi hayvansal ve bitkisel asalakların bitkilerde oluşturduğu ur. **mazı meşesi** *bitb.* bu urların oluştuğu meşe türü.

mazılık *a. Far. T.* mazılardan oluşan alan, mazıların çok olduğu yer.

mazi *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** geçmiş zaman, geçmiş. **2** *dilb.* ➻ **geçmiş zaman**. **maziye karışmak** (bir şey) yürürlükten ve işlerlikten kalkmak, geçmişte kalmak, artık yapılmaz olmak.

mazlum *s. Ar.* (. -) **1** haksızlığa uğrayan ve baskı altında ezilen, kendisine zulmedilen, zulüm gören. **2** *mec.* boynu bükük, sessiz ve uysal (kimse).

mazlumlaşma *a. Ar. T.* mazlumlaşmak eylemi.

mazlumlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* boynu bükük, sessiz ve uysal biri olmak.

mazlumluk *a. Ar. T.* (. - .) mazlum olma durumu.

mazmun *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** anlam, kavram. **2** *yaz.* Divan Yazını'nda, kimi kavramları dolaylı bir biçimde anlatmak için başvurulmuş, her ozanın aynı anlamda kullandığı bir tür kalıplaşmış söz; örneğin Divan Şiiri'nde "boy bos" yerine "servi", "kirpik" yerine "ok", "diş" yerine kullanılan "inci" sözcükleri mazmundur.

maznun *a.* ve *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **sanık**.

mazo *a.* ve *s. arg.* "mazoşist"in kısa söylenişi.

mazoşist, -ti *a.* ve *s. Fr. (Sacher Mazoch'un adından) ruhb.* **1** aşağılanmaktan, kendisine eziyet edilmesinden, ruhsal ya da fiziksel acı verilmesinden hoşlanan (kimse). *eş. yeni* **özezer, özezimci**. **2** cinsel zevk alması, doyuma ulaşması için kendisine fiziksel acı verilmesi gereken, fiziksel acıdan cinsel zevk alan (kimse). *eş. yeni* **özezer, özezimci**.

mazoşizm *a. Fr. (Sacher Mazoch'un adından) ruhb.* **1** kendisini aşağılayan, kendisine ruhsal ve özellikle fiziksel acı veren davranışlardan hoşlanma biçiminde beliren sapkınlık. *eş. yeni* **özezerlik, özezim**. **2** kendisine fiziksel acı verilmedikçe cinsel zevk duyamama, orgazma ulaşamama biçimindeki sapkınlık. *eş. yeni* **özezerlik, özezim**.

mazot, -tu *a. Rus.* **1** ham petrolün damıtılmasıyla elde edilen ürünlerden biri olan ve yakıt olarak kullanılan, kalınca bir akaryakıt. **2** *arg.* içki, sigara, tütün ve uyuşturucunun ortak adı. **mazot almak** *arg.* (tiryakisi olduğu içki, sigara, esrar vb.yi) içmek. **mazotu yerinde olmak** *arg.* iyice içmiş ya da uyuşturucu kullanmış bir durumda bulunmak.

mazotlama *a. Rus. T.* mazotlamak eylemi.

mazotlamak *(-i) Rus. T.* (bataklığı, su birikintisi vb.yi) mazot tabakasıyla kaplamak, üzerine mazot dökmek.

mazruf *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** zarf içine konulmuş, zarflı. **2** *a.* zarflı kâğıt.

mazur *s. Ar.* (- -) mazereti olan. **mazur görmek** özürünü uygun bulmak, mazeretli saymak, bağışlamak. **mazur görülmek** özürü kabul edilmek, bağışlanmak.

mazurka *a. İsl. (Polonya'nın Mazurya bölgesinin adından)* (. .' .) **1** kadının dans eşini kendi seçtiği, topuk vurmalı ve sekmeli, hoş bir Leh dansı. **2** bu dansın müziği.

me (I) *a.* koyun, kuzu, keçi, geyik gibi kimi hayvanların meleme sesi.

me (II) *a.* Türk abecesinde "m" harfinin adı.

meal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* anlam, kavram.

mealen *be. Ar.* (. - .) *esk.* sözcüğü sözcüğüne olmayıp anlam olarak.

mebde, -i *a. Ar. esk.* başlangıç, kaynak.

meblağ *a. Ar. esk.* (paraca) tutar, para.

mebni *il. Ar.* (. -) *esk.* -den dolayı, -den ötürü.

mebus *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **milletvekili**.

mebzul, -lü *s. Ar.* (. -) *esk.* bol, pek çok.

mebzuliyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* bolluk.

mecal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* can, dinçlik, derman, canlılık, güç. **mecal kalmamak** güç, can kalmamak, cansızlaşmak, güçsüzleşmek.

mecalsiz *s. Ar. T.* (. - .) *esk.* canı, gücü kalmamış, cansız, güçsüz. **mecalsiz düşmek** cansızlaşmak, güçsüzleşmek.

mecalsizlik *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* cansızlık, güçsüzlük.

mecaz *a. Ar. esk. dilb.* ➻ **değişmece**.

mecazen *be. Ar.* (. -' .) değişmece olarak, değişmece yoluyla.

mecazi *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **değişmeceli**.

mecazlı *s. Ar. T. esk.* ➻ **değişmeceli. mecazlı anlatım** *yaz. esk.* ➻ **değişmeceli anlatım.**
mecbur *s. Ar.* (. -) **1** bir şeyi yapmak zorunda bulunan, bir konuda yükümlü olan, zorunlu. **2** *esk.* delice seven, bağlı, tutkun. *ör. Ben sana mecburum.* **mecbur etmek** (birini) bir şeyi yapmaya zorlamak, yapmak zorunda bırakmak. **mecbur kalmak** (ya da **olmak**) bir şeyi yapmaktan kaçamamak, yapmak zorunda kalmak. **mecbur tutmak** (birini) bir şey yapmakla yükümlü saymak, bir şey yapmaya zorlamak.
mecburen *be. Ar.* (. - .) kendi isteğinin, istencinin dışında olarak, zorunlu olarak, mecbur kalarak.
mecburi *s. Ar.* (. - -) yapılması, yerine getirilmesi kaçınılmaz, zorunlu.
mecburiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) zorunlu olma durumu, zorunluluk.
meccanen *be. Ar.* (. - .) *esk.* para ödemeksizin, karşılıksız olarak, parasız.
meccani *s. Ar.* (. - -) *esk.* karşılıksız, parasız.
mecelle *a. Ar. esk.* kitap.
Mecelle *ö. a. Ar. esk. huk.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, Tanzimat'tan sonra hazırlanmış bulunan, fıkıh hükümleriyle bu konudaki türlü içtihadı belli bir dizge içinde bir araya getiren, tam adı *Mecellei Ahkâmı Adliye* olan, yasa gibi kullanılan yapıt.
mecidit, -ti *a. Fr. min.* kalsiyum ve uranyumun hidratlı doğal sülfatı.
mecidiye *a. Osm. (Sultan Abdülmecit'in adından) tar.* Osmanlı döneminde kullanılan ve zamanın Osmanlı altınının beşte biri ya da yirmi kuruş değerinde olan gümüş sikke.
mecit *a. Osm.* ➻ **mecidiye.**
meclis *a. Ar.* **1** bir konuyu görüşmek, konuşmak, tartışıp karara bağlamak üzere bir araya gelmiş kimseler topluluğu. **2** bu tür bir topluluğun yaptığı toplantı. **3** böyle bir toplantının yapıldığı yer. **4** dostlar toplantısı. *ör. Arkadaşlar, meclisiniz şen olsun.* **meclis kurmak** birkaç kişi konuşmak, söyleşmek ya da eğlenmek için bir araya gelmek.
Meclis *ö. a. Ar.* (kısa söyleyiş olarak) Türkiye Büyük Millet Meclisi. **Meclis araştırması** Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kendi içinden oluşturduğu bir yarkurulca belli bir konuda yapılan inceleme.
meclup *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **tutkun.**
mecmu, -u *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** bir araya getirilmiş, toplanmış, bütün, hep. **2** ➻ **toplam.**
mecmua *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **dergi.**
mecnun *s. Ar.* (. -) **1** *esk.* sevda yüzünden kendini yitirmiş (kimse). **2** *mec.* çılgın, deli. **mecnun olmak 1)** sevda yüzünden kendini yitirmek. **2)** *mec.* çıldırmak, delirmek.
mecnunane *s. Ar. Far.* (. -' - .) *esk.* **1** çılgın gibi, çılgınca olan. **2** *be.* çılgın bir biçimde, çılgınca, delice.
mecnunca *be. Ar. T.* deliye yaraşır bir biçimde, deli gibi, çılgınca, delice.
mecra *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** akarsu yatağı. *eş.* **akak. 2** *mec.* bir olayın doğrultusu, bir işin gidişi. **mecrası değişmek 1)** (akarsu için) akış yolu, yatağı, yönü değişmek. **2)** *mec.* (bir olay, bir iş için) doğrultusu, gidişi, yönü değişmek.
mecruh *a.* ve *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** yaralanmış olan, yaralı. **2** *mec.* incinmiş olan (kimse).
Mecusi *ö. a.* ve *s. Ar.* (. - -) Zerdüştlüğe bağlı (kimse), Zerdüşti.
Mecusilik *ö. a. Ar. T.* (. - - .) ➻ **Zerdüştlük.**
meczup *a.* ve *s. Ar.* (. -) **1** *esk.* kendini Tanrı'ya vermiş, Tanrı sevgisiyle aklını yitirmiş, Tanrı âşığı (kimse). **2** deli.
meczuplaşma *a. Ar. T.* meczuplaşmak eylemi.
meczuplaşmak *(nsz) Ar. T.* meczuba yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.
meczupluk *a. Ar. T.* meczup olma durumu.
meç, -çi (I) *a. Fr.* keskin olmayan, yalnızca süngü gibi batırılarak yaralamaya yarayan, düz ve ensiz kılıç.
meç, -çi (II) *a. Fr.* saçın küçük tutamlar durumunda değişik renklerde boyanmış biçimi.
meçhul, -lü *s. Ar.* (. -) bilinmeyen, bilinmedik.
medar *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ➻ **dönence. 2** dayanak, destek, yardımcı. **medar olmak** yardım etmek, yardımı, yararı dokunmak. **medarı iftihar** *esk.* onur duyulan, övünülen (kimse, şey).
meddah *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** eskiden kahvelerde vb. hoş öyküler anlatarak, taklitler yaparak halkı eğlendiren sanatçı. **2** *mec.* aşırı övgüde bulunan kimse, övücü.
meddahlık *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** meddahın sanatı, işi. **2** *mec.* övgücülük, övücülük.
medeni *s. Ar.* (. . -) ➻ **uygar. medeni nikâh** *huk.* yasalara göre yapılan evlenme işlemi.
medenileşme *a. Ar. T.* (. . - . .) ➻ **uygarlaşma.**
medenileşmek *(nsz) Ar. T.* (. . - . .) ➻ **uygarlaşmak.**
medenileştirilme*a. Ar. T.* ➻ **uygarlaştırılma.**
medenileştirilmek*(nsz) Ar. T.* ➻ **uygarlaştırılmak.**
medenileştirme*a. Ar. T.* ➻ **uygarlaştırma.**
medenileştirmek*(-i) Ar. T.* ➻ **uygarlaştırmak.**
medenilik *a. Ar. T.* (. . - .) ➻ **uygarlık.**
medeniyet, -ti *a. Ar.* (. . - .) ➻ **uygarlık. medeniyet yuları** *arg.* kravat.
medeniyetçi *a. Ar. T.* ➻ **uygarlıkçı.**
medeniyetçilik *a. Ar. T.* ➻ **uygarlıkçılık.**
medeniyetsiz *s. Ar. T.* uygar olmayan, uygarlaşmamış olan.
medeniyetsizlik *a. Ar. T.* medeniyetsiz olma durumu.
medet *a. Ar. esk.* **1** yardım. **2** *ünl.* yardım et, kurtar! **medet Allah!** güç bir durumdayken söylenir. **medet etmek** yardım etmek. **medet ummak** (ya da **beklemek**) yardım beklemek.
medih, -thi *a. Ar.* ➻ **meth.**
medikososyal *s. Fr.* **1** toplum hekimliğiyle ilgili olan. **2** *a.* toplum hekimliği.

medinekurdu, -nu *b. a. hayb.* sıcak ülkelerde çok görülen, insanların ve birçok başka memelilerin derialtı katılgandokularında yaşayan bir solucan.
meditasyon *a. Fr.* ➻ **dalınç**.
mediyastin *a. Fr. gövb.* göğsün, yanlardan akciğerlerle, önden göğüs kemiği, arkadan omurgayla çevrelenen orta bölgesi.
medrese *a. Ar.* **1** İslam ülkelerinde, genellikle İslamlık kurallarına uygun bilgilerin okutulduğu öğretim kurumu. **2** bu kurumun içinde öğretim yaptığı yapı. **(bir iş, konu) medreseye düşmek** *al.* sonuçsuz, boş, içinden çıkılmaz tartışmaların konusu olmak.
medreseli *a.* ve *s. Ar. T.* medrese öğrencisi.
medüz *a. Yun. hayb.* ➻ **denizanası**.
medya *a. İng. (İngilizce "mass media" sözünden)* yığınlarla iletişimi sağlayan radyo, televizyon, gazete ve dergiler gibi basın yayın organlarının tümünü kapsayan ortak ad, kitle iletişim araçları.
medyacı *a. İng. T.* medyada çalışan kimse.
medyacılık *a. İng. T.* medyacı olma durumu. *ör. Halka kötü şeyler sunmak medyacılık olamaz.*
medyatik *s. İng.* **1** medya ile ilgili olan. **2** kitle iletişim araçlarında sık yer alan, medyaya uygun, medyaya özgü olan. **3** medyanın ilgisini çekecek özellikte olan. **4** medyada, özellikle televizyonda çok sık görünen ya da görünmeyi seven (kimse).
medyatiklik *a. İng. T.* medyatik olma durumu.
medyum *a. Fr.* (.' .) ruhötesi deneylerinde, ruhlarla insanlar arasında aracılık ettiğini öne süren kimse. *eş.* **aracı**[3].
medyumluk *a. Fr. T.* (.' . .) medyum olma durumu.
medyun *s. Ar.* (. -) *esk.* borçlu. **(birine) medyun olmak** ona karşı kendini borçlu duyumsamak.
mefhum *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **kavram**.
mefkûre *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **ülkü**.
mefluç *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **inmeli**.
mefruş *s. Ar.* (. -) *esk.* döşenmiş, döşeli.
mefruşat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) ev döşemek için gerekli eşya.
mefruşatçı *a. Ar. T.* (. - - .) mefruşat satan kimse ya da dükkân.
mefruşatçılık *a. Ar. T.* mefruşatçı olma durumu.
mefsuh *s. Ar.* (. -) *esk.* feshedilmiş, bozulmuş, dağıtılmış, kaldırılmış.
meftun *s. Ar.* (. -) *esk.* gönül vermiş, tutulmuş. *eş.* **tutkun**. **meftun etmek** birinin kendine tutkuyla bağlanmasını sağlamak. *ör. İnsanı meftun eden bakışları vardı.* **(birine) meftun olmak** ona gönül vermek, aşırı bir aşk duyumsamak, ona tutulmak.
meftuniyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **tutkunluk**.
meftunluk *a. Ar. T.* ➻ **tutkunluk**.
meful, -lü *s. Ar. esk.* **1** işlenmiş, yapılmış. **2** bir eylemin etkisinde bulunan. **3** *dilb.* ➻ **tümleç**.

mega- *Yun. (önek)*
Yunanca "büyük" anlamına gelen bu önek, batı dillerinden Türkçeye girmiş kimi sözcüklerde bu anlamda yer alır. Simgesi M olan ***mega-*** bir birimin önüne geldiğinde o birimi bir milyonla çarpar, örneğin "megavat = bir milyon vat" gibi. Kimi zaman ünsüzle başlayan bir sözcüğün başına geldiğinde ***megalo-***, "a" ile başlayan bir sözcüğün önüne geldiğinde ***meg-***, öteki ünlülerin önüne geldiğinde ***megal-*** biçiminde yazılır.

megafon *a. Fr.* sesi büyütüp, yükseltip uzaklara ileten koni biçiminde aygıt.
megahertz *a. Fr.* simgesi MHz, değeri bir milyon hertz olan frekans birimi.
megaloman *a.* ve *s. Fr.* kendini çok büyük gören, megalomaniye tutulmuş (kimse).
megalomani *a. Fr. hek.* kendini olduğundan çok daha büyük görme hastalığı.
megalomanlaşma *a. Fr. T.* megalomanlaşmak eylemi.
megalomanlaşmak *(nsz) Fr. T.* megalomana yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.
megastar *a. İng. mec.* (müzik, sinema dünyasında) büyük yıldız, büyük sanatçı.
megaton *a. Fr.* **1** simgesi Mt olan, bir milyon ton değerinde kütle ölçü birimi. **2** nükleer bir bombanın ya da merminin gücünü ölçmeye yarayan birim.
megatonluk *s. Fr. T.* herhangi bir megaton değerinde olan.
megavat, -tı *a. Fr. fiz.* simgesi MV olan, bir milyon vat değerindeki elektrik güç birimi.
meğer *bağ. Far.* (.' .) ayrımında olunmayan, bilinmeyen bir durum için kullanılır. *ör. Öyle değil sanmıştım, meğer öyleymiş.*
meğerki *bağ. Far.* (.' . .) istek ya da emir kipinde olan ve biri ötekini engelleyecek durumda bulunan iki cümleyi birbirine bağlar. *ör. Bu iş bitecek, meğerki yağmur çamur olmaya.*
meğerse *bağ. Far.* (.' . .) ➻ **meğer**.
mehabet *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** büyük ve saygın kimselere duyulan saygı. **2** büyüklük, ululuk, yücelik.
mehaz *a. Ar.* (- .) *esk.* (bir yapıt yazılırken başvurulan) kaynak.
mehel *a. ha.* denk, uygun, yaraşır, yerinde. **mehel görmek** *ha.* uygun bulmak, yaraşır görmek, yerinde görmek.
mehil *a. Ar. esk.* ➻ **önel**. **mehil vermek** süre tanımak.
mehle *a. ha.* kasaplık hayvanların belkemiği üzerinden çıkarılan külbastılık, pastırmalık yumuşak et.
Mehmetçik *ö. a.* Türk askerine sevgi duygusuyla verilen ad, Türk askeri.
mehtap *a. Far.* (. -) ➻ **ay ışığı**. **mehtaba çıkmak** ay ışığında gezip dolaşmak.

mehtaplı *s. Far.T.* (. - .) (gece için) ay ışığı bulunan.
mehter *a. Far. tar.* **1** mehter takımında görevli kimse. **2** Osmanlılarda saray çadırlarına bakan uşak, çadır uşağı. **mehter müziği** (ya da **musikisi**) *müz.* genellikle mehter takımının çalması için ortaya konulmuş, alaturka müziğin makamlarının ve usullerinin kullanıldığı, teksesli parçaların yer aldığı bir müzik türü. **mehter takımı** mehterlerden kurulu mızıka takımı. *eş.* **mehterhane**[1]. **mehter yürüyüşü 1)** mehter takımının yürüyüş biçimi olan iki adım ileri, bir adım geri biçimindeki yürüyüş. **2)** *mec.* bir işte ağır ilerleyiş.
mehteran *ç. a. Far. tar.* mehterler.
mehterbaşı, -nı *a. Far. T. tar.* mehter takımının yetiştirilmesinden ve çalışmasından sorumlu, mehter takımının yöneticisi olan kimse.
mehterhane *b. a. Far.* (. . - .) *tar.* **1** Osmanlı ordusunda kös, hakkare, zil, zurna ve boru çalanlardan oluşan askeri mızıka takımı. **2** bu takımın yatıp kalktığı, bulunduğu yer, yapı.
mekân *a. Ar.* (. -) **1** yer. **2** ev, yurt. **3** *esk. fiz.*, **uzay**. **4** uzayın sınırlanmış parçası. **mekân tutmak** (bir yere) yerleşmek.
mekanik *a. Fr.* **1** kuvvetlerin nesneler ve devinimler üzerindeki etkisini, devinimi ve dengeyi konu alan fizik dalı. **2** *s.* devinim ve denge yasalarıyla ilgili olan. **3** *s.* makineyle yapılan. **4** *s.* (bir şeyin) makinesiyle ilgili olan. *ör. Saatte mekanik bir bozukluk varmış.* **5** *be.* ve *s. mec.* hiç düşünmeksizin, kendiliğinden (yapılan). *ör. Mekanik bir hareketle kalkıp oturdu.*
mekanikçi *a.* ve *s. Fr. T.* **1** mekanik 1 alanında çalışan bilim adamı. **2** *fels.* mekanikçiliğe yandaş ya da ona değgin olan (görüş, kimse).
mekanikçilik *a. Fr. T. fels.* **1** fizikte, bütün fiziksel olayları uzaya ve uzayda yer değiştirmelere, devinime bağlayan görüş. **2** yaşambilimde, canlı varlıkları, organik olayları mekanik yasalara göre açıklayan öğreti.
mekanize *s. Fr. ask.* motorlu ve hafif zırhlı savaş taşıtlarıyla donatılmış bulunan (asker birliği).
mekanizm *a. Fr. fels.* ➤ **mekanikçilik**.
mekanizma *a. It.* (. . .' .) **1** belli bir sonucu sağlayacak biçimde, karmaşık olarak düzenlenmiş organlar ya da parçalardan oluşan bütün. *eş.* **düzenek**. **2** organların işleyiş biçimi. **3** ateşli silahların işlemesini sağlayan mekanik bölüm. *eş.* **düzenek**. **4** *mec.* (bir şeyde) işleyiş biçimi, ortaya çıkış, oluş, yapılış. *ör. İşin mekanizmasını çabuk kavradı.*
meke *a. ha.* mısır.
meker ➤ **teker meker**.
mekik *a. Far.* **1** dokumacılıkta, el dokuma tezgâhında ya da otomatik dokuma tezgâhlarda atkı ya da argaç adı verilen ve enine olan ipliklerı, arış denilen ve uzunlamasına olan ipliklerin arasından geçirmeye yarayan masuralı araç. **2** dikiş makinesinde, içine masura yerleştirilen devinimli parça. **3** oya yapmakta kullanılan, kemikten, ağaçtan ya da plastikten yapılmış, küçük, iki ucu sivri, arasında iplik geçecek bir yarığı bulunan araç. **mekik atmak 1)** (dokuma tezgâhında) mekiği arışlar arasından hızlı bir biçimde ve sürekli olarak geçirmek. **2)** *mec.* iki yer arasında hiç durmadan gidip gelmek. **mekik diplomasisi** kimi ülkeler arasındaki sorunları çözmek üzere, yetkili bir diplomatın o ülkelere, birinden ötekine ya da ötekilere geçerek gidip gelmesi yoluyla yürütülen hızlı görüşmeler. **mekik dokumak** *mec.* iki yer arasında hiç durmadan gidip gelmek. **mekik gibi** hiç durmaksızın, sürekli olarak gidip gelen şeyler için kullanılır.
mekkâre *a. Ar.* (. - .) *esk.* kiralanarak yük taşımada kullanılan at, deve, katır gibi bir yük hayvanı.
mekkâreci *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* kendi yük hayvanıyla kira ile taşıma işleri yapan kimse.
mekruh *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** iğrenti verici, tiksindirici, iğrenç. **2** Müslümanlıkta, dince yasaklanmamış olmakla birlikte yapılmaması istenen.
Meksikalı *ö. a.* ve *s.* Meksika halkından olan (kimse).
mektep *a. Ar. esk.* ➤ **okul**. **mektebi asmak** *arg.* okuldan kaçmak, okula gitmemek. *eş.* **okulu asmak**. **mektep çocuğu 1)** okul çocuğu, öğrenci. **2)** *arg.* acemi, toy, çaylak kimse. **mektep görmemiş** *arg.* eğitilmemiş, kaba saba (kimse). **mektep kaçağı** ➤ **okul kaçağı**. **mektep medrese görmek** öğrenim görmek, okumak.
mektepli *s.* ve *a. Ar. esk.* **1** öğrenci. **2** bir şeyin eğitimini görmüş, okuldan yetişmiş olan.
mektup *a. Ar.* haberleşmek ereğiyle ve genellikle posta aracılığıyla birine gönderilen, zarfa konulmuş, yazılı kâğıt. **mektubu dışından okumak** bir kimsenin düşündüklerini, içinden geçenleri yüzünden, yüz çizgilerinden anlamak. **mektup almak** kendisine gönderilen mektubu almış olmak. **mektup atmak 1)** mektubu postaya vermek. **2)** *ha.* (birine) mektup göndermek. **mektup üstü** mektubun zarfı üzerine yazılan adres.
mektupçu *a. Ar. T.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde, bir resmi dairenin yazı işlerini yöneten, makamı yüksek kimse. **2** *esk.* bir il valisine bağlı olarak yönetimin yazı işlerine bakan görevli.
mektupçuluk *a. Ar. T. esk.* mektupçunun görevi.
mektuplaşabilme *a. Ar. T.* mektuplaşabilmek eylemi.
mektuplaşabilmek *(nsz; -le) Ar. T.* mektuplaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
mektuplaşma *a. Ar. T.* mektuplaşmak eylemi.
mektuplaşmak *(nsz; -le) Ar. T.* **1** karşılıklı olarak mektup yazmak ve göndermek. **2** *arg.* karşılıklı olarak kurşun yağdırmak.
melaike *ç. a. Ar.* (. - . .) *esk.* melekler.
melal, -li _ *a. Ar.* (. -) *esk.* can sıkıntısı, üzüntü, hüzün.

Melami *ö. a.* ve *s. Ar.* (. - -) Melamiliğe bağlı olan (kimse).

Melamilik *ö. a. Ar. T.* (. - - .)
Sünniliğin bir kolu olarak daha çok Anadolu'da gelişerek yayılan, insanın her türlü dünya işlerinden ve gösterişten, dünya kaygısından ve ahret korkusundan uzak kalarak kendisini Tanrı'ya vermesini öğütleyen bir tarikat.

melanet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ilenilecek iş, büyük kötülük.
melanit *a. Fr. min.* kara renkli, doğal demir ve kalsiyum silikat.
melankoli *a. Fr.* ➻ **karaduygu**.
melankolik *s. Fr.* **1** ➻ **karaduygulu**. *ör. Melankolikler içe kapanırlar.* **2** *mec.* hüzün belirtisi olan ya da hüzün veren.
melanurya *a. Lat.* (. . .' .) *hayb.* izmaritgillerden, ılıman denizlerde, özellikle Akdeniz'de ve Ege Denizi'nde taşlık yerlerde yaşayan, vücudu elips biçiminde, boyu 20- 25 cm. olan, pulları iyice yapışık derisinde boylamasına birbirine koşut çizgiler ve kuyruğunun dibinde kara bir leke bulunan, eti kılçıklı, pek lezzetli olmayan bir balık.
melas *a. Fr.* şeker üretiminde, billurlaşan şeker alındıktan sonra geri kalan, içinde belli oranda şeker bulunan, hayvan yemi, gübre vb.de kullanılan posa.
melce, -i *a. Ar. esk.* ➻ **barınak, sığınak**.
meleğen *s. ha.* (koyun, keçi vb. için) çok ve acı acı, sürekli meleyen.
melek *a. Ar.* **1** ışıktan yaratıldığına ve Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına inanılan, gözle görülmeyen, tinsel varlık. **2** *mec.* çok temiz ve iyi huylu kimse. **melek gibi** *mec.* çok temiz ve iyi huylu (kimse).
meleke *a. Ar.* **1** (bir şeyi) yapa yapa kazanılan yatkınlık, alışkanlık, el alışkanlığı. **2** *ruhb.* ➻ **yeti**.
melekotu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* maydanozgillerden, dere kıyılarında, çayırlarda, ormanlardaki ağaçsız alanlarda yetişen, boyu birkaç metreyi bulabilen, yeşilimtırak beyaz çiçekler açan, hoş kokulu otsu bir bitki.
meleme *a.* **1** melemek eylemi. **2** koyun ya da keçi sesi.
melemek *(nsz)* (koyun ya da keçi) "meee" biçiminde uzunca bir ses çıkararak bağırmak.
melengiç *a. ha.* ➻ **çitlembik**.
meleşme *a.* meleşmek eylemi.
meleşmek *(nsz)* (koyun ya da keçi) birkaçı birlikte melemek.
melez *s. Ar.* **1** değişik türde bitkiden üretilmiş (bitki) ya da değişik bir ırktan üremiş (hayvan). **2** ırkları ayrı bir ana babadan doğmuş, her iki ırkın kimi özelliklerini kendinde taşıyan (kimse). **3** *mec.* karışık, katışık. **4** *mec. ha.* işe yaramaz.
melezleme *a. Ar. T.* melezlemek eylemi.
melezlemek *(-i) Ar. T.* melez elde etmek ereğiyle iki ayrı türü ya da ırkı çiftleştirmek.
melezleşme *a. Ar. T.* melezleşmek eylemi.
melezleşmek *(nsz) Ar. T.* **1** (bir bitki) başka bir bitki türünün çiçekleriyle döllenmek. **2** *mec.* yabancılaşmak.
melezleştirme *a. Ar. T.* ➻ **melezleme**.
melezleştirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **melezlemek**.
melezlik *a. Ar. T.* melez olma durumu.
melhem *a. ha.* ➻ **merhem**.
melhuz *s. Ar.* (. -) *esk.* beklenen, düşünülen, umulan.
melik, -ki *a. Ar.* (. -) *esk.* hakan, hükümdar, padişah.
melike *a. Ar.* (. - .) *esk.* hükümdar karısı ya da kadın hükümdar.
melinit, -ti *a. Fr. kim.* ana maddesi pikrik asit olan patlayıcı madde.
melisa *a. Yun.* (. .' .) *bitb.* ➻ **oğulotu**.
mel mel *ik. be.* ➻ **bel bel**.
melodi *a. Fr.* ➻ **ezgi**.
melodik *s. Fr.* ➻ **ezgisel**.
melodram *a. Fr. tiy.* **1** eski Yunan trajedilerinde koro başıyla bir oyuncu arasında yer alan şarkılı konuşma. **2** oyuncuların müzik eşliğinde sahneye girip çıktıkları bir oyun türü. **3** çağdaş tiyatroda, duygusal, dokunaklı olaylara dayalı, hareketli bir oyun türü.
melon *a.* ve *s. Fr.* Türkçede, "tepesi yuvarlak, fırdolayı kenarlı erkek şapkası" anlamına gelen ***melon şapka*** sözünde geçer.
meltem *a.* yaz aylarında, karadan denize doğru esen hafif rüzgâr.
melun *s. Ar.* (. -) **1** Tanrı'ca kargışlanmış olan. **2** *mec.* nefretle karşılanan, kötü, alçak. **3** *a.* kargışlanmış kimse.
melunca *be. Ar. T.* alçağa, kötü kimseye yaraşır bir biçimde, alçakça.
melül, -lü *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** üzgün. **2** boynu bükük. **melül mahzun** *be.* ve *s.* çok üzgün (bir biçimde). **melül melül** *ik. be.* üzgün bir durumda, boynu bükük olarak, üzgün üzgün.
memalik *ç. a. Ar.* (. - .) *esk.* ülkeler.
memat *a. Ar.* (. -) *esk.* ölüm.
memba, -ı *a. Ar.* (. -) **1** kaynak, pınar. **2** *mec.* bir şeyin çıktığı yer. **memba suları** bir kaynaktan çıkan, içinde erimiş olarak kimi mineraller bulunan, içme suyu olarak ya da sağaltım amacıyla kullanılan sular.
meme *a.* **1** memelilerin göğsünde türlü biçim ve değişik sayıda bulunan, meme başı denilen çıkıntıları olan, dişilerde yavru emzirmeye yarayan, erkeklerde gelişmemiş durumda kalan süt bezi. **2** küçük çocuklara, avutmak için verilen, meme başı benzeri çıkıntısı olan plastik nesne. **3** vücudun herhangi bir yerinde oluşmuş, meme başına benzer küçük çıkıntı. **4** kimi araçların meme başına benzeyen bölümü. **5** ateşli silahların ya da kimi patlayıcıların ateşlendiği çıkıntı. **6** *den.* gemi çapasında kolların birleştiği şişkin yer. **meme başı** *gövb.* memenin ucundaki çıkıntı. **meme bezi**

gövb. memenin süt salgılayan dokusu. **meme çocuğu** henüz anne sütü emmekte olan bebek. **meme süngeri** *gövb.* meme başının çevresindeki koyu renkli yuvarlak bölüm. **meme vermek** (çocuğu) emzirmek. **memede olmak** henüz memeyle beslenmek. **memeden kesmek** (çocuğu) artık emzirmemek.

memecik *a. gövb.* deri ve sümükdoku üzerinde görülen küçük ve sivri çıkıntı.

memeli *s.* ve *a.* **1** memesi olan. **2** memesi herhangi bir biçimde olan. *ör. İri memeli bir kadındı.*

memeliler *ç. a. hayb.* doğurma yoluyla üreyen, memeleri olan ve yavrularını memeleriyle emziren, sıcakkanlı, yüreğinde dört boşluk bulunan, iki akciğerli, vücutları genellikle az ya da çok tüylerle örtülü omurgalı hayvanlar sınıfı.

mememsi *s.* meme ya da meme başı biçiminde olan.

memişhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *ha.* aptesh ane, ayakyolu.

memleket, -ti *a. Ar.* **1** ➻ **ülke**. **2** ➻ **yurt**. **3** bir kimsenin doğup büyüdüğü, aile bağıyla da bağlı olduğu yer. *ör. Sen hangi memlekettensin?* **4** bir ülkede yaşayan bireylerin tümü. *ör. Ordu memleketin gözbebeğidir.* **5** iklim ve üretim yönünden ele alınan bölge. *ör. Adana sıcak memlekettir.* **memleket havası** halk türküsü ve onun ezgisi.

memleketçi *a. Ar. T.* ➻ **yurtsever**.

memleketçilik *a. Ar. T.* ➻ **yurtseverlik**.

memleketli *s. Ar. T.* **1** memleketi[3] aynı olan (kimse), hemşeri. *ör. Bir memleketlisi gelmiş, onu bulamamış.* **2** *a.* ülke halkı. *ör. Memleketlinin gözü açılır diye korkuyorlar.*

memnu, -u *s. Ar.* (. -) yasaklanmış olan, yasak. **memnu meyve 1)** Âdem ile Havva cennetteyken, Tanrı'nın yemeyi yasaklamasına karşın, Âdem'in Havva'nın elinden yediği meyve. **2)** *mec.* yasaklanan, yasaklandığı için de çekici gelen şey. **memnu mıntıka** *esk.* yasak bölge.

memnuiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) yasak edilme durumu, yasaklanma.

memnun *s. Ar.* (. -) herhangi bir durumdan, işten, olaydan dolayı sevinen (kimse). **memnun edilmek** memnun olması sağlanmak, sevindirilmek. **(birini) memnun etmek** sevindirmek. **memnun kalmak** sevinmek. **memnun memnun** *ik. be.* sevinerek, sevinçle. **memnun olmak** sevinmek.

memnuniyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) memnun olma durumu, sevinç.

memnuniyetle *be. Ar. T.* (. - . . .) sevinç duyarak, seve seve, sevinerek.

memnuniyetsiz *s. Ar. T.* (. - . . .) memnun olmayan.

memnuniyetsizlik *a. Ar.T.* (. - . . . .) memnun olmama durumu.

memnunluk *a. Ar. T.* (. - .) memnun olma durumu.

memorandum *a. Fr.* (. . .' .) bir devletin başka bir devlete siyasal bir sorunla ilgili olarak gönderdiği uyarı yazısı, diplomatik nota. *eş.* **muhtıra**[2].

memul, -lü *s. Ar.* (- -) *esk.* beklenen, düşünülen, umulan. **memul olmak** umulmak.

memur *a. Ar.* (- -) **1** devlet hizmetinde, devletin süreklilik isteyen işlerinde aylıkla çalışan, yasalara göre sorumluluğu ve yetkisi olan kimse. *eş.* **görevli**. **2** *s.* bir işle görevlendirilmiş olan. *ör. Çocuklara bakmaya memur biri, işini yapmalıdır.* **memur edilmek** (bir işi yapmakla) görevlendirilmek. **memur etmek** (birini) bir işi yapmakla görevlendirmek. **memur olmak 1)** devlet hizmetine girmek. **2)** bir işi yapmakla görevlendirilmek.

memurin *ç. a. Ar.* (- - -) *esk.* memurlar.

memuriyet, -ti *a. Ar.* (- - . .) **1** memur olma durumu, memurluk, görevlilik. **2** görev.

memurluk *a. Ar. T.* (- - .) memur olma durumu.

men, -ni *a. Ar.* engelleme, yasaklama.

menajer *a. İng.* **1** yönetici, yönetmen. **2** bir sanatçının işlerini yöneten kimse. **3** *sp.* bir spor takımının teknik yöneticisi.

menajerlik *a. İng.T.* **1** menajer olma durumu, yöneticilik. **2** menajerin görevi.

mendebur *s. Far.* **1** (sövgü, hakaret sözü olarak kullanılır) iğrenç, sünepe, pis, aksi, ters, sümsük. **2** *ha.* yaramaz.

mendeburlaşma *a. Far. T.* mendeburlaşmak eylemi.

mendeburlaşmak *(nsz) Far. T.* mendebur gibi davranmaya başlamak.

mendeburluk *a. Far. T.* mendebur olma durumu. **mendeburluk etmek** mendebura yaraşır bir biçimde davranmak.

mendelevyum *a. Fr. (Mendeleyev'in adından) kim.* simgesi Md, atom sayısı 101, kütle sayısı yaklaşık 256 olan, izotopu 1957'de yapay olarak elde edilmiş bulunan bir element.

menderes *a. Yun.* (.' . .) *coğr.* bir akarsuyun, az eğimli koyak tabanlarında ve ova düzlüklerinde oluşturduğu "S" harfine benzer kıvrım.

mendil *a. Ar.* **1** burun ve ter silmekte, kimi vakit el ve yüz kurulamakta kullanılan, küçük, kare biçiminde bez ya da kâğıt. **2** giysinin yaka cebine konularak ucu dışarda bırakılan mendil biçiminde süs. **3** mendil olarak kullanılmakla birlikte içine öteberi de konulan dokuma, yağlık. **mendil kadar** (alan için) çok küçük. **mendil sallamak** uzaktan mendil sallayarak selamlamak ya da yolcu etmek, uğurlamak.

mendirek *a. Yun.* (.' . .) dalgakıranı da bulunan liman.

mene, menem *ha.* ➻ **ne mene**.

menecer *a. ha.* ➻ **menajer**.

menedebilme *a. Ar. T.* menedebilmek eylemi.

menedebilmek *(-i) Ar. T.* menetmek elinde olmak, menetmeye gücü yetmek, menetmeye yetkili olmak, menetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

menedilebilme *a. Ar. T.* menedilebilmek eylemi.
menedilebilmek *(nsz) Ar. T.* mededilmesi olanaklı olmak ya da menedilme olasılığı bulunmak.
menedilme *a. Ar. T.* menedilmek eylemi.
menedilmek *(nsz) Ar. T.* önüne geçilmek, engellenmek, yasaklanmak.
menekşe *a. Far.* (. .' .) *bitb.* **1** menekşegillerden, doğada kendiliğinden yetiştiği gibi birçok türü bahçe bitkisi, saksı çiçeği olarak da yetiştirilen, yaprakları yürek biçiminde, çok yıllık otsu bir bitki. **2** bu bitkinin genellikle koyu mor renkli, hoş kokulu çiçeği. **menekşe gözlü** gözleri koyu lacivert renkli olan (kimse).
menekşegiller *ç. a. Far.T.* (. .' . . .) *bitb.* çiçekleri ayrı taçyapraklı, ikiçenekli bitkiler familyası.
menekşegülü, -nü *b. a. Far.* (. .' . . .) *bitb.* küçük çiçekli, tırmanıcı bir gül türü.
menekşerengi, -ni *b. a. Far.* (. .' . . .) **1** menekşe çiçeğinin rengi, koyu mor renk. **2** *s.* bu renkte olan.
menemen *a.* yumurta, sivribiber ve domatesle, kimi zaman içine beyazpeynir de konularak yapılan basit bir yemek.
menengiç, -çi *a. ha.* ➻ **melengiç**.
menenjit, -ti *a. Fr. hek.* insanda ateş, dayanılmaz baş ağrısı, kusma, ense katılaşması, sayıklama gibi belirtilerle kendini gösteren, beyin zarlarının iltihaplanmasından ileri gelen hastalık. **menenjit olmak** menenjite yakalanmak.
menent *a. Far.* benzer, eş.
menetme *a. Ar. T.* menetmek eylemi.
menetmek *(-i) Ar. T.* yasaklamak.
meneviş *a. Far.* bir yüzeyde renk dalgalanması biçiminde görülen parlaklık. *eş.* **hare**[1].
menevişlenebilme *a. Far. T.* menevişlenebilmek eylemi.
menevişlenebilmek *(nsz) Far. T.* menevişlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
menevişleniş *a. Far. T.* menevişlenmek eylemi ya da biçimi.
menevişlenme *a. Far. T.* menevişlenmek eylemi.
menevişlenmek *(nsz) Far. T.* yüzeyinde menevişler oluşmak.
menevişli *s. Far. T.* menevişleri olan.
menfa *a. Ar.* (. -) *esk.* bir kimsenin sürgüne gönderildiği yer, sürgün yeri.
menfaat, -tı *a. Ar.* ➻ **çıkar, yarar**.
menfaatçi *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **çıkarcı**.
menfaatperest, -ti *b. s. Ar. Far.* ➻ **çıkarcı**.
menfez *a. Ar. esk.* girecek ya da geçecek yer, delik.
menfi *s. Ar.* (. -) ➻ **olumsuz**.
menfur *s. Ar.* (. -) tiksinti verici, iğrenç.
mengene *a. Yun.* (.' . .) **1** bir vida ya da kol yardımıyla istenildiği kadar yaklaştırılabilen iki çeneden oluşan, üzerinde çalışılacak, işlenecek nesneyi çeneleri arasında sıkıştırarak kımıldamaz duruma getiren sıkıştırıcı araç. **2** suyunu ya da yağını çıkarmak için kimi ürünleri sıkmakta kullanılan araç. **mengene gibi** iyice kavrayarak, sıkarak.
mengi *a. ha.* Anadolu'nun kimi yörelerinde müzik eşliğinde oynanan, törensel bir halk dansı. *eş.* **semah**.
mengü *a. ha.* ➻ **mengi**.
menhus *s. Ar.* (. -) *esk.* kötü, uğursuz.
meni *a. Ar.* (. -) ➻ **atmık**.
menisk, -ki *a. Fr.* **1** bir yüzü içbükey, öteki yüzü dışbükey olan mercek. **2** *gövb.* kimi eklemlerde kemikler arasında bulunan kıkırdak bölüm.
menkıbe *a. Ar.* din ulularının ya da tarihe geçmiş yiğit kimselerin olağanüstü, yüce yanlarını anlatan, dilden dile yayılıp gelen öykü.
menkul, -lü *s.* ve *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* ağızdan ağza geçerek gelmiş. **2** *huk.* bir yerden bir yere taşınabilen (mal). *eş.* **taşınır**.
menolunma *a. Ar. T.* menolunmak eylemi.
menolunmak *(nsz) Ar. T.* yasaklanmak.
menopoz *a. Fr.* ➻ **yaşdönümü**[1]. **menopoza girmek** ➻ **yaşdönümüne girmek**.
mensubiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) bir kuruluşla, toplulukla ya da bir kimseyle bağıntılı, ilişkili olma durumu.
mensucat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) dokuma ürünü olan şeyler, dokuma, dokumalar.
mensup *s.* ve *a. Ar.* (. -) **1** bir kuruluşla, toplulukla ya da bir kimseyle bağıntısı, ilişkisi olan, -den olan (kimse). **2** bir yerin, derneğin ya da kurumun üyesi olan (kimse). **mensup olmak** (bir topluluk, dernek vb. ile) bağıntısı, ilişkisi bulunmak.
mensur *s. Ar.* (. -) *esk. yaz.* düzyazı biçiminde olan, koşuk olmayan. **mensur şiir** *esk. yaz.* ➻ **düzyazı şiir**.
mensure *a. Ar.* (. - .) *esk. yaz.* ➻ **düzyazı şiir**.
menşe, -i *a. Ar. esk.* kaynak, köken. **menşe şahadetnamesi** *tic.* ➻ **köken belgesi**.
menşevik *a.* ve *s. Rus.* menşeviklik yanlısı olan (kimse).
menşeviklik *a. Rus. T.* Rus sosyal demokrat hareketi içinde azınlıkta kalanların görüşlerini savunan, bolşevikliğe karşıt olarak gelişen akım.
menteşe *a. Far.* kapı, pencere, mobilya kapakları gibi açılır kapanır şeylerde kullanılan, bir mille birbirine tutturulmuş, biri sabit, öteki devindirilebilen iki parçadan oluşan metal araç.
mentol, -lü *a. Fr.* nane esansından elde edilen, renksiz, keskin kokulu bir tür alkol.
mentollü *s. Fr. T.* içinde mentol bulunan. *ör. Mentollü sigarayı sevmem.*
menü *a. Fr.* ➻ **mönü**.
menüsküs *a. Lat. gövb.* ➻ **menisk**[2].
menzil *a. Ar. esk.* **1** bir yolculukta, belli bir yol alıştan sonra dinlenmek için durulan, daha önce belirlenmiş olan yer. **2** yolculukta iki konak arasındaki uzaklık. **3** bir günlük yol. **4** atılan bir merminin ulaşabildiği uzaklık. **5** or-

dunun cephe gerisindeki işlerinin tümü. **6** *tar.* at değiştirmek ya da konaklamak amacıyla posta tatarlarının ve kervanların indikleri han. **menzil emini** *tar.* Osmanlılarda, yollarda ve konaklama yerlerinde askerin yiyeceğini sağlamakla yükümlü görevli.

menzilci *a. Ar. T. tar.* menzilden menzile at değiştirerek giden posta tatarı. **menzilci beygiri gibi koşmak** iş çıkarmak için koşturup durmak, durup dinlenmeksizin çalışmak.

mera *a. Ar.* ➻ **otlak**.

merak, -kı *a. Ar.* (. -) **1** bir şeyi anlamak, öğrenmek, görmek vb. için duyulan, içten gelen istek. **2** bir şeyi yapmak, bir şeyle uğraşmak, bir şeyi edinmek isteği. *ör. Çiçeğe merakı vardır, saksı saksı diker.* **3** aşırı düşkünlük, istek. *ör. Onun paraya merakını bilmiyorduk.* **4** kaygı, tasa. *ör. Merakı, çocuğu görememekti.* **merak etme!** kaygıya kapılma, tasalanma! **(bir şeyi) merak etmek 1)** anlamak, öğrenmek, görmek istemek. **2)** kaygılanmak. **merak getirmek** karasevdaya tutulmak. **(bir şeye) merak sarmak** (ya da **sardırmak** ya da **salmak**) bir şeyi yapma isteğine kapılmak, boyuna onunla uğraşmak. **meraka düşmek** kaygılanmak. **meraka düşürmek** kaygıya yol açmak. **merakına dokunmak** ilgisini çekmek. **merakta bırakmak** kaygılandırmak, kaygı içinde bırakmak. **merakta kalmak** kaygı içinde olmak, kaygılanmak. **meraktan çatlamak 1)** gizli bir şeyi öğrenmeyi aşırı ölçüde istemek. **2)** çok kaygılanmak.

meraklanabilme *a. Ar. T.* meraklanabilmek eylemi.

meraklanabilmek *(-e) Ar. T.* meraklanması olanak içinde olmak ya da meraklanma olasılığı bulunmak.

meraklandırabilme *a. Ar. T.* meraklandırabilmek eylemi.

meraklandırabilmek *(-i) Ar. T.* meraklandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

meraklandırılma *a. Ar. T.* meraklandırılmak eylemi.

meraklandırılmak *(nsz) Ar. T.* meraklanmasına yol açılmak.

meraklandırma *a. Ar. T.* meraklandırmak eylemi.

meraklandırmak *(-i) Ar. T.* **1** meraklanmasını sağlamak, meraklanmasına yol açmak. **2** kaygılandırmak, tasalandırmak.

meraklanış *a. Ar. T.* meraklanmak eylemi ya da biçimi.

meraklanma *a. Ar. T.* meraklanmak eylemi.

meraklanmak *(-e) Ar. T.* **1** anlamak, öğrenmek isteği duyumsamak. **2** kaygılanmak, tasalanmak, üzüntü çekmek.

meraklı *s. Ar. T.* **1** hemen her şeyi anlamak, görmek, öğrenmek isteyen. **2** bir şeye çok düşkün olan, boyuna o şeyle uğraşan. *ör. Balık tutmaya meraklı biriydi.* **3** çok titiz (kimse). *ör. Giyime meraklıydı.* **4** *ha.* kaygılı. **5** *a.* bir şeye düşkün olan kimse. *ör. Av meraklıları bir dernek kurmuştu.* **6** *a.* kendisini ilgilendirmeyen bir konuda bilgi sahibi olmak isteyen kimse. **meraklı Mustafa Efendi** (ya da **Mustafendi)** *ha.* her şeyi merak eden, gizli saklı ne olursa öğrenmeye çalışma huyunda olan kimse. **meraklı turşucu** (ya da **köfteci**) *arg.* her şeyi merak eden, kendisini hiç ilgilendirmeyen konuları, gizli saklı şeyleri bilmek, öğrenmek isteyen kimse.

meraklılık *a. Ar. T.* meraklı olma durumu.

meraksız *s. Ar. T.* **1** bir şeye karşı bir merakı olmayan, anlamak, öğrenmek, görmek gereğini duymayan (kimse). **2** hiç kaygı çekmeyen, aldırışsız, kaygısız (kimse).

meraksızlık *a. Ar. T.* meraksız olma durumu.

meral, -li *a.* ➻ **maral**.

meram *a. Ar.* (. -) **1** amaç, erek, istek. **2** *mec.* dert. **meram** (ya da **meramını**) **anlatmak** amacını, isteğini, derdini anlatmak. **meram etmek** üstüne düşerek yapmak istemek. **meramı kalaycılık değil kıç çalkalamak** "amacı iş yapmak değil, iş yapar görünerek dalga geçmek, eğlenmektir" anlamında söylenir.

merasim *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **tören**. **2** *mec.* (resmi işler için) yol yöntem, uyulması gereken kural.

merasimli *s. Ar. T.* (. - . .) **1** resmiyetin gerektirdiği kurallara uyulmasını gerekli kılan. **2** kurallara, törelere aşırı bağlı olan.

merasimsiz *s. Ar. T.* (. - . .) **1** resmi davranıştan uzak, yalın, sade. **2** *be.* merasim olmaksızın.

merbut, -tu *s. Ar.* (. -) **1** bağlanmış, bağlı olan. **2** ilişik bulunan, ilişkin. **merbut olmak** bağlı, ilişik bulunmak.

merbutiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) bağlılık, ilişkinlik.

mercan (I) *a. Ar. hayb.* **1** mercanlar sınıfının örnek hayvanı olan, tropik ve ılık denizlerde yaşayan, çok geniş resifler oluşturan, çalı görünüşlü kırmızı kalker iskeletli hayvan. **2** bu hayvanın iskeletinden elde edilerek süs eşyası yapımında kullanılan, kırmızı renkli madde. **3** *s.* bu maddeden yapılmış olan (eşya). **mercan resifi** sıcak bölge denizlerinde sığ kıyılarda görülen, kalkerli bitkisel ve hayvansal organizmaların oluşturduğu yığılım. **mercan teknesi** mercan avcılığı için özel olarak yapılmış, gerekli donanımı bulunan tekne. **mercan terliği** arkası açık, ökçesiz, genellikle kırmızı deriden yapılmış terlik. **mercan yeşili** mercan renginde olan yeşil.

mercan (II) *a. Ar. hayb.* ➻ **mercanbalığı**.

mercanada *b. a. Ar. T.* denizlerde, su yüzüne değin çıkan mercan resiflerinden oluşmuş ada. *eş.* **atol**.

mercanağacı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* fasulyegillerden, sıcak ülkelerde yetişen, parlak kırmızı renkli çiçekler açan, tırmanıcı bir süs bitkisi.

mercanbalığı, -nı *b. a. Ar. T. hayb.* izmaritgillerden, Atlantik Okyanusu'yla Akdeniz, Ege Denizi ve Marmara'da bol bulunan, denizlerin dibi taşlık olan yerlerinde yaşayan, oldukça irileşebilen, vücudu elips biçiminde, sırt

tarafı yüksek, başı büyük, ense kökünden kuyruğuna değin uzanan bir sırt yüzgeci olan, ayrıca göğüs, kıç ve kuyruk yüzgeçleriyle su içinde çok iyi hareket edebilen, derisi kalın pullarla örtülü, karnı beyaz, öteki yerleri koyu pembe, güzel görünüşlü, eti beyaz ve lezzetli bir balık.

mercancı *a. Ar. T.* **1** mercan çıkaran ya da avlayan kimse. **2** mercandan süs eşyası yapan kimse.

mercancılık *a. Ar. T.* mercan avcılığı.

mercanköşk, -kü *b. a. Far. bitb.* ballıbabagillerden, kuru yerlerde yetişen, saksıda da yetiştirilebilen, küçük yapraklı, pembe çiçekli, güzel kokulu bir bitki.

mercanlar *ç. a. Ar. T. hayb.* örnek hayvanı mercan **(I)** olan, selenterelerden bir sınıf.

mercanlı *s. Ar. T.* içinde mercan bulunan.

mercanotu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* karanfilgillerden, nemli yerlerde yetişen, çok iyi çim verdiği için bahçeleri süslemekte de kullanılan, karşılıklı yapraklı, ak çiçekler açan, çok yıllık, bodur, otsu bir bitki.

mercanyılanı, -nı *b. a. Ar. T. hayb.* Amerika'da yaşayan, vücudunda halka halka kara lekeler bulunan, kırmızı renkli bir yılan.

mercek *a. fiz.* içinden geçen koşut ışınları düzgün bir biçimde birbirine yaklaştıran ya da birbirinden uzaklaştıran, camdan ya da ışık kırıcı herhangi bir maddeden yapılmış, genellikle küresel yüzeylerle sınırlanmış saydam cisim. *eş.* **lens**.

mercekli *s.* **1** merceği olan. **2** merceği herhangi bir nitelikte, özellikte olan. *ör. İnce mercekli bir gözlük.*

merci, -i *a. Ar.* (. -) *esk.* bir işin çözümü için başvurulacak makam.

mercimek *a. Far. bitb.* **1** baklagillerden, kısa boylu, sarılgan, ak çiçekli, tarımı yapılan otsu bir bitki. **2** bu bitkinin, değerli bir besin maddesi olarak kullanılan kırmızı ya da yeşil, küçük, yuvarlak ve yassıca tohumu. **3** *arg.* ham afyon. **mercimeği fırına vermek** *tkz.* (bir kadınla bir erkek) gizlice aşk ilişkisine girmek, işi pişirmek. **mercimek çorbası** kırmızı ya da yeşil mercimeğin soğan, un, et suyu, tuz, kırmızı ve karabiberle hazırlanıp pişirilmesiyle yapılan çorba. **mercimek kadar** çok küçük, ufacık. **mercimek kemiği** *gövb.* ortakulakta, örs ve üzengikemiği arasında bulunan küçük kemik. **mercimek köftesi** (ya da **mercimek köfte**) haşlanmış kırmızı mercimek, ince bulgur, yeşil soğan, maydanoz, taze nane ve baharat karışımından yapılan köfte.

merdane (I) *be. Far.* (. - .) *esk.* erkek olana yakışır bir biçimde, erkekçe, mertçe, yiğitçe.

merdane (II) *a. Ar.* (. - .) **1** türlü işlerde kullanılan, işe göre büyük, küçük olabilen, bastırma, inceltme vb. işini gören, silindir biçiminde araç. **2** oklava.

merdaneleme *a. Ar. T.* (. - . . .) merdanelemek eylemi.

merdanelemek *(-i) Ar. T.* (. - . . .) bir şeyin üzerinden merdane **(II)**[1] geçirmek.

merdiven *a. Far.* ahşaptan, taştan, betondan, metalden vb. yapılabilen ve bir yere çıkıp inmeye yarayan basamaklar dizisi. **merdiven altı** yapıda, katlar arasındaki merdivenlerin altlarındaki boş yerler. **merdiven boşluğu** yapılarda içine merdivenin yerleştiği boşluk. **(oldukça büyük bir yaşa) merdiven dayamak** (o yaşa) ulaşmak üzere olmak. *ör. Altmışına merdiven dayadı, hâlâ çocuk gibi.* **merdiven korkuluğu** insanların düşmemesi için, merdivenlerin bir ya da iki yanına boydan boya yapılan ve çeşitli biçimlerde olabilen korkuluk. **merdiven kovası** *mim.* dönerek yükselen merdivenlerde yukarıdan aşağıya bakıldığında ortada görülen boşluk. **merdiven sahanlığı** çokkatlı yapılarda her katta basamaklardan sonra gelen düz yer. **merdiven yapması** *arg.* piç.

merdivenci *a. Far. T.* yapılarda beton merdivenleri döken usta işçi.

merdivensi *s. Far. T.* merdivene benzeyen.

merdümgiriz *b. s. Far. esk.* toplumdan kaçan, insanlar arasına karışmaktan çekinen (kimse).

meret, -ti *s. Ar. ka.* **1** can sıkan, hoşlanılmayan şeyler ya da kimseler için sövgü sözü olarak kullanılır. *ör. Meret makine, işlemiyor.* **2** kötü, uğursuz.

merevcen *a. ha.* filizlerinden yemek yapılan, dikenli bir yaban bitkisi.

merhaba *ünl. Ar.* (.' . .) karşılaşıldığında söylenilen bir selamlaşma sözü. **(biriyle) merhabası olmak** biraz tanışıklığı bulunmak. **(biriyle) merhabayı kesmek** dostluğuna, tanışıklığına son vermek, artık görüşmez olmak.

merhabalaşma *a. Ar. T.* (.' . . . .) merhabalaşmak eylemi.

merhabalaşmak *(nsz; -le) Ar. T.* (.' . . . .) karşılıklı olarak merhaba demek, selamlaşmak.

merhale *a. Ar.* **1** aşama, derece, evre. **2** *esk.* konak, menzil.

merhamet, -ti *a. Ar.* acıma duygusu. **merhamet etmek** acımak **(III)**[1]. **merhamete gelmek** acıma duygusuna kapılmak, acımak **(III)**[1].

merhametli *s. Ar. T.* acıma duygusu olan.

merhametsiz *s. Ar. T.* acıma duygusu olmayan, katı yürekli, acımasız.

merhametsizce *be. Ar. T.* ➻ **acımasızca**.

merhametsizleşme *a. Ar. T.* ➻ **acımasızlaşma**.

merhametsizleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **acımasızlaşmak**.

merhametsizlik *a. Ar. T.* acıma duygusu olmama durumu, katı yürekliik, acımasızlık. **merhametsizlik etmek** acımasız davranmak.

merhem *a. Ar.* **1** vücudun dış yüzeyinde, deriye sürülerek kullanılan, birçok etkili maddenin karıştırılmasıyla yapılmış, yumuşak ya da koyu kıvamda, yağlı ya da yağsız ilaç. **2** *mec.* çare. *ör. Sorunuma bir merhem bulamadım.* **merhem çalmak** *ha.* (yaraya) merhem sürmek. **merhem olmak** *mec.* bir derde çare olmak.

merhemleme *a. Ar. T.* merhemlemek eylemi.
merhemlemek *(-i) Ar. T.* merhem sürmek.
merhemlenme *a. Ar. T.* merhemlenmek eylemi.
merhemlenmek *(nsz) Ar. T.* üzerine merhem sürülmek.
merhum *s. Ar.* (. -) **1** ölmüş bir Müslümandan söz edilirken "Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş" anlamında kullanılır. **2** *a.* ölmüş Müslüman erkek. *ör. Merhumu iyi tanırdım.* **merhum olmak** (Müslümanlar için) Tanrı'nın rahmetine kavuşmak, ölmek.
merhume *a. Ar.* (. - .) ölmüş Müslüman kadın.
meri *s. Ar.* (.' -) *esk.* (yasa, karar vb. için) yürürlükte olan, geçerli bulunan, geçerli.
meridyen *a. Fr. gökb.* ekvatoru dik olarak kestiği ve kuzey ve güney kutup noktalarından geçerek dünyayı çevrelediği varsayılan daire. **meridyen dairesi** (ya da **çemberi**) *gökb.* belirli bir yerdeki meridyen düzleminin gökküresiyle arakesiti. **(bir yerin) meridyen düzlemi** *gökb.* iki kutup arasındaki doğruyla o yerin çekül doğrultusunun belirttiği düzlem.
Merih *ö. a. gökb.* ➻ **Mars (II)**.
merinos *a. Fr. (Fas'ta XIII. yüzyıldan XV. yüzyıla değin egemen olmuş Marinid soyunun adından)* (. .' .) **1** *hayb.* anayurdu Kuzey Afrika olan, beyaz, ince uzun ve bol tüylü, yapağısı için üretilen bir koyun cinsi. **2** bu cins koyunlardan elde edilen yün. **3** *s.* bu yünden dokunmuş olan (kumaş).
meristem *a. Fr. bitb.* ➻ **sürgendoku**.
meriyet, -ti *a. Ar.* (.' - .) *esk.* ➻ **yürürlük**.
merkantilist *a.* ve *s. Fr.* merkantilizm yandaşı (kimse ya da görüş).
merkantilizm *a. Fr.* XV. yüzyıl ile XVIII. yüzyıl arasında egemen olmuş, ticaret burjuvazisinin çıkarlarını öne alan, gönencin üretim alanında değil ticarette ve anamal birikiminde olduğunu öne süren öğreti.
merkat, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **gömüt**.
merkep *a. Ar. hayb.* ➻ **eşek**.
merkez *a. Ar.* **1** belirli bir yerin ortası. *ör. Bu cadde kent merkezine gider.* **2** bir devletin, bir bölgenin ya da bir kuruluşun genel yönetim yeri. *ör. Türkiye'nin merkezi Ankara'dır.* **3** bir işin yoğun olarak yapıldığı yer. *ör. İzmit bir sanayi merkezi olmuştur.* **4** bir işin öğretildiği ya da bir çalışmanın, araştırmanın, bilimin yapıldığı yer. *ör. Halk eğitim merkezi açılıyor.* **5** polis ya da jandarma karakolu. *ör. Bizimle merkeze kadar geleceksiniz.* **6** *mec.* biçim, durum. *ör. İş bu merkezdeyken bırakılır mı?* **7** *mat.* bir dairenin ya da bir küre yüzeyinin her noktasından aynı uzaklıkta bulunan iç nokta. *eş.* **özek**. **8** *mat.* bir kapalı eğrinin ya da kimi çokgenlerde köşegenlerin kesişme noktası. **merkez açı** *mat.* köşesi çemberin merkezinde bulunan açı. **... merkezde** *mec.* ... biçimde, yolda, durumda. *ör. Düşüncemiz bu merkezdedir.* **merkez valisi** valilik görevinden alınarak içişleri bakanlığında bir tür danışman gibi tutulan vali.
merkezcil *s. Ar. T. fiz.* merkeze doğru yaklaşan, giden.
merkezi *s. Ar.* (. . -) merkezi oluşturan, merkezde bulunan, merkezle ilgili olan. **merkezi ısıtma** apartmanlarda ortak ısıtmayı sağlayan sistem.
merkezileşme *a. Ar. T.* (. . - . .) merkezileşmek eylemi.
merkezileşmek *(nsz) Ar. T.* (. . - . .) **1** merkez durumuna gelmek. **2** yönetim yönünden merkeze bağlanmak.
merkezileştirilme *a. Ar.T.* (. . - . . . .) merkezileştirilmek eylemi.
merkezileştirilmek *(nsz) Ar. T.* (. . - . . . .) yönetim yönünden merkeze bağlı duruma getirilmek.
merkezileştirme *a. Ar. T.* (. . - . . .) merkezileştirmek eylemi.
merkezileştirmek *(-i) Ar. T.* (. . - . . .) merkezden yönetilmesini sağlamak, yönetim yönünden merkeze bağlı duruma getirmek, yönetim yetkisini tek merkezde toplamak.
merkeziyet, -ti *a. Ar.* (. . - .) yetkinin tek merkezde toplanması durumu, merkeziyetçilik. *ör. O zamanlar merkeziyet esastı.*
merkeziyetçi *a. Ar. T.* (. . - . .) merkeziyetçilik yanlısı (kimse, görüş).
merkeziyetçilik *a. Ar. T.* (. . - . . .) **1** bir işte yetkinin ve eylemin, yönetimin tek bir merkezde toplanması amacını güden görüş. **2** bu görüşe dayanan yönetim biçimi.
merkezkaç *b. s. Ar. T. fiz.* merkezden uzaklaşan. **merkezkaç güç** (ya da **kuvvet**) *fiz.* bir merkez çevresinde yol alan bir cismi merkezden uzaklaştıran güç.
merkezlenme *a. Ar. T.* merkezlenmek eylemi.
merkezlenmek *(nsz) Ar. T.* bir merkezde birikmek, toplanmak.
merkezleşme *a. Ar. T.* merkezleşmek eylemi.
merkezleşmek *(nsz) Ar. T.* merkez durumuna gelmek.
merkezleştirme *a. Ar. T.* merkezleştirmek eylemi.
merkezleştirmek *(-i) Ar. T.* merkez durumuna gelmesini sağlamak.
Merkür *ö. a. Lat.gökb.* Güneş'e en yakın olan gezegen. *eş.* **Utarit**.
merlanos *a. İt. hayb.* mezgit türünden bir balık.
mermer *a. Yun.* **1** çoğunlukla ak renkli, kara vb. renklileri de bulunan, çeşitli renkte damarlı, cilalanmaya elverişli, değişime uğramış, billurlaşmış kireçtaşı. **2** *s.* bu taştan yapılmış. **mermer gibi** beyaz, sert, pürüzsüz ve parlak. **mermer kireci** mermerden yapılmış kireç.
mermerci *a. Yun. T.* mermer işleyen, mermerden mezar taşları vb. yapan kimse.
mermercilik *a. Yun. T.* **1** mermercinin yaptığı iş, mermer işleme sanatı. **2** cilalı yüzeyler elde etmek için sert taşları işleme sanayii.
mermerleşme *a. Yun. T.* **1** mermerleşmek eylemi. **2** *yerb.* kireçtaşının başkalaşıp yeniden billurlaşmasıyla mermere dönüşmesi.

mermerleşmek *(nsz) Yun. T.* mermer özelliği kazanmak.
mermerlik *a. Yun. T.* mermer yatağı.
mermerşahi *a. Yun. Far.* (. . - -) tülbentten azıcık daha kalınca pamuklu bir bez.
mermi *a. Ar.* ateşli silahlarca atılan patlayıcı ve delici maddelerin ortak adı. *ör. Tabanca mermisiyle top mermisi ayrı şeydir.*
merrü *a.* (.' .) kötü bir olasılığın da göze alındığını anlatan, "sonuç ne olursa olsun" anlamına gelen ***ya herrü ya merrü*** sözünde geçer.
merserize *a. Fr. (İngiliz kimyacısı John Mercer'in adından)* **1** kimyasal bir yolla parlaklık verilmiş pamuk ipliği. **2** *s.* bu iplikle dokunmuş olan. *ör. Merserize bluz serin tutar.*
mersi *ünl. Fr.* "teşekkür ederim" anlamında bir söz.
mersin (I) *a. Yun. bitb.* **1** mersingillerden, Akdeniz kıyı şeridinde bol yetişen, birkaç metre boya ulaşabilen, eğri büğrü gövdeli, her mevsimde yeşil kalan, güzel kokulu ak çiçekler açan bir çalı, ağaççık. **2** bu bitkinin, kara ya da ak renkli, tatlı, küçük taneler durumunda, güzel kokulu, yenile bilen meyvesi.
mersin (II) *a. Yun. hayb.* ➻ **mersinbalığı**.
mersinbalığı, -nı *b. a. Yun. T. hayb.* mersinbalığıgillerden, kuzey yarımkürenin ılık deniz, göl ve ırmaklarında yaşayan, yirmiden çok türü bulunan, çok iri, 15 kilogramdan birkaç yüz kilogram ağırlığa değin ulaşabilen, bol yumurtlayan ve yumurtalarından havyar elde edilen, eti de lezzetli bir balık.
mersinbalığıgiller *ç. b. a. Yun. T. hayb.* örneği mersinbalığı olan, vücutları parlak pullarla ya da kemik düğmeciklerle kaplı, genellikle yumurtlama zamanı ırmak ağızlarına gelen, iğ biçiminde uzun balıklar familyası.
mersinbalıkları, -nı *b. a. Yun. T. hayb.* mersinbalığıgiller familyasını içine alan balıklar takımı.
mersingiller *ç. a. Yun. T. bitb.* ikiçeneklilerden, karanfil, mersin, okaliptüs gibi almaşık yapraklı, genellikle talkım durumunda çiçekli, güzel kokulu bitkileri kapsayan bir familya.
mersinmorinası, -nı *b. a. Yun. İng. T. hayb.* mersinbalığıgillerden, Hazar Denizi, Karadeniz ve bu denizlere akan ırmaklarda yaşayan, yumurtasından havyar yapılan bir balık.
mersiye *a. Ar. esk.* ➻ **ağıt**[2].
mert *s. Far.* **1** verdiği sözü yerine getiren, sözünün eri, güvenilir (kimse). **2** yiğit.
mertçe *be. Far. T.* (.' .) mert kimseye yakışır bir biçimde, doğrulukla, dürüstlükle, erkekçe, yiğitçe.
mertebe *a. Ar.* **1** aşama, derece, rütbe. **2** evre.
mertek *a. Erm.* yapıda kullanılan, dört köşe ya da yuvarlak, uzun ve kalınca ağaç.
mertlik *a. Far. T.* dürüstlük, erkeklik, yiğitlik.
meryemanaasması, -nı *b. a. bitb.* ➻ **akasma**.
meryemanaeldiveni, -ni *b. a. bitb.* çançiçeğinin bir türü.
meryempelesengi, -ni *b. a. bitb.* Antiller'de yetişen, kabuklarından aynı adı taşıyan bir reçine elde edilen bir ağaç.
merzengûş *a. Far.* (. . -) *bitb.* ➻ **mercanköşk**.
mesabe *a. Ar.* (. - .) *esk.* değer, derece. **... mesabesinde** ... değerinde, yerinde, hükmünde. *ör. Bu para gerçekte hiç mesabesindedir.*
mesafe *a. Ar.* (. - .) **1** uzaklık, ara. **2** *mec.* ilişkilerde senlibenli olmama, belli bir uzaklık bulunma durumu. **mesafe almak 1)** yol almak, ilerlemek. **2)** *mec.* (bir işte) oldukça ilerlemek, belli bir aşamaya ulaşmak. **mesafe bırakmak** (ya da **koymak**)**1)** belli bir boşluk, aralık bırakmak. **2)** *mec.* (bir ilişkide) belli bir ölçü koymak, çok senlibenli olmamak.
mesafeli *s. Ar. T.* **1** uzaklığı bulunan, arası uzak olan. **2** *mec.* kişisel ilişkilerde senlibenliliğe olanak vermeyen. **mesafeli durmak** *mec.* **1)** ne olacağını görmeyi yeğlemek. *ör. Biz bu değişikliğe mesafeli durmaktan yanayız.* **2)** senlibenliliğe olanak vermemek. *ör. Yönetici yanında çalışanlara mesafeli durmak gereğini duymuştu.*
mesaha *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** yeri ölçme. **2** ➻ **yüzölçümü**.
mesai *ç. a. Ar.* (. - -) zaman ve emek verme, çalışma, emek. **mesai saati** (bir işte, işyerinde) çalışma saatleri, iş zamanı. **mesai yapmak** (bir işyerinde) yasal günlük iş süresinden sonra ya da tatil günlerinde, ayrı ücret karşılığı ek çalışma yapmak. **mesaiye kalmak** (bir işyerinde) günlük iş süresinin bitiminde, ek ücretle bir süre daha çalışmak.
mesaj *a. Fr.*, **ileti**. **mesaj bırakmak** (birine) bir bilgiyi içeren yazılı ya da sözlü not bırakmak.
mesajlaşma *a. Fr. T.* mesajlaşmak eylemi.
mesajlaşmak *(-le)* ➻ **iletileşmek**.
mesame *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **gözenek**[2].
mesane *a. Ar.* (. - .) *esk. gövb.* ➻ **sidiktorbası**.
mescit *a. Ar.* **1** cami. **2** genellikle minaresiz ve minbersiz küçük cami.
mesel *a. Ar. esk.* **1** ders alınacak söz. **2** atasözü. **3** eğitici öykü ya da masal.
mesela *be. Ar.* (. . -) ➻ **örneğin**. *eş.* **sözgelimi**, **sözgelişi**.
mesele *a. Ar.* **1** ➻ **sorun**. **2** güç iş. **mesele çıkarmak** ➻ **sorun çıkarmak**. **mesele olmak** ➻ **sorun olmak**. **mesele yapmak** ➻ **sorun yapmak**. **mesele yok!** ➻ **sorun yok!**
mesen *a. Fr.* sanatçıları, bilim adamlarını koruyan, her yönden onlara destek olan, para yardımında bulunan varlıklı kimse.
meserret, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **sevinç**.
meses *a. ha.* ➻ **üvendire**.
mesh *a. Ar.* **1** *esk.* bir şeyi elle sıvazlama. **2** aptes alırken ıslak eli başa ve meste **(II)** sürme.
meshetme *a. Ar. T.* meshetmek eylemi.
meshetmek *(-i) Ar. T.* (.' . .) **1** *esk.* bir şeyi el ile sıvazlamak. **2** aptes alırken ıslak eli başa ve meste **(II)** sürmek.
Mesih *ö. a. Ar. ("mesheden", "el ile sıvazlayan"dan)* Hazreti İsa'nın adlarından biri.

mesir *a. Ar.* (. -) gezinti yeri. *eş.* **mesire**. **mesir bayramı** Manisa'da her yıl 15 Nisanda yapılan geleneksel şenlik. **mesir macunu** bu şenlikte halka dağıtılan, şifalı olduğuna inanılan, birçok maddenin karışımından yapılmış macun.

mesire *a. Ar.* (. - .) *esk.* gezilecek, piknik yapılacak yer, bağlık bahçelik, yeşillik yer.

mesirelik *a. Ar. T.* (. - . .) ➻ **mesire**.

mesken *a. Ar.* ➻ **konut**. **(bir yeri) mesken tutmak** yaşamak, oturmak amacıyla yerleşmek.

meskûn *s. Ar.* (. -) üzerinde, insanların oturduğu konutlar bulunan, insan oturan, yerleşilmiş (arazi). **meskûn kılmak** (bir yeri) meskûn duruma getirmek.

meskût, -tu *s. Ar.* (. -) *esk.* söylenmeden geçilmiş, söylenmemiş. **meskût geçmek** (bir konuyu) konuşması sırasında o konuya değinmemek, o konuyla ilgili bir şey söylemeden sözlerini bitirmek. **meskût kalmak** (bir konu) konuşulmamak, değinilmemek.

meslek *a. Ar.* **1** bir kimsenin kendine temel çalışma alanı edindiği, geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş. *eş.* **uğraş**[1]. **2** *esk.* çığır, okul, ekol. **3** *esk. fels.* dizge, sistem. **mesleğinin eri (olmak)** işinin uzmanı, ustası (olmak). **meslek icabı** meslek gerektirdiği için. **meslek seçmek** geçimini sağlamak için, yeteneklerine ve isteğine göre bir işi sürekli çalışma alanı edinmek. *ör. Öğretmenliği meslek seçen gençler çoktu.*

mesleki *s. Ar.* (. . -) meslekle ilgili olan, mesleğe değgin.

mesleksiz *s. Ar. T.* bir mesleği bulunmayan (kimse).

mesleksizlik *a. Ar. T.* mesleksiz olma durumu.

meslektaş *a. Ar. T.* aynı meslekten olan kimse, meslek arkadaşı.

meslektaşlık *a. Ar. T.* meslektaş olma durumu.

mesnet *a. Ar.* ➻ **dayanak**.

mesnetli *s. Ar. T.* dayanağı olan.

mesnetsiz *s. Ar. T.* ➻ **dayanaksız**.

mesnevi *a. Ar.* (. . -) *yaz.* **1** Divan Yazını'nda, uzun konuları öykü biçiminde anlatmakta yararlanılan, aruz ölçüsünün genellikle kısa kalıplarıyla oluşturulan, her ikiliği kendi arasında uyaklı bir koşuk biçimi. **2** Divan Yazını'nda, bu koşuk biçimiyle yazılmış yapıtların ortak adı. *ör. Divan Yazını'nda mesnevi yazan birçok ozan vardır.*

mesrur *s. Ar.* (. -) *esk.* sevinmiş, sevinçli.

mest, -ti (I) *s. Far.* içkiyle ya da herhangi bir şeyle esrimiş, kendinden geçmiş olan, sarhoş. **mest etmek** kendinden geçirmek. **mest olmak** kendinden geçmek.

mest, -ti (II) *a. Ar.* üzerine ayakkabı giyilen, evde, camide vb. çıkarılmayan, kısa konçlu, hafif ve yumuşak bir tür ayakkabı.

mestane *be. Ar. Far.* (. - .) kendinden geçmiş bir durumda.

mestçi *a. Ar. T.* mest **(II)** yapan ya da satan kimse.

mestur *s. Ar.* (. -) *esk.* gizli, kapalı, örtülü.

mesture *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** örtülü. **2** örtülü ödenek. *ör. Padişah, paşaya mestureden birkaç kese altın verdi.*

mesul, -lü *s. Ar.* (.' -) *esk.* ➻ **sorumlu**. **mesul olmak** ➻ **sorumlu olmak**. **mesul tutmak** ➻ **sorumlu tutmak**.

mesuliyet, -ti *a. Ar.*(.' - . .) *esk.* ➻ **sorum, sorumluluk**. **mesuliyet almak** ➻ **sorumluluk yüklenmek**.

mesuliyetli *s. Ar. T.* (.' - . . .) *esk.* **1** sorumluluk gerektiren. **2** ➻ **sorumlu**.

mesuliyetsiz *s. Ar. T.* (.' - . . .) *esk.* **1** sorumluluk gerektirmeyen. **2** ➻ **sorumsuz**.

mesuliyetsizce *be. Ar. T.* ➻ **sorumsuzca**.

mesuliyetsizleşme *a. Ar. T.* ➻ **sorumsuzlaşma**.

mesuliyetsizleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **sorumsuzlaşmak**.

mesuliyetsizlik *a. Ar. T.* (.' - . . . .) *esk.* ➻ **sorumsuzluk**.

mesut *s. Ar.* (.' -) ➻ **mutlu**. **mesut etmek** mutlu kılmak. **mesut olmak** mutlu olmak.

meşakkat, -ti *a. Ar. esk.* güçlük, sıkıntı, zorluk. **meşakkat çekmek** sıkıntı içinde olmak. **meşakkate katlanmak** güçlüğe, sıkıntıya göğüs germek, dayanmak.

meşakkatli *s. Ar. T.* güç, sıkıntı verici, zor.

meşakkatsiz *s. Ar. T.* güç olmayan, sıkıntı vermeksizin yapılan, sıkıntısız.

meşale *a. Ar.* aydınlık vermesi için hazırlanmış, ucunda uzun süre yanabilecek durumda ve alev çıkararak yanan bir madde bulunan değnek.

meşbu, -u *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** dolmuş, dolu durumda olan, dolu. **2** *kim.* doymuş.

meşe *a. Far. bitb.* **1** kayıngillerden, yaklaşık dört yüz elli türü bulunan, kimi türleri her mevsim yeşil kalan, kimi türleri kışın yaprak döken, oval ve kenarları dişli yapraklı, tırtıl çiçekli, palamut veren, kerestesi, odunu, kömürü çok beğenilen, çok uzun ömürlü bir orman ağacı. **2** *s.* bu ağaçtan yapılmış. *ör. Meşe kaplama masalar vardı.* **meşe kömürü** meşenin yakılmasıyla elde edilen nitelikli kömür. **meşe odunu 1)** meşeden elde edilen nitelikli odun. **2)** *mec.* anlayışsız, görgüsüz, kaba saba adam. **meşe palamudu** bir tür meşenin palamuda benzeyen meyvesi.

meşecik *a. Far. T. bitb.* ➻ **kurtluca**.

meşelik *a. Far. T.* meşe ormanı ya da meşe korusu, meşelerin çok olduğu yer.

meşgale *a. Ar.* uğraşılan şey, iş güç. *eş.* **uğraşı**.

meşgul, -lü *s. Ar.* (. -) **1** bir işle uğraşmakta, bir iş görmekte olan (kimse). **2** başkalarınca kullanılmakta bulunan, dolu. *ör. Tuvaletlerin hepsi de mi meşgul?* **3** işlemekte, çalışmakta, kullanılmakta olan. *ör. Telefonları meşguldü.* **meşgul etmek 1)** (bir kimsenin) vaktini almak. **2)** (bir kimseyi) uğraştırmak. **3)** (bir kimseyi) oyalamak. **4)** (bir şeyi) gereksiz yere kullanmakta olmak. *ör. Telefonu çok meş-*

gul ediyorsunuz. **(bir şeyle) meşgul olmak 1)** vaktini vermek. **2)** uğraşmak. **3)** oyalanmak.
meşguliyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) **1** bir iş görme, bir şeyle uğraşma, çalışma durumu. **2** iş, uğraş, uğraşı, iş güç.
meşhur *s. Ar.*(. -)**1** herkesçe bilinen, çok tanınmış, ünü yaygın olan, ünlü. **2** *a.* çok tanınmış, ünlü kimse. **meşhur olmak** herkesçe tanınmak, ünlenmek.
meşhurluk *a. Ar. T.* (. - .) tanınmış olma durumu, tanınmışlık, ünlülük.
meşhut *s. Ar.* (. -) gözle görülmüş, tanık olunmuş. **meşhut suç** *huk.* ➻ **suçüstü**.
meşime *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **döleşi, etene**.
meşin *a. Far.* **1** sepilenmiş koyun derisi. **2** *s.* bu deriden yapılmış olan. *ör. Meşin cüzdandan para çıkarıp verdi.* **meşin gibi** (insan derisi için) kararmış ve sertleşmiş. **meşin suratlı** utanmaz, yüzü kızarmaz, onursuz (kimse). **meşin yuvarlak** (ayaktopunda) top.
meşk, -ki *a. Ar.* (**k** kalın okunur) **1** *esk.* öğretmenin tıpkısını yazmaları için öğrencilere verdiği yazı örneği. **2** *müz.* alışmak ve öğrenmek için yapılan çalışma, alıştırma. **meşk almak** *müz.* ders almak. **meşk etmek** *müz.* alışmak ve öğrenmek için alıştırmalar yapmak. **meşk vermek** *müz.* ders vermek.
meşkûk, -kü *s. Ar.* (. -) *esk.* kuşku uyandıran, kuşku veren.
meşrep *s. Ar.* **1** *esk.* yaradılış. **2** davranış biçimi, huy.
meşru, -u *s. Ar.* (. -) **1** yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu. **2** doğru, haklı, yasal olan. **meşru müdafaa** *huk.* bir saldırıyla karşı karşıya kalan kişinin kendisini savunmak, korumak için başvurduğu yol. **meşru saymak** doğru ve yerinde bularak onaylamak.
meşrubat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) içilecek şeyler, içecekler.
meşrubatçı *a. Ar. T.* meşrubat hazırlayan, üreten ya da satan kimse, işyeri.
meşruhat, -tı *ç. a. Ar.*(. - -) *esk.*açıklamalar.
meşruiyet *a. Ar.* (. - . .) *esk.* yasaya, töreye vb. uygunluk, geçerlilik, yasallık.
meşruiyetçi *a. Ar.* (. - . . .) *esk.* her zaman yasaya, töreye vb. uyan ve bunu savunan kimse.
meşruiyetçilik *a. Ar.* (. - . . . .) *esk.* meşruiyetçi olma özelliği, tutumu.
meşrulaşma *a. Ar. T.* (. - . .) meşrulaşmak eylemi.
meşrulaşmak *(nsz) Ar. T.* (. - . .) yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu bir nitelik edinmek, yasallaşmak.
meşrulaştırma *a. Ar. T.* (. - . . .) meşrulaştırmak eylemi.
meşrulaştırmak *(-i) Ar. T.* (. - . . .) herkesçe onaylanacak bir niteliğe kavuşturmak, yasal duruma getirmek.
meşruluk *a. Ar. T.* (. - .) meşru olma durumu, yasallık.
meşrut, -tu *s. Ar.* (. -) *esk.* koşula bağlı, koşullu.
meşruten *be. Ar.* (. - .) koşula bağlı olarak. **meşruten tahliye** *huk.* özgürlüğü bağlayıcı cezasının bir bölümünü tutukevinde iyi hal ile geçiren bir hükümlünün, dışarda yeni bir suç işlemesi durumunda cezasının kalan bölümünü de çekmek üzere yeniden hapsedilmesi koşuluna bağlı salıverme.
meşruti *s. Ar.* (. - -) *esk.* meşrutiyetle ilgili olan.
meşrutiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) hükümdarla yönetilen bir ülkede, hükümdarın ya da bir başbakanın başkanlığı altında bir hükümetin ve yasaları yapan seçilmiş bir parlamentonun bulunduğu yönetim biçimi.
Meşrutiyet *ö. a.* (. - . .) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1876-1878 arasında I. Meşrutiyet ve 1908-1918 arasında II. Meşrutiyet olarak adlandırılan tarihsel dönemlerin ortak adı.
meşrutiyetçi *a. Ar. T. esk.* meşrutiyeti savunan, ona yandaş olan kimse.
meşrutiyetçilik *a. Ar. T. esk.* meşrutiyetçi olma durumu.
meşum *s. Ar.* (.' -) *esk.* kötü, uğursuz.
meşveret, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **danışma**[1]. **meşveret etmek** *esk.* ➻ **danışmak**.
met, -ddi *a. Ar. coğr.* gelgit olayında denizin kabarması, kabarma.
meta, -ı *a. Ar.* (. -) *esk. tic.* satılmak amacıyla üretilen, alınır satılır mal, ticaret malı.
metabolizma *a. Fr. yaşb.* canlı organizmada ya da canlı gözelerde devinimi, enerjiyi sağlamak için oluşan yaşambilimsel ve kimyasal değişimlerin tümü.
metafizik *a.* ve *s. Fr. fels.* ➻ **doğaötesi, doğaötesel**.
metafizikçi *a. Fr. T. fels.* metafizikle uğraşan felsefeci.
metafor *a. Fr.* ➻ **eğretileme**.
metal, -li *a. Fr. kim.* ısıyı ve elektriği çok iyi ileten, kendine özgü parlaklığı olan, oksijenli bileşimiyle çoğunlukla bazik oksitler veren madde. *eş.* **maden**.
metalaşabilme *a. Ar. T.* metalaşabilmek eylemi.
metalaşabilmek *(nsz) Ar. T.* metalaşması olanak içinde olmak ya da metalaşma olasılığı bulunmak. *ör. Şürin de metalaşabileceği zaman gelecektir.*
metalaşma *a. Ar. T.* metalaşmak eylemi.
metalaşmak *(nsz) Ar. T.* meta özelliği kazanmak, meta durumuna gelmek.
metalaştırma *a. Ar. T.* metalaştırmak eylemi.
metalaştırmak *(-i) Ar. T.* meta özelliği kazandırmak, meta durumuna getirmek.
metalbilim *b. a. Fr. T.* genellikle elementleri, özellikle metalleri saf olarak elde eden ve bunların işleme tekniğini belirleyen kimya endüstrisi kolu. *eş.* **metalurji**.
metalbilimsel *b. s. Fr. T.* metalbilimle ilgili, metalbilime özgü olan. *eş.* **metalurjik**.
metalik *s. Fr.* ➻ **madensel**.
metalograf *a. Fr.* metalografiyle uğraşan kimse, metalografi uzmanı.

metalografi *a. Fr.* madenlerin, maden filizlerinin ve alaşımların yapılarını, özelliklerini mikroskopla inceleyerek çözümünü yapan bilim dalı.
metaloit *a. Fr. kim.* ➻ **metalsi**.
metalsi *a. Fr. T. kim.* metallerin fiziksel özelliklerini, metal olmayan öğelerinse kimyasal özelliklerini taşıyan element.
metalurji *a. Fr. kim.* ➻ **metalbilim**.
metalurjik *s. Fr. kim.* ➻ **metalbilimsel**.
metamorfik *s. Fr. yerb.* başkalaşıma uğramış olan.
metamorfizm *a. Fr. yerb.* ➻ **başkalaşım**.
metamorfoz *a. Fr.* ➻ **başkalaşma**.
metan *a. Fr. kim.* organik maddelerin mayalanarak, yüksek sıcaklıkta kavrularak, çürüyerek ayrışmasından oluşan, havada sarı bir alevle yanan, doğalgazın ana bileşeni olan renksiz bir gaz. *eş.* **bataklık gazı**.
metanet, -ti *a. Ar.* (. - .) (insan için) dayanma, dayanıklılık, sağlamlık. **metanet göstermek** kötü bir duruma dayanmak, katlanmak.
metanetli *s. Ar. T.* (. - . .) (insan için) dayanıklı.
metanetlilik *a. Ar. T.* (. - . . .) metanetli olma durumu.
metanetsiz *s. Ar. T.* (. - . .) (insan için) dayanıksız.
metanetsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) metanetsiz olma durumu.
metapsişik *s. Fr. hek.* ➻ **ruhötesi**.
metastaz *a. Fr. hek.* organizmanın herhangi bir yerinde oluşan bir hastalığın başka bir yere sıçraması, yayılması.
metatez *a. Fr. dilb.* ➻ **göçüşme**.
metazori *be. Fr. Far.* (. . .' .) *arg.* zor kullanarak ya da zor altında kalarak, zorla.
metelik *a. Fr.* **1** *esk.* eskiden kullanılmış olan, on para değerinde sikke. **2** *mec.* çok az para. **meteliğe kurşun atmak** hiç parası olmamak. **metelik etmez** hiçbir değeri yok. **metelik vermemek** değer vermemek, önemsememek, umursamamak, aldırış etmemek.
meteliksiz *s. Fr. T.* hiç parası olmayan, züğürt.
meteliksizlik *a. Fr. T.* parasızlık, züğürtlük.
meteor *a. Fr. gökb.* **1** havayuvarı içinde oluşan sıcaklık değişmeleri, yel, yağmur, dolu, yıldırım gibi olaylara verilen genel ad. **2** gezegenler arasında dolaşan taş parçalarından her biri. **3** ➻ **akanyıldız**.
meteorit *a. Fr. gökb.* ➻ **göktaşı**.
meteorolog *a. Fr.* meteoroloji uzmanı.
meteoroloji *a. Fr.* havayuvarı içinde yer alan, gerçekleşen sıcaklık değişmelerini, yel, yıldırım, yağmur, dolu gibi olayları konu alan fizik kolu. *eş.* **havabilgisi, havabilim**.
meteorolojik *s. Fr.* meteorolojiyle ilgili.
meteortaşı, -nı *b. a. Fr. T. gökb.* ➻ **göktaşı**.
meth, -thi *a. Ar. esk.* ➻ **övme, övgü**.
methal, -li *a. Ar.* **1** bir yapının giriş yeri. *eş.* **giriş**[2], **antre** . **2** *esk.* bir kitabın giriş bölümü. *eş.* **giriş**[7]. **3** *müz.* . **giriş**[8]. **(bir işte) methali olmak** bir işte parmağı bulunmak, işe karışmış olmak.
methaldar *s. A. Far.* (. . -) *esk.* bir işte parmağı bulunan, bir işe karışmış olan.
methetme *a. Ar. T.* methetmek eylemi.
methetmek *(-i) Ar. T.* ➻ **övmek**.
methiye *a. Ar. esk.* **1** ➻ **övgü**. **2** *yaz.* bir kimseyi ya da bir şeyi övmek için yazılmış şiir. **methiye düzmek** aşırı ölçüde övmek.
metil- *Fr. kim.* içinde metil kökü bulunan bileşikleri adlandırmada kullanılan önek.
metilen *a. Fr. kim.* metanın iki hidrojen atomunu yitirmesiyle türeyen bir kök.
metilik *s. Fr. kim.* metan bileşimlerinin sıfatı.
metin (I) *s. Ar.* (. -) acılara dayanabilen, dayanıklı (kimse). **metin olmak** acılara dayanabilmek.
metin, -tni (II) *a. Ar.* **1** (yapıt, yasa, belge vb. gibi yazılı şeyler için) bir yazıyı anlatım, noktalama ve biçim özellikleriyle oluşturan sözcüklerin bütünü. **2** basılı ya da el yazılı herhangi bir yazı parçası. *ör. Mektubun metnini görmek istiyorum.* **3** dil incelemelerine konu olan yazılı ya da sözlü örnek. **4** üzerinde dil ya da yazın incelemesi yapılan ya da bir başka dile çevrilen parçanın kendisi. *ör. Bu iki sayfalık metni bir saatte çevirebildim.* **metin çözümlemesi** *yaz.* yazınsal bilgilerden yararlanarak, bir yazınsal metni, yazarına, türüne, konusuna, dil ve anlatım özelliklerine vb. eğilerek açıklamaya çalışma yöntemi.
metinlik *a. Ar. T.* metin olma durumu.
metis *a. Fr. yaşb.* ➻ **melez** .
metodik *s. Fr.* ➻ **yöntemli**.
metodoloji *a. Fr.* ➻ **yöntembilim**.
metodolojik *s. Fr.* ➻ **yöntembilimsel**.
metot *a. Fr.* ➻ **yöntem**.
metotlu *s. Fr. T.* ➻ **yöntemli**.
metotluluk *a. Fr. T.* yöntemli olma durumu, yöntemlilik.
metotsuz *s. Fr. T.* ➻ **yöntemsiz**.
metotsuzluk *a. Fr. T.* yöntemsiz olma durumu, yöntemsizlik.
metraj *a. Fr.* **1** bir nesnenin metre olarak uzunluğu. **2** metreyle ölçme.
metrajlı *s. Fr. T.* herhangi bir metre uzunluğunda olan.
metrdotel *a. Fr.* ➻ **başgarson**.
metre *a. Fr.* (.' .) **1** Yer'in meridyen dairesinin kırk milyonda biri olarak kabul edilen ve simgesi [m.] olan temel uzunluk ölçüsü birimi. **2** üzerinde desimetre, santimetre ve milimetre imleri bulunan, bir metre uzunluğundaki ölçü aracı. **3** *s.* herhangi bir metre uzunluğunda olan. *ör. Perde için on beş metre kumaş gerekiyor.* **metre kare** *mat.* kenarları bir metre olan bir karenin alanına eşit olan, m^2 simgesiyle gösterilen yüzey ölçü birimi. **metre küp** *mat.* kenarları bir metre olan bir küpün oylumuna eşit olan, m^3 simgesiyle gösterilen oylum ölçüsü birimi. **metre sallamak** *arg.* kumaş mağazasında tezgâhtarlık yapmak, kumaş ölçmek. **metre sistemi** metre, metre kare, metre küp, kilogram, litre gibi kökü metreye dayanan ölçü sistemi.

metrelik *s. Fr. T.* uzunluğu herhangi bir metre olan.

metres *a. Fr.* bir erkekle aralarında nikâh olmaksızın karı koca yaşamı süren kadın. **metres tutmak** (erkek için) metresi bulunmak, metresle yaşamak.

metreslik *a. Fr. T.* metres olma durumu. **metreslik etmek** (ya da **yapmak**) (kadın) bir erkekle nikâsız olarak bir arada yaşamak.

metrik *s. Fr.* metreyle ve metreyi temel olarak alan ölçülerle ilgili. **metrik sistem** ➻ **metre sistemi**.

metris *a. Far. esk. ask.* savaşta, askerlerin korunması için yapılan toprak siper.

metro *a. Fr. (Fransızca "métropolitain" sözcüğünün kısa biçimi)* (.' .) **1** büyük kentlerde, yerin altında yapılmış, semtler arasında yolcu taşıyan yeraltı demiryolu. **2** yeraltı demiryolunda işleyen tren.

metronom *a. Fr. müz.* bir müzik parçasının hangi hızla çalınması gerektiğini gösteren araç.

metropol *a. Fr.* ➻ **anakent**.

metropolit, -ti *a. Fr.* Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebinde, patrikten sonra gelen ve bir bölgenin din işlerinde en yetkili makamda bulunan din adamı.

metropoliten *s.Fr.* anakente ilişkin olan.

metropolitizm *a. Fr.* büyük kentlerin, sanayi ve tüketim toplumlarının kültürü.

metruk, -kü *s. Ar.* (. -) **1** terk edilmiş, bırakılmış. **2** artık kullanılmayan.

metruke *s. Ar.* (. - .) ➻ **metruk**.

mevcudiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* var olma, varlık, varoluş.

mevcut *s. Ar.* (. -) **1** elde, hazırda bulunan, var olan. *ör. Mevcut para yetmez.* **2** *a.* bir topluluğu oluşturan bireylerin tümü. *ör. Hastanenin hemşire mevcudu yetersizdi.* **mevcut olmak** elde bulunmak, var olmak.

mevcutlu *a. Ar.T.huk.* bir yerden bir yere polis ya da jandarma gözetiminde gönderilen sanık.

mevduat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) bir bankaya, faiz karşılığında ve belli bir süre sonunda ya da istenildiğinde geri alınmak koşuluyla yatırılan para.

mevhum *s. Ar.* (. -) *esk.* gerçekte olmayıp var sanılan, var diye düşünülen. *eş.* **sanal**[1].

mevki, -i *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) **1** yer. **2** orun[2], makam[1]. **3** *mec.* durum. *ör. Beni zor mevkide bırakmayın.* **mevkii olmak** yüksek bir görevi, makamı olmak.

mevkuf *s. Ar.* (. -) *esk.* tutuklanmış olan (kimse), tutuklu.

mevkufen *be. Ar.* (. - .) *esk.* tutuklu olarak.

mevkufiyet *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **tutukluluk**.

mevkut, -tu *s. Ar.* (. -) *esk.* çıkma zamanı belli olan, süreli.

mevkute *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **süreli yayın**.

Mevla *a. Ar.* (. -) ➻ **Tanrı** . **Mevla'sını bulmak** *mec.* **1)** ölmek. **2)** istediğini elde etmek, isteğine kavuşmak.

Mevlevi *ö. a. Ar.* (. . -) Mevleviliğe bağlı kimse. **Mevlevi semaı** Mevlevi tarikatına özgü, müzik eşliğinde dönerek oynanan bir tür törensel raks. **Mevlevi sikkesi** Mevlevilerin giydiği özel başlık.

Mevlevilik *ö. a. Ar. T.* (. . - .)
Mevlana Celalettin Rumi'nin oğlu Sultan Velet tarafından, Mevlana'nın ölümünden sonra, XIII. yüzyılda Konya'da kurulan, temeli Mevlana'nın görüşlerine dayanan Sünni bir tarikat. Evreni Tanrı'nın bir belirişi sayan, varlıkbirliği ilkesini benimseyen, insanı evrenin özü olarak gören, müzikli, rakslı törenlerle Tanrı'ya ulaşmayı amaçlayan Mevlevilik, bugüne değin gelmiş bir tarikattır.

mevlit *a. Ar.* **1** Hazreti Muhammet'in doğumunu, yaşamını anlatan, en ünlüsü Süleyman Çelebi'nin yapıtı olan, mesnevi biçiminde yazılmış yapıtların ortak adı. **2** özellikle Süleyman Çelebi'nin mesnevisinin okunduğu dinsel tören. **mevlit kandili** Hazreti Muhammet'in doğduğu gece. **mevlit şekeri** bir ölünün anısına düzenlenen mevlit töreninde dağıtılan, özel olarak hazırlanmış şeker.

mevlithan *b. a. Ar. Far.* dinsel törenlerde mevlit okuyan kimse.

mevsim *a. Ar.* **1** yılın, Güneş'ten ısı, ışık alma süresi ve dolayısıyla iklim koşulları yönünden farklılık gösteren, yaklaşık üçer ay olarak kabul edilen, ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış olarak adlandırılan dört bölümünden her biri. **2** kimi atmosfer olaylarının en çok belirdikleri zaman. *ör. Yağmur mevsimi yaklaşıyor.* **3** herhangi bir ekimin yapıldığı ya da bir ürünün yetiştiği dönem. *ör. Yaz kiraz mevsimidir.* **4** herhangi bir etkinliğin başladığı ve sürdüğü dönem. *ör. Futbol mevsimi başladı.* **5** *mec.* yaşam bölümü. *ör. Gençlik yaşamın ilkbahar mevsimidir.*

mevsimli *s. Ar. T.* "yerli yersiz, zamanlı zamansız, gerekli gereksiz" anlamındaki ***mevsimli mevsimsiz*** ikilemesinde geçer. *ör. Adam mevsimli mevsimsiz demez bir şeyler yapardı.*

mevsimlik *s. Ar. T.* **1** ilkbaharda ve sonbaharda giyilen. *ör. Mevsimlik giysileri dolaba kaldırdık.* **2** *be.* yalnız bir mevsim için, bir mevsim süresince. *ör. Yazlığı mevsimlik verdik.*

mevsimsiz *s. Ar. T.* **1** zamanı iyi seçilmemiş. *ör. Böyle mevsimsiz önerileri kimse desteklemez.* **2** uygun zamanı gelmeden yapılan ya da olan. *ör. Mevsimsiz bir hükümet değişikliğine gidildi.* **3** gereksiz, yersiz.

mevsimsizlik *a. Ar. T.* mevsimsiz olma durumu. *ör. Önerisinin mevsimsizliğini anlamıyor mu?*

mevsuk, -ku *s. Ar.* (. -) *esk.* doğruluğuna güvenilen, belgeye dayanan, doğru, kanıtlı.

mevt, -ti *a. Ar. esk.* ölüm.

mevta *a. Ar.* (. -) *esk.* (insan için) ölü.
mevut *s. Ar.* (.' -) *esk.* söz verilmiş.
mevzi, -i *a. Ar.* (. -) **1** yer. **2** *ask.* bir askeri birliğin savunma göreviyle bulunduğu uygun yer. *ör. Topçumuz düşman mevzilerine ateş yağdırıyordu.* **3** *ask.* düşman savunmasını kırarak ele geçirilen bölge.
mevzii *s. Ar.* (. .-) ➻ **yerel**.
mevzilenme *a. Ar. T.* (. - . .) mevzilenmek eylemi.
mevzilenmek *(nsz) Ar. T.* (. - . .) *ask.* mevzide[2] yerini almak, mevziye girmek. *ör. Askerler mevzilenmiş, buyruk bekliyordu.*
mevzu, -u *a. Ar.* (. -) ➻ **konu**. **mevzua girmek** asıl konuya gelmek, asıl konuyu ele almak. *ör. Konuşup duruyor ama bir türlü mevzua girmek istemiyordu.*
mevzuat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) **1** bir ülkede yürürlükte bulunan yasa, tüzük, yönetmelik, kararname vb.nin tümü. **2** belli bir konuda yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler. *ör. Gümrük mevzuatını iyi bilirdi.*
mevzubahis, -hsi *s. Ar.* (. -' . .) *esk.* ➻ **söz konusu**. **mevzubahis etmek** hakkında konuşmak, söz konusu yapmak.
mevzulu *s. Ar. T.* (. - .) ➻ **konulu**.
mevzun *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** biçimli, düzgün, oranları uygun. **2** *yaz.* (söz için) ölçülü.
mevzusuz *s. Ar. T.* (. - .) ➻ **konusuz** .
mey (I) *a. Far. esk.* şarap, içki.
mey (II) *a.* Doğu Anadolu'da, özellikle Artvin ve Kars yörelerinde kullanılan küçük bir zurna.
meyal *a.* "açık seçik olmayan, belli belirsiz durumda" anlamındaki ***hayal meyal*** sözünde geçer.
meyan (I) ➻ **meyankökü**.
meyan (II) *a. Far.* (. -) **1** *esk.* ara. **2** *arg.* morfin.
meyanbalı, -nı *b. a.* meyankökü şurubu.
meyancı *a. Far. T.* (. - .) **1** *esk.* aracılık eden kimse, aracı. **2** *arg.* morfinoman.
meyane *a. Far.* (. - .) çorba ve benzeri yiyeceklere lezzet kazandırmak için katılan, tereyağı ve unla yapılan bir tür sos. **meyanesi gelmek** (helva ve benzeri yiyecekler için) tam kıvamını bulmak.
meyankökü, -nü *b. a. bitb.* fasulyegillerden, toprakaltı bölümleri serinletici içkilerin yapımında ve hekimlikte kullanılan, çok yıllık otsu bir bitki.
meydan *a. Ar.* **1** ➻ **alan**. **2** bulunulan yer ve çevresi, ortalık. *ör. Meydanda kimse yoktu.* **3** fırsat, olanak ya da vakit. *ör. O, meydan bulursa her şeyi yapar.* **4** (Mevlevi tekkelerinde vb.) ayin yapılan yer. **5** *tiy.* (ortaoyununda) oyun yeri. **meydan bulmak** (ya da **bulamamak**) olanak, fırsat, zaman bulmak (ya da bulamamak). **meydan dayağı** kalabalık içinde atılan dayak. **(birini) meydan dayağına çekmek** herkesin içinde dövmek. **(bir şeye) meydan kalmamak** bir şeyin yapılmasına fırsat olmamak ya da gereklik kalmamak. **meydan korkusu** *ruhb.* ➻ **alan korkusu** . **meydan okumak 1)** kendisinin daha üstün olduğu savıyla başkasını karşılaşmaya çağırmak. **2)** çekinmediğini, korkmadığını açıkça bildirmek, göstermek. **meydan saati** halkın yararlanması için alanlara konulan büyük saat. **meydan savaşı** (ya da **muharebesi**) bir savaşta, kesin sonuç almak ereğiyle, düşmana karşı bütün güçlerle yüklenilen ölüm kalım savaşı. **meydan vermemek** (ya da **bırakmamak**) kötü bir durumun gerçekleşme olasılığını ortadan kaldırmak. **meydana atılmak 1)** (bir konu) herkesin bilgisine sunulmak, öne sürülmek. **2)** (bir kimse) bir işi yapmak için kendini öne sürmek, ortaya çıkmak. **meydana atmak** (bir şeyi) herkesin bilgi ve tartışmasına sunmak, ortaya atmak. **meydana çıkarmak 1)** bulmak. **2)** (bir konuyu) açıklığa kavuşturmak. **meydana çıkmak 1)** ortaya çıkmak, ortada kendini göstermek, görünmek. **2)** (bir durum) belli olmak, belirmek, anlaşılmak *ör. Hastalığı sonradan ortaya çıkmıştı.* **meydana dökmek** ne var ne yoksa hepsini ortaya koymak. **meydana düşmek** (bir iş yapmak için) kendini ortaya atmak. **meydana gelmek** oluşmak, olmak. **meydana getirmek** oluşturmak. **meydana koymak 1)** yapıp ortaya çıkarmak, yapmak. **2)** herkese göstermek. **meydana vurmak** belli etmek, ortaya çıkarmak. **meydanda** apaçık, çok belli, ortada. **meydanda bırakmak 1)** evsiz barksız, açıkta koymak. **2)** herkesin gözü önünde, ortada bırakmak. **meydanı (birine** ya da **bir şeye) bırakmak 1)** savunduğu şeyden vazgeçmek. **2)** yarışmadan çekilmek. **meydanı boş bulmak** çekinilecek ya da kendisine engel olacak kimse bulunmadığından istediği gibi davranmak.
meydancı *a. Ar. T.* **1** avlu, bahçe gibi yerleri süpürüp temizleyen hizmetli. **2** hapishane koğuşlarında ayak işlerini gören kimse. **3** Mevlevi tekkelerinde konukları karşılayan, meydanı[4] açan, Mevlevi semaını düzenleyen tarikat adamı.
meydancılık *a. Ar. T.* meydancının işi, görevi.
meydanlık *a. Ar.T.* genişçe açıklık, açık alan, açıklık.
meydansazı, -nı *b. a. Ar. T. müz.* halk ozanlarının kullandığı, yüksek ses vermesi nedeniyle açık yerlerde çalınmaya uygun, on iki telli büyük saz. *eş.* **divansazı**.
meyhane *b. a. Far.* (. - .) içki satılan ve içilen yer. *eş.* **içkievi**. **meyhane pilavı** kıyma, sivribiber, soğan, domates karışımıyla oluşturulan ve pişirilen bulgur pilavı.
meyhaneci *b. a. Far. T.* (. - . .) meyhane işleten kimse.
meyhanecilik *b. a. Far. T.* (. - . . .) meyhane işletme işi.
meyhaneciotu, -nu *b. a. Far. T.* (. - . . . .) ➻ **çobandüdüğü**.

meyil, -yli *a. Ar.* **1** eğim, eğiklik. **2** *mec.* gönül verme, sevme, eğilim. **meyil vermek 1)** (bir yana doğru) eğilmek. **2)** *mec.* gönül vermek, eğilim göstermek, sevmek. **meyli olmak** gönül yakınlığı duyumsamak, istemek, beğenmek.

meyilli *s. Ar. T.* **1** bir yana eğimi olan, eğik. **2** *mec.* gönlü var, eğilimi olan.

meyletme *a. Ar. T.* meyletmek eylemi.

meyletmek *(-e) Ar. T.* **1** eğilmek[1]. **2** eğinmek.

meymenet, -ti *a. Ar.* **1** iyi özellik, iyi nitelik. **2** uğur.

meymenetsiz *s. Ar. T.* **1** kötü, uğursuz. **2** huysuz, kılıksız, suratsız, aksi (kimse).

meymenetsizleşme *a. Ar. T.* meymenetsizleşmek eylemi.

meymenetsizleşmek *(nsz) Ar. T.* meymenetsiz biri durumuna gelmek.

meymenetsizlik *a. Ar. T.* meymenetsiz olma durumu.

meyus *s. Ar.* (.' -) *esk.* **1** üzgün, kederli. **2** karamsar, umutsuz. **meyus etmek** üzmek, kederlendirmek. **meyus olmak** üzgün ve umutsuz bir duruma düşmek.

meyusiyet, -ti *a. Ar.* (.' - . .) *esk.* üzüntü, üzüntülülük, karamsarlık, umutsuzluk.

meyva *a. Far.* ➻ **meyve**.

meyve *a. Far.* **1** bitkilerde çiçeğin döllenmesinden sonra yumurtalığın gelişmesiyle oluşan ve tohumları taşıyan organ. **2** ağaçların yenilecek türden ürünü. *eş.* **yemiş**. *ör. Elmanın bu yıl meyvesi bol olacağa benziyor.* **3** *mec.* sonuç, ürün, verim. *ör. Çalışmasının meyvesini yiyor.* **meyve ağacı** yenilecek türden meyve veren ağaç. **meyve bahçesi** meyve ağaçlarının dikili bulunduğu alan. **meyve reçeli** meyveden yapılan reçellerin ortak adı. **meyve suyu** kimi meyvelerden yapılan içecek. **meyve şekeri** ➻ **levüloz**. **meyveye durmak** *ha.*(ağaç) meyve vermeye başlamak, meyve vermek.

meyveci *a. Far. T.* meyve[2] yetiştiren ya da satan kimse.

meyvecilik *a. Far. T.* **1** meyve ağaçları dikerek meyve yetiştirme işi. **2** meyve[2] alıp satma işi.

meyvedışı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* meyvelerin derisi.

meyvehoş *a. Ar. esk.* **1** kuruyemiş. **2** yemiş çarşısı.

meyveiçi, -ni *b. a. Far. T. bitb.* meyvelerde, tohumların yer aldığı iç bölüm.

meyvelenme *a. Far. T.* meyvelenmek eylemi.

meyvelenmek *(nsz) Far. T.* (ağaç) meyve vermek.

meyveli *s. Far. T.* **1** meyve veren, meyvesi olan. *ör. Meyveli ağaçları da kesmişler.* **2** içinde meyve bulunan, meyveyle yapılmış. *ör. Meyveli dondurma istiyor.* **3** *mec.* olumlu bir şey ortaya koyabilen, yaratıcı olan. *ör. Bu, meyveli bir çalışma oldu.* **meyveli ağacı taşlarlar** çalışan, yapıt, iş, ürün ortaya koyan kimseye sataşırlar.

meyvelik *a. Far. T.* **1** meyve ağaçları dikili, belirli büyüklükteki yer, meyve bahçesi. **2** meyve konulan kap.

meyveortası, -nı *b. a. Far. T. bitb.* meyvelerde meyvedışıyla meyveiçi arasında bulunan sulu ve etli bölüm.

meyvesiz *s. Far. T.* **1** (ağaç, bitki için) meyve vermeyen, meyvesi olmayan. **2** *mec.* ürünsüz, verimsiz.

meyvesizlik *a. Far. T.* meyvesiz olma durumu.

meyveyaprak *b. a. Far. T. bitb.* çiçeğin, döllenmeden sonra meyveyi oluşturan yaprağı.

meyyal, -li *s. Ar.* (. -) *esk.* eğimli, eğilimli.

mezalim *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* baskı altında ezmeler, haksızlıklar, zulümler.

mezamir *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* makamla okunan Zebur sureleri.

mezar *a. Ar.*insan ölüsünün gömülü bulunduğu yer. *eş.* **gömüt**. **mezar kaçkını** pek zayıf düşmüş, kemikleri çıkmış kimse. **mezar soyguncusu** *ha.* malını çok pahalı satmayı alışkanlık durumuna getirmiş kimseler için söylenir. **mezar taşı** mezarın başucuna dikilen, ölünün gömülü olduğu yeri belli eden, üzerinde yazı da bulunabilen taş. **mezar taşı ile övünülmez** "insan, geçmişteki atalarıyla değil ancak kendi değeriyle övünebilir" anlamında söylenir. **mezardan çıkarmak** (birini) ölümden kurtarmak. **(birinin) mezarını kazmak** *mec.* bir kimseyi çok kötü bir duruma düşürmek için uğraş vermek.

mezarcı *a. Ar. T.* gömüt kazan ve gömütlüğe bakan kimse.

mezarcılık *a. Ar. T.* mezarcının işi.

mezarlık *a. Ar. T.* gömütlerin bulunduğu özel alan. *eş.* **gömütlük**. **mezarlık kumarcısı** *ha. mec.* ortam nasıl olursa olsun kumar oynayanlar, kumar düşkünü olanlar için şaka yollu söylenir.

mezat *a.Ar.* açık artırma yoluyla yapılan satış. **mezada çıkarmak** (bir malı) açık artırma yoluyla satışa çıkarmak. **mezat malı** eski, bayağı ve ucuz mal.

mezatçı *a. Ar. T.* açık artırma yöntemiyle satış yapan kimse.

mezbaha *a. Ar.*kasaplık hayvanların veteriner denetiminde kesilip yüzüldüğü özel yer. *eş.***kanara**, **kesimevi**. **(bir yer) mezbahaya dönmek** (o yerde) kanlı bir olay geçmek.

mezbele *a. Ar.* **1** çöp atılan yer, çöplük. **2** pislik içinde bulunan yer.

mezbelelik *a. Ar. T. ha.* çöplük.

mezcetme *a. Ar. T.* mezcetmek eylemi.

mezcetmek *(-i, -e; -i, -le) Ar. T. esk.* birbirine katmak, karıştırmak.

mezda *a. ha.* (. -) ➻ **mezdeği**.

mezdeği *a. ha.* iğne yapraklılardan, kozalaklarından sızan reçine sakız olarak çiğnenen büyük bir ağaç, ladin.

meze *a. Far.* (.' .) **1** içki içerken yanında yenilen her türlü ve genellikle hafif yiyecek. **2** *arg.* alay, eğlence.

mezeci *a. Far. T.* (.' . .) meze satan kimse.
mezecilik *a. Far. T.* (.' . . .) meze yapıp satma işi.
mezeleme *a. Far. T. arg.* mezelemek eylemi.
mezelemek *(-le) Far. T. arg.* alay etmek, eğlenmek. *ör. Bizimle mezelemek hoşuna mı gidiyor?*
mezelik *s. Far. T.* (.' . .) **1** meze yapılmaya uygun, meze olarak kullanılan. **2** *a.* meze olarak yenilen şey. *ör. Masaya biraz mezelik getirin.*
mezellet, -ti *a. Ar.* bayağılaşma, alçalma.
mezesiz *s. Far. T.* (.' . .) **1** yanında meze olmadan içilen (içki). *ör. Mezesiz rakı çabuk sarhoş eder.* **2** *be.* meze olmaksızın, meze yemeksizin. *ör. Bir bardak rakıyı mezesiz içti.*
mezgit *a. hayb.* mezgitgillerden, Avrupa denizlerinde, Akdeniz'de ve özellikle Karadeniz'de bol bulunan, oldukça diplerde yaşamayı seven, ortalama 20-25 cm. boyunda, ince uzun gövdeli, kirli sarıyla karışık kurşuni renkli, eti hafif, beyaz ve lezzetli bir balık.
mezgitgiller *ç. a. hayb.* balıklar sınıfının kemikli balıklar takımına giren deniz ve tatlı su balıklarını içine alan bir familya.
mezhep *a. Ar.* **1** bir dinin, anlayış ve görüş ayrılıkları dolayısıyla ortaya çıkan, belirli kuralları, kendi içinde tutarlı inanç ve davranış bütünlüğü bulunan büyük kollarından her biri. **2** *mec.* anlayış, görüş, inanç. **3** *esk.* öğreti. **mezhebi geniş** namus konusunda aşırı ölçüde hoşgörülü davranan, yakını kadınların başka erkeklerle ilişkilerine aldırmayan (kimse).
mezhepçi *a. Ar. T.* mensubu bulunduğu mezhebin yayılmasını isteyen, bu yolda çalışan kimse.
mezhepçilik *a. Ar. T.* mezhepçi olma durumu.
mezit *a. ha.* ➻ **mezgit**.
meziyet, -ti *a. Ar.* ➻ **erdem**.
meziyetli *s. Ar. T.* ➻ **erdemli**.
mezkûr *s. Ar.* (. -) *esk.* az önce anılmış bulunan, az önce adı geçen, anılan.
mezon *a. Fr.* (.' .) *fiz.* elektrondan ağır, protondan hafif bir atom cisimciği.
mezonlu *s. Fr. T.* (.' . .) *fiz.* yapısında mezon bulunan (atom).
mezosfer *a. Fr. gökb.* ➻ **ortayuvar**.
mezozoik *a. Fr. yerb.* ➻ **ikinci çağ**.
mezra *a. Ar.* **1** seyrek aralıklı birkaç evlik kırsal yerleşim yeri. **2** ➻ **ekenek**.
mezun *s. Ar.* (- -) **1** *esk.* izin almış, izin verilmiş, izinli. **2** bir okulu bitirerek diploma almış (kimse). **3** bir iş için kendisine yetki verilmiş, yetkili (kimse). **mezun olmak** (okulu) bitirmek.
mezuniyet, -ti *a. Ar.* (- - . .) **1** (okulu) bitirme. **2** yetki.
mezura *a. İt.* (. .' .) terzilikte ölçü almakta kullanılan, genellikle 1,5 metre uzunluğunda şerit metre. *eş.* **mezür**.
mezür *a. Fr.* ➻ **mezura**.
mezzosoprano *b. a. İt.* (.' . . .' .) *müz.* **1** soprano ile kontralto arasında kadın sesi. **2** sesi böyle olan kadın sanatçı.
Mg *kim.* magnezyum elementinin kimyasal simgesi.
mı (soru eki) ➻ **mi (I)**.
mıcır *a.* **1** *ha.* ➻ **mucur**. **2** *arg.* aşağılık, değersiz, alçak (kimse).
mıcırık *s. ha.* isteksiz çalışan, beceriksiz, sünepe (kimse).
mıh *a. Far.* büyük çivi.
mıhla *a. ha.* yağda pişirilmiş yumurta.
mıhlama (I) *a. Far. T.* mıhlamak eylemi.
mıhlama (II) *a. ha.* bol soğan doğranmış kıyma ya da pastırma üstüne yumurta kırılarak tereyağında yapılan bir yemek.
mıhlamak *(-i, -e) Far. T.* **1** mıhla tutturmak, çakmak, çivilemek. **2** *mec.* bir kimseyi ya da bir şeyi yerinden ayrılamaz, kımıldayamaz duruma getirmek. **3** *arg.* bıçak, şiş, kama gibi bir araçla yaralamak ya da öldürmek. **4** *arg.* kurşunlamak, çivilemek.
mıhlanma *a. Far. T.* mınlanmak eylemi.
mıhlanmak *(nsz) Far. T.* **1** mıhlamak eylemine konu olmak, çakılmak, çivilenmek. **2** *mec.* olduğu yerde kalıp bir yere kımıldayamaz olmak, yerinde çakılıp kalmak.
mıhlı *s. Far. T.* **1** mıhı olan, çivili. **2** mıhlanmış olan, çivilenmiş.
mıhsıçtı *b. s. Far. T. arg.* elisıkı, cimri, pinti.
mıhsıçtılık *b. a. Far.T. arg.* elisıkılık, cimrilik, pintilik.
mıhtan *a. ha.* **1** çavdar. **2** arpa, buğday ve çavdarı birlikte öğüterek yapılan karışık un.
mıknatıs *a. Ar.* **1** demiri ve kimi başka metalleri çeken demir oksit. **2** demiri çekme özelliği bulunan ya da sonradan bu özelliği kazanan her türlü madde.
mıknatısi *s. Ar.* (. . .-) *esk.* mıknatıs özelliği bulunan, mıknatısla ilgili.
mıknatısiyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **mıknatıslık**.
mıknatıslama *a. Ar. T.* mıknatıslamak eylemi.
mıknatıslamak *(-i) Ar. T.* **1** (demire vb. ye) mıknatıs özelliği kazandırmak. **2** *mec.* kendisine çekmek. *ör. Kadın herkesi mıknatıslamıştı sanki, gençler çevresine doluşmuştu.*
mıknatıslanma *a. Ar. T.* mıknatıslanmak eylemi.
mıknatıslanmak *(nsz) Ar. T.* **1** mıknatıslı duruma gelmek. **2** mıknatıs özelliği kazanmak.
mıknatıslı *s. Ar. T.* **1** mıknatısı olan. **2** mıknatıslanmış olan. **mıknatıslı iğne** (ya da **ibre**) merkezinden bir iplikle asılı durumda bulunan, dar ve sivri bir eşkenar dörtgen biçiminde yapılmış mıknatıs çubuğu.
mıknatıslık *a. Ar. T.* mıknatıslı olma özelliği.
mıncık mıncık *ik. be.* **1** mıncıklayarak. **2** *ik. s.* biçimi bozulmuş, mıncıklanmış, örselenmiş. **mıncık mıncık etmek** ➻ **mıncıklamak**. *ör. Armutları mıncık mıncık etmişsiniz.*
mıncıklama *a.* mıncıklamak eylemi.
mıncıklamak *(-i)* örseleyecek ya da biçimini bozacak biçimde elle, parmaklarla sıkıp durmak. **mıncıklaya mıncıklaya** *ik. be.* durmadan ya da sık sık mıncıklayarak.

mıncıklanış *a.* mıncıklanmak eylemi ya da biçimi.
mıncıklanma *a.* mıncıklanmak eylemi.
mıncıklanmak *(nsz)* mıncıklamak eylemine konu olmak.
mıncıklayabilme *a.* mıncıklayabilmek eylemi.
mıncıklayabilmek *(-i)* mıncıklamak elinde olmak, mıcıklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
mıncıklayış *a.* mıncıklamak eylemi ya da biçimi. *ör. Annesi çocuğun kediyi mıncıklayışına ses çıkarmıyordu.*
mıncıklayıverme *a.* mıncıklayıvermek eylemi.
mıncıklayıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak mıncıklamak. *ör. Çocuk kediyi arada bir mıncıklayıveriyordu.*
mıntıka *a. Ar.* ➻ **bölge**.
mırıldama *a.* mırıldamak eylemi.
mırıldamak *(-i)* **1** mırıl mırıl diye sesler çıkarmak. **2** mırıldanmak.
mırıldanış *a.* mırıldanmak eylemi ya da biçimi.
mırıldanma *a.* mırıldanmak eylemi.
mırıldanmak *(nsz)* **1** alçak sesle kendi kendine, anlaşılmaz biçimde bir şeyler söylemek. **2** alçak bir sesle şarkı söylemek. **3** ancak çok yakınındakinin duyabileceği bir biçimde konuşmak.
mırıldayış *a.* mırıldamak eyelemi ya da biçimi.
mırıl mırıl *ik. be.* mırıldanarak.
mırıltı *a.* mırıldanırken çıkan ses.
mırın kırın *ik. be.* "bir isteği karşılamakta isteksiz davranmak, nazlanmak" anlamındaki ***mırın kırın etmek*** deyiminde geçer.
mırlama *a.* mırlamak eylemi.
mırlamak *(nsz)* (kedi) mırıltı biçiminde ses çıkarmak, mırıldanmak.
mırlayış *a.* mırlamak eyelemi ya da biçimi.
mır mır *ik.* (***mırıldanmak*** eylemiyle birlikte kullanılır) mırıldanma sesi. *ör. Mır mır bir şarkı mırıldanıyordu.*
mırmır *a. ha.* denizlerimizde de bulanan küçük bir balık.
mırnav *a.* **1** miyavlama sesi. **2** (çocuk dilinde) kedi.
mısdak *a. Ar. esk.* ➻ **ölçüt**.
mısır *a. Ar.* **1** buğdaygillerden, gövdesi kalın ve boğumlu, boyu iki metre olabilen, sivri uçlu ve şerit gibi uzun yapraklı, erkek çiçekleri tepede salkım[2] durumunda, dişi çiçekleri gövdeyle yaprak arasında koçan biçiminde olan bir tarım bitkisi. **2** bu bitkinin bir koçan üzerinde oluşan, un yapılan, yağı çıkarılan, yem olarak vb. yararlanılan besin değeri yüksek taneleri. **mısır ekmeği** mısır unundan yapılan ekmek. **mısır kalburu** ateş üzerinde tutularak içinde mısır patlatılan kalbur biçiminde metal kap. **mısır patlatmak** cinmısırını mısır kalburunda vb. ateş üzerinde tutarak patlamasını sağlamak. **mısır püskülü** mısır koçanının ucundan sarkan, sarı renkli, püskül biçimindeki tepeciği. **mısır püskülü gibi** (saç için) ince, cansız ve seyrek. **mısır tavuğu** hindi. **mısır unu** kuru mısır tanelerinin öğütülmesiyle elde edilen un. **mısıra "yağmur geliyor" demişler, "çapan birlik mi?" demiş** "mısır bitkisi bol su ister, ama çapalanmazsa sudan gereği gibi yararlanamaz" anlamında söylenir.
mısırcı *a. Ar. T.* patlamış mısır satan kimse.
mısırfulü, -nü *b. a. Ar. bitb.* ➻ **hintfulü**.
Mısırlı *ö. a.* (.' . .) Mısır halkından olan kimse.
mısırlık *a. Ar. T.* mısır ekili tarla.
mısırturnası, -nı *b. a. hayb.* ➻ **ibis**.
mısıryağı, -nı *b. a. Ar. T.* mısır tanelerinden çıkarılan, yemeklik sıvı yağ.
mıskal *a. Ar. esk.* ➻ **musikar**[2].
mıskala *a. Ar. esk.* metal parlatmaya yarayan araç.
mısmıl *s. ha.* ➻ **musmul**.
mısra, -ı *a. Ar.* (. -) *yaz.* ➻ **dize**.
mıstar *a. Ar. esk.* ➻ **mastar (II)**.
mışıl mışıl *ik. be.* (***uyumak*** eylemiyle birlikte kullanılır) rahat, sessiz ve derin soluk alarak. *ör. Bebek mışıl mışıl uyuyordu.*
mışmış *a. Ar. ha.* kayısı ya da zerdali.
mıymıntı *s.* insanın sabrını tüketecek denli yavaş ve mızmızca iş gören, her işinde yavaş ve beceriksiz (kimse).
mıymıntılaşma *a.* mıymıntılaşmak eylemi.
mıymıntılaşmak *(nsz)* mıymıntıya yaraşır davranışlar göstermeye başlamak.
mıymıntılık *a.* mıymıntı olma durumu. **mıymıntılık etmek** mıymıntı gibi davranmak.
mızıka *a. İt.* (. .' .) **1** armonika[1]. **2** bando.
mızıkacı *a.* ve *s. İt. T.* (. .' . .) **1** armonika[1] çalan (kimse). **2** bandocu.
mızıkalı *a. Ar. T.* (. .' . .) *tar.* Osmanlı döneminde, sarayın müzik takımında olan kimse.
mızıkçı *a.* ve *s.* küçük nedenler bularak oyunbozanlık eden, sudan nedenlerle işten, oyundan kaçan, oyunu sonuna değin götürmeyen (kimse).
mızıkçılık *a.* mızıkçı olma olma durumu, mızıkçının huyu. **mızıkçılık etmek** sudan nedenler öne sürüp oyunu, işi bırakmak, bozmak.
mızıklanma *a.* mızıklanmak eylemi.
mızıklanmak *(nsz)* sudan nedenler öne sürerek oyunu ya da birlikte yapılmakta olan işi bırakmak, bozmak, mızıkçılık etmek.
mızıldanma *a.* mızıldanmak eylemi.
mızıldanmak *(-den)* ➻ **mızırdanmak**.
mızıma *a. ha.* mızımak eylemi.
mızımak *(nsz) ha.* oyunbozanlık etmek, mızıklanmak.
mızırdanma *a.* mızırdanmak eylemi.
mızırdanmak *(-den)* yakınarak söz etmek, konuşmak. *ör. Ne mızırdanıp duruyorsun?*
mızıyış *a.* mızımak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu konuda mızıyış sana yakışmıyor.*
mızmız *s.* **1** her şeyde kusur bularak hiçbir şeyden memnun olmayan. **2** çevresindekileri rahatsız edecek denli tembel, uyuşuk olan.

mızmızca *s.* ve *be.* mızmıza yakışır (biçimde), mızmız gibi.
mızmızlanış *a.* mızmızlanmak eylemi ya da biçimi.
mızmızlanma *a.* mızmızlanmak eylemi.
mızmızlanmak *(nsz)* mızmıza yakışır davranışlarda bulunmak, mızmızlık etmek.
mızmızlık *a.* **1** mızmız olma durumu. **2** mızmıza yakışır davranış. **mızmızlık etmek** mızmıza yakışır biçimde davranmak.
mızrak *a. Ar.* **1** uzun saplı ve ucunda sivri, batıcı bir demir bulunan, atılarak kullanılan bir silah. *eş.* **kargı.** **2** *sp.* mızrak biçiminde, tek elle savrulan bir spor aracı. **mızrak atma** *sp.* mızrağı tek elle en uzağa atma biçimindeki spor. **mızrak çuvala sığmaz** (ya da **girmez**) herkesin bildiği, herkesin gözü önünde bulunan gerçekler gizlenemez, örtbas edilemez.
mızraklı *s. Ar. T.* mızrağı olan, mızrak taşıyan.
mızraksı *s. Ar. T. bitb.* mızrak ucuna benzeyen.
mızrap *a. Ar. müz.* ➻ **çalgıç, tezene.**
mızraplı *s. Ar. T. müz.* mızrapla çalınan (telli saz).
mi (I) *(soru eki; Türkçenin ses uyumu kuralına göre **mı, mu, mü** biçimlerine de girer, eylem çekimlerinde kendisinden sonra gelen eklerle bitişir ve her zaman ayrı yazılır)* **1** sonuna getirildiği tümceye ya da sözcüğe, söyleyiş biçimine, tonlamaya göre soru, şaşma ya da yadsıma anlamı katar. *ör. Ali geldi mi? Delirdin mi? Hiç öyle olur mu?* **2** soru anlamıyla rica ya da emir tümceleri kurar. *ör. Bunu kendisine iletir misiniz? Biraz çalışır mısınız?* **3** yinelenen iki sözcük arasında kullanılarak sözcüğün anlamını pekiştirir. *ör. Sıcak mı sıcak bir yaz günüydü.* **4** belirli geçmiş zamanlı bir tümceyle başka bir tümceyi zaman, koşul ya da neden ilişkisiyle birbirine bağlar. *ör. Akşam oldu mu eve giderdi.*
mi (II) *a. İt. müz.* **1** gam **(II)** dizisinde *re* ile *fa* arasındaki ses. **2** bu sesi gösteren nota imi.
miat *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** bir şeyin yapılması için tanınan süre. **2** bir şeyin yerine yenisinin verilebilmesi için geçmesi gereken, kabul edilmiş süre, kullanma süresi. **miadı dolmak** bir şeyin kullanma süresi bitmek, (bir şey) eskimek.
mibzer *a. Ar. esk.* tarlaya tohum ekme aracı.
miço *a. İt.* (.' .) ➻ **muço.**
mide *a. Ar.* (- .) **1** *gövb.* omurgalılarda, sindirim sisteminin, yemek borusuyla onikiparmakbağırsağı arasında besinlerin sindirime hazır duruma getirildiği bölgesi, omurgasız hayvanlardaysa sindirim kanalının bu bölgeye benzer işlev gören yeri. **2** *mec.* (insanda) karın bölgesi, karın. *ör. Midesine bir yumruk attım.* **3** *mec.* yemek yeme isteği. *ör. Mide derdi herkesin başında.* **mide ağzı** *gövb.* yemek borusunun mideye açılan alt ucu. **mide bulandırmak 1)** mideyi etkileyip kusacak duruma getirmek. **2)** *mec.* (bir iş, durum) kötü sonuca varacağı kuşkusunu uyandırmak, kuşkulandırmak. **mide fesadı** çok ve çeşitli yemenin yol açtığı mide bozukluğu. **mide fesadına uğramak** çok ve çeşitli yiyecekler yemek yüzünden midesi bozulmak. **mide kapısı** *gövb.* midenin onikiparmakbağırsağına açılan alt ucu. **midesi almamak** (ya da **kabul etmemek** ya da **kaldırmamak** ya da **götürmemek**) **1)** bir şeyi, tiksinme, hastalık gibi bir nedenle yiyememek. **2)** yediği şey midesini rahatsız ettiği denemelerle belli olmak. **3)** *mec.* çirkin, pis bir şey karşısında rahatı kaçmak, huzursuz olmak, tiksinti duymak. **midesi bulanmak 1)** kusacak gibi olmak. **2)** *mec.* iğrenmek, tiksinmek. **3)** *mec.* bir işin kötü sonuca varacağından kuşkulanmak. **4)** *mec.* işkillenmek. **midesi ekşimek** (ya da **kaynamak** ya da **yanmak**) yeni yediği bir yiyecekten dolayı midesinde rahatsızlık duyumsamak. **midesi** (ya da **içi**) **ezilmek** (ya da **kazınmak**) açlık duyumsamak. **mideye oturmak** (yenilen şey) midede bir ağırlık, katı bir şey var duygusu ve sindirim güçlüğü yaratmak, sindirilemeyerek mideye rahatsızlık vermek. **mideyi bastırmak 1)** hafif şeyler yiyerek açlığını gidermek. **2)** açlığı gidermek. *ör. Bir parça peynir mideyi bastırır.*
mideci *a.* ve *s. Ar.* (- . .) *mec.* kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen, çıkarcı (kimse).
midecilik *a. Ar. T.* (- . . .) mideci olma durumu, çıkarcılık.
midesiz *s. Ar. T.* (- . .) *mec.* **1** yenmeyecek, pis şeyleri bile yiyen (kimse). **2** hiçbir şeyden iğrenmeyen, iğrenilecek şeyler karşısında bile tiksinti duymayan (kimse).
midesizlik *a. Ar. T.* (- . . .) midesiz olma durumu.
midevi *s. Ar.* (- . -) **1** mideyi rahatlatan, mideye uygun, mideye iyi gelen (yiyecek). **2** mideyle ilgili olan. *ör. Onun midevi rahatsızlıkları vardır.*
midi *s. Fr.* (uzunluk, irilik vb. için) orta. **midi etek** dizkapağını örten ya da birkaç santim daha aşağı inebilen etek.
midibüs *a. Fr.* küçük otobüs.
midilli *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* olağandan daha küçük boyda bir at türü.
midye *a. Yun.* (.' .) *hayb.* yassısolungaçlı yumuşakçalardan, denizlerin kayalık yerlerinde kayalara yapışık kümeler durumunda yaşayan, kavkıları birbirine eşit, eti yenilen bir hayvan. **midye çıkarmak** *arg.* gözleri dalmak.
midyeci *a. Yun. T.* (.' . .) midye, midye tavası ya da dolması satan kimse.
midyelik *a. Yun. T.* (.' . .) deniz kıyısında, midye üretmek için özel olarak hazırlanmış, midye üretilen yer.
migmatit *a. Fr. yerb.* tortul katmanlar arasına magma girmesiyle oluşan, karışık bileşimli, granite benzer bir kayaç.
migren *a. Fr. hek.* yarım baş ağrısı.
miğfer *a. Ar.* başı dış darbelerden koruyan, demirden, çelikten ya da benzeri sağlam bir maddeden yapılmış başlık. *eş.* **tolga.**

mihaniki *s. Ar.* (- - . -) alışkanlığın verdiği kolaylıkla, hiç düşünmeksizin, kendiliğinden, yalnız kasların devinmesiyle yapılan (iş, devinim vb.). *eş.* **mekanik**[5].
mihenk *a. Ar.* **1** ➻ **denektaşı**. **2** *mec.* birinin değerini, ahlakını, niteliğini anlamaya yarayan şey, ölçüt. **mihenge vurmak** denemek, ölçmek.
mihman *a. Far. esk.* ➻ **konuk**.
mihmandar *a. Far.* (. . -) *esk.* ➻ **konukçu**.
mihmandarlık *a. Far.* (. . - .) *esk.* ➻ **konukçuluk**.
mihnet, -ti *a. Ar.* üzüntü, sıkıntı. **mihnet çekmek** sıkıntılı bir duruma katlanmak.
mihnetli *s. Ar. T.* **1** (iş, çalışma vb. için) sıkıntı veren, sıkıntılı. **2** sıkıntı çeken (kimse).
mihrace *a. Far.* (. - .) eskiden Hindistan'da racadan daha büyük hükümdarlara verilen san.
mihrak, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **odak**.
mihrap *a. Ar.* (. -) **1** cami ve mescitlerin içinde Kâbe yönünü belirten, yapının o yönündeki duvarında bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk ya da girintili yer. **2** *arg.* (kadında) memeler, göğüs.
mihver *a. Ar. esk.* **1** ➻ **eksen**. **2** *mec.* düşünülen, konuşulan ya da tartışılan bir konunun en önemli noktası.
mika *a. Fr.* (.' .) *min.* **1** püskürük ve başkalaşmış kayalar içinde bulunan, alüminyum silikatla potasyumdan oluşmuş, yapraklar durumunda ayrılabilen parlak bir mineral. **2** *s.* bu mineralden yapılmış.
mikado *a. (Japoncadan)* (. .' .) **1** Japon imparatorlarına verilen san. **2** fildişi, kemik ya da tahtadan yapılmış çöplerle oynanan bir Japon oyunu.
mikalı *s. Fr. T.* (.' . .) içinde mika bulunan ya da mika pulcuklarına benzer pulları olan. **mikalı cam** yapısında mika bulunan, kırıldığında dağılmayan cam.
mikâp *a. Ar. esk.* ➻ **küp (II)**[2].
mikaşist, -ti *a. Fr.* küçük kuvars billurlarıyla mikadan oluşmuş, yaprak biçiminde ayrılabilen, başkalaşıma uğramış kayaç.
miki *a. İng. (Walt Disney'in ünlü çizgi film kişisi Mickey Mouse'un adından) arg.* açık saçık film ya da dergi.
mikoloji *a. Fr.* ➻ **mantarbilim**.
mikoz *a. Fr. hek.* asalak mantarların oluşturduğu hastalık.

mikro- *Yun. (önek)*
Yunanca "küçük" anlamına gelen "mikros" sözcüğünden ***mikro-*** biçimiyle, batı dillerinde birçok sözcüğün bileşiminde önek olarak yer almıştır. Bu sözcüklerin bir bölügü Türkçede de kullanılıyor, *mikrofilm*, *mikroorganizma* gibi. Bu önek "küçük" anlamının yanında, bir ölçü biriminin önüne geldiğinde bu biriminin değerini bir milyonla böler.

mikroamper *a. Fr. fiz.* amperin milyonda birine eşit akım şiddet birimi.
mikrobik *s. Fr. hek.* **1** mikroplarca oluşturulan, mikroplu. *ör. Mikrobik hastalıklar bulaşır.* **2** mikropla ilgili.
mikrobiyolog *a. Fr.* mikrobiyoloji uzmanı.
mikrobiyoloji *a. Fr.* mikropları konu alan bilim dalı.
mikroçip *a. İng.* ➻ **yonga**.
mikrodalga *b. a. Fr. T.* boyları 1 milimetreyle 1 metre arasında değişen elektromanyetik dalga.
mikrofilm *a. İng.* herhangi bir belgeyi, yayını vb.yi küçük sinema filmi gibi bir şerit üzerine çeken özel bir fotoğraf makinesiyle çekilmiş film.
mikrofon *a. Fr.* elektrik akımı etkisiyle sesi uzakta bulunan bir alıcı aygıta ulaştıran araç. **mikrofona koymak** öykü, roman, tiyatro oyunu gibi bir yapıtı radyo için uyarlayıp radyo oyunu olarak yayımlamak.
mikrofoncu *a. Fr. T. sin.* ve *TV* mikrofonu, ses kaynağının yer değiştirmesine, devinimine göre yöneten kimse.
mikrofonik *s. Fr.* (ses için) mikrofona uygun düşen.
mikrokimya *a. Fr. Ar.* maddenin çok küçük nicelikleriyle uğraşan kimya dalı.
mikrokok, -ku *a. Fr.* nokta biçimli mikropların ortak adı.
mikrolit, -ti *a. Fr.* kimi taşların yapısında yer alan, ancak mikroskopla görülebilen, prizma biçiminde billurlar.
mikrometre *a. Fr.* **1** teleskop, mikroskop gibi büyük ölçüde büyütme gücü olan optik aygıtlarla incelenen nesnelerin oylumlarını ölçmede kullanılan aygıt. **2** çok küçük uzunlukları ölçmeye, incelemeye yarayan aygıt. **3** ➻ **mikron**.
mikron *a. Fr. mat.* bir metrenin milyonda biri, milimetrenin binde biri.
mikroorganizma *a. Fr.* ancak mikroskop aracılığıyla görülebilen organizma.
mikrop *a. Fr.* **1** çürümeye, mayalanmaya ya da hastalanmaya yol açan, ancak mikroskop aracılığıyla görülebilen birgözeli canlı. **2** *mec.* kendisinden kötülük ve zarar gelen kimse.
mikroplanabilme *a. Fr. T.* mikroplanabilmek eylemi.
mikroplanabilmek *(nsz) Fr. T.* mikroplanması olanak içinde olmak ya da mikroplanma olasılığı bulunmak.
mikroplanma *a. Fr. T.* mikroplanmak eylemi.
mikroplanmak *(nsz) Fr. T.* **1** mikroplu duruma gelmek. **2** *mec.* kirlenmek.
mikroplaşma *Fr. T. ha.* mikroplaşmak eylemi
mikroplaşmak *(nsz) Fr. T. ha. mec.* zararlı bir kimse durumuna gelmek.
mikroplu *s. Fr. T.* **1** (hastalık için) mikropla bulaşan. **2** mikrobu olan. *ör. Mikroplu sular içilir mi?*
mikropluk *a. Fr. mec.* mikrop[2] olma durumu, mikroba[2] yaraşır davranış.

mikropsuz *s. Fr. T.* mikrobu olmayan ya da mikroptan arındırılmış olan, mikrobu öldürülmüş bulunan.
mikropsuzlandırma *a. Fr. T.* mikropsuzlandırmak eylemi.
mikropsuzlandırmak *(-i) Fr. T.* bir şeyin mikroplarını kimyasal maddeler ya da ısı yardımıyla öldürmek. *eş.* **dezenfekte etmek**.
mikropsuzlaştırma *a. Fr. T.* mikropsuzlaştırmak eylemi.
mikropsuzlaştırmak *(-i) Fr. T.* ➻ **mikropsuzlandırmak**.
mikrosefal *s.* ve *a. Fr.* yetersiz gelişme nedeniyle kafatası ve beyni küçük kalan (kimse).
mikrosinema *a. Fr. sin.* ancak mikroskopla görülebilecek nesnelerin görüntülerini film üzerinde saptamaya uğraşan sinema kolu.
mikroskobik *s. Fr.* ➻ **mikroskopik**.
mikroskop, -pu *a. Fr.* çıplak gözle görülemeyecek denli küçük nesneleri büyültüp göze görünür duruma getirmeye yarayan bir mercek düzeneği bulunan optik aygıt. **mikroskop altına almak** (ya da **koymak**) *mec.* bir şeyi, bir konuyu en ince ayrıntısına değin incelemek, didik didik etmek.
mikroskopik *s. Fr.* ancak mikroskop aracılığıyla görülebilecek denli küçük olan.
mikser *a. İng.* yumurta, süt, unla su, meyve suları vb. gibi türlü besin maddelerini karıştırmaya, çırpmaya yarayan elektrikli araç.
miktar *a. Ar.* (. -) **1** bir şeyin ölçülebilen, sayılabilen ya da azalıp çoğalabilen durumu. *eş.* **nicelik**. **2** ölçü, parça, sayı. *ör. Az miktarda una yumurta katıp karıştırdı.*
mikyas *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ➻ **ölçek**. **2** ➻ **ölçü**[1].
mil (I) *a.* ➻ **balçık**.
mil (II) *a. Ar.* **1** çeşitli işlerde kullanılmak için yapılan ince ve uzun metal çubuk. **2** bir küre ya da yuvarlağın üstünde döndüğü eksen. **3** *esk.* göze sürme çekmeye yarayan, kemikten ya da fildişinden yapılmış, ince ve uzun araç. **(birinin gözüne) mil çekmek** ateşte kızdırılmış mille[1] birinin gözlerini kör etmek.
mil (III) *a. İng.* uzunluğu, denizde 1852 metre, karada 1609 metre olarak kabul edilen bir uzunluk ölçü birimi.
miladi *s. Ar.* (- - -) milatla ilgili olan, milada dayanan. **miladi takvim** İsa'nın doğum yılını başlangıç olarak alan, bugün kullandığımız takvim. **miladi tarih** Hazreti İsa'nın doğumunun yaklaşık olarak dördüncü yılını başlangıç alan yılların belirttiği tarih.
milat *a. Ar.* (- -) Hazreti İsa'nın doğduğu gün. **milattan önce** kısaltılmış biçimi MÖ olan ve miladi tarih başlangıcından geriye doğru sayılan yıllara göre belirtilen tarih. **milattan sonra** kısaltılmış biçimi MS olan ve miladi tarih başlangıcından bu yana doğru sayılan yıllara göre belirtilen tarih.
mildiyu *a. İng.* (.' . .) *bitb.* emeçlerini bitkilerin yapraklarına salarak yaşayan, peronospora cinsinden asalak bir mantarın oluşturduğu, genellikle bağlarda görülen, yaprakların altında beyaz, gri ya da mor lekeler biçiminde beliren bir bitki hastalığı.
milek *s. ha.* **1** (su için) bulanık. **2** (toprak için) balçıklı, milli **(I)**.
milenyum *a. Lat.* ➻ *yeni* **binyıl**.
milföy *a. Fr.* çok ince açılmış yufka ve kremayla yapılan bir tür pasta.
mili- *Fr.* bir ölçü biriminin önüne getirildiğinde bu birimi binle bölen önek.
miliamper *a. Fr.* kısaltması *mA* olan, amperin binde biri değerinde elektrik akımı yeğinlik ölçüsü birimi.
milibar *a. Fr.* bir barın **(IV)** binde biri değerinde atmosfer basıncı ölçü birimi.
miligram *a. Fr.* kısaltması *mgr* olan, bir gramın binde birine eşit ağırlık ölçüsü birimi.
mililitre *a. Fr.* (. . .' .) kısaltması *ml* olan, bir litrenin binde birine eşit oylum ölçüsü birimi.
milim *a. Fr. ("milimetre"den kısaltma)* bir santimetrenin onda biri. **milim oynamamak 1)** ölçüsüne tam olarak uymak. **2)** hiç kıpırdamamak, yerinden oynatılamamak. **milim milim** *ik. be.* milime uygun olarak, milimler durumunda. *ör. Kâğıdı milim milim ölçerek kesti.* **milim şaşmamak** tam denk düşmek, ölçüsüne tam olarak uymak. **milimi milimine** *ik. be.* tam ölçüsüne uygun olarak, tastamam, iyice.
milimetre *a. Fr.* (. . .' .) kısaltması *mm* olan, metrenin binde birine, santimetrenin onda birine eşit uzunluk ölçüsü birimi.
milimikron *s. Fr. mat.* bir mikronun binde biri.
milis *a. Fr.* **1** savaş sırasında orduya yardımcı olarak görev alan halk gücü. **2** kimi ülkelerde sivil halktan oluşturulan yardımcı güvenlik gücü.
militan *s. Fr.* **1** bir düşünceye, bir görüşe, bir öğretiye bağlı olan ve onun başarı kazanmasına uğraşan, bu yolda savaşan (kimse). **2** *a.* bir siyasal örgütün etkin üyesi.
militanca *be. Fr. T.* militana yakışır bir biçimde.
militanlaşabilme *a. Fr. T.* militanlaşabilmek eylemi.
militanlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* militanlaşması olanak içinde olmak ya da militanlaşma olasılığı bulunmak.
militanlaşma *a. Fr. T.* militanlaşmak eylemi.
militanlaşmak *(nsz) Fr. T.* militanca davranmaya başlamak.
militanlaştırabilme *a. Fr. T.* militanlaştırabilmek eylemi.
militanlaştırabilmek *(-i) Fr. T.* militanlaştırmak elinde olmak, militanlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
militanlaştırılabilme *a. Fr. T.* militanlaştırılabilmek eylemi.
militanlaştırılabilmek *(nsz) Fr. T.* militanlaştırılması olanak içinde olmak ya da militanlaştırılma olasılığı bulunmak.
militanlaştırılma *a. Fr. T.* militanlaştırılmak eylemi.

militanlaştırılmak *(nsz) Fr. T.* militanlaşması sağlanmak.
militanlaştırma *a. Fr. T.* militanlaştırmak eylemi.
militanlaştırmak *(-i) Fr. T.* militanlaşmasını sağlamak.
militanlık *a. Fr. T.* **1** militan olma durumu. **2** militanca davranış.
militarist, -ti *a.* ve *s. Fr.* militarizm yandaşı.
militarizm *a. Fr.* **1** bir ülkede ordu gücünün aşırı ölçüde ağır basması, ülke yönetiminde ağırlığını duyurması. **2** bütün yurt sorunlarının ancak ordu gücüyle çözülebileceğini öne süren siyasal öğreti.
milivolt *a. Fr.* kimyasal ya da mekanik bir etkiyle oluşan elektrik gücünü ölçmeye yarayan, voltun binde birine eşit elektrik ölçüsü birimi.
milleme *a. Yun. T.* verimini artırmak için toprağa mil **(I)** karıştırma.
millenme *a. Yun. T.* millenmek eylemi.
millenmek *(nsz) Yun. T.* **1** (akarsu) mil **(I)** getirmek. **2** (toprak) mil **(I)** ile dolmak, milli **(I)** duruma gelmek.
millet, -ti *a. Ar.* **1** ➻ **ulus**. **2** *ha.* benzer özellikleri olan topluluk. *ör. Kadın milleti diye bir şey var mı?* **3** bir yerde bulunan kimselerin tümü, herkes. *ör. Millet seni dinlemekten bıktı, sus biraz.* **millet meclisi 1)** bir ülkede milletvekillerinin oluşturduğu meclis. **2)** bu meclisin toplandığı yapı.
milletçe *be. Ar. T.* ➻ **ulusça**.
milletlerarası, -nı *b. s. Ar. T.* **uluslararası**.
milletsever *s. Ar. T.* ➻ **ulussever**.
milletseverlik *a. Ar. T.* ➻ **ulusseverlik**.
milletvekili, -ni *b. a. Ar.* **1** halk tarafından genel oyla yasama meclisine seçilen temsilci, parlamento üyesi, parlamenter. **2** (Türkiye'de) yasalar uyarınca, ulusu temsil etmek üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçilmiş, yasama dokunulmazlığı bulunan kimse.
milletvekilliği, -ni *b. a. Ar. T.* milletvekilinin görevi.
milli (I) *s. Yun. T.* (. .) mil **(I)** ile dolmuş olan, balçık durumunda bulunan (toprak).
milli (II) *s. Ar. T.* (. .) mili **(II)** olan.
milli (III) *s. Ar.* (. -) ➻ **ulusal**. **Milli Mücadele** *tar.* ➻ **Kurtuluş Savaşı**. **milli eğitim 1)** eğitimin ulusallığı. **2)** ulusun eğitim işlerinin tümü. *ör. Devletin milli eğitim politikası yeniden ele alınacakmış. eş.* **ulusal eğitim**. **milli ekonomi** (ya da **iktisat**) ➻ **ulusal ekonomi**. **milli gelir** ➻ **ulusal gelir**. **milli güvenlik** ➻ **ulusal güvenlik**. **milli hüviyet** ➻ **ulusal kimlik**. **milli irade** *huk.* ulusun hiçbir baskı altında kalmaksızın isteğini ortaya koyması. **milli marş** ➻ **ulusal marş**. **milli olmak** *sp.* (sporcu) milli takıma seçilmek ve uluslararası karşılaşmalarda yer almak. **milli şuur** *esk.* ulusal bilinç. **milli takım** *sp.* bir ülkeyi uluslararası bir spor karşılaşmasında temsil eden takım.

Milli Edebiyat *yaz.*
Türk yazınında, yazınsal ürünlerin yabancı etkilerden arınarak ulusal değerlerle, ulusal dille yaratılmasını ilke edinen, toplum ve ülke sorunlarına geniş ölçüde yer veren, 1908'den 1923'e değin süren bir yazın yönelimi. Osmanlıcadan Türkçeye, aruzdan hece ölçüsüne dönüş, yazı diliyle konuşma dili arasındaki ayrımı kaldırmaya çabalayış, konularda Anadolu'ya yöneliş vb. bu akımın başlıca özellikleriydi. Bu ulusal yazın akımın bellibaşlı yazarları Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Refik Halit Karay'dı.

millileşme *a. Ar. T.* (. - . .) millileşmek eylemi.
millileşmek *(nsz) Ar. T.* (. - . .) ➻ **ulusallaşmak**.
millileştirme *a. Ar. T.* (. - . . .) millileştirmek eylemi.
millileştirmek *(-i) Ar. T.* (. - . . .) ➻ **ulusallaştırmak**.
millilik *a. Ar. T.* ➻ **ulusallık**.
milliyet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **ulusallık**. **2** ➻ **ulusçuluk**. **3** ➻ **uyrukluk**. *ör. Ölünün milliyeti anlaşılamadı.*
milliyetçi *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **ulusçu**.
milliyetçilik *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **ulusçuluk**.
milliyetperver *b. a. Ar. Far.* (. - . . .) ➻ **ulussever**.
milliyetperverlik *b. a. Ar. Far.* (. - . . . .) ➻ **ulusseverlik**.
milliyetsiz *a.* ve *s. Ar. T.* (. - . .) ulusal duygudan yoksun, ulus sevgisi olmayan (kimse).
milyar *s. Fr.* **1** bin tane milyonun toplamı olan sayı, bin milyon. **2** *a.* bu sayının adı. **3** *a.* bu sayının rakamla yazılmış biçimi, bu sayıyı gösteren rakam, 1.000.000.000. **4** *a.* milyar lira. *ör. Devlet bu işe milyarlar harcadı.*
milyarder *a.* ve *s. Fr.* **1** (para olarak) bir ya da daha çok milyarı olan (kimse). **2** *mec.* çok varsıl (kimse).
milyarderlik *a. Fr. T.* milyarder olma durumu.
milyarlarca *be. Fr. T.* (. . .' .) birçok milyar olarak, pek çok milyar.
milyarlık *s. Fr. T.* **1** niceliği milyarla ölçülen. *ör. İki milyarlık yatırım gerekiyor.* **2** zenginliği milyar ölçüsünde olan. *ör. Milyarlık adamlar çoğaldı.*
milyon *s. Fr.* **1** bin tane binin toplamı olan sayı, bin kere bin. **2** *a.* bu sayının adı. **3** *a.* bu sayıyı gösteren rakam, 1.000.000. **4** *a.* milyon lira. *ör. Adamın milyonları gitmiş.*
milyoner *a.* ve *s. Fr.* **1** (para olarak) bir ya da daha çok milyonu olan (kimse). **2** *mec.* varsıl (kimse).
milyonerlik *a. Fr. T.* milyoner olma durumu.
milyonlarca *be. Fr. T.* (. . .' .) birçok milyon olarak, pek çok milyon.

milyonluk *s. Fr. T.* **1** niceliği milyonla ölçülen. *ör. Birkaç milyonluk giderle bu iş olur.* **2** zenginliği milyon ölçüsünde olan (kimse). *ör. Eskiden milyonluk adam parmakla gösterilirdi.*

mim (I) *a. Ar.* **1** Arap ve Osmanlı abecesinde ***m*** harfinin adı. **2** *esk.* biten bir yazının altına konulan im. **mim koymak 1)** unutulmasın diye işaret koymak ya da ilerde anımsaması için karşısındakinin dikkatini çekmek.**2)**kuşkulanarak ya daönemli bularak üstünde ısrarla durmak.

mim (II) *a. Fr. tiy.*oyuncunun, herhangi bir davranış ya da duyguyu yüz ve vücut devinimleriyle anlattığı, yalnızca devinimlere dayanan sözsüz oyun.

mimar *a. Ar.*(- -)**1** yapıların tasarılarını çizen ve bunların gerçekleşmesini, uygulanmasını yöneten kimse. **2** mimarlık[2] öğrenimi görmüş kimselere verilen san.

mimarbaşı, -nı *b. a. Ar. T. tar.* Osmanlı sarayında, resmi yapıların yapım ve onarım işleriyle görevli mimarların başı.

mimari *a. Ar.* (- - -) **1** mimarlık[2]. **2** *s.* mimarlıkla ilgili, mimarlığa değgin olan.

mimarlık *a. Ar. T.* (- - .)**1** mimar olma durumu, mimarın işi, mesleği. **2** belirli kurallara ve ölçülere göre yapılar kurma sanatı.

mimik *a. Fr.* **1** duyguları, düşünceleri belirtecek biçimde, yüz kaslarının kasılmasıyla bakış ve yüz çizgilerinde oluşan değişikliklerden doğan yüz anlatımının bütünü. **2** el, kol ve yüz devinimleriyle düşünceyi anlatma sanatı.

mimleme *a. Ar. T.* mİmlemek eylemi.

mimlemek *(-i) Ar. T.* iyi olmayan, hoşa gitmeyen bir davranışından, bir düşüncesinden dolayı birini, hakkında iyi düşünülmeyen kimseler arasına koymak.

mimlenebilme *a. Ar. T.* mimlenebilmek eylemi.

mimlenebilmek *(nsz) Ar. T.* mimlenmesi olanaklı olmak ya da mimlenme olasılığı bulunmak.

mimlenme *a. Ar. T.* mimlenmek eylemi.

mimlenmek *(nsz) Ar. T.* mimlemek eylemine konu olmak.

mimleyebilme *a. Ar. T.* mimleyebilmek eylemi.

mimleyebilmek *(-i) Ar. T.* mimlemek olanağı ya da olasılığı bulunmak.

mimleyiverme *a. Ar. T.* mimleyivermek eylemi.

mimleyivermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede mimlemek.

mimli *s. Ar. T.* davranışlarından, düşüncelerinden kuşku duyulan, kötü olarak bilinen, hakkında iyi düşünülmeyen (kimse).

mimoza *a. Fr.* (. .' .) *bitb.* baklagillerden, yaprakları akasya yaprağına benzeyen, çiçekleri sarı, kimi türlerinde beyaz ya da menekşerengi olan, pek çok türü bulunan bir süs bitkisi.

minakop, -pu *a. hayb.* gölgebalığıgillerden, Atlantik Okyanusu'yla Akdeniz ve Karadeniz'de yaşayan, vücudu yanlardan basık olmak üzere elips biçiminde, ortalama 50 cm. olabilen, büyük, eti beyaz ve lezzetli bir balık. *eş.* **gölgebalığı**[2], **taşlevreği**.

minare *a. Ar.* (. - .) camilerde, namaz zamanının geldiğini bildirmek için müezzinin çıkıp ezan okuduğu, çoğunlukla taştan, tuğladan yapılmış, içinde dolanarak çıkan bir merdiveni olan, bir ya da birkaç şerefeli, yüksek ve ince yapı. **minare boyu** yaklaşık bir minarenin uzunluğu kadar bir yüksekliği anlatmak için kullanılır. **minare de doğru, ama içi eğri** "dürüst görünen nice kişi vardır ki, nasıl düzenci olduklarını içyüzlerini bilenler bilir" anlamında söylenir. **minare gibi** çok uzun. **minare kırması** çok uzun boylu (kimse). **minareyi çalan kılıfını hazırlar** bir yolsuzluğu yapan kimse, onun ortaya çıkmaması için gereken önlemi de önceden alır. **minareyi yaptırmayan yerden bitmiş sanır** göze görünür bir iş yapmamış olanlar, yapılan önemli bir işi kolayca, kendiliğinden oluvermiş sanır.

minareci *a. Ar. T.* (. - . .) minare ustası.

minarecilik *a. Ar. T.* (. - . . .) minare ustalığı.

minareli *s. Ar. T.* (. - . .) minaresi olan (cami, mescit).

minaresiz *s. Ar. T.* (. - . .) minaresi olmayan.

minber *a. Ar.* camilerin içinde, hatibin çıkıp hutbe okuduğu, merdivenli ve yüksekçe, özel yer.

minder *a. Ar.* **1** içi pamuk, yün ve benzeri yumuşak bir maddeyle doldurularak dikilen, üzerine oturmaya ya da yaslanmaya yarayan, küçük şilte. **2** *sp.* atlamalarda, yer alıştırmalarında vb. yerin sertliğini gidermek, düşmelerde sakatlanmayı önlemek için kullanılan, deriden ya da kauçuktan yapılmış şilte. **3** *sp.* üzerinde güreş karşılaşmalarının yapıldığı, en az 10 cm. kalınlığında ve 9 metre çapında, kenarlarına bir çember çizilmiş ve çaprazlama köşeleri kırmızı ve mavi renklerle belirlenmiş olan yaygı. **minder altı etmek** ➻ **hasır altı etmek**. **minder çürütmek 1)** işsiz güçsüz, boş oturmak. **2)** bir yerde ya da konuk gidilen evde çok uzun oturmak. **3)** okuyup yazmak gibi oturarak yapılan işlerle uzun yıllar uğraşmış olmak. **minderden kaçmak** (güreşte) rakibin karşısına hiç çıkmamak ya da kaçak güreşmek.

mine *a. Far.* (.' .) **1** metal eşya üzerine uygulanan, vurulan renkli cam katmanı. **2** saat kadranı. **3** dişlerin taç bölümünü kaplayan sert ve beyaz doku. **4** *mec.* ince ve parlak nakış. **5** *ha.* mineçiçeği.

mineci *a. Far. T.* (.' . .) mine[1] yapan usta.

mineçiçeği, -ni *b. a. Far. T. bitb.* **1** mineçiçeğigillerden, gövdesi dört köşeli, yaprakları karşılıklı, çiçekleri başak durumunda, eflatun, mavi ya da alacalı çiçekler açan, hoş kokulu, çok yıllık, otsu bir bitki. **2** bu bitkinin çiçeği.

mineçiçeğigiller *ç. b. a. Far. T. bitb.* bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden, örnek bitkisi mineçiçeği olan ve benzeri türleri içine alan bir bitki familyası.

mineleme *a. Far. T.* minelemek eylemi.
minelemek *(-i) Far. T.* mine[1] ile süslemek.
mineli *s. Far. T.* (.' . .) mine[1] ile süslenmiş (olan), minesi olan.
mineral, -li *a. Fr.* **1** doğada birtakım maddelerle karışık ya da bileşik olarak ve olağan sıcaklıkta katı durumda bulunan ya da kimyasal yollarla elde edilen inorganik madde. **2** *s.* içinde inorganik maddeler bulunan. *ör. Mineral sular yararlıdır.* **mineral yağlar** mazot, neft gibi yağlara verilen ad.
mineralbilim *b. a. Fr. T.* mineralleri ve kristalleri konu alan, onların yapılarını, fiziksel ve kimyasal özelliklerini inceleyen bilim.
mineralbilimci *b. a. Fr. T.* mineralbilimle uğraşan uzman.
mineralleştirici *s.* ve *a. Fr. T.* bir madenle birleşerek onu mineral durumuna dönüştüren (madde).
mineralleştirme *a. Fr. T.* mineralleştirmek eylemi.
mineralleştirmek *(-i) Fr. T. kim.* **1** bir metali kimyasal yollarla mineral durumuna getirmek. **2** suyu, içinde mineral maddeler criterek, madensuyuna dönüştürmek.
mineralli *s. Fr. T. yerb.* içinde cevherler ya da mineralleşmiş tabakalar bulunan (toprak ya da kayaç).
mineralog *a. Fr.* ➻ **mineralbilimci**.
mineroloji *a. Fr.* ➻ **mineralbilim**.
mini *s. Fr.* **1** küçük. **2** (kadın için) ufak tefek ve sevimli. **3** *ha.* çocuk. *ör. Bizim köyün mineleri büyümüş.* **mini etek** dizkapağından yukarıda kalan, kısa etek. **mini mini** *ik. s.* pek küçük, küçücük.
minibüs *a. Fr.* on, on iki kişi alabilen küçük otobüs.
minibüsçü *a. Fr. T.* minibüsle yolcu taşıyan, minibüs işleten kimse.
minibüsçülük *a. Fr. T.* minibüs işletme işi.
minicik *s. Fr. T.* (.' . .) pek küçük, çok minik. *ör. Bebeğin minicik elleri üşümüştü.*
minik *s. Fr. T.* küçük, ufak tefek ve sevimli. *ör. Minik bir köpeği vardı.*
miniklik *a. Fr. T.* minik olma durumu.
minimal *a.* ve *s. Fr.* ➻ **minimum**.
minimetre *a. Fr* (. . .' .) silindir biçimindeki nesnelerin iç çaplarını ölçmekte, denetlemekte kullanılan ölçü aygıtı.
minimini *s. Fr. T.* (. .' . .) çok küçük ve sevimli, ufacık, küçücük.
minimum *a.* ve *s. Fr.* (.' . .) **1** bir şey için gerekli olan en aşağı, en küçük (nicelik, derece). **2** *mat.* değişken bir niceliğin inebildiği en aşağı, en alt basamak.
mink *a. İng.* ➻ **vizon**.
minkale *a. Ar. esk. mat.* ➻ **iletki**.
minnacık *s. Fr. T.* (.' - .) pek küçük, küçücük, minicik, minimini.
minnet, -ti *a. Ar.* **1** gördüğü bir iyilik karşısında kendini borçlu duyumsama, gönül borcu. **2** gördüğü bir iyiliğe karşı teşekkür etme. *ör. Sağ olun, size minnetim sonsuzdur.* **minnet altında kalmamak** birinden gördüğü bir iyiliğe karşı kendini borçlu durumdan kurtarmak için, karşılık olarak o kimseye bir iyilik yapmak. **minnet duymak** birinin yaptığı bir iyiliğe karşı kendini borçlu saymak. **minnet etmek** (birine) bir şey için boyun eğip yalvarmak.
minnettar *a. Ar. Far.* (. . -) bir kimseden gördüğü iyiliğe karşı teşekkür borcu bulunan, gönül borçlusu. **minnettar kalmak** (ya da **olmak**) birinden gördüğü iyilik nedeniyle ona karşı içinde teşekkür duygusu beslemek.
minnettarlık *a. Ar. Far. T.* minnettar olma durumu.
minnoş *a. tkz.* küçük ve sevimli kimselere söylenen bir seslenme sözü.
minör *s. Fr.* **1** daha küçük olan. **2** *müz.* bir makamın, bir akorun, bir gamın ya da bir aralığın özelliği. **3** *müz.* majörden yarım ses daha küçük. **4** *a. fels.* ve *mant.* küçük önerme.
mintan *a. Far.* **1** yakasız, uzun kollu erkek gömleği. **2** gömlek üzerine giyilen kollu yelek. **3** *ha.* gömlek.
mintanlık *s. Far. T.* mintan yapmaya uygun olan (kumaş).
minüskül *s. Fr.* küçük (harf).
minval, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* biçim, yol, tarz.
minyatür *a. Fr.* **1** ışık, gölge ve oylum duygusu yansıtılmayan, küçük ve çok renkli resim sanatı. **2** bu biçimde yapılmış, eski yazma kitaplarda çok güzel örnekleri görülen küçük resim. **3** *mec.* bir şeyin küçük ölçekte kopyası ya da benzeri.
minyatürcü *a. Fr. T.* minyatür yapan ressam.
minyatürcülük *a. Fr. T.* minyatür[1] sanatı.
minyon *s. Fr.* (kadın için) küçük, ince, çıtı pıtı, sevimli, ufak tefek, zarif.
mir *a. Far.* (-) *esk.* **1** baş, komutan, amir. **2** bey. **mirim!** (- .) *ünl. esk.* "değerli dostum", "üstadım", "sevgili arkadaşım" gibi bir seslenme sözü olarak kullanılır.
mira *a. İt.* (.' .) arazi üzerinde seçilmiş bir işaret noktasının düşeyini gösteren, yön belirlemek için uzaktan gözlenen, geometrik biçimli tahta lata.
miraciye *a. Ar.* (- - . .) *yaz.* Divan Yazını'nda, Hazreti Muhammet'in göğe çıkışını anlatan şiir.
miraç *a. Ar.* (- -) göğe çıkış. **miraç gecesi** recep ayının yirmi yedinci gecesine rastlayan, Hazreti Muhammet'in göğe çıktığı gece. **miraç kandili** miraç gecesi kutlanan kandil.
miralay *b. a. Far. T.* (- . .) *esk. ask.* ➻ **albay**.
miralaylık *b. a. Far. T.* (- . . .) *esk. ask.* miralay olma durumu ya da miralay aşaması.
miras *a. Ar.* (- -) **1** ➻ **kalıt**. **2** *mec.* soyaçekim yoluyla gelen herhangi bir özellik. **3** *mec* bir kuşağın kendinden sonra gelen kuşağa ya da kuşaklara bıraktığı değerli şey. **miras hukuku** *huk.* bir kimsenin ölümünden sonra yasal ve atanmış kalıtçılarına geçecek kalıtın geçiş koşullarını, tüzel sonuçlarını vb. konu alan

hukuk dalı. **miras yemek 1)** kendisine kalıt kalmak. **2)** kendisine kalan kalıtı tüketmek. **mirasa konmak** kendisine önemlice bir kalıt kalmak. *ör. Oğlan genç yaşta mirasa konunca yolunu şaşırdı.*

mirasçı *a. Ar. T.* (- - .) kendisine kalıt kalmış kimse.

mirasyedi *b. a.* ve *s. Ar. T.* (- - . .) **1** kendisi ne önemlice bir kalıt kalan, mirasa konan (kimse). **2** *mec.* çok savurgan (kimse).

mirasyedilik *b. a. Ar. T.* (- - . . .) **1** mirasyedi olma durumu. **2** mirasyediye yaraşır davranış.

miri *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** hazinenin, devletin malı olan (şey). **2** *a.* devlet hazinesi. **miri kâtibi** *tar.* Osmanlı döneminde, maliye ile halk arasındaki davalara bakan yargıç. **miri mal** *tar.* devlet malı.

mirici *a. Ar. T.* (- - .) *tar.* Osmanlı döneminde, halkın koyunlarını sayıp vergilerini toplayan maliye görevlisi.

mirim *ünl. esk* ➻ **mir**.

mirliva *b. a. Ar.* (. . -) *esk. ask.* ➻ **tuğgeneral**.

mirza *a. Far.* (. -) *esk.* kimi Türk topluluklarında ve İran'da kullanılan bir soyluluk sanı.

mis (I) *a. (Arapça "misk"ten)* kokusu güzel olan, hoş kokan şey. **mis gibi 1)** temiz ve güzel kokulu. *ör. Giydiği gömlek mis gibiydi.* **2)** çok iyi usta. *ör. Mis gibi berberini bıraktı.* **3)** çok uygun, çok elverişli, çok iyi. *ör. Mis gibi işi kabul etmedi.* **mis gibi kokmak** güzel koku yaymak. *ör. Fırından yeni çıkan ekmekler mis gibi kokuyordu.* **mis sabunu** kokulu sabun.

mis (II) *a. İng.* İngilizcede henüz ya da hiç evlenmemiş bayanlar için kullanılan san.

misafir *a. Ar.* (. - .) ➻ **konuk**. **misafir ağırlamak** ➻ **konuk ağırlamak**. **misafir edilmek** ➻ **konuk edilmek**. **misafir etmek** ➻ **konuk etmek**. **misafir gelmek** ➻ **konuk gelmek**. **misafir gibi oturmak** ➻ **konuk gibi oturmak**. **misafir kalmak** ➻ **konuk kalmak**. **misafir odası** (ya da **salonu**) ➻ **konuk odası** (ya da **salonu**). **misafir olmak** ➻ **konuk olmak**. **misafir umduğunu değil bulduğunu yer** "konuk, ev sahibinin kendisine çok şeyler ikram etmesini bekleyebilir ama ev sahibi ona ancak evinde bulunanı sunar" anlamında söylenir.

misafirhane *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) ➻ **konukevi**.

misafirlik *a. Ar. T.* (. - . .) ➻ **konukluk**. **misafirlik üç gündür** "geleneğe göre, bir yerde üç gün konuk kalınabilir, bundan fazlası ev sahibine yük olur, onun için üç günden sonra konukluğu bırakarak ev işlerinde vb. ev sahibine yardımcı olunmalıdır" anlamında söylenir.

misafirperver *b. s. Ar. Far.* (. - . . .) ➻ **konuksever**.

misafirperverlik *b. a. Ar. Far.* (. - . . .) ➻ **konukseverlik**.

misak, -kı *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **antlaşma**. *eş.* **ant, bağlaşma, sözleşme**.

Misakımilli *b. a. Ar. tar.* ➻ **Ulusal Ant**.

misal, -li *a. Ar.* (. -) **1** ➻ **örnek**. **2** benzer, eş, gibi. *ör. Cennet misali bir köydü.* **misal getirmek** örnek vermek.

misel *a. Fr. kim.* koloit iyonlarında, molekül yığılması nedeniyle oluşan ve tek başına koloidin bütün özelliğini taşıdığı kabul edilen bölüm.

misil, -sli *a. Ar. esk.* **1** benzer, eş. **2** miktar. **3** kat. *ör. Bu onun iki mislidir.* **misli menendi olmamak** eşi benzeri bulunmamak.

misilleme *a. Ar. T.* zarar verici, kötü bir işe, eyleme, davranışa verilen aynı biçimdeki karşılık. **misilleme yapmak** (bir kötülüğe) dengiyle karşılık vermek.

misina *a. İt.* (. .' .) **1** sentetik bir hammadeden tek kat çekilmiş, değişik kalınlıkta iplik. **2** balıkçıların olta ipi olarak kullandıkları, kıldan, ipekten ya da naylondan iplik.

misis *a. İng.* İngilizcede evlenmiş kadınlar için kullanılan bir san.

misk, -ki *a. Ar.* Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür ceylanın erkeğinin karın derisi altındaki bir bezden elde edilen ve parfüm yapımında kullanılan güzel kokulu bir madde. **misk faresi** *hayb.* sıçangillerden, 20-25 cm. uzunluğunda, art bacaklarının arasındaki bezlerden koku yayan memeli hayvan. **misk gülü** *bitb.* gül esansı çıkarmak için yetiştirilen bir gül türü. **misk kedisi** *hayb.* sansara benzeyen, eşeylik organlarının yanında sarımtırak kahverenginde ve misk gibi kokan bir bez bulunan bir hayvan. **misk yerini belli eder** değerli kişi ya da şey, nerede olsa varlığını duyumsatır, gösterir.

miskal, -li *a. Ar. esk.* eskiden değerli madenlerin, mücevherlerin vb. tartılmasında kullanılan, bir buçuk dirhem değerinde eski bir ağırlık ölçüsü birimi. **miskalle** çok az miktarda, çok az ölçüde.

misket, -ti (I) *s. Fr.* **1** hoş kokulu meyveleri nitelemek için kullanılır; örneğin misket armudu, misket üzümü gibi. **2** misket üzümünden yapılan şarap. **misket üzümü** güzel kokulu bir üzüm.

misket, -ti (II) *a. Fr.* **1** bombaların ve şarapnellerin içinde bulunan kurşun ya da demir tanelerinin adı. **2** oyun oynanan bilye. **misket oyunu** bilyelerle oynanan bir çocuk oyunu.

miskin *s.* ve *a. Ar.* **1** çok uyuşuk (kimse). **2** hoş karşılanmayacak durumlar karşısında tepkisiz kalan (kimse). **3** *esk.* âciz, zavallı. **4** cüzama yakalanmış olan (kimse). **miskin miskin** *ik. be.* miskine yaraşır bir biçimde, uyuşuk uyuşuk, tembel tembel. **miskinler tekkesi** işsiz güçsüz oturanların, zamanını boşa geçirenlerin, tembellerin toplandığı yer.

miskince *be. Ar. T.* **1** miskin olana yakışır bir biçimde, miskin gibi. **2** *s.* biraz miskin, biraz tembel.

miskinhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* eskiden cüzamlıların toplumdan uzak tutulmaları için yerleştirildikleri yer.

miskinleşme *a. Ar. T.* miskinleşmek eylemi.
miskinleşmek *(nsz) Ar. T.* uyuşuk, tembel duruma gelmek.
miskinlik *a. Ar. T.* **1** miskin olma durumu, tembellik, uyuşukluk. **2** miskine yakışır davranış. **miskinlik etmek** miskine yaraşır bir biçimde davranmak.
mister *a. İng.* (.' .) İngilizcede bay, bey.
mistik *s. Fr.* **1** ➻ **gizemci**. **2** ➻ **gizemsel**.
mistisizm *a. Fr. fels.* ➻ **gizemcilik**.
misvak, -kı *a. Ar.* **1** Hindistan, İran ve Kuzey Afrika'da yetişen küçük bir ağaç. **2** *esk.* bu ağaçtan yapılmış, ucu dövülerek fırça durumuna getirilmiş, diş temizlemekte kullanılan ve Müslümanlıkça sünnet olan çubuk.
misyon *a. Fr.* **1** bir kimseye ya da bir kurula verilen özel görev. **2** bilimsel, diplomatik ya da dinsel bir görev yüklenmiş kimselerin tümü. **misyon üstlenmek** özel bir görevi yükümlenmek.
misyoner *a. Fr.* **1** Hıristiyan olmayan toplumlarda bu dini yaymaya çalışan, bununla görevli kimse. **2** *mec.* kendini bir ülküye adayan, bunu gerçekleştirmeye çalışan kimse.
misyonerlik *a. Fr. T.* **1** misyoner olma durumu. **2** misyonerin görevi. **3** Hıristiyan olmayan ülkelerde bu dini yayma amacını güden kurum.
-miş'li geçmiş *dilb.* ➻ **belirsiz geçmiş**.
mit, -ti *a. Fr.* kuşaktan kuşağa yayılan, toplumun düş gücü etkisiyle zamanla biçim değiştiren, tanrılar, tanrıçalar, evrenin doğuşu vb.yle ilgili, imgesel, alegorik bir anlatımı olan halk öyküsü. *eş.* **efsane**, **söylence**, **mitos**.
mitil *a. ha.* **1** yüz geçirilmemiş yatak, yorgan, yastık ya da minder. **2** çok eskimiş, paçavra durumuna gelmiş yatak, yorgan, giysi vb. **3** yatak, yorgan, minder vb. doldurmaya yarar kırpıntı. **4** içine pamuk, yün vb. doldurularak yatak, yorgan, yastık ya da minder yapılan beyaz kılıf.
mitilleme *a. ha.* mitillemek eylemi.
mitillemek *(nsz) ha.* ➻ **mitillenmek**.
mitillenme *a. ha.* mitillenmek eylemi.
mitilllenme *(nsz) ha.* (yatak, giysi vb. için) çok eskimek, paçavraya dönmek.
miting *a. İng.* bir olaya dikkati çekmek, bir durumu protesto etmek, bir konuyu dile getirmek gibi bir gösteri amacıyla düzenlenmiş, herkesin katılabileceği açık hava toplantısı. **miting yapmak** gösteri amacıyla açık hava toplantısı düzenlemek.
mitingçi *a. İng. T.* miting düzenleyen ya da mitinge katılan kimse. *ör. Mitingçiler sessizce dağıldı.*
mitleşme *a. Fr. T.* mitleşmek eylemi.
mitleşmek *(nsz) Fr. T.* mit durumuna gelmek. *eş.* **söylenceleşmek**.
mitleştirilme *a. Fr. T.* mitleştirilmek eylemi.
mitleştirilmek *(nsz) Fr. T.* mit durumuna getirilmek. *eş.* **söylenceleştirilmek**.
mitleştirme *a. Fr. T.* mitleştirmek eylemi.
mitleştirmek *(-i) Fr. T.* mit durumuna getirmek. *eş.* **söylenceleştirmek**.
mitoloji *a. Fr.* **1** mitleri konu alan, doğuşlarını araştıran, anlamlarını inceleyen yorumlayan bilim. *eş.* **söylencebilim**. **2** bir ulusla, bir dinle, özellikle Yunan ve Latin uygarlığıyla ilgili mitlerin, söylencelerin tümü. *ör. Türk mitolojisi henüz tam olarak işlenmemiştir.*
mitolojik *s. Fr.* mitolojiyle ilgili olan. *eş.* **söylencesel**.
mitoman *s. Fr. ruhb.* yalan söylemeyi, imgelemde oluşturduklarını gerçekmiş gibi anlatmayı hastalık durumuna getirmiş olan (kimse).
mitomani *a. Fr. ruhb.* **1** kişinin, ruhsal nedenlerle, gerçekleri çarpıtmayı, değiştirmeyi hastalık durumuna getirmesi. **2** imgelemde yaşanan olağanüstü serüvenleri gerçekmişçesine anlatma tutkusu.
mitos *a. Yun.* ➻ **mit**.
mitoz *a. Yun.* ➻ **karyokinez**.
mitral *s. Fr. gövb.* yüreğin sol kulakçıkla sol karıncık arasını kapayan (kapakçık). **mitral darlığı** *hek.* mitral kapakçığının iki parçasının az çok birbirine kaynayarak kanın kulakçıktan karıncığa geçişini zorlaştırması. **mitral gözeler** *gövb.* beyinde koku lobu içinde bulunan sinir gözeleri. **mitral kapakçığı** *gövb.* sol kulakçıkla sol karıncık arasında kanın akışını düzenleyen ve iki parçadan oluşan kapak. **mitral yetersizlik** (ya da **yetersizliği**) *hek.* karıncığın büzülmesi sırasında kanın kulakçığa geri gelmesine yol açan mitral bozukluk.
mitralyöz *a. Fr.* makineli tüfek. **mitralyöz gibi** (konuşma için) çok çabuk, çok hızlı, ara vermeksizin, çabuk çabuk.
miyar *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** değerli madenlerde yasal olarak bulunması gereken saflık, ağırlık ve değer derecesini gösteren ölçü. **2** *mec.* ➻ **ölçüt**. *eş.* **ölçü**. **3** *kim.* ➻ **ayıraç**.
miyav *a.* **1** kedinin miyavlarken çıkardığı ses, kedi sesi. **2** (çocuk dilinde) kedi.
miyavlama *a.* miyavlamak eylemi.
miyavlamak *(nsz)* (kedi) miyav miyav diye ses çıkarmak, miyav sesi çıkararak bağırmak.
miyavlatılma *a.* miyavlatılmak eylemi.
miyavlatılmak *(nsz)* (kedi) miyavlamasına yol açılmak.
miyavlatma *a.* miyavlatmak eylemi.
miyavlatmak *(-i)* (kediyi) miyav miyav diye bağırtmak, kediye miyavlamak eylemini yaptırmak.
miyavlayış *a.* miyavlamak eylemi ya da biçimi.
miyaz *a. Fr.* sinek kurtçuklarının insanda ve hayvanlarda ortaya çıkardığı bozukluk.
miyokart *a. Fr. gövb.* yürek kası.
miyom *a. Fr. hek.* kas dokularında ortaya çıkan, çoğunlukla kadınların dölyatağında oluşan ur.
miyop *s.* ve *a. Fr.* **1** *hek.* nesnelerin görüntüleri ağtabakanın ön tarafında kaldığı için, uzağı iyi göremeyen (göz). **2** gözleri böyle olan (kimse). **3** *mec.* geleceği göremeyen (kimse).

miyopi *a. Fr. hek.* uzağı iyi görememe hastalığı.
miyoplaşma *a. mec.* miyoplaşmak eylemi.
miyoplaşmak *(nsz) mec.* ileriyi göremez olmak, gelecekte olacakları görememek. *ör. Bu siyasacıların laik devlete karşı ciddi bir tehdin varlığını görmeyecek denli miyoplaşacakları düşünülemezdi.*
miyopluk *a. Fr. T.* miyop olma durumu.
miyosen *a. Fr.* **1** *yerb.* üçüncü zamanın memelilerin ve maymunların gelişmiş olduğu dönemi. **2** bu dönemde çökelmiş olan katmanlar. **3** *s.* bu döneme değgin olan.
miza *a. İt.* (.' .) kumarda ortaya konulan para.
mizaç *a. Ar.* (. -) (insanda) içsel eğilimlerin, niteliklerin tümü, doğa, huy, yaradılış.
mizaçlı *s. Ar. T.* (. - .) yaradılışı, huyu herhangi bir özellikte olan. *ör. Uysal mizaçlı biridir.*
mizah *a. Ar.* (. -) ➻ **gülmece**.
mizahçı *a. Ar. T.* (. - .) ➻ **gülmececi**.
mizahi *s. Ar.* (. - -) ➻ **gülmeceli, gülmecesel**.
mizan *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** terazi. **2** tartı, ölçü aracı. **3** *mec.* ölçü. **4** *mat.* sağlama. **5** *tic.* bir tüccarın, belirli zamanlarda yaptığı, ticari durumunu, işinin genel sonucunu gösteren hesap özeti.
mizana *a. İt.* (. .' .) *den.* üç ya da daha çok direği olan yelkenli gemilerde arka direk.
mizanpaj *a. Fr.* (gazete, dergi, kitap gibi yayınlarda) sayfa düzeni.
mizanpili *a. Fr.* ıslak saçın bigudilerle sarılıp saç kurutma makinesiyle kurutulduktan sonra dalgalı kalacak biçimde yapılan saç tuvaleti.
mizansen *a. Fr.* **1** *tiy.* yönetmenin, bir oyunu anlamlı ve uyumlu bir biçimde sahneye koyma çalışmalarının tümü. **2** *mec.* bir durumu olduğundan değişik göstermek ereğini güden düzenleme.
Mn *kim.* manganez elementinin kimyasal simgesi.
mnemotekni *a. Fr.* birtakım çağrışımlardan yararlanarak, türlü alıştırmalar yaparak belleği geliştirme yöntemi.
Mo *kim.* molibden elementinin kimyasal simgesi.
mobil *s. Fr.* taşınabilir olan, devinen, devingen.
mobilet, -ti *a. Fr. (bir motosiklet markasından) ha.* küçük motosiklet.
mobilya *a. İt.* (. .' .) oturulan, yemek yenilen, çalışılan ve yatılan yerlerin döşenmesine yarayan taşınabilir eşyanın ortak adı. *ör. Yemek masası, divan, kitaplık vb. birer mobilyadır.*
mobilyacı *a. İt. T.* (. .' . .) **1** mobilya yapan ya da satan kimse. **2** mobilya yapılan yer ya da mobilya satılan dükkân.
mobilyacılık *a. İt. T.* mobilya yapma ya da satma işi.
mobilyalı *s. İt. T.* içinde mobilya bulunan, mobilyası olan, döşenmiş.
mobilyasız *s. İt. T.* içinde mobilya bulunmayan, mobilyası olmayan, döşenmemiş.
moda *a. İt.* (.' .) **1** süslenme özentisi ya da değişiklik gereksinimiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik. *ör. Bir zamanlar giyside çuval modası, saçlarda at kuyruğu modası yaygındı.* **2** belirli bir süre bir şeye karşı toplumca gösterilen aşırı, yaygın düşkünlük. *ör. Şimdi bir de Bodrum modası çıktı.* **3** *s.* geçici yeniliğe ve toplumun geçici beğenisine uygun olan. *ör. Bu yaz moda renk uçuk maviydi.* **moda olmak** (bir şey) yaygın duruma gelmek, toplumca yaygın olarak izlenmek, kullanılmak vb. **modası geçmek 1)** moda olmaktan çıkmak. **2)** *mec.* önemini yitirmek, tutulmaz olmak, eskimek.
modacı *a. İt. T.* (.' . .) moda işleriyle uğraşan, moda yaratan kimse.
modacılık *a. İt. T.* modacının işi.
modaevi, -ni *b. a. İt. T.* son modaya uygun giysilerin yapıldığı, tanıtıldığı ve satıldığı yer.
modalaşabilme *a. İt. T.* modalaşabilmek eylemi.
modalaşabilmek *(nsz) İt. T.* modalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
modalaşıverme *a. İt. T.* modalaşıvermek eylemi.
modalaşıvermek *(nsz) İt. T.* çabucak ya da kısa sürede modalaşmak.
modalaşma *a. İt. T.* modalaşmak eylemi.
modalaşmak *(nsz) İt. T.* moda durumuna gelmek, moda olmak.
modalaştırabilme *a. İt. T.* modalaştırabilmek eylemi.
modalaştırabilmek *(-i) İt. T.* modalaştırmak elinde olmak, modalaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Modacılar istediklerini modalaştırabiliyor.*
modalaştırma *a. İt. T.* modalaştırmak eylemi.
modalaştırmak *(-i) İt. T.* modalaşmasına yol açmak, modalaşmasını sağlamak.
model *a. Fr.* **1** ➻ **örnek**. **2** bir özelliği olan nesne ya da kişi. **3** ressam, yontucu, fotoğrafçı gibi bir sanatçıya poz veren kimse. **4** manken[2]. **5** (giyside) biçim. **6** giysi vb. örneklerini içinde toplayan dergi, moda dergisi. *ör. Bu örnek modelde var mıydı?* **7** (otomobil vb.de) tip. *ör. Yeni model arabalar çıktı.* **8** benzer, örnek. *ör. Annesinin modeli bir kızdı.* **9** örnek alınmaya değer şey ya da kimse. *ör. Oğlunu model olamıyorsun.* **model değiştirmek** *arg.* (sürücü) kaza yaparak arabasının kaportasında hasara yol açmak.
modelaj *a. Fr.* ➻ **oylumlama**.
modelci *a. Fr. T.* model, örnek hazırlayan sanatçı.
modelcilik *a. Fr. T.* model yapma sanatı.
modellik *a. Fr. T.* modelin[3,4] yaptığı iş ya da modelin mesleği.
modem *a. Fr. ("modulateur" ve "demodulateur" sözcüklerinden)* uzak yerlerdeki bilgisayarlar arasındaki bilgi iletişimini telefon hattı aracılığıyla sağlayan aygıt.
moderato *be. İt.* (. . .' .) *müz.* **1** tek başına kullanıldığında orta hızda bir tempoyu belirtir, parçanın orta hızda çalınacağını ya da söyle-

neceğini gösterir. **2** başka bir terimle birlikte kullanıldığında o terimin anlattığı temponun biraz yavaşlatılması gerektiğini belirtir.

modern *s. Fr.* içinde yaşanılan çağa, günlere uygun. *eş.* **çağcıl**. **modern mantık** kavramları sözcüklerle değil göstergelerle göstererek işlem yapan, matematiğe dayalı mantık. **modern matematik** mantığa ve simgelere dayalı matematik.

modernist, -ti *a. Fr.* modern olanı benimseyen, yenilikçi, çağcıl.

modernizasyon *a. Fr.* yenileştirme, çağcıllaştırma işi.

modernize *s. Fr.* çağcıl duruma getirilmiş, yenileştirilmiş. **modernize etmek** ➻ **çağcıllaştırmak**.

modernizm *a. Fr.* ➻ **çağcıllık**.

modernleşme *a. Fr. T.* ➻ **çağcıllaşma**.

modernleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **çağcıllaşmak**.

modernleştirilme *a. Fr. T.* ➻ **çağcıllaştırılmak**.

modernleştirilmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **çağcıllaştırılmak**.

modernleştirme *a. Fr. T.* ➻ **çağcıllaştırma**.

modernleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **çağcıllaştırmak**.

modernlik *a. Fr. T.* ➻ **çağcıllık**.

modifikasyon *a. Fr. yaşb.* ➻ **değişke**.

modistra *a. İt.* (. .' .) kadın terzi.

modül *a. Fr.* **1** *mim.* bir mimarlık yapıtında, yapının çeşitli bölümleri arasında orantı sağlamak için kullanılan ölçü birimi. **2** *fiz.* herhangi bir mekanik özelliği belirten katsayı. **3** bir uzay taşıtının bütünlüğü içinde yer alan bağımsız bölüm.

modülasyon *a. Fr.* **1** bir sesin çeşitli doğrultularda yayılması olayında görülen yeğinlik, vurgu, ton değişimlerinden her biri. **2** *fiz.* bir dalganın genlik, evre ve sıklığının bir yasaya göre zaman içinde farklılaşması. **3** *fiz.* iletilecek imi yüksek frekanslı taşıyıcı akıma sokmayı sağlayan yöntem. **4** *müz.* bir tondan başka bir tona geçiş. **5** *mim.* yapıyı oluşturan çeşitli öğelerde boyutların ortak bir ölçünün tam katları olmasını sağlayan ilke.

modüler *s. Fr. mim.* belli bir modüle dayanarak gerçekleştirilmiş olan (tasarım, yapı).

Moğol *ö. a.* **1** Moğolistan halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse. **2** *s.* Moğollara özgü, Moğollarla ilgili olan.

Moğolca *ö. a.* Moğol dili.

mok *a. arg.* bok, dışkı.

moka *a. (Yemen'deki Moka kentinin adından)* **1** Yemen'de yetişen, çok kokulu, en iyi nitelikli bir kahve. **2** bu kahveden yapılan içecek.

mokasen *a. Fr. (Kızılderili bir oymağın dilinden)* **1** Kuzey Amerika'da yaşayan Kızılderililerin giydiği, deriden yapılmış tek parça ayakkabı. **2** yumuşak derili, kısa ökçeli, bağsız ayakkabı.

mola *a. İt.* (.' .) **1** bir yolculuk, gezinti ya da işte, dinlenmek için verilen ara, uzunca duraklama. **2** *den.* bir halatı koyvermek için verilen buyruk. **3** *den.* gergin olmayan bir halatın ortasındaki bolluk. **4** *sp.* (uçantop ve sepettopunda) takımların oyun sırasında aldıkları birer dakikalık dinlenme süresi. **mola etmek** *den.* gergin bir halatı koyvermek. **mola taşı** hamalların sırtlarındaki yükü dayayarak dinlenebilmeleri için sokak kenarlarına konulmuş yüksekçe taş. **mola vermek** uzun süren bir yolculukta, yürüyüşte ya da çalışmada, dinlenmek için bir süre ara vermek, bir süre durup, oturup dinlenmek.

molas *a. Fr. yerb.* içinde karbon bulunan kumtaşı.

molekül *a. Fr. kim.* **1** elementleri ya da bileşikleri oluşturan ve onların özgül niteliklerini taşıyan en küçük birim. **2** (fiziksel kimyada) bir atomda bulunan ya da birkaç atomun birleşmesiyle oluşan, birkaç çekirdekli ya da elektronlu yapı. **3** *mec.* bir bütünün en küçük parçası, en küçük öğe.

moleküler *s. Fr.* molekülle ilgili, moleküle değgin.

molibden *a. Fr. kim.* simgesi Mo, atom sayısı 42, atom ağırlığı 95,94, yoğunluğu 10,2 olan, gümüş aklığında, kromla benzerlikler gösteren, kırılgan, çelik alaşımlarına giren bir element.

molibdin *a. Fr. min.* doğada ancak biçimlenmemiş olarak, soluk sarı renkte ve ipek parlaklığında toz ya da lifli kütleler durumunda bulunan, doğal molibden oksit.

molla *a. Ar.* **1** *tar.* büyük kadı. **2** *esk.* büyük bilgin. **3** *esk.* medrese öğrencisi. **4** *mec.* softa bozuntusu.

mollalık *a. Ar. T.* molla olma durumu.

molotofkokteyli, -ni *b. a. (eski Sovyetler Birliği siyasa adamlarından V. Mihayloviç Molotov'un adından)* bir şişeye benzin, makineyağı, deterjan ya da rendelenmiş sabun doldurularak oluşturulan, fitilli bir tür yangın bombası.

moloz *a. Yun.* **1** genellikle yapılardan atılan, taş kırıntıları, toprak ve kireç vb.den oluşan döküntü. **2** *mec.* hiçbir işe yaramaz, değersiz şey ya da kimse. **moloz duvar** moloz taşlarla yapılan duvar. **moloz taş** kaba, pürüzlü bir taş.

molozlama *a. Yun. T. arg.* molozlamak eylemi.

molozlamak *(nsz) Yun. T. arg.* ➻ **molozlaşmak**.

molozlaşma *a. Yun. T. arg.* molozlaşmak eylemi.

molozlaşmak *(nsz) Yun. T. arg.* değeri düşmek, işe yaramaz olmak, yaşlanmak.

molozlu *s. Yun. T.* içinde moloz[1] bulunan (yer). *ör. Molozlu arazinin temizlenmesi gerekiyor.*

molozluk *a. Yun. T.* **1** molozla dolu toprak yığını. **2** *mec.* işe yaramaz olma durumu, değersizlik.

moment, -ti *a. Al. fiz.* kuvvetin, bir cismi, bir nokta ya da eksen çevresinde döndürme etkisini belirleyen vektör niceliği.

monadizm *a. Fr. fels.* ➻ **monatçılık**.

monarşi *a. Fr. topb.* siyasal gücün bir tek kişinin elinde bulunduğu ve yönetimin genellikle kalıt yoluyla aile bireylerine geçtiği devlet biçimi.*eş.* **tekerklik**.
monarşist, -ti *a.* ve *s. Fr. topb.* monarşiyi savunan, monarşi yandaşı (kimse, görüş). *eş.* **tekerkçi**.
monarşizm *a. Fr. topb.* monarşi yandaşlarının siyasal öğretisi. *eş.* **tekerkçilik**.
monat *a. Fr. fels.* **1** (Eski Yunan felsefesinde) bölünemez, parçalanamaz birlik. **2** (filozof Leibniz'e göre) artık bölünemez bir birlik olan sonsuz sayıdaki tözlerin her biri.
monatçı *a.* ve *s. Fr. T. fels.* monatçılık yandaşı (kimse, düşünce).
monatçılık *a. Fr. T. fels.* evrenin monatlardan oluştuğunu öne süren Alman felsefecisi G. Wilhelm Leibniz'in öğretisi.
monden *s. Fr.* **1** toplum yaşamıyla ilgili. **2** yüksek sosyete yaşamını seven, zevk ve eğlenceye düşkün (kimse).
monem *a. Fr. dil.* ➻ **biçimbirim**.
mongolizm *a. Fr. hek.* ve *ruhb.* çekik gözlü, yarık dilli, basık kafalı ve yumuşak kemikli bir yapıyla birlikte görülen doğal geri zekâlılık.
monist, -ti *a. Fr. fels.* ➻ **tekçi**.
monitör *a. Fr.* **1** (her türlü çalışmalarda, özellikle sporda) yetiştirici. **2** *fiz.* ses dalgası iletiminde, iletimi kesmeden ve bozmadan niteliğini denetleyen düzenek. **3** *fiz.* ışınım yeğinlik düzeyini algılayıp ölçen aygıt. **4** televizyon yayımcılığında görüntüyle sesin eşlenmesi, görüntü seçimini gerçekleştirme, görüntüyü yayımlama gibi işlerin denetlenmesinde kullanılan aygıt. **5** (bilgisayarda) görüntü sinyalini görüntüye çeviren, ekranında görüntünün oluştuğu aygıt, bilgisayarın bir televizyon aygıtına benzeyen bölümü.
monizm *a. Fr. fels.* ➻ **tekçilik**.

> **mono-** *Yun. (önek)*
> Yunanca "monos" [yalnız, tek] sözcüğünden alınmış ve batı dillerinde birçok sözcüğün bileşimine önek olarak girmiş olan bir sözcük. Türkçeye batı dillerinden girmiş bulunan birçok sözcükte, özellikle terimlerde bu anlamıyla yer almıştır.

monoblok *s. Fr.* ➻ **tekgövde**.
monogam *s. Yun. topb.* ➻ **tekeşli**.
monogami *a. Fr. topb.* ➻ **tekeşlilik**.
monografi *a. Fr. yaz.* ünlü bir kimsenin yaşamını, bir yazarın, sanatçının yaşamını ve yapıtlarını ya da herhangi bir alanda tek bir konuyu ele alan ve onu özgün bir görüşle inceleyen uzunca inceleme yazısı. *eş.* **tekyazı**.
monokl, -lü *a. Fr.* tek gözde, kaş kemerinin altına sıkıştırılarak kullanılan gözlük camı.
monoksit *a. Fr. kim.* molekülünde bir tek oksijen atomu bulunan oksit.
monolog *a. Fr.* **1** *tiy.* bir oyunda, kişilerden birinin sahnede yalnız kaldığında kendi kendine yaptığı, duygularını, niyetlerini açığa vuran konuşma. *eş.* **söyleni**. **2** *tiy.* dinleyicilere bir kişinin anlattığı, genellikle güldürücü olay. **3** *mec.* bir kimsenin, yanındakilere konuşma fırsatı vermeksizin yaptığı konuşma.
monopol, -lü *a. Fr.* ➻ **tekel**.
monotayp *a. İng.* ➻ **monotip**.
monoteist, -ti *a. Fr.* ➻ **tektanrıcı**.
monoteizm *a. Fr.* ➻ **tektanrıcılık**.
monotip *a. Fr.* harfleri ayrı ayrı döken dizgi makinesi.
monoton *a. Fr.* ➻ **tekdüze**. *ör. Söylevci, monoton bir sesle konuşuyordu.*
monotonlaşma *a. Fr. T.* ➻ **tekdüzeleşme**.
monotonlaşmak *(nsz) Fr. T.* ➻ **tekdüzeleşmek**.
monotonlaştırma *a. Fr. T.* ➻ **tekdüzeleştirme**.
monotonlaştırmak *(-i) Fr. T.* ➻ **tekdüzeleştirmek**.
monotonlaştırılma *a. Fr. T.* ➻ **tekdüzeleştirilme**.
monotonlaştırılmak *(nsz) Fr. T.* ➻ **tekdüzeleştirilmek**.
monotonluk *a. Fr. T.* ➻ **tekdüzelik**.
monsenyör *a. Fr.* **1** *esk.* Hıristiyan prenslerine verilen san. **2** (Hıristiyanlıkta) yüksek aşamalı din adamlarına verilen san.
mont *a. İng. (İngiliz generali Montgomery'nin adından)* Türkiye'de önceleri montgomeri de denilen, belin biraz üstünde kalan, uzun ya da kısa kollu, yakalı ya da yakasız olabilen, genellikle fermuarla kapanan bir tür ceket.
montafon *a. Al. (Avusturya'nın Montafon bölgesinin adından)* anayurdu Avusturya olan, süt verimi yüksek bir sığır ırkı.
montaj *a. Fr.* ➻ **kurgu**[3,4].
montajcı *a. Fr. T.* ➻ **kurgucu**.
montajcılık *a. Fr. T.* ➻ **kurguculuk**.
monte etmek *(-i) Fr. T.* ➻ **kurmak**[1], **kurgulamak**[1].
mor *a.* **1** menekşerenginin kırmızıya çalanı, kırmızıyla mavinin karışımından oluşan renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Mor gömlekli çocuk kim?* **3** *arg.* (ispirto içicileri için) boyalı ispirto. **4** *arg.* morfin. **mor etmek** *arg.* (birini) utanılacak bir duruma sokmak. **mor olmak** *arg.* utanılacak bir duruma düşmek.
moral, -li *a. Fr.* insanın güçlüklere, tehlikelere vb. dayanabilme gücü, yürek gücü, ruhsal güç, iç güç. **moral eğitimi** morali güçlendirme. **moral vermek** bir kimsenin ruhsal direnme gücünü artırmak, bir kimseyi desteklemek, yüreklendirmek. **morali bozulmak 1)** içsel, ruhsal direnme gücü azalmak, sarsılmak. **2)** *ha.* sinirlenmek. **(birinin) moralini bozmak 1)** (bir kimsenin) içsel, ruhsal direnme gücünü azaltmak, sarsmak. **2)** *ha.* (bir kimseyi) sinirlendirmek.
moralist, -ti *a. Fr.* ➻ **törelci**.
moralizm *a. Fr.* ➻ **törelcilik**.
moralman *be. Fr.* moral olarak, moral bakımından, içsel, ruhsal yönden.

morarabilme *a.* morarabilmek eylemi.
morarabilmek *(nsz)* morarması olanak içinde olmak ya da morarla olasılığı bulunmak.
morarış *a.* morarmak eylemi ya da biçimi.
morarıverme *a.* morarıvermek eylemi.
morarıvermek *(nsz)* çabucak morarmak.
morarma *a.* morarmak eylemi.
morarmak *(nsz)* **1** morlaşmak, mor duruma gelmek, mor bir renk almak. **2** herhangi bir sıkıntı, hastalık ya da ezilme vb. nedeniyle, vücudun bir yeri mor bir renk almak.
morartabilme *a.* morartabilmek eylemi.
morartabilmek *(-i)* morartmak elinde olmak, morartma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
morartı *a.* (vücutta) morarmış olan yer, morluk[2].
morartma *a.* morartmak eylemi.
morartmak *(-i)* **1** mor renkli bir duruma getirmek, mor renk vermek. **2** (vücudun herhangi bir yerinin) morarmasına yol açmak.
moratoryum *a. Fr.* (. . .' .) bir ülkede, savaş durumu ya da benzeri olağanüstü dönemlerde, devletin ödeme süresi gelmiş borçlarını yasayla ertelemesi.
moren *a. Fr.* ➻ **buzultaş**.
morfem *a. Fr. dil.* ➻ **biçimbirim**.
morfin *a. Fr.* afyondan elde edilen, safken beyaz ve billursu bir toz durumunda bulunan, uyuşturucu özelliği olan önemli bir alkaloit. **morfin atmak** *arg.* laf dokundurmak.
morfinlenme *a. Fr. T.* morfinlenmek eylemi.
morfinlenmek *(nsz) Fr. T.* morfinle uyuşturulmak.
morfinoman *s. Fr.* uyuşturucu olarak morfin kullanma alışkanlığı olan (kimse).
morfinomanlık *a. Fr. T.* morfin kullanma alışkanlığı.
morfoloji *a. Fr.* ➻ **yapıbilim**.
morfolojik *s. Fr.* ➻ **yapıbilimsel**.
morg *a. Fr.* **1** hastanelerde, ölülerin konulduğu, bekletildiği, soğuk hava deposu gibi yer. **2** savcılıkça kovuşturmayı gerektiren olaylar sonucu ya da birdenbire ve kuşkulu biçimdeki ölümlerde, ölüm nedeninin saptanması ve ölünün kimliğinin belirlenmesi için otopsi yapılan resmi yer. **morg raporu** ölülerin incelenmesinden ve otopsisinden sonra düzenlenen rapor. **morga kaldırma** ölülerin incelenmek ve otopsi için morga[2] götürülmesi.
morina *a. İng.* (. .' .) *hayb.* mezgitgillerden, soğuk denizlerde, özellikle kuzey denizlerinde yaşayan, boyu iki metreyi bulabilen, karaciğerinden balık yağı elde edilen, eti yenilen bir balık.
morlaşma *a.* morlaşmak eylemi.
morlaşmak *(nsz)* rengi mor bir duruma gelmek, mor bir renk almak, morarmak.
morluk *a.* **1** mor olma durumu. **2** (vücutta) morarmış yer, morartı.
morötesi, -ni *b. a.* dalga boyları yaklaşık 4000 angströmle 200 angström arasında olan, mor ışının ötesinde yer alan, yapay olarak da elde edilerek hekimlikte kullanılan, gözle görülemeyen bir ışınım.*eş.* **ültraviyole**.
mors (I) *a. İng. (bulucusu Amerikalı ressam Samuel F. Morse'un adından)* **1** telgraf haberleşmesinde kullanılan, nokta ve çizgiden oluşan bir abecesi bulunan telgraf sistemi. **2** bu imleri almaya ve göndermeye yarayan aygıt. **mors alfabesi** telgraf haberleşmesinde kullanılan, nokta ve çizgilerden oluşan abece.
mors (II) *a. Fr. hayb.* morsgillerden, Atlantik Okyanusu'nun kuzey bölümünde yaşayan, yaklaşık 4 metre boyunda, derisi, dişi ve yağı için avlanan memeli bir hayvan.
morsalkım *b. a. bitb.* baklagillerden, salkım durumunda mor, mavi, pembe, beyaz çiçekler açan bir sarmaşık.
morsgiller *ç. a. Fr. T. hayb.* memeliler sınıfının yüzgeçayaklılar alttakımına giren bir familya.
mort *a.* ve *s. İt. arg.* ölü, ölmüş. **mort etmek** *arg.* (birini) öldürmek. **mort** (ya da **morto**) **olmak** *arg.* ölmek.
mortlama *a. İt. T. arg.* mortlamak eylemi.
mortlamak *(nsz) İt. T. arg.* ölmek.
mortlatma *a. İt. T. arg.* mortlatmak eylemi.
mortlatmak *(-i) İt. T. arg.* **1** ölmesine yol açmak ya da öldürmek. **2** kumarda bütün parasını alarak yenmek, beş parasız bırakmak.
morto *a. İt.* (.' .) *arg.* ölü. **mortoyu çekmek** *arg.* ölmek.
mortocu *a. İt. T.* (.' . .) **1** (Hıristiyanlarda) cenaze işleriyle uğraşan kimse, cenaze kaldırıcı. **2** *mec.* (Hıristiyanlarda) cenazelerde okuduğu dualar için aldığı paralarla geçimini sağlayan kimse. **3** *arg.* papaz ya da imam.
mortu *a. İt. T.* (.' .) *arg.* ➻ **mort, morto. mortuyu çekmek** *arg.* ➻ **mortoyu çekmek**.
mortucu *a. İt. T.* (.' . .) *arg.* ➻ **mortocu**.
moruk *a. Erm. arg.* **1** yaşı oldukça ilerlemiş erkek, yaşlı, ihtiyar erkek. **2** (gençlere göre) yaşlı ana, baba ya da her ikisi. *ör. Bizim moruklar uyumuştur şimdi.*
moruklama *a. Erm. T. arg.* moruklamak eylemi.
moruklamak *(nsz) Erm. T. arg.* ➻ **moruklaşmak**.
moruklaşma *a. Erm. T. arg.* moruklaşmak eylemi.
moruklaşmak *(nsz) Erm. T. arg.* yaşı çok ilerlemek, iyice yaşlanmak.
morula *a. Lat.* (.' . .) *yaşb.* yumurta gözesinin embriyon oluşurken gelişerek aldığı ilk biçim.
morumsu *s.* mora yaklaşan, moru andıran, mora çalan.
morumtırak *s.* morumsu.
moskof *a.* ve *s. (Moskof özel adından) ha.* acımasız, zalim (kimse).
Moskof *ö. a. ha. esk.* Rus.
moskofcamı, -nı *b. a. min.* ak renkli mika.
moskofluk *a. ha.* **1** moskof olma durumu, acımasızlık, zalimlik. **2** *mec.* acımasızca davranış.

moskoftoprağı, -nı *b. a.* maden parlatmak için kullanılan, sarı renkte ve gevrek bir taş.
mosmor *s.* (.' .) her yeri, her yanı mor ya da çok koyu mor. **mosmor olmak** (ya da **kesilmek**)**1)** herhangi bir nedenle morarmak. *ör. Kapıyı sıkışan parmağım mosmor oldu.***2)** utançla ya da kızgınlıkla renk değiştirmek. *ör. Yalancı denilince mosmor kesildi.*
mostra *a. İt.* (.' .) **1** bir şeyden örnek olarak göstermeye yarayan parça, örnek. **2** *arg.* kişinin dış görünüşü. **mostra olmak** *arg.* kendini gülünç duruma düşürmek. **mostrasına bakmak** *arg.* (bir şeyin) en ağırıyla, en sertiyle, tam bir örneğiyle karşılaşmak. **mostrasını bozmak** *arg.* (birini) küçültücü bir davranışta bulunmak ya da dövmek, hırpalamak. **mostrayı bozmak** *arg.* dış görünümünü, giyim kuşamını, gösterişini yitirmek.
mostralık *a. İt. T.* (.' . .) **1** bir şeyden örnek olarak göstermek üzere seçilen şey, örnek. **2** *arg.* benzerlerinden daha iyi, daha güzel görünen nesne ya da kimse. **3** *arg.* kötü ya da yersiz davranışlarıyla göze batan kimse.
motamot *s.* ve *be. Fr.* (söz aktarma, çeviri vb. için) olduğu gibi, sözcüğü sözcüğüne.
motel *a. Fr. ("moteur" ve "hotel" sözcüklerinden)* genellikle işlek karayolları üzerinde bulunan, motorlu taşıtlarla ya da taşıtlarıyla yolculuk edenlerin arabalarını güvenlik içinde park etmelerine olanak veren, barınma, yeme içme vb. gereksinimlerini karşılayan küçük otel.
motelci *a. Fr. T.* motel işleten kimse.
motelcilik *a. Fr. T.* motel işletme işi.
motif *a. Fr.* **1** kendi başlarına bir bütün, bir birlik olan ve yan yana gelince bir bezek, süs oluşturan süsleme öğelerinden her biri.*eş.* **örge**. **2** bir yapıtta sık sık yinelenen süsleyici öğe. **3** *müz.* bestenin bir parçasına türlü yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük bir birim.
motifli *s. Fr. T.* motifi olan, motiflerle bezenmiş.
motivasyon *a. Fr.*, **güdülenme**.
motive *s. Fr.* Türkçede tek başına kullanılmaz,"canlının belli güdülerini devinime geçirerek onu eylemi itmek" anlamındaki ***motive etmek*** sözünde geçer. **motive etmek** ➻ **güdülemek**.
moto- *a. Fr.* motor sözcüğünün kısaltılmışı olarak kimi sözcüklerde önek gibi yer alır; örneğin mototren, motopomp gibi.
motokros *a. İng. sp.* belli ve çok uzun bir yolda dağ, çukur, ırmak vb. aşılarak yapılan motosiklet yarışı.
motopomp *a. Fr.* motorlu tulumba.
motor *a. Fr.* **1** herhangi bir enerji türünü makine enerjisine dönüştüren aygıt. *ör. Benzin motoruyla işleyen bir sandalı vardı.* **2** akaryakıt motoruyla işleyen küçük deniz taşıtı. *ör. Üsküdar'a dolmuş motorları çalışıyordu.* **3** *ha.* motosiklet. **4** *ha.* traktör. **5** *arg.* orospu. **motoru bozmak** (ya da **bozulmak**) *arg.* ishal olmak. **motorun suyunu değiştirmek** *arg.* işemek.
motorbot, -tu *b. a. İng.* motorla çalışan küçük deniz taşıtı.
motorcu *a. Fr. T.* motor[2] işleten kimse.
motorculuk *a. Fr. T.* motor[2] işletme işi.
motorin *a. Fr.* kimi motorlu taşıtları çalıştırmada kullanılan, petrol ürünlerinden bir akaryakıt.
motorize *s. Fr. ask.* motorlu taşıtlarla donatılmış (kıta ya da birlik).
motorlu *s. Fr. T.* motorla çalışan, motoru olan. **motorlu taşıt** iki ya da daha çok dingilli, motor gücüyle yürüyen, karayollarında insan ya da yük taşımada vb. kullanılan araçların genel adı.
motorsuz *s. Fr. T.* motoru olmayan.
motoryağı, -nı *b. a. Fr. T.* motorlarda sürtünmeyi azaltarak aşınmayı önlemeye yarayan bir tür yağ.
motosiklet, -ti *a. Fr.* motor silindirinin oylumu 125 santimetre küpten büyük olan, iki tekerlekli motorlu taşıt.
mototren *a. Fr.* akaryakıtla ya da elektrikle çalışan bir motorla yol alan, yolcu taşımada kullanılan demiryolu taşıtı.
motris *a. Fr.* birkaç arabalı bir katarda elektrik motoru ya da patlamalı motorla çalışan ve katardaki arabaları çeken taşıt.
moza *a ha..* ➻ **mozak**.
mozaik *a. Fr.* **1** türlü renklerde ve küçük küp **(II)**[1] biçiminde mermer, taş ya da pişmiş toprak parçalarının yan yana getirilip yapıştırılması yoluyla yapılan resim ya da süsleme işi. **2** bu iş için kullanılan renkli parçalar. **3** ince kum, çimento ve küçük mermer parçalarından oluşan karışımla yapılan döşeme vb. sıvası. *ör. Merdivenlerin mozaiği kararmış.* **4** çiçek ve yaprakların türlü biçimler oluşturacak biçimde düzenlendiği bahçe bölümü. **5** tatlı bisküvi parçalarıyla yapılan kakaolu pasta. **6** *s.* çimento içine küçük mermer parçaları konulup dondurularak yapılan (döşeme, merdiven vb.).
mozaikçi *a. Fr. T.* **1** mozaik[2] yapan ya da satan kimse. **2** yapılarda mozaik işlerini düzenleyen, yapan kimse.
mozak *a. ha.* domuz yavrusu.
mozole *a. Fr.* büyük ve gösterişli, görkemli gömüt.
moz olmak *arg.* içki içerek ya da uyuşturucu kullanarak kendinden geçmek, sızıp kalmak.
möble *a. Fr.* ➻ **mobilya**.
mönü *a. Fr.* **1** bir lokantada ve benzeri bir yerde, bulunan yemeklerin listesi. **2** sofraya çıkarılacak yemeklerin tümü. **3** (bilgisayarda) kullanıcının, hiçbir teknik yöntem bilmeden bile yazılımı çalıştırabilmesine yardımcı olacak, yürütülecek bir işlemi seçebileceği seçenekler listesi.
mösyö *a. Fr.* **1** Fransızcada erkeklere verilen san. **2** Türkçede (yabancı erkekler için) bay.
mu (soru eki) ➻ **mi (I)**.
muaccel *s. Ar. esk.* **1** acele olunmuş. **2** *huk.* hemen, peşin ödenmesi gereken.

muaddel *s. Ar.* değişikliğe uğramış, değiştirilmiş, değişik.
muadele *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** denklik, eşitlik. **2** *mec.* çözülmesi gereken, anlaşılmaz iş. **3** *mat.* ➻ **denklem**.
muadelet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* denklik, eşdeğerlik, eşitlik.
muadil *s. Ar.* (. - .) *esk.* denk, eş, eşdeğer, eşit.
muaf *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** kendisine uygulanmayan, ayrı tutulan, bağışlanmış olan. **2** ayrıcalık tanınmış olan. **3** özgür, serbest. **muaf olmak** bir görevden, bir yükümlülükten bağışık tutulmak. **muaf tutmak** birini, bir görevden, bir ödevden bağışlamak, birine bir yükümlülükte ayrıcalık tanımak. **muaf tutulmak** bir yükümlülüğün dışında tutulmak.
muafiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** kendisine uygulanmama, bir yükümlülükten bağışık tutulma, bağışıklık. **2** *yaşb.* ➻ **bağışıklık**. **muafiyet sınavı** öğrencinin belli bir alandaki bilgisinin durumunu saptamak ve gerekirse o alandaki yükümlülükten bağışık tutmak için yapılan sınav. **muafiyet tanımak** belli bir yükümlülüğü yerine getirmesini istememek.
muaflık *a. Ar. T.* (. - .) muaf olma durumu.
muahede *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **antlaşma**.
muaheze *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** ayıplama, kınama, paylama. **2** eleştirme, eleştiri. **muaheze etmek** (birini) ayıplamak, kınamak, paylamak.
muahhar *s. Ar. esk.* sonraya bırakılmış, ertelenmiş, daha sonraki.
muakkip *s. Ar.* (**k** 'ler kalın okunur) *esk.* **1** arkasından giden, izleyen. **2** (işi) yürüten.
muallak, -kı *s. Ar. esk.* **1** asılı, asılmış. **2** *mec.* sonuca bağlanmamış, sürüncemede kalmış. **3** *mec.* bağlı. **muallakta kalmak** (ya da **olmak**) (bir konu, iş) sonuca bağlanmadan öylece kalmak.
muallel *s. Ar. esk.* eksik, sakat.
muallim *a. Ar. esk.* ➻ **öğretmen**.
muallime *a. Ar. esk.* kadın öğretmen.
muallimlik *a. Ar. T. esk.* ➻ **öğretmenlik**.
muamelat, -tı *ç. a. Ar.* (. - . -) *esk.* ➻ **işlem**.
muamele *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** davranma, davranış. **2** tutum, yol, iz. **3** ➻ **işlem**. **4** *arg.* cinsel ilişki. **muamele çekmek** *arg.* **1)** cinsel ilişkide bulunmak. **2)** sevişmenin bütün inceliklerini uygulamak. **muamele etmek** (birine ya da bir şeye şöyle ya da böyle) davranmak. **muamele görmek** (kendisine şöyle ya da böyle) davranılmak. *ör. Onlardan iyi muamele görmek olanaksızdır.*
muameleci *a. Ar. T.* (. - . . .) *arg.* **1** iyi sevişen. **2** orospu. **3** pezevenk.
muamma *a. Ar.* (. . -) **1** bilmece. **2** *mec.* anlaşılmaz iş.
muannit *s. Ar. esk.* inatçı.
muaraza *a. Ar.* (. - . .) *esk.* çekişme, kavga.
muare *a. Fr.* **1** dalgalı parıltılar verilmiş olan bir tür kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış.
muarefe *a. Ar.* (. - . .) *esk.* tanışıklık.
muarız *s. Ar.* (. - .) *esk.* karşı çıkan, karşı koyan, karşıcı.
muasır *s. Ar.* (. - .) *esk.* **1** aynı yüzyıl içinde yer alan. **2** çağdaş.
muasırlaşma *a. Ar. T.* ➻ **çağdaşlaşma**.
muasırlaşmak *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) ➻ **çağdaşlaşmak**.
muaşeret, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* birbiriyle toplumsal ilişkiler içinde bulunma.
muattal *s. Ar. esk.* **1** işlemez, kullanılmaz duruma gelmiş. **2** işsiz güçsüz, boş.
muattar *s. Ar.* hoş kokulu.
muavenet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* yardım.
muavin *s. Ar.* (. - .) *esk.* **1** yardım eden, yardımcı. **2** *a.* bir yöneticinin işine yardım eden, onun yokluğunda yerine bakan kimse.
muayene *a. Ar.* (. - . .) **1** *hek.* bir hekimce yapılan, bir kimsenin hasta olup olmadığını ya da hastalığının nerede olduğunu araştırma işlemi. **2** gözden geçirme, inceleme, denetleme, yoklama. *ör. Havaalanında gümrük muayenesi uzun sürdü.* **muayene etmek 1)** (hekim) bir kimsenin hasta olup olmadığını ya da hastalığının nerede olduğunu araştırmak. **2** araştırmak, denetlemek, incelemek, yoklamak. **muayene olmak** (bir kimse) bir hekime görünmek, bir hekimce bakılmak.
muayeneci *a. Ar. T.* (. - . . .) araştıran, denetleyen, inceleyen, yoklayan kimse.
muayenehane *b. a. Ar. Far.* (. - . . - .) hekimlerin hastalarını kabul ettikleri, muayene ettikleri yer.
muayyen *s. Ar. esk.* **1** kesin olarak belirlenmiş, belirli, belli. **2** kararlaştırılan.
muayyeniyet, -ti *a. Ar.* belli olma durumu, belirlilik, bellilik.
muazzam *s. Ar. esk.* **1** çok büyük, çok iri, koskocaman, koskoca. **2** alışılmışın, olağanın sınırlarını aşan. **3** *mec.* çok güçlü, çok önemli.
muazzep *s. Ar. esk.* acı, sıkıntı çeken.
muazzez *s. Ar.* saygı duyulan, aziz bilinen.
mubah *s. Ar.* (. -) **1** yapılmasında din yönünden herhangi bir sakınca bulunmayan. **2** *mec.* yapılmasında sakınca görülmeyen. **mubah görmek** hoş görmek, sakıncasız bulmak.
mubayaa *a. Ar.* (. - . .) *esk.* satın alma.
mubayaacı *a. Ar. t.* (. - . . .) *esk.* satın alan, satın alma işine bakan kimse.
mucibince *be. Ar. T.* (- . .' .) *esk.* gereğince.
mucip *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** gerektiren, gerektirici. **2** *a.* gerekçe, neden. **mucip olmak** gerektirmek. **mucip sebep** *huk.* gerekçe.
mucir *a.* ve *s. Ar.* (- .) *esk.* (bir şeyi) kiraya veren (kimse).
mucit *a. Ar.* (- .) **1** yeni bir buluş ortaya koyan kimse. *eş.* **buluşçu**. **2** *s.* yaratan, yaratıcı.
mucize *a. Ar.* (- . .) **1** akıl yoluyla açıklanamayan, bu yüzden de Tanrısal bir güç tarafından yaratıldığına inanılan doğaüstü olay.*eş.* **tansık**. **2** insanları hayran bırakan olağanüstü olay ya da şey. **3** *s. mec.* olağanüstü, şaşırtıcı. **mucize göstermek** (ya da **yaratmak**) insan-

ları hayran bırakan olağanüstü bir olay gerçekleştirmek. *ör. Halkımız Kurtuluş Savaşı'nda mucize göstermiştir.* **mucize kabilinden** umulmadık, beklenmedik bir biçimde.

mucizeli *s. Ar. T.* (- . . .) mucize niteliği olan, içinde mucize bulunan, mucizeyi andıran.

mucizevi *s. Ar.* (- . . -) *esk.* mucizeyi andıran, mucizeyle ilgili.

mucuk *a. ha.* sürüler halinde uçuşan, insanların ve hayvanların ağızlarına, gözlerine, kulaklarına kaçarak onları rahatsız eden, tatarcığa benzer, çok küçük bir sinek.

mucur *a. Erm.* **1** kömür kırıntısı. **2** yol yapımında kullanılan taş kırıntısı. **3** bir nesnenin işe yaramayan, atılan bölümü.

muço *a. İt.* (.' .) **1** *den.* gemicilik bilgisi olmayan, henüz acemi durumdaki tayfa çocuk, tayfa yamağı. **2** meyhaneci çırağı.

mudi, -i *a. Ar.* (- -) faiz elde etmek ereğiyle bankaya para yatıran kimse. *eş. yeni* **yatırman**.

mufassal *s. Ar. esk.* ayrıntılı.

mufla *a. Fr.* (.' .) *kim.* cisimleri, aleve değdirmeksizin ateşin etkisine uğratmakta yararlanılan büyük toprak kap.

muflon *a. Fr.* ➻ **müflon**.

mugaddi *s. Ar.* (. . -) *esk.* besin değeri yüksek olan, besleyici (yiyecek).

mugalata *a. Ar.* (. - . .) ➻ **yanıltmaca**.

mugayir *s. Ar.* (. - .) *esk.* aykırı, uymaz.

muğber *s. Ar. esk.* gücenik, gücenmiş, küskün. **muğber olmak** gücenmek, küsmek.

muğlak, -kı *s. Ar. esk.* anlaşılması zor, anlaşılmaz, çapraşık, karışık (söz, iş, konu).

muhabbet, -ti *a. Ar.* **1** sevgi. **2** dostça bir arada oturup konuşma, söyleşi. **muhabbet beslemek** (birine) sevgi duymak. **muhabbet etmek** bir arada oturup dostça söyleşmek. **muhabbet iki baştan olur** "birbiriyle ilişkileri bulunan iki kişinin iyi geçinebilmeleri için yalnız birinin iyi, geçimli olması yetmez, her ikisi de geçimli, iyi olmalıdır" anlamında söylenir. **muhabbet tellalı** kadınla erkek arasında yolsuz ilişkilere aracılık eden kimse, pezevenk.

muhabbetçiçeği, -ni *b. a. Ar. T. bitb.* muhabbetçiçeğigillerden, Akdeniz ikliminde yetişen, yaklaşık altmış türü bulunan, bahçe ve saksı çiçeği olarak da yetiştirilen, çiçekleri dal ucunda kömeç durumunda olan, yeşilimsi beyaz ya da sarımtırak ve hoş kokulu çiçekler açan, çok yıllık otsu bir bitki.

muhabbetçiçeğigiller *ç. b. a. Ar. T. bitb.* ayrı taçyapraklı, ikiçenekli, çiçekli bitkiler sınıfı.

muhabbetkuşu, -nu *b. a. Ar. T. hayb.* papağangillerden, anayurdu Avustralya olan, kafeslerde beslenen ve üretilen, eşine çok düşkün, sarı ve yeşil karışımı külrengi tüylü, uzun ve sivri kuyruklu, güzel, küçük bir kuş.

muhaberat, -tı *ç. a. Ar.* (. - . -)*esk.* haberleşmeler, yazışmalar.

muhabere *a. Ar.* (. - . .) *esk.* haberleşme, yazışma. **muhabere etmek** *esk.* haberleşmek, yazışmak. **muhabere sınıfı** *ask.* savaşta haberleşme düzeninin kurulmasını, düşmanın elektronik araçlar kullanmasını engellemeyi ya da bunu sınırlandırmayı sağlayan yardımcı sınıf.

muhabereci *a. Ar. T.* (. - . . .) *ask.* muhabere sınıfından olan asker.

muhabir *a. Ar.* (. - .) **1** gazetelerde, haber ajanslarında çalışan ve haber toplayıp bunlara ulaştıran, haberleri bildiren, yazan kimse. *eş. yeni* **bildirmen**. **2** herhangi bir kuruluşun, özellikle bir ticaret kuruluşunun çalışmasıyla ilgili olarak merkezle başka bir ülke arasında bağlantıyı sağlayan görevli kimse ya da kuruluş.

muhabirlik *a. Ar. T.* (. - . .) **1** muhabir olma durumu. **2** muhabirin yaptığı iş, muhabirin görevi.

muhaceret, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** göç etme, göç. **2** *huk.* (oturmakta olduğu ülkeden) yabancı bir ülkeye, yerleşmek ereğiyle gitme. **muhaceret etmek 1)** göçmek. **2)** oturduğu ülkeden ayrılıp, yerleşmek ereğiyle bir başka ülkeye gitmek.

muhacim *s. Ar.* (. - .) *esk.* saldırıda bulunan, saldıran, saldırıcı.

muhacir *a.* ve *s. Ar.* (. - .) ➻ **göçmen**. **muhacir arabası** dört tekerlekli, yaysız, üstü ve yanları örtülü araba.

muhacirlik *a. Ar.T.* (. - . .) ➻ **göçmenlik**.

muhafaza *a. Ar.* (. - . .) koruma, saklama. **muhafaza altına almak** korumaya almak, korunmasını sağlamak, bir yere kapatarak korumak. **muhafaza edilmek** korumak eylemine konu olmak, korunmak, saklanmak. **muhafaza etmek** (bir şeyi) olduğu gibi tutmak, korumak, saklamak.

muhafazakâr *s.* ve *a. Ar. Far.* (. - . . -) ➻ **tutucu**.

muhafazakârlaşma *a. Ar. Far. T.* (. - . . . . .) muhafazakârlaşmak eylemi.

muhafazakârlaşmak *Ar. Far. T.* (. - . . . . .) ➻ **tutuculaşmak**.

muhafazakârlık *a. Ar. Far. T.* (. - . . . .) ➻ **tutuculuk**.

muhafız *a. Ar.* (. - .) **1** birini ya da bir şeyi koruyan, kollayan, gözeten kimse, koruyucu. **2** *tar.* bir kalenin ya da bir kentin korunmasını, düzenini ve güvenliğini sağlamakla görevli komutan. **muhafız alayı** (ya da **kıtası**) devlet başkanlarını korumakla görevli askeri birlik.

muhafızlık *a. Ar. T.* (. - . .) **1** muhafız olma durumu. **2** muhafızın görevi.

muhakeme *a. Ar.* (. - . .) **1** birbirine karşı savları olan iki yanı dinleyerek bir yargıya varma, yargılama. **2** akıl yürütme, uslamlama, usavurma. **3** *mec.* bir sorunu çözebilmek için çıkar yol arama. **muhakeme etmek 1)** yargılamak. **2)** akıl yürütmek, usavurmak, uslamlamak. **muhakeme yürütmek** akıl yürütmek, soruna çözüm aramak, düşünmek.

muhakkak, -kı *s. Ar.* **1** doğruluğu, gerçekliği kesin olarak bilinen, gerçek olduğu kesinleşmiş olan. **2** *be.* kesin olarak, kesinlikle.

muhal, -li *s. Ar.* (. -) *esk.* olması, gerçekleşmesi olanaksız.
muhalefet, -ti *a. Ar.* (. - . .) **1** bir görüşe, bir eyleme, bir tutuma vb. karşı olma durumu, aykırılık. **2** karşı görüşte, karşı tutumda olan kimseler topluluğu. **3** çok partili düzende, iktidar partisi dışındaki parti ya da partiler. **muhalefet etmek** karşı davranışta bulunmak, karşı çıkmak. **muhalefet partisi** (ya da **partileri**) çok partili düzende, hükümet kurmaya katılmamış olan parti (ya da partiler). **muhalefet şerhi** *esk.* ➻ **karşıoy yazısı**.
muhalif *s. Ar.* (. - .) **1** bir görüşe, bir eyleme, bir tutuma karşı olan. **2** muhalefet eden ya da muhalefet partisinden olan (kimse). **3** uygunluk göstermeyen, aykırı durumda bulunan, uymayan.
muhallebi *a. Ar.* pirinç unu, süt ve şekerle yapılan, pelte kıvamında bir tatlı. **muhallebi çocuğu** nazlı büyütülmüş, çıtkırıldım, elinden iş gelmeyen (kimse).
muhallebici *a. Ar. T.* **1** muhallebi yapıp satan kimse. **2** muhallebi ve benzeri tatlılar satılan yer. **3** *s.* nazlı büyütülmüş, çıtkırıldım, elinden iş gelmeyen (kimse).
muhallebicilik *a. Ar. T.* **1** muhallebici olma durumu. **2** muhallebi yapma ve satma işi.
Muhammedi *ö. a. Ar.* (. . . -) Hazreti Muhammet'in dininden, ümmetinden olan kimse, Müslüman.
muhammen *s. Ar. esk.* tahmin edilen, oranlanan.
muhammes *s. Ar. esk. yaz.* ➻ **beşli**[3].
muharebe *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** iki ordu arasında silahlı çarpışma, savaşma, vuruşma. **2** *mec.* güçlü, kırıcı tartışma.
muharip *s. Ar.* (. - .) savaşa katılmış, savaşmış, savaşçı.
muharrem *a. Ar.* ay takviminin birinci ayı, aşure ayı.
muharrik, -ki *s. Ar. esk.* **1** devinmeyi sağlayan, devindiren. **2** *mec.* kışkırtan.
muharrir *a. Ar. esk.* ➻ **yazar**.
muharrirlik *a. Ar. T. esk.* ➻ **yazarlık**.
muhasara *a. Ar.* (. - . .) *esk.* kuşatma, (çevresini) çevirme, sarma. **muhasara altına** (ya da **muhasaraya**) **almak** ➻ **kuşatmak**. **muhasara edilmek** ➻ **kuşatılmak**. **muhasara etmek** ➻ **kuşatmak**.
muhasebat, -tı *a. Ar.* (. - . -) *esk.* hesap işleri.
muhasebe *a. Ar.* (. - . .) **1** *esk.* karşılıklı olarak oturup hesap görme, hesaplaşma. **2** hesap işleriyle uğraşma. **3** hesapların tümü. **4** ➻ **saymanlık**[2]. **muhasebesini yapmak** (bir şeyin) iyi ya da kötü yönlerini gözden geçirerek bir yargıya varmak.
muhasebeci *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **sayman**.
muhasebecilik *a. Ar. T.* (. - . . . .) saymanın yaptığı iş, saymanın görevi.
muhasım *a. Ar.* (. - .) *esk.* birbirine düşman olanlardan birbirlerine göre her biri.
muhasip *a. Ar.* (. - .) ➻ **sayman**.
muhasiplik *a. Ar. T.* (. - . .) ➻ **saymanlık**.
muhassala *a. Ar. esk.* **1** (bir şeyde) elde edilen sonuç. **2** *fiz.* ➻ **bileşke**.
muhasenat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* güzel, hayırlı, yararlı işler.
muhatap *a. Ar.* (. - .) kendisine söz söylenilen, kendisiyle konuşulan kimse. **muhatap olmak 1)** kendisine söz söylenmek, söz yöneltilmek. **2)** bir sözün, bir davranışın karşısında kalmak.
muhatara *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** korkutucu durum, tehlike. **2** zarar, ziyan.
muhataralı *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* korkutucu, tehlikeli.
muhavere *a. Ar.* (. - . .) *esk.* iki kişi arasındaki konuşma, karşılıklı konuşma.
muhayyel *s. Ar. esk.* ➻ **düşsel**.
muhayyer *s. Ar. esk.* **1** beğenilmediğinde geri verilmek üzere (alınan ya da verilen eşya). **2** *a. müz.* alaturka müzikte bir makam.
muhayyerbuselik *b. a. Ar. Far.* (. . . - . .) *müz.* alaturka müzikte bir makam.
muhayyerkürdi *b. a. Osm.* (. . . . -) *müz.* alaturka müzikte bir makam.
muhayyerlik *a. Ar. T.* **1** muhayyer[1] olma durumu. **2** *huk.* (birinden birini) seçme hakkı.
muhayyersümbüle *b. a. Osm. müz.* alaturka müzikte bir makam.
muhayyile *a. Ar.* hayal etme gücü. *eş.* **imgelem**.
muhbir *s. Ar.* **1** *esk.* haber ulaştıran, haber veren, bir durumu bildiren (kimse). **2** yasadışı bir durumu ilgili ve yetkili yerlere gizlice bildiren (kimse).
muhbirlik *a. Ar. T.* **1** muhbir olma durumu. **2** muhbirin yaptığı iş.
muhit, -ti *a. Ar.* (. -) **1** çevre[1], yöre. **2** çevre[3,4]. **muhit yapmak** (ya da **edinmek**) tanışık olduğu kimselerin sayısını çoğaltmak, yeni yeni tanışlar edinerek çevresini genişletmek.
muhkem *s. Ar. esk.* sağlamlaştırılmış, sağlam.
muhlis *s. Ar.* **1** *esk.* dostluğunda ve inançlarında içten olan. **2** "hiçbir katışığı bulunmayan, eksiksiz, öz" anlamındaki ***halis muhlis*** sözünde geçer.
muhrip *a. Ar. ask.* torpidoya, topa ve denizaltılara karşı silahlarla donatılmış, çok hızlı ve çevik, küçük bir savaş gemisi. *eş.* **destroyer**.
muhtaç *s. Ar.* **1** bir şeye gereksinimi bulunan. **2** *a.* ve *s.* geçim güçlüğü içinde bulunan, yoksul (kimse). **(birine) muhtaç etmek** bir kimseyi, gereksinim duyduğu bir şeyi başkasından sağlamak zorunda bırakmak. **muhtaç olmak** gereksinmek.
muhtar *s. Ar.* (. -) **1** *esk.* ➻ **özerk**. **2** (. .) köy ya da mahallenin yasalarla belirtilmiş işlerini yürütmek üzere, o köyde ya da mahallede oturanlarca seçim yoluyla göreve getirilmiş kimse.
muhtariyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **özerklik**.
muhtarlık *a. Ar. T.* **1** muhtarın görevi. **2** muhtarın görevini yaptığı yapı.
muhtasar *s. Ar. esk.* kısaltılmış olan, kısa, özet.

muhtasaran *be. Ar.* (. .' . .) *esk.* kısaltarak, özet olarak, kısaca.
muhtekir *s. Ar. esk.* ➻ **vurguncu**.
muhtelif *s. Ar.* çeşit çeşit, çeşitli, türlü.
muhtelit, -ti *s. Ar. esk.* karışık, katışık, karma.
muhtemel *s. Ar.* ➻ **olası**.
muhtemelen *be. Ar.* beklenir ki, umulur ki, görünüşe bakılırsa, olasıdır ki.
muhterem *s. Ar.* ➻ **saygıdeğer, sayın**.
muhteri *s. Ar.* (. . -) *esk.* **1** yeni bir şey yaratan. **2** *mec.* kara çalan.
muhteris *s. Ar.* aşırı tutkuları olan (kimse).
muhteriz *s. Ar. esk.* ➻ **çekingen**.
muhteşem *s. Ar.* ➻ **görkemli**.
muhteva *a. Ar.* (. . -) ➻ **içerik**.
muhtevi *s. Ar.* (. . -) *esk.* içine alan, içeren.
muhteviyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* ➻ **içerik**.
muhtıra *a. Ar.* **1** herhangi bir şeyi anımsatmak, bir konuda uyarmak için yazılan yazı. **2** bir devletin başka bir devlete siyasal sorunlarla ilgili olarak yolladığı uyarı yazısı, diplomatik nota. *eş.* **memorandum**.
muin *s. Ar.* (. -) *esk.* yardım eden, destekleyen, yardımcı.
mujik *a. Rus.* Rus köylüsü.
mukabele *a. Ar.* (. - . .) **1** karşılık verme, karşılık. **2** karşı gelme, başkaldırma. **3** camilerde Kuran okunurken, hafızların karşılıklı olarak ezbere Kuran okumaları. **mukabele etmek 1)** karşılıkta bulunmak, karşılık vermek. **2)** karşı bir davranışta bulunmak, karşı gelmek. **mukabele okumak** ramazan ayında, genellikle camide, yüksek sesle ezbere Kuran okumak. **mukabelede bulunmak** karşılık vermek, karşılığını yapmak.
mukabeleci *a. Ar. T.* (. - . . .) camilerde ezbere Kuran okuyan kimse.
mukabil *s. Ar.* (. - .) **1** bir şeyin karşılığı olarak yapılan. **2** bir şeyin karşısında bulunan. **3** *a.* karşılık. **4** *be.* karşılık olarak, karşılığında.
mukadder *s. Ar. esk.* alınyazısında var olan, alında yazılı bulunan.
mukadderat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) ➻ **yazgı**.
mukaddes *s. Ar.* ➻ **kutsal**.
mukaddesat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* kutsal sayılan her türlü inanç ve davranışlar bütünü.
mukaddesatçı *ç. a. Ar. T.* (. . . - .) ➻ **kutsalcı**.
mukaddesatçılık *ç. a. Ar. T.* (. . . - . .) ➻ **kutsalcılık**.
mukallit *s. Ar. esk.* taklitçi.
mukarrer *s. Ar. esk.* kararlaştırılmış ya da kararlaşmış.
mukavele *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **sözleşme**[2].
mukaveleli *s. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **sözleşmeli**[1].
mukavelename *b. a. Ar. Far.* (. - . . - .) *esk.* **sözleşme**[3].
mukavelesiz *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* ➻ **sözleşmesiz**[1].
mukavemet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** dayanma, dayanıklık. **2** karşı koyma, karşı durma, direnme, direniş. **3** *fiz.* ➻ **direnç**. **mukavemet etmek 1)** dayanıklılık göstermek, dayanmak. **2)** karşı koymak, direnmek. **mukavemet göstermek** karşı koymak, karşı durmak, direnmek. **mukavemet koşusu** *sp.* ➻ **mukavemet yarışı**. **mukavemet yarışı** *sp.* çeşitli spor dallarına göre 3 ile 15 kilometre arasındaki yarışlar. **mukavemeti kırılmak 1)** gücü azalmak, direnci kalmamak. **2)** (bir şeyin) direncini yok etmek.
mukavemetçi *a.* ve *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* **1** düşman saldırısına boyun eğmeyip her çeşit araçla karşı koyan yurtsever. *eş.* **direnişçi**. **2** *sp.* uzun mesafe yarışçısı.
mukavemetli *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* dayanıklı, dirençli, güçlü.
mukavemetsiz *s. Ar. T.* (. - . . .) dayanıksız, dirençsiz, güçsüz.
mukavim *s. Ar.* (. - .) *esk.* **1** dayanıklı, dirençli, güçlü. **2** *mec.* karşı koyan, başkaldıran.
mukavva *a. Ar.* (. .' .) **1** karton. **2** *s.* kartondan yapılmış.
mukavves *s. Ar. esk.* ➻ **eğmeçli**.
mukavvi *s. Ar.* (. . -) *esk.* güç verici.
mukayese *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **karşılaştırma**. **mukayese edilmek** ➻ **karşılaştırılmak**. **mukayese etmek** ➻ **karşılaştırmak**.
mukayeseli *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* ➻ **karşılaştırmalı**.
mukayyet, -ti *s. Ar. esk.* **1** bağlı bulunan, bağlanmış olan. **2** bir koşula bağlanmış olan. **3** bir yere yazılmış bulunan, yazılı. **mukayyet olmak** (bir şeyi) gözetmek, korumak.
mukim *s. Ar.* (. -) *esk.* (bir yerde, bir evde) oturan.
mukni *s. Ar.* (. -) *esk.* inandırıcı.
mukoza *a. Lat. gövb. esk.* ➻ **sümükdoku**.
mukriz *s. Ar. esk.* ödünç para veren.
muktedir *s. Ar. esk.* bir şeyi başarmaya, yapmaya, gerçekleştirmeye gücü yeten. **muktedir olmak** bir şeyi yapmaya gücü yetmek, bir şey yapabilmek.
muktesit *s. Ar. esk.* ➻ **tutumlu**.
mukteza *s. Ar.* (. . -) *esk.* **1** gerekli olan, gereken. **2** *a.* bir şey yapılırken gerekli işlemlerin tümü.
muktezi *s. Ar. esk.* gerekli olan, gereken.
mulaj *a. Fr.* **1** bir şeyin balmumu, alçı gibi bir maddeyle kalıbını çıkarmak için yapılan işlemlerin tümü. **2** bu işlemler sonucu elde edilen kalıp. **mulaj kâğıdı** terzilerin patron çıkarmak için kullandıkları saydam kâğıt.
mum *a. Far.* **1** ışık aracı olarak kullanılan, bir fitilin üzerine erimiş balmumu, stearik asit ya da parafin dökülerek genellikle silindir biçiminde dondurulmasıyla elde edilmiş nesne. **2** balmumu. **3** *esk. fiz.* ışık yeğinliği birimi. **4** *min.* biraz oksitlenmiş katı hidrokarbonlar. **mum dibine ışık vermez** "insanlar başkalarına bol bol yaptığı yardımı kendi yakınlarına yapmaz" anlamında söylenir. **mum direk 1)** dimdik. **2)** yaramazlığı bırakmış, çok uslu (çocuk). **mum duruşu** *sp.* vücudun, ense ve omuzlara dayanarak ellerin kalçayı destekle-

mesiyle, baş aşağı, yere dikey bulunduğu durum. **mum etmek** ➻ **muma çevirmek**. **mum gibi 1)** dimdik. **2)** kıpırtısız, uslu. *ör. Oğlan bugün mum gibiydi.* **3)** düzgün, tertemiz. *ör. Otelin mum gibi örtüleri, göze hoş geliyordu.* **mum gibi olmak 1)** çok incelmek, çok zayıflamak. **2)** hırçınlığı, sertliği, yaramazlığı bırakmak, ağırbaşlı ve uslu olmak. **mum hırsızı** *arg.* **1)** papaz. **2)** türbe bekçisi. **mum kesilmek** ➻ **muma dönmek**. **mum olmak 1)** hırçınlığı, sertliği, yaramazlığı bırakmak, ağırbaşlı ve uslu olmak. **2)** yola gelmek. **3)** *arg.* razı olmak. **mum yakmak** kutsal sayılan bir yere gidip bir adak adandığında mum yakıp koymak. *ör. Türbede mum yakıp adaklar adamıştı.* **(birini) muma döndürmek** (ya da **çevirmek**) her buyruğu yerine getirir duruma getirmek. **muma dönmek** boyun eğmek, buyurulanı karşı çıkmaksızın yapar olmak, doğru düzgün durmak, uslanmak. **(bir şeyi) mumla aramak** çok isteyerek, özenle aramak. **(bir şey başka bir şeyi) mumla aratmak** daha kötü olan yeni bir şey, kötü olan eskisini aratmak.

mumağacı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* sıcak ülkelerle Avrupa'nın kuzeyinde ve batısında yetişen bir mumpalmiyesi türü.

mumaileyh *ad. Ar.* (- - . .) *esk.* (bir yazıda, konuşmada vb.) az önce anılan, adı geçen kimse, yukarda anılan, adı geçen kişi.

mumbar *a. ha.* ➻ **bumbar**.

mumboyası, -nı *b. a. Far. T.* mum, terebentin, su ve toprakboyalarla hazırlanan boya.

mumcilası, -nı *b. a. Far. Ar. T.* balmumu ve parafinin neftyağında ya da terebentinde çözdürülmesiyle yapılan ve ağaç eşyaları parlatmakta kullanılan bir madde.

mumcu *a. Far. T.* **1** mum yapan ya da satan kimse. **2** *tar.* Osmanlı ordusunda, yeniçeri ocağında çavuşlardan sonra gelen, yeniçeri ağasına bağlı olan on iki subaydan her birine verilen ad. **3** *arg.* papaz ya da türbe bekçisi. **4** *arg.* türbelerden, kiliselerden mum ya da mum parası çalmayı alışkanlık edinmiş hırsız.

mumçiçeği, -ni *b. a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, etli yapraklı, sarılıcı, şemsiye durumunda küçük ve beyaz çiçekler açan, hoş kokulu bir süs bitkisi.

mumlama *a. Far. T.* **1** mumlamak eylemi. **2** *bitb.* bitki gözelerinin, değişikliğe uğrayarak, kendilerini su geçirmez duruma getirir biçimde mum bağlaması olayı. **3** *sin.* laboratuvardan çıkmış bir filmin, çeşitli aygıtlarda kolayca dönmesini sağlamak ereğiyle, iki kenarına ince bir balmumu katmanı sürme.

mumlamak *(-i) Far. T.* **1** balmumuna batırmak ya da balmumu sürmek. **2** mühür mumu sürerek mühürlemek. **3** mumcilası yapmak.

mumlanma *a. Far. T.* mumlanmak eylemi.

mumlanmak *(nsz) Far. T.* mumlamak eylemine konu olmak.

mumlaşma *a. Far. T.* mumlaşmak eylemi.

mumlaşmak *(nsz) Far. T.* balmumu durumuna gelmek.

mumlayıcı *a. Far. T. sin.* filmleri mumlama[3] işinde kullanılan aygıt.

mumlu *s. Far. T.* **1** mum konulmuş olan, mumu bulunan. **2** muma batırılmış olan. **mumlu kâğıt** teksir makinesinde basılacak yazıların yazıldığı, bir cins pelürden ya da lifli bir dokudan yapılmış, delinebilir bir dolgu maddesi emdirilmiş kâğıt.

mumluk *s. Far. T.* **1** herhangi bir sayıda mumu olan. *ör. Beş mumluk şamdan.* **2** *esk. fiz.* herhangi bir mum[1] gücünde olan. *ör. Altmış mumluk bir ampul istiyorum.* **3** *a.* şamdan.

mumpalmiyesi, -ni *b. a. Far. Fr. T. bitb.* ılıman ülkelerde yetişen, gövdesi boyunca bir santim kalınlığında bir mum katmanı bulunan, yaprakları hurma yapraklarına benzeyen bir ağaç.

mumya *a. Far.* (.' .) **1** birtakım özel ilaçlarla bozulmayacak duruma getirilmiş olan ve günümüzde kazılarla ortaya çıkarılan ceset. **2** *mec.* çok zayıf ve soluk renkli kimse. **mumya gibi** çok zayıf ve soluk renkli (kimse).

mumyalama *a. Far. T.* mumyalamak eylemi.

mumyalamak *(-i) Far. T.* bir cesedi, bozulmadan durmasını sağlamak amacıyla, özel ilaçlarla mumya[1] durumuna getirmek.

mumyalanma *a. Far. T.* mumyalanmak eylemi.

mumyalanmak *(nsz) Far. T.* mumyalamak eylemine konu olmak. *ör. Ceset mumyalanıp bir süre bekletildi.*

mumyalaşma *a. Far. T.* mumyalaşmak eylemi.

mumyalaşmak *(nsz) Far T.* mumya durumuna gelmek.

mundar *s. Far. ha.* ➻ **murdar**.

munfasıl *s. Ar.* (. .' .) *esk.* ayrı duran, ayrılmış olan.

munis *s. Ar.* (- .) **1** cana yakın, sevimli, uysal, yumuşak. *ör. Çocuğun munis bir yüzü vardı.* **2** *mec.* uygun.

munisleşme *a. Ar. T.* munisleşmek eylemi.

munisleşmek *(nsz) Ar. T.* sevimli, uysal, cana yakın olmak.

muntazam *s. Ar.* **1** düzgün. **2** derli toplu, düzenli. **3** *be.* düzgün ve düzenli bir biçimde, düzenli olarak.

muntazaman *be. Ar.* (. . .' .) düzgün ve düzenli bir biçimde, düzenli olarak.

muntazır *s. Ar. esk.* bekleyen, gözleyen.

munzam *s. Ar. esk.* eklenmiş, katılmış, ek.

murabaha *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** bir malı aşırı kârla satma işi. **2** yasanın izin verdiğinden daha yüksek faizle ödünç para verme işi, tefecilik.

murabahacı *a. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* **1** bir malı aşırı kârla satan kimse. **2** yasanın izin verdiğinden daha yüksek faizle ödünç para veren kimse, tefeci.

murabahacılık *a. Ar. T.* (. - . . . .) *esk.* murabahacı olma durumu.

murabba *s.* ve *a. Ar. esk.* **1** ➻ **dördül. 2** *yaz.* Divan Yazını'nda, dörtlük sayısı 3 ile 7 arasında değişebilen, dört dizeli bölümlerden oluşan şiir.

murabutkuşu, -nu *b. a. Ar. T. hayb.* (. - . . .) uzunbacaklılardan, iri ve uzun gagalı, leyleği andıran bir kuş.

murafaa *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **duruşma.**

murahhas *a. Ar.* ➻ **delege. murahhas üye** *tic.* anonim ortaklıklarda, yönetim kurulunun bütün yetkisini ya da yetkilerinden bir bölümünü bu kurul kararıyla üzerine almış, karar yetkisi olan üye.

murakabe *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** ➻ **denetleme, denetim. 2** (gizemcilikte) Tanrı'ya bağlanarak çile doldurma. **murakabe etmek** ➻ **denetlemek.**

murakıp *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **denetçi.**

murakıplık *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* ➻ **denetçilik.**

murana *a. Lat. hayb.* sıcak denizlerde yaşayan, çok yırtıcı, göğüs yüzgeci bulunmayan, yılanbalığını andıran, eti lezzetli bir balık.

murassa, -ı *s. Ar.* (. .' -) *esk.* çok değerli taşlarla süslü.

murat *a. Ar.* (. -) **1** dilek, istek. **2** amaç, erek. **muradına ermek** amacına ulaşmak, isteğini gerçekleştirmek, dileği yerine gelmek. **murat almak** isteğine ulaşmak. **murat etmek** dilemek, istek duymak, istemek.

murç *a. Erm.* **1** betonu delmekte kullanılan sivri uçlu, çelik araç. **2** *ha.* taşçı kalemi.

murdar *s. Far.* **1** kirli, pis. **2** şeriata uygun olarak kesilmemiş olan (hayvan). **3** cinsel ilişkiden sonra yıkanmamış (kimse).

murdarilik *b. a. Far. T. esk. gövb.* ➻ **omurilik.**

murdarlık *a. Far. T.* murdar olma durumu.

muris *s. Ar.* (- .) *esk.* miras bırakan.

murt *a. ha.* ➻ **mersin (I).**

musahabe *a. Ar.* (. - . .) *esk.* görüşme, konuşma, söyleşi.

musahhih *a. Ar.* ➻ **düzeltmen.**

musahip *s. Ar.* (. - .) **1** *esk.* arkadaşlık eden, söyleşen (kimse). **2** *a. tar.* Osmanlı döneminde, tatlı söyleşileriyle padişahların hoşça vakit geçirmelerini sağlamakla görevli kimselere verilen san.

musahiplik *a. Ar. T.* (. - . .) musahibin yaptığı iş.

musakka *a. Ar.* küçük küçük doğranmış patlıcan, kabak gibi kimi sebzelerin soğan, kuşbaşı et ya da kıymayla pişirilmesiyle yapılan yemek.

musalla *a. Ar.* (. . -) **1** namaz kılınabilen açık yer. **2** camilerde cenaze konulup önünde namaz kılınan yer. **musalla taşı** camilerde, namazı kılınmak üzere üstüne cenaze konulan, dikdörgen masa biçiminde, yüksekçe taş.

musallat, -tı *s. Ar.* bir kimsenin ya da hayvanın üzerine bıktıracak denli düşen. **musallat etmek** birini, bir başkasının başına bela etmek. **musallat olmak** bir kimseyi ya da hayvanı sürekli olarak rahatsız etmek, hiç peşini bırakmadan ona sataşmak.

musandıra *a. Yun.* (. .' . .) **1** evlerde yatak yorgan konulan yer, yüklük. **2** mutfakta geniş ve yüksekçe raf.

Musevi *ö. a.* ve *s. Ar.* (- . -) **1** Hazreti Musa'nın dininden olan (kimse). **2** *ö. a.* Yahudi.

Musevilik *ö. a. Ar. T.* (- . - .) **1** Hazreti Musa'nın dini. **2** Yahudilik.

Mushaf *ö. a. Ar.* ➻ **Kuran.**

musibet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** beklenmedik bir zamanda gelen kötülük, sıkıntı veren durum. **2** *s.* uğursuz.

musikar *a. Far.* (- . -) *esk.* **1** gagasındaki deliklerden rüzgâr estikçe türlü sesler çıktığına inanılan bir masal kuşu. **2** *müz.* her biri başka perdede bir sıra kamış boğumundan yapılmış düdük. *eş.* **mıskal.**

musiki *a. Ar.* (- . -) (**k** kalın okunur) **1** ➻ **müzik. 2** *mec.* kulağa güzel gelen sesler dizisi.

musikişinas *b. s.* ve *a. Ar. Far.* (- . - . -) (**k** kalın okunur) *esk.* müzikle uğraşan kimse.

muska *a. Ar.* **1** üçgen biçiminde dürülüp bir beze konulan ve giysisine takanı, üzerinde taşıyanı ya da sahip olanı zararlı etkilerden koruyup, iyilik getirdiğine ya da hastalıktan vb. kurtardığına inanılan, içinde dinsel ve büyüsel bir gücün saklı olduğu sanılan, Arap y azısıyla yazılı bulunan kâğıt. **2** üçgen biçiminde katlanmış olan şey.

muskaböreği, -ni *b. a. Ar. T.* içine beyazpeynir, kıyma gibi şeyler konularak üçgen biçiminde katlanan ve yağda kızartılan bir börek.

muskacı *a. Ar. T.* muska[1] yazan kimse.

muskacılık *a. Ar. T.* muskacının işi.

muslin *a. (Irak'taki Musul kentinin adından)* **1** sık dokunmuş, ince, yumuşak ve parlak bir kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.

musluk *a. Ar.* **1** takılmış bulunduğu borunun ya da kabın içinde bulunan akışkanı, istenildiğinde akıtabilecek düzeneği bulunan araç. **2** böyle bir aracı bulunan ve el yüz yıkamaya yarayan yer.

muslukçu *a. Ar. T.* **1** musluk[1] satan ya da onaran kimse. **2** *arg.* camilerde musluk[2] başında aptes almak için ceketini çıkaranların parasını ya da değerli şeylerini çalma alışkanlığı olan hırsız.

muslukçuluk *a. Ar. T.* muslukçunun yaptığı iş.

musluklu *s. Ar. T.* musluğu olan.

musluksuz *s. Ar.T.* musluğu olmayan.

musmul *s. ha.* dinsel kurallara uygun olarak kesilmiş olan, murdar olmayan (hayvan, et).

muson *a. Fr.* Asya'nın güney kıyılarıyla Hint Denizi'nde esen, mevsime göre yön değiştiren, etki alanı geniş rüzgâr.

mustarip *s. Ar.* **1** acı çeken, üzüntü, dert içinde bulunan, ıstırabı olan (kimse). **2** hasta (kimse). **mustarip etmek** *esk.* acı ve üzüntü vermek. **mustarip olmak** *esk.* acı ve üzüntü içinde bulunmak, acı çekmek.

muş *a. Fr. den.* gezinti için kullanılan, altı düz, küçük vapur.

muşamba *a. Ar.* **1** bir yüzüne kauçuk ya da

yağlıboya sürülerek su geçirmeyecek duruma getirilmiş bez. **2** *s.* bu nesneden yapılmış olan. **3** böyle bir maddeden yapılmış, su geçirmez yağmurluk. **4** linolyum. **muşamba gibi** (çamaşır için) çok kirli.

muşambalaşma *a. Ar. T.* muşambalaşmak eylemi.

muşambalaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* kir yüzünden muşamba gibi olmak, çok kirlenmek.

muşmula *a. Yun.* (.' . .) **1** *bitb.* gülgillerden, eğri büğrü gövdeli, dallı budaklı, ak ya da pembe çiçekler açan bir ağaççık. **2** bu ağaççığın iyice olgunlaştıktan sonra yenilebilen, beş çekirdekli, yuvarlak, buruk ve mayhoş bir tadı olan meyvesi. **3** *arg.* buruşuk yüzlü, yaşlı kimse. **muşmula gibi** muşmulaya benzeyen, buruş buruş. **muşmula suratlı** yüzü buruş buruş kimse.

muşta *a. Far.* (.' .) **1** özel olarak açılmış deliklerine parmak geçirilen, karşısındakine yumruk gibi vurmak için kullanılan demir. **2** kunduracıların, ayakkabı yaparken, derileri inceltmek için kullandıkları metal tokmak. **3** parmağın biri sivriltilerek vurulan yumruk.

muştalama *a. Far. T.* muştalamak eylemi.

muştalamak *(-i) Far. T.* muştayla vurmak.

muştu *a. ha.* sevindirici, mutluluk verici haber. *eş.* **müjde**. **muştu vermek** ➻ **muştulamak**.

muştucu *a.* muştu getiren, muştu veren, mutluluk verici, sevindirici haber getiren kimse.

muştulama *a.* muştulamak eylemi.

muştulamak *(-i, -e)* sevindirici haber vermek.

muştulanma *a.* muştulanmak eylemi.

muştulanmak *(nsz)* mutluluk verici, sevinçli bir haber olarak verilmek.

muştulayabilme *a.* muştulayabilmek eylemi.

muştulayabilmek *(-i, -e)* muştulama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

muştulu *s.* içinde muştu bulunan, sevindirici.

muştuluk *a.* muştu getirene, sevindirici haber verene verilen armağan.

mut, -tu (I) *a.* bütün özlem ve isteklerin tam ve sürekli olarak yerine gelmesinden duyulan kıvanç, mutluluk.

mut, -tu (II) *a. ha.* elli şinik değerinde bir tahıl ölçü birimi.

muta *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **veri**.

mutaassıp *s. Ar.* ➻ **bağnaz**.

mutabakat, -tı *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** anlaşma, uyuşma. **2** uygunluk. **3** *yaşb.* uyum.

mutabık, -kı *s. Ar.* (. - .) *esk.* **1** aralarında uyuşmazlık bulunmayan, birbirine uyan. **2** uygun. **mutabık kalmak** anlaşmaya varmak, anlaşmak, uyuşmak. **mutabık olmak** anlaşmak, uyuşmak.

mutantan *s. Ar. esk.* ➻ **görkemli**.

mutasarrıf *s. Ar. esk.* **1** bir şeyi elinde bulunduran ve o şey üzerinde kullanma hakkı bulunan. **2** *a. tar.* Osmanlı döneminde, Tanzimat'tan sonra, Osmanlı yönetim örgütünde sancak[4] yöneticisi.

mutasarrıflık *a. Ar. T. esk.* **1** mutasarrıfın görevi ya da makamı. **2** *tar.* ➻ **sancak**[4].

mutasavvıf *a. Ar.* tasavvuf inançlarını benimseyip kendini Tanrı'ya ve Tanrısal hikmete vermiş, tasavvufla uğraşan, gizemciliği yaymaya çalışan kimse.

mutasyon *a. Fr. yaşb.* ➻ **değişinim**.

mutasyonist, -ti *a. Fr.* ➻ **değişinimci**.

mutasyonizm *a. Fr.* ➻ **değişinimcilik**.

mutat *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** her zamanki, alışılan, alışılmış. **2** *a.* alışılmış şey, alışkanlık.

mutavaat, -tı *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** boyun eğme, uyma. **2** *dilb.* ➻ **dönüşlü**. **mutavaat fiili** *esk. dilb.* ➻ **dönüşlü eylem**.

mutavassıt, -tı *a.* ve *s. Ar. esk.* **1** aracılık eden, aracı. **2** ortalama, orta.

mutazarrır *s. Ar. esk.* zarara uğramış, zarar görmüş.

mutçu *s.* ve *a. fels* mutçuluk öğretisini benimsemiş (kimse, görüş).

mutçuluk *a. fels.* insan eylemlerinin gerçek ereğinin mutluluk olduğunu, yaşamın anlamının mutlulukta bulunduğunu öne süren ahlak öğretisi.

muteber *s. Ar.* (- . .) **1** itibar gören, hatırı sayılan, saygınlığı bulunan, saygın. **2** sözü geçer, güvenilir, inanılır. **3** geçerliği olan, yürürlükte bulunan. **muteber olmak** geçerli olmak, yürürlükte bulunmak.

mutedil *s. Ar.* (- . .) *esk.* **1** ➻ **ılımlı**. **2** *coğr.* ➻ **ılıman**.

mutedillik *a. Ar.* (- . . .) *esk.* ➻ **ılımlılık**.

mutekit *s. Ar.* (- . .) (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **inançlı**.

mutemet *a. Ar.* (- . .) **1** *esk.* kendisine güvenilen, inanılan kimse. **2** devlet dairelerinde ve kimi işyerlerinde para götürüp getiren, kimi para işlerine bakan görevli.

mutemetlik *a. Ar. T.* (- . . .) mutemedin[2] görevi.

mutena *s. Ar.* (- . .) *esk.* seçkin.

muteriz *s. Ar.* (- . .) *esk. huk.* itiraz eden (kimse).

mutezile *a. Ar.* (- . . .) *esk.* Müslüman olmakla birlikte yazgıyı yadsıyarak, "kul, ettiklerini kendi yaratır" diyen ve Tanrı'nın sıfatları konusunda sünnet ehli gibi düşünmeyenlerin felsefesi.

mutfak *a. Ar.* **1** yemek hazırlanan ve pişirilen yer. **2** yiyecekleri hazırlama, yemek yapma sanatı. *ör. Fransız ve Türk mutfakları ünlüdür.* **3** *mec.* bir işin, bir etkinliğin hazırlandığı yer, hazırlayan kişiler ve hazırlama süreci. *ör. Derginin mutfağındakiler işi yakından bilir.* **mutfak robotu** et, sebze ve meyveleri kıyma, doğrama, sıkma ve ezme işinde kullanılan, elektrikle işleyen mutfak aracı.

muti, -i *s. Ar.* (. -) *esk.* yumuşak başlı, boyun eğen, uyan (kimse).

mutlak, -kı *s. Ar.* **1** ➻ **salt**[2,3]. **2** ➻ **saltık**. **3** *be.* kesin bir biçimde, kesinlikle. **mutlak değer** *mat.*, **salt değer**. **mutlak nem** ➻ **salt nem**. **mutlak sıcaklık** *fiz.* ➻ **salt sıcaklık**. **mutlak sıfır** *fiz.* ve *kim.* ➻ **salt sıfır**.

mutlaka *be. Ar.* (.' . .) **1** ne olursa olsun, kaçınılmaz olarak, herhalde. **2** kesin olarak, kesinlikle.
mutlakçı *s. Ar. T. esk.* ➻ **saltçı**.
mutlakçılık *a. Ar. T. esk.* ➻ **saltçılık**.
mutlakiyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **saltçılık**.
mutlandırıcı *s.* mutlanmayı sağlayan, mutluluk veren.
mutlandırılma *a.* mutlandırılmak eylemi.
mutlandırılmak *(nsz)* mutlu olması sağlanmak, mutlu edilmek, sevindirilmek.
mutlandırma *a.* mutlandırmak eylemi.
mutlandırmak *(-i)* **1** mutlu olmasını sağlamak, mutluluk vermek. **2** mutlu olmasına yol açmak.
mutlanma *a.* mutlanmak eylemi.
mutlanmak *(nsz)* mutluluk duymak, mutlu olmak.
mutlu *s.* **1** her türlü isteği eksiksiz ve sürekli olarak yerine gelmiş, mutluluğa ermiş (kimse). **2** insana mutluluk veren. *ör. Bu mutlu olayı kutlayalım.* **mutlu azınlık** bir toplumda, gönenç içinde yaşayan az sayıdaki kişilerden oluşan topluluk, varsıl kesim. **mutlu etmek** mutlu bir duruma getirmek, mutluluk vermek. **mutlu olmak** mutluluğa ermek, mutluluk duyumsamak.
mutlulandırma *a.* mutlulandırmak eylemi.
mutlulandırmak *(-i)* ➻ **mutlandırmak**.
mutlulanma *a.* mutlulanmak eylemi.
mutlulanmak *(nsz)* ➻ **mutlanmak**.
mutluluk *a.* **1** bütün özlemlere, bütün isteklere eksiksiz bir biçimde ve sürekli olarak erişilmekten duyulan kıvanç durumu. **2** bir isteği, özlemi yerine geldiğinde duyumsanan sevinç. **mutluluk çubuğu** *hek.* iktidarsız erkeğe özel olarak takılan yapay penis.
mutmain *s. Ar. esk.* (bir duruma) inanmış. **mutmain olmak** (bir duruma) inanmak.
mutsuz *s.* mutluluğa erişememiş olan, mutlu olmayan.
mutsuzlaşabilme *a.* mutsuzlaşabilmek eylemi.
mutsuzlaşabilmek *(nsz)* mutsuzlaşması olanak içinde olmak ya da mutsuzlaşma olasılığı bulunmak.
mutsuzlaşıverme *a.* mutsuzlaşıvermek eylemi.
mutsuzlaşıvermek *(nsz)* çok çabuk mutsuzlaşmak. *ör. Kötümser insan işi başaramazsa mutsuzlaşıverir.*
mutsuzlaşma *a.* mutsuzlaşmak eylemi.
mutsuzlaşmak *(nsz)* mutsuz duruma gelmek.
mutsuzlaştırılabilme *a.* mutsuzlaştırılabilmek eylemi.
mutsuzlaştırılabilmek *(nsz)* mutsuzlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
mutsuzlaştırılma *a.* mutsuzlaştırılmak eylemi.
mutsuzlaştırılmak *(nsz)* mutsuz bir duruma getirilmek, mutsazlaşmasına yol açılmak.
mutsuzlaştırabilme *a.* mutsuzlaştırabilmek eylemi.
mutsuzlaştırabilmek *(-i)* mutsuzlaştırması olanaklı olmak ya da mutsuzlaştırma olasılığı bulunmak.
mutsuzlaştırma *a.* mutsuzlaştırmak eylemi.
mutsuzlaştırmak *(-i)* mutsuzlaşmasına yol açmak.
mutsuzluk *a.* mutsuz olma durumu.
muttali, -i *s. Ar.* (.' . .) *esk.* (bir şeyden) haberli durumda olan, bilgi edinmiş, bilgisi olan. **muttali olmak** (bir şeyden) haberi bulunmak, bilgisi olmak.
muttasıl *s. Ar. esk.* **1** yan yana bulunan, bitişik durumda olan. **2** *be.* (.' . .) hiç durmaksızın, ara vermeksizin, sürekli olarak, boyuna.
muvacehe *a. Ar.* (. - . .) *esk.* yüz yüze gelme durumu, yüzleşme. **muvacehesinde** yüzüne karşı.
muvafakat, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* razı olma, uygun bulma, olur deme. **muvafakat etmek** olur demek, uygun görmek, onamak.
muvaffak *s. Ar. esk.* ➻ **başarılı**. **muvaffak olmak** ➻ **başarmak, becermek**.
muvafakiyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **başarı**.
muvafakiyetli *s. Ar. esk.* ➻ **başarılı**[1,2].
muvafakiyetsiz *s. Ar. esk.* ➻ **başarısız**[1,2].
muvafakiyetsizlik *a. Ar. esk.* ➻ **başarısızlık**.
muvafık *s. Ar.* (. - .) *esk.* uygun. **muvaffık bulmak** (ya da **görmek**) ➻ **uygun bulmak** (ya da **görmek**). **muvaffık olmak** ➻ **uygun düşmek**.
muvahhit *s. Ar. esk.* Tanrı'nın tekliğine inanan.
muvakkat, -ti *s. Ar.* (. .' .) *esk.* ➻ **geçici**.
muvakkaten *be. Ar.* (. .' . .) *esk.* geçici olarak, kısa bir zaman için.
muvasala *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **ulaşım**.
muvasalat, -tı *a. Ar.* (. - . .) *esk.* bir yere ulaşma, varma. **muvasalat etmek** (bir yere) ulaşmak, varmak.
muvazaa *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **danışık**.
muvazaalı *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* ➻ **danışıklı**.
muvazene *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **denge**.
muvazeneli *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* ➻ **dengeli**.
muvazenesiz *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* ➻ **dengesiz**.
muvazi *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **koşut**.
muvazzaf *s.* ve *a. Ar. ask.* silahlı kuvvetlerde çalışan, mesleği askerlik olan (subay ve astsubay). **muvazzaf subay** *ask.* mesleği askerlik olan subay.
muvazzaflık *a. Ar. T. ask.* muvazzaf olma durumu.
muylu *a. Ar.* **1** başka bir parça için dönme ekseni işlevini gören, silindir biçiminde parça. **2** bir milin yatağında dönmesini sağlayan bölüm. **3** bir top namlusunun iki yanında bulunan millerden her biri. **muylu yatağı** top kundağının yanlarında bulunan, muyluların geçmesi için açılmış delikleri olan bölüm.
muymul *a.* atmacayı, doğanı andıran yırtıcı bir kuş.
muz *a. Ar. bitb.* **1** muzgillerden, birçenekli, sıcak yerlerde yetişen ve yetiştirilen, gövdesi toprak altında köksap durumunda bulunan, yaprakları köksaptan çıkan, çok uzun ve enli yapraklı, meyveleri sarkık bir sapta toplu ola-

rak yer alan, çok yıllık bir bitki. **2** bu bitkinin uzun, önce yeşil, olgunlaşınca sarı ve kolay soyulan kabuklu, kendine özgü hoş kokusu olan, tatlı ve besleyici meyvesi. **muz gibi olmak** *arg.* **1)** utanmak. **2** (kadın) bütün giysilerini ağır ağır çıkararak çırılçıplak kalmak.

muzaffer *s. Ar. esk.* **1** üstünlük sağlamış, yenmiş, utku kazanmış. **2** *a.* utku kazanmış, düşmanını yenmiş, üstünlük elde etmiş kimse ya da ulus. **muzaffer olmak** utku kazanmak, üstün gelmek, yenmek.

muzafferane *be. Ar. Far.* (. . . - .) *esk.* üstün gelene, utku kazanana, yenen birine yaraşır bir biçimde.

muzafferiyet, -ti *a. Ar.* (. . . - .) *esk.* utku, üstünlük, yengi.

muzaheret, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* arkalama, destek, yardım.

muzahir *s. Ar. esk.* arka çıkan, destekleyen, yardım eden.

muzgiller *ç. a. Ar. T. bitb.* örnek bitkisi muz olan, yaklaşık beş yüz türü içine alan birçeneklı bitkiler familyası.

muzır, -rrı *s. Ar. esk.* **1** zararlı. **2** (çocuk için) yaramaz.

muzırlaşma *a. Ar. T.* muzırlaşmak eylemi.

muzırlaşmak *(nsz) Ar. T.* **1** zararlı bir duruma gelmek. **2** (çocuk için) çok yaramazlaşmak.

muzırlık *a. Ar. T.* muzır olma durumu.

muzip *s. Ar.* (- .) şaka yapmaktan hoşlanan.

muzipçe *be. Ar. T.* muzip birine yaraşır bir biçimde.

muzipleşme *a. Ar. T.* (- . . .) muzipleşmek eylemi.

muzipleşmek *(nsz) Ar. T.* (- . . .) muzip biri olmak.

muziplik *a. Ar. T.* (- . .) **1** muzip olma durumu. **2** muzipçe davranış. **muziplik etmek** (birine) muzipçe davranmak.

muzu *s. ha.* arabozucu.

muzuluk *a. ha.* arabozuculuk.

muzur *a. ha.* ➻ **muzır**.

mü (soru eki) ➻ **mi (I)**.

mübadele *a. Ar.* (. - . .) *esk.* değiş tokuş. **mübadele etmek** değiş tokuş etmek.

mübadil *a.* ve *s. Ar.* (. - .) *esk.* başkasının yerine getirilmiş.

mübahese *a. Ar.* (. - . .) *esk.* konuşma, söyleşi.

mübalağa *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **abartı, abartma**. **mübalağa etmek** ➻ **abartmak**.

mübalağacı *s. Ar. T.* ➻ **abartıcı**.

mübalağacılık *a. Ar. T.* ➻ **abartıcılık**.

mübalağalı *s. Ar. T.* ➻ **abartılı**.

mübalağasız *s. Ar. T.* ➻ **abartısız**.

mübarek *s. Ar.* (. - .)**1** bolluk getiren, bereketli, verimli. *ör. Nisanın mübarek yağmurları başladı.* **2** kutlu, kutsal, uğurlu. *ör. Mübarek yurdunuz hizmet bekliyor.* **3** sevilen, beğenilen şeyler için söylenir. *ör. Bir saatim vardı, mübarek bir saniye şaşmazdı.* **4** çok saygı duyulan. *ör. Anamın mübarek yüzü gözümün önüne geldi.* **5** çok kızılan ya da şaşılan kimseler ya da şeyler için alay yollu kullanılır. *ör. Be mübarek, biraz çalışsan ölürsün, değil mi?* **mübarek ay** dinsel yönden önemi ve özelliği bulunan ay (ya da aylar). **mübarek gün** (ya da **günler**) dinsel yönden önemi ve özelliği bulunan gün (ya da günler). **mübarek olsun!** "hayırlı uğurlu olsun, kutlu olsun" anlamında bir iyi dilek sözü.

mübarekotu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* gülgillerden, çilek yaprağına benzer yaprakları olan, sarı çiçekler açan, çok yıllık bir otsu bitki.

mübaşir *a. Ar.* (. - .) mahkemede duruşmaya girecek kimseleri ve tanıkları çağıran, yargıcın buyruklarını yerine getiren, belgeleri getirip götüren görevli.

mübaşirlik *a. Ar. T.* (. - . .) **1** mübaşir olma durumu. **2** mübaşirin görevi.

mübayenet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** başkalık, farklılık. **2** tutmazlık, uyuşmazlık, karşıtlık.

mübrem *s. Ar. esk.* çok gerekli olan.

mücadele *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** ➻ **savaş**. **2** ➻ **savaşım**. **3** ➻ **çatışma, çarpışma**. **4** ➻ **uğraşma**. **mücadele etmek** (ya da **vermek**) **1** ➻ **savaşmak**. **2** ➻ **çatışmak, çarpışmak**. **3** ➻ **çabalamak**. **4** ➻ **uğraşmak**.

mücadeleci *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **savaşımcı**.

mücahit *s.* ve *a. Ar.* (. - .) kutsal bir ülkü uğruna savaşan (kimse).

mücahitlik *a. Ar. T.* (. - . .) kutsal bir ülkü uğruna savaşmak işi.

mücavir *s. Ar.* (. - .) *esk.* yörede bulunan, komşu.

mücbir *s. Ar. esk.* zorlayıcı, zorlayan. **mücbir sebep** *huk.* önüne geçilmesi elde olmayan, istencin dışında oluşan durum.

mücehhez *s. Ar. esk.* **1** donanmış. **2** hazırlanmış, hazırlıklı. **mücehhez olmak** kendinde bulundurmak, taşımak.

mücellit *a. Ar. esk.* **ciltçi**[1,2].

mücellitlik *a. Ar. T. esk.* ➻ **ciltçilik**.

mücerret *s. Ar.* (.' . .) *esk.* ➻ **soyut**.

mücessem *s. Ar. esk.* **1** cisim durumunda olan. **2** (soyut kavramlar için) somut bir varlıkta tam olarak kendini göstermiş olan.

mücevher *a. Ar.* değerli taşlardan ve madenlerden yapılmış süs eşyası.

mücevherat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) mücevherler.

mücevherci *a. Ar. T.* değerli taşlardan ve madenlerden yapılmış süs eşyası satan kimse, kuyumcu.

mücevhercilik *a. Ar. T.* mücevhercinin yaptığı iş, kuyumculuk.

mücrim *s. Ar. esk.* ➻ **suçlu**.

mücver *a.* rendelenmiş kabağın un, yumurta, peynir, dereotu, karabiber, taze soğanla yoğrulmasıyla hazırlanıp kızgın yağa kaşık kaşık atılarak pişirilen bir tür köfte.

müctehit *a. Ar. esk.* Kuran ayetlerine ve hadislere dayanarak, onları yorumlayarak yargıya varan din düşünürü.

müdafaa *a. Ar.* (. - . .) ➻ **savunma**[1]. **müdafaa etmek** ➻ **savunmak**.

müdafaaname *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) *esk. huk.* ➻ **savunma**[2].
müdafi, -i *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **savunucu**[1].
müdahale *a. Ar.* (. - . .) **1** araya girme, el atma, karışma. **2** *huk.* bir davada verilecek kararın dolaylı olarak etkileyeceği üçüncü kişilerin davaya katılmaları. **müdahale etmek** araya girmek, el atmak, karışmak.
müdahil *s. Ar.* (. - .) *esk.* **1** karışan. **2** *huk.* bir davaya üçüncü kişi olarak katılan.
müdavi *s. Ar.* (. - -) *esk.* (hastayı) muayene ve tedavi eden, hastaya bakan (hekim).
müdavim *a.* ve *s. Ar.* (. - .) *esk.* bir yere sürekli olarak gidip gelen (kimse).
müddet, -ti *a. Ar.* ➻ **süre**.
müddetli *s. Ar. T. esk.* ➻ **süreli**.
müddetsiz *s. Ar. T. esk.* ➻ **süresiz**.
müderris *a. Ar. esk.* **1** medresede ya da camide ders veren kimse. **2** (kimi İslam ülkelerinde) profesör.
müderrislik *a. Ar. T. esk.* müderrisin yaptığı iş, müderrisin görevi.
müdrik *s. Ar. esk.* aklı ermiş, anlamış.
müdrike *a. Ar. esk. fels.* ve *ruhb.* ➻ **anlık**.
müdrir *s. Ar. esk.* (ilaç vb. için) idrar söktürücü.
müdür *a. Ar.* bir yeri yöneten kimse, yönetmen.
müdüriyet, -ti *a. Ar.* ➻ **müdürlük**.
müdürlük *a. Ar. T.* **1** müdür olma durumu. **2** müdürün makamı. **3** müdürün görev yaptığı yer.
müebbet *s. Ar. esk.* **1** sonu olmayan, sonsuz. **2** *huk.* yaşadığı sürece olan, ömür boyu.
müellif *a. Ar. esk.* ➻ **yazar**.
müesses *s. Ar. esk.* kurulmuş, kurulu bulunan.
müessese *a. Ar. esk.* **1** ➻ **kuruluş**[2], **kurum (I)**. **2** *huk.* ve *topb.* **kurum (I)**[2]. **3** *mec.* bir toplumda kimi sorunların çözümü için uygulanan yöntem.
müesseseleşme *a. Ar. T. esk.* ➻ **kurumlaşma**.
müesseseleşmek *(nsz) Ar. T. esk.* ➻ **kurumlaşmak**.
müessif *s. Ar. esk.* **1** üzüntü verici. **2** hoşa gitmeyen, kötü (olay, durum).
müessir *s. Ar. esk.* **1** etkili, sonuçlu. **2** dokunaklı. **3** *kim.* etken. **müessir olmak** ➻ **etkilemek**.
müessiriyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **etkililik**.
müessis *a. Ar. esk.* ➻ **kurucu**[2].
müeyyide *a. Ar. esk.* yaptırma gücü. *eş.* ➻ **yaptırım**.
müezzin *a. Ar.* camide, namaz vakitlerini bildirmek için ezan okuyan din görevlisi.
müezzinlik *a. Ar. T.* **1** müezzin olma durumu. **2** müezzinin işi, görevi.
müfessir *a.* ve *s. Ar. esk.* **1** anlaşılması güç bir metni açıklayan, yorumlayan (kimse). **2** Kuran'ı yorumlayan (kimse).
müfettiş *a. Ar.* bir kuruluşta yürütülen işlerin yasa, tüzük ve yönetmeliklere uygun bir biçimde, yolunca yürütülüp yürütülmediğini denetleyen resmi görevli. *eş.* **denetmen**.
müfettişlik *a. Ar. T.* müfettişin görevi.
müflis *s. Ar. tic.* iflas etmiş, bütün parasını, anamalını batırmış (kimse). *eş.* **batkın**. **müflise mal mı kaptırdın?** çok telaşlanan birine, "eline geri geçmeyecek bir kaybın yok, boşa bu denli telaşlanma" anlamında söylenir.
müflon *a. Fr.* **1** *hayb.* çitfparmaklılardan, Avrupa ve Kuzey Amerika dağlarında yaşayan, keçiye ve özellikle koyuna benzeyen, eğri boynuzlu, kızıl kahverengi tüylü, yabanıl bir hayvan. **2** içinde biraz keçe bulunan, çok kalın, yumuşak, parlak tüylü bir kumaş. **3** pardösü, kaban gibi üstlüklerin içine iliklenerek geçirilen ya da dikilen, battaniyemsi astar.
müflonlu *s. Fr. T.* içine müflon[3] geçirilmiş olan (giysi).
müfredat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bir bütünü oluşturan bireyler, ayrıntılar. **2** müfredat programı. **müfredat programı** bir okulda okunması gereken dersleri ve ders konularını belirleyen izlence. *eş.* **öğretim izlencesi**.
müfreze *a. Ar. esk. ask.* herhangi bir askeri görevin yapılması için geçici olarak oluşturulan küçük birlik.
müfrit *s. Ar.* ➻ **aşırı**[2].
müfritlik *a. Ar. T. esk.* ➻ **aşırılık**.
müfsit *s. Ar. esk.* ortalığı karıştırıcı, arabozucu.
müfsitlik *a. Ar. T.* ➻ **arabozuculuk**.
müftehir *s. Ar. esk.* bir şeyden dolayı övünç duyan (kimse).
müfteri *s. Ar.* (. . -) *esk.* kara çalan, iftira eden (kimse).
müftü *a. Ar.* illerde ve ilçelerde Müslümanların dinsel işlerine bakan din işleri görevlisi.
müftülük *a. Ar. T.* **1** müftü olma durumu. **2** müftünün görevi. **3** müftünün içinde görev yaptığı devlet dairesi.
mühendis *a. Ar.* **1** üniversitede belirli alanlarda öğrenim görerek diploma alanlara verilen san; örneğin kimya mühendisi, makine mühendisi gibi. **2** bu sanı kazanmış, mühendislik mesleğinden olan kimse.
mühendislik *a. Ar. T.* yol, köprü, yapı, gemi, makine ve uçak vb. yapımı, maden, su, elektrik işleri gibi bayındırlık ve zanaatla ilgili teknik çalışmalardan birini konu edinen meslek.
mühim, -mmi *s. Ar. esk.* ➻ **önemli**.
mühimmat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *ask.* savaş gereçleri, cephane.
mühimseme *a. Ar. T. esk.* ➻ **önemseme**.
mühimsemek *(-i) Ar. T. esk.* ➻ **önemsemek**.
mühlet, -ti *a. Ar.* bir işin yapılması ya da bir borcun ödenmesi için verilen süre. **mühlet istemek** bir işin yapılması ya da bir borcun ödenebilmesi için belli bir süre verilmesini istemek. **mühlet vermek** bir işin yapılmasını ya da bir borcun ödenmesini biraz ertleyerek, gerçekleşmesi için belli bir süre tanımak.
mühre *a. Far.* **1** *esk.* her tür küçük yuvarlak şey, küçük top. **2** cam boncuk. **3** deniz böceği kabuğu. **4** kâğıda yumuşaklık, parlaklık ve düzlük vermek için kullanılan camdan araç. **5**

bir tür demirci çekici. **6** yılanın başında bulunan taca benzer çıkıntı. **7** kimi av kuşlarını çekmek için yararlanılan çığırtkan kuş. **8** *ha.* ayakkabı altına çakılan yuvarlak başlı demir, kabara. **9** *ha.* yağmurdan sonra kuruyan toprağın üzerinde oluşan sert kabuk. **10** *ha.* duvar yapmakta kullanılan tahta kalıp. **11** *ha.* toprağı, çamuru sıkıştırarak yapılan bir tür duvar. **mühre çektirmek** (bağ, bahçe vb.ye) duvar yaptırmak.

mühreci *a. ha.* duvarcı ustası.

mühreleme *a. Far. T.* mührelemek eylemi.

mührelemek *(-i) Far. T. esk.* kâğıda mühre[4] uygulamak.

mühreli *s. Far. T.* mühre[4] ile düzeltilip parlatılmış (kâğıt).

mühresenk *b. a. Far.* **1** alaca somaki, balgamtaşı. **2** süsleme nakışlarını ve yaldızlarını mührelemekte kulllanılan araç.

mührüsüleyman *b. a. ha.* özellikle Kuzey ve Orta Anadolu'da olmak üzere doğada kendiliğinden yetişen, birkaç türü bulunan, sarımsı ya da yeşilimsi çiçekler açan, çok yıllık otsu bir bitki.

mühür, -hrü *a. Ar.* **1** üzerinde bir kimsenin, bir kuruluşun ya da kurumun adının ya da sanının tersine kazılı bulunduğu, metal, lastik vb.den yapılmış araç, damga. **2** bu araç mürekkeplenerek basılan ve imza yerine geçen ad. **mühür basmak** mühürlemek. **mühür gözlü** gözleri iri ve koyu renk, güzel olan (kimse). **mühür kazmak** bir metal ya da sert bir madde üzerine, bir kimsenin ya da bir kuruluşun adını, sanını ters olarak kazımak. **mühür kimde ise Süleyman odur** "yetki kimdeyse güç ondadır" anlamında söylenir. **mühür mumu** balmumuyla reçineden yapılan, genellikle kırmızı renkte, üzerine mühür basılan madde. **mührünü basmak 1)** kendi mührüyle mühürlemek. **2)** *mec.* bir şeyin doğruluğunu onaylamak. **mührünü yalamak** verdiği sözden dönmek.

mühürcü *a. Ar. T.* mühür kazıyan kimse.

mühürcülük *a. Ar. T.* mühürcünün yaptığı iş.

mühürdar *a. Ar. Far.* (. . -) *tar.* Osmanlı döneminde, vezir, vali gibi bir devlet büyüğünün mührünü taşımakla ve gerektiğinde çıkarıp resmi kâğıtlara basmakla görevli kimse.

mühürdarlık *a. Ar. Far. T.* (. . - .) *tar.* mühürdarın işi, görevi.

mühürleme *a. Ar. T.* mühürlemek eylemi.

mühürlemek *(-i) Ar. T.* **1** bir belgenin doğruluğunu belirtmek ya da belgeyi kabul ettiğini, onayladığını göstermek üzere altına ya da gerekli yerine mühür basmak. **2** açılırsa belli olması için, bir şeyin üzerine yapıştırılan mühür mumuna ya da kurşuna mühür basmak. **3** yasalara, ahlak ya da sağlık kurallarına aykırı iş gören bir iş ya da eğlence yerlerinin çalışmasını durdurmak ereğiyle, kapısının açılmasını önlemek için, uygun yerine mühür mumu yapıştırarak üzerine resmi mühür basmak.

mühürlenebilme *a. Ar. T.* mühürlenebilmek eylemi.

mühürlenebilmek *(nsz) Ar. T.* mühürlenmesi olanaklı olmak ya da mühürlenme olasılığı bulunmak. *ör. Sağlık kurallarına uymayan lokanta belediyece mühürlenebilir.*

mühürlenme *a. Ar. T.* mühürlemek eylemi.

mühürlenmek *(nsz) Ar. T.* mühürlemek eylemine konu olmak.

mühürletilme *a. Ar. T.* mühürletilmek eylemi.

mühürletilmek *(nsz) Ar. T.* mühürlenmesi sağlanmak.

mühürletme *a. Ar. T.* mühürletmek eylemi.

mühürletmek *(-i, -e) Ar. T.* mühürlemek eylemini yaptırmak.

mühürleyebilme *a. Ar. T.* mühürleyebilmek eylemi.

mühürleyebilmek *(-i) Ar. T.* mühürlemek elinde olmak, mühürleme yetkisi, olanağı ya da olasılığı bulunmak.

mühürlü *s. Ar. T.* **1** üzerine mühür basılmış, mühür basılarak onaylanmış. **2** mühürle kapatılmış. *ör. O fırın mühürlü, üç gün sonra açılacak.*

mühürsüz *s. Ar. T.* **1** mührü olmayan. **2** mühür basılmamış olan.

müjde *a. Far.* **1** ➻ **muştu**. **2** ➻ **muştuluk**. **3** *ünl.* birine sevindirici bir haber verileceği zaman söylenir. *ör. Müjde, sınıfı geçtim!* **müjde koşturmak** bir muştuyu ilgili kimseye ivedilikle ulaştırmak. **müjde vermek** ➻ **muştulamak**.

müjdeci *a. Far. T.* ➻ **muştucu**.

müjdeleme *a. Far. T.* ➻ **muştulama**.

müjdelemek *(-i,-e) Far. T.* ➻ **muştulamak**.

müjdelenme *a. Far. T.* ➻ **muştulanma**.

müjdelenmek *(nsz) Far. T.* ➻ **muştulanmak**.

müjdeli *s. Far. T.* ➻ **muştulu**.

müjdelik *a. Far. T.* ➻ **muştuluk**.

mükâfat, -tı *a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** ➻ **ödül**. **2** değerlendirici, sevindirici davranış. **mükâfat almak** ödül almak, ödül kazanmak. **mükâfat vermek** ödül vermek, ödüllendirmek. **mükâfatını görmek** (olumlu bir işin, davranışın) iyi sonucunu elde etmek.

mükâfatlandırılma *a. Ar. T.* (. - - - . . . .) ➻ **ödüllendirilme**.

mükâfatlandırılmak *(nsz) Ar.T.* (. - - . . . .) ➻ **ödüllendirilmek**.

mükâfatlandırma *a. Ar. T.* (. - - . . . .) ➻ **ödüllendirme**.

mükâfatlandırmak *(-i) Ar. T.* (. - - . . . .) ➻ **ödüllendirmek**.

mükâleme *a. Ar.* (. - . .) *esk.* karşılıklı konuşma.

mükedder *s. Ar. esk.* acılı, üzgün, üzüntülü. **mükedder olmak** kederlenmek, üzülmek.

mükellef *s.* ve *a. Ar.* **1** ➻ **yükümlü**. **2** özenli bir biçimde yapılmış, çok özenle gerçekleştirilmiş, ortaya konmuş.

mükellefiyet, -ti *a. Ar.* ➻ **yüküm, yükümlülük**.

mükemmel *s. Ar.* hiçbir eksiği, kusuru bulunmayan, çok yetkin.
mükemmelen *be. Ar.* eksiksiz, kusursuz bir biçimde, çok güzel olarak.
mükemmeliyet, -ti *a. Ar.* ➻ **mükemmellik**.
mükemmellik *a. Ar. T.* hiçbir eksiği, kusuru bulunmama, yetkin olma durumu, eksiksizlik, kusursuzluk, yetkinlik.
mükerrer *s. Ar. esk.* tekrar eden.
mükerreren *be. Ar.* (. .' . .) *esk.* tekrar edilerek, yinelenerek.
mükrim *s. Ar. esk.* ağırlamayı seven.
müktesebat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* ➻ **edinç**.
müktesep *s. Ar.* edinilmiş, kazanılmış. **müktesep hak** *huk.* önceden elde edilmiş, kazanılmış hak.
mülahaza *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **düşünce**.
mülahazat, -tı *ç. a. Ar.* (. - . .) *esk.* düşünceler, görüşler. **mülahazat hanesi** bir belgede, ilgili düşüncelerin yazılacağı yer. **mülahazat hanesini açık bırakmak** bir kimseyle ya da bir durumla ilgili kesin bir kanıya varamayarak zamanla ortaya çıkacak gelişmelerden sonra görüş bildirmek üzere beklemek.
mülakat, -tı *a. Ar.* (. - -) **1** *esk.* buluşma, görüşme. **2** bir işe alınacak kişiyi seçmek ereğiyle, adaylarla tek tek ve yüz yüze konuşmak, görüşmek. **3** *esk.* röportaj. **(biriyle) mülakat yapmak** yetkili birinin bir konuyla, sorunla ilgili görüşlerini almak.
mülayim *s. Ar.* (. - .) *esk.* **1** hoş görülebilir nitelikte olan, uygun. **2** yumuşak huylu.
mülayimlik *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* mülayim olma durumu.
mülazım *a. Ar.* (. - .) *esk. ask.* ➻ **teğmen**.
mülevves *s. Ar. esk.* **1** iğrenç, kirli, pis. **2** düzensiz, karışık.
mülga *s. Ar.* (. -) *esk.* varlığı kaldırılan, kapatılan.
mülk, -kü *a. Ar.* **1** ev, dükkân, arsa, arazi gibi taşınmaz mal. **2** vakıf olmayıp doğrudan doğruya birinin malı olan yer ya da yapı. **3** *esk.* devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, ülke.
mülki *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** ülkeye ya da ülke yönetimine ilişkin olan. **2** (devlet yönetiminde) asker sınıfı dışında kalan (yetkililer).
mülkiye *a. Ar. esk.* (devlet yönetiminde) asker olmayan görevliler sınıfı.
Mülkiye *a. Ar.* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin eski adı olan Mülkiye Mektebi'nin kısaca adlandırılışı.
Mülkiyeli *a. Ar. T.* Mülkiye Mektebi'ni ya da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirmiş kimse ya da bu fakültenin öğrencisi.
mülkiyet, -ti *a. Ar.* ➻ **iyelik**.
mülteci *a.* ve *s. Ar.* (. . -) bir başka yere ya da ülkeye sığınan kimse. *eş.* **sığınık**.
mültecilik *a. Ar. T.* (. . - .) mülteci olma durumu.
mültefit, -ti *s. Ar. esk.* güler yüz gösteren, hoş davranan.
mültipleks *a.* ve *s. Fr.* tek hat üzerinden aynı zamanda birden çok iletişime olanak veren, bunu sağlayan (aygıt).
mümarese *a. Ar.* (. - . .) *esk.* el alışkanlığı, alışma, yatkınlık.
mümbit, -ti *s. Ar. esk.* ➻ **bitek, verimli**.
mümessil *a. Ar.* ➻ **temsilci**.
mümessilik *a. Ar. T. esk.* ➻ **temsilcilik**.
mümeyyiz *s. Ar. esk.* **1** iyiyi kötüyü, doğruyu yanlışı ayıracak durumda olan. **2** *a. eğit.* ➻ **ayırtman**.
mümeyyizlik *a. Ar. T. esk.* ➻ **ayırtmanlık**.
mümin *s. Ar.* (.' .) **1** inançlı, inanan. **2** *a.* Müslüman.
mümkün *s. Ar.* ➻ **olabilir, olanaklı**. **mümkün mertebe** olabildiğince, yapılabildiğince. **mümkün olmak** olanak içinde bulunmak, olabilmek. **mümkünü çaresi kesilmek** *ha.* elinde hiçbir olanak kalmamak, iyice umarsızlaşmak.
mümtaz *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** ayrı bir yeri olan, üstün tutulan. **2** seçkin.
münacat, -tı *a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** Tanrı'ya yakarma, yakarış. **2** *yaz.* Divan Yazını'nda, Tanrı'nın yüceliklerini anlatan, Tanrı'yı öven ve ona yakarış olarak yazılan, genellikle kaside biçiminde şiir.
münafık *s. Ar.* (. - .) *esk.* arabozucu, bölücü, karıştırıcı.
münafıklık *a. Ar. T. esk.* ➻ **arabozanlık**.
münakaşa *a. Ar.* (. - . .) ➻ **tartışma**. **münakaşa etmek** ➻ **tartışmak**.
münakaşalı *s. Ar. T. esk.* ➻ **tartışmalı**.
münasebet, -ti *a. Ar.* (. - . .) **1** iki şey arasındaki benzerlik, uygunluk. **2** ilgi, ilinti, ilişki, ilişik, yakınlık. **3** neden. **münasebet almak** (ya da **almamak**) uygun düşmek (ya da düşmemek), yakışık almak (ya da almamak). **münasebet düşmek** uygun bir durum ortaya çıkmak, sırası gelmek. **münasebet kurmak** iki ya da çok şey arasında ilişki bulmak, yakınlık görmek. **münasebete girmek** ilişki kurmak, tanışma yolu açmak, yakınlık oluşturmak. **münasebeti düşmek** sırası gelmek. **münasebeti kesmek** görüşmez olmak, ilişkiyi kesmek. **münasebetini getirmek** sırasını düşürmek, bir sırasını bulup söylemek. **münasebetiyle** dolayısıyla, nedeniyle. **münasebette bulunmak 1)** ilişkisi olmak. **2)** ilişki kurmak. **3)** cinsel ilişkide bulunmak.
münasebetli *s. Ar. T.* (. - . . .) **1** akla uygun. **2** yakışık alan, yerinde. **münasebetli münasebetsiz** *ik. be.* yakışık alsın almasın, yerli yersiz.
münasebetsiz *s. Ar. T.* (. - . . .) **1** uygun olmayan, yakışık almayan. **2** aksi, ters. *ör. Münasebetsiz bir günde geldiniz.* **3** sıra saygı bilmeyen, yakışıksız iş gören (kimse).
münasebetsizlik *a. Ar. T.* (. - . . . .) **1** münasebetsiz olma durumu. **2** yakışıksız davranış, saygısızlık. **münasebetsizlik etmek** münasebetsiz davranmak.

münasip *s. Ar.* (. - .) **1** uygun, yerinde. **2** hoşa giden, beğenilen, uygun bulunan. **münasip bulmak** ➻ **münasip görmek**. **münasip düşmek** (bir şey) uygun ve yerinde olmak. **münasip görmek** (bir şeyi) uygun ve yerinde bulmak.

münavebe *a. Ar.* (. - . .) *esk.* nöbetleşme. **münavebe ile** nöbetleşerek, nöbetle, sırayla.

münazaa *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** ağız kavgası, çekişme. **2** iki taraf arasındaki düşmanlık.

münazara *a. Ar.* (. - . .) bir konu üzerinde, belli kural ve yöntemlere uyularak yapılan sözlü tartışma.

müncer, -rri *s. Ar. esk.* bir yana doğru sürüklenen. **müncer olmak** bir sonuca varmak, sonuçlanmak.

mündemiç *s. Ar. esk.* **1** bir şeyin içinde saklı bulunan, var olan. **2** *fels.* ➻ **içkin**.

müneccim *a. Ar. esk.* yıldızların durumlarından ve devinimlerinden anlam çıkararak falcılık yapan kimse, yıldız falcısı . *ör. Eskiden müneccimlere danışılırmış.*

müneccimlik *a. Ar. T. esk.* yıldız falcılığı.

münekkit *a. Ar.* (**k** 'ler kalın okunur) *esk.* ➻ **eleştirmeci, eleştirmen**.

münekkitlik *a. Ar. T. esk.* ➻ **eleştirmenlik**.

münevver *s.* ve *a. Ar. esk.* ➻ **aydın**.

münezzeh *s. Ar. esk.* **1** arı duru, temiz. **2** uzak tutulan, uzak.

münferiden *be. Ar.* (. .' . .) *esk.* bireysel olarak, tek başına.

münferit *s. Ar. esk.* kendi başına, ayrı, tek.

münfesih *s. Ar. esk.* geçerliği kalmamış, feshedilmiş.

münhal, -li *s. Ar. esk.* (iş, kadro vb. için) açık bulunan, boş olan.

münhani *s. Ar.* (. . -) *esk.* eğri.

münhasır *s. Ar. esk.* **1** bir kimse ya da bir şey için ayrılmış olan. **2** sınırlanmış, sınırlı.

münhasıran *be. Ar. esk.* özel olarak, özellikle.

münkir *s. Ar. esk.* **1** kabul etmeyen, inkâr eden, yadsıyan. **2** Tanrı'nın varlığına ve birliğine inanmayan.

müntehir *s. Ar. esk.* intihar eden, kendini öldüren (kimse).

münzevi *s. Ar.* (. . -) *esk.* insanlardan kaçan, tek başına yaşamayı seven.

müphem *s. Ar. esk.* **1** açık seçik olmayan, belirsiz. **2** *be.* açık seçik olmadan. *ör. Konunun bir yerini müphem bıraktı.*

müphemiyet, -ti *a. Ar. esk.* belirsizlik.

müptedi *s. Ar.* (. . -) *esk.* bir şeyi öğrenmeye yeni başlayan, acemi (kimse).

müptela *s. Ar.* (. . -) *esk.* **1** kötü alışkanlıkları olan, kötü bir şeye düşkün (kimse). **2** (hastalığa) tutulmuş, yakalanmış. **3** (birine ya da bir şeye) vurgun, âşık. **müptela olmak 1)** (kötü bir şeye) düşkün olmak, alışmak. **2)** (hastalığa) tutulmak, yakalanmak.

müptezel *s. Ar. esk.* **1** saygınlığını yitirmiş, bayağılaşmış. **2** çokluğu dolayısıyla değerini yitiren, değersiz.

müracaat, -tı *a. Ar.* (. - . .)**1** ➻ **başvuru**. **2** ➻ **danışma**[2]. **müracaat etmek** ➻ **başvurmak**. **müracaatta bulunmak** ➻ **başvurmak**.

müracaatçı *a. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* ➻ **başvurucu**.

mürai *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **ikiyüzlü**.

mürailik *a. Ar. T.* (. - - .) *esk.* ➻ **ikiyüzlülük**.

mürdesenk *a. Far. kim.* formülü PbO olan, doğal kurşun oksit.

mürdümeriği, -ni *b. a.* küçük ve kara renkli bir erik türü.

mürdümük *a. bith.* baklagillerden, yeşil ve kuru hayvan yemi olarak yetiştirilen, kökü ince ve çok dallı, yaprakları dallardan çift çift çıkan, pembemsi menekşerenginde çiçekler açan, meyvesi badıç durumunda, bir yıllık otsu bir bitki.

mürebbiye *a. Ar.* bir evde yatılı olarak ve aylıkla çalışan, evin çocuğunun ya da çocuklarının bakımı ve eğitimiyle özel olarak görevlendirilmiş olan, görgülü, bilgili kadın.

mürebbiyelik *a. Ar. T.* **1** mürebbiye olma durumu. **2** mürebbiyenin görevi, işi, mesleği.

müreccah *s. Ar. esk.* ➻ **yeğ**.

müreffeh *s. Ar. esk.* ➻ **gönençli**.

mürekkep (I) *a. Ar.* yazı yazmak, desen çizmek ya da mekanik olarak basmak için kullanılan, türlü renklerde, sıvı bileşik. **mürekkebi kurumadan** bir şeyin yazılmasından çok kısa bir süre sonra. **mürekkep yalamış** öğrenim görmüş, okumuş, kültürlü (kimse).

mürekkep (II) *s. Ar. esk.* **1** ➻ **bileşik**. **2** ...-den oluşan, ...-den olma.

mürekkepbalığı, -nı *b. a. Ar. T. hayb.* kafadanbacaklılardan, sıcak ve ılıman denizlerin kıyı sularında yaşayan, değişik adlar taşıyan türleri bulunan, yaklaşık 30 cm. boyunda, enli gövdeli, iri ve geniş olan başında ikisi uzun ve sekizi kısa olmak üzere on bacak bulunan, düşmanından korunmak için kara renkli bir sıvı fışkırtarak suyu bulandırıp kendini gizleyen, eti lezzetli bir yumuşakça. *eş.* **supya**.

mürekkepleme *a. Ar. T.* mürekkeplemek eylemi.

mürekkeplemek *(-i) Ar. T.* bir yüzeyi, mürekkep **(I)** dökerek, damlatarak ya da sürerek lekelemek.

mürekkeplenebilme *a. Ar. T.* mürekkeplenebilmek eylemi.

mürekkeplenebilmek *(nsz) Ar. T.* mürekkeplenmesi olanak içinde olmak ya da mürekkeplenme olasılığı bulunmak.

mürekkeplenme *a. Ar. T.* mürekkeplenmek eylemi.

mürekkeplenmek *(nsz) Ar. T.* **1** üzerine mürekkep **(I)** dökülmek, damlatılmak ya da sürülmek. **2** mürekkeple **(I)** lekelenmek. *ör. Çocuğun eli mürekkeplendi.*

mürekkepli *s. Ar. T.* **1** üzerine mürekkep **(I)** dökülmüş, damlatılmış ya da sürülmüş olan. **2** içine mürekkep **(I)** doldurularak kullanılan. *ör. Dolmakalem mürekkepli kalemdir.*

mürettebat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) bir gemide, uçakta bulunan, taşıtın bütün işlerini gören, yöneten görevlilerin tümü.
mürettip *s. Ar. esk.* ➻ **dizgici**.
mürettiphane *b. a. Ar. Far.* (. . . - .) *esk.* ➻ **dizgiyeri**.
mürit *a. Ar.* (. -) **1** bir tarikat şeyhine bağlanıp ondan gizemciliğin yollarını öğrenen, onun öğretisini yaymaya çalışan kimse. **2** *mec.* çömez.
müritlik *a. Ar. T.* mürit olma durumu.
mürşit *s.* ve *a. Ar. esk.* **1** doğru yolu gösteren, kılavuz. **2** müritlerine gizemciliği öğreten tarikat şeyhi.
mürteci, -i *s. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **gerici**.
mürtet, -ddi *s. Ar. esk.* Müslümanlığı bırakıp başka bir dine geçmiş olan.
mürur *a. Ar.* (. -) *esk.* geçip gitme, sona erme.
müruruzaman *b. a. Ar.* (. - . . -) *esk.* zamanaşımı, süreaşımı. **müruruzamana uğramak** üzerinden çok zaman geçmek, süreaşımına uğramak.
mürüvvet, -ti *a. Ar.* **1** *esk.* mertlik, yiğitlik. **2** cömertlik, iyilikseverlik. **3** bir ailede, çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmesi gibi olaylardan duyulan mutluluk, sevinç. **mürüvvete endazè olmaz** "insan, yapabildiğince iyilikte bulunabilir, bunun herhangi bir ölçüsü yoktur" anlamında söylenir. **mürüvvetini görmek** (ana baba) **1)** evladının mutluluk verici günlerini görerek sevinmek. **2)** evladının kendisine hizmet ve yardım etmesiyle rahat bir yaşam içinde olmak.
mürüvvetli *s. Ar. T.* insan kişi, iyiliksever.
mürüvvetsiz *s. Ar. T.* kimseye bir iyiliği dokunmayan (kimse).
mürver *a. bitb.* hanımeligillerden, birçok türü bulunan, yaprakları karşılıklı, çiçekleri demet durumunda olan, hoş kokulu ve beyaz çiçekler açan, meyvesi zeytine benzeyen, yapraklarından ve çiçeklerinden hekimlikte yararlanılan bir ağaç ya da ağaççık.
müsaade *a. Ar.* (. - . .) **1** izin. **2** elverişli, uygun olma durumu, elverişlilik, uygunluk. **müsaade buyurmak** izin vermek. **müsaade etmek 1)** izin vermek. **2)** geçiş için yol vermek, yol açmak. **3)** elverişli durumda bulunmak, uygun olmak.
müsabaka *a. Ar.* (. - . .) *esk.* karşılaşma, yarış, yarışma. **müsabaka açmak** yarışma düzenlemek. **müsabakaya girmek** yarışmaya katılmak, yarışmak.
müsabık *a. Ar.* (. - .) *esk.* yarışçı, yarışmacı.
müsademe *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** silahlı iki grup arasındaki kısa çatışma. **2** *mec.* uğraşma.
müsadere *a. Ar.* (. - . .) *huk.* ➻ **zoralım**. **müsadere etmek** *huk.* zoralım uygulamak, el koymak.
müsait *s. Ar.* (. - .) *esk.* **1** elverişli, uygun. **2** *tkz.* (kadın için) kolayca elde edilebilen, flörte hazır.
müsamaha *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** ➻ **hoşgörü**. **2** görmezlikten gelme, hoş görme, göz yumma. **müsamaha etmek 1)** hoşgörüyle davranmak. **2)** görmezlikten gelmek, göz yummak.
müsamahakâr *s. Ar. Far.* (. - . . -) *esk.* ➻ **hoşgörülü**.
müsamahakârlık *a. Ar. Far. T.* (. - . . - .) *esk.* ➻ **hoşgörürlük**.
müsamahalı *s. Ar. T.* ➻ **hoşgörülü**.
müsamahasız *s. Ar. T.* ➻ **hoşgörüsüz**.
müsamahasızlık *a. Ar. T.* ➻ **hoşgörüsüzlük**.
müsamere *a. Ar.* (. - . .) okullarda öğrencilerce yapılan, izlencesinde şiir, oyun, şarkı gibi şeylerin yer aldığı gösteri.
müsavat, -tı *a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **eşitlik, denklik**.
müsavi *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **eşit, denk**.
müsebbip *s. Ar. esk.* bir şeyin olmasına, yapılmasına yol açan (kimse ya da şey).
müseccel *s. Ar. esk.* ➻ **sicilli**.
müseddes *a.* ve *s. Ar. esk.* **1** *mat.* ➻ **altıgen**. **2** *yaz.* Divan Yazını'nda, her bölümü altı dizeden oluşan koşuk biçimi.
müsekkin *s. Ar. esk.* ➻ **yatıştırıcı**[2]..
müselles *a. Ar. esk. mat.* ➻ **üçgen**.
müshil *s. Ar.* dışkının kolaylıkla dışarı atılmasını sağlayan, bağırsakları çalıştırıp temizleyen, iç sürdüren (ilaç).
Müslim *ö. a. Ar.* ➻ **Müslüman**.
Müslüman *ö. a.* ve *s. Ar.* **1** İslamlığı benimsemiş, İslam dininden olan (kimse). **2** dinine bağlı, İslamlığın kurallarına uygun davranan (kimse). **3** doğru, dürüst, haktan ayrılmaz (kimse). **Müslüman adam** doğruluktan, dürüstlükten ayrılmaz, hak yemez adam. **Müslüman mahallesinde salyangoz satmak** bir şeyi, ona hiç gerekseme duymayacak bir çevreye götürmek.
Müslümanca *be.* Müslüman kişiye yakışacak bir yolda.
Müslümanlaştırma *a. Ar. T.* Müslümanlaştırmak eylemi.
Müslümanlaştırmak *(-i) Ar. T.* (bir kimseyi ya da topluluğu) İslam dinine sokmak, İslamlaştırmak.
Müslümanlık *ö. a. Ar. T.* **1** Hazreti Muhammet'in yaydığı, kutsal kitabı Kuran olan din, İslamlık. **2** Müslüman olma durumu. **3** Müslüman topluluğu, İslam dünyası.
müspet, -ti *s. Ar. esk.* **1** ➻ **olumlu**. **2** *fiz. mat.* ➻ **pozitif**.
müsrif *s. Ar. esk.* savurgan, tutumsuz.
müsriflik *a. Ar. esk.* savurganlık, tutumsuzluk.
müstacel *s. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **ivedi**.
müstacelen *be. Ar.* (. -' . .) *esk.* ➻ **ivedilikle**.
müstaceliyet *a. Ar.* (. - . . .) *esk.* ➻ **ivedilik**.
müstafi *s. Ar.* (. - -) *esk.* görevinden kendi isteğiyle ayrılmış olan (kimse).
müstahak, -kkı *s. Ar.* **1** bir şeye hak kazanmış, bir şeyi hak etmiş (kimse). **2** *a.* bir kimsenin layık olduğu ödül ya da ceza. *ör. O müstahakkını bulacaktır.* **müstahak olmak** hak etmek, hak kazanmak. **müstahakkını bulmak** layık olduğu cezayı görmek.

müstahdem *s.* ve *a. Ar.* bir işyerinde hizmette, ayak işlerinde çalıştırılan (kimse), hizmetli.
müstahkem *s. Ar. esk.* berkitilmiş, sağlamlaştırılmış. **müstahkem mevki** (ya da **bölge**) *ask.* türlü savunma tesislerinin bulunduğu bölge.
müstahsil *a. Ar. esk.* üretici, yetiştirici.
müstahzar *s. Ar. esk.* **1** kullanıma hazır bir duruma getirilmiş. **2** *a.* önceden hazırlanarak eczanelerde satışa sunulan ilaç, hazır ilaç.
müstakbel *s. Ar. esk.* ileri bir tarihte olacak bulunan, gelecekteki.
müstakil, -lli *s. Ar.* (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **bağımsız**.
müstamel *s. Ar.* (. - .) *esk.* **1** kullanılmış olan. **2** elden düşmüş, eski.
müstear *s. Ar.* (. . -) **1** *esk.* eğreti, takma. **2** *müz.* alaturka müzikte bir makam. **müstear isim** takma ad.
müstebit *s. Ar. esk.* **1** ➻ **zorba**. **2** ➻ **baskıcı**.
müstecir *a. Ar.* (. - .) *esk.* bir şeyi kira ile tutan, kiracı.
müstehcen *s. Ar.* (cinsellikle ilgili olarak) edebe aykırı, açık saçık.
müstehcenlik *a. Ar. T.* müstehcen olma durumu, müstehcen olanın niteliği.
müstehzi *s. Ar.* (. . -) *esk.* alay eden, alaycı.
müstemleke *a. Ar. esk.* ➻ **sömürge**.
müstemlekeci *s. Ar. T. esk.* ➻ **sömürgeci**.
müstemlekecilik *a. Ar. T. esk.* ➻ **sömürgecilik**.
müsteniden *be. Ar.* (. .' - .) *esk.* dayanarak.
müstenit *s. Ar. esk.* dayanan, yaslanan.
müstenkif *s. Ar. esk.* ➻ **çekimser**.
müsterih *s. Ar.* (. . -) (bir konuda) herhangi bir kaygısı bulunmayan, içi rahat olan. **müsterih olmak** herhangi bir kaygısı bulunmamak, içi rahat olmak.
müstesna *s. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ➻ **kuraldışı**. **2** benzeri az bulunan, benzerlerinden ayrı, üstün olan, seçkin. **3** ayrı tutulan, ayrık. **4** *be.* dışında tutularak. *ör. Ali müstesna, durumu herkese bildir.*
müsteşar *a. Ar.* (. . -) bakanlıklarda, elçiliklerde bakandan ya da elçiden sonra gelen, işleri bakan ya da elçi adına yöneten, yürüten, yönetimin en yüksek aşamasında bulunan görevli.
müsteşarlık *a. Ar. T.* (. . - .) **1** müsteşar olma durumu. **2** müsteşarın görevi ya da makamı. **3** bir müsteşarla yönetilen devlet birimi.
müsteşrik, -kı *a. Ar.* (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **doğubilimci**.
müstevli *s.* ve *a. Ar.* (. . -) *esk.* bir yeri istila eden, yönetimi altına alan (devlet, ordu).
müstezat *a. Ar.* (. . -) *esk. yaz.* Divan Yazını'nda, her dizesine bir küçük dize eklenmiş özel bir gazel biçimi.
müsvedde *a. Ar.* **1** ➻ **karalama**[2,3]. **2** bir şeyin kötü bir benzeri. *ör. Haydi ordan şair müsveddesi sen de!* **3** basımevinde dizilecek bir yazının orijinali. *ör. Yazının müsveddesi basımevinde kaybolmuş.* **müsvedde defteri** ➻ **karalama defteri**.
müsveddelik *s. Ar. T.* ➻ karalama[2,3] yapmaya uygun (kâğıt).
müşabehet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **benzeşlik**.
müşabih *s. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **benzeş**.
müşahede *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **gözlem**. **müşahede etmek** ➻ **gözlemlemek**.
müşahhas *a. Ar. esk.* ➻ **somut**.
müşahit *a.* ve *s. Ar. esk.* ➻ **gözlemci**.
müşavere *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **danışma**[1].
müşavir *s.* ve *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **danışman**.
müşavirlik *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **danışmanlık**.
müşerref olmak *(-le) Ar. T.* (bir şeyle) onur duymak, onur kazanmak, onurlanmak.
müşfik, -ki *s. Ar.* (**k** kalın okunur) ➻ **sevecen**.
müşkül *s. Ar.* **1** çetin, güç, zor. **2** *a.* engel, güçlük, zorluk.
müşkülat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* güçlükler, engeller, zorluklar, güçlük. **(birine) müşkülat çıkarmak** yapmakta olduğu işi güçleştirecek durumlar yaratmak. **müşkülat çekmek** yapmakta olduğu bir işte birtakım güçlüklere uğramak, güç durumları yenmek zorunda kalmak.
müşküle *a.* bağbozumuna yakın günlerde yetişen, uzun ve iri taneli, kalınca kabuklu bir üzüm.
müşkülpesent *b. s. Ar. Far. esk.* güç beğenen, güçbeğenir, titiz (kimse).
müşrik, -ki *s. Ar. esk.* Tanrı'ya ortak koşan.
müşteki *s. Ar.* (. . -) *esk.* durumundan ya da bir şeyden yakınan, yakınıcı.
müştemilat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* ➻ **eklentiler**.
müşterek, -ki *s. Ar.* **1** ortak. **2** birlik, birlikte. **3** elbirliğiyle, ortaklaşa. **müşterek bahis** at yarışlarında, yarışan atlardan üzerine oynanan atın kazanmasına bağlı talih oyunu.
müştereken *be. Ar.* (. .' . .) ortaklaşa olarak, elbirliğiyle, birlikte.
müşteri *a. Ar.* ➻ **alıcı**[1].
Müşteri *ö. a. Ar. gökb.* ➻ **Erendiz, Jüpiter**.
müta *a. Ar. esk.* geçici kazanç. **müta nikâhı** Şii topluluklarında görülen, kadına para verilerek yapılan geçici evlenme.
mütalaa *a. Ar.* (. - . .) *esk.* **1** ders çalışma, okuma. **2** irdeleme. **3** düşünce, görüş. **mütalaa etmek 1)** okumak. **2)** iyice incelemek, üzerinde düşünmek.
mütareke *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **ateşkes, bırakışma**.
müteaddit *s. Ar.* ➻ **birçok**.
müteahhit *a. Ar.* ➻ **üstenci, yüklenici**.
müteahhitlik *a. Ar. T.* ➻ **üstencilik**.
müteakiben *be. Ar.* (. . -' . .) *esk.* ardı sıra, arkadan, arkasından, daha sonra, ondan sonra, sonra.
müteakip *s. Ar.* (. . - .) *esk.* **1** ardı sıra gelen, arkadan gelen. **2** *il.* -den sonra. *ör. Konuşmayı müteakip oylama başladı.*
müteallik *s. Ar. esk.* ➻ **ilgili, ilişkin**.
mütearife *a. Ar.* (. . - . .) *esk. fels.* ➻ **belit**.
mütebaki *s. Ar.* (. . - -) (**k** kalın okunur) *esk.* gerideki, geri kalan, kalan.

mütebessim *s. Ar.* gülümseyen.
mütecanis *s. Ar.* (. . - .) *esk.* **1** ➻ **bağdaşık. 2** ➻ **türdeş.**
mütecaviz *s. Ar.* (. . - .) *esk.* **1** ➻ **saldırgan, saldırıcı. 2** -den çok, -i aşan. *ör. Beş günü mütecavizdir ki görünmedi.*
mütecessis *s. Ar. esk.* **1** gizliyi öğrenmeye çok eğilimi olan. **2** meraklı.
müteessif *s. Ar. esk.* acınan, üzülen, yerinen. **müteessif olmak** acınmak, üzülmek, yerinmek.
müteessir *s. Ar. esk.* **1** üzüntülü, üzülmüş. **2** etkisinde kalmış, etkilenmiş. **müteessir olmak 1)** üzülmek. **2)** etkilenmek.
mütefekkir *a. Ar. esk.* ➻ **düşünür.**
müteferrik, -kı *s. Ar.* (**k** kalın okunur) *esk.* ayrılmış, dağınık.
müteferrika *a. Ar. esk.* **1** küçük giderler için ayrılan para. **2** karakollarda, sanıkların ilgili yerlere gönderilmek üzere, geçici olarak konuldukları kapalı yer. **3** *tar.* Osmanlı döneminde, padişah, vezir ve benzeri devlet büyüklerinin yanında türlü hizmetlere bakan kimse.
mütegallibe *ç. a. Ar. esk.* zorba takımı, zorbalar.
mütehakkim *s. Ar. esk.* **1** hâkim olan, hükmeden. **2** hükmünü zor kullanarak yürüten, zorbalık eden.
mütehammil *s. Ar. esk.* dayanma gücü bulunan, dayancalı, dayanıklı.
müteharrik, -ki *s. Ar. esk.* **1** yer değiştirebilen, devingen, hareketli. **2** çalışan, işleyen.
mütehassıs *a.* ve *s. Ar. esk.* ➻ **uzman.**
mütehassıslık *a. Ar. T. esk.* ➻ **uzmanlık.**
mütehassis *s. Ar. esk.* duygulanmış. **(birini) mütehassis etmek** duygulanmasına yol açmak, duygulandırmak. **mütehassis olmak** duygulanmak.
mütehavvil *s. Ar. esk.* değişken, kararsız.
müteheyyiç *s. Ar. esk.* heyecanlanmış, coşmuş, heyecanlı, coşkulu.
mütekabil *s. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **karşılıklı.**
mütekabiliyet *a. Ar.* (. . - . . .) *esk.* ➻ **karşılıklılık.**
mütekait *s. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **emekli.**
mütekâmil *s. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **gelişkin, olgun.**
mütekâsif *s. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **derişik, yoğun.**
mütemadi *s. Ar.* (. . - -) *esk.* ➻ **aralıksız, sürekli.**
mütemadiyen *be. Ar.* (. . - . .) *esk.* hiç ara vermeksizin, sürekli bir biçimde.
mütemayil *s. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **eğilimli.**
mütemmim *s. Ar. esk.* **1** bütünleyen. **2** *mat.* ➻ **bütünler. 3** *dilb.* ➻ **tümleç.**
mütenakız *s. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **çelişik.**
mütenasip *s. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **oranlı, orantılı.**
mütenazır *s. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **bakışık, bakışımlı.**
müteradif *s. Ar.* (. . - .) *esk. dilb.* ➻ **anlamdaş, eşanlamlı.**
müterakki *s. Ar.* (. . . -) *esk.* ileri, ilerlemiş.
mütercim *a. Ar. esk.* ➻ **çevirmen.**
müstereddi *s. Ar.* (. . . -) *esk.* soysuzlaşmış, yozlaşmış.
müstereddit *s. Ar. esk.* ➻ **duraksamalı, ikircikli.**
mütesanit *s. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **dayanışık.**
müteselli *s. Ar. esk.* avunan. **müteselli olmak** ➻ **avunmak.**
müteselsil *s. Ar. esk.* arkası kesilmeden, zincirleme.
müteşebbis *s. Ar. esk.* ➻ **girişken, girişimci.**
müteşekkil *s. Ar. esk.* oluşmuş.
müteşekkir *s. Ar.* teşekkür borcu bulunan.
mütevakkıf *s. Ar. esk.* bir şeye bağlı olarak gerçekleşebilen, yapılması bir şeye bağlı olan.
mütevali *s. Ar.* (. . - -) *esk.* ➻ **ardışık.**
mütevazı, -ı *s. Ar.* (. . - .) *esk.* **1** ➻ **alçakgönüllü. 2 gösterişsiz.**
müteveffa *s. Ar.* (. . . -) *esk.* (insan için) ➻ **ölü.**
mütevekkil *s. Ar.* her işi Tanrı'ya bırakmış, yazgıya boyun eğmiş (kimse).
mütevelli *a. Ar.* (. . . -) *huk.* bir vakfın ya da benzeri bir şeyin yönetimi kendisine verilmiş olan kimse.
müthiş *s. Ar.* **1** korkuya düşüren, korku verici, korkunç. *ör. Denizde müthiş bir dalga vardı.* **2** çok rahatsızlık veren, dayanılmaz. *ör. Midesinde müthiş bir sancı duyumsadı.* **3** şaşılacak denli değişik olan. *ör. Müthiş bir zekâsı var.* **4** *ünl.* "ne şaşılacak şey" anlamında kullanılır.
müttefik, -ki *s.* ve *a. Ar. esk.* ➻ **bağlaşık.**
müttefikan *be. Ar.* (. .' . .) *esk.* **1** hep birlikte olarak, elbirliğiyle. **2** oybirliğiyle.
müttehiden *be. Ar.* (. .' . .) *esk.* birlik olarak, birlikte.
müttehit *s. Ar. esk.* birlik durumuna gelmiş, birleşik.
müvekkil *a. Ar.* birini kendine vekil olarak seçen kimse.
müverrih *a. Ar. esk.* ➻ **tarihçi**[1].
müvezzi, -i *a. Ar.* ➻ **dağıtıcı**[1].
müyesser *s. Ar. esk.* kolaylıkla ortaya çıkan. **müyesser olmak 1)** kolaylıkla ortaya çıkmak. **2)** nasip olmak.
müzaheret, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* yardımcı olma, arka çıkma, arkalama. **müzaheret etmek** yardımcı olmak, arka çıkmak, arkalamak.
müzahir *s. Ar.* (. - .) *esk.* arka çıkan, arkalayan, yardımcı olan.
müzakere *a. Ar.*(. - . .)**1** bir konuyla ilgili görüşme, danışma. **2** (okulda) sözlü sınav. **müzakere etmek** (ya da **yapmak**) **1)** bir konuyu görüşmek, konuşmak. **2)** (öğretmen) sözlü sınav yapmak.
müzayede *a. Ar.* (. - . .) ➻ **artırma**[2].
müze *a. Fr.* (.' .) kazılarda bulunan yapıtların, sanata ve bilime ilişkin nesnelerin, sanat ve bilim yapıtlarının, budunbilimsel vb. nesnelerin bir arada ya da ayrı ayrı sergilendiği, sak-

landığı, korunduğu yapı. **müze gibi** eski ve değerli eşyaları olan (yer).
müzeci *a. Fr. T.* müze kuran ya da bir müzede çalışan kimse.
müzecilik *a. Fr. T.* müze kurma ya da işletme işi.
müzekkere *a. Ar.* **1** bir iş için, ilgili üst makama yazılan yazı. **2** *huk.* yargılama makamının, bir kararın yerine getirilmesi konusunda belli bir makama yazdığı yazı.
müzelik *s. Fr. T.* (.' . .) **1** müzeye konulacak eskilikte ya da değerde olan. **2** *s.* ve *a. al.* çok eskimiş, köhnemiş (şey). **3** *s.* ve *a.* eski kafalı (kimse).
müzevir *s. Ar.* söz getirip götüren, arabozan (kimse).
müzevirleme *a. Ar. T.* müzevirleme eylemi.
müzevirlemek *(-i) Ar. T.* bir kimsenin bir başkasıyla ilgili olarak söylediği kötüleyici, olumsuz sözleri ya da ona karşı olarak yaptığı olumsuz bir davranışı karşı tarafa iletmek.
müzevirlik *a. Ar. T.* **1** müzevir olma durumu. **2** müzevirin yaptığı davranış. **müzevirlik etmek** söz getirip götürmek.
müzeyyen *s. Ar. esk.* bezenmiş, bezeli, süslenmiş.
müziç *s. Ar. esk.* bunaltıcı, sıkıcı.
müzik *a. Fr.* **1** duygu, düşünce ve imgeleri teksesli ya da çoksesli olarak anlatma sanatı. **2** bu biçimde düzenlenmiş seslerden oluşan yapıtların çalınması ya da söylenmesi. **müzik market** plak, kaset, kompaktdisk, uzunçalar gibi müzik içeren nesnelerin satıldığı dükkân. **müzik seti** radyo, kasetçalar, kompaktdiskçalardan oluşan birleşik müzik aygıtı.
müzikal *s. Fr. müz.* **1** müzikle ilgili. **2** *a.* müzikli ve danslı, güldürücü öğeleri olan, hafif, eğlendirici oyun ya da film.
müzikalite *a. Fr.* müziğe uygunluk.
müzikbilim *b. a. Fr. T.* müzik konularını bilimsel yöntemlerle ele alan bilim.
müzikbilimci *b. a. Fr. T.* müzikbilim alanında araştırmalar yapan bilgin ya da uzman.
müzikçi *a. Fr. T.* **1** müzik yapıtları yaratan, besteleyen ya da bestelenmiş parçaları çalan kimse. **2** müzik öğretmeni. *ör. Müzikçi yarın sınav yapacağını söyledi.*
müzikhol *a. İng.* müşteriler yiyip içerken şarkıların söylendiği, müzikli oyunların oynandığı, cambazlık, hokkabazlık gibi çeşitli gösterilerin sunulduğu eğlence yeri.
müziklendirilme *a. Fr. T.* müziklendirilmek eylemi.
müziklendirilmek *(nsz) Fr. T.* (film vb. için) konuya uygun ezgiler eklenmek, müzikli duruma getirilmek.
müziklendirme *a. Fr. T.* müziklendirmek eylemi.
müziklendirmek *(-i) Fr. T.* (film vb. için) konuya uygun ezgiler eklemek, müzikli duruma getirmek.
müzikli *s. Fr. T.* (oyun ya da film için) kimi bölümlerinde müzikten yararlanılan, yer yer müziği olan, oyun örgüsünde müzik de bulunan.
müzikolog *a. Fr.* ➻ **müzikbilimci**.
müzikoloji *a. Fr.* ➻ **müzikbilim**.
müziksever *b. a.* ve *s. Fr. T.* müziği çok seven, müzik tutkunu olan (kimse).
müziksiz *s. Fr. T.* **1** müziği olmayan. **2** herhangi bir müzik parçası çalınmayan.
müzisyen *a. Fr.* ➻ **müzikçi**[1].
müzmin *s. Ar.* **1** ➻ **süreğen**. **2** *mec.* uzun süreli olan, ne kadar süreceği belli olmayan, uzun zamandan beri olan.
müzminleşme *a. Ar. T.* müzminleşmek eylemi.
müzminleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **süreğenleşmek**.
müzminleştirme *a. Ar. T.* müzminleştirmek eylemi.
müzminleştirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **süreğenleştirmek**.
müzminlik *a. Ar. T.* ➻ **süreğenlik**.

Nn

N, n *a.* **1** Türk abecesinin on yedinci harfi. **2** "ne" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden, dişeti ünsüzlerinin ötümlüsüdür. **3** bu harfle başlayan sözcükler Türkçeye yabancı dillerden girmiştir; Türkçe sözcüklerin başında yalnızca ***ne*** soru adılında ve onun türevlerinde görülür. **4** sıralama ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında, on yedinci maddenin başına getirilir.

> **n**
> Mısır resimyazısında sola kıvrılmış balık simgesiyle belirtilen ***n*** harfi, Mısır hiyeratiğinde bugünkü el yazısı "n"ye benzemiş, Fenike yazısında da özdeş durumdayken İbrani öncesinde el yazısı "y"yi andırır bir biçim edinmiştir. Batı Yunancasında kuyruğu solda bir el yazısı "y"ye benzemiş, klasik Yunancada bugünkü biçimini almıştır. Oradan Latin yazısına geçen bu harf, Türkçenin "ne" sesini karşılamak üzere, bugünkü Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır.

N *kim.* azot elementinin kimyasal simgesi.

na *ünl. ha.* ➻ **nah**.

Na *kim.* sodyum elementinin kimyasal simgesi.

naaş *a. Ar. esk.* ölen kimsenin vücudu. *eş.* **ceset**.

naat *a. Ar. esk.* **1** bir şeyin niteliklerini övme. **2** *yaz.* Divan Yazını'nda, Hazreti Muhammet'i konu alan, onu öven ve ondan şefaat dilemek ereğiyle yazılan kaside. **3** *müz.* Türk dinsel müziğinde bir beste türü.

nabız, -bzı *a. Ar.* **1** *hek.* yürek vuruşlarının sağladığı kan basıncı nedeniyle atardamarlara ve özellikle bilekteki atardamara parmakla basıldığında duyumsanan kımıldama, yüreğin gevşeyip kasılmasıyla olan kımıldanışı. *eş. yeni* **vuru** . **2** *mec.* düşünce, eğilim, niyet. **nabız almak** ➻ **(birinin) nabzını saymak**. **nabza** (ya da **nabzına**) **göre şerbet vermek** her kişiye eğilimine göre davranmak. **nabza bakmak** ,**(birinin) nabzına bakmak**. **nabzı atmak 1)** yürek vuruşları sürmek, yaşamak. **2)** *mec.* (bir şeyde) gerçekleşiyor, uygulanıyor, görünüyor, yaşıyor olmak. **nabzı durmak** ölmek. **(birinin) nabzına bakmak 1)** bir dakikadaki yürek vuruşunu saymak, denetlemek. **2)** ➻ **nabzını yoklamak** . **(birinin) nabzını saymak** bir dakikadaki yürek vuruşunu saymak. **(birinin) nabzını tutmak** nabzını saymak amacıyla bileğini tutmak. **(birinin) nabzını yoklamak** eğilimini, düşüncesini, niyetini anlamaya çalışmak.

nacak *a.* odun yapmakta, odun kırmakta kullanılan, sapı kısa, keskin yanı geniş, arkası tokmak biçiminde küçük balta, odun baltası.

naçar *s. Far.* (- -) çaresi, çözümü olmayan, çaresiz olan. *eş.* **umarsız**. **naçar kalmak** bir çare, bir çözüm, bir çıkar yol bulamamak.

naçiz *s. Far.* (- -) önemli olmayan, değersiz, önemsiz.

naçizane *be. Far.* (- . - .) çok küçük, çok önemsiz bir şey olarak.

nadan *s. Far.* (- -) **1** *esk.* bilgisiz, cahil. **2** *mec.* görgüsüz, kaba, nobran (kimse).

nadanca *s.* ve *be. Far. T.* (- -' .) nadan olana yaraşır bir biçimde.

nadanlık *a. Far. T.* (- - .) **1** nadan olma durumu, bilgisizlik. **2** nadana yaraşır davranış, kabalık, görgüsüzlük.

nadas *a. Yun.* tarlayı, zararlı otlardan temizlemek, verimini artırmak amacıyla, sürüp dinlenmeye bırakmak. **nadas etmek** (tarlayı) sürerek dinlenmeye bırakmak. **nadasa bırakmak** (ya da **yatırmak**) (tarlayı) nadas edip boş bırakmak, ekmemek, dinlendirmek. **nadasa ekmek** nadasa bırakılan tarlayı, zamanı gelince ekmek.

nadaslı *s. Yun. T.* ➻ **nadaslık**.

nadaslık *s. Yun. T.* nadas için ayrılmış, nadasa bırakılmış (tarla).

nadide *s. Far.* (- - .) her zaman rastlanmayan, az bulunan, az görülen, çok değerli.

nadim *s. Ar.* (- .) *esk.* yaptığı bir davranıştan pişman olan (kimse). **nadim olmak** pişman olmak.

nadir *s. Ar.* (- .) az bulunan, sık rastlanmayan, seyrek.

nadiren *be. Ar.* (-' . .) seyrek olarak, ara sıra, binde bir, pek az, seyrek.

nafaka *a. Ar.* **1** yemek içmek, geçinmek için gerekli olan şeylerin tümü. **2** *huk.* bir kimsenin geçindirmekle, bakıp gözetmekle yükümlü bulunduğu kimseye ya da kimselere, mahkeme kararıyla verdiği aylık. *eş. yeni* **geçimlik**. **nafaka bağlamak** (mahkeme) bir kimseye, yasalar uyarınca, kendisine bakmakla yükümlü kimsenin geçim parası vermesine karar vermek ve bunu sağlamak. **nafaka bağlanmak** (birine) mahkemece, kendisine bakmakla yükümlü kimseden geçimlik sağlanmak. **nafakasını almak** *arg.* hak ettiği dayağı yemek.

nafakalanma *a. Ar. T.* nafakalanmak eylemi.
nafakalanmak *(nsz) Ar. T.* kendi geçimini sağlamak.
nafıa *a. Ar.* (- . .) *esk.* ➻ **bayındırlık**.
nafi, -i *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** ➻ **yararlı**. **2** kazançlı.
nafile *s. Ar.*(- . .) **1** boşa giden, işe yaramayan, yararsız. **2** *be.* boş yere, boşuna. **3** *s.* zorunluluk olmadığı halde, sırf sevap kazanmak ereğiyle fazladan kılınan (namaz) ya da fazladan tutulan (oruç). **nafile namazı 1)** fazladan kılınan namaz. **2)** *mec.* boş yere yapılan iş. **nafile yere** boşu boşuna, boş yere.
nafta *a. Fr.* petrolün 100 ile 250 santigrat derece arasında damıtılmasından elde edilen, benzinle gazyağı arasında bir ürün.
naftalin *a. Fr. kim.* madenkömürü katranının kuru damıtımı yoluyla elde edilen, suda ergimeyen, alkol, benzol ve eterde kolayca ergiyen, kendisine özgü bir kokusu olan, beyaz renkli, antiseptik bir hidrokarbon.
naftalinleme *a. Fr. T.* naftalinlemek eylemi.
naftalinlemek *(-i) Fr. T.* yünlüler üzerine ya da arasına, güve yemesin diye naftalin serpmek.
naftalinlenme *a. Fr. T.* naftalinlenmek eylemi.
naftalinlenmek *(nsz) Fr. T.* naftalinlemek eylemine konu olmak.
nağme *a. Ar.* **1** güzel ve uyumlu ses. *eş.* **ezgi**. **2** *mec.* birinin yalandan ve nazlanarak söylediği söz. **3** *arg.* ağlayıp sızlanma, yakınma. **4** *arg.* konuşma, gevezelik. **nağme yapmak** *tkz.* **1)** bir konuyu, hiç önemsemiyormuş gibi anlatmak. **2)** bildiği bir şeyi bilmez görünmek, bilmezlenmek. **3)** *arg.* ağlayıp sızlanmak. **4)** *arg.* konuşmak, gevezelik etmek. **nağmeyi değiştirmek 1)** ezgiyi değiştirmek. **2)** *mec.* alttan almak.
nah *ünl.* **1** *ha.* al, bak, işte! *ör. Babası nah deyip parayı uzattı.* **2** *arg.* bir el işaretiyle birlikte, herhangi bir eylemin olumlu biçiminden önce yer aldığında "yapamazsın" anlamında kullanılır. *ör. Nah yaparsın! Nah gidersin! Bu gürültüde nah uyursun!* **nah** (ya da **na**) **kafa** "akılsız" anlamında alay yollu kullanılır.
nahak, -kkı *s. Far.* (- .) *esk.* **1** gereksiz, haksız. **2** *be.* boşuna. **nahak yere** *be.* gereksiz, yersiz, haksız olarak, boş yere, boşu boşuna.
nahır *a. ha.* sığır sürüsü.
nahırcı *a. ha.* çoban.
nahif *s. Ar.* (. -) cılız, çelimsiz, zayıf.
nahiye *a. Ar.* (- . .) **1** ➻ **bucak**[2]. **2** ➻ **bölge**[2].
nahoş *s. Far.* (- .) güzel olmayan, hoşa gitmeyen, çirkin, kötü.
naif *s.* ve *a. Fr. (Fransızcada "yapmacıksız", "açıkyürekli"" vb. anlamından)* naif resim yapan sanatçı. **naif resim** resim öğrenimi görmemiş bir kimsenin daha çok halk resmi sayılabilecek tarzda ortaya koyduğu, sanat değeri olan resim.
nail *s. Ar.* (- .) ele geçirmiş, ulaşmış, kavuşmuş, erişmiş, başarmış, kazanmış. **nail olmak** ele geçirmek, başarmak, erişmek, ulaşmak, kavuşmak.
naip *a. Ar.* (- .) **1** *tar.* hükümdarla yönetilen bir ülkede, tahtta hükümdar olmadığı zamanlarda ya da hükümdarın çocukluğu sırasında onun adına devleti yöneten kimse. **2** *s.* naiplik yapan.
naiplik *a. Ar. T.* (- . .) **1** naip olma durumu. **2** naibin görevi.
nakarat, -tı *a. Ar.* (. . -) **1** *müz.* bir şarkıda ya da türküde her kıtadan sonra aynı sözlerle ve aynı ezgiyle yinelenen bölüm.*eş.* **kavuştak**. **2** *mec.* çok sık yinelenen ve bu yüzden önemini yitiren, usanç veren söz. **3** *yaz.* Divan Şiiri'nde ve halk şiirinde, genellikle şarkı ve türkü sözü olarak yazılan, kullanılan bir şiirin içinde her dörtlükten ya da bölümden sonra yinelenen ve söz olarak hiç değişmeyen bölüm. *eş.* **kavuştak**.
nakaratlı *s. Ar. T.* kavuştağı olan (şarkı). *eş.***kavuştaklı**.
nakavt *a. İng. sp.* bir yumrukoyunu karşılaşmasında, yediği yumruğun etkisiyle yere düşen ve hakemin ağır ağır on saymasına değin yerden kalkıp oyunu sürdüremeyen oyuncunun yenilmesi durumu. **nakavt etmek 1)** *sp.* yumrukoyunu karşılaşmasında rakibini nakavtla yenmek. **2)** *mec.* mat etmek, yenmek. **nakavt olmak 1)** *sp.* yumrukoyunu karşılaşmasında nakavtla yenilmek. **2)** *mec.* (bir konuda) çok acı bir biçimde yenilmek.
nakden *be. Ar.* (.' .) **1** para olarak, paraca. **2** peşin parayla, parasını peşin ödeyerek.
nakdi *s. Ar.* (. -) para yönünden, parayla ilgili, parasal, paraca. **nakdi ceza** para cezası. **nakdi yardım** para olarak yapılan yardım.
nakıs *s.* ve *a. Ar.* (- .) *esk. mat.* ➻ **eksi**.
nakış, -kşı *a. Ar.* **1** genellikle kumaş üzerine, renkli iplikler ya da sırma kullanarak elle ya da makineyle yapılan işleme. **2** yapılarda, özellikle tavanlara ve duvarlara yapılan süsleme. **3** *müz.* iki haneli semai. **4** *mec.* düzen, hile. **5** *arg.* yüzdeki kaş, göz, gamze gibi şeyler. **nakış işlemek** kumaş üzerine renkli iplikler ya da sırma kullanarak elle ya da makineyle işleme yapmak.
nakışçı *a. Ar. T.* nakış işleyen kimse.
nakışçılık *a. Ar. T.* nakış yapma işi.
nakışlama *a. Ar. T.* nakışlamak eylemi.
nakışlamak *(-i) Ar. T.* nakışla süslemek, bezemek.
nakışlı *s. Ar. T.* nakışı olan.
nakışsız *s. Ar. T.* nakışı olmayan.
nakız, -kzı *a. Ar. esk.* bozma, çözme.
nakil, -kli *a. Ar.* (**k** kalın okunur) **1** bir yerden alarak bir başka yere götürme, aktarma, taşıma, geçirme. **2** taşınma, göçme, göç. **3** (bir konuyu vb.) başkalarına anlatma, öyküleme, söyleme. **4** bir görevden bir başka göreve atanma, görev yeri değiştirilme. **5** *esk.* bir yapıtı, bir metni yabancı bir dilden kendi diline çevirme.
nâkil *s. Ar.* (- .) (**k** kalın okunur) **1** bir yerden bir başka yere götüren, aktaran, geçiren, taşı-

yan. **2** işittiği öyküleri, olayları, haberleri başkalarına anlatan, öyküleyen, aktaran. **3** *esk. fiz.* iletken.

nakit, -kdi *a. Ar.* (**k** kalın okunur) akçe, para. **nakit para** hazır para.

nakkare *a. Ar.* (. - .) *tar.* mehter takımında yer alan ve iki değnekle vurularak çalınan küçük bir davul.

nakkarhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *tar.* ➻ **mehterhane**.

nakkaş *a. Ar. esk.* yapıların tavanlarına ve duvarlarına süslemeler yapan usta, bezekçi.

nakkaşlık *a. Ar. T.* **1** nakkaş olma durumu. **2** nakkaşın işi.

nakledebilme *a. Ar. T.* nakledebilmek eylemi.

nakledebilmek *(-i) Ar. T.* nakletmek elinde olmak, nakletmeye gücü yetmek, nakletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

nakledilebilme *a. Ar. T.* nakledilebilmek eylemi.

nakledilebilmek *(nsz) Ar. T.* nakledilmesi olanaklı olmak ya da nakledilme olasılığı bulunmak.

nakledilme *a. Ar. T.* nakledilmek eylemi.

nakledilmek *(nsz) Ar. T.* nakletmek eylemine konu olmak.

naklediverme *a. Ar. T.* naklediverme eylemi.

naklediverme *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa zamanda nakletmek.

naklen *be. Ar.* (.' .) bir yerden bir yere geçirilerek, nakil yoluyla, aktarılarak. **naklen yayın** kimi olayların, gösterilerin, toplantıların vb. olduğu sırada radyo ya da televizyondan yayımlanması işi, bir tür canlı yayın.

nakletme *a. Ar. T.* nakletmek eylemi.

nakletmek *(-i) Ar. T.* **1** bir şeyi bir yerden başka bir yere geçirmek, aktarmak, iletmek, götürmek, nakil eylemini yapmak, taşımak. **2** *(nsz)* bir yerden bir yere gitmek, göçmek, taşınmak. **3** *esk.* yabancı dildeki bir metni kendi diline aktarmak, çevirmek. **4** işittiği bir olayı, öyküyü vb. başkalarına aktarmak, öykülemek, anlatmak[3].

naklettirebilme *a. Ar. T.* naklettirebilmek eylemi.

naklettirebilmek *(-i) Ar. T.* naklettirmek elinde olmak, naklettirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

naklettirilme *a. Ar. T.* naklettirilmek eylemi.

naklettirilmek *(nsz)* bir yerden bir yere taşınması sağlanmak.

naklettirme *a. Ar. T.* naklettirmek eylemi.

naklettirmek *(-i) Ar. T.* bir yerden bir yere taşınmasını sağlamak.

nakliyat, -tı *a. Ar.* (. . -) taşıma işleri. *eş.* **taşımacılık**.

nakliyatçı *a.* ve *s. Ar. T.* (. . - .) ➻ **taşımacı**.

nakliyatçılık *a. Ar. T.* (. . - . .) ➻ **taşımacılık**.

nakliye *a. Ar.* **1** taşıma işi. **2** taşıma ücreti. *eş.* **taşımalık**.

nakliyeci *a. Ar. T.* ➻ **taşımacı**.

nakliyecilik *a. Ar. T.* ➻ **taşımacılık**.

nakşetme *a. Ar. T.* nakşetme eylemi.

nakşetmek *(-i, -e) Ar. T.* **1** nakış yapmak, bezemek, süslemek. **2** *mec.* bir etkinin, olayın kalıcı ve etkili olmasını sağlamak, onu aklına, zihnine iyice yerleştirmek, kazımak. *ör. Orada gördüğünü aklına nakşetmişti.*

Nakşi *ö. a. Far.* ➻ **Nakşibendi**.

Nakşibendi *ö. a. Ar. Far.* (. . . -) Nakşibendilik tarikatından olan kimse.

> **Nakşibendilik** *ö. a. Ar. Far. T.* (. . . - .) XIV. yüzyıl ortalarında Buharalı Şeyh Muhammet Bahaüddin Nakşibend tarafından kurulan Sünni bir tarikat. Hanefiliğe bağlı olan Nakşibendilik, aşırı ölçüde dindar olanların girdiği, ibadette gizliliğe önem veren, Tanrısal gerçeklere toplu zikir ve ibadetl e ulaşılacağına inanan bir tarikat olarak belirmiştir.

Nakşilik *ö. a. Far.T.* ➻ **Nakşibendilik**.

nakşolma *a. Ar. T.* nakşolmak eylemi.

nakşolmak *(-e) Ar. T.* bir yerde, bir şeyde belli bir iz bırakmak, o şeyde yer etmek.

nakşolunma *a. Ar. T.* nakşolunmak eylemi.

nakşolunmak *(nsz) Ar. T.* nakşolmak eylemi yapılmak.

nakzen *be. Ar.* (.' .) *esk.* bozma ile, bozarak. **(davayı) nakzen görmek** *huk.* (mahkeme) Yargıtay'ca bozulan bir karar üzerine, Yargıtay'ın bozma nedenlerini de gözönünde tutarak davaya yeniden bakmak. **(davayı) nakzen iade etmek** *huk.* (Yargıtay) bir yargı kararını, ilişkin yasa hükümleri yönünden yerinde görmeyerek bozup, hükmü veren mahkemeye geri göndermek.

nakzetme *a. Ar. T.* nakzetme eylemi.

nakzetmek *(-i) Ar. T.* **1** *esk.* bozmak. *ör. Sözleşmeyi nakzettiler.* **2** *huk.* (Yargıtay) bir mahkemenin bir davada verdiği hükmü yerinde ya da yöntemine uygun görmeyerek bozmak, geri çevirmek.

nal *a. Ar.* at, eşek, katır gibi hizmet hayvanlarının, tırnakları aşınmasın diye ayakları altına çakılan, U biçiminde, üzerinde çivi delikleri bulunan demir parçası. **nal çakmak** (hayvanın ayağını) nallamak. **nal deyip mıh dememek** bir düşüncede direnmek, görüş değiştirmemekte inat etmek. **nal gibi olmak** *arg.* kullandığı uyuşturucu nedeniyle kendinden geçmek, esrimek. **nal toplamak 1)** (at) yarışta en geride kalmak, sonuncu olmak. **2)** *mec.* bir işte geri kalmak. **nal vurmak** (at için) tırıs giderken arka ayak nallarını ön ayak nallarına çarpmak. **nalları dikmek** (ya da **atmak**) *arg.* (hayvan ya da hayvana benzetilen kişi) ölmek.

nalbant *b. a. Ar. Far.* hayvanları nallayan, mesleği nalbantlık olan kimse.

nalbantlık *b. a. Ar. Far. T.* **1** nalbant olma durumu. **2** nalbandın yaptığı iş, nalbandın mesleği.

nalbur *a. Ar. Far.* **1** *esk.* nal yapan demirci. **2** yapı işlerinde kullanılan çivi, kilit, menteşe gibi ufak tefek gereçleri satan kimse, hırdavatçı.
nalburiye *a. Ar. Far.* yapı işlerinde kullanılan çivi, kilit, menteşe gibi gereçler.
nalburluk *a. Ar. Far. T.* **1** nalbur olma durumu. **2** nalburun yaptığı iş, hırdavatçılık.
nalça *a. Ar. Far.* **1** ayakkabı topuklarının aşınmalarını önlemek için topuk altlarına çakılan U biçiminde demir parçası. **2** katır, eşek, sığır gibi hizmet hayvanlarının tırnakları altına çakılan nal biçiminde küçük demir parçası.
nalçalı *s. Ar. Far. T.* nalçası bulunan.
naldöken *b. s. Ar. T.* (yol için) taşlı, çakıllı.
nalın *a. Ar.* genellikle hamamda ve benzeri ıslak tabanlı yerlerde kullanılan, ağaçtan yapılmış, tabanı yüksekçe, üstü tasmalı, açık ayakkabı.*eş.* **takunya**.
nalıncı *a. Ar. T.* nalın yapan ya da satan kimse. **nalıncı keseri** hep içe doğru yontacak biçimde yapılmış keser. **nalıncı keseri gibi** *mec.* hep kendi çıkarına çalışan (kimse). **nalıncı keseri gibi kendine yontmak** yaptığı işlerde hep kendi çıkarını düşünmek.
nalınlı *s. Ar. T.* ayağında nalın bulunan, nalın giymiş olan.
nallama *a. Ar. T.* nallamak eylemi.
nallamak *(-i) Ar. T.* **1** at, eşek gibi bir hayvanın ayağına nal çakmak. **2** *arg.* tabanca kurşunuyla öldürmek.
nallanma *a. Ar. T.* nallanmak eylemi.
nallanmak *(nsz) Ar. T.* nallamak eylemine konu olmak.
nam *a. Far.* (-) **1** ad. **2** ün. **3** şan. **nam almak** ünlenmek, tanınmak. **nam vermek** (ya da **kazanmak**) ün kazanmak, tanınmak, ünü yayılmak, ünlenmek. **namı nişanı kalmamak** iyice unutulmak.
namahrem *s. Far. Ar.* (- . .) *esk.* **1** el, yabancı. **2** evlenmelerinde din ve yasa yönünden sakınca bulunmayan (kadın ya da erkek).
namaz *a. Far.* İslam dinine göre, Müslümanların sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere günde beş kez ve bayramlarda, kurallarını yerine getirerek yapmaları buyurulan ibadet. **namaz bezi** kadınların, namaz kılarken başlarına örtükleri örtü. **namaz kılmak** (Müslümanlar için) namaz ibadetini yerine getirmek. **namaz niyaz** *ha.* dinsel yükümlülükler, tapınma. **namaz vakti** namazın kılınma zamanı. **namaza durmak** namaz kılmaya başlamak. **namazda gözü olmayanın ezanda kulağı olmaz** "insan, bir işi yapmak istemiyorsa ayrıntılarıyla ilgilenmez" anlamında söylenir. **namazı kılınmak 1)** (Müslümanlar için) cenaze namazı kılınmak. **2** *mec.* (Müslüman biri için) ölmek. **namazında niyazında olmak** (Müslümanlar için) dince buyurulanları gerektiği gibi yerine getirmek.
namazgâh *a. Far.* (. . -) açık havada namaz kılmak için düzenlenmiş olan ve kıble yönünü belirtecek dikili bir taşı bulunan yer.
namazla *a. ha.* ➻ **namazlağı**.
namazlağı *a. ha.* kilim, post gibi şeylerden yapılmış, üzerinde namaz kılınan seccade, namazlık.
namazlık *a. Ar. T.* **1** üstünde namaz kılınan seccade ya da benzeri şey. **2** *ha.* namazda okunan kısa duaların tümü. **2** *s.* namazda geçen süre kadar süresi olan, namaz kadar süren.
namazsız *s. Ar. T.* (kadın için) aybaşı durumunda olan.
namdar *s. Far.* (. -) *esk.* ünlü, tanınmış.
name *a. Far.* (- .) *esk.* mektup. **name okumak** herkesin bildiği, yaygın, basmakalıp deyimleri ya da sözleri kullanmak.
namert *s. Far.* (- .) mert olmayan, alçaklık eden, alçak, korkak, erdemsiz. **namerde muhtaç olmak** alçak, düzeysiz, erdemsiz güvenilmeyecek kimselerden yardım istemek zorunda kalmak. **(birini) namerde muhtaç bırakmak** (ya da **etmek**) alçak, düzeysiz, erdemsiz kimselerden yardım istemek zorunda bırakmak.
namertçe *be. Far. T.* (. .' .) namerde yaraşır bir biçimde, alçakça.
namertlik *a. Far. T.* (- . .) **1** alçaklık, korkaklık, erdemsizlik. **2** namerde yaraşır davranış. **namertlik etmek** alçakça, erdemsizce davranmak.
namet *a. ha.* ekmek, buğday, tuz gibi kutsal sayılan nesne. *eş.* **nimet**.
Namibyalı *ö. a.* Namibya'da yaşayan halktan olan kimse.
namlı (I) *s. Far. T.* tanınmış, ünlü. **namlı şanlı** çok tanınmış, çok ünlü.
namlı (II) *a. ha.* samanından ayrılmış tahıl yığını, yığın.
namlu *a. Far. T.* **1** top, tüfek, tabanca gibi silahların demirden yapılmış, uzun, boru biçiminde olan, mermi atan parçası. **2** kılıç, kasatura, bıçak gibi şeylerin kesici ve dürtücü bölümü.
namus *a. Ar.* (- .) **1** toplum içinde onur ve ahlak kurallarına sıkı sıkıya bağlılık. **2** doğruluk, dürüstlük, erdemlilik, ahlaklılık. **3** cinsel erdem, iffet. *eş.* **sililik**. **namus belası** erdemini, onurunu, saygınlığını korumak için katlanılan sıkıntı. **namus sözü** namus ve onur üzerine ant içilerek verilen söz, yerine getirilmesi gereken söz. **namusu iki paralık olmak** (bir kimse) onursuz bir duruma düşmek, saygınlığını yitirmek. **namusuna dokunmak** bir şey birinin namus ve onurunu olumsuz biçimde etkilemek. **namusunu temizlemek 1)** bir işin içinden onurunu, saygınlığını yitirmeden çıkmak. **2)** ahlak ve onuruna leke getiren bir durumdan kurtulmak için, buna yol açanı ya da kendini öldürmek. **namusuyla yaşamak** toplum içinde ahlak ve onuruna bağlı olarak yaşamak.
namuslu *s. Ar. T.* (- . .) **1** ahlak kurallarına uygun davranan, doğru, dürüst, erdemli, iffetli (kimse). **2** *tkz.* gereği gibi, uygun. *ör. Şu yaşa geldik, namuslu bir iş bulmadık.*

namusluca *s.* ve *be. Ar. T.* (- . . .) namusluya yaraşır (bir biçimde).
namusluluk *a. Ar. T.* (- . . .) namuslu olma durumu.
namussuz *s. Ar. T.* (- . .) **1** ahlak kurallarını hiçe sayan, çiğneyen, ahlak kurallarına uymayan (kimse). **2** *mec.* aşağılık, kötü. *ör. Namussuz rüzgâr, dalları kırıp attı!*
namussuzca *s.* ve *be. Ar. T.* (- . . .) namussuza yaraşır (bir biçimde).
namussuzlaşma *a. Ar. T.* (- . . . .) namussuzlaşmak eylemi.
namussuzlaşmak *(nsz) Ar. T.* (- . . . .) namus anlayışını yitirmek, namussuz biri olmak.
namussuzluk *a. Ar. T.* (- . . .) **1** namussuz olma durumu. **2** namussuza yaraşır davranış. **namussuzluk etmek** namussuza yakışır bir biçimde davranma.
namütenahi *s. Ar. Far.* (- . . - .) *esk.* ucu bucağı olmayan, sonsuz, sınırsız.
namzet *a. Far.* (- .) *esk.* **1** ➻ **aday**. **2** *ha.* sözlü, yavuklu. **namzet göstermek** (ya da **gösterilmek**) *esk.* ➻ **aday göstermek** (ya da **gösterilmek**). **namzet olmak** *esk.* ➻ **aday olmak**.
namzetlik *a. Far. T.* (- . .) *esk.* ➻ **adaylık**.
nanay *s. (Çingeneceden) arg.* hiç yok, yok.
nane *a. Ar.* (- .) *bitb.* ballıbabagillerden, nemli yerlerde yetişen, değerli bir bitki olması dolayısıyla bahçelerde de yetiştirilen, yaprakları sapsız, çiçekleri beyaz ya da menekşerenginde, yemeklere çeşni vermek için kullanılan, esansı çıkarılan, ıtırlı, küçük, otsu bir bi tki. **nane likörü** içinde nane esansı bulunan likör. **nane suyu** içinde naneruhu eritilmiş su. **nane yemek** uygunsuz, yakışık almaz bir iş yapmak, söz söylemek ya da davranışta bulunmak.
naneli *s. Ar. T.* (- . .) **1** nanesi olan. **2** içinde naneruhu bulunan.
nanemolla *b. a.* ve *b. s. Ar.* (- . . .) *al.* **1** güçsüz, bedence dayanıksız (kimse). **2** sık sık hastalanan, en küçük değişiklikten rahatsız olan (kimse).
naneruhu, -nu *b. a. Ar.* nane yapraklarından çıkarılan esans.
naneşekeri, -ni *b. a. Ar. Far.* içine naneruhu katılmış şeker.
nanik *a.* başparmağı buruna dayayıp öteki parmakları açarak ve sallayarak yapılan alay işareti. **nanik yapmak** birini kızdırmak, biriyle alay etmek için bu işareti yapmak.
nankör *s. Far.* kendisine yapılan iyiliğin değerini bilmeyen. *eş.* **iyilikbilmez**.
nankörce *s.* ve *be. Far. T.* iyilikbilmeze yaraşır bir biçimde.
nankörleşme *a. Far. T.* ➻ **iyilikbilmezleşme**.
nankörleşmek *(nsz) Far. T.* ➻ **iyilikbilmezleşmek**.
nankörlük *a. Far. T.* **1** nankör olma durumu. *eş.* ➻ **iyilikbilmezlik**. **2** iyilikbilmeze yaraşır davranış. **nankörlük etmek** nankörce davranmak. **nankörlük görmek** yaptığı iyiliğe karşılık nankörce davranışla karşılaşmak.
nansuk *a. Fr.* iç çamaşırı yapımında ve işlemelerde kullanılan, ince ve sık dokunmuş bir patiska türü.
napalm *a. (sodyum elementinin kimyasal simgesi olan "Na" ve "palmitat" sözcüğünün "palm" hecesinden)* yangın bombalarının doldurulmasında kullanılan, alüminyum ya da sodyum palmitatla kendine özgü bir kıvama getirilmiş madde. **napalm bombası** içine napalm doldurulmuş, türlü biçimlerde, yakıcı ve yıkıcı bomba.
napoliten *s. Fr.* (İtalya'da bir kent olan) Napoli'ye özgü, Napoli usulü. *ör. Napoliten şarkılar yine moda oldu.*
nar (I) *a. Far. bitb.* **1** nargillerden, Akdeniz çevresinden Japonya'ya değin olan yerlerde kendiliğinden yetişen, meyvesi için bahçelerde de yetiştirilen, dalları dört köşeli, hafifçe dikenli, yaprakları karşılıklı, iri ve çok canlı kırmızı, parlak renkte çiçekler açan, çok dallı bir ağaç. **2** bu ağacın yuvarlak, iri, kırmızımsı ve sert kabuklu, içinde diş diş ve etlice, çok sulu, tatlı, ekşi ya da buruk tatta ve çok sayıda taneleri olan, bu taneleri yenilen meyvesi.
nar (II) *a. Ar.* (-) *esk.* ateş. **nar gibi** (yiyecekler için) iyice kızarmış. *ör. Fırından çıkan nar gibi ekmekler iştah açıyordu.* **nara yakmak** (bir kimseye) kötülük etmek, zarar vermek, zararı dokunmak. **nara yanmak** bir kötülüğe uğramak, zarar görmek. **(birinin) narına yanmak** o kimse yüzünden zarara uğramak.
nara *a. Ar.* (- .) **1** bağırma, haykırma, haykırış. **2** külhanbeyi ya da sarhoş bağırması. **nara atmak** (ya da **basmak**) yüksek sesle, kabadayıca bağırmak, haykırmak.
narçiçeği, -ni *b. a. Far. T.* **1** parlak kırmızı renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Üzerinde narçiçeği bir bluz vardı.*
nardenk *a. Far. esk.* elma, kızılcık, nar, erik, vişne gibi meyvelerden yapılan buruk tatta pekmez.
nardin *a. Far. bitb.* maydanozgillerden, çayırlarda yetişen, başakçıkları tek çiçekli, hayvanlara yedirilen, otsu bir bitki.
narenciye *a. Ar.* (- . . .) *bitb.* ➻ **turunçgiller**.
nargile *a. Ar.* boynu dar, karnı geniş cam sürahi biçiminde bir gövde ile lüle ve marpuç bölümlerinden oluşan, tömbeki adı verilen bir cins tütünün dumanının sudan geçirildikten sonra içilmesini sağlayan bir tütün içme aracı. **nargile tütünü** ➻ **tömbeki**. **nargile vurmak** *arg.* esrarı tömbekiyle birlikte, nargile kullanarak içmek.
nargileci *a. Ar. T.* nargile yapan, satan ya da nargile içen, nargileye düşkün, nargile çeken kimse.
nargiller *ç. a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, bilinen örneği nar **(I)**[1] olan küçük bir bitki familyası.
narh *a. Far.* tüketiciyi korumak ereğiyle, bellibaşlı, özellikle zorunlu tüketim maddeleri

için devletçe saptanan fiyat. **narh koymak** (devlet, belediye) zorunlu tüketim maddelerine belli bir süre için değişmeyecek bir fiyat saptamak.

narin *s. Far.* (- .) **1** kırılacak denli ince. **2** (insan için) ince yapılı.

narince *be. Far. T.* (- .' .)**1** oldukça narin, oldukça ince. *ör. Kilo almış, eskiden narince bir gençti.* **2** *a. ha.* Tokat yöresinde yetiştirilen ve şarapçılıkta kullanılan, ince kabuklu, rengi altın sarısı bir üzüm.

narinlik *a. Far. T.* (- . .) narin olma durumu.

narkoanaliz *b. a. Fr. hek.* hastaya, bilincini zayıflatan bir madde vererek, bilinçaltını ve bilinçdışını araştırma, çözümleme yöntemi.

narkotik *a.* ve *s. Fr.* ➻ **uyuşturucu**[1].

narkotizm *a. Fr.* uzun süre ve aşırı ölçüde uyuşturucu madde kullanmaktan doğan bozuklukların tümü.

narkoz *a. Fr.* **1** *hek.* uyuşturucu özelliği olan bir ilaçla sağlanan ve vücutta bir ya da birkaç işlevin azalmasına yol açan uyku durumu. **2** *arg.* uyuşturucu madde ya da burna çekilen esrar. **narkoz vermek** *hek.* hastayı, uyuşturucu özelliği olan bir ilaç verme yoluyla, bilinçsiz ve ağrı duymaz duruma getirmek. **narkoza girmek** *arg.* uyuşturucu madde kullanma, çok içki içme gibi bir nedenle kendinden geçmek.

narkozcu *a. Fr. T. hek.* ameliyat edilecek hastaya, ameliyat sırasında narkoz veren uzman.

narkozculuk *a. Fr. T. hek.* narkozcunun işi.

narkozitör *a. Fr. hek.* ➻ **narkozcu**.

narkozitörlük *a. Fr. T. hek.* ➻ **narkozculuk**.

narsisist, -ti *a. Fr.* ➻ **özsever**.

narsisizm *a. Fr.* ➻ **özseverlik**.

narsislik *a. Fr. T.* ➻ **özseverlik**.

nasbetme *a. Ar. T. esk.* nasbetmek eylemi.

nasbetmek *(-i, -e) Ar. T. esk.* ➻ **atamak**.

nasfet, -ti *a. Ar. esk.* adalet ve hak duygusu.

nasıl *s. (Türkçe "ne" ve Arapça "asl" sözcüklerinden)* (.' .) **1** (bir kimse, bir konu, bir olay vb. için) ne gibi, ne türlü, ne durumda, niteliği ne. *ör. Hastanız bugün nasıl? Nasıl biriydi? Nasıl şeydi?* **2** *be.* bir eylemin, bir işin hangi yolla, ne biçimde olduğunu sormak için kullanılır. *ör. Bu iş nasıl oldu? Oraya nasıl gittiniz?* **3** *be.* bir eylemin, bir işin yapılış biçimine duyulan şaşkınlığı belirtir. *ör. Bunu bana nasıl yapar?* **4** *be.* elbette, kesin olarak, kesinlikle. *ör. Bu yıl bak nasıl kazanacağız gör.* **5** *be.* eylemin zorunlu olduğunu belirtir. *ör. İşine nasıl gitmezsin?* **6** "olanak var mı?", "olanaksız" anlamında. *ör. Yaptıklarına nasıl kızılmaz?* **7** o kadar çok, pek çok. *ör. Onu nasıl özlüyorum bilsen!* **8** "ben sana söylememiş miydim?", "bak dediğim çıktı", "gördün mü?" anlamında, haklılığı belirtmekte kullanılır. *ör. Nasıl, bunu o söylememiş mi?* **9** bir şeyin çok iyi olduğunu anlatmak ya da öyle olduğunu vurgulamak ereğiyle kullanılır. *ör. Nasıl araba ama! Nasıl zekâ ama!* **10** *ünl.* "ne dediniz, bir daha söyler misiniz?" ya da "beğendiniz mi, iyi mi?" anlamında. *ör. Nasıl, iyi işitemedim! Nasıl, ilgilendiniz mi?* **nasıl ki** iki tümce arasındaki anlam ilişkisini karşılaştırma ve benzetme ilgileriyle "olduğu gibi" anlamında bağlar. *ör. Orhan bu yıl iki dersten kaldı, nasıl ki geçen yıl da böyle olmuştu.* **nasıl olmuşsa** nasılsa. *ör. Nasıl olmuşsa, o gün kimse gitmemiş.* **nasıl olsa** her durumda, kesin olarak, er ya da geç. *ör. Nasıl olsa bir gün karşılaşırız.* **nasılsınız?** bir kimsenin durumunu ve sağlığını sormak için kullanılan bir nezaket sözü. **nasılsa** *be.* (.' . .) **1** herhangi bir nedenle ya da bilinmeyen bir şey yüzünden, nasıl olmuşsa. *ör. Nasılsa o gün işe gitmemiştim.* **2** kesin olarak, kuşkusuz bir biçimde, her durumda, er ya da geç, elbette. *ör. Nasılsa bir gün görüşürüz.*

nasıp, -sbı *a. Ar. esk.* ➻ **atama**.

nasır *a. Ar.* **1** genellikle ellerde ve ayaklarda görülen, el ve ayağın sürekli olarak bir yerlere sürtünen noktalarında üstderinin kalınlaşması ve sertleşmesiyle oluşan deri. **2** yük, binek ve çeki hayvanlarında, koşum takımlarının kimi yerlerinin sürtünmesi sonucu oluşan sert ve kalın deri bölümü. **nasır bağlamak** (ya da **tutmak**) **1)** üzerinde nasır oluşmak, nasırlaşmak. **2)** *mec.* duyarlığını yitirmek, duygusuzlaşmak. **(birinin) nasırına basmak** *mec.* canının yanacağı bir eylemde bulunmak, kızmasını sağlamak, çıkarına dokunmak.

nasırlanış *a. Ar. T.* nasırlanmak eylemi ya da biçimi.

nasırlanma *a. Ar. T.* nasırlanmak eylemi.

nasırlanmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **nasırlaşmak**.

nasırlaşabilme *a. Ar. T.* nasırlaşabilmek eylemi.

nasırlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* nasırlaşması olanak içinde olmak ya da nasırlaşma olasılığı bulunmak.

nasırlaşma *a. Ar. T.* nasırlaşmak eylemi.

nasırlaşmak *(nsz) Ar. T.* **1** nasır durumuna gelmek, nasır oluşmak. **2** *mec.* duyarlığını yitirmek, duyarsızlaşmak.

nasırlı *s. Ar. T.* nasır bağlamış olan, nasırı bulunan, nasırlaşmış olan.

nasırsız *s. Ar. T.* nasırı olmayan.

nasihat, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **öğüt**. **nasihat etmek** (ya da **vermek** ya da **nasihatte bulunmak**) (birine) öğüt vermek. **nasihat istersen tembele iş buyur** "tembel kişi, kendisine buyurulan işi yapmamak için, ya onun yapılmasına gereklik bulunmadığını söyler ya da buyurulduğu gibi değil de kendisinin işine geldiği biçimde yapmayı önerir" anlamında söylenir. **nasihat yollu** öğüde benzer bir biçimde.

nasihatçi *a.* ve *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **öğütçü**[1].

nasip *a. Ar.* (. -) **1** birinin, önceden alnına yazılmış olduğuna inanılan pay, payına düşen şey. **2** bir insanın elde edebildiği, sahip olabildiği şey. **3** baht, kısmet, talih. **4** günlük kazanç. **(bir şeyden) nasibini almak** hoşa giden, güzel bir şeyden kısa bir süre de olsa, az bir şey de olsa yararlanmak. **nasip almak**

(Bektaşilikte) (bir kimsenin) tarikata girme töreni yapılmak. **nasip etmek 1)** olanak vermek. **2)** eriştirmek, kavuşturmak. **nasip olmak 1)** fırsat düşmek, olanak doğmak, elvermek. **2)** (mutluluk, sevinç veren güzel şeyler için) erişmek, kavuşmak, ulaşmak.

nasipleniş *a. Ar. T.* nasiplenmek eylemi ya da biçimi.

nasiplenme *a. Ar. T.* (. - . .) nasiplenmek eylemi.

nasiplenmek *(-den) Ar. T.* hoşa giden, güzel bir şeyden kısa bir süre de olsa, az bir şey de olsa yararlanmak.

Nasrani *ö. a. Ar. (Hazreti İsa'nın doğum yeri olan Nasıra köyünün adından)* (. - -) İsa Peygamber'ın dininden olan kimse, Hıristiyan, İsevi.

Nasranilik *ö. a. Ar. T* (. - - .). Hıristiyanlık, İsevilik.

nasyonal, -li *s. Fr.* ➻ **ulusal**. **nasyonal sosyalist** nasyonal sosyalizme bağlı ya da onunla ilgili (kimse, görüş). **nasyonal sosyalizm 1)** Hitler ve onun partisinin öğretisi. **2)** bugün de bu öğretiye bağlı olanların yolu. *eş.* **nazizm**.

nasyonalist, -ti *a. Fr.* ➻ **ulusçu**.

nasyonalizm *a. Fr.* ➻ **ulusçuluk**.

naşi *il. Ar.* (- -) *esk.* dolayı, ötürü, yüzünden.

naşir *a. Ar.* (- .) *esk.* **1** (ışık vb. kaynağı için) saçan, yayan. **2** yayımcı.

natamam *s. Far. Ar.* (- . -) *esk.* bitirilmemiş, tamamlanmamış durumda olan, eksik, noksan.

nataşa *a. Rus. ha. (Rusça kadın adı olan "Nataşa"dan)* çalışıp para kazanmak için Türkiye'ye gelen ama iş bulamayıp kötü yola düşen Slav kökenli kadınlara halkın verdiği ortak ad.

nataşalık *a. Rus. T. ha.* nataşa olma durumu.

natır *a. Ar.* kadınlar hamamında hizmet eden ve müşterileri yıkayan kadın. **natır gibi** (kadın için) iriyarı ve çirkin. **natır nalını** kadınlar hamamında kullanılan yüksek ökçeli nalın.

natırlık *a. Ar. T.* **1** natır olma durumu. **2** natırın yaptığı iş.

nativizm *a. Fr.* ➻ **doğuştancılık**.

nato *s. ("NATO"yu anıştırarak)* (.' .) *arg.* aptal, bön, budala, salak, mankafa, kafasız, akılsız anlamındaki ***nato kafa, nato mermer*** deyiminde geçer.

natron *a. Fr.* (.' .) *min.* kaplıca sularında bulunan hidratlı doğal sodyum karbonat.

natuk, -ku *s. Ar.* (. -) *esk.* düzgün ve güzel konuşan.

natura *a. Lat.* (. .' .) kişinin yaradılış özelliği, yaradılış.

natür *a. Fr.* ➻ **doğa**.

natüralist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **doğalcı**.

natüralizm *a. Fr.* ➻ **doğalcılık**.

natürel *s. Fr.* ➻ **doğal**.

natürist, -ti *a. Fr.* ➻ **doğacı**.

natürizm *a. Fr.* ➻ **doğacılık**.

natürmort, -tu *a.* ve *s. Fr.* konusu, meyve, çiçek, sebze gibi şeyler, cansız varlıklar ve nesneler olan (resim). *eş.* **ölüdoğa**.

navçağan *a. bitb.* katmerli ve mor çiçekler açan bir tatula türü.

navlun *a. Yun.* (. -) *den.* **1** taşımak için gemiye yüklenen eşyanın tümü, yük. **2** geminin yük taşıma ücreti.

navruz *a. ha.* süsene benzeyen, birkaç türü bulunan çok yıllık bir otsu bitki.

naylon *a. İng. (ilk üreten fabrikaca konulan ticari ad)* (.' .) **1** ana maddesi poliamit reçinesi olan, birçok giyim ve ev eşyası yapımında kullanılan, dayanıklı ve esnek madde. **2** *s.* bu maddeden yapılmış olan. *ör. Eskiden naylon çoraplar olurdu.* **3** *s. mec.* düzmece, düzme, sahte. **naylon fatura** *ha.* giriş faturası olmayan bir mal için düzenlenen düzmece fatura.

naz *a. Far.* **1** kendini beğendirmek ereğiyle yapılan hoş davranış, cilve. **2** isteksizmiş gibi görünerek karşısındakini yalvartmak ereğini güden davranış. **3** şımarıkça davranış. *ör. Bu çocuğun nazını kimse çekmez.* **naz etmek** nazlanmak. **(kendini) naza çekmek** istekli olduğu ve sonunda yapacağı halde isteksizmiş gibi davranmak. **(birine) nazı geçmek** (o kimsece) hatırı sayılmak. **(birinin) nazını çekmek** (onun) her istediğini yerine getirmek. *ör. Onun nazını çekmekten usandım.*

nazar *a. Ar.* **1** *esk.* göz atma, bakma, bakış. **2** *esk.* bir konuyla ilgili görüş. **3** belli kimselerde, özellikle gözleri mavi olanlarda bulunduğuna inanılan; özellikle çocuklara, insanlara, evcil hayvanlara, mala mülke, hatta cansız nesnelere bile zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç. **nazar boncuğu 1)** göz değmesin diye giysinin görünmez bir yerine takılan mavi boncuk, göz boncuğu. **2)** eşi benzeri olmayan, tek. **nazar değmek** (ya da **nazara gelmek**) göz değmek. **(bir şey) nazarı dikkatini çekmek** ilgisini çekmek. **nazarı itibara almak** göz önüne almak, önemsemek, değer vermek. **(birinin) nazarında** düşüncesine göre, düşüncesince, gözünde. **(bir şeye şu** ya da **bu) nazarıyla bakmak** o şeyi öyleymiş gibi kabul etmek.

nazaran *be. Ar.* (.' . .) bakarak, göre, oranla.

nazari *s. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **kuramsal**.

nazariyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* ➻ **kuram**.

nazariyatçı *a. Ar. T.* (. . . -) *esk.* ➻ **kuramcı**.

nazariye *a. Ar. esk.* ➻ **kuram**.

nazarlık *a. Ar. T.* nazarı, göz değmesini etkisiz duruma getirdiğine inanılan, mavi boncuk, kurşun, dua yazılı kâğıt gibi bir şey.

nazenin *s. Far.* (- . -) **1** cilveli, nazlı. **2** ince yapılı, narin (kimse). **3** (yermek ereğiyle) nazlı yetiştirilmiş, şımarık.

nazım, -zmı *a. Ar. yaz.* ➻ **koşuk**. **nazım biçimi** *yaz.* bir şiirin dize sayısı, uyak örgüsü, ikiliklerle ya da dörtlüklerle yazılış durumu gibi özellik. **nazım birimi** *yaz.* şiirde, belirli sayıda dizeden oluşan küme. *ör. Divan şiirinin nazım birimi ikiliktir.*

nâzım *s. Ar.* (- .) **1** düzene koyan, düzenleyen. **2** *a. esk. yaz.* koşuk yazan kimse. **nâzım plan**

bir kentin bütün bayındırlık işlerini düzenleyen, bu işlerde göz önünde tutulması gereken plan.

nazır *s. Ar.* (- .) **1** yüzü bir yöne doğru olan, bir yeri gören, bir yere bakan (ev, oda vb.). **2** *a. esk.* ➻ **bakan**.

nazi *s.* ve *a. Fr.* (.' .) nazizm yandaşı (kimse).

nazik, -ki *s. Far.* (- .)**1** başkalarına karşı incelikli, saygılı davranan (kimse). **2** ince yapılı. **3** dikkat ve özen gösterilmezse kırılabilen, bozulabilen. **4** gerekli önlemler alınmazsa, özen gösterilmezse kötüleşebilen. **5** özen gerektiren, özen isteyen.

nazikâne *be. Far.* (- . - .) incelikli olarak, incelikle, saygıyla.

nazikçe *s.* ve *be. Far. T.* (- . .) ince, saygılı (bir biçimde).

nazikleşebilme *a. Far. T.* (- . . . . .) nazikleşebilmek eylemi.

nazikleşebilmek *(nsz) Far. T.* (- . . . . .) nazikleşmek elinde olmak, nazikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

nazikleşme *a. Far. T.* (- . . .) nazikleşmek eylemi.

nazikleşmek *(nsz) Far. T.* (- . . .) **1** incelikli, saygılı bir biçimde davranır olmak. **2** özen gösterilmezse kötüleşebilecek bir duruma girmek.

naziklik *a. Far. T.* (- . .) **1** nazik olma durumu. **2** nazikçe davranış.

nazil *s. Ar.* (- .) *esk.* inen, inmiş. **nazil olmak** *esk.* (gökten) inmek.

nazilik *a. Al. T.* **1** Hitler ve onun partisinin güttüğü siyasa, Alman ırkçılığı ve faşizmi. **2** bir tür faşistlik.

nazir *s. Ar.* (. -) *esk.* benzer, eş, örnek.

nazire *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** (davranış, söz için) benzetilerek ya da karşılık olarak yapılan davranış ya da söylenen söz. **2** *yaz.* ➻ **benzek**. **nazire yapmak** bir davranışa, bir söze benzeriyle karşılık vermek.

nazizm *a. Fr.* Hitler'in ve onun partisinin güttüğü siyasa, Alman ırkının üstünlüğünü öne süren faşist öğreti. *eş.* **nasyonal sosyalizm**.

nazlanabilme *a. Far. T.* nazlanabilmek eylemi.

nazlanabilmek *(nsz) Far. T.* nazlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

nazlanış *a. Far. T.* nazlanmak eylemi ya da biçimi.

nazlanma *a. Far. T.* nazlanmak eylemi.

nazlanmak *(nsz) Far. T.* **1** kendini naza çekmek, hemen kabul etmemek, kendisine ısrar edilmesini beklemek. **2** istekli olduğu halde isteksiz görünmek. **nazlanı nazlanı** (ya da **nazlana nazlana**) *ik. be.* çok nazlı bir biçimde, isteksiz görünerek, kendini naza çekerek.

nazlı *s. Far. T.* **1** naz yapan, kendini ağır satan, kolayca gönlü olmayan. **2** cilveli, işveli. **3** değer verilen, üstüne titrenilen, sevgili. **4** özen ve bakım isteyen. **nazlı nazlı** *ik. be.* nazlı bir biçimde, nazlanarak.

nazlılık *a. Far. T.* nazlı olma durumu.

Nb *kim.* niyobyum elementinin kimyasal simgesi.

Nd *kim.* neodim elementinin kimyasal simgesi.

ne (I) *a.* Türk abecesinde "n" harfinin adı.

ne (II) *ad.***1** (insandan başka varlıkları, kavramları sormak için kullanılır) hangi şey. *ör. Ona ne verdin? Adı ne?* **2** *be.* sıfatları soru yoluyla sınırlar, pekiştirir, şaşma ya da çokluk belirtir. *ör. Ne çirkin yapı! Ne soğuk gün!* **3** yüklemleri soru yoluyla sınırlar ya da pekiştirir. *ör. Ne bakıyorsun? Ne dolaşıp duruyorsun?* **4** koşul bileşik zamanıyla "her şey" anlamını verir. *ör. Canı ne isterse söyler.* **5** *s.* ve *be.* soru yoluyla karşı çıkma anlatır. *ör. O ne karışıyor?* **6** *ünl.* soru biçiminde şaşma bildirir. *ör. Ne, bunu yaptı demek!* **7** çoğul olarak "birçok şey" anlamını verir. *ör. Neler diyor neler, bir bilsen.* **8** kimi soru takımlarına olumsuzluk anlamı katar. *ör. Ne çare, iş işten geçti!* **9** *s.* hangi. *ör. Ne zaman söyledi?* **10** *s.* nasıl. *ör. Bu ne iş?***11** "sana ne", "ona ne" gibi soru tümcelerinde "ne ilgisi var" anlamını verir. *ör. Zararı bana, ona ne?* **ne akla hizmet ediyor?** "ne gibi bir düşünceyle böyle akla sığmaz işler yapıyor" anlamında söylenir. **ne âlâ** diyecek kalmaz, diyecek yok, ne iyi. *ör. Yemek varsa ne âlâ, yeriz.* **ne âlâ memleket** haksız, yersiz işlerin, davranışların hoşgörüldüğü, böyle şeylere çok sık rastlandığı bir ortam için ters anlatışla "diyecek yok doğrusu" anlamında söylenir. *ör. Ne âlâ memleket, kimse sözünde durmuyor!* **ne alandan ne satandan olmamak** hiçbir yanla ilişkisi bulunmamak. **ne âlem** yadırganan ama kızılmayan davranışları olan kimseler için kullanılır. *ör. Ne âlem kadın, küfür bile ediyor!* **ne âlemde?** "ne yapıyor?", "ne durumda?", "nasıl?" anlamında söylenir. *ör. İşler ne âlemde?* **ne alıp veremiyor?** "amacı, isteği ne, niçin böyle musallat oluyor?" anlamında söylenir. *ör. Bu adam senden ne alıp veremiyor?* **ne anlamak** hiç anlamamak. *ör. İstanbul'u sevmezse gönül aşkı ne anlar? (Bir şarkıdan)* **(bir nesne onda) ne arar** (ya da **ne gezer**) (onda) ... yoktur. *ör. Akıl onda ne arar? Para bizde ne gezer?* **(o, orada) ne arıyor?** (onun o yerde) ne işi var? *ör. Bu çocuk burada ne arıyor?* **ne balını isterim ne belasını** "üzüntüsü, sıkıntısı birlikte gelecekse öyle nimet uzak olsun" anlamında kullanılır. **ne benden sana bazlama, ne senden bana gözleme** "ilişkilerimiz karşılıklı çıkara dayanmasın, dayanacaksa, hiç olmasın daha iyi" anlamında söylenir. **ne biçim?** nasıl? *ör. Bu ne biçim iş böyle?* **ne buyrulur?** "onun ne biçim bir şey olduğunu gördünüz işte, ne diyorsunuz peki?" anlamında söylenir. *ör. Oraya gitmeyecekmiş, buna ne buyrulur?* **ne çaldın yüzüme, ne çalayım yüzüne** sen bana ne iyilikte bulundun ki benden karşılık umuyorsun? **ne çare** elden bir şey gelmez, çaresi yok. *ör. Olan oldu ne çare, işi oluruna bırak.*

ne çıkar? 1) ne zararı var? *ör. Bana da söylesen ne çıkar?* **2)** nasıl bir yararı olur? *ör. Üç beş kuruş bulmuşum ne çıkar, çok para gerekiyor.* **3)** sonuç vermez. *ör. Ona bunu söylemişsin ne çıkar, bildiğinden dönmez ki!* **ne çiçektir biliriz** onun ne denli kötü biri olduğunu biliriz. **ne dedim de ...** yapılan bir davranışa, bir eyleme pişman olunduğunda söylenir. *ör. Ne dedim de söyledim, iş bana kaldı.* **ne de olsa 1)** böyle olmakla birlikte. *ör. Yaramaz, ama ne de olsa sevimli.* **2)** ne denli kusuru, eksiği olursa olsun. *ör. Bir şey diyemedim, ne de olsa dostuz.* **ne demek? 1)** bunun anlamı nedir? *ör. "Denli" ne demek?* **2)** hiç yakışık alır mı? hiç öyle şey olur mu? o nasıl şey? *ör. Yapmıyorum ne demek, bu senin işin değil mi?* **ne demeye 1)** hangi amaçla, nasıl bir düşünceyle, niçin, ne diye. **2)** hangi anlama? *ör. Bu davranışın ne demeye geliyor?* **ne denir** (ya da **ne dersin**) bir konuda söylenecek söz kalmadığını anlatır. *ör. Hiçbir şey bilmediğimi sanıyor, ne denir, öyle olsun.* **ne denli** ne kadar. *ör. Ne denli özensem, başaramıyorum.* **ne dese beğenirsin?** "öyle şaşırtıcı bir şey söyledi ki" anlamında kullanılır. **nedir ki** ➻ **ne var ki**. **ne diye?** nasıl bir düşünceyle? hangi amaçla? niçin? *ör. Ne diye yaptığını Tanrı bilir.* **ne ekersen onu biçersin** nasıl davranırsan öyle karşılık görürsün. **ne fayda?** neye yarar? **ne gezer** ➻ **ne arar** . **ne gibi?** ne türlü? nasıl? *ör. Orada ne gibi işler yaptın?* **(bir kimse** ya da **şey) ne güne duruyor? 1)** (o kimse ya da şey) varken başka şey gerekmez. *ör. Alanya'daki ev ne güne duruyor, gider kalırız.* **2)** şimdi yapmazsa (ya da işe yaramazsa, kullanılmayacaksa) ne zaman yapacak (ya da işe yarayacak, kullanılacak). **ne günlere kaldık!** zamanın olaylarından, toplumun, insanların gidişinden yakınma anlatır. *ör. Her gün fiyatlar artıyor, ne günlere kaldık!* **ne haber? 1)** bir şey biliyor musunuz? **2)** *tkz.* ne var ne yok, nasılsın? **ne hacet** gereği yok, gerecksiz. *ör. Buna ne hacet, öteki iş görüyordu.* **ne haddine!** ona düşmez, ona kalmamıştır, yapamaz. *ör. Bunu söylemek ne haddine, yanıtını alacağını bilir!* **ne halde?** hangi durumda? **ne hali varsa görsün** (öğüt ya da uyarı dinlemeyenler için) ne yaparsa yapsın, kendisi bilir, yapacakları artık beni ilgilendirmez. **ne halt etmeye** *ka.* hangi amaçla, niçin. *ör. Yapamayacaktın ne halt etmeye bu işe girdin?* **ne hikmetse** (ya da **hikmettir**) anlaşılmaz, bilinmez bir nedenle, nedeni neyse, her nedense. *ör. O gün, ne hikmetse, gelmeyeceği tutmuş.* **ne idiği belirsiz** soyu sopu ya da niteliği bilinmeyen. *ör. Böyle ne idiği belirsizlerle arkadaş olunmaz.* **ne ise** neyse. **ne iyi!** beğenme, mutluluk, sevinç anlatır. *ör. Bugün onu göreceğiz, ne iyi!* **ne kadar 1)** nicelik sormakta kullanılır. *ör. Ne kadar para var?* **2)** oldukça çok, çok. *ör. Hava bugün ne kadar sıcak, değil mi?* **3)** ne ölçüde. *ör. Ne kadar söylesek etkili olmuyor.* **ne kadar ekmek o kadar köfte** *ha.* "her şey hesaplı olmalıdır" anlamında söylenir. **ne kadar olsa** ne de olsa. *ör. Üzülmez mi, üzülüyor, ne kadar olsa kardeştirler.* **ne karın ağrısı** çok sıkıntı veren, sevilmeyen (kişi, şey). **ne ki** şu da var ki, ancak, ama, şu kadar ki. *ör. Böyledir böyle olmasına da, ne ki, bunu kimse bilmiyor.* **ne mal olduğunu biliriz** "onun işe yaramaz, hatta kötü bir kimse olduğunu bilmez miyiz?" anlamında söylenir. **ne mene** (ya da **menem**) *ha.* ne türlü, ne çeşit, nasıl. *ör. Bunun ne mene şey olduğunu bilen var mı?* **ne mümkün** olacak şey değil, olanaksız. **ne münasebet!** hiç ilgisi yok, öyle şey olmaz. **ne o?** "ne oluyor, ne var, bir şey mi oldu?" anlamında söylenir. *ör. Ne o, sıkıldın galiba!* **ne olacak 1)** küçümseme bildirir. *ör. Ne olacak, köyden gelen biridir.* **2)** önemi, değeri yok. *ör. Ne olacak canım, üç beş kuruş gidiversin.* **ne olduğunu bilememek** durumu anlayamamak, aklı başından gitmek, şaşırmak, olanları fark edememek. *ör. Bir karışıklıktır gitti, ne olduğunu bilemeden iş tamam dediler.* **ne oldum delisi olmak** (ummadığı bir olanağa kavuşan, beklemediği bir mevki elde eden bir kimse) çok şımarmak. **ne olur (ne olursun** ya da **ne olursunuz)** çok rica ederim, yalvarırım, lütfen. **ne olur ne olmaz** "ne olacağı belirsiz ama önlem alınmalı, her olasılığa karşı" anlamında kullanılır. **ne olursa olsun 1)** "olacaklar beni ilgilendirmiyor, olacakları hiç umursamıyorum" anlamında söylenir. *ör. Param pulum kalmadı, bu işi bitiremeyeceğim, ne olursa olsun!* **2)** her türlü tehlikeyi, sıkıntıyı, özveriyi göze alarak, her türlü koşul altında, her türlü durumda, ne pahasına olursa olsun. *ör. Fatih, ne olursa olsun İstanbul'u alacaktı.* **ne olursun** (ya da **olursunuz)** ➻ **ne olur**. **ne oluyor?1)** bir şeyler mi dönüyor, ne olup bitiyor? **2)** ne gereği var? ne karışıyor? **ne pahasına olursa olsun** her türlü sıkıntıyı, tehlikeyi, özveriyi göze alarak. **ne selam, ne sabah** iki arkadaş, iki dost arasında ilişkinin kesilmesi, dostluğun bozulması durumu. **ne sihirdir ne keramet, el çabukluğu marifet** çabucak yapılan, içinde hile de bulunan işler için söylenir. **ne söylüyorsun** (ya da **diyorsun?) 1)** (inanılmaacak ama olan bir şey söylendiğinde tepki olarak) söylediğin gerçek mi, doğru mu? deme yahu! **2)** söylediğine dikkat ediyor musun? **ne sularda** ne durumda, nasıl. *ör. İşin ne sularda olduğunu bilmiyoruz.* **ne şeker çiğnedi?** "neler saçmaladı?" anlamında alay yollu söylenir. **ne var** (ya da **ne var ki**) aralarında karşıtlık, aykırılık bulunan tümceleri bağlamaya yarar. *ör. Yapacak yapmasına da, ne var, biraz zor yapacak.* **ne var, ne yok 1)** (soru olarak) işler nasıl gidiyor, ne haberler var? **2)** var olanın hepsi. *ör. Evde ne var, ne yok, götürüp satmış.* **ne var, ne yoksa** ➻ **ne var ne yok**[2]. **ne yaparsın ki**

(ya da **ne yapmalı ki**) elden ne gelir ki, ne çare ki. *ör. Gidecekmiş ama ne yaparsın ki yol parası yokmuş.* **ne yapıp yapıp** her çareye başvurarak, bir yolunu bularak, kesin olarak. *ör. Ne yapıp yapıp sınıfı geçmelisin.* **ne yârden geçiyor ne serden** *ha.* "hiç ödün vermiyor" anlamında söylenir. **ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl** "cezaya çarpılacak denli saldırganlaşma ama herkesin seni ezmesine de izin verme" anlamında söylenir. **ne yüzle** hiç utanmadan. *ör. Bunu yapan ne yüzle aramıza gelir ki?* **neden ise** nedeni ne ise, nedense. **neden sonra** iş işten geçtikten sonra, çok zaman sonra. **nedir ki** ne ki, ne var ki, şu var ki. *ör. İş olacaktı, nedir ki, biraz çabuk olsun diyorduk.* **neler** çok çeşitli şeyler. **neler de neler, maydanozlu köfteler** "akla gelmedik şeyler" anlamında alay yollu söylenir. **neler neler** pek çok çeşitli şeyler. **neme** *ha.* beni ilgilendirmez. *ör. O iş benim neme, siz düşünün.* **neme lazım** (ya da **neme gerek**) **1)** beni ilgilendirmez, ben bu işe karışmam. *ör. O konuda neme lazım der, geçeriz.* **2)** gerçeği söylemek gerekirse, doğrusu. *ör. Neme lazım, çok çalıştı.* **nene lazım** (ya da **nene gerek**) niçin ilgleniyorsun, bırak ne olursa olsun, ilgilenme. *ör. Böyle işler nene lazım, kendi işine bak sen.* **nesi 1)** kimi kez adıl olarak kullanılır. *ör. O bu çocuğun nesi oluyormuş?* **2)** hangi yönü, neresi. *ör. Bu evin nesi değişmiş ki?* **nesi var?** çok güzel, çok iyi. *ör. Bu masanın nesi var, şimdilik kullan.* **nesi var, nesi yok** (ya da **yoksa**) bütün malı mülkü ve parası. *ör. Nesi var, nesi yok, sattıp yedi.* **ne yazar?** *arg.* "hiçbir anlamı, hiçbir etkisi, hiçbir yararı, değeri olmaz" anlamında kullanılır. *ör. Böyle demişsin ne yazar, bildiğini yapar o.* **neye uğradığını bilememek** beklenmedik ve üzücü bir durumla ansızın karşılaşıp donakalmak. **neyi 1)** ➻ **nesi**. *ör. Çocuk onun neyi oluyor?* **2)** hangisi, hangisini. *ör. Oyuncaklar değişikti, çocuk neyi seçeceğini şaşırmıştı.* **neyin nesi, kimin fesi** kendisiyle ilgili pek bir bilgi bulunmayan kimseler için "nasıl bir kimsedir, kimdir" anlamında söylenir. **neyleyim** elimden ne gelir, ne yapabilirim, ne edeyim. *ör. Çok söyledim ama neyleyim dinletemedim.* **neymiş** söylediğine ya da söylendiğine göre, güya. *ör. Her gün kahveye gidiyor, neymiş, evde dırdır varmış.*

ne ..., ne ... *bağ.* **1** iki ya da daha çok özneyi, tümleci ya da eylemi birlikte yadsımak için, bunların başlarına getirilen yinelemeli bağlaç; bu bağlaç yadsılı bir öğe olduğu için olumsuz anlamlı tümcelerdeki eylemin olumlu kalmasını gerektirir. *ör. Aylardır ne bir haber gönderdi, ne birkaç kuruşunu aldık.* **2** ne ile bağlanan öznelerden ya da tümleçlerden önceki eylemler, şu durumlarda olumsuz biçimiyle kullanılır ya da olumsuz anlam bildirirler : **a)** eylem ***ne*** ile bağlanan öznelerden ya da tümleçlerden önce gelirse. *ör. Onunla yaşanılmaz, ne burada ne orada.* **b)** ***ne*** 'li tümcenin eylemi koşullu olursa. *ör. Ne ben, ne o bu işe karışmasaydık böyle olmazdı.* **c)** eylemden önce yadsımalı bir ünlem ya da belirteç bulunursa. *ör. Bugün ne işe ne sinemaya gitmeyin sakın! Bunu ne o zaman ne bugün hiç yapmamış sanki.* **ç)** *-diği, -den önce, -inceye değin, -ince, -dikçe, -eli beri, -dikten sonra* biçimindeki ulaçlarla. *ör. Ne söylediği, ne yaptığı bizi ilgilendirmez. Bu ilaç ne çay, ne çorba içmeden önce alınmayacak.* **3** iki sıfatın ya da sıfat durumunda olan iki sözcüğün başına getirildiğinde, iki kavramın ortalaması olan üçüncü bir kavram bildirir. *ör. Ne güzel, ne çirkin, yüzüne bakılır biriydi.* **ne altını bırakmak ne üstünü 1)** (yerin) her yanını dolaşmak, gezmedik, görmedik yerini bırakmamak. *ör. İstanbul'un ne altını bırakmışlar ne üstünü, sonra da yorulduklarını söylüyorlar.* **2)** (bir şeyin) her yanını karıştırmak, el atmadık yerini bırakmamak. *ör. Evin ne altını bırakmışlar ne üstünü, yine de bir şey almamışlar.* **ne kızı veriyor, ne dünürü küstürüyor** "isteğini yerine getirmiyor ama onu küstürmüyor da, atlatmayı incelikle beceriyor" anlamında söylenir. **ne kokar ne bulaşır** "iyilik yapacak durumda olmakla birlikte, kimseye iyiliği de dokunmaz kötülüğü de, hiçbir şeye karışmaz" anlamında söylenir. **ne od var, ne ocak** çok yoksul birini anlatmak için "hiçbir şeyi yok" anlamında kullanılır. **ne sakala minnet, ne bıyığa** en yakınlarına bile minnet etmeden kendi olaraklarıyla iş yapma durumu. **ne selam ne sabah** dost olan iki kişinin bozuşmaları durumunu anlatmak için söylenir. *ör. Tartıştılar ve o günden beri ne selam ne sabah, konuşmuyorlar.* **ne Şam'ın şekeri, ne Arap'ın yüzü** "yararı dokunacak olsa bile onunla karşılaşmak istemem" anlamında söylenir. **ne şap oldu ne şeker** "olumlu ya da olumsuz bir sonuca bağlanmadı, sürüncemede kaldı" anlamında kullanılır. **ne şeytanı gör ne salavat getir** tehlikeli bir işe kalkışmamak gerektiğini anlatmak için kullanılır. **ne şiş yansın, ne kebap** her iki yan da zarar görmesin, iş orta yolla çözümlensin. **ne tadı var, ne tuzu** beğenilecek şey değil. **ne yârdan geçer** (ya da **geçiyor**), **ne serden** "istediği şey çok özveri gerektiriyor ama o bu özveriye katlanmadığı gibi isteğinden de vazgeçmiyor" anlamında söylenir.

Ne *kim.* neon elementinin kimyasal simgesi.

nebat, -tı *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **bitki**.

nebatat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** bitkiler. **2** ➻ **bitkibilim**. *eş.* **botanik**.

nebati *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **bitkisel**.

nebevi *s. Ar.* (. . -) *esk.* Hazreti Muhammet'e değgin, Hazreti Muhammet'le ilgili.

nebi *a. Ar.* (. -) Tanrı'nın buyruklarını insanlara ileterek onları aydınlatan, onları iyi ve doğru davranmaya yönelten kimse, yalvaç, peygamber. **Nuh Nebi'den kalma** ➻ **Nuh**.

nebülöz *a. Fr. gökb.* ➻ **bulutsu**.
nebze *a. Ar.* **1** çok az şey, az. **2** genellikle "pek az, bir parça" anlamıyla ***bir nebze*** biçiminde kullanılır.
necabet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **soyluluk**.
necat, -tı *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **kurtuluş**. **necat bulmak** kurtulmak.
nece *be. ("ne"ye "-ce" eki getirilerek)* (.' .) hangi dil, hangi dilde, hangi dilden? *ör. Bu kitap nece? Mevlânâ nece konuşurdu?*
neceftaşı, -nı *b. a. Ar. T. yerb.* çok parlak ve saydam, billur durumunda, az rastlanan bir kuvars türü.
neci *ad. ("ne" sözcüğüyle "-ci" meslek yapım ekinden)* bir kimsenin ne iş yaptığını, ne ile uğraştığını, mesleğinin ne olduğunu sormak için kullanılır. *ör. Senin baban necidir?* **neci oluyor?** o bu işe ne karışıyor? ona ne?
necip *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **soylu**.
nedamet, -ti *a. Ar.* (. - .) pişmanlık. **nedamet duymak** (ya da **getirmek**) pişman olmak.
nedametle *be. Ar. T.* (. - . .) pişmanlık duyurak, pişmanlıkla.
neden *a.* **1** bir olayı ya da durumu doğuran başka bir olay ya da durum, bir olaya, bir duruma yol açan şey. *eş.* **sebep**. *ör. Bu işin nedenlerinin incelenmesi gerekirdi.* **2** *be.* "niçin" anlamında bir olaya yol açan başka bir olayı sormak için kullanılır. *ör. Oraya neden gidiyorsun?* **3** *fels.* bir şeyi doğuran, oluşturan ya da etkileyen, gerçek etkilere ve değişmelere yol açan şey. **4** *fels.* ana dayanak, gerekçe. **neden olmak** (bir şeyin olmasına, gerçekleşmesine, ortaya çıkmasına) yol açmak.
nedenbilim *b. a.* **1** *fels.* olayların, olguların nedenleri araştıran bilim dalı. *eş.* **etioloji**. **2** *hek.* hastalıkların nedenlerini araştıran hekimlik dalı. *eş.* **etioloji**.
nedenbilimsel *b. s.* nedenbilimle ilgili.
nedence *a.* gerçek amacı gizlemek için öne sürülen sözde neden. *eş.* **bahane**, **vesile**, **nedensi**.
nedeniyle *be.* -den dolayı, dolayısıyla, yüzünden. *ör. Kar nedeniyle yollar kapandı.*
nedenli *s.* bir nedene dayanan, nedeni olan. **nedenli nedensiz** bir nedeni bulunsun ya da bulunmasın, hiçbir dayanağı, nedeni yokken, durup dururken. *ör. Başkentte bile nedenli nedensiz elektrik kesiliyor.*
nedenlilik *a.* nedenli olma durumu.
nedense *be.* (. .' .) belli olmayan, bilinmeyen bir nedene dayanarak.
nedensel *s.* neden niteliği taşıyan, nedenle ilgili olan, nedene değgin.
nedensellik *a. fels.* nedeni sonuca bağlayan ilişki, nedensel olma özelliği, durumu. **nedensellik ilkesi** *fels.* her şeyin bir nedeni olduğunu, aynı nedenlerin aynı koşullar altında hep aynı sonuçları doğuracağını öne süren felsefe ilkesi.
nedensi *a.* ➻ **nedence**.
nedensiz *s.* **1** hiçbir nedene dayanmayan, herhangi bir nedeni olmayan. **2** *be.* hiçbir nedeni olmaksızın. **nedensiz edim** *fels.* hiçbir şeyce zorunlu kılınmayan ve herhangi bir amaca araç olmayan davranış.
nedensizlik *a.* hiçbir nedene dayanmama durumu. *ör. Bilim açısından nedensizlik olanaksızdır.*
nedret, -ti *a. Ar. esk.* az bulunurluk, seyreklik, sayıca yetersizlik.
nefaset, -ti *a. Ar.* (. - .) nefis olma durumu.
nefer *a. Ar. esk. ask.* rütbesiz asker, er.
nefes *a. Ar.* **1** ➻ **soluk (II)**[1]. **2** (boş bir inançla) iyileştirir diye hastaya okuyup üfleme. **3** sigara, pipo vb. içilirken içe çekilen duman. **4** *mec.* yaşam belirtisi. *ör. Karanlıkta, evde bir nefes var mı diye dinliyordu.* **5** *arg.* sigara içine konularak ya da nargile vb. ile içilen esrar. **6** *yaz.* Alevi-Bektaşi yazınında, tarikat konularında yazılmış, koşmaya benzeyen, genellikle bir ezgiyle okunan şiir. **nefes aldırmamak** hiç fırsat vermemek, dinlenmesine olanak vermeden sıkıştırıp çalıştırmak. **nefes almak 1)** havayı ciğerlerine çekmek, soluk alıp vermek. **2)** işe biraz ara vermek, biraz dinlenmek. **3)** ferahlamak, rahatlamak. *ör. Eline para geçince biraz nefes aldı.* **4)** yaşamak. *ör. Nefes aldığımıza şükür!* **nefes borusu** ➻ **soluk borusu** . **nefes çekmek 1)** sigara, pipo vb.nin dumanını içine çekmek. **2)** esrar içmek. **nefes darlığı** soluk almakta çekilen zorluk, sıkıntı. **nefes etmek** (bir inanış olarak) hastayı iyileştirmek için okuyup üflemek. **nefes kesici** ➻ **soluk kesici**. **nefes nefese** *ik. be.* **1)** soluk soluğa, sık sık soluyarak. **2)** koşarak, dara dar, darı darına. **nefes nefese kalmak 1)** heyecan ve telaş içinde koşmaktan soluğu tıkanacak gibi olmak. *ör. Sevgilisine kavuşmak için nefes nefese kalmıştı.* **2)** sık sık ve güçlükle soluk almak, yorulmak. *ör. Hasta biraz doğrulmak isterken nefes nefese kalmıştı.* **nefes tüketmek** bir konuda uzun uzun konuşarak yorulmak. *ör. Boşa nefes tüketiyorsun, kimse seni dinlemiyor.* **nefesi durmak 1)** ölmek. **2)** *mec.* çok şaşırmak. *ör. Olan biteni görünce nefesim durdu.* **nefesi kesilmek** (ya da **daralmak** ya da **tutulmak**) **1)** çok yorulmaktan pek sık solumak ya da soluk alamaz gibi olmak. **2)** soluğu büsbütün durmak.
nefesçi *a. Ar. T. arg.* esrarkeş.
nefesleme *a. Ar. T.* nefeslemek eylemi.
nefeslemek *(-i) Ar. T.* **1** soluğunu bir şeye doğru yöneltmek, üflemek. **2** (hastaya) okuyup üflemek, nefes etmek.
nefeslenme *a. Ar. T.* nefeslenmek eylemi.
nefeslenmek *(nsz) Ar. T.* nefes almak. *ör. "Biraz nefeslenince kalkar gideriz.*
nefesleşme *a. Ar. T. arg.* nefesleşmek eylemi.
nefesleşmek *(nsz) Ar. T. arg.* birkaç kişi bir arada, aynı nargileden ya da araçtan yararalanarak esrar içmek.
nefesli *s. Ar. T.* **1** soluk alıp vermeksizin uzun bir süre durabilen. **2** nefesi güçlü olan. **3** üfle-

nerek çalınan (çalgı). **nefesli çalgı** ➻ **üflemeli çalgı**.

nefeslik *a. Ar. T.* **1** bir soluk alıncaya değin geçen süre. **2** hava alma deliği.

nefha *a. Far. esk.* **1** hoş koku. **2** tatlı esinti.

nefir *a. Far.* (. -) *müz. esk.* eskiden genellikle mehter takımında kullanılan, boynuzdan yapılan bir tür boru çalgı.

nefis, -fsi (I) *a. Ar.* **1** kişinin öz varlığı, kişinin kendisi, öz varlık, kişilik. **2** insanın yeme içme gibi yaşamsal gereksinimlerinin tümü. **nefis muhasebesi** insanın kendi kendisiyle hesaplaşması, özeleştiri. **nefis mücadelesi** kişinin, kendi nefsinin isteklerine karşı koyma uğraşı. **nefsine düşkün** kendini çok düşünen, bencil. **nefsine uymak** bedeninin isteklerine karşı koyamamak, günah işlemek. **(bir şeyi) nefsine yedirememek** kendisi için ağır, onur kırıcı bulmak. **nefsini körletmek** beden isteklerinden herhangi birini üstünkörü karşılamak, gidermek.

nefis (II) *s. Ar.* (. -) herkesçe beğenilecek niteliklte olan, güzelden de güzel, istek uyandıran, çok hoş.

nefiy, -fyi *a. Ar. esk.* **1** sürgün etme, sürgüne gönderme. **2** *dilb.* olumsuzlaştırma, olumsuzluk. **3** *mant.* yadsıma.

nefret, -ti *a. Ar.* **1** bir kimseye, bir şeye karşı duyulan çok olumsuz duygu. **2** tiksinme, tiksinti. **nefret duymak** (birinden ya da bir şeyden) hiç hoşlanmamak, tiksinmek, iğrenmek. **nefret etmek 1)** bir kimseye ya da bir şeye karşı nefretle dolu olmak. **2)** tiksinti duymak, iğrenmek. **nefret uyandırmak** nefretle karşılanmak, nefrete yol açmak.

nefrit, -ti *a. Fr. hek.* böbrek yangısı.

nefroloji *a. Fr.* böbrek hastalıklarını konu alan hekimlik dalı.

nefsani *s. Ar.* (. - -) *esk.* bedensel isteklerle ilgili.

neft, -ti *a. Far.* **1** organik maddelerin ayrışmasından oluşan tutuşur sıvıların birçoğuna verilen ortak ad. **2** genel olarak boyacılıkta kullanılan, petrol türevlerinden bir mineral yağ türü. *eş.* **neftyağı**.

nefti *s. Far. Ar.* (. -) karaya yakın koyu yeşil.

neftileşme *a. Far. Ar. T.* neftileşmek eylemi.

neftileşmek *(nsz) Far. Ar. T.* neftilik edinmek, rengi neftiye dönmek.

neftilik *a. Far. Ar. T.* nefti olma durumu.

neftyağı, -nı *b. a. Far. T.* ➻ **neft**[2].

nefyedilme *a. Ar. T. esk.* nefyedilmek eylemi.

nefyedilmek *(-i) Ar. T. esk.* **1** sürgüne gönderilmek, sürgün edilmek. **2** *(nsz) dilb.* (sözcük, tümce, kavram) olumsuz biçime sokulmak.

nefyetme *a. Ar. T. esk.* nefyetmek eylemi.

nefyetmek *(-i, -e) Ar. T. esk.* **1** sürgün etmek, sürgüne göndermek. **2** *(-i) dilb.* olumsuz biçime sokmak, olumsuzlaştırmak.

negatif *s. Fr.* **1** ➻ **olumsuz**[1]. **2** *mat.* ve *fiz.* ➻ **eksi**[2]. **3** *a.* gerçekteki aydınlık bölümleri karanlık, karanlık bölümleri aydınlık olarak gösteren ve kendisinden gerçeğe uygun fotoğraf elde etmekte yararlanılan fotoğraf filmi ya da camı. **negatif büyüklük** *mat.* aynı türden bir pozitif büyüklükle ters yönde olan büyüklük. **negatif sayı** *mat.* ➻ **eksi sayı**.

nehari *s. Ar.* (. - -) *esk.* gündüzlü, yatısız (okul ya da öğrenci).

nehir, -hri *a. Ar.*, **ırmak**. **nehir roman** *yaz.*, **ırmak roman**.

nekahet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* bir hastalığı geçirdikten sonra sağlıklı duruma geçme dönemi.

nekes *s. Far. esk.* ➻ **elisıkı, cimri**.

nekeslik *a. Far. T. esk.* ➻ **elisıkılık, cimrilik**.

nekre *s. Ar. esk.* beklenmedik, hoş ve şaşırtıcı sözler söyleyen, güldürücü öyküler anlatan (kimse).

nekrelik *a. Ar. T.* nekre olma durumu.

nekrofili *a. Fr.* ➻ **ölüsevicilik**.

nekrofil *s. Fr.* ➻ **ölüsevici**.

nektar *a. Fr.* **1** doğal meyve suyu ya da belli oranda meyve suyu, şeker, su ve asitten oluşan karışım. **2** Yunan mitolojisinde, içenleri ölümsüz kılan tanrı içkisi. **3** *bitb.*, **balözü**.

nelik *a.* bir şeyin ne olduğu, içyüz, nitelik.

nem *a. Far.* **1** havada ya da başka bir ortamda bulunan su buharı. **2** hafif ıslaklık. **3** çiy. **nem denizi** *gökb.* Ay yüzeyinde büyük bir düzlük.

nema *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** büyüme, çoğalma, gelişme. **2** faiz, ürem.

nemalandırılma *a. Ar. T.* nemalandırılmak eylemi.

nemalandırılmak *(nsz) Ar. T. eko.* faiz verilmek. *ör. Paranız bankamızda nemalandırılır.*

nemalandırma *a. Ar. T.* nemalandırmak eylemi.

nemalandırmak *(-i) Ar. T. eko.* faiz getirmesini sağlamak.

nemalanma *a. Ar. T.* (. - . .) nemalanmak eylemi.

nemalanmak *(nsz) Ar. T.* (. - . .)**1** *eko.* (para) faiz getirerek çoğalmak. **2** *mec.* beslenmek.

nemcil *s. Far. T.* nemli yerlerde yetişen, nemden hoşlanan (bitki).

Nemçe *ö. a.* (.' .) *tar.* Osmanlılarca, Avusturya'ya ve Avusturyalılara verilen ad.

nemçeker *b. a. Far. T.* **1** havadaki nemin miktarını ölçüp gösteren aygıt. **2** *b. s.* havadaki nemi emme özelliği olan.

nemdenetir *b. a. Far. T. fiz.* bir yerdeki nemlilik derecesini denetleyerek hep aynı durumda kalmasını sağlayan aygıt.

nemegerekçi *b. s.* bir şeye, gerektiği halde karışmak istemeyen, huzurunun bozulmaması için her şeye göz yuman, suya sabuna dokunmaktan çekinen, görevini yapmayan, bu iş beni ilgilendirmez diyen (kimse).

nemegerekçilik *b. a.* **1** nemegerekçi olma durumu. **2** nemegerekçi olana yaraşır davranış, tutum.

nemelazımcı *b. s. T. Ar.* ➻ **nemegerekçi**.

nemelazımcılık *b. a. T. Ar.* ➻ **nemegerekçilik**.

nemeyönelim *b. a. Far. T. yaşb.* canlıların, zorunlu olarak, havanın nemine göre yönelmesi ve yer değiştirmesi olayı.

nemf *a Fr. hayb.* böceklerin, kurtçuk durumundan yetişkin duruma geçerken arada aldıkları özel biçim.
nemlendirebilme *a. Far. T.* nemlendirebilmek eylemi.
nemlendirebilmek *(-i) Far. T.* nemlendirmek elinde olmak, nemlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
nemlendirici *s. Far. T.* **1** nemlendirmeye yarayan. **2** *a.* iklimleme döşeminde, havanın nemlenmesini sağlayan bölüm. **3** *a.* cildi yumuşak tutan bir krem.
nemlendiricilik *a. Far. T.* nemlendiricinin[1,4] özelliği.
nemlendirilebilme *a.* nemlendirilebilmek eylemi.
nemlendirilebilmek *(nsz) Far. T.* nemlendirilmesi olanak içinde olmak ya da nemlendirilme olasılığı bulunmak.
nemlendirilme *a. Far. T.* nemlendirilmek eylemi.
nemlendirilmek *(nsz) Far. T.* nemlenmesi sağlanmak, nemli duruma getirilmek.
nemlendirme *a. Far. T.* nemlendirmek eylemi.
nemlendirmek *(-i) Far. T.* nemlenmesini sağlamak, nemli duruma getirmek.
nemlenebilme *a. Far. T.* nemlenebilmek eylemi.
nemlenebilmek *(nsz) Far. T.* nemlenmesi olanak içinde olmak ya da nemlenme olasılığı bulunmak.
nemleniş *a. Far. T.* nemlenmek eylemi ya da biçimi.
nemleniverme *a. Far. T.* nemlenivermek eylemi.
nemlenivermek *(nsz) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede nemlenmek. *ör. Oğlunu görünce kadının gözleri nemleniverdi.*
nemlenme *a. Far. T.* nemlenmek eylemi.
nemlenmek *(nsz) Far. T.* nemli duruma gelmek.
nemletme *a. Far. T.* nemletmek eylemi.
nemletmek *(-i) Far. T.* ➻ **nemlendirmek**.
nemli *s. Far. T.* **1** az ıslak durumda olan, nemi bulunan. **2** *mec.* (göz için) ıslak, yaşlı. **nemli nemli** *ik. be.* ıslak bir biçimde, ıslak olarak.
nemlilik *a. Far. T.* nemli olma durumu.
nemölçer *b. a. Far. T.* havanın nem derecesini, oranını ölçmeye yarayan aygıt. *eş.* **higrometre**.
nemrut *s. (söylenceye göre Hazreti İbrahim'i ateşe attıran Babil hükümdarı Nemrut'un adından)* can yakıcı, yüzü gülmez, acımaz, sert tutumlu (kimse).
nemrutlaşma *a. Ar. T.* nemrutlaşmak eylemi.
nemrutlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* **1** ➻ **acımasızlaşmak**. **2** yüzü gülmez olmak.
nemrutluk *a.* nemruda yaraşır davranış, acımasızlık, sertlik, can yakıcılık.
Nemse *ö. a.* (.' .) ➻ **Nemçe**.
nen (I) *a.* **1** insan dışında, ağırlığı ve kütlesi olan her türlü varlık, nesne. **2** şey.
nen (II) *a. ha.* ninni. **nen çalmak** *ha.* ninni söylemek.
nene *a. ha.* **1** büyükanne, nine. **2** (Anadolu'nun kimi yerlerinde) anne.
neodim *a. Fr. kim.* simgesi Nd, atom sayısı 60, atom ağırlığı 144,24, yoğunluğu yaklaşık 7 olan, seryumdan daha sert, beyaz renkli, az bulunan bir kimyasal element.
neogen *a. Fr. yerb.* **1** üçüncü zamanın bölündüğü dört büyük dönemden son ikisi olan pliyosen ile miyoseni birlikte kapsayan sistem. **2** *s.* bu sistemle ilgili.
neolitik *s. Fr. tar.* taş devrinin son çağıyla ilgili.
neolojizm *a. Fr. dilb.* bir dilde, var olan sözcüklere benzetilerek, örnekseme yoluyla yapılmış olan sözcük, yeni sözcük.
neon *a. Fr.* (.' .) **1** *kim.* simgesi Ne, atom sayısı 10, atom ağırlığı 20,18, yoğunluğu 0,7 olan, havada çok az bulunan asal gazlar sınıfından, havanın sıvı durumuna getirilmesiyle elde edilerek ışık araçlarında kullanılan kimyasal bir element. **2** neon lambası. **neon lambası** neon tüpü kullanılarak yapılan bir aydınlatma aracı. **neon tüpü** içinde neon gazı bulunan boru biçiminde bir çeşit ampul.
neoplazma *a. Fr. hek.* **1** oluşan yeni doku. **2** ur.
neozoik *s. Fr. yerb.* üçüncü ve dördüncü zamanla ilgili.
Nepalli *ö. a.* ve *s.* Nepal halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse.
Neptün *ö. a. Fr. gökb.* güneş sistemindeki dokuz büyük gezegenden, Güneş'e uzaklığı yönünden sekizinci olan gezegen.
neptünyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Np, atom sayısı 93, atom ağırlığı 237,048 olan, uranyumun nötronlarla bombardımanından yapay olarak elde edilen, ışınetkin bir element.
nerde *be.* (.' .) ***nerede*** sözünün ünlü düşümüne uğramış biçimi.
nerden *be.* (.' .) ***nereden*** sözünün ünlü düşümüne uğramış biçimi.
nerdeyse *be.* ***neredeyse*** sözünün ünlü düşümüne uğramış biçimi.
nere *ad.* (.' .) **1** (yer sormak için kullanılır) hangi yer? neresi? *ör. Orası nere? Bu ırmak nereye dökülüyor?* **2** (vücut için) hangi organ ya da yer, taraf. *ör. İğneyi nerenize yaptılar?* **3** yinelendiğinde karşılaştırılan şeylerin uzaklığını belirtir. *ör. Burası nere, İstanbul nere?*
nerede *be.* (.' . .) **1** hangi yerde? *ör. Buranın postanesi nerede?* **2** "olamıyor, olanak bulunamıyor, olanağı var mı, olanaksız vb." anlamında kullanılır. *ör. Güya bugün dinlenecektim, nerede, işsiz duramam ki.* **3** arayış, özlem anlatır. *ör. Ah nerede o günler?* **... nerede, ... nerede** iki şeyin aralarındaki uzaklığı ya da nitelik ayrımını belirtir. *ör. Ankara nerede, Gölbaşı nerede, yürünebilir mi?* **nerede akşam orada sabah** bir kimsenin kalacak belirli bir yeri bulunmadığını, neresi rastlarsa orada yattığını anlatmak için kullanılır. **nerede bu bolluk** bu işi yapmak sanıldığı kadar kolay değil, olanaklar sınırlı. **nerede bu yoğurdun**

bolluğu? o denli kolay ya da bol değil. **nerede çokluk, orada bokluk** "birlikte bir iş yapmak için toplanan kişiler çok olursa anlaşmazlıklar, görüş ayrılıkları çıkar, iş yapmak güçleşir" anlamında kullanılır. **nerede Ese (İsa), orada köse 1)** arkadaşı neredeyse o da her zaman oradadır. **2)** işbilir, tanınmış bir kimse ne yapıyorsa ben de ona uyarım, onun gibi yaparım. **nerede hareket, orada bereket** "hareketin, çalışmanın, değişikliğin olduğu yerde verim artar, bolluk olur" anlamında söylenir. **nerede ise** ➻ **neredeyse**. **nerede kaldı** ne yararı oldu, ne işe yaradı? *ör. Bundan haberin yoksa nerede kaldı senin gazeteciliğin?* **nerede kaldı ki** "daha kolayı gerçekleşemezken daha zoru nasıl gerçekleşebilir?" anlamında kullanılır. *ör. O borcunu ödeyemiyor, nerede kaldı ki başkasına borç verecek.* **nereden 1)** hangi yandan, hangi taraftan ya da hangi yerden. *ör. Arkadaşın nereden gelecek?* **2)** ne gibi, nasıl bir ilişkiyle. *ör. Bu düşünce nereden aklına geldi?* **nereden esti?** nereden aklına geldi? **nereden nereye 1)** iki olay, iki durum arasındaki ilişkiye ya da ayrıma şaşıldığını belirtir. *ör. Buyruğunda çalışanlar çoktu, şimdi arkadaş bulamıyor, nereden nereye, değil mi?* **2)** uzak ve dolambaçlı bir ilişkiyle. **nereye?** hangi yere, hangi yöne. *ör. Nereye gidiyorsun?*

neredeyse *be.* (.' . . .) **1** kısa bir süre içinde, çok az zaman sonra. *ör. Neredeyse fırtına başlayacaktı.* **2** aşağı yukarı, hemen hemen. *ör. Çanta neredeyse dolmak üzereydi.*

nereli *s.* (.' . .) bir kimsenin memleketini ya da doğduğu yeri sormak için kullanılır. *ör. Arkadaşınız nereli?*

neresi *ad.* (.' . .) **1** hangi yönü, hangi yeri, hangi yanı. *ör. Bu düşüncenin neresi kötü?* **2** hangi yerde, hangi yer, nerede. *ör. Postane neresi?* **... neresi, ... neresi** adları söylenen, karşılaştırılan iki yerin birbirine çok uzak olduğunu belirtir. *ör. Eskişehir neresi, Sivrihisar neresi, yürüyebilir misin?*

nergis *a. Far. bitb.* nergisgillerden, yabanıl olarak yetişen, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, değişik türleri olan, soğan köklü, sapları doğrudan doğruya kökten çıkan, çiçekleri çıplak bir sap üzerinde şemsiye durumunda ve biraz eğikçe duran, açılmadan önce bir yenle ör tülü bulunan, çiçekleri hoş kokulu, genellikle sarı olmakla birlikte kimi türlerinde beyaz da olabilen, otsu bir bitki.

nergisgiller *ç. a. Far. T. bitb.* birçeneklilerden, fulya, kardelen, nergis gibi çoğu küçük ve hoş kokulu çiçekleri içine alan bir bitki familyası.

nergiszambağı, -nı *b. a. Far. Ar. bitb.* soğanla üretilen, iri ve güzel çiçekler açan bir süs bitkisi.

nervür *a. Fr.* **1** (giysi vb.de) bir iki milimlik pili. **2** (ciltçilikte) kitap sırtında yapılan, direnci artıran çıkıntı. **3** demir ve benzeri şeylerde direnci artıran diş, çıkıntı.

nervürlü *s. Fr. T.* nervürü olan. **nervürlü çelik** *mim.* üzerinde damarlar, dişler bulunan betonarme çeliği.

nesep *a. Ar. esk.* baba soyu, soy. **nesebi gayri sahih** *huk.* yasal olmayan bir birleşme sonunda doğan (çocuk). **nesebi sahih** *huk.* yasal bir birleşmeden doğan (çocuk).

nesiç, -sci *a. Ar. esk.* ➻ **doku**.

nesih, -shi *a. Ar. esk.* Arap harflerinin, yazma ya da basma kitaplarda en çok kullanılan çeşidi.

nesil, -sli *a. Ar.* **1** ➻ **göbek**[6], **kuşak**[3,4,5]. **2** (hayvanlar için) döl. **nesilden nesle** *be.* ➻ **kuşaktan kuşağa**. **nesli tükenmek** soyu ortadan kalkmak.

nesir, -sri *a. Ar. yaz.* ➻ **düzyazı**.

neskafe *a. Fr. (marka adından)* işlemden geçirilip granül ya da toz durumuna getirilmiş, kaynatılmadan, sıcak suya birkaç kahve kaşığı katılarak içilen kahve.

nesne *a.* **1** belli bir ağırlığı, kitlesi, oylumu, rengi, maddesi olan her türlü cansız varlık. *eş.* **obje**, **şey**. **2** *fels.* öznenin, kişinin dışında kalan, dış dünyanın bir parçası olarak bilincin karşısında duran her konu, her şey. *eş.* **obje**. **3** *dilb.* tümcede geçişli eylemi tümleyen, eylemin zorunlu kıldığı, yalın ya da belirtme durumunda bulunan tümleç; örneğin "denizi özlüyorum" tümcesinde "deniz", "araba taşa çarptı" tümcesinde "taş", "çocuk cam kırmış" tümcesinde "cam", dilbilgisi yönünden nesnedir. **nesne değişmezliği** *ruhb.* algılanan nesnelerin, algılama koşullarındaki değişkenliklere karşın, ana özelliklerini koruması. **nesne öbeği** *dilb.* bir tümcede nesneyle ilgili olarak kullanılan sözcüklerin tümü; örneğin "adam, önünde uzanan geniş caddenin iki yanına bakıp duruyordu" tümcesinde "önünde uzanan geniş caddenin iki yanına" bölümü nesne öbeğidir.

nesnel *s.* **1** nesneye değgin, nesneyle ilgili, nesnenin gerçeğine dayanan. **2** *mec.* gerçeği ortaya çıkarmak ereğiyle, bir konuyu hiçbir yanı tutmaksızın inceleyen (kimse). *eş.* **objektif**. **3** *mec.* bir konuda yan tutmayan (kimse ya da görüş). **4** *fels.* bireyin kişisel, öznel görüşünden bağımsız olan. *eş.* **objektif**. **5** *topb.* insan bilincinin dışında ve ondan bağımsız olan. **nesnel anlak** *ruhb.* nesneye ya da nesnel durumlara uyabilme gücüyle ilgili yeti. **nesnel doğru** *topb.* kişinin istenç ve dileğinden bağımsız olan bilgi. **nesnel gerçeklik** *topb.* bütün biçim ve görünüşleriyle özdeksel çevrenin tümü. **nesnel ruhbilim** *ruhb.* konusunu yalnızca yeterli gözlemcilerin gözleyebildikleri olaylarla sınırlandıran ruhbilim akımı.

nesnelci *s.* **1** nesnel olana önem veren. **2** *fels.* nesnelcilikle ilgili olan. **3** *a. fels.* nesnelcilik yandaşı olan kimse. *eş.* **objektivist**.

nesnelcilik *a.* **1** *fels.* herkes için, her zaman ve her yerde geçerli olan, öznel olmayan, kişi-

nin, öznenin değil nesnenin gerçekliğine dayanan bilgileri arayan us yolu. *eş.* **objektivizm.** **2** *topb.* toplumsal olguları, eleştirici değerlendirmelerden ve yan tutucu sonuç çıkarmalardan sakınarak ele almak, incelemek gerektiğini öne süren görüş. *eş.* **objektivizm.**

nesneleşebilme *a.* nesneleşebilmek eylemi.

nesneleşebilmek *(nsz)* nesneleşme olnağı ya da olasılığı bulunmak.

nesneleşme *a.* **1** nesneleşmek eylemi. **2** *fels.* bir duyumun algı durumuna geçmesi, nesne[1,2] gibi algılanması. **2** *fels.* sanrıda ve yanılsamada olduğu gibi, bir imgenin, görüntünün gerçek nesne[1,2] sanılması.

nesneleşmek *(nsz)* nesne[1,2] durumuna gelmek.

nesneleştirilme *a.* nesneleştirilmek eylemi.

nesneleştirilmek *(nsz)* nesne[1,2] durumuna getirilmek. *ör. Ruhun nesneleştirilişi, diriliş inancını yok eder.*

nesneleştirme *a.* nesneleştirmek eylemi.

nesneleştirmek *(-i)* bir duyumu, bir algı, bir nesne[1,2] durumuna getirmek.

nesnelleşme *a.* **1** nesnelleşmek eylemi. **2** *fels.* öznel olanın, özneden ayrılmış, nesnel olan bir varlık içinde ortaya çıkması.

nesnelleşmek *(nsz)* öznellikten arınıp yansızlaşarak nesnel duruma gelmek, nesnellik edinmek.

nesnelleştirme *a.* nesnelleştirmek eylemi. *ör. Nesnelleştirmeyle insan öznel bir biçimi nesnel bir biçime dönüştürür.*

nesnelleştirmek *(-i)* nesneye değgin bir duruma getirmek. *ör. Mısır şahini ruhunu nesnelleştirmek için yaşamıştı.*

nesnellik *a.* **1** nesnel olma ya da nesnelerin gerçeğine dayanma durumu. **2** *fels.* öznenin kendi duygu, düşünce ve önyargılarından uzakta kalarak ve herhangi bir başka etki altında da kalmaksızın iş görme niteliği. **3** *fels.* bireyi aşan gerçeklik.

nesnesiz *s. dilb.* nesne almayan (eylem).

Nesturi *ö. a.* ve *s. Ar.* (. - -) Hıristiyanlığın Nesturilik mezhebinden olan kimse.

> **Nesturilik** *ö. a. Ar. T.* (. - . .)
> MS 428 yılında İstanbul patriği olan Nestorius'un kurduğu bir Hıristiyan mezhebi olan Nesturilik, Hazreti İsa'nın nitelikleriyle ilgili tartışmalardan doğdu. Nesturiliğe göre Hazreti İsa, Tanrı değil Tanrısal nitelikler taşıyan bir insandır ve Hazreti Meryem de Tanrı'nın değil, bir insan olan İsa'nın annesidir. Bu görüş Hıristiyan inanışına aykırı bulunarak Nestorius Libya çölüne sürüldü. Ne var ki görüşleri çok sayıda yandaşlar bularak Suriye, Güneydoğu Anadolu, Irak ve Güney Hindistan'a değin yayıldı. Bugün ancak Suriye'de az sayıda Nesturi yaşamaktadır.

neşe *a. Ar.* sağlıklı ve mutlu olmaktan doğan, dışa vuran sevinç. **neşen bilir** *arg.* "sen nasıl istersen öyle yap" anlamında söylenir. **neşesi kaçmak** neşeli durumu yok olmak. **neşesi yerinde** neşeli, sevinçli. **neşesini bulmak** neşeli bir duruma gelmek, neşelenmek.

neşelendirebilme *a. Ar. T.* neşelendirebilmek eylemi.

neşelendirebilmek *(-i) Ar. T.* neşelendirmesi olanak içinde olmak, neşelendirme olasılığı bulunmak.

neşelendirilme *a. Ar. T.* neşelendirilmek eylemi.

neşelendirilmek *(nsz) Ar. T.* neşelenmesi sağlanmak, neşeli duruma getirilmek.

neşelendiriş *a.* neşelendirmek eylemi ya da biçimi.

neşelendirme *a. Ar. T.* neşelendirmek eylemi.

neşelendirmek *(-i) Ar. T.* neşelenmesini sağlamak, neşelenmesine yol açmak.

neşelenebilme *a. Ar. T.* neşelenebilmek eylemi.

neşelenebilmek *(-i, -den) Ar. T.* neşelenmesi olanaklı olmak ya da neşelenme olasılığı bulunmak.

neşeleniş *a. Ar. T.* neşelenmek eylemi ya da biçimi.

neşeleniverme *a. Ar. T.* neşelenivermek eylemi.

neşelenivermek *(-den) Ar. T.* çabucak neşelenmek.

neşelenme *a. Ar. T.* neşelenmek eylemi.

neşelenmek *(-i, -den) Ar. T.* neşeli duruma gelmek.

neşeli *s. Ar. T.* **1** neşe içinde olan, keyifli, sevinçli. **2** *arg.* edilgin eşcinsel (erkek). **neşeli neşeli** *ik. be.* neşeli bir biçimde.

neşesiz *s. Ar. T.* üzgün, keyifsiz. **neşesiz neşesiz** *ik. be.* neşesiz bir biçimde.

neşesizlik *a. Ar. T.* neşesiz olma durumu.

neşet, -ti *a. Ar. esk.* ileri gelme, doğma, çıkma. **neşet etmek** *esk.* bir şeyden ileri gelmek, doğmak, kaynağını bir yerden, bir şeyden almak.

neşide *a. Ar.* (. - .) *esk.* koşuk, şiir.

neşir, -şri *a. Ar. esk.* **1** dağıtma, saçma, yayma. **2** yayım.

neşredilme *a. Ar. T. esk.* neşredilmek eylemi.

neşredilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **yayımlanmak.**

neşren *be. Ar.* (.' .) *esk.* yayım yoluyla.

neşretme *a. Ar. T.* neşretmek eylemi.

neşretmek *(-i) Ar. T. esk.* **1** dağıtmak, saçmak, yaymak. **2** ➻ **yayımlamak.**

neşriyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **yayın.**

neşrolunma *a. Ar. T.* neşrolunmak eylemi.

neşrolunmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **yayımlanmak.**

neşter *a. Far. hek.* hekimlerin kan almak, küçük apseleri açmak, aşı yapmak için kullandıkları, çok keskin, küçük bıçak. **neşter vurmak 1)** neşterlemek. **2)** *mec.* kesin bir sonuca varmak ereğiyle bir sorunu ele almak.

neşterleme *a. Far. T.* neşterlemek eylemi.

neşterlemek *(-i) Far. T.* **1** neşterle kesmek. **2** *mec.* üzüntü veren bir durumu ya da sorunu anımsatmak, deşmek.

neşvünema *b. a. Ar.* (. . . -) *esk.* büyüme, gelişme, yetişme. **neşvünema bulmak** *esk.* gelişmek, yetişmek.

net, -ti *s. Fr.* **1** bütün çizgileriyle, açık seçik bir biçimde belirgin olan, gözün bütün ayrıntılarıyla, tam olarak algıladığı, gördüğü, iyi görünen (şey). **2** kulağa açık seçik olarak gelen, iyi duyulan (ses). **3** kesintilerden ya da fireden sonra geri kalan (miktar). *ör. Aylığı net on milyonmuş. Kitabın net beş bin olması gerekiyormuş, daha az basılmış.* **4** *mec.* anlaşılmaz hiçbir yanı bulunmayan, açık seçik bir biçimde anlaşılan. *ör. Bu net tutum karşısında pes ettik.* **net ücret** brütünden gelir vergisi, emekli keseneği ya da sigorta primi vb. kesildikten sonra ele geçen aylık.

netameli *s.* (. - . .) **1** gizli bir tehlikesi olduğu sanılan, tekin olmayan. *ör. O akıllıdır, netameli konulara bulaşmaz.* **2** başına sık sık kaza gelen. *ör. Amma netameli çocuk, her yeri yara bere doldu.*

netice *a. Ar.* (. - .) ➻ **sonuç**.

neticelendirilme *a. Ar. T.* neticelendirilmek eylemi.

neticelendirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **sonuçlandırılmak**.

neticelendirme *a. Ar. T.* neticelendirmek eylemi.

neticelendirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **sonuçlandırmak**.

neticeleniş *a. Ar. T.* ➻ **sonuçlanış**.

neticelenme *a. Ar. T.* neticelenmek eylemi.

neticelenmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **sonuçlanmak**.

neticesiz *s. Ar. T.* ➻ **sonuçsuz**.

neticeten *be. Ar. esk.* sonuç olarak.

netleşebilme *a. Fr. T.* netleşebilmek eylemi.

netleşebilmek *(nsz) Fr. T.* netleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Durum netleşebilseydi iyi olurdu.*

netleşiverme *a.* netleşivermek eylemi.

netleşivermek *(nsz) Fr. T.* çabucak netleşmek.

netleşme *a. Fr. T.* netleşmek eylemi.

netleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** iyice belirginleşmek, açık seçik bir duruma gelmek. **2** iyice görünür olmak.

netleştirebilme *a. Fr. T.* netleştirebilmek eylemi.

netleştirebilmek *(-i) Fr. T.* netleştirmek elinde ya da yetkisinde olmak, netleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

netleştirilebilme *a. Fr. T.* netleştirilebilmek eylemi.

netleştirilebilmek *(nsz) Fr. T.* netleştirilmesi olanak içinde olmak ya da netleştirilme olasılığı bulunmak.

netleştirilme *a. Fr. T.* netleştirilmek eylemi.

netleştirilmek *(nsz) Fr. T.* net bir duruma gelmesi sağlanamak.

netleştirme *a. Fr. T.* netleştirmek eylemi.

netleştirmek *(-i) Fr. T.* net bir duruma getirmek, net bir duruma gelmesini sağlamak.

netlik *a. Fr. T.* net olma durumu, açık seçiklik, belirginlik, seçiklik.

neuzübillah *a. Ar.* (. -' . . -) "Tanrı korusun", "Tanrı'ya sığınırım" anlamında, tehlikeli bir durum karşısında söylenir.

neva *a. Far.* (. -) *müz.* **1** alaturka müzikte bir makam adı. **2** alaturka müzikte yegâhtan bir oktav tiz olan *re* perdesi.

nevabuselik *b. a. Far. T.* (. - . . .) *müz.* alaturka müzikte bileşik bir makam.

nevale *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **azık**. **nevaleyi düzmek** azığı sağlamak.

nevazil *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **nezle**.

nevbet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **nöbet**.

neveser *a. Far. Ar. müz.* alaturka müzikte bileşik bir makam.

nevi, -v'i *a. Ar. esk.* cins, çeşit, tür. **nev'i şahsına münhasır** kendi kendine benzer, kendi türü içinde benzeri yok, özgün.

nevir, -vri *a. Ar. ha.* bet beniz, yüzün rengi. **nevri dönmek** *ha.* belli etmemeye çalıştığı öfkesi, kızgınlığı yüzünden anlaşılmak, çok sinirlenmek.

nevmit *s. Far.* (. -) *esk.* umarsız, umutsuz, çaresiz.

nevralji *a. Fr. hek.* sinirler üzerinde duyumsanan yeğin ve batıcı ağrı.

nevraljik *s. Fr.* nevralji türünden olan, nevraljiyle ilgili (ağrı).

nevrasteni *a. Fr. hek.* ve *ruhb.* bedensel ve ruhsal görevlerde gevşeme ve bitkinlik biçiminde kendini gösteren bir sinirce.

nevresim *b. a. Far. Ar.* torba biçiminde yorgan çarşafı.

nevroloji *a. Fr.* ➻ **nöroloji**.

nevropat, -tı *s. Fr. hek.* sinir hastası, sinirceli.

nevrotik *s. Fr.* ➻ **nörotik**, *eş.* **sinirceli**.

nevrotikleşme *a. Fr. T.* nevrotikleşmek eylemi.

nevrotikleşmek *(nsz) Fr. T.* sinirceli biri durumuna gelmek.

nevroz *a. Fr. hek.* ➻ **sinirce**.

nevruz *a. Far.* (. -) **1** eski bir İran takvimine göre yılın ve baharın ilk günü; miladi takvime göre martın yirmi ikisine rastlayan gün. **2** İran kaynaklı bir inanışa göre Tanrı'nın evreni ve insanı yarattığı gün. **3** Alevi ve Bektaşi inanışında Hazreti Ali'nin doğum günü. **4** Anadolu'nun birçok yerinde nevruz günü kırlara çıkılarak ya da çeşitli biçimlerde kutlanan geleneksel bayram. **nevruz fırtınası** 22 Mart dolaylarında çıkan fırtına.

nevruzotu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, türlü renkte olan çiçekleri aslanağzına benzeyen otsu bir kır bitkisi.

nevton *a. (İngiliz bilgini Sir İsaac Newton'un adından) fiz.* uluslararası birim sisteminde, kütlesi 1 kilogram olan bir cisme saniye karede 1 metrelik bir ivme veren güç birimi.

nevzat *b. a. Far.* (. -) *esk.* yeni doğan çocuk, bebek.

ney *a. Far. müz.* kamıştan yapılan, kaval biçiminde ve yanık sesli bir üflemeli çalgı. **ney üflemek** ney çalmak.

neyçe *a. Far.* **1** *esk.* küçük ney. **2** el tezgâhında dokuma yapanların kullandığı küçük kamış.

neye *be.* ➻ **niye**.

neyse *bağ. ("ne" ve "ise" sözcüklerinden)* **1** olan oldu artık, önemi yok. **2** konuyu kapatalım, her ne ise, uzatmayalım. **3** Tanrı'ya çok şükür. *ör. Az kalsın araba altında kalacaktı, neyse, ucuz atlattı.* **neyse ne** bir yere, bir dereceye değin. *ör. Kış neyse ne ama buz olmuyor mu, nefret ediyorum.*

neyzen *a. Far.* ney çalan kimse. **neyzen bakışlı** boynunu bir yana eğerek bakan.

nezafet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* paklık, arılık, temizlik.

nezahet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ahlak temizliği, temizlik.

nezaket, -ti *a. Osm. (Farsça "nazik"ten Arapça kalıbına göre uydurulmuş bir sözcük)* (. - .) **1** başkalarına karşı incelikli ve saygılı davranma, incelik, naziklik. **2** *mec.* (bir durum ya da iş için) dikkatli, özenli davranmayı gerektirme, önemli olma, önemlilik. **nezaket göstermek** incelikli davranmak. **nezaket kesp etmek** (iş, sorun) nazik bir durum almak, önem kazanmak.

nezaketen *be. Osm.* (. -' . .) nazik olarak, incelikle, incelik olsun diye.

nezaketli *s. Osm. T.* (. - . .) nazik, ince, incelikli.

nezaketlilik *a. Osm. T.* (. - . . .) nezaketli olma durumu, incelik, naziklik.

nezaketsiz *s. Osm. T.* (. - . .) nazik olmayan, kaba.

nezaketsizlik *a. Osm. T.* (. - . . .) nezaketsiz olma durumu, saygısızca davranış, kabalık.

nezaret, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** *esk.* bakanlık. **2** bakma, gözetme. **3** gözaltı, gözetim. **4** denetim. **nezaret etmek** bakmak, denetlemek. **nezarete almak** gözaltına, gözetim altına almak.

nezarethane *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) gözaltına, gözetim altına alınan kimselerin konulduğu yer. *eş.* **gözetimevi**.

nezetme *a. Ar. T. esk.* nezetmek eylemi.

nezetmek *(-i) Ar. T. esk.* bulunduğu yerden çekip almak, ayırmak.

nezih *z. Ar.* (. -) *esk.* **1** temiz ahlaklı, saf, lekesiz (kimse). **2** lekesiz, temiz, güzel, kibar. **3** kavgasız gürültüsüz, rahat ve huzur veren. *ör. Öyle nezih ortama can kurban.*

nezir, -zri *a. Ar. esk.* ➻ **adak**.

nezle *a. Ar.* vücudu üşütmekten ileri gelen, burun boşluklarının kuruması ve kaşınır gibi olmasıyla başlayan, burun akması ve aksırmayla kendini gösteren, hafif ateş, baş ağrısı ve kırıklık yapan bir hastalık.

nezleli *s. Ar. T.* nezlesi olan.

nezleotu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* ➻ **pirekapan**.

nezretme *a. Ar. T. esk.* nezretmek eylemi.

nezretmek *(-i, -e) Ar. T. esk.* ➻ **adamak**.

nıkris *a. Ar. hek.* damla hastalığı. *eş.* **gut**.

nısfet, -ti *a. Ar.* ➻ **nasfet**.

nısfiye *a. Ar. müz.* kısa ney.

nısıf, -sfı *a. Ar.esk.* yarı, yarım. **nısıf kutur** *esk. mat.* ➻ **yarıçap**.

nışadır *a. Far. kim.* amonyak tuzu.

nışadırkaymağı, -nı *b. a. Far. T. kim.* ➻ **amonyum karbonat**.

nışadırruhu, -nu *b. a. Far. Ar. kim.* ➻ **amonyak**[2].

Ni *kim.* nikel elementinin kimyasal simgesi.

nice *s.* ve *be.* (.' .) **1** ne kadar, kaç. *ör. Aradan nice zaman geçtiğini fark etmemişti.* **2** ne durumda, nasıl. *ör. Onun nice olduğunu sordu.* **3** uzun zamandan bu yana. *ör. Nicedir onu gören yok.* **4** oldukça çok, pek çok. *ör. Nicel kimse bunu yapmaktan çekinmez.* **nice nice** *ik. s.* pek çok. *ör. Aradan nice nice yıllar geçmiş, Kerem'i bir gören olmamış.* **nice oldu?** *ha.* **1)** nasıl oldu, nasıl. *ör. Bu iş nice oldu, anlamadım.* **2)** nerede, nereye gitti? *ör. Kuyunun kovası nice oldu?* **niceleri** pek çok kimseler, pek çokları. *ör. Niceleri var ki, sevgi nedir bilmez.*

nicel *s.* nicelik yönünden, nicelikle ilgili.

niceleme *a.* nicelemek eylemi.

nicelemek *(-i)* **1** bir şeyi sayı, ölçü, azalma, çoğalma gibi yönleriyle belirtmek, bildirmek. **2** *mant.* bir terime tek ya da çok oluşuna göre bir nicelik yüklemek, bir yargının mantıksal niceliğini belirtmek.

niceleyici *s.* **1** niceleme niteliği olan. **2** *mant.* bir ya da birkaç değişkeni bir niceliğe bağlayabilen (önerme). **3** *mat.* bir özelliğin, bir öbeğin bütün elemanları için mi yoksa içlerinden kimileri için mi olduğunu göstermek üzere kullanılan (matematiksel simge). **niceleyiş** *a.* nicelemek eylemi ya da biçimi.

nicelik *a.* **1** azalıp çoğalabilen, sayılabilen ya da ölçülebilen bir şeyin durumu, özelliği. **2** *fels.* artıp eksilebilen, sayılabilen, ölçülebilen büyüklük, ne kadar, ne büyüklükte sorularının karşılığı. **3** *topb.* bir şeyin eşit parçalara bölünebilen, ölçülebilir olan yanları. **4** *ruhb* sayılabilen, toplamı sayı olarak verilebilen, gösterilebilen genel özellik. **nicelik belirteci** *dilb.* bir eylemin, bir sıfatın ya da başka bir belirtecin anlamını nicelik yönünden gösteren belirteç; örneğin "az", "çok", "bir hayli", "epeyce" vb. sözcükleri nicelik belirtecidir.

nicelleşme *a.* nicelleşmek eylemi.

nicelleşmek *(nsz)* nicel duruml almak, nicel olmak.

nicelleştirilme *a.* nicelleştirilmek eylemi. *ör. Kentsoylu tiyatro sanatı etkilerin tümüyle nicelleştirilmesine dayanır.*

nicelleştirilmek *(nsz)* nicel duruma getirilmek.

nicellik *a.* nicel olma durumu.

niçin *be. ("ne" ve "için" sözcüklerinden bileşmiştir)* (.' . ; -' .) (neden ve amaçla ilgili soru sormakta kullanılır) neden, hangi amaçla, hangi nedenle. *ör. Bunu niçin yaptın?*

nida *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bağırma, çağırma, seslenme. **2** *dilb.* ➻ **ünlem**.

nifak, -kı *a. Ar.* ara açıklığı, anlaşmazlık, geçimsizlik. **nifak sokmak** ara açmak, anlaşmazlık çıkarmak.

nifakçı *a.* ve *s. Ar. T.* nifak sokan, ara açan, arabozan (kimse).

nihai *s. Ar.* (. - -) *esk.* bir sonucu sağlayan, işi sona erdiren, en son, sonuncu. **nihai karar** *huk.* yargılama sonunda verilen karar.
nihale *a. Far.* (. - .) sofrada sahanların altına konulan altlık.
nihavent *a. Far.* (. - .) *müz.* alaturka müzikte, batı müziğindeki sol minöre benzeyen bir makam.
nihayet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** son. *ör. İşin nihayeti belliydi.* **2** *be.* (.' - .) sonunda. *ör. Nihayet gelebildin.* **3** -den başka bir şey değil. *ör. Sen de nihayet bir babasın, yüreğin dayanır mı buna?* **nihayet bulmak** bitmek, sona ermek. **nihayet vermek** sona erdirmek, bitirmek, kesmek. **nihayete ermek** sonuçlanmak.
nihayetinde *be. Ar. T.* ➻ **sonunda**.
nihayetlenebilme *a. Ar. T.* (. - . . . . .) nihayetlenebilmek eylemi.
nihayetlenebilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . . .) ➻ **sonuçlanabilmek**.
nihayetlenme *a. Ar. T.* (. - . . .) nihayetlenmek eylemi.
nihayetlenmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) ➻ **sonuçlanmak, bitmek**.
nihayetsiz *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **sonsuz**.
nihayetsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **sonsuzluk**.
nihilist, -ti *s. Fr.* ➻ **hiççi**.
nihilizm *a. Fr.* ➻ **hiççilik**.
Nijeryalı *ö. a.* ve *s.* Nijerya'da oturan halktan olan (kimse).
nikâh *a. Ar.* bir kadınla bir erkeğin evlilik birliği kurmasını sağlayan yasal işlem. **(birine) nikâh düşmemek** onunla evlenilmesi dine ya da yasaya aykırı olmak. **nikâh etmek 1)** (bir erkek bir kadını) nikâhla almak. *ör. Teyze kızını nikâh etti.* **2)** (nikâh görevlisi) nikâh kıymak. *ör. Onları belediye başkanı nikâh etmişti.* **nikâh kıymak** (evlendirme görevlisi) bir kadınla bir erkeğin evlilik birliği kurmalarıyla ilgili yasal işlemi yaparak onların karı koca olduğunu bildirmek. **nikâh memuru** yasalar uyarınca nikâh işlemini yapan, nikâh kıyan görevli. **nikâh şekeri** nikâh töreni sırasında konuklara dağıtılmak üzere özel olarak hazırlatılmış şeker. **nikâh tazelemek** boşandığı kimseyle yeniden evlenmek. **nikâhı altına almak** (erkek) bir kız ya da kadınla nikâhlanmak, evlenmek. **nikâhı olmak** nikâh işlemi yapılmak. *ör. Askere gitmeden önce nikâhı olacaktı.* **nikâhta keramet vardır** "evlendiklerinde aralarında geçimsizlik baş göstereceği sanılan kimseler için kaygılanmaya gerek yoktur, nikâh onları birbirlerine sevgi bağıyla bağlar" anlamında söylenir.
nikâhlama *a. Ar. T.* nikâhlamak eylemi.
nikâhlamak *(-i) Ar. T.* **1** (erkek) bir kadını ya da kızı nikâhla almak. **2** (evlendirme görevlisi) nikâh kıymak.
nikâhlanabilme *a. Ar. T.* nikâhlanabilmek eylemi.
nikâhlanabilmek *(nsz ; -e ; -le)* nikâhlanmak elinde olmak, nikâhlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
nikâhlanış *a. Ar. T.* nikâhlanmak eylemi ya da biçimi.
nikâhlanıverme *a. Ar. T.* nikâhlanıvermek eylemi.
nikâhlanıvermek *(nsz ; -e ; -le)* çabucak ya da çok kısa bir sürede nikâhlanmak.
nikâhlanma *a. Ar. T.* nikâhlanmak eylemi.
nikâhlanmak *(nsz ; -e ; -le)* **1** bir kimseye nikâhla bağlanmak, evlenmek. **2** yasal olarak nikâh işlemleri yapılmak, nikâhlı duruma gelmek.
nikâhlayış *a. Ar. T.* nikâhlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Oğlumuzu nikâhlayışımız iyi olmuştu.*
nikâhlı *s. Ar. T.* yasal olarak nikâh işlemi yapılmış olan (karı ya da koca).
nikâhlılık *a. Ar. T.* nikâhlı olma durumu.
nikâhsız *s. Ar. T.* **1** aralarında yasal nikâh işlemi bulunmadığı halde bir arada karı koca yaşamı süren. **2** *be.* nikâh işlemi yapılmadan, nikâh olmadan. *ör. Artık gençler nikâhsız yaşamayı seçiyormuş.*
nikâhsızlık *a. Ar. T.* nikâhsız olma durumu.
nikap *a. Ar.* (. -) *esk.* yüzü örten şey, yüz örtüsü, peçe.
Nikaragualı *ö. a.* ve *s.* Nikaragua'da yaşayan halktan olan (kimse).
nikbet, -ti *a. Ar. esk.* **1** düşkünlük, güçsüzlük. **2** felaket, talihsizlik.
nikbin *s. Far.* (. -) *esk.* ➻ **iyimser**.
nikbinleşme *a. Far. T.* nikbinleşmek eylemi.
nikbinleşmek *(nsz) Far. T.* ➻ **iyimserleşmek**.
nikbinlik *a. Far. T.* ➻ **iyimserlik**.
nikel *a. (İsveççeden)* **1** *kim.* simgesi Ni, atom sayısı 28, atom ağırlığı 58,71, yoğunluğu 8,8 olan, demirle benzerlikler gösteren, kırık yüzeyleri lif görünümünde, gümüş parlaklığında, kolay işlenebilen ve kolayca tel durumuna getirilebilen kimyasal bir element. **2** *s.* nikelden yapılmış olan ya da bileşiminde nikel bulunan. *ör. Nikel paralar çıkmış.* **nikel kaplama** ➻ **nikelaj**.
nikelaj *a. Fr.* **1** metal bir yüzeyi, bir elektroliz banyosunda ya da kimyasal bir banyoda ince bir nikel tabakasıyla kaplama işlemi. **2** bu işlem sonucu nikelle kaplanmış metal. *ör. Nikelajları özenle taşıyın.*
nikelleme *a. Fr. T.* ➻ **nikelaj**.
nikelli *s. Fr. T.* **1** bileşiminde nikel bulunan. **2** nikelle kaplanmış olan.
nikotin *a. (tütün bitkisini Fransa'ya sokan Fransız diplomatı ve bilgini Nicot'nun adından) kim.* tütün bitkisinin yapraklarından çıkarılan, renksiz olmakla birlikte açıkta bırakılınca havadan oksijen alarak esmerleşen, çok zehirli bir alkaloit.
nikris *a. Ar. hek.* ➻ **nıkris**.
nikriz *a. Far. müz.* alaturka müzikte, dizisi bir sekizli içinde gösterilebilen, basit görünüşlü bileşik bir makam.
nilüfer *a. Far. bitb.* nilüfergillerden, durgun sularda ya da havuzlarda yetişen, birkaç türü

bulunan, yuvarlak ve geniş yapraklı, beyaz, sarı, mavi ya da pembe renkte iri çiçekler açan, yaprakları ve çiçekleri su üzerinde yüzer durumda olan bir su bitkisi.

nilüfergiller *ç. a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi nilüfer olan bir bitki familyası.

nim *s. Far.* (-) *esk.* yarı.

nimbus *a. Lat.* (.' .) ➻ **karabulut**.

nimet, -ti *a. Ar.* (- .) **1** bağış, iyilik, lütuf. **2** buğday ve benzeri, insan yaşamı için değerli, kutsal olan şeyler, yiyecek içecek, özellikle ekmek. **3** iyi yaşamak için gerekli her şey. **4** *mec.* yararlanılan olanak. *ör. İş bir nimettir, değerini işi olmayanlar bilir.* **nimet bilmek** (bir şeyi) kendisine verilmiş bir nimet olarak karşılamak. **nimet çarpsın** (ya da **nimet çarpsın ki**) ekmek üzerine içilen bir ant. **nimet hakkı** (ya da **nimet hakkı için**) yenilen içilen şeyler, özellikle ekmek üzerine içilen bir ant sözü. **nimeti ayağıyla tepmek** eline geçecek iyi bir durumu, kavuşturulacağı iyi bir olanağı, değerini bilmeyerek geri çevirmek.

nimetşinas *a. Ar. Far.* (- . . -)*esk.* ➻ **iyilikbilir**.

nine *a.* **1** torunu olan kadın, büyükanne. **2** (Anadolu'nun kimi yerlerinde) anne. **3** çok yaşlı kadınlar için seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Nine, kaç yaşındasın?*

ninelik *a.* nine olma durumu.

ninni *a.* (.' .) **1** küçük çocukları uyuturken hafif sesle söylenen bir tür türkü. **2** *müz.* bu tür bestelenmiş yapıt. **3** *ünl.* söylenen kimi ninnilerin sonunda yinelenen söz. *ör. Uyusun da büyüsün bebeğim, ninni!* **4** *yaz.* anonim halk yazınında, biçim olarak maniye benzeyen, çocukları uyutmak için özel bir ezgiyle söylenen şiir. **ninni gibi** uyku getirecek denli ağır ve sıkıcı (konuşma ya da müzik parçası).

nipel *a. Fr.* iki boruyu ya da benzeri iki bağlantı parçasını birbirine yakın bir biçimde bağlamakta kullanılan özel parça.

nirengi *a. Far.* belli sayıda noktaların konumunu büyük bir doğrulukla ve kesinlikle saptayabilmek için, bu noktaları tepe olarak kabul edip bulundukları alanı üçgenlere bölme işlemi. **nirengi haritası** bir yerin nirengi işlemiyle elde edilen haritası. **nirengi noktası** nirengi işleminde oluşan üçgenlerin tepe noktaları.

nirvana *a. (Sanskritçeden) fels.* Budizmde, her türlü isteklerden, duygulanımlardan, tutkulardan arınıp en yüksek ruh durumuna erişme.

nisai *s. Ar.* (. - -) **1** kadınla ilgili, kadına değgin, kadına özgü. *ör. Nisai hastalık geçirdin mi?* **2** kadın hastalıklarıyla ilgili. *ör. Nisai çalışmalarda ilerleme vardır.*

nisaiye *a. Ar.* (. - . .) **1** kadın hastalıkları. *eş.* **jinekoloji**. **2** hastanelerde kadın hastalıklarına bakan bölüm.

nisaiyeci *a. Ar. T.* (. - . . .) kadın hastalıkları uzmanı hekim.

nisan *a. (Süryaniceden)* (- .) yılın dördüncü ayı; mart ile mayıs ayları arasında yer alır ve otuz gün sürer. **nisan yağmuru** nisan ayında yağan ve doğaya iyi geldiğine, bereket getirdiğine inanılan yağmur.

nisanbalığı, -nı *b. a.* nisanın birinci gününde yapılan, küçük aldatmalara dayanan ve aldatanın sonunda "nisan bir" dediği geleneksel şaka.

nisap *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **yetersayı**.

nispet, -ti *a. Ar.* **1** ➻ **oran**. **2** bağıntı, ilgi, ilinti. **3** *ha.* inat olsun diye ya da birini üzmek için yapılan iş. **4** *be.* kıskandırmak ya da üzmek için. *ör. Oraya bana nispet gidiyor.* **nispet eki** (ya da **nispet i'si**) *dilb.* Türkçede, kimi yabancı adların anlamlarına ilgi anlamı katarak sıfat yapan ek; örneğin "Bektaşi", "ilmi", "dini", "eflatuni", "bedeni" gibi sözcüklerin sonlarındaki "i"ler nispet eki ya de "i"sidir. **nispet tutmak** eşit tutmak, oranlamak. **nispet kabul etmemek** eş, eşit, özdeş, bir tutulamamak, çok farklı olmak. **(birine) nispet vermek** (ya da **yapmak**) kızdırmak ya da kıskandırmak için ona gösteriş yapmak.

nispetçi *s. Ar. T.* nispet yapmayı seven, gösterişçi (kimse).

nispetçilik *a. Ar. T.* **1** nispetçi olma durumu. **2** nispetçiye yaraşır davranış, gösterişçilik.

nispeten *be. Ar.* (.' . .) *esk.* **1** (bir şeye) bakarak, göre, oranla. *ör. İşin zorluğuna nispeten parası az.* **2** bir dereceye değin, oldukça. *ör. İşler nispeten yolunda sayılır.*

nispetli *s. Ar. T.* ➻ **oranlı**.

nispetlilik *a. Ar. T.* ➻ **oranlılık**.

nispetsiz *s. Ar. T.* ➻ **oransız**.

nispetsizlik *a. Ar. T.* ➻ **oransızlık**.

nispi *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** bağıntılı, göreli, görece. **2** öncekine bakarak, öncekine göre, birbirine göre olan. *ör. Havalarda nispi bir ısınma var.* **nispi temsil** seçime katılan her partinin aldığı oy oranına göre milletvekili çıkarabilmesine, Meclis'te temsil edilmesine dayanan seçim yöntemi.

nisyan *a. Ar.* (. -) *esk.* unutuş.

nişaburek *a. Far.* (. - . .) *müz.* alaturka müzikte, dügâh [la] perdesi üstüne göçürülmüş rast makamıyla buselik [si] perdesi üstüne göçürülmüş uşşak makamından oluşmuş bir birleşik makam.

nişan *a. Far.* **1** ➻ **belirti, im, iz**. **2** nişanlanma sırasında yapılan tören. *ör. Bu akşam nişan var.* **3** (kadın ve erkek) evlenmek üzere birbirine söz verme ve bunu bir törenle açıklama. *ör. Kız nişanı bozmuş.* **4** silah, taş vb. ile vurulmak istenen hedef. **5** hedefi vurmak için silah, taş vb.ye gerekli doğrultuyu verme. **6** gördükleri önemli işlerden, gösterdikleri yararlıktan dolayı kişileri onurlandırmak amacıyla devletçe verilen madalya ve benzeri bir anmalık. **nişan almak 1)** (ateşli silahlara, atılacak taş vb.ye) bir hedefi vurmak için gerekli doğrultuyu vermek. **2)** kendisine nişan[6] ve-

rilmek. **nişan atmak** ateşli silahlarla atış yapmak. **nişan halkası** (ya da **yüzüğü**) çiftlerin nişanlanınca taktıkları ve evlendikten sonra da taşıdıkları halka biçiminde yüzük. **(bir şeyi** ya da **bir şeye) nişan koymak** gelecekte tanıyabilmek ya da ölçebilmek amacıyla bir şeyin durumunu, onun herhangi bir özelliğini akılda tutmak ya da onun üzerine kendinin tanıyabileceği bir im koymak. **nişan takmak 1)** (nişanlanan çiftler için) nişan halkalarını parmaklarına geçirmek. **2)** göğsüne nişan[6] iliştirmek. **nişan töreni 1)** nişanlanan çift için yapılan tören. **2)**nişan[6] verilenler için düzenlenen tören. **nişan vermek** bir kimseyi nişan[6] ile ödüllendirmek. **nişan yapmak** nişan töreni düzenlemek. **nişanı atmak** (ya da **bozmak**) nişan yüzüğünü geri vererek anlaşmayı bozmak, nişandan vazgeçmek.

nişancı *s. Far. T.* **1** attığını vuran (kimse), usta atıcı. **2** *a. tar.* Osmanlı döneminde, padişah divanı üyesi olan, antlaşma, berat, ferman gibi belgelere tuğra çeken görevli.

nişancılık *a. Far. T.* nişancı olma durumu.

nişane *a. Far.* (. - .) *esk.* belirti, im, iz.

nişangâh *a. Far.* (. . -) **1** hedef. **2** ateşli silahlarda, hedefin uzaklığına ve bulunduğu yerin yüksekliğine göre namluya gereken yükseliş açısını veren, silahı bu hedefe doğrultmaya yarayan araç.

nişangeç *a. Far. T.* marangozlukta, düzeltilmiş bir ağaç parçasının kenarlarına istenilen aralıklarla koşut çizgiler çizmekte kullanılan el aracı.

nişanlama *a. Far. T.* nişanlamak eylemi.

nişanlamak *(-i ; -i, -e) Far. T.* **1** bir kadınla bir erkeğin evlenme işinin kararlaştığının belirtisi olarak onların sağ ellerinin yüzükparmaklarına birer yüzük takmak. **2** nişan almak[1]. **3** nişan koymak.

nişanlanabilme *a. Far. T.* nişanlanabilmek eylemi.

nişanlanabilmek *(nsz ; -le) Far. T.* nişanlanmak elinde olmak, nişanlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

nişanlanış *a. Far. T.* nişanlanmak eylemi ya da biçimi.

nişanlanıverme *a. Far. T.* nişanlanıvermek eylemi.

nişanlanıvermek *(nsz ; -le) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede nişanlanmak. *ör. Daha yeni tanışmışlardı ama nişanlanıverdiler.*

nişanlanma *a. Far. T.* **1** nişanlanmak eylemi. **2** *huk.* bir kadınla bir erkeğin bir süre sonra birbirleriyle evleneceklerı konusunda yaptıkları anlaşma.

nişanlanmak *(nsz ; -le) Far. T.* **1** (bir kadınla bir erkek) bir süre sonra evlenmeye söz verme belirtisi olarak yüzük takmak. **2** nişanlı duruma gelmek.

nişanlayabilme *a. Far. T.* nişanlayabilmek eylemi.

nişanlayabilmek *(-i ; -i, -e) Far. T.* nişanlaması olanaklı olmak ya da nişanlama olasılığı bulunmak.

nişanlayış *a. Far. T.* nişanlamak eylemi ya da biçimi.

nişanlı *s. Far. T.* **1** birine evlenme sözü verip bunun belirtisi olarak yüzük takmış olan (kimse). **2** belirleyici bir imi bulunan.

nişanlılık *a. Far. T.* nişanlı[1] olma durumu.

nişansız *s. Far. T.* üzerinde belirleyici herhangi bir im, iz, nişan bulunmayan.

nişasta *a. Far.* (. .' .) tahıl tanelerinden, özellikle buğdaydan ve pirinçten, bezelye, mercimek gibi kimi baklagillerin tanelerinden ya da patates ve benzeri kimi yumrulardan özel yöntemlerle çıkarılan, una benzer bir madde. **nişasta buğdayı** dağlık yerlerde yetiştirilen, ufak taneli, bol nişastalı bir buğday türü.

nite *be.* (.' .) "nasıl", "niçin" anlamında olmakla birlikte bugün tek başına kullanılmayan, ancak "nitekim" biçiminde ve kimi yeni türevlerde yaşayan Türkçe bir sözcük. *ör. Karanlık ile aydınlık/Bir hücreye nite sığar? (Yunus Emre)*

nitekim *bağ.* (.' . .) nasıl ki, gerçekten. *ör. Yapmayın, başınıza iş gelir dedim, nitekim de öyle oldu.*

nitel *s.* nitelik yönünden, niteliklc ilgili. **nitel özellik** *topb.* sayı, ölçü ya da dereceyle değil nitelikle anlatılan herhangi bir toplumsal özellik.

niteleme *a.* nitelemek eylemi. **niteleme belirteci** *dilb.* bir eylemin, bir sıfatın ya da bir başka belirtecin anlamını nitelik yönünden etkileyen, belli bir nitelik kavramı içeren belirteç; örneğin "iyi ki söyledin", "doğru konuştun" tümcelerinde "iyi" ve "doğru" niteleme belirtecidir. **niteleme sıfatı** *dilb.* birlikte kullanıldığı adın niteliğini belirten, onu niteleyen sıfat; örneğin "büyük evde oturanlar", "yeşil kapı kırılmış" tümcelerinde "büyük" ve "yeşil" niteleme sıfatıdır. **niteleme zarfı** *dilb.* ➻ **niteleme belirteci**.

nitelemek *(-i)* bir şeyin nasıl ve nice olduğunu, niteliğini belirtmek.

nitelendirebilme *a.* nitelendirebilmek eylemi.

nitelendirebilmek *(-i)* ➻ **niteleyebilmek**.

nitelendirilebilme *a.* nitelendirilebilmek eylemi.

nitelendirilebilmek *(nsz)* ➻ **nitelenebilmek**.

nitelendirilegelme *a.* nitelendirilegelmek eylemi.

nitelendirilegelmek *(-i)* ➻ **niteleyegelmek**.

nitelendiriliverme *a.* nitelendirilivermek eylemi.

nitelendirilivermek *(nsz)* ➻ **nitelenivermek**.

nitelendirilme *a.* nitelendirilmek eylemi.

nitelendirilmek *(nsz)* ➻ **nitelenmek**.

nitelendiriş *a.* nitelendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onu tembel diye nitelendirişleri boşuna değildi.*

nitelendiriverme *a.* nitelendirivermek eylemi.

nitelendirivermek *(-i)* ➻ **niteleyivermek**.

nitelendirme *a.* nitelendirmek eylemi.
nitelendirmek *(-i)* ➻ **nitelemek**.
nitelenebilme *a.* nitelenebilmek eylemi.
nitelenebilmek *(nsz)* nitelenmesi olanaklı olmak ya da nitelenme olasılığı bulunmak.
nitelenegelme *a.* nitelenegelmek eylemi.
nitelenegelmek *(nsz)* öteden beri belli bir nitelikle anılıyor olmak. *ör. Bu tür davranış hep küstahlık olarak nitelenegelmiştir.*
niteleniş *a.* nitelenmek eylemi ya da biçimi.
niteleniverme *a.* nitelenivermek eylemi.
niteleniverme *(nsz)* kolayca nitelenmek.
nitelenme *a.* nitelenmek eylemi.
nitelenmek *(nsz)* herhangi bir niteliik verilmek, niteliği belirtilmek.
niteleyebilme *a.* niteleyebilmek eylemi.
niteleyebilmek *(nsz)* nitelemesi olanak içinde olmak ya da niteleme olasılığı bulunmak.
niteleyegelme *a.* niteleyegelmek eylemi.
niteleyegelmek *(-i)* öteden beri belli bir nitelik veriyor olmak. *ör. Halk bu tür çekimserliği korkaklık olarak niteleyegelmiştir.*
niteleyiş *a.* nitelemek eylemi ya da biçimi.
niteleyiverme *a.* niteleyivermek eylemi.
niteleyivermek *(-i)* doğruluğunu ya da yanlışlığını düşünmeden bir niteliikle tanımlamak, kolayca nitelemek.
nitelik *a.* **1** bir şeyin iyi ya da kötü, güzel ya da çirkin vb. oluşu. *eş.* **kalite**. **2** bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu öteki şeylerden ayıran, şöyle ya da böyle yapan özellik. **3** bir şeyi şu ya da bu bakıma göre oluşturan ve onu öteki şeylerden ayrı kılan üstünlük. **4** *topb.* bir şeyi o şey yapan ve benzerleriyle karıştırılmamasını sağlayan varoluş biçimi. **5** *fels.* bireyi, yaşantının bir yönünü ya da nesneyi ötekilerden ayırt etmeye yarayan ve ölçülebilen özellik. **6** *mant.* bir önermenin olumlu ya da olumsuz oluşu.
nitelikli *s.* **1** her yönden iyi ve üstün olan, kendinde bir üstünlük bulunan. **2** ayırt edici bir özelliği olan. **3** *mec.* işe yarar, değerli, üstün. **nitelikli işçi** iyi yetişmiş, işinin ustası işçi.
niteliksiz *s.* **1** nitelik yönünden kusuru olan, herhangi bir üstün yönü, özelliği bulunmayan, değersiz. **2** ayırt edici bir özelliği olmayan.
niteliksizlik *a.*niteliksiz olma durumu.
nitem *a.* ➻ **sıfat**.
nitramit *a. Fr. min.* doğal amonyum nitrat.
nitrat, -tı *a. Fr. kim.* nitrik asidin tuzu.
nitratin *a. Fr. min.* doğal sodyum nitrat.
nitratlaşma *a. Fr. T. kim.* organik maddelerin nitrata dönüşmesi.
nitratlaştırıcı *s. Fr. T. kim.* nitrat oluşumuna yol açan ya da nitrat oluşturan.
nitratlı *s. Fr. T.* **1** ana maddesi nitrat olan. **2** nitrat emdirilmiş.
nitrik asit *a. Fr. kim.* formülü HNO_3 olan, organik maddeler üzerinde yakıcı ve sarartıcı bir etki gösteren, sanayide kullanılan bir asit. *eş.* **kezzap**.
nitrik oksit *a. Fr. kim.* formülü NO olan, nitrojen ya da amonyağın oksitlenmesiyle elde edilen, renksiz ve zehirli bir gaz.
nitrogliserin *a. Fr. kim.* nitrik asidin içine gliserin katılarak oluşturulan, uçuk sarı renkte, bitkisel sıvı yağ kıvamında, çok güçlü patlayıcı özelliği bulunan bir madde.
nitrojen *a. Fr. kim.* azotun başka bir adı.
nitroselüloz *a. Fr. kim.* kâğıt yapımında kullanılan odun ya da pamuk hamuru durumuna gelmiş selüloz üzerine nitrik ve sülfürik asit karışımının etkimesiyle elde edilen, selülozun nitrat esteri.
niyabet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* naiplik.
niyaz *a. Far.* (. -) *esk.* dilek, yakarma, yalvarma, yakarış, dua. **niyaz etmek** (ya da **eylemek**) yalvarmak.
niye *be.* (bir olayın amacını ya da nedenini sormak için kullanılır) ne diye, ne için, neden, niçin. *ör. Gideceğini niye söylemedin?*
niyet, -ti *a. Ar.* **1** bir şeyi yapmayı zihninde tasarlama, önceden isteyip düşünme, kendi kendine karar verme, kişinin içindeki bir amaca yönelme istek ve düşüncesi. **2** fal gibi kullanılmak üzere yazılıp katlanmış ya da şekerlere sarılmış kâğıt parçası. **3** aptes almaya, namaz kılmaya ya da oruç tutmaya karar verip başlangıç duasını okuma. **niyet çekmek** niyetçiden niyet[2] almak. **niyet etmek 1)** bir şeyi yapmayı zihinde tasarlamak, yapmayı düşünmek. **2)** oruç tutmaya ya da namaz kılmaya karar verip başlangıç duasını okumak. **niyet hayır, akıbet hayır** "iyi niyetle girişilen işin sonu da iyi olur" anlamında söylenir. **niyet kuyusu** içine para vb. atılarak tutulan niyetin gerçekleşeceğine inanılan kuyu, havuz vb. **niyet tutmak** fal baktırırken ya da kendi kendine, olması dilenen şeyi aklından geçirmek, o şeyin olmasını dilemek. **niyeti bozmak** kararından vazgeçmek. **niyeti bozuk** kötü bir davranışta bulunması beklenen (kimse, hayvan).
niyetçi *a. Ar. T.* niyet çekmek isteyenlere, para karşılığında, eğitilmiş tavşan, saka kuşu, güvercin gibi hayvanlara niyet[2] çektiren kimse.
niyetçilik *a. Ar. T.* niyetçinin işi.
niyetlenebilme *a. Ar.T.* niyetlenebilmek eylemi.
niyetlenebilmek *(-e) Ar. T.* niyetlenmesi olanaklı olmak ya da niyetlenme olasılığı bulunmak.
niyetleniş *a.* niyetlenmek eylemi ya da biçimi.
niyetlenme *a. Ar. T.* niyetlenmek eylemi.
niyetlenmek *(-e) Ar. T.* **1** bir şeyi yapmayı zihinde tasarlamak, yapmayı düşünmek. **2** oruç tutmaya karar vermek.
niyetli *s. Ar. T.***1** niyet eden, zihninden geçiren, tasarlayan, niyeti olan. **2** oruçlu.
niyobyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Nb, atom sayısı 41, atom ağırlığı 92,9064 olan, havadan etkilenmeyen, ancak yüksek sıcaklıklarda oksitlenen, bizmutla benzerlikler gösteren, katı, beyaz renkli, klor ve kükürt gibi madde-

lerle bileşikler veren, kolombiyum da denilen kimyasal bir element.
niza, -ı *a. Ar.* (. -) *esk.* bozuşma, çekişme.
nizam *a. Ar.* (. -) ➻ **düzen**[1,6].
nizami *s. Ar.* (. - -) *esk.* **1** düzene, kurallara uygun olan. **2** yasalarla ilgili olan.
nizamiye *a. Ar.* (. - . .) **1** *tar.* Osmanlı döneminde, orduda dört yıl muvazzaflık, iki yıl yedek askerlik hizmetini yapmakta olan asker.**2** *esk.* kara ordusu. **3** *ask.* nizamiye kapısı. *ör. İzinsizleri nizamiyeden geri çevirirler.* **nizamiye kapısı** *ask.* garnizonlarda ve kışlalarda giriş kapısı. **nizamiye karakolu** *ask.* nizamiye kapısındaki karakol.
nizamlı *s. Ar. T.* **1** ➻ **düzenli**. **2** tüzüğe uygun.
nizamname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* ➻ **tüzük**.
nizamsız *s. Ar. T.* **1** ➻ **düzensiz**. **2** tüzüğe aykırı.
nizamsızlık *a. Ar. T.* **1** ➻ **düzensizlik**. **2** tüzüğe aykırılık.
nizasız *s. Ar. T.* (. - .) *esk.* çekişmesiz.
No *kim.* nobelyum elementinin kimyasal simgesi.
nobelyum *a. Fr. (İsveçli kimyacı Alfred Nobel'in adından) kim.* simgesi No, atom sayısı 102 olan, yapay olarak elde edilmiş olan ışınetkin bir element.
nobran *s.* davranışı kaba, sert, gönül kırıcı olan (kimse).
nobranca *s.* ve *be.* kaba, sert, kırıcı (bir biçimde).
nobranlık *a.* **1** nobran olma durumu. **2** nobranca davranış.
noda *a. ha.* üstüne toprak örtülmüş saman yığını.
nodul *a. ha.* üvendirenin ucunda çakılı olan sivri demir.
nodullama *a. ha.* nodullamak eylemi.
nodullamak *(-i) ha.* **1** hayvana üvendireyle dürtmek. **2** *mec.* (işi için) anımsatmak, uyarmak.
nodullanma *a. ha.* nodullanmak eylemi.
nodullanmak *(nsz) ha.* nodullamak eylemine konu olmak.
Noel *ö. a. Fr.* **1** her yıl 25 Aralıkta, İsa'nın doğum gününü kutlamak ereğiyle yapılan Hıristiyan bayramı, yortusu. **2** bu yortunun kutlandığı zaman süresi. **Noel ağacı 1)** Hıristiyanların, Noel yortusunda ışıklarla ve oyuncaklarla süslediği çam ağacı. **2)** *den.* gemilerde çeşitli anlamlar bildiren ışıklı işaretlerin topluca sıralandığı direk. **Noel Baba** Hıristiyanlarca, Noel gecesi gelip çocuklara armağanlar dağıttığına inanılan söylence kişisi.
Nogay *ö. a.* **1** *tar.* Altınordu devleti komutanlarından Nogay'ın yönetimindeki Kıpçaklara verilen ad. **2** şimdi Kuzey Kafkasya'da yaşayan bir Türk boyunun adı.
Nogayca *ö. a.* (. .' .) Nogayların konuştuğu, Türkçenin bir lehçesi olan dil.
nohudi *s. Far.* (. - -) donuk ya da kirli sarı (renk).
nohut *a. Far. bitb.* **1** baklagillerden, anayurdu Akdeniz kıyıları olan, genellikle tanesi için yetiştirilen, boyu 50 cm. olabilen, bileşik telek yapraklı, sarımtırak çiçekler açan bir tarım bitkisi. **2** bu bitkinin yuvarlak, besleyici, genellikle kuru sebze olarak yemeği yapılan, leblebi yapılarak da yenilen tanesi. **3** *arg.* ham afyon ya da tabanca mermisi, kurşunu. **nohut oda, bakla sofa** çok küçük, çok dar bir ev.
nohutlu *s. Far. T.* (yiyecekler için) içinde nohut bulunan, nohutla pişirilmiş. *ör. Nohutlu pilavı severim.*
nohutsu *s. Far. T.* nohuda benzeyen.
nokra *a. ha.* **1** davar ve sığırların derilerine gömülen kurt. **2** bu kurdun yol açtığı ortası delik şişkinliklerle ortaya çıkan bir hastalık. **3** bakımsız kel insanların başında oluşan kabarcık.
noksan *a.* ve *s. Ar.* **1** eksik, kusur. **2** eksiklik. **noksan bulmak** bir eksiklik, kusur bulmak, uygun görmemek, beğenmemek.
noksanlık *a. Ar. T.* noksan olma durumu, eksiklik, kusur.
noksansız *s. Ar. T.* **1** hiçbir bozukluğu, kusuru, eksiği olmayan. **2** *be.* eksiksiz bir biçimde, tam olarak, gereğince.
noksansızlık *a. Ar. T.* noksansız olma durumu, eksiksizlik.
nokta *a. Ar.* **1** yuvarlak ve boyutları çok küçük im, benek. **2** küçük benek, leke. **3** *mat.* hiçbir boyutu olmayan im, (.). **4** "i", "ö" gibi kimi harflerin üzerinde bulunan küçük im. *ör. İ'lerin noktasını hep unuturum.* **5** yazıda, tümcenin bittiğini belirtmek için sonuna konulan küçük benek biçimindeki noktalama imi, (.). **6** tek nöbetçi bulunan yer. *ör. Noktada polis yoktu.* **7** yer. *ör. Yüksek bir noktadan her yöne bakıyordu.* **8** konu ya da konuyla ilgili önemli, can alıcı bölüm. *ör. Değindiğim noktaya dikkatinizi çekerim.* **9** *arg.* ufaklık, küçük çocuk. **nokta koymak 1)** yazıda gerekli yere nokta imini koymak. **2)** *mec.* (sözü, işi) bitirmek. **nokta nokta** *ik. s.* **1)** benek benek. **2)** *ik. be.* tek tek, bir bir. *ör. At, taşlık keçiyolunda ayağını nokta nokta basıyordu.* **nokta olmak** *arg.* **1)** yürüyüp gitmek, uzaklaşmak. **2)** (uyuşturucuyla vb.) kendinden geçmek, sızıp büzülmek. **noktası noktasına** hiç eksiksiz, tıpatıp, eksiksiz, tastamam, tümüyle aynı, olduğu gibi. *ör. Sözlerini noktası noktasına ilettim.* **noktayı koymak** ➻ **nokta koymak**.
noktacı *a.* ve *s. Ar. T.* noktacılığı uygulayan (ressam), noktacılıkla ilgili.
noktacılık *a. Ar. T.* **1** resimde, renk tonlarını noktalar halinde ayrıştırarak resim yapma tekniği. **2** bu teknikle resim yapmayı yeğleyen, tonların ayrışmasıyla yan yana oluşan renkli noktalarla ışığın titreşimini daha iyi yansıtmak ereğini güden sanat anlayışı.
noktainazar *b. a. Ar. Far.* (. .' . . .) *esk.* görüş açısı, görüş.

noktalama *a. Ar. T.* **1** noktalamak eylemi. **2** *dilb.* yazının daha iyi anlaşılması için belirli imleri gereken yerlerde kullanma. **3** *sin.* bir filmin çekim, sahne, ayrım, bölüm gibi çeşitli parçalarını birbirinden ayırmakta kullanılan işlemlerin tümü. **4** *müz.* durakları belirtme yolu. **noktalama işareti** (ya da **işaretleri**) *dilb.* ➻ **noktalama imleri**.

noktalama imleri *dilb.*
Yazıda kullanılan, tümcedeki ya da yantümcedeki türlü öğeleri birbirinden ayırmaya yarayan, yazının daha iyi anlaşılmasını sağlayan imler. Türkçede kullanılan noktalama imleri şunlardır:

.	nokta
,	virgül
;	noktalı virgül
:	iki nokta
...	üç nokta
.....	sıra noktalar
!	ünlem imi
?	soru imi
-	kısa çizgi
–	uzun çizgi
.–	noktalı uzun çizgi
"	tırnak
'	tek tırnak
( )	ayraç
[ ]	köşeli ayraç
§	çengel imi
'	kesme imi
^	düzeltme imi

noktalamak *(-i) Ar. T.* **1** nokta ile işaretlemek. **2** yazıda, gereken yerlere nokta imini ya da noktalama imlerini koymak. **3** *mec.* sona erdirmek, bitirmek. **4** *müz.* bestenin duraklarını belirtmek.

noktalanabilme *a. Ar. T.* noktalanabilmek eylemi.

noktalanabilmek *(nsz) Ar. T.* noktalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

noktalanış *a. Ar. T.* noktalanmak eylemi ya da biçimi.

noktalanma *a. Ar. T.* noktalanmak eylemi.

noktalanmak *(nsz) Ar. T.* noktalamak eylemi yapılmak.

noktalayabilme *a. Ar. T.* noktalayabilmek eylemi.

noktalayabilmek *(-i) Ar. T.* noktalamak elinde olmak, noktalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

noktalayış *a. Ar. T.* noktalamak eylemi ya da biçimi.

noktalayıverme *a. Ar. T.* noktalayıvermek eylemi.

noktalayıvermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede noktalamak. *ör. İş uzayıp gittikçe kötüleşiyordu, bir yerde noktalayıvermek daha iyiydi.*

noktalı *s. Ar. T.* **1** üstünde noktalar bulunan. *ör. Mavi noktalı bir bluz giymişti.* **2** noktası olan. *ör. "İ" noktalı bir harftir.* **noktalı virgül** yazıda, tümcenin virgülden daha çok duraklama gerektiren yerlerinde, her biri ayrı bir tümce olan uzun ve sıralı tümcelerde, bu tümceleri birbirinden ayırmakta vb. kullanılan noktalama imi, (;).

noktasız *s. Ar.T.* noktası olmayan. **noktasız virgülsüz** *be.* **1)** hiç nokta ve virgül kullanmaksızın. **2)** *mec.* hiç soluk almaksızın. *ör. Noktasız virgülsüz konuşan birini nasıl anlayayım?*

noktürn *a. Fr. müz.* içli, duygulu, romantik anlatımı olan, özgürce bestelenmiş müzik parçası.

nominal *s. Fr.* ad belirtilerek yapılan. **nominal değer** (hisse senedi, tahvil vb. için) üzerinde yazılı bulunan değer.

nominalist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **adcı**.

nominalizm *a. Fr.* ➻ **adcılık**.

nominatif *a. Fr. dilb.* ➻ **yalın durum**.

nomografi *a. Fr. mat.* sayısal hesaplar yerine, başka çizgilerle kesim noktaları çözümleri veren, uygun biçimde çizilmiş çizgilerden ya da grafiklerden yararlanmaya dayanan yöntem.

nonfigüratif *s. Fr.* ➻ **betisiz**.

nonoş *a.* **1** sevgi sözü olarak kullanılır. **2** *arg.* kadınsı tavırları olan ya da edilgin eşcinsel (erkek).

nonoşluk *a.* nonoş[2] olma durumu.

norm *a. Fr.* kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilkeye ya da yasaya uygun durum. *eş.* **düzgü**. **norm kazanmak** kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilkeye, biçime, yasaya uygun bir duruma gelmek.

normal, -li *s. Fr.* **1** alışılagelene, kurala uygun olan, şaşılacak bir yönü bulunmayan, olağan, doğal. *eş.* **düzgülü**. **2** *a.* alışılagelene, olağana, kurala uygun olan şey. **3** *a. mat.* bir eğrinin bir teğetine değme noktasından çizilen dikme.

normalaltı, -nı *b. a. Fr. T. mat.* bir eğrinin normalinin[3] bir doğruyu kestiği noktayla normalin ayağı arasındaki bölümün o doğru üzerindeki izdüşümü.

normalleşebilme *a. Fr. T.* normalleşebilmek eylemi.

normalleşebilmek *(nsz) Fr. T.* normalleşmesi olanak içinde olmak ya da normalleşme olasılığı bulunmak.

normalleşme *a. Fr. T.* normalleşmek eylemi.

normalleşmek *(nsz) Fr. T.* doğallığını, olağanlığını yitirmişken yeniden doğal, olağan, alışılagelen duruma gelmek.

normalleştirilme *a. Fr. T.* normalleştirilmek eylemi.

normalleştirilmek *(nsz) Fr. T.* normal duruma getirilmek, normalleşmesi sağlanmak.

normalleştirme *a. Fr. T.* normalleştirmek eylemi.

normalleştirmek *(-i) Fr. T.* normal duruma getirmek.

normallik *a. Fr. T.* normal olma durumu, olağanlık, doğallık.
normalüstü *s. Fr. T.* ➻ **olağandışı, olağanüstü.**
normalüstülük *a. Fr. T.* ➻ **olağandışılık, olağanüstülük.**
normatif *s. Fr.* bir kural gücünü, değerini taşıyan.*eş.***düzgüsel.**
Norveççe *ö. a.* (.' . .) Norveçlilerin konuştuğu dil.
Norveçli *ö. a.* (.' . .) Norveç halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse.
nostalji *a. Fr.* **1** yurt, sıla, baba ocağı özlemi. *eş.* **evseme**[2], **yurtsama. 2** geçmiş bir çağa, geçmişteki yaşama duyulan aşırı sevgi ve özlem. *eş.* **çağsama**[2].
nostaljik *s. Fr.* nostalji özelliği taşıyan, nostaljiyle ilgili.
nosyon *a. Fr.* ➻ **kavram.**
not, -tu *a. Fr.* **1** bir şeyi anımsamak ya da birine anımsatmak için yazılan kısa yazı. *ör. Şu nota bir daha bakalım, ne yazılmış?* **2** okullarda, öğrencinin dersle ilgili bilgi düzeyini göstermek üzere öğretmenlerce verilen sayı ya da derece. *ör. Bu dersten geçer not aldım.* **3** *mec.* bir şeyin niteliği konusunda edinilen kanı. *ör. Ona ben notumu çoktan vermiştim.* **not almak 1)** bir yazıyı, bir durumu, bir konuşmayı vb. başlıca noktalarını özetleyerek bir yere yazmak. **2)** (öğrenci) sorumlu olduğu dersten, bilgi düzeyini ölçen bir sayı ya da derece almak. **3)** *mec.* (bir şey için) niteliğiyle ilgili kanı belirtilmek. *ör. Bu davranışın herkesten iyi not aldı.* **not atmak** (öğretmen) öğrencinin dersle ilgili bilgi düzeyini gösterir bir not vermek. **not düşmek** (bir yazının altına) not yazmak. **not etmek** not olarak bir yere yazmak. **not kırmak** (öğretmen) öğrenciye, herhangi bir nedenle daha az not vermek. **not tutmak** biri konuşurken onun söylediklerini özet olarak yazmak. **not vermek 1)** bir şeyin niteliğiyle, değeriyle ilgili olarak vardığı olumlu ya da olumsuz kanıyı bildirmek. **2)** (öğretmen) öğrenciye, dersle ilgili bilgisini belirtir bir sayı ya da derece vermek. **(birine) notunu** (ya da **numarasını**) **vermek** onun nasıl bir kimse olduğu konusunda kötü bir kanıya varmak.
nota *a. İt.* (.' .) **1** *müz.* müzik seslerini belirtmeye, göstermeye yarayan, kararlaştırılmış im, müzik yazısı. **2** *huk.* bir devletin başka bir devlete ya da o devletin elçisine önemli bir siyasal konuyla ilgili olarak yaptığı sözlü ya da yazılı bildiri.
noter *a. Fr.* **1** yasaların kendisine verdiği yetkiyle, özel ya da tüzelkişilerin çeşitli belgelerine ve işlemlerine yasal geçerlik kazandıran, yasaların öngördüğü başka görevleri yerine getiren, belli nitelikleri ve kendine özgü bir yasal statüsü olan kamu görevlisi. **2** noterin çalıştığı yer.
noterlik *a. Fr. T.* **1** noterin görevi. **2** noterin çalıştığı yer, noter[2].
nova *a. Lat. gökb.* parlaklığı ansızın artarak başka bir yıldızmış gibi görünen yıldız.
nöbet, -ti *a. Ar.* **1** sıra. *ör. Artık nöbet sende.* **2** sırayla yapılan görev, iş. **3** hastalık nedeniyle görülen, titremeyle ve bilinç yitimiyle karışık yüksek ateş. **4** zaman zaman kendini gösteren aynı türden fizyolojik bozuklukların ortak adı. *ör. Delilik nöbeti mi tuttu yine?* **5** defa, kez. *ör. Bir nöbet daha gidelim.* **nöbet beklemek** (ya da **tutmak**) **1)** (asker, polis vb.) bir yeri, bir kimseyi, bir aracı vb. gözetlemek, korumak gibi amaçlarla bulunduğu yerden belli bir süre ayrılmamak. **2)** sırayla beklemek. *ör. Hastanın başında nöbet beklemek gerekmişti.* **nöbet değiştirmek** nöbet beklemekte olanın yerine geçmek. **nöbet gelmek 1)** (bir şey için) sıra gelmek. **2)** (hastalık) titremeyle ve yüksek ateşle kendini belli etmek. **3)** zaman zaman kendini gösteren fizyolojik bozukluk yine ortaya çıkmak. **nöbet savmak** sırasını geçiştirmek, (bir şeyi) üstünkörü yapmak. **nöbete bindirmek** (bir şeyi) nöbetleşe yapmak.
nöbetçi *s.* ve *a. Ar. T.* bekleme sırası kendisinde olan, nöbet tutan (kimse).
nöbetçilik *a. Ar. T.* nöbetçi olma durumu.
nöbetleşe *be. Ar. T.* bir o, bir öteki olmak üzere, sırayla.
nöbetleşebilme *a. Ar. T.* nöbetleşebilmek eylemi.
nöbetleşebilmek *(nsz) Ar. T.* nöbetleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
nöbetleşme *a. Ar. T.* nöbetleşmek eylemi.
nöbetleşmek *(nsz) Ar. T.* nöbet bekleme görevini sırayla yapmak.
nöbetşekeri, -ni *b. a. Ar. Far.* halk arasında genellikle öksürüğe ilaç olarak kullanılan billurlaştırılmış şeker.
nörolog *a. Fr.* sinir hastalıkları uzmanı hekim. *eş.* **sinirbilimci.**
nöroloji *a. Fr.* **1** sinir sistemini inceleyen ve onun sağaltımıyla uğraşan hekimlik dalı. *eş.* **sinirbilim. 2** hastanelerde sinir hastalıklarına bakan bölüm.
nöron *a. Fr. yaşb.* asıl gözeyle protoplazma uzantılarından ve bir silindir eksenden oluşmuş sinir gözesi.
nörotik *s. hek.* ➻ **sinirceli.**
nötr *s. Fr.* (.') **1** hiçbir yanı tutmayan, yansız kalan. *eş.* **yansız**[1]. **2** *kim.* turnusol benzeri bir ayıraç karşısında ne asit ne alkali tepkisi göstermeyen **3** *fiz.* elektriğe karşı hiçbir tepkisi olmayan.
nötrleme *a. Fr. T. kim.* ve *fiz.* nötrlemek eylemi.
nötrlemek *(-i) Fr. T.* **1** *kim.* asit ya da alkali tepkisi gösteren bir eriyiği, içine asit ya da alkali katarak nötr[2] duruma getirmek. **2** *fiz.* elektriğe karşı tepkisi olan bir nesneyi, ortamı nötr[3] duruma getirmek.
nötrlenme *a. Fr. T.* nötrlenmek eylemi.

nötrlenmek *(nsz) Fr. T.* nötr duruma getirilmek.
nötrleşme *a. Fr. T.* nötrleşmek eylemi.
nötrleşmek *(nsz) Fr. T.* nötr duruma gelmek.
nötrleştirme *a. Fr. T.* nötrleştirmek eylemi.
nötrleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **nötrlemek**.
nötrlük *a. Fr. T. fiz.* ve *kim.* nötr bir cismin ya da ortamın niteliği, durumu.
nötron *a. Fr.* (.' .) *fiz.* protonlarla birlikte çeşitli atomların çekirdeklerini oluşturan, yaklaşık olarak proton ağırlığında ve elektrik yükü bakımından nötr durumda atom cisimciği.
Np *kim.* neptünyum elementinin kimyasal simgesi.
Nuh *ö. a.* Kuran'a göre Âdem'den sonra gelen dördüncü peygamber, din kitaplarında yer alan tufan olayının baş kişisi. **Nuh der, peygamber demez 1)** çok inatçı (kimse). **2)** inanç ve düşüncelerini kolay kolay değiştirmez (kimse). **Nuh Nebi'den kalma** (yapı, eşya, düşünce vb. için) Hazreti Nuh zamanından kalmış kadar eski, modası geçmiş, çok eskimiş, köhne.
nukut *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* akçalar, paralar.
numara *a. Fr.* (.' . .) **1** sıra sayısı, sayı. *ör. Aradığınız derginin numarası belli mi?* **2** bir şeyin bir dizi içindeki yerini gösteren sayı. *ör. Kitapta kaldığınız sayfanın numarasını unutmayın.* **3** derece, ölçü. *ör. Arkadaşınızın beden numarası belli mi?* **4** öğrenciye öğretmence verilen not. *ör. Benden beş numara almışsın.* **5** (numarasıyla belirtme durumunda) bir sokaktaki her bir ev ya da apartman ya da bir yapıdaki her bir daire ve o dairelerde oturanlar. *ör. Beş numara bu ay yakıt parası ödememiş.* **6** telefonun açılmasını sağlayan sayılar, telefon numarası. *ör. Numarayı anımsarsam telefon edebiliriz.* **7** gösteri olarak yapılan eğlendirici oyun. *ör. Sirkteki her numara çocukları eğlendirmişti.* **8** *arg.* düzen, dalavere, hile, yalan. **numara çekmek** *arg.* dalavere yapmak. **numara vermek 1)** numarayla belirtmek, üzerine numara yazmak. **2)** (öğretmen) not vermek. **numara yapmak** *arg.* **1)** bir hareketi yalandan yapmak ya da yapar gibi görünmek. **2)** düzmece davranışta bulunmak, yalan söylemek. **numara yemek** *arg.* dalavereye, hileye, yalana aldanmak. **(bir şey) numarasına yatmak** *arg.* (o şey)miş gibi davranmak. *ör. Hasta numarasına yatıp kendini hastaneye sevk ettirdi.* **(birine) numarasını vermek** kendisiyle ilgili kötü bir kanıya varmak. **numarasını yapmak** *arg.* kendisinden beklenen dalaveresini yapmak. **numaraya yatmak** *arg.* dalavereye, düzene, hileye, yalana başvurmak.
numaracı *s. Fr. T.* (.' . . .) **1** *tkz.* davranışları yapmacıklı olan (kimse). **2** *arg.* düzenci, dalavereci, hileci, yalancı.
numaracılık *a. Fr. T.* numaracı olma durumu.
numaralama *a. Fr. T.* numaralamak eylemi.
numaralamak *(-i) Fr. T.* bir şeye, birden başlayarak sıra numarası verip bunu üzerine koymak, yazmak.
numaralanabilme *a. Fr. T.* numaralanabilmek eylemi.
numaralanabilmek *(nsz) Fr. T.* numaralanması olanaklı olmak ya da numaralanma olasılığı bulunmak.
numaralandırma *a. Fr. T.* numaralandırmak eylemi.
numaralandırmak *(-i)* ➻ **numaralamak**.
numaralanış *a. Fr. T.* numaralanmak eylemi ya da biçimi.
numaralanma *a. Fr. T.* numaralanmak eylemi.
numaralanmak *(nsz) Fr. T.* numaralamak eylemine konu olmak.
numaralayabilme *a. Fr. T.* numaralayabilmek eylemi.
numaralayabilmek *(-i) Fr. T.* numaralamak elinde olmak, numaralama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
numaralayış *a. Fr. T.* numaralamak eylemi ya da biçimi.
numaralı *s. Fr. T.* **1** numara verilmiş, numarası olan. *ör. Koltuklar numaralıydı.* **2** belli bir numarası olan. *ör. Beş numaralı apartmanda oturuyorlar.* **3** (gözlük ya da gözlük camı için) gözün görme gücünü artıracak özelliği bulunan.
numarasız *s. Fr. T.* **1** üzerinde numara bulunmayan, numara verilmemiş olan. *ör. Stadyumda numarasız yerler daha ucuzdu.* **2** (gözlük ya da gözlük camı için) numarası[3] olmayan.
numaratör *a. Fr.* baskı düzeni bir hesap makinesinin çarklarına benzer çarklardan oluşan ve ilerlemesi vurmayla sağlanan bir numaralama aracı.
numen *a. Fr. fels.* algılayan bir özneyle herhangi bir bağlantısı olmaksızın var olan gerçekler evreni, nesnenin kendisi.
numune *a. F ar.* (. - .) ➻ **örnek**.
numunelik *s. Far. T.* (. - . .) ➻ **örneklik**.
nur *a. Ar.* (-) **1** ışık, aydınlık, parıltı. **2** Tanrı ya da Tanrısal bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık, Tanrısal ışık. **3** *ha.* gökkuşağı. **nur gibi 1)** pırıl pırıl, parlak, aydınlık. **2)** tertemiz ve güzel. *ör. Nur gibi karısını bırakıp kaçmış.* **nur içinde yatsın** sevilen ve sayılan bir ölüden söz ederken söylenir. **(bir yere) nur inmek** (kutsal bir yer) gökten yağan Tanrısal bir ışıkla pırıl pırıl olmak, aydınlanmak. **nur ol!** "yaşa, var ol" anlamında beğenme ve alkış sözü. **nur topu gibi** (küçük çocuklar için) sağlıklı, tombul ve çok güzel. **nur yüzlü** temiz pak yüzlü, saygı uyandıran yaşlılardan söz ederken söylenir.
nurani *s. Ar.* (- - -) **1** pırıl pırıl, ışıklı. **2** *mec.* saygı uyandıran, nurlu, temiz.
Nurcu *ö. a.* ve *s. Ar. T* (- .) *(Saidi Nursi'nin adından)* Nurculuk yandaşı (kimse ya da görüş).

Nurculuk *ö. a.* (- . .)
Asıl adı Saidi Kürdi olan, Bitlis'in Nurs köyünde doğmuş olduğunu belirtmek üzere "Nursi" lakabını alan Saidi Nursi'nin, Kuran'ı kendine göre yorumlama savını da içeren, İslam ulusçuluğunu savunan, şeriat devleti kurmaya ve İslam devletleri birliğini sağlamaya yönelik, aşırı bir dinsel akım sayılan yolu. Temeli Nakşibendiliğe dayanan Nurculuk, laik düzene karşı, çağdışı, gerici bir akım olarak görülmüştür.

nurlandırma *a. Ar. T.* nurlandırmak eylemi.
nurlandırmak *(-i) Ar. T.* **1** ışıklı bir duruma getirmek, ışıklandırmak. **2** *mec.* aydınlatmak.
nurlanış *a. Ar. T.* nurlanmak eylemi ya da biçimi.
nurlanma *a. Ar. T.* nurlanmak eylemi.
nurlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** ışık içinde kalmak, aydınlanmak. **2** *mec.* nurlu duruma gelmek, temiz, pak olmak. *ör. İhtiyarın yüzü nurlanmıştı.*
nurlu *s. Ar. T.* **1** aydınlık, ışıklı, parlak. **2** *mec.* saygı uyandıran, temiz, pak.
nursuz *s. Ar. T. mec.* **1** saygı uyandırmayan. **2** sevimsiz, çirkin. **nursuz pirsiz** *s.* çirkin ve çok sevimsiz (kimse).
nursuzluk *a. Ar. T.* nursuz olma durumu.
nutuk, -tku *a. Ar. esk.*, **söylev**. **nutku tutulmak** korkudan, heyecandan, şaşkınlıktan ya da öfkeden konuşamaz olmak. **nutuk atmak** (ya da **çekmek**) "uzun, sıkıcı bir konuşma yapmak ya da özden yoksun, boş ve sıkıcı bir söylev vermek" anlamında küçümseyici bir söz. **nutuk vermek** ➻ **söylev vermek**.
nü *a. Fr.* ➻ **çıplak**[9].
nüans *a. Fr.* ➻ **ayırtı**.
nüfus *ç. a. Ar.* (. -) **1** birey, kişi. *ör. Bir maaşla üç nüfus besliyorum.* **2** bir ülkede, bir bölgede, bir kentte ya da bir köyde yaşayanların, oturanların tümü. *ör. Ülkenin nüfusu artıyor. Kentimizin nüfusu üç milyon olmuş.* **3** ortak bir özellik gösteren kimselerin tümü. *ör. Köylü nüfusu azalıyor.* **nüfus cüzdanı** (ya da **kâğıdı**) bir devletin yurttaşlarına verdiği, kişinin adı, soyadı, ana baba adı, doğum yeri ve yılı, nüfusa kayıtlı olduğu yer gibi kimlikle, kişisel durumla ilgili bilgileri içeren resmi belge. *eş.* **kimlik**[2], **kimlik belgesi**. **nüfus dairesi** insanların kimlik belgelerini veren resmi kuruluş. **nüfus kesafeti** ➻ **nüfus yoğunluğu**. **nüfus kütüğü** kişilerin nüfusta kayıtlı bulunduğu defter. **nüfus patlaması** *topb.* bir ülkede, doğum sıklığı, yaşama ve sağlık koşullarındaki iyileşmeler, ölümlerin azalması gibi nedenlerle nüfusun hızla artması. **nüfus planlaması** ➻ **aile planlaması**. **nüfus sayımı** *topb.* bir ülkede yaşayan nüfusun tümünün, toplumsal ve ekonomik planlama açısından yararlı olacak kimi özellikler bakımından sayılması. **nüfus tezkeresi** *esk.* ➻ **kimlik belgesi**. **nüfus yoğunluğu** *topb.* bir ülkede, yüzölçümüyle bireylerin, ailelerin ya da yerleşme yerlerinin sayısı arasındaki oran. **nüfusunu çıkarmak** nüfus dairesinden kimlik belgesini almak.
nüfusbilim *b. a. Ar. T.* insan nüfusunu büyüklüğü, yapısı, gelişmesi ve dağılımı vb. yönlerinden ele alan bilim dalı.
nüfusbilimci *b. a. Ar. T.* nüfusbilimle uğraşan kimse.
nüfusbilimsel *b. s. Ar. T.* nüfusbilim yönünden, nüfusbilimle ilgili
nüfusçu *a. Ar. T. ha.* nüfus memuru.
nüfuz *a. Ar.* (. -) **1** (içine) geçme, işleme. **2** *mec.* söz geçirme gücü. *ör. Onun üzerinde nüfuzu vardır.* **nüfuz etmek 1)** bir şeyin içine geçmek, işlemek. **2)** (bir şeyin) inceliğini kavramak, (bir şeyi) anlamak. **3)** (bir şeyde) etkili olmak, (bir şeyi) etkilemek. *ör. Ona nüfuz etmek kolay mı?* **nüfuz ticareti** bulunduğu makamın gücüne dayanarak kimi işlere karışıp kendine çıkar sağlama. **(birini) nüfuzu altında tutmak** egemenliği altında bulundurmak.
nüfuzlu *s. Ar. T.* bir yerde sözü geçer olan, istediğini yaptırabilen, söz geçirme gücü olan, etkili (kimse).
nühüft, -tü *a. Far. esk. müz.* alaturka müzikte en eski bileşik makamlardan biri.
nükleer *s. Fr.* atom çekirdeğiyle ilgili. *eş.* **çekirdeksel**. **nükleer enerji** atom çekirdeğinin parçalanmasından doğan enerji. **nükleer reaktör** plutonyum, uranyum gibi elementlerin atom çekirdeklerinin parçalanmasından yararlanılarak enerji elde edilen güç kaynağı. **nükleer santral** nükleer reaktörle sağlanan enerjiyi dağıtan santral. **nükleer silah** nükleer enerjiyle yıkım gücü sağlayan silah. **nükleer tıp** *hek.* hastalıklara tanı konulması ya da sağaltım amacıyla ışınetkin (radyoaktif) izotopların kullanılmasını konu alan hekimlik dalı.
nükleon *a. Fr.* (.' . .) atom çekirdeğini oluşturan protonla nötronun ortak adı.
nükleonik *s. Fr.* (.' . . .) nükleonla ilgili.
nüksedebilme *a. Ar. T.* nüksedebilmek eylemi.
nüksedebilmek *(nsz) Ar. T.* (bir hastalık ya da başka bir durum) nüksetmesi olanak içinde olmak ya da nüksetme olasılığı bulunmak.
nüksediş *a. Ar. T.* nüksetmek eylemi ya da biçimi.
nüksediverme *a. Ar. T.* nüksedivermek eylemi.
nüksedivermek *(nsz) Ar. T.* (bir hastalık ya da başka bir durum) ansızın nüksetmek.
nüksetme *a. Ar. T.* nüksetmek eylemi.
nüksetmek *(nsz) Ar. T.* (bir hastalık ya da başka bir durum) yeniden başlamak, depreşmek.
nükte *a. Ar.* ince anlamlı, düşündürücü ve güldürücü, şakalı, zarif söz. *eş.* **espri**. **nükte yapmak** nükteli bir söz söylemek.

nükteci *s. Ar. T.* ince, güzel, hoş nükteler yapan (kimse).
nüktecilik *a. Ar. T.* nükteci olma durumu.
nüktedan *s. Ar. Far.* (. . -) ➻ **nükteci**.
nüktedanlık *a. Ar. Far.* (. . - .) ➻ **nüktecilik**.
nükteli *s. Ar. T.* içinde nükte bulunan, nükteyle süslenmiş olan (söz). *ör. İnsanlar nükteli konuşanları sever.*
nükul, -lü *a. Ar.* (. -) *esk. huk.* cayma, vazgeçme.
nümayiş *a. Far.* (. - .) *esk.* **1** ➻ **gösteri**[1]. **2** ➻ **gösteriş**[1,2].
nümayişçi *a. Far. T.* (. - . .) *esk.* **1** ➻ **gösterici**[2]. **2** ➻ **gösterişçi**.
nümayişkâr *s. Far.* (. - . -) *esk.* gösteriyle ya da gösterişle ilgili olan.
nüsha *a. Ar. esk.* **1** bir örneğin çoğaltılmasıyla elde edilen, birbirinin tıpkısı olan yazılı şeylerin her biri. *ör. Kitabının bir nüshasını imzalayıp verdi.* **2** (gazete, dergi vb. için) sayı. *ör. Derginin geçen nüshasında iki şiiri vardı.*
nütasyon *a. Fr.* ➻ **üğrüm**.
nüve *a. Ar. esk.* **1** çekirdek. **2** *mec.* bir şeyin özü.
nüzul, -lü *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **inme**[2].
nüzullü *s. Ar. T.* (. - .) *esk.* ➻ **inmeli**.

Oo

O, o *a.* **1** Türk abecesinin on sekizinci harfi. **2** sesbilim yönünden kalın, yuvarlak ve geniş ünlü. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında on sekizinci maddenin başına getirilir. **4** Türkçede "o" harfi, sözcüklerde yalnızca ilk hecede bulunur, kimi bileşik sözcükler ve eylemlerle şimdiki zaman eki "-yor" dışında, ikinci ve daha sonraki hecelerde yer almaz; Türkçede ikinci ve daha sonraki hecelerinde "o" bulunan sözcükler Türkçeye yabancı dillerden girmiştir.

> **o**
> "O" harfi, Mısır resimyazısında çekik bir göze benzeyen bir simgeydi. Fenike abecesinde de "göz"ü semgeliyordu, biçim olarak da yuvarlaktı. Tek çizgiyle çizilmiş çember biçimindeki "o", son dönem Latin yazısında yer almıştır. Etrüsk yazısında ters yönde iki yarım çember biçiminde, Doğu Yunan'da dört köşe gösterilmişti. Bugünkü Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır.

O *kim.* oksijen elementinin kimyasal simgesi.

o (I) *ünl.* (-) (söyleyişte uzatılır, yazıda birkaç tancsi yan yana olabilir) söyleyişe göre sözc beğenme, şaşma, sevinme, darılma, küçümseme gibi türlü duygu değerleri katar. *ör. O, maşallah! O, kimler gelmiş! Ooo, öyle şey olmaz!*

o, -nu (II) *ad.* **1** tekil üçüncü kişiyi gösterir. *ör. Sen git, o gelsin.* **2** iki ya da daha çok şeyden, daha önce anılanı, sözü edileni gösterir. *ör. Ötekileri görmedim, o oradaydı.* **3** *s.* uzakta olan ya da göz önünde bulunmayan bir kimseyi ya da bir şeyi belirtir. *ör. O sinemaya gitmem.* **o biçim** *arg.* **1)** (kadın için) orospu. **2)** (erkek için) edilgin eşcinsel. **3)** cinsel ilişkiyle ilgili. *ör. O biçim filmler ilgi görüyor.* **4)** hoş, iyi, fazla, çok. *ör. Para pul dersen o biçim, hepsini birlikte eritiriz.* **o bu** herkes, her önüne gelen. *ör. İşe o bu karışacak diye korkuyor.* **o değilden** (ya da **değilcikten**) **gelmek** *ha.* farkına varmamış, duymamış, görmüyormuş, duymuyormuş gibi davranmak. **o denli** o kadar, öyle. *ör. İş o denli kolay değil.* **o duvar senin bu duvar benim** sağa sola yalpa vurarak. *ör. Çok içmişti, o duvar senin bu duvar benim, düşe kalka gitti.* **o gün bugün(dür)** (söz konusu olan ve oldukça uzun) o zamandan beri. *ör. Borç istemişti, vermemiştim, o gün bugündür bana küs.* **o halde** demek ki, bu durumda, öyleyse. *ör. İş olmuyor, o halde parayı geri ver.* **o kadar 1)** aşırılık, çokluk anlatır. *ör. O kadar para kimde olur?* **2)** tehdit yollu söylenir. *ör. Bu iş olacak, o kadar!* **o kadar kusur kadı kızında da bulunur** "çok küçük, sözünü etmeye değmez, önemsiz bir kusurdur" anlamında söylenir. **o kapı senin bu kapı benim** sürekli gezip tozmayı anlatır. *ör. Kadın akşama değin o kapı senin bu kapı benim dolaşır durur, ev işleri o yüzden kalıyor.* **o saat** hiç beklemeden, o anda, hemen. *ör. Bana söveni o saat cezalandırırım.* **o taraflı olmamak** konuyla ilgisi yokmuş gibi davranmak, duruma hiç aldırmamak, ilgi göstermemek. **o tarakta bezi olmamak** söz konusu olan şeyle uğraşmamak ya da ilişiği bulunmamak. **o yolda** o yönde, onun geretirdiği gibi. *ör. Herkes öyle istedi ve o yolda bir karar alındı.* **o yolun yolcusu** söz konusu kötü gidişin içinde. *ör. Babası içkiden öldü, o da o yolun yolcusu.* **onun için** o nedenle, ondan dolayı. *ör. Hazırlanması gerekiyordu, onun için gecikmiştir.*

oba *a.* **1** bir göçebe topluluğunun konak yeri. **2** bu konak yerinde konaklayan göçebe topluluk. **3** *esk.* büyük ve uzun, bölmeli göçebe çadırı. **4** *sp.* altı yedi kişiden oluşan izci öbeği. **5** *ha.* el, yabancı. **6** *ha.* beş on evli yerleşim yeri.

obabaşı, -yı *b. a.* **1** bir obanın başı durumundaki kimse, obanın önderi. **2** (izcilikte) oymakbaşı.

obartma *a. ha.* obartmak eylemi.

obartmak *(-i) ha.* ➻ **abartmak**.

obelisk, -ki *a. Fr.,* **dikilitaş**.

obje *a. Fr.,* **nesne**.

objektif *s. Fr.* **1** ➻ **nesnel**. **2** *a. fiz.* fotoğraf makinesi, dürbün, mikroskop gibi optik aygıtlarında, cisimlerden gelen ışınları alıp ekran üzerine yansıtan mercek ya da mercekler dizgesi. **objektif olmak** *mec.* **1)** duyguları işe karıştırmamak, nesnel davranmak. **2)** hiçbir yanı tutmamak, kararını yan tutmadan, önyargısız oluşturmak.

objektiflik *a. Fr.* ➻ **nesnellik**.

objektivist, -ti *a. Fr.* ➻ **nesnelci**.

objektivite *a. Fr.* ➻ **nesnellik**.

objektivizm *a. Fr.* ➻ **nesnelcilik**.

obruk *s.* **1** içbükey, konkav. **2** *a.* huni biçiminde çukur yer, kuyu.

obrukluk *a.* **1** obrukları çok olan yer. **2** obruk olanın özelliği.

observatuar *a. Fr. gökb.* ➻ **gözlemevi**.
obstrüksiyon *a. Fr.* ➻ **engelleme**[3].
obua *a. Fr.* (.' . .) *müz.* tahtadan yapılmış, üst üste duracak biçimde iki dilli[8], hafif konik gövdeli, altı deliği ve on anahtarı bulunan, orkestralarda yer alan üflemeli çalgı.
obuacı *a. Fr. T.* (.' . . .) obua çalan sanatçı.
obur *s.* çok yemek yediği halde doymak bilmeyen, gereğinden çok yiyen (kimse).
oburca *s.* ve *be.* doymak bilmezcesine, gereğinden çok olarak (yiyen).
oburlaşabilme *a.* oburlaşabilmek eylemi.
oburlaşabilmek *(nsz)* oburlaşması olanaklı olmak ya da oburlaşma olasılığı bulunmak.
oburlaşma *a.* oburlaşmak eylemi.
oburlaşmak *(nsz)* çok yemek yemeye başlamak, gereğinden çok yemek.
oburluk *a.* obur olma durumu.
obüs *a. Fr.* top ve havanların kimi özelliklerini taşıyan, hem dikey hem düşey mermi atabilen, kısa namlulu bir top.
ocak *a.* **1** içinde ateş yakılan, ısınma, yemek pişirme, ısıtma gibi amaçlarla kullanılan yer. **2** genellikle konut olarak kullanılan yapılarda, salonda ya da bir odada, duvar kenarında tuğladan ya da taştan yapılmış, bacası olan yer. *eş.* **şömine**. **3** gaz, elektrik gibi bir enerjiyle çalışan, ısı vererek üzerine ya da içine konulan maddeleri ısıtan, pişiren, kaynatan, eriten araç ya da aygıt. **4** kahvelerde vb. çay, kahve pişirilen yer. **5** taş ya da maden çıkarılan yer. **6** bostanlarda, her cins sebze için ayrılmış, çevresi yükseltilmiş toprak parçası. **7** *mec.* aynı amacı ve düşünceyi paylaşanların kurdukları örgüt ya da toplandıkları, görev yaptıkları yer. **8** *mec.* bir şeyin en çok bulunduğu ya da yapıldığı yer. *ör. Üniversite bir bilim ocağıdır.* **9** ("ocağı batmak", "ocağı tütmek" gibi kimi deyimlerde) aile, ev, soy. **10** halk arasında, kimi hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile. **11** yılın birinci ayı; otuz bir gün sürer. **ocağı batmak** yuvası yıkılmak ya da soyu tükenmek. **ocağı kör kalmak** soyunu sürdürecek çocuğu kalmamak, soyu tükenmek. **ocağı sönmek** ailesi dağılıp yok olmak, soyu tükenmek. **ocağı tütmek** ailesi bulunmak, soyu sürmek. **(birinin) ocağına düşmek 1)** koruması için sığınmak. **2)** yardım etmesi için çok yalvarmak. **(birinin) ocağına incir dikmek** (o kimsenin) evini barkını dağıtmak, (ona) çok kötülük etmek. **(birinin) ocağını söndürmek** ailesinin dağılmasını sağlamak, çoluğunu çocuğunu yok etmek. *ör. Hastalık, kumar, adamın ocağının söndürür.* **ocak açmak** fide ya da fidan dikmek için yer hazırlamak. **ocak ağası** *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçeri ocağının en büyük komutanı. **ocak başı** ocağın başında yemek yenilen yer. **ocak kaşı** ocağın içinde üstüne tencere oturtulan yer. **ocak ocak** *ik. be.* ocaklar durumunda.
ocakçı *a.* **1** kahvelerde kahve, çay pişiren kimse. **2** ocak bacaları temizleyicisi. **3** ateşçi.
ocakçılık *a.* **1** ocakçı olma durumu. **2** ocakçının yaptığı iş.
ocakeşeği, -ni *b. a. ha.* ➻ **sacayağı**.
ocaklı *s.* **1** içinde ocağı[1] bulunan, ocağı olan (yer). **2** *tar.* Osmanlı döneminde yeniçeri ocağından olan (asker).
ocaklık *a.* **1** içinde ateş yakılıp yemek pişirilen yer, ocak[1]. **2** *ha.* mutfak. **3** *ha.* (evlerde) baca. **4** *s. tar.* Osmanlı döneminde, bir aileye babadan oğula kalmak üzere verilen (mülk).
ocuma *a. ha.* ocumak eylemi.
ocumak *(-den) ha.* **1** çekinmek, korkmak, ürkmek, yılmak. **2** soğumak, tiksinmek.
ocutma *a. ha.* ocutmak eylemi.
ocutmak *(-i) ha.* ocumak eylemini yaptırmak.
od *a. esk.* **1** ateş. **2** *mec.* aşk ateşi. **od ocak** *ha.* ➻ **mal mülk**. **od yok ocak yok** (ya da **odsuz ocaksız**) aç, yoksul ve barınaksız.
oda *a.* **1** evin ya da herhangi bir yapının giriş, salon, mutfak, banyo gibi yerleri dışındaki, oturmak, çalışmak, yatmak gibi işler için kullanılan, bir ya da birden çok kapısı olan bölmesi. **2** serbest meslek adamlarını içinde toplayan resmi birlik. *ör. Ticaret odası mevsim sonu indirimlerini denetleyecek.* **3** *tar.* Osmanlı döneminde yeniçeri kışlası. **oda müziği** *müz.* özel toplantılarda çalınmak ereğiyle az sayıda çalgı için bestelenmiş müzik.
odabaşı, -nı *b. a.* **1** hanlarda çalışan uşakların başı. **2** *tar.* yeniçeri örgütünde, görevi alaylarda selam törenlerini düzenlemek olan subay.
odacı *a.* resmi kuruluşlarda, işyerlerinde ayak işlerine bakan, temizlik işlerini gören hizmetli.
odacık *a.* küçük oda. *eş.* **kabin**.
odacılık *a.* odacı olma durumu ya da odacının görevi, yaptığı iş.
odak *a.* **1** *fiz.* dışbükey bir merceğe koşut olarak gelen ışınların yansıdıktan sonra toplandıkları nokta. **2** *mec.* önemli yer, merkez. **3** *mec.* herhangi bir düşüncede, nitelikte olan kimselerin toplandığı yer, bu tür bir topluluk. *ör. Ülkede gerici odaklar söz sahibi oluyor.* **odak noktası** ➻ **odak**[1]. **odak uzaklığı** *mat.* bir elipsin ya da hiperbolün iki odağı arasındaki uzaklık.
odaklama *a. sin.* odaklamak eylemi.
odaklamak *(-i) sin.* görüntüyü tam odak noktasına düşürmek ve böylece iyi bir görüntü elde etmek için alıcı[6] merceğini düzenlemek.
odaklanış *a.* odaklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Gericiliğin orada odaklanışı boşuna değil.*
odaklanma *a.* odaklanmak eylemi.
odaklanmak *(nsz)* **1** odaklamak eylemine konu olmak. **2** *mec.* odak[2,3] durumuna gelmek. *ör. O partide odaklanan gericilik dikkati çekiyor.*
odaklaşma *a.* odaklaşmak eylemi.
odaklaşmak *(nsz)* ➻ **odaklanmak**.
odaklaştırılma *a.* odaklaştırılmak eylemi.
odaklaştırılmak *(nsz)* odaklaşmak eylemi yaptırılmak.

odaklaştırma *a.* odaklaştırmak eylemi ya da biçimi.
odaklaştırmak *(-i)* **1** *fiz.* bir elektron akışını ya da ışık demetini bir noktada toplamak. **2** *mec.* odak[2,3] durumuna getirmek.
odaklayabilme *a.* odaklayabilmek eylemi.
odaklayabilmek *(-i)* odaklamak elinde olmak, odaklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
odaklayıcı *a. sin.* alıcının[6] çalıştırılması sırasında odaklamayı gerçekleştiren kimse, alıcı yönetmeninin yardımcısı.
odalı *s.* **1** herhangi bir sayıda odası olan. *ör. Dört odalı bir evde oturuyorlar.* **2** *tar.* Osmanlı döneminde Topkapı Sarayı'nda hizmet gören saray adamları.
odalık *a.* **1** *esk.* bir erkeğin nikâhsız olarak aldığı cariye. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahların ve şehzadelerin, saraya alınan karavaşlar arasından gözde olarak seçtiği kadın.
odeon *a. Fr.* Antik Yunan'da, konserler verilen, şiirler okunan, oyunlar oynanan, genellikle dikdörtgen biçiminde, üzeri kapalı yapı.
oditoryum *a. Lat.* (. . .' .) **1** konserlere, konferanslara vb. elverişli salon, dinleme salonu. **2** *mim.* Antik Roma'da ozanları dinlemek üzere toplanılan yer.
odiyoloji *a. Fr.* ➻ **işitimbilim**.
odontoloji *a.Fr. hek.* anatominin dişleri konu alan dalı.
odsuz *s.* ateşsiz. **odsuz ocaksız** ➻ **od yok ocak yok**.
odun *a.* **1** yakacak olarak kullanılmak üzere kesilmiş, parçalanmış ağaç. **2** *s. mec.* anlayışsız, görgüsüz, kaba (kimse). **odun ağa** "kalın kafalı" anlamında bir aşağılama sözü. **odun gibi** anlayışsız, görgüsüz, kaba (kimse). **odun sobası** yalnızca odun yakmaya uygun biçimde yapılmış soba.
oduncu *a.* **1** odun kesen ya da satan kimse. **2** odun satılan yer.
oduncul *s.* ve *a. hayb.* ağaçla beslenen (böcek).
odunculuk *a.* odun kesme ya da satma işi.
odunkömürü, -nü *b. a.* odunun kömürleştirilmesiyle elde edilen, kalori değeri düşük kömür, mangalkömürü.
odunlaşma *a.* **1** odunlaşmak eylemi. **2** *bitb.* kimi bitki gözelerinin odunözü denilen kimyasal maddeyle odunsu duruma girmeleri olayı.
odunlaşmak *(nsz)* **1** (bitkiler için) odun durumuna gelmek. **2** *mec.* (insanlar için) anlayışsızlaşmak, kabalaşmak.
odunluk *a.* **1** yakacak olarak kullanılmak üzere odun konulan yer. **2** *s.* odun yapılmaya, yakılmaya elverişli (ağaç). **3** *a. mec.* anlayışsızlık, görgüsüzlük, kabalık.
odunözü, -nü *b. a. bitb.* ağaçta, bitkide bulunan ve bitkiye destek olan, besisuyunu bitkinin her yerine taşıyan katı maddelerden biri.
odunsu *s. bitb.* odunu andıran, oduna benzeyen.
odyometre *a. Fr.* (. . .' .) işitme organını değerlendiren, işitmeyi ölçen aygıt.
odyovizüel *s. Fr.* ➻ **görsel işitsel**.
of *ünl.* kullanıldığı yere ve sesin tonuna göre acı, bezginlik, bıkkınlık, sıkıntı, usanç gibi duyguları belirtir. *ör. Of, çok acıdı. Of, bundan kurtuluş yok mu?* **of çekmek** oflamak. **ofuna of** of çeken birine şaka yollu söylenir.
ofis *a. Fr.* işyeri, daire, büro.
oflama *a.* oflamak eylemi.
oflamak *(nsz)* duyduğu acıyı, bezginliği, bıkkınlığı, sıkıntıyı, usancı, üzüntüyü, yorgunluğu vb. "of" sesi çıkararak belli etmek. **oflamak** (ya da **oflayıp**) **puflamak** "of, puf" diyerek sıkıntısını göstermek. **oflaya oflaya** *ik. be.* oflayarak. **oflaya puflaya** *ik. be.* sıkıntı çektiği belli olarak, sıkıntısını açıkça göstererek.
oflayabilme *a.* oflayabilmek eylemi.
oflayabilmek *(nsz)* oflaması olanak içinde olmak ya da oflama olasılığı bulunmak. *ör. İş işten geçince insan istediği kadar oflayabilir.*
oflayış *a.* oflamak eylemi ya da biçimi.
oflayıverme *a.* oflayıvermek eylemi.
oflayıvermek *(nsz)* ➻ **oflamak**. *ör. Adam, arada bir oflayıveriyordu.*
oflaz *s. ha.* güzel, hoş, iyi, yerinde.
ofris *a. Fr. bitb.* salepgillerden, çiçekleri sineğe, örümceğe benzeyen, yumrulu, otsu bir bitki.
ofsayt, -tı *a. İng.* **1** *sp.* ayaktopunda, top bir kale yönünde hareket halindeyken, o kaleye akın yapan takımın oyuncularından birinin, kaleciyle arasında karşı takımdan herhangi bir oyuncu bulunmaması durumu. **2** *arg.* bir işi tam becerecekken hata yapma durumu. **ofsayta düşmek 1)** *sp.* (ayaktopunda bir oyuncu) ofsayt durumunda olmak. **2)** *arg.* bir işi sonuna değin götürememek, becerememek. **ofsayta düşürmek 1)** *sp.* (ayaktopunda) karşı takım oyuncusu için ofsayt durumu yaratmak. **2)** *arg.* bir kimsenin başarısını engellemek.
ofset, -ti *a. İng.* **1** kalıp izlerini ilkin kauçuğa, ondan da kâğıda geçirmeye dayanan çift kopyalı baskı yöntemi. *eş.* **düzbaskı**. **2** ofset baskı makinesi.
ofsetçi *a. İng. T.* ofset baskı makinesiyle baskı yapan kimse.
oftalmoloji *a. Fr. hek.* ➻ **gözbilim**.
oftalmoskop, -pu *a. Fr. hek.* göz muayenesinde, gözün içini aydınlatıp görmek için kullanılan aygıt.
ofurdaya pofurdaya *ik. be.* sıkıntı çektiği belli olarak, sıkıntısını açıkça göstererek. *eş.* **oflaya puflaya**. *ör. Sabahtan beri ofurdaya pofurdaya, tatilde yayımlanmak üzeri ardımda bırakacağım yedek yazı için konu arıyorum.*
Oğan *ö. a. esk.* Tanrı.
oğlak *a.* keçi yavrusu.
Oğlak *ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde Yay ile Kova arasında yer alan burç. **Oğlak dönencesi** *gökb.* ve *coğr.* güney yarımkürenin 23 derece 27 dakikalık enleminde, Güneş'in 23 Aralıkta, öğle üzeri dimdik durduğu çember.

oğlakkıran *b. a. ha.* ➻ **karayel.**
oğlaklama *a. ha.* oğlaklamak eylemi.
oğlaklamak *(nsz) ha.*(dişi keçi) oğlak doğurmak, yavrulamak.
oğlan *a.* **1** erkek çocuk. *ör. Yılbaşı doğan çocukların çoğu oğlanmış.* **2** yetişkin erkek, delikanlı. *ör. Bizim oğlan futbol düşkünü.* **3** iskambil kâğıdında üzerinde genç erkek resmi bulunan kâğıt. **4** edilgin eşcinsel erkek çocuk, delikanlı ya da erkek. **oğlan dayıya, kız halaya çeker** "oğlan çocuğunun yüzü de huyu da dayısına, kız çocuğunun ise halasına benzer" anlamında söylenir. **oğlan evi** *ha.* nişan, düğün gibi törenlerde erkeğin ailesi ve yakınları. **oğlanınki oğul balı, kızınki bahçe gülü** torun erkek evlattan olursa "oğul balı", kız evlattan olursa "bahçe gülü" diye sevilir.
oğlancı *a.* oğlanlarla[4] cinsel ilişki kuran erkek, aktif eşcinsel erkek.
oğlancılık *a.* oğlancı olma durumu, aktif eşcinsellik.
oğlanlık *a. ha.* bebeklerde, yüksek ateş nedeniyle baygınlık biçiminde beliren bir hastalık. **oğlanlık tutmak** *ha.* oğlanlık nöbeti gelmek.
oğluş *a. ha.* babanın oğlu için kullandığı "oğlum" anlamında bir sevgi seslenişi.
oğul, -ğlu *a.* **1** erkek evlat. *ör. Bir oğlu, bir kızı var.* **2** yaşlı kimselerin genç erkeklere söylediği bir seslenme sözü. *ör. Oğul, köy uzak mı?* **3** kimi sözcüklerin anlamını pekiştirmek için kullanılır. *ör. Eşek oğlu eşeğin birine çattık.* **4** soy, aile bildirecek biçimde kimi soyadlarında yer alır. *ör. Ali Püsküllüoğlu, yalın şiirlerin ozanıdır.* **5** arıbeyi denilen bir ana arıyla birlikte kovandan ayrılan arı topluluğu. **oğul balı 1)** oğul arıların yaptığı, beyaz renkli ilk bal. **2)** *mec.*, **oğulbalı.** **oğul uşak** *ha.* çocuklar ve torunlar. *ör. Adam, arkadaşına "Oğul uşak ne var?" diye soruyordu.* **oğul verme** bir kovanda bulunan arıların bir bölümünün arıbeyiyle birlikte kovandan ayrılarak ayrı bir kovan tutmaya gitmesi. **oğul vermek** (arı) yeni bir arı topluluğu oluşturmak.
oğulbalı, -nı *b. a. ha. mec.*oğuldan olan torun.
oğulcuk *a.* **1** oğul sözcüğünün küçültme ya da okşama biçimi. **2** *yaşb.* döllenmiş yumurtacığın gelişmeye başladığı andan dölüt durumuna gelinceye değin geçen süredeki adı. *eş.* **embriyon**[1]. **3** *bitb.* bitki tohumlarında bir kökçükle bir filizcikten oluşan ana bölüm. *eş.* **embriyon**[2].
oğullama *a. ha.* oğullamak eylemi.
oğullamak *(nsz) ha.* (arı) oğul vermek. *ör. Bizim arılar oğulladı.*
oğulluk *a.* **1** oğul[1] olma durumu. *ör. Oğlu oğulluk görevini biliyor mu ki?* **2** *ha.* üvey oğul[1].
oğulotu, -nu *b. a. bitb.* ballıbabagillerden, çok dallı, ak çiçekler açan, yapraklarından likör yapımında ve halk hekimliğinde yararlanılan otsu bir bitki. *eş.***melisa.**
Oğuz *ö. a.* Harezm bölgesinde yaşayan ve XI. yüzyıldan başlayarak kendilerine Türkmen de denilen, daha sonra batıya göçerek bugünkü Türkmen, Azeri, Gagavuz ve Türkiye Türklerinin temelini oluşturan büyük bir Türk boyu.
Oğuzca *ö. a.* Türk dilinin Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmence, Gagavuzca ve Kırım Türkçesini içine alan grubunun ortak adı.
oh *ünl.* kullanıldığı yere ve sesin tonuna göre beğenme, hayranlık, rahatlık, sevinç, kıskançlık, alay gibi pek çok değişik duygu belirtir. *ör. Oh, deniz güzelmiş. Oh, dünya varmış! Oh, sana böylesi gerekti!* **oh çekmek** birini üzen duruma sevinmek, ona "oh olsun!" demek. **oh demek** rahat bir soluk almak, rahata ermek. **oh olsun!** söz dinlemeyip yanlış davranarak kötü duruma düşenlere "çok iyi oldu, düştüğün kötü duruma çok sevindim" anlamında söylenir. *ör. Büyük sözü tutmayan böyle olur, oh olsun!*
oha *ünl.* (- . ; .' -) **1** kağnıya, arabaya ya da çifte koşulmuş manda, öküz gibi hayvanları durdurmak için söylenen bir seslenme sözü. **2** *ka.* biçimsiz, yakışıksız, kaba bir davranışta bulunan kimseye söylenir.
ohlama *a.* ohlamak eylemi.
ohlamak *(nsz)* ➻ **hohlamak.**
oho *ünl.* "neler neler, pek çok" vb. anlamında söylenir. *ör.Oho, ben her şeyi bilirim.*
oje *a. Fr.* kadınların tırnak boyamakta kullandıkları cila.
ojeli *s. Fr. T.* oje sürülmüş olan.
ojit, -ti *a. Fr. yerb.* feldispatla birlikte bazaltların temelini oluşturan ve yanardağ kütlelerinde bulunan, piroksen cinsinden mineral madde.
ok, -ku *a.***1** yay ile hedefe atılan, bir ucunda sivri bir demir, öteki ucunda küçük bir kertik bulunan, ince ve kısa tahta çubuk. **2** yön göstermek için belli yerlere konulabilen ve oka benzeyen im. **3** kimi araçlarda ya da aygıtlarda bu adı taşıyan düz ve uzunca bölüm. *ör. Arabanın oku kırılmış.* **4** *mat.* bir dairede bir kirişin ortasından bu kirişi gören yayın ortasına indirilen doğru parçası. **ok gibi fırlamak** (yerinden) birden doğrulup hızla ileri atılmak. **ok meydanı** *tar.* Osmanlı döneminde okçuların ok atma alıştırmaları, çalışmaları yaptıkları alan. **ok meydanında buhurdan yakmak 1)** geniş bir yeri yetersiz bir araçla ısıtmaya çalışmak. **2)** çok önemli bir iş için yetersiz olanaklardan yararlanmaya çalışmak. **ok yaydan çıkmak** geri dönüşü olmayan bir davranışta bulunmak ya da bir iş yapmak. **oka tutmak** üst üste ok yağdırmak. **okunu atmış, yayını asmış** "görevlerini yapıp bitirmiş, artık bir iş yapmıyor" anlamında söylenir.
okaliptüs *a. Fr.* (. . .' .) *bitb.* mersingillerden, anayurdu Avustralya olan, Akdeniz çevresinde ve Türkiye'nin güneyinde çok yetişen, çok çabuk büyüyen, toprağın suyunu bol bol em-

diği için bataklıkların kurutulmasında yararlanılan, birçok türü bulunan, boyu yüz metreyi aşabilen, kerest esi ve odunu işe yarayan, uçucu yağından, reçinesinden vb. hekimlikte yararlanılan bir ağaç.

okapi *a. (Afrika yerlilerinin dilinden) hayb.* geviştegirenlerden, soyu tükenmekte olduğu için Kongo'da bataklık ormanlarda koruma altında yaşayan, yaklaşık 1,30 metre boyunda, tıknaz gövdeli, zürafa gibi uzun başlı, uzun dilli, ince ve parlak kıllarla kaplı postu kızıl kestanerenginde, bacakları beyaz çizgili bir hayvan.

okçu *a.* **1** *esk.* ok yapan kimse, ok ustası ya da ok satan kimse. **2** *sp.* okçuluk sporu yapan sporcu. **3** *tar.* ok atmakta usta olan, yay ve okla silahlanmış asker.

okçuluk *a.* **1** *esk.* ok yapma ya da satma işi. **2** *sp.* ok ve yay kullanarak, ok atarak yapılan spor.

okey *a.* domino taşları gibi taşlarla oynanan, konkene benzer bir oyun.

okka *a. Ar. esk.* eskiden kullanılan, bin iki yüz seksen üç gramlık bir ağırlık ölçüsü birimi. **okka çekmek** görünüşünden, oylumundan beklenmeyecek denli ağır gelmek. **okka dört yüz dirhem** konuşulan bir gerçeğin tartışma götürmeyecek denli açık, kesin olduğunu belirtmek için kullanılır. **okka her yerde dört yüz dirhem** koşulların değişmesiyle sonucun değişmeyeceği açık, kesin olan kimi durumlar için söylenir. **okkanın altına gitmek** haksız yere bir zarar görmek.

okkalama *a. Ar. T.* okkalamak eylemi.

okkalamak *(-i) Ar. T.* **1** bir şeyin ağırlığını yaklaşık olarak anlayabilmek için el ile yoklamak. **2** *mec.* bir kimseyi gereğinden çok övmek, pohpohlamak.

okkalı *s. Ar. T.* **1** ağır çeken, kilo yönünden fazla olan. **2** kocaman, büyük. **3** çok ağır, ağır. *ör. Okkalı küfürleri nerden öğrendin?* **4** *ha.* değerli, düzgün, iyi. **okkalı kahve** büyük fincanda sunulan kahvesi bol kahve.

okkalık *s.* herhangi bir okka ağırlığında olan.

oklama *a.* oklamak eylemi.

oklamak *(nsz)* **1** ok gibi fırlamak. **2** *(-i)* ok ile vurmak.

oklanma *a.* oklanmak eylemi.

oklanmak *(nsz)* ok ile vurulmak.

oklava *a.* hamur açmaya yarayan, silindir biçiminde ve uzunca değnek. **oklava** (ya da **baston**) **yutmuş gibi** dimdik duranlar ya da yürüyenler için söylenir.

okluk *a.* **1** *esk.* içine ok konulan ve sırtta taşınan, meşinden yapılmış torba biçiminde kılıf. *eş.* **sadak.** **2** *ha.* kağnı oku yapmaya yarayan, doğru ve uzun ağaç. **3** *ha.* bataklıklarda ya da akarsu kıyılarında yetişen bir çeşit saz, kamış.

oklukirpi *b. a. hayb.* kemirgenlerden, köklerle ve meyvelerle beslenen, geceleri tek başına dolaşan, kirpiye benzeyen, üzerinde uzun dikenler bulunan memeli hayvan.

okra *a. ha.* zayıf düşmüş hayvanların derilerinin altında yaşayan ve hastalanmalarına yol açan bir tür kurtçuk.

okrama *a. ha.* okramak eylemi.

okramak *(nsz) ha.* **1** bir şeye karşı çok istek duymak, bir şeyi gönülden sevmek, istemek. **2** (yem isteyen at) yem ya da su gördüğü zaman kişnemek. **3** (koyun, keçi vb. için) yem ya da su gördüğü zaman melemek, bağırmak.

okruk *a. tar.* insan boğmakta kullanılan yağlı ip.

oksalat, -tı *a. Fr. kim.* billurları sidikte bulunabilen ve sidikyollarında taş oluşumuna yol açan kalsiyum oksalatın kısa adı.

oksalik *s. Fr. kim.* kuzukulağında ve benzeri birçok bitkide bulunan, özellikle arıtma maddesi olarak yararlanılan, zehirli asit anlamına gelen ***oksalik asit*** teriminde geçer. *eş.* **kuzukulağı asidi.**

oksijen *a. Fr. kim.* simgesi O, atom sayısı 8, atom ağırlığı yaklaşık 16, yoğunluğu 1,105 olan, havada beşte bir oranında bulunan, rengi, kokusu, tadı olmayan, hidrojenle birleşerek suyu oluşturan bir gaz. **oksijen çadırı** soluk almakta güçlük çeken hastaların rahat solumalarına yardım eden aygıt.

oksijenleme *a. Fr. T. kim.* oksijenlemek eylemi.

oksijenlemek *(-i) Fr. T.* **1** *kim.* bir maddenin bileşimine oksijen katmak. **2** sulandırılmış oksijenli suyla saçların rengini sarartmak.

oksijenli *s. Fr. T.* **1** bileşiminde oksijen bulunan. **2** (saç için) oksijenli suyla sarartılmış. **oksijenli su** formülü H_2O_2 olan hidrojen peroksitin sulu çözeltisi.

oksilit, -ti *a. Fr. kim.* bileşiminde nikel ve bakır tozları bulunan, suyla birleştiğinde oksijen açığa çıkaran, sodyum ve potasyum peroksit.

oksit *a. Fr. kim.* oksijenin bir kökle ya da bir elementle bileşiminden oluşan madde.

oksitleme *a. Fr. T. kim.* oksitlemek eylemi.

oksitlemek *(-i) Fr. T. kim.* oksit durumuna getirmek, oksijenle birleştirmek.

oksitlenebilir *s. Fr. T. kim.* oksitlenmeye elverişli olan. *ör. Demir oksitlenebilir.*

oksitlenebilme *a. Fr. T.* oksitlenebilmek eylemi.

oksitlenebilmek *(nsz) Fr. T.* oksitlenmesi olanak içinde olmak ya da oksitlenme olasılığı bulunmak.

oksitleniş *a. Fr. T.* oksitlenmek eylemi ya da biçimi.

oksitlenme *a. Fr. T. kim.* oksitlenmek eylemi.

oksitlenmek *(nsz) Fr. T. kim.* oksijenle birleşerek oksit durumuna girmek.

oksitleşebilme *a. Fr. T.* oksitleşebilmek eylemi.

oksitleşebilmek *(nsz) Fr. T.* oksitleşmesi olanaklı olmak ya da oksitleşme olasılığı bulunmak.

oksitleşme *a. Fr. T. kim.* (bir element ya da bileşik için) okside dönüşme.

oksitleşmek *(nsz) Fr. T. kim.* (bir element ya da bileşik) okside dönüşmek.
oksiyür *a. Fr. hayb.* ➻ **sivrikuyruk**.
oksu *s. bitb.* biçimi oka benzeyen (yaprak).
okşama *a.* okşamak eylemi.
okşamak *(-i)* **1** elini, sevgi ya da sevecenlik belirtisi olarak, bir şeyin üzerinden yavaş yavaş gezdirmek ya da ona hafifçe vurmak. **2** *mec.* hafifçe dövmek. *ör. Oğlanı, biraz okşayınca yola geldi.* **3** andırmak, benzemek. *ör. Badanada birbirini okşayan renkler daha iyi oluyor.* **4** *mec.* gönül almak, övmek, bir kimseyi hoşnut etmek. **okşaya okşaya** *ik. be.* okşayarak.
okşamalık *s.* (söz, davranış) gönül okşayıcı özelliği olan.
okşanabilme *a.* okşanabilmek eylemi.
okşanabilmek *(nsz)* okşanması olanak içinde olmak ya da okşanma olasılığı bulunmak.
okşanma *a.* okşanmak eylemi.
okşanmak *(nsz)* okşamak eylemine konu olmak.
okşantı *a.* okşama.
okşatma *a.* okşatmak eylemi.
okşatmak *(-i, -e)* okşamak eylemini yaptırmak.
okşayabilme *a.* okşayabilmek eylemi.
okşayabilmek *(-i)* okşamak elinde olmak, okşama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
okşayıcı *s.* (davranış, söz) gönül alan, hoşa giden.
okşayış *a.* okşamak eylemi ya da biçimi.
okşayıverme *a.* okşayıvermek eylemi.
okşayıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak ya da kısa süreli olarak okşamak. *ör. Esinti saçlarımı okşayı okşayıveriyordu.*
oktan *a. Fr.* petrolde bulunan, renksiz, sıvı durumunda hidrokarbon.
oktant, -tı *a. Fr. gökb.* yıldızların yüksekliğini ve açı uzaklığını gözlemlemeye yarayan aygıt.
oktav *a. Fr.* **1** *müz.* sekiz sesten oluşan ses dizisi, bir *do* sesiyle ondan sonraki *do* sesi arasındaki uzaklık. **2** *fiz.* birinin frekansı ötekinin iki katı olan iki titreşimin aralığı.
oktruva *a. Fr.* (.' . .) *esk.* eskiden kente giren şeylerden ve kimselerden kentin girişinde alınan vergi ya da ayakbastı parası.
okul *a.* **1** okuyup yazma öğretiminden başlayarak en yüksek düzeyde bilim ve sanat bilgisi vermeye değin çeşitli derecede toplu öğretimin yapıldığı, verildiği yer. **2** bir okuldaki öğrencilerle öğretmenlerin ve öteki görevlilerin tümü. *ör. Okul bugün erken dağılmış.* **3** anlayışları, görüşleri birbirine benzeyen, bir öğretiye bağlanan sanatçıların ya da bilimcilerin, felsefecilerin vb. oluşturdukları akım. *eş.* **ekol**. **okul çocuğu** öğrenci. **okul kaçağı** derslere girmeyip okul dışında vakit geçiren (öğrenci). **okul taşıtı** öğrencileri okula götürüp getiren taşıt. **okulu asmak** (ya da **kırmak**) *arg.* (öğrenci) evden okula gitmek üzere çıkıp başka yere gitmek, o gün okula hiç uğramamak.
okuldaş *a.* okul arkadaşı.
okuldaşlık *a.* okuldaş olma durumu.
okullaşabilme *a.* okullaşabilmek eylemi.
okullaşabilmek *(nsz)* okullaşması olanaklı olmak ya da okullaşma olasılığı bulunmak. *ör. Bütçeden eğitime yeterli para ayrılırsa ülke gereğince okullaşabilir.*
okullaşma *a.* okullaşmak eylemi. **okullaşma oranı** *eğit.* bir ülkede okul çağındaki çocuk sayısıyla okula giden çocuk sayısının birbirine göre durumunu gösteren oran.
okullaşmak *(nsz)* **1** (ülke için) yeterli sayıda okulu olmak. *ör. Ülkemiz okullaştıkça, okulsuz köy kalmayacaktır.* **2** okul[4] durumuna gelmek. *ör. Bu akım okullaşmak yolundaydı.*
okullu *s.* ve *a.* **1** öğrenci. **2** bir mesleğin okulunda yetişmiş olan.
okulöncesi, -ni *b. a. eğit.* **1** çocuğun okul çağına girmesinden önceki çağı. **2** *s.* bu çağa özgü olan, bu çağ ile ilgili. **okulöncesi eğitim** *eğit.* **1)** çocukların, doğuşlarından başlayarak zorunlu eğitim yaşına gelinceye değin bedensel, duygusal ve toplumsal gelişmeleri için ailelerce ve ilgili kurumlarca verilen eğitim. **2)** okulöncesi çocuklarına yuva, anaokulu ve anasınıfında verilen eğitim.
okulsonrası, -nı *b. a. eğit.* **1** okul çağından sonraki çağ. **2** *s.* bu çağa özgü olan, bu çağ ile ilgili.
okuma *a.* okumak eylemi. **okuma kitabı** ilkokulların birinci sınıfında abeceden sonra okutulan, öğrencilerin okuma ve dil becerilerini geliştirmek, onlara okuma alışkanlığını kazandırmak ereğiyle hazırlanmış ders kitabı. **okuma yazma** okuyup yazma bilgi ve becerisi. **okuma yitimi** *hek.* görmede hiçbir bozukluk olmadığı halde okuma yetisinin yok olması.
okumak *(-i)* **1** yazıya geçirilmiş bir metni, harfleri tanıyarak ve sessizce, gözle çözümleyerek anlamak ya da aynı zamanda seslere çevirmek. **2** yazılı bir metnin içeriğini, iletmek istediği şeyleri öğrenmek. *ör. Kitap okumak insanı geliştirir.* **3** (-) öğrenim görmek. *ör. Fakültede birkaç yıl okumak doktor olmaya yeter mi?* **4** (şiir, şarkı, türkü vb. için) sesli olarak ya da ezgiyle söylemek. *ör. Şiir okumak, şarkı okumaya benzemez.* **5** bir şeyin anlamını çözmek. *ör. Şifreyi okuyacak kimse yoktu.* **6** kimi belirtilere bakarak bir anlamı, gizli bir duyguyu anlamak, kavramak. *ör. Düşüncesini yüzünden okumak olanağı yoktu.* **7** hastalığı iyileştireceğini öne sürerek dua okuyup üflemek, üfürükçülük etmek. *ör. Hasan Hoca okursa bir şeyciği kalmazmış* **8** *ha.* bir yere, özellikle düğüne çağırmak. **9** *arg.* uzun uzun sövmek. **10** *arg.* anlatmak, söylemek, itiraf etmek. *ör. Karakolda okumuş, mahkemede inkâr etmiş.* **11** (bir metni, bir sözü vb.) yorumlamak, anlamak. *ör. Onun bu şiirindeki anlamı nasıl okumak gerektiğini bilmiyorum.* **11** yormak, yorumlamak, değerlendirmek, anlamak. *ör. Bu davranışı nasıl okumak gerektiğini bilmiyorum.* **okuya oku-**

ya *ik. be.* **1)** çok okuyarak. *ör. Okuya okuya gözlerinden oldu.* **2)** okumak eylemini yaparak. *ör. Çocuk yolda kitabını okuya okuya gidiyordu.* **okuya yaza** *ik. be.* okuyup yazarak. *ör. Kışı evde okuya yaza geçirmekteyim.* **okuyup üflemek** dinsel inanış uyarınca, bir duayı okuyup üfleyerek ruhlara göndermek.

okume *a. Lat. bitb.* Afrika'da, özellikle Gabon'da yetişen, boyu 30, çapı 2 metreyi bulabilen ve on beş yaşından sonra ancak destekle ayakta durabilen, öz odunu mor, dış odunu pembe, kerestesi parlak, yumuşak ve hafif, kontrplak yapımında kullanılan bir ağaç.

okumuş *s.* öğrenim görmüş ya da okuyarak bilgisini genişletmiş (kimse). **okumuş olmak** öğrenimi bulunmak, öğrenim görmek. *ör. Kimi zaman okumuş olmak da yetersiz kalıyor.*

okumuşluk *a.* okumuş olma durumu.

okunabilir *s.* **1** (el yazısı için) kolay okunan, okunaklı. **2** (kitap, yazı vb. için) ilgiyle okunabilen. *ör. Yazarın okunabilir bir öyküsü bile olmamıştır.*

okunabilirlik *a.* .**1** (el yazısı için) okunaklılık. **2** *yaz.*(kitap, yazı vb. için) ilgiyle okunabilme özelliği, okuma çekiciliği olma durumu, ilgi çekicilik, akıcılık. *ör. Yazar, yazısının okunabilirliğini sağlamak için alıntılara başvurmuş.*

okunabilme *a.* okunabilmek eylemi.

okunabilmek *(nsz)* okunması olanak içinde olmak ya da okunma olasılığı bulunmak. *ör. El yazım iyi değil ama yine de okunabilir.*

okunaklı *s.* (el yazısı için) belli ve düzgün harflerle yazılmış, kolay okunabilen.

okunaklılık *a.* okunaklı olma durumu.

okunaksız *s.* (el yazısı için) harfleri düzgün olmayan, güçlükle okunabilen.

okunaksızlık *a.* okunaksız olma durumu.

okunuş *a.* okunmak eylemi ya da biçimi.

okunma *a.* okunmak eylemi.

okunmak *(nsz)* **1** okumak eylemine konu olmak. *ör. Okunan şiirlerin hepsi de mi kötüydü?* **2** okunulmak. *ör. Loş ışıkta okunur mu?* **3** *ha.* bir yere, özellikle düğüne çağırılmak. *ör. Ahmet Ağa okunacak adam değil mi?* **4** *ha.* kendini üfürükçüye okutmak. *ör. Hocalara okundu ama fayda etmedi.*

okuntu *a. ha.* geleneğe göre, bir yere, özellikle bir düğüne çağırmak ereğiyle, birine armağan olarak gönderilen fincan, bardak gibi küçük bir nesne.

okunulma *a.* okunulmak eylemi. *ör. Yazının böyle okunulması anlamını bozar mı?*

okunulmak *(nsz)* okunmak eylemi yapılmak. *ör. Mum ışığında bir şey okunulur mu?*

okunur *s.* ➤ **okunabilir**.

okunurluk *a.* ➤ **okunabilirlik**.

okunuş *a.* okunmak eylemi ya da biçimi.

okur *a.* sürekli olarak gazete, dergi, kitap okuyan, okuma alışkanlığı olan kimse.

okurluk *a.* **1** okur olma durumu. **2** okumayı biliyor olma durumu. *ör. Biraz okurluğumuz vardır.*

okuryazar *b. s.* okuma yazma öğrenmiş, okuması yazması olan (kimse).

okuryazarlaşma *a.* okuryazarlaşmak eylemi.

okuryazarlaşmak *(nsz)* okuryazar olmak. *ör. Halkımız yeni Türk harfleriyle kısa zamanda okuryazarlaşmıştı.*

okuryazarlık *b. a.* okuryazar olma durumu.

okus pokus *ik.* **1** gözbağcıların gösterilerini yaparken kullandıkları anlamsız söz. **2** *arg.* dalavere, düzen, dolap, hile. **okus pokusçu** *arg.* dalavereci, düzenci, gözbağcı, hileci. **okus pokusçuluk** okus pokusçu olma durumu.

okutabilme *a.* okutabilmek eylemi.

okutabilmek *(-i ; -i, -e)* okutmak elinde olmak, okutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

okutma *a.* okutmak eylemi.

okutmak *(-i ; -i, -e)* **1** öğrenim görmesini sağlamak. *ör. Oğlunu okutmak için varını yoğunu verdi.* **2** okumak eylemini yaptırmak. *ör. Mektubu okutacak adam bulamamış.* **3** bir konu üzerinde yetiştirmek, ders vermek. *ör. Arkadaşım ortaokulda öğretmen, Türkçe okutuyor.* **4** *arg.* satarak elinden çıkarmak. **5** *arg.* bir kimseyi, yankesicilik, kumar, dolandırıcılık gibi işlerde yetiştirmek.

okutman *a.* üniversitede uygulama çalışmaları, dil öğretimi vb. ile görevlendirilmiş uzman.

okutmanlık *a.* okutmanın işi, görevi.

okutturma *a.* okutturmak eylemi.

okutturmak *(-i, -e)* okumasını ya da okunmasını sağlamak.

okutulabilme *a.* okutulabilmek eylemi.

okutulabilmek *(nsz)* okutulması olanaklı olmak ya da okutulma olasılığı bulunmak.

okutulma *a.* okutulmak eylemi.

okutulmak *(nsz)* okutmak eylemine konu olmak.

okutuş *a.* okutmak eylemi ya da biçimi.

okuyabilme *a.* okuyabilmek eylemi.

okuyabilmek *(-i)* okumak elinde olmak, okuma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

okuyucu *a.* **1** ➤ **okur**. **2** şarkı, türkü söyleyen sanatçı, şarkıcı, türkücü. **3** *ha.* okuntu götüren, düğüne çağrı yapan kimse.

okuyuş *a.* okumak eylemi ya da biçimi.

okuyuverme *a.* okuyuvermek eylemi.

okuyuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede okumak.

oküler *a. Fr. fiz.* optik aygıtlarında objektiften[2] aldığı ışınları göze veren mercek dizgesi.

okyanus *a. Yun. coğr.* anakaraları birbirinden ayıran büyük deniz. *eş.* **anadeniz**. **okyanus mavisi** ➤ **deniz mavisi**.

okyılanı, -nı *b. a. hayb.* boyu iki metreyi bulabilen, başı pullu, çok zehirli, tehlikeli bir yılan.

ol *s. esk.* eski metinlerde "o" gösterme sıfatı.

olabildiğince *be.* ve *s.* ne kadar olabilirse o kadar. *ör. Parayı olabildiğince az harcayalım.*

olabilir *s.* olmamasından olması daha güçlü olan, olmasını önleyecek güçlü bir engeli bulunmayan.

olabilirlik *a.* olabilir olma durumu, niteliği.

olabilme *a.* olabilmek eylemi.
olabilmek *(nsz)* olma, gerçekleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
olacak *s.* **1** olması, yapılması uygun olan. *ör. Olacak bir iş olsa yaparız.* **2** kendinden beklenilen davranışı göstermeyen. *ör. Arkadaşın olacak o adamı hiç gözüm tutmadı.* **3** *a.* gerçekleşme, olma olasılığı bulunan şey. *ör. İşin olurunu söyle, olacağa bakalım biz.* **4** *a.* olmasının, gerçekleşmesinin önüne geçilemez durum. *ör. Ne yapalım, olacağa ne denir?* **olacak gibi değil** gerçekleşmesi çok zor, olacağa benzemiyor, olamaz, olmuyor.
oladurma *a.* oladurmak eylemi.
oladurmak *(nsz)* **1** olmaya başlayıp sürmekte olmak. *ör. O iş oladursun, biz yine de ardını bırakmayalım.* **2** öteden beri olmak. *ör. Bu oladuran bir durum sayılmaz.*
olagelen *s.* olagelmekte olan, sık sık olan, alışılmış, olağan. *ör. Bu, olagelen durumlardan biriydi.*
olagelme *a.* olagelmek eylemi.
olagelmek *(nsz)* öteden beri sürüp gelmek, hep belli bir biçimde olmak.
olağan *s.* **1** her zaman olan, oluşuna alışılan, doğal. *ör. Ülkede rüşvet olağan bir iş sayılır oldu.* **2** şaşılacak bir yönü bulunmayan, alışılmış olan. *ör. Bu durum olağan mıdır sence?* **3** her zaman yapılan. *ör. Bu, partinin olağan toplantılarından biriydi.*
olağandışı, -nı *b. s.* olağanüstünün de üstünde olan, olağanın dışında kalan, olağan olmayan.
olağandışılaşabilme *a.* olağandışılaşabilmek eylemi.
olağandışılaşabilmek *(nsz)* olağandışılaşması olanak içinde olmak ya da olağandışılaşma olasılığı bulunmak.
olağandışılaşma *a.* olağandışılaşmak eylemi.
olağandışılaşmak *(nsz)* olağandışı bir duruma gelmek.
olağandışılık *b. a.* olağandışı olma durumu.
olağanlaşabilme *a.* olağanlaşabilmek eylemi.
olağanlaşabilmek *(nsz)* olağanlaşması olanaklı olmak ya da olağanlaşma olasılığı bulunmak. *ör. Bu tür durumlar görüle görüle zamanla olağanlaşabilir.*
olağanlaşma *a.* olağanlaşmak eylemi.
olağanlaşmak *(nsz)* alışılmış, olağan, doğal duruma gelmek.
olağanlaştırabilme *a.* olağanlaştırabilmek eylemi.
olağanlaştırabilmek *(-i)* olağanlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
olağanlaştırılma *a.* olağanlaştırılmak eylemi.
olağanlaştırılmak *(nsz)* olağan duruma getirilmek.
olağanlaştırma *a.* olağanlaştırmak eylemi.
olağanlaştırmak *(-i)* olağan duruma getirmek, olağanlık kazandırmak.
olağanlık *a.* **1** olağan olma durumu. **2** doğallık.
olağanüstü, -nü *b. s.* **1** her zamankinden, benzerinden farklı ve onun ötesinde, üstünde olan. **2** alışılmışın üstünde, duyulmadık, görülmedik olan. **3** önceden tasarlanmamış olan, olağan zamanın dışında yapılan. *ör. Partide olağanüstü toplantı isteniyor.* **4** büyük bir hayranlığa yol açan, çok güzel. **5** alışılmıştan çok, pek çok. *ör. Bu işe olağanüstü para harcadılar.* **olağanüstü hal** *huk.* **1)** önceden görülmesi olanağı bulunmayan ve borçlunun yol açmadığı, borcun ödenmesini engelleyen durum. **2)** olağan olmayan durum.
olağanüstüleşebilme *a.* olağanüstüleşebilmek eylemi.
olağanüstüleşebilmek *(nsz)* olağanüstüleşmesi olanaklı olmak ya da olağanüstüleşme olasılığı bulunmak.
olağanüstüleşme *a.* olağanüstüleşmek eylemi.
olağanüstüleşmek *(nsz)* olağanüstü bir durum almak. *ör. Olaylar olağanüstüleşince, önlemler yetmez oldu.*
olağanüstülük *b. a.* olağanüstü olma durumu.
ola ki *be.* ➻ **olmak**..
olamaz *s.* (. . ' .) olmasına olanak bulunmayan.
olanak *a.* **1** olmasını önleyecek herhangi bir engeli bulunmama durumu, olabilirlik. *ör. Bu teknik olarak olanak içindedir.* **2** yararlanılan ya da yararlanılabilecek olan uygun koşul. *ör. Ona olanak bulamadık.* **3** *fels.* belli koşullar altında gerçek olabilecek olan ya da belli varsayımlara göre gerçekleşebileceği düşünülen şey. **4** *topb.* olayların ve nesnelerin içindeki nesnel gelişme eğilimi. **olanağı kaçırmak** elverişli durumdan yararlanamamak. **olanak aramak** uygun durum kollamak, uygun zaman ve durum bulmaya çalışmak. **olanak bulmak** uygun, elverişli zaman ve ortam bulmak, fırsat bulmak. **olanak kollamak** yapmak istediği iş için elverişli zaman ve durum beklemek. **olanak sağlamak** bir işin gerçekleşmesine elverişli ortamı, koşulları hazırlamak. **olanak vermek** olanak sağlamak.
olanaklı *s.* gerçekleşme olasılığı bulunan, olabilir olan.
olanaklılık *a.* olanaklı olma durumu, olabilirlik.
olanaksız *s.* gerçekleşme, olma olasılığı bulunmayan.
olanaksızlaşabilme *a.* olanaksızlaşabilmek eylemi.
olanaksızlaşabilmek *(nsz)* olanaksızlaşması olanak içinde olmak ya da olanaksızlaşma olasılığı bulunmak.
olanaksızlaşma *a.* olanaksızlaşmak eylemi.
olanaksızlaşmak *(nsz)* olabilirlik yolları ortadan kalkmak, olanaksız duruma gelmek, gerçekleşme olasılığı kalmamak.
olanaksızlaştırabilme *a.* olanaksızlaştırabilmek eylemi.
olanaksızlaştırabilmek *(-i)* olmasını, gerçekleşmesini olanaksız kılmak elde olmak ya da olanaksızlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
olanaksızlaştırılabilme *a.* olanaksızlaştırılabilmek eylemi.

olanaksızlaştırılabilmek *(nsz)* olanaksızlaştırılması olanak içinde olmak ya da olanaksızlaştırılma olasılığı bulunmak.
olanaksızlaştırılma *a.* olanaksızlaştırılmak eylemi.
olanaksızlaştırılmak *(nsz)* gerçekleşme, olabilirlik yolları ortadan kaldırılmak.
olanaksızlaştırma *a.* olanaksızlaştırmak eylemi.
olanaksızlaştırmak *(-i)* gerçekleşme, olabilirlik yollarını ortadan kaldırmak.
olanaksızlık *a.* olanaksız olma durumu.
olanca *s.* (. .' .) elde bulunanın hepsi, bütün, tüm. *ör. Olanca gücüyle koştu.*
olası *s.*görünüşe bakılırsa olacağı sanılan, olması olanak içinde bulunan.
olasıcı *a.* ve *s. fels.* olasıcılık yandaşı (kimse, düşünce).
olasıcılık *a. fels.* bilgide kesin bir doğruluk olamayacağını, bilginin ancak olasılık değeri bulunduğunu, bilgide ancak olasılığı baskın görünen sanılar bulunabileceğini öne süren kuşkucu öğreti.
olasılı *s.***1** olasılığa dayanan, belkili. **2** *fels.* belkili.
olasılık *a.* **1** bir şeyin olabileceği inancını veren görünüş, olabilme durumu. **2** *fels.* o zamana değin yapılan deneylerle bir olayın ortaya çıkmasının beklenilmesi ama yine de tam bir kesinliği bulunmaması durumu. **3** *fels.* ortaya çıkması zorunlu olmayan bir olayın ortaya çıkma olanağının en yüksek derecesi. **4** *mat.* ve *mant.* bir olayın olabilirlik derecesinin kesirle gösterilmiş biçimi. *ör. Tavla zarında bir atışta beşi tutturmada 1/6 olasılık vardır.* **5** *mat.* bir olayın olabilirlik derecesinin 0 ile 1 arasındaki bir gerçek sayıyla gösterilmiş biçimi. **olasılık yasası** *mat.* rastlantı olaylarında, sayılar büyüdükçe rastlantı olasılığının artacağını ortaya koyan yasa. **olasılıklar hesabı** *mat.* olasılıkları konu edinen matematik dalı.
olasıya *be.* (.' . . .) **1** oluncaya değin, gerçekleşene değin. *ör. O iş olasıya biz dönmüş oluruz.* **2** olabileceği kadar, olabileceğince.
olay *a.* **1** bir olgu olarak yer alan ve geçen şey. **2** ilgiyi çeken ve çekebilecek olan her türlü eylem. **3** tarihte yer alan önemli olgu. **4** *yaz.* öykü, roman, oyun, masal gibi yazınsal ürünlerde konuyu geliştiren olguların tümü. **olay çıkarmak** hoş olmayan bir durum yaratmak. **olay örgüsü** *yaz.* konuyu oluşturan olaylar dizisinin birbiriyle bağıntısından oluşan bütün. **olay öyküsü** *yaz.* olaya ağırlık veren, merakı kamçılayan öykü türü. **olaylar dizisi** *yaz.* **1)** bir tiyatro oyununda ya da filmde yer alan olguların tümü. **2)** roman, öykü, masal gibi yazınsal ürünlerde başı ve sonu belirlenmiş zincirleme bir gelişimi içine alan, olguların olasılık ve zorunluluk ölçüleri içinde geliştiği bütün. **olay yapmak** (bir şeyi) olay durumuna getirmek, sorunlaştırmak.
olayazma *a.* olayazmak eylemi.
olayazmak *(nsz)* olmaya çok az kalmak, az kalsın olmak. *ör. O gün kör olayazmıştım.*
olaybilim *b. a.*, **görüngübilim**.
olaycı *a.*ve *s.*, **görüngücü**.
olaycılık *a.* ➔ **görüngücülük**.
olaylaştırma *a.* olaylaştırmak eylemi.
olaylaştırmak *(-i)* olay durumuna getirmek, sorunlaştırmak.
olaylı *s.*(durum, zaman, toplantı vb. için) içinde bir olay yer almış olan.
olaysız *s.*(durum, zaman, toplantı vb. için) içinde bir olay yer almamış olan.
olaysızlık *a.*içinde hiçbir olay geçmeme durumu.
olçum *a. ha.* **1** kendini usta, becerikli gösteren kimse. **2** hekimlik taslayan kimse. **3** eli işe yatkın, becerikli kimse.
oldu *be. tkz.* başüstüne, peki, evet, tamam, hayhay, elbette.
oldubitti *b. a.* bir işi, başkasına düşünme, karışma vb. olanağı vermeksizin, acleye ve karışıklığa getirip sonuca bağlama. *eş.* **olupbitti**. **oldubittiye** (ya da **olupbittiye**) **gelmek** (bir işi) geri dönülmesi güç ya da olanaksız bir duruma sokularak, istenmeyen bir biçimde sonuçlanmak. **oldubittiye** (ya da **olupbittiye**) **getirilmek** (bir iş) geri dönülmesi güç ya da olanaksız bir duruma sokulmak, istenmeyen bir biçimde sonuçlandırılmak. **oldubittiye** (ya da **olupbittiye**) **getirmek** bir işi, geri dönülmesi güç ya da olanaksız bir duruma sokarak, kendi istediği biçimde sonuçlandırmak.
oldukça *be.* (. .' .) bir hayli, yetecek ölçüde, epey.
oldurabilme *a.* oldurabilmek eylemi.
oldurabilmek *(-i)* oldurmak elinde olmak, oldurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
oldurgan *s. dilb.* geçişli değilken bir ek ile geçişli duruma gelen (eylem). *ör. Yatırmak, kaçırmak, bitirmek, üşütmek, daldırmak oldurgan eylemlerdir.*
oldurma *a.* oldurmak eylemi.
oldurmak *(-i)* **1** olmak eylemini yaptırmak, olmasını sağlamak. **2** olgunlaştırmak.
olduruverme *a.* olduruvermek eylemi.
olduruvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede oldurmak. *ör. Güneş, havaların güzel gitmesi meyveleri olduruverdi.*
ole *ünl. İsp.* İspanyolcada "yaşa!" anlamında yüreklendirme sözü olarak kullanılır.
olefin *a. Fr. kim.* yapısına başka bir öğe ya da kök sokulabilen, karbonlu hidrojenlerin ortak adı.
oleik *a. Fr. kim.* yağlarda gliserinle birlikte bulunan, tadı, kokusu ve rengi olmayan, 4 santigrat derecede billur durumunda katılaşan sıvı bir madde olan ***oleik asit*** teriminde geçer.
olein *a. Fr. kim.* sıvı yağlarda ve margarinlerde bulunan oleik asidin bir esteri.
olgu *a.* **1** birtakım olayların dayandığı neden ya da bu nedenlerin yol açtığı sonuç. **2** varlı-

ğı deneyle kanıtlanmış şey. *ör. Yürümek bir olgudur.* **3** *fels.* düşünülmüş olanın karşıtı olarak olmuş, gerçekleşmiş olan, gerçek şey. **4** *yaz.* yazınsal yapıtlarda olayı geliştiren davranış, iş, devinim. **5** *sin.* ve *tiy.* ➻ **olaylar dizisi**.

olgucu *s.* ve *a. fels.* olguculukla ilgili ya da olguculuk yandaşı olan (düşünce, kimse).

olguculuk *a.* **1** *fels.* Fransız düşünürü Auguste Comte'ça sistemleştirilmiş olan, gerçeğe ancak olgulara, deney ve gözleme dayanılarak, pozitif bilimlerin yardımıyla ulaşılabileceğini öne süren öğreti. **2** *yaz.* bu öğretinin, sonunda gerçekçilik akımını doğuran, yazın alanında uygulanmış biçimi.

olgun *s.* **1** (meyveler için) yenebilecek duruma gelmiş, olgunlaşmış. **2** (insanlar için) bilgisi, görgüsü ve hoşgörüsü gelişmiş, olayları geniş bir açıdan değerlendirebilen. **olgun odun** ağaç gövdesinin öz odunla dış odun arasında oluşan, ağaç işleri gereci olarak en üstün niteliği taşıyan bölümü.

olgunca *be.***1** olguna yaraşır bir biçimde. *ör. Olay karşısında olgunca davrandı.***2** *s.* biraz olgunlaşmış olan. *ör. Ağaçtan olgunca birkaç armut toplayıp çocuğa verdi.*

olgunlaşabilme *a.* olgunlaşabilmek eylemi.

olgunlaşabilmek *(nsz)* olgunlaşması olanaklı olmak ya da olgunlaşma olasılığı bulunmak.

olgunlaşıverme *a.* olgunlaşıvermek eylemi.

olgunlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede olgunlaşmak.

olgunlaşma *a.* **1** olgunlaşmak eylemi. **2** *ruhb.* canlı varlığın, kalıtım ve çevreyle etkileşim yoluyla, birbirini izleyen olgunluk düzeylerine ulaşması.

olgunlaşmak *(nsz)* **1** (meyveler için) olgun duruma gelmek. **2** (insanlar için) bilgisi, görgüsü, hoşgörüsü gelişmek, olayları geniş bir açıdan değerlendirebilecek duruma gelmek. **3** *mec.* (soyut şeyler) artık ele alınacak, çözülebilecek duruma gelmek.

olgunlaştırabilme *a.* olgunlaştırabilmek eylemi.

olgunlaştırabilmek *(-i)* olgunlaştırması olanaklı olmak ya da olgunlaştırma olasılığı bulunmak.

olgunlaştırılabilme *a.* olgunlaştırılabilmek eylemi.

olgunlaştırılabilmek *(nsz)* olgunlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

olgunlaştırılma *a.* olgunlaştırılmak eylemi.

olgunlaştırılmak *(nsz)* olgun duruma getirilmek. *ör. Konu iyice olgunlaştırıldıktan sonra ele alıacakmış.*

olgunlaştırıverme *a.* olgunlaştırıvermek eylemi.

olgunlaştırıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede olgunlaştırmak.

olgunlaştırma *a.* olgunlaştırmak eylemi.

olgunlaştırmak *(-i)* olgun duruma getirmek.

olgunluk *a.* **1** olgun olma durumu. **2** *ruhb.* canlının, herhangi bir özelliğinde ya da tüm özelliklerinde yapı ve işlev açısından yetişkinliğe özgü olan düzeye ulaşması. **olgunluk çağı** (ya da **yaşı**) insan yaşamında, bedensel ve ruhsal yeteneklerin en yetkin duruma ulaştığı dönem. **olgunluk göstermek** olgun birine yakışır bir yolda davranmak. **olgunluk sınavı** *esk. eğit.* eskiden, lise bitirme sınavından sonra kimi derslerden yeniden girilen, yükseköğrenim yapabilmek için gereken sınav.

olgusal *s.* olgu ile ilgili, görünen ve deneyle belirlenebilen. *ör. Olgusal tartışmaları sonuçlandırmak olanaklıdır ama sözel tartışmalar yıllarca sürebilir.*

oligarşi *a. Fr.topb.* siyasal gücün birkaç kişiden oluşan küçük bir grubun elinde bulunduğu yönetim biçimi. *eş.yeni***takımerki**.

oligoklaz *a. Fr. yerb.* billursu kayaçlarda serpme durumunda bulunan, beyazımtırak ya da yeşilimtırak bir feldispat türü.

oligosen *a. Fr. yerb.* üçüncü çağın miyosen ile eosen arasındaki dönemi.

olijist, -ti *a. Fr. yerb.* kayaçlarda rastlanan, kızıl renkli, doğal demir oksit.

olimpik *s. Fr.* olimpiyat ölçülerine göre olan. *ör. Otelin olimpik havuzu dolmuştu.*

olimpiyat, -tı *a. Fr.* bütün spor dallarını içine alan ve her dört yılda bir değişik bir ülkede yapılan uluslararası spor yarışmaları.

olivin *a. Fr. yerb.* sarımtırak yeşil renkli ve cam gibi parıltılı, değerli olanına zebercet adı verilen, magnezyum ve demir silikat.*eş.* **perido, peridot**.

olma *a.* olmak eylemi. *ör. Meyvede olma, olgunlaşma demektir.*

olmadık *s.* (.' . .) **1** o güne değin görülmemiş, hiç duyulmamış, hiç olmamış olan, olağan olmayan. *ör. Böyle giderse başına olmadık işler gelecek.* **2** uygun düşmeyen, yerinde olmayan, gereksiz (davranış ya da söz). *ör. Olmadık günde çıkıp gelmeyin.*

olmak, -ur *(nsz)* **1** varlık durumuna gelmek, oluşmak. *ör. Una su konulunca hamur oldu.* **2** gerçekleşmek ya da yapılmak. *ör. Doğrusu güzel bir toplantı oldu.* **3** bir durumdan başka bir duruma geçmek. *ör. Şarap bozulmuş, sirke olmuştu.***4** yeryüzüne gelmek, doğmak. *ör. Yakında çocuğu olacak diye seviniyordu.* **5** (meyveler, ekinler vb. için) olgunlaşmak, yetişmek. *ör. Kirazlar erken olmuş.* **6** hazır duruma gelmek. *ör. Çay oldu, içebiliriz.* **7** bir şeyi elde etmek, edinmek. *ör. Genç yaşta arabaları olmuştu.* **8** bir görev, makam, san ya da nitelik kazanmak. *ör. Oğlu doktor oldu.* **9** herhangi bir durumda bulunmak. *ör. İnatçı olmak iyi değildir.* **10** yerinde görülmek, uygun düşmek, yakışık almak. *ör. Böyle söylemek olur mu?* **11** ulaşmak, bulunmak. *ör. İki gün içinde Ankara'da olmak zorundaymış.* **12** bir şey birinin mülkiyetine geçmek. *ör. Parasını ödersen araba senin olur.* **13** (zaman bildiren bir adla) gelip çatmak, yaklaşmak. *ör. Saat beş oldu.* **14** (özne olarak zaman bildiren

sözcüklerle) geçmek, tamamlanmak. *ör. Sana bunu söyleyeli iki gün oldu.* **15** yürütmek, sürdürmek. *ör.Onunla ilişkilerimiz her zaman dostça olmuştur.* **16** bir örgütle, bir kuruluşla ilgili bulunmak. *ör. O şimdi sendikalı oldu.* **17** özne bir ad tamlaması olduğu zaman, belirtenin belirtilene sahip olduğu düşüncesini anlatır. *ör. Okulun bahçesi olacak, spor salonu olacak.* **18** ekeylemin geniş zamanı olan *-dir (-dır)* anlamında kullanılır. *ör. Bu çocuk benim kardeşim olur.* **19** *tkz.* (içki, uyuşturu vb. kullanarak) esrimek. *ör. Adam iyice olmuştu.* **20** *(-e)* ölçüsü vb. tam gelmek, uymak. *ör. Anahtar kilide oldu.* **21** *(-e)* ("bir şey" sözcükleriyle birlikte) bir olayla, bir durumla karşılaşmak, başına kötü bir iş gelmek. *ör. Kazada ona bir şey oldu mu?* **22** *(-den)* bir yerde doğmuş ya da oturuyor bulunmak. *ör. Bu köyden olanların çoğu okumuştur.* **23** *(-e)* yol açmak. *ör. Sözlerinin sana zararı olmuştur.* **24** *(-den)* elinden kaçırmak, yitirmek. *ör. Durup dururken işinden olmak mı istiyorsun?* **25** *(-e)* ("ne" sözcüğüyle birlikte) nasıl bir ilginin bulunduğunu ya da hiçbir ilgi olmayacağını belirtmek için kullanılır. *ör. Size ne oluyor da karışıyorsunuz?* **26** bu eylemin tekil üçüncü kişisi olumlu olduğunda kabul, olumsuz olduğunda ret anlatır. *ör. O konu olur ama öteki olmaz.* **27** *(yar)* (hastalık anlatan bir sözcükle) tutulmak, yakalanmak. *ör. Kışın nezle olmaktan kaçamazsın.* **28** *(yar)* bir ad ya da sıfatın belirttiği durumu almak. *ör. Yaşlandıkça çocuk olmak diye buna derler işte.* **29** *(yar)* ortaç eki almış sözcüklerle birlikte başlama, bitirme vb. bildiren eylemleri oluşturur. *ör. Şimdiye yatmış olmak gerekirdi. Babana söyleyecek olursa dayak yersin.* **30** *(nsz) arg.* (cinsel ilişkide) doyuma ulaşmak, orgazma erişmek. **ola** *be. ha.* acaba. *ör. Bizim oğlan nerede ola?* . **ola ki** olabilir ki, belki. *ör. Gitme, ola ki gelirler, görüşürsün.* **olacakla öleceğe çare bulunmaz** "olacaklar önceden Tanrı'ca belirlenmiştir, ölüm gibi olacaklara da bir çare yoktur" anlamında söyleni. **olan 1)** olmak[1] eyleminin şimdiki zaman ortacı. *ör. Güzel olan günlerimiz de olmuştur.* **2)** ad tamlaması belirtileni durumundaki bir addan sonra kullanıldığında o adın sıfatı değerinde bir bileşik oluşturur. *ör. O işle ilgisi olan bir kimse böyle mi söyler?* **olan biten** (ya da **olup biten**) **1)** var olanın, bulunanın hepsi. *ör. Olan biten (ya da olup biten) param bu kadar.* **2)** meydana gelen olaylar. *ör. Olan bitenden haberimiz yoktu.* **olan dört bağlar, olmayan dert bağlar** "varsıllar giyinir kuşanır, istediğince yaşar; yoksullarsa yoksulluğun acısını çeker" anlamında söylenir. **olan** (ya da **olanlar**) **oldu** ➻ **oldu olacak**. **oldu** *be. tkz.* başüstüne, peki, evet, tamam, hayhay, elbette. **oldu olacak** "olan durum karşısında artık yapacak, elden gelir bir şey yok, iş işten geçti, durumu kabul etmek gerekir" anlamında söylenir. **oldu olacak kırıldı nacak** *ha.* ➻ **oldu olacak**. **oldu olanlar** "hoş olmayan, çok kötü birtakım durumlar, olaylar oldu" anlamında kullanılır. **oldum bittim** (ya da **oldum olası** ya da **oldum olasıya**) kendimi bildiğimden bu yana, öteden beri, ta başından. *ör. Oldum olası onu sevmemişimdir.* **olmasa gerek** "olduğunu sanmıyorum" anlamında söylenir. *ör. Bu işi yapmak zor olmasa gerek diye düşünmüştüm.* **olsa ile bulsayı ekmişler, yel ile yuh bitmiş** "şu şöyle olsaydı, bu böyle olsaydı, buna olanak bulsaydı vb. demekle, bunları dilek durumunda bırakmakla bir sonuca varılamaz, istekler ancak çalışılarak gerçekleştirilir" anlamında söylenir. **olsa olsa** (ya da **olsun olsun**) en son olasılık olarak, nihayet. *ör. Hadi beş diyelim ya da olsa olsa on gün yeter.* . . . **olsun, . . . olsun** ister o, ister öteki, anımsananın hepsi de. *ör. Ahmet olsun, Kerem olsun, buna bir şey dememişti.* **olup olacağı** bütünü, tümü, hepsi. *ör. Olup olacağı birkaç milyonmuş, ne çıkarmış yani?* **olur olmaz** ➻ **olur**.

olmamış *s.* (.' . .) olgunluğa erişmemiş, yetkinleşmemiş, ham.

olmayacak *s.* (.' . . .) **1** gerçekleşmesi olanaksız. **2** olması yakışık almayan, hoş karşılanmayan. **olmayacak duaya âmin demek** (ya da **dememek**) gerçekleşmesi olanaksız işlerle uğraşmak (ya da uğraşmamak). *ör. O hiçbir zaman, olmayacak duaya âmin demez.*

olmaz *s.* gerçekleşemez, olanaksız. **olmaz olmaz** (ya da **olmaz olmaz deme, olmaz olmaz**) "her şey olabilir, gerçekleşemeyecek, dünyada olamayacak, olanaksız olan şey yoktur" anlamında söylenir.

olmazlanabilme *a.* olmazlanabilmek eylemi.

olmazlanabilmek *(nsz)* olmazlanması olanak içinde olmak ya da olmazlanma olasılığı bulunmak.

olmazlanma *a.* olmazlanmak eylemi.

olmazlanmak *(nsz)* karşı çıkmak, olumsuz bir tutum almak. *ör. O, önce olmazlanır sonra yumuşar.*

olmazlı *s. mant.* gerçekleşmesi, olması olanaksız olan.

olmazlık *a. mant.* **1** olmaz olma durumu. **2** olmazlı olan şey.

olmuş *s.* **1** (genellikle meyve için) olgunlaşmış, ergin, yetişmiş. **2** oluşmuş. *ör. Kolunda bir çıban olmuş.* **olmuş armut gibi eline düşmek** (bir şey) hiç çaba harcamadan eline geçmek.

olta *a. Yun.* (.' .)**1** ➻ **olta takımı**. **2** balık avlamakta kullanılan, istenilen uzunlukta bir misinanın ucuna takılı, özel olarak bu iş için yapılmış çengelli iğne. *ör. Oltasını attığı yerde balık yoktu ki tutabilsin.* **olta balığı** oltayla tutulan balık. **olta iğnesi** olta takımında misinanın ucunda bulunan, balığın yakalanmasını sağlayan, çeşitli biçimlerde olabilen metal çengel. **olta takımı** balık avlamakta kullanı-

lan iğne, zoka, kurşun, mantar, misina vb. gibi gereçlerin ava hazır durumdaki bütünü. **oltaya düşmek** *mec.* hileye aldanmak, tuzağa düşmek. **oltaya vurmak** (balık) oltanın ucundaki yemi yemek ya da bunu yaparak oltaya takılmak. **oltayı yutmak 1)** (balık) oltaya takılmak. **2)** *mec.* (insan) hazırlanan tuzağı ayrımsayamamak, hileye aldanmak.

oltacı *a. Yun. T.* **1** olta ve benzeri balık avı gereçleri satan kimse. **2** oltayla balık tutmakta usta kimse.

oltacılık *a. Yun. T.* balığı yalnızca olta ile avlama işi.

oltuotu, -nu *b. a. ha. (Erzurum'un Oltu ilçesinin adından)* bileşikgillerden, Doğu Anadolu'da yetişen, bit, pire, tahtakurusu gibi böcekleri öldürebilen, 60 santimetre boya ulaşabilen, gövdesi dik ve seyrek tüylü, gül renginde ve dil biçiminde çiçekleri olan, çok yıllık otsu bir bitki.

oltutaşı, -nı *b. a. ha. (Erzurum'un Oltu ilçesinin adından)* süs eşyası yapımında kullanılan, parlak kara renkli bir tür linyit. *eş.* **karakehribar**.

olu *a. fels.* bir durumdan başka bir duruma geçme.

oluk *a.* **1** genellikle dağlardaki pınarlarda, çeşmelerde bulunan, ağaçtan vb. yapılmış, suyun akmasına yarayan, uzunlamasına kesit durumunda, üst yanı açık boru. **2** yapılarda, yağmur sularını damların kenarlarına toplayıp akıtan, yatay konumlu, genellikle çinko vb.den yapılmış, üst yanı açık boru. **3** kılıç, kama gibi kesici ve dürtücü silahların namlularında uzunluğuna açılmış oyuk. **4** bir şeyin üzerinde oyulmuş yol. **5** *gökb.* Ay yüzeyindeki yarıklardan her biri. **oluk gibi** (ya da **oluk oluk**) **akmak** çok bol ve arkası kesilmeksizin gelmek. *ör. Yaralıdan kan oluk gibi akıyordu.* **oluk oluk** *ik. be.* ve *s.* pek çok, pek bol (olarak). *ör. Bu işe oluk oluk para gitti.*

olukçuk *a.* **1** küçük oluk. **2** *gövb.* kimi organların yüzeyinde bulunan çentikler.

oluklaşma *a.* oluklaşmak eylemi.

oluklaşmak *(nsz)* oluk görünümü almak, oluk durumuna girmek.

oluklu *s.* **1** oluğu olan. **2** üstünde yol yol, uzunlamasına oyukları bulunan. **oluklu mukavva** ambalajlamada, kutu yapımında kullanılan, üzerinde sık ve uzunlamasına oyuklar bulunan mukavva.

oluksu *s.* oluğu andıran, oluğa benzeyen.

olumlama *a.* **1** olumlamak eylemi. **2** *mant.* terimleri arasında olumlu bağıntı, ilinti bulunan, olumlu bir önerme öne sürme. *ör. "Bütün insanlar ölümlüdür" dersek, insanla ölüm arasında bir bağıntı bulunduğunu öne süreriz ki bu olumlamadır.*

olumlamak *(-i) fels.* ve *mant.* bir düşünce ya da varlığı, diyalektik olarak tartışarak ortaya koymak.

olumlanış *a.* olumlanmak eylemi ya da biçimi.

olumlanma *a.* olumlanmak eylemi.

olumlanmak *(nsz) fels.* ve *mant.* eytişimsel mantıkla varlığı ortaya konulmak. *ör. Olumsuz ütopyalar, bizden uzaklaşmakta olduğunu düşündüğümüz bu çağda olumlandılar.*

olumlayış *a.* olumlamak eylemi ya da biçimi.

olumlu *s.* **1** beklenildiği, istenildiği gibi olan, amaca uygun bulunan, işe yarar, yararlı. *ör. Belediye olumlu işler de yapmıştı.* **2** yapıcı. *ör. Onun olumlu tutumu olmasa, iş yürümezdi.* **3** olur bildiren, kabul eden, onaylayan. *ör. Olumlu yanıt gelir gelmez işe başlarız.* **4** deneylere, olgulara dayalı olarak kimi nitelikleri belli olan. **5** *fels.* doğrulayıcı, onaylayıcı. **olumlu bilim** fizik, kimya, matematik, tıp gibi, olgulara, deneylere dayanan bilimlerin genel özelliği ve bu bilimlerin ortak adı. **olumlu eylem** *dilb.* bir davranışın, bir işin, bir oluşun gerçekleştiğini, olduğunu bildiren eylem; örneğin "dün başlamış, bugün bitirecek" tümcesinde "başlamış" ve "bitirecek" olumlu eylemdir. **olumlu koşaç** (ya da **bildirme eki**) *dilb.* genellikle sürerlik, güçlü olasılık ya da kesinlik kavramlarını vermek üzere yüklemin sonuna gelen ve "durmak" eyleminin geniş zamanı olan ***durur*** sözcüğünün ekleşmiş biçimi olan ***-dır, -dir*** eki. *ör. Şimdiye olmuştur.* **olumlu tümce** *dilb.* yüklemi olumlu olan tümce. *ör. İş yapıldı, konu bugün yeniden görüşüldü.*

olumlulaşma *a.* olumlulaşmak eylemi.

olumlulaşmak *(nsz)* olumlu duruma gelmek. *ör. Durum olumlulaşırsa size bildiririz.*

olumluluk *a.* olumlu olma durumu.

olumsal *s. fels.* olması denli olmaması da olanak içinde olan.

olumsallık *a.* olumsal olma durumu, olumsal olanın niteliği. eki ya da ***değil*** koşacıyla kullanılan eylem. *ör. İş öyle değildir. Oraya gitmese başına bu gelmezdi.*

olumsuz *s.* **1** hiçbir sonuca ulaşmayan, yapıcı ve yararlı olmayan, istenilen sonuç alınamayan. *ör. Böyle olumsuz işlerle uğraşılmaz.* **2** karşı çıkılması gereken, işe yaramayan, olumlu olmayan. *ör. Onun olumsuz görüşleri bizi bağlamaz.* **3** her şeye karşı çıkmayı bir huy durumuna getirmiş olan (kimse). *ör. Böyle olumsuz kişilerle iş yürümez.* **4** davranışları beğenilmeyen, yıkıcı düşünceleri olan (kimse). **5** *fels.* yadsıma özelliği taşıyan, bir şeyi yadsıyan. **olumsuz eylem** *dilb.* tümceye olumsuzluk kavramı veren eylem; Türkçede ***-me (-ma)*** olumsuzluk eki, ***-mez (-maz)*** olumsuz geniş zaman eki alan eylem. **olumsuz önerme** *mant.* olumsuz tümceyle anlatılan önerme; örneğin "yalnız erdem iyidir demedim" gibi. **olumsuz tümce** *dilb.* yüklemi olumsuzluk kavramı veren tümce. *ör. İşi yok, iş bulamazsa borcunu ödeyemez.*

olumsuzlama *a. fels.* olumsuzlamak eylemi.

olumsuzlamak *(-i) a. fels.* ➤ **yadsımak**.

olumsuzlaşabilme *a.* olumsuzlaşabilmek eylemi.

olumsuzlaşabilmek *(nsz)* olumsuzlaşması olanak içinde olmak ya da olumsuzlaşma olasılığı bulunmak.
olumsuzlaşma *a.* olumsuzlaşmak eylemi.
olumsuzlaşmak *(nsz)* olumlu özelliğini yitirerek olumsuz duruma gelmek. *ör. Durumun olumsuzlaşmakta olduğu görülüyordu.*
olumsuzlaştırabilme *a.* olumsuzlaştırabilmek eylemi.
olumsuzlaştırabilmek *(-i)* olumsuzlaştırması olanaklı olmak ya da olumsuzlaştırma olasılığı bulunmak.
olumsuzlaştırılma *a.* olumsulaştırılmak eylemi.
olumsuzlaştırılmak *(nsz)* olumsuz duruma getirilmek.
olumsuzlaştırma *a.* olumsuzlaştırmak eylemi.
olumsuzlaştırmak *(-i)* olumsuz duruma girmesine yol açmak ya da olumsuzlaşmasını sağlamak. *ör. Durum, işin sonucunu olumsuzlaştıracağa benziyordu.*
olumsuzlayabilme *a.* olumsuzlayabilmek eylemi.
olumsuzlayabilmek *(-i) fels.* ➻ **yadsıyabilmek**.
olumsuzluk *a.* olumsuz olma durumu ya da niteliği. **olumsuzluk eki** *dilb.* eylem soylu bir sözcüğe olumsuzluk kavramı veren ek; Türkçede olumsuzluk kavramı ***-me***, ***-ma*** ekiyle verilir. *ör. Çocuğu sevmemek olur mu? Kitabı okumayacakmış.* **olumsuzluk koşacı** *dilb.* bir tümcede art arda yer alan iki ya da daha çok öznevi, tümleci, yüklemi, içlerinden kimilerine olumsuzluk kavramı vererek birbirlerine bağlayan ya da ekeylemin olumsuz çekimini sağlayan ***değil*** sözcüğü. *ör. Seni Hasan, Veli değil Aydın sever.*
olunabilme *a.* olunabilmek eylemi.
olunabilmek *(yar)* olunma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu konuda daha özenli olunabilirdi.*
olunma *a.* olunmak eylemi. *ör. Adamının idam olunmasıyla iş çığırından çıkmış oldu.*
olunmak *(yar)* olmak eylemine konu olmak. *ör. Boyanmakla güzel olunur mu?*
oluntu *a.***1** gerçekleşmiş olay, olmuş bir iş. **2** *yaz.* bir romanda, öyküde, oyunda vb. asıl olaya karışan ikincil olay.
oluntusal *s.* oluntu özelliği taşıyan, oluntuyla ilgili.
olupbitti *b. a.* ➻ **oldubitti**. **olupbittiye gelmek** ➻ **oldubittiye gelmek**. **olupbittiye getirilmek** ➻ **oldubittiye getirilmek**. **olupbittiye getirmek** ➻ **oldubittiye getirmek**.
olur *s.***1** olabilir. *ör. Olur bir şey söyle de yapalım.* **2** *be.* peki. *ör. Bize gelir misin? -Olur, geleyim.* **3** *a.* izin[1], onay. *ör. Bakanlıktan olur gelirse iş başlayacak.* **4** geniş zaman üçüncü tekil kişisi. *ör. Adana çok sıcak olur.***olur almak** bir uygulamayı yapabilmek için, ilgili makamdan gereken yazılı izni almak. **olur olmaz 1)** olmasından hemen sonra. *ör. Durum belli olur olmaz sana bildiririm.* **2)** kim olduğu, niteliği belirsiz, sıradan (kimse). *ör. Olur olmazlarla arkadaş olunmaz.* **3)** doğru, gerekli, uygun, yerinde olup olmadığı düşünülmeden söylenen (söz). **4)** iyi mi kötü mü olduğuna bakılmaksızın seçilen (şey). *ör. Pazardan olur olmaz şeyleri alıp gelme.* **olur olur** olabilir. **olur şey** her zaman olabilen, görülegelen, olağan, sıradan şey. **olur şey** (ya da **iş**) **değil** şaşkınlık uyandıran, olabileceği düşünülemeyen şeyler karşısında söylenir. *ör. Onun bunu yapması olur şey değil, ama yapmış diyorlar.* **olur vermek** (ilgili makam ya da kişi) bir uygulama için izin vermek. **oluruna bağlamak** (bir işi) üzerinde çok titizlik göstermeyerek olumlu sonuçlandırmak. **oluruna bakmak** işin olmasına, olumlu sonuçlanmasına çabalamak. **oluruna bırakmak** (işi) önemsemeyerek, kendi gidişine bırakmak. **oluruyla yetinmek** eldekini yeterli bulmak.
olurlama *a.* olurlamak eylemi.
olurlamak *(-i)* onay vermek, izin vermek.
olurluk *a.* olabilme durumu.
oluş *a.***1** olmak eylemi ya da biçimi. **2** olupbiten şeyler. *ör. Toplumdaki oluşları görecek göz gerek.* **3** ortaya çıkma, belirme, oluşma. **4** *fels.* bir durumdan bir başka duruma geçiş, değişme süreci, sürekli değişim olayı. *eş.* **olu**. *ör. Her şey bir oluş içindedir.*
oluşabilme *a.* oluşabilmek eylemi.
oluşabilmek *(nsz)* oluşması olanaklı olmak ya da oluşma olasılığı bulunmak.
oluşagelme *a.* oluşagelmek eylemi.
oluşagelmek *(nsz)* öteden beri oluşuyor ya da oluşmuş ya da oluşmakta olmak. *ör. O ülkelerde oluşagelmiş roman okurları var.*
oluşma *a.* oluşmak eylemi.
oluşmak *(nsz)* belirgin bir varlık kazanmak, biçimlenip ortaya çıkmak, belirmek, biçimlenmek.
oluşturabilme *a.* oluşturabilmek eylemi.
oluşturabilmek *(-i)* oluşturmaya gücü yetmek, oluşturmak elinde olmak, oluşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
oluşturma *a.* oluşturmak eylemi.
oluşturmak *(-i)* belirgin bir varlık kazanmasını sağlamak, biçimlendirip ortaya çıkarmak, oluşmasını sağlamak.
oluşturucu *s.* oluşmayı sağlayan, oluşturan. *ör. Bu eylemin oluşturucu olduğunu belirleyen bir şey yoktur.*
oluşturuculuk *a.* oluşturucu olma özelliği. *ör. Sık görüşmenin dostluk oluşturuculuğu bir söylentidir.*
oluşturulabilme *a.* oluşturulabilmek eylemi.
oluşturulabilmek *(nsz)* oluşturulması olanak içinde olmak ya da oluşturulma olasılığı bulunmak.
oluşturulma *a.*oluşturulmak eylemi.
oluşturulmak *(nsz)* belirgin bir varlık kazanması, oluşması sağlanmak.

oluşturuluverme *a.* oluşturuluvermek eylemi.
oluşturuluvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede oluşturulmak.
oluşturuverme *a.* oluşturuvermek eylemi.
oluşturuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede oluşturmak.
oluşuk *a. yerb.* bir yerbilimsel dönem içinde oluşmuş bulunan katman ve kütlelerin ortak adı.
oluşum *a.* **1** oluşmak eylemi. **2** *yerb.* ve *gökb.* (katman, kütle, gökcismi vb. için) zamanla biçimlenip ortaya çıkma, biçimlenme süreci.
oluşuverme *a.* oluşuvermek eylemi.
oluşuvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede oluşmak.
olut, -tu *a. fels.* gerçekleşmiş olan şey, olmuş bir iş. *ör. Islık çalarsam bu bir oluttur.*
oluverme *a.* oluvermek eylemi.
oluvermek *(nsz)* **1** çabucak ya da kısa sürede olmak. *ör. O yeni tanıdığı bir kimseyle de dost oluvermekten kaçınmaz.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Ona bir süre göz kulak oluverin.*
om (I) *a.* kemiklerin yuvarlak ucu.
om (II) *a. Al. (Alman fizikçisi Georg Simon Ohm'un adından) fiz.* elektrik direnç birimi.
ombra *a. İt.* (.' .) ahşap doğramayı kahverengiye boyamakta kullanılan toprak boya.
omca *a. ha.* ➻ **omça**.
omça *a.* **1** üzüm asmasının kütüğü. **2** kesilen ağacın toprak üzerinde kalmış kökü. **3** *gövb.* kalça kemiğinin bir bölümü.
omfazit *a. Fr. min.* piroksen grubundan, yeşil renkli doğal silikat.
omlet, -ti *a. Fr.* çırpılmış yumurta ve yağ ile sade olarak yapılan ya da içine peynir, kıyma, mantar ya da domates vb. katarak tavada kızartılan çırpılmış yumurta yemeği.
ommatidyum *a. Fr. hayb.* ➻ **görmegözesi**.
omnibüs *a. Fr. esk.* bir zamanlar İstanbul'da dolmuş olarak kullanılmış büyük at arabası.
omur *a. gövb.* omurgayı oluşturan kemiklerden her biri.
omurga *a.* (. .' .) **1** *gövb.* birbiriyle eklemlenerek kafatasından kuyruksokumuna değin uzanan bir kemik eksen oluşturan omurların tümü. *eş.* **belkemiği**. **2** *den.* geminin, baş bodaslaması dibinden kıç bodaslaması dibine değin gemi altında boydan boya uzanan ana yapısı. **3** *mec.* bir şeyin varlığıyla ilgili en önemli bölümü, bir şeyin belkemiği.
omurgalaşma *a. mec.* omurga durumuna gelme.
omurgalaşmak *(nsz)* mec. omurga durumuna gelmek, bir şeyin belkemiğini oluşturmak. *ör. Yazarın gerçekleştirdiği anlatım, sözcüklerde eklemleşip, tümcelerde omurgalaşarak satır satır kâğıda dökülür.*
omurgalı *s.* (. .' . .) kendisinde omurga bulunan, omurgası olan.
omurgalılar *ç. a.* (. .' . . .) *hayb.* hayvanların memelileri, kuşları, amfibyumları, sürüngenleri, yuvarlakağızlıları ve balıkları içine alan bölümü.
omurgasız *s.* (. .' . .) kendisinde omurga bulunmayan, omurgası olmayan.
omurgasızlar *ç. a.* (. .' . . .) *hayb.* omurgası bulunmayan çokgözeli hayvanlar bölümü.
omurgasızlaşma *a. mec.* omurgasızlaşmak eylemi.
omurgasızlaşmak *(nsz) mec.* her biçime girebilmek. *ör. Makam için omurgasızlaşan niceleri görülmüştünr.*
omurgasızlık *a. mec.* her biçimi alabilme durumu.*ör. Onun bu omurgasızlığı ürkütüyor beni.*
omurilik *b. a. gövb.* omurganın içinde bulunan kanal boyunca uzanan, akmaddeyle bozmaddeden oluşan sinirsel doku.
omurlararası, -nı *b. s. gövb.* iki omur arasında bulunan.
omuz, -mzu *a.* **1** boynun iki yanında uzanan, kolların gövdeye bağlandığı yerin üst bölümü. **2** *hayb.* kimi hayvanlarda, ön bacakları gövdeye bağlayan bölüm. **omuz başı** kol ile omzun birleştiği yer. **omuz kaldırmak** bilmezmiş gibi davranmak. **omuz omza 1)** (insanlar için) yan yana, iç içe, çok sıkışık bir durumda. *ör. Otobüste insanlar omuz omzaydı.* **2)** *mec.* (insanlar için) birlikte, dayanışarak. *ör. Topluluk, omuz omza, hak arıyordu.* **omuz öpüşmek** her ikisi de, aşağı yukarı aynı derecede olmak. *ör. Çocuklar aynı yaştaydı, omuz öpüşmekteydi.* **omuz silkmek** önemsiz bulup benimsememek, aldırmamak, umursamamak. **omuz vermek 1)** omzuyla dayanarak, kaldırılmasına yardım etmek. **2)** *mec.* destek olmak. **omuz vurmak** *arg.* (bir kimseye) sataşmak. **(birini) omuzda taşımak** çok saygı göstermek, yüceltmek. **omuzları çökmek** bitkin, perişan, yıkılmış bir durumda olmak. **(birinin) omzuna binmek** *mec.* **1)** ağırlık vermek, yük olmak. *ör. Annesinin geçimi de Ali'nin omzuna binmişti.* **2)** bir şey için zorlamak. *ör. Omzuna bindik mi yapamam demez.* **omzu kopmak** *ha.* bir ağırlık, bir şey taşımaktan omzu çok ağrımak.
omuzdaş *a.* (genellikle kötü işlerde) birlikte davranan, dayanışan kimse, arkadaş.
omuzdaşlık *a.* omuzdaş olma durumu.
omuzlama *a.* omuzlamak eylemi.
omuzlamak *(-i)* **1** omzuna almak. *ör. Ceketini omuzlayıp sokağa çıktı.* **2** omzunu dayayarak itmek. *ör. Şu arabayı omuzlayalım da çalışsın.* **3** (bir işi ya da görevi) üstüne almak, yüklenmek. *ör. O işi omuzlayınca kaygım yatıştı.* **4** *arg.* alıp götürmek, gizlice almak, çalmak, aşırmak.
omuzlanabilme *a.* omuzlanabilmek eylemi.
omuzlanabilmek *(nsz)* omuzlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
omuzlanma *a.* omuzlanmak eylemi.
omuzlanmak *(nsz)* omza alınmak. *ör. Kalabalıkça omuzlanan başkanı korumaları güçlükle yere indirtti.*
omuzlayabilme *a.* omuzlayabilmek eylemi.

omuzlayabilmek *(-i)* omuzlamak elinde olmak, omuzlaması olanak içinde olmak ya da omuzlama olasılığı bulunmak.
omuzlayış *a.* omuzlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Ailenin yükünü omuzlayışı onu çabuk olgunlaştırdı.*
omuzlayıverme *a.* omuzlayıvermek eylemi.
omuzlayıvermek *(-i)* çabucak omuzlamak.
omuzluk *a.* **1** *ask.* omuzlara takılan ve rütbeyi gösteren işaret. *eş.* **apolet**. **2** *den.* geminin baş ve kıç bölümlerinin her bir yanı. **3** *ha.* omza alınarak iki yanına yük asılan kısa sırık.
on *s.* **1** dokuzdan bir fazla olan. *ör. Onu on gündür görmüyordum.* **2** *a.* dokuzdan sonra gelen sayının adı. **3** bu sayıyı gösteren rakam, 10, X. **on para** *esk.* çok eskiden kullanılan ve değeri bir kuruşun dörtte biri olan bozukluk. **on** (ya da **beş**) **para etmemek** hiçbir değeri olmamak. **on paralık** değeri ancak on para olan, pek değersiz. *ör. Çocuğuna on paralık ayakkabıyı çok görüyor.* **(birini) on** (ya da **beş**) **paralık etmek** kötü duruma düşürmek, söz ya da davranışla çok küçültmek. **on ikiden vurmak** *mec.* (bir şeyi) tam zamanında yaparak kazançlı çıkmak. **on ikiye beş kala** *mec.* **1)** çok geç. **2)** en son dakikada. **on kez** (ya da **on defa** ya da **on kere**) pek çok kez. *ör. Bunu on kez söyledim sana ama anlamak bilmedin.* **on para on aslanın ağzında** "yaşadığımız şu zamanda para kazanmak çok güçleşti" anlamında söylenir. **on parasız 1)** hiç parası yok, hiç parası olmaksızın. *ör. Yabancı kentte on parasız günler geçirdim.* **2)** hiç para olmaksızın, bedava. *ör. Bu işi on parasız yaptım, kimseye yaranamadım.* **on parasız kalmak** hiç parası kalmamak. **on paraya on takla atar** para uğruna her küçüklüğü yapar. **on parmağında on hüner** (ya da **marifet**) elinden her iş gelir, çok becerikli. **on parmağında on kara** herkesi lekelemek, herkese kara çalmak huyunda olanlar için kullanılır.
ona *a.* ***o*** adılının yönelme durumu. *ör. Bunu ona kim söyleyecek?* **ona buna** *ik. be.* birtakım kimselere. *ör. Parası bitince ona buna el açmak zorunda kalmıştı.* **ona buna dil uzatmak** herkes için ileri geri konuşmak. **ona sebep** *ha.* ondan dolayı.
onaltılık *b. a. müz.* birlik notanın on altıda biri uzunluğunda nota.
onama *a.* onamak eylemi.
onamak *(-i)* **1** doğru ve uygun olduğunu belirtmek. **2** uygun ve yerinde bulmak.
onanabilme *a.* onanabilmek eylemi.
onanabilmek *(nsz)* onanması olanak içinde olmak ya da onanma olasılığı bulunmak. *ör. Bu davranışının onanabileceğini sanmıyorum.*
onanizm *a. Fr. (Tevrat'ta sözü geçen Onan'ın adından)* ➻ **mastürbasyon**.
onanma *a.* onanmak eylemi.
onanmak *(nsz)* onamak eylemine konu olmak.
onayabilme *a.* onayabilmek eylemi.
onayabilmek *(-i)* onaması olanaklı olmak ya da onama olasılığı bulunmak. *ör. Bunu ben onamam ama o onayabilir.*
onayış *a.* onamak eylemi ya da biçimi.
onayıverme *a.* onayıvermek eylemi.
onayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa süre içinde onamak.
onar *s.* ***(on*** *sayısının üleştirme sayı sıfatı)* **1** her birine on (tane). *ör. Çocuklara onar kalem aldım.* **2** her kezinde on tanesi bir arada. *ör. Türbeye her gidişinde onar mum yakardı.* **onar onar** *ik. be.* **1)** her biri on tane olarak. *ör. Kitapları onar onar ayırdık.* **2)** *ik. s.* her biri on taneden oluşmuş olan. *ör. Çocuklar onar onar gruplara ayrıldılar.*
onarabilme *a.* onarabilmek eylemi.
onarabilmek *(-i)* onarmak elinde olmak, onarma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
onarıcı *a.* **1** bozulan şeyleri onaran kimse. *eş.* **onarımcı**. **2** *yaşb.* hasar gören gözeleri canlı duruma getiren madde.
onarıcılık *a.* ➻ **onarımcılık**.
onarılabilme *a.* onarılabilmek eylemi.
onarılabilmek *(nsz)* onarılması olanaklı olmak ya da onarılma olasılığı bulunmak.
onarılıverme *a.* onarılıvermek eylemi.
onarılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede onarılmak.
onarılma *a.* onarılmak eylemi.
onarılmak *(nsz)* onarmak eylemine konu olmak.
onarım *a.* **1** onarmak eylemi. **2** eski bir yapının, bir yontunun, bir resmin vb. bozulmuş yerlerini yeniden yaparak eski durumuna getirme.
onarımcı *a.* bozulan şeyleri onaran usta, uzman kimse.
onarımcılık *a.* bozulmuş olan nesneleri onararak işler, yararlı duruma getirme işi.
onarımevi, -ni *b. a. yeni* genellikle teknik araçların onarıldığı işlik. *eş.* **tamirhane**.
onarış *a.* onarmak eylemi ya da biçimi.
onarıverme *a.* onarıvermek eylemi.
onarıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede onarmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğun oyuncağını onarıver.*
onarlık *s.* onar taneden oluşan. *ör. Öğretmen çocukları onarlık gruplara ayırdı.*
onarma *a.* onarmak eylemi.
onarmak *(-i)* **1** bozulmuş, eskimiş olan bir şeyi düzeltip işler, yararlı duruma getirmek. **2** bir yapının, bir yontunun, bir resmin bozulmuş yerlerini düzeltip, yenileyip eski durumuna getirmek. **3** *mec.* işlenen bir kusuru ya da yapılan bir yanlışlığı giderecek davranışlarda bulunmak. *ör. Onun gönlünü kırmıştı, dostluğunu onarmak kolay olmadı.*
onartabilme *a.* onartabilmek eylemi.
onartabilmek *(-i, -e)* onartma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
onartılabilme *a.* onartılabilmek eylemi.
onartılabilmek *(nsz)* onartılması olanaklı olmak ya da onartılma olasılığı bulunmak.

onartılıverme *a.* onartılıvermek eylemi.
onartılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede onartılmak.
onartılma *a.* onartılmak eylemi.
onartılmak *(nsz)* onarılması sağlanmak.
onartma *a.* onartmak eylemi.
onartmak *(-i, -e)* onarmak eylemini yaptırmak. *ör. Arabasını servisine onartmak istemiyor.*
onaşabilme *a.* onaşabilmek eylemi.
onaşabilmek *(nsz)* onaşmaları olanak içinde olmak ya da onaşma olasılığı bulunmak.
onaşma *a.* onaşmak eylemi.
onaşmak *(nsz)* karşılıklı rıza ile anlaşmak.
onat, -tı *s. ha.* **1** güzel, düzgün, iyi. **2** iyi yaradılışlı, dürüst. **3** doğru, uygun.
onay *a.*uygun bulma, onaylama. **onay almak 1)** onaylanmak.*ör. Yasa, Meclis'ten onay aldı.* **2)** onaylanmasını sağlamak. *ör. Bu iş için bakanlıktan onay almak gerekiyordu.* **onaya sunmak** onay için yüksek bir makama iletmek. **onaya sunulmak** onay için gereken işlem yapılmak, yüksek bir makama onay için iletilmek.
onayaklılar *ç. b. a. hayb.* istakoz, karides ve yengeç türlerini ve onların çeşitlerini içine alan eklembacaklı kabuklular takımı.
onaylama *a.* onaylamak eylemi.
onaylamak *(-i)* **1** yapılan bir işi doğru, uygun ve yerinde bulmak, uygun görerek kabul etmek. *eş.* **onamak. 2** (bir belgeyi vb.) doğru, uygun olduğunu bildirerek bunu bir imle vb. belirtmek.
onaylanabilme *a.* onaylanabilmek eylemi.
onaylanabilmek *(nsz)* onaylanması olanak içinde olmak ya da onaylanma olasılığı bulunmak. *ör. Belge şimdiye kadar onaylanabilirdi.*
onaylanış *a.* onaylanmak eylemi ya da biçimi.
onaylanıverme *a.* onaylanıvermek eylemi.
onaylanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede onaylanmak.
onaylanma *a.* onaylanmak eylemi.
onaylanmak *(nsz)* onaylamak eylemine konu olmak. *ör. Karar herkesçe onaylandı.*
onaylatabilme *a.* onaylatabilmek eylemi.
onaylatabilmek *(-i)* onaylatması olanak içinde olmak ya da onaylatma olasılığı bulunmak.
onaylatılabilme *a.* onaylatılabilmek eylemi.
onaylatılabilmek *(nsz ; -e)* onaylatılması olanaklı olmak ya da onaylatılma olasılığı bulunmak.
onaylatılma *a.* onaylatılmak eylemi.
onaylatılmak *(nsz ; -e)* **1** onaylatmak eylemine konu olmak, onaylanması sağlanmak. **2** onaylamak eylemi yaptırılmak. *ör. İş oldubittiye getirilip herkese zorla onaylatılmak istendi.*
onaylatış *a.* onaylatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kararı ona da onaylatış iyi oldu.*
onaylatıverme *a.* onaylatıvermek eylemi.
onaylatıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede onaylatmak.
onaylatma *a.* onaylatmak eylemi.
onaylatmak *(-i)* **1** onaylamak eylemini yaptırmak. *ör. Bunu notere onaylatın.* **2** onaylanmasını sağlamak. *ör. Belgeleri onaylatmak için bekliyoruz.*
onaylayabilme *a.* onaylayabilmek eylemi.
onaylayabilmek *(-i)* onaylama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
onaylayış *a.* onaylamak eylemi ya da biçimi.
onaylayıverme *a.* onaylayıvermek eylemi.
onaylayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede onaylamak.
onaylı *s.* onaylanmış olan.
onaysız *s.* onaylanmamış olan.
onbaşı, -yı *b. a. ask.* askerlikte erbaş rütbesinin ilk basamağı.
onbaşılık *b. a. ask.* **1** onbaşı olma durumu. **2** onbaşı rütbesi.
onca *be.* (.' .) **1** onun düşüncesine göre, ona bakılırsa, ona kalırsa, onun açısından. *ör. Bu iş onca çok kolaymış.* **2** o denli, pek çok. *ör. Onca çalışma boşa gitti.*
oncacık *s. ha.* pek az, azıcık.
onda *ad. o* adılının kalma durumu. *ör. Onda bu kadar para yoktur.*
ondalık *a.* **1** onda bir olarak alınan ya da verilen ücret, komisyon vb. **2** *s. mat.* temel olarak on sayısını alan. **ondalık kesir** *mat.* paydası 10 olan ya da 10'un herhangi bir kuvveti olan kesir; örneğin 0,5 [onda beş], 0,20 [yüzde yirmi], 0,010 [binde on] gibi. **ondalık sayı** *mat.* payda olarak 10 ya da 10'un herhangi bir kuvvetini alan kesirli sayı.
ondalıkçı *a.* onda bir pay alarak çalışan kimse.
ondan *ad.* **1** *o* adılının çıkma durumu. *ör. Doğrusu ondan bunu beklemezdim.* **2** *be.* o yüzden, o nedenle, onun için. *ör. Dişi ağrıyor da ondan inliyor.* **ondan bundan** *ik. be.* **1)** o kişiden bu kişiden, birtakım kimselerden. *ör. Sıkışınca ondan bundan borç bulurdu.* **2)** o şeyden bu şeyden, birtakım şeylerden. *ör. Önce biraz ondan bundan konuştuk, sonra konuya girdik.*
ondurma *a.*ondurmak eylemi.
ondurmak *(-i)* onmak eylemini yaptırmak, onmasını sağlamak.
ondüle *s. Fr.* (genellikle saç için) kıvrımlı, kıvrılmış, dalgalı. **ondüle yaptırmak** saçlarını kıvırtmak, dalgalı duruma getirtmek.
ondüleli *s. Fr. T.* (saç için) ondüle yapılmış olan.
ondülin *a. Fr. (marka adından)* çatılarda kiremit altı levhası ya da baraka vb. gibi yapılarda çatı örtüsü olarak kullanılan özel levha.
onejit *a. Fr. min.* hidratlı doğal demir oksit.
ongen *a. mat.* on kenarı, on açısı olan çokgen.
ongun *s.* **1** gönence ulaşmış, gelişmiş. **2** bayındırlaşmış olan, bayındır. **3** çok verimli. **4** erince ermiş, mutlu. **5** uğur getirdiğine inanılan, kutlu. **6** *a. topb.* kimi ilkel toplumlarda, topluluğun ataları olduğuna inanılarak kutsal sayılan, topluluğa adını veren, topluluk üye-

lerinin özel bir biçimde bağlı olduğu hayvan, ağaç, yel gibi herhangi bir doğal nesne ya da olay. *eş.* **totem**. **7** *a.* bir devlete, bir topluluğa, bir kente ya da bir kimseye özgü olan simge. *eş.* **arma**[1,2]. **ongun besisuyu** *bitb.* yapraklarda yeni maddelerle zenginleştikten sonra bitkiyi beslemek için her yana inen besisuyu.

ongunculuk *a. topb.* bir onguna[6] inanıp bağlanmaya dayalı dinsel uygulama ve toplumsal örgütlenme biçimi. *eş.***totemizm**.

ongunluk *a.* gönenç içinde bulunma durumu, bayındırlık, mutluluk, kutluluk, verimlilik, gelişmişlik, gönenç.

onikiparmakbağırsağı, -nı *b. a. gövb.* incebağırsağın mideden sonra gelen ve yaklaşık on iki parmak uzunluğunda olan bölümü.

onikigen *b. a. mat.* on iki kenarı ve on iki açısı olan çokgen.

onikitelli *b. a. müz.* tamburaya benzeyen ve on iki teli bulunan bir halk çalgısı.

oniks *a. Fr.* ➻ **balgamtaşı**.

onkolog *a. Fr.* ➻ **kanserbilimci**.

onkoloji *a. Fr.* ➻ **kanserbilim**.

onlar (I) *ad.* ***o*** adılının çoğulu. *ör. Biz değil onlar yaptı.*

onlar (II) *b. a. mat.* ondalık sayı sistemine göre yazılan bir tamsayıda sağdan sola doğru ikinci basamağa verilen ad olan ***onlar basamağı*** teriminde geçer.

onlarca (I) *be.* onlara göre, o kimselerce. *ör. Önerimiz onlarca da iyi karşılandı.*

onlarca (II) *s.* sayı olarak pek çok, birkaç on. *ör. Çevre kirliliği onlarca kuş türünü yok etti.*

onlu *s.* **1** kendinde herhangi bir şeyden on tane bulunan ya da on parçadan oluşan (şey). **2** *a.* iskambil kâğıdında üzerinde on benek bulunan kâğıt.

onluk *s.***1** on birimden, on parçadan oluşan (şey). *ör. Kitapları onluk paketler halinde gönderdik.* **2** on üzerinden tam not alan. *ör. Ali her zaman onluk bir öğrenci olmuştur.* **3** *a. esk.* on para, on kuruş, on lira ya da on bin lira değerinde para.

onma *a.* onmak eylemi.

onmadık *s.* **1** iyileşmez. **2** umarsız, çaresiz, talihsiz. **3** uğursuz. **onmadık hacıyı deve üstünde yılan sokar** bir kimse talihsizse, yapacağı işte, karşısına hiç akla gelmeyen engeller çıkar. **onmadık yılın yağmuru harman vakti yağar** zamanında olacak iş, zamanı geçtikten sonra olursa zarar bile verebilir.

onmak, -ar *(nsz)* **1** daha iyi bir biçime girmek, düzelmek. **2** eksiği kalmayıp gönence ermek. **3** mutlu olmak. **4** hastalıktan, dertten kurtulmak, iyileşmek.

onmaz *s.* iyileşme olasılığı bulunmayan, artık hiç iyileşmez olan.

onomastik *a. Fr.* özel adlarla, özellikle kişi adlarıyla uğraşan bilim.

onomatope *a. Fr.* ➻ **yansıma**[3].

ons *a. Fr.* Fransa'da 30,59 gram, İngiltere'de 28,349 gram ağırlığında bir tartı birimi.

onsuz *be.* ve *a.* ***o*** (kimse, şey) olmaksızın. *ör. Oğlu askere gitti, kadın onsuz nasıl geçinecek?*

ontogenez *a. Fr. yaşb.* ➻ **bireyoluş**.

ontoloji *a. Fr. fels.* ➻ **varlıkbilim**.

ontolojik *s. Fr.* ➻ **varlıkbilimsel**.

ontolojist, -ti *a. Fr.* ➻ **varlıkbilimci**.

ontolojizm *a. Fr.* ➻ **varlıkbilimcilik**.

onu *ad.* ***o*** adılının belirtme durumu. *ör. Dün onu aradık bulamadık.* **onu benim külahıma anlat** "söylediklerine hiç inanmıyorum" anlamında kullanılır. **onu bunu bilmemek** hiçbir özür kabul etmemek. *ör. Onu bunu bilmem, bu iş yarına bitecek.*

onulma *a.* onulmak eylemi. *ör. Yarasının onulması gecikti.*

onulmak *(ösz)* onmak eylemine konu olmak. *ör. Yarası onulur mu acaba?*

onulmaz *s.* iyi olmaz, iyileşmez. *ör. Kral, onulmaz bir hastalığa yakalanmış.*

onulmazlaşma *a.* onulmazlaşma eylemi.

onulmazlaşmak *(nsz)* iyileşmesinin olanağı bulunmamak, onulmaz olmak. *ör. Hastalığı iyice onulmazlaşmıştı.*

onun *ad.* ***o*** adılının tamlayan durumu. *ör. Onun bunu yapacağı belliydi.* **onun bunun** *ik. be.* okişinin bu kişinin, birtakım kimselerin. *ör. Annesi ölünce bebek onun bunun eline kalmıştı.* **onun bunun çocuğu** *arg.* orospu çocuğu, piç.

onuncu *s.* **1** *(**on** sayısının sıra sıfatı)* sırada dokuzuncudan sonra gelen. **2** *a.* onuncu sırayı alan kimse ya da şey.

onur *a.* **1** kişinin kendi varlığına, kendi kişiliğine karşı beslediği saygı, insanı insan yapan iç değer. *ör. Bu onun için bir onur sorunu olmuştu.* **2** başkalarının gösterdiği saygının dayanağı olan özlük değer, saygınlık. *ör. Onun onurunu da düşünmelisiniz.* **3** *ruhb.* insanın kendi öz varlığını güzelleştirip yüceltme duygusu. **onur konuğu** bir yere, bir toplantıya gelmesi oraya onur veren, özel saygı gösterilen kimse. **onur konukluğu** onur konuğu olma durumu. **onur kurulu** bir derneğin üyelerinin dernek tüzüğüne aykırı davranışlarını inceleyip karara bağlayan kurul. **onur üyeliği** onur üyesi olma durumu. **onur üyesi** üyeliği bir derneğe onur katacağı düşünülerek seçilen kimse. **onur vermek 1)** kendisiyle övünülmeye hak kazandırmak. *ör. Bunu yapmak bize onur verir.* **2)** bir yere özel bir değer vererek gelmek ya da gitmek. *ör. Bakan bugün derneğimize onur verecek.* **onur yeri** bir toplantıda, özel saygı gösterilen kişi için ayrılmış olan yer. **(birinin) onuruna** (birine) saygı göstermek için. *ör. Kadehimi onun onuruna kaldırıyorum.* **onuruna dokunmak** (birinin) kişiliğini incitmek. **onuruna yedirememek 1)** başkasının kendisine karşı yaptığı onur kırıcı bir davranışı tepkiyle karşılamak. **2)** kendisinin bir başkasına yapması söz konusu olan davranışı, kendi kişiliğini küçültücü sayarak yapmamak.

onurlandırabilme *a.* onurlandırabilmek eylemi.
onurlandırabilmek *(-i)* onurlandırması olanaklı olmak ya da onurlandırma olasılığı bulunmak. *ör. Umarız bir gün bizi de onurlandırabilirsiniz.*
onurlandırıcı *s.* onur verici. *ör. Bu bizi onurlandırıcı bir davranış olmuştur.*
onurlandırılış *a.* onurlandırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kasabanın onurlandırılışı gerekiyordu.*
onurlandırılma *a.* onurlandırılmak eylemi.
onurlandırılmak *(nsz)* onurlanması sağlanmak. *ör. Kişi onurlandırılınca ayrı bir kişilik edinir.*
onurlandırma *a.* onurlandırmak eylemi.
onurlandırmak *(-i)* **1** özel bir saygı duyulan bir kimse, bir yere gelerek oradakileri mutlu etmek, onlara onur kazandırmak. *ör. Toplantıya buyurursanız bizi onurlandırırsınız.* **2** kendisiyle övünülmeye hak kazandırmak. *ör. Bu bizi onurlandırır.*
onurlanış *a.* onurlanmak eylemi ya da biçimi.
onurlanma *a.* onurlanmak eylemi.
onurlanmak *(nsz)* onuru artmak, onur kazanmak, onur duymak.
onurlu *s.* onuruna düşkün, onurunu koruyan, onuru olan.
onurluca *be.* ve *s.* onurlu bir biçimde (olan). *ör. Bu onurluca bir davranış sayılmaz.*
onurluluk *a.* onurlu olma durumu. *ör. Bu davranış belirli ölçüde onurluluğu içerse de yeterli değildir.*
onursal *s.* saygı göstermek amacıyla verilen ya da övünç olarak kabul edilen (başkanlık, üyelik, profesörlük gibi san). *ör. Derneğimizin onursal başkanı çok değerli bir insandır.* **onursal başkan** bir kuruluşa, bir derneğe emeği geçmiş bir kimseye onur vermek, saygı göstermek için o kuruluşça verilen san. **onursal üye** bir derneğe, bir kuruluşa üyeliğiyle onur verecek bir kimseye o kuruluşça verilen san.
onursuz *s.* kendi onuruna aykırı davranışlarda bulunmaktan çekinmeyen, onuru olmayan.
onursuzca *be.* ve *s.* onursuza yaraşır bir biçimde (olan). *ör. Onun onursuzca davranması karşısında üzüldük.*
onursuzlaşabilme *a.* onursuzlaşabilmek eylemi.
onursuzlaşabilmek *(nsz)* onursuzlaşması olanak içinde olmak ya da onursuzlaşma olasılığı bulunmak.
onursuzlaşma *a.* onursuzlaşmak eylemi.
onursuzlaşmak *(nsz)* onursuz bir duruma gelmek. *ör. İnsan dostunun gittikçe onursuzlaştığını görürse ne yapar?*
onursuzluk *a.* onursuz olma durumu. **onursuzluk etmek** onursuzca davranmak.
oogon *a. Fr. bitb.* kimi mantarlarla suyosunlarında, içinde dişi gametlerin oluştuğu organ.
oolit, -ti *a. Fr.* balık yumurtasına benzeyen taneciklerden oluşmuş bir kalker türü.
oosfer *a. Fr. yaşb.* (bitkilerde) erkek gametçe döllenerek yumurtayı oluşturan dişi gamet.
oosit, -ti *a. Fr. yaşb.* büyüme evresini tamamlamış olmakla birlikte henüz döllenebilecek duruma gelmemiş dişi gamet.
op. *a. müz.* "opus" sözcüğünün kısaltması.
opal, -li (I) *a. Fr. yerb.* silisin hidratlı ve jelatinli bütün türlerini kapsayan, silis grubundan değerli bir mineral.
opal, -li (II) *a. Fr.* düzgün dokunmuş ve ince, pamuklu kumaş.
opalin *a. Fr.* opale **(I)** benzeyen camdan yapılmış kupa, vazo vb.
opera *a. İt.* (. .' .) *tiy.* **1** sözlerinin tümü ya da çoğu şarkı biçiminde ve orkestra eşliğinde söylenen müzikli tiyatro oyunu. **2** böyle oyunlar oynayan sanatçı topluluğu. **3** bu tür oyunların oynandığı yapı.
operacı *a. İt. T.* opera sanatçısı.
operakomik *b. a. Fr. tiy.* güldürücü tipleri ve sözleri olan, konuşmalı ve şarkılı bölümlerin bir arada bulunduğu müzikli tiyatro oyunu.
operasyon *a. Fr.* **1** ameliyat. **2** *mec.* işlem. *ör. Bu konuda herhangi bir operasyona gerek yoktur.* **3** harekât[2].
operatör *a. Fr.* **1** uzmanlığı ameliyat yapmak olan, ameliyat yapan hekim. **2** kimi teknik araçları işletenlere verilen ortak ad. **3** bilgisayar kullanmasını bilen, bilgisayarda gerekli uygulamaları yapan kimse. *eş.* **işletmen**. **4** basımevinde, basılacak metinleri dizgi makinesinde dizen işçi.
operatörlük *a. Fr. T.* **1** operatör olma durumu. **2** operatörün işi.
operet, -ti *a. Fr.* **1** konuşmalı bölümlerle şarkılı bölümlerin birbiri ardınca ya da iç içe yer aldığı, hafif konulu, eğlendirici müzikli oyun. **2** böyle oyunlar oynayan topluluk.
operetçi *a. Fr. T.* operet sanatçısı.
oportünist, -ti *a. Fr.* oportünizmi uygulayan, davranışı oportünizme uygun olan, duruma, kendi çıkarına göre davranan, durumlardan, koşullardan kendi çıkarına yararlanan (kimse). *eş. yeni* **günoğlu**.
oportünizm *a. Fr.* güç durumlar karşısında, davranışlarını ahlak ilkelerine ya da düzenli bir düşünceye göre değil, kişisel çıkarlarına en uygun düşecek biçimde ayarlayan tutum. *eş. yeni* **günoğluluk**.
opsiyon *a. Fr.* **1** bankacılıkta, bir borç senedinin ödenmesi için vade tarihinden başlayarak tanınan iki günlük ek süre. **2** ticarette, bir alışverişin karara bağlanması için genellikle satıcının alıcıya tanıdığı belirli süre. **3** vapur, uçak, tren vb.de, önceden herhangi bir ödeme yapmadan, belirli bir tarih için koşula bağlı olarak yer ayırtma. **4** isteğe bağlılık, seçenek.
opsiyonel *s. Fr.* **1** opsiyonla ilgili. **2** isteğe bağlı.
optik *s. Fr.* **1** görmeyle ilgili olan. **2** *a. fiz.* ışık ve görme olaylarını inceleyen fizik kolu. **optik açı** gözlemcinin gözüyle bir nesnenin bo-

yutlarından birinin iki ucunu birleştiren ışınların oluşturduğu açı. **optik kaydırma** *sin.* alıcının[6] değişebilir odaklı merceğinin yakından uzağa ya da uzaktan yakına doğru odaklanmasıyla elde edilen sonuç. **optik sinir** *yaşb.* gözü beyne bağlayan ve beyin sinirlerinin ikinci çiftini oluşturan sinir.

optimetri *a. Fr. fiz.* görmeyi konu alan fizik dalı.

optimist, -ti *s. Fr.* ➻ **iyimser**.

optimizm *a. Fr.* ➻ **iyimserlik**.

optimum *s. Fr.* (.' . .) **1** en elverişli, en iyi, en uygun olan. *ör. Bir işte optimum yarar esastır.* **2** *a.* (ışık, sıcaklık, nem ya da tutum vb.de) en elverişli, en iyi, en uygun durum. *ör. Oda ışığında optimumu sağlamak gerekir.*

opus *a. Lat. müz.* bir bestecinin yapıtlarının bestelenme sırasını gösteren, genellikle *op.* kısaltmasıyla yazılan ve sonuna yapıt numarası getirilen sözcük. *ör. Beethoven'in op. 61 numaralı konçertosu çalınacak.*

or- *ask.* "orgeneral", "oramiral" gibi sözcüklerde ordu sözcüğünün kısaltması ve bir tür önek olarak yer alır.

ora *a.* (.' .) *("o" işaret sıfatıyla "ara" sözcüğünden)* (anlatana göre belli bir uzaklıkta bulunan) o yer. *ör. Bana göre ora daha güzeldir.* **ora senin, bura benim** (ya da **orası senin, burası benim**) **gezmek** (ya da **dolaşmak**) gezmedik yer bırakmamak, durmadan, boyuna dolaşmak. **orada** *be.* (sözü edilen) o yönde, o yerde. **orada burada** her yerde. *ör. Orada burada gezip durduk.* **oradan** *be.* (sözü edilen) o yönden, o yerden. **oradan buradan** belli bir sıra, bir düzen gözetmeksizin, karışık bir biçimde. *ör. Onunla oradan buradan konuştuk.* **Halep oradaysa arşın burada** "bir zamanlar falan yerde yapmıştım demekle yeterliliğini kanıtlamış olmazsın, gereken koşullar hazır, hadi o yaptığını burada da yap da görelim" anlamında söylenir. **oralarda** (ya da **oralı**) **olmamak** bilmezlikten, duymazlıktan gelmek, aldırış etmemek, önemsememek. *ör. Beni gördü ama hiç oralarda olmaksızın işini sürdürdü.* **orasına burasına** dağınık bir biçimde, gelişigüzel. *ör. Tavuklar bahçenin orasına burasına kaçışıyordu.* **oraya** *be.* (sözü edilen) o yöne, o yere. **oraya buraya** gelişigüzel yerlere.

oracıkta *be.* olduğu yerde, hemen o yerde. *ör. Kitap oracıkta duruyor, alabilirsin.*

orak *a.* **1** bir sapı bulunan, yarım çember biçiminde, yassı, ensiz ve içe gelen yüzü keskin, metalden yapılmış, ekin biçme aracı. **2** *ha.* ekin biçme zamanı. *ör. Orakta yağan yağmur zararlı olur.*

orakböceği, -ni *b. a. hayb.* ➻ **ağustosböceği**.

orakayı, -nı *b. a. ha.* temmuz.

orakçı *a.* orakla[1] ekin biçen kimse.

orakçılık *a.* orakçının yaptığı iş.

oral *s. Fr.* ağız yoluyla olan, ağızla ilgili.

oralı *s.* (.' . .) söz konusu olan yerde doğup büyümüş, oradan, o yerden olan (kimse). **oralı** (ya da **oralı bile**) **olmamak** hiç aldırmamak, umursamamak, önemsememek.

oramiral, -li *b. a. T. Fr.* (.' . . .) *ask.* deniz kuvvetlerinde en yüksek rütbeli subay.

oramirallik *b. a. T. Fr.* (.' . . . .) *ask.* **1** oramiral rütbesi. **2** oramiralin görevi ve makamı.

oran *a.* **1** büyüklük, derece ya da nicelik yönünden iki şey arasında ya da parçayla bütün arasında bulunan bağıntı. *ör. Ülkede vergi oranı %50'yi buluyormuş.* **2** iki ya da daha çok şey arasındaki karşılıklı tutarlılık, uygunluk. *ör. Bu çizgilerde oran hiç gözetilmemiş.* **3** akıl yoluyla gerçeğe yakın olduğuna inanılarak verilen yargı. **4** *mat.* iki büyüklük, iki nicelik arasındaki bağıntı. *ör. Beşin elliye oranını gösteriniz.*

oranca *be.* oran olarak.

orandışı *b. s. mat.* iki tamsayının bölümü olmayan (sayı).

orangutan *a. Fr. (Malezya dilinden) hayb.* Bernoe ve Sumatra ormanlarında ağaçlar üzerinde yaşayan, gövdesi iri ve hantal, boyu bir buçuk metreyi bulabilen, kahverengi kızıl olan postu sık ve kaba kıllarla kaplı, daldan dala ağır ağır geçerek hareket eden, meyvelerle ve körpe filizlerle beslenen, insana benzeyen bir maymun.

oranla *be.* herhangi bir şeye bakarak. *ör. Düne oranla bugün hava biraz serin.*

oranlama *a.* oranlamak eylemi.

oranlamak *(-i)* **1** hesap etmek, ölçmek, hesaplamak. **2** akıl yoluyla gerçeğe yakın olduğuna inanarak bir yargıya varmak. *ör. Gelecekte ne olacağını oranlamak olanaksızdır.* **3** iki ya da daha çok şeyi karşılaştırmak. **4** *(-i, -e)* eşit tutmak. *ör. Bizi onunla oranlamak yanlıştır.*

oranlanabilme *a.* oranlanabilmek eylemi.

oranlanabilmek *(nsz)* oranlanması olanaklı olmak ya da oranlanma olasılığı bulunmak.

oranlanma *a.* oranlanmak eylemi.

oranlanmak *(nsz)* oranlamak eylemi yapılmak.

oranlayabilme *a.* oranlayabilmek eylemi.

oranlayabilmek *(-i)* oranlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

oranlı *s.* kendisinde oran bulunan.

oranlılık *a.* oranlı olma durumu.

oransal *s.* oranla ilgili. *ör. Basının toplam reklam geliri gerçek ve oransal olarak artmaktadır.*

oransız *s.* oranı olmayan. *ör. Heykelin gövdesiyle başı oransızdı.*

oransızlık *a.* oransız olma durumu.

orantı *a.* **1** bir bütünü oluşturan parçaların kendi aralarında ve parçalarla bütün arasında bulunan uygunluk, oran. **2** *mat.* birincinin ikinciye oranı, üçüncünün dördüncüye oranına eşit olan dört terim arasındaki bağıntı.

orantılı *s.* **1** aralarında orantı bulunan. **2** *mat.* bir niceliğin iki, üç, dört ... kez çoğalması ya da azalması başka bir niceliğin de aynı oranda çoğalmasını ya da azalmasını gerekli kılarsa, bu nicelikler için "birbiriyle orantılı" denir.

orantılılık *a.* orantılı olma durumu.
orantısız *s.* kendisinde orantı bulunmayan.
orantısızlık *a.* orantısız olma durumu.
orası, -nı *a.* **1** söz konusu olan o yer, ora. *ör. Orası çok uzak, yakın bir yere gidelim.* **2** o yanı, o yönü. *ör. İşin orası seni ilgilendirir.* **orası senin, burası benim dolaşmak** ➻ **ora senin, bura benim gezmek** (ya da **dolaşmak**).
oratoryo *a. İt.* (. . .' .) *müz.* orkestra, koro ve solo sesler için bestelenmiş, kutsal nitelikli müzik yapıtı.
ordinaryüs *a. Lat.* (. . .' .) Türk üniversitelerinde, en az beş yıl profesör olarak ders vermiş, üstün bilimsel çalışmalarıyla iyice tanınmış öğretim üyeleri arasından seçilerek, üniversitede bir bilim kürsüsünün yönetimiyle görevlendirilen bilim adamlarına verilen ve eskilerin kazanılmış sanları saklı tutularak 1960 yılında kaldırılan san.
ordinat, -tı *a. İng. mat.* genellikle apsise dikey olarak çizilen ve bir noktanın uzaydaki yerini belirtmeye yarayan çizgilerden biri.
ordino *a. İt.* (.' . .) **1** bir poliçenin arkasına yazılan havale emri. **2** tüccarın malını gümrükten çekebilmesi için vapur işletmesinden yük konşimentosuna karşılık verilen havale. **3** *den.* denizcilik işletmesince gemi adamlarına verilen, gemilere atama belgesi.
ordonat, -tı *a. ("ordu donatım" sözcüklerinden kısaltma) ask.* Türk silahlı kuvvetlerinde, ordunun savaş araç ve gereçlerini ve benzeri her türlü gereksinimini sağlamakla görevli asker sınıfı.
ordovisyen *a. Fr. yerb.* birinci çağın ikinci dönemi ve bu dönemde oluşmuş olan yer katmanları.
ordövr *a. Fr.* yemekten önce masaya gelen soğuk yiyecekler, meze, çerez. **ordövr arabası** konuklara ordövr taşımada kullanılan küçük el arabası. **ordövr tabağı** içinde ordövr bulunan tabak.
ordu *a.* **1** bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü. **2** silahlı kuvvetlerin başlıca bölümlerinden her biri. *ör. Birinci ve üçüncü orduya yeni komutanlar atandı.* **3** *mec.* amaç, nitelik vb. yönlerinden benzer durumdaki insanların tümü. *ör. Camiyi bir dilenci ordusu doldurmuştu.* **4** *mec.* çok sayıda insandan oluşan kalabalık. *ör. Bir ordu insana yemek yetişir mi?* **ordu donatım** *ask.* ➻ **ordonat**. **ordu komutanı** *ask.* bir orduya komuta eden, aşaması orgeneral olan komutan.
ordubozan *b. s.* **1** dönek, mızıkçı, oyunbozan (kimse). **2** arabozan, fesat çıkaran, fesatçı. **3** *b. a. ha.* bacaklardaki varis hastalığı.
ordubozanlık *b. a.* ordubozan[1,2] olma durumu. **ordubozanlık etmek 1)** fesat çıkarmak. **2)** *ha.* birlikte yapılması tasarlanmış olan bir işte arkadaşından ya da arkadaşlarından ayrılmak, mızıkçılık yapmak.
orducu *a.* ve *s.* **1** orduculuk yandaşı. *eş.* **militarist**. **2** *a. tar.* Osmanlı döneminde, savaşa gitmek üzere yola çıkan ordunun her türlü gereksinimini sağlamak için birlikte giden zanaatçılara ve esnafa verilen ad.
orduculuk *a.* bütün yurt sorunlarının yalnız ordu gücüyle çözülebileceğini öne süren siyasal öğreti. *eş.* **militarizm**.
orduevi, -ni *b. a.* subayların ve astsubayların (kimi zaman astsubaylarınki ayrı bir yerde olmak üzere) sosyal gereksinimlerini karşılayabilecek biçimde yapılmış, buluşup konuştukları, yiyip içtikleri, geçici olarak barınma olanağı da bulunan yapı.
ordugâh *b. a. T. Far. ask.* ordunun konakladığı yer.
orfoz *a. hayb.* hanigillerden, sıcak ve ılıman denizlerde yaşayan, Ege Denizi'nde ve Akdeniz'de bol bulunan, ağırlığı on kilo ile elli kilo arasında olabilen, eti beyaz ve lezzetli bir balık.
org, -gu *a. Fr. müz.* büyük ve küçük boyda borulardan yapılmış, körüğü de bulunan, körüklerden elde edilen havanın bu boruların içinden geçmesiyle değişik ses tonları çıkarabilen, klavyeli, genellikle kilise çalgısı olarak kullanılan bir çalgı.
organ *a. Fr.* **1** *gövb.* canlı bir gövdenin, belirli bir işlevi olan ve sınırları kesin biçimde belirli bulunan bölümü. *ör. Bitkinin üreme organı çiçek midir? Gözler görme organıdır.* **2** *mec.* bir görevi yerine getirmekle yükümlü kuruluş, gazete, dergi vb. *ör. Dernek, sesimizi duyuran bir organdır.* **organ nakli** (ya da **aktarımı**) *hek.* ➻ **organaktarımı**.
organaktarımı *b. a. Fr. T. hek.* vücudun, işlev göremez duruma gelmiş bir organının yerine genellikle bir başkasından alınmış sağlam bir organı koyma. *eş.* **transplantasyon**.
organik *s. Fr.* **1** organlarla, organizmayla ilgili olan. **2** *mec.* (ilişki, bağ için) güçlü, canlı. **organik bağ** *mec.* doğrudan bağlantı, ilişki. **organik kayaç** *yerb.* bileşimindeki öğelerin büyük ya da belirgin bölümü canlı varlıklardan gelen tortul kayaç. **organik kimya** *kim.* karbon bileşiklerini konu alan kimya dalı. **organik kütle** *yerb.* ➻ **organik kayaç**.
organikçi *a. Fr. T.* organik kimya ile uğraşan kimse, organik kimya uzmanı.
organizasyon *a. Fr.* **1** düzenlemek eylemi. **2** devletin, yönetimin, toplumun vb. düzenleniş biçimi. **3** örgüt. *ör. Bu işi hangi organizasyon yapıyor?* **4** düzenli bir grubun üyelerinin tümü.
organizatör *a. Fr.* düzenleyen, örgütleyen kimse ya da kuruluş.
organizatörlük *a. Fr. T.* organizatörün yaptığı iş.
organize *s. Fr.* örgütlenmiş olan, örgütlü. **organize etmek** düzenlemek, örgütlemek. **organize olmak** örgütlü duruma gelmek, örgütlenmek. **organize sanayi** birbirine bağlı, birbirini tamamlayan değişik sanayi kollarının ve kuruluşlarının oluşturduğu iş alanı. **orga-**

nize sanayi bölgesi genellikle kent dışında, organize sanayi işi için özel olarak ayrılmış yer. **organize suç** örgütle olarak işlenmiş suç.
organizma *a. Fr. yaşb.* **1** canlı bir varlığı oluşturan organların tümü. **2** herhangi bir canlı varlık.
organlaşma *a. Fr. T.* organlaşmak eylemi.
organlaşmak *(nsz) Fr. T.* (gelişmekte olan canlılar için) organları oluşmak.
organtin *a. Fr.* **1** seyrek dokunmuş, ince ve sert bir kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.
organze *a. İt.* **1** ipek ya da keten iplikle dokunmuş, tülbent inceliğinde, kolalı bir kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.
orgazm *a. Fr.* cinsel uyarım ve zevkin en yüksek noktası. *eş.* **boşalım**[3]. **orgazm olmak** cinsel uyarım ve zevkin en yüksek noktasına ulaşmak.
orgçu *a. Fr. T. müz.* org çalan sanatçı.
orgeneral, -li *b. a. T. Fr. ask.* silahlı kuvvetlerin üst komuta yerlerinde bulunan, asıl görevi ordu komutanlığı olan, rütbesi en yüksek general.
orgenerallik *b. a. T. Fr. ask.* **1** orgeneral rütbesi. **2** orgeneralin görevi ve makamı.
orijin *a. Fr.* **1** soy, kök. **2** başlangıç, kaynak, kök.
orijinal, -li *s. Fr.* **1** ➻ **özgün**. **2** *s.* ve *a.* (araç, gereç için) sahte, taklit olmayan, fabrikasınca yapılmış olan. **3** *s. mec.* alışılagelenden çok değişik, şaşırtıcı nitelikte olan.
orijinalite *a. Fr.* **1** ➻ **özgünlük**. **2** *mec.* alışılagelenden çok değişik, şaşırtıcı nitelikte olma durumu.
orijinallik *a. Fr. T.* **1** orijinal olma durumu. **2** ➻ **özgünlük**.
orkestra *a. Fr.* (. .' .) **1** *müz.* sayısı değişebilen, her türlü çalgının bulunabileceği bir çalgılar topluluğu. **2** *tiy.* kimi tiyatrolarda sahneye ya da perdeye en yakın koltuklar. **3** *tiy.* Eski Yunan tiyatrolarında, sahneyle seyirciler arasında bulunan, çember biçimindeki koro yeri. **orkestra çukuru** *tiy.* sahneyle seyirci arasında bulunan, çalgıcıların yer aldığı çukur yer. **orkestra şefi** (ya da **yönetmeni**) *müz.* orkestrayı[1] yöneten, bir müzik yapıtını yönettiği orkestrayla yorumlayan sanatçı.
orkestralama *a. Fr. T.* bir orkestra için yazılmış müzik parçasının notalarını, çalgıların tını ve farklarını göz önünde bulundurarak, orkestrayı oluşturan çalgılar arasında paylaştırma sanatı.
orkestrasyon *a. Fr.* ➻ **orkestralama**.
orkide *a. Fr.* (. .' .) *bitb.* salepgillerden, camekânlarda yetiştirilen, güzel çiçekleri olan, birçok türü bulunan bitkilerin ortak adı.
orkinos *a. Yun.* (.' . .) *hayb.* uskumrugillerden, sıcak ve ılıman denizlerde yaşayan, vücudu füze biçiminde, boyu üç metreyi, ağırlığı 250 kilogramı bulabilen, eti yenilen, konservesi yapılan bir balık. *eş.* **tonbalığı**.
orkit, -ti *a. Fr. hek.* erbezlerinin yangılanarak şiş bir duruma gelmesi.
orlon *a. (marka adından)* **1** görünüşü ve ele gelişi ipeğe benzeyen bir yapay dokuma ipliği. **2** bu iplikle dokunmuş kumaş.
orman *a.* **1** ağaçlarla kaplı geniş alan. **2** bu ağaçların oluşturduğu bütün. **orman gibi** (saç, kaş vb. için) çok ve gür. **orman işletmesi** ormanları korumak ve işletmekle görevli devlet kuruluşu. **orman kebabı** tas kebabına benzeyen, iri kuşbaşı etlerle yapılmış bir tür et yemeği. **orman kibarı** (insan için alay yollu söylenir) ayı. **orman köylüsü** orman köyünde yaşayan ve geçimini genellikle, verilen izin ölçüsünde kestiği ağaçları, odunları satarak sağlayan köylü. **orman köyü** devletin orman olarak belirlediği alanlarda kurulmuş köy. **orman kuşağı** sıra sıra ormanların oluşturduğu, geniş orman alanı. **orman taşlamak** bir kimsenin bir konuda ne düşündüğünü dolaylı yoldan öğrenmeye çalışmak. **orman yeşili** koyu yeşil.
ormancı *a. ha.* **1** orman işlerine bakan devlet dairesine bağlı kimse. **2** orman mühendisi. **3** orman koruma görevlisi, orman koruyucusu.
ormancıl *s. hayb.* (kuş için) ormanlarda yaşayan.
ormancılık *a.* **1** orman işiyle uğraşma. **2** ormana değer veren tutum ve anlayış. **3** ormanın yetiştirilmesini ve bakımını konu alan bilim.
ormanımsı *s.* ormana benzeyen. *ör. Yolda ormanımsı bir yerde mola verdik.*
ormanlaşabilme *a.* ormanlaşabilmek eylemi.
ormanlaşabilmek *(nsz)* ormanlaşması olanak içinde olmak ya da ormanlaşma olasılığı bulunmak. *ör. Bu fidanlar zamanla ormanlaşabilecektir.*
ormanlaşıverme *a.* ormanlaşıvermek eylemi.
ormanlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede ormanlaşmak. *ör. Burası birkaç yılda ormanlaşıverecektir.*
ormanlaşma *a.* ormanlaşmak eylemi.
ormanlaşmak *(nsz)* orman durumuna gelmek.
ormanlaştırabilme *a.* ormanlaştırabilmek eylemi.
ormanlaştırabilmek *(-i)* ormanlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu tepeleri ormanlaştırabilmek için gerekli ödenek yok.*
ormanlaştırılabilme *a.* ormanlaştırılabilmek eylemi.
ormanlaştırılabilmek *(nsz)* ormanlaştırılması olanak içinde olmak ya da ormanlaştırılma olasılığı bulunmak.
ormanlaştırılma *a.* ormanlaştırılmak eylemi.
ormanlaştırılmak *(nsz)* ağaç dikerek ormanlaşması sağlanmak.
ormanlaştırma *a.* ormanlaştırmak eylemi.
ormanlaştırmak *(-i)* orman örtüsü yok olmuş yöreyi, ağaçlandırarak yeniden orman durumuna getirmek.
ormanlık *a.* ve *s.* orman gibi olan ya da ormanı çok olan (yer).

ormansarmaşığı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **akasma**.
ormansız *s.* ormanı olmayan. *ör. Ormansız toprak çöl olur.*
ormansızlaşabilme *a.* ormansızlaşabilmek eylemi.
ormansızlaşabilmek *(nsz)* ormansızlaşması olanak içinde olmak ya da ormansızlaşma olasılığı bulunmak.
ormansızlaşma *a.* ormansızlaşmak eylemi.
ormansızlaşmak *(nsz)* var olan ormanları türlü nedenlerle yok olarak ormanı olmayan bir yer ya da ülke durumuna gelmek.
ormansızlaştırma *a.* ormansızlaştırmak eylemi.
ormansızlaştırmak *(-i)* ormanları yok etmek, toprağı ormansız duruma getirmek. *ör. Bilinçsiz ağaç kesimi, ülkeyi ormansızlaştırmaktadır.*
ormantavuğu, -nu *b. a. hayb.* ormantavuğugillerden, Asya ve Avrupa ormanlarında yaşayan, siyah tüylü ve birçok türü bulunan kuşların ortak adı.
ormantavuğugiller *ç. b. a. hayb.* yeryüzünün soğuk ve ılıman yerlerinde yaşayan, orta büyüklükte ya da oldukça büyük, parlak ya da mat renkli tüyleri olan, çil, çayırtavuğu ve ormantavuğunu içine alan bir kuş familyası.
ormantik *s. (Türkçedeki "orman" sözcüğü anıştırılarak, Fransızca "romantik" sözcüğüne benzetilerek ve alay yollu olarak) arg.* duygusal, duygulu, romantik.
ornatım *a.* ➻ **ornatma**.
ornatma *a.* **1** ornatmak eylemi. **2** *yaşb.* bir türün yerine onun değişik bir biçiminin geçmesi. **3** *kim.* molekülün geri kalan bölümünde herhangi bir değişikliğe yol açmadan, bir atom ya da bir kök yerine bir başka atomun ya da kökün geçmesi. **4** *mat.* bir cebirsel ifadenin yerine bir başkasını koyma işlemi.
ornatmak *(-i)* bir şeyin yerine, onun işlevini görebilecek olan başka bir şeyi koymak.
ornitolog *a. Fr.* ➻ **kuşbilimci**.
ornitoloji *a. Fr.* ➻ **kuşbilim**.
ornitorenk *a. Fr.* ➻ **gagalı memeli**.
orojeni *a. Fr. yerb.* ➻ **dağoluş**.
orospu *a. Far. ka.* **1** erkeklerden para alarak karşılığında onların cinsel zevklerine hizmet eden, bu işi meslek edinmiş olan kadın. **2** *mec.* para karşılığı olsun olmasın birçok erkekle düşüp kalkan, kolay elde edilen, kötü ahlaklı kadın. **3** *mec.* kalleş kimse. **orospu bohçası** *ha.* derli toplu olmayan, kötü düzenlenmiş, kötü bağlanmış bohça. **orospu çocuğu** *ka.* piç anlamında ağır sövgü sözü olarak kullanılır. **orospu dubarası** *arg.* alçakça dalavere, kalleşçe hile. **orospu sülüğü** *arg.* bir orospunun sırtından geçinen kimse, pezevenk.
orospuluk *a. Far. T. ka.* **1** orospu olma durumu. **2** orospunun yaptığı iş, mesleği. **3** *mec.* kalleşlik. **orospuluk etmek** *ka.* orospuya yaraşır bir biçimde davranmak. **orospuluksa da öğren de unut** *ha.* yapmasan bile her şeyi öğrenmeye çalış.
orostopol *a.* ve *s. arg.* orospu çocuğu, piç, alçak.
orostopolluk *a. arg.* alçakça, kurnazca hile, kalleşlik.
orsa *a. İt.* (.' .) *den.* **1** her iki yönden yelkenin ortasına bağlanan ve yelkenleri yelin esmekte olduğu yöne çevirmeye yarayan ip. **2** geminin rüzgâr alan yanı. **3** geminin, yelin geldiği yöne döndürülmesi. **orsa alabanda** *den.* gemiyi birdenbire yelin üstüne çevirme. **orsa poca** (ya da **boca**) **1)** *den.* geminin kimi zaman yelin gelmekte olduğu yöne yaklaşarak, kimi zaman ondan uzaklaşarak yol alması. **2)** *mec.* iyi kötü, bata çıka. **3)** *arg.* çok sarhoş birinin yalpalayarak yürümesini anlatır.
orsalama *a.İt. T.* orsalamak eylemi.
orsalamak *(nsz).İt. T. den.* (gemi) yelin geldiği yana dönmek.
orta *a.* **1** bir şeyin iki ucu arasında eşit uzaklıkta bulunan yer. *ör. Salonun ortasında bir halı vardı.* **2** bir şeyin kenarlarından yaklaşık olarak aynı uzaklıkta bulunan yer. *ör. Tarlanın ortasında bir ağaç vardı.* **3** (zaman için) başlangıcıyla bitimi arasında eşit uzaklıkta olan süre. *ör. Ayın ortasında sizi ararız.* **4** bir şeyin eşit iki parçaya ayrılabileceği, bölünebileceği yeri. *ör. Kitabı ortasından yırttı.* **5** iki ya da daha çok arasındaki konum, içinde, arasında. *ör. Kalabalığın ortasında yürüyordu.* **6** algılanır, görünür durum. *ör. Ortada olan bir şeyi neden saklıyorsun?* **7** *eğit.* eğitimde zayıf ile iyi arasındaki derece, not. *ör. Türkçeden orta aldım.* **8** siyaset yelpazesinde, partilerin durumlarına göre, tutucularla düzen değişikliği isteyenler arasında yer alan ılımlı siyasal görüş. **9** *sp.* ayaktopunda, oyunculardan birinin, kaleye yakın olan arkadaşlarına topu havadan göndermek için yaptığı vuruş. **10** *sp.* güreşte, pehlivanların ayrıldığı beş dereceden üçüncüsünün ve dördüncüsünün, "büyük orta" ile "küçük orta"nın ortak adı. **11** *s.* her iki yanında kendi türünden eşit sayıda nesneler bulunan. *ör. Onlar orta katta oturuyor.* **12** *s.* iki karşıt nitelik arasında bulunan, ılımlı. *ör. Her şeyde orta yol iyidir.* **13** *fiz.* bir olayın, içinde gerçekleştiği yer. **14** *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçeri ocağında tabur. **15** *mat.* orantı. **orta alan** *sp.* ayaktopu, eltopu gibi kimi takım oyurlarında, top oynanan alanın orta bölümü. **orta baklası** *tkz.* her erkeğin cinsel isteğini yerine getiren kadın. **orta boy** orta büyüklükte olan. **orta boylu** boyu ne kısa ne uzun, orta yükseklikte olan. **orta çizgisi** *sp.* ayaktopu alanını eninc tam ortadan kesen çizgi. *eş.* **santra çizgisi**. **orta dalga** *fiz.* dalga boyu 200 ile 600 arasında olan dalga. **orta dikme** *mat.* bir doğru parçasına orta noktasında dik olan doğru. **orta halli 1)** ne varsıl ne de çok yoksul olan (kimse). **2)** ne iyi ne de kötü olan (iş). **orta hece yutumu** *dilb.* kimi durumlarda, sözcüğün orta hecesinde bulunan vurgusuz ünlülerin düşmesi olayı; örneğin "omuzun"un "omzun" olması gibi.

orta hizmetçisi bir evin temizlik işlerini gören kadın. **orta hizmeti** bir evin temizlik hizmeti, orta işi. **orta işi** bir evin temizlik işlerinin tümü. **orta karar** orta derecede, iyi ile kötü arasında. *ör. Yıllardır orta karar bir yaşam sürmekteydi.* **orta kuşak** bir toplumda genç kuşak ile yaşlı kuşak arasında bulunan kuşak. **orta malı 1)** sahibi bulunmayan, herkesin yararlandığı. **2)** özgünlüğü bulunmayan, değersiz, basmakalıp. **3)** her isteyen erkekle ilişkide bulunan (kadın). **orta saha** *sp.* ➻ **orta alan**. **orta şekerli 1)** (kahve için) ne az ne de çok şekeri olan. **2)** *mec.*(durum için) ne çok kötü ne de çok iyi, şöyle böyle. **orta terim** *mant.* iki öncülü içine alan terim. **orta vuruşu** *sp.* santradan başlatılan vuruş. *eş.* **santra vuruşu**. **orta yaşlı** ne genç ne de yaşlı olan (kimse). **orta yol** *mec.* herkesçe uygun bulunabilecek çözüm, davranış, tutum. **orta yolcu** *mec.* eylemlerinde orta yolu yeğleyen kimse. **orta yolculuk** *mec* orta yolcunun tutum ve davranışı. **ortada 1)** göz önünde, görünür yerde, açıkta, açık. *ör. Durum ortada, ne diyebilirim ki?* **2)** (sporda) sonucu belli olmayan karşılaşmalar için kullanılır. **ortada bırakmak** (birini) çok güç bir durumdayken yardımcı olmamak. **ortada dolaşmak 1)** herkesin gelip geçtiği yerde bulunmak. *ör. Ortada dolaşan ezilir.* **2)** herkesçe söylenmek. *ör. Ortada dolaşan söylentiler çeşitlenmişti.* **ortada fol yok yumurta yok** ➻ **fol yok yumurta yok** . **ortada kalmak 1)** yersiz, barınaksız, açıkta kalmak. **2)** güç bir durumda, iki seçenek arasında karar veremez durumda kalmak. **3)** kimse üzerine almamak. **ortada olmak 1)** orta konumda bulunmak. **2)** açıkça görülmek. *ör. Durum ortada, görev size düşüyor.* **3)** düşünülmesi ve yapılması gerekmek. *ör. Ortada olan işleri kim yapacak?* **ortadan kaldırmak 1)** görünmesin diye önlem almak, gizlemek, saklamak. *ör. Komutan geliyor, tavlayı ortadan kaldırın.* **2)** (bir şeyi) yok etmek. *ör. Rüşveti ortadan kaldırmak zordur.* **3)** *mec.* (bir kimseyi) öldürmek. *ör. Düşmanını ortadan kaldırmak için planlar yapıyordu.* **ortadan kalkmak 1)** (bir şey) bulunmaz olmak, ortalıktan çekilmek. *ör. Bir zamanlar kahve ortadan kalkmıştı.* **2)** yok edilmek, yok olmak. *ör. Kötülükler ortadan kalkar mı sanıyorsunuz?* **3)** *mec.* öldürülmek. *ör. Alçak biriydi, şükür ki ortadan kalktı.* **ortadan kaybolmak 1)** kimseye sezdirmeden gitmek. **2)** nerede olduğu bilinmemek. **ortadan sırrolmak** ➻ **sırrolmak**. **ortadan söylemek** herkesin içinde, ad belirtmeden, kimi kişilere dokunacak sözler söylemek. **ortanın sağı 1)** ılımlı siyasal görüşe göre, tutucu partilerin benimsediği görüş. **2)** *arg.* şekerli kahve. **ortanın solu 1)** ılımlı siyasal görüşe göre, düzen değişikliği isteyen partilerin benimsedikleri görüş. **2)** *arg.* sade kahve. **ortasını bulmak** iki aşırı ucu uzlaştırmak, ılımlı noktada anlaşmak ya da anlaştırmak. **ortaya almak** her yönden çevirmek, kuşatmak. **ortaya atılmak 1)** (bir şey) herkesin bilgisine sunulmak, öne sürülmek. *ör. Ortaya atılan görüşler tartışıldı.* **2)** (bir kimse) bir işi yapmak için istekli olmak. **ortaya atmak** (bir konuyu, bir düşünceyi) öne sürmek, görüşlere sunmak. **ortaya bir balgam atmak** *ka.* bir iş tam kıvamındayken, o konuyla ilgili olarak, herkesin zihnini bulandıracak bir şey söylemek. **ortaya çıkarılmak** ortaya çıkması sağlanmak. **ortaya çıkarmak** (bir şeyi) belgeleriyle kanıtlamak. **ortaya çıkmak 1)** (bir şey) oluşmak, türemek. **2)** (bir durum) belli olmak, anlaşılmak. **3)** (bir kimse) kendini göstermek. **ortaya dökmek 1)** hepsini çıkarıp herkese göstermek, ne var ne yoksa çıkarmak. **2)** söylemek, açıklamak. *ör. Bildiklerini ortaya dökmekten kaçındı.* **ortaya düşmek** (kadın) isteyen her erkeğin cinsel ilişkide bulunabileceği biri durumuna gelmek. **ortaya konulmak 1)** belirtilmek. **2)** belgelerle kanıtlanmak. **3)** oluşturulmak. **ortaya koymak 1)** herkesin görebileceği bir yere koymak. **2)** yaratmak, yapmak, oluşturmak. *ör. Yazar, ortaya koyduğu yapıtlarla geçinebiliyor mu?* **3)** belgeleriyle kanıtlamak, kanı oluşturmak. *ör. Belge, durumun söylendiği gibi olmadığını ortaya koymaktaydı.*

ortaağırlık *b. a. sp.* yumrukoyununda 71 kilogramdan 75 kilograma değin olan yumrukoyuncusunu, güreşte, gülle ve halterde 72 ile 79 kilograma değin olan oyuncuları belirtir. *eş.* **ortasıklet**.

ortaç *a. dilb.* varlıkları belirttiği ya da nitelediği için sıfat ve ad gibi kullanılabilen, tümleç alarak yan önerme kurabildiği için eylem sayılan, eylem soylu sözcük; örneğin "akacak kan damarda durmaz" tümcesinde "akacak", "bunu söyleyen kim?" tümcesinde "söyley en" sözcüğü ortaçtır.

ortaçağ *b. a. tar.* Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünüşünden (İS 395) ya da çöküşünden (İS 476) Türklerin İstanbul'u ele geçirdiği 1453 yılına değin süren zaman dilimi.

ortaçlık *a.* ve *s.* ortaç olma durumu. *ör. Sözcük burada yalnızca ortaçlık görevini üstlenmiştir.*

ortadamar *b. a. bitb.* bitki yapraklarının tam ortasında bulunan ve yan damarlara göre daha kalın olan damar.

ortaderi *b. a.* dışderiyle içderi arasındaki göze katmanı.

ortadirek *b. a.* ve *s.* **1** çadırda ortada bulunan ve çadırın ağırlığını yüklenen direk. **2** *mec.* toplumun memur, emekli, küçük esnaf, küçük çiftçi gibi dar ve değişmez gelirli kişilerden oluşan kesimi.

Ortadoğu *ö. a. coğr.* **1** Türkiye, Kıbrıs, Lübnan, İsrail, Ürdün, Mısır, Arabistan, Suriye, Irak, İran'ı içine alan coğrafya bölgesi. **2** bu ülkeleri toplu olarak içeren kavram. *ör. Ortadoğu'da savaş var.*

ortaelçi *b. a.* **1** büyükelçiden önceki elçilik aşaması. **2** bu aşamada olan elçi.
ortak *a.* **1** ortaklaşa çıkarlarla birbirlerine bağlı ve birlikte iş yapan kimselerden her biri. *ör. Ortağı dükkândaki hissesini satacakmış.* **2** *tic.* bir ortaklıkta[2] payı bulunan kimse. *ör. Sen bu kuruluşun ortağı mısın?* **3** *ha.* kuma. **4** *s.* birden çok kimseyi ya da nesneyi ilgilendiren ya da onların katılmasıyla oluşan. *ör. Ortak kararımızı açıklayacağız.* **ortak çarpan** *mat.* iki ya da ikiden çok sayıyı çarpan sayı. **ortak fark** *mat.* bir aritmetik dizide bir öğeyi elde etmek için ondan öncekine katılan sayı. **ortak gemisi yürümüş elti gemisi yürümemiş** ➻ **kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.** **ortak gider** apartman ve benzeri çok daireli yapılarda, kat mülkiyeti kurallarına göre, aylık giderlere her dairenin katılma payı. **ortak hesap** iki ya da daha çok kişi ya da kuruluşça kullanılan banka hesabı. **ortak mülkiyet** iki ya da daha çok ortaklı mülkiyet. *ör. Apartmanlarda ortak mülkiyet söz konusudur.* **ortak nesne** *dilb.* bileşik bir tümcenin yüklemlerine ortak olarak bağlanan nesne. **ortak olmak 1)** bir şeye katılmak ya da bir şeyi paylaşmak. **2)** ortaklık ilişkisi kurmak. *ör. Dükkâna ortak olmak için para arıyoruz.* **ortak ölçülmez sayılar** *mat.* aralarında ortak tam bölen olmayan sayılar. **ortak özne** *dilb.* bir tümcede çeşitli eylem ve eylemsilere özne olan sözcük. **ortak payda** *mat.* iki ya da daha çok birimde aynı olan payda. **ortak tam bölen** *mat.* iki ya da ikiden çok sayının hepsini tam olarak bölebilen sayı. **ortak tümleç** *dilb.* bir tümcede ayrı eylemlerin ve eylemsilerin anlamını tamamlayan tümleç. **ortak yüklem** *dilb.* tümcedeki birden çok öznenin yüklemi olan yüklem.
ortakçı *a.* **1** *ha.* başkasının tarlasını, ürünü tarla sahibiyle yarı yarıya paylaşmak üzere ekip biçen çiftçi ya da başkasının sürüsüne bakarak, verimine ortak olan kimse. **2** *hayb.* konakçının[2] sindirilmemiş besinine ortak olan asalak.
ortakçılık *a.* **1** ortakçı olma durumu. **2** *hayb.* ortakçı[2] yaşama durumu.
ortakkat, -tı *b. a. mat.* kimi tamsayıların katı olabilecek sayı.
ortaklaşa *s.* **1** aynı zamanda birden çok kimseyi ya da nesneyi ilgilendiren, onların katılmasıyla oluşan, onların malı olan. *ör. Bunlarda ortaklaşa bir yan bulmak güçtür.* **2** *be.* ortak olarak, elbirliğiyle. *ör. İşi ortaklaşa yürütmemiz gerekiyor.*
ortaklaşacı *s. topb.* ortaklaşacılık yandaşı.
ortaklaşacılık *a. topb.* üretim araçlarının özel kişilerin değil kamunun malı olmasını ve toplum içinde her türlü eylemde ortak davranışı savunan öğreti.
ortaklaşma *a.* ortaklaşmak eylemi.
ortaklaşmak *(nsz)* ortaklaşa davranmak.
ortaklaştırma *a.* ortaklaştırmak eylemi.
ortaklaştırmak *(-i)* ortak duruma getirmek.
ortaklık *a.* **1** ortak olma durumu. **2** *tic.* iki ya da daha çok kimsenin para, mal ve emekleriyle ekonomik bir amaca ulaşmak üzere sözleşmeyle birleşerek oluşturdukları kuruluş. **ortaklık etmek** ortaklık ilişkisi içinde bulunmak. **ortaklık kurmak** *tic.* yasalara göre ortaklık oluşturmak. **ortaklık senedi** *huk.* anonim ortaklıklarda her ortağın haklarını gösteren senet. **ortaklık sözleşmesi** *tic.* bir ortaklık[2] kurmak üzere ortaklar arasında yapılan sözleşme.
ortakulak *b. a. gövb.* kulakzarının, çekiç, örs ve üzengikemiklerinin bulunduğu, dışkulakla içkulak arasındaki bölüm. **ortakulak boşluğu** *gövb.* kulakta dışkulakla içkulak arasındaki boşluk. **ortakulak iltihabı** *hek.* ➻ **ortakulak yangısı**. **ortakulak yangısı** *hek.* ortakulakta oluşan yangılı hastalık.
ortakyapım *b. a. sin.* çeşitli ülkelerden birer yapımcının işbirliğiyle gerçekleştirilen film.
ortakyaşama *b. a. yaşb.* başka türden iki canlının dengeli ve sıkı işbirliğiyle birbirinden yararlanarak birlikte yaşamaları durumu.
ortakyaşar *b. s. yaşb.* ortakyaşama durumunda bulunan (canlı).
ortakyaşarlık *b. a. yaşb.* ortakyaşar olma durumu, ortakyaşama.
ortakyönetim *b. a. yeni* ➻ **koalisyon**.
ortalama *a.* **1** ortalamak eylemi. **2** *s.* iki ya da ikiden çok nicelik toplamının, bu niceliklerin sayısına bölünmesinden çıkan (sayı). **3** *s. mec.* iki karşıt uç arasında olan, yaklaşık. *ör. Bu konuda ortalama bir yol bulmak gerekirdi.* **4** *be.* orta yerinden, ortasından. *ör. Ekmeği ortalama keserek yarısını aldı.*
ortalamak *(-i)* **1** iki ucun ortasını bulmak, ortasına varmak. **2** *sp.* top oyunlarının kimilerinde, topu alanın ortasına doğru göndermek.
ortalamasına *be.* ortalayarak.
ortalanabilme *a.* ortalanabilmek eylemi.
ortalanabilmek *(nsz)* ortalanması olanaklı olmak ya da ortalanma olasılığı bulunmak.
ortalanma *a.* ortalanmak eylemi.
ortalanmak *(nsz)* ortaya getirilmek, ortalamak eylemine konu olmak.
ortalayabilme *a.* ortalayabilmek eylemi.
ortalayabilmek *(-i)* ortalamak elinde olmak, ortalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ortalayıverme *a.* ortalayıvermek eylemi.
ortalayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa bir sürede ortalamak.
ortalı *be.* **1** ortaya gelecek biçimde. *ör. Masayı ortalı yerleştirin.* **2** *s.* belli sayıda yaprakları bir bölüm oluşturan (defter). *ör. Öğretmen iki tane üç ortalı defter almamızı istiyor.*
ortalık *a.* **1** bulunulan yer, çevre. *ör. Ortalık kararıyor.* **2** içinde bulunulan, yaşanılan ev, oda gibi yer. *ör. Ortalığı toplayalım.* **3** her yer ya da herkes. *ör. Ortalık ana baba günü gibiydi.* **4** görünen yerler, çevre. *ör. Ortalıkta kimseler görünmüyordu.* **ortalığa düşmek 1)** bir şeyi aramak için davranmak. *ör. Düşümde*

ortalığa düşmüşüm, seni arıyorum. **2)** (kadın) isteyen her erkeğin cinsel ilişkide bulunabileceği biri durumuna gelmek, ortaya düşmek. **ortalığa ölüm sükûtu çökmek** ortalığı çok yoğun ve derin bir sessezlik kaplamak. **ortalığı** (ya da **her şeyi**) **tozpembe görmek** aşırı iyimser olmak. **ortalığı ... almak** her yeri ... kaplamak. *ör. Ortalığı pis bir koku almıştı.* **ortalığı birbirine katmak** herkesi birbirine düşürmek, tedirgin etmek. **ortalığı ... götürmek** her yeri ... kaplamak. *ör. Ortalığı pislik götürmüş, kimse aldırmıyor.* **ortalığı gürültüye vermek** çok gürültü yapmak. **ortalığı kırıp geçirmek** ➻ **kırıp geçirmek**. **ortalığı velveleye vermek** herkesi gereksiz yere telaşa ve heyecana sürüklemek. **ortalık ağarmak** Güneş doğmaya başlamak, sabah olmak. **ortalık düzelmek** toplumdaki ya da topluluktaki karışıklık yatışmak. **ortalık kararmak** Güneş batmak, akşam olmak. **ortalık karışmak** toplumda, toplulukta ya da devletler arasında düzensizlik baş göstermek, karışıklık çıkmak. **ortalık yatışmak** toplumdaki ya da topluluktaki kargaşa ve düzensizlik sona erip düzenli yaşam yeniden başlamak. **ortalıkta** göz önünde, açıkta, meydanda. *ör. Bunu ortalıkta bırakmayın.* **ortalıkta kalmak** kimsesiz, korunaksız, ortada kalmak. *ör.Kadın iki çocukla ortalıkta kaldı.*

ortam *a.* **1** canlı bir varlığın içinde bulunduğu doğal koşulların tümü. *ör. Bu ortamda çiçek yetişmez.* **2** *mec.* bir eylemin yapılabilmesi için gerekli koşulların tümü. *ör. Seçim için ortam hazır değildi.* **3** *mec.* bir insanın ya da insan topluluğunun yaşayışını etkileyen toplumsal, ruhsal ve kültürel etkilerin tümü. *ör. Ankara'da sanat ortamı yeterli değil.* **4** *ruhb.* kişinin içinde bulunduğu, kimi zaman iç dünyasını da kapsayan, nesnel ve toplumsal yakın çevre. *ör. Bu ortamda kişinin ruh sağlığı zarar görür.* **ortam yaratmak** elverişli bir durum oluşmasını sağlamak.

ortambilim *b. a.* organizmaların içinde bulundukları ortamda etkileşmelerini inceleyen bilim dalı.

ortanca (I) *a.* ve *s.* **1** yaş yönünden üç kardeşin büyüğü ile küçüğü arasında bulunan (kardeş). *ör. Ortancamız daha beceriklidir.* **2** büyüklük, irilik yönünden üç nesne arasında baştan ya da sondan ikinci gelen.

ortanca (II) *a. Lat.* (. .' .) *bitb.* taşkırangillerden, nemli ve ılıman yerlerde yetişen, park ve bahçelerde gruplar durumunda yetiştirilen, dipten başlayarak sık dallanan, irice yapraklı, top biçiminde, iri ve gösterişli çiçekleri olan, kırmızı, pembe ya da beyaz çiçek açan değişik türleri bulunan, yaz boyunca çiçekli kalan bir süs bitkisi.

ortaokul *b. a. esk.* ilkokul ile lise arasında üç yıllık öğrenim veren okul.

ortaoyunculuğu, -nu *b. a. tiy.* ortaoyunu oyuncusunun sanatı.

ortaoyuncusu, -nu *b. a.* ve *s. tiy.* ortaoyununda oynayan (oyuncu, sanatçı).

ortaoyunu, -nu *b. a. tiy.* geleneksel Türk tiyatrosu olarak bir ortaoyunu kolunun yazılı bir metne bağlı kalmaksızın, seyircilerin ortasında oynadığı, güldürü öğesi ağır basan doğaçlama oyun. **ortaoyunu kolu** *tiy.* ortaoyunu oynayan topluluk.

ortaöğrenim *b. a.* ortaöğretim okullarında edinilen bilgiler.

ortaöğretim *b. a.* **1** (Türkiye'de) ilköğretimle yükseköğretim arasında yer alan, lise ve dengi teknik ve meslek okullarını yönetmek görevini ve sorumluluğunu yüklenmiş olan örgüt. **2** (Türkiye'de) ilköğretimden geçtikten sonra öğrenimlerini sürdürmek isteyenleri, ulusal eğitimin amaçlarına uygun bir biçimde, daha üst öğrenime, üniversiteye, yüksekokullara ya da teknik ve meslek alanlarında hazırlamak görevini üstlenmiş olan öğretim dönemi.

ortaparmak *b. a.* el parmaklarının sağdan ve soldan üçüncü olanı.

ortasıklet, -ti *b. a. T. Ar. sp.* ➻ **ortaağırlık**.

ortay *s. mat.* **1** bir düzlemin aynı yönde koşut bütün kirişlerini eşit parçalara bölen (çizgi). **2** bir uzayı, bir yüzeyi eşit iki parçaya bölen (çizgi, düzlem).

ortayuvar *b. a. gökb.* Yer'in havayuvarında katyuvarının üzerinde, yaklaşık 60 ile 80 km. arasında bulunan, sıcaklığın azaldığı katman. *eş.* **mezosfer**.

Ortodoks *ö. a.* ve *s.* **1** kilisenin katı öğretisine uygun olan. **2** Ortodoksluğu benimsemiş olan (Hıristiyan).

Ortodoksluk *ö. a.* **1** kilisenin dogmalarına uygun öğreti ve görüşlerin tümü. **2** 1054'te Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılan Hıristiyanların benimsediği, İstanbul'da Fener Patrikliği'nin yönettiği, Yunanların ve İslavların çoğunluğunun bağlı olduğu Hıristiyan mezhebi.

ortodonti *a. Fr.* dişlerin çene kemikleri üzerinde estetik olarak ve görevlerini yapacak biçimde yerleştirilmesini konu alan diş hekimliği kolu.

ortogenez *a. Fr. yaşb.* ➻ **bireyoluş**.

ortoklaz *a. Fr. yerb.* dik açı durumunda ayrıtları olan, billurları parça parça dilinen bir tür potasyum feldispat.

ortopedi *a. Fr.* **1** *hek.* vücuttaki kemikler, eklemler, kaslar, kirişler, sinirler gibi, hareketi sağlayan organ bozukluklarını düzelten, sağaltan cerrahi dalı. **2** hastanelerde, bu tür hastalığı bulunanların sağaltım gördüğü bölüm.

ortopedik *s. Fr.* **1** ortopediyle ilgili olan. **2** ortopedinin gerektirdiğine uygun yapılmış olan. *ör. Çocuğa ortopedik ayakkabı gerekiyormuş.* **ortopedik engelli** ortopedik bir bozukluğu bulunan, sakat (kimse).

ortopedist, -ti *a. Fr.* **1** ortopedi uzmanı cerrah. **2** ortopedi protezleri yapan uzman kimse.

ortoz *a. Fr. yerb.* ➻ **ortoklaz**.

oruç *a. Far.* **1** Tanrı'ya ibadet etmek ereğiyle, belli bir süre için yeme, içme, cinsel ilişki ve benzeri dünya zevklerinden kendini alıkoyma. **2** *mec.* haz veren şeyleri bir süre için bırakma. **oruç açmak** vakti gelince oruç bozmak. **oruç bozmak** bir şey yiyerek ya da içerek orucunu kesmek ya da sona erdirmek. **oruç tutmak** oruç ibadetini yerine getirmek. **oruç yemek** oruç tutmamak.
oruçlu *s. Far. T.* oruç tutan (kimse).
oruçsuz *s. Fr. T.* oruç tutmayan (kimse).
orun *a.* **1** özel yer. **2** makam[1], mevki[2].
orya *a. İt.* (.' .) ➻ **karo**[2].
oryantal *s. Fr.* **1** doğu ülkelerini anımsatan, doğu ülkeleriyle ilgili. **2** *a.* oryantal dans. *ör. Bu akşam gazinoda iki de oryantal var.* **oryantal dans** doğu ülkelerinde, kadınların tek başına ve yarı çıplak olarak müzik eşliğinde yaptıkları, vücut ve göbek hareketlerine dayalı dans.
oryantalist, -ti *a. Fr.* ➻ **doğubilimci**.
oryantalizm *a. Fr.* ➻ **doğubilim**.
Os *kim.* osmiyum elementinin kimyasal simgesi.
osmanlı *s. ("Osmanlı" özel adından)* düşündüğünü hiç çekinmeden, açık açık söyleyen, bulunduğu toplulukta otoritesi olan (kimse). *ör. Anası osmanlı kadındı, kimse onu kıramazdı.*
Osmanlı *ö. a.* **1** Osmanlı İmparatorluğu. *ör. Osmanlıya başkaldıran ülkeler hemen ele geçirilirdi.* **2** 1299'da Osman Gazi tarafından Anadolu'da kurulan ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna değin yaşayan bir büyük Türk devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun uyruğu kimse. *ör. Namık Kemal, "Osmanlıyız biz" diyordu.* **3** *s.* Osmanlı İmparatorluğu'yla ya da Osmanlılarla ilgili olan. *ör. Osmanlı döneminde Türkçe başka dillerin etkisinde kalmıştı.* **Osmanlı tavşanı arabayla avlar 1)** Osmanlı rahatına düşkündür, sadece iş yapıyor görünür. **2)** Osmanlı, olmayacak işleri kurnazca ve kendini yormadan başarır.
Osmanlıca *ö. a.* (. . .' .) XIII.-XX. yüzyıllar arasında Anadolu'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yayıldığı bütün ülkelerde yazın ve yazışma dili olarak kullanılan, özellikle XV. yüzyıldan sonra Arapçanın ve Farsçanın aşırı ölçüde etkisinde kalarak Türkçe, Arapça ve Farsçadan oluşan yapay bir dil durumuna gelmiş olan Türkçeye verilen ad.
Osmanlıcacı *ö. a.* Türkiye Türkçesinde bulunan Osmanlıca sözcüklerin dilde kalmasını isteyen, onları yaşatmaya çalışan, Türkçede özleşmeye karşı olan kimse.
Osmanlıcacılık *ö. a.* Türkçede özleşmeye karşı olanların ve Osmanlıcayı savunanların tutumu.
Osmanlıcı *ö. a.* Osmanlı dönemini her yönüyle benimsemiş olan, savunan, özleyen kimse.
Osmanlıcılık *ö. a.* Osmanlıyı her yönüyle benimseyiş, Osmanlı savunuculuğu, Osmanlıcı olma durumu.
Osmanlılık *ö. a.* Osmanlı olma durumu.
osmiyum *a. Fr.* (.' . .) *kim.* simgesi Os, atom sayısı 76, atom ağırlığı 190,2 ve yoğunluğu 22,5 olan, doğada platin filizlerinde bulunan, çok kırılgan bir element.
osteoloji *a. Fr. hek.* ➻ **kemikbilim**.
osurabilme *a. ka.* osurabilmek eylemi.
osurabilmek *(nsz) ka.* osurmak elinde olmak, osurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
osurgan *s. tkz. ka.* çok ve sık sık osuran (kimse).
osurganböceği, -ni *b. a. hayb.* pis bir koku çıkararak kendisini savunan bir böcek.
osurma *a. ka.* osurmak eylemi.
osurmak *(nsz) ka.* kalınbağırsaktaki gazı sesli ya da sessiz bir biçimde çıkarmak, yellenmek[2].
osurtma *a. ka.* osurtmak eylemi.
osurtmak *(-i) ka.* osurmasını sağlamak ya da osurmasına yol açmak. *ör. Kuru fasulye insanı bol bol osurtur.*
osuruk *a.* **1** *ka.* kalınbağırsak gazı, yellenme. **2** *s. arg.* düşük nitelikli, değersiz (kimse, şey). **osuruğu cinli** *tkz.* en önemsiz şeylere bile çabucak sinirlenen, olmayacak şeylerden kavga çıkaran kimse. **osuruğu düğümlenmek** *arg.* çok korktuğu için herhangi bir davranışta bulunamamak. **(birinin) osuruğunu düğümlemek** *arg.* çok korkutmak.
osurukağacı, -nı *b. a. ha.* ➻ **aylandız**.
osuruverme *a. ka.* osuruvermek eylemi.
osuruvermek *(nsz) ka.* ansızın osurmak.
oşinografi *a. İng. coğr.* ➻ **anadenizbilim**.
oşt, -tu *ünl.* (.') *ha.* köpekleri kovmak için söylenir.
ot, -tu *a.* **1** ilkbaharda toprakta yeşeren, toprak üstündeki bölümü odunlaşmayıp yumuşak kalan, genellikle yazın ve sonbaharda kuruyan küçük bitkilerin ortak adı. *ör. Buğday bile bir ottur.* **2** *esk.* em, ilaç. **3** *esk.* ağı, zehir. **4** *s.* ottan yapılmış ya da ot ile doldurulmuş. *ör. Yere bir ot minder serip oturdu.* **5** *arg.* bilgisiz, görgüsüz, değersiz kimse. **6** *arg.* esrar. **7** *ha.* enfiye. **ot aşı** *ha.* ıspanak, madımak gibi otlardan yapılan yemek. **ot çalgını** *ha.* ağılı ot yiyerek hastalanan (hayvan). **ot tutunmak** vücuttaki gereksiz kılları yok etmek için ilaç sürünmek. **ot vurmak** (ya da **dövmek**) *ha.* pamuk tarlasındaki zararlı otları çapayla temizlemek, çapa yapmak. **ot yiyenler** bitkiyle beslenenler. **(birine) ot yoldurmak 1)** (birini) çok zor bir işe koşmak. **2)** (birini) çok uğraştırmak. **otu çek, köküne bak** "bir kimsenin kimliğini doğru olarak öğrenmek için soyuna sopuna bakmalıdır" anlamında söylenir.
otacı *a. esk.* hekim.
otacılık *a. esk.* hekimlik.
otağ *a. esk.* büyük ve süslü, gösterişli çadır. **otağ kurmak** *mec.* yer etmek, yerleşmek. *ör. Korku içlerinde otağ kurmuştu.*
otak *a.* ➻ **otağ**.

otakçı *a.* **1** *esk.* otağ yapan ya da satan kimse. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, orduda otağları, özellikle komutan ya da padişah çadırını kurmakla görevli kimse.
otalama *a. ha.* otalamak eylemi.
otalamak *(-i) ha.* **1** ağılamak. **2** *(nsz)* (hayvan) yediği ottan ağılanmak. **3** otamak.
otalanma *a. ha.* otalanmak eylemi.
otalanmak *(nsz) ha.* ağılanmak.
otama *a. ha.* otamak eylemi, sağaltım.
otamak *(-i) ha.* **1** ilaç vererek hastayı sağaltmak, iyileştirmek. **2** *(nsz)* hastalığı geçmek, iyileşmek.
otantik *s. Fr.* belge değerinde olan, gerçeğe dayanan, gerçek olan, doğru, özgün. *ör. Köylülerin otantik müziğini sevdik.*
otantiklik *a. Fr. T.* otantik olma durumu. *ör. Müzikte otantiklik de ilginç olabilir.*
otarma *a. ha.* otarmak eylemi.
otarmak *(-i) ha.* **1** (hayvanı) otlatmak. **2** *(nsz)* ot toplamak.
otarsi *a. Fr.* ekonomik olarak kendi kendine yeterli duruma gelmeyi amaçlayan bir ülkede uygulanan yönetim biçimi, devletçilik.
otarşi *a. Fr.* ➻ **otokrasi**.
otçu *a. ha.* kırsal yerleşim yerlerinde, hekim olmadığı halde kocakarı ilaçlarıyla hastalıkları sağaltmak işini yapan kimse.
otçul *s. hayb.* otla beslenen (hayvan).
otçulluk *a.* otçul olma durumu.
otel *a. Fr.* ücreti ödenerek gecelenebilen, kimilerinde bu hizmetle birlikte yemek yeme, eğlenme gibi türlü hizmetler de sunulan yapı.
otelci *a. Fr. T.* **1** otel sahibi kimse. **2** otel işleten kimse.
otelcilik *a. Fr. T.* **1** otel sahibi olma durumu. **2** otel işletmeciliği.
otist, -ti *a.*ve *s. Fr.* ➻ **içeyönelik**.
otizm *a. Fr. ruhb.* ➻ **içeyöneliklik**.
otlak *a.* **1** hayvan otlatılan, genellikle bu işe ayrılmış yer. **2** *arg.* bedavadan yenilen içilen ve barınılan yer.
otlakçı *s. arg.* başkalarından yiyip içmeyi, yararlanmayı, özellikle sigara gereksinimini başkalarından karşılamayı huy edinmiş (kimse).
otlakçılık *a. arg.* otlakçı olma durumu.
otlakıye *a. T. Ar.* (. - . .) **1** *tar.* Osmanlı döneminde, devlet malı olan otlaklarda yayılan hayvanlar için sahibinden alınan vergi. **2** *arg.* parasız elde edilmiş şey ya da otlak[2] olarak kullanılan yer.
otlama *a.* otlamak eylemi.
otlamak *(nsz)* **1** (hayvan) dolaşarak yerde bulduğu ot, çimen, yaprak vb.yi yemek. **2** *(nsz; -den) arg.* başkalarının sırtından geçinmek, para ve emek harcamaksızın yararlanmak. **3** *ha.* ilaçlamak. **otlaya otlaya** *ik. be.* otlayarak.
otlanabilme *a.* otlanabilmek eylemi.
otlanabilmek *(nsz)* otlanması olanak içinde olmak ya da otlanma olasılığı bulunmak.
otlanma *a.* otlanmak eylemi.
otlanmak *(nsz)* **1** (hayvan) otlamak[1]. **2** (toprak) üzerinde ot bitmek. **3** (otlak) hayvanlarca yenilmek, otlamak[1] eylemine konu olmak. **4** *arg.* otlamak[2].
otlatabilme *a.* otlatabilmek eylemi.
otlatabilmek *(-i)* (hayvanı ya da sürüyü) otlatmak elinde olmak, otlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
otlatılabilme *a.* otlatılabilmek eylemi.
otlatılabilmek *(nsz)* (hayvan) otlatılması olanaklı olmak ya da otlatılma olasılığı bulunmak.
otlatılma *a.* otlatılmak eylemi.
otlatılmak *(nsz)* (hayvan) otlamak[1] eylemi yaptırılmak.
otlatma *a.* otlatmak eylemi.
otlatmak *(-i)* (hayvanı ya da sürüyü) otlayabileceği bir yere götürmek, otlamaya bırakmak, otlamasını sağlamak.
otlayabilme *a.* otlayabilmek eylemi.
otlayabilmek *(nsz)* (hayvan) otlamak elinde olmak, otlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
otlu *s.* üzerinde ya da içinde ot bulunan, otu olan. **otlu peynir** içine güzel kokulu otlar katılarak yapılan bir tür beyazpeynir.
otlubağa *b. a. hayb.* ➻ **karakurbağası**.
otluk *a.* **1** bol otlu, her yeri otlarla kaplı alan, otu bol olan yer. **2** hayvanlar için biçilmiş ya da kurutulmuş otların konulduğu yer. **3** kışın hayvanlara yedirilmek üzere kurutulmuş ot yığını.

> **oto-** *Yun. (önek)*
> Yunanca "autos" sözcüğünden batı dillerine *auto-* biçimiyle birçok sözcüğün bileşimine önek olarak girmiş, bu dillerden Türkçeye geçen sözcüklerde de ***oto-*** biçimiyle yer almıştır: "otomobil", "otomat" gibi. Önek olarak bulunduğu sözcüklere "kendi", "kendi kendine" anlamlarını katar.

oto *a. Fr.* otomobil sözcüğünün kısaltılmış biçimi.
otoban *a. Al.* ➻ **otoyol**.
otobiyografi *a. Fr.* ➻ **özyaşamöyküsü**.
otobiyografik *s. Fr.* ➻ **özyaşamöyküsel**.
otobur *s.* otla beslenen, otçul (hayvan).
otoburluk *a.* otobur olma durumu, otçulluk.
otobüs *a. Fr.* kırk ya da daha çok sayıda yolcu alabilen, büyük, motorlu kara taşıtı.
otobüsçü *a. Fr. T.* **1** otobüs sahibi ya da otobüs işletmecisi. **2** otobüs sürücüsü.
otobüsçülük *a. Fr. T.* otobüs işletmeciliği.
otodidakt *s.* ve *a. Fr.* bir okula gitmeden kendi kendini yetiştiren (kimse). *eş. yeni* **özöğrenimli**.
otoerotizm *a. Fr. ruhb.* ➻ **özünerosluk**.
otogar *b. a. Fr.* yolculara bilet satış yerleri vb. de bulunan, kentlerarası işleyen otobüslerin yolcularını aldıkları ya da indirdikleri, çok sayıda otobüsü alabilecek biçimde yapılmış garaj.

otogestiyon *a. Fr.* ➻ **özyönetim**.
otokar *a. Fr. İng.* üst bölümü çevreyi görebilecek biçimde camdan yapılmış, içinde kanepeler bulunan, kentlerarası yolculuklarda, turistik gezilerde kullanılan, rahat ve büyük otobüs.
otoklav *a. Fr.* **1** vida ve cıvatalarla tutturulmuş basit bir kapağı bulunan, iç basınca dayanıklı kap. **2** ameliyatlarda ve laboratuvarda kullanılan her türlü araç, gereç ve aygıtları mikropsuzlaştırmakta yararlanılan basınçlı buhar kazanı.
otokontrol, -lü *a. Fr.* ➻ **özdenetim**.
otokrasi *a. Fr. topb.* bir hükümdar, küçük bir küme ya da tek bir siyasal partinin siyasal erki elinde bulundurduğu yönetim biçimi. *eş. yeni* **saltıkçılık**.
otokrat, -tı *a.* ve *s. Fr.* siyasal erki tek başına elinde bulunduran (kimse, hükümdar). *eş.yeni* **saltıkçı**.
otokritik *a. Fr.* ➻ **özeleştiri**.
otolit, -ti *a. Fr. yaşb.* ➻ **işitme taşı**.
otoman *a. Fr.* **1** Avrupalıların Osmanlılara verdiği ad. **2** kadın giyiminde kullanılan bir tür ipekli kumaş. **3** XVIII. yüzyılda kullanılmış, sedir biçiminde kanepe.
otomasyon *a. Fr.* sanayide, yönetimde ve bilimsel, teknik işlerde insan emeği olmaksızın, işlerin otomatik işleyen araçlarla yapılması. *eş. yeni* **özdevim**.
otomat, -tı *a. Fr.* **1** canlı bir varlığın yapacağı kimi işleri yapabilen mekanik ya da elektrikli araç ya da aygıt. **2** sıcak su verebilecek biçimde hazırlanmış elektrikle ya da gazla çalışan aygıt. **3** çok katlı yapılarda, merdivenleri aydınlatan elektrik düzeneği.
otomatik *s. Fr.* **1** kendi kendine işleyen, kendi kendini yöneten ya da mekanik yollarla hareket ettirilen (aygıt, araç). *ör. Otomatik çamaşır makinesi aldık.* **2** (insan için) istençdışı olarak yapılan (davranış, devinim). **otomatiğe almak** ➻ **otomatiğe bağlamak**. **otomatiğe bağlamak** *mec.* (bir şeyi) kendiliğinden yapar duruma getirmek, (bir şeyin) her zaman yapılmasını sağlamak. **otomatiğe geçmek** (otomatik düzeneği bulunan bir araç) kendiliğinden çalışmaya başlamak. **otomatik olarak** *be.* kendi kendine, kendiliğinden. **otomatik sigorta** fazla akım geçtiğinde devreyi kendiliğinden açan aygıt.
otomatikleşme *a. Fr. T.* otomatikleşmek eylemi.
otomatikleşmek *(nsz) Fr. T.* otomatik duruma gelmek.
otomatikleştirilme *a. Fr. T.* otomatikleştirilmek eylemi.
otomatikleştirilmek *(nsz) Fr. T.* otomatik duruma getirilmek.
otomatikleştirme *a. Fr. T.* otomatikleştirmek eylemi.
otomatikleştirmek *(-i) Fr. T.* otomatik duruma getirmek. *ör. Büroda işleri otomatikleştirdik.*
otomatiklik *a. Fr. T.* otomatik olma durumu.
otomatikman *be. Fr.* otomatik olarak, kendi kendine, kendiliğinden.
otomatizm *a. Fr.* ➻ **özdevinim**.
otomobil *a. Fr.* **1** patlamalı, içten yanmalı, elektrikli bir motor ya da gaz türbiniyle devinen taşıt. **2** yaklaşık beş yolcu alan motorlu taşıt.
otomobilci *a. Fr. T.* otomobil alım satımıyla uğraşan kimse.
otomobilcilik *a. Fr. T.* otomobil alıp satma işi.
otomotiv *a. İng.* otomobil, kamyon, otobüs gibi motorlu taşıt üreten sanayi dalı.
otonom *a. Fr.* ➻ **özerk**.
otonomi *a. Fr.* ➻ **özerklik**.
otopark *a. İng.* motorlu taşıtların belli bir süre için bırakılabildiği yer.
otoparkçı *a. Fr. T.* otopark işleten ya da otoparkta çalışan kimse.
otoparkçılık *a. Fr. T.* otopark işletmeciliği.
otoplasti *a. Fr. hek.* kişinin eksik bir organına, kendisinin başka bir yerinden alınan parçayı ekleme yoluyla yapılan onarım.
otopsi *a. Fr. hek.* bir kimsenin ölüm nedenini belirlemek ereğiyle cesedinin açılıp incelenmesi. **otopsi raporu** yapılan otopsinin sonucunu bildiren hekim raporu. *eş.* **morg raporu**. **otopsi yapmak** *hek.* ölüm nedenini anlamak, belirlemek ereğiyle cesedi açıp incelemek.
otoray *a. İng.* ray üzerinde işleyen bir tür taşıt.
otorite *a. Fr.* ➻ **yetke**. **otorite elde etmek** yetke durumuna gelmek. **otorite sağlamak** otorite olduğunu kabul ettirip ortalığı düzene koymak.
otoriter *s. Fr.* ➻ **yetkeli**.
otosist, -ti *a. Fr. yaşb.* ➻ **işitme kesesi**.
otostop, -pu *a. İng.* **1** yoldan geçen bir özel taşıtı durdurup, taşıtın gideceği yere değin parasız olarak götürülmeyi isteme. **2** bu biçimde yapılan yolculuk. *ör. Buraya değin otostopla geldim.* **otostop yapmak** bu biçimde yolculuk etmek.
otostopçu *a.* ve *s. İng. T.* otostop yapan (kimse).
otostopçuluk *a. İng. T.* otostopçunun yaptığı iş.
ototrof *s. Fr.* ➻ **özbeslenen**.
ototrofi *a. Fr.* ➻ **özbeslenme**.
otoyol *b. a. Fr. T.* kentlerarası hızlı bir trafik akışını sağlamak ereğiyle yapılan, yerleşim yerlerinin dışından geçen, az dönemeçli, başka yollarla kesişmeyen, ortası ayrılmış çift yönlü, her yönde üç ya da daha çok şeritli, özel kaplamalı karayolu. *eş.* **hızyolu**, **otoban**.
otsu *s. bitb.* gövdesi odunlaşmayan, kısa ömürlü ve ot gibi olan (bitki).
otsul *s. bitb.* ➻ **otsu**.
otsuz *s.* üzerinde ot bulunmayan, otu olmayan (yer).
oturabilme *a.* oturabilmek eylemi.
oturabilmek *(nsz; -e)* oturması olanaklı olmak ya da oturma olasılığı bulunmak.
oturacak *a.* iskemle, sandalye, tabure gibi üzerinde oturmaya yarayan nesne.

oturak *a.* **1** oturulacak yer ya da şey. **2** tahtadan yapılmış alçak iskemle. **3** bir nesnenin yere gelen yanı, taban. **4** içine aptes bozulan kap, lazımlık. **5** (Anadolu'nun kimi yerlerinde) yalnız erkeklerin katıldığı içkili, çalgılı ve kadın oynatılan eğlenti. **6** boru mengenesinin tezgâha oturduğu ve vidalandığı bölüm. **7** *den.* kürekli teknelerde kürekçilerin oturduğu enli tahta. **8** *s. ha.* kötürüm (kimse). **9** *s. ha.* yürüme zamanı geldiği halde yürüyemeyen (çocuk). **10** *ha.* (Anadolu'nun kimi yerlerinde) düğün günü yalnızca erkeklerin katıldığı yemekli eğlenti. **11** *ha.* kıç. **oturak âlemi** Anadolu'nun kimi yerlerinde, yalnız erkeklerin katıldığı içkili, çalgılı ve kadın oynatılan eğlenti. **oturak kündesi** (ya da **yer kündesi**) *sp.* güreşte, bir elin arkadan iki bacak arasından, ötekinin de önden getirilerek kasık üzerinde kilitlenmesi biçimindeki kündeleme. **oturak olmak** *arg.* bir yerde oturup kalmak.

oturakalma *a.* oturakalmak eylemi.

oturakalmak *(nsz)* oturmak ya da çaresiz kalarak oturmak, oturup kalmak. *ör. Adam, dizlerinin üstünde doğrulmaya çabalarken yere oturakaldı.*

oturaklı *s.* **1** gösterişli, sağlam. *ör. Irmağa oturaklı bir köprü kurmuşlar.* **2** (söz için) yerinde ve tam zamanında söylenen. **3** *mec.* saygı uyandıran, ağırbaşlı (kimse). *ör. Babası oturaklı biriydi.*

oturaklılık *a.* oturaklı olma durumu.

oturma *a.* **1** oturmak eylemi. **2** kısa süre konukluk etme. *ör. Bize oturmaya gelin.* **oturma belgesi** (ya da **izni**) ülkede uzun süre kalacaklara verilen izni gösteren belge (ya da izin). **oturma eylemi 1)** ➻ **oturma grevi. 2)** bir toplumsal olayı kınamak, ona kamuoyunun ve yetkililerin dikkatini çekmek ereğiyle topluca oturularak yapılan bir protesto gösterisi. **oturma grevi** işçilerin, bir isteğin yerine getirilmesini sağlamak ereğiyle, işyerinden ayrılmaksızın, iş yapmadan durma eylemi. **oturma grubu** koltuk, kanepe, iskemle vb.den oluşan, salonda ya da oturma odasında kullanılan eşya. **oturma odası** bir evde, ev halkının oturmasına ayrılmış oda. **oturmaya gitmek** (ya da **gelmek**) (bir yere) kısa süreli konukluğa gitmek (ya da gelmek).

oturmak *(-e)* **1** vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek. **2** bu biçimde yerleştiği yerde kalmak. *ör. Burada bir saattir oturmaktayım.* **3** ölçüleri tam olmak, uygun gelmek. *ör. Giysi insana oturacak ki dikkati çeksin.* **4** bir yerde sürekli olarak kalmak, bulunmak. *ör. Otuz yıldır Ankara'da oturuyoruz.* **5** *(nsz)* hiçbir iş yapmaksızın durmak, zamanını boş geçirmek. *ör. Kendi çalışıyor, oğlu ise akşama değin oturuyor.* **6** *(-le)* aynı yerde, aynı evde, bir arada, birlikte yaşamak. *ör. Annesiyle oturmak istemiyor.* **7** *(nsz)* (toprak ya da yapı için) aşağı inmek, çökmek. *ör. Apartman birkaç yılda oturmuştu.* **8** yer almak, geçmek. *ör. Kaymakam makamına oturdu.* **9** bir işe başlamak üzere, bir işi yapmak üzere olmak. *ör. Sofraya oturmuştuk ki bir patlama duyduk.* **10** belli bir yörüngede yerleşip dönmeye başlamak. *ör. Atılan uydu yörüngesine oturdu.* **11** *ha.* mal olmak. *ör. Bu iş bize pahalıya oturacak.* **12** *mec.* kökleşmek, yerleşmek, benimsenmek. *ör. Ülkede demokrasi oturmaktadır.* **13** belli bir süre herhangi bir durumda kalmak. *ör. Bu durum karşısında susup oturmak olamazdı.* **14** (sıvı tortuları için) sıvının dibine çökmek, dipte toplanmak. *ör. Bulanık su, tortular oturunca berraklaştı.* **otura kalka** *be.* **1)** oturup kalkarak. **2)** *mec.* ağır ağır, yavaş yavaş, arada bir. *ör. Bu işi otura kalka birkaç günde bitiririz.* **oturduğu dalı kesmek** ➻ **bindiği dalı kesmek. oturup kalkıp** *ik. be.* boyuna, durmadan. *ör. Oturup kalkıp aynı şeyleri söylüyordu.* **oturup kalkmak** davranmak, hareket etmek. *ör. Onun isteğine göre oturup kalkacak değilim.* **oturup kalmak** hiçbir iş yapmaya isteği, gücü kalmadan, öylece oturmak.

oturmuş *s. mec.* güçlenmiş, yerleşmiş. *ör. Ülkenin oturmuş kuruluşları vardı.*

oturmuşluk *a.* oturmuş olma durumu.

oturtabilme *a.* oturtabilmek eylemi.

oturtabilmek *(-i, -e; -i)* oturtması olanaklı olmak ya da oturtma olasılığı bulunmak.

oturtma *a.* **1** oturtmak eylemi. **2** patlıcan, kabak, patates gibi herhangi bir sebzenin halka halka doğranıp kıymayla pişirilmesiyle yapılan yemek. *ör. Akşama patlıcan oturtma yiyeceğiz.*

oturtmak *(-i, -e; -i)* **1** oturmak eylemini yaptırmak, oturmasını sağlamak. *ör. Çocuğu bir sandalyeye oturtup adını sordu.* **2** yerleştirmek, vurmak. *ör. Yüzüne iki tokat oturttum.* **3** yapmak, koymak, yerleştirmek. *ör. Kâğıda imzasını oturttu.*

oturtmalık *a. mim.* bir yapının toprak üstünde bir metre kadar yükseklikte kalan ve bütün yapı boyunca devam eden, üstüne gelen duvarlardan birkaç santim dışarı çıkıntılı ana temel duvarı.

oturtulabilme *a.* oturtulabilmek eylemi.

oturtulabilmek *(-i; -nsz)* oturtulması olanak içinde olmak ya da oturtulma olasılığı bulunmak.

oturtulma *a.* oturtulma eylemi.

oturtulmak *(-i; -nsz)* oturtmak eylemine konu olmak.

oturtuverme *a.* oturtuvermek eylemi.

oturtuvermek *(-i, -e; -i)* ansızın, çabucak ya da kısa sürede oturtmak. *ör. Bir yumrukta adamı oturtuvermişti.*

oturulabilme *a.* oturulabilmek eylemi.

oturulabilmek *(ösz)* oturulma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu kentte oturulabilir.*

oturulma *a.* oturulmak eylemi.

oturulmak *(ösz)* oturmak işi yapılmak. *ör. Oturulan ev belli olur.*

oturum *a.* **1** bir meclisin, bir kurultayın ya da bir kurulun dinlenmek üzere ara verinceye değin yaptığı toplantı. **2** *huk.* yasama meclisinin birleşimlerinden her biri.
oturuş *a.* oturmak eylemi ya da biçimi.
oturuşma *a.* oturuşmak eylemi.
oturuşmak *(nsz)* azgınlığı, hızı azalmak, yatışmak.
oturuverme *a.* oturuvermek eylemi.
oturuvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak oturmak.
otuz *a.* **1** yirmi dokuzdan sonra gelen sayının adı. **2** bu sayıyı gösteren simge, 30, XXX. **3** *s. mat.* yirmi dokuzdan bir artık, üç kere on. *ör. Otuz kişiydiler.* **otuz bir** *arg.* ➻ **mastur**. **otuz bir çekmek** *arg.*, **mastur geçmek**. **otuz iki dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır** "söylenmemesi gereken söz bir kez ağızdan çıktı mı, birine söylendi mi ağızdan ağıza geçer, herkes duyar" anlamında söylenir.
otuzar *s. mat. (**otuz** sayısının üleştirme biçimi)* **1** her birine otuz. **2** her kezinde otuzu bir arada.
otuzluk *a.* ve *s.* **1** aşağı yukarı otuz yaşında olan. **2** içinde otuz tane bulunan ya da otuzu bir arada olan.
otuzuncu *s. mat. (**otuz** sayısının sıra sıfatı)* sırada yirmi dokuzuncudan sonra gelen.
ova *a. coğr.* daha yüksek yer biçimleriyle çevrelenmiş, çoğunlukla alüvyonla örtülü, akarsuların derine gömülmemiş olduğu, eğimi az, geniş ya da dar olabilen, düz toprak parçası.
ovabilme *a.* ovabilmek eylemi.
ovabilmek *(-i)* ovmak elinde olmak, ovma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
oval, -li *s. Fr.* **1** biçim yönünden yumurtaya benzeyen, söbe. **2** *mat.* kapalı, dışbükey ve uzunca olan, özellikle elips gibi iki simetri ekseni bulunan (eğri).
ovalama *a.* ovalamak eylemi.
ovalamak *(-i)* ellerini bir şeye ya da birbirine sürtmek.
ovalanabilme *a.* ovalanabilmek eylemi.
ovalanabilmek *(nsz)* ovalanması olanak içinde olmak ya da ovalanma olasılığı bulunmak.
ovalanma *a.* ovalanmak eylemi.
ovalanmak *(nsz)* **1** ovalamak eylemine konu olmak. **2** kendi kendini ovmak.
ovalatılma *a.* ovalatılmak eylemi.
ovalatılmak *(nsz)* ovalanması sağlanmak.
ovalatma *a.* ovalatmak eylemi.
ovalatmak *(-i, -e)* ovalamak eylemini yaptırmak.
ovalayabilme *a.* ovalayabilmek eylemi.
ovalayabilmek *(-i)* ovalamak elinde olmak, ovalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ovalayıverme *a.* ovalayıvermek eylemi.
ovalayıvermek *(-i)* çabucak ovalamak.
ovalı *s.* dağlık bölgede değil ovada oturan, ova halkından olan.
ovalık *s.* ovaları çok olan ya da ova durumunda bulunan. *ör. Ovalık ülkelerde tarım kolaydır.*
ovdurabilme *a.* ovdurabilmek eylemi.
ovdurabilmek *(-i, -e)* ovdurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Temizlikçi kadına lavaboları, küveti ovdurabilmek zor oldu.*
ovdurma *a.* ovdurmak eylemi.
ovdurmak *(-i, -e)* ovmak eylemini yaptırmak.
ovdurtma *a.* ovdurtmak eylemi.
ovdurtmak *(-i, -e)* ➻ **ovdurmak**.
ovdurulabilme *a.* ovdurulabilmek eylemi.
ovdurulabilmek *(nsz)* ovdurulması olanak içinde olmak ya da ovdurulma olasılığı bulunmak.
ovdurulma *a.* ovdurulmak eylemi.
ovdurulmak *(nsz)* ovulması sağlanmak.
ovma *a.* ovmak eylemi.
ovmaç *a. ha.* **1** elle ufalanmış hamurdan yapılan çorba. **2** parçalanmış yufka ekmeğini yağda kızartıp üstüne yoğurt dökülerek yapılan çoban yemeği. **3** tarhana.
ovmak, -ar *(-i)* **1** bir şeyin üzerine eli bastırarak ileri geri götürmek, gezdirmek. **2** bir temizleyiciyle bir şeyi ya da bir yeri kuvvetle sürte sürte temizlemek.
ovogon *a. Fr. yaşb.* ilkel bitkilerde dişi cinslik gözesi. **ovogon dağarcığı** *yaşb.* çiçeksiz bitkilerin çoğunda üreme organlarını barındıran boşluk.
ovolit, -ti *a. Fr. yerb.* balık yumurtası biçiminde ve iç içe mineral kabuklardan oluşmuş kalker.
ovulabilme *a.* ovulabilmek eylemi.
ovulabilmek *(ösz)* ovulması olanaklı olmak ya da ovulma olasılığı bulunmak.
ovulma *a.* ovulmak eylemi.
ovulmak *(ösz)* ovmak eylemine konu olmak.
ovunma *a.* ovunmak eylemi.
ovunmak *(nsz)* kendi kendini ovmak.
ovuşturabilme *a.* ovuşturabilmek eylemi.
ovuşturabilmek *(-i)* ovuşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ovuşturma *a.* ovuşturmak eylemi.
ovuşturmak *(-i)* **1** eli bir şeyin üzerinden ileri geri bastıra bastıra geçirmek. *ör. Yaşlı adam, dizlerini ovuşturmaktaydı.* **2** (el için) birbirine sürtmek.
ovuşturulma *a.* ovuşturulmak eylemi.
ovuşturulmak *(nsz)* ovuşturmak eylemine konu olmak. *ör. Vücudunda ovuşturulan yerler rahatlamıştı.*
ovuşturuş *a.* ovuşturmak eylemi ya da biçimi. *ör. Gözünü ovuşturuş zararlıdır.*
ovuşturuverme *a.* ovuşturuvermek eylemi.
ovuşturuvermek *(-i)* çabucak ovuşturmak.
ovuverme *a.* ovuvermek eylemi.
ovuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede ovmak.
oy *a. (Kazan Türkçesinde "görüş", "düşünce" anlamına gelen sözcük)* **1** bir kurulun toplantısında görüşülen sorunlarla ilgili olarak, toplantıya katılanların birkaç seçenekten hangisini yeğlediğini belirtmesi. **2** bu yeğlemeyi belirten im, söz ya da yazı. **3** bir seçimde, seçmen durumunda olanların adaylardan ya da

partilerden hangisini yeğlediğini belirtmek üzere sandığa attığı pusula. *ör. Oyların sayımı gecikiyor.* **oy hakkı** kişilere tanınan oy verme yetkisi. **oy sandığı**seçimlerde oyların[3] içine atıldığı mühürlü sandık. **oy vermek** (ya da **oy** ya da **oyunu kullanmak**) bir seçimde ya da bir sorunla ilgili olarak görüşünü belirtmek, yeğlemesini oyla[2] göstermek. **oya koymak** bir toplantıda, bir sorunla ilgili olarak çözümü topluluğun saptaması için, beliren seçeneklere ayrı ayrı oy verilmesini istemek.

oya *a.* genellikle ipek ibrişimden, iğne, mekik, tığ ya da firketeyle yapılan, ince dantel. **oya gibi** ince ve güzel.

oyabilme *a.* oyabilmek eylemi.

oyabilmek *(-i)* oymak elinde olmak, oymaya gücü yetmek, oyma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

oyacı *a.* oya yapan ya da satan kimse.

oyalama *a.* oyalamak eylemi.

oyalamak (I) *(-i)* **1** bir kimsenin ilgisini ve dikkatini belirli bir süre konudan uzaklaştırıp başka şey üzerine çekmek. **2** vakit kazanmak için aldatmak. *ör. Beni oyalayıp duruyorsun.* **3** hoşça vakit geçirmesini sağlamak, eğlendirmek. *ör. Çocuğu biraz oyalayın.* **oyalaya oyalaya** *ik. be.* zamanı boşa harcatarak, oyalayarak.

oyalamak (II) *(-i)* oya ile süslemek. *ör. Yastığı oyalamıştı.*

oyalandırma *a.* oyalandırmak eylemi.

oyalandırmak *(-i)* oyalanmasını sağlamak ya da oyalanmasına yol açmak.

oyalanabilme *a.* oyalanabilmek eylemi.

oyalanabilmek *(nsz)* oyalanmak elinde olmak, oyalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

oyalanış *a.* oyalanmak eylemi ya da biçimi.

oyalanma *a.* oyalanmak eylemi.

oyalanmak *(nsz)* **1** oyalamak eylemine konu olmak. **2** kendi kendini oyalamak. *ör. Biraz oyalanırım diye iş arıyorum.* **3** boşu boşuna vakit harcamak. *ör. Onunla oyalanacak zamanım yok.* **oyalana oyalana** *ik. be.* zamanını boşa harcayarak, oyalanarak.

oyalayabilme *a.* oyalayabilmek eylemi.

oyalayabilmek *(-i)* oyalamak elinde olmak, oyalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

oyalayadurma *a.* oyalayadurmak eylemi.

oyalayadurmak *(-i)* oyalamaya başlayıp bunu sürdürüyor olmak. *ör. Siz onu oyalayadururken ben yetişirim.*

oyalayıcı *s.* **1** vaktin hoşça geçmesine yarayan, eğlendiren. **2** boşa zaman harcanmasına yol açan. *ör. Onun oyalayıcı tutu mımı anlamıştık ama geç olmuştu.*

oyalayıcılık *a.* oyalayıcı olma özelliği ya da tutumu.

oyalı *s.* kenarlarına oya işlenmiş ya da geçirilmiş olan. *ör. Başındaki oyalı yazma güzeldi.*

oybirliği, -ni *b. a.* bir oylamada, oylamaya katılanların tümünün oyunun aynı yönde birleşmesi. **oybirliği ile** *be.* ➻ **oybirliğiyle**.

oybirliğiyle *be.* oylamaya katılanların tümünün oyu ile. *ör. Başkanlığa oybirliğiyle seçilmişti.*

oyculuk *a.* kendisine oy alabilmek için türlü yollara başvurma işi.

oyçokluğu, -nu *b. a.* bir oylamaya katılanların yarıdan bir artığının aynı yönde oy kullanmış olmaları durumu. **oyçokluğu ile** *be.* ➻ **oyçokluğuyla**.

oyçokluğuyla *be.* oylamaya katılanların yarıdan bir artığıyla. *ör. Karar oyçokluğuyla alındı.*

oydaş *s.* aynı görüşte olanların, oyları aynı seçenekte birleşenlerin her biri.

oydaşlık *a.* oydaş olma durumu.

oydaşma *a.* tartışmalı bir konuda uzlaşılarak ulaşılan genel görüş birliği, çoğunluğun aynı düşüncede birleşmesi. *eş.* **konsensüs**.

oydaşmak *(nsz)* tartışmalı bir konuda uzlaşarak aynı görüşte birleşmek. *ör. Kimi konularda oydaşmak güç olsa da oydaşmaya çalışılmalıdır.*

oydurabilme *a.* oydurabilmek eylemi.

oydurabilmek *(-i, -e)* oydurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

oydurma *a.* oydurmak eylemi.

oydurmak *(-i, -e)* oymak eylemini yaptırmak, oymasını ya da oyulmasını sağlamak. *ör. Çok zalimdir, düşmanının gözünü oydurmaktan çekinmez.*

oydurulabilme *a.* oydurulabilmek eylemi.

oydurulabilmek *(nsz)* oydurulması olanak içinde olmak ya da oydurulma olasılığı bulunmak.

oydurulma *a.* oydurulmak eylemi.

oydurulmak *(nsz)* oyulması sağlanmak.

oylama *a.* oylamak eylemi. **oylamaya geçmek** oy verme işlemine başlamak. *ör. Görüşler belirdi, oylamaya geçiyoruz.*

oylamak *(-i)* oya koymak. *ör. İki öneri var, her birini ayrı ayrı oylayacağız.*

oylanabilme *a.* oylanabilmek eylemi.

oylanabilmek *(nsz)* oylanması olanak içinde olmak ya da oylanma olasılığı bulunmak.

oylanış *a.* oylanmak eylemi ya da biçimi.

oylanıverme *a.* oylanıvermek eylemi.

oylanıvermek *(nsz)* çabucak oylanmak. *ör. İtirazlar sona ermeden önerge oylanıverince tartışa çıktı.*

oylanma *a.* oylanmak eylemi.

oylanmak *(nsz)* oylamak eylemi yapılmak, oylamak eylemine konu olmak. *ör. Öneri oylanarak reddedildi.*

oylatabilme *a.* oylatabilmek eylemi.

oylatabilmek *(-i)* oylatmaya gücü yetmek, oylatmak olanaklı olmak, oylatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

oylatılabilme *a.* oylatılabilmek eylemi.

oylatılabilmek *(nsz)* oylatılması olanaklı olmak ya da oylatılma olasılığı bulunmak. *ör. Direnilseydi önerge yeniden oylatılabilirdi.*

oylatılma *a.* oylatılmak eylemi.

oylatılmak *(nsz)* oylanması sağlanmak. *ör. Konu oylatıldı, ama başarı sağlanamadı.*
oylatma *a.* oylatmak eylemi.
oylatmak *(-i)* oya konulmasını sağlamak. *ör. Önerisini oylatmak herkesin hakkıdır.*
oyluk *a.*, **uyluk**.
oylum *a.* **1** bir cismin uzayda ya da bir kap içinde doldurduğu boşluk. **2** bir cismin iç çukurluğu. *ör. Bu valizin oylumu eşyayı almaya yeterli olur mu?* **3** (resimde) üç boyutluluk etkisi veren şey, derinlik. **4** oyuk, çukur. **5** *mec.* çokluk, yoğunluk. *ör. İşin oylumunu bilmiyoruz.* **6** *s.* içi oyulmuş, çukur duruma getirilmiş. **oylum oylum** *ik. s.* katmer biçiminde olan, girintili çıkıntılı, oymalı.
oylumlama *a.* oylumlamak eylemi.
oylumlamak *(-i)* (resim ve yontu sanatında) konuya, nesneye oylum duygusu ve biçim vermek.
oylumlandırma *a.* oylumlandırmak eylemi.
oylumlandırmak *(-i)* oylum edinmesini sağlamak.
oylumlanma *a.* oylumlanmak eylemi.
oylumlanmak *(nsz)* oylumlu bir duruma gelmek, üç boyutlu biçim edinmek, oylum kazanmak, boşlukta yer doldurmak.
oylumlu *s.* **1** oylumu olan, uzayda yer dolduran. **2** oylumu büyük olan. **3** *mec.* geniş, büyük. *ör. İş oylumlu, zaman istiyor.*
oylumluluk *a.* oylumlu olma durumu.
oylumsuz *s.* oylumu olmayan.
oylumsuzluk *a.* oylumsuz olma durumu, boyutsuzluk.
oyma *a.* **1** oymak eylemi. **2** bir nesnenin yüzeyini özel araçlarla oyarak ya da delerek türlü biçimler oluşturma. **3** oyularak yapılan süsleme. **4** *s.* oyularak yapılmış olan.
oymabaskı *b. a.* çinko, bakır, tahta vb. levhalara kazıma yöntemiyle yapılan resimleri kâğıda basma tekniği.
oymacı *a.* oyma[2,3] işleri yapan sanatçı.
oymacılık *a.* oyma[2,3] yapma sanatı, oymacının işi.
oymak, -ar (I) *(-i)* **1** sivri uçlu ve keskin bir araçla bir şeyi kazıyarak, delerek ya da yontarak çukur oluşturmak. **2** kumaş ve benzeri bir şeyi girintili bir biçimde kesmek. *ör. Muşambayı, masa ayağının geldiği köşesinden oyarak yerleştirdi.*
oymak (II) *a.* **1** *topb.* dil ve kültürce türdeş birçok boydan oluşan, yapısındaki aileler arasında din, kan ya da evlilik bağları bulunan, göçebe ya da yerleşik durumdaki topluluk. **2** izcilikte küçük birlik.
oymak (III) *a. gökb.* aynı tür yıldızlardan oluşmuş, Samanyolu'nun seyrek yapılı genç kümelerinden her biri. **oymak oymak** *ik. be. ha.* öbek öbek, kümeler durumunda, küme küme.
oymakbaşı, -nı *b. a.* **1** oymağın önde geleni ve yöneticisi durumundaki kimse. **2** izcilikte küçük bir birliğin başı.
oymalı *s.* oymalarla[2,3] süslenmiş olan, oymaları bulunan. **oymalı yaprak** *bitb.* meşe yaprağında olduğu gibi, kenarları girintili çıkıntılı olan yaprak.
oynak *s.* **1** yerinde sağlam bir biçimde durmayan, kımıldayan, hareketli. *ör. Sandalyenin oynak ayağı yüzünden az kalsın düşüyordum.* **2** *mec.* canlılık veren, neşeli. *ör. Radyoda oynak havalar çalıyorlardı.* **3** sık sık değişen, bir düzeyde durmayan, kararsız. *ör. Bir haftadır döviz fiyatları oynaktı.* **4** *mec.* (kadın ya da kız için) davranışları ağırbaşlı olmayan, erkeklerle oynaşan, cilveli. **5** *a. gövb.* ana eklemlerin bükülüp doğrulmaya elverişli olan türü, oynar eklem. **oynak kemiği** *ha.* dizkapağı kemiği.
oynakça *s.* ve *be.* oynak (bir biçimde).
oynaklık *a.* **1** oynak olma durumu. **2** oynağa[4] yaraşır davranış.
oynama *a.* oynamak eylemi.
oynamak *(nsz)* **1** yerinde sağlam bir biçimde durmamak, hareket etmek, kımıldamak. *ör. Masanın bir ayağı oynuyordu.* **2** hoşça vakit geçirme, eğlenme, oyalanma gibi amaçlarla bir şeyle, herhangi bir oyunla uğraşmak. *ör. Kahvede saatlerce tavla oynuyorduk.* **3** ilgi, tutku, oyalanma gibi bir nedenle bir şeye kendini vermek. *ör. Kumar oynamaktan zevk alıyordu.* **4** *(-le)* bir şeyi sürekli olarak evirip çevirmek, ona dokunup durmak. *ör. Adam sinirliydi, parmaklarıyla oynuyordu.* **5** yeri değişmek. *ör. Bu kitap oynamış, kim yaptı?* **6** biraz çökmek, sarsılmak. *ör. Depremden yapı oynamıştı.* **7** (film için) gösterilmek. *ör. Sinemada iki film birden oynuyor.* **8** *tiy.* bir oyunda rol almak. *ör. Arkadaşım bu oyunda da oynuyor.* **9** *tiy.* (oyun) sahneye konulmak. *ör. Bu tiyatroda hangi oyunlar oynuyor?* **10** sporla ilgili çalışmalara katılmak. *ör. Metin hangi takımda oynuyor?* **11** müziğin gerektirdiği uyumlu hareketleri yapmak. *ör. Efe, zeybek oynamak için ayağa kalkmıştı.* **12** *(-le) mec.* rahatsız edici davranışlarda bulunmak, tedirginlik vermek. *ör. İnsanların onuruyla oynamak olmaz.* **13** *(-le)* zarar vermek, tehlikeye koymak. *ör. Onlar insanın ekmeğiyle oynamaktan çekinmezler.* **14** *(-le)* bir işi büyük bir beceriyle, ustalıkla, kolaylıkla yapmak. *ör. Yazar, sözcüklerle oynamakta çok başarılı.* **15** *(-le) mec.* alay etmek, eğlenmek ya da aldatmak. *ör. Şans bizimle oynamaktaydı. İnsanla oynamaktan utanın.* **16** *(-le) mec.* bir kimseye karşı küçümseyici, önemsemeyici davranışlarda bulunmak. *ör. Yaşlı diye onunla oynamak aklımdan geçmez.* **17** *(nsz)* inip çıkmak, değişiklik göstermek. *ör. Pazarda fiyatlar günde birkaç kez oynar.* **18** *(nsz)* titreyerek yansımak, titreşmek. *ör. Işıklar sularda oynuyordu.* **19** *(-le) mec.* oyuncak gibi kullanmak. *ör. Kedi fareyle oynar gibi bizimle oynamak istiyorlardı.* **20** *(nsz)* (altın, döviz vb. için) değerinde değişiklik olmak. *ör. Altın biraz oynadı, dolar yükseldi.* **oynadı**

güldü, yerini buldu bir şeyin bir yere uyduğunu anlatmak için söylenir. **oynama** (olumsuz buyruk olarak) boşuna vakit geçirme, gereği gibi yap, oyalanma! **oynamasını bilmeyen kız "yerim dar" demiş, yerini genişletmişler "yenim dar" demiş** "kendisinden beklenen işi beceremeyen kişi, türlü nedenler öne sürerek yeteneksizliğini belli etmemeye çalışır" anlamında söylenir. **oynaya oynaya** *ik. be* **1)** oynayarak. **2)** *mec.* sevine sevine, büyük bir sevinçle, sevinerek.

oynanabilme *a.* oynanabilmek eylemi.

oynanabilmek *(nsz; ösz)* oynanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu kahvede tavla oynanabilir.*

oynanış *a.* oynanmak eylemi ya da biçimi.

oynanma *a.* oynanmak eylemi.

oynanmak *(nsz)* **1** oynamak eylemine konu olmak. **2** *(ösz)* (herhangi biri) oynamak. *ör. Akşama değin oynanmaz, biraz da iş yapın.*

oynar *s. gövb.* hareket edebilen eklem anlamındaki ***oynar eklem*** teriminde geçer.

oynaş *a.* evlilik dışı olarak birbiriyle karı koca yaşamı süren kadın ve erkekten her biri. *ör. Kadın oynaşını gizlice evine almaktaymış.* **oynaş tutmak** *ha.* biriyle evlilik dışı aşk ilişkisi kurmak, oynaş yaşamı sürmek. **oynaşına inanan avrat, ersiz kalır** "çok önem verdiği işini başkasına havale eden, umduğu sonucu elde edemez, çünkü o kişi işi savsaklayabilir" anlamında söylenir.

oynaşabilme *a.* oynaşabilmek eylemi.

oynaşabilmek *(nsz; -le)* oynaşması olanaklı olmak ya da oynaşma olasılığı bulunmak.

oynaşlık *a.* oynaş olma durumu. *ör. Adamın oynaşlığı anlaşılınca mahalleliden dayak yemiş.*

oynaşma *a.* oynaşmak eylemi.

oynaşmak *(nsz; -le)* **1** oyun arkadaşlığı etmek, birbiriyle oynamak. *ör. Çocuklar bahçede oynaşmaktaydı.* **2** titreşmek, kımıldaşmak. *ör. Ay ışığı sularda oynaşıyordu.* **3** oynaş yaşamı sürmek, aşk ilişkisi kurmak. *ör.Kadın, benimle oynaşmak istiyordu.*

oynaştırma *a.* oynaştırmak eylemi.

oynaştırmak *(-i)* oynaşmasını sağlamak, oynaşmasına yol açmak. *ör. Yel yaprakları oynaştırıyordu.*

oynatabilme *a.* oynatabilmek eylemi.

oynatabilmek *(-i)* oynatmak elinde olmak, oynatmaya gücü yetmek, oynatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

oynatayazma *a.* oynatayazmak eylemi.

oynatayazmak *(-i) mec.* az kalsın oynatmak, delirme tehlikesi geçirmek.

oynatılabilme *a.* oynatılabilmek eylemi.

oynatılabilmek *(nsz)* oynatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

oynatılış *a.* oynatılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Filmin her oynatılışında olay çıkmıştı.*

oynatılıverme *a.* oynatılıvermek eylemi.

oynatılıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak oynatılmak.

oynatılma *a.* oynatılmak eylemi.

oynatılmak *(nsz)* oynamak eylemine konu olmak, oynaması sağlanmak ya da oynamasına yol açılmak.

oynatım *a.* **1** oynatmak eylemi. **2** *sin.* sinema sanayiinin, filmlerin seyirciye gösterilmesi işiyle uğraşan kolu.

oynatımcı *a. sin.* oynatım işiyle uğraşan kimse.

oynatımcılık *a. sin.* oynatımcının yaptığı iş.

oynatış *a.* oynatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Atın koşarken kafasını oynatışı ilginçti.*

oynatıverme *a.* oynatıvermek eylemi.

oynatıvermek *(-i)* **1** ansızın ya da çabucak oynatmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Arabanı biraz oynatıverir misin?*

oynatma *a.* oynatmak eylemi.

oynatmak *(-i)* **1** oynamak eylemini yaptırmak, oynamasını sağlamak. *ör. Çocuğu bahçede oynatıyordum.* **2** kımıldamasını sağlamak ya da kımıldamasına yol açmak. *ör. Taşı yerinden oynatmak çok zor olmuştu.* **3** herhangi bir canlıya istenilen hareketi yaptırmak. *ör. Sokakta ayı oynatmaktaydılar.* **4** *mec.* herhangi bir işi yapmayarak karşı tarafı düzenle oyalamak. **5** *mec.* heyecanlandırmak, korkutmak. *ör. Haber yüreğini oynatmıştı.* **6** *sin.* (filmi) göstermek. *ör. Bu sinemada iki film birden oynatıyorlar.* **7** oynanmasını sağlamak. *ör. Evinde kumar oynatanlar yakalandı.* **8** satranç, dama ya da tavlada, yerini değiştirmek amacıyla bir taşa dokunmak. *ör. Taşı oynattın, yerine koyamazsın.* **9** *(nsz) mec.* aklını yitirmek, delirmek. *ör. Bu gidişle oynatacağız.*

oynayabilme *a.* oynayabilmek eylemi.

oynayabilmek *(nsz)* oynamak elinde olmak, oynaması olanak içinde olmak ya da oynama olasılığı bulunmak.

oynayış *a.* oynamak eylemi ya da biçimi.

oynayıverme *a.* oynayıvermek eylemi.

oynayıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak oynamak.

oysa *bağ. ("o ise"den)* (.' .) aralarında karşıtlık, aykırılık bulunan iki tümceyi "tersine olarak", "-diği halde" anlamlarıyla birbirine bağlar. *ör. Gençler şiiri sevmiyor, oysa şiir onların duygularını eğitir.*

oysaki *bağ. ("o ise ki"den)* (. . .') ➸ **oysa**.

oyuk *s.* **1** içi boş ve çukur olan, oyulmuş. **2** *a.* oyulmuş yer, kovuk. *ör. Ağacın oyuğunda yuva vardı.*

oyulabilme *a.* oyulabilmek eylemi.

oyulabilmek *(nsz)* oyulması olanaklı olmak ya da oyulma olasılığı bulunmak.

oyulga *a. ha.* iki kumaş parçasını birbirine tutturmak için elle yapılan iğreti ve seyrek dikiş, teyel.

oyulgalama *a. ha.* oyulgalamak eylemi.

oyulgalamak *(-i) ha.* (kumaşı) teyellemek.

oyulgalanma *a. ha.* oyulgalanmak eylemi.

oyulgalanmak *(nsz) ha.***1** (kumaş için) teyellenmek. **2** sıralanmak, birikmek.

oyulgama *a. ha.* oyulgamak eylemi.
oyulgamak *(-i) ha.* ➻ **oyulgalamak**.
oyulganma *a. ha.* oyulganmak eylemi.
oyulganmak *(nsz) ha.* **1** bir şeyin içine iyice girmek, sokulmak. **2** (yılan, kertenkele gibi şeyler) eğri büğrü gitmek.
oyulma *a.* oyulmak eylemi.
oyulmak *(nsz)* oymak eylemine konu olmak ya da oymak eylemi yapılmak.
oyuluş *a.* oyulmak eylemi ya da biçimi.
oyum *a.* oymak işi.
oyum oyum *ik. be.* bir kimseyi bin bir düzen ve oyunla istediği gibi oyalamak anlamındaki ***oyum oyum oynatmak*** deyiminde geçer.
oyun *a.* **1** insanın vaktini hoş geçirmesine, oyalanmasına yarayan, genellikle belli kuralları olan eğlence. **2** genellikle çocukların oynadığı, hiçbir çıkara dayanmayan, eğlenceli yarış vb. **3** her türlü kumar. **4** kafaca ve bedence yetenekleri geliştirmek ereğiyle yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma. **5** müzik eşliğinde yapılan uyumlu hareketlerin tümü. *ör. Anadolu halk oyunları çok güzeldir.* **6** şaşkınlık verici hüner. *ör. Hokkabaz çocuklara oyunlar gösterdi.* **7** tiyatroda ya da sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi. *ör. Yıldız'ın oyunu görülmeye değer.* **8** *tiy.* sahnede ya da mikrofonda oynanmak üzere yazılmış yapıt. *ör. Yazar oyununu tiyatroya teslim etti.* **9** ustalıklı aldatma, düzen, dalavere, dolap, hile. **10** *sp.* (alantopunda) taraflardan birinin dört sayı kazanmasıyla ulaşılan sonuç. **11** *sp.* (güreşte) hasmını yenmek için yapılan her türlü teknik hareket. **oyun alanı** *sp.* karşılaşmaların yapıldığı alan. **oyun** (ya da **oyunu**) **almak** oyunda kazanmak. **oyun çıkarmak 1)** *sp.* iyi oynamak. **2)** yeni bir oyun bulmak. **3)** bir öneriyle vb. zaman yitirilmesine yol açmak. **oyun ebesi** çocuk oyunlarında oyunun başı. **(birine) oyun etmek** (ya da **oynamak** ya da **yapmak**) kurnazlıkla, hileyle aldatmak. **oyun havası** *müz.* halk oyunlarına, geleneksel danslara eşlik eden, kıvrak ritimli müzik. **oyun kâğıdı** iskambil kâğıdı. **oyun kurmak** *sp.* yarışmayı kazanmak için belirli bir taktik uygulamak. **oyun kurucu** *sp.* ➻ **haf**. **oyun masası** üzerinde iskambil oynanan, yeşil çuha örtülü masa. **oyun yapmak 1)** oyun etmek. **2)** şaka etmek. **oyun yazarı** tiyatro, radyo vb. için oyunlar yazan yazar. **oyun yazarlığı** oyun yazarının işi. **oyuna çıkmak** *tiy.* (oyunda) oynamak. *ör. Her gece iki oyuna çıkıyordum.* **oyuna gelmek** aldatılmak. **oyuna getirmek** (birini) düzenle aldatmak. **Bizans oyunu** düzen, dalavere, hile, entrika. **oyunu almak** oyunu kazanmak, yenmek.
oyunbaz *s. T. Far.* **1** *esk.* oynamayı seven, oyun eden. **2** *mec.* düzenci, dalavereci, hileci.
oyunbazlaşma *a. T. Far.* oyunbazlaşmak eylemi.
oyunbazlaşmak *(nsz) T. Far.* oyunbaz biri durumuna gelmek.
oyunbazlık *a. T. Far.* oyunbaz olma durumu.
oyunbozan *b. a.* ve *s.* birlikte yapılması kararlaştırılmış işten cayan (kimse), mızıkçı.
oyunbozanlaşma *a.* oyunbozanlaşmak eylemi.
oyunbozanlaşmak *(nsz)* oyunbozan biri durumuna gelmek.
oyunbozanlık *b. a.* oyunbozan olma durumu. **oyunbozanlık etmek** birlikte yapılması kararlaştırılmış bir işten caymak, mızıkçılık etmek.
oyuncak *a.* **1** kendisiyle oynanıp eğlenmeye yarayan her türlü şey. *ör. Çocuğuna oyuncak almış.* **2** *mec.* çok kolay iş. **3** *mec.* başkalarının amacına araçlık eden, başkalarınca yönetilen, güçsüz kimse. *ör. Sen kimlerin oyuncağısın, düşündün mü?* **oyuncak etmek** *ha.* (bir şeyi) gereğince yapamamak. **oyuncak olmak** *mec.* başkasının yönettiği biri durumuna gelmek.
oyuncakçı *a.* oyuncak[1] yapan ya da satan kimse.
oyuncakçılık *a.* oyuncakçının işi.
oyuncu *a.* **1** herhangi bir oyunda oynayan kimse. *ör. Tavlada oyuncunun biri zar tutuyordu.* **2** *tiy.* ve *sin.* bir tiyatro oyununda, bir filmde oynayan sanatçı. **3** *sp.* bir takımda oynayan sporcu. **4** *s.* oyun yapmayı, oyunu seven. **5** *mec.* düzenci, dalavereci, hileci. **6** *sp.* (güreşte) çok oyun bilen ve bunu uygulayan, oyundan oyuna geçen kimse.
oyunculuk *a.* **1** oyun oynama işi. *ör. Çocuğun belirgin özelliği oyunculuktur.* **2** *tiy.* ve *sin.* sanatçılık. **3** *mec.* düzencilik, dalaverecilik, hilecilik.
oyunevi, -ni *b. a. yeni* oyunların sahnelendiği yer, yapı. *eş.* **tiyatro**. *ör. Gazeteler gericilerin oyunevini bastığını ve oyunu sahneden kaldırtmaya çalıştıklarını yazdı.*
oyunlaşma *a.* oyunlaşmak eylemi.
oyunlaşmak *(nsz)* oyun durumuna gelmek. *ör. İş oyunlaştıkça oyunlaştı.*
oyunlaştırabilme *a.* oyunlaştırabilmek eylemi.
oyunlaştırabilmek *(-i)* oyunlaştırmak elinde olmak, oyunlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör.* ***Bu romanı oyunlaştırabilirim.***
oyunlaştırılabilme *a.* oyunlaştırılabilmek eylemi.
oyunlaştırılabilmek *(nsz)* oyunlaştırılması olanaklı olmak ya da oyunlaştırılma olasılığı bulunmak.
oyunlaştırılma *a.* oyunlaştırılmak eylemi.
oyunlaştırılmak *(nsz)* (tiyatro için yazılmamış bir yapıt ya da herhangi bir konu, olay) tiyatro oyunu durumuna getirilmek.
oyunlaştırma *a.* oyunlaştırmak eylemi.
oyunlaştırmak *(-i)* (tiyatro için yazılmamış bir yapıtı ya da herhangi bir konuyu, olayı) tiyatro oyunu durumuna, biçimine getirmek.
oyunluk *a. tiy.* tiyatroda oyunların oynandığı yer. *eş.* **sahne**.
oyuntu *a.* **1** (bir şeyde) oyulmuş olan bölüm. **2** çukur, oyuk.

oyuş *a.* oymak eylemi ya da biçimi.
oyuverme *a.* oyuvermek eylemi.
oyuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede oymak.
ozalit *a. Fr.* **1** yüzeyi ışığa duyarlı bir maddeyle kaplı olan bir kâğıt üzerine, kalıptan çekilmiş resim, yazı kopyası. **2** bu işlemde kullanılan özel kâğıt, ozalit kâğıdı.
ozan *a.* **1** halk şairi. **2** şiir yazan kimse, şair.
ozanca *s.* ve *be.* ozana yakışır bir biçimde, ozan gibi.
ozanlık *a.* ozan olma durumu, özelliği.
ozansı *s.* ve *be.* **1** ozana yakışır biçimde, ozan gibi. **2** *s.* ozanların kullana kullana eskittiği duyarlığı taşıyan (şiir).
ozansılık *a.* **1** ozansı olma durumu. **2** ozanların kullana kullana eskittiği duyarlık, eskimiş duyarlık.
ozmos *a. Fr. fiz.* ➻ **geçişme**[2].
ozokerit *a. Fr. min.* ➻ **yermumu** .
ozon *a. Fr. kim.* oksijen gazının içinden elektrik akımı geçirilerek üretilebilen, atmosferin çok küçük bir kesimini oluşturan, simgesi O_3 olan, molekülünde üç atom bulunan oksijenden oluşan, mavi renkli, ağır ve kalıcı kokulu, zehirleyici bir gaz. **ozon tabakası** Yer'in yüzeyinde 30 km. yukarıda bulunan, Güneş'ten gelen morötesi ışınlarının dünyaya erişmesini ve doğaya zarar vermesini önleyen gaz tabakası. *eş.* **ozonosfer**.
ozonlama *a. Fr. T. kim.* ozonlamak eylemi. **ozonlama aygıtı** ozonlanmış oksijen ya da hava elde etmeye yarayan aygıt.
ozonlamak *(-i) Fr. T.* **1** *kim.* oksijeni ozona dönüştürmek. **2** bir maddeyi mikropsuzlaştırmak için ozon etkisine bırakmak.
ozonometre *a. Fr.* ➻ **ozonölçer**.
ozonosfer *a. Fr.* ➻ **ozon tabakası**.
ozonoskop *a. Fr. kim.* ozonun varlığını saptayan aygıt.
ozonölçer *b. a. Fr. T.* atmosferdeki ozon miktarını ölçmeye yarayan aygıt.
ozonölçüm *b. a. Fr. T. kim.* havadaki ozonu ölçme işi.

Öö

Ö, ö *a.* **1** Türk abecesinin on dokuzuncu harfi. **2** sesbilim yönünden ince, yuvarlak ve geniş ünlü. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında on dokuzuncu maddenin başına getirilir.

> **ö**
> Türkçede "ö" harfi, sözcüklerde yalnızca ilk hecede bulunur, kimi bileşik sözcükler ve bileşik eylemler dışında, ikinci ve daha sonraki hecelerde yer almaz; ikinci ve daha sonraki hecelerinde "ö" bulunan sözcükler Türkçeye yabancı dillerden girmiştir.

ö *ünl.* (-) beğenmeme, iğrenme, tiksinme, bıkma gibi duyguları belirtir. *ör. Ö, ne kötü kokuyor!*

öbek *a.* **1** birbirine benzer ya da aynı türden şeylerin oluşturduğu bütün, takım, küme, yığın, grup. **2** *dilb.* özne, yüklem ya da çeşitli tümleçlerle birlikte kullanılan sözcüklerin tümü. **3** *gökb.* genel olarak yaş, kimyasal yapı, uzay dağılımları ve hızları yönünden benzer özellikler gösteren sistemlerdeki yıldızlar kümesi. **4** *fels.* görünür bir biçimde birbiriyle az çok sıkı bağlılığı olan çokluk. **öbek öbek** *ik. s.* ve *be.* toplu bir biçimde, takım takım, küme küme, yığın yığın. *ör. Köylüler cami avlusunda öbek öbek toplanmıştı.*

öbeklenebilme *a.* öbeklenebilmek eylemi.

öbeklenebilmek *(nsz)* öbeklenmesi olanaklı olmak ya da öbeklenme olasılığı bulunmak.

öbekleniş *a.* öbeklenmek eylemi ya da biçimi.

öbekleniverme *a.* öbeklenivermek eylemi.

öbekleniivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede öbeklenmek. *ör. İnsanlar banka önünde öbeklenivermişti.*

öbeklenme *a.* öbeklenmek eylemi.

öbeklenmek *(nsz)* öbek oluşturmak.

öbekleşme *a.* öbekleşmek eylemi.

öbekleşmek *(nsz)* öbek oluşturmak, öbeklenmek.

öbür *s. ("o" ve "bir"den)* **1** bilinenden, sözü edilenden ayrı ya da "bu" adılıyla belirtilen bir şeyden sonra olan. *eş.* **öteki**. *ör. Öbür çocuk nereye gitti?* **2** (zaman için) önümüzdekinden bir sonraki. *ör. Öbür ay gidiyoruz.* **öbür dünya** insanların, öldükten sonra gidileceğine, yaşamayı başka bir biçimde orada sürdüreceklerine inandıkları yer. *eş.* **ahret**. **öbür dünya bilgisi** *fels.* evrenin ve insanlığın sonuyla ilgili öğretilerin tümü. **öbür dünyaya göndermek (birini)** *tkz. mec.* öldürmek. **öbür dünyayı boylamak** *tkz. mec.* ölmek. **öbür dünyayı boylatmak (birine)** *tkz. mec.* öldürmek.

öbürkü *ha.* ➤ **öbürü**.

öbürü *ad. (çoğul biçimi "öbürleri")* öteki kimse ya da şey. *ör. Bunu değil öbürünü isterim. Öbürleri iyi değil, bu iyi.*

öcü *a.* (çocuk dilinde) küçük çocukları korkutmak için uydurulmuş, korku verici düşsel yaratık, umacı. **öcü gibi** korkunç ve çirkin görünüşlü.

öcüleşebilme *a.* öcüleşebilmek eylemi.

öcüleşebilmek *(nsz)* öcüleşmesi olanak içinde olmak ya da öcüleşme olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk kafasında her şey öcüleşebilir.*

öcüleşme *a.* öcüleşmek eylemi.

öcüleşmek *(nsz)* **1** korkunç ve çirkin bir görünüşü olmak. **2** *mec.* (insan için) çirkinleşmek.

öcüleştirilme *a.* öcüleştirilmek eylemi.

öcüleştirilmek *(nsz) mec.* korkutmak amacıyla kullanılmak, öcü durumuna getirilmek. *ör. Ülkede birtakım şeyler öcüleştiriliyordu.*

öcüleştirme *a.* öcüleştirmek eylemi.

öcüleştirmek *(-i) mec.* öcü durumuna getirmek. *ör. Bazı kavramları öcüleştirmekle bir yere varılmaz.*

öç, -cü *a.* kendisine karşı yapılmış olan kötü bir davranışı ya da söylenmiş olan kötü bir sözü cezalandırmak için içten içe taşınan, aynı biçimde bir kötülükle karşılık verme isteği. **öç** (ya da **öcünü**) **almak** (ya da **çıkarmak**) kendisine yapılan bir kötülüğün acısını, onu yapana bir kötülük yaparak çıkarmak.

öd (I) *a.* karaciğerin salgıladığı, sarı renkli ve acı sıvı. *eş.* **safra**. **öd kanalı** *gövb.* karaciğerle ödkesesi kanallarının birleşmesinden oluşan ve ödü bağırsağa veren kanal. **ödü bokuna karışmak** *mec.* çok korkmak. **ödü kopmak** (ya da **patlamak**) *mec.* ansızın olan bir şeyden çok korkmak. **(birinin) ödünü koparmak** (ya da **patlatmak**) *mec.* birdenbire çok korkutmak.

öd (II) *a. Ar.* **1** ➤ **ödağacı**. **2** bu ağacın kıyılmış parçalarından yapılan tütsü.

ödağacı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* dulaptalotugillerden, Doğu ve Güney Asya'nın sıcak bölgelerinde yetişen, yaz kış yaprak dökmeyen, armut biçiminde meyveleri olan, odunu ve kabuğu güzel kokulu olduğu için, kıyılarak parçaları dinsel törenlerde tütsü olarak yakılan bir ağaç.

ödem *a. Fr. hek.* kimi hastalıklarda ayaklarda, ellerde ve yüzde görülen yangısız şişlik.
ödeme *a.* ödemek eylemi. **ödeme buyruğu** (ya da **emri**) *huk.* **1)** icra aşamasındaki bir borç için borçluya borcunu ödemesi konusunda gönderilen yazı. **2)** vergi borcunu ödemesi için maliyece yükümlüye gönderilen bildiri.
ödemek *(-i)* **1** bir alışveriş ilişkisinde, alınan şeyin bedelini satıcıya vermek. **2** ödünç alınan parayı ya da mal olarak alınarak borçlanılan şeyin bedelini alacaklıya vermek, borcu yerine getirmek. **3** yol açtığı bir zararı, bedelini vererek, karşılamak. **4** (bir iş, bir kuruluş) kendisi için harcanılan, yatırılan parayı çıkartmak. *ör. Dükkân bir yılda kendini ödedi.* **5** *mec.* bir şeye özveriyle, zahmetler çekerek kavuşmak. *ör. Bu evi alın terimle ödedim.* **6** *mec.* yapılan bir iyiliğin, bir kötülüğün, bir işin karşılığını vermek. *ör. Bize yaptıklarını ödemek için sen de çok çekeceksin.*
ödemeli *s.* **1** üzerine göndericinin yazmış olduğu değer postaneye ödendikten sonra alıcıya verilecek olan (paket). **2** ücreti karşı tarafça ödenmek koşuluyla edilen (telefon) ya da çekilen (telgraf).
ödence *a.* verilen bir zarara karşılık olmak üzere yapılan ödeme. **ödence vermek** ➻ **ödencelemek**.
ödenceleme *a.* ödencelemek eylemi.
ödencelemek *(-i)* verilen herhangi bir zararı ödence vererek karşılamak, gidermek.
ödencelenme *a.* ödencelenmek eylemi.
ödencelenmek *(nsz)* (bir zarar) ödence verilerek giderilmek.
ödenebilme *a.* ödenebilmek eylemi.
ödenebilmek *(nsz)* ödenmesi olanak içinde olmak ya da ödenme olasılığı bulunmak.
ödenek *a.* **1** bir iş için ayrılan belli para. **2** *huk.* kamu işlerinin görülebilmesi için, önceden hesaplanarak bütçeye konulan, yürütme organının harcayabileceği para. **3** cumhurbaşkanına, bakanlara, milletvekillerine görevleri nedeniyle verilen, yolluklar dışındaki, bir tür aylık sayılabilecek olan para.
ödenekli *s. tiy.* "giderleri, devlet ya da belediye bütçesinden ayrılan ödenekle karşılanan tiyatro" anlamına gelen ***ödenekli tiyatro*** teriminde geçer.
ödeneksiz *s.* ödenek ayrılmamış olan, ödeneği bulunmayan. *ör. Kimi işler ödeneksiz de yürütülebilir.*
ödeneksizlik *a.* ödeneksiz olma durumu. *ör. Okul, ödeneksizlikten böyle yarım kaldı.*
ödeniş *a.* ödenmek eylemi ya da biçimi.
ödenme *a.* ödenmek eylemi.
ödenmek *(nsz)* ödemek eylemine konu olmak.
ödenti *a.* dernek, kuruluş vb. üyelerinin, üyelikleri dolayısıyla her yıl ya da belli zamanlarda derneğe ödedikleri para.
ödeşebilme *a.* ödeşebilmek eylemi.
ödeşebilmek *(nsz; -le)* ödeşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ödeşme *a.* ödeşmek eylemi.
ödeşmek *(nsz; -le)* birbirine olan borçlarını, alacaklarını karşılıklı olarak ödeyerek ortada alacak verecek bırakmamak. **ödeş gödeş olmak** *ha.* ödeşmek.
ödetebilme *a.* ödetebilmek eylemi.
ödetebilmek *(-i, -e)* ödetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ödetilebilme *a.* ödetilebilmek eylemi.
ödetilebilmek *(nsz)* ödetilmesi olanaklı olmak ya da ödetilme olasılığı bulunmak.
ödetilme *a.* ödetilmek eylemi.
ödetilmek *(nsz)* ödenmesi sağlanmak. *ör. Kırılan eşya kırana ödetilir.*
ödetiş *a.* ödetmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ona hesabı ödetişiniz yerindeydi.*
ödetme *a.* ödetmek eylemi.
ödetmek *(-i, -e)* ödemek eylemini yaptırmak. *ör. Zararı bana ödetmek istiyor.*
ödev *a.* **1** yerine getirilmesi, yapılması kişinin vicdanından doğan, insanlık, töre ya da yasa bakımından gerekli olan iş ya da davranış. **2** öğretmenin öğrencilere verdiği ev çalışması. **3** (yanlış olarak) görev. **(bir şeyi) ödev bilmek** (ya da **saymak**) (o şeyi) yapmayı kendisi için yerine getirilmesi zorunlu bir iş olarak kabul etmek.
ödevbilgisi, -ni *b. a.* herhangi bir uğraş dalında bulunan kimselerin birbirleriyle ve başkalarıyla olan işlerinde tutmaları gereken yolları ve yerine getirmek zorunda bulundukları ödevleri konu alan bilim dalı. *eş.* **deontoloji**.
ödevbilim *b. a.* ➻ **ödevbilgisi**.
ödevcil *s.* ➻ **ödevsever**.
ödevcillik *a.* ➻ **ödevseverlik**.
ödevli *s.* bir ödev yüklenmiş olan.
ödevsever *s.* (yanlış olarak) ➻ **görevsever**.
ödevseverlik *a.* (yanlış olarak) ➻ **görevseverlik**.
ödeyebilme *a.* ödeyebilmek eylemi.
ödeyebilmek *(-i)* **1** ödemek elinde olmak, ödeme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Benim çay paramı da ödeyebilir misin?*
ödeyiverme *a.* ödeyivermek eylemi.
ödeyivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa süredc ödemek. *ör. Borcumu ödeyiverip kurtuldum.* **2** rica yollu kullanılır. *ör. Benim çay paramı da sen ödeyiverir misin?*
ödkesesi, -ni *b. a. T. Far. gövb.* karaciğere yapışık durumda, armut biçiminde, öd **(I)** salgılayan küçük bir organ. *eş.* **safrakesesi**.
ödlek *s.* kendisinde yüreklilik bulunmayan, korkak, yüreksiz (kimse).
ödlekçe *be.* ödleğe yakışır bir biçimde.
ödlekleşebilme *a.* ödlekleşebilmek eylemi.
ödlekleşebilmek *(nsz)* ödlekleşmesi olanak içinde olmak ya da ödlekleşme olasılığı bulunmak.
ödlekleşme *a.* ödlekleşmek eylemi.
ödlekleşmek *(nsz)* yüreksizleşmek, korkaklaşmak.

ödlekleştirilme *a.* ödlekleştirilmek eylemi.
ödlekleştirilmek *(nsz)* ödlek duruma getirilmek, ödlekleşmesi sağlanmak.
ödleklik *a.* **1** ödlek olma durumu. **2** ödlekçe davranış. **ödleklik etmek** ödlekçe davranmak, korkmak.
ödül *a.* **1** yaptığı bir işten, bir davranıştan dolayı birine verilen armağan. *ör. Sınıf geçmemin ödülü bisiklet oldu.* **2** armağan. *ör. Bebeğin ödülü anneye gülümsemedir.* **3** bilim, sanat, yazın alanlarında ya da başka alanlarda açılan yarışmalarda, özenli bir incelemeden, değerlendirmeden sonra başarılı bulunanlara, derece alanlara verilen değerli armağan. *ör. Şiiri birincilik ödülünü kazandı.* **4** açılan bir yarışmada kazananlara armağan olarak verilen para ya da mal. *ör. Yazar, aldığı ödülle bir yazı makinesi aldı.* **5** bir iyiliğe karşılık olarak verilen armağan. **ödül almak** (ya da **kazanmak**) açılan bir yarışmada başarı göstermek. **ödül vermek 1)** yarışma açarak sonucunu ödülle değerlendirmek. **2)** ödüllendirmek.
ödüllendirebilme *a.* ödüllendirebilmek eylemi.
ödüllendirebilmek *(-i)* ödüllendirmek elinde olmak, ödüllendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ödüllendirici *s.* doğru, iyi, yerinde bularak ödül yoluyla özendiren.
ödüllendirilebilme *a.* ödüllendirilebilmek eylemi.
ödüllendirilebilmek *(nsz)* ödüllendirilmesi olanak içinde olmak ya da ödüllendirilme olasılığı bulunmak.
ödüllendiriliş *a.* ödüllendirilmek eylemi ya da biçimi.
ödüllendirilme *a.* ödüllendirilmek eylemi.
ödüllendirilmek *(nsz)* ödüllendirmek eylemine konu olmak.
ödüllendiriş *a.* ödüllendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ailenin çocuğu ödüllendirişinin bir nedeni olmalıdır.*
ödüllendirme *a.* ödüllendirmek eylemi.
ödüllendirmek *(-i)* bir başarıyı ya da bir iyiliği ödülle değerlendirmek.
ödüllenme *a.* ödüllenmek eylemi. *ör. Ödül verilmesine ve alınmasına ödüllendirme ve ödüllenme denir.*
ödüllenmek *(nsz)* ödül almak. *ör. Kişinin neyle ödüllendiği önemlidir.*
ödüllü *s.* **1** ödül kazanmış, ödül almış olan. *ör. Toplantıda ödüllü ozanlar şiirlerini okuyacak.* **2** ödül verilecek olan (yarışma vb). *ör. Bakanlık ödüllü bir yarışma açacakmış.*
ödün *a.* uzlaşabilmek için haklarının, isteklerinin ya da savlarının bir bölümünden, karşı taraf yararına olarak, vazgeçme. **ödün vermek** uzlaşma sağlayabilmek için haklarının, isteklerinin ya da savlarının bir bölümünden, karşı taraf yararına olarak, vazgeçmek, karşılıklı birtakım özveride bulunmak.
ödüncü *s.* ödün vererek uzlaşma sağlamak isteyen, ödün veren.
ödüncülük *a.* ödüncü olma durumu ve tutumu.
ödünç *s.* ve *be.* ileride geri verilmek ya da alınmak koşuluyla (alınan ya da verilen). **ödünç almak** geri vermek üzere almak. **ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir 1)** ödünç para, verildiği zaman iki tarafın yüzü güler, ama iş geri ödemeye gelince tarafların arası bozulmadan ödenmez. **2)** ödünç eşyayı tertemiz veren, onu yıpranmış olarak geri alır. **ödünç vermek** geri almak üzere vermek.
ödünçleme *s.* **1** ödünç olarak alınmış olan. **2** *dilb.* yabancı bir dilden alınmış ve henüz tam olarak özümsenmemiş durumda olan (sözcük).
ödünleme *a.* **1** ödünlemek eylemi. **2** *ruhb.* kişinin, engellenen ya da doyurulamayan isteklerinin, dileklerinin ya da davranışlarının kendisinde yarattığı tedirginliği, onların yerine geçebilecek başka istek, dilek ya da davranışlarla gidermesi.
ödünlemek *(-i)* ödünle karşılamak, ödün vererek gidermek, ödünle dengelemek.
ödünleşme *a.* ödünleşmek eylemi.
ödünleşmek *(nsz)* **1** ödün durumuna gelmek. *ör. Bu davranış, ödünleşiyor, oysa ödün verilmemeli.* **2** karşılıklı ödün vererek uzlaşmak. *ör. Bu konu ancak ödünleşerek çözüme bağlanabilir.*
ödünlü *s.* **1** ödün vererek sağlanan, ödün niteliğinde olan. **2** ödünle dengelenen. **3** ödün veren. **4** *mant.* her türlü terim düzeni değişikliğine karşın sonucu aynı kalan.
ödünsüz *s.* **1** ödün niteliğinde olmayan, ödün vermeksizin elde edilen. **2** hiçbir biçimde ödün vermeyen (kimse).
ödünsüzlük *a.* ödünsüz[2] olma tutumu.
ödyometre *a. Fr. kim.* (. . .' .) kimyasal tepkimelerde gazların oylum değişmelerini ölçmeye yarayan aygıt.
öf *ünl.* bezginlik, bıkkınlık, tiksinti, usanç gibi duyguları belirtir. *ör. Öf, ama zor iş!*
öfke *a.* engellenme, incinme, gözdağı vb. gibi bir durum karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık. **öfke baldan tatlıdır** "kızarak bağırıp çağırmak insanı rahatlatır" anlamında söylenir. **öfkesi burnunda** çok öfkeli. **öfkesi topuğuna çıkmak** çok öfkelenmek. **öfkesini ...-den çıkarmak** (ya da **almak**) (öfkeli kişi) birine haksız yere çatmak. **öfkesini yenmek** kızgınlığını denetim altına almak. **öfkeye kapılmak** öfkelenmekten kendini alamamak, çok öfkelenmek. **öfkeyle kalkan ziyanla** (ya da **zararla**) **oturur** insan, öfkelenince yanlış işler yapar, zararı kendisine dokunur.
öfkelendirebilme *a.* öfkelendirebilmek eylemi.
öfkelendirebilmek *(-i)* öfkelendirmesi olanak içinde olmak ya da öfkelendirme olasılığı bulunmak.
öfkelendirilebilme *a.* öfkelendirilebilmek eylemi.
öfkelendirilebilmek *(nsz)* öfkelendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

öfkelendirilme *a.* öfkelendirilmek eylemi.
öfkelendirilmek *(nsz)* öfkelenmesine yol açılmak.
öfkelendiriş *a.* öfkelendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onu öfkelendirişimiz işi bozdu.*
öfkelendirme *a.* öfkelendirmek eylemi.
öfkelendirmek *(-i)* öfkelenmesine yol açmak.
öfkelenebilme *a.* öfkelenebilmek eylemi.
öfkelenebilmek *(-e)* öfkelenmesi olanak içinde olmak ya da öfkelenme olasılığı bulunmak.
öfkelenilme *a.* öfkelenilmek eylemi.
öfkelenilmek *(-e)* öfkelenmek eylemi yapılmak. *ör. Her şeye öfkelenilirse tatsızlık doğar..*
öfkeleniş *a.* öfkelenmek eylemi ya da biçimi.
öfkeleniverme *a.* öfkelenivermek eylemi.
öfkelenivermek *(-e)* ansızın ya da çabucak öfkelenmek.
öfkelenme *a.* öfkelenmek eylemi.
öfkelenmek *(-e)* aşırı ölçüde kızmak.
öfkeli *s.* öfkelenmiş, kızmış olan, kızgın. **öfkeli öfkeli** *ik. be.* öfkeli bir biçimde.
öfkelilik *a.* öfkeli olma durumu, kızgınlık.
öfkesiz *s.* **1** kızgın olmayan. **2** çabuk öfkelenmeyen.
öglena *a. Fr. hayb.* tatlı sularda yaşayan, kamçı biçimindeki uzantısıyla hareket eden, mekik biçimindeki birgözeli.
öglenagiller *ç. a. Fr. T. hayb.* örnek hayvanı öglena olan kamçılı birgözeliler sınıfı.
öğe *a.* **1** bir bileşiği oluşturan yalınç şeylerden her biri. **2** bir bütünün parçalarından her biri. *ör. Dize, şiirin öğelerinden yalnızca biridir.* **3** *mant.* bir sınıfın ya da topluluğun bireylerinden her biri. **4** *mant.* bir öbeği ya da kümeyi oluşturan nesnelerden her biri. **5** *dilb.* yüklem, özne, tümleç gibi, bir tümceyi oluşturan birimlerden her biri.
öğle *a.* sabahla ikindi arasındaki vakit, gün ortası. **öğle namazı** öğle vakti kılınan namaz. **öğle paydosu** (ya da **tatili**) işyerlerinde, öğle vaktinde yemek yeme, dinlenme gibi amaçlarla işi bir süre bırakma biçiminde verilen ara. **öğle uykusu** öğleyin yemekten sonra uyunan kısa süreli uyku. **öğle yemeği** öğle zamanı yenilen yemek.
öğlen *a.* **1** *ha.* öğle. **2** *gökb.* ➻ **meridyen düzlemi**.
öğlenci *s.* (ikili öğretim yapılan okulda) öğleden sonraları ders gören (öğrenci).
öğlende *be. ha.* öğle vakti, öğleyin.
öğlenleyin *be. ha.*öğle vakti, öğle zamanı, öğleyin.
öğleüstü *be.* öğle vaktine yakın bir zamanda, öğle üzeri.
öğleüzeri *be.* ➻ **öğleüstü**.
öğleyin *be.* (.' . .) öğle zamanı.
öğrence *a.* ➻ **ders**[1] .
öğrencelik *a. ha.* öğrenmek ve öğrendikten, pekiştirdikten sonra sürdürmek ereğiyle, bir tür deneme olarak yapılan iş.
öğrenci *a.* **1** öğrenim görmek ereğiyle ilk, orta, lise, üniversite gibi herhangi bir öğretim kurumunda okuyan kimse. **2** bir bilim ya da sanat dalında, bir öğretmenin ya da uzmanın gözetimi ve yol göstericiliği altında, belli bir konuda çalışan kimse. **3** herhangi birinden herhangi bir konuda özel ders gören kimse. **öğrenci** (ya da **okul) taşıtı** öğrencileri okula götürüp getiren taşıt. **öğrenci yurdu** yalnızca öğrencilerin kalabileceği, öğrencilerin barınması için özel olarak düzenlenmiş yurt.
öğrencilik *a.* öğrenci olma durumu.
öğrenebilme *a.* öğrenebilmek eylemi.
öğrenebilmek *(-i)* **1** öğrenmesi olanaklı olmak ya da öğrenme olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Benim durumumu da öğrenebilir misin?*
öğrenedurma *a.* öğrenedurmak eylemi.
öğrenedurmak *(-i)* öğrenmeye başlayıp bunu sürdürmekte olmak. *ör. Öğrenciler konuyu öğrenedururken, öğretmen sorular hazırlıyordu.*
öğrenegörme *a.* öğrenegörmek eylemi.
öğrenegörmek *(-i) ha.* öğrenmeye başlamak ya da öğrenmek. *ör. "Bir öğrenegörsün aşkı, ağacı o zaman seyredin" der biz ozanımız.*
öğrenek *a.* insanın görüp ders aldığı, insanın gözünü açan olgu. *eş.* **ibret**.
öğreni *a.* **1** ➻ **öğrence**. **2** ➻ **öğrenek**.
öğrenilebilme *a.* öğrenilebilmek eylemi.
öğrenilebilmek *(ösz)* öğrenilmesi olanak içinde olmak ya da öğrenilme olasılığı bulunmak.
öğrenilme *a.* öğrenilmek eylemi.
öğrenilmek *(ösz)* öğrenmek eylemine konu olmak. *ör. Bu kolay öğrenilir bir konu değil.*
öğrenim *a.* **1** öğrenmek işi. **2** örgün eğitim kuruluşlarında ders görerek elde edilen bilgi, beceri vb.nin tümü. **3** herhangi bir sanat, meslek ya da iş, uğraş dalında gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıkların elde edilmesi ereğiyle yapılan çalışma. **öğrenim belgesi 1)** bir kimsenin öğrenim durumunu gösteren belge. **2)** bir kurs ya da seminer çalışmasına katılıp bitirenlere verilen belge. *eş.* **sertifika**. **öğrenim görmek** herhangi bir örgün eğitim kuruluşunda öğrenci bulunmak ya da bu tür bir kuruluştan diploma almış olmak. *ör. Onun babası hukuk öğrenimi görmüştür.* **öğrenim yeteneği** *ruhb.* dil ve sayı ilişkileriyle ilgili yeteneklerle okul çalışmalarında gerekli olan yeteneklerin tümü.
öğrenimli *s.* öğrenim görmüş olan (kimse).
öğrenimlilik *a.* öğrenimli olma durumu.
öğrenimsiz *s.* herhangi bir öğrenim görmemiş olan (kimse).
öğrenimsizlik *a.* öğrenimsiz olma durumu.
öğreniş *a.* öğrenmek eylemi ya da biçimi.
öğreniverme *a.* öğrenivermek eylemi.
öğrenivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede öğrenmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Ne zaman geleceklerini öğreniver.*
öğrenme *a.* **1** öğrenmek eylemi. **2** *topb.* ve *ruhb.* belli durumlar ve sorunlar karşısında tepki ve davranış oluşturma, gerektiğinde bunları değiştirip yenilerini edinebilme yeteneği.

öğrenmek *(-i)* **1** bilgi edinmek. *ör. Olacakları önceden öğrenmek olanağı yoktu.* **2** yapıp akılda tutmak, bellemek. *ör. Araba sürmeyi öğrenmek kolaydır.* **3** bilgi, beceri ve yetenek kazanmak. *ör. Her şeyi okulda öğrenmek gerekmez.* **4** haber almak. *ör. Durumu öğrenmek için sabırsızlanıyoruz.* **5** alışmak. *ör. Karı koca birbirini öğrendikçe evlilik düzene girer.* **Hanya'yı Konya'yı öğrenmek** çeşitli olaylarla karşılaşarak dünyada neler, ne gibi güçlükler olduğunu, ne türlü dalavereler döndüğünü, insanın başına neler gelebileceğini anlamak.

öğrenmelik *a.* ➻ **burs**.

öğretebilme *a.* öğretebilmek eylemi.

öğretebilmek *(-i, -e)* **1** öğretmesi olanaklı olmak ya da öğretme olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bunu bana da öğretebilir misin?*

öğreti *a.* **1** bilimde düzenli bir görüşü oluşturan ilke ve kuramların tümü. **2** bir dinin, felsefenin, bilim ya da yazın okulunun ya da bir partinin doğru diye öne sürülen, öğretilen ilke ve dogmalarının tümü. *eş.* **doktrin**.

öğretici *s.* açıklayıcı, yetiştirici, öğrenmeyi kolaylaştırıcı niteliği bulunan, öğreten. **öğretici şiir** *yaz.* ➻ **didaktik şiir**. **öğretici tür** *yaz.* makale, fıkra, eleştiri, tarih, öğretici şiir gibi bilgi, öğüt, ders vermek ereğiyle yazılmış yapıtları içine alan yazınsal tür.

öğreticilik *a.* öğretici olma durumu.

öğretilebilme *a.* öğretilebilmek eylemi.

öğretilebilmek *(nsz)* öğretilmesi olanak içinde olmak ya da öğretilme olasılığı bulunmak.

öğretiliş *a.* öğretilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Konunun öğretilişi iyi oldu.*

öğretilme *a.* öğretilmek eylemi.

öğretilmek *(nsz)* öğretmek eylemine konu olmak. *ör. Okulda öğretilen konura çeşitlidir.*

öğretim *a.* **1** kişiye, belli bir ereğe ulaştıracak bilgileri öğretmek işi. **2** öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, araç gereçleri sağlama ve öğrenmede yol gösterme işi. **öğretim bilgisi** öğretimin ilke, yol ve yöntemlerini, bunlarla ilgili sorunları konu alan bilgi dalı. **öğretim görevlisi** üniversitede, öğretim üyesi bulunmayan dersleri vermekle görevlendirilmiş uzman. **öğretim izlencesi** bir okulda ya da uzmanlık alanında okunması gereken dersleri ve konuları gösteren izlence. **öğretim özgürlüğü** öğretme ve öğrenmenin her türlü siyasal baskıdan uzak, özgür olması durumu. **öğretim üyesi** üniversitelerde profesör, doçent ve yardımcı doçentlere verilen ortak san. **öğretim yılı** ilk ve ortaöğretim okullarında, yüksekokullarda ve üniversitelerde öğretimin başladığı ve sona erdiği gün arasında geçen süre.

öğretimevi, -ni *b. a.* ➻ **dershane**[2].

öğretimsel *s.* öğretimle ilgili. *ör. Öğrenciyi Divan Şiiri'nden nefret ettirmek için bütün öğretimsel önlemler alınmıştır.*

öğretisel *s.* öğreti niteliğinde olan, öğretiyle ilgili. *ör. Onunla tartışmak istedim ama konuyu öğretisel inançlara sürükledi.*

öğretiş *a.* öğretmek eylemi ya da biçimi.

öğretiverme *a.* öğretivermek eylemi.

öğretivermek *(-i, -e)* **1** çabucak ya da kısa sürede öğretmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bisiklete binmeyi ona öğretiver.*

öğretme *a.* öğretmek eylemi.

öğretmek *(-i, -e)* **1** birine istenilen herhangi bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak. **2** bilinmeyen bir konuda birinin bilgi sahibi olmasını sağlamak. **3** birine bir konuda yetenek kazandırmak.

öğretmelik *a. yeni* bir okulda okunması gereken dersleri ve ders konularını belirleyen izlence. *eş.* **müfredat**.

öğretmen *a.* bir bilim dalını, bir sanatı ya da teknik bilgileri öğretmeyi meslek edinmiş, okulda öğrencilere ders veren kimse. **öğretmenler günü** *eğit.* öğretmenlere toplumca değer verildiğini göstermek üzere, onlara saygı günü olarak ayrılmış olan 24 Kasım.

öğretmenevi, -ni *b. a.* öğretmenlerin sosyal gereksinimlerini karşılayabilecek biçimde yapılmış, buluşup konuştukları, yiyip içtikleri, geçici olarak barınma olanağı da bulunabilen yapı.

öğretmenlik *a.* **1** öğretmen olma durumu. **2** öğretmenin uğraşı, mesleği.

öğün *a.* **1** (yemek için) kez. *ör. Günde üç öğün yemek yeterlidir.* **2** (bir kezlik) yemek. *ör. Atalar "elden gelen öğün olmaz" der.*

öğünlük *s.* bir öğünü savacak kadar olan. *ör. Birkaç öğünlük yemek hazırlayıp dolaba koydum.*

öğür *s. ha.* **1** aynı yaşta olan, yaşıt. **2** birbirini yadırgamayan, birbirinden ayrılmayan, birbirine yakın (insan ya da hayvan). **3** arkadaş, dost. **4** birbirine benzeyen, aynı türden olan. **öğür olmak** *ha.* **1)** birbiriyle çokça bir arada bulunmaktan dolayı bir yakınlık edinmek, birbirine alışmak. **2)** (hayvan) evcilleşmek, alışmak.

öğürebilme *a.* öğürebilmek eylemi.

öğürebilmek *(nsz)* öğürmek elinde olmak, öğürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

öğürleşme *a. ha.* öğürleşmek eylemi.

öğürleşmek *(-e) ha.* birbirinden ayrılmayacak denli sevişip anlaşmak, birbirine alışmak.

öğürleştirme *a. ha.* öğürleştirmek eylemi.

öğürleştirmek *(-i, -e) ha.* birbirine alıştırmak.

öğürlük *a.* öğür olma durumu.

öğürme *a.* öğürmek eylemi.

öğürmek *(nsz)* **1** kusarken ya da kusacak gibi olurken öğürtü sesi çıkarmak. **2** *ha.* böğürmek. **öğüre öğüre** *ik. be.* öğürerek. **öğüreceği gelmek** bir şeyden öğürme duyumsayacak denli iğrenmek, çok iğrenmek.

öğürsüz *s.* (hayvan için) arkadaşına alışmamış, eşsiz, yalnız.

öğürtebilme *a.* öğürtebilmek eylemi.

öğürtebilmek *(-i)* öğürtmek elinde olmak, öğürtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öğürtleme *a. ha.* öğürtlemek eylemi.
öğürtlemek *(-i) ha.* (tane içindeki yabancı maddeleri) ayıklamak, ayırmak, seçmek, temizlemek.
öğürtme *a.* öğürtmek eylemi.
öğürtmek *(-i)* öğürmek eylemini yaptırmak, öğürmesini sağlamak, öğürmesine yol açmak.
öğürtü *a.* **1** öğürmek eylemi. **2** öğürürken çıkan ses. **öğürtü gelmek** öğürmek isteği uyanmak, öğürmeye başlamak. **öğürtü vermek** öğürme isteği uyandırmak, öğürmeye yol açmak.
öğürtücü *s.* öğürtü veren, öğürmeye yol açan, öğürten.
öğürtülü *s.* öğürmeyle karışık. *ör. Hastanın öğürtülü öksürüğü rahatsız ediciydi.*
öğürtüş *a.* öğürtmek eylemi ya da biçimi.
öğürüş *a.* öğürmek eylemi ya da biçimi.
öğürüverme *a.* öğürüvermek eylemi.
öğürüvermek *(nsz)* ansızın öğürmek.
öğüt *a.* bir kimseye doğru, uygun bir yol göstermek, özellikle kötü davranışlardan sakındırmak için, şu ya da bu şeyi yapması ya da yapmaması konusunda söylenen söz. **öğüt almak 1)** birinin verdiği öğüdü tutmak, verilen öğüde uymak. **2)** bir durumda nasıl davranması gerektiği konusunda birinden yol göstermesini istemek. **öğüt vermek** bir kimseye, yapması ya da yapmaması gereken şeyler konusunda yol göstermek. **öğütte bulunmak** ➻ **öğüt vermek**.
öğütçü *a.* **1** öğüt veren kimse. **2** vaiz.
öğütçülük *a.* öğütçü olma durumu.
öğütebilme *a.* öğütebilmek eylemi.
öğütebilmek *(-i)* öğütmesi olanak içinde olmak ya da öğütme olasılığı bulunmak.
öğütleme *a.* öğütlemek eylemi.
öğütlemek *(-i, -e)* **1** bir kimseye, bir şeyi yapmasını ya da yapmamasını salık vermek. *ör. Size güzel bir öykü kitabını öğütlemek istiyorum.* **2** *ha.* bir kimseyi kandırıp bir başka kimseye karşı kışkırtmak. *ör. Böyle davranmazdı, demek ki onu bir öğütleyen var.*
öğütlenebilme *a.* öğütlenebilmek eylemi.
öğütlenebilmek *(nsz)* öğütlenmesi olanaklı olmak ya da öğütleme olasılığı bulunmak.
öğütlenme *a.* öğütlenmek eylemi.
öğütlenmek *(nsz)* öğütlemek eylemine konu olmak. *ör. Eleştirmenlerce öğütlenen kitapları okur musunuz?*
öğütleyebilme *a.* öğütleyebilmek eylemi.
öğütleyebilmek *(-i, -e)* öğütlemesi olanak içinde olmak ya da öğütleme olasılığı bulunmak.
öğütleyiş *a.* öğütlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Size bunu öğütleyişim boşuna değildi.*
öğütme *a.* öğütmek eylemi.
öğütmek *(-i)* **1** tane durumundaki nesneleri bir araçla ezerek un durumuna getirmek. **2** çiğnemek, ezmek. *ör. Genç insanın dişi taşı bile öğütür.*
öğütücü *s.* **1** öğütme özelliği olan, öğüten. **2** *a.* öğütme işini yapan makine, araç.
öğütücüdiş *b. a. gövb.* ➻ **azıdişi**.
öğütülebilme *a.* öğütülebilmek eylemi.
öğütülebilmek *(nsz)* öğütülmesi olanaklı olmak ya da öğütülme olasılığı bulunmak.
öğütülme *a.* öğütülmek eylemi.
öğütülmek *(nsz)* öğütmek eylemine konu olmak.
öğütülüş *a.* öğütülmek eylemi ya da biçimi.
öğütülüverme *a.* öğütülüvermek eylemi.
öğütülüvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede öğütülmek.
öğütüş *a.* öğütme eylemi ya da biçimi.
öğütüverme *a.* öğütüvermek eylemi.
öğütüvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede öğütmek.
öhö *ünl.* **1** öksürme sesi. **2** bir kimsenin bir yerde var olduğunu, kendi varlığını belli etmek, söylenen bir şeye dikkati çekmek, birine takılmak ya da biriyle eğlenmek gibi amaçlarla, öksürüğü yansılayarak, öksürür gibi çıkardığı ses.
ökçe *a.* **1** ayakkabı altının topuğa gelen yüksek bölümü. **2** ayakkabı topuğunun arka bölümü.
ökçeçene *b. a.* boru anahtarının kola bağlı olan, setleri dışa dönük, hareketsiz çenesi.
ökçeli *s.* (ayakkabı için) ökçesi olan ya da ökçesi yüksek olan.
ökçesiz *s.* **1** (ayakkabı için) ökçesi olmayan. **2** *arg.* korkak, ürkek (kimse).
öke *a.* yetenekleri, olağanüstü işler başaracak, pek önemli ve şaşılacak şeyler yaratacak denli üstün olan kimse, üstün insan.*eş.* **dâhi**.
ökeleşme *a.* ökeleşmek eylemi.
ökeleşmek *(nsz)* yetenekleri, olağaüstü işler başaracak denli gelişmek, ökelik edinmek.
ökelik *a.* öke olma durumu, niteliği. *eş.* **deha**.
ökse *a. Yun.* **1** ökseotu saplarından ya da çobanpüskülü kabuklarından çıkarılan yapışkan macun. **2** her yanı bu macuna bulanmış, kuş tutmakta kullanılan değnek. **3** *mec.* erkekleri kendine bağlamasını bilen, çok alımlı kadın. **ökse çubuğu** üzerine ökse[1] sürülmüş değnek. **ökseye basmak** dikkatsizlik ederek, bilmeyerek kendi zararına olan bir iş yapmak. **(birini) ökseye bastırmak** ökseye basmasını sağlamak.
ökseotu, -nu *b. a. Yun. T. bitb.* ökseotugillerden, ağaçların, özellikle meyve ağaçlarının dalları üzerinde asalak olarak yaşayan, üzüme benzer yemişleri olan, saplarından ökse[1] çıkarılan, ağaçlara çok zarar veren bir bitki.
ökseotugiller *ç. b. a. Yun. T. bitb.* taçsız ikiçeneklilerden, ağaç dalları üzerinde yaşayan ökseotu ve benzeri bitkileri içine alan bir familya.
öksürebilme *a.* öksürebilmek eylemi.
öksürebilmek *(nsz)* öksürmek elinde olmak, öksürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öksürme *a.* öksürmek eylemi.
öksürmek *(nsz)* **1** solunum yolları zarlarının rahatsızlığından dolayı ya da isteyerek, akci-

ğerlerdeki havayı birdenbire ve gürültülü bir biçimde dışarı vermek. **2** öksürtücü bir hastalığa tutulmuş olmak. *ör. Öksürüyorsun, paltosuz çıkma.* **öksüre aksıra** *ik. be.* öksürüp aksırarak. **öksüre öksüre** *ik. be.* sık sık öksürerek. **öksüre tıksıra** *ik. be.* sık sık öksürerek. **öksürüp tıksırmak** (ya da **aksırmak**) çok ve sık öksürmek.

öksürtebilme *a.* öksürtebilmek eylemi.

öksürtebilmek *(-i)* öksürtmesi olanak içinde olmak ya da öksürtme olasılığı bulunmak.

öksürtme *a.* öksürtmek eylemi.

öksürtmek *(-i)* öksürmek eylemini yaptırmak, öksürmesine yol açmak.

öksürtücü *s.* öksürüğe yol açan, sık sık öksürten.

öksürük *a.* **1** akciğerlerdeki havanın, solunum organlarının kasılması ve zorlanmasıyla, ağızdan gürültüyle çıkması. **2** *hek.* üşütme ya da benzeri bir nedenle oluşan göğüs ingini. **öksürük aksırık** (ya da **tıksırık**) öksürüp aksırırken çıkan ses. *ör. Odadaki öksürük aksırıklar dışardan duyuluyordu.*

öksürüklü *s.* öksürüğü olan, sürekli bir biçimde öksüren, öksürüğe tutulmuş olan. **öksürüklü tıksırıklı** (ya da **aksırıklı**) sık sık öksüren, sağlığı bozuk, sağlıksız (kimse).

öksürükotu, -nu *b. a. bitb.* bileşikgillerden, gevşek topraklı, nemli yerlerde yetişen, gövdesi pullarla örtülü, yaprakları kökten çıkan, sarı ve kömeç durumunda çiçekler açan, yaprakları ve çiçekleri ev ilacı olarak öksürüğe karşı kullanılan, ekin tarlalarına zarar veren, çok yıl lık otsu bir bitki.

öksürüş *a.* öksürmek eylemi ya da biçimi.

öksürüverme *a.* öksürüvermek eylemi.

öksürüvermek *(nsz)* ansızın öksürmek.

öksüz *a.* ve *s.* **1** anası ya da hem anası hem babası ölmüş olan (çocuk). **2** *mec.* kimsesiz, yalnız. *ör. Bu kentte öksüzüm, bir tek dostum yok.* **öksüz doyuran** büyüklüğünü belirtmek üzere, çok büyük çanak, çay bardağı vb. ve bunların içindeki yiyecek, içecek için şaka yollu söylenir. **öksüz hırsızlığa çıkmış, Ay akşamdan doğmuş** bir şey yapmaya kalkışan talihsiz kimsenin karşısına akla gelmedik engeller çıkabileceğini anlatır. **öksüz kalmak 1)** anası ya da hem anası hem babası ölmüş olmak. **2)** *mec.* kimsesi olmamak. **öksüz kuzu toklu** (ya da **öveç**) **olmaz** kimsesiz, koruyucusuz kimse ilerleyemez. **öksüz oğlan** (ya da **çocuk**) **göbeğini kendi keser** "arkalayanı, koruyanı, yardımcı olanı bulunmayan kimse, işini kendi başına görmek zorundadır" anlamında söylenir. **öksüz sevindiren** bir kimseye verilen değeri az, cicili bicili, gösterişli şeyler için söylenir. **öksüzler anası** (ya da **babası**) yoksul ve kimsesiz olanlara yardım elini uzatan (kadın ya da erkek). **öksüzün karnına vurmuşlar, "vay arkam!" demiş** insanın, haksızlığa uğramaması için, arkalayan, koruyan bir kimsesi olmalıdır.

öksüzbalığı, -nı *b. a. hayb.* kırlangıçbalığıgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde yaşayan, 35-40 cm. boyunda, beyaz etli, öksüz de denilen bir kırlangıçbalığı.

öksüzlük *a.* **1** öksüz olma durumu. **2** *mec.* kimsesizlik, yalnızlık.

öküz *a.* **1** çift sürmekte kullanılan, kağnıya, arabaya koşulan, etinden ve derisinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır. **2** *mec.* kaba, görgüsüz, yeteneksiz, bön kimse. **3** *arg.* kumarda kullanılan cıvalı tavla zarı. **öküz arabası** öküz koşulan, öküzlerin çektiği araba. **öküz arabası gibi** çok yavaş giden (taşıt). **öküz damı** öküzlerin barındırıldığı ahır. **öküz gibi** aptal, anlayışsız, kaba, görgüsüz, yeteneksiz, bön (kimse). **öküz gibi bakmak** hiçbir şey anlamadan bön bön bakmak. **öküz öldü, ortaklık ayrıldı** (ya da **bozuldu** ya da **bitti**) "iki yan arasındaki yakınlığı sağlayan şey ortadan kalkınca bu yakınlık da sona erdi" anlamında kullanılır. **öküz trene bakar gibi bakmak** ➻ **öküz gibi bakmak** . **öküze boynuzu yük olmaz** (ya da **ağır gelmez**) *tkz.* insana kendi yakınlarının ve kendi işlerinin sorumluluğu ağır gelmez. **öküzleri koşmak** *arg.* (kumarda) zarları atmak. **öküzün** (ya da **öküz**) **altında buzağı aramak** hiç olmayacak nedenler öne sürerek suç ve suçlu bulmaya çabalamak.

öküzbalığı, -nı *b. a. hayb.* denizlerde yaşayan, dört kısa ayağı ve üstçenesinden aşağıya doğru sarkan iki büyük dişi bulunan, foka benzeyen bir deniz memelisi.

öküzburnu, -nu *b. a. hayb.* serçegillerden, gagası çok kalın ve uzun, eti yenilen bir kuş.

öküzce *be. mec.* kaba ve görgüsüzce.

öküzcesine *be. mec.* kaba ve görgüsüzce, öküzce.

öküzdili, -ni *b. a. bitb.* ➻ **sığırdili**.

öküzgözü, -nü *b. a. bitb.* **1** bileşikgillerden, ormanlarda ve çayırlarda yetişen, turuncu sarı ve kömeç durumunda çiçekler açan bir bitki. *eş.* **mastıçiçeği, sığırgözü, arnika**. **2** *ha.* genellikle Türkiye'nin Malatya ve Elazığ yörelerinde yetiştirilen, nitelikli şarap yapımında kullanılan, uzun salkımlı, mor renkli, yuvarlak, iri ve sık taneli, kalın kabuklu, kendine özgü bir aroması olan, bol sulu ve tatlı bir üzüm.

öküzleşebilme *a.* öküzleşebilmek eylemi.

öküzleşebilmek *(nsz) mec.* öküzleşmesi olanak içinde olmak ya da öküzleşme olasılığı bulunmak.

öküzleşme *a.* öküzleşmek eylemi.

öküzleşmek *(nsz) mec.* görgüsüz, çok kaba biri durumuna gelmek.

öküzlük *a. mec.* **1** görgüsüzlük, kabalık. **2** aptallık, budalalık, bönlük, sersemlik. **3** görgüsüzce, kabaca, aptalca davranış. **öküzlük etmek** *mec.* kaba ve görgüsüzce davranmak.

öküzsoğuğu, -nu *b. a.* nisan ayının on beşinden sonra görülen soğuk ve çıkan fırtına.

öl *a. ha.* nem.

ölçebilme *a.* ölçebilmek eylemi.

ölçebilmek *(-i)* **1** ölçmek elinde olmak, ölçme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Salonun enini boyunu ölçebilir misin?*

ölçek *a.* **1** birim olarak kabul edilmiş olan herhangi bir şeyin alabildiği kadar ölçü. **2** tahıl ölçmekte kullanılan kap, kile. **3** *esk.* dört okkaya eşit ağırlık ölçüsü. **4** *s.* herhangi bir ölçek[2] miktarında olan. *ör. Üç ölçek un aldım.* **5** *coğr.* ve *mat.* bir harita, plan ya da resimde vb. görülen uzunluklarla bunların belirttiği gerçek uzunluklar arasındaki oran. **6** *fiz.* bir ölçü aracının üzerinde çizgilerle ayrılmış bölüm. **ölçek çizgisi** bir haritanın ya da planın ölçeğini göstermek ereğiyle, kenarına çizilen ve her santimetresinin gerçekteki uzunluk olarak kaç kilometreyi belirttiğini gösteren doğru.

ölçer (I) *a. ruhb.* başarıyı ve yetenekleri nesnel olarak değerlendirmeye yarayan araç. *eş.* **test**.

ölçer (II) *a. ha.* ateşi karıştırıp canlandırmakta kullanılan demir çubuk.

ölçerme *a. ha.* ölçermek eylemi.

ölçermek *(-i) ha.* sönmek üzere olan bir ateşi karıştırarak ya da yeni odunlar atarak canlandırmak.

ölçme *a.* ölçmek eylemi.

ölçmek, -er *(-i)* **1** bir şeyin en, boy, oylum, süre gibi niceliklerini kendi cinsinden seçilmiş bir birimle karşılaştırarak kaç birim geldiğini belirtmek. *ör. Zamanı saatle ölçeriz.* **2** *mec.* aşırı olmamasına özen göstermek. *ör. İnsan davranışlarını ölçmek zorundadır.* **ölçüp biçmek** bir konuda inceden inceye, ayrıntıları da göz önünde tutarak düşünmek, her şeyi hesaplamak.

ölçtürme *a.* ölçtürmek eylemi.

ölçtürmek *(-i, -e)* ölçmek eylemini yaptırmak. *ör. Tarlayı ölçtürdük, kırk dönümmüş.*

ölçü *a.* **1** bir niceliği, o nicelik için kabul edilmiş olan birimlerden birine göre oranlayarak, ölçerek değerlendirme. **2** bir niceliği değerlendirmede, ölçmede kullanılan birim, ölçme birimi; örneğin metre, litre, kilogram vb. birer ölçüdür. **3** ölçme sonucu bulunan rakam. *ör. Perde için pencerenin ölçüsü gerekli.* **4** belirlenmiş boyut. *ör. Vücut ölçünü bir yere yaz.* **5** *mec.* aşırılıktan uzak olma durumu, ılımlılık. *ör. Davranışlarda ölçü önemlidir.* **6** *mec.* değer. *ör. Artık ölçüler mi değişti dersin, kimse birbirini çekemiyor.* **7** *mec.* ölçüt. **8** *müz.* bir ezginin eşit bölümlere bölünüşü. **9** *yaz.* koşukta, her dizenin öteki dizelerle hece, durak sayısı ya da hecelerin açıklık kapalılık, uzunluk kısalık yönünden denkliği. *eş. esk.* **vezin**[2]. **ölçü almak 1)** yapılacak bir şeyin, üzerinde kullanılacağı nesneye uygunluğunu sağlayabilmek için o nesneyi ölçmek. **2)** (terzi) giysi dikeceği bir kimsenin vücut ölçülerini saptamak. **ölçü belirteci** *dilb.* bir eylemin ya da eylemsinin, bir sıfatın ya da başka bir belirtecin anlamını azlık, çokluk yönlerinden belirten belirteç; örneğin "çok söyledik, aramız o yüzden epeyce açıldı" tümcesinde "çok" ve "epeyce" sözcükleri ölçü belirtecidir. **ölçü vermek** bir şeye uyacak nesneyi yapacak ya da bulacak kişiye o şeyin boyutlarını bildirmek ya da ölçüsünü almasını sağlamak. *ör. Terziye ölçü verdim, oradan geliyorum.* **ölçüyü kaçırmak** yiyip içmekte ya da davranışlarda aşırı gitmek.

ölçübilim *b. a. müz.* söz ile müziğin uyumunu sağlama sanatı. *eş.* **prosodi**.

ölçüdışı *b. s.* ölçüyü aşan, çok aşırı. *eş. esk.* **fahiş**.

ölçülebilir *s.* eşitliği ve toplamı ölçülebilen (nicelik).

ölçülebilirlik *a.* ölçülebilir olma özelliği.

ölçülebilme *a.* ölçülebilmek eylemi.

ölçülebilmek *(nsz)* ölçülmeye elverişli olmak.

ölçülme *a.* ölçülmek eylemi.

ölçülmek *(nsz; -le)* ölçmek eylemi yapılmak ya da ölçmek eylemine konu olmak.

ölçülü *s.* **1** ölçüsü alınmış olan, ölçülmüş bulunan. **2** *mec.* davranışlarında ve düşüncelerinde ılımlı olan, aşırı olmayan. **3** *yaz.* (şiir, düzyazı için) belli bir ölçüye[9] göre düzenlenmiş bulunan, ölçüsü olan. *eş. esk.* **vezinli**[2]. *ör. Artık ölçülü şiir yazılmıyor.* **ölçülü biçili** her şeyi iyice düşünülerek hazırlanmış, iyice hesaplanarak yapılmış. **ölçülü uyaklı** *yaz.* ölçüsü ve uyağı bulunan (şiir).

ölçülülük *a.* ölçülü olma durumu.

ölçüm *a.* **1** ölçmek eylemi. **2** ölçerek bulunan sonuç. **3** ölçümlemekle[2] ulaşılan sonuç.

ölçümleme *a.* **1** ölçümlemek eylemi. **2** değer biçme, değerlendirme.

ölçümlemek *(-i)* **1** usa vurmak, akıl yürütmek. **2** akıl yürütüp sonuç almak. **3** değer biçmek, değerlendirmek.

ölçümlenebilme *a.* ölçümlenebilmek eylemi.

ölçümlenebilmek *(nsz)* ölçümlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ölçümlenme *a.* ölçümlenmek eylemi.

ölçümlenmek *(nsz)* ölçümleme yoluyla bulunmak, kendisine ölçüm uygulanmak.

ölçümleyebilme *a.* ölçümleyebilmek eylemi.

ölçümleyebilmek *(-i)* ölçümleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ölçün *a. yeni* bir işi, bir ürünü, bir çalışma yöntemini vb. belirlemek için konulmuş kural. *eş.* **standart**.

ölçünleştirilme *a.* ölçünleştirilmek eylemi.

ölçünleştirilmek *(nsz)* ➻ **ölçünlüleştirilmek**.

ölçünlü *s.* ➻ **standart**.

ölçünlüleştirilme *a.* ölçünleştirilmek eylemi.

ölçünlüleştirilmek *(nsz)* ➻ **standartlaştırılmak**.

ölçünlüleştirme *a.* ölçünleştirmek eylemi.

ölçünlüleştirmek *(-i)* ➻ **standartlaştırmak**.

ölçünlülük *a.* ➻ **standartlık**.

ölçünme *a.* **1** ölçünmek eylemi. **2** *ruhb.* belirli yaşantı ve gerçeklerin anlamları ve önemleri üzerinde düşünme.

ölçünmek *(-i)* bir şeyi ölçüp biçerek, üzerinde uzun uzun düşünerek değerlendirmek, her şeyi iyice hesaplamak.
ölçüsüz *s.* **1** ölçüsü alınmamış olan, ölçülmemiş. **2** *mec.* ölçüyü çok aşmış, pek aşırı, pek çok. **3** *be.* nereye varacağı düşünülmeksizin yapılan, yerli yersiz. *ör. Ölçüsüz davranmak zarar getirir.* **4** *yaz.* herhangi bir ölçüye[9] göre yazılmış olmayan, ölçüsü bulunmayan. *eş. esk.* **vezinsiz**. **ölçüsüz uyaksız** *yaz.* ölçüsü ve uyağı bulunmayan, serbest (şiir).
ölçüsüzlük *a.* ölçüsüz olma durumu.
ölçüş *a.* ölçmek eylemi ya da biçimi.
ölçüşebilme *a.* ölçüşebilmek eylemi.
ölçüşebilmek *(nsz; -le)* ölçüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ölçüşme *a.* ölçüşmek eylemi.
ölçüşmek *(nsz; -le)* **1** (biriyle) yan yana gelerek boylarını karşılaştırmak. **2** karşılaşma yapmak, yarışmak. *ör. Onunla ölçüşmek olanaksızdır.*
ölçüştürebilme *a.* ölçüştürebilmek eylemi.
ölçüştürebilmek *(nsz; -le)* ölçüştürmek elinde olmak, ölçüştürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onunla boy ölçüştürebilmek kolay değildir.*
ölçüştürme *a.* ölçüştürmek eylemi.
ölçüştürmek *(-i)* **1** ölçüşmek eylemini yaptırmak. **2** aradaki ayrımı bulabilmek için iki şeyi yan yana getirip bakmak, karşılaştırmak.
ölçüştürülebilme *a.* ölçüştürülebilmek eylemi.
ölçüştürülebilmek *(nsz; -le)* ölçüştürülmesi olanaklı olmak ya da ölçüştürülme olasılığı bulunmak. *ör. Aslında onunla ölçüştürülebilecek biri yoktur.*
ölçüştürülme *a.* ölçüştürülmek eylemi.
ölçüştürülmek *(nsz; -le)* ölçüştürmek eylemi yapılmak, karşılaştırılmak.
ölçüt, -tü *a.* **1** bir yargıya varabilmek ya da bir değer biçebilmek için başvurulan ilke, ölçü. *eş.* **kriter**, *esk.* **kıstas**. *ör. Güzel olanın ölçütü kişiye göre değişebilir.* **2** *fels.* bilgide doğruyu yanlıştan ayırt etme aracı.
öldürebilme *a.* öldürebilmek eylemi.
öldürebilmek *(-i)* öldürmek elinde olmak, öldürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öldüresiye *be.* öldürecek gibi, öldürürcesine.
öldüreyazma *a.* öldüreyazmak eylemi.
öldüreyazmak *(-i)* öldürme tehlikesi yaratmak, az kalsın öldürmek, öldürmeye çok yaklaşmak. *ör. Araba adamı öldüreyazdı.*
öldürme *a.* öldürmek eylemi.
öldürmek *(-i)* **1** bir canlının yaşamına son vermek, ölmesini sağlamak ya da ölmesine yol açmak. **2** (bitki için) solup kurumasına yol açmak. **3** (kimi şeyler için) tazeliğini, diriliğini ya da sertliğini gidermek. *ör. Soğanı yağda biraz öldürdükten sonra eti tencereye aktardı.* **4** ölmesine yol açmak. *ör. Babasını içki öldürdü.* **5** *mec.* sağlığını bozmak, rahatsızlık vermek. *ör. Kış insanı öldürüyor.* **6** *mec.* (zaman anlatan sözcüklerle) boşa geçirmek, boşuna harcamak. *ör. Bekleyerek iki günümüzü öldürdük.* **7** *mec.* aşırı derecede yormak ya da çok üzmek. *ör. Bu çocuk beni öldürüyor.* **8** *mec.* azalmasına, ortadan kalkmasına yol açmak, yok olmasını sağlamak. *ör. Plastik mutfak eşyası kalaycılığı öldürdü.* **öldür Allah** *tkz.* öldürsen bile, hiçbir zaman, kesinlikle. *ör. Ona bunu aldür Allah yaptıramazsın.* **öldürüp öldürüp** *ik. be.* birbiri ardınca öldürerek. *ör. Caniler insanları öldürüp öldürüp gömmüşler.*
öldürmen *a.* bir mahkemece verilmiş ölüm yargısını uygulayan kimse. *eş.* **cellat**.
öldürmenlik *a.* **1** öldürmen olma durumu. **2** öldürmenin yaptığı iş.
öldürtebilme *a.* öldürtebilmek eylemi.
öldürtebilmek *(-i, -e)* öldürtmek elinde olmak, ödürtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öldürtme *a.* öldürtmek eylemi.
öldürtmek *(-i, -e)* **1** öldürülmesini sağlamak. *ör. Düşmanını bir paralı katile öldürttü.* **2** öldürmek eylemini yaptırmak. *ör. Düşmanını öldürtmek için adam tutmuş.*
öldürücü *s.* **1** ölüme yol açan, öldüren. **2** *mec.* bayıltıcı, bunaltıcı, sıkıcı, yorucu.
öldürücülük *a.* öldürücü olma durumu, öldürücü olanın niteliği.
öldürülebilme *a.* öldürülebilmek eylemi.
öldürülebilmek *(nsz)* öldürülmesi olanaklı olmak ya da öldürülme olasılığı bulunmak.
öldürülme *a.* öldürülmek eylemi.
öldürülmek *(nsz)* öldürmek eylemine konu olmak.
öldürülüş *a.* öldürülmek eylemi ya da biçimi.
öldürüş *a.* öldürmek eylemi ya da biçimi.
öldürüverme *a.* öldürüvermek eylemi.
öldürüvermek *(-i; nsz)* çabucak öldürmek. *ör. Bir insanı öldürüvermek kolay mı?*
ölebilme *a.* ölebilmek eylemi.
ölebilmek *(nsz)* ölmeyi becermek, ölmek elinde olmak, ölme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ölesiye *be.* ölümü göze alarak, ölecek denli.
ölet, -ti *a. ha.* **1** toplu ölümlere yol açan hastalık, salgın. **2** salgın bir hastalığın yol açtığı toplu ölüm.
öleyazma *a.* öleyazmak eylemi. *ör. Benden çok korkar, görünce öleyazması bundan.*
öleyazmak *(nsz)* az kalsın ölmek, ölecekmiş gibi olmak, ölme tehlikesi atlatmak.
ölgün *s.* **1** canlılığı, diriliği, tazeliği ya da sertliği kalmamış, pörsümüş, solmuş. **2** *mec.* gücü azalmış, zayıflamış. *ör. Lambanın ölgün ışığı salona loşluk veriyordu.*
ölgünleşebilme *a.* ölgünleşebilmek eylemi.
ölgünleşebilmek *(nsz)* ölgünleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ölgünleşme *a.* ölgünleşmek eeylemi.
ölgünleşmek *(nsz)* canlılığı, diriliği kalmamak, pörsümek.
ölgünlük *a.* ölgün olma durumu.
ölme *a.* ölmek eylemi.

ölmek, -ür *(nsz)* **1** (canlılar için) herhangi bir nedenle yaşamı sona ermek, artık yaşamaz olmak, can vermek. **2** (bitki için) kurumak, sararmak, solmak. **3** *mec.* kimi nedenlerle aşırı ölçüde yorulmak, sıkıntı ya da acı çekmek. **4** *mec.* gücünü yitirmek, değersiz, geçersiz duruma gelmek, kullanımdan düşmek. *ör. Kimi gelenekler öldü.* **5** *mec.* (kimi şeyler için) tazeliği, diriliği, sertliği kalmamak. *ör. Yağ içine atılan soğan ölünce biraz da salça eklenir.* **öl dediği yerde ölmek, kal dediği yerde kalmak** (birinin) buyruğundan, sözünden hiç çıkmamak, o ne derse onu yapmak. **ölenle ölünmez** "insan, ölen yakını için kendini öldürürcesine acı çekmemelidir, çünkü çok üzülmekle durum değişecek değildir" anlamında söylenir. **ölme eşeğim ölme** *tkz.* olacağı söylenen ama olma umudu bulunmayan bir şey için, umutsuz bir bekleyişi anlatmak için söylenir. *ör. Borcunu verecekmiş, ölme eşeğim ölme.* **ölmek var, dönmek yok!** (yapılması kararlaştırılan bir iş için) her neye mal olursa olsun, kesinlikle yapılacak! **ölmüş eşek arıyor ki nalını söksün** ➻ **ölmüş**. **ölmüş eşek kurttan korkmaz** ➻ **ölmüş**. **ölüp bitmek** *mec.* çok yorulmak. **ölüp ölüp dirilmek 1)** birkaç kez umutsuz bir evreye girmiş olan ağır bir hastalıktan kurtulmak. **2)** sonunda geçmiş olan, pek sıkıntılı ve acı verici durumlara üst üste düşmek. **ölür müsün, öldürür müsün?** çok kızılacak bir terslik karşısında kalındığında söylenir.

ölmez *s.* **1** ölümsüz olduğuna inanılan, kalıcı olan. *ör. Atatürk, ölmez bir eser olarak cumhuriyeti bırakmıştır.* **2** *mec.* kolay kolay eskimeyen, çok dayanıklı.

ölmezleşebilme *a.* ölmezleşebilmek eylemi.

ölmezleşebilmek *(nsz)* ölmezleşmesi olanaklı olmak ya da ölmezleşne olasılığı bulunmak.

ölmezleşme *a.* ölmezleşmek eylemi.

ölmezleşmek *(nsz)* ölmezlik kazanmak, ölümsüz duruma gelmek, ölümsüzleşmek.

ölmezleştirebilme *a.* ölmezleştirebilmek eylemi.

ölmezleştirebilmek *(-i)* ölmezleştirmesi olanaklı olmak ya da ölmezleştirme olasılığı bulunmak.

ölmezleştirilebilme *a.* ölmezleştirilebilmek eylemi.

ölmezleştirilebilmek *(nsz)* ölmezleştirilmesi olanak içinde olmak ya da ölmezleştirilme olasılığı bulunmak.

ölmezleştirilme *a.* ölmezleştirilmek eylemi.

ölmezleştirilmek *(nsz)* ölmezlik kazandırılmak, ölmez bir duruma getirilmek.

ölmezleştirme *a.* ölmezleştirmek eylemi.

ölmezleştirmek *(-i)* ölmezlik kazandırmak, ölümsüz duruma getirmek, ölümsüzleştirmek.

ölmezlik *a.* ölmez olma durumu, ölümsüzlük, kalıcılık. *ör. Tanrı ona ölmezlik bağışlamış.*

ölmezoğlu, -nu *b. s. ha.* çok dayanıklı şeyler için söylenir. *ör. Bir gömleğim var, ölmezoğlu, yıka yıka giy!*

ölmüş *s.* **1** yaşamını yitirmiş, ölü olan, ölü. *ör. Ölmüş eşek kurttan korkar mı?* **2** *a. mec.* geçmişte ölen kimse. *ör. Ölmüşleri de düşünmeli.* **ölmüş eşek arıyor ki nalını söksün** çok cimri ve çıkarcı bir kimseyi anlatmak için söylenir. **ölmüş eşek kurttan korkmaz** her şeyini yitirmiş olan insanın korkacak bir şeyi yoktur. **ölmüşüz de ağlayanımız yok** *tkz.* "çok kötü durumdayız ama kimse aldırmıyor" anlamında söylenir.

ölü *s.* **1** (canlı için) yaşamı sona ermiş bulunan, artık yaşamıyor olan. *ör. Ölü kuşu kedi kapmış.* **2** *a.* ölmüş insan. *ör. Ölüleri gömdüler.* **3** *a.* (ad tamlamalarında belirtilen durumunda) leş. *ör. Sokaktaki köpek ölüsünü kaldırmışlar.* **4** *mec.* ışık vermeyen, sönük, güçsüz. *ör. Mumların ölü ışığında okunur mu?* **5** *mec.* canlılığı olmayan, çok durgun, hareketsiz, cansız, neşesiz. *ör. Böyle ölü toplantılara vakit ayıramam artık.* **6** *a. arg.* hileli zar ya da iskambil kâğıdı. **ölü dalga** *coğr.* hızı azalmış olarak gelen dalga. **ölü deniz** fırtınadan sonra bütünüyle dingin duruma gelmiş deniz. **ölü dil** *mec.* bugün hiçbir ülkede konuşulmayan, ancak elde belgeleri bulunan ve yalnızca bilimsel araştırmalara konu olan dil; örneğin Hititçe ölü dildir. **ölü doğum** ölü doğma durumu. **ölü evi** ölünün ailesi ve evi. **ölü fiyatına** değerinden pek çok ucuza. *ör. Malını ölü fiyatına satıp gitti.* **ölü gözü gibi** (ışık için) güçsüz, sönük, zayıf. **ölü gözünden yaş beklemek** (ya da **ummak**) *mec.* hiç olmayacak bir şeyin olabileceğini sanmak. **ölü helvası** ölü evinde pişirilip ölünün ruhu için konuklara, komşulara dağıtılan un ya da irmik helvası. **ölü mevsim** işin ve özellikle alışverişin pek az olduğu aylar. *ör. Yaz ayları kitapçılığın ölü mevsimidir.* **ölü nokta** görüş alanı dışında kalan yer. **ölü örtü** dökülen yapraklardan ve ölmüş bitki kalıntılarından oluşan toprak örtüsü. **ölü renk** canlılığı, parlaklığı olmayan, donuk renk. **ölü saat** (alışveriş vb. yerinde) müşterinin çok az olduğu ya da hiç olmadığı belli zamanlar. **ölü salı** *ha.* teneşir. **ölü sezon** ➻ **ölü mevsim**. **ölü yatırım** *eko.* ticaret ya da sanayide pazar olanağı bulunmayan alanlarda yapılan, yeterince kazanç sağlamayacağı açık olan yatırım. **ölü yemeği** geleneğe göre, ölü evine akrabalarca ve komşularca hazırlanıp getirilen yemek. **ölü yıkayıcı** ölüyü dinsel kurallara göre yıkayıp kefenleyen kimse. **ölümü öp** *tkz.* "yaparsan ya da yapmazsan, doğruyu söylemiyorsan vb. iyi, gerçek bir dost olan benim ölümümü istiyorsun demektir" anlamında bir ant sözü. **ölünün körü 1)** ardı ardına sorup duran birine "kes şu sorularını artık, ağzımdan kötü bir söz çıkacak şimdi!" anlamında söylenir. **2)** *ha.* olumsuz öfke anlatımı olarak "yok daha neler!", "canın cehenneme!" anlamlarında kullanılır. **ölüsü kandilli** (ya da **kınalı**) *arg.* Allah'ın belası, pis herif, aşağılık şey. **ölüsü**

ortada kalmak (birinin) cenazesini kaldıracak kimse bulunmamak. **(...-nin) ölüsünü öp** bir şeyi yapanlar ya da yapmayanlar için, sevdiği birinin adını söyleyerek "yapmazsan ya da yaparsan ... ölsün" anlamında bir ant sözü olarak kullanılır. *ör. Oraya gidersen annenin ölüsünü öp. Bir çayımı içmezsen ölümü öp.* **ölüyü güldürmek** çok neşeli olmak, çok güldürmek.

ölüdoğa *b. a.* ve *s.* ➻ **natürmort**.

ölüdoğacı *b. a.* ölüdoğa resimleriyle ünlü sanatçı.

ölügövde *b. a. hek. yeni* ➻ **kadavra**.

ölük *s. ha.* canlılığı azalmış, güçsüz, halsiz.

ölülük *a.* ölü olma durumu, cansızlık. *ör. Kış, doğanın ölülüğünü büsbütün artırıyordu.*

ölüm *a.* **1** insan, hayvan, bitki gibi herhangi bir canlının yaşamının tam ve kesin bir biçimde sona ermesi. **2** ölme biçimi. *ör. Onun attan düşerek ölümüne inanmak zor.* **3** idam cezası. *ör. Yargıç, sanığı ölüme mahkûm etti.* **4** ortadan kalkmak, yok olmak ya da sona ermek. *ör. El sanatlarının ölümü yakındır.* **5** *mec.* çok büyük sıkıntı, üzüntü. *ör. Ona göre sabahları erken kalkmak ölüm sanki.* **6** *ünl.* ölmesi istenilen kimse ya da şey için kullanılır. *ör. Faşizme ölüm, yaşasın demokrasi!* **ölüm Allah'ın emri 1)** ölümden kaçınılmaz, herkes ölecek. **2)** tehlikeli bir karar verme durumunda "ölümü göze alıyorum" anlamında söylenir. **ölüm cezası** ➻ **idam cezası**. **ölüm döşeği** ölmek üzere olanın yattığı döşek, yer. **ölüm döşeğinde** ağır hasta, ölmek üzere. **ölüm emri** bir kimsenin kesin olarak öldürülmesi gerektiğini bildiren buyruk. **ölüm fermanı** bir kimsenin kesinlikle ölümü anlamına gelecek iş, durum vb. **ölüm hak, miras helal** "herkes bir gün ölecektir, ölüm nasıl doğal bir olaysa, ölenin mal varlığının yakınlarına kalması da o ölçüde doğaldır" anlamına söylenir. **ölüm kalım** her türlü tehlikeyi göze alma. **ölüm kalım sorunu** (ya da **meselesi**) ya yıkım ya gönenme sonucunu doğuracak iş, çok önemli konu, yaşamsal durum. **ölüm korkusu** ölüm tehlikesiyle karşılaşıldığında duyulan korku. **ölüm orucu** belli bir amaca ulaşmak için ölümü göze alarak tutulan oruç. **ölüm ödencesi** (ya da **tazminatı**)*huk.* iş sözleşmesi gereğince, işçinin ölümü durumunda, geride kalan yakınlarına işverence ödenen para. **ölüm sessizliği** derin sessizlik. **ölüm sükûtu** ➻ **ölüm sessizliği**. **ölüm var dirim var** "insan her an ölebilir de yaşayabilir de" anlamında, önlem almayı öğütleyen bir söz. **ölümden öte köy yok** hiçbir şeyden korkulmadığını anlatmak için söylenir. **ölüme** (ya da **ecele**) **çare bulunmaz** "çözümsüz görünen her şeyin bir çözümü, çaresi bulunur, çaresi bulunmayan tek şey ölümdür" anlamında söylenir. **ölümle burun buruna gelmek** ölümle sonuçlanabilecek kadar büyük bir tehlikeyle karşılaşmak. **ölümle öç alınmaz** düşmanların ölümünden sevinç duymak insanlığa yakışmaz. **ölümü gören hastalığa razı olur** küçük bir zararı kabul etmeyen kimse çok büyük bir zarara uğrayacağını anlarsa, bu küçük zararı kabul eder. **ölümü gösterip sıtmaya razı etmek** bir kimseye, çok büyük bir tehlikeye ya da zarara uğrayacağını sezdirip küçük bir zararı kabul ettirmek. **ölümü göze almak** yapmak istediği şey uğruna ölmekten korkmamak. **ölümün ötesi kolay** "asıl zorluk yaşadığımız bu dünyadadır" anlamında söylenir. **ölümüne susamak** (ya da **koşmak**) ölümü kendi üzerine çekecek tehlikeli davranışlarda bulunmak.

ölümcül *s.* **1** ölümle sona erme olasılığı bulunan ya da ölümle sona eren. *ör. Kanser ölümcül hastalıktır.* **2** can çekişmekte olan, ölmek üzere bulunan. *ör. Ağır hasta, hem de ölümcül diyorlar.* **3** eninde sonunda ölecek olan. *ör. Kalan birkaç yüz Osmanlıca ölümcül sözcük, Türkçenin özleşmesini durduramaz.*

ölümcüllük *a.* ölümcül olma durumu.

ölümlü *s.* **1** gelip geçici olan, ölümsüz olmayan. **2** *a.* insan, insanoğlu. **ölümlü dünya** sonunda herkesin öleceği bu dünya.

ölümlük *a.* kimilerinin, öldüklerinde cenazelerine harcanmak üzere biriktirdiği para. *ör. Babaannem ölümlüğünü sandığında saklardı.* **ölümlük dirimlik** birikmiş biraz para için "hem yaşamaya hem de cenaze giderlerine yetecek kadar" anlamında kullanılır.

ölümlülük *a.* ölümlü olma durumu.

ölümsek *s. ha.* ölümcül.

ölüsevici *b. s.* ölüyle cinsel ilişkide bulunma sapkını (kimse).

ölüsevicilik *b. a.* ölüyle cinsel ilişkide bulunma sapkınlığı.

ölümsü *s.* ölüm durumuna yakışan, ölümü andıran, ölüye benzeyen.

ölümsüz *s.* **1** hiçbir zaman ölmeyecek, sonsuza değin yaşayacak olan. **2** her zaman anımsanacak, hiç unutulmayacak olan. **3** *a.* hiç unutulmayacak olan kimse. *ör. Atatürk gibi ölümsüzler, ulusun gönlündedir.*

ölümsüzleşebilme *a.*ölümsüzleşebilmek eylemi.

ölümsüzleşebilmek *(nsz)* ölümsüzleşmesi olanaklı olmak ya da ölümsüzleşme olasılığı bulunmak.

ölümsüzleşme *a.* ölümsüzleşme eylemi.

ölümsüzleşmek *(nsz)* sonsuza değin yaşayacak bir nitelik edinmek, ölümsüzlük kazanmak.

ölümsüzleştirebilme *a.* ölümsüzleştirebilmek eylemi.

ölümsüzleştirebilmek *(-i)* ölümsüzleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ölümsüzleştirilebilme *a.* ölümsüzleştirilebilmek eylemi.

ölümsüzleştirilebilmek *(nsz)* ölümsüzleştirilmesi olanak içinde olmak ya da ölümsüzleştirilme olasılığı bulunmak.

ölümsüzleştiriliş *a.* ölümsüzleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ozanın şiirlerinde aşkının ölümsüzleştirilişi bir gerçekti.*
ölümsüzleştirilme *a.* ölümsüzleştirilmek eylemi.
ölümsüzleştirilmek *(nsz)* sonsuza değin yaşayacak bir niteliğe kavuşturulmak, ölümsüzleşmesi sağlanmak.
ölümsüzleştiriş *a.* ölümsüzleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ozanın sevgiyi ölümsüzleştirişi söz konusuydu.*
ölümsüzleştirme *a.* ölümsüzleştirmek eylemi.
ölümsüzleştirmek *(-i)* sonsuza değin yaşayacak bir niteliğe kavuşturmak, ölümsüzlüğünü sağlamak.
ölümsüzlük *a.* **1** ölümsüz olma durumu, ölmezlik. **2** sonsuza değin yaşama, dayanma durumu, kalıcılık. **3** sonsuzluk, sonrasızlık.
ölünebilme *a.* ölünebilmek eylemi.
ölünebilmek *(ösz)* ölünmesi şart olmak, ölünme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yurt için ölünebilir.*
ölünme *a.* ölünmek eylemi.
ölünmek *(ösz)* herhangi biri ölmek. *ör. Yurt için ölünür.*
ölüş *a.* ölmek eylemi ya da biçimi.
ölüverme *a.* ölüvermek eylemi.
ölüvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ölmek.
ömrümce *be.* yaşadığım süre içinde, şimdiye değin. *ör. 17 Ağustos gecesi ömrümce yaşadığım en kötü gece olmuştu.*
ömrünce *be.* yaşadığı süre içinde.
ömür, -mrü *a. Ar.* **1** doğumla ölüm ya da var oluşla yok oluş arasında geçen süre, yaşama ya da var olma süresi.*eş.* **yaşam**. *ör. İnsanın ömrüyle ağacın ömrü bir olur mu?* **2** içinde bulunulan andan ölünceye değin geçecek olan süre. *ör. Hastanın birkaç günlük ömrü kalmış diyorlar.* **3** *s.* çok hoşa giden. *ör. Onunla bir arada olmak ömürdür.* **4** *s.* eğlendiren, gülünç, tuhaf. *ör. Onun ata binişi ömürdür, görmelisin.* **ömür adam 1)** hoş insan, çok hoşa giden, beğenilen kimse, değişik, ilginç düşünceleri, davranışları olan kimse. **2)** eğlendiren, gülünç, tuhaf kimse. **ömür boyu** (ya da **boyunca**) yaşam boyunca, yaşandığı, sağ kalındığı sürece, ölünceye değin. **ömür çürütmek 1)** uzun zaman emek vermiş olmak. *ör. Bu işte az mı ömür çürüttük?* **2)** uzun zaman boşuna vakit vermiş olmak. *ör. Anlaşılıyor ki bu işte ömür çürütmüşüz.* **ömür geçirmek** yaşamak. **ömür sürmek 1)** iyi ve rahat bir biçimde yaşamak. **2)** belli koşullar içinde yaşıyor olmak. *ör. Kente alışamadı, şimdi köyde ömür sürüyor.* **ömür törpüsü** insanı sıkıntılarla, üzüntülerle yıpratan uzun iş. **ömürde bir** pek uzun süre içinde bir kez, çok az. **ömürler olsun!** eli öpülen yaşlı kimsenin öpene "çok yaşa" anlamında söylediği söz. **ömre bedel** çok güzel, çok değerli, çok iyi, bir ömre değecek denli hoş (şey). *ör. Sevgilinin bakışı bir ömre bedeldir.* **ömrü billah** *ha.* şimdiye değin ya da hiçbir zaman. *ör. Onun yüzünün güldüğünü ömrü billah bir gören olmamıştır.* **ömrü oldukça** yaşadığı sürece, yaşadıkça. **ömrü uzamak 1)** uzun süre yaşamak. *ör. Rahat yaşayan insanın ömrü uzar.* **2)** çok dayanmak. *ör. Ayakkabıyı boyarsan ömrü uzar.* **ömrü vefa etmemek** başladığı işi bitiremeden ya ada amacına ulaşamadan ölmek. **ömrümün varı** "canım", "sevgilim" gibi bir sevgi sözü olarak söylenir. **ömründe** (ya da **ömrümde**) hiçbir zaman. *ör. Ömrümde böylesini görmedim.* **ömrüne bereket!** ömrün uzun olsun, çok yaşa!
ömürlü *s. Ar. T.* **1** uzun süre yaşayan ya da dayanan, ömrü uzun olan. *ör. Ceket çok ömürlüymüş, iki yıldır giyiyorum.* **2** uzun süreli. *ör. Dostluğunuz ömürlüdür, kolay bozulmaz.*
ömürlülük *a. Ar. T.* ömürlü olma durumu. *ör. Dostlukta ömürlülük önem taşır.*
ömürsüz *s. Ar. T.* **1** ömrü kısa olan. **2** *mec.* kısa süren, yararsız. *ör. Anlaşma ömürsüzmüş, kimse uymadı.*
ömürsüzlük *a. Ar. T.* ömürsüz olma durumu.
ön *a.* **1** bir şeyin temel alınan, esas tutulan yüzü. **2** bir şeyin temel alınan, esas tutulan yüzünün baktığı yer. *ör. Evin önünden yol geçiyordu.* **3** bir kimsenin, bir şeyin ilerisi. *ör. Adam, karısının önünde yürüyordu.* **4** bir arada yürüyen herhangi bir topluluk, sürü, katar gibi bir şeyin baş tarafı, en baş, en ileri, en yukarı. *ör. Sürünün önünü bir koç çekiyordu.* **5** giyeceklerin göğse gelen bölümü. *ör. Kazağının önü delinmiş.* **6** yakın gelecek zaman. *ör. Önümüz bahar, havalar düzelir.* **7** ilk zaman, başlangıç. *ör. İşin nereye varacağı önünden belli olmuştu.* **8** *s.* benzerler arasında bakılan ya da gidilen yönde olan. *ör. Ön cephede savaşanlar nöbet değiştiriyordu.* **9** kimi sözcüklerin başına önek gibi gelerek sözcüğün anlamına "önce olan" ya da "ilk" kavramını katar; örneğin "önsöz", "önbilgi", "öndamak" gibi. **ön ayak olmak** *mec.*topluca yapılan ya da yapılacak olan bir işin başlatıcısı ve yol göstericisi durumunda olmak, bir işte herkesi arkasından sürüklemek. **ön ödemeli** ➻ **önödemeli**. **ön teker 1)** taşıtların ön düzeninde yer alan tekerlek ya da tekerlekler. **2)** *mec.* ailenin büyüğü ya da başta bulunan kişi, önder. **ön teker nereye giderse arka teker de oraya gider** ➻ **arabanın ön tekeri nereden geçerse arka tekeri de oradan geçer**. **önde gelmek** önemli durumda olmak. *ör. Çıkarım değil arkadaşlığımız önde gelir.* **öne almak** (ya da **alınmak**) bir şeyi vaktinden önce yapmak (ya da bir şey vaktinden önce yapılmak) ya da bir şeyc ya da kimseye öncelik tanımak (ya da tanınmak). *ör. Hükümet seçimleri öne almak istiyormuş.* **öne düşmek 1)** önden yürümek. **2)** kılavuzluk etmek, yol göstermek. **öne sürmek 1)** üzerinde görüşülmek üzere bir düşünce söylemek, ortaya bir düşünce atmak. *ör. Toplantının yarın bitirilmesini öne sürdü.* **2)**

(bir savın, düşüncenin) kabul edilmesini önermek. *ör. Öne sürdüğü düşünceyi kimse benimsemedi.* **3)** bir düşüncenin, bir savın kendisinin ileri sürdüğü gibi olduğunu savunmak. *ör. Hâlâ ırkçılığı öne sürmek, çağdışıdır.* **4)** (bir kimseyi) bir işin yapılmasında, yapabilecek bir kişi diye önermek. *ör. Aday olarak çevresinden birini öne sürmek, politikacılıktır.* **5** (bir kimseyi) ilkin eyleme geçmesi için önermek. *ör. "Bunu ancak o yapar" diye Ali'yi öne sürmüşlerdi.* **öne sürülmek** öne sürmek eylemi yapılmak, öne sürmek eylemine konu olmak. **önü alınmak** önüne geçilmek, engel olunmak, önlenmek. **önü sıra** çok uzak olmayan bir aralıkla, önünden. **önünce** (ya da **önünden**) ...-den biraz önce. *ör. Köylü, karısının önünce yürümekteyde.* **önünde ardında gidilmez** "birlikte iş yapmak için güvenilir biri değildir" ya da "arkadaşlığına, dostluğuna güvenilmez" anlamında söylenir. **(birinin) önünde perende atılmamak** aldatılamamak. **önünde sonunda** ➻ **eninde sonunda**. **önüne arkasına bakmadan** iyice düşünüp taşınmadan, düşüncesizce. **önüne bakmak** yaptığı işten dolayı utancından yanıt verememek, utanarak susmak. **(birinin) önüne bir kemik atmak** aşağılık birini, kendisine küçük bir çıkar sağlayıp susturmak. **önüne çıkmak 1)** bir şeyi, bir kimseyi karşısında görüvermek. **2)** ➻ **önüne dikilmek**. **önüne dikilmek 1)** gelip karşısında durmak. **2)** karşısındakinin davranışına engel olmak istediğini davranışıyla ya da sözleriyle göstermek. **(birinin) önüne düşmek 1)** önünde yürümek. **2)** birine yol göstermek, kılavuzluk etmek. **önüne geçmek 1)** (bir şeyin) önünde yer almak. *ör. Arabanın önün geçin.* **2)** birinin ya da bir işin yolunu kesmek. *ör. Gelin arabasının önüne geçip durdurdular, armağan aldılar.* **3)** önünü almak, engel olmak, önlemek. *ör. İşin önüne geçmekte geç kaldık.* **önüne gelen 1)** karşısına çıkan. *ör. Önüne gelen ilk dükkâna girdi.* **2)** olur olmaz herkes, rasgele kimseler. *ör. Buraya önüne geleni sokmayın.* **önüne geleni kapar, ardına geleni teper** "herkese saldırır, herkesi incitir, huysuz biridir" anlamında söylenir. **(bir şeyi) önüne katmak 1)** o önde kendisi arkada gitmek ya da koşmak. **2)** birini kovalamak. *ör. Şimdi seni önüme katarsam evine zor kaçarsın.* **(bir şeyin) önünü almak** önüne geçmek[3], engel olmak, önlemek. **önünü ardını düşünmemek** sözün, davranışın kimi inciteceğini, kime dokunacağını, nasıl bir sonuç doğuracağını göz önüne almamak. **önünü kesmek 1)** yolunu kesmek. **2)** (akarsu için) akmasına engel olmak.

önad *b. a. dilb.* ➻ **sıfat**[3].

önalım *b. a. huk.* bir mülk kaça satın alınmışsa, o mülke o parayla sahip olma önceliği. **önalım hakkı** *huk.* üçüncü kişiye satılan bir mülkü bir kimsenin öncelikle satın almasına yetki veren tüzel hak.

önavurt *b. a. gövb.* avurdun ön bölümü. **önavurt ünsüzü** *dilb.* dil ucunun öndamağa çarpmasıyla oluşan ve dilin yanlarından çıkan ünsüz; örneğin "bil", "yol", "yel" sözcüklerindeki "l"ler önavurt ünsüzüdür.

önbelirti *b. a.* **1** asıl belirtilerin öncüsü olarak ortaya çıkan belirti. **2** bir şeyin olacağını sezdiren ilk şey. **3** *hek.* bir hastalığın ilk belirtisi.

önbileşen *b. a. mant.* ➻ **önerti**.

önbilgi *b. a.* **1** bir işi öğrenmeye başlarken edinilmesi gereken birtakım bilgiler. **2** herhangi bir konuda derinlemesine araştırma yapmadan sağlanan birtakım bilgiler. *ör. Bize ulaşan önbilgilere göre, depremde can kaybı yokmuş.* **3** bir yasanın, bir yargının, bir buyruğun vb. gerekçesini oluşturmak üzere başa eklenen kısa yazı.

önbilici *b. a.* gelecekle ilgili olarak görünmez evrenden haber verdiğini öne süren kimse. *eş.* **bilici**[2], **kâhin**.

önbilicilik *b. a.* önbilicinin işi. *eş.* **bilicilik**[2], **kâhinlik**, **kehanet**.

önbilim *b. a.* ➻ **öncebilim**.

önce *be.* (.' .) **1** ilk olarak, başlangıçta, ilkin. **2** zaman bildiren sözcüklerden sonra gelerek o zaman kadar bir sürenin geçmiş olduğunu anlatır. *ör. Bir ay önce İstanbul'daydım. Bir saat önce gitti.* **3** çıkma durumundaki adlardan ya da adıllardan sonra gelerek yerde ve zamanda önde bulunulduğunu anlatır. *ör. Ali'den önce kim geldi? Sizden önce gürültü yoktu.* **4** *a.* geçmiş zaman, geçmişteki bölüm, baştaki. *ör. Önceyi bilmezsen sonrayı anlayamazsın.* **önce can sonra canan** insanların bencil olduğunu, yakınlarından önce kendilerini düşündüklerini belirtir.

öncebilim *b. a. fels.* dinsel inanışa göre, Tanrı'nın gelecekteki her şeyi önceden bilmesi.

öncecilik *a.* bir şeyi başkalarından önce ele alma, yapma eylemi. *eş.* **inisiyatif**.

önceden *be.* (.' . .) daha başlarda, daha önce, başlangıçta, başlarken.

önceki *s.* bir şeyden önce durumunda bulunan, önce olan. *ör. Önceki eşi bir Fransız'mış.*

öncel *a.* **1** bir görevde sonra gelenden önce bulunmuş olan kimse. *eş. esk.* **selef**. **2** (çoğul biçimiyle) bizden önce yaşamış olanlar. *ör. Biz, öncellerimizden daha çok şey gördük.* **3** *mant.* sonucun çıkarıldığı öncerme ya da önermeler. **öncel belirleme** *fels.* Tanrı'nın her şeyi önceden bildiği inanışına dayanılarak, her şeyin önceden Tanrı'ca belirlenmiş olması durumu. **öncel düzen** *fels.* beden ile ruh arasındaki ilişkinin Tanrı'ca önceden düzenlendiğini varsayan öğreti.

önceleme *a.* öncelemek eylemi.

öncelemek *(-i)* bir şeyi yapmayı başka şeylerden öne almak.

öncelenme *a.* öncelenmek eylemi.

öncelenmek *(nsz)* yapılması öteki şeylerden öne alınmak. *ör. Şiir dilinin işlevinin, imgenin önceleniş yiyle oluştuğu öne sürülür.*

önceleri *be.* (.' . . .) önceki zamanda, eskiden, başlangıçta. *ör. Önceleri aldırmadığımız şeylere artık dayanamıyoruz.*
öncelik *a.* bir şeyin öteki şeylerden daha önce olması gerekirliği ve durumu. *ör. Kalkınmada önceliği enerji alır.* **öncelik almak** başka şeylerden daha önce yapılmasını gerektirici bir duruma gelmek. **öncelik tanımak (birine, bir şeye)** ötekilerden daha önceye almak. **öncelik tanınmak (birine, bir şeye)** ötekilerden önceye alınmak. **öncelik verilmek (bir şeye)** daha önce olması için çalışılmak. **öncelik vermek (bir şeye)** yapmayı daha öne almak.
öncelikle *be.* (. . .' .) daha önce olarak, öne alınarak. *ör. Tasarının öncelikle görüşülmesi kararlaştırıldı.*
öncelikli *s.* . (. . .' .) ötekilere göre daha önce yapılması gerekli olan, önceliği bulunan.
öncesiz *s.* . (. . .' .) zamanda öncesi, başlangıcı olmayan. *ör. Zaman da, Tanrı gibi, öncesizdir.*
öncesizlik *a.* **1** öncesiz olma durumu. **2** başlangıcı olmadığı düşünülen zaman. **öncesizlik sonrasızlık** *fels.* başı sonu olmayan süreklilik.
öncü *a.* **1** önde gidip haber götüren, ileti ulaştıran kimse. **2** *s.* yazın ve sanatta, zamanını aşan, geleceğin sanatı durumunda olan, alışılmışın dışına çıkarak yeniden de yeni bir özellik gösteren (sanat çığırı). *eş.* **avangart**. **3** böyle bir çığırı başlatan (kimse ya da yapıt). *eş.* **avangart**. **4** önde giden, önder. *ör. Ataç, dilde yenileşmenin öncüsüydü.* **5** *ha.* kılavuz. **6** *ask.* yürüyüşte kolun ilerisinde giden birlik. **öncü deprem** *yerb.* bir büyük depremden birkaç hafta ya da birkaç saniye önce oluşan, büyük depremin oluştuğu alan içinde ya da bu alan yakınında ortaya çıkan küçük sarsıntı. **öncü oyun** *tiy.* geleneksel tiyatro tarzında olmayan, tiyatroya yenilikler getiren oyun. **öncü tiyatro** *tiy.* geleneksel anlatım biçimlerini kıran, biçim ve içerik yönünden gününe göre yenilikler getiren tiyatro akımlarının ortak adı.
öncül *a.* **1** *mant.* bir çıkarımın öncüller kümesini oluşturan önermelerden herhangi biri. **2** *topb.* bilimsel bir çalışma için işe başlanırken, araştırılması gerekli olmayan, doğru olduğu varsayılan önerme. **öncüller kümesi** *mant.* bir çıkarımda sonuçtan önce gelen önermelerin tümü, verileri dile getiren önermeler kümesi.
öncülük *a.* **1** öncü olma durumu. **2** önderlik. **öncülük etmek** bir işin başlamasına ön ayak olmak, bir işi başlatmak.
öngçalışma *b. a.* bir çalışmaya başlayabilmek için yapılması gereken hazırlık.
öndamak *b. a. gövb.* damağın ön bölümü. **öndamak ünsüzü** *dilb.* ciğerlerden gelen havanın dil sırtı yardımıyla öndamağın çeşitli noktalarında patlayarak ya da sızarak oluşturduğu ünsüz; örneğin "kil" sözcüğündeki "k" bir öndamak ünsüzüdür.
öndamaksıl *b. s. dilb.* öndamak bölgesinde oluşturulan (ses).
öndelik *a.* **1** ödenecek bir paranın ödeme gününden önce verilen bölümü. *eş.* **avans**. **2** ileride doğacak alacağına sayılmak ya da ısmarlanan bir işin karşılığından indirilmek üzere önceden verilen para. **öndelik almak** (ya da **çekmek**) bir işe, hizmete vb. karşılık olarak doğacak paranın ya da aylığın bir bölümünü önceden almak. **öndelik vermek** ödenmesi gerekli paranın bir bölümünü önceden vermek.
öndenetim *b. a.* bir işte, bir konuda ayrıntılı, geniş çaplı bir denetime hazırlık olmak üzere yapılan denetim.
önder *a.* **1** güçlü ve ünlü oluşu, yeteneği ya da toplum içindeki yeri dolayısıyla, ilişkili bulunduğu toplumsal kümenin ya da toplumun tutum, davranış ve etkinliklerini, belli zaman ve koşullar içinde değiştirip yöneltme yeteneğini gösteren, topluluğa, topluma kıl avuzluk eden, toplumu örgütleyen kimse. *eş.* **lider**[1]. **2** *topb.* bir toplumsal kümede, inandırıcı yetenekleri ve küme üyelerinin gönüllü benimsemeleriyle, öncülük eden kişi. **önder olmak 1)** önder durumuna gelmek. **2)** öne düşmek, önderlik etmek.
önderce *be.* öndere yaraşır bir biçimde. *ör. Onun önderce davranışı gözden kaçmıyordu.*
önderleşme *a.* önderleşmek eylemi.
önderleşmek *(nsz)* önder durumuna gelmek, önder niteliği kazanmak.
önderlik *a.* **1** önder olma durumu. *ör. Önderlik kolay değildir.* **2** önderin yaptığı iş, öndere yakışır davranış, öncülük. **önderlik etmek** önder görevini üstlenmek.
öndeyiş *b. a. yaz.* yazınsal bir yapıtta, özellikle bir tiyatro oyununda, asıl konudan önce geçmiş birtakım olayları anlatarak konuya girişi sağlayan ilk bölüm. *eş.* **prolog**.
onduyu *b. a.* ➸ **önsezi**.
önek *b. a. dilb.* kimi dillerde, sözcük kökünün başına gelerek sözcüğe belirli bir anlam katan ek.
önel *a.* **1** bir işin bitirilmesi için tanınan ek süre. **2** *huk.* iş sözleşmesine göre işçinin işten çıkarılması durumunda tanınan belirli süre.
önem *a.* nitelik ve niceliğce değeri olma durumu. **önem verilmek** önemsenmek. **önem vermek** önemli saymak, değer vermek, önemsemek.
önemli *s.* önemi olan, değer verilen.
önemlice *s.* önemli sayılabilecek ölçüde. *ör. Ona önemlice bir iş verilmişti.*
önemlilik *a.* önemli olma durumu.
önemseme *a.* öremsemek eylemi.
önemsemek *(-i)* göz önüne almaya, hesaba katmaya, üzerinde durmaya değer görmek, önemli saymak, değer vermek.
önemseniş *a.* önemsenmek eylemi ya da biçimi.
önemsenme *a.* önemsenmek eylemi.
önemsenmek *(nsz)* önemsemek eylemine ko-

nu olmak, göz önüne alınmaya, üzerinde durulmaya, hesaba katılmaya değer görülmek, değer verilmek, önemli sayılmak.
önemsetme *a.* önemsetmek eylemi.
önemsetmek *(-i, -e)* önemli olduğunu kavratmak, önemsenmesini sağlamak. *ör. Resim öğretmenimiz dersini önemsetmek için bize sert davranırdı.*
önemseyebilme *a.* önemseyebilmek eylemi.
önemseyebilmek *(-i)* önemsemesi olanak içinde olmak ya da önemseme olasılığı bulunmak. *ör. Bu işi siz önemseyebilirsiniz ama ben önemsemiyorum.*
önemseyiş *a.* önemsemek eylemi ya da biçimi.
önemsiz *s.* önem verilecek bir niteliği, değeri bulunmayan, önemi olmayan.
önemsizce *s.* önemli sayılmayacak ölçüde.
önemsizleşme *a.* önemsizleşmek eylemi.
önemsizleşmek *(nsz)* hiçbir önemi kalmamak, önem verilmeyecek duruma gelmek.
önemsizleştirilme *a.* önemsizleştirilmek eylemi.
önemsizleştirilmek *(nsz)* önemsiz duruma getirilmek.
önemsizleştirme *a.* önemsizleştirmek eylemi.
önemsizleştirmek *(-i)* önemini ortadan kaldırmak, önemsiz duruma getirmek.
önemsizlik *a.* önemsiz olma durumu.
önerebilme *a.* önerebilmek eylemi.
önerebilmek *(-i)* önermek elinde olmak, önerme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
önerge *a.* meclis, kurultay gibi resmi, düzenli toplantılarda, bir konu görüşülürken herhangi bir öneride bulunmak isteyen üyenin ya da üyelerin hazırlayıp başkanlığa verdiği, oya konularak karar verilmesi istenen yazılı kâğıt. **önerge vermek** bu tür toplantılarda önerisini bir önergeyle başkanlığa sunmak.
öneri *a.* kabul edilmesi için öne sürülen görüş, düşünce. *eş.* **teklif**. **öneride bulunmak** ➻ **önermek**.
önerilebilme *a.* önerilebilmek eylemi.
önerilebilmek *(nsz)* önerilmesi olanak içinde olmak ya da önerilme olasılığı bulunmak.
öneriliş *a.* önerilmek eylemi ya da biçimi.
önerilme *a.* önerilmek eylemi.
önerilmek *(nsz)* kabul edilmesi dileğiyle öne sürülmek. *ör. Bu birçok kimsece önerilmekteydi.*
öneriş *a.* önermek eylemi ya da biçimi.
öneriverme *a.* önerivermek eylemi.
önerivermek *(-i)* **1** çabucak önermek. *ör. Başkanlığa onu önerivermişlerdi.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Okumam için bana bir kitap öneriver.*
önerme *a.* **1** önermek eylemi. **2** kabul edilmesi dileğiyle öne sürülen düşünce, görüş, öneri. **3** *mant.* bir savı öne süren ya da bir durumu anlatan tümce. **4** *fels.* doğru da yanlış da olsa bir yargı bildiren her söz.
önermek *(-i)* **1** kabul edilmesi dileğiyle bir görüş, bir aday, bir şey öne sürmek. **2** (yanlış kullanım olarak) salık vermek, tavsiye etmek.
önerti *a. mant.* koşullu bir önermenin[3] koşulu anlatan ön parçası; örneğin "ağaçlar sallanıyorsa dışarda rüzgâr vardır" önermesinde "ağaçlar sallanıyorsa" koşulu bir önertidir. *eş.* **önbileşen**.
önertme *a.* önertmek eylemi.
önertmek *(-i, -e)* önermek eylemini yaptırmak, önerilmesini ya da önermesini sağlamak. *ör. Zekâsı ona yeni sözcükler bile önertir.*
önesürüm *b. a.* ➻ **sav**.
öneze *a. ha.* **1** avcının av beklemek için taş yığınlarından yaptığı pusu, evsin. **2** sürek avında pusuda bekleyen avcı.
öngelme *b. a. yeni huk.* ➻ **kıdem**.
öngerçek *b. a.* gerçek diye kabul edilen ama değişme olasılığı bulunan gerçek.
öngöğüs *b. a. hayb.* böceklerde göğüs bölgesinde bulunan üç bölümden en öndeki bölüm.
öngörebilme *a.* öngörebilmek eylemi.
öngörebilmek *(-i)* öngörmesi olanak içinde olmak ya da öngörme olasılığı bulunmak. *ör. Yasa bunu öngörebilir ama uygulama böyle değil.*
öngörme *b. a.* öngörmek eylemi.
öngörmek *(-i)* ileride olması gerekeni göstermek, önceden kararlaştırmak, ilerisi için düşünmek, olmasını önceden gerekli görmek. *ör. Anayasa, yasaların kendisine aykırı olamayacağını öngörmekteydi.*
öngörü *b. a.* **1** bir işin ilerde ne durum alacağını kestirme, önceden anlayabilme. **2** ileriyi görebilme yeteneği. *ör. Onun öngörüsü olmasa, işler sarpa sarardı.*
öngörülebilme *a.* öngörülebilmek eylemi.
öngörülebilmek *(nsz)* öngörülme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yasaca bu öngörülebilir ama buna karar yargıç verir.*
öngörülme *b. a.* öngörülmek eylemi.
öngörülmek *(nsz)* ilerisi için göz önünde tutulmak, yapılması gerektiği önceden belirtilmek, ilerde olması önceden kararlaştırılmak. *ör. Bu yıl vergi gelirlerinin artırılması öngörülmektedir.*
öngörülü *b. s.* bir işin geleceğini önceden kestirebilen, öngörüsü olan (kimse).
öngörülülük *b. a.* öngörülü olma durumu. *ör. Öngörülülük özel bir yetenektir.*
öngörüsüz *b. s.* öngörüsü olmayan. *ör. Politikacıların bencil ve öngörüsüz olmaları, işi bu duruma getirmiştir.*
öngörüsüzlük *b. a.* öngörüsüz olma durumu.
öngün *b. a.* **1** dinsel bayramlardan bir önceki gün. *eş.* **arife**. *ör. Bu bayramın öngününde gideceğiz.* **2** belli bir olayın, belirli bir günün öncesi, bir önceki günü ya da yakın günleri. *ör. Seçimlerin öngününde görüşmüştük.*
önkol *b. a. gövb.* kolun dirseklc bilek arasındaki bölümü. **önkol kemiği** *gövb.* önkolun iskeletini oluşturan iki uzun kemikten dışta olanı.
önkoşul *b. a.* bir işin olabilmesi, bir sorunun çözümlenebilmesi için en önce yerine getirilmesi gereken koşul.

önleç *a.* **1** bir yerden bir yere geçmeyi önlemek için konulan parmaklık biçimindeki engel. *eş.* **bariyer**. **2** bir çarpışmada taşıtın zarar görmesini önlemek için, ön ve arka uçlarına yatay olarak konulmuş metal parça. *eş.* **tampon**[3].
önlem *a.* bir şeyi sağlayacak ya da önleyecek yol. **önlem almak** bir şeyi sağlayacak ya da önleyecek yolu önceden düşünüp birtakım çarelere başvurmak.
önleme *a.* önlemek eylemi.
önlemek *(-i)* **1** bir şeyin olmasını ya da yapılmasını önleyici bir neden durumunda ortaya çıkmak, gerçekleşmesine engel olmak. **2** ortaya çıkan ya da çıkacağı anlaşılan bir tehlikeyi durdurmak, böyle bir durumun önüne geçmek.
önlemli *s.* her işinde gereken önlemleri zamanında alan.
önlemlilik *a.* önlemli olma durumu, özelliği.
önlemsiz *s.* önlem almayı savsaklayan. *ör. Soğuğa önlemsiz çıkmak insanı hasta eder.*
önlemsizlik *a.* önlemsiz olma durumu, özelliği.
önlenebilme *a.* önlenebilmek eylemi.
önlenebilmek *(nsz)* önlenmesi elde olmak, önlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Savaş önlenebilirdi ama dünya bunu göremedi.*
önleniş *a.* önlenmek eylemi ya da biçimi.
önlenme *a.* önlenmek eylemi.
önlenmek *(nsz)* önlemek eylemine konu olmak, önüne geçilmek, engel olunmak, engellenmek. *ör. Kavga hemen önlendi.*
önleyebilme *a.* önleyebilmek eylemi.
önleyebilmek *(-i)* önlemek elinde ya da yetkisinde olmak, önleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
önleyici *s.* engel olmak, önlemek ereğiyle yapılmış ya da kurulmuş olan, önleyen, engelleyen.
önleyicilik *a.* önleyici olma durumu.
önleyiş *a.* önlemek eylemi ya da biçimi.
önleyiverme *a.* önleyivermek eylemi.
önleyivermek *(-i)* çabucak önlemek.
önlük *a.* **1** iş yaparken giysinin kirlenmesini önlemek için bele bağlanan örtü. **2** genellikle ilkokul öğrencilerinin giysi üzerine giydiği üstlük. **3** küçük çocuklara yemek yedirirken üstlerini kirletmemek için boyunlarına bağlanan örtü. **4** iş yaparken, çalışırken giysiyi korumak için giysi üzerine giyilen, önden ya da arkadan ilikli, kollu giyecek.
önlüklü *s.* önlük giymiş olan.
önlüklük *a.* ve *s.* önlük yapmaya uygun (kumaş).
önme *a. ha.* bekleme.
önmek, -er *(nsz) ha.* beklemek. *ör. Biraz önersen birlikte gideriz.*
önoda *b. a. gövb.* gözde saydam tabakayla iris arasında bulunan boşluk.
önoluş *b. a.* ➻ **önoluşum**.
önoluşum *b. a. yaşb.* varlığın yokluktan oluşmadığını, son derece küçük ve tam olarak, tohum durumunda önceden var olduğunu ve sonradan büyüyüp geliştiğini öne süren kuram.
önödeme *b. a. tic. yeni* bir alışveriş ya da hizmet için önceden verilen bir miktar para. *eş.* **peşinat**.
önödemeli *s. tic.yeni* önceden belli bir miktarı ödenmesi gereken (satış).
önödemesiz *s. tic. yeni* önceden herhangi bir ödeme yapılmaksızın gerçekleşen (satış).
önörgü *b. a.* **1** *yaz.* yazarın, yapıtını oluşturmak için önceden kurduğu çatı. **2** *tiy.* oyunun ana çizgisi ya da doğaçlama tiyatroda oyunun taslağı.
önseçici *b. a.* ve *s.* ön elemeyi yapan (kimse, kurul).
önseçim *b. a.* **1** partilerin, belli sayıda üyelerinin katılmasıyla, kendi adaylarını ve bunların birleşik oy pusulasındaki yerlerini saptamak üzere, genel seçimden bir süre önce yaptıkları seçim. **2** bir yarışmada, yarışmaya katılmak isteyenler arasında ön eleme yapma işi. **3** *fiz.* bir antenin aldığı çeşitli yayınlar arasında bir alıcının giriş devreleriyle yapılan seçim.
önseçmen *b. a.* partilerde, önseçimde oy verme hakkı bulunan üye.
önseçmenlik *b. a.* önseçmenin yaptığı iş.
önsel *s.* ve *be. fels.* hiçbir deneye dayanmadan ve yalnızca akıl yoluyla. *eş.* **apriori**.
önselci *s. fels.* önsel olarak düşünen ya da önselcilik yandaşı (kimse).
önselcilik *a. fels.* gözlem ve deneye değil yalnızca akla uygun ilkelere dayanarak gerçeğe ulaşmaya çalışan öğretilerin ortak adı. *ör. Önselcilik idealist akılcılığın özel bir biçimidir.*
önsellik *a.* önsel olma durumu.
önses *b. a. dilb.* bir sözcükte bulunan seslerin en başta olanı; örneğin "dil" sözcüğünün "d"si bir önsestir. **önses düşmesi** *dilb.* bir sözcüğün başındaki ilk sesin yitmesi; örneğin "ısıcak"ın "sıcak" biçimine girmesi gibi.
önsezi *b. a.* **1** henüz hiçbir belirtisi yokken bir şeyin olacağını sezme. **2** *fels.* gelecekle ilgili olanın önceden duyumsanması. *ör. Felsefede önsezi, deneyle sınırlı olan bilmenin karşısına konulmuştur.*
önsezili *b. s.* önsezisi olan. *ör. Kadınlar erkeklere göre önsezilidir.*
önsoruşturma *b. a.* bir soruşturmaya hazırlık olmak üzere önceden yapılan soruşturma.
önsöz *b. a.* **1** bir kitabın genellikle başında yer alan, çoğunlukla bu başlığı taşıyan ve asıl metinden sayılmayan, kitabın niçin ve nasıl yazıldığını, konusunu, özelliklerini vb. anlatan bölüm. **2** bir konuşmada asıl konuya giriş niteliğindeki sözler.
önsözleşme *b. a. huk.* ilerde yapılacak bir sözleşmeye dayanak olmak üzere yapılan geçici sözleşme.

öntakı *b. a. esk. dilb.* ➻ **önek.**
öntasar *b. a.* bir tasarın ilk biçimi.
öntasım *b. a. mant.* vargısı başka bir tasımda küçük ya da büyük önerme durumunda bulunan tasım.
öntüreme *b. a. dilb.* sözcüğün aslında bulunmayan bir ünlünün ya da ünsüzün sözcükte önses olarak belirmesi; örneğin aslı "ıldız" olan "yıldız"daki "y" bir öntüreme ürünüdür.
önuyum *b. a.* canlı varlıkların belli bir ortama kendini uyarlama yatkınlığı.
önvarsayım *b. a. dilb.* bir anlatımda dinleyiciye iletilmek istenilen bildirinin dışında kalan, tartışma götürmeyecek biçimde sunulan bilgi; örneğin "amcamın küçük kızı hasta" tümcesinin içerdiği "amcamın birkaç kızından küçüğü" ve "küçük kız hasta" önermelerinden birincisi önvarsayım, ikincisi sunulan bilgidir.
önvurgu *b. a. dilb.* yer adlarında, bağlaç, belirteç ve ünlem olarak kullanılan kimi sözcüklerde ilk hecede bulunan vurgu.
önyargı *b. a.* **1** bir kimseyle ya da şeyle ilgili olarak, belirli bir olaya, duruma ya da görmeye dayanan, önceden edinilmiş olumlu ya da olumsuz yargı, kanı. **2** *topb.* bireyde öteki bireylere, toplumsal kümelere karşı sevgi ya da düşmanlık duygusu uyanmasına yol açan, koşullanmış bir duygusal tutumu yansıtan sığ inanç. **3** *ruhb.* kişinin, herhangi bir konuda, yeterli kanıta dayanmayan, karşıtı kanıtlansa bile değiştirilemeyen olumlu ya da olumsuz yargısı.
önyargılı *b. s.* **1** önyargıya dayanan.(görüş, karar). **2** önyargıları olan, önyargıyla karar veren (kimse).
önyargılılık *b. a.* önyargılı olma durumu.
önyargısız *b. s.* **1** önyargıya dayanmayan (görüş, karar). **2** önyargıları ya da bir şeye karşı önyargısı olmayan (kimse).
önyargısızlık *b. a.* önyargısız olma durumu.
önyüz *b. a.* bir yapının, bir şeyin öne bakan yanı. *eş.* **cephe**[1].
önyüzbaşı, -yı *b. a. esk. ask.* kıdemi iki rütbe önde olan yüzbaşı.
öpçe *s. ha.* bilgiçlik taslayan (kimse).
öpçelenme *a. ha.* öpçelenmek eylemi.
öpçelenmek *(hsz) ha.* bilgiçlik taslamak.
öpçeleşme *a. ha.* öpçeleşmek eylemi.
öpçeleşmek *(nsz) ha.* ➻ **öpçelenmek.**
öpçelik *a. ha.* **1** öpçe olma durumu. **2** öpçenin davranışı, bilgiçlik. **öpçelik etmek** *ha.* öpçeye yaraşır bir biçimde davranmak.
öpebilme *a.* öpebilmek eylemi.
öpebilmek *(-i; -i, -den)* öpmek elinde olmak, öpme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öperleme *a. arg.* öperlemek eylemi.
öperlemek *(-i) arg.* öpmek.
öpme *a.* öpmek eylemi.
öpmek, -er *(-i; -i, -den)* sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek ereğiyle dudakları bir kimseye ya da şeye değdirmek. **öp babanın elini** *tkz.* beklenmedik bir durum karşısında "hadi bakalım, şimdi ne yapacağız?" anlamında söylenir. **öperken ısırmak** gösterdiği güler yüze karşın kötülük yapmak, okşar gibi görüne görüne hırpalamak. **öpüp (de) başına koymak** (bir şeyi) teşekküre değer olarak karşılamak, lütuf kabul etmek.
öptürebilme *a.* öptürebilmek eylemi.
öptürebilmek *(-i, -e)* öptürmek elinde olmak, öptürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öptürme *a.* öptürmek eylemi.
öptürmek *(-i, -e)* **1** öpmek eylemini yaptırmak. **2** öpmesine izin vermek.
öptürülebilme *a.* öptürülebilmek eylemi.
öptürülebilmek *(nsz)* öptürülmesi olanak içinde olmak ya da öptürme olasılığı bulunmak.
öptürülme *a.* öptürülmek eylemi.
öptürülmek *(nsz)* öptürmek eylemine konu olmak. *ör. El öptürülünce saygın mı olunuyor?*
öpücük *a.* öpme, öpüş. **öpücük göndermek** (ya da **yollamak**) sevgi gösterisi olmak üzere, parmaklarının iç ucunu öpüp birine atar gibi yapmak. **öpücük kondurmak** hafifçe öpmek.
öpülebilme *a.* öpülebilmek eylemi.
öpülebilmek *(nsz)* öpülmesi olanak içinde olmak ya ada öpülme olasılığı bulunmak.
öpülme *a.* öpülmek eylemi.
öpülmek *(nsz)* öpmek eylemine konu olmak. **öpülecek el ısırılmaz** "saygı gösterilmesi gereken kimse incitilmemelidir" anlamında söylenir.
öpüş *a.* öpmek eylemi ya da biçimi.
öpüşebilme *a.* öpüşebilmek eylemi.
öpüşebilmek *(nsz; -le)* öpüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öpüşme *a.* öpüşmek eylemi.
öpüşmek *(nsz; -le)* **1** birbirini öpmek. **2** *arg.* (iki otomobil) birbirine hafifçe dokunmak, birbirine çok hasar vermeksizin vurmak.
öpüverme *a.* öpüvermek eylemi.
öpüvermek *(-i; -i, -den)* **1** ansızın ya da çabucak öpmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Onu benim için de öpüver.*
örcin *a. esk. ha. mim.* ip merdiven.
örçerme *ha.* örçermek eylemi.
örçermek *(-i) ha.* az yanmakata olan ateşi karıştırarak vb. alevlendirmek, ölçermek.
ördek *a.* **1** *hayb.* perdeayaklılardan, tıknaz gövdeli, kısa bacaklı ve kısa boyunlu, yassı gagalı, paytak yürüyüşlü, tavuktan daha iri, yabanıl ve evcil türleri bulunan, eti ve yumurtası yenen bir su kuşu. **2** yataktan kalkamayacak durumdaki erkek hastaların içine idrarlarını yaptıkları, eğri boyunlu bir sidik tası. **3** *arg.* uzak yollarda işleyen otobüs, minibüs gibi araçlara ana duraktan değil de yollardan binen yolcu. **4** *arg.* hileyle parası sızdırılacak kimse, aptal, enayi. **ördek avlamak** *arg.* **1)** (sürücü için) taşıta, yol boyundan, durak olmayan noktalardan yolcu almak. **2)** kumarbaz, dolandırıcı, orospu vb. için) parası sızdırılacak kişi bulmak. **ördek düşürmek** *arg.* ➻ **ördek avlamak**[2]. **ördek yürüyüşü** çömelmiş durumdayken yürüme.

ördekbalığı, -nı *b. a. hayb.* lapinagillerden, bütün ılıman denizlerde, özellikle Avrupa denizleriyle Akdeniz'de yaşayan, yaklaşık 35 cm. boyunda, vücudu iri pullarla kaplı ve yanlardan biraz yassıca, çok güzel renkleri olan, eti lezzetli bir balık.
ördekbaşı, -nı *b. a.* **1** yeşil ile lacivert arası bir renk. **2** *b. s.* bu renkte olan.
ördekgagası, -nı *b. a.* **1** açık turuncu renk. **2** *b. s.* bu renkte olan.
ördekgiller *ç. a.* başlıca cinsleri ördek, kuğu, kaz olan, perdeayaklı, kısa bacaklı, süzgeç gagalı su kuşları familyası.
ördürebilme *a.* ördürebilmek eylemi.
ördürebilmek *(-i, -e)* ördürmek elinde olmak, ördürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ördürme *a.* ördürmek eylemi.
ördürmek *(-i, -e)* örmek eylemini yaptırmak.
ördürülebilme *a.* ördürülebilmek eylemi.
ördürülebilmek *(nsz)* ördürülmesi olanak içinde olmak ya da ördürülme olasılığı bulunmak.
ördürülme *a.* ördürülmek eylemi.
ördürülmek *(nsz)* örülmesi sağlanmak.
örebilme *a.* örebilmek eylemi.
örebilmek *(-i)* örmek elinde olmak, örmeyi becermek, örme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
örek (I) *a. ha.* başıboş gezen hayvan sürüsü.
örek (II) *a. mim.* duvarcı eliyle oluşturulmuş her türlü yapı. **örek ipi** *mim.* duvarcı ipi.
öreke *a.* yün, keten gibi şeylerin eğirilirken tutturulduğu, bir ucu çatal değnek.
öreleme *a. ha.* örelemek eylemi.
örelemek *(-i)* **1** *mim.* biçim verip güzelleştirmek, biçim vermek. **2** *ha.* gelişigüzel, üstünkörü iş yapmak.
öreme *a. ha.* öremek eylemi.
öremek *(-i)* **1** *mim.* örelemek. **2** *ha.* düzenlemek.
ören *a.* eski yapı ya da kent kalıntısı.
örenleşme *a.* örenleşmek eylemi.
örenleşmek *(nsz)* (yapı, kent) ören durumuna gelmek, yıkılıp dökülmek, yıkılıp toz toprak içinde kalmak.
örenlik *a.* ören duruma gelmiş yer.
örf *a. Ar.* yasalarla belirlenmemiş olmakla birlikte yasa değerinde olan, halkın kendiliğinden uyduğu, kural, ilke durumundaki gelenek. **örf ve âdet** gelenek ve görenek.
örfi *s. Ar.* (. -) örfle ilgili, örf niteliğinde olan. **örfi idare** *esk.* ➻ **sıkıyönetim**.
örge *a.* ➻ **motif**.
örgen *a.* **1** *gövb.* canlı bir gövdenin, belirli bir işlevi olan ve sınırları kesin biçimde belirli bulunan bölümü. *eş.* **organ**. *ör. Bitkinin üreme örgeni çiçek midir? Gözler görme örgenidir.* **2** *mec.* bir görevi yerine getirmekle yükümlü kuruluş, gazete, dergi vb. *ör. Dernek, sesimizi duyuran bir örgendir.* **3** *fels.* belli bir iş gören parça.
örgenci *s.* ve *a. fels.* örgenciliği benimseyen ve savunan.
örgencilik *a. fels.* yaşamın örgenlere dayanan bir oluşum olduğunu, ruhun bulunmadığını önü süren öğreti.
örgenleşme *a.* örgenleşmek eylemi.
örgenleşmek *(nsz) yaşb.* türlü görevleri olan türlü örgenler durumuna gelmek, örgenleri oluşmak.
örgenleştirilme *a.* örgenleştirilmek eylemi.
örgenleştirilmek *(nsz)* örgenleşmesi sağlanmak, örgen durumuna getirilmek.
örgenleştirme a. örgenleştirmek eylemi.
örgenleştirmek *(-i)* örgenleşmesini sağlamak, örgenlik kazandırmak.
örgenlik *a. yaşb.* **1** canlı bir varlığı oluşturan organların tümü. **2** herhangi bir canlı varlık. *eş.* **organizma**.
örgensel *s.* örgenle ilgili olan. *eş.* **organik** .
örgensellik *a.* örgensel olma durumu.
örgü *a.* **1** örmek eylemi ya da biçimi. **2** tığ ya da şişlerle, ipliklerin ilmikler durumunda yan yana getirilmesiyle örülerek yapılmış olan şey. *ör. Kadın, örgüyü inceleyip örneğini çıkardı.* **3** dokumacılıkta, atkı ve çözgü ipliklerinin dokumayı oluşturacak biçimde belli bir desene göre kesişmesi. **4** örülmüş saç bölüğü. **5** ulaşım, iletişim hatlarının vb. yurt yüzeyinde yayılmış biçimi. **6** *gövb.* kimi sinirlerin ya da damarların birbirine geçip dolaşmasından ortaya çıkan oluşum. **7** *mim.* duvar ya da ayak örme işi ya da biçimi. **8** *tiy.* oyunun ana çizgisinin işlenişi, çatılışı. **9** *s.* örülerek yapılmış olan. *ör. Örgü çorap kaba olur.* **örgü bezeme** *mim.* örgü biçiminde birbirine dolanmış şeritlerden oluşan süs.
örgücü *a.* ve *s.* örgü işleri yapan ya da satan (kimse).
örgücülük *a.* örgücünün işi.
örgülü *s.* **1** örgüsü olan, örülmüş. *ör. Kız, örgülü saçına kurdele bağlamıştı.* **2** örgü görünüşünde olan.
örgün *s.* bir işi gerçekleştirebilecek düzenli görevler yapan türlü organlardan oluşan. **örgün eğitim 1)** kişilerin iş ve meslek kollarında çalışmaya başlamadan önce okul ya da okul niteliği taşıyan kuruluşlarda, genel ve özel bilgiler yönünden yetişmelerini sağlamak ereğiyle belli yasalara göre düzenlenen eğitim. **2)** herhangi bir alanda düzenli, yöntemli, planlı biçimde verilen eğitim.
örgüt, -tü *a.* **1** ortak bir amacı ya da eylemi gerçekleştirmek ereğiyle bir araya gelmiş kurumların ya da kişilerin oluşturduğu birlik. **2** geniş ya da genişçe bir iş alanı bulunan bir kuruluşun alt bölümlerinin tümü. *ör. Adalet örgütünün iş yükü çoktur.* **örgüt kurmak** ortak bir amacı gerçekleştirmek amacıyla belli bir örgüt oluşturmak.
örgütçü *a.* insanları örgütlemede, örgüt kurmada başarılı olan kimse.
örgütçülük *a.* örgütçü olma durumu.
örgütleme *a.* örgütlemek eylemi.
örgütlemek *(-i)* **1** belli bir işin gereken biçim-

de yürütülebilmesi için örgüt kurmak. **2** işleri ya da insanları örgütlü duruma getirmek.
örgütlendirebilme *a.* örgütlendirebilmek eylemi.
örgütlendirebilmek *(-i)* örgütlendirmek elinde olmak, örgütlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
örgütlendirilebilme *a.* örgütlendirilebilmek eylemi.
örgütlendirilebilmek *(nsz)* örgütlendirilmesi olanak içinde olmak ya da örgütlendirilme olasılığı bulunmak.
örgütlendiriliş *a.* örgütlendirilmek eylemi ya da biçimi.
örgütlendirilme *a.* örgütlendirilmek eylemi.
örgütlendirilmek *(nsz)* örgütlenmesi sağlanmak, örgütlü bir duruma getirilmek.
örgütlendiriş *a.* örgütlendirmek eylemi ya da biçimi.
örgütlendirme *a.* örgütlendirmek eylemi.
örgütlendirmek *(-i)* örgütlü duruma getirmek, örgütlenmesini sağlamak.
örgütlenebilme *a.* örgütlenebilmek eylemi.
örgütlenebilmek *(nsz)* örgütlenmesi olanak içinde olmak ya da örgütlenme olasılığı bulunmak.
örgütleniş *a.* örgütlenmek eylemi ya da biçimi.
örgütleniverme *a.* örgütlenivermek eylemi.
örgütlenivermek *(nsz; ösz)* çabucak ya da kısa sürede örgütlenmek.
örgütlenme *a.* örgütlenmek eylemi.
örgütlenmek *(nsz)* **1** örgütlemek eylemine konu olmak, örgütlü duruma gelmek. **2** *(ösz)* örgüt durumuna gelmek.
örgütleyebilme *a.* örgütleyebilmek eylemi.
örgütleyebilmek *(-i)* örgütlemek elinde olmak, örgütlemeye gücü yetmek, örgütleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
örgütleyiş *a.* örgütlemek eylemi ya da biçimi.
örgütleyiverme *a.* örgütleyivermek eylemi.
örgütleyivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede örgütlemek.
örgütlü *s.* örgütü bulunan, örgütlenmiş olan.
örgütlülük *a.* örgütlü olma durumu.
örgütsel *s.* örgütle ilgili.
örgütsüz *s.* örgütlenmemiş olan, örgütü bulunmayan.
örgütsüzlük *a.* örgütsüz olma durumu.
örk *a. ha.* **1** at, eşek, deve gibi hayvanları çayırda bağlamaya yarayan, uzun ve kalın ip ya da zincir. **2** kavun, karpuz, kabak gibi sarılgan bitkilerin filizi. **örk atmak** *ha.* (kavun, karpuz, kabak vb. için) büyüyüp kol atmak, filizleri büyüyüp çevreye uzanmak. **örkünü uzatmak** *ha.* **1)** hayvanın çayırda daha rahat dolaşarak otlayabilmesi için ipini uzun tutmak. **2)** *mec.* birine biraz daha özgürlük vermek. *ör. Çocuğun örkünü uzat ki evden kaçmasın.*
örkleme *a. ha.* örklemek eylemi.
örklemek *(-i) ha.* (at, eşek gibi bir hayvanı) çayırda, dolaşarak ot yiyebilecek biçimde uzun ve kalın bir iple bağlamak.
örme *a.* **1** örmek eylemi. **2** *ha.* keçi kılından yapılmış, dört beş metre uzunluğunda urgan. **3** *s.* örülerek yapılmış.
örmek, -er *(-i)* **1** iplik, kıl, yün, tel, saz **(I)**[1] gibi şeyleri elde şiş, tığ yardımıyla birbirine dolayarak işlemek ya da tezgâhta dokumak. **2** kumaşlardaki, örgülerdeki delikleri elde ipliklc besleyerek kapatmak. **3** (saç, yele gibi şeyleri) tellerini birkaç bölüme ayırıp birbirine geçirerek dağınıklıktan kurtarmak. **4** taşları, tuğlaları vb. üst üste koyarak duvar yapmak ya da duvar onarmak. **5** *mec.* bir özelliği oluşturmak. *ör. Ozan, şiirini kişiliğiyle örmek zorundadır.*
örneğin *be.* (.' . .) bir düşünceyi açıklamak için örnek gösterileceğinde o örneğe giriş olarak söylenir, örnek olarak, sözgelimi, sözgelişi.
örnek *a.* **1** (nakış, örgü vb. için) benzeri yapılmak üzere göz önüne alınan, kendisine bakılarak benzeri yapılan şey. *ör. Bu örneği bir komşudan aldım.* **2** bir bütünün niteliğini anlatmak, göstermek için ondan verilen küçük parça. *ör. Ekilecek tohumun örneğine bakıp, iyi olduğunu gördü.* **3** bir şeyin benzeri, tıpkısı. *ör. Bu sarayın yeryüzünde bir örneği yoktur.* **4** durumu, davranışı ya da niteliği benimsenmeye değer kimse ya da şey. *ör. O bize örnek olamaz.* **5** anlatılmak istenen bir görüşü, savı, gözlemi vb. açıklamak için gösterilen, öne sürülen ve onu bir olay durumunda ortaya koyan şey. *ör. Kötü şiire örnek isterseniz, her ozanda bulunur.* **6** *s.* en iyi biçimde olan. *ör. Okulumuz örnek okul seçildi.* **örneğini almak** (bir şeyin) biçimini çizmek. **örneğini çıkarmak** (bir şeyin) benzerini, tıpkısını yapmak. **örnek almak 1)** bir kimseye huy ve davranış yönünden uymak, onu örnek olarak benimsemek. **2)** bir şeyden kendisi için ders çıkarmak. **örnek olay** bir konuda örnek olarak alınıp incelenen ve bir sonuca ulaşmada yararlanılan olay. **örnek olmak** davranışlarıyla başkalarını etkileyerek onların da kendisi gibi davranmalarına yol açmak. **örnek vermek** (bir şeyi) örnek olarak göstermek.
örnekçe *a. yeni* örnek oluşturan şey ya da kimse, örnek, biçim.
örneklem *a.* örnek olay olarak beliren, ele alınan şey.
örnekleme *a.* **1** örneklemek eylemi. **2** istatistikte, bir ana öbeğe örnek olmak üzere belirli sayıda birey ya da olgu seçme yöntemi.
örneklemek *(-i)* örnekle göstermek, örnekle açıklamak, örnek vermek.
örneklendirebilme *a.* örneklendirebilmek eylemi.
örneklendirebilmek *(-i)* örneklendirmek elinde olmak, örneklendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
örneklendirilebilme *a.* örneklendirilebilmek eylemi.
örneklendirilebilmek *(nsz)* örneklendirilmesi olanak içinde olmak ya da örneklendirilme olasılığı bulunmak.

örneklendiriliş *a.* örneklendirilmek eylemi ya da biçimi.
örneklendirilme *a.* örneklendirilmek eylemi.
örneklendirilmek *(nsz)* örnek gösterilerek açıklanmak, örneği gösterilmek.
örneklendiriş *a.* örneklendirmek eylemi ya da biçimi.
örneklendirme *a.* örneklendirmek eylemi.
örneklendirmek *(-i)* örneklerle açıklamak, örneklerle ortaya koymak ya da göstermek.
örneklenme *a.* örneklenmek eylemi.
örneklenmek *(nsz)* örnek verilmek, örneklendirilmek.
örneklik *s.* **1** bir şeyden örnek olarak ayrılmış bulunan. **2** örnek alınacak nitelikte olan. *ör. Ondan örneklik davranışlar görmedik.* **örneklik etmek** örnek alınacak değerde olmak.
örneksem *a. yeni* bir şey için açık ve tipik örnek. *eş.* **paradigma**.
örnekseme *a.* **1** örneksemek eylemi. **2** *dilb.* yeni bir sözcük oluşturulurken, ortaya konurken, kendisine herhangi bir ilgiyle yakın sayılan başka bir sözcüğün biçimce ya da anlamca örnek tutulması; örneğin "binit" sözcüğüne bakılarak yapılan "taşıt" örneksemeyle oluşturulmuştur. *eş.***analoji**.
örneksemek *(-i)* örnek olarak almak.
örneksenme *a.* örneksenmek eylemi.
örneksenmek *(nsz)* örnek olarak alınmak. *ör. Onun örneksenen davranışları da olmuştu.*
örneksiz *s.* **1** örneği olmayan. **2** *ha.* (insan için) suratsız, çirkin.
örneksizlik *a.* örneksiz olma durumu.
öro *a. Fr.* Avrupa Birliği'nin ortak para birimi olan Euro'nun Fransızca söylenişi.
örs *a.* **1** yapılacak işe göre biçimleri değişik olabilen, üzerinde maden dövülen, çelik yüzeyli demir araç. **2** üzerine çivi çakılacak ayakkabının geçirildiği kunduracı aracı. **3** *ha.* tırpan bilemeye yarayan araç. **örsle çekiç arasında kalmak** *mec.* çok güçlü iki etki arasında kalarak belli bir güçlük yaşamak.
örseleme *a.* örselemek eylemi.
örselemek *(-i)* **1** yıpranmasına, eskimesine yol açmak, hırpalamak, zedelemek, yıpratmak. **2** *mec.* canlılığını, diriliğini gidermek, gücünü azaltmak, soldurmak, sarsmak. *ör. Hastalık fidanları çok örseledi.*
örselenebilme *a.* örselenebilmek eylemi.
örselenebilmek *(nsz)* örselenmesi olanak içinde olmak ya da örselenme olasılığı bulunmak.
örseleniş *a.* örselenmek eylemi ya da biçimi.
örseleniverme *a.* örseleniverme eylemi.
örselenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede örselenmek.
örselenme *a.* örselenmek eylemi.
örselenmek *(nsz)* örselemek eylemine konu olmak.
örseletme *a.* örseletmek eylemi.
örseletmek *(-i, -e)* örselemek eylemini yaptırmak.
örseleyebilme *a.* örseleyebilmek eylemi.
örseleyebilmek *(-i)* örselemek elinde olmak, örseleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
örseleyiş *a.* örselemek eylemi ya da biçimi.
örseleyiverme *a.* örseleyivermek eylemi.
örseleyivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede örselemek. *ör. Ateş çocuğu örseleyiverdi.*
örskemiği, -ni *b. a. gövb.* ortakulakta, çekiçkemiğiyle üzengikemiği arasında bulunan, örse benzeyen kemik.
örtbas *b. a.* "iyi olmayan bir işin, bir durumun duyulmasını, yayılmasını önlemek için gereken önlemleri almak" anlamına gelen ***örtbas etmek*** ve "kötü bir işin, eylemin duyulması, yayılması, öğrenilmesi önlenmek, böyle bir şeyin üstü örtülmek, örtbas etmek eylemine konu olmak" anlamına gelen ***örtbas edilmek*** deyimlerinde geçer.
örtebilme *a.* örtebilmek eylemi.
örtebilmek *(-i)* **1** örtmek elinde olmak, örtmeye gücü yetmek, örtme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Pencereyi örtebilir misin?*
örtenek *a. gövb.* **1** hayvanların vücudunu örten deri, tüy, kıl, pul gibi dokuların tümüne verilen ortak ad. **2** kimi organları örten zarlara verilen ad.
örtme *a.* **1** örtmek eylemi. **2** *ha.* genellikle evin, damın önündeki üstü kapalı, üç yanı ya da yalnızca önü açık, sundurma gibi kullanılan yer. **3** *ha.* başörtüsü.
örtmece *a. yaz.* söylenmesi kaba, çirkin, çarpıcı ya da sakıncalı görülen sözcükleri, kavramları kullanacak yerde, bunları daha dolaylı bir biçimde anlatma yolu; örneğin "Azrail" yerine "can alıcı" demek bir örtmecedir.
örtmeceli *s.* içinde örtmece bulunan, örtmeceye dayanan (söz). *ör. "Politikacı" sözcüğü Türkçede örtmeceli bir anlam da taşır.*
örtmek, -er *(-i)* **1** görünmez duruma getirmek, gizlemek ya da korumak amacıyla üstüne bir şey koymak. *ör. Kadın, erkekleri görünce başını örtmek için davrandı.* **2** her yere yayılmak, her yeri kaplamak. *ör. Bahçeyi kötü otlar örtmüş.* **3** (kapı vb. için) kapamak. *ör. Balkon kapısını örterek soğuğu önledi.* **4** *mec.* (kötü bir işi, durumu) belli etmemek, gizlemek, saklamak. *ör. Davranışın çirkinliğini örtmek için sözü değiştirdi.* **5** *mim.* (yapının) çatısını tamamlamak. **ört ki ölem** *tkz.* yaşamsal önemi olan bir şeyin elde edilemeyeceği anlaşılınca, "artık ben öldüm" anlamında söylenir.
örttürme *a.* örttürmek eylemi.
örttürmek *(-i, -e)* örtmek eylemini yaptırmak, örtmesini ya da örtülmesini sağlamak. *ör. Olayı örttürmek için çok uğraştı.*
örtü *a.* **1** bir şeyi örtmeye yarayan şey. *ör. Masanın örtüsü kirlenmiş.* **2** yapılarda dam, çatı. **3** *ask.* bir birliği düşmanın gözünden gizleyen doğal ya da yapay engel. **4** orman toprağını ya da bir yeri kaplayan bitki tabakası.

örtücü *s.* (boya vb. için) sürüldüğü yüzeyde bir tabaka oluşturan, örtme, kapama özelliği olan.
örtücülük *a.* bir boyanın alttaki katı örtme, kapama özelliği.
örtük *s.* kapalı, örtülü. **örtük tasım** *fels.* ➻ **entimem.**
örtüklük *a.* örtük olma durumu.
örtülebilme *a.* örtülebilmek eylemi.
örtülebilmek *(nsz)* örtülmesi olanaklı olmak ya da örtülme olasılığı bulunmak.
örtülme *a.* **1** örtülmek eylemi. **2** *gökb.* bir gökcisminin, Yer'deki bir gözlemciye göre, başka bir gökcisminin arkasında kalması.
örtülmek *(nsz)* örtmek eylemine konu olmak.
örtülü *s.* **1** üstünde örtü bulunan, örtüsü olan. *ör. Örtülü masayı köşeye koy.* **2** bir şeyle kaplanmış, örtülmüş olan. *ör. Bahçe çiçeklerle örtülüydü.* **3** *s.* (söz, davranış vb. için) açık seçik olmayan, belirsiz anlam taşıyan. *ör. Arkadaşının örtülü sözlerine anlam veremedi.* **4** *be.* üstü kapalı olarak, açıklama yapmadan. *ör. Sözleri örtülü söylemek onun huyudur.* **örtülü omurgalılar** *hayb.* yassı vücutlu, göğüs yüzgeçleri çok büyük, omurlarında kat kat kireçlenmiş çemberleri olan, köpekbalıklarının bir alttakımı. **örtülü ödenek** ulusal güvenliği ilgilendiren gizli işlerde kullanılmak üzere ilgili yetkililerin buyruğuna verilen para.
örtülüverme *a.* örtülüvermek eylemi.
örtülüvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede örtülmek.
örtünebilme *a.* örtünebilmek eylemi.
örtünebilmek *(-i ; -le)* örtünmek elinde olmak, örtünme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
örtünme *a.* örtünmek eylemi.
örtünmek *(-i ; -le)* **1** kendi üstüne bir şey örtmek. *ör. Çarşafı örtünüp uyudu.* **2** *(nsz)* (kadınlar için) erkeklerin görmemesi için başını ve yüzünü örtmek, kapalı giyinmek.
örtüsüz *s.* **1** örtüsü olmayan. **2** örtülmemiş olan. **3** *mec.* (söz için) açık saçık. *ör. Örtüsüz sözlerden hoşlanırlar.* **4** *mec.* (söz için) açık seçik, net. *ör. Benim sözlerim örtüsüzdür.*
örtüş *a.* örtmek eylemi ya da biçimi.
örtüşme *a.* **1** örtüşmek eylemi. **2** *fels.* iki olayın aynı zamana rastlaması.
örtüşmek *(nsz)* (iki şey) birbiriyle tam olarak uyuşmak, üst üste gelince birbirini kapatmak.
örtüverme *a.* örtüvermek eylemi.
örtüvermek *(-i)* **1** ansızın ya da çabucak örtmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Odanın kapısını örtüver.*
örü (I) *a.* **1** örmek işi. **2** *yaşb.* örgü[6]. **3** *ha.* yama olarak yapılan örgü. **4** *ha.* tarlalarda, sellere karşı yapılmış taş set.
örü (II) *a. ha.* otlak.
örücü *a.* **1** örmek işini yapan kimse. *ör. Duvar örücüler geldi.* **2** kumaşlardaki, örgülerdeki yırtıkları, delikleri onaran kimse ya da bu işin yapıldığı yer. **3** duvar ören ya da onaran kimse. *ör. Örücüler duvarı bir günde bitirdi.*
örücülük *a.* örücünün yaptığı iş.
örük *a.* **1** örülmüş olan yer. *ör. Pantolondaki örükten kimin olduğu anlaşıldı.* **2** *ha.* saç örgüsü.
örülebilme *a.* örülebilmek eylemi.
örülebilmek *(nsz)* örülmesi olanak içinde olmak ya da örülme olasılığı bulunmak.
örülme *a.* örülmek eylemi.
örülmek *(nsz)* örmek eylemine konu olmak. *ör. Bu kazak iki günde örüldü.*
örülü *s.* örülmüş olan. *ör. Kızın saçları örülüydü.*
örülüş *a.* örülmek eylemi ya da biçimi.
örülüverme *a.* örülüvermek eylemi.
örülüvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede örülmek. *ör. Bahçe duvarı bir günde örülüvermişti.*
örüm *a. ha.* sürünün gece ya da sabah erkenden otlaması. **örüme çekmek** *ha.* sürüyü gece otlamaya götürmek, gece otlatmak.
örümce *a.* **1** *hayb.* yeşil renkli tırtılları, incirin yapraklarını ve ham meyvelerini kemiren bir kelebek. **2** *ha.* örümcek.
örümceğimsi *s.* örümceğe benzeyen.
örümceğimsiler *ç. a. hayb.* karada yaşayan akrepleri, örümcekleri, keneleri ve uyuzböceklerini içine alan, dört çift ayaklı eklembacaklılar sınıfı.
örümcek *a.* **1** *hayb.* örümceğimsiler sınıfının örümcekler takımını oluşturan hayvanların ortak adı. **2** karnındaki bezlerden salgıladığı iplikle ağını ören, bu ipliğe asılarak boşlukta inip çıkabilen eklemli bir hayvan. **3** bu hayvanın ördüğü ağ. **4** *ha.* yürüteç. **örümcek bağlamak I)** (bir yer) üzerinde örümcek ağını örmüş olmak. **2)** *mec.* (bir yer, bir şey) uzun zamandan beri tozu alınmamış, temizlenmemiş ya da uzun zaman kendi haline bırakılmış olmak. **örümcek kafalı** yenilikleri kolay kolay benimsemeyen, eskiye bağlanıp kalmış olan, geri düşünceli kimseler için hakaret yollu kullanılır. **(bir yeri) örümcek sarmak** (ya da **almak**) bir yer baştan başa örümcek ağlarıyla dolmak.
örümcekkuşu, -nu *b. a. hayb.* örümcekkuşugillerden, dünyanın birçok yerinde yaşayan, böceklerle ve küçük hayvanlarla beslenen, orta irilikte, koyu külrengi tüylü, tüylerinde siyah, beyaz ya da kimilerinde pembe ya da koyu kırmızı benekler bulunan ötücü bir kuş.
örümcekkuşugiller *ç. b. a. hayb.* örnek hayvanı örümcekkuşu olan ötücü kuşlar familyası.
örümceklenebilme *a.* örümceklenebilmek eylemi.
örümceklenebilmek *(nsz)* örümceklemesi olanak içinde olmak ya da örümceklenme olasılığı bulunmak.
örümcekleniş *a.* örümceklenemek eylemi ya da biçimi.
örümceklenme *a.* örümceklenmek eylemi.
örümceklenmek *(nsz)* **1** (bir yer) örümcek ağlarıyla kaplanmış olmak. **2** *mec.* (bir yer)

uzun süredir el değmemiş, temizlik görmemiş, kendi haline bırakılmış olmak. **3** *hek.* (kimi ateşli hastalıklarda) göz, ağız gibi yerler kurumuş salgılarla perdelenir gibi olmak.

örümcekler *ç. a. hayb.* örümceklerle akrepleri içine alan bir eklembacaklılar takımı.

örümcekli *s.* (yer için) örümcek ağlarıyla dolmuş, örümcek bağlamış. **örümcekli kafa** *mec.* kafasının içi birtakım geri, çağdışı inanışlarla dolu olan kimse, örümcek kafalı kimse.

örümceksi *s.* örümcek ağı gibi ince ve seyrek dokulu olan. **örümceksi zar** *gövb.* beyni ve omuriliği örten sert zarla ince zar arasında bulunan, ağ gibi ince ve seyrek dokulu zar.

örüntü *a.* belli bir yapıyı, belli bir bütünü oluşturan dallardan, birimlerden her biri, örnek, biçim.

örüntücü *s.* örüntücülüğü benimseyen (kimse, görüş). *ör. Örüntücülerin dilinde "her kültürün kendine özgü örüntüsü var" sözü, gerçeğe bir yaklaşımdır.*

örüntücülük *a.* insanbilimde, insanla ilgili bir olguyu örgütlenmiş bir bütüne göre tanımlamaya ve bütünü örüntülere, örneklere göre açıklamaya çalışan görüş.

örüş *a.* örmek eylemi ya da biçimi.

örüverme *a.* örüvermek eylemi.

örüvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede örmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bebeğe patik örüver.*

östaki *a. Fr. (İtalyan fizik bilgini Eustachio'nun adından) gövb.* "burun boşluğuyla ortakulağı birleştiren boru biçimindeki yol" anlamındaki ***östaki borusu*** teriminde geçer.

öşür, -şrü *a. Ar. esk.* **1** onda bir. **2** eskiden toprak ürünlerinden alınan onda bir oranındaki vergi.

öşürcü *a. Ar. T. esk.* eskiden öşür[2] adlı vergiyi toplayan görevli.

öt *a. gövb.* ➤ **öd (I)**.

ötanazi *a. Fr. huk.* yaşamından umut kesilen, ölecceği kesinlikle bilinen bir hastanın, acısını bir an önce dindirmek amacıyla ve hastanın isteği üzerine, yaşamına bir hekimce son verilmesi biçiminde işlenen adam öldürme suçu.

öte *a.* **1** konuşandan ya da konuşanın temel olarak aldığı bir şeyden daha uzak, daha ileride olan yer. *ör. Çocuğun oyuncağı az ötede duruyordu.* **2** öbür yan. *ör. Öteye geç.* **3** bir şeyin arkadan gelen bölümü. *ör. Öyküsünün ötesini kimse bilmiyormuş.* **4** *s.* (yer ya da zaman için) konuşana göre uzakta ya da geçmişte kalan. *ör. Bu konu ötelerden gelen bir derttir.* **5** *s.* daha fazla, çok. *ör. Kadın çirkin ne, çirkinden öte bir şeydi.* **6** *s.* bulunulan yere göre karşı yanda olan. *ör. Irmağın ötesinde bir adam duruyordu.* **öte geçe** *ha.* bulunulan yere göre, bir akarsuyun ya da koyağın öteki kıyısı, karşı yaka, yamaç. **öte gün** *ha.* yakın geçmiş günlerden birinde, birkaç gün önce. **öte yandan** *be.* bir başka yönden. **ötede beride** çeşitli yerlerde, dağınık olarak, şurada burada. **öteden beri** (zaman için) uzun zamandan bu yana, ileriden beri, eskiden beri. **öteden beriden 1)** çeşitli şeylerden, şundan bundan. *ör. Onunla öteden beriden konuştuk.* **2)** çeşitli yerlerden, şuradan buradan. *ör. Öteden beriden toplanıp gelmişler.* **ötesi berisi 1)** nesi var nesi yoksa, var olan bütün eşyası. *ör. Ötesi berisi, döküntüler bir evi doldurdu.* **2)** çeşitli yerleri ya da şeyleri. *ör. Kentin ötesini berisini dolaşıp durdular.* **ötesi çıkmaz sokak** "tutulan yol doğru değildir, sonuca ulaştırmaz" anlamında söylenir. **ötesi var mı? 1)** bundan daha kötü olasılık düşünülemez. *ör. En ağır ceza verildi, ötesi var mı?* **2)** korkum yok. *ör. Elindeyse gelip öldürsün, ötesi var mı?* **3)** daha bir diyecek kaldı mı? *ör. Vermem diyorum, ötesi var mı?* **ötesinde berisinde** dağınık yerlerde, şurasında burasında. *ör. Bahçenin ötesinde berisinde birkaç gül fidanı vardı.* **ötesini beri etmek** (bir işi) düzene koymak ya da sonuca bağlamak, sonuçlandırmak. **öteye beriye** *be.* rasgele yerlere. *ör. Eşyaları öteye beriye yığmışlardı.* **öteyi beriyi** *be.* **1)** rasgele ve birçok yeri. *ör. Öteyi beriyi aradıksa da bulamadık.* **2)** bir yerde bulunan her şeyi. *ör. Çocuklar öteyi beriyi karıştırırlar.*

öteberi *b. a.* çeşitli ve önemsiz, ufak tefek şeyler. *ör. Oda öteberiyle dolmuştu.*

ötebilme *a.* ötebilmek eylemi.

ötebilmek *(nsz)* ötme yeteneği olmak, ötme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

öteduyum *b. a. ruhb. yeni* bir kimsenin usundan geçenleri ya da çok uzakta geçen bir olayı, arada hiçbir araç, duygusal hiçbir bağlantı olmaksızın algılama yeteneği. *eş.* **uzaduyum, telepati**.

öteduyumsal *b. s.* öteduyum özelliğinde olan, öteduyumla ilgili.

öteki, -ni *s.* ve *a.* **1** bilinenden, sözü edilmekte olandan ayrı olan, öbür, öbürü. *ör. Adam sızlanıyor, öteki hiç aldırmıyordu.* **2** sözü edilen ya da benzer iki şeyden önem ya da yer bakımından uzakta olan. *ör. Buraya öteki masayı koyalım.* **öteki beriki 1)** olur olmaz kimseler, rasgele kişiler. *ör. İnsan evine ötekini berikini doldurur mu?* **2)** çeşitli şeyler, nesneler. *ör. Ötekini berikini derken bütün eşyayı aldı.*

ötekisi, -ni *ad.* ötede bulunan (kimse ya da şey).

öteleme *a.* **1** ötelemek eylemi. **2** *fiz.* ➤ **ötelenme**. **3** *dilb.* bir şeyi belirtmek için ondan önceki ya da sonraki olayları söyleme.

ötelemek *(-i) yeni* daha ileri bir zamana bırakmak, ertelemek.

ötelenebilme *a.* ötelenebilmek eylemi.

ötelenebilmek *(nsz)* ötelenmesi olanaklı olmak ya da ötelenme olasılığı bulunmak.

öteleniş *a.* ötelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Devlet borçlarının ötelenişi gündemde.*

ötelenme *a.* **1** ötelenmek eylemi. **2.** *fiz.* bir cismin, bütün noktalarının eşit, koşut ve yöndeş yollar çizerek yaptığı devinim.

ötelenmek *(nsz) yeni* daha ileri bir zamana bırakılmak, ertelenmek.
öteleyebilme *a.* öteleyebilmek eylemi.
öteleyebilmek *(-i)* ötelemek elinde ya da yetkisinde olmak, öteleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öteleyiş *a.* ötelemek eylemi ya da biçimi. *ör. Maliyenin borçlarını öteleyişi kaygı yaratır.*
ötleğen *a. hayb.* ötleğengillerden, özellikle Akdeniz bölgesinde çalılıklarda yaşayan, boz renkli ya da kızıla çalan sarı tüyleri olan, siyah beyaz benekli, ince yapılı, tiz ve hoş ötüşlü bir ötücü kuş. *eş.* **çalıbülbülü**.
ötleğengiller *ç. a. hayb.* örneği ötleğen olan ötücü kuşlar familyası.
ötleği *a. ha.* bir cins kartal.
ötme *a.* ötmek eylemi.
ötmek, -er *(nsz)* **1** (kuş ve böcekler için) değişik tonda ses çıkarmak. *ör. Bahçede bir bülbül ötmekteydi.* **2** (üflemeli çalgıların) sesi çıkmak. *ör. Hakemin düdüğü ötünce oyun bitti.* **3** yankı yapmak ya da yankılı ses vermek. *ör. Bağırılınca mağara öter.* **4** *arg.* saçma sapan konuşmak, gevezelik etmek. **5** *arg.* (sarhoş) kusmak. **6** *arg.* konuşmak, söylemek, itiraf etmek, sır vermek. *ör. Polis az sıkıştırınca hemen ötmüş.*
ötre *a. Ar.* Arap yazısında bir sesin yuvarlak, dar ve kalın [u], Arap yazısıyla yazılan Türkçede de yuvarlak [o, ö, u, ü] okunacağını gösteren işaret.
öttürebilme *a.* öttürebilmek eylemi.
öttürebilmek *(-i)* öttürmek elinde olmak, öttürme becerisi, olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öttürme *a.* öttürmek eylemi.
öttürmek *(-i)* ötmek eylemini yaptırmak, ötmesini sağlamak ya da ötmesine yol açmak.
öttürülme *a.* öttürülmek eylemi.
öttürülmek *(nsz)* ötmek eylemi yaptırılmak. *ör. Canavar düdüğü öttürülünce durum ciddileşmişti.*
ötücü *s.* öten, genellikle hoş öten, ötüşü güzel olan. **ötücü kuşlar** *hayb.* kuşlar sınıfının çok geniş bir takımı.
ötücülük *a.* ötücü olma özelliği. *ör. Bülbülün ötücülüğü herkesçe bilinir.*
ötümlü *s.* ve *a. dilb.* ses tellerinin titreşimiyle oluşan, titreşimli ses veren (ünlü ya da ünsüz). **ötümlü ünsüz** *dilb.* ses telleri titreşimli durumdayken çıkan ünsüz; Türkçede *b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z* ünsüzleri ötümlü ünsüzdür.
ötümlüleşme *a.* ötümlüleşmek eylemi.
ötümlüleşmek *(nsz) sesb.* Türkçede sözcüklerin son sesinde bulunan kimi ötümsüz ünsüzler, ünlüyle başlayan bir ek aldığında ötümlü ünsüz durumuna gelmek; örneğin *yatak, yatağı, kireç, kireci* gibi.
ötümlülük *a. dilb.* ötümlü olma özelliği.
ötümsüz *s.*ve *a. dilb.* ses telleri titreşmeden oluşan, titreşimsiz ses veren (ünsüz). **ötümsüz ünsüz** *sesb.* ses telleri titreşmeden çıkan, titreşimsiz ses veren ünsüz; Türkçede *ç, f, h, k, p, s, ş, t* ünsüzleri ötümsüz ünsüzdür.
ötümsüzleşme *a. dilb.* ötümsüzleşmek eylemi.
ötümsüzleşmek *(nsz) dilb.* ötümsüz duruma gelmek.
ötümsüzlük *a. dilb.* ötümsüz olma özelliği.
ötürgen *s. ha.* ishal olmuş (kimse). **ötürgen olmak** *ha.* ishal olmak.
ötürme *a. ha.* ötürmek eylemi.
ötürmek *(nsz) ha.* (insan ya da hayvan) çok sıvı dışkı çıkarmak, ishal olmak.
ötürü *il.* bir neden anlatır, "dolayı, nedenle, yüzünden" anlamına gelir ve her zaman ***-den ötürü*** biçiminde kullanılır. *ör. Bu davranışından ötürü onu kınadık.*
ötürük *a. ha.* sıvı dışkı, ishal. **ötürük olmak** *ha.* ishal olmak, ötürmek.
ötürüklü *s. ha.* (insan ya da hayvan için) ishal olmuş, ishalli.
ötüş *a.* ötmek eylemi ya da biçimi.
ötüşme *a.* ötüşmek eylemi.
ötüşmek *(nsz ; -le)* (kuşlar, kimi böcekler için) hep birlikte ya da karşılıklı olarak ötmek.
övebilme *a.* övebilmek eylemi.
övebilmek *(-i)* övmeyi becermek, övmek elinde olmak, övme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öveç *a. ha.* iki üç yaşında erkek koyun.
övendire *a. ha.* çifte, arabaya vb. koşulu öküzleri, mandaları dürterek harekete geçirmek için kullanılan, ucu çivili uzun değnek.
övgü *a.* bir kimseyi ya da bir şeyi övmek için söylenen söz ya da yazılan yazı. **övgü düzmek** çok övmek. *ör. Ona övgü düzmek aklımdan geçmezdi.*
övgücü *a.* ve *s.* bir kimseyi gereği yokken öven ya da övmeyi dalkavukluk derecesine vardıran (kimse).
övgücülük *a.* övgücü olma durumu, huyu.
övme *a.* övmek eylemi.
övmek, -er *(-i)* bir kimsenin ya da bir şeyin iyiliklerini, üstün yönlerini söyleyerek değerini yüceltmek. **öve öve** *ik. be.* çok överek, sürekli bir biçimde överek. **öve öve bitirememek** (bir şeyi, birini) aşırı ölçüde övmek.
övülebilme *a.* övülebilmek eylemi.
övülebilmek *(nsz)* övülmeye değer olmak, övülmesi olanak içinde olmak ya da övülme olasılığı bulunmak.
övülme *a.* övülmek eylemi.
övülmek *(nsz)* iyilikleri, üstün yönleri belirtilerek değeri yüceltilmek, övgüye konu olmak.
övülüş *a.* övülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğunun öğretmence övülüşü hoşuna gitmişti.*
övünce *a.* övünmeye hak kazandıran ya da yol açan şey. *ör. Oğlum benim övüncem olmuştur.*
övünç *a.* övünme, kıvanç. *ör. Yaptığını bana övünçle gösteriyordu.* **övünç duymak** (birinden ya da bir şeyden dolayı) kıvanmak.
övünçle *be.* övünç duyarak, kıvançla.
övünebilme *a.* övünebilmek eylemi.

övünebilmek *(-le; nsz)* övünme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
övüngen *s.* övünme huyunda olan, çok övünen.
övüngenlik *a.* övüngen olma durumu, övünme huyu, alışkanlığı.
övünme *a.* övünmek eylemi.
övünmek *(-le)* **1** öne çıkan bir niteliği dolayısıyla kendini üstün, yücelmiş sayarak bundan abartmalı bir biçimde söz etmek. *ör. Bilgisiyle övünmek onun da hakkıdır.* **2** *(nsz)* kendi kendini övmek. *ör. Orhan her yaptığıyla övünür.* **övüne övüne** *ik. be.* övünç duyarak, övünerek. **övünmek gibi olmasın** kendini övmeye hazırlanan ya da alçakgönüllü görünmek isteyenlerce "övünmek ereğiyle değil, bir gerçeği belirtmek üzere kendimle ilgili bir güzel durumu anlatmak istiyorum" anlamında söylenir.
övünü *a.* övünme.
övünüş *a.* övünmek eylemi ya da biçimi.
övüş *a.* övmek eylemi ya da biçimi.
öykü *a.* **1** geniş bir biçimde anlatılan olay. *ör. Kazanın öyküsünü bir de ondan dinledik.* **2** *yaz.* gerçek ya da tasarlanmış olayları ilgiyi çekecek bir biçimde anlatan, genellikle beş on sayfadan oluşan düzyazı türü. *eş.* **hikâye**. **öykü yazarı** *yaz.* öyküler yazan yaratıcı kimse, öykücü.
öykücü *a. yaz.* öykü yazarı.
öykücülük *a. yaz.* **1** öykü anlatma ya da yazma sanatı. **2** öykü yazarlığı. *ör. Sait Faik öykücülükle mi geçinirdi?*
öyküleme *a* **1** öykülemek eylemi. **2** *yaz.* öykü, roman, masal, oyun gibi türlerdeki gerçek ya da tasarlanmış, düşsel olayların anlatımı. **3** *tiy.* ve *sin.* oyundaki ya da filmdeki kişilerden birinin, öyküyü anlatması biçimindeki anlatım türü.
öykülemek *(-i)* **1** bir olayı geniş bir biçimde anlatmak. **2** *yaz.* öykü olarak anlatmak ya da öykü durumuna getirmek.
öykülenebilme *a.* öykülenebilmek eylemi.
öykülenebilmek *(nsz)* öykülenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öykülenme *a.* öykülenmek eylemi.
öykülenmek *(nsz)* geniş bir biçimde ya da öykü gibi anlatılmak. *ör. Yazıda öykülenen olay gerçekdışıdır.*
öyküleştiriliş *a.* öyküleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Olayın öyküleştirilişi daha sonraydı.*
öyküleştirilme *a.* öyküleştirilmek eylemi.
öyküleştirilmek *(nsz)* öyküye konu yapılmak, öykü olarak anlatılmak. *ör. Olay öyküleştirilince tanınmaz olmuş.*
öyküleştiriş *a.* öyküleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yazarın olayı öyküleştirişi çağdaş öyküye uygundu.*
öyküleştirme *a.* öyküleştirmek eylemi.
öyküleştirmek *(-i)* öykü durumuna getirmek, öykü olarak anlatmak ya da yazmak. *ör. Yazar, gözlemlerini öyküleştirmekteydi.*
öyküleyebilme *a.* öyküleyebilmek eylemi.
öyküleyebilmek *(-i)* öykülemek elinde olmak, öyküleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
öyküleyici *s.* öyküleyen. *ör. Anlatıcı, öyküleyici şiir, kolay anlaşılır.*
öyküleyicilik *a.* öyküleyici olma durumu, özelliği.
öyküleyiş *a.* öykülemek eylemi ya da biçimi. *ör. Yazarın olayı öyküleyişi ilgi çekiciydi.*
öykünce *a. yaz.* ➻ **fabl**.
öykünebilme *a.* öykünebilmek eylemi.
öykünebilmek *(-e)* öykünmesi olanak içinde olmak ya da öykünme olasılığı bulunmak.
öykünme *a.* öykünmek eylemi.
öykünmeci *s.* ve *a.* birine benzemeye çalışan, öykünen.
öykünmecilik *a.* öykünmeci olma durumu, huyu.
öykünmek *(-e)* birine ya da bir şeye benzemeye çalışmak, biri ne yaparsa kendisi de onu yapmak.
öykünülebilme *a.* öykünülebilmek eylemi.
öykünülebilmek *(nsz)* öykünülmesi kolay ve elde olmak, öykünülmesi olanaklı olmak ya da öykünülme olasılığı bulunmak.
öykünülme *a.* öykünülmek eylemi.
öykünülmek *(nsz)* öykünmek eylemi yapılmak. *ör. Avrupa'ya öykünülmekle Avrupalı olunmaz.*
öykünüş *a.* öykünmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ulusunu öykünüş küçüklüğünden kurtarmalıydı.*
öyküsel *s.* öykü özelliği taşıyan, öyküyle ilgili. *ör. Şiirin öyküsel yanı da ilginçti.*
öyküsellik *a.* öyküsel olma durumu, özelliği. *ör. Şiirde öyküsellik ağır basmamalı.*
öyle *s. ("o" ve "ile"den)* **1** ona benzer, onun gibi olan. *ör. Ona öyle şeyler söylenmez.* **2** *be.* o biçimde, o yolda, onun gibi. *ör. Nasıl istersen öyle davranmak sana kalmış.* **3** *be.* o denli, o derecede, o kadar. *ör. İşin içinden öyle kolayca çıktı ki şaştım doğrusu!* **4** *ünl.* içinde "nasıl", "ne" gibi sorular bulunan tümcelerin sonuna geldiğinde, o tümcede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını ya da o şeye şaşıldığını anlatır. *ör. O nasıl gidiş öyle! Ne biçim söz öyle!* **(birine) öyle gelmek** öyle olduğunu düşünmek, sanmak, (bir kimsede) öyle bir sanı uyandırmak. *ör. Bana öyle geliyor ki bu kış soğuk yapacak.* **öyle olsun** peki. **öyle öyle** *ik. be.* yavaş yavaş, zamanla, öylece. *ör. İlkin zordu ama öyle öyle alıştık.* **öyle şey yok** (ya da **yok öyle şey**) "öyle bir şey yapılmamalı, ben buna razı olamam, olmaz" anlamında kullanılır. **öyle ya** doğal olarak, kuşkusuz, elbette. *ör. Öyle ya, yarın nasıl davranacağını bilemeyiz.* **öyle ya da böyle** ne biçimde olursa olsun, kesin olarak. *ör. İş, öyle ya da böyle, bir sonuca ulaşmalıydı.*
öylece *be.* (.' . .) **1** tam öyle, olduğu gibi, o biçimde. *ör. İşini öylece bırakıp kaçmış.* **2** öylelikle, o yoldan, sonunda. *ör. Paranı bankaya koy, öylece gelir de sağlamış olursun.*

öylelikle *be.* (. . .' .) o biçimde, o yoldan, sonunda, öylece.
öylemesine *be.* (.' . . . .) öylesine.
öylesi *s.* ve *a.* ona benzeyen, onun gibisi, onun gibi olan. *ör. Öylesi yeryüzüne gelmemiştir.*
öylesine *be.* (.' . . .) **1** aşırı bir biçimde, çok. *ör. Kendisini içkiye öylesine vermiş ki, bırakamaz.* **2** hiçbir amaç gütmeyerek ya da bir şey yapmış olmak için. *ör. Hiç, bunu öylesine söyleyiverdim işte!*
öz (I) *a.* **1** bir kimsenin benliği, kendi manevi varlığı, kendi. *ör. Herkes özünü düşünür.* **2** *mec.* bir şeyin ana öğesi. *ör. İşin özüne inmek aklına gelmiyordu.* **3** bir şeyin en güçlü ya da kıvamlı bölümü. *ör. Meyve özünü sulandırıp meyve suyu olarak içti.* **4** *bitb.* bitkilerin kök, gövde ve dallarının ortasında boydan boya bulunan, gevrek, hafif ve genellikle yumuşak bölüm. *ör. Ağacın çürüğü özünde olur.* **5** çıbanın içinde ölmüş dokudan oluşan irinle birlikte çıkan parça. **6** *yaz.* ➻ **içerik.** **7** özet. *ör. İşi öz olarak anlatıvereyim.* **8** *fels.* varlığın aslını kuran temel özellik, bir şeyin bireysel ve gerçek olan kendine özgü biçimi. **9** *topb.* bir olgunun kökenini, yapısını ve gelişme eğilimlerini belirleyen en derin, en değişmez özelliklerinin ve ilişkilerinin tümü. **10** "kendi", "kendi kendini" ya da "özlü[4]" anlamında bileşik sözcükler oluşturur: "özeleştiri", "özdeyiş" gibi. **öz odun** *bitb.* olgunlaşan ağaç gövdesinin öze **(I)**[4] yakın bölümü. **özü sözü bir** ne düşünüyorsa onu söyleyen ya da yapan (kimse).
öz (II) *s.* **1** üvey olmayan, kan bağıyla bağlı olan. *ör. İnsan öz kardeşiyle dövüşür mü?* **2** içine, arılığını bozacak hiçbir şey karışmamış olan, katışıksız, karışıksız. **3** gerçek. *ör. Onun öz yüzünü tanımak olanaksızdı.* **öz kardeş** ana babaları ya da yalnızca babaları bir olan kardeşlerden her biri. **öz şiir** *yaz.* konuyu, anlamı arka plana atıp yalnızca söyleyişe, ses güzelliğine önem veren şiir. **öz Türkçe** içinde yabancı sözcükler bulunmayan, köküyle, ekiyle Türkçe olan sözcüklerden oluşan Türkçe. **öz Türkçeci** Türkiye Türkçesinin özleşmesinden yana olan kimse. **öz Türkçecilik** Türkiye Türkçesinin özleşmesini isteyen, bunu sağlamaya çalışan akım.
öz (III) *a. ha.* **1** çay, dere. **2** sulak yer. **3** verimli tarla.
özbağışıklık *b. a. hek.* insan vücudunun, kendinden olan öğelere karşı antikor yapması.
Özbek *ö. a.* **1** Özbekistan'da yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse. **2** *s.* Özbeklere özgü ya da Özbeklerle ilgili olan. *ör. Özbek ozanlarını tanımıyoruz.*
Özbekçe *ö. a.* (. .' .) Özbeklerin konuştuğu dil, Özbek Türkçesi.
özbeöz *a. ha.* öz, gerçek. *ör. Artık özbeöz İstanbullu kaldı mı ki?*
özbeslenen *b. s. yaşb.* besinini kendi başına sağlayan, inorganik azot, azotlu madde ve karbondioksitten protein yapan ve karbon hidratların sentezini yapabilen (bitki). *eş.* **kendibeslek, ototrof.**
özbeslenme *b. a. yaşb.* besinini kendi başına sağlama, inorganik azot, azotlu madde ve karbon hidratların sentezini yapabilme. *eş.* **ototrofi.**
özcesi, -ni *be.* (.' . .) sözün kısası, özü, öz olarak, özet olarak.
özcü *a.* ve *s. yaz.* ➻ **içerikçi.**
özcülük *a. yaz.* ➻ **içerikçilik.**
özdek *a.* **1** uzayda yer dolduran, ağırlığı ve kütlesi olan, parçalanabilen, duyularla algılanabilen her türlü nesne. *eş.* **madde**[1.2] . **2** *fels.* ana özelliği yer kaplama olan varlık. *eş.* **madde**[1.2]. **3** *fels.* insanın çalışarak biçim verdiği ve yararlandığı doğal nesne. *eş.* **madde**[1.2].
özdekçe *be. yeni* özdek olarak. *ör. Kazada özdekçe bir kayıp yoktu.*
özdekçi *a.* ve *s.* **1** özdeği ön plana alan, özdeğe, paraya önem veren (kimse). **2** *fels.* özdekçilikten yana olan (kimse ya da görüş). *eş.* **maddeci, materyalist.**
özdekçilik *a.* **1** özdekçi olma durumu. **2** *fels.* her şeyi özdeğe bağlayan, gerçeğin özünü, temelini özdekte gören, özdekten başka hiçbir tözün bulunmadığını, özdeğin ruhtan, düşünceden önce geldiğini öne süren dünya görüşü. *eş.* **maddecilik, materyalizm.** **3** *fels.* ve *topb.* insanın, çevresindeki dünyanın, içinde bulunduğu ortamın bir gerçekliği olduğunu ve bilim yoluyla anlaşılıp açıklanabileceğini öne süren öğreti. *eş.* **maddecilik, materyalizm.**
özdekleşme *a.* özdekleşmek eylemi.
özdekleşmek *(nsz)* özdek durumuna gelmek. *ör. Kimi filozoflar evrenin Tanrı'dan çıktığını ve yayılarak özdekleştiğini öne sürer.*
özdekleştirilme *a.* özdekleştirilmek eylemi.
özdekleştirilmek *(nsz)* özdek durumuna getirilmek. *ör. Ruh, düşünce özdekleştirilmek isteniyor.*
özdekleştirme *a.* özdekleştirmek eylemi.
özdekleştirmek *(-i)* özdek durumuna getirmek. *ör. Kişide önceden var olan düşünceyi özdekleştirmek istediğimizde kendimizi emeğimizin ürününden ayırırız.*
özdeksel *s.* özdek niteliğinde olan, özdekle ilgili. *eş.* **maddi.**
özdeksellik *a.* özdeksel olma durumu, özdekle ilgililik.
özden *s.* **1** öz varlıkla, özle, gerçekle ilgili. *ör. Bana göre kimi geleneklerimiz özgün ve özdendir.* **2** *esk.* içten. **3** *a. gövb.* ➻ **timüs.**
özdenetim *b. a.* daha önemli bir amaca erişebilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını ya da başka amaca yönelme eğilimini denetleyip sınırlaması, kendi kendini denetleme işi.
özdenlik *a.* **1** *esk.* özden olma durumu, içtenlik. **2** *fels.* varlığı kendinden olma, kendi özüyle var olma durumu.
özdeş *s.* **1** her türlü nitelik yönünden eş, eşit, benzer olan. *eş.* **aynı.** *ör. Ona göre mutluluk erdemle özdeştir.* **2** *fels.* bir ve aynı olan, bir

ve aynı anlama gelen. *ör. İnsan zamanla değişse de kendisiyle özdeştir.* **3** *mat.* kendinde özdeşlik[3] bulunan.

özdeşbaskı *b. a.* ➻ **eşbaskı**.

özdeşleme *a.* özdeşlemek eylemi.

özdeşlemek *(-i -le)* özdeş kılmak, özdeş duruma getirmek. *ör. Toplum aşkı evlenmeyle özdeşlemek eğilimindedir.*

özdeşleşebilme *a.* özdeşleşebilmek eylemi.

özdeşleşebilmek *(-le)* özdeşleşmesi olanaklı olmak ya da özdeşleşme olasılığı bulunmak. *ör. Çocuk, sevdiği filmi kahramanlarıyla kolayca özdeşleşebilir.*

özdeşleşme *a.* **1** özdeşleşmek eylemi. **2** *ruhb.* gelişmekte olan çocuğun ya da ergenin kendisine örnek olarak babasını ya da başka bir kişiyi seçip ona benzemeye çalışması. **özdeşleşme kümesi** *ruhb.* kişinin güçlü bir biçimde bağlandığı, inanç, düşünce ve davranışlarını benimsediği toplumsal küme.

özdeşleşmek *(-le)* özdeş duruma gelmek. *ör. Âşık, sevdiğiyle özdeşleşmek ister.*

özdeşleştirebilme *a.* özdeşleştirebilmek eylemi.

özdeşleştirebilmek *(-i -le)* özdeşleştirmesi olanak içinde olmak ya da özleştirme olasılığı bulunmak.

özdeşleştirilebilme *a.* özdeşleştirilebilmek eylemi.

özdeşleştirilebilmek *(-le)* özdeşleştirilmesi olanaklı olmak ya da özdeşleştirilme olasılığı bulunmak.

özdeşleştirilme *a.* özdeşleştirilmek eylemi.

özdeşleştirilmek *(-le)* özdeş duruma getirilmek. *ör. Parayla olanak özdeşleştirilmiştir.*

özdeşleştirme *a.* özdeşleştirmek eylemi.

özdeşleştirmek *(-i -le)* özdeş duruma getirmek, özdeşlemek. *ör. Doğaya tapanlar, onu Tanrı'yla özdeşleştirmiş oluyordu.*

özdeşleyebilme *a.* özdeşleyebilmek eylemi.

özdeşleyebilmek *(-i -le)* özdeşlemek elinde olmak, özdeşleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

özdeşleyim *a. fels.* kendini başka bir şeyin yerine koyma, onu içinde duyumsama, onunla özdeşleşme.

özdeşlik *a.* **1** özdeş olma durumu. **2** *fels.* durumlar, koşullar değişse de aynı kalma, kendi kendine eşit olma, özdeş olma. **3** *mat.* iki yanı birbiriyle aynı olan ya da harflere verilen sayısal değerler ne olursa olsun iki yanı sayıca eşit değerler alan eşitlik. **özdeşlik felsefesi** *fels.* varlık ve düşünce, doğa ve ruh, nesne ve özne karşıtlıklarının evren temelinde özdeş olduklarını öne süren felsefe öğretisi. **özdeşlik ilkesi** *mant.* ve *fels.* "her nesne ya da kavram kendi kendisiyle özdeştir" ya da kısaca "A, A'dır" biçiminde dile getirilen mantık ilkesi.

özdevim *b. a.* **1** sanayide, yönetimde ve bilimsel, teknik işlerde insan emeği olmaksızın, işlerin otomatik işleyen araçlarla yapılması.*eş.* **otomasyon**. **2** *fels.* devinme nedeni kendinde olan devinim, kendiliğinden devinim.

özdevimli *s.* ➻ **özdevimsel**.

özdevimsel *s.* devinimi kendinden olan.*eş.* **otomatik**.

özdevimsellik *a.* özdevimsel olma durumu, özelliği.

özdevinim *a.* bir aygıta, bir şeye otomatik bir işleyiş kazandırmak için gerekli olan düzen. *eş.* **otomatizm**.

özdeyiş *b. a.* bir konu üzerine en çok bilinmesi gereken şeyi birkaç sözcükle ve çarpıcı bir biçimde anlatan, kimin söylediği genellikle bilinen özlü söz; örneğin "ne mutlu Türk'üm diyene!" gibi. *eş. esk.* **vecize**.

özdışı, -nı *b. a. fels.* ➻ **dışınlı**.

özdirenç *b. a. fiz.* bir cismin elektrik akımına karşı gösterdiği direnç.

öze *a. fels.* ➻ **özgü**.

özek *a.* ➻ **merkez**. **özek ağacı** dört tekerlekli arabaların gövdesindeki orta ağaç. **özek demiri** dört tekerlekli arabalarda özek ağacını arabaya bağlayan demir. **özek kişi** *ruhb.* toplumsal bir kümedekilerce en sık seçilen kimse.

özekdoku *b. a.* **1** *yaşb.* canlıda bir organın asıl işlevini sağlayan temel doku, özellikle bezlerin asal dokusu. **2** *bitb.* selüloz çeperleri kalınlaşmamış, odunlaşmamış olan, değişik görevler yapan gözelerin oluşturduğu doku. *eş.* **parankima**.

özekleşme *a.* özekleşmek eylemi.

özekleşmek *(nsz)* ➻ **odaklaşmak**.

özel *s.* **1** yalnız bir tek kişiye, bir tek şeye ya da bir tek amaca ilişkin olan. *ör. Bu oda özeldir, sahibinden başkası giremez.* **2** ayırt edici bir niteliği, yönü bulunan. *ör. Para özel bir kâğıda basılır.* **3** kamunun, devletin değil kişinin olan. *ör. Özel arabalar çoğaldı.* **4** kişiye özgü, herkesi ilgilendirmeyen, kişisel olan. *ör. Özel mektuplar açılmaz.* **5** her zaman olagelenden değişik olan. *ör. Özel durumlarda kolaylık gösterilir.* **6** dikkate değer olan. *ör. Bize özel bir ilgi gösterildi.* **özel ad** *dilb.* bir tek varlığa ve tek varlık olarak düşünülen şeylere verilen ad; örneğin "Ali", "Zeynep" "İzmir", "Tanrı", "Seyhan", "Türk" gibi. **özel af** *huk.* bir suçlunun, yaşlılık, hastalık gibi nedenlerle, cezasının kaldırılması. **özel dil** *dil.* genel bir dilin belli bir çevrede, küçük bir toplulukta, herhangi bir meslekten olanlar arasında kullanılan biçimi. **özel eğitim 1)** özel öğretmen tutularak evde sağlanan eğitim. **2)** *ruhb.* beden, zihin, duygu ve toplumsal gelişim yönünden düzgülü çocuklara göre önemli ayrılıklar ve aykırılıklar gösteren çocuklara yönelik eğitim. **özel girişim** (ya da **kesim** ya da **sektör**) kamu kesimi dışında kalan kuruluşların ve kişilerin ekonomik etkinliklerinin tümü. **özel girişimci 1)** ekonomik etkinliklere para yatıran kimse. **2)** özel girişimcilik yandaşı (kimse, görüş). **özel girişimcilik** ekonomik alanda kamunun değil kişilerin iş yapmasını savunan görüş, özel girişim yandaşlığı. **özel kuruluş** kamunun olmayan, kişilerin

olan kuruluş. **özel mülkiyet** kamunun olmayan, kişinin elinde bulunan taşınır ve taşınmazlarla ilgili mülkiyet. **özel okul** devletin olmayan, kişiler ya da özel kuruluşlarca işletilen okul. **özel radyo** kamunun olmayan, özel kişilerce ya da özel kuruluşlarca işletilen radyo. **özel sayı** *yaz.* bir derginin bütünüyle belli bir konuya ayrılmış olan sayısı. **özel sektör** ➻ **özel girişim**. **özel televizyon** kamunun olmayan, özel kişilerce ya da özel kuruluşlarca işletilen televizyon kanalı. **özel tiyatro** *tiy.* devletle ya da belediyelerle bir ilgisi bulunmayan, sahibi kişi ya da özel girişimci bir ortaklık olan tiyatro. **özel ulak 1)** *esk.* geldiği postanede hiç bekletilmeden alıcısına ulaştırılması gereken (mektup, paket vb.). **2)** ➻ **kurye**. **özel yaşam** (ya da **hayat**) kişinin özel yaşamı ve kişisel yaşama biçimi.

özelci *a.* ve *s.* ➻ **özel girişimci**.

özelcilik *a.* ➻ **özel girişimcilik**.

özeleştirel *b. s.* özeleştiri özelliği taşıyan, özeleştiriyle ilgili. *ör. Bu anılarda beni çeken, yazarın özeleştirel tutumudur.*

özeleştiri *b. a.* **1** kişinin kendi düşünce, davranış ve eylemlerini nesnel eleştiriden geçirmesi işi. **2** bir militanın ya da bir siyasal partinin, bağlı olduğu amaç, ülkü açısından kendi eylemlerini yargılaması.

özelik *a. fels.* herhangi bir durumu gösterebilme yeteneği.

özelleşme *a.* özelleşmek eylemi.

özelleşmek *(nsz)* özel bir duruma gelmek.

özelleştirebilme *a.* özelleştirebilmek eylemi.

özelleştirebilmek *(-i)* özelleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Devlet işletmelerini özelleştirebilmek için yasa gerekiyor.*

özelleştirilebilme *a.* özelleştirilebilmek eylemi.

özelleştirilebilmek *(nsz)* özelleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

özelleştiriliş *a.* özelleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. PTT'nin özelleştirilişine karşı çıkıldı.*

özelleştirilme *a.* özelleştirilmek eylemi.

özelleştirilmek *(nsz)* **1** özel bir duruma getirilmek. **2** (kamu malı) kişilere satılarak kamu iyeliğinden çıkarılmak.

özelleştiriş *a.* özelleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Devletin birtakım fabrikaları özelleştirişi, işsizliğe yol açtı.*

özelleştirme *a.* özelleştirmek eylemi.

özelleştirmek *(-i)* **1** bir şeyi özel duruma getirmek ya da özel olarak kullanmak. **2** (kamu malını) kişilere satarak kamu iyeliğinden çıkarmak.

özellik *a.* **1** bir şeyin benzerlerinden ya da başka şeylerden ayrılmasını sağlayan nitelik. **2** *fels.* bir şeyde bulunan şu ya da bu durumu gösterebilme doğal yeteneği. *ör. Demirde, ısınınca oylumunu artırma özelliği vardır.*

özellikle *be.* (. . .' .) özel olarak, her şeyden önce, hele.

özeme *a. ha.* özemek eylemi.

özemek *(-i) ha.* yoğurt, pekmez gibi koyu şeyleri su katarak inceltmek.

özen *a.* bir şeyi yaparken, onun elden geldiğince iyi olmasına, onu özenerek yapmaya çalışma. **özen göstermek** (bir şeyi yaparken) elden geldiğince iyi olmasına çabalamak, özenerek yapmak. *eş.* **özenmek**.

özenci *a.* ve *s.* ➻ **amatör**.

özencilik *a.* ➻ **amatörlük**.

özenç *a. ha.* imrenme, istek.

özendirebilme *a.* özendirebilmek eylemi.

özendirebilmek *(-i, -e)* özendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

özendiri *a.* isteklendirme, özendirme.

özendirici *s.* bir şeyi yapma isteği uyandıran, isteklendirici. *ör. Devlet her alanda özendirici olmalıdır.*

özendiricilik *a.* özendirici olma durumu, tutumu.

özendirilebilme *a.* özendirilebilmek eylemi.

özendirilebilmek *(nsz; -e)* özendirilmesi olanaklı olmak ya da özendirilme olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar güzel olana özendirilebilir.*

özendirilme *a.* özendirilmek eylemi.

özendirilmek *(nsz; -e)* özenmesi, isteklenmesi sağlanmak.

özendirme *a.* özendirmek eylemi.

özendirmek *(-i, -e)* bir kimsede bir şeyi yapma isteği uyandırmak.

özenebilme *a.* özenebilmek eylemi.

özenebilmek *(-e)* özenmeye eğilimi olmak, özenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

özengen *a.* ve *s.*, **amatör**.

özengence *be.*, **amatörce**.

özengenlik *a.*, **amatörlük**.

özeni *a.* ➻ **özen**.

özenilme *a.* özenilmek eylemi.

özenilmek *(ösz, -e)* **1** özenmek eylemine konu olmak. **2** bir şeye özenti duyulmak. *ör. İçkicilige özenilir mi?*

özeniş *a.* özenmek eylemi ya da biçimi.

özenli *s.* **1** özenerek yapılmış olan (iş). **2** özenerek iş gören, özen gösteren (kimse).

özenlilik *a.* özenli olma durumu.

özenme *a.* özenmek eylemi.

özenmek *(-e)* **1** bir şeyi elden geldiğince iyi yapmaya çalışmak. **2** herhangi iyi bir duruma, bir iş yapmaya isteklenmek. **3** kendisinde bulunmayan ya da yapısına uymayan bir durumda olmaya, beğendiği şeye benzemeye çalışmak, yapmaya kalkışmak. **4** *(-e ; -den)* birini ya da bir şeyi taklit etmeye çalışmak, birine öykünme hevesine kapılmak. *ör. "Kentlilere özenen köylü, gülünç olur" diyordu.* **özene bezene** *ik. be.* çok özenerek, çok özen göstererek, büyük bir özenle. *ör. Özene bezene yazdığım mektuba yanıt vermedi.* **özenip bezenmek** bir işi çok özenerek yapmak. **özene özene** *ik. be.* pek çok özenerek.

özensiz *s.* ve *a.* **1** baştan savma, gelişigüzel yapılan, hiç özen gösterilmeyen (iş). **2** hiç özen

göstermeden, gelişigüzel ve isteksizce iş yapan (kimse).
özensizce *be.* özensiz bir biçimde, gelişigüzel.
özensizlik *a.* özensiz olma durumu.
özenti *a.* kişinin, beğendiği şeye benzeme heves ve çabası ya da beğendiği bir duruma ulaşma hevesi.
özentili *s.* özenilerek, özentiyle yapılan.
özentisiz *s.* özentiyle olmayan.
özerk *b. s.* bir üst organa bağlı olmakla birlikte, ayrı bir yasaya göre kendi kendini yönetme yetkisi olan, kendi kendini özgürce yöneten (kuruluş, yönetimsel bölge vb.). *eş.* **otonom**.
özerkleşme *a.* özerkleşmek eylemi.
özerkleşmek *(nsz)* özerklik kazanmak, özerk bir duruma gelmek, özerk olmak. *ör. Üniversite özerkleşirse bilim üretir.*
özerkleştirebilme *a.* özerkleştirebilmek eylemi.
özerkleştirebilmek *(-i)* özerkleştirmek elinde ya da yetkisinde olmak, özerkleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
özerkleştirilebilme *a.* özerkleştirilebilmek eylemi.
özerkleştirilebilmek *(nsz)* özerkleştirilmesi olanaklı olmak ya da özerkleştirilme olasılığı bulunmak.
özerkleştirilme *a.* özerkleştirilmek eylemi.
özerkleştirilmek *(nsz)* özerk olması sağlanmak, özerk bir duruma getirilmek. *ör. TRT özerkleştirilirse, güçlenir.*
özerkleştirme *a.* özerkleştirmek eylemi.
özerkleştirmek *(-i)* özerk duruma getirmek. *ör. TRT'yi özerkleştirmek gerekiyordu.*
özerklik *a.* **1** bir topluluğun, bir kuruluşun kendi kendini, oluşturduğu yasalara göre, özgürce yönetme hakkı ve durumu. *eş.* **otonomi**. **2** *fels.* bir kişinin, bir topluluğun kendi uyacağı yasayı kendisinin koyması. **özerklik vermek** özerk duruma getirmek.
özet, -ti *a.* bir konunun, sözün ya da yazının anlamını ana çizgileriyle, kısa ve öz bir biçimde veren anlatım ya da yazı. **özet çıkarmak** özetlemek.
özetlem *a. yeni* bir konuda, yetkili birine özet bilgi verme. *eş.* **brifing**.
özetleme *a.* özetlemek eylemi.
özetlemek *(-i)* bir konuyu, sözü ya da yazıyı ana çizgileriyle, daha az sözcükle, kısa ve öz bir biçimde anlatmak ya da yeniden yazmak.
özetlenebilme *a.* özetlenebilmek eylemi.
özetlenebilmek *(nsz)* özetlenmesi olanaklı olmak ya da özetlenme olasılığı bulunmak.
özetlenme *a.* özetlenmek eylemi.
özetlenmek *(nsz)* özetlemek eylemine konu olmak.
özetletme *a.* özetletmek eylemi.
özetletmek *(-i, -e)* özetlemesini ya da özetlenmesini sağlamak. *ör. Öğretmen, kitabı öğrencilerine özetletti.*
özetleyebilme *a.* özetleyebilmek eylemi.
özetleyebilmek *(-i)* **1** özetlemek elinde olmak, özetleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bana bu yazıyı özetleyebilir misin?*
özetleyiş *a.* özetlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun konuyu özetleyişi işi kolaylaştırdı.*
özetleyiverme *a.* özetleyivermek eylemi.
özetleyivermek *(-i)* çabucak özetlemek.
özezer *b. s.* ➻ **mazoşist**.
özezerlik *b. a.* ➻ **mazoşizm**.
özezim *b. a.* ➻ **mazoşizm**.
özezimci *b. a.* ➻ **mazoşist**.
özezimcilik *b. a.* ➻ **mazoşizm**.
özge *s. esk.* **1** başka. *ör. Benim senden özge sevdiğim mi var?* **2** el, yabancı. *ör. Özgeye sır verilmez.*
özgeci *s.* ve *a.* kendi yararından çok başkalarını düşünen, başkalarına yararlı olmaya çalışan, başkalarının iyiliği için elinden geleni esirgemeyen (kimse).
özgecil *s.* özgeci.
özgecilik *a.* **1** başkalarının iyiliği için elinden geleni esirgememe durumu. **2** *fels.* başkalarının iyiliğine çalışmayı yaşam ve ahlak ilkesi yapan görüş. **3** *ruhb.* bencillik ve ben tutkusu yerine sevginin başkalarına yönelmesi durumu.
özgeçi *b. a.* ➻ **esirgemezlik**.
özgeçili *b. s.* ➻ **esirgemez**.
özgeçmiş *b. a.* bir kimsenin kendisince ve kısa olarak anlatılan yaşamöyküsü.
özgörev *b. a.* bir kimseye ya da bir kurula verilen özel görev. *eş.* **misyon**[1].
özgü *s. (genellikle "kendine özgü" biçiminde kullanılır)* **1** belli bir kimsede ya da şeyde bulunan, yalnız onun özelliğini taşıyan. *ör. Balın kendine özgü bir tadı vardır.* **2** *fels.* yalnız bir türde ya da bireyde bulunup aynı cinsten başka hiçbir türde ya da bireyde bulunmayan. *ör. Her dilin kendine özgü bir felsefesi vardır.* **3** yalnız bir şeye ayrılmış, onun hizmetine sunulmuş olan. *ör. Resmi araçlar görevlilere özgüdür, başkaları binemez.*
özgüdüm *b. a.* devinebilen bir aracın, bir sürücünün işe karışması olmaksızın, verilen göreve bağlı kalarak kendi kendini yönetmesi.
özgüdümlü *b. s.* kendisinde bulunan aygıtlar yardımıyla kendi kendine devinebilen ve kendi kendini yöneten (araç).
özgül *s.* bir türe özgü olan, bir türle ilgili. **özgül ağırlık** *fiz.* bir cismin 1 santimetre küp oylumundaki parçasının ağırlığı.
özgüleme *a.* özgülemek eylemi.
özgülemek *(-i, -e)* (bir şeyi ya da bir yeri) yalnız belli bir şeye ya da kimseye ayırmak.
özgülenebilme *a.* özgülenebilmek eylemi.
özgülenebilmek *(nsz)* özgülenmesi olanaklı olmak ya da özgülenme olasılığı bulunmak.
özgülenme *a.* özgülenmek eylemi.
özgülenmek *(nsz)* (bir şey) belli bir şeye ya da bir kimseye ayrılmak, onun kullanımına sunulmak. *ör. Atatürk'ün vasiyetiyle, gelirler bu iki kuruma özgülenmişti.*

özgüleyebilme *a.* özgüleyebilmek eylemi.
özgüleyebilmek *(-i, -e)* özgülemek olanaklı olmak ya da özgüleme olasılığı bulunmak.
özgülleşme *a.* özgülleşmek eylemi.
özgülleşmek *(nsz)* özgül duruma gelmek, kendi türüyle ilgili olmak.
özgülleştirilme *a.* özgülleştirilmek eylemi.
özgülleştirilmek *(nsz)* özgül duruma getirilmek. *ör. Birçok şeyi kapsıyor görünen sorun özgülleştirilince çözümü kolaylaşır.*
özgülleştirme *a.* özgülleştirme eylemi.
özgülleştirmek *(-i)* özgül duruma getirmek. *ör. Yazar, sorunu özgülleştirerek tartışıyor.*
özgüllük *a.* özgül olma durumu. *ör. Sanatın özgüllüğü tartışır mı?*
özgülük *a.* özgü olma durumu. *ör. Yazarın anlatımında bir kendine özgülük görülüyor.*
özgün *s.* **1** yalnız kendine özgü bir niteliği olan, kopya olmayan. *eş.* **orijinal**. **2** ilk kez yapılmış olan, taklit olmayan. *ör. Bu, özgün bir tavırdır.* **3** bir buluş sonucu yaratılan, benzerlerinden değişik ve üstün olan. *ör. Şiir, özgün söyleyişler bulma sanatıdır.* **4** örnek diye alınmaya değer olan. **5** hiç kimseye benzemeyen, değişik ve ilginç yönleri bulunan, kendine özgü olan (kimse). *ör. Ozan bence özgün bir insandır.* **6** *a.* ve *s.* yazıldığı dilde olan, çeviri olmayan, asıl olan (metin). *ör. Çeviriyi özgünüyle karşılaştırınca şaşırıp kaldım, çeviri yanlışlarla doluydu.*
özgünleşme *a.* özgünleşmek eylemi.
özgünleşmek *(nsz)* özgün duruma gelmek.
özgünleştirilme *a.* özgünleştirilmek eylemi.
özgünleştirilmek *(nsz)* özgün duruma getirilmek.
özgünleştirme *a.* özgünleştirmek eylemi.
özgünleştirmek *(-i)* özgün duruma getirmek. *ör. Ozan şiirini daha da özgünleştirmek durumundadır.*
özgünlük *a.* özgün olanın niteliği.
özgür *s.* **1** herhangi bir biçimde bir kısıtlamaya, bir koşula, bir zorlamaya bağlı olmayan. *esk.* **hür**. **2** başkasının kölesi olmayan. **3** (bir ülke, ulus için) yabancı bir gücün etkisi altında bulunmayan ya da totaliter bir güce boyun eğmeyen. **4** kendi kendine hareket etme, karar verme, davranma gücü olan. **5** tutuklu olmayan. **6** siyasal bir güç tarafından, özellikle iktidarca denetlenmeyen, engellenmeyen. *ör. Ülkenin özgür basını, demokrasinin güvencesidir.* **7** çevresinin baskılarına, görgü kurallarına boyun eğmeyen, bildiği gibi davranan (kimse). *ör. Özgür bir kadın olduğunu öne sürüyor.* **özgür çağrışım** *ruhb.* düşünce ve duyguların, kişinin istençli denetimi olmaksızın birbirini izlemesi. **özgür istenç** *fels.* insanın isteme ve karar verebilme özgürlüğü.
özgürce *be.* (. .' .) özgür olarak.
özgürleşebilme *a.* özgürleşebilmek eylemi.
özgürleşebilmek *(nsz)* özgürleşmesi olanak içinde olmak ya da özgürleşme olasılığı bulunmak.
özgürleşme *a.* özgürleşmek eylemi.
özgürleşmek *(nsz)* özgür duruma gelmek, özgürlüğünü kazanmak.
özgürleştirebilme *a.* özgürleştirebilmek eylemi.
özgürleştirebilmek *(-i)* özgürleştirmeye gücü yetmek, özgürleştirmek elinde ya da yetkisinde olmak, özgürleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Söylendiğine göre para insanı özgürleştirebilirmiş.*
özgürleştirilebilme *a.* özgürleştirilebilmek eylemi.
özgürleştirilebilmek *(nsz)* özgürleştirilmesi olanaklı olmak ya da özgürleştirilme olasılığı bulunmak.
özgürleştirilme *a.* özgürleştirilmek eylemi.
özgürleştirilmek *(nsz)* özgürleştirmek eylemine konu olmak, özgür duruma getirilmek. *ör. Köleler, bir yasayla özgürleştirildi.*
özgürleştirme *a.* özgürleştirmek eylemi.
özgürleştirmek *(-i)* özgürleşmesini sağlamak, özgür duruma getirmek. *ör. Demokrasi, yurttaşı özgürleştiren bir düzendir.*
özgürlük *a.* **1** herhangi bir koşulla sınırlanmama, zorlamaya, kısıtlamaya bağlı olmaksızın düşünme ve davranma durumu. *eş. esk.* **hürriyet**. **2** *fels.* insanın, her türlü dış etkiden bağımsız olarak kendi istencine, kendi düşüncesine göre karar vermesi durumu.
özgürlükçü *s.*özgürlüğü savunan, özgürlükten yana olan (kimse, düşünüş). **özgürlükçü demokrasi** bireylerin her türlü düşüncesine saygılı olan, düşünceye ve girişime yasak koymayan demokrasi biçimi.
özgürlükçülük *a.*özgürlükçü olma durumu.
özgürlüksüz *s.* özgür bulunmayan, özgürlüğü olmayan. *ör. İnsan özgürlüksüz yaşamaktansa ölmeyi yeğler.*
özgürlüksüzlük *a.* özgürlüğü olmama durumu. *ör. Özgürlüksüzlük halkı başkaldırıya zorlar.*
özgüven *b. a.* kişinin kendine olan güveni.
özışın *b. a. bitb.* ağaç gövdesinde yatay yönde besin iletimi yapan ve özkesitte parıltılı olarak görünen gözeler topluluğu.
özindükleme *b. a. T. Fr. fiz.* bir elektrik devresinde, içinden geçtiği akımın değişmeleriyle oluşan indükleme.
özitme *b. a.* içine yerleştirilen özitmeli düzenek yardımıyla otomatik bir biçimde çalışma.
özitmeli *b. s.* atmosferde ya da uzayda otomatik biçimde çalışan düzeneğinin itmesiyle devinen (aygıt).
özkedibalığıgiller *ç. b. a. hayb.* köpekbalıklarının örtülü omurgalılara giren bir familyası.
özkaynak *b. a. tic.* borçlardan arındırılmış anapara.
özkesit, -ti *b. a. bitb.* ağacın, tomruğun boyu yönünde alınan ve özünden geçen kesit yüzeyi.
özkıyım *b. a. yeni* kişinin, ruhsal ve toplumsal nedenlerle kendi yaşamına kıyması, kendini

öldürmesi. *eş.* **intihar**. *ör. Kişi sık sık ölümü ya da özkıyımı düşünürse bir sorunu var demektir.*

özlem *a.* **1** özleme. **2** bir kimseyi ya da şeyi bir daha görme, ona kavuşma isteği ve duygusu. *eş. esk.* **hasret**. **2** *ruhb.* yüksek, ulaşılmaz bir şeye karşı duyulan istek. *ör. Halkımız gerçek demokrasiyi özlemle beklemektedir.* **(bir şeyin) özlemini çekmek** (o şeyi) çok istemek, çok özlemek. **(bir şeyin) özlemini duymak** (o şeyi) içinde bir özlem olarak taşımak,çok istemek, çok özlemek.

özleme *a.* özlemek eylemi.

özlemek *(-i)* sevdiği bir şeyi ya da kimseyi bir daha görmek isteğini duymak, ona kavuşmak istemek, onu göreceği gelmek. *ör. Ömrümüz onu özlemekle mi geçecek?*

özlemli *s.* özlemle bekleyen, özlemi olan, özleyen.

özlenebilme *a.* özlenebilmek eylemi.

özlenebilmek *(nsz)* özlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

özlenilme *a.* özlenilmek eylemi.

özlenilmek *(nsz)* ➻ **özlenmek**.

özlenme *a.* özlenmek eylemi.

özlenmek *(nsz)* özlemek eylemine konu olmak, kendisine özlem duyulmak.

özleşebilme *a.* özleşebilmek eylemi.

özleşebilmek *(nsz)* özleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

özleşme *a.***1** özleşmek eylemi. **2** *bitb.* ağacın genellikle öze yakın bölümlerinin artık özsu iletmez olması ve buna bağlı olarak kuruyup sertleşmesi olayı. **3** *dil.* (dil) içindeki yabancı sözcüklerden arınıp öz bir duruma gelme. *ör. Türkçenin özleşmesi sürüyor.*

özleşmek *(nsz)* **1** içinde bulunan yabancı öğelerden arınarak öz, katışıksız bir duruma gelmek. **2** *ha.*(tahıl) olgunlaşmak. **3** *ha.* (kaynayan sıvı) koyulaşmak. **4** *dil.* (dil) içindeki yabancı sözcüklerden arınıp öz bir duruma gelmek. *ör. Türkçe daha da özleşecektir.*

özleştirebilme *a.* özleştirebilmek eylemi.

özleştirebilmek *(-i)* özleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

özleştirilebilme *a.* özleştirilebilmek eylemi.

özleştirilebilmek *(nsz)* özleştirilmesi olanak içinde olmak ya da özleştirilme olasılığı bulunmak.

özleştiriliş *a.* özleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Türkçenin özleştirilişi yılları aldı.*

özleştirilme *a.* özleştirilmek eylemi.

özleştirilmek *(nsz)* içinde bulunan yabancı öğelerden arındırılmak, öz bir duruma getirilmek. *ör. Türkçenin özleştirilişi büyük bir atılımdır.*

özleştirme *a.* özleştirmek eylemi.

özleştirmeci *a.* dilin özleşmesinden, kendi öz kaynağına dönmesinden yana olan kimse, özleştirmecilik yandaşı. *ör. Ataç, dilde özleştirmeci bir yazardı.*

özleştirmecilik *a.* dili içindeki yabancı sözcüklerden ve kurallardan arıtarak kendi öz kaynağının olanaklarıyla geliştirmeyi amaçlayan akım. *ör. Öz Türkçecilik özleştirmeciliğin bir başka adıdır.*

özleştirmek *(-i)* içinde bulunan yabancı öğelerden arıtmak, öz bir duruma getirmek, özleşmesini sağlamak. *ör. Atatürk'ün amacı yalnızca Türkçeyi özleştirmek olsaydı, bu bile büyük olmasına yeterdi.*

özletebilme *a.* özletebilmek eylemi.

özletebilmek *(-i, -e)* özletmek elinde olmak, özletme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gün gelir eskiyi özletebilir.*

özletme *a.* özletmek eylemi.

özletmek *(-i, -e)* özlemek eylemini yaptırmak, özlemesini ya da özlenmesini sağlamak, buna yol açmak. *ör. Bize kendini özletmekten hoşlanıyordu.*

özleyebilme *a.* özleyebilmek eylemi.

özleyebilmek *(-i)* özleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

özleyiş *a.* **1** özlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Onu özleyişimiz belli değil midir?* **2** göreceği gelme, özleme, özlem. *ör. İçindeki özleyiş dinmiyordu.*

özleyiverme *a.* özleyivermek eylemi.

özleyivermek *(-i)* ansızın özlemek. *ör. İnsan arada bir memleketini özleyiverir.*

özlü *s.* **1** öz bölümü çokça olan, özü olan. *ör. Buğdayın özlü taneler bağlamış olması güzeldi.* **2** benliğinde, varlığında, yapısında herhangi bir nitelik bulunan. **3** (toprak için) verimli, yapışkan. **4** (anlatım, söz vb. için) gereksiz sözler kullanmadan düşünceyi açık seçik bir biçimde aktaran, ileten. **özlü çamur** yapışkan, biçim verilebilir çamur. **özlü söz** gereksiz ayrıntılardan arınmış söz, özdeyiş. **özlü un** hamuru yapışkan olan, iyi hamur elde edilen un.

özlük *a.* **1** öz olma durumu, arınmışlık. *ör. Dilin özlüğü anlaşmayı kolaylaştırır.* **2** bir şeyin durumu, kendiliği. *eş.* **mahiyet**. **3** kişiyle ilgililik, kişilik. **özlük hakkı** *huk.* devlet görevlisinin, yasaların öngördüğü koşul ve biçimlere bağlı olan hakkı. **özlük işleri** bir bakanlıkta, görevlilerin atanmaları, yükselmeleri ve emeklilikleri gibi kişisel işlemlerinin tümünü yürüten bölüm.*eş.* **zat işleri**.

özlüsöz *b. a.* ➻ **özdeyiş**.

özne *a.* **1** *dilb.* bir tümcede bildirilen eylemi yapan ya da yüklemin bildirdiği durumu üzerine alan kimseyi ya da şeyi belirten sözcük ya da sözcük öbeği; örneğin "Ali geliyor" tümcesinde Ali, "yaz yağmuru çabuk geçermiş" tümcesinde "yaz yağmuru" sözcükleri öznedir. **2** *fels.* bilinci, sezgisi, düş gücü olan, bilmeye yönelen ama kendisi bilgi nesnesi olmayan varlık. **özne öbeği** *dilb.* özneyle ilgili olarak kullanılan sözcüklerin tümü.

öznel *s.* nesnelerin gerçeğine değil kişinin duygu, düşünü ve sezgilerine dayanan, kişiye göre ve kişisel olan, öznede oluşan, özneye iliş-

kin olan. *eş.* **sübjektif**. *ör. Güzel ya da çirkin öznel kavramlardır.*
öznelci *a.* ve *s. fels.* öznelcilik yandaşı (kimse).
öznelcilik *a. fels.* nesnelere ilişkin bilgilerimizin nesnelerin bizlere yaptıkları etkilerden başka bir şey olmadığını, bütün bilgilerin özneye göre ve değer yargılarının kişisel, öznel olduğunu öne süren öğreti.
öznelleşme *a.* öznelleşmek eylemi.
öznelleşmek *(nsz)* öznenin gerçeğine dayanır duruma gelmek, özneye göre olmak. *ör. Yargı, bu durumda iyice öznelleşmektedir.*
öznelleştirilme *a.* öznelleştirilmek eylemi.
öznelleştirilmek *(nsz)* öznel duruma getirilmek. *ör. Kişiselleştirilen, öznelleştirilen değer yargıları olayı saptırır.*
öznelleştirme *a.* öznelleştirmek eylemi.
öznelleştirmek *(-i)* öznel bi duruma getirmek, öznellik kazandırmak. *ör. Yargıç, gerçeği öznelleştiren değil nesnelleştiren kimse olmalıdır.*
öznellik *a.* öznel olma durumu.
öznitelik *b. a.* ➻ **özyapı**.
özöğrenim *b. a.* her şeyi kendi kendine öğrenme, kendi kendini yetiştirme işi.
özöğrenimli *b. s.* bir okula gitmeksizin her şeyi kendi çabasıyla, çalışmasıyla öğrenen, kendi kendini yetiştiren (kimse). *eş.* **otodidakt**.
özsavunu *b. a. yeni huk.* kendi canını ve malını koruma eylemi.
özsaygı *b. a.* kişide, kendi kişiliğini alçaltmaktan insanı alıkoyan ve başkalarınca da alçaltılmayı hoş karşılamayan duygu, kişinin kendi özüne, kişiliğine beslediği saygı.
özsel *s.* özle ilgili, öze değgin.
özsever *b. a. ruhb.* sevgisi kendine yönelmiş (kimse). *eş.* **narsisist**.
özseverlik *b. a. ruhb.* kişinin, kendi bedensel ve ruhsal varlığına karşı duyduğu hayranlık ve bağlılık. *eş.* **narsisizm**.
özsevi *b. a. yeni* kendi kişiliğini alçaltmaktan insanı alıkoyan ve başkalarının kendini alçaltmalarını hoş görmeyen duygu, kişinin kendi özüne, kişiliğine olan saygısı. *eş.* **onur**, **özsaygısı**, *esk.* **izzetinefis**. *ör. Gücümüze gitse de, özsevimize ağır gelse de doğruyu söylemeliyiz.*
özsu, -yu *b. a.* **1** *bitb.* bitkilerin damarlarında dolaşan, dokularında bulunan besleyici su, besisuyu. **2** *yaşb.* salgıyla oluşan ve içinde enzimler bulunan organik sıvı.
özümleme *a.* **1** *yaşb.* özümlemek eylemi. **2** *mec.* edinilmiş olan bilgileri kendi öz malı durumuna getirme, kendine mal etme, iyice sindirme. **3** *bud.* bir ülkede yaşayan ama etnik bakımdan ayrı olan iki insan topluluğundan, egemen kültürlüsünün ötekini kendi içinde eritmesi olayı ve süreci. **4** *yerb.* magmanın yer yüzeyine çıkması sırasında, içinden geçtiği kayaçları kendine katması, ergitip sindirmesi olayı.
özümlemedokusu, -nu *b. a. bitb.* bitkilerde, daha çok yapraklarda bulunan, havanın karbondioksidini alarak karbonhidrata çeviren doku.
özümlemek *(-i)* **1** *yaşb.* (canlı varlıklar) dışarıdan aldığı besinleri değişikliğe uğratarak yeni bir bileşimle, organizmanın gereksinim duyduğu maddeler durumuna getirmek. **2** *mec.* edindiği bilgileri kendi öz malı durumuna getirmek. *ör. Birey, çağdaş bilgileri özümlemekte ve kullanmaktadır.*
özümlenebilme *a.* özümlenebilmek eylemi.
özümlenebilmek *(nsz)* özümlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
özümleniş *a.* özümlenmek eylemi ya da biçimi.
özümlenme *a.* özümlenmek eylemi.
özümlenmek *(nsz)* özümlemek eylemine konu olmak.
özümleyebilme *a.* özümleyebilmek eylemi.
özümleyebilmek *(-i)* özümlemesi olanak içinde olmak ya da özümleme olasılığı bulunmak.
özümleyiş *a.* özümlemek eylemi ya da biçimi.
özümseme *a.* vzümsemek eylemi.
özümsemek *(-i)* ➻ **özümlemek** .
özümsemişlik *a.* özümsemiş olma durumu.
özümseniş *a.* ➻ **özümleniş** .
özümsenme *a.* özümsenmek eylemi.
özümsenmek *(nsz)* ➻ **özümlenmek**.
özümsetme *a.* özümsetmek eylemi.
özümsetmek *(-i, -e)* özümlemesini ya da özümlenmesini sağlamak.
özümseyiş *a.* ➻ **özümleyiş**.
özünerosluk *b. a. T. Yun. ruhb.*kişinin kendi vücudu üzerinde cinsel etkinliklerde bulunma sapıncı. *eş.***otoerotizm**.
özünlü *s. fels.* bir şeyin gerçeğinde, öz varlığında, özünde bulunan. **özünlü kanıtlar** *fels.* ve *mant.* konunun kendi özünden çıkarılan kanıtlar.
özür, -zrü *a. Ar.* **1** bir kusurun, bir eksikliğin, bir suçun elde olmadan yapıldığını öne sürme ya da bunun hoş görülmesini gerektiren neden. **2** bozukluk, eksiklik, elverişsizlik, sakatlık. *eş.* **defo**. *ör. Özürü olan mal geri alınır.* **özür dilemek 1)** yapılan bir yanlıştan, uygun olmayan bir durumdan vb. dolayı bağışlanma dilemek. **2)** bir durumunu, özürünü öne sürerek bir işi yapamayacağını bildirip bağışlanma dilemek. **özrü kabahatinden büyük** bir kabahat ya da suç için özür dilerken daha büyük suç işleyenler için söylenir.
özürlü *s. Ar. T.* **1** özrü olan. **2** bozukluğu, eksikliği, kusuru, sakatlığı olan. *ör. Özürlü malları ayırıp ucuza sattık.*
özürsüz *s. Ar. T.* **1** özrü olmayan. **2** sağlam, eksiksiz, kusursuz. **3** *be.* hiçbir özrü olmaksızın.
özüt, -tü *a. kim.* bir maddenin herhangi bir yolla elde edilmiş olan özü.
özveren *b. s.* ➻ **özverili**.

özveri *b. a.* bir ülkü, bir erek uğruna ya da gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi yararlarından vazgeçme erdemi. *eş.* **esirgemezlik, fedakârlık**.

özverili *b. s.*özveriyle davranan. *eş.* **esirgemez, fedakâr**.

özverililik *b. a.* özverili olma durumu, özveri, esirgemezlik. *ör. Çocuk yetiştirmede özverililiğin katkısı büyüktür.*

özyapı *b. a.* bir şeyi benzerlerinden ayırt etmeye yarayan ana özellik. *eş.* **karakter**.

özyapısal *b. s.* özyapıyla ilgili.

özyaşam *b. a.* bir kimsenin kendi yaşamı. *ör. Ama özyaşamımı anlatmaya başlarsam neler çektiğimi anlarsın.*

özyaşamöyküsel *b. s.* özyaşamöyküsü özelliği taşıyan, özyaşamöyküsüyle ilgili olan. *eş.* **otobiyografik**.

özyaşamöyküsü, -nü *b. a. yaz.* bir kimsenin kendi yaşamını, yaşamöyküsünü anlattığı yapıt ya da yazı. *eş.***otobiyografi**.

özyaşamsal *b. s.* özyaşamla ilgili. *ör. Kişi kendisi için birçok özyaşamsal öyküler tasarlayabilir.*

özyönetim *b. a.* tarım ya da sanayi kuruluşlarında, işçilerin, çalışanların söz ve karar sahibi olmaları ilkesine dayanan yönetim. *eş.* **otogestiyon**.

özyönetimci *s.* özyönetim yandaşı (kimse, görüş).

Pp

P, p *a.* **1** Türk abecesinin yirminci harfi. **2** "pe" adı verilen bu harf sesbilim yönünden ötümsüz, patlayıcı çift dudak ünsüzüdür. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında, yirminci maddenin başına getirilir.

> **p**
> Mısır resimyazısında ağza benzer biçimde olan ve "ağız"ı simgeleyen "p" harfi, Fenike yazısında sola dönük ve kapalı olmayan, Yunan, Etrüsk ve Eski Latin yazısında sağa dönük ve kapalı olmayan kırık çizgi biçimindeydi. İlkin köşeli biçimli olan "p", klasik Latincede yuvarlaklaştı. Bu harf Türk abecesine, Türkçenin "p" sesini karşılamak üzere Latin yazısından alındı.

P *kim.* fosfor elementinin kimyasal simgesi.

Pa *kim.* protaktinyum elementinin kimyasal simgesi.

pabuç *a. Far.* **1** ayakkabı. **2** masa, sandalye gibi mobilyaların ayaklarına geçirilen metal ya da plastik eklenti. **pabucu büyük ➻ kendini pabucu büyüğe okut**. **pabucu dama atılmak** *mec.* kendinden üstün birinin çıkmasıyla gözden düşmek. **pabucu ters giydirmek** *mec.* **➻ şeytana külahı ters giydirmek**. **pabucun pahalı olduğunu anlamak** işin kolay olmadığını, yapılırsa zararlı çıkma olasılığı bulunduğunu aysımsamak. *ör. Onunla yarışacaktım ama pabucun pahalı olduğunu anlayınca vazgeçtim.* **(birinin) pabucunu eline vermek** *mec.* kovmak. **(birine) pabucunu ters giydirmek** *mec.* güç bir duruma sokarak telaşla kaçmasını sağlamak. **pabucuna kum dolmak** (ya da **taş kaçmak**) *mec.* ortaya çıkan bir durumdan rahatsız olmak. **(bir şeye) pabuç bırakmamak** *mec.* (o şeyden) korkmayıp, yılmayıp yapacağını yapmak. **pabuç eskitmek** (ya da **paralamak**) *mec.* bir iş için bir yere çok gidip gelmek. **pabuç kadar dili var** *mec.* büyük bir kimseye terbiyesizce karşılık veren için söylenir. **pabuç pahalı 1)** bir kimsenin uğraşmaya kalktığı kişinin kendinden güçlü, dişli çıkması durumunda söylenir. *ör. Kabadayı bir nara attı, ama karşısındaki bıçağını çekince, baktı pabuç pahalı, kaçmaya başladı.* **2)** herhangi bir durumun ya da girişilen bir işin sonunda zararlı çıkma olasılığı bulunduğunu belirtir. **(birinin) pabuçlarını çevirmek** *mec.* dolaylı olarak kovmak. **pabuçtan aşağı** aşağılık (kimse).

pabuççu *a. Far. T.* **1** ayakkabı yapan ya da satan kimse. **2** ayakkabı çıkarılarak girilen cami ve benzeri yerlerde ayakkabıları bekleyen kimse.

pabuççuluk *a. Far. T.* ayakkabıcının işi, ayakkabıcılık.

pabuçlu *s. Far. T.* **1** ayağında pabuç olan. **2** pabucu herhangi bir nitelikte, biçimde olan. *ör. Sarı pabuçlu çocuk.*

pabuçluk *a. Far. T.* evlerde vb. sokak kapısından girilince ayakkabıların çıkarılıp bırakıldığı küçük yer.

pabuçsuz *s. Far. T.* ayağında pabucu olmayan, yalınayak. **pabuçsuz kaçmak** bir şeyden kurtulmak için, büyük bir telaş ve aceleyle kaçıp gitmek.

paça *a. Far.* **1** pantolon, şalvar, don gibi giyeceklerde bacakların çıktığı aşağı bölüm. **2** kasaplık hayvanların bilekten kesilmiş ayağı. **3** kasaplık hayvanların ayaklarından yapılmış yemek. **paça kasnak** *sp.* yağlı güreşte, güreşçinin bir elini hasmının paçasından, öteki elini de apış arasından geçirip kispetin belinden kavrayarak, karşısındakini yenmek için sırtüstü çevirmesi biçiminde uygulanan oyun. **paçaları sıvamak** işe var gücüyle girişmeye hazırlanmak. **(kir) paçalarından akmak** pislik ya da kirin çokluğunu, bir kimsenin çok pis, çok kirli olduğunu belirtmek için kullanılır. **paçası düşük** giyim kuşamı özensiz, kılıksız, pasaklı. **paçasından tutup atmak** (birini) aşağılayarak kovmak. **paçasını çekecek** (ya da **toplayacak**) **hali olmamak** beceriksiz ya da güçsüz olmak. **paçasını** (ya da **paçayı**) **kaptırmak 1)** ele geçmek, yakalanmak. **2)** giriştiği, karıştığı ama sonradan vazgeçmek istediği bir işten kendini kurtaramamak. **3)** herhangi bir sözle vb. kendini bağladığı için istediği gibi davranamamak. **paçayı kurtarmak** (ya da **sıyırmak**) karıştığı ama sonradan pişman olduğu bir işten bir zarar görmeden sıyrılmak.

paçacı *a. Far. T.* **1** paça[2] satan kimse. **2** paça[3] ve işkembe pişirilen, satılan küçük aşçı dükkânı.

paçacılık *a. Far. T.* paçacının işi.

paçagünü, -nü *b. a. Far. T. ha.* **1** Anadolu'nun kimi yerlerinde düğünün ertesi günü. **2** Anadolu'nun kimi yerlerinde düğünün ertesi günü ya da bir hafta sonra damat evinde verilen yemek.

paçal *a.* **1** ekmek yapmak için çeşitli tahıl unlarının yasal olarak belirtilmiş karışım oranı. **2** *ha.* çeşitli şeylerin karışımı. **paçal etmek** birkaç şeyi birbirine karıştırmak.

paçalı *s. Far. T.* **1** paçası olan. **2** herhangi bir biçimde paçası olan. *ör. Bol paçalı pantolonun modası geçti.* **3** (kümes hayvanları ya da kuşlar için) tüyleri ayaklarına değin uzanan.
paçalık *a. Far. T.* **1** pantolon, şalvar ya da uzun don paçasının ayak bileğini saran bölümü. **2** *ha.* paçagünü verilen yemek. **3** *ha.* gelinin paçagünü giydiği giysi. **4** *ha.* otomobilde arka tekerleklerin arkasına takılan ve tekerleğin taş, çamur atmasını önleyen lastik levha.
paçavra *a. Yun.* (. .' .) **1** eskimiş, atılacak durumda bez ya da kumaş parçası. **2** *mec.* beş para etmez kimse ya da iğrenç, değersiz şey. **paçavra gibi** değersiz şeyleri ya da kimseleri nitelemek için kullanılır. **paçavra hastalığı** *ha.* grip. **paçavrasını çıkarmak** (ya da **paçavraya çevirmek**) **1)** bozup dağıtarak işe yaramaz bir duruma getirmek. **2)** *mec.* çok eleştirip hırpalamak.
paçavracı *a. Yun. T.* (. .' . .) paçavra[1] toplayıp satan kimse.
paçavracılık *a. Yun. T.* paçavracının yaptığı iş.
paçavralaşma *a. Yun. T.* paçavralaşmak eylemi.
paçavralaşmak *(nsz) Yun. T.* paçavra gibi olmak.
paçavralaştırma *a. Yun. T.* paçavralaştırmak eylemi.
paçavralaştırmak *(-i) Yun. T.* kullanıp hırpalayarak paçavraya çevirmek.
paçoz *a. Yun.* **1** *hayb.* kefal türünden, iri bir balık. **2** *arg.* güzelliğini yitirmiş, yaşlı orospu. **3** *arg.* aşağılık, alçak kimse.
padavra *a. Yun.* (. .' .) köknardan ve ladinden elde edilen, çatı örtüsü olarak kullanılan ince tahta. **padavra gibi** (ya da **padavrası çıkmış**) "kaburgası sayılabilecek denli zayıf" anlamında kullanılır.
padişah *a. Far.* (- . -) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet başkanına verilen san.
padişahçı *s. Far. T.* (- . . .) padişahtan ve padişahlıktan yana olan (kimse).
padişahlık *a. Far. T.* (- . . .) **1** padişah olma durumu. **2** padişahın görevi. **3** padişah yönetimi. **4** padişahın saltanat dönemi. *ör. Padişahlığı kısa sürdü.* **5** bir padişahça yönetilen ülke.
padok *a. Fr.* (hipodromda) yarış atlarının yedekte gezdirildikleri yer.
pafta *a. Far.* (.' .) **1** büyük bir haritayı, planı ya da modeli oluşturan ayrı parçalardan her biri. **2** büyük benek. **3** yivaçar. **4** at takımlarına ya da başka yerlere süs olsun diye takılan ya da çakılan metal pul ya da iri başlı çivi.
pagan *a.* ve *s. Lat.* ➤➤ **çoktanrılı**.
paganizm *a. Lat.* ➤➤ **çoktanrılılık**.
pagoda *a. (Tamil dilinden)* (. .' .) *mim.* Uzakdoğu ülkelerinde, genelliklc çokgen planlı kuleler biçiminde olan tapınaklara verilen ad.
pah *a. Far. mim.* eğik olarak kesilmiş kenar. **pah vermek** *mim.* pahlı duruma getirmek, pahlamak.
paha *a. Far.* eder, değer, fiyat. **paha biçilmez** değeri ölçülemeyecek denli yüksek. **paha biçmek** kendi ölçülerine göre, bir şeyin değerini tahmin edip saptamak. **(. . .) pahasına** sonucunu ya da olacağını bile bile ya da (. . .) karşılığında. *ör. Malını yok pahasına sattı. Uçağı kaçırmak pahasına onu beklemiş.* **pahaya çıkmak** fiyatı artmak, pahalanmak. **pahaya geçmek** değerli bir şeymiş gibi esirgenmek.
pahacı *s. Far. T.* malını her zaman pahalı satan (kimse).
pahacılık *a. Far. T.* pahacı olanın tutumu.
pahal *s. ha.* elinden bir şey ya da iş geldiği halde yapmayan, bir isteği yerine getirmeyen, iş bitirmeyen, elisıkı, cimri (kimse). **pahal olmak** *ha.* iş bitirici olmamak.
pahalanabilme *a. Far. T.* pahalanabilmek eylemi.
pahalanabilmek *(nsz) Far. T.* pahalanması olanak içinde olmak ya da pahalanma olasılığı bulunmak.
pahalandırabilme *a. Far. T.* pahalandırabilmek eylemi.
pahalandırabilmek *(-i) Far. T.* pahalandırmak elinde olmak, pahalandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pahalandırılabilme *a. Far. T.* pahalandırılabilmek eylemi.
pahalandırılabilmek *(nsz) Far. T.* pahalandırılmak elinde olmak, pahalandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pahalandırılma *a. Far. T.* pahalandırılmak eylemi.
pahalandırılmak *(nsz) Far. T.* pahalı duruma getirilmek, pahalanması sağlanmak.
pahalanma *a. Far. T.* pahalanmak eylemi.
pahalanmak *(nsz) Far. T.* pahalı duruma gelmek, fiyatı yükselmek.
pahalı *s. Far. T.* pahası yüksek olan, ucuz olmayan. **pahalıya mal olmak** (ya da **oturmak**) **1)** çok emek, para ve özveri gerektirmek. *ör. Bu iş size pahalıya mal olur.* **2)** çok emek ve özveriyle ya da çok para harcanarak meydana gelmiş olmak. *ör. İşi bitirdik ama pahalıya mal oldu.* **3)** çok zarara, sıkıntıya yol açmak. *ör. Onunla arkadaşlık bana pahalıya mal oldu.* **pahalıya patlamak** (bir şey) çok pahalıya mal olmak.
pahalıca *be. Far. T.* (. . .' .) biraz pahalı, pahalı sayılabilir.
pahalılaşma *a. Far. T.* pahalılaşmak eylemi.
pahalılaşmak *(nsz) Far. T.* ➤➤ **pahalanmak**.
pahalılık *a. Far. T.* **1** bir şeyin pahasının yüksek olması durumu. *ör. Bir malın pahalılığı niteliğiyle ilgilidir.* **2** fiyatların genel olarak yükselmesi. *ör. Bu pahalılıkta geçim zorlaştı.*
pahallık *a. ha.* **1** pahal olma durumu. **2** elisıkılık, cimrilik, pintilik.
pahlama *a. Far. T.* pahlamak eylemi.
pahlamak *(-i) Far. T. mim.* bir parçanın, bir yapı gerecinin keskin kenarını keserek pah durumuna getirmek, ona pah vermek.
pahlı *s. Far. T. mim.* kenarı eğik olarak kesilmiş olan (yapı gereci). **pahlı sütun** *mim.* düzgün çokgen kesitli sütun.

pak, -ki *s. Far.* (-) temiz.
paket, -ti *a. Fr.* **1** içinde herhangi bir şey bulunan, kâğıda sarılarak hazırlanmış, elde taşınabilecek büyüklükte nesne. **2** ilaç, yiyecek gibi şeylerin kâğıda sarılarak ya da bir kutuya konularak satışa hazır duruma getirilmiş belli bir miktarı. *ör. Birkaç paket sigaram kalmış.* **paket etmek** (ya da **yapmak**) paketlemek. **paket program** radyoda ve televizyonda, gerektiğinde yayımlanmak üzere önceden banda ya da filme alınmış program, hazır program.
paket taşı dört köşe kesilmiş kaldırım taşı.
paketleme *a. Fr. T.* paketlemek eylemi.
paketlemek *(-i) Fr. T.* **1** herhangi bir şeyi, elde taşınabilecek biçimde, kâğıda sararak ya da kutuya koyarak bağlamak. **2** *arg.* kıskıvrak yakalamak, bağlayıp, kelepçeleyip hareketsiz duruma getirmek.
paketlenebilme *a. Fr. T.* paketlenebilmek eylemi.
paketlenebilmek *(nsz) Fr. T.* paketlenmesi olanaklı olmak ya da paketlenme olasılığı bulunmak.
paketleniş *a. Fr. T.* paketlenmek eylemi ya da biçimi.
paketleniverme *a. Fr. T.* paketlenivermek eylemi.
paketlenivermek *(nsz) Fr. T.* çabucak ya da kısa sürede paketlenmek.
paketlenme *a. Fr. T.* paketlenmek eylemi.
paketlenmek *(nsz) Fr. T.* **1** paketlemek eylemine konu olmak. **2** *arg.* kıskıvrak yakalanmak, yakalanıp bağlanmak, kelepçelenmek.
paketletebilme *a. Fr. T.* paketletebilmek eylemi.
paketletebilmek *(-i, -e)* paketletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paketletilebilme *a. Fr. T.* paketletilebilmek eylemi.
paketletilebilmek *(nsz) Fr. T.* paketletilmesi olanaklı olmak ya da paketletilme olasılığı bulunmak.
paketletilme *a. Fr. T.* paketletilmek eylemi.
paketletilmek *(nsz) Fr. T.* paketlenmesi sağlanmak.
paketletme *a. Fr. T.* paketletmek eylemi.
paketletmek *(-i, -e)* paketlemek eylemini yaptırmak.
paketleyebilme *a. Fr. T.* paketleyebilmek eylemi.
paketleyebilmek *(-i) Fr. T.* **1** paketlemek elinde olmak, paketleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bu kitapları paketleyebilir misiniz?*
paketleyiş *a. Fr. T.* paketlemek eylemi ya da biçimi.
paketleyiverme *a. Fr. T.* paketleyivermek eylemi.
paketleyivermek *(-i) Fr. T.* **1** çabucak ya da kısa sürede paketlemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Kitapları paketleyiver.*
Pakistanlı *ö. a.* (- . . .) Pakistan halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse.
paklama *a. Far. T.* paklamak eylemi.
paklamak *(-i) Far. T.* temizlemek.
paklanabilme *a. Far. T.* paklanabilmek eylemi.
paklanabilmek *(nsz) Far. T.* paklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paklanış *a. Far. T.* paklanmak eylemi ya da biçimi.
paklanıverme *a. Far. T.* paklanıvermek eylemi.
paklanıvermek *(nsz) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede paklanmak.
paklanma *a. Far. T.* paklanmak eylemi.
paklanmak *(nsz) Far. T.* temizlenmek.
paklayabilme *a. Far. T.* paklayabilmek eylemi.
paklayabilmek *(-i) Far. T.* paklamak elinde olmak, paklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paklayış *a. Far. T.* paklamak eylemi ya da biçimi.
paklayıverme *a. Far. T.* paklayıvermek eylemi.
paklayıvermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede paklamak.
paklık *a. Far. T.* temizlik.
pakt, -tı *a. Fr.* ➻ **antlaşma**.
pal *a. ha.* bir cins güvercin.
pala (I) *a. İt.* **1** uç bölümü geniş, kabzasına doğru daralan, kavisli, kalın, kısa ve ağır bir kılıç. **2** kürek ve benzeri birtakım araçların enli ve yassı bölümü. **3** bir yere çapraz olarak konulan yassı kiriş **4** oltada iğnenin üst ucundaki yassı bölüm.
pala çalmak (ya da **sallamak**) **1)** pala[1] ile vurmak, kesmek. **2)** uğraşıp didinmek, çalışıp çabalamak.
pala çekmek palayı belinden çekip birine vurmak.
pala (II) *a. ha.* **1** paçavra, bez parçası. **2** bez parçalarından dokunan kilim. **3** kullanılmış, eskimiş eşya ya da giysi.
palabıyık *b. a.* **1** gür ve uzun, yanaklara doğru kıvrık bıyık. **2** *s.* bıyıkları bu biçimde olan (erkek).
palabıyıklı *b. s.* ve *b. a.* gür ve uzun, yanaklara doğru kıvrık bıyıklı (erkek).
paladyum *a. İng.* (. .' .) *kim.* ➻ **palladyum**.
palalık *a. mim.* çatı kirişinin yan tarafı. **palalığına koymak** *mim.* (kiriş ya da keresteyi) dikine, kılıçlama yerleştirmek.
palamar *a. Yun. den.* gemiyi iskeleye, rıhtıma ya da şamandıraya bağlamaya yarayan kalın ip. **palamar boyu** *den.* deniz milinin yaklaşık olarak onda birine eşit uzunluk, yaklaşık 120 kulaç. **palamar parası** (ya da **resmi**) *den.* gemilerin bir iskeleye yanaşmak için ödedikleri ücret. **palamar tutmak** *den.* (gemi) herhangi bir yerde palamar verip bağlanmak, yatmak. **palamar vermek 1)** *den.* (gemi) bir yere yanaşıp palamarlarla bağlanmak. **2)** *arg.* yaklaşmak, yanaşmak. **palamarı koparmak** (ya

da **çözmek** ya da **toplamak**) *arg.* kaçmak, sıvışmak, kaçıp gitmek.

palamarcı *a. Yun. T. den.* görevi, geminin yanaşması sırasında gemiden verilen palamarı iskeleye, şamandıraya takmak ya da gemi ayrılırken çıkarmak olan denizci.

palamut (I) *a. Yun. hayb.* uskumrugillerden, Türkiye'nin denizlerinden başka okyanusların sıcak ve ılıman yerlerinde de yaşayan, Türkçede küçükten büyüğe doğru olarak ***çingenepalamudu, palamut, torik, sivri, altıparmak, piçuta*** adları verilen türleri bulunan, canlı iken yanları ve k arnı beyaz, sırtı yol yol yeşilimtırak, koyu mavi, açık lacivert olan, pulları olmayan, çatal kuyruklu, büyük ağızlı, eti kılçıksız ve esmer bir balık.

palamut (II) *a. Yun. bitb.* **1** palamutluların örnek bitkisi olan bir orman ağacı. **2** bu ağacın uzunca, fındığa benzeyen, kadehçik adı verilen sert ve pürüzlü bir yüksük içinde bulunan, tanence zengin meyvesi. **3** *arg.* esrarlı sigara. **4** *arg.* büyük izmarit.

palamutlama *a. Yun. T.* palamutlamak eylemi.

palamutlamak *(-i) Yun. T.* deriyi, sepilemek ereğiyle, palamut **(II)**[2] doldurulmuş çukurda bir süre bekletmek.

palamutlular *ç. a. Yun. T. bitb.* ➻ **kayıngiller**.

palan *a. Far.* genellikle eşeklere, kimi kez de atlara vurulan, enli, yayvan ve yumuşak, kaşsız eyer. **palan vurmak** palanı hayvanın sırtına koyup bağlamak.

palandöken *b. a. Far. T.* taşlık yokuş.

palanga *a. It.* (. .' .) *den.* bir halatla iki makaradan oluşan, ağır şeyleri kaldırmaya, sağa sola döndürmeye yarayan donanım.

palangalı *s. It. T. den.* palangası olan.

palangasız *s. It. T. den.* palangası olmayan.

palanka *a. Mac.* (. .' .) *tar.* yan yana çakılmış ağaç kazıklarla ve toprak doldurularak yapılan, çevresi hendekle çevrili küçük kale.

palanlama *a. Far. T. arg.* palanlamak eylemi.

palanlamak *(-i) Far. T. arg.* tutup bağlamak ya da tutuklayıp hapse atmak.

palas *a. Fr.* **1** lüks ve büyük otel ya da büyük, gösterişli yapı. **2** *arg.* kolaylık gösteren, zorluk çıkarmayan, kolayca geçilen (okul vb.). **3** *arg.* kolay, rahat (iş, ders, sınav vb.). **4** *arg.* kolay sorular soran, notu bol, yumuşak huylu (öğretmen). **palas geçmek** *arg.* (sınav vb.) kolay, zahmetsiz geçmek.

palaska *a. Mac.* (. .' .) *ask.* askerlerin bellerine bağladıkları ya da göğüslerine çaprazlama olarak taktıkları, üzerinde fişek, kasatura vb. koymaya yarayan yerleri bulunan, genellikle köselcden yapılmış, enli kayış.

palas pandıras *ik. be.* hazırlanmaya olanak bulamadan ya da derlenip toparlanmaya olanak verilmeden, yaka paça.

palavra *a. Isp.* (. .' .) **1** *den.* gemilerde üst güverte altındaki güverte. **2** *arg.* gerçeğe aykırı, uzun ve boş söz. **3** *arg.* yapamayacağı şeyleri yapmış ya da yapacakmış gibi sözler etme. **palavra atmak** (ya da **sıkmak** ya da **savurmak** ya da **yuvarlamak**) *arg.* yapması ya da yapılması olanaksız şeyleri yapmış ya da yapacakmış gibi konuşmak, yalan söylemek, abartmak.

palavracı *a.* ve *s. Isp. T.* (. .' . .) *arg.* abartmalı konuşmayı, yüksekten atmayı, yalan söylemeyi, uydurmayı, palavra atmayı huy edinmiş olan (kimse).

palavracılık *a. Isp. T. arg.* palavracı olma özelliği, palavracının huyu, alışkanlığı.

palaz (I) *a.* keklik, turaç, güvercin, kaz, ördek gibi kuşların yavrularının civcivlikten sonraki durumuna verilen ad.

palaz (II) *ha.* çul eskisi ya da küçük çul.

palazıma *a. ha.* palazımak eylemi

palazımak *(nsz) ha.* ➻ **palazlanmak**.

palazlama *a.* palazlamak eylemi.

palazlamak *(nsz)* ➻ **palazlanmak**.

palazlandırılma *a.* palazlandırılmak eylemi.

palazlandırılmak *(nsz) mec.* palazlanması sağlanmak. *ör. Birçok işadamı devletçe palazlandırılmıştır.*

palazlandırma *a.* palazlandırmak eylemi.

palazlandırmak *(-i) mec.* palazlanmasını sağlamak. *ör. Dostunu palazlandırmak istersen yardım etmelisin.*

palazlanma *a.* palazlanmak eylemi.

palazlanmak (I) *(nsz)* **1** (kuş yavrusu) gelişip semirerek palaz durumuna gelmek, irileşmek, palazlaşmak. **2** *mec.*(küçük çocuk) gelişmek. **3** *mec.* oldukça zengin bir duruma gelmek.

palazlanmak (II) *(nsz)* aşınmak, eskimek, yıpranmak. *ör. Ceketinin kol ağızları palazlanmıştı, yakası kir içindeydi.*

palazlaşma *a.* palazlaşmak eylemi.

palazlaşmak *(nsz)* **1** (kuş yavrusu) palaz **(I)** durumuna gelmek, gelişip irileşmek. **2** *mec.* (insan için) büyümek, gelişip güzelleşmek.

paldım *a. Far.* at, eşek gibi binek ve yük hayvanlarının, eyer ya da semerinin öne doğru kaymasını önlemek için, arka ayaklarının kaba etlerinin üzerinden, kuyruğunun altından geçirilerek eyere ya da semere bağlanan kayış. **paldımı aşmak** altından kalkamayacağı bir işe girişmek.

paldır küldür *ik. be.* **1)** büyük ve düzensiz, kaba bir gürültü çıkararak. **2)** ansızın ve yol yönteme aldırmaksızın. *ör. Müdürün odasına paldır küldür dalmıştı.*

paleograf *a. Fr.* el yazısıyla hazırlanmış eski metinleri, belgeleri, tarihsel el yazılarını okuyabilen uzman.

paleografi *a. Fr.*eski metinleri, belgeleri, tarihsel el yazılarını konu alan, inceleyen bilim.

paleolitik *a.* ve *s. Fr. yerb.* ➻ **yontma taş devri**.

paleontoloji *a. Fr.* ➻ **taşılbilim**.

paleozoik *a. Fr. yerb.* **1** en eski taşılların oluştuğu yerbilimsel dönem. **2** *s.* bu zamanla ilgili.

palet, -ti *a. Fr.* **1** ressamların boyaları üzerine sıkarak fırçayla karıştırmak için kullandıkları,

bir kenarında başparmağın geçmesi için bir delik bulunan, tahtadan, porselenden ya da plastikten yapılmış, genellikle oval biçimli levha. **2** sanayide türlü amaçlarla kullanılan yayvan ve geniş levha. **3** hızlı yüzmek için ayaklara takılan, ördek ayaklarına benzer biçimde, kauçuktan yapılmış yüzme aracı. **4** birbirine eklenmiş metal plakalardan oluşan ve tankların her türlü arazide yol almasını sağlayan iki yandaki tekerleklerini içine alan metal şerit.

paletli *s. Fr. T.* paleti[4] olan (araç, taşıt).

palıt *a. ha.* çınar, meşe, palamut gibi ağaçların meyvesi.

palikarya *a. Yun.* (. . .' .) (küçümseyerek, yermeli olarak) Yunanlı.

palisat *a. Fr. bitb.* özümleme işini yapan yaprakların üst yüzündeki dokunun adı olan ***palisat dokusu*** teriminde geçer.

palladyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Pd, atom sayısı 46, atom ağırlığı 106,4, yoğunluğu 11,4 olan, hidrojeni soğurma özelliği bulunan, tel durumuna getirilebilen, alaşımlarda yararlanılan, çok sert kimyasal bir element.

palmitat *a. Fr. kim.* palmitik asidin tuzu ya da esteri.

palmitik *s. Fr. kim.* formülü CH_3-$(CH_2)_{14}$-CO_2H olan doymuş yağ asidi ve bu asitten türeyen bileşikleri anlatan sıfat. **palmitik asit** *kim.* yağlı maddelerin pek çoğunda palmitin durumunda bulunan, suda çözünmeyen, alkolde ve eterde çözünen, beyaz renkli, tatsız bir katı.

palmitil *a. Fr. kim.* palmitik asitten türeyen $C_{15}H_{31}$-CO formülündeki tek değerli kök.

palmitin *a. Fr. kim.* gliserinin palmitik esteri.

palmiye *a. Fr. bitb.* sıcak ülkelerde yetişen, iki yüzü aşkın cinsi ve yaklaşık dört bin türü bulunan, palmiyegillerden olan ağaçların ortak adı.

palmiyegiller *ç. a. Fr. T. bitb.* dalsız bir kongövdesi ve bu gövdenin tepesinde yelpaze biçiminde ve telek damarlı yaprakları olan, hurma ve hindistancevizi ağaçlarını içine alan bir bitki familyası.

palto *a. Fr.* (.' .) kalın kumaştan yapılan ve soğuk havalarda giysinin üstüne giyilen, kollu ve etekleri dizkapaklarının aşağısına değin uzanan, önden düğmeli üst giysisi.

paltoluk *s. Fr. T.* palto yapmaya uygun olan (kumaş).

paluze *a. Far.* (- - .) nişasta ve şekerle yapılan ve üzerine dövülmüş ceviz serpilerek yenilen pelte. **paluze gibi** (ten için) beyaz, dolgun ve titrek.

palyaço *a. İt.* (. .' .) sirklerde, panayır tiyatrolarında gösteri aralarında cambazlık, hokkabazlık yaparmış gibi yaparak seyircileri güldüren, eğlendiren, yüzü boyalı ve acayip kılıklı oyuncu. **palyaço gibi** gülünç denecek denli acayip kılıklı.

palyaçoluk *a. İt. T.* (. .' . .) **1** palyaçonun işi, mesleği. **2** *mec.* tavır ve davranışta güldürücülük.

palyatif *s. Fr.* köklü bir çözüm olmayan, geçici olarak işe yarayan, geçiştirici.

palyoş *a. İt. T. (İtalyanca "pala" ve Türkçe "şiş" sözcüğünden)* kısa, düz ve iki yanı da keskin kılıç ya da şiş biçiminde kasatura.

pampa *a.* (.' .) *(Amerika yerlilerinin dilinden)* Güney Amerika'nın kendine özgü bir doğal yapısı olan, bol ot yetişen, hayvancılığa elverişli bozkırlarına verilen ad.

pampal *a. ha.* kır lalesi, gelincik[1]. **pampal pampal** *ik. be. ha.* pampala benzer bir biçimde, iri iri. *ör. Tarlanın pamuğu pampal pampal açmıştı.*

pamuğumsu *s.* pamuğa benzeyen.

pamuk *a.* **1** *bitb.* ebegümecigillerden, sıcak iklimlerde yetişen, koza biçimindeki ürünü üç, dört ya da beş dilimli olabilen, kozası için ekilen çok değerli bir sanayi bitkisi. **2** bu bitkinin kozası içinde bulunan, tohumları çevresinde oluşmuş ince, yumuşak tellerin adı. **3** tohumu alınmış ve işlenmiş pamuk[2]. **4** *s.* (dokumacılıkta) işlenmiş pamuktan yapılmış. *ör. Pamuk ipliğinden bez dokunur.* **pamuk atmak** yay ve tokmakla pamuğu[2] ditmek. **pamuk balı** beyaz bal. **pamuk bezi** pamuktan[2] dokunan bez. **pamuk çekmek** *ha.* pamukelmasının içindeki pamuğu elle çekip çıkarmak. **pamuk gibi** bembeyaz ve çok yumuşak. **pamuk ipliği** pamuktan yapılan, mat ya da parlak olabilen, dikiş ve nakış işlerinde kullanılan iplik. **pamuk ipliğine bağlı** *mec.* varlığı uzun sürmeyecek olan, sağlam bir dayanağı bulunmayan (iş, durum vb.). *ör. Dostlukları pamuk ipliğine bağlıydı.* **(bir işi) pamuk ipliğiyle bağlamak** *mec.* etkisi uzun zaman sürmeyecek, sağlam olmayan bir çözümle, bir çareyle geçiştirmek. **pamuk kozası** ➻ **pamukelması**.

pamukaki *a. T. Yun.* (. . -' .) beyaz üzerine iş işlemekte kullanılan, renkli ve parlak pamuk ipliği.

pamukbalığı, -nı *b. a. hayb.* sıcak iklim denizlerinde yaşayan, boyu 3-5 metreyi bulabilen, sırtı mavi, karnı beyaz, canavar cinsinden balıkların en tehlikelilerinden olan bir köpekbalığı.

pamukçu *a.* pamuk yetiştiren ve satan kimse.

pamukçuk *a. hek.* genellikle bebeklerde görülen, bir mantarın yol açtığı, ağızda, sindirim aygıtında ortaya çıkan, pamuğumsu görünüşlü, yangılı bir hastalık.

pamukçuluk *a.* pamuk tarımıyla uğraşma ya da pamuk alıp satma işi.

pamukelması, -nı *b. a. bitb.* pamuk bitkisinin, içinde pamuk tohumu ve elyafı bulunan, üç, dört ya da beş dilimli bir kapsülden oluşan ürünü, pamuk kozası.

pamuklanabilme *a.* pamuklanabilmek eylemi.

pamuklanabilmek *(nsz)* pamuklanması olanak içinde olmak ya da pamuklanma olasılığı bulunmak.

pamuklanış *a.* pamuklanmak eylemi ya da biçimi.

pamuklanıverme *a.* pamuklanıvermek eylemi.
pamuklanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda pamuklanmak.
pamuklanma *a.* pamuklanmak eylemi.
pamuklanmak *(nsz)* **1** (kumaş için) yüzeyi yer yer ince bir tüy ya da hav tabakasıyla kaplanmak. **2** üstü pamuk gibi ve incecik bir küf tabakasıyla kaplanmak. **3** (toz için) pamuk gibi olmak, pamuk gibi toz bağlamak.
pamuklu *s.* **1** pamuk ipliğiyle ya da pamuk ipliğine başka iplikler de karıştırılarak dokunmuş (kumaş). **2** yüzüyle astarı arasına pamuk yayılarak dikilmiş hırka.
pamukotu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **bataklıkketeni**.
pamuksu *s.* Pamuğa benzer, pamuk özelliğinde, pamuk gibi. *ör. İç ve dış yüzeyi pamuksu çocuk bezi üretilmiş.*
pamuktaş *b. a. yerb.* birtakım kaynak sularının dibinde biriken, kalkerli ya da silisli tortu.
pamukyağı, -nı *b. a.* pamuk tohumlarından çıkarılan, zeytinyağı kıvamında bitkisel yağ.
panama *a. (Orta Amerika'daki Panama yer adından)* (. .' .) **1** "Orta Amerika'da yetişen bir ağaççığın yapraklarından örülmüş, yumuşak hasır şapka" anlamındaki ***panama şapka*** sözünde geçer. **2** özel olarak dokunmuş bir kumaş.
Panamalı *ö. a.* ve *s.* Panama ülkesi halkından olan (kimse).
panayır *a. Yun.* genellikle kasabalarda belli zamanlarda kurulan, çeşitli geleneksel özellikleri yanında sergi özelliği de bulunan, geniş çaplı eşya ya da hayvan pazarı. **panayır tiyatrosu** *tiy.* panayırlarda, açık havada genellikle açık saçık güldürüler oynayan tiyatro topluluğu. **panayır yeri 1)** panayır için ayrılmış alan. **2)** *mec.* çok kalabalık yer. **panayır yerine dönmek** (bir yer) insanla dolmak, çok kalabalıklaşmak.
panayırcı *a. Yun. T.* panayırlarda satış yapan kimse.
panayırcılık *a. Yun. T.* malını panayırlarda satma işi.
pancar *a. bitb.* **1** ıspanakgillerden, sebzelik, yemlik olarak yararlanılan, şeker elde edilen türleri bulunan, vitamince zengin, iki yıllık otsu bir bitki. **2** bu bitkinin şeker çıkarılan kalın ve etli kökü. **pancar gibi olmak** (ya da **pancar kesilmek**) **1)** kıpkırmızı olmak, çok kızarmak. *ör. Elleri soğuktan pancar gibi olmuştu.* **2)** *mec.* utançtan yüzü kızarmak, çok utanmak.
pancarcı *a.* pancar yetiştiren ve satan kimse.
pancarcılık *a.* pancar yetiştirip satma işi.
pancur *a. ha.* ➻ **panjur**.
panda *a. İng. hayb.* **1** etçillerden, Himalayalar'da yaşayan, kedi iriliğinde, sık ve pas kırmızısı tüylü, postu beğenilen bir hayvan. **2** otçullardan, Çin'de bambu ormanlarında yaşayan, ayı iriliğinde, siyah beyaz renkli, bambu filizleriyle beslenen, soyu tükenmek üzere olduğu için koruma altına alınmış yabanıl bir hayvan.
pandantif *a. Fr.* **1** ince bir zincirle boyna asılan değerli süs eşyası. **2** *mim.* ➻ **bingi**.
pandispanya *a. İt.* (. . .' .) **1** un, yumurta ve şekerle yapılan, yumuşak, tatlımsı bir çörek. **2** *arg.* genç ve güzel kız. **3** *arg.* muhallebi çocuğu. **pandispanya gazetesi** *arg.* yalan, uydurma haberle ya da sözle alay etmek için, bu tür haber ya da sözün kaynağı anlamında kullanılır.
pandomim *a. İt.* ➻ **pantomim**. **pandomim kopmak** ➻ **pandomima kopmak**.
pandomima *a. İt.* (. . .' .) *tiy.* **1** Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki tiyatroların çoğunda, oyunlar arasına sıkıştırılan sözsüz oyun. **2** ➻ **pantomim**. **pandomima** (ya da **pandomim**) **kopmak** seyredenler için eğlenceli bir kavga başlamak.
pandül *a. Fr.* ➻ **sarkaç**.
panel *a. İng.* **1** bir konuşmacı topluluğunun katılmasıyla, genellikle bir bilimsel, toplumsal ya da siyasal konuyu dinleyiciler önünde tartışmak ereğiyle düzenlenen tartışmalı toplantı. **2** yerleştirildiği yüzeyin bir bölümüne uyan, genellikle dikdörtgen biçimli düzgün parça. **3** üzerinde ölçü, koruma öğeleri ve kumanda devreleri bulunan elektrik levhası, pano[2]. **panel duvar** *mim.* hazır bölme ya da cephe duvarı. **panel ısıtma** *mim.* içinde elektrik direnci bulunan ve duvar yüzlerine yerleştirilen levhalar ya da döşemeye gömülen sıcak su boruları aracılığıyla yapılan ısıtma. **panel köprü** *mim.* aşılacak bir engelin bir yanında oluşturularak öbür yana ulaşımı sağlayan, taşıyıcı küçük elemanlardan kurulu köprü. **panel radyatör** levha halindeki radyatör.
panik *a Fr. (Yunan mitolojisinde doğa tanrısı olan Pan'ın adından)* birdenbire gelen güçlü korku, ansızın içi kaplayan önlenemez dehşet duygusu. **paniğe kapılmak** aşırı ölçüde korkup ne yapacağını bilemez olmak. **paniğe vermek** büyük bir korku yaratmak, çok korkutmak. **panik atak** *ruhb.* kişide ansızın kendini gösteren, belli bir duruma bağlı, kişinin fiziksel varlığını da etkileyebilen büyük korku. **panik kırmak** *arg.* korkup kaçmak. **panik olmak** büyük korku yaratan bir olay birdenbire ortaya çıkmak. **panik yapmak** *arg.* aşırı ölçüde korkup ne yapacağını bilemez olmak. **panik yaratmak** büyük bir korku vermek, dehşet uyandırmak.
panikleme *a. Fr. T.* paniklemek eylemi.
paniklemek *(nsz) Fr. T.* büyük bir korkuya kapılmak, aşırı ölçüde korkup ne yapacağını bilemez olmak, paniğe kapılmak.
panikleyebilme *a. Fr. T.* panikleyebilmek eylemi.
panikleyebilmek *(nsz) Fr. T.* paniklemesi olanaklı olmak ya da panikleme olasılığı bulunmak.
panikleyiş *a. Fr. T.* paniklemek eylemi ya da biçimi.
panikleyiverme *a. Fr. T.* panikleyivermek eylemi.

panikleyivermek *(nsz) Fr. T.* ansızın ya da çabucak paniklemek.
Panislamist, -ti *ö. a.* ve *s. Fr.* Panislamizm görüşünü benimseyen (kimse).
Panislamizm *ö. a. Fr.* bütün İslam ülkelerinin bir siyasal birlik oluşturmasını isteyen, bu amaç doğrultusunda çalışan siyasal akım.
Panislavist, -ti *ö. a.* ve *s.* Panislavizmi benimseyen (kimse, görüş).
Panislavizm *ö. a. Fr.* bütün İslavları birleştirmek amacında olan siyasal akım.
panjur *a. Fr. (Fransızca "abajur"dan bozma)* pencere dışına takılan, yatay olarak ve açılır kapanır biçimde üst üste bindirilmiş dar tahtalardan ya da plastik parçalardan oluşturulmuş, güneşi ve rüzgârı önlemeye yarayan kanat.
panjurcu *a. Fr.T.*panjur yapıp satan ya da onaran kimse, işyeri.
pankart, -tı *a. Fr.* gösterilerde taşınan, üzerinde gösterinin amacıyla ilgili çarpıcı söz bulunan karton ya da bez levha.
pankras *a. Fr. sp.* güreşme ve yumruklaşma biçiminde yapılan, güreşle yumrukoyununu birleştiren, çok sert bir spor.
pankreas *a. Fr. gövb.* midenin arkasında bulunan ve boşaltıcı kanallarıyla onikiparmakbağırsağına bağlı, iç ve dış salgıları olan büyük bir bez **(II)** .
pano *a. Fr.* (.' .) **1** üzerine bildiri, açıklama ya da tanıtma kâğıtları tutturulan levha. **2** elektrikle çalışan aygıtların kontrol ve komuta düğmelerinin, ekran, sinyal lambası gibi parçalarının bir arada toplandığı bölüm. **3** hafif gereçlerden yapılan ve iki yüzü kontrplakla kaplanan levha. **4** ağaç duvar kaplamalarına ya da tavanlara süs için yapılan resim. **5** üzerine resim yapmak için hazırlanmış meşe, ıhlamur ya da çam ağacından levha.
panorama *a. Fr.* (. . .' .) **1** yüksek bir yerden bakılınca göz önünde uzanan geniş görünüm. **2** *mec.* genel durum ya da görünüm.
panoramik *s. Fr.* çok geniş bir görüş alanını içine alan (görünüş vb.).
pansiyon *a. Fr.* **1** bir odası, bir bölümü ya da bütünü genellikle belli bir süre için kiraya verilen, istenirse yemek de yenilebilen ev. **2** ücretle kalınan öğrenci yurdu.
pansiyoncu *a. Fr. T.* pansiyon sahibi ya da pansiyon işleten kimse.
pansiyonculuk *a. Fr. T.* pansiyon işletme işi.
pansiyoner *a. Fr.* pansiyonda[1] kalan kimse.
pansuman *a. Fr.* yarayı temizleme, ilaçlama işi, yara bakımı. **pansuman yapmak** yaranın temizliğini ve bakımını yapmak.
pansumancı *a. Fr. T.* pansuman yapmayı meslek edinmiş kimse.
panteist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **doğatanrıcı**.
panteizm *a. Fr.* ➻ **doğatanrıcılık**.
panteon *a. Fr.* **1** Eski Yunanlıların ve Romalıların bütün tanrılarına ayırdıkları en büyük tapınaklarına verdikleri ad. **2** çoktanrılılıkta bir ulusun, bir halkın bütün tanrıları. **3** yurduna büyük yararlıkları olmuş kimselerin gömüldüğü ulusal anıtmezar.
panter *a. Fr hayb.* ➻ **pars**.
pantograf *a. Fr.* bir biçimi büyülterek ya da küçülterek kopya etmekte kullanılan, kollu, eklemli bir tür cetvel.
pantol *a. ha.* ➻ **pantolon**. **pantollu hayvan** *arg.* kaba saba adam.
pantolon *a. Fr. (İtalyan halk tiyatrosunun başkişisi Pantolone'nin adından)* genellikle erkeklerin giydiği, belden başlayan, iki bacağa geçirilen ve uzunluğu ayak bileklerine değin olan giyecek. **pantolon ıslatmak** *arg.* aşırı korkuya kapılmak, çok korkmak.
pantoloncu *a. Fr. T.* **1** genellikle yalnız pantolon diken terzi. **2** yalnız pantolon dikilen ya da satılan yer.
pantolonculuk *a. Fr. T.* pantoloncunun işi, mesleği.
pantomim *a. Fr. tiy.* söze hiç yer verilmeyen, herhangi bir olayı, düşünce ve duyguları kimi kez müzik ve dansla, kimi kez çeşitli eşya eşliğinde, kimi kez gövde ve yüz devinimleriyle yansıtan oyun *eş.* **sözsüz oyun**.
pantufla *a. Yun.* (. .' .) **1** abadan yapılmış terlik. **2** *arg.* hırsızlık.
pantuflacı *a. Yun. T.* (. .' . .) **1** pantufla yapan ya da satan kimse. **2** *arg.* hırsız. **3** *arg.* dolandırıcı.
Panturanizm *ö. a.* ➻ **Turancılık**.
Pantürkizm *ö. a.* ➻ **Türkçülük**.
panzehir *a. Far.* zehrin etkisini ortadan kaldırabilme özelliği bulunan madde. **panzehir taşı 1)** antilop ve benzeri hayvanların midesinde oluşan ve zehri önleyici özelliği bulunan kütle. **2)** ➻ **opal**.
panzehirotu, -nu *b. a. Far. T. bitb.* yarım metre boyunda, karşılıklı yapraklı, küçük ve beyaz çiçekler açan, kökü zehirli, çok yıllık otsu bir bitki.
panzer *a. Al.* İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunca kullanılmış olan, günümüzde polisin sokak gösterilerini vb. bastırmakta kullandığı, motorlu, yüksek tekerlekli, hızlı gidebilen, zırhlı, hafif silahlarla donatılmış, ürkütücü bir ses çıkaran düdüğü bulunan araç .
pap *a. arg.* ➻ **papel**.
papa *a. It.* (.' .) Roma Katolik Kilisesi'nin, kardinaller meclisince seçilen, Vatikan'da oturan ve Hazreti İsa'nın vekili sayılan başkanı.
papağan *a. It.* **1** papağangillerden, çeşitli büyüklükte, tüyleri genellikle yeşili bol olmak üzere çok karışık renkli, birbirine çok yakın, çok benzeyen, eğitilebilen ve konuşmaya alıştırılabilen kuşlara verilen ortak ad. **2** *mec.* duyduklarını düşünmeden olduğu gibi yinelcyen kimse. **papağan anahtarı** sacdan yapılmış ve küçük çaplı boruların ve bağlantı parçalarının sökülüp takılmasında kullanılan anahtar. **papağan gibi ezberlemek** anlamını bilmeden ezberlemek.

papağangiller *ç. a. İt. T. hayb.* bacakları kısa, ayakları ikisi nde ikisi arkada olmak üzere dört parmaklı ve tırmanmaya uygun, kalın, sağlam ve kıvrık gagalı, tüyleri canlı zıt renkli, papağan, muhabbetkuşu gibi sıcak ülke kuşlarını içine alan familya.

papağanlar *ç. a. İt. T. hayb.* papağan olarak bilinen bütün kuşları içine alan, tek familyası papağangiller olan kuşlar takımı.

papağanlaşma *a. İt. T.* papağanlaşmak eylemi.

papağanlaşmak *(nsz) İt. T. mec.* duyduklarını düşünmeden, anlamını bilmeden yinelemek.

papağanlık *a. İt. T. mec.* duyduklarını düşünmeden, anlamını bilmeden yineleme durumu.

papağanyemi, -ni *b. a. İt. T.* ➻ **yalancısafran, aspur** .

papak *a.* Azerbaycan'da ve Kafkasya'da giyilen, kuzu derisinden ya da yünden yapılmış, uzun tüylü kalpak.

papalık *a. İt. T.* **1** papa olma durumu. **2** papanın makamı ya da görevi. **3** papanın bu görevde kaldığı süre. **4** başında papanın bulunduğu dinsel ve siyasal kurum.

papalina *a.Yun.* (. . .' .) *hayb.* sardalye yavrusu.

papara *a. Yun.* (. .' .) **1** ekmek, peynir, et suyu ya da sütle yapılan bir tür yemek. **2** *ha.* azar, zılgıt. **papara yemek** çok azarlanmak.

paparazi *a. İt.* **1** ünlü kimselerin kendilerinden habersizce çekilmiş, onları güç durumda bırakacak özellikteki fotoğrafları. **2** bu tür fotoğraflar çekme ve basında, kitle iletişim araçlarında yayımlama işi. **3** bu tür fotoğrafları çeken basın fotorafçısı.

paparazzi *a. İt.* ➻ **paparazi**.

papatya *a. Yun.* (. .' .) *bitb.* **1** bileşikgillerden, çayırlarda, ekinler arasında kendiliğinden yetişen, parklarda da süs çiçeği olarak yer verilen, boyu 20-30 cm.yi bulabilen, gövdesi çok dallı, yaprakları bileşik parçalı, baharda çiçek açan çok yıllık bir kır bitkisi. **2** bu bitkinin taçyaprakları beyaz, ortası sarı kömeçli çiçeği.

papatya falı niyet tutup papatyanın taçyapraklarını "olacak, olmayacak" diyerek birer birer koparma yoluyla bakılan sözde fal.

papaz *a. Yun.* **1** Hıristiyan din adamı. **2** iskambil kâğıdında üzerinde kral resmi bulunan kart. **papaz her gün pilav yemez 1)** bir kimseye, birkaç kez yaptığını gördüğünüz bir işi her zaman yaptırmak isterseniz onu usandırırsınız. **2)** insan zaman zaman değişiklik ister. **papaz uçurmak** *arg.* içki içip eğlenmek. **papaza borcunu ödemek** *arg.* (tuvalete gidip) işemek ya da dışkılamak. **papaza dönmek** saçı ve sakalı çok uzamış olmak. **papaza gitmek** *arg.* tuvalete gitmek. **papaza kızıp oruç** (ya da **perhiz**) **bozmak** başkasına kızıp kendisine zararı dokunan bir iş yapmak. **papazı bulmak** *arg.* kötü bir sonuçla karşılaşmak ya da ölmek. **papazı kaçırmak** *arg.* eğlenirken rezalet çıkarmak. **papaz kaçtı** ➻ **papazkaçtı**.

papazbalığı, -nı *b. a. Yun. T. hayb.* ılıman denizlerde, özellikle Akdeniz'de yaşayan, kıyı bölgelerinin kayalık yerlerini seven, vücudu elips biçiminde, ortalama boyu 15 cm. olan, rengi koyu lacivert, sırt ve yanlarında çizgiler, benekler bulunan bir balık.

papazi *a. Yun.* (. . -) *esk.* kadın giysilerinin yakasını vb. süslemekte kullanılan ince, ipekli bir kumaş.

papazkaçtı *b. a. Yun. T.* içinde tek papaz[2] bulunan bir ya da iki deste iskambil kâğıdıyla ve dört ya da daha çok kişiyle oynanan, çift kâğıtları atarak ve papazı almayarak eldeki kâğıtları bitirmek temeline dayanan, sonuçta papaz kimde kalırsa ona ceza çektirilen bir iskambil oyunu.

papazkarası, -nı *b. a. Yun. T.* Tekirdağ, Kırklareli yörelerinde yetiştirilen, kırmızı şarap yapmaya çok elverişli, kara renkli ve iri taneli bir üzüm.

papazlık *a. Yun. T.* **1** papaz olma durumu. **2** papazın görevi.

papazyahnisi, -ni *b. a. Yun. Far.* kuşbaşı et, soğan, sarmısak, şarap ya da sirkeyle yapılan bir yahni.

papel *a. İsp. arg.* **1** *esk.* bir liralık kâğıt para. *ör. On papele bir şapka aldım.* **2** para, kâğıt para. *ör. Papelleri cüzdana koymuştu.* **papel ağacı** *arg.* acemiliği nedeniyle kumarda sürekli kaybeden kimse.

papelci *a. İsp. T. arg.* sokaklarda iskambil kâğıtlarıyla "bul karayı, al parayı" diye kumar oynatarak saf insanları dolandıran kimse, üçkâğıtçı.

papelcilik *a. İsp. T. arg.* papelcinin yaptığı iş, üçkâğıtçılık.

papik *a. arg.* uyuşturucu özelliği bulunan hap.

papikçi *a. arg.* **1** uyuşturucu özelliği bulunan hap kullanma alışkanlığı olan kimse. **2** uyuşturucu özelliği bulunan hapları el altından satan kimse.

papikçilik *a. arg.* papikçi olma durumu.

papiklenme *a. arg.* papiklenmek eylemi.

papiklenmek *(nsz) arg.* uyuşturucu özellik taşıyan hap içmek, hapla keyif bulmak.

papirüs *a. Yun.* (. .' .) **1** *bitb.* papirüsgillerden, eskiden Afrika'da Nil Irmağı kıyılarında yetişen, boyu 3 metreyi bulabilen, sürüngen kalın çotuklu, çıplak saplı otsu bir bitki. **2** Eski Mısırlıların papirüs saplarından yaptığı kâğıt. **3** bu kâğıda yazılmış tarihsel yazma[5].

papirüsgiller *ç. a. Yun. T.* (. .' . . .) *bitb.* birçeneklilerden, nemli ve bataklık yerlerde yetişen, örneği papirüs[1] olan otsu bitkiler familyası.

paps *a. arg.* ➻ **papel**.

papyekuşe *b. a. Fr.* (. .' . .) ➻ **kuşekâğıdı**.

papyon *a. Fr.* lastik bağ ile ya da bir çengelle yakaya tutturulan, kelebek biçiminde kravat, papyon kravat.

para *a. Far.* **1** devletçe bastırılan ve ülke içinde ödeme aracı olarak kullanılan, üzerinde

saymaca değeri yazılı, kâğıt ya da metal nesne. **2** *esk.* kuruşun kırkta biri. **para babası** çok zengin (kimse). **para basmak 1)** (devlet) metal ya da kâğıt para çıkarmak. **2)** kumarda ortaya para sürmek. **para bozmak** büyük değerde tek parça parayı alıp ona eşit küçük değerde paralar vermek. **3)** *mec.* işleri iyi gitmek, çok para kazanmak. *ör. Bir lokanta açtı, artık para basıyor.* **para canlısı** paraya aşırı ölçüde düşkün (kimse). **para cezası** *huk.* işlenen bir suça verilen cezanın para olarak ödenmesi. **para cüzdanı** cepte taşınabilecek boyutta, içine para konulan cüzdan. **para çekmek 1)** bankaya vb. yatırılmış paradan bir bölümünü geri almak. **2)** birinden, çeşitli gerekçelerle para sızdırmak. **para çıkarmak 1)** (devlet) para basmak. **2)** *ha.* birine posta ya da banka aracılığıyla para göndermek. *ör. Birkaç güne kadar ona para çıkarmak gerekiyormuş.* **para çıkışmamak** (bir şeye) para yeterli olmamak. **para dediğin el kiri** "para elde kalmaz, harcanır" anlamında söylenir. **para dökmek** (bir işe) çok para harcamak. **para dönmek** (bir işte) şuna buna rüşvet verilmek, rüşvetle iş yapılmak. **para etmek** değeri olmak. **para etmemek 1)** değeri pahasını bulmamak, ucuza satılmak. **2)** herhangi bir etkisi olmamak, bir işe yaramamak. **para getirmek** kazanç sağlamak. *ör. Para getiren bir iş yapalım.* **para gözlü** yaptığı her iş için para bekleyen (kimse). **para ile değil** bedava denecek denli ucuz, çok ucuz. **para ile değil, sıra ile** her işin parayla olamayacağını, parası olanın değil sırası gelenin işinin yapılacağını anlatmak için söylenir. **para kalmamak** (bir işte, bir şeyde) (o şey) artık eskisi gibi kazançlı olmamak. *ör. Adam, bakırcılıkta para kalmadığını söylüyordu.* **para kesmek 1)** (devlet) para basmak. **2)** (bir işten) çok para kazanmak. **para kırmak** (bir işten) çok para kazanmak. **para koymak** ➻ **para yatırmak**. **para olmak** (bir işte, bir şeyde) (o şey) çok para getirecek bir şey olmak. *ör. Şimdi yiyecek içecek işinde para var.* **para parayı çeker** "elde para olursa onunla iş yapılır ve çok para kazanılır" anlamında söylenir. **para** (ya da **parası**) **peşin, kırmızı meşin** "her şeyin bedelini hemen ödemeli" anlamında şaka yollu söylenir. **para pul** para ve para eden her şey. varlık. *ör. Onun için para pulun önemi yoktu.* **para pul tutmak 1)**varsıl bir duruma gelmek. *ör. Kısa sürede para pul tutar olmuştu.* **2)** tutumlu olmak. *ör. Onun para pul tutmak kaygısı yoktur.* **para pul tutmamak 1)** kazandığını, elindekini harcayıp eritmek. *ör. Oğlu para pul tutmazlaştıkça adamın üzüntüsü artmıştı.* **2)** tutumlu davranmamak, savurgan olmak. *ör. İnsan para pul tutmazsa ilerde güçlük çeker.* **para saymak** para vermek, ödemek. *ör. Bu işe çok para saydık* **para sızdırmak** (ya da **koparmak**) birinden, vermek istemediği halde, kandırarak ya da zorlayarak para almak. **para tutmak 1)** kazandığı paranın hepsini harcamayıp birazını artırmak, biriktirmek. **2)** satın alınan şeyin karşılığı ... kadar para olarak hesaplanmak. *ör. Yol parası birkaç milyon lira tuttu.* **para veren altın bulsun** bir iş için para veren bir kimseden para alınırken şaka yollu söylenir. **para vurmak 1)** yasadışı yollarla para almak. **2)** olağanüstü bir nedenle çok para kazanmak. **para yapmak** para kazanıp biriktirmek, çok para sahibi olmak. **para yatırmak 1)** bir yere, genellikle geri almak üzere, para vermek. *ör. Bankaya birkaç kuruş para yatırdım.* **2)** bir işe, kazanç elde etmek üzere, para koymak. *ör. Bu işe çok para yatırdı.* **para yedirmek 1)** gereksiz yere biri uğruna çok para harcamak. *ör. Delikanlı kadına çok para yedirdi ama sonuç alamadı.* **2)** bir işi yapsın diye birine rüşvet vermek. *ör. Her işte biraz para yedirmek gerekiyor.* **para yemek 1)** kendi istekleri uğruna, gerekli gereksiz demeden bol bol para harcamak. **2)** görevinin olanaklarını kötüye kullanarak, bir işi yapmak için birinden yasadışı para almak, rüşvet almak. **paradan çıkmak** para harcamak zorunda kalmak. **paranın acısı çabuk geçer pahalıyı al** "pahalı şey değerli olur, ucuz mal alma" anlamında söylenir. **paranın dini imanı olmaz** (ya da **yoktur**) *ha.* inanç ne olursa olsun, paranın yerinin ayrı olduğunu anlatmak için söylenir. **paranın gümüş olduğunu anlamak** paranın kolay kazanılamayan, değerli bir şey olduğunu ve boşa savrulmaması gerektiğini kavramak. **paranın üstü** satın alınan bir şey için verilen büyük değerde paranın, malın tutarından sonraki bölümü, geri kalanı. **paranın yüzü sıcaktır** paranın çekiciliğini ve geri çevrilemeyeceğini anlatır. **parası ucuz olanın kendisi kıymetli olur** "parasını esirgemeyen, cömert kimseyi herkes el üstünde tutar" anlamında söylenir. **parasını çıkarmak** bir şey, kendisi için ödenen parayı karşılayacak kadar yarar sağlamak ya da kendisi için yatırılan parayı kazanç olarak geri getirmek, zarar ettirmemek. **parasını sokağa atmak** değeri olmayan bir mala para vermiş olmak. **(birinin) parasını yemek** onun sırtından geçinmek. **parasıyla rezil olmak 1)** para vererek yaptırdığı bir şey iyi çıkmayıp kendisini utandırmak. **2)** parasını verdiği, çok para harcadığı halde karşılığını umduğu ölçüde alamamak. *ör. Tatile çıktık sözde, paramızla rezil olduk.* **paraya çevirmek** (bir şeyi) verip yerine para almak. *ör. Çeki para çevirdi, harcadı.* **paraya kıymak** gerektiğinde para harcamaktan kaçınmamak. *ör. Paraya kıymış, oğluna güzel bir düğün yapmıştı.* **paraya para** (ya da **pul**) **dememek 1)** çok para kazanır olmak. **2)** çok para harcar olmak. **3)** belli bir miktardaki parayı beğenmemek, az bulmak. *ör. Artık çocuklar bile yüz bine, beş yüz bine, öyle beri benzer paraya para demiyor.* **parayı araya değil, paraya vermeli** "parayı boşa harcamamalı, gerektiği yerde kul-

lanmalı" anlamında söylenir. **parayı denize atmak** boşa harcamak. **parayı veren düdüğü çalar** istenilen bir şeyi alabilmek için para ödemek gerekir, parasını ödeyen kimse istediği şeyi elde eder.

parabellum *a. Lat.* (. . .' .) *esk. ask.* bir zamanlar Alman ordusunda kullanılmış olan, gerektiğinde omza dayanacak bir dipçiği bulunan otomatik bir tabanca.

parabol, -lü *a. Fr. mat.* odak adı verilen sabit bir noktayla doğrultman denilen sabit bir doğrudan eşit uzaklıktaki bütün noktaların oluşturduğu eğri. **parabol ekseni** *mat.* bir parabolün odak noktasından ve tepesinden geçen ve doğrultmanına dik olan doğru. **parabol tepesi** *mat.* bir parabolün odak noktasından doğrultmanına indirilen dikin parabolü kestiği nokta.

parabolik *s. Fr. mat.* parabol biçiminde olan, parabolle ilgili. **parabolik devinim** *mat.* bir parabol çizen bir noktanın devinimi.

paraboloit *a. Fr. mat.* odağı olmayan ve yalnız bir simetri ekseni bulunan ikinci dereceden bir yüzey.

paraca *be. Far. T.* (. .' .) parayla ilgili olarak, para olarak, para yönünden. *ör. Paraca bir isteğimiz yoktur.*

paracı *s. Far. T. ha.* parayı çok seven, parasız hiçbir iş yapmayan (kimse).

paraçol *a. İt.* **1** *den.* genellikle açı oluşturan yapı elemanlarını birbirine bağlayan ve onlara ek sağlamlık sağlayan eleman, gemi çatmasında eğri konulan parça. **2** cumba ve benzeri şeylerin altına eğri biçimde konulan ağaç destek. **3** tek atla çekilen, üzeri kapalı, yanları açık binek arabası. *eş.* **paraşol**.

paradarlığı, -nı *b. a. Far. T. eko.* enflasyona karşı önlem olarak devletin piyasadan para çekmesiyle, paranın azalmasıyla satın alma gücünün artması. *eş.* **deflasyon**.

paradi *a. Fr. tiy.* bir tiyatroda en üst balkon.

paradigma *a. Lat.* (. . .' .) **1** *dilb.* ➻ **dizi**[7]. **2** bir şeyin nasıl üretileceği konusunda örnek, model. **3** bir şey için açık ve tipik örnek. *eş. yeni* **örneksem**.

paradigmatik *a. Fr. dilb.*, **dizibilim**.

paradoks *a. Fr.* **1** kökleşmiş inançlara aykırı olan düşünce, aykırı kanı. *eş. yeni* **karşıtlam**[1]. **2** kimi zaman şaşırtma amacı güden, aykırı duygu ve düşünce. *eş. yeni* **karşıtlam**[2].

paradoksal *s. Fr.* aykırı düşünce niteliğinde olan.

paraf *a. Fr.* yalnız adın ya da adın ve soyadın baş harfleriyle atılan kısa imza.

parafazi *a. Fr. hek.* bir sözcüğün yerine bir başkasını kullanma biçiminde görülen konuşma bozukluğu, sözcük karışıklığı.

parafe *s. Fr.* parafla imzalanmış, paraf atılmış (olan). **parafe edilmek** parafe etmek eylemi yapılmak. **parafe etmek** (bir belgeyi vb.) adının ve soyadının yalnız baş harfleriyle imzalamak.

parafeleme *a. Fr. T.* parafelemek eylemi.

parafelemek *(-i) Fr. T.* parafe etmek.

parafin *a. Fr.* petrol, neft, katran gibi maddelerden çıkarılan, beyaz renkli, katı ve yarı saydam, buharı parlak bir alevle yanan bir hidrokarbon.

parafinli *s. Fr. T.* **1** bileşiminde parafin bulunan. **2** parafine batırılmış olan.

paraflama *a. Fr. T.* paraflamak eylemi.

paraflamak *(-i) Fr. T.* ➻ **parafe etmek**.

paragöz *b. a. Far. T.* parayı çok seven, hiçbir işi parasız yapmayan, paraya çok düşkün (kimse).

paragözlük *b. a. Far. T.* paragöz olma durumu.

paragraf *a. Fr.* **1** herhangi bir yazının bir satırbaşından öteki satırbaşına değin olan bölümü. *eş.* **bölümce**[1]. **2** çengel iminin [§] bir başka adı. **3** *huk.* yasa maddelerinin kendi içlerinde ayrıldıkları küçük bölümlerden her biri. *eş.* **bölümce**[2].

Paraguaylı *ö. a.* Paraguay halkından olan kimse.

paraka *a. İt.* (. .' .) ➻ **paraketa**.

paraketa *a. İt.* (. . .' .) üzerinde birçok iğneli köstek bulunan uzun balık oltası.

paraketacı *a.* ve *s. İt. T.* paraketayla balık avlayan (balıkçı).

parakete *a. İt.* (. . .' .) *den.* geminin aldığı yolu ya da saatteki hızını ölçmeye yarayan aygıt.

paralaks *a. Fr. gökb.* biri yeryuvarlağının merkezinden, öteki yeryüzünde bulunan bir kimsenin gözünden çıktığı varsayılan iki doğrunun, bir gökcisminin merkezinde birleşerek oluşturdukları düşünülen açı.

paralama *a. Far. T.* paralamak eylemi.

paralamak *(-i) Far. T.* **1** (genellikle yırtıcı hayvanlar için) parça parça etmek, parçalamak. *ör. Tilki tavuğu paralamış.* **2** yıpratıp eskitmek. *ör. Çocuk çantasını bir ayda paraladı.*

paralanabilme *a. Far. T.* paralanabilmek eylemi.

paralanabilmek *(nsz) Far. T.* paralanması olanak içinde olmak ya da paralanma olasılığı bulunmak.

paralanış *a. Far. T.* paralanma eylemi ya da biçimi.

paralanıverme *a. Far. T.* paralanıvermek eylemi.

paralanıvermek *(nsz) Far. T.* çok çabuk ya da kısa sürede paralanmak.

paralanma *a. Far. T.* paralanmak eylemi.

paralanmak (I) *(nsz) Far. T.* parası yok iken para sahibi olmak, para edinmek. *ör. Arkadaş biraz paralanınca kumar oynardı.*

paralanmak (II) *(nsz) Far. T.* **1** parça parça olmak, yıpranıp eskimek. *ör. Ayakkabım paralandı.* **2** *mec.* bir iş için kendini çok sıkıntıya sokmak, o işe çok çaba ve özen göstermek. **3** *mec.* sıkıntı ve üzüntü içinde, olmayacak bir işle uğraşıp yıldınmek.

paralatabilme *a. Far. T.* paralatabilmek eylemi.
paralatabilmek *(-i, -e) Far. T.* paralatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paralatma *a. Far. T.* paralatmak eylemi.
paralatmak *(-i, -e) Far. T.* **1** paralamak **(II)** eylemini yaptırmak. **2** paralamasını sağlamak ya da paralamasına yol açmak.
paralayabilme *a. Far. T.* paralayabilmek eylemi.
paralayabilmek *(-i) Far. T.* paralamak elinde olmak, paralama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paralayış *a. Far. T.* paralamak eylemi ya da biçimi. *ör. Kartalın geyiği paralayışını gördün mü?*
paralayıverme *a. Far. T.* paralayıvermek eylemi.
paralayıvermek *(-i) Far. T.* çok çabuk ya da kısa sürede paralamak.
paralel *s. Fr.* **1** ➻ **koşut**. **2** *a. gökb.* yeryuvarı üzerinde çizildiği varsayılan, ekvatora koşut çemberlerden her biri.
paralelizm *a. Fr. fels.* ➻ **koşutçuluk**.
paralelkenar *b. a. Fr. Far. mat.* karşılıklı kenarları koşut olan dörtgen.
paralelleştirme *a. Fr. T.* paralelleştirmek eylemi.
paralelleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **koşutlaştırmak**.
paralellik *a. Fr. T.* **1** ➻ **koşutluk**. **2** *mec.* benzerlik.
paralelyüz *b. a. Fr. T. mat.* her yüzü bir paralelkenar olan biçim.
paralı *s. Far. T.* **1** parası çok olan, varsıl, zengin (kimse). **2** parası ödenerek sağlanabilen, para karşılığında verilen. **3** üzerinde irice ve yuvarlak benekler bulunan. **paralı geçiş** kimi köprülerde ya da otoyolların kimi yerlerinde, taşıtın türüne göre belli bir para ödeyerek geçme işi.
paralık *s. Far. T.* **1** herhangi bir para değerinde olan. **2** kimi deyimlerde genellikle değersizlik belirtir; "beş paralık etmek", "iki paralık olmak" gibi.
paralize *s. Fr.* ➻ **inmeli**. **paralize olmak 1)** *hek.* ➻ **inme inmek**. **2)** *mec.* (korku vb. nedeniyle) devinir hali kalmamak, pek çok korkmak.
paralizi *a. Fr. hek.* ➻ **inme**.
paralojik *s. Fr. mant.* ve *fels.* içinde yanılgı bulunan (mantıksal çıkarım).
paralojizm *a. Fr. mant.* ve *fels.* geçersiz, mantığa aykırı olmakla birlikte geçerliymiş, mantığa uygunmuş gibi görünen çıkarım. *eş. yeni* **yanılım**.
parametre *a. Fr.* (. . .' .) *mat.* **1** (cebirde) durağan gibi görünen, ancak alacağı her yeni değer için işlevi değiştirilen cebirsel simge ya da sayı, bir denklemin katsayılarına giren nicelik. **2** (geometride) bir koniğin odağından çıkan dikeyin konikle kesiştiği noktaya değin olan parçanın uzunluğu. **3** (istatistikte) bir istatistik bütünün bellibaşlı niteliklerini daha basit ve kısa olarak gösterme olanağı veren ölçülebilir büyüklük. **4** (genel dilde) ölçülebilir büyüklük, sayısal değer, gösterge, ölçü, boyut.
parametreli *s. Fr. T.* bir ya da birçok parametreyle ilgili olan.
parametrik *s. Fr.* ➻ **parametreli**.
paramparça *s.* (. .' . .) parça parça olmuş, pek çok parçalara ayrılmış, parçalanıp dağılmış. **paramparça edilmek** parçalanıp dağılması sağlanmak. **paramparça etmek** kırıp, parça parça bir duruma getirmek, dağıtmak. **paramparça olmak** kırılarak pek çok parçaya ayrılmak, parçalanıp dağılmak.
parankima *a. Fr.* (. .' . .) ➻ **özekdoku**.
paranoya *a. Fr.* (. . .' .) *hek.* düzenli ve sürekli sabuklamaların, bencillik, güvensizlik, kuşku ve bilinçsiz suçluluk duygularının yoğun olduğu bir ruh hastalığı.
paranoyak *s. Fr. hek.* **1** paranoya ile ilgili. **2** *a.* paranoyaya tutulmuş kimse, ruh hastası. **paranoyak olmak** paranoyaya tutulmak.
paranoyaklaşma *a. Fr. T. mec.* paranoyaklaşmak eylemi.
paranoyaklaşmak *(nsz) Fr. T. mec.* paranoyak gibi davranmaya başlamak.
parantez *a. Fr.* ➻ **ayraç**. **parantez açmak** ,**ayraç açmak**.
parapet, -ti *a. İt.* **1** *den.* küpeşte. **2** (yapılarda) pencere önlerinde beton, mermer, mozaik, tahta gibi şeylerden yapılmış dar çıkıntı.
parasal *s. Far. T.* para yönünden, para bakımından, parayla ilgili.
parasempatik *s. Fr. gövb.* parasempatik sinir sistemiyle ilgili olan. **parasempatik sinir sistemi** *gövb.* yaşatkan sinir sistemini oluşturan iki sistemden biri olan, yüreğin atışlarını yavaşlatan, sindirim sistemini, salgıları düzenleyen sistem.
parasız *s. Far. T.* **1** parası olmayan. **2** para verilmeden sağlanan. **3** *be.* para vermeksizin ya da verilmeksizin. **parasız pulsuz 1)** *ik. s.* hiç parası olmayan, yoksul, züğürt (kimse). **2)** *ik. be.* hiç para harcamaksızın. **parasız yatılı** öğrenim giderleri, yatacak yeri, yemeği vb. devletçe karşılanan (öğrenci).
parasızlık *a. Far. T.* parasız olma durumu.
paraşişkinliği, -ni *b. a. Far. T. eko.* ➻ **enflasyon**.
paraşol *a. İt.* ➻ **paraçol**[3].
paraşüt, -tü *a. Fr.* uçmakta olan bir uçaktan, helikopterden ya da yüksek bir kuleden, yüksek bir yerden atlayan, inen ya da düşen bir insanın, bir cismin düşüşünü ağırlaştırarak yere rahatça inmesini sağlayan, ipekten ya da naylondan yapılmış, açıldığında kubbe biçimini ala n bir yelken olan araç. **paraşüt birlikleri** *ask.* paraşütle iniş yapmak için yetiştirilmiş asker birlikleri. **paraşüt kulesi** paraşütle atlama eğitiminin yapıldığı yüksek kule. **paraşütle atlama 1)** paraşüt kulesinden atlama. **2)** *ask.* askeri bir amaçla bir bölgeye havadan inme ya da bir tehlikeden kurtulmak amacıyla

uçaktan paraşüt yardımıyla yere inme.
paraşütçü *a. Fr. T.* **1** *ask.* bir hava taşıtından paraşütle atlayarak yere iner inmez savaşabilecek biçimde eğitilmiş asker. **2** bir hava taşıtından paraşütle atlayarak yere inen kimse.
paraşütçülük *a. Fr. T.* **1** paraşüt kullanmayı, paraşütle atlamayı bilme, paraşütle atlama işi. **2** paraşütle atlama eğitimi. **3** paraşütle atlama sporu.
paratifo *a. Fr. hek.* tifoya benzeyen, ama başka bir basilin yol açtığı bir hastalık.
paratoner *a. Fr.* yıldırımın zararlı sonuçlarını önlemek için kullanılan, ucunda bakır ya da platin bulunan 5-10 metre uzunluğunda demir çubukla onunla toprak ya da kuyu arasına çekilen bakır telden oluşan güvenlik düzeneği. *eş.* **yıldırımlık**, **yıldırımsavar** .
paravan *a. Fr.* ➻ **paravana**. **paravan şirket** (ya da **ortaklık**) bir yolsuzluğu gizlemek ereğiyle, belli bir ortaklıkça kurulan ama ona bağlı değilmiş gibi, onun çalışma alanı dışında bir iş yapıyormuş gibi gösterilen ya da var olmadığı halde resmi kayıt ve işlemlerde görünen ortaklık.
paravana *a. Fr.* **1** bir salonda, bir odada vb. bölüm oluşturmada, bir bölümü ötekinden ayırmada kullanılan, menteşelerle birbirine bağlı birkaç parçadan oluşan, katlanır, taşınır özellikte, çerçeveli perde. **2** *a.* ve *s. mec.* kendisine belli etmeksizin adından, gücünden, yetkisinden yararlanılan (kimse ya da kuruluş). **(birini) paravana yapmak** kendisine belli etmeksizin, birinin adından, gücünden, yetkisinden yararlanmak.
parazit, -ti *a.* ve *s. Fr. yaşb.* **1** ➻ **asalak**. **2** radyo yayımına karışan bozucu ses. **parazit yapmak 1)** bozucu ses oluşturmak. *ör. Radyom çok parazit yapıyor.* **2)** *mec.* birisi konuşurken yerli yersiz söze karışmak, söz atmak, uyumu bozmak. *ör. İkide bir parazit yapmaktan zevk mi alıyorsun?*
parazitli *s. Fr. T.* paraziti olan (radyo yayını).
parazitlik *a. Fr. T.* ➻ **asalaklık**.
parazitoloji *a. Fr. yaşb.* ➻ **asalakbilim**.
parça *a. Far.* **1** bir bütünden ayrılan, artakalan ya da ayrı sayılan şey. *ör. Bir ekmek parçasını kuşlara attı.* **2** bir bütünden kopmak, yırtılmak, kırılmak, parçalanmak vb. yoluyla ayrılmış bölüm. *ör. Cam parçaları ayağımı kesti.* **3** birkaçı bir araya gelince bir bütünü oluşturan şeylerin her biri. *ör. Çamaşır makinesinin parçası bulunmaz olmuş.* **4** sayı sıfatıyla "tane" anlamına gelir. *ör. Üç parça giysiyi asacak yer mi yok?* **5** *müz.* müzik yapıtı. *ör. Mozart'tan parçalar çaldılar.* **6** bir yazın ya da müzik yapıtının bir bölümü. *ör. Öyküden bir parçayı okuyup yorumladı.* **7** *sin.* bir sinema filmini tanıtan, o filmden alınmış bölüm. **8** *mec.* ad tamlamalarında belirtilen durumunda kimi vakit küçümseme, aşağısama, değersizlik anlatır. *ör. "Bir şoför parçasına kız mı verirler?" diyordu.* **9** *arg.* güzel, çekici (kadın). **10** *arg.* bir sinema filmi arasına sıkıştırılan erotik bölüm. **11** ***Ay parçası, elmas parçası*** gibi kimi deyimlerde "bir örneği", "benzeri" gibi anlamlarda kullanılır. **parça almak** *hek.* biyopsiyi gerektiren incelemelerde canlının belli bir yerinden doku parçası çıkarmak. **parça başına** her parça için. **parça bohçası** biçkiden artan kırpıntıların, küçük parçaların konulduğu bohça. **parça bölük** *be.* azar azar, parça parça, bölüm bölüm. *ör. Borcunu parça bölük ödemişti.* **parça parça** *ik. be.* **1)** parçalanmış bir durumda. **2)** azar azar, bölüm bölüm. **parça parça etmek** parçalara ayırmak, parçalamak. **parça parça olmak** parçalara ayrılmak, parçalanmak. **parça pürçük** önemsiz, az.
parçacı *a. Far. T.* **1** makine yedek parçaları satan kimse, dükkân. **2** kumaş toplarından artmış parçaları kumaştan daha ucuz bir fiyatla satan kimse, dükkân.
parçacık *a. Far. T. fiz.* atomu oluşturan elektron, proton, nötron gibi parçaların her biri. *eş.* **partikül**.
parçacılık *a. Far. T.* parçacının işi.
parçalama *a. Far. T.* parçalamak eylemi.
parçalamak *(-i) Far. T.* **1** bir bütünü parçalara ya da parçalarına ayırmak, bütünlüğü bozmak, parça parça etmek. **2** *mec.* birliği, bütünlüğü bozmak ereğiyle bölmek. *ör. Ülkeyi, ulusu parçalamak isteyenler olabilir.*
parçalanabilme *a. Far. T.* parçalanabilmek eylemi.
parçalanabilmek *(nsz) Far. T.* parçalanması olanaklı olmak ya da parçalanma olasılığı bulunmak.
parçalanış *a. Far. T.* parçalanmak eylemi ya da biçimi.
parçalanıverme *a. Far. T.* parçalanıvermek eylemi.
parçalanıvermek *(nsz) Far. T.* çok çabuk ya da kısa sürede parçalanmak.
parçalanma *a. Far. T.* parçalanmak eylemi.
parçalanmak *(nsz) Far. T.* **1** bütün iken parçalara ayrılmak, parça parça olmak. **2** *mec.* bir işi yapmak için çırpınmak, didinmek, kendini sıkıntılara sokmak.
parçalatabilme *a. Far. T.* parçalatabilmek eylemi.
parçalatabilmek *(-i, -e)* parçalatması olanak içinde olmak ya da parçalatma olasılığı bulunmak.
parçalatılabilme *a. Far. T.* parçalatılabilmek eylemi.
parçalatılabilmek *(nsz) Far. T.* parçalatılması olanaklı olmak ya da parçalatılma olasılığı bulunmak.
parçalatılma *a. Far. T.* parçalatılmak eylemi.
parçalatılmak *(nsz) Far. T.* parçalanması sağlanmak. *ör. Av köpeklerine parçalatılan tilkiden ancak kemikler kaldı.*
parçalatıverme *a. Far. T.* parçalatıvermek eylemi.

parçalatıvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede parçalatmak.
parçalatma *a. Far. T.* parçalatmak eylemi.
parçalatmak *(-i, -e)* parçalamak eylemini yaptırmak.
parçalayabilme *a. Far. T.* parçalayabilmek eylemi.
parçalayabilmek *(-i) Far. T.* parçalamak elinde olmak, parçalama gücü, olanağı ya da olasılığı bulunmak.
parçalayayazma *a. Far. T.* parçalayayazmak eylemi.
parçalayayazmak *(-i) Far. T.* parçalamaya az kalmak, az kalsın parçalamak, az daha parçalıyor olmak. *ör. Köpek adamı parçalayayazmıştı.*
parçalayıcı *s. Far. T.* parçalara ayıran.
parçalayış *a. Far. T.* parçalamak eylemi ya da biçimi.
parçalayıverme *a. Far. T.* parçalayıvermek eylemi.
parçalayıvermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede parçalamak.
parçalı *s. Far. T.* birden çok parçadan oluşmuş olan. **parçalı bohça** kumaşlardan artmış olan renk renk ve çeşit çeşit parçalar birbirine eklenerek yapılmış bohça. **parçalı bohça gibi** birbirini tutmaz parçalardan oluşan.
parçalılık *a.* parçalı olma durumu.
pardon *ünl. Fr.* "bağışlayın", "affedersiniz", "özür dilerim" anlamında kullanılan bir söz.
pardösü *a. Fr.* serin havalarda öbür giysilerin üstüne giyilen, kollu, uzun bedenli, önden kapanan, paltodan ince üstlük.
pare *a. Far.* (- .) *esk.* **1** parça. **2** tane, adet. **pare pare** *ik. be.* ve *s. esk.* parça parça.
parfüm *a. Fr.* **1** güzel koku. **2** şişelenmiş güzel koku. *ör. Şuradaki parfümeriden bir parfüm alacağım.*
parfümcü *a. Fr. T.* parfüm üreten ya da satan kimse ya da dükkân.
parfümcülük *a. Fr. T.* parfüm üreticiliği ya da satıcılığı.
parfümeri *a. Fr.* **1** çeşitli kozmetiklerin ve güzel kokuların yapımı ve satımı işi. **2** kozmetiklerin ve güzel kokuların tümü. **3** kozmetiklerin ve parfümlerin satıldığı dükkân.
parıldama *a.* parıldamak eylemi.
parıldamak *(nsz)* **1** ışık saçmak, parlamak. **2** *mec.* gelişmek, yükselmek, parlamak.
parıldatma *a.* parıldatmak eylemi.
parıldatmak *(-i)* parıldamasını sağlamak.
parıldayabilme *a.* parıldayabilmek eylemi.
parıldayabilmek *(nsz)* parılmadası olanaklı olmak ya da parıldama olasılığı bulunmak.
parıldayış *a.* parıldamak eylemi ya da biçimi.
parıldayıverme *a.* parıldayıvermek eylemi.
parıldayıvermek *(nsz)* ansızın parıldamak.
parıl parıl *ik. be.* parıltılı bir biçimde, ışık saçarak, parıldayarak.
parıltı *a.* göze çarpan parlaklık, parıldama, ışıltı.
parıltılı *s.* ışıl ışıl eden, parlaklığı olan, parıldayan, ışıltılı.
parıltısız *s.* ışıltısı olmayan, parıldamayan, sönük, ışıltısız.
parite *a. Fr. eko.* iki ülke parasının karşılıklı değeri.
park, -kı *a. İng.* **1** bir yerleşim yerinde, halkın gezip hava alması amacıyla özel olarak düzenlenmiş, ağaçlandırılmış ve çiçeklendirilmiş geniş alan. **2** taşıtların park edildiği yer, otopark. *ör. Kızılay'da arabamı bırakacak bir park yoktu.* **3** taşıtların trafik zorunlukları dışında durma biçimi. *ör. Ana caddede park yasaktır.* **4** *ask.* cephanenin, makinelerin ya da taşıtların bulunduğu yer, depo. **park etmek** (ya da **yapmak**) bir taşıtı, belirli bir süre için, trafiği aksatmayacak bir biçimde bir yerde bırakmak. *ör. Arabayı uygun bir yere park etmek gerekiyor.* **park saati** taşıtların park etmesine ayrılan paralı park yerlerinde, taşıtın kaldığı süreyi ölçen sayaç. **park yeri** taşıtların trafiğe uygun olarak belli bir süre bırakılmasına ayrılmış açık ya da kapalı yer.
parka *a. İng.* **1** *ask.* askerlerin açık havadaki eğitim ve manevra sırasında kaput yerine giydiği, soğuğa karşı koruyucu özellikte ve değişik bir biçimde olan bir üstlük. **2** genellikle gençlerin giydiği, bu üstlüğe benzer biçimde yapılmış üstlük.
parke *a. Fr.* **1** yapılarda yer döşemesinde kullanılan, küçük ve kendine özgü biçimli tahta parçası. *ör. Birkaç kutu parke daha gerekiyor.* **2** bu tahtaların belirli bir düzene göre yerleştirilmesiyle yapılmış döşeme. *ör. Odanın parkesi cila istiyor.* **3** kaldırıma döşenen, düzgün bir biçimde yontulmuş, köşeli taş ya da bu taşlarla döşenmiş kaldırım. **parke taşı** yol yapımında ya da kaldırım döşemesinde kullanılan, düzgün yontulmuş, köşeli taş.
parkeci *a. Fr. T.* parke yapan, satan ya da döşeyen kimse.
parkecilik *a. Fr. T.* **1** parkecinin işi. **2** parke sanayii.
parkinson *a. (İngiliz hekimi James Parkinson'un adından) hek.* **parkinson hastalığı** da denilen, titreme, kaslarda katılık, istençli devinimlerde azalma gibi belirtilerle kendini gösteren bir hastalık.
parkmetre *b. a. İng. Fr.* (. .' .) ➤ **park saati**.
parkur *a. Fr. sp.* atletizm, binicilik, bisiklet gibi kimi spor dallarındaki yarışma ve koşularda, bunların yapıldığı yol.
parlak *s.* **1** parıltısı olan, ışıldayan, parıldayan. *ör. Altın parlak bir maden midir?* **2** (gökyüzü ya da hava için) bulutsuz ve güneşli, temiz ve ışıklı, aydınlık. *ör. Parlak bir sabah kendini göstermişti.* **3** göze çarpacak denli başarılı. *ör. Hiç de parlak bir öğrenci olmamıştı.* **4** *arg.* tüysüz ve güzel yüzlü (delikanlı) ya da edilgin eşcinsel (genç erkek).
parlakçı *a.* ve *s. arg.* ➤ **oğlancı**.
parlakçılık *a. arg.* ➤ **oğlancılık**.

parlaklaşabilme *a.* parlaklaşabilmek eylemi.
parlaklaşabilmek *(nsz)* parlaklaşması olanak içinde olmak ya da parlaklaşma olasılığı bulunmak.
parlaklaşma *a.* parlaklaşmak eylemi.
parlaklaşmak *(nsz)* parlak duruma gelmek.
parlaklaştırılabilme *a.* parlaklaştırılabilmek eylemi.
parlaklaştırılabilmek *(nsz)* parlaklaştırılması olanaklı olmak ya da parlaklaştırılma olasılığı bulunmak.
parlaklaştırılma *a.* parlaklaştırılmak eylemi.
parlaklaştırılmak *(nsz)* parlak bir duruma getirilmek, parlaklaşması sağlanmak. *ör. Odanın parkesi parlaklaştırılınca güzel oldu.*
parlaklaştırabilme *a.* parlaklaştırabilmek eylemi.
parlaklaştırabilmek *(-i)* parlaklaştırması olanaklı olmak ya da parlaklaştırma olasılığı bulunmak.
parlaklaştırma *a.* parlaklaştırmak eylemi.
parlaklaştırmak *(-i)* parlak duruma getirmek. *ör. Heykelde ağacı cilalayıp parlaklaştırmak olanaklıdır.*
parlaklık *a.* **1** parlak olma durumu. **2** *gökb.* bir ışık kaynağının verdiği ışığın, göz üzerinde yaptığı etki. *ör. Yıldızların parlaklığı farklıdır.* **3** televizyon aygıtında, görüntünün oluştuğu ekranın aydınlığı.
parlama *a.* parlamak eylemi.
parlamak *(nsz)* **1** güçlü bir ışık çıkarmak, ışık saçmak, parıldamak. *ör. Gökyüzünde parlayan Güneş ne güzeldir.* **2** bir ışık kaynağından kendisine vuran ışıkları yansıtmak. *ör. Pencerenin camı parlıyor.* **3** ansızın tutuşup alev çıkarmak. *ör. Ateşle yaklaşınca benzin hemen parlamıştı.* **4** *mec.* başarılı bir duruma gelmek, herkesçe tanınmak, ünlenmek. *ör. Ozan birkaç şiiriyle parlamıştı.* **5** *mec.* birdenbire öfkelenmek. *ör. Sabırlı annem bile, bu söz karşısında parlamış, beni azarlamıştı.* **6** *mec.* ışıltılı bir durum almak, ışıldamak. *ör. Haberi duyunca gözleri parlamıştı.* **7** (kuş) hiç beklenmedik bir zamanda "pırrr" diye uçmak, birdenbire havalanmak. *ör. Avcının önünden bir keklik sürüsü parlamıştı.* **8** (at için) birdenbire binicisinin denetiminden çıkmak. *ör. At parlayıp binicisini fırlatıp atmıştı.*
parlamentarizm *a. Fr.* yürütme organının, seçimle oluşturulmuş yasama meclisine karşı sorumlu olduğu siyasal düzen.
parlamenter *a.* **1** parlamento üyesi, milletvekili. **2** *s.* parlamentoya dayalı ya da parlamentoyla ilgili. *ör. Demokrasi parlamenter düzendir.* **parlamenter düzen** (ya da **rejim**) *huk.* siyasal partilere ve seçilmiş parlamentoya dayalı siyasal yönetim.
parlamento *a. It.* (. . .' .) **1** belirli sürelerde ve belirli bir süre için, yurttaşların oylarıyla seçilen milletvekillerinin oluşturduğu, ülkenin yasalarını yapan, devlet bütçesini çıkaran, hükümetini denetleyen ve anayasaya göre daha başka görevleri ve yetkileri bulunan meclis (ya da meclisler). **2** içinde bu meclisin görev yaptığı yapı.
parlatabilme *a.* parlatabilmek eylemi.
parlatabilmek *(-i)* parlatmak elinde olmak, parlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
parlatıcı *a.* ve *s.* parlatma özelliği bulunan.
parlatıcılık *a.* parlatıcı olma durumu.
parlatılabilme *a.* parlatılabilmek eylemi.
parlatılabilmek *(nsz)* parlatılması olanaklı olmak ya da parlatılma olasılığı bulunmak.
parlatılma *a.* parlatılmak eylemi.
parlatılmak *(nsz)* parlatmak eylemine konu olmak, parlak bir duruma getirilmek. *ör. Cila ile parlatılan yüzeyler ayna gibiydi.*
parlatma *a.* parlatmak eylemi.
parlatmak *(-i)* **1** (yüzeyler için) düzgün ve parlak bir duruma getirmek, parlamasını sağlamak. *ör. Ayakkabımı boyayıp cila ile parlattım.* **2** *arg.* kafayı çekmek, içki içmek. *ör. Bir meyhaneye girip parlatmak istemiştik, olmadı.*
parlayabilme *a.* parlayabilmek eylemi.
parlayabilmek *(nsz)* parlaması olanaklı olmak ya da parlama olasılığı bulunmak.
parlayıcı *s.* çabucak tutuşma özelliği bulunan, hemen tutuşup alev çıkaran.
parlayıcılık *a.* parlayıcı olma özelliği.
parlayış *a.* parlamak eylemi ya da biçimi.
parlayıverme *a.* parlayıvermek eylemi.
parlayıvermek *(nsz)* birdenbire parlamak.
parmağımsı *s.* parmak biçiminde olan, parmağa benzeyen.
parmak *a.* **1** insanlarda ve kimi hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, uzunca, boğumlu, oynak ve genellikle tırnaklı organların her biri. **2** bir tekerleğin merkezinden çemberine değin uzanan çubukların her biri. **3** *s.* el parmağının eni kadar olan. *ör. Şişede birkaç parmak gaz kalmıştı.* **4** *s.* koyu sıvılara daldırılıp çıkarılınca parmağa bulaşan (miktar). *ör. Baldan bir parmak alıp tadına baktı.* **parmağı ağzında kalmak** (bir duruma) pek çok şaşmak, şaşakalmak. **(bir işte) parmağı** (ya da **eli**) **olmak** (ya da **bulunmak**) (genellikle kötü bir işle) gizli bir ilgisi olmak, bir işe karışmış bulunmak. **(bir şeyi) parmağına dolamak** her yerde, her fırsatta söyleyip eleştirmek. *ör. O, insanı parmağına dolarsa kurtuluş yoktur.* **(birini) parmağında oynatmak** çok etkisi altına alıp ona her istediğini yaptırmak. **parmağını bile kıpırdatmamak** (ya da **oynatmamak**) bir iş için hiçbir davranışta bulunmamak. **parmağını yaranın üzerine basmak** asıl derdi ya da bir derdin gerçek nedenini göstermek. **parmağının ucunu göstermemek** (kadın için) erkeklere görünmekten kaçınmak, çok kapalı giyinmek, örtünmek. **parmağının ucuyla** (ya da **ucunda**) **çevirmek** (bir işi) kolayca ve ustalıkla yapabilmek. **parmak atmak 1)** sorun çıkarmak, bir işi karıştırmak. **2)** *arg.* parmak-

la sarkın tılık etmek. **parmak basmak 1)** genellikle sağ elinin başparmağının ucuna mürekkep sürerek, imza yerine geçmek üzere, bir yere bastırmak. **2)** *mec.* belli bir konuya, bir noktaya dikkati çekmek. *ör. Ücret artışı konusuna parmak basmak kimsenin aklına gelmemişti.* **parmak hesabı 1)** sayıları parmakla hesaplayarak, göstererek yapılan ilkel hesap. **2)** *yaz.* hece ölçüsü. **parmak hesabı göstermek** borçlu, uydurma hesaplar yaparak, sözü, alacaklının hiçbir alacağı kalmadığı sonucuna getirmek. **parmak ısırmak** büyük bir şaşkınlık duymak, şaşakalmak. **parmak ısırtmak** herhangi bir davranışıyla şaşırtmak, şaşkınlık vermek. **parmak izi 1)** herhangi bir parmağın bir yüzey üzerinde bıraktığı iz. **2)** genellikle kimlik belirlemede yararlanılan, parmak uçlarının iç taraflarındaki derinin her kişide değişik olan izi. **parmak kadar** (yaşça) pek küçük, henüz çocuk. *ör. Parmak kadar oğlanla uğraşıp durma.* **parmak kaldı** neredeyse, az kalsın. **parmak kaldırmak** sınıfta ya da bir toplantıda, söz istemek anlamına gelmek üzere, işaretparmağını açık bırakıp öteki parmakları kapalı tutarak eli yukarı kaldırmak. **parmak parmak** *ik. s.* parmak biçiminde olan. *ör. Çocuğun yüzünde parmak parmak tokat izi kalmıştı.* **parmak** (ya da **parmağını**) **oynatmak** *arg.* rüşvet vermek. **parmak tatlısı** parmak biçiminde yapılan bir hamur tatlısı. **parmak yemek** *arg.* parmakla sarkıntılığa uğramak. *ör. Kalabalık otobüsle kadınlar az mı parmak yer?* **parmakla gösterilmek 1)** az bulunmak. *ör. Eskiden liseyi bitiren parmakla gösterilirdi.* **2)** çok ünlü bir kimse olmak. *ör. Artık çevresinde parmakla gösterilen biri olmuştu.* **parmakla sayılmak** çok az olmak. *ör. Onlara gidişimiz parmakla sayılır.* **parmaklarını (birlikte) yemek** yediği yemek pek lezzetli olmak.

parmakçı *s.* **1** *mec.* kışkırtıcı. **2** *arg.* parmak atma yoluyla sarkıntılığı alışkanlık edinmiş olan (kimse).

parmaklama *a.* parmaklamak eylemi.

parmaklamak *(-i)* **1** parmakla dokunmak. **2** parmakla yemek. **3** *mec.* kışkırtmak. *ör. Bir parmaklayan olmasa iş bu duruma gelmezdi.* **4** parmak atmak.

parmaklanabilme *a.* parmaklanabilmek eylemi.

parmaklanabilmek *(nsz)* parmaklanması olanak içinde olmak ya da parmaklanma olasılığı bulunmak.

parmaklanma *a.* parmaklanmak eylemi.

parmaklanmak *(nsz)* parmaklamak eylemine konu olmak. *ör. Belediye otobüslerinde parmaklanan kadınlar şikâyetçi oldu.*

parmaklatılma *a.* parmaklatılmak eylemi.

parmaklatılmak *(nsz)* parmaklanması sağlanmak. *ör. Bal, tadına bakılsın diye her önüne gelene parmaklatılır mı?*

parmaklatma *a.* parmaklatmak eylemi.

parmaklatmak *(-i, -e)* parmaklamak eylemini yaptırmak.

parmaklayabilme *a.* parmaklayabilmek eylemi.

parmaklayabilmek *(-i)* parmaklamak elinde olmak, parmaklaması olanak içinde olmak ya da parmaklama olasılığı bulunmak.

parmaklayış *a.* parmaklamak eylemi ya da biçimi.

parmaklayıverme *a.* parmaklayıvermek eylemi.

parmaklayıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak parmaklamak.

parmaklık *a.* **1** bir yeri bölmek, geçişi engellemek, düşme tehlikesini vb. önlemek gibi işler için kullanılan, dikine ve biraz aralıklı biçimde yan yana dizilerek tutturulmuş tahta, demir vb. çubuklarla yapılmış bölme ya da korkuluk. **2** yara bulunan ya da kesilmiş parmağı korumak için üzerine geçirilen, genellikle plastikten yapılmış kılıf. **3** *tiy.* ortaoyununda, seyircilerle oyun yerini ayıran bölme. **4** *s.* herhangi sayıda parmak ölçüsünde olan. *ör. Kavanozda birkaç parmaklık reçel kalmış.*

parmaklıklı *s.* parmaklığı olan.

parmaksı *s. bitb.* el parmağını andırır biçimde birbirine koşut duran (uzantı).

parmaksız *s.* bir ya da birkaç parmağı doğuştan eksik olan (kimse).

parmaküzümü, -nü *b. a. ha.* taneleri uzun olan bir üzüm.

parmıcan *a. İt. (Parma kentinin adından)* bir tür İtalyan peyniri.

parodi *a. Fr. tiy.* ciddi bir oyunun bir bölümünü ya da tümünü, aradaki koşutluğu koruyarak alaya alan, biçimini bozmadan ona bambaşka bir içerik vererek, içerikle biçim arasındaki bu karşıtlıktan gülünç ve eleştirel etki yaratan oyun biçimi. *eş.* **gülünçleme**. **parodi yapmak** alaya almak, gülünçleştirmek.

parodos *a. Yun. tiy.* **1** Antik Yunan tragedyasında ve komedyasında koronun sahneye girerken söylediği şarkı. **2** Antik Yunan tiyatro yapısında, orkestra çukurunun her iki yanında karşılıklı olarak bulunan giriş yolları.

parola *a. İt.* (. .' .) **1** kimi durumlarda askerlerin ya da kimi gizli topluluk üyelerinin birbirlerini tanıyabilmek için aralarında önceden kararlaştırılmış olan sözcük ya da söz. **2** *mec.* ulaşılmak istenen amacı özetleyen söz.

parpa *a.* kalkan **(II)** yavrusu.

par par *ik. be.* titrek parıltılarla. **par par etmek** *ha.* ışıldamak, parıldamak.

parpı *ha.* **1** azar, paylama. **2** dağlama. **parpı yemek** *ha.* azarlanmak, paylanmak ya da dayak yemek.

parpılama *a. ha.* parpılamak eylemi.

parpılamak *(-i) ha.* **1** azarlamak, paylamak. **2** mısır, biber gibi şeyleri az ateşe göstermek. **3** kızgın demirle dağlamak.

pars *a. Far. hayb.* kedigillerden, genellikle Afrika'nın ve Asya'nın sıcak bölgelerinde sık ormanlarda yaşayan, çok güçlü ve çevik, çok

yırtıcı, güzel görünüşlü, postu açık sarı ve benekli, kimilerinde düz kara olan, etçil memeli hayvan.

parsa *a. Far.* (.' .) bir tiyatro, müzik vb. topluluğu olarak seyirci önünde gösteri yaptıktan sonra ya da gösteri arasında seyircilerden toplanan, bahşiş niteliğinde para. **parsa toplamak** (bir gösteri topluluğu) gösteriden sonra ya da gösteri arasında, bir tepsi, kutu vb. gezdirerek bahşiş almak. **parsayı başkası toplamak** bir emeğin karşılığını, o emeği veren, o işi yapan değil, o işe pek de katkısı olmayan bir başkası almak.

parsel *a. Fr.* tapu ve imar yasalarına göre üzerinde tek bir yapı kurulabilecek biçimde bölümlenmiş toprak parçası.

parselasyon *a. Fr.* parselleme.

parselleme *a. Fr. T.* parsellemek eylemi.

parsellemek *(-i) Fr. T.* **1** (bir toprağı) parsellere ayırmak. **2** çeşitli kişiler belirli bir toprağı aralarında paylaşmak. **3** *mec.* çeşitli iş alanlarını, çeşitli kuruluşların, işyerlerinin makamlarını vb. kendi aralarında paylaşmak.

parsellenebilme *a. Fr. T.* parsellenebilmek eylemi.

parsellenebilmek *(nsz) Fr. T.* parsellenmesi olanaklı olmak ya da parsellenme olasılığı bulunmak.

parselleniş *a. Fr. T.* parsellenmek eylemi ya da biçimi.

parsellenme *a. Fr. T.* parsellenmek eylemi.

parsellenmek *(nsz) Fr. T.* parsellemek eylemine konu olmak.

parselletebilme *a. Fr. T.* parselletebilmek eylemi.

parselletebilmek *(-i) Fr. T.* parselletmek olanaklı olmak ya da parselletme olasılığı bulunmak.

parselletilebilme *a. Fr. T.* parselletilebilmek eylemi.

parselletilebilmek *(nsz) Fr. T.* parselletilmesi olanak içinde olmak ya da parselletilme olasılığı bulunmak.

parselletilme *a. Fr. T.* parselletilmek eylemi.

parselletilmek *(nsz) Fr. T.* parsellenmesi sağlanmak. *ör. Tarla parselletilip arsa durumuna getirildi.*

parselletme *a. Fr. T.* parselletmek eylemi.

parselletmek *(-i) Fr. T.* parselli duruma gelmesini sağlamak.

parselli *s. Fr. T.* (toprak için) parsellere ayrılmış.

parselsiz *s.* (toprak için) henüz parsellere ayrılmamış.

parşömen *a. (Bergama kentinin adından)* üzerine yazı yazmak, resim yapmak için özel olarak hazırlanmış deri, tirşe. **parşömen kâğıdı** parşömene benzetilerek yapılan, hafifçe saydam, mat ve sağlam kâğıt.

partal *a.* ve *s.* çok kullanılmaktan iyice eskimiş, yıpranmış, eski püskü. *ör. Ayağındaki partal kunduraları boyattı.*

partallanabilme *a.* partallanabilmek eylemi.

partallanabilmek *(nsz)* partallanması olanak içinde olmak ya da partallanma olasılığı bulunmak.

partallanıverme *a.* partallanıvermek eylemi.

partallanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa zamanda partallanmak.

partallanma *a.* partallanmak eylemi.

partallanmak *(nsz)* partal bir duruma gelmek, iyice yıpranıp eskimek. *ör. Paltosu partallanmış, bir iplik çeksen dökülecek duruma gelmiş.*

partallık *a.* partal olma durumu, eskilik. *ör. Giysileri partallıktan dökülüyordu.*

partenogenez *a. Fr. yaşb.* döllenmemiş yumurtanın gelişmesiyle olan üreme.

parter *a. Fr. tiy.* çok katlı tiyatro, sinema gibi yerlerde, sahnenin bulunduğu ilk kata ve bu burada bulunan koltuklara verilen ad.

parti (I) *a. Fr.* yurt sorunları ve ülkenin yönetimi konusunda ortak bir düşünce ve amaç çevresinde toplanan kimselerin oluşturduğu, anayasaya ve yasalara göre kurulmuş siyasal örgüt. **parti grubu** bir partinin parlamento içindeki üyelerinin oluşturduğu topluluk. **parti kurmak** yurt sorunları ve ülkenin yönetimi konusunda çalışmak üzere, yasalara göre siyasal bir örgüt oluşturmak. **partiler yelpazesi** çok partili siyasal düzende, partilerin programları yönünden, aşırı sağ, reformcu sağ, ılımlı sağ, orta (merkez), ılımlı sol, reformcu sol ve aşırı sol olarak nitelenen ideolojilere göre bulundukları yerleri belirleyen durum.

parti (II) *a. Fr.* **1** bir yere bölümler durumunda gönderilmekte olan bir malın ya da bir bütünün bir parçası. *ör. Anadolu'ya ilk partide gönderilen doktorlar sağlık ocaklarında çalışacak.* **2** kimi oyunlarda bir kez. *ör. Bir parti tavla oynadık.* **3** belli bir şeyi kutlamak ya da yalnızca eğlenmek ereğiyle düzenlenen, genellikle çok sayıda kişinin katıldığı içkili, danslı eğlence. *ör. Sosyetik partilerde bol bol eğlenilirdi.* **4** eğlenmek amacıyla düzenlenen, genellikle açık havada yer alan toplantı. *ör. Av partisi, çay partisi, mangal partisi.* **5** *mec.* çok ucuza elde edilen şey, kelepir. *ör. Bu parti kaçırılmaz.* **6** *mec.* emeksiz kazanç, vurgun. *ör. Onun kazandığı partilerin hesabı yoktur.* **7** *müz.* bir armoniyi oluşturan ezgilerden her biri. **parti çevirmek** (iskambil oyunları, tavla gibi kimi oyunlar için) bir parti **(II)**[2] oynamak. **parti vermek** bir şeyi kutlamak ya da yalnızca eğlenmek ereğiyle, çok sayıda kişinin katıldığı, genellikle içkili ve danslı bir eğlence düzenlemek. **partiyi kaybetmek 1)** başkasıyla çekiştiği bir konuda yenilmek. **2)** (bir oyunda) yenilmek. **3)** elde etmeye çalıştığı bir kazancı karşısındakine kaptırmak. **partiyi vurmak** eline geçen olanağı iyi kullanmak, çok kazançlı bir iş yapmak.

partici *a. Fr. T.* **1** parti **(I)** üyesi. **2** *s.* partisine **(I)** çok bağlı (kimse). **3** *s.* ve *a.* siyasal gücünü yalnız kendi yandaşlarının, kendi partisine **(I)** bağlı kimselerin çıkarına kullanan (kimse). *eş.* **partizan**.

particilik *a. Fr. T.* **1** partici olma durumu. **2** partisinin **(I)** ve yandaşlarının çıkarını önde tutma durumu. *eş.* **partizanlık**.

partikül *a. Fr. fiz.* ➻ **parçacık**.

partileşebilme *a. Fr. T.* partileşebilmek eylemi.

partileşebilmek *(nsz) Fr. T.* partileşmesi olanaklı olmak ya da partileşme olasılığı bulunmak.

partileşme *a. Fr. T.* partileşmek eylemi.

partileşmek *(nsz) Fr. T.* **1** parti kurmak. **2** parti özelliği kazanmak. **3** *mec.* bir partide toplanmak. *ör. Partileşen insanlar daha güçlü olur.*

partili *a. Fr. T.* bir partinin **(I)** üyesi olan kimse.

partisip *a. Fr. dilb.* ➻ **ortaç**.

partisyon *a. Fr. müz.* içinde, belirli bir müzik yapıtının bütün bölümlerinin birbiri ardı sıra yer aldığı nota defteri.

partizan *a.* ve *s. Fr.* elinde bulunan olanakları yalnızca kendi partisinin yandaşları için kullanan, parti **(I)** çıkarlarını öne alan (kimse).

partizanca *s.* ve *be. Fr. T.* partizana yakışır (bir biçimde).

partizanlaşabilme *a. Fr. T.* partizanlaşabilmek eylemi.

partizanlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* partizanlaşması olanak içinde olmak ya da partizanlaşma olasılığı bulunmak.

partizanlaşıverme *a. Fr. T.* partizanlaşıvermek eylemi.

partizanlaşıvermek *(nsz) Fr. T.* çok çabuk ya da kısa zamanda partizanlaşmak.

partizanlaşma *a. Fr. T.* partizanlaşmak eylemi.

partizanlaşmak *(nsz) Fr. T.* partizanca davranmaya başlamak. *ör. Devlet görevlisi partizanlaşınca devlete güven azalır.*

partizanlık *a. Fr. T.* partizan olma durumu, partizanca davranış. **partizanlık etmek** partizanca davranmak.

partner *a. İng.* **1** birlikte dans edilen kimse, dans eşi. **2** tiyatro, sinema gibi sanat kollarında, özellikle başrol oynayan sanatçının rol arkadaşı. **3** kumarda, iskambil oyunlarında ortak.

parttaym *a. İng.* ➻ **yarımgün**.

parya *a. (Tamil dilinden) Fr.* (.' .) *topb.* **1** en koyu biçimiyle Hindistan'da görülen kast düzenine göre, kast dışı kalan, hiçbir toplumsal sınıftan olmayan, her türlü haklardan yoksun olanlara verilen ad. **2** ayaktakımı.

pas (I) *a.* **1** su içinde ve nemli havada metallerin, özellikle demirin yüzeyinde oksitlenme sonucu oluşan madde. **2** *hek.* genellikle midenin bozulması nedeniyle dilin üzerinde oluşan beyaz tabaka. **3** *bitb.* kimi asalak mantarların çeşitli bitkilerde oluşturduğu portakal sarısı ya da kahverengi lekeler ve bu lekelerle kendini gösteren bitki hastalığı. **pas açmak** metal bir nesnenin pasını giderip parlatmak. **pas tutmak** üzerinde pas [1,2] oluşmak, paslanmak.

pas (II) *a. İng.* **1** *sp.* kimi top oyunlarında, oyunculardan birinin topu kendi takımından bir başka oyuncuya yollaması. **2** *ünl.* kimi kâğıt oyunlarında, kendisine sıra gelen oyuncunun oyuna o elde katılmayacağını belirtmek için söylediği söz. **3** *arg.* (kadın için) birisiyle sevgi ilişkisi kurma belirtisi olarak verilen işaret ya da takınılan tavır. *ör. Masada oturan kızın pasını görünce, sevindi.* **pas almak** *sp.* kimi top oyunlarında bir oyuncu, kendi takımından bir oyuncunun yolladığı topu kullanmak. **pas geçmek** *arg.* **1)** üzerinde durmamak, önem vermemek, aldırış etmemek. **2)** caymak, vazgeçmek. **pas vermek 1)** *sp.* kimi top oyunlarında bir oyuncu, kendi takımından olan bir arkadaşına top geçirmek. **2)** *mec.* kendisinin yapmakta olduğu eylemi başkasının sürdürmesi yolunu açmak. **3)** *arg.* (kadın) bakışıyla, davranışıyla erkeğe, sevgi ilişkisi konusunda umut ve cesaret vermek.

pasaj *a. Fr.* **1** içinde dükkânlar bulunan, genellikle üzeri kapalı ve her iki yanı sokağa, caddeye açılan çarşı. **2** yazınsal bir yapıttan ya da herhangi bir yazıdan alınan ya da okunan parça. *ör. Öğretmen, öyküden birkaç pasaj okudu.*

pasak *a.* kir.

pasaklı *s.* giyim kuşamına, eşyasının düzenine, temizliğine önem vermeyen (kimse).

pasaklılık *a.* pasaklı olma durumu.

pasaparola *a. İt.* (. . . .' .) **1** *ask.* bir birliğe verilen ve ağızdan ağıza bütün askerlere ulaştırılan komut. **2** *arg.* bir dedikodunun, bir olayın ağızdan ağıza yayılması. **pasaparola etmek** *arg.* bir olayı, bir dedikoduyu herkese yaymak. **pasaparola olmak** *arg.* (bir olay, bir dedikodu) ağızdan ağıza her yere yayılmak, herkesçe duyulmak.

pasaport, -tu *a. Fr.* **1** yabancı ülkelere gidecek olanlara yetkili makamlarca verilen ve yabancı ülke yetkililerinin kimlik incelemesinde geçerli olan belge. **2** *arg.* okuldan, işten vb. atılma belgesi. **pasaportunu almak** *arg.* (işten, okuldan vb.) atılmak, kovulmak. **(birinin) pasaportunu eline vermek** (birini) işten atmak, kovmak.

pasavan *a. Fr. huk.* ülkelerin, komşu ülkenin sınır bölgesi içinde oturan yurttaşlarına, serbestçe giriş çıkışları için verdikleri belge.

pasif *s. Fr.* **1** ➻ **edilgin**. **2** *dilb.* ➻ **edilgen**. **3** *a. tic.* bir mal varlığını etkileyen, parayla ölçülebilir borç ve yükümlülüklerin toplamı. **pasif direniş** bir hakkı elde etmek amacıyla, herhangi bir eyleme başvurmaksızın, yalnızca eylemsiz kalarak yapılan direniş. **pasif korunma** *ask.* savaş sırasında düşman saldırılarından korunmak için yapılan alalama, gizleme, gizlenme gibi yöntemlerin tümü.

pasifleşme *a. Fr. T.* pasifleşmek eylemi.

pasifleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **edilginleşmek**.
pasifleştirme *a. Fr. T.* pasifleştirmek eylemi.
pasifleştirmek *(-i)* **1** ➻ **edilginleştirmek**. **2** ➻ **etkisizleştirmek**.
pasiflik *a. Fr. T.* ➻ **edilginlik**.
paskal *s. Fr.* insanı güldürüp eğlendiren, soytarı (kimse).
paskallık *a. Fr. T.* insanı güldürüp eğlendiren söz ve davranış.
paskalya *a. Yun.* (. .' .) Hıristiyanların, Hazreti İsa'nın diriliş günü olarak her yıl mart ayının 14. gününü izleyen pazar günü kutladıkları dinsel bayram. **paskalya çöreği** genellikle paskalyada yapılan bir çeşit tatlı çörek. **paskalya yumurtası** paskalyada pişirilen, satılması gelenek olmuş, kabuğu boyalı katı yumurta. **paskalya yumurtası gibi** yüzüne çok allık süren kadınlar için kullanılır.
paslanabilme *a.* paslanabilmek eylemi.
paslanabilmek *(nsz)* paslanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paslandırabilme *a.* paslandırabilmek eylemi.
paslandırabilmek *(-i)* paslandırması olanak içinde olmak ya da paslandırma olasılığı bulunmak.
paslandırılma *a.* paslandırılmak eylemi.
paslandırılmak *(nsz)* paslanması sağlanmak ya da paslanmasına yol açılmak.
paslandırma *a.* paslandırmak eylemi.
paslandırmak *(-i)* paslanmasını sağlamak ya da paslanmasına yol açmak.
paslanış *a.* paslanmak eylemi ya da biçimi.
paslanıverme *a.* paslanıvermek eylemi.
paslanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede paslanmak.
paslanma *a.* paslanmak eylemi.
paslanmak *(nsz)* **1** üzerinde pas **(I)**[1,2] oluşmak. **2** *mec.* işsizlikten, tembellikten, devinimsizlikten canlılığını yitirmek, uyuşup kalmak.
paslanmaz *s.* paslanmaya karşı dayanıklılığı olan ya da bu özellik kazandırılmış (alaşım ya da metal). **paslanmaz çelik** pasa karşı özel olarak işlemden geçirilmiş çelik.
paslanmazlık *a.* paslanmaz olma özelliği.
paslaşabilme *a. İng. T.* paslaşabilmek eylemi.
paslaşabilmek *(nsz; -le) İng. T.* paslaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paslaşma *a. İng. T.* paslaşmak eylemi.
paslaşmak *(nsz; -le) İng. T.* **1** *sp.* kimi top oyunlarında, aynı takımdan olan oyuncular topu birbirine geçirmek. **2** *arg.* (iki kişi) bakışlarla anlaşmak, işaretleşmek. **3** *arg.* (kadınla erkek) birbirine olan ilgilerini bakışlarla göstermek.
paslatma *a.* paslatmak eylemi.
paslatmak *(-i)* paslanmasına yol açmak, paslandırmak. *ör. Nem, metali paslatır.*
paslı *s.* üzerinde pas **(I)**[1,2] oluşmuş bulunan, pas **(I)**[1,2] tutmuş olan.
pasmantarı, -nı *b. a. T. Yun. bitb.* pasmantarıgillerden, buğdaygillerde ve baklagillerde pas **(I)**[3] denilen hastalığa yol açan bir asalak mantar.
pasmantarıgiller *ç. b. a. T. Yun. T. bitb.* bitkilerin üzerinde asalak olarak yaşayarak pas **(I)**[3] denilen hastalığa yol açan bir mantar takımı.
paso *a. İt.* (.' .) bir kimsenin, genellikle resmi taşıtlarda ücretin tümünden bağışık tutulmasını ya da ücrette ona belli bir indirim yapılmasını sağlayan belge.
pasör *a. İng. Fr. sp.* top oyunlarında pas veren oyuncu.
paspal *a. Yun.* **1** çok kepekli un. **2** *arg.* kötü nitelikli esrar. **3** *s. arg.* işe yaramaz (kimse). **4** *s. arg.* dağınık, bakımsız, pis (kimse, giyim vb.). **5** *s. arg.* düşük nitelikli (nesne).
paspallık *a. Yun. T.* paspal olma durumu, paspalın özelliği, niteliği.
paspartu *a. Fr.* küçük boyutlu bir resmi büyük boyutlu bir kartonun ortasında açılan boşluğa yerleştirme biçimindeki çerçeveleme yöntemi.
paspas *a.* **1** genellikle dış kapı önlerine konulan ve sokaktan gelince ayakkabıların altını temizlemek için kullanılan, kıldan, plastikten vb. yapılmış ve yüzü tırtıklı silecek. **2** özel olarak yapılmış bir sopa ve ona geçirilmiş kaba bezden oluşan, yer silmekte kullanılan temizlik aracı. **paspas yapmak** paspasla[2] yer silmek, paspaslamak.
paspaslama *a.* paspaslamak eylemi.
paspaslamak *(-i)* paspasla[2] yer silmek, paspas yapmak.
paspaslanabilme *a.* paspaslanabilmek eylemi.
paspaslanabilmek *(nsz)* paspaslanması olanaklı olmak ya da paspaslanma olasılığı bulunmak.
paspaslanıverme *a.* paspaslanıvermek eylemi.
paspaslanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede paspaslanmak. *ör. Bakanın geleceği duyulunca bütün hastane paspaslanıverdi.*
paspaslanma *a.* paspaslanmak eylemi.
paspaslanmak *(nsz)* paspaslamak eylemine konu olmak.
paspaslatabilme *a.* paspaslatabilmek eylemi.
paspaslatabilmek *(-i, -e)* paspaslatmak elinde olmak, paspaslatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paspaslatılabilme *a.* paspaslatılabilmek eylemi.
paspaslatılabilmek *(nsz)* paspaslatılması olanak içinde olmak ya da paspaslatılma olasılığı bulunmak.
paspaslatılma *a.* paspaslatılmak eylemi.
paspaslatılmak *(nsz)* paspaslanması sağlanmak.
paspaslatma *a.* paspaslatmak eylemi.
paspaslatmak *(-i, -e)* paspaslamak eylemini yaptırmak.
paspaslayabilme *a.* paspaslayabilmek eylemi.
paspaslayabilmek *(-i)* **1** paspaslamak elinde olmak, paspaslama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Merdivenleri de paspaslayabilir misin?*
paspaslayıverme *a.* paspaslayıvermek eylemi.
paspaslayıvermek *(-i)* **1** çok çabuk ya da kısa sürede paspaslamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Mutfağı paspaslayıver.*

pasrengi, -ni *b. a. T. Far.* **1** kırmızıyla kahverengi arasındaki renk. **2** *b. s.* bu renkte olan.
pasta (I) *a. İt.* (.' .) içine katılan türlü maddelerle özel bir tat verilmiş, fırında ya da başka bir yolla pişirilerek hazırlanmış, "yaş pasta" ve "kuru pasta" olarak adlandırılan bir tür hamur tatlısının ortak adı.
pasta (II) *a. İt.* (.' .) giysilerde dikişli kıvrım.
pastacı *a. İt. T.* (.' . .) **1** pasta **(I)** yapan ya da satan kimse. **2** pastane.
pastacılık *a. İt. T.* pasta **(I)** yapma ya da satma işi.
pastal *a. ha.* ipe geçirilmiş tütün yaprağı dizisi.
pastalı *s. İt. T.* (.' . .) (giysi için) üzerinde pasta **(II)** bulunan.
pastane *a. İt. Far.* (. - .) pasta **(I)**, çörek vb. yapılıp satılan, oturularak ya da ayakta pasta **(I)**, çörek vb. yenilen dükkân.
pastaneci *a. İt. Far. T.* pastane işleten kimse.
pastanecilik *a. İt. Far. T.* pastane işletme işi.
pastav *a. Mac. esk.* ucu yaldızlı çuha kumaşı topu. **pastavla pazarlık** toptan pazarlık.
pastel *a. Fr.* **1** resim yapmakta kullanılan bir tür renkli boya kalemi. **2** bu tür kalemlerle yapılmış resim. **3** *s.* soluk (renk). **pastel renk** açık ve yumuşak renk, soluk renk.
pastelci *a. Fr. T.* pastel[2] yapan ressam.
pastırma *a.* büyük parçalar durumunda kesilmiş etin üzerine macun durumuna getirilmiş tuz, çemen[3] ve kırmızıbiber karışımının sürülüp güneşte ya da iste kurutulmasıyla yapılan yiyecek. **pastırma yazı** sonbaharın sonlarında görülen sıcak günler. **(birinin) pastırmasını çıkarmak** *tkz.* **1)** iyice dövmek, çok hırpalamak. **2)** çok yormak.
pastırmacı *a.* **1** pastırma yapan ya da satan kimse. **2** pastırma satılan dükkân.
pastırmacılık *a.* pastırma yapma ve satma işi.
pastırmalı *s.* pastırkayla yapılmış, içinde pastırma bulunan (yiyecek). **pastırmalı börek** içinde pastırma bulunan börek. **pastırmalı yumurta** tava ya da benzeri bir kapta, yağda hafifçe kavrulmuş pastırma üzerine yumurta kırılarak pişirilen yiyecek.
pastırmalık *s.* (et için) pastırma yapmaya uygun olan.
pastil *a. Fr.* genellikle boğaz enfeksiyonlarına karşı ağızda eritilerek kullanılan şekerli ilaç tableti.
pastiş *a. Fr.* **1** *yaz.* ➻ **benzek**. **2** *mim.* seçkin bir sanat yapıtının taklidi.
pastoral *a.* ve *s. Fr. yaz.* ➻ **çobanıl, çobanlama**. **pastoral oyun** *tiy.* kişileri kadın ve erkek çobanlar, köylüler olan tiyatro yapıtı. **pastoral şiir** *yaz.* ➻ **çobanıl şiir**.
pastörizasyon *a. Fr.* pastörize işlemi.
pastörize *s. Fr. (Fransız kimyacısı ve yaşambilimcisi Louis Pasteur'ün adından)* (süt, bira vb. için) özel aygıtlarla 65 santigrat dereceye değin ısıtılarak birdenbire soğutulmak yoluyla içindeki mikropları öldürülmüş olan. **pastörize etmek** (süt, bira vb. için) özel aygıtlarla 65 santigrat dereceye değin ısıtarak birdenbire soğutma yoluyla mikroplardan arınmış duruma getirmek.
pastra *a. Yun.* (.' .) ➻ **pişti**.
paşa *a.* **1** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde albaydan yüksek rütbede bulunan askerlere ve valilik, vezirlik gibi yüksek sivil görevlerdeki kimselere verilen san. **2** *ask.* (cumhuriyet döneminin ilk yıllarında) general. **3** (bugün) general rütbesindeki askerlere halkın verdiği san. **4** *s.* ağırbaşlı, uslu. *ör. Oğlum paşa çocuktur, annesini üzmez.* **5** *a.* ve *s. arg.* sarhoş. **paşa çayı** küçük çocuklara verilen soğuk ve açık çay için şaka yollu söylenir. **paşa gibi yaşamak** bolluk içinde bir yaşam sürmek. **paşa gönlün bilir** *tkz.* "nasıl istersen öyle yap, öyle davran" anlamında söylenir. **paşa kapısı** *esk.* hükümet konağı. **paşa olmak** *arg.* fazlaca sarhoş olmak. **paşa paşa** *ik. be.* **1)** efendi efendi, kimseyi rahatsız etmeksizin, ağırbaşlılıkla, uslu uslu, efendice. *ör. Çocuk paşa paşa oturmaktaydı.* **2)** güzellikle, seve seve, isteyerek. *ör. Dediğimi paşa paşa yaparsan senin için iyi olur.*
paşaağacı, -nı *b. a. bitb.* kerestesi açık sarı ya da yeşilimsi ve iri gözenekli, mobilyacılıkta genellikle kaplama olarak yararlanılan değerli bir ağaç.
paşababa *b. a.* paşa sanı taşıyan büyükbaba.
paşaçadırı, -nı *b. a. bitb.* begonyagillerden, sürünücü ve etli gövdeli, yürek biçiminde ve altı kırmızımtırak, üstü koyu yeşil yapraklı bir süs bitkisi.
paşalık *a.* **1** paşa olma durumu. **2** *tar.* Osmanlı döneminde paşanın sanı. **3** *tar.* Osmanlı döneminde paşa sanını taşıyan bir görevlinin yönetimindeki bölge.
paşazade *a. T. Far.* (. . - .) **1** paşa çocuğu, paşa oğlu. **2** *a.* ve *s. mec.* gösterişi seven, rahatına düşkün kimseler için alay yollu söylenir.
paşmak *a.* ➻ **başmak**.
paşmakçı *a.* ➻ **başmakçı**.
pat, -tı (I) *s.* (burun için) basık, yassı.
pat (II) *a.* yassı bir şeyle bir yere vurulunca çıkan tok ses. **pat çakmak** *arg.* ➻ **pata çakmak**. **pat diye** hiç beklenmedik bir zamanda, ansızın, birdenbire. *ör. Kimi şeyler pat diye söylenmez ki!* **pat küt** sopayla ya da elle üst üste vurmayı anlatmak için kullanılır. *ör. Adam çocuğa pat küt girişti.* **pat pat** sopayla ya da elle üst üste vurmayı belirtmek için kullanılır. *ör. Kadın, balkonda pat pat halının tozunu alıyordu.* **pata** (ya da **patayı**) **çakmak** *arg.* ayak topuklarını birbirine vurarak askerce selam vermek.
pat, -tı (III) *a.* **1** *bitb.* bileşikgillerden, çiçekleri katmerli, kasımpatıya benzer bir çiçek. **2** bu çiçeğe benzer biçimde yapılmış elmas süs iğnesi.
pata *a. İt.* (.' .) bir oyunda yenişememe durumu, berabere kalma. **pata durumu** (poker ve benzeri iskambil oyunlarında) yenişememe

durumu, beraberlik. **pata gelmek 1)** (iskambil oyunlarında) yenişememek, berabere kalmak. **2)** razı olmak. **3)** ödeşmek. **pata olmak** rakibine göre üstünlük kazanmak.

patadak *be.* (.' . .) ➻ **pattadak**.

patak *a.* dayak, kötek. *ör. Akıllanması için ona iyi bir patak gerekir.*

pataklama *a.* pataklamak eylemi.

pataklamak *(-i)* rasgele vurarak dövmek, dayak atmak.

pataklanabilme *a.* pataklanabilmek eylemi.

pataklanabilmek *(nsz)* pataklanması olanak içinde olmak ya da pataklanma olasılığı bulunmak.

pataklanış *a.* pataklanmak eylemi ya da biçimi.

pataklanma *a.* pataklanmak eylemi.

pataklanmak *(nsz)* dayak yemek, dövülmek.

pataklatabilme *a.* pataklatabilmek eylemi.

pataklatabilmek *(-i, -e)* pataklatmak elinde olmak, pataklatmaya gücü yetmek, pataklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

pataklatılma *a.* pataklatılmak eylemi.

pataklatılmak *(nsz)* pataklamak eylemi yaptırılmak, dövdürülmek.

pataklatma *a.* pataklatmak eylemi.

pataklatmak *(-i, -e)* dayat attırmak, dövdürmek.

pataklayabilme *a.* pataklayabilmek eylemi.

pataklayabilmek *(-i)* pataklamaya gücü yetmek, pataklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

pataklayış *a.* pataklamak eylemi ya da biçimi.

pataklayıverme *a.* pataklayıvermek eylemi.

pataklayıvermek *(-i)* çabucak pataklamak.

patalya *a. İt.* (. .' .) **1** *esk. den.* genellikle savaş gemilerinde kullanılan, bir, iki ya da üç çift küreği bulunan ve her çift küreği bir kişice çekilen bir hizmet sandalı. **2** *arg.* dolandırıcı yardakçısı, dümenci. **patalya durmak** *arg.* (birine) yardakçılık etmek.

patanç *a. ha.* iki bacak arası, apış.

patat *s. ha.* peltek konuşan, kekeme (kimse).

patates *a. (Amerika yerlilerinin dilinden batı dilleri aracılığıyla)* (. .' .) *bitb.* **1** patlıcangillerden, anayurdu Amerika'da And Dağları yöresi olan, birçok çeşidi bulunan, genellikle yumruyla üretilen, yapraklarında ve sürgünlerinde zehirli bir alkaloit bulunan, yumruları için ekilen otsu bir bitki. **2** bu bitkinin toprak altında oluşan, bol nişastalı, nişastasında bol B ve C vitamini bulunan, sebze vb. olarak kullanılan yumruları. **patates köftesi** haşlanıp ezilmiş patates, bayat ekmek içi, rendelenmiş kaşar, maydanoz, yumurta, tuz ve biber karışımı yoğrulup köfte biçimine getirilerek kızartılmasıyla yapılan yiyecek. **patates püresi** haşlanıp iyice ezildikten sonra içine süt, et suyu ve yağ katılıp karıştırılarak hazırlanan püre. **patates salatası** haşlanıp küçük küçük doğranmış patatesin içine nane, soğan doğranıp yağ, tuz ve baharat katılarak hazırlanan bir salata.

patatlık *a. ha.* patat olma durumu.

patavatsız *s.* sözlerinin kime dokunacağını, nereye varacağını düşünmeden ve saygısızca konuşan, davranışlarına dikkat etmeyen (kimse).

patavatsızca *s.ve be.* patavatsıza yakışır (bir biçimde).

patavatsızlaşma *a.* patavatsızlaşmak eylemi.

patavatsızlaşmak *(nsz)* patavatsızca davranmaya başlamak.

patavatsızlık *a.* patavatsıza yakışır davranış. **patavatsızlık etmek** patavatsızca davranmak.

paten *a. Fr.* **1** buz üstünde kaymak için kullanılan, genellikle tabanında dar ve uzun bir çelik bulunan ayakkabı. **2** bu ayakkabının toprak üstünde, düz yerlerde kaymakta kullanılan, tekerlekli türü.

patenci *a. Fr. T.* paten sporu yapan kimse.

patent, -ti *a. İng.* (.' .) **1** bilimsel ve teknik bir buluşun ya da böyle bir buluşu uygulama alanında kullanma hakkının kime ait olduğunu gösteren resmi belge. **2** *den.* gemilere, ayrıldıkları limanın ve gemi personelinin sağlık durumuyla ilgili olarak verilen belge. **3** *mec.* bir durumu, bir işi yalnızca kendi yetkisi altında sayma. *ör. Şiirin patenti onda mıdır?* **(birini, bir şeyi) patenti** (ya da **patentinin) altına almak** *mec.* egemenliğine almak.

paternalizm *a. Fr.* ➻ **babacılık**.

patırdama *a.* patırdamak eylemi.

patırdamak *(nsz)* patırtılı ses çıkarmak.

patırdatma *a.* patırdatmak eylemi.

patırdatmak *(-i)* patırtılı ses çıkarmasını sağlamak ya da patırtılı ses çıkarmasına yol açmak.

patırdayış *a.* patırdamak eylemi ya da biçimi.

patır kütür *ik. be.* genellikle düşme, dökülme, yürüme gibi eylemlerin gürültülü ve güçlü bir biçimde ortaya çıktığını ya da aceleyle yapıldığını anlatır.

patır patır *ik. be.* **1** ➻ **patır kütür**. **2** gürültülü bir biçimde, gürültüyle, patırtıyla.

patırtı *a.* **1** gürültü, genellikle ayakları yere kuvvetle basarak yürüme sonucu çıkan gürültü. **2** gürültülü çatışma, kavga. **patırtı çıkarmak** gürültülü bir kavgaya yol açmak. **patırtı kopmak** gürültülü bir kavga çıkmak. **patırtıya pabuç bırakmamak** ➻ **gürültüye pabuç bırakmamak** . **(bir yeri) patırtıya vermek** gürültü çıkararak ortalığı ayağa kaldırmak, bir yerde telaş ve karışıklığa yol açmak.

patırtılı *s.* patır patır diye ses çıkaran, patırtısı olan, gürültülü.

patırtısız *s.* "hiç gürültü patırtı çıkarmadan, çok sessizce" anlamındaki ***gürültüsüz patırtısız*** sözünde geçer.

pati *a.* **1** (köpek, kedi için) ön ayak. **2** *ha.* küçük çocuk ayağı.

patik *a. Yun.* **1** altı ve üstü ince deriden yapılmış, yumuşak, genellikle üstten bağlı, küçük çocuk ayakkabısı. **2** *ha.* ev içinde terlik gibi giyilen, kısa konçlu, yün örgü çorap.

patika *a. Bul.* (. .' .) ➻ **keçiyolu, çığır**[2].
patinaj *a. Fr.* **1** *sp.* patenle kayma. **2** bir taşıtın, yolun kaygan ya da yumuşak olması nedeniyle, tekerlekler dönmeksizin kayması ya da tekerlekler dönmesine karşın ilerleyememesi. **3** (tekerlekler için) sert bir fren sırasında dönmeden yol üzerinde kayma. **patinaj yapmak 1)** (taşıt için) yolun yumuşak ya da kaygan oluşu nedeniyle, tekerlekleri döndüğü halde ilerleyememek. **2)** (tekerlekler için) sert bir fren sırasında dönmeksizin yol üzerinde kaymak. **patinaj zinciri** patinajı[2] önlemek için tekerleğe takılan özel zincir.
patis *a. Fr. ha.* ➻ **patiska.**
patiska *a. İt.* (. .' .) **1** pamuk ipliğiyle sık ve düzgün dokunmuş, iyi nitelikli bez. **2** *s.* bu bezden yapılmış. *ör. Patiska yastık yüzleri uzun süre dayanmıştı.*
patlak *s.* **1** patlayarak açılmış olan, yarık, yırtık, patlamış. *ör. Patlak top işe yaramaz.* **2** *a.* patlamış yer. *ör. Topun patlağını onardık.* **3** *a. ha.* ateşte kavrulurak patlamış mısır. **patlak göz** dışarı fırlamış göz. **patlak vermek** gizli kalması istenilen ya da hoş olmayan bir durum, bir olay ansızın ortaya çıkmak.
patlama *a.* **1** patlamak eylemi. **2** *mec.* birdenbire gelişme. *ör. Bu yıl turizm patlaması yaşanıyor.*
patlamak *(nsz)* **1** (nesneler için) iç basınç nedeniyle ve genellikle büyük bir gürültü çıkararak dağılmak. *ör. Top bom diye patlayınca çocuk korktu.* **2** yıpranarak eskimek ya da yarılıp açılmak. *ör. Valizin biri otobüste iyice sıkışmış, patlamıştı.* **3** (bir şey) genellikle iç basınç nedeniyle yarılmak. *ör. Apartmanın pissu boruları patlamış.* **4** ortaya çıkmak, görünür duruma gelmek, yeşermek. *ör. Kavaklar patlamıştı, birkaç günde iyice yapraklanırdı.* **5** *mec.* çok sıkılmak ve sıkıntısını, sabırsızlığını belli etmek. *ör. Akşama değin evde kalmaktan patlamıştım, sokağa koştum.* **6** *mec.* ansızın, beklenmedik ölçüde tehlikeli ve gürültülü bir şey baş göstermek. *ör. Ortadoğu'da savaş patlamıştı.* **7** *mec.* ansızın bir gürültü duyulmak. *ör. Bir kahkaha patladı, dönüp baktım, güleni tanımıyordum.* **8** *mec.* dayanamayıp birdenbire güçlü bir tepki göstermek. *ör. Adam, patlamıştı, ağzına geleni söylüyordu.* **9** *tkz.* belli bir gideri gerektirmek, bir şeyin yitirilmesine yol açmak, mal olmak. *ör. Bu iş çoğa patlar.* **10** *mec.* çok sayıda olmak. *ör. O yaz Antalya'da turist patlaması yaşanmıştı.* **patlama!** *ünl. tkz.* "acele etme", "sakin ol", "biraz bekle", "sabret" vb. anlamında söylenir.
patlamalı *s.* hava ve yakıt karışımının hızlı yanmasıyla beslenen (motor).
patlangaç *a. ha.* **1** kamıştan ya da ağaç dalından yapılmış, çitlembik ve benzeri sert taneli yemişleri tabanca gibi bir ses çıkararak ileri doğru fırlatan, pistonlu bir çocuk oyuncağı. **2** yere fırlatılınca patlayan bir tür şenlik fişeği.
patlangıç *a. ha.* ➻ **patlangaç.**
patlatabilme *a.* patlatabilmek eylemi.
patlatabilmek *(-i)* patlatmaya gücü yetmek, patlatmak elinde olmak, patlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
patlatayazma *a.* patlatayazmak eylemi.
patlatayazmak *(-i)* az kalsın patlatmak.
patlatılabilme *a.* patlatılabilmek eylemi.
patlatılabilmek *(nsz)* patlatılması olanak içinde olmak ya da patlatılma olasılığı bulunmak.
patlatılıverme *a.* patlatılıvermek eylemi.
patlatılıvermek *(nsz)* ansızın patlatılmak. *ör. Balon patlatılıverince çocuk korktu.*
patlatılma *a.* patlatılmak eylemi.
patlatılmak *(nsz)* patlaması sağlanmak ya da patlamasına yol açılmak.
patlatıverme *a.* patlatıvermek eylemi.
patlatıvermek *(-i)* ansızın patlatmak.
patlatma *a.* patlatmak eylemi.
patlatmak *(-i)* **1** patlamasını sağlamak ya da patlamasına yol açmak. *ör. Çocuk balonunu patlattı.* **2** (bir silahı ya da patlayıcı maddeyi) ateşlemek. *ör. Avcı, tüfeği patlatınca bütün kuşlar uçuştu.* **3** *mec.* bir kimsenin sabrını tüketip tepkisine yol açmak, bir kimseyi kızdırmak. *ör. Çocuk, akşama değin annesini birkaç kez patlatırdı.* **4** *(nsz)* tokat atmak. *ör. Babası bir iki patlatınca çocuk şaşırıp kaldı.* **5** *arg.* (şarkı) birden söylemeye başlamak.
patlayabilme *a.* patlayabilmek eylemi.
patlayabilmek *(nsz)* patlaması olanak içinde olmak ya da patlama olasılığı bulunmak.
patlayayazma *a.* patlayayazmak eylemi.
patlayayazmak *(nsz)* patlama tehlikesi geçirmek, az kalsın patlamak.
patlayıcı *a.* ve *s.* güçlü bir ses ve parlak bir ışık vererek patlama özelliği olan (madde). **patlayıcı ünsüz** *dilb.* ciğerlerden gelen havanın, ağızdaki tam kapalı engellere çarparak patlamasıyla oluşan ünsüz; Türkçede ***b, c, ç, d, g, h, k, m, n, p, t*** ünsüzleri patlayıcı ünsüzdür.
patlayış *a.* patlama eylemi ya da biçimi.
patlayıverme *a.* patlayıvermek eylemi.
patlayıvermek *(nsz)* ansızın patlamak.
patlıcan *a. Ar. bitb.* **1** patlıcangillerden, anayurdu Hindistan olan, kalın, tüylü ve dikenlice saplı, uzunca enli yapraklı, mor ya da ak çiçekler açan, ürünü için yetiştirilen bir yıllık bir otsu bitki. **2** bu bitkinin mor renkli, etli, büyük, uzun ya da toparlak biçimde olabilen, sebze olarak yenilen ürünü. **patlıcan inciri** incirin iri ve mor bir türü. **patlıcan kebap** irice kuşbaşı büyüklüğünde doğranıp kızartılmış patlıcanla önceden pişirilmiş kuşbaşı etin soğan, domates, sivribiber, tuz ve suyla tencerede orta sıcaklıkta ateşte ya da fırında pişirilmesiyle hazırlanan kebap. **patlıcan oturtması** genellikle halka halka dilimlenmiş ve kızarltılmış patlıcanla domatesin kıymayla pişirilmesiyle hazırlanan yemek. **patlıcan salatası** közlenerek soyulup ince ince kıyılmış patlıcanlara yine ince ince doğranmış sivribiber, domates, maydanoz, sıvıyağ katılarak hazırlanmış bir salata.

patlıcangiller *ç. a. Ar. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi patlıcan olan, tütün, biber, domates, patates gibi birçok bitkiyi içine alan bir familya.
patojen *s. Fr. hek.* hastalık oluşturan (mikrop).
patolog *a. Fr. hek.* özellikle patolojiyle uğraşan hekim. *eş.* **sayrılıkbilimci**.
patoloji *a. Fr. hek.* hastalıklar bilimi. *eş.* **sayrılıkbilim**.
patolojik *s. Fr. hek.* patolojiyle ilgili. *eş.* **sayrılıkbilimsel**.
patriarkal *s. Fr. topb.* ➻ **ataerkil**.
patrik *a. Yun.* Ortodoks Hıristiyanların bağlı olduğu kiliselerin başkanlarına verilen san. *ör. Fener Patriği valiyi ziyaret etti.*
patrikhane *a. Yun. Far.* (. . - .) patriğin içinde görev yaptığı yapı.
patriklik *a. Yun. T.* **1** patrik olma durumu. **2** patriğin görevi ya da makamı. **3** patriğin içinde görev yaptığı yapı.
patron (I) *a. Fr.* **1** bir işyerinin sahibi olan kimse, işveren. **2** *mec.* bir işyerinde, bir kuruluşta yetkili kimse. **3** *mec.* çok paralı kimse.
patron (II) *a. Fr.* terzilikte, bir giysi örneğindeki parçaların biçimine göre kesilmiş olan ve bir kumaşın üstüne konularak onun biçilmesine yarayan, biçki kalıbı olarak kullanılan kâğıt. **patron çıkarmak** (terzilikte) patronu **(II)**, çizili olduğu modelden kopya yoluyla bir kâğıda geçirip kesmek.
patrona *a. It.* (. .' .) *tar.* Osmanlılarda XVII. yüzyılın sonlarından başlayarak kullanılan, tümamirale yakın bir deniz subaylığı sanı.
patronaj *a. Fr. huk.* ceza süresini bitirip cezaevinden çıkan ya da herhangi bir biçimde serbest bırakılan bir hükümlünün toplum yaşamına yeniden uyabilmesi için yapılan yardım etkinliği.
patronca *be. Fr. T.* patrona **(I)** yakışır bir biçimde.
patroncu *a. Fr.* terzilikte, örneğe göre ilk patronu **(II)** çıkaran usta işçi.
patronluk *a. Fr. T.* **1** patron **(I)** olma durumu. **2** *s.* patron **(II)** olmaya uygun (kâğıt, bez vb.).
pattadak *be.* (.' . .) beklenmedik bir zamanda ve biçimde, ansızın.
pattadan *be.* (.' . .) ➻ **pattadak**.
pavkırış *a. ha.* pavkırmak eylemi ya da biçimi.
pavkırma *a. ha.* pavkırmak eylemi.
pavkırmak *(nsz) ha.* **1** (çakal ya da tilki için) uzun ve sinirlendirici bir sesle, ağlar gibi ulumak. *ör. O gece çakallar pavkırıyor, kurtlar uluyordu.* **2** *mec.* kızarak, öfkelenerek deli gibi bağırıp çağırmak. **3** *mec.* (ateş için) alev alev, çıtırdayarak ve bir yöne doğru yönelerek yanmak.
pavurya *a. Yun.* (. .' .) **1** *hayb.* denizlerde yaşayan, eti lezzetli bir cins iri yengeç. **2** *arg.* çalım için bir omuzu düşük biçimde yürüyen kimse.
pavyon *a. Fr.* **1** bir kuruluşun, bir kurumun bir bahçe içinde ayrı ayrı yerlerde bulunan yapılarından her biri. **2** bir fuarda bağımsız sergileme yeri. **3** gece geç saatlere değin açık olan, çalgılı, konsomatrisli, dansözlü ve içkili eğlence yeri.
pavyoncu *a. Fr. T.* pavyon işleten kimse.
pavyonculuk *a. Fr. T.* pavyon işletmeciliği.
pay *a.* **1** birden çok kişi arasında bölüşülmesi gereken bir bütünden, bu kişilerin her birine düşen bölüm. *eş.* **hisse**. *ör. Herkes payını aldı, ortaklık sona erdi.* **2** eşit bölüm. *ör. Eti üç pay yapıp üç kişiye dağıttı.* **3** *mat.* bayağıkesirlerde birimin eşit parçalarından kaç tane alındığını gösteren ve paydanın üstüne yazılarak ondan yatay bir çizgiyle ayrılan sayı; örneğin " 2/4" kesrinin payı 2 sayısıdır. **4** *mec.* azar. *ör. Onu en çok babasının payı üzerdi.* **pay belgiti** ➻ **hisse senedi**. **pay birakmak 1)** biçme, kesme, yapma sırasında, daha sonra gerekli olacağını düşünerek, bir şeyde biraz fazlalık bırakmak. *ör. Kumaşı biçerken dikiş payı bırakılır.* **2)** *mec.* bir ilişkide içli dışlı, senlibenli olmamak, arada biraz uzaklık bırakmak. **(birinden** ya da **bir şeyden) pay biçmek** bir durumu bir kimsenin ya da bir şeyin durumuyla karşılaştırarak bir yargıya varmak. *ör. Sözünü hiç esirgemez, ama o bile sustu, bundan pay biç sen.* **pay çıkarmak 1)** bir olaydan ya da durumdan gereken dersi almak. **2)** bir olaydan deneyim kazanarak tutulacak yolu belirlemek. **pay etmek** (bir bütünü) paylara ayırmak, bölüşmek ya da bölüştürmek. **pay vermek** küçük, büyüğe saygısızca davranmak, sözle karşılık vermek. **payını almak 1)** bir şeyden kendi payına düşeni almak. **2)** azarlanmak, paylanmak.
payam *a. ha.* ➻ **badem**.
payan *a. Far.* (- -) *esk.*son, sonuç, sınır. **payan olmamak** *esk.* (mutluluk, sevinç vb. için) sınır çizilememek.
payanda *a. Far.* (. .' .) eğilmiş, yerinden oynamış bir nesnenin düşmemesi için konulan dayak, destek. **payanda vurmak** ➻ **payandalamak**. **payandaları çözmek** *arg.* (bir yerden) kaçmak, savuşmak, uzaklaşmak.
payandalama *a. Far. T.* payandalamak eylemi.
payandalamak *(-i) Far. T.* destekler koyarak sağlamlaştırmak.
payandalanma *a. Far. T.* payandalanmak eylemi.
payandalanmak *(nsz) Far. T.* desteklerle sağlamlaştırılmak.
payandalı *s. Far. T.* payandası olan, destekli.
payda *a. mat.* bayağıkesirlerde birimin kaç eşit parçaya bölünmüş olduğunu gösteren ve payın altına yazılarak ondan yatay bir çizgiyle ayrılan sayı; örneğin " 2/4" kesrinin paydası 4 sayısıdır.
paydaş *s.* ve *a.* bir mal üzerinde ya da bir ortaklıkta payı bulunan (kimse), ortak. *eş. esk.* **hissedar**.
paydaşlı *s.* iki ya da daha çok paydaşın malı olan, paylı.

paydaşlık *a.* paydaş olma durumu.
paydos *a. Yun.* (.' .) **1** işe, çalışmaya geçici olarak ara verme, belli bir süre çalıştıktan sonra, yeniden başlamak üzere bir süre işi bırakma. *ör. Öğle paydosunda vitrinlere baktık.* **2** *ünl.* işi bırakma, işe ara verme vaktinin geldiğini belirtmek, işi bıraktırmak için söylenir. *ör. Haydi paydos, yarın erken gelin!* **paydos borusu** paydos zamanını bildiren boru sesi. **paydos borusu** (ya da **zili**) **çalmak** (fabrika vb.de) çalışma saatinin sona erdiğini bildiren boru ya da zil çalmak. **paydos demek** yapılagelen bir işten vazgeçmek. **paydos etmek** çalışmayı, işi durdurmak. *ör. İşçiler bugün erken paydos ettiler.* **paydos vakti** (ya da **zamanı**) bir işyerinde, yeniden başlamak üzere işe ara verme zamanı.
paye *a. Far.* (- .) *esk.* değer, derece, aşama, önem, rütbe. **paye vermek** *mec.* (birine) değerli, önemli olmadığı halde değer, önem vermek, onu değerli, önemli saymak.
payen *a.* ve *s. Fr.* ➻ **pagan**.
payet, -ti *a. Fr.* genellikle giysilere işlenen pırıltılı ve küçük pul.
payidar *s. Far.* (- . -) *esk.* sonsuza değin yaşayacak olan, ölümsüz, kalımlı. **payidar olmak** sonsuza değin yaşamak, yok olmamak, kalmak.
payitaht, -tı *b. a. Far.* (- . .) *esk.* ➻ **başkent**.
paylama *a.* paylamak eylemi.
paylamak *(-i)* birine, kusurundan dolayı acı, sert sözler söylemek, (birini) azarlamak.
paylanabilme *a.* paylanabilmek eylemi.
paylanabilmek *(nsz)* paylanması olanak içinde olmak ya da paylanma olasılığı bulunmak.
paylanma *a.* paylanmak eylemi.
paylanmak *(nsz)* paylamak eylemine konu olmak.
paylaşabilme *a.* paylaşabilmek eylemi.
paylaşabilmek *(-i)* paylaşması olanak içinde olmak ya da paylaşma olasılığı bulunmak.
paylaşılabilme *a.* paylaşılabilmek eylemi.
paylaşılabilmek *(nsz)* paylaşılması olanaklı olmak ya da paylaşılma olasılığı bulunmak.
paylaşılış *a.* paylaşılmak eylemi ya da biçimi.
paylaşılıverme *a.* paylaşılıvermek eylemi.
paylaşılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede paylaşılmak.
paylaşılma *a.* paylaşılmak eylemi.
paylaşılmak *(nsz)* paylaşmak eylemine konu olmak, bölüşülmek.
paylaşım *a.* paylaşma, bölüşme.
paylaşıverme *a.* paylaşıvermek eylemi.
paylaşıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede paylaşmak.
paylaşma *a.* paylaşmak eylemi.
paylaşmak *(-i)* **1** bir bütünü paylara ayırıp aralarında bölüşmek, üleşmek. **2** *mec.* (acı, mutluluk vb. için) katılmak. *ör. Sevincinizi paylaşmak bizi de mutlu etti.*
paylaştırabilme *a.* paylaştırabilmek eylemi.
paylaştırabilmek *(-i, -e)* paylaştırmak elinde ya da yetkisinde olmak, paylaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paylaştırılabilme *a.* paylaştırılabilmek eylemi.
paylaştırılabilmek *(nsz)* paylaştırılması olanak içinde olmak ya da paylaştırılma olasılığı bulunmak.
paylaştırılış *a.* paylaştırılmak eylemi ya da biçimi.
paylaştırılıverme *a.* paylaştırılıvermek eylemi.
paylaştırılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede paylaştırılmak.
paylaştırılma *a.* paylaştırılmak eylemi.
paylaştırılmak *(nsz)* paylaştırmak eylemine konu olmak, bölüştürülmek.
paylaştırıverme *a.* paylaştırıvermek eylemi.
paylaştırıvermek *(-i, -e)* **1** çabucak paylaştırmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çikolatayı çocuklara paylaştırıverin.*
paylaştırma *a.* paylaştırmak eylemi.
paylaştırmak *(-i, -e)* bir bütünü paylara ayırıp herkese payına düşeni vermek, bölüştürmek.
paylatma *a.* paylatmak eylemi.
paylatmak *(-i, -e)* paylamak eylemini yaptırmak, paylamasını ya da paylanmasını sağlamak, paylanmasına yol açmak. *ör. Anne, çocuğu babasına paylatmaktan tat alıyor gibiydi.*
paylayabilme *a.* paylayabilmek eylemi.
paylayabilmek *(-i)* paylamak elinde ve yetkisinde olmak, paylama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
paylayış *a.* paylamak eylemi ya da biçimi. *ör. Babasının onu arkadaşları yanında paylayışı gücüne gitmişti.*
paylı *s.* paydaşları olan. *ör. Paylı bir mülk sorunlu olur.*
payplayn *b. a. İng.* ➻ **boruyolu**.
payreks *a. İng.* **1** ısıya ve kimyasal etkilere dayanıklı bir tür cam. **2** *s.* bu camdan yapılmış olan. *ör. Payreks tabaklar güzel oluyor.*
paytak *s. Ar.* **1** eğri bacaklı, çarpık bacaklı. **2** *a.* (satranç oyununda) piyon. **paytak adım** ördek gibi iki yana sallanarak yürüme. **paytak paytak** *ik. be.* (yürüyüş için) iki yana sallanarak.
paytaklık *a. Ar. T.* paytak olma durumu.
payton *a. Yun.* ➻ **fayton**.
pazar *a. Far.* **1** satıcıların, yerleşim yerlerinde, haftanın belirli bir gününde mallarını sergileyip sattıkları, genellikle üzeri açık alışveriş yeri. **2** haftanın günlerinden biri, cumartesiden sonraki gün. **3** belli bir malın satıldığı yer. *ör. Çiçek pazarı, balık pazarı.* **4** alım satım işi, alışveriş. *ör. Dükkânı açanlara pazar ola diyorlardı.* **5** *eko.* ve *tic.* piyasa[4]. **pazar araştırması** *eko.* üretilecek bir malın sürümüyle ilgili olarak yapılan çalışma. **pazar bulmak** *eko.* **1)** malı, ürünü satacak pazar sağlamak. **2)** (mal, ürün) alıcı bulmak, satılmak. **pazar ekonomisi** *eko.* üretimin bir plana göre değil isteğe göre yapıldığı, mal fiyatlarının az ya da çok üretime ve az ya da çok istenişe, piyasaya göre belirlendiği ekonomi.

pazar kayığı (İstanbul'da) eşya taşıyan büyük kayık. **pazar kayığı gibi** çok yüklenmiş taşıtlar için söylenir. **pazar ola!** satıcılara "satışın bol olsun", "iyi alışverişler dilerim" anlamında söylenen bir iyi dilek sözü. **pazara çıkarmak** (bir malı) satılığa çıkarmak.

pazarbaşı, -nı *b. a. Far. T. esk.* pazarı[1] yöneten kimse.

pazarcı *a. Far. T.* değişik günlerde ve değişik yerlerde kurulan pazarlarda[1] mal satan kimse.

pazarcılık *a. Far. T.* pazarcının işi, mesleği.

pazarlama *a. Far. T.* **1** pazarlamak eylemi. **2** *tic.* bir malın, bir ürünün, bir hizmetin vb. satışını artırmak ereğiyle satış elemanları yetiştirme, piyasa durumunu ve gereksinimini saptama, tanıtma, paketleme gibi etkinliklerin tümü.

pazarlamacı *a. Far. T. tic.* **1** pazarlama[2] işiyle uğraşan kimse. **2** pazarlama[2] uzmanı.

pazarlamacılık *a. Far. T. tic.* pazarlamacının işi, mesleği.

pazarlamak *(-i) Far. T. tic.* pazarlama[2] çalışmaları yaparak malı, ürünü, hizmeti vb. satacak uygun piyasa bulmak.

pazarlanabilme *a. Far. T.* pazarlanabilmek eylemi.

pazarlanabilmek *(nsz) Far. T. tic.* pazarlanması olanak içinde olmak ya da pazarlanma olasılığı bulunmak.

pazarlanış *a. Far. T.* pazarlanamak eylemi ya da biçimi. *ör. Bir ürünün pazarlanışı çaba ister.*

pazarlanma *a. Far. T.* pazarlanmak eylemi.

pazarlanmak *(nsz) Far. T. tic.* pazarlama işine konu olmak.

pazarlaşma *a. Far. T.* pazarlaşmak eylemi.

pazarlaşmak *(nsz; -le)* pazarlık etmek, bir fiyat üzerinde çekişip anlaşmak.

pazarlayabilme *a. Far. T.* pazarlayabilmek eylemi.

pazarlayabilmek *(-i) Far. T. tic.* pazarlaması olanaklı olmak ya da pazarlama olasılığı bulunmak.

pazarlayış *a. Far. T.* pazarlamak eylemi ya da biçimi.

pazarlayıverme *a. Far. T.* pazarlayıvermek eylemi.

pazarlayıvermek *(-i) Far. T.* çabuçak ya da kısa sürede pazarlamak.

pazarlık *a. Far. T.* **1** bir alışverişte alıcıyla satıcının, alıcı olarak ya da satıcı olarak kendisi için en uygun fiyatı karşısındakine kabul ettirmek için yaptıkları görüşme. **2** *mec.* bir konuda kimi kolaylıklar elde etmek ya da daha iyi bir çözüme varmak için yapılan görüşme. **pazarlığa girişmek** hemen pazarlık yapmaya başlamak. **pazarlığı pişirmek** bir pazarlıkta anlaşma sağlayacak duruma gelmek. **pazarlık etmek 1)** bir malın, ürünün, hizmetin vb. fiyatı üzerinde karşılıklı çekişmek. *ör. Kadınlar pazarlık etmekten yılmaz.* **2)** *mec.* bir konuda uyuşmak için görüşme yapmak. **pazarlık yapmak** ➻ **pazarlık etmek.**

pazarlıkçı *a. Far. T.* her şeyde pazarlık eden kimse.

pazarlıklı *s. Far. T.* pazarlık edilerek yapılan, pazarlığa bağlı. **pazarlıklı alışveriş** pazarlaşmak yoluyla yapılan alım satım.

pazarlıksız *s. Far. T.* pazarlık yapılmaksızın. **pazarlıksız satış** pazarlık yapılmasına olanak vermeyen satış yöntemi.

pazartesi, -yi *b. a. Far. T. ("pazar" ve "erte" sözcüklerinden)* haftanın günlerinden biri, pazar gününden sonra gelen gün.

pazaryeri, -ni *b. a. Far. T.* **1** haftanın belli bir gününde ya da sürekli olarak pazar[1] kurulan alan. **2** *mec.* yabancı bir ülkenin kendi mallarını satma olanağı bulduğu ülke. *ör. Ülke, Avrupa'nın pazaryeri mi olacak?* **pazaryerine dönmek** (bir yer) çok kalabalık bir duruma gelmek.

pazen *a. Fr.* (- .) **1** pamuktan, kalın, sık ve yumuşak dokunmuş bir tür basma[3]. **2** *s.* pazenden yapılmış.

pazı (I) *a. Far. gövb.* kolun omuzla dirsek arasında bulunan, şişkince kas kütlesi. **pazı kemiği** ➻ **kol kemiği** .

pazı (II) *a. bitb.* ıspanakgillerden, kırlarda kendiliğinden yetişen ya da bahçelerde sebze olarak yetiştirilen, kökü dallı ve az etli, yaprakları iri, sebze olarak kullanılan otsu bir bitki.

pazı (III) *a.* bir ekmek olabilecek büyüklükte hamur topağı, beze **(I)**[1].

pazıbent *b. a. Far.* belirli bir amacın simgesi olarak kola geçirilen enlice kumaş parçası, kolçak[3].

pazval *a.* kunduracıların, üzerinde çalıştıkları, yapmakta oldukları kundurayı dizleri üzerinde tutmakta yararlandıkları kayış.

pazvant, -tı *a. Far. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Rumeli'de gece bekçilerine verilen ad.

Pb *kim.* kurşun elementinin kimyasal simgesi.

Pd *kim.* palladyum elementinin kimyasal simgesi.

pe *a.* Türk abecesinde "p" harfinin adı.

peçe *a. İt.* **1** kimi İslam ülkelerinde kadınların sokağa çıkarken yüzlerini örtmek için kullandıkları, eskiden ülkemizde de kullanılmış olan, tül özelliğinde, ince ve siyah örtü, yüz örtüsü. **2** *mec.* bir şeyi gizlemek ereğiyle üzerine çekilen örtü. **3** *gökb.* yıldız resimlerinin alındığı plakların yüzeyinde görülen hafif karartı.

peçeleme *a. İt. T.* peçelemek eylemi.

peçelemek *(-i) İt. T.* bir şeyi, belli olmasın ya da görünmesin diye bir şeyle örtmek.

peçelenme *a. İt. T.* peçelenmek eylemi.

peçelenmek *(nsz) İt. T.* peçelemek eylemine konu olmak.

peçeli *s. İt. T.* yüzünü peçeyle[1] örtmüş olan.

Peçenek *ö. a.* VIII. ve XI. yüzyıllar arasında Türkistan'da, Güneydoğu Avrupa'da ve Balkanlar'da yaşamış olan göçebe bir Türk kavmi.

Peçenekçe *ö. a.* (. . .' .) Peçeneklerin konuştuğu dil.
peçesiz *s. İt. T.* yüzüne peçe[1] örtmemiş olan.
peçete *a. İt.* (. .' .) yemek yerken giysiyi korumak, ağız silmek için kullanılan, mendil biçiminde, küçük bez parçası ya da kâğıt.
peçiç *a. (Hint dillerinden)* tavla zarı yerine yedi tane küçük deniz hayvanı kavkısıyla oynanan, kavkıların atılarak açık yanlarının üste ya da alta gelmelerine göre taş ilerletmeye dayanan, damaya benzer bir oyun.
peçuta *a. Yun. hayb.* ➻ **piçuta**.
pedagog *a. Fr.* ➻ **eğitbilimci**, **eğitimci**.
pedagoji *a. Fr.* ➻ **eğitbilim**.
pedagojik *s. Fr.* ➻ **eğitbilimsel**, **eğitimsel**, **eğitsel**.
pedal *a. İt.* **1** bir araçta, bir makinede ayak yardımıyla dönmeyi ya da devinmeyi sağlayan düzenek. *ör. Bisikletin pedalı kopmuş.* **2** ucunda, üzerine ayak basmaya ve ayakla uygulanan bu gücü bir makinenin kumanda düzeneğine iletmeye yarayan yassı bir parça bulunan levye. *ör. Otomobilin gaz pedalına basılınca gaz akışı çoğalır.* **3** *müz.* kimi müzik araçlarında ayak basılan tuş ya da ayakla basılınca tuşları devindiren kaldıraç. **pedal boyu** *sp.* bir bisikletin pedal düzeneğinin tam bir dönüşüyle alınan yol.
pedavra *a. Yun.* (. .' .) ➻ **padavra**.
peder *a. Far. esk.* ➻ **baba**.
pederşahi *b. s. Far.* (. . - -) *esk. topb.* ➻ **ataerkil**.
pediatr *a. Fr.* çocuk hastalıkları uzmanı hekim.
pediatri *a. Fr.* çocuk hastalıklarıyla ilgili hekimlik dalı.
pediatrik *s. Fr.* pediatriyle ilgili.
pedikür *a. Fr.* nasırları yumuşatmak ya da çıkarmak, tırnakları ve deriye batmış tırnakları düzeltmek gibi işlemleri kapsayan ayak bakımı.
pedikürcü *a.* ve *s. Fr. T.* pedikür yapan (kimse).
pedikürcülük *a. Fr. T.* pedikürcünün işi.
pedodonti *a. Fr. hek.* çocuk dişlerini konu alan diş hekimliği dalı.
pedolog (I) *a. Fr. eğit.* ➻ **çocukbilimci**.
pedolog (II) *a. Fr.* ➻ **toprakbilimci**.
pedoloji (I) *a. Fr. eğit.* ➻ **çocukbilim**.
pedoloji (II) *a. Fr.* ➻ **toprakbilim**.
pedometre *a. Fr.* ➻ *yeni* **adımsayar**.
peganit *a. Fr. min.* hidratlı doğal alüminyum fosfat.
pegmatit, -ti *a. Fr. yerb.* kuvars, feldispat, moskofcamı vb.den oluşan, açık renkli bir tür kayaç.
pehlivan *a. Far.* **1** *sp.* güreş sporunu uğraş olarak seçmiş olan kimse, güreşçi. **2** *mec.* iriyarı ve güçlü kimse. **pehlivan duası** *sp.* yağlı güreşte, güreş başlamadan önce cazgır tarafından söylenilen sözler. **pehlivan gibi** iriyarı ve güçlü (kimse). **pehlivan yakısı** keskin, sert yakı.
pehlivanlık *a. Far. T.* **1** güreşçi olma durumu. **2** güreşçilik. **3** *mec.* güçlülük. *ör. Bize pehlivanlık gösterisi mi yapıyorsun?*
peh *ünl. ha.* beğenme belirten ünlem. *ör. Peh, kirazlar ne güzel olmuş!*
pehpeh *ünl. Far.* beğenme ya da şaşma belirtir. *ör. Pehpeh, şu işe bak!*
pehpehleme *a. Far. T.* pehpehlemek eylemi.
pehpehlemek *(-i) Far. T.* **1** beğendiğini ya da şaştığını pehpehle belirtmek. **2** pohpohlamak.
pehpehleniş *a. Far. T.* pehpehlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Birçok insan pehpehlenişten hoşlanır.*
pehpehlenme *a. Far. T.* pehpehlenmek eylemi.
pehpehlenmek *(nsz) Far. T.* övülmek, pohpohlanmak.
pejmürde *s. Far.* **1** (kılık için) eski püskü, yırtık pırtık. **2** (kişi için) eski püskü kılıklı, üstü başı dağınık, perişan. **3** rengi atmış, solmuş.
pejmürdelik *a. Far. T.* pejmürde olma durumu.
pejoratif *s. Fr.* **1** yergi öğeleri taşıyan, aşağılayıcı, yerici, küçültücü, kötüleyici, aşağılama, küçümseme, benimsememe vb. anlamları içeren (söz, sözcük). **2** *yaz.* ➻ **yermeli**.
pek, -ki *s.* **1** katı, sert, sıkı. *ör. Yumruğu pek vurma.* **2** dayanıklı, güçlü, sağlam. *ör. Yüreği taştan pekmiş.* **3** *be.* alışılmış olandan, beklenenden ya da gerekenden çok. *ör. Çocuk pek ağladı.* **4** *be.* hızlı olarak. *ör. Pek giden at çabuk yorulur.* **pek başlı** dediğinde, yaptığında direnen, inatçı (kimse). **pek canlı** sağlam, dayanıklı (kimse). **pek gitmek** hızlı gitmek. *ör. Böyle pek gitmek kazaya yol açar.* **pek gözlü** gözü pek, atılgan, yürekli, yiğit. **pek pek** *ik. be.* en fazla olarak, olsa olsa, çok çok. *ör. Bu mal, pek pek ne eder ki?* **pek söylemek** birine karşı kırıcı, sert konuşmak. **pek tutmak 1)** sıkı, sağlam tutmak. *ör. Bu konuda yüreğini pek tut.* **2)** (yiyecek için) tok tutmak. *ör. Kimi yiyecekler mideyi pek tutar.* **pek vurmak** çok sert vurmak. **pek yürekli** katı yürekli, duygusuz, acımasız (kimse). **pek yüzlü 1)** utanması, sıkılması olmayan, arsız. **2)** karşısındakinin kırılacağını bildiği halde duygularını söyleyip onu kırmaktan çekinmeyen.
pekâlâ *b. s. T. Ar.* (.' - -) **1** benzerlerinden hiç de aşağı nitelikte olmayan. *ör. Nesi var, pekâlâ bir ozan işte!* **2** yeterince iyi ya da güzel olan. *ör. Doğrusu pekâlâ bir davranıştı.* **3** *be.* "öyle olsun", "dediğini kabul ediyorum", "peki" gibi bir anlamda kullanılır. *ör. Pekâlâ, söyle bakalım.* **4** *be.* bir itiraz tümcesinden önce, "öyle olduğunu varsayalım", "tutalım ki öyle" anlamında kullanılır. *ör. Pekâlâ, durum iyiydi de biz mi kötüleştirdik şimdi?* **5** *be.* karşı durum alınacağını belirten tümcelerin başına getirilir. *ör. Pekâlâ söylerim, kimse karışamaz!* **6** *be.* açık açık, apaçık, kesinlikle, çok iyi. *ör. Bunun böyle olacağı pekâlâ belliydi.*
pekçe *be.* (.' .) sıkıca, sertçe, sağlamca.
pekdoku *b. a. bitb.* bitkide dalların dik durmasını sağlayan, selüloz çeperleri değişik kalınlıkta canlı gözelerden oluşan doku, destekdoku.

pekent *a. yerb.* aşılması çok güç olan ya da hiç geçit vermeyen doğal engel.

peki *be. ("pek" ve "iyi" sözcüklerinden)* (.' -) **1** bir isteğin ya da verilen bir buyruğun kabul edildiğini, yerine getirileceğini anlatır, olur bildirir. *ör. -Sinemaya gidelim mi? -Peki, gidelim!* **2** itiraz tümcelerinde, verilen yanıtın inandırıcılığını yeterli bulmayınca, "madem öyle" anlamında kullanılır. *ör. Peki, işin bugün yapılacağını biliyordun da niçin yapmadın?* **3** bilgilenmek isteğini bildirir. *ör. Peki, anlat bakalım neler yaptın? Peki, bunu nasıl kullanacağız?* **peki demek 1)** olur bildirmek, onaylamak. *ör. Annem peki derse, gidebiliriz.* **2)** söz vermek. *ör. Ali peki derse, sözünde durur, yapar.*

pekin *s. fels.* üzerinde kuşkuya yer olmayan, iyice bilinen, kesin olan.

pekinli *s. fels.* ➻ **pekin**.

pekinlik *a. fels.* üzerinde kuşkuya yer olmama durumu, iyice bilinme, kesinlik.

Pekin ördeği *a. hayb.* anayurdu Çin olan, çabuk büyüyen, verimli eti için yetiştirilen bir ördek.

pekişebilme *a.* pekişebilmek eylemi.

pekişebilmek *(nsz)* pekişmesi olanak içinde olmak ya da pekişme olasılığı bulunmak.

pekişiverme *a.* pekişivermek eylemi.

pekişivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede pekişmek.

pekişme *a.* pekişmek eylemi.

pekişmek *(nsz)* **1** katı ve sert bir duruma gelmek, katılaşmak, sertleşmek. *ör. Toprak pekişti.* **2** tıkanmak, sıkışmak. **3** *mec.* artmak, çoğalmak, güçlenmek. *ör. Dostluğumuz pekişti.*

pekiştirebilme *a.* pekiştirebilmek eylemi.

pekiştirebilmek *(-i)* pekiştirmek elinde olmak, pekiştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

pekiştirilebilme *a.* pekiştirilebilmek eylemi.

pekiştirilebilmek *(nsz)* pekiştirilmesi olanaklı olmak ya da pekiştirilme olasılığı bulunmak.

pekiştirilme *a.* pekiştirilmek eylemi.

pekiştirilmek *(nsz)* pekiştirmek eylemine konu olmak, pekişmesi sağlanmak. *ör. Bahçe toprağı pekiştirildi.*

pekiştiriverme *a.* pekiştirivermek eylemi.

pekiştirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede pekiştirmek.

pekiştirme *a.* pekiştirmek eylemi. **pekiştirme ünlüsü** *dilb.* pekiştirmeli sözcüklerde kavramı güçlendirmek için türeyen ünlü; örneğin "güp/***e*** /gündüz", "yap/**a** /yalnız" sözcüklerindeki ***e*** ve ***a*** ünlüleri gibi.

pekiştirmek *(-i)* **1** katılaştırmak, sertleştirmek. **2** dayanıklı bir duruma getirmek, sağlamlaştırmak. **3** *mec.* güçlü bir duruma getirmek, güçlenmesini sağlamak. *ör. Dostluğumuzu pekiştirmek istiyorum.*

pekiştirmeli *s.* pekiştirilmiş olan. **pekiştirmeli ad** *dilb.* pekiştirmeli sözcük biçiminde kurulmuş olan ad; örneğin "güpegündüz", "tortop" gibi. **pekiştirmeli belirteç** *dilb.* pekiştirmeli sözcük biçiminde kurulmuş olan belirteç; örneğin "mosmor" (olmak), "apansız" (çıkıp gelmek) gibi. **pekiştirmeli özne** *dilb.* dönüşlü adılla güçlendirilmiş özne; örneğin "ben kendim" gibi. **pekiştirmeli sıfat** *dilb.* pekiştirmeli sözcük biçiminde kurulmuş olan sıfat; "büsbüyük", "kupkuru", "pespembe" gibi. **pekiştirmeli sözcük** *dilb.* Türkçede genellikle bir sıfatın, kimi kez de bir adın ilk hecesindeki ünlünün, baştaki ünsüzle birlikte *-p-, -m-, -r-, -s-* ünsüzlerinden biriyle ya da ünlüyle başlayan bir sıfatın ya da adın yalnız *-p-* ünsüzüyle kapatılmasıyla ortaya çıkan hecenin, aynı sıfatın ya da adın başına eklenmesiyle kurulan sözcük; örneğin "apaçık", "ipince", "koskoca", "yemyeşil" gibi.

pekitiş *a.* pekitmek eylemi ya da biçimi.

pekitme *a.* pekitmek eylemi. **pekitme ayağı** *mim.* dayak, destek, payanda.

pekitmek *(-i)* **1** güç vermek, güçlendirmek, pekiştirmek. **2** daha önce istenip de yerine getirilmemiş bir iş için yeniden resmi bir yazı yazmak.

pekiyi *b. a.* **1** "başüstüne", "hayhay", "peki", "olur" anlamında kullanılır. **2** öğretimde, öğrencinin bilgisinin, başarısının değerlendirilmesinde kullanılan en yüksek derece. *ör. Türkçeden pekiyi aldım.*

pekleşme *a.* pekleşmek eylemi.

pekleşmek *(ösz)* ➻ **pekişmek**.

pekleştirilme *a.* pekleştirilmek eylemi.

pekleştirilmek *(nsz)* ➻ **pekiştirilmek**.

pekleştirme *a.* pekleştirmek eylemi.

pekleştirmek *(-i)* ➻ **pekiştirmek**.

peklik *a.* **1** pek[1,2] olma durumu. **2** dışkının katılığı nedeniyle büyük aptes bozamama ya da büyük aptesi çok güçlükle bozma durumu. **3** dayanıklılık, sağlamlık. **peklik çekmek** (sürekli olarak) güçlükle dışkılamak, büyük aptesi güçlükle bozmak.

pekmez *a.* tatlı yiyecek olarak yenilen, kimi meyvelerin, özellikle üzümün, dutun kaynatılarak koyulaştırılmış suyu. **pekmez kaynatmak** pekmez yapmak.

pekmezci *s.* ve *a.* pekmez yapan ya da satan (kimse).

pekmezcilik *a.* pekmez yapma ya da satma işi. *ör. Kahramanmaraş'ta pekmezcilik gelişmiştir.*

pekmezkefi, -ni *b. a. T. Far. ha.* kula ile doru arasında bir at donu.

pekmezköpüğü, -nü *b. a. ha.* ➻ **pekmezkefi**.

pekmezli *s.* **1** içinde pekmez bulunan, pekmezi olan. **2** tadı fazla olan.

pekmezlik *s.* **1** pekmez yapmak üzere ayrılmış (üzüm, dut vb.). **2** pekmez yapmaya elverişli olan. *ör. Pekmezlik üzüm.*

pekmeztoprağı, -nı *b. a.* üzüm şırasının tortularını çöktürmek için kullanılan, kil ile karışık kireçli toprak. *eş.* **marn**.

peksimet *a. Yun.* pişirildikten sonra dilim dilim kesilip ısıyla kurutulmuş, uzun süre bozulmadan duran, bayatlamayan ekmek.

peleme *a.* ırmaklarda kullanılan, altı düz kayık.
pelemir *a. bitb.* ➻ **belemir**.
pelerin *a. Fr.* omuzlardan aşağıya doğru inen, geniş, kolları olmayan, kapüşonlu da olabilen bir tür üstlük.
pelesenk *a. Ar.* **1** türlü bitkilerden çıkarılan kokulu bir reçine. **2** pelesenkağacından elde edilen, mobilyacılıkta kullanılan değerli kereste.
pelesenkağacı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* Güney Amerika'da, özellikle Brezilya ve Honduras'ta yetişen, kerestesi kahverengi, esmer, mor ya da vişneçürüğü gibi değişik renklerde olabilen, mobilyacılıkta kullanılan bir ağaç.
pelikan *a. Fr. hayb.* pelikangillerden, sıcak ve ılıman ülkelerde yaşayan, kısa ve güçlü bacakları olan, düz ve çok uzun gagalı, alt gagasında esnek ve sarkık bir deri kese bulunan, pembeye yakın beyaz tüylü ve kanatları siyaha yakın koyu gri, iri bir su kuşu.
pelikangiller *ç. a. Fr. T. hayb.* omurgalı hayvanların kuşlar sınıfının leyleksiler takımının bir altfamilyası.
pelikansılar *ç. a. Fr. T. hayb.* kimi sınıflandırmalara göre pelikangiller, karabatakgiller ve sümsükgiller familyalarını içine alan bir takım.
pelikül *a. Fr. sin.* kullanılmamış, duyarkatı ışıkla etkilenmemiş sinema filmi.
pelin *a. Yun.* bileşikgillerden, boş topraklarda, kumsallarda, kayalıklarda kendiliğinden yetişen, saksıda da yetiştirilebilen, birkaç türü bulunan, boyu genellikle 40-50 cm. olmakla birlikte Doğu Anadolu dağlarında 1 metreye ulaşabilen, sarı çiçekler açan, acı ve keskin kokulu, hekimlikte yararlanılan otsu bir bitki.
pelit *a. ha.* ➻ **palıt**.
pelte *a. Far.* **1** nişasta, şeker ve su karışımının, kimi zaman içine meyve suyu da katılarak hafif ateş üzerinde karıştıra karıştıra pişirildikten sonra soğutulmasıyla yapılan bir tür tatlı. **2** bu kıvamda olan madde. **3** *kim.* koloidal bir katı içine bir sıvının işlemesinden sonra, ya bu sıvıya daldırılan koloidin doğrudan doğruya şişmesiyle ya da sıcakta hazırlanan oldukça derişik çözeltinin soğutularak kıvamlaştırılmasıyla oluşan esnek madde. **pelte gibi 1)** çok gevşek. **2)** *mec.* çok yorgun.
peltek *s.* **1** dilini dişlerinin arasına alır gibi konuşan ve bu nedenle *s, z* gibi sesleri kusurlu söyleyen (kimse). **2** *be.* tutuk ve titrek bir biçimde. *ör. Türkçeyi biraz peltek konuşmak, ona bir özellik veriyordu.* **peltek diş ünsüzü** *dilb.* kimi dillerde, dil ucunun, ön dişlerin arasına girmesiyle oluşan diş ünsüzü; örneğin İngilizce *th* sesi peltek diş ünsüzüdür.
peltekleşebilme *a.* pelteleşebilmek eylemi.
pelteleşebilmek *(nsz)* peltekleşmesi olanak içinde olmak ya da peltekleşme olasılığı bulunmak.
peltekleşme *a.* peltekleşmek eylemi.
peltekleşmek *(nsz)* peltek duruma gelmek. *ör. İçkiliydi, konuşması peltekleşmişti.*
pelteklik *a.* peltek olma durumu, peltek konuşma.
peltelenme *a. Far. T.* peltelenmek eylemi.
peltelenmek *(nsz)* ➻ **pelteleşmek**.
pelteleşebilme *a. Far. T.* pelteleşebilmek eylemi.
pelteleşebilmek *(nsz) Far. T.* pelteleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pelteleşme *a. Far. T.* **1** pelteleşmek eylemi. **2** *bitb.* bitkisel göze zarlarındaki selülozun değişerek jelatin kıvamına gelmesi.
pelteleşmek *(nsz) Far. T.* **1** pelte kıvamına gelmek. **2** *mec.* çok yorulmak.
pelür *a. Fr.* yazı makinesinde birkaç kopya elde etmek gerektiğinde kullanılan, ince ve yarı saydam kâğıt. **pelür kâğıdı** *ha.* ➻ **pelür**.
pelüş *a. Fr.* yün, pamuk, ipek, keçi kılı vb.den yapılan, bir yüzü çok uzun tüylü, kadifeye benzeyen, yumuşak ve parlak bir kumaş.
pelvis *a. Fr. gövb.* ➻ **leğen**[2].
pembe *a. Far.* **1** beyaza biraz kırmızı karıştırılarak elde edilen çok açık kırmızı renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Pembe karanfilleri severim.* **pembe dizi** televizyonda yer alan, hafif, oyalayıcı dizi film. **pembe görmek** (her şeyi) iyimser bir gözle algılamak, iyimser olmak.
pembekurt *b. a. Far. T. hayb.* özellikle pamuk bitkisine çok zarar veren pembemsi bir tırtıl.
pembeleşebilme *a. Far. T.* pembeleşebilmek eylemi.
pembeleşebilmek *(nsz) Far. T* pembeleşmesi olanak içinde olmak ya da pembeleşme olasılığı bulunmak.
pembeleşme *a. Far. T.* pembeleşmek eylemi.
pembeleşmek *(nsz) Far. T.* pembe bir renk almak.
pembeleştirme *a. Far. T.* pembeleştirmek eylemi.
pembeleştirmek *(-i) Far. T.* pembe bir renk almasını sağlamak, pembe bir duruma getirmek.
pembelik *a. Far. T.* **1** pembe olma durumu. **2** pembe yer. *ör. İlaçtan dolayı yüzünde yer yer pembelik oluşuyor.*
pembemsi *s. Far. T.* rengi pembeye yakın olan.
pembezar *a. Far. esk.* **1** genellikle gömlek yapımında kullanılan, pamuktan dokunmuş, yumuşak ve ince bez. **2** *s.* bu bezden yapılmış olan.
pena *a. Lat.* (.' .) kimi telli sazları çalmaya yarayan, kemikten, boynuzdan, plastikten vb. yapılan çalma aracı. *eş.* **çalgıç, mızrap**.
penaltı *a. İng.*(.' . .) *sp.* ayaktopunda, ceza alanı içinde yapılan kuraldışı bir davranış nedeniyle ceza olarak, davranışı yapan oyuncunun takımının kalesine on bir metre uzaklıktaki belirli bir noktadan, ceza alanı içinde hiçbir oyuncu kalmamak ve kalede yalnız kaleci bulunmak koşuluyla bir vuruş yapmak biçiminde uygulanan ceza vuruşu. **penaltı atışı** *sp.* ayaktopunda penaltının kullanılması. **penaltı noktası**

*sp.*ceza alanı içindeki kuraldışı davranışlar sonucu verilen ceza vuruşu sırasında topun konulduğu, iki kale direğinden alan içine dikey olarak uzanan on bir metre ilerdeki nokta.

pencere *a. Far.* (.' . .) **1** yapıları ve her türlü ulaşım araçlarını aydınlatmak, havalandırmak amacıyla ya da dışarısını görmek için yapılan, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getirilen, çerçeveli ve camlı açıklık. **2** *mec.* anlayış, görüş. *ör. Duruma bir de onun penceresinden bakılmalıydı.* **pencere eteği** *mim.* pencereyle döşeme arasındaki bölüm. **pencere kanadı** *mim.* sabit ya da menteşe yardımıyla açılıp kapanabilen pencere elemanı. **pencere sekisi** *mim.* kalın duvarlı yapılarda pencere eteğinin üzerinde bulunan, dış yüzdeki pencereye değin olan girinti.

pencereli *s. Far. T.* penceresi olan.

penceresiz *s. Far. T.* penceresi bulunmayan.

pencik *a. Far. tar.* Osmanlı döneminde, asker olarak yetiştirilmek üzere, savaş tutsaklarından beşte bir oranında ayrılan acemioğlan adaylarına verilen ad.

pencüdü *b. a. Far.* (.' . .) *(tavla oyununda, atılan zarlardan birinin beş, öbürünün iki benekli yüzünün düşmesi)* beşiki.

pencüse *b. a. Far.* (.' . .) *(tavla oyununda, atılan zarlardan birinin beş, öbürünün üç benekli yüzünün düşmesi)* beşüç.

pencüyek *b. a. Far.* (.' . .) *(tavla oyununda, atılan zarlardan birinin beş, öbürünün bir benekli yüzünün düşmesi)* beşbir.

pençe *a. Far.* **1** dört ayaklı yırtıcı hayvanların ön ayaklarının, yırtıcı kuşların ayaklarının parmaklarıyla tırnakları. *ör. Ayının pençesi, şahinin pençesi.* **2** *mec.* (tamlama durumunda) etkisinden kurtulmak olanaksız bulunan, etkisi çok olan güç. *ör. Delikanlı aşkın pençesine düşmüştü bir kez.* **3** ayakkabının tabanındaki köşele. **pençe atmak 1)** (yırtıcı hayvan) ön ayaklarıyla ya da (yırtıcı kuş) ayaklarıyla saldırmak, vurmak. *ör. Şahin tavşana birkaç pençe atmış, yaralamıştı.* **2)** *mec.* gücüne dayanarak bir şeyi ele geçirmeye çalışmak. *ör. Politikacılar bu işe de pençe atmak istiyor.* **pençe pençe** *ik. be.* **1)** genişçe ve sık lekeler durumunda. *ör. Teni pençe pençe olmuştu, hastalığı bilinmiyordu.* **2)** (kızartı için) yer yer. *ör. Çocuğun yanağı pençe pençe kızarmıştı.* **pençe pençeye gelmek** öldüresiye dövüşmek. **pençe vurmak 1)** (yırtıcı hayvan) pençe atmak, pençelemek[1]. **2)** ayakkabıya pençe[3] çakmak. **(birinin) pençesine düşmek** eline geçmek, yakalanmak. *ör. Ayının pençesine düşen avcı ne yapar?* **pençesine düşürmek** eline geçirmek, yakalamak.

pençeleme *a. Far. T.* pençelemek eylemi.

pençelemek *(-i) Far. T.* **1** (yırtıcı hayvan) pençesiyle[1] kapmak, pençe vurmak[1], yakalamak. **2** ayakkabıya pençe[3] yapmak.

pençelenme *a. Far. T.* pençelenmek eylemi.

pençelenmek *(nsz) Far. T.* pençelemek eylemine konu olmak.

pençeleşebilme *a. Far. T.* pençeleşebilmek eylemi.

pençeleşebilmek *(nsz; -le) Far. T.* pençeleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

pençeleşme *a. Far. T.* pençeleşmek eylemi.

pençeleşmek *(nsz; -le) Far. T.* **1** (yırtıcı hayvanlar) birbiriyle kavga etmek, dövüşmek. **2** pençe pençeye gelmek. **3** *mec.* çok uğraşmak, savaşmak. *ör. Yaşamı haksızlıklarla pençeleşmekle geçmiştir.*

pençeletebilme *a. Far. T.* pençeletebilmek eylemi.

pençeletebilmek *(-i, -e) Far. T.* pençeletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

pençeletme *a. Far. T.* pençeletmek eylemi.

pençeletmek *(-i, -e) Far. T.* pençelenmesini ya da pençelemesini sağlamak, pençelemek eylemini yaptırmak.

pençeli *s. Far. T.* **1** pençesi[1] olan. **2** (ayakkabı için) pençe[3] yapılmış olan. **3** *mec.* tuttuğunu koparan, güçlü (kimse). **4** *mec.* sataşkan.

pençgâh *a. Far.* (. -) *müz.* alaturka müzikte rast ve bayati dizilerinden oluşan bileşik makam.

pençik *a. tar.* ➤➤ **pencik**.

peneplen *a. Fr. coğr.* aşınma nedeniyle oluşmuş, yumuşak engebeli yeryüzü parçası. *eş.* **yontukdüz**.

penes *a. Mac.* ziynet altını taklidi olarak yapılmış, süs için kullanılan, sarı tenekeden pul.

pengö *a. Mac.* (.' .) *esk.* İkinci Dünya Savaşı sonuna değin kullanılmış olan Macar para biriminin adı.

penguen *a. Fr. hayb.* penguengillerden, en önemli bölümü Güney Kutup bölgesinde yaşayan, kimileri Güney Afrika, Güney Amerika, Avustralya kıyılarına değin çıkabilen türleri bulunan, sayısı yüz binleri bulan büyük topluluklar durumunda görülen, kanatları gelişmemiş olduğu i çin uçamayan ama iyi yüzen, karada dik olarak yürüyen, en büyüğünün boyu 120 santimetreyi bulabilen, sırtı siyah, göğsü beyaz, deniz hayvanlarıyla beslenen bir deniz kuşu.

penguengiller *ç. a. Fr. T. hayb.* omurgalı hayvanlardan, kuşlar sınıfının penguenler takımının bir familyası.

penguenler *ç. a. Fr. T. hayb.* penguengiller familyasını içine alan takım.

peni *a. İng.* sterlinin yüzde biri değerindeki İngiliz para birimi.

penis *a. Lat.* (.' .) *gövb.* erkeğin çiftleşme organı.

penisilin *a. Fr.* bir İngiliz hekimi olan Sir Alexander Fleming tarafından 1928'de bulunan ve ilk kez 1941'de insanlarda kullanılmaya başlanan, latince adı *penicillium notatum* olan bir tür küf mantarının metabolizma ürünlerinden elde edilen, birçok bakteri türü üzerinde etkili olan, bakterilerin yol açtığı hastalıklarda kullanılan bir antibiyotik.

pens *a. Fr.* ➻ **pense**.
pense *a. Fr.* (.' .) **1** birçok meslek dalında, çeşitli nesneleri tutmak, germek, bükmek, sıkmak, kıvırmak, kesmek gibi amaçlarla kullanılan, çeşitli biçimde ve büyüklükte, maşa ya da kıskaç benzeri bir araç. **2** giysilerde kimi yerlerden içeriye doğru daraltılarak dikilmiş yer.
pentan *a. Fr. kim.* formülü C_5H_{12} olan doymuş hidrokarbon.
pentatlon *a. Yun. sp.* **1** Eski Yunan'da koşu, uzun atlama, cirit atma, disk atma ve güreşi içine alan atletizm yarışması. **2** günümüzde uzun atlama, mızrak atma, 200 metre koşusu, disk atma ve 1500 metre koşusu olmak üzere beş spor dalında yapılan atletizm yarışması.
penye *a. Fr.* **1** pamuk ipliğinden dokunmuş ve özel aygıtlarla apresi yapılmış olan bir kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan. *ör. Penye bluzlar ucuzlamış.*
pepe *s.* dudak sesleriyle başlayan sözcüklerin ilk seslerini güçlükle söyleyen ve birkaç kez yineledikten sonra arkasını getirebilen (kimse), tutuk dilli.
pepeleme *a.* pepelemek eylemi.
pepelemek *(nsz)* pepe gibi konuşmak.
pepelik *a.* pepe olma durumu.
pepeme *s.* ➻ **pepe**.
pepemelik *a.* ➻ **pepelik**.
pepsin *a. Fr. yaşb.* mide mukozasınca salgılanan ve albüminli besinleri peptona dönüştüren enzim.
pepton *a. Fr. yaşb.* vücutça özümlenebilecek duruma gelmiş albüminli besin.
per *a. Far.* **1** *esk.* kanat. **2** (kimi iskambil oyunlarında) bir karta eş olan kart. **3** *ha.* su değirmeninde çarkın kepçesi.
perakende *s. Far.* (. - . .) **1** malların toplu olarak değil de tek tek ya da birkaç parça durumunda satılmasına dayanan (satış biçimi). **2** bu biçimde satılan ya da alınan. **perakende satış** bir malın tek tek ya da birkaç parça durumunda satılması işi.
perakendeci *a. Far. T.* (. - . . .) malını perakende olarak satan tüccar.
perakendecilik *a. Far. T.* (. - . . . .) perakende olarak yapılan alışveriş.
perçem *a. Far.* **1** kâkül. **2** yele.
perçemli *s. Far. T.* perçemi olan.
perçin *a. Far.* **1** iki ya da daha çok levhayı birbirine sökülmeyecek bir biçimde bağlamak için bunlarda bulunan ya da açılan deliklerden geçirilip iki ucuna çekiçle vurularak şişkinleştirilen yuvarlak metal çubuk. **2** böyle bir çubukla ya da birbiri üstüne getirilerek bir çekiçle dövülüp sağlamlaştırılmış yer. *ör. Tencerenin perçinini sökün.*
perçinleme *a. Far. T.* perçinlemek eylemi.
perçinlemek *(-i) Far. T.* **1** perçinle[1] tutturmak. **2** iki ya da daha çok parçayı, karşılıklı bölümlerini birbiri üstüne getirip çekiçle ezerek birleştirmek. **3** *mec.* güçlendirmek, pekiştirmek, sağlamlaştırmak. *ör. Dostluğumuzu perçinledik.*
perçinlenebilme *a. Far. T.* perçinlenebilmek eylemi.
perçinlenebilmek *(nsz) Far. T.* perçinlenmesi olanak içinde olmak ya da perçinlenme olasılığı bulunmak.
perçinleniş *a. Far. T.* perçinlenme eylemi ya da biçimi.
perçinlenme *a. Far. T.* perçinlenmek eylemi.
perçinlenmek *(nsz) Far. T.* perçinlemek eylemine konu olmak.
perçinleşme *a. Far. T.* perçinleşmek eylemi.
perçinleşmek *(nsz) Far. T.* **1** perçinlenmek. **2** *mec.* (arkadaşlık, dostluk ilişkisi) güçlenmek, pekişmek, sağlamlaşmak.
perçinleyebilme *a. Far. T.* perçinleyebilmek eylemi.
perçinleyebilmek *(-i) Far. T.* perçinlemek elinde olmak, perçinleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
perçinleyiş *a. Far. T.* perçinlemek eylemi ya da biçimi.
perçinleyiverme *a. Far. T.* perçinleyivermek eylemi.
perçinleyivermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede perçinlemek.
perçinli *s. Far. T.* perçinlenerek sağlamlaştırılmış olan.
perdah *a. Far.* **1** mermer, fildişi, cam, sedef gibi nesnelere ya da değerli taşlara parlaklık verme, bu tür şeyleri parlatma. **2** (sakal tıraşı için) tıraştan hemen sonra ve genellikle tersine yapılan ikinci tıraş. **3** *arg.* asılsız, uydurma söz, yalan. **perdah çekmek** ➻ **perdah vurmak**[2] . **perdah vurmak 1)** parlatmak. **2)** (sakal için) birinci tıraştan hemen sonra, ikinci kez ve genellikle tersine tıraş etmek.
perdahçı *a. Far. T.* **1** perdah[1] yapan ya da kimi parlatıcı maddelerle cila yapan kimse. **2** *arg.* ağız kalabalığıyla, yalan dolanla kandırmayı huy edinmiş kimse.
perdahçılık *a. Far. T.* **1** perdahçının[1] işi. **2** perdahçıya[2] yaraşır davranış.
perdahlama *a. Far. T.* perdahlamak eylemi.
perdahlamak *(-i) Far. T.* **1** perdah[1] yapmak, parlatmak. **2** *arg.* bir kimseyi, ağız kalabalığıyla, asılsız sözlerle kandırmaya çalışmak. **3** *arg.* sövmek.
perdahlanma *a. Far. T.* perdahlanmak eylemi.
perdahlanmak *(nsz) Far. T.* perdahlamak eylemine konu olmak.
perdahlı *s. Far. T.* perdah vurulmuş, parlatılmış.
perdahsız *s. Far. T.* perdah vurulmamış, parlatılmamış.
perde *a. Far.* **1** görmeyi, ışığı engellemek ya da bir şeyi gizlemek için bir açıklığın önüne gerilen örtü. *ör. Pencerenin perdesi eskimiş.* **2** üzerine görüntü yansıtılan, saydam olmayan yüzey. *ör. Karagöz perdesi, sinema perdesi.* **3** iki yeri birbirinden ayıran ve görünmeyi önleyen bölme. *ör. Odayı perdeyle bölüp, iki kişinin yatacağı duruma getirdiler.* **4** *mec.* doğruyu,

gerçeği görmeyi önleyen şey. *ör. Gözündeki perdeyi çekip almak mı gerek, gerçeği görmen için?* **5** *hek.* ak[1], akbasma, aksu, boz[4], katarakt. **6** *tiy.* sahneyi seyirci salonuna açıp kapayan, kumaştan yapılmış örtü. **7** *tiy.* bir oyunun olay dizisinin ana kesimlerini oluşturan ve kendi içinde bütünlüğü olan bölümlerinden her biri. **8** *müz.* bir müzik parçasını oluşturan seslerden her birinin kalınlık ya da incelik derecesi. **9** *müz.* kimi çalgılarda bulunan ve sesin kalınlık ya da incelik derecelerini sağlamak için parmaklarla basılan yer. **10** *müz.* (ses için) pes perde. **11** *hayb.* kimi hayvanlarda bulunan, parmakları birbirine bitiştiren zar. **perde arkası** bir şeyin görünürde olmayan, gizli yanı. **perde arkasında** (ya da **arkasından**) olayı yönetenin kendisi olduğunu belli etmeksizin, gizliden gizliye. **perde çekmek 1)** (bir şeyin önüne) perde[1] germek. **2)** *mec.* (bir şeyi) gizlemek, örtmek. **perde inmek** *ha.* **1)** (göz için) boz[4] oluşmak. **2)** *mec.* gizlemek, örtmek. **perde kurmak** karagöz oyununa başlamak. **perde perde** *ik. be.* ağır ağır, azar azar, yavaş yavaş. *ör. Sis perde perde açılıyordu.* **perdelerini açmak** *tiy.* (bir tiyatro) yeni mevsimde oyunlarına başlamak. **perdesi yırtık** (ya da **sıyrık**) *mec.* arsız, utanmaz (kimse). **perdeye aktarmak** *sin.*(bir yapıtı) filme almak.

perdeayaklılar *ç. b. a. Far. T. hayb.* (eski sınıflandırmalara göre) martı, kaz, ördek gibi suda yüzen ve parmakları arasında perde[11] bulunan kuşlar takımı.

perdeci *a. Far. T.* **1** perde diken ya da satan kimse ya da dükkân. **2** *tiy.* bir tiyatroda sahne perdesini açıp kapamakla görevli kimse. **3** *tar.* Osmanlı döneminde, yüksek görevlerde bulunan kimselerin kapılarında bekleyen ve girmeye izin verilenleri içeri alan görevli.

perdecilik *a. Far. T.* perdecinin işi.

perdedar *a. Far. tar.* ➻ **perdeci**[3].

perdeleme *a. Far. T.* perdelemek eylemi.

perdelemek *(-i) Far. T.* **1** pencere ve benzeri bir şeye perde[1] takmak, perdeli duruma getirmek. **2** bir şeyin görünmesini önlemek için önüne perde[1] çekmek. **3** *mec.* görünmez duruma getirmek, örtmek. *ör. Sis köyü perdelemişti.* **4** *mec.* bir olayın, bir durumun anlaşılmamasına çalışmak, durumu gizlemek.

perdeleniş *a. Far. T.* perdelenmek[2] eylemi ya da biçimi. *ör. Şarkıcının sesinin perdelenişi ilginçti.*

perdelenme *a. Far. T.* **1** perdelenmek eylemi. **2** *dilb.* söyleyişte sesin değişik bir perdeden çıkması.

perdelenmek *(nsz) Far. T.* **1** perdelemek eylemine konu olmak. **2** *dilb.* (ses) değişik bir perdeden çıkmak.

perdeleyebilme *a. Far. T.* perdeleyebilmek eylemi.

perdeleyebilmek *(-i) Far. T.* perdelemek elinde olmak, perdeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

perdeli *s. Far. T.* **1** perdesi[1] olan. **2** perdeyle örtülü bulunan. **3** doğduğunda başı zar ile örtülü olan (bebek). *eş.* **duvaklı**[2]. **3** *müz.* (çalgı için) perdesi[9] olan. *ör. Saz perdeli bir çalgıdır.*

perdelik *s. Far. T.* **1** perde[1] yapmaya uygun olan. **2** (tiyatro oyunu için) herhangi bir sayıda perdeden[7] oluşan. *ör. Üç perdelik bir oyun yazdım.*

perdesiz *s. Far. T.* **1** perde takılmamış olan. *ör. Pencereler perdesizdi.* **2** *müz.* (çalgı için) perdesi[9] olmayan. *ör. Keman perdesiz bir çalgıdır.* **3** *mec.* arsız, utanmaz.

perdesizlik *a. Far. T.* **1** perdesi olmama durumu. **2** *mec.* arsızlık, utanmazlık.

pereme *a. Yun. esk.* eskiden Ege ve Marmara denizlerinde kullanılmış olan, tek direkli ve iki yelkenli bir yük kayığı.

peremeci *a. Yun. T. esk.* pereme yapan ya da pereme kullanan kimse.

perende *a. Far.* (. . ' .) havada atılan takla. **(birinin yanında** ya da **biriyle) perende atamamak 1)** herhangi bir konuda biriyle yarışamamak. **2)** ona oyun edememek, onu aldatamamak. **perende atmak** havada takla atmak, havada çark gibi dönmek.

perese *a.* **1** duvarcıların duvar örerken hizayı sağlamak için kullandıkları çekül ipi. **2** *mec.* durum, derece, kerte. *ör. İş bu peresedeyken vazgeçilemez.* **peresesine getirmek** *mec.* en uygun zamanını, elverişli durumunu yakalamak. **pereseye almak** *mec* (bir durumu) göz önüne almak, düşünmek, hesaplamak. **pereseye getirmek** *mim.* yapıda, yapılmakta olan duvar vb. gibi yapım alanının her kesiminin hizaya gelmesini sağlamak.

perestiş *a. Far. esk.* taparcasına sevme. **perestiş etmek** taparcasına sevmek.

perestişkâr *s. Far.* (. . . -) *esk.* taparcasına seven (kimse).

performans *a. İng.* **1** herhangi bir başarı, elde edilen iyi sonuç. **2** bir şeyin değerini belirleyen nitelikler. *ör. Bu arabanın performansı düşük.* **3** *sp.* bir sporcunun güç sınırı, elde edebileceği en iyi derece. *eş. yeni* **başarım**.

pergel *a. Far.* ➻ **yayçizer**. **pergelleri açmak** *tkz. mec.* uzun adımlar atarak yürümek.

pergelleme *a. Far. T.* pergellemek eylemi.

pergellemek *(-i) Far.T.* yayçizerle ölçmek.

pergola *a. İt.* bahçelerde, üzerine genellikle tırmanıcı bitki sardırılan, bir tür gölgelik olarak yapılmış, ahşap ya da metalden çardak.

perhiz *a. Far.* **1** bir kimsenin beslenme düzeninde, sağlığı korumak ya da düzeltmek ereğiyle uygulanan sınırlama. **2** Hıristiyanların ve Yahudilerin belli günlerde et, yağ gibi kimi yiyecekleri yemeden tuttukları oruç. **perhiz yapmak** (ya da **etmek**) sağlığını korumak ya da düzeltmek gibi ereklerle beslenme düzenini sağlığa uygun olarak düzenlemek, perhiz[1] uygulamak.

perhizkâr *s. Far.* (. . -) *esk.* perhiz yapan (kimse).

perhizli *s. Far. T.* perhiz yapan (kimse).
perhizsiz *s. Far. T.* perhiz yapmayan (kimse).
peri *a. Far.* **1** doğaüstü güçleri olduğuna inanılan, çok güzel olarak nitelenen ve genellikle masallarda adı geçen düşsel dişi varlık. **2** *mec.* çok güzel kadın. **peri gibi** (kadın için) çok güzel. **peri kızı** peri[1]. **perileri bağdaşmak** birbiriyle iyi anlaşmak. **perisi hoşlanmamak** yakınlık duyamamak, ısınamamak, sevememek.
peribacası, -nı *b. a. Far. yerb.* kolayca aşınabilen kayaların, doğal olarak, zamanla aşınmasıyla oluşmuş, sivri kule ya da piramit görünüşlü yer biçimi.
pericik *a. Far. T.* **1** kilit dili ya da kapı mandalı. **2** *hek.* perihastalığı.
perido *a. Fr. yerb.* ➻ **peridot**.
peridot, -tu *a. Fr. yerb.* ➻ **olivin**.
peridotit, -ti *a. Fr. yerb.* olivin ve piroksenden oluşan magma taşı.
perihastalığı, -nı *b. a. Far. hek.* sara ve isteri gibi kimi hastalıklar için ortak ad olarak kullanılır.
perikart *a. Fr. gövb.* yüreği saran zar.
perili *s. Far. T.* kötü ruhlar, cinler periler bulunduğuna inanılan, tekin olmayan (yer).
perilik *a. ha.* mantar gibi toprağa yapışmışçasına duran, dikenli, boz renkli bir bitki.
perimasası, -nı *b. a. Far. İt. yerb.* dik kayaların üstünde görülen masa biçimindeki yassı taş.
peripatetizm *a. Fr. fels.* ➻ **gezimcilik**.
peripiramidi, -ni *b. a. Far. Fr. yerb.* bir taş kütlesiyle bunun altında kalmış topraktan oluşan, piramit biçiminde tümsek.
periskop, -pu *a. Fr.* denizaltılarda, tanklarda, siperlerde kullanılan, görünmeksizin ve gözü çevirmeksizin bütün çevreyi görmeye olanak sağlayan optik aygıt.
perişan *s. Far.* (. - -) **1** toplu, düzenli bir durumda olmayan, dağılmış bir durumda bulunan, dağınık, düzensiz, karmakarışık. **2** (insan için) acınacak durumda olan, zavallı. **perişan etmek 1)** (bir şeyi) dağıtmak, karmakarışık etmek, bir şeyin düzenini bozmak. **2)** (birini) acınacak duruma getirmek. *ör. Hastalık onu perişan etti.* **perişan olmak 1)** düzeni bozulmak, dağılmak. **2)** acınacak duruma gelmek.
perişanlık *a. Far. T.* perişan olma durumu.
periton *a. Fr. gövb.* ➻ **karınzarı**.
peritonit, -ti *a. Fr. hek.* karınzarı yangısı.
periyodik *s. Fr.* **1** belli aralıklarla yinelenen, dönemsel. **2** *a.* süreli yayın. **periyodik çizelge** *kim.* kimi elementlerin dönemli olarak değişen kimi özelliklerine göre düzenlenmiş olan çizelge. **periyodik dizge** *kim.* elementlerin, ardışık elektron yörüngelerinin dolmasına karşılık olan dönemlerde elektronlarının sayısını gösteren kümelere göre düzenlenen ve fiziksel, kimyasal özelliklerini de belirten dizge.
periyot *a. Fr.* **1** *fiz.* devir (**II**[7]. **2** *yerb.* ve *kim.* dönem[8,9].
perki *a. Yun. hayb.* tatlı su levreği.
perlit *a. İng. yerb.* ➻ **incitaşı**.
perlon *a. (marka adından)* **1** ilk kez Almanya'da yapılan sentetik elyaf. **2** *s.* bu elyaftan yapılmış.
perma *a. Fr.* ➻ **permanant**.
permanant *a. Fr.* berberlikte, uzun süre dalgalı kalmasını sağlamak için saçlara uygulanan işlem.
permanganat, -tı *a. Fr. kim.* suda eriyiği menekşe rengini alan ve mikrop öldürücü olarak yararlanılan ***potasyum permanganat*** ın kısa adı.
permeçe *a. İt.* (. .' .) *den.* gemide yedek olarak bulundurulan ince halat.
permi *a. Fr.* **1** *tic.* yabancı ülkelerden mal getirebilmek ya da yabancı ülkelere mal çıkarabilmek için bir kimseye devletçe verilen yetki belgesi. **2** (Türkiye'de Devlet Demir Yolları'nda) paso.
permiyen *a.* ve *s. (Rusya'daki Perm kentinin adından) yerb.* birinci çağın son dönemi ve bu dönemde oluşmuş olan (yer katmanları).
peroksit *a. Fr. kim.* bileşiminde normal oksitlerden daha çok oksijen bulunan oksitlerin genel adı.
peron *a. Fr.* **1** tren istasyonlarında demiryolu boyunca uzanan ve trene binmeye, trenden inmeye yarayan, yüksekçe döşeme. **2** büyük otogarlarda otobüslerin kalktığı yerlerden her biri.
peronospora *a. Yun.* (. . . .' .) *bitb.* asma, patates, pancar, soğan ve daha başka bitkilerde mildiyuya yol açan mikroskopik bir mantar.
perpil *a. ha.* dağlarda yetişen yaban üzümü.
pers ➻ **ters pers** .
persek *a. ha.* çiy.
persenk *a. Far.* konuşurken gereksiz olarak ve çok sık yinelenen söz.
persepsiyonizm *a. Fr. fels.* ➻ **algıcılık**.
personel *a. Fr.* **1** bir kuruluşun, bir hizmetin görevlileri, bir işyerinde çalışanların tümü. **2** devlette, kamu kuruluşlarında çalışan, genellikle üst yöneticiler dışında kalan ve etkinliğe çeşitli derecelerde katılan gerçek kişiler.
perspektif *a. Fr.* **1** eşyanın ve nesnelerin uzaktan görünüşü. *eş.* **görünge**. **2** nesneleri göründükleri biçim ve durumlarıyla bir yüzey üzerine çizme tekniği. **3** *mec.* belli bir süreç ya da görünüş.
perşembe *a. Far.* haftanın günlerinden biri, çarşambadan sonra gelen gün. **perşembenin gelişi çarşambadan bellidir** "bir işin sonunun nasıl geleceği şimdiki gidişinden belli olur" anlamında söylenir.
pertavsız *a. Far. esk.* ➻ **büyüteç**.
peruk *a. İt.* ➻ **peruka**.
peruka *a. İt.* (. .' .) takma saç.
perukacı *a. İt. T.* peruka yapan ya da satan kimse ya da dükkân.
perukacılık *a. İt. T.* peruka yapımcılığı ya da satıcılığı.

Perulu *ö. a.* Peru'da yaşayan, karışık bir halk ve bu halktan olan kimse.
perva *a. Far.* (. -) *esk.* çekinme, korkma, sakınma, korku. **pervası olmamak** çekinmemek, korkmamak, sakınmamak.
pervane *a. Far.* (. - .) **1** geceleri ışığa koşan ve ışık çevresinde dönüp duran küçük bir kelebek. **2** bir eksene dikey biçimde bağlanmış iki ya da ikiden çok kanattan yapılmış, döndüğünde bir düzeneği işleten, itme, çekme, dengeleme, soğutma gibi işlevleri olan araç. *ör. Uçak pervanesi, vapur pervanesi, vantilatör pervanesi.* **pervane gibi 1)** hızlı bir biçimde ve sürekli dönen şeyleri nitelemek için kullanılır. **2)** *mec.* bir kimsenin yanından hiç ayrılmayan, ona hizmet etmekten hoşlanan kimseler için kullanılır. **pervane kesilmek** ➻ **pervane olmak**. **(birine) pervane olmak** büyük bir bağlılıkla ona hizmet etmek, yanından ayrılmamak.
pervanebalığı, -nı *b. a. Far. T.* (. - . . . .) *hayb.* ➻ **aybalığı**.
pervaneli *s. Far. T.* (. - . .) pervanesi[2] olan.
pervanesiz *s. Far. T.* (. - . .) pervanesi[2] olmayan.
pervasız *s. Far. T* (. - .) çekinmez, korkusuz, sakınmaz (kimse).
pervasızca *s.* ve *be. Far. T.* (. - . .) korkusuz bir biçimde, korkusuzca, çekinmeden, sakınmadan.
pervasızlaşabilme *a. Far. T* (. - . . . . .) pervasızlaşabilmek eylemi.
pervasızlaşabilmek *(nsz) Far. T* (. - . . . . .) pervasızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pervasızlaşma *a. Far. T* (. - . . .) pervasızlaşmak eylemi.
pervasızlaşmak *(nsz) Far. T* (. - . . .) pervasızca davranmaya başlamak.
pervasızlık *a. Far. T.* (. - . .) çekinmezlik, korkusuzluk, sakınmazlık.
pervaz *a. Far.* **1** kapı, pencere gibi yerlerin kasalarıyla duvar boşluğu arasında kalan dar aralığı kapatmak amacıyla kenarlarına geçirilen ensiz parça. **2** giysilerin yaka, kol, etek gibi yerlerine ya da kumaştan yapılmış kimi eşyanın kenarlarına geçirilmiş dar ve uzun parça. **3** cilt kapağının iç yanına konulan deri parçası.
perver *s. Far. esk.* "vatanperver", "misafirperver" gibi kimi eski sözcüklerde "seven, sever" anlamıyla geçer.
peryavşan *a. ha.* ➻ **yavşanotu**.
pes (I) *ünl. Far.* yenilgiyi kabul ettiğini belirtmek için ya da birinin şaşırtıcı bir davranışı karşısında şaşkınlık duyulduğunu anlatmak için kullanılır. **pes demek** (ya da **etmek** ya da **eylemek**) **1)** karşısındakinin kendinden daha üstün olduğunu, yenilgiyi kabul etmek, boyun eğmek. **2)** birinin utanmazlığını, kurnazlığını, şirretliğini vb. görerek, "ancak bu kadar olur" kanısına varmak. **3** *sp.* (güreşte) yenileceğini anlayıp sırtının yere gelmesini istemeyen güreşçi, yenildiğini kabul etmek anlamına ya "pes ediyorum" demek ya da hasmının kispetine eliyle vurarak işaret vermek.
pes (II) *s. Far.* alçak sesle söylenen. **pes perdeden** *be.* **1)** alçak bir sesle. **2)** yumuşak bir dil kullanarak. **pes perdeden konuşmak** yumuşak bir dil kullanmak, alttan almak.
pesek *a.* diş pası, diş kiri.
peseta *a. İsp. esk.* İspanya'nın eski para biriminin adı.
pesimist, -ti *s. Fr.* ➻ **karamsar, kötümser**.
pesimizm *a. Fr.* ➻ **karamsarlık, kötümserlik**.
pesleşme *a. Far. T.* pesleşmek eylemi.
pesleşmek *(nsz) Far. T.* (ses için) hafif, yavaş duruma gelmek, alçalmak.
pesleştirebilme *a. Far. T.* pesleştirebilmek eylemi.
pesleştirebilmek *(-i) Far. T.* (ses için) pesleştirmek elinde olmak, pesleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pesleştirilme *a. Far. T.* pesleştirilmek eylemi.
pesleştirilmek *(nsz) Far. T.* (ses için) alçaltılmak. *ör. Şarkı pesleştirilince, herkes katılmıştı.*
pesleştiriverme *a. Far. T.* pesleştirivermek eylemi.
pesleştirivermek *(-i) Far. T.* (ses için) çabucak pesleştirmek.
pesleştirme *a. Far. T.* **1** pesleştirmek eylemi. **2** *müz.* bir çalgıya, olağan sesinden daha kalın bir ses çıkışı kazandırmak için yapılan her türlü işlem.
pesleştirmek *(-i) Far. T.* (ses için) pes **(II)** duruma getirmek, pesleşmesini sağlamak.
peslik *a. Far. T.* pes **(II)** olma durumu.
peso *a. İsp.* (.' .) ➻ **pezo**[1].
pespaye *s. Far.* (. - .) **1** aşağılık, alçak, soysuz (kimse). **2** düşük nitelikli, beş para etmez (nesne).
pespayelik *a. Far. T.* (. - . .) pespaye olma durumu.
pespembe *s. T. Far.* (.' . .) çok pembe.
pest, -ti *s. Far.* ➻ **pes (II)**.
pestenkerani *s. Far.* (. . . -' -) *tkz.* ipe sapa gelmez, değersiz, önemsiz, uydurma, saçma (söz).
pestil *a.* **1** üzüm, incir, dut, erik, kayısı gibi meyvelerin ezilip güneşe serilerek yufka biçiminde kurutulmasıyla yapılan bir tür ezme. **2** *s.* çok yorgun, bitkin, güçsüz (kimse). **3** *a. arg.* hasta. **4** *s. arg.* dayak yemiş ya da gücü kalmamış ya da çok ıslanmış (kimse). **pestil gibi** elini kolunu oynatamayacak denli güçsüz, yorgun, bitkin (kimse). **pestil gibi olmak** çok yorulup halsiz düşmek. **(birini) pestile çevirmek** çok yormak. **pestili çıkmak** çok yorulmak. **pestilini çıkarmak 1)** (bir şeyi) iyice ezmek. **2)** (birini) çok yormak. **3)** (birini) adamakıllı dövmek.
pestilleşme *a.* pestilleşmek eylemi.
pestilleşmek *(nsz) mec.* yorgunluktan bitkin düşmek, çok yorulmak.

pesüs *a. Far.* içinde yağ yakılan toprak kandil.
peş (I) *a. Far.* art, arka. **peş peşe** *ik. be.* ardı ardına, birbiri arkasından, art arda, arka arkaya. **peşi peşine** *ik. be.* ➻ **peş peşe**. **peşi sıra** arkasından, ardından. . . . **peşinde** çok istenilen şeyi belirtir. *ör. O birkaç gündür iş peşinde, koltuk peşinde değil.* **peşinde dolaşmak** (ya da **gezmek**) bir amaçla birisini ya da bir şeyi izlemek. **peşinde** (ya da **peşinden**) **koşmak** (bir kimseyi ya da bir şeyi) elde etmek için çok uğraşmak. **peşinden gitmek 1)** (birini) izlemek. **2)** (birinin) düşüncelerini benimseyerek yaymaya çalışmak. **peşinden sürüklemek** birini ya da birçoklarını etkileyerek onları kendi gittiği yola çekmek. **(birinin) peşinden yürümek 1)** arkası sıra gitmek, izlemek. **2)** *mec.*bir kimseye her konuda uymak. **peşine düşmek 1)** (birinin) ardına düşmek, arkası sıra gitmek, ardına takılmak, (birini) izleyip durmak. **2)** bir isteğin, bir işin gerçekleşmesi için sürekli olarak izlemek, onunla sürekli ilgilenmek. **(birinin** ya da **bir şeyin) peşine takılmak** arkası sıra gitmek, onu izlemek. *ör. Otomobilin peşine takılan çocukları kovdu.* **(birini) peşine takmak** yanında götürmek. **peşini bırakmak** (ya da **bırakmamak**) bir kimseyi ya da bir şeyi izlemekten vazgeçmek (ya da vazgeçmemek).
peş (II) *a. Far. ha.* kimi giysilerin bol olması için yanlarına eklenen kumaş parçası.
peşin *s.Far.***1** bir alışverişte, alışverişin yapıldığı anda, alınan şeyin teslimiyle birlikte ya da tesliminden önce ödenen. **2** işe başlamadan önce verilen (ücret, aylık). **3** *be.* önceden. *ör. Bu durumu size peşin söylemiştim.* **4** *be.* bedelin, tutarın, ücretin önceden ödenmesi koşuluyla. *ör. Aylığını peşin istiyor.* **peşin cevap** bir şeyi önceden bildirme. **peşin hüküm** ➻ **önyargı**. **peşin para** önceden verilen para. **peşin pazarlık** sonradan olabileceği düşünülen şeyler üzerinde önceden konuşup anlaşma. **peşin peşin** *ik. be.* önceden benimsenmiş olarak, önceden. **peşin piyasa** *tic.* alınan malın bedelinin hemen ödendiği alışveriş. **peşin satış** *tic.* ve *huk.* bedeli hemen alınarak malın teslim edilmesi biçiminde gerçekleşen satış. **peşin yargı** ➻ **önyargı**.
peşinat, -tı *a. Osm.* bir alışveriş ya da hizmet için önceden verilen bir miktar para. *eş. yeni* **önödeme, öndelik**.
peşinatlı *s. Osm* önceden belli bir miktar ödenmesi gereken. *eş. yeni* **önödemeli.**
peşinatsız *s. Osm.* önceden para ödemeden. *eş. yeni* **önödemesiz**.
peşinci *s. Far. T.*malı peşin parayla satan ya da alan (kimse).
peşinen *be. Far. Ar.* (. -' .) peşin olarak, her şeyden önce, önceden.
peşkeş *a. Far. esk.* **1** armağan. **2** *tar.* özellikle hükümdarların birbirine yolladığı ya da hükümdarlara sunulan armağan. **peşkeş çekmek 1)** verilmemesi gereken bir şeyi uygunsuz bir amaçla ya da yersiz olarak birine vermek. **2)** başkasının malını bir başkasına bağışlamak.
peşkeşçi *a. Far. T. tar.* Osmanlı döneminde, yabancı elçilerin padişaha getirdiği armağanları divan günü vezirlerin önünde sergileyen görevli.
peşkir *a. Far.* **1** (genellikle pamuk ipliğiyle dokunmuş) havlu. **2** yemek yerken kullanılan, el kurulanan, büyük mendil biçiminde pamuk ya da keten bez.
peşkirci *a.* ve *s. Far. T.* peşkir dokuyan ya da satan (kimse).
peşli *s. Far. T.* peş **(II)** eklenerek genişletilmiş olan (giysi).
peşrev *a. Far.* **1** *müz.* alaturka müzikte, faslın giriş taksiminden sonra ilk çalınan dört haneli[5] ve dört teslimli[6] parça. **2** *yaz.* Türk halk yazınında, halk öyküleri anlatılırken, Türkülerin söylenişi ve çalınışı sırasında türkü aralarına katılan mani biçiminde küçük türküler. **3** *sp.* yağlı güreşte,güreşçinin güreşmeye hazır oluşunu anlatan uyumlu devinimlerine, geleneksel pehlivan gösterisine verilen ad. **peşrev atmak** *arg.* elle sarkıntılık etmek.
peşrevlenme *a. Far. T.* peşrevlenmek eylemi.
peşrevlenmek *(nsz) Far. T. sp.* (güreşçiler için) yağlı güreşte, güreşe tutuşmadan önce, ellerini birbirine ve sonra uyluklarına vurarak ve hafifçe sıçrayarak gösteri yapmak.
peştahta *a. Far.* **1** *esk.* işyerinde üzerinde iş görülen, iş masası gibi kullanılan çekmece. **2** sarrafların üzerinde para saymak için kullandıkları tahta.
peştamal *a. Far.* **1** hamamda örtünmek ve kurulanmak için kullanılan, belli büyüklükte ve dikdörtgen biçiminde, genellikle yol yol renkli, ince dokuma. **2** iş yaparken önlük olarak bele bağlanan uzun ve geniş dokuma. **3** başörtüsü olarak kullanılan dokuma.
peştamalcı *a. Far. T.* **1** peştamal, havlu gibi şeyler dokuyan ya da satan kimse. **2** bu tür şeyler satılan dükkân.
peştamalcılık *a. Far. T.* peştamal yapımı ya da alım satımı işi.
peştamallık *s. Far.* **1** peştamal olmaya elverişli (dokuma). **2** *a. esk.* işlek bir dükkânı kiralamak isteyenin o dükkânı işletene verdiği para, hava parası.
Peştuca *ö. a.* (. .' .) İran dil ailesinin doğu öbeğine giren bir dil, Afganistan'ın resmi dili.
petek *a.* **1** arıların bal depo etmek ve yumurtalarını bırakmak için birbirine bitişik olarak yaptığı, düzgün altıgen ağızlı balmumu yuvacıklar topluluğu. **2** bu yuvacıklar topluluğunun balsızı. **3** *ha.* arı kovanı. **4** *ha.* Anadolu'nun kimi yerlerinde, topraktan, balçıktan yapılan tahıl ambarı. **5** minarelerde külah ile şerefe arasındaki bölüm.
petekgöz *b. a. hayb.* eklembacaklı hayvanlarda görülen, çok sayıda görme gözesinden oluşan göz türü.

petrografi *a. Fr.* yerkabuğunun kayaçlarını inceleme konusu yapan yerbilim dalı.
petrokimya *b. a. Fr. Ar. ("petrol" ve "kimya"dan)* petrolden türeyen kimyasal maddelerle ilgili bilim, teknik ve sanayi.
petrokimyacı *a. Fr. T.* petrokimya alanında uzman olan, petrokimya ile uğraşan kimse.
petrol, -lü *a. Fr.* yeraltı yataklarından çıkarılan, çok koyu renkli, kendisine özgü bir kokusu olan, yoğunluğu 0,8'den 0,95'e değin değişebilen, hidrokarbürlerden oluşan, arıtım işlemi görmemiş, yanıcı, doğal mineral yağ. **petrol mavisi** koyu mavi.
petrolcü *a. Fr.T.* **1** petrol sanayiinde çalışan mühendis, yönetici, sanayici vb.nin ortak adı. **2** petrol türevlerini alıp satan kimse.
petunya *a. Lat. bitb.* patlıcangillerden, anayurdu Amerika olan, parklarda, bahçelerde ve balkonlarda yetiştirilen, birkaç çeşidi bulunan, yaz boyunca değişik renkte, katmerli çiçekler açan bir süs bitkisi.
pey *a. Far.* bir sözleşmede, taraflardan birinin işten caymayacağının güvencesi olarak ötekine önceden verdiği para. *eş.* **kaparo**. **pey akçası** *huk.* bir sözleşme yapılırken, tarafların bağlandıklarını göstermek ereğiyle birinin ötekine verdiği para. *eş.* **kaparo**, **pey**. **pey almak** pey akçası almak. **pey sürmek** artırma yoluyla satılan bir mal için önceden bir miktar para vermek ya da önermek. **pey vermek** pey akçası vermek.
peyda *s. Far.* (. -) açık, belli olan. **peyda etmek** ortaya çıkarmak, kazanmak, edinmek. **peyda olmak** ortaya çıkmak, kendini göstermek, oluşmak, belirmek.
peydahlama *a. Far. T.* peydahlamak eylemi.
peydahlamak *(-i) Far. T.* genellikle istenmeyen ya da uygunsuz görülen bir şey edinmek.
peydahlanma *a. Far. T.* peydahlanmak eylemi.
peydahlanmak *(nsz) Far. T.* **1** ortaya çıkmak, kendini göstermek, oluşmak. **2** *mec.* belirmek, görünmek. **3** elde edilmek, kazanılmak. *ör. Nikâhsız peydahlanmış çocuklara piç diyorlar.*
peyderpey *be. Far.* bölüm bölüm olarak, azar azar, yavaş yavaş, parça parça.
peygamber *a. Far.* **1** İslam dinine göre, Tanrı'ca özel olarak görevlendirilen, insanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları Tanrı yoluna, dine çağıran kimse. *eş.* **yalvaç**. **2** (Müslümanların özel kullanımı olarak) Hazreti Muhammet. (Sözcük bu anlamda özel ad gibi kullanılır.) **peygamber olmak** *arg.* sarhoş olup kendini yitirerek bilinçsiz sözler etmek. **peygamber öküzü** *ha.* aptal, budala, ahmak (kimse).
peygamberağacı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* yabanikimyongillerden, reçinesinden gayakol çıkarılan bir ağaç.
peygamberane *be. Far.* (. . . - .) ➻ **peygamberce**.
peygamberce *be. Far. T.* peygambere yaraşır bir biçimde, peygamber gibi.
peygamberçiçeği, -ni *b. a. Far. T. bitb.* ➻ **belemir**.
peygamberdevesi, -ni *b. a. Far. T. hayb.* sıcak ve ılıman ülkelerde yaşayan, yeşil ya da sarımtırak renkli, uzun gövdeli, düzkanatlı ve çok oynak başlı, iri gözlü, ortalama 5 cm. boyunda, böceklerle geçinen çok obur bir böcek.
peygamberlik *a. Far. T.* **1** peygamber olma durumu. *eş.* **yalvaçlık**. **2** peygamberin görevi. *ör. Hazreti Muhammet'e peygamberlik kırk yaşlarında verildi.*
peyk *a. Far. esk.* **1** ➻ **uydu**. **2** *s.* bir başkasının güdümünde olan.
peyke *a. Far.* genellikle eski evlerde ve eski kahvelerde bulunan, tahtadan yapılmış, alçak ve duvara bitişik durumda sedir. **peyke kurusu** *arg.* yıllarını kahvelerde sabahlayarak geçirmiş kimse.
peykeci *a. Far. T. arg.* gecelerini kahvelerde geçiren kimse.
peyklik *a. Far. T.* peyk olma durumu. *eş.* **uyduluk**.
peyleme *a Far. T.* peylemek eylemi.
peylemek *(-i) Far. T.* önceden para vererek bir şeyi kendine ayırtmak.
peylenebilme *a. Far. T.* peylenebilmek eylemi.
peylenebilmek *(nsz) Far. T.* peylenmesi olanak içinde olmak ya da peylenme olasılığı bulunmak.
peylenme *a. Far. T.* peylenmek eylemi.
peylenmek *(nsz) Far. T.* peylemek eylemine konu olmak.
peyleyebilme *a. Far. T.* peyleyebilmek eylemi.
peyleyebilmek *(-i) Far. T.* peylemesi olanaklı olmak ya da peyleme olasılığı bulunmak.
peyleyiverme *a. Far. T.* peyleyivermek eylemi.
peyleyivermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede peylemek.
peynir *a. Far.* süte peynir mayası katıp katılaştırma yoluyla yapılan ve birçok çeşidi bulunan besin. **peynir ekmek, hazır yemek** "yemek pişirmek sıkıntısına katlanmak istemeyenler için peynirle ekmek, pişirilip kotarılmış yemektir" anlamında söylenir. **peynir ekmek gibi gitmek** (ya da **satılmak**) (bir şey) çok satılmak, çok alıcı bulmak. **peynir mayası** sütü çökelterek pıhtılaştıran diyastaz.
peynirağacı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* ebegümecigillerden, sıcak ülkelerde yetişen, kozalarında kısa lifli pamuk bulunan bir ağaç.
peynirci *a. Far. T.* peynir yapan ya da satan kimse.
peynircilik *a. Far. T.* peynircinin işi.
peynirdişi, -ni *b. a. Far. T.* kimi kişilerde yaşlılık çağında çıkan dişlerden her biri. *eş.* **kuzudişi**[2].
peynirhane *b. a. Far.* (. . - .) peynir yapılan yer.
peynirleşme *a. Far. T.* peynirleşmek eylemi.
peynirleşmek *(nsz) Far. T.* (süt için) peynir durumuna gelmek.

peynirli *s. Far. T.* içine peynir konulmuş olan (yiyecek). **peynirli börek** içinde beyazpeynir ve doğranmış maydanoz bulunan börek. **peynirli pide** ince pide olarak hazırlanmış hamurun üzerine doğranmış maydanozla karışık beyazpeynir konulup yumurta da eklenerek pişirilmiş pide.

peynirsiz *s. Far. T.* içinde peynir bulunmayan (yiyecek).

peynirşekeri, -ni *b. a. Far.* donuk beyaz renkli, yumuşak, ağızda kolayca eriyen bir tür şeker.

peynirtatlısı, -nı *b. a. Far. T.* tuzsuz taze peynir ve irmikle yapılan bir tür tatlı.

peyzaj *a. Fr.* kır görünümlerini konu almış olan resim.

peyzajcı *a. Fr. T.* genellikle peyzaj yapan ressam.

pezevenk *a. Far. ka.* bir kadınla bir erkeğin yolsuz birleşmelerine aracılık eden kimse.

pezevenkçe *be. Far. T.* pezevenge yaraşır bir biçimde.

pezevenkleşme *a. Far. T. ka.* pezevenkleşmek eylemi.

pezevenkleşmek *(nsz) Far. T. ka. mec.* pezevenkçe davranmaya başlamak.

pezevenklik *a. Far. T. ka.* **1** pezevengin yaptığı iş. **2** yolsuz davranış. **pezevenklik etmek** *ka.* **1)** bir kadınla bir erkeğin yolsuz birleşmelerine aracılık yapmak. **2)** pezevenkçe davranmak.

pezo (I) *a. İsp.* Güney Amerika ülkelerinin birçoğunun para biriminin ortak adı.

pezo (II) *a.* ve *s. arg.* pezevenk.

pıhtı *a. Far.* koyulaşarak yarı katı duruma gelmiş sıvı. *ör. Damarı tıkayan bir kan pıhtısı varmış, onu yok ettiler.*

pıhtılanma *a. Far. T.* pıhtılanmak eylemi.

pıhtılanmak *(nsz) Far. T.* içinde pıhtılar oluşmak.

pıhtılaşabilme *a. Far. T.* pıhtılaşabilmek eylemi.

pıhtılaşabilmek *(nsz) Far. T.* pıhtılaşması olanak içinde olmak ya da pıhtılaşma olasılığı bulunmak.

pıhtılaşıverme *a. Far. T.* pıhtılaşıvermek eylemi.

pıhtılaşıvermek *(nsz) Far. T.* çabucak pıhtılaşmak.

pıhtılaşma *a. Far. T.* **1** pıhtılaşmak eylemi. **2** fiziksel ya da kimyasal bir etkenin koloidal eriyik durumundaki bir maddeye etki yaparak onun katılaşmasına ve topaklaşmasına yol açması.

pıhtılaşmak *(nsz) Far. T.* sıvı durumundan pıhtı durumuna geçmek.

pıhtılaştırabilme *a. Far. T.* pıhtılaştırabilmek eylemi.

pıhtılaştırabilmek *(-i) Far. T.* (sıvı şeyler için) pıhtılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

pıhtılaştırıcı *s. Far. T.* pıhtılaşmayı sağlayan.

pıhtılaştırılabilme *a. Far. T.* pıhtılaştırılabilmek eylemi.

pıhtılaştırılabilmek *(nsz) Far. T.* (sıvı şeyler için) pıhtılaştırılması olanaklı olmak ya da pıhtılaştırılma olasılığı bulunmak.

pıhtılaştırılma *a. Far. T.* pıhtılaştırılmak eylemi.

pıhtılaştırılmak *(nsz) Far. T.* (sıvı şeyler için) pıhtılaşması sağlanmak, pıhtı durumuna getirilmek.

pıhtılaştırma *a. Far. T.* pıhtılaştırmak eylemi.

pıhtılaştırmak *(-i) Far. T.* (sıvı şeyler için) pıhtılaşmasını sağlamak, pıhtı durumuna getirmek ya da pıhtılaşmasına yol açmak.

pıhtılı *s. Far. T.* (sıvı için) içinde pıhtı bulunan, pıhtısı olan.

pıhtısız *s. Far. T.* (sıvı için) içinde pıhtı bulunmayan, pıhtısı olmayan.

pılı pırtı *ik. a.* **1** eski birçok giysi ve eşya. **2** (küçümseme ereğiyle) eşya. **pılıyı pırtıyı** (ya da **pılı pırtıyı**) **toplamak** gitmek üzere, eski püskü de olsa nesi var nesi yoksa denk yapmak.

pınar *a.* **1** yerden kaynayarak çıkan su, kaynak. **2** bu suyun çıktığı yer, kaynak.

pır *a.* **1** (**r** sesi uzatılarak söylenir) kuşların ansızın uçuşuyla çıkan kanat sesini anlatır. *ör. Balkondaki güvercinler korkuyla pır, uçup gittiler.* **2** bir yerden bir anda kaçıp gitmeyi, ortadan bir anda yitivermeyi belirtir. *ör. Polisi gören herkes pır, kimse yakalanmadı.* **pır diye** *be.* pır sesi çıkararak. *ör. Güvercinler pır diye havalandı.* **pır etmek** *mec.* ansızın kaçmak.

pırasa *a. Yun.* (. .' .) *bitb.* zambakgillerden, Akdeniz çevresinde kendiliğinden yetişebilen, Türkiye'de iki türü yetiştirilen, soğanı çok uzun ve gömlekli, 40-50 cm. uzunluğunda olabilen sapı sebze olarak yenilen, vitamince çok zengin, çok yıllık bir bitki. **pırasa bıyıklı** gür, uzun ve sarı bıyıklı. **pırasa mı dedin?** *arg.* bir kimsenin söylediği bir sözle alay etmek ya da onun anlamsız bulunduğunu, geçersiz sayıldığını belirtmek için kullanılır.

pırazvana *a. Far.* kılıç, hançer, bıçak gibi şeylerin sap içinde kalan bölümü.

pırıldak *a. ask.* ve *den.* ışık açıp kapamak yoluyla işaretler vererek uzaktan anlaşmayı, haberleşmeyi sağlamakta yararlanılan araç.

pırıldakçı *a. ask.* ve *den.* pırıldak kullanmasını bilen ve bu işte çalışan kimse.

pırıldama *a.* pırıldamak eylemi.

pırıldamak *(nsz)* pırıl pırıl ışık saçmak, ışıldamak, parıldamak.

pırıldayış *a.* pırıldamak eylemi ya da biçimi.

pırıl pırıl *ik. s.* ve *be.* **1** çok ışıklı, çok parlak, çok aydınlık. *ör. Gökyüzü pırıl pırıldı.* **2** çok temiz, tertemiz. *ör. Evi pırıl pırıldı.* **3** çok yeni, yepyeni. *ör. Pırıl pırıl arabasını kaldırıma çarpmış.* **4** *mec.* hiçbir eksiği olmayan, kusursuz. *ör. Onun gibi pırıl pırıl insanlar azdır.* **pırıl pırıl etmek 1)** (bir şey) pırıldamak, ışıldamak. **2)** (bir şeyi) tertemiz yapmak, temizlemek.

pırıltı *a.* pırıldayan şeylerin çıkardığı ışık, ışıltı.
pırıltılı *s.* **1** pırıltısı olan, parlak, ışıltılı. **2** *mec.* özen dolu, süslü. *ör. Bizi pırıltılı sözlerle etkilemek isterdi.*
pırlak *a.* avcılarca bir kafes içinde av yerine bırakılıp atmaca, doğan gibi avlanmaya alıştırılabilecek yırtıcı kuşları yakalamada çığırtkan olarak yararlanılan kuş.
pırlama *a.* pırlamak eylemi.
pırlamak *(nsz)* **1** (kuşlar için) herhangi bir şeyden ürkerek ansızın kanat çırpıp uçmak. **2** (insanlar için) bir tehlike karşısında birdenbire kaçıp gitmek. *ör. Kavgacılar polisi görünce pırladılar.*
pırlangıç *a.* ses çıkararak dönen topaç.
pırlanma *a.* pırlanmak eylemi.
pırlanmak *(nsz)* (yavru kuş) uçmaya çabalamak.
pırlanta *a. İt.* (. .' .) **1** birkaç yüzü olacak biçimde yontulmuş ve foyasız parlak elmas. **2** *s.* üzerinde böyle bir elmas olan. *ör. Pırlanta yüzükler çok pahalıydı.* **pırlanta gibi** çok iyi nitelikleri olan, çok değerli.
pırlantalı *s. İt. T.* pırlantası olan, üzerinde pırlanta bulunan.
pırnal *a. Yun. bitb.* ağaççık görünümünde bir tür meşe. **pırnal kömürü** bu meşeden yapılan, iyi nitelikli kömür.
pırnallık *a. Yun. T.* pırnal ağaççıklarının toplu olarak bulunduğu yer.
pırnam pırnam *ik. s.* ve *be. ha.* parça parça, paramparça.
pırnat, -tı *a. ha.* ekin sapı demeti.
pırnar *a. ha.* ➻ **pırnal**.
pırpı *a.* yılan sokmasına karşı ilaç olduğuna inanılan bir tür taş. *eş.* **yılantaşı**.
pır pır *ik. be.* kuş kanatlarının çıkardığı seslere benzer sesleri anlatmak için kullanılır. **pır pır etmek 1)** *mec.* (yürek vb. için) hızlı hızlı vurmak, uçar gibi ses çıkarmak. *ör. Kuşu yakaladım, zavallısının yüreği pır pır etmekteydi, acıyıp bırakıverdim.* **2)** (ışık için) bir yanıp bir sönmek, söner gibi olmak. *ör. Lambada gaz bitmişti, fitil pır pır ediyordu.*
pırpır *ik. a. ha.* tarım alanlarının ilaçlanması vb. işlerinde kullanılan, tek pervaneli küçük uçak.
pırpırı *a.* **1** ➻ **pirpiri**. **2** *arg.* çapkın, hovarda, uçarı (kimse).
pırpırlama *a.* pırpırlamak eylemi.
pırpırlamak *(nsz)* **1** (ışık) sönecek gibi olmak. **2** *ha.* (yürek) ölgün bir biçimde sık sık vurmak.
pırpıt, -tı *s. Yun.* **1** işe yaramaz, eski püskü, değersiz (şey). **2** *a.* el tezgâhında yünden dokunmuş kaba kumaş, şayak[1]. **2** *a.* kimi güreşçilerin güreşirken kispet yerine giydikleri, kalın bezden yapılmış ya da keçi kılından örülmüş don.
pırsma *a. ha.* pırsmak eylemi.
pırsmak *(nsz) ha.* ➻ **1 pısmak. 2** ➻ **tırsmak**.
pırtı *a.* **1** giysi türünden, eski püskü, işe yaramaz, değersiz eşya. **2** *ha.* ufak tefek ev eşyası. **3** *ha.* yatak ve yorgan yüzü, kadın giysisi, çamaşır yapılan basma ve ketenden kumaş. **4** *ha.* genellikle basma ve ketenden yapılmış kadın giysisi ya da pamukludan kadın erkek çamaşırının ortak adı.
pırtıcı *a. ha.* pırtı satan kimse, manifaturacı.
pırtık *s.* "yıpranıp yırtılmış, eskiyip parça parça olmuş" anlamındaki ***yırtık pırtık*** ikilemesinde geçer.
pırtıl *s.* ve *a. ha.* eskimiş, parçalanmış, yıpranmış (giysi vb.).
pırtlak *s.* **1** (göz için) dışarıya doğru fırlamış, pırtlamış. **2** (kimi meyveler için) iki parmak arasında sıkılınca kabuğundan kolayca dışarı çıkabilen. *ör. Pırtlak muşmula kolay yenir.*
pırtlama *a.* pırtlamak eylemi.
pırtlamak *(nsz)* bulunduğu yerden dışarı doğru fırlamak. *ör. Parmakları ayakkabısından pırtlamıştı.*
pısırık *s.* girişken olmayan, çekingen, tutuk, utangaç, beceriksiz (kimse).
pısırıkça *be.* pısırık gibi, pısırığa yaraşır bir biçimde.
pısırıklaşabilme *a.* pısırıklaşabilmek eylemi.
pısırıklaşabilmek *(nsz)* pısırıklaşması olanak içinde olmak ya da pısırıklaşma olasılığı bulunmak.
pısırıklaşıverme *a.* pısırıklaşıvermek eylemi.
pısırıklaşıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede pısırıklaşmak. *ör. Adam evlenince pısırıklaşıverdi.*
pısırıklaşma *a.* pısırıklaşmak eylemi.
pısırıklaşmak *(nsz)* girişkenliğini yitirmek, pısırık bir duruma gelmek.
pısırıklaştırabilme *a.* pısırıklaştırabilmek eylemi.
pısırıklaştırabilmek *(-i)* pısırıklaştırması olanaklı olmak ya da pısırıklaştırma olasılığı bulunmak. *ör. Baskı kişiyi pısırıklaştırabilirmiş.*
pısırıklaştırılma *a.* pısırıklaştırılmak eylemi.
pısırıklaştırılmak *(nsz)* pısırıklaşması sağlanmak ya da pısırıklaşmasına yol açılmak. *ör. Bu eğitim sisteminde öğrenci pısırıklaştırılmakta, kişiliksiz biri yapılmaktaydı.*
pısırıklaştırma *a.* pısırıklaştırmak eylemi.
pısırıklaştırmak *(-i)* pısırık bir duruma getirmek, pısırıklaşmasını sağlamak ya da pısırıklaşmasına yol açmak. *ör. Çocuklarımızı kendimiz pısırıklaştırıyoruz.*
pısırıklık *a.* **1** pısırık olma durumu. **2** pısırıkça davranış.
pıslampatır *a. ha.* ➻ **saklambaç**.
pısma *a. ha.* pısmak eylemi.
pısmak *(nsz) ha.* ➻ **pusmak**.
pıspıs *s.* ve *a. ha.* **1** fısırtıyla konuşan (kimse). **2** kılıksız ve uyuşuk, pısırık, miskin.
pıspıslık *a. ha.* pıspıs olma durumu. *ör. Son zamanlarda pıspıslığı büsbütün artmıştı.*
pış pış *ik. a.* ve *be.* annenin bebeğini uyuturken çıkardığı ses. *ör. Bebeğin pış pışa alışması kolaydır.*
pışpışlama *a.* pışpışlamak eylemi.

pışpışlamak *(-i)* bebeği, kucakta yavaş yavaş sallayarak ve pış pış diyerek uyutmaya çalışmak.
pışpışlanma *a.* pışpışlanmak eylemi.
pışpışlanmak *(nsz)* pışpışlamak eylemi yapılmak, pışpışlamak eylemine konu olmak. *ör. Bebek pışpışlanınca uyudu.*
pışpışlayış *a.* pışpışlamak eylemi ya da biçimi.
pışt *a.* iki dudak bastırılıp birden açılırken çıkartılan ıslıklı ses. **pışt demek 1)** pışt sesi çıkarmak. **2)** *mec.* böyle bir sesle bir tür işaret göndermek, hoş olmayan sataşmada bulunmak. *ör. Kimse onun sevgilisine pışt demek yürekliliğini gösteremiyordu.*
pıt, -tı *a.* çok küçük bir nesnenin, su damlasının yere ya da herhangi bir şey üzerine düşmesiyle çıkan ses. **pıt pıt** *ik. be.* pıt sesi çıkararak. *ör. Kalbim pıt pıt atıyordu.*
pıtı pıtı *ik. be.* (yürüyüş için) kısa adımlarla, çabuk çabuk, küçük küçük adımlar atarak. *eş.* **piti piti**.
pıtırdama *a.* pıtırdamak eylemi.
pıtırdamak *(nsz)* pıtır pıtır diye sesler çıkarmak.
pıtırdatma *a.* pıtırdatmak eylemi.
pıtırdatmak *(-i)* pıtır pıtır diye sesler çıkarmasını sağlamak ya da buna yol açmak.
pıtır pıtır *ik. be.* hafif ses çıkararak ve sık, düzgün adımlarla.
pıtırtı *a.* pıtır pıtır diye çıkan ses, çok hafif gürültü. **pıtırtı etmek** pıtır pıtır diye ses çıkmasına yol açmak, çok hafif gürültü etmek, pıtırdamak.
pıtrak *a. bitb.* **1** sıcak iklimlerde, kırlarda, tarlalarda kendiliğinden yetişen, bir gövdeden almaşık ve sert dallar çıkaran, boyu kimi kez bir metreyi bulabilen, her dalında çok sayıda, çok sık durumda dikenli tohumları olan otsu bir bitki. **2** bu bitkinin, hayvanların kıllarına ve insanların giysilerine yapışan, dikenli tohumu. **pıtrak gibi** (genellikle daldaki meyvelerin bolluğunu anlatmak için kullanılır) sayısız denecek denli çok, sık ve pek çok. *ör. Bu yıl elmalar, armutlar pıtrak gibi.*
pıyma *a. arg.* pıymak eylemi.
pıymak *(nsz) arg.* kaçıp gitmek, savuşmak. *ör. Aynasızı görünce hemen pıyacaks ın.*
pıyrım pıyrım *ik. s.* (giysi, eşya vb. için) iyice yıpranmış, örselenmiş, eskimiş, parçalanmış.
piç, -çi *a. Far.* **1** anasıyla babası arasında yasal bir evlilik bağı olmaksızın dünyaya gelmiş olan çocuk. **2** *ha.* babası belirsiz çocuk. **3** *mec.* arsız, terbiyesiz çocuk. **4** *s.* her şeyin küçüğü, aslına benzemeyeni. **5** (hayvanlar için) yoz. **6** *bitb.* bir ana bitkinin çevresinde ortaya çıkan sürgün, filiz. **7** *arg.* hiçbir kural tanımayan kimse, kurnaz, yaman kimse. **piç etmek** *tkz.* (bir şeyi) yapayım derken bozmak, (işi) çıkmaza sokmak, (zamanı) boş geçirmek, (işin) tadını kaçırmak. **piç kurusu** *tkz.* **1)** yaramaz ve soysuz çocuk. **2)** çocuklar için kimi zaman okşamalık olarak da söylenir. **piç olmak 1)** boşa gitmek. **2)** tadı bozulmak, tadı kaçmak. **3)** bir işe yaramamak.
piççe *be. Far. T. mec.* piç birine yaraşır bir biçimde, kalleşçe.
piçleşme *a. Far. T.* piçleşmek eylemi.
piçleşmek *(nsz) Far. T.* **1** yozlaşıp bozulmak, özyapısını yitirmek. **2** *mec.* anasının gözü, çok açıkgöz, çok zeki ve kurnaz biri durumuna gelmek. *ör. Ona göre, basında yer bulabilmek için piçleşmek gerekirmiş.*
piçlik *a. Far. T.* **1** piç olma durumu. **2** *ka.* kalleşçe davranış. **piçlik etmek** *mec.* piç birine yaraşır bir davranışta bulunmak, kalleşçe davranmak.
piçuta *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* palamutun boyu 75 cm.yi ve ağırlığı 7 kilogramı geçenine verilen ad.
pide *a. Yun.* (.' .) **1** mayalı hamurdan yapılan yuvarlak ya da oval biçimli yassı ekmek. **2** bu ekmeğin üzerine kıyma, yumurta, pastırma, peynir vb. konularak pişirilmiş olanının ortak adı; örneğin "kıymalı pide", "peynirli pide" gibi. **pide gibi** incecik, yamyassı.
pideci *a. Yun. T.* (.' . .) **1** pide yapan ya da satan kimse. **2** pide yapan ve satan fırın ya da dükkân.
pideli *s. Yun. T.* pideyle yapılan, pidesi olan.
pigme *a. Fr.* Afrika'da yaşayan, cüce denecek denli kısa boylu zenci soyundan olan kimse.
pigment *a. Fr. yaşb.* canlı bir organizmanın oluşturduğu, ona özel bir renk veren kimyasal madde.
pijama *a. Fr.* yatakta giyilen, ipek, poplin, pazen, keten ve benzeri bir dokumadan yapılan, genellikle kuşaklı bir ceketle bir pantolondan oluşan ev içi giysisi.
pijamalı *s. Fr. T.* pijama giymiş durumda olan, üzerinde pijama bulunan (kimse).
pijamalık *s.* pijama yapılmaya elverişli ya da pijama yapılmak üzere ayrılmış (dokuma).
pik, -ki (I) *a. İng.* dökme demir. *eş.* **font (I)**. **pik boru** dökme demir boru.
pik, -ki (II) *a. İt. den.* geminin kıç yanındaki bayrak serenine açılan üçgen biçimindeki yelken.
pik, -ki (III) *a. Lat.* ➤ **maça**[1].
pika *a. Fr.* basımevlerinde, kimi dizgi makinelerinde kullanılan ölçü birimi.
pikaj *a. Fr.* bilgisayarda dizilen yazıları milimetrik çizgili kartona uygun bir biçimde yapıştırma işi.
pikajcı *a. Fr. T.* pikaj yapan işçi.
pikajcılık *a. Fr. T.* pikajcının yaptığı iş.
pikap *a. İng.* (.' .) **1** elektrikle ya da pille çalışan, plak dinlemekte kullanılan aygıt. **2** sürücü yeri örtük, arka bölümünün üstü açık, küçük kamyon, kamyonet.
pike (I) *a. Fr.* **1** kalın, kabartmalı pamuklu kumaş. **2** bu kumaştan yapılmış yatak örtüsü. *ör. Yazın bir pikeyle yatılıyor.* **3** *s.* bu kumaştan yapılan. *ör. Masanın pike örtüsü kirlenmişti.*

pike (II) *a. Fr.* (uçak için) yüksekten, hedefin üzerine dik olarak dalışa geçme. **pike yapmak 1)** (uçak) hedefin üzerine dik olarak dalışa geçmek. **2)** bilardoda, topa, masaya dikey durumda tutulmuş istekayla vurmak.

piket, -ti *a. Fr.* otuz iki kâğıtla ve genellikle iki kişi arasında oynanan bir iskambil oyunu.

piknik *a. İng.* kırda yenilen yemek. **piknik alanı** piknik yapmaya uygun ya da piknik için ayrılmış yeşil alan. **piknik yapmak** yemeği yeşillik bir alanda, kırda yemek.

piknikçi *a. İng. T.* piknik yapan kimse.

piko *a. Fr.* bir dantelin kenarına yapılan sıçandişi süs ya da çarşafların, iç çamaşırlarının, kimi örtülerin kenarına makineyle işlenen antika. **pikoya vermek** (iç çamaşırı, çarşaf, örtü vb.yi) piko işlenmesi için pikocuya götürmek.

pikocu *a. Fr. T.* piko yapan kimse ya da yer.

pikrik asit *a. Fr. kim.* formülü $OH\text{-}C_6H_2(NO_2)_3$ olan, patlayıcı maddeler yapımında, boyacılıkta ve hekimlikte kullanılan, nitrik asidin anilin, ipek, yün ve benzeri maddeler üzerine etkimesiyle elde edilen asit.

pil *a. Fr.* kimyasal bir tepkime sırasında açığa çıkan erkeyi doğrudan doğruya elektrik erkesine dönüştüren aygıt. **pili bitmek** *arg.* **1)** gücü tükenmek. **2)** yaşlanmak. **3)** (erkek için) iktidarsızlığa uğramak.

pilaki *a. Yun.* (. - .) **1** içine soğan, sarmısak, maydanoz, havuç gibi şeyler katılarak zeytinyağıyla pişirilen fasulye, barbunya, balık vb. yemeği. **2** *arg.* kavraması kıt, ahmak, aptal, budala (kimse). **pilaki yapmak** *arg.* **1)** (birini) döverek perişan duruma getirmek. **2)** (bir işi) içinden çıkılmaz bir duruma sokmak, karmakarışık etmek.

pilav *a. Far.* pirinçten, bulgurdan ya da kuskustan yapılan ve yapıldığı maddenin adıyla anılan bir yemek; örneğin "pirinç pilavı", "kuskus pilavı" gibi. **pilavdan dönenin kaşığı** (ya da **dönen kaşığın sapı**) **kırılsın** bir konuda sonuna değin gidileceğini, direnileceğini, bir şeyle sonuna değin uğraşılacağını anlatmak için kullanılır. **pilav yiyen kaşığını yanında** (ya da **belinde**) **taşır** bir şey yapmak, bir şeyden yararlanmak isteyen kimse, bu iş için gereken aracı eli altında bulundurmalıdır ya da gereken altyapıyı hazırlamalıdır.

pilavlık *s. Far. T.* (pirinç, bulgur vb. için) pilav yapmaya elverişli olan.

pili *a. Fr.* **1** kumaş, kâğıt ve benzeri şeylerde bir bölümün öbürünün üzerine getirilmesiyle oluşturulan kıvrım. *eş.* **kırma**[2]. **2** *s.* bu biçimde yapılmış kıvrımı bulunan.

piliç *a.* **1** civcivlikten kurtulmuş ama tam olarak erginleşmemiş tavuk ya da horoz. **2** *arg.* genç ve güzel kız ya da kadın. **piliç gibi** *arg.* (kadın, kız için) genç ve güzel.

pilili *s. Fr. T.* pilisi bulunan.

pilli *s. Fr. T.* pil ile çalışan, pili olan.

pilot, -tu *a. Fr.* **1** bir hava taşıtını kullanmak ve yönetmekle görevli, bu iş için özel olarak yetişmiş kimse. **2** *s.* deneme niteliğinde olan. **3** *arg.* (alkol ya da uyuşturucu kullanarak) çok sarhoş olmuş kimse. **pilot bölge** tarım, tıp, endüstri, eğitim gibi herhangi bir çalışma alanında, devletin ve halkın ortak çalışmasıyla ülke kalkınmasını kolaylaştırmak ve örneklik etmek için ayrılmış deneme bölgesi. **pilot kabini** ➻ **kokpit**. **pilot olmak** *arg.* (alkol ya da uyuşturucuyla) adamakıllı sarhoş olmak.

pilotaj *a. Fr.* bir hava taşıtını yönetme.

pilotluk *a. Fr. T.* **1** pilot olma durumu. **2** pilotun görevi.

pim *a. İng.* birbiri üzerine gelen ya da iç içe geçen parçaları birbirine tutturmaya yarayan, tahtadan ya da metalden bir tür çivi.

pimpirik *s. al.* çok yaşlı ve güçsüz (kimse).

pimpirikleşme *a.* pimpirikleşmek eylemi.

pimpirikleşmek *(nsz) al.* pimpirik bir duruma gelmek.

pimpiriklik *a. al.* pimpirik olma durumu.

pin *a. ha.* ➻ **pinnik**.

pinnik *a. ha.* ➻ **kümes**.

pinek *a. ha.* ➻ **tünek, kümes**.

pinekleme *a.* pineklemek eylemi.

pineklemek *(nsz)* **1** ara sıra gözünü kapayarak hareketsiz oturmak, uyuklamak. **2** *mec.* bir yerde hiçbir iş yapmaksızın oturmak.

pinekleyebilme *a.* pinekleyebilmek eylemi.

pinekleyebilmek *(nsz)* pinekleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

pinekleyedurma *a.* pinekleyedurmak eylemi.

pinekleyedurmak *(nsz)* pineklemesini sürdürmekte olmak. *ör. Onlar çalışırken siz böyle pinekleyedurmaktan tat mı alıyorsunuz?*

pinel *a. İt. den.* rüzgârın estiği yönü saptamak için direk şapkalarına[2] ya da yüksek yerlere konulan, bir mil üzerinde dönerek devinen, ok biçiminde araç.

pines *a. Yun.* (.' .) *hayb.* yumuşakçalardan, hemen hemen yalnızca Marmara Denizi'nin derin yerlerinde yaşayan, ortalama boyu 30 cm. olan, eti bol olmakla birlikte lezzetsiz olduğu için beğenilmeyen, azman bir midye.

pingpong *a. İng.* ➻ **masatopu**.

pinpirik *s. al.* ➻ **pimpirik**.

pinpon *s. arg.* yaşlılıktan çökmüş, çok yaşlı, yaşlı ve sevimli (kimse).

pinti *s.* çok elisıkı, çok cimri (kimse).

pintice *be.* pintiye yaraşır bir biçimde.

pintileşebilme *a.* pintileşebilmek eylemi.

pintileşebilmek *(nsz)* pintileşmesi olanak içinde olmak ya da pintileşme olasılığı bulunmak.

pintileşme *a.* pintileşmek eylemi.

pintileşmek *(nsz)* sonradan elisıkı olmak, cimrileşmek.

pintilik *a.* **1** pinti olma durumu, elisıkılık, cimrilik. **2** pintice davranış. **pintilik etmek** pintice davranmak.

pipet, -ti *a. Fr. kim.* herhangi bir sıvıdan, içine solukla çekme yoluyla bir miktar örnek almaya ya da sıvıları bir kaptan bir başka kaba aktarmaya yarayan, dereceli cam boru.

pipi *a.* (çocuk dilinde) erkeklik organı.
pipo *a. It.* (.' .) fırınlanmış toprak, eskişehirtaşı, funda kökü gibi çok çeşitli maddelerden yapılabilen, ucunda içine tütün konulan bir lüle bulunan çubuk biçiminde bir tütün içme aracı.
pir *a. Far.* (-) **1** *esk.* yaşlı kimse. **2** masallarda ve halk öykülerinde geçen, olağanüstü işler yapabilen, iyiliksever, ak sakallı yaşlı adam. **3** bir tarikatın ya da zanaatın ilk kurucusu. *ör. Bektaşiliğin piri Hacı Bektaş Veli'dir.* **4** *mec.* bir konuda, bir meslekte eskimiş, deneyimli duruma gelmiş kimse. **5** *be.* çok iyi bir biçimde, adamakıllı, iyice. *ör. Ben işimi bir yaparım ama pir yaparım.* **pir aşkına** tam bir inançla, içten gelen bir sevgiyle, hiçbir karşılık beklemeksizin. **pir ol** *ünl.*"var ol, çok yaşa" anlamında şaka yollu söylenen bir söz.
piramidal, -li *a. Fr. mat.* **1** piramit biçiminde olan. **2** piramitle ilgili.
piramit *a. Fr.* **1** *mat.* tepeleri ortak bir noktada birleşen ve tabanları da herhangi bir çokgenin birer kenarı olan birtakım üçgen yüzeylerden oluşmuş cisim. **2** *tar.* Mısır firavunlarının anıtmezarlarına verilen ad.*eş.* **ehram**. **3** *sp.* gösteri jimnastiğinde, araçlı ya da araçsız olarak, sporcuların birbirlerinin dizlerinde, omuzlarında oluşturdukları gösterişli, düzenli biçimler.
pire *a. hayb.* pirelerden, delici parçaları olan ağzıyla insanların ve kimi hayvanların kanını emerek yaşayan, üç çift bacağıyla iyi sıçradığı için kolay yakalanamayan, bir canlıdan ötekine mikrop taşıyabilen, çok zararlı, küçük, asalak böcek. **pire gibi** yerinde duramayacak denli hareketli, çok çevik. **pire için yorgan yakmak** önemsiz bir yitiğini elde etmek uğruna daha büyük bir zararı göze almak, bir duruma kızarak kendisine daha büyük bir zarar verecek davranışta bulunmak. **pireyi deve yapmak** küçük, önemsiz bir olayı çok büyütmek, abartmak. **pireyi gözünden vurmak 1)** çok usta bir atıcı olmak. **2)** olmayacak işleri büyük bir ustalıkla başarmak.
pirekapan *b. a. bitb.* bileşikgillerden, birkaç cinsi bulunan, Burundi, Kongo gibi kimi Afrika ülkelerinde yetişen türlerinden elde edilen tozları böcek öldürücü olarak kullanılan, kasımpatıya, papatyaya yakın, beyaz yapraklı, çok yıllık, otsu bir bitki. *eş.* **nezleotu, pireotu**.
pirekateşin *a. Al.* ahşabın kimyasal yöntemlerle boyanmasında, ilk boya gereci olarak kullanılan renksiz, billursu cisim.
pirelendirebilme *a.* pirelendirebilmek eylemi.
pirelendirebilmek *(-i) mec.* pirelendirmek olanaklı olmak ya da pirelendirme olasılığı bulunmak. *ör. Böyle davranırsak onları pirelendirebiliriz.*
pirelendirilme *a.* pirelendirilmek eylemi.
pirelendirilmek *(nsz) mec.* pirelenmesine yol açılmak. *ör. O pirelendirilirse, iş zorlaşır.*
pirelendiriş *a.* pirelendirmek eylemi ya da biçimi.
pirelendirme *a.* pirelendirmek eylemi.
pirelendirmek *(-i) mec.* kuşkulanmasına yol açmak, huylandırmak, kuşkulandırmak.
pirelenebilme *a.* pirelenebilmek eylemi.
pirelenebilmek *(nsz; -den)* pirelenmesi olanak içinde olmak ya da pirelenme olasılığı bulunmak.
pireleniş *a.* pirelenmek eylemi ya da biçimi.
pirelenme *a.* pirelenmek eylemi.
pirelenmek *(nsz)* **1** üzerinde pire olmak. **2** pirelerini ayıklamak. **3** *(-den) mec.* işkillenmek, kuşkulanmak, huylanmak.
pireler *ç. a. hayb.* insanlarda ve hayvanlarda dış asalağı olarak yaşayan, ağız yapıları delip emmeye uygun, birçok familyaya ayrılan kan emici böcekleri içine alan kanatlılar takımı.
pireli *s.* **1** üzerinde pire bulunan. **2** *mec.* çok kuşkucu, her şeyden kuşkulanan, işkilli, kuşkulu.
pireotu, -nu *b. a. bitb.* ➻ **pirekapan**.
pirina *a. Yun.* (. .' .) zeytinin sıkılmasından sonra geride kalan, yağ bakımından zenginliğini yitirmeyen, gübre ya da hayvan yemi olarak kullanılan küspe.
pirinç (I) *a. Far. bitb.* **1** buğdaygillerden, sıcak bölgelerde yetiştirilen, kökleri bol su içindeyken büyüyen, çeşitleri bulunan, değerli bir tarım bitkisi. **2** bu bitkinin besin olarak kullanılan, bol nişastalı tanesi. **Dimyat'a** (ya da **Payas'a**) **pirince giderken evdeki bulgurdan olmak** daha iyi bir şey elde edeyim derken eldekini de yitirmek. **pirinci su kaldırmamak 1)** söz kaldırmamak, alıngan olmak, şakadan anlamamak. **2)** kendisinden beklenen özveriye katlanacak durumda olmamak. **pirinç çorbası** pirinçle yapılan çorba. **pirinç pilavı** pirinçten yapılan pilav. **pirinç taneleri** *gökb.* Güneş'in ışıkküresinin Yer'den görünen yüzünde bulunan tanecikler. **pirinç unu** pirincin öğütülmesiyle elde edilen un.
pirinç (II) *a. Far.* **1** bakıra belli oranda çinko katılarak elde edilen sarı renkli bir alaşım. **2** *s.* bu alaşımdan yapılmış olan.
pirit, -ti *a. Fr. yerb.* pırıltılı kristallerden oluşan doğal demir ya da bakır sülfürü.
pirlik *a. Far. T.* **1** pir olma durumu. **2** yaşlılık.
pirogravür *a. Fr.* ➻ **dağlama resmi**.
piroksen *a. Fr. yerb.* doğal kalsiyum, magnezyum ve demir silikatlarına verilen ortak ad.
pirometre *a. Fr. fiz.* çok yüksek sıcaklıkları ölçmekte kullanılan aygıt.
pirosfer *a. Fr. yerb.* ➻ **barisfer**.
pirpiri *a.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçeri salma erlerinin giydikleri, kırmızı çuhadan yapılmış cüppe. *eş.* **pırpırı**[1]. **2** bir tür Bizans altını.
pirpirim *a. ha.* semizotu.
piruhi *a. Rus.* açıldıktan sonra küçük parçalar durumunda kesilen hamurun her parçası üzerine kıyma ya da maydanozlu peynir konularak üçgen biçiminde kapatılıp suda haşlanmasıyla yapılan ve üzerine sarmısaklı yoğurt ve kızgın yağ eklenen bir tür hamur yemeği.

pirüpak, -ki *b. s. Far.* (- . -) *ha.* çok temiz, lekesiz, tertemiz. **pirüpak olmak** hiçbir kiri, lekesi kalmamak, tertemiz duruma gelmek.
piryol *a. (İtalyan sanayici Prioli ailesinin adından) esk.* üzerinde kümbet biçiminde bir kapağı bulunan, oldukça büyük bir cep saati çeşidi.
pirzola *a. İt.* (. .' .) **1** kasaplık hayvanlarda omurganın iki yanındaki bölge. **2** bu bölgeden dilimler durumunda çıkarılan kemikli et parçası.
pirzolalık *s. İt. T.* pirzola[2] yapmaya elverişli (et).
pis *s.* **1** üzeri kirle kaplı olan, kirli, iğrendirici. **2** üzerinde toz, leke, yağ vb. bulunan. **3** kendinde pislik bulunan ya da pislenmiş olan. *ör. Sidik pistir.* **4** kendinde pislik bulunmamasına, pislenmiş olmamasına karşın, kimi nedenlerle iğrenilen. *ör. O çocuğun ısırdığı bisküvi pistir, yeme.* **5** *mec.* beğenilmeyecek bir niteliği bulunan, kötü, zararlı. *ör. Bu pis huyunu bırak artık.* **6** *mec.* sevimsiz, çirkin, değersiz. *ör. Bir pis kedisi var.* **7** *mec.* (söz için) duyanı utandıracak nitelikte olan, açık saçık, kötü. *ör. Çocuk sokakta pis sözlere alışmış.* **8** içinden çıkılamayacak denli karışık, güç ya da çok can sıkıcı (iş, durum vb.). *ör. Böyle pis işlerle uğraşmam.* **pis lakırdı** (ya da **söz**) ayıp sayılan söz. **pis pis** *ik. be.* hoşa gitmeyecek bir biçimde, kötü kötü. **pis pis düşünmek** *tkz.* sıkıntılı, üzüntülü bir biçimde, derin derin düşünüyor olmak. **pis pis gülmek** (ya da **sırıtmak**) başkalarınının sinirine dokunacak bir biçimde gülmek (ya da sırıtmak). **pisi pisine** bir hiç uğruna, kötü bir nedenle, boşu boşuna, yok yere, boş yere.
pisbıyık *b. a.* **1** kılları gür olmayan ve biçime girmeyen bıyık. **2** *s.* bıyığı böyle olan.
pisboğaz *b. a.* ve *s.* iyi kötü ya da vakitli vakitsiz demeden eline geçen her yiyeceği yiyen (kimse).
pisboğazlık *b. a.* **1** pisboğaz olma durumu. **2** pisboğaza yaraşır davranış.
pisi *a.* **1** (çocuk dilinde) kedi. **2** ➻ **pisibalığı**.
pisibalığı, -nı *b. a. hayb.* kemikli balıklardan, ılıman denizlerde yaşayan, ortalama 40 cm. uzunluğunda, 250-300 gram ağırlığında, üstten bakılınca yassı, alt yanı dip sularda yaşamasına uygun olarak düz, sırtı benekli, pürtüklü ve esmer renkli, eti beyaz ve lezzetli bir balık.
pisik *a.* (halk ve çocuk dilinde) kedi.
pisipisi *a.* **1** (çocuk dilinde) kedi. **2** *ünl.* kedileri çağırmak için kullanılır.
pisipisiotu, -nu *b. a. bitb.* buğdaygillerden, yol kenarlarında ve tarlalarda kendiliğinden biten, çok kılçıklı, bir tür yabanıl arpa.
piskopos *a. Yun.* **1** Katoliklerde papazlığın en yüksek aşamasına ulaşmış olan, belli bir bölgenin din işlerini yürüten papazlara verilen san. **2** Katoliklerde bu aşamada bulunan din adamı.
piskoposhane *b. a. Yun. Far.* (. . . - .) piskoposun içinde görev yaptığı yapı, piskoposluk[2].
piskoposluk *b. a. Yun. T.* **1** piskoposun görevi. **2** piskoposun içinde görev yaptığı yapı. **3** piskoposun yönetimindeki bölge.
pisleme *a.* pislemek eylemi.
pislemek *(-i)* **1** pis bir duruma getirmek, pisletmek, kirletmek. **2** büyük ya da küçük aptesini yapmak. *ör. Köpek bahçeye pislemiş.*
pislenebilme *a.* pislenebilmek eylemi.
pislenebilmek *(nsz)* pislenmesi olanak içinde olmak ya da pislenme olasılığı bulunmak.
pislenme *a.* pislenmek eylemi.
pislenmek *(nsz)* pis bir duruma gelmek, pisliğe bulaşmak, pis olmak.
pisletebilme *a.* pisletebilmek eylemi.
pisletebilmek *(-i)* pisletmesi olanak içinde olmak ya da pisletme olasılığı bulunmak.
pisletilme *a.* pisletilmek eylemi.
pisletilmek *(nsz)* pislenmesine yol açılmak.
pisletiş *a.* pisletmek eylemi ya da biçimi.
pisletiverme *a.* pisletivermek eylemi.
pisletivermek *(-i)* çok çabuk pisletmek.
pisletme *a.* pisletmek eylemi.
pisletmek *(-i)* **1** pis bir duruma getirmek, kirletmek. **2** *mec.* kötü bir duruma sokmak. *ör. El attığı her işi pisletir.*
pislik *a.* **1** pis olma durumu. *ör. Kadında pislik çekilmez.* **2** pis olanın durumu. *ör. Odanın pisliğine şaşırmıştım.* **3** kir. *ör. Eli yüzü pislik içindeydi.* **4** dışkı. *ör. Sığır pisliğini kurutup yakıyorlar.* **5** *mec.* zarar verici, kötü davranış ya da iş. *ör. Onun pisliğinin cezasını biz mi çekeceğiz?* **6** *mec.* kötü durum. *ör. Bu pislikten nasıl kurtulacağız?* **7** *mec.* kötü işler yapan, toplum için zararlı kimse, kötü kimse. **8** *arg.* kötü, aykırı davranışları olan, sevilmeyen kimse. *ör. Beyoğlu'na pislikler doldu.* **(bir yeri) pislik götürmek** (o yer) çok pis olmak. **(birinin) pislik paçalarından akmak** (bir kimse) çok kirli olmak.
pissu *b. a.* yapılarda, banyo, mutfak, tuvalet gibi yerlerden gelen ve akıp gitmesi için lağıma verilen su. **pissu borusu** yapılarda, içinden pissuyun geçtiği boru. **pissu döşemi** pissuyu yapıdan dışarı taşıyan boru zinciri.
pist, -ti (I) *ünl.* kediyi kovmak için kullanılır.
pist, -ti (II) *a. Fr.* **1** genellikle dans etmek, gösteri yapmak vb. için düzenlenmiş, yuvarlak ve zeminden biraz yüksekçe yer. **2** bir havaalanında uçakların kalkıp inmesine ya da park yerine gidip gelmesine yarayan, özel olarak hazırlanmış yol. **3** *sp.* yarışlar ve koşular için özel olarak düzenlenmiş yer.
piston *a. Fr.* **1** kimi araçların motorlarında bir silindir içinde düzenli bir biçimde devinen ve motorun gücünü iletmeye yarayan daha küçük çaplı silindir. **2** *mec.* kayıran kimse, kayırıcı, arka[12]. **3** *s.* pistona benzer biçimde olan.
pistonlu *s. Fr. T.* **1** pistonu olan. **2** *mec.* kayıranı bulunan.
pisuar *a. Fr.* genel yapılarda, genel helalarda pissu döşemine bağlı, içine erkeklerin küçük apteslerini yaptığı, duvar kenarına grup halinde yerleştirilmiş sidiklik.

pişdar *a. Far.* (. -) *esk. ask.* önde giden kimse, öncü.
pişebilme *a.* pişebilmek eylemi.
pişebilmek *(nsz)* pişmesi olanaklı olmak ya da pişme olasılığı bulunmak.
pişedurma *a.* pişedurmak eylemi.
pişedurmak *(nsz)* pişmeyi sürdürmek. *ör. Yemek pişedursun, biz de sofrayı hazırlayalım.*
pişeğen *s. ha.* (nohut, fasulye vb. için) çabuk pişen.
pişek *s. ha.* ➻ **pişeğen**.
Pişekâr *ö. a. Far.* (- . -) *tiy.* ortaoyunun başkişilerinden biri, oyun başladığında ilk olarak oyun alanına gelen ve oyunun anlatıcısı, düzenleyicisi görevini de yüklenmiş olan, bilgiçlik taslayan, her kalıba giren, oyunu yönlendiren kişi.
pişi *a. ha.* mayalı hamurun yağda kızartılması biçiminde yapılan bir tür börek.
pişik *a.* genellikle sıcak havalarda, koltuk altı, apış yeri, bacak arası gibi tenin birbirine sürtünen yerlerinde terin yakmasıyla oluşan kızartı.
pişim *a.* **1** pişmek eylemi ya da biçimi. **2** *s.* pişirim. *ör. Bir pişim fasulye kalmış.*
pişirebilme *a.* pişirebilmek eylemi.
pişirebilmek *(-i)* pişirmek elinde olmak, pişirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pişiredurma *a.* pişiredurmak eylemi.
pişiredurmak *(-i)* pişirmeye başlayıp sürdürmekte olmak.
pişirici *s.* **1** bir şeyin pişmesini sağlayan. **2** *a.* fırınlarda ekmek pişirme işini yapan işçi.
pişirilebilme *a.* pişirilebilmek eylemi.
pişirilebilmek *(nsz)* pişirilmesi olanaklı olmak ya da pişitilme olasılığı bulunmak.
pişiriliş *a.* pişirilmek eylemi ya da biçimi.
pişirilme *a.* pişirilmek eylemi.
pişirilmek *(nsz)* pişirmek eylemine konu olmak.
pişirim *s.* bir kez pişirmeye yetecek ölçüde olan. *ör. İki pişirim bulgur kalmış.*
pişirimlik *s.* ➻ **pişirim**.
pişiriş *a.* pişirmek eylemi ya da biçimi.
pişiriverme *a.* pişirivermek eylemi.
pişirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede pişirmek.
pişirme *a.* pişirmek eylemi.
pişirmek *(-i)* **1** bir besin maddesini gerektiği sürece ısıda tutarak yenebilecek bir duruma getirmek. *ör. Pirzola pişirmek için kömür yaktım.* **2** bir maddeyi ısı etkisiyle belirli bir kullanıma uygun duruma getirmek. *ör. Kiremidi güneşte mi pişiriyorlar?* **3** *mec.* deneyimli, yeterli, olgun bir duruma getirmek. *ör. Olaylar onu pişirmişti.* **4** *mec.* iyice çalışıp öğrenmek. *ör. Konuyu pişirmek için birkaç kez okumalıydın.* **5** *mec.* (sıcak) bunaltacak denli ısıtmak, çok sıcaklık vermek. *ör. Bugün hava insanı pişiriyor.* **pişirip kotarmak** bir işi eksiksiz bir biçimde yapıp sonuçlandırmak.
pişirtebilme *a.* pişirtebilmek eylemi.
pişirtebilmek *(-i, -e)* pişirtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pişirtilebilme *a.* pişirtilebilmek eylemi.
pişirtilebilmek *(nsz)* pişirtilmesi olanaklı olmak ya da pişirtilme olasılığı bulunmak.
pişirtilme *a.* pişirtilmek eylemi.
pişirtilmek *(nsz)* pişirilmesi sağlanmak. *ör. Közde pişirtilen pirzolalar masaya geldi.*
pişirtme *a.* pişirtmek eylemi.
pişirtmek *(-i, -e)* pişirmek eylemini yaptırmak, pişirilmesini ya da pişirmesini sağlamak. *ör. Evde kıyma hazırlayıp fırında kıymalı pide pişirttik.*
pişiverme *a.* pişivermek eylemi.
pişivermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede pişmek.
pişkin *s.* **1** yeterince ve gerektiği gibi pişmiş. *ör. Kapıcı pişkin ekmekleri seçip uzattı.* **2** *mec.* arsızca, saygısızca davranarak işini yürüten, yüzsüz (kimse). *ör. Öyle pişkin ki, ne desen gülüyor.* **3** *mec.* girgin, girişken. *ör. Pişkin olmasan, seni atlatırlar.* **4** *mec.* görmüş geçirmiş, iyice deneyim kazanmış, olgun (kimse).
pişkince *s.* ve *be.* **1** biraz pişkin. *ör. Tezgâhtan pişkince bir ekmek seçti.* **2** *mec.* pişkine yakışır (bir biçimde).
pişkinleşme *a.* pişkinleşmek eylemi.
pişkinleşmek *(nsz)* pişkin bir duruma gelmek.
pişkinlik *a.* **1** pişkin olma durumu. **2** pişkince davranış, arsızlık, yüzsüzlük. **pişkinliğe vurmak** kendisine yapılan kötü davranışa aldırmamak, kendisine soğuk davranılmasını, önem verilmemesini anlamazlıktan gelmek.
pişman *s. Far.* (. -) yaptığı bir davranışın, söylediği bir sözün iyi olmayan sonucunu görerek üzülen (kimse). **pişman etmek** pişman olmasını sağlamak ya da pişman olmasına yol açmak. **pişman olmak** yaptığı bir işin yanlış olduğunu ya da uygunsuz sonuç verdiğini, söylediği bir sözün yerinde olmadığını anlayarak üzülmek.
pişmaniye *a. Far. Ar.* (. - . .) un, şeker ve tereyağıyla yapılan, telleri ince ince ayrılabilen bir tür helva.
pişmaniyeci *a. Far. Ar. T.* (. - . . .) pişmaniye yapan ya da satan kimse.
pişmaniyecilik *a. Far. Ar. T.* (. - . . . .) pişmaniye yapma ve satma işi. *ör. İzmit'te pişmaniyecilik yaygın bir iştir.*
pişmanlık *a. Far. T.* pişman olma durumu. **pişmanlık dilekçesi** vergi yasasının yükümlüye verdiği pişmanlık hakkından yararlanmak için yükümlüce vergi dairesine verilen dilekçe. **pişmanlık duymak** (ya da **getirmek**) ➻ **pişman olmak**. **pişmanlık yasası** *huk.* örgütlü suçlarda, işlediği suçtan pişman olarak yaptığı açıklamalarla örgütün çökertilmesinde devlete yardımcı olan suçlulara cezada belli bir işlem öngören yasa.
pişme *a.* pişmek eylemi.
pişmek, -er *(nsz)* **1** (yiyecekler için) ateş üzerinde, kaynar suda, yağda ya da fırında ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek. **2** ısı etkisiyle belirli bir kullanıma elverişli bir duruma

gelmek. *ör. Fırında pişen toprak seramik oluyormuş.* **3** pişik oluşmak. *ör. Koltuk altlarım pişmiş, acı veriyor.* **4** *mec.* bir konuyu iyice çalışıp öğrenmek. *ör. Dersin tam pişmiş olması gerekiyordu.* **5** *mec.* işe alışıp beceri ve ustalık kazanmak, ustalaşmak. *ör. Delikanlı, babasının dükkânında iyice pişmiş, işi tek başına yürütmeye başlamıştı.* **6** *mec.* (iş) konuşulup, görüşülüp elverişli bir duruma gelmek. *ör. İş pişince sözleşme yapacağız.* **7** *mec.* bunalacak denli sıcaklık duyumsamak. *ör. Kumda piştim, gölgeye kaçıyorum.* **pişmiş aşa su katmak** yoluna girmiş olan ya da sonuçlanmak üzere bulunan bir işi bozacak davranışta bulunmak. **pişmiş kelle gibi sırıtmak** yersiz ve aptalca, anlamsız bir biçimde, dişlerini göstererek gülmek.

pişpirik *a arg.* ➻ **pişti**.

pişpirikçi *a. arg.* ➻ **piştici**.

pişti *a.* elli iki kâğıtla ve iki, üç ya da dört kişi arasında oynanan, basit bir iskambil oyunu. *eş.* ➻ **kaptıkaçtı**[2], **pişpirik**.

piştici *a.* pişti oynayan, pişti oynamayı seven kimse.

piştov *a. İt. esk.* değişik türleri bulunan, Osmanlı ordusunda bir süre kullanılmış olan bir çeşit tabanca.

piti piti *ik. be.* (yürüyüş için) kısa adımlarla, çabuk çabuk, küçük küçük adımlar atarak. *eş.* **pıtı pıtı**.

piton *a. Fr. hayb.* boagillerden, Afrika'nın ve Asya'nın sulak yerlerinde yaşayan, değişik türleri bulunan, kimilerinin boyu 10 metreyi, çevresi 80 cm.yi bulabilen, çevik ve güçlü, geceleri avlanan, avını vücuduyla sararak öldürüp yutan, pullu ve parlak olan derisi dericil ikte kullanılan, zehirsiz bir yılan.

pitoresk, -ki *s. Fr.* durumu, görünüşü bir tablo konusu olmaya değecek güzellikte olan (görünüm).

pitsikato *a. İt.* (. . .' .) *müz.* (yaylı çalgılarda) tellerin parmak çekişleriyle seslendirilmesi.

piyade *a. Far.* (. - .) **1** *ask.* yaya savaşan askerlerin oluşturduğu sınıf. **2** *ask.* bu sınıftan olan asker. **3** piyon[1]. **4** *s. esk.* yaya. **5** *esk.* bir çift kürekle çekilen hafif bir kayık.

piyale *a. Far.* (. - .) *esk.* içki kadehi, şarap bardağı.

piyan *a. hek.* sıcak bölgelerde görülen, mantara benzeyen kabarcıklarla beliren, ciltte yaralar oluşturan, bulaşıcı bir hastalık.

piyango *a. İt.* (. .' .) **1** düzenleyenlerce bastırılmış, üzerinde numarası ve genellikle para olarak değeri yazılı kâğıtları satın alanlar içinden, ikramiye kazananların kura ile saptandığı bir talih oyunu. **2** *ha.* piyango bileti. **3** *mec.* beklenmedik bir olay ya da durum, iyi ya da kötü rastlantı. **piyango çekmek 1)** piyango düzenlemek. **2)** talih oyunları için hazırlanmış kâğıtlardan, biletlerden birini bulunduğu yerden ya da satıcının elinden seçerek almak. **3)** *arg.* (öğretmen) not defterine gelişigüzel bakarak bir numara seçip o öğrenciyi sözlü sınava kaldırmak. **piyango vurmak 1)** piyangoda büyük ikramiyelerden birini kazanmak. **2)** *mec.* hiç umulmadık bir yerden büyük bir kazanç elde etmek.

piyangocu *a. İt. T.* (. .' . .) piyango bileti satan kimse ya da piyango bileti satılan yer.

piyangoculuk *a. İt. T.* piyango düzenleme ya da piyango bileti satma işi.

piyanist, -ti *a. Fr.* piyano çalan kimse, piyano sanatçısı.

piyanistlik *a. Fr. T.* piyano sanatçılığı.

piyano *a. İt.* (. .' .) *müz.* **1** tuşlara bağlı küçük çekiçlerle tellerine vurulunca ses veren, klavyeli, ağır ve büyük bir çalgı. **2** *be.* bir müzik parçasının yavaş, sesleri hafifletilerek çalınacağını belirtir.

piyanocu *a. İt. T.* (. .' . .) piyanoyu akort eden ya da onaran kimse.

piyasa *a. İt.* (. .' .) **1** satıcıların mallarını satmak ereğiyle bir araya geldikleri yer, pazar. **2** pazarda geçerli olan fiyat, alışveriş fiyatı. *ör. Et piyasası yükseldi.* **3** *mec.* kalabalık bir caddede gidip gelerek gezinme. **4** *eko.* arz ve talebin bir araya geldiği, karşılaştığı alan. **piyasa ekonomisi** *eko.* ➻ **pazar ekonomisi**. **piyasa etmek** kalabalık bir caddede gidip gelerek gezinmek. **piyasaya almak** *arg.*(bir kimseyi) adam yerine koymak. **piyasaya düşmek 1)** (bir mal) çok bulunur olmak. **2)** *arg.* (kadın için) orospuluk yapmaya başlamak, orta malı olmak. **piyasa yapmak** ➻ **piyasa etmek**.

piyasacı *a. İt. T. mec.* piyasa eden ya da piyasa etmeyi seven kimse. *ör. Akşama doğru cadde piyasacılarla dolardı.*

piyata *a. İt.* (. .' .) **1** büyük ve yassı yemek tabağı. **2** *s.* yassı. **piyata eğe** yassı eğe.

piyaz *a. Far.* **1** kuru fasulye haşlanıp, üzerine ince ince doğranmış, tuzla ovulmuş soğan ve maydanoz katıldıktan sonra zeytinyağı ve sirke eklenerek yapılan bir tür salata. **2** ızgara köfte, kebap, balık gibi sulu olmayan yemeklerin yanına eklenen, ince ince doğranmış ve tuzla ovulmuş soğan ve maydanoz karışımı. **3** *arg.* bir çıkar elde etmek ereğiyle söylenen övücü söz. **piyaz kesmek** (ya da **doğramak** ya da **yapmak**) *arg.* bir çıkar uğruna, yalandan övmek ya da yalan söylemek. **piyaza gelmek** *arg.* çıkar uğruna yapılan övgüye inanmak.

piyazcı *a. Far. T.* **1** piyaz[1] yapıp satan kimse ya da küçük aşçı dükkânı. **2** *s. arg.* içten olmayan övgülerde bulunan, çıkar uğruna yüze gülen (kimse).

piyazcılık *a. Far. T.* **1** piyazcının[1] işi. **2** piyazcıya[2] yaraşır davranış.

piyazlama *a. Far. T.* piyazlamak eylemi.

piyazlamak *(-i) Far. T.* **1** eti, pişirmeden önce, ince ince doğranmış soğan ve karabiber, tarçın gibi baharatla ovarak birkaç saat bekletmek. **2** *arg.* bir çıkar elde etmek ereğiyle birini aşırı ölçüde övmek.

piyazlaşma *a. Far. T.* piyazlaşmak eylemi.
piyazlaşmak *(nsz) Far. T. arg.* karşılıklı olarak birbirini övmek, birbirine karşı içten olmayan övgülerde bulunmak.
piyes *a. Fr.* sahnede ya da mikrofonda oynanmak üzere yazılmış yapıt. *eş.* **oyun**[8].
piyon *a. Fr.* **1** satrançta, oyunun başında ön sıralara dizilen, ancak ileri ve çapraz devinebilen sekiz küçük taşın her biri. **2** *mec.* istenildiği gibi, kolayca yönlendirilebilen, bir çıkara, bir amaca hizmet ettirilen, kullanılan kimse.
piyore *a. Fr. hek.* dişetlerinin yangılanması.
pizolit, -ti *a. Fr. yerb.* kalsiyum karbonat bileşimli ve bezelye iriliğinde kalsit tanecikleri ya da bunlardan oluşmuş kireçtaşı.
pizolitli *s. Fr. T. yerb.* pizolitleri olan (kireçtaşı).
pizza *a. İt.* özel olarak hazırlanıp ince ve yuvarlak açılmış hamur üzerine kaşarpeyniri, domates, sosis, sucuk, mantar, ançüez, zeytin, kekik vb. konularak fırında pişirilmiş pide.
pizzacı *a. İt. T.* yalnız pizza çeşitleri yapıp satan lokanta.
pizzacılık *a. İt. T.* pizzacının yaptığı iş.
plaçka *a. (Arnavutçadan)* (.' . .) *arg.* ganimet, çapul, vurgun.
plaçkacı *a.* (.' . .) *arg.* çapulcu, vurguncu.
plaçkadan *be.* (.' . .) *arg.* ganimet olarak, bedavadan.
plaj *a. Fr.* **1** deniz, göl ya da bir akarsu kıyısında, deniz ve güneş banyosu için düzenlenmiş, genellikle kumluk alan. **2** kumla.
plajiyoklaz *a. Fr. yerb.* kayaçları oluşturan en önemli minerallerden olan, dilinimleri birbirine göre eğik durumda, doğal kalsiyum ve sodyum içeren feldispat.
plak *a. Fr.* **1** metal yaprak, metal levha, plaka. **2** teknik yollarla üzerine ses kaydedilen ve pikapta ya da gramofonda bu sesleri yeniden dinlemeye olanak veren, genellikle plastik yapılı, yuvarlak biçimli nesne.
plaka *a. İt.* (.' .) **1** metal yaprak, metal levha, plak[1]. **2** kamyon, otobüs, otomobil gibi kara taşıtlarının ön ve arkalarına takılan, trafik numarasını vb. gösteren levha. **3** bir şey üzerinde oluşan katman.
plakacı *a. İt. T.* plaka[2] yapıp satan kimse.
plakalı *s. İt. T.* üzerinde plaka[2] bulunan, plakası olan (taşıt).
plakasız *s. İt. T.* üzerinde plaka[2] bulunmayan, plakası olmayan (taşıt).
plakçı *a. Fr. T.* plak hazırlayan, plak yapan ya da satan kimse ya da dükkân.
plakçılık *a. Fr. T.* plak yapımcılığı, plak yapma ya da satma işi.
plaket, -ti *a. Fr.* herhangi bir metalden, türlü biçimlerde yapılabilen, küçük, alçak kabartma levha.
plan *a. Fr.* **1** bir yapının, bir kentin, bir makinenin vb. çeşitli bölümlerini gösteren ölçekli çizim. **2** bir işin, bir yapıtın gerçekleştirilmesi, bir konunun yolunda yürümesi için uyulması tasarlanan düzen. *ör. Yazımın planı hazır, oturup yazmak kaldı.* **3** *sin.* ➻ **çekim**. **4** *mec.* geleceğe dönük tasarı, düşünce. *ör. Bugün hiçbir planım yok, rasgele dolaşacağım.* **5** *eko.* hükümetçe, ekonomi alanında alınan geleceğe dönük önlemlerin tümü. **plan kurmak** (ya da **yapmak**) **1)** bir amacı gerçekleştirecek şeyleri düşünmek, tasarlamak. **2)** *mec.* bir düzen, dalavere hazırlamak. **(arka, geri** ya da **-ncı,** vb.**) plana düşmek** birinin ya da bir toplumun gözünde, yanında eski önemini, değerini yitirmek. *ör. Tütün ekimi ikinci plana düştü, şimdi pancar ekiliyor.* **(arka, geri, ön** ya da **-ncı,** vb.**) planda (olmak)** (arka, geri ya da -ncı, vb.) durumda, yerde (olmak). *ör. O hep arka planda kalır, işi öyle yönetir.* **(arka, geri, ön** ya da **-ncı,** vb.**) planda tutmak** (bir kimseye, bir şeye) önem vermek (ya da vermemek). *ör. İşimi ön planda tutarım. Bu işte kâr etmeyi ikinci planda tutuyoruz. Başarılı birini arka (ya da geri) planda tutmak olmaz.*
plancı *a. Fr. T.* **1** plan hazırlayan, plan yapan kimse. **2** *mec.* hileci, dolapçı.
plancılık *a. Fr. T.* **1** plan hazırlayan, plan yapan kimse. **2** *mec.* hilecilik, dolapçılık.
plançete *a. Fr.* (. .' .) plan, harita çıkarmaya yarayan bir aygıt.
planerit, -ti *a. Fr. min.* hidratlı doğal alüminyum fosfat.
planet, -ti *a. Fr.* ➻ **gezegen**.
planetaryum *a. Fr.* ➻ **gökevi**.
plankton *a. Fr. bitb.* daha çok deniz ve göl sularında bulunan, ancak mikroskopla görülebilen canlı varlıkların tümüne verilen ortak ad.
planlama *a. Fr. T.* **1** planlamak eylemi. **2** hükümetçe belli bir zaman içinde ulaşılacak hedefleri belirleyen ekonomik ve toplumsal program. **3** bu programı hazırlamakla görevli kuruluş.
planlamacı *a. Fr. T.* planlama uzmanı.
planlamacılık *a. Fr. T.* planlama uzmanlığı.
planlamak *(-i) Fr. T.* yapılacak bir işi belli bir plana göre düzenlemek.
planlanabilme *a. Fr. T.* planlanabilmek eylemi.
planlanabilmek *(nsz) Fr. T.* planlanması olanak içinde olmak ya da planlanma olasılığı bulunmak.
planlanış *a. Fr. T.* planlanmak eylemi ya da biçimi.
planlanma *a. Fr. T.* planlanmak eylemi.
planlanmak *(nsz) Fr. T.* planlamak eyleminc konu olmak, belli bir plana göre düzenlenmek.
planlayabilme *a. Fr. T.* planlayabilmek eylemi.
planlayabilmek *(-i) Fr. T.* planlamak elinde olmak, planlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
planlı *s. Fr. T.* **1** belli bir plana göre yapılan, yürütülen, düzenlenen. **2** önceden belirlenerek yapılan, ölçülü. **3** işini düzenli, hesaplı yürüten (kimse). *ör. Senin gibi planlı insan az bulunur.* **planlı büyüme** *eko.* planlama uygulanarak ulaşılan, mal ve hizmetlerin gittikçe

bollaşması biçimindeki gelişme. **planlı ekonomi** *eko.* üretim ve hizmetin toplumun gereksinimlerine göre düzenlenmesine dayanan ekonomi. **planlı kalkınma** *eko.* ➻ **planlı büyüme**. **planlı programlı 1)** bir plan ve izlenceye bağlı olarak yapılan (iş, çalışma). *ör. Her işin planlı programlı yürütülmesi gerekir.* **2)** her zaman sıkıdüzen içerisinde çalışan, çalışmasında belli bir amacı olan (kimse). *ör. Orhan planlı programlı biridir.*

planör *a. Fr.* hava akımlarının yardımıyla uçan, motorsuz hava taşıtı.

planörcü *a. Fr. T.* planör kullanan kimse.

planörcülük *a. Fr. T.* planörcünün işi.

plansız *s. Fr. T.* **1** belli bir plana göre yapılmamış olan, belli bir planı bulunmayan, planı olmayan. **2** *mec.* önceden tasarlanmış olmayan, ölçüsüz, hesapsız. **plansız programsız 1)** bir plan ve izlenceye bağlı olmayarak yapılan (iş, çalışma). *ör. İşlerin plansız programsız yürütülmesi zarara yol açar.* **2)** herhangi bir sıkıdüzen gözetmeksizin çalışan, çalışmasında belli bir amacı olmayan, düzensiz (kimse). *ör. Orhan plansız programsız biridir.*

plantasyon *a. Fr.* kahve, kakao, kauçuk, şekerkamışı gibi, sanayide kullanılan kimi bitkilerin geniş ölçüde yetiştirildiği tarımsal işletme.

planya *a. İt.* (.' .) marangozların, kabası alınmış kerestenin düzeltilmesinde kullandıkları uzun, büyük rende.

planyalama *a. İt. T.* planyalamak eylemi.

planyalamak *(-i) İt. T.*(ağacın, kerestenin) planya ile kabasını almak.

plase *a. Fr.***1** at yarışlarında, sekiz atın katıldığı yarışta ilk üç dereceyi, dört atın katıldığı yarışta ilk iki dereceyi kazanacak atın bilinmesi biçiminde oynanan oyun. **2** *sp.* ayaktopunda topa kavisli ve yumuşak vuruş. **plase etmek** *sp.* ➻ **plaselemek**.

plaseleme *a. Fr. T. sp.* plaselemek eylemi.

plaselemek *(-i) Fr. T. sp.* ayaktopunda topu kavisli ve yumuşak bir vuruşla ileri göndermek.

plasenta *a. Fr. gövb.* ➻ **döleşi, eş**[7], **etene**[1], **son**[5].

plasman *a. Fr.* ➻ **yatırım**.

plaster *a. İng.* yara üzerine yapıştırılan, genellikle ilaçlı özel bant.

plastik *s. Fr.* **1** elle yoğrulabilen, istenilen biçimi alabilen, biçim verilmeye elverişli olan (madde). *ör. Kil plastik bir maddedir.* **2** *a.* organik ve sentetik olarak kimyasal yoldan yapılan madde. *ör. İlk organik plastik bakalittir.* **3** *s.* bu maddeden yapılmış olan. *ör. Plastik tabakta yemek uzun süre kalmamalı.* **4** *s. yaşb.* canlı dokuların yapısına girebilecek nitelikte olan ya da canlılarda organik dokuların oluşmasını etkileyen. **5** *kim.* ısı ya da basınç etkisiyle yumuşatılıp çeşitli yöntemlerle biçimlendirilebilen ve bu biçimleri soğuyunca da koruyabilen, yapay ya da doğal, genellikle de organik özdeklerin ortak adı. **plastik ameliyat** vücudun gereken yerlerini düzgünleştirmek ya da güzelleştirmek için yapılan ameliyat. **plastik bomba** bir tür patlayıcı. **plastik boya** duvar boyamada kullanılan sentetik boya. **plastik cam** testereyle kesilebilen, rendeyle düzeltilebilen, esnek ve cam görünüşünde saydam gereç. **plastik cerrahi** vücudun gerekli görülen yerlerini estetik olarak onaran hekimlik dalı. **plastik madde** ısı ve basınç etkisiyle biçim verilebilen sentetik madde. **plastik sanatlar** yontu, seramik gibi, ürünleri üç boyutlu olan sanatlar. **plastik tutkal** mobilyacılıkta kullanılan bir tür yapıştırıcı.

plastikçi *a. Fr. T.* **1** plastik madde üretimiyle uğraşan teknisyen. **2** plastik maddelerden çeşitli eşyalar yapan işçi. **3** plastik cerrahi uzmanı hekim.

plastiklik *a. Fr. T.* **1** esneklik. **2** *kim.* mekanik gerilim altında uğradığı biçim değişimini, bu etki kalktıktan sonra da sürdürme özelliği.

plastron *a. Fr.* **1** erkek giyiminde, kimi zaman gömleğin göğse gelen yeri üzerine takılan parça. **2** kılıçoyununda kullanılan, koruyucu göğüslük.

platerina *a. Yun.* (. . .' .) *hayb.* ➻ **gümüşbalığı**.

platform *a. Fr.* **1** yüksekçe yer. **2** *yerb.* büyük çaplı tabakaların çarpılmasıyla oluşan, hafif eğimleri bulunan yeryüzü yapısı tipi. **3** *mec.* bir siyasa izlencesinde, dayanılan düşünce ya da düşünceler toplamı. **4** *mec.* bir düşüncede birleşenlerin dayanışması. *ör. Bu konuda bir platform oluşturuldu.*

platika *a. hayb.* kemikli balıklardan, akarsularla bağlantılı göllerde yaşayan, boyu 10 ile 40 cm. arasında değişebilen, vücudu elips biçiminde, sırtı zeytuni, yanları sarımtırak, karnı beyaz, derisinde benekler bulunan bir balık.

platin *a. Fr.* simgesi Pt, atom sayısı 78, atom ağırlığı 195,09, yoğunluğu 21,4 olan, 1735'te Kolombiya'da bulunan, kayaçlardan altın ve elmasla birlikte çıkarılan, kolay işlenen, çok dayanıklı, gri beyaz renkte, değerli bir element.

plato *a. Fr.* **1** *coğr.* yayla. **2** *sin.* film çevrilirken dekorun kurulduğu yer.

Platoncu *ö. a. (antikçağ Yunan filozofu Platon'un adından) fels.* Platonculuk yandaşı kimse, görüş.

Platonculuk *ö. a. (antikçağ Yunan filozofu Platon'un adından) fels.*Platon'un kurduğu, sonradan kendisine bağlı olan öğrencilerinin geliştirdiği, duyulur dünya ile insan zihninin oluşturduğu dünya karşıtlığını öne süren, asıl gerçekliğin uzay, zaman ve öznenin dışında bulunduğunu ve bunun kavranabilir olduğunu söyleyen bir idealist felsefe öğretisi.

platonik *s. Fr.* (aşk, sevgi için) tensel olmayan, düş gücüyle yüceltilen, hep öyle kalması istenilen, ülküsel olan.

Platonizm *ö. a. Fr. fels.*, **Platonculuk**.
plazma *a. Fr.* **1** *yaşb.* kanda bulunan, içinde akyuvarlarla alyuvarların yer aldığı sıvı. **2** *fiz.* elektrik yükü nötr olan gaz moleküllerinden, pozitif iyonlardan ve negatif elektronlardan oluşan akışkan.
plazmalaştırabilme *a. Fr. T.* plazmalaştırabilmek eylemi.
plazmalaştırabilmek *(-i) Fr. T. fiz.* plazmalaştırmak elinde olmak, plazmalaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
plazmalaştırma *a. Fr. T.* plazmalaştırmak eylemi.
plazmalaştırmak *(-i) Fr. T. fiz.* bir gazı plazma[2] durumuna getirmek.
plebisit, -ti *a. Fr. huk.* **1** (devletler hukukunda) bir ulusun hangi devlete bağlanmak istediğini belirtmesi için başvurulan oylama. **2** bir kimseyle ya da bir sorunla ilgili olarak halkın olumlu ya da olumsuz kanısının belirmesi için başvurulan oylama.
pleistosen *a. Fr. yerb.* ➻ **buzul dönemi**.
plevra *a. Fr. gövb.* ➻ **akciğer zarı**.
pleybek *a. İng. sin.* ve *TV* daha önceden kaydedilmiş bir şarkıya uygun olarak, sanki o anda söylüyormuş etkisini yaratacak biçimde ağız hareketlerinin, mimiklerin vb. yapılması. **pleybek yapmak** pleybeki uygulamak.
pli *a. Fr.* ➻ **pili**.
pliyosen *a. Fr. yerb.* üçüncü çağın en son dönemi.
plonjon *a. Fr. sp.* ➻ **dalış**[2].
plörezi *a. Fr. hek.* akciğer zarında oluşan yangı.
plutokrasi *a. Fr.* ➻ **varsılerki**.
plutonyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Pu, atom sayısı 94, atom ağırlığı yaklaşık 244 olan, doğada bulunmayan, neptünyumdan elde edilen, atom bombalarının, atom pillerinin yapımında kullanılan ışınetkin bir element.
plüralist, -ti *s. Fr.* **1** *topb.* ➻ **çoğulcu**. **2** *fels.* ➻ **çokçu**.
plüralizm *a. Fr.* **1** *topb.* ➻ **çoğulculuk**. **2** *fels.* ➻ **çokçuluk**.
Plüton *ö. a. Yun.* (.' .) *gökb.* çok küçük ve Güneş'e en uzak gezegen.
plüviyometre *a. Fr.* ➻ **yağışölçer**.
Pm *kim.* prometyum elementinin kimyasal simgesi.
pnömoni *a. Fr. hek.* ➻ **zatürree**.
Po *kim.* polonyum elementinin kimyasal simgesi.
poca *a. İt.* ➻ **boca**.
poçu *a. ha.* ➻ **poşu**.
podüsüet, -ti *a. Fr.* **1** yüzü ince havlı, yumuşak bir deri. *eş.* **süet**. **2** *s.* bu deriden yapılmış olan.
podyum *a. Fr.* (.' .) **1** kimi yarışmalarda derece alan sporcuların, ödül töreni sırasında çıktıkları merdivenli, yüksekçe yer. **2** mankenlerin, giysi sergilerken üzerinde dolaştıkları yüksekçe yer.
pof *a.* yere düşen kabarık ve yumuşak bir şeyin ya da havası boşalan balon vb.nin çıkardığı sesi belirtmek için kullanılır. **pof etmek** pof sesi çıkarmak.
pofurdama *a.* pofurdamak eylemi.
pofurdamak *(nsz)* can sıkıntısı dolayısıyla sesli nefes vermek, can sıkıntısını sesli nefeslerle belli etmek. *ör. Böyle pofurdamakla eline bir şey geçmez, sakin ol.*
pofurdatma *a.* pofurdatmak eylemi.
pofurdatmak *(-i)* pofurdamasına yol açmak ya da pofurdamasını sağlamak.
pofur pofur *ik. be.* **1** sürekli bir biçimde pof pof sesi çıkararak. **2** (baca vb.) bol ve sürekli duman çıkararak. *ör. Delikanlı pofur pofur sigara içiyordu.*
poğaça *a. İt.* (. .' .) hamuruna yoğurt katılıp içine peynir ya da kıyma konularak hazırlanan bir tür tuzlu çörek.
poğaçacı *a. İt. T.* (. .' . .) poğaça yapan ya da satan kimse.
pohpoh *a.* pohpohlama işi, aşırı ve gereksiz övgü.
ponpohçu *a.* ve *s.* pohpohlamayı huy edinmiş (kimse).
pohpohçuluk *a.* pohpohçu olma durumu.
pohpohlama *a.* ponpohlamak eylemi.
pohpohlamak *(-i)* bir kimseyi, yüzüne karşı dalkavukça, aşırı bir biçimde övmek.
pohpohlanabilme *a.* pohpohlanabilmek eylemi.
pohpohlanabilmek *(nsz)* pohpohlanması olanak içinde olmak ya da pohpohlanma olasılığı bulunmak.
pohpohlanış *a.* pohpohlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. O, pohpohlanıştan hoşlanır.*
pohpohlanma *a.* pohpohlanmak eylemi.
pohpohlanmak *(nsz)* yüzüne karşı dalkavukça, aşırı ölçüde övülmek.
pohpohlayabilme *a.* pohpohlayabilmek eylemi.
pohpohlayabilmek *(-i)* pohpohlamak elinde olmak, pohpohlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pohpohlayış *a.* pohpohlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Adamı pohpohlayışını görmeliydin.*
poker *a. İng.* (.' .) genellikle dört kişiyle ve otuz iki kâğıtla oynanan bir iskambil oyunu. **poker çevirmek** poker oynamak.
pokerci *a.* ve *s. İng. T.* poker oyununa düşkün olan,poker oyuncusu, poker oynayan (kimse).
pokercilik *a. İng. T.* **1** poker oyununda ustalık, iyi poker oyunculuğu. **2** poker oyununa düşkünlük, poker tutkunluğu.
pokus *a.* hokkabazların, gözbağcıların gösteri yaparken kullandıkları, hiçbir anlamı olmayan ***hokus pokus*** sözünde geçer.
polargı *a. Fr. T.* ➻ **polarıcı**.
polarıcı *a. Fr. T. fiz.* ışığı polarmaya yarayan aygıt.
polarılma *a. Fr. T. fiz.* polarılmak eylemi.
polarılmak *(nsz) Fr. T.* polarma olayına uğramak.

polarimetre *a. Fr. T.* (. . . . ' .) *fiz.* ➻ **polarölçer**.
polarimetri *a. Fr. T. fiz.* polarma düzleminde etkin maddelerden geçerken oluşan dönmenin ölçülmesi.
polariskop, -pu *a. Fr. fiz.* bir ışığın doğal mı yoksa polarılmış mı olduğunu saptamaya yarayan aygıt.
polarite *a. Fr. fiz.* bir elektrik üretecinin kutupların birbirinden ayırt etmeyi sağlayan özellik.
polarizasyon *a. Fr. fiz.* **1** kutuplanma. **2** polarma.
polarma *a. Fr. T. fiz.* **1** doğrudan doğruya kendi kaynağından çıkan bir ışığın bir yere çarpıp kırıldıktan ya da yansıdıktan sonra gösterdiği özelliklerin tümü. **2** bir pildeki gerilimin kimyasal tepkimeler nedeniyle düşmesi. **polarma düzlemi** *fiz.* polarılmış ışıkta, titreşimlerin doğrultusunu belirleyen düzlem.
polarmak *(-i) Fr. T. fiz.* polarma olayına uğratmak. *ör. Işık ışınlarını polarmak için bir deney yapabiliriz.*
polaroit *a. Fr.* **1** *fiz.* geçirdiği ışığı polaran saydam yaprak. **2** çekim ve baskı işlemini o anda otomatik olarak yapan fotoğraf makinesi.
polarölçer *b. a. Fr. T. fiz.* bir ışığın polarma oranını ölçmekte kullanılan aygıt.
polat, -tı *a. esk.* pulat, çelik.
polemik *a. Fr.* siyasal, bilimsel ya da yazınsal herhangi bir konuda yazılı olarak, basında yapılan sert tartışma. **polemiğe girmek** (biriyle) siyasal, bilimsel ya da yazınsal herhangi bir konuda karşılıklı yazılar yoluyla sert tartışmalar yapmak. **polemik yapmak** (bir konuda) sert tartışmalarda bulunmak.
polemikçi *a. Fr. T.* polemikte usta kimse.
polemikçilik *a. Fr. T.* polemikte ustalık.
polen *a. Fr.* ➻ **çiçektozu**.

> **poli-** *Yun.(önek)*
> Yunanca "bir taneden fazla, çok fazla, çok" anlamındaki ***polys*** sözcüğü, batı dillerinde birçok sözcüğe önek gibi gelerek bu anlamları içeren yeni sözcükler oluşturmuştur. Türkçede de kullanılan "polikliniik", "poligam" gibi birçok sözcükte, özellikle terimlerde bu önek bulunmaktadır.

poliandri *a. Fr. topb.* ➻ **çokkocalılık**.
poliasit *a. Fr. kim.* bileşiminde birçok asit fonksiyonu bulunan madde.
poliçe *a. Fr.* (. .' .) *tic.* **1** alacaklının borçluya yazdığı ve belli bir süre sonunda belirli bir parayı kendisine ya da kâğıdı elinde bulundurana ödemesini bildiren, belli bir biçimi bulunan ve borç karşılığı olarak elden ele geçirilebilen kâğıt. **2** sigorta senedi. **poliçe çekmek** *tic.* bir alacağa karşılık olarak poliçe[1] düzenlemek.
polietilen *a. Fr. kim.* etilenin çeşitli yöntemlerle polimerleştirilmesi yoluyla elde edilen, pek çok kimyasal maddeye karşı dayanıklı, parlak ve saydam katı.
polifoni *a. Fr. müz.* ➻ **çokseslilik**.
polifonik *s. Fr. müz.* ➻ **çoksesli**.
poligam *a.* ve *s. Fr. topb.* ➻ **çokeşli**.
poligami *a. Fr. topb.* ➻ **çokeşlilik**.
poligon *a. Fr.* **1** ateşli silahlarla, deneyim kazanmak için atış yapılan yer. **2** *mat.* ➻ **çokgen**.
polijini *a. Fr. topb.* ➻ **çokkarılılık**.
poliklinik *a. Fr.* çeşitli hastalıkların bakıldığı ve hastaların ayakta sağaltımlarının yapıldığı yer.
polim *a. Yun. arg.* **1** çalım, gösteriş. **2** yalan. **polim atmak** *arg.* **1)** gösteriş yapmak, çalım satmak. **2)** yalan söylemek. **polim kesmek** ➻ **polim atmak**.
polimci *a. Yun. T. arg.* **1** çalımcı, gösterişçi. **2** düzenci, hileci, yalancı.
polimer *s.* ve *a. Fr. kim.* yapısında birçok molekülün tek bir molekül durumunda bulunduğu (bileşik).
polimeri *a. Fr. kim.* ➻ **polimerlik**.
polimerleşme *a. Fr. T. kim.* **1** polimerleşmek eylemi. **2** benzer ya da değişik birçok küçük molekülün "polimer" denilen büyük moleküller durumunda birleşmesi.
polimerleşmek *(nsz) Fr. T. kim.* polimer durumuna gelmek.
polimerleştirilme *a. Fr. T. kim.* polimerleştirilmek eylemi.
polimerleştirilmek *(nsz) Fr. T. kim.* polimerleşmesi sağlanmak.
polimerleştirme *a. Fr. T. kim.* polimerleştirmek eylemi.
polimerleştirmek *(-i) Fr. T. kim.* bir maddeyi polimere dönüştürmek.
polimerlik *a. Fr. T. kim.* biri ötekinin polimeri olan iki molekül arasındaki bağıntı.
Polinezyalı *ö. a.* Polinezya adalarında yaşayan halktan ya da bu halkın soyundan olan kimse.
polip, -pi *a. Fr.* **1** *hayb.* selenterelerden, toplu bir biçimde ya da tek olarak yaşayabilen basit yapılı hayvan. **2** *hek.* vücutta mukozayla kaplı boşluklar içinde gelişen, yumuşak etli, genellikle saplı ve armut biçiminde ur.
polis *a. Fr.* **1** kentte kamu düzenini, huzur ve güvenliği sağlamakla görevli örgüt. **2** bu örgütte görevli kimse. **polis arabası** polisin görev sırasında kullandığı araba. **polis hafiyesi** ➻ **hafiye**. **polis noktası** polisin açık havada görev yaptığı yer.
polisaj *a. Fr.* **1** dokunmuş kumaşlardaki tarak izlerini gidermek için bu kumaşları bir tür bıçaktan geçirme işlemi. **2** kimi şeylere parlaklık kazandırma işlemi.
polisevi, -ni *b. a. Fr. T.* polislerin dinlenme, barınma gibi hizmetlerine ayrılmış yapı.
polisiye *s. Fr.* konusu polisin ilgilendiği alanlardan olan, polisi ilgilendiren. *ör. Hak isteyen gösteriyi polisiye olay saymak yanlıştır.* **polisiye film** polisi ilgilendiren olayları konu alan, başlıca kişilerinden birkaçı polis olan, sürükleyicilik dozu yüksek film. **polisiye roman** *yaz.*

konusu cinayet, hırsızlık, kaçakçılık, casusluk gibi, polisin ilgilendiği olaylar ve başkişileri polis olan, sürükleyici roman türü.
polislik *a. Fr. T.* **1** polis olma durumu. **2** polisin görevi.
politeist, -ti *s. Fr.* ➻ **çoktanrıcı**.
politeizm *a. Fr.* ➻ **çoktanrıcılık**.
politik *s. Fr.* ➻ **siyasal**.
politika *a. Fr.* (. . .' .) **1** ➻ **siyasa**. **2** yol, yöntem. *ör. Hükümetin para politikası var mı ki?* **3** *mec.* bir amaca ulaşmak için düşündüğünden başka türlü davranmak, karşısındakilerin duygularını okşamak ya da aralarındaki anlaşmazlıklardan yararlanmak gibi yollarla işini yürütme. **politika gütmek** politika[3] izlemek, uygulamak. **politika yapmak 1)** siyasayla uğraşmak. **2)** politika[3] yoluyla bir sorunu çözümlemek istemek.
politikacı *a. Fr. T.* (. . .' . .) **1** ➻ **siyasacı**. **2** *s. mec.* karşısındakinin duygularını okşamakta usta olan (kimse). **3** *s. mec.* karşısındakinin duygularını okşayarak çıkar sağlayan (kimse).
politikacılık *a. Fr. T.* (. . .' . . .) **1** ➻ **siyasacılık**. **2** *mec.* politikacıya yaraşır davranış.
politolog *a. Fr.* ➻ **siyasabilimci**.
politoloji *a. Fr.* ➻ **siyasabilim**.
poliüretan *a. Fr.* yoğunluğu çok düşük cam, vernik, kauçuk ya da köpük görünüşünde, lastiğe benzeyen bir madde.
poliyester *a. Fr. (marka adından)* **1** bir poliasidin doymamış alkollere ya da glikollere etkimesiyle elde edilen, basınç olmaksızın bir katalizör eşliğinde sertleşen, ahşap üzerine sürüldüğünde koruyucu ve parlak bir katman oluşturan kimyasal madde. **2** kimyasal olarak elde edilen ve kumaş yapımında yararlanılan bir madde.
polka *a. (Lehçeden)* (.' .) **1** 1830'larda Prag'ta ortaya çıkan, dört hareketten oluşan ve basit bir adım değiştirmeyle sonuçlanan, vals ölçüsünde ama temposu ondan ağırca bir Polonya dansı. **2** *müz.* bu dansın müziği.
polo *a. İng.* (.' .) *sp.* çim bir alanda, atlara binmiş dörder kişilik iki takım arasında oynanan, ucu tokmak biçiminde değneklerle yerdeki topa vurup onu rakip kaleye sokmaya dayanan bir top oyunu.
polonez *a. Fr. müz.* **1** bir tür dans. **2** bu dansın müziği.
Polonez *ö. a.* ➻ **Polonyalı**.
Polonyalı *a.* ve *ö. s.* (. .' . .) Polonya halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse).
polonyum *a. (bulucularından Marie Curie'nin doğduğu ülke olan Polonya'nın adından) kim.* simgesi Po, atom sayısı 84, atom ağırlığı 210 olan, yaklaşık olarak 140 günlük bir dönem içinde alfa tanecikleri yayarak kararlı kurşuna dönüşen, ilk bulunan ışınetkin element.
polyester *a. Fr.* ➻ **poliyester**.
Pomak *ö. a.* Balkanlar'da yaşayan, İslav kökenli Müslüman bir topluluk ve bu topluluğun soyundan olan kimse.
Pomakça *ö. a.* (. .' .) Pomakların konuştuğu, içinde Türkçe sözcükler de bulunan, Bulgarcaya yakın bir dil.
pomat *a. Fr.* genellikle saça sürülen, yağlı ve kokulu merhem.
pompa *a. İt.* (.' .) **1** havayı ya da herhangi bir akışkanı bir yerden başka bir yere aktarmaya, basmaya yarayan, çeşitli biçimlerde olabilen makine. **2** bir kapta boşluk oluşturmak için o kaptaki havayı emmeye yarayan aygıt. **3** *arg.* damardan uyuşturucu yapmaya yarayan araç, enjektör.
pompalama *a. İt. T.* pompalamak eylemi.
pompalamak *(-i) İt. T.* **1** pompayla hava basmak, şişirmek ya da tulumbayla suyu çekmek ya da vermek. **2** *mec.* azdırmak, kışkırtmak, kızıştırmak, körüklemek. **3** *arg.* enjektörle damardan uyuşturucu vermek.
pompalanabilme *a. İt. T.* pompalanabilmek eylemi.
pompalanabilmek *(nsz) İt. T.* pompalanması olanak içinde olmak ya da pompalanma olasılığı bulunmak.
pompalanma *a. İt. T.* pompalanmak eylemi.
pompalanmak *(nsz) İt. T.* pompalamak eylemine konu olmak.
pompalayabilme *a. İt. T.* pompalayabilmek eylemi.
pompalayabilmek *(-i) İt. T.* pompalamak elinde olmak, pompalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pompalı *s. İt. T.* pompası olan. **pompalı tüfek** avcılıkta kullanılan, sıkışan ve basıncı artan havanın gücüyle mermi süren, mermi atan yivsiz tüfek.
ponje *a. (Japonya'daki Pongee kentinin adından)* tersi ve yüzü aynı olan, ince ve sık dokunmuş, parlak, hafif ve kaygan bir tür ipekli kumaş. **ponje patis** ponje gibi parlak, düz ve ince patiska.
ponksiyon *a. Fr. hek.* içi boydan boya boş bir iğneyi, vücudun herhangi bir boşluğunda bulunan bir sıvıyı akıtmak ya da çekmek için, vücuda batırma işi.
ponpon *a. Fr.* **1** saçta, kadın giysisinde, eşya döşemesinde vb. süs olarak kullanılan yuvarlak püskül. **2** pudra sürmekte kullanılan, püskülümsü uzantıları bulunan tuvalet aracı.
ponton *a. Fr.* batmış gemiyi askıya almakta kullanılan büyük duba.
ponza *a. İt.* (.' .) yapısı sünger gibi çok gözenekli, mermer, fildişi ve metallerin yüzeylerinin temizlenmesinde ve parlatılmasında kullanılan, çok hafif ama çok sert bir taş. *eş.* **aksünger, ponzataşı, süngertaşı**.
ponzalama *a. İt. T.* ponzalamak eylemi.
ponzalamak *(-i) İt. T.* ponzayla ovmak, silmek, temizlemek.
ponzalanma *a. İt. T.* ponzalanmak eylemi.
ponzalanmak *(nsz) İt. T.* ponzalamak eylemine konu olmak.
ponzataşı, -nı *b. a. İt. T.* ➻ **aksünger, ponza**.

pop *a.* ve *s. İng. (İngilizce "popular" sözcüğünden)* İngilizlerin ve Amerikalıların başlattıkları, genellikle halk motiflerine yer veren, her ülkede kendine özgü değişiklikler gösteren, güçlü ve hareketli ritimli, gençler arasında çok tutulan, ***pop müzik*** de denilen müzik türü.
popçu *a. İng. T.* **1** pop müzik alanında ürün veren, çalışan, pop müzikle uğraşan kimse. **2** pop müzik seven kimse.
popçuluk *a. İng. T.* popçu olma durumu.
poplin *a. İng.* **1** pamuktan, ketenden ya da ipekten, sık dokunmuş, düzgün, ince kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan. *ör. Poplin pijamalar yazın giyilir.*
popo *a. tkz.* kaba et, kalçalar, kıç.
popstar *a. İng.* pop müzik alanında çok ünlü sanatçı, pop müzük yıldızı.
popülarite *a. Fr.* ➻ **popülerlik**. **popülarite kazanmak** ➻ **popülerleşmek**.
popüler *s. Fr.* **1** kalabalıkların, yığınların beğenisine uygun, halkça tutulan, beğenilen. **2** ünü çok yaygın olan, herkesçe tanınan. **popüler müzik** ➻ **pop**. **popüler olmak** tanınan ve sevilen biri ya da bir şey durumuna gelmek, herkesçe tanınır olmak, çok yaygın bir üne kavuşmak.
popülerleşebilme *a. Fr. T.* popülerleşebilmek eylemi.
popülerleşebilmek *(nsz) Fr. T.* popülerleşmesi olanaklı olmak ya da popülerleşme olasılığı bulunmak.
popülerleşiverme *a. Fr. T.* popülerleşivermek eylemi.
popülerleşivermek *(nsz) Fr. T.* çok çabuk ya da kısa sürede popülerleşmek.
popülerleşme *a. Fr. T.* popülerleşmek eylemi.
popülerleşmek *(nsz) Fr. T.* tanınan ve sevilen biri ya da bir şey durumuna gelmek, herkesçe tanınır olmak, çok yaygın bir üne kavuşmak.
popülerleştirebilme *a. Fr. T.* popülerleştirebilmek eylemi.
popülerleştirebilmek *(-i) Fr. T.* popülerleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
popülerleştirme *a. Fr. T.* popülerleştirmek eylemi.
popülerleştirmek *(-i) Fr. T.* popülerleşmesini sağlamak.
popülerlik *a. Fr. T.* popüler olma durumu.
popülist, -ti *a.* ve *s. Fr.* **1** ➻ **halkçı**. **2** halkı ve halkla ilgili şeyleri yüceltme eğiliminde olan (kimse, görüş). **3** gerçekte halkın yararına olmayan söylem ve eylemlerle halkı tavlamaya yönelik söz ve davranışları olan (kimse).
popülistlik *a. Fr. T.* **1** ➻ **halkçılık**. **2** halkın olan, halktan gelen, halkla ilgili her şeyi olumlu bulma, yüceltme işi, eğilimi. **3** halka şirin görünmek ereğiyle, gerçekte halkın yararına olmayan şeyleri söyleme ya da yapma işi. *eş.* **halk yağcılığı**.
popülizm *a. Fr.* **1** ➻ **halkçılık**. **2** halkla ilgili her şeyi yüceltme eğilimi ve tutumu. **3** halka şirin görünmek ereğiyle, gerçekte halkın yararına olmayan şeyleri söyleme ya da yapma işi. *eş.* **halk yağcılığı**.
porfir *a. Fr. yerb.* feldispat gibi büyük minerallerden ya da çok ince tanelerden oluşan kayaç.
porfirik *s. Fr. yerb.* porfir yapısında ve dokusunda olan (kayaç).
porno *s.* ve *a. Fr.* ***pornografik*** sözcüğünün kısa biçimi.
pornografi *a. Fr.* (sanat, yazın yapıtlarında, yayınlarda vb.) amacı cinsel dürtülere yönelik olan açık saçıklık, edebe aykırılık.
pornografik *s. Fr.* açık saçık, edebe aykırı konuları işleyen, pornografiyle ilgili olan.
porselen *a. Fr.* **1** çanak çömlek yapımında kullanılan, kaolinden yapılma, beyaz, sert ve yarı saydam hamur. **2** *s.* bu hamurdan yapılmış olan. **porselen toprağı** ➻ **arıkil, kaolin**.
porselenci *a. Fr. T.* porselen eşya yapan ya da satan kimse.
porselencilik *a. Fr. T.* porselen sanayii.
porsiyon *a. Fr.* herhangi bir yemekten bir kişiye verilen belirli miktar. *ör. İki porsiyon döner yedim.*
porsuk (I) *a. hayb.* sansargillerden, Avrupa'da ve Asya'da bulunan, su kıyılarında kazdıkları oyuklarda yaşayan, ot ve etle beslenen, tıknaz gövdeli, kısa bacaklı, tabanına basarak yürüyen, sarımtırak külrengi postlu, sert kıllı, pis kokulu memeli hayvan.
porsuk (II) *a.* ➻ **porsukağacı**.
porsuk (III) *s.* pörsümüş.
porsukağacı, -nı *b. a. bitb.* porsukgillerden, Avrupa'da ve Akdeniz çevresinde yetişen, çok yavaş büyüyen ve boyu 10 metreye ulaşabilen, uzun ömürlü, yassı ve sivri yapraklı, esmer damarlı kırmızı kestanerenginde olan odunu torna işlerinde ve yontu yapmakta kullanılan, yaprak dökmeyen, yapraklarında zehirli bir alkaloit bulunan bir ağaç.
porsukgiller *ç. a. bitb.* açıktohumlulardan, örnek bitkisi porsukağacı olan, kozalaklı, iğne yapraklı kimi ağaçları ve ağaççıkları kapsayan bir familya.
porsuma *a. ha.* ➻ **pörsüme**.
porsumak *(nsz) ha.* ➻ **pörsümek**.
portakal *a. (Portekiz ülkesinin adından) bitb.* **1** turunçgillerden, Akdeniz ülkelerinde bol yetiştirilen, genellikle boyu 3-4 metre olan, çok dallı, yaprakları sert, irice, dayanıklı ve düz kenarlı, değerli bir meyve ağacı. **2** bu ağacın kabuğu biraz pütürlü, kırmızıya çalan sarı renkli, toparlak ya da söbe, içi sarımtırak renkli ve dilimli, bol sulu meyvesi. **portakal suyu** portakaldan çıkarılan su.
portakallık *a.* portakal bahçesi.
portakalrengi, -ni *b. a.* **1** portakalın[2] kabuğunun rengi. **2** *s.* bu renkte olan.
portatif *s. Fr.* **1** katlanarak taşınabilir duruma getirilebilir biçimde olan, kolay taşınabilen. **2** sökülüp başka yerde yeniden kurulabilme olanağı bulunan.

portbebe *a. Fr.* bebekleri kucakta, elde ya da sırtta taşımak için kullanılan çanta.
porte *a. Fr.* **1** bir işin önem ve genişlik derecesi, etki alanı. **2** bir iş için gereken para tutarı. **3** *müz.* üzerine ya da arasına nota imlerinin yazıldığı beş koşut çizgi. *eş.* **dizek**[2].
Portekizce *ö. a.* (.' . . .) Portekiz'de ve Portekiz uygarlığını benimsemiş kimi ülkelerde konuşulan, Hint-Avrupa dillerinden bir dil.
Portekizli *ö. a.* ve *s.* (.' . . .) Portekiz halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse).
portföy *a. Fr.* **1** kâğıt paraların vb. konulduğu cüzdan. **2** *eko.* banka, aracı kuruluş ya da kişinin elinde bulundurduğu, üzerinde her türlü işlem uygulayabildiği pay belgiti vb. gibi taşınır değerler toplamı.
portma *a. ha.* portmak eylemi.
portmak *(-den) ha.* sıyrılıp kaçmak, fırlamak, kaymak. *ör. Bardak elimden portup düştü, kırıldı.*
portmanto *a. Fr.* evlerde vb. palto, manto, şapka gibi şeyler asılan, bir bölümü aynalı askı aracı.
porto *a. (Portekiz'in Porto kentinin adından)* (.' .) dünyaca ünlü bir Portekiz şarabı.
portör *a. Fr. hek.* taşıyıcı, dağıtıcı.
portre *a. Fr.* **1** bir kimsenin genellikle belden yukarısını gösteren fotoğraf ya da yağlıboya, suluboya vb. ile yapılmış resim. **2** *yaz.* insanların görünüşlerini ve kişiliklerini anlatan ya da bir şeyi tanıtan yazı türü ya da sözlü anlatım.
portreci *a. Fr. T.* portre ressamı.
portrecilik *a. Fr. T.* portre ressamlığı.
pos *s. (Farsça "tüyleri alınmamış hayvan derisi" anlamındaki "post" sözcüğünden)* yalnızca "gür ve uzun bıyığı olan" anlamındaki ***posbıyık*** ya da ***posbıyıklı*** sözcüğünde geçer.
posa *a.* (.' .) **1** her türlü besin maddesinin suyu alınmış artığı. **2** şekerpancarının ezilip soğuk suda birkaç kez sıkılmasından sonra geriye kalan ve suda erimeyen artığı. **3** çökelti, tortu. **(bir şeyin) posasını çıkarmak 1)** (bir şeyi ya da kimseyi) sonuna değin sömürmek. **2)** (bir konuyu) en ince ayrıntılarına değin ele alıp eleştirmek. **3)** (birini) aşırı ölçüde hırpalamak, dövmek.
posalanma *a.* posalanmak eylemi.
posalanmak *(nsz)* tortu, çökelti durumuna gelmek, tortulanmak.
posalı *s.* posası olan.
posasız *s.* posası olmayan.
posbıyık *b. s.* ➤ **posbıyıklı**.
posbıyıklı *b. s.* bıyığı gür, kaba ve uzun olan (erkek).
post, -tu *a. Far.* **1** tüyleri alınmamış durumdaki hayvan derisi. **2** *mec. esk.* tarikatlarda şeyhlik makamı. **3** *mec.* makam, orun. *ör. Politikacıymış ama post düşkünü değilmiş.* **4** kimi deyimlerde "can" anlamında kullanılır. **post elden gitmek 1)** öldürülmek. **2)** bulunduğu yüksek makamdan ayrılmak zorunda kalmak, makamını yitirmek. **post kavgası** iktidarı ya da yüksek bir orunu ele geçirme, iş başına geçme çekişmesi. **post** (ya da **postu**) **vermek** canını vermek, ölmek. **postu deldirmek** *arg.* kurşunla vurulmak ya da bıçak yarası almak. **postu kurtarmak** öldürülmek tehlikesini atlatmak. **postu sermek** kısa bir süre kalmak için gittiği yerde, istenmediği halde, sorumsuzca, uzun süre kalmak. **postu sudan çıkarmak** *mec.* durumunu düzeltmek. **(birinin) postuna oturmak** *mec.* bir kimsenin makamını ele geçirmek. **(birinin) postuna saman doldurmak** *mec.* öldürmek. **postundan olmak** *mec.* bulunduğu makam elinden alınmak. **postunu çıkarmak** derisini yüzmek.
posta *a. İt.* (.' .) **1** bir yerden gönderilen ya da bir yere gelen mektup, paket vb.nin tümü. **2** bu işle görevli örgüt ve bu örgütün bulunduğu yapı. **3** genellikle posta[1] götüren taşıt. **4** kol, takım. *ör. Muhtar öteki köye posta gönderip araştırdı.* **5** defa, kez, sefer. **6** *ask.* hizmet nöbetinde bulunan er. **7**yirmi dört saat işleyen kimi işyerlerinde yirmi dört saaatlik çalışma gününün çalışma bölümlerinden her biri. *eş.* **vardiya** . **8** bir sanayi ya da ticaret işletmesinde aynı süre içinde çalışanların tümü. **9** *esk.* belirli zamanlarda yola çıkan ve genellikle posta[1] götüren vapur, tren, uçak gibi taşıtlarla yapılan yolculuk. **10** *tar.* tatar. **11** *arg.* karşı çıkma, meydan okuma. **posta çeki** posta yönetiminin bu işlerle görevli biriminde açılan bir hesaba para yatırma kolaylığı sağlayan çek. **posta etmek 1)** güvenlik görevlileri, birini yakalayıp karakola, resmi bir daireye vb. götürmek. **2)** birini, gönlü olmasa da, bir kimseye teslim edip bir yere göndermek. **posta kartı** ➤ **kartpostal**. **posta kodu** gönderilerin alıcılarına daha kolay ulaştırılmasını sağlamak için posta yönetimince kentlerin bölgelerine göre verilen kod. **posta koymak** (ya da **atmak** ya da **okumak**) *arg.* korkmadığını göstermek, karşı çıkmak, meydan okumak. **posta olmak** *arg.* kolluk görevlilerince yakalanıp götürülmek. **posta posta** *ik. be.* topluca olmayarak, ayrı ayrı, öbek öbek, ayrı topluluklar olarak. **posta pulu** gönderinin ücreti karşılığı olarak alınıp postayla gönderilen mektuplara, paketlere vb. yapıştırılan pul. **posta yapmak** bir yere gidip gelmek, sefer yapmak. **postaya atmak** (ya da **vermek**) (mektup, paket vb. için) gideceği yere ulaştırılması için posta örgütüne teslim etmek, postalamak. **postayı kesmek 1)** ilişkiyi, ilgiyi kesmek. **2)** bir şeyi yapmaktan, bir yere gitmekten vazgeçmek.
postacı *a. İt. T.* (.' . .) posta örgütünde çalışan kimse.
postacılık *a. İt. T.* **1** posta işletme işi. **2** postacının görevi.
postal *a. Far.* **1** konçlu ve kaba ayakkabı, kaba potin. **2** *arg.* orospu.
postalama *a. İt. T.* postalamak eylemi.

postalamak *(-i) İt. T.* **1** postaya vermek. **2** genellikle posta aracılığıyla yollamak, göndermek. **3** *arg.* birini, herhangi bir neden uydurup yanından uzaklaştırmak. **4** *arg.* (güvenlik görevlisi) birini yakalayıp karakola, tutukevine vb. götürmek, posta etmek.
postalanabilme *a. İt. T.* postalanabilmek eylemi.
postalanabilmek *(nsz) İt. T.* postalanması olanaklı olmak ya da postalanma olasılığı bulunmak.
postalanma *a. İt. T.* postalanmak eylemi.
postalanmak *(nsz) İt. T.* postalamak eylemine konu olmak.
postalatabilme *a. İt. T.* postalatabilmek eylemi.
postalatabilmek *(-i, -e) İt. T.* postalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
postalatılma *a. İt. T.* postalatılmak eylemi.
postalatılmak *(nsz) İt. T.* postalanması sağlanmak.
postalatma *a. İt. T.* postalatmak eylemi.
postalatmak *(-i, -e) İt. T.* postalamak eylemini yaptırmak.
postalayabilme *a. İt. T.* postalayabilmek eylemi.
postalayabilmek *(-i) İt. T.* **1** postalamak elinde olmak, postalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Benim mektubumu da postalayabilir misin?*
postalayıverme *a. İt. T.* postalayıvermek eylemi.
postalayıvermek *(-i) İt. T.* **1** çabucak, bekletmeden postalamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Mektupları postalayıverin.*
postane *b. a. İt. Far.* (. - .) postayla gönderilen mektup, paket, havale vb.nin kabul edildiği, postaya verilmiş maddelerin dağıtımının, alıcılarına teslimlerinin yapıldığı kamu hizmeti yapısı.
poster *a. İng.* duvara asılmak üzere basılmış büyük boy resim ya da fotoğraf.
postiş *a. İt.* kadınların genellikle başlarının arkasına taktıkları ek saç.
postnişin *a. Far. esk.* bir tekkenin, özellikle bir Mevlevi tekkesinin şeyhi olan kimse.
postrestant, -tı *a. Fr.* (.' . .) alıcısının postanceye gelerek alması gereken mektup ya da paket.
postulat, -tı *a. Lat. mant.* ve *mat.* ➻ **konut (II), koyut**.
poşet, -ti *a. Fr.* genellikle plastikten ya da kâğıttan yapılmış, içine öteberi koymaya yarayan, çeşitli büyüklükte olabilen bir tür torba. **poşet çay** özel olarak hazırlanmış küçük poşetler içinde bulunan ve fincan, çay bardağı ya da demlik içindeki sıcak suya bir süre bırakılarak renk vermesi sağlandıktan sonra atılan çay.
poşetleme *a. Fr. T.* poşetlemek eylemi.
poşetlemek *(-i) Fr. T.* bir poşet içine koymak.
poşetlenme *a. Fr. T.* poşetlenmek eylemi.
poşetlenmek *(nsz) Fr. T.* bir poşet içine konulmak.
poşu *a.* başa sarılan ya da boyun atkısı olarak kullanılan, çevresi saçaklı, genellikle ipek örtü.
poşulu *s.* poşusu olan.
pot, -tu (I) *a.* **1** (giyside, dikilen bir kumaş vb.de) kötü kesim, yanlış dikiş ya da kötü prova nedeniyle kumaşın herhangi bir yerinde oluşan dikiş kabarıklığı, büzülme ya da kıvrım. **2** *mec.* hata, yanlışlık, gaf. **3** pokerde ve başka birtakım iskambil oyunlarında, oyuncuların birinin ortaya sürmesiyle, katılan öteki oyuncuların da sürmesi gereken eşit miktardaki para ya da fiş. **4** *arg.* poker oyunu. **pot attırmak** (ya da **yapmak**) *arg.* poker oynamak. **(iş) pot gelmek** iyi sonuçlanmamak, terslikler çıkmak. **pot kırmak** farkında olmayarak, karşısındakine dokunacak bir söz söylemek ya da davranışta bulunmak. **pot yapmak** (dikişte) kabarıklık, büzülme olmak. **pot yeri 1)** (dikişte) büzülmenin, kabarıklığın olduğu yer. **2)** (bir işin) pürüzlü yeri.
pot, -tu (II) *a. Al.* akarsuları geçmek için kullanılan bir tür sal. **pot başı** ırmak kıyısında potun yanaştığı yer.
pota (I) *a. Far.* (.' .) **1** içinde maden vb. ergitilen, çok yüksek ısıya dayanıklı özel kap. **2** *mec.* çeşitli şeylerin bir araya getirildiği, kaynaştırıldığı yer. *ör. Herkesi bir potada birleştiremezsiniz.*
pota (II) *a. Fr. sp.* basketbolda, düşey bir tahta levhaya yerden 3 metre 5 cm. yükseklikte tutturulmuş 45 cm. çapında demir bir çember ve buna ekli 60 cm. uzunluğunda alt yanı açık bir ağdan oluşan kale.
potansiyel *s. Fr.* **1** varlığı, gücü ortaya çıkmamış olan. *eş.* **gizil**[1]. **2** ➻ *fiz.* **gizilgüç**[2,3]. **potansiyel farkı** *fiz.* ➻ **gerilim**[1,2]. **potansiyel suçlu** *s. huk.* durumu vb. dolayısıyla her an bir suç işleyebileceği oldukça belli olan (kimse).
potas *a. Fr. kim.* kimi potasyum bileşiklerine verilen genel ad. **potas kostik** *kim.* ➻ **potasyum hidroksit**.
potasyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* 1807'de potasyum hidroksidin elektroliziyle bulunan, simgesi K, atom sayısı 19, atom ağırlığı 39,102, yoğunluğu 0,87 olan, oda sıcaklığında mum gibi yumuşak, soğukta sert ve kırılgan, doğada yaygın bir element. **potasyum hidroksit** (ya da **potas kostik**) *kim.* formülü KOH olan, akkor derecede uçan, 360 santigrat derecede ergiyen, suda ısı açığa çıkararak çözünen, beyaz renkli bir katı. **potasyum karbonat** *kim.* formülü K_2CO_3 olan, akkor derecede ayrışmadan ergiyen, suda çözünen beyaz bir katı. **potasyum klorür** *kim.* formülü KCl olan, potasyum bileşiklerinin çoğunun hazırlanmasında kullanılan, susuz durumda 768 santigrat derecede ergiyen, renksiz küpler biçiminde kristalleşen bir madde. **potasyum nitrat** *kim.* ➻ **güherçile** . **potasyum sülfat** *kim.* formülü K_2SO_4 olan, tarımda gübre olarak yararlanı-

lan, sülfürik asidin potasyum klorüre etkisiyle elde edilen bir madde. **potasyum sülfür** *kim.* formülü KHS olan, kükürtlü hidrojenin potasyum hidrokside etkimesiyle elde edilen bileşik.

potin *a. Fr.* koncu ayak bileğini örtecek denli uzun olan, bağcıklı ya da yandan fermuarlı ayakkabı.

potkal *a. İt. den.* açıklarda kazaya uğrayan bir geminin durumunu ya da denizde yer alan başka bir olayı karadakilere bildiren bir yazının içine konulup denize bırakılan şişe.

potlaç *a. (Kuzey Amerika yerlilerinin dilinden) topb.* kişilerin birbirine armağan verdikleri bir Kızılderili dinsel bayramı.

potlama *a. ha.* potlamak eylemi.

potlamak *(nsz) ha.* (deve, manda için) doğurmak, yavrulamak.

potlanma *a.* potlanmak eylemi.

potlanmak *(nsz)* (dikiş) kıvrımı, potu **(I)**[1] olmak, pot yapmak.

potlu *s.* potu **(I)**[1] olan.

potluk *a.* **1** pot **(I)**[1] olma durumu. *ör. Cekette potluk var.* **2** potun **(I)**[1] olduğu yer.

potpuri *a. Fr. müz.* sevilen şarkı, türkü, opera ya da müzik yapıtlarından seçilmiş küçük bölümlerin sıralanmasıyla oluşan müzik parçası.

potrel *a. Fr.* ➻ **putrel**.

potuk (I) *s.* geniş ve büzgülü, kıvrımlı.

potuk (II) *a. ha.* deve ya da manda yavrusu.

potuk (III) *s. ha.* kısa boylu, bodur (kimse).

potuklama *a.* potuklamak eylemi.

potuklamak *(nsz) ha.* ➻ **potlamak**.

potur *s.* **1** potu **(I)**[1] olan, potlu. **2** *a.* dizkapağına değin geniş olarak inen, arka yanında büzgüleri çok, dizkapağından aşağıya gelen yeri dar bir tür pantolon.

poturlu *s.* potur giymiş olan (kimse).

pound *a. İng.* yüz peniden oluşan İngiliz para birimi.

poyra *a. Yun.* (.' .) taşıt tekerleğinin ortasında bulunan, parmakların ve dingilin geçirildiği, çevresi delikli yuvarlak bölüm.

poyraz *a. Yun.* **1** kuzeydoğudan esen soğuk yel. **2** (yön olarak) kuzey. **poyraza çevirmek 1)** (rüzgâr için) kuzeydoğudan esmeye başlamak, poyraza dönmek. **2)** *arg.* (durum) kötüleşmek, güçleşmek. **3)** *arg.* (bir kimse) öfkelenmeye başlamak.

poyrazlama *a. Yun. T.* poyrazlamak eylemi.

poyrazlamak *(nsz) Yun. T.* (hava için) poyraz[1] esmeye başlamak, (rüzgâr için) poyraza dönmek.

poz *a. Fr.* **1** (resim ya da fotoğrafta) vücudun durma biçimi, duruş. **2** fotoğraf çekerken objektifin açık kaldığı süre, ışık girme süresi. **3** *mec.* gösteriş ereğini güden yapay davranış, doğal olmayan tavır. **poz kesmek** *arg.* gösteriş ereğiyle yapmacık davranmak, caka satmak. **poz vermek 1)**(fotoğraf çektirmek için) belli bir durum almak. **2)** bir ressama, yontucuya model olarak belli bir durumda durmak. **3)** bir duyarkatı belli bir süre ışığa tutmak.

pozcu *s. Fr. T.* caka satan, poz kesen (kimse).

pozculuk *a. Fr. T.* pozcuya yaraşır davranış.

pozisyon *a. Fr.* **1** bir nesnenin, bir şeyin, bir kimsenin vb. bir yerde bulunuş durumu. *eş.* **konum**. **2** *mec.* bir kimsenin toplumsal durumu, yeri. *eş.* **durum**. **pozisyon almak** kendini istediği belli bir duruma ayarlamak.

pozitif *s. Fr.*deneye dayanan, deney ürünü olan, olgulara dayalı olarak kimi nitelikleri belli olan. *eş.* **olumlu**. **pozitif bilim(ler)** fizik, kimya, hekimlik gibi, deney sonuçlarına dayanan bilim(ler). **pozitif elektrik** *fiz.* bir cam çubuğun bir yün kumaşa sürtünmesi sonucu oluşan ve + (artı) imiyle gösterilen elektrik. **pozitif film** *sin.* kamerayla negatif film üzerine alınan görüntülerin aslına uygun olarak oluşmasını sağlamak için kopya edilen düşük duyarlıkta film. **pozitif görüntü** *sin.* renkli ve siyah beyaz filmlerde doğadaki renklerin asıllarına uygun olarak belirlendiği görüntü. **pozitif kutup** *fiz.* elektrik yükü + (artı) olan kutup. **pozitif sayı** *mat.* kendisinden önce + (artı) imi bulunan sıfırdan büyük sayı.

pozitiflik *a. Fr. T.* **1** pozitif olma durumu. **2** *fiz.* pozitif elektriklenme olayları gösteren bir cismin durumu. **3** *mant.* yalnızca olgulara dayanan bir açıklamanın özelliği.

pozitivist, -ti *s.* ve *a. Fr. fels.* ➻ **olgucu**.

pozitivizm *a. Fr. fels.* ➻ **olguculuk**.

poziton *a. Fr. fiz.* ➻ **pozitron**.

pozitonyum *a. Fr. fiz.* ➻ **pozitronyum**.

pozitron *a. Fr. fiz.* artı (+) yüklü elektron, pozitif elektron.

pozitronyum *a. Fr. fiz.* negatif bir elektronla bir pozitrondan oluşan ve hidrojen atomuna benzeyen kararsız yapı.

pozometre *a. Fr.* fotoğrafçılıkta kullanılan, ışık niceliğini ölçmeye yarayan aygıt.

pöç *a. ha.* ➻ **pöçük**.

pöçük *a. ha.* **1** (hayvanlarda) küçük ve kısa kuyruk ya da kuyruk. **2** (hayvanda) kalçanın arkasındaki et, kuyruğun ucu, kuyruksokumu. **3** en son nokta, uç.

pöf *ünl.* iğrenme, tiksinme anlatır.

pöfleme *a.* pöflemek eylemi.

pöflemek *(nsz)* pöf diye ses çıkarmak.

pöhrenk *a. ha.* yeraltındaki suyolu.

pörç *a. arg.* edilgen eşcinsel erkek.

pörsük *s.* gevşeyip sarkmış, yıpranmış, pörsümüş.

pörsüklük *a.* pörsük olma durumu, pörsüme.

pörsüme *a.* pörsümek eylemi.

pörsümek *(nsz)* gevşeyip sarkmak.

pörsütme *a.* pörsütmek eylemi.

pörsütmek *(-i)* pörsümesine yol açmak, pörsümesini sağlamak.

pörsüyebilme *a.* pörsüyebilmek eylemi.

pörsüyebilmek *(nsz)* pörsümesi olanak içinde olmak ya da pörsüme olasılığı bulunmak.

pörsüyüş *a.* pörsümek eylemi ya da biçimi.
pörsüyüverme *a.* pörsüyüvermek eyelemi.
pörsüyüvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa zamanda pörsümek.
pörtlek *s. ha.* **1** (göz için) yuvasından dışarıya doğru çıkık. **2** *a.* cıvık şeylerin çatlayan kabuktan, delikten dışarıya çıkmış durumu. *ör. İncirin pörtleği ballı olur.*
pörtleme *a. ha.* pörtlemek eylemi.
pörtlemek *(nsz) ha.* **1** (göz) dışarıya doğru fırlamak. **2** (göz) kaza ile çıkmak, akmak. *ör. Öküzün gözüne çöp batmış, göz pörtlemiş.* **3** (meyve) kabuğu yarılıp içi dışarıya doğru çıkmak. **4** deri yarılıp et dışarıya doğru çıkmak. **5** yerden su kaynayıp çıkmak.
pörtletme *a. ha.* pörtletmek eylemi.
pörtletmek *(-i) ha.* pörtlemek eylemini yaptırmak. *ör. Bir vurursam gözünü pörtletirim!*
pösteki *a. Far.* kullanılacak biçime getirilmiş koyun ya da keçi postu. **(birine) pösteki saydırmak** içinden çıkılmaz, tatsız bir iş yükleyip uğraştırmak. **pösteki saymak** hiç ilerlemeyen gereksiz ve tatsız bir işle uğraşmak. **(birinin) pöstekisini sermek** (birini) döverek halsiz düşürmek.
pötibör *a. Fr.* dikdörtgen biçimli, kıyıları tırtıklı, tatlı ve sütlü bir bisküvi türü.
pötikare *a. Fr.* **1** küçük kareli kumaş. **2** *s.* böyle bir kumaştan yapılmış olan.
Pr *kim.* praseodim elementinin kimyasal simgesi.
prafa *a. (hangi dilden olduğu bilinmiyor)* (.' .) otuz ikilik bir deste iskambil kâğıdıyla genellikle üç kişi arasında oynanan bir iskambil oyunu.
prafacı *a.* prafa oynayan, prafa oynamayı seven kimse.
pragmacı *s. Yun. T.* (.' . .) *fels.* pragmacılık öğretisini benimseyen (kimse, görüş).
pragmacılık *a. Yun. T.* (.' . . .) *fels.* bilgiyi ve doğruyu yaşam için yalnızca bir araç olarak gören, eylemleri sonuçlarıyla, başarılarıyla değerlendiren öğreti.
pragmatik *s. Fr.* eylemle ilgili.
pragmatist, -ti *a. Fr.* ➻ **pragmacı**.
pragmatizm *a. Fr.* ➻ **pragmacılık**.
pranga *a. İt.* (.' .) eskiden hapishanelerde ağır cezalı mahkûmların ayaklarına takılan kalın ve ağır zincir. **pranga cezası** *huk. esk.* prangaya vurarak çektirilen ceza. **pranga kaçağı** *mec.* haydut görünüşlü kimse. **pranga mahkûmu** *esk.* pranga cezasına hüküm giymiş kimse. **(birini) prangaya vurmak** ayağına pranga bağlamak.
prangalı *s. İt. T.* (.' . .) prangaya vurulmuş olan (kimse).
praseodim *a. Fr. kim.* ➻ **praseodimyum**.
praseodimyum *a. Fr. kim.* simgesi Pr, atom sayısı 59, atom ağırlığı 140,9077 olan, soluk sarı renkli, tuzları çözelti durumundayken yeşil renkte, az bulunur topraklar grubundan kimyasal bir element.
pratik *s.* ve *a. Fr.* **1** eylem ve uygulamayla ilgili olan, kuramsal olmayan. *eş.* **kılgın, kılgılı, kılgısal, uygulamalı**. **2** kolaylıkla uygulanabilir olan, kullanışlı. **3** bir şeyi yapma yöntemi ya da biçimi. **4** bir sanat ya da bilim dalının kurallarının, ilkelerinin uygulanışı. *eş.* **kılgı, uygulama**. **pratikte** *be.* günlük yaşayışta, uygulamada.
pratika *a. İt.* (. .' .) *den.* kıyı sağlık yönetiminince gemilere verilen, limanın ve gemi çalışanlarının sağlık durumunu gösteren belge ve giriş çıkış izni.
pratikleşebilme *a. Fr. T.* pratikleşebilmek eylemi.
pratikleşebilmek *(nsz) Fr. T.* pratikleşmesi olanak içinde olmak ya da pratikleşme olasılığı bulunmak.
pratikleşme *a. Fr. T.* pratikleşmek eylemi.
pratikleşmek *(nsz) Fr. T.* pratik duruma gelmek.
pratikleştirebilme *a. Fr. T.* pratikleştirebilmek eylemi.
pratikleştirebilmek *(-i) Fr. T.* pratikleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
pratikleştirilme *a. Fr. T.* pratikleştirilmek eylemi.
pratikleştirilmek *(nsz) Fr. T.* pratik bir duruma getirilmek, pratikleşmesi sağlanmak.
pratikleştirme *a. Fr. T.* pratikleştirmek eylemi.
pratikleştirmek *(-i) Fr. T.* pratik duruma getirmek.
pratiklik *a. Fr. T.* pratik olma durumu, pratik olanın özelliği.
pratisyen *a.* ve *s. Fr.* mesleğini, sanatını uygulama yoluyla öğrenip uygulayan (kimse). *ör. Pratisyen hekimlere gereksinim var.* **pratisyen hekim** hekimliğin herhangi bir dalında uzmanlaşmamış olmakla birlikte hekim olarak mesleğini uygulayan kimse.
pratisyenlik *a. Fr. T.* pratisyen olma durumu.
prefabrik *s. Fr.* ➻ **prefabrike**.
prefabrikasyon *a. Fr.* önceden belli bir plana göre hazırlanmış ev, gemi vb.yle ilgili yapı elemanlarının, yapının konulacağı ya da kurulacağı yere taşınıp bir bütün olarak birleştirilmesi yöntemine dayanan yapı tekniği.
prefabrike *s. Fr.* parçaları önceden hazırlanarak konulacağı yere götürülüp takılan, kurulan (yapı vb.). **prefabrike konut** prefabrike olarak oluşturulmuş konut.
prehistorik *s. Fr.* tarihöncesinden kalma ya da tarihöncesiyle ilgili.
prehistorya *a. Lat.* ➻ **tarihöncesi**.
prekambriyen *a. Fr.* (. .' . . .) *yerb.* kambriyen öncesi.
prelüd *a. Fr. müz.* **1** bir müzik yapıtında giriş özelliği taşıyan müzik parçası. **2** özgür biçimli, kısa müzik parçası.
prematüre *s. Fr.* gebelik süresi tamamlanmadan dünyaya gelen, zamanından önce doğmuş olan (bebek). *eş.* **erken doğan**.

prens *a. Fr.* **1** hükümdar ailesinden olan erkeklere verilen san. **2** bir prensliği[3] yöneten kimse. **3** kimi ülkelerde en yüksek soyluluk sanı.
prenses *a. Fr.* **1** hükümdar ailesinden olan kızlara ve kadınlara verilen san. **2** hükümdar ya da prens karısı ya da kızı.
prenseslik *a. Fr. T.* prenses olma durumu ya da prensesin görevi.
prensip *a. Fr.* ➻ **ilke**.
prenslik *a. Fr. T.* **1** prens olma durumu. **2** prensin görevi. **3** bir prensin yönetimindeki ülke.
preparat *a. Al.* hazır ilaç.
pres *a. Fr.* **1** işleme, düzeltme, onarma gibi işlemlerin uygulanması sırasında kullanılan, mekanik ya da hidrolik bir kumandayla birbirine yaklaşan ve aralarına konulan şeyleri sıkıştırmaya yarayan iki tabladan oluşan sıkıştırma aracı. *eş.* **mengene**. **2** zeytin, üzüm, elma gibi meyveleri ya da kimi sebzeleri sıkarak yağını ya da suyunu çıkarmaya yarayan araç. *eş.* **cendere**. **pres yapmak** *sp.* karşı takımın akını sırasında, gole gitmesini engellemek üzere, onun oyuncularına bire bir denecek ölçüde yakın bir baskı uygulamak.
presbit, -ti *s. Fr.* presbitliğe uğramış (göz) ya da gözünde presbitlik bulunan (kimse).
Presbiteryen *s. İng.* Presbiteryenliğe bağlı (kimse).
Presbiteryenlik *a. İng. T.* Protestanlığın demokratik kurallara göre örgütlenmiş bir kolu.
presbitlik *a. Fr. T.* gözde uyum gücünün azalması nedeniyle yakındaki nesneleri seçik bir biçimde görememe durumu.
presçi *s.* ve *a. Fr. T.* presle iş görülen bir işyerinde pres kullanan (işçi).
presçilik *a. Fr. T.* presçinin yaptığı iş.
prese *s. Fr.* sıkıştırılmış (nesne).
presesyon *a. Fr. gökb.* ➻ **devinme olayı**.
presleme *a. Fr. T.* **1** preslemek eylemi. **2** kumaşları basınç altında tutarak yapılan apre işlemi.
preslemek *(-i) Fr. T.* presle sıkıştırmak.
preslenme *a. Fr. T.* preslenmek eylemi.
preslenmek *(nsz) Fr. T.* pres altında sıkıştırılmak, preslemek eylemine konu olmak.
presletme *a. Fr. T.* presletmek eylemi.
presletmek *(-i, -e)* preslemek eylemini yaptırmak.
prestij *a. Fr.* ➻ **saygınlık**.
presto *be. İt.* (.' .) *müz.* **1** bir müzik yapıtının çok çabuk bir tempoyla çalınacağını belirtir. **2** *a.* gösterişli ve çok hızlı bir biçimde çalınması gereken müzik yapıtı.
prevantoryum *a. Fr.* (. . .' .) verem mikrobunu kapmış ama henüz hastalığa yakalanmamış zayıf vücutlu kimselerin vereme yakalanmasını önlemek için bakıldıkları sağlık kurumu.
prezervatif *a. Fr.* ➻ **kaput (I)**[3].
prim *a. Fr.* **1** işçiyi, çalışanı isteklendirip iş oylumunu artırmak ereğiyle, artan üretim, satış vb.den dolayı işverenin işçiye, çalışana ücretleri dışında ödediği ek para. **2** *tic.* pay senetlerinin asıl ederiyle piyasa fiyatı arasındaki artış. **3** (Türkiye'de) sosyal güvenlik kurumlarına işçi ve işverence ya da bağımsız çalışanca her ay verilmesi yasayla zorunlu olan, ücretin belli bir yüzdesi olarak belirlenmiş para.**4** *sp.*üstün başarı gösteren sporculara verilen armağan. **prim vermek (bir şeye) 1)** (işveren) işini iyi yapan işçiyi primle ödüllendirmek. **2)** *mec.* değerli saymak, değer vermek. *ör. Lafa prim vermek bize özgüdür.* **prim yapmak 1)** *eko.* (bir yatırım aracı vb.) iyi gelir getirmek. *ör. Borsa bu ay iyi prim yaptı.* **2)** *mec.* (düşünce, meslek vb.) çok yandaş bulmak. *ör. Son yıllarda televizyonculuk prim yapıyor.*
primadonna *a. İt.* (. . .' .) *müz.* operada baş kadın rollerini oynayan oyuncu.
primat, -tı *a. Fr. hayb.* bütün maymun türlerini ve kimi bilginlerin sınıflandırmasına göre insanları da kapsayan memeliler takımı, primatlar.
primatlar *ç. a. Fr. T. hayb.* ➻ **maymunlar**.
primitif *s.* ve *a. Fr.* ➻ **ilkel**.
primitiflik *a. Fr. T.* ➻ **ilkellik**.
primitivizm *a. Fr.* ➻ **ilkelcilik**.
printer *a. İng.* ➻ **bilgiyazar**, **yazıcı**[3].
priz *a. Fr.* elektrik akımı almak için fişin sokulduğu yuva.
prizma *a. Yun.* (.' .) **1** *mat.* ➻ **biçme (II)**[2]. **2** *fiz.* ışık ışınlarını saptıran ve ayrıştıran, saydam maddelerden yapılmış üçgen prizma.
prizmatik *s. Fr. mat.* prizma biçiminde olan.
probabilizm *a. Fr. fels.* ➻ **olasıcılık**.
problem *a. Fr.* **1** *mat.* yanıtının bilimsel yöntemlerle bulunması, teoremler ya da kurallarla çözülmesi gereken soru. *ör. Bir fizik probleminin yanıtını bulmam istendi.* **2** ➻ **sorun**. **3** *s.* davranışı normal olmayan ve özel olarak eğitilmesi gereken (çocuk).
problematik *s. Fr.* ➻ **sorunsal**.
problemli *s. Fr. T.* ➻ **sorunlu**.
problemsiz *s. Fr. T.* ➻ **sorunsuz**.
prodüksiyon *a. Fr. sin.* ve *TV* ➻ **yapım**.
prodüktivite *a. Fr.* ürün verme yeteneği, verilen emeğe ve yapılan masrafa oranla üretilen miktar, üretkenlik, verimlilik.
prodüktör *a. Fr.* **1** *sin.* ve *TV* ➻ **yapımcı**. **2** *tic.* ➻ **üretici**.
profesör *a. Fr.* üniversitelerde ve yüksekokullarda ders veren en yüksek aşamalı öğretim üyesi.
profesörlük *a. Fr. T.* **1** profesör olma durumu. **2** profesörün görevi.
profesyonel *s. Fr.* **1** bir işi, bir mesleği kazanç sağlamak ereğiyle yapan (kimse). **2** işinin uzmanı, ustası olan (kimse). **3** *sp.* ücretle çalışan (sporcu). **(bir şeyin) profesyoneli olmak** bir işin, bir uğraşın bütün inceliklerini bilmek ve onu ustalıkla yapabilmek.

profesyonelleşebilme *a. Fr. T.* profesyonelleşebilmek eylemi.
profesyonelleşebilmek *(nsz) Fr. T.* profesyonelleşmek elinde olmak, profesyonelleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
profesyonelleşme *a. Fr. T.* profesyonelleşmek eylemi.
profesyonelleşmek *(nsz) Fr. T.* profesyonel duruma gelmek.
profesyonellik *a. Fr. T.* profesyonel olma durumu.
profil *a. Fr.* **1** yandan görünüş. **2** insan yüzünün yandan görünüşü. **3** *mat.* ➻ **yanay**. **4** bir kuruluşun, bir oluşumun kendisiyle ilgili olarak çevrede oluşturduğu görünüş, izlenim. **5** *yerb.* katmanları gösteren kesit.
proforma *a. Lat. tic.* ve *huk.* asıl fatura daha sonra malın bedeli alınınca düzenlenmek üzere, "ön fatura olarak verilen, geçici fatura" anlamına gelen***proforma fatura*** sözünde geçer.
program *a. Fr.***1** ➻ **izlence**. **2** ➻ **yazılım**.
programcı *a. Fr.T.***1** (radyo ve TV'de) ➻ **yapımcı**. **2** tiyatro, konser salonu gibi yerlerde program dağıtan ya da satan kimse. **3** ➻ **yazılımcı**.
programcılık *a. Fr. T.***1** programcı olma durumu ya da programcının yaptığı iş. **2** ➻ **yazılımcılık**.
programlama *a. Fr. T.* programlamak eylemi.
programlamak *(-i)* bir şeyin izlencesini yapmak, bir şeyi izlenceye bağlamak.
programlanabilme *a. Fr. T.* programlanabilmek eylemi.
programlanabilmek *(nsz) Fr. T.* programlanması olanaklı olmak ya da programlanma olasılığı bulunmak.
programlanma *a. Fr. T.* programlanmak eylemi.
programlanmak *(nsz) Fr. T.* bir izlenceye bağlanmak.
programlaştırılma *a. Fr. T.* programlaştırılmak eylemi.
programlaştırılmak *(nsz) Fr. T.* ➻ **programlanmak**.
programlaştırma *a. Fr. T.* programlaştırmak eylemi.
programlaştırmak *(-i) Fr. T.* ➻ **programlamak**.
programlayabilme *a. Fr. T.* programlayabilmek eylemi.
programlayabilmek *(-i) Fr. T.* programlamak elinde olmak, programlaması olanaklı olmak ya da programlama olasılığı bulunmak.
programlı *s. Fr. T.* **1** programı olan. **2** belli bir programa göre düzenlenmiş bulunan, programa bağlanmış olan.
programlılık *a. Fr. T.* programlı olma durumu.
programsız *s. Fr. T.* **1** programı olmayan. **2** belli bir programa göre düzenlenmemiş olan, bir programa bağlı olmayan.
programsızlık *s. Fr. T.* programsız olma durumu.
proje *a. Fr.* **1** düşünülüp tasarlanmış şey, tasarı. **2** mal sahibinin isteği üzerine yapılacak olan bir yapıyı, yapılar topluluğunu, bir makineyi ya da oluşturulacak bir kuruluşu plan durumunda gösteren çizimlerin tümü. **proje hazırlamak** bir yapının ya da makinenin vb. projesini çizmek. **proje yapmak** düşünüp tasarlamak.
projeksiyon *a. Fr.* **1** ➻ **izdüşüm**. **2** ➻ **gösterim**[1].
projektör *a. Fr.* **1** ➻ **ışıldak**. **2** ➻ **gösterici**[4].
projelendirebilme *a. Fr. T.* projelendirebilmek eylemi.
projelendirebilmek *(-i) Fr. T.* projelendirmek elinde olmak, projelendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
projelendirilme *a. Fr. T.* projelendirilmek eylemi.
projelendirilmek *(nsz) Fr. T.* tasarı olarak ortaya konulmak.
projelendirme *a. Fr. T.* projelendirmek eylemi.
projelendirmek *(-i) Fr. T.* tasarı durumunda ortaya koymak.
proletarya *a. Fr.* (. . .' .) *topb.* proleterlerin oluşturduğu sınıf, emekçi[2] sınıfı.
proleter *a. Fr. topb.* emekçi[2], işçi.
proleterleşme *a. Fr. T. topb.* ➻ **emekçileşme**.
proleterleşmek *(nsz) Fr. T. topb.* ➻ **emekçileşmek**.
prolog *a. Fr.* ➻ **öndeyiş**.
prometyum *a. Fr. kim.* simgesi Pm, atom sayısı 61, atom ağırlığı yaklaşık 145 olan, az bulunur topraklar grubundan bir element.
promosyon *a. Fr.* ➻ **tanıtım**.
propaganda *a. İt.* (. . .' .) bir öğretiyi, düşünceyi, inancı, siyasayı vb. başkalarına tanıtmak, benimsetmek, yaymak ereğiyle sözle, yazıyla ve benzeri türlü araçlarla, yollarla gerçekleştirilen her türlü çalışma. **propaganda yapmak** propaganda amaçlı çalışmalarda bulunmak.
propagandacı *a. İt. T.* (. . .' . .) propaganda yapan kimse.
propagandacılık *a. İt. T.* (. . .' . . .) propagandacının yaptığı iş.
propagandist, -ti *a. Fr.* ➻ **tanıtıcı**.
prosedür *a. Fr.* bir işte uyulması, tutulması gereken yol ve yöntemlerin tümü.
proses *a. İng.* ➻ **süreç**.
prosodi *a. Fr. müz.* bir şiirin bestelenmesinde, şiirin hece vurgularının müzik vurgu ve yükselişleriyle iyice uyuşmuş olması ve bunu sağlayan müzik kurallarının tümü.
prospektüs *a. Fr.* (. .' .) ➻ **tanıtmalık**.
prostat, -tı *a. Fr. gövb.* erkeklerde sidiktorbasının altında yer alan ve siyeğin başlangıç bölümünü çevreleyen, atmık yapımında görevi bulunan, içsalgı da salgılayan bir bez **(II)**, kestanecik[1].

protaktinyum *a. Fr.* (. . .' .) *kim.* simgesi Pa, atom sayısı 91, atom ağırlığı yaklaşık 231 olan, aktinit grubundan ışınetkin bir element.
protein *a. Fr. kim.* canlı gözelerin ana maddesini oluşturan ve genellikle sülfür, oksijen ve karbon öğeleri bulunan amino asit bileşiminden oluşmuş olan, karmaşık yapılı doğal madde.
proteinli *s. Fr. T.* proteini olan (besin).
proteinsiz *s. Fr. T.* protein içermeyen.
Protestan *ö. a.* **1** Hıristiyanlıkta reform yapılmasını isteyen, buna çalışan bir akım sonucu doğmuş olan mezhep. **2** *s.* bu mezhepten olan (kimse).
Protestanlık *ö. a.* **1** Protestanların benimsediği, insanın kurtuluşunun doğrudan ve yalnızca Tanrı'nın kayrasına bağlı olduğunu öne süren dinsel öğreti. **2** Hıristiyanlığın Anglikan, Lüterci, Kalvenci gibi türlü kollarını içine alan, Katolik kurallarını ve papanın dinsel başkanlığını tanımayan Protestan kilisesi birliği.
protesto *a. İt.* (. .' .) **1** bir davranışı, bir uygulamayı, bir düşünceyi vb. haksız, gereksiz, yersiz, yolsuz bularak karşı çıkarak bunu her türlü yoldan belirtme. **2** bu karşı çıkışı bildiren yazılı açıklama. **3** *huk.* değerli evrak niteliğindeki borç senedinin ödenmemesi, bir sözleşmeye uyulmaması gibi durumlarda, özel bir biçime bağlı ve belli hukuksal sonuçlar doğuran bildirim. **protesto çekmek** protesto[3] yollamak. **protesto edilmek** protesto etmek eylemi yapılmak. **protesto etmek 1)** kabul etmediğini, onaylamadığını bildirmek, karşı çıkmak. **2)** protesto[3] yollamak.
protez *a. Fr. hek.* **1** eksik bir organın yerini tutması, bir sakatlığı örtmesi için yapılan ve takılan yapay organ ya da parça. **2** *s.* bu amaçla yapılan ve kullanılan (organ).
protezci *a. Fr. T.* protez yapan kimse, protez teknisyeni.
protezcilik *a. Fr. T.* protez yapma işi.
protojin *a. Fr. yerb.* gynas yapısında, özellikle Alp Dağları'nda bulunan bir granit.
protokol, -lü *a. Fr.* **1** kimi törenlerde ve durumlarda uyulması gereken kuralların genel adı. **2** resmi bir toplantı, oturum, soruşturma vb. sonunda iki yanca imzalanan, ilerde yapılacak bir anlaşmaya, sözleşmeye dayanak olacak belge. **3** diplomatlar arasında yapılan anlaşma tutanağı. **4** diplomaside, devletler arasındaki ilişkilerde geçen yazışmalarda, resmi törenlerde, devlet başkanlarıyla onların temsilcileri arasındaki görüşmelerde uyulan, uygulanan kurallar. **protokole dahil** resmi törenlere katılma hakkı olan (kimse).
protokolcü *s. Fr. T.* **1** (resmi işlerde) protokol görevlisi. **2** *mec.* kurallara göre davranmayı huy edinmiş kimse, kuralcı kimse.
proton *a. Fr.* (.' .) *kim.* ve *fiz.* **1** atom çekirdeğinde her biri (+1) pozitif elektrik yükü taşıyan tanecik. **2** hidrojen atomunun çekirdeği.
protonema *a. Fr.* (. . .' .) *bitb.* yosun sporlarının çimlenmesiyle oluşan ipliksi organ.
protoplazma *a. Fr. yaşb.* yapı olarak çekirdek sitoplazmadan oluşan, yarı sıvı, saydam ve canlı gözeyle ilgili metabolizma olaylarının gerçekleştiği ortam.
prototip, -pi *a. Fr.* ➻ **ilkörnek**.
prova *a. İt.* (.' .) **1** bir şeyin amacına uygun, istenilen gibi, gereken düzeyde olup olmadığını, işleyip işlemediğini vb. anlamak için yapılan deneme. **2** bir giysiye son biçimini vermeden, kesin dikişten önce, giysi teyelli, az dikişli durumdayken giyecek kimseye giydirilip onun üzerindeyken giyside yapılan düzeltme. **3** basılacak bir metnin dizgiden sonra, yazar ya da düzeltmence üstünde dizgi yanlışlarının düzeltildiği kopyası. **4** *tiy.* bir oyunun seyirciye sunulabilmesi için sahne üzerinde yapılan çalışma. **prova etmek** (ya da **yapmak**) prova işlemini uygulamak.
providansiyalizm *a. Fr. fels.* ➻ **kayracılık**.
provizyon *a. Fr. tic.* bir çekin ya da bir banka hesabının para olarak karşılığı. **provizyon istemek** (ya da **almak**) *tic.* (bankacılıkta) bir çekin karşılığının ya da bir hesapta belli miktarda bir paranın bulunup bulunmadığını ilgili şubeye sormak.
provizyonsuz *s. Fr. T. tic.* **1** bankada karşılığı bulunmayan, karşılıksız (çek). **2** *be.* karşılığı olup olmadığı araştırılmadan. *ör. Banka çeki provizyonsuz ödedi.*
provokasyon *a. Fr.* ➻ **kışkırtma**[2].
provokatör *a.* ve *s. Fr.* ➻ **kışkırtıcı**.
provoke *s. Fr.* "kışkırtmak" anlamında kullanılan ***provoke etmek*** sözünde geçer.
prozodi *a. Fr. müz.* ➻ **prosodi**.
prömiyer *a. Fr. tiy.* bir tiyatro oyunun, sahne çalışmalarından ve kesin biçimini aldıktan sonra, seyirci önünde oynanışının ilk gecesi.
pruva *a. İt.* (.' .) *den.* geminin baş bölümü, baş yanı. **pruva hattı** *den.* gemilerin birbirinin ardı sıra gitmek için aldıkları durum.
psikanalist, -ti *a. Fr.* ➻ **ruhçözümcü**.
psikanalitik *s. Fr.* ➻ **ruhçözümsel** .
psikanaliz *a. Fr.* ➻ **ruhçözümü**.
psikanalizci *s.* ve *a. Fr.* ➻ **ruhçözümcü**.
psikasteni *a. Fr. ruhb.* saplantıların çoğunun kaynağında bulunan, başlıca özelliği kuşkuculuk, kararsızlık, güvensizlik olan akıl ve ruh zayıflığı.
psikiyatr *a. Fr.* psikiyatri uzmanı hekim.
psikiyatri *a. Fr. hek.* ve *ruhb.* hekimliğin ruh ve sinir hastalıklarıyla, kişide görülen önemli uyumsuzlukların tanılanmasıyla ve bunların sağaltımıyla uğraşan uzmanlık dalı.
psikolengüistik *b. a. Fr.* ruhbilimsel görünümler içinde, sözle ilgili davranışların bilimsel incelenmesi.
psikolog *a. Fr.* ➻ **ruhbilimci**.
psikoloji *a. Fr.* **1** ➻ **ruhbilim**. **2** bir bireyi, bir topluluğu belirleyen, yönlendiren düşünme, duygulanma, davranış biçimlerinin tümü. **3**

yaz. yazınsal bir üründe, kişilerin kişiliklerini belirleyen düşünüş, duyuş, davranış biçimlerinin tümü.

psikolojik *s. Fr.* **1** ➻ **ruhbilimsel**. **2** ,**ruhsal**. **psikolojik savaş** *ask.* düşman ulusun ve askeri birliklerinin direnme gücünü zayıflatmak, sivil halkla silahlı kuvvetlerin arasını açmak ereğiyle düşünceleri etkilemek biçiminde uygulanan ruhsal savaş.

psikolojizm *a. Fr.* ➻ **ruhbilimcilik**.

psikometri *a. Fr.* (. . .' .) ➻ **ruhölçümü**.

psikonevroz *a. Fr. ruhb.* ➻ **sinirce**.

psikopat, -tı *a. Fr.* ruh ve sinir hastası kimse.

psikopati *a. Fr.* ruh ve sinir hastalığı.

psikopatik *s. Fr.* **1** ruh ve sinir hastalığıyla ilgili. **2** ruh ve sinir hastası olan (kimse).

psikopatlaşabilme *a. Fr. T.* psikopatlaşabilmek eylemi.

psikopatlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* psikopatlaşması olanak içinde olmak ya da psikopatlaşma olasılığı bulunmak.

psikopatlaşma *a. Fr. T.* psikopatlaşmak eylemi.

psikopatlaşmak *(nsz) Fr. T.* psikopat davranışları göstermek, psikopat olmak.

psikopatoloji *a. Fr.* akıl ve ruh sağlığını konu alan bilim.

psikopatolojik *s. Fr.* psikopatalojiyle ilgili.

psikoterapi *a. Fr. hek.* hekimin hastayı sağaltmakta yararlandığı, uyguladığı psikolojik araçların tümü.

psikoz *a. Fr. ruhb.* **1** her türlü akıl ve ruh hastalığının genel adı. **2** toplumsal bir sarsıntıya bağlı olarak oluşan ruh durumu.

psişik *s. Fr.* ruhla ilgili olan, ruhsal.

Pt *kim.* platin elementinin kimyasal simgesi.

tiyalin *a. Fr. yaşb.* tükürükte bulunan ve nişastanın sindirilmesini sağlayan bir enzim.

Pu *kim.* plutonyum elementinin kimyasal simgesi.

puan *a. Fr.* **1** (kumaşta) benek, nokta. **2** *sp.* çeşitli sporlarda kullanılan, ölçüsü ve değeri değişken değerlendirme birimi. **3** genellikle test biçimindeki sınavlarda yanıtlanacak soruların sayı olarak değeri ya da yanıtlayanın başarı değeri. **puan almak** (ya da **kazanmak**) **1)** *sp.* spor karşılaşmalarında başarılı bir oyun çıkararak sayı elde etmek. **2)** genellikle test biçiminde yapılan bir sınavda herhangi bir puan[3] kazanmak. **puan hesabıyla yenmek** *sp.* rakibinden daha çok puan alarak oyunu kazanmış sayılmak. **puan tutturmak** (bir sınavda) gereken puanı kazanmak. **puan vermek** not vermek, değer biçmek.

puanlama *a. Fr. T.* puanlamak eylemi.

puanlamak *(-i) Fr. T.* (test kâğıtlarında) sorulara verilen karşılıkları değerlendirmek, puan vermek.

puanlı *s. Fr. T.* (kumaş için) üzerinde benekler, noktalar bulunan.

puantaj *a. Fr.* bir şeyin denetlendiğini, görüldüğünü ya da bir bir sayıldığını belirtmek için işaretleme, işaret koyma.

puanter *a. İng.* güzel ve düzgün vücutlu, kısa kıllı, uzun ince kuyruklu, koku alma duygusu çok gelişmiş, hızlı koşabilen bir av köpeği soyu.

puantör *a. Fr.* bir işyerinde, çalışanların giriş çıkışlarını işaretleyen kimse ya da aygıt.

puding *a. İng.* nişasta, şeker, meyve özüyle vb. yapılan bir İngiliz tatlısı.

pudra *a. Fr.* (.' .) cildi dış etkilerden korumak, düzgün ve güzel göstermek ya da kırışıklıkları, pürüzleri örtmek ereğiyle yüze ve tene sürülen, kimi mineral ürünlerin karışımından oluşan, hoş kokulu ve ince toz.

pudralama *a. Fr. T.* pudralamak eylemi.

pudralamak *(-i) Fr. T.* pudra sürmek.

pudralanma *a. Fr. T.* pudralanmak eylemi.

pudralanmak *(nsz) Fr. T.* **1** kendi kendini pudralamak. *ör. Hemen pudralanıp sahneye çıkacak.* **2** pudraya bulaşmak.

pudralı *s. Fr. T.* pudra sürülmüş olan (yüz, cilt).

pudralık *a. Fr. T.* (.' . .) kadınların makyaj için kullandıkları, aynası ve ponponu olan, içine pudra konulan, el çantasında taşınabilen, küçük kutu.

pudraşeker *b. a. Fr. Far.* dövülerek ince un durumuna getirilmiş şeker.

pudriyer *a. Fr.* ➻ **pudralık**.

puf (I) *a.* **1** içine yumuşak bir madde doldurulmuş, ayakları gözükmeyen, alçak ve arkalıksız oturacak. **2** kabartılmış, yumuşak minder.

puf (II) *ünl.* bezginlik, sıkıntı, usanç anlatan, sıkıntılı bir solukla birlikte çıkarılan ses.

pufböreği, -ni *b. a.* mayalı hamurdan yapılan yufkanın küçük parçaları arasına peynir ya da kıyma konularak hazırlanan ve tavada kızartılan bir tür börek.

pufla *a. (kökeni bilinmiyor)* **1** *hayb.* perdeayaklılardan, Kuzey Kutup'a yakın yerlerde, İskandinavya'da yaşayan, ince ve yumuşak tüyleri olan, ördeğe benzeyen, tüyleri için avlanan bir kuş. **2** *s.* bu kuşun tüyleriyle doldurulmuş olan. **pufla gibi** (yastık, minder vb. için) çok yumuşak ve kabarık.

puflama *a.* puflamak eylemi.

puflamak *(nsz)* puf diye ses çıkararak bezginliğini, sıkıntısını, usancını ya da üzüntüsünü belli etmek.

puhu *a. hayb.* baykuşgillerden, Avrupa, Afrika ve Asya'da yaşayan birkaç cinsi bulunan, uzunluğu 65-70 cm. olan, koyu kahverengi tüylü, yırtıcı gece kuşlarının en irisi sayılan bir baykuş.

pul *a. Far.* **1** posta ücreti karşılığı postaya verilen mektuplara, paketlere ve damga resminc karşılık olarak da resmi belgelere yapıştırılan, üzerinde değeri vb. yazılı küçük kâğıt parçası. **2** kimi kadın giysilerinde vb. süs olarak kullanılan, parlak, ince ve küçücük, genellikle metal levhacık. **3** tavla oyununda kullanılan, tahtadan, plastikten vb. yapılmış, yassı

ve yuvarlak levhacık. **4** vida, cıvata gibi şeylerin boynuna geçirilen, sıkıştırmada boşluğu gideren ya da vidanın, cıvatanın başına dayanak olan metal levhacık. **5** *hayb.* balıkların, sürüngenlerin, kimi kuşlarla memelilerin vücudunu kaplayan boynuzsu, sert levhacık. **6** *bitb.* üzerinde bulunduğu organa yapışık, biçim ve yapı yönünden çok basit yaprakların her biri. **7** *s.* pula benzeyen, pulu andıran. *ör. Çorbaya biraz pul biber koydum.* **8** *esk.* eskiden kullanılan, akçadan küçük bir metal para. **9** *arg.* para. **10** *arg.* kokain. **pul pul** *ik. be.* küçük ve inecek parçalar durumunda. **pul şişe** yeşil camdan yapılan çok ince çeperli şişe. **pul tutmak** *arg.* para kazanmaya başlamak, para sahibi olmak.

pulat, -tı *a. Far. esk.* çelik. **pulat gibi** *mec.* (insan için) güçlü.

pulbiber *b. a. Far. T.* kurutulup dövülerek irice pul durumuna getirilmiş kırmızıbiber.

pulcu *a. Far. T.* posta vb. pulu derleyen ya da derleyenlere pul satan kimse.

pulculuk *a. Far. T.* posta vb. pulu biriktirme ya da alıp satma işi.

pulkanatlı *b. s. Far. T. hayb.* kanatları sayısız küçük pullarla örtülü olan (böcek).

pulkanatlılar *ç. b. a. Far. T. hayb.* eklembacaklılardan, kanatları geniş, sayısız küçük pullarla kaplı, sıvıları emmek için hortum biçiminde ağzı olan, başkalaşmaya uğramış böcekleri, kelebekleri kapsayan böcekler takımı.

pullama *a. Far. T.* pullamak eylemi.

pullamak *(-i) Far. T.* **1** (resmi belge ya da postaya verilen mektup, paket vb. için) üzerine pul[1] yapıştırmak. **2** (giysi vb. için) pullarla[2] süslemek.

pullanma *a. Far. T.* **1** pullanmak eylemi. **2** kimi hastalıklarda, dışderinin boynuzsu küçük pullar ya da büyük, geniş parçalar durumunda dökülmesi.

pullanmak *(nsz) Far. T.* **1** (resmi belge ya da postaya verilen mektup, paket vb. için) üzerine pul[1] yapıştırılmak. **2** *(ösz)* (dışderi) pul pul olmak.

pullu *s. Far. T.* **1** üzerine pul[1] yapıştırılmış olan. **2** üzerine pul[2] işlenmiş olan. **3** pulu olan. *ör. Pullu balık, pullu cıvata.*

pulluk *a. İsl.* toprağı sürmekte kullanılan tarım aracı.

pulman *a. (yapımcısı Amerikalı sanayiciGeorge Mortimer Pullmann'ın adından)* **1** yatar koltuk. **2** yatar koltuklu vagon ya da otobüs.

pulsuz *s. Far. T.* pulu olmayan.

puluç *s. ha.* **1** fıtıklı (kimse). **2** cinsel gücü olmayan (erkek).

puluçluk *a. ha.* puluç olma durumu.

puma *a. (Amerika yerlilerinin dilind en) Fr.* (.' .) *hayb.* kedigillerden, Amerika'da yaşayan, parstan biraz daha büyük, kırmızımsı kahverengi postlu, geceleri pusuya yatarak avlanan yırtıcı memeli hayvan.

punç *a. (bileşimindeki beş madde dolayısıyla Hindu dilinde beş anlamına gelen "panç"tan) İng.* çay, şeker, tarçın, limon ve romun ya da kanyak gibi damıtılmış bir alkollü içkinin karıştırılmasıyla yapılan ve içkinin alkolü buharlaştırılıp yakıldıktan sonra içilen bir içki.

punt *a. İt.* (bir iş vb. için) uygun zaman, olanak, fırsat. **punduna getirmek** (ya da **pundunu bulmak**) bir şeyi yapmak için uygun zamanı seçmek, çıkan olanağı iyi kullanmak.

punto *a. İt.* (.' .) basımcılıkta harflerin boy olarak durumlarına göre aldıkları ad; örneğin şu **a** yedi, bu **a** ise dokuz puntodur.

puntolu *s. İt. T.* (.' . .) herhangi bir büyüklükte puntosu olan harflerle dizilmiş olan. *ör. Gazete haberi iri puntolu başlıkla bildiriyor.*

pupa *a. İt.* (.' .) *den.* **1** geminin tam arka yanı, geminin kıç bodoslamasının baktığı yön. **2** *be.* arkadan. **pupa yelken** *be.* **1)** *den.* yelkenler, arkadan esen yelle şişmiş olarak, tam yolla. **2)** *mec.* hiçbir şeyle bağlı olmadan, alabildiğine, özgürce. *ör. Yazar pupa yelken yazmak ister.*

pur *a. ha.* vurulunca çabuk parçalanan, yumuşak taş ya da alçıtaşı.

purç *a. ha.* ağaçların tomurcukları ya da ince filizleri. *eş.* pürç.

purluk *a. ha.* puru bol yer.

puro *a. İt.* (.' .) içi yaprak tütün ya da yaprak tütün parçalarıyla doldurulmuş, dışı yaprak tütünle sarılmış, kalın, yuvarlak ve uzun bir tür sigara.

pus (I) *a.* **1** görüşü çok azaltmayan hafif, nemli sis. **2** *ha.* gözde bulanık görüş, göze inen ak perde, akbasma. **3** kimi zaman meme başında oluşan kabuk. **4** kimi meyvelerin üzerinde oluşan, zamka ya da sakıza benzer bir madde. **5** ağaçların kütük ve dallarındaki yosun. **6** bitki yapraklarının üzerinde görülen, örümcek ağına benzeyen böcek yuvası.

pus (II) *a. Fr.* İngiliz uzunluk ölçüsü birimi olan futun on ikide biri; yaklaşık 2,54 santimetre. *eş. İng.* **inç** .

pusarık *s. ha.* **1** (hava için) hafif sisli ya da hafif sisle birlikte hafif yağmurlu. **2** (göz için) belli belirsiz gören, sisli gören. **3** *a.* ılgım.

pusarıklı *s. ha.* ➤ **pusarık**[1,2].

pusarma *a. ha.* pusarmak eylemi.

pusarmak *(nsz)* (hava için) puslu duruma gelmek, hafif sisli ve yağışlı olmak.

pusat, -tı *a. esk.* silah, her türlü silahın ortak adı.

pusatlandırılma *a.* pusatlandırılmak eylemi.

pusatlandırılmak *(nsz) esk.* silahlarla donatılmak, silahlandırılmak.

pusatlandırma *a.* pusatlandırmak eylemi.

pusatlandırmak *(-i) esk.* pusatlanmasını sağlamak, pusatla donatmak, silahlandırmak.

pusatlanma *a.* pusatlanmak eylemi.

pusatlanmak *(nsz) esk.* kendisine gereken her türlü silahı edinip silahla donanmak, silahlanmak.

pusatlı *s. esk.* pusatı olan, silahlı.
pusatsız *s. esk.* pusatı olmayan, silahsız.
puselik *a. müz.* ➻ **buselik**.
puset, -ti *a. Fr.* gerektiğinde kolay taşınmak üzere kırılıp kapanabilen, hafif, elle sürülen, küçük çocuk arabası.
pusla *a. İt.* (.' .) ➻ **pusula (I), (II)**.
puslanabilme *a.* puslanabilmek eylemi.
puslanabilmek *(nsz) ha.* puslanması olanak içinde olmak ya da puslanma olasılığı bulunmak.
puslandırma *a.* puslandırmak eylemi.
puslandırmak *(-i)* puslanmasına yol açmak.
puslanıverme *a.* puslanıvermek eylemi.
puslanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa süredc puslanmak.
puslanma *a. ha.* puslanmak eylemi.
puslanmak *(nsz) ha.***1** (hava için) hafif sisli bir durum almak, sislenmek. **2** (göz, cam vb. için) buğulanmak.
puslu *s. ha.* **1** (hava için) hafif sisli. **2** (dağ, deniz vb. için) üzerinde hafif sis bulunan. *ör. Deniz bugün puslu, dikkatli ol.*
pusma *a. ha.* pusmak eylemi.
pusmak *(nsz) ha.* **1** (korku vb. ile) bir köşeye sinmek, büzülmek, ses çıkaramamak. **2** bir şeyi kendine siper edip saklanmak, gizlenmek.
pusturulma *a.* pusturulmak eylemi.
pusturulmak *(nsz)* korkutulup sindirilmek, korkudan ses çıkaramaz duruma getirilmek, pusması sağlanmak. *ör. Köylü pusturulunca ağaya gün doğmuştu.*
pusturma *a.* pusturmak eylemi.
pusturmak *(-i)* korkutup sindirmek.
pusu *a.* **1** düşmanlık güdülen birine bir yerden geçerken beklemediği bir anda saldırmak için gizlenilen yer. *ör. Kedi, avını pusuda bekliyordu.* **2** düşmanlık güdülen birine saldırmak için hazırlanma durumu. *ör. Düşman pusudan kurtulamayacaktır.* **pusu kurmak** saldıracağı kimseye görünmemek için bir yere gizlenip onun oradan geçeceği zamanı kollamak, beklemek. **pusuda beklemek** saldırıya hazır durumda olmak. **pusuya düşmek** pusu kuran kimsenin saldırı alanı içine girmek. **(birini) pusuya düşürmek** bir kimsenin pusuya düşmesini sağlayıp ona kötülük etmek. **pusuya yatmak** pusu kurup beklemek.
pusucu *a.* birine pusu kuran kimse.
pusula (I) *a. İt.* (. .' .) deniz, orman gibi yerlerde ya da gece vakti vb. yön saptamak için kullanılan ve üzerinde sürekli olarak kuzey-güney doğrultusunu gösteren bir mıknatıs iğnesi bulunan kadranlı aygıt. **pusulayı şaşırmak** *mec.* **1)** doğruluktan dürüstlükten, doğru tutum ve davranıştan ayrılmak. **2)** güç bir duruma düşerek ne yapacağını bilemez olmak.
pusula (II) *a. İt.* (. .' .) **1** birine gönderilen kısa bir notun yazılı bulunduğu küçük kâğıt. **2** üzerinde alacak hesabının yazılı bulunduğu kâğıt, hesap pusulası.
pusulalı *s. İt. T.* pusulası **(I)** olan.
pusulasız *s. İt. T.* pusulası **(I)** olmayan.
pusuluk *a.* pusu kurulmaya elverişli ya da pusu kurulan yer.
pusval *a.*yemeni[2] dikenlerin kullandığı ölçü.
puşt, -tu *a. Far. ka.* **1** edilgin eşcinsel erkek. **2** ağır ve kaba bir sövgü sözü olarak kullanılır.
puştça *be. Far. T.* puşta yakışır bir biçimde.
puştluk *a. Far. T. ka.* **1** puşt olma durumu. **2** puşta yakışır davranış. **puştluk etmek** *ka.* puşta yaraşır bir biçimde davranmak.
put, -tu (I) *a. Far.* **1** kimi ilkel toplumlarda, doğaüstü gücü ve etkisi olduğuna inanılan, tanrı olarak tapılan, genellikle canlı bir varlığı, özellikle insanı gösteren, tahtadan, taştan, topraktan yapılmış yontu. **2** haç. **put gibi** *be.* (duruş için) donuk, anlamsız bir bakışla ve hiç kımıldamaksızın, hiçbir şey söylemeksizin. **put kesilmek** *mec.* donuk, sessiz ve kımıltısız bir durum almak, put gibi durmak.
put, -tu (II) *a.* üç dört ipek telin bükülmesiyle oluşturulmuş iplik.
putlaşma *a. Far. T.* putlaşmak eylemi.
putlaşmak *(nsz) Far. T. mec.* put **(I)**[1] durumuna gelmek, gereğinden çok değer kazanmak, saygı görmek.
putlaştırabilme *a. Far. T.* putlaştırabilmek eylemi.
putlaştırabilmek *(-i) Far. T. mec.* putlaştırması olanak içinde olmak ya da putlaştırma olasılığı bulunmak.
putlaştırılabilme *a. Far. T.* putlaştırılabilmek eylemi.
putlaştırılabilmek *(nsz) Far. T. mec.* putlaştırılması olanak içinde olmak ya da putlaştırılma olasılığı bulunmak.
putlaştırılma *a. Far. T.* putlaştırılmak eylemi.
putlaştırılmak *(nsz) Far. T. mec.* put **(I)**[1] durumuna getirilmek, putmuş gibi davranılmak, gereğinden çok saygı gösterilmek. *ör. Parti başkanı putlaştırılınca, yanlışlarını kimse görmüyor.*
putlaştırma *a. Far. T.* putlaştırmak eylemi.
putlaştırmak *(-i) Far. T. mec.* (bir kimse ya da nesneyi vb.) tapılacak bir şey durumuna getirmek, olağanüstü görerek çok değer vermek, ölçüsüz bir saygı göstermek.
putperest, -ti *b. s. Far.* putlara **(I)**[1] tapan (kimse).
putperestlik *b. a. Far. T.* putlara **(I)**[1] tapma durumu, putlara tapıcılık.
putrel *a. Fr.* yapılarda, demiryollarında taşıyıcı olarak kullanılan demir kiriş.
püf *ünl.* ateşi söndürmek ya da canlandırmak ya da alevi söndürmek, bir yüzey üzerindeki ince tozu uçurmak için dudakları hafifçe büzerek dışarı hızla verilen soluğun çıkardığı ses. **püf demek** püf diye üflemek. **püf desen uçacak** çok zayıf kimseler için kullanılır. **püf noktası** bir işin en ince, en önemli, en can alıcı yeri.
püfkürme *a.* püfkürmek eylemi.

püfkürmek *(-i) ha.* püskürmek.
püfleme *a.* püflemek eylemi.
püflemek *(-e)* söndürmek ya da soğutmak için püf diye ses çıkararak üflemek.
püfleyebilme *a.* püfleyebilmek eylemi.
püfleyebilmek *(-e)* püflemek elinde olmak, püfleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
püfür püfür *ik. be.* (esiş için) hafif hafif ve serin bir biçimde. *ör. Teri, püfür püfür esen yelle kurumuştu.* **püfür püfür esmek** (yel) hafif hafif ve serin bir biçimde esmek.
püklü *s.* "şurasına burasına parçalar, yamalar eklenmiş olan" anlamındaki ***ekli püklü*** sözünde geçer.
püklüm "utanıp sıkılarak, suç işlemiş gibi bir utanç içinde, korkup çekinerek, utanıp büzülmüş bir biçimde" anlamındaki ***süklüm püklüm*** ikilemesinde geçer.
püktü *s. ha.* "bir eve, bir yere dadanan asalak kimseler, gelmesi gereken kimseler dışında, asalak olarak gelmiş olanlar" anlamındaki ***ekti püktüler*** sözünde geçer.
pülverizatör *a. Fr.* ➻ **püskürteç**.
pünez *a. Fr.* ➻ **raptiye**.
pür (I) *s. Far. esk.* dolu, çok. **pür dikkat** çok dikkatli bir biçimde, bütün dikkatiyle. **pür neşe** neşeli bir biçimde, neşe dolu, neşeyle.
pür (II) *s. Fr.* öz, arı, saf. **pür şiir** *yaz. esk.* saf şiir, öz şiir.
pür (III) *a. ha.* genellikle ardıç, çam, ladin gibi iğne yapraklı ağaçların yapraklı dallarına ya da yapraklarına verilen ortak ad.
pürç *a. ha.* ➻ **purç**.
pürçek *a. ha.* **1** kadınların şakaklarından sarkan saç. *eş.* **zülüf**. **2** ceviz, fındık, mısır gibi kimi bitkilerde görülen püskül biçimindeki saçak. **3** şalgam, pancar, havuç gibi kimi bitkilerin saçaklı kökü.
pürçeklenme *a. ha.* pürçeklenmek eylemi.
pürçeklenmek *(nsz) ha.* (bitki için) pürçek çıkarmak, pürçekli duruma gelmek.
pürçekli *s. ha.* pürçeği olan.
pürçük *a. ha.* ➻ **pürçek**.
pürçüklü *a. ha.* havuç.
püre *a. Fr.* sebzeyi ya da eti ezerek ya da ezip süzgeçten geçirerek yapılan ezme.
püren *a. ha.* çan biçiminde küçük ve sarı kırmızı, güzel kokulu çiçekler açan, kökünden ağızlık, dallarından süpürge yapılan bir çalı. *eş.* **süpürgeotu**.
pürenlik *a. ha.* pürenlerden oluşan çalılık.
Püriten *ö. a.* ve *s. Fr.* bağnaz Presbiteryen.
Püritenlik *ö. a.* genellikle Kuzey Amerika'da yaygın, Presbiteryenliğin bağnaz, katı bir kolu.
pürtük *a.* bir yüzey üzerinde bulunan küçük küçük kabarcık, çıkıntı, pürüz[1]. **pürtük pürtük** *ik. s.* çok pürtüklü.
pürtüklenme *a.* pürtüklenmek eylemi.
pürtüklenmek *(nsz)* herhangi bir şeyin üzerinde pürtükler oluşmak.
pürtüklü *s.* pürtükleri olan.
pürüz *a.* **1** bir şeyin düzgünlüğünü bozan kabarcık, çıkıntı, gedik ya da kusur. **2** *mec* bir işte, bir konuda ortaya çıkan engel, güçlük.
pürüzalır *b. a.* bir borunun ağzına biçim vermek, ağız bölümünü genişletmek ya da borunun pürüzlerini, çapaklarını almak, temizlemek için kullanılan, çevresinde kesici yüzü bulunan aygıt.
pürüzlenme *a.* pürüzlenmek eylemi.
pürüzlenmek *(nsz)* **1** pürüzlü duruma gelmek, üzerinde pürüzler oluşmak. **2** *mec.* (ses için) boğuk ve bozuk çıkmak. **3** *mec.* (iş, durum) pürüzlü bir duruma gelmek, karışık ve güç bir durum almak.
pürüzlü *s.* **1** düzgün olmayan, pürüzü olan. **2** *mec.* (ses için) boğuk ve bozuk. **3** *mec.* güç, karışık (iş, durum).
pürüzlülük *a.* pürüzlü olma durumu.
pürüzsüz *s.* hiçbir pürüzü olmayan, düzgün.
pürüzsüzlük *a.* pürüzsüz olma durumu, düzgünlük.
püsen *a. ha.* **1** ince ince yağan yağmur. **2** pus, sis.
püskü *s.* "iyice yıpranmış, çok eskimiş" anlamındaki ***eski püskü*** deyiminde geçer.
püskül *a.* **1** ipekten, sırmadan ya da herhangi bir iplikten yapılan, süs olarak bir ucundan bir şeye bağlanan, öteki ucu serbest saçak durumundaki iplik demeti. **2** mısır ve benzeri kimi bitkilerde tohumun, meyvenin ucundaki saçak biçiminde oluşum.
püskülkuyruklular *ç. b. a. hayb.* gövdelerinin sonunda iki üç tüysü uzantı bulunan, kanatsız ve yumuşak, örnek türü gümüşçün olan böcekler takımı.
püskülü *s.* püskül takılmış olan ya da püskülü bulunan. **püskülü bela** çok büyük sıkıntı ve zarar veren kimse ya da şey.
püskürebilme *a.* püskürebilmek eylemi.
püskürebilmek *(nsz; -i)* püskürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
püskürme *a.* püskürmek eylemi.
püskürmek *(-i)* **1** ağzında bulunan bir sıvıyı ya da toz durumundaki bir şeyi solukla hızla savurtarak dışarı çıkarmak. **2** *(nsz)* (yanardağ için) lav çıkarmak, fışkırmak.
püskürtebilme *a.* püskürtebilmek eylemi.
püskürtebilmek *(-i; nsz)* püskürtmesi olanaklı olmak ya da püskürtme olasılığı bulunmak.
püskürteç *a.* **1** içine konulan sıvıları ya da toz durumundaki maddeleri gaz ya da toz biçiminde savurtmaya, püskürtmeye yarayan, tulumbaya ya da körüğe benzer araç. **2** içinde bulunduğu kabın özel düzeneğine basılarak saça, havaya vb. püskürtülebilen koku ya da koku giderici kimyasal bileşim. *eş.* **sprey**.
püskürtme *a.* **1** püskürtmek eylemi. **2** suluboya püskürterek çeşitli tonlarda yüzey elde etme tekniği ya da bu yöntemle yapılmış resim. **3** *s.* püskürtülerek yapılmış. **püskürtme boya** püskürtme tabancasıyla yapılan boya. **püs-**

kürtme sıva püskürtme tabancasıyla yapılan sıva. **püskürtme tabancası** içine konulan belli sıvılıkta boya ya da sıvayı duvara püskürtmede kullanılan badana tabancası.

püskürtmek *(-i)* **1** (sıvı, toz vb.yi) hızla savurtarak çıkarmak. **2** *(nsz)* (yanardağ için) lav çıkarmak, lav fışkırtmak. **3** geri dönmek zorunda bırakmak, geri dönüp kaçmasını sağlamak. *ör. İki kişi tabanca çekerek kalabalığı püskürttü.*

püskürtü *a. yerb.* püskürme durumunda bulunan bir yanardağdan çıkan maddelerin tümü. *eş.* **lav**. *ör. Yanardağın püskürtüleri çevreye yayılmıştı.*

püskürtücü *a.* püskürtme işini yapan araç, püskürteç.

püskürtülebilme *a.* püskürtülebilmek eylemi.

püskürtülebilmek *(nsz)* püskürtülmesi olanaklı olmak ya da püskürtülme olasılığı bulunmak.

püskürtülme *a.* püskürtülmek eylemi.

püskürtülmek *(nsz)* püskürtmek eylemi yapılmak.

püskürtülüş *a.* püskürtülmek eylemi ya da biçimi.

püskürtüş *a.* püskürtmek eylemi ya da biçimi.

püskürtüverme *a.* püskürtüvermek eylemi.

püskürtüvermek *(-i)* ansızın püskürtmek.

püskürük *s. yerb.* bir yanardağın püskürmesiyle ortaya çıkmış olan.

püskürüş *a.* püskürmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bir yanardağın püskürüşünü görmek isterdim.*

püskürüverme *a.* püskürüvermek eylemi.

püskürüvermek *(-i)* ansızın püskürmek.

püslü *s.* "göze çarpacak ölçüde süslü, aşırı süslü" anlamındaki ***süslü püslü*** deyiminde geçer.

püsür *a.* **1** bir şeyin can sıkıcı, karışık ayrıntısı ya da pürüzü. **2** can sıkıcı kimse. **3** *s. ha.* kalpazan, tembel. **4** *ha.* (iş için) eksik, dolaşık, karışık, kusurlu. **5** *ha.* (ip, saç vb. için) dolaşık, karışık. **6** *ha.* yünün kaba bölümü ya da kendirin çöplü bölümü.

püsürlü *s. ha.* püsürü olan.

püsürsüz *s. ha.* püsürü olmayan.

püsürük *s. ha.* **1** püsür. **2** pısırık, beceriksiz ya da kirli, pasaklı (kimse). **3** *a.* arta kalan.

püsürüklü *s. ha.* **1** püsürlü. **2** (insan için) pasaklı, pis.

pütür *a.* bir yüzey üzerindeki küçük kabarcık, çıkırtı, pürüz. **pütür pütür** *ik. s.* sertleşip çatlamış, üzerinde pütürler oluşmuş.

pütürlenebilme *a.* pütürlenebilmek eylemi.

pütürlenebilmek *(nsz)* pütürlenmesi olanak içinde olmak ya da pütürlenme olasılığı bulunmak.

pütürleniş *a.* pütürlenmek eylemi ya da biçimi.

pütürleniverme *a.* pütürlenivermek eylemi.

pütürlenivermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede pütürlenmek. *ör. Bahçede biraz toprakla uğraştım, ellerim pütürleniverdi.*

pütürlenme *a.* pütürlenmek eylemi.

pütürlenmek *(nsz)* üzerinde pütür oluşmak. *ör. Cildi soğuktan pütürlenmişti.*

pütürlü *s.* pütürü olan, pürüzlü.

pütürsüz *s.* pütürü bulunmayan.

pütürsüzlük *a.* pütürü olmama durumu, düzgünlük.

Rr

R, r *a.* **1** Türk abecesinin yirmi birinci harfi. **2** "re" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden dişeti ünsüzlerinin ötümlüsüdür. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında, yirmi birinci maddenin başına getirilir. **4** bu harf Türkçede "rap rap" ve benzeri kimi yansımalar dışında ön seste yer almaz, iç seslerde bulunur; Türkçedeki "r" ile başlayan sözcüklerin hepsi yabancı dillerden Türkçeye girmiştir.

r
Mısır resimyazısındaki baş biçimi Fenike dilinde de "baş" anlamında, sola dönük ve kapalı yeri üçgen biçimli bir "p"ye benziyordu. Aşağı yukarı bu biçimiyle, ancak sağa dönük olarak Thera Yunan harfi oldu. Batı Yunancasında buna sağdan aşağıya bir çizgi eklen diği görülür. Böylece bugünkü büyük "R"ye benzer bir biçim edinmiş, ancak arkaik Latincede bugünkü düzgün biçimini almıştır. Türk abecesine de Latinceden alınmıştır.

Ra *kim.* radyum elementinin kimyasal simgesi.
Rab, -bbi *ö. a. Ar.* Tanrı.
rabbani *s. Ar.* (. - -) *esk.* **1** Tanrı'dan gelen, Tanrı'yla ilgili olan, Tanrısal. **2** Tanrı'ya ulaşmış olan.
Rabbena *a. Ar.* (. . -) *esk.* Tanrı, Tanrı'm. **Rabbena hakkı için** "inan ki doğrudur, doğru söylüyorum" anlamında kullanılan bir ant içme sözü.
Rabbi *ö. a. Ar. esk.* Rab, Tanrı. *ör. Yarının ne olacağını ancak Rabbi bilir.*
rabıt, -ptı *a. Ar. esk.* bağ, bağlama.
rabıta *a. Ar.* (- . .) **1** bağlayan şey, bağ. **2** ilgi, ilişki. **3** bağlı oluş, bağlılık. **4** birbirini tutma, tutarlı oluş, tutarlılık. **5** düzen, sıra. **6** yer döşelelerinde kullanılan 8-10 cm. eninde, ince uzun tahta.
rabıtalı *s. Ar. T.* (- . . .) **1** birbirini tutar durumda olan, düzenli, düzgün. **2** sözü ve davranışı tutarlı olan, sözünü bilen, ağırbaşlı.
rabıtasız *s. Ar. T.* (- . . .) **1** birbirini tutmayan, düzensiz, tutarsız. **2** sözü ve davranışı tutarlı olmayan.
rabıtasızlık *a. Ar. T.* (- . . . .) rabıtasız olma durumu.
raca *a. (Hint dillerinden)* Hindistan'da kral, imparator, büyük toprak sahibi prens gibi kimselere verilen san.
raci, -i *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** geri dönen. **2** dayanan, dokunan, ilgilendiren. **raci olmak** dayanmak, dokunmak, ilgilendirmek.
racon *a. İt. arg.* **1** kural, yol, yöntem. **2** gösteriş, çalım, fiyaka. **3** saygınlık, itibar. **racon atmak** *arg.* **1)** belirli bir konuda kural koymak, yöntem saptamak. **2)** gücünü belli edecek bir biçimde davranmak, gösteriş yapmak. **racon kesişmek** *arg.* (kabadayılar arasında) **1)** kimin haklı kimin haksız olduğunu birlikte saptamak. **2)** uyulacak yöntemi birlikte belirlemek. **racon kesmek** *arg.* **1)** racon atmak. **2)** bir anlaşmazlığı kabadayılık dünyasında geçerli kurallara göre sonuca bağlamak. **raconu olmak** *arg.* sözü dinlenmek, saygınlığı bulunmak, saygı görmek.
raconcu *a. İt. T. arg.* kabadayı gibi davranan kimse ya da kabadayı, külhanbeyi.
raconculuk *a. İt. T. arg.* raconcu olma durumu. *ör. Raconculuğa karnımız toktur abi!*
radansa *a. İt.* (. .' .) *den.* halat ilmiklerine ve yelkenlere açılan deliklere geçirilen metal halka.
radar *a. İng. (İngilizce "radio detection and ranging" sözcüklerinden)* (.' .) gönderdiği radyo dalgalarının bir engele çarpıp geri dönmesi yoluyla o engelin uzaklığını ve konumunu belirleyen aygıt.
radarcı *a. İng. T.* **1** radar kullanan ya da radarın bakım ve onarımını yapan uzman kimse. **2** *arg.* röntgenci[2].
radarcılık *a. İng. T.* radarcının görevi, yaptığı iş.
radde *a. Ar. esk.* aşama, derece, kerte. **raddelerinde** *esk.* (zaman için) sularında, sıralarında.
radika *a.* (. .' .) *ha.* ➻ **karahindiba**.
radikal, -li *s. Fr.* **1** kesin, köklü, kökten. **2** *a.* ve *s.* ➻ **köktenci**.
radikalizm *a. Fr.* ➻ **köktencilik**.
radikalleşebilme *a. Fr. T.* radikalleşebilmek eylemi.
radikalleşebilmek *(nsz) Fr. T.* radikalleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
radikalleşme *a. Fr. T.* radikalleşmek eylemi.
radikalleşmek *(nsz) Fr. T.* köktenci bir tutuma yönelmek.
radikallik *a. Fr. T.* radikal olma durumu, özelliği, köktencilik.
radon *a. Lat. kim.* simgesi Rn, atom sayısı 86, atom ağırlığı yaklaşık 222 olan, radyum tuzunun suyla işlenmesinden hidrojenle ve oksijenle karışım durumunda elde edilen, boru yardımıyla sıvı hava içinden geçirilerek karı-

şımdan ayrılan, soy gazlar grubundan, ışınetk in bir element.

radyan *a. Fr. mat.* bir çemberde, uzunluğu çemberin yarıçapına eşit olan yayın belirlediği merkez açı.

radyasyon *a. Fr. fiz.* ➻ **ışınım**.

radyatör *a. Fr.* **1** bir akaryakıtın yanmasından ya da sıcak bir akışkandan aldığı ısıyı dışarı ileten dökme demir, çelik ya da alüminyumdan yapılmış dilimli borulardan oluşan ısıtma aracı. **2** bağlı bulunduğu motordaki ısı derecesinin yükselmesini önleyen soğutucu. **radyatör boşaltmak** *arg.* işemek. **radyatörü su kaynatmak** *arg.* küçük aptesi gelip çok sıkışmak.

radyatörcü *a. Fr. T.* radyatör yapan, satan ya da döşeyen, onaran usta.

radyo *a. Fr. (Fransızca "radiotelegraphy" sözcüğünün kısa biçimi)* (.' .) **1** elektrik dalgalarının özelliğinden yararlanarak seslerin uzaklara iletilmesi sistemi. **2** elektrik dalgalarıyla düzenli olarak yayım yapan istasyon. *ör. Ankara Radyosu'nun vericisi bozulmuş.* **3** böyle bir istasyonun izlencelerini düzenlemekle görevli örgüt. *ör. Radyoda bir iş buldu, çalışacak.* **4** bu örgütün çalışmalarını yürüttüğü yapı, radyoevi. *ör. Ankara Radyosu'na gidiyoruz.* **5** radyo istasyonlarının yayımlarını alan aygıt. *ör. Eskiden lambalı radyolar olurdu.* **radyo istasyonu** elektrik dalgalarıyla düzenli olarak yayım yapan, içinde radyo vericilerinin bulunduğu yer. **radyo oyunu** radyoda yayımlanmak için yazılmış oyun. **radyo vericisi** ➻ **verici**.

radyoaktif *s. Fr.* ➻ **ışınetkin**. **radyoaktif döküntü** (ya da **serpinti**) atmosferden yeryüzüne dökülen ışınetkin özdeklerden oluşan serpinti. **radyoaktif izotoplar** *hek.* kimi hastalıkların tanısında ve sağaltımında yararlanılan izotoplar.

radyoaktifleştirme *a. Fr. T. fiz.* bir elemene ışınetkinlik kazandırma.

radyoaktifleştirmek *(-i) Fr. T. fiz.* bir elemente ışınetkinlik kazandırmak, bir elementin ışınetkin olmasını sağlamak.

radyoaktiflik *b. a. Fr. T. fiz.* ➻ **ışınetkinlik**.

radyoaktivite *a. Fr.* ➻ **ışınetkinlik**.

radyobiyoloji *a. Fr.* X ışınlarının canlı dokular üzerindeki etkilerini inceleyen bilim.

radyocu *a. Fr. T.* **1** radyo[5] yapan, satan ya da onaran kimse. **2** radyo[5] yapılan ya da onarılan yer. **3** radyo yayımları yapan örgütte görevli kimse.

radyoculuk *a. Fr. T.* **1** radyo[5] yapma, satma ya da onarma işi. **2** radyo yayımları yapan örgütü işletme işi. **3** radyo yayımları yapan örgütün ve bu örgütte çalışanların görevi, işi.

radyoelektrik *a. Fr. fiz.* fizik biliminin elektromanyetik dalgalarının araştırılmasıyla ve uygulanmasıyla ilgili bölümü.

radyoetkinliği, -ni *b. a. Fr. T.* ➻ **ışınetkinlik**.

radyoevi, -ni *b. a. Fr. T.* içinde radyo izlenceleri hazırlanan ve yayımlanan yapı.

radyofoni *a. Fr.* elektromanyetik dalgaların özelliklerinden yararlanarak sesleri uzaklara ileten sistem.

radyofonik *s. Fr.* **1** radyo ile ilgili, radyo ile verilen (oyun). **2** radyoda konuşma yapmaya uygun (ses).

radyofoto *b. a. Fr.* **1** fotoğraf, yazı gibi şeylerin radyo dalgalarıyla uzaklara iletilmesini sağlayan sistem. **2** bu sistemle alınan, iletilen fotoğraf.

radyografi *a. Fr.* **1** X ışınlarından yararlanarak resim, görüntü elde etme. **2** bu yöntemle elde edilen görüntü.

radyoizotop, -pu *a. Fr.* doğal bir elementin ışınetkin izotopu.

radyokimya *a. Fr.* ışınetkin cisimleri ve onların kimyasal özelliklerini inceleyen bilim dalı.

radyolink *a. İng.* radyo, telefon, televizyon, teleks, faks gibi iletişim araçlarının yararlandığı, istasyonlar arasında ya da stüdyo ile verici istasyon arasında kablo bağlantısı olmaksızın, yüksek frekanslı radyo dalgalarıyla bağlantı kurmayı sağlayan sistem.

radyolog *a. Fr.* ➻ **ışınbilimci**.

radyoloji *a. Fr.* ➻ **ışınbilim**.

radyometre *a. Fr.* ➻ **ışınölçer**.

radyometri *a. Fr. fiz.* ışıma yeğinliğinin ölçümü.

radyometrik *s. Fr. fiz.* radyometriyle ilgili.

radyoskopi *a. Fr.* bir organın ya da cismin X ışınları aracılığıyla bir ekranda görüntüsü elde edilerek incelenmesi, muayenesi.

radyoteknoloji *a. Fr.* elektro filmi çekme tekniği.

radyotelefon *a. Fr. esk.* telsiz telefon.

radyotelgraf *a. Fr. esk.* telsiz telgraf.

radyoterapi *a. Fr.* X ışınları aracılığıyla yapılan sağaltım.

radyoterapist, -ti *a. Fr.* radyoterapi uzmanı hekim.

radyum *a. Fr.* (.' .) *kim.* 1898'de Pierre Curie ve eşi Marie Curie'ce bulunan, simgesi Ra, atom sayısı 88, atom ağırlığı yaklaşık 226 olan, görünüşü baryuma benzeyen, soğukta suyu ayrıştıran, ışınetkinliği çok bir element.

raf *a. Far.* tahtadan ya da metalden yapılmış, bir duvara ya da bir dolabın içine birbirine koşut bir biçimde tutturularak üst üste katlar oluşturan, üstüne öteberi koymaya yarayan, genellikle enlice levhaların her biri. **(bir işi) rafa koymak** (ya da **kaldırmak**) artık üzerinde durmamak, uğraşmamak.

rafadan *s. Ar.* **1** kaynar suda kabuğuyla az haşlanmış, sarısı katılaşmamış durumda olan (yumurta). **2** *arg.* deneyimsiz, toy, genç (kimse).

Rafızi *ö. a. Ar.* (- . -) Rafiziliği benimseyen kimse.

Rafızilik *ö. a. Ar. T.* (- . - .) VII. yüzyıl ortalarında Yahudi asıllı İbni Sebe'ce kurulan, Hazreti Ali ve onun soyuna aşırı ölçüde bağlı, Sünniliğin bütün görüşlerine karşı olan, Şiiliğin bir kolu sayılan bir inanış yolu.

rafinaj *a. Fr.* arıtım.
rafine *s. Fr.* **1** arıtılmış, damıtılmış, inceltilmiş, ince, saflaştırılmış. **2** *mec.* (duygu, kişi vb. için) çok incelikli.
rafineri *a. Fr.* ➻ **arıtımevi**.
rafit, -ti *a. Fr. yaşb.* kimi hayvan ve bitki gözelerinde bulunan, ince iğnecikler biçiminde billur madde.
rafting *a. İng. sp. ("sal" anlamına gelen İngilizce "raft" sözcüğünden)* azgın ırmak sularında sal, kano, motorsuz tekne gibi bir araçla, kürek çekerek yol alma biçiminde yapılan spor.
rafya *a. (Madagaskar yerlilerinin dilinden)* **1** *bitb.* Afrika ve Amerika'da yetişen, yaklaşık yirmi türü bulunan, kimi türlerinin yapraklarının boyu 5 metreyi bulabilen, iri gövdeli bir palmiye. **2** bu palmiyenin dokumacılıkta kullanılan lifleri. **3** *s.* bu palmiyenin liflerinden yapılmış olan.
rağbet, -ti *a. Ar.* **1** istek, arzu. **2** beğenme. **rağbet etmek** istekle karşılamak, istemek, beğenmek. **rağbet görmek** (ya da **kazanmak**) istekle karşılanmak, istenilmek, beğenilmek.
rağbetli *s. Ar. T.* istek gören, istenilen, beğenilen.
rağbetsiz *s. Ar. T.* **1** gönülsüz, isteksiz. **2** istenilmeyen.
ağbetsizlik *a. Ar. T.* **1** gönülsüzlük, isteksizlik. **2** istenilmeme durumu.
rağm *a. Ar. esk.* inadına, tersine davranma. **(bir şeyin) rağmına** "bir şeye karşı terslik olsun diye, inadına" anlamında kullanılır.
rağmen *il. Ar.* (.' .) ➻ **karşın**.
rahat, -tı *a. Ar.* **1** insanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu. *eş.* **erinç**. **2** *s.* üzüntüsü, sıkıntısı, tedirginliği olmayan.*eş.* **erinçli**. **3** *s.* üzüntü, sıkıntı ya da tedirginlik, yorgunluk vermeyen. **4** *s.* aldırmaz, tasasız, kaygısız (kimse). **5** *be.* çok kolay bir biçimde, kolaylıkla. *ör. Otobüsle daha rahat gidilir.* **6** *ünl.* hazır ol durumunda bulunanlara, oldukları yerde serbest durum almaları için verilen komut. **rahat** (ya da **rahatlık**) **batmak** *tkz.* rahat olan yaşantısını bırakıp başka ve belki de ondan daha iyi olmayacak bir yaşantıya yönelmek. **rahat bırakmamak** (ya da **vermemek**) sıkıntı vermek, tedirgin etmek. **rahat döşeği 1)** ölünün, kaldırılıncaya değin yattığı döşek. **2)** bir kimsenin ölümünden, öldüğü yerden söz edilirken savaş alanı, deniz gibi yerlere karşıt olarak evindeki yatağını ve dolayısıyla evini anlatır. *ör. Adam, rahat döşeğinde ölmek istediği için memleketine götürüldü.* **rahat durmak** (ya da **durmamak**) yaramazlık etmemek ya da kımıldamamak (ya da yaramazlık etmek ya da kımıldamak). **rahat duruş** *sp.* alıştırmalar sırasında vücudun, dinlendirilmesi için, eller arkada birleştirilmiş, bacaklar öne ya da yana yarım adım duruşunda aldığı gevşek durum. **rahat etmek** sıkıntısız durumda olmak, dinlenmek. **rahat ettirmek** rahat etmesini sağlamak. **rahat kıçına batmak** *tkz.* bulunduğu sıkıntısız, rahat durumun değerini bilmeyip başına iş açmak. **rahat olmak** üzüntülü, sıkıntılı ya da tedirgin durumda olmamak. **rahat rahat** *ik. be.* rahat bir biçimde, kolaylıkla. **rahat yüzü görmemek** yaşamı boyunca ya da belli bir süre hiç rahat etmemek. **rahatı kaçmak** herhangi bir nedenle tedirgin olmak, üzülmek. **rahatına bakmak** hiçbir şeye aldırış etmeksizin kendi rahatını sağlamaya çalışmak ya da rahat olan yaşamını sürdürmek. **rahatına düşkün** zor işlere gelmeyen, rahatını seven (kimse).
rahatça *s.* ve *be. Ar. T.* rahat (bir biçimde), kolayca.
rahatlama *a. Ar. T.* rahatlamak eylemi.
rahatlamak *(nsz) Ar. T.* üzüntü, sıkıntı, kaygı, tedirginlik, rahatsızlık veren bir durumun ortadan kalkmasıyla ya da azalmasıyla erince kavuşmak.
rahatlatabilme *a. Ar. T.* rahatlatabilmek eylemi.
rahatlatabilmek *(-i) Ar. T.* rahatlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
rahatlatılabilme *a. Ar. T.* rahatlatılabilmek eylemi.
rahatlatılabilmek *(nsz) Ar. T.* rahatlatılması olanaklı olmak ya da rahatlatılma olasılığı bulunmak.
rahatlatılış *a. Ar. T.* rahatlatılmak eylemi ya da biçimi.
rahatlatılma *a. Ar. T.* rahatlatılmak eylemi.
rahatlatılmak *(nsz) Ar. T.* rahatlaması sağlanmak.
rahatlatma *a. Ar. T.* rahatlatmak eylemi.
rahatlatmak *(-i) Ar. T.* rahatlamasını sağlamak.
rahatlayabilme *a. Ar. T.* rahatlayabilmek eylemi.
rahatlayabilmek *(nsz) Ar. T.* rahatlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
rahatlayış *a. Ar. T.* rahatlamak eylemi ya da biçimi.
rahatlayıverme *a. Ar. T.* rahatlayıvermek eylemi.
rahatlayıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede rahatlamak.
rahatlık *a. Ar. T.* **1** rahat olma durumu.*eş.* **erinç**. **2** sıkıntı ya da yorgunluk vermeme durumu. *ör. Uçağın rahatlığı öteki taşıtlarda yoktur.* **3** kolaylık. *ör. Bilgisayarın rahatlığına alıştım.*
rahatlıkla *be. Ar. T.* kolay bir biçimde, kolayca, kolaylıkla.
rahatsız *s. Ar. T.* **1** rahat olmayan, sıkıntılı, kaygılı, tedirgin, huzursuz (kimse). **2** rahat kullanılmayan, kullanımı sıkıntı veren, uygun, elverişli olmayan. *ör. Otelin yatağı pek rahatsızdı.***3** hasta durumda olan (kimse). *ör. Bugün biraz rahatsızım.* **rahatsız edilmek** rahatı, keyfi kaçırılmak. **rahatsız etmek** (bir şey, birinin) keyfini kaçırmak, rahatını bozmak. **rahatsız olmak 1)** keyfi, rahatı kaçmak. **2)** hasta olmak, sağlığı bozulmak.

rahatsızlanabilme *a. Ar. T.* rahatsızlanabilmek eylemi.
rahatsızlanabilmek *(nsz) Ar. T.* rahatsızlanması olanak içinde olmak ya da rahatsızlanma olasılığı bulunmak.
rahatsızlanış *a. Ar. T.* rahatsızlanmak eylemi ya da biçimi.
rahatsızlanıverme *a. Ar. T.* rahatsızlanıvermek eylemi.
rahatsızlanıvermek *(nsz) Ar. T.* ansızın rahatsızlanmak.
rahatsızlanma *a. Ar. T.* rahatsızlanmak eylemi.
rahatsızlanmak *(nsz) Ar. T.* sağlığı bozulmak, hastalanmak.
rahatsızlaşma *a. Ar. T.* rahatsızlaşmak eylemi.
rahatsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **rahatsızlanmak**.
rahatsızlık *a. Ar. T.* **1** rahatsız olma durumu. **2** hastalık. **rahatsızlık duymak** rahatsız olmak. **rahatsızlık vermek** rahatını, keyfini kaçırmak, rahatını bozmak.
rahibe *a. Ar.* (- . .) kadın rahip.
rahibelik *a. Ar.* (- . . .) **1** rahibe olma durumu. **2** rahibenin görevi, işi.
rahim, -hmi (I) *a. Ar.* (. .) *gövb.* ➻ **dölyatağı**.
rahim (II) *s. Ar.* (. -) *esk.* acıyan, koruyan.
rahip *a. Ar.* (- .) genellikle manastırda yaşayan Hıristiyan din adamı, keşiş.
rahiplik *a. Ar. T.* (- . .) **1** rahip olma durumu. **2** rahibin görevi, işi.
rahle *a. Ar. esk.* okuyup yazma işinde kullanılan, kimileri açılıp kapanabilecek biçimde yapılmış, küçük ve alçak bir tür masa.
rahman *a.* ve *s. Ar.* (. -) "her canlıya, herkese acıyan" anlamında Tanrı için kullanılır.
rahmani *s. Ar.* (. - -) Tanrı'yla ilgili, Tanrısal.
rahmet, -ti *a. Ar.* **1** Tanrı'nın acıması, bağışlaması, yardımı. **2** *ha.* yağmur. *ör. Bu yıl rahmet geç kaldı, ekinler kuruyacak.* **rahmet okumak** Tanrı'nın acıması, bağışlaması için yakarmak. **(birine) rahmet okumamak** hakkında iyi düşünmemek, iyiliğine çalışmamak. **(biri, ötekine) rahmet okutmak** biri, kötü bir kimseden daha kötü çıkmak. **rahmet olsun canına** *ha.* ölüler anılırken kullanılan, "Allah rahmet eylesin" anlamında bir iyi dilek sözü.
rahmetli *s. Ar. T.* **1** ölmüş bir kimseyi saygıyla anmak için, "Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş" anlamında, adının ya da sanının başına getirilir. *ör. Rahmetli arkadaşım çok iyi biriydi.* **2** *a.* ölmüş bir kimsenin adı yerine kullanılır. *ör. Rahmetlinin kimseye borcu yokmuş.* **rahmetli olmak** ölmek.
rahmetlik *s.* ve *a. Ar. T. ha.* ➻ **rahmetli**.
rahne *a. Far. esk.* yarık, gedik, delik.
rahvan *a. Far.* **1** koşarken bir yandaki iki bacağını aynı anda atan binek hayvanlarının biniciyi sarsmayan koşma biçimi. **2** *s.* bu biçimde koşan (binek hayvanı). *ör. Rahvan ata binmek güzel olur.* **3** *be.* (binek hayvanı için) bu biçimde koşarak.
rakam *a. Ar.* **1** *mat.* sayıları yazmak, göstermek için kullanılan imlerden her biri, bu imlerin ortak adı. *ör. 15 iki rakamlı bir sayıdır.* **2** bu imlerle yazılmış sayı. *ör. Bize verilen rakamlara göre enflasyon düşüyor.* **3** miktar, nicelik. *ör. Bizden istediği rakamı ödeyemeyiz.*
rakamlama *a. Ar. T. müz.* rakamlamak eylemi.
rakamlamak *(-i) Ar. T. müz.* bas notalarının üstüne akortlarını gösteren rakamlar koymak.
rakamlı *s. Ar. T.* içinde rakam bulunan, rakamı olan. *ör. 15 sayısı iki rakamlı bir sayıdır.*
raket, -ti *a. Fr. sp.* alantopu, masatopu gibi oyunlarda topa vurmak için kullanılan, oval biçimli tahta bir kasnağa gerilmiş bir ağı bulunan, uzunca saplı araç.
rakı *a. Ar.* üzüm, incir, erik, elma gibi meyvelerin alkolle mayalanıp damıtılması yoluyla yapılan, içine anason vb. de katılan, alkol derecesi yüksek bir içki. **rakı âlemi** rakı içilerek yapılan geçirme. **rakı çekmek 1)** rakıyı imbikten geçirmek, damıtmak. **2)** rakı içmek.
rakıcı *a. Ar. T.* **1** rakı yapan ya da satan kimse. **2** *s.* rakıya düşkün, rakı içen (kimse).
rakıcılık *a. Ar. T.* rakı yapma ya da satma işi.
rakım *a. Ar.* (- .) ➻ **yükselti**.
rakik, -kı *s.* ve *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ince, narin, nazik. **2** *mec.* yufka yürekli.
rakip *s. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) herhangi bir işte, bir yarışta birbirini geçmeye uğraşan, aynı şeyi, aynı ya da daha iyi sonucu sağlamaya çalışan, birbiriyle yarışan (kimselerden her biri).
rakiplik *a. Ar. T.* rakip olma durumu.
rakipsiz *s. Ar. T.* hiçbir rakibi bulunmayan, kendisinden daha üstünü, daha iyisi olmayan (kimse ya da şey). **rakipsiz kalmak** kendinden daha iyisi, daha üstünü bulunmamak, hiç rakibi kalmamak.
rakipsizleşme *a. Ar. T.* rakipsizleşmek eylemi.
rakipsizleşmek *(nsz) Ar. T.* rakipsiz bir duruma gelmek, hiç rakibi kalmamak.
rakipsizlik *a. Ar. T.* rakipsiz olma durumu.
rakkas *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **sarkaç**.
rakkase *a. Ar.* (. - .) *esk.* dans etmeyi meslek edinmiş kadın.
rakkaslı *s. Ar. T.* sarkacı olan.
rakor *a. Fr.* iki boruyu kaçak yapmayacak biçimde birleştirmek, birbirine eklemek için kullanılan bağlantı parçası.
raks *a. Ar. esk.* **1** dans. **2** *fiz.* ➻ **salınım**.
raksetme *a. Ar. T.* raksetmek eylemi.
raksetmek *(nsz) Ar. T.* dans etmek.
ralli *a. İng.* yarışmacıların, otomobille belli yollardan giderek ve özel kurallara uyarak belirli bir yere ulaşmalarına dayanan otomobil yarışı.
rallici *a. İng. T.* ralliye katılan, ralli sporu yapan yarışmacı.
ram *s. Far.* (-) Türkçede tek başına kullanılmaz, yalnızca "boyun eğdirmek" anlamındaki ***ram etmek*** ya da "kendini başkasının buyruğuna bırakmak, boyun eğmek" anlamındaki ***ram olmak*** eylemlerinde geçer.

ramak *a. Ar.* Türkçede tek başına kullanılmaz, yalnızca "bir şeyin olmasına, gerçekleşmesine çok az kalmak, nerdeyse gerçekleşecek olmak" anlamına gelen ***ramak kalmak*** deyiminde geçer.

ramazan *a. Ar.* ay takviminin dokuzuncu ayı, üç aylar adı verilen ve İslam dinine göre kutsal sayılan ayların sonuncusu, oruç ayı. **ramazan bayramı** *ha.* şeker bayramı. **ramazan davulu** sahur vaktini haber vermek üzere, ramazan ayı boyunca mahalle sokaklarında çalınan davul. **ramazan keyfi** oruç tutanlarda görülen sinirlilik durumu. **ramazan pidesi** ramazan boyunca, iftarda yenilmek üzere, fırınlarca ya da pidecilerce özel olarak çıkarılan, üzeri susamlı pide. **ramazan topu** belediyelerce, ramazan ayı boyunca iftar ve sahur vakitlerini bildirmek üzere atılan top.

ramazaniyelik *a. Ar. T.* (. . - . . .) *esk.* ramazanda iftar ve sahurda yenmek üzere önceden toplu olarak alınan yiyecekler.

ramazanlık *s. Ar. T.* ramazan için ayrılmış (yiyecek).

rami *a. (Malezya dilinden)* **1** *bitb.* ısırgangillerden, Malezya, Vietnam ve Çin'de yetişen, sanayi için değerli bir bitki. **2** bu bitkinin dokumacılıkta kullanılan lifi.

ramp *a. Fr. tiy.* sahne düzeyinin seyirciye en yakın kesimi. **ramp ışığı** (ya da **ışıkları**) *tiy.* sahneyi aydınlatan ışık, sahne ışığı (ya da ışıkları). **ramp ışığına çıkarmak** *tiy. mec.* (bir oyunu) sahneye koymak. **ramp ışığına çıkmak** *tiy. mec.* (oyun için) sahneye konulmak, oynanmak.

rampa *a. İt.* (.' .) **1** bir arazinin, bir karayolunun ya da demiryolu hattının yatay doğrultuya göre yokuş olan bölümü, yokuş. **2** özellikle tren istasyonlarında, vagonlara eşya yüklemek ya da vagonlardan eşya boşaltmak için, ambarın önünde bulunan set. **3** bir vagonu raya sokmak ya da raydan çıkarmak için kullanılan araç. **4** *den.* bir geminin bir başka gemiye, bir dubaya, bir sala ya da bir iskeleye değecek biçimde yanaşması. **5** *den.* iki ağacı ya da iki takozu birbirine kenetlemekte kullanılan, uçları eğri ve sivri demir çubuk. **6** *ask.* füzelerin, kimi özel silahların fırlatılmasını sağlayan, eğik düzlem durumunda bir gövdeden oluşan düzenek. **rampa etmek 1)** *den.* (gemi) bir yere, bir şeye ya da bir başka gemiye yanaşmak. **2)** *arg.* yaklaşmak, yanaşmak.

rampacı *a. İt. T.* (.' . .) *tar.* deniz savaşlarında, borda bordaya savaşılırken, karşı gemiden gelen saldırıları önleyen ya da düşman gemisine atlayarak savaşan savaşçı.

rampalama *a. İt. T.* (.' . . .) rampalamak eylemi.

rampalamak *(nsz) İt. T.* (.' . . .) rampa etmek.

rampalı *s. İt. T.* yokuşlarla dolu, yokuşları olan (yol).

randa *a. İt.* (.' .) *den.* yelkenli bir teknede en geride bulunan yan yelkeni.

randevu *a. Fr.* iki ya da daha çok kimse arasında önceden kararlaştırılan, belli bir saatte ve belli bir yerde buluşma söz verisi. **randevu almak 1)** bir kimseden, belli bir yerde ve belli bir saatte buluşmak için söz almak. **2)** (doktor, hastahane vb.den görüşme, muayene vb. için)) gün almak. **randevu vermek 1)** birine, belli bir yerde ve belli bir saatte buluşma sözü vermek. **2)** (doktor vb.) görüşmek, muayene etmek için gün vermek. **randevusu olmak 1)** belli bir yerde ve belli bir saatte buluşmak için biriyle sözü bulunmak. **2)** randevu almış olmak. *ör. Dişçiye randevum var.*

randevucu *a. Fr. T.* randevuevi işleten kimse.

randevuculuk *a. Fr. T.* randevucunun işi.

randevuevi, -ni *b. a. Fr. T.* ➻ **buluşmaevi**.

randevulaşabilme *a. Fr. T.* randevulaşabilmek eylemi.

randevulaşabilmek *(nsz) Fr. T.* randevulaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

randevulaşma *a. Fr. T.* randevulaşmak eylemi.

randevulaşmak *(nsz) Fr. T.* (iki ya da daha çok kişi) belli bir yerde ve belli bir saatte buluşmak üzere sözleşmek.

randıman *a. Fr.* ➻ **verim**.

randımanlı *s. Fr. T.* ➻ **verimli**.

randımansız *s. Fr. T.* ➻ **verimsiz**.

randımansızlaşma *a. Fr. T.* ➻ **verimsizleşme**.

randımansızlaşmak *(nsz) Fr. T.* ➻ **verimsizleşmek**.

randımansızlık *a. Fr. T.* ➻ **verimsizlik**.

rant, -tı *a. Fr.* bir malın, mülkün ya da paranın, belirli bir süre sonunda, hiç emek verilmeden sağladığı gelir.

rantabilite *a. Fr.* ➻ **verimlilik**.

rantabl *s. Fr.* ➻ **verimli** .

rantçı *a. Fr. T.* ➻ **rantiye**.

rantçılık *a. Fr. T.* ➻ **rantiyelik**.

rantiye *a. Fr.* hiç çalışmadan, üretici hiçbir iş yapmadan malının, mülkünün, hisse senetlerinin ya da bankada bulunan parasının geliriyle rahat bir yaşam süren kimse.

rantiyelik *a. Fr. T.* rantiye olma durumu.

ranza *a. İt.* (.' .) gemi, tren, hapishane, kışla, yatılı okul gibi yerlerde üst üste yatak yeri.

rap *a.* "ansızın, birdenbire durmak" anlamına gelen ***rap diye durmak*** deyiminde geçer.

rap rap *ik. be.* yürüyüş düzenine girmiş bir topluluğun, bir birliğin uygun adım yürürken çıkardığı ses. *ör. Askerler uygun adım rap rap yürüyordu.*

rapor *a. Fr.* **1** araştırılması, incelenmesi gereken ya da istenilen bir konuda yapılan araştırma ve inceleme sonucunu, konuyla ilgili düşünceleri ya da saptamaları bildiren yazı. *eş.* **yazanak**. **2** *hek.* bir doktorca ya da doktorlar kurulunca verilen ve hastalığın tanısını, hastanın durumunu, dinlenmesi gerekip gerekmediğini vb.yi belirten yazı. **rapor almak 1)** bir konuda, durumla ilgili bir rapor almak. **2)** hastalığı dolayısıyla raporlu olmak. **rapor vermek 1)** araştırılması, incelenmesi isteni-

len bir konuda yapılan araştırmanın, incelemenin sonucunu bir yazıyla bildirmek. **2)** *hek.* hastalığın ve hastanın durumunu vb.yi belirten bir yazı vermek.

raporcu *a. Fr. T.* bir işi, bir konuyu araştırıp inceleyerek onunla ilgili bir rapor düzenlemekle görevlendirilmiş kimse.

raporlu *s. Fr. T.* **1** raporu olan. **2** hastalığı nedeniyle rapor alarak işinde bulunmayan, dinlenmesi gereken (kimse). **3** *ha.* ruh sağlığının bozuk olduğunu bildiren bir raporu olan ya da böyle bir raporu olmasa da var sayılan, deli, kaçık (kimse).

raportör *a. Fr.* ➻ **sözcü**[2].

raportörlük *a. Fr. T.* ➻ **sözcülük**.

rappadak *be.* (.' . .) beklenmedik bir biçimde ve anda, ansızın, birdenbire.

rapsodi *a. Fr. müz.* ulusal ya da yerel konulardan esinlenerek oluşturulmuş müzik yapıtı.

rapten *be. Ar.* (.' .) tutturulmuş olarak, bağlı bir biçimde.

raptetme *a. Ar. T.* raptetmek eylemi.

raptetmek *(-i) Ar. T.* bir şeyi bir yere tutturmak, iliştirmek ya da iki şeyi birbirine iliştirmek, bağlamak.

raptiye *a. Ar.* kâğıtları, karton ve benzeri şeyleri bir yere tutturmak için kullanılan, düz ve geniş başlı, kısa bir çivi görünüşünde metal araç.

raptiyeleme *a. Ar. T.* raptiyelemek eylemi.

raptiyelemek *(-i) Ar. T.* raptiye ile tutturmak.

raptiyelenme *a. Ar. T.* raptiyelenmek eylemi.

raptiyelenmek *(nsz) Ar. T.* raptiyeyle tutturulmak.

rasat *a. Ar.* ➻ **gözlem**[5].

rasathane *a. Ar. Far.* (. . - .) ➻ **gözlemevi**.

rasgele *b. s. Far. T.* (.' . .) **1** gelişigüzel, herhangi bir. *ör. Rasgele biriyle arkadaş olunmaz.* **2** *be.* iyisini kötüsünü ayırmaksızın, herhangi bir seçme işlemi uygulamadan, gelişigüzel, sıradan. **3** *ünl.* avcılara, balık tutanlara "iyi avlar" ya da bir işe çıkanlara "işiniz rast gitsin" anlamında söylenen bir iyi dilek sözü.

raspa *a. İt.* (.' .) demir, tahta ve benzeri şeylerin yüzeylerindeki pas, boya gibi şeyleri çıkarmak, pürüzleri gidermek için kullanılan, iri dişli bir törpü. **raspa taşı** gemi güvertelerini temizlemekte kullanılan süngertaşı.

raspacı *a. İt. T.* (.' . .) raspa yapan işçi.

raspalama *a. İt. T.* raspalamak eylemi.

raspalamak *(-i) İt. T.* **1** demir, tahta ve benzeri şeylerin yüzeylerindeki pas, boya gibi şeyleri ya da pürüzleri raspa kullanarak gidermek. **2** bir başka yüzeye tam olarak yapıştırabilmek için bir yüzeyi raspayla düzeltmek.

raspalanma *a. İt. T.* raspalanmak eylemi.

raspalanmak *(nsz) İt. T.* raspalamak eylemine konu olmak.

rast (I) *s.* ve *a. Far. esk.* "doğru", "rastlama", "hedefi bulma" gibi anlamları olan bu sözcük Türkçede "gelmek", "getirmek", "gitmek" eylemleriyle birlikte kullanılır ya da Türkçe ek alarak eylemleşir; örneğin "rastlamak" gibi. **rast gelmek 1)** hiç ummadığı, düşünmediği halde karşılaşmak. *ör. Bugün eski bir arkadaşıma rast geldim.* **2)** düşünmediği ya da düşünülmediği halde payına düşmek. *ör. Kurban etinin iyi yerleri komşuya rast geldi.* **3)** (atılan şey) hedefini bulmak, vurmak. *ör. Attığı taş başkasına rast geldi.* **4)** bulmak. *ör. Çoktan aradığım bir kitaba eskicilerde rast geldim.* **5)** (iş) isteğe uygun olmak. *ör. Bugün işim rast geldi.* **rast getirmek 1)** rast gelmesini sağlamak. **2)** (Tanrı) uygun getirmek, başarılı kılmak. *ör. Tanrı işimizi rast getirdi ki, gerçekleşti.* **3)** aranmakta olan bir kimseyi ya da şeyi umulmadık bir yerde ya da zamanda buluvermek. *ör. Seni iyi rast getirdim, biraz konuşalım.* **4)** kollamak, seçmek. *ör. Babamın iyi bir gününü rast getirip bisiklet isteyeceğim.* **rast gitmek** (bir iş) istenilen bir biçimde gelişmek, uygun düşerek gerçekleşmek.

rast, -tı (II) *a. Far. müz.* alaturka müzikte basit bir makam.

rastgele *b. s. Far. T.* ➻ **rasgele**.

rastgeliş *b. a. Far. T.* rast gelmek eylemi ya da biçimi.

rastık *a. Far.* **1** kadınların kaşlarını boyamak için sürdükleri ya da saçlarını boyamak için kullandıkları siyah boya. **2** *bitb.* sürmemantarıgillerin yol açtığı ve tanelerin içini kurum karası bir tozla dolduran bir ekin hastalığı. **rastık çekmek** rastık[1] sürmek.

rastıklı *s. Far. T.* rastık çekilmiş olan (kaş ya da saç).

rastlama *a. Far. T.* rastlamak eylemi.

rastlamak *(-e) Far. T.* **1** hiç ummadığı, düşünmediği halde karşılaşmak. *ör. Bugün eski bir arkadaşıma rastladım.* **2** düşünmediği ya da düşünülmediği halde payına düşmek. *ör. Kurban etinin iyi yerleri komşuya rastladı.* **3** (atılan şey) hedefini bulmak, vurmak. *ör. Attığı taş başkasına rastladı.* **4** bulmak. *ör. Çoktandır aradığım bir kitaba eskicilerde rastladım.*

rastlanabilme *a. Far. T.* rastlanabilmek eylemi.

rastlanabilmek *(ösz, -e) Far. T.* rastlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

rastlanma *a. Far. T.* rastlanmak eylemi.

rastlanmak *(ösz, -e) Far. T.* rastlamak eylemi yapılmak, karşılaşılmak. *ör. Onun gibisine her zaman ranstlanır mı?*

rastlantı *a. Far. T.* bilgiye, isteğe, herhangi bir kurala ya da belli bir nedene dayanmaksızın oluveren karşılaşma.

rastlantısal *s. Far. T.* rastlantıyla ilgili, rastlantıya dayanan.

rastlaşabilme *a. Far. T.* rastlaşabilmek eylemi.

rastlaşabilmek *(nsz; -le) Far. T.* rastlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

rastlaşıverme *a. Far. T.* rastlaşıvermek eylemi.

rastlaşıvermek *(nsz; -le) Far. T.* ansızın rastlaşmak.

rastlaşma *a. Far. T.* rastlaşmak eylemi.

rastlaşmak *(nsz; -le) Far. T.* **1** birbirine rastla-

mak, birbiriyle karşılaşmak. **2** (olay vb.) aynı zamanda olmak, üst üste gelmek.
rastlatabilme *a. Far. T.* rastlatabilmek eylemi.
rastlatabilmek *(-i, -e) Far. T.* rastlatmak elinde olmak, rastlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
rastlatma *a. Far. T.* rastlatmak eylemi.
rastlatmak *(-i, -e) Far. T.* **1** rast gelmesini sağlamak. **2** (Tanrı) uygun getirmek, başarılı kılmak. *ör. Tanrı işimizi rastlattı.* **3** kollamak, seçmek. *ör. Babamın iyi bir gününe rastlatıp bisiklet isteyeceğim.*
rastlayabilme *a. Far. T.* rastlayabilmek eylemi.
rastlayabilmek *(-e) Far. T.* rastlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
rastlayış *a. Far. T.* rastlamak eylemi ya da biçimi.
rastlayıverme *a. Far. T.* rastlayıvermek eylemi.
rastlayıvermek *(-e) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede rastlamak.
rasyonalist, -ti *a. Fr.* ➻ **usçu**. *eş.* **akılcı**.
rasyonalite *a. Fr.* ➻ **ussallık**.
rasyonalizasyon *a. Fr.* ➻ **ussallaştırma**.
rasyonalizm *a. Fr.* ➻ **usçuluk**.
rasyonel *s. Fr.* usa, akla dayanan, ölçülü, ussal. **rasyonel sayı** *mat.* tam ya da kesirli sayıların ortak adı.
rasyonelleşme *a. Fr. T.* rasyonelleşmek eylemi.
rasyonelleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **ussallaşmak**.
rasyonelleştirilme *a. Fr. T.* rasyonelleştirilmek eylemi.
rasyonelleştirilmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **ussallaştırılmak**.
rasyonelleştirme *a. Fr. T.* rasyonelleştirmek eylemi.
rasyonelleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **ussallaştırmak**.
raşitik *s. Fr. hek.* raşitizme tutulmuş (kimse).
raşitizm *a. Fr. hek.* çocuklarda kalsiyum ve fosfor noksanlığından ya da dengesizliğinden ileri gelen ve biçim bozukluğuna yol açan kemik hastalığı.
ratanya *a. (Peru dilinden)* (. .' .) *bitb.* karabuğdaygillerden, Amerika'da yetişen, birçok türü bulunan, kökü toz durumuna getirilip hekimlikte ishal kesici olarak kullanılan bir bitki.
rate *s. Fr. mec.* belli bir yaşa geldiği halde başarılı olamamış, başarısız (yazar, sanatçı vb.).
ratıp *s. Ar.* (- .) *esk.* ıslak, nemli, yaş, rutubetli.
raunt *a. İng. sp.* yumrukoyununda üçer dakikalık dövüşme sürelerinin her biri. *eş.* **dönem**[6].
ravent *a. Ar.* (- .) *bitb.* karabuğdaygillerden, iri gövdeli, büyük yapraklı, kimi türleri süs bitkisi, kimi türleri sebze olarak yetiştirilen, yaprak ve saplarından reçel ve ezme yapılan, hekimlikte de yararlanılan bir bitki.
ray *a. İng.* **1** tren, tramvay gibi taşıtların tekerleklerinin üzerinde hareket ettiği, birbirine eklenmiş çeliklerden oluşan, birbirine koşut biçimdeki çelik yol. **2** *mim.* sürme kapı, sürme pencere ve benzeri yapı öğelerinde küçük tekerleklerin üzerinde döndüğü madeni yol. **raydan** (ya da **rayından) çıkmak 1)** (tren, tramvay) yolundan çıkmak ya da yolundan çıkarak devrilmek. **2)** *mec.* (iş) amacından sapıp düzelmesi güç bir durum almak, altüst olmak, düzeni bozulmak. **rayına oturmak** (iş) yoluna, düzene girmek, işler duruma gelmek. **rayına oturtmak** (bir işi) düzgün işler bir duruma getirmek. **rayına girmek** (bir iş) iyi bir duruma gelmek, düzgün ve yolunda işlemeye başlamak.
rayba *a. Al.* ➻ **pürüzalır**.
rayiç *a. Ar.* (- .) bir malın alım satım değeri. **rayiç fiyat** bir malın alım satım fiyatı, piyasa fiyatı.
rayiha *a. Ar.* (- . .) *esk.* güzel, hoş koku.
rayihalı *s. Ar. T.* (- . . .) *esk.* güzel, hoş kokulu.
razakı *a. Ar.* iri ve uzun taneli, kalın kabuklu, çok tatlı bir üzüm.
razı *s. Ar.* (- .) kabul eden, yeterli sayan, uygun bulan, benimseyen, isteyen. **(birini) razı etmek** uygun bulmasını, benimsemesini, kabul etmesini sağlamak. **razı gelmek** (ya da **olmak**) uygun bulmak, olurunu bildirmek, kabul etmek.
Rb *kim.* rubidyum elementinin kimyasal simgesi.
re (I) *a.* Türk abecesinde "r " harfinin adı.
re (II) *a. müz.* **1** gam **(II)** dizisinde *do* ile *mi* arasındaki ses. **2** bu sesi gösteren nota imi.
Re *kim.* renyum elementinin kimyasal simgesi.
reaksiyon *a. Fr.* **1** ➻ **tepki**. **2** ➻ *kim.* **tepkime**.
reaktör *a. Fr.* **1** yakıt olarak çevre havayı kullanan ve pervanelerin yardımı olmaksızın doğrudan doğruya tepkiyle çalışan, iki ucu açık boru biçiminde itici. **2** bir katalizör yardımıyla kimyasal tepkime oluşturarak enerji üretimi yapan endüstri kuruluşu.
realist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **gerçekçi**. **realist olmak** ➻ **gerçekçi olmak**.
realite *a. Fr.* **1** ➻ **gerçek**[5.7]. **2** ➻ **gerçeklik**.
realizm *a. Fr.* ➻ **gerçekçilik**.
reasürans *a. Fr.* bir sigorta ortaklığının, sigorta ettiği miktarın bir bölümünü, ilerde doğabilecek bir zarara karşı, başka bir sigorta ortaklığına yeniden sigorta ettirmesi işi.
reaya *a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** bir hükümdarın yönetimi altındaki halk. **2** *tar.* Tanzimat'tan önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman olmayan uyrukları. **3** *mec.* Hıristiyan.
rebap *a. Far.* (. -) *esk.* gövdesi hindistancevizi kabuğundan yapılmış, uzun saplı bir saz.
rebiyülâhır *b. a. Ar.* (. - . - .) *esk.* ay takviminin dördüncü ayı.
rebiyülevvel *b. a. Ar.* (. - . . .) *esk.* ay takviminin üçüncü ayı.
recep *a. Ar. esk.* ay takviminin yedinci ayı.
recim, -cmi *a. Ar. esk.* (şeriat düzeninde) bir insanı taşa tutarak öldürme cezası.
recmetme *a. Ar. T. esk.* recmetmek eylemi.
recmetmek *(-i) Ar. T. esk.* bir insanı taşa tutarak öldürmek.
reçel *a. Far.* herhangi bir meyveyi şekerle kay-

natarak hazırlanan, genellikle kahvaltıda kullanılan tatlı.
reçelcilik *a. Far. T.* reçel yapma ve satma işi.
reçellik *s. Far. T.* reçel yapmaya elverişli ya da reçel yapmak üzere ayrılmış olan (meyve). *ör. Birkaç kilo reçellik çilek aldım.*
reçete *a. İt.* (. .'.) **1** doktorun, hastası için gerekli gördüğü ilaçlarla bunların miktarlarını ve kullanılış biçimlerini yazıp verdiği kâğıt. **2** *mec.* yol, yöntem, çare. **3** *arg.* kolay yol, kolay çözüm. **reçete gibi** kargacık burgacık, okunması güç, okunaksız (yazı). **reçete yazmamak** *arg.* **1)** aldırış etmemek, önem vermemek. **2)** (bir şey) istenilen sonucu sağlamamak. **reçeteyi yaptırmak** reçetede yazılı bulunan ilaçları bir eczanede hazırlatmak ya da hazır ilaç olarak satın almak.
reçeteli *s. İt. T.* (. .' . .) satışı reçeteye bağlı olan, reçete karşılığında verilen, satılan (ilaç).
reçetesiz *s. İt. T.* (. .' . .) reçete aranmaksızın satılan (ilaç).
reçine *a. İt.* (. .' .) **1** kimi bitkilerde, özellikle çamlarda oluşan, katı ya da yarı akışkan, organik salgı maddesi. **2** *kim.* sonsuz polimerleşmeyle elde edilen, büyük moleküllü yapay madde.
reçineli *s. İt. T.* reçinesi olan, yapısında reçine bulunan.
redaksiyon *a. Fr.* **1** kaleme alma, yazı yazma, yazma. **2** yazılmış bir metni dil, anlatım, içerik vb. yönlerinden gözden geçirip düzelterek yayıma hazır duruma getirme.
redaktör *a. Fr.* **1** bir yazıyı kaleme alan, yazı yazan kimse. **2** redaksiyon[2] yapan kimse.
redaktörlük *a. Fr. T.* redaktörün görevi.
reddedebilme *a. Ar. T.* reddedebilmek eylemi.
reddedebilmek *(-i) Ar. T.* reddetmek elinde ya da yetkisinde olmak, reddetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
reddedilebilme *a. Ar. T.* reddedilebilmek eylemi.
reddedilebilmek *(nsz) Ar. T.* reddedilmesi olanak içinde olmak ya da reddedilme olasılığı bulunmak.
reddediliş *a. Ar. T.* reddedilmek eylemi ya da biçimi.
reddedilme *a. Ar. T.* reddedilmek eylemi.
reddedilmek *(nsz) Ar. T.* reddetmek eylemine konu olmak, redde uğramak.
reddediş *a. Ar. T.* reddetmek eylemi ya da biçimi.
reddediverme *a. Ar. T.* reddedivermek eylemi.
reddedivermek *(-i) Ar. T.* çabucak reddetmek.
reddetme *a. Ar. T.* reddetmek eylemi.
reddetmek *(-i) Ar. T.* **1** kendisine verilen ya da kendisi için yapılmak istenen bir şeyi kabul etmemek. **2** (aileden olan birini) artık aileden bir kişi olarak saymamak. **3** çürütmek, yalanlamak. *ör. Davranışı sözlerini reddediyordu.*
reddeyleme *a. Ar. T.* reddeylemek eylemi.
reddeylemek *(-i) Ar. T.* ➻ **reddetmek**.
reddeyleyiş *a.* reddeylemek eylemi ya da işi.
reddiye *a. Ar. esk.* bir düşünceyi, bir öğretiyi çürütmek için yazılan yazı.
reddolunma *a. Ar. T.* reddolunmak eylemi.
reddolunmak *(nsz) Ar. T.* kabul edilmemek, geri çevrilmek. *ör. Öneri çoğunlukla reddolundu.*
redif *a. Ar.* (. -) **1** *yaz.* şiirde, genellikle kimi ikilikte ya da dörtlükte uyaktan sonra yer alan, yinelenen sözcük ya da ek. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, askerlik görevini yerine getirdikten sonra yedeğe ayrılan er.
redingot, -tu *a. İng.* resmi tören ya da toplantılarda giyilen, etekleri uzun, arkası yırtmaçlı, çift sıra düğmeli erkek ceketi.
redingotlu *s. İng. T.* redingot giymiş olan (kimse).
redoks *a. İng. kim.* bir atomdan ya da molekülden ötekine bir ya da daha çok elektronun geçmesi olayı.
redresör *a. Fr. fiz.* ➻ **doğrultmaç**.
redüksiyon *a. Fr.* ➻ **indirgeme**.
reel *s. Fr.* ➻ **gerçek**.
reeskont, -tu *a. Fr.* bir bankanın, elinde bulundurduğu ve henüz ödeme zamanı gelmemiş senetleri bir başka bankaya ıskonto ettirmesi.
refah *a. Ar.* (. -) bolluk ve rahatlık içinde yaşama. *eş.* **gönenç**.
refahlı *s. Ar. T.* ➻ **gönençli**.
refakat, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** birlikte bulunma, birlikte gitme, eşlik etme. **2** *müz.* birlikte çalma ya da söyleme, eşlik etme. **refakat etmek 1)** birinin yanında gitmek ya da yanında bulunmak, ona eşlik etmek. **2)** *müz.* birlikte çalmak ya da söylemek, eşlik etmek.
refakatçi *a. Ar. T.* (. - . .) (hastanede) hastanın yanında kalan, ona yardımcı olan kimse.
referandum *a. Fr.* (. . .' .) ➻ **halkoylaması**.
referans *a. Fr.* **1** bir metinde öne sürülen bir sözün, düşüncenin, aktarılan bir bölümün vb. alındığı kaynak. **2** bir kimsenin işe yarar olduğunu, yeteneğini gösteren, daha önce çalıştığı yerlerden verilmiş belge.
refetme *a. Ar. T.* refetmek eylemi.
refetmek *(-i) Ar. T. esk.* **1** yukarı, yüksekte kaldırmak. **2** *mec.* ortadan kaldırmak, yok etmek, gidermek.
refik, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** dost, arkadaş. **2** koca, eş.
refika *a. Ar.* (. - .) *esk.* karı, eş.
refleks *a. Fr. yaşb.* ve *ruhb.* dıştan gelen bir uyarıma karşı oluşuveren, devinim, salgı gibi tepkiler biçiminde kendini gösteren, istençdışı sinir etkinliği. *eş.* **tepke**.
reflektör *a. Fr.* ➻ **yansıtaç**.
reform *a. Fr.* **1** ➻ **düzeltim**. **2** ➻ **düzeltme**[3].
reformcu *a. Fr. T.* ➻ **düzeltimci**.
reformculuk *a. Fr. T.* ➻ **düzeltimcilik**.
reformist, -ti *s. Fr.* ➻ **düzeltimci**.
reformizm *a. Fr.* ➻ **düzeltimcili**.
refüj *a. Fr.* taşıtların yoğun olduğu yollarda, yayaların karşıdan karşıya iki aşamada geçe-

bilmeleri için, yolun ortasında ve yola koşut olarak düzenlenmiş dar kaldırım.

refüze etmek *(-i) Fr. T.* ➻ **reddetmek** .

regaip *a. Ar.* (. - .) **1** Müslümanlarca kutsal olan, Hazreti Muhammet'in anne rahmine düştüğü gece olarak kabul edilen, recep ayının ilk cuma gecesine rastlayan gece. **2** bu gecede kutlanan kandil. **regaip kandili** Müslümanlarca recep ayının ilk cuma gecesi kutlanan kandil.

regl *a. Fr.* ➻ **aybaşı**.

reglan *s. (İngiliz mareşali Lord Henry Raglan'ın adından)* palto, hırka, kazak gibi giysilerde bedenle birlikte çıkan (kol).

regülatör *a. Fr.* ➻ **düzenleyici**[3].

reha *a. Far.* (. -) *esk.* kurtulma, kurtuluş. **reha bulmak** *esk.* (hastalıktan) kurtulmak, iyileşmek.

rehabilitasyon *a. Fr. hek.* bir kimsenin iş yapmaya engel olan sakatlığını ya da hastalığını gidermek, onu iş yapabilecek, çalışabilecek duruma getirmek için uygulanan sağaltım, bakım ve eğitim.

rehavet, -ti *a. Ar.* (. - .) vücutta görülen gevşeklik, bir tür tembellik, uyku isteği. **rehavet çökmek** (ya da **basmak**) vücudunda gevşeklik, ağırlık duyumsamak ve uyumak istemek.

rehber *a. Far.* **1** ➻ **kılavuz** . **2** *mec.* birinin doğruyu bulmasına yardımcı olan, ona yol gösteren kimse ya da şey. **3** turistlere kılavuzluk eden, bu işi meslek edinmiş kimse. **rehber öğretmen** *eğit.* görevi, öğrencilerin özel durumlarıyla, sorunlarıyla yakından ilgilenmek, onlara çözüm yolları göstermek olan öğretmen.

rehberlik *a. Far. T.* **1** ➻ **kılavuzluk**. **2** *eğit.* öğrencilerin özel durumlarıyla, sorunlarıyla yakından ilgilenip onlara bunları çözmede yardımcı olma. **rehberlik etmek** kılavuzluk etmek, yol göstermek.

rehin *a. Ar.* borçlunun, borcunu ödeyeceğine güvence olarak ve borcu ödediğinde geri verilmesi koşuluyla alacaklıya verdiği değerli eşya vb.*eş.* **tutu**. **rehin etmek** (bir malı) rehin olarak vermek. **rehine koymak** (ya da **vermek**) rehin etmek.

rehine *a. Ar.* (. - .) bir sözleşmenin, anlaşmanın ya da isteğin yerine getirilmesini sağlamak ereğiyle güvence olarak tutulan, ele geçirilen kimse.

reis *a. Ar.* (. -) **1** ➻ **başkan**. **2** *den.* küçük tekne kaptanı. **reis efendi** *tar.* **reisülküttap**.

reisicumhur *b. a. Ar.* ➻ **cumhurbaşkanı**.

reislik *a. Ar. T.* (. - .) **1** ➻ **başkanlık**. **2** *den.* küçük tekne kaptanlığı.

reisülküttap *b. a. Ar.* (. .' . . -) *tar.* **1** Osmanlı döneminde, XVII. yüzyıla değin padişah divanında, divan yazmanlarının başı olan görevliye verilen san. **2** Tanzimat'tan önceki dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun dışişleri bakanı.

reji *a. Fr.* **1** *esk.* eskiden tekel idaresine verilmiş olan ad. **2** *tiy., sin.* ve *TV* bir oyunu yönetme, sahneye koyma işi.

rejim *a. Fr.* **1** düzenleme, yönetme biçimi. **2** bir devletin uyguladığı yönetim biçimi. *eş.* **düzen**[5]. **3** perhiz. **4** *coğr.* akarsu debisinin yıl boyunca gösterdiği değişikliklerin tümü. **rejim yapmak** sağlığı korumak ya da zayıflamak ereğiyle yalnızca belirli yiyecekleri yemek.

rejisör *a. Fr.* **1** *tiy.* oyunculara rollerini dağıtıp oyunu düzenleyen, metin, dekor, müzik gibi öğeler arasında birlik sağlamaya, oyunu yorumlamaya çalışan, bir tiyatro oyununu sahneye koyan sanatçı. *eş.* **yönetmen**[2]. **2** *sin.* ve *TV* bir çevirim senaryosunun gösterilebilecek bir film durumuna gelebilmesi için gereken bütün çalışmaları yöneten ya da bir televizyon izlencesinin gerçekleştirilmesini üstlenen sanatçı. *eş.* **yönetmen**[2].

rejisörlük *a. Fr. T.* rejisörün yaptığı iş, rejisörün görevi. *eş.* **yönetmenlik**[3].

rekabet, -ti *a. Ar.* (. - .) aynı işi yapan kimseler ya da kuruluşlar arasındaki daha iyiye ulaşma, daha iyi sonuç alma yarışması. **rekabet etmek** (bir işte) başkalarından daha iyi sonuç elde etmeye çalışmak, bu amaç için yarışmak.

rekabetçi *a. Ar. T.* alanında rekabet etmeyi başarı için gerekli gören kimse.

rekâket, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* kekemelik.

rekât, -tı *a. Ar.* namazda bir kıyam (ayakta durma), bir rükû (ayaktayken eğilme) ve iki secdeden (yere kapanmadan) oluşan bölüm.

reklam *a. Fr.***1** bir şeyi geniş yığınlara tanıtmak, beğendirmek ve böylece o şeyin daha çok istenmesini, alınmasını, satılmasını sağlamak için söz, yazı ve benzeri araçlarla yapılan her türlü tanıtma çabası. **2** bu amaçla kullanılan yazı, resim, film vb. **reklam etmek** *arg.* (bir kişinin, bir şeyin) bir özelliğini belirgin bir biçimde öne çıkarmak. **reklam yapmak** bir şeyin sürümünü sağlamak için onu her türlü yollarla tanıtmak. **reklam yazarı** reklam metinleri yazan kimse.

reklamcı *a. Fr. T.* reklam yapan, reklam işiyle uğraşan kimse.

reklamcılık *a. Fr. T.* reklamcının işi, mesleği.

rekolte *a. İt.* (. .' .) tarımda bir yılda elde edilen herhangi bir ürünün toplamı. *ör. Ülkenin arpa ve buğday rekoltesi bu yıl sevindiriciydi.*

rekor *a. İng.* **1** *sp.* sporun herhangi bir dalında erişilmiş derecelerin en üstünü. **2** *mec.* herhangi bir işte elde edilmiş olan sonucu aşan, bir öncekinin üstüne çıkan yeni sonuç. **rekor kırmak** eski rekoru aşıp yeni, üstün bir derece, sonuç elde etmek.

rekortmen *a. İng.* rekor kıran kimse.

rekortmenlik *a. İng. T.* rekortmen olma durumu.

rektör *a. Fr.* bir üniversiteyi yasalar uyarınca yöneten, üniversitenin tüzelkişiliğini temsil eden, öğretimin düzenli yürütülmesinden vb. sorumlu kimse.

rektörlük *a. Fr. T.* **1** rektörün görevi. **2** rektörün içinde görev yaptığı yapı.

rektum *a. Fr. gövb.* ➻ **gödenbağırsağı**.

remel *a. Ar.* **1** *müz.* alaturka müzikte bir usul. **2** *yaz.* Divan Yazını'nda, dört failatünden oluşan bir aruz ölçüsü.

remi *a. İng.* genellikle dört kişi arasında, elli iki kâğıtlık bir deste ve iki jokerle oynanan bir iskambil oyunu.

remil, -mli *a. Ar. esk.* **1** kumda birtakım çizgiler çizerek fala bakmak. **2** bu yolla bakılan fal. **remil atmak** (ya da **dökmek**) kumda birtakım çizgiler çizip bunlarla fala bakmak.

remilci *a. Ar. T. esk.* remil atan kimse.

remiz, -mzi *a. Ar. esk.* ➔ **simge**.

rencide *s. Far.* (. - .) *esk.* kalbi kırılmış, incinmiş. **rencide edilmek** incitilmek. **rencide etmek** kalbini kırmak, incitmek. **rencide olmak** kalbi kırılmak, incinmek.

rençper *a. Far.* **1** çiftçi. **2** ırgat.

rençperlik *a. Far. T.* **1** çiftçilik. **2** ırgatlık.

rende *a. Far.* **1** marangozların, tahta yüzeyleri pürüzsüz, düzgün biçimli duruma getirmek için kullandıkları keski aracı. **2** üzerinde kesici çıkıntılar ve küçük delikler bulunan, soğan, havuç, peynir gibi şeyleri ufak parçalara ayırmakta kullanılan, metalden yapılmış mutfak aracı. **3** bu mutfak aracıyla ufak parçalara ayrılmış şey. *ör. Makarnaya biraz peynir rendesi koyup yedim.*

rendeleme *a. Far. T.* rendelemek eylemi.

rendelemek *(-i) Far. T.* **1** rende[1] ile biçim vermek, pürüzlerini gidermek, düzgün bir duruma getirmek. *ör. Tahtayı rendeleyip düzelti.* **2** rendeyle[2] ufak parçalara ayırmak. *ör. Makarnaya biraz peynir rendeledim.*

rendelenebilme *a. Far. T.* rendelenebilmek eylemi.

rendelenebilmek *(nsz) Far. T.* rendelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

rendelenme *a. Far. T.* rendelenmek eylemi.

rendelenmek *(nsz) Far. T.* rendelemek eylemine konu olmak.

rendeletilme *a. Far. T.* rendeletilmek eylemi.

rendeletilmek *(nsz) Far. T.* rendelenmesi sağlanmak.

rendeletme *a. Far. T.* rendeletmek eylemi.

rendeletmek *(-i, -e) Far. T.* rendelemek eylemini yaptırmak ya da rendelenmesini sağlamak.

rendeleyebilme *a. Far. T.* rendeleyebilmek eylemi.

rendeleyebilmek *(-i) Far. T.* rendelemesi olanaklı olmak ya da rendeleme olasılığı bulunmak.

rendeleyiverme *a. Far. T.* rendeleyivermek eylemi.

rendeleyivermek *(-i) Far. T.* çok çabuk ya da kısa süre içinde rendelemek.

rendeli *s. Far. T.* **1** rendesi olan. **2** rendelenmiş olan.

rengârenk *s. Far.* (. - .) karışık renkli, renk renk, birçok renkten oluşan.

rengeyiği, -ni *b. a. Al. T. hayb.* geyikgillerden, kuzey yarımkürenin Kuzey Kutbu'na yakın soğuk bölgelerinde yaşayan ve yetiştirilen, boyu bir, uzunluğu iki metreyi aşan, postu sert ve sık kıllarla kaplı, boynunda çok kalın ve sarkık bir yele bulunan, boynuzları dallı, koşum hayvanı ola rak kullanılan, etinden, sütünden, derisinden yararlanılan bir evcil memeli türü.

renk *a. Far.* **1** ışığın, kendi öz yapısına ya da cisimlerden yansımasına bağlı olarak gözde oluşturduğu duyum. **2** *mec.* nitelik. *ör. Suçlanınca işin renginin değiştiğini anladı.* **rengi atmak** (ya da **kaçmak** ya da **uçmak**) **1)** (renkli bir şey için) solmak. *ör. Güneşten perdenin rengi attı.* **2)** (kişi için) korku, üzüntü, coşku gibi bir nedenle benzi sararmak. **rengini belli etmemek** içindekini, duygularını, düşüncelerini açığa vurmamak, sezdirmemek, renk vermemek. **renk almak 1)** yeni bir renk kazanmak. **2)** *mec.* niteliği değişmek. **renk cümbüşü** türlü renklerin oluşturduğu genellikle göze hoş görünen karışım. **renk duyumu** *ruhb.* görme sinirleriyle alınan ve beyne götürülen uyarımların renk olarak algılanması. **renk renk** *ik. s.* türlü renklerden oluşan, çok renkli (şey). **renk vermek** (ya da **katmak**) canlılık, neşe ya da hoşa gidecek bir değişiklik kazandırmak. **renk vermemek 1)** bir şeyi bildiği halde bilmez gibi görünerek olacakları beklemek. **2)** duygu ve düşüncesini belli etmemek. **renkten renge girmek** utanç ya da öfke duyarak yüzünün rengi değişmek, çok utanmak ya da çok öfkelenmek.

renkbilim *b. a. Far. T.* rengi ve renk olaylarını konu alan bilim dalı.

renkçi *a. Fr. T.* renge önem veren ve ışığı, gölgeyi ve biçimleri renk yoluyla veren ressam.

renkçilik *a. Far. T.* renkçi olma özelliği.

renkgideren *b. a. Far. T. kim.* kimi maddelerin rengini gidermekte kullanılan kimyasal madde.

renkkörlüğü, -nü *b. a. Far. hek.* bütün renkleri ya da kimi renkleri, özellikle kırmızıyla yeşili birbirinden ayıramama biçimindeki görme bozukluğu. *eş.* **daltonizm**.

renkkörü *b. s. Far. hek.* renkkörlüğü olan (kimse).

renkleme *a. Far. T.* renklemek eylemi.

renklemek *(-i) Far. T.* renkli duruma getirmek, boyamak.

renklendirebilme *a. Far. T.* renklendirebilmek eylemi.

renklendirebilmek *(-i) Far. T.* renklendirmek elinde olmak, renklendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Eski siyah beyaz filmleri renklendirebiliyorlar.*

renklendirici *s. Far. T.* bir şeye renk katan.

renklendirilebilme *a. Far. T.* renklendirilebilmek eylemi.

renklendirilebilmek *(nsz) Far. T.* renklendirilmesi olanak içinde olmak ya da renklendirilme olasılığı bulunmak.

renklendirilme *a. Far. T.* renklendirilmek eylemi.

renklendirilmek *(nsz) Far. T.* renkli duruma

getirilmek, renklenmesi sağlanmak.
renklendirme *a. Far.T.* **1** renklendirmek eylemi. **2** *sin.* tek renkli olan pozitif görüntüde kimyasal işlemlerle renkli sonuçlar elde etme.
renklendirmek *(-i) Far. T.* **1** renkli duruma getirmek, renklenmesini sağlamak. **2** *mec.* canlılık ve hareket kazandırmak, neşelendirmek, canlandırmak, renk katmak.
renklenme *a. Far. T.* renklenmek eylemi.
renklenmek *(nsz) Far. T.* **1** renkli duruma gelmek. **2** *mec.* canlılık, hareket kazanmak, canlanmak. *ör. O gelince toplantı renklendi.*
renkli *s. Far.T.***1** rengi olan. **2** beyaz dışında rengi ya da renkleri olan. *ör. Renkliler beyazlarla birlikte yıkanmaz.* **3** *mec.*ilgi çekici, değişik, canlı, neşeli. *ör. Gece renkli geçti.* **4** *mec.* kendine özgü ilginç, çarpıcı nitelikleri olan (kimse). *ör. Onun gidişiyle renkli bir arkadaş yitirmiş olduk.* **5** *sin.* doğadaki renkleri olduğu gibi görüntüye aktaran (film). **renkli basın** ➻ **boyalı basın**. **renkli film** her nesnenin renklerini gerçekte olduğu gibi yansıtan film. **renkli işitme** *ruhb.* belirli sesleri duyarken, istençdışı olarak belirli renkleri de algılama. **renkli televizyon 1)** her nesnenin renklerini gerçekte olduğu gibi yansıtan televizyon yayımı dizgesi. **2)** görüntüleri gerçekte olduğu gibi renkli olarak veren televizyon aygıtı. **renkli rüyalar** uyumak üzere olanlara söylenen bir iyi dilek sözü.
renklilik *a. Far. T.* renkli olma durumu.
renkölçer *b. a. Far. T. fiz.* bir rengin bileşenlerini belirlemeye, bir sıvının renk derecesini ölçmeye yarayan aygıt.
renkölçme *b. a. Far. T. fiz.* sıvıların, dağıtıcı yüzeylerin, canlıların vb. renklilik derecesini ölçme.
renksemez *s. Far. T.* **1** *fiz.* beyaz ışığı çözümlemeden veren. **2** *yaşb.* gözede boyayı kabul etmeyen.
renkser *s. Far. T.* renklerle ilgili olan.
renksiz *s. Far. T.* **1** rengi olmayan. **2** rengi gereği gibi olmayan, solgun görünen, soluk. **3** *mec.* düşünce ve davranış yönünden ilgi çekici olmayan (kimse) ya da belli bir özelliği bulunmayan (düşünce).
renksizlik *a. Far. T.* renksiz olma durumu.
renkteş *s. Far. T.* renkleri aynı olan.
renkteşlik *a. Far. T. yaşb.* ve *bitb.* hayvanın görülmesini zorlaştıran, bir hayvanla yaşadığı ortam arasındaki renk ve görünüş benzerliği.
renkyuvarı, -nı *b. a. Far. T. gökb.* Güneş'in ışıkyuvarını saran, yaklaşık on bin kilometre kalınlığındaki küre kabuğu.
renyum *a. Fr. (Ren Irmağı'nın adından) kim.* simgesi Re, atom sayısı 75, atom ağırlığı 186,2, yoğunluğu 21 olan, parlak beyaz renkli kimyasal bir element.
reomür *a. Fr. (Fransız fizikçi René Antoine Ferchhault de Réamur'ün adından) fiz.* suyun buz tutması 0 °C, kaynaması 80 °C gösterilen ve her ikisi arası seksen eşit parçaya bölünerek elde edilen sıcakölçer.
reorganizasyon *a. Fr.* (bir kurum, kuruluş, örgüt, iş vb. için) yeniden düzen verme.
reosta *a. Fr.* (. .' .) elektrik akımının yeğinliğini azaltıp çoğaltmaya yarayan aygıt.
repertuar *a. Fr.* **1** *tiy.* bir tiyatro topluluğunun bir tiyatro döneminde oynamak üzere seçtiği ve hazırladığı oyunların listesi. **2** *tiy.* bir oyuncunun ezberlediği ve oynadığı rollerin listesi. **3** *müz.* bir müzik topluluğunun ya da sanatçının hazırlamış olduğu parçalar.
replik *a. Fr. tiy.* **1** bir oyuncunun, sözü karşısındakine bırakırken söylediği son söz ya da sözler. **2** oyunda, karşısındakinin sözüne, metne bağlı olarak, uygun karşılığı verme. **replik vermek** *tiy.* diyaloğa katılmak.
repo *a. İng. ("repurchase agreement"ten) eko.* bankalarca yapılan, belli bir faiz oranıyla ve belli bir süre sonra geri satın alınmak güvencesiyle bono, tahvil ve benzeri değerli kâğıt satma işlemi. **repo yapmak** *eko.* **1)** (banka) repo işlemi uygulamak. **2)** (kişi) parasını repo ile değerlendirmek.
repocu *a. İng. T.* parasını repo ile değerlendiren kimse.
repoculuk *a. İng. T.* repocu olma durumu.
resen *be. Ar.* (-' .) **1** *esk.* kendi başına, kendiliğinden. **2** kimseye danışmaksızın, bağımsız olarak.
resepsiyon *a. Fr.* **1** kabul etme, kabul. **2** resmi kabul töreni, resmi ziyafet. **3** otel ve benzeri bir kuruluşta müşterilerle ilgilenen bölüm ve bu bölümde çalışan kimselerin tümü.
reseptör *a. Fr. fiz.* ➻ **almaç**.
resesif *s. Fr. yaşb.* ➻ **çekinik**.
resif *a. Fr. yerb.* su içinde bulunan, suyun düzeyine çıkmış durumdaki sıra kayalar.
resim, -smi *a. Ar.***1** varlıkların, doğa görünüşlerinin kalem, fırça ve boya gibi araçlarla bez, kâğıt vb. üzerinde yapılan biçimi. **2** bu işi yapabilmek için gereken yöntemleri öğreten bir güzel sanatlar dalı. **3** *ha.* fotoğraf. **4** *huk.* kimi eşyadan ve kimi işlerden alınan vergi. **5** *esk.* tören. **resim almak 1)** fotoğraf makinesiyle bir şeyin biçimini, görüntüsünü filme ve kâğıda geçirmek. **2)** vergisini almak. **resim çekmek** ➻ **resim almak**[1]. **resim gibi** çok güzel, çok hoş (kimse). **resim kâğıdı** üzerine resim, mimari ya da grafik çizim yapılmaya olanak veren, kalın ve beyaz kâğıt. **resmi geçit** ➻ **geçit töreni** . **(. . .-nın) resmidir** (. . .-nın) olacağı bellidir, kesindir. *ör. Böyle gidersen sınıfta kalacağının resmidir.*
resimci *a. Ar. T.* **1** fotoğrafçı. **2** resim öğretmeni.
resimleme *a. Ar. T.* resimlemek eylemi.
resimlemek *(-i) Ar. T.* **1** bir öykünün, bir yazının, bir kitabın konusuyla ilgili resimler yapıp o öykünün, yazının ya da kitabın basılması sırasında uygun yerlerine yerleştirmek. **2** bir yazıya uygun resimler seçip koymak.
resimlenebilme *a. Ar. T.* resimlenebilmek eylemi.
resimlenebilmek *(nsz) Ar. T.* resimlenmesi

olanak içinde olmak ya da resimlenme olasılığı bulunmak.
resimlenme *a. Ar. T.* resimlenmek eylemi.
resimlenmek *(nsz) Ar. T.* resimlenmesi sağlanmak, resimli bir duruma getirilmek, resimlendirilmek.
resimlendirebilme *a. Ar. T.* resimlendirebilmek eylemi.
resimlendirebilmek *(-i) Ar. T.* resimlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
resimlendirilme *a. Ar. T.* resimlendirilmek eylemi.
resimlendirilmek *(nsz) Ar. T.* resimlenmesi sağlanmak, resimli bir duruma getirilmek.
resimlendirme *a. Ar. T.* resimlendirmek eylemi.
resimlendirmek *(-i) Ar. T.* resimli bir duruma getirmek, resimlemek.
resimleşme *a. Ar. T.* resimleşmek eylemi.
resimleşmek *(nsz) Ar. T.* resim durumuna gelmek.
resimleyebilme *a. Ar. T.* resimleyebilmek eylemi.
resimleyebilmek *(-i) Ar. T.* resimlemesi olanaklı olmak ya da resimleme olasılığı bulunmak.
resimleyiverme *a. Ar. T.* resimleyivermek eylemi.
resimleyivermek *(-i) Ar. T.* çok çabuk ya da kısa sürede resimlemek.
resimli *s. Ar. T.* içinde resim bulunan, resimlenmiş olan. **resimli roman** konusu bir dizi resimle ve çok az yazıyla anlatılan roman.
resimlik *a. Ar. T.* **1** içine resim koymak için hazırlanmış çerçeve. **2** albüm.
resimsi *s. Ar. T.* resme benzeyen ya da resme özgü olan.
resimyazı *b. a. Ar. T.* eski çağlarda kimi uygar uluslarca kullanılmış olan, nesnelerin yalınlaştırılmış resimlerine dayanan yazı. *eş.* **hiyeroglif**.
resital *a. Fr.* tek bir sanatçının tek bir çalgıyla verdiği konser.
resmen *be. Ar.* (.' .) **1** resmi olarak, devlet adına, devletçe. **2** yöntemine uygun olarak, yöntemince. **3** açık açık, kesin olarak, açıkça.
resmetme *a. Ar. T.* resmetmek eylemi.
resmetmek *(-i) Ar. T.* **1** bir şeyin resmini yapmak, çizmek. **2** *mec.* iz yapmak, işlemek. *ör. Ayrılığı gönlüne resmetmek istemiyordu.*
resmi *s. Ar.* (. -) **1** devletin olan, devletle ilgili bulunan. **2** devletin öngördüğü yöntemlere uygun olarak yapılan. **3** *mec.* senlibenli bir biçimde olmayan. *ör. O komşuyla resmiyiz.* **resmi dil** bir ülkede yasayla kabul edilen, eğitim ve öğretimde, resmi işlemlerde vb. kullanılan ortak dil. **resmi elbise** (ya da **giysi**) **1)** üniforma. **2)** kimi toplantılarda giyilmesi gereken genellikle koyu renk takım giysi. **resmi nikâh** yasalara uygun bir biçimde ve nikâh memurunca kıyılan, devlet kayıtlarına geçen nikâh.
resmileşebilme *a. Ar. T.* resmileşebilmek eylemi.
resmileşebilmek *(nsz) Ar. T.* resmileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
resmileşme *a. Ar. T.* resmileşmek eylemi.
resmileşmek *(nsz) Ar. T.* resmi bir özellik kazanmak.
resmileştirebilme *a. Ar. T.* resmileştirebilmek eylemi.
resmileştirebilmek *(-i) Ar. T.* resmileştirmek elinde ya da yetkisinde olmak, resmileştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
resmileştirilme *a. Ar. T.* resmileştirilmek eylemi.
resmileştirilmek *(nsz) Ar. T.* resmi duruma getirilmek.
resmileştirme *a. Ar. T.* resmileştirmek eylemi.
resmileştirmek *(-i) Ar. T.* resmi duruma getirmek, resmi işleme koymak.
resmilik *a. Ar. T.* (. - .) resmi olma durumu.
resmiyet, -ti *a. Ar.* resmilik. **(bir işi) resmiyete dökmek** (ya da **koymak**) resmi bir nitelik vermek, resmi işleme koymak, resmi bir yola koymak.
ressam *a. Ar.* resim[1] yapan sanatçı.
ressamlık *a. Ar. T.* **1** ressam olma durumu. **2** resim[1] yapma sanatı.
rest, -ti *a. Fr.* **1** poker oyununda, bir oyuncunun önündeki paranın tümü. **2** *mec.* son ve kesin söz, karşı çıkış. **rest çekmek 1)** (pokerde) önündeki paranın tümünü ortaya koymak. **2)** *mec.* herhangi bir konuda tutumunu belirten sert ve kesin sözünü söylemek. **resti görmek** (pokerde) çekilen resti kabul etmek, ortaya o rest kadar para sürmek.
restleşebilme *a. Fr. T.* restleşebilmek eylemi.
restleşebilmek *(-le) Ar. T.* restleşmek olanaklı olmak ya da restleşme olasılığı bulunmak.
restleşme *a. Fr. T.* restleşmek eylemi.
restleşmek *(-le) Ar. T.* karşılıklı olarak rest çekmek.
resto *ünl. İt. arg.* **1** "kalsın", "dur", "yeter" vb. anlamında kullanılır. **2** *a.* "restoran"ın kısa biçimi olarak söylenir.
restoran *a. Fr.* ➻ **lokanta**.
restorasyon *a. Fr.* eski bir yapıda bozulmuş, yıkılmış olan yerleri, bölümleri aslını bozmayacak bir biçimde onarma.
restore *s. Fr.* eski biçimine ya da ilk durumuna getirilmiş. **restore edilmek** restore etmek eylemine konu olmak. *ör. Eski saraylar restore edilecekmiş.* **restore etmek 1)** (eski ve değerli bir yapıyı) bozulmuş, yıkılmış yerlerini, bölümlerini aslına uygun bir biçimde, aslını bozmadan onarmak. **2)** *mec.*(dostluk vb. için) eski durumuna getirmek, yenilemek.
resul, -lü *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* haberci. **2** kendisine kitap inmiş peygamber.
resülmal, -li *b. a. Ar.* (. . -) *esk.* anamal, anapara.
reşit *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **ergin**[2]. **reşit olmak** ➻ **erginleşmek**.
ret, -ddi *a. Ar.* **1** bir şeyi yapmak ya da almak istemediğini bildirme, bir şeyi geri çevirme, kabul etmeme, bir şeye karşı çıkma. **2** (aile kişilerinden birini) artık kendinden, aileden saymama.

retina *a. Lat.* (. .' .) *gövb.* ➻ **ağtabaka**.
retorik *a. Fr.* **1** söz söyleme sanatı. **2** söz sanatlarını konu alan bilgi dalı. *eş.* **sözbilim**.
reva *s. Far.* (. -) *esk.* yerinde, uygun, doğru, yaraşır, yakışır. **reva görmek** (ya da **görmemek**) birine karşı bir davranışı, bir işlemi uygun görmek (ya da görmemek).
revaç *a. Ar.* (. -) geçerli ve değerli olma, herkesçe istenme. **revaç bulmak** geçerli ve değerli sayılmak, istek almak, herkesçe istenmek. **revaçta olmak** herkesçe çok istenmek, herkesçe istenir durumda bulunmak.
revak *a. Ar.* (. -) bir yapıda, üstü örtülü ve önü açık yer, sundurma.
revalüasyon *a. Fr.* paranın değerini altına ve dövize göre yükseltme.
revan *s. Far.* (. -) *esk.* yürüyen, giden. **revan olmak** *esk.* yürümek, gitmek.
revani *a. Far.* (. - .) irmik, yumurta ve tereyağıyla yapılan, piştikten sonra üzerine şeker şerbeti dökülen bir tatlı.
reverans *a. Fr.* selam ya da teşekkür anlamına eğilme ya da diz kırma biçiminde yapılan hareket.
revir *a. Al.* okul, kışla gibi toplu bulunulan yerlerde hastalar için ayrılmış, gerekli donanımı bulunan bölüm.
revize *a. Fr.* yeniden ele alma, gözden geçirme işi. *ör. Dostluğumuzun revizesi gerekir mi?* **revize edilmek** bir daha gözden geçirilerek düzeltilmek. **revize etmek** bir kez daha ele alıp düzeltmek, onarıp yenilemek.
revizyon *a. Fr.* **1** gözden geçirme, yeniden inceleme. **2** (bir öğretiyi) asıl doğrultusundan saptırma, yönünü değiştirme.
revizyoncu *a.* ve *s. Fr. T.* **1** bir öğretinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini öne süren (görüş, kimse). **2** bir öğretiyi asıl doğrultusundan, yönünden saptıran (kimse).
revizyonculuk *a. Fr. T.* **1** bir öğretinin ana temellerini tartışma konusu yapanların tutumu. **2** Marksçılığı yeniden gözden geçirmek, düzeltmek ve çağa uydurmak gerektiğini öne sürenlerin görüşü ve uygulaması.
revizyonist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **revizyoncu**.
revizyonizm *a. Fr.* ➻ **revizyonculuk**.
revnak, -kı *a. Far. esk.* gözalıcılık, parlaklık. **revnak vermek** *esk.* (bir şeye) güzellik katmak.
revnaklı *s. Ar. T.* gözalıcı, güzel, hoş.
revolver *a. Fr.* ➻ **altıpatlar**.
revü *a. Fr.* **1** çeşitli dans ve oyunlardan oluşmuş, zengin görünümlü sahne gösterisi. **2** bu tür gösteriler yapan topluluk.
rey *a. Ar. esk.* **1** ➻ **oy** . **2** ➻ **düşünce, görüş**.
reyhan *a. Ar.* ➻ **fesleğen**.
reyhani *a. Ar.* (. - -) Arap harflerinin yazılışında bir yazı biçimi türü.
reyon *a. Fr.* bir mağazanın yalnız bir tür eşya satılan bölümlerinden her biri.
reyting *a. İng.* **1** (TV izlencesi için) izlenme. **2** *eko.* bir ülkenin ya da kuruluşun ekonomik durumunu değerlendirme. **reyting almak** (TV izlencesi için) yüksek oranda izlenmek, izleyicisi çok olmak. **reyting kuruluşu** *eko.* bir kuruluşun ya da bir ülkenin ekonomik durumunu inceleyip değerlendiren kuruluş. **reyting yapmak** ➻ **reyting almak**. **reytingi düşmek 1)** (TV için) izleyicisi azalmak. **2)** (ülke vb. için) reyting kuruluşlarınca verilen değerlendirme notu düşmek. **reytingi yükselmek** ➻ **reyting almak**.
rezalet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** toplumda büyük yankı uyandıran, toplumca hoş görülmeyen, toplumun duygularını inciten, küçük düşürücü, utanç verici olay ya da durum. **2** *s.* hoşa gitmeyen, beğenilmeyen şeyler için de kullanılır. *ör. Çöpler sokağı pis kokuyor, bu rezaleti belediye bir an önce buradan kaldırsın.* **rezalet çıkarmak** rezalet sayılan bir olaya, duruma yol açmak. **rezalet çıkmak** utanılacak bir olay, bir durum ortaya çıkmak.
reze *a. Ar.* **1** mentçşe. **2** kapıyı içeriden ya da dışarıdan açmaya yarayan ve başparmakla basılarak işletilen düzenek.
rezede *a. Lat. bitb.* muhabbetçiçeğigillerden, kumsal yerlerde yetişen, 1,5 metre boyunda, çiçeklerinden sarı boya, tohumlarından kandil yağı elde edilen, otsu bir bitki.
rezedeçiçeği, -ni *b. a. Lat. T.* ➻ **rezede**.
rezeksiyon *a. Fr. hek.* bir organın hastalıklı parçasını kesip çıkarma işlemi.
rezeleme *a. Ar. T.* rezelemek eylemi.
rezelemek *(-i) Ar. T.* (kapıya) reze takmak.
rezene *a. Ar. bitb.* maydanozgillerden, Akdeniz ikliminde yetişen, boyu 1,5 metreyi bulabilen, gövdesi dik, silindir biçimli ve tüysüz, yaprakları saplı ve almaşık dizilişli, küçük, yeşilimsi esmer renkli ve hoş kokulu meyveleri anason gibi kimi içkilerde ve yemeklerde tat verici olarak kullanılan, tohumlarından ve kökünden hekimlikte gaz giderici olarak yararlanılan, çok yıllık otsu bir bitki.
rezerv *a. Fr.* **1** ilerde kullanılmak üzere artırılmış, biriktirilmiş, saklanmış şey. **2** (madenler vb. için) yatağında ya da havzasında bulunduğu hesaplanan, henüz işletilmemiş maden vb. miktarı. *ör. Barajın su rezervi azalıyormuş.*
rezervasyon *a. Fr.* **1** otel, lokanta, gazino, tiyatro gibi yerlerde, uçak, tren, otobüs gibi taşıtlarda yer ayırtma ya da ayırma işi. **2** bu tür kuruluşlarda müşterilere yer ayırma işini üstlenen bölüm.
rezervuar *a. Fr.* tuvalette, tuvaleti kullandıktan sonra temizlik için su boşatmada yararlanılan küçük su deposu.
rezidans *a. Fr.* elçilerin ve benzeri yüksek devlet görevlilerinin oturmalarına ayrılmış konut.
rezil *s. Ar.* (. -) utanılacak davranışları olan, aşağılık, alçak, bayağı. **(birini) rezil etmek** birini, isteyerek ya da istemeyerek, çok utanılacak bir duruma sokmak. **rezil olmak** başına çok utanılacak bir durum gelmek. **rezil rüsva** (ya da **rezil kepaze**) **olmak** çok ayıplanacak bir duruma düşmek. **rezili çıkmak 1)** çok re-

zil bir duruma düşmek. **2)** *mec.* (nesne için) eskiyip parça parça olmak.
rezilce *s. Ar. T.* **1** aşağılık niteliktc olan. *ör. Böyle rezilce işler olurmuş.* **2** *be.* (. .' .) rezile yakışır bir biçimde.
rezilleşebilme *a. Ar. T.* rezilleşebilmek eylemi.
rezilleşebilmek *(nsz) Ar. T.* rezilleşmesi olanak içinde olmak ya da rezilleşme olasılığı bulunmak.
rezilleşme *a. Ar. T.* rezilleşmek eylemi.
rezilleşmek *(nsz) Ar. T.* utanılacak bir duruma düşmek, aşağılaşmak, alçaklaşmak, bayağılaşmak.
rezillik *a. Ar. T.* rezil olma durumu. **rezilliği ele almak** *ha. mec.* iyice rezilleşmek, hiç utanıp sıkılmaz olmak.
rezistans *a. Fr. fiz.* ➻ **direnç**.
rezonans *a. Fr. fiz.* bir salınım genliğinin, düzgün itmelerin etkisiyle, artması.
Rh *kim.* rodyum elementinin kimyasal simgesi.
rıh *a. Far. esk.* eskiden, yazılan bir yazının mürekkebini kurutmak ereğiyle üzerine dökülen çok ince ve renkli bir tür kum.
rıhdan *a. Far.* (. -) *esk.* yazının mürekkebini kurutmak için kullanılan özel kumun konulduğu, üzeri delikli özel kap.
rıhtım *a. Far.* deniz taşıtlarının indirme bindirme yapmaları, yük alıp vermeleri için yapılmış yer.
rıka *a. Ar. esk.* Arap harflerinin en çok kullanılan el yazısı biçimi.
rıza *a. Ar.* (. -) olur bildirme, razı olma, isteme, istek. **rıza göstermek** uygun ve yerinde bularak onamak, olur bildirmek. **rızası olmak** izni, onayı bulunmak. **(birinin) rızasını almak** iznini, onayını almak.
rızk, -kı *a. Ar.* **1** *esk.* yiyecek, içecek şey. **2** Tanrı'ca herkese verildiğine inanılan nimet. **3** *mec.* yaşamak için gerekli günlük yiyecek. **rızkını çıkarmak** günlük yiyecek parasını kazanmak.
riayet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** *esk.* saygı gösterme, ağırlama, saygın tutma. **2** boyun eğme, uyma. **riayet etmek** (kural, koşul vb.ye) bağlı kalmak, uymak.
riayetkâr *s. Ar. Far.* **1** *esk.* saygı gösteren. **2** bağlı kalan, uyan.
riayetsiz *s. Ar. T.* riayet etmeyen.
riayetsizlik *a. Ar. T.* riayet etmeme durumu, uymazlık, dinlemezlik.
rica *a. Ar.* (. -) dilek, dileme, dileyiş. **rica edilmek** (birinden bir şey) istenmek. **rica etmek** (ya da **ricada bulunmak**) (birinden) dilemek, istemek.
ricacı *a. Ar. T.* (. - .) birinden genellikle başkası adına bir şey dileyen, isteyen, ricada bulunan kimse.
rical, -li *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* yüksek makamlı devlet adamları.
ricat, -tı *a. Ar. ask.* bozguna uğrayarak geri kaçma, geri çekilme. **ricat etmek** *ask.* bozguna uğrayıp geldiği yere doğru geri çekilmek.
rikkat, -ti *a. Ar. esk.* **1** incelik, naziklik. **2** acıma duygusu, sevecenlik. **rikkat vermek** duygulandırmak, içlendirmek, etkilemek.
rikkatli *s. Ar. esk.* ince duygularla dolu, duygulu, sevecen.
rimel *a. Fr. (marka adından)* kadınların, kirpiklerini kıvırmak, daha uzun ve renkli göstermek için fırçayla sürdükleri yağlı sürme.
rimelleme *a. Fr. T.* rimellemek eylemi.
rimellemek *(-i) Fr. T.* kirpiklere rimel sürmek.
rimellenme *a. Fr. T.* rimellenmek eylemi.
rimellenmek *(nsz) Fr. T.* (kirpikler için) rimellemek eylemine konu olmak.
rimelli *s. Fr. T.* (kirpikler için) rimel sürülmüş.
rina *a.* (.' .) *hayb.* sıcak ve ılıman denizlerin kıyı bölgelerinde yaşayan, gövde görünüşü kalkana benzeyen, boyu 1,5 metreye ulaşabilen, üstü koyu gri, kirli sarı ve biraz da kahverengi, benekli, alt yanı beyaz, rengini bulunduğu ortama uydurabilen, uzun kamçı gibi kuyruk lu, kuyruğunda eğe biçiminde zehirli bir diken bulunan, eti yenebilen bir köpekbalığı.
rindane *be. Far. esk.* rint olana yaraşır bir biçimde.
ring *a. İng.* üzerinde yumrukoyunu oynanan, kenarları 4,90 m. olan bir kare biçiminde, tabanı altı kauçuklu bir muşambayla kaplı bulunan, çevresi kordonla çevrili yer. **ring seferi** kent içinde işleyen bir genel taşıtın, belli bir yerden kalkıp belli duraklarda yolcu indirip bindirerek, bir daire çizdikten sonra kalktığı yere gelmesi.
ringa *a. Al.* (.' .) *hayb.* kemikli balıklardan, okyanusların çok soğuk olmayan yerlerinde, özellikle Kuzey Atlantik kıyılarında sürüler durumunda yaşayan, Karadeniz'in kuzey bölümlerinde de bulunan, gövdesi yanları yassı ve füze biçiminde, altçenesi ileriye doğru çıkık, sırtı m avimsi esmer, karnı gümüşrenginde, boyu 20 ile 40 cm. arasında değişebilen, tütsüyle kurutulmuşu çok sevilen bir balık.
rint *a. Far. esk.* dünya işlerini hoş karşılayan, hiçbir şeye aldırmayan, çok hoşgörülü, açıkyürekli kimse, gönül eri.
rintlik *a. Far. T. esk.* rint olma durumu.
risale *a. Ar.* (. - .) *esk.* küçük kitap, broşür.
risk, -ki *a. Fr.* bir zarara uğrama tehlikesi, zarar görme olasılığı. **risk almak** riski olan bir işe girişmek. **riske girmek** riski göze almak.
riskli *s. Fr. T.* risk taşıyan, riski olan.
risksiz *s. Fr. T.* riski olmayan, risk taşımayan.
ritim, -tmi *a. Fr.* **1** *müz.* ezgi ve uyumla birlikte müziği oluşturan bir öğe olarak vurgu, uzunluk ya da seslerin, durakların düzenli bir biçimde yinelenmesinden doğan düzen. *eş.* **dizem, tartım**. **2** *yaz.* şiirde ya da düzyazıda vurgu, uzunluk ya da seslerin, durakların düzenli bir biçimde yinelenmesinden doğan uyum. **3** kimi olayların az çok düzenli bir biçimde art arda gelmesiyle oluşan durum.
ritimli *s. Fr. T.* düzenli aralıklarla yinelenen, hoşa gidecek bir ritmi, uyumu bulunan.

ritmik *s. Fr.* ➻ **ritimli**.
ritüel *a. Fr. bud.* din, tapınma, büyü vb. ile ilgili geleneksel tören. *eş.* **ayin**.
rivayet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **söylenti**. **2** bir haberi, bir olayı ya da bir sözü aktarma, nakletme. **rivayet bileşik zamanı** *dilb.* yalın zamanlı bir kiple, ekeylemin belirsiz geçmiş zaman kavramı veren ***imiş (-miş)*** ekinin birlikte kullanılmasından oluşan bileşik zaman; örneğin "söyleyecekmiş", "demişmiş" gibi. **rivayet bileşik zaman eki** *dilb.* Türkçede rivayet bileşik zaman kipini kuran ***imiş (-miş,-muş,-müş, -muş)*** eki. **rivayet edilmek** ➻ **rivayet olunmak**. **rivayet etmek** (bir olayı, durumu, sözü vb.) nakletmek. **rivayet olunmak** (bir olay, durum vb. için) ağızdan ağıza söylenmek, anlatılmak, nakledilmek.
riya *a. Ar.* (. -) ➻ **ikiyüzlülük**.
riyakâr *s. Ar. Far.* (. - -) ➻ **ikiyüzlü**.
riyakârca *be. Ar. Far. T.* ➻ **ikiyüzlüce**.
riyakârlık *a. Ar. Far. T.* (. - - .) ➻ **ikiyüzlülük**.
riyal *a. İsp.* **1** pesetanın dörtte birine eşit değerde bir İspanyol parası. **2** Suudi Arabistan, İran ve Yemen'in para birimlerinin adı.
riyala *a. İt.* (. .' .) *tar.* Osmanlı donanmasında bugünkü tümamirale eş bir rütbe.
riyaset, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **başkanlık**.
riyasız *s. Ar. T.* (. - .) ikiyüzlü davranmayan, olduğu gibi görünen (kimse).
riyazet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** nefsin isteklerini kırma. **2** perhiz.
riyazi *s. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **matematiksel**.
riyaziye *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **matematik**.
riyaziyeci *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* ➻ **matematikçi**.
riyolit, -ti *a. Fr. yerb.* granitle kimyasal yapı yönünden aynı olan, serbest silisçe zengin, içinde mikrolitler bulunan kayaç.
riziko *a. İt.* (.' . .) bir zarara uğrama olasılığı, tehlikesi. *eş.* **risk**.
rizikolu *s. İt. T.* (.' . . .) rizikosu olan, riziko taşıyan.
Rn *kim.* radon elementinin kimyasal simgesi.
roba *a. İt.* (.' .) **1** *esk.* giyecek, giysi. **2** bir giyeceğin göğüsle omuz arasında kalan bölümüne eklenen kumaş parçası.
robalı *s. İt. T.* (.' . .) robası² olan.
robdöşambr *a. Fr.* ev içinde giyilen üstlük.
robot, -tu *a. (Çekçeden)* **1** genellikle insan biçiminde ve metalden vb. yapılan, programlanınca belirli bir işi ya da çeşitli işleri yapabilen, fabrikalarda tehlikeli işlerde insan yerine kulllanılan, elektrikle çalışan otomatik aygıt. **2** bilimkurgu filmlerinde görülen, insana benzeyen, konuşan, yürüyen ama duyguları olmayan makine insan. **3** *mec.* kendi aklını ve istencini kullanmaksızın başkalarının buyruğuyla iş gören kimse. **4** *mec.* duygusuz kimse. **robot gibi** *mec.* **1)** durmadan çalışan (kimse). **2)** duygularını belli etmeyen, duygusuz (kimse). **robot resim** terörizm, cinayet, soygun gibi bir olayda olaya karışan kişi ya da kişilerin, görgü tanıklarının anlatımlarına göre uzman kişilerce çizilen resmi.

> **robot**
> *Robot* sözcüğünü 1920'de Çek yazarı Karel Çapek yarattı. Çapek bir oyununda, bir bilgince hazırlanan ve bir insanın yapabileceği bütün işleri beceren, insan biçimindeki bir otomata *robota* adını vermişti. Bilimkurgu yazınının bir ürünü olan böyle bir makine, zaman içinde ilkel de olsa gerçekleştirildi ve ona da *robot* denildi. Robotlar zamanla geliştirilerek sanayide yararlanılan makineler oldu.

robotlaşabilme *a.* robotlaşabilmek eylemi.
robotlaşabilmek *(-i) mec.* robotlaşması olanak içinde olmak ya da robotlaşma olasılığı bulunmak.
robotlaşma *a.* robotlaşmak eylemi.
robotlaşmak *(nsz) mec.* robot durumuna gelmek.
robotlaştırabilme *a.* robotlaştırabilmek eylemi.
robotlaştırabilmek *(-i) mec.* robotlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
robotlaştırma *a.* robotlaştırmak eylemi.
robotlaştırmak *(-i) mec.* robot durumuna getirmek.
robotluk *a. mec.* robot gibi mekanik davranma durumu.
roda *a. İt.* (.' .) *den.* fabrikadan çıktığı gibi duran, henüz açılmamış yumak durumdaki halat, halat yumağı. **roda açmak** *den.* halat yumağını yöntemine uygun olarak açmak. **roda etmek** (ya da **yapmak**) *den.* açılmış halatı yöntemine uygun olarak, düzgünce üst üste yığmak, roda durumuna getirmek.
rodaj *a. Fr.* bir motorun yavaş yavaş çalıştırılarak alıştırılması.
rodeo *a. İng.* bir binicinin, binmeye alıştırılmamış hırçın bir ata ya da öküze binerek üzerinde durabilmesine, onu yola getirebilmesine dayanan, gösteri nitelikli bir Amerikan oyunu.
rodeocu *a. İng. T.* yaşamını rodeo ile kazanan kimse.
Rodezyalı *ö. a.* ve *s.* Rodezya halkından olan kimse.
rodyum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Rh, atom sayısı 45, atom ağırlığı 102,905, yoğunluğu 12,33 olan, sert ve kırılgan, platinle alaşım halinde kullanılan, gümüşrenginde kimyasal bir element.
roka *a. Lat.* (.' .) *bitb.* turpgillerden, tarlalarda, yıkıntılarda kendiliğinden yetişen, salata olarak yenilen yaprakları için bahçelerde de özel olarak yetiştirilen, sapı tüylü, yaprakları almaşık dizilişli, boyu 40 santimi bulabilen, bir yıllık, baharlı bir otsu bitki.
roket, -ti *a. İng.* **1** atış sırasında mekanik olarak yön verilen, yörüngesinin başlarında özitmeli olarak yol alan, daha sonra yalnızca balistik yasalarına bağlı biçimde hareket eden mermi. **2** bir tür füze.

roketatar *b. a. İng. T.* zırhlı araçlara karşı yakın savaş sırasında kullanılan, roket atan hafif bir silah.

rokfor *a. Fr. (Fransa'da Roquefort-sur-Sulson köyünün adından)* koyun sütünden yapılan ve doğal mahzenlerde bekletilerek olgunlaştırılan içi küflü bir peynir. **rokfor peyniri** ➻ **rokfor.**

rokoko *a. Fr.* **1** XVIII. yüzyılın başında Fransa'da ve Avrupa'nın öteki ülkelerinden kimilerinde özellikle yapılarda ve mobilyalarda çok yaygın biçimde kullanılan, kıvrıntılı çizgileri bol, gösterişli bir bezeme tarzı. **2** *s.* bu tarzda yapılmış olan (yapı, mobilya).

rol, -lü *a. Fr.* **1** *tiy.* ve *sin.* bir oyunda ya da filmde bir kişiliği canlandıran oyuncunun söylemesi gereken sözlerin ve yapması gereken hareketlerin genel adı. **2** *mec.* bir işte bir kimsenin ya da şeyin üstüne düşen görev. *ör. Evde baba yoktu, baba rolü de delikanlının sırtındaydı.* **3** *mec.* gerçek olmayan davranış, gösteriş. *ör. Üzülmesi bir roldür onun.* **4** *mec.* etki. *ör. Kazada ihmalin rolü büyüktü.* **rol almak 1)** *tiy.* bir oyunda kişilerden birini canlandırma görevini üstlenmek. **2)** *mec.* (bir işte) eli olmak, yer almak, etkili olmak. *ör. Soygunda bankacının da rol aldığı sanılıyor.* **rol çalmak** *arg.* konuşma sırası başka bir oyuncudayken seyircinin ilgisini kendi üzerine çekmek. **rol dağılımı** *tiy.* bir oyunda canlandırılacak kişileri hangi oyuncuların oynayacağını saptama işlemi. **rol dağıtmak** *tiy.* bir oyunu sahneye koyma çalışmasında, oyun kişilerini oynayacak sanatçıları saptamak. **rol kesmek 1)** *arg.* bir rolü, gerektiğinden çok abartarak, yapay bir konuşma biçimiyle ve aşırı hareketlerle oynamak. **2)** *mec.* içtenmiş gibi davranmak. **3)** *arg.* yalan söylemek. **rol oynamak 1)** *tiy.* bir oyunda rol almak. **2)** *mec.* (bir işte) önemli etkisi olmak, yer almak. **rol yapmak** *mec.* içten davranmamak, davranışlarında içtenlik bulunmamak. **role çıkmak** (bir oyunda) oynamak. *ör. Sen hangi role çıkıyorsun?* **rolü olmak 1)** bir oyunda bir rolü oynamakta olmak. **2)** *mec.* (bir işte) etkisi olmak. **rolüne çıkmak** bir oyunda belli bir kişiliği oynamak. *ör. O oyuncu hep baba rolüne çıkar.*

rolcü *s. Fr. T. mec.* davranışları içten olmayan ama içtenmiş gibi davranan (kimse).

rolcülük *a. Fr. T. mec.* rolcü olma niteliği.

rom *a. İng.* şekerkamışından şeker yapılması sırasında elde edilen özsuyun melasla ve suyla karıştırılıp şıra durumuna getirilerek mayalandırıldıktan sonra damıtılıp meşe fıçılarda yıllandırılmasıyla yapılan sert bir alkollü içki.

Romalı *ö. a.* ve *s. tar.* eskiçağda Roma kent devletinde yaşayan bir halk ve daha sonra Roma İmparatorluğunu kuran bir ulus ve bu ulustan olan kimse.

roman *a. Fr. yaz.* **1** genellikle insanların başından geçenleri, insan ilişkilerini ve durumlarını, toplumsal olay ve olguları gerçeğe uygun bir biçimde ya da kurmaca bir yapı içinde ve geniş oylumlu olarak anlatan bir yazınsal tür. **2** bu türde yazılmış yapıt. *ör. Bir roman okuyorum.* **3** bu tür yapıtları kapsayan yazınsal gelenek, sanat. *ör. Türk romanı, genç yazarların elinde mi kalacak?*

Roman *ö. a.* ➻ **Çingene.**

romancı *a. Fr. T.* roman yazarı.

romancılık *a. Fr.* roman yazma sanatı.

romanesk, -ki *s. Fr.* **1** romanın yazınsal niteliklerini taşıyan, roman özelliği olan. **2** romana özgü, romanla ilgili olan. **3** *mec.* duygusal, düşsel, düşçü.

romanlaşma *a. Fr. T.* romanlaşmak eylemi.

romanlaşmak *(nsz) Fr. T.* romana konu edilmek, romanı yazılmak. *ör. Onun yaşamı birkaç kez romanlaştı.*

romanlaştırabilme *a. Fr. T.* romanlaştırabilmek eylemi.

romanlaştırabilmek *(-i) Fr. T.* romanlaştırması olanak içinde olmak ya da romanlaştırma olasılığı bulunmak. *ör. Yazar, tarihsel olayları bile romanlaştırabileceğini bilir.*

romanlaştırılabilme *a. Fr. T.* romanlaştırılabilmek eylemi.

romanlaştırılabilmek *(nsz) Fr. T.* romanlaştırılması olanaklı olmak ya da romanlaştırılma olasılığı bulunmak.

romanlaştırılma *a. Fr. T.* romanlaştırılmak eylemi.

romanlaştırılmak *(nsz) Fr. T.* romana konu edilmek. *ör. O bilim adamımızın yaşamı romanlaştırıldı.*

romanlaştırma *a. Fr. T.* romanlaştırmak eylemi.

romanlaştırmak *(-i) Fr. T.* romana konu yapmak, roman biçiminde yazmak. *ör. Onun yaşamını romanlaştırmak isterdim.*

romans *a. İsp.* **1** *müz.* piyano için hazırlanmış, genellikle dörtlüklerden oluşan sözleri olan, şarkı türünde beste. **2** *yaz.* sayısı belirsiz sekiz heceli dizelerden oluşan, duygusal konuları işleyen bir İspanyol koşuk türü.

romantik *s. Fr.* **1** davranışlarında duyguların, düşlerin ve coşkuların aşırı biçimde etkisi bulunan (kimse). **2** gerçekçi olmayan, düşçü (kimse, görüş). **3** romantizmle ilgili. *eş. yeni* coşumcu. *ör. Romantik yazının güzel örnekleri vardır.* **4** *a. yaz.* romantizm akımını benimseyip o yolda yapıtlar vermiş olan ya da veren yazar. *eş. yeni* coşumcu. **5** romanlara özgü olan, içinde duygu, coşku ve düş öğeleri bulunan.

romantiklik *a. Fr. T.* romantik olma durumu.

romantizm *a. Fr.* **1** XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da ortaya çıkan, başlıca özelliği duyguların ve içgüdülerin yüceltilmesi, ulusal özelliklerin değer kazanması, aşırı ölçüde coşkuya ve imgeye dayanma olan sanat akımı. *eş. yeni* coşumculuk. **2** *mec.* uyuşuk duygusallığa eğilim ve düşler evrenine dalış. *ör. Onunki bir tür romantizmdi.* **3** *mec.* ro-

mantik ortam ya da durum. *ör. Gecenin romantizmi herkesi etkilemişti.*

Romanyalı *ö. a.* ve *s.* Romanya halkından olan (kimse), Rumen.

romatizma *a. Fr.* (. . .' .) *hek.* kaslarda ve özellikle de eklemlerde görülen ağrılı hastalıkların genel adı. **romatizması tutmak** romatizmanın oluşturduğu ağrıları başlamak.

romatizmal *s. Fr. hek.* romatizma özelliği taşıyan, romatizmayla ilgili.

romatizmalı *s. Fr. T. hek.* romatizması olan (organ).

romatoloji *a. Fr.* romatizmal hastalıkları konu alan hekimlik dalı.

Romen *ö. a.* ve *s. esk.* **1** eski Roma halkından olan kimse, Romalı. **2** Romalılara özgü olan.

Romen rakamları
Romalılardan kalma, kimi durumlarda sayıları göstermek için kullanılan, aslında birer harf olan ***I, V, X, L, C, D*** ve ***M*** imleri. Bu imler sırasıyla ***1, 5, 10, 50, 100, 500*** ve ***1000*** sayılarını gösterir. Aynı im yan yana getirilirse iki katı olur, örneğin XX, 20'yi belirtir. Yan yana yazılan imlerden daha az değerlisi yüksek değerlisinden önce yazılırsa az değerli yüksek değerliden çıkarılır, sonra yazılırsa az değerli yüksek değerliye eklenir. Örneğin IX imi 9'u, XV imi 15'i, CM imi 900'ü gösterir. Romalılar bütün sayıları bu imlerle yazar ve hesapları bu imlerle yapardı.

rop *a. Fr.* genellikle tek parça kadın giysisi.

rosto *a. İt.* (.' .) kuzu, koyun ya da körpe dana etinin genellikle haşlanıp kızartılmasıyla yapılan, soğuduktan sonra dilim dilim kesilerek yanına sebzeler eklenen bir et yemeği.

rostoluk *s. İt. T.* (.' . .) rosto yapmaya uygun olan (et).

rot, -tu *a. İng.* kimi motorlu taşıtlarda direksiyonla tekerlekler arasındaki bağlantıyı sağlayan demir çubuk.

rota *a. İt.* (.' .) **1** bir uçağın ya da geminin bir yolculukta izleyeceği, önceden belirlenmiş yol. **2** *mec.* izlenen, tutulan, gidilen yol, bir işteki, bir konudaki tutum. **rotasına oturmak** (iş vb.) yoluna girmek. **rotayı değiştirmek 1)** (uçak, gemi) gidilen yolu, yönü değiştirmek, başka bir yöne doğrulmak. **2)** *mec.* (bir kimse) tutumunu değiştirmek, eski tutumundan ayrılmak.

rotasyon *a. Fr.* bir birimde çalışan görevlilerin zaman zaman ve düzenli olarak yer değiştirmeleri, bir işi sırayla yapmaları.

rotatif *a. Fr.* büyük bir hızla dönerek işleyen ve saatte binlerce gazete, forma vb. basan, kısa zamanda çok sayıda basım gerçekleştiren basım makinesi.

rotatifçi *a. Fr. T.* rotatif ustası.

rotor *a. İng. fiz.* ➻ **döneç**.

roza *a. İt.* (.' .) **1** altı düz, üstü façetalı, pembe renkli bir tür elmas. **2** *s.* bu elmasla yapılmış olan (takı).

rozbif *a. İng.* kızartılmak için hazırlanmış sığır eti ya da sığır eti kızartması.

rozet, -ti *a. Fr.* **1** genellikle bir kuruluşun simgesini taşıyan, yakaya takılmak için hazırlanmış, çoğu zaman metalden yapılmış, kimi zaman kâğıttan da olabilen küçük simge. **2** musluğun, gizli döşenmiş boruya tutturulduğu yerin çirkin görünüşünü örtmek ereğiyle kullanılan, nikel ya da krom kaplanmış, çember biçimindeki saç parça. **3** kapı kolunda anahtar yerini örten metal parça. **4** *ha.* rozet biçiminde ve pembe beyaz çiçekler açan bir süs bitkisi.

röfle *a. Fr.* saçı yer yer değişik renkte boyama işlemi.

rögar *a. Fr.* **1** pissu döşeminde, yeraltındaki temizleme parçalarını denetlemek, çeşitli doğrultulardan gelen boruları başka bir doğrultuya yöneltmek için yapılan baca, lağım bacası. **2** yeraltı telefon döşeminde, büzlerin doğrultu değiştirdikleri noktalarda hatların alınması ya da kablo eklerinin yapılabilmesi için bırakılan, içinde en az iki kişinin çalışabileceği genişlikte, üstü kapaklı yeraltı boşluğu.

rölans *a. Fr.* **1** pokerde ve kimi iskambil oyunlarında, sürülmüş olan parayı artırma. **2** bu tür bir oyunda yapılan para artırma isteğini kabul etmek ya da geri çevirmek konusunda düşünmek için kısa bir süre isteme.

rölanti *a. Fr.* motorlu taşıtlarda, araç hareketsiz durumdayken motorun en az yakıtla düzgün bir biçimde çalışma ayarı. **rölanti ayarı** ➻ **rölanti**. **rölantide durmak** (ya da **çalışmak**) (motorlu taşıt) hareketsiz durumdayken motoru çalışır durumda olmak. **rölantiye almak 1)** (motorlu taşıtta) motoru boşa almak. **2)** *mec.* (bir işi) ağırlaştırmak, yavaşlatmak.

rölatif *s. Fr.* ➻ **bağıntılı**.

rölativist, -ti *a. Fr.* ➻ **bağıntıcı, göreci**.

rölativite *a. Fr. fels.* ➻ **bağıntı, görelik** .

rölativizm *a. Fr. fels.* ➻ **bağıntıcılık, görecilik**.

röle *a. Fr.* **1** bir elektrik devresinde, kimi koşullar gerçekleştiği zaman bir değişim oluşturmaya ya da bir devreyi açmaya ya da kapamaya yarayan araç. **2** bir kabloyu taşımaya ya da iletilecek bir hareketi güçlendirmeye yarayan düzenek. **3** bir regülatörde bağlantı elemanı olarak kullanılan, hareketi iletici ve yükseltici düzenek.

rölöve *a. Fr.* **1** *kazb.* eski bir sanat yapıtının, bir freskin ya da tablonun çoğu zaman suluboyayla yapılmış kopyası. **2** *mim.* bir yapının bütün boyutlarını ölçerek plan, kesit ve görünüşünü yeniden çıkarma.

rölyef *a. Fr.* ➻ **kabartma**[3].

römork, -ku *a. Fr.* motorlu bir taşıtın arkasına takılarak çekilen motorsuz taşıt.

römorkör *a. Fr.* yedeğinde taşıt götüren, çeken taşıt, özellikle başka taşıtları yedeğine alıp götürmek üzere özel olarak yapılmış deniz taşıtı. *eş. yeni* **yederçeker**.

rönesans *a. Fr.* kendine gelme ve eski canlılığını, biçimini yeniden kazanma, daha iyi bir duruma gerişme. *eş. yeni* **yenidendoğuş**.

Rönesans *ö. a. Fr.* Avrupa'da ortaçağdan sonra insancılığın etkisiyle ortaya çıkan, klasik ilkçağ kültürünü temel alarak gelişen, her alanda bir yeniden doğuş olan, toplumsal, siyasal, ekonomik değişimlere yol açan ve yüzyıllarca süren bilim ve sanat akımı. *eş. yeni* **Yenidendoğuş**.

röntgen *a. Al. (X ışınlarını bulan Alman fizikçi Wilhelm Conrad Röntgen'in adından)* (.' .) **1** *fiz.* R simgesiyle gösterilen, X ya da gama ışınlarının miktar ölçümü birimi. **2** bu ışınları sağlayan ve hekimlikte kullanılan makine. **3** vücudun harhangi bir organının bu makinenin oluşturduğu X ışınlarıyla çekilen filmi. *ör. Hastaya bir kemik röntgeni gerekiyor.* **4** *arg.* gizlice gözetleme eylemi. **röntgen çekmek** hasta olup olmadığını saptamak için, röntgen makinesiyle vücudun herhangi bir organını filme almak. **röntgen ışınları** X ışınları. **röntgene yatmak** *arg.* kadınları gizlice gözetlemeye uygun bir yer seçmek. **röntgenini çekmek (bir olayın)** *mec.* durumunu belirleyebilmek için derinlemesine incelemek.

röntgenci *a Al. T.* **1** röntgen ışınları uzmanı. **2** *arg.* kadınları gizlice gözetleme alışkanlığı olan erkek. **3** *ha.* röntgen[2] çeken kimse.

röntgencilik *a. Al. T.* **1** röntgen ışınları uzmanlığı. **2** *arg.* özellikle kapalı yerlerdeki ya da soyunan, giyinen kadınları gizlice gözetleme alışkanlığı.

röntgenleme *a. Al. T. arg.* röntgenlemek eylemi.

röntgenlemek *(-i) Al. T. arg.* kadınları gizlice gözetlemek.

röportaj *a. Fr.* **1** bir yazarın, bir konuyu inceleyip araştırarak ve kendi görüşlerini, yorumlarını da ekleyerek oluşturduğu gazete yazısı. **2** bir radyo ya da televizyon habercisinin bir konuyu inceleyip araştırarak hazırladığı ya da bir kimseyle görüşme biçiminde sunduğu program. **röportaj yapmak** röportaj hazırlamak.

röportajcı *a. Fr. T.* röportaj yazan ya da yapan kimse.

röportajcılık *a. Fr. T.* röportajcının işi, röportaj yazarlığı.

röprodüksiyon *a. Fr.* **1** bir yapıtı çoğaltma. **2** bir yapıtın aslını bozmadan yapılan taklidi. **3** bir sanat resminin aslına uygun bir biçimde yapılmış baskısı.

rötar *a.Fr.* gecikme, özellikle bir taşıtın kalkışında ya da varışında gecikme.

rötarlı *s. Fr. T.* (taşıtlar için) gecikmeli.

rötuş *a. Fr.* **1** herhangi bir şeyde düzeltmek ereğiyle yapılan değiştirme. **2** fotoğrafçılıkta, filmi basmadan önce üzerinde düzeltmeler yapma işi. **rötuş etmek** (ya da **yapmak**) bir şeydeki kusurları gidermek ereğiyle kimi düzeltmeler yapmak.

rötuşçu *a. Fr. T.* rötuş yapan kimse.

rötuşlama *a. Fr. T.* rötuşlamak eylemi.

rötuşlamak *(-i) Fr. T.* kusurlarını gidermek için kimi düzeltmeler yapmak. *ör. Fotoğrafçı, filmi biraz rötuşlamak isterken iyice bozmuştu.*

rötuşlanma *a. Fr. T.* rötuşlanmak eylemi.

rötuşlanmak *(nsz) Fr. T.* kusurlarını gidermek için üzerinde kimi düzeltmeler yapılmak.

rötuşlu *s. Fr. T.* üzerinde rötuşlar yapılmış olan.

rövanş *a. Fr. sp.* bir önceki karşılaşmada yenilmiş olanın aynı rakiple oynadığı ikinci oyun.

Ru *kim.* rutenyum elementinin kimyasal simgesi.

ruam *a. Ar.* (. -) genellikle atlarda görülen, insanlara da bulaşabilen, öldürücü bir hayvan hastalığı. *eş.* **sakağı**.

ruba *a. It.* (.' .) *esk.* giyecek, giysi.

rubai *a. Ar.* (. - -) *yaz.* genellikle düşünsel ağırlıklı konuların işlendiği, aruz ölçüsünün belirli kalıplarına göre yazılan, dört dizeden oluşan ve çoğunlukla birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri aralarında uyaklı olan, Divan Yazını'nda çok kullanılmış bulunan, çağdaş şiirde de zaman zaman kullanılan bir şiir türü ve koşuk biçimi. *eş.* **dörtlük**[2].

rubidyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Rb, atom sayısı 37, atom ağırlığı 85,4678, yoğunluğu 1,52 olan, kimyasal yönden potasyuma çok benzeyen, çabuk oksitlenen, pancar, tütün gibi bitkilerde ve madensularında bulunan kimyasal bir element.

ruble *a. Rus.* (.' .) Rusya'nın para birimi.

rubu *s. Ar. esk.* dörtte bir, çeyrek.

Rufai *ö. a.* ve *s.* (. - -) Rufailiği benimsemiş, Rufailik tarikatından olan (kimse). **(bu işe** ya da **ona) Rufailer karışır** "bu iş öyle karışık ki nasıl yapıldığını ya da yapılacağını, nasıl çözüleceğini kimse bilemez" anlamında söylenir.

Rufailik *ö. a.* (. - - .)
XII. yüzyılın sonlarına doğru Irak'ta Seyyit Ahmet Rifaî tarafından kurulan, Kuran'ın ve Hazreti Muhammet'in buyruklarına uyulmasını isteyen ve Sünniliğin bütün ilkelerini benimseyen, insanın bütün isteklerinden, geçici eğilimlerinden kurtulmasını, kendini tümüyle Tanrı'ya vermesini savunan, birtakım törenleri olan bir İslam tarikatı.

rugan *a. Far.* **1** ayakkabı, çanta ve benzeri şeyler yapımında kullanılan parlak bir deri. **2** *s.* bu deriden yapılmış olan.

ruh *a. Ar.* (-) **1** dinlerin ve ruhçu felsefelerin insanın vücudunda bulunduğunu kabul ettikleri, yaşamın özü saydıkları, canlılığı sağlayan, maddesel olmayan varlık, ölümsüz sayılan töz, ilke. **2** *mec.* canlılık, duygu, can. *ör. Sende hiç ruh kalmamış.* **3** *mec.* en önemli nokta, öz. *ör. Sorunun ruhu, ona uyulmasında yatıyor.* **4** *mec.* yaradılış, karakter. *ör. Bu ruhta insanlarla dost olunmaz.* **5** öz, esans. **6**

fels. bedeni devindiren, etkin kılan canlılık ilkesi, bedenin yaşama gücü, yaşama soluğu. **7** *fels.* organizmaya sıkı sıkıya bağlı yaşantıların, özellikle duygu ve itkilerin toplamı. **8** gözle görülmediği halde var olduğuna ve öbür dünyada yaşadığına inanılan yaratık. *ör. Mezarlıkta ruhlar dolaşırmış.* **9** bir ölünün manevi varlığı. *ör. Babasının ruhunu üzüyor.* **ruh gibi 1)** var mı yok mu belli olmayan, varlığını duyumsatmayan. **2)** çok incelmiş, süzülmüş. **ruh gibi dolaşmak** hiçbir şeyin farkında olmamak. **ruh hastalığı** ruhsal durum bozukluklarının genel adı. **ruh hastası** ruh ya da sinir hastalığına tutulmuş kimse. **ruh hekimi** (ya da **doktoru**) ruh hastalıklarıyla uğraşan uzman hekim. **ruh hekimliği** hekimliğin ruh ve sinir hastalıkları ve kişide görülen önemli uyumsuzlukları tanılamaya, sağaltmaya, önlemeye uğraşan uzmanlık dalı. **ruh kazandırmak** (ya da **vermek**) herhangi bir yeri ya da şeyi canlı, neşeli, hareketli bir duruma getirmek. **ruh sağlığı** kişinin, ruhsal ve sinirsel yönden sağlıklı olması durumu. **ruhu (bile) duymamak 1)** bir işin yapıldığını hiç mi hiç sezmemek, anlamamak. **2)** ilgilenmesi gereken işin kötü biçim almasına hiç üzülmemek. **ruhu şad olsun!** ölüleri anarken, "mutluluk içinde bulunsun, sevinsin" anlamında söylenir. **ruhum!** sevgi anlatan bir söz. **ruhuna işlemek** bir şey bir kimsenin ayrılmaz bir parçası durumuna gelmek. **ruhunu okumak (birinin)** kişiliğini çok iyi tanımak, ne düşündüğünü, nasıl davranacağını çok iyi bilmek. **ruhunu şadetmek** ölmüş bir kimseyi onun çok sevdiği bir biçimde anarak ruhunu mutlu etmek. **ruhunu teslim etmek** ölmek.

ruhani *s. Ar.* (- - -) *esk.* **1** ruhla ilgili. **2** din ve mezhep işlerine bakan, bunlarla ilgili bulunan.

ruhaniyet, -ti *a. Ar.* (- - . .) *esk.* **1** ruhla ilgililik. **2** ölmüş kutsal bir kimsenin, bir inanışa göre sürüp gitmekte olan manevi gücü.

ruhban *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* rahipler.

ruhbaniyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* rahiplerin evlenmeyerek ve dünyadan el etek çekerek yaşamaları durumu.

ruhbilim *b. a. Ar. T.* kişide duyum, düşünme, davranış, coşku gibi zihinsel olguları ve bunların yasalarını konu alan bilim dalı.

ruhbilimci *b. a. Ar. T.* ruhbilim eğitimi gören, öğrendiği bilgi ve becerileri belirli bir biçimde uygulayabilen uzman.

ruhbilimcilik *b. a. Ar. T.* **1** ruhbilimci olma durumu ya da ruhbilimcinin yaptığı iş. **2** *fels.* ruhbilimi felsefenin ve bütün bilimlerin temeli yapma eğilimi. **3** *fels.* özellikle din, sanat, ahlak gibi ruhsal ve kültürel olayları tek yanlı olarak, yalnızca ruhbilimsel açıdan inceleme ve yorumlama. **4** *fels.* mantığı ruhbilimle eşit sayan, mantığın temelini ruhbilimde bulan öğreti.

ruhbilimsel *b. s. Ar. T.* ruhbilimle ilgili olan.

ruhçözümcü *b. a. Ar. T.* ruhçözümüyle uğraşan uzman.

ruhçözümsel *b. s. Ar. T.* ruhçözümüyle ilgili olan.

ruhçözümü *b. a. ruhb.* ilk kez Freud'ça uygulanan, kişinin bilinçaltında karmaşa durumunda bulunan ve kendini belli etmeksizin birtakım ruh hastalıklarına, yapı bozukluklarına yol açan istek, anı ve imgeleri bilinç alanına çekerek zararsız duruma getirme yöntemi.

ruhçu *a.* ve *s. Ar. T.* ruhun varlığını kabul eden, töz olarak ruhu gören.

ruhçuluk *a. Ar. T.* ruhun varlığını kabul eden, töz olarak ruhu gören anlayış.

ruhen *be. Ar.* (-' .) ruh yönünden, ruh olarak.

ruhgöçü *b. a. Ar. T.* ruhun, ölen bir bedenden başka bir bedene geçerek yaşamını sürdürdüğü inancı.

ruhi *s. Ar.* (- -) *esk.* ruhla ilgili, ruhsal.

ruhiyat, -tı *a. Ar.* (- . -) *esk.* ➻ **ruhbilim**.

ruhiyatçı *a. Ar. T. esk.* ➻ **ruhbilimci**.

ruhiyatçılık *a. Ar. T. esk.* ➻ **ruhbilimcilik**.

ruhlu *s. Ar. T.* **1** kişiliği, ruhsal durumu ya da görünüşü herhangi bir nitelikte olan. *ör. Şair ruhlu biriydi.* **2** *mec.* canlı, etkili, hareketli.

ruhölçümü, -nü *b. a. Ar. T. ruhb.* ruhsal olayların ve süreçlerin incelenmesinde araçların, ölçülerin kullanılması.

ruhötesi, -ni *b. a.* ve *s. ruhb.* ruhbilimin kapsamına girmeyen, onun dışında incelenen ruhlarla ilişki kurma, gelecekten haber verme gibi olayları kapsayan (alan).

ruhsal *s. Ar. T.* **1** ruhla ilgili olan. **2** ruhbilimsel. **ruhsal bunalım** ruhsal yönden uğranılan sıkıntı. **ruhsal çöküntü** *hek.* uyaranlara karşı duyarlığın azalması, girişim gücünün ve kendine güvenin yitirilerek umutsuzluğun, karamsarlığın güçlenmesi biçiminde beliren ruhsal bozukluk. *eş.* **çöküntü**, **depresyon**.

ruhsat, -tı *a. Ar.* **1** *esk.* izin. **2** bir iş, bir şey için yönetimce verilen izin belgesi.

ruhsatiye *a. Ar.* bir iş, bir şey için izin belgesi verilirken alınan harç.

ruhsatlı *s. Ar. T.* yapılması, kullanılması, taşınması vb. için gerekli izin belgesi olan.

ruhsatname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* bir iş, bir şey için yönetimce verilen izin belgesi.

ruhsatsız *s. Ar. T.* yapılması, kullanılması, taşınması vb. için gerekli izin belgesi olmayan.

ruhsuz *s. Ar. T.* duygusuz, güçsüz, etkisiz, hareketsiz, neşesiz, cansız, anlamsız, renksiz, sönük.

ruhsuzlaşabilme *a. Ar. T.* ruhsuzlaşabilmek eylemi.

ruhsuzlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* ruhsuzlaşması olanak içinde olmak ya da ruhsuzlaşma olasılığı bulunmak.

ruhsuzlaşma *a. Ar. T.* ruhsuzlaşmak eylemi.

ruhsuzlaşmak *(nsz) Ar. T.* hiçbir neşesi, duygusal yönü, rengi, anlamı vb. kalmamak, ruhsuz bir nitelik edinmek. *ör. Arkadaşımın gittikçe ruhsuzlaştığını görünce üzülüyorum.*

ruhsuzlaştırma *a. Ar. T.* ruhsuzlaştırmak eylemi.
ruhsuzlaştırmak *(-i) Ar. T.* ruhsuzlaşmasını sağlamak, ruhsuzlaşmasına yol açmak. *ör. Ekonomik sıkıntılar insanları ruhsuzlaştırıyor.*
ruhsuzluk *a. Ar. T.* ruhsuz olma durumu.
ruj *a. Fr.* ➻ **dudak boyası.**
rujlama *a. Fr. T.* rujlamak eylemi.
rujlamak *(-i) Fr. T.* rujlu duruma getirmek, ruj sürmek. *ör. Kadın dudaklarını rujlayıp sokağa çıktı.*
rujlanma *a. Fr. T.* rujlanmak eylemi.
rujlanmak *(nsz) Fr. T.* rujlu duruma getirilmek, ruj sürülmek.
rujlu *s. Fr. T.* ruj sürülmüş olan. *ör. Kadın rujlu dudaklarını silmeye üşendi.*
rujsuz *s. Fr. T.* ruj sürülmemiş olan.
rulet, -ti *a. Fr.* **1** bir eksen üzerinde kararlı denge durumunda bulunan ve yatay bir döndürme düzeneğiyle döndürülen, üzeri bir kırmızı ve bir siyah olmak üzere otuz yedi haneye bölünmüş ve her hanede bir numara yazılı olan yuvarlak tepsi biçimli bir tabladan oluşan bir tali h oyunu aracı. **2** bu araçla oynanan kumar. **3** pastacıların, terzilerin vb. kullandığı, küçük, dişli demir çark.
rulman *a. Fr.* mekanik ve elektrikli düzeneklerde kayma sürtünmesi yerine bir yuvarlanma sürtünmesi sağlayarak enerji yitirilmesini azaltmak için yataklarla muylular arasına yerleştirilen parça.
rulmanlı *s. Fr. T.* rulmanı olan (makine yatağı).
rulo *a. Fr.* **1** dürülerek boru biçimi verilmiş deri ya da kâğıt tomar. **2** bir yüzeyi boyamakta kullanılan bir tür merdane. **3** üzerine kumaş sarılan silindir.
Rum *ö. a. Ar.* **1** Müslüman ülkelerde oturan Yunan asıllı kimselere verilen ad. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan Hellen soyundan gelme halk. **3** *s.* Rumlara özgü olan ya da Rumlarla ilgili. **4** *tar.* Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan ve Roma yurttaşı haklarına sahip olan halk. **Rum ateşi** *tar.* eskiden deniz ve kara savaşlarında yangın çıkarmak için kullanılan bir araç.
rumba *a. (Antil Adaları'nda kullanılan İspanyolcadan)* (.' .) **1** Afrika kökenli, Küba'dan Amerika'ya ve Avrupa'ya yayılan bir dans. **2** bu dansın müziği.
Rumca *ö. a.* (.' .) Rumların konuştuğu yeni Yunanca.
Rumelili *ö. a.* ve *s.* Osmanlı İmparatorluğu zamanında Avrupa topraklarında yaşayan Türklerden olan (kimse).
Rumen *ö. a.* ve *s.* **1** Romanya halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse). **2** Romanya'ya özgü ya da Romanya'yla ve Rumenlerle ilgili olan.
Rumence *ö. a.* (. .' .) Rumenlerin konuştuğu dil.
rumi *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** Bizans İmparatorluğu'na ve bu imparatorluğun egemenliği altındaki ülkelerde yaşamış olanlara ilişkin olan. **2** Anadolu'yla ilgili. **3** Anadolu'da yaşayan (kimse). **4** *mim.* Anadolu Selçuklularına özgü olan, filiz, yaprak ve hayvan motiflerinden oluşan süsleme. **rumi takvim** eskiden kullanılmış olan, miladi takvimden on üç gün geri bir takvim.
rumuz *a. Ar.* **1** gizli anlamı olan im ya da söz. **2** simge.
rumuzlu *s. Ar. T.* rumuzu olan.
rupi *a. İng.* Hindistan'ın ve kimi Asya ülkelerinin para birimlerinin adı.
Rus *ö. a.* ve *s.* **1** Rusya'da yaşayan Doğu Slav halkı ya da bu halktan olan (kimse). **2** Rusya'ya ya da Ruslara özgü olan, Rusya'yla ya da Ruslarla ilgili. *ör. Rus yazınında iyi yazarlar vardır.* **Rus ruleti** *mec.* sonucu kötü de olabilecek, çok tehlikeli iş. **Rus ruleti oynamak** *mec.* sonucu çok kötü de olabilecek, tehlikeli bir işe girişmek. **Rus salatası** iç bezelye, küçük küçük doğranmış patates, havuç, pancar, kapari ve mayanozle yapılan ve üzeri hıyar turşusuyla süslenen bir salata.
Rusça *ö. a.* Rusya'da konuşulan Slav dili.
rutenyum *a. Fr. (Rusya'da Rutenya bölgesinin adından)* (. .' .) *kim.* simgesi Ru, atom sayısı 44, atom ağırlığı 101,07, yoğunluğu 12,3 olan, kimyasal yönden kalaya benzeyen, havada kolayca oksitlenen, sert, kırılgan bir element.
rutherfordyum *a. Fr.* (. . .' .) *kim.* kurçatovyum elementine Amerikalıların verdiği ad.
rutin *s. Fr.* her zaman yapılan, alışkanlık durumuna gelen (iş). **rutin dışına çıkmak 1)** her zaman yapılandan saparak başka bir şey yapmak. **2)** *arg.* (evli kimse) eşi dışındaki biriyle aşk ilişkisi yaşamak.
rutinleşebilme *a. Fr. T.* rutinleşebilmek eylemi.
rutinleşebilmek *(nsz) Fr. T.* rutinleşmesi olanak içinde olmak ya da rutinleşme olasılığı bulunmak.
rutinleşme *a. Fr. T.* rutinleşmek eylemi.
rutinleşmek *(nsz) Fr. T.* rutin bir duruma girmek.
rutinlik *a. Fr. T.* rutin olma durumu, özelliği.
rutubet, -ti *a. Ar.* (. - .) ıslaklık, yaşlık, nem.
rutubetlendirilme *a. Ar. T.* (. - . . . . .) rutubetlendirilmek eylemi.
rutubetlendirilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . . .) ıslaklık kazandırılmak, nemlendirilmek.
rutubetlendirme *a. Ar. T.* (. - . . . .) rutubetlendirmek eylemi.
rutubetlendirmek *(-i) .Ar. T.* (. - . . . . .) nemli bir duruma getirmek, nemlenmesini sağlamak ya da nemlenmesine yol açmak.
rutubetlenebilme *a. Ar. T.* (. - . . . . .) rutubetlenebilmek eylemi.
rutubetlenebilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . . .) rutubetlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
rutubetlenme *a. Ar. T.* (. - . . .) rutubetlenmek eylemi.
rutubetlenmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) rutubetli bir duruma gelmek, ıslaklık edinmek, nemlenmek.
rutubetli *s. Ar. T.* (. - . .) rutubeti olan, ıslak, nemli.

rutubetsiz *s. Ar. T.* (. - . .) rutubeti olmayan, kuru, nemsiz.
ruz *a. Far.* (-) *esk.* gün.
ruzname *b. a. Far.* (- - .) **1** *esk.* günlük olayların yazıldığı defter. **2** gündem. **3** *tar.* Osmanlı döneminde, devlet dairelerinde günlük gelir ve giderlerin ya da günlük olayların yazıldığı defter.
ruznameci *b. a. Far. T.* (- - . .) *tar.* Osmanlı döneminde, devlet dairelerinde, günlük gelir ve giderlerin ya da günlük olayların defterini tutan görevli.
rübap *a. Ar.* ➻ **rebap**.
rücu, -u *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** sözünü geri alma, sözünden dönme, cayma. **2** *fels.* ➻ **kayıtım**. **rücu etmek** geri dönmek. **rücu hakkı** *huk.* bir ödemede bulunmuş olan kimsenin bu ödeme için bundan yararlananlara başvurabilmesi, ödediğini onlardan geri alma hakkı.
rüçhan *a. Ar.* (. -) *esk.* üstünlük, yeğlik. **rüçhan hakkı** *huk.* bir hakkın sıra bakımından kendisinden sonra gelen hakka öncelik tanıması.
rüesa *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* başkanlar.
rüfeka *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* arkadaşlar.
rükû, -u *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* öne doğru eğilme. **2** namazda, elleri dizlere dayayarak öne doğru eğilme.
rükün, -knü *a. Ar.* **1** *esk.* eski bir şeyin en sağlam, en güçlü öğesi ya da yönü. **2** bir kurulun, bir topluluğun en önemli üyelerinden her biri.
rüküş *a.* ve *s.* (kadınlar için) gülünç bir biçimde giyinmiş ve süslenmiş.
rüküşleşme *a.* rüküşleşmek eylemi.
rüküşleşmek *(nsz)* rüküş duruma gelmek.
rüküşlük *a.* rüküş olma durumu.
rüstik *s. Fr.* **1** *tiy.* köy evi ya da köy görünüşü veren (dekor). **2** *mim.* duvarları yarı yontulmuş ya da taşın ilkel durumunu anımsatır biçimde yontulmuş taşlarla örülmüş olan (yapı). **3** *a. mim.* ucu dişli taşçı çekici.
rüsum *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* vergiler.
rüsup *a. Ar.* (. -) *esk.* çökel, çökelti, tortu.
rüsva *s. Far. esk.* ayıplanacak durumda olan, rezil.
rüsvalık *a. Far. T.* rüsva olma durumu, rezillik.
rüşeym *a. Ar. esk. yaşb.* oğulcuk.
rüşt, -tü *a. Ar.* erginlik.
rüştiye *a. Ar. esk.* ortaokul derecesinde eğitim kurumu.
rüşvet, -ti *a. Ar.* yaptırılmak istenilen bir işe yasadışı kolaylık sağlaması için ilgili görevliye ya da görevlilere el altından verilen para, mal vb. **rüşvet almak** rüşvet olarak verilen parayı ya da malı kabul etmek. **rüşvet vermek** bir görevliye bir işi yaptırabilmek ya da yasadışı olarak yaptırmak için para ya da mal vermek. **rüşvet yemek** (bir görevli) bir işi yapmak için birinden rüşvet almak.
rüşvetçi *s. Ar. T.* rüşvet alarak iş gören, bunu alışkanlık edinmiş (görevli).
rüşvetçilik *a. Ar. T.* iş görmek için rüşvet alma tutumu.
rütbe *a. Ar.* **1** aşama, mertebe. **2** özellikle orduda subayların, astsubayların sahip oldukları aşama, derece. **3** bu aşamaları gösteren imler.
rütbeli *s. Ar. T.* rütbesi olan.
rütbesiz *s. Ar. T.* rütbesi olmayan.
rüya *a. Ar.* (- -) **1** ➻ **düş**. **2** *mec.* gerçekleşmesi olanaksız durum, şey. **rüya gibi** çok güzel, olağandışı. **(bir şey) rüyalarına girmek 1)** çok etkilenmek, çok istemek. **2)** çok korkmak. **rüyası çıkmak** gördüğü düş gerçekleşmek. **rüyasında görmemek** gerçekleşeceğini, olacağını hiç düşünmemiş olmak. **rüyasında görse hayra yormamak** o güne değin hiç düşünmediği güzel bir durumla karşılaşmak.
rüyet, -ti *a. Ar.* (.' .) *esk.* bakma, görme. **rüyet etmek** *esk. huk.* (bir davaya) bakmak.
rüzgâr *a. Far.* havanın yer değiştirmesinden oluşan esinti. *eş.*, **yel** . **rüzgâr almak** yel esen bir yerde bulunmak. **rüzgâr altı** *den.* poça. **rüzgâr deli deli esmek** rüzgâr toz duman savurarak, ortalığı toza dumana boğarak esmek. *ör. Rüzgâr günlerdir deli deli esmekteydi.* **rüzgâr eken fırtına biçer** tepki çekecek bir iş yapan kimse sert tepkilerle karşılaşır. **rüzgâr fırıldağı** yüksek bir yere yerleştirilen ve bir eksen çevresinde dönerek rüzgârın esiş yönünü gösteren ok, kuş vb. biçiminde olabilen hafif levha. **rüzgâr gelecek delikleri tıkamak** bir işin gerçekleşmesini önleyecek şeylere karşı her türlü önlemi almak. **rüzgâr gibi** *be.* ➻ **yel gibi**. **rüzgâr tutmak** (bir yer) rüzgâra açık olmak, rüzâr almak. **rüzgâr tutmamak** (bir yer) rüzgâra kapalı olmak, rüzâr almamak. **rüzgâr üstü** *den.* orsa.
rüzgârgülü, -nü *b. a. Far.* **1** pusula kadranına yapıştırılan, rüzgârın adını ve yönünü gösteren levha. **2** *ha.* rüzgâr fırıldağı.
rüzgârlanma *a. Far. T.* rüzgârlanmak eylemi.
rüzgârlanmak *(nsz) Far. T.* **1** esmeye başlamak. **2** rüzgâra karşı durmak. *ör. Serinlemek için biraz rüzgârlanmak istemiştim.*
rüzgârlı *s. Far. T.* rüzgârı olan, yel esen, yelin estiği. **rüzgârlı havanın kuytusu, yağmurlu havanın uykusu** "rüzgârlı havada kuytu yer iyi olur, yağmurlu havada da güzel uyunur" anlamında söylenir.
rüzgârlık *a. Far. T.* **1** *mim.* soğuğun ve yelin içeri girmesini önlemek için yapı girişlerine yapılan çifte kapı ya da döner kapı. **2** kapı üstlerine konulan, yağmurdan ve rüzgârdan koruyan, eğik saçak biçimindeki örtme. **3** rüzgârdan korunmak için giysinin üstüne giyilen bir tür üstlük. **4** bitkileri rüzgârdan korumaya yarayan çalı çırpı engel.
rüzgârsız *s. Far. T.* rüzgârı olmayan, sakin (hava, yer). *ör. Rüzgârsız bir gün denize açıldılar.*

Ss

S, s *a.* **1** Türk abecesinin yirmi ikinci harfi. **2** "se" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden ötümsüz sızıcı dişeti ünsüzü. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında, yirmi ikinci maddenin başına getirilir.

> **s**
> Fenike yazısında yan yana iki diş biçiminde ya da bugünkü kimi batı dillerindeki W'ye benzer biçimde olan "s"nin bu dilde "diş" anlamına geldiği sanılıyor. Harfin Yunancadaki adı olan *sigma* 'dan yola çıkılarak Sami dilinde *sikm* (ense, omuz, sırt) olduğu ortaya çıkarıldı. Etrüsk İtalyot lehçelerinde ve klasik Yunancada sağa dönük W gibi olan bu harfin, Batı Yunan, Etrüsk ve Eski Latin yazısında da yukarıdan aşağıya sola, sağa ve sola doğru bitişik üç kırık çizgiden oluştuğu görülür. Klasik Latincede ise yukarıdan aşağıya sola, sağa ve yeniden sola doğru yuvarlaklaşarak bugünkü biçimi oluşmuştur. "S" harfi, Türkiye Türkçesinin "se" sesini karşılamak üzere Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır.

S *kim.* kükürt elementinin kimyasal simgesi.

saadet, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **mutluluk**. **saadet zinciri** *mec.* **1)** bilinmeyen bir kaynaktan çıkan, kişiden kişiye ve ondan da öteki kişilere olmak üzere pek çok yere para, yazı vb. gönderilmesi ve pek çok yerden para, yazı vb. alınması biçiminde oluşturulan gönderi zinciri. *ör. İnsanları saadet zinciriyle dolandıranlar türemiş.* **2)** buna benzer bir biçimde işleyen dolandırıcılık ya da yolsuzluk.

saadetle *be. Ar. T. esk.* güle güle anlamında kullanılan bir uğurlama sözü.

saat, -ti *a. Ar.* **1** altmış dakikadan oluşan ve bir günlük sürenin yirmi dörtte birine eşit olan zaman parçası. *ör. Tren kalkalı bir saat oldu.* **2** günün hangi saati olduğunu gösteren araç. *ör. Kolundaki saate baktı, saat tam üçtü.* **3** karışıklığa yol açmaksızın günün saat olarak bölümlerini ayırt etmek için 1'den 24'e kadar saatleri gösteren rakamlardan her biri. *ör. Dokuzda yola çıktık.* **4** zaman, vakit. *ör. Gecenin bu saatinde açık eczane yoktur.* **5** bir işin yapıldığı belirli zaman. *ör. İş saatinde boş oturulmaz.* **6** sayaç. **7** *mec.* yaşamın sona erdiği an, ecel. *ör. Saati gelince herkes ölür.* **saat başı** her saatin ilk dakikaları, tam saat. *ör. Orası saat başı denetleniyormuş.* **saat başı galiba!** söyleşilen bir toplulukta, herkesin birden dalıp susturduğunda, bunu farkeden birinin söylediği şaka sözü. **saat bu saat** ele geçen fırsattan yararlanmanın tam sırası. **saat cebi** pantololarda ve yeleklerde saat konulması için yapılmış cep. **saat dairesi** *gökb.* bir yıldızdan ve göğün kutuplarından geçen büyük daire. **saat dilimi** *gökb.* Greenwich başlangıç boylamından başlayarak yeryüzünü 24 parçaya ayıran 15 derecelik bölümlerden her biri. **saat farkı** Dünya'nın dönüşünden ve ayrı boylamlarda bulunmadan dolayı oluşan zaman farkı. **saat gibi** tam bir dakiklikle, düzgünlükle, tıkır tıkır. **saat gibi işlemek** hiç aksamadan, tam bir dakiklikle, düzgünlükle çalışmak, işlemek. **saat kulesi** kent alanlarında bulunan, üzerine büyük saat yerleştirilmiş kule. **saat on bir buçuğu çalmak** yaşı çok ilerlemiş bulunmak, artık yaşamının sonuna yaklaşmış olmak. **saat tutmak** bir işin ne kadar zamanda yapılacağını, saatine bakarak bekleyip anlamak. **saat vurmak** (saat) zil çalarak ya da gonk sesi vb. vererek vakti haber vermek. **saate karşı yarış** *sp.* yolda yapılan ve yarışçıların değişik ama belirli zaman aralıklarıyla başladıkları ve kronometre tutulan bisiklet, otomobil vb. yarışı. **saati çalmak** bir şeyin zamanı gelmek. **saati saatine** hesaplanan ya da kararlaştırılan saatte, tam vaktinde, tam saatinde. **saati saatine uymamak** her an başka bir durum göstermek, çok çabuk değişmek, sık sık davranışı, durumu, huyu değişmek. **saatlerce** *be.* çok uzun süre, uzun uzadıya. *ör. Onu saatlerce beklemekten usandım.*

saatçi *a. Ar. T.* saat yapan, onaran ya da satan kimse.

saatçilik *a. Ar. T.* saat yapma, onarma ya da satma işi.

saatlerce *be. Ar. T.* ➻ **saat**.

saatli *s. Ar. T.* saati bulunan, saati olan. **saatli bomba** istenilen saatte patlaması bir saat düzeneğiyle ayarlanmış bomba.

saatlik *s. Ar. T.* herhangi bir saat süresince yapılan ya da olan ya da sürecek olan. *ör. Köy iki saatlik yoldaydı.*

saba (I) *a. Ar.* (. -) *müz.* alaturka müziktc bir bileşik makam.

saba (II) *s.* "incelikten yoksun, görgüsüz, sert ve kırıcı, hoyrat (kimse)" ya da "özenilmeden yapılmış, güzel olmayan (iş)" anlamına gelen ***kaba saba*** ikilemesinde geçer.

sababuselik *b. a. Ar. Far. T. müz.* alaturka müzikte bir birleşik makam.
sabah *a. Ar.* **1** günün ve gündüzün başlangıcı, gün ağarmasından sonraki kısa zaman. *ör. Sabah kar yağıyordu.* **2** Güneş'in doğduğu andan öğleye değin geçen zaman. *ör. Sabah okula, öğleden sonra sinemaya gittim.* **3** *be.* sabah vakti, sabahleyin. *ör. Oraya yarın sabah gitmek gerekiyormuş.* **sabah akşam** *ik. be.* her zaman, sürekli olarak, daima. **sabah ezanı** sabah namazınının vakti geldiğini bildiren ezan. **sabah kahvaltısı** sabahleyin çay, peynir, reçel vb. ile yapılan hafif kahvaltı. **sabah keyfi** sabahleyin geç kalkma ve yatakta bir süre tembel tembel uyuklama vb. biçimindeki yatak keyfi. **sabah namazı** sabahleyin kılınan namaz. **sabah ola hayır ola** akşam saatlerinde ortaya çıkan bir durum için, "sabaha değin bekleyelim, o zamana değin iş belki düzelir, her şey yoluna girer" anlamında söylenir. **sabah sabah** *ik. be.* sabahın erken saatinde, sabah erkenden, sabah vakti, sabahleyin. *ör. Sabah sabah kavga etmeyelim.* **sabah sürçen geceye dek sürçer** "bir işe başladığı zaman beceriksizliği görülen kişinin bu durumu sonuna değin sürer" anlamında söylenir. **sabah yeli** sabahleyin çıkan yumuşak, hafif yel. **Sabah Yıldızı** *gökb.* Güneş doğmadan önce doğu gözerimi üstünde görülen parlak yıldız. *eş.* **Venüs**. **sabaha çıkmamak** (hasta) sabah olmadan, gece vakti ölmek. **sabaha doğru** (ya da **karşı**) *be.* gecenin sabaha yakın bir vaktinde. *ör. Yarın sabaha doğru yola çıkacağız.* **sabahı bulmak** (ya da **etmek**)**1)** sabaha değin hiç uyumamak, uyumadan sabahlamak. **2)** bir konuyla bütün gece uğraşarak sabaha erişmek. **sabahın köründe** *be.* ortalık henüz iyice aydınlanmamışken, sabahın çok erken saatlerinde, sabah erkenden. **sabahlar hayrolsun!** "günaydın" anlamında söylenir. **sabahtan** *be. Ar. T.* sabah vaktinde, sabahleyin.
sabahçı *a. Ar. T.* **1** nöbeti sabaha doğru olan ya da sabaha rastlayan kimse. **2** yalnız öğleden önceleri çalışan kimse ya da işyeri. **3** uyumadan sabahı bulan kimse. *ör. Bu gece sabahçıyız, ona göre hazırlanın.* **4** çift öğretim yapılan bir okulda, okula öğleden önce giden, sabahtan öğleye değin ders gören öğrenci. **sabahçı kahvesi** sabaha değin açık kalan ya da sabahın erken saatlerinde açılan kahve.
sabahçılık *a. Ar. T.* sabahçı olma durumu.
sabahki *s. Ar. T.* sabah yapılan, sabah olan.
sabahlama *a. Ar. T.* sabahlamak eylemi.
sabahlamak *(nsz) Ar. T.* **1** bir yerde sabaha değin kalmak. **2** herhangi bir nedenle bütün geceyi uykusuz geçirmek.
sabahları *be. Ar. T.* **1** her sabah. **2** sabah vaktinde.
sabahlatabilme *a. Ar. T.* sabahlatabilmek eylemi.
sabahlatabilmek *(-i) Ar. T.* sabahlatmak elinde olmak, sabahlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sabahlatılma *a. Ar. T.* sabahlatılmak eylemi.
sabahlatılmak *(nsz) Ar. T.* sabahlamak eylemi yaptırılmak. *ör. Karakolda sabahlatılanları yargıç serbest bıraktı.*
sabahlatış *a. Ar. T.* sabahlatmak eylemi ya da biçimi. *ör. O gece komiserin bizi karakolda sabahlatışını unutma.*
sabahlatma *a. Ar. T.* sabahlatmak eylemi.
sabahlatmak *(-i) Ar. T.* sabahlamak eylemini yaptırmak.
sabahlayabilme *a. Ar. T.* sabahlayabilmek eylemi.
sabahlayabilmek *(nsz) Ar. T.* sabahlamak elinde olmak, sabahlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sabahlayış *a. Ar. T.* sabahlamak eylemi ya da biçimi.
sabahleyin *be. Ar. T.* (. .' . .) sabahın ilk saatlerinde, sabah erkenden, sabah vaktinde.
sabahlı *s. Ar. T.* "her akşam ve her sabah" anlamındaki ***akşamlı sabahlı*** sözünde geçer.
sabahlık *a. Ar. T.* **1** kadınların, sabahları yataktan kalkınca geçici olarak giydikleri üstlük. **2** *s.* (iş ya da yiyecek için) sabaha yetecek kadar, sabaha özgü olan, sabah saatlerinde bitirilebilecek miktarda. *ör. Bir sabahlık işimiz var.* **3** *be.* sabaha özgü olmak üzere, sabah için. *ör. Bu sabahlık işe geç kalışını bağışlıyorum.*
saban *a.* toprağı kazarak altüst etmeye, tarlayı ekilebilecek duruma getirmeye yarayan demir bir ucu bulunan ve çift süren hayvanlarca çekilen bir tarım aracı. **saban burnu** saban demirinin keskin ucu. **saban demiri** (ya da **kulağı**) sabanın toprağı altüst eden demir bölümü. **saban ökçesi** saban demirinin arkasında bulunan, altüst edilen toprağın iki yana açılmasını sağlayan bölüm. **saban sürmek** **1)** toprağı sabanla altüst etmek, çift sürmek. **2)** *sp.* güreşte, yüzükoyun duran hasmı ayaklarından tutarak yerde sürümek. **saban zıvanası** boyunduruğu sabanın okuna bağlayan halka.
sabanbalığı, -nı *b. a. hayb.* dev köpekbalığıgillerden, sıcak ve ılıman denizlerde yaşayan, Türkiye'nin denizlerinde de bulunan, kuyruğu sabana benzeyen, kuyruğuyla birlikte boyu 6-7 metreyi bulabilen bir köpekbalığı.
sabankemiği, -ni *b. a. gövb.* burun boşluklarını birbirinden ayıran bölmenin arkasında bulunan ince uzun kemik.
sabankıran *b. a. bitb.* ➻ **kayışkıran**.
sabık, -kı *s. Ar.* (- .) eski, geçen, önceki.
sabıka *a. Ar.* (- . .) *huk.* geçmişte işlenmiş ve mahkemece kesin karara bağlanıp ceza verilmiş olan suç. **sabıka kaydı** *huk.* adli sicilden verilen ve bir kimsenin sabıka durumunu gösteren belge.
sabıkalı *s. Ar. T.* (- . . .) sabıkası olan.
sabıkasız *s. Ar. T.* (- . . .) sabıkası olmayan.

sabır, -brı *a. Ar.* **1** olacak ya da gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme. **2** öfke doğuracak bir şey karşısında bile öfkelenmeme durumu. **3** acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında, ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi. **sabır acıdır** (ya da **acı ise de**) **meyvesi tatlıdır** "sabır güçtür ama güzel sonuç verir" anlamında söylenir. **sabır taşı** çok sabırlı kimse. **sabırla** *be.* sabırlı davranarak, sabır göstererek, sabrederek. **sabırla koruk helva olur** "sabretmesini bilen kimse olmayacak gibi görünen işlerde bile başarıya ulaşır" anlamında söylenir. **sabrı taşmak** (ya da **tükenmek**) artık dayanamaz, katlanamaz duruma gelmek. **sabrın sonu selamettir** karşılaştığı güçlükleri sabırla yenmeye çalışan kimse, sonunda başarıya ulaşır.

sabırlı *s. Ar. T.* sabır gösteren, sabreden.

sabırsız *s. Ar. T.* **1** sabır göstermeyen, sabretmeyen. **2** tez canlı, aceleci.

sabırsızlanabilme *a. Ar. T.* sabırsızlanabilmek eylemi.

sabırsızlanabilmek *(nsz) Ar. T.* sabırsızlanması olanak içinde olmak ya da sabırsızlanma olasılığı bulunmak.

sabırsızlanış *a. Ar. T.* sabırsızlanmak eylemi ya da biçimi.

sabırsızlanma *a. Ar. T.* sabırsızlanmak eylemi.

sabırsızlanmak *(nsz) Ar. T.* sabırsızlık göstermek, sabırlı davranmamak.

sabırsızlaşma *a. Ar. T.* sabırsızlaşmak eylemi.

sabırsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **sabırsızlanmak.**

sabırsızlık *a. Ar. T.* sabırlı davranmama, sabır göstermeme durumu. **sabırsızlık göstermek** sabırsız davranmak, sabırsızlanmak.

sabırsızlıkla *be. Ar. T.* **1)** sabır göstermeyerek. **2)** merak ederek, merakla.

sabi *a. Ar.* (. -) küçük çocuk.

sabit, -ti *s. Ar.* (- .) **1** yer değiştirmeyen, hep aynı yerde duran, durağan. **2** gerçek olduğu kesinleşmiş olan. **3** *mec.* hep aynı kalan, değişmeyen, önceden ayarlanmış olan. *ör. Onun bu sabit gelirle yaşaması güç olacak.* **sabit fikir** ➻ **saplantı. sabit olmak 1)** bir şeyin varlığı, doğruluğu, gerçekliği kesin olarak belli olmak. **2)** durağan durumda bulunmak. **sabit ücret** belirli ve değişmeyen ücret.

sabite *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** *mat.* bir formülde yer alan ve önceden belirlenmiş bulunan değişmez nicelik. **2** *gökb.* durağan yıldız.

sabitleşme *a. Ar. T.* (- . . .) sabitleşmek eylemi.

sabitleşmek *(nsz) a. Ar. T.* (- . . .) sabit duruma gelmek.

sabitleştirebilme *a. Ar. T.* (- . . . . . .) sabitleştirebilmek eylemi.

sabitleştirebilmek *(-i) a. Ar. T.* sabitleştirmek elinde olmak, sabitleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sabitleştirilebilme *a. Ar.* (- . . . . . .) sabitleştirilebilmek eylemi.

sabitleştirilebilmek *(nsz) a. Ar. T.* (- . . . . . .) sabitleştirilmesi olanak içinde olmak ya da sabitleştirilme olasılığı bulunmak.

sabitleştirilme *a. Ar.* (- . . . . .) sabitleştirilmek eylemi.

sabitleştirilmek *(nsz) a. Ar. T.* (- . . . . .) sabit duruma getirilmek, sabitleşmesi sağlanmak.

sabitleştirme *a. Ar. T.* (- . . . .) sabitleştirmek eylemi.

sabitleştirmek *(-i) a. Ar. T.* (- . . . .) sabit duruma getirmek.

sabitlik *a. Ar. T.* (- . .) sabit olma durumu.

sabo *a. Fr.* (.' .) **1** birçok Avrupa ülkesinde giyilen bir tür tahta ayakkabı. **2** üzerinde deri ve benzeri bir şeyden yapılmış bir bant bulunan bir tür sandal **(III)**.

sabotaj *a. Fr.* ➻ **baltalama**[2]. **sabotaj yapmak** ➻ **baltalamak**[2].

sabotajcı *a.* ve *s. Fr. T.* ➻ **baltalayıcı.**

sabotajcılık *a. Fr. T.* ➻ **baltalayıcılık.**

sabote edilmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **baltalanmak**[2].

sabote etmek *(-i) Fr. T.* ➻ **baltalamak**[2].

sabredebilme *a. Ar. T.* sabredebilmek eylemi.

sabredebilmek *(nsz) Ar. T.* sabretmek elinde olmak, sabretme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sabretme *a. Ar. T.* sabretmek eylemi.

sabretmek *(nsz) Ar. T.* sabırlı davranmak, sabır göstermek, dayanmak, katlanmak. **sabreden derviş muradına ermiş** "kimi işlerin gerçekleşmesi için sabırlı olmak, sabırla beklemek gerekir, sabırla beklemesini bilen sonunda amacına ulaşır" anlamında kullanılır.

sabreyleme *a Ar. T.* sabreylemek eylemi.

sabreylemek *(nsz) Ar. T.* ➻ **sabretmek.**

sabuk *s.* "sağduyuya uymayan, düşünülmeksizin söylenen, saçma sapan (söz)" anlamındaki ***abuk sabuk*** sözünde geçer.

sabuklama *a. ruhb.* kimi hastalıklarda görülen, anlamsız, taşkın davranışlarda bulunma, abuk sabuk, saçma sapan konuşma gibi belirtiler gösteren ruh bozukluğu durumu.

sabuklamak *(nsz) mec.* sabuklama durumu göstermek. *ör. Hasta sabukluyor.*

sabun *a. Ar.* **1** türlü yağlarla alkalileri birleştirme yoluyla yapılan, kirli ve yağlı şeyleri temizlemekte kullanılan madde. **2** bu maddenin kalıp durumunda olan biçimi. **sabun köpüğü gibi sönmek 1)** (birden kabarıp kendini gösteren kişi ya da durum) az sonra yatışmak ya da dinmek, hemen sona ermek. **2)** gösterişli olmakla birlikte en küçük bir etkiyle yok olu-vermek. **sabun tozu** toz durumunda üretilen sabun.

sabuncu *a. Ar. T.* sabun yapan ya da satan kimse.

sabunculuk *a. Ar. T.* sabun yapma ya da satma işi, sabun sanayii.

sabunhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) sabun yapılan yer, sabun fabrikası.

sabuniye *a. Ar.* (. - . .) nişastadan yapılan bir tür helva.

sabunlama *a. Ar. T.* sabunlamak eylemi.

sabunlamak *(-i) Ar. T.* herhangi bir şeyi sabun sürerek yıkamak, temizlemek.
sabunlanabilme *a. Ar. T.* sabunlanabilmek eylemi.
sabunlanabilmek *(nsz) Ar. T.* sabunlanmak elinde olmak, sabunlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sabunlanış *a. Ar. T.* sabunlanmak eylemi ya da biçimi.
sabunlanıverme *a. Ar. T.* sabunlanıvermek eylemi.
sabunlanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak sabunlanmak.
sabunlanma *a. Ar. T.* sabunlanmak eylemi.
sabunlanmak *(nsz) Ar. T.* sabunla yıkanmak.
sabunlaşma *a. Ar. T.* **1** sabunlaşmak eylemi. **2** *kim.* bitkisel ya da hayvansal yağların sabun durumuna dönüşmesi.
sabunlaşmak *(nsz) Ar. T.* (yağlar) sabun durumuna dönüşmek.
sabunlaştırılma *a. Ar. T.* sabunlaştırılmak eylemi.
sabunlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* (yağlar) sabun durumuna dönüşmesi sağlanmak.
sabunlaştırma *a. Ar. T.* sabunlaştırmak eylemi.
sabunlaştırmak *(-i) Ar. T. kim.* bir maddeyi sabun durumuna dönüştürmek, sabunlaşmasını sağlamak ya da sabunlaşmasına yol açmak.
sabunlatılma *a. Ar. T.* sabunlatılmak eylemi.
sabunlatılmak *(nsz) Ar. T.* sabunlamak eylemine konu olmak.
sabunlatabilme *a. Ar. T.* sabunlatabilmek eylemi.
sabunlatabilmek *(-i, -e) Ar. T.* sabunlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sabunlatma *a. Ar. T.* sabunlatmak eylemi.
sabunlatmak *(-i, -e) Ar. T.* sabunlamasını ya da sabunlanmasını sağlamak, sabunlamak eylemini yaptırmak.
sabunlayabilme *a. Ar. T.* sabunlayabilmek eylemi.
sabunlayabilmek *(-i) Ar. T.* sabunlamak elinde olmak, sabunlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sabunlayış *a. Ar. T.* sabunlamak eylemi ya da biçimi.
sabunlayıverme *a. Ar. T.* sabunlayıvermek eylemi.
sabunlayıvermek *(-i) Ar. T.* çabucak sabunlamak.
sabunlu *s. Ar. T.* **1** sabun sürülmüş fakat durulanmamış olan. **2** içinde sabun eritilmiş olan. *ör. Biraz sabunlu suyla bulaşık mı yıkanır?*
sabunluk *a. Ar. T.* **1** içine sabun konulan küçük kap. **2** *s.* sabun yapımına elverişli olan.
sabunotu, -nu *b. a. Ar. T.* ➻ **çöven**.
sabunsuz *s. Ar. T.* **1** içinde sabun bulunmayan. **2** *be.* sabun sürülmeden, sabun kullanılmadan.
sabuntaşı, -nı *b. a. Ar. T.* terzilerin kumaş üzerinde kesim yerlerini işaretlemek için kullandığı, beyaz renkli ya da yeşilimsi magnezyum silikat.
sabura *a. İt.* (. .' .) *den.* gemi safrası.
sac, -cı *a.* **1** levha durumunda demir çelik ürünü. **2** bu üründen yapılmış, genellikle yufka pişirmekte kullanılan, dışbükey çember biçimli pişirme aracı. **3** *s.* sactan yapılmış olan. *ör. Köşede bir sac soba duruyordu.* **sac ekmeği** ➻ **yufka**. **sac kavurması** küçük küçük doğranmış ve önceden kısık ateşte pişirilmiş etin sacta kavrulmasıyla yapılan et yemeği. **sac kebabı** sacta kebap biçiminde pişirilen et yemeği.
sacayağı, -nı *b. a. ("yufka sacının ayağı" anlamında)* **1** üzerine sac[2], tencere, tava gibi pişirme araçları koymaya yarayan, ateş üzerine oturtulan, üç ayaklı çember ya da üçgen biçiminde demir destek. **2** *mec.* üç kişilik ahbap topluluğu. **sacayağı kurmak** (ya da **olmak**) *mec.* üç kişi bir grup oluşturmak. **sacayağı yürümek** *ask.* bir bölük önde, iki bölük arkada bir aralıkla yan yana olmak üzere yürümek.
sacayak *b. a.* ➻ **sacayağı**.
saç, -çı (I) *a.* insan başının derisini kaplayan kıllar, baş kılı. **(bir işte) saç** (ya da **saç sakal**) **ağartmak** bir işte çok uzun yıllar çalışmış olmak. **saç baş** saçların tümü. **saç kurutma makinesi** saçı kurutmada ya da kurutarak biçimlendirmede kullanılan, elektrikle çalışan, sıcak hava oluşturan bir aygıt. **saç saça baş başa (gelmek** ya da **dövüşmek**) (genellikle kadınlar için) kapışıp birbirini hırpalayarak (dövüşmek). **saç safadan, tırnak cefadan uzar** insanın keyifli olmasının saçı, dertli olmasının tırnağı uzatacağı yolundaki halk inanışını anlatır. **saç sakal birbirine karışmak** uzun süre tıraş olmamış, saçını kestirmemiş, kendine çekidüzen vermemiş durumda olmak. **saç sakala karışmış** saçı ve sakalı uzamış, tıraşsız ve özensiz bir durumda. **saçı başı ağarmak** yaşlanıp saçlarına ak düşmüş olmak, yaşlanmak. **saçı bitmedik (yetim)** doğalı çok olmamış, bebek (yetim). **saçı topuklarını dövmek** (kadın için) saçı çok uzun, bakımlı ve güzel olmak. **saçı uzun aklı kısa** kadınları küçümsemek için erkeklerce kullanılan bir söz. **saçın ak mı kara mı, önüne düşünce görürsün** "acele etme, sonucun ne olduğunu biraz sonra anlarsın" anlamında söylenir. **saçına ak düşmek** saçı ağarmaya, yaşlanmaya başlamak. **saçına başına bakmadan** ilerlemiş yaşına yakışmayacak biçimde. *ör. Adam saçına başına bakmadan çocuklara bağırıyor.* **saçına kar yağmak** *mec.* saçı kırlaşmak. **saçını başını yolmak** *mec.* üzüntüsünden dövünmek, çok üzülmek. **saçını süpürge etmek** (kadın) birileri için çok özveride bulunarak çalışmak, hizmet etmek. **saçları iki türlü olmak** yaşı ilerlemiş bulunmak, saçlarına ak düşmek. **saçlı sakallı** sakalı çıkmış, olgun davranması gereken yaşa gelmiş (kimse). *ör. Saçlı sakallı adam çocuklarla oynar mı?*
saç, -çı (II) *a. gökb.* kuyrukluyıldız çekirdeğini saran ışıklı gazyuvarı.

saçabilme *a.* saçabilmek eylemi.
saçabilmek *(-i)* saçmak elinde olmak, saçma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saçak *a.* **1** şal, atkı gibi kimi giyim eşyasında, masa örtüsü, yatak örtüsü, perde gibi kimi döşemeliklerde kumaş kenarlarına dikilen, süslü iplikten yapılmış püskül. **2** (havlu, halı vb.de) kenarlardaki iplik püskülü. **3** bir yapının herhangi bir bölümünü güneşten, yağmurdan korumak için, o bölümden dışa taşkın ve altı boşta olarak yapılan örtü. **4** *mim.* çatının yapıdan dışarı taşan bölümü. **5** *fiz.* bir gaz ortama yerleştirilen ve yüksek bir gerilim verilen bir nesnenin yüzeyinde oluşan ışık olayı. **6** *s.* görünüşü saçağı andıran. **saçak öpmek** *tar.* (Osmanlı döneminde, sarayda bayramlaşma törenine katılan büyükler) padişahın tahtından sarkıtılmış saçakları öpmek.
saçakbulut, -tu *b. a.* ince, tüy gibi, saçaklı görünüşlü buz parçalarından oluşmuş beyaz bulut. *eş.* **sirrus**.
saçakkök, -kü *b. a. bitb.* buğdayda olduğu gibi, asıl kökün çevresindeki ek köklerin gelişmesiyle oluşan kök topluluğu.
saçaklanabilme *a.* saçaklanabilmek eylemi.
saçaklanabilmek *(nsz)* saçaklanması olanak içinde olmak ya da saçaklanma olasılığı bulunmak.
saçaklanış *a.* saçaklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Halının saçaklanışı eskidiğini gösteriyor.*
saçaklanıverme *a.* saçaklanıvermek eylemi.
saçaklanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa zamanda saçaklanmak.
saçaklanma *a.* saçaklanmak eylemi.
saçaklanmak *(nsz)* uçları eskiyip saçak görünüşü almak, kenarlarında saçak oluşmak.
saçaklı *s.* saçağı olan.
saçalama *a.* saçalamak eylemi.
saçalamak *(-i)* oraya buraya serpmek, saçmak.
saçalanma *a.* saçalanmak eylemi.
saçalanmak *(nsz)* oraya buraya saçılmak, dökülmek.
saçı *a. ha.* **1** Anadolu'nun kimi yerlerinde gelenek olarak, düğün töreninde gelinin başından saçılan çiçek, şeker, arpa, pirinç, para vb. karışımından oluşan şeyler. **2** (Anadolu'nun kimi yerlerinde) geline verilen düğün armağanı.
saçık *s.* **1** serpilmiş, saçılmış. **2** "toplumsal töreye uymayacak denli örtüsüz ve çıplak (giysi, düşünce, söz, yapıt)" anlamındaki ***açık saçık*** sözünde geçer.
saçılış *a.* saçılmak eylemi ya da biçimi.
saçılma *a.* saçılmak eylemi.
saçılmak *(nsz)* **1** saçmak eylemine konu olmak. **2** dağılıp yayılmak. **3** kadınlar için kullanılan "eskisine göre daha açık saçık giyinip cinselliğini öne çıkarmaya başlamak" anlamındaki ***açılıp saçılmak*** deyiminde geçer. **saçılıp dökülmek** ➻ **dökülüp saçılmak**.
saçıntı *a.* dökülüp saçılarak dağılan şey.
saçış *a.* saçmak eylemi ya da biçimi.
saçıştırabilme *a.* saçıştırabilmek eylemi.
saçıştırabilmek *(-i)* saçıştırmak elinde olmak, saçıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saçıştırılma *a.* saçıştırılmak eylemi.
saçıştırılmak *(nsz)* saçıştırmak eylemine konu olmak. *ör. Oraya buraya saçıştırılan paranın hesabı yoktu.*
saçıştırıverme *a.* saçıştırıvermek eylemi.
saçıştırıvermek *(-i)* çabucak saçıştırmak. *ör. Yemi oraya buraya saçıştırıverip kuşları bekledim.*
saçıştırma *a.* saçıştırmak eylemi.
saçıştırmak *(-i)* **1** oraya buraya azar azar saçmak, serpmek, dağıtmak. **2** gelişigüzel saçmak. *ör. Çocuk oyuncaklarını odanın her yanına saçıştırmıştı.*
saçkıran *b. a. hek.* bir mantarın yol açtığı, kılları döken bir deri hastalığı.
saçlı *s.* **1** saçı olan. **2** saçı herhangi bir nitelikte olan. *ör. Sarı saçlı bir kızdı.* **saçlı sakallı adam** aklı başında olması gereken yaşlı başlı adam, koca adam. *ör. Murat, saçlı sakallı adamken bile çocukça davranırdı.*
saçma *a.* **1** saçmak eylemi. **2** ağızdan dolma tüfeklerde barutla birlikte doldurulan ya da avda kullanılan fişeklerin içine konulan küçük ve yuvarlak kurşun tanesi. **3** *mec.* akla aykırı, mantıksız, tutarsız söz. *ör. Bu saçmalarla beni kandıramazsın!* **4** bir tür balık ağı, serpme ağ. **5** *s.* akla, mantığa uygun olmayan, yersiz bulunan (söz, davranış). *ör. Bu saçma davranışları bırak da işine bak!* **6** *s. mec.* davranışları, sözleri akla, mantığa uymayan (kimse). *ör. Böyle saçma adamları nerden bulursunuz!* **saçma sapan** akla çok aykırı, çok tutarsız, çok saçma. *ör. Yaşamı saçma sapan işlerle geçiyor.* **saçma sapan konuşmak** ne söylediğini bilmeden, düşüncesiz, tutarsız, yersiz konuşmak.
saçmacı *a.* saçma sapan söz söyleme alışkanlığı ola kimse.
saçmak *(-i)* **1** bir şeyi ortalığa dağıtmak, dökmek, serpmek. **2** (ısı ve ışık için) yaymak, dağıtmak. *ör. Güneş ışıklarını yeryüzüne saçmaktaydı.* **3** *mec.* belli bir düşünceyi, görüşü vb. yaymak. *ör. Adam arkadaşlar arasında fitne saçmaktaydı.* **4** "ateş saçmak", "para saçmak" gibi kimi deyimlerde "yağdırmak", "harcamak", "fışkırmak" gibi anlamlar içerir. **saça saça** *ik. be.* saçarak. **saçıp savurmak** (malını, parasını, zamanını vb.) düşüncesizce, boşu boşuna, gereksiz yere harcamak.
saçmalama *a.* saçmalamak eylemi.
saçmalamak *(nsz)* anlamsız, yersiz, tutarsız, gereksiz, saçma sapan sözler söylemek ya da böyle davranışlarda bulunmak.
saçmalaşabilme *a.* saçmalaşabilmek eylemi.
saçmalaşabilmek *(nsz)* saçmalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saçmalaşıverme *a.* saçmalaşıvermek eylemi.
saçmalaşıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa bir süre sonra saçmalaşmak. *ör. Konuşmalar saçmalaşıverince salondan ayrıldım.*

saçmalaşma *a.* saçmalaşmak eylemi.
saçmalaşmak *(nsz)* saçma bir duruma gelmek, anlamsızlaşmak. *ör. Toplantı gittikçe saçmalaşınca ayrılmak zorunda kaldık.*
saçmalayabilme *a.* saçmalayabilmek eylemi.
saçmalayabilmek *(nsz)* saçmalaması olanak içinde olmak ya da saçmalama olasılığı bulunmak.
saçmalayış *a.* saçmalamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun böyle saçmalayışına aklım ermedi.*
saçmalayıverme *a.* saçmalayıvermek eylemi.
saçmalayıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede saçmalamak. *ör. Konuşmacı arada bir saçmalayıverince yuhalamıyordu.*
saçmalık *a.* **1** *mec.* yeri ve değeri olmayan söz ya da davranış. *ör. Bu saçmalıklarla zamanımı alma.* **2** saçma[2] konulan kap, yer.
saçsız *s.* saçı olmayan.
saçsızlık *a.* saçı olmama durumu.
saçula *a. İt.* (. .' .) dökümcülerce kullanılan, ağaçtan yapılmış döküm kalıbı.
sada *a. Ar.* ➻ **seda.**
sadak *a. esk.* içine ok konulan, torba ya da kutu biçiminde kılıf.
sadaka *a. Ar.* **1** dilenciye verilen para. **2** dinsel inanışla, yoksullara yardım olarak karşılıksız verilen şey.
sadakat, -ti *a. Ar.* (. - .) sağlam, güçlü ve içten bağlılık.
sadakatli *s. Ar. T.* (. - . .) (birine, bir şeye) çok ve içten bağlı, dostluğu ve bağlılığı içten olan.
sadakatlilik *a. Ar. T.* sadakatli olma durumu.
sadakatsiz *s. Ar. T.* (. - . .) sadakati, içten bağlılığı olmayan.
sadakatsizlik *a. Ar. T.* (. - . . .) **1** sadakatsiz olma durumu. **2** karı ya da kocanın öbürüne ya da ikisinin birbirine ihaneti. **sadakatsizlik göstermek** içten bağlı olmadığını ortaya koymak. *ör. İnsan dostlarına sadakatsizlik gösterirse, dost bulamaz.*
sadakor *a. İt.* **1** düz dokunmuş, açık samanrenginde bir ipek kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.
sadalı *s. Ar. T.* ➻ **sedalı.**
sadaret, -ti *a. Ar.* (. - .) *tar.* (Osmanlı İmparatorluğu'nda) başbakanlık.
sadasız *s. Ar. T.* ➻ **sedasız.**
sade *s. Far.* (- .) **1** süsü püsü olmayan, süsten ve gösterişten uzak olan, süssüz, gösterişsiz, yalın. **2** (kahve için) şekersiz. **3** (börek vb. gibi yiyecekler için) içine iç konulmamış. **4** *be.* (-' .) ancak, yalnız, sadece, yalnızca. *ör. Sade sen değil herkes durumu öğrendi.* **5** *yaz.* (anlatım için) bütün sözcükleri yerli yerinde kullanılmış ve anlaşılır olan, süssüz, yalın.**sade birimler bölüğü** *mat.* birden dokuza değin olan sayılar bölüğü. **sade dil** *dil.* yabancı dillerin etkisinden, ödünçlemelerden arındırılmış dil. **sade kahve** içine şeker konulmadan pişirilen Türk kahvesi. **sade suya 1)** yağsız. **2)** *mec.* değersiz, önemsiz. **sade suya tirit** *mec.*değersiz, önemsiz. **sade vatandaş** varsıl olmayan ve yönetim yerinde bulunmayan yurttaş.
sadece *be. Far. T.* (-' . .) **1** başka bir şey bulunmaksızın, yalnızca, ancak, yalnız olarak. *ör. Bu sadece bir günlük iştir.* **2** yanında kimse olmaksızın, tek başına. *ör. Toplantıya sadece o geldi.*
sadeleşme *a. Far. T.* (- . . .) sadeleşmek eylemi, yalınlaşma.
sadeleşmek *(nsz) Far. T.* (- . . .) süslerden arınıp yalın, süssüz bir duruma gelmek, yalınlaşmak.
sadeleştirebilme *a. Far. T.* (- . . . . . .) sadeleştirebilmek eylemi.
sadeleştirebilmek *(-i) Far. T.* (- . . . . . .) sadeleştirmek elinde olmak, sadeleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sadeleştirilebilme *a. Far. T.* (- . . . . . .) sadeleştirilebilmek eylemi.
sadeleştirilebilmek *(nsz) Far. T.* (- . . . . . .) sadeleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sadeleştirilme *a. Far. T.* (- . . . . .) sadeleştirilmek eylemi.
sadeleştirilmek *(nsz) Far. T.* (- . . .) süslerden arındırılmak, yalınlaştırılmak.
sadeleştirme *a. Far. T.* (- . . . .) **1** sadeleştirmek eylemi. **2** *dil.* Türkçenin yabancı dillerin etkisinden, özellikle Arapça ve Farsça dilbilgisi kurallarından ve ödünçlemelerden arındırılması işi.
sadeleştirmek *(-i) Far. T.* (- . . . .) süslerden arındırmak, yalın bir duruma getirmek, yalınlaştırmak.
sadelik *a. Far. T.* (- . .) **1** yalın olma durumu. **2** *yaz.* yalınlık.
sadet *a. Ar.* konuşulmak istenen asıl sorun, asıl konu, konuşmanın asıl amacı olan şey. **sadede gelmek** konuyla ilgisi bulunmayan sözleri bırakıp asıl konuya dönmek.
sadeyağ *b. a. Far. T.* (- . .) sütten çıkarılan yemeklik yağ.
sadık *s. Ar.* (- .) **1** *esk.* aslına uygun, gerçek, doğru. **2** dostluğu ve bağlılığı içten olan, birine ya da bir şeye içtenlikle bağlı bulunan. **sadık kalmak** (birine ya da bir şeye) içten bağlılığını sürdürmek, bağlılıktan ayrılmamak.
sadıklık *a. Ar. T.* (- . .) sadık olma durumu, içten bağlılık.
sadır, -dırı (I) *a. Ar. esk.* **1** göğüs. **2** yürek. **3** *tar.* Osmanlı döneminde kazaskerlere verilen san. **sadra şifa** işe yarayan, gönlü ferahlatan, isteği karşılayan. **sadra şifa vermek** gönlü, yüreği rahatlatmak, isteğe uygun gelmek, isteği karşılamak.
sadır (II) *s. Ar.* (- .) *esk.* görünen, çıkan. **sadır olmak** ortaya çıkmak.
sadik *s. Fr. (Fransız yazarı Marki de Sade'ın adından)* **1** sadizm özelliği taşıyan. **2** *a.* ve *s.* ➻ **sadist.**

sadist, -ti *s.* ve *a. Fr.* **1** *ruhb.* cinsel birleşim sırasında fiziksel acı çektirme alışkanlığı bulunan ya da başkalarına fiziksel acı çektirerek cinsel doyuma ulaşma sapkınlığı olan (kimse). **2** *mec.* başkalarına fiziksel ya da ruhsal acı çektirmekten zevk alan (kimse). *eş.* **elezer, elezimci**. **3** sadizm özelliği taşıyan.
sadistçe *be. Fr. T.* (. .' .) sadiste yakışır bir biçimde.
sadistlik *a. Fr. T.* **1** sadist olma durumu. **2** ➻ **sadizm**.
sadizm *a. Fr.* **1** *ruhb.* başkalarına fiziksel acı çektirerek cinsel doyuma ulaşma sapkınlığı. *eş.* **elezerlik, elezim**. **2** *mec.* başkalarına fiziksel ya da ruhsal acı çektirmekten zevk almak.
sadme *a. Ar.* **1** vuruşma, tokuşma, çarpışma, sarsıntı. **2** *ruhb.* ➻ **sarsıntı**[6].
sadrazam *a. Ar.* (. - .) *tar.* (Osmanlı İmparatorluğu'nda) başbakan.
sadrazamlık *a. Ar. T.* (. - . .) *tar.* **1** sadrazam olma durumu, başbakanlık. **2** sadrazamın görevi ya da makamı. **3** sadrazamın içinde görev yaptığı yapı. **sadrazamlık alayı** *tar.* Osmanlı döneminde, yeni sadrazam olan kimse için düzenlenen tören.
saf, -ffı (I) *a. Ar.* sıra, dizi. **saf bağlamak** sıraya dizilmek, sıra olmak, sıralanmak. **saf saf** *ik. be.* dizilmiş olarak, sıra sıra, dizi dizi. **saf tutmak** sıraya geçmek, sıraya girmek, sıra olmak.
saf (II) *s. Ar.* (-) **1** içinde hiçbir katkı öğesi bulunmayan, katışıksız, katkısız. **2** *mec.* kolaylıkla aldatılabilen, kurnazlığa aklı ermeyen, temiz kalpli. **saf saf** *ik. be.* saf kimseye yaraşır bir biçimde.
safa *a. Ar.* ➻ **sefa** .
safahat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* aşamalar, evreler, gelişmeler.
safalı *a. Ar. T.* (. - .) eğlenceli, şenlikli.
safari *a. Fr. (Arapça "seferi" sözcüğünden)* **1** Afrika'nın kimi yerlerinde, özellikle doğusunda siyahların oturdukları yerlerde birçok avcının katıldığı, toplu biçimde yapılan yabanıl hayvan avı. **2** toplu biçimde ava çıkma. **3** genellikle keten kumaştan yapılmış, kısa pantolon, büyük cepli uzun ceket ve geniş kenarlı mantar şapkadan oluşan av kılığı. **4** keten kumaştan yapılmış, büyük cepli, uzun ve geniş spor ceket.
safça *s. Ar. T.* **1** biraz saf **(II)** . **2** *be.* (.' .) saf **(II)**[2] olana yakışır bir biçimde, saf olarak.
safderun *b. s. Ar. Far.* (. . -) *esk.* kolayca aldatılabilen, temiz yürekli (kimse).
safdışı *b. s. Ar. T.* "dizinin, sıranın dışına atmak, ortadan kaldırmak, etkisiz duruma getirmek" vb. anlamındaki ***safdışı etmek*** ve "dizinin, sıranın dışına atılmak, ortadan kaldırılmak, etkisiz duruma getirilmek" vb. anlamındaki ***safdışı edilmek*** sözlerinde geçer.
safdil *b. s. Ar. Far. esk.* kolayca aldatılabilen, temiz yürekli (kimse).
safer *a. Ar. esk.* ay takviminin ikinci ayı, sefer ayı.
saffet, -ti *a. Ar. esk.* arılık, temizlik, saflık.
safha *a. Ar. esk.* **1** evre. **2** *fiz.* faz.
safi *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** duru, katışıksız, temiz. **2** net[3]. **3** *be.* (-' .) yalnız olarak, yalnız, sadece.
safiha *a. Ar.* (. - .) ince, yassı ve geniş metal nesne, levha.
safir *a. Fr.* ➻ **gökyakut**. **safir mavisi** koyu mavi.
safiyet, -ti *a. Ar.* (- . .) *esk.* arılık, katışıksızlık, temizlik, saflık.
safkan *b. a. Ar. T.* ırkının katışıksız özelliklerini taşıyan (at).
saflaşma *a. Ar. T.* saflaşmak eylemi.
saflaşmak *(nsz) Ar. T.* saf **(I, II)** duruma gelmek.
saflaştırabilme *a. Ar. T.* saflaştırabilmek eylemi.
saflaştırabilmek *(-i) Ar. T.* saflaştırmak elinde olmak, saflaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saflaştırılabilme *a. Ar. T.* saflaştırılabilmek eylemi.
saflaştırılabilmek *(nsz) Ar. T.* saflaştırılması olanak içinde olmak ya da saflaştırılma olasılığı bulunmak.
saflaştırılma *a. Ar. T.* saflaştırılmak eylemi.
saflaştırılmak *(nsz) Ar. T.* saf **(II)**[1] duruma getirilmek, arılaştırılmak.
saflaştırma *a. Ar. T.* saflaştırmak eylemi.
saflaştırmak *(-i) Ar. T.* saf **(II)**[1] duruma getirmek, arılaştırmak.
saflık *a. Ar. T.* saf **(I, II)** olma durumu.
safra (I) *a. Ar.* ➻ **öd** . **safra bastırmak** açlığını yatıştıracak denli az bir şeyler yemek. **safra yeşili** siyahımsı yeşil renk. **safrası kabarmak** genellikle açlığından midesi bulanmak.
safra (II) *a. İt.* **1** *den.* gemileri ve her boyda deniz taşıtını, dengede tutmak istenilen su düzeyine değin batırabilmek için, dip bölümlerine konulan ağırlık. **2** balonlarda bulunan pilotların, yükselmeyi sağlamak ya da inişi yavaşlatmak için attıkları ağırlık. **3** kim balık ağlarının alt yanlarına takılan, ağın su içinde kalmasını sağlayan ağırlık. **4** *mec.* tedirginlik, sıkıntı, rahatsızlık veren, kendisinden kurtulunması gereken kimse. **safra atmak** birlikte bulunulması zararlı olan, sıkıntı veren bir kimseyi ya da şeyi uzaklaştırmak.
safrakesesi, -ni *b. a. Ar. Far. gövb.* ➻ **ödkesesi**.
safralı *s.* safrası olan, içinde safra bulunan.
safran *a. Ar. bitb.* **1** süsengillerden, çayırlarda yetişen, bahçelerde de yetiştirilen, köksapı birbirine yapışık iki soğandan oluşan, 10-15 santimetre boyunda, uzun ve koyu yeşil yapraklı, mor çiçekler açan, meyvesi kapsül biçiminde, çok yıllık otsu bir bitki. **2** bu bitkinin tepeciklerinin kuru tulmasıyla elde edilen, kimi yiyeceklere ve içeceklere tat, koku ve sarı renk vermekte kullanılan toz. **safran gibi** çok sarı.
safsata *a. Ar.* **1** boş, asılsız, temelsiz söz. **2** *esk. fels.* ➻ **bilgicilik**[2], **sofizm**.

safsatacı *s.* ve *a. Ar. T.* boş, temelsiz, asılsız konuşan, böyle konuşma alışkanlığı olan (kimse).
safsatacılık *a. Ar. T. esk. fels.* ➻ **bilgicilik**[2], **sofizm**.
saftırık *s.*ve *a. arg.* ➻ **saftirik**.
saftirik *s.*ve *a. arg.* kolaylıkla kandırılabilen, çok saf (kimse).
saftorik *s.*ve *a. arg.* ➻ **saftirik**.
sagu *a. (Malezya dilinden)* (.' .) kimi hurma ağaçlarının özünden elde edilen ve pirinç gibi kullanılan, nişastalı bir madde. *eş.* **hintirmiği**.
sağ (I) *s.* **1** insan vücudunda yüreğin bulunduğu yanın karşısında olan. *ör. Sağ kolu uyuşmuş.* **2** *a.* bu yandaki yön. *ör. Sağa doğru gidiniz.* **3** *a.* ve *s.* ekonomide, siyasada, düşüncede eskiden yana olan, gerici, tutucu (kimse, görüş). *ör. Parti daha da sağa kaydı* **sağ çıkarmak** (ya da **çıkmak**) *sp.* yumrukoyununda, sağ yumrukla vurmak. **sağ eğilimli** siyasal olarak sağa yatkın olan (kimse). **sağ elinin verdiğini sol elin görmesin** "yoksula yapılan yardım ya da herhangi bir kimseye yapılan iyilik gizli kalmalıdır" anlamında söylenir. **sağ eliyle sol kulağını göstermek** kısa yoldan kolayca yapılabilecek bir işi, dolambaçlı yollara başvurarak, güç başarılır biçimde yapmaya çalışmak. **sağ gözünü sol gözünden sakınmak** çok kıskanç olmak. **sağ kanat 1)** *sp.* ayaktopu ve eltopunda sağ yan. **2)** bir mecliste ya da partide sağ görüşlü olanların oluşturduğu topluluk. *ör. Partinin sağ kanadı çıkacak yasaya karşıydı.* **sağ yapmak** (motorlu taşıtı) direksiyonunu çevirerek sağa yöneltmek. **sağa kaymak** siyasada ve ekonomide tutuculuğa, sağ görüşe yönelmek. **sağa sola** *ik. be.* oraya buraya, gelişigüzel iki yana, rasgele yerlere. **sağa sola bakmadan** ortalığı kollamadan, saygısızca. *ör. Sağa sola bakmadan, herkes için atıp tutuyordu.* **sağdan geri (etmek** ya da **dönmek)** gerisin geri (etmek ya da dönmek). **sağı solu olmamak** nasıl davranacağı bilinmez bir kimse olmak. **sağını solunu bilmemek** düşüncesiz, dikkatsiz, saygısız olmak. **sağlı sollu** *ik. s.* ve *be.* **1)** her iki yanda olan. *ör. Caddede sağlı sollu bakırcılar vardı.* **2)** her iki yanlı olarak. *ör. Yüzüne sağlı sollu atılan tokat onu kendine getirmişti.*
sağ (II) *s.***1** yaşamakta olan, ölü olmayan. *ör. Babası sağ imiş.* **2** hastalığı olmayan, sağlam, esen, sağlıklı. **3** karışık olmayan, katkısız. **sağ baş yastık istemez** "sağlığı yerinde olan insan durup dururken yatmak istemez, yatıyorsa herhalde hastadır" anlamında söylenir. **sağ bırakmamak** öldürmek. **sağ esen** *be.* sağlık içinde, esen olarak. **sağ kalmak 1)** (bir kaza vb.de) ölümden kurtulmak. *ör. Depremde sağ kalanlar ruhsal bozukluk yaşıyormuş.* **2)** *ha.* yaşamakta olmak. *ör. Ölen ölür gider, sağ kalanlar çile çeker.* **sağ ol** (ya da **sağ olun!**) bir iyilik, bir yardım, hoşa giden bir davranış için teşekkür anlamında söylenir. **sağ olmak 1)** yaşamakta olmak. **2)** sağlıklı, esen olmak. *ör. Sağ olsun da isterse uzakta olsun.* **sağ olsun 1)** bir kimse için sitem yollu bir şey söyleneceği vakit söyleyenin iyi niyetini belirtmek için sözün başına getirilir. *ör. Sağ olsun, bizim oğlan çok savurgandır.***2)** para, çalışma gücü vb.ye güven duymayı anlatır. *ör. Canın sağ olsun, borcunu sonra ödersin.* **sağ olsun da dağ ardında olsun** "sevilenden ayrılık zordur ama bir gün kavuşmak olasılığı vardır, uzaklarda olmasına katlanmak ölüm ayrılığından kolaydır, yaşıyor olması yeter" anlamında söylenir. **sağ olsun, yerinde olsun** bir kimse için "yakınımdır, kendisine bir zarar gelmesini istemem, ama birlikte yaşamamız olmuyor, birbirimizden uzakta olalım daha iyi" anlamında söylenir. **sağ salim** *be.* güvenlik içinde ve sağlıklı olarak, hiçbir zarara uğramadan.
sağabilme *a.* sağabilmek eylemi.
sağabilmek *(-i)* sağmayı becermek, sağmak elinde olmak ya da sağma olanağı ya da olsalığı bulunmak.
sağaçık *b. a. sp.* ayaktopunda akıncılar arasında yer alan ve sağ başta bulunan oyuncu.
sağalabilme *a.* sağalabilmek eylemi.
sağalabilmek *(nsz)* sağalma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sağalış *a.* sağalmak eylemi ya da biçimi. *ör. Hastanızın sağalışına sevindik.*
sağalma *a.* sağalmak eylemi.
sağalmak *(nsz)* eski sağlığına kavuşmak, hastalığı geçmek, iyileşmek.
sağaltabilme *a.* sağaltabilmek eylemi.
sağaltabilmek *(-i)* sağaltmak elinde olmak, sağaltma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Doktor onu sağaltabileceğini söyledi.*
sağaltıcı *a.* ve *s.* **1** sağaltmak eylemini yapan, sağaltan. **2** asalağı, doğrudan doğruya konakçı üzerinde ortadan kaldıran (ilaç ya da işlem).
sağaltıcılık *a.* sağaltıcı olma durumu ya da özelliği.
sağaltılabilme *a.* sağaltılabilmek eylemi.
sağaltılabilmek *(nsz)* sağaltılması olanaklı olmak ya da sağaltılma olasılığı bulunmak.
sağaltılış *a.* sağaltılmak eylemi ya da biçimi.
sağaltılma *a.* sağaltılmak eylemi.
sağaltılmak *(nsz)* sağalması sağlanmak.
sağaltım *a.* **1** sağaltmak eylemi. **2** *ruhb.* hastalığı yenecek etkenleri ve bu etkenlerin kullanılma yöntemlerini bularak hastanın sıkıntılarını giderme.
sağaltımcı *a.* **1** sağaltmak eylemini yapan, sağaltan. **2** *ruhb.* ruhsal sağaltım uygulamalarında uzman kimse.
sağaltımevi, -ni *b. a. yeni* **1** ➻ **sayrıevi**. **2** vereme yakalanmış sayrıların sağaltımları için kurulmuş sağlık kuruluşu. *eş.* **sanatoryum**.
sağaltma *a.*sağaltmak eylemi.
sağaltmak *(-i)* eski sağlığına kavuştırmak, hastalığını iyileştirmek.

sağaltman *a.* insanlardaki hastalıkların ne olduğunu anlayan, onları ilaçlarla ya da birtakım araçlarla iyileştiren kimse, hekim, doktor. *ör. Osmanlıca hem tabip, hem hekim; arı duru dilimizde sağaltman denir.*
sağaltmanlık *a.* **1** sağaltman olma durumu. **2** sağaltmanın işi.
sağan *a. hayb.* sağanlardan, az çok beyazla karışık siyahımsı esmer renkli, kısa bacaklı, uzun dar kanatlı, hızlı uçan, küçük bir kuş.
sağanak *a.* birdenbire başlayan, çok sulu olarak yağan kısa süreli yağmur.
sağanlar *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının gökkuzgunumsular takımının bir alttakımı.
sağbeğeni *b. a.* güzeli çirkinden ayırabilme yetisinin en yükseği.
sağbeğenili *b. s.* sağbeğenisi olan (kimse).
sağbek, -ki *b. a. T. İng. sp.* ayaktopunda, bir takımın iki savunucusundan sağ yönde yer alan oyuncusu.
sağcı *s.* ve *a.* **1** eski düzeni özleyen ve ona geri dönülmesini isteyen, eskiye bağlı olan, düşünce ve davranış yönünden gerici, tutucu (kimse, görüş). **2** sağcılık yanlısı olan. *ör. Sağcı partiler çoğaldı.*
sağcılaşabilme *a.* sağcılaşabilmek eylemi.
sağcılaşabilmek *(nsz)* sağcılaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sağcılaşma *a.* sağcılaşmak eylemi.
sağcılaşmak *(nsz)* sağcı görüşler edinmek, sağcı olmak.
sağcılık *a.* **1** sağcı olma durumu, gericilik, tutuculuk. **2** *topb.* hiçbir yenileşmeden yana olmayan, kurulu düzenin olduğu gibi kalmasını isteyen, dinsel tutuculuğu da içine alan akımların genel adı.
sağdış *a.* düğün boyunca güveye ya da geline kılavuzluk eden kimse. **sağdış emeği** boşa giden, karşılık görmeyen çaba.
sağdışlık *a.* **1** sağdış olma durumu. **2** sağdıcın görevi. *ör. Sağdıçlık, düğünü de yönetmektir.*
sağdırma *a.* sağdırmak eylemi.
sağdırmak *(-i, -e)* **1** sağmak eylemini yaptırmak. **2** sağmasına yol açmak ya da sağmasını sağlamak.
sağduyu *b. a.* **1** doğru, gerçekçi, akla uygun ve yerinde yargılar verme yeteneği. **2** *fels.* doğruyla yanlışı birbirinden ayırma ve doğru yargılama yetisi.
sağduyulu *b. s.* sağduyusu olan.
sağduyululuk *b. a.* sağduyulu olma durumu.
sağduyusal *b. s.* sağduyuyla ilgili olan.
sağduyusuz *b. s.* sağduyusu olmayan.
sağduyusuzluk *b. a.* sağduyusuz olma durumu.
sağdüşünce *b. a.* sağlıklı ve sağlam düşünce.
sağdüşünceli *b. s.* sağdüşüncesi olan.
sağgörü *b. a.* gerçekleri yanılmadan ve vaktinde görüp sonuçlarını kestirebilme yeteneği.
sağgörülü *b. s.* sağgörüsü olan (kimse).
sağgörülülük *b. a.* sağgörülü olma durumu. *ör. Bu konuda sağgörülülük önem taşır.*
sağgörüsüz *b. s.* sağgörüsü olmayan.
sağgörüsüzlük *b. a.* sağgörüsüz olma durumu.
sağhaf *b. a. T. İng. sp.* ayaktopunda, bir takımın oyun kurucularının sağ ucunda yer alan oyuncu.
sağı *a.* kuş gübresi.
sağıcı *a.* sağım yapan kimse.
sağılabilme *a.* sağılabilmek eylemi.
sağılabilmek *(nsz)* sağılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sağılış *a.* sağılma eylemi ya da biçimi.
sağılma *a.* sağılmak eylemi.
sağılmak *(nsz)* **1** sağmak eylemine konu olmak. *ör. Koyunlar sağıldı, sütler damacanaya dolduruldu.* **2** *ha.* (kumaş, iplik) boşanmak, çözülmek, sökülmek. *ör. Yumak sağılıp iplik birbirine karıştı.* **3** *ha.* aşağıya doğru hızla inmek, akmak, kaymak. *ör. Gök açıktı, yıldızların sağıldığı görülüyordu.* **4** *arg.* parası, malı alınmak, soyulmak. **sağılır ineğin buzağısı kesilmez** "yararlı olan kimseye ya da şeye bir zarar verilmemelidir" anlamında söylenir.
sağım *a. ha.* **1** sağmak eylemi. **2** süt veren hayvan. **3** süt sağma vakti. **4** sağmak işlemiyle bir defada alınan miktar. **sağım makinesi** sağmal hayvanlardan süt sağmakta kullanılan, emme sistemiyle çalışan makine.
sağımlı *s.* (hayvan için) süt vermekte olan, bol süt veren.
sağımlık *s.* sütü için beslenen (hayvan).
sağın (I) *a. esk.* hekim, doktor.
sağın (II) *s. fels.* **1** doğruluk kuralına uygun olan, yanlışı, eksiği olmayan, doğru. **2** sözün anlatılmak istenilene tam karşılık olması (niteliği). **3** ölçünün ölçülene tıpatıp uyması (niteliği). **sağın bilimler** denetlenebilir, deney olanağı bulunan ölçü ve hesaplara, dar anlamda matematiğe dayalı bilimler.
sağınlık *a. esk.* **1** sağın **(I)** olma durumu. **2** hekimlik bilgisi.
sağır *s.* **1** işitme duyusundan yoksun, işitmeyen ya da işitme duyusu az çok körelmiş (kimse). **2** sesleri geçirmeyen. **3** (soba için) geç ısınan ve ısıyı az veren, az ısıtan. **4** (davul için) vurulduğu zaman ses vermeyen ya da az ses veren. **5** (cam vb. için) içi görülmeyen, donuk. **6** *mim.* (bir yapıda) kapı, pencere açılmamış olan, ışık, ses geçirmeyen (yüzey). **sağır dilsiz** hem sağır olan hem de konuşamayan (kimse). **sağır dilsizlik** sağır ve dilsiz olma durumu. **sağır duvar** *mim.* ses geçirmeyecek biçimde yalıtılmış duvar. **sağır etmek** sağırlaşmasına yol açmak, işitemez duruma getirmek. *ör. Gürültü insanı sağır eder.* **sağır kapı** *mim.* ışık ve ses geçirmeyecek biçimde yalıtılmış kapı. **sağır kemer** *mim.* biçimce kemer gibi olduğu halde, açık olmayıp duvarla kapatılmış kemer. **sağır olmak** işitemez duruma gelmek, sağırlaşmak. **sağır pencere** *mim.* ışık ve ses geçirmeyecek biçimde yalıtılmış pencere. **sağır sultan bile** (ya da **Mı-**

sır'daki sağır sultan bile) duydu herkes işitti, işitmedik kimse kalmadı.
sağırlaşabilme *a.* sağırlaşabilmek eylemi.
sağırlaşabilmek *(nsz)* sağırlaşması olanak içinde olmak ya da sağırlaşma olasılığı bulunmak.
sağırlaşıverme *a.* sağırlaşıvermek eylemi.
sağırlaşıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak sağırlaşmak.
sağırlaşma *a.* sağırlaşmak eylemi.
sağırlaşmak *(nsz)* işitme duyusunu yitirmek, işitemez duruma gelmek, sağır olmak.
sağırlaştırabilme *a.* sağırlaştırabilmek eylemi.
sağırlaştırabilmek *(-i)* sağırlaştırması olanak içinde olmak ya da sağırlaştırma olasılığı bulunmak.
sağırlaştırıverme *a.* sağırlaştırıvermek eylemi.
sağırlaştırıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak sağırlaştırmak.
sağırlaştırma *a.* sağırlaştırmak eylemi.
sağırlaştırmak *(-i)* işitemez duruma getirmek. *ör. Gürültü onu sağırlaştırdı.*
sağırlık *a.* sağır olma durumu.
sağıryılan *b. a. hayb.* engerekgillerden, genellikle dağlık, taşlık kayalık yerlerde yaşayan, 65-75 cm. uzunluğunda, çok zehirli bir yılan.
sağiç *b. a. sp.* ayaktopunda, bir takımın akıncılarını oluşturan beş oyuncudan, sağdan ikinci yerde bulunan oyuncu.
sağistem *b. a.* herhangi bir kimse ya da iş konusunda hiçbir kötü düşünce beslememe durumu, iyi niyet.
sağistemli *b. s.* sağistemi olan.
sağistemsiz *b. s.* sağistemi olmayan.
sağlak *s.* sağ elini kullanan (kimse).
sağlaklık *a.* sağlak olma durumu.
sağlam *s.* **1** uzun süre dayanabilecek nitelikte olan, kolay bozulmaz, yıkılmaz, kırılmaz, dayanıklı. **2** bozulmamış, zarar görmemiş durumda olan. *ör. Sepetteki yumurtaların birkaçı kırılmıştı ama çoğu sağlamdı.* **3** hastalığı ya da sakatlığı bulunmayan, sağlıklı. *ör. Bu hastane sağlamı da hasta eder.* **4** güven verici, güvenilir. *ör. O sağlam biridir, paranı alırsın.* **5** inanılır bir temeli olan, gerçek. *ör. Bu gazete sağlam haber verir.* **6** *be.* (.' .) *ha.* kesin olarak, kesinlikle, hiç kuşkusuz. *ör. Babasından bu akşam sağlam azar işitecektir.* **7** *arg.* paralı (kimse). **sağlam ayakkabı** (ya da **pabuç**) **değil** bir kimsenin doğruluğuna, namusuna güvenilmez olduğunu belirtmek için söylenir. **sağlam durmak** kendine güvenini yitirmemek. *ör. İşler ters giderken sağlam durmak güçtür.* **(işi) sağlam kazığa** (ya da **sağlama**) **bağlamak** işin aksamadan yürümesini sağlayacak önlemleri almak. **sağlam para** *eko.* uluslararası para piyasasında değerli bulunan, kolaylıkla alınıp satılabilen para. **sağlama gitmek** *arg.* her işte kesin sonuç alabilecek biçimde davranmak, işi sağlam tutmak.
sağlama *a.* **1** sağlamak eylemi. **2** *mat.* çözülen bir problemin doğru çözülüp çözülmediğini ya da bir hesabın doğru olup almadığını anlamak için başvurulan işlem.
sağlamak (I) *(-i)* **1** önleyici şeyleri yok ederek, kaldırarak ya da gereken uygun durumu, koşulları hazırlayarak bir işin olmasını gerçekleştirmek. *ör. Huzuru sağlamak devletin görevidir.* **2** elde etmek, almak. *ör. Parasına yüksek kazanç sağlamak için bankaya koydu.* **3** *mat.* sağlama[2] işlemini yapmak.
sağlamak (II) *(nsz)* (taşıtlar için) yolda giderken bir taşıtın ya da yolun sağ yanına geçmek. *ör. Sürücü sağlayarak çarpışmayı önledi.*
sağlamca *s.* **1** sağlama yakın, oldukça sağlam olan. *ör. Sağlamca bir ip bulup çiçeği bağladı.* **2** *be.* (. .' .) sağlam bir biçimde, sağlam olarak. *ör. Çocuk ayaklarını sağlamca bastı.*
sağlamcı *a.* her işini sağlam tutan, sağlama bağlayan kimse.
sağlamcılık *a.* sağlamcı olma özelliği.
sağlamlama *a.* sağlamlamak eylemi.
sağlamlamak *(-i)* **1** sağlam bir duruma getirmek. **2** *mec.* bir durumun, bir sözün gerçek, doğru olduğunu kanıtlamak.
sağlamlaşma *a.* sağlamlaşma eylemi.
sağlamlaşmak *(nsz)* sağlam duruma gelmek.
sağlamlaştırabilme *a.* sağlamlaştırabilmek eylemi.
sağlamlaştırabilmek *(-i)* sağlamlaştırmak elinde olmak, sağlamlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sağlamlaştırılabilme *a.* sağlamlaştırılabilmek eylemi.
sağlamlaştırılabilmek *(nsz)* sağlamlaştırılması olanaklı olmak ya da sağlamlaştırılma olasılığı bulunmak.
sağlamlaştırılma *a.* sağlamlaştırılmak eylemi.
sağlamlaştırılmak *(nsz)* sağlam bir duruma getirilmek.
sağlamlaştırış *a.* sağlamlaştırmak eylemi ya da biçimi.
sağlamlaştırıverme *a.* sağlamlaştırıvermek eylemi.
sağlamlaştırıvermek *(-i)* çabucak ya da çok kısa zamanda sağlamlaştırmak.
sağlamlaştırma *a.* sağlamlaştırmak eylemi.
sağlamlaştırmak *(-i)* sağlam bir duruma getirmek.
sağlamlık *a.* sağlam olma durumu.
sağlanabilme *a.* sağlanabilmek eylemi.
sağlanabilmek *(nsz, -den)* sağlanması olanak içinde olmak ya da sağlanma olasılığı bulunmak.
sağlanış *a.* sağlanma eylemi ya da biçimi.
sağlanıverme *a.* sağlanıvermek eylemi.
sağlanıvermek *(nsz, -den)* çok çabuk ya da çok kısa sürede sağlanmak. *ör. Ameliyat parası arkadaşlarınca sağlanıvermişti.*
sağlanma *a.* sağlanmak eylemi.
sağlanmak *(nsz, -den)* sağlamak eylemine konu olmak. *ör. Bu işe para kimden sağlanacak?*
sağlayabilme *a.* sağlayabilmek eylemi.

sağlayabilmek *(-i)* **1** sağlamaya gücü yetmek, sağlamak elinde olmak, sağlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. O kitaptan bana da sağlayabilir misin?*

sağlayıcı *s.* sağlama özelliği olan, sağlayan. *ör. Huzuru sağlayıcı kararlarda geç kalındı deniyor.*

sağlayış *a.* sağlamak eylemi ya da biçimi.

sağlayıverme *a.* sağlayıvermek eylemi.

sağlayıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede sağlamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Ondan bana da sağlayıver.*

sağlıcakla *be.* (. . .' .) rahatlık içinde, sağlıkla, esenlikle. *ör. Sağlıcakla kalın.*

sağlık *a.* **1** vücudun ve ruhun esenlik içinde bulunması durumu, esenlik. *ör. Sağlık her şeyden önemlidir.* **2** vücudun ve ruhun iyi ya da kötü olması durumu. *ör. Sağlığı yerinde değildi.* **sağlığına** (ya da **sağlığınıza**) içki içerken kadeh tokuşturularak ya da kaldırılarak söylenen, "sağlığına (ya da sağlığınıza) içiyorum" anlamında bir söz. **sağlığında** henüz ölmemişken, yaşamaktayken. *ör. Mirasını sağlığında paylaştırmıştı.* **sağlık denetimi** (ya da **yoklaması**) bir kimsenin sağlık durumunun saptanması için bir sağlık kurumunda yapılan genel sağlık taraması. *eş.* **çekap**. **sağlık karnesi** sosyal güvenlik kurumlarından verilen, emeklilerin ve geçindirmekle yükümlü bulundukları kimselerin hastalanmaları durumunda, sağaltımları ve bakımlarıyla ilaçları için kullanılan defter. **sağlık ocağı** kasaba ve köylerde hastalara bakan, devlete bağlı sağlık kuruluşu. **sağlık olsun!** üzücü bir durum ya da uğranılan bir zarar karşısında avunma ya da avutma sözü olarak kullanılır. **sağlık sigortası** hastalık ya da ölüm durumunda sigortanın yardımını sağlayan sigorta anlaşması. **sağlık taraması** toplum sağlığını korumak ereğiyle, halkın zaman zaman sağlık denetiminden geçirilmesi işi.

sağlıkbilgisi, -ni *b. a.* hekimliğin, sağlığı korumak için neler yapılması gerektiğini bilimsel olarak ele alan dalı. *eş.* **hijyen**.

sağlıkbilim *b. a. yeni* canlı varlıkların sayrılıklarıyla, sayrılıkların tanı ve sağaltımıyla vb. uğraşan bilim. *eş.* **hekimlik, tıp**.

sağlıkçı *a.* sağlık işleriyle görevli, sağlık işlerinden anlayan kimse. *ör. Askerliğini sağlıkçı olarak yapmıştı.*

sağlıklı *s.* **1** sağlığı yerinde olan, sağlık yönünden iyi durumda bulunan, sağlam, esen. **2** *mec.* doğru, gerçek, güvenilir, sağlam. *ör. Ondan sağlıklı bir bilgi alınamıyor.* **sağlıklı yaşam** sağlık koruma kurallarına uyarak yaşama biçimi.

sağlıklılık *a.* sağlıklı olma durumu. *ör. Haberin sağlıklılığı tartışılabilir.*

sağlıksal *s.* sağlıkla ilgili.

sağlıksız *s.* **1** sağlık yönünden iyi durumda olmayan, sık sık hastalanan, sağlığı bozuk. **2** *mec.* doğru, gerçek, sağlam, güvenilir olmayan.

sağlıksızlaşabilme *a.* sağlıksızlaşabilmek eylemi.

sağlıksızlaşabilmek *(nsz)* sağlıksızlaşması olanak içinde olmak ya da sağlıksızlaşma olasılığı bulunmak.

sağlıksızlaşma *a.* sağlıksızlaşmak eylemi.

sağlıksızlaşmak *(nsz)* sağlık durumu eskisi gibi olmamak, sık sık hastalanmak. *ör. Kapalı yerde uzun yıllar çalışanların sağlıksızlaşacağı kesindir.*

sağlıksızlık *a.* sağlıksız olma durumu.

sağlı sollu *ik. s.* ve *be.* ➻ **sağ (I)**.

sağma *a.* sağmak eylemi.

sağmak, -ar *(-i)* **1** memeyi parmaklar arasına alarak ya da bir araçla sıkarak sütünü akıtmak. *ör. Kadın ineği sağdı.* **2** (balı) kovandan yöntemince almak. **3** yumağı ya da toplu durumda bulunan benzeri bir şeyi çözmek. **4** *arg.* bir kimsenin parasını ya da malını kendisine pek sezdirmeden belirli bir süre içinde ele geçirmek, o kimseden sürekli olarak yararlanmak.

sağmal *s.* **1** (süt veren hayvanlar için) bol sütü bulunan, süt veren, sağılmakta olan. **2** *a.* süt veren, sağılan inek. *ör. Evin sağmalları azdı.* **3** *mec.* kendisinden sürekli çıkar sağlanılan, sömürülen (kimse, ülke vb.). **4** *arg.* toy olduğu için kumarda sürekli para yitiren (kimse). **sağmal inek 1)** süt veren, sağılan inek. **2)** *arg.* aptal yerine konularak kendisinden sürekli çıkar sağlanan, sömürülen, dolandırılan kimse.

sağmallık *a.* sağmal olma durumu.

sağrı *a.* memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm. **sağrı kemiği** belkemiğiyle kuyruksokumu arasındaki kemik.

sağu *a. esk. yaz.* eskiden Orta Asya Türklerinde cenaze törenlerinde söylenen, ölen bir kimsenin, özellikle bir yiğidin iyiliklerini, erdemlerini, yararlıklarını dile getiren ağıt.

sağucu *a. esk.* ağıt söyleyen kimse, ağıtçı.

sağyağ *b. a.* ➻ **sadeyağ**.

sah, -hı *a. Ar. esk.* Arapça "sahih"ten kısaltılan ve eskiden ferman, berat gibi resmi belgelerin doğru olduğunu belirtmek için kullanılan sözcük. **sah çekmek** *esk.* bir belgenin ya da yazının doğru olduğunu bu kısaltmayla belirtmek.

saha *a. Ar.* (- .) ➻ **alan**.

sahabe *ç. a. Ar.* (. - .) **1** *esk.* sahip çıkanlar, tutanlar, koruyanlar, kayıranlar. **2** Hazreti Muhammet'in meclislerinde bulunmuş, onun söyleşilerini dinlemiş, davranışlarına tanık olmuş Müslümanlar.

sahabet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* sahiplenme, benimseme, koruma, kayırma, tutma.

sahabetçi *b. a.* ve *s. esk. Ar. T.* (. - . .) koruyucu, kayırıcı (kimse).

sahaf *a. Ar.* az bulunur, değerli kitapları bilen, eski kitap alıp satan kimse ya da dükkân.

sahaflık *a. Ar. T.* sahafın işi, mesleği.

sahan *a. Ar.* içinde yemek ısıtılıp yenen, yağ yakılan ya da yumurta ve benzeri şeyler pişirilen, metalden yapılmış, derinliği az, tabak benzeri kap.
sahanlık *a. Ar. T.* **1** yapılarda kapı önünde, merdiven başlarında ya da ortasında bırakılan düz yer. **2** kimi taşıtlarda iniş ve biniş kapıları önlerinde yapılmış, ayakta durulan yer. **3** sahanların konulduğu yer. **4** *s.* sahanın aldığı miktar kadar olan. *ör. İki sahanlık bulgurumuz kalmış.*
sahavet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* el açıklığı, cömertlik.
sahi *be. Ar.* (- .) gerçek olarak, gerçekten, gerçek.
sahici *s. Ar. T. ha.* yapay olmayan, gerçek olan, sahte olmayan. *ör. Artık sahici inci bulmak zor.*
sahicilik *a. Ar. T.* sahici olanın özelliği, sahici olma durumu.
sahiden *be. Ar. T.* (' . .) gerçek olarak, gerçekten.
sahife *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **sayfa**.
sahih *s. Ar. esk.* aslına uygun, doğru, gerçek.
sahil *a. Ar.* kıyı, yalı. **sahil boyu** ➻ **kıyı boyu**. **sahil çizgisi** ➻ **kıyı çizgisi**.
sahileşme *a. Ar. T.* (- . . .) sahileşmek eylemi.
sahileşmek *(nsz) Ar. T.* (- . . .) gerçek bir duruma gelmek, gerçekleşmek.
sahileştirme *a. Ar. T.* (- . . . .) sahileştirmek eylemi.
sahileştirmek *(-i) .Ar. T.* (- . . . .) gerçekleşmesini sağlamak, gerçek bir duruma getirmek, gerçekleştirmek.
sahilik *a. Ar. T.* (- . .) doğruluk, gerçeklik.
sahip *a. Ar.* (. -) **1** herhangi bir şey üzerinde iyeliği bulunan, onu yasalara uygun olarak dilediği biçimde kullanabilen kimse. **2** arka çıkan, gözeten, kayıran, koruyan kimse. *ör. Ülkenin sahibi halktır.* **3** bir iş yapmış ya da bir yapıt ortaya koymuş kimse. *ör. Bestenin sahibi kim?* **4** herhangi bir niteliği bulunan kimse. *ör. Hoşgörü sahibi insanlar azaldı.* **sahip çıkmak 1)** (bir şeyin) kendisinin olduğunu öne sürmek. *ör. Elin malına sahip çıkmak olur mu?* **2)** (birini ya da bir şeyi) koruyup gözetmek, kayırmak. *ör. Arkadaşına sahip çıkmak gerekir.* **sahip kılmak** sahip olmasını sağlamak. **sahip olmak 1)** elinde bulundurmak, iyesi olmak. **2)** göz kulak olmak, korumak, kayırmak. *ör. Dostlarına sahip ol, artık gerçek dost kalmadı.* **sahibi razı olur, tellal razı olmaz** iş kendisinden bitecek kişi uygun gördüğü halde onun adamlarının, başkalarının uygun görmediği, işi engellediği durumlarda söylenir.
sahiplenebilme *a. Ar. T.* sahiplenebilmek eylemi.
sahiplenebilmek *(-e)* sahiplenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sahipleniş *a. Ar. T.* sahiplenmek eylemi ya da biçimi.
sahipleniverme *a. Ar. T.* sahiplenivermek eylemi.
sahiplenivermek *(-e)* çabucak sahiplenme.
sahiplenme *a. Ar. T.* sahiplenmek eylemi.
sahiplenmek *(-e)* **1** kendisinin olduğunu öne sürmek. **2** göz kulak olmak, korumak, sahip olmak.
sahiplik *a. Ar. T.* sahip olma durumu, iyelik.
sahipsiz *s. Ar. T.* (- . .) **1** herhangi bir kimsenin ya da kuruluşun vb. malı olmayan. **2** *mec.* kimsenin sahip çıkmadığı, korumadığı, kayıranı, koruyanı bulunmayan.
sahipsizlik *a. Ar. T.* (- . . .) sahipsiz olma durumu.
sahne *a. Ar.* **1** *tiy.* bir tiyatro yapısında, oyuncuların üzerinde rol yapmaları için özel olarak yapılmış, izleyicilerin oyuncuları kolayca görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde yüksekliği olan yer. **2** *tiy., sin.* ve *TV* bir oyunun ya da filmin başlıca bölümlerinden her biri. **3** görünüş, görünüm. *ör. Tablo bir düğün sahnesini gösteriyordu.* **4** *mec.* gözlenen, görülen, tanık olunan olay. *ör. Kuşunun ölüm sahnesi çocuğu çok üzmüştü.* **5** *mec.* gösteriler yapılan eğlence yeri ya da tiyatro. *ör. Sahnelerimizin sevilen oyuncuları, yaşlılara yardıma koştular.* **6** *mec.* konu alanı ya da çalışma çevresi, uğraş dalı. *ör. Hekimlik sahnesinde şarlatanlar türemişti.* **sahne adı** *tiy.* bir sanatçının tiyatro dünyasında tanındığı ad. **sahne çalışması** *tiy.* bir oyunun seyirciye sunulabilmesi için sahne üzerinde yapılan çalışma. **sahne hilesi** *tiy.* seyirciyi etkilemek için çeşitli yöntemlerle, tekniklerde yapılan ve yanılsamaya dayanan hilelerin tümü. **sahne kapısı** *tiy.* sanatçıların girip çıktığı, tiyatronun bir yanında ya da arka yüzünde bulunan özel kapı. **(bir yer bir olaya) sahne olmak** o yerde bir olay yer almak, geçmek. **sahneye çıkmak 1)** (tiyatro, müzik vb. sanatçıları için) rolünü oynamak, sanatını seyirci önünde göstermek. **2)** *mec.* ortaya çıkmak. *ör. Siyasa alanında yeni kişiler sahneye çıktı.* **sahneye koymak** *tiy.* bir oyunu ya da bir müzikali, metin, oyuncu seçimi, oyunculuk, yorum, dekor, müzik, ışık düzeni vb. ile, uyumlu bir biçimde seyirciye sunmak.
sahneleme *a. Ar. T.* sahnelemek eylemi.
sahnelemek *a. Ar. T. (-i)* sahneye koymak.
sahnelenebilme *a. Ar. T.* sahnelenebilmek eylemi.
sahnelenebilmek *(nsz) Ar. T.* sahnelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sahneleniş *a. Ar. T.* sahnelenmek eylemi ya da biçimi.
sahnelenme *a. Ar. T.* sahnelenmek eylemi.
sahnelenmek *(nsz) Ar. T.* **1** (oyun ya da müzikal oyun) sahneye konulmak, oynanmak. **2** *mec.* bir durum, bir olay yaratılmak. *ör. Bu işte sahnelenmek istenenleri görmüyor musunuz?*
sahneleyebilme *a. Ar. T.* sahneleyebilmek eylemi.

sahneleyebilmek *(nsz) Ar. T.* sahnelemek elinde olmak, sahneleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sahneleyiş *a. Ar. T.* sahnelemek eylemi ya da biçimi.
sahra *a. Ar.* (. -) **1** çöl. **2** kır. **sahra topu** *ask.* atlarla, katırlarla çekilen top.
sahte *s. Far.* **1** bir şeyin aslına benzetilerek yapılan, gerçek olmayan. *eş.* **düzme**[3], **düzmece**. *ör. Sahte parayla alışveriş yapmak istemiş.* **2** *mec.* içten gelmeyen, yapmacık, yapay. *ör. Onun sahte dostluğu bize gerekmez.* **sahte para** gerçek paraya benzetilerek basılmış ve yasadışı olarak dolaşıma sürülmüş para.
sahteci *s. Far. T.* sahte işler yapan (kimse). *eş.* **düzmeci**.
sahtecilik *a. Far.T.* sahte işler yapma. *eş.* **düzmecilik**.
sahtekâr *s. Far.* (. . -) sahtecilik yapan kimse. *eş.* **düzmeci**.
sahtekârca *be. Far. T.* (.' . - .) sahtekâra yaraşır bir biçimde.
sahtekârlık *a. Far. T.* (. . - .) sahtekâr olma durumu ya da sahtekârın yaptığı iş. *eş.* **düzmecilik**.
sahtelik *a. Far. T.* sahte olma durumu. *eş.* **düzmecelik, düzmelik**.
sahtiyan *a. Far.* **1** sepilendikten sonra boyanıp cilalanmış deri. **2** *s.* bu deriden yapılmış olan.
sahur *a. Ar.* **1** ramazanda oruç tutanların gün doğmadan önce belirli saatte yedikleri yemek. **2** bu yemeğin yendiği vakit. **sahur yemeği** *ha.* ➻ **sahur**. **sahura kalkmak** (oruç tutan kimse) gün doğmadan, oruca başlamadan önce belirli saatte yemek yemek için yataktan kalkmak.
sahurluk *a. Ar. T.* **1** sahurda yenecek şeyler. **2** *s.* sahurda yemeye elverişli olan (yiyecekler).
saik, -kı *a. Ar.* (- .) *esk.* **1** ➻ **neden**. **2** *fels.* ➻ **güdü**.
saika (I) *a. Ar. esk.* ➻ **neden**.
saika (II) *a. Ar.* (- . .) *esk.* yıldırım.
sair *s. Ar.* (- .) *esk.* başka, öbür, öteki.
sairfilmenam *b. s. Ar.* (- . . . -) *esk.* ➻ **uyurgezer** .
sak, -kı (I) *a. Ar. esk. bitb.* (bitkide) sap.
sak (II) *s. ha.* **1** uykusu hafif. **2** uyanık, tetikte olan. **3** (kulak için) çok iyi duyan. **sak durmak** *ha.* tetikte olmak, dikkatli bulunmak. **sak yatmak** *ha.* derin uykuya dalmadan, hemen uyanmak üzere uyumak.
saka (I) *a. Ar.* evlere, çeşmeden, ırmaktan vb. genellikle hayvan sırtında su taşımayı meslek edinmiş kimse. **saka beygiri gibi 1)** *mec.* bir iş uğruna birçok yere uğramak zorunda kalındığında kullanılır. **2)** *mec.* amaçsızca dolaşıp duranlar için söylenir.
saka (II) *a. hayb.* serçegillerden, ağaçlık yerlerde yaşayan, güzel öttüğü için kafeste de beslenen, başında ve boynunda kırmızı, sarı tüyler bulunan, güzel, küçük bir kuş.
sakağı *a.* özellikle atlarda görülen ve insanlara da geçebilen, salgın, öldürücü bir hayvan hastalığı. *eş.* **ruam**.
sakak *a.* çene altı.
sakal *a.* **1** yetişkin erkeklerde yanaklarda ve çenede çıkan kılların tümü. **2** kimi hayvanlarda çene altında bulunan kılların tümü. **sakal bırakmak** (ya da **koyvermek** ya da **uzatmak** ya da **salıvermek**) sakalını tıraş etmeyip büyütmek. **sakal bıyığa denk olmayınca berber ne yapsın? 1)** gelir gidere denk değilse durumu düzene koymaya çalışan kişinin elinden ne gelir? **2)** kullanacağı şeyler kusurluysa en usta kimse bile onları uygun biçime sokamaz. **sakal oynatmaz** ağızda dağılacak dengi olgunlaşmış (yemiş) ya da çiğnenmeden yutulacak denli yumuşak (yiyecek). **sakaldan kesip bıyığa eklemek** (ya da **ulamak**) bir eksiğini, elinde bulunan bir şeyin bir parçasıyla karşılamak. **sakalı bitmek** *tkz.* (bir iş) sürüncemede kalmak, uzamak. **sakalı değirmende ağartmak** yaşlılığına karşın deneysiz, bilgisiz olmak. **sakalı ele vermek** (ya da **kaptırmak**) bir kimsenin sözünden çıkamayacak bir duruma düşmek. **sakalı saydırmak** saygınlığını yitirmek, saygı gösterilmeyen, hatta alay edilen bir kimse durumuna düşmek. **sakalım yok ki sözüm dinlensin** (ya da **tutulsun**) "yaşça, yetkice küçüğüm ama söylediğim yol, çözüm doğrudur, yazık ki düşünceme önem verilmiyor" anlamında söylenir. **(birinin) sakalına gülmek** ciddi görünen sözlerle alay etmek. **(birinin) sakalının altına girmek** dostluk, yakınlık kurarak ona düşüncelerini aşılamak.
sakalık *a. Ar. T.* sakanın **(I)** işi.
sakallanma *a.* sakallanmak eylemi.
sakallanmak *(nsz)* sakalı çıkmak, sakallı duruma gelmek ya da sakalı uzamak.
sakallı *s.* **1** sakalı olan. **2** sakalını tıraş etmemiş durumda olan, sakal tıraşı gelmiş olan. **sakallı bebek** *ha.* yaşına başına bakmadan çocuk gibi davranan, çocuk ruhlu erkek.
sakalsız *s.* **1** sakalı olmayan. **2** sakalını kesmiş olan.
sakamet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* bozukluk, eksiklik, yanlışlık.
sakandırık *a. ha.* şapkanın ya da başlığın çene altından geçirilip bağlanan bağı.
sakar *a.* **1** kimi hayvanların, özellikle atların alınlarında bulunan beyaz leke, küçük akıtma. **2** *a.* ve *s.* her zaman elinden ufak tefek kırıp dökmeler çıkan (kimse).
sakarimetre *a. Fr. kim.* bir sıvıda çözelti durumunda bulunan şeker miktarını belirlemeye yarayan aygıt.
sakarimetri *a. Fr. kim.* şekerli çözeltilerin dozunu belirleme yöntemi.
sakarin *a. Fr.* genellikle şeker hastalarının şeker yerine kullandığı, madenkömürü katranından yapılan beyaz bir toz.
sakarlaşma *a.* sakarlaşmak eylemi.
sakarlaşmak *(nsz)* sakar[2] duruma gelmek.

sakarlık *a.* sakar[2] olma durumu ya da sakarın[2] özelliği.
sakaroz *a. Fr. kim.* şekerkamışından ya da şekerpancarından çıkarılan bir tür şeker.
sakat, -tı *s.* ve *a. Ar.* **1** vücudunda hasta ya da eksik bir yan bulunan (canlı). **2** bedensel özürlü (kimse). **3** *mec.* eksik ya da bozuk (şey). **4** *mec. ha.* ruhsal yönden dengesiz (kimse). **sakat olmak 1)** ➻ **sakatlanmak. 2)** *mec.* doğru ve yerinde olmamak. *ör. Böyle davranırsak iş sakat olur.* **sakata binmek** *arg.* (bir iş vb.) çok güçleşmek ya da tehlikeli olmaya başlamak. **sakata gelmek** *arg.* **1)** tuzağa, hileye düşürülmek. **2)** güç bir durumla karşılaşmak.
sakatat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) kesilmiş kasaplık hayvanların ciğer, işkembe gibi iç organlarıyla baş ve ayakları.
sakatatçı *a. Ar. T.* sakatat satan kimse, dükkân.
sakatatçılık *a. Ar. T.* sakatat satma işi.
sakatlama *a. Ar. T.* sakatlamak eylemi.
sakatlamak *(-i) Ar. T.* **1** sakat bir duruma getirmek, sakatlanmasına yol açmak. **2** *mec.* bozmak.
sakatlanabilme *a. Ar. T.* sakatlanabilmek eylemi.
sakatlanabilmek *(nsz) Ar. T.* sakatlanması olanak içinde olmak ya da sakatlanma olasılığı bulunmak.
sakatlanış *a. Ar. T.* sakatlanmak eylemi ya da biçimi.
sakatlanma *a. Ar. T.* sakatlanmak eylemi.
sakatlanmak *(nsz) Ar. T.* sakat duruma gelmek.
sakatlayabilme *a. Ar. T.* sakatlayabilmek eylemi.
sakatlayabilmek *(-i) Ar. T.* sakatlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sakatlayayazma *a. Ar. T.* sakatlayayazmak eylemi.
sakatlayayazmak *(-i) Ar. T.* az kalsın sakatlamak. *ör. Topa vururken ayağımı sakatlayayazdım.*
sakatlayış *a. Ar. T.* sakatlamak eylemi ya da biçimi.
sakatlık *a. Ar. T.* **1** sakat olma durumu. **2** kaza, terslik. **3** *mec.* kusur, hata, yanlış.
sakça *a. ha.* alaca karga, saksağan.
sakın *ünl.* **1** "kesinlikle yapma, yapmaktan çekin" anlamında söylenir. *ör. Sakın oraya gitme!* **2** (korkulacak bir durum, bir şey için) "olabilir, belki de" anlamında kullanılır. *ör. Sakın o da bizi arıyor olmasın!* **sakın ha!** yapılması istenmeyen bir davranışı önlemek için "kesinlikle yapma, yapmaktan çekin, yapma!" anlamında söylenir. *ör. Sakın ha bir daha böyle söyleme!*
sakınabilme *a.* sakınabilmek eylemi.
sakınabilmek *(-den, -i)* sakınmak elinde olmak, sakınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sakınca *a.* dikkatli olmayı, çekinmeyi, sakınmayı gerektiren durum ya da şey.
sakıncalı *s.* sakıncası olan, sakınmayı, çekinmeyi, dikkatli olmayı gerektiren.
sakıncasız *s.* sakıncası olmayan, sakınmayı, çekinmeyi gerektirmeyen.
sakıngan *s.* sakınarak davranan (kimse).
sakınganlık *a.* sakıngan olma durumu.
sakınılma a. sakınılmak eylemi. *ör. Deccal inancı sahte peygamberlerden sakınılması görüşünden doğmuştur.*
sakınılmak *(nsz, -den)* sakınmak eylemine konu olmak. *ör. Saldırganlardan her zaman sakınılır.*
sakınım *a.* olabileceği düşünülen kötü durum için alınan önlem.
sakınımlı *s.* olabilir diye düşünülen kötü durumlara karşı önlemli davranan (kimse).
sakınımlılık *a.* sakınımlı olma durumu.
sakınımsız *s.* sakınımlı davranmayan (kimse).
sakınımsızca *be.* sakınımsıza yaraşır bir biçimde.
sakınımsızlık *a.* sakınımsız olma durumu. **sakınımsızlık etmek** sakınımsız davranmak.
sakınış *a.* sakınmak eylemi ya da biçimi.
sakınma *a.* **1** sakınmak eylemi. **2** olabileceği düşünülen kötü durumlara karşı önlem alma. **3** *sp.* boksörün, korunmak için, ayaklarını oynatmadan eliyle, gövdesiyle sağa sola, öne arkaya yaptığı devinimler. **sakınması olmamak 1)** çekinmemek, korkmamak. **2)** saygıya, incelik kurallarına aldırmaz davranmak.
sakınmak *(-den)* **1** bir şeyi yapmaktan, herhangi bir korku, çekinme ya da düşünceyle uzak durmak. **2** olabilir diye düşünülen kötülüklere karşı önlem almak. *ör. Enflasyondan sakınmak olanaksız mıdır?* **3** *(-i)* esirgemek, gözetmek, korumak. *ör. Arabasını çok sakınır.* **4** *(-den)* korunmak. *ör. Hastalıklardan sakınmak gerekir.* **sakınılan göze çöp batar** üzerine çok düşülen, çok korunan, çok esirgenen şeylerin daha çok kazaya uğradığını belirtmek için kullanılır.
sakıntı *a.* herhangi bir konuda, ileriyi düşünerek, ölçülü davranma. *eş.* **ihtiyat**[1].
sakıntılı *s.* ileriyi düşünerek ölçülü davranan.
sakıntısız *s.* sakıntılı davranmayan.
sakıntısızca *be.* hiç sakınmadan, sakıntısız olarak.
sakırdama *a. ha.* sakırdamak eylemi.
sakırdamak *(nsz) ha.* korkudan, heyecandan ya da soğuktan titremek.
sakırga *a.* (. .' .) *ha.* **1** kene. **2** kasırga.
sakır sakır *ik. be. ha.* (titreme için) aralıksız olarak, durmadan.
sakırtı *a. ha.* korku nedeniyle ya da soğuk yüzünden titreme.
sakıt, -tı *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** düşen, düşmüş. **2** geçersiz olmuş, eski önemi kalmamış. **3** düşük[4]. **sakıt olmak** geçerliliği kalmamak, düşmek.
Sakıt *ö. a. esk. gökb.* ➻ **Merih.**
sakız *a.* kimi ağaçların, özellikle de sakızağacının kabuğundan sızan, çiğnendiğinde yumuşayan, hoş kokulu, sarımtırak beyaz renk-

li reçine. **sakız bademi** ➻ **dişbademi**. **sakız gibi 1)** çok temiz, tertemiz, çok beyaz. **2)** *mec.* ayrılmak bilmez, yapışkan sırnaşık. **sakız leblebisi** kabuklu, beyaz leblebi. **sakız rakısı** ➻ **mastika**.

sakızağacı, -nı *b. a. bitb.* antepfıstığıgillerden, Akdeniz çevresinde çorak yerlerde yetişen, yaz kış yaprak dökmeyen, üzüme benzeyen meyvesinden yenebilen bir yağ çıkarılan, gövdesinden sızan reçine sakız olarak çiğnenen, küçük bir ağaç.

sakızbaklası, -nı *b. a. T. Ar. T. ha.* meyvesi uzun ve ince bir bakla.

sakızkabağı, -nı *b. a. bitb.* sebze olarak kullanılan bir kabak türü.

sakızlaşma *a.* sakızlaşmak eylemi.

sakızlaşmak *(nsz)* sakız gibi olmak.

sakızlaştırma *a.* sakızlaştırmak eylemi.

sakızlaştırmak *(-i)* sakız gibi yapmak.

sakızlı *s.* içinde sakız bulunan, sakızı olan.

saki *a. Ar.* (- -) (**k** kalın okunur) *esk.* içkili toplantılarda içki sunan kimse.

sakil *s. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) **1** çirkin, kaba. **2** *esk.* sıkıntı veren, sıkıntılı. **3** *esk.* ağır. **4** *a. müz.* alaturka müzikte bir usul.

sakim *s. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* bozuk, eksik, yanlış.

sakin *s. Ar.* (- .) **1** devinimsiz, dingin, durgun. *ör. Deniz bugün sakin görünüyor.* **2** gürültü patırtı olmayan, sessiz. *ör. Sakin bir yerdi.* **3** kimseyi rahatsız etmeyen, kızgınlık göstermeyen, sessiz (kimse). **4** rahatsızlığı, huysuzluğu azalmış ya da geçmiş. **5** *esk.* bir yerde oturan (kimse). *ör. Bu yerin sakinleri çoğalmış.* **6** *a.* (bir yerde) oturan kimse. *ör. Bu evin sakini ancak akşama gelir.* **sakin olmak 1)** (bir yerde) oturmak, yerleşmek. **2)** sakin duruma gelmek. **sakin sakin** *ik. be.* **1)** durgun, dingin olarak. **2)** kızgınlık, heyecan, telaş göstermeden, soğukkanlı olarak. **3)** uslu uslu.

sakince *s.* ve *be. Ar. T.* (- .' .) sakin (bir biçimde).

sakinleme *a. Ar. T.* (- . . .) sakinlemek eylemi.

sakinlemek *(nsz) Ar. T.* (- . . .) ➻ **sakinleşmek**.

sakinleşebilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) sakinleşebilmek eylemi.

sakinleşebilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . .) sakinleşmek elinde olmak, sakinleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sakinleşiverme *a. Ar. T.* (- . . . . .) sakinleşivermek eylemi.

sakinleşivermek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . .) ansızın ya da çok çabuk sakinleşmek.

sakinleşme *a. Ar. T.* (- . . .) sakinleşmek eylemi.

sakinleşmek *(nsz) Ar. T.* (- . . .) **1** dingin, durgun bir duruma gelmek, dinginleşmek, yatışmak, durgunlaşmak. **2** (insan için) öfkesi, sıkıntısı ya da heyecanı geçmek.

sakinleştirebilme *a. Ar. T.* (- . . . . . .) sakinleştirebilmek eylemi.

sakinleştirebilmek *(-i) Ar. T.* (- . . . . . .) sakinleştirmeyi başarmak, sakinleştirmek elinde olmak, sakinleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sakinleştirilebilme *a. Ar. T.* (- . . . . . .) sakinleştirilebilmek eylemi.

sakinleştirilebilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . . .) sakinleştirilmesi olanak içinde olmak ya da sakinleştirilme olasılığı bulunmak.

sakinleştirilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) sakinleştirilmek eylemi.

sakinleştirilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . .) (insan için) öfkesi, sıkıntısı giderilmek, dinginleştirilmek, yatıştırılmak.

sakinleştirme *a. Ar. T.* (- . . . .) sakinleştirmek eylemi.

sakinleştirmek *(-i) Ar. T.* (- . . . .) sessiz, dingin bir duruma getirmek, dinginleştirmek, yatıştırmak.

sakinlik *a. Ar. T.* (- . .) sakin olma durumu, durgunluk, dinginlik, sessizlik.

sakit, -ti *a. Ar.* (- .) *esk.* susmuş, sessiz. **sakit kalmak** söz söylemesi, konuşması gerekirken susmak.

saklama *a.* saklamak eylemi.

saklamak *(-i)* **1** kimse görmesin diye gizli bir yere koymak ya da üstünü örtmek. **2** bozulmadan, doğal durumuyla durmasını sağlamak, olduğu gibi korumak. *ör. Eti buzdolabında saklamak gerekir.* **3** elinde bulundurmak, atmamak, tutmak. *ör. Eski öteberiyi saklamak gerekmez ki...* **4** yitmemesi için bir yere kaldırmak, koymak. *ör. Yazlığın anahtarlarını saklamıştım, şimdi bulamıyorum.* **5** *(-i, -e)* birine vermek için ya da daha ilerde kullanmak üzere ayırmak, bir yana koymak. *ör. Yaz tatiline sakladığı birkaç kuruşu varmış, onu kullandı.* **6** *(-den)* gizli tutmak, duyurmamak, gizlemek. *ör. Bizden sakladığı bir şeyler vardı.* **sakla samanı, gelir zamanı** "en değersiz şeyi bile atmamalı, bir yana koymalı, günün birinde gerekebilir, işe yarar" anlamında söylenir.

saklambaç *a.* oyunculardan birinin ebe olması ve saklanan arkadaşlarını bulması temeline dayanan bir çocuk oyunu.

saklanca *a. yeni* **1** mücevher, altın, gümüş gibi değerli eşya yığını. *eş.* **hazine**. **2** bu tür varsıllığın saklandığı yer. *eş.* **hazine**. **3** *mec.* değerli varlıkların oluşturduğu gömü. *ör. İnsan bilgi saklancasını özenle, içten gelen bir çabayla doldurur.*

saklanabilme *a.* saklanabilmek eylemi.

saklanabilmek *(nsz)* saklanmak elinde olmak, saklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

saklanılma *a.* saklanılmak eylemi.

saklanılmak *(-e)* **1** saklamak eylemine konu olmak. *ör. Ona saklanılan para da bitti.* **2** *(-den)* gizli tutulmak, gizlenmek. *ör. Ondan saklanılan sorun nedir?* **3** *(ösz)* herhangi biri saklanmak. *ör. Evde saklanılır mı?*

saklanış *a.* saklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun bizden saklanışını unutamayacağız.*

saklanıverme *a.* saklanıvermek eylemi.
saklanıvermek *(nsz)* çabucak saklanmak.
saklanma *a.* saklanmak eylemi.
saklanmak *(nsz)* **1** kendi kendini saklamak. *ör. Avcı, çalılara saklanan tavşanı görememişti.* **2** *(-den)* saklamak eylemine konu olmak. *ör. Etler buzdolabında saklanır.*
saklantı *a.* saklanan şey.
saklatabilme *a.* saklatabilmek eylemi.
saklatabilmek *(-i, -e)* saklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saklatma *a.* saklatmak eylemi.
saklatmak *(-i, -e)* saklamak eylemini yaptırmak.
saklayabilme *a.* saklayabilmek eylemi.
saklayabilmek *(-i)* **1** saklamayı becermek, saklamak elinde olmak, saklama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bu kitabı birkaç gün benim için saklayabilir misiniz?*
saklayış *a.* saklamak eylemi ya da biçimi.
saklayıverme *a.* saklayıvermek eylemi.
saklayıvermek *(-i)* **1** çabucak saklamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu kitabı benim için saklayıverir misin?*
saklı *s.* **1** saklanmış olan. **2** gizli bir yere konulan. *ör. Annesi saklı parasını çıkardı.* **3** elde tutulan. *ör. Sözleşmede kimi haklar saklı tutuluyordu.* **4** başkalarından gizlenen, gizli tutulan. *ör. Sorun kimseden saklı değildi.* **saklı pay** *huk.* bir kimsenin kalıtından kalıtçısını yoksun bırakamayacağı, kalıtçıya yasal olarak düşen pay.
saklık *a. ha.* uyanıklık, dikkatlilik.
sako *a. İt. esk.* paltoya benzer bir tür üstlük.
saksağan *a. hayb.* kargagillerden, karnı beyaz, kanatları ve kuyruğu külrengi, öteki yerleri parlak kara, uzun kuyruklu, kargaya benzeyen bir kuş.
saksı *a.* **1** genellikle pişmiş topraktan yapılan, içine toprak konularak çiçek yetiştirmekte kullanılan, türlü büyüklükte olabilen kap. **2** *arg.* "düşünme yetisi, kafa, baş, akıl, zekâ" anlamında genellikle alay yollu kullanılır. **saksı çiçeği** limonlukta ya da saksı içinde yetiştirilen çiçek. **saksı toprağı** saksıda çiçek yetiştirmek için kullanılan özel toprak. **saksıyı çalıştırmak** *arg.* aklını işletmek, düşünmek.
saksıgüzeli, -ni *b. a. bitb.* damkoruğugillerden, kayalıklarda, ören yerlerde yetişen, saksıda da yetiştirilen, yumuşak köklü, boyu 60 cm.yi bulabilen, etli yapraklı, başak biçiminde yeşilimsi ya da kırmızı çiçekler açan, otsu bir süs bitkisi.
saksılık *a.* **1** saksı koymaya yarar raf. **2** içine saksı oturtulan süslü kap. **3** kışın saksı çiçeklerinin saklandığı, korunduğu yer.
saksofon *a. Fr. müz.* koni biçiminde olan borusunun ucunda bir klarnet ağızlığı, gövdesinde de obuanınkine benzeyen anahtar takımı olan, caz orkestralarında, bandolarda, kimi zaman orkestralarda da yer alan bir üflemeli çalgı.
saksofoncu *a. Fr. T. müz.* saksofon çalan kimse.
saksofonculuk *a. Fr. T.* saksofoncunun yaptığı iş. **saksofonculuk etmek** saksofon çalmak, saksofoncu olarak çalışmak.
saksonya *s.* ve *a. (Saksonya yer adından)* (. .' .) Almanya'nın Saksonya bölgesinde bulunan üstün nitelikli porselenden yapılmış olan (tabak, fincan vb.).
sal *a.* **1** birçok kalın direğin yan yana bağlanmasıyla yapılan, genellikle akarsularda taşıma işinde kullanılan, düz ve korkuluksuz ilkel taşıt. **2** *ha.* hasta, yaralı ya da ölü taşınan sedye, tabut. **3** *ha.* uzunluk, boy.
sala *a. Ar.* (. -) cemaati bayram ya da cuma namazına çağırmak, kimi zaman da cenaze için kılınacak namazı haber vermek için minareden okunan salat. **sala vermek** (ya da **okumak**) minareden salat okuyarak namazı haber vermek.
salabet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* dayanıklılık, katılık, sağlamlık.
salaca *a. ha.* ➻ **salacak**.
salacak *a. ha.* **1** üstünde ölü yıkanan kerevet, teneşir. **2** tabut. **3** hasta, yaralı ya da ölü taşınan ağaç sedye.
salah *a. Ar.* (. -) *esk.* düzelme, iyileşme. **salah bulmak** (ya da **salaha kavuşmak**) düzelmek, iyileşmek.
salahiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **yetki**.
salahiyetli *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* ➻ **yetkili**.
salahiyetsiz *s. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* ➻ **yetkisiz**.
salahiyettar *s. Ar. Far.* (. - . . -) *esk.* ➻ **yetkili**.
salak (I) *s.* **1** giyiniş ve davranışlarından akılsız olduğu anlaşılan, aptal (kimse). **2** *arg.* sağcı dünya görüşünü benimsemiş (kimse). **salağa yatmak** *arg.* bilmiyormuş, anlamıyormuş gibi davranmak. **salak salak** *be.* salağa yaraşır bir biçimde, salakça.
salak (II) *ha.* ekin, özellikle de pirinç ekili yer.
salakça *s.* ve *be.* salağa **(I)** yakışır (bir biçimde)
salaklaşabilme *a.* salaklaşabilmek eylemi.
salaklaşabilmek *(nsz)* salaklaşması olanak içinde olmak ya da salaklaşma olasılığı bulunmak.
salaklaşma *a.* salaklaşmak eylemi.
salaklaşmak *(nsz)* salak **(I)** duruma gelmek, salakça davranışlarda bulunmak.
salaklaştırma *a.* salaklaştırmak eylemi.
salaklaştırmak *(-i)* salaklaşmasına yol açmak. *ör. Çok ders çalışmak çocuğu salaklaştırdı diyorlardı.*
salaklık *a.* **1** salak **(I)** olma durumu. **2** salakça davranış. **salaklık etmek** salakça davranmak.
salam *a. İt.* iri kıyılmış domuz ya da sığır, koyun etinin kimi baharatla karıştırılıp hayvan bağırsağına doldurulması ve türlü işlemlerden geçirilmesiyle yapılan, dilim dilim kesilerek genellikle soğuk yenen bir yiyecek.
salamandra *a. Fr.* (. . .' .) **1** *hayb.* ➻ **semender**. **2** odalar arasında gezdirilebilen, taşınabilir bir tür kömür sobası.

salamanje *a. Fr.* yemek odası.
salamura *a. İt.* (. . .' .) **1** peynir, turşu, asma yaprağı, balık, et, zeytin gibi yiyeceklerin, bozulmaması için içinde tutuldukları tuzlu su. **2** bu suyun içinde tutulmuş yiyecek. **3** *s.* bu suyun içinde tutulmuş olan (yiyecek). *ör. Salamura zeytini severim.*
salamuracı *a. İt. T.* salamura yiyecekler yapıp satan kimse.
salamuracılık *a. İt. T.* salamura yiyecekler yapıp satma işi.
salamuralık *s. İt. T.* **1** salamura yapmaya elverişli olan. **2** salamura yapılmak için ayrılmış olan.
salangan *a. (Filipin dilinden) hayb.* Hint Denizi'nden Çin'e, Polinezya'ya değin geniş bir deniz alanında, deniz kıyılarında sürüler durumunda yaşayan, tükürüğüyle yaptığı yuvaları doğu mutfaklarında yiyecek gereci olan, uzun kanatlı, kısa ve dört köşe kuyruklu, esmer, küçük bir deniz kuşu.
salapurya *a. İt.* (. . .' .) *den.* ticaret eşyası, yük taşımakta kullanılan, üçgen biçiminde yelkeni olan, 10-15 tonluk bir deniz taşıtı. **salapurya gibi** çok büyük (ayakkabı).
salaş *a. Mac.* **1** sebze, meyve vb. satmak için, derme çatma bir biçimde kurulmuş, eğreti dükkân. **2** *a.* ve *s.* tahtadan yapılmış (baraka).
salaşpur *a. (Hindistan'ın Salaşpur kentinin adından)* astar olarak kullanılan, seyrek dokunmuş, ince bez.
salat, -tı *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* namaz. **2** Hazreti Muhammet'in adı anıldıkça saygı göstermek için okunan dua.
salata *a. İt.* (. .' .) genellikle çiğ domates, yeşil biber, soğan, kıvırcık marul, hıyar gibi sebzelerden ve kimi otlardan yapılan, yağ, sirke, limon gibi tat verici şeyler eklenen, yemeklerin yanında yenilen yiyecek.
salatalık *a. İt. T.* (. .' . .) **1** hıyar. **2** *s.* salata yapmak için kullanılan. *ör. Salatalık domates aldım.* **3** *arg.* aptal, salak **(I)**.
salavat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) **1** *esk.* namaz. **2** Hazreti Muhammet'e ve onun soyundan gelen kimselere saygı göstermek amacıyla okunan dua. **3** *sp.* yağlı güreşte, güreş başlamadan önce cazgırın okuduğu dua. **salavat getirmek** tehlikeli bir durum karşısında salavat[2] okumak.
salcı *a.* sal[1] ile yolcu ve yük taşıyan, sal işleten kimse.
salcılık *a.* sal[1] ile yolcu ve yük taşıma işi.
salça *a. İt.* (.' .) **1** yemeklere tat ve renk vermek üzere konulan, özel olarak hazırlanmış domates ya da biber ezmesi. **2** kimi yemeklere, genellikle de et yemeklerine domates vb.den yapılan sos.
salçalama *a. İt. T.* salçalamak eylemi.
salçalamak *(-i) İt. T.* içine salça katmak.
salçalanma *a. İt. T.* salçalanmak eylemi.
salçalanmak *(nsz) İt. T.* **1** içine salça katılmak. *ör. Makarna salçalanınca güzel olur.* **2** salça gibi olmak, salça durumuna gelmek.
salçalı *s. İt. T.* (.' . .) içinde salça bulunan, içine salça konulmuş olan, salçası olan. **salçalı makarna** piştikten sonra üzerine sos olarak salça konulan makarna yemeği.
salçalık *s. İt. T.* (.' . .) **1** salça yapmaya elverişli. *ör. Salçalık domates aldım.* **2** salça yapmak için ayrılmış olan. *ör. O dometesler salçalıktır, salataya doğramayın.*
saldırabilme *a.* saldırabilmek eylemi.
saldırabilmek *(-e)* saldırmak elinde olmak, saldırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saldırgan *a.* ve *s.* hiçbir neden yokken, kışkırtma olmadan başkasına saldıran, saldırma huyu olan (kimse, hayvan, devlet). **saldırgan davranış** *ruhb.* başkalarının zararına kendini yükseltmek için kullanılan kırıcı ve saldırıcı çabalar.
saldırganlaşabilme *a.* saldırganlaşabilmek eylemi.
saldırganlaşabilmek *(nsz)* saldırganlaşması olanaklı olmak ya da saldırganlaşma olasılığı bulunmak.
saldırganlaşma *a.* saldırganlaşmak eylemi.
saldırganlaşmak *(nsz)* saldırgan bir huy edinmek, saldırgan duruma gelmek.
saldırganlaştırabilme *a.* saldırganlaştırabilmek eylemi.
saldırganlaştırabilmek *(-i)* saldırganlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kapalı kalmak köpeği saldırganlaştırabilirmiş.*
saldırganlaştırma *a.* saldırganlaştırmak eylemi.
saldırganlaştırmak *(-i)* saldırganlaşmasına yol açmak. *ör. Uykusuzluk küçük çocukları saldırganlaştırır.*
saldırganlık *a.* **1** saldırgan olma durumu, huyu. **2** saldırgan bir biçimde davranma. **3** *ruhb.* bireyin kendi düşünce ve davranışlarını, direnmelere karşın, karşısındakine zorla benimsetme çabası.
saldırı *a.* öldürmek, yok etmek amacıyla, kötülük olsun diye ya da yıpratmak için, birine ya da bir şeye karşı doğrudan doğruya silahlı ya da silahsız olarak bir eylemde bulunma. **saldırıya uğramak** bir saldırı karşısında kalmak, saldırılmak.
saldırıcı *s.* birine saldırı eyleminde bulunan, saldıran.
saldırıcılık *a.* saldırıcı olma durumu ya da huyu.
saldırılabilme *a.* saldırılabilmek eylemi.
saldırılabilmek *(-e)* saldırılması olanak içinde olmak ya da saldırılma olasılığı bulunmak.
saldırılış *a.* saldırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kutsal şeylere saldırılış hoş karşılanmaz.*
saldırılma *a.* saldırılmak eylemi.
saldırılmak *(nsz; -e)* saldırmak eylemine konu olmak, saldırıya uğramak.
saldırış *a.* saldırmak eylemi ya da biçimi.
saldırıverme *a.* saldırıvermek eylemi.
saldırıvermek *(-e)* ansızın ya da çabucak saldırmak.

saldırma *a.* **1** saldırmak eylemi. **2** büyük bir bıçak türü.
saldırmak *(-e)* **1** bir kimseye ya da bir şeye karşı, silahlı ya da silahsız olarak, zarar verici bir davranışta bulunmak. **2** *mec.* bir kimseye ya da bir şeye karşı kırıcı, yıkıcı, sert eleştiriler yapmak. **3** *mec.* bir şey elde etmek üzere koşuşturmak, atılmak. *ör. Kuşlar yeme saldırdılar.* **4** *den.* gemi, hareket etmek üzere yelken açıp, başını gideceği yöne çevirmek. **5** *kim.* etkisiyle eritmek.
saldırmazlık *a.* birbirine saldırmama (durumu). **saldırmazlık antlaşması** (ya da **paktı**) *huk.* devletlerin, aralarındaki sorunları barışçı yollarla çözümleyeceklerini, birbirlerine silahlı saldırıda bulunmayacaklarını kabul ederek imzaladıkları antlaşma.
salep *a. Ar.* (- .) **1** *bitb.* salepgillerden, ormanlarda, nemli çayırlarda yetişen, kimi türleri süs bitkisi olarak da yetiştirilen, kökünde iki yumru bulunan, gövdesi silindirimsi ve dik, çiçekleri salkım ya da başak biçiminde olan otsu bir bitki. **2** bu bitkinin yumru durumundaki köklerinin dövülmesiyle elde edilen beyaz toz. **3** bu tozun, şekerli sütle ya da suyla kaynatılmasıyla yapılan ve sıcak olarak içilen bir içecek.
salepçi *a. Ar. T.* (- . .) salep[1] yapıp satan kimse ya da dükkân.
salepçilik *a. Ar. T.* (- . . .) salepçinin işi.
salepgiller *ç. a. Ar. T.* (- . . .) *bitb.* tekçeneklilerden, orkide, vanilya, venüsçarığı, salep gibi güzel çiçekli bitkileri içine alan bir bitki familyası.
salgı *a.* **1** *yaşb.* gözelerin ya da vücuttaki bezlerin kandan ayırıp oluşturdukları ve yeniden kana, başka organa ya da dışarıya saldıkları sıvı madde. *ör. Sümük, tükürük birer salgıdır.* **2** *gökb.* Güneş'ten dışarıya doğru madde fırlaması.
salgıbezi, -ni *b. a. yaşb.* içinden geçen kandan ya da özsudan kimi maddeler ayırarak salgı oluşturan organ, bez **(II)**.
salgılama *a.* salgılamak eylemi.
salgılamak *(-i) yaşb.* (gözeler ya da salgıbezleri) salgı oluşturup bu salgıyı kana, öteki organlara ya da dışarıya salmak.
salgılanabilme *a.* salgılanabilmek eylemi.
salgılanabilmek *(nsz)* salgılanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu hastalıkta sümük de, tükürük de bol salgılanabilirmiş.*
salgılanış *a.* salgılanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Tükürüğün salgılanışı bellidir.*
salgılanma *a.* salgılanmak eylemi.
salgılanmak *(nsz) yaşb.* salgılamak eylemine konu olmak. *ör. Tükürük, tükürük bezlerince salgılanır.*
salgılayabilme *a.* salgılayabilmek eylemi.
salgılayabilmek *(-i)* salgılaması olanak içinde olmak ya da salgılama olasılığı bulunmak.
salgılayış *a.* salgılamak eylemi ya da biçimi.
salgın *s.* **1** kısa bir zaman içinde çevredeki insanların, hayvanların ya da bitkilerin büyük bir bölümüne bulaşan (hastalık). **2** *a.* bir hastalığın ya da başka bir durumun birçok kimseye, hayvana ya da bitkiye birden bulaşması. *ör. Ülkede tifo salgını varmış.* **3** *a.* bir şeyin bir yere girip her yanı kaplaması, her yere yayılması. *ör. Çekirge salgını bitkileri öldürdü.* **4** *a. mec.* belli bir alışkanlığın, davranışın, eylemin, sözün vb. toplumda yaygınlaşması. *ör. Köyde kumar salgını vardı.*
salgınlaşabilme *a.* salgınlaşabilmek eylemi.
salgınlaşabilmek *(nsz)* salgınlaşması olanak içinde olmak ya da salgınlaşma olasılığı bulunmak.
salgınlaşıverme *a.* salgınlaşıvermek eylemi.
salgınlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede salgınlaşmak.
salgınlaşma *a.* salgınlaşmak eylemi.
salgınlaşmak *(nsz)* salgın durumunu almak.
salhane *b. a. Ar. Far.* (. - .) *esk.* kanara, kesimevi, mezbaha.
salı *a.* haftanın günlerinden biri, pazartesiden sonraki gün, pazartesiyle çarşamba arasındaki gün.
salık *a.* olmuş ya da olacak bir olayla, bir olguyla, bir durumla ilgili olarak verilen haber. **salık almak** *ha.* (bir kimseden, bir şeyden) haber almak. **salık verilmek** salık vermek eylemi yapılmak. **salık vermek 1)** bir şeyin bulunduğu yeri haber vermek. **2)** (birini ya da bir şeyi) işe yarar, elverişli, iyi, uygun diye bildirmek.
salıklanma *a. ha.* salıklanmak eylemi.
salıklanmak *(nsz) ha.* bir kimsenin ya da şeyin nerede olduğunu sorup soruşturmak, gizlice araştırmak.
salınabilme *a.* salınabilmek eylemi.
salınabilmek *(nsz)* salınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
salıncak *a.* **1** küçük çocukları uyutmak için beşik yerine kullanılan ve karşılıklı iki yere iple bağlı bulunan asılı, kolayca sallanan yatak. **2** iki ucundan iki iple yüksek bir yere asılan ve üzerine oturulup sallanılan eğlence aracı.
salıncakçı *a.* lunapark, bayramyeri gibi kimi eğlence yerlerinde salıncak[2] işleten kimse.
salıncaklı *s.* salıncak gibi iki yana gidip gelme özelliği bulunan, oturulunca kolayca sallanılacak bir biçimde olan.
salınım *a.* **1** salınmak eylemi. **2** *fiz.* aynı konumlardan aynı hızla düzenli olarak geçen bir nesnenin devinimi. **3** *gökb.* Ay'ın yarım yüzeyinden biraz fazlasının yerden görülmesini sağlayan olay.
salınımlı *s.* salınım[2] biçiminde olan.
salınış *a.* salınmak eylemi ya da biçimi.
salınma *a.* salınmak eylemi. **salınma alanı** denizin en yüksek ve en alçak durumları arasındaki bölge.
salınmak *(nsz)* **1** yürürken, uyumlu devinimlerle, hafifçe bir sağa bir sola eğilmek. **2** salmak eylemine konu olmak. *ör. Tutuklularbu-*

gün salındılar. **salına salına** *ik. be.* yürürken bir sağa bir sola hafifçe eğilerek, salınarak.
salıntı *a.* salınmak eylemi.
salıntılı *s.* **1** (yürüyüş için) hafifçe iki yana salınan. **2** herhangi bir etkiyle sallanabilen, sarsılabilen.
salış *a.* salmak eylemi ya da biçimi.
salıverebilme *a.* salıverebilmek eylemi.
salıverebilmek *(-i)* salıvermek elinde ya da yetkisinde olmak, salıverme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
salıverilebilme *a.* salıverilebilmek eylemi.
salıverilebilmek *(nsz)* salıverilmesi olanak içinde olmak ya da salıverilme olasılığı bulunmak.
salıveriliş *a.* salıverilmek eylemi ya da biçimi.
salıveriliverme *a.* salıverilivermek eylemi.
salıverilivermek *(nsz)* çabucak ya da çok kısa sürede salıverilmek. *ör. Sanık mahkemeye bile çıkarılmadan salıverilivermişti.*
salıverilme *a.* salıverilmek eylemi.
salıverilmek *(nsz)* salıvermek eylemine konu olmak, bırakılmak, koyuverilmek.
salıveriş *a.* salıvermek eylemi ya da biçimi.
salıveriverme *a.* salıverivermek eylemi.
salıverivermek *(-i)* çabucak salıvermek. *ör. Gözaltındakileri birkaç saat sonra salıverivermişlerdi.*
salıverme *a.* salıvermek eylemi.
salıvermek *(-i)* **1** bırakmak, koyuvermek. **2** çabucak salmak, çabucak bırakmak. **3** rica yollu da kullanılır. *ör. Kediyi bahçeye salıver.*
salim *s. Ar.* (- .) *esk.* esen, sağlam, sağlıklı.
salimen *be. Ar.* (- . .) hiçbir kötü durumla karşılaşmaksızın, sağ ve esen olarak.
salip *a. Ar.* (. -) *esk.* haç.
salise *a. Ar.* (- . .) saniyenin altmışta biri.
salisilat, -tı *a. Fr. kim.* **1** salisilik asidin tuzu. **2** salisilik asidin türlü alkollerle ve fenollerle yaptığı ester.
salisilik *s. Fr. kim.* söğüt kabuğundan elde edilen antiseptiklerle ilgili olan. **salisilik asit** *kim.* aldehidin yükseltgenmesiyle elde edilen, türlü uçucu yağlarda ester durumunda bulunan, ekşi ya da tatlı olabilen bir asit.
salkım *a.* **1** üzümde olduğu gibi, birçoğu bir sap üzerinde bir arada bulunan yemiş. **2** *bitb.* ana saptan çıkan yan çiçeklerin sapları hep aynı boyda olan çiçek durumu. **3** *bitb.* baklagillerden, salkım durumunda mor çiçekler açan ve genellikle asma gibi çardağa sarılan ağaç türü ve onun çiçeği. *eş.* **akasya**[2]. **4** *s.* parçaları toplu durumda bulunan, salkım biçiminde olan. *ör. Salkım başak.* **salkım ağacı** akasya[2]. **salkım küpe** salkım biçiminde yapılmış küpe. **salkım saçak** *ik. be.* **1)** dağınık, düzensiz bir durumda. **2)** *ik. s.* parçalara ayrılmış, parçaları sarkmış. **salkım salkım** *s.* ve *be.* öbekler durumunda, öbek öbek.
salkıma *a.* salkımak eylemi.
salkımak *(nsz)* gevşeyip sarkmak, pörsümek.
salkımsı *s.* salkıma benzeyen.
salkımsöğüt *b. a. bitb.* dalları ve yaprakları toprağa doğru sarkan, güzel görünüşlü bir söğüt türü.
sallabaş *b. s.* **1** başı sürekli olarak sallanan. **2** *mec.* her sözü hiç düşünmeden onaylayan (kimse).
sallabaşlık *b. a.* **1** sallabaş olma durumu. **2** sallabaşa[2] yaraşır davranış.
sallama *a.* sallamak eylemi.
sallamak *(-i)* **1** düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek. **2** *mec.* bir işi sürekli olarak başka bir zamana ertelemek. **3** *arg.* tokat atmak, vurmak. **4** *arg.* yalan söylemek, atmak, uydurmak, abartmak. **5** *arg.* gol atmak. **sallaya sallaya** *ik. be.* sallayarak. *ör. Kollarını sallaya sallaya yürüyordu.*
sallamama *a. arg.* sallamamak eylemi.
sallamamak *(-i) arg.* değer vermemek, saygı göstermemek, önem vermemek. *ör. O kimseyi sallamaz.*
sallanabilme *a.* sallanabilmek eylemi.
sallanabilmek *(nsz)* sallanması olanak içinde olmak ya da sallanma olasılığı bulunmak.
sallandırabilme *a.* sallandırabilmek eylemi.
sallandırabilmek *(-i)* sallandırmak elinde olmak, sallandırmaya gücü yetmek, sallandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sallandırılabilme *a.* sallandırılabilmek eylemi.
sallandırılabilmek *(nsz)* sallandırılması olanak içinde olmak ya da sallandırılma olasılığı bulunmak.
sallandırılış *a.* sallandırılmak eylemi ya da biçimi.
sallandırılma *a.* sallandırılmak eylemi.
sallandırılmak *(nsz)* sallandırmak eylemine konu olmak.
sallandırış *a.* sallandırmak eylemi ya da biçimi.
sallandırıverme *a.* sallandırıvermek eylemi.
sallandırıvermek *(-i)* çabucak sallandırmak. *ör. Birkaç kişiyi sallandırıvermekle suç azalmaz.*
sallandırma *a.* sallandırmak eylemi.
sallandırmak *(-i)* **1** sallanmak eylemini yaptırmak. **2** *mec.* asmak, idam etmek.
sallangaç *a. ha.* salıncak.
sallanış *a.* sallanmak eylemi ya da biçimi.
sallanıverme *a.* sallanıvermek eylemi.
sallanıvermek *(nsz)* ansızın sallanmak.
sallanma *a.* sallanmak eylemi.
sallanmak *(nsz)* **1** bağlı bulunduğu ya da bulunduğu yerde gevşek duruma gelip kımıldamak, yerinden oynamak. *ör. Masa sallanmaktaydı.* **2** belli yerinden bir yere bağlı kalmak koşuluyla, o yerin iki yanına aynı doğrultuda ve sürekli bir biçimde gidip gelmek. *ör. Avize sallanıyor.* **3** salıncak, hamak gibi şeylerde kendi kendini sallamak. **4** güçlü bir biçimde sarsılmak, titremek. *ör. Depremde her yer sallandı.* **5** *mec.* zamanını yararsız, boş işlerle uğraşarak geçirmek, işini yapmaksızın gereksiz işlerle oyalanmak. *ör. Bugün öğleye değin sallandı, işi yetiştiremeyecek.* **6**

mec. bulunduğu makamı bir başkasına bırakma tehlikesiyle karşılaşmak. *ör. Bizim müdür sallanıyor.* **sallana sallana** *ik. be.* bir o yana bir bu yana olmak üzere sallanarak.

sallantı *a.* **1** sallanmak eylemi. **2** *mec.* sürüncemede kalma. **(bir işi) sallantıda bırakmak** sürüncemede koymak, sonuca bağlamamak. **sallantıda kalmak** (bir iş) sürüncemede kalmak, çözüme bağlanmamak, ne biçim olacağı belirsiz bir biçimde durmak.

sallapati *s.* (. . - .) **1** düşüncesizce, saygısızca davranan, patavatsız (kimse). **2** özensizce, dikkatsizce, kaba saba yapılmış (şey). *ör. Böyle sallapati iş yapanda iş yok demektir.* **3** *be.* düşüncesiz ve saygısız bir biçimde, saygısızca, özensizce.

sallapatilik *a.* sallapati olma durumu, özelliği.

sallasırt, -tı *b. a.* yalnızca "bir şeyi kaldırıp sırtına, omuzuna almak" anlamındaki ***sallasırt etmek*** deyiminde kullanılır.

sallayabilme *a.* sallayabilmek eylemi.

sallayabilmek *(-i)* **1** sallamak elinde olmak, sallamaya gücü yetmek, sallama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğu salıncakta biraz sallayabilir misin?*

sallayıverme *a.* sallayıvermek eylemi.

sallayıvermek *(-i)* **1** ansızın sallamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Dalı sallayıver de kirazlar dökülsün.*

sallı *s. ha.* **1** (insan ya da hayvan için) uzun boylu ve iri yapılı. **2** (yapı için) büyük ve geniş yer kaplayan.

salma *a.* **1** salmak eylemi. **2** pirinçle pişirilen bir et yemeği. **3** köylerde, köyün kimi işlerinde kullanılmak üzere köy kurulunca köylüden toplanan para. **4** giyside, uzun ve sarkık yenli kol. **5** kuş beslenen ve üretilen özel yer. **6** *s.* başıboş bırakılmış, başıboş gezen (hayvan). **7** *s.* sürekli akan (su). **salma gezmek** başıboş dolaşmak.

salmak, -ar *(-i, -e)* **1** tutukluluğuna, bağına ya da baskı altındaki durumuna son vererek özgür bırakmak, salıvermek, koyuvermek. *ör. Tutukluyu saldılar.* **2** göndermek, yollamak. *ör. Ağa, adamlarına haber salmış, gelsinler demiş.* **3** eklemek, katmak, koymak. *ör. Pirince biraz daha su salmak gerekiyor* **4** uğratmak. *ör. Bunu yaparsanız başınızı derde salarsınız.* **5** *(nsz)* (bitki) filiz vermek, sürmek. *ör. Asma dal budak saldı.* **6** salma[3] çıkarmak. *ör. Her eve ayrı para salmışlar.* **7** üzerine göndermek. *ör. Atmacayı ava saldı.* **8** ileriye göndermek, çıkarmak ya da indirmek. *ör. Gemiyi denize saldılar.* **9** yolcu etmek, göndermek. *ör. Çocukları İstanbul'a saldık.* **10** içindekini, kendinde bulunanı bırakmak. *ör. Et biraz su salmış.* **11** sarkıtmak, indirmek. *ör. Kuyuya karpuz saldık, soğursa keseriz.* **12** *(-e)* saldırmak. *ör. Bu köpek insana salar mı?* **13** *(nsz)* (gemi) demir üzerinde dört bir yana dönüp durmak. **saldım çayıra, Mevla kayıra** ilkesiz kuralsız yapılan işleri anlatmak için söylenir.

salmalık *a. ha.* çayır, otlak.

salmastra *a. İt.* (. .' .) **1** halat tellerinden saç gibi örülmüş urgan. **2** *den.* makinelerde, birbirine sıkıca değen iki yüzey arasına yerleştirilerek, bu yüzeyler arasına su, buhar ya da yağın sızmasını önleyen urgan.

salname *b. a. Far.* (- - .) *esk.* ➸ **yıllık**[5].

salon *a. Fr.* **1** bir evin, konuk ağırlamakta kullanılan en geniş bölümü. **2** yapılarda, toplantıların, kutlamaların, gösterilerin vb. yapılabileceği geniş yer. **3** kimi dükkân ve mağazalara verilen ad. *ör. Çay salonu, berber salonu.* **salon adamı** kadınlı erkekli özel eğlence ve söyleşi toplantılarına katılan, böyle toplantılarda nasıl davranılacağını iyi bilen ve bu durumuyla dikkati çeken erkek. **salon takımı** bir salonda kullanılması gereken mobilyaların tümü.

saloz *a. Yun. arg.* aptal, bön, budala, salak (kimse).

salozlaşma *a. Yun. T. arg.* salozlaşmak eylemi.

salozlaşmak *(nsz) Yun. T. arg.* şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez olmak, aptallaşmak, salaklaşmak.

salozluk *a. Yun. T. arg.* aptallık, bönlük, budalalık, salaklık, gerzeklik.

salpa *s.* ➸ **salpak**.

salpak *s.* iş bilmez, beceriksiz, gevşek, tembel (kimse).

salt, -tı *be.* **1** yalnız, tek, sırf. *ör. Dünyaya salt yaşamak için gelinir.* **2** *s.* içinde yabancı bir öğe bulunmayan. *ör. Salt ger çek var mıdır?* **3** *s. fels.* bütünü kendi öğesinden olan, arı. **salt çoğunluk** bir oylamada, katılanların yarısından bir artığıyla sağlanan çoğunluk. *ör. Öneri üyelerin salt çoğunluğunca desteklendi.* **salt değer** *mat.* bir cebirsel sayının, işareti göz önüne alınmaksızın değeri. **salt nem** *coğr.* bir metreküp hava içinde bulunan su buharının miktarı. **salt sıcaklık** *fiz.* -273 °C'yi sıfır olarak alan sıcaklık. **salt sıfır** *fiz.* ve *kim.* salt sıcaklık ölçeğinde sıfır noktası.

salta (I) *a. İt.* (.' .) (köpek) arka ayakları üzerinde durma, dikilme. **salta durmak** (köpek) arka ayakları üzerine kalkmak, dikilmek.

salta (II) *a. İsp.* (.' .) *den.* gergin duran bir halatı biraz gevşetme, koyuverme. **salta etmek** (ya da **vermek**) *den.* gergin duran bir halatı biraz gevşetmek.

salta (III) *a. İt.* (.' .) *tar. esk.* yakasız, iliksiz ve kolları bolca bir tür kısa ceket.

saltanat, -tı *a. Ar.* **1** hükümdarlık, padişahlık, sultanlık. **2** bir ülkede hükümdarın, padişahın, sultanın yönetimi. **3** *mec.* gösterişli yaşayış, bolluk ve zenginlik. *ör. Kadın, saltanatını arıyor.* **4** *mec.* birinin bir yerde, bir işte bulunan kimseler üzerindeki egemenliği. *ör. Müdürün saltanatına son vermeliyiz.* **saltanat sürmek 1)** hükümdarlık yapmak. **2)** *mec.* bolluk, gönenç içinde ve buyurucu durumda bir yaşamı olmak.

saltanatçı *a. Ar. T.* saltanatı savunan, saltanattan yana olan (kimse, görüş).
saltanatçılık *a. Ar. T.* yönetim biçimi olarak saltanatı savunan, saltanattan yana olan siyasal akım ya da görüş.
saltanatlı *s. Ar. T. esk.* gösterişli, görkemli.
saltanatsız *s. Ar. T. esk.* gösterişsiz, görkemsiz.
saltçı *s.* saltçılık yandaşı (kimse).
saltçılık *a.* **1** her şeyde salt olanı, kesinliği yeğleyen tutum ve davranış. **2** *ruhb.* zaman ve koşullara göre değişmeyen yasa, ilke ve gerçeklerin bulunduğunu öne süren görüş. **3** *fels.* kavram, kural ve ilkelerin saltlığını öne süren görüş. **4** ➻ **saltıkçılık**.
saltık *s.* **1** hiçbir koşula, hiçbir sınırlamaya, denetime bağlı olmayan. **2** *fels.* kendi başına var olan, hiçbir şeye bağlı olmayan, bağımsız. **3** *topb.* (olgular için) göreli olmayan ve kendi başına tam sayılan.
saltıkçı *s.* ve *a. topb.* siyasal erki tek başına elinde bulunduran (kimse). *eş.* **otokrat**. **saltıkçı yönetim** ➻ **saltıkçılık**.
saltıkçılık *a. topb.* bir hükümdarın, küçük bir kümenin ya da tek bir siyasal partinin siyasal erki elinde bulundurduğu yönetim biçimi. *eş.* **otokrasi**.
saltıklaşma *a.* saltıklaşmak eylemi.
saltıklaşmak *(nsz)* saltık bir duruma gelmek.
saltıklaştırabilme *a.* saltıklaştırabilmek eylemi.
saltıklaştırabilmek *(-i)* saltıklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tarihte gücü saltıklaştırabilmek için savaşlar açılmıştır.*
saltıklaştırılma *a.* saltıklaştırılmak eylemi.
saltıklaştırılmak *(nsz)* saltık bir duruma getirilmek. *ör. Aşk, kimi zaman saltıklaştırılmıştır.*
saltıklaştırma *a.* saltıklaştırmak eylemi.
saltıklaştırmak *(-i)* saltık duruma getirmek.
saltıklık *a.* saltık olma durumu, özelliği.
saltlık *a.* salt olma durumu, özelliği.
salvo *a. İt.* (.' .) *ask.* genellikle topla açılan yaylım ateş.
salya *a. Ar.* (.' .) ağızdan sızan tükürük.
salyamsı *s. Ar. T.* salyaya benzeyen.
salyangoz *a. Yun. hayb.* yumuşakçalardan, bahçelerde yaşayan, sarmal kabuklu, küçük bir hayvan.
sam *a. Ar.* ➻ **samyeli**.
saman *a.* genellikle arpa, buğday gibi ekinlerin harmanda dövüldükten, taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları. **saman alevi** *mec.* gelip geçici, çabuk yatışan, çabuk sona eren. **saman alevi gibi** birden parlayıp arkasından hemen yatışan şeyler, durumlar için söylenir. **saman altından su yürütmek** ***mec.*** **1)** gizli işler çevirmek. **2)** kendisinin yaptığını belli etmeyerek ortalığı karıştırmak, herkesi birbirine düşürmek. **saman elinse samanlık senin** "bedavadır diye bu denli çok yeme, mideni bozarsın" anlamında şaka yollu söylenir. **saman gibi** (yiyecek için) tatsız, yavan. **saman nezlesi** genellikle bahar aylarında görülen, çiçektozlarına karşı alerjiden ileri gelen nezle, bahar nezlesi.
samani *s. T. Ar.* (. - -) açık, soluk sarı, samanrengi.
samankâğıdı, -nı *b. a. T. Far.* daha çok kurşunkalemle yazı yazmaya elverişli olan ya da ambalaj için kullanılan kaba kâğıt.
samankapan *b. a.* ➻ **kehribar**.
samanlı *s.* içinde saman bulunan, samanı olan. **samanlı gübre** samanı yeterince yanmamış bulunan gübre.
samanlık *a.* saman konulan yer. **samanlıkta** (ya da **saman yığınında**) **iğne aramak** çok zor bir işi yapmaya uğraşmak.
samanrengi, -ni *b. a. T. Far.* **1** açık, soluk sarı renk. **2** *s.* bu renkte olan.
samansarısı, -nı *b. a.* ➻ **samanrengi**.
Samanuğrusu, -nu *ö. b. a.* ➻ **Samanyolu**.
Samanyolu, -nu *ö. b. a. gökb.* açık gecelerde gökyüzünde boydan boya görülen, milyonlarca yıldızdan ve gaz bulutundan oluşmuş, donuk ışıklı, uzun yıldız kümesi.
samaryum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* kimyasal simgesi Sm, atom sayısı 62, atom ağırlığı 150,35, yoğunluğu 7,75 olan, beyaza yakın gri renkli, az bulunduğu için uygulama alanı olmayan, katı bir kimyasal element.
samba *a. (Portekizceden)* (.' .) **1** iki dörtlük ölçü üstüne kurulmuş Brezilya kaynaklı bir salon dansı. **2** *müz.* bu dansın hareketli müziği.
Sami *ö. a. Ar.* (- -) **1** Hazreti Nuh'un oğlu Sam'dan ve onun soyundan türediklerine inanılan, beyaz ırkın Arapça, Asurca, İbranca ve Habeşçe konuşan budunlarının toplandığı kol. **2** *s.* bu kola özgü olan. **Sami dilleri** Arapça, Asurca, İbranca, Habeşçe gibi dilleri kapsayan ve bugün Arapça dışında çoğu ortadan kalkmış olan diller öbeği.
samimi *s. Ar.* (. - -) **1** içtenlikli, içten. **2** açıkyürekli, candan. **3** *be.* senlibenli olarak, içlidışlı bir biçimde. *ör. Onunla çok samimiyizdir.* **samimi olmak 1)** içten, candan davranmak. **2)** (biriyle) senlibenli olmak, çok yakınlığı bulunmak.
samimileşebilme *a. Ar. T.* (. - - . . . .) samimileşebilmek eylemi.
samimileşebilmek *(nsz;-le) Ar. T.* (. - - . . . .) samimileşmek elinde olmak, samimileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
samimileşiverme *a. Ar. T.* (. - - . . . .) samimileşivermek eylemi.
samimileşivermek *(nsz) Ar. T.* (. - - . . . .) çabucak ya da kısa sürede samimileşmek.
samimileşme *a. Ar. T.* (. - - . .) samimileşmek eylemi.
samimileşmek *(nsz) Ar. T.* (. - - . .) **1** içten olmak, içtenleşmek. **2** *(-le)* senlibenli, içlidışlı olmak. *ör. Onunla yeni samimileştik, iyi bir arkadaş.*
samimilik *a. Ar. T.* (. - - .) içten olma durumu, içtenlik.
samimiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) **1** içten olma duru-

mu, içtenlik. **2** biriyle senlibenli, içlidışlı olma durumu.

samimiyetle *be. Ar. T.* (. - . . ' .) içten bir biçimde, içten gelerek, içtenlikle, açıkyüreklilikle.

samimiyetsiz *s. Ar. T.* (. - . . .) içten davranmayan, içten olmayan, içtenliksiz.

samimiyetsizlik *a. Ar. T.* (. - . . . .) içten davranmama durumu, içtenliksizlik.

samsa *a. Far.* baklavaya benzeyen bir hamur tatlısı.

samur *a. Far.* **1** *hayb.* Avrupa'nın, Amerika'nın ve Asya'nın kuzey kesimlerinde genellikle bataklık yerlerde yaşayan, 50 cm. boyunda, ince uzunca gövdeli, kısa ve az kıllı kuyruklu, koyu esmer postlu, yumuşak ve ince tüyleri olan değerli kürkü için avlanan bir sansar türü. **2** *s.* bu hayvanın postundan yapılan. **samur kaşlı** kaşları kumral, yumuşak ve gür (kimse). **samur kürk** samur postundan yapılan kürk.

samut *s. Ar.* (. -) *esk.* sürekli susan ya da çok az konuşan, suskun (kimse).

samyeli, -ni *b. a. Ar. T.* çölden esen sıcak yel. **sam yeli vurmuş mayıs çirozu** kupkuru ve çok zayıf (kimse).

san *a.* **1** ün, şan, şöhret. **2** saygı, belirtme ya da meslek sözü olarak kişilerin adlarıyla birlikte kullanılan sözcük. *eş.* **unvan**.

sana *ad.sen* adılının yönelme durumu. **sana vereyim bir öğüt, kendi ununu kendin öğüt** "kimse başkasının işini gereğince yapmaz, insan her işini kendi yapmalıdır" anlamında söylenir. **sana yalan, bana gerçek** "söylediğim şey sana yalanmış gibi geliyor ama doğrudur, gerçektir" anlamında söylenir.

sanabilme *a.* sanabilmek eylemi.

sanabilmek *(nsz)* sanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kimileri onu kötü sanabilir ama öyle biri değildir.*

sanal *s. mat.* **1** gerçekte yeri olmayan, gerçekte var olmayan, ancak zihinde tasarlanan. **2** *a. mat.* negatif bir sayı üzerinde alınan ve ikinci kuvvetten bir kök taşıyan cebirsel ifade. **sanal gerçek** (ya da **gerçeklik**) somut, gerçek olmayıp ancak zihinde gerçekmiş duygusu veren gerçek. **sanal sayı** (ya da **nicelik**) *mat.* ➻ **karmaşık sayı**.

sanallaşma *a.* sanallaşmak eylemi.

sanallaşmak *(nsz)* sanal özelliği edinmek, sanal olmak.

sanallık *a.* sanal olma durumu, özelliği.

sanat, -tı *a. Ar.* **1** bir duygunun, tasarımın, güzelliğin vb. dışavurumunda, anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü. **2** bu yöntemlerle ortaya konulan üstün yaratıcılık. **3** belli bir uygarlığın, belli bir dönemin anlayış ve beğeni ölçülerine uygun yaratılmış anlatım. *ör. Türk sanatı, antik sanat.* **4** bir şeyi yapmakta gösterilen ustalık. *ör. Konuşma sanatını bilmiyoruz.* **5** bir meslekte uyulması gereken kuralların tümü. *ör. Öğretmenlik sanatı.* **6** kimi zaman zanaat yerine kullanılır. **sanat adamı** sanatla uğraşan kimse, sanatçı. **sanat eseri** ➻ **yapıt**. **sanat filmi** iş yapıp yapmayacağı düşünülmeksizin yalnızca sanat kaygısıyla yapılmış sinema filmi. **sanat felsefesi** sanatın, sanat yaratılarının, sanat beğenilerinin özünü ve anlamını konu alan felsefe dalı. **sanat okulu** *eğit.* örgün eğitimde, bir zanaat kazandırmayı amaçlayan meslek okullarının ortak adı.

sanatçı *a.* ve *s. Ar. T.* **1** güzel sanatların herhangi bir dalında yaratıcılığı olan yapıtlar veren (kimse). **2** tiyatro, sinema, müzik gibi alanlarda yaratılmış sanat yapıtlarını oynayan, yorumlayan, uygulayan (kimse).

sanatçılık *a. Ar. T.* sanatçı olma durumu.

sanatevi, -ni *b. a. Ar. T.* resim, yontu gibi sanat yapıtlarının sergilenmesi ve satışıyla uğraşan kuruluş. *eş.* **galeri**[1].

sanatkâr *a.* ve *s. Ar. Far.* (. . -) **1** sanatçı. **2** el emeğiyle yapılan bir işi kendine meslek edinmiş olan (kimse, usta, işçi). **3** bir işi ustalıkla yapan, usta (kimse).

sanatkârane *be. Ar. Far.* (. . - - .) sanatçıya yakışır bir biçimde.

sanatkârlık *a. Ar. Far. T.* (. . - .) sanatçılık.

sanatlı *s. Ar. T.* yapılışında sanat bulunan ya da ustaca yapılmış olan.

sanatoryum *a. Fr.* (. . . ' .) özellikle verem hastalığına yakalanmış kimselerin sağaltılmaları, iyileştirilmeleri için kurulmuş sağlık kuruluşu.

sanatsal *s. Ar. T.* sanatla ilgili.

sanatsallık *a. Ar. T.* sanatsal olma durumu. *ör. Manzumede sanatsallık aranır mı?*

sanatsever *b. s.* ve *a. Ar. T.* sanatı sürekli izleyen, koruyan, tutan, seven (kimse).

sanatseverlik *b. a. Ar. T.* sanatsever olma durumu.

sanayi, -i *ç. a. Ar.* (. - .) hammaddeleri işlenmiş duruma sokup değerlendirmeye, kullanılacak ürünler durumuna getirmeye yarayan bilgilerin, araçların ve yöntemlerin tümü. *eş.* **endüstri**. **sanayi bölgesi** fabrikaların yoğun olarak bulunduğu bölge. **sanayi devrimi** XVIII. yüzyılın sonlarında Avrupa'da sanayi alanında buhar gücünü kullanma ve makineleşmeyle gerçekleşen büyük aşama. **sanayi kuruluşu** sanayiye yatırım yapmış olan, hammadde işleyip, üretim yapan ve satan kuruluş. **sanayi odası** sanayiciler arasında dayanışmayı sağlamak, onları ortak sorunlarla uğraşmaya yöneltmek, yabancı sanayicilerle ilişkiler kurmak, ortak çıkarları korumak için yasayla kurulmuş, tüzelkişiliği bulunan kurum. **sanayi ülkesi** ekonomisini sanayiye dayamış, sanayi ürünleri üreten ve satan ülke. **sanayi yatırımı** sanayi alanına yatırım yapma işi.

sanayici *a. Ar. T.* (. - . .) **1** sanayi dallarından herhangi birinde yatırım yapmış olan ve o alanda iş gören kimse. **2** *s.* sanayie önem veren.

sanayicilik *a. Ar. T.* (. - . . .) **1** sanayici olma durumu. **2** sanayii tek amaç olarak benimseyen sistem. *eş.* **endüstriyalizm**.

sanayileşebilme *a. Ar. T.* sanayileşebilmek eylemi.
sanayileşebilmek *(nsz) Ar. T.* sanayileşmek elinde olmak, sanayileşmesi olanaklı olmak ya da sanayileşme olasılığı bulunmak.
sanayileşme *a. Ar. T.* sanayileşmek eylemi.
sanayileşmek *(nsz) Ar. T.* **1** üretimde makine, tezgâh, enerji kullanımı gibi maddi üretim araçlarına giderek daha çok yer vermek. **2** sanayi yönünden çok iyi durumda olmak, gelişmek.
sanayileştirebilme *a. Ar. T.* sanayileştirebilmek eylemi.
sanayileştirebilmek *(-i) Ar. T.* sanayileştirmesi olanaklı olmak ya da sanayileştirme olasılığı bulunmak.
sanayileştirme *a. Ar. T.* sanayileştirmek eylemi.
sanayileştirmek *(-i) Ar. T.* sanayileşmesini sağlamak.
sancak *a.* **1** bayrak. **2** genellikle askeri birliklere verilen, üzeri yazı işlemeli, kenarları saçaklı, gönderli bayrak. **3** *den.* gemilerin sağ yanı. **4** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü. *eş.* **mutasarrıflık**[2] .
sancakbeyi, -ni *b. a. tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda bir sancağı[4] yöneten yüksek aşamalı görevli.
sancaktar *a. T. Far.* sancağı[2] taşıyan kimse, bayraktar.
sancı *a.* iç organlarda batar ya da saplanır gibi duyumsanan, zaman zaman azalıp çoğalabilen ağrı. **sancı çekmek** sancısı olmak. **sancı odası** doğumevlerinde, doğum yapması yakın kadınların sancılarının sıklaşmasını bekledikleri oda. **sancısı tutmak** birdenbire ve çok güçlü duyumsanan bir ağrı gelmek.
sancılanabilme *a.* sancılanabilmek eylemi.
sancılanabilmek *(nsz)* sancılanması olanak içinde olmak ya da sancılanma olasılığı bulunmak.
sancılanış *a.* sancılanmak eylemi ya da biçimi.
sancılanıverme *a.* sancılanıvermek eylemi.
sancılanıvermek *(nsz)* ansızın sancılanmak.
sancılanma *a.* sancılanmak eylemi.
sancılanmak *(nsz)* **1** sancı duyumsamak, sancıya tutulmak. **2** (gebe kadın) doğum sancısı tutmak.
sancılı *s.* sancıya tutulan, sancısı bulunan ya da sancı veren.
sancıma *a.* sancımak eylemi.
sancımak *(nsz)* sancı vermek, ağrımak.
sancısız *s.* sancısı olmayan ya da sancı vermeyen. **sancısız doğum** doğum sancısı çektirilmeden yapılan doğum.
sancıyabilme *a.* sancıyabilmek eylemi.
sancıyabilmek *(nsz)* sancıması olanak içinde olmak ya da sancıma olasılığı bulunmak.
sancıyıverme *a.* sancıyıvermek eylemi.
sancıyıvermek *(nsz)* ansızın sancımak.
sançma *a. ha.* sançmak eylemi.
sançmak, -ar *(-i) ha.* **1** batırmak, saplamak. **2** (yılan vb.) ısırmak, sokmak.
sandal (I) *a. Ar.* birkaç kişi taşıyabilecek biçimde yapılmış, genellikle kürekle yürütülen deniz taşıtı.
sandal (II) *a. Ar. bitb.* sandalgillerden, kerestesi sert ve kokulu, küçük bir ağaç.
sandal (III) *a. Fr.* yaz mevsiminde giyilen, yalnız tabanı bulunan, ayağa kordon ya da kayışla bağlanan açık ayakkabı.
sandal (IV) *a. ha.* kocayemiş.
sandalağacı, -nı *b. a. Ar. T.* ➻ **sandal (II)**.
sandalcı *a.* sandal **(I)** işleten kimse.
sandalcılık *a.* sandalcının yaptığı iş.
sandalet, -ti *a. Fr.* ➻ **sandal (III)**.
sandalgiller *ç. a. Ar. T. bitb.* yeryüzünün sıcak ve ılıman bölgelerinde yetişen ve iki yüzü aşkın türü bulunan, örneği sandal **(II)** olan taçsız ikiçenekli bitkiler familyası.
sandalye *a. Ar.* (. .' .) **1** arkalığı olan, dört ayaklı, kol koyacak yerleri bulunmayan, tek kişilik oturma eşyası. **2** *mec.* yüksek görev, koltuk[6], makam, mevki. **sandalye** (ya da **koltuk**) **kavgası** makam kapmak ya da bulunduğu makamı yitirmemek, kaptırmamak için gösterilen çaba.
sandalyeci *a. Ar. T.* sandalye yapan ya da satan kimse.
sandık *a. Ar.* **1** içine türlü şeyler koymaya yarayan, genellikle tahtadan yapılan, dört köşe ve kapaklı ev eşyası. **2** bu eşyaya benzer biçimde yapılmış, türlü işlerde kullanılan nesne. *ör. Oy sandığı.* **3** pazarlara gönderilmek üzere elma, portakal gibi meyveler ve türlü sebzeler koymaya yarayan, enlice tahta çıtalardan yapılmış dört köşe kap. *ör. İki sandık mandalina aldım.* **4** bir kurumda para alınıp verilen yer. *ör. Mal sandığı.* **5** banka ya da sosyal güvenlik kurumu. *ör. Bankanın emekli sandığı iflastaymış.* **6** yapılarda kum, çakıl gibi şeyleri ölçmek için kullanılan, üstü ve altı açık, dört köşeli tahta ölçü. **7** *esk.* mahalle tulumbacılarının omuzda taşıdıkları, sandık[1] biçiminde tulumba. **sandık başkanı** seçimlerde sandık kuruluna başkan olarak görevlendirilmiş kimse. **sandık düzmek** çeyiz hazırlamak. **sandık eşyası** çeyiz için alınan, yapılan, biriktirilen, çamaşır, havlu, örtü gibi şeyler. **sandık kurulu** bir seçimde, seçim sandığı başında bulunan ve oy verme işleminin düzenli ve yasaya uygun bir biçimde yapılmasını sağlamak, sandıktan çıkan oyları saymak ve tutanağa geçirmekle görevli kurul. **sandık odası** evde, sandık sepet, türlü eşyanın, fazlalıkların konulduğu küçük oda. **sandık sepet** (eşya için) ortada ne varsa. *ör. Sandık sepet odayı doldurmuştu.* **sandıktaki sırtında, ambardaki karnında** "nesi varsa giyer, nesi varsa yer içer, harcar, bir yana bir şey ayırmaz, biriktirme huyu yoktur" anlamında söylenir. **sandıktan çıkmak** *ha.* seçimi kazanarak işbaşına, yönetime gelmek.
sandıkbalığı, -nı *b. a. Ar. T. hayb.* sandıkbalığıgillerden, tropikal denizlerde yaşayan, vücudu

çok kenarlı sert kemik plakalardan oluşan bir zırhla kaplı, boyu 50 cm. olabilen bir balık.

sandıkbalığıgiller *ç. b. a. Ar. T. hayb.* gövdesi sandık biçiminde olan ve her yanı sert kemik plakalarla kaplı bulunan omurgalı hayvanlar sınıfı.

sandıkçı *a. Ar. T.* sandık yapan ya da satan kimse.

sandıkçılık *a. Ar. T.* sandık yapma ya da sandık alıp satma işi.

sandıklama *a. Ar. T.* sandıklamak eylemi.

sandıklamak *(-i) Ar. T.* sandık içine koymak, sandığa yerleştirmek. *ör. Elmaları sandıkladık.*

sandıklanabilme *a. Ar. T.* sandıklanabilmek eylemi.

sandıklanabilmek *(nsz) Ar. T.* sandıklanması olanaklı olmak ya da sandıklanma olasılığı bulunmak. *ör. Portakalların ancak bir haftada sandıklanabileceği anlaşılmıştı.*

sandıklanma *a. Ar. T.* sandıklanmak eylemi.

sandıklanmak *(nsz) Ar. T.* sandığa konulmak, sandığa yerleştirilmek.

sandıklatabilme *a.* sandıklatabilmek eylemi.

sandıklatabilmek *(-i, -e) Ar. T.* sandıklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sandıklatma *a. Ar. T.* sandıklatmak eylemi.

sandıklatmak *(-i, -e) Ar. T.* sandıklamak eylemini yaptırmak. *ör. Elmaları birkaç adam bulup sandıklattık.*

sandıklayabilme *a. Ar. T.* sandıklayabilmek eylemi.

sandıklayabilmek *(-i) Ar. T.* sandıklamak elinde olmak, sandıklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sandıklayıverme *a. Ar. T.* sandıklayıvermek eylemi.

sandıklayıvermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede sandıklamak.

sandıklı *a. Ar. T.* **1** duvar kaplamalarında kullanılan bir tür ince tahta. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Mahmut döneminde basılan bir altın paranın adı.

sandırma *a.* sandırmak eylemi.

sandırmak *(-i, -e)* sanmak eylemini yaptırmak, sanmasına yol açmak. *ör. Dilenci sandıran bir kılıktaydı.*

sanduka *a. Ar.* (. -' .) genellikle seçkin kişilerin asıl mezarının üzerine yerleştirilen, tahta ya da mermer tabut.

sandviç *a. (Sandwich kontu John Montagu'nun adından)* (.' .) tereyağlı iki ince ekmek dilimi arasına peynir, sucuk, salam, tavuk eti gibi şeyler konularak hazırlanan, ayaküstü yenilen yiyecek. **sandviç ekmeği** sandviç yapılmak üzere özel olarak hazırlanmış ekmek.

sandviççi *a.* sandviç yapan ya da satan kimse.

sanem *a. Ar. esk.* **1** put. **2** *mec.* çok güzel kadın.

sanı *a.* sanmak eylemi ya da sonucu. **sanısına kapılmak** sanmak. *ör. Kedisinin öleceği sanısına kapılmıştı.* **sanıya kapılmak** sanmak. *ör. Böyle bir sanıya kapılmak yanlış olacaktır.*

sanık *s.* ve *a. huk.* suçlu olduğu sanılan ve bu yüzden kovuşturulan (kimse).

sanıklık *a.* sanık olma durumu.

sanılabilme *a.* sanılabilmek eylemi.

sanılabilmek *(nsz)* sanılması olanaklı olmak ya da sanılma olasılığı bulunmak. *ör. O aptal sanılabilir ama oldukça zekidir.*

sanılma *a.* sanılmak eylemi.

sanılmak *(nsz)* bir şeyin olabileceğine inanılmak, olabileceği düşünülmek. *ör. Öyleleri adam sanılır ama değildirler.*

sanış *a.* sanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onu yetenekli sanışıma yanıyorum.*

sanidin *a. Fr. yerb.* yüksek sıcaklıklarda oluşan, volkanik kayaçlarda bulunan ortoz feldispat türü.

saniye *a. Ar.* (- . .) **1** bir dakikanın ya da bir derecenin altmışta biri. **2** fizikte ve mekanikte zaman birimi.

saniyelik *s. Ar. T.* (- . . .) bir saniye içinde olup biten, bir saniye süren. *ör. Saatte saniyelik bir fark, bir süre sonra dakikalara çıkar.*

sanki *be.* (.' .) **1** soru tümcelerinde, belirtilen konuya ilgiyi çekmek ya da uyarıda bulunmak için kullanılır. *ör. Sanki bu daha mı iyi oldu? Ne olurdu sanki söyleseydin?* **2** sorulu olmayan tümcelerde "sözde, sözümona" anlamında kullanılır. *ör. Sanki tek suçlu benmişim.* **3** bu ikinci kullanışta tümceye, genellikle tümcenin sonuna "gibi" ilgeci de katılabilir. *ör. Sanki kötülüğü yapan kendisi değilmiş gibi.*

sanlı *s.* "tanınmış, ünlü" anlamıyla ***adlı sanlı*** sözünde geçer.

sanma *a.* sanmak eylemi.

sanmak, -ır *a. (-i)* **1** karşıtının da olasılığını düşünmekle birlikte, bir şeyin şöyle ya da böyle olduğunu düşünmek, olabileceğine daha çok inanmak. **2** gibi gelmek. *ör. Kan sanmıştım, kırmızı boya imiş.* **3** bir şeyin ya da kimsenin . . . olduğunu düşünmek. *ör. Yatar görünce hasta sanmıştım, uyuyormuş.*

sanrı *a. ruhb.* gerçekte var olmayan şeyleri görmek, işitmek gibi dayanaksız algılama.

sanrılama *a. ruhb.* sanrılamak eylemi.

sanrılamak *(-i) ruhb.* gerçekte var olmayan bir şeyi ya da şeyleri varmış gibi görmek, işitmek, algılamak.

sanrılaşma *a.* sanrılaşmak eylemi.

sanrılaşmak *(nsz)* sanrı özelliği edinmek, sanrı durumuna gelmek.

sanrısal *s. ruhb.* sanrı özelliği taşıyan, sanrı gibi olan, sanrıyla ilgili. **sanrısal imge** *ruhb.* var olmamasına karşın gerçek sanılan imge.

sansar *a. hayb.* birçok türü bulunan, genellikle değerli kürklerinden yararlanılan, kimi küçük, etçil hayvanların ortak adı.

sansargiller *ç. a. hayb.* sansar, kokarca, porsuk, samur, gelincik, vizon gibi kürkünden yararlanılan küçük, uzun yapılı hayvanları içine alan, yırtıcı, etçil memeliler sınıfı.

sansasyon *a. Fr.* birçok kimsede yaratılan güçlü heyecan ya da birçok kimseyi ilgilendiren, et-

kileyen heyecan verici olay. **sansasyon yaratmak** büyük bir ilgi, heyecan, olay yaratmak.
sansasyonel *s. Fr.* büyük ilgi çeken, heyecan yaratan.
Sanskrit, -ti *ö. a.* **1** Hint-Avrupa dilleri öbeğinden olan, klasik Hint din ve yazın dili. **2** *s.* bu dille yazılmış olan.
Sanskritçe *ö. a.* ➻ **Sanskrit**.
sansüalist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **duyumcu**.
sansüalizm *a. Fr.* ➻ **duyumculuk**.
sansür *a. Fr.* **1** sinema ve tiyatro yapıtlarının, her türlü yayımın ve yayının hükümetçe önceden denetlenmesi işi, bunların oynanmasının, gösterilmesinin, yayımlanmasının izne bağlı olması. *eş.* **sıkıdenetim**. **2** bu denetleme işini yapan kimse ya da kurul. **sansür etmek** (ya da **sansürden geçirmek**) sansür[1] uygulamak.
sansürcü *a.* ve *s. Fr. T.* **1** sansür[1] uygulayan. **2** sansürle[2] görevli (kimse).
sansürcülük *a. Fr. T.* sansür[1] uygulama tutumu.
sansürleme *a. Fr. T.* sansürlemek eylemi.
sansürlemek *(-i) Fr. T.* sansür[1] uygulamak, sansürden geçirmek, sansür etmek.
sansürlenme *a. Fr. T.* sansürlenmek eylemi.
sansürlenmek *(nsz) Fr. T.* sansür[1] uygulanmak, sansürden geçirilmek, sansür edilmek.
sansürleyebilme *a. Fr. T.* sansürleyebilmek eylemi.
sansürleyebilmek *(-i) Fr. T.* sansürlemek elinde ve yetkisinde olmak, sansürleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sansürlü *s. Fr. T.* sansür edilmiş.

> **santi-** *Yun. (önek)*
> Latince *centum* (yüz) Fransızcada *centi-* biçiminde, ölçü bildiren birçok sözcükte önek olarak yer almıştır. Önüne geldiği ölçü birimini 100 ile bölen bu önek, genellikle Fransızcadan Türkçeye girmiş sözcüklerde bulunur: "santimetre", "santigram" gibi.

santiar *a. Fr. mat.* bir arın yüzde biri, bir metre kare.
santigram *a. Fr. mat.* bir gramın yüzde biri.
santigrat *a. Fr. fiz.* suyun buz olma noktasını sıfır, buharlaşma noktasını 100 kabul ederek, arasını derece olarak adlandırılan 100 eşit parçaya bölme yoluyla bulunan ısı ölçeği.
santilitre *a. Fr.* (. . .' .) *mat.* bir litrenin yüzde biri.
santim *a. Fr.* **1** *mat.* herhangi bir birimin yüzde biri. **2** *ha.* santimetre. **santim kaçırmamak 1)** çok dikkatli ve hesaplı ölçmek. **2)** çok dikkatli ve hesaplı olmak. **santim santim** ik. *be.* **1)** santimler halinde. **2)** çok dikkatli ve hesaplı olarak.
santimantal *s. Fr.* içli, duygulu.
santimantalite *a. Fr.* çok duygululuk, çok içlilik.
santimantalizm *a. Fr.* duygularına kapılma durumu, aşırı içlilik.
santimetre *a. Fr.* (. . .' .) *mat.* bir metrenin yüzde biri.
santra *a. İng. sp.* ayaktopu oyununda başlama vuruşlarının yapıldığı, santra çizgisinin tam ortasında bulunan orta yuvarlağın ortası, orta, merkez. **santra çizgisi** *sp.* ayaktopu alanını enine tam ortadan kesen çizgi. **santra noktası** *sp.* ayaktopunda, topun üzerine konularak santra vuruşu yapıldığı nokta. **santra yuvarlağı** *sp.* ayaktopu, sepettopu gibi kimi oyunların oynandığı alanlarda, alanın ortasında bulunan, başlama vuruşlarının ya da atışlarının yapıldığı, daire içinde kalan alan. **santra vuruşu** *sp.* santradan başlatılan vuruş, orta vuruşu.
santral *a. Fr.* **1** su gücü, kömür gibi enerji türlerini elektrik enerjisine çeviren, elektrik üreten kuruluş. **2** telefon döşeminde bağlantıları sağlayan aygıt. **3** telefon santralında çalışan görevli, santralcı. **4** *arg.* akıl, kafa, zekâ. **santralı işletmek** (ya da **çalıştırmak**) *arg.* kafayı çalıştırmak.
santralcı *a. Fr. T.* telefon santralında çalışan görevli.
santrfor *a. İng. sp.* ayaktopunda, akıncıların orta yerinde bulunan oyuncu.
santrhaf *a. İng. sp.* ayaktopunda, üç kişilik haf hattının ortasında yer alan oyuncu.
santrifüj *s. Fr.* **1** ➻ **merkezkaç**. **2** *a.* santrifüjör.
santrifüjör *a. Fr.* merkezkaç kuvvetten yararlanarak bir karışımın taşıdığı çökebilir öğeleri ayırıp çöktürmekte kullanılan laboratuvar aygıtı.
santrozom *a. Fr. yaşb.* göze sitoplazması içinde çekirdeğin yakınında bulunan, açık renkli ve genellikle homojen plazma kütlesi.
santur *a. Far. müz.* yapı ve biçim yönünden kanunu andıran, tokmaklarla çalınan telli bir çalgı.
santurcu *a. Far. T.* santur çalan kimse.
santuri *a. Far. Ar.* (. - -) santur çalan kimse, santurcu.
sap, -pı *a.* **1** otlarda toprak üstünde bulunan ve bitkinin dal, yaprak, çiçek gibi bölümlerini taşıyan, ağaçlarda odunlaşarak gövde durumunu alan bölüm. **2** yaprağı, çiçeği ya da meyveyi dala bağlayan ince bölüm. *ör. Armudun sapı, üzümün çöpü demişler.* **3** buğday ve benzeri tahıllarda kökle başak ya da koçan arasında kalan ince, uzun bölüm. **4** *ha.* başağı koparıldıktan sonra kalan demet durumunda ekin. *ör. Saplar kış boyu hayvanlara yem olur.* **5** bir eşyanın ya da bir aracın elle tutmaya yarayan bölümü. *ör. Tava sapı, bıçak sapı, çanta sapı vb.* **6** iplik, ibrişim, tire gibi şeylerde iğneye geçirilen bir dikişlik iplik. **7** *müz.* kimi telli çalgıların, telleri gerili tutan kulakların bulunduğu üst bölüm. **8** *arg.* erkek, özellikle yalnız, kadınsız durumdaki erkek. **sap çekmek** biçilmiş ekini tarladan harmana taşımak. **sap derken saman demek** ➻ **sapla**

samanı karıştırmak. **sap gibi** çok ince, incecik. **sap gibi kalmak** *arg.* tek başına kalmak, atlatılmak. **sap yiyip saman sıçmak** saçma sapan konuşmak. **sapı silik** *arg.* adı sanı bilinmeyen, baldırı çıplak, başıboş, ipsiz sapsız, serseri (kimse). **sapına kadar** *arg.* (iyi bir nitelikte eksiksizlik, aşırılık belirtmek için) her yönden, her bakımdan, tümüyle, bütünüyle, tam olarak. *ör. Arkadaşım sapına kadar adamdır.* **sapla samanı karıştırmak** *ha. mec.* düşünce ve eylem olarak iyiyle kötüyü ayıramamak.

sapa *s.* gidilmekte olan anayolun üzerinde olmayıp sapılarak varılan (yer).

sapabilme *a.* sapabilmek eylemi.

sapabilmek *(-e)* sapmak elinde olmak, sapma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sapak *a.* **1** bir anayoldan ayrılan yolun başlangıç noktası. *ör. Otobüsten sapakta indik.* **2** *s. ruhb.* sapaklığı olan.

sapaklık *a.* **1** doğal duruma, alışılagelen ölçüye, kurala uymama, aykırılık gösterme durumu, özelliği. **2** *ruhb.* hastalık ölçüsünde olmamakla birlikte, doğal olandan, olağandan belirgin bir biçimde sapma gösterme durumu.

sapalık *a.* sapa olma durumu. *ör. Sapalığı olmasa köyümüz iyidir.*

sapan *a.* **1** iki ucuna belli uzunlukta ip bağlanmış yaklaşık el büyüklüğünde bir meşin ya da örmeden oluşan taş atma aracı. **2** genellikle çocukların kuş avlamak için kullandıkları, iki ucunda yaklaşık parmak eninde lastik ve lastiklerin ortasında genişçe bir meşin parçası bağlı bulunan bir ağaç çataldan oluşan araç. **3** *den.* kaldırılacak bir şeyin üzerinden geçirilmek için yapılmış halat çember. **4** *den.* makarayı bir yere bağlamak için tablaların çevresine geçirilen halat ya da çelik kuşak.

saparna *a. (Amerika yerlilerinin dilinden)* (. .' .) *bitb.* zambakgillerden, korularda, çitlerde yetişen, kimi türleri bahçelerde de yetiştirilen, boyu bir metreyi bulabilen, sapı köşeli, yeşilimsi çiçekli, kırmızı üzümsü meyveli, kökü eskiden hekimlikte kullanılmış olan, çok yıllık, tırmanıcı bir bitki.

saparta *a. İt.* (. .' .) **1** *den.* savaş gemilerinin bordasında bulunan ve top çıkarılan dört köşe boşluk, açıklık. **2** *den.* geminin yanında sıralı duran topların tümü. **3** *den.* bir batarya topun hep birden ateş etmesi, alabanda ateşi. **4** *mec.* azar, azarlama, tersleme, paylama. **sapartayı vermek (birine)** (o kimseyi) azarlamak, paylamak. **sapartayı yemek** azar işitmek, azarlanmak, terslenmek, paylanmak.

sapasağlam *s.* (.' . . .) hiçbir özürü, özürlü yeri bulunmayan, her yanı sağlam, çok sağlam, sapsağlam.

sapçık *a.* **1** küçük sap. **2** *bitb.* ucunda çiçek bulunan dalcık. **3** *gövb.* bir organı organizmanın öbür bölümlerine bağlayan, içinde damarlar, sinirler ve işlevsel kanallar bulunan öğelerin tümünün ortak adı.

sapık *s.* **1** tavır ve davranışları toplumun benimsediği törel ölçülere uymayan, özellikle cinsel davranışları doğal yoldan sapmış olan (kimse). **2** delice davranışları olan (kimse).

sapıkça *s.* ve *be.* sapık (bir biçimde), sapığa yaraşır.

sapıklaşma *a.* sapıklaşmak eylemi.

sapıklaşmak *(nsz)* sapık duruma gelmek.

sapıklık *a.* **1** sapık olma durumu. **2** sapıkça davranış.

sapılabilme *a.* sapılabilmek eylemi.

sapılabilmek *(ösz, -e)* sapılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sapılma *a.* sapılmak eylemi.

sapılmak *(ösz, -e)* sapmak eylemi yapılmak. *ör. Köşeden sağa sapılınca postane görülür.*

sapınç *a.* **1** *ruhb.* özel bir görevin doğal yasalara, kurallara göre olağan, doğal sonucuna ulaşmasını engelleyen sapıklık. *eş.* **aberasyon**. **2** *gökb.* ışık hızının sonlu olmasından ve Yer'in devinimden ileri gelen, yıldızların görünürdeki yer değiştirmesi.*eş.* **aberasyon**.

sapır sapır *ik. be.* çok sayıda ve kendiliğinden. *ör. Köylü hastalıktan sapır sapır döküldü.*

sapış *a.* sapmak eylemi ya da biçimi.

sapıtabilme *a.* sapıtabilmek eylemi.

sapıtabilmek *(nsz)* sapıtması olanak içinde olmak ya da sapıtma olasılığı bulunmak.

sapıtayazma *a.* sapıtayazmak eylemi.

sapıtayazmak *(nsz)* sapıtma olasılığı geçirmek, az kalsın sapıtmak. *ör. O gün sapıtayazmıştım.*

sapıtış *a.* sapıtmak eylemi ya da biçimi.

sapıtıverme *a.* sapıtıvermek eylemi.

sapıtıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede sapıtmak. *ör. İnsan bunların arasında sapıtıverir.*

sapıtma *a.* sapıtmak eylemi.

sapıtmak *(nsz)* **1** ruhsal bir düzensizlik içine düşmek, ruhsal dengesi bozulmak. **2** *mec.* her yönden saçmalamaya başlamak. **3** şaşırmak. *ör. Yolu sapıttık, yanlış yerdeyiz.* **4** *tkz.* aklını kaçırmak, aklını bozmak. *ör. Bu gidişle toplumca sapıtacağız.*

sapıverme *a.* sapıvermek eylemi.

sapıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak sapmak. *ör. Uzaktan beni görünce ara sokağa sapıverdi.*

sapkı *a.* bir fizyoloji görevinin ters bir yön alması.

sapkın *s.* **1** doğru yoldan ayrılmış, özellikle cinsel inancını yitirmiş olan. **2** sapkıya uğramış olan. **3** *yerb.* yerinden ayrılmış olan. **4** *a.* davranışları sapmayla nitelenen kişi. **sapkın kaya** *coğr.* buzulların etkisiyle yerinden oynayıp uzaklara sürüklenmiş olan kaya.

sapkınlaşma *a.* sapkınlaşmak eylemi.

sapkınlaşmak *(nsz)* sapkın bir duruma gelmek.

sapkınlık *a.* **1** sapkın olma durumu. **2** *ruhb.* özellikle cinsel davranış alanında toplumca uygunsuz bulunan yollara sapma durumu.

saplama *a.* **1** saplamak eylemi. **2** iç içe geçmesi gereken ya da başka bir parça üzerine eklenen parçaların bağlantısı için kullanılan, türlü kalınlıkta ve uzunlukta olabilen, bir yanı yivli, yuvarlak, ağaç ya da metal kama. **3** bir menteşenin iki oynak parçasını birleştirmeye yarayan küçük, ince, metal mil.

saplamak *(-i, -e)* sivri uçlu bir şeyi hızla batırmak.

saplanabilme *a.* saplanabilmek eylemi.

saplanabilmek *(-e)* saplanması olanak içinde olmak ya da saplanma olasılığı bulunmak.

saplanayazma *a.* saplanayazmak eylemi.

saplanayazmak *(-e)* az kalsın saplanmak. *ör. İğne parmağıma saplanayazdı.*

saplanış *a.* saplanmak eylemi ya da biçimi.

saplanıverme *a.* saplanıvermek eylemi.

saplanıvermek *(-e)* ansızın saplanmak.

saplanma *a.* saplanmak eylemi.

saplanmak *(-e)* **1** (sivri bir şey) hızla batmak. **2** batma sonucu hareket edemez olmak, batıp kalmak. *ör. Gemi karaya saplanmıştı.* **3** *mec.* bir şeyle olan ilgisini kesememek, ona takılıp kalmak. *ör. Saplandığı düşünceler vardı.*

saplantı *a.* **1** *ruhb.* yersiz olduğu bilinen ama kişinin etkisinden kendini bir türlü kurtaramadığı düşünce. **2** *fels.* bilincin takılıp kaldığı, kurtulamadığı, düzeltemediği yanlış bir tasarım. **saplantı sinircesi** *ruhb.* hastanın türlü düşünce ve eylem saplantılarına yol açan bir tür sinirce.

saplantılı *s.* saplantısı olan.

saplayabilme *a.* saplayabilmek eylemi.

saplayabilmek *(-i, -e)* saplamak elinde olmak, saplamayı becermek, saplama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

saplayış *a.* saplamak eylemi ya da biçimi.

saplayıverme *a.* saplayıvermek eylemi.

saplayıvermek *(-i, -e)* ansızın ya da çabucak saplamak.

saplı *s.* **1** sapı bulunan, sapı olan. **2** saplanmış olan. *ör. Göğsünde bir bıçak saplı gibi ağrı duyuyordu.* **3** *a.* uzunca bir sapı bulunan tas ya da tencere.

sapma *a.* **1** sapmak eylemi. **2** *fiz.* serbest bir mıknatıslı iğnenin denge konumundayken gösterdiği yönden geçen düşey düzlemle, bulunulan noktanın meridyen düzlemi arasındaki açı. **3** *fiz.* bir ışının saydam bir biçmeden geçtikten sonraki doğrultusuyla ilk doğrultusu arasında oluşan açı. **4** *dilb.* kimi sözcüklerin kurallara göre almaları gereken biçimlerden uzaklaşması durumu; örneğin "sen" adılının "sene" yerine "sana" olması gibi. **5** bir merminin ulaştığı noktayla ulaşması gereken nokta arasındaki uzaklık. **6** istatistikte, iki değer arasındaki artı ya da eksi olabilen cebirsel fark.

sapmak, -ar *(-e)* **1** yönünü, doğrultusunu değiştirmek. **2** önceden saptanmış, kararlaştırılmış, belirlenmiş olan düşünüş, görüş, davranış, amaç ya da karardan uzaklaşmak, ayrılmak. **3** *mec.* doğruluktan, doğru yoldan ayrılmak.

sapotağacı, -nı *b. a. Fr. T. bitb.* sapotgillerden, anayurdu Antil Adaları olan, boyu yaklaşık 25 metreyi bulan, yaprakları almaşık dizili ve düz kenarlı, ak çiçekler açan, çiçekleri tek tek yapraklarının koltuğundan çıkan, limon iriliğinde, etli ve lezzetli meyveler veren, sütlü salgısı ç iklet yapımında kullanılan bir ağaç.

sapotgiller *ç. a. Fr. T. bitb.* ikiçeneklilerden, sıcak ülkelerde, genellikle de Antil Adaları'nda ve Orta Amerika'da yetişen, kimi türlerinden kauçuğa benzer zamklı bir madde elde edilen bir bitki familyası.

saprofit, -ti *s.* ve *a. Fr. bitb.* ➻ **çürükçül**.

sapsağlam *s.* (.' . .) ➻ **sapasağlam**.

sapsarı *s.* (.' . .) her yanı sarı, baştan başa sarı, çok sarı. **sapsarı kesilmek** (ya da **olmak**) çok sararmak.

sapsı *s.* **1** sap biçiminde olan. **2** *bitb.* dalsız, basit bir sap biçiminde olan.

sapsız *s.* **1** sapı olmayan. **2** *a. arg.* erkek arkadaşı, sevgilisi ya da eşi olmayan, yalnız kadın. **sapsız balta** *mec.* arkası, koruyucusu olmayan kimse.

saptama *a.* **1** saptamak eylemi. **2** *sin.* yıkanmış gümüş bromürlü tabakanın, gümüş bromür kalıntılarını eritmek ereğiyle, filmin kimyasal bir eriyikten geçirilmesi işlemi.

saptamak *(-i)* **1** bir şeyi bir yere bağlanmış, saplanmış gibi kımıldayamaz duruma getirmek. **2** *mec.* bir şeyin durumu, niteliği, niceliği üzerine kesin bilgi edinmek ya da bir şeyi belirgin kılmak, belirginleştirmek, kesinleştirmek. *ör. Önce kuralları saptamakta yarar vardır.*

saptanabilme *a.* saptanabilmek eylemi.

saptanabilmek *(nsz)* saptanması olanak içinde olmak ya da saptanma olasılığı bulunmak.

saptanım *a.* **1** saptanmak eylemi. **2** durağanlaşma.

saptanımcı *s.* saptanımcılık öğretisiyle ilgili olan. *ör. Saptanımcılar doğada türlerin değişmediğini öne sürer.*

saptanımcılık *a. yaşb.* doğada türlerin değişmez olduğunu, var olan bütün türlerin yaratıldıklarından beri hep aynı durumda, biçimde kaldığını öne süren öğreti.

saptanış *a.* saptamak eylemi ya da biçimi.

saptanıverme *a.* saptanıvermek eylemi.

saptanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede saptanmak.

saptanma *a.* saptanmak eylemi.

saptanmak *(nsz)* saptamak eylemine konu olmak.

saptayabilme *a.* saptayabilmek eylemi.

saptayabilmek *(-i)* saptamak elinde ya da yetkisinde olmak, saptama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

saptayıcı *s.* **1** sürekli kılan, belirgin kılan, saptayan. **2** *a.* boya, suluboya, tebeşir, kurşunkalem çizim ve resimlerin bozulmalarını önlemek için bütün kâğıt yüzeyine püskürtülen, sakız ve alkol karışımı resim verniği.

saptayım *a.* saptama.
saptayış *a.* saptamak eylemi ya da biçimi.
saptayıverme *a.* saptayıvermek eylemi.
saptayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede saptamak.
saptırabilme *a.* saptırabilmek eylemi.
saptırabilmek *(-i, -e)* saptırmak elinde olmak, saptırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saptırıcı *s.* sapmak eylemini yaptıran, sapmaya yol açan.
saptırıcılık *a.* saptırıcı olma durumu.
saptırılabilme *a.* saptırılabilmek eylemi.
saptırılabilmek *(-e)* saptırılması olanak içinde olmak ya da saptırılma olasılığı bulunmak.
saptırılış *a.* saptırılmak eylemi ya da biçimi.
saptırılma *a.* saptırılmak eylemi.
saptırılmak *(-e)* sapmak eylemi yaptırılmak. *ör. Konu bile bile saptırılınca çözümsüzleşiyor.*
saptırımcı *s.* ve *a.* ➻ **revizyonist**.
saptırımcılık *a.* ➻ **revizyonizm**.
saptırış *a.* saptırmak eylemi ya da biçimi.
saptırıverme *a.* saptırıvermek eylemi.
saptırıvermek *(-i)* çabucak saptırmak.
saptırma *a.* **1** saptırmak eylemi. **2** *mim.* bezek olarak yapılan kırık çizgili silme[2].
saptırmaca *a.* gerçeği, doğruyu bozmak, saptırmak ereğiyle tutulan yol.
saptırmak *(-i, -e)* sapmak eylemini yaptırmak.
sara *a. Ar.* (-' .) *hek.* birdenbire kendini yitirerek yere düşme, bilincin yitişi, vücutta şiddetli çırpınmalar ve ağız köpürmesiyle ortaya çıkan bir sinir hastalığı. *eş.* **tutarak**, **tutarga**.
sarabilme *a.* sarabilmek eylemi.
sarabilmek *(-i)* sarmayı becermek, sarmak elinde olmak, sarma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saraç *a. Ar.* **1** koşum ve eyer takımları yapan ya da satan kimse. **2** koşum ve eyer takımları işleyen ve süsleyen kimse. **3** deri, muşamba gibi şeylerden bavul, çanta vb. yapan usta.
saraçhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) at takımları, araba koşumları, meşinden eşya yapılan ve satılan yer.
saraçlık *a. Ar. T.* saracın işi.
sarahat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* açık, belli, anlaşılır olma durumu, açıklık, belirlilik.
sarahaten *be. Ar.* (. - . .) *esk.* açık açık, açık olarak, açık bir biçimde, açıktan açığa, apaçık, açıkça.
sarahatle *be. Ar. T.* açık olarak, açık açık, açıktan açığa, açık bir biçimde, apaçık, açıkça.
sarak *a. mim.* **1** yapı yüzlerinde yatay olarak boydan boya giden, enli, az çıkıntılı, süslü ya da düz kuşak. **2** bir kemerin çevresini saran, genişçe ve az taşkın, düz ya ya da süslü silme[2].
saraka *a. Yun. arg.* üstü kapalı alay, iğneleme, eğlenme, alay etme. **saraka etmek** *arg.* biriyle eğlenmek, alay etmek, gır gır geçmek. **sarakaya alınmak** *arg.* üstü kapalı bir biçimde alay edilmek, eğlenilmek, dalga geçilmek. **(birini) sarakaya almak** *arg.* (biriyle) üstü kapalı bir biçimde alay etmek, eğlenmek, dalga geçmek.
sarakacı *s. Yun. T. arg.* sarakaya almayı seven, saraka eden, alaycı.
saralı *s. Ar. T.* (- . .) sara hastalığı olan (kimse).
sararabilme *a.* sararabilmek eylemi.
sararabilmek *(nsz)* sararması olanak içinde olmak ya da sararma olasılığı bulunmak.
sararış *a.* sararmak eylemi ya da biçimi.
sararıverme *a.* sararıvermek eylemi.
sararıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede sararmak.
sararma *a.* sararmak eylemi.
sararmak *(nsz)* **1** rengi sarıya dönmek, sarı bir renk almak, sarı olmak. **2** korku, coşku gibi bir nedenle yüzünün rengi solmak. **sararıp solmak** benzi belirgin biçimde, gittikçe daha çok solmak, yüz rengi soluklaşmak.
sarartabilme *a.* sarartabilmek eylemi.
sarartabilmek *(-i)* sarartması olanak içinde olmak ya da sarartma olasılığı bulunmak. *ör. Perdeyi çekmezsen güneş halıyı sarartabilir.*
sarartıverme *a.* sarartıvermek eylemi.
sarartıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede sarartmak. *ör. Sıcahlar çimenleri sarartıverdi.*
sarartma *a.* **1** sarartmak eylemi. **2** *s. ha.* cılız ve sarı (kimse).
sarartmak *(-i)* rengini sarıya dönüştürmek, sararmasını sağlamak, sararmasına yol açmak.
sarat, -tı *a. ha.* büyük delikli kalbur. **sarat gibi** delik deşik. **sarat gibi etmek** (ya da **sarat etmek**) *ha.* bir şeyin gövdesinde iri delikler açmak, bir şeyi delik deşik etmek.
saray *a. Far.* **1** padişahların, hükümdarların ya da devlet başkanlarının oturduğu büyük, görkemli yapı. **2** kamu işlerinin görüldüğü büyük yapı. **3** padişah, hükümdar ya da devlet başkanı ve çevresi. **4** *mec.* görkemli bir biçimde, iyi, zevkli döşenmiş yapı. **saray lokması** bir tür lokma tatlısı.
sarayağası, -nı *b. a. Far. T. tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, saraylarda oturanlara hizmet etmekle, sarayları korumakla görevli kimse.
saraylı *s. Far. T. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde padişah sarayında karavaş olarak ya da başka bir görevde bulunmuş olan (kadın).
sardalye *a. İt.* (. .' .) *hayb.* hamsigillerden, okyanusların ve onların uzantısı denizlerin az soğuk ve ılıman bölgelerinde, genel olarak orta sularda yaşayan, özellikle Akdeniz'de bol bulunan, vücudu yassı füze biçiminde, 10-15 cm. boyunda, pullu, gümüşrenginde, tuzlaması ve konservesiyapılan, eti lezzetli bir balık, ateşbalığı. **sardalye gibi istif olmak** bir yerde çok kalabalık ve sıkışık durumda bulunmak.
sardırabilme *a.* sardırabilmek eylemi.
sardırabilmek *(-i, -e)* sardırması olanak içinde olmak ya da sardırma olasılığı bulunmak.
sardırılabilme *a.* sardırılabilmek eylemi.
sardırılabilmek *(nsz)* sardırılması olanaklı olmak ya da sardırılma olasılığı bulunmak.

sardırılma *a.* sardırılmak eylemi.
sardırılmak *(nsz)* sardırmak eylemi yaptırılmak, sarılması sağlanmak.
sardırma *a.* sardırmak eylemi.
sardırmak *(-i, -e)* **1** sarmak eylemini yaptırmak. **2** *mec.* bir konuya kendini vermek. *ör. Bizim oğlan bu kez de futbola sardırdı.*
sardoğan *b. a. hayb.* sarı renkli bir tür doğan.
sardun *a. Yun.* balıkçıların kullandığı bir tür halat.
sardunya *a. İt.* (. .' .) *bitb.* sardunyagillerden, bahçelerde, saksılarda yetiştirilen, yaprakları iri ve kokulu, iri ve güzel, kırmızı, pembe ya da beyaz çiçekler açan türleri bulunan, çok yıllık otsu bir bitki.
sardunyagiller *ç. a. İt. T.* (. .' . . .) *bitb.* ikiçeneklilerden, ıtır, turnagagası, sardunya gibi bitkileri kapsayan bir familya.
sarf *a. Ar.* **1** bir şeyi harcama, kullanma, tüketme. **2** *esk.* dilbilgisi. **sarf edilmek 1)** harcanmak. *ör. Bu yolda sarf edilen paraya acımam.* **2)** kullanılmak. *ör. Orada sarf edilen sözler ağırdı.* **sarf etmek 1)** (bir şeyi) harcamak, kullanıp tüketmek. **2)** kullanmak. **sarf olunmak** ➻ **sarf edilmek**.
sarfınazar *be. Ar.* bir yana bırakılsa da, hesaba katılmasa da, vazgeçilse de, sayılmasa da. **sarfınazar etmek** bir yana bırakmak, hesaba katmamak, saymamak, vazgeçmek.
sarfiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) harcanan şeylerin tümü, giderler, harcamalar.
sargı *a.* **1** bir şeyin sarılması, sağlamlaştırılması vb. için kullanılan, esnek bir maddeden yapılmış uzun, dar ve ince şerit. **2** bir elektrik aygıtında ya da makinesinde aynı devreyi oluşturan iletkenlerin tümü. **3** *hek.* vücudun bir bölümünü yerinde ya da baskı altında tutmak için uygun bir biçimde sarılmış şerit. **4** bu biçimde sarılmış, üzerinde sargı bulunan yer. **5** *fiz.* üzerinde iplik, tel vb. sarılı silindir makara.
sargılama *a.* sargılamak eylemi.
sargılamak *(-i)* sargıyla sarmak.
sargılanma *a.* sargılanmak eylemi.
sargılanmak *(nsz)* sargılamak eylemine konu olmak.
sargılı *s.* sargı sarılmış bulunan, sargısı olan.
sarhoş *s.* ve *a. Far.* **1** alkollü içki ya da keyif verici bir madde kullanarak kendini bilmeyecek duruma gelmiş (kimse).*eş.* **esrik**. **2** *mec.* hoşa giden bir şey nedeniyle kendinden geçmiş olan. **3** *mec.* bir şeyden aşırı ölçüde mutluluk, sevinç duyan (kimse). **sarhoş etmek 1)** (alkol, uyuşturucu vb.) sorhoş olmasına yol açmak. **2)** *mec.* mutluluk vermek. **sarhoş olmak** sarhoş bir duruma gelmek.*eş.* **esrimek**.
sarhoşbarı, -nı *b. a. ha.* Erzurum yöresinde davul zurna eşliğinde oynanan bir halk dansı.
sarhoşlaşma *a. Far. T.* sarhoşlaşmak eylemi.
sarhoşlaşmak *(nsz) Far. T.* sarhoş duruma gelmek, sarhoş olmak. *eş.* **esrimek**, **esrikleşmek**.
sarhoşlaştırma *a. Far. T.* sarhoşlaştırmak eylemi.
sarhoşlaştırmak *(-i) Far. T.* sarhoş duruma getirmek, sarhoşluk vermek. *ör. Çok içersen bira bile sarhoşlaştırır.*
sarhoşluk *a. Far. T.*sarhoş olma durumu. *eş.***esriklik**. **sarhoşluğa vurmak** pek sarhoş olmadığı halde sarhoş olduğu için ne yaptığını bilmiyormuş gibi davranmak. **sarhoşluk vermek** sarhoş duruma getirmek.
sarı *a.***1** Güneş ışığının ayrışma tayfında yeşille portakalrengi arasında olan renk, limon kabuğunun ya da altının rengi. **2** *s.* bu renkte olan. **3** *s. mec.* solgun, soluk. **4** *a. arg.* esrar. **sarı çiyan** sinsi, hain sarışın (kimse). **sarı çizmeli Mehmet Ağa** kim olduğu, nerede oturduğu, nerede bulunduğu bilinmeyen kimse. **sarı dünya** (ya da **kız** ya da **melek**) *arg.* esrar. **Sarı Kanaryalar** *arg.* Fenerbahçe Futbol Kulübü, oyuncuları ve yandaşları. **sarı kart** *sp.* ayaktopu ve eltopunda oyun sırasında kuraldışı davranan oyuncuya hakemin uyarı için gösterdiği sarı renkli kart. **sarı kart görmek** *sp.* (oyuncu) oyun sırasında kuraldışı davranışı nedeniyle hakemce sarı kartla uyarılmak. **sarı kart göstermek** *sp.* (hakem) oyun sırasında kuraldışı davranmış olan oyuncuya uyarı anlamında sarı renkli kartı göstermek. **sarı sendika** işverenin gizli denetiminde bulunan sözde sendika. **sarı sıcak** (hava için) çok yakıcı, kavurucu, bunaltıcı sıcak.
sarıağız *b. a. hayb.* gölgebalığıgillerden, okyanusların ve bunların uzantısı denizlerin sıcak ve ılıman bölgelerinde yaşayan, ortalama 20 kilogram ağırlığında, füze biçiminde olan vücudu iri pullarla örtülü, parıltılı gri ya da esmer renkli, büyük ağızlı, ağzının içi sarı, levreğe benzer, eti lezzetli bir balık.
sarıasma *b. a. hayb.* sarıasmagillerden, Eskidünya'nın sıcak ve ılıman bölgelerinde yaşayan, kışları Afrika'da geçiren, erkeği parlak sarı tüylü, dişisi ve yavruları yeşilimsi, uzun kuyruklu, ötücü bir kuş.
sarıasmagiller *ç. b. a. hayb.* ötücü kuşlar takımının, örnek hayvanı sarıasma olan bir familyası.
sarıbalık *b. a. hayb.* sazangillerden, temiz sulu ırmak ve göllerde yaşayan, vücudu elips biçiminde ve iri pullarla kaplı, boyu 60 cm.ye ulaşabilen, sırtı mavimsi, yanları ve karnı sarı, yüzgeçleri kırmızı, eti lezzetli bir balık.
sarıbenek *b. a. yaşb.* gözde, ağtabakanın ortasında yer alan ve görüntünün, imgenin en açık seçik biçimde oluştuğu sarı renkli, duyarlı nokta.
sarıca *s.* **1** sarıyı andıran, sarıya yakın, biraz sarı. **2** *a. ha.* küçük petek yapan ve bu petekte topluca yaşayan bir tür yabanarısı. **3** *a. tar.* Osmanlı döneminde, XVII. yüzyıldan sonra eyalet valilerinin, kendi bölgelerinden topladıkları başıbozuk kimselerden oluşturdukları küçük asker birliği, başıbozuk asker. **sarıca arı** *ha.* yabanarısı, sarıca[2].

sarıcık *a. hayb.* ➻ **sarıasma**.
sarıçalı *b. a. bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, çalılıklarda, tarlalarda yetişen, sarı çiçekleri, kırmızı ve ekşi meyvesi olan, kabuğundan ve kökünden solucan düşürücü ilaç olarak yararlanılan, tahıllarda pas hastalığına yol açan bir bitki. *eş.* **kadıntuzluğu, çobantuzluğu**.
sarıçam *b. a. ha.* çok dayanıklı oluşu nedeniyle kerestesi doğramacılık ve mobilyacılıkta kullanılan bir çam türü.
sarıgöz *b. a. hayb.* izmaritgillerden, Atlantik Okyanusu'nda ve Akdeniz'de yaşayan, ortalama boyu 20 cm. olan, vücudu yuvarlağa yakın elips biçiminde ve yanlardan yassı, başı ve ağzı gövdesine göre küçük, iri gözlü, vücudu kalın pullarla kaplı, görünüşü karagözc benzeyen, rengi altın sarısı bir balık.
sarığıburma *b. a.* baklava yufkasıyla yapılan, burma sarık biçimi verilmiş bir tür hamur tatlısı.
sarıhani *b. a. hayb.* hanigillerden, Akdeniz'de yaşayan, boyu yaklaşık 25 cm. olan, oval gövdeli, vücudu küçük pullarla kaplı, tatlı su levreğine benzer bir balık.
sarıhumma *b. a. T. Ar. hek.* genellikle sıcak ülkelerde görülen, bir cins sivrisinek aracılığıyla bulaşan, cilde sarı bir renk veren, ateşli bir hastalık.
sarık *a.* kavuk, fes gibi eskiden giyilmiş olan kimi başlıkların üzerine sarılan tülbent, abani ya da şala verilen ad.
sarıkanat *b. a.* lüferin çinakoptan biraz büyük olanına verilen ad. **sarıkanat istavrit** sırtı hafif menevişli, yüzgeçleri sarımtırak bir istavrit türü.
sarıkçı *esk.* sarık satan ya da çeşitli biçimlerde sarık saran kimse.
sarıkçıbaşı, -nı *b. a. tar.* Osmanlı döneminde, padişahın sarıklarını hazırlamak, korumak ve sarmakla görevli kimse.
sarıkız *b. a.* **1** *arg.* esrar. **2** *hı.* inek.
sarıklı *s.* **1** başına sarık sarmış olan, sarığı olan. **2** *a. mec.* hoca.
sarılabilme *a.* sarılabilmek eylemi.
sarılabilmek *(nsz)* sarılmak elinde olmak, sarılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sarılaşma *a.* sarılaşmak eylemi.
sarılaşmak *(nsz)* rengi sarı bir duruma gelmek, sarı bir renk almak, sararmak.
sarılgan *s. bitb.* kendi kendine dikilip yükselemediği için sapı yakınındaki başka bitkilere ya da şeylere sarılarak yükselen (otsu ya da odunsu sap ya da bitki). **sarılgan gövde** *bitb.* (bitkide) tutunup sarılmaya yarayan uzun sürgün.
sarılganlık *a.* (bitkilerde) sarılgan olma durumu, özelliği.
sarılı (I) *s.* üstünde sarı renk bulunan.
sarılı (II) *s.* sarılmış durumda bulunan. *ör. Elinde kâğıda sarılı bir şey vardı.*
sarılık *a.* **1** sarı olma durumu. **2** sarı rengin niteliği. **3** sarı renk. *ör. Yüzünün sarılığı geçmemişti.* **4** *hek.* derinin, dokuların ve organizmadaki sıvıların sarı bir renk almasıyla beliren bir hastalık.
sarılış *a.* sarılmak eylemi ya da biçimi.
sarılışma *a.* sarılışmak eylemi.
sarılışmak *(nsz; -le)* birbirine sarılmak.
sarılıverme *a.* sarılıvermek eylemi.
sarılıvermek *(nsz; -e)* ansızın sarılmak.
sarılma *a.* sarılmak eylemi.
sarılmak *(nsz)* **1** sarmak eylemine konu olmak. *ör. Düşman her yandan sarılmıştı Üzerine bez sarılan yarası acı veriyordu.* **2** *(-e)* bir şeyin üzerine bir ya da birkaç kez dolanmak. *ör. Sarmaşık asmaya sarılmıştı.* **3** *(-e)* kollarını dolamak, kucaklamak. *ör. Kadın bebeğine sarılmıştı.* **4** *(-e)* bütün gücüyle ele almak, başlamak. *ör. İşe sarıldık.* **5** *(-e)* davranmak. *ör. Hemen silaha sarılmak kabadayılık gösterisiymiş...* **6** *(-e) mec.* büyük bir istekle kendini vermek, benimsemek. *ör. Çocuk bu yıl derslerine iyi sarıldı.* **7** *(-e) mec.* hemen yapmaya koyulmak, işe girişmek. *ör. Haberi duyunca kutlamak için telefona sarıldı.* **8** *(-e) mec.* büyük bir umutla bağlanmak, güvenmek. *ör. İnsan hangi dala sarılacağını bilmeli.*
sarım *a.* **1** sarmak eylemi. **2** bir şeyi bir kez saracak miktar. *ör. İki sarım tel gerekliydi.* **3** *fiz.* elektromıknatıslarda makara biçiminde sarılan iletken telin her bir halkası.
sarımsı *s.* sarıya yakın, sarıya çalan, biraz sarı.
sarımtırak *s.* ➻ **sarımsı**.
sarınma *a.* sarınmak eylemi.
sarınmak *(-e)* bir şeyi kendi üstüne sarmak. *ör. Pelerine sarınıp sokağa çıktı.*
sarıpapatya *b. a. T. Yun. ha.* yaprakları sık tüylü, sarı çiçekli bir papatya türü.
sarısabır *b. a.* **1** *bitb.* zambakgillerden, tropikal bölgelerde yetişen, pek çok türü olan, kalın ve etli yapraklı, yaprakları oldukça uzun bir sapın tepesinde rozet biçiminde toplanmış bulunan, çiçekleri yeşilimsi, sarı ya da donuk kırmızı olabilen bir süs bitkisi. **2** bu bitkinin yapraklarından çıkarılan, kırmızımtırak esmer renkli, hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan bir madde.
sarısalkım *b. a. bitb.* baklagillerden, ormanlarda açık alanlarda, güneşli yerlerde yetişen, bahçelerde de yetiştirilen, seyrek salkım durumunda sarı çiçekleri olan bir ağaççık ya da ağaç.
sarış *a.* sarmak eylemi ya da biçimi.
sarışın *s.* sarı saçlı ve ak tenli (kimse).
sarışınca *s.* sarışına yakın, biraz sarışın (kimse).
sarışınlaşma *a.* sarışınlaşmak eylemi.
sarışınlaşmak *(nsz)* saçını sarıya boyayarak sarışın bir görünüm elde etmek.
sarışınlık *a.* sarışın olma durumu.
sarızambak *b. a. T. Ar. ha.* ➻ **çirişotu**.
sâri *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** başkalarına geçen, başkalarını da etkileyen, geçici. *ör. Esneme sâridir.* **2** (hastalık için) başkalarına geçen, bulaşan, bulaşıcı.

sari *a. (Hintçeden)* **1** Hindistan'da ve Pakistan'da kadınların giydiği, ipek ya da pamuktan, belirli boyutlarda dokunmuş, dikiş ya da iğne kullanılmaksızın gövdeye uydurulan, tek parçalı ulusal giysi. **2** bu giysinin kumaşı.
sarig *a. (Amerika yerlilerinin dilinden) hayb.* Amerika'da yaşayan, yavrularını sırtında taşıyan keseli hayvanlardan bir tür sıçan.
sarih *s. Ar.* (. -) kolay anlaşılır, belli, belirgin, açık, belgin.
sarkabilme *a.* sarkabilmek eylemi.
sarkabilmek *(-e)* sarkması olanak içinde olmak ya da sarkma olasılığı bulunmak.
sarkaç *a. fiz.* ağırlık merkezinin az çok üstündeki durağan bir noktadan sarkıtılmış bulunan ve denge konumundan biraz ayırıp bırakılınca bir salınım devinimi yapmaya başlayan nesne.
sarkaçlama *a.* sarkaçlamak eylemi.
sarkaçlamak *(-i) sp.* türlü duruş ve tutuşlarda gergin durumda bulunan vücut bölümlerini kendi ağırlıklarıyla düşmeye ve sallanmaya bırakmak.
sarkaçlanma *a.* sarkaçlanmak eylemi.
sarkaçlanmak *(nsz)* sarkaç gibi gidip gelmek.*ör. Ülkenin iç ve dış sayasası küreselleşmenin kıskaçları arasında sarkaçlanıyor.*
sarkık *s.* aşağıya doğru uzanmış durumda olan, sarkmış.
sarkıklık *a.* sarkık olma durumu.
sarkıl *s. fiz.* sarkaç devinimine benzeyen (devinim).
sarkıntı *a.* **1** aşağıya doğru sarkmış olan şey, sarkan şey. **2** takılma, sataşma, sarkıntılık. **sarkıntı olmak** takılmak, sataşmak.
sarkıntılık *a.* **1** takılma, sataşma, özellikle kadınlara elle ya da dille sataşma. **2** *huk.* bir kimseye karşı, onun rızası olmaksızın, cinsel amaçlı davranış ya da sözle olan saldırı, sataşma. **sarkıntılık etmek** (ya da **yapmak**) birine, cinsel amaçlı olarak, elle ya da dille sataşmak.
sarkış *a.* sarkmak eylemi ya da biçimi.
sarkıt, -tı *a.* **1** *yerb.* mağaraların içinde doğal olarak oluşan, mağara tavanından aşağıya doğru uzayarak sarkan, genellikle koni biçiminde kireçtaşı tortusu. **2** *mim.* yapı tavanından aşağıya doğru sarkıtılmış bezeme öğesi, süs, sarkıtma[2].
sarkıtabilme *a.* sarkıtabilmek eylemi.
sarkıtabilmek *(-i)* sarkıtmak elinde olmak, sarkıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sarkıtılabilme *a.* sarkıtılabilmek eylemi.
sarkıtılabilmek *(nsz)* sarkıtılması olanak içinde olmak ya da sarkıtılma olasılığı bulunmak.
sarkıtılış *a.* sarkıtılmak eylemi ya da biçimi.
sarkıtılma *a.* sarkıtılmak eylemi.
sarkıtılmak *(nsz)* sarkıtmak eylemine konu olmak. *ör. Kuyuya sarkıtılan kovanın ipi kopuverdi.*
sarkıtış *a.* sarkıtmak eylemi ya da biçimi.
sarkıtıverme *a.* sarkıtıvermek eylemi.
sarkıtıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak sarkıtmak.
sarkıtma *a.* **1** sarkıtma eylemi. **2** *mim.* sarkıt biçiminde süs, sarkıt[2].
sarkıtmak *(-i)* **1** sarkmak eylemini yaptırmak, sarkmasını sağlamak. *ör. Kovayı kuyuya sarkıtıp su çektik.* **2** *al.* darağacında sallandırmak, asmak. *ör. Sarkıtacaksın böylelerini!* **3** *arg.* etmek, göndermek, yollamak, vermek. *ör. Geçerken bir selam sarkıttık.*
sarkıverme *a.* sarkıvermek eylemi.
sarkıvermek *(nsz)* ansızın sarkmak. *ör. Çocuk pencereden sarkıverince annesi korktu.*
sarkma *a.* sarkmak eylemi.
sarkmak, -ar *(-e)* **1** aşağıya doğru uzanmak. *ör. Alnına sarkan kâkülünü topladı.* **2** *ha.* yolunu uzatmak, uzanmak, uğramak. *ör. Geçerken sana da sarkalım dedik.* **3** *mec.* (zaman) süre olarak belirlenmiş olanı aşmak. *ör. Gezimiz ertesi güne sarktı.* **4** *arg.* musallat olmak, sırnaşmak ya da sarkıntılık etmek. *ör. Kız arkadaşına sarkanı bıçaklamış.*
sarkom *a. Fr. hek.* bağdokusunda oluşan kötücül ur.
sarkomsu *s. Fr. T. hek.* sarkoma benzeyen, sarkom özelliği gösteren (oluşum).
sarma *a.* **1** sarmak eylemi. **2** içine alan, saran şey. **3** lahana, yaprak ya da benzeri şeylerle, iç konup sarılarak yapılan yemek. **4** *sp.* güreşte, güreşçinin kendi ayağını, arkasında bulunduğu hasmının ayağının iç yanına sokarak dolaması. **5** *s.* sarılarak yapılan. **6** *s. arg.* içine esrar parçası, plakası ya da tanesi sarılarak yapılmış (sigara).
sarmaç *a. yeni* kadınların saçlarını kıvırmak için kullandıkları, üzeri çıkıntılı, silindir biçimli araç. *eş.* **bigudi**.
sarmak, -ar *(-i)* **1** çevresini çevirmek, çevresine dolanmak. **2** her yanında yer almak, dört bir yanını çevrelemek, çepeçevre çevirmek, kuşatmak. *ör. Polis, evi sardı.* **3** yayılarak etkisi altına almak, her yeri kaplamak. *ör. Ateş bacayı sarmıştı.* **4** baştan başa örtmek. *ör. Bahçeyi yabanıl otlar sardı.* **5** iplik ve benzeri bir şeyi yumak biçimine getirmek. **6** kucaklamak. *ör. Annesi oğlunu özlemle sardı.* **7** kâğıtla ya da bir bitki yaprağıyla dürmek. *ör. Adam kendine bir sigara sardı.* **8** *mec.* zevkini okşamak, hoşuna gitmek, beğenmek. *ör. Bu iş onu pek sardı.* **9** *(-i, -e)* bir şeyi başka bir şeyin içine koyarak onunla kaplamak, dürmek. *ör. Kıymayı kâğıda sarıp verdi.* **10** *(-i)* sarılarak tırmanmak. *ör. Sarmaşık balkonu sardı.* **11** *(-e)* yükseğe doğru çıkmak, tırmanmak. *ör. Dağcılar, dağlara sardılar, üç gün haber alınamadı.* **12** *(-e) mec.* tedirgin etmek, rahatsız etmek, sözle sataşmak, saldırmak. *ör. Herkesin kendisine sardığını öne sürüyor.* **13** *arg.* tavırlarını, sözlerini denetleyemez duruma gelmek, ne dediğini bilememek. **sarıp sarmalamak** iyice, sıkıca sarmak, iyice paketlemek.

sarmal *s. fiz.* dolana dolana oluşmuş, helis biçiminde olan, dolantılı.
sarmalama *a.* sarmalamak eylemi.
sarmalamak *(-i)* sıkıca sarmak.
sarmalanma *a.* sarmalanmak eylemi.
sarmalanmak *(nsz)* sarmalamak eylemine konu olmak.
sarmallaşma *a.* sarmallaşmak eylemi.
sarmallaşmak *(nsz) mec.* sarmal bir biçim edinmek, dolantılı biçimde iç içe geçmek.
sarmallı *s.* üzerinde ya da kendisinde sarmal bulunan, sarmalı ya da sarmalları olan. *ör. Bulduğu sarmallı kavkılar dikkat çekiciydi.*
sarmallık *a.* sarmal olma durumu, özelliği.
sarman *s.* **1** büyük, iri, azman. **2** *a.* sarı tüylü kedi.
sarmaşan *a. bitb.* sarılgan.
sarmaş dolaş *ik. be.* birbirine iyice sarılıp kucaklaşmış bir biçimde, kucak kucağa. **sarmaş dolaş olmak** birbirine sıkıca, iyice sarılıp kucaklaşmak.
sarmaşık *a. bitb.* sarmaşıkgillerden, almaşık düzenli, değişik biçimli ve koyu yeşil renkli yaprakları, şemsiye ya da demet durumunda toplu çiçekleri olan, sap ve dallarından çıkan küçük ek köklerle dik ve düz yerlere yapışarak tırmanan, bahçelerde çardak vb. yapmakta yararlanılan, tırmanıcı bir bitki.
sarmaşıkgiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi sarmaşık olan, şemsiyeliler takımından bir bitki familyası.
sarmaşıksı *s.* sarmaşık ya da sarmaşık yaprağı biçiminde olan.
sarmaşma *a.* sarmaşmak eylemi.
sarmaşmak *(nsz, -le)* birbirine sıkıca sarılıp kucaklaşmak.
sarmısak *a. bitb.* **1** zambakgillerden, içi boş ve dik saplı, saplarında, yapraklarında ve toprak altında bulunan soğanlarında keskin kokulu yağ bulunan, soğanı için yetiştirilen, otsu bir bahçe bitkisi. **2** bu bitkinin soğanında bulunan ve baharat olarak kullanılan dişli bölümü. **sarmısağı gelin etmişler de kırk gün kokusu çıkmamış** "insanlar kötü yanlarını, içyüzlerini hemen göstermezler, kendileriyle ilgili bir kanıya varabilmek için aradan zaman geçmesi gerekir" anlamında kullanılır. **sarmısak yemedim ki ağzım koksun** "kötü bir iş yapmadım ki sonucundan sorumlu olayım, korkayım" anlamında söylenir.
sarmısaklama *a.* sarmısaklamak eylemi.
sarmısaklamak *(-i)* içine sarmısak katmak.
sarmısaklanma *a.* sarmısaklanmak eylemi.
sarmısaklanmak *(nsz)* (yiyecek) içine sarmısak katılmak.
sarmısaklı *s.* içinde sarmısak bulunan, sarmısak katılmış olan.
sarmısakotu, -nu *b. a. bitb.* turpgillerden, doğal olarak her yerde yetişen, ovulduğunda sarmısak kokusu çıkaran, dik saplı, küçük beyaz çiçekli bir bitki.
sarnıç *a.* **1** doğal olarak bulunan ya da özel olarak yapılmış, kullanılmak üzere yağmur sularını biriktirmeye yarayan yeraltı su deposu. **2** gemilerde vb. bulunan, sacdan yapılmış içme suyu deposu. **sarnıç vagonu** akaryakıt taşımaya yarayan bir depo biçimindeki vagon.
sarnıçlı *s.* sarnıcı olan.
sarp *s.* **1** çıkılması ve geçilmesi güç, çok dik, yalçın. *ör. Geyik gibi sarp kayalara tırmandık.* **2** *mec.* güç, zor. *ör. Böyle sarp işler bana göre değil.* **3** *a. mec.* güçlük, zorluk. *ör. Sarpı görünce işten kaçtı.* **4** *a.* dik yer. *ör. Yolumuz bir sarpa düştü.* **(iş) sarpa sarmak** aşılması çok güç engellerle karşılaşmak, çözümü güçleşmek.
sarpa *a. Yun. hayb.* izmaritgillerden, Akdeniz'de bulunan, boyu yaklaşık 35 cm. olan bir balık, mercan balığının bir türü, mandagöz.
sarpın *a. Yun. ha.* **1** tahıl kuyusu ya da un ambarı. **2** ekmek vb. koymaya yarayan sandık.
sarplaşma *a.* sarplaşmak eylemi.
sarplaşmak *(nsz)* **1** sarp bir duruma girmek. *ör. Dağ yolu gittikçe sarplaşmaktaydı.* **2** *mec.* güçleşmek, zorlaşmak. *ör. İşin sarplaşmakta olduğu belliydi.*
sarplık *a.* sarp olma durumu.
sarraf *a. Ar.* mesleği, altın ve gümüş para vb. alıp satmak, değerli kâğıt ticareti yapmak olan kimse.
sarrafiye *a. Ar.* (. - . .) *esk.* sarrafın altın bozmak, değiştirmek için aldığı sarraflık hakkı.
sarraflık *a. Ar. T.* sarrafın işi, mesleği.
sarsabilme *a.* sarsabilmek eylemi.
sarsabilmek *(-i)* sarsmak elinde olmak, sarsma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sarsaç *a.yeni* titreşim oluşturan araç. *eş.* **vibratör.**
sarsak *s.* herhangi bir hastalıktan dolayı ya da yaşlılık nedeniyle güçsüz kalarak vücudu titrer gibi sarsılan (kimse). **sarsak sarsak** *ik. s.* ve *be.* sarsak bir biçimde, sarsak gibi, sarsılarak, titreyerek. **sarsak sursak** *ik. be.*sarsak bir biçimde, titrer gibi, titreyerek, sarsılarak.
sarsakça *s.* ve *be.* sarsak (bir biçimde), titrer gibi, titreyerek.
sarsaklaşma *a.* sarsaklaşmak eylemi.
sarsaklaşmak *(nsz)* sarsak bir duruma gelmek.
sarsaklık *a.* sarsak olma durumu.
sarsalama *a.* sarsalamak eylemi.
sarsalamak *(-i)* silkelemek, titretmek, oynatmak, sarsmak.
sarsalanma *a.* sarsalanmak eylemi.
sarsalanmak *(nsz)* sarsalamak eylemine konu olmak.
sarsı *a. yerb.* bir deprem sırasında sallanışların her biri, sarsıntı[4].
sarsıcı *s.* sarsma gücü olan, sarsan.
sarsıcılık *a.* sarsıcı olma durumu. *ör. Olayın sarsıcılığını göz ardı edemeyiz.*
sarsık *s.* sarsılmış olan.
sarsılabilme *a.* sarsılabilmek eylemi.
sarsılabilmek *(nsz)* sarsılması olanak içinde olmak ya da sarsılma olasılığı bulunmak.

sarsılış *a.* sarsılmak eylemi ya da biçimi.
sarsılıverme *a.* sarsılıvermek eylemi.
sarsılıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak sarsılmak.
sarsılma *a.* sarsılmak eylemi.
sarsılmak *(nsz)* **1** sarsmak eylemine konu olmak. **2** *mec.* gücü azalmak, güçsüzleşmek, örselenmek. *ör. Çocuk hastalıktan sarsıldı.* **3** *mec.* beklenmedik kötü bir olaydan çok etkilenmek. *ör. İşini yitirince sarsıldı.* **sarsıla sarsıla** *ik. be.* sarsılırcasına, sarsılarak. *ör. Kadın sarsıla sarsıla ağlıyordu.*
sarsılmazlık *a. fels.* ➻ **ataraksiya.**
sarsım *a.* **1** sarsmak eylemi. **2** *gökb.* genel çekim yasaları uyarınca gökcisimlerinin birbirini çekmeleri dolayısıyla herhangi bir gezegenin deviniminde görülen karışıklık.
sarsıntı *a.* **1** birdenbire sallanma durumu, sarsılmak eylemi. **2** titreme, sarsılma. **3** deprem. **4** *yerb.* deprem sırasındaki yer devinimlerinden her biri, sarsı. **5** *mec.* bir kimsenin, bir kuruluşun ya da kurumun dengesini etkileyen bozukluk. **6** *ruhb.* ilaç, uyuşturucu, kaza vb.nin yarattığı, fiziksel ve duygusal nitelikteki, birdenbire ortaya çıkan karmaşık belirtilerin tümü.
sarsıntılı *s.* **1** sarsıntısı olan, sallanan, sarsılan. **2** *mec.* güven verici olmayan, inişli çıkışlı, düzensiz.
sarsıntısız *s.* **1** sarsıntısı olmayan, sarsılmayan, sallanmayan. **2** *mec.* belli bir düzen ve güven içinde olan, inişi çıkışı bulunmayan, düzenli.
sarsış *a.* sarsmak eylemi ya da biçimi.
sarsıverme *a.* sarsıvermek eylemi.
sarsıvermek *(-i)* ansızın sarsmak.
sarsma *a.* sarsmak eylemi.
sarsmak *(-i)* **1** birdenbire ve çok güçlü bir biçimde kımıldatmak, oynatmak, titretmek, sallamak. **2** *mec.* oldukça zarar verecek bir biçimde etkilemek. *ör. İşin gecikmesi durumumuzu sarstı.* **sarsa sarsa** *ik. be.* sarsarak.
sası *s.* **1** mide bulandıracak bir biçimde kokan. **2** kokuşmuş olan. *ör. Sası yiyecek yenmez.* **sası sası** *ik. be.* sası bir biçimde, kötü kötü koku yayarak. *ör. Dolap çözülmüş, yiyecekler sası sası kokuyordu.* **sası sası kokmak** mide bulandıracak bir biçimde kötü bir koku yaymak. *ör. Keçi ağılı sası sası kokmaktaydı.* **sasısını almak** *ha.* çürüyüp kötü koku yayar olmuş sebzenin kokusunu, haşlayıp suyunu süzerek gidermek.
sasıma *a.* sasımak eylemi.
sasımak *(nsz)* (yiyecek vb.) bozulup çürümüş olmak, kokuşmak.
sasıtabilme *a.* sasıtabilmek eylemi.
sasıtabilmek *(-i)* sasıtmak elinde olmak, sasıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sasıtılabilme *a.* sasıtılabilmek eylemi.
sasıtılabilmek *(nsz)* sasıtılması olanaklı olmak ya da sasıtılma olasılığı bulunmak.
sasıtılma *a.* sasıtılmak eylemi.
sasıtılmak *(nsz)* sasımak eylemine konu olmak, sasıması sağlanmak.
sasıtıverme *a.* sasıtıvermek eylemi.
sasıtıvermek *(-i)* çabucak sasıtmak.
sasıtma *a.* sasıtmak eylemi.
sasıtmak *(-i)* sasımasına yol açmak. *ör. Yemeği sasıtmışlar.*
sasıyabilme *a.* sasıyabilmek eylemi.
sasıyabilmek *(nsz)* (yiyecek vb.) sasıması olanak içinde olmak ya da sasıma olasılığı bulunmak.
satabilme *a.* satabilmek eylemi.
satabilmek *(-i)* satmak elinde olmak, satma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
satak *a. esk.* **1** piyasa, pazar. **2** *mim. tar.* eskiden öteberi satılan yer, pazaryeri, çarşı.
sataşabilme *a.* sataşabilmek eylemi.
sataşabilmek *(-e)* sataşmak elinde olmak, sataşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sataşılma *a.* sataşılmak eylemi.
sataşılmak *(-e)* sataşmak eylemine konu olmak. *ör. Doğru dürüst durana sataşılır mı?*
sataşkan *s.* sataşma huyu olan, saldırgan, sataşan (kimse).
sataşkanlık *a.* sataşkan olma durumu, huyu.
sataşma *a.* sataşmak eylemi.
sataşmak *(-e)* **1** bir kimseye karşı onu rahatsız edici davranışlarda bulunmak. **2** sarkıntılık etmek.
saten *a. Fr.* **1** atlas **(I)**[1,2]. **2** atlas **(I)**[1,2] gibi parlak pamuklu kumaş. **3** *s.* bu kumaştan yapılmış.
sathi *s. Ar.* (. -) *esk.* üstünkörü, yüzeysel.
sathileşme *a. Ar. T.* (. - . .) sathileşmek eylemi.
sathileşmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) yüzeysel duruma gelmek, yüzeyselleşmek.
sathileştirme *a. Ar. T.* (. - . . .) sathileştirmek eylemi.
sathileştirmek *(-i) Ar. T.* (. - . . .) yüzeysel duruma getirmek, yüzeyselleştirmek.
sathilik *a. Ar. T.* (. - .) yüzeysel olma durumu, yüzeysellik.
satı *a.* satmak eylemi, satış. **satıya çıkarmak** (bir şeyi) satmaya karar verip bu kararını ilgililere bildirmek, satışa çıkarmak.
satıcı *a.* bir şey satan kimse.
satıcılık *a.* **1** satıcı olma durumu. **2** satıcının işi. **3** küçük ölçüde ticaret yapma işi. *ör. Satıcılıkla işe başlayıp tüccar olmuştu.*
satıh, -thı *a. Ar. esk.* yüz, yüzey.
satılabilme *a.* satılabilmek eylemi.
satılabilmek *(nsz; -e)* satılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
satılık *s.* satıya, satışa çıkarılmış olan (şey). **satılığa çıkarmak** (bir şeyi) satmak istediğini herkese duyurmak, satışa çıkarmak. **satılık ziftin olsun, Selânik'ten kel gelir** "her türlü malın bir alıcısı bulunur, yeter ki satılık malın olsun" anlamında söylenir.
satılış *a.* satılmak eylemi ya da biçimi.
satılıverme *a.* satılıvermek eylemi.
satılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda satılmak.
satılma *a.* satılmak eylemi.

satılmak *(nsz; -e)* **1** satmak eylemine konu olmak. *ör. Ev satıldı.* **2** hemen ve kolaylıkla alıcı bulmak. *ör. Yazarın kitapları iyi satılıyor.* **3** *mec.* kendine bel bağlayanları, güvenenleri bırakıp, para ya da çıkar karşılığı, gizlice karşı yana hizmet etmek.

satım *a.* satmak eylemi, satış.

satımevi, -ni *b. a. yeni* mal satılan işyeri. *eş.* **dükkân**.

satımlık *a.* başkasının malını satan kimsenin satıştan aldığı yüzde.

satın *a.* "bir şeyi parasını vererek almak" anlamına gelen***satın almak*** deyiminde geçer. **satın alma 1)** satın almak işi. **2)** bir kuruluşta satın almak işini yürüten bölüm. **satın almacı** bir kuruluşta satın alma işleriyle görevli kimse. **satın alma değeri** *huk.* bir malın belli bir zamanda piyasada satıldığı fiyatın karşılığı olan değer.

satır (I) *a. Ar.* sayfa üzerinde yanlamasına sıralanmış sözcüklerin oluşturduğu her bir dizi. *ör. Bu madde altı satır.* **satır başı** ➻ **satırbaşı**. **satır satır** *ik. be.* her satırla ayrı ayrı ilgilenerek, satırların hepsini. *ör. Yazıyı satır satır okuyup üzerinde düşündüm.* **satır sonu** ➻ **satırsonu**. **satır sonu çizgisi** ➻ **satırsonu çizgisi**.

satır (II) *a. Ar.* et kesmeye, kemik kırmaya yarayan, büyük, ağır ve enli, kendinden saplı bir tür bıçak. **satır atmak** herkesi öldürmek, kırıp geçirmek.

satırbaşı, -nı *b. a. Ar. T.* yazıda, her paragrafın ilk tümcesinin satırının **(I)**, öteki satırlara göre biraz içerden alınarak başlatıldığı yer. **satırbaşı yapmak** tümceyi yeni bir satırbaşından başlatmak.

satırsonu, -nu *b. a.* yazıda her satırın sonu. **satırsonu çizgisi** ➻ **birleştirme çizgisi, kısa çizgi**.

satış *a.* satıcıyla alıcı arasında yer alan ve malın alıcıya verilmesi, karşılığında da bedelinin alınması yoluyla gerçekleştirilen işlem. **satış bedeli** satılan malın para olarak karşlığı. **satış fiyatı** satışa çıkarılan bir malın para olarak ederi. **satış sözleşmesi** *huk.* satıcının ürettiği ya da mülkiyetinde bulundurduğu bir malı alıcıya satması ve alıcının da alması konusunu düzenleyen sözleşme. **satış yapmak 1)** satış işlemini gerçekleştirmek, satmak. **2)** iyi satılmak, çok satılmak. *ör. Yazarın yeni romanı satış yaptı.* **satışa çıkarılmak** (bir şey) satılması için ortaya konulmak. **satışa çıkarmak** (bir şeyi) satmak için ortaya koymak.

satışlı *s.* herhangi bir sayıda satışı olan, çok satılan. *ör. Çok satışlı bir romandı.*

satışsız *s.* iyi satılmayan, satışı az olan, az satılan. *ör. Yayınevi satışsız roman basmak istemiyor.*

satıverme *a.* satıvermek eylemi.

satıvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede satmak.

satir *a. Fr. yaz.* ➻ **yergi**.

satirik *s. Fr. yaz.* ➻ **yergisel**.

satlıcan *a. ha.* ateş, titreme, göğüs batması, öksürük gibi belirtileri olan, akciğer zarı yangısı.

satma *a.* satmak eylemi.

satmak *(-i, -e)* **1** bir malı, bedelini ödeyen bir alıcıya vermek. *ör. Çocuk simit satmak istiyordu.* **2** bir şeyin ticaretiyle uğraşmak. *ör. Kitapçı kitap satar.* **3** *mec.* gerçekte kendisinde bulunmayan bir niteliği var gibi göstermek, taslamak. *ör. Aklınca bize kibarlık satacaktı.* **4** *mec.* kendisini olduğundan daha değerli göstermek. *ör. Kendini satmak için böyle söylüyor, inanma sen.* **5** *mec.* bir çıkar karşılığında bir şeyi gözden çıkarmak. *ör. Dostlarını gözünü kırpmadan satardı.* **6** *arg.* bir kimseyi, bir yolunu bularak başından atmak ya da bir başkasına yamamak. *ör. Yanımdakini satarsam, size yetişirim.* **satıp savmak** parasız, güç durumda kalarak, gereken parayı sağlamak için, nesi var nesi yoksa, yok pahasına satmak.

satranç *a. Far.* siyah beyaz renkli ve altmış dört kareli bir tahta üzerinde, yine siyah ve beyaz renkli, değerleri ve adları değişik olan on altışar taşla iki kişi arasında oynanan bir düşünce oyunu. **satranç takımı** satranç oyununda gerekli olan, altmış dört kareli bir tahtayla otuz iki taştan oluşan takım. **satranç taşı** satrançta kullanılan taşlardan her biri.

satranççı *a. Far. T.* satranç oynamayı seven, satranç oynayan kimse, satranç ustası.

satranççılık *a. Far. T.* satranççı olma durumu.

satrançlı *s. Far. T.* satranç tahtası gibi karelere ayrılmış bir biçimde çizilmiş ya da basılmış olan, kareli.

satsuma *a. (Japonya'nın Satsuma bölgesinin adından)* (. .' .) Türkiye'de de yetiştirilen bir mandalina türü.

sattırabilme *a.* sattırabilmek eylemi.

sattırabilmek *(-i, -e)* sattırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sattırılma *a.* sattırılmak eylemi.

sattırılmak *(nsz)* satılması sağlanmak. *ör. Adamın bütün malı sattırıldı.*

sattırma *a.* sattırmak eylemi.

sattırmak *(-i, -e)* satmasını sağlamak, satmasına yol açmak, satmak zorunda bırakmak. *ör. Hastalık adama evini sattırdı.*

Satürn *ö. a. Lat. gökb.* Güneş'e yakınlık yönünden altıncı durumda bulunan, kütlesi yönünden de Jüpiter'den sonra gelen gezegen. *eş.* **Sekendiz, Zühal**.

satvet, -ti *a. Ar. esk.* sindirici güç.

sauna *a. (Finceden)* (. .' .) **1** ➻ **Fin hamamı**. **2** bu hamamın bulunduğu yer.

sav *a.* **1** öne sürülerek savunulan düşünce. *eş.* **iddia**. *ör. Herkes kendi savını savunur.* **2** *mant.* tanıtlanması gereken önerme.*eş.* **tez**. **3** *esk.* haber, söz ya da atasözü. **savı kanıtsama** *mant.* bir şeyi yine kendisine dayanarak, kendisini kanıt göstererek kanıtlamaya çalışma.

sava *a. esk.* **1** haber. **2** muştu.

savabilme *a.* savabilmek eylemi.
savabilmek *(-i,-den)* savmak elinde olmak, savma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onu başımızdan çabucak savabilirdik.*
savacı *a. esk.* **1** haberci. **2** muştucu. **3** kitap getirmemiş peygamber.
savak *a. ha.* **1** değirmene akan suyu, gerektiğinde bir başka yöne akıtmak amacıyla yapılmış düzenek. **2** bir barajın fazla suyunu boşaltmak için yapılmış düzenek. **3** suyun arklardan ayrılma yeri ve bu yerde bulunan düzenek. **4** *coğr.* bir akarsuda, suyun akışını düzenlemek için yapılmış düzenek.
savan (I) *a. ha.* kalın pamuk ipliğinden, keçi kılından, tiftikten, yünden ya da bunların gelişigüzel karışımından kalınca dokunmuş küçük çul, yaygı, örtü.
savan (II) *a. Fr. coğr.* ➻ **savana**.
savana *a. Fr.* (. .' .) *coğr.* ekvator kuşağındaki geniş çayırlara verilen ad.
savaş *a.* **1** devletlerin, aralarındaki ekonomik ve siyasal anlaşmazlıklar vb. nedeniyle, siyasal ilişkilerini keserek, birbirlerine karşı ordularıyla giriştikleri silahlı eylem. **2** bir ülkede, siyasal toplulukların ya da toplumsal sınıfların, yönetimi ele geçirmek için giriştikleri silahlı eylem, iç savaş. **3** *mec.* bir şeye karşı yapılan, ortadan kaldırma, yok etme uğraşı. *ör. Sıtma savaşı başarıya ulaştı.* **4** *mec.* uğraşma, kavga. *ör. Bu konuda sonuna değin savaşırım.* **savaş açmak 1)** bir ya da daha çok sayıda devlete karşı savaş durumuna geçmek. **2)** *mec.* bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek için uğraşmak. **savaş bölgesi 1)** *huk.* savaşın yapılmakta olduğu, savaşan yanların her türlü savaş eyleminde bulunabilecekleri bölge. **2)** *mec.* bir şeyi yok etmeye uğraşılan bölge. **savaş durumu** *huk.* savaşın ilanıyla başlayan ve barış antlaşmasının imzasıyla sona eren süre ve bu süre içindeki durum. **savaş ilan etmek** savaş açmak. **savaş suçları** *huk.* sivil halkı öldürme, halka ve savaş tutsaklarına kötü davranış ve zorla çalıştırma, yağma, kentlerin yakılması gibi zorunluk olmayan, savaş geleneklerini bozucu davranışlar. **savaş tutsağı** *huk.* savaş sırasında tutsak edilen asker ya da askerlikle ilgili işlerde görev almış kimse.
savaşabilme *a.* savaşabilmek eylemi.
savaşabilmek *(nsz, -le)* savaşmak elinde olmak, savaşma gücü, olanağı ya da olasılığı bulunmak.
savaşbilim *b. a. yeni* savaşı toplumsal bir olgu olarak ele alıp inceleyen bilim dalı.
savaşçı *s.* **1** savaş durumunda bulunan, savaşan. **2** savaşmayı çok iyi bilen, çok iyi savaşan, savaşta usta olan. *ör. Onlar için savaşçı ulus derler.* **3** *a.* savaşa katılmış olan kimse. **4** savaş yandaşı. **5** *mec.* bir şeyi yapmaya ya da ortadan kaldırmaya uğraşan, uğraşmaktan yılmayan (kimse).
savaşçılık *a.* savaşçı olma durumu, özelliği.
savaşılabilme *a.* savaşılabilmek eylemi.
savaşılabilmek *(nsz)* savaşılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O bize inanç uğruna savaşılabileceğini göstermiştir.*
savaşılma *a.* savaşılmak eylemi.
savaşılmak *(nsz)* savaşmak eylemine konu olmak. *ör. Vatan uğruna savaşılır.*
savaşım *a.* **1** bir şeye karşı yapılan ortadan kaldırma, yok etme uğraşı. *ör. Sıtmayla savaşım başarıya ulaştı.* **2** iki yan arasında, isteklerini birbirlerine kabul ettirmek için olan yeğin çatışma. *ör. Aramızdaki savaşım boş, anlaşalım.* **3** herhangi bir ereğe ulaşmak ya da bir güce karşı koymak için, bir kimsenin ya da topluluğun sürekli çabası. *ör. Partiler arasında savaşım sürüyor.* **savaşım vermek** bir ereğe ulaşmak ya da bir güce karşı koyabilmek için çaba göstermek, uğraşmak.
savaşımcı *a.* ve *s.* herhangi bir konuda sonuç alıncaya değin uğraşmaktan yılmayan, savaşım veren (kimse).
savaşımcılık *a.* savaşımcı olma durumu, özelliği.
savaşkan *s.* çok iyi savaşan, usta savaşçı.
savaşkanlık *a.* savaşkan olma durumu, özelliği.
savaşma *a.* savaşmak eylemi.
savaşmak *(nsz, -le)* **1** ordu ölçüsünde iki silahlı güç karşı karşıya gelip vuruşmak, çarpışmak. **2** *mec.* bir şeyi yok etmeye, ortadan kaldırmaya uğraşmak. *ör. Düşünceyle savaşmak kimseye yaramamıştır.* **3** *mec.* karşı olunan biriyle, bir durumla uğraşmak. *ör. Onunla sonuna değin savaşacağız.* **savaşa savaşa** *ik. be.* hiç durmadan savaşarak.
savat, -tı *a. Ar.* gümüş üzerine kurşunla özel bir biçimde işlenen kara nakış.
savatlama *a. Ar. T.* savatlamak eylemi.
savatlamak *(-i) Ar. T.* gümüş üzerine kurşunla kara nakışlar işlemek.
savatlanma *a. Ar. T.* savatlanmak eylemi.
savatlanmak *(nsz) Ar. T.* (gümüş için) savatlamak eylemine konu olmak.
savatlı *s. Ar. T.* savatlanmış olan, savatı bulunan.
savca *a.* ➻ **iddianame**.
savcı *a.* kamu adına ve yararına, kamu haklarını savunmak ve tüzeyi yerine getirmek amacıyla, sanıkları kovuşturan, yargıç önüne getiren görevli.
savcılık *a.* **1** savcı olma durumu. **2** savcının görevi. **3** savcının makamı, bürosu.
savdırma *a.* savdırmak eylemi.
savdırmak *(-i, -e)* savmak eylemini yaptırmak.
savılabilme *a.* savılabilmek eylemi.
savılabilmek *(nsz)* savılması olanak içinde olmak ya da savılma olasılığı bulunmak. *ör. Bu dert kolay savılabilecek dertlerden değil.*
savılma *a.* savılmak eylemi.
savılmak *(nsz)* savmak eylemine konu olmak.
savla *a. İt.* (.' .) *den.* gemilerde bayrakları direğe çekmek için kullanılan ince ip.
savlama *a.* savlamak eylemi.
savlamak *(-i)* kanıtlanması gereken bir düşünce

öne sürmek, bir savda bulunmak. *ör. Kimi sözcüklerin yanlışlığını savlamak ona düşmez.*
savlanabilme *a.* savlanabilmek eylemi.
savlanabilmek *(nsz)* savlanması olanak içinde olmak ya da savlanma olasılığı bulunmak.
savlanma *a.* savlanmak eylemi.
savlanmak *(nsz)* savlamak eylemine konu olmak. *ör. Yanlışlığı savlanan davranış, gerçekte doğru davranıştı.*
savlayabilme *a.* savlayabilmek eylemi.
savlayabilmek *(-i)* savlamak elinde olmak, savlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
savlayıcı *s.* bir savda bulunan, savı olan (kimse).
savlet, -ti *a. Ar. esk.* atılım, hamle.
savlı *s.* savı olan. *ör. Artık savlı romanlar yazılmıyor.*
savma *a.* savmak eylemi.
savmak, -ar *(-i)* **1** istenmeyen bir kimseyi, herhangi bir neden öne sürerek, yanından uzaklaştırmak, başından atmak. *ör. Onu savmak kolay olmadı.* **2** sıkıcı bir durumu, hastalığı vb. geçirmek, atlatmak. *ör. Nezleyi birkaç günde savmak için dinlenmek gerekir.* **3** geçirmek. *ör. Onsuz günleri savmak zor.* **4** *ha.* göndermek, salmak. *ör. Yolcumu savıp döneceğim.*
savruk *s.* **1** kendini, dikkatini işine vermeyen, özensiz, dikkatsiz (kimse). **2** dağınık, düzensiz. *ör. Yazarın savruk bir anlatımı var.* **3** yersiz para harcayan, tutumsuz.
savrukluk *a.* savruk olma durumu.
savrulabilme *a.* savrulabilmek eylemi.
savrulabilmek *(nsz)* savrulması olanak içinde olmak ya da savrulma olasılığı bulunmak.
savrulma *a.* savrulmak eylemi.
savrulmak *(nsz)* **1** savurmak eylemine konu olmak. **2** dağılmak, saçılmak. **3** (otomobil vb.) dönemeçlerde vb. dönerken kaymak. *ör. Araba sağa savruldu ama sürücü çabuk toparladı.*
savruluş *a.* savrulmak eylemi şa da biçimi.
savruluverme *a.* savruluvermek eylemi.
savruluvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak savrulmak. *ör. Araba dönemeçte savruluverdi ama devrilmedi.*
savruntu *a.* savrulurken dökülen kırıntı.
savsak *s.* **1** işini ağırdan alan, gelişigüzel yapan ya da sonraya bırakan (kimse). **2** *ha.* aptal, sersem, şaşkın, serseml emiş (kimse). **savsak savsak** *ik. be.* savsak olana yakışır bir biçimde.
savsakça *be.* ve *s.* savsak (bir biçimde), savsağa yakışır bir biçimde. *ör. O işini savsakça yapar.*
savsaklama *a.* savsaklamak eylemi.
savsaklamak *(-i)* zorunlu, geçerli bir neden olmaksızın bir işi isteyerek, bilerek geri bırakmak, zamanında yapmamak, geciktirmek.
savsaklanabilme *a.* savsaklanabilmek eylemi.
savsaklanabilmek *(nsz)* savsaklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
savsaklanış *a.* savsaklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. İşin savsaklanışı kötü oldu.*
savsaklanma *a.* savsaklanmak eylemi.
savsaklanmak *(nsz)* savsaklamak eylemine konu olmak.
savsaklayabilme *a.* savsaklayabilmek eylemi.
savsaklayabilmek *(-i)* savsaklamak elinde olmak, savsaklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
savsaklayış *a.* savsaklamak eylemi ya da biçimi.
savsaklık *a.* **1** savsak olma durumu, özelliği. **2** savsakça davranış. *ör. Bu savsaklığı ona yakıştıramadım.*
savsal *s.* sav niteliği taşıyan, savla ilgili.
savsama *a.* savsamak eylemi.
savsamak *(-i)* ➻ **savsaklamak**.
savsanma *a.* savsanmak eylemi.
savsanmak *(nsz)* ➻ **savsaklanmak**. *ör. Küçük sorunların savsandığı toplumlarda büyük sorunlar ortaya çıkar.*
savsöz *b. a.* bir düşünceyi yaymak, bir eylemi desteklemek için ortaya atılan, kısa ve çarpıcı söz. *eş.* **slogan**. *ör. "İşçiyiz, güçlüyüz!" sözü ancak bir savsözdür.*
savsözcü *b. s.* savsöz kullanmayı seven, savsöz düşkünü (kimse). *ör. Savsözcü sanat, kaba sanattır.*
savsözcülük *b. a.* savsözcü olma durumu, özelliği. *ör. Sanatta savsözcülük, sanat kaygısından uzaklıktır.*
savsözleşme *a.* savsözleşmek eylemi.
savsözleşmek *(nsz)* savsöz durumuna gelmek. *ör. Ozan, savsözleşen söz kalıplarını iten kişidir.*
savsözleştirilme *a.* savsözleştirilmek eylemi.
savsözleştirilmek *(nsz)* savsöz durumuna getirilmek.
savsözleştirme *a.* savsözleştirmek eylemi.
savsözleştirmek *(-i)* savsöz durumuna getirmek. *ör. Ozan, şiirini savsözleştirmekten çekinmiyor.*
savulma *a.* savulmak eylemi.
savulmak *(nsz)* bir şeyden çekinerek bulunduğu yerden uzaklaşmak.
savunabilme *a.* savunabilmek eylemi.
savunabilmek *(-i)* savunmaya gücü yetmek, savunma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
savunak *a.* savaşta arkasında yer alarak düşmana kurşun atılan toprak yığını, korunmak için sığınılan yer.
savunca *a.* ortaya atılıp savunulan görüş.
savunma *a.* **1** savunmak eylemi, saldırıya karşı koyma. **2** bir kimseyi, eylemi ya da düşünceyi haklı, doğru göstermek amacıyla yazılan yazı ya da yapılan konuşma. **3** *sp.* (ayaktopunda) bir takımın, oyun süresince, kalesini korumak için gösterdiği çaba. **4** *ask.* bir askeri birliğin, bu iş için seçilmiş bir alanda, düşmanın saldırılarını başarısızlığa uğratmak amacıyla yaptığı eylem. **savunma yapmak** ➻ **savunmak**.
savunmak *(-i)* **1** herhangi bir saldırıyı geri çevirmeye, saldırıya karşı koymaya çalışmak,

saldırıya karşı korumak. **2** bir kimseyi, bir düşünceyi ya da eylemi, sözle ya da yazıyla, doğru, haklı göstermeye çalışmak.
savunmalık *s.* savunmaya yarar.
savunman *a.* ➻ **avukat**.
savunmanlık *a.* ➻ **avukatlık**.
savunmasız *s.* savunma gücü olmayan.
savunmasızlık *a.* savunmasız olma durumu.
savunu *a.* savunma.
savunucu *s.* ve *a.* **1** bir şeyi savunan (kim se). **2** *a. sp.* kalecinin önünde yer alan, kaleyi savunan oyunculardan her biri. *eş.* **bek (I)**.
savunuculuk *a.* savunucunun yaptığı iş, savunu yapma işi.
savunulabilme *a.* savunulabilmek eylemi.
savunulabilmek *(nsz)* savunulması olanak içinde olmak ya da savunulma olasılığı bulunmak.
savunulma *a.* savunulmak eylemi.
savunulmak *(nsz)* savunmak eylemine konu olmak. *ör. Şimdilerde savunulan görüş de eskiyecektir.*
savunuluş *a.* savunulmak eylemi ya da biçimi.
savunuş *a.* savunmak eylemi ya da biçimi.
savurabilme *a.* savurabilmek eylemi.
savurabilmek *(-i)* savurmak elinde olmak, savurmaya gücü yetmek, savurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
savurgan *s.* her şeyi çok ve boşuna harcayan, tutumsuz (kimse).
savurganca *s.* ve *be.* (. . .' .) savurgan (bir biçimde).
savurganlaşabilme *a.* savurganlaşabilmek eylemi.
savurganlaşabilmek *(nsz)* savurganlaşması olanak içinde olmak ya da savurganlaşma olasılığı bulunmak. *ör. Onun böyle savurganlaşabileceğini düşünemezdim.*
savurganlaşma *a.* savurganlaşmak eylemi.
savurganlaşmak *(nsz)* savurgana yaraşır bir biçimde davranmaya başlamak.
savurganlık *a.* **1** savurgan olma durumu. **2** savurganca davranış.
savurma *a.* **1** savurmak eylemi. **2** *sp.* kol, bacak gibi vücut bölümlerini, ağırlıklarından yararlanarak, omuz ve uyluk eklemleri çevresinde türlü yönlere doğru hızla çevirme.
savurmak *(-i)* **1** havaya doğru atarak dağıtmak, saçmak. *ör. Köylü, harman savurmak için yel bekliyordu.* **2** (rüzgâr) çok yeğin bir biçimde eserek bir yeri, bir şeyi altüst etmek, havaya kaldırıp dağıtmak. *ör. Rüzgâr yerdeki tozları savurup durdu.* **3** kaldırıp atmak, fırlatmak. *ör. Asker, birkaç el bombası savurdu.* **4** şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak. *ör. Atlara birkaç kırbaç savurup hızlandırdı.* **5** bir sıvının havalanmasını sağlamak, bir sıvıyı soğutmak ya da kaynamakta olan bir sıvının taşmasını önlemek için, alıp alıp yine kendi kabına dökmek. **6** dalgalandırmak, uçurmak, sallamak. *ör. Kız, ikide bir, saçlarını savuruyordu.* **7** gereksiz yere ve çok miktarda harcamak, kullanmak, tüketmek. *ör. Kâğıdı bol buldun, savuruyorsun.* **8** *mec.* (yalan, küfür vb. için) atmak, söylemek. *ör. Savurduğu yalanlar çoğaldı.* **savura savura** *ik. be.* savurarak.
savurtabilme *a.* savurtabilmek eylemi.
savurtabilmek *(-i)* savurtması olanak içinde olmak ya da savurtma olasılığı bulunmak.
savurtma *a.* savurtmak eylemi.
savurtmak *(-i)* savrulmasını sağlamak. *ör. Kadın, saçlarını savurtarak gidiyordu.*
savurtulabilme *a.* savurtulabilmek eylemi.
savurtulabilmek *(nsz)* savurtulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
savurtulma *a.* savurtulmak eylemi.
savurtulmak *(nsz)* savrulması sağlanmak.
savurtuş *a.* savurtmak eylemi ya da biçimi. *ör. Sigarasının dumanını savurtuşu hoşuna gidiyordu.*
savuruş *a.* savurmak eylemi ya da biçimi.
savuruverme *a.* savuruvermek eylemi.
savuruvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede savurmak. *ör. Yel çıkınca harmanı savuruverdik.*
savuşabilme *a.* savuşabilmek eylemi.
savuşabilmek *(nsz)* savuşmak elinde olmak, savuşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
savuşma *a.* savuşmak eylemi.
savuşmak *(nsz)* **1** bulunduğu yerden gizlice ya da dikkati çekmeksizin, acele bir biçimde ayrılmak, ayrılıp gitmek. **2** (hastalık ya da başka bir kötü durum) geçip gitmek, iyileşmek, geçmek. **savuşup gitmek** savuşmak.
savuşturabilme *a.* savuşturabilmek eylemi.
savuşturabilmek *(-i)* savuşturmak elinde olmak, savuşrurmaya gücü yetmek, savuşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
savuşturma *a.* savuşturmak eylemi.
savuşturmak *(-i)* bir zarar görmeden atlatmak, geçiştirmek, geçirmek. *ör. Hastalığı çabuk savuşturdu.*
savuşturulabilme *a.* savuşturulabilmek eylemi.
savuşturulabilmek *(nsz)* savuşturulması olanak içinde olmak ya da savuşturulma olasılığı bulunmak.
savuşturulma *a.* savuşturulmak eylemi.
savuşturulmak *(nsz)* savuşturmak eylemine konu olmak. *ör. Felaket savuşturuldu.*
savuşturuverme *a.* savuşturuvermek eylemi.
savuşturuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede savuşturmak.
savuşuverme *a.* savuşuvermek eylemi.
savuşuvermek *(nsz)* çabucak savuşmak.
savut *a.* pusat, silah.
savutlu *s.* pusatlı, silahlı.
savutsuz *s.* pusatsız, silahsız.
say (I) *a. Ar.* (-) *esk.* emek, iş, çalışma.
say (II) *a. ha.* **1** düz, tabaka biçiminde ince, yassı taş. **2** altında taş, kum ve kil tabakası bulunan, ekime elverişsiz toprak.
saya *a.* (.' .) ayakkabının yüzü, üst bölümü.
sayabilme *a.* sayabilmek eylemi.

sayabilmek *(-i)* saymak elinde olmak, saymayı becermek, sayma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sayacı *a.* ayakkabının yalnızca saya bölümünü hazırlayan işçi.
sayacılık *a.* sayacının işi.
sayaç *a.* doğalgaz, elektrik, su gibi şeylerin kullanılan miktarlarını gösteren ya da mekanik etkilenmeleri ölçen aygıt.
saydam *s.* **1** içinden ışığın geçmesine ve arkasındaki şeylerin görülmesine engel olmayan (cisim). **2** *mec.* her işlemi görülebilen, göz önünde olan, gizli saklı olmayan, açık seçik, belirgin. **saydam tabaka** *gövb.* gözün ön bölümünde yer alan, ışığı geçiren küresel zar. *eş.* **kornea**. **saydam yönetim** işlemleri halkın denetimine açık yönetim.
saydamlaşabilme *a.* saydamlaşabilmek eylemi.
saydamlaşabilmek *(nsz)* saydamlaşması olanak içinde olmak ya da saydamlaşma olasılığı bulunmak.
saydamlaşma *a.* saydamlaşmak eylemi.
saydamlaşmak *(nsz)* saydam bir duruma gelmek.
saydamlaştırabilme *a.* saydamlaştırabilmek eylemi.
saydamlaştırabilmek *(-i)* saydamlaştırmak elinde olmak, saydamlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saydamlaştırılabilme *a.* saydamlaştırılabilmek eylemi.
saydamlaştırılabilmek *(nsz)* saydamlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saydamlaştırılma *a.* saydamlaştırılmak eylemi.
saydamlaştırılmak *(nsz)* saydam duruma getirilmek.
saydamlaştırma *a.* saydamlaştırmak eylemi.
saydamlaştırmak *(-i)* saydam duruma getirmek.
saydamlık *a.* saydam olma durumu, özelliği.
saydamsız *s.* ışığı geçirmeyen, saydam olmayan (cisim).
saydamsızlık *a.* ışığı geçirmeme özelliği, saydam olmama durumu.
saydırabilme *a.* saydırabilmek eylemi.
saydırabilmek *(-i, -e)* saydırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
saydırılabilme *a.* saydırılabilmek eylemi.
saydırılabilmek *(nsz)* saydırılması olanak içinde olmak ya da saydırılma olasılığı bulunmak.
saydırılma *a.* saydırılmak eylemi.
saydırılmak *(nsz)* sayılması sağlanmak.
saydırma *a.* saydırmak eylemi.
saydırmak *(-i, -e)* saymak eylemini yaptırmak.
saye *a. Far.* (- .) **1** *esk.* gölge. **2** *mec.* koruma, kayırma, yardım. **(bu, şu** ya da **o) sayede** (bu, şu ya da o) yüzden, nedenle. **sayesinde** *be.* (bir şeyin, birinin) yardımıyla, aracılığıyla, -den dolayı. **sayesinde sayeban olmak** istenen bir şeye başkasının aracılığıyla kavuşmak.
sayeban *a. Far.* (- - .) *esk.* gölgelik.
sayfa *a. Ar.* **1** üzerine yazı yazılan ya da basılan bir yaprak kâğıdın iki yüzünden her biri. **2** gazete, dergi gibi basılı şeylerde özel bir konu, alan için ayrılmış bölüm. *ör. Çocuk sayfası, kadın sayfası.* **3** *mec.* konu. *ör. Biz o sayfaları artık kapattık.* **sayfa bağlamak** basımevinde, dizilen yazıları sayfa durumuna getirmek.
sayfalandırabilme *a. Ar. T.* sayfalandırabilmek eylemi.
sayfalandırabilmek *(-i) Ar. T.* (kitap vb.) sayfalandırmak elinde olmak, sayfalandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sayfalandırılabilme *a. Ar. T.* sayfalandırılabilmek eylemi.
sayfalandırılabilmek *(nsz) Ar. T.* (kitap vb.) sayfalandırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sayfalandırılma *a. Ar. T.* sayfalandırılmak eylemi.
sayfalandırılmak *(nsz) Ar. T.* (kitap vb.) sayfalar durumuna getirilmek.
sayfalandırma *a. Ar. T.* sayfalandırmak eylemi.
sayfalandırmak *(-i) Ar. T.* (kitap vb.) sayfalar durumuna getirmek.
sayfalık *s. Ar. T.* **1** herhangi bir sayıda sayfası olan. *ör. Üç yüz sayfalık bir roman yazmış.* **2** herhangi bir sayıda sayfaya sığabilen (yazı). *ör. Üç sayfalık yazıya yer bulamadık.*
sayfiye *a. Ar.* yazlık ev, yazlık yer.
saygı *a.* **1** büyüklere, yaşlılara, değeri yüksek olanlara, kutsal bilinen kimselere, şeylere karşı duyulan, sevgi ve çekinmeyle karışık bağlılık duygusu. **2** başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu, inceliği. **saygı duruşu** saygı belirtmek için alınan suskun bir biçimde hazır ol durumu. **saygı duymak** (ya da **beslemek**) (birine ya da bir şeye karşı) içinde saygı duygusu taşımak, saygı duyumsamak. **saygı görmek** kendisine karşı saygılı davranılmak. **saygı göstermek** değer vermek, saygılı davranmak.
saygıdeğer *b. s.* kendisine saygı duyulmaya, gösterilmeye değer, saygın.
saygıdeğerlik *b. a.* saygıdeğer olma durumu. *ör. İnsan soyunun saygıdeğerliği, yaratıcılığından gelir.*
saygılı *s.* başkalarına karşı saygı gösteren, saygısı olan.
saygılılık *a.* saygılı olma durumu, özelliği. *ör. Arkadaşını saygılılığı alçakgönüllülükle birleştirmiş biriydi.*
saygın *s.* sayılmaya değer olan, saygı gören, sayılan.
saygınlaşma *a.* saygınlaşmak eylemi.
saygınlaşmak *(nsz)* saygın bir duruma gelmek. *ör. Adam banka cüzdanıyla saygınlaşmak istiyor.*
saygınlaştırma *a.* saygınlaştırmak eylemi.
saygınlaştırmak *(-i)* saygın bir duruma gelmesini sağlamak, saygınlık kazandırmak.
saygınlık *a.* saygın olma durumu.

saygısız *s.* başkalarına ya da gereken şeylere saygı göstermeyen, saygısı olmayan. *ör. Saygısızlarla dost olunmaz.*
saygısızca *s.* ve *be.* (. . .' .) saygısız (bir biçimde).
saygısızlaşabilme *a.* saygısızlaşabilmek eylemi.
saygısızlaşabilmek *(nsz)* saygısızlaşması olanak içinde olmak ya da saygısızlaşma olasılığı bulunmak.
saygısızlaşma *a.* saygısızlaşmak eylemi.
saygısızlaşmak *(nsz)* saygısız bir kimse durumuna gelmek. *ör. Gençler saygısızlaştıkça toplum adına üzülüyorum.*
saygısızlık *a.* **1** saygısız olma durumu. **2** saygısızca davranış. **saygısızlık edilmek** kendisine karşı saygısızca davranılmak. **saygısızlık etmek** birine ya da bir şeye karşı saygısız birine yaraşır davranışlarda bulunmak.
sayı *a.* **1** *mat.* sayma, ölçme, tartma gibi işlemlerin sonunda bulunan birimlerin kaç olduğunu anlatan söz; örneğin "bir", "dokuz", "seksen", "bin", "milyon" vb. birer sayıdır. **2** gazete, dergi gibi bir süreli yayının sıra numarası ya da değişik tarih ve sıra numarası taşıyan baskılarından her biri. *ör. Yusufçuk'un bütün sayılarını buldum.* **3** numara. *ör. Apartmanın kapı sayısını görebiliyor musun?* **sayı farkı** *sp.* ayaktopu ve benzeri bir spor karşılaşmasında, bir takımın kazandığı sayıların, karşı takımın kazandıklarından çıkarılmasıyla bulunan sayı.*eş.* **averaj**. **sayı hesabıyla** *sp.* bir spor karşılaşmasında, yarışmasında bir takımın ya da sporcunun kazandığı sayılar bakımından. *ör. Güreşçi, sayı hesabıyla yenik sayıldı.* **sayı sıfatı** *dilb.* bir adı sayı kavramı yönünden belirten sıfat. *ör. Üç kalem, bir defter, beşinci sınıf.* **sayım suyum yok 1)** (çocuk oyunlarında) "kısa bir süre için oyun dışıyım" anlamında kullanılır. **2)** (çocuklar arasında) bir işte ciddi olunduğunu anlatır. **3)** (çocuk oyunlarında) "oyunun kurallarına uyulmadı, hiç kimsenin kazandığı sayı geçerli değil, oyuna yeniden başlamak gerek" anlamında söylenir. **sayısını Allah bilir** sayılamayacak denli çok, pek çok.
sayıbilim *b. a.* ➻ **istatistik**[2].
sayıbilimci *b. a.* ➻ **istatistikçi**.
sayıbilimsel *b. s.* sayıbilimle ilgili, sayımsal.
sayıboncuğu, -nu *b. a.* genellikle küçük çocuklara toplama, çıkarma gibi basit aritmetik işlemlerini öğretmek için yararlanılan, her teline onar boncuk geçirilmiş on telden ve onları çerçeveleyen bir çerçeveden oluşan ilkel hesap aracı. *eş.* **abaküs, çörkü**.
sayıca *be.* (. .' .) sayı olarak, sayı yönünden.
sayıklama *a.* sayıklamak eylemi.
sayıklamak *(nsz; -i)* **1** uykuda iken ya da bir hastalığın verdiği dalgınlık sırasında anlamlı anlamsız sözler söylemek, konuşmak. **2** *(-i) mec.* özlediği, istediği bir şeyden sürekli olarak söz etmek, boyuna onu anmak.
sayıklayabilme *a.* sayıklayabilmek eylemi.
sayıklayabilmek *(nsz; -i)* sayıklama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazıları uykusunda sayıklayabilir.*
sayılabilir *s. mat.* bir tam sayıyla gösterilebilen.
sayılabilirlik *a. mat.* sayılabilir olanın özelliği.
sayılabilme *a.* sayılabilmek eylemi.
sayılabilmek *(nsz)* sayılması olanaklı olmak ya da sayılma olasılığı bulunmak.
sayılagelme *a.* sayılagelmek eylemi.
sayılagelmek *(nsz)* öteden beri öyle kabul edilmek. *ör. Eleştiri, daha öncek yıllarda beğeniye bağlı bir olgu sayılagelmiştir.*
sayılama *a.* sayılamak eylemi.
sayılamak *(-i)* olguların, olayların ya da nesnelerin niceliğini sayılarla, rakamlarla belirtmek, göstermek.
sayılı *s.* **1** üzerinde bir sayı bulunan, herhangi bir sayısı olan. *ör. On beş sayılı karara göre işlem yapılacak.* **2** sayılmış bulunan, sayısı belli olan. *ör. Sayılı gün çabuk geçermiş.* **3** sayısı birkaçı geçmeyen, sayısı çok az olan. *ör. Bunu sayılı kişi bilir.* **4** *mec.* çok az bulunan, az görülen, önemli, tanınmış, ünlü. *ör. Kentin sayılı kabadayılarındandı.* **sayılı fırtına 1)** kimi mevsimlerde esen çok yeğin yel. **2)** *mec.* herkesçe tanınan kabadayı. **sayılı sarmısak, dikili soğan** hesabı ve sayısı belli. **sayılı koyunu kurt kapmaz** (ya da **yemez)** "miktarı belirtilerek bir kimseye teslim edilmiş olan eşya iyi korunur" anlamında söylenir.
sayılıverme *a.* sayılıvermek eylemi.
sayılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süre içinde sayılmak.
sayılma *a.* sayılmak eylemi.
sayılmak *(nsz)* saymak eylemine konu olmak.
sayım *a.* saymak eylemi.
sayımbilim *b. a.* ➻ **istatistik**[2].
sayımbilimci *b. a.* ➻ **istatistikçi**.
sayımlama *a.* ➻ **istatistik**[1].
sayımlamacı *a.* ➻ **istatistikçi**.
sayımsal *s.* sayımlamayla ya da sayımbilimle ilgili olan.
sayın *s.* konuşmalarda ve yazışmalarda, saygı belirtisi olarak, kişilerin adlarının başına getirilen san.
sayısal *s.* **1** sayıyla ilgili. *ör. Sayısal gerçekler acıdır.* **2** sayı temeline dayanan. **sayısal loto** üzerinde birden kırk dokuza değin sayılar bulunan ve bir küre içinde döndürülen kırk dokuz küçük top arasından bir bir bırakılan altı küçük topla çekiliş yapılan, düşen altı toptaki sayıları belli kurallara göre bilmeye dayanan, parayla oynanan bir talih oyunu. **sayısal telefon** sayısal sistemle işleyen telefon.
sayısallaştırma *a.* sayısallaştırmak eylemi.
sayısallaştırmak *(-i)* (bilgisayar) ayrı değerler alabilen veriyi sayılara çevirerek iletmek.
sayısallık *a.* sayısal olma durumu.
sayısız *s.* sayılamayacak denli çok, pek çok.
sayısızlık *a.* sayısız olma durumu.

sayış *a.* saymak eylemi ya da biçimi.
sayışabilme *a.* sayışabilmek eylemi.
sayışabilmek *(nsz; -le)* sayışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sayışma *a.* sayışmak eylemi.
sayışmak *(nsz; -le)* **1** bir şey alıp bir şey vererek ya da hesaba sayarak ödeşmek. **2** (çocuk oyunlarında) sayı sayarak ebe olacak kişiyi belirlemek.
Sayıştay *a.* (Türkiye'de) devlet harcamalarının hesaplarını denetleyen, yargısal yetkisi de bulunan yüksek kurum.
sayıverme *a.* sayıvermek eylemi.
sayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede saymak.
saykal *a. Ar. esk.* maden, ayna gibi nesneleri parlatmakta kullanılan cila.
saykallama *a. Ar. T. esk.* saykallamak eylemi.
saykallamak *(-i) Ar. T. esk.* saykalla parlatmak, cilalamak.
saylav *a. (Dil Devrimi'nin ilk yıllarında)* ➻ **milletvekili**.
sayma *a.* saymak eylemi.
saymaca *s.* **1** gerçekte öyle olmadığı halde öyleymiş gibi kabul edilen, öyle sayılan. **2** *be.* saymak koşuluyla, sayarak.
saymacalaşma *a.* saymacalaşmak eylemi.
saymacalaşmak *(nsz)* gerçekte öyle olmadığı halde öyleymiş gibi işlem görmek, öyle sayılmak.
saymacalık *a.* saymaca[1] olma durumu.
saymak, -ar *(-i)* **1** bir cinsten olan bir şeyden kaç parça bulunduğunu anlamak için, bunları teker teker elden geçirirken her kezinde bir sayı yükselterek, öncekine bir sayı ekleyerek bir sonuca varmak, sayısını bulmak. *ör. Elmaları saymak çok zaman almadı.* **2** sayıları sırayla arka arkaya söylemek. *ör. Birden yüze kadar saymak kaç dakika sürer?* **3** dikkate almak, hesaba katmak. *ör. Geçenkini de sayarsan çok harcamış olduk.* **4** değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı vb. dolayısıyla bir kimseye ya da bir şeye karşı ölçülü, özenli, dikkatli davranmak, saygı göstermek. *ör. Küçükleri sevmek, büyükleri saymak bir kuraldır.* **5** değer vermek, önemsemek. *ör. Halk, gelenekleri çok sayar.* **6** geçer tutmak. *ör. Bu gelişimi geçenkine sayın, yine gelirim.* **7** herhangi bir şey yerine koymak, öyle kabul etmek. *ör. Onu çocuk saymak olur mu?* **8** herhangi bir sıraya koymak, öyle bir sırada olduğunu kabul etmek. *ör. Yazı geldi saymak yanlış olmaz artık.* **9** arka arkaya söylemek, sıralamak. *ör. Onun iyiliklerini saymak ister misin?* **10** öyle olduğunu kabul etmek, varsaymak. *ör. Oyunu yitmiş saysak bile üzülmeye gerek yoktur.* **11** gibi görmek, gerekli görmek, kabul etmek. *ör. Sana yardımı bir borç sayarız.* **12** bir bir sayarak ödemek, peşin vermek. *ör. Bu eve çok para saydık.* **say beni, sayayım seni** "saygı tek yanlı olmaz, karşılıklı olmalıdır" anlamında söylenir. **sayıp dökmek** olumlu olumsuz ne varsa hepsini bir bir söylemek. **saymakla bitmemek** (ya da **tükenmemek**) sayılamayacak denli çok olmak.
sayman *a.* **1** bir işyerinde hesap işlerine bakan görevli. **2** bir dernekte, derneğin hesaplarından sorumlu yönetim kurulu üyesi.
saymanlık *a.* **1** saymanın görevi. **2** bir işyerinde, kurumda hesap işlerinin görüldüğü yer.
saymazlık *a.* saygı göstermeme durumu.
sayrı *s.* ve *a.* esenliği yerinde olmayan, sağlık durumu bozuk olan (canlı). *eş.* **hasta**.
sayrıevi, -ni *b. a.* sayrı kimselerin yatırılarak sağaltımlarının yapıldığı sağlık kurumu. *eş.* **hastane**.
sayrıl *s.* sayrılıkla ilgili, sayrılıklı.
sayrılanabilme *a.* sayrılanabilmek eylemi.
sayrılanabilmek *(nsz)* sayrılanması olanak içinde olmak ya da sayrılanma olasılığı bulunmak.
sayrılanıverme *a.* sayrılanıvermek eylemi.
sayrılanıvermek *(nsz)* beklenmedik bir anda sayrılanmak.
sayrılanma *a.* sayrılanmak eylemi.
sayrılanmak *(nsz)* sağlığı, esenliği bozulmak, sayrı olmak.
sayrılarevi, -ni *b. a.* ➻ **sayrıevi**.
sayrılaştırma *a.* sayrılaştırmak eylemi.
sayrılaştırmak *(-i)* sayrılanmasına yol açmak. *ör. Tasalı ruh, bedeni sayrılaştırır.*
sayrılık *a.* **1** organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla fizyolojik işlevlerin bozulması durumu. *eş.* **hastalık**. **2** *mec.* bir şeye karşı aşırı düşkünlük, aşırı tutku. *ör. Futbol bir sayrılık olmaya başladı.*
sayrılıkbilim *b. a.* sayrılığın nedenlerini, gidişini, dokulardaki etkisini konu alan bilim dalı. *eş.* **patoloji**.
sayrılıkbilimci *b. a.* sayrılıkbilim alanında uzmanlaşmış hekim. *eş.* **patolog**.
sayrılıkbilimsel *b. s.* sayrılıkbilimle ilgili. *eş.* **patolojik**.
sayrımsak *s.* gerçekte sayrı olmadığı halde kendisini sayrı gösteren.
sayrımsama *a.* **1** sayrımsamak eylemi. **2** *ruhb.* kişinin, sayrı olmadığı halde, kendisini güçsüz ve sayrı göstermeye çalışması.
sayrımsamak *(nsz)* gerçekte sayrı olmadığı halde kendisini güçsüz ve sayrı göstermek.
sayvan *a. Far.* **1** güneşten, yağmurdan korunmasını ya da süslü görünmesini sağlamak amacıyla bir şeyin üzerine çekilen, dam saçağı gibi, düz ya da eğimli örtü. **2** eve bitişik olarak direkler üzerine oturtulmuş, önü açık, üzeri örtük yer. **3** dam oluklarını gizlemek için çatının çevresine yerleştirilen, sacdan ya da ağaçtan yapılmış süs.
saz (I) *a. Far.* **1** genellikle su kıyılarında, bataklık yerlerde yetişen ince kamış, hasırotu, kofa gibi bitkilerin ortak adı. **2** *s.* bu tür bitkilerden yapılmış. **saz benizli** solgun yüzlü.
saz (II) *a. Far.* **1** her türlü müzik aracının ortak adı, çalgı. *ör. Keman, kemençe birer sazdır.* **2**

Türk halk müziğinde bağlama, cura gibi telli çalgıların ortak adı. **3** Türk halk müziğinde kullanılan, gövdesi ağaçtan oyularak yapılmış, uzun saplı, telli, genellikle tezeneyle çalınan bir çalgı. **4** birden çok çalgının bir araya gelmesiyle oluşmuş çalgı takımı. *ör. Şarkıcının sazı kendisine eşlikte güçlük çekiyordu.* **5** çalgılı ve içkili eğlence yeri. *ör. Akşamları Beyoğlu sazlarını dolaşırdı.* **saz eseri** *müz.* Türk müziğinde bir ya da daha çok sayıda çalgı için bestelenmiş müzik parçası. **saz semaisi** *müz.* Türk müziğinde, faslın sonunda çalınan sözsüz müzik. **saz şairi** şiirlerini saz eşliğinde söyleyen halk ozanı. **saz şiiri** *yaz.* saz çalan halk ozanlarınca yazılan ya da doğaçlama söylenen şiir, saz şairlerinin saz eşliğinde söylediği şiir. **saz takımı** Türk müziğinde keman, kanun, ut gibi doğuya özgü müzik araçlarını çalanların oluşturduğu çalgı topluluğu.

sazak *a. ha.* **1** sazların çok ürediği yer, bataklık, sazlık. **2** soğuk ve yeğin esen yel. **3** soğuk yelle birlikte yağan kar.

sazan *a. hayb.* sazangillerden, tatlı sularda yaşayan, vücudu uzun ve elips biçiminde, kimilerinin boyu bir metreyi geçebilen, derisi kalın ve iri pullarla kaplı, sırtı esmer siyahımtırak yeşil karışımı renkte, çenesinde iki çift uzun bıyık bulunan, eti beğenilen kem ikli bir balık.

sazangiller *ç. a. hayb.* tatlı sularda yaşayan kemikli balıkların geniş bir familyası.

sazcı *a. Far. T.* **1** saz **(II)** çalan kimse. **2** saz **(II)** yapan ya da satan kimse.

sazcılık *a. Far. T.* saz **(II)** çalma ya da saz **(II)** yapıp satma işi.

sazende *a. Far.* (- . .) *esk.* ➻ **sazcı**[1].

sazkâr *a. Far. müz.* alaturka müzikte bir birleşik makam.

sazlı (I) *s.Far. T.* içinde saz **(I)** bulunan, saz **(I)** yetişen. *ör. Sazlı göle girilmez.*

sazlı (II) *s. Far. T.* saz **(II)** çalınarak yapılan. **sazlı sözlü** saz çalınarak ve şarkı söylenerek yapılan (eğlence).

sazlık *a. Far. T.* sazları **(I)** çok olan yer.

sazrengi, -ni *b. a. Far.* soluk sarı.

Sb *kim.* antimon elementinin kimyasal simgesi.

Sc *kim.* skandiyum elementinin kimyasal simgesi.

se *a.* Türk abecesinde "s " harfinin adı.

Se *kim.* selenyum elementinin kimyasal simgesi.

seans *a. Fr.* **1** mesleğini ya da sanatını yapan bir kimsenin, bir iş için her defasında harcadığı süre. *ör. Dişçi, dolguyu üç seansta bitirdi.* **2** sinema, tiyatro, müzik gibi sanat dallarında yapılan gösterimlerden her biri. *eş.* **gösterim**[3]. **3** bir iş için aralıksız harcanan zaman. *ör. Kurul iki seans toplandı.*

sebat, -tı *a. Ar.* (. -) kararında ya da sözünde direngen olma durumu, bir kararı sonuna değin uygulama, bir işi sonuna değin sürdürme. **sebat etmek** (ya da **göstermek**) kararında ya da sözünde direngen olmak, kararını sonuna değin uygulamak, işi sonuna değin götürmek, sürdürmek.

sebatkâr *s. Ar. Far.* (. - -) sözünden, kararından dönmeyen, direşken.

sebatlı *s. Ar. T.* sözünden, kararından dönmeyen, direşken, sebat eden.

sebatsız *s. Ar. T.* kararında, sözünde sonuna değin direnmeyen.

sebatsızlık *a. Ar. T.* sebatsız olma durumu.

sebayüdü *a. Far.* (. - . .) *(tavla oyununda atılan zarlardan birinin üçlü, ötekinin ikili gelmesi)* üçiki.

sebebiyet, -ti *a. Ar. esk.* bir şeyin oluşmasını sağlama, bir olaya yol açma. **sebebiyet vermek** (bir şeye, bir olaya) yol açmak.

sebep *a. Ar.* ➻ **neden**. **sebep olan kebap olsun** "bana zarar veren bu işin olmasına yol açan ölsün" anlamında söylenir. **sebep olan sebepsiz kalsın** kötü bir duruma yol açanlar için söylenen bir ilenç sözü. **sebep olmak** oluşmasını sağlamak, yol açmak. **sebebiyle** yüzünden, nedeniyle, dolayısıyla, -den dolayı. *ör. Kış sebebiyle yol kapalıymış.*

sebeplenebilme *a. Ar. T.* sebeplenebilmek eylemi.

sebeplenebilmek *(nsz) Ar. T.* sebeplenmesi olanak içinde olmak ya da sebeplenme olasılığı bulunmak. *ör. Bu işten birçok kişi sebeblenebilecekti.*

sebepleniş *a. Ar. T.* sebeplenmek eylemi ya da biçimi.

sebeplenme *a. Ar. T.* sebeplenmek eylemi.

sebeplenmek *(nsz) Ar. T.* kendisine dolaylı olarak yarar sağlamak, yararlanmak.

sebepli *s. Ar. T.* nedeni belli olan, nedeni bulunan, nedenli. **sebepli sebepsiz** herhangi bir nedeni olsun olmasın.

sebepsiz *s. Ar. T.* **1** herhangi bir nedeni bulunmayan, nedeni olmayan, nedensiz. **2** *be.* bir nedeni olmaksızın. *ör. Sebepsiz dövüştüler.* **sebepsiz kalmak** yoksul bir duruma düşmek, yoksullaşmak. **sebepsiz kuş bile uçmaz 1)** her şeyin bir nedeni vardır. **2)** bir kılavuz, bir yardımcı olmadan iş başarılamaz. **sebepsiz ölüm olmaz** "insan durup dururken ölmez, her ölümde bir neden vardır" anlamında söylenir. **sebepsiz yere** boş yere, hiçbir neden yokken.

sebepsizce *be. Ar. T.* hiçbir neden yokken, bir nedeni olmaksızın.

sebil *a. Ar.* (. -) **1** kutsal günlerde hayır için parasız olarak dağıtılan içme suyu. **2** genellikle camilere bitişik olarak özel bir biçimde yapılmış, hayır için içme suyu dağıtılan taş yapı. **3** hayır için yaptırılmış, parasız olarak su alınan, içilen çeşme. **sebil etmek** karşılıksız olarak herkese bol bol dağıtmak.

sebilci *a. Ar. T.* sokaklarda dolaşarak sebil[1] dağıtan ya da sebilde[2] su dağıtmakla görevli olan kimse.

sebilhane *b. a. Ar. Far.* (. - - .) ➻ **sebil**[2]. **sebilhane bardağı gibi** hor görülen, aşağısanan insan dizisi için söylenir.

sebkihindi *b. a. Far.* (.' . . -) *esk. yaz.* bir anlatım biçimi olarak Hindistan'dan İran'a, oradan da XVII. yüzyılda Divan Şiiri'ne geçen, karmaşık mazmunlara, güç anlaşılır alışılmadık benzetmelere, imge oyunlarına dayanan, süslü bir anlatım biçimi.
sebze *a. Far.* genellikle yeşil olarak çiğ ya da pişirilerek yenilen, kuru olarak da kullanılan bitkiler ya da bunların taneleri, yumruları vb.
sebzeci *a. Far. T.* sebze yetiştiren ya da satan kimse.
sebzecilik *a. Far. T.* sebze yetiştirme ya da satma işi.
sebzelik *a. Far. T.* **1** sebze yetiştirilen yer, sebze bahçesi. **2** buzdolaplarında sebze konulan bölüm.
seccade *a. Ar.* (. - .) üzerinde bir tek kişinin namaz kılabileceği büyüklükte, halı ya da kumaştan yaygı, namazlık.
secde *a. Ar.* namaz kılarken alnı, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum. **secde etmek** (ya da **secdeye varmak** ya da **kapanmak**) namaz kılarken alnı, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirmek.
seci *a. Ar. esk. yaz.* düzyazıda uyak.
seciye *a. Ar.* karakter, özyapı, yaradılış, huy.
seciyeli *s. Ar. T.* sağlam yaradılışlı, iyi karakterli, güvenilir (kimse).
seciyesiz *s. Ar. T.* karakter yönünden güvenilir olmayan (kimse).
seciyesizlik *a. Ar. T.* seciyesiz olma durumu.
seçebilme *a.* seçebilmek eylemi.
seçebilmek *(-i)* seçmek elinde olmak, seçme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
seçenek *a.* bir seçme durumunda, birinin yerine seçilebilecek bir başka yol, yöntem, tutum, durum. *eş.* **alternatif**.
seçenekli *s.* seçilebilecek birkaç seçeneği bulunan.
seçeneklilik *a.* seçenekli olma durumu.
seçeneksiz *s.* başka hiçbir seçeneği bulunmayan, tek yol durumunda olan.
seçeneksizlik *a.* seçeneksiz olma durumu.
seçi *a.* seçmek eylemi.
seçici *s.* seçmek eylemini yapan (kimse, kurul vb.). **seçici kurul** (ya da **seçiciler kurulu**) yarışma, sınav gibi etkinliklerde, başarılı olanları, üstün görülenleri seçmesi için oluşturulmuş geçici kurul. *eş.* **jüri**.
seçicilik *a.* seçici olma durumu, seçicinin yaptığı iş.
seçik *s.* **1** kolay seçilen, açık, net. *ör. Bilgi, seçik olmalıdır, anlaşılmalıdır.* **2** *fels.* nitelik yönünden ayrı, farklı olan. **3** "yanılgıya yer vermeyecek denli açık, çok belirgin, apaçık" anlamındaki ***açık seçik*** ikilemesinde geçer.
seçikleşebilme *a.* seçikleşebilmek eylemi.
seçikleşebilmek *(nsz)* seçikleşmesi olanak içinde olmak ya da seçikleşme olasılığı bulunmak.
seçikleşme *a.* seçikleşmek eylemi.
seçikleşmek *(nsz)* açık seçik duruma girmek, iyice belirginleşmek, bulanıklığı gitmek.
seçikleştirebilme *a.* seçikleştirebilmek eylemi.
seçikleştirebilmek *(-i)* seçikleştirmek elinde olmak, seçikleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
seçikleştirilebilme *a.* seçikleştirilebilmek eylemi.
seçikleştirilebilmek *(nsz)* seçikleştirilmesi olanak içinde olmak ya da seçikleştirilme olasılığı bulunmak.
seçikleştirilme *a.* seçikleştirilmek eylemi.
seçikleştirilmek *(nsz)* açık seçik duruma getirilmek, iyice belirginleştirilmek, bulanıklığı giderilmek.
seçikleştirme *a.* seçikleştirmek eylemi.
seçikleştirmek *(-i)* açık seçik bir duruma getirmek, iyice belirginleştirmek, bulanıklığını gidermek.
seçiklik *a.* seçik olma durumu.
seçilebilme *a.* seçilebilmek eylemi.
seçilebilmek *(nsz)* seçilmesi olanaklı olmak ya da seçilme olasılığı bulunmak.
seçiliş *a.* seçilmek eylemi ya da biçimi.
seçiliverme *a.* seçilivermek eylemi.
seçilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede seçilmek. *ör. Çalışkanlığıyla işinde seçilivermişti.*
seçilme *a.* seçilmek eylemi. **seçilme hakkı** *huk.* bir seçimde aday olabilme hakkı.
seçilmek *(nsz)* seçmek eylemine konu olmak.
seçilmiş *s.* **1** seçme yoluyla ayrılmış. *ör. Seçilmiş şiirlerden oluşan bir kitap aldım.* **2** aynı cinsten olan nesneler arasından iyi ve seçkin olanları çıktıktan sonra geri kalanlar. *ör. Bu karpuzlar seçilmiş, kötüleri kalmış.*
seçilmişlik *a.* seçilmiş olma durumu.
seçim *a.* **1** seçmek eylemi. **2** oy verilerek yapılan seçme işi. **3** *huk.* seçmen durumunda olanların adaylardan ya da partilerden hangisini yeğlediğini belirtme eylemi. **seçim çevresi** *huk.* genel seçimlerde seçimin yapıldığı her il, milletvekilinin seçilmiş olduğu bölge. **seçim dönemi** *huk.* iki genel seçim arasında geçen süre. **seçim sandığı** *huk.* seçimde oyların içine atıldığı kapalı sandık. **seçim tutanağı** *huk.* bir seçim sonunda seçilenlerin, özellikle genel seçimlerde milletvekili seçilenlerin, seçimlere ilişkin yasa, tüzük ve yönetmeliklerin koşullarına uygun olarak seçildiklerini saptayan yetkili kurul belgesi. **seçim yapmak** seçmek. **seçim yasağı** (ya da **yasakları**) *huk.* yalnızca seçimlerde uygulanan, seçimin yasalara uygun biçimde geçmesini sağlamakla görevli yargı organınca açıkça duyurulan olan yasaklar. **seçim yılı** genel seçimlerin yapılacağı yıl.
seçimlik *s.* **1** isteğe bağlı olan, seçmeye bırakılan, istenirse seçilen. *eş.* **ihtiyari**. **2** seçim dolayısıyla ortaya konan, seçim için yapılmış olan. *ör. Seçimlik yollar, kaldırımlar belediyeye yük getirmiş.* **seçimlik ders** ➻ **seçmeli ders**.

seçiş *a.* seçmek eylemi ya da biçimi.
seçiverme *a.* seçivermek eylemi.
seçivermek *(-i)* çabucak seçmek.
seçki *a.* genellikle yazınsal ürünlerden özenle seçilerek oluşturulan ve türlü yöntemlere göre düzenlenen kitap. *eş.* **antoloji**. *ör. Bir şiir seçkisi aldım.*
seçkici *a.* seçki hazırlayan kimse. *ör. Değerlendirmeye yönelik seçkilerde seçkicinin beğenisi ön plana çıkar.*
seçkin *s.* benzerleri arasında üstün nitelikleriyle beliren, göze çarpan (kimse). **seçkin nitelik** bir kimsenin ya da nesnenin en seçkin özelliği.
seçkinci *s.* seçkincilik yandaşı (kimse, görüş).
seçkincilik *a.* halk yığınlarının her türlü yaratıcı etkinlikten ve kendini yönetecek güçten, yetenekten yoksun olduğunu, kendini yönetebilmek için seçkinlere gereksinimi bulunduğunu öne süren öğreti.
seçkinler *ç. a.* bir toplumda gücü ve saygınlığı olan küçük toplumsal küme. *eş.* **elit**.
seçkinleşebilme *a.* seçkinleşebilmek eylemi.
seçkinleşebilmek *(nsz)* seçkinleşmesi olanak içinde olmak ya da seçkinleşme olasılığı bulunmak.
seçkinleşme *a.* seçkinleşmek eylemi.
seçkinleşmek *(nsz)* seçkin duruma gelmek.
seçkinleştirme *a.* seçkinleştirmek eylemi.
seçkinleştirmek *(-i)* seçkin bir duruma gelmesini sağlamak. *ör. Bahçıvan çiçek türlerini seçkinleştirmek istediğinde deneye başvurur.*
seçkinlik *a.* seçkin olma durumu.
seçme *a.* **1** seçmek eylemi. **2** *s.* seçilmiş, seçkin. *ör. Seçme şiirlerden oluşmuş bir kitap arıyorum.* **seçme hakkı** *huk.* **1)** oy verme hakkı. **2)** bir sözleşmeyle saptanan ödeme biçimi yerine bir başkasını koyabilme hakkı. **seçme seçilme hakkı** demokrasilerde yurttaşların yasalarca tanınan, oy vermeyi ve seçimle işbaşına gelmeyi güvence altına alan hak. **seçme yeterliği** *huk.* bir seçmenin seçime katılmasının ve oy vermesinin yasal bir engeli bulunmaması durumu.
seçmece *be.* **1** istediği gibi seçerek, seçmek koşuluyla, aralarından iyilerini ayırarak. *ör. Domatesleri seçmece veriyoruz.* **2** *s.* seçerek satılan ya da alınan.
seçmeci *s. fels.* **1** seçmeciliğe ilişkin olan, seçmecilikle ilgili. **2** *s.* ve *a.* seçmecilik yandaşı olan (kimse, görüş).
seçmecilik *a. fels.* var olan felsefe dizgelerinden değişik düşünceleri seçip alarak kendi öğretisinde birleştirme, kaynaştırma yöntemi ve bu yöntemle çalışan filozofların öğretisi. *eş.* **eklektizm**.
seçmek, -er *(-i)* **1** benzerleri arasından hoşa gideni, iyi olanı, üstün bulunanı almak ya da yararlanmak üzere bir yana ayırmak. *ör. Aralarından birini seçmek güç oldu.* **2** birine oy vererek bir göreve getirmek, seçim yapmak. *ör. Sınıf başkanlığına Ali'yi seçtik.* **3** iyi nitelikli, uygun, üstün bularak yeğlemek. *ör. Arkadaş seçmek insanın elindedir.* **4** ne olduğunu anlamak, görmek, farketmek. *ör. Yaşlı ama gözleri her şeyi seçiyor.* **5** (genellikle yiyecekler için) yemek ya da yememek, ayırmak. *ör. Çocuklar yemek seçer.* **seçe seçe** *ik. be.* seçerek.
seçmeli *s.* **1** istediğini seçmekte ya da yapıp yapmamakta özgür olan. **2** zorunlu olmayan, isteğe bağlı bulunan, seçimlik[1]. *ör. Öğrenci seçmeli derslerden birini seçer.* **seçmeli ders** öğrencinin seçimine bırakılmış olan ders.
seçmen *a.* bir seçimde oy kullanma hakkı bulunan kimse. **seçmen kütüğü** seçmen adlarının yazılı olduğu defter ya da liste.
seçmenlik *a.* seçmen olma durumu, seçmenin görevi.
seçtirebilme *a.* seçtirebilmek eylemi.
seçtirebilmek *(-i, -e)* seçtirmeye gücü yetmek, seçtirmek elinde olmak, seçtirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
seçtirilme *a.* seçtirilmek eylemi.
seçtirilmek *(nsz)* seçtirmek eylemi yaptırılmak. *ör. Aday zorla seçtirildi.*
seçtirme *a.* seçtirmek eylemi.
seçtirmek *(-i, -e)* seçmek eylemini yaptırmak, seçmesini ya da seçilmesini sağlamak. *ör. Adayını seçtirmek için çok çalıştı.*
seda *a. Ar.* (. -) *esk.* ses.
sedalı *s. Ar. T. esk.* **1** sesli. **2** *s.* ve *a. dilb.* ünlü, ötümlü.
sedasız *s. Ar. T. esk.* **1** sessiz. **2** *s.* ve *a. dilb.* ünsüz, ötümsüz.
sedef *a. Ar.* **1** midye, istiridye gibi deniz hayvanlarının kabuğunda bulunan ve sedefçilikte kullanılan, gökkuşağı parıltılı, beyaz ve sert bir madde. **2** *s.* bu maddeden yapılmış ya da bu maddeyle süslenmiş olan. *ör. Gömleğine sedef düğme dikti.* **sedef hastalığı** *hek.* sedefe benzeyen pulcuklar oluşmasıyla kendini gösteren bir deri hastalığı. **sedef kakma 1)** ceviz, abanoz, maun gibi değerli bir ahşap eşya üzerine gömülen sedeflerle oluşturulan süsleme yöntemi. **2)** bu yöntemle süslenmiş nesne. **sedef kakmalı** sedef kakma yöntemiyle üzerine motifler yapılmış (eşya).
sedefçi *a. Ar. T.* sedef kakmalı eşya yapan usta.
sedefçilik *a. Ar. T.* masa, sandalye, dolap, ayna, kılıç kabzası vb. gibi eşyaya sedef kakma yapma işi.
sedefkâr *s.* ve *a. Ar. Far.* (. . -) *esk.* sedef işleri yapan usta, sedefçi.
sedefli *s. Ar. T.* sedefle işlenmiş. **sedefli kalker** *yerb.* yumuşakçaların kavkılarının birbiriyle kaynaşmasından oluşmuş, kimi süsleme işlerinde kullanılan bir mermer türü.
sedefotu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* sedefotugillerden, boyu 80 cm.yi bulabilen, keskin kokulu ve parçalı almaşık yapraklı, yeşilimsi sarı çiçekler açan, hekimlikte kullanılan otsu bir bitki.
sedefotugiller *ç. b. a. Ar. T. bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, örnek bitkisi sedefotu

olan ve turunçgilleri de içine alan geniş bir bitki familyası.

sedefsi *s. Ar. T.* sedefe benzeyen.

sedimantasyon *a. Fr.* **1** tortu oluşması, çökelme. **2** *hek.* pıhtılaşması önlenmiş kanda, alyuvarların dibe çökme hızının ölçülmesi biçimindeki bir tür kan muayenesi. **3** *yerb.* tortulaşma.

sedimantoloji *a. Fr.* ➻ **tortulbilim**.

sedir (I) *a. Ar.* kol koyacak yeri ve arkalığı bulunmayan, üstü minderli ve yastıklı olabilen kerevet, divan.

sedir (II) *a. Lat. bitb.* kozalaklılardan, boyu 40 metreyi bulabilen, koyu yeşil ve iğne yapraklı, yaprak dökmeyen, kerestesi yapı işlerinde kullanılan, görkemli bir orman ağacı.

sedirlik *a. Lat. T.* sedir ağaçlarının bol bulunduğu orman alanı.

sedye *a. It.* (.' .) hasta ya da yaralı taşımaya yarayan, katlanabilir hasta yatağı.

sedyeci *a. It.T.* (hastanede vb.) sedye taşımakla görevli kimse.

sedyelik *s. It. T.* (.' . .) sedyeyle götürülecek denli hasta durumda olan. **sedyelik etmek** (birini) çok dövmek. **sedyelik olmak** ayakta duramayacak duruma gelmek.

sefa *a. Ar.* (. -) **1** kaygısız ve sakin olma, gönül rahatlığı, rahatlık. **2** eğlence, neşe. **sefa** (ya da **sefalar**) **bulduk** "sefa geldin ya da sefalar geldiniz" sözüne karşılık olarak "teşekkür ederim" anlamında söylenir. **sefa geldin** (ya da **geldiniz**) "hoş geldin" ya da "hoş geldiniz" anlamında kullanılan bir karşılama, ağırlama sözü. **sefa geldine gitmek** bir süre uzakta kalmış ve evine dönmüş birine, hoş geldin demek için gitmek. **sefa pezevengi** *tkz.* zevk ve eğlenceye düşkün (kimse). **sefa sürmek** gönenç içinde, rahat, sakin ve eğlenceli bir yaşamı olmak. **sefasını sürmek** bir durumun getirdiği, sağladığı güzel olanaklardan yararlanmak.

sefahat, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** zevk ve eğlence düşkünlüğü. **2** eğlence.

sefalet, -ti *a. Ar.* yokluk içinde bulunma, yoksulluk çekme, yoksulluk sıkıntısı, yoksulluk. **sefalet çekmek** yokluk, yoksulluk içinde yaşamak.

sefaret, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **elçilik**[3].

sefarethane *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) ➻ **elçilik**[3].

sefer *a. Ar.* **1** yolculuk. **2** savaşa gitme, savaş yolculuğu, savaş. **3** kez, yol, kere, defa.

seferber *s. Ar. Far.* savaşa hazırlanmış ya da savaşa girmiş (askeri birlik). **seferber edilmek** belli bir işe bütün olanaklarıyla sarılması, bütün varlığıyla harekete geçmesi sağlanmak. **seferber etmek** (bütün güçleri) belli bir amaca yöneltmek. **seferber olmak** bir iş, bir amaç için bütün olanaklarıyla harekete geçmek.

seferberlik *a. Ar. Far. T.* **1** bir ülkenin silahlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlıkların ve önlemlerin tümü. **2** bu önlemlerin alındığı ya da savaşın sürdüğü dönem. **seferberlik ilan etmek** ülkenin silahlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getirmek için bütün olanakların kullanılacağını halka duyurup bunun gereğini yapmak.

seferi *s. Ar.* (. . -) *esk.* **1** yolculukla ilgili olan. **2** savaşla ilgili olan. **3** yolcu olduğu için, oruç tutmak, namaz kılmak gibi kimi dinsel gerekliklere uymamaması yönünden hoş görülen (kimse).

seferilik *a. Ar. T.* (. . - .) seferi[3] olma durumu.

seferlik *s. Ar. T.* herhangi bir keze yetecek kadar olan. *ör. İki seferlik kömürümüz kalmış.*

sefertası, -nı *b. a. Ar.* içine yemek konarak bir yere götürmekte kullanılan, birbiri üzerine getirilip bir sapa geçirilen birkaç kaptan oluşan takım ya da bu kaplardan her biri. **sefertası gibi** her katında birer odası bulunan (birkaç katlı ev).

sefih *s. Ar.* (. -) zevke ve eğlenceye aşırı ölçüde düşkün (kimse).

sefil *s. Ar.* (. -) **1** yoksulluk içinde bulunan, yoksulluk çeken, yoksul (kimse). **2** alçak, bayağı (kimse ya da şey). **sefilleri oynamak** *arg. (Fransız yazarı Victor Hugo'nun "Sefiller" romanını anıştırarak)* çok yoksul, parasız olmak, çok yoksulluk çekmek, hiç parası bulunmamak. *ör. Bugünlerde sefilleri oynuyoruz.*

sefillik *a. Ar. T.* **1** sefil olma durumu, yoksulluk. **2** alçaklık, bayağılık.

sefine *a. Ar.* (. - .) *esk.* gemi.

sefir *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **elçi**[1,2].

sefire *a. Ar.* (. - .) **1** bayan elçi. **2** elçi karısı.

sefirlik *a. Ar. T.* (. - .) ➻ **elçilik**[2].

segâh *a. Far.* (. -) *müz.* alaturka müzikte ***si*** perdesi ve bu perdedeki makam.

segman *a. Fr.* motorun alt bölümüyle üst bölümü arasında gaz geçişini önleyen esnek metal parça.

seğirdim *a.* **1** yaya koşusu. **2** top atıldığı zaman kundağın geri tepmesi. **3** *ha.* değirmene su veren oluğun eğimi. **4** *tar.* Osmanlı ordusunda, mezbahadan alınıp yeniçeri mutfaklarına götürülen etleri taşıyan hayvanların önlerinde ve arkalarında yürüyen yeniçeri. **seğirdim yolu 1)** kalenin duvarlarındaki korunmalı yol. **2)** han odaları önündeki dar yol.

seğirdimbaşı, -nı *b. a. tar.* Osmanlı ordusunda seğirdim askerinin başındaki subay.

seğirdişme *a.* seğirdişmek eylemi.

seğirdişmek *(nsz)* birlikte seğirtmek.

seğirebilme *a.* seğirebilmek eylemi.

seğirebilmek *(nsz)* (bir vücut organı) seğirmesi olanak içinde olmak ya da seğirme olasılığı bulunmak. *ör. Bazı durumlarda göz seğirebilirmiş.*

seğirme *a.* seğirmek eylemi.

seğirmek *(nsz)* vücudun bir yerinde deri altındaki kaslar deriyle birlikte hafifçe oynamak. *ör. Sağ gözü seğiriyordu.*

seğirtme *a.* **1** seğirtmek eylemi. **2** yemsiz kullanılan, balığın iğneye takılması için sık sık çekilip bırakılan olta.
seğirtmek *(nsz)* hızlı adımlarla ya da sıçrayarak, koşar gibi, bir yere doğru yürümek. **seğirte seğirte** *ik. be.* koşa koşa, koşarak, seğirterek.
seğmen *a. Far.* Kurtuluş Savaşı yıllarının bir anısı olmak üzere, genellikle ulusal bayramlarda, düğünlerde törene yerel giysiler giyerek, atlı ve silahlı olarak katılan kimse.
seher *a. Ar.* sabahın gün doğmadan önceki zamanı, tan ağartısı. **seher yeli** seher vakti esen tatlı yel.
sehiv, -hvi *a. Ar. esk.* sonucu yönünden pek önemli olmayan yanlışlık.
sehpa *a. Far.* (. -) **1** üstüne bir şey koymaya yarayan, ayaklı, alçak destek. **2** alçak ve küçük masa. **3** ressamın üzerine tual yerleştirdiği, genellikle tahtadan yapılmış ve üç ayaklı destek. **4** darağacı. **sehpaya çekmek** darağacına asarak öldürmek, asmak.
sehven *be. Ar.* (.' .) *esk.* yanlışlıkla.
sek *s. Fr.* **1** içine su, bir başka içki ya da herhangi bir sıvı karıştırılmamış olan (içki). *ör. Sek viski sert olur.* **2** *be.* (içki için) içine su, bir başka içki ya da herhangi bir sıvı karıştırmadan. *ör. İçkiyi sek severim.*
sekans *a. Fr.* **1** *sin.* ve *TV* bir ya da daha çok sahne içinde geliştirilerek olayın bir parçasını veren film bölümü. **2** *müz.* bir ezgi ya da ritim motifinin gam dizisinin değişik derecelerinde yinelenmesi.
sekant, -tı *a. Fr. mat.* **1** kesen. **2** (trigonometride bir açının sekantı) bu açının kosinüsünün tersi.
sekban *a. Far.* (. -) *tar.* **1** Osmanlı İmparatorluğu'nda, ordunun sınır boylarında görev yapan bir asker sınıfı. **2** Osmanlı İmparatorluğu'nda, eyalet paşalarına ve sancakbeylerine bağlı olarak görev yapan bir asker sınıfı.
sekbanbaşı, -nı *b. a. Far. T.* (. - . .) *tar.* Osmanlı ordusunda sekbanların komutanı.
sekebilme *a.* sekebilmek eylemi.
sekebilmek *(nsz)* sekmek elinde olmak, sekme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sekel *a. Fr. hek.* bir hastalıktan kalan doku bozukluğu.
Sekendiz *ö. a. gökb.* ➻ **Satürn, Zühal.**
seki (I) *a.* **1** dağ başındaki düzlük. **2** toprak üstündeki yükseklik, doğal set. **3** üzerine oturulacak sedir biçiminde yüksekçe yer. **4** evlerin önünde oturmak için düzenlenmiş, taştan, topraktan ya da ahşaptan yapılmış yüksekçe yer. **5** alçak ayaklı, arkalıksız iskemle. **6** *coğr.* akarsuların iki yakasındaki yamaçlarda, kimi deniz ve göl kıyılarında görülen basamak biçiminde yeryüzü şekli. **7** *mim.* ahşap direkleri nemden korumak için altlarına konulan taş altlık.
seki (II) *a.* kimi atların ayağında görülen, genellikle bileğe ya da dize değin çıkan beyazlık.
sekileme *a.* sekilemek eylemi.
sekilemek *(-i)* bir yamacı ağaçlandırmak amacıyla sekiler **(I)**[6] düzenlemek.
sekilenme *a. ha.* sekilenmek eylemi.
sekilenmek *(nsz) ha.* bir seki **(I)**[2,3,4,5] üzerine ya da yüksekçe bir yere oturmak.
sekili *s.* (at için) sekisi **(II)** olan.
sekinci *s.* ve *a. Ar. T. fels.* ➻ **dinginci.**
sekincilik *a. Ar. T. fels.* ➻ **dingincilik.**
sekiş *a.* sekmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bir halk türküsü, "Kır atımın sekişinden bilmişler." der.*
sekiz *a.* **1** yediden sonra gelen sayının adı. **2** bu sayıyı gösteren rakam, 8, VIII. **3** *s.* yediden bir artık. *ör. Sekiz gün sonra gideceğiz.*
sekizer *s.* *(**sekiz** sayısının üleştirme sıfatı)* her kezinde sekizi bir arada olan, her birine sekiz.
sekizgen *b. a. mat.* sekiz kenarı olan çokgen.
sekizinci *s.* *(**sekiz** sayısının sıra sıfatı)* sırada yedinciden sonra gelen.
sekizincilik *a.* sırada sekizinci olma durumu.
sekizli *s.* **1** kendinde sekiz sayısı bulunan. **2** *a.* iskambil kâğıdında üzerinde sekiz benek ve sekiz sayısı bulunan kâğıt. **3** *a.* sekizlik.
sekizlik *s.* **1** sekizi bir arada, sekiz tane alabilen. **2** *müz.* birlik notanın sekizde biri.
sekizyüzlü *b. a. mat.* sekiz düzlem parçasıyla çevrelenmiş cisim.
sekme *a.* **1** sekmek eylemi. **2** *ask.* merminin bir yere ya da bir cisme vurduktan sonra sıçraması. **3** balede, bir ayak üzerinde yükselip aynı ayak üzerine düşerken öteki ayağı öne, geriye ya da yana doğru kaydırarak yapılan sıçrama.
sekmek, -er *(nsz)* **1** tek ya da iki ayak üzerinde sıçramak ya da sıçrayarak yürümek, ilerlemek. **2** atılan bir nesne bir yere dokunduktan sonra sıçrayarak başka yöne gitmek ya da sıçraya sıçraya gitmek. **3** bir yere ya da bir cisme çarparak yön değiştirmek. *ör. Mermi sekmiş.* **4** (olumsuz biçimiyle) aralıksız olarak sürüp gitmek. *ör. Gün sekmiyor ki o buraya gelmesin.* **5** *arg.* kaçmak, savuşmak. **seke seke** *ik. be.* sekerek.
sekmen *a. ha.* **1** basamak. **2** arkalıksız oturacak, iskemle.
seko *a. ha.* ceket.
sekoya *a. (kuzey Amerika yerlilerinin dilinden)* (. .' .) *bitb.* kozalaklıların porsukgiller familyasından, Amerika'nın Kaliforniya bölgesinde yetişen, yüksekliği 140 metreyi bulabilen, çok küçük ve sivri ve mavi yeşil karışımı renkte yaprakları olan, kış yaz yaprak dökmeyen, uzun ömürlü, kerestesi değerli bir orman ağacı.
sekretarya *a. Fr.* (. . .' .) bir kuruluşta yazışma işlerinin yürütüldüğü yer.
sekreter *a. Fr.* **1** herhangi bir kuruluşta yazışmaları yöneten, yazı işleriyle görevli kimse. *eş.* **yazman.** **2** bir yöneticinin işle ilgili günlük notlarını, haberleşmelerini, yazışmalarını vb. düzenleyen kimse. **3** bir kuruluşta yönetim işleriyle birlikte yazışmaları da yöneten,

bunlardan sorumlu kimse. **4** (bir gazetede) sayfa düzenlemesini yapan gazeteci.

sekreterlik *a. Fr. T.* **1** sekreterin yaptığı iş, sekreterin görevi. **2** bir ya da daha çok sekreterin çalıştığı yer ya da büro.

seks *a. Fr.* **1** erkeklik ya da dişilik durumu, cinsellik, cinslik. **2** cinsel ilişki. *ör. Seksten zevk almaz olmuş.* **seks yapmak** cinsel ilişkide bulunmak.

seksapel *a. Fr.* (kadında) cinsel istek uyandıran fiziksel güzellik, cinsel çekicilik.

seksek *a.* tek ayak üzerinde sekerek oynanan bir çocuk oyunu.

seksen *a.* **1** yetmiş dokuzdan sonra gelen sayının adı. **2** bu sayıyı gösteren rakam, 80, LXXX. **3** *s.* sekiz kere on, yetmiş dokuzdan bir artık.

seksener *s.* ***(seksen** sayısının üleştirme sıfatı)* her kezinde sekseni bir arada olan, her birine seksen.

sekseninci *s.* ***(seksen** sayısının sıra sıfatı)* sırada yetmiş dokuzuncudan sonra gelen.

seksenlik *s.* **1** içinde bir şeydan seksen tane bulunan ya da içine bir şeyden seksen tane alan. *ör. Seksenlik bir sandık portakal aldı.* **2** seksen yaşında olan.

seksi *s. İng. tkz.* cinsel çekiciliği olan.

seksileşme *a. İng. T.* seksileşmek eylemi.

seksileşmek *(nsz) İng. T.* seksi bir kişilik edinmek.

seksilik *a. İng. T.* seksi olma durumu.

seksiyon *a. Fr.* ➻ **bölüm**[1,2].

seksolog *a. Fr.* ➻ **cinslikbilimci**.

seksoloji *a. Fr.* ➻ **cinslikbilim**.

seksüel *s. Fr.* ➻ **cinsel**.

sekte *a. Ar. esk.* "kesintiye uğratmak, kesilmesine yol açmak" anlamındaki ***sekte vurmak*** ve "kesintiye uğramak, kesilmek, durmak" anlamındaki ***sekteye uğramak*** deyimlerinde geçer.

sekteikalp *b. a. Ar. esk.* yürek durması.

sekter *s.* ve *a. Fr.* **1** bir öğretiye, düşünceye, inanca körü körüne bağlı, katı, hoşgörüsüz (kimse). **2** katı, hoşgörüsüz (düşünce, tutum).

sekterlik *a. Fr. T.* **1** sekter olma durumu. **2** sektere yaraşır davranış, tutum.

sektirebilme *a.* sektirebilmek eylemi.

sektirebilmek *(-i)* sektirmek elinde olmak, sektirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sektirilebilme *a.* sektirilebilmek eylemi.

sektirilebilmek *(nsz)* sektirilmesi olanak içinde olmak ya da sektirilme olasılığı bulunmak.

sektirilme *a.* sektirilmek eylemi.

sektirilmek *(nsz)* sekme eylemi yaptırılmak, sekmesi sağlanmak.

sektirme *a.* sektirmek eylemi.

sektirmek *(-i)* sekmek eylemini yaptırmak, sekmesine yol açmak. **sektirmemek 1)** hiç aralık vermeden yapmak, hiç aksatmamak. *ör. Sabah akşam sektirmeden jimnastik yapardı.* **2)** çok iyi hesaplayarak, büyük bir dikkatle yapmak. *ör. İyi ustadır, işinde milim sektirmez.*

sektör *a. Fr.* parça, bölüm, kesim[5].

sektörel *s. Fr.* sektörle ilgili.

sel *a.* **1** sürekli bir biçimde yağan yağmurdan ya da eriyen karlardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su. **2** *mec.* bulunduğu alana dar gelen, hareket halindeki insan kalabalığı. *ör. İnsan selinin önünde durulacak gibi değildi.* **3** *mec.* etki ve iz bırakan güçlü durum ya da davranış. *ör. Bir duygu seline kapılmış gidiyordum.* **sel gibi akmak 1)** (sıvılar için) bol ve gür akmak. **2)** (zaman için) hızla, çabuk geçmek. **3)** (insanlar için) çok kalabalık bir yığın halinde gitmek, yürümek. **4)** (para için) oluktan akarcasına, bol bol harcanmak. **sel gider kum kalır** "önemli olan kalıcı öğelerdir, gelip geçici olanlar değil" anlamında söylenir. **(bir yeri) sel götürmek 1)** (o yerde) çok yağmur yağmakta olmak. *ör. Kızılay'ı sel götürüyor, Çankaya kupkuru.* **2)** (o yerde) çok yağmur yağmış olması yüzünden, yollar zor geçilir duruma gelmek. **sel ile gelen yel ile gider** "emek çekilmeden ele geçen para, mal vb., gereksiz yerlere harcanır, kullanılır, çarçur olur gider" anlamında söylenir. **sel seli götürmek** (ya da **sel sele gitmek**) *ha.* ortalığı seller alacak denli çok yağmur yağmak, çok sel olmak. **sele gitmek** gereksiz yere telef olmak. **seli suyu kalmamış** (yemek ya da meyve için) suyu çekilmiş, susuz.

selam *a. Ar.* (. -) insanlar arasında bir karşılaşmada karşılıklı kullanılan bir esenleme sözü ya da baş eğme, eli yukarıya kaldırma ya da başa götürme, şapka çıkarma, belden yukarısını hafifçe öne eğme ya da eli göğsün üzerine koyma biçimlerinden biriyle yapılan bir esenleme davranışı. **selam almak** birinin selamına karşılık vermek. **selam çakmak** *tkz.* selam vermek. **selam durmak** bir büyüğe, saygı duyulan bir şeye ya da bir üste ayakta selam vermek. **selam etmek** uzakta bulunan birine, bir kimse ya da mektup aracılığıyla esenlik dilemek. **selam olsun** "saygım, esenlik dileklerim ona ulaşsın" anlamında bir iyi dilek sözü. *ör. Selam olsun bu yurdu bize verenlere!* **selam sabah** selamlaşıp hal hatır sorma. **selam söylemek 1)** (birine) selamını bir kimseye götürmesini söylemek. **2)** birinin gönderdiği selamı öteki kimseye iletmek, söylemek. **selam verdik, borçlu çıktık** "şöyle bir yakınlık gösterdik, üzerimize iş yükletildi" anlamında şaka yollu söylenir. **selam vermek 1)** birine selam demek ya da selam işareti yapmak. **2)** namazı bitirirken, dua okuyarak başını sağa ve sola çevirmek. **selam yollamak** (birine) esenlik dileklerini göndermek. **selama durmak** bir üstü ya da saygı duyulan bir şeyi selamlamak için onun yolu üzerinde durmak ya da onu ayağa kalkarak selamlamak. **selamı sabahı kesmek** (biriyle) her türlü ilişkisine son vermek.

selamet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** esen olma durumu, esenlik, kurtulma, kurtuluş. **2** her türlü korku, kaygı, tasa ve tehlikeden uzak ve güvenlik

içinde olma. **selamete çıkmak** güç, tehlikeli bir durumdan kurtulmak, esenliğe kavuşmak.
selametle *be. Ar. T.* (. - . .) "sağlık ve esenlikle, güle güle" anlamında bir uğurlama sözü.
selametleme *a. Ar. T* (. - . . .) selametlemek eylemi.
selametlemek *(-i) Ar. T.* (. - . . .) yolcuyu, konuğu uğurlamak, yolcu etmek, göndermek, geçirmek.
selametlenme *a. Ar. T.* (. - . . .) selametlenmek eylemi.
selametlenmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) yolcu edilmek, uğurlanmak.
selamlama *a. Ar. T.* (. - . .) selamlamak eylemi.
selamlamak *(-i) Ar. T.* (. - . .) selam sözünü söylemek ya da davranışını yapmak, selam vermek, esenlemek.
selamlanabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) selamlanabilmek eylemi.
selamlanabilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . .) selamlanması olanak içinde olmak ya da selamlanma olasılığı bulunmak. *ör. Görülen her bayrak selamlanabilir.*
selamlanış *a. Ar. T.* (. - . .) selamlanmak eylemi ya da biçimi.
selamlanma *a. Ar. T* (. - . .) selamlanmak eylemi.
selamlanmak *(nsz) Ar. T.* (. - . .) selamlamak eylemi yapılmak.
selamlaşabilme *a. Ar. T* (. - . . . .) selamlaşabilmek eylemi.
selamlaşabilmek *(nsz; -le) Ar. T.* (. - . . . .) selamlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sokakta gördüğümüz dostlarla selamlaşabilmek güzeldir.*
selamlaşma *a. Ar. T* (. - . .) selamlaşmak eylemi.
selamlaşmak *(nsz; -le) Ar. T.* (. - . .) birbirine selam vermek, karşılıklı olarak selam gösterisinde bulunmak.
selamlayabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) selamlayabilmek eylemi.
selamlayabilmek *(-i) Ar. T.* (. - . . . .) selamlamak elinde olmak, selamlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
selamlayış *a. Ar. T.* (. - . .) selamlamak eylemi ya da biçimi.
selamlık *a. Ar. T.* (. - .) **1** *esk.* saray, köşk ya da konaklarda yalnızca erkeklerin bulunduğu ve erkek konukların alındığı bölüm. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, padişah cuma namazını kılmak üzere camiye giderken yapılan özel tören.
selamotu, -nu *a. Ar. T.* (. - . .) *bitb.* maydanozgillerden, sağlığa yararlı özellikleri nedeniyle yetiştirilen, boyu 2 metreye ulaşabilen, kalın saplı, pis kokulu, hekimlikte kullanılan bir bitki.
selamsız *be. Ar. T.* (. - .) "saygısız bir biçimde", "hiç konuşmaksızın", "saygı davranışında bulunmaksızın", "selam vermeksizin" anlamlarında kullanılan ***selamsız sabahsız*** deyiminde geçer.
selamünaleyküm *ünl. Ar.* (. - . .' . .) "esenlik üzerinize olsun" anlamında Arapça bir esenleme sözü. **selamünaleyküm kör kadı** hatıra gönüle bakmayarak doğruları herkesin yüzüne karşı söyleyen, sözünü esirgemeyen kimseleri niteleyen bir söz.
selase *s. Osm.* (. - .) *esk.* üç.
selaset, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk. yaz.* akıcılık.
selatin *a. Ar.* (. - .) *esk.* sultanlar, padişahlar. **selatin cami** Osmanlı padişahlarınca ya da padişah eşlerince yaptırılan büyük, görkemli cami. **selatin meyhane** büyük meyhane.
Selçuki *ö. a.* (. - -) (**k** kalın okunur) *esk.* Selçuklu.
Selçuklu *ö. a.* **1** XI. yüzyılda Orta Asya'da ve oradan batıya doğru yayılarak Anadolu'nun ve Arap Yarımadası'nın geniş bir bölümünde bir imparatorluk kuran, çoğunluğunu Oğuz Türklerinin oluşturduğu bir soy. **2** bu soydan olan kimse. *ör. Selçukluların atası Selçuk'tu.* **3** bu soyun kurduğu, XI. yüzyıldan XIII. yüzyıl sonuna değin egemen olmuş bir Türk-İslam devleti. **4** (ad tamlamalarında) Selçuklulara özgü olan. *ör. Selçuklu çiniciliği gereğince incelenmemiştir.*
seldirme *a. ha.* seldirmek eylemi.
seldirmek *(-i) ha.* **1** başıboş, özgür bırakmak. **2** gerekli koşulu sağlayarak büyütmek. **3** göz açtırmak. **seldirmemek** *ha.* hiç göz açtırmamak.
sele (I) *a. Ar.* (.' .) derinliği az, genişçe sepet. **sele zeytini** oldukça az tuzla hazırlanan bir çeşit zeytin.
sele (II) *a. Fr.* bisikletin, motosikletin oturulan yeri.
selef *a. Ar.* (bir kimseye göre) bir görevde, bir makamda kendinden önce bulunmuş olan kimse. *eş.* **öncel**.
selek *s. ha.* eliaçık, cömert (kimse).
seleklik *a. ha.* eliaçıklık, cömertlik.
selektör *a. Fr.* **1** tahılı yabancı maddelerden ayırmakta kullanılan araç. **2** otomobil farlarının kısa ve uzun uzaklıkta yanmasını sağlayan aygıt. **selektör yapmak 1)** (otomobil) selektörle işaret vermek. **2)** *arg.* (birine) belirli bir anlam taşıyan göz işareti yapmak, anlamlı biçimde göz kırpmak.
selen *a. ha.* **1** gürültü, ses. **2** bilgi, haber.
selentereler *ç. a. Yun. T. hayb.* bitkimsi hayvanlardan denizanalarını, sifonluları ve mercanları kapsayan önemli bir bölüm.
selenyum *a. Fr. kim.* simgesi Se, atom sayısı 34, atom ağırlığı 78,96, yoğunluğu 4,8 olan, kükürde benzeyen, ısıyı ve elektriği çok iyi ileten, çeşitli alanlarda kullanılan kimyasal bir element.
selenyumlu *s. Fr. T. kim.* bileşiminde selenyum bulunan (mineral).
selfservis *a. İng.* **1** alıcının, müşterinin kendi kendine hizmet ettiği satış yöntemi. **2** bu tür bir yöntemin uygulandığı işletme.
selika *a. Ar.* (. - .) *esk.* güzel söz söyleme ve akıcı, güzel yazma yeteneği.

selim *s. Ar.* (. -) (ur ya da kimi hastalıklar için) öldürücü, kötücül olmayan, iyicil.
selinti *a.* **1** *ha.* selin getirdiği şeyler ya da bıraktığı artık. **2** *coğr.* süreklice bir yağışın oluşturduğu küçük sel.
selis *s. Ar.* (. -) *esk. yaz.* (söz için) düzgün, uyumlu, akıcı.
selme *a. ha.* selmek eylemi.
selmek *(nsz) ha.* **1** başıboş kalmak, özgür olmak. **2** büyümek, gelişmek.
selofan *a. (ticaretteki adından)* ambalaj yapımında, kitap kapaklarında vb. kullanılan, selülozdan yapılmış sağlam, ince ve saydam tabaka.
seloteyp *a. İng.* yapıştırma işlerinde kullanılan, selofandan yapılmış, bir yüzü yapışkan, sağlam, ince ve saydam şerit.
selp *a. Ar. esk.* **1** zor kullanarak alma, kapma. **2** kaldırma, kaçırma, yok etme. **selp etmek 1)** zor kullanarak almak, kapmak. **2)** yok etmek, kaçırmak, kaldırmak.
selülit *a. Fr. hek.* bağdoku yangısı.
selüloit *a. (ticaretteki adından)* sinema filmi, fotoğraf kâğıdı, tarak, bilardo topu gibi şeylerin yapımında kullanılan, nitroselülozla kâfurdan oluşan plastik madde.
selüloz *a. Fr. kim.* bitkilerde göze yapısının temel bileşenini oluşturan, yapay ipek, patlayıcı madde ve kâğıt yapımında kullanılan bir karbonhidrat.
selülozik *s. Fr. kim.* selüloz niteliğinde olan ya da bileşiminde selüloz bulunan.
selva *a. İsp.* (.' .) Amerika'daki Amazon, Afrika'daki Nijer gibi, ekvator bölgesindeki büyük ırmakların geçtiği yerlerde bulunan geniş ve balta girmemiş ormanların ortak adı.
selvi *a. ha.* ➻ **servi**.
selviçe *a. İt.* (. .' .) *den.* gemi armasındaki oynak halat.
selyaran *b. a. mim.* aşındırmayı önlemek için suyun akış yönüne karşı gelecek biçimde köprü ayaklarına yerleştirilen som taş.
sema (I) *a. Ar.* (. -) *esk.* gök, gökyüzü.
sema, -ı (II) *a. Ar.* (. -) Mevlevi dervişlerinin toplu olarak ve çalgı eşliğinde, kollarını iki yana açıp dönerek yaptıkları ayin.
semafor *a. Fr.* **1** demiryollarında, gündüzleri mekanik olarak kırmızı bir kolla, gece vakti kırmızı ışıkla işaret veren aygıt. **2** *den.* iki gemi arasında ya da bir gemiyle kıyı istasyonu arasında haberleşmede kullanılan, üç kollu işaret sütunu. **semafor bayrağı** *den.* işaretçilerin haberleşmede kullandıkları kısa sopalı küçük bayrak.
semah *a. Ar. ha.* Alevi ve Bektaşi topluluklarınca müzik eşliğinde oynanan, bir tür törensel halk dansı. *eş.* **mengi**.
semahane *b. a. Ar. Far.* (. - - .) Mevlevi tekkelerinde dervişlerin sema ayini yaptıkları özel bölüm.
semahat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* eliaçıklık, cömertlik.
semai *a. Ar.* (. - -) **1** *yaz.* Türk halk şiirinde, sekiz heceli (4+4 duraklı) dizelerden kurulu 3-5 dörtlükten oluşan, sevgi, doğa, ayrılık duygusu gibi konuları işleyen, biçimce koşmaya benzeyen bir koşuk türü. **2** *müz.* alaturka müzikte iki basit usulden biri. **semai kahvesi** XIX. yüzyılda İstanbul'da, saz çalan halk ozanlarının genellikle cuma ve ramazan geceleri toplandıkları, semailerin ve manilerin söylendiği, türkülerin okunduğu, sazlı sözlü eğlencelerin yapıldığı kahve.
seman *a. Fr.* **1** bir metale değdirilerek ısıtılan ve yüksek sıcaklıkta ayrışarak taşıdığı elementlerden birini ya da birçoğunu metalin yüzeyine yayan madde. **2** diş köklerini kaplayan sert madde.
semantik *a. Fr.* ➻ **anlambilim**.
semaver *a. Rus.* (. - .) içine konulan suyu ısıtmaya yarayan kömür yakacak ocağı kendi içinde bulunan, elektrikle çalışanları da olan, bakır, pirinç gibi metallerden yapılmış, genellikle çay demlemekte kullanılan, bir tür çaydanlık olan musluklu kap.
semavi *s. Ar.*(. - -) *esk.* ➻ **göksel**. **semavi din** İslamlık, Musevilik, Hıristiyanlık gibi dinlerin ortak adı.
semazen *b. a. Ar. Far.* (.- .) sema **(II)** yapan Mevlevi dervişi.
semazenbaşı, -nı *b. a. Far. T.* (. - . . .) sema yapan Mevlevi dervişlerinin başı olan semazen.
semazenbaşılık*b. a. Far. T.* (. - . . . .) semazenbaşının görevi.
semazenlik*b. a. Far. T.* (. - . .) semazen olma durumu.
sembol, -lü *a. Fr.* ➻ **simge**.
sembolik *s. Fr.* ➻ **simgesel**.
sembolist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **simgeci**.
sembolize *s. Fr.* "simgelemek" anlamındaki ***sembolize etmek*** sözünde geçer.
sembolizm *a. Fr.* ➻ **simgecilik**.
sembolleşme *a. Fr. T.* ➻ **simgeleşme**.
sembolleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **simgeleşmek**.
sembolleştirilme *a. Fr. T.* sembolleştirilmek eylemi.
sembolleştirilmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **simgeleştirilmek**.
sembolleştirme *a. Fr. T.* ➻ **simgeleştirme**.
sembolleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **simgeleştirmek**.
seme *s.* ahmak, alık, aptal, sersem. **seme tavuk** *hkr.* ahmak, alık, aptal, sersem.
semeleşme *a.* semeleşmek eylemi.
semeleşmek *(nsz)* seme duruma gelmek.
semeleştirilme *a.* semeleştirilmek eylemi.
semeleştirilmek *(nsz)* seme duruma getirilmek, semeleşmesine yol açılmak. *ör. Gereksiz bilgilerle öğrenciler semeleştiriliyor.*
semeleştirme *a.* semeleştirmek eylemi.
semeleştirmek *(-i)* seme duruma getirmek, semeleşmesini sağlamak ya da semeleşmesine yol açmak.
semen *a. Ar. esk.* semizlik. **semen peyda etmek** semirmek, şişmanlamak.

semender *a. Far.* **1** *hayb.* semendergillerden, birçok türü bulunan, nemli ve karanlık yerlerde barınan, yavaş hareket eden, boyu 25 cm.yi bulabilen, uzun gövdeli, dört bacaklı, kuyruklu, kertenkeleyi andıran bir hayvan. **2** ateşte yanmadığına, ateşe atıldığında ateşi söndürdüğüne inanılan, kertenkeleye benzediği belirtilen söylencesel hayvan.

semendergiller *ç. a. Far. T. hayb.* omurgalı hayvanlardan amfibyumlar sınıfının, örnek hayvanı semender olan, kuyruklu hayvanları içine alan bir sınıfı.

semer *a. Yun.* **1** at, katır gibi hayvanların sırtına yerleştirilerek üzerine binilen ya da yük bağlanan, iskeleti ağaçtan yastık. **2** sırt hamallarının yük taşırken kullandıkları, deriden yapılmış sırt yastığı, arkalık[2]. **3** *yerb.* yukaç. **4** *arg.* kalça, kıç. **semer vurmak** semeri[1], yük ya da binek hayvanının sırtına koyup bağlamak, semerlemek. **semere gelmek** *ha.* (at, eşek vb.) semer vurulup yük taşıyacak duruma gelmek. **semeri devirmek 1)** hiçbir iş yapmadan vakit geçirmek. **2)** eşek gibi kabaca yan gelip yatmak.

semerci *a. Yun. T.* semer yapan, semer satan ya da semer onaran kimse.

semercilik *a. Yun. T.* semercinin işi.

semere *a. Ar. esk.* **1** meyve, yemiş, ürün. **2** *mec.* istenilen sonuç, yarar, verim, ürün. **semeresini vermek** *mec.* (bir şey) istenilen iyi sonucu vermek.

semereli *s. Ar. T.* verimli.

semeresiz *s. Ar. T.* verimsiz.

semerleme *a. Yun. T.* semerlemek eylemi.

semerlemek *(-i) Yun. T.* (yük hayvanı için) sırtına semer[1] bağlamak, semer vurmak.

semerlenme *a. Yun.T.* semerlenmek eylemi.

semerlenmek *(nsz) Yun. T.* (yük hayvanı için) sırtına semer[1] yerleştirilmek, semer bağlanmak.

semerli *s. Yun. T.* (yük hayvanı için) sırtında semer[1] bulunan, semeri[1] olan.

semersiz *s. Yun. T.* **1** (yük hayvanı için) sırtında semer[1] bulunmayan, semeri[1] olmayan. **2** *be.* sırtında semer[1] olmaksızın. *ör. Ata semersiz binmek zordur.*

seminer *a. Fr.* **1** bir konuyla ilgili, araştırmaya dayalı bilgiler vermek ve bu bilgiler üzerinde tartışmak ereğiyle birkaç yetkilinin yönetimi altında düzenlenen bilimsel toplantı. **2** üniversitelerde ve yüksek okullarda, bir öğretim üyesinin yönetimi altında, ileri düzeyde bir öğrenci kümesinin belli bir konu üzerinde gerektikçe tartışarak topluca çalışması.

semirebilme *a.* semirebilmek eylemi.

semirebilmek *(nsz)* (canlı hayvanlar için) semirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

semirgin *s.* **1** hareketsizlikten, tembellikten yağ bağlamış olan (kimse). **2** semirmekten, şişmanlamaktan dolayı devinimleri ağırlaşmış olan (kimse).

semirginlik *a.* semirgin olma durumu.

semiriş *a.* semirmek eylemi ya da biçimi.

semiriverme *a.* semirivermek eylemi.

semirivermek *(nsz)* (canlı hayvanlar için) çabucak ya da kısa zamanda semirmek.

semirme *a.* semirmek eylemi.

semirmek *(nsz)* (canlı hayvanlar için) et ve yağ bağlamak, besili, etli yağlı bir duruma gelmek.

semirtebilme *a.* semirtebilmek eylemi.

semirtebilmek *(-i)* (canlı hayvanlar için) semirtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

semirtilebilme *a.* semirtilebilmek eylemi.

semirtilebilmek *(nsz)* (canlı hayvanlar için) semirtilmesi olanak içinde olmak ya da semirtilme olasılığı bulunmak.

semirtilme *a.* semirtilme eylemi.

semirtilmek *(nsz)* (canlı hayvanlar için) semirmesi sağlanmak.

semirtme *a.* semirtmek eylemi.

semirtmek *(-i)* (canlı hayvanlar için) besili, etli yağlı bir duruma getirmek, semirmesini sağlamak.

semiyoloji *a. Fr.* ➻ **göstergebilim**[1,2].

semiyotik *a. Fr.* **1** ➻ **göstergebilim**[1,3]. **2** *s.* ➻ **göstergebilimsel** . **3** *s.* ➻ **göstergesel** .

semiz *s.* (canlı hayvanlar için) et ve yağ bağlamış olan, besili, semirmiş.

semizce *be.* (. .' .) (canlı için) biraz semiz, oldukça semiz.

semizleme *a.* semizlemek eylemi.

semizlemek *(nsz)* semiz duruma gelmek, semirmek.

semizleşebilme *a.* semizleşebilmek eylemi.

semizleşebilmek *(nsz)* semizleşmesi olanak içinde olmak ya da semizleşme olasılığı bulunmak.

semizleşme *a.* semizleşmek eylemi.

semizleşmek *(nsz)* semiz duruma gelmek, semirmek.

semizlik *a.* semiz olma durumu.

semizotu, -nu *b. a. bitb.* semizotugillerden, gövdesi toprak üzerinde yatık durumda, yaprakları etli ve mayhoş tatta, yaprakları ve körpe sapları sebze olarak yenilen otsu bir bitki.

semizotugiller *ç. b. a. bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, ipekçiçeği, semizotu gibi bitkileri içine alan bir familya.

sempati *a. Fr.* **1** iki kişinin birbirine karşı duyduğu içgüdüsel, doğal eğilim, doğal yakınlık duygusu, duygudaş olma durumu. **2** bir kimsenin bir başka kimseye karşı duyumsadığı, beslediği sıcak, içten sevgi ve yakınlık duygusu. **3** *ruhb.* duygudaşlık. **(birine) sempati duymak** (ya da **beslemek**) sevimli, cana yakın bulmak. **(birinin) sempatisini kazanmak** sevgisini, ilgisini, yakınlığını elde etmek.

sempatik *s. Fr.* **1** kişide yakınlaşma duygusu uyandıran, cana yakın, sevimli. **2** kişiye hoş gelen, çok hoş, hoşa giden. **sempatik sinir sistemi** *gövb.* yaşatkan sinir sistemini oluşturan iki sinir sisteminden biri.

sempatikleşebilme *a. Fr. T.* sempatikleşebilmek eylemi.
sempatikleşebilmek *(nsz) Fr. T.* sempatikleşmesi olanak içinde olmak ya da sempatikleşme olasılığı bulunmak.
sempatikleşme *a. Fr. T.* sempatikleşmek eylemi.
sempatikleşmek *(nsz) Fr. T.* sempatik bir nitelik edinmek.
sempatikleştirebilme *a. Fr. T.* sempatikleştirebilmek eyelemi.
sempatikleştirebilmek *(-i) Fr. T.* sempatikleştirmek elinde olmak, sempatikleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sempatikleştirme *a. Fr. T.* sempatikleştirmek eylemi.
sempatikleştirmek *(-i) Fr. T.* sempatik olması sağlanmak.
sempatiklik *a. Fr. T.* sempatik olma durumu, sevimlilik, hoşluk.
sempatizan *s. Fr.* **1** bir kimseye ya da bir konuya sempati besleyen (kimse). **2** *s.* ve *a.* üyesi olmamakla birlikte bir partinin, bir örgütün görüşünü benimseyen, onu destekleyen ya da bir öğretiyi, görüşü, akımı tutan, onun yandaşı olan (kimse). *eş.* **duygudaş**.
sempatizanlaşabilme *a. Fr. T.* sempatizanlaşabilmek eylemi.
sempatizanlaşabilmek *(nsz)* sempatizanlaşması olanak içinde olmak ya da sempatizanlaşma olasılığı bulunmak.
sempatizanlaşma *a. Fr. T.* sempatizanlaşmak eylemi.
sempatizanlaşmak *(nsz)* sempatizan biri durumuna gelmek.
sempatizanlık *a. Fr. T.* sempatizan olma durumu.
sempozyum *a. Fr.* belli bir konuda, çeşitli konuşmacıların katılımıyla düzenlenen, bilimsel ağırlıklı toplantı ya da seminer.
semptom *a. Fr. hek.* belirti[2], bulgu.
semptomatoloji *a. Fr.* ➻ **belirtibilim**.
semt, -ti *a. Ar.* **1** taraf, yan. *ör. Ne semte gidiyorsunuz?* **2** (kentte) yerleşim bölgesi. *ör. Hangi semtte oturuyorsunuz?* **semtine uğramamak 1)** bir yere özellikle gitmemek. **2)** (bir kimseyi) arayıp sormamak.
sen *ad.* tekil ikinci kişiyi gösteren ve yönelme durumu ***sana*** biçiminc giren adıl. *ör. Ben gidiyorum, sen de geliyor musun?* **sen ağa ben ağa, bu ineği** (ya da **koyunları**) **kim sağa?** "herkes kendini yönetici, iş buyurucu görür ve iş yapmakla yükümlü saymazsa, ortadaki işi kim yapacak?" anlamında, işten kaçanlara şaka yollu söylenen bir uyarma sözü. **sen ben davası** (ya da **kavgası**) kişilik ve yetki anlaşmazlığı. **sen bilirsin** "nasıl uygun görürsen öyle yap" anlamında söylenir. **sen bilirsin deyince kavga olmaz** bir konuyla ilgili görüşme sırasında uysal davranır, karşınızdakinin dediğini de göz önüne alırsanız anlaşmazlık çıkmaz. **sen garip bir Çingene'sin gümüş zurna nene gerek** "sen yoksul bir kimsesin, gözün pahalı şeylerde olmasın" anlamında söylenir. **sen giderken ben geliyordum** "bu oyunları senden iyi bilirim, beni aldatamazsın" anlamında söylenir. **sen sağ ben selamet** iyi ya da kötü bir sonuçla da olsa biten bir iş karşısında artık yapacak bir şey bulunmadığını anlatır. **sen sen, ben ben** "sen sensen ben de benim, bana karışamazsın" anlamında söylenir. **seni bana sayıyla mı verdiler** (ya da **sayıyla vermediler ya**) "seni öldürsem kimse bir şey demez" anlamında söylenir. **seni gidi seni** (ya da **seni seni**) "çok yaramazsın", "çok haylazsın", "çok kurnazsın" ya da "çok çapkınsın" anlamında söylenir. **senin aradığın kantar, Bursa'da kestane tartar** senin uygulanmasını istediğin kuralı, yöntemi burada uygulama olanağı yoktur. **senin canın** (ya da **seninki**) **can da benimki patlıcan mı?** *tkz.* "senin canının değeri var da benimkinin yok mu" anlamında kullanılır. **senin için üste para mı verdim?** *ha.* "yanımda hiçbir değerin yok" anlamında söylenir.
sena *a. Ar.* (. -) *esk.* övgü, övme.
Senagalli *ö. a.* ve *s.* **1** Senagal'de yaşayan halk. **2** Senagal halkından olan.
senarist, -ti *a. Fr. sin.* ve *TV* senaryo yazarı, senaryocu.
senaryo *a. Fr.* (. .' .) *sin.* ve *TV* bir filmin çevrilmesine temel olan ya da bir televizyon izlencesinin gerçekleştirilmesine kılavuz olmak üzere hazırlanan metin.
senaryoculuk *a. Fr. T.* (. .' . . .) *sin.* ve *TV* senaryo yazarlığı.
senato *a. İt.* (. .' .) **1** *tar.* Eski Roma'da özellikle soylulardan oluşan yöneticiler meclisi. **2** (günümüzde kimi ülkelerde) yaşlarına ve eğitimlerine göre seçilmiş üyelerden oluşan ve millet meclisinden ayrı olarak çalışan, kendine özgü kimi görevleri ve yetkileri bulunan yasama meclisi. **3** üniversitede, yasaya göre seçilen ve rektör başkanlığında görev yapan yüksek karar organı. **4** senatörlerin toplandığı yer.
senatör *a. Fr.* senato üyesi.
senatörlük *a. Fr. T.* **1** senatör olma durumu. **2** senatörün görevi ya da makamı.
sendeleme *a.* sendelemek eylemi.
sendelemek *(nsz)* **1** adım atarken dengesi bozularak düşecek gibi olmak. **2** *mec.* herhangi bir olay karşısında etkilenerek, ne yapacağını şaşırarak sarsılmak. **sendeleye sendeleye** *ik. be.* sendeleyerek.
sendeletme *a.* sendeletmek eylemi.
sendeletmek *(-i)* sendelemesine yol açmak. *ör. Rüzgâr insanı sendeletmekteydi.*
sendeleyebilme *a.* sendeleyebilmek eylemi.
sendeleyebilmek *(nsz)* sendelemesi olanak içinde olmak ya da sendeleme olasılığı bulunmak.
sendeleyiverme *a.* sendeleyivermek eylemi.
sendeleyivermek *(nsz)* ansızın, birdenbire sendelemek.

sendik *a. Fr.* bir ortaklığın, birliğin ya da alacaklılar topluluğunun haklarını korumakla görevli kimse.
sendika *a. Fr.* (. .' .) işçilerin ya da işvrenlerin ayrı ayrı olmak üzere iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular yönünden çıkarlarını korumak, yeni haklar sağlamak ve onları daha da geliştirmek amacıyla aralarında yasalar uyarınca kurdukları birlik.
sendikacı *a. Fr. T.* **1** sendikacılık yapan kimse. **2** sendikada çalışan kimse.
sendikacılık *a. Fr. T.* **1** sendikacının görevi, yaptığı iş. **2** aynı meslekten olanların iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular yönünden çıkarlarını korumak, onları daha da geliştirmek ereğiyle birlik olmayı amaçlayan akım. *eş.* **sendikalizm**. **3** sendikaların etkinliği. **4** sendikaları toplumsal yaşamın en önemli öğesi olarak gören, toplumsal yaşamda sendikalara büyük görev yükleyen öğreti. *eş.* **sendikalizm**.
sendikal *s. Fr.* sendikayla ilgili.
sendikalaşabilme *a. Fr. T.* sendikalaşabilmek eylemi.
sendikalaşabilmek *(nsz) Fr. T.* (işçi ya da işveren vb. için) sendikalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sendikalaşma *a. Fr. T.* sendikalaşmak eylemi.
sendikalaşmak *(nsz) Fr. T.* (işçi ya da işveren vb. için) sendikalı duruma gelmek.
sendikalı *s.* ve *a. Fr. T.* bir sendikaya üye bulunan, sendikası olan (işçi).
sendikalılık *a. Fr. T.* sendikalı olma durumu.
sendikalist, -ti *a. Fr.* ➻ **sendikacı**.
sendikalizm *a. Fr.* ➻ **sendikacılık**.
sendikasız *s. Fr. T.* bir sendikaya üye bulunmayan, sendikası olmayan (işçi).
sendikasızlık *a. Fr. T.* sendikasız olma durumu.
sendrom *a. Fr. hek.* özel bir bozukluğu gösteren ve bir arada görülen, tanıyı kolaylaştıran belirtilerin ve bulguların tümü.
sene *a. Ar.* ➻ **yıl**.
senek *a. ha.* çamdan yapılmış su testisi.
senelik *s. Ar. T.* ➻ **yıllık**.
senet *a. Ar.* **1** bir kimsenin ödemeye ya da yapmaya borçlu olduğu şeyi göstermek üzere imzalayıp ilgiliye verdiği belge. **2** *huk.* hukuksal bir işlemi saptayan resmi belge. *ör. Tapu senedi.* **3** *huk.* ve *tic.* borçlunun, belli biçimsel özellikleri olan, borç miktarını ve ödeyeceği tarihi üzerine yazıp imzalayarak alacaklıya verdiği, başkasına devredilebilir yasal belge. **senet sepet** senet yerine geçebilecek bir belge, sözleşme vb. **senet veririm** "bu işin böyle olduğunu (ya da olacağını) çok iyi biliyorum, seni de buna kesin olarak inandırmak istiyorum" anlamında söylenir. *ör. Bu işin yürümeyeceğine sana senet veririm.* **senet vermek** yazılı ve imzalı belge vermek.
senetleşme *a. Ar. T.* senetleşmek eylemi.
senetleşmek *(nsz; -le) Ar. T.* karşılıklı olarak birbirine senet vermek.
senetli *s. Ar. T.* senede bağlanmış, senetle sağlamlaştırılmış olan. **senetli sepetli** yazılı belgesi bulunan, senede ya da sözleşmeye dayanan (iş, alacak ya da borç vb.)
senetsiz *s. Ar. T.* senede bağlanmış olmayan, senede dayanmayan, senet alınmadan verilmiş olan. **senetsiz sepetsiz** yazılı bir belge olmaksızın gerçekleşen, senede ya da sözleşmeye dayanmayan (iş, alacak ya da borç vb.).
senevi *s. Ar.* (. . -) *esk.* yıllık[2].
senfoni *a. Fr. müz.* orkestra için bestelenmiş sonat biçiminde müzik yapıtı. **senfoni orkestrası** her çalgının birden çok sayıda yer aldığı üflemeli, telli, yaylı ve vurma çalgılardan oluşan, senfonileri çalacak biçimde düzenlenmiş büyük orkestra.
senfonik *s. Fr.* senfoniye dayanan, senfoniyle ilgili, senfoni özelliği taşıyan.
senit *a. ha.* üzerinde yufka açılan tahta, ekmek tahtası.
senkron *s. Fr.* ➻ **eşzaman**.
senkroni *a. Fr.* ➻ **eşzamanlılık**.
senkronik *s. Fr.* ➻ **eşzamanlı**.
senkronizasyon *a. Fr.* **1** (iki ya da daha çok olay arasındaki) zaman birlikteliği, eşzamanlama, eşzamanlılık. **2** *sin.* ve *TV* ➻ **eşleme**.
senlibenli *be.* "sen" diyebilecek denli yakınlık içinde, aşırı bir biçimde samimi olarak, teklifsiz bir biçimde. **senlibenli olmak** çok yakın arkadaş, dost olmak, çok samimi biçimde görüşmek, aralarında teklifsizce görüşme ilişkisi bulunmak.
senlibenlileşebilme *a.* senlibenlileşebilmek eylemi.
senlibenlileşebilmek *(nsz)* senlibenlileşmesi olanak içinde olmak ya da senlibenlileşme olasılığı bulunmak.
senlibenlileşme *a.* senlibenlileşmek eylemi.
senlibenlileşmek *(nsz)* "sen" diyebilecek denli yakınlık içinde imiş gibi davranmak.
senlibenlilik *b. a.* senlibenli olma durumu.
senozoik *a. Fr. yerb.* üçüncü çağ.
sensen *a. Ar.* ağız kokusunu gidermek için kullanılan baharlı bir madde.
sentagma *a. Fr. dil.* ➻ **dizim**[2].
sentagmatik *a. Fr. dil.* **1** ➻ **dizimbilim**. **2** ➻ **dizimsel**.
sentaks *a. Fr. dil.* ➻ **sözdizimi**.
sentaktik *s. Fr. dil.* ➻ **sözdizimsel**.
sentetik *s. Fr.* ➻ **bireşimli, yapay**.
sentez *a. Fr.* ➻ **bireşim**.
sentigrafi *a. Fr. hek.* bir organizmaya ışınetkin bir madde şırınga ettikten sonra bu organın duyarlı bir kâğıt üzerine çıkarılan resmi. *eş.* **sintigrafi**.
senyör *a. Fr. tar.* **1** ortaçağda Avrupa'da geniş toprakları olan kimse, derebeyi. **2** eskiden Fransa'da bir soyluluk sanı.
senyörlük *a. Fr. T. tar.* **1** senyör olma durumu. **2** senyörün toprağı.
sepelek *a.* "sersem bir biçimde, sersemliği henüz geçmeden" anlamındaki ***sersem sepelek*** sözünde geçer.

sepeleme *a. ha.* sepelemek eylemi.
sepelemek *(ösz) ha.* **1** (yağmur için) az az yağmak, çiselemek. **2** serpmek. *ör. Yufkanın üzerine birkaç damla su sepelerseniz yumuşar.*
sepeleyiş *a.* sepelemek eylemi ya da biçimi. *ör. Bir ağacın altından yağmurun sepeleyişini seyrediyordum.*
sepet, -ti *a. Far.* **1** kamış, saz ya da ince dallardan örülerek yapılan, genellikle sapı olan, sebze, meyve, yumurta vb. ya da eşya taşımak için kullanılan kap. **2** *ha.* değirmende, buğdayın döküldüğü, tahtadan yapılmış kesik koni biçimindeki yer. **3** *s.* sepet gibi örülerek yapılmış olan. **4** *s.* bir sepetin aldığı ölçüde. *ör. Pazardan iki sepet yumurta aldı.* **5** sazdan örülmüş balık kapanı. **6** *sp.* sepettopunda, sayı kazanmak için içine top atılmaya çalışılan, demir çembere geçirilmiş, altı açık durumdaki ağ. **7** genellikle motosikletin yan tarafına tutturulan, sürücüden başka bir kişinin oturmasına ya da eşya taşımaya yarayan ek araba. **8** *arg.* akıl, zekâ, kafa. **9** *arg.* kovma, atma. **10** "senet yerine geçebilecek şey, sözleşme vb." anlamındaki ***senet sepet*** sözünde geçer. **(birine) sepet havası çalmak** *arg.* işinden atmak, kovmak, uzaklaştırmak. **sepet kafalı** *tkz.* bilgisiz ve akılsız (kimse). **sepet sandık** sepet gibi ince dallardan örülmüş ve genellikle meşinle kaplanmış sandık. **sepeti çalıştırmak** *arg.* kafayı işletmek, aklını kullanmak. **sepette pamuğu olmamak** *tkz.* bilgi dağarcığı boş olmak. **Karamürsel** (ya da **Karamusal**) **sepeti** ufak tefek ya da önemsiz kimse ya da şey. **Karamürsel** (ya da **Karamusal**) **sepeti sanmak** (birini ya da bir şeyi) küçük, önemsiz görmek.
sepetçi *a. Far. T.* sepet yapan ya da satan kimse.
sepetçilik *a. Far. T.* sepet yapma ya da satma işi.
sepetçisöğüdü, -nü *b. a. Far. T. bitb.* söğütgillerden, uzun yapraklı, dalları sepet örmeye elverişli bir söğüt türü.
sepetkulpu, -nu *b. a. Far. T. mim.* bir sepetin kulpuna benzer biçimde yapılmış yayvan yapı kemeri.
sepetleme *a. Far. T.* sepetlemek eylemi.
sepetlemek *(-i) Far. T.* **1** (meyve, sebze gibi şeyler için) sepete yerleştirmek, sepete koymak. **2** *tkz.* (bir kimseyi) işten atmak, kovmak ya da bir yerden uzaklaştırmak.
sepetlenme *a. Far. T.* sepetlenmek eylemi.
sepetlenmek *(nsz) Far. T.* **1** sepetlemek eylemine konu olmak, sepete yerleştirilmek, konulmak. **2** *tkz.* (işten ya da bir yerden) kovulmak, uzaklaştırılmak.
sepetletme *a. Far. T.* sepetletmek eylemi.
sepetletmek *(-i, -e) Far. T.* sepetlemek eylemini yaptırmak. *ör. Elmaları sepetlettik.*
sepetleyebilme *a. Far. T.* sepetleyebilmek eylemi.
sepetleyebilmek *(-i, -e) Far. T.* sepetlemek elinde olmak, sepetleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sepetleyiş *a. Far. T.* sepetlemek eylemi ya da biçimi.
sepetleyiverme *a. Far. T.* sepetleyivermek eylemi.
sepetleyivermek *(-i) Far. T.* çabucak sepetlemek.
sepetli *s. Far. T.* **1** sepeti olan. **2** "yazılı belgesi bulunan, senede ya da sözleşmeye dayanan (iş, alacak ya da borç vb.)" anlamındaki ***senetli sepetli*** sözünde geçer.
sepetlik *s. Far. T.* **1** sepet yapmaya elverişli olan (saz, kamış, dal vb.). **2** *a. ha.* (yapıda) çıkıntı. **3** *gövb.* karnın göbek çukuru çevresindeki bölümü.
sepettopçu *b. a.Far. T. sp.* sepettopu oyuncusu. *eş.* **basketçi**.
sepettopu, -nu *b. a. Far. T. sp.* beşer kişilik iki takım arasında oynanan, topu sepete[6] sokarak sayı almayı amaçlayan bir top oyunu. *eş.* **basketbol**. *ör. Türkiye sepettopunda da başarı kazanıyor.*
sepi *a.* postu, deriyi kullanılabilecek duruma getirmek için uygulanan işlemlerin tümü.
sepici *a.* sepi işiyle uğraşan kimse
sepicilik *a.* sepicinin yaptığı iş.
sepileme *a.* sepilemek eylemi.
sepilemek *(-i)* post, deri vb.yi kullanılabilecek duruma getirmek için türlü işlemler uygulamak.
sepilenme *a.* sepilenmek eylemi.
sepilenmek *(nsz)* sepilemek eylemine konu olmak.
sepileyebilme *a.* sepileyebilmek eylemi.
sepileyebilmek *(-i)* (post, deri vb.yi) sepilemek elinde olmak, sepileme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sepileyici *s.* derilerin sepilenmesine yarayan.
sepili *s.* sepi yapılmış, sepilenmiş (post, deri vb.).
sepken *s.* "yağmurla karışık yağan kar" anlamındaki ***sulusepken*** sözünde geçer.
septik *s. Fr. fels.* ➻ **kuşkucu**[2].
septisemi *a. Fr. hek.* kanda hastalık yapan bir bakteri bulunmasından ileri gelen her türlü hastalık.
septisizm *a. Fr. fels.* ➻ **kuşkuculuk**[2].
sepya *a. İt.* (.' .) **1** mürekkepbalığından elde edilen koyu siyah boya. **2** *s.* bu boyayla yapılan (resim).
ser (I) *a. Far. esk.* **1** baş, kafa. **2** (kimi bileşik sözcüklerde) baş, başkan. **ser verip sır vermemek** ne denli sıkıştırılırsa sıkıştırılsın ağzından sır alınamamak, ağzı pek sıkı olmak. **serde kabadayılık** (ya da **ağalık** ya da **erkeklik** vb.) **var** "kabadayıyız ya (ağayız, erkeğiz vb ya) böyle bir özelliği olana yakışan davranış budur" anlamında söylenir. *ör. Serde kabadayılık var, ağlanır mı?*
ser (II) *a. Fr.* ➻ **sera**.
sera *a. İt.* (.' .) ➻ **limonluk**[1].
seracı *a. İt. T.* **1** sera yapan kimse. **2** serada çiçek, turfanda sebze yetiştiren kimse.

seracılık *a. İt. T.* **1** sera yapma işi. **2** serada çiçek, turfanda sebze vb. yetiştirme işi.
serak *a. Fr. coğr.* dik yerlerden inen buzullarda oluşan derin yarılmalar yüzünden buz parçalarının koparak aşağıya düşmesi olayı.
seramik *s. Fr.* **1** yüksek ısıda pişirilmiş toprak, fayans, porselen yapımıyla ilgili olan. **2** *a.* yüksek ısıda pişirilmiş topraktan yapılan çanak, çömlek, vazo gibi nesnelerin ortak niteliği.
seramikçi *a. Fr. T.* seramikle uğraşan kimse.
seramikçilik *a. Fr. T.* **1** seramik yapma sanatı. **2** çömlekçilik.
serap *a. Far.* (. -) çölde, uzaktan su ve yeşillik gibi görünen ışık yanıltmacı. *eş.* **ılgım**.
serapa *be. Far.* (. - -) *esk.* bütün olarak, tümüyle, baştan ayağa, baştan başa.
serasker *b. a. Far. Ar.* (. . .') *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, sadrazamlık görevi bulunmaksızın ordunun komutanlığını yapan vezirlere verilen san. **serasker kapısı** *tar.* içinde seraskerlerin resmi görev yaptıkları yapı.
seraskerlik *b. a. Far. Ar. T. tar.* seraskerin görevi ya da makamı.
serazat *s. Far.* (. - -) *esk.* **1** başıboş, özgür. **2** *be.* boşıboş bir biçimde. *ör. Kırlarda serazat dolaşmak istiyordum.*
serbaz *s. Far.* (. -) *esk.* korkusuz, yiğit, yürekli (kimse).
serbest, -ti *s. Far.* **1** istediği gibi davranabilen, hiçbir koşula, sınırlamaya bağlı olmayan. **2** bağlı, bağımlı ya da tutuklu olmayan. *eş.* **özgür**. **3** yapacak hiçbir işi olmadığı için zamanı bulunan, boş. *ör. Yarın bütün gün serbestim, tavla oynayalım.* **4** herhangi bir kurala ya da kimi kurallara bağlı olmayan. *ör. Şürde serbest nazım iyice benimsenmişti.* **5** (kadın için) ağırbaşlı olmayan ya da erkeklerle görüşmekten, dolaşmaktan çekinmeyen. *ör. Onlar kızlarını serbest yetiştirmişti.* **6** sıkılmadan, şaşırmadan konuşan ve davranan. *ör. Özgür sınıfta çok serbest, ama konuklardan sıkılır.* **7** herhangi bir biçimde engellenmeyen. *ör. Atış serbest.* **8** kullanılabilir durumda olan, boş. *ör. Yol serbestken karşıya geçelim.* **9** *be.* rahat bir biçimde, özgür olarak, başıboş bir biçimde. *ör. Kırda serbest dolaşmaktan korkmuyordu.* **serbest bırakmak 1)** (tutukluyu ya da gözaltında, gözetim altında olan birini) özgür duruma getirmek, özgürlüğüne kavuşturmak, bırakmak. *ör. Kafesteki güvercini serbest bıraktık.* **2)** (tutulmuş durumda bir şeyi) bırakmak, koyvermek. **3)** kullanılmasına izin vermek. *ör. Hükümet ödeneği serbest bıraktı.* **serbest bölge** *eko.* ve *huk.* yatırım, üretim ve dışsatımı artırmak, yabancı anapara ve teknoloji girişini hızlandırmak ereğiyle hükümetçe belirlenerek gümrük duvarları dışında bırakılan bölge. **serbest güreş** *sp.* tehlike yaratacak kimi oyunlar dışında vücudun her yanına oyun uygulanabilen bir güreş türü. **serbest kur** *eko.* piyasa koşullarına bağlı olarak serbestçe belirlenebilen döviz kuru. **serbest liman** *huk.* yabancı ülke gemilerinin tecimsel amaçlarla serbest bölge olarak kullanabildikleri liman. **serbest meslek** resmi ya da yarı resmi işler, meslekler dışında kalan meslek ya da iş. *ör. Avukatlık bir serbest meslektir.* **serbest nazım** *yaz.* herhangi bir kurala ya da kimi kurallara bağlı olmayan, ölçü, uyak gibi bağlardan sıyrılmış şiir. **serbest piyasa** *eko.* devletin karışmadığı, yarışıma dayanan piyasa. **serbest piyasa ekonomisi** *eko.* devletin yalnızca düzenleyici olarak karıştığı, ekonomik etkinliklerin tümüyle yarışımcılığa dayandığı ekonomik düzen. **serbest şiir** *yaz.* serbest nazımla yazılan şiir. **serbest vuruş** *sp.* ayaktopunda, bir oyuncunun, merkez çizgisi dışındaki bir noktada kuraldışı bir davranışta bulunması nedeniyle, karşı takımca bu noktadan yapılan vuruş. *eş.* **frikik**.
serbestçe *be. Far. T.* özgür, serbest (bir biçimde).
serbesti *a. Far.* (. . -) *esk.* serbestlik, özgürlük, erkinlik.
serbestleme *a. Far. T.* serbestlemek eylemi.
serbestlemek *(nsz) Far. T.* **1** sıkıcı bir durumdan ya da kalabalıktan kurtulmak. **2** biraz boş zaman bulmak, işi biraz azalmak. *ör. Serbestleyince seni arayacağım.*
serbestleşebilme *a. Far. T.* serbestleşebilmek eylemi.
serbestleşebilmek *(nsz) Far. T.* serbestleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
serbestleşme *a. Far. T.* serbestleşmek eylemi.
serbestleşmek *(nsz) Far. T.* serbest bir duruma gelmek.
serbestleştirebilme *a. Far. T.* serbestleştirebilmek eylemi.
serbestleştirebilmek *(-i)* serbestleştirmesi olanaklı olmak ya da serbestleştirme olasılığı bulunmak.
serbestleştirilme *a. Far. T.* serbestleştirilmek eylemi.
serbestleştirilmek *(nsz) Far. T.* serbestleşmesi sağlanmak, serbest duruma getirilmek.
serbestleştirme *a. Far. T.* serbestleştirmek eylemi.
serbestleştirmek*(-i)* serbestleşmesini sağlamak, serbest duruma getirmek.
serbestlik *a. Far. T.* serbest olma durumu.
serçe *a. hayb.* serçegillerden, insanlara yakın yerlerde ve sürüler durumunda yaşayan, yuvasını ağaçlara ve evlerin damlarına yapan, çok hareketli, koyu boz renkli, çok küçük, eti yenen, ötücü bir kuş. **serçe kadar** pek küçük. **serçeden** (ya da **kuştan**) **korkan darı ekmez** "yapmayı düşündüğü işin tehlikelerini göze alamayan kimse o işe girişmemelidir" anlamında söylenir.
serçegiller *ç. a. hayb.* örnek hayvanı serçe olan, tanelerle, böceklerle ve meyvelerle beslenen, gagaları koni biçiminde olan kuşlar sınıfı.

serçeparmak *b. a.* (insanda) el ya da ayaktaki beş parmağın en küçüğü.
serçin *a. Far. esk.* **1** mekik dili. **2** *s.* seçilmiş olan, seçme, seçkin.
serdar *a. Far.* (. -) *tar.* (Osmanlı ordusunda) başkomutan.
serdengeçti *b. a. Far. T.* **1** *esk.* yüksek bir ülkü için her türlü tehlikeyi göze alan, ülkü yolunda canını bile esirgemeyen kimse.*eş.* **fedai.** **2** *tar.* Osmanlı döneminde, savaşta düşman arasına dalmak için gönüllü yazılan asker. **serdengeçti ağası** *tar.* Osmanlı döneminde, savaş sırasında giriştiği tehlikeli işten sağlam dönen serdengeçtiye verilen san.
serdengeçtilik *b. a. Far. T. esk.* **1** serdengeçti olma durumu. *eş.* **fedailik.** **2** serdengeçtinin yaptığı davranış.
serdetme *a. Ar. T.* (.' . .) *esk.* serdetmek eylemi.
serdetmek *(-i) Ar. T.* (.' . .) *esk.* ortaya atmak, öne sürmek.
serdirilme *a.* serdirilmek eylemi.
serdirilmek *(nsz)* serilmesi sağlanmak.
serdirme *a.* serdirmek eylemi.
serdirmek *(-i, -e)* sermek eylemini yaptırmak.
serdümen *b. a. Far. İt. den.* **1** dümen kullanmakta bilgili ve deneyimli, gemide dümen kullanmakla görevli tayfa. **2** *ask.* savaş gemilerinde çavuştan yüksek rütbede bulunan, dümen kullanmakla görevli er.
sere *a. ha.* başparmakla göstermeparmağı açık durumdayken birinin ucundan ötekinin ucuna değin olan uzaklık.
serebilme *a.* serebilmek eylemi.
serebilmek *(-i, -e)* sermek elinde olmak, serme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
seredurma *a.* seredurmak eylemi.
seredurmak *(-i, -e)* sermeye başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Masaya örtüyü seredur, ben tabakları getireyim.*
seremoni *a. Fr.* **1** tören. **2** genellikle resmi yerlerde, resmi işlerde uyulması gereken kural, yol ve yöntemlerin tümü.
seren *a.* **1** *den.* yelkenli gemilerde, üzerine dört köşe yelken açmak, işaret kaldırmak için direğe yatay bir biçimde bağlanmış olan gönder. **2** *mim.* kapı ya da dolap kanadında, birine menteşe, ötekine kapı kolu ve kilidin takıldığı, çerçevenin düşey parçalarından her biri. **3** *mim.* döner merdivenlerde ortaya konulan, taşıyıcı yuvarlak dikme. **4** *ha.* ekin, ot gibi şeyler taşırken arabayı genişletmek için yanlara uzatılan ağaç. **seren yelken** *den.* yelkenli gemilerde dört köşe biçimli yelken.
serenat *a. Fr. müz.* **1** bir müzik aracıyla çalınan ya da sesli olarak söylenen ya da her ikisi birlikte olabilen, serbest biçimli müzik parçası. **2** geceleyin ve açık havada, bir müzik aracıyla ve şarkıyla, sevgiliye verilen küçük konser.
serencam *a. Far.* (. . -) *esk.* **1** bir olayın, bir işin sonu. **2** başa gelen, baştan geçen bir olay ya da durum.
sere serpe *ik. be.* ➻ **sermek.**
serf *a. Fr. tar.* derebeylik düzeninde toprakla birlikte alınıp satılabilen köle.
sergen *a.* **1** *ha.* raf, genellikle mutfak dolabı rafı. **2** *ha.* tahıl, meyve vb. serip kurutulan yer ya da kurutulmak için serilmiş tahıl, meyve vb. **3** camekân, vitrin.
sergerde *a. Far. esk.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde, savaşa gönüllü olarak katılanların başı. **2** (kötü işlerde) elebaşı.
sergerdelik *a. Far. T.* sergerde olma durumu.
sergi *a.* **1** göstermek, tanıtmak, satmak gibi özel bir erekle yapılan sergileme işi. **2** bu tür bir erekle sergilenmiş şeylerin tümü. *ör. Yol boyunca kavun, karpuz sergileri vardı.* **3** böyle bir sergileme işinin yapıldığı yer. *ör. Sergiye gidelim mi?* **4** halkın gezip görmesi, tanıması için uygun biçimde yerleştirilmiş ürünlerin, sanat yapıtlarının tümü. *ör. Ressamın bu ilk sergisiymiş.* **5** bir yerin, bir ülkenin ya da değişik ülkelerin kendine özgü tarım, sanayi vb. ürünlerini tanıtmak için bunların uygun biçimde gösterildiği yer. **6** *ha.* yere serilen halı, kilim gibi bir yaygı. **sergi açmak** sergilemek. **sergi sermek** *ha.* göstermek ya da kurutmak için bir şeyi düz bir yere yaymak.
sergici *a.* mallarını sergileyerek satan satıcı.
sergicilik *a.* sergicinin yaptığı iş.
sergievi, -ni *b. a.* genellikle sanat yapıtlarının sergilenmesi için yapılmış yapı.
sergikarası, -nı *b. a. ha.* Gaziantep ve Maraş yörelerinde yetiştirilen, şarapçılıkta kullanılan kara renkli bir üzüm.
sergileme *a.* **1** sergilemek eylemi. **2** *yaz.* bir konunun sözle ya da yazıyla, geniş biçimde açıklanması işi.
sergilemek *(-i)* **1** kimi şeyleri göstermek, tanıtmak ya da satmak ereğiyle, herkesin görebileceği bir yere uygun, düzenli, özenli bir biçimde yerleştirmek. **2** bir bir göstermek ya da ortaya koymak. *ör. Onun yaptıklarını sergilemek bana düşmez.* **3** *mec.* açılıp saçılmak. *ör. Kadın her şeyini sergilemekten çekinmiyordu.* **4** (tiyatro oyunu için yaygın yanlış olarak) bir tiyatro oyununu sahneye koymak, sahnelemek ya da oynamak.
sergilenebilme *a.* sergilenebilmek eylemi.
sergilenebilmek *(nsz)* sergilenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sergileniş *a.* sergilenme eylemi ya da biçimi.
sergilenme *a.* sergilenme eylemi.
sergilenmek *(nsz)* **1** sergilemek eylemine konu olmak. **2** *mec.* ortaya konulmak ya da bir bir gösterilmek. *ör. Her gün nice bozukluk sergilenmekte ama aldıran yok.* **3** (tiyatro oyunu için yaygın yanlış olarak) sahneye konulmak, sahnelenmek ya da oynanmak.
sergileyebilme *a.* sergileyebilmek eylemi.
sergileyebilmek *(-i)* sergilemek elinde olmak, sergileme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sergileyiş *a.* sergilemek eylemi ya da biçimi.
sergileyiverme *a.* sergileyivermek eylemi.

sergileyivermek *(-i)* çabucak sergilemek.
sergilik *s.* **1** sergilenecek, sergiye konulacak nitelikte olan (şey). *ör. Ressam, sergilik resimlerini satmıyor.* **2** *a.* mağazalarda ve benzeri yerlerde, malları alıcılara göstermek için yapılmış olan camlı bölme. *eş.* **camekân, vitrin.**
sergin *s.* **1** serilmiş olan. **2** yatan (hasta). **sergin vermek** hastalanarak yatağa yatmak.
sergüzeşt, -ti *a. Far. esk.* serüven, macera.
serhat, -ddi *a. Far. esk.* sınır boyu.
serhoş *s.* ve *a. Far.* ➻ **sarhoş.**
seri (I) *a. Fr.* **1** herhangi bir yönden bir bütünü oluşturan ve belli bir kurala göre birbiri ardınca yer alan şeylerin tümü. *eş.* **dizi**[3]. **2** bir fabrikanın ya da işliğin uzun bir süre aynı iş üzerinde çalıştığı üretim tipi.
seri (II) *s. Ar.* (. -) çabuk, hızlı.
serian *be. Ar.* (. -' .) *esk.* hızlı bir biçimde, çarçabuk, çabucak.
serigrafi *a. Fr.* genellikle kumaş üzerine kalıpla baskı yapma yöntemi.
serilebilme *a.* serilebilmek eyelemi.
serilebilmek *(-e)* serilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
serili *s.* serilmiş, yayılmış, döşenmiş olan. *ör. Yere serili kilimi topladı.*
seriliş *a.* serilmek eylemi ya da biçimi.
seriliverme *a.* serilivermek eylemi.
serilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süre içinde serilmek.
serilme *a.* serilmek eylemi.
serilmek *(-e)* **1** sermek eylemine konu olmak. *ör. Yatak yere serildi.* **2** uzanmak, yatmak. *ör. Yorgunluktan serilip kalmıştım.* **serilip kalmak** yorgunluktan ya da hastalıktan bitkin düşüp yatmak. **serilip serpilmek 1)** rahat bir biçimde, kollarını bacaklarını açıp yatmak, uzanmak. **2)** büyüyüp gelişmek. **serilip yatmak** rahat bir biçimde, kollarını bacaklarını açıp yatmak.
serim *a. yaz.* tiyatro oyunu, roman, öykü, masal gibi anlatı türlerinde kişilerin ve çevrenin tanıtıldığı, konunun, olayın anlatılmaya başlandığı bölüm.
serin *s.* **1** (hava için) ılıkla soğuk arası, az soğuk. **2** hafif bir soğukluk veren, hoşa giden. *ör. Serin bir yer arıyordum, suya gireyim dedim, serin suya daldım.* **serin gel!** *arg.* "sinirlenme, kızma, öfkelenme, soğukkanlı ol" anlamında söylenir.
serince *s.* serine yakın, az serin.
serinkanlı *b. s.* öfke, telaş ya da heyecana kolayca kapılmayan, olaylar karşısında kendini denetleyebilen, soğukkanlı.
serinkanlılık *b. a.* serinkanlı olma durumu, soğukkanlılık.
serinleme *a.* serinlemek eylemi.
serinlemek *(nsz)* **1** (hava) hafifçe soğur gibi olmak, serin bir duruma gelmek, serinleşmek. **2** hoşa giden hafif bir soğukluk duyumsamak. *ör. Adam göğsünü yele verip serinledi.* **3** *mec.* biraz avunup kendine gelmek, ferahlamak.
serinlenme *a.* serinlenmek eylemi.
serinlenmek *(nsz)* serinlik duyumsamak. *ör. Biraz serinlemek için denize girdi.*
serinleşme *a.* serinleşmek eylemi.
serinleşmek *(nsz)* serinlik verecek bir duruma gelmek. *ör. Oda serinleşti.*
serinletebilme *a.* serinletebilmek eylemi.
serinletebilmek *(-i)* serinletmesi olanak içinde olmak ya da serinletme olasılığı bulunmak. *ör. Yazın sıcak çay insanı serinletebilirmiş.*
serinletme *a.* serinletmek eylemi.
serinletmek *(-i)* serin duruma getirmek, serinlik vermek. *ör. Vantilatör odayı biraz serinletti.*
serinleyebilme *a.* serinleyebilmek eylemi.
serinleyebilmek *(nsz)* serinlemesi olanak içinde olmak ya da serinleme olasılığı bulunmak.
serinlik *a.* **1** serin olma durumu. **2** serin hava. *ör. Pencereyi açar açmaz odaya bir serinlik doldu.* **serinlik çıkmak** hafif ve serin bir yel esmeye başlamak, ortalık serinlemek. **serinlik vermek 1)** serin duruma getirmek. **2)** *mec.* acısını, sıkıntısını gidermek, avutmak.
seriş *a.* semek eylemi ya da biçimi.
seriverme *a.* serivermek eylemi.
serivermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede sermek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çamaşırı seriver.*
serkeş *s. Far.* dik başlı, kafa tutan, başkaldıran.
serkeşçe *be. Far. T.* serkeşe yaraşır bir biçimde.
serkeşleşebilme *a. Far. T.* serkeşleşebilmek eylemi.
serkeşleşebilmek *(nsz) Far. T.* serkeşleşmesi olanak içinde olmak ya da serkeşleşme olasılığı bulunmak.
serkeşleşme *a. Far. T.* serkeşleşmek eylemi.
serkeşleşmek *(nsz) Far. T.* serkeşçe davranmaya başlamak.
serkeşlik *a. Far. T.* serkeş olma durumu ya da serkeşe yaraşır davranış. **serkeşlik etmek** serkeşe yaraşır bir biçimde davranmak.
serlevha *b. a. Far. Ar. esk.* (yazılarda) başlık.
sermaye *a. Far.* (. - .) **1** bir ticaret girişiminin gerçekleştirilmesi ve yürütülmesi için gerekli olan, bu işte kullanılan para ve paraya çevrilebilecek malların tümü .*eş.* **anamal, anapara, kapital.** **2** mal oluş fiyatı. *ör. Mallarını sermayesine satacak değildi ya!* **3** *mec.* varlık, servet. *ör. Bütün sermayesi bir boyacı sandığıydı.* **4** *mec.* konu. *ör. Günlerdir onu konuşuyorlar, sermaye tükenmek bilmiyor.* **5** *mec.* iyi nitelik, bilgi, yetenek. *ör. Tek sermayem dürüstlüğümdür.* **6** *mec.* genelevde çalıştırılan kadın. **sermaye yapmak** (para vb.yi) anapara olarak kullanmak. **sermayen bir yumurta ise taşa çal** "güvendiğin şey, işe yaramayacak denli küçük ve önemsizse, onu kullanmaktan vazgeç, sonuçtan umudunu kes" anlamında söylenir. **sermayeyi kediye yüklemek 1)** bütün parasını çarçur edip, yiyip bitirmek. **2)** yaptığı işten zarar edip parasını batırmak.

sermayeci *a. Far. T.* (. - . .) bir işe anamal koyan kimse, anamalcı.
sermayecilik *a. Far. T.* (. - . . .) sermayeci olma durumu, anamalcılık.
sermayedar *s. Far.* (. - . -) **1** anamalı olan, bir işe anamal koyan. **2** *a.* bir işe anamal koyan kimse, anamalcı, sermayeci.
sermayeli *s. Far. T.* (. - . .) **1** sermayesi, anamalı olan. **2** herhangi bir miktarda sermaye konulmuş olan (iş). *ör. Birkaç trilyon sermayeli bankayı sattılar.*
sermayesiz *s. Far. T.* (. - . .) **1** sermayesi olmayan. **2** hiç anamal konulmadan yapılan. *ör. Sermayesiz bir iş arıyordu.*
sermayesizlik *a. Far. T.* (. - . . .) sermayesiz olma durumu.
serme *a.* sermek eylemi.
sermek, -er *(-i, -e)* **1** açarak bir yere yaymak ya da döşemek. *ör. Odaya kilim serdiler.* **2** kurutmak için düz bir yere yaymak. *ör. Bulguru dama serdi, kuşlara yedirdi.* **3** kurutmak için bir yere asmak. *ör. Çamaşırları ipe sermek için balkona çıktı.* **4** göstermek ereğiylc asmak ya da yaymak. *ör. Gelininçeyizini serdiler.* **5** boylu bounca yere yatırmak, düşürmek ya da çok hırpalamak. *ör. İki tokatta adamı sermişti.* **6** *mec.* aldırmamak, boşlamak, savsaklamak. *ör. Son günlerde işleri iyice sermişti.* **sere serpe** *ik. be.* rahat ve özgür bir biçimde, hiç çekinmeden, rahatça, özgürce. *ör. Kadın, evindeymiş gibi, sokakta sere serpe dolaşmak istiyormuş.*
sermest, -ti *b. s. Far. esk.* esrik, sarhoş.
serpantin *a. Fr.* **1** kendi üzerine sarılarak hazırlanmış, savrulduğunda çözülüp açılan, eğlencelerde kullanılan, renkli kâğıttan yapılmış ince ve uzun şerit. **2** kalorifer döşeminde, bükülmüş borularla yapılmış ısıtıcı. **3** *yerb.* ➻ **yılantaşı**.
serpe ➻ **sere serpe**.
serpebilme *a.* serpebilmek eylemi.
serpebilmek*(-i)* serpmek elinde olmak, serpme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
serpeleme *a.* serpelemek eylemi.
serpelemek *(nsz)* **1** (yağmur, kar için) seyrek damlalar ya da taneler durumunda yağmak. *ör. Sabahleyin kar serpelemekteydi.* **2** *(-i)* az az ve sürekli olarak serpmek.
serpilebilme *a.* serpilebilmek eylemi.
serpilebilmek *(nsz)* serpilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
serpiliş *a.* serpilmek eylemi ya da biçimi.
serpiliverme *a.* serpilivermek eylemi.
serpilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede serpilmek.
serpilme *a.* serpilmek eylemi.
erpilmek *(nsz)* **1** serpmek eylemine konu olmak. *ör. Tavuklara yem serpildi.* **2** gelişip büyümek, boy atmak. *ör. Bahçenin çiçekleri çabuk serpildi.*
serpinti *a.* **1** akan ya da dökülen bir şeyden sıçrayıp sağa sola dağılan, serpilen bölüm. *ör. Denize yaklaşınca dalgaların serpintilerinden rahatsız oldu.* **2** küçük damlacıklar ya da tanecikler durumunda, azar azar yağan yağmur ya da kar. *ör. Yağmur serpintisi pencereden içeri giriyordu.* **3** *mec.* bir durumun etkisinin azalmış bulunduğu bölüm.
serpiş *a.* serpmek eylemi ya da biçimi.
serpiştirilme *a.* serpiştirilmek eylemi.
serpiştirilmek *(nsz)* serpiştirmek eylemine konu olmak. *ör. Mezarın üzerine serpiştirilen çiçekler solmuştu.*
serpiştiriş *a.* serpiştirmek eylemi ya da biçimi.
serpiştirme *a.* serpiştirmek eylemi.
serpiştirmek *(nsz)* **1** (yağmur ya da kar) seyrek bir biçimde, azar azar ve ince ince yağmak. *ör. Yağmur serpiştirip geçti.* **2** *(-i, -e)* oraya buraya ve gelişigüzel bir biçimde serpmek. *ör. Çiçekleri mezarın üzerine serpiştirmişlerdi.*
serpiverme *a.* serpivermek eylemi.
serpivermek *(-i, -e)* **1** çabucak serpmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Tavukların yemini serpiverin.*
serpme *a.* **1** serpmek eylemi. **2** genellikle kayıktan atılan, çevresi 15-20 m., yüksekliği 3-4 m. olan, ucuna bir sıra kurşun dizilmiş, koni biçiminde balık ağı. **3** *s.* serpilmiş, şuraya buraya dağılmış durumda olan. **serpme sıva** mala ile serpilerek uygulanan çok pürtüklü sıva.
serpmek, -er *(-i, -e)* **1** bir şeyi, oraya buraya dağılacak biçimde dökmek, saçmak. *ör. Güvercinlere yem serpti.* **2** (tuz, biber gibi toz ya da taneli şeyleri) dağılacak biçimde belli bir şeyin üzerine, içine vb. dökmek. *ör. Salataya biraz tuz serpti.* **3** *mec.* (ışık kaynağı için) saçmak, vermek. *ör. Ay, ışıklarını göle serpmekteydi.* **4** *(nsz)* (kar, yağmur için) azar azar ve ince ince yağmak. *ör. Sabahleyin kar serpiyordu.*
serptirme *a.* serptirmek eylemi.
serptirmek *(-i, -e)* serpmek eylemini yaptırmak.
serpuş *a. Far.* (. -) *esk.* başa giyilen şey, başlık, şapka.
sersefil *s. T. Ar.* (.' . .) çok sefil olan, çok yoksulluk çeken, çok yoksul (kimsc). **sersefil olmak 1)** çok yoksulluk çekmek. **2)** kötü koşullar içinde yaşamak, çok sürünmek, eziyet çekmek. *ör. Gurbette sersefil olmaktan korkuyordu.*
sersem *s. Far.* **1** bilinci ve duyguları herhangi bir nedenle zayıflamış olan. *ör. İçtiği haptan sersemdi, söyleneni anlamıyordu.* **2** ne yaptığının bilincinde olmayan, düşünmeden davranan, aptal, alık (kimse). *ör. Bu sersemi adam edemezsin.* **sersem etmek** sersemı duruma getirmek, sersemletmek. **sersem gibi** *be.* serseme yakışır bir biçimde. *ör. Sersem gibi davranmaktan utanmalısın.* **sersem sepelek** (ya da **sepet**) *be.* sersem bir biçimde, sersemliği henüz geçmeden. **serseme çevirmek** sersem etmek, sersemletmek.

sersemce *s.* ve *be. Far. T.* (. .' .) sersem (bir biçimde), sersem gibi. *ör. İnsanlar sersemce işler yapabilir.*
sersemleme *a. Far. T.* sersemlemek eylemi.
sersemlemek *(nsz) Far. T.* sersem bir duruma gelmek, sersem gibi olmak.
sersemleşme *a. Far. T.* sersemleşmek eylemi.
sersemleşmek *(nsz) Far. T.* sersemlemek.
sersemletebilme *a. Far. T.* sersemletebilmek eylemi.
sersemletebilmek *(-i) Far. T.* sersemletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sersemletilme *a. Far. T.* sersemletilmek eylemi.
sersemletilmek *(nsz) Far. T.* sersemlemek eylemine konu olmak. *ör. İğneyle sersemletilen aslan kafese kondu.*
sersemletme *a. Far.T.* sersemletmek eylemi.
sersemletmek *(-i) Far. T.* sersemlemek eylemini yaptırmak, sersemlemesine yol açmak.
sersemleyebilme *a. Far.T.* sersemleyebilmek eylemi.
sersemleyebilmek *(nsz) Far. T.* sersemleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sersemlik *a. Far. T.* **1** sersem olma durumu. **2** sersemce davranış. **sersemlik etmek** serseme yaraşır bir biçimde davranmak.
serseri *s.* ve *a. Far.* **1** belli bir işi ve yeri olmayan, durup dururken ona buna sataşan, başıboş (kimse), kabadayı. **2** beğenilmeyen davranışları olan, tutarsız (kimse). **3** *mec.* belli bir hedefe atılmamış olan, rastlantıyla gelen. *ör. Çatışmada serseri bir kurşuna kurban gitti.* 4 *huk.* bedence sağlıklı ve çalışabilir bir durumda olduğu ve kendisini geçindirecek herhangi bir geliri bulunmadığı halde çalışmayan, geçimini yasadışı yollarda, dilencilikte vb. arayan kimse. **serseri kurşun** herhangi bir hedef gözetilmeden atılmış olan ya da rastgele gelen kurşun. **serseri mayın** denize döşenmiş, akıntıya bırakılmış mayın. **serseri serseri** *ik. be.* ***dolaşmak***, ***gezmek*** eylemleriyle "bir serseri gibi, hiçbir amacı olmaksızın, başıboş olarak" vb. anlamlarında kullanılır. *ör. Ortalığı serseri serseri dolaşan işsizler almış.* **serseri torpil** herhangi bir hedef gözetilmeden atılmış torpil.
serserice *s.* ve *be. Far. T.* (. . .' .) serseri (bir biçimde) serseri gibi.
serserileşme *a. Far. T.* serserileşmek eylemi.
serserileşmek *(nsz) Far. T.* serseri duruma gelmek, serseri olmak, serseriye yakışır bir biçimde davranmak.
serserilik *a. Far. T.* **1** serseri olma durumu. **2** serserice davranış. **serserilik etmek** serseriye yakışır bir biçimde davranmak.
sert *s.* **1** kesilmesi, kırılması, çizilmesi ya da çiğnenmesi güç olan, yumuşak olmayan, katı, pek. *ör. Sert kereste zor işlenir.* **2** kolayca eğilip bükülmeyen, esnekliği az olan. *ör. Sert yay güç gerilir.* **3** (hava, iklim, rüzgâr vb.) yumuşak olmayan, zor katlanılan, güç dayanılan, çok etkili. *ör. Sert bir soğuk vardı.* **4** öfkeli, hırçın, hiddetli. *ör. Sert bir sesle bağırdı.* **5** güçlü. *ör. Sert adımlarla yer gök inlesin.* **6** sıkı bir biçimde, titizlikle uygulanan. *ör. Hükümet sert önlemlere başvuruyor.* **7** sarsıcı niteliği olan, hafif olmayan, keskin, çarpıcı. *ör. Rakı sert içkidir.* **8** hoşgörüsü, bağışlaması olmayan. *ör. Babası sert bir adamdı.* **9** gönül kırıcı, acı, katı, ters. *ör. Sert sözler insanı kırar.* **sert damak** *gövb.* damağın ön bölümü. **sert sert** *ik. be.* sert bir biçimde, çok sert olarak. **sert su** kireç derecesi yüksek su, kireci çok su, kireçli su. **sert tabaka** *gövb.* ön bölümüne gözakı denilen, göz yuvarlağının dışını örten sağlam zar. **sert ünsüz** *sesb.* ➻ **ötümsüz ünsüz**. **sert zar** *gövb.* beyni örten zarların en dışta bulunanı.
sertabip *b. a. Far. Ar. esk.* ➻ **başhekim**.
sertdoku *b. a. bitb.* bitkilerde kabuk, diken gibi sert bölümleri oluşturan destekdoku.
serteliş *a.* sertelmek eylemi ya da biçimi. *ör. Oğulun babaya sertelişi saygısızlıktı.*
sertelme *a.* sertelmek eylemi.
sertelmek *(nsz)* **1** sert bir duruma gelmek, sertleşmek. *ör. Rüzgâr gittikçe serteldi.* **2** direnci artmak. **3** *mec.* öfkeli, sert bir durum almak, sertleşmek. *ör. Anaya babaya sertelmek olmaz.*
sertifika *a. Fr.* **1** bir kimsenin niteliğini ya da kendisine verilmiş olan bir hakkı belirten resmi belge. *ör. Malın sertifikası yokmuş.* **2** bir kursa ya da seminere katılıp bitirenlere verilen belge, öğrenim belgesi. *eş.* **bitirme belgesi**.
sertifikalı *s. Fr. T.* sertifikası bulunan.
sertlenme *a.* sertlenmek eylemi.
sertlenmek *(nsz)* sert bir tavır almak, sertleşmek.
sertleşebilme *a.* sertleşebilmek eylemi.
sertleşebilmek *(nsz)* sertleşmesi olanak içinde olmak ya da sertleşme olasılığı bulunmak.
sertleşiverme *a.* sertleşivermek eylemi.
sertleşivermek *(nsz)* ansızın, çabucak ya da kısa sürede sertleşmek.
sertleşme *a.* sertleşmek eylemi.
sertleşmek *(nsz)* **1** sertlik edinmek, sert bir duruma almak, katılaşmak. *ör. Alçı sertleşti.* **2** gücü artmak, zorlu bir durum almak, güçlenmek. *ör. Rüzgâr sertleşti.* **3** *mec.* sert, kırıcı olmak. *ör. Davranışı gittikçe sertleşti.*
sertleştirebilme *a.* sertleştirebilmek eylemi.
sertleştirebilmek *(-i)* sertleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sertleştirici *s.* ve *a.* sertleşmeyi, katılaşmayı sağlayan, sertleştiren (madde).
sertleştirilebilme *a.* sertleştirilebilmek eylemi.
sertleştirilebilmek *(nsz)* sertleştirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sertleştirilme *a.* sertleştirilmek eylemi.
sertleştirilmek *(nsz)* sertleşmesi sağlanmak, sert bir duruma getirilmek.
sertleştirme *a.* sertleştirmek eylemi.
sertleştirmek *(-i)* **1** sert bir duruma getirmek. *ör. Sesini sertleştirip bağırdı.* **2** sertleşmesine yol açmak. *ör. Sözleri havayı sertleştirdi, gerginleştirdi.*

sertlik *a.* **1** sert, katı olma durumu, özelliği. **2** *mec.* sert, kırıcı, katı davranış. *ör. Sana sertlik yakışmaz.*

serum *a. Fr.* **1** pıhtılaşma sonunda kandan ayrılan sıvı bölüm. **2** mikroplu bir hastalığa ya da zehirli bir maddeye karşı aşılanmış bir hayvanın, özellikle atın kanından elde edilen sıvı madde. **3** kimi hastalıklarda kullanılan ve bileşimi kan serumuna benzeyen madensel tuz eriyiği.

serüven *a. Far.* **1** bir kimsenin başından geçen ya da içine atılmış olduğu, içinde beklenmedik, heyecanlı olguların bulunduğu olay. **2** *mec.* sonunun nereye varacağı kestirilemeyen iş, durum. *ör. Bu işe serüven gözüyle bakılırdı.* **serüven geçirmek** serüven yaşamak. **serüven romanı** *yaz.* bir kimsenin ya da topluluğun başından geçen ilginç, şaşırtıcı, heyecan verici, tehlikeli olguların, olayların anlatıldığı roman türü. **serüvene atılmak** serüven sayılacak bir işe girişmek.

serüvenci *s. Far. T.* serüven geçirmekten hoşlanan, serüvene atılmaktan çekinmeyen (kimse).

serüvencilik *a. Far. T.* serüvenci olma durumu, özelliği.

serüvenli *s. Far. T.* içinde serüven bulunan.

serüvensiz *s. Far. T.* içinde serüven bulunmayan.

servet, -ti *a. Ar.* mal mülk, zenginlik, varlık. **servet bildirimi** (ya da **beyanı**) resmi bir görevde bulunan kimselerin sahip oldukları serveti gösteren bildirim. **servet sahibi** serveti bulunan, varlıklı, varsıl, zengin kimse. **Servetifünun Edebiyatı** *yaz.* ➻ **Servetifünun Yazını.**

> **Servetifünun Yazını** *yaz.*
> Türk yazınında, 1895 yılında Recaizade Mahmut Ekrem'in öncülüğünde ve *Servetifünun* dergisinde bir araya gelen, sanat görüşleri ve beğenileri birbirine yakın genç yazarların oluşturduğu bir yazın. "Edebiyatı Cedide" de denilen bu yazının en belirgin özelliği, tümüyle Batı'yı örnek alışı, özellikle Fransız yazınından beslenişidir. Bu yazarlar, batılı bir yazın oluşturmak ereğiyle şiirde simgecilik, romanda gerçekçilik akımlarına yakınlık duymuşlar, yapıtlarında batıdan aldıkları biçimsel yenilikleri uygulamışlardır. Yaklaşık beş yıl kadar süren bu birliktelikte Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif gibi ozanlar, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın gibi yazarlar yer almıştı.

servi *a. Far. bitb.* servigillerden, Akdeniz çevresinde bol yetişen, çok uzun boylu, dalları çok ince ve yuvarlak, yaprakları yeşil pul gibi ve ufacık, hiç yaprak dökmeyen, ceviz iriliğinde kozalakları olan, odunu yapı işlerinde ve marangozlukta kullanılan, uzun ömürlü bir ağaç. **servi boylu** ince ve uzun boylu (kimse).

servigiller *ç. a. Far. T. bitb.* kozalaklılardan, ardıç, mazı servi gibi ağaçları kapsayan, yaprakları karşılıklı çapraz dizilişli, çiçekleri bir ya da ikievcikli bir bitki familyası.

servilik *a. Far. T.* servi ağaçlarının bol bulunduğu alan, yer.

servis *a. Fr.* **1** hizmet. **2** yemekte gerekli olan tabak, çatal, kaşık, bıçak, peçete gibi şeylerin tümü ve bunların sofraya konuş biçimi. **3** sofra hizmeti. *ör. Bu lokantanın servisi iyidir.* **4** bir işyerinde, kurumda ya da kuruluşta, bütünün bir parçasını oluşturan hizmet, iş. **5** bu işin yapıldığı yer ve bu yerde çalışanların tümü. *ör. Bankanın kambiyo servisinde çalışıyor.* **6** kimi kuruluşların ulaşım işinde kullandıkları taşıt. *ör. Bankaya servisle gidiyoruz.* **7** *sp.* masatopu, uçantop gibi oyunlarda oyuna başlama vuruşu. **8** bakım onarım vb. hizmeti gören işletme. *ör. Arabayı servise götürmek gerekiyor.* **servis arabası 1)** resmi bir hizmette kullanılan taşıt. **2)** lokanta ve benzeri yerlerde yiyecek içecekleri müşteriye götürmekte kullanılan tekerlekli, özel el arabası. **servis atmak** *sp.* masatopu, uçantop gibi oyunlarda oyuna başlama vuruşunu yapmak. **servis kapısı** otellerde, büyük evlerde ya da apartmanlarda hizmetlilerin ve satıcıların kullandığı ayrı kapı. **servis otobüsü** resmi bir hizmette kullanılan otobüs. **servis tabağı** sofraya yemeğin getirildiği büyük tabak. **servis takımı** ➻ **yemek takımı. servis yapmak** (sofrada) yemeği dağıtmak ve hizmet etmek. **servise çıkmak** her zamanki hizmeti yapmaya gitmek.

seryum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Ce, atom sayısı 58, atom ağırlığı 140,12, yoğunluğu 6,7 olan, gümüş parlaklığında, sert, havada kolayca oksitlenen, akkor temeline dayanan lambaların yapımında yararlanılan bir element.

seryumlu *s. Fr. T. kim.* bileşiminde seryum bulunan.

serzeniş *a. Far. T. esk.* sitem, başa kakma. **serzenişte bulunmak** sitem etmek, (bir şeyi) başa kakmak.

ses *a.* **1** işitme organının duyabildiği titreşim. *ör. Bir tabanca sesi duyuldu.* **2** ciğerlerden gelen havanın ses yolunda yaptığı, ağızdan çıkarak yayılan titreşim. *ör. Şarkıcının sesi güzeldi.* **3** güzel ve etkileyici ses. *ör. Ses diye ben buna derim!* **4** *mec.* herhangi bir davranış, tutum karşısında uyanan ruhsal tepki, iç çağrı. *ör. Pişmanlığın sesi onu uyutmuyordu.* **5** *mec.* görüş, duygu ve düşünce. *ör. Gazete, halkın sesi olmuştu.* **6** *müz.* aralarında uyum bulunan, hoşa giden, kulağa hoş gelen titreşimler. **ses almak** sesi manyetik bir bant vb. üzerine kaydetmek. **ses aygıtı** *gövb.* sesin oluşmasını sağlayan organların tümüne verilen ad. **ses çıkarmamak** (ya da **etmemek**) yerinde, uygun, doğru olmayan bir durum karşısında tepki göstermemek. **ses çıkmamak** (birinden, bir işten) haber gelmemek. **ses dalgaları** *fiz.* titre-

şim etkisiyle cisimlerde oluşan dalgalar. **ses değişmesi** *dilb.* dilde, bir sözcükte kendiliğinden ya da herhangi bir etkenle oluşan ses başkalaşması; örneğin "alma"nın "elma" biçimine girmesi. **ses duvarı** havada ses hızıyla ya da ona yakın bir hızla hareket eden bir cismin oluşturduğu aerodinamik olayların tümü. **ses düşmesi** *dilb.* sözcükte var olan bir sesin yitmesi; örneğin "ısıtma"nın "ı" sesinin yiterek "sıtma" olması. **ses etmek** seslenmek. **ses getirmek** *mec.* (bir olay, konu, girişim vb.) ilgiyle karşılanmak, karşılık görmek, yandaşlık oluşturmak, yankılanmak. *ör. Işık söndürme önerisi ses getiren bir eylem olarak anılacaktır.* **ses ikizlenmesi** (ya da **ikizleşmesi**) *dilb.* bir sözcükte aynı ünlünün ya da aynı ünsüzün, özellikle coşkulu söyleyişlerde ikiz durumagelmesi, ikileşmesi; örneğin "eşek" sözcüğünün "eşşek" biçimine girmesi. **ses kakışımı** *dilb.* kulağa hoş gelmeyen hecelerin ya da sözcüklerin bir araya gelmesi. **ses karşılanması** *dilb.* bir dilde bulunmayan bir sesi, dilin benzeri bir sese çevirmesi; örneğin Arapçası "hidmet" olan sözcüğün Türkçede "hizmet" biçimine girmesi. **ses kesilmek** ses, artık duyulmaz olmak. **ses kirişleri** (ya da **telleri**) gırtlağın içinde ikisi sağda, ikisi solda bulunan ve ciğerlerden gelen havanın geçmesiyle titreşerek ses çıkaran dört kıvrım. **ses kuşağı** *sin.* üzerinde bir ya da birkaç ses yolu bulunan kuşak [9,10]. **ses perdesi** sesin alçak ya da yüksek olması durumu. **ses seda çıkmamak** (birinden ya da bir yerden) bir haber gelmemek ya da bir tepki görülmemek. **ses seda kesilmek** (ya da **kalmamak**) hiçbir ses duyulmaz olmak. **ses seda yok** "hiç haber yok" anlamında söylenir. **ses soluk 1)** gürültü patırtı. *ör. Toplantıda bir ara ses soluk kesildi.* **2)** haber. *ör. Gitti gideli ses soluk çıkmadı.* **ses soluk kesilmek** gürültü patırtı kalmamak. **ses türemesi** *dilb.* bir sözcüğün aslında bulunmayan bir ünlünün ya da ünsüzün sonradan türemesi; örneğin "ılan"ın "yılan", "urmak"ın "vurmak" olması. **ses uyumu** *dilb.* Türkçede ünlü ve ünsüz uyumlarının ortak adı. **ses vermek** (ya da **vermemek**)**1)** herhangi bir sesi çıkarmak (ya da çıkarmamak). *ör. Zil dün ses veriyordu, bugün ses vermiyor.* **2)** bir çağrıya yanıt vermek (ya da vermemek). **ses yitimi** *hek.* ses tellerinin türlü nedenlerle işleyememesinden sesin kısılıp yok olması. **ses yolu 1)** sesin oluşması için akciğerlerden gelen havanın gırtlak, burun ya da ağızda izlediği yol. **2)** *sin.* bir ses kuşağında yer alan ses titreşimlerinin görüntülerini taşıyan bir ya da birkaç dar yol. **sesi ayyuka çıkmak** çok yüksek sesle bağırmak. **sesi** (ya da **sesi soluğu**) **çıkmamak** bir şey söylememek, konuşmamak, susmak. **sesi kesilmek 1)** herhangi bir haberi gelmez olmak. **2)** artık susmak zorunda kalmak. **sesini çıkarmamak** bir durum karşısında düşüncesini söylememek, susmak. **sesini kesmek 1)** (biri) konuşmaktayken susmak, söylemez olmak. **2)** (birini) artık konuşturmamak. *ör. Şunun sesini kesmek gerekir artık.* **sesini kısmak** sesini alçaltmak. **sesini yükseltmek** öfkeli bir sesle konuşmak.

sesalıcı *b. a.* sonradan çalmak üzere, sesi manyetik bir bant üzerine kaydeden aygıt. *eş.* **teyp**.

sesbilgisel *b. s. dil.* sesbilgisine özgü olan, sesbilgisiyle ilgili. *eş.* **fonetik**[2]. *ör. Sözcüğü sesbilgisel yönden de inceledik.*

sesbilgisi, -ni *b. a. dil.* sözcükleri ses yapısı, boğumlanma noktası, boğumlanma özellikleri, birbirlerini etkilemeleri vb. yönlerinden inceleyen dilbilim dalı. *eş.* **fonetik**[1].

sesbilim *b. a. dil.* belli bir dilde, sözlü dilin anlam ayrımı oluşturan yakın ses birimlerini, bunların iletişimdeki işlevlerini konu alan dilbilim dalı. *eş.* **fonoloji**.

sesbilimci *a.* çalışma alanı sesbilim olan dilbilimci.

sesbilimsel *b. s. dil.* sesbilime özgü, sesbilimle ilgili olan.

sesbirim *b. a. dil.* bir dilde, başka seslerle kurduğu ilişki yönünden belirlenen, anlam ayrımlarını gösteren ve sesbirimciklerinden oluşan en küçük ses öğesi. *eş.* **fonem**.

sesbirimcik *b. a. dil.* sesbirimi oluşturan ayırıcı özelliklerin her biri.

sesbüyütür *b. a. yeni* ➻ **hoparlör**.

sesçi *a.* radyoda, televizyonda ses kaydı yapan ve yayın sırasında ses düzenini ayarlayan teknik görevli.

sesçil *s. dil.* dilin seslerini bütün özellikleriyle ve ayırtılarıyla gösteren, sesi temel alan, sese dayanan, sesle ilgili olan. *eş.* **fonetik**[3]. **sesçil abece** (ya da **alfabe**) bir dilin ses özelliklerini ayrıntılı olarak gösteren abece. **sesçil yazım** (ya da **imla**) sözcüklerin seslendirilişlerindeki değerleri olduğu gibi yansıtan yazım.

sesçilik *a.* sesçinin görevi, işi.

seselim *a. fiz.* ➻ **rezonans**.

seslem *a. dilb.* ➻ **hece**.

sesleme *a. ha.* seslemek eylemi.

seslemek *(-e) ha.* ➻ **seslenmek**.

seslemsel *s.* seslemle ilgili. *ör. Ozan, sözcüklerin seslemsel değerini göz önüne almış.*

seslendirebilme *a.* seslendirebilmek eylemi.

seslendirebilmek *(-i)* seslendirmek elinde olmak, seslendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

seslendirilebilme *a.* seslendirilebilmek eylemi.

seslendirilebilmek *(nsz)* seslendirilmesi olanak içinde olmak ya da seslendirilme olasılığı bulunmak.

seslendiriliş *a.* seslendirilmek eylemi ya da biçimi.

seslendirilme *a.* seslendirilmek eylemi.

seslendirilmek *(nsz)* **1** ses olarak çıkarılmak. *ör. Şarkı güzel seslendirildi.* **2** dile getirilmek. *ör. Şiirde bizim duygularımız da seslendirilmişti.*

seslendiriş *a.* seslendirme eylemi ya da biçimi.
seslendirme *a.* **1** seslendirmek eylemi. **2** *sin.* sesin, çekimden sonra film üzerine geçirilmesi.
seslendirmek *(-i)* **1** sesli duruma getirmek, sesli olmasını sağlamak. **2** (duygu, düşünce vb. için) dile getirmek, söylemek. **3** *müz.* (bir notayı) perdeli okumak. **3** (yaygın yanlış olarak) bir şarkıyı söylemek.
seslenebilme *a.* seslenebilmek eylemi.
seslenebilmek *(nsz; -le)* **1** seslenmesi olanak içinde olmak ya da seslenme olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Gelmeleri için çocuklara seslenebilir misin?*
sesleni *a.* sözü bir kimseye ya da kimselere yöneltme, karşıdakine ya da karşıdakilere seslenme. *eş.* **hitap**.
seslenim *a.* ➻ **sesleni, seslenme**[2].
sesleniş *a.* seslenmek eylemi ya da biçimi.
sesleniverme *a.* seslenivermek eylemi.
seslenivermek *(nsz)* **1** ansızın seslenmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu adama sesleniver de buraya gelsin.*
seslenme *a.* **1** seslenmek eylemi. **2** sözü bir kimseye ya da kimselere yöneltme, karşıdakine ya da karşıdakilere söz söyleme.*eş.* **sesleni, hitap**.
seslenmek *(nsz; -le)* **1** uzaktan bağırarak çağırmak, ünlemek. **2** (genellikle olumsuz biçimiyle kullanılır) bir şey söylemek için sesini çıkarmak, konuşmak ya da yanıt vermek. *ör. "Sinemaya gidelim mi?" dedim, seslenmedi.* **3** *mec.* sözü birine ya da birilerine yöneltmek. *eş.* **hitap etmek**.
sesletim *a. dilb. yeni* bir sözcüğün içindeki seslerin uzunluğu, kısalığı, vurgusu vb. bakımından söylenme biçimi, söyleyiş.*eş.* **telaffuz**. *ör. Türkçedeki yabancı kökenli sözcüklerin sesletiminde zorlukla karşılaşıldığı çok görülür.*
sesli *s.* **1** ses çıkaran, sesi olan. **2** *be.* ses çıkararak. *ör. Sesli ağlamak erkeğe yakışmazmış.* **3** *s.* ve *a. dilb.* ➻ **ünlü**. **sesli** (ya da **seslice**) **düşünmek** bir konuda, konunun çözümüyle ilgili düşüncelerini, çözüm önerilerini kendini ya da kimseyi bağlamayacak bir biçimde, zihinde bırakmayarak sözle dile getirmek. **sesli film** (ya da **sinema**) görüntülerin yanı sıra bu görüntülere ilişkin sesleri de veren film (ya da sinema). **sesli harf** *dilb.* ➻ **ünlü**. **sesli okuma** yazıyı, dinleyenlerin duyabileceği bir sesle okuma. **sesli sesli** *ik. be.* sesli bir biçimde, sesli olarak. *ör. Adam sesli sesli ağlıyordu.* **sesli uyumu** *dilb.* ➻ **ünlü uyumu**.
seslice *be.* sesli bir biçimde, sesli olarak.
seslitaş *b. a. yerb.* vurulduğunda çınlama sesi veren, gri ya da yeşil renkli, ortoklazlı yanardağ kayası. *eş.* **fonolit**.
sessiz *s.* **1** sesi çıkmayan, sesi olmayan. **2** gürültüsüz bir biçimde, ses çıkarılmadan yapılan. *ör. Biraz daha sessiz çalışır mısınız?* **3** çok az konuşan, suskun. *ör. Onu sessiz bir çocuk olarak tanırdım.* **4** kendi halinde ve sakin, yumuşak huylu (kimse). **5** *be.* ses ve gürültü çıkarmadan, gürültüsüz bir biçimde. **6** *s.* ve *a. dilb.* ➻ **ünsüz**. **sessiz film** (ya da **sinema**) yalnızca görüntüleri veren, görüntülerin yanı sıra bu görüntülere ilişkin sesleri bulunmayan film (ya da sinema). **sessiz harf** *dilb.* ➻ **ünsüz**. **sessiz okuma** yazıyı, dudaklar kapalı biçimde, içinden okuma. **sessiz sedasız 1)** *ik. s.* kendi halinde, sakin (kimse). **2)** *ik. be.* sessiz ve gürültüsüz bir biçimde, kimse duymadan, kimse görmeden. **sessiz sessiz** *ik. be.* hiç ses etmeyerek, sessiz bir biçimde, sessizce. **sessiz uyumu** *dilb.* ➻ **ünsüz uyumu**. **sessiz yürüyüş** bir davranışı, uygulamayı ya da düşünceyi yersiz, haksız bularak, ona karşı çıkmak ereğiyle topluca ve sessiz bir biçimde yapılan yürüyüş.
sessizce *be.* sessiz bir biçimde, ses çıkarmaksızın, sessiz olarak, gürültüsüzce. *ör. Öğrenciler sınıfta sessizce oturuyordu.*
sessizleşebilme *a.* sessizleşebilmek eylemi.
sessizleşebilmek *(nsz)* sessizleşmesi olanak içinde olmak ya da sessizleşme olasılığı bulunmak.
sessizleşiverme *a.* sessizleşivermek eylemi.
sessizleşivermek *(nsz)* ansızın ya da çok kısa bir süre içinde sesssizleşmek.
sessizleşme *a.* sessizleşmek eylemi.
sessizleşmek *(nsz)* **1** sessiz bir duruma gelmek, sessiz olmak. **2** *mec.* ses çıkarmaz olmak, eyleme geçmemek, suskunlaşmak. *ör. Baskı karşısında sessizleşmek, baskıyı artırır.*
sessizleştirebilme *a.* sessizleştirebilmek eylemi.
sessizleştirebilmek *(-i)* sessizleştirmek elinde olmak, sessizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sessizleştirilebilme *a.* sessizleştirilebilmek eylemi.
sessizleştirilebilmek *(nsz)* sessizleştirilmesi olanak içinde olmak ya da sessizleştirme olasılığı bulunmak.
sessizleştirilme *a.* sessizleştirilmek eylemi.
sessizleştirilmek *(nsz)* sessiz bir duruma getirilmek, sessizleşmesi sağlanmak. *ör. Halk, korkutuldu, sessizleştirildi.*
sessizleştirme *a.* sessizleştirmek eylemi.
sessizleştirmek *(-i)* sessiz bir duruma getirmek, sessizleşmesini sağlamak ya da sessizleşmesine yol açmak. *ör. Baskı, toplumu sessizleştirir.*
sessizlik *a.* **1** sessiz olma durumu. **2** ortalıkta gürültü olmama durumu.
sesteş *a.* ve *s. dilb.* ➻ **eşsesli**.
sesteşlik *a. dilb.* ➻ **eşseslilik**.
sesyayar *b. a.* elektrik dalgalarını ses dalgalarına çeviren ve gerektiğinde sesi yükselten aygıt. *eş.* **hoparlör**.
sesyazar *b. a.* **1** ➻ **gramofon**. **2** sesleri manyetik bir bant üzerine saptayan ve bu seslerin istenince dinlenmesini sağlayan aygıt. *eş.* **sesalıcı, teyp**.
set, -ti (I) *a. Ar.* **1** toprağın kayarak akmasına ya da suyun yayılmasına engel olmak ama-

cıyla önüne yapılan kalın duvar. **2** bulunulan yerden daha yüksekte olan düzlük. **3** seki **(I)**[6]. **4** ateşli silahlarda, namlunun içindeki helisin çıkıntı bölümü. **5** *sin.* üzerinde film çevrilen stüdyo düzlüğü. **set çekmek 1)** suyun yayılarak akmasına, toprağın kaymasına engel olma amacıyla önüne duvar yapmak. **2)** *mec.* bir işin, bir isteğin, bir davranışın olmasına, gerçekleşmesine engel olmak.

set, -ti (II) *a. İng. sp.* uçantop, masatopu gibi oyunlarda maçın her bir bölümü.

set, -ti (III) *a. İng.* (eşya olarak herhangi bir şeyden) takım.

setir, -tri *a. Ar. esk.* bir şeyi örtme, gizleme.

setliç *a. Al.* **1** iç sürdürücü özelliği bulunan bir madensuyu. **2** karbonat katılarak köpürtülmüş limonata.

setre *a. Ar.* (.' .) *esk.* çuhadan dikilmiş, düz yakalı, önü ilikli bir tür ceket.

setretme *a. Ar. T. esk.* setretmek eylemi.

setretmek *(-i) Ar. T. esk.* gizlemek, örtmek.

setriavret, -ti *b. a. Ar. esk.* ayıp yerlerini örtme.

setüstü *b. s.* "bulaşık makinesinin, mutfak tezgâhının vb. üzerine yerleştirilen ve yalnızca yanıcı gözleri bulunan ocak" anlamındaki ***setüstü ocak*** sözünde geçer.

sevap *a. Ar.* (. -) **1** hayırlı bir davranışa karşılık olarak Tanrı'ca verileceğine inanılan ödül. **2** Tanrı rızasını elde etmek inancıyla yapılan, Tanrı'ca ödüllendirileceğine inanılan her türlü hayır işi. **sevap almak** (ya da **işlemek** ya da **kazanmak**) hayırlı bir iş yapmak. **sevaba girmek** hayırlı bir davranışta bulunmak, hayırlı bir iş yapmak.

sevda *a. Ar.* (. -) **1** güçlü sevgi, aşk. **2** aşırı ve güçlü istek, tutku. *ör. Pilot olma sevdasıyla yanıyordu.* **sevda çekmek** birini, karşılık görmeksizin delice sevmek. **sevdasına düşmek** bir şeyi yapmak ya da ele geçirmek için büyük istek duymak. **sevdaya düşmek** âşık olmak, sevmek. **sevdaya tutulmak** âşık olmak, sevmek.

sevdalanabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) sevdalanabilmek eylemi.

sevdalanabilmek *(nsz; -e) Ar. T.* (. - . . . .) sevdalanması olanak içinde olmak ya da sevdalanma olasılığı bulunmak.

sevdalanış *a. Ar. T.* (. - . .) sevdalanmak eylemi ya da biçimi.

sevdalanıverme *a. Ar. T.* (. - . . . .) sevdalanıvermek eylemi.

sevdalanıvermek *(nsz; -e) Ar. T.* (. - . . . .) çabucak ya da kısa sürede sevdalanmak.

sevdalanma *a. Ar. T.* (. - . .) sevdalanmak eylemi.

sevdalanmak *(nsz; -e) Ar. T.* (. - . .) **1** âşık olmak, sevmek. **2** *mec.* bir şeye aşırı düşkünlük göstermek.

sevdalı *s. Ar. T.* (. - .) **1** sevdaya tutulmuş olan, âşık. **2** *mec.* bir şeye aşırı ölçüde düşkün olan. *ör. Denizin sevdalısıyım.*

sevdiceğim *a.* "sevgilim" anlamında söylenir.

sevdirebilme *a.* sevdirebilmek eylemi.

sevdirebilmek *(-i, -e)* sevdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sevdirilebilme *a.* sevdirilebilmek eylemi.

sevdirilebilmek *(nsz)* sevdirilmesi olanak içinde olmak ya da sevdirilme olasılığı bulunmak. *ör. Matematik bile insana sevdirilebilirmiş.*

sevdirilme *a.* sevdirilmek eylemi.

sevdirilmek *(nsz)* sevilmesi sağlanmak. *ör. Matematiğin sevdirileceğini pek düşünemiyorum.*

sevdirme *a.* sevdirmek eylemi.

sevdirmek *(-i, -e)* sevmesini sağlamak.

sevebilme *a.* sevebilmek eylemi.

sevebilmek *(-i)* sevmesi olanak içinde olmak ya da sevme olasılığı bulunmak.

sevecen *s.* acıma duygusuyla karışık koruma duygusuyla seven.

sevecenleşebilme *a.* sevecenleşebilmek eylemi.

sevecenleşebilmek *(nsz)* sevecenleşmesi olanak içinde olmak ya da sevecenleşme olasılığı bulunmak.

sevecenleşme *a.* sevecenleşmek eylemi.

sevecenleşmek *(nsz)* sevecenlik edinmek, sevecen olmak. *ör. Üvey anne, her geçen gün sevecenleşiyor, ona arşı değişiyordu.*

sevecenlik *a.* sevecen olma durumu.

sever *s. ("sevmek"ten)* kimi adların sonuna eklenerek "seven" anlamında bileşik sözcük oluşturan öğe. *ör. İnsansever, hayvansever, doğasever, barışsever ... gibi sözcüklerde "sever" bu görevdedir.*

sevgi *a.* insanı bir kimseye ya da şeye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten içsel duygu, sevme duygusu. **sevgi beslemek** sevmek. **sevgi duymak** sevmek. **sevgi görmek** kendisine sevgiyle davranılmak. **sevgi gösterilmek** sevgiyle karşılanmak. **sevgi göstermek** sevgiyle davranmak.

sevgili *s.* **1** sevgi duyulan, sevilen. **2** *a.* âşık olunan, sevilen kimse.

sevi *a.* güçlü sevgi ve bağlılık duygusu, aşk, sevda.

sevici *a.* etkin eşcinsel kadın.

sevicilik *a.* kadınlarda etkin eşcinsellik, cinsel ilginin birbirine yönelmesi durumu, sevici olma özelliği, kadın eşcinselliği.

sevilebilme *a.* sevilebilmek eylemi.

sevilebilmek *(nsz)* sevilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

seviliş *a.* sevilmek eylemi ya da biçimi.

sevilme *a.* sevilmek eylemi.

sevilmek *(nsz)* sevmek eylemine konu olmak.

sevim *a.* **1** sevmek eylemi. **2** bir kimsede ya da bir şeyde bulunan, o kimseyi ya da şeyi başkalarına sevdiren özellik.

sevimli *s.* sevilecek, hoşa gidecek yönü, özelliği bulunan.

sevimlileşebilme *a.* sevimlileşebilmek eylemi.

sevimlileşebilmek *(nsz)* sevimlileşmesi olanak içinde olmak ya da sevimlileşme olasılığı bulunmak.

sevimlileşme *a.* sevimlileşmek eylemi.
sevimlileşmek *(nsz)* sevimli duruma gelmek.
sevimlileştirilme *a.* sevimlileştirilmek eylemi.
sevimlileştirilmek *(nsz)* sevimli duruma getirilmek. *ör. Böylece, davranışı, bize karşı sevimlileştirilmek isteniyordu.*
sevimlileştirme *a.* sevimlileştirmek eylemi.
sevimlileştirmek *(-i)* sevimli duruma getirmek, sevimli olmasını sağlamak.
sevimlilik *a.* sevimli olma durumu.
sevimsiz *s.* **1** sevilecek, hoşa gidecek yönü, özelliği bulunmayan. **2** hoşa gitmeyen, çirkin. *ör. Onun bu çok sevimsiz davranışını kınıyorum.*
sevimsizleşebilme *a.* sevimsizleşebilmek eylemi.
sevimsizleşebilmek *(nsz)* sevimsizleşmesi olanak içinde olmak ya da sevimsizleşme olasılığı bulunmak.
sevimsizleşiverme *a.* sevimsizleşivermek eylemi.
sevimsizleşivermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede sevimsizleşmek.
sevimsizleşme *a.* sevimsizleşmek eylemi.
sevimsizleşmek *(nsz)* sevimsiz duruma gelmek.
sevimsizleştirebilme *a.* sevimsizleştirebilmek eylemi.
sevimsizleştirebilmek *(-i)* sevimsizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sevimsizleştirilebilme *a.* sevimsizleştirilebilmek eylemi.
sevimsizleştirilebilmek *(nsz)* sevimsizleştirilmesi olanak içinde olmak ya da sevimsizleştirilme olasılığı bulunmak.
sevimsizleştirilme *a.* sevimsizleştirilmek eylemi.
sevimsizleştirilmek *(nsz)* sevimsiz duruma getirilmek, sevimsizleşmesi sağlanmak. *ör. Dersler, gereksiz bilgilerle iyice sevimsizleştirilmekteydi.*
sevimsizleştirme *a.* sevimsizleştirmek eylemi.
sevimsizleştirmek *(-i)* sevimsiz duruma getirmek, sevimsizleşmesini sağlamak. *ör. Gizliliği işi gözümde sevimsizleştirmekteydi.*
sevimsizlik *a.* sevimsiz olma durumu.
sevinç *a.* çok istenen ya da hoşa giden bir şeyin olmasıyla duyumsanan coşku. **sevinci kursağında kalmak** bir olgudan dolayı sevinmişken, bir isteği gerçekleşmek üzereyken, bir engel çıkmak, bir engel nedeniyle sevinemez duruma gelmek. **sevincinden ağzı kulaklarına varmak** pek çok sevinmek. **sevinç gözyaşı** (ya da **gözyaşları**) duyulan sevinç dolayısıyla gözlerden yaş gelmesi. **sevinç gözyaşları dökmek** duyulan aşırı sevinç dolayısıyla ağlamak. **sevinç vermek** sevinmeye yol açmak, sevindirmek. **sevinçten göt atmak** *ha.* pek çok sevinmek. **sevinçten uçmak** pek çok sevinmek.
sevinçli *s.* **1** sevinen, sevinci olan. **2** içinde sevinç bulunan, sevinç veren, sevindirici. *ör. Sevinçli bir haber aldım.*
sevindirebilme *a.* sevindirebilmek eylemi.
sevindirebilmek *(-i)* sevindirmek elinde olmak, sevindirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sevindirici *s.* sevinç verici olan, sevindiren. *ör. Sevindirici bir haber aldım.*
sevindirik *a. ha.* beklenmedik güzel bir olayın ani sevincinden duyulan coşku. **sevindirik delisi** *ha.* beklenmedik güzel bir olayın sevinciyle dengesizleşen kimse. **sevindirik olmak** *ha.* beklenmedik güzel bir olay dolayısıyla birdenbire sevinmek ve coşkulanmak, pek çok sevinmek. *ör. Adam, köye muhtar seçilince sevindirik oldu.*
sevindirilebilme *a.* sevindirilebilmek eylemi.
sevindirilebilmek *(nsz)* sevindirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sevindiriliş *a.* sevindirilmek eylemi ya da biçimi.
sevindirilme *a.* sevindirilmek eylemi.
sevindirilmek *(nsz)* sevinmesi sağlanmak.
sevindiriş *a.* sevindirmek eylemi ya da biçimi.
sevindiriverme *a.* sevindirivermek eylemi.
sevindirivermek *(-i)* çabucak sevindirmek. *ör. Onları sevindirivermek hoş olurdu.*
sevindirme *a.* sevindirmek eylemi.
sevindirmek *(-i)* sevinç vermek, sevinmesine yol açmak, sevinmesini sağlamak.
sevinebilme *a.* sevinebilmek eylemi.
sevinebilmek *(-e)* sevinmesi olanak içinde olmak ya da sevinme olasılığı bulunmak.
seviniş *a.* sevinmek eylemi ya da biçimi.
seviniverme *a.* sevinivermek eylemi.
sevinivermek *(-e)* çabucak sevinmek. *ör. Duruma sevinivermek gerçeği görmeyi zorlaştırır.*
sevinme *a.* sevinmek eylemi.
sevinmek *(-e)* sevinçli bir ruh durumuna girmek, sevinç duyumsamak. **sevine sevine** *ik. be.* **1** çok isteyerek. *ör. Onun bu işe sevine sevine katılacağını biliyorum.* **2** çok sevinerek, sevinçten uçarak. *ör. Çocuk babasını görünca sevine sevine koştu.*
sevisel *s.* seviye ilişkin, sevi ile ilgili.
seviş *a.* sevmek eylemi ya da biçimi.
sevişebilme *a.* sevişebilmek eylemi.
sevişebilmek *(nsz; -le)* sevişmek elinde olmak, sevişme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sevişilme *a.* sevişilmek eylemi.
sevişilmek *(ösz)* sevişmek eylemi yapılmak.
sevişme *a.* sevişmek eylemi.
sevişmek *(nsz; -le)* **1** birbirini sevmek. **2** birbirini kucaklayarak öpmek, okşamak gibi eylemlerde bulunmak. **3** cinsel ilişkide bulunmak.
seviştirilme *a.* seviştirilmek eylemi.
seviştirilmek *(nsz)* sevişmesi sağlanmak.
seviştirme *a.* seviştirmek eylemi.
seviştirmek *(-i,- e)* sevişmesini sağlamak, sevişmek eylemini yaptırmak. *ör. Kızla oğlanı bir araya getirip seviştiriyormuş.*
seviye *a. Ar.* ➻ **düzey**.
seviyeli *s. Ar. T.* ➻ **düzeyli**.
seviyesiz *s. Ar.T.* ➻ **düzeysiz**.

seviyesizleşme *a. Ar. T.* seviyesizleşmek eylemi.
seviyesizleşmek *(nsz) Ar. T. mec.* ➻ **düzeysizleşmek** .
seviyesizlik *a. Ar.T.* ➻ **düzeysizlik.**
sevk, -kı *a. Ar.* **1** gönderme, yollama. **2** *mec.* itme, sürükleme. **sevk etmek 1)** göndermek, yollamak. **2)** *mec.* itmek, sürüklemek. **sevk olmak** gönderilmek, yollanmak.
sevkıtabii *b. a. Ar.* (.' . . - -) *esk.* ➻ **içgüdü.**
sevkıyat, -tı *a. Ar.* (. . -) *esk.* orduda personelin, silah, araç gereç ve yiyecek gibi ikmal maddelerinin, stratejik ve taktik bir amaçla bir yerden başka bir yere gönderilmesi.
sevme *a.* sevmek eylemi.
sevmek, -er *(-i)* **1** sevgi ve bağlılık duyumsamak. **2** birine gönül vermek, sevgiyle bağlanmak, âşık olmak. **3** çok hoşlanmak, yapmaktan zevk almak. *ör. Yürüyüşü severdi.* **4** iyi bulmak, beğenmek. *ör. Kitabını sevdim.* **5** okşamak. *ör. Çocuğu biraz sevip bıraktı.* **6** (bitki için) bulunduğu ortamı ve koşulları kendine elverişli bulmak. *ör. Bu çiçek nemli toprağı sever.* **7** (hayvan için) bağlanmak. *ör. Köpek sahibini sever.* **sev beni, seveyim seni** "sen beni seversen ben de seni severim, sevgi karşılıklı olur" anlamında söylenir. **seve seve** *ik. be.* içten gelerek, isteyerek, severek. *ör. Verilen her işi seve seve yapardı.* **sevenin kulu ol, sevmeyenin sultanı** sizi sevenlere kul gibi hizmet ediniz, sevmeyenlereyse yüksekten bakınız. **sevsinler!** hoşa gitmeyen, sevilmeyen bir davranışta bulunan bir kimseye alay yollu söylenir.
seyahat, -ti *a. Ar.* (. - .) yolculuk, gezi. **seyahat acentesi 1)** geziler düzenleyen, gezi işlerinde aracılık eden ticaret kuruluşu. **2)** genellikle kentlerarası yolcu taşımacılığıyla uğraşan ticaret kuruluşu. **seyahat etmek** genellikle uzak yerleri gezip görmek ereğiyle yolculuk yapmak.
seyahatname *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği izlenimleri, bilgileri yansıttığı yapıt.
seyek *a. Far.* (.' .) **1** *(tavla oyununda atılan zarlardan birinin üç benekli, ötekinin bir benekli yüzünün üste gelmesi)* üçbir. **2** *arg.* mastürbasyon. **seyek atmak** *arg.* . mastürbasyon yapmak.
seyelan *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** akma. **2** *fiz.* akı.
seyir, -yri *a. Ar.* **1** gidiş, ilerleyiş, yürüyüş. **2** bir yerden başka bir yere gitmekte oluş. *ör. Gemi seyir halindeyken durduruldu.* **3** yolculuk. *ör. Gemi seyir sırasında birkaç limana uğrayacakmış.* **4** hoşlanarak, zevk alarak, eğlenerek bakma. *ör. Manzaranın seyrine doyum olmuyor.* **5** bakıp eğlenilecek şey, eğlendirici durum ya da gösteri. *ör. Herkes seyir arıyordu.* **seyre çıkmak 1)** yürüyüşe çıkmak. **2)** eğlenmek üzere gözlemek, bakmak. *ör. Herkes kavgayı seyre çıkmıştı.* **seyre dalmak** bir şeye kendini vererek bakmak.
seyirci *a. Ar. T.* **1** bir olayı, bir durumu seyreden, izleyen kimse, izleyici. **2** (tiyatro, sinema, TV vb.ye) eğlenmek için bakan, izleyen kimse, izleyici. **seyirci kalmak** bir olay karşısında hiçbir tepki göstermemek.
seyircilik *a. Ar. T.* seyirci olma durumu.
seyirlik *s. Ar. T.* seyir için olan. **seyirlik oyun** *tiy.* seyirci önünde gösterilen, genellikle beceriye dayanan ve eğlendirici yönü çok olan oyun.
seyis *a. Ar.* at bakıcısı.
seyislik *a. Ar. T.* at bakıcılığı.
seyit *a. Ar. esk.* **1** bir topluluğun önde gelen kişisi. **2** Hazreti Muhammet'in soyundan olan kimse.
seylani *a. Ar.* (. - -) *yerb.* ➻ **seylantaşı.**
seylantaşı, -nı *b. a. Ar. T. yerb.* yapısında demir ve alüminyum bulunan bir grena[2] türü.
seylap *a. Far.* (. -) *esk.* sel suyu, su baskını, taşma, taşkın[3].
seyran *a. Ar.* (. -) gezinme, gezme. **seyran etmek** (ya da **eylemek**) dolaşmak, gezinmek, gezmek. **seyrana çıkmak** gezintiye, gezmeye çıkmak, gezmek.
seyredebilme *a. Ar. T.* seyredebilmek eylemi.
seyredebilmek *(-i)* seyretme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Maçı televizyondan da syredebiliriz.*
seyredilebilme *a. Ar. T.* seyredilebilmek eylemi.
seyredilebilmek *(nsz) Ar. T.* seyredilmesi olanak içinde olmak ya da seyredilme olasılığı bulunmak.
seyrediliş *a. Ar. T.* seyredilmek eylemi ya da biçimi.
seyredilme *a. Ar. T.* seyredilmek eylemi.
seyredilmek *(nsz) Ar. T.* seyretmek eylemine konu olmak. *ör. O sinemada seyredilen filmleri kimse unutamazdı.*
seyrediş *a. Ar. T.* seyretmek eylemi ya da biçimi.
seyrek *s.* **1** aralarında çok aralık bulunan, sık olmayan, aralıklı. *ör. Seyrek ağaçlı bir ormana girmiştik.* **2** çok az bulunan, sık rastlanmayan. *ör. Böyle seyrek çiçekler ilgimi çeker.* **3** *be.* sık sık olmaksızın, uzun zaman aralıklarıyla, arada sırada. *ör. Artık seyrek görüşüyoruz.* **4** *be.* aralıklı bir biçimde, aralıklı olarak, aralarında çok uzaklık bırakarak. *ör. Seyrek duran masaları biraz sıklaştırdı.*
seyrekçe *s.* ve *be.* seyrek, biraz seyrek (bir biçimde), seyrek olarak.
seyrekleşebilme *a.* seyrekleşebilmek eylemi.
seyrekleşebilmek *(nsz)* seyrekleşmesi olanak içinde olmak ya da seyrekleşme olasılığı bulunmak.
seyrekleşme *a.* seyrekleşmek eylemi.
seyrekleşmek *(nsz)* seyrek duruma gelmek, seyrelmek.
seyrekleştirebilme *a.* seyrekleştirebilmek eylemi.
seyrekleştirebilmek *(-i)* seyrekleştirmek elinde olmak, seyrekleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
seyrekleştirilebilme *a.* seyrekleştirilebilmek eylemi.

seyrekleştirilebilmek *(nsz)* seyrekleştirilmesi olanak içinde olmak ya da seyrekleştirilme olasılığı bulunmak.
seyrekleştiriliş *a.* seyrekleştirilmek eylemi ya da biçimi.
seyrekleştirilme *a.* seyrekleştirilmek eylemi.
seyrekleştirilmek *(nsz)* seyrek, aralıklı duruma getirilmek. *ör. Çiçekler, iyi büyüsünler diye, seyrekleştirildi.*
seyrekleştiriş *a.* seyrekleştirmek eylemi ya da biçimi.
seyrekleştirme *a.* seyrekleştirmek eylemi.
seyrekleştirmek *(-i)* seyrek, aralıklı duruma getirmek, seyreltmek.
seyreklik *a.* seyrek olma durumu.
seyrelebilme *a.* seyrelebilmek eylemi.
seyrelebilmek *(nsz)* seyrelmesi olanaklı olmak ya da seyrelme olasılığı bulunmak.
seyreliş *a.* seyrelmek eylemi ya da biçimi. *ör. Balığın böyle seyrelişinin nedeni trolle avlanıştır.*
seyrelme *a.* seyrelmek eylemi.
seyrelmek *(nsz)* seyrek duruma gelmek, seyrekleşmek.
seyreltebilme *a.* seyreltebilmek eylemi.
seyreltebilmek *(-i)* seyreltmek elinde olmak, seyreltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
seyreltik *s. kim.* seyreltilmiş olan.
seyreltiklik *a. kim.* seyreltik olma durumu.
seyreltiliş *a.* seyreltilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bir sıvının seyreltilişi, yoğunluğunun azaltılması biçiminde olur.*
seyreltilme *a.* seyreltilmek eylemi.
seyreltilmek *(nsz)* **1** seyrek duruma getirilmek, seyrekleştirilmek. **2** *kim.* (sıvılar için) içine bir miktar su ya da başka sıvı katılarak daha az yoğun duruma getirilmek.
seyreltiş *a.* seyreltmek eylemi ya da biçimi.
seyreltme *a.* seyreltmek eylemi.
seyreltmek *(-i)* **1** seyrek, aralıklı duruma getirmek. **2** *kim.* (sıvılar için) içine bir miktar su ya da başka sıvı katarak az yoğun bir duruma getirmek.
seyretme *a. Ar. T.* seyretmek eylemi.
seyretmek *(-i; nsz) Ar. T.* **1** bir şeyin oluşumunu, durumunu gözlemek, bir şeye bakmak. *ör. Yağmuru seyretmek güzeldir.* **2** bir olaya tepki göstermeden, karışmadan bakmak. *ör. Kavgayı seyretmek için bir kalabalık birikmişti.* **3** görmek, öğrenmek, eğlenmek vb. için bakmak, izlemek. *ör. Çocuklar televizyon seyretmekten usanmıyor.* **4** (gemi) yol alış durumunda olmak, yol almak, ilerlemek. **5** (hastalık) sürmek. *ör. Hastalık ateşli olarak seyrediyordu.* **seyret!** beklenmedik bir olayın yer alacağını belirtmek için kullanılır. *ör. Kimseye danışmadı ya, sen artık evde kopacak gürültüyü seyret!* **seyret gümbürtüyü** "bu olay çok yankılanacak, ortalığı karıştıracak" anlamında kullanılır. *ör. Bu iş açıklanınca seyreyle gümbürtüyü!*
seyreyleme *a. Ar. T.* seyreylemek eylemi.
seyreylemek *(-i) Ar. T.* ➻ **seyretmek**. **seyreyle gümbürtüyü** ➻ **seyret gümbürtüyü**.
seyreyleyiş *a. Ar. T.* seyreylemek eylemi ya ada biçimi.
seyrüsefer *b. a. Ar.* (.' . . .) *esk.* ➻ **gidişgeliş, trafik**.
seyyah *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **gezgin, turist**.
seyyal, -li *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **akışkan**.
seyyanen *be. Ar.* (. -' .) eşit bir biçimde, eşit olarak.
seyyar *s. Ar.* **1** belli bir yeri olmayan, gezerek iş gören, gezen, gezici. **2** katlanarak taşınabilir duruma getirilebilen, kolay taşınabilen. **seyyar satıcı** belli bir satış yeri bulunmayan, malını tüketicinin ayağına götürerek, dolaşarak satan kimse.
seyyare *a. Ar.* (. - .) *esk. gökb.* ➻ **gezegen**.
seza *s. Ar.* (. -) *esk.* bir şeye değer, yaraşır.
sezaryen *a. Fr. hek.* doğumun doğal bir biçimde gerçekleşemediği durumlarda ya da istendiğinde, karnın ve dölyatağının ameliyatla açılarak bebeğin alınması işlemi.
sezaryenli *s. Fr. T.* sezaryen ameliyatı olmuş (kadın).
sezdirebilme *a.* sezdirebilmek eylemi.
sezdirebilmek *(-i, -e)* sezdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sezdiri *a.* üstü örtülü olarak belirtme, anıştırma, sezdirme. *ör. Kişi, sezdirilere önem vermezse, zararlı çıkar.*
sezdirilebilme *a.* sezdirilebilmek eylemi.
sezdirilebilmek *(nsz)* sezdirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sezdiriliş *a.* sezdirilmek eylemi ya da biçimi.
sezdirilme *a.* sezdirilmek eylemi.
sezdirilmek *(nsz)* **1** sezdirmek eylemine konu olmak. *ör. İş biraz sezdirilmişti.* **2** sezmesi sağlanmak. *ör. Bize sezdirildiğine göre, iş olacak.*
sezdiriş *a.* sezdirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Durumu ona sezdirişimiz iyi oldu.*
sezdirme *a.* sezdirmek eylemi.
sezdirmek *(-i, -e)* sezmek eylemini yaptırmak, açıkça olmamakla birlikte belli etmek, sezmesini sağlamak, sezmesine yol açmak. *ör. Onun bize sezdirmek istediği bu değildi.*
sezebilme *a.* sezebilmek eylemi.
sezebilmek *(-i)* sezme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bazı şeyleri anlamasam da sezebilirim.*
sezgi *a.* **1** sezme yetisi. **2** *fels.* gerçeğin dolaysız, içgüdüsel bir biçimde kavranması.
sezgici *s. fels.* sezgicilik öğretisini benimseyen. *ör. Sezgiciler, sezgiyi aklın üstünde görürler.*
sezgicilik *a. fels.* sezgiyi aklın, zihnin, kavramsal düşünmenin üstünde gören, bilgiye, gerçeğe sezgi yoluyla ulaşılabileceğini öne süren öğretilerin genel adı.
sezgili *s.* ➻ **sezgisel**.
sezgisel *s.* **1** sezgiye dayanan, sezgiyle edinilen, sezgiyle ilgili olan. **2** *fels.* bütünü bir anda yakalamaya, kavramaya yönelen (düşünme yo-

lu). **sezgisel öğrenme** *ruhb.* bir sorunun öğeleri arasındaki bağların sezgi yoluyla kavranılarak öğrenilmesi. **sezgisel tip** *ruhb.* düşüncelerinde sezgiye geniş ölçüde yer veren kişi.
sezi *a.* ➻ **sezgi**.
sezilebilme *a.* sezilebilmek eylemi.
sezilebilmek *(nsz)* sezilmesi olanak içinde olmak ya da sezilme olasılığı bulunmak.
seziliş *a.* sezilmek eylemi ya da biçimi.
sezilme *a.* sezilmek eylemi.
sezilmek *(nsz)* sezmek eylemine konu olmak, içgüdüsel olarak anlaşılmak, duyumsanmak. *ör. Bunun olacağı seziliyordu.*
sezinç *a.* davranış ve sözlerde uygunluk.
sezinçli *s.* davranışlarında ve sözlerinde uygunluk bulunan, ağırbaşlı (kimse).
sezinçlilik *a.* sezinçli olma özelliği, niteliği.
sezindirme *a.* sezindirmek eylemi.
sezindirmek *(-i)* sezmesini, sezinlemesini sağlamak.
sezinleme *a.* sezinlemek eylemi.
sezinlemek *(-i)* sezer gibi olmak. *ör. Durumu bilmiyordum ama olacağı sezinlemiştim.*
sezinleyebilme *a.* sezinleyebilmek eylemi.
sezinleyebilmek *(-i)* sezinleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sezinleyiş *a.* sezinlemek eylemi ya da biçimi.
sezinleyiverme *a.* sezinleyivermek eylemi.
sezinleyivermek *(-i)* ansızın ya da çabucak sezinlemek.
sezinme *a.* sezinmek eylemi.
sezinmek *(-i)* ➻ **sezinlemek**.
seziş *a.* sezmek eylemi ya da biçimi.
sezişli *s.* seziş yeteneği olan, sezgisi, sezişi güçlü olan.
sezişlilik *a.* sezişli olma özelliği.
seziverme *a.* sezivermek eylemi.
sezivermek *(-i)* ansızın ya da çabucak sezmek.
sezme *a.* sezmek eylemi.
sezmek, -er *(-i)* **1** açık bir belirti olmadığı halde, olmuş ya da olacak bir şeyi içgüdüsel olarak kestirmek, duyumsamak. *ör. Bir şeyi bir tanım aydınlığında sezmekle o şeyin tanımını yapmak aynı şey değildir.* **2** içgüdüsel olarak anlamak, fark etmek.
sezon *a. Fr.* ➻ **mevsim**.
sezonluk *s. Fr. T.* ➻ **mevsimlik**.
sezü *a. bitb.* ➻ **mantar meşesi**.
sezyum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Cs, atom sayısı 55, atom ağırlığı 132,905, yoğunluğu 1,90 olan, uçuk sarı renkte, yumuşak, doğada az bulunur kimyasal bir element.
sfagnum *a. Lat.* (.' .) *bitb.* nemli yerlerde, özellikle bataklıklarda kümeler durumunda yetişen, küçük yapraklı bir yosun, bataklık yosunu.
sfenks *a. Fr.* **1** Yunan mitolojisinde, geçen yolculara birtakım bilmeceler sorarak bilmeyenleri yuttuğuna inanılan mitolojik canavar. **2** Mısır'daki, eski Mısırlılar çağından kalma, kadın başlı, aslan vücutlu heykel.
sıcacık *s.* (.' . .) yeter derecede ve hoşa giden bir sıcaklığı olan. *ör. Fırından yeni çıkmış sıcacık ekmeği severdi.*
sıcak *s.* **1** yakmayacak derecede ısısı olan ya da böyle ısı veren. *ör. Sıcak çorbayı severim.* **2** çok ısınmış olan, ısısı yüksek. *ör. Sıcak hava bunaltır.* **3** *mec.* sevgi dolu, dostça olan. **4** *a.* havadaki yüksek ısı. *ör. Sıcağa dayanamıyorum.* **5** *a.* ısısı yüksek yer. *ör. Orası sıcak, burada oturalım.* **6** *ha.* hamam. **sıcağa kar mı dayanır?** "sürekli harcama, sürekli tüketim en büyük birikimleri bile eritir" anlamında söylenir. **sıcağı sıcağına** *be.* hiç vakit geçirmeksizin, zaman geçip unutulmadan, hemen. **sıcak bakmak** *mec.* (bir şeye) olumlu yaklaşmak. **sıcak basmak** (ya da **bastırmak**) hava çok ısınmak. **sıcak çatışma** silahların kullanıldığı çatışma, silahlı çatışma. *ör. Teröristlerle güvenlik güçleri arasında sıcak çatışmalar çıkıyordu.* **sıcak dalgası** *coğr.* havayuvarında yoğunlaşan sıcaklığın yeryüzünün bir bölgesini etkisi altına alması olayı. **sıcak kuşak** *coğr.* Oğlak veYengeç dönenceleri arasında kalan geniş bölge. **sıcak olmak** sıcak artmak. **sıcak para** *eko.* dolaşımda bulunan para. **sıcak renkler** sarı, kırmızı ve turuncu renk ve bu renklerin tonlarına verilen ad. **sıcak savaş** (ya da *esk.* **harp**) iki ya da daha çok ülke orduları arasındaki silahlı çatışma. **sıcak sıcak** *ik. s.* **1)** el yakacak ölçüde sıcak, sıcacık. *ör. Çocuk sıcak sıcak simitleri yemek ten mutluydu.* **2)** *ik. be.* sıcaklığı, tazeliği yitmeden, soğumadan. *ör. Çorbayı sıcak sıcak içmeyi severim.* **sıcak temas** *ask.* düşmanla yüz yüze gelerek çarpışma durumu. **sıcak yaklaşmak** *mec.* **1)** olumlu bulmak, üzerinde durulabilir görmek. *ör. Muhalefet de öneriye sıcak yaklaştığını bildirdi.* **2)** içtenlikle karşılamak. *ör. Köy insanı tanımadıklarına bile sıcak yaklaşır.* **sıcak yüz görmek** yakınlık, ilgi görmek, iyi karşılanmak. **sıcak yüz göstermek** yakınlık, ilgi göstererek, iyi karşılamak.
sıcakça *s.* sıcağa yakın, biraz sıcak.
sıcakçı *a.* (lokanta vb.de) sıcak yemeklerden sorumlu aşçı.
sıcakkanlı *b. s.* **1** *hayb.* doğal vücut sıcaklığı içinde bulunduğu ortamın sıcaklığından bağımsız olan (hayvan). **2** *mec.* herkesle hemen dost oluveren, cana yakın, sevimli (kimse).
sıcakkanlılık *a.* sıcakkanlı olma durumu.
sıcaklaşabilme *a.* sıcaklaşabilmek eylemi.
sıcaklaşabilmek *(nsz)* sıcaklaşması olanak içinde olmak ya da sıcaklaşma olasılığı bulunmak.
sıcaklaşma *a.* sıcaklaşmak eylemi.
sıcaklaşmak *(nsz)* sıcak duruma gelmek.
sıcaklaştırılma *a.* sıcaklaştırılmak eylemi.
sıcaklaştırılmak *(nsz)* sıcaklaşması sağlanmak, sıcak duruma getirilmek.
sıcaklaştırma *a.* sıcaklaştırmak eylemi.
sıcaklaştırmak *(-i)* sıcaklaşmasını sağlamak, sıcak duruma getirmek.
sıcaklık *a.* **1** sıcak olma durumu. **2** sıcak olan

şeyin durumu, niteliği ya da etkisi. *ör. Odanın sıcaklığı arttı.* **3** bir aygıtla ya da araçla ölçülebilen ısı derecesi. *ör. Hava sıcaklığı artacakmış.* **4** ısı. *ör. Sıcaklık artışı bekleniyor.* **5** hamamda yıkanılan sıcak yer. **6** *mec.* cana yakınlık, içtenlik ve sevimlilik. *ör. Ondaki sıcaklık kimsede yoktur.*

sıcaklıkölçer *b. a.* cıva ya da alkol gibi maddelerin ısıyla oylumlarının artması yasasına dayanılarak yapılmış, havanın sıcaklığını ya da vücudun ısısını ölçmeye yarayan araç. *eş.* **termometre**.

sıcakölçer *b. a.* ➻ **sıcaklıkölçer**.

sıçabilme *a. ka.* sıçabilmek eylemi.

sıçabilmek *(nsz) ka.* sıçma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sıçan *a. hayb.* **1** sıçangillerden, yeryüzünün her yerinde birçok türü bulunan, fareden iri, kemirgen, memeli hayvan. **2** *ha.* fare[2]. **3** *arg.* küçük yaştaki hırsız. **sıçan çıktığı deliği bilir** "gizli bir iş yapan, yakayı ele verme durumunda kalınca ne yapacağını düşünmüştür" anlamında söylenir. **sıçan deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış** bir işi başaramayacak durumdayken bir iş daha yüklenenler ya da kendisi bir yerde sığıntı durumundayken yanına bir kişi daha alanlar için söylenir. **sıçan deliği bin altın** "kaçıp saklanacak yer yok, çok güç durum" anlamında kullanılır. **sıçan deliğine paha biçilmez olmak** güç bir durum karşısında sığınacak bir yer bulmakta güçlük çekmek. **sıçan düşse başı yarılır** (ev için) içinde, yiyecek, kullanılacak hiçbir şey yok, tamtakır, bomboş. **sıçan geçer yol olur** bir konuda kötü, uygunsuz bir yol bir kez açılırsa artık herkes o yolu tutar, gelenek olur, arkası önlenemez. **sıçan kırı** sıçanın tüyü renginde olan. **sıçan olmadan çuval delmek** yeni öğrenmeye başladığı bir işte, bir konuda üstün işler yapmaya kalkışmak. **sıçana dönmek** ➻ **sudan çıkmış sıçana dönmek**.

sıçandişi *b. a.* yatak çarşafı, örtü, mendil gibi bez nesnelerin kenarlarına, yatay ipliklerin çekilip dikey ipliklerin ikisi, üçü bir arada bir iplikle sarılarak yapılan diş diş süs, işleme. *eş.* **antika**[5].

sıçangiller *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan, sıçanları ve sıçanımsıları kapsayan bir familya.

sıçanımsılar *ç. a. hayb.* kimi sınıflandırmalara göre, omurgalı hayvanlardan memeliler sınıfının kemiriciler takımının bir alttakımı.

sıçankulağı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **farekulağı**.

sıçankuyruğu, -nu *b. a.* delikleri genişletmekte kullanılan, uzun ve konik biçimli bir törpü.

sıçanotu, -nu *b. a. ha.* ➻ **arsenik**.

sıçanyolu, -nu *b. a.* lağım ya da benzeri yeraltı yolu.

sıçırgan *s.* (genellikle hayvanlar için) sürgüne tutulup her yanı pisleten.

sıçırganlık *a.* sıçırgan olma durumu.

sıçırık *a. arg.* **1** ufak tefek kimse. **2** çocuk.

sıçıverme *a. ka.* sıçıvermek eylemi.

sıçıvermek *(nsz) ka.* çabucak sıçmak.

sıçma *a. ka.* sıçmak eylemi.

sıçmak *(nsz) ka.* **1** dışkıyı doğal yolla dışarı atmak, dışkılamak. **2** *mec.* pek kötü duruma sokmak, bozmak. **3** *arg.* pek güç bir duruma düşmek, kötü durumda kalmak. **sıçıp sıvamak** *ka.* öfkelenerek, ağza alınmayacak, çok kaba küfürlerle dolu sözler söylemek. **sıçtı Cafer bez getir** *ka.* büyük bir pot kıranlar, berbat bir iş görenler için, "işi berbat etti, durumu hemen düzeltmek gerekir" anlamında söylenir.

sıçrama *a.* **1** sıçramak eylemi. **2** *sp.* ayaklarla, birdenbire yeri teperek kısa sürc havada kalma. **sıçrama tahtası** *sp.* araçtan atlamalarda, üzerine hızla basarak yükselme hızı kazanılan, yaylı ya da esnek tahtadan, eğik yüzeyli araç. **sıçrama yapmak** *mec.* bir işte birdenbire yükselmek, kısa sürede belli bir yere gelmek, çok çabuk başarıya ulaşmak.

sıçramak *(nsz; -e)* **1** ayaklarla birdenbire ve güçlü bir biçimde yeri teperek hızla yukarıya ya da ileriye atılmak. **2** bir uyarıyla ya da bir heyecan nedeniyle birden ürkerek olduğu yerde doğrulur, ayağa kalkar gibi sarsılmak. **3** yerinden koparak ya da bir engele çarparak parçalar durumunda hızla savrulmak. *ör. Sobadan kıvılcımlar sıçramaktaydı.* **4** atlamak, genişlemek, yayılmak. *ör. Yangın yandaki evlere de sıçramıştı.* **5** *mec.* bir konudan onunla ilgisiz başka bir konuya geçmek. *ör. Onun, konuşurken konudan konuya sıçrayarak insanı yormasına katlanılmaz.* **sıçraya sıçraya** *ik. be.* sıçrayarak.

sıçratabilme *a.* sıçratabilmek eylemi.

sıçratabilmek *(-i; -i, -e)* sıçratmak elinde olmak, sıçratma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sıçratma *a.* sıçratmak eylemi.

sıçratmak *(-i; -i, -e)* sıçramak eylemine yaptırmak. *ör. Hızla geçen araba üstümüze çamur sıçrattı.* **sıçrata sıçrata** *ik. be.* sıçratarak. *ör. Araba çamurları sıçrata sıçrata gidiyordu.*

sıçrayabilme *a.* sıçrayabilmek eylemi.

sıçrayabilmek *(nsz; -e)* sıçramak elinde olmak, sıçramayı becermek, sıçrama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sıçrayış *a.* sıçramak eylemi ya da biçimi.

sıçrayıverme *a.* sıçrayıvermek eylemi.

sıçrayıvermek *(nsz; -e)* ansızın ya da çabucak sıçramak.

sıdk, -dkı *a. Ar. esk.* **1** doğruluk, gerçeklik. **2** içten bağlılık, içtenlik. **(birinden) sıdkı sıyrılmak** ona olan güvenini ve inancını yitirmek, ondan soğumak, tiksinir olmak.

sıfat, -tı *a. Ar.* **1** bir kimsenin görev, ödev bakımından, toplumsal ya da hukuksal yönden yeri ve özelliği. *ör. Toplantıda ne sıfatla bulunuyorsun?* **2** *ha.* yüz, kılık ve dış görünüş. *ör. Sıfatına bakınca ne olduğu anlaşılıyordu.* **3** *dilb.* bir adı nitelik, nicelik, yer, sıra vb. yönünden belirten, niteleyen sözcük. *eş.* **önad**. *ör. Küçük (ev), beş (gün), gelecek (ay), ikinci (sınıf).*

4 unvan, san. **sıfat tamlaması** *dilb.* sıfatların kendilerinden sonra gelen adları belirterek ya da niteleyerek oluşturduğu tamlama. *ör. Küçük ev onlarındı. Sarı duvarı sevmem.*

sıfatfiil *b. a. Ar. dilb.* ➻ **ortaç.**

sıfatlandırılış *a. Ar. T.* sıfatlandırılmak eylemi ya da biçimi.

sıfatlandırılma *a. Ar. T.* sıfatlandırılmak eylemi.

sıfatlandırılmak *(nsz) Ar. T.* kendisine herhangi bir sıfat verilmek. *ör. Korkak diye sıfatlandırılmaktan korkmuyordu.*

sıfatlandırış a. *Ar. T.* sıfatlandırmak eylemi ya da biçimi.

sıfatlandırma *a. Ar. T.* sıfatlandırmak eylemi.

sıfatlandırmak *(-i)* bir sıfat ya da san vermek, nitelemek.

sıfatlaştırılma *a. Ar. T.* sıfatlaştırılmak eylemi.

sıfatlaştırılmak *(nsz) Ar. T.* (bir sözcük) sıfat durumuna getirilmek, sıfat[3] gibi kullanılmak. *ör. Adlar sıfatlaştırılabilir.*

sıfatlaştırma *a. Ar. T.* sıfatlaştırmak eylemi.

sıfatlaştırmak *(-i) Ar. T.* bir sözcüğü sıfat[3] durumuna getirmek, sıfat[3] gibi kullanmak.

sıfır *a. Ar.* **1** *mat.* kendi başına hiçbir değeri olmayan, ondalık sayı sisteminde bir rakamın sağına geldiğinde o rakamı on kat büyüten işaret, (0). **2** *s. mec.* hiçbir değeri olmayan, değersiz (şey ya da kimse). *ör. O bana göre sıfırdır.* **3** *s. mec.* hiç yok. *ör. Sıfır sermayeyle iş kurulur mu?* **4** *s. mec.* başarısız, kötü, verimsiz. *ör. Neler yaptık, sonuç koskoca bir sıfır.* **sıfır numara** *s. arg.* (bir işte) çok deneyimli, çok usta (kimse). **sıfıra inmek** (bir nicelik) hiç kalmamak, harcanıp tükenmek, bitmek. *ör. Para kısa sürede sıfıra inmişti.* **sıfıra sıfır, elde var sıfır** bir konudaki bütün çalışmaların, çabaların boşa gittiğini, hiçbir yararlı sonuç alınamadığını anlatmak için kullanılır. **sıfırdan başlamak** hiçbir şeyi olmaksızın, bütün olanaklardan yoksun olarak bir işe girişmek. **sıfırı tüketmek** *arg.* **1)** ölmek. **2)** gücü kalmamak, artık dayanamaz olmak. **3)** elde avuçta bir şeyi kalmamak, iyice yoksullaşmak. **4)** iflas etmek, batmak. **5)** son bulmak.

sıfırcı *s. Ar. T. arg.* notu çok kıt olan, çok sıfır veren (öğretmen).

sıfırlama *a. Ar. T.* sıfırlamak eylemi.

sıfırlamak *(-i) Ar. T.* **1** *mat.* bir denklemin bütün terimlerini bir yanda toplayarak öbür yanını sıfıra eşit duruma getirmek. **2** *mec.* herhangi bir alacak verecek hesabını sıfır durumuna getirmek, kapatmak. *ör. Bankaya olan ev borcunu sıfırladım.* **3** *mec.* yeniden başlamak üzere her şeyi silmek.

sıfırlanabilme *a. Ar. T.* sıfırlanabilmek eylemi.

sıfırlanabilmek *(nsz) Ar. T.* sıfırlanması olanak içinde olmak ya da sıfırlanma olasılığı bulunmak.

sıfırlanma *a. Ar. T.* sıfırlanmak eylemi.

sıfırlanmak *(nsz) Ar. T.* sıfırlamak eylemine konu olmak.

sıfırlayabilme *a. Ar. T.* sıfırlayabilmek eylemi.

sıfırlayabilmek *(-i) Ar. T.* sıfırlamak elinde olmak, sıfırlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sıfırlayış *a. Ar. T.* sıfırlamak eylemi ya da biçimi.

sıfırlayıverme *a. Ar. T.* sıfırlayıvermek eylemi.

sıfırlayıvermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede sıfırlamak.

sığ *s.* **1** (deniz, göl, akarsu için) derinliği çok az olan. **2** *mec.* (bilgi, düşünce vb.) geniş, yeterli olmayan, yüzeyde kalan. *ör. Böyle sığ görüşlerle ilerlenmez.*

sığa *a.* **1** kapasite. **2** *fiz.* bir kondansatörün elektrik yığma sınırı.

sığabilme *a.* sığabilmek eylemi.

sığabilmek *(-e)* sığması olanak içinde olmak ya da sığma olasılığı bulunmak.

sığamsal *s. yaşb.* bağırsakların ve gövdedeki başka kanalların, içindekini yürütmek için yaptıkları itiş devinimine verilen ad olan ***sığamsal devinim*** teriminde "daralarak itmeli" anlamını verir.

sığdırabilme *a.* sığdırabilmek eylemi.

sığdırabilmek *(-i, -e)* sığdırmak elinde olmak, sığdırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sığdırılabilme *a.* sığdırılabilmek eylemi.

sığdırılabilmek *(nsz)* sığdırılması olanak içinde olmak ya da sığdırılma olasılığı bulunmak.

sığdırılış *a.* sığdırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kitapların çantaya sığdırılışı kolay olmadı.*

sığdırılma *a.* sığdırılmak eylemi.

sığdırılmak *(nsz)* sığması sağlanmak.

sığdırış *a.* sığdırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Öteberiyi valize tıka basa sığdırışını seyrettim.*

sığdırma *a.* sığdırmak eylemi.

sığdırmak *(-i, -e)* bir şeyi, bir kabın ya da bir yerin içine eksiksiz olarak aldırmak, bir şeyin bir yere sığmasını sağlamak.

sığın *a.* ➻ **alageyik.**

sığınabilme *a.* sığınabilmek eylemi.

sığınabilmek *(-e)* sığınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sığınak *a.* **1** yağmurdan, güneşten ya da çeşitli tehlikelerden korunmak için sığınılacak yer, sığınma işine yarayan yer. **2** *ask.* savaş sırasında düşmanın hava saldırılarından, bombardımanlarından korunmak için yeraltında yapılmış özel yer. **3** *mec.* kötülüklerden koruyan, sığınılan kimse, yer ya da şey. *ör. Şiir ona bir sığınaktı.*

sığınca *a.* sığınak[3].

sığınık *a.* bulunduğu yerden kaçıp başka bir yere ya da ülkeye sığınmış olan kimse.

sığınıklık *a.* sığınık olma durumu. *ör. Yazar, sığınıklığı süresince kendi dilini bile kullanamamıştı.*

sığınılabilme *a.* sığınılabilmek eylemi.

sığınılabilmek *(nsz)* sığınılması olanaklı olmak ya da sığınılma olasılığı bulunmak.

sığınılma *a.* sığınılmak eylemi ya da biçimi.
sığınılmak *(nsz)* sığınmak eylemi yapılmak. *ör. Kaçılsa bile kime sığınılacaktı?*
sığınış *a.* sığınmak eylemi ya da biçimi.
sığınıverme *a.* sığınıvermek eylemi.
sığınıvermek *(-e)* çabucak sığınmak. *ör. Başı sıkıştı mı bize sığınıverir.*
sığınma *a.* sığınmak eylemi. **sığınma cebi** karayollarının kimi yerlerinde, yolun sağında ve biraz dışarıya doğru özel olarak yapılmış, taşıtların durabileceği alan. **sığınma hakkı** *huk.* genellikle siyasal bir eyleminden dolayı kovuşturmadan ve mahkûmiyetten kurtulmak ereğiyle yabancı bir ülkeye kaçma ya da yabancı ülkedeyken ülkesine geri verilmemeyi isteme hakkı.
sığınmacı *a.* siyasal nedenlerle ülkesinden kaçıp ya da ayrılıp bir başka ülkeye sığınan kimse. *eş.* **sığınık**, *esk.* **mülteci**.
sığınmacılık *a.* sığınmacı olma durumu. *eş.* **sığınıklık**.
sığınmak *(-e)* **1** yağmurdan, güneşten ya da çeşitli tehlikelerden kaçarak güvenli bir yere çekilmek. *ör. Kar tipiye çevirince bir mağaraya sığındık.* **2** korunmak ereğiyle bir yere ya da birine başvurmak. *ör. Artık kardeşine sığınmaktan başka yol kalmamıştı.* **3** genellikle siyasal nedenlerle kendi ülkesinden kaçıp başka bir ülkeye gitmek. **4** *mec.* güvenmek, yardım istemek ya da ummak. *ör. Onun merhametine sığınmak istemiyorduk.*
sığıntı *a.* bulunduğu yerde varlığı artık çok görülen, bulunduğu yerde artık değer verilmez olan, istenmeyen kimse. **sığıntı olmak** sığıntı durumuna düşmek.
sığıntılık *a.* sığıntı olma durumu. *ör. Bu sığıntılığından kurtulması gerekiyordu.*
sığır *a.* **1** gevişgetirenlerden, boynuzlu büyükbaş hayvanların ortak adı. **2** *mec.* kaba saba ve anlayışsız kimse. *ör. Bu sığırla arkadaşlık edilmez.* **sığır eti** sığırdan elde edilen et. **sığır gibi** *s.* ve *be. mec.* anlayışsız ve kaba (kimse ya da davranış). **sığır gütmek** *ha.* sığır sürüsüne çobanlık etmek. **sığır sürüsü 1)** sığırlardan oluşmuş sürü. **2)** *mec.* kaba saba ve anlayışsız, bilgisiz insan topluluğu. **sığır vebası** yalnızca sığırlarda görülen veba türü.
sığırcık *a. hayb.* serçegillerden, serçeden daha iri, kara renkli, uzun gagalı, kısa kuyruklu, böceklerle beslenen, sürüler halinde yaşayan, eti yenilen, ötücü bir kuş.
sığırdili, -ni *b. a. bitb.* sığırdiligillerden, tarlalarda, ormanlarda, kumsallarda yetişen, mavi, beyaz ya da sarımtırak renkte çiçekler açan, otsu bir bitki.
sığırdiligiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, sığırdili ve havacıva bitkilerini içine alan bir familya.
sığırgözü, -ni *b. a. bitb.* ➻ **öküzgözü, mastıçiçeği**.
sığırkuyruğu, -nu *b. a. bitb.* sıracagillerden, her yerde kendiliğinden yetişen, birçok türü olan, boyu iki metreyi bulabilen, yaprakları geniş ve tüylü, pamuksu görünüşlü ve çok çabuk dökülen sarı çiçekler açan, halk hekimliğinde yararlanılan otsu bir bitki.
sığırlık *a. mec.* sığır olma durumu. *ör. Onun sığırlığını herkes bilir.*
sığırsineği, -ni *b. a.* yumurtalarını sığırın derisi altına bırakan bir sinek türü.
sığırtenyası, -nı *b. a. T. Yun.* (. . .' . .) aptesbozan, şerit[5].
sığırtmaç *a.* sığır güden kimse, sığır çobanı.
sığışabilme *a.* sığışabilmek eylemi.
sığışabilmek *(nsz)* sığışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Arabaya sığışabilmek için paltolarımızı çıkartmıştık.*
sığışıverme *a.* sığışıvermek eylemi.
sığışıvermek *(-e)* çabucak sığışmak. *ör. Küçücük arabaya zar zor sığışıverip yola düştük.*
sığışma *a.* sığışmak eylemi.
sığışmak *(nsz)* bir yere güçlükle sığmak.
sığıştırabilme *a.* sığıştırabilmek eylemi.
sığıştırabilmek *(-i, -e)* sığıştırmak elinde olmak, sığıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sığıştırılabilme *a.* sığıştırılabilmek eylemi.
sığıştırılabilmek *(nsz)* sığıştırılması olanaklı olmak ya da sığıştırılma olasılığı bulunmak.
sığıştırılma *a.* sığıştırılmak eylemi.
sığıştırılmak *(nsz)* sığışmak eylemi yaptırılmak, sığışması sağlanmak. *ör. Hepimiz bir arabaya sığıştırıldık.*
sığıştırma *a.* sığıştırmak eylemi.
sığıştırmak *(-i, -e)* zorla sığdırmak.
sığla *a.* Türkiye'nin Muğla yöresinde yetişen, boyu 20 metre olabilen, çınar görünüşünde bir ağaç. **sığla yağı** bu ağacın gövdesinden elde edilen yağ.
sığlaşabilme *a.* sığlaşabilmek eylemi.
sığlaşabilmek *(nsz)* sığlaşması olanak içinde olmak ya da sığlaşma olasılığı bulunmak.
sığlaşıverme *a.* sığlaşıvermek eylemi.
sığlaşıvermek *(nsz)* sığlaşması olanak içinde olmak ya da sığlaşma olasılığı bulunmak. *ör. Denizin orada sığlaşıvereceğini bilen yoktu.*
sığlaşma *a.* sığlaşmak eylemi.
sığlaşmak *(nsz)* sığ duruma gelmek.
sığlık *a.* **1** sığ olma durumu. **2** *s.* (deniz, göl ya da akarsuda) sığ olan (yer). **3** *mec.* derinliği olmama, yüzeyde kalma durumu. *ör. Bilgisinin sığlığı dikkat çekiciydi.*
sığma *a.* sığmak eylemi.
sığmak, -ar *(-e)* **1** bir yere, bir kaba tümüyle girebilmek ya da bir şeyin içinden geçebilmek. *ör. Bu küçücük arabaya beş, altı kişi sığmaz.* **2** *mec.* (genellikle olumsuz biçimi kullanılır) uygun düşmek. *ör. Bu yaptığın dostluğa sığmaz.*
sıhhat, -ti *a. Ar.* **1** esenlik, sağlık. *ör. Babasının sıhhati bozulmuştu.* **2** gerçeklik, doğruluk. *ör. İşin sıhhati kuşkuluydu.* **sıhhatler olsun!** hamamdan çıkanlara ya da tıraş olanlara söylenen bir nezaket sözü.

sıhhatli *s. Ar. T.* **1** esen, sağlıklı. **2** gerçek, doğru.
sıhhi *s. Ar.* (. -) **1** sağlığa yararlı, sağlığa uygun olan. **2** sağlıkla ilgili, sağlığa ilişkin.
sıhhiye *a. Ar.* sağlık işlerinin tümü.
sıhhiyeci *a. Ar. T.* **1** sağlık görevlisi. **2** sağlıkçı. *ör. Askerlikte sıhhiyeci olmak istemiştim.*
sıhri *s. Ar. esk.* evlenmeyle oluşan, evlenme sonucu ortaya çıkan (yakınlık, akrabalık).
sıhriyet, -ti *a. Ar.* evlenme sonucu oluşan, kan bağına değil evlilik bağına dayanan yakınlık, akrabalık.
sık *s.* **1** benzerleri ya da parçaları arasında çok az aralık bulunan, birbirine çok yakın olan. **2** çok bulunan, çok rastlanan, çok olan. **3** *be.* çok kısa aralıklarla, birbiri ardı sıra. *ör. Otobüsler bu yoldan sık geçer.* **4** *be.* aralarında çok az aralık bırakarak, aralıksız olarak. *ör. Meyve ağaçlarını sık dikmek doğru değildir.* **sık sık** *ik. be.* **1)** çok az aralıklarla. *ör. Kavaklar sık sık dikilmişti.* **2)** (zaman için) arası çok geçmeden, çok sık olarak, oldukça sık bir biçimde. *ör. Onu orada sık sık görüyordum.*
sıkabilme *a.* sıkabilmek eylemi.
sıkabilmek *(-i)* sıkmayı becermek, sıkmak elinde olmak, sıkma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıkacak *a.* **1** bir nesneyi, iki ağırlık arasında mekanik olarak sıkıştırmaya, sıkmaya yarayan araç. **2** genellikle meyve sıkmak için kullanılan her türlü araç ya da aygıtın ortak adı.
sıkboğaz *b. a.* "düşünmesine, şu ya da bu türlü davranmasına olanak bırakmayarak, bir şey yaptırmak için bir kimseyi sıkıştırmak" anlamındaki ***sıkboğaz etmek*** deyiminde geçer.
sıkça *be.* (.' .) çok sık bir biçimde, oldukça sık olarak.
sıkı *s.***1** iyice sıkıştırılmış, doldurulmuş durumda olan, gevşek olmayan. *ör. Sıkı bir paket yaptı.* **2** dar. *ör. Eteğin beli sıkıydı.* **3** güçlü, etkili, zorlu, sert. *ör. Yüzüne sıkı bir tokat yemişti.* **4** dikkatli, titiz bir biçimde ve göz yumulmadan uygulanan. *ör. Okulda sıkı bir disiplin vardı.* **5** sıkışık durumda, yoğun ve ivedi olan. *ör. İşlerim sıkıydı, onun için size uğrayamadım.* **6** ilkelerine çok bağlı, hoşgörü göstermeyen, katı. *ör. Sıkı bir müdürümüz vardı.* **7** elisıkı, pinti, cimri. *ör. O çok sıkıdır, bilirim, parasını harcamaya korkar.* **8** *be.* iyice, sıkıca. *ör. Soğuk havalarda sokağa çıkarken sıkı giyinmek gerekir.* **9** *a.* zorlayıcı durum. *ör. Sıkıya dayanamadı.* **10** *a.* ağızdan dolma ateşli silahlarda, barut, saçma ya da kurşunun üstünden namluya sokularak bastırılan bez parçası. **11** *s. arg.* yiğit, yürekli (kimse). *ör. Sıkı adammış doğrusu, ortalığı toz etti.* **sıkı ağızlı** sır tutabilen (kimse). **sıkı basmak** etkili olmak, güçlü davranmak, direnmek. *ör. Onlar sıkı basıp işi kopardılar.* **sıkı durmak** güçlü, dayanıklı durumunu korumak ya da dikkatli olmak. *ör. Sen sıkı durursan kimse bir şey yapamaz.* **sıkı fıkı** (kişiler için) birbirine çok yakın, birbirine çok bağlı, içlidışlı, senlibenli. **sıkı mı?** *arg.* "kolay değil, çok zor, yapmaya yürek ister" anlamında söylenir. **sıkı sıkı** *ik. be.* çok sıkı bir biçimde, iyice, sıkıca. *ör. Torbanın ağzını sıkı sıkı bağladı.* **sıkı sıkıya 1)** çok sıkı bir biçimde, sımsıkı olarak. *ör. Kapıyı sıkı sıkıya kapamak da yetersiz kalmıştı, duman sızıyordu.***2)** iyice, sıkıca. *ör. Anne çocuğuna sıkı sıkıya sarılmıştı.* **sıkı tutmak** önem vermek. *ör. İşini sıkı tutarsan başarırsın.* **sıkı vurmak** çok sert vurmak. **sıkıya almak 1)** (birini) disiplin altına almak. *ör. Çocuğu sıkıya almak gerekiyordu.* **2)** birinin hareketlerini sınırlamak. *ör. Delikanlıyı sıkıya alıp eve bağlamıştı.***3)** bir konuda önlemler almak. *ör. Sıkıya alınca iş yürümeye başladı.* **sıkıya gelmek** güç bir durumla karşılaşmak. *ör. Sıkıya geldiğinde ağlardı.* **sıkıya gelmemek** zor durum karşısında kalınca dayanamamak, kaçmak. **sıkıysa** *arg.* kolay sanıyorsa, kendine güveniyorsa, yürekliyse. *ör. Sıkıysa bir yapsın da görelim.*
sıkıca *be.* (. .' .) sıkı bir biçimde, adamakıllı, iyice.
sıkıcı *s.* can sıkan, sıkıntı veren, iç sıkan.
sıkıdenetim *b. a.* ➻ **sansür**[1].
sıkıdenetimci *b. a.* ➻ **sansür**[2].
sıkıdüzen *b. a.* ➻ **disiplin**.
sıkılabilme *a.* sıkılabilmek eylemi.
sıkılabilmek *(nsz)* sıkılması olanak içinde olmak ya da sıkılma olasılığı bulunmak.
sıkılama *a.* sıkılamak eylemi.
sıkılamak *(-i)* **1** sıkı duruma getirmek. **2** ağızdan dolma tüfek, top, tabanca gibi ateşli silahları sıkıyla[10] sıkıştırarak dolu duruma getirmek, doldurmak. *ör. Çiftesini sıkılayıp sırtladı.* **3** sıkıştırmak. *ör. İpi sıkılayarak paketi sardı.* **4** *mec.* zorlayarak, bunaltarak sorguya çekmek, sıkıştırmak. *ör. Biraz sıkılayınca adam bülbül kesildi.*
sıkılanabilme *a.* sıkılanabilmek eylemi.
sıkılanabilmek *(nsz)* sıkılanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıkılanma *a.* sıkılanmak eylemi.
sıkılanmak *(nsz)* sıkılamak eylemine konu olmak, sıkı duruma getirilmek.
sıkılaşabilme *a.* sıkılaşabilmek eylemi.
sıkılaşabilmek *(nsz)* sıkılaşması olanak içinde olmak ya da sıkılaşma olasılığı bulunmak.
sıkılaşma *a.* sıkılaşmak eylemi.
sıkılaşmak *(nsz)* sıkı duruma gelmek.
sıkılaştırabilme *a.* sıkılaştırabilmek eylemi.
sıkılaştırabilmek *(-i)* sıkılaştırmak elinde olmak, sıkılaştırmaya gücü yetmek, sıkılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıkılaştırılabilme *a.* sıkılaştırılabilmek eylemi.
sıkılaştırılabilmek *(nsz)* sıkılaştırılması olanaklı olmak ya da sıkılaştırılma olasılığı bulunmak.
sıkılaştırılma *a.* sıkılaştırılmak eylemi.
sıkılaştırılmak *(nsz)* sıkı duruma getirilmek, sıkılanmak.

sıkılaştırma *a.* sıkılaştırmak eylemi.
sıkılaştırmak *(-i)* sıkı duruma getirmek, sıkılamak.
sıkılayabilme *a.* sıkılayabilmek eylemi.
sıkılayabilmek *(-i)* sıkılamak elinde olmak, sıkılama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıkılgan *s.* utanıp çekinen, utangaç (kimse).
sıkılganlaşma *a.* sıkılganlaşmak eylemi.
sıkılganlaşmak *(nsz)* sıkılgan duruma gelmek. *ör. Çocuk büyüdükçe sıkılganlaştı.*
sıkılganlık *a.* sıkılgan olma durumu.
sıkılık *a.* **1** sıkı olma durumu. **2** *mec.* cimrilik, pintilik, elisıkılık.
sıkılış *a.* sıkılmak eylemi ya da biçimi.
sıkılıverme *a.* sıkılıvermek eylemi.
sıkılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa bir sürede sıkılmak.
sıkılma *a.* sıkılmak eylemi.
sıkılmak *(nsz, -e)* **1** sıkmak eylemine konu olmak. *ör. Çamaşırlar sıkıldı mı? Bu salataya limon sıkıldı mı?* **2** *(nsz; -den)* can sıkıntısı duyumsamak. *ör. Boş durmaktan sıkılıyorum.* **3** *(nsz)* paraca darlığa, sıkıntıya düşmek. *ör. Sıkılırsam bankada kredim var.* **4** *(nsz; -e)* utanarak çekinmek, utanmak. *ör. Onun sıkılmak diye bir huyu yoktur.* **sıkıla sıkıla** *ik. be.* sıkılarak.
sıkılmaz *s.* utanması, sıkılması olmayan, utanmaz, yüzsüz.
sıkılmazlaşma *a.* sıkılmazlaşmak eylemi.
sıkılmazlaşmak *(nsz)* utanmaz, sıkılmaz olmak. *ör. Adam her gün daha sıkılmazlaşıyor.*
sıkılmazlık *a.* sıkılmaz olma durumu.
sıkım *s.* ve *a.* **1** kapalı elin aldığı miktar. *ör. İki sıkım mercimek köftesi verdim, yedi.* **2** bir kezde sıkılan miktar. **3** (ateşli silahlarda) bir atış için yeterli olan miktar. *ör. İki sıkım barut kalmıştı.*
sıkımlık *s.* ve *a.* sıkım.
sıkınma *a.* sıkınmak eylemi.
sıkınmak *(nsz)* kendini zorlamak, kendini sıkmak.
sıkıntı *a.* **1** boş oturma, tekdüze yaşayış, ilgisizlik, bezginlik gibi nedenlerle oluşan ruhsal yorgunluk. *ör. Masada tek başıma sıkıntıyla oturup duruyordum.* **2** bir karışıklığın, bozukluğun yol açtığı güç durum ya da etkili ve sürekli ruhsal ve fiziksel yorgunluk. *ör. Bu sıkıntıyı atlatırsam, uzun yaşarım.* **3** yokluğun ve parasızlığın yol açtığı geçim darlığı. *ör. Biraz sıkıntımız var ama bir yolu bulunur.* **sıkıntı basmak** can sıkıntısı duyumsamak, çok sıkılmak, içi daralmak. **sıkıntı çekmek 1)** zorluk ve yokluk içinde yaşamak. *ör. Bu duruma gelinceye değin çok sıkıntı çektim.* **2)** ruh tedirginliği içinde olmak. *ör. Bu sıkıntıyı niçin çekiyorsun, boş ver gitsin.* **sıkıntı vermek** rahatsızlık vermek, tedirgin etmek, içini daraltmak, bunaltmak. **sıkıntıda olmak** zorluk ve yokluk içinde yaşamak, geçim darlığı çekmek. **sıkıntısı olmak 1)** kendisini tedirgin eden, kendisine rahatsızlık veren bir durum içinde bulunmak. *ör. Sıkıntısı olan ben değilim, kendisidir.* **2)** aptesi gelmek. **sıkıntıya düşmek** darlık, yokluk içinde olmak. **sıkıntıya düşürmek 1)** sıkıntı vermek. **2)** sıkıntıya düşmek eylemini yaptırmak, sıkıntıya düşmeye yol açmak. *ör. Gereksiz harcamaları bizi sıkıntıya düşürdü.* **sıkıntıya gelememek** sıkıntı verici, zor işlere dayanıklı olmamak, sıkıcı işler yapmayı sevmemek. *ör. Beyimiz sıkıntıya gelemezmiş!*
sıkıntılanabilme *a.* sıkıntılanabilmek eylemi.
sıkıntılanabilmek *(nsz)* sıkıntılanması olanaklı olmak ya da sıkıntılanma olasılığı bulunmak.
sıkıntılanış *a.* sıkıntılanmak eylemi ya da biçimi.
sıkıntılanma *a.* sıkıntılanmak eylemi.
sıkıntılanmak *(nsz)* içi sıkılmak, içini sıkıntı basmak.
sıkıntılı *s.* **1** sıkıntısı olan. **2** sıkıntı veren.
sıkıntısız *s.* **1** sıkıntısı olmayan. **2** sıkıntı vermeyen.
sıkıntısızca *be.* sıkıntısız bir biçimde. *ör. Hasta bu geceyi sıkıntısızca geçirdi.*
sıkışabilirlik *a. fiz.* sıkışabilen bir cismin niteliği.
sıkışabilme *a.* sıkışabilmek eylemi.
sıkışabilmek *(nsz)* **1** sıkışma özelliği bulunmak, sıkışmaya uygun olmak. **2** sıkışması olanak içinde olmak ya da sıkışmak eylemine uğrama olasılığı bulunmak. **3** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör.Biraz sıkışabilir misiniz, çocuk da otursun.*
sıkışık *s.* sıkışmış bir durumda olan.
sıkışıklık *a.* sıkışık olma durumu.
sıkışma *a.* sıkışmak eylemi.
sıkışmak *(nsz)* **1** birbirine basınç yapacak denli yaklaşmak. *ör. Otobüs yolcu doluydu, insanlar sıkışmıştı.* **2** iki şey arasında kalarak ezilme tehlikesi yaşamak ya da ezilmek. *ör. Araba sıkışınca sağa kaçmak isterken devrildi.* **3** çok dar bir yere güçlükle sığmak ya da sığdırılmak. **4** çok güç bir durumda kalmak. *ör. Başı sıkışınca bize gelir.* **5** parasız kalmak. *ör. Biraz sıkıştık ama ay başı yaklaştı.* **6** sıkıntı ve darlık, çarpıntı duyumsamak. *ör. Göğsünün sıkışmakta olduğunu anlıyordu.* **7** tutulamaz bir biçimde büyük ya da küçük aptesi gelmek. *ör. Çocuk sıkışınca sokağa yapıverdi.*
sıkıştırabilme *a.* sıkıştırabilmek eylemi.
sıkıştırabilmek *(-i)* sıkıştırmak elinde olmak, sıkıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıkıştırılabilme *a.* sıkıştırılabilmek eylemi.
sıkıştırılabilmek *(nsz)* sıkıştırılması olanak içinde olmak ya da sıkıştırılma olasılığı bulunmak.
sıkıştırılış *a.* sıkıştırılmak eylemi ya da biçimi.
sıkıştırılma *a.* sıkıştırılmak eylemi.
sıkıştırılmak *(nsz)* sıkıştırmak eylemine konu olmak, sıkışması sağlanmak ya da sıkışmasına yol açılmak.
sıkıştırış *a.* sıkıştırmak eylemi ya da biçimi.

sıkıştırıverme *a.* sıkıştırıvermek eylemi.
sıkıştırıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak sıkıştırmak.
sıkıştırma *a.* sıkıştırmak eylemi.
sıkıştırmak *(-i)* **1** bir şeyi dar bir yere zorla teperek sığdırmak, tıkarak yerleştirmek. **2** bir nesneyi sıkıca duracak bir biçimde bir yere yerleştirmek, koymak ya da orada tutmak. *ör. Çocuk, ekmeği koltuğuna sıkıştırmıştı.* **3** seyrek durumdaki ya da gevşek şeyleri birbirine yaklaştırarak sıkı duruma getirmek. *ör. Sandalyeleri biraz sıkıştırıp masaya yer açtı.* **4** bir şeyin sıkışmasına, iki şey arasında kalarak ezilmesine yol açmak. *ör. Çocuk parmağını kapıya sıkıştırmış.* **5** karşısındaki kimsenin isteyip istemediğine bakmaksızın, bir şeyi ansızın ve gizlice ona vermek ya da eline tutuşturmak. *ör. Çocuğun eline üç beş kuruş sıkıştırıp başından savmıştı.* **6** kaçamayacak bir biçimde çevresini sarmak, kıstırmak. *ör. Polis, teröristi sıkıştırmıştı.* **7** *mec.* zorlamak. *ör. Onu biraz sıkıştırmakla konuşacağını mı sanıyorsun?* **8** *arg.* elle sarkıntılık etmek.
sıkıt, -tı *a.* ➻ **komprime**.
sıkıverme *a.* sıkıvermek eylemi.
sıkıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak sıkmak.
sıkıyönetim *b. a.* savaş durumu, ayaklanma gibi olağanüstü durumlarda, yurtta güvenliğin sağlanması, korunması için, ordunun yardımıyla sağlanan ve özgürlükleri geçici olarak kısıtlayan yönetim.
sıkkın *s.* çok sıkılmış.
sıkkınlık *a.* sıkkın olma durumu.
sıklamak *(ösz)* "kendini çok zorlayarak, büyük bir güç harcayarak" anlamındaki ***ıklaya sıklaya*** sözünde geçer.
sıklaşabilme *a.* sıklaşabilmek eylemi.
sıklaşabilmek *(nsz)* sıklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıklaşıverme *a.* sıklaşıvermek eylemi.
sıklaşıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak sıklaşmak. *ör. Ağrıları sıklaşıverince korkmuştu.*
sıklaşma *a.* sıklaşmak eylemi.
sıklaşmak *(nsz)* **1** sık duruma gelmek. **2** sıkça ortaya çıkmak, sık görülmek.
sıklaştırabilme *a.* sıklaştırabilmek eylemi.
sıklaştırabilmek *(-i)* sıklaştırmak elinde olmak, sıklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıklaştırılabilme *a.* sıklaştırılabilmek eylemi.
sıklaştırılabilmek *(nsz)* sıklaştırılması olanak içinde olmak ya da sıklaştırılma olasılığı bulunmak.
sıklaştırılma *a.* sıklaştırılmak eylemi.
sıklaştırılmak *(nsz)* sıklaşması sağlanmak, sık duruma getirilmek.
sıklaştırma *a.* sıklaştırmak eylemi.
sıklaştırmak *(-i)* **1** sık duruma getirmek. **2** sayısını artırmak ya da sıkça yapmak.
sıklet, -ti *a. Ar.* ağırlık, yük.
sıklık *a.* **1** sık olma durumu. **2** *fiz.* frekans.
sıklıkla *be.* sık olarak, sık sık.
sıkma *a.* **1** sıkmak eylemi. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, II. Mahmut zamanında askerlerin giydiği şalvar biçiminde pantolon. **3** *ha.* kadınların giydiği dar bir yelek. **4** *s.* sıkılmaya, suyu çıkarılmaya, alınmaya elverişli. **sıkma baş 1)** kadınların, sokağa çıkarken, ince bir kumaşla saçlarını sararak yaptıkları bir saç bağlama biçimi. **2)** ➻ **sıkmabaş**. **sıkma portakalı** içilmek üzere, sıkılarak suyu çıkarılmaya elverişli, bol sulu, küçük bir tür portakal.
sıkmabaş *b. a. mec.* başörtüsünü dinsel ve siyasal bir amaçla kullanan kadın.
sıkmaç *a. yeni* **1** suyunu ya da yağını çıkarmak için kimi ürünleri sıkmakta kullanılan araç. *eş.* **pres**. **2** bir vida ya da kol yardımıyla istenildiği kadar yaklaştırılabilen iki çeneden oluşan, işlenecek nesneyi çeneleri arasında sıkıştırarak kımıldamaz duruma getiren araç. *eş.* **mengene**. **3** ➻ **kompresör**.
sıkmak, -ar *(-i)* **1** çevresine bir şey sararak ya da sarılarak basınç altına almak. **2** basınç altına alarak suyunu, yağını, sıvısını çıkarıp akıtmak. *ör. Zeytini sıkmak, zeytinyağı çıkarmak çok eskiden bilinir.* **3** dar gelmek. *ör. Ayakkabı ayağını sıkıyormuş.* **4** basınçlı bir araçla, aygıtla fışkırtmak, püskürtmek. *ör. İtfaiye eri yangına su sıkıyordu.* **5** (ateşli silahlar için) tetiği çekip boşaltmak, atış yapmak, atmak. *ör. İki el tabanca sıktı.* **6** baskı altına almak, üzmek, zorlamak. *ör. Öğrenciyi sıkmak, verimi düşürür.* **7** sıkıntı vermek. *ör. Kötü roman insanı sıkıyor.* **7** *arg.* yalan söylemek, atmak, uydurmak, abartmak. **sıka sıka** *ik. be.* sıkarak.
sıkmaköfte *b. a. T. Far. ha.* bulgur ve kırmızı mercimekle yapılan etsiz köfte.
sıkmalık *s.* sıkıp suyunu çıkarmaya elverişli (meyve).
sıla *a. Ar.* **1** doğup büyüdüğü ya da bir süre ayrı kaldığı yere ve yakınlarına kavuşma. **2** (gurbetteki bir kimse için) doğup büyüdüğü ve özlediği yer. **sıla özlemi** kişinin doğup büyüdüğü yere olan özlemi, yurtsama. **sılaya dönmek** bir süre kalınan gurbetten ayrılıp doğup büyüdüğü yere geri gelmek. **sılaya gitmek** bir süre kalınan gurbetten ayrılıp doğup büyüdüğü yere gitmek.
sılacı *a. Ar. T.* gurbetten sılaya[2] dönen kimse.
sımsıcak *s.* ve *be.* **1** pek sıcak, çok sıcak. *ör. Fırından yeni çıkmış sımsıcak ekmeklerin kokusu her yanı almıştı.* **2** *mec.* çok duygulu, çok içten. *ör. İnsan sımsıcak dostlukları özlüyor.* **3** *mec.* çok duygulu bir biçimde, içtenlikle. *ör. Köy gelenleri sımsıcak karşılanmıştı.*
sımsıkı *s.* ve *be.* (.' . .) sıkı (bir biçimde), çok sıkı (olarak). *ör. Kadın çocuğuna sımsıkı sarıldı.*
sınai *s. Ar.* (. - -) sanayi ile ilgili.
sınak *a. yeni* deneme, deney, sınama.
sınama *a.* sınamak eylemi.
sınamak *(-i)* **1** gerekli nitelikte olup olmadığını, değerini anlamak için bir kimseyi, bir nesneyi ya da bir düşünceyi yoklamak, denemek.

2 bilgisini, yeterliliğini, yeteneğini ya da niteliğini yoklamak. *ör. Onu iyice sınamak istemiştik.*
sınanabilme *a.* sınanabilmek eylemi.
sınanabilmek *(nsz)* sınanması olanaklı olmak ya da sınanma olasılığı bulunmak.
sınanma *a.* sınanmak eylemi.
sınanmak *(nsz)* sınamak eylemine konu olmak. *ör. Adaylar sınanarak seçildi.*
sınatma *a.* sınatmak eylemi.
sınatmak *(-i, -e)* sınamak eylemini yaptırmak.
sınav *a.* **1** öğrencilerin, bir işe girmek isteyenlerin vb. bilgi derecesini anlamak için yapılan yoklama. **2** *mec.* direnme, dayanma, bir güç gerektiren, sonuçta bir deneyim kazandıran zor durum. **sınav açmak** kazananı boş kadroya, işe almak amacıyla başvuranları sınavdan geçirmek. **sınav olmak 1)** bilgi durumu ölçülmek. **2)** yoklanmak, denenmek, sınanmak. **sınav vermek 1)** sınanmak, denenmek. **2)** *mec.* tehlikeli ve güç bir durumdan zarar görmeden iyi bir sonuça ulaşmak. **sınava çekilmek** bilgi durumu sınavla ölçülmek. **(birini) sınava çekmek 1)** bilgi durumunu sınavla ölçmek. **2)** denemek, sınamak, yoklamak. **sınava girmek** sınav olmak. **sınavdan geçirmek** (birini) sınamak, denemek, yoklamak. **sınavdan geçmek** (biri) sınav yoluyla bilgisi, yeteneği, niteliği vb. ölçülmek.
sınayabilme *a.* sınayabilmek eylemi.
sınayabilmek *(-i)* sınamak elinde olmak, sınama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sınayış *a.* sınamak eylemi ya da biçimi.
sıncan *a. bitb.* sakızlı ve dikenli bir çalı.
sındı *a. ha.* makas.
sındırma *a. ha.* sındırmak eylemi.
sındırmak *(-i) ha.* **1** kırıp parçalamak, kırmak. **2** bozguna uğratmak, yenmek. **3** korkutup sindirmek. **4** (besini) sindirmek.
sıngı *a. ha.* öç.
sıngın *s. ha.* **1** korkup sinmiş olan (kimse). **2** çekingen, ürkek. **3** düşünceli, üzgün (kimse). **4** yenik düşmüş, yenilmiş (kimse). **5** aptal, budala, sersem.
sıngınlık *a. ha.* sıngın olma durumu.
sınıf *a. Ar.* **1** okullarda, yıllık öğrenime göre öğrencilerin ayrıldıkları bölümlerden her biri. **2** ders okutulan yer, derslik. **3** *top.* bir toplumda, gelir düzeyleri, yaşama biçimleri, toplumda gördükleri saygı ölçüsü yönlerinden birbirinden ayrılan, aralarında düşey devinim olanağı bulunan geniş insan kümesi. **4** *yaşb.* sınıflandırmada, takımlardan oluşan birlik, dalların altbölümü. **5** niteliklerine, değerlerine, önemlerine göre kişi ya da nesnelerin yerleştirildiği kategorilerden her biri. *ör. Üçüncü sınıf bir otelde kalıyordu.* **6** *mant.* belli ortak belirtileri olan tek tek nesneler öbeği. **sınıfta bırakılmak** (öğrenci) geçer not verilmeyerek aynı sınıfı yeniden okuması sağlanmak. **sınıfta bırakmak** (öğretmen) öğrenciye geçer not vermeyerek ona aynı sınıfı yeniden okutmak. **sınıfta çakmak** *arg.* sınıfta kalmak. **sınıfta çaktırılmak** *arg.* (öğrenci) sınıfta bırakılmak. **sınıfta çaktırmak** *arg.* (öğretmen) öğrenciyi sınıfta bırakmak. **sınıfta kalmak 1)** (öğrenci için) bir üst sınıfa geçemeyerek aynı sınıfı yeniden okumak. **2)** *mec.* başarısız olmak, başaramamak.
sınıflama *a. Ar. T.* sınıflamak eylemi.
sınıflamak *(-i) Ar. T.* sınıflara ayırmak, bölümlemek.
sınıflandırabilme *a. Ar. T.* sınıflandırabilmek eylemi.
sınıflandırabilmek *(-i) Ar. T.* sınıflandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sınıflandırılma *a. Ar. T.* sınıflandırılmak eylemi.
sınıflandırılmak *(nsz) Ar. T.* sınıflara ayrılmak, bölümlenmek.
sınıflandırma *a. Ar. T.* sınıflandırmak eylemi.
sınıflandırmak *(-i) Ar. T.* **1** sınıflara ayırmak, bölümlendirmek. **2** *fels.* konuları ve kavramları sistematik bir biçimde bölümlemek ve sıraya koymak.
sınıflanış *a. Ar. T.* sınıflanmak eylemi ya da biçimi.
sınıflanma *a. Ar. T.* sınıflanmak eylemi.
sınıflanmak *(nsz) Ar. T.* sınıflamak eylemine konu olmak, sınıflara ayrılmak, bölümlenmek.
sınıflaşma *a. Ar. T.* sınıflaşmak eylemi.
sınıflaşmak *(nsz) Ar. T.* toplumda birbirinden farklı sınıflar[3] oluşmak.
sınıfsal *s. Ar. T.* sınıfla[3] ilgili.
sınık *s. ha.* **1** (kemik için) çıkık, kırık. **2** bozguna uğramış, yenilmiş.
sınıkçı *a. ha.* kırık, çıkık kemikleri bağlayan, sağaltan kimse.
sınıkçılık *a. ha.* sınıkçının yaptığı iş.
sınıklama *a. ha.* sınıklamak eylemi.
sınıklamak *(-i) ha.* kırık, çıkık kemikleri sarmak, sağaltmak.
sınır *a. Yun.* **1** komşu devletlerin topraklarını birbirinden ayıran çizgi. *eş.* **hudut**. **2** komşu il, ilçe, mahalle, köy ya da kişilerin topraklarını birbirinden ayıran çizgi. **3** bir şeyin genişleyebileceği ya da yayılabileceği son uç. **4** *mec.* son, uç. *ör. Dayanmanın da bir sınırı var.* **5** *mat.* iki bölgeyi ya da yüzeyi ayıran eğri. **sınır açı** *fiz.* bir ortamdan gelerek daha kırıcı bir başka ortama geçerken kırılan ışının oluşturabileceği en büyük açı. **sınır boyu** ülke sınırlarının geçtiği, bulunduğu yerler. **sınır çekmek** (ya da **çizmek**)**1)** bir şeyin sınırını belirlemek. **2)** bir şeye son vermek. **sınır dışı** (ya da **ötesi**) ülke sınırlarının dışı. **sınır dışı edilmek** sınır dışı etmek eylemine konu olmak. **sınır dışı etmek** bir kimseyi, bulunduğu ülkedeki herhangi bir durumu dolayısıyla, zor yoluyla ülkenin sınırları dışına çıkarmak, ülkeden atmak. **sınır karakolu** ülke sınırlarının belli yerlerinde bulunan karakol. **sınır taşı** tarlaların sınırlarının belli olması

için, sınırların belli yerlerine aralıklarla konulmuş olan taş ya da benzeri bir nesne. **sınır ticareti** *tic.* ve *huk.* devletlerin verdiği izin uyarınca, sınırın iki yanı arasında belli koşullara ve ölçülere dayalı olarak alışverişin yapılması biçiminde gerçekleşen ticaret.

sınırdaş *s. Ar. T.* ortak sınırları olan, birbirine toprak komşusu olan.

sınırdaşlık *a. Ar. T.* sınırdaş olma durumu.

sınırlama *a. Ar. T.* sınırlamak eylemi.

sınırlamak *(-i) Ar. T.* **1** sınırını belirlemek, sınır çekmek. **2** belli bir sınır içinde bırakmak, sınırını çizmek, kısıtlamak.

sınırlanabilme *a. Ar. T.* sınırlanabilmek eylemi.

sınırlanabilmek *(nsz) Ar. T.* sınırlanması olanak içinde olmak ya da sınırlanma olasılığı bulunmak.

sınırlandırabilme *a. Ar. T.* sınırlandırabilmek eylemi.

sınırlandırabilmek *(-i) Ar. T.* sınırlandırmak elinde olmak, sınırlandırma yetkisi ya da olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sınırlandırılabilme *a. Ar. T.* sınırlandırılabilmek eylemi.

sınırlandırılabilmek *(nsz) Ar.T.* sınırlandırılması olanaklı olmak ya da sınırlandırılma olasılığı bulunmak.

sınırlandırılma *a. Ar. T.* sınırlandırılmak eylemi.

sınırlandırılmak *(nsz) Ar.T.* sınırlı bir duruma getirilmek.

sınırlandırma *a. Ar. T.* sınırlandırmak eylemi.

sınırlandırmak *(-i) Ar. T.* sınırlı bir duruma getirmek, sınırlamak.

sınırlanış *a. Ar. T.* sınırlanmak eylemi ya da biçimi.

sınırlanma *a. Ar. T.* sınırlanmak eylemi.

sınırlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** sınırlı duruma getirilmek, sınır çekilmek. **2** belli bir sınır içinde bırakılmak, sınırları belirlenmek, kısıtlanmak.

sınırlayabilme *a. Ar. T.* sınırlayabilmek eylemi.

sınırlayabilmek *(-i) Ar. T.* ➻ **sınırlandırabilmek.**

sınırlayıcı *s. Ar. T.* sınırlayan, kısıtlayan.

sınırlayıcılık *a. Ar. T.* sınırlayıcı olma durumu.

sınırlayış *a. Ar. T.* sınırlamak eylemi ya da biçimi.

sınırlı *s. Ar. T.* **1** bir sınırla ayrılmış, belirlenmiş bulunan, sınırı olan. **2** belirlenmiş, sınırlanmış, belirli, kısıtlı. **3** *mec.* çok az. *ör. Yetenekleri sınırlı biriydi.* **sınırlı doğru** *mat.* başı ve sonu belirtilmiş olan doğru. **sınırlı sayı** *mat.* sonsuz değerli olmayan sayı. **sınırlı sorumlu** sorumluluğu sınırlanmış olan (kooperatif ortaklığı).

sınırlılık *a. Ar. T.* sınırlı olma durumu.

sınırsız *s. Ar. T.* **1** bir sınırla ayrılmamış, belirtilmemiş bulunan, sınırı olmayan. **2** *mec.* pek çok, geniş, sonsuz. *ör. Sınırsız yetkileri olan biriydi.* **sınırsız doğru** *mat.* başı ve sonu belirtilmemiş olan doğru. **sınırsız sayı** *mat.* sonsuz değerli sayı.

sınırsızlık *a. Ar. T.* sınırsız olma durumu.

sınma *a. ha.* sınmak eylemi.

sınmak *(nsz) ha.* **1** kırılıp parçalanmak, dağılmak. **2** bozulmak. **3** bozguna uğramak, yenilmek. **4** korkarak sinmek. **5** içine kapanmak, neşesi gitmek. **6** bıkmak, usanmak, yılmak.

sıpa *a.* eşek yavrusu.

sıpsıcak *s.* ve *be.* ➻ **sımsıcak.**

sır, -rrı (I) *a. Ar.* **1** kimseye söylenmemesi, gizli tutulması gereken şey, giz. **2** insan aklının yeterince açıklık getiremediği şey. *ör. Doğa sırlarla dolu.* **3** bir işin, bir şeyin dikkat, yetenek, deneyim ve sezgi yardımıyla kavranabilen en zor, en ince yanı. *ör. Oyunculuğun sırrı sahnede öğrenilir.* **4** bir ereğe ulaşmak için kullanılan, başvurulan özel ve gizli yöntem. *ör. İşin sırrını bilirsen her şey kolaydır.* **sır kâtibi1)** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahların sadrazamlarla gizliliği olan yazışmalarını yöneten görevli. **2)** *esk.* elçiliklerde gizli belgeleri yazan yazman. **3)** bir kimsenin bütün gizli işlerini söylediği güvenilir kimse. **sır küpü** birçok sır bildiği halde bunları açığa vurmayan, başkalarına söylemeyen kimse. **sır tutmak** (ya da **saklamak**) kendisine güvenilerek söylenilen bir sırrı açığa vurmamak, başkasına söylememek. **sır vermek** (ya da **sızdırmak**) öğrendiği bir sırrı başkalarına iletmek. **sırra ermek** gizli tutulan ya da sır durumunda bulunan bir şeyi kavramak, anlamak. **sırra kadem basmak** (bir kimse) birdenbire ortalıktan yok olmak, nereye gittiği ne olduğu bilinmez olmak.

sır (II) *a.* **1** dış etkilerden korumak, parlaklık vermek, sızmalarını önlemek gibi amaçlarla kimi nesnelere sürülen saydam ya da donuk vernik. **2** aynaların arkasına ve kaplama metal eşyanın yüzüne sürülen ince metal toz.

sıra *a.* **1** aynı çizgi üzerinde yan yana ya da art arda dizilmiş olan şeylerin ya da kimselerin tümü. **2** bu biçimdeki topluluğun durumu. *ör. Çocuklar, sırayı bozmadan yürüyün.* **3** belirli niteliğe ya da düzene göre dizilme durumu. *ör. Boy sırasına girin.* **4** bir şeye ayrılan, rastlayan ya da uygun görülen zaman. *ör. Öğle yemeği sırasında iş çıkarmayın.* **5** genellikle okul sınıflarında bulunan, birkaç kişinin yan yana oturabileceği biçimde ve tahtadan yapılmış oturacak yer. *ör. İkiniz aynı sırada oturuyoruz.* **6** düzen. *ör. İşleri sıraya koymak gerekir.* **7** *s.* sıra oluşturan, sıra durumunda olan, dizi. *ör. Orada bir sıra araba vardı.* **8** *s.* rasgele alınan, seçilmeyen. *ör. Sıra malına para verilmez.* **9** ***sıra*** sözcüğü ***ardı, arkası, önü, yanı*** sözcüklerinden sonra gelerek tamlamalar kurar ve "ardından", "arkasından", "önünden", "yanından", "birlikte" anlamlarında kullanılır. *ör. Ardı sıra gittik. Arkası sıra koştular. Önü sıra yürüdüm. Yanı sıra koştuk.* **sıra dayağı** birçok kişiye teker teker atılan dayak. **sıra dayağı çekmek** (ya da **atmak**) birçok kişiyi teker teker, birbiri ardı sı-

ra dövmek, sırayla dövmek. **sıra dışı** ➻ **sıradışı. sıra malı** herhangi bir özelliği ve değeri olmayan mal. **sıra noktalar** *dilb.* bir metinden yapılan alıntılarda, kimi yerler, uzunca bölümler atlanmak istendiğinde, bu yerleri belirtmek için, genellikle ayraç içinde kullanılan, beş ya da yedi noktadan oluşan noktalar. **sıra olmak** düzenli bir biçimde, yan yana ya da art arda dizilmek, sıra[1] oluşturmak. **sıra** (ya da **sırasını) savmak** kendine düşen görevi, işi yapıp kurtulmak. **sıra sayı sıfatı** *dilb.* bir şeyin diziliş ya da aşama sırasını bildiren sıfat. *ör. Gökdelenin onuncu katında oturuyorlar. Okulda daha birinci gün dayak yedi.* **sıra sıra** *ik. be.* sıra oluşturacak bir biçimde, dizi dizi. *ör. Kuşlar gökyüzünden sıra sıra geçiyordu.* **sırası düşmek** uygun zamanı rastlamak. **sırası gelmek 1)** sırası düşmek. *ör. Sırası gelince her işi yaparız.* **2)** (bir şeyde) başkasından sonra sıra kendine gelmek. *ör. Muayene için sırası geleni içeri alıyorlardı.* **sırası gelmişken** "söz bu konu üzerindeyken, fırsat düşmüşken" anlamında söylenir. **(adam, insan vb.) sırasına geçmek** öyle değilken nasılsa öyle sayılmak. *ör. O da adam sırasına geçmiş de kimseleri beğenmez olmuştu.* **sırasına** (ya da **sırasını) getirmek** uygun zamanına rastlatmak, tam zamanını bulmak. **sırasına göre** durum gerektirirse, gerekirse. *ör. Sırasına göre insan istemediği şeyi de yapar.* **sırasında 1)** gerekince. *ör. Sırasında içki içtiği de olurdu.* **2)** yerinde ve zamanında. *ör. İstek sırasındaysa yerine gelir.* **sırasını düşürmek** uygun zamanını bulmak. *ör. Sırasını düşürüp durumu ondan soramadım.* **sıraya koymak** düzenlemek, sıra yapmak, sıralamak.

sıraca *a. hek.* deride ve genellikle de boyunda görülen, lenf boğumlarının şişkinliğiyle kendini gösteren bir tüberküloz türü.

sıracagiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, bitotu, sıracaotu gibi bitkileri kapsayan bir familya.

sıracalı *s.* sıracası olan.

sıracaotu, -nu *b. a. bitb.* sıracagillerden, dere kenarlarında, kumsallarda yetişen birçok türü bulunan, kimi türlerinin kökü eskiden sıraca sağaltımında kullanılmış olan otsu bir bitki.

sıracaotugiller *ç. b. a. bitb.* ➻ **sıracagiller.**

sıradağ *b. a.* ➻ **sıradağlar.**

sıradağlar *ç. b. a.* yan yana dizilmiş durumda bulunan ve ortak özellikler gösteren, aralarında uzunlamasına koyakların yer aldığı dağlar dizisi.

sıradan *s.* hiçbir özelliği ve değeri olmayan, sıra işi, bayağı, değersiz, niteliksiz.

sıradanlaşabilme *a.* sıradanlaşabilmek eylemi.

sıradanlaşabilmek *(nsz)* sıradanlaşması olanak içinde olmak ya da sıradanlaşma olasılığı bulunmak.

sıradanlaşma *a.* sıradanlaşmak eylemi.

sıradanlaşmak *(nsz)* sıradan bir duruma gelmek, sıradan olmak.

sıradanlaştırabilme *a.* sıradanlaştırabilmek eylemi.

sıradanlaştırabilmek *(-i)* sıradanlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sıradanlaştırılabilme *a.* sıradanlaştırılabilmek eylemi.

sıradanlaştırılabilmek *(nsz)* sıradanlaştırılması olanak içinde olmak ya da sıradanlaştırılma olasılığı bulunmak.

sıradanlaştırılma a. sıradanlaştırılmak eylemi.

sıradanlaştırılmak *(nsz)* sıradan bir duruma getirilmek.

sıradanlaştırma *a.* sıradanlaştırmak eylemi.

sıradanlaştırmak *(-i)* sıradanlaşmasını sağlamak ya da sıradanlaşmasına yol açmak.

sıradanlık *a.* sıradan olma durumu. *ör. Görüşlerinin sıradanlığı açık seçikti.*

sıradışı *s.* olağan olmayan, olağanın dışında kalan, üstün nitelikli, olağanüstü.

sıradışılaşabilme *a.* sıradışılaşabilmek eylemi.

sıradışılaşabilmek *(nsz)* sıradışılaşması olanaklı olmak ya da sıradışılaşma olasılığı bulunmak.

sıradışılaşma *a.* sıradışılaşmak eylemi.

sıradışılaşmak *(nsz)* olağandışı bir duruma gelmek, olağandışılaşmak, olağanüstüleşmek.

sıradışılık *a.* sıradışı olma durumu, özelliği, olağanüstülük.

sıradüzen *b. a. yeni* ➻ **hiyerarşi.**

sıralaç *a.* ➻ **klasör.**

sıralama *a.* sıralamak eylemi.

sıralamak *(-i)* **1** sıra[1] durumuna getirmek, dizmek. *ör. Çocukları sıraladı ve sıra durumunda yürümelerini söyledi.* **2** belirli bir düzene göre yerleştirmek, sıraya koymak. *ör. Belgeleri sıralamak zaman aldı.* **3** gerekli düzeni vermek. *ör. Düşüncelerini sıralamak olanaksızdı.* **4** belli bir düzene göre ardı ardına söylemek, saymak. *ör. İsteklerini sıraladı.* **5** aynı davranışı birçok kez yapmak, birçok şey üstünde yinelemek. *ör. Postacı sokağın bütün apartmanlarını sıralayarak geliyordu.* **6** (küçük çocuk) tutuna tutuna yürümeye başlamak.

sıralanabilme *a.* sıralanabilmek eylemi.

sıralanabilmek *(nsz)* sıralanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sıralanım *a. yeni* ➻ **hiyerarşi.**

sıralanımsal *s. yeni* ➻ **hiyerarşik.**

sıralanış *a.* sıralanma eylemi ya da biçimi.

sıralanıverme *a.* sıralanıvermek eylemi.

sıralanıvermek *(nsz)* çabucak sıralanmak.

sıralanma *a.* sıralanma eylemi.

sıralanmak *(nsz)* **1** sıra[1] oluşturacak bir biçimde yer almak, yan yana ya da art arda dizilmek. **2** düzene, sıraya konulmak.

sıralatma *a.* sıralatmak eylemi.

sıralatmak *(-i, -e)* sıralamak eylemini yaptırmak.

sıralayabilme *a.* sıralayabilmek eylemi.

sıralayabilmek *(-i)* sıralamak elinde olmak, sıralama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sıralayıcı *s.* sıraya koyan, sıralayan.

sıralayış *a.* sıralamak eylemi ya da biçimi.
sıralayıverme *a.* sıralayıvermek eylemi.
sıralayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda sıralamak.
sıralı *s.* **1** düzenlenmiş, sıralanmış, dizili. **2** yere, zamana, konuya, yönteme uygun olan. *ör. Sıralı iş, başarılı olur.* **sıralı sırasız** *ik. be.* yerin ve zamanın uygun olup olmadığına bakmadan. **sıralı tümce** (ya da **cümle**) *dilb.* anlam yakınlığıyla birbirlerine bağlanmış yalın ya da bileşik tümcelerden oluşmuş tümce.
sıralıoluş *b. a. yaşb.* embriyonun, yumurtadan art arda yeni bölümlerin oluşmasıyla geliştiğini öne süren yaşambilim kuramı. *eş.* **epigenez**.
sıram sıram *ik. s.* sıra[1] durumunda ya da sıralanmış olan. **sıram sıram dizilmek** sıra[1] ya da sıralar oluşturacak biçimde, yan yana ya da arka arkaya gelmek.
sırasıyla *be.* sırasına dikkat ederek, sırası gelince.
sırasız *s.* **1** sırada[1] olmayan, sırası karışmış olan, düzensiz. **2** yere, zamana, konuya ya da yönteme uygun olmayan.
sırat, -tı *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** yol. **2** sırat köprüsü. **sırat köprüsü** İslam inanışına göre, cehennemin üzerinde kurulmuş bulunan, mahşer günü üstünden yalnız günahsızların geçebileceği ve geçenlerin cennete gideceği dar köprü. **sırat köprüsünden geçmek** *mec.* çok tehlikeli bir durumu atlatmak.
Sırbistanlı *ö. a.* ➻ **Sırp**.
sırça *a.***1** cam. **2** *s.* camdan yapılmış olan. **sırça köşkte oturan, komşusuna taş atmamalı** "küçük bir dokunuşla büyük zarara uğrayacak kişi, üzerine düşmanlık çekecek davranışlardan sakınmalıdır" anlamında söylenir.
sırdaş *a. Ar. T.* birinin sırlarını **(I)**[1] bilen, onun sırlarına ortak olan, o sırları saklayan, güvenilir kimse.
sırdaşlık *a. Ar. T.* sırdaş olma durumu.
sırf *be. Ar.* **1** ancak, yalnız, salt. *ör. Sırf bunu yap, yeter.* **2** tüm olarak, bütünüyle, baştan aşağı, büsbütün. *ör. Sözü sırf yalandı.* **3** *s.* katışıksız, katkısız. *ör. Sırf gerçek olan, tek kendi söyledikleriymiş.*
sırık *a.* değnekten daha uzun ve daha kalın ağaç. **sırık domatesi** dalları sırıkla desteklenerek yetiştirilen, iri, etli ve düzgün ürün veren bir domates türü. **sırık fasulyesi** dalları destek olması için sırıklara sardırılarak yetiştirilen, sebzesi ince, uzun ve kılçıksız bir fasulye türü. **sırık gibi** bir kimse için, "zayıf ve uzun boylu" anlamında alay yollu kullanılır. **sırık hamalı** taşınacak yükleri sırığa geçirerek taşıyan hamal. **sırıkla atlama** *sp.* atletizmde, eldeki sırıktan güç alınarak, belirli yükseklikteki çıtayı aşmak için yapılan atlama türü.
sırıkçı *a. sp.* sırıkla atlama sporuyla uğraşan sporcu.
sırıklama *a.* sırıklamak eylemi.
sırıklamak *(-i)* **1** fasulye, domates gibi kimi sebzelerin tutunması, kimi meyve ağaçlarının dallarının desteklenmesi için yanlarına sırıklar dikmek. **2** *arg.* aşırmak, çalmak.
sırıklanma *a.* sırıklanmak eylemi.
sırıklanmak *(nsz)* sırıklamak eylemine konu olmak. *ör. Şeftaliler, sırıklanınca kırılmaktan kurtuldular.*
sırılsıklam *s.* (. .' . .) her yanı ıslak, çok ıslak, sırsıklam, ıpıslak. **sırılsıklam âşık** delicesine âşık, tutkun. **sırılsıklam olmak** her yanı ıslanmak, çok ıslanmak.
sırım *a.* kimi işlerde ip yerine kullanılmak üzere kesilmiş, sicim kalınlığında, ince, uzun ve esnek deri parçası. **sırım gibi** ince yapılı, sağlıklı ve güçlü (kimse).
sırıma *a. ha.* sırımak eylemi.
sırımak *(-i) ha.* **1** yorgan, şilte gibi şeyleri iri iri ve aralıklı dikişlerle dikmek. **2** sağlam ve sıkıca dikmek.
sırıtabilme *a.* sırıtabilmek eylemi.
sırıtabilmek *(nsz)* sırıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sırıtık *s.* sürekli olarak sırıtan (kimse).
sırıtış *a.* sırıtmak eylemi ya da biçimi.
sırıtıverme *a.* sırıtıvermek eylemi.
sırıtıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak sırıtmak. *ör. Terbiyesiz çocuk, sözüme sırıtıverip geçti.*
sırıtkan *s.* sırıtmayı huy edinmiş olan, sürekli olarak sırıtan (kimse).
sırıtkanlık *a.* sırıtkan olma durumu.
sırıtma *a.* sırıtmak eylemi.
sırıtmak *(nsz)* **1** dişlerini göstererek, aptallık, şaşkınlık, kurnazlık ya da alay belirtir biçimde gülmek. **2** *mec.* bütün kusuru ve çirkinliği ortaya çıkmak. **3** *(-i, -e)* sırımak eylemini yaptırmak. *ör. Yorganı sırıttık.* **sırıta sırıta** *ik. be.* sırıtarak.
sırıyabilme *a.* sırıyabilmek eylemi.
sırıyabilmek *(-i)* sırımak elinde olmak, sırıma becerisini göstermek, sırıma olanağı ya da olasılığı bulunma.
sırkıntı *a. ha.* **1** yoğurt, ayran, bal, pekmez gibi sıvı ya da sıvıca şeylerin kaplarından sızan son damlalar, sızıntı. **2** *mec.* yaşlı erkeğin son çocuğu.
sırkıtma *a. ha.* sırkıtmak eylemi,
sırkıtmak *(-i) ha.* sıvıyı, son damlasına değin akıtmak, sızdırmak.
sırkma *a. ha.* sırkmak eylemi.
sırkmak *(nsz) ha.* (sıvı için) sızmak.
sırlama *a.* sırlamak eylemi.
sırlamak *(-i)* kimi nesnelere, özellikle toprak kaplara sır **(II)** sürmek.
sırlanma *a.* sırlanmak eylemi.
sırlanmak *(nsz)* sırlamak eylemi yapılmak.
sırlı *s.* sır **(II)** sürülmüş olan.
sırlıtaş *b. a.* bir yüzü sırlı, renkli ve çoğunlukla desenli, yapı işlerinde duvarlara, yerlere döşenen, pişmiş balçık levha. *eş.* **çini**.
sırma *a.***1** altın suyuna batırılarak yaldızlanmış

ya da yaldızsız ince gümüş tel. **2** *ask.* rütbe belirten şerit. **3** *s.* sırmadan yapılmış ya da sırma gibi olan. **sırma saç** altın sarısı renginde, güzel ve parlak saç.

sırmakeş *a. T. Far. esk.* gümüşü ya da başka madenleri haddeden çekerek sırma[1] yapan kimse.

sırmakeşhane *b. a. T. Far.* (. . .' - .) *esk.* sırma[1] yapılan yer, sırma[1] işliği.

sırmalı *s.* sırmayla işlenmiş süsü olan.

sırnaşık *s.* **1** rahatsız ettiğine, can sıktığına aldırmadan, bir kimseden sürekli olarak ve yalvarırcasına istekte bulunan, bu isteğinde direnen (kimse). **2** *mec.* rahatsız eden, sıkıntı veren, musallat olan (kimse).

sırnaşıkça *s.* ve *be.* sırnaşık (bir biçimde).

sırnaşıklık *a.* **1** sırnaşık olma durumu. **2** sırnaşıkça davranış.

sırnaşış *a.* sırnaşmak eylemi ya da biçimi.

sırnaşma *a.* sırnaşmak eylemi.

sırnaşmak *(nsz)* sırnaşığa yaraşır bir biçimde davranmak.

sırnaştırma *a.* sırnaştırmak eylemi.

sırnaştırmak *(-i)* sırnaşmasına yol açmak.

Sırp *ö. a.* **1** Sırbistan'da yaşayan, İslavların güney kolundan olan bir halk. **2** bu halkın soyundan olan kimse. **3** *s.* bu halkla ilgili, bu halka özgü olan. *ör. Bir Sırp yazarı ödül kazanmıştı.*

Sırpça *ö. a.* (.' .) Sırpların konuştuğu bir İslav dili.

sırrolma *a. Ar. T.* sırrolmak eylemi.

sırrolmak *(nsz) Ar. T.* bir şey ya da bir kimse akıl almaz bir biçimde ortadan yok olmak.

sırsıklam *s.* (.' . .) ➻ **sırılsıklam.**

sırsız *s.* sır **(II)** sürülmemiş olan, sırı olmayan.

sırt, -tı *a.* **1** omurgalı ya da omurgasız hayvanlarda, boyundan kuyruksokumuna değin uzanan üst bölüm. *ör. Atın sırtına bineyim derken düşmüştü.* **2** insanlarda, boyundan bele değin uzanan arka bölüm. *ör. Hamal, aldıklarını sırtındaki küfeye doldurdu.* **3** kesici araçların ağız durumunda olmayan, kesmeyen yanı. **4** tepelerin, dağların üst bölümü. **5** (insan için) üst, arka. *ör. Sırtına giyecek bir şeyi kalmamıştı.* **6** bir şeyin üstü, üst bölümü ya da arkası. *ör. Elinin sırtıyla vurdu.* **7** (kitaplarda) kapağın yapıştırıldığı bölüm. **sırt çevirmek 1)** (birine) artık eskisi gibi iyi davranmamak, yakınlık göstermez olmak. **2)** (bir şeye) artık önem vermemek, onu artık yapmamak ya da sürdürmemek. **sırt sırta** *be.* sırtları birbirine değecek biçimde. **sırt sırta vermek** güçlerini, olanaklarını birleştirmek, işbirliği, elbirliği yapmak, birbirine destek olmak, dayanışmak. **sırtı kara** *arg.* (tavla zarında) altı altı, düşes. **sırtı kaşınmak** *mec.* dayak yemeyi hak edecek davranışlarda bulunmak. **sırtı pek** kalın giysi giyinmiş (kimse). **sırtı sıra** birbirinin arkasından. **sırtı yere gelmemek** sağlam olan durumu sarsılmamak, hiç yenilmemek, alt olmamak. **sırtı yere gelmek** alt olmak, yenik düşmek, yenilmek. **sırtı yufka** ince giysi giyinmiş (kimse). **sırtına almak 1)** yüklenmek. *ör. Sandığı sırtına almak için yüksek bir yere koymalıydı.* **2)** (bir giyeceği) giymek ya da sırtına örtmek. *ör. Battaniyeyi sırtına alıp sokağa fırladı.* **sırtına geçirmek** (bir giyeceği) giymek. **sırtında yumurta küfesi yok ya!** kendisinin bir tehlikeye uğrama olasılığının bulunmadığı zaman eski düşüncesini, yönünü kolayca değiştiren, sözünden caymakta bir sakınca görmeyen kimseler için söylenir. **sırtından atmak** bir işin, bir kimsenin sorumluluğunu başkasına yıkmak. **(birinin) sırtından çıkarmak** bir harcamayı birine yüklemek, ona ödetmek. **(birinin) sırtından geçinmek** geçimini onun kesesinden sağlamak, onun asalağı olmak. **(birinin) sırtından (para) kazanmak** bir kimseden yararlanarak para sağlamak. **sırtını dayamak** (ya da **vermek**) **1)** (bir yere) yaslanmak, dayanmak. **2)** (birine) güvenmek, ondan destek ve güç almak. **(birinin) sırtını yere getirmek 1)** (güreşte) hasmı sırtüstü getirerek yenmek. **2)** alt etmek, üstün gelmek, yenmek.

sırtar *a. hayb.* bir keler türü.

sırtarma *a.* sırtarmak eylemi. **sırtarma spazmı** *hek.* köpekdişi kaslarının kasılması yüzünden, öfkeli bir köpekte olduğu gibi, dişlerin sıkılması durumu.

sırtarmak *(nsz)* **1** sırıtmak[1,2]. **2** *ha.* karşı koymaya, kavgaya hazırlanmak.

sırtçı *a. ha.* ➻ **hamal.**

sırtçılık *a. ha.* ➻ **hamallık.**

sırtıkara *b. a. ha.* bir kilo ağırlığında lüfer.

sırtlama *a.* sırtlamak eylemi.

sırtlamak *(-i)* **1** sırtına alıp yüklenmek. **2** *mec.* bir kimsenin, bir şeyin yükünü, sorumluluğunu ya da geçimini üstlenmek.

sırtlan *a. hayb.* sırtlangillerden, daha çok Afrika'da yaşamakla birlikte Asya'nın kimi yerlerinde de bulunan, büyük boylu, sırtı basık ve belkemiği kamburca, ayakları dört parmaklı, dişleri kemik parçalayabilecek denli güçlü, postu gri ya da kirli sarı ve esmer benekli, etçil, genellikle leşle beslenen bir hayvan.

sırtlangiller *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanların memeliler sınıfına giren birçok türü içine alan etçil hayvanlar familyası.

sırtlayabilme *a.* sırtlayabilmek eylemi.

sırtlayabilmek *(-i)* sırtlaması olanak içinde olmak ya da sırtlama olasılığı bulunmak.

sırtlayıverme *a.* sırtlayıvermek eylemi.

sırtlayıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak sırtlamak.

sırtüstü *be.* sırtı yerde olacak bir biçimde. **sırtüstü yatmak 1)** sırtı yerde olacak bir biçimde yatmak. **2)** *mec.* hiçbir iş yapmamak.

sıska *s.* eti budu olmayan, çok zayıf ve kuru. **sıskası çıkmak** eti budu kalmamak, çok zayıflamak, sıskalaşmak.

sıskalaşabilme *a.* sıskalaşabilmek eylemi.

sıskalaşabilmek *(nsz)* sıskalaşması olanaklı olmak ya da sıskalaşma olasılığı bulunmak.
sıskalaşma *a.* sıskalaşmak eylemi.
sıskalaşmak *(nsz)* eti budu kalmamak, çok zayıflamak, sıska duruma gelmek.
sıskalaştırma *a.* sıskalaştırmak eylemi.
sıskalaştırmak *(-i)* sıska duruma getirmek, sıskalaşmasına yol açmak. *ör. Çetin kış ve yemsizlik hayvanları sıskalaştırmıştı.*
sıskalık *a.* sıska olma durumu.
sıtara *a. ha.* **1** çekicilik, sevimlilik. **2** değer. **3** naz.
sıtaralı *s. ha.* sıtarası olan (kimse).
sıtma *a. ("ısıtma" sözcüğünden ses düşmesiyle) hek.* anofel türü sivrisineğin sokmasıyla insandan insana bulaşan, nöbet nöbet gelen ateş, titreme ve terle kendini gösteren bir hastalık.**sıtma ağacı** *ha.* ➻ **okaliptüs**. **sıtma görmemiş (ses)** çok güçlü (ses), gür ve kalın (ses). **sıtma nöbeti** sıtmanın zaman zaman oluşturduğu ateş ve titreme. **sıtma nöbetine tutulmak** sıtma nöbeti başlamak. **sıtma tutmak** sıtma nöbeti gelmek, ateş ve terle birlikte titremeye başlamak. **sıtmaya tutulmak** sıtma hastalığına yakalanmak, sıtma olmak.
sıtmabilim *b.a.* sıtma asalaklarını, sıtma bulaştıran sivrisinekleri, sıtma türlerini ve sıtmayla savaşı konu alan asalakbilim dalı.
sıtmalanma *a.* sıtmalanmak eylemi.
sıtmalanmak *(nsz)* sıtmaya tutulmak.
sıtmalı *s.* **1** sıtmaya tutulmuş (kimse). **2** sıtmanın salgın biçiminde görüldüğü (yer).
sıtmalık *a.* sıtmanın salgın biçiminde görüldüğü yer.
sıtmaotu, -nu *b. a. ha.* bileşikgillerden, acı köklü, sarı çiçekler açan küçük bir bitki.
sıva *a.* **1** yapılarda duvar yüzeylerini düzgünleştirmekte kullanılan, yarı akışkan, kum, kireç, çimento karışımı ya da toprak harç. *ör. Hazırlanan sıva çabuk katılaşıyordu.* **2** duvar yüzeyinde bu harcın oluşturduğu ince tabaka. *ör. Sıva üstüne yağlıboya badana yapılmıştı.* **sıva alçısı** duvarı düz duruma getirebilmek ereğiyle kullanılan alçı. **sıva vurmak** sıvayla kaplamak.
sıvacı *a.* sıva yapan kimse.
sıvacıkuşu, -nu *b. a. hayb.* sıvacıkuşugillerden, Avrupa ve Asya ormanlarında yaşayan, Anadolu ormanlarında bir türü bulunan, 15 cm. uzunluğunda, kısa ve güçlü bacaklı, kısa kuyruklu, uzun gagalı, gri maviye yakın kara tüylü, karnı kızılımsı beyaz renkli, böceklerle beslenen, ötücü bir kuş.
sıvacıkuşugiller *ç. b. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan, örnek hayvanı sıvacıkuşu olan, birçok türü bulunan ötücü kuşları içine alan bir familya.
sıvacılık *a.* sıvacının işi.
sıvalama *a.* sıvalamak eylemi.
sıvalamak *(-i)* sıva vurmak, sıvamak.
sıvalı (I) *s.* **1** sıva sürülmüş, sıvanmış. *ör. Sıvalı yüzey kurumaya bırakılmıştı.* **2** sıvar gibi bulaştırılmış, sıvanmış, bulaşmış.
sıvalı (II) *s.* (paça, koy vb. için) kıvrılmış, sıvanmış, çemrenmiş.
sıvama *a.* **1** sıvamak eylemi. **2** *s.* sıvanır gibi üstüne kaplanmış, örtülmüş ya da çok sık biçimde takılmış. *ör. Kolu sıvama bilezikliydi.* **3** *be.* altı, zemini hemen hiç görülmeyecek denli örtülmüş, kaplanmış ya da takılmış olarak. *ör. Halı odayı sıvama kaplamıştı.* **4** *be.* ağzına değin, silme bir biçimde. *ör. Şarabı bardağa sıvama doldurup uzattı.*
sıvamak (I) *(-i)* **1** sıva vurmak, sıvayla kaplamak. *ör. Bahçe duvarını sıvadık.* **2** *(-i, -e)* harcı bir yere vurmak. *ör. Çamuru gecekondusunun duvarına sıvadı.* **3** *(-i, -e)* sıvar gibi bulaştırmak. *ör. Oğlan reçeli yüzüne sıvamış.* **4** *(-i) mec.* okşamak, sıvazlamak. *ör. Köylü, dostunun sırtını sıvayıp durdu.* **5** *(-i, -e) mec.* harcamak, kullanmak. *ör. Bütün parayı eve sıvadık.*
sıvamak (II) *(-i)* (kol, paça, etek için) yukarıya çekip toplamak ya da kıvırmak, çemremek. *ör. Paçasını sıvayıp suya girdi.*
sıvanabilme *a.* sıvanabilmek eylemi.
sıvanabilmek *(nsz)* sıvanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıvanıverme *a.* sıvanıvermek eylemi.
sıvanıvermek *(nsz)* çabucak sıvanmak. *ör. Duvar elbirliğiyle sıvanıvermişti.*
sıvanma *a.* sıvanmak eylemi.
sıvanmak (I) *(nsz)* sıvamak **(I)** eylemi yapılmak. *ör. Duvar bir günde sıvandı.*
sıvanmak (II) *(-e)* **1** sıvamak **(II)** eylemi yapılmak. *ör. Paçalar sıvanıp suya girildi.* **2** *mec.* girişmek. *ör. Ozanlığa sıvanmak isteyen şiiri öğrenir.*
sıvaşma *a.* sıvaşmak eylemi.
sıvaşmak *(-e)* **1** üstüne sürülmek, bulaşmak, yapışmak. *ör. Pis koku sanki derisine sıvaşmıştı.* **2** *(nsz)* sıvışık, yapışkan bir duruma gelmek.
sıvaştırma *a.* sıvaştırmak eylemi.
sıvaştırmak *(-i)* **1** üstüne sürmek, bulaştırmak. *ör. Çocuk çikolatayı her yanına sıvaştırmış.* **2** sıvışık, cıvık, yapışkan bir duruma getirmek.
sıvatabilme *a.* sıvatabilmek eylemi.
sıvatabilmek *(-e, -i)* sıvatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıvatılma *a.* sıvatılmak eylemi.
sıvatılmak *(nsz)* sıvamak eylemi yaptırılmak.
sıvatıverme *a.* sıvatıvermek eylemi.
sıvatıvermek *(-e, -i)* çabucak ya da kısa sürede sıvatmak. *ör. Bir usta bulup duvarı sıvatıvermek gerekmişti.*
sıvatma *a.* sıvatmak eylemi.
sıvatmak *(-e, -i)* sıvamak eylemini yaptırmak, sıvamasını ya da sıvanmasını sağlamak.
sıvayabilme *a.* sıvayabilmek eylemi.
sıvayabilmek *(-i)* sıvamak elinde olmak, sıvamayı becermek, sıvama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıvayıverme *a.* sıvayıvermek eylemi.
sıvayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede sıvamak.

sıvazlama *a.* sıvazlamak eylemi.
sıvazlamak *(-i)* **1** elini bir şeyin üstünde yavaş yavaş gezdirmek. *ör. Kâğıdı sıvazlayarak düzeltti.* **2** okşamak. *ör. Oğlunun saçlarını sıvazlayıp öptü.*
sıvazlanma *a.* sıvazlanmak eylemi.
sıvazlanmak *(nsz)* sıvazlamak eylemine konu olmak. *ör. Sırtı sevgiyle sıvazlanan çocuk, ağlamayı kesti.*
sıvazlatılma *a.* sıvazlatılmak eylemi.
sıvazlatılmak *(nsz)* sıvazlanması sağlanmak.
sıvazlatma *a.* sıvazlatmak eylemi.
sıvazlatmak *(-i)* sıvazlamak eylemini yaptırmak.
sıvazlayabilme *a.* sıvazlayabilmek eylemi.
sıvazlayabilmek *(-i)* sıvazlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıvazlayıverme *a.* sıvazlayıvermek eylemi.
sıvazlayıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak sıvazlamak.
sıvı *s.* ve *a. fiz.* üst yüzü yatay bir düzlem olmak üzere içinde bulunduğu kabın biçimini alabilen (cisim).
sıvık *s.* **1** yumuşak kıvamlı, suyu fazla olan, cıvık, gevşek, sulu. **2** *arg.* sırnaşık (kimse).
sıvıklık *a.* sıvık olma durumu.
sıvılaşabilme *a.* sıvılaşabilmek eylemi.
sıvılaşabilmek *(nsz)* sıvılaşması olanak içinde olmak ya da sıvılaşma olasılığı bulunmak.
sıvılaşıverme *a.* sıvılaşıvermek eylemi.
sıvılaşıvermek *(nsz)* çabucak sıvılaşmak.
sıvılaşma *a.* sıvılaşmak eylemi.
sıvılaşmak *(nsz)* sıvı duruma gelmek.
sıvılaştırabilme *a.* sıvılaştırabilmek eylemi.
sıvılaştırabilmek *(-i)* sıvılaştırmak elinde olmak, sıvılaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıvılaştırılabilme *a.* sıvılaştırılabilmek eylemi.
sıvılaştırılabilmek *(nsz)* sıvılaştırılması olanaklı olmak ya da sıvılaştırılma olasılığı bulunmak.
sıvılaştırılış *a.* sıvılaştırılmak eylemi ya da biçimi.
sıvılaştırılma *a.* sıvılaştırılmak eylemi.
sıvılaştırılmak *(nsz)* sıvı duruma getirilmek, sıvılaşması sağlanma.
sıvılaştırış *a.* sıvılaştırmak eylemi ya da biçimi.
sıvılaştırıverme *a.* sıvılaştırıvermek eylemi.
sıvılaştırıvermek *(-i)* çabucak sıvılaştırmak.
sıvılaştırma *a.* sıvılaştırmak eylemi.
sıvılaştırmak *(-i)* sıvı duruma getirmek.
sıvındırma *a. fiz.* sıvındırmak eylemi.
sıvındırmak *(-i) fiz.* bir gazın ya da buharın sıcaklık derecesini düşürmek ya da basıncını artırmak yoluyla onu sıvı duruma getirmek.
sıvınma *a. fiz.* sıvınmak eylemi.
sıvınmak *(nsz) fiz.* gaz ya da buhar durumundan sıvı durumuna geçmek.
sıvıölçer *b. a. kim.* ve *fiz.* sıvıların özgül ağırlığını ölçmeye yarayan aygıt.
sıvırya *be. lt.* (. .' .) **1** (ticaret yaşamı için) çok iyi olarak, alabildiğine. *ör. Pazarda alışveriş sıvırya gitmekteydi.* **2** sürekli bir biçimde. *ör. Orada sıvırya kumar oynatan bir kahve vardı.* **3** birbiri ardı sıra. **4** *s.* (doluluk için) ağzına değin, silme.
sıvışabilme *a.* sıvışabilmek eylemi.
sıvışabilmek *(-den; -nsz)* sıvışmak elinde olmak, sıvışmayı becermek, sıvışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıvışık *s.* **1** yapışarak bulaşan. **2** *mec.* istenmediği halde insanın yanından ayrılmayan, yapışkan (kimse).
sıvışıklık *a.* sıvışık olma durumu.
sıvışıverme *a.* sıvışıvermek eylemi.
sıvışıvermek *(-den, -nsz)* çabucak sıvışmak.
sıvışma *a.* sıvışmak eylemi.
sıvışmak *(-e)* **1** bulaşmak, sıvaşmak. *ör. Elime mürekkep sıvışmış.* **2** *(-den, -nsz) mec.* haber vermeksizin, sessizce gidivermek, kaçmak. *ör. Polisi görünce sıvıştılar.*
sıvıyağ *b. a.* havanın doğal sıcaklığında sıvı durumunda bulunan her türlü yağ.
sıyanet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* koruma. **sıyanet etmek** korumak.
sıyga *a. Ar. esk. dilb.* ➤ **kip. sıygaya çekmek** *esk.* sorguya çekmek, sorular sorup yanıtlarını istemek, sorgulamak.
sıyırabilme *a.* sıyırabilmek eylemi.
sıyırabilmek *(-i)* sıyırmak elinde olmak, sıyırmayı becermek, sıyırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıyırga *a. ha.* harmanda sapı samanı bir yere toplamaya ya da damlardaki karı kürümeye, sıyırıp atmaya yarayan araç.
sıyırış *a.* sıyırmak eylemi ya da biçimi.
sıyırıverme *a.* sıyırıvermek eylemi.
sıyırıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak ya da kısa sürede sıyırmak.
sıyırma *a.* sıyırmak eylemi.
sıyırmak *(-i)* **1** hızlı bir biçimde sürtünerek bir şeyin yüzeyinden küçük bir parça soymak, koparmak ya da yüzeyini hafifçe yırtmak. *ör. Atılan taş ağacın kabuğunu sıyırıp geçti.* **2** sürtünerek bir şeyi yerinden almak, kaldırmak ya da düşürmek. **3** bir örtüyü bir yana çekmek ya da bir şeyin üstünde bulunan bir örtüyü çekerek almak. *ör. Masanın örtüsünü sıyırıp attı.* **4** (kılıfta bulunan kılıç, tabanca vb.yi) çekerek çıkarmak. **5** kazıyarak, silerek üzerinde ya da içinde hiçbir şey bırakmamak. *ör. Kasap kemikleri sıyırarak etleri kıymaya ayırdı.* **6** *(-den)* çekip almak, kurtarmak. *ör. Oğlunu bu pis işten sıyırmak isterdi.* **7** *(-den) arg.* kötü, güç bir durumdan, bir tehlikeden kurtulmak. *ör. Bu işten sıyırmak kolay olmadı.*
sıyırtabilme *a.* sıyırtabilmek eylemi.
sıyırtabilmek *(-i, -e)* sıyırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıyırtma *a.* sıyırtmak eylemi.
sıyırtmak *(-i, -e)* sıyırmak eylemini yaptırmak.
sıykal *s. ha.* cam gibi dümdüz ve kaygan olan.
sıykallaşma *a. ha.* saykallaşmak eylemi.

sıykallaşmak *(nsz) ha.* cam gibi dümdüz ve kaygan bir duruma gelmek, aşınarak cilalı gibi olmak. *ör. Kaya, keçi ayakları yüzünden, saykallaşmıştı, ayak kayıyordu.*
sıyrık *s.* **1** yüzeyinden bir parça sıyrılmış olan. *ör. Sıyrık gövdeli ağaçlar kurumuş.* **2** *mec.* utanması olmayan, yüzsüz (kimse). **3** *a.* sıyrılmış olan yer. *ör. Ağaçtaki sıyrığı çamurla kapattılar.*
sıyrılabilme *a.* sıyrılabilmek eylemi.
sıyrılabilmek *(nsz; -den)* sıyrılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sıyrılış *a.* sıyrılmak eylemi ya da biçimi.
sıyrılıverme *a.* sıyrılıvermek eylemi.
sıyrılıvermek *(nsz; -den)* çabucak sıyrılmak.
sıyrılma *a.* sıyrılmak eylemi.
sıyrılmak *(nsz)* **1** sıyırmak eylemine konu olmak. *ör. Ağaç sıyrılırsa kurur.* **2** *(-den)* bir yerden ya da bir durumdan kurtulmak. *ör. Kalabalıktan sıyrılıp öne çıktı.* **3** *(-den)* kayarak inmek, kaymak. *ör. Çocuk merdiven korkuluğundan sıyrılarak indi.*
sıyrıntı *a.* **1** kapta kalmış olan yemek artığı. **2** *ha.* kumaş kıyılarından kesilmiş ensiz, uzun parça. **3** *ha.* sıyrık[3].
sızabilme *a.* sızabilmek eylemi.
sızabilmek *(nsz)* sızması olanak içinde olmak ya da sızma olasılığı bulunmak.
sızağan *s. ha.* az az su sızan (yer).
sızak *a. ha.* kayalardan, dağlardan sızan su.
sızaki *a. arg.* sarhoşluk, uyuşturucu vb. ile sızıp kalma durumu.
sızdırabilme *a.* sızdırabilmek eylemi.
sızdırabilmek *(-i)* sızdırması olanak içinde olmak ya da sızdırma olasılığı bulunmak.
sızdırılabilme *a.* sızdırılabilmek eylemi.
sızdırılabilmek *(nsz)* sızdırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sızdırılış *a.* sızdırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Haberin sızdırılışı iyi oldu.*
sızdırılma *a.* sızdırılmak eylemi.
sızdırılmak *(nsz)* sızdırmak eylemi yapılmak, sızması sağlanmak.
sızdırış *a.* sızdırmak eylemi ya da biçimi.
sızdırma *a.* sızdırmak eylemi.
sızdırmak *(-i)* **1** sızmasını sağlamak ya da sızmasına yol açmak. **2** *mec.* (bilgi, sır, haber vb.yi) gizlice başkalarına duyurmak, yaymak. **3** eritip süzerek temiz bir duruma getirmek. **4** *mec.* baskıyla ya da türlü yollarla birinden para çekmek.
sızgıt, -tı *a. ha.* kavrulmuş parça et ya da kıyma, kavurma.
sızı *a.* **1** hafif, ince ve genellikle sürekli ağrı. **2** *mec.* ruhsal acı, ıstırap.
sızıcı *s.* sızma özelliği olan. **sızıcı ünsüz** *dilb.* ciğerlerden gelen havanın, ağız boşluğundaki hafif kapalı bir engele çarparak sızmasıyla oluşan ünsüz; Türkçede ***f, g, ğ, h, j, s, ş, v, z*** ünsüzleri sızıcı ünsüzdür.
sızıcılaşma *a. dilb.* kimi ünsüzlerin sızıcı ünsüz durumuna geçmesi.
sızıldanış *a.* sızıldanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Hastanın sızıldanışı arttı.*
sızıldanma *a.* sızıldanmak eylemi.
sızıldanmak *(nsz)* sızlanmak, yakınmak.
sızılı *s.* kendini sızılı bir biçimde duyumsatan, sızısı olan. *ör. Sızılı kolunu hiç kaldıramıyordu.*
sızıltı *a.* **1** sızlanma, yakınma. **2** hoşnutsuzluk.
sızım sızım *ik. be.* "aşırı ölçüde sızlamak, çok sızlamak" anlamındaki ***sızım sızım sızlamak*** ve "pek çok sızlanmak" anlamındaki ***sızım sızım sızlanmak*** eylemlerinde geçer, bu eylemlerin anlamını pekiştirir.
sızıntı *a.* **1** sızan şey. **2** deride ya da mukozada genellikle yangılanma nedeniyle oluşan sıvı akıntı. **sızıntı yapmak** sızmak.
sızıntılı *s.* (hastalık için) sızıntı[2] yapan.
sızırma *a. ha.* sızırmak eylemi.
sızırmak *(-i) ha.* (yağ için) eriterek süzmek, (bal vb. için) sızdırmak, süzmek.
sızış *a.* sızmak eylemi ya da biçimi.
sızıverme *a.* sızıvermek eylemi.
sızıvermek *(nsz)* çabucak sızmak. *ör. O gece düşmanın gerisine sızıvermek işten bile değildi.*
sızlama *a.* sızlamak eylemi.
sızlamak *(nsz)* **1** sızısı olmak, kendisinde bir sızı ortaya çıkmak. *ör. Kolu sızlıyordu.* **2** sızlanmak, yakınmak. *ör. Ağlayıp sızlamak işe yaramaz, çalışmalısın.* **sızlaya sızlaya** *ik. be.* çok sızlayarak.
sızlanabilme *a.* sızlanabilmek eylemi.
sızlanabilmek *(nsz)* sızlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sızlanış *a.* sızlanmak eylemi ya da biçimi.
sızlanma *a.* sızlanmak eylemi.
sızlanmak *(nsz)* kendisine yapılan bir haksızlığı, kendisini rahatsız eden bir durumu, bir sıkıntıyı, çözüm bulması ya da yalnızca derdine ortak olması amacıyla karşısındakine anlatmak, dert yanmak, yakınmak.
sızlatabilme *a.* sızlatabilmek eylemi.
sızlatabilmek *(-i)* sızlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sızlatış *a.* sızlatmak eylemi ya da biçimi.
sızlatma *a.* sızlatmak eylemi.
sızlatmak *(-i)* sızlamak eylemini yaptırmak, sızlamasına yol açmak.
sızlayabilme *a.* sızlayabilmek eylemi.
sızlayabilmek *(nsz)* sızlaması olanak içinde olmak ya da sızlama olasılığı bulunmak.
sızlayış *a.* sızlamak eylemi ya da biçimi.
sızlayıverme *a.* sızlayıvermek eylemi.
sızlayıvermek *(nsz)* ansızın sızlamak. *ör. O gün çürük dişim arada bir sızlayıveriyordu.*
sızma *a.* sızmak eylemi.
sızmak, -ar *(nsz)* **1** (sıvılar için) ince aralıklardan, çok ince deliklerden, gözeneklerden az miktarda ve belli olmaksızın, yavaş yavaş akmak, çıkmak. **2** (gizli tutulan bilgi, haber, sır vb.) gizlice yayılmak, duyulmak. **3** *ask.* düşman mevzileri arasına gizlice girmek ve içlerinde ilerlemek. **4** herhangi bir örgütü, bir topluluğu yolundan saptırmak ya da içinde ne

olup bittiğini öğrenmek amacıyla, kendini belli etmeden, onlardanmış gibi davranarak aralarına girmek. **5** haber vermeksizin, gizlice gitmek, sıvışmak. **6** *mec.* içki, uyuşturucu kullanmak gibi nedenlerle ya da yorgunluktan, kendinden geçerek uyuya kalmak.

si *a. müz.* **1** gam **(II)** dizisinde ***la*** ile ***do*** arasındaki ses. **2** bu sesi gösteren nota imi.

Si *kim.* silisyum elementinin kimyasal simgesi.

sibak, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* bir şeyin geçmişi, geçmişle bağlantısı.

sibernasyon *a. İng.* güdümbilimden yararlanarak özellikle fabrikalardaki üretimin bilgisayarlar yardımıyla denetimi.

sibernetik *a. İng.* ➻ **güdümbilim**.

sicil *a. Ar.* **1** resmi belgelerin kaydedildiği kütük. **2** görevlilerin her türlü durumlarının işlendiği dosya. **sicil vermek** bir yönetici, yanında çalışan birinin yeterliliği konusundaki görüşünü, yükselmeye yeterli olup olmadığını gereken makama bildirmek.

sicilli *s. Ar. T.* **1** kütüğe işlenmiş, sicile geçmiş. **2** *mec.* suçu sicile geçmiş (kimse), sabıkalı.

sicim *a.* keten, kenevir gibi bitkilerin liflerinden yapılan, bir şeyi bağlamak, sarmak, tutturmak gibi işlerde kullanılan ince ip. **sicim gibi** (yağmur, gözyaşı için) damlaları, bir ip oluşturacak biçimde, birbiri ardınca akan. *ör. Sicim gibi yağan yağmur iyi ıslatmıştı.* **sicim sicim** *ik. be.* sicime benzer bir biçimde, sicim gibi.

siderit, -ti *a. Fr. min.* **1** içinde yalnız demir ve nikel bulunan göktaşı. **2** sideroz.

sideroz *a. Fr. yerb.* bileşiminde çoğunlukla kahverengi demir karbonat bulunan demir cevheri.

sidik *a.* böbreklerde kandan süzülerek sidikyollarıyla dışarı atılan, doğal durumda açık sarı renkli ve özel bir kokusu olan sıvı. **(birinin) sidiğine basan uyuz olur** *ha.* bir kimseden bir yarar görülemeyeceğini, yarar bir yana zarar bile gelebileceğini anlatmak için kullanılır. **sidik söktürücü** sidiği artıran ilaç. **sidik yarışı** üstünlüğü değer taşımayan bir konuda inatlaşarak birbirinden üstün gelmeye çalışma durumu. **sidik yarışına çıkmak** önemsiz, değersiz bir konuda birbirini geçmeye çalışmak.

sidikborusu, -nu *b. a. gövb.* sidiği böbreklerin her birinden sidiktorbasına akıtan bir çift kanalın her biri.

sidikkavuğu, -nu *b. a. gövb.* ➻ **sidiktorbası**.

sidikkesesi, -ni *b. a. gövb.* ➻ **sidiktorbası**.

sidikli *s.* **1** üstüne sidik bulaşmış olan. **2** sidiğini tutamayan, yatağına ya da üstüne işeyen (kimse).

sidiktorbası, -nı *b. a. gövb.* sidiğin biriktiği, kas ve zardan oluşmuş hazne.

sidikyolu, -nu *b. a. gövb.* sidikboruları ve siyekten oluşan yolun ortak adı.

sidikzoru, -nu *b. a. T. Far. hek.* işemede güçlük çekme. **sidik zoruna tutulmak** işemede zorluk çekmek.

sifilis *a. Fr. hek.* ➻ **frengi**.

sifon *a. Fr.* **1** bir sıvıyı bulunduğu kaptan bir başka kaba aktarmakta kullanılan, değişik uzunlukta iki kolu olan bükülmüş boru. **2** pissu döşemindeki kokuların yapıya yayılmasını önleyen araç. **3** tuvaletlerde bulunan ve hızla fışkırtılan su yardımıyla pissu ile dışkıları pissu döşemine akıtan düzenek. **4** şose, demiryolu gibi şeylerin altından bir akarsuyu geçirmek için yapılan, boru biçiminde kanal. **sifonu çekmek** (ya da **sifon çekilmek**) sifondaki[3] suyu boşaltmak (ya da sifonun[3] suyu boşaltılmak).

sifonlular *ç. a. Fr. T. hayb.* yassısolungaçlılardan bir selentereler sınıfı.

siftah *a. Ar.* **1** bir şey satarak ya da satın alarak alışverişe başlama. **2** *be. mec. ha.* ilk kez olarak, ilkin. *ör. Haberi siftah o duymuş.* **siftah etmek** (esnaf) sabahleyin ilk satışı yapmak. **siftah parası** esnafın, satıcının günün ilk satışından aldığı para. **siftah** (ya da **siftahı**) **senden, bereket** (ya da **bereketi**) **Allah'tan** esnafın sabahleyin ilk satışta parayı alırken söylediği uğur sözü.

siftahlama *a. Ar. T.* siftahlamak eylemi.

siftahlamak *(-i) Ar. T.* **1** bir şeyi ilk kez satmak ya da sabahleyin ilk satışı yapmak. **2** turfanda bir şeyi ilk kez yemek.

siftime *a. ha.* siftimek eylemi.

siftimek *(-i) ha.* birbirine sürtmek.

siftinme *a. ha.* siftinmek eylemi.

siftinmek *(nsz) ha.* **1** zaman geçirmek, oyalanmak. **2** omzu oynatarak giysi sürtünmesiyle ya da bir yere sürtünerek kaşınmak.

sigar *a. Fr.* ➻ **yaprak sigarası**.

sigara *a. (Amerika yerlilerinin dilinden)* (. .' .) ince kâğıda kıyılmış tütün sarılarak hazırlanan, genellikle yuvarlak, bir ucu yakılarak öteki ucu ağza alınıp dumanı çekilen nesne. **sigara içmek** sigarayı bir ucundan yakıp öteki ucundan dumanını emerek çekmek. **sigara kâğıdı** sigara sarmakta kullanılan çok ince, özel kâğıt. **sigara kâğıdı gibi** çok ince, incecik. **sigara sarmak** sigara kâğıdına kıyılmış tütün koyarak sigara yapmak. **sigara tabakası** yirmi sigara sığacak boyutta, içine sigara konup cepte taşınan, kapaklı, metal kutu. **sigara tablası** içine sigara külü silkelenen ve içinde sigara söndürülen kap, küllük. **sigara tiryakisi** sigara içmeyi alışkanlık edinmiş kimse. **sigarayı tellendirmek** keyifle sigara içmek.

sigaraböceği, -ni *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, kiler ve mutfaklarda saklı birçok yiyeceğe ve özellikle de tütüne düşkün bir böcek.

sigaraböreği, -ni *b. a.* üçgen biçiminde kesilmiş yufka içine kıyma, patates ya da peynir koyduktan sonra sigara gibi sarılarak tavada bol yağ içinde kızartılan börek.

sigaracı *a.* (. .' . .) sigara satan kimse.

sigaralık *a.* (. .' . .) **1** sigara konulan kap. **2** sigara ağızlığı.

sigorta *a. İt.* (. .' .) **1** önceden ödenen prim karşılığında, bir kimsenin ya da bir şeyin herhangi bir yönden ilerde karşılaşabileceği zararı gidermek için, bu işle uğraşan bir kuruluşla yapılan bağlantı sözleşmesi. *ör. Kaza sigortası ya da trafik sigortası yaptırdın mı?* **2** bu tür sözleşmeleri yapan kuruluş, şirket. **3** özellikle bir elektrik devresinde, akım çok güçlü olduğu zaman eriyerek yangın çıkmasını, kazayı önleyen, güvenliği sağlayan nesne ya da düzen. **4** *ha.* sosyal sigorta kuruluşu. *ör. Sigorta hastaneleri çok kalabalık oluyor.* **sigorta atmak** voltaj yükselmesi nedeniyle sigorta elektrik akımını kesmek. **sigorta etmek** ilerde olabilecek bir kazanın vb. zararını karşılamak için, bir şeyi ya da bir kimseyi sigortaya bağlamak. **sigorta olmak** (ilerde olabilecek bir kazanın vb. zararına karşı) sigortaya bağlanmak. **sigorta poliçesi** *tic.* ve *huk.* yasalara uygun olarak sigorta koşullarını saptayan, önceden hazırlanmış sözleşme. **sigorta yapmak** sigorta etmek. **sigortası atmak** *arg.* **1)** kafası atmak, çok sinirlenmek. **2)** *mec.* (bir iş, durum) denetlenemez duruma gelmek, iyice çığırından çıkmak.

sigortacı *a. İt. T.* (. .' . .) **1** belirli bir prim karşılığında, sigortalıya ya da sigortadan yararlanacağı belirtilmiş olan kimseye, bir zarara uğrama durumunda bir para ya da aylık ödemeyi üstlenen kimse ya da kuruluş. **2** sigortacılıkla uğraşan kimse.

sigortacılık *a. İt. T.* (. .' . . .) sigortacının işi.

sigortalama *a. İt. T.* (. .' . . .) sigortalamak eylemi.

sigortalamak *(-i) İt. T.* (. .' . . .) **1** sigorta etmek, sigorta yapmak. **2** *tkz.* (bir şeyi) güven altına almak.

sigortalanma *a. İt. T.* (. .' . . .) sigortalanmak eylemi.

sigortalanmak *(nsz) İt. T.* (. .' . . .) sigortalamak eylemi yapılmak. *ör. Araba sigortalandı.*

sigortalatma *a. İt. T.* (. .' . . .) sigortalatmak eylemi.

sigortalatmak *(-i) İt. T.* (. .' . . .) sigortalı duruma getirmek, sigortalanmasını sağlamak.

sigortalı *s. İt. T.* (. .' . .) **1** sigorta edilmiş olan. **2** *mec.* sağlama bağlanmış, güvence altına alınmış olan. **3** *a.* sosyal sigorta kapsamına alınmış olan işçi.

sigortalılık *a. İt. T.* (. .' . . .) sigortalı olma durumu.

sigortasız *s. İt. T.* (. .' . .) **1** sigorta edilmemiş olan. **2** *mec.* sağlama bağlanmamış, güvence altına alınmamış olan. **3** *a.* sosyal sigorta kapsamına alınmış olmayan işçi.

sigortasızlık *a. İt. T.* (. .' . . .) sigortasız olma durumu.

siğil (I) *a.* deride oluşan, pürtüklü, zararsız küçük ur.

siğil (II) *a. ha.* kalın odunları yarmakta yararlanılan, ağaç ya da demir kama.

siğilotu, -nu *b. a. ha.* kalınca yapraklı, yaprakları çıban ve yara sağaltımında kullanılan, labadaya benzer bir ot.

siğmek *(-e)* ➻ **siymek**.

sihir, -hri *a. Ar.* ➻ **büyü**.

sihirbaz *a. Ar. Far.* ➻ **büyücü**.

sihirbazlık *a. Ar. Far. T.* ➻ **büyücülük**.

sihirleme *a. Ar. T.* sihirlemek eylemi.

sihirlemek *(-i) Ar. T.* ➻ **büyülemek**.

sihirlenme *a. Ar. T.* sihirlenmek eylemi.

sihirlenmek *(nsz)Ar. T.* ➻ **büyülenmek**.

sihirli *s. Ar. T.* ➻ **büyülü**.

sik, -ki *a. ka.* erkeklik organı. **siki çarşafa dolaşmak** *arg.* beceriksizliği nedeniyle güç bir duruma düşmek, şaşırmak. **sikine sallamamak** *arg.* hiç önem ya da değer vermemek.

sikalar *ç. a. bitb.* açıktohumlulardan, anayurdu Güney Asya olan, parklarda süs bitkisi olarak yetiştirilen, palmiyeye benzer ağaçları ve ağaççıkları içine alan bir bitki familyası.

sikatif *s. Fr. kim.* **1** yükseltgenerek polimerleşmeye elverişli olan. **2** *a.* özellikle maden bileşiklerinden oluşan, katalitik özellikleri bulunan, çabuk kurumasını sağlamak için boya, yağlıboya ve verniğe az miktarda katılan madde.

sikebilme *a. ka.* sikebilmek eylemi.

sikebilmek *(-i) ka.* sikmeyi becermek, sikmek elinde olmak, sikme olanağı ya da olsılığı bulunmak.

sikilebilme *a. ka.* sikilebilmek eylemi.

sikilebilmek *(nsz) ka.* sikilmeye elverişli olmak, sikilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sikilme *a. arg.* sikilmek eylemi.

sikilmek *(nsz) ka.* **1** sikmek eylemine konu olmak. **2** *arg.* (kumarda) para yitirmek. **3** *arg.* (bir eğlence yerinde) kazıklanmak.

sikişebilme *a. ka.* sikişebilmek eylemi.

sikişebilmek *(nsz, -le) ka.* sikişme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sikişme *a. ka.* sikişmek eylemi.

sikişmek *(nsz, -le) ka.* cinsel ilişkide bulunmak.

sikiverme *a. ka.* sikivermek eylemi.

sikivermek *(-i) ka.* çabucak sikmek.

sikke (I) *a. Ar.* **1** madeni para. **2** madeni paralara vurulan damga.

sikke (II) *a.* Mevlevi dervişlerinin giydikleri, yüksek ve tepesi düz keçe külah.

sikke (III) *a. ha.* hayvan bağlamak için çakılan ağaç ya da demir kazık.

sikkecibaşı, -nı *b. a. tar.* Osmanlı döneminde, darphanede para ve madalya kalıpları hazırlayan ustaların başı.

sikkeleme *a. ha.* sikkelemek eylemi.

sikkelemek *(-i) ha.* (hayvanı) sikkeye **(III)** bağlamak.

siklamen *a. Fr.* **1** *bitb.* çuhaçiçeğigillerden, geniş ve yürek biçiminde yaprakları olan, uzun saplı, şaraprengi, pembe ya da beyaz çiçekler açan bir bitki. *eş.* **tavşankulağı**. **2** kırmızımsı eflatun renk. **3** *s.* bu renkte olan.

siklememe *a. ka.* siklememek eylemi.
siklememek *(-i) ka.* önem vermemek, aldırış etmemek, değer vermemek.
siklon *a. Fr.* (**k** kalın okunur) atmosferde bir alçak basınç alanı çevresinde hızla dönen rüzgârların oluşturduğu güçlü fırtına.
sikme *a. ka.* sikmek eylemi.
sikmek *(-i) ka.* (erkek için) cinsel ilişkide bulunmak.
siktir *ünl. ka.* hadi oradan, defol. **siktir çekmek** (ya da **çalmak** ya da **etmek**) *arg.* defetmek, kovmak. **siktir et!** *ka.* **1)** aldırma, değer verme, önem verme! **2)** defet, kov!
siktirici *s. ka.* işe yaramaz, aşağılık, bayağı, adi.
siktirme *a. ka.* siktirmek eylemi.
siktirmek *(nsz) ka.* **1** sikmek eylemini yaptırmak. **2** *mec. ka.* defolup gitmek. **siktirip gitmek** *mec. ka.* (istenmeyen kişi) alıp başını gitmek, defolmak.
silah *a. Ar.* (. -) **1** saldırmak ya da savunmak ereğiyle kullanılan araç. **2** *mec.* saldırmak ya da savunmak amacıyla kullanılan ya da başvurulan her şey, her yol. **silah altına almak** askerlik görevine başlatmak. **silah başı etmek** askerlikte, verilen komut üzerine, herkes görevi, silahı başına geçmek. **silah başına** askerlikte, silah başı etmek için verilen komut. **silah çatmak** silahları uç uca çapraz bir biçimde dayayarak durdurmak. **silah çekmek** karşısındakini silahla vurmaya davranmak. **silah patlamak 1)** (ateşli bir silah) ateş almak, ateşlenmek. **2)** *mec.* savaş başlamak. **silah silaha girmek** (ya da **gelmek**) karşılıklı olarak, vurmak, öldürmek için ateş etmek. **silaha davranmak** kullanmak üzere silahına el atmak.
silahçı *a. Ar. T.* silah yapan ya da satan kimse.
silahendaz *b. a. Ar. Far.* (. - . -) *esk.* gerektiğinde karaya çıkıp savaşabilen, tüfeklerle donatılmış deniz eri.
silahhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) silahların saklandığı, korunduğu yer.
silahlama *a. Ar. T.* silahlamak eylemi.
silahlamak *(-i) Ar. T.* silahlandırmak.
silahlanabilme *a. Ar. T.* silahlanabilmek eylemi.
silahlanabilmek *(nsz) Ar. T.* silahlanmak elinde olmak, silahlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
silahlandırabilme *a. Ar. T.* silahlandırabilmek eylemi.
silahlandırabilmek *(-i) Ar. T.* silahlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
silahlandırılabilme *a. Ar. T.* silahlandırılabilmek eylemi.
silahlandırılabilmek *(nsz) Ar. T.* silahlandırılması olanaklı olmak ya da silahlandırılma olasılığı bulunmak.
silahlandırılış *a. Ar. T.* slahlandırılmak eylemi ya da biçimi.
silahlandırılma *a. Ar. T.* silahlandırılmak eylemi.
silahlandırılmak *(nsz) Ar. T.* silahlarla donatılmak, silahlanması sağlanmak. *ör. Ordu silahlandırılıyor.*
silahlandırış *a. Ar.T.* silahlandırmak eylemi ya da biçimi.
silahlandırıverme *a. Ar. T.* silahlandırıvermek eylemi.
silahlandırıvermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede silahlandırmak.
silahlandırma *a. Ar. T.* silahlandırmak eylemi.
silahlandırmak *(-i) Ar. T.* silahlarla donatmak.
silahlanış *a. Ar. T.* silahlanmak eylemi ya da biçimi.
silahlanıverme *a. Ar. T.* silahlanıvermek eylemi.
silahlanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede silahlanmak.
silahlanma *a. Ar. T.* **1** silahlanmak eylemi. **2** silahını ya da silahlı kuvvetlerini çoğaltma ve güçlendirme.
silahlanmak *(nsz) Ar. T.* silahlı duruma gelmek, silahlarla donanmak.
silahlı *s. Ar. T.* silahı olan. **silahlı çatışma** silahların kullanıldığı çatışma. **silahlı çete** *huk.* devlete karşı suç işlemek amacıyla oluşmuş silahlı topluluk. **silahlı kuvvetler** bir ülkenin ordusu ve jandarması.
silahlık *a. Ar. T.* **1** *esk.* tabanca, bıçak gibi silahları yerleştirmek için kullanılan, kat kat ve enli, meşin kemer. **2** kışlada erlerin silahlarını yerleştirip bıraktıkları yer.
silahsız *s. Ar. T.* silahı olmayan.
silahsızlanabilme *a. Ar. T.* silahsızlanabilmek eylemi.
silahsızlanabilmek *(nsz) Ar. T.* silahsızlanması olanak içinde olmak ya da silahsızlanma olasılığı bulunmak.
silahsızlandırabilme *a. Ar. T.* silahsızlandırabilmek eylemi.
silahsızlandırabilmek *(-i) Ar. T.* silahsızlandırmaya gücü yetmek ya da silahsızlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
silahsızlandırılabilme *a. Ar. T.* silahsızlandırılabilmek eylemi.
silahsızlandırılabilmek *(nsz) Ar. T.* silahsızlandırılması olanak içinde olmak ya da silahsızlandırılma olasılığı bulunmak.
silahsızlandırılma *a. Ar. T.* silahsızlandırılmak eylemi.
silahsızlandırılmak *(nsz) Ar. T.* silahsız duruma getirilmek.
silahsızlandırma *a. Ar. T.* silahsızlandırmak eylemi.
silahsızlandırmak *(-i) Ar. T.* silahsız duruma getirmek, silahsızlanmasını sağlamak.
silahsızlanma *a. Ar. T.* **1** silahsızlanmak eylemi. **2** dünyada genel barışı ve güvenliği sağlamak amacıyla, devletlerin karşılıklı olarak silah güçlerini ve silahlı kuvvetlerini azaltma ya da büsbütün ortadan kaldırma çabası.
silahsızlanmak *(nsz) Ar. T.* (devletler olarak) silahlanmaktan vazgeçmek, silahlarını azaltmak ya da tümüyle ortadan kaldırmak.

silahşor *a. Ar. Far.* iyi silah kullanan, silahı olan kimse, savaşçı.
silahşorluk *a. Ar. Far. T.* silahşor olma durumu.
silahtar *a. Ar. Far. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, padişah, sadrazam, vezir gibi devlet büyüklerinin silahlarına bakan ve onları koruyan kimse. **silahtar ağa** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sarayda padişahı korumakla, törenlerde padişahın kılıcını taşımakla görevli kimse.
sildirebilme *a.* sildirebilmek eylemi.
sildirebilmek *(-i, -e)* sildirmek elinde ya da yetkisinde olmak, sildirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sildirilebilme *a.* sildirilebilmek eylemi.
sildirilebilmek *(nsz)* sildirilmesi olanak içinde olmak ya da sildirilme olasılığı bulunmak.
sildirilme *a.* sindirilmek eylemi.
sildirilmek *(nsz)* silinmesi sağlanmak.
sildiriş *a.* sildirmek eylemi ya da biçimi.
sildirme *a.* sildirmek eylemi.
sildirmek *(-i, -e)* silmek eylemini yaptırmak, silmesini ya da silinmesini sağlamak.
sildirtme *a.* sildirtmek eylemi.
sildirtmek *(-i, -e)* sildirmek.
silebilme *a.* silebilmek eylemi.
silebilmek *(-i)* silmek elinde olmak, silmeyi becermek, silme olanağı ya da olasılığı bulunma.
silecek *a.* taşıtlarda, genellikle ön camın dış yüzünün iki yanında, kimi taşıtlarda arka camda da bulunan, elektrik gücüyle çalıştırılan ve cama düşen yağmur, su damlalarını silmeye yarayan araç.
silgi *a.* **1** kalemle yazılmış, çizilmiş ya da yazı makinesiyle yazılmış yazıları, resimleri silmeye yarayan, bileşiminde kauçuk bulunan nesne. **2** karatahtaya vb. tebeşirle yazılmış şeyleri silmeye yarayan, keçe, sünger ya da kumaş parçasından yapılmış nesne. **3** *ha.* marangoz rendesi. **4** *ha.* hamam takımı, havlu.
sili *s.* **1** içinde katkı bulunmayan, arı, temiz. **2** *mec.* iffetli, namuslu.
silici *a.* **1** silip temizleme, düzeltme, parlatma gibi işleri yapan kimse. **2** silecek.
silik *s.* **1** üstünde bulunan yazıları ya da çizgileri aşınmış, bozulmuş ya da silinmiş olan. **2** *mec.* kendini gösteremeyen, dikkati çekmeyen ya da önemli ve belirgin olmayan. **3** *ha.* ahlaksız, onursuz (kimse). **silik akçe** *tar.* üzerindeki yazı ve işlemcler aşınmış altın ya da gümüş para.
silikat, -tı *a. Fr. kim.* yapı gereci olarak kullanılan cam, çimento, tuğla gibi maddelerin bileşiminde yer alan, silisik asidin bazlarla bileşerek oluşturduğu tuz.
silikleşebilme *a.* silikleşebilmek eylemi.
silikleşebilmek *(nsz)* silikleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
silikleşme *a.* silikleşmek eylemi.
silikleşmek *(nsz)* silik duruma gelmek.
silikleştirme *a.* silikleştirmek eylemi.
silikleştirmek *(-i)* silikleşmesine yol açmak, silik duruma getirmek.
siliklik *a.* silik olma durumu.
silikon *a. Fr. kim.* ısıya ve suya karşı dayanıklı olduğu için yağ, plastik, merhem gibi maddelerin yapımında kullanılan, karbon yerine silisyumun geçtiği organik cisimlere benzer maddelerin genel adı.
silikoz *a. Fr.* silis tozlarının sürekli olarak solunmasıyla oluşan bir akciğer hastalığı.
sililik *a.* sili olma durumu.
silindir *a. Fr.* **1** *mat.* alt ve üst taban düzlemleri birbirine eşit dairelerden oluşan, açıldığında yan yüzü dikdörtgen, alt ve üst yüzü birer daire olan cisim. **2** metalleri inceltmek, kumaşları parlatmak, kâğıt üzerine baskı yapmak gibi işler için sanayide kullanılan merdane. **3** motorlu taşıtların motorunda, pistona güçlü bir itiş sağlamak için, gaz karışımının yandığı ya da patladığı yer. **4** özellikle yol yapımında toprağı sıkıştırarak düz duruma getirmek için kullanılan, genellikle motorlu araç. **silindir gibi ezmek** bir kimseyi, her yönden güçsüz bir duruma getirmek. **silindir şapka** resmi törenlerde sivillerin giydiği, silindir[1] biçiminde ve siyah renkli şapka.
silindiraj *a. Fr.* bir şeyin üzerinden silindir[2,4] geçirme.
silindirik *s. Fr.* **1** silindirle ilgili. **2** silindir biçiminde olan. **silindirik yüzey** doğrultman adı verilen düzlem bir eğriye dayanarak ve durağan bir doğruya koşut olarak yer değiştiren bir ana doğrunun çizdiği yüzey.
silindirli *s. Fr. T.* (motor, araba için) herhangi bir sayıda silindiri[3] olan.
silindirsel *s. Fr. T.* silindirik.
silinebilir *s.* silinmeye uygun olan, silinebilen. *ör. Bir süre sonra kendiliğinden silinebilir boya varmış.*
silinebilme *a.* silinebilmek eylemi.
silinebilmek *(nsz)* silinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
silineyazma *a.* silineyazmak eylemi.
silineyazmak *(nsz)* silinme tehlikesi atlatmak, az kalsın silinmek. *ör. Defter ıslanmış, tuttuğum notlar silineyazmıştı.*
siliniş *a.* silinmek eylemi ya da biçimi.
siliniverme *a.* siliniverme eylemi.
siliniverme *(nsz)* çabucak silinmek.
silinme *a.* silinmek eylemi.
silinmek *(nsz)* **1** silmek eylemine konu olmak. **2** kendi kendini silmek. **3** *mec.* yok olup gitmek. **silinip gitmek** *mec.* (bir şey) yok olmak, gözden yitmek, ortadan kalkmak ya da unutulmak.
silinti *a.* bir yazının, bir çizginin silinmiş olduğunu gösteren iz.
silintili *s.* silintisi olan.
silis *a. Fr. kim.* çakmaktaşı, kum, kuvars gibi silisyum oksijenli bileşimlere verilen ad.
silisçil *s. Fr. T. bitb.* silisli yerlerde yetişen (bitki).

silisik asit *a. Fr. kim.* silikatların asitlerle birleşmesinden elde edilen zayıf bir asit.
silisiz *s.* ve *a.* silisi olmayan (kimse).
silisizlik *a.* silisiz olma durumu.
silisli *s. Fr. T.* yapısında ya da bileşiminde silis bulunan.
silisseven *s. Fr. T. bitb.* ➻ **silisçil**.
silisyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Si, atom sayısı 14, atom ağırlığı 28,086 ve yoğunluğu 2,34 olan, doğada oksijenden sonra en bol bulunan, yerkabuğunun yaklaşık %28'ini oluşturan, sanayide geniş ölçüde kullanılan bir element.
silisyumlu *s. Fr. T.* (. .' . .) bileşiminde silisyum bulunan.
siliş *a.* silmek eylemi ya da biçimi.
siliverme *a.* silivermek eylemi.
silivermek *(-i)* **1** çabucak silmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Masayı siliver.*
silkebilme *a.* silkebilmek eylemi.
silkebilmek *(-i)* silkmek elinde olmak, silkme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu sözüme omuz silkebilirsiniz ama sonra pişman olursunuz.*
silkeleme *a.* silkelemek eylemi.
silkelemek *(-i)* **1** üstünde bulunan şeyleri kaydırmak, düşürmek için bir şeyi üst üste silkmek. **2** bir şeyi kuvvetle sarsmak. *ör. Deprem her yeri silkelemişti.* **3** *mec.* çok etkilemek, çok sarsmak. *ör. Olay, toplumu silkelemiş, kendine getirmişti.* **4** *mec.* yük olan, yük olarak görülen bir kimsenin geçimini ve sorumluluğunu üstünden atmak. *ör. Kaynanası onu silkelemek için her şeyi yapacaktır.* **5** *arg.* (birini) dövmek. **silkeleye silkeleye** *ik. be.* silkeleyerek.
silkelenebilme *a.* silkelenebilmek eylemi.
silkelenebilmek *(nsz)* silkelenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
silkeleniş *a.* silkelenmek eylemi ya da biçimi.
silkelenme *a.* silkelenmek eylemi.
silkelenmek *(nsz)* **1** silkelemek eylemine konu olmak. **2** ani bir hareket biçiminde vücudu sarsılmak, silkinmek.
silkeleyebilme *a.* silkeleyebilmek eylemi.
silkeleyebilmek *(-i)* silkelemek elinde olmak, silkelemeye gücü yetmek, silkeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
silkeleyiş *a.* silkelemek eylemi ya da biçimi.
silkeleyiverme *a.* silkeleyivermek eylemi.
silkeleyivermek *(-i)* ansızın ya da çabucak silkelemek.
silki *a.* uyur durumdayken sıçrama.
silkindirme *a.* silkindirmek eylemi.
silkindirmek *(-i)* silkinmesini sağlamak.
silkinebilme *a.* silkinebilmek eylemi.
silkinebilmek *(nsz)* silkinmek elinde olmak, silkinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
silkiniş *a.* silkinmek eylemi ya da biçimi.
silkiniverme *a.* silkinivermek eylemi.
silkinivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak silkinmek.
silkinme *a.* silkinmek eylemi.
silkinmek *(nsz)* **1** kendi üstünü silkmek. **2** (korku vb. ile) vücudu ani bir hareket yapacak biçimde sarsılmak, silkelenmek. **3** *(-den) mec.* bir şeyi üstünden atmak, bir şeyden kurtulmak. *ör. Bu uyuşukluktan silkinmek için bir şeyler yapmalıyız.*
silkinti *a.* **1** ürkerek, ürpererek sıçrama. **2** *bitb.* bitkilerde çiçek düşürme durumu.
silkiş *a.* silkmek eylemi ya da biçimi. *ör. Hizmetçinin balkondan halı silkişine kızdılar.*
silkme *a.* **1** silkmek eylemi. **2** iri iri doğranmış kabak, patlıcan gibi sebzelerle yapılan et yemeği. **3** *sp.* (halter sporunda) bir halter kaldırma biçimi.
silkmek *(-i)* **1** üstünde bulunan şeyleri düşürmek ya da üstünü temizlemek ereğiyle bir şeyi kuvvetle sallamak ya da sarsmak. **2** ani bir hareketle sarsmak. *ör. Deprem her yeri silkti.* **silkip atmak** her türlü ilgisini bir çırpıda kesmek. *ör. İnsan kardeşini silkip atar mı?*
silktirebilme *a.* silktirebilmek eylemi.
silktirebilmek *(-i, -e)* silktirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Adam bulup cevizleri silktirebiliriz.*
silktirme *a.* silktirmek eylemi.
silktirmek *(-i, -e)* silkmek eylemini yaptırmak.
sille *a. Far.* açık elin iç yanıyla vurulan tokat. **sille tokat** *be.* döve döve, döverek.
silme *a.* **1** silmek eylemi. **2** *mim.* duvar ya da tavan gibi yerlerde yapılan kabartma kenar. **3** *s.* ağzına değin dolu. *ör. Silme bir tabak dut yedi.* **4** *s.* ve *be.* baştan aşağı, tam (olarak), tümüyle, bütünüyle. *ör. Bahçe çiçekle silme dolmuştu.* **silme tahtası** ölçeğe doldurulan tahılın üst yüzeyini ölçekle bir düzeye getirmekte kullanılan tahta.
silmece *be.* ağzına değin dolu bir biçimde.
silmek, -er *(-i)* **1** bir şeyin yüzeyindeki ıslaklığı bir kurulama bezi vb. ile gidermek. **2** üzerine bir bez sürerek tozlarını, kirlerini, ıslaklığını almak ya da parlatmak. *ör. Kadın camları silmekteydi.* **3** (bir yazıyı ya da çizgiyi) silgiyle ya da kazıyarak yok etmek. **4** *(-i, -den) mec.* üstün başarısıyla, üstünlük göstererek, o alanda üstün olanları geri plana atmak. *ör. Takımımız rakiplerini sahadan sildi.* **5** *(-i; -den)* üzerini çizerek atmak, geçersiz kılmak ya da yok etmek. *ör. Onu üyelikten silmişler.* **6** *(-i; -den) mec.* ortadan kaldırmak, yok etmek ya da gidermek. *ör. Onun etkisini silmek de bize düştü.* **7** *ha.* rendeyle tahtanın pürüzlerini gidermek, düzeltmek. **sil baştan** "olmadı, bir daha, yeniden yapalım" anlamında söylenir. *ör. Duvar kâğıdını beğenmeyince haydi sil baştan, yenilerini yapıştırıp akşamı ettik.* **sile sile** *ik. be.* sık sık silerek. **silip süpürmek 1)** evi, ortalığı temizlemek. **2)** ne var ne yoksa hepsini yemek. **3)** ne var ne yoksa alıp götürmek ya da yok etmek. *ör. Irmak taştı, ekinleri silip süpürdü.*
silmetaş *b. a.* ➻ **mozaik**.

silo *a. Fr.* (.' .) tarımsal ürünlerin depolandığı, silindir biçiminde, büyük ambar.
silolama *a. Fr. T.* silolamak eylemi.
silolamak *(-i) Fr. T.* tarımsal ürünleri siloya koymak, ambarlamak.
silsile *a. Ar.* **1** birbiriyle yakından ilişkili, birbirine bağlı şeylerin oluşturduğu dizi, sıra. *ör. Torosların silsilesi uzar gider.* **2** bilinen en eski atalardan, yaşayan torunlara değin aile sırası, soy sırası.
silsilename *b. a. Ar. Far.* (. . . - .) *esk.* bir kimsenin silsilesini[2] gösteren çizelge. *eş.* soyağacı.
siluet, -ti *a. Fr.* bir nesnenin yalnızca kenar çizgileriyle ve tek renk olarak beliren görüntüsü.
silüryen *s.* ve *a. Fr. yerb.* birinci çağın ikinci dönemi ve bu dönemde oluşan (yer katmanları).
sim *a. Far. esk.* **1** gümüş. **2** genellikle işlemelerde kullanılan, gümüş görünüşünde ve parlaklığında olan iplik vb. **3** *s.* gümüş gibi parlayan.
sima *a. Far.* (- -) *esk.* **1** yüz, çehre. **2** insan, kimse, tip. *ör. Burada yeni yeni simalar görüyorum.*
simetri *a. Fr.* **1** iki ya da daha çok şey arasında konum, biçim ve belirli bir eksene göre ölçü uygunluğu, bir eksenin iki bölgesinin yapı ve biçim benzerliği. *eş.* **bakışım**. **2** *mat.* eksen olarak alınan bir doğrudan, benzer noktaları karşılıklı olarak eşit uzaklıkta bulunan iki benzer parçanın birbirine göre durumu. **3** *yaşb.* vücudun organ, bölüm ve eklemlerinin bir çizgi ya da bir düzleme göre benzerliği.
simetrik *s. Fr.* aralarında ya da parçaları arasında bakışım bulunan, bakışık, bakışımlı (iki ya da daha çok şey).
simetrili *s. Fr. T.* bakışık, bakışımlı.
simetrisiz *s. Fr. T.* aralarında bakışım bulunmayan (iki ya da daha çok şey) ya da iki yanı ya da parçaları arasında bakışım olmayan (bir şey), bakışımsız.
simetrisizlik *a. Fr. T.* ➻ **bakışımsızlık**.
simge *a.* **1** belli bir insan topluluğunun uzlaşarak kendisine belli bir anlam yüklediği somut nesne ya da im, işaret. **2** bir düşünceyi, soyut bir kavramı belirten somut nesne ya da im, işaret. **3** bir özelliği bütünüyle kendinde toplamış olan örnek. *ör. Mehmetçik, yurtseverliğin simgesidir.* **4** *kim.* kimyasal bir elementi kısa olarak belirtmek için kabul edilmiş harf ya da harfler. *ör. Silisyumun simgesi Si'dir.*
simgeci *a.* ve *s.* **1** simgecilik yandaşı olan (kimse). **2** simgecilikle ilgili olan (görüş ya da sanat).
simgecilik *a.* **1** düşünceleri, kavramları anlatmakta simgeler kullanma yolu ya da eğilimi. **2** *yaz.* öznellik, düşsellik, müziğin belirsizliğine özenme, sezişe bağlanış gibi özellikleri olan, açıklıktan kaçınıp simgesel anlatım yolunu seçen, görünmez sonsuz gerçeğin ancak simgelerle verilebileceğini öne süren bir yazın ve sanat akımı. *eş.* **sembolizm**. **3** *fels.* insan aklının simgelerden başka bir şey olmadığını öne süren görüş.
simgeleme *a.* simgelemek eylemi.
simgelemek *(-i)* simgesi olmak, simge durumunda vermek. *ör. Güvercin barışı simgelemekteydi.*
simgelenme *a.* simgelenmek eylemi.
simgelenmek *(nsz)* simge durumuna gelmek, simge olarak belirmek. *ör. Çoktanrıcılıkta bu tanrı Jüpiter gezegeniyle simgelenmektedir.*
simgeleşebilme *a.* simgeleşebilmek eylemi.
simgeleşebilmek *(nsz)* simgeleşmesi olanak içinde olmak ya da simgeleşme olasılığı bulunmak.
simgeleşme *a.* simgeleşmek eylemi.
simgeleşmek *(nsz)* simge durumuna gelmek, simge özelliği kazanmak.
simgeleştirebilme *a.* simgeleştirebilmek eylemi.
simgeleştirebilmek *(-i)* simgeleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
simgeleştirilebilme *a.* simgeleştirilebilmek eylemi.
simgeleştirilebilmek *(nsz)* simgeleştirilmesi olanak içinde olmak ya da simgeleştirilme olasılığı bulunmak.
simgeleştiriliş *a.* simgeleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kimi nesnelerin simgeleştirilişi, onlara kutsallık vermiştir.*
simgeleştirilme *a.* simgeleştirilmek eylemi.
simgeleştirilmek *(nsz)* simge durumuna getirilmek, simge özelliği kazandırılmak, simge olmak.
simgeleştirme *a.* simgeleştirmek eylemi.
simgeleştirmek *(-i)* simge durumuna getirmek.
simgeleyebilme *a.* simgeleyebilmek eylemi.
simgeleyebilmek *(-i)* simgelemesi olanak içinde olmak ya da simgeleme olasılığı bulunmak.
simgelik *a.* simge olma durumu, özelliği. *ör. Gülün simgeliği, güzelliğe bakıştadır.*
simgesel *s.* simge olarak kullanılan, simge değerinde olan ya da simgeyle ilgili. **simgesel mantık** simgeye ve simgesel kalıplara verdiği önemli yer nedeniyle çağdaş mantığa verilen ad.
simgesellik *a.* simgesel olma durumu, simgeyle ilgililik.
simi *a. ha.* el ele tutuşup seke seke oynanan bir çocuk oyunu.
simit *a. Ar.* **1** halka biçiminde ve genellikle üzerine susam konulmuş çörek. **2** denizde kullanılan, halka biçiminde cankurtaran. **3** *ha.* ince bulgur.
simitçi *a. Ar. T.* simit yapan ya da satan kimse. **simitçi fırını** simit ve benzeri çörekler çıkaran fırın.
simitçilik *a.* simitçinin işi.
simpozyum *a. İng.* ➻ **sempozyum**.
simsar *a. Ar.* ➻ **komisyoncu**.
simsariye *a. Ar.* (. - . .) ➻ **komisyon**.

simsarlık *a. Ar.* ➻ **komisyonculuk**.
simsiyah *s. T. Far.* (.' . .) her yanı kara, çok kara, kapkara.
simya *a. Ar.* (. -) ➻ **alşimi**.
simyacı *a. Ar. T.* (. - .) ➻ **alşimist**.
simyager *a.* (. - .) ➻ **alşimist**.
sin (I) *a. esk.* gömüt, mezar.
sin, -nni (II) *a. Ar.* yaşanılmış olan süre, yaş.
sinagog *a. Yun.* Yahudi tapınağı, havra.
sinagrit *a. Yun.* ➻ **sinarit**.
sinameki *a. Ar.* (. - . .) **1** *bitb.* baklagillerden, anayurdu Hindistan ve Mısır olan, bütün sıcak iklimlerde yetişen, dört yüzden çok türü bulunan, çiçekleri uzun salkım biçiminde ve sarı renkli, meyvesi baklaya benzeyen, odunsu ve sert kabuklu ağaçsı bitki. **2** bu bitkinin meyvesi. **3** bu bitkinin kimi türlerininin yapraklarından ve meyvelerinden elde edilen, hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan bir madde. **4** *mec.* başka kimselerle yakınlık kuramayan, sevimsiz, mızmız kimse. **sinameki gibi** başkalarıyla yakınlık kuramayan, sevimsiz, mızmız (kimse).
sinara *a. Yun.* (. .' .) büyük zoka.
sinarit, -ti *a. Yun. hayb.* izmaritgillerden, Akdeniz'de yaşayan, boyu bir metreyi, ağırlığı 20 kiloyu bulabilen, vücudu kalın pullarla örtülü, eti lezzetli bir balık.
sincabi *s.* ve *a. Far.* (. - -) kahverengiyle gri arasında olan (renk).
sincap *a. Far. hayb.* sincapgillerden, ağaçlar üzerinde, ağaç ve kaya kovuklarında yaşayan, genellikle yemişlerle beslenen, ince uzun gövdeli, çok tüylü, uzun kuyruklu, çok çevik, kemirgen bir memeli.
sincapgiller *ç. a. Far. T. hayb.* örnek hayvanı sincap olan, sincapları ve benzeri kemirgen memeli hayvanları içine alan geniş bir familya.
sindirebilme *a.* sindirebilmek eylemi.
sindirebilmek *(-i)* sindirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sindirilebilme *a.* sindirilebilmek eylemi.
sindirilebilmek *(nsz)* sindirilmesi olanak içinde olmak ya da sindirilme olasılığı bulunmak.
sindiriliş *a.* sindirilmek eylemi ya da biçimi.
sindiriliverme *a.* sindirilivermek eylemi.
sindirilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede sindirilmek.
sindirilme *a.* sindirilmek eylemi.
sindirilmek *(nsz)* sindirmek eylemine konu olmak.
sindirim *a. yaşb.* yenilen besinlerin çeşitli enzimlerle eritilerek, parçalanarak, incebağırsakta emilebilir, kana karışabilir duruma gelmesi için uğradıkları fiziksel ve kimyasal değişikliklerin tümü. **sindirim aygıtı** (ya da **sistemi**) *yaşb.* organizmada besin maddelerinin sindirilip emilmelerini ve geri kalan yararsız maddelerin dışarı atılmalarını sağlayan organların tümü.
sindirimbilim *b. a. hek.* hekimliğin sindirim organlarının hastalıklarını konu alan dalı. *eş.* **gastroenteroloji**.
sindirimbilimci *b. a.* sindirim sistemi hastalıkları uzmanı hekim.
sindirimsel *s. yaşb.* sindirimle ilgili.
sindiriş *a.* sindirmek eylemi ya da biçimi.
sindiriverme *a.* sindirivermek eylemi.
sindirivermek *(-i)* çabucak sindirmek.
sindirme *a.* sindirmek eylemi.
sindirmek *(-i, -e)* **1** sinmesini, korkmasını, çekinmesini sağlamak ya da sinmesine, korkmasına, çekinmesine yol açmak. **2** *(-i)* (yenilen besinler için) sindirim aygıtında gereken değişikliklere uğratarak kana karışabilecek duruma getirmek. *eş.* **hazmetmek**. **sindire sindire** *ik. be.* sindirerek.
sine *a. Far.* (- .) **1** göğüs. **2** *mec.* gönül, yürek. **3** *mec.* iç, bağır. *ör. Bu toprağın sinesinde niceleri yatmaktadır.* **sineye çekmek** istenmeyen bir durumu, bir zararı kabullenmek zorunda kalmak, ona ister istemez katlanmak.
sinebilme *a.* sinebilmek eylemi.
sinebilmek *(nsz)* sinmesi olanak içinde olmak ya da sinme olasılığı bulunmak.
sinek *a.* **1** *hayb.* çiftkanatlılardan, pek çok türü bulunan birtakım uçucu böceklerin ortak adı. *ör. Atsineği, sivrisinek, karasinek.* **2** iskambil kâğıtlarında, üzerinde üç yapraklı yoncaya benzer benekler olanına verilen ad. *eş.* **ispati**. **sinek avlamak** *(şaka)* işi ya da müşterisi olmadığından boş oturmak. **sinek ufak ama mide bulandırır 1)** kötü, pis şeyi, ne denli önemsiz, küçük olursa olsun, insanın içi almaz. **2)** pis bir iş, kuşku verici bir aksaklık, durum, ne denli önemsiz, zararsız da olsa, insana leke getirir. **sinek pekmezciyi tanır** işini bilen kimse, yararlanacağı kişiyi, yeri bilir. **sinekten yağ çıkarmak** olmayacak şeylerden yararlanmaya çalışmak.
sinekağırlık *b. a. sp.* yumrukoyununda 48 kg.dan 51 kg.a değin olan ağırlık. *eş.* **sineksıklet**.
sinekçil *a. hayb.* serçegillerden, Amerika'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, sineklerle beslenen bir kuş.
sinekkapan *b. a.* **1** *bitb.* droseragillerden, Kuzey Karolina bataklıklarında yetişen, yapraklarına ve çiçeklerine konan sinekleri, böcekleri bunları kapatarak içine alıp, sıkıp emen bir bitki. **2** *hayb.* sinekkapangillerden[2], sıcak bölgelerde yaşayan, sinekleri ve böcekleri kaparak beslenen çeşitli küçük ve ötücü kuşların ortak adı.
sinekkapangiller *ç. b. a.* **1** *bitb.* sıcak ve ılıman bölgelerde özellikle bataklıklarda yetişen ve sineklerle, böceklerle beslenen bitkileri içine alan bir familya. **2** *hayb.* omurgalı hayvanlardan, sineklerle, böceklerle beslenen çeşitli ötücü kuşları içine alan bir familya.
sinekkaydı *b. s.* "yüzünün derisini soyarcasına üst üste ve özenle yapılmış tıraş" anlamındaki ***sinekkaydı tıraş*** deyiminde geçer.
sinekkuşu, -nu *b. a. hayb.* serçegillerden, sineklerle, böceklerle beslenen, parlak kırmızı gerdanlı, küçük ve güzel bir kuş.

sineklenme *a.* sineklenmek eylemi.
sineklenmek *(nsz)* **1** sinekli bir duruma gelmek, sinekleri çoğalmak. *ör. Bataklık yüzünden köy sineklendi.* **2** *ha.* (hayvan) sıcaktan ve sinekten sağa sola koşmak. **3** *ha.* kuşkulanmak, huysuzlanmak.
sinekler *ç. a. hayb.* pek çok sinek türünü kapsayan çiftkanatlılar familyası.
sinekli *s.* sinekleri çok olan. *ör. Orada sinekli bir bataklık oluşmuştu.*
sineklik *a.* **1** sinekleri kovmaya yarayan ucu püskülü değnek. **2** sinekleri öldürmekte kullanılan, uzunca saplı, ucu yassı ve geniş, plastikten, telden vb. yapılmış araç. **3** sineklerin yapışıp kalması için üzerine yapışkan bir madde sürülmüş kâğıt. **4** özellikle karasineklerin girmesini önlemek için dükkân kapısına takılan şerit, boncuk dizisi gibi şeylerden yapılmış eğreti perde. **5** sinekleri çok olan yer.
sineksiklet, -ti *b. a. T. Ar.* ➻ **sinekağırlı** .
sinekyutan *b. a. hayb.* ➻ **sinekçil**.
sinema *a. Fr. (Fransızca "cinématographe" sözcüğünün kısa biçimi olan "cinéma"dan)* (.' . .) **1** içinde, izleyici topluluklarına film gösterilen salonu bulunan, bu iş için özel olarak yapılmış yapı. *ör. Bugün bir sinemaya gidelim.* **2** güzel sanatların bir dalı olarak, izleyiciye göstermeye uygun olan filmleri gerçekleştirme ve yaratma sanatı. *ör. Sinemanın ustaları, geçen yıl iyi filmler gerçekleştirmişlerdi.* **3** bu sanatın, bir ülkenin kendine özgü niteliklerini taşıyan çalışmalarının, kişilerinin, kuruluşlarının tümü. *ör. Türk sineması ustalar yetiştirmiştir.* **4** *arg.* ilgi çekici olay ya da ortam. **sinema dili** *sin.* bir sinema filminde, sinemanın niteliğine, gereklerine uygun anlatım yolu. **sinema dünyası** *sin.* sinemacılardan ve sinema kuruluşlarından oluşan çevre. **sinema salonu** içinde sinema filmleri gösterilen salon. **sinema sanatçısı** sinema filmlerinde oynayan ya da sinemayla uğraşan sanatçı. **sinema sanayii** (ya da **endüstrisi**) sinema filmi yapımını, dağıtımını ve izleyiciye gösterilmesini gerçekleştiren, sinema araçlarını üreten endüstri.
sinemacı *a. Fr. T.* **1** sinemanın çeşitli kollarından birinde çalışan, uğraşı sinemacılık olan kimse. **2** sinema filmi yapımcısı ya da yönetmeni. **3** sinema işleten kimse.
sinemacılık *a. Fr. T.* **1** sinema filmlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli araç ve gereçleri yapmak, film çevirmek, bunların izleyicilere gösterilmesini sağlamak ereğiyle yapılan çalışmaların tümü. **2** bu çalışmaları yapanların uğraşı, işi. **3** sinema çalışmaları, uygulamaları, tekniği, sanatı vb. ile ilgili konuların tümü.
sinemalaştırılma *a. Fr. T.* sinemalaştırılmak eylemi.
sinemalaştırılmak *(nsz) Fr. T.* senaryo yapılarak film olarak gerçekleştirilmek.
sinemalaştırma *a. Fr. T.* sinemalaştırmak eylemi.
sinemalaştırmak *(-i) Fr. T.* senaryo durumuna getirip film olarak gerçekleştirmek.
sinemasever *b. a. Fr. T.* sinema sanatını, kültürünü yakından izleyen, sinemayı bilerek seven kimse.
sinemaseverlik *b. a. Fr. T.* sinemasever olma durumu.
sinemaskop, -pu *a. İng. (marka adından) sin.* geniş bir sahnenin 55 mm.lik filme alınmasından, sığdırılmasından sonra, göstericiye takılan ikinci bir merceğin bu sıkıştırılmış görüntüyü asıl büyüklüğüne çevirmesi temeline dayanan geniş perde ve üçboyutlu sinema tekniği.
sinematek *a. Fr.* sinema filmlerinin sanat, eğitim, kültür ve sinemanın tarihsel yönü göz önüne alınarak toplandığı, korunduğu, kimi zaman izleyiciye sunulduğu yer ya da kurum.
sinematik *a. Fr.* ➻ **kinematik**.
sinematograf *a. Fr. esk.* görüntüleri film üzerine almaya ve göstermeye yarayan aygıt.
sinerama *a. Fr. (marka adından) sin.* mercekleri 27 mm. aralıklı üç ayrı kameranın yan yana birleştirilip eşlemeli olarak çalıştırılmaları biçiminde uygulanan bir geniş perde ve üçboyutlu sinema tekniği.
sinerji *a. Fr.* ➻ **görevdeşlik**[2].
sinestezi *a. Fr. ruhb.* ➻ **duyum ikiliği**.
singin *s. ha.* sıkılgan, utangaç.
singinlik *a. ha.* singin olma durumu.
sini *a. Far.* üzerinde yemek de yenilebilen, bakırdan ya da pirinçten yapılmış, yuvarlak biçimli ve büyük tepsi.
sinik (I) *s.* sinmiş, korkmuş, pusmuş, yılmış (kimse).
sinik (II) *a.* ve *s. Fr. fels.* ➻ **kinik**.
sinileme *a. ha.* sinilemek eylemi.
sinilemek *(nsz) ha.* **1** hafif hafif sesler çıkarmak, vızıldamak. **2** hafif sesle ağlamak, inlemek. **siniler sinek kalmamak** (ya da **olmamak**) *ha.* (bir yerde) hiçbir canlı, bir sinek bile bulunmamak, ıpıssız olmak.
sinir *a.* **1** *gövb.* duyu ve devinim uyarılarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bunların oluşturduğu demet, ağ. **2** *ha.* kas kirişi ve zarı. *ör. Etin sinirlerini ayırın.* **3** *ha.* hastalık ölçüsüne varmış, çok rahatsız edici özellik. *ör. Siniri var, üstüne gitmeyin.* **4** herhangi bir olay, bir durum karşısında tepki gösterme duyarlığı ve kişinin ruhsal niteliği. *ör. Onun sinirleri güçlüdür, her şeye dayanır.* **5** *s.* insanı sinirlendiren, hoşa gitmeyen, can sıkıcı. *ör. Ne sinir biri, onunla nasıl arkadaşlık yapıyorsun?* **sinir argınlığı** *hek.* bedensel ve ruhsal işlevlerde gevşeme ve bitkinlik biçiminde kendini gösteren bir sinirce. *eş.* **nevrasteni** . **sinir bunalımı** (ya da **buhranı**) kişinin geçirdiği geçici bunalım. **sinir harbi** karşılıklı ters söz ve davranışlarla birbirini sinirlendirme. **sinir hastalığı** sinir sistemiyle ilgili hastalıkların genel adı. **sinir hastası** sinir hastalığına tutul-

muş olan. *eş.* **nevropat** . **sinir ilacı** sinir hastalığının sağaltımında kullanılan yatıştırıcı ilaç. **sinir kesilmek** aşırı ölçüde sinirlenmek. **sinir küpü** *mec.* çok sinirli kimse. **sinir olmak** çok sinirlenmek. **sinir sistemi** *gövb.* yüksek yapılı organizmalarda, organizmanın yaşadığı ortama uymasını, çeşitli organların işbirliği içinde çalışmasını sağlayan, sinir gözeleri, sinirler ve sinir merkezinden oluşan sistem. **sinir spor** *arg.* sevimsiz, sinir bozucu kimse ya da şey. **sinir törpüsü** sinirleri, ruhsal durumu yıpratan, zayıflatan şey. **siniri oynamak** sinirlenmek, öfkelenmek. **siniri tutmak 1)** birdenbire sinirlenmek. **2)** sinirlenip davranışlarını denetleyemez olmak. **sinirine dokunmak** (biri ya da bir durum birinin) hoşuna gitmemek, sinirlenmesine yol açmak. **sinirleri altüst olmak** öfkesinden ne yapacağını bilememek, çok sinirlenmek, sinirlenip ne yapacağını şaşırmak. **sinirleri ayakta olmak** çok öfkelenmiş, çok sinirlenmiş bulunmak. **sinirleri boşanmak** çok sinirlenerek kendini tutamayıp bağırmak, gülmek ya da ağlamak. **sinirleri bozulmak** herhangi bir nedenle sinirlenmek, sinirli duruma gelmek. **sinirleri gergin olmak** (ya da **gerilmek**) çok sinirlenmiş olmasına karşın kendini denetler durumda olmakla birlikte sinirlendirici yeni bir olay çıkarsa hemen tepki gösterecek bir gerginlikte bulunmak. **sinirleri gevşemek** (ya da **yatışmak**) sinirli durumu geçmek, öfkesi dinmek, yatışmak. **sinirleri güçlü** (ya da **kuvvetli**) sinirlendirici durumlarda çabuk öfkelenmeyen, sinirlerini denetleyebilen, çabuk sinirlenmeyen (kimse). **sinirleri zayıf** kolayca, çabucak sinirlenen ya da heyecanlanan (kimse). **sinirlerine hakim olmak** kendini, sinirlerini, davranışlarını denetleyebilmek, soğukkanlılığını yitirmemek. **sinirlerini bozmak 1)** (birinin) sinirlenmesine yol açmak. **2)** (bir şey, birini) sinirlendirmek, kızdırmak.

sinirbilim *b. a. hek.* sinir sistemini konu alan, sinir sistemi hastalıklarının sağaltımıyla uğraşan hekimlik dalı. *eş.* **nöroloji**.

sinirbilimci *b. a. hek.* sinirbilim alanında uzman hekim. *eş.* **nörolog** . *ör. Onun bin sinirbilimciye görünmesi gerekiyor.*

sinirce *a. ruhb.* kişiliğin ve uyumun tümünü etkilemeyen, genellikle bunalımla ve beden işlevlerinden yakınmalarla kendini gösteren, ruhsal kaynaklı sinir hastalığı. *eş.* **nevroz**.

sinirceli *s. ruhb.* sinircesi bulunan, sinirceye yakalanmış olan. *eş.* **nevropat**.

sinirdoku *b. a. gövb.* beyni ve sinirleri oluşturan ve nöron adı verilen gözelerle örülmüş olan doku.

sinirkanatlılar *ç. b. a. hayb.* kanatları saydam ve ağ biçiminde karışık damarlarla örülü, dört kanatlı böcekler takımı.

sinirlendirebilme *a.* sinirlendirebilmek eylemi.

sinirlendirebilmek *(-i)* sinirlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sinirlendirici *s.* sinirlenmeye yol açan, sinirlendiren.

sinirlendirilme *a.* sinirlendirilmek eylemi.

sinirlendirilmek *(nsz)* sinirlenmesine yol açılmak.

sinirlendirme *a.* sinirlendirmek eylemi.

sinirlendirmek *(-i)* sinirlenmesine yol açmak.

sinirlenebilme *a.* sinirlenebilmek eylemi.

sinirlenebilmek *(nsz; -e)* sinirlenmesi olanak içinde olmak ya da sinirlenme olasılığı bulunmak.

sinirleniş *a.* sinirlenmek eylemi ya da biçimi.

sinirleniverme *a.* sinirleniverme eylemi.

sinirlenivermek *(nsz; -e)* çabucak sinirlenmek.

sinirlenme *a.* sinirlenmek eylemi.

sinirlenmek *(nsz; -e)* duygularını ve davranışlarını denetleyemeyecek duruma gelmek, öfkelenmek, kızmak.

sinirli *s.* **1** (et, kıyma için) içinde sinir[2] bulunan. **2** *mec.* (insan için) kolayca ve çabucak sinirlenen, sinirlenme huyu olan, öfkesini belli eden, öfkeli. **sinirli sinirli** *ik. s.* **1)** sinirleri çok olan. *ör. Kasap sinirli sinirli etleri bile kıyma yapmıştı.* **2)** *be.* sinirli bir biçimde, sinirlenerek. *ör. Adam sinirli sinirli konuşuyordu.*

sinirlilik *a.* sinirli[2] olma, sinirli[2] bir biçimde davranma huyu.

sinirotları, -nı *ç. b. a. bitb.* ikiçenekli, çiçekli bitkiler takımı.

sinirotu, -nu *b. a. bitb.* sinirotugillerden, her yerde yetişen, birçok türü bulunan, yaprakları dipten çıkan, bir sapın ucunda başak durumunda çiçekler açan, yaprakları hekimlikte kullanılan, çok yıllık otsu bir bitki.

sinirotugiller *ç. b. a. bitb.* sinirotlarından, örnek bitkisi sinirotu olan, ikiçenekli, bitişik taçyapraklı bitkiler familyası.

sinirsel *s.* sinir bakımından, sinir yönünden, sinirle ilgili.

sinirsiz *s.* **1** içinde sinir[2] bulunmayan. *ör. Kasap eti sinirsiz yerinden verdi.* **2** *mec.* çok çabuk sinirlenme huyu olmayan, kolayca sinirlenmeyen, sakin.

sinirsizlik *a.* sinirsiz[2] olma durumu.

siniş *a.* sinmek eylemi ya da biçimi.

sinizm *a. Fr. fels.* ➻ **kinizm**.

siniverme *a.* sinivermek eylemi.

sinivermek *(nsz; -e)* çabucak sinmek.

sinlik *a. esk.* ➻ **gömütlük, mezarlık**.

sinme *a.* sinmek eylemi.

sinmek, -er *(nsz; -e)* **1** kendini göstermemek için büzülmek, saklanmak, pusmak. *ör. Avcı, bir ağacın arkasına sinmişti.* **2** *mec.* korku, yılgınlık gibi nedenlerle konuşmamak, devinmemek ya da herhangi bir tepki göstermemek. *ör. Köylü, ağa korkusuyla sinmişti.* **3** *(-e)* (koku) hiç çıkmayacak ya da güç çıkacak bir biçimde yer etmek, işlemek. *ör. Et kokusu, kasabın derisine bile sinmişti.* **4** *(-e) mec.* bir alışkanlık, huy vb. iyice yerleşmek, içine işlemek. *ör. Onun ruhuna sinen kumar aşkı önlenemez olmuştu.* **sine sine** *ik. be.* sinerek.

Sinolog *ö. a. Fr.* Sinoloji bilgini.
Sinoloji *ö. a. Fr.* Çin dilini ve yazınını konu alan filoloji.
sinonim *a.* ve *s. Fr.* ➻ **anlamdaş, eşanlamlı.**
sinsi *s.* **1** kendini gizleyerek kötülük yapan, kötülük yaparken gizlenen ve kurnaz davranan. *ör. Sinsi insanlar çoğaldı.* **2** gizlilik ve kurnazlık belirten. *ör. Sinsi bir gülüş, durumu açıklar.* **3** gizlice, sessizce başlayan, yavaş yavaş gelişen ve ağır sonuçlar doğurabilen (hastalık vb.) *ör. Sinsi hastalıklar insanı gafil avlar.* **sinsi sinsi** *ik. be.* alttan alta, hiç belli etmeksizin, gerçek niyetini gizleyerek, kurnazlıkla, sesizce, gizlice.
sinsice *s.* ve *be.* el altından yapılan, sinsiye yaraşır bir biçimde, kendini ve gerçek niyetini gizleyerek, alttan alta, hiç belli etmeksizin, sesizce, gizlice, gizli gizli, kurnazlıkla.
sinsileşebilme *a.* sinsileşebilmek eylemi.
sinsileşebilmek *(nsz)* sinsileşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sinsileşme *a.* sinsileşmek eylemi.
sinsileşmek *(nsz)* sinsi bir duruma gelmek.
sinsilik *a.* **1** sinsi olma durumu, huyu. **2** sinsice davranış.
sinsin *a.* Anadolu'nun kimi yerlerinde köy düğünlerinde, düğün geceleri, ortada yanan bir ateş çevresinde, genç erkeklerin davul zurna eşliğinde oynadıkları, yarı halk dansı yarı gösteri özelliğinde bir halk oyunu.
sintigrafi *a. Fr. hek.* gama ışınları yayan ışınetkin bir izotopun organizma içindeki yolunu izlemek temeline dayanan tanı yöntemi.
sintine *a. İt.* (. .' .) *den.* geminin içinde en alt bölüm, en çukur yer.
sinüs *a. Fr.* (.' .) **1** *gövb.* organların ya da dokuların arasında bulunan birtakım boşlukların genel adı. **2** *mat.* trigonometrik bir çember üzerine taşınmış bir yayın ucunun ve bu yaya karşılık olan merkez açısının ordinatı.
sinüzit *a. Fr. hek.* yeğin baş ağrısı, ateş, burun tıkanıklığı ve burun akıntısıyla kendini gösteren yüz sinüsleri yangısı.
sinüzoidal, -li *s. Fr.* sinüzoitle ilgili olan.
sinüzoit *a. Fr. mat.* bir çemberin sıfır dereceden 360 dereceye değin olan yaylarının sinüslerinin[2] değişimlerini çizgiyle gösteren devirli düzlem eğri.
sinyal *a. Fr.* **1** bir şey bildirmek için verilen, önceden kararlaştırılmış işaret. **2** telefonda, hat bağlantısının bulunduğunu, aranacak numaraların çevrilmeye başlanabileceğini belirten ses, çevir sesi. **sinyal lambası** genellikle motorlu taşıtlarda, taşıtın önde ve arkada her iki yanında bulunan, taşıtın hangi yöne döneceğini gösteren, kısa aralıklarla yanıp yanıp sönen küçük lamba. **sinyal müziği** radyoda ve televizyonda, hep aynı izlencenin başında çalınan müzik. **sinyal vermek** bir şeyi kararlaştırılmış işaretle bildirmek.
sinyalizasyon *a. Fr.* demiryolu, karayolu ve limanlarda trafiği düzenleyen ışıklı sistem.
sinyor *a. İt.* İtalyanca "bay" anlamında kullanılan bir san.
sipahi *a. Far.* (. - .) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, tımar sahibi bir sınıf atlı asker.
sipahilik *a. Far. T.* (. - . .) *tar.* sipahi olma durumu ya da sipahinin görevi.
sipariş *a. Far.* (. - .) **1** birinden, bir şeyin yapılmasını, getirilmesini, gönderilmesini isteme, bir şey ısmarlama. **2** ısmarlanan şey. *ör. Garson siparişleri getirip masaya koydu.* **sipariş almak** bir şeyin alınması, gönderilmesi, yapılması ya da getirilmesi kendisine ısmarlanmak. **sipariş etmek** (ya da **vermek**) ısmarlamak.
siparişçi *s.* ve *a. Far. T.* sipariş eden (kimse).
siper *a. Far.* **1** *ask.* savaş sırasında korunmak, düşmana hedef olmadan ateş edebilmek için toprakta uzunlamasına kazılan üstü açık hendek. **2** korunulacak, arkasına, altına, içine saklanılacak yer. **3** güneşin ve yağmurun etkisinden korunmak için, şapka ve kasket gibi başlıkların önüne yapılan çıkıntı, siperlik[1]. **4** güneşin, yağmurun ve rüzgârın etkileyemediği kuytu yer. **5** *s.* korunaklı, korunulabilen, kuytu (yer). **siper almak** *ask.* hiçbir yeri görünmeyecek biçimde yatmak. **(bir şeyi) siper almak** (ya da **etmek**) kendini ya da bir şeyi korumak ereğiyle bir başka şeyi siper olarak kullanmak. **(kendini bir şeye) siper etmek** bir şeyi korumak için kendini tehlikeye atmak. **siper olmak** *mec.* kendini tehlikeye atarak bir şeyi korumak. **sipere yatmak** ➻ **siper almak.**
siperisaika *a. Far. Ar.* (. . . - . .) *esk.* ➻ **yıldırımsavar.**
siperlenebilme *a. Far. T.* siperlenebilmek eylemi.
siperlenebilmek *(nsz) Far. T.* siperlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
siperleniş *a.* siperlenmek eyelemi ya da biçimi.
siperleniverme *a. Far. T.* siperlenivermek eylemi.
siperlenivermek *(nsz) Far. T.* çabucak siperlenmek.
siperlenme *a. Far. T.* siperlenmek eylemi.
siperlenmek *(nsz) Far. T.* saklanmak, korunmak ereğiyle bir yeri, bir şeyi kendine siper almak ya da bir siperin içine girmek, arkasına saklanmak.
siperli *s. Far. T.* siperi olan.
siperlik *a. Far. T.* **1** güneşin ve yağmurun etkisinden koruması için şapka, kasket gibi şeylerin önüne, kapı, pencere gibi şeylere, ışığı önlemesi için lambalara yapılan koruyucu engel. **2** siper olma özelliği bulunan yer.
sipolin *a. Fr. yerb.* katmanlarında iç içe daireler bulunan billurlu bir kireçtaşı türü.
sipsi *a.* **1** *ha.* ağaç dalından yapılmış düdük. **2** gemici düdüğü. **3** zurnanın öttürülmesini sağlayan, dudaklara gelen kamış bölümü. **4** *arg.* sigara. **sipsi majör** *arg.* esrarlı sigara.

sipsivri *s.* (.' . .) çok sivri. **sipsivri kalmak** *mec.* tek başına kalmak, ortada kalmak, yalnız bırakılmak.
sirayet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** (hastalık için) başkalarına geçme, bulaşma. **2** *mec.* dağılma, geçme, yayılma. *ör. Esnemenin sirayetiyle herkes esniyordu.* **sirayet etmek 1)** (hastalık) başkalarına geçmek,bulaşmak. **2)** *mec.* dağılmak, geçmek, yayılmak.
siren *a. Fr.* itfaiye, cankurtaran, polis arabası gibi taşıtlarda bulunan ve uyarıcı olarak kullanılan, tiz ses çıkaran aygıt, düdük.
sirk, -ki *a. Fr.* eğitilmiş hayvanların, cambazların ve palyaçoların akrobasi hareketleri ve gösteri yaptıkları, daire biçiminde ve kapalı yer.
sirkat, -ti *a. Ar. esk.* çalma, hırsızlık.
sirke (I) *a. Far.* **1** salatalara, turşulara, yemeklere ekşilik vermek için kullanılan, ekşimiş üzüm suyu. **2** birtakım kimyasal yöntemlerle hazırlanmış bileşiklerin ortak adı. **sirkesini, sarmısağını hesap eden paçayı yiyemez** küçük sakıncaları vardır diye bir işe girişmek istemeyen kimse, o işin kazançlarından yoksun kalır, yararlanamaz.
sirke (II) *a. Far.* bit, tahtakurusu gibi asalak böceklerin yumurtası.
sirkeci *a. Far. T.* sirke **(I)** yapan ya da satan kimse.
sirkecilik *a. Far. T.* sirke **(I)** yapma ya da satma işi.
sirkeleme *a. Far. T. ha.* sirkelemek eylemi.
sirkelemek *(nsz) Far. T. ha.* (bit, pire, tahtakurusu) yumurtlamak.
sirkelenme *a. Far. T.* sirkelenmek eylemi.
sirkelenmek *(nsz) Far. T.* üzerinde ya da içinde birçok sirke **(II)** üremek.
sirkeleşebilme *a. Far. T.* sirkeleşebilmek eylemi.
sirkeleşebilmek *(nsz) Far. T.* sirkeleşmesi olanak içinde olmak ya da sirkeleşme olasılığı bulunmak.
sirkeleşiverme *a. Far. T.* sirkeleşivermek eylemi.
sirkeleşivermek *(nsz) Far. T.* çabucak sirkeleşmek.
sirkeleşme *a. Far. T.* sirkeleşmek eylemi.
sirkeleşmek *(nsz) Far. T.* sirke **(I)** durumuna gelmek, sirkeye **(I)** dönüşmek, ekşimek.
sirkeli (I) *s. Far. T.* içinde sirke **(I)** bulunan, içine sirke **(I)** konmuş olan. *ör. Salatayı sirkeli severdi.*
sirkeli (II) *s. Far. T.* üzerinde ya da içinde sirke **(II)** üremiş, oluşmuş olan.
sirkelik *s. Far. T.* **1** sirke **(I)** yapmaya elverişli olan. **2** *a.* içine sirke **(I)** konulan özel kap.
sirken *a. ha.* yabanıl ıspanak ya da semizotu.
sirkencebin *a. Far.* ➻ **sirkengebin**.
sirkengebin *a. Far. esk.* sirkeli **(I)**[1] bal şerbeti.
sirkesineği, -ni *b. a. Far. T. hayb.* eklembacaklılardan, her yerde rastlanan, kısa duyargalı bir sinek.
sirkülasyon *a. Fr.* ➻ **dolanım, dolaşım**.
sirküler *a. Fr.* ➻ **genelge**.
siroko *a. It.* (. .' .) Akdeniz havzasında görülen, çölden kıyılara doğru esen çok sıcak ve kuru, kavurucu bir rüzgâr.
siroz *a. Fr. hek.* karaciğerin büyümesi ya da körelmesi biçiminde ortaya çıkan bir hastalık.
sirozlu *s. Fr. T.* siroza yakalanmış olan.
sirrus *a. Lat.* (.' .) *coğr.* ➻ **saçakbulut**.
sirtaki *a. Yun. müz.* bir Yunan halk dansı.
sirto *a. Yun.* (.' .) **1** *müz.* alaturka müzikte bir oyun havası. **2** Grek kökenli bir halk dansı.
sis *a.* atmosferin aşağı katmanlarındaki buhardan ya da küçük su taneciklerinden oluşmuş olan bulutların alçalarak yeryüzüne değin inmesiyle oluşan duman. **sis bombası** duman oluşturmak için kullanılan bomba. **sis farı** taşıtlarda sisli havalarda görüş uzaklığını sağlayan far. **sis lambası** sarı ışık veren ve sisli havalarda trafiği kolaylaştırmak için kullanılan bir lamba. **sis perdesi 1)** *ask.* ordunun yer değiştirişlerini, devinimlerini düşman gözünden kaçırmak için o yerde özel olarak oluşturulan duman. **2)** *mec.* bir olayın gizli ve karanlık yönü. *ör. Olaydaki sis perdesini kaldırırsanız, durum görülür.*
sislemek *(-i)* ➻ **sislendirmek**.
sislendirebilme *a.* sislendirebilmek eylemi.
sislendirebilmek *(-i)* sislendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sislendirme *a.* sislendirmek eylemi.
sislendirmek *(-i)* sisli duruma getirmek, sislenmesini sağlamak ya da sislenmesine yol açmak.
sislenebilme *a.* sislenebilmek eylemi.
sislenebilmek *(nsz)* sislenmesi olanak içinde olmak ya da sislenme olasılığı bulunmak.
sisleniş *a.* sislenmek eylemi ya da biçimi.
sisleniverme *a.* sislenivermek eylemi.
sislenivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak sislenmek.
sislenme *a.* sislenmek eylemi.
sislenmek *(nsz)* sisli duruma gelmek, sise bürünmek, sisle kaplanmak.
sisli *s.* **1** (hava için) sis oluşmuş durumda olan. **2** üzerine sis inmiş olan, dumanlı. *ör. Uzaktaki sisli tepelere bakıyordu.*
sislilik *a.* sisli olma durumu.
sismik *s. Fr.* depremle ilgili, depremsel.
sismograf *a. Fr.* ➻ **depremyazar**.
sismogram *a. Fr.* depremin bir depremyazarca saptanmış durumunu gösteren yazılı kayıt.
sismolog *a. Fr.* ➻ **deprembilimci**.
sismoloji *a. Fr.* ➻ **deprembilim**.
sismometri *a. Fr.* deprem ölçümlerini konu alan yerbilim dalı.
sistem *a. Fr.* **1** dizge. **2** düzen. **3** yol, yöntem. **4** bir sonuç sağlamaya yarayan yöntemler düzeni. **5** model, tip. *ör. Son sistem bir makinesi vardı.* **6** bir aygıtı, bir şeyi oluşturan düzen, düzenek. *ör. Arabanın fren sistemi bozuk.* **7** (bilgisayarda) birlikte kullanılan gereç ve işlem yöntemlerinin belirli bir tipini oluşturan

birimlerin tümü, belli bir işlevi olan donanım ve yazılım birleşimi. **sistem analisti** bilgisayar ağı kurabilen, bu ağdaki bozuklukları çözüme kavuşturabilen bilgisayar uzmanı. **sistem analizi** bir bilgisayar ağının insanlar, makineler, kurallar, yöntemler gibi bileşenlerini, amaçlarını, gereksinimlerini, bozukluklarını ve bütün bunların ne derece gerçekleştiğini saptamak ereğiyle birbiriyle olan ilişkilerini tanımlamak, düzenlemek işi. **sistem yazılımı** bilgisayar firmasınca geliştirilmiş olan ve bilgisayarın yapısında yer alan, işletim, denetim işlevleri bulunan yazılım.

sistematik *s. Fr.* ➻ **dizgeli, dizgesel**.

sistemleşme *a. Fr. T.* sistemleşmek eylemi.

sistemleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **dizgeleşmek**.

sistemleştirilme *a. Fr. T.* sistemleştirilmek eylemi.

sistemleştirilmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **dizgeleştirilmek**.

sistemleştirme *a. Fr. T.* sistemleştirmek eylemi.

sistemleştirmek *(-i) Fr. T.* ➻ **dizgeleştirmek**.

sistemli *s. Fr. T.* **1** ➻ **dizgeli**. **2** düzenli.

sistemsiz *s. Fr. T.* **1** ➻ **dizgesiz**. **2** düzensiz.

sistemsizlik *a. Fr. T.* **1** ➻ **dizgesizlik**. **2** düzensizlik, kuralsızlık.

sistire *a. Yun.* (.' . .) sert ağaçların, tahtaların yüzeyindeki küçük pürüzleri kazıyarak temizlemekte, yüzeyi dümdüz duruma getirmekte kullanılan, ince çelik lama.

sistireci *a. Yun. T.* sistire yapan usta.

sistireleme *a. Yun. T.* sistirelemek eylemi.

sistirelemek *(-i) Yun. T.* ağaç yüzeylerin pürüzlerini sistireyle gidermek.

sistirelenme *a. Yun. T.* sistirelenmek eylemi.

sistirelenmek *(nsz) Yun. T.* (ağaç yüzeyler) sistireden geçirilmek, pürüzleri sistireyle giderilmek.

sistireli *s. Yun. T.* sistire yapılmış olan (yüzey).

sistit, -ti *a. Fr. hek.* genellikle bakterilerin yol açtığı sidiktorbası yangısı.

sistol, -lü *a. Fr.* yürek kasının kasılma devresi.

sit *a. İng.* insanlık için tarihsel ve çevresel değer olarak görülen doğal varlıklarla birlikte insan eliyle ortaya konulmuş ve bunlarla bütünleşmiş yapıların oluşturduğu, korunmasında kamu yararı bulunan kentsel ve kırsal çevre. **sit alanı** sit olarak korunmasında kamu yararı bulunan alan.

sitayiş *a. Far.* (. - .) *esk.* övgü, övme.

site *a. Fr.* **1** belirli amaçlarla kurulmuş, oluşturulmuş konut topluluğu. **2** *tar.* ilkçağda, bir ya da birkaç kentten oluşan ve kendi yasalarıyla yönetilen devlet.

sitem *a. Far.* bir kimseye, bir davranışının ya da bir sözünün üzüntü, alınganlık, kırgınlık gibi duygular uyandırdığını yumuşak bir biçimde belirtme, söyleme. **sitem etmek** bir kimseye, bir davranışından ya da bir sözünden dolayı, üzüldüğünü, alındığını ya da kırıldığını yumuşak bir biçimde söylemek.

sitemkâr *s. Far.* ➻ **sitemli**.

sitemli *s. Far. T.* içinde sitem bulunan, sitem taşıyan (bakış, söz vb.).

sitil *a. ha.* içine su, yoğurt vb. konulan kovaya benzer ama kovadan küçük, kulplu kap, küçük bakraç.

sitoloji *a. Fr. yaşb.* ➻ **gözebilim**.

sitoplazma *a. Fr. yaşb.* protoplazmanın çekirdek dışındaki bölümü.

sitrik asit *a. Fr. kim.* birçok meyvede ve sebzede serbest durumda ya da potasyum, kalsiyum tuzu olarak bulunan, hafifçe mayalanmış limon suyunun kaynar durumdaki kalsiyum karbonatla işlenmesinden elde edilen asit, limon asidi.

sitteisevir *b. a. Ar.* (. .' . . .) *esk.* genellikle 22 Nisanda çıkan ve ortalama altı gün süren fırtına. **sitteisevir, her saati bir devir** "sitteisevirde hava her saat değişir" anlamında söylenir. **sitteisevir, kapıyı çevir** "sitteisevirde hava çok bozuk ve fırtınalı olur, dışarı çıkmamalı" anlamında kullanılır.

sitti *a. Ar. ha.* teyze, hala ya da yenge.

sittinsene *be. Ar.* (. .' . .) olabildiğince uzun bir zaman, sonsuza değin, ömür boyu.

sivil *s.* ve *a. Fr.* **1** asker sınıfından olmayan (kimse). **2** askerle, askerlikle ilgili olmayan, askeri olmayan. *ör. Sivil savunma da önemlidir.* **3** üniforma ya da üniforma niteliğinde olmayan (giysi). **4** üniforma ya da üniforma niteliğinde bir giysi giymemiş olan (kimse). *ör. Yüzbaşı o gün toplantıya sivil gelmişti.* **5** *a.* sivil polis. **6** *arg.* giysisiz, çıplak, çırılçıplak. **sivil haklar** yurttaşların devlet karşısındaki hakları. **sivil itaatsizlik** devletin aldığı bir kararı vb. yanlış bulan yurttaşların o karara vb. uymama biçiminde gösterdikleri davranış. **sivil polis** gizliliği bulunan işlere bakan güvenlik görevlisi. **sivil savunma** barış içinde deprem, su baskını gibi doğal afetlere karşı, savaşta ise sivil halkı korumak için alınan önlemler ve uygulamaların tümü. **sivil toplum** toplumun kamu işleriyle görevli olmayan bölümü. **sivil toplum örgütü** (ya da **kuruluşu**) yurttaşların, kendi aralarında dayanışmak, toplumsal olaylara yaklaşımlarını yasama ve yürütme erkine iletebilmek, seslerini duyurabilmek vb. için oluşturdukları dernek. **sivil yönetim** askeri olmayan yönetim.

sivilce *a.* içi irinli ve çok küçük deri kabarcığı, en küçük çıban.

sivilceli *s.* sivilceleri olan, özellikle yüzünde sivilceler bulunan (kimse).

sivilleşebilme *a. Fr. T.* sivilleşebilmek eylemi.

sivilleşebilmek *(nsz) Fr. T.* sivilleşmesi olanak içinde olmak ya da sivilleşme olasılığı bulunmak.

sivilleşme *a. Fr. T.* sivilleşmek eylemi.

sivilleşmek *(nsz) Fr. T.* **1** sivil giysilerini giymek. **2** *arg.* giysilerini çıkarmak, çırılçıplak soyunmak.

sivilleştirme *a. Fr. T.* sivilleştirmek eylemi.

sivilleştirmek *(-i) Fr. T.* sivilleşmesini sağlamak.

sivillik *a. Fr. T.* sivil olma durumu.
sivişme *a. ha.* sivişmek eylemi.
sivişmek *(nsz) ha.* gizlice kaçmak, sıvışmak.
sivri *s.* **1** ucu batıcı olan. **2** ucuna doğru gittikçe incelen. *ör. Tepede sivri bir kaya vardı.* **3** *mec.* genel tutuma, alışılmış şeylere aykırı olan, toplumca göze batıcı, aşırı bulunan. *ör. Sivri düşünceleri benimsemiyordu.* **4** *a.* palamut **(I)** . **5** *a. ha.* sivrisinek. **sivri akıllı** acayip düşünceleri olan, düşünceleri, yaptıkları başkalarınınkine benzemeyen (kimse). **sivri akıllılık** sivri akıllı olma durumu. **sivri akıllılık etmek** sivri akıllıya yaraşır bir biçimde davranmak.
sivribiber *b. a.* uzun, sivri uçlu yeşil biber.
sivrifare *b. a. T. Ar.* (. . - .) *hayb.* kurt, fare gibi hayvanları yiyen, bu yönden tarıma yararlı olan, ufak bir memeli hayvan.
sivrikuyruk *b. a. hayb.* insanların, özellikle de çocukların bağırsaklarında yaşayan, 3-12 mm. uzunluğunda, ipsi bir solucan.
sivrilebilme *a.* sivrilebilmek eylemi.
sivrilebilmek *(nsz)* sivrilmesi olanaklı olmak ya da sivrilme olasılığı bulunmak.
sivrileşme *a.* sivrileşmek eylemi.
sivrileşmek *(nsz)* sivri duruma gelmek, sivrilmek.
sivrileştirme *a.* sivrileştirmek eylemi.
sivrileştirmek *(-i)* sivri duruma getirmek.
sivrilik *a.* sivri olma durumu.
sivriliş *a.* sivrilmek eylemi ya da biçimi.
sivriliverme *a.* sivrilivermek eylemi.
sivrilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede sivrilmek. *ör. Sınıfta sivriliveren birkaç çocuktan biriydi.*
sivrilme *a.* sivrilmek eylemi.
sivrilmek *(nsz)* **1** sivri duruma gelmek, sivrileşmek. **2** *mec.* herhangi bir konuda, alanda başkalarını geride bırakarak önde gelen biri durumuna gelmek, başarı ve ün kazanmak, yükselmek.
sivriltebilme *a.* sivriltebilmek eylemi.
sivriltebilmek *(-i)* sivriltmeyi becermek, sivriltmek elinde olmak, sivriltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sivriltme *a.* sivriltmek eylemi.
sivriltmek *(-i)* sivrilmesini sağlamak, sivri duruma getirmek.
sivrisinek *b. a. hayb.* çiftkanatlılardan, sıcak iklimlerde, bataklık yerlerde çok üreyen, birçok türü bulunan ve anofel adlı türü sıtma mikrobu taşıyan ve sıtmayı insanlara aşılayan, insanların, memeli hayvanların kanıyla beslenen, ince yapılı, çok küçük, uçucu bir böcek.
sivrisinekgiller *ç. b. a. hayb.* örneği sivrisinek olan ve benzer türleri içine alan bir familya.
siya *a. İt.* (.' .) *den.* kürekleri tersine çekerek sandalı geriye yürütme. **siya etmek** *den.* bir filikayı geri geri götürmek ya da döndürmek için kürekleri kıça doğru çekmek. **siya siya** *ik. be.* (kürek çekmek için) geri geri. **siya siya gitmek** (deniz taşıtı) geri geri gitmek.
siyah *a.* ve *s. Far.* **1** bütün ışınları emen, hiçbir ışını yansıtmayan en koyu renk, ışıksız, karanlık gece rengi, kömür rengi. *eş.* **kara (II)**[1]. **2** s. bu renkte, koyu renkte olan. *ör. Siyah birayı severdi.* **3** (baskıda) başka harflerden daha koyu görünen harf türü. *ör. Bu maddenin başındaki siyah sözcüğü siyahtır.* **siyah beyaz 1)** yalnız siyah çizgilerle kâğıdın beyazlığından oluşan resim. **2)** bu iki rengi verecek biçimde hazırlanmış klişe tekniği. **3)** tek renk temeline dayanan, siyahtan beyaza değin çeşitli yoğunluk derecelerini gösteren film. **siyah çelenk** siyah renkli simgesel çelenk. **siyah çelenk bırakmak** (bir yere) siyah renkli simgesel bir çelenk bırakarak bir olayı, bir durumu protesto ettiğini göstermek. **siyah kalem** ➻ **karakalem**.
siyahımsı *s. Far. T.* siyaha yakın, siyahımtırak.
siyahımtırak *s.* siyaha yakın, siyahımsı.
siyahi *s.* ve *a. Far.* (. - -) zenci.
siyahlanma *a. Far. T.* siyahlanmak eylemi.
siyahlanmak *(nsz) Far. T.* ➻ **siyahlaşmak**.
siyahlaşma *a. Far. T.* siyahlaşmak eylemi.
siyahlaşmak *(nsz) Far. T.* rengi siyaha dönmek, kara **(II)**[1] bir renk almak, kararmak.
siyahlaştırma *a. Far. T.* siyahlaştırmak eylemi.
siyahlaştırmak *(-i) Far. T.* rengini siyaha döndürmek, kara **(II)**[1] bir renk almasını sağlamak, rengini karaya **(II)**[1] çevirmek, siyahlatmak.
siyahlatma *a. Far. T.* siyahlatmak eylemi.
siyahlatmak *(-i) Far. T.* rengini siyaha döndürmek, kara **(II)**[1] bir renk almasını sağlamak, rengini karaya **(II)**[1] çevirmek, siyahlaştırmak.
siyahlık *a. Far. T.* **1** siyah olma durumu, kara **(II)**[1] renk. **2** koyuluk. **3** karalık, karanlık.
siyak, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* sözün gelişi, anlatım biçimi. **siyaku sibak** *esk.* ➻ **bağlam**[2,4,5].
siyanojen *a. Fr. kim.* oksalik asidin azot ve karbon bileşimi.
siyanür *a. Fr. kim.* hidrosiyanik asidin tuzu ya da esteri olan, çok güçlü bir zehir.
siyasa *a.* **1** yurt, devlet işlerini düzenlemek, yürütmek için tutulan ölçülü yol. *eş.* **politika**. **2** yurt ve devlet işleriyle ilgili anlayış, görüş, tutulacak yol ve yöntem. **3** herhangi bir işte tutulan yol, uygulanan ilke, yöntem. **siyasa yapmak 1)** siyasayla uğraşmak. **2)** siyasa yoluyla bir sorunu çözümlemek istemek.
siyasabilim *b. a.* siyasal düşüncenin, oluşumun, örgütlenmenin ve örgütlerin işleyişini konu alan toplumbilim dalı. *eş.* **politoloji**.
siyasabilimci *b. a.* siyasabilim alanında uzman kimse. *eş.* **politolog**.
siyasacı *a.* siyasayla uğraşan kimse. *eş.* **politikacı**.
siyasacılık *a.* **1** siyasacı olma durumu. **2** siyasacının işi, uğraşı.
siyasal *s.* siyasa özelliğinde olan, siyasayı ilgilendiren, siyasayla ilgili. *eş.* **politik**. **siyasal** (ya da **siyasi**) **parti** ➻ **parti (I)**. **siyasal suç**

huk. devletin siyasal düzenini, yönetim biçimini değiştirmeyi ve yurttaşların siyasal haklarını yok etmeyi amaçlayan eylemlerin oluşturduğu suç. **siyasal yaşam** siyasayla uğraşma biçimindeki yaşam. *ör. Ülkenin siyasal yaşamına kirlilik egemen olmamalıdır.*

siyasallaşabilme *a.* siyasallaşabilmek eylemi.

siyasallaşabilmek *(nsz)* siyasallaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

siyasallaşma *a.* siyasallaşmak eylemi.

siyasallaşmak *(nsz)* siyasal bir nitelik edinmek.

siyasallaştırabilme *a.* siyasallaştırabilmek eylemi.

siyasallaştırabilmek *(-i)* siyasallaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

siyasallaştırılabilme *a.* siyasallaştırılabilmek eylemi.

siyasallaştırılabilmek *(nsz)* siyasallaştırılması olanaklı olmak ya da siyasallaştırılma olasılığı bulunmak.

siyasallaştırılma *a.* siyasallaştırılmak eylemi.

siyasallaştırılmak *(nsz)* siyasal duruma getirilmek, siyasal olması sağlanmak.

siyasallaştırma *a.* siyasallaştırmak eylemi.

siyasallaştırmak *(-i)* siyasal bir nitelik edinmesini sağlamak, siyasayla ilgili duruma getirmek. *ör. Çağ, insanı siyasallaştırmaktadır.*

siyasallık *a.* siyasal olma durumu, siyasayla ilgililik.

siyaset, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **siyasa**. **siyaset meydanı 1)** *esk.* ölüm cezalarının uygulandığı yer. **2)** *mec.* çeşitli siyasal görüşlerin tartışıldığı yer. **3)** *mec.* siyasal yaşam, siyasa. *ör. Parası olan siyaset meydanına atılıyor.*

siyasetçi *a. Ar. T.* (. - . .) ➻ **siyasacı**.

siyasetçilik *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **siyasacılık**.

siyasi *s. Ar.* (. - -) **1** ➻ **siyasal**. **2** *a.* ➻ **siyasacı**.

siyatik *a. Fr. hek.* bacakta bulunan iki sinir ve bu sinirlerin ağrılı hastalığı.

siyeç *a. ha.* **1** bağ, tarla çevresine çekilen çalı çit. **2** yapraksız ve meyvesiz durumdaki ağaç. **3** yapraksız, çırılçıplak dal.

siyek *a. gövb.* sidiği, sidiktorbasından dışarıya taşıyan sidikyolunun son bölümü.

siyenit, -ti *a. Fr. (Mısır'daki Assuan kentinin eski çağlardaki adı olan Syene adından) yerb.* bileşiminde bol miktarda alkali feldispat bulunan bir granit.

siyer *a. Ar. esk.* Hazreti Muhammet'in yaşamını anlatan kitaplara verilen ortak ad.

siyim *a. ha.* ince, hafif yağan yağmur. **siyim gibi** (yağmur ve gözyaşı için) ince ince, iplik iplik, hafif hafif. **siyim siyim** *ik. be.* (yağmur, gözyaşı için) az az ve durmadan, hafif hafif, ince ince, iplik iplik, uzun uzun, için için.

siyme *a. ha.* siymek eylemi.

siymek *(nsz) ha.* (kedi, köpek) bir bacağını kaldırarak işemek.

siyonist, -ti *s. Fr.* **1** siyonizmle ilgili olan. **2** *a.* siyonizm yandaşı kimse.

siyonizm *a. Fr. (Kudüs kentinin eski adı olan Sion'dan)* XIX. yüzyılın sonlarında, çeşitli ülkelerde yaşamakta olan kentsoylu Yahudilerce bir ideoloji olarak ortaya atılan ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan akım.

siz *ad.* **1** çoğul ikinci kişi adılı. **2** tek kişi için de incelik ve saygı belirtisi olarak kullanılan seslenme sözü. **siz bilirsiniz** nasıl isterseniz öyle olsun. **siz sağ olun** baş sağlığı dileyenlere, "başınız sağ olsun" diyenlere karşılık olarak söylenen bir teşekkür sözü. **sizden iyi olmasın** *ha.* birinden söz edilirken "çok iyi bir kimsedir" anlamında söylenir. **size doyum olmaz** bir yerden ayrılırken söylenen bir incelik sözü. **size** (ya da **sizlere**) **ömür** biri anıldığında, ölmüş olduğunu belirtmek için, "o öldü" anlamında söylenir.

skandal *a. Fr.* **1** toplumda büyük yankı uyandıran, toplumca hoş görülmeyen, toplumun duygularını inciten, küçük düşürücü, utanç verici olay ya da durum. **2** hoşa gitmeyen, beğenilmeyen şeyler için de kullanılır. **skandal çıkarmak** rezalet sayılan bir olaya, duruma yol açmak. **skandal çıkmak** utanılacak bir olay, bir durum ortaya çıkmak.

Skandinav *ö. a.* ➻ **İskandinav**.

skandiyum *a. Fr.* (.' . .) *kim.* simgesi Sc, atom sayısı 21, atom ağırlığı 44,956 olan, demirle az bulunur topraklar arasında bir geçiş elementi olarak kabul edilen, çok az çıkarıldığı için uygulama alanı olmayan bir element.

skavut, -tu *a. İng.* (.' .) *den.* çok hızlı yol alabilen bir tür keşif gemisi.

skeç *a. İng.* radyoda yayımlanmak üzere yazılmış, genellikle eğlendirici, kısa oyun.

ski *a. İng.* ➻ **kayak**.

skink *a. İng. hayb.* skinkgillerden, Eskidünya'nın çöllerinde, kumlu ve kurak bölgelerinde yaşayan, uzunluğu 25 cm. kadar olabilen, mekik biçiminde ve oldukça hantal gövdeli, kısa dört bacaklı ve beş parmaklı, üzeri pullarla kaplı, kızılımsı ya da sarımsı renkli bir kerte nkele türü.

skinkgiller *ç. a. İng. T. hayb.* omurgalı hayvanların sürüngenler sınıfından, örnek hayvanı sking olan, yaklaşık altı yüz türü bulunan, üzeri pullarla kaplı, küçük vücutlu hayvanları içine alan bir familya.

skleroz *a. Fr. hek.* içindeki katılgandokunun artması nedeniyle bir organın ya da dokunun patolojik sertleşmesi.

Skoç *ö. a.* ➻ **İskoç**.

skolastik *a. Fr.* **1** *fels.* inanç ve bilgiyi, bilimi, özellikle de Aristoteles'in bilimsel dizgesini kiliseyle uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışan ortaçağ felsefesi. **2** *s. fels.* bu felsefeyle ilgili olan. **3** *s. mec.* ortaçağ yöntemlerine uygun, eski.

skor *a. İng. sp.* karşılaşmada durum ya da sonuç bildiren sayı.

skorbort *a. İng. sp.* karşılaşmada durumu ya da sonuç bildiren sayıyı gösteren levha.

slalom *a. İng. sp.* çubuklara geçirilmiş küçük bayraklarla işaretlenmiş bir parkurda, belli kurallara göre ve zikzaklar çizerek yapılan kayak yarışı.
Slav *ö. a.* **1** dillerindeki yakınlıktan dolayı Rus, Leh, Sırp, Hırvat, Bulgar ve Çek halklarına verilen ortak ad. **2** *s.* bu halklara özgü olan.
Slavca *ö. a.* (.' .) Slav dili.
slayt, -tı *a. İng.* projeksiyonda kullanılmak üzere saydam bir yüzey üzerine alınmış pozitif görüntü. *eş.* **diapozitif**.
slip, -pi *a. İng.* **1** paçasız ve sıkıca oturacak biçimde dikilmiş erkek donu. **2** kredi kartıyla yapılan alışverişte ödemenin sonradan denetlenebilmesi için satıcının verdiği fiş.
slogan *a. İng.* bir düşünceyi yaymak, bir eylemi desteklemek için ortaya atılan, kısa ve çarpıcı söz. *eş.* **savsöz**. **slogan atmak** gösteri yapmak ereğiyle sloganlar bağırmak.
slogancı *s. İng. T.* slogan kullanmayı seven, slogan düşkünü (kimse). *eş.* **savsözcü**.
slogancılık *a. İng. T.* slogancı olma durumu, özelliği *eş.* **savsözcülük**.
sloganlaşma *a. İng. T.* sloganlaşmak eylemi.
sloganlaşmak *(nsz) İng. T.* ➻ **savsözleşmek**.
sloganlaştırılma *a. İng. T.* sloganlaştırılmak eylemi.
sloganlaştırılmak *(nsz) İng. T.* ➻ **savsözleştirilmek**.
sloganlaştırma *a. İng. T.* sloganlaştırmak eylemi.
sloganlaştırmak *(-i) İng. T.* ➻ **savsözleştirmek**.
Slovak *ö. a.* **1** Slovakya'da oturan bir Slav halkı. **2** bu halkın soyundan olan kimse. **3** *s.* bu halka özgü olan, bu halkla ilgili.
Slovakça *ö. a.* (. .' .) Slovak halkının konuştuğu bir Slav dili.
Slovakyalı *ö. a.* ➻ **Slovak**.
Sloven *ö. a.* **1** Slovenya'da oturan, Slavların güney kolundan bir halk. **2** bu halkın soyundan olan kimse. **3** *s.* bu halka özgü olan, bu halkla ilgili.
Slovence *ö. a.* (. .' .) Sloven halkının konuştuğu bir Slav dili.
Slovenyalı *ö. a.* ve *s.* (. .' . .) ➻ **Sloven** .
Sm *kim.* samaryum elementinin kimyasal simgesi.
smaç *a. İng. sp.* sepettopunda topu potaya elle bastırma, uçantopta topu ağ hizasında karşı alana yukarıdan aşağıya sert bir biçimde vurma işi. *eş.* **çivileme**.
smaçör *a. İng. sp.* başarılı smaç uygulayan oyuncu. *eş.* **çivilemeci**.
smokin *a. İng.* erkeklerin, resmi ya da yarı resmi gece ziyafetlerinde, galalarda ve gece eğlencelerinde giydikleri, siyah renkli, önü açık, ceketi genellikle atlas yakalı takım giysi.
Sn *kim.* kalay elementinin kimyasal simgesi.
snobizm *a. İng.* ➻ **snopluk**.
snop *a. İng.* **1** giyinişte, konuşma biçiminde, dilde, düşüncede toplumca gülünç ve doğala aykırı bulunan yapmacıklara ve aşırılıklara kaçan (kimse). **2** seçkin görünmek ereğiyle kimi seçkin çevrelerdeki görüşleri, yaşam biçimini benimseyen, onlara hayranlık duyan ve onlar gibi olmaya, davranmaya özenen (kimse). *eş.* **züppe**.
snopça *be. İng. T.* ➻ **züppece**.
snoplaşma *a. İng. T.* snoplaşmak eylemi.
snoplaşmak *(nsz) İng. T.* ➻ **züppeleşmek**.
snopluk *a. İng. T.* ➻ **züppelik**.
soba *a. Mac.* (.' .) bir yeri ısıtmak için içinde kömür, odun ya da gaz yakılarak kullanılan ya da elektrikli olabilen bir araç.
sobacı *a. Mac. T.* (.' . .) soba yapan, satan, onaran ya da kuran kimse.
sobacılık *a. Mac. T.* sobacının işi.
sobalık *s. Mac. T.* **1** sobaya girebilecek büyüklükte olan (odun). **2** soba yapmaya uygun olan (sac). **3** sobanın alabileceği miktarda olan (odun). **4** *arg.* işe yaramaz, aşağılık, değersiz.
sobe *a.* genel olarak koşmaca, saklambaç gibi çocuk oyunlarında, ebenin gördüğü oyunculardan ya da oyuncuların ebeden daha önce, kararlaştırılmış, belirlenmiş olan yere ulaştıklarında söyledikleri söz.
sobeleme *a.* sobelemek eylemi.
sobelemek *(-i)* (saklambaç oyununda) sobe diye bağırarak, kararlaştırılmış olan yere ebeden önce ulaştığını ya da (ebe) gördüğü oyunculardan önce ulaşmış olduğunu bildirmek.
sobelenme *a.* sobelenmek eylemi.
sobelenmek *(nsz)* (saklambaç oyununda) sobelemek eylemine konu olmak.
sobeleyebilme *a.* sobeleyebilmek eylemi.
sobeleyebilmek *(-i)* (saklambaç oyununda) sobelemeyi başarmak, sobelemesi olanak içinde olmak ya da sobeleme olasılığı bulunmak. *ör. Birini sobeleyebilmek için oyunun kuralına uymak zorunludur.*
soda *a. İt.* (.' .) **1** içinde sodyum karbonat bulunan, sindirimi kolaylaştırmak, susuzluğu gidermek için içilen, içkileri sulandırmakta kullanılan, köpüren, doğal su. **2** billurlaşmış sodyum karbonatın ticari adı.
sodyum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Na, atom sayısı 11, atom ağırlığı yaklaşık 23, yoğunluğu 0,97 olan, deniz suyunda çözünmüş, kayatuzunda billurlaşmış ve doğada bileşikler durumunda olarak çok yaygın bulunan, parlak ve beyaz renkli, mum gibi yumuşak bir element. **sodyum bikarbonat** *kim.* özellikle kabartma tozu olarak kullanılan madde. **sodyum flüorit** *kim.* metalürjide ve eczacılıkta kullanılan kristal madde. **sodyum fosfat** *kim.* hekimlikte, eczacılıkta kullanılan, fosforik asidin sodyumlu tuzu. **sodyum hidroksit** *kim.* sabun yapımında kullanılan bir baz. *eş.* **sut kostik**. **sodyum hiposülfit** *kim.* eczacılıkta, fotoğrafçılıkta kullanılan, suda ergiyebilen kristal madde. **sodyum karbonat** sabun yapımında, temizlik işlerinde kullanılan, güçlü bir alkali tuz. **sodyum klorür** *kim.* tuz[1]. **sodyum nitrat**

kim. gübre yapımında, eti korumada kullanılan madde. **sodyum sülfat** *kim.* tekstil, kâğıt ve cam sanayiinde kullanılan madde.
sodyumlu *s. Fr. T.* (.' . .) bileşiminde sodyum bulunan.
sof *a. Ar.* ham ipekten yapılmış astarlık kumaş.
sofa *a. Ar.* **1** evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer. *eş.* **hol**. **2** *ha.* evlerin önündeki geniş balkon. **3** *tar.* yeniçeri koğuşu.
sofi *a.* ve *s. Ar.* (- -) tasavvuf felsefesine bağlı olan (kimse).
sofilik *a. Ar. T.* (- - .) sofi olma durumu.
sofist, -ti *a.* ve *s. Fr.* sofizm yandaşı (kimse, düşünce). *eş.* **bilgici**.
sofistike *s. Fr.* **1** çok karmaşık olan (durum vb.). **2** çok yapmacıklı davranan (kimse).
sofistlik *a. Fr. T.* **1** sofist olma durumu. **2** sofizm.
sofiyane *s.* ve *be. Ar. Far.* (- . - .) tasavvufla ilgili ya da sofiye yakışır biçimde (olan).
sofizm *a. Fr. fels.* ➻ **bilgicilik**[1].
sofra *a. Ar.* **1** masa, sini, yaygı gibi şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu. *ör. Sofra hazır, buyurun.* **2** genellikle tekerlek biçiminde, üzerinde yemek de yenebilen, ayaklı hamur tahtası. **3** *ha.* içinde yufka saklanan, yemek yerken yere serilen, dikdörtgen biçimli kumaş ya da dokuma yaygı. *ör. Kadın, sofrayı dürüp yerine kaldırdı.* **4** birlikte yemek yiyenlerin tümü. *ör. Bizde akşam sofrası şen olur.* **5** (yeme ve yedirme olarak) yemek. *ör. Akşam sofrasında niçin yoktun?* **sofra başı** yemeğin yendiği masa, sini, yaygı vb.nin çevresi, sofra. *ör. Kadın herkesi sofra başına buyur etti.* **sofra bezi** sofranın altına serilen yaygı. **sofra donatmak** sofrayı bol ve türlü yiyeceklerle göz doyurucu bir biçimde hazırlamak. **sofra** (ya da **sofrayı**) **kaldırmak** yemek yendikten sonra sofradaki tabak, bardak vb.yi kaldırıp masayı, siniyi vb. temizlemek. **sofra** (ya da **sofrayı**) **kurmak** yemek yemek üzere sofra takımını sofraya dizmek ve yiyecekleri hazırlamak. **sofra örtüsü** sofra kurulurken masanın üstüne serilen örtü. **sofra takımı** yemek yerken kullanılan sofra örtüsü, tabak, kaşık, çatal, bıçak, peçete gibi şeylerin tümü. **sofrası açık** sofrasında konuk eksik olmayan, konuklarını yemeğe alıkoymayı, onlara yedirip içirmeyi seven (kimse).
sofracı *a. Ar. T. tar.* Osmanlı sarayında sofra hizmeti gören, kimi zaman padişahın yemeğinin hazırlanmasına bakan görevli.
sofralık *s. Ar. T.* sofra için olan, yemeye elverişli. *ör. Sofralık üzümle şaraplık üzüm ayrıymış.*
softa *a. Ar.* **1** *esk.* Osmanlı döneminde bir tür medrese öğrencisi. **2** *esk.* Osmanlı döneminde hoca sınıfından olanlara aşağılama ereğiyle verilen ad. **3** *mec.* bir inanışa, bir görüşe körü körüne bağlanan kimse, kaba sofu, yobaz. **4** *mec.* yaşadığı çağın gerisinde kalmış, geri kafalı kimse.
softaca *s.* ve *be. Ar. T.* softaya yaraşır (bir biçimde).
softalaşabilme *a. Ar. T.* softalaşabilmek eylemi.
softalaşabilmek *(nsz) Ar. T.* softalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
softalaşma *a. Ar. T.* softalaşmak eylemi.
softalaşmak *(nsz) Ar. T.* bir inanışa, bir görüşe körü körüne bağlanarak çağın gerisinde kalmak, geri kafalı biri durumuna gelmek, yobazlaşmak.
softalık *a. Ar. T.* **1** softa olma durumu. **2** softaca davranış.
sofu *a.* ve *s. Ar.* dine sıkı sıkıya bağlı, dinin buyruklarına ve yasaklarına tümüyle uyan (kimse).
sofuca *s.* ve *be. Ar. T.* sofuya yaraşır (bir biçimde).
sofulaşabilme *a. Ar. T.* sofulaşabilmek eylemi.
sofulaşabilmek *(nsz) Ar. T.* sofulaşması olanak içinde olmak ya da sofulaşma olasılığı bulunmak.
sofulaşma *a. Ar. T.* sofulaşmak eylemi.
sofulaşmak *(nsz) Ar. T.* sofuluk edinmek, sofu duruma gelmek.
sofulaştırma *a. Ar. T.* sofulaştırmak eylemi.
sofulaştırmak *(-i) Ar. T.* sofulaşmasını sağlamak, sofulaşmasına yol açmak. *ör. Yaşlılık onu sofulaştırmıştı.*
sofuluk *a. Ar. T.* **1** sofu olma durumu. **2** sofuca davranış.
soğan *a. bitb.* **1** zambakgillerden, yumrusu ve yeşil yaprakları yemeklere tat vermek için kullanılan bir sebze olduğu için bir tarım bitkisi olarak tarlalarda, bahçelerde yetiştirilen ıtırlı bir bitki. **2** bu bitkinin kuru yumrusu. *ör. Birkaç kilo soğan aldım.* **3** sarmısak, çiğdem, zambak, lale gibi bitkilerin toprak altındaki yumru kökü. **soğan doğramak** *arg.* yerli yersiz bir şeyler söyleyerek bir konuşmayı bozmak, konuşanı şaşırtmak.
soğancı *a.* soğan satan kimse.
soğancık *a.* **1** *bitb.* yalınkat yapraklarla sarılı, besin değeri yüksek, şişkin bir tomurcuk biçiminde küçük soğan. **2** *gövb.* beynin, beyinle omurilik arasında bulunan son bölgesi.
soğanlama *a.* soğanlamak eylemi.
soğanlamak *(-i)* içine soğan katmak. *ör. Salatayı soğanlamak istememişti.*
soğanlanma *a.* soğanlanmak eylemi.
soğanlanmak *(nsz)* içine soğan katılmak. *ör. Salata soğanlanınca tat bulur.*
soğanlı *s.* soğanla pişirilmiş olan, içinde soğan bulunan.
soğansı *s.* tat ya da biçim, görünüş olarak sağana benzeyen.
soğla *a ha.* **1** sulu tarla. **2** bataklık suyunun çekilmesiyle alttan çıkan nemli, verimli toprak.
soğrulma *a.* soğrulmak eylemi.
soğrulmak *(nsz)* soğurmak eylemine konu olmak.
soğruluş *a.* soğrulmak eylemi ya da biçimi. *ör. Siyahta ışığın soğruluşu gözlenebilir.*

soğrumsama *a. fiz.* ve *kim.* ➻ **yüze soğurma.**
soğuk *s.* **1** ısısı çok düşük olan. *ör. Soğuk havalar başladı.* **2** ısısının azlığı nedeniyle insanı üşüten. *ör. Soğuk bir gündü.* **3** *mec.* duygudan, coşkudan yoksun olan, sevimsiz (kimse). **4** *mec.* sokulgan olmayan, ilgisiz davranan (kimse). **5** *mec.* yakın ve içten olmayan (kimse). **6** *mec.* yersiz ya da sevimsiz (söz, davranış vb.). *ör. Onun soğuk nüktelerine kimse gülmedi.* **7** *mec.* (kadın için) cinsel istek duymayan. **8** *mec.* hoşnutsuzluğunu belli ederek ya da ilgisiz, sevimsiz bir biçimde. *ör. Onun soğuk davranışı gözden kaçmadı.* **9** *a.* ısının üşütecek denli düşük ya da az olması durumu. *ör.Soğuklar başlıyor.* **soğuk algınlığı** *hek.* anjin, bronşit, nezle gibi, üşütmeyle oluşan hastalık. **soğuk almak** üşüterek hastalanmak, üşütmek. **soğuk bakmak** *mec.* (herhangi bir konuya) olumlu yaklaşmamak, yakınlık duymamak. *ör. Muhalefet, yeni vergi paketine soğuk bakıyor.* **soğuk büfe** kimi toplantılarda, ayakta yenilmek için soğuk yiyecek ve içeceklerle hazırlanmış masa. **soğuk çalmak** (bitki için) soğuktan etkilenmek, soğuk zarar vermek. **soğuk çıkmak** hava soğumak. **soğuk dalgası** *coğr.* havayuvarında yoğunlaşan soğuk havanın yeryüzünün bir bölgesini etkisi altına alması olayı. **soğuk damga** mürekkep kullanılmadan, baskıyla yapılan kabartma damga. **soğuk durmak** içtenlik göstermemek, ilgisiz davranmak, yaklaşmamak. **soğuk duş 1)** soğuk suyla yapılan duş. **2)** *mec.* ansızın ortaya çıkan, hoşa gitmeyecek, beklenmedik, tatsız durum. *ör. Tahran'daki soğuk duş, dişişlerini uyarmalıydı.* **soğuk duş etkisi yapmak** *mec.* (bir durum, haber) hiç hoşa gitmemek, çok tatsız karşılanmak. **soğuk düşmek** (ya da **kaçmak**) (söz, davranış vb. için) yersiz ya da sevimsiz olmak. **soğuk hava deposu** bozulabilen yiyecek maddelerinin konulduğu, soğutulmuş ısısını koruyan depo. **soğuk ısırması** soğuğun etkisiyle parmaklarda, kulak uçlarında oluşan kırmızı, kaşıntılı şiş. **soğuk neva** (ya da **nevale**) insanlara yaklaşmayan, sözleri ya da davranışları soğuk, sevimsiz olanlar için kullanılır. **soğuk renkler** mavi, lacivert ve mor renk ve bu renklerin tonlarına verilen ad. **soğuk savaş** (ya da **harp**) İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalist ve sosyalist ülkelerin oluşturdukları blokların, zaman zaman savaş çıkarma tehditlerine yönelmeleriyle dünyada yarattığı gerginliğe verilen ad. **soğuk şaka** hoşa gitmeyen, tatsız, incitici şaka. **soğuk ter dökmek** (ya da **basmak**) korku ve heyecan duyumsayarak birden terlemek. **soğuk vurmak** (ya da **yakmak**) (bitki için) soğuk etkisiyle kurumak. **soğuk yaklaşmak (bir şeye)** *mec.*(o şeyi) ele almaya ya da yandaş olmaya değer bulmamak, olumlu görmemek. *ör. Muhalefet öneriye soğuk yaklaşıyordu.*
soğukbez *b. a.* keten ipliğinden yapılmış, tülbende benzeyen, bir tür ince, seyrek bez.
soğukçu *a.* (lokantalarda ve benzeri yerlerde) soğuk yemeklerden, mezelerden sorumlu aşçı. *ör. İyi lokantalarda soğukçu ve sıcakçı ayrıdır.*
soğukkanlı *b. s.* en ağır durumlar karşısında bile telaşa, heyecana kapılmayan, şaşkınlık göstermeyen, kolayca öfkelenmeyen, duyguları ölçülü olan, serinkanlı (kimse). **soğukkanlı hayvanlar** *hayb.* vücut ısıları bulundukları, yaşadıkları ortamın ısısına göre değişen hayvanlar. **soğukkanlı olmak** öfkeye, heyecana ya da telaşa kolayca kapılmamak, duygularını denetleyebilmek.
soğukkanlılık *b. a.* **1** soğukkanlı olma durumu. **2** soğukkanlı davranış.
soğuklama *a. ha.* **1** soğuklamak eylemi. **2** soğuk algınlığı, üşütme.
soğuklamak *(nsz) ha.* üşüterek hastalanmak, soğuk almak, üşütmek.
soğuklaşma *a.* soğuklaşmak eylemi.
soğuklaşmak *(nsz)* **1** soğuk duruma gelmek, soğumak. **2** *mec.* soğuk, ilgisiz, isteksiz davranmaya başlamak.
soğuklaştırma *a.* soğuklaştırmak eylemi.
soğuklaştırmak *(-i)* soğuk duruma getirmek.
soğukluk *a.* **1** soğuk olma durumu. **2** soğuk olan, soğuk bir etki yapan nesnenin özelliği. **3** yemeğin ardından yenen meyve ya da içilen ayran, hoşaf, komposto gibi şeyler. **4** hamamlarda yıkanılan yer ile giyinilen yer arasında bulunan, az ısıtılan yer. **5** *mec.* soğuk, sevimsiz ve ilgisiz davranış. **6** *mec.* dargınlığa, kırgınlığa yol açabilen sevgi azalması. *ör. Aradaki soğukluğu kaldırmaya çalışıyorduk.* **7** *mec.* cinsel isteksizlik.
soğulma *a. ha.* soğulmak eylemi.
soğulmak *(nsz)* **1** *ha.* (çeşme, kuyu için) suyu çekilmek. **2** *ha.* (meme için) sütü çekilmek, sütü kesilmek. **3** *ha.* buruşup pörsümek. **4** *coğr.* ırmak, pınar, kuyu gibi yerlerde su çekilip yok olmak.
soğuma *a.* soğumak eylemi.
soğumak *(nsz)* **1** ısısını yavaş yavaş ya da hızlı bir biçimde yitirerek soğuk duruma gelmek. *ör. Pencereyi açtınız, ev soğudu.* **2** *(-den) mec.* bir kimseyi ya da bir şeyi eskisi kadar sevmez olmak, ona karşı eski isteği, ilgisi, sevgisi kalmamak. *ör. Çocuk okuldan soğudu.*
soğurgan *s. fiz.* soğurma eylemini yapan, içine çeken, emen, soğurucu.
soğurganlık *a.* soğurgan olma durumu, özelliği.
soğurma *a.* **1** soğurma eylemi. **2** *fiz.* katı ya da sıvı bir maddenin bir gazı ya da ışığı emmesi olayı. **3** *gökb.* bir ortamın ışığı belli bir miktarda emmesi olayı. **soğurma gücü** *gökb.* bir ortamda, bir cisme giren ışığın çıktıktan sonraki yeğinlik azalma niceliğinin giren ışık niceliğine oranı.
soğurmak *(-i)* **1** (bir madde bir sıvıyı) içine çekmek, emmek. **2** *fiz.* (katı ya da sıvı bir madde) bir gazı ya da ışığı içine almak, emerek yok etmek, emmek.
soğurmalı *s. fiz.* soğurma yoluyla işleyen.

soğurucu *a.* ve *s.* soğurma işini yapan, soğurma yeteneği olan.
soğuruculuk *a. fiz.* soğurucu olma durumu, özelliği, soğurganlık.
soğuruş *a.* soğurmak eylemi ya da biçimi.
soğuşma *a.* soğuşmak eylemi.
soğuşmak *(nsz)* (toprak için) su emerek tavlanmak.
soğutabilme *a.* soğutabilmek eylemi.
soğutabilmek *(-i)* soğutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soğutkan *s.* **1** soğutma özelliği bulunan, sıcaklığı azaltan. **2** soğutucu.
soğutma *a.* soğutmak eylemi.
soğutmak *(-i)* **1** soğumasını sağlamak ya da soğumasına yol açmak. *ör. Birayı buzdolabında soğutmak istedi.* **2** *(-den) mec.* (herhangi bir kimse, durum ya da olay) bir kimseye, bir şeye ya da bir yere karşı duyumsanan sevgi ve ilginin yok olmasına yol açmak. *ör. Onu bu kentten soğutmak iste mişlerdi.*
soğutmalı *s.* ➻ **frigorifik**.
soğutucu *s.* **1** soğutma özelliği olan, soğutan. **2** *a.* yiyeceklerin sıcaktan bozulmasını önlemek, içecekleri soğutmak için kullanılan, motorla çalışan, dolap biçiminde aygıt, buzdolabı. **3** *a.* bir makinede ya da yapıda, aşırı ısınmayı önlemek için yapılmış olan düzenek.
soğutulabilme *a.* soğutulabilmek eylemi.
soğutulabilmek *(nsz; -den)* soğutulması olanak içinde olmak ya da soğutulma olasılığı bulunmak.
soğutulma *a.* soğutulmak eylemi.
soğutulmak *(nsz; -den)* soğutmak eylemine konu olmak, soğuması sağlanmak ya da soğumasına yol açılmak.
soğutuluş *a.* soğutulmak eylemi ya da biçimi.
soğutuş *a.* soğutmak eylemi ya da biçimi.
soğuyabilme *a.* soğuyabilmek eylemi.
soğuyabilmek *(nsz; -den)* soğuma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soğuyuş *a.* soğumak eylemi ya da biçimi.
soğuyuverme *a.* soğuyuvermek eylemi.
soğuyuvermek *(nsz; -den)* çabucak ya da kısa sürede soğumak.
soğyılan *b. a. ha.* ➻ **soğyılanı**.
soğyılanı, -nı *b. a. ha.* taşlık, kayalık, kıraç yerlerde yaşayan, iri başlı, keskin zehirli, küçük bir yılan.
sohbet, -ti *a. Ar.* ➻ **söyleşi**. **sohbet etmek** ➻ **söyleşmek** .
sokabilme *a.* sokabilmek eylemi.
sokabilmek*(-i, -e)* sokmak elinde olmak, sokmayı becermek, sokma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sokak *a. Ar.* **1** kent, kasaba gibi yerleşim yerlerinde, iki yanında evler, dükkânlar bulunan, caddeye göre daha dar ve daha kısa olabilen yol. **2** (anlam genişlemesiyle) ev dışı yer. *ör. Sokağa çıkarken kimliğini unutma.* **3** bir sokakta oturan insanların tümü. *ör. Bizim sokağı toplayıp belediyeye başvursak, çöpü toplatırız.* **4** *mec.* halk, kalabalık. *ör. Politikacılar sokağı göz ardı etmez.* **sokağa atmak 1)** (birini) yoksul kalacak biçimde işten ya da evden kovmak. **2)** (parayı, eşyayı vb.yi) boş yere harcamak, işe yaramaz şeylere kullanmak. **sokağa atsan** (bir mal için) en ucuz fiyatla satsan bile. *ör. Bu araba, sokağa atsan yüz milyon eder.* **sokağa çıkmak** bir iş için ya da gezmek üzere evden çıkmak. **sokağa dökülmek 1)** herhangi bir nedenle sokağa çıkmak. *ör. Patlamayı duyan sokağa dökülmüştü.* **2)** gösteri yapmak. *ör. Halk sokağa dökülürse görürsünüz.* **sokağa düşmek 1)** (kadın) her isteyenin cinsel ilişkide bulunabileceği biri durumuna gelmek, orta malı olmak. **2)** (bir şey) çoğalarak, çok bol bulunur bir duruma gelerek değerini yitirmek. **sokak çocuğu** genellikle zamanını sokaklarda geçiren, eğitimden yoksun kalmış çocuk. **sokak kadını** kötü yola düşmüş kadın. **sokak kapısı** evin sokağa açılan kapısı. **sokak kızı** ➻ **sokak kadını**. **sokak süpürgesi** evinde oturmayıp sokak sokak gezen kadın, sürtük. **sokakta bulmamak** (herhangi bir şeyi) değerli ve önemli bulmak. *ör. Biz canımızı sokakta bulmadık.* **sokakta kalmak** barınacak, yatacak bir yeri kalmamak. *ör. İki çocukla kadın sokakta kalmak tehlikesiyle karşılaşmıştı.* **sokaktaki adam** genel olarak kamuoyunun görüşünü yansıttığına inanılan sıradan yurttaş. **sokaktan toplamamak** (bir şeyi) çalışarak, alın teriyle kazanmak.
sokayazma *a.* sokayazmak eylemi.
sokayazmak *(-i)* sokma tehlikesi yaratmak, az kalsın sokmak. *ör. Yılan adamı sokayazmıştı.*
soket (I) *a. İng. (marka adından)* kısa konçlu çorap.
soket, -ti (II) *a. İng.* bir elektrik kablosunun ucunu oluşturan ve onu yapının bir kısmına dayandıran parça.
sokma *a.* sokmak eylemi.
sokmak, -ar *(-i, -e)* **1** içine ya da arasına girmesini sağlamak. *ör. Elini torbaya sokup bir numara çekti.* **2** bir işe, bir yere girmesini, alınmasını sağlamak. *ör. Oğlunu bankaya sokmak istiyordu.* **3** içeri almak ya da aldırmak. *ör. Kapıcı satıcıları apartmana kendi sokuyormuş.* **4** içeriye götürmek, taşımak. *ör. Hastaneye yiyecek sokmak yasaktır.* **5** (bıçak, iğne, hançer vb. için) batırmak, saplamak. **6** (böcek, arı, yılan vb.) iğnesini batırmak ya da ısırmak. **7** yasak bir malı gizli yollardan yurda getirmek. *ör. Yurda kaçak mal sokmak isterken yakalandı.* **8** *mec.* konuşma sırasında bir sözü, düşünceyi ya da soruyu söyleyivermek. **9** *mec.* birine, dokunaklı, kırıcı ya da acı söz söylemek. **10** *mec. arg.* (alışverişte) iyilerinin arasında, belli etmeden, kötü, çürük olanları da vermek. **11** *mec. arg.* (ayaktopu, sepettopu gibi oyunlarda) gol atmak, sayı yapmak.
sokman *a. ha.* uzun konçlu bir tür çizme.

sokra *a. Yun. den.* (güverte döşemeleri ve benzeri yerlerde) iki ağacın, iki tahtanın uç uca bitiştirildiği yer, ek yeri.
sokranış *a. ha.* sokranmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ninemin parayı uzatırken sokranışı olağandı.*
sokranma *a. ha.* sokranmak eylemi.
sokranmak *(nsz) ha.* gönülsüz bir iş gördüğünü belirtmek için, kendi kendine bir şeyler söylemek, söylenmek, homurdanmak.
sokturma *a.* sokturmak eylemi.
sokturmak *(-i, -e)* sokmak eylemini yaptırmak.
soku *a. ha.* **1** tahıl kabuğu soymakta kullanılan büyük taş dibek. **2** dibek ya da havan tokmağı.
sokucu *s.* sokmak eylemini yapan, sokan.
sokulabilme *a.* sokulabilmek eylemi.
sokulabilmek *(nsz; -e)* sokulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sokulgan *s.* yeni tanıdığı insanlarla bile hemen dost oluveren, cana yakın (kimse).
sokulganlaşma *a.* sokulganlaşmak eylemi.
sokulganlaşmak *(nsz)* çekingenliği, yabanıllığı kalmayarak, yeni tanıdığı insanlarla bile hemen dost oluvermek, cana yakınlaşmak.
sokulganlık *a.* sokulgan olma durumu, özelliği.
sokulma *a.* sokulmak eylemi.
sokulmak *(nsz; -e)* **1** sokmak eylemine konu olmak. **2** girmek. *ör. Çocuk yorganın altına sokuldu.* **3** yaklaşmak, yanaşmak. *ör. Kalabalıktan onun yanına sokulmak olanaksızdı.*
sokulu *s.* **1** sokulmuş durumda olan. **2** *be.* sokulmuş bir biçimde. *ör. Büyükler yanında eli cebe sokulu durmak olmaz.*
sokuluş *a.* sokulmak eylemi ya da biçimi.
sokuluverme *a.* sokuluvermek eylemi.
sokuluvermek *(nsz; -e)* çabucak sokulmak. *ör. Beni görünce yanıma sokuluverdi.*
sokum *a.* **1** *ha.* lokma. **2** *ha.* içinde katık bulunan dürülmüş yufka. **3** *gövb.* ➻ **kuyruksokumu**. **sokum yapmak** *ha.* (ekmeği) içine katık koyarak dürüp yuvarlaştırıp sokum² durumuna getirmek.
sokur *a.* **1** *esk.* köstebek. **2** *s.* içeriye batmış, sönmüş (göz). **3** *s.* (hayvan için) bir gözü kör.
sokuş *a.* sokmak eylemi ya da biçimi.
sokuşma *a.* sokuşmak eylemi.
sokuşmak *(-e)* **1** dar bir yere sokulmak. **2** yavaşça araya girmek. **3** *arg.* cinsel ilişkide bulunmak.
sokuşturabilme *a.* sokuşturabilmek eylemi.
sokuşturabilmek *(-i, -e)* sokuşturması olanak içinde olmak ya da sokuşturma olasılığı bulunmak.
sokuşturma *a.* sokuşturmak eylemi.
sokuşturmak *(-i, -e)* **1** dar bir yere zorla, itekaka sokmak. **2** *mec.* (alışverişte) belli etmeden, kötü malı iyiler arasında vermek. **3** *mec.* dokunaklı, kırıcı ya da acı söz söylemek. **4** *arg.* (lokanta, gazino vb.de) hesabı kabartmak, kazık atmak. **sokuştura sokuştura** *ik. be.* sokuşturarak. *ör. Çuvala pamuğu sokuştura sokuştura doldurdum.*
sokuşturulma *a.* sokuşturulmak eylemi.
sokuşturulmak *(nsz)* sokuşturmak eylemine konu olmak, sokuşturmak eylemi yapılmak.
sokuşturuluş *a.* sokuşturulmak eylemi ya da biçimi.
sokuşturuş *a.* sokuşturmak eylemi ya da biçimi.
sokuşturuverme *a.* sokuşturuvermek eylemi.
sokuşturuvermek *(-i, -e)* çabucak sokuşturmak.
sokuverme *a.* sokuvermek eylemi.
sokuvermek *(-i, -e)* ansızın ya da çabucak sokmak.
sol (I) *s.* **1** yüreğin bulunduğu yanda olan. *ör. Sol elini kaldır, sol kulağını tut.* **2** *a.* yüreğin bulunduğu yandaki yön. *ör. Soldan gidiniz.* **3** *a.* (siyasal öğreti olarak) solcu grupların tümü. *ör. Fransız solu birleşiyor.* **4** *a.* (bir parti içinde) solculuğa yakın görüşte olan grup. *ör. Partinin sol kanadı güçleniyor.* **5** *sp.* yumrukoyununda sol yumrukla yapılan vuruş. *ör. Adamın solu çok güçlüydü.* **sol eğilimli** dünya görüşü solculuğa yakın olan. **sol eli beklemek** yemeğe beklenilen birine, yemeğe başlanıldığını şaka yollu anlatmak için söylenir. **sol tarafından kalkmak 1)** aksiliği, huysuzluğu, tersliği üzerinde olmak. **2)** iyi gününde olmamak, işleri ters gitmek. **sol yapmak** motorlu taşıtı, direksiyonunu sola çevirerek sola doğru yöneltmek. **sola kaymak** siyasada ve ekonomide sol görüşü benimsemek. **solda sıfır** hiçbir değeri olmayan, değersiz. **solda sıfır kalmak** benzerleriyle karşılaştırıldığında değersizliği iyice ortaya çıkmak, hiçbir değeri olmamak.
sol, -lü (II) *a. müz.* **1** gam **(II)** dizisinde *fa* ile *la* arasındaki ses. **2** bu sesi gösteren nota işareti.
solabilme *a.* solabilmek eylemi.
solabilmek *(nsz)* solması olanaklı olmak ya da solma olasılığı bulunmak.
solaçık *b. a. sp.* ayaktopunda, akıncılar arasında yer alan ve sol başta bulunan oyuncu.
solak *s.* **1** eller kullanılarak yapılan işlerde sağ el yerine sol elini kullanan (kimse). **2** *arg.* solcu dünya görüşünü benimsemiş olan. **3** *a. tar.* Osmanlı döneminde, yeniçeri ocağının padişahın koruyuculuğunu yapan asker bölüğü.
solaklık *a.* solak olma durumu.
solanahtarı, -nı *b. a. Fr. Yun. müz.* portedeki notaların *fa* yüksekliğinde olacağını belirten işaret.
solaryum *a. Fr.* hastalıkları güneş ışınlarıyla sağaltmayı amaçlayan kuruluş.
solbek *b. a. T. İng. sp.* ayaktopunda, bir takımın kalenin önünde bulunan iki savunucusundan sol yönde yer alan oyuncu.
solcu *a.* ve *s.* solculuğu benimseyen, ilerici düşünceler taşıyan, toplumcu, ilerici (kimse, görüş).
solculaşma *a.* solculaşmak eylemi.
solculaşmak *(nsz)* solcu görüşler edinmek, solcu olmak.

solculuk *a.* kapitalist düzene karşı olan, siyasal ve ekonomik gücün halka yayılmasını savunan, bu alanlarda kökten değişiklik amaçlayan, toplumcu, ilerici akımların genel adı.
soldurabilme *a.* soldurabilmek eylemi.
soldurabilmek *(-i)* soldurmak elinde olmak, soldurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soldurma *a.* soldurmak eylemi.
soldurmak *(-i)* solmasını sağlamak, solmasına yol açmak.
soldurulma *a.* soldurulmak eylemi.
soldurulmak *(nsz)* solması sağlanmak.
solfatar *a. Lat. yerb.* yanardağın kükürt, sıcak buhar ve gazlar yayma evresi, son evresi.
solfej *a. Fr. müz.* notaları değerlerine, ses ve ritimlerine göre uygulama, seslendirme çalışması. *ör. Artık okullarda solfej öğretmiyorlar mı?*
solgun *s.* rengini, parlaklığını, diriliğini, tazeliğini yitirmiş, solmuş olan. *ör. Vazoda solgun bir gül duruyordu.*
solgunlaşma *a.* solgunlaşmak eylemi.
solgunlaşmak *(nsz)* rengini, parlaklığını, diriliğini, tazeliğini yitirmek, solmak.
solgunluk *a.* solgun olma durumu.
solhaf *b. a. T. İng. sp.* ayaktopunda, oyun kurucuların sol ucunda yer alan oyuncu.
soliç, -çi *b. a. sp.* ayaktopunda, akıncıları oluşturan beş oyuncudan, soldan ikinci yerde bulunanı.
solidarist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **dayanışmacı**.
solidarizm *a. Fr.* ➻ **dayanışmacılık**.
solipsizm *a. Fr. fels.* ➻ **tekbencilik**.
solist, -ti *a. Fr. müz.* ➻ **solocu**.
solistlik *a. Fr. müz.* ➻ **soloculuk**.
sollama *a.* sollamak eylemi.
sollamak *(nsz)* **1** bir taşıt, yolda önünden gitmekte olan taşıtı geçmek için sol şeride geçip ilerlemek. **2** *arg.* (biri ötekini) geride bırakmak, geçmek, yenmek.
sollayabilme *a.* sollayabilmek eylemi.
sollayabilmek *(nsz; -i)* sollama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sollayış *a.* sollamak eylemi ya da biçimi.
sollayıverme *a.* sollayıvermek eylemi.
sollayıvermek *(nsz; -i)* ansızın ya da çabucak sollamak.
sollu *s.* sıfat ve belirteç olarak kullanılan "sağda ve solda, her iki yanda olan" ya da "sağda ve solda olarak, hem sağına hem soluna" anlamlarındaki ***sağlı sollu*** ikilemesinde geçer.
solluk *a.* ➻ **solculuk**. *ör. Onun solluğu tartışılır.*
solma *a.* solmak eylemi.
solmak, -ar *(nsz)* **1** rengini yitirmek, renksizleşmek. *ör. Perdeler güneşten solmuştu.* **2** diriliğini, tazeliğini ya da parlaklığını yitirmek. *ör. Vazodaki çiçekler solmuş.*
solmaz *s.* rengini hiç yitirmeyen, rengini yitirmeme özelliğinde olan, solmayan.
solo *a. İt.* (.' .) *müz.* bir kişice söylenen ya da çalınan müzik parçası. **solo yapmak** *müz.* bir müzik parçasını tek başına söylemek ya da çalmak.
solocu *a. İt. T.* (.' . .) *müz.* solo yapan kimse. *eş.* **solist**.
soloculuk *a. İt. T.* solocu olma durumu.
solucan *a. hayb.* yuvarlak ya da yassı biçimli uzun kurtlara verilen ortak ad. **solucan düşürücü** *hek.* bağırsak kurtlarını öldürmeye, organizmadan dışarı atmaya yarayan ilaçlar. **solucan gibi** solgun ve sıska (kimse).
solucanlar *ç. a. hayb.* halkalılardan, yersolucanı, tenya, askarit gibi, vücutları uzun, yumuşak ve ayaksız hayvanları içine alan takım.
solucanotu, -nu *b. a. bitb.* bileşikgillerden, Doğu Anadolu'da ve Karadeniz Bölgesi'nde doğal olarak yetişen, boyu 35 cm.ye ulaşabilen, yuvarlak yapraklı, çiçeklerinden iyi bir solucan düşürücü olarak yararlanılan, çok yıllık, otsu bir bitki.
soluğan *s.* **1** nefes darlığı çeken, nefes darlığına tutulmuş. **2** *ha.* (özellikle atlar için) soluk aldığında karnı fazla şişip inen, sık sık soluyan, hasta. **3** *a. den.* uzaklarda esen yelden sonra başlayan dalga hareketi. **4** *arg.* edilgin eşcinsel erkek, oğlan. **soluğan etmek** soluk soluğa bırakmak. **soluğan olmak** nefes darlığına tutulmak.
soluğanlık *a.* soluğan olma durumu.
soluk (I) *s.* **1** (cilt için) rengi atmış, donuk bir beyazlıkta olan, solmuş. **2** (ışık için) gücünü, parlaklığını yitirmiş olan. *ör. Sokağa düşen soluk ışıkta yüzü seçilmiyordu.* **3** (nesneler için) rengi atmış. *ör. Pencerenin soluk perdesi daha da solmuştu.*
soluk (II) *a.* **1** akciğerlere çekilen ve akciğerlerden dışarı verilen hava, ciğerlere hava alıp verme. **2** *mec.* dikkat çekici, çarpıcı yanları olan şey, yenilik. *ör. Ozan, yazınımıza yeni bir soluk getirmişti.* **soluğu (bir yerde) almak** hemen o yere gitmek ya da sığınmak. *ör. İşten çıkar çıkmaz soluğu meyhanede alırdı.* **soluğu kesilmek 1)** soluk alamaz duruma gelmek ya da çok güçlükle soluk almak. **2)** gücü tükenmek. **soluğu taşmak** *ha.* soluk soluğa kalmak. **soluk aldırmamak** hiç dinlendirmeden ve çok çalıştırmak. **soluk almadan** *be.* çok dikkatle, heyecanla. *ör. Seyirci, filmi soluk almadan izliyordu.* **soluk almak 1)** havayı ciğerlere çekmek, nefes almak. **2)** (işe) ara vermek, dinlenmek. **soluk borusu** *a. gövb.* gırtlak ile bronşlar arasında bulunan, havanın akciğerlere girip çıkmasını sağlayan, yaklaşık 12 cm. uzunluğunda ve boru biçiminde organ. **soluk darlığı** ➻ **nefes darlığı**. **soluk kesici** *s.* çok heyecan ya da korku veren. **soluk kesmek** (bir şey) çok heyecan ya da korku vermek. **soluk soluğa** *be.* koşmaktan sık sık ve güçlükle soluk alarak, koşa koşa, heyecan ve telaş içinde. **soluk soluğa kalmak** (koşmak vb.den dolayı) sık sık soluk almak zorunda kalmak, soluk alışı sıklaşmak. **soluk** (ya da **soluğunu**) **toplamak** *ha.* işe, çalışmaya, yürümeye vb. biraz ara vermek, dinlenmek. **soluk vermek 1)** akciğerlerdeki ha-

vayı ağız ve burun yoluyla dışarı atmak. **2)** *ha.* işe ara vererek çalışanları dinlendirmek.
soluklanabilme *a.* soluklanabilmek eylemi.
soluklanabilmek *(nsz)* soluklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soluklanış *a.* soluklanmak eylemi ya da biçimi.
soluklanıverme *a.* soluklanıvermek eylemi.
soluklanıvermek *(nsz)* çabucak soluklanmak. *ör. Biraz soluklanıvermek isterdim.*
soluklanma *a.* soluklanmak eylemi.
soluklanmak *(nsz)* **1** geniş ve rahat soluklar alarak dinlenmek. **2** işe, çalışmaya biraz ara vermek, biraz dinlenmek.
soluklaşma *a.* soluklaşmak eylemi.
soluklaşmak *(nsz)* (renk için) soluk bir duruma gelmek, solmak.
soluklu *s.* **1** soluğu belli bir nitelikte olan. *ör. Ozan, uzun soluklu şiirler yazıyor.* **2** *dilb.* gevşeme evresinde ve bir ünlüden önce soluk sesi duyuran (ünsüz).
solukluk *a.* soluk olma durumu.
soluksuz *be.* soluk alamayacak biçimde. **soluksuz kalmak** soluk alamayacak duruma düşmek.
soluksuzluk *a.* **1** soluk alamama durumu. **2** *yaz. mec.* ürün yönünden verimli olmama durumu. *ör. Eleştirmen günün ozanlarını soluksuzlukla suçluyordu.*
soluma *a.* solumak eylemi.
solumak *(nsz)* **1** ciğerlere hava, soluk alıp vermek. **2** *mec.* gücünün tümünü kullanmak, zorlanmak. *ör. Arabamız soluyarak tırmandığı yokuşta kalacak gibiydi.* **soluya soluya** *ik. be.* sık sık soluk alarak, soluyarak.
solungaç *a. hayb.* suda yaşayan hayvanların solunum organı.
solunma *a.* solunmak eylemi.
solunmak *(nsz)* soluk alıp vermek.
solunum *a. yaşb.* bütün canlılarda oksijen alıp karbondioksit verme biçiminde görülen eylem, soluk alıp verme. **solunum aygıtı** (ya da **sistemi**) *yaşb.* organizmada solunumu sağlayan organların tümü.
soluş *a.* solmak eylemi ya da biçimi.
solutma *a.* solutmak eylemi.
solutmak *(-i)* solumak eylemini yaptırmak, solumasına yol açmak.
soluyabilme *a.* soluyabilmek eylemi.
soluyabilmek *(nsz)* soluma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soluyuş *a.* solumak eylemi ya da biçimi.
solüsyon *a. Fr.* kükürtlenmiş kauçuktan yapılan ve özellikle bisikletin, otomobilin iç lastiğini yamamakta yapıştırıcı olarak kullanılan, koyu kıvamlı yapışkan madde.
som (I) *s.* **1** (özellikle altın için) kaplama olmayan, içi dışı dolu olan, katışıksız, saf. *ör. Caminin kubbesi som altınmış.* **2** tümüyle aynı maddeden olan, katışıksız. *ör. Yatağı som kuştüyü, yorganı atlasmış.*
som (II) *a.* rıhtımın su üstünde olan bölümü.
soma (I) *a. ha.* (.' .) ilk damıtımda elde edilen ve içinde anason bulunmayan rakı.
soma (II) *a. Yun.* (.' .) cinsiyet gözeleri dışında olmak üzere, vücutta bulunan gözelerin tümü.
somak (I) *a. Ar. bitb.* ➻ **sumak**.
somak (II) *a. ha.* **1** asma, çam, zeytin gibi bitkilerin filizi. **2** olgunlaşmamış üzüm salkımı. **3** dağda yetişen, küçük, kırmızı bir meyve.
somak (III) *a. ha.* hayvanlarda yüzün çıkıntılı ve az çok sivri olan ön bölümü.
somaki *a. Ar.* (. - .) **1** kızıl ya da yeşil renkli, damarlı ve çok sert bir porfir türü mermer. **2** *s.* bu mermerden yapılmış.
Somalili *ö. a.* Somali ülkesi halkından olan kimse.
somata *a. Yun.* (. .' .) bademden yapılan bir şerbet, badem sübyesi.
somatik *s. Fr. yaşb.* bedenle ilgili olan.
somatoloji *a. Fr.* canlı vücudu fiziksel açıdan inceleyen gövdebilim dalı.
sombalığı, -nı *b. a.* ➻ **somon**.
somon *a. Fr. hayb.* kemikli balıklardan, bütün kuzey yarımkürede bulunan, hem denizde hem tatlı sularda yaşayan, büyük sürüler halinde dolaşan, yandan basık mekik biçiminde, çok irileşebilen, uzun gövdeli, uzun burunlu ve büyük ağızlı, çok dişli, çevik ve yırtıcı, eti lezzetli bir balık.
somruk *a. ha.* ➻ **sormuk**.
somun (I) *a. Yun.* yuvarlak ve şişkin ekmek.
somun (II) *a. Fr.* cıvatanın başına geçirilen, içi yivli demir başlık.
somurdanma *a. ha.* somurdanmak eylemi.
somurdanmak *(nsz) ha.* somurtarak söylenmek, homurdanmak, sokranmak.
somurma *a. ha.* somurmak eylemi. *eş.* **emme, sömürme**.
somurmak *(-i) ha.* (sıvıyı) dudaklarını birbirine yapıştırarak aradan soluğuyla çekerek içmek, içine çekerek emmek. *eş.* **emmek, sömürmek**[1].
somurtabilme *a.* somurtabilmek eylemi.
somurtabilmek *(nsz)* somurtmak elinde olmak, somurtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
somurtkan *s.* sürekli somurtan, asık suratlı (kimse).
somurtkanlık *a.* somurtkan olma durumu, huyu.
somurtma *a.* somurtmak eylemi.
somurtmak *(nsz)* küskünlüğünü, bir şeye kırgınlığını, can sıkıntısını, neşesizliğini anlatacak biçimde yüzünü buruşturmak, keyifsiz ve suskun durmak, surat asmak.
somurtuk *s. ha.* somurtkan.
somurtuş *a.* somurtmak eylemi ya da biçimi.
somurulma *a. ha.* somurulmak eylemi. *eş.* **emilme, sömürülme**.
somurulmak *(nsz) ha.* somurmak eylemine konu olmak. *eş.* **emilmek, sömürülmek**.
somut, -tu *s.* **1** doğada belirli olarak var olan, varlığı duyularla algılanabilen, elle tutulup gözle görülebilen. *ör. Maddesi olan varlık,*

somut varlıktır. **2** içinde düşün yeri bulunmayan, gerçekliği, nesnelliği olan. *ör. Bize somut önerilerle gelirseniz konuyu görüşürüz.* **somut ad** *dilb.* beş duyudan biriyle ya da birkaçıyla saptanabilen varlıkları belirten, onlara verilen ad; örneğin "ev", "ırmak", "rüzgâr", "ses", "ışık" birer somut addır.

somutlaşabilme *a.* somutlaşabilmek eylemi.

somutlaşabilmek *(nsz)* somutlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

somutlaşma *a.* somutlaşmak eylemi.

somutlaşmak *(nsz)* somut duruma gelmek.

somutlaştırabilme *a.* somutlaştırabilmek eylemi.

somutlaştırabilmek *(-i)* somutlaştırmak elinde olmak, somutlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

somutlaştırılabilme *a.* somutlaştırılabilmek eylemi.

somutlaştırılabilmek *(nsz)* somutlaştırılması olanaklı olmak ya da somutlaştırılma olasılığı bulunmak.

somutlaştırılma *a.* somutlaştırılmak eylemi.

somutlaştırılmak *(nsz)* somut duruma getirilmek, somutlaşması sağlanmak. *ör. Konu daha da somutlaştırıldığı zaman durum iyice ortaya çıkar.*

somutlaştırma *a.* somutlaştırmak eylemi.

somutlaştırmak *(-i)* somutlaşmasını sağlamak, somut duruma getirmek.

somutluk *a.* somut olma durumu.

somya *a. Fr.* (.' .) üzerinde yatılmak ereğiyle yapılmış, şilteyi taşıyan ve ona esneklik veren, yaylarla donatılmış kerevet.

son *s.* **1** şimdiki zamana en yakın bir zamandan beri olan ya da bu zamanda gerçekleşmiş, yapılmış, olmuş bulunan. *ör. Son soğuklar son günlerin en çok konuşulan konusuydu.* **2** en arkada, en geride bulunan. *ör. Oğlu son sırada oturuyordu.* **3** artık ondan başkası ya da ötesi olmayan. *ör. Son paranızı da harcadık.* **4** *a.* bir şeyin en arkadan gelen bölümü. *ör. Yazın sonunda tatile çıkacağız.* **5** *a. gövb.* döleşi. **6** *a. mec.* ölüm. **7** *be.* "son hızla", "son gücüyle" gibi kimi kullanımlarda "olanca, bütün" anlamında kullanılır. *ör. Son hızla koşarak ona yetişti.* **son bulmak** (ya da **sona ermek**) tükenmek, bitmek. *ör. Toplantı biraz önce son buldu.* **son derece** çok fazla, pek çok. **son görev** akrabadan, dosttan birinin ölümünde ona olan saygıyı, bağlılığı göstermek için kişinin üzerinde düşen toplumsal ve dinsel töre davranışları. **son gücüyle** var olan bütün gücüyle. *ör. Atlet son gücüyle koşmaktaydı.* **son gürlüğü** yaşlılıkta kavuşulan bolluk içinde ve rahat yaşam. **son hızla** var olan bütün hızla, olanca hızla. *ör. Son hızla koşup yetiştik.* **son kozunu oynamak** elinde bulunan son olanağı kullanmak. **son nefes** ölümden önce alınan nefes, yaşamın son saniyeleri. **son nefesini vermek** ölmek. **son pişmanlık fayda vermez** (ya da **etmez**) "iyi düşünülmeden yapılan iş, çok kez insanı zarara ya da geri dönemeyeceği bir çıkmaza sokar, o zaman pişman olmak bir işe yaramaz, onun için sonradan pişman olunacak iş yapılmamalıdır" anlamında söylenir. **son posta** *arg.* **1)** ölüm. **2)** en yeni, en son. *ör. bu haberler son postadır.* **son postayı yapmak** *arg.* ölmek. **son turfanda** bir meyvenin ya da sebzenin mevsimin sonunda alınan en son ürünü. **son vazife** ➻ **son görev**. **son vermek (bir şeye)** (o şeyin) son bulmasını sağlamak, (o şeyi) artık yapmaz olmak. **sona kalan donakalır** "yapılacak bir işi hemen yapmayıp geciktirenler zarar eder, önce davrananlardan kendisine bir şey kalmaz" anlamında söylenir. **sonu gelmek 1)** sona ermek, son bulmak, tükenmek. **2)** *mec.* yok olmak. **3)** *mec.* ölmek. **sonunda** *be.* **1)** son durumunda olarak, -den sonra. *ör. Üzerinde epeyce duruldu, sonunda vazgeçildi.* **2)** *s.* sırada sonda bulunan, sonda olan. *ör. Çocuk, sınıfın sonunda kendine bir yer bulabildi.* **sonunu almak (bir şeyin) 1)** sona erdeğini görmek. **2)** sona ermesini sağlamak. **sonunu getirememek** iyi başladığı bir işi başarıyla bitirememek. **(bir işin) sonunu getirmek** (bir işi) bitirmek, başarmak.

sonar *a. İng. (İngilizce "so[und]", "na[vigation]" ve "r[anging]" sözcüklerinden)* **1** denizde batmış olan bir geminin, bir nesnenin yerini ve durumunu ses dalgalarıyla saptayan sistem. **2** bu sistemden yararlanılarak yapılmış ve denizaltılarda kullanılan aygıt.

sonat, -tı *a. Fr. müz.* bir ya da iki çalgıyla seslendirilmek için bestelenmiş, üç ya da dört bölümlük müzik yapıtı.

sonbahar *b. a. T. Far.* ➻ **güz**.

sonda *a. Fr.* (.' .) **1** denizin, gölün vb. herhangi bir noktasının derinliğini ölçmeye, dip tabakalarının yapısını, özelliğini incelemeye yarayan aygıt. **2** toprağı delerek alt tabakaların incelenmesinde kullanılan büyük, çelik burgu. **3** kimi besin maddelerinin niteliğini anlamak için, batırıp içinden parça almaya yarayan araç. **4** bir boşluğun içini yoklamaya yarayan, uzunca ve ucu küt, demir araç. **5** *hek.* vücut içindeki herhangi bir boşluğu muayene etmek ya da boşluktaki sıvıyı boşaltmak ya da boşluğa gereken bir ilacı vermek amacıyla o boşluğa sokulan araç.

sondaj *a. Fr.* **1** sondayla yoklama, sondalama. **2** *mec.* bir durum, bir düşünceyle ilgili olarak yapılan ön araştırma, yoklama. **sondaj kuyusu** sondaj çalışmalarının yapıldığı kuyu. **sondaj yapmak 1)** sondayla yoklamak, sondalamak. **2)** *mec.* bir durumla, bir düşünceyle ilgili olarak ön araştırmalarda bulunmak.

sondajcı *a. Fr. T.* sondaj işini, sondalamayı yapan kimse.

sondajcılık *a. Fr. T.* sondajcının işi.

sondalama *a. Fr. T.* **1** sondalamak eylemi. **2** dip tabakaların yapısını, özelliğini sonda kullanarak araştırma, inceleme.

sondalamacı *a. Fr. T.* sondajcı.
sondalamak *(-i) Fr. T.* **1** deniz, göl gibi bir suyun derinliğini sondayla ölçmek. **2** toprağın dip katmanlarının yapısını sonda kullanarak araştırıp incelemek. **3** petrol, su, maden vb. araştırmaları için toprağın derinliklerine sonda sokmak.
sondalayabilme *a. Fr. T.* sondalayabilmek eylemi.
sondalayabilmek *(-i) Fr. T.* sondalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Şirket, orayı sondalayabilmek için izin alamamış.*
sondeyiş *b. a.* **1** *yaz.* yazınsal bir yapıtın sonuç bölümü, olayın bir sonuca ulaştığı bölüm. **2** *tiy.* oyun bittikten sonra, oyunculardan birinin izleyiciye dönüp söylediği, oyunu bağlayan son sözler. *eş.* **epilog**.
sondördün *b. a. gökb.* Ay tekerinin sol yarısının aydınlık olduğu evre.
sone *a. Fr. yaz.* ilkin İtalyan yazınında görülen, klasik Avrupa yazınında yaygın olarak kullanılmış bulunan, Türk şiirinde az görülen,iki dört dizeli ve iki üç dizeli bölümlerden oluşan ve uyak düzeni genellikle *abba abba ccd ede* olan şiir biçimi.
sonek, -ki *b. a.* (.' .) *dilb.* sözcüğün köküne ya da gövdesine gelen yapım ya da çekim eki; örneğin "yaz-**lık-çı**", "yaz-**dır -mak**" gibi.
sonlanabilme *a.* sonlanabilmek eylemi.
sonlanabilmek *(nsz)* sonlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu iş kötü sonlanabilirdi.*
sonlandırabilme *a.* sonlandırabilmek eylemi.
sonlandırabilmek *(-i)* sonlanmasını sağlamaya gücü yetmek, sonlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu işi iyi sonlandırabilmek için dikkat gerekir.*
sonlandırılabilme *a.* sonlandırılabilmek eylemi.
sonlandırılabilmek *(nsz)* sonlandırılması olanak içinde olmak ya da sonlandırılma olasılığı bulunmak. *ör. Kavganın sonlandırılabilmesi için polis çağırmak gerekmişti.*
sonlandırılma *a.* sonlandırılmak eylemi.
sonlandırılmak *(nsz)* sonlanması sağlanmak, sona erdirilmek.
sonlandırma *a.* sonlandırmak eylemi.
sonlandırmak *(-i)* sonlanmasını sağlamak.
sonlanma *a.* sonlanmak eylemi.
sonlanmak *(nsz)* sona ulaşmak, son bulmak, sona ermek.
sonlu *s.* **1** sonsuz olmayan, sonu gelen, sonu olan. **2** *mat.* sonsuz olmayan, sonu olan (niceelik). **sonlu büyüklük** *mat.* ölçüsü sonlu bir sayıyla ifade edilen büyüklük.
sonluluk *a.* sonlu olma durumu, niteliği. *ör. Sonluluk, sınırlılıktır.*
sonra *be.* (.' .) **1** şimdi değil daha ileri bir zamanda. *ör. Onu sonra yaparız.* **2** daha uzak ve ileri bir yerde. *ör. Otelden sonra bir banka var, onu da geçin.* **3** değer, önem, sıra ya da makamda arkada oluşu bildirir. *ör. Yetki, benden sonra ondadır.* **4** aksi durumda, yoksa. *ör. Soğukta dolaşma, sonra üşütürsün.* **5** *a.* arkadan gelen bölüm ya da zaman. *ör. Öğleden sonrayı boş geçirdik.* **sonracığıma** *ha.* sonra. **sonra, soğan doğra** bir şey anlatılırken yerli yersiz "sonra? sonra?" diye soranlara söylenen bir şaka sözü. **sonrası sağlık** bir şey anlatılırken sonrasını soranlara "hepsi o kadar" anlamında söylenir. **(bir işi) sonraya atmak** başka bir zamana bırakmak.
sonradan *be.* (.' . .) başlangıçtan sonra ya da konuşulan zamanın ardından gelen zamanda. *ör. Söylediği sözlere sonradan pişman oldu.* **sonradan gelen devlet devlet değildir** "insan gençliğinde zengin olmalıdır ki bunu gereği gibi kullanabilsin, yaşlılıkta gelen zenginlik bir işe yaramaz" anlamında söylenir. **sonradan görme** yoksul iken zenginleşerek gösteriş yapma, övünme gibi yersiz davranışlarda bulunan (kimse). **sonradan görmelik** sonradan görmeye yaraşır davranış. **sonradan görmüş** yoksul iken varsıllaşıp yersiz varsıllık gösterişi yapan (kimse). **sonradan görmüşlük** yoksul iken zenginleşerek gösteriş yapma, övünme gibi yersiz davranışlarda bulunma durumu. **sonradan olma** başkasına göre yeni olan, yeni ortaya çıkan.
sonraki *s.* sonra gelen, sonra olan.
sonraları *be.* (.' . . .) daha sonraki zamanlarda. *ör. Sonraları onu görmez oldum.*
sonralık *a.* bir şeyin ötekinden sonra gelmesi durumu, sonra geliş. *ör. Siyasada öncelikleri ve sonralıkları saptamak, oy kaygısı yüzünden, güçtür.*
sonrasız *s.* (.' . .) süre olarak sonu olmayan, sonsuz.
sonrasızlık *a.* süre olarak sonu olmama durumu, sonsuzluk.
sonsal *s. fels.* denemeyle edinilen, olaylardan, deneylerden çıkarılan, deneye bağlı olan (bilgi). *eş.* **aposteriori**.
sonsalcı *a.* ve *s. fels.* sonsalcılık yandaşı.
sonsalcılık *a. fels.* **1** sonsal düşünme yöntemi. **2** bilginin deneye dayandığını ve ancak deneyden çıkarılabileceğini öne süren görüş. **3** her türlü düşüncenin sonsal olarak kazanılmış olduğunu ileri süren öğreti. *eş.* **aposteriorizm**.
sonses *b. a. dilb.* bir heccenin ya da sözcüğün sonunda yer alan ses; örneğin "ses"in sonundaki *s*, "kara"nın sonundaki *a* sonsestir. **sonses değişmesi** *dilb.* bir sonsesin başka bir sese dönüşmesi. **sonses düşmesi** *dilb.* sözcük sonundaki sesin düşmesi olayı. **sonses türemesi** *dilb.* sözcüğün aslında olmayan bir sesin sonses olarak ortaya çıkması.
sonsöz *b. a. yaz.* bir kitapta, kimi zaman yer alan ve kitabın sonuna konulan, konuyla ilgili genel bir değerlendirme niteliğinde kısa yazı.
sonsuz *s.* **1** sonu gelmeyen, hiç bitmeyen, sonu olmayan. **2** ölçülemeyecek denli büyük ya da çok olan. *ör. Uçak, sonsuz göklerde yitip gitti.* **3** *mec.* sınırı, sonu olmayan, sınırsız, çok,

pek çok. *ör. Size sonsuz saygılarını sunuyor.* **4** *mat.* sonu olmayan, her niceliği aşabilen değişken (nicelik). **sonsuz küçük** *mat.* sıfıra eşit olmamak koşuluyla, herhangi bir sayıdan daha çok sıfıra yakın olabilen değişken. **sonsuz sonrasız** *ik.be. ha.*hiç sonu gelmeyecek bir biçimde.

sonsuzca *be.* sonsuz bir biçimde, sonu olmayarak. *ör. Gürültü sonsuzca sürüp gideceğe benziyordu.*

sonsuzlaşabilme *a.* sonsuzlaşabilmek eylemi.

sonsuzlaşabilmek *(nsz)* sonsuzlaşması olanak içinde olmak ya da sonsuzlaşma olasılığı bulunmak.

sonsuzlaşma *a.* sonsuzlaşmak eylemi.

sonsuzlaşmak *(nsz)* sonsuz duruma gelmek, sonu olmamak.

sonsuzlaştırabilme *a.* sonsuzlaştırabilmek eylemi.

sonsuzlaştırabilmek *(-i)* sonsuzlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sonsuzlaştırılabilme *a.* sonsuzlaştırılabilmek eylemi.

sonsuzlaştırılabilmek *(nsz)* sonsuzlaştırılması olanaklı olmak ya da sonsuzlaştırılma olasılığı bulunmak.

sonsuzlaştırılma *a.* sonsuzlaştırılmak eylemi.

sonsuzlaştırılmak *(nsz)* sonu olmayan bir duruma getirilmek, sonsuzlaşması sağlanmak.

sonsuzlaştırma *a.* sonsuzlaştırmak eylemi.

sonsuzlaştırmak *(-i)* sonsuz duruma getirmek, sonsuza değin sürecek bir nitelik vermek, sonsuz olmasını sağlamak.

sonsuzluk *a.* **1** sonsuz olma durumu. **2** sonu ve sınırı olmayan gelecek zaman. **3** sonu ve sınırı bulunmayan uzay. *ör. Uçak, göğün sonsuzluğunda yitip gitti.*

sonteşrin *b. a. T. Ar. esk.* ➻ **kasım**.

sonuç *a.* **1** bir olayın doğurduğu, yol açtığı başka bir olay ya da durum ya da bir sorunun sona ulaştığında içinde bulunduğu durum. *ör. Soruşturma sonucuna göre suçsuz bulundu.* **2** bir girişimin, işin ya da gelişimin sonunda elde edilen şey. *ör. İşin sonucu yüz güldürücü olmuştu.* **3** özet, öz. *ör. Sonuç olarak söylersek, iş olmayacak.* **4** *mat.* bir problemin çözümünde ulaşılan en son durum, çözüm. **5** *yaz.* söyleşi, fıkra, makale, deneme gibi düşünce yazılarında ya da düşünce ağırlıklı konuşmalarda düşüncelerin belirli bir sonuca bağlandığı bölüm. **sonuç almak** genellikle iyi bir sonuç elde etmek. **sonuç karşılaşması** *sp.* elemeli spor yarışmalarında sonucu, kazananı belirten karşılaşma. *eş.* **final**. **sonuç vermek** genellikle iyi bir sonuç sağlanmasına yol açmak.

sonuçlama *a.* sonuçlamak eylemi.

sonuçlamak *(-i)* sonuca ulaştırmak, bitirmek, sona erdirmek, sonuçlandırmak.

sonuçlanabilme *a.* sonuçlanabilmek eylemi.

sonuçlanabilmek *(nsz)* sonuçlanması olanak içinde olmak ya da sonuçlanma olasılığı bulunmak.

sonuçlandırabilme *a.* sonuçlandırabilmek eylemi.

sonuçlandırabilmek *(-i)* sonuçlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sonuçlandırılabilme *a.* sonuçlandırılabilmek eylemi.

sonuçlandırılabilmek *(nsz)* sonuçlandırılması olanak içinde olmak ya da sonuçlandırılma olasılığı bulunmak.

sonuçlandırılış *a.* sonuçlandırılmak eylemi ya da biçimi.

sonuçlandırılma *a.* sonuçlandırılmak eylemi.

sonuçlandırılmak *(nsz)* bir sonuca ulaşması sağlanmak, sonuca ulaştırılmak.

sonuçlandırış *a.* sonuçlandırmak eylemi ya da biçimi.

sonuçlandırıverme *a.* sonuçlandırıvermek eylemi.

sonuçlandırıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede sonuçlandırmak.

sonuçlandırma *a.* sonuçlandırmak eylemi.

sonuçlandırmak *(-i)* bir sonuca ulaştırmak, sonuçlanmasını sağlamak, sona erdirmek, bitirmek.

sonuçlanış *a.* sonuçlanmak eylemi ya da biçimi.

sonuçlanıverme *a.* sonuçlanıvermek eylemi.

sonuçlanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede sonuçlanmak.

sonuçlanma *a.* sonuçlanmak eylemi.

sonuçlanmak *(nsz)* bir sonuca ulaşmak, sona ermek, bir sonuca bağlanmak, bitirilmek.

sonuçsal *s.* ➻ **sonul**.

sonuçsuz *s.* bir sona ulaşmayan, sonu gelmeyen, sonu olmayan. **sonuçsuz kalmak** (bir şey) sonuca ulaşamamak.

sonuçsuzluk *a.* sonuçsuz olma durumu. *ör. İş sonuçsuzlukla sonuçlandı.*

sonul *s.* işi sona erdiren. *ör. Ölüm sonul bir olay mıdır?*

sonurgu *a. fels.* bir olgunun gerekli ve zorunlu sonucu.

sonurtu *a. mant.* birbirine bağlı iki önermeden ikincisi; örneğin "yapraklar kıpırdıyorsa, dışarda rüzgâr vardır"da "dışarda rüzgâr vardır" önermesi sonurtudur.

sonuşmaz *a. mat.* sonsuza giden bir eğrinin yakınında çizilmiş, uzatıldıkça eğriye yaklaşmakla birlikte hiçbir zaman ona kavuşamayan başka bir eğri ya da doğru. *eş.* **asimptot**. *ör.Sinema gerçeğin bir sonuşmazı gibidir.*

sonuyarı *b. a. yeni* ➻ **ültimatom**.

sonyaz *b. a.* güz, sonbahar.

sop *a.* "bütün soy ve hısımlar" anlamındaki ***soy sop*** sözünde geçer.

sopa *a.* (.' .) **1** kalın ve sağlam değnek. *ör. Köyün delisi, elinde bir sopayla gezerdi.* **2** sopayla yapılan vuruş. *ör. Karakolda ona sopa atmışlar.* **3** *mec.* dayak, kötek. **sopa atmak** (ya da **çekmek**) dayak atmak, dövmek. **sopa düşkünü** dayak yemeyi hak etmiş kimse. **sopa yemek** dayak yemek, dövülmek.

sopalama *a.* sopalamak eylemi.
sopalamak *(-i)* sopayla vurmak, dövmek.
sopalanış *a.* sopalanmak eylemi ya da biçimi.
sopalanma *a.* sopalanmak eylemi.
sopalanmak *(nsz)* sopayla vurulmak, dayak yemek, dövülmek.
sopalatış *a.* sopalatmak eylemi ya da biçimi.
sopalatma *a.* sopalatmak eylemi.
sopalatmak *(-i, -e)* sopayla dövdürmek, dayak attırmak.
sopalayış *a.* sopalamak eylemi ya da biçimi.
sopalı *s.* elinde sopa bulunan, sopası olan.
soplu *s.* "soyu sopu belli, eski, köklü, tanınmış bir soydan" anlamındaki ***soylu soplu*** deyiminde geçer.
soprano *a. İt.* (. .' .) *müz.* **1** kadınlarda ya da genç erkek çocuklarda en ince ses. **2** sesi böyle olan sanatçı. **3** bir çalgı ailesinde en ince sesleri veren çalgılar.
sopsoğuk *b. s.* (.' . .) pek çok soğuk.
sorabilme *a.* sorabilmek eylemi.
sorabilmek *(-i, -e)* sormaya yetkili olmak, sorma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soragelme *a.* soragelmek eylemi.
soragelmek *(-i)* öteden beri soruyor olmak. *ör. Felsefe bu tür soruları soragelmiştir.*
sordurabilme *a.* sordurabilmek eylemi.
sordurabilmek *(-i, -e)* sordurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sordurma *a.* sordurmak eylemi.
sordurmak *(-i, -e)* sormak eylemini yaptırmak.
sordurulabilme *a.* sordurulabilmek eylemi.
sordurulabilmek *(-i, -e)* sordurulması olanak içinde olmak ya da sordurulma olasılığı bulunmak. *ör. Banka batırmanın hesabı sordurulabilirdi ama aldıran olmadı.*
sordurulma *a.* sordurulmak eylemi.
sordurulmak *(nsz)* sormak eylemi yaptırılmak, sorulması sağlanmak.
sorduruş *a.* sordurmak eylemi ya da biçimi.
sorgu *a.* **1** sormak eylemi. **2** *huk.* suç niteliğinde görülen bir konuyla ilgili olarak, durumun aydınlanması ereğiyle, yargıcın sanığa sorular sorması ve sanığın bunları yanıtlaması işi. **sorgu sual** *ha.* soruşturma. **sorgu yargıcı** (ya da **hâkimi**) *huk. esk.* davaya hazırlık olmak üzere sanığı sorguya çeken yargıç. **sorguya çekilmek** sorguya çekmek eylemine konu olmak. **sorguya çekmek 1)** *huk.* (yargıç) sanığa, olayla ilgisini saptamak ereğiyle, bir suçla ilgili olarak sorular sorup yanıtlarını istemek. **2)** *mec.* bir kimseye, bir şeyi ya da bir şeyle ilgisini anlamak isteğiyle, çok soru sormak. *ör. Akşam eve gelince seni sorguya çekeyim de gör!*
sorguç *a.* **1** kimi kuşların tepelerinde bulunan uzunca tüy demeti. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, padişahın ve vezirlerin başlıklarına takılan, tüylerden ve mücevherlerden yapılmış, püskül biçiminde süs.
sorguçlu *s.* sorgucu olan.
sorgulama *a. huk.* sorgulamak eylemi.
sorgulamak *(-i) huk.* suç niteliğinde görülen bir konuyla ilgili olarak, sanığa sorular sormak.
sorgulanabilme *a.* sorgulanabilmek eylemi.
sorgulanabilmek *(nsz) huk.* sorgulanması olanak içinde olmak ya da sorgulanma olasılığı bulunmak.
sorgulanış *a.* sorgulanmak eylemi ya da biçimi.
sorgulanma *a.* sorgulanmak eylemi.
sorgulanmak *(nsz) huk.* sorgulamak eylemine konu olmak, sorguya çekilmek.
sorgulayabilme *a.* sorgulayabilmek eylemi.
sorgulayabilmek *(-i) huk.* sorgulamak elinde olmak ya da sorgulamaya yetkili olmak, sorgulama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sorgun *a. ha.* ➻ **sorkun**.
sorgusuz *be.* "hiç sorup soruşturmadan" anlamındaki ***sorgusuz sualsiz*** ikilemesinde geçer.
sorit, -ti *a. Fr. mant.* öncül sayısı ikiden çok olan tasımsal çıkarım; örneğin A eşit B, B eşit C, C eşit D ise, A, D'ye eşittir çıkarımı bir sorittir.
sorkun *a. bitb.* ➻ **sepetçisöğüdü**.
sorma *a.* sormak eylemi.
sormaca *a.* herhangi bir konuda ya da değişik konularda, ilgili kişilere sorular yönelterek bilgi toplama işi. *eş.* **anket**.
sormak (I) *(-i, -e; -i, -den)* **1** herhangi bir konuda, birine soru yönelterek bilgi istemek. *ör. Ne yapılacağını ona sormak gerekiyordu.* **2** bir işten sorumlu bulunan, bir işin sorumlusu olandan durumun hesabını istemek. *ör. Bu hatayı ondan sormak gerekir.* **sora sora** *ik. be.* sorarak. **sora sora Bağdat bulunur** insan sora sora, çok uzak ve bulunması çok güç yerleri bile bulur. **soran yanılmamış** (ya da **yorulmamış**) "bir iş yaparken, insanın karşısına bilmediği konular, şeyler çıkar; insan, bildiğini sandığı şeylerde de yanılabilir, onun için, daha iyi bilenlere her zaman danışmalıdır, böylece yanılmayı ve yeniden yaparak yorulmayı önler" anlamında söylenir. **sorma!** (ya da **sorma gitsin!**) çokluk, aşırılık ve kötü bir durum anlatır. *ör. Bir iş geldi başımıza ki sorma!* **sormak** (ya da **sorması) ayıp olmasın** *ha.* sorulması senlibenlilik olarak görülen bir şeyi sormadan önce "densizlik saymazsanız sormak istiyorum", "affedersiniz bir şey soracağım" anlamında kullanılır.
sormak (II) *(-i) ha.* (genellikle meme) emmek.
sormuk *a. ha.* **1** bebek emziği. **2** tülbent içine lokum ve benzeri bir tatlı konularak bebeklere ya da küçük çocuklara verilen emzik.
sorti *a. İng.* **1** elektrik döşeminde lamba ya da priz konacak kollardan her biri, çıkış. **2** *ask.* ➻ **çıkış**. **sorti yapmak** *ask.* ➻ **çıkış yapmak**.
soru *a.* **1** bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve yanıt gerektiren söz ya da yazı. **2** genellikle "kim", "kaç", "ne", "niçin", "nasıl", "nerede", "neden" gibi sözcüklerle ya da

["mi", "mı", "mu", "mü"] soru ekleriyle kurulan söz. **3** bir sınavda yöneltilen söz ya da yazı. *ör. Sınavda, öğrencilerden on sorunun yanıtı istenmişti.* **soru adılı** *dilb.* adların yerini soru yoluyla tutan adıl. *ör. Kim söyledi? Ne oldu?* **soru belirteci** *dilb.* bir eylemin anlamını soru yoluyla açıklayan belirteç. *ör. Neden gitti? Nerede gördünüz?* **soru eki** *dilb.* soru kavramı veren "mi" ["mı", "mu", "mü"] eki. **soru imi** (ya da **işareti**) *dilb.* soru tümcelerinin sonuna konulan noktalama imi, (?). **soru sıfatı** *dilb.* bir adı soru yoluyla belirten sıfat. *ör. Kaç kişi gelecek? Hangi gün gideceksiniz?* **soru sormak** bir konuyla ilgili bilgi edinmek için sorular yöneltmek. **soru tümcesi** (ya da **cümlesi**) *dilb.* herhangi bir öğesinde soru kavramı yer alan tümce. *ör. Bunun böyle olmadığını kim söyleyebilir?* **sorulu görünüm** *dilb.* soru biçimindeki bir eylemin bir başka eylemden önce gelerek zaman belirteci görevinde kullanılması. *ör. İş bir kez yoluna girdi mi ötesi kolaydır.*

sorulabilme *a.* sorulabilmek eylemi.

sorulabilmek *(nsz; -e; -den)* sorulması olanak içinde olmak ya da sorulma olasılığı bulunmak.

sorulagelme *a.* sorulagelmek eylemi.

sorulagelmek *(nsz)* öteden beri sorulmak. *ör. Bu soru felsefi anlamda hep sorulagelmiştir.*

sorulma *a.* sorulmak eylemi.

sorulmak *(nsz; -e; -den)* sormak eylemine konu olmak. *ör. Böyle soru sorulur mu?*

sorum *a.* ➻ **sorumluluk.**

sorumak *(-i) ha.* ➻ **sormak (II).**

sorumlu *s.* ve *a.* üstlendiği ya da yaptığı işlerden dolayı gerektiğinde hesap vermek zorunda olan, sorumluluğu bulunan (kimse). *ör. İşte bir sorumlu aranıyor ama bulunamıyordu.* **sorumlu olmak** (bir şeyden) sorumlu görülmek, sorumluluğu bulunmak. **sorumlu tutmak** (birini) sorumlu olarak görmek, sorumlu saymak, hesap vermesini istemek. **sorumlu tutulmak** sorumlu olarak görülmek, sorumlu sayılmak, hesap vermesi istenmek.

sorumluluk *a.* bir kimsenin üstüne aldığı, yapmak zorunda bulunduğu ya da yaptığı bir iş için gerektiğinde hesap verme durumu. **sorumluluk düşmek** sorumluluğu bulunmak, sorumlu olmak. **sorumluluk yüklenmek** sorumluluğu üstüne almak.

sorumsuz *s.* **1** sorumluluk taşımayan, sorumlu olmayan (kimse). **2** sorumluluk duygusu bulunmayan (kimse). *ör. Onun gibi sorumsuzlara güvenilmez.*

sorumsuzca *s.* ve *be.* (. . .' .) sorumsuz (bir biçimde).

sorumsuzlaşma *a.* sorumsuzlaşmak eylemi.

sorumsuzlaşmak *(nsz)* sorumluluk duygusu kalmamak.

sorumsuzluk *a.* **1** sorumsuz olma durumu. **2** sorumsuzca davranış.

sorun *a.* **1** üzerinde düşünülmeye değen ve çözüm getirilmesi, olumlu ya da olumsuz bir sonuca ulaştırılması gereken durum. *eş. esk.* **mesele.** **2** güç iş. *ör. Bu saatte oraya gitmek bir sorundur.* **3** *mec.* sıkıntı veren durum, dert. *ör. Bu sorunu da atlatırız.* **4** *fels.* bilimsel yöntemlerle çözülmek üzere ortaya atılan soru. **5** *fels.* çözümsüz kalan her türlü güçlük. **sorun çıkarmak** *mec.* üzüntü verecek ya da içinden güç çıkılır, sıkıntılı bir durum yaratmak, dert oluşturmak. **sorun çözme** *ruhb.* amaca ulaşabilmek için, etkili ve yararlı olan araçları ve davranışları, türlü olanaklar arasından seçip kullanma. **sorun olmak** sorun durumuna gelmek, sorunlaşmak. **(bir şeyi) sorun yapmak** önemsiz bir şeyi sorun durumuna getirmek. **sorun yok!** "herhangi bir sorun, güçlük yok" anlamında söylenir.

sorunlaşabilme *a.* sorunlaşabilmek eylemi.

sorunlaşabilmek *(nsz)* sorunlaşması olanaklı olmak ya da sorunlaşma olasılığı bulunmak.

sorunlaşma *a.* sorunlaşmak eylemi.

sorunlaşmak *(nsz)* sorun durumuna gelmek, sorun olmak. *ör. Artık iyice sorunlaşan pahalılık yaşamı etkiliyordu.*

sorunlaştırabilme *a.* sorunlaştırabilmek eylemi.

sorunlaştırabilmek *(-i)* sorunlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sorunlaştırılabilme *a.* sorunlaştırılabilmek eylemi.

sorunlaştırılabilmek *(nsz)* sorunlaştırılması olanak içinde olmak ya da sorunlaştırılma olasılığı bulunmak.

sorunlaştırılma *a.* sorunlaştırılmak eylemi.

sorunlaştırılmak *(nsz)* sorun durumuna getirilmek, sorun olmasına yol açılmak. *ör. Bunun sorunlaştırılacak bir yönü yoktu.*

sorunlaştırma *a.* sorunlaştırmak eylemi.

sorunlaştırmak *(-i)* sorun durumuna getirmek. *ör. Bu konuyu sorunlaştırmak istemiyoruz.*

sorunlu *s.* sorunu olan. **sorunlu çocuk** *ruhb.* zihinsel durumu, kişiliği ve davranışları yönünden normal çocuklardan oldukça ayrılık gösteren, gelişebilmesi için özel önlemler gerektiren çocuk. **sorunlu davranış** *ruhb.* gelişim güçlüğü ve uyumsuzluk belirtisi sayılan davranış.

sorunsal *s.* **1** sorun özelliği taşıyan, sorun ele alan, sorunla ilgili olan. *ör. Ancak kimileri sorunsal nitelikli olan bu yazılar, çözüm önerileri getirmiyordu.* **2** çözümü belli olmayan, çözüm yolu bilinmeyen. **3** *fels.* doğru olma olasılığı bulunmakla birlikte kuşku uyandıran, kesin sayılmayan. *eş.* **problematik.** **sorunsal yargı** *fels.* mantıksal olasılık bildiren yargı; örneğin, "dışardaki patlama silah sesi olabilir" yargısı sorunsal yargıdır, çünkü söz konusu patlamanın "silah sesi" olması kesin değildir, bir başka şey de olabilir.

sorunsallık *a.* sorun niteliğinde olma durumu, sorunla ilgililik, sorun özelliği taşıma durumu. *ör. Yazar daha önceki yapıtlarında başka biçimlerde ortaya koyduğu doğaötesel bir sorunsallığa bir kez daha yöneliyor.*

sorunsuz *s.* **1** sorunu olmayan. **2** hiçbir sorun çıkarmayan. *ör. O, sorunsuz bir çocuktur.*
sorunsuzluk *a.* sorunsuz olma durumu. *ör. Toplumca sorunsuzluğa ulaşmanın yollarını aramalıyız.*
soruşma *a. ha.* soruşmak eylemi.
soruşmak (I) *(nsz) ha.* birbirine sormak, soruşturmak.
soruşmak (II) *(nsz) ha.* **1** (çay, pınar vb.) kurumak. **2** (su) emilip yok olmak, emilmek. **3** (ıslaklık, çamaşır) kurumaya başlamak.
soruşturabilme *a.* soruşturabilmek eylemi.
soruşturabilmek *(-i, -e)* **1** soruşturmaya yetkili olmak, soruşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bu durumu da soruşturabilir misin?*
soruşturma *a.* **1** soruşturmak eylemi. **2** *huk.* karanlık bir sorunu aydınlığa kavuşturmak amacıyla, bir adli ya da idari makamca yönetilen, ilgililerden ve tanıklardan bilgi toplama, konuyu inceleme işi. *ör. Soruşturma sonucu dava açılmasına karar verildi.* **3** herhangi bir konuyla ilgili durumu ya da tutumu belirlemek amacıyla düzenlenmiş, ayrıntılı soru dizisi. **soruşturma açmak** *huk.* (adli ya da idari bir makam) karanlık bir sorunu aydınlığa kavuşturmak için konuyu incelemek, ilgililerden ve tanıklardan sorunla ilgili bilgi toplamak. **soruşturma kurulu** bir konuyu soruşturmakla görevlendirilmiş kurul. **soruşturma yapmak** soruşturmak.
soruşturmacı *a.* soruşturma yapan kimse.
soruşturmacılık *a.* soruşturma yapma işi.
soruşturmak *(-i, -e)* **1** öğrenilmesi gereken şeyi birçok kişiye, ayrıntılı bir biçimde, inceden inceye sormak. **2** *huk.* soruşturma açmak. *ör. Olayı iki savcı soruşturuyor.*
soruşturman *a. yeni* herhangi bir konuda, ilgili kişilere soru yönelterek bilgi toplayan kimse. *eş.* **anketör**.
soruşturucu *a.* ve *s.* soruşturma yapan (kimse).
soruşturulabilme *a.* soruşturulabilmek eylemi.
soruşturulabilmek *(nsz)* soruşturulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soruşturulma *a.* soruşturulmak eylemi.
soruşturulmak *(nsz)* soruşturmak eylemine konu olmak. *ör. Bakan isteyince konu soruşturuldu.*
sorutkan *s. ha.* somurtkan.
sorutma *a. ha.* sorutmak eylemi.
sorutmak *(nsz) ha.* somurtmak.
soruverme *a.* soruvermek eylemi.
soruvermek *(-i)* **1** ansızın sormak. *ör. Ona bunu soruverecekler diye korkuyorduk.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bunu bir kez de ona soruverin.*
sos *a. Fr.* kimi yemeklerin üzerine dökülen, domates, salça, baharat vb. ile yapılan terbiye.
sosis *a. Fr.* kıyılmış ve baharat katılmış eti tütsüleme, pişirme gibi işlemlerden geçirerek yapılan bir tür sucuk.
sosur *s. ha.* **1** sevimsiz (kimse). **2** kibirli (kimse).
sosurluk *a. ha.* sosur olma durumu.
sosyal, -li *s. Fr.* ➻ **toplumsal**. **sosyal adalet** toplumun değişik kesimlerinin yaşam düzeyi yönünden dengeli olmasını gözetme işi. **sosyal adaletçi** sosyal adaletin sağlanmasını isteyen (kimse, görüş). **sosyal adaletçilik** sosyal adaletçi olma durumu. **sosyal antropoloji** kültürü ve farklı kültürleri konu alan toplumbilim dalı. **sosyal bilgiler 1)** sosyal konuları içeren bilgiler. **2)** okullarda tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi gibi derslerin genel adı. **sosyal bilimler** tarih, hukuk, toplumbilim gibi bilimlerin genel adı. **sosyal bünye** (ya da **yapı**) *topb.* ➻ **toplumsal yapı**. **sosyal değişme** *topb.* ➻ **toplumsal değişme**. **sosyal demokrasi** *topb.* toplumun katmanları arasında adil bir yaşama düzeyi dengesi sağlamayı amaç olarak alan siyasal akım. **sosyal demokrat** sosyal demokrasi yandaşı (kimse, parti). **sosyal demokratlık** sosyal demokrat olma durumu, özelliği. **sosyal devlet** ekonomik ve toplumsal yönden yurttaşlarının tümüyle ilgilenen, onların yaşam düzeyi, sosyal güvenliği vb. konularında gereken önlemi alan devlet. **sosyal düzen** *topb.* ➻ **toplumsal düzen**. **sosyal gelişme** *topb.* ➻ **toplumsal gelişme**. **sosyal güvenlik** *huk.* devletin, yurttaşlarının sağlığını ve geleceğini güvence altına almasını sağlayan düzenlemeler bütünü. **sosyal hayat** (ya da **yaşam**) ➻ **toplumsal yaşam**. **sosyal ilişki** *topb.* insanlar arasındaki ilişkiler bütünü. **sosyal konut** dar gelirliler için özel olarak yapılmış, sağlığa uygun, ucuz, küçük konut. **sosyal realizm** *yaz.* ➻ **toplumcu gerçekçilik**. **sosyal sigorta** bir işte ücret karşılığı çalışanların sağlığını, geleceğini güvence altına almak ereğiyle, kazançlarından prim kesilerek yapılan sigorta. **sosyal statü** kişinin toplum içindeki yeri, durumu. **sosyal tabaka** *topb.* ➻ **toplumsal katman**. **sosyal yardım** yoksul kimselere yiyecek, giyecek, yakacak, sağaltım ve ilaç sağlanarak yapılan karşılıksız yardım.
sosyalist, -ti *a. Fr. topb.* sosyalizm yandaşı (kimse, görüş). *eş.* **toplumcu**.
sosyalistlik *a. Fr. T.* sosyalist olma durumu. *eş.* **toplumculuk**.
sosyalizasyon *a. Fr.* kimi olanakları, kuruluşları toplumun hizmetine koyma, onlardan toplumun yararlanmasını sağlama. *eş.* **toplumsallaştırma**.
sosyalizm *a. Fr. topb.* **1** üretim araçlarının kamunun, devletin elinde olması, ekonomik etkinliklerin kâr yerine insanların gereksinimlerini karşılaması gerektiğini öne süren, değer olarak emeğe önem veren, toplumun örgütlenmesinde köklü değişiklikler amaçlayan siyasal öğreti. **2** bu öğretiye uygun toplumsal düzen.
sosyalleşme *a. Fr. T.* sosyalleşmek eylemi.

sosyalleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **toplumsallaşmak**.
sosyalleştirilme *a. Fr. T.* sosyalleştirilmek eylemi.
sosyalleştirilmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **toplumsallaştırılmak**.
sosyalleştirme *a. Fr. T.* sosyalleştirmek eylemi.
sosyalleştirmek *(-i) Fr. T.* **1** ➻ **toplumsallaştırmak**. **2** (bir kimseyi) toplum kurallarına göre davranacak biçimde eğitmek.
sosyete *a. Fr.* **1** *esk.* topluluk, toplum. **2** bir toplumdaki gelir düzeyi çok yüksek ve yaşama biçimleri çok farklı ve kendilerine özgü olan insanlardan oluşan sınıf.
sosyetik *s. Fr.* **1** sosyeteyle ilgili olan. **2** yüksek sınıfın yaşama biçimine özenen.

> **sosyo-** *Fr. (önek)*
> Türkçeye Fransızcadan girmiş kimi sözcüklerde bulunan ve yer aldığı sözcüklere "toplumla ilgili" kavramını veren önek.

sosyoekenomik *b. s. Fr.* hem toplumsal hem ekonomik alanı ve bunlar arasındaki ilişkileri ilgilendiren.
sosyokültürel *b. s. Fr.* hem toplumsal hem kültürel alanı ilgilendiren.
sosyolengüistik *b. a. Fr.* toplum, kültür ve dil arasındaki ilişkileri konu edinen dilbilim dalı.
sosyolog *a. Fr.* ➻ **toplumbilimci**.
sosyoloji *a. Fr.* ➻ **toplumbilim**.
sosyolojik *s. Fr.* **1** ➻ **toplumbilimsel**. **2** ➻ **toplumsal**.
sota *a.* ve *s. İt. arg.* **1** elverişli, uygun (yer). **2** elverişli zaman, uygun durum, fırsat.
sote *a. Fr.* et, böbrek ya da karaciğer gibi şeyler küçük küçük doğranarak yağda kavrulduktan sonra su, domates, sivribiber, soğan, baharat vb. katılarak pişirilen et yemeği. **sote etmek** ➻ **sotelemek**. **sote yapmak 1)** ➻ **sotelemek**. **2)** (yemek olarak) sote hazırlamak. *ör. Bu akşam bir sote yapalım.*
soteleme *a. Fr. T.* sotelemek eylemi.
sotelemek *(-i) Fr. T.* (et vb.) küçük küçük doğrayarak tava ya da tencerede karıştırarak kavurmak.
Sovyet, -ti *ö. s. Rus. esk.* Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne özgü olan. *ör. Sovyet uzayadamları uzayda kalmıştı.*
soy *a.* **1** biyolojik özellikleri kuşaktan kuşağa aynı kalan kandaş bireyler topluluğu. *eş.* **ırk**. **2** aynı atadan gelen kimselerin oluşturduğu topluluk. *ör. Onun soyundan adam çıkmaz.* **3** *s.* iyi ve üstün nitelikleri bulunan, soylu. *ör. Soy atlar güzel olur.* **4** cins, çeşit, tür. **5** *topb.* anne ya da babadan her birinin yalnız erkek ya da yalnız kadın ataları dolayısıyla oluşan yakınlık kümesi. **soy asma, soyuna çeker** temiz soydan gelen kişi, her davranışıyla, durumuyla soyluluğunu gösterir. **soy gazlar** *kim.* tek atomlu olan ve atmosferde çok az oranda bulunan, argon, neon, kripton, helyum ve ksenon gazlarına verilen ad. *eş.* **asal gazlar**. **soy kümesi** *topb.* üyelerinin büyük bölümü ya da tümü soy, doğum yoluyla oluşan küme. **soy sop** bütün hısım akrabalar, soydan olan herkes. *ör. Soy sop bir araya gelip eğlendiler.* **soya çekmek** soyunun özelliklerini taşımak. **soydur çeker** "her canlı az çok soyunun özelliklerini taşır, kötü soydan gelmişse kendisinde bu kötülükten izler bulunur" anlamında söylenir.
soya *a. İng. (Mançu dilinden İngilizce yoluyla)* (.' .) *bitb.* anayurdu Japonya ve Cava olan, önceleri yalnız Japonya'da ve Çin'de, sonraları başka ülkelerde de yetiştirilen, protein yönünden yüksek değer taşıyan, unundan ekmek yapılabilen, yemeklik yağ elde edilen bir tür fasulye.
soyabilme *a.* soyabilmek eylemi.
soyabilmek *(-i)* **1** soymak elinde olmak, soymayı becermek, soyma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Şu soğanları soyabilir misin?*
soyaçekim *b. a.* çevre ve koşulların etkileriyle köklü biçimde değiştirilemediğine inanılan özelliklerin, döllenme sırasında, dişi ve erkeğin kromozomları yoluyla oğul döllere geçmesi, kuşaktan kuşağa aktarılması. *eş.* **kalıtım**.
soyaçekimsel *b. s.* ➻ **kalıtımsal**.
soyadı, -nı *b. a.* herkesin soyca, ailece bağını gösteren, öz adıyla birlikte kullandığı ve öz adından sonra gelen adı. *ör. Arkadaşımın soyadını anımsayamıyordum.*
soyağacı, -nı *b. a.* bir soyun, bir ailenin bilinen en eski atasından başlayarak son üyelerine değin bütün bireylerini bir kökten çıkan ağaç görünümü içinde gösteren çizelge. *eş.* **şecere**.
soyaktaran *b. a. yaşb. yeni* çokgözeli canlılarda gözenin belli evrelerden geçerek çoğalması sırasında göze çekirdeğinin içinde beliren, kimi yeteneklerin yeni bireylere geçmesini sağlayan, kıvrık çubuk biçimli cisim. *eş.* **kalıtım iplikçikleri**, *Fr.* **kromozom**.
soybilim *b. a.* soyların, büyük ailelerin kökenlerini ve yakınlık ilişkilerini konu alan bilim.
soydaş *a.* ve *s.* aynı soydan olan (bireylerden her biri).
soydaşlık *a.* aynı soydan olmaya dayanan yakınlık, soyca bir olma durumu.
soydurabilme *a.* soydurabilmek eylemi.
soydurabilmek *(-i, -e)* soydurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soydurma *a.* soydurmak eylemi.
soydurmak *(-i, -e)* soymak eylemini yaptırmak, soymasını ya da soyulmasını sağlamak.
soygun *a.* **1** genellikle birkaç kişiden oluşan silahlı kimselerce yapılan, birinin üstünde, yanında ya da bir yerde bulunan paraları, altın ve benzeri değerli şeyleri ya da paraya çevrilebilecek malları silah zoruyla alma eylemi. **2** *mec.* hiçbir emek harcamadan ve yolsuz olarak elde edilen büyük kazanç. **soygun ver-**

mek *esk.* yol kesen silahlı kimselerce soyulmak. **soygun yapmak** soygun[1] eylemine katılmak, soymak[3].

soyguncu *s.* ve *a.* soygun yapan (kimse).

soygunculuk *a.* soyguncunun yaptığı iş, soygun yapma, haydutluk.

soyka *a. ha.* ölünün üzerinden çıkan, ölüden kalan giysiler. **soyka kalsın** *ha.* "olmaz olsun", "yere batsın" anlamında, üzüntü ve acı bildiren bir söz, ilenç.

soykırım *b. a.* siyasal, ulusal, ırksal ya da dinsel bir nedenle, azınlık durumundaki bir insan topluluğunu soyca yok etmeyi amaçlayan toplu öldürme eylemi. *eş.* **genosit**.

soykırımcı *a.* ve *s.* soykırım yapan (kimse, ulus).

soykırımı, -nı *b. a.* ➻ **soykırım**.

soylu *s.* ve *a.* **1** *tar.* doğuştan ya da hükümdar kararıyla kimi ayrıcalıkları bulunan ve özel sanlar taşıyan (kimse). *eş.* **asil**. **2** iyi tanınmış, köklü bir aileden gelen, soyca yüksek olan (kimse). **3** davranışları bakımından iyi olan, iyi ahlaklı (kimse). **4** saygı uyandıran, yüceelik taşıyan (davranış vb.). **5** soyu iyi niteelikli olan, cins bir soydan gelen (at vb.). **soylu soplu** eski, köklü, tanınmış bir aileden olan (kimse).

soyluerki, -ni *b. a. toph.* siyasal ve ekonomik gücün soylular[1] sınıfının elinde bulunduğu, geçmişte kalmış bir yönetim biçimi. *eş.* **aristokrasi**[2].

soylulaşma *a.* soylulaşmak eylemi.

soylulaşmak *(nsz)* soylu bir niteliğe ulaşmak, soyluluk edinmek.

soylulaştırılma *a.* soylulaştırılmak eylemi.

soylulaştırılmak *(nsz)* soylulaşması sağlanmak. *ör. Kimi zengin kişiler hükümdardan soylulaştırılmak isterdi.*

soylulaştırma *a.* soylulaştırmak eylemi.

soylulaştırmak *(-i)* soylulaşmasını sağlamak, soyluluk vermek. *ör. Soylu olmayan bir kadını evlilik yoluyla soylulaştırmak olanak içindeydi.*

soyluluk *a.* **1** soylu olma durumu. **2** soyluya yakışır davranış. *ör. Davranışındaki soyluluk yadsınacak gibi değildi.*

soyma *a.* soymak eylemi.

soymak, -ar *(-i)* **1** bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar gibi şeyleri çıkarmak. *ör. Portakalı soyarak arkadaşına uzattı.* **2** birinin giysilerini çıkarmak. *ör. Baygın hastayı soymak zor oldu.* **3** birinin üzerinde, yanında ya da bir yerde bulunan para, altın gibi şeyleri ya da paraya çevrilebilecek malları genellikle silah zoruyla alıp götürmek. **soyup soğana çevirmek 1)** hiçbir şey bırakmamacasına soymak[3]. **2)** birinden, herhangi bir nedenle, ödeme gücü kalmayıncaya değin para çekmek.

soymuk *a.* **1** *bitb.* damarlı bitkilerin kök, gövde ve yapraklarında ongun besisuyunu ileten borularla, yakın gözelerden ve bunların arasını dolduran özekdokudan oluşan tabaka. **2** *ha.* çam ağacının kabuğunun altında bulunan, çiğnenip suyu emilebilen incecik zar, iç kabuk. *eş.* **yalamuk**. **3** *ha.* kabuğu soyularak ağacın gövdesinde açılan yara. **4** *ha.* ağaç kabuğunda, deride vb. soyulmuş olan yer. **5** soyulup atılmış ağaç kabuğu. *ör. Kuru soymukları toplayıp yaktık.*

soyoluş *b. a. yaşb.* türlerin[2], ortaya çıkıştan başlayarak, bulundukları zamana değin geçirdikleri gelişim evrelerinin tümü. *eş.* **filogenez**.

soysal *s.* soyla ilgili olan.

soysuz *a.* ve *s.* **1** soyunun özelliklerini yitirmiş olan (insan, bitki vb.). **2** yaşambilimsel, törel ve toplumsal ölçüler yönünden çok belirgin bir biçimde kötüye giden, yozlaşmış (kimse). *eş.* **dejenere, yoz**[3]. **3** kötü tanınmış, ahlaksız (kimse).

soysuzca *s.* ve *be.* (. . ' .) soysuza yaraşır bir biçimde.

soysuzlaşabilme *a.* soysuzlaşabilmek eylemi.

soysuzlaşabilmek *(nsz)* soysuzlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

soysuzlaşma *a.* **1** soysuzlaşmak eylemi. **2** *ruhb.* bir canlının ya da organik gelişimin, herhangi bir yönden, iyiden kötüye doğru gitmesi. **3** *fels.* doğal gelişme yeteneğinin yitirilmesi.

soysuzlaşmak *(nsz)* **1** yaşambilimsel, doğal, törel, toplumsal bozulmaya, dağılmaya uğramak, soyunun yüksek değer ve niteliğini yitirmek. **2** *mec.* yaşama biçiminde ve görevlerinde gerilemek, bozulmak, yozlaşmak.

soysuzlaştırabilme *a.* soysuzlaştırabilmek eylemi.

soysuzlaştırabilmek *(-i)* soysuzlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

soysuzlaştırılabilme *a.* soysuzlaştırılabilmek eylemi.

soysuzlaştırılabilmek *(nsz)* soysuzlaştırılması olanak içinde olmak ya da soysuzlaştırılma olasılığı bulunmak.

soysuzlaştırılma *a.* soysuzlaştırılmak eylemi.

soysuzlaştırılmak *(nsz)* soysuzlaşması sağlanmak, soysuzlaşmasına yol açılmak.

soysuzlaştırma *a.* soysuzlaştırmak eylemi.

soysuzlaştırmak *(-i)* soylu niteliklerini yitirmesine yol açmak, soysuz bir duruma getirmek.

soysuzluk *a.* **1** soysuz olma durumu. **2** soysuza yakışır bir biçimde davranış.

soytarı *a. Ar.* **1** sözleriyle ve davranışlarıyla halkı güldürüp eğlendiren kimse, maskara. **2** *tiy.* bir oyunda, revüde ya da sirkte gülünç davranışlar, sözler ve becerilerle seyircileri eğlendiren sanatçı. **3** *mec.* yaltak, düzenci, hileci kimse. **soytarı gibi** soytarıya benzer bir biçimde. *ör. Soytarı gibi yılışmaktan utanmalısın.*

soytarıca *be.* soytarıya yaraşır bir biçimde, soytarı gibi.

soytarılaşabilme *a. Ar. T. mec.* soytarılaşabilmek eylemi.

soytarılaşabilmek *(nsz) Ar. T. mec.* soytarılaşması olanaklı olmak ya da soytarılaşma olasılığı bulunmak.
soytarılaşma *a. Ar. T. mec.* soytarılaşmak eylemi.
soytarılaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* soytarı gibi davranmaya başlamak.
soytarılık *a. Ar. T.* **1** soytarı olma durumu, soytarının işi. **2** soytarıya[3] yakışır davranış. **soytarılık etmek** (ya da **yapmak**) soytarıya yaraşır bir biçimde davranmak.
soyulabilme *a.* soyulabilmek eylemi.
soyulabilmek *(nsz)* soyulması olanak içinde olmak ya da soyulma olasılığı bulunmak.
soyulma *a.* soyulmak eylemi.
soyulmak *(nsz)* soymak eylemine konu olmak.
soyuluş *a.* soyulmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ağacın soyuluşu ona zarar vermiş.*
soyuluverme *a.* soyuluvermek eylemi.
soyuluvermek *(nsz)* çabucak soyulmak.
soyunabilme *a.* soyunabilmek eylemi.
soyunabilmek *(nsz; -e)* soyunmak elinde olmak, soyunma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soyunma *a.* soyunmak eylemi.
soyunmak *(nsz)* **1** giyinmiş durumdayken, üstündeki giysilerin birkaçını ya da tümünü çıkarmak. *ör. Soyunmak için kendi odasına geçti.* **2** *(-e) mec.* kendini herhangi bir biçimde göstermeye, bir işi, bir mesleği yapmaya girişmek. *ör. Şimdi de politikaya soyundu.* **3** (Mevlevilikte) tarikata girmek. **soyunup dökünmek** sokak giysilerini çıkararak ev içinde giydiği rahat giysilerini giymek.
soyuntu *a.* soyulup atılan şey.
soyunuş *a.* soyunmak eylemi ya da biçimi.
soyunuverme *a.* soyunuvermek eylemi.
soyunuvermek *(nsz)* çabucak soyunmak.
soyuş *a.* soymak eylemi ya da biçimi.
soyut, -tu *s.* **1** *fels.* soyutlama yoluyla elde edilen, varlığı ancak nesnede gerçekleşen (düşünce, kavram). **2** *mec.* anlaşılması, kavranılması zor olan. **soyut ad** *dilb.* var olduğu duyu organlarıyla saptanamayan, düşünce yoluyla oluşturulan varlıkların adı; örneğin "sevinç", "yiğitlik", "korku", "özgürlük" birer soyut addır. **soyut sayı** *mat.* somut bir varlığa ya da niceliğe bağlanmaksızın tek başına düşünülen sayı.
soyutçu *s.* ve *a.* soyutçuluk yandaşı.
soyutçuluk *a.* **1** *fels.* amaç olarak soyutu alan, soyutlamaya somut gerçeklerinkine eşit değer veren tutum. **2** *yaz.* soyutlamadan yararlanan, amaç olarak soyutu alan, soyutu yeğleyen sanat anlayışı.
soyutlama *a.* **1** soyutlamak eylemi. **2** *fels.* gerçekte başlıbaşına varlığı olan bir şeyi, maddesinden sıyırarak, soyarak düşünme, tasarlama; gerçekte ayrılamaz olanı zihinde, düşüncede ayırma işlemi. **soyutlama yapmak** ➤ **soyutlamak**.
soyutlamak *(-i)* **1** *fels.* gerçekte başlıbaşına varlığı olan bir şeyi, maddesinden sıyırarak, soyarak düşünmek, tasarlamak; gerçekte ayrılamaz olanı zihinde, düşüncede ayırmak. **2** *(-i, -den) mec.* içinde bulunduğu durum, düşünce ya da topluluktan ayrı tutmak. *ör. Bizi aralarından soyutlamak istediler.*
soyutlanabilme *a.* soyutlanabilmek eylemi.
soyutlanabilmek *(nsz; -den)* soyutlanması olanak içinde olmak ya da soyutlanma olasılığı bulunmak.
soyutlanış *a.* soyutlanmak eylemi ya da biçimi.
soyutlanma *a.* soyutlanmak eylemi.
soyutlanmak *(nsz)* **1** soyutlama işlemi uygulanmak. **2** *(-den)* içinde bulunduğu durum, düşünce ya da topluluktan ayrı tutulmak. *ör. Alkolizmin nedenleri arasında evinden, ailesinden soyutlanmak da var.*
soyutlaşma *a.* soyutlaşmak eylemi.
soyutlaşmak *(nsz)* somutluğunu yitirmek, soyut duruma gelmek. *ör. Şiir, gittikçe soyutlaşarak anlaşılmaz olmuştu.*
soyutlaştırabilme *a.* soyutlaştırabilmek eylemi.
soyutlaştırabilmek *(-i)* soyutlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
soyutlaştırılma *a.* soyutlaştırılmak eylemi.
soyutlaştırılmak *(nsz)* soyut duruma getirilmek, soyutlaşması sağlanmak.
soyutlaştırış *a.* soyutlaştırmak eylemi ya da biçimi.
soyutlaştırma *a.* soyutlaştırmak eylemi.
soyutlaştırmak *(-i)* soyutlaşmasını sağlamak, soyut duruma getirmek.
soyutlayabilme *a.* soyutlayabilmek eylemi.
soyutlayabilmek *(-i, -den)* soyutlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan kendini soyutlayabilir.*
soyutlayış *a.* soyutlamak eylemi ya da biçimi.
soyutluk *a.* soyut olma durumu, özelliği.
soyuverme *a.* soyuvermek eylemi.
soyuvermek *(-i)* **1** çabucak soymak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Soğanları soyuver.*
soyyapı *b. a.* bireyin taşıdığı genlerin tümü, bireyin soyaçekimsel yapısı. *eş.* **genotip**.
söbe *s. ha.* biçimi yumurtaya benzeyen. *eş.* **oval**.
söbek *a. ha.* bebek kundağı.
söbelme *a. ha.* söbelmek eylemi.
söbelmek *(nsz) ha.* söbe duruma gelmek.
söbeltme *a. ha.* söbeltmek eylemi.
söbeltmek *(-i) ha.* söbe duruma getirmek.
söğürme *a. ha.* **1** söğürmek eylemi. **2** yemek için közlenerek ezme durumuna getirilmiş patlıcan. **3** ızgara et ya da fırın kebabı.
söğürmek *(-i) ha.* (sivribiber, domates, patlıcan vb.yi) ateşte közlemek.
söğüş *a.* ve *s.* **1** suda kaynatılarak pişirilen, suyundan ayrılarak soğuk olarak yenen, genellikle büyük parça durumunda et. *ör. Söğüş et yararlıdır, eti söğüş yemeli.* **2** iri doğranarak, üzerine yağ ve limon konulmadan ve birbirine karıştırılmadan yenen domates, salatalık. **3** *arg.* çalma, hırsızlık. **4** *arg.* çalıntı mal.

söğüşçü *a. arg.* park ve benzeri yerlerde uyuyanları soyan hırsız, yankesici.
söğüşçülük *a. arg.* söğüşçünün yaptığı iş, hırsızlık, yankesicilik, soygunculuk.
söğüşleme *a. arg.* söğüşlemek eylemi.
söğüşlemek *(-i) arg.* hırsızlık, yankesicilik, soygunculuk yoluyla ya da kumarda, bir kimsenin parasını vb. almak.
söğüşlenme *a. arg.* söğüşlenmek eylemi.
söğüşlenmek *(nsz) arg.* söğüşlemek eylemine konu olmak.
söğüt *a. bitb.* söğütgillerden, sulak yerlerde, genellikle akarsu kıyılarında yetişen ya da çelikle kolayca yetiştirilen, yaklaşık yüz altmış türü bulunan, yaprakları almaşık dizili ve alt yüzleri tüylü, taçsız ve çanaksız tırtılsı çiçekleri olan bir ağaç.
söğütgiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, söğüt, kavak ve benzeri bitkileri içine alan bir familya.
söğütlü *s.* söğüt ağacı ya da ağaçları bulunan (yer). *ör. Çocuklar sokaktaki söğütlü evin önünde oynuyorlardı.*
söğütlük *a.* söğüt ağaçları bol olan yer.
sökebilme *a.* sökebilmek eylemi.
sökebilmek *(-i)* sökmeyi becermek, sökmek elinde olmak, sökme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sökel s. *ha***1** güçsüz, düşkün. **2** sakat (kimse).
sökme *a.* sökmek eylemi.
sökmek, -er *(-i)* **1** bir şeyi, bulunduğu, tutunduğu yerden gevşeterek ya da güç kullanarak çıkarmak, çekerek ayırmak. *ör. Bahçedeki yaşlı söğüdü sökmek zor oldu.* **2** kurulmuş bir şeyi parçalarına ayırmak. *ör. Arabanın motorunu sökmek beceri ister.* **3** (akarsu, sel, yel) bir şeyi yerinden çıkarmak, çıkararak götürmek. **4** geçip gitmeye engel olan zorlukları atlatmak. *ör. Otomobil battığı çamuru sökerek düz yola çıktı.* **5** örülmüş ya da dikilmiş bir şeyin örgüsünü ya da dikişini ayırmak. **6** karışık, kargacık burgacık, okunaksız bir yazıyı okuyabilmek. *ör. Onun el yazısını ancak ben sökerim.* **7** okuma becerisini kazanmak, okumayı başarmak. *ör. Çocuk okumayı kısa zamanda sökmüştü.* **8** *(nsz)* (balgam vb.) çıkması, akması kolaylaşmak. **9** *(nsz) tkz.* gelmeye başlamak ya da çıkagelmek, sökün etmek. **10** *mec.* ayırmak, caydırmak, koparmak, uzaklaştırmak, vaz geçirmek. *ör. Onu düşüncesinden sökmek zor oldu.* **11** *arg.* (genellikle olumsuz ya da soru biçimiyle kullanılır) geçerli olmak ya da etkilemek. *ör. Bize bu numaralar söker mi, elbette sökmez.* **söke söke** *ik. be.* güç kullanarak, sökerek. **söke söke almak** güç kullanarak ve kesinlikle ele geçirmek. **sküp atmak 1)** bulunduğu yerden ya da kökünden çıkarıp atmak. **2)** *mec.* katlanması zor da olsa gözden çıkarmak. *ör. Aşkını içinden sküp atmak istiyordu.*
söktürebilme *a.* söktürebilmek eylemi.
söktürebilmek *(-i, -e)* söktürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
söktürme *a.* söktürmek eylemi.
söktürmek *(-i, -e)* sökmek eylemini yaptırmak, sökülmesini ya da sökmesini sağlamak.
söktürülebilme *a.* söktürülebilmek eylemi.
söktürülebilmek *(nsz)* söktürülmesi olanak içinde olmak ya da söktürülme olasılığı bulunmak.
söktürülme *a.* söktürülmek eylemi.
söktürülmek *(nsz)* sökülmesi sağlanmak.
sökük *a.* ve *s.* dikişi sökülmüş ya da örgüsü çözülmüş (şey). **sökük dikmek** (giysi vb.deki) sökülmüş olan yerleri dikmek, sökükleri onarmak.
sökükçü *a.* giysi sökülklerini onaran terzi.
sökükçülük *a.* sökükçünün yaptığı iş.
sökülebilme *a.* sökülebilmek eylemi.
sökülebilmek *(nsz)* sökülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sökülme *a.* sökülmek eylemi.
sökülmek *(nsz)* **1** sökmek eylemine konu olmak. *ör. Kuru ağaç sküldü.* **2** (dikili, yapışık yer ya da örülü bir şey) kendi kendine ayrılmak. *ör Ayakkabımın tabanı sü külmüş.* **3** *(-i) arg.* (genellikle para için) istemeyerek vermek. *ör. Sküil beş kâğıdı.*
sökülüş *a.* sökülmek eylemi ya da biçimi.
sökülüverme *a.* sökülüvermek eylemi.
sökülüvermek *(nsz)* çabucak sökülmek.
söküm *a.* sökmek eylemi. **söküm yapmak** sökmek.
sökümcü *a.* maden ocaklarında söküm yapan, madeni yerinden söken işçi.
sökün *a.* "(birçok kişi ya da birçok şey) birbiri ardından ve arkası kesilmeden gelmek, ardı ardına görünmek" anlamındaki ***sökün etmek*** deyiminde geçer.
söküntü *a.* sökülen şeyin parçası.
sküotu, -nu *b. a. bitb.* baklagillerden, kumlu topraklarda yetişen üçü dördü bir arada bulunan meyveleri kuş ayağını andıran, otsu bir bitki.
söküş *a.* sökme eylemi ya da biçimi.
sküverme *a.* sküvermek eylemi.
sküvermek *(-i)* çabucak sökmek.
sölom *a. Fr. hayb.* ortaderinin iki tabakası arasında bulunan ve oğulcukta genel vücut boşluklarını oluşturan oyuk.
sölomlular *ç. a. Fr. T. hayb.* bir vücut boşluğu bulunan hayvanlar.
sölpük *s. ha.* (deri, sebze, meyve vb. için) gevşeyip kendini bırakmış, pörsümüş, sarkmış.
sölpüme *a. ha.* sölpümek eylemi.
sölpümek *(nsz) ha.* **1** (insan ya da hayvan için) şişmanken zayıflamak. **2** (deri, meyve, sebze vb. için) gevşemek, pörsümek.
sömek *a. ha.* bükülmüş ip yumağı.
sömelek *a. ha.* bebek kundağı ya da kundağa sarılmış bebek.
sömestr *a. Fr.* öğretim yılının ayrıldığı iki dönemden her biri. *eş.* **yarıyıl**.
sömikok *b .a. Fr.* taşkömürünün çok yüksek olmayan bir sıcaklıkta damıtılmasıyla elde edilen kömür.

sömürebilme *a.* sömürebilmek eylemi.
sömürebilmek *(-i)* sömürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sömürge *a.* bir devletin, kendi ülkesinin sınırları dışında, üzerinde egemenlik kurarak yönettiği, ekonomik ve siyasal çıkar sağladığı, her yönden sömürdüğü ülke. *eş.* **koloni**.
sömürgeci *s.* **1** sömürgesi olan (ülke). **2** sömürge elde etmek amacında olan (ülke). **3** sömürgecilik yandaşı (görüş, siyasa). **4** sömürgecilikle ilgili olan.
sömürgecilik *a.* **1** bir devletin, kendi ülkesinin sınırları dışında, başka ulusları, devletleri, toplulukları siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması. **2** bu tür yayılmayı, sömürge edinmeyi amaç olarak alan ülkelerin siyasal öğretisi.
sömürgeleşebilme *a.* sömürgeleşebilmek eylemi.
sömürgeleşebilmek *(nsz)* sömürgeleşmesi olanak içinde olmak ya da sömürgeleşme olasılığı bulunmak.
sömürgeleşme *a.* sömürgeleşmek eylemi.
sömürgeleşmek *(nsz)* sömürge durumuna gelmek.
sömürgeleştirilme *a.* sömürgeleştirilmek eylemi.
sömürgeleştirilmek *(nsz)* sömürge durumuna getirilmek.
sömürgeleştirme *a.* sömürgeleştirmek eylemi.
sömürgeleştirmek *(-i)* sömürge durumuna getirmek.
sömürgelik *a.* sömürge olma durumu. *ör. Ülkesi sömürgelikten kurtulamıyordu.*
sömürgen *a.* ve *s.* **1** sömürmek eylemini yapan, sömürge siyasası güden (ülke). **2** sömürmeyi gerçekleştiren, sömüren, sömürücü.
sömürgenlik *a.* sömürgen olma durumu, sömürücülük.
sömürme *a.* sömürmek eylemi.
sömürmek *(-i)* **1** (su ve benzeri bir sıvıyı) dudaklarını birbirine yapıştırarak aradan soluğuyla çekerek içmek. **2** (yiyecek içecek şeylerin) hepsini bir çırpıda yiyip içip bitirmek, silip süpürmek. **3** *mec.* bir kimseden ya da bir şeyden, haksız olarak ve sürekli bir biçimde çıkarlar sağlamak. **4** *mec.* (üretim araçları sahipleri) başkalarını çalıştırıp hak ettiklerinden daha az ücret vererek, onların emeklerini ve yarattıkları değerleri kendine mal etmek. **5** *mec.* (bir devlet) sömürge siyasası yoluyla sömürge durumuna getirdiği ülkenin doğal ve ekonomik kaynaklarından çıkar sağlamak.
sömürtme *a.* sömürtmek eylemi.
sömürtmek *(-i, -e)* **1** sömürmek eylemini yaptırmak. **2** sömürmesini ya da sömürülmesini sağlamak. **3** sömürülmesine yol açmak.
sömürtülme *a.* sömürtülmek eylemi.
sömürtülmek *(nsz)* sömürmek eylemi yaptırılmak, sömürülmesi sağlanmak.
sömürü *a.* sömürmek eylemi.
sömürücü *a.* ve *s.* sömürmek eylemini yapan, sömürüyü gerçekleştiren, sömüren, sömürgen.
sömürücülük *a.* sömürücü olma durumu.
sömürülebilme *a.* sömürülebilmek eylemi.
sömürülebilmek *(nsz)* sömürülmesi olanak içinde olmak ya da sömürülme olasılığı bulunmak.
sömürülme *a.* sömürülmek eylemi.
sömürülmek *(nsz)* sömürmek eylemine konu olmak.
sömürülüş *a.* sömürülmek eylemi ya da biçimi.
sömürüş *a.* sömürmek eylemi ya da biçimi.
sömürüverme *a.* sömürüvermek eylemi.
sömürüvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede sömürmek.
söndürebilme *a.* söndürebilmek eylemi.
söndürebilmek *(-i)* **1** söndürmek elinde olmak, söndürmeyi becermek, söndürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Yatarken salonun lambasını söndürebilir misin?*
söndürme *a.* söndürmek eylemi.
söndürmek *(-i)* **1** (ateş ve ışık için) yanmasına, aydınlatmasına son vermek. **2** havayla ya da gazla şişirilmiş bir şeyin havasını ya da gazını boşaltarak şişkinliğini gidermek. **3** *mec.* (duygular, tutkular için) etkisiz duruma getirmek, dindirmek, yatıştırmak.
söndürücü *a.* **1** yangın söndürmeye yarayan aygıt. **2** *s.* yangınları söndürmeye yarayan (bomba vb.)
söndürülebilme *a.* söndürülebilmek eylemi.
söndürülebilmek *(nsz)* söndürülmesi olanak içinde olmak ya da söndürülme olasılığı bulunmak.
söndürülme *a.* söndürülmek eylemi.
söndürülmek *(nsz)* söndürmek eylemine konu olmak, sönmesi sağlanmak.
söndürüş *a.* söndürmek eylemi ya da biçimi.
söndürüverme *a.* söndürüvermek eylemi.
söndürüvermek *(-i)* çabucak söndürmek.
sönebilme *a.* sönebilmek eylemi.
sönebilmek *(nsz)* sönmesi olanaklı olmak ya da sönme olasılığı bulunmak.
sönme *a.* sönmek eylemi.
sönmek, -er *(nsz)* **1** yanmaz, aydınlatmaz ya da parlamaz olmak. *ör. Ateş söndü.* **2** parlaklığını, ışığını yitirmek. *ör. Adamın bir gözü sönmüştü.* **3** havayla ya da gazla şişirilmiş bir şeyin havası ya da gazı kaçıp şişkinliği inmek. *ör. Çocuğun balonu söndü.* **4** (yanardağ için) artık lav çıkarmaz, püskürmez olmak. *ör. Ülkede sönmüş yanardağlar çoktu.* **5** *mec.* eski canlılığını, parlaklığını ve önemini yitirmek, gerilemek. *ör. Kent gittikçe sönmüştü.* **6** *mec.* (duygular, tutkular için) eski durumu kalmamak, etkisini yitirmek, dinmek, yatışmak. *ör. Aşkı sönmek bilmiyordu.* **7** *mec.* (ses için) uzaklaşarak duyulmaz olmak. *ör. Sesi iki dağ arasında yankılandı, sonra sönüp gitti.* **8** *mec.* yok olup gitmek, tükenmek, belirsizleşmek. *ör. Sivilceleri sönmüştü.*

sönük *s.* **1** sönmüş olan. **2** parlaklığı, hızı az ya da azalmış olan, etkisiz, zayıf. *ör. Sokak lambasının sönük ışığında gördüğü yüzü tanıyamadı.* **3** *mec.* göze çarpmayan, silik. **sönük sönük** *ik. be.* sönük bir biçimde.
sönükleşme *a.* sönükleşmek eylemi.
sönükleşmek *(nsz)* sönük bir duruma gelmek.
sönükleştirilme *a.* sönükleştirilmek eylemi.
sönükleştirilmek *(nsz)* sönük duruma getirilmek.
sönükleştirme *a.* sönükleştirmek eylemi.
sönükleştirmek *(-i)* sönük duruma getirmek.
sönüklük *a.* sönük olma durumu.
sönüm *a.* **1** *fiz.* bir salınım deviniminin genliği gittikçe azalarak sıfıra inmesi. **2** *tic.* bir borcun, taksitlerle ödenerek belli bir zaman sonunda sıfırlanması. *esk.* **itfa**. *ör. Banka bir sönüm planı verecek.*
sönümleme *a.* sönümlemek eylemi.
sönümlemek *(-i)* **1** *fiz.* bir salınım deviniminin genliğini gittikçe azaltarak sıfıra indirmek. **2** *tic.* bir borcu, bölüm bölüm ödeyerek belli bir süre sonunda sıfırlamak.
sönümlenme *a.* sönümlenemek eylemi.
sönümlenmek *(nsz)* sönümlemek eylemine konu olmak.
sönümlü *s. fiz.* az ya da çok, belirli bir süre sonunda sönüme ulaşan (salınım devinimi).
sönümsüz *s. fiz.* genliği hiçbir zaman sönüme ulaşmayan, sürekli beslenen (salınım devinimi).
sönüş *a.* sönmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğunun gözleri önünde sönüşünü görmek ona acı veriyordu.*
sönüverme *a.* sönüvermek eylemi.
sönüvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak sönmek.
sör *a. Fr.* **1** Katolik mezhebinde kendini tümüyle dine veren ve manastırda dinsel bir yaşam süren kadın. **2** Katolik mezhebinde dinle ilgili bir görevi, yükümlülüğü bulunmaksızın, din uğruna hemşirelik, hastabakıcılık gibi işler yapan kadın.
sörf *a. İng. sp.* sörf kayığı denilen özel ve tek kişilik bir kayıkta ayakta durarak ya da yatarak yükselen dalgalar üzerinde durmaya çalışarak kıyıya doğru kayma biçiminde ya da denizde, yelkenli bir sörf kayığında ayakta durarak rüzgârla kayma biçiminde yapılan su sporu. **sörf kayığı** *sp.* sörf yapmakta kullanılan özel ve tek kişilik kayık. **sörf yapmak** *İng. T. sp.* sörf sporu yapmak.
sörfçü *a. İng. T. sp.* sörfü spor olarak yapan kimse.
sörfçülük *a. İng. T. sp.* sörf sporu.
sövdürme *a.* sövdürmek eylemi.
sövdürmek *(-i, -e)* **1** sövmek eylemini yaptırmak, sövmesini sağlamak. **2** sövmesine yol açmak.
söve *a. ha.* **1** kapı ya da pencere kasası. **2** eşik. **3** avlu kapısının iki yanına konan uzun taşlar.
sövebilme *a.* sövebilmek eylemi.
sövebilmek *(-e)* sövme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
söven *a. ha.* **1** büyük ve kalın değnek. **2** çit yapmakta kullanılan büyük kazık. **3** kağnı ya da at arabasında, yükü desteklemek ya da bağlamak için dört yana dikilen direkler.
sövgü *a.* sövmek ereğiyle söylenen kötü, kaba söz. *eş.* **küfür**.
sövgücü *a.* ve *s.* sövmek huyu olan (kimse).
sövgücülük *a.* sövgücü olma durumu.
sövgülü *s.* içinde sövgü bulunan (söz, konuşma).
sövme *a.* **1** sövmek eylemi. **2** *huk.* bir kimsenin namus, onur ve kişiliğine yönelik, sözle yapılan saldırı.
sövmek, -er *(-e)* namus, onur ve kişiliğe yönelik, kaba, çirkin, ağza alınmaz sözler söylemek. **sövüp saymak** ardı ardına kötü, çirkin, kaba sözler, sövgüler sıralamak.
sövülme *a.* sövülmek eylemi.
sövülmek *(nsz)* sövmek eylemine konu olmak.
sövüş *a.* sövmek eylemi ya da biçimi.
sövüşme *a.* sövüşmek eylemi.
sövüşmek *(nsz; -le)* birbirine sövmek.
sövüştürme *a.* sövüştürmek eylemi.
sövüştürmek *(-i; -i, -le)* birbirine sövmelerini sağlamak, birbirine sövmelerine yol açmak.
söykenme *a. ha.* söykenmek eylemi.
söykenmek *(-e) ha.* bir dirseğini destek yaparak uzanmak, yaslanmak.
söylem *a.* **1** söyleyiş, söyleniş. **2** bireyin dili, sözlü ya da yazılı olarak, tümce sınırını aşan kullanımı, söz. **3** *dil.* dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi. **4** bir ya da birçok tümceden oluşan, başı ve sonu olan bildiri. **5** tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirlerine bağlanması yönünden ele alınan söz zinciri.
söyleme *a.* söylemek eylemi.
söylemek *(-i, -e)* **1** düşündüğünü, bildiğini, duyumsadığını, duyduğunu sözle, konuşmayla anlatmak. *ör. Bir şey söylemek için ağzını açmıştı, ama vazgeçti.* **2** bir şeyin yapılmasını sözle istemek. *ör. Ona söyleyin, yarın beni görsün.* **3** bir düşünce ortaya atmak, öne sürmek. *ör. Söylediklerini uygulamak zor.* **4** önceden bildirmek, demek. *ör. Bunu size söylemiştim.* **5** (türkü, şarkı, ninni vb.) seslendirmek, okumak. *ör. Anne bebeğine ninni söylemekteydi.* **6** (şiir vb.) düzmek, yakmak, yazmak. *ör. Köylü kadın, bir ağıt söylemekteydi.* **7** haber vermek, bildirmek. *ör. Yarınki sınavı sana söyledim mi?* **8** *mec.* herhangi bir şeyi bildirmek, anlatmak, bir şey demek istemek, bir şeyi anımsatmak. *ör. Size söylemek istediğim buydu.* **söyle söyle** *ik. be.* sık sık söyleyerek, durmadan söyleyerek. *ör. Size bunu söyleye söyleye dilimde tüy bitti.* **söylemediğini bırakmamak** bir kimseyle ya da bir konuyla ilgili olarak, düşünüp taşınmadan her şeyi, ağzına geleni söylemek. **söylemesi ayıp** *ha.* "bunu söylerken utanıyorum" anlamında kullanılır. **söylemesi kolay** *ha.* bir işin çok zor olduğunu ya da yapıldığını belirtmek için

söylenir. **söyleyeceği olmak** görüşülen, konuşulan bir konuda kendisinin de diyecekleri bulunmak. **söyleyenden dinleyen arif gerek** kimi konular vardır ki, anlatan biraz kapalı konuşmak zorunda kalır, o vakit, dinleyen kimse, onun ne demek istediğini yorumlamalı, anlamalıdır.

söylemsel *s.* söylemle ilgili.

söylen *a.* ➻ **söylence**.

söylenbilim *b. a.* ➻ **söylencebilim**.

söylenbilimci *b. a.* ➻ **söylencebilimci**.

söylence *a.* evrenin, tanrıların, insanın ortaya çıkışından, bir tarih olayına, bir kişiye değin türlü olay ve gerçeklikleri konu alan, onlara gerçeküstü bir nitelik vererek anlatan, başlıca özelliği inanış konusu olan kısa öykü. *eş.* **efsane, mit**.

söylencebilim *b. a.* **1** söylencelerin tümünü içine alan ve onları dizgesel bir biçimde incelen, yorumlayan bilim. **2** söylencelerin tümü. *ör. Türk söylencebilimi, eksiktir.*

söylencebilimci *b.a.* söylencebilim uzmanı.

söylencebilimsel *b. s.* söylencebilimle ilgili.

söylenceleşme *a.* söylenceleşmek eylemi.

söylenceleşmek *(nsz)* **1** söylence özelliği, değeri kazanmak, söylence durumuna gelmek. **2** (kişi) herhangi bir niteliğiyle ya da tüm yönleriyle yığınlarca beğenilip ünü ağızdan ağıza yayılmak. *ör. Kimi kişiler, söylenceleşir, ama aslında bunu hak etmiş olmaz.*

söylenceleştirilme *a.* söylenceleştirilmek eylemi.

söylenceleştirilmek *(nsz)* söylence özelliği kazanması sağlanmak, söylence durumuna getirilmek.

söylenceleştirme *a.* söylenceleştirmek eylemi.

söylenceleştirmek *(-i)* söylence özelliği kazanmasını sağlamak, söylence durumuna getirmek.

söylencesel *s.* söylence özelliği taşıyan, söylenceyle ilgili. *eş.* **efsanevi**.

söylenebilme *a.* söylenebilmek eylemi.

söylenebilmek *(nsz)* söylenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

söylenegelme *a.* söylenegelmek eylemi.

söylenegelmek *(nsz)* öteden beri söyleniyor olmak. *ör. Bunun söylenegeldiğini herkes bilir.*

söyleni *a.* bir kişinin kendi kendine yaptığı konuşma. *eş.* **monolog**[1].

söyleniliş *a.* söylenilmek eylemi ya da biçimi.

söylenilme *a.* söylenilme eylemi.

söylenilmek *(nsz)* söylenmek eylemi yapılmak, söylemek eylemine konu olmak. *ör. Söylenilene bakılırsa, geliyorlarmış.*

söyleniş *a.* **1** söylenmek eylemi ya da biçimi. **2** *dilb.* bir sözcüğün, içindeki seslerin çıkağı, hecelerin uzunluğu, kısalığı, vurgusu vb. bakımlarından söylenme biçimi, söyleyiş. **3** kendi kendine bir şeyler mırıldanma.

söyleniverme *a.* söylenivermek eylemi.

söylenivermek *(nsz)* (çabucak) söylenmek. *ör. Ara sıra söylenivermek onun huyuydu.*

söylenleşme *a.* söylenleşmek eylemi.

söylenleşmek *(nsz)* ➻ **söylenceleşmek**.

söylenleştirilme *a.* söylenleştirilmek eylemi.

söylenleştirilmek *(nsz)* ➻ **söylenceleştirilmek** .

söylenleştirme *a.* söylenleştirmek eylem.

söylenleştirmek *(-i)* ➻ **söylenceleştirmek**.

söylenme *a.* söylenmek eylemi.

söylenmek *(nsz)* **1** söylemek eylemi yapılmak, söylemek eylemine konu olmak. *ör. Yakında af çıkacağı söyleniyor.* **2** kendi kendine konuşmak, kendi kendine bir şeyler söylemek. *ör. Ne söyleniyorsun, sesini yükselt de duyalım.* **3** *(nsz; -e)* azarlamak, eleştirmek, çıkışmak. *ör. Bunu yaparsan baban sana söylenir.* **4** sızlanmak, yakınmak. *ör. Böyle söyleneceğine sen de ona bir şeyler yap.* **söylene söylene** *ik. be.* söylenerek. *ör. Söylene söylene de olsa işi yapmıştı.* **söylenip durmak** sık sık ya da sürekli söylenmek. *ör. O gün akşama değin söylenip durmuştu.*

söylensel *s.* ➻ **söylencesel**.

söylenti *a.* ağızdan ağıza dolaşan ve doğru olup olmadığı bilinmeyen haber.

söyleşi *a.* **1** karşılıklı olarak arkadaşça, dostça konuşarak hoş vakit geçirme. **2** *yaz.* herhangi bir bilim ya da sanat konusunu ele alıp, onu bir sonuca bağlayıncaya değin sürdürme yerine, konuyu karşılıklı konuşmayı andırır biçimde işleyen düzyazı türü. *eş.* **sohbet**. *ör. Ataç, Türk yazınında söyleşi ustası olarak ünlüdür.*

söyleşebilme *a.* söyleşebilmek eylemi.

söyleşebilmek *(nsz; -le)* söyleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

söyleşici *a.* söyleşi yapan ya da yazan kimse.

söyleşme *a.* söyleşmek eylemi.

söyleşmek *(nsz; -le)* karşılıklı olarak dereden tepeden, arkadaşça, dostça konuşarak hoşça vakit geçirmek. **söyleşe söyleşe** *ik. be.* söyleşerek. *ör. İki dost, söyleşe söyleşe geziniyordu.*

söyletebilme *a.* söyletebilmek eylemi.

söyletebilmek *(-i, -e)* söyletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

söyletilebilme *a.* söyletilebilmek eylemi.

söyletilebilmek *(ösz)* söyletilmesi olanak içinde olmak ya da söyletilme olasılığı bulunmak.

söyletilme *a.* söyletilmek eylemi.

söyletilmek *(ösz)* söylenmesini sağlamak.

söyletiş *a.* söyletmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onu söyletişimiz iyi oldu.*

söyletme *a.* söyletmek eylemi.

söyletmek *(-i, -e)* **1** söylemek eylemini yaptırmak. *ör. Bisiklet isteğini babasına kime söyletecekti, elbette annesine söyletecekti.* **2** söylemek zorunda bırakmak, söylemesini sağlamak, konuşturmak. *ör. Suçluyu, söyletmek için dövmüşler.* **3** söylemesine yol açmak. *ör. Ona bu kaba sözleri söyletmek hoşunuza mı gidiyor?*

söylev *a.* dinleyenlere belli bir düşünceyi anlatmak, bir duyguyu aşılamak ereğiyle yapılan coşkulu, güzel konuşma. *eş. esk.* **nutuk**. **söylev atmak** (ya da **çekmek**) "uzun, sıkıcı bir konuşma yapmak ya da özden yoksun, boş ve sıkıcı bir söylev vermek" anlamında küçümseyici bir söz. **söylev vermek** yığınlar karşısında, bir düşünceyi, bir duyguyu dile getirmek, onlara bunu aşılamak ereğiyle, coşkulu bir biçimde konuşmak, söz söylemek.

söylevci *a.* **1** bir topluluk karşısında konuşan, söylev veren kimse, konuşmacı. *eş.* **hatip**[1]. **2** öğretici, savsözcü bir içeriği olan (yapıt). **3** söylev çekmeyi seven (kimse).

söylevcilik *a.* **1** söylev çekmeyi çok sevme durumu. **2** (yapıt için) öğretici, savsözcü bir içerik taşıma durumu. *ör. Şiir, söylevciliğe düşmeden de günceli işleyebilir.*

söyleyebilme *a.* söyleyebilmek eylemi.

söyleyebilmek *(-i, -e)* **1** söyleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bunu ona söyleyebilir misin?*

söyleyedurma *a.* söyleyedurmak eylemi.

söyleyedurmak *(-i, -e)* söylemeye başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. O bunları söyleyedursun, herkes yola düşmüştü.*

söyleyegelme *a.* söyleyegelmek eylemi.

söyleyegelmek *(-i, -e)* öteden beri söylüyor olmak. *ör. Bunu hep söyleyegelmişimdir.*

söyleyiş *a.* **1** söyleme eylemi ya da biçimi. **2** bir sözcüğün ses, hece, kalınlık ve vurgu yönlerinden söylenme biçimi, söyleniş.

söyleyiverme *a.* söyleyivermek eylemi.

söyleyivermek *(-i, -e)* **1** çabucak söylemek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Önerimizi ona söyleyiver.*

söz *a.* **1** bir duyguyu, bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan sözcük ya da sözcük dizisi. *ör. Sözü söylemesini bilmeli.* **2** bir ya da birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, sözcük. *ör. Her sözcük aynı zamanda bir sözdür.* **3** doğru olup olmadığı bilinmeyen, ağızlarda dolaşan haber. *ör.Sözlere bakılırsa, suçlu imiş.* **4** bir işi yapacağı konusunda vaatte bulunma. *ör. Onun sözünde durduğunu gören olmamıştır.* **5** konuşma. *ör. Kişiliklere saldırırsanız sözünüzü keserim.* **6** bir müzik yapıtının, bir şarkının yazılı metni. *eş.* **güfte** . *ör. Sözü Karacaoğlan'ın olan bir türkü biliyorum.* **(bir şeyden) söz açmak** bir konu üzerinde konuşmaya başlamak. **söz ağızdan çıkar** mert olan insan verdiği sözü yerine getirir, sözünden dönmez. **söz ağzından dirhemle çıkmak** çok az konuşmak. **söz almak 1)** (birinden) bir işi yapacağı konusunda kesin sözveri sağlamak. **2)** (bir toplantıda) toplantı başkanından izin alarak konuşmak, görüşlerini bildirmek. **3)** söz kesmek. **söz altında kalmamak** kendine dokunan sözün karşılığını hemen vermek. **söz anlamak** söyleneni doğru ya da akla yakın olarak kabul edip uymak. **söz anlayan beri gelsin** "hiç biriniz söz anlamıyorsunuz" anlamında söylenir. **söz aramızda** söylenenlerin gizli kalması gerektiğini bildirmek için söylenir. **söz arasında** konuşmanın arasına girerek, konuşma sırasında. *ör. Bu bilgiyi söz arasında söyleyivermişti.* **söz atmak 1)** birine dokunacak bir sözü, onun olduğu yerde, ortalığa söylüyormuş gibi söylemek. **2)** tanımadığı birine, sevişmeyle ilgili sözler söyleyip işittirmek, sözle sarkıntılık etmek. **söz ayağa düşmek** bir konu, ilgili ilgisiz herkesin düşünce bildirdikleri duruma gelmek. **söz bir, Allah bir** "sözümü yerine getireceğime, sözümden dönmeyeceğime, Tanrı'nın birliğine inandığınız gibi inanın" anlamında söylenir. **söz cambazı** ➻ **laf cambazı**. **söz cambazlığı** ➻ **laf cambazlığı**. **söz çıkmak** ortalıkta, doğru mu yanlış mı olduğu bilinmeyen bir haber, bir söz dolaşmak. **söz çıkmamak** gizli kalması gereken şey gizli kalmak. *ör. Ona güvenirim, ondan söz çıkmaz.* **söz dalaşı** ➻ **ağız dalaşı**. **söz dinlemek** (ya da **tutmak**) verilen bir öğüdü kabul ederek davranışlarını ona uydurmak. **söz düellosu** iki kişi arasında sözle yapılan, konuşma becerisine dayanan tartışma, söz yarışı. **söz düşmek** bir konuyla ilgili olarak düşüncesini bildirmek hakkı olmak ya da o konuda onun da konuşması gerekmek. **söz düşmemek 1)** başkaları dururken kendisinin bir şeyler söylemesine gereklik bulunmamak. **2)** (bir toplantıda) başkalarının konuşmasından kendisine sıra gelmemek. **3)** (görüşülen, üzerinde durulan bir konuda) söz hakkı bulunmamak. *ör. Anadolu'da, evlenme konusunda kızlara söz düşmez.* **söz düşürmek** konuşmayı belli bir konuya getirmek. **söz ebesi** kimsenin bilmediği sözler bilen, söyleyecek sözü bol olan ya da herkese söz yetiştiren, çok konuşan kimse. **söz ehli** konuşması, söyleşisi beğeniyle, istekle dinlenen (kimse). **(bir şeyden) söz etmek** o şeyi anlatmak, o şeye ilişkin konuşmak. **(bir şeyi) söz etmek** o şeyin dedikodusunu yapmak. **söz geçirmek** (birine) söylediğini, istediğini yaptırmak. **(birine) söz gelmek** bir davranışı, sözü dolayısıyla eleştiriye uğramak ya da büyüğünden azar işitmek. *ör. Yapacaktı ama söz gelirse diye çekiniyordu.* **(birine) söz getirmek** bir kimseye söz gelmesine yol açmak. **(bir şey) söz götürmek** doğruluğu, gerçekliği ya da uygunluğu, yerindeliği tartışılabilir olmak. *ör. Yaptığı işlerin çoğu söz götürür, ama kendisi onları çok beğenir.* **söz götürmez** doğruluğu, gerçekliği, uygunluğu ya da yerindeliği tartışılamayacak denli açık olan, tartışmaya yer bırakmayan. **söz gümüşse sükût altındır** konuşmak, kimi zaman insanın başına iş açabilir, onun için insan konuşmasına dikkat etmelidir. **söz işitmek** azarlanmak, paylanmak. **söz kaldırmamak** kendisine dokunan söze dayanamayıp karşılık verir bir yaradılışta olmak. **söz kes-**

mek (erkek ve kız ailesi) çocuklarının birbiriyle evlenmesi konusunda anlaşmak. **söz konusu** söze, konuşmaya, görüşmeye konu olan, üzerinde konuşulan ya da konuşulmakta olan, kendisinden söz edilen belli şey. *ör. Söz konusu işi o yapmıştı.* **söz konusu etmek** üzerinde durmak, söze konu yapmak, söz etmek. **söz konusu olmak** söze, görüşmeye, konuşmaya konu olmak, üzerinde konuşulmak, görüşülmek. **söz misali** *ha.* sözün gelişi, sözgelişi, örneğin. *eş. ha.* **söz temsili**. **söz olmak** hoş karşılanmamak, dedikodu yapılmak. *ör. Herkes neler yapıyor, biz yapsak söz olur.* **söz sahibi** bir konuda uzmanlığı ya da yetkisi olan kimse. **söz sahibi olmak** bir konuda uzmanlığı ya da yetkisi bulunmak. **söz sırası** bir toplantıda konuşma sırası ve zamanı. **söz sözü açmak** bir konu konuşulurken anımsanan öteki konuları da konuşmak, sözden söze geçmek. **söz temsili** *ha.* sözün gelişi, sözgelişi, örneğin. **söz tutmak** ➻ **söz dinlemek**. **söz ustası** çok iyi konuşan kimse. **söz vermek** kesin olarak yapacağını söylemek. **söz yarışı** ➻ **söz düellosu** . **söz yazarı** müzik parçalarının, şarkıların sözlerini yazan kimse. **söz yitimi** *hek.* ses çıkarma yeteneği bulunduğu halde istenilen sözü bulup söyleyememe biçiminde görülen hastalık. *eş.* **afazi** . **söz yok! 1)** eleştirilecek bir yönü yok, kusursuz. **2)** "onu kimse eleştiremez, kötüleyemez, ben buna izin vermemem" anlamında da söylenir. *ör. O benim arkadaşımdır, ona söz yok!* **söz zinciri** *dilb.* dil birimlerinin birbirini izlemesinden doğan ve ardışıklığa, birbirini bütünlemeye dayanan düzen. **sözde kalmak** (bir iş, durum) üzerinde konuşulup kararlaştırıldığı, yapılacağı söylendiği halde gerçekleşmemek ya da gerçekleştirilememek. **sözden söze** *be.* bir sözden bir başka söze, konudan konuya. **söze atılmak** bir konu konuşulurken birden araya girip konuşmaya başlamak. **söze başlamak** konuşmaya girişmek. **söze karışmak** başka kimseler konuşurken aralarına girip konuşmaya katılmak. **söze son vermek** konuşmayı kesmek, sona erdirmek. **söze varmamak** *ha.* iyi ya da kötü hiçbir şey söylememek, karşılık vermemek, susmak, konuşmamak. **söze yatmak** *mec.* söz tutmak, söz dinlemek. **sözü açılmak** üzerinde konuşulmaya başlamak ya da konuşulmak. *ör. Yapılan işin sözü açılırsa söylenecek çok şey bulunur.* **sözü ağzına tıkamak** (birinin) konuşmasına tepki göstererek, sözünü bitirmesine olanak vermeden bir sözle onu susturmak. **sözü ağzında bırakmak** (ya da **ağzından almak**) birinin sözünü bitirmesine olanak vermeyerek kendi konuşmaya başlamak. **sözü ağzında gevelemek** açık konuşmayıp söyleyeceği şeyi bir türlü söylememek. **sözü ağzında kalmak 1)** herhangi bir nedenle konuşmasını bitirememek ya da söylemek istediğini söyleyememek. **2)** söylemeye vakit bulamamak. **sözü bağlamak** konuşmayı sonuçlandırmak. **sözü çevirmek** konuşmanın sakıncalı bir durum aldığını anlayınca söze başka bir yön vermek. **sözü çiğnemek** uzun konuşup bir türlü sonunu getirememek. **sözü dağıtmak** konuşurken, birçok konuya değinerek ve ayrıntıya inerek, konusundan uzaklaşmak ve konuşmayı toparlayamamak. **sözü edilmek 1)** adı anılmak. *ör. Bir ara sözü edilmişti.* **2)** önemli bulunmak. *ör. O sözü edilen biridir.* **sözü geçmek 1)** kendisini saydırmış, isteği yerine getirilen bir kimse olmak. **2)** kendisinden söz edilmek, adı anılmak. *ör. Dünkü toplantıda sizin de sözünüz geçti* **sözü (...-e) getirmek** sözü, açıkça söylemek istemediği bir şeyi belirtecek biçimde söylemek. *ör. Sözü dünkü olaya getirip dikkatimizi çekti.* **sözü kesmek 1)** konuşmasını, sözünü bitirmeden susmak. **2)** bir konuşmayı önlemek. *ör. Böyle sözü keserseniz sonuç alamayız.* **sözü mü olur?** anmaya değmez, hiç önemi yok. *ör. İyiliğiniz karşısında benimkinin sözü mü olur?* **sözü sohbeti yerinde** güzel, oyalayıcı, kırmadan konuşan, söyleşisi aranan (kimse). **sözü tartmak** ölçülü, dikkatli konuşmak. **sözü uzatmak** ayrıntıya inerek, gereğinden uzun konuşmak. **sözü yere düşmek** sözüne uyulmamak, sözü tutulmamak. **sözüm meclisten dışarı** (ya da **sözüm yabana**) "yanınızda ağza alınmayacak, kaba sözler kullanacağım, özür dilerim" anlamında söylenir. **sözün kısası** *be.* özet olarak, özetle, kısaca. **sözün özü** özet olarak, özetle, kısaca. **sözünde durmak** verdiği sözü yerine getirmek, söylediğini yapmak. **(birinin) sözünden çıkmamak** bütün davranışlarında onun öğütlerine, isteklerine, sözlerine uymak. **(birinin) sözüne gelmek** sonunda, o kimsenin söylediklerinin daha uygun olduğunu görmek, onu yapmak. **sözüne sahip** verdiği sözü tutan, söylediğini yapan (kimse). **sözüne sahip ol!** kötü, çirkin sözler söyleyenlere uyarı olarak söylenir. **sözünü (sözünüzü) balla kestim** bir anımsatmada bulunmak için karşıdakinin konuşmasını kesmek gerektiğinde "sözünüzü kesmemi bağışlayın" anlamında kullanılır. **sözünü bilmek** kimseyi incitmeden, sakıncalı olacak şeyler söylemeksizin, mantıklı ve tutarlı konuşmak. **sözünü bilmez** söylediği sözün kime dokunacağını, kimi inciteceğini düşünmeden söyleyen, patavatsız. **sözünü esirgememek** (ya da **sakınmamak**) kime dokunursa dokunsun düşündüğünü, doğruları, gerçekleri söylemekten çekinmemek. **(bir şeyin) sözünü etmek** o şeyden söz etmek, o şey üzerinde konuşmak. **sözünü geri almak** birine söylemiş olduğu kırıcı, kötü bir sözün haksız olduğunu kabul edip onun söylenmemiş sayılmasını istemek, ondan dolayı özür dilemek. **(birinin) sözünü kesmek** biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına olanak vermemek. **sözünü tutmak 1)** (kendisi) verdiği

sözü yerine getirmek. *ör. Sözünü tutmak insanın kişiliğini gösterir.* **2)** (birisinin) verdiği öğüdü uygulamak. *ör. Arkadaşının sözünü tutup bu işe girdi.* **sözünün eri** verdiği sözü, ne pahasına olursa olsun, yerine getiren (kimse).

sözbilim *b. a.* söz sanatlarını, özellikle buluş, düzenleme, deyiş sorunlarını, anlatım yöntemlerini vb. konu edinen bilgi dalı. *eş.* **retorik**[2].

sözbilimsel *b. s.* sözbilimle ilgili.

sözbirliği, -ni *b. a.* bir konuda anlaşarak aynı sözleri söyleme. **sözbirliği etmek** bir konuda aynı şeyleri söylemeyi kararlaştırmak.

sözbölükleri, -ni *ç. b. a. dilb.* sözcüklerin ad, adıl, bağlaç, belirteç, eylem, ilgeç, sıfat, ünlem olarak adlandırılan türleri.

sözce *a. dil.* konuşmada, konuşanın ürettiği, iki susku arasında yer alan söz zinciri parçası.

sözceleme *a. dil.* bireyin, sözceleri belli bir bağlam ve durum içinde gerçekleştirmesi.

sözcü *a.* **1** bir kurum, kuruluş, örgüt, kurul ya da kişi adına açıklama yapmaya, söz söylemeye, onun düşünce ve davranışlarını, kararlarını savunmaya yetkisi olan kimse. **2** bir komisyonun verdiği kararların gerekçesini yazıp kararları genel kurul karşısında savunmakla görevlendirilen üye. *eş.* **raportör**.

sözcük *a.* bir ya da birden çok heceden oluşan, belli bir anlamı olan, tümce kurmaya yarayan ve tümce kuruluşunda özel görevi olan dil öğesi. *eş.* **kelime**. **sözcük ailesi** *dil.* aynı kökten türemiş olan sözcüklerin tümü. **sözcük hazinesi** ➤ **sözvarlığı**. **sözcük karışıklığı** *hek.* bir sözcüğün yerine bir başkasını kullanma biçiminde görülen konuşma bozukluğu. *eş.* **parafazi**. **sözcük öbeği** *dilb.* bir dizi sözcükten oluşan ve tümce kuruluşunda yer alan öbek. **sözcük türü** *dilb.* sözcüklerin yapı, kavram, görev yönlerinden aralarındaki benzerliğe göre ayrılmış bulunan bölüklerinden her biri; Türkçede dilbilgisel olarak "ad", "sıfat", "adıl", "eylem", "belirteç", "ilgeç", "bağlaç" ve "ünlem" olmak üzere sekiz tür sözcük vardır. **sözcük vurgusu** *dilb.* bir sözcükte bir hecenin öteki hecelerden daha baskılı, vurgulu söylenişi.

sözcükbilim *b. a. dil.* bir dilin sözcüklerini yapısal ve toplumsal açıdan inceleyen dilbilim dalı. *ör. Dilbilime dayanan sözcükbilim incelemelerinin azlığı bundan ileri gelir.*

sözcükbilimci *b. a. dil.* sözcükbilimle uğraşan dilbilimci.

sözcülük *a.* sözcü olma durumu, sözcünün görevi.

sözdağarcığı, -nı *b. a.* ➤ **sözvarlığı**.

sözdağarı, -nı *b. a.* ➤ **sözvarlığı**.

sözde *be.* **1** soru anlamı içermeyen tümcelerde anlatılan düşüncenin gerçekte var olmayıp öyle sanıldığını, sayıldığını anlatır. *ör. Sözde eğlenecektik, olmadı.* **2** *s.* gerçekte öyle olmayıp öyle bilinen, öyle sanılan ya da öyle geçinen (kimse). *ör. Sözde ozanlar, şiiri ayağa düşürdü.* **sözde neden** gerçek amacı gizlemek için öne sürülen ama gerçek neden olmayan şey, nedence, nedensi. *eş.* **bahane**. **sözde özne** *dilb.* edilgen eylemin özne görevini yüklenmiş nesnesi.

sözdizimi, -ni *b. a. dilb.* **1** söz zincirinde birbirini izleyen ve belli bir birim oluşturan öğeler birleşimi, sözcüklerin tümcede dilbilgisi kurallarına göre dizilişi, sıralanışı. *eş.* **dizim**[2]. **2** bir tümceyi oluşturacak sözcüklerin her birinin ötekilere göre nerelerde yer alacağını ve birbirine ne biçimde bağlanacağını gösteren, sözcükleri ve sözcük türlerini inceleyen dilbilgisi kolu. *eş.* **sentaks**.

sözdizimsel *b. s. dilb.* sözdizimiyle ilgili.

sözel *s.* sözle ilgili, söze dayanan. **sözel öğrenme** *eğit.* düşüncelerin anlatılması ve iletişimi için gerekli konuşma becerilerini elde etme işi.

sözelleşme *a.* sözelleşmek eylemi.

sözelleşmek *(nsz)* sözel duruma gelmek.

sözelleştirilme *a.* sözelleştirilmek eylemi.

sözelleştirilmek *(nsz)* sözel duruma getirilmek.

sözelleştirme *a.* sözelleştirmek eylemi.

sözelleştirmek *(-i)* sözel duruma getirmek. *ör. Yazın metni, var olan dünyayı sözelleştirmekten çok, bir gerçekliği iletir.*

sözgelimi *be.* örneğin, sözgelişi.

sözgelişi *be.* bir düşünceyi açıklamak için örnek gösterme durumunda o örneğe giriş olarak söylenir.

sözlendirici *a. sin.* bir filmin sözlendirilmesinde, sesiyle bir oyuncuyu konuşturan kimse.

sözlendiricilik *a. sin.* sözlendiricinin yaptığı iş.

sözlendiriliş *a.* sözlendirilmek eylemi ya da biçimi.

sözlendirilme *a. sin.* sözlendirilmek eylemi.

sözlendirilmek *(nsz) sin.* (film için) sözlendirme eylemine konu olmak.

sözlendirilmiş *s. sin.* sözlendirme işleminden geçmiş (film).

sözlendirme *a. sin.* **1** görüntülerle birlikte saptanmamış konuşmaların, sonradan, filmin görüntüleriyle eşzamanlı olarak seslendirme yoluyla filme katılması. **2** yabancı bir filmin dilini, olabildiğince eşzamanlı olarak seslendirme yoluyla yerli dile çevirme ya da yerli bir filmin dilini yabancı dile çevirme. **sözlendirme yönetmeni** *sin.* sözlendirme çalışmalarını yöneten kimse.

sözlendirmek *(-i) sin.* **1** bir filmi, görüntüleriyle eşzamanlı olarak sözlü duruma getirmek. **2** yabancı bir filmin dilini, görüntülere uygun bir biçimde yerli dile çevirmek ya da yerli bir filmin dilini yabancı dile çevirmek.

sözlenme *a. ha.* sözlenmek eylemi.

sözlenmek *(nsz) ha.* (kadın ve erkek) sözlü durumuna gelmek, evlenmek için birbirine söz vermek.

sözleşebilme *a.* sözleşebilmek eylemi.

sözleşebilmek *(nsz; -le)* sözleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sözleşen *s. huk.* bir sözleşmeye taraf olan (kişi).*eş.* **âkit**.
sözleşme *a.* **1** sözleşmek eylemi. **2** *huk.* hukuksal bir sonuç doğurmak amacıyla, iki ya da daha çok kişinin ya da kuruluşun, karşılıklı ve birbirine uygun irade bildirişiyle gerçekleşen işlem. **3** *huk.* bu işlemi gösteren yasal belge. **sözleşme yapmak** *huk.* bir sözleşmeyi yazılı olarak saptamak.
sözleşmek *(nsz; -le)* **1** bir şey yapma konusunda karşılıklı söz vermek. **2** belli bir yerde ve belli bir saatte buluşmayı birlikte kararlaştırmak.
sözleşmeli *s.* **1** sözleşme yapılmış olan, sözleşmeye dayanan. **2** (devlette) kadrolu olarak değil sözleşmeyle çalışan (personel). *ör. Sözleşmelilere de zam yapıldı.* **3** *be.* sözleşme yapılarak, sözleşmeye dayanarak.
sözleşmesiz *s.* **1** sözleşme yapılmamış olan, sözleşmeye dayanmayan. **2** sözleşmesi bulunmayan (iş, işçi). **3** *be.* sözleşme olmaksızın, sözleşme yapılmadan.
sözlü *s.* **1** sözle, konuşma biçiminde yapılan, sözle karşılık verilen. *ör. Sorusuna sözlü yanıt istiyordu.* **2** herhangi bir konuda biriyle sözleşmesi bulunan. **3** *a.* ve *s.* evlenmek üzere birbirine söz vermiş olan (kimselerden her biri). *ör. Kız, sözlüsüyle dans etmişti.* **4** *a.* sözlü sınav. *ör. Yarın Türkçeden sözlü var.* **sözlü film** sözlendirilmiş film. **sözlü sınav** sorulan sorulara sözle yanıt verilmesi gereken sınav. **sözlü soru** parlamentoda bakanlara sorulan ve sözlü olarak karşılık verilmesi istenen soru.
sözlük *a.* bir dilin bütün sözcük ve deyimlerini ya da belli bir alandaki sözcüklerini ya da belli bir çağda kullanılmış olan sözcük ve deyimlerini abece sırasıyla vererek anlamlarını açıklayan, tanımlayan ya da başka bir dildeki karşılıklarını gösteren yapıt.
sözlükbilgisi, -ni *b. a.* ➻ **sözlükbilim**.
sözlükbilim *b. a.* sözlüklerin hazırlanmasında tutulacak yolları, yöntemleri konu alan, saptayan dilbilim dalı.
sözlükbilimci *b. a.* sözlükbilim uzmanı.
sözlükbirim *b. a.* bir sözlükte madde başı ya da iç madde olan sözlük öğesi.
sözlükçe *a.* (bir yapıtta geçen kimi sözcüklerden oluşan, onları açıklayan) küçük sözlük.
sözlükçü *a.* sözlük hazırlayan kimse, sözlük yazarı.
sözlükçülük *a.* sözlük hazırlama işi, sözlük yazarlığı.
sözlüksel *s.* sözlükle ilgili. *ör. Sözcük, sözlüksel birimdir.*
sözsüz *s.* konuşmadan yapılan. **sözsüz oyun** *tiy.* söze hiç yer verilmeyen, herhangi bir olayı, düşünce ve duyguları kimi kez müzik ve dansla, kimi kez çeşitli eşya eşliğinde, kimi kez gövde ve yüz devinimleriyle yansıtan oyun. *eş.* **pantomim**.
sözügeçer *b. s. yeni* istediğini yaptırır, şu ya da bu nedenle sözünü dinletir. *ör. Başkaldıran gericilik onun kişiliğinde sevilen, en sözügeçer bir kimseyi ortadan kaldırmayı tasarlamıştır. eş. esk.* **nüfuzlu**.
sözügeçerlik *b. a. yeni* sözügeçer olma durumu. *eş. esk.* **nüfuz**.
sözümona *be.* küçümsenen şeyler için "sözde", "sanki", "güya" anlamında kullanılır. *ör. Bu da, sözümona şiir işte.*
sözvarlığı *b. a. dilb.* bir dilin sözcük ve söz olarak var olan öğelerinin tümü. *eş.* **vokabüler**.
sözveri *b. a.* bir işi yapmak için verilen söz ya da yapılacağına söz verilen şey. *eş.* **vaat**. **sözveride bulunmak** söz vermek.
spagetti *a. İt.* haşlandıktan sonra üzerine sos konularak yenen, ince uzun dökülmüş bir makarna.
spastik *s. Fr.* kasılı kalmış (kimse).
spastiklik *a. Fr. T.* spastik olma durumu.
spazm *a. Fr.* kasların, özellikle kalp ve diz kaslarının istençdışı kasılması.
spektroskop, -pu *a. Fr.* ➻ **tayfölçer**.
spektroskopi *a. Fr.* ➻ **tayfölçümü**.
spekülasyon *a. Fr.* **1** *fels.* eylem alanına geçmeyen, yalnızca bilmek ve açıklamak ereğini güden, kuramsal düşünce. *eş.* **kurgu**[5]. **2** *tic.* vurgun[2], vurgunculuk.
spekülatif *s. Fr. fels.* ➻ **kurgusal**.
spekülatör *a. Fr.* ➻ **vurguncu**.
sperm *a. Fr.* ➻ **sperma**.
sperma *a. Fr.* (.' .) **1** *yaşb.* atmık, ersuyu. **2** *hayb.* başı, gövdesi ve devinmeyi sağlayan kuyruğu olan, yumurtadan çok küçük erkek eşeylik gözesi. **sperma ana gözesi** *yaşb.* erkek eşeylik organında atmığı oluşturan ana göze. **sperma kordonu** *gövb.* erbezini askıda tutan bağ.
spermasızlık *a. Fr. T. hek.* sperma salgısının yokluğu.
spermatozoit *a. Fr. yaşb.* erbezi borucuklarının ürettiği, atmığın içinde bulunan erkek döl gözesi.
spesifik *s.* yalnız bir türe özgü olan, özgül.
spesiyal *s. Fr.* özel.
spesiyalist, -ti *a. Fr.* bir konuda uzman olan kimse, uzman.
spesiyalite *a. Fr.* **1** özel nitelik, özellik. **2** uzmanlık.
spiker *a. İng.* (.' .) görevi, radyoda, televizyonda söz izlencelerini, özellikle haberleri okumak olan kimse. *eş.* **konuşucu**.
spikerlik *a. İng. T.* (.' . .) **1** spiker olma durumu, **2** spikerin yaptığı iş. *eş.* **konuşuculuk**.
spiral, -li *s. Fr.* **1** ➻ **sarmal**. **2** *a. mat.* sarmal eğri. **3** *a.* gebeliği önlemek için dölyatağı içine konan, polietilen ipliklerden yapılmış, sarmal biçimli araç.
spiril *a. Fr. yaşb.* sarmal biçimli, uzun ve kıvrık, kimileri titrek tüylerle kaplı, ipliksi bakterilerin genel adı.
spiritüalist, -ti *a. Fr.* ➻ **tinselci**.

spiritüalizm *a. Fr. ruhb.* ve *fels.* ➻ **tinselcilik.**
spontane *s.* ve *be. Fr.* **1** kendiliğinden (olan). **2** anında yapılan.
sponsor *a. İng.* kendini tanıtmak ya da yalnızca desteklemek amacıyla, bir sanat, kültür, spor vb. etkinliğinin giderlerinin tümünü ya da bir bölümünü bir tür bağış olarak karşılayan kimse ya da kuruluş. **sponsor olmak** sponsorluğu üstlenmek.
sponsorluk *a. İng. T.* sponsor olma durumu.
spor (I) *a. İng.* **1** belli kurallara ve tekniklere uyularak yapılan, bedensel gelişmeye yararlı, eğlenmek ve yarışmak amacı da bulunan beden hareketlerinin tümünün ortak adı. **2** *s.* sporcuların giydiği biçimde, kullanışı kolay ve rahat olan (giysi, ayakkabı vb.). *ör. Sırtında spor bir ceket vardı.*
spor (II) *a. Fr.* **1** *bitb.* çiçeksiz bitkilerde üreme organı. **2** *hayb.* birgözeli hayvanların çok özelleşmiş olan üreme gözesi.
sporcu *a.* ve *s. İng. T.* sporla uğraşan, spor yapan (kimse).
sporculuk *a. İng. T.* **1** sporcu olma durumu. **2** sporla uğraşma, spor yapma.
sporkesesi, -ni *b. a. Fr. Far. bitb.* çiçeksiz bitkilerde, içinde sporların **(II)**[1] bulunduğu küçük torba.
sporlanma *a. Fr. T. yaşb.* sporlanmak eylemi.
sporlanmak *(nsz) Fr. T. yaşb.* spor **(II)** oluşturmak ya da (bakterilerde) spora dönüşmek.
sporloto *b. a.* belli bir zaman içinde oynanan ayaktopu maçlarının en az yedisinin berabere biteceğini önceden bilmek temeline dayanan para ödüllü bir oyun.
sporlular *ç. a. Fr. T. hayb.* birgözelilerin, omurgalı ve omurgasız hayvanlarda asalak olarak yaşayan, çok az hareket edebilen, sporla **(II)**[2] üreyen bir alttakımı.
sporsever *b. a.* ve *b. s. İng. T.* spora **(I)** karşı özel bir ilgisi ve sevgisi olan (kimse).
sporseverlik *b. a. İng. T.* sporsever olma durumu.
sportif *s. Fr.* sporla ilgili olan.
sportmen *a. İng.* **1** sporcu. **2** *s.* vücudu sporcuya benzer bir biçimde, iyi gelişmiş olan. **3** *s.* sporcu gibi davranan.
sportmenlik *a. İng. T.* **1** sportmen olma durumu. **2** sportmene yaraşır davranış.
sportoto *b. a.* belli bir zaman içinde oynanan ayaktopu maçlarının en az on ikisinin sonuçlarını önceden bilmek temeline dayanan para ödüllü bir oyun.
spot, -tu *a. İng.* **1** herhangi bir aynalı araçla ekran üzerinde oluşturulan görüntü. **2** *sin.* dar bir alana çok güçlü ışık yöneltebilen stüdyo lambası. **3** kısa reklam sözü. **4** *tic.* bir malı çok sayıda, fabrikasından ya da toptancısından ucuz ve veresiye alıp piyasa değerinin aşağısına peşin parayla satma işi. **spot alım** *tic.* fabrikadan ya da toptancıdan, bedelini belli bir zamanda ödemek üzere, ucuz fiyattan çok miktarda mal satın alma işi. **spot mal** *tic.* ucuz fiyatla alınmış, dolayısıyla ucuza satılan mal. **spot satım** *tic.* ürettiği malı, bedeli ilerde ödenmek üzere, çok miktarda ve ucuz fiyatla satma işi.
spotçu *a. İng. T. tic.* spot mal satan kimse, dükkân.
spotçuluk *a. İng. T. tic.* spotçunun yaptığı iş.
sprey *a. İng.* **1** bir püskürtücüyle çok ince damlacıklar biçiminde püskürtülen sıvı demeti. **2** püskürtme ereğiyle kullanılan araç. **3** saça püskürtüldüğünde, buharlaşarak koruyucu bir tabaka oluşturan, saça verilen biçimi bir süre koruyan madde.
Sr (I) *kim.* stronsiyum elementinin kimyasal simgesi.
Sr (II) steradyanın simgesi.
st sterin simgesi.
stabilizasyon *a. Fr.* durmuş oturmuş olma durumu, düzenlilik içinde sürüp gitme.
stabilizatör *a. Fr.* otomobillerde eğikliği ya da yaylanma genliğini azaltmak için şasi ve tekerleklere yerleştirilen düzen. *eş.* **dengeleyici**[2].
stabilize *s. Fr.* **1** düz duruma getirilmiş, düzleştirilmiş. **2** sağlamlaştırılmış. **stabilize etmek 1)** düzleştirmek. **2)** sağlamlaştırmak. **stabilize yol** kum, çakıl ya da mucurla ve bağlayıcı olarak da kil karışımıyla yapılan, silindirle sıkıştırılan yol.
stadya *a. Fr.* (.' .) bir noktanın takeometreye olan uzaklığını ölçmek için, o nokta üzerine düşey doğrultuda konan, santimetrelere bölünmüş mira.
stadyum *a. Yun.* (.' .) ayaktopu ve öteki takım oyunlarının oynandığı, atletizm yarışmalarının, kimi törenlerin vb. yapıldığı, izleyicilerin bunları rahatlıkla izleyebilmelerine elverişli oturma yerleri bulunan alan.
stafilokok *a. Fr.* mikroskopla bakıldığında üzüm salkımını andıran öbekler durumunda görülen, çok küçük çaplı mikrop.
stagflasyon *a. Fr. (Fransızca "durgunluk" anlamına gelen "stagnation" ile "şişkinlik" anlamına gelen "inflation" sözcüklerinden oluşturulmuş bir sözcük) eko.* ekonomide durgunlukla enflasyonun bir arada yaşanması durumu.
staj *a. Fr.* **1** herhangi bir mesleği edinecek kimsenin geçirdiği uygulamalı öğrenme dönemi. **2** bir kimsenin meslek bilgisini daha da artırmak, becerisini daha da geliştirmek için, çalıştığı kurumun, kuruluşun değişik bölümlerinde çalışarak geçirdiği dönem. **staj yapmak** meslekteki bilgi ve becerisini geliştirmek için, belli bir süre uygulama çalışmalarına katılmak.
stajyer *a.* ve *s. Fr.* staj yapmakta olan (kimse).
stajyerlik *a. Fr. T.* stajyer olma durumu.
stalagmit, -ti *a. Fr.* ➻ **dikit.**
stalaktit, -ti *a. Fr.* ➻ **sarkıt.**
standardizasyon *a. Fr.* ölçünlü bir duruma geltirme işi. *eş.* **standartlaştırma.**
standardize *a. Fr.* "ölçünlü duruma getirmek" anlamındaki ***standardize etmek*** sözünde geçer.

standart *s. İng.* **1** (ölçülebilir şeyler için) belirli boyutlarda, belirli bir tipe uygun olarak yapılmış ya da ayrılmış olan. **2** belirli ölçülere, yasaya, kullanıma uygun olan. **3** temel ya da örnek olarak alınabilen. **4** *a.* bir işletmede bir ürünü, bir çalışma yöntemini, üretilecek miktarı, bir bütçenin para miktarını vb. belirlemek için konulmuş kural. **standart dil** *dil.* eğitim, öğretim ve yazı dili olarak kullanılan dil.

standartlaşma *a. İng. T.* standartlaşmak eylemi.

standartlaşmak *(nsz) İng. T.* standart duruma gelmek.

standartlaştırabilme *a. İng. T.* standartlaştırabilmek eylemi.

standartlaştırabilmek *(-i) İng. T.* standartlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

standartlaştırılabilme *a. İng. T.* standartlaştırılabilmek eylemi.

standartlaştırılabilmek *(nsz) İng. T.* standartlaştırılması olanaklı olmak ya da standartlaştırılma olasılığı bulunmak.

standartlaştırılma *a. İng. T.* standartlaştırılmak eylemi.

standartlaştırılmak *(nsz) İng. T.* standart duruma getirilmek.

standartlaştırma *a. İng. T.* **1** standartlaştırmak eylemi. **2** *eko.* nitelik ve değer birliğini, pazarlama kolaylığını sağlamak ereğiyle, ürünleri aynı nitelikte bulunanlara ayırma.

standartlaştırmak *(-i) İng. T.* standart duruma getirmek.

stant *a. İng.* **1** bir fuarda ya da sergide malların sergilendiği yer. **2** hipodromlarda seyircilerin oturduğu yer.

star *a. İng. mec.* mesleğinde çok parlamış sinema oyuncusu ya da şarkıcı. *eş.* **yıldız**[2].

start *a. İng. sp.* verilen bir işaretle yarışa başlama. *eş.* **çıkış**[6]. **start almak 1)** *sp.* bir yarışmada, yarışçılar "başla" işaretiyle yarışa başlamak. **2)** tasarlanan bir işe girişmek. **start vermek** *sp.* bir yarışmada tabanca sesi, bayrak, düdük vb. ile "yarışa başla" demek, başlama işareti vermek. **start yeri** *sp.* yarışa başlama yeri. **starta geçmek 1)** (motor vb.) çalışmaya başlamak. **2)** *sp.* koşmaya başlamak. **starta girmek** *sp.* (at ya da motorlu araç) yarış çizgisinde yerini alıp yarışa hazır olmak.

stat *a. Fr.* ➻ **stadyum**.

statik *s. Fr.* **1** belirli bir süre hep aynı kalan, devinimi olmayan, durağan, duruk. *ör. Türk toplumu statik değildir.* **2** *mec.* değişme, gelişme, ilerleme göstermeyen, değişmeyen. *ör. İnsan statik kurumlarda uzun süre çalışamaz.* **3** *fiz.* güçlerin dengelenmesiyle ilgili. **4** *a. fiz.* devinmeyen nesnelerin üzerindeki güç dengelerini konu alan bilim dalı. **5** *a. fiz.* dalgalı akımlı elektrik motorlarında ve üreteçlerinde devinmeyen bölüm. *eş.* **stator**.

statolit, -ti *a. gövb.* omurgalılarda, dengeyle ve yönelimle olan ilgileri yönünden işitme taşlarına verilen ad.

stator *a. Fr. fiz.* dalgalı akımlı elektrik motorlarında ve üreteçlerinde devinmeyen bölüm. *eş.* **duruk**[4], **statik**[5].

statosist, -ti *a. Fr. gövb.* içinde statolitlerin yer aldığı kesecik.

statü *a. Fr.* **1** bir kimsenin bir toplumda ya da topluluk içindeki durumu, yeri, kazandığı saygınlık, makam. **2** ➻ **tüzük**. **3** ➻ *esk.* **heykel**.

statüko *a. Fr.* (. . .' .) **1** öteden beri sürüp gelen ya da var olan, şu andaki durum. **2** yürürlükte bulunan antlaşmalara göre olması gereken durum. *eş.* **sürerdurum**.

statükocu *a. Fr. T.* öteden beri sürüp gelen, var olan durumun değişmesini istemeyen kimse. *eş.* **sürerdurumcu**.

statükoculuk *a. Fr. T.* statükocu olma durumu. *eş.* **sürerdurumculuk**.

stearik *s. Fr. kim.* bitkisel ve özellikle hayvansal stearin durumunda bulunan bir asit olan ***stearik asit*** için kullanılır.

stearin *a. Fr. kim.* gliserinin stearik asit esterlerine verilen ad.

sten (I) *a. İng.* hafif, kolay, kullanışlı, 9 mm. çaplı, İngiliz yapımı bir tür makineli tüfek.

sten (II) *a. Fr.* bir tonluk bir kütleye bir saniyede bir metre hız artışı veren kuvvete eşit ve simgesi sn olan, metre, ton, saniye (M.T.S.) sisteminde kuvvet ölçüsü birimi.

steno *a. Fr. (stenografi ve stenograf sözcüklerinin kısaltılmış biçimi)* (.' .) **1** konuşmaları hızla ve olduğu gibi yazıya geçirmeye elverişli, kısa ve yalın imlerden oluşan bir yazı yöntemi. *eş.* **stenografi**. **2** bu imleri bilen ve bir konuşmayı bu imlerle yazıya geçirebilen kimse. *eş.* **stenograf**.

stenograf *a. Fr.* ➻ **steno**[2].

stenografi *a. Fr.* ➻ **steno**[1].

stenotip, -pi *a. Fr.* stenografi için yapılmış yazı makinesi.

stenotipi *a. Fr.* stenotiple yazı yazma tekniği.

step, -pi *a. Rus.* bozkır.

stepne *a. Fr.* motorlu taşıtlarda janta takılı şişirilmiş lastiğiyle birlikte yedek olarak bulundurulan tekerlek.

ster *a. Fr.* simgesi st olan, yığın durumundaki yakacak odunu ölçmekte kullanılan, bir metre küpe eşit oylum ölçüsü birimi.

steradyan *a. Fr.* simgesi Sr olan, bir kürenin merkezini tepe olarak alıp küre yüzeyi üzerinde bu kürenin yarıçapına eşit bir kare kadar alan ayıran uzay açıya eşit bir uzay açı birimi.

stereo *a. Fr.* stereofoni ve stereofonik sözcüklerinin kısaltılmış biçimi.

stereofoni *a. Fr.* kaydedilen ya da radyo ile yayımlanan sesleri, ses kaynaklarının mekândaki dağılımına uygun olarak iletme tekniği.

stereofonik *s. Fr.* sesin birkaç yönden geldiği izlenimi veren, stereofoniyle ilgili olan.

stereografi *a. Fr. fiz.* katı nesneleri bir düzlem üzerinde gösterme sanatı.

stereografik *s. Fr.* stereografiyle ilgili.
stereoskop, -pu *a. Fr.* stereoskopik çiftlerin incelenmesinde kullanılan ve konuyu kabartma olarak gösteren optik aygıt.
stereoskopik *s. Fr.* stereoskopla ilgili olan. **stereoskopik çift** stereoskopla incelenmek için aynı nesnenin farklı görüş noktalarından alınmış iki fotoğrafından oluşan bütün.
stereotipi *a. Fr.* basımcılıkta, matris kâğıdı kullanarak formaları, klişeleri ve metinleri çoğaltma yöntemi.
steril *s. Fr.* **1** kısır, verimsiz. **2** *hek.* mikroptan arınmış.
sterilizasyon *a. Fr.* **1** kısırlaştırma. **2** *hek.* bir yaranın, bir maddenin, laboratuvar ve ameliyet aygıt ve araçlarının, bir pansuman gerecinin taşıdığı ferment ve mikropları yok etme.
sterilize *s. Fr.* **1** her türlü mikroptan arınmış. **2** bozulmasına yol açabilecek mikroorganizmalardan ve fermentlerden sterilizasyon[2] yöntemiyle arındırılmış olan (ürün). **3** kısırlaştırılmış. **sterilize edilmek** mikroptan arındırılmak. **sterilize etmek** bir şeyi mikroptan arındırmak, bir şeyin mikroplarını öldürmek.
sterlin *a. İng.* İngiliz lirası.
sterol, -lü *a. Fr. kim.* daha çok karbon atomlarından oluşan ve hayvanlarda, bitkilerde ve D vitamininde bulunan, alkol yapısında organik bir madde.
stetoskop, -pu *a. Fr. hek.* hekimlerin kalp, akciğer gibi vücudun iç organlarını dinlemekte kullandıkları bir araç.
steyşın *a.* ve *s. İng.* arka koltuğunun arkasında öteberi konacak bir boşluğu ve dört kapıdan başka bir de arka kapısı bulunan binek otomobili.
stil *a. Fr.* **1** biçem, üslup, tarz. **2** *arg.* moda olan, güzel, alımlı, hoş, gösterişli.
stilist, -ti *a. Fr.* **1** giyim kuşamda yeni bir biçem ortaya koyan yaratıcı kimse. **2** giyim kuşam alanında ürünler veren bir işyerinde ürünlerin oluşumunu sağlayan uzman kimse. *eş.* **modacı**.
stilistik *a. Fr.* **1** ➻ **biçembilim**. **2** ➻ **biçemsel**.
stilo *a. Fr.* (.' .) *esk.* dolmakalem.
stoacı *a.* ve *s. Yun. T. fels.* stoacılık yandaşı (kimse, görüş).
stoacılık *a. Yun. T. fels.* derslerini stoa denilen direkli galeride veren Yunan düşünürü Kıbrıslı Zenon'un MÖ IV. yüzyılda kurduğu, doğaya uygun yaşamayı salık veren, ruhun duyumsamaz olduğunu öne süren, aklı egemen kılmayı ve dünya yurttaşlığını ülkü edinen öğreti ve felsefe okulu.
stok, -ku *a. İng.* **1** üretilip satışa hazır duruma getirilmiş, depolanmış malların toplam miktarı. **2** bir sanayi dalında kullanılan hammaddelerin, işlenmiş ya da yarı işlenmiş maddelerin tümü. **3** bir gereksinimi karşılayacak herhangi bir maddeden çok miktarda alarak yığma. **4** *tic.* depoda yığılı durumda bulunan, satılmamış mal. **stok edilmek** (ya da **yapılmak**) stok etmek eylemine konu olmak. **stok etmek** (ya da **yapmak**) bir malı, genellikle kıtlık yaratmak ereğiyle ya da ilerde doğabilecek kıtlığa karşı, bir yere çok miktarda yığmak, depolamak.
stokçu *a. İng. T.* stok yapan kimse.
stokçuluk *a. İng. T.* stokçunun yaptığı iş.
stoklama *a. İng. T.* stoklamak eylemi.
stoklamak *(-i) İng. T.* bir malı, herhangi bir nedenle, çok miktarda bir araya getirip bekletmek.
stop *ünl. İng.* **1** dur! **2** telgraf, telefon ya da telsiz haberleşmelerinde tümceleri birbirinden ayırmak için kullanılır. **stop etmek** *ha.* (motor, makine vb.) duruvermek, durmak. **stop lambası** otomobillerin vb. arkasının iki yanında bulunan ve frene basılınca yanan lamba.
stopaj *a. İng.* (vergi için) birine ödenen paradan vergi yasasının belirlediği ölçüye uygun olarak yapılan ve maliyeye yatırılan kesinti.
stor *a. Fr.* pencerelerde kullanılan, ağaçtan, plastikten, kumaştan vb. yapılmış, bir kanal içinde aşağı yukarı hareket ederek açılıp kapanan perde.
storlu *s. Fr. T.* storu bulunan.
stratej *a. Fr. ask.* **1** strateji uzmanı. **2** çok ustalıkla strateji uygulayan kimse.
strateji *a. Fr.* **1** önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yolların ve uygulanan yöntemlerin tümü. **2** *ask.* bir savaşta amaca ulaşmak için askeri kuvvetleri uygun bir biçimde kullanma sanat ve bilimi. **3** bir ulusun ya da birkaç ulusun, barışta ve savaşta benimsenen politikalara en çok desteği vermek ereğiyle siyasal, ekonomik, psikolojik ve askeri güçleri bir arada kullanma, düzenleme bilim ve sanatı.
stratejik *s. Fr.* **1** strateji özelliği taşıyan, stratejiyle ilgili. **2** *ask.* askeri bir görüş açısının önemini belirten, savaşı doğrudan doğruya ilgilendiren her şey için kullanılır. *ör. Petrol, aynı zamanda stratejik silahtır.* **stratejik ortak** (devletler olarak) stratejik konularda birbirini kollayan, birlikte davranan ortak. **stratejik özdek** (ya da **madde**) askeri amaçlar için gerekli olan her türlü özdek. **stratejik silah** askeri amaçlar için kullanılabilecek olan her türlü şey.
stratigrafi *a. Fr. yerb.* yer katmanlarını inceleyen yerbilimin kolu.
stratosfer *a. Fr. gökb.* ➻ **katyuvarı**.
stratus *a. Lat.* (.' .) *met.* ➻ **katmanbulut**.
streptokok, -ku *a. Fr.* sıvı ortamda zincir biçiminde koloniler oluşturan, çoğu zaman patojen olan bir mikrokok.
streptomisin *a. Fr.* verem basiline, şarbon, difteri, veba, menenjit, zatürre gibi hastalıklara yol açan mikroplara karşı kullanılan bir antibiyotik.
stres *a. İng.* **1** *hek.* ameliyat şoku, travma, soğuk, heyecan gibi etkenlerin organizmada, iç organlarda ve metabolizmada oluşturduğu

bozuklukların tümü. **2** *ruhb.* kişide, birtakım sorunların yol açtığı coşkusal, ruhsal gerilim. **stres atmak** eğlenerek vb. duygusal gerilimini azaltmak, rahatlamak.

striknin *a. Fr.* kargabükenden elde edilen çok güçlü bir zehir.

striptiz *a. İng.* (.' .) gece kulüplerinde, pavyonlarda, bir kadının müzik eşliğinde giysilerini bir bir çıkararak çıplak duruma gelinceye değin yaptığı gösteri.

striptizci *a.* ve *s. İng. T.* striptiz yapan.

striptizcilik *a. İng. T.* striptizcinin yaptığı iş.

stronsiyum *a. Fr.* (.' . .) *kim.* simgesi Sr, atom sayısı 38, atom ağırlığı 87,62, yoğunluğu 2,6 olan, rengi beyaza yakın sarı olmakla birlikte havada oksitlenerek esmerleşen, doğada doğal maden filizlerinde bulunan bir element.

strüktür *a. Fr.* yapı.

strüktüralist, -tü *a.* ve *s. Fr.* ➻ **yapısalcı.**

strüktüralizm *a. Fr.* ➻ **yapısalcılık.**

strüktürel *s. Fr.* ➻ **yapısal.**

stüdyo *a. Fr.* (.' .) **1** *sin.* sinema, televizyon için film çekilen, radyo için ses alınan ve yayın yapılan, bu işler için her türlü donanımı bulunan yer. **2** fotoğrafçı işliği. **3** resim, heykel gibi sanat çalışmaları için düzenlenmiş oda. **4** bir oda, mutfak ve banyodan oluşan küçük daire.

su, -yu *a. (bu sözcük, kuraldışı olarak, ad tamlamalarında belirten durumundayken* ***suyun*** *ve belirtilen durumundayken* ***suyu*** *biçimine girer)* **1** iki hidrojenle bir oksijen atomundan oluşan, doğal sıcaklıkta sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde. **2** bu sıvıdan oluşan ve yeryüzünün beşte dördünü kaplayan kitle, deniz, akarsu vb. *ör. Gemi Türk sularında yakalandı.* **3** canlıların içtiği, kullandığı sıvı. *ör. Birkaç bardak su içti.* **4** meyve, sebze gibi şeylerin sıkılmasıyla elde edilen sıvı. *ör. Vişne suyunu, domates suyunu severim.* **5** kimi çiçekler ya da yapraklar imbikten çekilerek elde edilen kokulu sıvı. *ör. İsparta gül suyuyla ünlüdür.* **6** yemeğin sıvı bölümü. *ör. Hoşafın suyunu içti, tanesini bıraktı.* **7** demir araçları yaparken, ateşte iyice kızdırdıktan, akkor durumuna getirdikten sonra suya daldırılarak onlara verilen sertlik. **8** bir şeyin kenarına koşut olarak yapılan süs. **9** ***yıkamak*** sözcüğüyle birlikte "iki su yıkamak", "beş su yıkamak" biçiminde kullanılarak "defa", "kez" kavramını verir. **10** *ha.* yaradılış, huy. *ör. Onun suyuna göre davranırsan çalışır.* **11** *ha.* tahta, odun gibi şeylerde liflerin doğrultusu, yolu. **su almak 1)** suyu içine çekmek, emmek. *ör. Ayakkabısı su almaktaydı.* **2)** *den.* (gemi, sandal vb.) içine, dibinden su girmek. *ör. Sandal su almış.* **3)** *den.* gemiye içme suyu doldurmak. **4)** *hek.* herhangi bir organdan, sağaltım amacıyla su boşatmak. **su bardağı** su içmede kullanılan bardak. **su baskını** sellerin ya da eriyen kar sularının katılmasıyla kabararak yataklarından taşan akarsuların çevreyi kaplaması, taşkın, taşma. **su basmak** (bir şey ya da yer) sular altında kalmak, her yanı suyla dolmak. **su bölümü çizgisi** *coğr.* komşu iki akarsuyun beslenme teknelerini ayıran çizgi. **su cenderesi** lokomotife su vermekte kullanılan araç. **su çarpmak** (yüzünü) avuç avuç su çarparak suyla yıkamak. **su çekmek 1)** içine su almak, su emmek. *ör. Ayakkabım su çekmiş.* **2)** alçak bir yerden, kuyudan vb. kovayla, tulumbayla ya da benzeri bir araçla su çıkarmak. **su değirmeni** su gücüyle çalışan değirmen. **su deposu** içine su depo edilen yapı. **su dökmek** *ha.* işemek. **su dökünmek** *ha.* yıkanmak. **su düzeyi** (ya da **seviyesi**) *den.* deniz vb.de suyun yüksekliğinin bulunduğu düzey. **su gelmek** doğumdan önce, amnios suyu dölyolundan akmak. **su gibi (olmak)** çok ıslanmış, çok ıslak (olmak). **su gibi akmak 1)** (zaman) çok hızlı bir biçimde geçmek. **2)** (para) bir kimseye, bir yere bol bol gelmek. **3)** (para) oluk oluk harcanmak. **4)** (içki) bol bol içilmek. *ör. Düğünde rakı su gibi akmıştı.* **su gibi aziz ol!** su getirenlere, birine içmek için su verenlere söylenen bir iyi dilek sözü. **su gibi bilmek** (ya da **okumak**) yanlışsız ve hiç duraksamadan bilmek ya da okumak. *ör. Dersini su gibi biliyordu. Yazıyı su gibi okuyordu.* **su gibi ezberlemek** (bir şeyi) yanlışsız, duraksamasız ve hızlı bir biçimde söyleyebilecek bir biçimde ezberlemek, çok iyi ezberlemek. **su gibi gitmek** (para) **1)** bol bol harcanmak. *ör. Gezide para su gibi gitmişti.* **2)** çok harcanmak. *ör. Bu hayat pahalılığında para su gibi gitmekteydi* **su gibi terlemek** çok terlemek, terden ıpıslak olmak. **su (yüzü) görmemiş** (yüz, el) çok kirli. **su götürmez** üzerinde tartışılamayacak denli açık, kesin olan, tersi savunulamayacak durumda olan. **su götürür yeri olmamak** üzerinde tartışılamayacak denli açık olmak, başka türlü yoruma elverişli bir yönü bulunmamak. **su ısıtıcısı** su ısıtmakta kullanılan elektrikli araç. **su içinde** (bir mal için fiyat olarak) en azından, kolaylıkla, en aşağı. *ör. Bu bilgisayar kullanılır, su içinde on milyon eder.* **su içinde kalmak** aşırı ölçüde terlemek, vücudu ıpıslak olmak. **su iktiza etmek** gusül gerekmek. **su kaçırmak 1)** su sızdırmak. *ör. Musluk su kaçırıyor.* **2)** *arg.* davranışını aşırıya götürerek can sıkmak, baş ağrıtmak. **su kapmak** (yara için) azmak. **su katılmamış** kendine özgü niteliğini koruyan, bozulmamış olan. **su kayağı** *sp.* deniz ya da gölde, bir motorlu taşıtça hızla çekilirken, ayaklara takılı genişçe kayaklar üzerinde ayakta durarak yapılan su sporu. **su kayağı yapmak** *sp.* su kayağı sporu yapmak. **su kaybı** *hek.* vücutta olması gereken miktarda suyun bulunmaması. **su kesimi** (ya da **hattı**) *den.* geminin, su üstünde ve su altında kalan bölümlerinin kesiştiği yer. **su kesmek** (ya da **kesilmek**) su durumuna gelmek, sulanmak.

su korkusu *ruhb.* sudan korkma biçiminde kendini gösteren bir ruh hastalığı. *eş.* hidrofobi. **su koyuvermek1)** sebze, meyve, et gibi yarı katı nesneler, herhangi bir işlem sonunda ya da pişerken suyunu salıvermek. **2)** *tkz.* sözünde durmamak. **3)** *arg.* durumun gereklerine uygun davranmamak, tatsızlık çıkarmak. **su küçüğün, sofra (söz) büyüğün** küçüklerin korunması, büyüklerin sayılması gerektiğini anlatmak için söylenir. **su sayacı** (ya da **saati**) içinden geçen suyun miktarını ölçen araç. **(içine, gönlüne) su serpilmek** kaygısı kalmamak, ferahlamak, rahatlamak. **su tedavisi** ➻ **hidroterapi**. **su testisi** su kabı olarak kullanılan, topraktan yapılmış testi. **su testisi su yolunda kırılır** bir kimse ya da şey, iyi ya da kötü hangi amaca hizmet ediyorsa o uğurda ölür ya da bir kazaya uğrar, yok olur. **su uyur, düşman uyumaz** düşmana karşı her zaman uyanık bulunmak gerekir. **su ürünleri** besin ve kullanım değeri olan, deniz, göl, ırmak vb.de bulunan bitkiler, hayvanlar ve bunların yumurtaları. **su vermek 1)** (bitki için) sulamak. **2)** (hayvanlara) su içirmek, sulamak. **3)** birine içmesi için su getirmek. *ör. Bir bardak su verir misiniz?* **4)** demirin sertlik, dayanıklılık ve esnekliğini artırmak için onu kızgınken suya batırmak. **(ağaçlara) su yürümek** ilkyaza doğru ağaçlar tomurcuklanmaya başlamak. **su yüzü görmemiş** hiç yıkanmamış, çok kirli. **su yüzüne çıkmak** bir süre belli edilmemiş bir iş, bir sorun, bir tutum ya da düşünce vb. artık belli olmak. **suda pişmiş** haşlanmış. **sudan çıkmış balığa dönmek** herhangi bir nedenle ne yapacağını bilememek, çok şaşırmak ya da hemen uyum sağlayamamak. **sudan çıkmış sıçana dönmek** üstü başı çok ıslanmak, sırılsıklam olmak. **sudan geçirmek 1)** (çamaşırları) üstünkörü yıkamak. **2)** (sabunlu çamaşırı, bulaşığı) durulamak. **sudan ucuz** bedava denecek denli ucuz. **sular kararmak** akşam karanlığı başlamak. **sular seller gibi akmak** sel gibi akmak, bol bol akmak. **suya düşmek** (bir tasarı) birtakım nedenlerle gerçekleştirilememek. **suya göstermek** (bir şeyi) şöyle bir suya tutmak, hafifçe yıkamak. **(biri, başkasını) suya götürüp susuz getirir** sözü edilen iki kişiden birinin ötekinden çok daha kurnaz, hileci, düzenci olduğunu belirtmek için söylenir. **suya sabuna dokunmamak** davranışlarında, sözlerinde kimsenin incinmeyeceği bir yol tutmak, sakıncalı konulara hiç girmemek. **suya salmak** (bir şeyi) boşuna harcamak. **suya varmadan çemrenmek** *ha.* ➻ **suyu görmeden paçaları sıvamak**. **suyu başından** (ya da **baştan**) **kesmek** bir konuda kesin sözünü söyleyip ayrıntıları konuşmaya gereklik bırakmamak. **suyu bulandırmak** yolunda gitmekte olan bir işi, kötü bir amaçla, karıştırmak. **suyu çekilmek***ha.* (bir şeyin) suyu kalmamak, kurumak. **suyu çekilmiş** (ya da **kesilmiş**) **değirmene dönmek 1)** işleyemez, bir işe yaramaz duruma gelmek. **2)** (bir yer için) ortalıkta gürültü patırtı, hareket, canlılık kalmamak. **suyu** (ya da **çayı**) **görmeden paçaları sıvamak** bir şey için, henüz hiçbir belirti yokken ya da gereğinden, zamanından çok önce hazırlanmaya kalkışmak. **suyu görünce teyemmüm bozulur** bir zorunluk nedeniyle kuralsız, yolsuz yapılmakta olan bir işin, bu zorunluğun ortadan kalkması durumunda, gereği gibi yapılmak üzere yeni baştan ele alınma gerektiğini belirtir. **(birinin) suyu ısınmak** (ya da **kaynamak**) *tkz.* **1)** iş başından uzaklaştırılması yakın olmak. **2)** kötü sonu yaklaşmak ya da gelmek. **suyu kesiyor** *al.* (bıçak, çakı için) keskinliği gitmiş, çok körleşmiş. **suyu mu çıktı?** (bir yerin) beğenilmeyecek ne yönü var ki orada kalmak istemiyorsun, ne kusurunu gördün? *ör. Kasabaya yerleşip ne yapacaksın, köyün suyu mu çıktı?* **(bir işin) suyu nereden geliyor?** kuşkulu bir iş için, "bu işi yürütmek için harcanan bu bol para hangi kaynaktan?" anlamında söylenir. **suyu seli kalmamak** (sulu yemekler için) kaynaya kaynaya ya da beklediği için hiç suyu kalmamak. **suyu toprağı çekmek** *ha.* ➻ **toprağı çekmek**. **suyu yokuşa akıtmak** bir işin olabilmesi için yerine getirilmesi olanaksız koşullar öne sürmek. **suyun akıntısına gitmek** olayların gelişmesine, durumun gereğine göre davranmak, duruma uymak. **suyun başı 1)** bir suyun çıktığı yer, kaynak. **2)** *mec.* en çok kazanç ve yarar sağlanacak yer. **3)** *mec.* bir işin kendisinden biteceği en yetkili kişi. **suyun yüzüne çıkmak** karışık bir işin içinden bir zarar görmeden kurtulmak. **suyuna** (ya da **suyunca**) **gitmek** (birinin) sinirlenmeyeceği biçimde davranmak, davranışlarını onun isteğine, eğiliminc uydurmak. **suyuna pirinç haşlanmaz** ona güvenilerek bir işe girişilmez. **suyuna tirit 1)** (iş için) baştan savma, değersiz, özensiz. **2)** bol olanakların ancak serpintilerinden yararlanma durumu. **suyundan da koy!** *arg.* bir durum, bir olay karşısında "aman ne iyi, pek hoş" ya da "bir bu eksikti" anlamında alay yollu kullanılır. **suyunu çekmek 1)** (yemek) kaynaya kaynaya suyu kalmamak. **2)** *tkz.* (para vb.) tükenecek duruma gelmek, tükenmek. **suyunun suyu** bir şeyle çok uzaktan ilgisi bulunan.

sual, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **soru**. **sual etmek** ➻ **sormak**.

sualtı, -nı *b. a.* deniz, göl gibi suların yüzeyinin altında kalan bölüm. **sualtı arkeolojisi** denizlerde kazıbilimsel araştırmalar yapan kazıbilim dalı. **sualtı flaşı** suyun altında film çekmek için gereken ışığı veren aygıt. **sualtı fotoğrafçılığı** sualtında fotoğraf çekme mesleği ya da işi. **sualtı işleri** inci, midye, sünger avcılığı, dalgıçlık gibi, deniz, göl ve akarsularda sualtında çalışmayı gerektiren işler.

suare *a. Fr.* **1** akşam yemeğinden sonra yapılan eğlenceli toplantı. **2** sinema, tiyatro gibi yerlerde gece gösterisi.
suaskıları, -nı *ç. b. a. bitb.* tatlı sularda yaşayan bir alg familyası.
suaygırı, -nı *b. a. hayb.* çiftparmaklılardan, Afrika'da ırmaklarda ve göllerde yaşayan, çok iri yapılı, kalın ve çıplak derili, iri başlı, geniş ağızlı memeli hayvan. *eş.* **hipopotam**.
suaygırıgiller *ç. b. a. hayb.* suaygırını ve benzer türleri kapsayan memeli hayvanlar familyası. *eş.* **hipopotamgiller**.
subaldıranı, -nı *b. a. bitb.* maydanozgillerden, bataklık yerlerde ve akarsu kıyılarında yetişen, çok zehirli, otsu bir bitki.
subasar *b. a. yeni* yapılarda, suya yapının üst katlarına çıkacak basıncı sağlayan düzenek, araç. *eş.* **hidrofor**.
subasmanı, -nı *b. a. T. Fr. mim.* ➻ **oturtmalık**.
subaşı, -nı *b. a.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde, kapıkulu süvarileri arasından seçilerek savaş zamanı güvenlik işlerine bakmakla, barış zamanı da vergi toplamakla görevlendirilen kimse. **2** *ha.* çiftlik yöneticisi, çiftlik kâhyası.
subay *a.* orduda asteğmenden mareşale deniz kuvvetlerinde büyük amirale değin olan rütbelerde bulunan ve asteğmenden başlayarak bütün rütbelere değin yükselebilen asker.
subaylık *a.* subayın görevi ya da rütbesi.
subilim *b. a.* suların mekanik, fizik, kimya ve yaşambilim yönlerinden özelliklerini, özellikle yeraltı su kaynaklarını araştıran ve inceleyen bilim. *eş.* **hidroloji**. *ör. Subilim alanında çalışmalar yapılıyor.*
subilimci *b. a.* subilim uzmanı. *eş.* **hidrolog** .
subiti, -ni *b. a. hayb.* ➻ **supiresi**.
suboyası, -nı *b. a.* suda eriycbilen ağaç boyası.
suböceği, -ni *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, küçük su birikintilerinde yaşayan, boyu iki santimetreye yaklaşan, kahverengi bir böcek.
suböreği, -ni *b. a.* yufkası önce tuzlu suda haşlanarak soğuk suda soğutulduktan sonra içine gerekenler konulup fırında pişirilen bir tür börek.
subra *a. Fr.* (.' .) ➻ **koltukluk**[1].
subret, -ti *a. Fr.* güldürülerde hafifmeşrep genç kadın ya da işveli hizmetçi kız tipi.
subye *a. Fr.* (.' .) ayağın altından geçen, tozluğa ya da pantolon paçalarına bağlanan, deriden ya da kumaştan yapılmış şerit.
sucu *a.* su satan ya da evlere su taşıyan, bu işi meslek edinmiş kimse.
sucuk *a.* **1** içine çeşitli baharatlar konularak yoğrulan sığır ya da manda eti kıymasının, şişirilerek kurutulmuş koyun bağırsağına doldurulmasıyla yapılan, ızgarada ya da yağda pişirilerek yenen yiyecek. **2** ceviz, fındık, badem, fıstık gibi şeyler bir ipliğe dizildikten sonra nişastayla koyulaştırılmış kaynar üzüm şırasına ya da şeker şerbetine batırılarak yapılan tatlı yiyecek. **sucuğu çıkmak** *ha.* sırılsıklam olmak, çok ıslanmak. **sucuğunu çıkarmak** *tkz.* **1)** iyice yormak. **2)** iyice dövmek. **sucuk gibi olmak** (ya da **ıslanmak**) her yanı ıslanmak, ıpıslak olmak.
sucukçu *a.* sucuk yapan ya da satan kimse.
sucukçuluk *a.* sucuk yapma ve satma işi.
sucuklaşma *a.* sucuklaşma eylemi.
sucuklaşmak *(nsz) tkz.* iyice ıslanmak.
sucul *s.* **1** suyu seven, suya düşkün. **2** suyu çeken. *eş.* **hidrofil**.
suculuk *a.* sokaklarda su satma ya da evlere su taşıma işi, sucunun yaptığı iş.
suç, -çu *a.* **1** ahlaka, törelere aykırı davranış. **2** yasalara aykırı davranış. **suç aracı** (ya da **aleti**) *huk.* suçlunun suç işlerken kullandığı araç. **suç atmak** (birine) işlemediği bir suçu yüklemek. **suç duyurusu** bir suç işlendiğini ilgili makamlara bildirme, duyurma. **suç duyurusunda bulunmak** bir suç işlendiğini öne sürerek ilgili makamlara bunu bildirmek. **suç işlemek** törelere, yasalara aykırı bir eylemde bulunmak. **suç olmak** suç sayılmak, suç gözüyle bakılmak. **suç ortaklığı** *huk.* işlenen suça katılma biçiminde gerçekleşen eylem. **suç yüklemek** (birine) suç atmak. **(birinin) suçunu bağışlamak** bir kimsenin işlediği bir suça ceza vermemek ya da verilen cezayı kaldırmak.
suçbilim *b. a.* deneysel yöntemle, suçlunun kişiliğini inceleme, yorumlamayla, suç olayının kaynağını, suçun toplumbilimsel ve yaşambilimsel etkenlerini araştıran bilim.
suçbilimci *b. a.* suçbilim alanında uzman bilim adamı.
suçiçeği, -ni *b. a. hek.* daha çok çocuklarda görülen, kesecikli seyrek döküntülerle kendini gösteren, salgınlar yapabilen bulaşıcı bir hastalık.
suçlama *a.* suçlamak eylemi.
suçlamak *(-i, -le)* bir suçu olduğunu öne sürmek, işlemediği bir suçu yüklemek. *ör. Onu böyle kötü bir şeyle suçlamak ayıptır.*
suçlanabilme *a.* suçlanabilmek eylemi.
suçlanabilmek *(nsz; -le)* suçlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
suçlandırabilme *a.* suçlandırabilmek eylemi.
suçlandırabilmek *(-i, -le)* suçlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
suçlandırılabilme *a.* suçlandırılabilmek eylemi.
suçlandırılabilmek *(nsz)* suçlandırılması olanaklı olmak ya da suçlandırılma olasılığı bulunmak.
suçlandırılış *a.* suçlandırılmak eylemi ya da biçimi.
suçlandırılma *a.* suçlandırılmak eylemi.
suçlandırılmak *(nsz)* suçlandırmak eylemi yapılmak, suçlu olduğu öne sürülmek.
suçlandırış *a.* suçlandırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onu suçlandırışları bir oyundur.*
suçlandırma *a.* suçlandırmak eylemi.
suçlandırmak *(-i, -le)* bir suçu olduğunu öne sürmek, işlemediği bir suçu yüklemek, suçlamak. *ör. Onu neyle suçlandırıyorlar?*

suçlanış *a.* suçlanmak eylemi ya da biçimi.
suçlanma *a.* suçlanmak eylemi.
suçlanmak *(nsz; -le)* **1** suçlamak eylemine konu olma. **2** *ha.* kendi kendini suçlu duyumsamak. *ör. Vazoyu düşürünce bir hayli suçlandım.*
suçlayabilme *a.* suçlayabilmek eylemi.
suçlayabilmek *(-i, -le)* suçlamak elinde olmak, suçlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
suçlayış *a.* suçlamak eylemi ya da biçimi.
suçlu *a.* ve *s.* suç işlemiş bulunan, suçu olan (kimse). **suçlu çocuk** *ruhb.* yasaca kovuşturma gerektirecek saldırgan davranışlar gösteren çocuk. **suçlu olmak** suçlu görülmek, suçlu sayılmak.
suçluluk *a.* suçlu olma durumu, suçlu görülme, suçlu sayılma. **suçluluk duygusu** *ruhb.* insanın, töreyi ya da dinsel kuralları çiğnediğini sezmesi sonucu bilinçli ya da bilinçsiz olarak kapıldığı ve kendisiyle ilgili kendi değer yargılarını sarsan duygu, kendi kendini suçlama duygusu.
suçsuz *s.* suç işlememiş olan, suçlu bulunmayan, suçu olmayan.
suçsuzluk *a.* suçsuz olma durumu.
suçulluğu, -nu *b. a. hayb.* ➻ **bataklıkçulluğu**.
suçüstü, -nü *be.* suçu işlemekteyken, suçu işlediği sırada. **suçüstü mahkemesi** *huk.* sanığın suçüstü yakalandığı durumlarda çıkarıldığı mahkeme. **suçüstü yakalama** *huk.* suç işleyenin suçu işlediği sırada ya da işlemesinden çok az önce yakalanması.
sudak *a. hayb.* levrekgillerden, tatlı sularda yaşayan, yaklaşık 50 cm. boyunda, sırtı yeşille sarı arası gri bir renkte, karnı beyaz, sırtında enlemesine çizgiler bulunan, büyük kafalı, geniş ağızlı, yırtıcı dişleri olan, eti beyaz ve lezzetli bir balık.
sudan *s.* **1** doğru dürüst bir gerekçesi olmayan ya da saçma, önemsiz bir gerekçesi olan. *ör. Sudan bir nedenle insanı hemen suçlardı.* **2** baştan savma, önemsiz, özensiz. *ör. Çok sudan bir çalışmayla profesör olmuştu.* **sudan cevap** bir konuda sorulan bir soruya karşılık olarak verilen, inandırıcı olmayan yanıt.
Sudanlı *ö. a.* ve *s.* Afrika'nın doğusunda, Kızıldeniz kıyısında bir ülke olan Sudan'da yaşayan halk ve bu halkın soyundan gelen kimse.
sudanlık *a.* sudan olma durumu. *ör. Bahanenin sudanlığı açıktı.*
sudantavuğu, -nu *b. a. (Afrika'daki "Sudan" ülkesinin adıyla Türkçe "tavuk" sözcüklerinden) hayb.* bir beçtavuğu türü.
sudolabı, -nı *b. a.* bostan sulamak vb. için kuyudan ya da bir akarsudan su çekmeye yarayan, küçükleri elle, büyükleri at, eşek vb. yardımıyla işletilen bir tür çark.
sufle *a. Fr. tiy.* sahnedeki oyunculara, unutmuş oldukları bir sözü ya da tümceyi izleyicilere duyurmadan fısıltıyla anımsatma, fısıldama. **sufle etmek 1)** *tiy.* sahnedeki oyunculara, unutmuş oldukları bir sözü ya da tümceyi izleyicilere duyurmadan fısıldayarak anımsatmak, fısıldamak. **2)** bir kimseye, unuttuğu bir sözü ya da tümceyi, kimseye duyurmadan fısıldamak.
suflör *a. Fr. tiy.* sahnenin görünmeyen bir yerinden, sahnedeki oyunculara, rollerinde unuttukları sözcükleri ya da tümce başlarını, tümceleri fısıldayarak anımsatan görevli.
suflörlük *a. Fr. T.* suflörün yaptığı iş, suflörün görevi.
sugeçirmez *b. s.* yapısının bileşimsel özelliği dolayısıyla suyu geçirmeyen ya da çekmeyen, emmeyen (kumaş, toprak vb.).
sugeçirmezlik *b. a.* sugeçirmez olma özelliği.
suhulet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** kolaylık. **2** inceelik, yumuşaklık, naziklik. **3** uygun ortam.
suibriği, -ni *b. a. bitb.* suibriğigillerden, sıcak ülkelerde yetişen, almaşık dizilişli ve sapları uzun ve sülüksü yapraklı, yaprak ayası ibrik biçiminde gelişmiş olan tırmanıcı bir bitki.
suibriğigiller *ç. b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi suibriği olan, yaklaşık otuz türü bulunan bir bitki familyası.
suiistimal, -li *b. a. Ar.* (- . . - -) *esk.* **1** (görevini, yetkisini vb.) kötüye kullanma, yolsuzluk. **2** (bir şeyi) kötüye kullanma. *ör. Sevgimizi suiistimalden çekinmedi.* **suiistimal edilmek** iyi kullanılmamak, kötüye kullanılmak. **suiistimal etmek** kötüye kullanmak.
suikast, -tı *b. a. Ar.* (-' . .) **1** gizlice cana kıymaya ya da kötülük etmeye kalkışma. **2** bir devlet büyüğünü ya da önemli bir kimseyi tasarlayarak, plan kurarak öldürme.
suikastçı *a.* ve *s. Ar. T.* (-' . . .) suikast düzenleyen, yapan (kimse).
suiniyet, -ti *b. a. Ar.* (-' . .) *esk.* iyi olmayan amaç, kötü niyet.
suiti, -ni *b. a. ha.* **1** kunduz. **2** porsuk.
sukabağı, -nı *b. a. bitb.* kabakgillerden, alt bölümü şişkin, Anadolu'nun birçok yerinde kurutularak su kabı yapılan bir asma kabağı türü.
sukamışı, -nı *b. a. bitb.* sukamışgillerden, bataklık yerlerde, göl ve akarsu kıyılarında yetişen, almaşık yapraklı, dişi ve erkek çiçekleri başak durumunda toplanmış, sürüngen çotuklu, küçük, çok yıllık otsu bir bitki.
sukamışıgiller *ç. b. a. bitb.* birçeneklilerden, sukamışı, suşeridi gibi su bitkilerini kapsayan bir familya.
sukaranfili, -ni *b. a. T. Ar. bitb.* ormanlarda, özellikle göl ve akarsu kıyılarında yetişen, boyu 50 cm.ye ulaşabilen, sarı çiçekler açan, çok yıllık otsu bir bitki.
sukeleri, -ni *b. a. hayb.* kurbağagillerden, durgun sularda ve karada yaşayan küçük bir sürüngen hayvan.
sukemeri, -ni *b. a.* üzerinde suyolu bulunan kemerli köprü.
suketeni, -ni *b. a. bitb.* bileşikgillerden, sulak yerlerde yetişen, boyu bir buçuk metreye ulaşabilen, bir türü pembe çiçekler açan bir bitki.

sukut, -tu *a. Ar.* (. -) *esk.* düşme. **sukut etmek** (dava vb.) düşmek. **sukutu hayal** *esk.* düş kırıklığı.
suküre *b. a. T. Ar.* ➻ **suyuvarı**.
sulak *s.* **1** suyu bol olan (yer). *ör. Bizim köy sulaktır.* **2** suyu olan, nemli (toprak). *ör. Sulak tarlasını satar mı?* **3** *a.* kuşlar için su konulan küçük kap. **3** yabanıl hayvanların su içmeye geldiği yer. **sulak yerde büyümüş** *arg.* çok uzun boylular için söylenir.
sulaklık *a.* sulak olma durumu.
sulama *a.* **1** sulamak eylemi. **2** arklar ya da savaklar yardımıyla su akıtarak, herhangi bir toprak bölgesini kuraklıktan kurtarma. **sulama kanalı** toprağı sulamak için içinden su akıtılan ark, suyolu.
sulamak *(-i)* **1** (toprak, bitki vb. için) su emmesini sağlamak, su vermek. **2** (hayvan için) su içmesini sağlamak, su vermek, suvarmak. **3** *arg.* (barmen, garson) müşteriye içki vermek. **4** *arg.* (para için) harcamak, ödemek, vermek. *ör. Bu arabaya kaç lira suladınız?* **5** *arg.* işemek.
sulanabilme *a.* sulanabilmek eylemi.
sulanabilmek *(nsz)* sulanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sulandırabilme *a.* sulandırabilmek eylemi.
sulandırabilmek *(-i)* sulandırmak elinde olmak, sulandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sulandırıcı *a.* ve *s.* sulandırmayı sağlayan (madde).
sulandırılabilme *a.* sulandırılabilmek eylemi.
sulandırılabilmek *(nsz)* sulandırılması olanaklı olmak ya da sulandırılma olasılığı bulunmak.
sulandırılma *a.* sulandırılmak eylemi.
sulandırılmak *(nsz)* sulu duruma getirilmek, sulanması sağlanmak ya da sulanmasına yol açılmak. *ör. Rakı çok sulandırılırsa içilmez olur.*
sulandırıverme *a.* sulandırıvermek eylemi.
sulandırıvermek *(-i)* çabucak sulandırmak.
sulandırma *a.* sulandırmak eylemi.
sulandırmak *(-i)* **1** sulu duruma gelmesini sağlamak ya da sulanmasına yol açmak. **2** su ya da başka bir sıvı katıp karıştırarak yoğunluğunu azaltmak.
sulanış *a.* sulanma eylemi ya da biçimi.
sulanıverme *a.* sulanıvermek eylemi.
sulanıvermek *(nsz)* çabucak sulanmak.
sulanma *a.* **1** sulanmak eylemi. **2** kimi nesnelerin, havanın nemini soğurarak çözünme özelliği.
sulanmak *(nsz)* **1** sulu duruma gelmek. *ör. Kar, sulanarak gevşedi.* **2** suyu çoğalıp yoğunluğu azalmak. *ör. Boya çok sulanmış.* **3** suyunu bırakmak. *ör. Bamya pişerken sulanmıştı.* **4** sulamak eylemine konu olmak. *ör. Hayvanlar sulandı.* **5** (göz için) yaşarmak. *ör. Soğuktan gözleri sulanmıştı.* **6** *(-e) arg.* birine karşı duyulan cinsel isteği kendisine davranışla, sözle vb. sezdirmek, sarkıntılık etmek. **7** *(-e) arg.* bir şeye pek imrendiğini, onu pek istediğini belli etmek. *ör. Rakıma sulanacağına sen de ısmarla.*
sularında *be. Far. T.* yaşı ya da saati yaklaşık olarak bildirmek, belirtmek ereğiyle bu sözcüklerle birlikte kullanılır. *ör. Yaşı otuz sularındaydı. Saat on sularında alana indik.*
sulatabilme *a.* sulatabilmek eylemi.
sulatabilmek *(-i, -e)* sulatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sulatma *a.* sulatmak eylemi.
sulatmak *(-i, -e)* sulamak eylemini yaptırmak, sulamasını ya da sulanmasını sağlamak. *ör. Hayvanları çobana sulattılar.*
sulayabilme *a.* sulayabilmek eylemi.
sulayabilmek *(-i)* **1** sulamak elinde olmak, sulama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Atı da sulayabilir misin?*
sulayıverme *a.* sulayıvermek eylemi.
sulayıvermek *(-i)* **1** çabucak sulamak. *ör. Derede atlarımızı sulayıverip yola devam ettik.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çiçekleri sulayıver.*
sulfata *a. It.* (. .' .) *ha.* ➻ **kinin**.
sulh *a. Ar.* (**l** ince okunur) ➻ **barış**. **sulh olmak** *esk.* uzlaşmak.
sulhperver *b. a. Ar. Far.* ➻ **barışsever**.
sulhsever *b. a. Ar. T.* ➻ **barışsever**.
sulp, -bü *a. Ar.* (**l** ince okunur) *esk.* **1** belkemiği. **2** *mec.* döl, nesil, zürriyet. **(birinin) sulbünden gelmek** o kimsenin öz çocuğu olmak.
sulta *a. Ar. esk.* yaptırma ya da yasaklama gücü ya da hakkı.
sultan *a. Ar.* **1** hükümdar, padişah. **2** *tar.* Osmanlı padişahlarına verilen ya da onlarca kullanılan san. **3** *tar.* Osmanlı padişahlarının eşlerine, annelerine, kız ve erkek çocuklarına verilen san. **4** Müslüman, özellikle Sünni hükümdarların kullandıkları san. **5** *mec.* saltanatlı kadın. *ör. Ona sinemanın sultanı dediler.* **6** kimi Bektaşi erenlerine verilen san. **sultan efendi** *tar.* Osmanlılarda, padişahın kız kardeşleriyle kızlarına verilen san. **sultan kethüdası** *tar.* Osmanlı sarayında padişahların ve şehzadelerin evlendirilen kızlarının dairelerindeki işlere bakan görevli. **Sultan Süleyman'a kalmayan dünya** herkesin, varsılın da yoksulun da bir gün öleceğini anlatmak için söylenir.
sultani *s. Ar.* (. - -) **1** sultanlara yaraşan. **2** sultanlarla ilgili olan. **3** *a. tar.* Osmanlı döneminde, Meşrutiyet'ten (1908) sonra ülkenin pek çok yerinde açılan, bugünkü lise dengi öğretim kurumu. **4** *a.tar.* Osmanlı döneminde Mısır, Trablus ve Cezayir darphanelerinde basılan Osmanlı altını. **5** *a.* çekirdeksiz ve iri bir üzüm. **sultani tembel** iş görmekten hiç hoşlanmayan, hiçbir iş yapmayan, çok tembel (kimse). **sultani tembellik** sultani tembel olma durumu. **sultani yegâh** *müz.* alaturka müzikte bir makam.

sultaniye *a. Ar. ha.* Manisa yöresinde yetiştirilen, iyi nitelikli şarap yapımında kullanılan bir üzüm.

sultanlık *a. Ar. T.* **1** sultan olma durumu, hükümdarlık, padişahlık. **2** sultan sanını taşıyan bir İslam hükümdarının ülkesi. **3** *mec.* güzel bir şeye ulaşma. *ör. Bekârlık sultanlıktır demişler.*

sultanoğlu, -nu *b. a. tar.* Osmanlılarda, padişah kızlarının padişah soyundan olmayan kocalarından doğan erkek çocuklarına verilen san.

sulu *s.* **1** içinde su bulunan, suyu olan. *ör. Etli taze fasulye gibi sulu yemekler yemelisin.* **2** suyu bol olan. *ör. Sulu portakallar kalmamış.* **3** suyu gereğinden çok olan. *ör. Bu çorba sulu olmuş.* **4** içine su katılmış, sulandırılmış olan. *ör. Bebeğe sulu süt verilir.* **5** *s.* ve *a. mec.* söz ve davranışlarıyla, yersiz şakalarıyla çevresini rahatsız eden ya da kadınlara tatsız iltifatlarda bulunan (kimse). **sulu göz** (ya da **gözlü**) hemen ağlayan, gözyaşını tutamayan (kimse). **sulu tarım** (ya da **ziraat**) daha bol ürün elde edebilmek için sulamaya ağırlık veren tarım. **sulu zırtlak** *arg.* **1)** limon. **2)** kolayca ağlayıveren, sık sık gözyaşını tutamayan (kimse).

suluboya *b. a.* **1** suyla karıştırılarak kullanılan bir boya. **2** *b. a.* ve *b. s.* bu boyayla yapılmış olan (resim). *ör. Ressamın suluboyaları güzeldi.*

suluca *a. ha.* genellikle çocukların yüzünde ve başında görülen, sağaltılmadığında kelliğe dönüşen irinli kabarcıklar. *eş.* **suluk**[5].

suluk *a.* **1** *ha.* odanın bir köşesine yapılmış yıkanma yeri. **2** *ha.* kuş kafeslerinde, kuşları sulamak için içine su konan küçük kap. **3** *ha.* at dizgininin altına takılan küçük zincir. **4** *ha.* hayvanlara sabaha karşı, sabah suyunu içirmeden önce, verilen yem. **5** *hek.* küçük çocukların başlarında yer yer saç dökülmesi ve kabartılarla beliren bir deri hastalığı. **6** *sp.* yarışçıların su, glikozlu su, çay ya da meyve suyu koymalarına yarayan su kabı. **suluk zinciri** at dizgininin altına takılan küçük zincir.

sululaşma *a.* sululaşmak eylemi.

sululaşmak *(nsz) mec.* hoş olmayan, tatsız, yersiz şakalar yapmak ya da kadınlara tatsız iltifatlarda bulunmak.

sululuk *a.* **1** sulu olma durumu. **2** *mec.* hoş olmayan, tatsız, yersiz şakalar yapma ya da kadınlara tatsız iltifatlarda bulunma. **sululuk etmek** (ya da **yapmak**) hoş olmayan, tatsız, yersiz şakalar yapmak ya da kadınlara tatsız iltifatlarda bulunmak, sululaşmak.

sulusepken *be.* ve *s.* (kar için) yağmurla karışık bir biçimde (yağan).

sumak *a. Ar.* **1** *bitb.* antepfıstığıgillerden, sıcak yerlerde yetişen, yaklaşık 150 türü bulunan, kimi türleri her mevsim yeşil kalabilen, kabuğu hekimlikte, yaprakları dericilikte kullanılan, mercimek büyüklüğünde meyvesi olan bir ağaç. **2** bu ağacın, dövülerek toz durumuna getirilen ve kebaplara, cacıklara vb. tat vermek için ekilen, mercimeğe benzer meyvesi.

sumen *a. Fr.* çalışma masası üstünde bulundurulan ve üzerinde yazı yazmaya, arasında evrak saklamaya yarayan, üzeri deri kaplı altlık. **sumen altı etmek** ➻ **hasır altı etmek.**

sumercimeği, -ni *b. a. T. Far. bitb.* sumercimeğigillerden, su içinde yetişen ve mercimeği andıran yaprakları suyu yeşil bir halı gibi örten bir su bitkisi.

sumercimeğigiller *ç. b. a. T. Far. T. bitb.* birçeneklilerden, örnek bitkisi sumercimeği olan küçük bir bitki familyası.

sumermeri, -ni *b. a. T. Ar.* ➻ **kaymaktaşı.**

sumsuk *a. ha.* **1** yumruk. **2** yumrukla vurma.

sumsuklama *a. ha.* sumsuklamak eylemi.

sumsuklamak *(-i) ha.* yumrukla vurmak, yumruk atmak, yumruklamak.

sumuhallebisi, -ni *b. a T.Osm.* pirinç unuyla koyuca pişirilerek üstüne pekmez ya da pudraşekeri, gülsuyu dökülüp yenilen muhallebi.

suna *a.* **1** erkek ördek. **2** *ha.* göl ördeği. **suna boylu** (ya da **suna gibi**) (kadın için) boylu boslu ve çok güzel.

sunabilme *a.* sunabilmek eylemi.

sunabilmek *(-i, -e)* sunmak elinde olmak, sunma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sunak *a.* tapınaklarda, üzerinde kurban kesilen, günlük vb. yakılan, başına geçilip dinsel tören yapılan, masa biçiminde taş.

sunanesi, -ni *b. a. T. Ar. ha.* sulak yerlerde yetişen, tüylü ve kokulu yaprakları olan otsu bir bitki, yarpuz.

sundurma *a.* **1** sundurmak eylemi. **2** yağmuru, güneşi engellemek için kapı üstüne ya da duvar önüne yapılan saçak. **3** *ha.* evlerin önüne yapılan üstü kapalı balkon, taşlık. **sundurma çatı** *mim.* tek akıntı yüzeyi olan çatı.

sundurmak *(-i, -e)* sunmak eylemini yaptırmak.

sungu *a.* **1** bir büyüğe sunulan armağan. **2** bir tanrıya ya da tapınağa yapılan bağış, getirilen armağan. **3** *ha.* gelinc verilen armağan. **4** *ha.* armağan.

sungur *a. ha.* doğana benzer bir tür yırtıcı, avcı kuş.

suni *s. Ar.* (. -) **1** yapma, yapay. **2** *mec.* eğreti, yapmacık. **suni peyk** ➻ **yapma uydu.**

sunilik *a. Ar. T.* yapma, yapay olma durumu ya da özelliği, yapaylık, yapmacıklık.

sunma *a.* sunmak eylemi.

sunmak *(-i, -e)* **1** (bir büyüğe ya da büyük makama) bir şeyi göstermek, göndermek, iletmek, yollamak, vermek vb. *ör. Başbakanlığa sunduğumuz yazının yanıtı gelmedi.* **2** (incelik gereği bir kimseye) bir şeyi göstermek, göndermek, iletmek, yollamak, vermek vb. *ör. Size onu biraz sonra sunacağım.* **3** (radyoda, televizyonda, bir eğlence yerinde izlenceyi, şarkıyı, müziği, konuşmayı vb.) dinletmek, çalmak, söylemek, yapmak vb. *ör. Size sunmak istediğim ilk şarkı nihavent makamında.*

sunta *a. ("suni tahta"dan)* (.' .) çok yoğun basınç altında sıkıştırılmış talaş ve yongadan yapılan, doğramacılıkta kereste olarak kullanılan yapay tahta.
suntıraç *a. Far.* ➻ **suntıraş**.
suntıraş *a. Far.* **1** nalbantların, nallanacak hayvanın tırnağını kesmekte kullandıkları keskin araç. **2** saraçların, deride yiv açmak için kullandıkları, U biçiminde, metalden yapılmış araç.
sunturlu *s.* **1** adamakıllı, iyice, yaman, azgın, korkunç, dehşetli. *ör. Delinin sunturlusu o, onunla uğraşılmaz.* **2** *ha.* karışık, zor. *ör. Bu sunturlu işten kurtuluş yok mu?* **3** *ha.* gösterişli, görkemli. **sunturlu küfür** ağza alınmaz, ağır, çok kötü sövgü.
sunu *a.* **1** bir büyüğe ya da tanrıya sunulan armağan, sungu. **2** birine sunulan armağan. **3** *eko.* piyasaya mal çıkarma, mal sürme. **sunu ve istem** *eko.* üreticinin piyasaya mal çıkarması, sürmesi ve tüketicinin piyasadan mal çekmesi olayları.
sunucu *a.* ve *s.* radyoda, televizyonda, bir eğlence yerinde ya da herhangi bir toplantıda sunma işini yapan, programı vb. sunan (kimse).
sunuculuk *a.* sunucunun yaptığı iş, sunucunun görevi, işi.
sunulabilme *a.* sunulabilmek eylemi.
sunulabilmek *(-e)* sunulması olanak içinde olmak ya da sunulma olasılığı bulunmak. *ör. Rapor ancak bir hafta sonra bakana sunulabilecekmiş.*
sunulma *a.* sunulmak eylemi.
sunulmak *(-e)* sunmak eylemine konu olmak, sunmak eylemi yapılmak. *ör. Bakanlığa sunulan yazıya yanıt geldi.*
sunuluş *a.* sunulmak eylemi ya da biçimi.
sunum *a.* **1** *ha.* lokma, parça. **2** *eko.* çıkarma, sunma, sürme, sunu³. *ör. Bu dönemdeki para sunumu artmıştı.*
sunuş *a.* **1** sunmak eylemi ya da biçimi. **2** önsöz.
suoku, -nu *b. a. bitb.* suokugillerden, bataklık yerlerde ve su kıyılarında yetişen, akvaryumda, havuzda da yetiştirilebilen, köksapları tazeyken kekre olan, kurutulunca yenilebilen, yaprakları suya gömülü olup olmadığına göre değişik biçim gösteren, çok yıllık küçük bir bitki .
suokugiller *ç. b. a. bitb.* birçeneklilerden, örnek bitkisi suoku olan, yaklaşık yetmiş türü bulunan bir bitki familyası.
suölçer *b. a.* suyun ve kimi akışkanların derinliğini, ağırlığını, basıncını ölçmeye yarayan aygıt.
suörümceği, -ni *b. a. hayb.* suörümceğigillerden, suyun altında ördüğü ipekten kese içinde yaşayan bir örümcek.
suörümceğigiller *ç. b. a. hayb.* suörümceğini ve ona yakın olan türleri içine alan, suda çeşitli böceklerin üstünde ya da yumuşakçaların solungaçlarında asalak olarak yaşayan böcekler familyası.
sup, -pu *a. Fr.* çikolatayla yapılan bir tür tatlı.
supanglez *a. Fr.* ➻ **sup**.
supap *a. Fr.* **1** bir yayla gergin tutulan ve yatağının düzleminde gidip gelerek bir akışkanın geçişini düzenlemeye yarayan kapak. **2** *fiz.* bir devreye yerleştirildiğinde, belirli koşullar altında, akımın yalnız bir yönde geçmesini sağlayan ve böylece dalgalı akımları doğrultmaya yarayan düzenek.
suphanallah *ünl. Ar.* (. -' . .) Arapça "Tanrı'yı insana özgü niteliklerden, her türlü kusur, ayıp ve eksikliklerden uzak tutarım, arınmış sayarım" anlamındaki bu söz, Türkçede şaşkınlık belirtmekte kullanılır.
supiresi, -ni *b. a. hayb.* kabuklulardan, durgun tatlı sularda yaşayan, beş çift göğüs ayağı ve kabuğunun arka ucunda iki dikeni bulunan, kurutulmuşu akvaryum balıklarına yem olarak verilen küçük bir hayvan.
supleman *a. Fr.* birkaç ciltlik büyük sözlük, ansiklopedi gibi yapıtları tamamlamak, sonraki gelişmeleri, bilgileri vermek için hazırlanıp yayımlanan ek cilt.
supya *a. Yun. hayb.* ➻ **mürekkepbalığı**.
sur (I) *a. Ar.* (-) kale duvarı, yüksek duvar.
sur (II) *a. ha.* alınyazısı, uğur, kader, talih.
sura *a. (Hindistan'da dokumacılığıyla ünlü Surate kentinin adından)* **1** ince, yumuşak bir ipekli kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.
surat, -tı *a. Ar.* **1** *tkz.* insan yüzü. **2** asık yüzlülük, somurtkanlık. *ör. Bize surat söker mi?* **3** soğuk davranma. *ör. Bize suratını görünce kalkıp gittik.* **surat asmak** kaşlarını çatarak yüzüne küskün bir anlam vermek. **surat** (ya da **suratı**) **bir karış** öfkeli, kızgın, somurtkan. *ör. Baktım, suratı bir karış, hiçbir şey söylemedim.* **surat düşkünü** çirkin yüzlü (kimse). **surat etmek** (birine) küskün durmak, küskün davranmak. **surat kalmamak** utanmaz duruma gelmek, utanmazlaşmak, yüzsüzleşmek. *ör. Adamda surat kalmamış ki, hiç aldırmadı.* **surat mahkeme duvarı 1)** hiç gülmeyen, suskun duran, asık yüzlü. **2)** utanması sıkılması olmayan, yüzsüz (kimse). **surata bak süngüye davran** *al.* çok çirkin ya da çok asık yüzlü kimseler için söylenir. **suratı değişmek** bir kimseye karşı tutumu, davranışı değişmek, daha sertleşmek. **suratı kasap süngeriyle silinmiş** utanması, sıkılması hiç kalmamış, iyice yüzsüz. **suratına bakanın kırk yıl işi rast gitmez** "yüzünden uğursuzluk akıyor" anlamında söylenir. **suratına indirmek** (birinin) yüzüne tokat atmak. **suratından düşen (sinek) bin parça olmak** can sıkıntısını açıkça belli etmek, çok somurtmak. **suratını ekşitmek** yüzüne, memnun olmadığını belirten bir anlam vermek.
suratlı *s. Ar. T.* yüzü gülmez, asık yüzlü, somurtkan.
suratsız *s. Ar. T.* **1** asık yüzlü, somurtkan. **2** çirkin, sevimsiz (kimse). **3** aksi, huysuz, ters (kimse).

suratsızlaşabilme *a. Ar. T.* suratsızlaşabilmek eylemi.
suratsızlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* suratsızlaşması olanak içinde olmak ya da suratsızlaşma olasılığı bulunmak.
suratsızlaşma *a. Ar. T.* suratsızlaşmak eylemi.
suratsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* suratsız biri durumuna gelmek.
suratsızlık *a. Ar. T.* suratsız olma durumu.
sure *a. Ar.* (- .) Kuran'ın 114 bölümünden her biri.
suret, -ti *a. Ar.* (- .) **1** biçim, görünüş. *ör. Cinler ona insan suretinde gelirmiş.* **2** yazı ya da resim kopyası. *ör. Bu belgenin bir suretini ona verdim.* **3** biçim, yol, tarz. *ör. Onunla görüşelim, bu suretle onu yanımıza çekebiliriz.* **4** *esk.* insan yüzü. **5** İslam felsefesinde, varlığın beş duyuyla algılanan, görünen yönü, biçimi. **6** *ha.* resim, fotoğraf. **suret almak** (ya da **çıkarmak**) (bir belgenin vb.) kopyasını çıkarmak. **sureti haktan** (doğrusu: **sureta haktan**) **görünmek** güttüğü asıl amaç başka olduğu halde içtenlikle, temiz yürekle, iyi niyetle davranıyormuş gibi yapmak. **suretine girmek** (bir şeyin) biçimine, görünüşüne benzemek. *ör. Kimi inanışa göre cinler insan suretine girermiş.*
sureta *be. Ar.* (-' . -) **1** sanki öyleymiş gibi, görünüşe göre, görünüşte. **2** yalandan.
surezenesi, -ni *b. a. T. Far. bitb.* ➻ **subaldıranı**.
Suriyeli *ö. a.* ve *s.* Suriye halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse).
susabilme *a.* susabilmek eylemi.
susabilmek *(nsz)* **1** susmak elinde olmak, susma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Başım ağrıdı, biraz susabilir misiniz?*
susak *s. ha.* **1** susamış olan, susayan. **2** *mec.* aptal, salak, sersem. **3** *a.* sukabağından yapılmış ya da ağaçtan oyulmuş maşrapa. **susak ağızlı** *ha.* anlamsız, boş konuşan, boşboğaz, geveze (kimse). **susak burunlu** *ha.* iri ve biçimsiz burnu olan (kimse).
susaklık *a.* **1** susamış olma durumu, susuzluk. **2** *mec.* aptallık, salaklık, sersemlik.
susallar *ç. a. bitb.* ve *hayb.* suda yaşayan bitki ya da hayvan familyası.
susam *a. Ar. bitb.* **1** susamgillerden, sıcak bölgelerde yetiştirilen, boyu 60 cm.yi bulan bir tarım bitkisi. **2** bu bitkinin yağı çıkarılan, öğütülerek tahin elde edilen, simit ve benzeri çörekler, helva vb. üzerine konulan, küçük, sarımtırak tohumu. **3** ➻ **süsen**.
susama *a.* susamak eylemi.
susamak *(nsz)* **1** su içmek gereksinimi duyumsamak, su içeceği gelmek. **2** *(-e) mec.* bir şeye karşı güçlü bir gereksinim duyumsamak, bir şeyi çok istemek, onu çok özlemek. *ör. Dürüstlüğe susamış olan toplum, onun bu davranışını alkışlamıştı.* **susundan ölmek** *mec. ha.* çok susamak.
susamgiller *ç. a. Ar. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi susam[1] olan, küçük bir bitki familyası.
susamhelvası, -nı *b. a. Ar.* kaynatılmış ağdalı şekerden yapılarak susama bulanan bir tür tatlı.
susamlı *s. Ar. T.* içinde ya da üzerinde susam[2] bulunan, susamı olan. *ör. Birkaç tane susamlı simit aldım.*
susamuru, -nu *b. a. T. Ar. hayb.* sansargillerden, akarsu ve göl kıyılarında yaşayan, gövdesi uzun, kalın ve basık, bacakları kısa ve güçlü, başı geniş, yassı, burnu küt, gözleri küçük, ayakları uzun beş parmaklı ve perdeli, iyi yüzen, balıkla beslenen, kürkü için avlanan, küçük bir etçil memeli hayvan.
susamyağı, -nı *b. a. Ar. T.* susam tohumlarından çıkarılan yağ.
susarmısağı, -nı *b. a.* ➻ **kurtluca**.
susatabilme *a.* susatabilmek eylemi.
susatabilmek *(-i)* susatmak elinde ya da susamasında etkili olmak, susatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
susatma *a.* susatmak eylemi.
susatmak *(-i)* **1** susamasına yol açmak. **2** susuzluk vermek. *ör. Turşu insanı çok susatıyor.* **3** *mec.* güçlük çıkarmak. *ör. İnsanı susatıyorsun, şu işi yap artık.*
susayabilme *a.* susayabilmek eylemi.
susayabilmek *(nsz; -e)* susama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
susayış *a.* susamak eylemi ya da biçimi.
susayıverme *a.* susayıvermek eylemi.
susayıvermek *(nsz; -e)* çabucak susamak.
susığırı, -nı *b. a. ha.* manda **(I)**.
susineği, -ni *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, durgun sular üzerinde yaşayan, oval gövdeli, parlak yeşilimsi kara renkli bir böcek.
susku *a.* sessizlik, konuşmama, susma.
suskun *s.* **1** pek az konuşan, sakin olan, susup duran, sessiz (kimse). **2** *be.* sakin, sessiz bir biçimde. *ör. Böyle suskun beklemek beni sıkar.*
suskunlaşabilme *a.* suskunlaşabilmek eylemi.
suskunlaşabilmek *(nsz)* suskunlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
suskunlaşma *a.* suskunlaşmak eylemi.
suskunlaşmak *(nsz)* suskun bir duruma gelmek. *ör. Acısı nedeniyle adamcağız iyice suskunlaştı.*
suskunlaştırma *a.* suskunlaştırmak eylemi.
suskunlaştırmak *(-i)* suskunlaşmasına yol açmak, suskunlaşmasını sağlamak. *ör. Üst üste gelen dertler onu suskunlaştırdı.*
suskunluk *a.* suskun olma durumu.
susma *a.* **1** susmak eylemi. **2** *dilb.* sesbirimler bütününün söylenmesi sırasındaki anlamlı durgu. **susma hakkı** *huk.* bir soruşturma sırasında sanığın, ceza yönünden aleyhinde sonuç doğuracak sorulara yanıt vermeme hakkı.
susmak, -ar *(nsz)* **1** konuşmasını kesmek, konuşmaktan kaçınmak ya da hiç konuşmamak.

2 sesi ya da gürültüyü kesmek, ses yapmamak. 3 *mec.* tepki göstermemek. *ör. Haksızlığa karşı susmak, onu onaylamak olur.* **sus payı** ➻ **susmalık**.

susmalık *a.* bildiği bir gizi açığa vurmaması, yaymaması, yapılan bir işe karşı çıkmaması, susması için birine verilen para ve benzeri şey.

suspus *s.* korku ya da benzeri bir nedenle sinmiş, susmuş. **suspus olmak** korku ya da benzeri bir nedenle sinmek, susmak, hiç sesini çıkarmamak, artık işe karışmaz ve sesi çıkmaz olmak, sinip susmak.

susta (I) *a. It.* (.' .) (köpek) arka ayakları üzerinde durma. **susta durdurmak 1)** köpeği, verilen komutla, arka ayakları üzerinde durdurmak. **2)** (bir kimseyi, birilerini) korkak ve saygılı duruma getirmek, yıldırmak. **susta durmak 1)** (köpek) arka ayakları üzerine kalkıp ön ayaklarını göğsüne doğru bükerek öyle durmak. **2)** korktuğu, çekindiği bir kimsenin karşısında saygılı ve çekingen davranmak. **sustaya kalkmak** ➻ **susta durmak**.

susta (II) *a.* (.' .) kimi kesici araçlarda emniyet yayı.

sustalı *s.* (.' . .) 1 sustası olan. 2 *a.* sustalı çakı. **sustalı çakı** açıldıktan sonra sustasına **(II)** basılmadıkça kapanmayan büyük çakı.

susturabilme *a.* susturabilmek eylemi.

susturabilmek *(-i)* 1 susturmak elinde olmak, susturmaya gücü yetmek, susturma olanağı ya da olasılığı bulunmak. 2 soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğu susuturabilir misin, çok ağlıyor.*

susturma *a.* susturmak eylemi.

susturmak *(-i)* 1 susmasını sağlamak, konuşmasını önlemek ya da susmasına yol açmak. *ör. Korku onu susturmuştu.* 2 verdiği karşılıkla ya da yaptığı bir davranışla birini artık bir şey söyleyemez duruma düşürmek. *ör. Onu susturmak çok kolay, çıkarına engel olursan hemen susar.* 3 *mec.* etkisini, gücünü bastırmak, azaltmak, gidermek. *ör. İçindeki öfkeyi susturmak olanaksızdı.*

susturucu *s.* 1 susmasını ya da susmayı sağlayan, susmasına ya da susmaya yol açan. *ör. O, susturucu yanıtları kolay bulur.* 2 *a.* patlamalı ya da tepkili motorlarda, yanmış gazların dışarıya atılması sırasında oluşan gürültüyü azaltmaya, önlemeye yarayan düzenek. *eş.* **egzoz**. 3 *a.* ateşli bir silahın patlama sesini azaltan, yok eden düzenek. 4 *a.* bir çalar saatte tokmağın zile vurmasını önleyen yay.

susturulabilme *a.* susturulabilmek eylemi.

susturulabilmek *(nsz)* susturulması olanak içinde olmak ya da susturulma olasılığı bulunmak.

susturulma *a.* susturulmak eylemi ya da biçimi.

susturulmak *(nsz)* 1 konuşması önlenmek, susması sağlanmak. 2 kendisine verilen karşılıkla artık söz söylemeyecek duruma düşürülmek, susmak zorunda bırakılmak.

susturuluş *a.* susturulmak eylemi ya da biçimi. *ör. Basının susturuluşu, durumu ağırlaştırdı.*

susturuş *a.* susturmak eylemi ya da biçimi. *ör. İktidarın basını susturuşu çok büyük tepki doğurdu.*

susturuverme *a.* susturuvermek eylemi.

susturuvermek *(-i)* 1 çabucak susturmak. 2 rica yollu da kullanılır. *ör. Şu radyoyu susturuver.*

susuş *a.* susmak eylemi ya da biçimi.

susuverme *a.* susuvermek eylemi.

susuvermek *(nsz)* ansızın susmak. *ör. Ağlayan bebek, meme verilince susuverdi.*

susuz *s.* 1 suyu bulunmayan, suyu olmayan. *ör. Kent susuz, musluklar akmıyor.* 2 suyu çok az olan. *ör. Susuz elma tatsız olur.* 3 kurak geçen, yağışsız. *ör. Susuz yaz toprağı çatlattı.* 4 bir süre su verilmemiş bulunan, susamış olan. *ör. Susuz hayvanları suladılar.* 5 *be.* su olmadan. *ör. Çiçekler susuz kalmış, sulayalım.* **susuz bırakmak** su vermemek.

susuzluk *a.* 1 susuz olma durumu. 2 kuraklık, yağışsızlık. *ör. Güneyde susuzluk yaşanıyor.* 3 susamış olma durumu. *ör. Susuzluğa dayanılmaz.* 4 *mec.* özleyiş. *ör. Aşka susuzluğu belliydi.*

suşeridi, -ni *b. a. T. Ar. bitb.* sukamışgillerden, bataklık yerlerde, dere kıyılarında yetişen, yaklaşık bir metre boyunda, şerit gibi uzun ve açık yeşil renkte yaprakları olan, sarımsı yeşil çiçekler açan sucul bir bitki.

sut *a. Fr. kim.* sodyum klorürden elde edilen sodyum karbonatın piyasadaki adı.

sutaşı, -nı *a. Fr.* (.' . .) terzilikte, kimi giysilerin yaka, kol, cep gibi yerlerini süslemekte kullanılan işlemeli şerit.

sutavuğu, -nu *b. a. hayb.* sutavuğugillerden, nemli ve bataklık yerlerde yaşayan, yaklaşık 30 cm. boyunda, gri, esmer ve kızıl karışımı bir tonda benekli ya da çizgili tüyleri olan ve böğründe belirgin çizgiler bulunan bir kuş.

sutavuğugiller *ç. b. a. hayb.* bataklık yerlerde ve su kıyılarında yaşayan, kanat ve kuyrukları kısa, gagaları yandan basık olan, sutavuğu, suyelvesi türlerini içine alan bir familya.

suterazisi, -ni *b. a. T. Far.* basınçlı su dağıtımında basıncı çok olan suyun basıncını azaltarak boruların, künklerin patlamasını önleyen, belli aralıklarla yapılmış, depo görevini yapan yüksek kule.

suteresi, -ni *b. a. T. Far. bitb.* turpgillerden, akarsu kıyılarında ya da çok nemli yerlerde yetişen, boyu 30-40 cm. olabilen, tereyi andıran otsu bir bitki.

sutopu, -nu *b. a. sp.* yedi yüzücüden oluşan iki takım arasında ve su içinde oynanan, topu karşı takımın kalesine sokma temeline dayanan bir top oyunu.

sutyen *a. Fr.* göğüsleri dik tutmak için kullanılan, saten, dantel gibi kumaşlardan yapılan kadın iç çamaşırı.

sutyenci *a. Fr. T.* sutyen diken ya da satan.

sutyencilik *a. Fr. T.* sutyen dikip satma işi.
suvarılma *a.* suvarılmak eylemi.
suvarılmak *(nsz) ha.* (hayvan için) su verilmek, sulanmak.
suvarım *a.* sulamak için bir defada verilen su miktarı.
suvarma *a. ha.* suvarmak eylemi.
suvarmak *(-i) ha.* (hayvana) su vermek, su içirmek, (hayvanı) sulamak.
suvat, -tı *a. ha.* **1** göze, pınar, kaynak. **2** çay, dere kıyılarında hayvanların su içmesine elverişli yer. **3** su kıyısı. **4** sulu bölge, sulak yer.
suyatağı, -nı *b. a.* içinde, yün, pamuk vb. yerine su bulunan yatak.
suyelvesi, -ni *b. a. hayb.* sutavuğugillerden, sırtı yeşil kahverengi, karnı siyah beyaz çizgili bir kuş.
suyılanı, -nı *b. a. hayb.* suyılanıgillerden, yaklaşık 50 cm. uzunluğunda, su kıyılarında ve nemli yerlerde, bağlarda yaşayan bir sürüngen.
suyılanıgiller *ç. b. a. hayb.* sürüngenler sınıfının örnek hayvanı suyılanı olan bir familyası.
suyılanları *ç. b. a. hayb.* sürüngenler sınıfının kimi zehirli ve zehirsiz yılanları içine alan bir bölümü.
suyolcu *b. a. tar.* Osmanlı döneminde, İstanbul'un suyollarının bakım, onarım ve işletmesiyle uğraşan, bunlarla ilgili kuruluşu yöneten kimse.
suyolu, -nu *b. a.* **1** künk ya da demir boruyla yapılmış oluk, ark. **2** kimi kâğıtların dokusunda bulunan ve ancak ışığa tutulduğunda görülebilen çizgi, resim ya da yazı. *eş.* **filigran**. **3** sutaşı. **4** kâğıt üzerine konulan noktaların aralarını çizgilerle birleştirerek oynanan bir çocuk oyunu.
suyoncası, -nı *b. a. bitb.* çiçekleri salkım durumunda olan, çok yıllık bir su bitkisi.
suyosunları, -nı *ç. b. a. bitb.* denizlerde, durgun tatlı sularda, genellikle su yüzeyinde yaşayan, yaprak ya da tel biçiminde tallıbitkiler altşubesi.
suyosunu, -nu *b. a. bitb.* suyosunlarından, denizlerde, durgun tatlı sularda yaşayan klorofilli bitki.
suyuk *a. yaşb.* organizmanın kan, lenf gibi sıvı bölümü.
suyukçuluk *a. hek.* organizmadaki hastalık belirtilerini suyuk bozukluğuna bağlayan eski hekimlik görüşü.
suyunca *be.* "bir kimseye sinirlenmeyeceği yolda davranmak, davranışlarını onun isteğine, eğilimine uydurmak" anlamındaki ***suyunca*** (ya da ***suyuna) gitmek*** deyiminde geçer.
suyuvarı, -nı *b. a.* denizlerin yeryüzünde oluşturduğu yuvar.
suzidil *b. a. Far.* (- . .) *müz.* alaturka müzikte bir bileşik makam.
suzidilara *b. a. Far.* (- . . - -) *müz.* alaturka müzikte bir bileşik makam.
suzinak *a. Far.* (- . -) *müz.* alaturka müzikte bir basit makam.
suziş *a. Far.* (- .) *esk.* **1** yanma, yakma. **2** etkileme.
suzişli *s. Far. T.* (- . .) *esk.* acıklı, yanık.
sü *a. esk.* asker.
sübjektif *s. Fr.* ➻ **öznel**.
sübjektivist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **öznelci**.
sübjektivite *a. Fr.* **öznellik**.
sübjektivizm *a. Fr.* ➻ **öznelcilik**.
süblime *a. Fr. kim.* **1** süblimleştirme yoluyla elde edilen ürün. **2** aksülümen.
süblimleşme *a. Fr. T. kim.* süblimleşmek eylemi.
süblimleşmek *(nsz) Fr. T. kim.* (bir cisim) katı durumdan sıvı duruma geçmeksizin doğrudan doğruya gaz durumuna geçmek.
süblimleştirme *a. Fr. T. kim.* **1** bir cismi katı durumdan doğrudan doğruya gaz durumuna dönüştürme işlemi. **2** kimi katı cisimleri ısıtarak buharlaştırdıktan sonra soğutma yoluyla yeniden katı durumda elde etmek için yapılan özel damıtma yöntemi.
süblimleştirmek *(-i) kim.* bir cismi katı durumdan doğrudan doğruya gaz durumuna dönüştürmek.
sübut, -tu *a. Ar.* (. -) *esk.* kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde ortaya çıkma, gerçekleşme, belgelenme. **sübut bulmak** (bir suç, durum vb.) belgeyle, kanıtla ortaya konulmak, kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde ortaya çıkmak. **sübuta ermek** sübut bulmak.
sübvansiyon *a. Fr.* bir ürüne vb. devletçe yapılan para yardımı. *eş.* **destekleme**[2]. *ör. Hükümet, buğdaydaki sübvansiyonu kaldırıyor.*
sübyan *ç. a. Ar.* çocuklar. **sübyan koğuşu** cezaevinde çocukların bulunduğu bölüm.
sübyancı *s.* ve *a. Ar. T. arg.* küçük kız ya da erkek çocuklarla cinsel ilişkiye girmeyi seven (sapık kimse).
sübyancılık *a. Ar. T.* sübyancının yaptığı eylem.
sübye *a. İt.* (.' .) badem içi, kavun çekirdeği gibi şeylerden yapılan boza kıvamında bulamaç.
sücut *a. Ar.* (. -) *esk.* secde etme, secdeye varma.
südreme *a.* südremek eylemi.
südremek *(nsz)* sarhoş olmak, esrimek.
süel *s. esk.* askerlikle ilgili, askerliğe özgü. *eş.* **askeri**.
süer *b. a. esk.* **1** orduda görevli bulunan, erden mareşale değin herkes. **2** orduda er. *eş.* **asker**.
süerlik *b. a. esk.* ordu hizmeti, askerlik.
süet, -ti *a. Fr.* ➻ **podüsüet**.
süfli *s. Ar.* (. -) **1** aşağı, aşağılık, bayağı, adi. **2** pis kılıklı, kılıksız, hırpani.
süflileşme *a. Ar. T.* süflileşmek eylemi.
süflileşmek *(nsz) Ar. T.* **1** aşağı bir durum almak, düzeyi düşmek, aşağılaşmak, düzeysizleşmek. **2** pis kılıklı duruma gelmek, kılıksızlaşmak.
süflilik *a. Ar. T.* süfli olma durumu.
Süheyl *ö. a. Ar. gökb.* güney yarımkürede bulunan parlak bir yıldız. *eş.* **Yıldırak**.
sühunet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* sıcaklık.

süit, -ti *a. Fr. müz.* aynı tonda bestelenmiş çalgı parçaları dizisi.
süje *a. Fr.* **1** konu. **2** *dilb.* ➻ **özne**.
süklüm püklüm *ik. be.* utanıp sıkılarak, suç işlemiş gibi bir utanç içinde, korkup çekinerek, utanıp büzülmüş bir biçimde.
sükse *a. Fr.* **1** başarı. **2** çalım, gösteriş, fiyaka. **sükse yapmak 1)** başarı kazanmak. **2)** ilgi çekmek, ilgi çekecek bir durum yaratmak.
sükseli *s. Fr. T.* süksesi olan.
sükûn *a. Ar.* (. -) ➻ **sükûnet**.
sükûnet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** dinginlik, durgunluk, hareketsizlik, sakinlik. **2** erinç, huzur, rahat. **3** dinme, durgunlaşma, yatışma, sakinleşme. **sükûnet bulmak** durgunlaşmak, dinginleşmek, yatışmak, sakinleşmek, rahatlamak.
sükûnetli *s. Ar. T.* (. - . .) durgun, dingin, hareketsiz, sakin.
sükût, -tu *a. Ar.* (. -) söz söylememe, konuşmama, susma, sessizlik. **sükût hakkı** sus payı, susmalık. **sükût ikrardan gelir** yanıt verilmesi gereken bir şey karşısında susuluyorsa bu kabul etmek demektir. **sükûtla geçiştirmek** sözü edilmesi gereken bir konuya bile bile değinmemek.
sükûti *s. Ar.* (. - -) *esk.* pek konuşmayan, sürekli susan, sessiz, suskun (kimse).
sükûtilik *a. Ar. T. esk.* sessizlik, suskunluk.
sülale *a. Ar.* (. - .) soy sop, soy, aile.
Süleymancı *ö. a.* Süleymancılık tarikatına bağlı kimse.

> **Süleymancılık** *ö. a.*
> Romanya'dan göçmen olarak Türkiye'ye gelen Nakşibendi Şeyhi Süleyman Hilmi Tunahan'ca kurulan ve Nakşibendiliğin bütün inanç ve kurallarını benimseyen, Kuran dışında hiçbir yasa tanımayan, Anadolu'nun batı bölgelerinde yaygın bir tarikat.

sülf *a. Lat. esk. kim.* kükürt.
sülfamit *a. Fr. kim.* mikroplara karşı etkili olan azotlu ve kükürtlü organik bileşimlerin ortak adı.
sülfat, -tı *a. Fr. kim.* sülfirik asidin tuzu ya da esteri.
sülfatlama *a. Fr. T.* mantar hastalıklarına karşı bitkilere demir sülfat, bakır sülfat püskürtme ya da bitkileri bu maddelere bulama işlemi.
sülfatlanma *a. Fr. T. fiz.* bir akümülatörün levhaları üzerinde kurşun sülfat tabakasının oluşması.
sülfatlaşma *a. Fr. T. kim.* doğal maden sülfürlerinin havanın ve suyun etkisiyle yavaş yavaş sülfata dönüşmesi.
sülfit *a. Fr. kim.* sülfürlü asit tuzu.
sülfitleme *a. Fr. T.* (şarapçılıkta) üzüm, elma ya da armut şırasını kükürt dioksitle temizleme yöntemi.
sülfür *a. Fr. kim.* kükürdün başka bir elementle yaptığı bileşik.
sülfürik *s. Fr. kim.* kükürt trioksit ve onun yerini tutan, en önemlisi sülfürik asit olan asitler için kullanılır. **sülfürik asit** *kim.* suda çözünerek büyük bir ısı açığa çıkaran, şurup kıvamında, 10 °C'de katılaşan, renksiz, kokusuz bir sıvı. *eş.* **zaçyağı**.
sülfürimetre *b. a. Fr.* bir maddenin içinde bulunan kükürt oranını belirlemek için kullanılan aygıt.
sülfürleme *a. Fr. T. kim.* **1** kükürtle birleştirmek için yapılan işlem. **2** kükürtleme.
sülfürlemek *(-i) Fr. T. kim.* kükürtle birleştirmek.
süline *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* denizde kuma ya da dip çamuruna dikine olarak gömülü biçimde yaşayan, yassı kavkılı, yirmi santimetre boyu olabilen, çakı da denilen, ikiçenetli yumuşakça. *eş.* **denizçakısı**.
süluk, -kü *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bir yol tutma, bir yola girme, bir tutum alma. **2** bir tarikata girme. **süluk etmek** *esk.* **1)** (bir işe) girmek. **2)** bir tarikata girmek.
sülüğen *a.* ergimiş kurşunun hava akımında yükseltgenmesi yoluyla elde edilen, pas önleyici astar boyaların yapımında kullanılan, çok yoğun ve zehirli, kırmızı turuncu renkte bir boya.
sülük *a. Far.* **1** *hayb.* sülüklerden, genellikle tatlı sularda yaşayan, vücudunda yirmi iki tane sindirim kesesi bulunan, bu keseleri sayesinde bir emişte ağırlığının sekiz katı kan emebilen, halk arasında kimi kan hastalığının sağaltımında yararlanılan, solucana benzeyen bir hayvan. **2** *bitb.* asma, sarmaşık gibi kimi bitkilerin dallarının ya da yapraklarının yanlarında çıkan ve bitkinin çevreye tutunmasını sağlayan ince, uzun filiz, asma bıyığı. **sülük gibi** çok sırnaşık, yapışkan (kimse). **sülük vurmak** kan alarak sağaltmak ereğiyle vücuda sülük[3] yapıştırmak.
sülükçü *a. Far. T.* **1** sülük[3] satan kimse. **2** sülükle[3] kan almayı meslek edinmiş kimse.
sülükler *ç. a. Far. T.* denizlerde ve tatlı sularda yaşayan, halkalılar takımından, 34 halkadan oluşan uzun ve yassı vücutlu, iki çekmenli, gözleri gelişmemiş, kan emen türlerinde tükürükbezlerinin bir salgısı kanın pıhtılaşmasını önleyen bir enzim yapan asalaklar sınıfı.
sülümen *a. Ar.* ➻ **aksülümen**.
sülün *a. hayb.* sülüngillerden, anayurdu Asya'nın ılıman bölgeleri olarak bilinen, değişik türleri olan, çok uzun kuyruklu, genellikle erkeklerinin mahmuzları, gözalıcı renkte tüyleri ve başlarında ibikleri bulunan, eti çok beğenilen bir av kuşu. **sülün gibi** boylu boslu, güzel ve hoş yürüyüşlü (kadın).
sülüngiller *ç. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının, tavuksular ve tavuklar takımına giren bir familya.
sülünlük *a.* sülünlerin üretilip yetiştirildiği yer.
sülüs *a. Ar.* **1** *esk.* üçte bir. **2** Arap harfleriyle yazılan bir tür süslü yazı.
sülyen *a.* ➻ **sülüğen**.

sümbül *a. Far. bitb.* zambakgillerden, soğanla üretilen, uzun yapraklı, basit salkım biçiminde çiçekli, çiçekleri hoş kokulu ve türlü renkli, otsu bir süs bitkisi.
sümbüle *a. Ar. müz.* alaturka müzikte bir makam.
sümbüli *s. Far.* (. . -) (hava için) yağmursuz ama koyu renkli bulutlarla örtülü, kapalı.
sümbülteber *b. a. Far. bitb.* zambakgillerden, Akdeniz çevresinde bol yetiştirilen, soğanla üretilen, yaygın iki türü bulunan, güzel kokulu, beyaz renkli çiçek açan bir süs bitkisi.
sümek *a. ha.* temizlenip taranmış, eğrilmeye hazır duruma getirilmiş yün yumağı.
Sümer *ö. a. tar.* MÖ 3500'lerde Mezopotamya'da yaşamış bir ulus ve bu ulustan olan kimse.
Sümerce *ö. a. tar.* Sümerlerin kullanmış olduğu dil, Sümer dili.
Sümerolog *ö. a. Fr.* Sümer dili, yazını ve yapıtlarıyla uğraşan, bu alanda araştırmalar yapan bilim adamı.
Sümeroloji *ö. a. Fr.* Sümer uygarlığını, Sümer dilini, yazınını ve yapıtlarını konu alan, araştıran bilim dalı.
sümkürebilme *a.* sümkürebilmek eylemi.
sümkürebilmek *(nsz)* sümkürmek elinde olmak, sümkürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sümkürme *a.* sümkürmek eylemi.
sümkürmek *(nsz)* soluğu burundan hızla vererek sümüğü dışarı atmak.
sümkürtme *a.* sümkürtme eylemi.
sümkürtmek *(-i)* sümkürmesini sağlamak.
sümkürtülme *a.* sümkürtülmek eylemi.
sümkürtülmek *(nsz)* sümkürmek eylemi yaptırılmak, sümkürmesi sağlanmak.
sümkürüş *a.* sümkürme eylemi ya da biçimi.
sümkürüverme *a.* sümkürüvermek eylemi.
sümkürüvermek *(nsz)* çabucak sümkürmek.
sümmettedarik *be.* ve *s. Ar.* (.' . . - .) *esk.* en son dakikada düşünülerek (yapılan).
sümsük (I) *s. ha.* aptal, mıymıntı, sünepe, uyuşuk, pısırık, miskin, tembel (kimse). *ör. Aptallarla, sümsüklerle iş yapılmaz.*
sümsük (II) *a. hayb.* sümsükgillerden, bütün denizlerde yaşayan, kısa bacaklı, iri ve sivri gagalı, gövdesi beyaz ya da yer yer kahverengi beyaz, kanatları ve kuyruğu siyah, bütün tüy renkleri gözalıcı parlak, çok büyük bir deniz kuşu.
sümsükgiller *ç. a. hayb.* leyleksiler takımının, örneği sümsük **(II)** olan, kanatları ve kuyrukları çok uzun deniz kuşları sınıfı.
sümsükleşme *a.* sümsükleşmek eylemi.
sümsükleşmek *(nsz)* aptal, mıymıntı, sünepe, uyuşuk, pısırık, miskin, tembel duruma gelmek.
sümsüklük *a.* sümsük **(I)** olma durumu.
sümter *a. ha.* kırmızımtırak küçük taneli bir sert buğday.
sümük *a.* **1** burun boşluklarından gelen yapışkan sıvı. **2** sümükdoku gözelerinin ve üzerinde bulunan bezlerin, doku yüzünde nemli, akıcı, kaygan bir tabaka oluşturan salgısı.
sümükdoku *b. a. yaşb.* üzerinde çok sayıda ince memecik ve salgıbezi delikleri bulunan, iç organları kaplayan koruyucu doku.
sümüklü *s.* **1** sümüğü olan. **2** burnundan sürekli olarak sümük akan. **3** *mec.* kimi zaman bir kimseyi küçümsemek ereğiyle kullanılır. *ör. O sümüklüyü görmek istemiyorum.*
sümüklüböcek *b. a. hayb.* karındanbacaklılardan, uzun gövdeli, akciğerli, kabuksuz, otçul bir yer yumuşakçası.
sümüksel *s.* sümükle ilgili.
sümüksü *s. gövb.* sümüğe benzer, sümük özelliğinde olan, sümük gibi. **sümüksü zar** *yaşb.* burun boşluklarını yutağa değin kaplayan sümükdoku.
sümüksülük *a.* sümüksü olma özelliği.
sündürebilme *a. ha.* sündürebilmek eylemi.
sündürebilmek *(-i) ha.* sündürmek elinde olmak, sündürmeyi becermek, sündürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sündürme *a. ha.* **1** sündürmek eylemi. **2** taze peynir ve şekerle yapılan bir tatlı. **3** bir çeşit peynir. **4** çok uzun boylu kimse.
sündürmek *(-i) ha.* bir şeyi çekerek, esneterek uzatmak. **sündüre sündüre** *ik. be.* esneterek, uzatarak, sündürerek.
sündürülebilme *a.* sündürülebilmek eylemi.
sündürülebilmek *(nsz)* sündürülmesi olanak içinde olmak ya da sündürülme olasılığı bulunmak.
sündürülme *a.* sündürülmek eylemi.
sündürülmek *(nsz)* sünmek eylemine konu olmak, sünmesi sağlanmak. **sündürüle sündürüle** *ik. be.* esnetilerek, uzatılarak, sündürülerek.
sündüs *a. Ar. esk.* dokunuşunda altın ya da gümüş tellerin de bulunduğu, genellikle kaftan dikiminde kullanılmış olan bir tür ipekli kumaş.
süne *a. hayb.* yarımkanatlılardan, boz toprak renginde, esmer benekli, yaklaşık bir santimetre uzunluğunda, tıknaz gövdeli, yumurtalarını ekin yapraklarına bırakan, tarıma zararlı bir böcek. *ör. Bu yıl süne zararlısıyla mücadele erken başladı.*
sünebilme *a.* sünebilmek eylemi.
sünebilmek *(nsz)* sünmesi olanaklı olmak ya da sünme olasılığı bulunmak.
sünepe *s.* kılıksız ve uyuşuk, sümsük, pısırık, miskin (kimse).
sünepeleşme *a.* sünepeleşmek eylemi.
sünepeleşmek *(nsz)* sünepelik edinmek, sünepe gibi olmak.
sünepelik *a.* sünepe olma durumu.
sünger *a. Yun.* **1** *hayb.* süngerlerden, genellikle denizlerde, bir yere tutunarak koloniler durumunda yaşayan, evrim ve yapı bakımından çokgözeli ilkel hayvan. **2** bu hayvanın, temizlik işlerinde kullanılan, suyu bolca çeken, esnek iskeleti. **3** yapay olarak elde edilen ve dolgu gereci olarak kullanılan, süngere ben-

zer bir madde. **sünger avcılığı** denizden sünger çıkarma işi. **sünger avcısı** denize dalarak sünger çıkaran kimse. *eş.* **süngerci**. **(bir şeyin üzerine** ya da **üzerinden) sünger çekmek** (ya da **geçirmek**) olmamış sayıp unutmak. *ör. Bana olan borcunun üzerinden sünger çektim.* **sünger gibi** (genellikle et için) pek yumuşak ya da koparılması güç.

süngerci *a. Yun. T.* **1** denize dalarak sünger çıkaran, sünger avcılığı yapan kimse, sünger avcısı. **2** sünger alıp satan kimse.

süngercilik *a. Yun. T.* **1** sünger avcılığı. **2** sünger alıp satma işi.

süngerdoku *b. a. bitb.* yaprağın alt yüzeyinde bulunan, seyrek gözeli, gözenekli ve az klorofilli özekdoku.

süngerler *ç. a. Yun. T. hayb.* vücutları, içten dar ve uzun kanalcıklardan oluşan, dıştan bu kanalcıklara açılan deliklerle kaplı, genellikle kayalara tutunmuş bir biçimde koloniler durumunda yaşayan ilkel hayvanlar takımı.

süngerleşme *a. Yun. T.* süngerleşmek eylemi.

süngerleşmek *(nsz) Yun. T.* sünger durumuna gelme, sünger gibi olmak.

süngerli *s. Yun. T.* süngerle döşenmiş ya da süngerden yapılmış olan.

süngersi *s. Yun. T.* sünger gibi gözenekleri olan, süngere benzeyen. **süngersi kemik** kısa kemikleri ve uzun kemiklerin uçlarını oluşturan doku.

süngertaşı, -nı *b. a. Yun. T.* yapısı sünger gibi çok gözenekli, mermer, fildişi ve metallerin yüzeylerinin temizlenmesinde ve parlatılmasında kullanılan, çok hafif ama çok sert bir taş. *eş.* **aksünger**, **ponza**, **ponzataşı**.

süngü *a.* **1** *ask.* tüfek namlusunun ucuna takılan, küçük kılıç biçiminde delici silah. **2** mezar başına nişan olarak dikilen sırık. **3** ısıtma kazanında, yanmakta olan kömürün karıştırılmasında kullanılan demir çubuk. **süngüsü depreşmesin** ölülerden iyi olmayan bir anışla söz edilirken söylenir. *ör. Süngüsü depreşmesin, az çektirmedi bana.* **süngüsü düşmek** uğradığı bir durumla eski gücü, etkinliği ya da neşesi kalmamak. **süngüsü düşük 1)** sağlığı, esenliği bozuk. **2)** eski ataklığı, etkinliği, neşesi kalmamış.

süngüç *a. ha.* gergin durumdaki başparmakla işaretparmağı arasındaki açıklık.

süngüleme *a.* süngülemek eylemi.

süngülemek *(-i)* **1** süngü[1] batırmak. **2** süngüyle[3] ateşi karıştırarak külün ızgaradan aşağı dökülmesini sağlamak.

süngülenme *a.* süngülenmek eylemi.

süngülenmek *(nsz)* süngülemek eylemine konu olmak.

süngüleşme *a.* süngüleşmek eylemi.

süngüleşmek *(nsz; -le)* birbirine süngüyle[1] saldırmak.

süngülü *s.* süngü takılmış olan (tüfek) ya da tüfeğine süngü takmış olan (asker).

sünme *a.* sünmek eylemi.

sünmek, -er *(nsz)* **1** çekilince kopmadan uzayıp gerilmek. *ör. Lastik süner.* **2** (kumaş için) yıpranarak dokuması seyrekleşmek, esnekliğini yitirip gevşemek, sarkmak. *ör. Kazak sünmüş.* **3** elini uzatmak, uzanmak. *ör. Ağaca sünüp birkaç elma kopardı.*

sünnet, -ti *a. Ar.* **1** Hazreti Muhammet'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışlarıyla şu ya da bu konuda söylemiş olduğu sözlerin tümü, Hazreti Muhammet'in koyduğu kurallar ve Müslümanlara gösterdiği yol. **2** (erkek çocukta) üreme organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi. **3** sünnet düğünü. **sünnet çocuğu** sünnet edilmiş ya da edilmek üzere hazırlanmış çocuk. **sünnet düğünü** erkek çocukların sünneti sırasında yapılan eğlence. **sünnet edilmek** kendisine sünnet[2] işlemi uygulanmak. **sünnet ehli** Müslümanlıkta Hazreti Muhammet'in koyduğu kuralları olduğu gibi uygulayan, onun gösterdiği yoldan giden (kimse ya da kimseler). **sünnet etmek** (ya da **yapmak**) erkek çocukta üreme organının ucundaki deriyi çepeçevre kesmek. **sünnet olmak** kendisine sünnet[2] işlemi uygulanmak, sünnet edilmek.

sünnetçi *a. Ar. T.* çocukları sünnet eden kimse.

sünnetçilik *a. Ar. T.* sünnetçinin yaptığı iş, sünnetçinin mesleği.

sünnetleme *a. Ar. T. ha.* sünnetlemek eylemi.

sünnetlemek *(-i) Ar. T. ha.* (tabaktaki yemeği) sıyırırcasına yiyip bitirmek.

sünnetli *s. Ar. T.* sünnet edilmiş olan.

sünnetlik *s. Ar. T.* sünnet için alınmış, hazırlanmış olan (eşya). *ör. Annesi ona sünnetlik giysilerini önceden almıştı.*

sünnetsiz *s. Ar. T.* sünnet edilmemiş olan.

Sünni *ö. a.* ve *s. Ar.* Sünniliği benimsemiş, Sünni mezhebinden olan (kimse).

Sünnilik *ö. a. Ar. T.*
Müslümanlığın Kuran'a harfi harfine bağlı olan ve Hazreti Muhammet'in yaptıklarından, buyruklarından, gösterdiği yoldan çıkmayan kolu. İslamlığa göre sünnet, Hazreti Muhammet'e bir peygamber olarak gönderilen ilk vahyin insanlara bildirilmesiyle başlamıştır. Peygamberin yaptığını görerek, söylediğini duyarak onlara uyma, sünnetin ilk bölümüdür. Kuran'a, hadislere ve Hazreti Muhammet'in bütün tutumlarına inanma, İslam dininin bütün inanç düzenine bağlanma, imanını diliyle söyleme, inandığını Tanrı buyruğu olarak yapma, şeriata uyma, Hazreti Muhammet'in bütün peygamberlerin en üstünü ve son peygamber olduğuna inanma gibi ilkeleri olan Sünnilik, Hazreti Muhammet'in ölümünden sonra Hanefilik, Malikilik, Şafiilik, Hanbelilik olmak üzere dört büyük mezhep olarak az çok birbirinden ayrı kollara ayrılmıştır.

sünter *a. ha.* ➤ **sümter**.
sünüverme *a.* sünüvermek eylemi.
sünüvermek *(nsz)* çabucak sünmek.
süper *a.* ve *s. Fr.* **1** nitelik, nicelik ve derece yönlerinden çok üstün olan. **2** belli bir ölçünün, normun üstünde olan. **3** *a. ha.* süper benzin. *ör. Benzincide süper yokmuş, normal almak zorunda kaldım.* **süper benzin** oktanı 100 ve 100'ün üstünde olan, yüksek nitelikli benzin. **süper çimento** yüksek dirençli, çabuk sertleşen bir çimento türü. **süper fosfat** *kim.* doğal trikalsiyum fosfatın sülfürik asitle işlenmesinden elde edilen ve gübre olarak kullanılan ürün. **süper güç** her şeyi yapabilecek durumda olan üstün güç. *ör. Amerika bugün için bir süper güçtür.* **süper lise** öğrencilerini özel olarak yetiştirmeyi amaçlayan lise. **süper manyak** *arg.* delice davranışları olan, pek çılgın, delirmiş (kimse). **süper şov** şarkı, dans gibi eğlendirici nitelikte çok görkemli gösteri.
süpergüç *b. a. Fr. T.* ekonomik, siyasal ve askeri yönden dünyaya egemen olacak denli güçlü devlet. *ör. Amerika gibi Çin'in de bir süpergüç olacağı öne sürülüyor.*
süpermarket, -ti *b. a. İng.* her türlü tüketim maddelerinin, özelliklc paketlenmiş ya da açık yiyecek maddelerinin, mutfak ve temizlik gereçlerinin vb. satıldığı, alıcının istediği malı kendi eliyle seçerek aldığı büyük mağaza.
süpermarketçi *b. a. İng. T.* süpermarket sahibi.
süpermarketçilik *b. a. İng. T.* süpermarket işletmeciliği.
süpersonik *s. İng.* sesten hızlı olan (uçak).
süperstar *b. a. İng. mec.* (sinema, müzik dünyasında) büyük başarıya ulaşmış sanatçı, üstün yıldız, üstün sanatçı.
süprüntü *a.* **1** süpürgeyle temizlik yapıldığında toplanan toz, çöp gibi şeylerin tümü. **2** *mec.* en değersiz, en kötü, hiçbir işe yaramaz, niteliksiz şey. **3** *mec.* aşağılık, bayağı kimse.
süprüntücü *a.* **1** bir yeri süpürüp temizleyen, süprüntüleri toplayıp atan kimse. **2** *mec.* her şeyin en kötüsünü, işe yaramazını alan ya da satan kimse.
süprüntülük *a.* süprüntü atılan yer, çöplük.
süpürebilme *a.* süpürebilmek eylemi.
süpürebilmek *(-i)* **1** süpürmek elinde olmak, süpürmeyi becermek, süpürma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Salonu da süpürebilir misin?*
süpürge *a.* süpürme işinde kullanılan araç. *ör. Elektrik süpürgesi, çalı süpürgesi vb.*
süpürgeci *a.* **1** süpürge yapan ya da satan kimse. **2** sokakları süpürmekle görevli belediye işçisi.
süpürgecilik *a.* **1** süpürge yapma ya da alıp satma işi. **2** sokak süpürme işi.
süpürgeçalısı, -nı *b. a. bitb.* ➤ **süpürgeotu**.
süpürgedarısı, -nı *b. a. bitb.* buğdaygillerden, sıcak bölgelerde yetişen, darıya benzeyen, çiçek saplarından süpürge yapılan bir bitki.
süpürgelik *s.* **1** (çalı vb. için) süpürge yapmaya uygun olan. **2** *a.* duvarların alt bölümlerinin kirlenmesini önlemek için, yapıların iç duvarlarının döşemeyle birleştiği yerde yapılan, döşemeden başlayarak on, on beş santimetre eninde, dışarıya çıkıntılı, ağaç, mermer ya da mozaik kuşak.
süpürgeotu, -nu *b. a. bitb.* fundagillerden, işlenmemiş topraklarda yetişen, kökünden sigara ağızlığı, dallarından süpürge yapılan, küçük bir çana benzeyen çiçekler açan, çalı görünüşünde bir bitki.
süpürme *a.* süpürmek eylemi.
süpürmek *(-i)* **1** bir yerin, bir şeyin üstünde bulunan tozu toprağı, çerçöpü süpürgeyle, fırçayla ya da başka bir araçla toplayıp temizlemek. **2** *mec.* çıkarıp atmak, kovmak. *ör. Düşmanı süpürmek yiğitlere düşmüştü.* **3** *mec.* (yiyecek için) hepsini yiyip bitirmek, tüketmek. *ör. İki kişi sofrayı birkaç dakikada süpürmüştük.*
süpürtebilme *a.* süpürtebilmek eylemi.
süpürtebilmek *(-i, -e)* süpürtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süpürtme *a.* süpürtmek eylemi.
süpürtmek *(-i, -e)* süpürmek eylemini yaptırmak, süpürmesini ya da süpürülmesini sağlamak. *ör. Apartmanı süpürtmek için adamlar tuttuk.* **süpürt süpürt** *ik. s.* **1)** (etek vb. için) çok uzun, upuzun. **2)** *ik. be.* (etek vb. için) yerleri süpürürcesine, süpürerek.
süpürücü *a.* sokak ve caddelerin süpürülmesinde kullanılan makine.
süpürülebime *a.* süpürülebilmek eylemi.
süpürülebilmek *(nsz)* süpürülmesi olanak içinde olmak ya da süpürülme olasılığı bulunmak.
süpürülme *a.* süpürülmek eylemi.
süpürülmek *(nsz)* süpürmek eylemine konu olmak.
süpürüş *a.* süpürmek eylemi ya da biçimi.
süpürüverme *a.* süpürüvermek eylemi.
süpürüvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede süpürmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Odayı süpürüver.*
sürahi *a. Ar.* (. - .) içecek koymaya yarayan, cam, metal, plastik vb.den yapılmış, uzunca boylu kap.
sürat, -ti *a. Ar.* çabukluk, hızlılık, hız. **sürat katarı** ekspres tren.
süratle *be. Ar. T.* çok çabuk bir biçimde, çabucak, hızla.
süratlendirebilme *a. Ar. T.* süratlendirebilmek eylemi.
süratlendirebilmek *(-i) Ar. T.* süratlendirmek elinde olmak, süratlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süratlendirilebilme *a. Ar. T.* süratlendirilebilmek eylemi.
süratlendirilebilmek *(nsz) Ar. T.* süratlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süratlendirilme *a. Ar. T.* süratlendirilmek eylemi.

süratlendirilmek *(nsz) Ar. T.* süratlenmesi sağlanmak, hızlandırılmak, çabuklaştırılmak.
süratlendirme *a. Ar. T.* süratlendirmek eylemi.
süratlendirmek *(-i) Ar. T.* hız kazandırmak, çabuklaştırmak, hızlandırmak.
süratlenebilme *a. Ar. T.* süratlenebilmek eylemi.
süratlenebilmek *(nsz) Ar. T.* süratlenmesi olanaklı olmak ya da süratlenme olasılığı bulunmak.
süratlenme *a. Ar. T.* süratlenmek eylemi.
süratlenmek *(nsz) Ar. T.* daha hızlı bir duruma gelmek, hızı artmak, hızlanmak, çabuklaşmak.
süratli *s. Ar. T.* hızlı giden, hızlı işleyen, hızlı davranan, hızlı devinen, hızlı, çabuk.
sürçebilme *a.* sürçebilmek eylemi.
sürçebilmek *(nsz)* sürçmesi olanaklı olmak ya da sürçme olasılığı bulunmak.
sürçme *a.* sürçmek eylemi.
sürçmek, -er *(nsz)* **1** yürürken yanlış bir adım atarak dengesi bozulmak, düşer gibi olmak, ayak bir yere takılıp sendelemek, tökezlemek. *ör. Bir kez sürçen atın başı kesilmez.* **2** *mec.* dalgınlıkla, istemeyerek yanlış bir iş yapmak, hata etmek. *ör. Gençler sürçer, bağışlanmak ister.*
sürçtürme *a.* sürçtürmek eylemi.
sürçtürmek *(-i)* sürçmesine yol açmak.
sürçülisan *b. a. T. Ar.* Türkçe ve Arapça sözcüklerle kuraldışı olarak kurulan bu sözcük, "yanlışlıkla söylenen söz, dil sürçmesi" anlamında kullanılır. **sürçülisan etmek** bir sözü yanlışlıkla, istemeyerek söylemek, ağzından yanlış bir söz çıkmak.
sürdürebilme *a.* sürdürebilmek eylemi.
sürdürebilmek *(-i, -e)* sürdürmek elinde olmak, sürdürmeyi becermek, sürdürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sürdüredurma *a.* sürdüredurmak eylemi.
sürdüredurmak *(-i)* başlamak ve sürdürmekte olmak. *ör. Hükümet reform çalışmalarını sürdüredursun, basın başka şeyler yazıyor.*
sürdüregelme *a.* sürdüregelmek eylemi.
sürdüregelmek *(-i)* öteden beri sürdürüyor olmak. *ör. Bu benim sürdüregeldiğim inancımdır.*
sürdüredurma *a.* sürdüredurmak eylemi.
sürdüredurmak *(-i)* başlamak ve sürdürmekte olmak. *ör. Sen onu oyalamayı sürdüredur, ben yetişirim.*
sürdürme *a.* sürdürmek eylemi.
sürdürmek *(-i, -e)* **1** sürmek eylemini yaptırmak. *ör. Bir eczaneye girip çizilen yerine tentürdiyot sürdürmek istedi.* **2** *mec.* (bir işin, bir durumun) sürüp gitmesini, sürmesini sağlamak. *ör. Babasının başladığı işi sürdürmek istiyordu.*
sürdürücü *s.* ve *a.* (bir şeyin) sürmesini sağlayan.
sürdürücülük *a.* sürdürücü olma durumu.
sürdürülebilir *b. s.* sürdürülme olanağı bulunan. *ör. Ekonomide sürdürülebilir büyümeden söz ediliyor.*
sürdürülebilirlik *b. a.* sürdürülebilir olanın niteliği. *ör. Kamu borçlanmasının sürdürülebilirliği tehlikede imiş.*
sürdürülebilme *a.* sürdürülebilmek eylemi.
sürdürülebilmek *(nsz)* sürdürülme olanağı taşımak, sürdürülmesi olanaklı olmak ya da sürdürülme olasılığı bulunmak..
sürdürülme *a.* sürdürülmek eylemi.
sürdürülmek *(nsz)* sürmek eylemi yaptırılmak, sürüp gitmesi, sürmesi sağlanmak. *ör. Birkaç yıldır sürdürülmek istenen siyasaya karşı olanlar çoğalıyor.*
sürdürülüş *a.* sürdürülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Tartışmanın sürdürülüşü iyi olmadı.*
sürdürüm *a.* **1** ➻ **abonman. 2** ➻ **abone**[1].
sürdürümcü *a.* ➻ **abone**[2].
sürdürümcülük *a.* sürdürümcü olma durumu. *ör. Zorunlu sürdürümcülük olur mu?*
sürdürüş *a.* sürdürmek eylemi ya da biçimi.
süre *a.* bir olayın başıyla sonu arasındaki belirli zaman parçası, başı ve sonu belli bir zaman aralığı, akıp giden zamanın içinde belli bir bölüm. **süre bitimi** (ya da **sonu**) sürenin bitimi, sürenin dolması. **süre ölçen** *sp.* bir yarışta, süreölçeri kullanarak zamanı saptamakla görevli kimse. **süre ölçümü** yarışlarda ve eğitimde harcanan süreyi ölçme. **süre sonu** ➻ **süre bitimi**.
süreaşımı, -nı *b. a.* bir olayın, bir durumun, bir işin, bir borcun vb. üzerinden belirli bir zaman geçmesiyle onun geçersiz kalması.
sürebilme *a.* sürebilmek eylemi.
sürebilmek *(nsz)* sürmek elinde olmak, sürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süreç *a.* **1** bir olayın ya da olayların, işlemlerin belli bir sonuca doğru gidişi, düzenli olarak birbirini izleyen değişmelerle gelişip oluşması. *ör. Kimi düşünürlere göre evren akan bir süreçtir.* **2** *fels.* belli bir sonuca ulaşan düşünce akışı. **3** bir işlemi gerçekleştirmek için özellikle uygulanan yöntem.
süreçsel *s.* süreç özelliğinde, süreçle ilgili.
süreduran *b. s. fiz.* süredurum durumunda olan.
süredurma *a.* süredurmak eylemi.
süredurmak *(nsz)* sürmeye başlamak ve sürmekte olmak. *ör. O işin süredurmakta olduğunu bilmiyorduk.*
süredurum *b. a. fiz.* devinmekte olan ya da durağan durumdaki bir cismin içinde bulunduğu durumun sürüp gitmesi, devimden devimsizliğe ya da devimsizlikten devime kendi başına geçememesi özelliği.
süredurumlu *b. s.* süreduran.
süregelen *b. s.* sürüp gelmekte olan, öteden beri aynı biçimde süren.
süregeliş *a.* süregelmek eylemi ya da biçimi.
süregelme *a.* süregelmek eylemi.
süregelmek *(nsz)* sürüp gelmekte olmak, öteden beri aynı biçimde sürmek.

süregitme *a.* süregitmek eylemi.
süregitmek *(nsz)* hiçbir değişiklik olmaksızın aynı biçimde sürüp gitmek.
süreğen *s.* **1** ne zaman sona ereceği belli olmaksızın sürüp giden. **2** *hek.* uzun zamandan beri süren, uzun süreli olan (hastalık).
süreğenleşebilme *a.* süreğenleşebilmek eylemi.
süreğenleşebilmek *(nsz)* süreğenleşmesi olanak içinde olmak ya da süreğenleşme olasılığı bulunmak.
süreğenleşme *a.* süreğenleşmek eylemi.
süreğenleşmek *(nsz)* süreğen bir durum almak, sürüp gitmek. *ör. Konu, süreğenleşen bir hastalık gibi sürüp gitti.*
süreğenleştirilme *a.* süreğenleştirilmek eylemi.
süreğenleştirilmek *(nsz)* süreğen duruma getirilmek, süreğenleşmesine yol açılmak.
süreğenleştirme *a.* süreğenleştirmek eylemi.
süreğenleştirmek *(-i)* süreğen duruma getirmek. *ör. Tartışmayı süreğenleştirmek işime gelmez.*
süreğenlik *a.* süreğen olma durumu.
sürek *a.* **1** sürüp gitme, devam. *ör. Ozanın yaptı bana bir sürek gibi geldi.* **2** süren, sürüp giden zaman. *ör. Gündüzün süreği gecedir.* **3** *ha.* hayvan sürüsü. *ör. Çoban süreği önüne katmış gidiyordu.* **4** *s.* hızlı süren, hızlı giden. **5** *s.* sürerek yapılan (av). **sürek avı** birçok avcının katılmasıyla, avları kuşatıp ürküterek, avcıların bulunduğu bir yere doğru yönlendirerek, sürerek, kovalayarak yapılan avlanma.
sürekçi *a. ha.* **1** davar alıp satan kimse. **2** sürek avında, hayvanları ürküterek avcıların önüne gelmelerini sağlayan kimse. *ör. Sürek avında, avcıların yanında köpekler ve birçok da sürekçi olur.*
sürekli *s.* **1** kesintisiz bir biçimde süren, aralıksız, kesintisiz. **2** *be.* uzun süreli olarak. **sürekli ünsüz** *sesb.* ➻ **ötümlü ünsüz.**
süreklileşebilme *a.* süreklileşebilmek eylemi.
süreklileşebilmek *(nsz)* süreklileşmesi olanak içinde olmak ya da süreklileşme olasılığı bulunmak.
süreklileşme *a.* süreklileşmek eylemi.
süreklileşmek *(nsz)* sürekli bir duruma gelmek, kesintisiz olarak sürmek.
süreklilik *a.* sürekli olma durumu. **süreklilik ilkesi** (ya da **yasası**) *fels.* her yerde sürekli bir akış, gidiş olduğunu, doğada sıçramanın bulunmadığını, doğadaki değişmelerin duyumsanmaz ölçülerde ve sürekli bir biçimde gerçekleştiğini, her şeyin bir bütün içinde örüldüğünü söyleyen, sürekli oluşu temel alan ilke.
süreksiz *s.* uzun süre sürmeyen, süreği olmayan, az süren. **süreksiz ünsüz** *sesb.* ➻ **ötümsüz ünsüz.**
süreksizlik *a.* süreksiz olma durumu.
süreli *s.* süresiz olmayan, belli zaman aralıklı, belli bir süresi olan. *ör. Süreli işlerde çalışmak istemiyor, işinin sürekli olmasını istiyor.* **süreli yayın** gazete, dergi gibi belli zamanlarda çıkan basılı kâğıt.
sürem *a.* yılın kış, ilkyaz, yaz ve güz adlarını alan üçer aylık dört bölümünden her biri. *eş.* **mevsim.**
süreölçer *b. a.* çok kısa süreleri ölçebilen saat. *eş.* **kronometre.**
sürerdurum *b. a. yeni* **1** öteden beri sürüp gelen, var olan, şu andaki durum. **2** yürürlükteki anlaşmalara göre olması gereken durum. *eş.* **statüko.**
sürerdurumcu *b. a. yeni* öteden beri sürüp gelen, var olan durumun değişmesini istemeyen kimse. *eş.* **statükocu.**
sürerdurumculuk *b. a. yeni* sürerdurumcunun niteliği. *eş.* **statükoculuk.**
sürerlik *a.* uzun sürme durumu. **sürerlik eylemi** *dilb.* süreklilik kavramı veren eylem; Türkçede bu kavram herhangi bir eylemin **-e**'li ulacıyla "durmak", "kalmak" ya da kimi zaman "görmek" eylemlerinden birinin kullanılmasıyla kurulur, örneğin "bakakalmak", "gidedurmak", "yatagörmek" gibi. **sürerlik görünümü** *dilb.* Türkçede, bir ortaçla yardımcı eylemin ya da herhangi bir eylemle ***durmak*** eyleminin birlikte kullanılmasıyla oluşan ve sürerlik kavramı veren görünüm; örneğin "kalır olmak", "didinip durmak" gibi.
süresiz *s.* **1** süresi belli olmayan, süresi belirlenmemiş bulunan. *ör. Süresiz izin kullanmak olur mu?* **2** *be.* süresi belirtilmeyerek, süresi belli olmayarak. *ör. Konuyu süresiz erteleyebilirler mi?*
süreyazar *b. a.* belli bir işin süresini çizerek belirleyen araç. *eş.* **kronograf.**
Süreyya *ö. a. Ar.* (. . -) *esk. gökb.* ➻ **Ülker.**
sürfe *a. Ar. hayb.* ➻ **kurtçuk.**
sürfile *a. Fr.* terzilikte, kumaşın tarazlanmasını önlemek için kıyılarına yapılan seyrek ve çapraz dikiş. **sürfile makası** kumaşın kıyılarını zikzaklı bir biçimde kesmeye yarayan ve böylelikle sürfile yapılmasını gerektirmeyen bir tür makas. **sürfile yapmak** kumaşın tarazlanmasını önlemek için kıyılarına seyrek ve çapraz dikiş yapmak.
sürgendoku *b. a. bitb.* bitkilerde kökün ve sapların gelişebilecek durumdaki uç bölümlerinde bulunan, çok yüzlü ve kolay üreyebilir gözelerden oluşan bir doku türü.
sürgit *be.* sonsuza değin, sonsuz olarak. *ör. Bu konu böyle sürgit olacaksa kimse içinden çıkamaz.* **sürgit dememişler, gör geç demişler** "beğenmediğiniz bir durumu, sürüp giden bir anlaşmazlık konusu yapmayınız, hoş görüp geçiniz" anlamında söylenir. **sürgit yapmak** (iş için) sürekli olarak yapmak, sürdürüp durmak, uzatmak.
sürgü *a.* **1** kapının açılmaması için, kapı kanadının arkasına yatay olarak yerleştirilen ağaç ya da demir kol, sürme **(I)**[2]. **2** sürülmüş durumdaki tarlayı bastırıp düzeltmek için kullanılan, taştan ya da ağaç kütüğünden yapılmış tarım aracı, tapan. **3** duvarcılıkta, sıvayı bastırarak düz duruma getirmek için kullanılan

büyük mala. **4** yataktan kalkamayacak durumdaki hastanın, içine küçük ya da büyük aptesini yapabilmesi için, altına sürülen kap. **5** genellikle bölümlere, derecelere ayrılmış bir çubuk üzerinde ya da bir cetvelin, bir kumpasın ortasına açılmış bir oluk içinde kayabilen sivri uç ya da küçük lama. **sürgü kolu** tüfeklerde fişek sürüp kovan boşaltan sürgünün elle tutulan kolu.

sürgüleme *a.* sürgülemek eylemi.

sürgülemek *(-i)* **1** sürgüsünü sürerek kapamak. *ör. Kapıyı sürgüledim.* **2** (tarlayı, duvarı) sürgüyle bastırarak düz duruma getirmek.

sürgülenebilme *a.* sürgülenebilmek eylemi.

sürgülenebilmek *(nsz)* sürgülenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sürgülenme *a.* sürgülenmek eylemi.

sürgülenmek *(nsz)* sürgülemek eylemine konu olmak. *ör. Kapı sürgülendi.*

sürgüleyebilme *a.* sürgüleyebilmek eylemi.

sürgüleyebilmek *(-i)* sürgülemek elinde olmak, sürgüleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

sürgüleyiverme *a.* sürgüleyivermek eylemi.

sürgüleyivermek *(-i)* çabucak sürgülemek.

sürgülü *s.* **1** sürgüsü, sürgü kolu olan. *ör. Sokağa açılan sürgülü kapıyı açıp çıktı.* **2** sürgüsü itilmiş, sürgülenmiş olan. *ör. Kapı sürgülüydü, içerden açılması gerekiyordu.*

sürgün *a.* **1** bir bitkiden yeni sürmüş olan filiz. *ör. Rüzgâr sürgünleri kırmış.* **2** birini, ceza olarak, bulunduğu yerden bir başka yere sürme. *ör. Sürgün yeri olarak Malta seçilmişti.* **3** sürgün cezasına uğrayan, sürgüne gönderilmiş olan kimse. *ör. Sürgünler Malta'dan dönüyormuş.* **4** bir kimsenin sürüldüğü yer. *ör. Sürgünde yaşamak zordur.* **5** *ha.* olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarma. *eş.* **ishal**. *ör. Koyu çay sürgünü önler.* **sürgün avı** ➻ **sürek avı**. **sürgün cezası** bir kimseyi oturduğu, bulunduğu kentten ya da ülkeden başka bir yere gönderme biçiminde uygulanan ceza. **sürgün gitmek 1)** sürgün cezasına uğramak, sürgüne gönderilmek. **2)** sürgün olmak. **sürgün olmak** *ha.* olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak. *eş.* **ishal olmak**. **sürgün yeri** bir kimsenin sürgüne gönderildiği, sürüldüğü yer. **sürgüne gönderilmek** oturduğu kentten, ceza olarak başka yere sürülmek. **sürgüne göndermek** (birini) ceza olarak, oturduğu, bulunduğu kentten ya da ülkeden başka yere sürmek.

sürme (I) *a.* **1** sürmek eylemi. **2** kapı kanadını içerden tutmak gibi işlere yarayan düzenek, sürgü[1]. **3** (masa ve dolapta) küçük çekmece. **4** *s.* sürülerek kullanılan. **sürme kapı** sağa ya da sola sürülerek açılıp kapanan kapı.

sürme (II) *a.* **1** kadınların kirpik diplerine süs için sürdükleri kara boya. **2** sürmemantarıgillerin yol açtığı, tanelerin içini kurum karası bir tozla dolduran bir ekin hastalığı. **sürme çekmek** (kadınlar için) gözleri sürmeyle[1] boyamak. **sürmeyi gözden çekmek** çalınması olanaksız sanılan şeyleri bile çalabilmek, hırsızlıkta çok becerikli, çok usta olmak, gözden sürmeyi çekmek.

sürmedan *a. T. Far. esk.* ➻ **sürmelik**.

sürmek, -er *(-i, -e)* **1** önüne katıp götürmek. *ör. Çoban, sürüyü otlağa doğru sürmekteydi.* **2** (at, araba vb. için) yönetip, kullanıp yürütmek. *ör. Otomobil sürmek zor değil.* **3** ileri doğru uzatmak, itmek. *ör. Arkadaşım, ben kürsüde konuşurken önüme bir not sürdü, "kısa kes" diyordu.* **4** değdirmek, dokundurmak. *ör. Araba pırıl pırıl olmuştu, elini sürmekten çekiniyordu.* **5** bir kimseyi oturduğu, bulunduğu kentten ya da ülkeden, ceza olarak bir başka yere göndermek. *ör. Eskiden, padişahlar istediğini ülkeden sürerdi.* **6** bir maddeyi bir yüzey üzerine, yapışacak biçimde, ince bir tabaka durumunda yaymak, dökmek. *ör. Bir dilim ekmeğe yağ ve reçel sürüp yedi.* **7** *(-i)* saban ya da pullukla toprağı işlemek. *ör. Tarlayı sürmek için yağışsız zamanı bekliyordu.* **8** bir malı, bir ürünü piyasaya çıkarmak. *ör. Firma, piyasaya yeni bir buzdolabı sürdü.* **9** piyasaya, yasal olmayan yolla para, altın vb. çıkarmak. *ör. Kalpazanlar sahte dolar sürmek isterken yakalandı.* **10** *(nsz)* herhangi bir durum içinde bulunmak, yaşamak, gün geçirmek. *ör. Birlikte iyi bir yaşam sürmekteymişler.* **11** *(nsz)* zaman almak. *ör. Toplantı bir gün sürdü.* **12** *(nsz)* olmasını sürdürmek, olmaya devam etmek. *ör. Yağmur bir saat sürdü.* **13** *(nsz)* zaman geçmek. *ör. Kış bu yıl uzun sürdü.* **14** *(-i, -den)* çıkarıp atmak, kovalamak, kovmak. *ör. Düşmanı yurttan sürmek için bütün ulus tek yumruk olmuştu.* **15** *(nsz)* (bitki için) yeşerip ortaya çıkmak, filiz ve yaprak vermek. *ör. Ağaç baharla birlikte sürmüş, yemyeşil olmuştu.* **16** *(nsz)* (özne olarak ***iç*** ya da ***karın*** sözcüklerini aldığı zaman) olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak. *ör. Çocuğun içi sürüyor.* **süre süre** *ik. be.* sürerek. **sürüp gitmek** bulunduğu durumuyla devam etmek, sürekli bir biçimde olmak. *ör. Olaylar ardı ardına sürüp gitmekteydi.*

sürmeleme *a.* sürmelemek eylemi.

sürmelemek *(-i)* **1** sürmeyi **(I)**[2] sürüp kapamak. *ör. Eve girerken avlu kapısını sürmelemek gerekmişti.* **2** (göze) sürme çekmek.

sürmelenme *a.* sürmelenmek eylemi.

sürmelenmek *(nsz)* sürmelemek eylemine konu olmak. *ör. Kapılar sürmelendi.*

sürmeli *s.* **1** (göz için) sürmeyle **(II)**[1] boyanmış, sürme çekilmiş olan. **2** (kapı, dolap) sürgüyle[1], sürmeyle **(I)**[2] kapatılmış olan.

sürmelik *a.* içine sürme **(II)**[1] konulan, ağaçtan ya da kemikten yapılmış küçük kap.

sürmemantarıgiller *ç. b. a. T. Yun. T. bitb.* sürmemantarlarından bir familya.

sürmemantarları, -nı *ç. b. a. T. Yun. T. bitb.* bitkilerin, özellikle tahılların dokularında ya-

şayan, sürme **(II)**[2] denilen hastalığı yapan, bazitli asalak mantarlar takımı.
sürmenaj *a. Fr. hek.* genellikle sürekli ve aşırı zihinsel çalışma yapanlarda görülen bitkinlik, yorgunluk.
sürnatüralist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **doğaüstücü**.
sürnatüralizm *a. Fr.* ➻ **doğaüstücülük**.
sürpriz *a. Fr.* hiç beklenmediği için insanı şaşırtarak sevindiren ya da insanın üzüntüsüne yol açan olay. *eş. yeni* **şaşırtı**. **sürpriz yapmak** bir kimseyi, hiç beklemediği, şaşırtan, şaşırtarak sevindiren ya da üzen bir olayla, bir durumla karşılaştırmak.
sürre *a. Ar. tar.* Osmanlı padişahlarının, ileri gelenlere dağıtılmak üzere, Mekke ve Medine'ye gönderdikleri para ve armağanlara verilen ad. **sürre alayı** *tar.* Osmanlı döneminde, sürreyi Hicaz'a götürmek üzere törenle yola çıkarılan topluluk. **sürre altını** *tar.* Osmanlı döneminde, Sultan II. Mahmut zamanında çıkarılan bir altın para. **sürre emini** *tar.* sürre alayını Hicaz'a götürmekle görevli yetkili kimse.
sürrealist, -ti *a.* ve *s. Fr.* ➻ **gerçeküstücü**.
sürrealite *a. Fr.* ➻ **gerçeküstü**.
sürrealizm *a.Fr.* ➻ **gerçeküstücülük**.
sürşarj *a. Fr.* (pul vb. için) bir sözcüğün ya da rakamın yerine geçmek üzere, üzerine başka bir sözcük ya da rakam basma işi.
sürtebilme *a.* sürtebilmek eylemi.
sürtebilmek *(-i, -e)* sürtmek elinde olmak, sürtmeyi becermek, sürtme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sürtedurma *a.* sürtedurmak eylemi.
sürtedurmak *(-i, -e)* sürtmeyi sürdürmek. *ör. Böyle sürtederanlar iş bulamaz.*
sürtme *a.* sürtmek eylemi.
sürtmek, -er *(-i, -e)* **1** bir şeyi bir başka şeyin üzerinden bastırarak geçirmek. *ör. Zımparayı sürterek yüzeyi düzeltti.* **2** geçerken birbirine ya da bir şeye değmek, dokunmak. *ör. Arabasına sürten kamyonu yakalayamadı.* **3** *(nsz) tkz.* orada burada başıboş, amaçsız gezip dolaşmak. *ör. Akşama değin sürtüp yorgun düşmüştü.* **sürt Allah sürt!** *tkz.* gereksiz, amaçsız olarak dolaşıp durmayı, zamanını boşa harcamayı anlatır. *ör. Böyle sürt Allah sürt yaşanmaz, bir iş bul kendine!* **sürte sürte** *ik. be.* sürterek. **sürtüp durmak** *tkz.* işsiz güçsüz ve amaçsız, durmadan orada burada gezip dolaşmak. *ör. Öğleye değin sürtüp durmaktan yoruldular.*
sürtük *s.* **1** durmadan konu komşu, sokak gezen, evinde pek durmayan, sürtüp duran (kadın). **2** *a. hkr.* bayağı kadın, orospu.
sürtükçe *be.* sürtüğe yaraşır bir biçimde.
sürtükleşme *a.* sürtükleşme eylemi.
sürtükleşmek *(nsz)* sürtüklük edinmek, sürtük gibi olmak, sürtük gibi davranmaya başlamak.
sürtüklük *a.* sürtük olma durumu. **sürtüklük etmek** sürtüğe yaraşır bir biçimde davranmak.
sürtülebilme *a.* sürtülebilmek eylemi.
sürtülebilmek *(-e)* sürtülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sürtülme *a.* sürtülmek eylemi.
sürtülmek *(-e)* sürtmek eylemi yapılmak.
sürtünebilme *a.* sürtünebilmek eylemi.
sürtünebilmek *(nsz)* sürtünmesi olanak içinde olmak ya da sürtünme olasılığı bulunmak.
sürtünme *a.* **1** sürtünmek eylemi. **2** *fiz.* yüzeyleri birbirinin üstüne gelerek biri ötekisine ya da her ikisi birbirine ters yönde kayan iki cismin durumu. *ör. İki eli birbirine sürterek sürtünmeyi gerçekleştirebilirsiniz.* **3** *fiz.* birbirine değen iki yüzeyden birinin, öbürünün bağıl devinimine karşı gösterdiği direnç.
sürtünmek *(nsz)* **1** geçerken değmek, dokunmak. **2** *mec. ha.* kavga çıkarmaya çalışmak. **sürtüne sürtüne** *ik. be.* sürtünerek. **sürtünüp durmak** *mec.* çıkarı için durmadan yaltaklanmak.
sürtünüş *a.* sürtünmek eylemi ya da biçimi.
sürtüş *a.* sürtmek eylemi ya da biçimi.
sürtüşebilme *a.* sürtüşebilmek eylemi.
sürtüşebilmek *(nsz; -le)* sürtüşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Devletler zaman zaman sürtüşebilir.*
sürtüşme *a.* **1** sürtüşme eylemi. **2** uyuşmazlık, anlaşmazlık. *ör. Bu sürtüşmeye bir son verelim.*
sürtüşmek *(nsz; -le)* **1** geçerken birbirine değmek, sürtünmek. **2** *mec.* aralarında uyuşamamak, anlaşamamak.
sürtüştürme *a.* sürtüştürmek eylemi.
sürtüştürmek *(-i, -e)* iki şeyi birbirine sürtmek. **sürtüştüre sürtüştüre** *ik. be.* birbirine sürterek, sürtüştürerek.
sürtüverme *a.* sürtüvermek eylemi.
sürtüvermek *(-i, -e)* ansızın ya da çabucak sürtmek.
sürur *a. Ar.* (. -) *esk.* sevinç.
sürü *a.* **1** evcil hayvanlar topluluğu. *ör. Sürüyü çayıra saldık.* **2** çobanın bakımı altındaki hayvanların tümü. *ör. Çoban sürüsünü güdüyordu.* **3** bir arada yaşayan hayvan topluluğu. *ör. Serçe sürüsü, kurt sürüsü.* **4** *mec.* düzensiz insan topluluğu. **sürü sepet** birçok kimse ya da şey, hep birlikte. *ör. Sürü sepet odaya doluverdiler.* **sürü sürü** *ik. s.* ve *be.* **1)** pek çok. **2)** sürüler durumunda. *ör. Kuşlar üstümüzden sürü sürü geçmekteydi.* **sürüden ayrılanı kurt kapar** "birlikte olduğu topluluktan ayrılıp kendi başına iş yapma yolunu tutan kimse, dayanışmadan yoksun, koruyucusuz, desteksiz kalır ve zarara uğrar" anlamında söylenir. **sürüden ayrılmak** *mec.* herkesin gittiği yolu bırakıp ayrı bir yol tutmak, herkesin yaptığını yapmamak. **sürüsüne bereket!** sürü denecek denli çok, pek bol, pek çok. *ör. Kimi köylüde çocuk sürüsüne bereket!*
sürücü *a.* **1** hayvan, at arabası süren kimse. **2** sürek avında, av hayvanlarını ürküterek avcıların önüne doğru süren kimse. **3** motorlu bir kara taşıtını kullanan kimse. *eş.* **şoför**. **sürücü belgesi** otomobil, otobüs, traktör gibi herhan-

gi bir motorlu kara taşıtını kullanabilmek için gereken, trafik yönetimince verilen belge.
sürücül *s.* **1** sürü durumunda yaşayan. *ör. Kimi kuşlar sürücüldür.* **2** sürüye özgü. *ör. Kalabalığın sürücül davranışı yönlendirilebilir.*
sürücülük *a.* sürücünün işi.
sürükleme *a.* sürüklemek eylemi.
sürüklemek *(-i)* **1** bir şeyi yerden kaldırmadan çekerek ya da iterek yürütmek, götürmek. *ör. Sarhoşu dışarı sürüklediler.* **2** (akarsu için) alıp götürmek. *ör. Sel, hayvanları sürüklemiş.* **3** *mec.* istekli, gönüllü olmayan birini bir yere götürmek, getirmek ya da istemediği bir işi yaptırmak. *ör. Onu tavla oynamaya sürükleyen arkadaşından kurtulamamıştı.* **4** *(-i, -e) mec.* kötü bir duruma, sona doğru götürmek. *ör. Onu bu işe arkadaşı sürüklemişti.* **5** *(-i, -e) mec.* çok çekici gelerek, çok ilgilendirerek bırakamayacak duruma getirmek. *ör. Bu roman insanı sürüklüyor.* **sürükleye sürükleye** *ik. be.* sürükleyerek. *ör. Karınca bir buğday tanesi bulmuş, sürükleye sürükleye götürüyordu.*
sürüklendirme *a.* sürüklendirmek eylemi.
sürüklendirmek *(-i; -i, -e)* sürüklenmesine yol açmak.
sürüklenebilme *a.* sürüklenebilmek eylemi.
sürüklenebilmek *(nsz; -e)* sürüklenmesi olanak içinde olmak ya da sürüklenme olasılığı bulunmak.
sürükleniş *a.* sürüklenme eylemi ya da biçimi.
sürükleniverme *a.* sürüklenivermek eylemi.
sürüklenivermek *(nsz; -e)* çabucak sürüklenmek.
sürüklenme *a.* sürüklenmek eylemi.
sürüklenmek *(-e)* **1** sürüklemek eylemine konu olmak. *ör. Sürüklenen ayakkabı çabuk aşınır.* **2** kendi kendini sürüklemek. *ör. Hasta, sürüklenerek kapıya ulaşmış, hemşireyi çağırmıştı.* **3** *(nsz)* bir iş, sonuçlanıncaya değin gereksiz yere gecikmelere uğramak. *ör. Konu yıllarca bakanlıklar arasında sürüklendi, bir türlü çözüme kavuşmadı.* **4** (tekne) akıntının ya da rüzgârın etkisiyle gelişigüzel dolaşmak. **sürüklene sürüklene** *ik. be.* sürüklenerek.
sürükletebilme *a.* sürükletebilmek eylemi.
sürükletebilmek *(-i, -e)* sürükletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sürükletilebilme *a.* sürükletilebilmek eylemi.
sürükletilebilmek *(-i, -e)* sürükletilmesi olanak içinde olmak ya da sürükletilme olasılığı bulunmak.
sürükletilme *a.* sürükletilmek eylemi.
sürükletilmek *(-i, -e)* sürüklenmesi ya da sürüklemesi sağlanmak.
sürükletme *a.* sürükletmek eylemi.
sürükletmek *(-i, -e)* sürüklemek eylemini yaptırmak, sürüklemesini ya da sürüklenmesini sağlamak.
sürükleyebilme *a.* sürükleyebilmek eylemi.
sürükleyebilmek *(-i, -e)* sürüklemek elinde olmak, sürüklemeye gücü yetmek, sürükleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sürükleyeyazma *a.* sürükleyeyazmak eylemi.
sürükleyeyazmak *(-i)* sürükleyecek gibi olmak, az kalsın sürüklemek.
sürükleyici *s.* **1** sürükleme özelliği ya da gücü olan. **2** ilgi çeken ve bunun sürmesini sağlayan. *ör. Kitap, bir polis romanı denli sürükleyiciydi.*
sürükleyicilik *a.* sürükleyici olma duruma, özelliği.
sürükleyiş *a.* sürüklemek eylemi ya da biçimi.
sürükleyiverme *a.* sürükleyivermek eylemi.
sürükleyivermek *(-i)* çabucak sürüklemek. *ör. Dökülen taneleri karıncalar yuvaya sürükleyivermişti.*
sürülebilme *a.* sürülebilmek eylemi.
sürülebilmek *(-i)* sürülmesi olanak içinde olmak ya da sürülme olasılığı bulunmak.
sürülme *a.* **1** sürülmek eylemi. **2** piyasaya verilme, çıkarılma. *ör. Buzdolabının yeni modelinin sürülmesini bekliyorum.*
sürülmek *(-i)* sürmek eylemine konu olmak.
sürülüş *a.* sürülmek eylemi ya da biçimi.
sürüm *a.* **1** bir ürünün, bir ticaret malının satılır, istenir olma durumu. **2** bir paranın geçer olması, geçerlikte bulunması. **3** bir bilgisayar yazılımının yeni bir numara verilerek kullanıma sürülen, güncelleştirilmiş, değiştirilmiş biçimi. *eş.* **versiyon**. **4** bir bilgisayar dosyasının ya da metninin her yenilenmiş biçimi.
sürüme *a.* sürümek eylemi.
sürümek *(-i)* **1** bir şeyi yerden kaldırmaksızın çekerek, iterek götürmek, sürüklemek. **2** (hafif şeyler için) yere değer biçimde götürmek. *ör. Gelin, gelinliğini sürümekteydi.* **3** herhangi bir nedenle güçlükle yürümek. *ör. Gücüm kalmamıştı, kendimi sürür gibiydim.* **4** bir şeyi peşine takıp alıp götürmek. *ör. Çocuğunu oralara değin sürümek istemiyordu.* **sürüye sürüye** *ik. be.* sürüyerek.
sürümlü *s.* çok satılan, sürümü çok olan (mal).
sürümlülük *a.* sürümlü olma durumu.
sürüm sürüm *ik. be.* "çok yoksul ve perişan yaşamak, yoksulluk çekmek" anlamındaki ***sürüm sürüm sürünmek*** ya da "pek çok güçlüğe ve sıkıntıya uğratmak" anlamındaki ***sürüm sürüm süründürmek*** deyimlerinde geçer ve eylemi pekiştirir.
sürümsüz *s.* az satılan, sürümü çok olmayan ya da satılmayan (mal).
sürümsüzlük *a.* sürümsüz olma durumu.
sürünceme *a.* bir işin, sonuçlanıncaya değin gereksiz yere uğradığı gecikmelerin tümü. **(bir işi) sürüncemede bırakmak** gereksiz yere geciktirmek. **(bir iş) sürüncemede kalmak** gereksiz yere uzamak, bir türlü bir sonuca ulaşmamak.
süründürebilme *a.* süründürebilmek eylemi.
süründürebilmek *(-i)* süründürmek elinde olmak, süründürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süründürme *a.* süründürmek eylemi.

süründürmek *(-i)* **1** sürünmek eylemini yaptırmak ya da sürünmesine yol açmak. **2** *mec.* güçlüğe ve sıkıntıya uğratmak.
süründürülebilme *a.* süründürülebilmek eylemi.
süründürülebilmek *(nsz)* süründürülmesi olanak içinde olmak ya da süründürülme olasılığı bulunmak.
süründürülme *a.* süründürülmek eylemi.
süründürülmek *(nsz)* süründürmek eylemine konu olmak.
sürünebilme *a.* sürünebilmek eylemi.
sürünebilmek *(nsz; -i)* sürünmek elinde olmak, sürünme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sürüngen *s.* ve *a.* **1** *hayb.* sürüngenlerden olan (hayvan). **2** *bitb.* yere yatay olarak uzanan (sap ya da kök).
sürüngenler *ç. a. hayb.* omurgalıların, suda ve karada yaşayabilen yılan, kertenkele, timsah, kaplumbağa gibi yerde sürünerek ilerleyen, yürüyen sınıfı.
sürüngenleşebilme *a.* sürüngenleşebilmek eylemi.
sürüngenleşebilmek *(nsz) mec.* sürüngenleşmesi olanak içinde olmak ya da sürüngenleşme olasılığı bulunmak.
sürüngenleşme *a.* sürüngenleşmek eylemi.
sürüngenleşmek *(nsz) mec.* sürüngen durumuna gelmek, alçalmak. *ör. Çıkar uğruna sürüngenleşenler gördük.*
sürüngenlik *a.* **1** sürüngen olma durumu, özelliği. **2** *mec.* alçalma.
sürünme *a.* **1** sürünmek eylemi. **2** *hayb.* genellikle uzun gövdeli bir hayvanın, bacaklarının yardımı olmaksızın katı bir yüzeyde ilerlemesi.
sürünmek *(nsz)* **1** karnı yere değerek, karnı üzerinde sürüklenerek ilerlemek. *ör. Atıştan korunmak için sürünerek sipere girdim.* **2** *(-i)* kendi üzerine sürmek. *ör. Kadın, hoş bir koku sürünmüştü.* **3** *(-i)* bir yere değerek geçmek ya da geçerken bir yere değmek, sürtünmek. *ör. Arabası kaldırıma biraz sürününce üzüldü.* **4** *(nsz)* sürümek eylemine konu olmak. *ör. Gelinin sürünen gelinliğini topladılar.* **5** *(nsz) mec.* yoksulluk içinde ve perişan bir durumda yaşamak. *ör. Sürünen bunca insana göre kendi iyi durumdaydı.* **sürüne sürüne** *ik. be.* sürünerek.
sürünüş *a.* sürünmek eylemi ya da biçimi.
sürür *a. kim.* kırmızı cıva oksit.
sürüş *a.* sürmek eylemi ya da biçimi.
sürüşme *a.* sürüşmek eylemi.
sürüşmek *(nsz)* birbirine sürmek.
sürüştürme *a.* sürüştürmek eylemi.
sürüştürmek *(-i, -e)* **1** sürekli bir biçimde ve yavaş yavaş, ovarak sürmek. **2** özensizce ve çabucak sürmek.
sürütebilme *a.* sürütebilmek eylemi.
sürütebilmek *(-i, -e)* sürütme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sürütme *a.* **1** sürütmek eylemi. **2** deniz dibini tarayabilen, demir bir çerçeveye geçirilmiş ağ. **3** deniz içinde çekilerek balık tutmaya yarayan bir tür olta.
sürütmek *(-i, -e)* sürümek eylemini yaptırmak.
sürütülebilme *a.* sürütülebilmek eylemi.
sürütülebilmek *(nsz)* sürütülmesi olanak içinde olmak ya da sürütülme olasılığı bulunmak.
sürütülme *a.* sürütülmek eylemi.
sürütülmek *(nsz)* sürütmek eylemine konu olmak.
sürüverme *a.* sürüvermek eylemi.
sürüvermek *(-i)* çabucak sürmek.
sürüyebilme *a.* sürüyebilmek eylemi.
sürüyebilmek *(-i)* sürümek elinde olmak, sürümeye gücü yetmek, sürümeyi becermek, sürüme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
sürüyüverme *a.* sürüyüvermek eylemi.
sürüyüvermek *(-i)* çabucak sürümek.
sürveyan *a. Fr.* yapı işleriyle uğraşan bir işyerinde işçileri, araç gereçleri yöneten, denetleyen kimse.
Süryani *ö. a. Ar. ("Suriyeli")* (. - -) Samilerin Arami kolunun doğu bölümünden olan, Suriye'de Şam'da ve Türkiye'nin güneydoğusunda kimi yerlerde yaşayan bir Hıristiyan topluluğu ve bu topluluktan olan kimse.
Süryanice *ö. a. Ar. T.* (. - -' .) Sami dil ailesinden Aramcadan gelen, içinde Türkçe, Arapça vb. sözcükler bulunan bir dil.
Süryanilik *ö. a. Ar. T.* (. - - .) MS 38 yılında Hıristiyanlığı kabul ederek Aramilerden ayrılanlarca kurulan ve benimsenen, ilk dinsel merkezini Antakya'da kurmuş olan bir Hıristiyan mezhebi.
süs *a.* **1** süslemeye ve süslenmeye yarayan şey, bezek. **2** süsleme ya da süslenme işi. **3** *mec.* güzellik veren, güzel gösteren, güzelleştiren şey. **4** *yaz.* anlamı süsleyen, zenginleştiren her türlü şey, sanat düzeyine getirilmiş bezek. *ör. Divan Şiiri, süse önem verirdi.* **5** *yaz.* yalınlığı bozan her türlü bezek. *ör. Bugün yazında süsten uzak oluş değerli görülmektedir.* **süs bitkisi** ev ve benzeri yerlerde süslemeye yarayan bitkilerin ortak adı. **süs için** gerekli ya da yararlı olduğu için değil süs olsun, bezek olsun diye. *ör. Bunu süs için mi yaptık?* **süs püs**(küçümsemek için) süs. **(kendine, herhangi bir şeye) . . . süsü vermek** gerçekte öyle olmadığı halde kendini ya da herhangi bir şeyi öyleymiş gibi göstermek. *ör. Kendine polis süsü veren iki kişi yakalandı.*
süsebilme *a.* süsebilmek eylemi.
süsebilmek *(-i)* (boynuzlu hayvan) süsmek elinde olmak, süsme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süsen *a. Far. bitb.* süsengillerden, ılıman bölgelerde yetişen, soğan köksaplı, az dallı, kınlı ve iki sıralı yapraklı, iri, güzel görünüşlü ve kokulu çiçekleri olan, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, çok yıllık bir bitki.
süsengiller *ç. a. Far. T. bitb.* birçeneklilerden, safran, süsen gibi bitkileri içine alan bir familya.

süsleme *a.* **1** süslemek eylemi, bezeme. **2** süsleri yerleştirme biçimi ve sanatı. **3** sanat yapıtlarının yüzeyini bezemek için kullanılan oyma, motif vb. *ör. Caminin süslemeleri çok güzeldi.* **süsleme sanatları** bir yapıyı, bir eşyayı kullanış amacıyla birlikte göze daha güzel göstermek için türlü biçimlerde yapılan estetik düzenlemelerin tümü.
süslemeci *a.* ve *s.* süsleme sanatlarıyla uğraşan (sanatçı).
süslemecilik *a.* süslemecinin yaptığı iş, süsleme sanatları.
süslemek *(-i)* **1** birtakım katkılarla, bezeklerle bir şeyin daha güzel, daha gözalıcı, daha hoş görünmesini sağlamak. **2** söz oyunlarıyla güzelleştirmek. *ör. Konuşmasını süslemekte ustadır.* **3** *mec.* bir kimsenin kusurlarını uzun uzun yüzüne vurmak. **süsleyip püslemek** bir şeyi göze çarpacak denli süslemek.
süslendirme *a.* süslendirmek eylemi.
süslendirmek *(-i)* süslenmesini sağlamak.
süslenebilme *a.* süslenebilmek eylemi.
süslenebilmek *(nsz)* süslenmek elinde olmak, süslenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süsleniş *a.* süslenmek eylemi ya da biçimi.
süsleniverme *a.* süslenivermek eylemi.
süslenivermek *(nsz)* çabucak süslenmek.
süslenme *a.* süslenmek eylemi.
süslenmek *(nsz)* **1** kendi kendini süslemek. *ör. Kadın süslenip sokağa çıktı.* **2** süslemek eylemine konu olmak. *ör. Bayram dolayısıyla sınıfımız süslenmişti.* **süslenip püslenmek** göze çarpacak denli süslenmek.
süslenti *a.* giysiye daha güzel bir görünüş vermek için kimi yerlerine eklenen süsleme parçalar.
süsletme *a.* süsletmek eylemi.
süsletmek *(-i, -e)* süslemek eylemini yaptırmak, süslemesini ya da süslenmesini sağlamak.
süsleyebilme *a.* süsleyebilmek eylemi.
süsleyebilmek *(-i)* süslemek elinde olmak, süsleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süsleyici *a.* ve *s.* süslemeye yarayan, süsleyen.
süsleyicilik *a.* süsleyici olma durumu. *ör. Çiçeğin süsleyiciliği yadsınamaz.*
süsleyiverme *a.* süsleyivermek eylemi.
süsleyivermek *(-i)* çabucak süslemek.
süslü *s.* **1** süsü olan, bezenmiş, süslenmiş. *ör. Süslü sözler söylemeyi becerir.* **2** süse, süslenmeye çok düşkün olan. *ör. O süslü biridir.* **3** *yaz.* türlü söz ve anlatım sanatlarıyla süslenmiş olan (biçem, anlatım, yapıt vb.) **süslü püslü** göze batacak ölçüde süslü. *ör. Süslü püslü kadınlar çevresini almıştı.*
süslülük *a.* süslü olma durumu.
süsme *a.* süsmek eylemi.
süsmek, -er *(-i)* (boynuzlu hayvan) alnıyla ve özellikle boynuzuyla vurmak, tos vurmak.
süspansiyon *a. Fr.* **1** *fiz.* ve *kim.* ➻ **asıltı**. **2** bir taşıtta, yolun düzgün olmamasından ileri gelen sarsıntıları hafifletmeye yarayan ve taşıtın ağırlığını dingillere aktaran yay.
süssüz *s.* süsü olmayan, yalın, sade.
süssüzlük *a.* süssüz olma durumu, özelliği. *ör. Süssüz giyinir, süssüzlüğü kendisine süs yapardı.*
süsüşme *a.* süsüşmek eylemi.
süsüşmek *(nsz)* (özellikle boynuzlu hayvanlar) biribirini süsümek.
süt, -tü *a.* **1** kadınların ve memeli dişi hayvanların memelerinden gelen, besin değeri yüksek, beyaz sıvı. **2** *bitb.* kimi bitkilerin türlü organlarında bulunan beyaz sıvı. *ör. Çizilen kauçuk yaprağından süt aktı.* **3** süte benzeyen her türlü sıvı. *ör. Hindistancevizi sütü.* **süt asidi** ➻ **laktik asit**. **(çocuğu) süt çalmak** bozuk süt, içen çocuğu hasta etmek. **süt çekmek** bir özelliği akrabalarına benzemek. **süt çocuğu** annesinin sütüyle beslenmekte olan çocuk. **süt danası** henüz süt emmekte olan, çok genç dana. **süt dökmüş kedi gibi olmak** (ya da **süt dökmüş kediye dönmek**) suçluların korkaklığı ve çekingenliği içinde bulunmak. **süt gibi** çok beyaz, çok temiz, bembeyaz. **süt kuzusu 1)** henüz meme emen kuzu. **2)** *mec.* korunması gerekecek denli küçük çocuk, yavru, bebek. **3)** *mec.* çok nazlı büyütülmüş kimse. **süt mavisi** çok açık mavi. **süt vermek** emzirmek. **sütle giren huy, canla çıkar** kişinin küçükken edindiği huy, alışkanlık, ölünceye değin sürer. **sütlüyü sürüden çıkarmazlar** yararlı, verimli şey elden çıkarılmaz. **sütten ağzı yanan, ayranı üfleyerek içer** (ya da **yoğurdu üfleyerek yer**) ihtiyatsız davranışı kendisine çok zarar vermiş kimse, benzeri durumlar karşısında çok dikkatli olur. **sütten ağzı yanmak** bir olaydan gerekli dersi alarak benzer durumlarda dikkatli davranmak. **sütten kesmek** (bebek için) emzirmeye son vermek. **sütü bozuk** soydan kötü, kötü soydan gelme, aşağılık, soysuz (kimse). **(bir işi, birinin) sütüne havale etmek** işi, beklenen biçimde yapıp yapmamasını o kimsenin insanlık duygusuna, vicdanına bırakmak. **sütüne kalmak** insanlık duygusuna, namusuna, vicdanına kalmak. *ör. Durumu açıkça anlattım, inanıp inanmamak senin sütüne kalıyor.*
sütağacı, -nı *b. a. bitb.* ısırgangillerden, Güney Amerika ormanlarında yetişen, bol beyaz bir özsuyu olan büyük bir ağaç.
sütana *b. a.* ➻ **sütanne**.
sütanalık *b. a.* ➻ **sütannelik**.
sütanne *b. a.* bir çocuğun, kendi anası dışında, sütünü emmiş olduğu kadın.
sütannelik *b. a.* sütanne olma durumu.
sütbaba *b. a.* (çocuğa göre) sütannenin kocası.
sütbabalık *b. a.* sütbaba olma durumu.
sütbaşı, -nı *b. a.* kaynatılmış sütün yüzünde oluşan kaymak.
sütbeyaz *b. s. T. Ar.* çok beyaz, bembeyaz.
sütçü *a.* süt satan kimse. **sütçü beygiri gibi (ayakta uyumak)** çok tembel ve miskin (olmak).
sütçülük *a.* **1** süt satma işi. **2** sütten tereyağı,

kaymak, peynir, yoğurt gibi ürünler yapıp satma işi.

sütdişi, -ni *b. a.* bebeğin genellikle 5 ya da 6 aylıkken çıkarmaya başladığı, çocuk 7 yaşına geldiğinde, yerine yenileri gelmek üzere, kendiliğinden dökülen geçici dişler.

süthane *b. a. T. Far.* (. - .) süt ve süt ürünleri üretilerek satılan yer.

sütkardeş *b. a.* sütannenin emzirdiği çocuklardan birine göre öteki.

sütkardeşlik *b. a.* sütkardeş olma durumu.

sütkırı, -nı *b. s.* (at donu) beyaz renkte olan. *ör. Sütkırı bir atı vardı.*

sütkızı, -nı *b. a.* bir kadının, kendi çocuğu olmayan, ama emzirdiği ve kocasıyla birlikte evlat edindiği kız çocuk.

sütlaç *a. ("sütlü" ve "aş" sözcüklerinden)* kaynarken sürekli karıştırılarak süt, şeker, nişasta ve haşlanmış pirinçten yapılan bir tür tatlı.

sütleğen *a. bitb.* sütleğengillerden, genellikle sıcak yerlerde yetişen, yaklaşık yedi yüz türü olan, çiçekleri şemsiye durumunda, yaprak sap ve köklerinde süt görünüşünde, kekre ve yakıcı bir özsu bulunan, verdiği özsu türlerine göre hekimlikte ve sanayide kullanılan ot su ya da odunsu bir bitki.

sütleğengiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, kauçuk, manyok, sütleğen gibi önemli bitkileri kapsayan bir familya.

sütlendirme *a.* sütlendirmek eylemi.

sütlendirmek *(-i)* sütün artmasını sağlamak. *ör. İyi besi ineği sütlendirmişti.*

sütlenme *a.* sütlenmek eylemi.

sütlenmek *(nsz)* süt oluşumu ve salgılanması çoğalmak, sütü artmak, sütlü duruma gelmek.

sütliman *b. s.* **1** dalgasız, durgun, yatışmış, sakin. *ör. Deniz sütlimandı.* **2** *mec.* gürültüsüz, olaysız, yatışmış.

sütlü *s.* **1** içinde süt bulunan, sütle yapılan. **2** bol süt veren. *ör. Sütlü ineği satar mı?* **3** (buğday, mısır vb. için) yumuşak taneli, taneleri henüz sertleşmemiş.

sütlüce *s.* **1** sütlü sayılabilir, biraz sütlü. **2** *a. bitb.* ➻ **düğünçiçeği**.

sütlüot, -tu *b. a. bitb.* çuhaçiçeğigillerden, yaprakları salata gibi yenilebilen bir bitki.

sütnine *b. a.* bebeği emzirmek için parayla tutulmuş kadın, sütanne.

sütninelik *b. a.* sütnine olma durumu.

sütoğul, -ğlu *b. a.* bir kadının, kendi çocuğu olmayan, ama emzirdiği ve kocasıyla birlikte evlat edindiği erkek çocuk.

sütotu, -nu *b. a. bitb.* sütotugillerden, Kuzey Amerika'da yetişen, birçok türü bulunan, kökleri hekimlikte kullanılan otsu bir bitki.

sütotugiller *ç. b. a. bitb.* sarılgan gövdeli otları ve çalıları içine alan, ikiçenekli, ayrı taçyapraklı çiçekli bitkiler familyası.

sütölçer *b. a.* sütün yoğunluğunu ölçmeye yarayan aygıt.

sütre *a. Ar.* **1** örtü, perde. **2** kırda ya da açık bir yerde namaz kılarken, öne konulan küçük set. **3** *ask.* düşman gözünden ve ateşinden korunmaya yarar doğal ya da yapay siper.

sütsüz *s.* **1** süt katılmadan yapılan, içinde süt bulunmayan. **2** sütü az olan, az süt veren ya da sütü hiç olmayan. *ör. Sütsüz inek, sütsüz kadın.* **3** körpe olmayan, olgunlaştığı için kart durumda olan. *ör. Sütsüz mısır, ne kadar kaynatsan da sert olur.* **4** *s.* ve *a. mec.* kötü soydan gelen, sütü bozuk, aşağılık, soysuz (kimse). **sütsüz koyun meleğen olur** bir şey üretmeyen, çevresine yararlı olmayan kimse ancak konuşur durur.

sütsüzce *be.* sütsüze[4] yakışır bir biçimde, soysuzca.

sütsüzlük *a.* **1** sütü olmama durumu. **2** *mec.* sütsüz[4] olma durumu, soysuzluk. **3** sütsüzce davranış. **sütsüzlük etmek** *mec.* sütsüze yaraşır bir biçimde davranmak.

süttozu, -nu *b. a.* özel yöntemlerle kurutulup toz durumuna getirilen ve gerektiği zaman sulandırılarak kullanılan süt.

sütun *a. Far.* (. -) **1** *mim.* yapılarda kullanılan, genellikle taştan, betondan vb. yapılmış, çoğunlukla silindir biçiminde taşıyıcı direk. *eş.* **dikeç**[3]. **2** *mim.* silindir biçiminde dikilitaş. **3** gazete, dergi gibi yazılı şeylerde, sayfanın yukardan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dikine bölümlerden her biri. *eş.* **dikeç**[4]. **4** *mec.* oldukça yükseğe çıkan ve silindire benzeyen şey. *ör. Yangının alev sütunları çevreye korku saçıyordu.* **5** düşey olarak alt alta sıralanmış şeyler dizisi. **6** *fiz.* bir boruda ya da düşey bir kapta bulunan sıvının durumu. *ör. Cıva sütunu.* **sütun altlığı** *mim.* bir sütunun, üzerine oturduğu taban. **sütun aralığı** *mim.* yan yana iki sütunun eksenden eksene uzaklığı. **sütun başlığı** *mim.* sütunun üstüne oturan ve alt yüzeyi sütunun çapından daha geniş olan, yapının yükünü sütuna aktarmaya yarayan, genellikle süslü taş parça. **sütun bileziği** *mim.* **1)** sütun altlığıyla başlığının birleştiği kesimleri kuşatan, genellikle pirinçten yapılmış halka. **2)** sütun gövdesi üzerine eşit aralıklarla yapılmış halka biçiminde yatay kabartı.

süvari *a. Far.* (. - .)**1** atlı. **2** *ask.* atlı asker. **3** gemi kaptanı. **süvari alayı** *ask.* atlı askerlerden oluşan alay. **süvari bölüğü** *ask.* atlı askerlerden oluşan bölük. **süvari sınıfı** *ask.* at üstünde görev yapan asker sınıfı.

süvarilik *a. Far. T.* (. - . .) **1** süvari olma durumu. **2** *ha.* pantolonun dizine ve arkasına konulan parça.

süven *a. ha.* ➻ **söven**.

süveter *a. İng.* (. .' .) genellikle altına gömlek ya da bluz giyilen örgü kazak.

süyek *a.* **1** *ha.* kemik. **2** kırık kemikleri yerinde tutmakta yararlanılan tahtadan, mukavvadan ya da tenekeden yapılmış, üzeri bezle kaplanmış levha. *eş.* **cebire**. **3** *müz.* kemanın alt ve üst kapaklarını birleştiren ve böylece çalgının kenarını oluşturan ince, küçük tahta levhacıkların her biri.

süyekleme *a.* süyeklemek eylemi.
süyeklemek *(-i)* süyeklerle[2] bağlamak.
süyem *a. ha.* başparmakla işaretparmağı açık durumdayken uçları arasındaki uzunluk.
süyüm (I) *a. ha.* iğneye geçmiş durumdaki bir sap iplik.
süyüm (II) *a. ha.* eğrilmek üzere temizlenmiş ve topak durumuna getirilmiş yün.
süzdürebilme *a.* süzdürebilmek eylemi.
süzdürebilmek *(-i, -e)* süzdürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süzdürme *a.* süzdürmek eylemi.
süzdürmek *(-i, -e)* süzmek eylemini yaptırmak.
süzdürülme *a.* süzdürülmek eylemi.
süzdürülmek *(nsz)* süzdürmek eylemine konu olmak, süzülmesi sağlanmak.
süzebilme *a.* süzebilmek eylemi.
süzebilmek *(-i)* süzmek elinde olmak, süzme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süzek *a.* **1** *ha.* süzgeç, filtre. **2** *sin.* ışığın önüne konulan, ince kumaştan ya da tülden yapılmış, yarı saydam yayındırıcı.
süzeni *a. Far.* kasnağa gerilmiş kumaşa iğneyle ya da tığ ile işlenen bir tür nakış.
süzgeç *a.* **1** sıvıları süzmekte kullanılan, çok sayıda ince delikleri olan araç. **2** bir akışkanın içinde bulunan yabancı maddeleri süzerek ayıran aygıt ya da aygıtlardan oluşan düzenek. *eş.* **filtre**. **3** sulama kovasının ucuna takılan, küçük delikli metal parça.
süzgeçli *s.* süzgeci olan.
süzgü *a. ha.* **1** fide sulamak için tenekeden yapılmış, ucunda süzgeç bulunan kap. **2** delikli çanak. **3** balıkçı kepçesi.
süzgün *s.* **1** biraz zayıf düşmüş, güçsüzleşmiş (kimse). **2** (göz, bakış için) mahmur, baygın, işveli. **süzgün bakış** üst kapakları biraz kapalı olarak, nazlı, işveli bakış. **süzgün göz** süzgün bakışlarla bakan göz. **süzgün süzgün** *ik. be.* süzgün bir biçimde.
süzgünleşme *a.* süzgünleşmek eylemi.
süzgünleşmek *(nsz)* **1** zayıf düşüp güçsüzleşmek, süzülmek. **2** (göz, bakış için) işveli işveli bakmak, baygınlaşmak.
süzgünlük *a.* süzgün olma durumu.
süzme *a.* **1** süzmek eylemi. **2** *s.* süzülerek elde edilen, süzülmüş olan. *ör. Süzme yoğurt güzel olur.* **3** *s. arg.* üstün nitelikli, eksiksiz, tam. **4** *s. arg.* malın gözü, aşağılık, kötü. **süzme bal** petekten süzerek elde edilen bal, peteksiz bal. **süzme yoğurt** bir bez torbaya konularak suyu süzdürülen yoğurt.
süzmek, -er *(-i)* **1** bir sıvıyı, içindeki tortulardan, katı maddelerden ayırmak için süzgeçten geçirmek. **2** kimi sıvıların yoğunlaşmasına yol açan, katı ve tortulu maddeleri bu sıvıdan ayırmak. *ör. Şırayı süzüp şişeye koydu.* **3** gözleriyle dikkatle incelemek, inceleyerek bakmak. *ör. Patron, onu şöyle bir süzüp, işe başla demişti.* **4** (göz, bakış için) baygın ve anlamlı bir biçimde bakmak. **süze süze** *ik. be.* süzerek.
süzücü *s.* süzme özelliği olan, süzen.
süzük *s.* **1** güçsüz, süzgün, zayıf. *ör. Dede, süzük gövdesiyle, titrek adımlar atıyordu.* **2** süzgünleşmiş, süzülmüş. *ör. Yeni uyanmış gibi süzük gözle bakıyordu.*
süzülebilme *a.* süzülebilmek eylemi.
süzülebilmek *(nsz)* süzülmesi olanak içinde olmak ya da süzülme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
süzülme *a.* **1** süzülmek eylemi. **2** kuşun kanat çırpmadan yaptığı uçuş. **3** bir uçağın motorunu boşa alarak ya da durdurarak yaptığı uçuş.
süzülmek *(nsz)* **1** süzmek eylemine konu olmak. *ör. Yoğurt torbaya konulup süzülmüştü.* **2** (gözyaşı, ter vb. için) akmak. *ör. Ter yanaklarından süzülmekteydi.* **3** (kuşlar için) kanatları gerili bir biçimde, görünür bir hareket yapmadan havada ilerlemek. **4** (gemi, sandal vb.) sessiz bir biçimde, görünür bir hareket yapmadan yol almak. *ör. Tepede durmuş, boğazdan süzülüp geçen gemileri seyre dalmıştı.* **5** (insan için) sessiz bir biçimde ve gizlice, kayıyormuş gibi gitmek. *ör. Baba, süzülüp odasına giren oğlunu görememişti.* **6** çok zayıflayıp güçsüzleşmek. *ör. Onu biraz süzülmüş gördüm.* **7** uyumlu bir biçimde, salınarak ve yüzüne nazlı bir anlam vererek yürümek. *ör. Elinde şemsiyesi, gelin gibi süzülerek, göz süzerek dolaşıyordu.* **8** (göz için) mahmurlaşmak, baygınlaşmak. *ör. Çocuğun uykusu gelmiş, gözleri süzülmüştü.* **9** *ha.* (yırtıcı kuş) av için dalmak. **süzüle süzüle** *ik. be.* süzülerek.
süzülüş *a.* süzülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Atmacanın süzülüşünü izliyordum.*
süzülüverme *a.* süzülüvermek eylemi.
süzülüvermek *(nsz)* çabucak süzülmek.
süzüm (I) *a.* süzmek işi.
süzüm (II) *a.* "üstünlük taslayan bir eda ile oturup çevresine ağırbaşlı bir biçimde bakmak" anlamındaki ***süzüm süzüm süzülmek*** deyiminde geçer.
süzüntü *a.* süzülen bir sıvıdan kalan tortu.
süzüş *a.* süzmek eylemi ya da biçimi. *ör. Babasının balı süzüşüne bakıyordu.*
süzüverme *a.* süzüvermek eylemi.
süzüvermek *(-i)* çabucak süzmek.

Şş

Ş, ş *a.* **1** Türk abecesinin yirmi üçüncü harfi. **2** "şe" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden, fışıltılı ötümsüz dişeti damak ünsüzlerindendir. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında, yirmi üçüncü maddenin başına getirilir. **4** Latincenin "S" harfine çengel imi getirilerek, Türkçenin "şe" sesini göstermek üzere, Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır.

şa *ünl.* (-) *sp.* sporcuların ***yaşa*** ya da ***yaşasın*** yerine üç kez art arda bağırdıkları ünlem.

şaban *a. Ar.* (- -) **1** *esk.* ay takviminin sekizinci ayı, üç ayların ikincisi. **2** *s. arg.* aptal, bön, budala, görgüsüz, saf, salak, şaşkın (kimse).

şabanlaşma *a. Ar. T.* şabanlaşmak eylemi.

şabanlaşmak *(nsz) Ar. T. arg.* aptal, budala, şaşkın duruma gelmek, aptallaşmak, budalalaşmak, bönleşmek.

şabanlık *a. Ar. T. arg.* şaban olma durumu, aptallık, bönlük, budalalık, salaklık. **şabanlık etmek** *arg.* şabana yaraşır bir biçimde davranmak, aptallık etmek, aptallaşmak, şabanlaşmak.

şablon *a. Al.* **1** üzerinde, çevre çizgilerine kalem ucu girebilecek biçimde oyuk harfler ve biçimler bulunan, bu oyuklardan kalemle bir kâğıda ya da yüzeye istenilen harf ya da biçim çıkarılan, genellikle büyük boy yazı yazmakta yararlanılan metalden ya da plastikten, ce tvele benzer araç. **2** değişik alanlarda ölçme, denetleme, düzeltme, belirleme gibi işlerde kullanılan, işlevine göre biçimi, yapısı değişik olabilen aygıtların ortak adı. **3** *mec.* körü körüne uygulanan basmakalıp örnek. *ör. İyi şiirin bir şablonu yok ki kullanasınız.* **şablon çıkarmak** uygulamak üzere örnek elde etmek.

şabloncu *a.* ve *s. Al. T. mec.* bir düşünceyi şablon olarak kullanan, ona körü körüne bağlanan, onu uygulayan (kimse).

şablonculuk *a. Al. T.mec.* şabloncu olma özelliği, durumu.

şad *s. Far.* (-) *esk.* neşeli, sevinçli, mutlu. **şad etmek** neşelendirmek, sevindirmek. **şad olmak** sevinmek.

şadırvan *a. Far.* çevresinde muslukları bulunan ve ortasındaki fıskıyeden su akan, genellikle cami avlularının ortasında yer alan, üzeri kubbeli ya da açık olabilen havuz.

şafak *a. Ar.* Güneş'in doğuşundan az önce beliren aydınlık. **(birinde) şafak atmak** önemli bir durumla karşı karşıya bulunduğunu birdenbire anlamak. **şafak sökmek** sabaha karşı, gece karanlığı aydınlığa dönüşmeye, ortalık aydınlanmaya başlamak. **şafak vakti** şafağın başladığı zaman.

şafaklama *a. Ar. T. ha.* şafaklamak eylemi.

şafaklamak *(nsz) Ar. T. ha.* **1** eli göze siper yaparak ya da gözü kırparak bakmak. **2** ortalık ağarmak.

Şafii *ö. a. Ar.* (- . -) **1** İslamlığın sünni dört büyük mezhebinden biri. **2** bu mezhepten olan kimse. **Şafii köpeği gibi titremek** tir tir titremek, çok titremek. **Şafii köpeğine dönmek** (ya da **benzemek**) yüzü gözü çok boyalı ya da çok kirli olmak.

> **Şafiilik** *ö. a. Ar. T.* (- . - .)
> Ebu Abdullah Muhammet bin İdris Şafii'nin kurduğu, İslamlığın dört büyük mezhebinden biri olan sünni bir mezhep. Şafiilik, hukuk alanında Kuran'a ve hadislere önem verir. İnancı da Tanrı'ya, Kuran'a ve Hazreti Muhammet'e inanış olarak görür. Şafiiliğe göre Kuran "yaratılmış" değildir ve Müslümanlar ahrette Tanrı'yı göreceklerdir. Müslümanlarca sünni bir mezhep kabul edilen Şafiilik Mısır, Irak, İran, Çin Hindi gibi ülkelerdeki sünnilerce benimsenmiştir.

şaft, -tı *a. İng.* bir motorun hareketini ileten ve ucuna çarklar, tekerlekler ya da pervane vb. bağlanan demir mil.

şaful *a.* içine bal konulan, tahtadan yapılmış küçük tekne.

şağılama *a.ha.* şağılamak eylemi.

şağılamak *(nsz) ha.* şakımak, ötmek. *ör. Keklik dağlarda şağılar/Yavrum diye diye ağlar. (Bir şarkıdan)*

şah (I) *a. Far.* (-) **1** eskiden İran ya da Afgan hükümdarlarına verilen san. **2** satranç oyununda en önemli taş; bu taş korumasız kaldığında oyun matla biter. **3** Alevilere göre Hazreti Ali, Safevi hükümdarı Şah İsmail ya da Tanrı. **4** *s.* benzerlerine göre en güzel, en iyi, en üstün olan. **şah beyit** *yaz.* Divan Yazını'nda bir gazelin en güzel ikiliğine verilen ad. **şah iken şahbaz olmak** *al.* zaten çirkinken ya da iyi olmayan bir durumdayken, birtakım nedenlerle daha da çirkinleşmek ya da durumu kötüleşmek. **şahımı bu kadar severim** (ben) bu yaptığımdan daha çok bir özveride bulunamam.

şah (II) *a. Far.* (-) atın, ön ayaklarını havaya kaldırarak arka ayakları üstünde durması. **şaha kalkmak 1)** (at) ön ayaklarını havaya kaldırarak arka ayakları üstünde durmak, şahlanmak. **2)** *mec.* taşkınlık göstermek, kükremek, coşmak, şahlanmak.

şahadet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** tanıklık, şahitlik. **2** yüksek bir ülkü yolunda ölme, şehit olma, şehitlik. **şahadet etmek** tanık olduğu bir olayla ilgili olarak gördüklerini, bildiklerini söylemek. **şahadet getirmek** Müslüman olmanın koşullarından biri olan ve "Tanrı'dan başka tapacak yoktur, Hazreti Muhammet onun peygamberidir" anlamına gelen Arapça sözü söylemek. **şahadet şerbeti içmek** *mec.* şehit olmak. **şahadette bulunmak** tanıklık etmek.

şahadetname *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) **1** diploma, bröve, sertifika. **2** bir eylemin yapıldığını, bir durumu gösteren ve yetkililerce verilmiş olan onaylı belge. *ör. Hayvanın aşı şahadetnamesi var mı?*

şahadetparmağı, -nı *b. a. Ar. T.* (. - . . . .) göstermeparmağı, işaretparmağı.

şahane *s. Far.* (- - .) **1** *esk.* hükümdarla, şahla ilgili, hükümdara özgü olan. **2** hükümdara yakışan. **3** *mec.* çok alımlı, üstün nitelikli, çok güzel.

şahap *a. Ar. esk.* ➻ **akanyıldız**.

şahbaz *a. Far.* **1** iri, gösterişli bir akdoğan. **2** *s.* kahraman, mert, yiğit, yürekli (kimse). **3** *s. mec.* becerikli ve çevik (kimse).

şahdamarı, -nı *b. a. Far. T.* (- . . .) *gövb.* boynun her iki yanında bulunan, kanı başa ve yüze götüren aort dallarından her biri.

şaheser *b. a. Far.* (- . .) **1** üstün ve kalıcı nitelikte olan yapıt, başyapıt. **2** *s.* çok üstün nitelikli, değeri çok üstün olan.

şahıs, -hsı *a. Ar.* ➻ **kişi, kimse**.

şâhıs *a. Ar.* (- .) yer ölçme işinde kullanılan işaretli, dereceli sırık.

şahika *a. Ar.* (- . .) *esk.* ➻ **doruk**.

şahin *a. Far.* (- .) *hayb.* kartalgillerden, Asya'nın ve Avrupa'nın ormanlarında, fundalıklarında yaşayan, yeryüzünün başka yerlerinde değişik türleri de bulunan, yaklaşık 50 cm. uzunluğunda, benekli ya da çizgili esmer tüylü, geniş kanatlı, keskin gözlü, eğitilerek avcı olarak yararlanılabilen yırtıcı bir kuş. **şahin bakışlı** sert ve keskin bakışlı (kimse). **şahin ile deve avlanmaz** ancak küçük şeyleri elde etmek için yeterli olan bir araçla büyük şeyler elde edilemez. **şahin küçüktür ama avı büyüktür** (ya da **şahin küçüktür ama koca turnayı havadan indirir**) küçük olmak, her zaman güçsüz olmak anlamına gelmez, nice küçükler vardır ki kendilerinden büyük olanlardan daha güçlüdürler.

şahinci *a. Far. T.* (- . .) *tar.* Osmanlı döneminde, padişahların av şahinlerini üretip besleyen ve eğiten kimse.

şahincibaşı, -nı *b. a. Far. T.* (- . . . .) *tar.* Osmanlı döneminde, şahincilerin başı.

şahit *a. Ar.* (- .) ➻ **tanık. şahit olmak 1)** tanık olmak. **2)** (bir şeyi) gözüyle görmek. **şahit tutmak** (birini) tanık olarak göstermek.

şahitlik *a. Ar. T.* (- . .) ➻ **tanıklık. şahitlik etmek** ➻ **tanıklık etmek**.

şahlanabilme *a. Far. T.* (- . . . . .) şahlanabilmek eylemi.

şahlanabilmek *(nsz) Far. T.* (- . . . . .) şahlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

şahlandırılış *a. Far. T.* (- . . . .) şahlandırılmak eylemi ya da biçimi.

şahlandırılma *a. Far. T.* (- . . . .) şahlandırılmak eylemi.

şahlandırılmak *(nsz) Far. T.* (- . . . .) şahlanması sağlanmak ya da şahlanmasına yol açılmak.

şahlandırış *a. Far. T.* (- . . .) şahlandırmak eylemi ya da biçimi.

şahlandırma *a. Far. T.* (- . . .) şahlandırmak eylemi.

şahlandırmak *(-i) Far. T.* (- . . . .) şahlanmasını sağlamak ya da şahlanmasına yol açmak.

şahlanış *a. Far. T.* (- . .) şahlanmak eylemi ya da biçimi.

şahlanıverme *a. Far. T.* (- . . . .) şahlanıvermek eylemi.

şahlanıvermek *(nsz) Far. T.* (- . . . .) ansızın ya da çabucak şahlanmak.

şahlanma *a. Far. T.* (- . .) şahlanmak eylemi.

şahlanmak *(nsz) Far. T.* (- . .) **1** (at) ön ayaklarını havaya kaldırarak arka ayakları üstünde dikelmek. **2** *mec.* taşkın davranışlarda bulunmak, kükremek, coşmak.

şahlık *a. Far. T.* (- .) **1** şah olma durumu. **2** *tar.* bir şahın yönetimindeki ülke. *ör. Eskiden İran bir şahlıktı.*

şahmaran *a. Far.* masallarda yılanların padişahı olarak yer alan, yılan gövdeli, insan başlı bir söylence yaratığı.

şahmerdan *b. a. Far. Ar.* **1** vurucu ağırlığının mekanik bir biçimde yükselmesi ve düşmesi sonucu dövme işlemi yapan makine. **2** toprağa iri kazıklar çakmakta kullanılan çok ağır tokmak. **3** bir düzenek yardımıyla çalışan büyük, ağır demirci çekici.

şahniş *b. a. Far. esk. mim.* eski Türk evlerinde, odanın sokağa ya da avluya doğru olan, üç yanı pencereli çıkıntısı. *eş.* **cumba**.

şahnişin *b. a. Far. esk. mim.* ➻ **şahniş**.

şahnişli *s. Far. T. esk.* ➻ **cumbalı**.

şahrem şahrem *ik. be.* (yarılabilen, yırtılabilen şeyler için) sık ve derince yarıklar biçiminde, parça parça, yarık yarık. *ör. Kadının elleri şahrem şahrem olmuştu.*

şahsen *be. Ar.* (.' .) **1** (kişi olarak) kendi (kendim, kendin, kendileri). **2** dış görünüşüyle, kişi olarak, görerek, uzaktan. *ör. Onu şahsen birkaç kez görmüştüm.*

şahsi *s. Ar.* (. -) kişiye özgü olan, kişinin malı olan, kişiyle ilgili, özlük, kişisel.

şahsiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) **1** *esk.* kişisel işler. **2** bir kimsenin özel yaşamıyla ilgili sözler. **şahsiyat yapmak** (ya da **şahsiyata dökmek**) tar-

tışılan konudan uzaklaşarak, olumsuz yönleriyle kişiler üzerinde durmak.

şahsiyet, -ti *a. Ar.* **1** kişilik. **2** kişi. *ör. Böyle şahsiyetlerden hoşlanmam.* **3** değerli kişi. *ör. O bir şahsiyet olmayı başarmıştı.*

şahsiyetli *s. Ar. T.* kişilikli.

şahsiyetsiz *s. Ar. T.* kişiliksiz.

şahtere *b. a. Far. bitb.* şahteregillerden, yol kenarlarında ve tarlalarda kendiliğinden yetişen, yaklaşık elli türü bulunan, boyu 50 cm.yi bulabilen, gök mavisi renkli, parçalı yapraklı, türüne göre değişik renkte düzensiz küçük çiçekleri olan, çiçeklerinden hekimlikte yararlanılan otsu bir bitki.

şahteregiller *ç. b. a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örnek bitkisi şahtere olan ve benzeri türleri içine alan küçük bir bitki familyası.

şaibe *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** leke, kir. **2** *mec.* eksiklik, kusur, leke, ayıp.

şaibeli *s. Ar. T.* (- . . .) *esk.* ayıbı, eksiği, lekesi, kusuru olan. *ör. Şaibeli işlerden ve kişilerden hoşlanmam.*

şair *a. Ar.* (- .) **1** ➻ **ozan. 2** *mec.* geniş bir düş gücü bulunan, duyarlı, duygulu kimse.

şairane *be. Ar. Far.* (- . - .) **1** bir ozana yakışır bir biçimde, ozan gibi, ozanca. *eş.* **ozansı. 2** *s.* ozan niteliği taşıyan.

şairanelik *a. Ar. Far. T.* (- . - . .) ➻ **ozansılık.**

şairce *be. Ar. T.* (- . .) ➻ **ozanca.**

şairlik *a. Ar. T.* (- . .) ➻ **ozanlık.**

şak, -kı (I) *a.* enlice ve düz bir şeye vurulduğu zaman çıkan sesi anlatır. **şak diye** *be.* şak sesi çıkararak. *ör. Tokadı şak diye vurmuştu.* **şak etmek** şak sesi çıkarmak. *ör. Tokat çocuğun yüzünde şak etmişti.*

şak, -kkı (I) *a. Ar. esk.* **1** yarılma, yarma. **2** çatlak, yarık.

şaka *a.* karşısındaki kimseyi kırmadan, incitmeden, eğlendirmek, güldürmek ereğiyle söylenen söz ya da yapılan hareket. **şaka etmek** bir kimseye şaka yollu takılmak. **şaka gibi gelmek** bir türlü inanamamak, inanılmaz bulmak. **şaka götürmemek 1)** (bir kimse) şaka kaldırmamak, şakadan hoşlanmamak. **2)** (bir iş, durum) önemsenmeyecek türden olmamak, önemsenmesi gerekmek. **şaka iken kaka olmak** (ya da **şakayı kakaya çevirmek**) *tkz.* elle ya da sözle başlayan bir şaka, tatsız bir durum alarak kavgaya dönüşmek. **şaka kaldırmak** (ya da **kaldırmamak**) **1)** (bir kimse) kendisine yapılan şakaları hoşgörüyle karşılamak (ya da karşılayamamak), şakaya katlanmak (ya da katlanamamak). **2)** (bir iş, durum) şakaya gelmek (ya da gelememek), üzerinde şaka yapılabilmek (ya da yapılamamak). *ör. İş şaka kaldıracak türden değildi.* **şaka maka** (ya da **şaka maka derken**) şaka gibi başlayarak, pek önemsemeyerek, ağırlığını çok duyumsamayarak. *ör. Doğrusu, şaka maka, işi bitirmek üzereyiz.* **şaka söylemek** bir şeyi, şaka olsun diye söylemek, şaka yapmak. **şaka yapmak** şaka niteliğinde bir şey söylemek ya da yapmak. **şaka yollu** (ya da **yoluyla**) ciddi bir şeye şaka görünümü vererek. **şakanın sonu kakadır** şaka uzar giderse tatsızlaşır, kırıcı olur, dostluğu bozar. **şakası yok! 1)** (bir kimse için) hatır gönül dinlemeden gerekeni, doğru bildiğini yapar. *ör. Onun şakası yoktur, babasını bile kayırmaz, bildiğini yapar.* **2)** (bir durum için) çok tehlikeli, şakaya gelmez, önemsemek gerekir. *ör. Bu işin şakası yoktur, bilesin.* **şakaya almak** söylenen gerçek sözü şaka gibi kabul etmek. **şakaya dökmek** (ya da **boğmak** ya da **bozmak**) ciddi başlayan bir sözü ya da bir davranışı, çekinerek ya da başka bir nedenle, şakaya çevirmek. **şakaya gelmek** şakaya katlanır olmak, şakayı hoş görecek yaradılışı bulunmak. **şakaya gelmemek 1)** (bir kimse) kendisine yapılan şakayı hoş karşılamamak, şaka kaldırmamak. **2)** (bir iş, bir durum) önemsenmemeye, hafife alınmaya gelmemek, önemsenmeyecek türden olmamak, şaka götürmemek. **şakaya getirmek** üzerinde durulacak ciddi bir şeyi doğrudan doğruya değil şaka görünümü vererek, şaka yoluyla söylemek. **şakaya vurmak** üzerinde durulması gereken bir sözü ya da davranışı şaka yoluyla geçiştirmek.

şakacı *s.* şakalaşmaktan hoşlanan, şaka yapmayı seven.

şakacıktan *be.* **1** (çocuk dilinde) ciddi olmayarak, şaka olarak, şaka olsun diye. **2** şaka yapıyormuş gibi görünerek. *ör. Şakacıktan vurmaya başladı ama baktım hırpalıyordu.* **3** şaka olarak yapmaya başlamışken. *ör. Şakacıktan başlayan tartışma kavgaya döndü.*

şakacılık *a.* şakacı olma durumu.

şakadan *be.* şaka olsun diye, şaka olarak.

şakak *a.* başın her iki yanında, göz, alın, kulak ve yanak arasında bulunan çukurumsu bölge. **şakakları ağarmak** şakaklarındaki saçları kırlaşmak.

şakalaşabilme *a.* şakalaşabilmek eylemi.

şakalaşabilmek *(nsz; -le)* şakalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

şakalaşılma *a.* şakalaşılmak eylemi.

şakalaşılmak *(nsz)* şakalaşmak eylemi yapılmak. *ör. Böyle şakalaşılırsa sonu kötü olur.*

şakalaşış *a.* şakalaşmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onunla şakalaşışımız herkesi eğlendirirdi.*

şakalaşma *a.* şakalaşmak eylemi.

şakalaşmak *(nsz; -le)* birbirine şaka yapmak.

şakasız *be.* ciddi bir biçimde, ciddi olarak, şaka yapmaksızın.

şakayık, -kı *a. Ar.* (. - .) *bitb.* düğünçiçeğigillerden, süs bitkisi olarak bahçelerde yetiştirilen, birçok türü bulunan, türlü renkte ve kimi türleri kokulu çiçekler açan, otsu ya da odunsu, çok yıllık bir bitki.

şakıldak *a. ha.* **1** ➻ **şakırdak. 2** koyunlarda kuyruk altında toplanan pislik.

şakıma *a.* şakımak eylemi.

şakımak *(nsz)* **1** (ötücü kuşlar, özellikle bülbül için) güzel, hoşa gidecek bir biçimde ötmek. **2** *mec.* (şarkı, şiir olarak) söylemek. *ör. Hep aşk şiiri yazan, aşk şakıyan ozanları mı okursunuz?* **3** *arg.* itiraf etmek, açığa vurmak, söylemek, ötmek. *ör. Karakolda şakıyıp mahkemede dönersin.*

şakırdak *a. ha.* su değirmenlerinde, hazneden tanelerin dökülüşünü ayarlayan, üst taşın üstüne değdikçe şakır şukur sesler çıkaran tahta.

şakırdama *a.* şakırdamak eylemi.

şakırdamak *(nsz)* **1** şakır şakır diye sesler çıkarmak. **2** (yağmur, dolu) güçlü bir biçimde yağmak.

şakırdatabilme *a.* şakırdatabilmek eylemi.

şakırdatabilmek *(-i)* şakırdatmak elinde olmak, şakırdatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

şakırdatılış *a.* şakırdatılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kılıçların şakırdatılışı, ona korku vermişti.*

şakırdatılma *a.* şakırdatılmak eylemi.

şakırdatılmak *(nsz)* şakırdamak eylemi yaptırılmak, şakırdaması sağlanmak ya da şakırdamasına yol açılmak. *ör. Parmaklar şakırdatılınca hizmetçiler koşarmış.*

şakırdatma *a.* şakırdatmak eylemi.

şakırdatmak *(-i)* şakır şakır diye sesler çıkarmasını sağlamak ya da böyle sesler çıkarmasına yol açmak.

şakırdayabilme *a.* şakırdayabilmek eylemi.

şakırdayabilmek *(nsz)* şakırdaması olanak içinde olmak ya da şakırdama olasılığı bulunmak.

şakırdayış *a.* şakırdamak eylemi ya da biçimi. *ör. Dışarda yağmurun şakırdayışı sona ermişti.*

şakırdayıverme *a.* şakırdayıvermek eylemi.

şakırdayıvermek *(nsz)* ansızın şakırdamak. *ör. Cebimdek madeni paralar ara sıra şakırdayıvermekteydi.*

şakır şakır *ik. be.* **1** sürekli bir biçimde yağan yağmurun, ötüşen kuşların ya da bunlara benzer, hoşa giden şeylerin çıkardığı sesler için kullanılır. *ör. Köy kızları, çalgıya uyup şakır şakır oynuyordu.* **2** akıcı bir biçimde, kolaylıkla, çok iyi olarak. *ör. İki, üç yabancı dili şakır şakır konuşmak gerekiyordu.* **3** çok parlak bir ışık vererek, ışıklar saçarak. *ör. Düğün evinin lambaları sabaha değin şakır şakır yanmıştı.*

şakır şukur *ik. be.* çokça şakırtı çıkararak. *ör. Dükkân kepenkleri şakır şukur kapanmaktaydı.*

şakırtı *a.* şakırdayan şeyin çıkardığı ses, şakırdama sesi, şakır şakır diye çıkan ses. *ör. Üst kattan nalın şakırtıları geliyordu.* **şakırtı yapmak** şakır şakır diye sesler çıkarmak, şakırdamak.

şakırtılı *s.* şakırtı yapan, şakırtısı olan.

şakıt, -tı *a. hayb.* ➻ **murana**.

şakıyabilme *a.* şakıyabilmek eylemi.

şakıyabilmek *(nsz)* şakıma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

şakıyış *a.* şakımak eylemi ya da biçimi.

şakıyıverme *a.* şakıyıvermek eylemi.

şakıyıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak şakımak.

şaki *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* eşkıya, haydut.

şakilik *a. Ar. T.* (. - .) (**k** kalın okunur) *esk.* eşkıyalık, haydutluk.

şakirt *a. Far.* (- .) *esk.* öğrenci.

şakkadak *be.* (.' . .) beklenmedik bir zamanda, ansızın, birdenbire.

şakketme *a. Ar. T.* şakketmek eylemi.

şakketmek *(-i) Ar. T.* ikiye parçalamak, yarmak, ayırmak.

şakkolma *a. Ar. T.* şakkolmak eylemi.

şakkolmak *(nsz) Ar. T.* ikiye ayrılmak, iki parça olmak, yarılmak.

şaklaban *s.* **1** şakalar yaparak herkesi güldüren, şen, şakacı (kimse). **2** *mec.* dalkavuk.

şaklabanca *be.* şaklabana yaraşır bir biçimde.

şaklabanlaşma *a.* şaklabanlaşmak eylemi.

şaklabanlaşmak *(nsz)* şaklaban gibi davranmaya başlamak.

şaklabanlık *a.* **1** şaklaban olma durumu. **2** şaklabanca davranış, dalkavukluk. **şaklabanlık etmek** şaklabana şaraşır bir biçimde davranmak.

şaklama *a.* şaklamak eylemi.

şaklamak *(nsz)* şak diye ses çıkarmak, şak etmek.

şaklatabilme *a.* şaklatabilmek eylemi.

şaklatabilmek *(-i)* şaklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

şaklatış *a.* şaklatmak eylemi ya da biçimi.

şaklatıverme *a.* şaklatıvermek eylemi.

şaklatıvermek *(-i)* ansızın şaklatmak. *ör. Usta parmaklarını şaklatıverince çıraklar yanına koşuyordu.*

şaklatma *a.* şaklatmak eylemi.

şaklatmak *(-i)* şak diye ses çıkarmasını sağlamak, şak diye ses çıkarmasına yol açmak.

şaklayış *a.* şaklamak eylemi ya da biçimi. *ör. Babasının tokadının yüzünde şaklayışını unutamıyordu.*

şakrak *s.* **1** (ses için) neşeli, şen, sevinçli, keyifli, cıvıl cıvıl. **2** (insan için) neşeli bir sesle konuşan, hayat dolu, canlı, neşeli, şen, keyifli.

şakrakkuşu, -nu *b. a. hayb.* ispinozgillerden, başı siyah, boynu kırmızı, güzel ötüşlü bir kuş.

şakrama *a.* şakramak eylemi.

şakramak *(nsz)* ➻ **şakımak**.

şakrayış *a.* şakramak eylemi ya da biçimi.

şakşak *a.* genellikle hokkabazların, ortaoyuncularının kullandığı, hafifçe vurulduğunda hızlı vurulmuş gibi şak diye ses çıkaran, orta boy tahta maşa.

şak şak *ik. be.* elleri birbirine vurulduğunda çıkan sesi ve bu sesin benzerlerini anlatmak için kullanılır. *ör. Salondan şak şak gelen alkışı dinledi.*

şakşakçı *s.* **1** bir kimseyi sürekli öven ya da onun yaptığı her şeyi doğru bulup alkışlayan

ve başkalarına da kabul ettirmeye uğraşan (kimse), dalkavuk. **2** *a. tiy.* özellikle eski tiyatroda, oyunu alkışlamak için parayla tutulmuş kimse.

şakşakçılık *a.* şakşakçı olma durumu, dalkavukluk. **şakşakçılık etmek** şakşakçı gibi davranmak.

şakul, -lü *a. Ar.* (- .) *esk.* ➻ **çekül**.

şakuli *s. Ar.* (- . -) *esk.* ➻ **düşey**.

şal *a. Far.* **1** çoğunlukla Hindistan'da dokunan, üzerinde özel motifler bulunan, boyun atkısı, hırka, örtü gibi şeyler yapmakta kullanılan, değerli bir yün kumaş. **2** kadınların, omuzlarını örtmek için kullandıkları, kumaştan ya da örgü, geniş atkı. **şal örneği** şallarda görülen motifleri bulunan (örtü, hırka, kumaş vb.).

şalak *a. ha.* büyümemiş, olgunlaşmamış kavun, karpuz. *eş.* **kelek**.

şalba *a. ha.* hayvanların yemediği, uzun saplı, geniş yapraklı bir ot.

şalgam *a. Far. bitb.* **1** turpgillerden, ılık ve serin iklimlerde, kumlu topraklarda iyi yetişen, parçalı ve tüylü yapraklı, konimsi şişkin köklü, sarı çiçekli bir bitki. **2** bu bitkinin genellikle mor renkli, yenilen kökü, yumrusu. **3** *arg.* aptal, budala, enayi.

şali *a. Ar.* (- .) *esk.* tiftikten dokunan ince kumaş.

şallak *s.* ve *a. ha.* **1** çıplak ya da donsuz (kimse). **2** özensiz, kötü giyimli (kimse). **3** kaba, beceriksiz (kimse). **şallak mallak** *ha.* **1)** donsuz bir biçimde ya da çırılçıplak. **2)** çok özensiz, çok kötü giyinmiş olarak. *ör. Böyle şallak mallak sokağa çıkılır mı?*

şalopa *a. İt.* (. .' .) *esk. den.* eskiden kullanılmış, iki direkli küçük tekne.

şalter *a. Al.* (.' .) *fiz.* bir devredeki elektrik akımını açıp kapamaya ya da gerektiğinde değiştirmeye yarayan araç. *eş.* **çevirgeç**[2].

şalvar *a. Far.* apışlığı, apış arasına gelen yeri çok bol olan, bele uçkurla bağlanan, geniş üst donu. **şalvar gibi** (pantolon için) çok bol.

şalvarımsı *s. Far. T.* şalvara benzeyen, şalvar gibi.

şalvarlı *s. Far. T.* şalvar giymiş olan.

şama *a. Ar.* (.' .) balmumuna ya da parafine batırılmış fitil.

şamalı *s. Ar. T.* (.' . .) şamayla yapılmış. *ör. Eskiden şamalı kibritler olurmuş.*

şamama *a. Ar. esk.* güzel kokulu bir tür kavun. **şamama gibi** ufak tefek ve sevimli (kadın).

Şaman *ö. a. (Tunguzca ya da Mançuca "büyücü" anlamında bir sözcük)* Şamanlıkta, birtakım doğaüstü gücü bulunduğuna, ruhlarla ilişki kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inanılan, büyü yapma, gelecekten haber verme gibi işler yapan din adamı.

şamandıra *a. Yun.* (. .' . .) **1** limanda, halkalarına tekne bağlamak için sağlam biçimde demirlenmiş olan, içi boş ve her yanı kapalı metal fıçı vb. **2** denizde bir konumu, yeri belirtmeye, bir tehlikeyi işaret etmeye ya da geçiş yolunu göstermeye yarayan yüzer cisim. **3** kimi kapama düzenini sağlayan, metalden ya da plastikten yapılmış yüzer top. **4** kandilde fitili tutmak için yağda yüzen telli mantar düzeni.

Şamanizm *ö. a. Fr.* ➻ **Şamanlık**.

Şamanlık *ö. a.*
İnsanlığın en eski dinlerinden biri olan, Kuzey ve Orta Asya'daki Türkler arasında en eski çağlardan günümüze değin süregelen, doğaya tapma, doğaüstü güçlere, ruhlara inanma temeline dayanan ilkel bir din. Şamanlığa göre gökte iyi ruhlar, yerde insanlar, yeraltında da kötü ruhlar yaşar. Evren iyi ile kötü ruhların etkisi altındadır ve yer ile gök arasında, orta yerde yaşayan insanlar, bu iyi ve kötü ruhlar arasında bir denge kurmak zorundadır. Şaman, işte bu dengeyi sağlamakla görevli din adamıdır. Şamanlığa göre Şaman, hastaları sağaltır, ölenlerin ruhlarının öte dünyaya yolculuğuna eşlik eder, dinsel törenleri yönetir ve gelecekten haber verir. Şamanlık, tümüyle büyüye inanıştır.

şamar *a.* açık elle yüze vurulan tokat. **şamar atmak** şamar vurmak, şamarlamak. **şamar indirmek** (ya da **vurmak**) yüze açık elle vurmak, şamarlamak. **şamar oğlanı** herkesin kolayca gelip çattığı, öfkesini kendisinden aldığı, azarladığı kimse. **şamar yemek 1)** kendisine şamarla vurulmak. **2)** *mec.* çok ağır bir zarara uğramak. *ör. Örgüt polisten gereken şamarı yedi, belini doğrultamaz.*

şamarlama *a.* şamarlamak eylemi.

şamarlamak *(-i)* yüze açık elle vurmak, şamar atmak, şamar vurmak.

şamarlanma *a.* şamarlanmak eylemi.

şamarlanmak *(nsz)* şamarla vurulmak.

şamarlatma *a.* şamarlatmak eylemi.

şamarlatmak *(-i, -e)* şamarlamak eylemini yaptırmak.

şamarlayış *a.* şamarlamak eylemi ya da biçimi.

şamata *a. Ar.* gürültü patırtı, yaygara. **şamata etmek** (ya da **koparmak**) gürültü patırtı yapmak.

şamatacı *s. Ar. T.* önemsiz şeylerden dolayı bağırıp çağıran, gürültü patırtı yapan, gürültücü, yaygaracı.

şamatacılık *a. Ar. T.* şamatacı olma durumu, özelliği.

şamatalı *s. Ar. T.* gürültülü patırtılı.

şambaba, -yı *b. a.* ➻ **şambabası**.

şambabası, -nı *b. a. (Suriye'nin Şam kentinin adıyla "baba"dan)* **1** bir tür hamur tatlısı, babatatlısı. **2** *mec.* evine, çoluk çocuğuna karşı sorumluluk duygusu gelişmemiş, hayırsız baba.

şambriyel *a. Fr.* ➻ **iç lastik**.

şamdan *a. Ar. Far.* içine, üzerine mum yerleştirilen, mumu yakılarak aydınlanma aracı olarak kullanılan, metal destek, ayak.

şamdancı *a. Ar. Far. T.* **1** şamdan yapıp satan kimse. **2** *tar.* Osmanlı sarayında aydınlatma işleriyle görevli kimse.
şamdancılık *a. Ar. Far. T.* şamdancının işi.
şamfıstığı, -nı *b. a. Ar. (Suriye'nin Şam kentinin adından)* ➻ **antepfıstığı**.
şamil *s. Ar.* (- .) *esk.* içine alan, kaplayan, kapsayan.
şampanya *a. (Fransa'nın Champagne bölgesinin adından)* (. .' .) açık renkli ve tatlı, köpüklü şarap. **şampanya bardağı** şampanya içmekte kullanılan, genişçe bir tabanı olan ve bu tabana parmak kalınlığında bir bölümle bağlanan, ince camdan yapılmış bardak. **şampanya patlatmak** bir olayı ya da bir kimseyi kutlamak için içilecek şampanyanın şişesinin mantarını ses çıkartacak biçimde açmak.
şampiyon *a.* ve *s. Fr.* ulusal ya da uluslararası bir yarışmada ilk dereceyi alan (kimse, takım ya da şey). **şampiyon olmak** bir yarışmada birinci gelmek.
şampiyona *a. Fr.* **1** şampiyonluk yarışması. **2** şampiyonluk.
şampiyonluk *a. Fr. T.* **1** şampiyon olma durumu. **2** kazananı şampiyon olan spor yarışması.
şampuan *a. İng.* genellikle saç yıkamada kullanılan sıvı sabun.
şampuanlama *a. İng. T.* şampuanlamak eylemi.
şampuanlamak *(-i) İng. T.* şampuanla yıkamak.
şampuanlanabilme *a. İng. T.* şampuanlanabilmek eylemi.
şampuanlanabilmek *(nsz) İng. T.* şampuanlanmak elinde olmak, şampuanlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şampuanlanıverme *a. İng. T.* şampuanlanıvermek eylemi.
şampuanlanıvermek *(nsz) İng. T.* çabucak şampuanlanmak.
şampuanlanma *a. İng. T.* şampuanlanmak eylemi.
şampuanlanmak *(nsz) İng. T.* şampuanla yıkanmak.
şampuanlayabilme *a. İng. T.* şampuanlayabilmek eylemi.
şampuanlayabilmek *(-i) İng. T.* şampuanlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şampuanlayıverme *a. İng. T.* şampuanlayıvermek eylemi.
şampuanlayıvermek *(-i) İng. T.* çabucak şampuanlamak.
şam şam *ik. be. ha.* "bol ışıkla, pırıl pırıl yanmak" ya da "pırıl pırıl aydınlanmak" anlamındaki ***şam şam şakımak*** sözünde geçer.
şan (I) *a. Ar.* (-) **1** san, ün, şöhret. **2** gösteriş. **şan olsun** (ya da **şan olsun diye)** gösteriş olsun ya da ün olarak yayılsın (diye). **şan vermek** ün salmak. *ör. Kızın güzelliği şan vermişti.* **şanından olmak** (ya da **şanına yakışmak**) (bir şey birinin) büyüklüğüne, ününe uygun bulunmak, ona yakışır olmak, büyüklüğünün gereği olmak.
şan (II) *a. Fr.* (.) *müz.* insan gırtlağından makamla çıkan ve perde ayrımlarıyla çeşitli duyumsamalar uyandıran ses dizisi.
şandel *a. Fr. sp.* ayaktopunda, topu karşı takım kalesine doğru havadan aşırtma.
şandelleme *a. Fr. T. sp.* şandellemek eylemi.
şandellemek *(-i) Fr. T. sp.* ayaktopunda, topu karşı takım kalesine doğru havadan göndermek.
şangırdama *a.* şangırdamak eylemi.
şangırdamak *(nsz)* (tabak, bardak gibi şeyler) birbirine ya da bir yere çarparken ya da kırılırken gürültülü ve çınlayıcı ses çıkarmak.
şangırdatılma *a.* şangırdatılmak eylemi.
şangırdatılmak *(nsz)* (tabak, bardak vb. için) şangırdamasına yol açılmak. *ör. Çay bardağında kaşık şangırdatılınca sinirleniyordu.*
şangırdatma *a.* şangırdatmak eylemi.
şangırdatmak *(-i)* (tabak, bardak vb. için) şangırdamasına yol açmak.
şangırdayabilme *a.* şangırdayabilmek eylemi.
şangırdayabilmek *(nsz)* (tabak, bardak gibi şeyler) şangırdama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şangırdayış *a.* şangırdamak eylemi ya da biçimi. *ör. Dolabı her açışta süt şişelerinin şangırdayışı duyuluyordu.*
şangır şungur *ik. be.* büyük bir şangırtı çıkararak, şangırdayarak.
şangırtı *a.* tabak, bardak, şişe vb.nin birbirine ya da bir yere çarparken ya da çarpıp kırılırken çıkardığı ses.
şanjan *s. Fr.* ➻ **yanardöner**.
şanjman *a. Fr.* ➻ **şanzıman**.
şanlı *s. Ar. T.* (- .) **1** tanınmış, ünlü. **2** büyük, ulu, yüce. *ör. Şanlı tarihimizden ders alalım.* **şanlı şöhretli 1)** çok tanınmış, pek ünlü. **2)** görkemli ve etkileyici.
şano *a. İt.* (.' .) (eski tiyatrolarda) oyunun oynandığı yer, sahne.
şans *a. Fr.* baht, talih, fırsat, olanak. **şans tanımak** (ya da **vermek**) fırsat, olanak vermek. **şansa kalmak** (bir şey) gerçekleşmesi için pek az umut bulunmak. **şansı dönmek** talihi iyiyken kötü ya da kötüyken iyi olmak. **şansı yaver gitmek** talihi iyi gitmek, fırsatı iyi değerlendirme olanağı doğmak.
şanslı *s. Fr. T.* şansı olan, talihli.
şanslılık *a. Fr. T.* şansı olma durumu, talihlilik.
şanson *a. Fr.* şarkı.
şansölye *a. Fr.* Almanya'da ve Avusturya'da hükümet başkanı, başbakan.
şanssız *s. Fr. T.* şansı olmayan, talihsiz.
şanssızlık *a. Fr. T.* şansı olmama durumu, talihsizlik.
şantaj *a. Fr.* **1** para sızdırmak ya da bir çıkar sağlamak ereğiyle bir kimseyi, kendisiyle ilgili lekeleyici, kötüleyici, gözden düşürücü bir bilgiyi açıklamak, yaymak tehdidiyle korkutma. **2** bir kimseyi, istemediği bir davranışa zorlamak amacıyla, elverişli bir durumu kötüye kullanarak onu baskı altına alma. **(bi-**

rine) şantaj yapmak şantaj eyleminde bulunmak.
şantajcı *a. Fr. T.* şantaj yapan kimse.
şantajcılık *a. Fr. T.* şantajcının yaptığı iş.
şantiye *a. Fr.* **1** bir yapının hazırlandığı ve üzerinde kurulduğu alan. **2** yapı gereçlerinin, gerektikçe işlenmek üzere, yığılıp korunduğu yer. **3** yapılmakta olan ev, fabrika, baraj gibi her türlü yapı. **4** gemi tezgâhı.
şantör *a. Fr. esk.* erkek şarkıcı.
şantöz *a. Fr. esk.* kadın şarkıcı.
şantuk *a.* ➻ **şantung**.
şantung *a. (Çin'in Şandung eyaletinin adından)* ilk kez Çin'de dokunmuş olan, genellikle yazlık giysi yapımında kullanılan, üzeri kendinden desenli, bir tür ipekli kumaş.
şanzıman *a. Fr.* motorlu taşıtlarda, hızı değiştirmeye yarayan dişliler topluluğu ve bu dişlilerin içinde bulunduğu yuva.*eş.* **vites kutusu**.
şap, -pı (I) *a. Ar. kim.* alüminyum ve potasyum sülfatından ya da amonyum alüminyum sülfatından oluşan, suda eriyen, buruk tatta, antiseptik bir madde. **şap gibi** ağza alınamayacak denli tuzlu. **şap gibi donmak** (ya da **kalmak**) çok şaşırmak, şaşırıp kalmak, şaşırıp kalarak ses çıkaramamak. **şap gibi yanmak** *mec.* **1)** büyük bir zarara uğramak. **2)** desteksiz kalmak. **şap hastalığı** sığırlarda, yüksek ateşle, ağızda ve tırnaklar arasında kabarcıklar oluşmasıyla beliren bulaşıcı bir hastalık. **şap ile şeker bir değil** görünüşleri birbirine benzeyen öyle şeyler vardır ki, nitelikçe çok ayrıdırlar. **şapa oturmak** *tkz.* içinden çıkılması güç bir duruma düşmek, çıkmaza girmek. **şapa oturtmak** *mec.* (birini) içinden çıkılması güç bir duruma sokmak. **şapa oturtulmak** *mec.* içinden çıkılması güç bir duruma düşürülmek.
şap, -pı (II) *a.* ince kumun çimentoyla karıştırılmasıyla elde edilen harçla yapılan düzgün döşeme sıvası.
şap (III) *a.* istekle öperken çıkan sesi anlatır. **şap diye** şap sesi çıkartarak. *ör. Çocuğun yanağından şap diye öptü.* **şap şap** *ik. be.* şap sesi çıkararak üst üste öpmeyi belirtir. *ör. Çocuğu şap şap öptü.*
şaphane *b. a. Ar. Far.* (. - .) şap **(I)** çıkarılan yer, şap ocağı.
şapırdama *a.* şapırdamak eylemi.
şapırdamak *(nsz)* öperken ya da bir şey yerken şap sesi çıkmak ya da çıkarmak. *ör. Sulu şeyler yerken şapırdar.*
şapırdatabilme *a.* şapırdatabilmek eylemi.
şapırdatabilmek *(-i)* şapırdatmak elinde olmak, şapırdatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şapırdatış *a.* şapırdatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Dudağını şapırdatışın hoş olmuyor.*
şapırdatma *a.* şapırdatmak eylemi.
şapırdatmak *(-i)* şapırdamasını sağlamak ya da şapırdamasına yol açmak. *ör. Yemek yerken ağız şapırdatmak ayıptır.*
şapırdayabilme *a.* şapırdayabilmek eylemi.
şapırdayabilmek *(nsz)* şapırdaması olanak içinde olmak ya da şapırdama olasılığı bulunmak.
şapırdayış *a.* şapırdamak eylemi ya da biçimi.
şapır şapır *ik. be.* şapırtı çıkararak acele acele yemeyi ya da üst üste öpmeyi anlatır.
şapır şupur *ik. be.* şapırtı çıkararak acele acele yemeyi ya da üst üste öpmeyi anlatır, şapır şapır.
şapırtı *a.* istekle öperken ya da yemek yerken çıkan ses, şapırdama sesi.
şapırtılı *s.* ve *be.* şapırtı çıkaran, şapırtı çıkararak.
şapırtıyla *be.* şapırtı çıkararak, şapırdayarak.
şapka *a. Rus.* (.' .) **1** başı doğal etkilerden korumak için giyilen, keçe, hasır, fötr vb.den türlü biçimlerde yapılan başlık. **2** boru, baca, direk gibi şeylerin açık olan üst bölümünü havanın etkisinden korumak için takılan başlık. **3** *bitb.* kimi bitkilerde, özellikle mantarlarda bulunan, üreme organlarını taşıyan, şapka biçimindeki organ. **4** *esk. dilb.* düzeltme imi, (^). **şapka imi** (ya da **işareti**) *dilb. esk.* ➻ **düzeltme imi**.
şapkacı *a. Rus. T.* (.' . .) şapka yapan ya da satan kimse.
şapkacılık *a. Rus. T.* (.' . . .) şapka yapma ya da satma işi.
şapkalı *s.* ve *a. Rus. T.* **1** başında şapka bulunan, şapka giymiş olan (kimse). **2** *bitb.* şapkası[3] olan bitki. **3** *esk. dilb.* üzerinde düzeltme imi bulunan (ünlü). *ör. Rüzgârdaki "a" şapkalıdır.*
şapkalık *a. Rus. T.* (.' . .) **1** şapka koymaya yarayan şey ya da yer. **2** *s.* şapka yapmaya uygun (kumaş).
şapkasız *s. Rus. T.* (.' . .) şapkası olmayan.
şaplak *a.* şap diye ses çıkaran tokat. **şaplak atmak** şaplakla vurmak, tokatlamak. **şaplak vurmak** tokat atmak, tokatlamak. **şaplak yemek** tokat atılmak, tokatlanmak.
şaplaklama *a.* şaplaklamak eylemi.
şaplaklamak *(-i) ha.* şaplakla vurmak, tokatlamak.
şaplama *a.* şaplamak **(I, II, III)** eylemi.
şaplamak (I) *(-i) Ar. T.* şaplı suyla ıslatmak.
şaplamak (II) *(-i)* şapla **(II)** sıvamak.
şaplamak (III) *(nsz)* şap diye ses çıkarmak. *ör. Yüzünde şaplayan tokattan gözlerinde şimşekler çakmıştı.*
şaplatma *a.* şaplatmak **(I, II, III)** eylemi.
şaplatmak (I) *(-i) Ar. T.* şaplı suyla ıslanmasını sağlamak.
şaplatmak (II) *(-i)* şapla **(II)** sıvatmak.
şaplatmak (III) *(-i)* **1** şap sesi çıkarmasına yol açmak. *ör. Yerken dudakları şaplatmak ayıptır.* **2** sesli şamar atmak. *ör. Tokadı şaplattım mı görürsün!*
şaplayış *a.* şaplamak eylemi ya da biçimi.
şaplı *s. Ar. T.* içinde şap **(I)** bulunan.
şappadak *be.* (.' . .) ansızın, birdenbire.
şaprak *a.* eyer örtüsü.

şapşak *a. ha.* ağaçtan oyma bardak.
şapşal *s. Yun.* **1** aptalca davranışlarda bulunan, aptal, alık. **2** üstüne başına, giyimine özenmeyen. **3** (giyecek için) bol, dökük ve biçimsiz. **şapşal yaka** dökümlü ve geniş yaka.
şapşalak *s. ha.* utanmazca senlibenli davranan, özensiz iş yapan ya da çarpık yürüyüşlü (kimse).
şapşalca *s.* ve *be. Yun. T.* (. .' .) şapşala yakışır (bir biçimde).
şapşallaşabilme *a. Yun. T.* şapşallaşabilmek eylemi.
şapşallaşabilmek *(nsz) Yun. T.* şapşallaşması olanak içinde olmak ya da şapşallaşma olasılığı bulunmak.
şapşallaşma *a. Yun. T.* şapşallaşmak eylemi.
şapşallaşmak *(nsz) Yun. T.* aptallaşmak, alıklaşmak.
şapşallık *a. Yun. T.* **1** şapşal olma durumu, aptallık, alıklık. **2** şapşalca davranış.
şap şap *ik. be.* ➻ **şap (III)**.
şaptaşı, -nı *b. a.* Kızıldeniz'den çıkarılan, rengi beyaza çalan, pek çok dalı olan bir mercan türü.
şarabi *s. Ar.* (. - -) kırmızı şarap renginde olan.
şaralop ➻ **şorolop**.
şarampol, -lü *a. Mac.* karayollarının her iki kenarındaki, yol düzeyinin aşağısında kalan bölüm.
şarap *a. Ar.* üzüm ya da başka meyvelerin sularını türlü yöntemlerle mayalandırma yoluyla yapılan alkollü içki. **şarap bardağı** şarap içmekte kullanılan cam bardak. **şarap fıçısı 1)** şarap fabrikalarında, şarabın içinde dinlenmeye bırakıldığı büyük tahta fıçı. **2)** *mec. tkz.* çok şarap içen, şarap düşkünü kimse. **şarap gibi** eskidikçe ve yıllandıkça değer kazanan şeyler için kullanılır. **şarap tortusu** rengi mora çalan kırmızı. **şaraptan bozma sirke keskin olur** sonradan azan kimse, öteden beri yolunu şaşırmış olanlardan daha azgın olur.
şarapçı *a. Ar. T.* **1** şarapçılıkla uğraşan, şarap yapan ya da satan kimse. **2** *s.* çok şarap içen, şarabı seven, şaraba düşkün (kimse).
şarapçılık *a. Ar. T.* **1** genellikle üzümü şarap durumuna getirmek için uygulanan yöntemlerin, tekniklerin tümü. **2** şarap yapma ve satma işi. **3** şarap içmeyi sevme, şaraba düşkünlük.
şaraphane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) **1** şarap yapılan yer. **2** şarap satılan ya da içilen yer.
şaraplı *s. Ar. T.* şaraba batırılmış, şarap bulaşmış. **şaraplı ekmek** Hıristiyanlıkta, Hazreti İsa'nın kanını simgeleyen şaraba batırılmış ve kutsanmış ekmek.
şaraplık *s. Ar. T.* şarap yapmaya elverişli olan. *ör. Nevşehir'de daha çok şaraplık üzüm yetiştiriliyormuş.*
şarapnel *a. İng. (bulucusu olan İngiliz generali Henry Shrapnel'in adından)* içi misket dolu top mermesi.
şaraprengi, -ni *b. a. Ar. Far.* **1** kırmızı şarabın rengi. **2** *s.* bu renkte olan.
şarbon *a. Fr. hek.* çeşitli hayvanlarda, özellikle koyunlarda ve sığırlarda görülen, çok bulaşıcı, deri ya da mukoza yoluyla insanlara da bulaşan, bulaştığı yerde kara bir çıban oluşturan tehlikeli bir hastalık.
şarıldama *a.* şarıldamak eylemi.
şarıldamak *(nsz)* (genellikle su için) ses çıkararak akmak.
şarıldayabilme *a.* şarıldayabilmek eylemi.
şarıldayabilmek *(nsz)* şarıldaması olanaklı olmak ya da şarıldama olasılığı bulunmak.
şarıldayış *a.* şarıldamak eylemi ya da biçimi.
şarıl şarıl *ik. be.* (genellikle su için) çok gür ve sesli bir biçimde. *ör. Dere şarıl şarıl akıyordu.*
şarıltı *a.* çok gür, çok bol olarak akan suyun çıkardığı ses, şarıldama sesi.
şarj *a. Fr. fiz.* **1** doldurma, yükleme. **2** genellikle elektrik yükü biriktirme işlemi. **şarj etmek 1)** doldurmak, yüklemek. **2)** (akü vb.ye) elektrik biriktirmek, yüklemek. **3)** *arg.* (bir şeyi, durumu) anlamaya, kavramaya başlamak. *ör. Onun kafası geç şarj eder.*
şarjör *a. Fr.* otomatik silahlarda, belli sayıda fişek taşıyan ve bu fişekleri namluya arka arkaya süren düzenek.
şark, -kı *a. Ar. esk.* ➻ **doğu**. **şark** (ya da **Halep**) **çıbanı** Kuzey Afrika, Suriye, Irak, İran, Hindistan'da ve Türkiye'nin güneydoğusunda insanların özellikle yüzünde ya da kollarında çıkan, iyileşince yerinde iz bırakan bulaşıcı bir çıban.
şarkadak *be.* (.' . .) düz ve sertçe bir yüzeye ansızın vuruşu, bu vuruştan çıkan sesi anlatır.
şarkı *a. Ar.* **1** *müz.* insanın çıkardığı, tonlama değişiklikleriyle çeşitli duygular uyandıran, hoşa giden uyumlu, ezgili sesler dizisi. **2** *müz.* alaturka müzikte genellikle aşk üzerine söylenen, nakaratı ve aranağmesi olan beste. **3** *müz.* müzik parçası, ezgi, melodi. **4** *yaz.* Divan Yazını'nda, bestelenmek için yazılmış, dörtlük biçiminde, ölçülü uyaklı şiir. **şarkı söylemek** (insan) bir şarkıyı seslendirmek.
şarkıcı *a. Ar. T.* şarkı söyleme yeteneği bulunan ve mesleği şarkıcılık olan kimse.
şarkıcılık *a. Ar. T.* şarkıcının mesleği.
şarki *s. Ar.* (. -) **k** kalın okunur) *esk.* **1** doğuya özgü olan, doğuyla ilgili. **2** doğu. *ör. Şarki Anadolu.*
şarkiyat, -tı *a. Ar.* (. . -) (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **doğubilim**.
şarkiyatçı *a. Ar. T.* (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **doğubilimci**.
şarklı *s. Ar. T.* ➻ **doğulu**.
şarklılık *a. Ar. T.* ➻ **doğululuk**.
şarküteri *a. Fr.* sucuk, pastırma, salam, sosis gibi hazır yiyecekler ve mezeler satan dükkân.
şarlama *a.* şarlamak eylemi.
şarlamak *(nsz)* ➻ **şarıldamak**.
şarlatan *s.* ve *a. Fr.* mallarını ya da kendi bilgisini, niteliklerini üverek saf insanları aldatan, dolandıran (kimse).

şarlatanca *s.* ve *be. Fr. T.* şarlatan (bir biçimde).
şarlatanlaşabilme *a. Fr. T.* şarlatanlaşabilmek eylemi.
şarlatanlaşabilmek *(nsz) Fr. T.* şarlatanlaşması olanak içinde olmak ya da şarlatanlaşma olasılığı bulunmak.
şarlatanlaşma *a. Fr. T.* şarlatanlaşmak eylemi.
şarlatanlaşmak *(nsz) Fr. T.* şarlatanca davranmaya başlamak, şarlatan olmak.
şarlatanlık *a. Fr. T.***1** şarlatan olma durumu. **2** şarlatana yaraşır bir biçimde davranış. **şarlatanlık etmek** şarlatana yaraşır bir biçimde davranmak.
şarpi *a. İng.* genellikle spor yapmak için kullanılan uzun, dar, düz dipli, üç köşe yelken açılan iki direkli, iki kişilik tekne.
şar şar *ik. be.* şarıl şarıl.
şart, -tı *a. Ar.* ➻ **koşul**. **şart etmek** "şart olsun" diyerek ant içmek. **şart kipi** *esk. dilb.* ➻ **koşul birleşik zamanı**. **şart koşmak** önceden bir koşula bağlamak, bir koşul öne sürmek. **şart olmak** kaçınılmaz bir durum almak, gerekmek, kaçınılmazlaşmak. **şart olsun** "nikâhım üzerine ant içerim ki" anlamında söylenen bir ant sözü. **şart şurt** *ik.* öne sürülen koşul ya da koşullar. **şart şurt tanımamak** kendini hiçbir koşula bağlı saymamak.
şartınca *be.* gereği gibi.
şartlama *a. Ar. T.* şartlamak eylemi.
şartlamak *(-i)* dinsel yönden kirlenmiş sayılan bir şeyi, dinsel kurallara göre en az üç kez sudan geçirerek kirlilikten kurtarmak.
şartlandırılma *a. Ar. T.* şartlandırılmak eylemi.
şartlandırılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **koşullandırılmak**.
şartlandırma *a. Ar. T.* şartlandırmak eylemi.
şartlandırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **koşullandırmak**.
şartlanış *a. Ar. T.* şartlanmak eylemi ya da biçimi.
şartlanma *a. Ar. T.* şartlanmak eylemi.
şartlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** (dinsel yönden) şartlamak eylemine konu olmak. **2** ➻ **koşullanmak**.
şartlaşma *a. Ar. T.* **1** şartlaşmak eylemi. **2** karşılıklı olarak kabul edilen koşulların yazılı biçimi.
şartlaşmak *(nsz; -le) Ar. T.* belli koşulları, anlaşıp uzlaşarak, karşılıklı olarak kabul etmek.
şartlı *s. Ar. T.***1** ➻ **koşullu**. **2** (dinsel yönden) şartlanmış olan (şey). **3** şart etmiş olan (koca). **şartlı refleks** *ruhb.* ➻ **koşullu tepke**. **şartlı şurtlu** *ik. be.* birtakım koşullara bağlı olarak.
şartname *b. a. Ar. Far.* (. - .) resmi bir kuruluşça satın alma, satma, kiralama, yaptırma gibi işlerle ilgili koşulları, özellikleri gösteren bir tür sözleşme taslağı.
şartsız *s. Ar. T.***1** ➻ **koşulsuz**. **2** (dinsel yönden) şartlanmamış (şey). **şartsız refleks** *ruhb.* ➻ **koşulsuz tepke**. **şartsız şurtsuz** *ik. be.* hiçbir koşula bağlı olmayarak.
şaryo *a. Fr.* (.' .) **1** bir aracın ya da bir aygıtın devinimli parçası. **2** yazı makinesinin kâğıt takılan, tuşlara basıldıkça ilerleyen, silindirik bölümü. **3** *ask.* kimi av uçaklarının çabuk kalkışını sağlayan fırlatma düzeneği. **4** *tiy.* tekerlekler ya da raylar üzerinde gidip gelen, dekorların yatay olarak hareketini sağlayan düzenek. **5** bir eğik düzlem boyunca arabaların taşınmasını sağlayan küçük vagon.
şase *a. Fr.* içine mendil, geçelik gibi şeyler koymaya yarayan, kumaştan yapılmış, çeşitli büyüklükte olabilen koruncak.
şasi *a. Fr.***1** fotoğrafçılıkta, içine duyarlı bir cam ya da kâğıt konulan, yassı ve ışık geçirmez kutu. **2** otomobilin, üzerine karoser oturtulan iskelet bölümü. **3** yapı işlerinde sürme çerçeve. **4** *tiy.* dekor öğesi olarak kullanılan hareketli pano. **5** üzerine tuval gerilen ahşap çerçeve.
şaş *s. ha.* şaşı.
şaşaa *a. Ar.* (- . .) **1** *esk.* parlaklık, parıltı. **2** görkem, gösteriş.
şaşaalı *s. Ar. T.* (- . . .) **1** *esk.* parıltılı, parlak. **2** görkemli, pek gösterişli.
şaşabilme *a.* şaşabilmek eylemi.
şaşabilmek *(-e)* şaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şaşakalış *a.* şaşakalmak eylemi ya da biçimi. *ör. Beni görünce şaşakalışını görmeliydin.*
şaşakalma *a.* şaşakalmak eylemi.
şaşakalmak *(-e)* şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez olmak, çok şaşırmak.
şaşalama *a.* şaşalamak eylemi.
şaşalamak *(nsz)* şaşkınca davranmak, şaşırmak, şaşkınlaşmak.
şaşalatma *a.* şaşalatmak eylemi.
şaşalatmak *(-i)* şaşalamak eylemini yaptırmak, şaşalamasına yol açmak.
şaşalayabilme *a.* şaşalayabilmek eylemi.
şaşalayabilmek *(nsz)* şaşalaması olanaklı olmak ya da şaşalama olasılığı bulunmak.
şaşalayış *a.* şaşalamak eylemi ya da biçimi.
şaşı *s.* **1** birbirine koşut görme ekseni olmayan, ayrı yönlere bakıyormuş gibi görünen (göz ya da kimse). **2** *be.* gözlerini çarpıtarak. *ör. Çocuk şaşı bakıyor.* **3** *s.* ve *a. arg.* şaşkın. **4** *s. arg.* farlarından biri kırık ya da az ışık veren (motorlu araç). **şaşı, çakır demektense kör de de kurtul** dolambaçlı, dolaylı yollara başvuracağına gerçeği doğrudan doğruya söyle. **şaşı olmak** *arg.* beklenmedik bir durum karşısında şaşırıp kalmak, çok şaşırmak.
şaşılası *s.* şaşkınlıkla karşılanması gereken (şey).
şaşılasılık *a.* yadırganacak bir durumu, bir yönü olma özelliği, yadırgatıcılık.
şaşılaşma *a.* şaşılaşmak eylemi.
şaşılaşmak *(nsz)* şaşı duruma gelmek, şaşı olmak.
şaşılık *a.* birbirine koşut görme ekseni bulunmama, şaşı olma durumu.
şaşılma *a.* şaşılmak eylemi.

şaşılmak *(ösz)* şaşmak eylemi yapılmak. *ör. Böyle kimselere şaşılır.*
şaşırabilme *a.* şaşırabilmek eylemi.
şaşırabilmek *(nsz; -i)* şaşırması olanak içinde olmak ya da şaşırma olasılığı bulunmak.
şaşırakalma *a.* şaşırakalmak eylemi.
şaşırakalmak *(nsz)* şaşkınlıktan ne yapacağını bilelemek, şaşırıp kalmak, çok şaşırmak.
şaşırış *a.* şaşırmak eylemi ya da biçimi.
şaşırıverme *a.* şaşırıvermek eylemi.
şaşırıvermek *(nsz; -i)* çabucak şaşırmak.
şaşırma *a.* şaşırmak eylemi.
şaşırmak *(-i)* **1** bir işe nasıl başlayacağını, başladığı işi nasıl sürdüreceğini ve nasıl sonuçlandıracağını bilemeyecek duruma gelmek, işin içinden çıkamamak. *ör. Kızın karşısında ne diyeceğini şaşırıp küçük düşmüştü.* **2** doğruyu, gerçeği, gerekli olanı ayıramayacak duruma gelmek. *ör. Problem çözerken yanında konuşuldu mu şaşırıyordu.* **3** *(nsz)* ne yapacağını, nasıl davranacağını bilemez duruma gelmek. *ör. Polisi karşısında görünce şaşırdı, eli ayağı dolaştı.* **şaşırıp kalmak** çok büyük bir şaşkınlığa düşmek, çok şaşırmak.
şaşırtabilme *a.* şaşırtabilmek eylemi.
şaşırtabilmek *(-i)* şaşırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şaşırtı *a.* ➻ **sürpriz**.
şaşırtıcı *s.* şaşkınlık veren, şaşırtan. **şaşırtıcı olmak** şaşkınlık vermek, şaşırtmak.
şaşırtıcılık *a.* şaşırtıcı olma durumu, özelliği.
şaşırtılabilme *a.* şaşırtılabilmek eylemi.
şaşırtılabilmek *(nsz)* şaşırtılması olanak içinde olmak ya da şaşırtılma olasılığı bulunmak.
şaşırtılma *a.* şaşırtılmak eylemi.
şaşırtılmak *(nsz)* şaşırmak eylemi yaptırılmak, şaşırmasına yol açılmak. *ör. Bu konuda yanıltıldım, şaşırtıldım.*
şaşırtma *a.* **1** şaşırtmak eylemi. **2** ağaç fidanlarını başka yerlere aktarma işi.
şaşırtmaca *a.* şaşırtmak ereğiyle yapılan oyun.
şaşırtmak *(-i)* **1** şaşırmasına yol açmak. *ör. Ansızın gelerek onu şaşırtmak istemişti.* **2** yanılmasına yol açmak, yanıltmak. *ör. İş yaparken onun başında durursan şaşırtırsın.* **3** daha iyi yetişmelerini sağlamak için, ağaç fidanlarının ya da çiçek fidelerinin yerlerini değiştirmek. **4** *(nsz)* şaşkınlaşmak, şaşmak, şaşırmak. *ör. Şaşırttın galiba, bala limon sıkılır mı?*
şaşkaloz *s. arg.* şaşı, şaşkın, aptal, sersem.
şaşkalozluk *a. arg.* şaşkaloz olma durumu ya da şaşkaloza yaraşır davranış.
şaşkı *a.* şaşakalma, şaşma.
şaşkın *s.* **1** düşünceleri karışmış, dağılmış, ne yapacağını bilemez duruma gelmiş (kimse). **2** aptal, akılsız, budala, sersem. **şaşkın** (ya da **ahmak**) **konuk** (ya da **misafir**) **ev sahibini ağırlar** konuğu ağırlamak ev sahibine düşer, ama kimi aptal insan konuk olduğu yerde ev sahibinin görevini üstlenmeye kalkar; başkasının görev ve yetkisine karışmak ahmaklıktır. **şaşkın ördek kıçından dalar** ne yaptığını bilmeyen kişi, işi tersinden yürütmeye kalkar. **şaşkın şaşkın** *ik. be.* çok şaşırmış bir durumda, şaşkınlık içinde, şaşkınlıkla. *ör. Çocuk düşmüş, oturduğu yerde şaşkın şaşkın bakıyordu.* **(birini) şaşkına çevirmek** şaşırtıcı olaylarla çok şaşkın duruma getirmek. **(biri) şaşkına dönmek** beklenmedik bir durum karşısında şaşırıp kalmak.
şaşkınca *s.* ve *be.* şaşkın (bir biçimde).
şaşkınlaşabilme *a.* şaşkınlaşabilmek eylemi.
şaşkınlaşabilmek *(nsz)* şaşkınlaşması olanaklı olmak ya da şaşkınlaşma olasılığı bulunmak.
şaşkınlaşma *a.* şaşkınlaşmak eylemi.
şaşkınlaşmak *(nsz)* şaşkın bir duruma gelmek.
şaşkınlaştırma *a.* şaşkınlaştırmak eylemi.
şaşkınlaştırmak *(-i)* şaşkın duruma getirmek, şaşkınlaşmasına yol açmak. *ör. Olay onu iyice şaşkınlaştırmıştı.*
şaşkınlık *a.* **1** şaşkın olma durumu. **2** şaşkınca davranış.
şaşkınlıkla *be.* şaşkın bir biçimde, şaşkın olarak.
şaşma *a.* şaşmak eylemi.
şaşmak, -ar *(-e)* **1** olağanüstü bir olay, bir olgu ya da beklenmedik, umulmadık bir durum karşısında şaşkın duruma gelmek. *ör. Böyle olaylara şaşmak gerekmez, doğaldır bunlar.* **2** *(nsz; -i)* yanılmak, şaşırmak. *ör. İş yaparken başında durursan şaşar, eli ayağı dolaşırdı.* **3** *(-den)* (kendinden sonra gelen olumsuz bir eylemle ya da kendisinin olumsuz ya da soru biçimiyle) gidişini, tutumunu değiştirmemek, yolundan dönmemek, sapmamak ya da hiç yanılmamak. *ör. Bildiğinden şaşmak ona göre değildir. Onu bilirsin, bildiğinden şaşar mı?* **şaşıp kalmak** çok şaşmak.
şaşmaz *s.* yanılmaz ve değişmez nitelikte olan. *ör. Bu işte şaşmaz ölçü diye bir şey var mıdır?*
şat, -tı *a. Fr.* **1** sığ sularda yük taşımakta kullanılan, altı düz, hafif tekne. **2** liman içinde kullanılan, yedekte çekilen duba. **3** duba. *ör. Şata değin yüzerek gittik.*
şatafat, -tı *a.* süs, gösteriş.
şatafatlı *s.* süslü, gösterişli.
şatafatsız *s.* süssüz, gösterişsiz.
şathiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk. yaz.* ciddi bir konuyu, düşünceyi şakayla, alayla karışık bir biçimde anlatan deyişler.
şathiye *a. Ar. esk. yaz.* **1** Türk halk yazınında, ciddi bir duyguyu, düşünceyi iğneli, güldürücü, yergili bir biçimde anlatan koşuk. **2** tekke yazınında, Tanrı'yla şakalaşır gibi yazılan koşuk.
şatır *s. Ar. esk.* **1** şen, keyifli, neşeli. **2** *a. tar.* Osmanlı döneminde, tören ve alaylarda padişahın, vezirin yanında yürüyen görevli. **3** *a. ha.* fırının önünde çalışan pişirici.
şato *a. Fr.* (.' .) **1** (Avrupa ülkelerinde) çevresi hendeklerle, surlarla ve kulelerle çevrili kral, derebeyi vb. konağı. **2** *mec.* geniş toprağı olan büyük konut. **şato gibi** çok büyük ve görkemli (yapı).
şavalak *s.* ve *a. ha.* alık, aptal, budala, sersem.

şavalakça *be.* (. . .' .) şavalağa yaraşır bir biçimde.
şavalaklaşma *a. ha.* şavalaklaşmak eylemi.
şavalaklaşmak *(nsz) ha.* şavalak olmak, alıklaşmak, aptallaşmak.
şavalaklık *a.* şavalak olma durumu ya da şavalağa yaraşır davranış.
şavk, -kı *a. Ar. ha.* ➻ **ışık**. **şavkı vurmak** *ha.* (bir şeyin) ışığı yansımak, ışığı düşmek.
şavkıma *a. Ar. T. ha.* şavkımak eylemi.
şavkımak *(nsz) Ar. T. ha.* parıl parıl etmek, ışıklar saçmak.
şavklı *s. Ar. T. ha.* ışıklı.
şavul *a. ha.* ➻ **çekül**.
şavullama *a. ha.* şavullamak eylemi.
şavullamak *(-i) ha.* bilgi toplamaya, öğrenmeye çalışmak, araştırmak, yoklamak, göz gezdirmek.
şayak *a. Yun.* **1** kaba dokunmuş, dayanıklı bir tür yün kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.
şayan *s. Far.* (- -) *esk.* (bir şeye) değer, uygun, yaraşır, layık.
şayet, -ti *bağ. Far.* (-' .) (olasılık derecesi daha az olmak üzere) ola ki, belki, eğer.
şayi, -i *s. Ar.* (- -) *esk.* **1** yaygınlaşmış, yayılmış (haber, söylenti, söz). **2** bir şeyin her noktasıyla ilgisi bulunan (pay). **şayi olmak** (haber, söylenti vb. için) herkesçe duyulmak, yayılmak.
şayia *a. Ar.* (- . .) her yere yayılmış haber, yaygın söylenti.
şayka *a. Mac.* (.' .) *tar.* Türklerin, Karadeniz'deki ırmakların kıyılarını korumakta, Kazaklarınsa bu kıyılara saldırmakta kullandıkları, altı düz, yayvan, birkaç topu, kırk elli savaşçısı bulunan küçük bir savaş gemisi.
şe *a.* Türk abecesinde "ş" harfinin adı.
şeamet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* uğursuzluk.
şebboy *a. Far. bitb.* turpgillerden, tohumla üretilen, dik saplı, salkım durumunda, güzel kokulu ve değişik renkte çiçekler açan, otsu bir süs bitkisi.
şebek *a.* **1** *hayb.* Afrika'nın dağlık bölgelerinin ormanlarında sürüler durumunda yaşayan, değişik renkte, uzun ya da kısa kuyruklu türleri bulunan maymunlara verilen ortak ad. **2** *s.* ve *a. mec.* çirkin ve yüzsüz (kimse).
şebeke *a. Ar.* **1** ülkenin her yanına yaygınlaştırılmış ulaşım, iletişim ve enerji vb. ağı. **2** *esk.* üniversite öğrencilerinin kimlik kartı. **3** *mec.* birbiriyle bağlantılı ve gizli çalışan, yasal olmayan işler çeviren kimseler topluluğu.
şebekler *ç. a. hayb.* primatların alttakımı.
şebnem *a. Far. esk.* ➻ **çiy**.
şecaat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* yüreklilik, yiğitlik.
şecere *a. Ar.* **1** bir soyun, bir ailenin bilinen en eski atasından başlayarak son üyelerine değin bütün bireylerini bir kökten çıkan ağaç görünümü içinde gösteren çizelge. *eş.* **soyağacı**. **2** atların soyunun yazılı olduğu çizelge.
şecereli *s. Ar. T.* oldukça uzak bir ataya değin soyu belli olan.
şedaraban *b. a. Ar. müz.* alaturka müzikte beş yüz yıldır kullanılan bir şet[2] makam.
şeddadi *s. Ar. (söylencedeki Ad kavminin hükümdarı, büyük yapılarıyla ünlü Şeddad'ın adından)* (. - -) *esk.* çok büyük ve sağlam (yapı).
şedde *a. Ar.* Arap yazısında, bir ünsüzün iki kez okunması gerektiğini gösteren ve harfin üstüne konulan im.
şeddeli *s. Ar. T.* üzerinde şedde bulunan, yan yana iki tane imiş gibi okunan (harf). **şeddeli eşek** *ka.* çok kaba ve yeteneksiz kimse.
şedit *s. Ar.* (. -) *esk.* şiddetli, yeğin.
şef *a. Fr.* **1** bir yerde birkaç görevlinin başı durumunda bulunan, yetki ve sorumluluğu olan, yöneten kimse. **2** önder, başkan, lider. **3** *s.* baş, yönetici durumunda bulunan (kimse). *ör. Lokantanın şef garsonunu çağırttık.*
şefaat, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** bir kimsenin suçunun bağışlanması ya da dileğinin yerine getirilmesi konusunda o kimseyle bir başkası arasında yapılan aracılık. **2** kulun suçunun, günahının bağışlanması için Tanrı'yla kul arasında yapılan, özellikle yalvaçlara özgü aracılık. *ör. İnsana öteki dünyada şefaat gereklidir.* **şefaat etmek** bir kimsenin suçunun bağışlanması ya da dileğinin yerine getirilmesi için aracılıkta bulunmak.
şafaatçi *a. Ar. T.* (. - . .) birisi için şefaatte bulunan, şefaat eden kimse.
şefaatçilik *a. Ar. T.* (. - . . .) şefaatçi olma durumu.
şeffaf *s. Ar.* ➻ **saydam**.
şeffaflaşma *a. Ar. T.* şeffaflaşmak eylemi.
şeffaflaşmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **saydamlaşmak**.
şeffaflaştırma *a. Ar. T.* şeffaflaştırmak eylemi.
şeffaflaştırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **saydamlaştırmak**.
şeffaflık *a. Ar. T.* ➻ **saydamlık**.
şefkat, -ti *a. Ar.* ➻ **sevecenlik**.
şefkatli *s. Ar. T.* ➻ **sevecen**.
şefkatsiz *s. Ar. T.* sevecen olmayan, katı yürekli.
şeflik *a. Fr. T.* **1** şef olma durumu. **2** önderlik, başkanlık. **3** şefin çalıştığı yer. *ör. Makinist, istasyon şefliğine girip oturdu.*
şeftali *a. Far.* (. - .) **1** *bitb.* gülgillerden, anayurdu Asya olan, sıcak ve ılıman ülkelerde yetiştirilen bir meyve ağacı. **2** bu ağacın, olgunlaşınca kabuğu kızaran, iri, tek çekirdekli, etli, eti kırmızı ya da sarı, tatlı ve sulu meyvesi.
şeh *a. Far.* ➻ **şah**.
şehbender *a. Far. esk.* ➻ **konsolos**.
şehevi *s. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **kösnül**.
şehir, -hri *a. Far.* ➻ **kent**. **şehir eşkıyası** kent içinde soygunlar yapan, cinayetler işleyen azılı haydut. **şehir hatları 1)** kent içi kara ve deniz yolları. **2)** kent içi iletişimi. **şehir rehberi** kentin bellibaşlı yerlerini gösteren haritalı, açıklamalı kılavuz kitap. **şehir turu** bir kenti tarihsel ve turistik yönleriyle daha yakından tanımak için düzenlenen gezi.

şehirci *a. ve s. Far. T.* ➻ **kentbilimci, kentçi.**
şehircilik *a. Far. T.* ➻ **kentbilim, kentçilik.**
şehirlerarası, -nı *b. s. Far. T.* ➻ **kentlerarası.**
şehirleşme *a. Far. T.* şehirleşmek eylemi.
şehirleşmek *(nsz) Far. T.* ➻ **kentleşmek.**
şehirli *s. Far. T.* ➻ **kentli.**
şehirlileşme *a. Far. T.* şehirlileşmek eylemi.
şehirlileşmek *(nsz) Far. T.* ➻ **kentlileşmek.**
şehirlilik *a. Far. T.* ➻ **kentlilik.**
şehit *a. Ar.* kutsal bir ülkü ve inanç, özellikle yurt için savaşırken ölen kimse. **şehit düşmek** (ya da **olmak**) yurdu, ülküsü ya da inancı uğruna savaşırken ölmek. **şehit edilmek** ülküsü, yurdu uğruna savaşırken öldürülmek. **(birini) şehit etmek** yurdu, inancı ya da ülküsü için savaşan birini öldürmek. *ör. Düşman üç erimizi şehit etmişti.* **şehit olmak** ➻ **şehit düşmek.**
şehitlik *a. Ar. T.* **1** şehit olma durumu. **2** şehit olanların gömüldüğü mezarlık.
şehla *s. Ar.* (. -) çirkin görünüşlü olmayan, kusurlu sayılmayacak ölçüde hafif şaşı olan (göz).
şehname *a. Far. (İran'ın ünlü ozanı Firdevsî'nin aynı adı taşıyan yapıtından)* (. - .) *esk.* **1** *yaz.* Divan Yazını'nda, hükümdarların yaşamöykülerini, özelliklerini, üstün başarılarını anlatan, mesnevi biçiminde yazılmış koşuk. **2** koşuk olarak yazılmış tarih.
şehnameci *a. Far. T.* (. - . .) *esk.* **1** *yaz.* Divan Yazını'nda, şehname yazarı. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, vakanüvisliğin kuruluşundan önce, devletin resmi tarihini yazmakla görevlendirilmiş kimse.
şehnaz *a. Far.* (. -) *müz.* alaturka müzikte en eski bileşik makamlardan biri.
şehnazbuselik *b. a. Far. müz.* alaturka müzikte şehnaz ile buselik kırması, eskiden kullanılmış bir birleşik makam.
şehnişin *a. Far.* ➻ **şahniş.**
şehrayin *b. a. Far.* (. - .) *esk.* kutlama töreni, şenlik.
şehremaneti, -ni *b. a. Far. Ar.* (.' . - . .) **1** *tar.* Osmanlılar döneminde, İstanbul'un temizliğiyle, güzelleştirilmesiyle, korunmasıyla ilgili işleri yürüten yönetim. **2** *esk.* bugünkü belediyelerin Türkiye'de kurulan ilk biçiminin adı.
şehremini, -ni *b. a. Far. Ar.* (.' . - .) **1** *tar.* Osmanlılar döneminde, Tanzimat'a değin, sarayların ve devlet yapılarının bakımına, onarımına, haremin giderlerine ve aylık işlerine bakmakla yükümlü devlet görevlisi. **2** *esk.* şehremanetinin başında bulunan kimse, belediye başkanı.
şehrengiz *a. Far. esk. yaz.* Divan Yazını'nda, bir kentin güzelliklerinin, kadın ve erkek güzellerinin anlatıldığı koşuk yapıt.
şehriyar *a. Far.* (. . -) *tar.* hükümdar, padişah.
şehriye *a. Ar.* çorba yapmakta kullanılan, kimi türde olanı pilava katılan, buğday unu hamurundan çeşitli biçimlerde kesilerek kurutulmuş besin maddesi. **şehriye çorbası** tel, yıldız ya da arpa biçiminde kesilmiş şehriyeyle yapılan çorba.
şehriyeli *s. Ar. T.* içinde şehriye bulunan. *ör. Şehriyeli pirinç pilavı güzel olur.*
şehvani *s. Ar.* (. - -) *esk.* **1** ➻ **kösnül. 2** ➻ **kösnücül.**
şehvaniyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **kösnüllük.**
şehvet, -ti *a. Ar.* **1** ➻ **kösnü. 2** *mec.* aşırı istek.
şehvetli *s. Ar. T.* ➻ **kösnül, kösnücül.**
şehvetperest, -ti *b. s. Ar. Far. esk.* ➻ **kösnücül.**
şehzade *b. a. Far.* (. - .) *tar.* padişah oğullarına ve onların erkek çocuklarına verilen san.
şehzadelik *b. a. Far. T.* (. - . .) **1** şehzade olma durumu. **2** şehzadenin görevi.
şek, -kki *a. Ar. esk.* kuşku, sanı, şüphe.
şekavet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* kötü iş yapma, soygunculuk, haydutluk.
şekel *a.* İsrail'in para biriminin adı.
şeker *a. Far.* **1** şekerkamışı, şekerpancarı, havuç, mısır, buğday, patates gibi birçok bitkinin saplarının ve köklerinin özsuyundan ya da nişastasından çıkarılan, bileşiminde karbon, oksijen ve hidrojen bulunan, beyaz renkli, suda eriyen, mayalanabilen ve genellikle tatlı olan maddelerin ortak adı. **2** şeker katılarak yapılan lokum, akide, çikolata gibi tatlı yiyeceklerin genel adı. **3** *hek.* kanda glikozun artması sonucu sidikte şeker bulunması, çok su içme, çok yemek yeme ve çok işemeyle belli olan bir hastalık. **4** *s. mec.* cana yakın, güzel ve sevimli. **şeker bayramı** ramazandan sonra gelen ve üç gün süren dinsel bayram, ramazan bayramı. **şeker gibi 1)** (yiyecek şeyler için) çok tatlı. **2)** *mec.* çok cana yakın, güzel ve sevimli. **şeker hastalığı** *hek.* kanda glikozun artması sonucu sidikte şeker bulunması, çok su içme, çok yemek yeme ve çok işemeyle belli olan bir hastalık, şeker[3]. **şekeri kestirmek** şeker şerbetine limon suyu ya da limontuzu katıp kaynatarak yeniden billurlaşmasını önlemek. **şekerim!** *tkz.* sevgi bildiren bir seslenme sözü. **şekerin suya mı düştü?** *tkz.* aşırı ivedi davranan birine "neden bu denli acele ediyorsun, telaşlanıyorsun?" anlamında söylenir.
şekerci *a. Far. T.* **1** şeker ve şekerleme yapan ya da satan kimse. **2** şeker ve şekerleme vb. satılan yer, dükkân.
şekerciboyası, -nı *b. a. Far. T. bitb.* şekerciboyasıgillerden, genellikle sıcak iklimlerde yetişen, yirmiye yakın türü bulunan, almaşık yapraklı, çiçekleri salkım durumunda olan, kökü iç sürdürücü ve kusturucu olarak kullanılan, üzüme benzeyen meyvesinden şaraplarını renklendirmekte yararlanılan kırmızı boya çıkarılan bir bitki.
şekerciboyasıgiller *ç. b. a. Far. T. bitb.* örnek bitkisi şekerciboyası olan, ıspanaklar takımına giren küçük bir bitki familyası.
şekercilik *a. Far. T.* şeker ve şekerleme yapma ya da satma işi.

şekere *a. ha.* başkasının tarlasına kira vermeden ekilen ya da kendi tarlasına, ürünü dosta verilmek üzere ekilen tahıl.
şekerfasulyesi, -ni *b. a. Far. Yun. bitb.* badıcı etli, tohumu yuvarlak ve beyaz bir fasulye türü.
şekerkamışı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* buğdaygillerden, sıcak iklimlerde yetiştirilen, boğumlu gövdeli, boyu on metreye değin uzayabilen, çiçekleri salkım durumunda başakçıklar oluşturan, özsuyundan şeker elde edilen, tazeyken özsuyu emilebilen bir tarım bitkisi.
şekerleme *a. Far. T.* **1** şekerlemek eylemi. **2** şeker şerbeti içinde kaynatılarak üzeri şekerle kaplanmış olan meyve vb. **3** *mec.* yatağa yatmaksızın, genellikle oturulan yerde uyunan, kısa ve hafif uyku. **şekerleme yapmak** *mec.* oturduğu yerde gözlerini yumup kısa ve hafif bir uyku çekmek.
şekerlemeci *a. Far. T.* ➻ **şekerci**.
şekerlemecilik *a. Far. T.* ➻ **şekercilik**.
şekerlemek *(-i) Far. T.* içine şeker katmak, şeker katarak tatlandırmak.
şekerlenebilme *a. Far. T.* şekerlenebilmek eylemi.
şekerlenebilmek *(nsz) Far. T.* şekerlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şekerleniş *a. Far. T.* şekerlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Reçelin şekerlenişi tadını bozmuş.*
şekerleniverme *a. Far. T.* şekerlenivermek eylemi.
şekerlenivermek *(nsz) Far. T.* (şekerli eriyikler için) çabucak ya da kısa sürede şekerlenmek. *ör. Yaptığım reçel şekerleniverdi.*
şekerlenme *a. Far. T.* şekerlenmek eylemi.
şekerlenmek *(nsz) Far. T.* (şekerli eriyikler için) içindeki şeker, billur durumuna gelip ayrılmak. *ör. Bal şekerlenmiş.*
şekerleşme *a. Far. T.* şekerleşmek eylemi.
şekerleşmek *(nsz) Far. T.* **1** (nişastalı ya da selülozlu maddeler) enzimlerin ya da inorganik asitlerin etkisiyle mayalanabilir şekerler durumuna dönüşmek. **2** *mec.* (bir kimse) sevimli, hoşa gidecek bir duruma gelmek. *ör. Bebek büyüdükçe şekerleşiyor.*
şekerli *s. Far. T.* **1** içinde şeker bulunan. **2** (insan için) şeker hastalığı olan. **şekerli kahve** içine belli ölçüde şeker konularak pişirilen Türk kahvesi.
şekerlik *a. Far. T.* **1** içine şeker, şekerleme konulan kap. **2** *a. mec.* cana yakınlık, sevimlilik, tatlılık. **3** *s.* şeker elde etmeye elverişli. *ör. Şekerlik pancar ekim alanı genişliyor.*
şekerpancarı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* ıspanakgillerden, etli yumruları olan, yumrularından şeker çıkarılan bir tarım bitkisi.
şekerpare *b. a. Far. Ar.* (. . - .) **1** iri ve çok tatlı bir kayısı türü. **2** un, yağ, pudra şekeri, yumurta ve limon kabuğu rendesinin karıştırılmasıya oluşturulan hamurdan yapılan, fırında pişirilerek üzerine soğuk şerbet dökülen bir tür hamur tatlısı.
şekerrenk, -gi *b. s. Far.* (. . .') **1** *esk.* sarıya çalan (renk). **2** *mec.* eskiden beri dost olan iki kişinin aralarındaki dostluk ilişkisinin bozuk olduğunu belirtmek için kullanılır.
şekersiz *s. Far. T.* **1** içinde şeker bulunmayan, şekeri olmayan. *ör. Şekirsiz çay daha güzel olurmuş.* **2** şekeri yeterince olmayan, tadı az olan.
şekil, -kli *a. Ar.* **1** ➻ **biçim (II)**. **2** bir konuyu açıklamaya yarayan resim. *ör. Kitaptaki şekiller iyi çizilmiş.* **3** davranış biçimi, tutum, yol. *ör. O şekilde davranırsan kavga çıkar.* **4** bir olayın, kavramın ya da düşüncenin vb. değişik oluş biçimi. *ör. Aşkın kaç şekli var ki?* **5** toplumsal bir bütünün örgütleniş biçimi. *ör. Devletin yönetim şekli cumhuriyetti.* **6** olma biçimi, durum. *ör. Birçok maden doğada bileşikler şeklinde bulunur.* **7** *mat.* kimi matematiksel varlıkların gösterilmesine yarayan çizim. *ör Üçgen bir geometrik şekildir.* **8** anlatış biçimi. *ör. Sorunun şeklini değiştirip yeniden sordu.* **9** *yaz.* ➻ **biçim (II)**[4,5,6]. **şekil almak** belli bir biçime girmek, biçimlenmek. **şekil ve şemail** görünüş. **şekil vermek** belirli bir biçime girmesini sağlamak, biçimlendirmek, biçim vermek. **şekle sokmak** (ya da **koymak**) **1)** uygun bir biçime girmesini sağlamak, biçimlendirmek. **2)** herhangi bir biçimde sonuca ulaştırmak.
şekilci *s. Ar. T.* alışılmış kuralların, tutum ve davranışın dışına çıkamayan, biçimci. **şekilci olmak** belli biçimler, kalıplar dışına çıkamamak.
şekilcilik *a. Ar. T.* ➻ **biçimcilik**.
şekildeş *s. Ar. T.* ➻ **biçimdeş, eşbiçimli**.
şekildeşlik *a. Ar. T.* ➻ **biçimdeşlik, eşbiçimlilik**.
şekillendirilme *a. Ar. T.* şekillendirilmek eylemi.
şekillendirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **biçimlendirilmek**.
şekillendirme *a. Ar. T.* şekillendirmek eylemi.
şekillendirmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **biçimlendirmek**.
şekillenme *a. Ar. T.* şekillenmek eylemi.
şekillenmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **biçimlenmek** .
şekilperest, -ti *b. a. Ar. Far.* ➻ **biçimci**.
şekilsiz *s. Ar. T.* ➻ **biçimsiz** .
şeklen *be. Ar.* (.' .) biçim olarak, biçimsel yönden.
şekli *s. Ar.* ➻ **biçimsel**.
şekva *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **yakınma**.
şelale *a. Ar.* (. - .) ➻ **çağlayan, çavlan**.
şelek *a. ha.* biçilip deste yapılarak sırtta harmana taşınan ekin yükü. **şelek çekmek** *ha.* şeleği yüklenip harman yerine götürmek.
şelekçi *a. ha.* harmana şelek taşıyan kimse.
şelet *s. ha.* (genellikle çocuklar için) çok hareketli, çok yaramaz.
şeletçe *be. ha.* şelet olana yakışır bir biçimde.
şeletleşme *a. ha.* şeletleşmek eylemi.
şeletleşmek */nsz) ha.* şeletçe davranmaya başlamak, yaramazlaşmak.

şeletlik *a. ha.* şelet olma durumu ya da şelede yaraşır davranış. **şeletlik etmek** *ha.* şelede yaraşır bir davranışta bulunmak.
şelf *a. İng. coğr.* karaları çevreleyen ve karalardan sayılan, 200 metre derinliğe değin olan sığ deniz dipleri.
şema *a. Fr.* (.' .) **1** bir aygıtın, bir aracın ya da bir biçimin ana çizgilerini veren çizim. *eş.* **çizem**. **2** yazınsal bir yapıtın planı.
şemail *ç. a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** bir kimsenin dış görünüşünün özellikleri. **2** huy, özyapı, karakter.
şematik *s. Fr. T.* **1** bir nesnenin, bir organın vb. genel düzenini gösteren. **2** ana çizgilerine indirgenmiş. *eş.* **çizemsel**.
şempanze *a. (Afrika dillerinden birinden) hayb.* primatlardan, ekvatoral Afrika'nın ormanlarında sürüler durumunda yaşayan, erkeğinin boyu 170, dişisininki 130 cm. olabilen, büyük kulaklı, tüysüz yüzlü, kara ya da ak renkli, kuyruksuz, beş parmaklı, her kezinde tek yavru doğuran, yerde koşabilen, iyi tırmanıcı ve çok çevik, çok akıllı bir maymun türü.
şems *a. Ar. esk.* ➻ **Güneş**.
şemse *a. Ar. esk.* yazma kitapların cildine, baş sayfalarının üst bölümüne ya da kumaşlara, kapı, pencere gibi yerlere çizilen, işlenen Güneş biçiminde süs.
şemsiye *a. Ar.* **1** yağmurdan, güneşten korunmak için kullanılan, bir sapın üzerinde bulunan esnek tellere gerilmiş, açılıp kapanabilen, su geçirmez kumaştan yapılmış, taşınabilir eşya. **2** bu biçimde olan, genellikle plajlarda, bahçelerde kullanılan büyük güneşlik. **3** *bitb.* aynı noktadan çıkan eşit uzunluktaki sapçıkların ucunda bulunan şemsiye görünüşündeki çiçek topluluğu.
şemsiyeci *a. Ar. T.* şemsiye yapan, satan ya da onaran kimse.
şemsiyecilik *a. Ar. T.* şemsiyecinin işi.
şemsiyelik *a. Ar. T.* **1** şemsiye koymaya yarayan, altında şemsiyelerden sızan suyun toplanmasına yarayan özel bir kutusu bulunan yer. **2** *s.* şemsiye yapmaya uygun olan (şey). *ör. Şemsiyenin onarımı, şemsiyelik kumaş bulunmadığı için güçmüş.*
şen *s.* **1** yaşamaktan mutluluk duyduğunu davranışlarıyla gösteren, sevinçli, canlı, neşeli (kimse). **2** insanı neşelendiren, eğlendiren, neşeli, eğlenceli (şey). *ör. Şen bir masa oluşturmuştuk.* **3** mutluluk, sevinç, neşe belirtisi olan (şey). *ör. İçerden şen kahkalar geliyordu.* **şen olasın Halep şehri ➻ işte geldik gidiyoruz, şen olasın Halep şehri**. **şen olmak** sevinçli, neşeli olmak, sevinmek, neşelenmek. **şen şakrak** (ya da **şen şatır**) **1)** *s.* çok neşeli, şakrak. *ör. Adam şen şakrak kahkalar atıyordu.* **2)** *be.* çok neşeli bir biçimde. *ör. Tanrı, yeni evinizde şen şatır oturmak nasip etsin.*
şenaat, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* alçaklık, iğrençlik, kötülük.
şendere *a.* **1** kaplamacılıkta kullanılan ince tahta. **2** fıçı kaburgası.
şenelme *a. ha.* şenelmek eylemi.
şenelmek *(nsz) ha.* **1** boş bir yer, insanların yerleşmesiyle yurt durumuna gelmek, canlılık, hareketlilik kazanmak. **2** sevinmek, neşelenmek, keyiflenmek, şenlenmek. **3** (bitki) gelişip büyümek, serpilmek.
şeneltme *a. ha.* şeneltmek eylemi.
şeneltmek *(-i) ha.* boş bir yeri, insan yerleştirerek yurt durumuna getirmek, canlandırmak, oraya canlılık kazandırmak. **2** şenlenmesini sağlamak, neşelendirmek. *ör. Bir türküyle gönlümüzü şeneltmek istemez misin?*
şeni *s. Ar.* (. -) *esk.* utanç verici, alçakça, çirkin, kötü.
şenlendirebilme *a.* şenlendirebilmek eylemi.
şenlendirebilmek *(-i)* şenlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şenlendirilebilme *a.* şenlendirilebilmek eylemi.
şenlendirilebilmek *(nsz)* şenlendirilmesi olanak içinde olmak ya da şenlendirilme olasılığı bulunmak.
şenlendiriliş *a.* şenlendirilmek eylemi ya da biçimi.
şenlendirilme *a.* şenlendirilmek eylemi.
şenlendirilmek *(nsz)* şen bir duruma getirilmek, şenlenmesi sağlanmak, neşelendirilmek.
şenlendiriş *a.* şenlendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Gelip bizi şenlendirişi iyi olmadı mı?*
şenlendiriverme *a.* şenlendirivermek eylemi.
şenlendirivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede şenlendirmek.
şenlendirme *a.* şenlendirmek eylemi.
şenlendirmek *(-i)* şen bir duruma getirmek, şenlenmesini sağlamak, neşelendirmek.
şenlenebilme *a.* şenlenebilmek eylemi.
şenlenebilmek *(nsz)* şenlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şenleniş *a.* şenlenmek eylemi ya da biçimi.
şenleniverme *a.* şenlenivermek eylemi.
şenlenivermek *(nsz)* çabucak şenlenmek. *ör. Türkülerle gönlümüz şenlenivermişti.*
şenlenme *a.* şenlenmek eylemi.
şenlenmek *(nsz)* **1** şen bir duruma gelmek, gönlü açılmak, neşelenmek. **2** bayındır duruma gelmek. *ör. Kasabamız birkaç yılda şenlendi.* **3** *mec.* canlılık ve hareket kazanmak. *ör. O gelince masa şenlendi.*
şenlik *a.***1** şen olma durumu. **2** belli günlerde yapılan, coşkulu, eğlendirici gösterilerin ortak adı, bayram. *ör. Malatya'nın kayısı şenliği başladı.* **3** belli bir sanat dalına ya da sanatçıya ayrılmış gösteri dizisi. *eş.* **festival**. *ör. Adana altın koza film şenliği sona erdi.* **4** *mec.* sevinç, neşe. *ör. Şenliğinize biz de katılalım mı?* **şenlik görmemiş** görgüsüz, kaba, terbiyesiz (kimse).
şenlikli *s. ha.* **1** birçok kimsenin oturduğu, kalabalık, hareketli (yer). **2** bakımlı, gelişmiş, bayındır (yer, kent). **3** eğlencesi bol, eğlenceli.
şenliksiz *s. ha.* **1** kalabalık olmayan, hareketsiz (yer). **2** bayındır olmayan, bakımsız (yer). **3** eğlenceli olmayan, eğlencesiz.

şer, -rri *a. Ar.* **1** kötü eylem, kötülük. **2** dince kötü sayılan, yapılmaması gereken iş, hayır olmayan iş. **3** *s. ha.* yaramaz. **şerrine lanet** kötü, kötülük yapmayı iş edinmiş ya da kötülük, kavga çıkarmak isteyen bir kimseyle uğraşmak istenilmediğini belirtmek için söylenir.

şerait, -ti *ç. a. Ar.* (. - .) *esk.* koşullar, durumlar.

şeran *be. Ar.* (.' .) *esk.* şeriat yönünden, şeriata göre.

şerare *a. Ar.* (. - .) *esk.* kıvılcım.

şerbet, -ti *a. Ar.* **1** meyve suyuna şekerli su ya da bala su katarak yapılan içecek. **2** düğün, doğum, bayram gibi belli zamanlarda konuklara sunulan şekerli içecek. **3** kimi maddelerin suda eritilmişi. **4** *mim.* taş, karo ya da mermer gibi bir döşeme kaplamasında, ince boşlukları doldurmak için kullanılan, çok sulu kıvamda çimentolu harç. **şerbet gibi** (hava için) çok güzel, yumuşak. **şerbet içmek** *ha.* nişan töreni yapmak. **(birinin) şerbetine uğramak** *ha.* (birinden) zarar görmek.

şerbetçi *a. Ar. T.* **1** şerbet yapıp satan kimse. **2** şerbet satılan yer.

şerbetçilik *a. Ar. T.* şerbet yapma ve satma işi.

şerbetçiotu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* kendirgillerden, ılıman iklimlerde, Avrupa'da, Asya'nın kuzey bölgelerinde ve Türkiye'de doğal olarak yetişen, Avrupa'da sanayi bitkisi olarak yetiştirilen, ince, tırmanıcı ve sarılgan gövdeli, karşılıklı dizilişli ve uzun saplı yaprakları olan, çiçekleri yumurtamsı kozalaklara dönüşen, kozalaklarından bira yapımında yararlanılan, çok yıllık otsu bir bitki.

şerbetleme *a. Ar. T.* şerbetlemek eylemi.

şerbetlemek *(-e) Ar. T.* **1** yılan, akrep gibi zehirli hayvanların sokmaması ya da soktuğunda zehrin etkisiz kalması için bir kimseye afsun yapmak. **2** tarımda toprağın verimini artırmak amacıyla bitkiye gübre suyu vermek.

şerbetlenme *a. Ar. T.* şerbetlenmek eylemi.

şerbetlenmek *(nsz) Ar. T.* **1** yılan, akrep gibi zehirli hayvanların sokmaması ya da soktuğunda zehrin etkisiz kalması için afsunlanmak. **2** (tarımda) toprağın verimini artırmak amacıyla bitkiye gübre suyu verilmek.

şerbetli *s. Ar. T.* **1** şerbet katılmış, şerbeti olan. **2** yılan, akrep gibi hayvanların sokmasına karşı afsunlanmış olan. **3** *mec.* kendisine kötü davranılmasına alışmış olan, kötü davranışlardan etkilenmeyen. *ör. Çok yaramaz, dayağa şerbetli bir çocuktu.*

şerbetlik *s. Ar. T.* şerbet yapmaya uygun ya da şerbet yapılmak üzere ayrılmış olan. *ör. Şerbetlik limon aldık.*

şerbetsiz *s. Ar. T.* şerbeti olmayan.

şerç *a. Ar. esk.* ➻ **dışkılık.**

şeref *a. Ar.* **1** ➻ **onur. 2** erdem, yürekliliik ve yetenekle elde edilmiş iyi ün. **şeref kıtası** *ask.* devlet başkanlarının, yüksek aşamadaki devlet adamlarıyla komutanların karşılanmalarında ve uğurlanmalarında hazır bulunan tören kıtası. **şeref konuğu** (ya da **misafiri**) bir toplantıya, davete, baloya vb. çağırılan kimseler arasında kendisine özel bir önem verilen kişi. **şeref locası** sinema, tiyatro gibi yerlerde şeref konuklarına ayrılan özel loca. **şeref salonu** havaalanı, saray gibi büyük yapılarda kral, devlet başkanı, yüksek aşamalı devlet adamlarının konuk edildikleri, önemli törenlerin yapıldığı özel salon. **şeref sözü** onur üzerine ant içilerek verilen, tutulması gereken söz. **şeref tribünü** stadyum, hipodrom gibi açık seyir yerlerinde devlet başkanlarına, yüksek aşamalı devlet adamlarına ve komutanlara ayrılmış özel yer. **şeref üyesi** ➻ **onur üyesi** . **şeref vermek** ➻ **onurlandırmak** . **şeref yeri** bir toplantıda, özel önem verilen, saygı gösterilen bir kimseye ayrılmış olan yer. **şerefe** (ya da **şerefinize**) içki içilirken kadeh kaldırılarak söylenen, karşısındakine değer verildiğini belirten söz. **(bir şeyin) şerefine içmek** mutlu bir olayı ya da durumu kutlamak amacıyla içki içmek.

şerefe *a. Ar.* camilerde, minarenin gövdesini çepeçevre dolaşan, bir insanın dolaşabileceği ende, kenarları korkuluklu, ezan okumaya yarayan yer.

şerefiye *a. Ar.* bir yer belediyece bayındır duruma getirildiğinde çevresindeki mülklerin değeri arttığı için, bunların sahiplerinden alınan değerlenme resmi.

şereflendirilme *a. Ar. T.* şereflendirilmek eylemi.

şereflendirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **onurlandırılmak.**

şereflendiriş *a. Ar. T.* şereflendirmek eyelemi ya da biçimi.

şereflendirme *a. Ar. T.* şereflendirmek eylemi.

şereflendirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **onurlandırmak.**

şereflenme *a. Ar. T.* şereflenmek eylemi.

şereflenmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **onurlanmak.**

şerefli *s. Ar. T.* **1** ➻ **onurlu. 2** onur veren. **3** bayındır, şenlikli.

şerefsiz *s. Ar. T.* ➻ **onursuz.**

şerefsizlik *a. Ar. T.* ➻ **onursuzluk.**

şerefyap *s. Ar. Far.* (. . -) *esk.* onur kazanan (kimse). **şerefyap olmak** *esk.* onur kazanmak.

şerh *a. Ar.* **1** *esk.* açma, ayırma, yarma. **2** (bir kavramı ya da kitabı) açıklama, yorumlama. **3** bir şeyi açıklamak ereğiyle yazılmış kitap. **4** *mec.* açık ve ayrıntılı olarak anlatma, yorumlama. **5** tapu kütüğüne ve benzeri bir belgeye düşülen not. **şerh etmek** açımlamak, açıklamak, yorumlamak. **şerh koymak** tapu kütüğüne ve benzeri resmi bir belgeye bir not eklemek.

şerha *a. Ar. esk.* **1** dilim, parça. **2** yarık.

şeri *s. Ar.* şeriatla ilgili.

şeriat, -tı *a. Ar.* (. - .) Kuran'ın ayetlerine, Hazreti Muhammet'in sözlerine ve yaptıklarına, bunlardan çıkarılmış yorumlara dayanan, insanın yaşamını, toplumsal yaşamı düzenleyici, Tanrısal olduğu için hiçbir zaman değişmeyecek olan dinsel kurallar bütünü, İslam

hukuku. **şeriatın kestiği parmak acımaz** yasa ne buyuruyorsa ona katlanmak gerekir.

şeriatçı *a.* ve *s. Ar. T.* (. - . .) toplum yaşamında şeriatın uygulanmasını isteyen (kimse, akım). *eş. yeni* **köktendinci**.

şeriatçılık *a. Ar. T.* (. - . . .) **1** şeriatçı olma durumu. **2** (Türkiye'de) laikliğe ve laik devlete, laik düzene karşı olan, toplumun ve devletin şeriatla yönetilmesini isteyen ve bunun gerçekleşmesi için çalışan aşırı dinci akım. *eş. yeni* **köktendincilik**.

şerif *a. İng.* Amerika Birleşik Devletleri'nde, halk tarafından seçilerek belli süre için işbaşına gelen, seçildiği kasabanın ya da kentin düzenini, güvenliğini sağlamakla görevli kimse.

şeriflik *a. İng. T.* şerif olma durumu ya da şerifin görevi.

şerik, -ki *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **ortak**.

şerir *a. Ar. Ar.* (. -) *esk.* kötü, kötülük yapan, kötülükçü kimse.

şerirlik *a. Ar. T.* (. - .) *esk.* kötülükçülük.

şerit *a. Ar.* **1** dar ve uzun kumaş parçası, kurdele. **2** dar ve uzun kıyı parçası. *ör. Denizle tepeler arasında bir kara şeridi uzanıyordu.* **3** herhangi bir maddenin dar, düz, ince ve uzun parçası. *ör. Daktilonun şeridi eskimiş.* **4** bir karayolunda trafik çizgileriyle ayrılmış yol bölümlerinin her biri. *ör. Araba sol şeride girip hızını artırarak önündekini geçti.* **5** *hayb.* şeritgillerden, yassı vücutlu, birbirine kenetlenmiş boğumları olan ve kimisi metrelerce uzun boyda olabilen bir bağırsak asalağı. *eş.* **tenya**. **6** *gökb.* birbirine yakın ve koşut iki çizgi arasında kalan alan parçası ya da tayfta birbirine yakın iki dalga boyu arasında kalan parça. **şerit değiştirmek** (taşıt) trafikte, yol koşullarına ve hız durumuna göre, belirli kurallara uyarak, bir şeritten ötekine geçmek. **şerit metre** bezden ya da ince metalden yapılmış, sarılmaya uygun metre.

şeritgiller *ç. a. Ar. T. hayb.* ➻ **şeritler**.

şeritleme *a. Ar. T.* şeritlemek eylemi.

şeritlemek *(-i) Ar. T.* bir şeyi şeritle süslemek, bir şeye şerit geçirmek.

şeritler *ç. a. Ar. T. hayb.* vücutları yassı, şerit biçiminde ve boğum boğum olan, insanların ya da hayvanların bağırsaklarında asalak olarak yaşayan yassısolucanlar takımı.

şeş *a. Far. esk.* altı, (6). **şeşi beş görmek** "yanlış görmek" anlamında alay yollu kullanılır.

şeşbeş *b. a. Far. T.* (.' .) *(tavla oyununda, atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin beş benekli yüzünün üste gelmesi durumu)* altıbeş.

şeşcihar *b. a. Far.* (.' . .) *(tavla oyununda, atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin dört benekli yüzünün üste gelmesi durumu)* altıdört.

şeşidü *b. a. Far.* (.' . .) *(tavla oyununda, atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin iki benekli yüzünün üste gelmesi durumu)* altıiki.

şeşper *b. a. Far. esk.* eskiden savaş aracı, silah olarak kullanılan altı dilimli topuz.

şeşüse *b. a. Far.* (.' . .) *(tavla oyununda, atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin üç benekli yüzünün üste gelmesi durumu)* altıüç.

şeşyek *b. a. Far.* (.' .) *(tavla oyununda, atılan zarlardan birinin altı benekli, ötekinin bir benekli yüzünün üste gelmesi durumu)* altıbir.

şet, -ddi *a. Ar.* **1** *esk.* sıkarak bağlama, sıkma. **2** *müz.* alaturka müzikte bir makamı kendi perdelerinden daha tiz ya da daha pes perdelerde çalma işi.

şetaret, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* sevinç, neşe.

şetim, -tmi *a. Ar. esk.* sövgü, söme.

şetlant *a. (Atlas Okyanusu'ndaki Shetland Adaları'nın adından)* Shetland'de yetiştirilen bir koyun türünün yününden dokunmuş kumaş ya da örülmüş örgü. *ör. Ucuzluktan şetlant bir kazak aldım.*

şev *a. Far.* **1** *esk.* eğimli yer, bayır. **2** *s.* eğimli, eğik.

şevk, -ki *a. Ar. esk.* **1** istek, heves. **2** sevinç, neşe. **şevk vermek** isteklendirmek, heveslendirmek. **şevke gelmek 1)** isteği, hevesi artmak. **2)** neşelenmek. **şevke getirmek** isteğini artırmak, isteklendirmek. **şevki kırılmak** isteği, hevesi kalmamak. **şevkini kırmak** (birinin) isteğini, hevesini önlemek, neşesini kaçırmak.

şevket, -ti *a. Ar. esk.* (genellikle padişahlar için) görkem, güç, büyüklük, ululuk, heybet.

şevketibostan *b. a. ha.* doğada kendiliğinden yetişen, 30-35 cm.ye değin boylanabilen, yaprakları tüylü, sarı çiçekleri olan, sebze olarak kullanılabilen, şevketotu da denilen, bir yıllık otsu bir bitki.

şevketli *s. Ar. T. esk.* "güç sahibi olan, gücü her şeye yeten" anlamında, padişahlara verilen san ve onlara bir söz yöneltme, söyleme biçimi.

şevketotu, -nu *b. a. ha.* ➻ **şevketibostan**.

şevkli *s. Ar. T. esk.* istekli, hevesli, neşeli.

şevksiz *s. Ar. T. esk.* isteksiz, hevessiz, cansız, neşesiz.

şevval, -li *a. Ar.* (. -) ay takviminin onuncu ayı, şeker bayramıyla başlayan ay, bayram ayı.

şey *a. Ar.* **1** elle tutulabilen cansız varlık, nesne, madde, eşya. **2** genellikle o anda anımsanamayan ad ya da sözcük yerine kullanılan sözcük. **3** belli bir anlam içermeksizin eşya, nesne, durum, eylem, olay, söz vb.nin adı yerine kullanılır. *ör. Şeyi evde unuttuk.* **4** *fels.* herhangi bir düşünce konusunu göstermeye yarayan, düşünen bilincin konusu olabilen düşünsel varlık ya da duyularla kavranabilen cisimsel varlık. *eş.* **nesne**.

şeyh *a. Ar.* **1** bir tarikatın kurucusu olan ya da bir tarikatta, bir tarikatın kollarında en yüksek aşamaya ulaşmış bulunan kimse, tarikat büyüğü. **2** Arap ülkelerinde kabile ya da aşiret başkanı. **şeyh uçmaz, müridi uçurur** "bir kimseye inananlar, onu olduğundan çok üs-

tün görürler, onda olağanüstü değerler bulunduğuna herkesi inandırmak isterler" anlamında söylenir. **şeyhimi bu kadar severim ➻ ben şahımı bu kadar severim . şeyhin kerameti kendinden menkul** "büyük işler başardığını kendisi söylüyor, ortada bir kanıt, bir tanık yok" anlamında kullanılır.

şeyhlik *a. Ar. T.* şeyh olma durumu.

şeyhülislam *b. a. Ar.* (. . . -) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, hükümette sadrazamdan sonra yer alan ve din işleriyle birlikte dünya işlerine de din yönünden karışan üye. **şeyhülislam kapısı** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, şeyhülislamın içinde görev yaptığı daire.

şeyhülislamlık *b. a. Ar. T.* (. . . - .) *tar.* **1** şeyhülislam olma durumu. **2** şeyhülislamın görevi.

şeytan *a. Ar.* **1** din kitaplarında isyancı meleklerin, kötü ruhların başı olarak nitelenen, insanları aldatarak doğru yoldan çıkarmaya, onlara Tanrı'yı unutturmaya çalışan varlık. **2** *mec.* insanın içinde bulunan kötü düşünce, kötü niyet. *ör. Şeytan diyor ki şu adama bir oyun et.* **3** *a.* ve *s. mec.* çok kurnaz, çok uyanık (kimse). **4** *arg.* şans, talih. **şeytan aldatmak 1)** kimi zaman isteği dışında, iyi olmayan bir iş yapmak durumunda kalmak. **2)** düş azmak. **şeytan azapta gerek** sevilmeyen bir kimse zorluk içinde kaldığında "bunu hak etmiştir" anlamında söylenir. **şeytan bezi** erkek giysisi yapılan, kadifeye benzer bir tür pamuklu kumaş. **şeytan çekici** becerikli, yaramaz, çevik, ele avuca sığmaz, sevimli çocuk. **şeytan diyor ki** yapılmaması gerekli bir davranışı yapmak isteği duyulduğunda söylenir. *ör. Şeytan diyor ki, bir daha onunla konuşma.* **şeytan dürtmek** durup dururken bir kötü iş yapıvermek. **(birinden) şeytan elini çekmiş** "çok yaşlıdır, kötülük düşünecek, uygunsuz bir iş yapacak zamanı geçmiştir" anlamında kullanılır. **şeytan geçti** (ya da **şeytan geçmiş gibi**) birkaç kişinin konuşmakta, söyleşmekte olduğu bir sırada, bir süre kimsenin konuşmaması, kısa bir sessizlik olması durumunda söylenir. **şeytan gibi** çok zeki ve kurnaz. **şeytan görsün yüzünü** "onu hiç sevmiyorum ve görmek istemiyorum" anlamında kullanılır. **şeytan kulağına kurşun** *ha.* aksama olasılığı bulunan ama buna karşın düzenli bir biçimde yürüyen bir iş, bir durum için "nazar değmesin" anlamında söylenir. **şeytan taşlama** hac görevini yerine getirmekte olan Müslümanların, kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günleri, Mina denilen yerde yedişer taş atmalarına verilen ad. **(birinde) şeytan tüyü (olmak)** (bir kimsede) kendisini herkese kolaylıkla sevdirme özelliği (bulunmak). *ör. Onda şeytan tüyü var, gittiği yerde hemen kaynaşır.* **şeytan uçurtması** (ya da **külahı**) kâğıttan, bükülerek yapılmış, külah biçiminde, küçük uçurtma. **şeytana külahı** (ya da **pabucu**) **ters giydirmek** kurnaz olarak bilinenleri bile aldatabilecek ölçüde kurnaz olmak. **şeytana parmak ısırtmak** çok kötü ve çirkin bir şey yapmak. **şeytana uymak** doğru yoldan ayrılarak hoş olmayan, kötü bir iş yapmak. **şeytanı uyanmak** *arg.* şansı açılmak, şansı iyiye dönmek. **şeytanın art ayağı** çok akıllı ve afacan (çocuk, kimse). **şeytanın bacağını (ayağını) kırmak 1)** bir türlü gidememiş olduğu bir yere gitmekle ya da bir türlü başlayamamış olduğu bir işe başlamakla artık gitme ya da yapma yolu açılmak. **2)** uğursuzluğu, aksiliği, şanssızlığı yenmek. **şeytanın işi yok** kötü talih yüzünden. *ör. Bir iş yapalım dedik, şeytanın işi yok, krediler dondurulduu.* **şeytanın yattığı yeri bilmek** bilmediği hiçbir şey bulunmamak, her şeyi bilmek, çok zeki, açıkgöz ve kurnaz olmak. **şeytanınız bol olsun** *arg* kumar oynayanlara şans dilemek için söylenir. **şeytanla buğday eken samanını alır** kurnaz ve hileci biriyle ortaklık eden kimsenin eline kârdan bir şey geçmez.

şeytanarabası, -nı *b. a. Ar. T. ha.* **1** karahindiba ve benzeri kimi bitkilerin, olgunlaştığında rüzgârla havaya uçuşan, uzun ve ince tüylü tohumu. **2** *esk.* bisiklet.

şeytanca *be. Ar. T.* (. .' .) şeytana yakışır bir biçimde, şeytan gibi, kurnazlıkla, kurnazca.

şeytanet, -ti *a. Ar. esk.* şeytana yaraşır davranış, şeytanlık, kurnazlık.

şeytani *s. Ar.* (. - -) **1** şeytanla ilgili. **2** *be.* şeytanca.

şeytaniğnesi, -ni *b. a. Ar. T.* ➻ **kızböceği**.

şeytankuşu, -nu *b. a. Ar. T. hayb.* kurbağa yiyerek beslenen, kuyruksuz, bir cins büyük yarasa.

şeytanlaşma *a. Ar. T.* şeytanlaşmak eylemi.

şeytanlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* çok uyanık, çok kurnaz bir kişilik edinmek.

şeytanlık *a. Ar. T.* **1** şeytan olma durumu. **2** *mec.* açıkgözlük, kurnazlık, hile. **şeytanlık etmek** şeytana yaraşır bir davranışta bulunmak, kurnazca davranmak.

şeytanminaresi, -ni *b. a. Ar. hayb.* kimi deniz böceklerinin koni biçimindeki kavkısı.

şeytanörümceği, -ni *b. a. Ar. T.* ördüğü ağ ile birlikte, rüzgârdan yararlanarak uzaklara gidebilen bir cins örümcek.

şeytansaçı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* ➻ **küksüsotu**.

şeytanşalgamı, -ni *b. a. Ar. Far. bitb.* kabakgillerden, tümü nişastadan oluşan etli ve çok iri bir köksapı olan, kırmızı ya da kara meyveli, köksapından iç sürdürücü olarak yararlanılan, tırmanıcı bir bitki.

şeytantersi, -ni *b. a. Ar. T.* **1** *bitb.* maydanozgillerden, Akdeniz çevresinde ve Orta Asya'da yetişen, pis kokulu bir bitki. **2** bu bitkiden elde edilen ve hekimlikte yararlanılan reçine.

şeytantırnağı, -nı (I) *b. a. Ar. T.* tırnağın yanlarında oluşan, rahatsız edici, sertleşerek kalkmış üstderi.

şeytantırnağı, -nı (II) *b. a. Ar. T. bitb.* çançiçeğigillerden, dağlarda yetişen, birçok türü bulunan bir bitki.
şezlong *a. Fr.* üzerine uzanılabilecek biçimde ayarlama düzeneği bulunan, döşeme yerine bez gerili, bir tür taşınabilir koltuk.
şık, -kı (I) *s. Fr.* **1** modaya uygun, güzel, zarif (şey). *ör. Üzerinde şık bir palto vardı.* **2** modaya uygun, güzel giyinmiş olan (kimse). *ör. Salon şık insanlarla doluydu.* **3** *mec.* gereği gibi, yerinde, uygun. *ör. Ona şık sözler söylemek isterdim ama beceremedim.*
şık, -kkı (II) *a. Ar. esk.* ➻ **seçenek.**
şıkırdama *a.* şıkırdamak eylemi.
şıkırdamak *(nsz)* **1** birbirine çarpan madeni paraların çıkardığı sese benzer bir ses çıkarmak. **2** *ha.* aydınlık saçmak, parıldamak.
şıkırdatılma *a.* şıkırdatılmak eylemi.
şıkırdatılmak *(nsz)* şıkırtı çıkarması sağlanmak ya da şıkırtı çıkarmasına yol açılmak. *ör. Kumbarada şıkırdatılan para çocuğu kendine çekiyordu.*
şıkırdatma *a.* şıkırdatmak eylemi.
şıkırdatmak *(-i)* **1** şıkırtı çıkarmasını sağlamak ya da şıkırtı çıkarmasına yol açmak. **2** *(nsz) ha.* birine para verileceğini şaka yollu anlatmak. *ör. İş yaptırmak için biraz şıkırdatmak gerekiyor.*
şıkırdayış *a.* şıkırdamak eylemi ya da biçimi.
şıkırdım (I) *s. ha.* genellikle ağaçtaki meyve, toplanmamış fasulye, domates gibi sebze, toplanmamış pamuk kozası gibi şeyler için "pek sık, pek çok" anlamındaki ***şıkırdım gibi*** deyiminde geçer.
şıkırdım (II) *s. ha.* "oynak, kıvrak oyun havası" anlamındaki ***şıkırdım havası*** sözünde geçer.
şıkır şıkır *ik. be.* **1** şıkırtılı bir biçimde. *ör. Bu işe dedem şıkır şıkır altınlar saymış.* **2** *ik. s.* pırıl pırıl, parlak. *ör. Şıkır şıkır güneşlik bir hava vardı.*
şıkırtı *a.* metal bir nesnenin birbirine çarparken çıkardığı ses, şıkırdama sesi.
şıkırtılı *s.* şıkırtı biçiminde olan, şıkırtı çıkaran.
şıklaşma *a. Fr. T.* şıklaşmak eylemi.
şıklaşmak *(nsz) Fr. T.* şık **(I)** olmak, şık **(I)** duruma gelmek.
şıklaştırılma *a. Fr. T.* şıklaştırılmak eylemi.
şıklaştırılmak *(nsz) Fr. T.* şıklaşması sağlanmak.
şıklaştırma *a. Fr. T.* şıklaştırmak eylemi.
şıklaştırmak *(-i) Fr. T.* şık **(I)** duruma getirmek, şıklaşmasını sağlamak.
şıklık *a. Fr.* şık **(I)** olma durumu.
şıldır şıldır *ik. be.* (göz için) ışıl ışıl, ışıltılı, canlı, parlak.
şıllık *a.* ve *s.* aşırı ölçüde boyanıp süslenmiş, bayağı (kadın), sürtük, orospu.
şıllıkça *be.* şıllığa yaraşır bir biçimde.
şıllıklaşma *a.* şıllıklaşmak eylemi.
şıllıklaşmak *(nsz)* şıllık olmak. *ör. O kadının böyle şıllıklaşacağını düşünemezdim.*
şıllıklık *a.* şıllık olma durumu ya da şıllıkça davranış. **şıllıklık etmek** şıllık olmak, şıllıklaşmak.
şıltak *a. ha.* yaygara.
şıltakçı *s. ha.* yaygaracı.
şıltakçılık *a. ha.* yaygaracılık.
şımarabilme *a.* şımarabilmek eylemi.
şımarabilmek *(nsz)* şımarma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şımarık *s.* şımarmış, şımartılmış.
şımarıkça *s.* ve *be.* şımarık (bir biçimde).
şımarıklaşmak *(nsz)* ➻ **şımarmak.**
şımarıklık *a.* **1** şımarık olma durumu. **2** şımarığa yakışır davranış.
şımarış *a.* şımarmak eylemi ya da biçimi.
şımarıverme *a.* şımarıvermek eylemi.
şımarıvermek *(nsz)* çabucak şımarmak. *ör. Çocuğa azıcık hoşgörülü davransan şımarıverir.*
şımarma *a.* şımarmak eylemi.
şımarmak *(nsz)* kendisine karşı gösterilen sevgiden, ilgiden, hoşgörüden ya da kendisine verilen değerden yüreklenerek yersiz ve aşırı davranışlarda, isteklerde bulunmak.
şımartabilme *a.* şımartabilmek eylemi.
şımartabilmek *(-i)* şımartmak elinde olmak, şımartma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şımartılabilme *a.* şımartılabilmek eylemi.
şımartılabilmek *(nsz)* şımartılması olanak içinde olmak ya da şımartılma olasılığı bulunmak.
şımartılış *a.* şımartılmak eylemi ya da biçimi.
şımartılma *a.* şımartılmak eylemi.
şımartılmak *(nsz)* şımarmasına olanak verilmek, şımarmasına yol açılmak.
şımartış *a.* şımartmak eylemi ya da biçimi.
şımartma *a.* şımartmak eylemi.
şımartmak *(-i)* şımarmasına olanak vermek, şımarmasına yol açmak.
şına *a. ha.* at arabası tekerleğinin demir çemberi.
şıngıl *a. ha.* bir salkımı oluşturan küçük salkımlardan her biri.
şıngırdama *a.* şıngırdamak eylemi.
şıngırdamak *(nsz)* (küçük şeyler için) bir yere çarparak düşerken ya da birbirine değerken çınlama sesi çıkarmak. *ör. Cebindeki bozuk paralar şıngırdamaktaydı.*
şıngırdatılma *a.* şıngırdatılmak eylemi.
şıngırdatılmak *(nsz)* şıngırdamak eylemi yaptırılmak, şıngırdaması sağlanmak ya da şıngırdamasına yol açılmak. *ör. Küçük çanlar şıngırdatılınca köpek hemen uyandı.*
şıngırdatma *a.* şıngırdatmak eylemi.
şıngırdatmak *(-i)* şıngırdamasını sağlamak, şıngırdamasına yol açmak. *ör. Çocuk, elindeki bozuk paraları şıngırdatıp duruyordu.*
şıngırdayış *a.* şıngırdamak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuk, kumbarasının salladıkça şıngırdayışıyla eğleniyordu.*
şıngır şıngır *ik. be.* şıngırdama sesi çıkararak, şıngırdayarak.

şıngırtı *a.* şıngırdama sesi.
şıngırtılı *s.* şıngırtısı olan, şıngırdayan.
şıp, -pı *a.* düşen su damlasının çıkardığı ses. **şıp diye** *be.* **1)** beklenmedik bir anda, birdenbire, ansızın. *ör. Televizyonda filmi tam başlıyordu ki elektrik şıp diye kesildi.* **2)** birdenbire, o anda, hemen. *ör. Durumu şıp diye kavramıştı.* **şıp şıp** *ik. be.* şıp sesi çıkararak. *ör. Su şıp şıp damlamaktaydı.*
şıpıdık *a.* ve *s.* arkalığı ve ökçesi olmayan (terlik ya da pabuç).
şıpınişi, -ni *b. s. ha.* kolayca ve çabucak yapılıvermiş olan, özensizce yapılan.
şıpırdama *a.* şıpırdamak eylemi.
şıpırdamak *(nsz)* (su vb.) hiç ara vermeksizin, damla damla akarken şıp sesi çıkarmak.
şıpırdatma *a.* şıpırdatmak eylemi.
şıpırdatmak *(-i)* şıpırdamasına yol açmak, şıpırdamasını sağlamak.
şıpırdayış *a.* şıpırdamak eylemi ya da biçimi.
şıpır şıpır *ik. be.* şıpırtı çıkararak, şıpırdayarak.
şıpırtı *a.* şıpırdama sesi. *ör. Suyun şıpırtısı insanı rahatsız ediyordu.*
şıpka *a.* (.' .) *den.* gemilerde çeşitli işlerde kullanılan, halatlardan örülmüş ağ.
şıppadak *be. ha.* (.' . .) **1** hiç beklenmedik bir zamanda, birdenbire, ansızın. **2** çabucak, hemen.
şıpsevdi *b. s.* ve *b. a.* görür görmez seven, hemen âşık olan (kimse).
şıpsevdilik *b. a.* şıpsevdi olma durumu, özelliği. **şıpsevdilik etmek** şıpsevdiye yaraşır bir biçimde davranmak.
şıra *a. Far.* (.' .) **1** henüz mayalanmamış üzüm suyu. **2** erik, dut, elma gibi kimi meyvelerin özlerine verilen ad. **3** *arg.* süzme afyon.
şıracı *a. Far. T.* (.' . .) **1** şıra yapıp satan kimse. **2** şıra satılan yer.
şırak *a.* iki sert nesne birbirine birdenbire ve şiddetli bir biçimde çarptıklarında çıkan sert ve hışırtılı ses. **şırak şırak** şırak sesinin sürekliliğini belirtir.
şırakkadak *be. ha.* (. .' . .) birdenbire, ansızın.
şıraklama *a.* şıraklamak eylemi.
şıraklamak *(nsz)* şırak sesi çıkarmak.
şıralandırma *a. Far. T. arg.* şıralandırmak eyleme.
şıralandırmak *(-i) Far. T. arg.* bir olayı ballandıra ballandıra anlatmak.
şıralanma *a. Far. T. ha.* şıralanmak eylemi.
şıralanmak *(nsz) Far. T. ha.* (üzüm ve kimi meyveler için) olgunlaşıp tatlanmak.
şıralı *s. Far. T. ha.* (üzüm ve kimi meyveler için) tatlı ve bol sulu, şırası bol.
şırfıntı *a.* ve *s. tkz.* düşük düzeyli, bayağı (kadın).
şırfıntılaşma *a.* şırfıntılaşmak eylemi.
şırfıntılaşmak *(nsz)* (kadınlar için) şırfıntı durumuna gelmek, düzeyi düşmek, bayağılaşmak. *ör. Karısının şırfıntılaştığını o da biliyordu.*
şırfıntılık *a.* şırfıntı olma durumu ya da şırfıntıya yaraşır davranış. **şırfıntılık etmek** şırfıntıya yaraşır bir biçimde davranmak.
şırıldama *a.* şırıldamak eylemi.
şırıldamak *(nsz)* (su vb. için) akarken ya da dökülürken şırıltı çıkarmak, şırıl şırıl etmek, şırıltıyla akmak. *ör. Aşağılarda küçük bir dere şırıldıyordu.*
şırıldayış *a.* şırıldamak eylemi ya da biçimi. *ör. Uzaktan derenin şırıldayışı duyuluyordu.*
şırıl şırıl *ik. be.* (su) sürekli bir biçimde ve tatlı sesler çıkararak. *ör. Dere şırıl şırıl akmaktaydı.*
şırıltı *a.* akan ya da dökülen suyun çıkardığı, genellikle sürekli ve tatlı ses.
şırınga *a. İt.* (. .' .) **1** havayı ya da sıvıları emmeye ve itmeye yarayan aygıt. **2** vücuda ilaç vermek için kullanılan, ucu iğneli küçük pompa. *eş.* **enjektör**. **3** *hek.* bir dokuya ya da boşluğa basınçla sıvı doldurmaya yarayan aygıtlara verilen ad. **şırınga etmek** bir gazı ya da sıvıyı gözenekli bir başka maddenin içine şırıngayla doldurmak. **şırınga yapmak** vücuda, şırıngayla ilaç vermek.
şırlama *a.* **1** şırlamak eylemi. **2** bir sıvının dar bir delikten ya da kanaldan geçerken çıkardığı ses.
şırlamak *(nsz)* şırıl şırıl diye sesler çıkararak akmak, şırıldamak.
şırpadak *be. ha.* birdenbire, ansızın, hemen, çabucak.
şır şır *be.* şırıl şırıl.
şıvga *a. ha.* ➔ **şıvgın**[1].
şıvgın *a. ha.* **1** ağaçların her yıl büyüyen taze dalı, taze sürgünü, düzgün, ince ve uzun filiz, ışkın, çıvgın **(II)**. **2** rüzgâr dolayısıyla eğri biçimde yağan, rüzgârla ve karla karışık yağmur, çıvgın **(I)**.
Şia *ö. a. Ar.* (- .) **1** İslamlıkta, Hazreti Ali yandaşlarına verilen ad. **2** Şiilik.
şiar *a. Ar.* (. -) ayırıcı özellik, belgi.
şiddet, -ti *a. Ar.* **1** bir devinimin, bir gücün, bir davranışın derecesi, yeğinlik, sertlik. **2** bir devinimden doğan güç. *ör. Rüzgârın şiddeti ağaçları devirdi.* **3** *mec.* (duygu ya da davranış için) aşırılık, yeğinlik. *ör. Sevgisinin şiddetiyle, gerçeği göremez olmuştu.* **4** karşıt tutumda, görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, sert davranma, sertlik. *ör. Şiddet, sorunları çözümden uzaklaştırır.* **şiddet göstermek** kaba ve sert davranmak. **şiddet olayı** insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olay ya da girişilen eylem. **şiddete başvurmak** kaba kuvvet kullanmak.
şiddetle *be.* **1)** güçlü bir biçimde. **2)** hızla. **3)** sert olarak, sertçe.
şiddetlendirebilme *a. Ar. T.* şiddetlendirebilmek eylemi.
şiddetlendirebilmek *(-i) Ar. T.* şiddetlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şiddetlendirilebilme *a. Ar. T.* şiddetlendirilebilmek eylemi.

şiddetlendirilebilmek *(nsz) Ar. T.* şiddetlendirilmesi olanaklı olmak ya da şiddetlendirilme olasılığı bulunmak.
şiddetlendirilme *a. Ar. T.* şiddetlendirilmek eylemi.
şiddetlendirilmek *(nsz) Ar. T.* şiddeti, yeğinliği gittikçe artırılmak.
şiddetlendirme *a. Ar. T.* şiddetlendirmek eylemi.
şiddetlendirmek *(-i) Ar. T.* şiddetini, yeğinliğini gittikçe artırmak, biraz daha yeğin olmasını sağlamak ya da buna yol açmak.
şiddetlenebilme *a. Ar. T.* şiddetlenebilmek eylemi.
şiddetlenebilmek *(nsz) Ar. T.* şiddetlenmesi olanak içinde olmak ya da şiddetlenme olasılığı bulunmak.
şiddetleniş *a. Ar. T.* şiddetlenmek eylemi ya da biçimi.
şiddetleniverme *a. Ar. T.* şiddetlenivermek eylemi.
şiddetlenivermek *(nsz) Ar. T.* çabucak şiddetlenmek. *ör. Rüzgâr şiddetlenivermişti.*
şiddetlenme *a. Ar. T.* şiddetlemek eylemi.
şiddetlenmek *(nsz) Ar. T.* şiddeti, yeğinliği, hızı gittikçe artmak, yeğinleşmek, hızlanmak.
şiddetli *s. Ar. T.* **1** sert, güçlü, zorlu, yeğin. **2** hızlı, sert, güçlü, yeğin. *ör. Şiddetli rüzgâr vardı.* **3** ölçüyü aşan, aşırı. *ör. Şiddetli geçimsizlikten ayrıldılar.*
şif *a. ha.* **1** pamuk kozasının kabuğu. **2** şırası alınmış üzüm vb. posası. **3** taneleri alınmış mısır koçanı.
şifa *a. Ar.* (. -) hastalıktan kurtulma, iyileşme. **şifa bulmak** (hasta, hastalık) iyileşmek. **şifa niyetine** hastaya ilaç verilirken ya da yemek yedirilirken "yararlı olsun, sağlığına kavuşturtsun" anlamında söylenir. **şifa vermek** sağlığına kavuşturmak, iyileştirmek, sağaltmak. **şifalar olsun** aksıranlara ya da ilaç içenlere söylenen bir iyi dilek sözü. **şifayı bulmak** (ya da **kapmak**) *tkz.* **1)** hastalanmak ya da hastalığı artmak. **2)** (herhangi bir şey) iyice bozulmak.
şifahane *b. a. Ar. Far.* (. - - .) *esk.* ➻ **sayrıevi**.
şifahen *be. Ar.* (. -' .) *esk.* sözlü olarak, sözle söyleyerek.
şifahi *s. Ar.* (. - -) *esk.* sözlü olarak yapılan, sözlü.
şifalı *s. Ar. T.* (. - .) sağlığa yararlı olan, iyileştiren.
şifan *a. ha.* yulaf.
şifasız *s. Ar. T.* iyileşme olanağı bulunmayan, ilacı olmayan.
şifleme *a. ha.* şiflemek eylemi.
şiflemek *(-i) ha.* (pamuğu) kozasından, (mısır tanelerini) koçanından ayırmak. *ör. Mısırı imeceyle bir günde şifledik.*
şiflenme *a. ha.* şiflenmek eylemi.
şiflenmek *(nsz) ha.* (pamuk kozası, mısır koçanı için) şiflemek eylemine konu olmak. *ör. Şiflenen pamuğun şiflerinden bir ateş yaktı.*
şifon *a. Fr.* **1** ipek iplikle dokunmuş, çok ince, arkasını gösteren kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış.
şifoniyer *a. Fr.* üst üste çekmeceleri olan ve çekmecelerine çamaşır konulan dolap.
şifre *a. Fr.* **1** gizli haberleşmeye yarayan, anlamları ancak haberleşenlerce bilinen imlerin, sözlerin vb. tümü. **2** gizliliği bulunan işlerde kullanılan kasa, kapı vb. gibi şeylerin düzeneğinin açılabilmesi için gereken rakam vb. **şifre anahtarı** bir şifrede kullanılan imleri gösteren ve şifreyi çözmeye yarayan liste. **şifreyi açmak** şifreyi, kullanılan yazıya çevirmek. **şifreyi çözmek** bir şifrede kullanılan imlerin anlamlarını bularak şifrenin anlaşılmasını sağlamak.
şifreci *a. Fr. T.* metinleri şifreleyerek şifreyle haberleşmeyi sağlayan ya da şifreli bir metni çözen kimse.
şifreleme *a. Fr. T.* şifrelemek eylemi.
şifrelemek *(-i) Fr. T.* bir metni şifreli duruma getirmek.
şifreli *s. Fr. T.* (.' . .) **1** şifreyle yazılmış. *ör. Sizinle şifreli mektuplarla mı haberleşeceğiz?* **2** ancak şifresi bilinince ya da çözülünce açılabilen, şifresi olan. *ör. Belgeleri bankadaki şifreli kasada saklıyor.* **şifreli kilit** üstünde her birinde çepeçevre birçok harf ya da sayı yazılı bulunan ve bunlar çevrildiğinde bilinen bir sözcük ya da sayı ortaya çıkarılınca açılabilen kilit. **şifreli telgraf** metni şifreli olan ve bu şifre çözülünce anlaşılabilen telgraf.
Şii *ö. a.* ve *s. Ar.* (- -) Şiiliği benimsemiş, Şiilik mezhebinden olan (kimse).

Şiilik *ö. a. Ar. T.* (- - .)
İslamlıkta, Hazreti Muhammet'in ölümünden sonra, Hazreti Ali'nin ilk halife olması gerektiğini, imametin de onun soyundan gelenlerin olduğunu öne süren inanç yolu. Şiilik, Hazreti Ali yandaşı siyasal bir akım olarak doğmuştu. Hazreti Ali'nin öldürülmesinden, oğullarının ve yakınlarının Kerbela'da şehit edilmelerinden sonra, Sünni inançtan ayrılarak bir mezhep durumuna geldi. Birçok kolları bulunan Şiilik, temelde Tanrı'nın birliğine, Hazreti Muhammet'in peygamber olduğuna inanmakla birlikte Hazreti Ali'ye aşırı bağlılıkta belirginleşir. Şiilik bugün de İslam ülkelerinin birçoğunda, özellikle İran'da yaygındır.

şiir *a. Ar.* **1** *yaz.* duygulardan, düşüncelerden, düşlerden, özlemlerden vb. süzülmüş yaşantı birikimleri olarak, ozanların, sözcüklerin sözlük anlamlarına kimi zaman değişik anlamlar da yükleyerek, dil içinde özel bir dil yaratarak oluşturdukları, imgelerden, simgelerden, s öz sanatlarından, ritimden, uyumdan vb. yararlanarak ortaya koydukları, okurda estetik duygular uyandıran yazın ürünü. **2** yazınsal

bir anlatım biçimi olarak düzyazı sayılmayan yazın ürünü. *ör. Şiir ölçülü uyaklı olduğu gibi, bu yönden özgür de olur.* **3** koşuk, nazım. **4** bir ülke ozanlarının, bir ozanın, bir dönemin bu sanatı kullandığı özel biçim. *ör. Çağdaş Türk şiiri. Ali Püsküllüoğlu'nin şiiri. Cumhuriyet dönemi şiiri.* **5** *mec.* düş gücüne, yüreğe seslenen, anı, duygu, coşku, imge uyandıran, etkileyen yön, güzel, hoş olan her şey. *ör. Beni çeken ormanın şiiridir.* **şiir defteri** içinde şiirler bulunan defter. **şiir gibi** çok güzel, çok hoş (şey).

şiirbilim *b. a. Ar. T. yaz.* şiiri her yönden ele alan yazınbilim dalı.

şiirbilimci *b. a. Ar. T. yaz.* şiirbilim alanında uzman yazınbilimci.

şiiriyet, -ti *a. Ar.* şiir olma özelliği.

şiirleştirebilme *a. Ar. T.* şiirleştirebilmek eylemi.

şiirleştirebilmek *(-i) Ar. T.* şiirleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ozan her şeyi şiirleştirebilen kişidir.*

şiirleştirilme *a. Ar. T.* şiirleştirilmek eylemi.

şiirleştirilmek *(nsz) Ar. T.* şiir olarak ortaya konulmak. *ör. Kimi durumların şiirleştirilmesi kolaydır.*

şiirleştirme *a. Ar. T.* şiirleştirmek eylemi.

şiirleştirmek *(-i) Ar. T.* şiir olarak ortaya koymak. *ör. İnsan kimi duygularını şiirleştirmek istiyor.*

şiirli *s. Ar. T.* şiir gibi olan, şiire benzeyen. *ör. Su şiirli sözleri nasıl bir araya getiriyorsun?*

şiirsel *s. Ar. T.* şiir niteliği bulunan, şiire benzeyen, şiirle ilgili olan.

şiirsellik *a. Ar. T.* şiirsel olma durumu, özelliği.

şikâr *a. Far.* (. -) *esk.* **1** av. **2** avlanan hayvan. **3** düşmandan ele geçirilen mal, ganimet.

şikâyet, -ti *a. Ar.* (. - .) hoşnutsuzluk belirten söz ya da yazı, sızlanma. *eş.* **yakınma**. **şikâyet etmek 1)** sızlanmak, yakınmak. **2)** bir görevlinin yaptığı yanlış bir işi ya da davranışı daha üst makamlara bildirmek. **şikâyet getirmek** sızlanmak, yakınmak. **şikâyette bulunmak** ➻ **şikâyet etmek**.

şikâyetçi *s.* ve *a. Ar. T.* (. - . .) şikâyet eden, hoşnutsuzluk gösteren, sızlanan, yakınan. *eş.* **yakınıcı**.

şikâyetçilik *a. Ar. T.* (. - . . .) şikâyetçi olma durumu. *eş.* **yakınıcılık**.

şikâyetname *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) *esk.* bir görevlinin, yanlış ve kötü işlemlerini, davranışlarını ilgili ve yetkili üst makamlara bildiren yazı.

şike *a. Fr.* **1** *sp.* bir çıkar karşılığında anlaşarak, maçın sonucunu değiştirecek biçimde, uzlaşmalı bir spor karşılaşması yapma. **2** *mec.* bir çıkar karşılığı, anlaşarak bir iş yapma, danışıklı dövüş. **şike yapmak 1)** *sp.* bir çıkar karşılığında, anlaşarak bir spor karşılaşmasının sonucunu değiştirecek biçimde davranmak. **2)** *mec.* bir çıkar karşılığı anlaşarak, bir işte ona göre davranmak.

şikeli *s. Fr. T.* anlaşmalı, uzlaşmalı (spor karşılaşması ya da iş).

şikeste *s. Far. esk.* **1** kırık, kırılmış. **2** *mec.* gücenik, gücenmiş, kırgın, üzgün, kederli. **3** *mec.* bozguna uğramış, yenik düşmüş, yenilmiş, yenik.

şile *a. bitb.* ➻ **mercanköşk**.

şilebezi, -ni *b. a. (İstanbul'un ilçesi Şile'nin adıyla Arapça "bez"den)* **1** gecelik, kadın giysisi, gömlek, peçete, örtü vb. yapımında kullanılan, yıkanabilir, ince, bir tür bez **(I)** . **2** *s.* bu bezden yapılmış olan. *ör. Sırtında şilebezi bir gömlek vardı.*

şilem *a. İng.* briçte bir ekibin, karşı ekibe ancak bir el vererek çıkarmayı üstlendiği ve yaptığı oyun.

şilep *a. Al. den.* yük gemisi.

şilepçilik *a. Al. T.* yük gemisi işletmeciliği.

Şilili *ö. a.* ve *s.* Şili'de yaşayan halk ya da bu halkın soyundan olan kimse. *ör. Şilili ozan Neruda, bizde de tanınır.*

şilin *a. İng* **1** İngiliz lirasının yirmide biri olan para. **2** İngiliz sömürgelerinde ve başka kimi ülkelerde para biriminin adı. **3** *esk.* Avusturya'nın eski para biriminin adı.

şilt *a. İng.* bir başarıdan dolayı bir spor takımına ya da herhangi bir nedenle bir kimseye armağan olarak verilen, üzerinde veren kurumun, kuruluşun adı vb. kazılmış bulunan, kalkan biçimli metal levha.

şilte *a.* **1** üstünde yatılmak, oturulmak için yapılmış, içi yün, pamuk, tüy ya da benzeri bir maddeyle doldurulmuş döşek. **2** *ha.* küçük döşek, minder.

şimal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **kuzey**.

şimali *s. Ar.* (. - -) *esk.* **1** kuzeyle ilgili, kuzeye özgü, kuzeyden olan, kuzeysel. **2** kuzey.

şimdi *be.* (.' .) **1** içinde bulunduğumuz şu anda. *ör. Şimdi soğuk bir bira olsa da içsek.* **2** kısa bir süre içinde, az sonra, yakında. *ör. Otobüs şimdi gelir.* **3** biraz önce, az önce. *ör. Otobüs şimdi geçti.* **4** içinde bulunduğumuz dönemde. *ör. O eskidenmiş, şimdi çok şey değişti.* **5** *il.* bundan sonra, bundan böyle, artık. *ör. Dün tartıştık, şimdi konuşmuyoruz* . **6** *il.* buna göre, bu duruma göre. *ör. Ben durumu anlattım, şimdi kendi düşünsün!* **şimdiden tezi yok** bir an bile gecikmeden, hemen şu anda, hiç gecikmeksizin, hemen, şimdi. **şimdi şimdi** çok yakın bir zamandan beri, ancak yeni yeni, son zamanlarda. *ör. İşler iyi değildi, şimdi şimdi açıldı.* **şimdi yaya kaldın tatar ağası** artık, güvendiğin kimseden ya da yerden sana bir fayda yok, istediğini elde edemeyeceksin. **şimdiye kadar** (ya da **değin** ya da **dek**) **1)** içinde bulunduğumuz şu ana gelinceye değin. **2)** içinde bulunduğumuz şu güne, şu zamana gelinceye değin.

şimdicik *be.* (.' . .) *ha.* **1)** şu anda, hemen şimdi. **2)** az önce. **3)** az sonra.

şimdiden *be.* (.' . .) şu içinde bulunduğumuz zamandan başlayarak. *ör. Ne olacağını şimdiden bilmek olanaksız.*

şimdiki *s.* (.' . .) şu içinde bulunduğumuz anda olan ya da yapılan, şu andaki, bu zamandaki. *ör. Şimdiki gençler başka şeylerden hoşlanıyor.* **şimdiki zaman** işin yapılmakta olduğunu bildiren eylemin zamanı. **şimdiki zaman eki** *dilb.* eylem türü sözcüklere şimdiki zaman kavramı veren ek; Türkçede - ***(ı)yor*** eki. *ör. Çocuk koşuyor.* **şimdiki zaman kipi** *dilb.* eylemin belirttiği işin, oluşun vb. içinde bulunulan zamanda yapılmakta olduğunu ya da çok kısa bir zaman sonra başlayacağını gösteren, Türkçede ***-(ı)yor*** ekinin eylem kök ya da gövdesine getirilmesiyle oluşturulan kip. **şimdikiler** (ya da **şimdiler**) şimdiki gençler, genç kuşak, yeniler. *ör. Biz neler çektik, şimdikiler ne bilsin?*

şimdilerde *be.* içinde bulunduğumuz zamanlarda. *ör. Şimdilerde herkes köşeye dönmek hevesinde.*

şimdileyin *be.* şimdiki günlerde, günümüzde, şimdilerde.

şimdilik *be.* (.' . .) **1** şimdiki durumda ya da zamanda, şu duruma göre. *ör. Şimdilik bir şey söylemek istemiyorum.* **2** şimdiki zaman için, bir kez olarak. *ör. Şimdilik sana ancak bu kadar verebiliyoruz.*

şimendifer *a.Fr. esk.* **1** demiryolu. **2** tren.

şimiotaksi *a. Fr.* ➻ **kimyagöçümü**.

şimiotropizm *a. Fr.* ➻ **kimyadoğrulumu**.

şimşek *a.* **1** kapalı, yağmurlu havalarda görülen, bir bulutun tabanıyla Yer arasında ya da bir bulut içinde elektrik boşalırken oluşan, kırık çizgi biçiminde ve bir an yanıp sönen, gözü alan parlak ışık. **2** *mec.* parıltı. **şimşek çakmadan gök gürlemez 1)** bir tepki ya da yayılmış bir haber varsa, olay da var demektir, çünkü olay yoksa yankı da olmaz. **2)** bir gürültü, kavga kopmadan önce belirtileri görülür. **şimşek çakmak** şimşek oluşmak. **şimşek gibi** çok hızlı bir biçimde, çok hızlı. **şimşekleri üstüne çekmek** (bir kimse) davranışlarıyla birçok kimseyi kızdırarak onların sert eleştirilerine, saldırılarına uğramak.

şimşeklenme *a.* şimşeklenmek eylemi.

şimşeklenmek *(nsz)* şimşek çakmak, şimşek oluşmak.

şimşekli *s.* (hava için) şimşek oluşan, şimşek çakan. *ör. Şimşekli havada ağaç altında durmak tehlikelidir.*

şimşir *a. Far.* **1** *bitb.* şimşirgillerden, taşlık ve çorak bölgelerde kendiliğinden yetişen, bahçelerde süs bitkisi olarak da yetiştirilen, yapraklarını hiç dökmeyen, kerestesinden yararlanılan bir ağaç ya da ağaççık. **2** bu ağacın çok sert, düzgün, sarımsı renkte kerestesi. **3** *s.* bu kerestesden yapılmış. *ör. Şimşir kaşık.*

şimşirgiller *a. Far. T. bitb.* ikiçeneklilerden, örneği şimşir bitkisi olan ve şimşir türlerini içine alan bir bitki familyası.

şinanay *ünl. ha.* **1** hoşnutluk, mutluluk, kıvanç, sevinç belirtir. **2** *s.* cicili bicili. **3** *s.* ve *a. arg.* (genellikle para, yiyecek, akıl vb. için) "kalmadı", "tükendi", "bitti", "yok" anlamlarında kullanılır. *ör. Herkeste para şinanaydı.*

şinik *a. Yun.* **1** sekiz kiloluk tahıl ölçeği. **2** *s.* şiniğin alabileceği miktarda olan. *ör. Birkaç şinik buğdayı değirmene götürmek istemiyordu.*

şinikleme *a. Yun. T.* şiniklemek eylemi.

şiniklemek *(-i) Yun. T.* şinikle ölçmek.

şipidik *s. ha.* (göz için) çapaklı, kızarmış, hasta.

şipşak *be.* (.' .) *tkz.* çarçabuk, hemencecik, birden, çabucak.

şipşakçı *a.* çektiği resmi beş on dakika içinde basıp veren sokak fotoğrafçısı.

şipşakçılık *a.* şipşakçının işi.

şipşaklama *a. arg.* şipşaklamak eylemi.

şipşaklamak *(-i) arg.* **1** hemen yapıvermek. **2** hemen anlamak ya da anımsamak.

şipşirin *s.* çok şirin, cana yakın, çok sevimli.

şiraze *a. Far.* (- - .) **1** ciltçilikte, kitap yapraklarını diplerinin ucundan birbirine bağlayan ve onları düzgün tutmaya yarayan ince bez şerit. **2** *sp.* pehlivan kispetinin parçası. **şirazeden çıkmak 1)** (iş) aşılması çok güç engellerle karşılaşmak, düzenini yitirmek, artık düzelmez olmak. **2)** (kişi) akıl dengesini yitirmek.

şirden *a. Far. hayb.* gevişgetiren hayvanlarda, çiğnenmiş besinin bir kez daha mide sularıyla sindirildiği, dört bölümlü midenin dördüncü bölümü.

şire *a. ha.* **1** ➻ **şıra**. **2** her çeşit tatlı.

şireli *s. ha.* tatlı.

şirin *s. Far.* cana yakın, sevimli, tatlı, hoş.

şirinleşme *a. Far. T.* şirinleşmek eylemi.

şirinleşmek *(nsz) Far. T.* şirin bir duruma gelmek, şirinlik edinmek, sevimlileşmek. *ör. Bebek gittikçe şirinleşiyordu.*

şirinleştirilme *a. Far. T.* şirinleştirilmek eylemi.

şirinleştirilmek *(nsz) Far. T.* şirinleşmesi sağlanmak, şirinlik kazandırılmak, sevimlileştirilmek. *ör. Aşk, sevgiliyi şirinleştirir.*

şirinleştirme *a. Far. T.* şirinleştirmek eylemi.

şirinleştirmek *(-i) Far. T.* şirinleşmesini sağlamak, şirinlik kazandırmak, sevimlileştirmek. *ör. Yazının amacı, haberleri şirinleştirmek uğruna Türkçeyi zedelemenin saçmalığını göstermekti.*

şirinlik *a.Far. T.* şirin olma durumu, cana yakınlık, sevimlilik, tatlılık. **şirinlik muskası** *ha.* birinin sevgisini çekmek için yazılan ve takılan muska.

şirk, -ki *a. Ar. esk.* ➻ **eşkoşma**. **şirk koşmak** ➻ **eşkoşmak**.

şirket, -ti *a. Ar. tic.* ➻ **ortaklık**[2].

şirketleşme *a. Ar. T.* şirketleşmek eylemi.

şirketleşmek *(nsz) Ar. T.* ortaklıklar halinde örgütlenmek, şirket ya da şirketler durumuna gelmek.

şirpençe *b. a. Far.* (- . .) *hek.* derialtı göze dokusunun ve yağbezlerinin yangılanması nedeniyle oluşan, yayıldığında çok tehlikeli olabilen, stafilokokların yol açtığı bir kan çıbanı. *eş.* **kızılyara**.

şirret, -ti *s. Ar.* kavga çıkarmaktan hoşlanan, geçimsiz, huysuz, yaygaracı, edepsiz, kavgacı (kimse).
şirretçe *s.* ve *be. Ar. T.* (. .' .) şirret (bir biçimde).
şirretleşme *a. Ar. T.* şirretleşmek eylemi.
şirretleşmek *(nsz) Ar. T.* edepsizleşmek, huysuzlaşmak.
şirretlik *a. Ar. T.* **1** şirret olma durumu, huysuzluk, geçimsizlik, kavgacılık, edepsizlik. **2** şirretçe davranış. **şirretlik etmek** şirretçe davranmak, edepsizce davranmak.
şiryan *a. Ar.* (. -) *esk. gövb.* ➻ **atardamar**.
şist, -ti *a. Fr. yerb.* **1** kolayca levhalara ayrılabilen, silisli ve alüminli tortul kayaçların ortak adı. **2** kömürle karışık bütün moloz maddelerin bilimsel adı.
şistleşme *a. Fr. T.* şistleşmek eylemi.
şistleşmek *(nsz) Fr. T. yerb.* bir tabaka, kömüre karışmış moloz oranının yüksekliği nedeniyle, tümüyle işletilemez olmak.
şistli *s. Fr. T. yerb.* şist gibi yapraklı.
şistlilik *a. Fr. T. yerb.* kimi kayalara özgü olan, dilimlere, yapraklara ayrılabilme durumu.
şiş (I) *s.* **1** şişmiş durumda olan, şişkin, kabarık. **2** *a.* şişmiş olan yer, şişlik. *ör. Kolundaki şiş inmişti.*
şiş (II) *a.* **1** demirden ya da ağaçtan yapılmış, kimi zaman bir silah gibi de kullanılabilen, ince ve uzun, bir ucu sivri çubuk. *ör. Kuşbaşı etleri şişlere dizdi.* **2** metalden, ağaçtan, kemikten vb. yapılan, örgü örmekte kullanılan, bir ucu sivri, uzun çubuk. **3** *a.* ve *s.* bir şişe geçirilerek, şişte pişirilmiş olan (et). **şiş kebap** ➻ **şişkebabı**. **şiş köfte** ➻ **şişköfte.**
şişe *a. Far.* **1** genellikle camdan yapılmış, içine sıvıların, özellikle de içkilerin konulduğu, dar ağızlı uzun kap. **2** gaz lambasında fitil çevresine konulan, geniş gövdeli ve darca ağızlı koruyucu. **3** *s.* şişenin aldığı ölçüde. *ör. İki şişe rakı içilir mi?* **şişe çekmek** (ya da **vurmak**) ağrı dindirmek ereğiyle, içinde alev veren bir şey yakılarak havası seyreltilen özel bir şişeyi sırta uygulamak.
şişebilme *a.* şişebilmek eylemi.
şişebilmek *(nsz)* şişmesi olanaklı olmak ya da şişme olasılığı bulunmak.
şişeci *a. Far. T.* şişe alan ya da satan kimse.
şişek *a. ha.* **1** bir ya da iki yaşında koyun. **2** kuzulama dönemine girmiş ya da kuzulamış koyun. **3** bir ya da iki yaşında erkek koyun. **4** iğdiş edilmiş koç.
şişeleme *a. Far. T.* şişelemek eylemi.
şişelemek *(-i) Far. T.* şişeye doldurmak.
şişelenme *a. Far. T.* şişelenmek eylemi.
şişelenmek *(nsz) Far. T.* şişeye doldurulmak.
şişeletilme *a. Far. T.* şişeletilmek eylemi.
şişeletilmek *(nsz) Far. T.* şişelemek eylemine konu olmak, şişelenmesi sağlanmak. *ör. Viskiler başka bir yerde şişeletilmişti.*
şişeletme *a. Far. T.* şişeletmek eylemi.
şişeletmek *(-i, -e) Far. T.* şişelemek eylemini yaptırmak, şişelenmesini ya da şişelemesini sağlanmak. *ör. Onlar viskiyi başka bir yerde şişeletiyorlar.*
şişhane *a. Far.* (. - .) *esk.* namlusunda altı tane yiv bulunan tüfek ya da top.
şişiniş *a. ha.* şişinmek eylemi ya da biçimi, böbürleniş.
şişinme *a.* şişinmek eylemi.
şişinmek *(nsz) ha.* **1** herkese yüksekten bakan bir tavır içine girmek, böbürlendiğini davranışlarıyla belli etmek, böbürlenmek. **2** dargınlaşmak. **3** *hayb.* kimi böcekler, saldırıya uğrayınca bütün uzantılarını ve eklentilerini, düşmanı korkutacak biçimde yayarak genişletmek. **şişine şişine** *ik. be. ha.* şişinerek.
şişirebilme *a.* şişirebilmek eylemi.
şişirebilmek *(-i)* şişirmek elinde olmak, şişirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şişirilebilme *a.* şişirilebilmek eylemi.
şişirilebilmek *(nsz)* şişirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şişiriliş *a.* şişirilmek eylemi ya da biçimi.
şişirilme *a.* şişirilmek eylemi.
şişirilmek *(nsz)* şişirmek eylemine konu olmak.
şişiriş *a.* şişirmek eylemi ya da biçimi.
şişiriverme *a.* şişirivermek eylemi.
şişirivermek *(-i)* **1** çabucak şişirmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğun balonunu şişiriver.*
şişirme *a.* **1** şişirmek eylemi. **2** *s. mec.* baştan savma, kötü (iş). **3** *yaz.* sözlü ya da yazılı anlatımda, konuyu gereksiz ayrıntılarla, aşırı ölçüde genişletme. **4** *yaz.* bir düşünceyi, sözcükleri yineleyerek ya da anlama katkısı olmayan, gereksiz sözcükler kullanarak anlatma.
şişirmece *s. mec.* baştan savma, kötü (iş).
şişirmek *(-i)* **1** içine hava vb. doldurarak şişkin duruma getirmek. *ör. Balonu şişirerek çocuğa verdi.* **2** *mec.* bir işi aceleyle, baştan savma bir biçimde, özensizce yapmak. *ör. Boyacı, evin badanasını bir günde şişirip atmıştı.* **3** *mec.* (bir sözü ya da yazıyı) gereksiz bir biçimde uzatmak. *ör. Kitap oylumlu görünsün diye biraz şişirmek istiyordu.* **4** *mec.* kışkırtmak ereğiyle, bir kimseyi etkilemek. *ör. Onu bize karşı şişirenler vardı.* **5** *ha.* abartmak, değerinden çok yüceltmek, övmek. **şişire şişire** *ik. be.* şişirerek.
şişirtme *a.* şişirtmek eylemi.
şişirtmek *(-i, -e)* şişirmek eylemini yaptırmak, şişmesini ya da şişirmesini sağlamak. *ör. Arabanın lastiklerini şişirtmek için bir benzincide durdular.*
şişiverme *a.* şişivermek eylemi.
şişivermek *(nsz)* çabucak şişmek.
şişkebabı, -nı *b. a. T. Ar.* buttan irice kuşbaşı olarak hazırlanmış, soğan, karabiber ve zeytinyağı karışımında bir süre bekletildikten sonra sivribiber ve domatesle birlikte şişe geçirilerek ızgarada pişirilmiş olan et yemeği.
şişkin *s.* şişirilmiş, şişmiş.
şişkinleşme *a.* şişkinleşmek eylemi.

şişkinleşmek *(nsz)* şişkin duruma gelmek.
şişkinleştirme *a.* şişkinleştirmek eylemi.
şişkinleştirmek *(-i)* şişkin duruma gelmesine yol açmak, şişkinleşmesini sağlamak.
şişkinlik *a.* **1** şişkin olma durumu. **2** kabarıklık, şişlik. *ör. Kolunda küçük bir şişkinlik belirmişti.* **3** bağırsaklarda gaz birikmesi nedeniyle karında oluşan şişme ve gerginlik.
şişko *s.* (.' .) *al.* şişman.
şişkolaşma *a.* şişkolaşmak eylemi.
şişkolaşmak *(nsz) al.* şişmanlaşmak.
şişkoluk *a. al.* şişmanlık.
şişköfte *b. a. T. Ar.* şişe geçirilerek ızgarada pişirilen köfte.
şişleme *a.* şişlemek eylemi.
şişlemek *(-i)* **1** şiş **(II)** batırmak, şiş **(II)** saplamak. **2** *arg.* kesici, delici bir araçla yaralamak ya da öldürmek.
şişlenme *a.* şişlenmek eylemi.
şişlenmek *(nsz)* şişlemek eylemine konu olmak.
şişlik *a.* **1** şiş **(I)** olma durumu. **2** *s.* şiş **(II)**[3] olmaya elverişli ya da şiş **(II)**[3] yapmak üzere hazırlanmış olan (et). *ör. İki kilo şişlik et aldık, şiş yapacağız.*
şişman *a.* ve *s.* deri altında çok yağ birikmesi yüzünden vücudunun her yanı şişkin görünen (kimse).
şişmanca *s.* şişman sayılabilen, şişmana yakın, biraz şişman.
şişmanlama *a.* şişmanlamak eylemi.
şişmanlamak *(nsz)* şişman duruma gelmek.
şişmanlaşma *a.* şişmanlaşmak eylemi.
şişmanlaşmak *(nsz)* şişmanlamak.
şişmanlatabilme *a.* şişmanlatabilmek eylemi.
şişmanlatabilmek *(-i)* şişmanlatması olanak içinde olmak ya da şişmanlatma olasılığı bulunmak.
şişmanlatma *a.* şişmanlatmak eylemi.
şişmanlatmak *(-i)* şişman duruma getirmek, şişmanlamasını sağlamak ya da şişmanlamasına yol açmak.
şişmanlayabilme *a.* şişmanlayabilmek eylemi.
şişmanlayabilmek *(nsz)* şişmanlamak elinde olmak, şişmanlamayı becermek, şişmanlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
şişmanlayıverme *a.* şişmanlayıvermek eylemi.
şişmanlayıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede şişmanlamak.
şişmanlık *a.* şişman olma durumu.
şişme *a.* şişmek eylemi.
şişmek *(nsz)* **1** içi havayla ya da herhangi bir gazla dolarak gerilmek, şişkin duruma gelmek. **2** bir şey emerek oylumu büyümek, genişlemek. *ör. Islanan tahtalar şişmiş.* **3** bir şeyle dolarak genişlemek ya da gerilmek. *ör. Valiz iyice şişti.* **4** (vücudun bir yeri) içine yabancı bir maddenin girmesiyle, mikropların etkisiyle ya da başka nedenlerle kabarmak, gerilmek. *ör. Yürümekten ayaklarım şişti.* **5** çok yemek yiyerek rahatsız olmak, aşırı ölçüde doymak. **6** *ha.* büyüklenmek, gururlanmak. **7** *sp.* yorularak koşuyu sürdüremez duruma gelmek. **8** *arg.* isteğini vb. elde edemeyerek bozulmak, başarısızlığa uğramak, başaramayarak utanmak.
şita *a. Ar.* (. -) *esk.* kış.
şitaiye *a. Ar.* (. - . .) *esk. yaz.* Divan Yazını'nda, konusu kış olan koşuk ya da bir kasidenin kıştan söz eden bölümü.
şive *a. Far.* (- .) **1** bir dilin, konuşulduğu sınırlar içinde, bölgelere ve değişik kültür düzeylerine göre söyleyiş özelliği. *eş.* **ağız**[9]. **2** *esk.* eda, naz.
şiveli *s. Far. T.* (- . .) **1** *esk.* edalı, nazlı. **2** herhangi bir özellikte şivesi olan. *ör. Güneydoğu şiveli bir genç seni sordu.*
şivesiz *s. Far. T.* (- . .) söyleyişi bozuk olan.
şivesizlik *a. Far. T.* (- . . .) söyleyiş bozukluğu.
şizofren *a. Fr. hek.* şizofreniye yakalanmış kimse.
şizofreni *a. Fr. hek.* kişide, gerçeklerle olan ilişkilerin büyük ölçüde azalması, düşünce, duygu ve davranışlarda önemli bozulmaların ortaya çıkması gibi belirtiler gösteren bir ruh hastalığı.
şnitzel *a. Al.* yağda kızartılmak üzere hazırlanmış ya da yağda kızaltılan, galeta ununa bulanmış tavuk bifteği.
şofben *a. Fr.* şebeke suyuna bağlı olarak, gazla ya da elektrikle çalışan ve çok kısa bir zaman içinde suyu ısıtan, sıcak su sağlayan aygıt.
şoför *a. Fr.* otobüs, kamyon, otomobil gibi herhangi bir motorlu kara taşıtını kullanan kimse. *eş.* **sürücü**[3]. **şoför ağzı 1)** mesleği şoförlük olan kişilerin kendi aralarında kullandıkları bir tür argo. **2)** şoförlerin konuştuğu argo sözcük ve deyimlerle dolu konuşma biçimi. **şoför okulu** sürücü belgesi almak isteyenlere sürücülük eğitimi veren, sürücülüğü öğreten özel kuruluş.
şoförlük *a. Fr. T.* **1** şoför olma durumu. **2** şoförün işi, mesleği.
şok, -ku *a. Fr.* **1** kişide, bir kaza, beklenmedik bir olay ya da kimi ilaçların ve uyuşturucuların yarattığı, fiziksel ve coşkusal nitelikte, birdenbire gelişen karmaşık belirtilerin tümü. **2** *s. ha. (yanlış kullanım olarak)* şoke edici, şaşkınlık verici, çok şaşırtıcı. *ör. Şok fiyatlar, şok indirim, şok haber.* **şok tedavisi** *hek.* hastaya, kimi ilaçları yüksek dozda vermek ya da hastanın beyninden gerilimli elektrik geçirmek biçiminde uygulanan sağaltım. **şok yaşamak** *mec.* şoke olmak. **şoka girmek** şok durumu yaşamak.
şoke *s. Fr.* "hoşa gitmeyecek, insanı sarsacak bir şey yapmak" anlamındaki ***şoke etmek*** ve "hoşa gitmeyecek bir şeyle ansızın karşılaşarak sarsılmak" anlamındaki ***şoke olmak*** deyimlerinde geçer.
şokola *a. Fr.* kakao, şeker, su ya da sütle yapılan bir içecek.
şom *s. Ar. esk.* uğursuz. **şom ağızlı** her olayı kötüye yoran, sürekli olarak kötü, uğursuz şeylerden söz eden, kötü şeyler olacağını söy-

leyen ve sözlerinin uğursuzluk getireceğinden korkulan (kimse).
şor *a. ha.* söz, söyleşi. **şor etmek** *ha.* söyleşmek, konuşmak. **şor vermek** *ha.* anlatmak, konuşmak.
şorlama *a. ha.* şorlamak eylemi.
şorlamak *(nsz) ha.* (su, kan vb. için) şor şor diye ses çıkararak, fışkırarak akmak.
şorolo *a.* ve *s. (Çingeneceden) arg.* edilgin eşcinsel ya da dönme (erkek).
şorololuk *a. arg.* şorolo olma durumu.
şorolop *be.* **1** *ha.* birdenbire ve hırsla yutmayı anlatır. **2** *arg.* yalan. **3** "dalavereyle ya da el çabukluğuyla yapılan, kimsenin akıl erdiremediği iş" ya da "anlamsız, önemsiz, boş, saçma sapan söz" anlamındaki ***ham hum şorolop*** sözünde geçer.
şor şor *ik. be. ha.* (su vb. için) oluktan akarcasına, bol ve gürültülü bir biçimde, şor sesi çıkararak, şorlayarak.
şort, -tu *a. İng.* genellikle kimi sporları yaparken giyilen, paçaları ancak dizlere değin inen kısa pantolon.
şorul şorul *ik. be. ha.* şor şor, şarıl şarıl.
şose *a. Fr.* (.' .) genellikle taş kırıkları üzerine kum dökülerek yapılan karayolu.
şoset, -ti *a. Fr.* kısa konçlu çorap.
şoson *a. Fr.* kumaştan ya da yumuşak, ince deriden yapılmış, genellikle düz topuklu, ayağı bütünüyle kaplayan ayakkabı.
şov *a. İng.* bir eğlence yerinde, televizyonda vb. yer alan, genellikle şarkı, dans, güldürücü skeçlerle örülü, eğlendirici nitelikli gösteri. **şov yapmak 1)** eğlendirici gösteriye çıkmak. **2)** *mec.* düzmece bir davranış olarak, yalnızca gösteri olsun diye yapmak.
şovcu *a. İng. T.* şov yapan kimse.
şovculuk *a. İng. T.* **1** şovcunun işi, mesleği. **2** *mec.* şov yapma durumu.
şoven *a.* ve *s. Fr. (Chauvin özel adından)* **1** yurdunu, ulusunu içtenlikle ama körü körüne seven, bağnaz yurtsever (kimse). **2** şovenizm yandaşı (kimse, görüş).
şovence *be. Fr. T.* şovene yaraşır bir biçimde.
şovenizm *a. Fr. (Chauvin özel adından)* değişik ırklar ve uluslar arasında kendi ırkını ve ulusunu üstün görme temeline dayalı aşırı ulusçuluk akımı.
şovenlik *a. Fr. T.* **1** şoven olma durumu. **2** şovene yaraşır davranış. **3** şovenizm.
şöbiyet, -ti *a.* baklavanın biraz değişiği olan bir hamur tatlısı.
şöhret, -ti *a. Ar.* **1** herkesçe bilinme, tanınma, ünlü olma durumu, ün. **2** tanınmış kimse, ünlü kimse. *ör. Derginin çevresinde toplanan şöhretler bile satışını etkileyemedi.* **şöhret afettir** insanın elde ettiği ün, her zaman hoşa giden bir durum sağlamaz, sıkan, üzen, rahatsız eden durumlara da yol açar. **şöhret bulmak** (ya da **kazanmak**) ün kazanmak, üne kavuşmak, tanınmak, ünlenmek. **şöhret sahibi** ün kazanmış, ünlü, tanınmış (kimse). **şöhret salmak** ünü yayılmak. **şöhreti dünyayı tutmak** ünü her yere yayılmak, her yerde tanınmak.
şöhretli *s. Ar. T.* herkesçe tanınan, ünü olan, tanınmış, ünlü.
şöhretsiz *s. Ar. T.* ünü olmayan, tanınmamış, ünlenmemiş, ünsüz.
şölen *a.* **1** eğlenmek ya da bir olayı kutlamak ereğiyle, çağrılıları özenli yemek ve içkilerle ağırlama işi. *eş.* **ziyafet**. **2** *mec.* (sanatta vb.) gözü gönlü doyuran güzel şey. **3** *topb.* dinsel tören niteliği taşıyan yemek toplantısı. **şölen çekmek** (ya da **vermek**) şölen düzenlemek. **(. . .) şöleni çekmek** herhangi bir şeyi en iyi bir biçimde başarmak, herhangi bir yönden doyurmak. *ör. Ozanlar bize bir şiir şöleni çekti.*
şömine *a. Fr.* çağdaş yapılarda, genellikle salonda yapılmış olan ve içinde ateş yakılabilen, önü açık ocak. *eş.* **ocak**.
şömiz *a. Fr.* bir kitabın cildi üzerine geçirilen, renkli, kâğıt kapak.
şömizye *a. Fr.* yakası erkek gömleği yakasına benzer biçimde yapılmış, uzun kollu ve kolları manşetli kadın bluzu.
şövale *a. Fr.* ressam sehpası.
şövalye *a. Fr.* (. .' .) **1** *tar.* Eski Roma'da, üç sınıftan ikincisinin üyesi olan yurttaş. **2** *tar.* ortaçağda Avrupa'da, özel eğitimle yetişmiş, belli ülkileri ve davranış biçimleri olan, soylu, atlı savaşçı. **3** *tar.* Avrupa'da, derebeylik düzeninde soyluluk sanlarının en alt derecesi. **4** (bugün) Fransız hükümetinin verdiği onur belgesi ve nişanı. **şövalye yüzüğü** kalın kaşlı ve köşeli bir yüzük.
şövalyelik *a. Fr. T.* (. .' . .) **1** şövalye olma durumu. **2** şövalyenin bağlı olduğu derebeylik kurumu. **3** *mec.* gereksiz yere ve gereğinden çok atılganlık, yüreklilik gösterme durumu. **şövalyelik etmek** *mec.* gereksiz yere atılganlık göstermek.
şöyle *s.* ve *be.* **1** şuna benzer, şunun gibi. *ör. Şöyle bir yazıyla başvurun.* **2** *be.* şu biçimde, şu yolda. *ör. Şöyle bakmakla her şey görülür mü?* **şöyle bir** önem vermeyerek, üzerinde durmaksızın, üstünkörü olarak, gelişigüzel. *ör. Bulaşıkları şöyle bir çalkalayıp rafa dizdi.* **şöyle bir bakmak** (ya da **şöyle bir göz atmak**) kısaca göz atmak. **şöyle böyle 1)** ne iyi ne de kötü, orta ölçüde. **2)** yaklaşık olarak, hemen hemen, aşağı yukarı. *ör. İşin, şöyle böyle yarısı bitti.* **şöyle dursun** bir işin olmaktan çok uzak bulunduğunu, ona bağlı daha kolay, daha basit bir şeyin bile gerçekleşemediğini belirtmek için kullanılır. *ör. Parayı göndermesi şöyle dursun, ne zaman göndereceğini de bildirmedi.* **şöyle ki** "açıklamak gerekirse", "açıklayayım" anlamında, bir savı, bir düşünceyi açıklamak için söylenecek sözlerin başına getirilir. *ör. Bu iş olmayacak; şöyle ki, yeterli gereç yok.*
şöylece *be.* (.' . .) tam şöyle, şu biçimde, işte şöyle.
şöylemesine *be.* (.' . . . .) şöylece, şöylesine.

şöylesine *be.* (.' . . .) **1** tam şöyle, işte şöyle, şu biçimde. **2** iş olsun diye, gelişigüzel, öylesine. *ör. Şöylesine bir dolaşıyordum.*

şu, -nu *s.* ve *ad.* **1** *s.* ***bu*** sözcüğüne göre yerde, zamanda ya da söz zincirinde biraz uzak olanı belirten gösterme sıfatı. *ör. Şu karşıdaki dağı görüyor musun?* **2** *ad.* biraz uzakta bulunan bir varlığı ya da biraz önce anılan bir şeyi işaret yoluyla belirtmek için kullanılan gösterme adılı. *ör. Şu gidecek, o masa değil.* **şu bu** belirsiz kimseler ve nesneler. *ör. Şu bu işe karışınca canım sıkıldı.* **şu günlerde** (ya da **sıralarda**)**1)** çok uzak olmayan bir zamanda, bu yakınlarda. *ör. Şu günlerde işler açıldı.* **2)** içinde bulunduğumuz, yaşadığımız dönemde. *ör. Şu günlerde dostluğa değer verilmez oldu.* **şu halde** sonuç olarak söylenebilir ki, bu durum karşısında, öyleyse. **şu kadar ki** bununla birlikte, ne var ki, ancak. **şu var ki 1)** ne var ki, bununla birlikte, ancak. **2)** ne yazık ki. **şusu busu** *ik. s.* belirsiz birtakım şeyleri. *ör. Adam şusu busu ne varsa satmış.*

şua, -ı *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **ışın**.

şubat, -tı *a. (Süryaniceden)* ocak ile mart arasında yer alan, yılın ikinci ayı; yirmi sekiz, artıkyıllarda yirmi dokuz gün sürer.

şube *a. Ar.* (- .) **1** *esk.* kol, dal, kısım. **2** bir kuruluşun, bir kurumun merkezi dışında açtığı, alt aşamadaki işyerlerinden, birimlerinden her biri. *ör. Bankanın elli şubesi varmış.* **3** okullarda aynı düzeydeki sınıflardan her biri. *ör. Birinci sınıf on beş şubeydi.* **4** *yaşb.* canlıların bölümlenmesinde, sınıfların bir araya gelmesiyle oluşan birlik.

şufa *a. Ar. esk.* ➻ **önalım**. **şufa hakkı** *huk.* ➻ **önalım hakkı**.

şuh *s.* ve *a. Far.* (-) özgür davranışlı ve güzel, canlı, neşeli ve işveli (kadın).

şuhluk *a. Far. T.* (- .) şuh olma durumu.

şule *a. Ar.* (- .) *esk.* alaz, alev, yalım, ışık, parıltı.

şuna *ad.* ***şu*** adılının yönelme durumu. **şuna bak!** küçümseme ya da kınama amacıyla söylenir. **şuna buna** *ik. be.* önüne gelene, ona buna. *ör. Parasını şuna buna harcayıp bitirmiş.*

şunca *s.* (.' .) şu denli, şu kadar. *ör. Şunca aklı varsa bunu yapmaz.*

şuncacık *s.* ve *be.* çok az, birazcık, şu kadarcık, azıcık. *ör. Onda şuncacık akıl olsa bu iş tenvazgeçer.*

şuncağız *s.* ve *be.* şuncacık.

şunda *a. ad.* ***şu*** adılının kalma durumu. **şunda bunda** herkeste.

şundan *ad.* ***şu*** adılının çıkma durumu. **şundan bundan** belirsiz şeylerden, dereden tepeden. **şundan bundan konuşmak** gelişigüzel olarak her şeyden söz etmek, havadan sudan konuşmak.

şunlar *ad.* ***şu*** adılının çoğulu.

şunu *ad.* ***şu*** adılının belirtme durumu. **şunu bunu** belirsiz kimseleri ya da şeyleri. *ör. Şunu bunu kırmaktan korkar.* **şunu bunu bilmem** "özür kabul etmem, itiraz dinlemem, kesinlikle olmalı" anlamında söylenir.

şunun *ad.* ***şu*** adılının tamlayan durumu. **şunun bunun** *ik. be.* şu kişinin bu kişinin, birtakım kimselerin. *ör. Yaşlanınca insan şunun bunun yardımına kalabilir.* **şunun şurası 1)** şu yakın yer. *ör. Bizim köy şunun şurası, gider geliriz.* **2)** "alt tarafı", "olup olacağı" anlamında azımsama, küçümseme belirtir. *ör. Şunun şurası iki parça şey.* **şunun şurasında ...** belli bir geleceğe ulaşmaya az bir zaman kaldığını belirtirken söylenir. *ör. Şunun şurasında birkaç gün sonra aylık alınacak.*

şura *ad.* (.' .) (anlatana, konuşana göre biraz uzakta olan bir yeri belirtmek için kullanılır) şu yer. *ör. Şuraya değin yürüyebilir misin?* **şura bura** şu yer bu yer. *ör. Şura bura derken bütün kasabayı gezdik.* **şurada burada** şu yerde bu yerde. **şuraya buraya** şu yere bu yere.

şûra *a. Ar.* (- -) *esk.* danışma kurulu.

şuracık *ad.* (.' . .) yakın ve belirli bir yeri gösterir. *ör. İşte şuracıktaydı.*

şuracıkta *be.* (.' . . .) (yakın ve belirli bir yer olarak) şu yerde. *ör. O gün şuracıkta oturuyordu.*

şurada *be.* şu yerde, şuracıkta. *ör. Şurada gördüğümüz çocuk kim?* **şurada burada** birçok yerde, belirsiz yerlerde. *ör. Şurada burada söylenene aldırılmaz.* . **şuradan buradan 1)** birçok yerden, belirsiz yerlerden, rasgele yerden. *ör. Şuradan buradan adam topladı.* **2)** (konu için) rasgele şeylerden, her konudan. *ör. Onunla oturup şuradan buradan konuşurduk.*

şuralı *s.* (.' . .) şu yerin halkından olan, şu yerde, şu yörede oturan. **şuralı buralı** türlü yerlerden olan. *ör. Şuralı buralı bir sürü kimseyi tanırdı.*

şurası, -nı *ad.*(.' . .) **1** (çok yakın olarak) şu yer. *ör. Şurası daha kuytu, oraya gidelim.* **2** üzerinde konuşulan, durulan konuyu açıklayıcı, tamamlayıcı vb. bir tümcenin başına getirilir. *ör. Şurası açıkça bilinmeli, ben bu işte yokum.* **şurasını burasını** *ik. be.* birtakım yerlerini. *ör. Motorun şurasını burasını kurcalayıp çalışmasını sağladı.*

Şûrayıdevlet, -ti *ö. b. a. Ar.* (- - . . .) *esk.* ➻ **Danıştay**.

şurup *a. Ar.* **1** çok kaynatılarak koyulaştırılmış şerbet. **2** içinde şeker de bulunan, koyu sıvı kıvamda ilaç. **3** *arg.* tatlı ya da kolay şey.

şurupçu *a. Ar. T. arg.* içindeki uyuşturucu maddeler için, öksürük şurubu ve benzeri ilaçların tiryakisi olmuş kimse.

şut, -tu *a. İng. sp.* ayaktopunda, bir oyuncunun topu, ayağıyla ya da kafasıyla, başka bir oyuncuya, kaleye da da alan dışına göndermek için yaptığı vuruş. **şut çekmek 1)** *sp.* topu, ayakla ya da kafayla kaleye, başka bir oyuncuya ya da alan dışına göndermek. **2)** *arg.* (birine) tekme atmak ya da (birini) kovmak.

şutlama *a. İng. T. arg.* şutlamak eylemi.
şutlamak *(-i) İng. T. arg.* **1** işten atmak, işten kovmak. **2** tekme atmak, tekmelemek.
şutlanma *a. İng. T. arg.* şutlanmak eylemi.
şutlanmak *(nsz) İng. T. arg.* işten atılmak, işten kovulmak.
şuur *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **bilinç**.
şuuraltı, -nı *b. a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* ➻ **bilinçaltı**.
şuurlu *s. Ar. T.* (. - .) *esk.* ➻ **bilinçli**.
şuurluluk *a. Ar. T.* (. -) *esk.* ➻ **bilinçlilik**.
şuursuz *s. Ar. T.* (. - .) *esk.* ➻ **bilinçsiz**.
şuursuzluk *a. Ar. T.* (. - .) *esk.* ➻ **bilinçsizlik**.
şüheda *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* şehitler.
şükran *a. Ar.* (. -) *esk.* gönül borcu.
şükretme *a. Ar. T.* şükretmek eylemi.
şükretmek *(-e) Ar. T.* **1** her şey için Tanrı'ya şükranını, minnet duygusunu sunmak. **2** bir kimseye, bir şeye gönülden şükran duymak.
şükreyleme *a. Ar. T.* şükreylemek eylemi.
şükreylemek *(-e) Ar. T.* ➻ **şükretmek**.
şükür, -krü *a. Ar.* **1** Tanrı'ya duyulan minneti, şükranı dile getirme. **2** mutlu bir olaydan, yapılan bir iyilikten dolayı duyulan hoşnutluğu bildirme. **şükürler olsun** bir olaydan, bir iyilikten dolayı duyulan hoşnutluğu bildirmek için kullanılır.
şümul, -lü *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** içine alma, kaplama, kapsama, kapsam. **2** *mant.* kaplam.
şümullendirme *a. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* şümullendirmek eylemi.
şümullendirmek *(-i) Ar. T.* (. - . . .) *esk* (bir şeyin) çevresini, etkisini, kapsamını genişletmek, bir şeyi yaymak.
şümullü *s. Ar. T.* (. - .) *esk.* birçok şeyi etkileyen ya da içine alan, geniş kapsamlı.
şüphe *a. Ar.* ➻ **kuşku**. **şüphe bırakmamak** kuşkuya yol açan bütün olasılıkları ortadan kaldırmak. **şüphe etmek** ➻ **kuşkulanmak**. **şüphe kurdu** insanı aşırı ölçüde tedirgin eden, insanın içini kemiren kuşku. **şüphe yok** başta türlü olamaz. **şüpheye düşmek** ➻ **kuşkulanmak**. **şüpheye düşürmek** ➻ **kuşkulandırmak**. **şüpheye kapılmak** ➻ **kuşkuya düşmek, kuşkulanmak**.
şüpheci *s. Ar. T.* ➻ **kuşkucu**.
şüphecilik *a. Ar. T.* ➻ **kuşkuculuk**.
şüphelendirilme *a. Ar. T.* şüphelendirilmek eylemi.
şüphelendirilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **kuşkulandırılmak**.
şüphelendirme *a. Ar. T.* şüphelendirmek eylemi.
şüphelendirmek *(-i) Ar. T.* ➻ **kuşkulandırmak**.
şüphelenebilme *a. Ar. T.* şüphelenebilmek eylemi.
şüphelenebilmek *(-den) Ar. T.* ➻ **kuşkulanabilmek**.
şüpheleniş *a. Ar. T.* şüphelenmek eylemi ya da biçimi.
şüphelenme *a. Ar. T.* şüphelenmek eylemi.
şüphelenmek *(-den) Ar. T.* ➻ **kuşkulanmak**. *ör. Onun bizi atlatacağından şüpheleniyorum.*
şüpheli *s. Ar. T.* ➻ **kuşkulu**.
şüphesiz *s. Ar. T.* ➻ **kuşkusuz** . *ör. Bu işin olacağı şüphesizdir.*
şürekâ *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* ortaklar.
şüyu, -u *a. Ar.* (. -) *esk.* dilden dile dolaşma, herkesçe duyulma, yayılma. **şüyu bulmak** herkesçe duyulmak, yayılmak. **şüyuu vukuundan beter** (gerçek olmayan bir işin) dilden dile dolaşması, gerçek olmasından daha kötü, daha zararlıdır anlamında söylenir.

Tt

T, t *a.* **1** Türk abecesinin yirmi dördüncü harfi. **2** "te" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden süreksiz, ötümsüz dişeti ünsüzüdür. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada sayılar yerine harfler kullanıldığında, yirmi dördüncü sıranın başına getirilir. **t borusu** bir şebekenin ana borusuna yan boruları bağlamakta kullanılan "t" harfi biçimindeki boru. **t cetveli** (mimarlıkta vb.) koşut doğrular çizmekte kullanılan ve "t" harfine benzeyen cetvel. **t masa** (mobilyacılıkta) bir ucunda enine bir parçası bulunan uzun masa. **t sargı** (cerrahlıkta) "t" harfi biçiminde sarılan sargı.

> **t**
> "T" harfi, Mısır resimyazısında, biraz sağa eğik bir toplama imi (+) gibiydi. Harfin Fenike dilindeki adı *tau* idi, "im" anlamına geliyordu ve çarpı imini (x) andırıyordu. En eski Latin biçiminde bugünküne yaklaştı, birkaç kez değişerek şimdiki biçimini aldı. Türk abecesine, Türkçenin "te" sesini göstermek üzere, Latin yazısından alındı.

T *kim.* trityum elementinin kimyasal simgesi.

ta *be. Far.* (-) ***beri, değin, dek, kadar*** gibi ilgeçlerle birlikte kullanılarak, bir eylemin, bir devinimin, bir yerin, bir şeyin başladığı ya da sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık yönünden abartılı bir biçimde anlatır. *ör. Ta o günden beri bana küs. Ta oraya kadar geldi.* **ta kendisi** (***ta*** kısa söylenir) başkası değil o, tastamam kendisi, o kimse. *ör. Bunu söyleyen ta kendisiydi.* **ta ki** (***ta*** uzun söylenir) öyle ki, sonunda, yeter ki. *ör. Bunu yaparız, ta ki siz olurunuzu bildirin.*

Ta *kim.* tantal elementinin kimyasal simgesi.

taaccüp *a. Ar. esk.* şaşkınlık, şaşma. **taaccüp etmek** *esk.* şaşkınlık içinde kalmak, şaşkınlığa uğramak şaşmak.

taaddüt *a. Ar. esk.* sayısı artma, çoğalma.

taaffün *a. Ar. esk.* pis kokma, kötü koku yayma, kokuşma. **taaffün etmek** kötü koku yaymak, kokuşmak.

taahhüt *a. Ar.* bir şey yapmayı üstüne alma, üstlenme. **taahhüt edilmek** (bir şey) üstlenilmek. **taahhüt etmek** bir şey yapmayı üstüne almak, üstlenmek.

taahhütlü *s. Ar. T.* **1** yapılması üstlenilmiş olan. **2** alıcısına ulaştırılması üstlenilmiş olan, alındılı (mektup, paket vb.).

taahhütname *b. a. Ar. Far.* (. . .' - .) bir şeyi yapmayı üstüne aldığını bildiren yazılı kâğıt.

taalluk, -ku *a. Ar. esk.* ilgisi bulunma, ilgisi olma, bağıntı, ilinti, ilgi. **taalluk etmek** ilgisi bulunmak, ilgili olmak, ilgilendirmek.

taallukat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* hısımlar ve yakınlar.

taam *a. Ar.* (. -) *esk.* yemek, yiyecek. **taam etmek** *esk.* yemek yemek.

taammüden *be. Ar.* (. .' . .) **1** bilinçli bir biçimde, önceden düşünüp tasarlayarak, bilerek, isteyerek. **2** *huk.* tasarlayarak, planlayarak.

taammüm *a. Ar. esk.* genelleşme, yayılma. **taammüm etmek** genelleşmek, yayılmak.

taammüt *a. Ar. esk.* **1** bir işi ya da suçu bilerek, tasarlayarak yapma, işleme. **2** *huk.* (suçu) önceden hazırlanarak, tasarlayarak, planlayarak işleme.

taannüt *a. Ar. esk.* ayak direme, direnim, direnme, inat. **taannüt etmek** ayak diremek, direnmek, inat etmek.

taarruz *a. Ar.* ➻ **saldırı**. **taarruz etmek** ➻ **saldırmak**.

taassup *a. Ar. esk.* ➻ **bağnazlık**.

taayyün *a. Ar. esk.* belli olma, ortaya çıkma, belirme. **taayyün etmek** belli olmak, ortaya çıkmak, belirmek.

taayyüş *a. Ar. esk.* geçinme.

taba *a. Fr.* (.' .) **1** kuru tütün yaprağının rengine benzeyen, kahverengiyle kızıl arası renk. **2** *s.* bu renkte olan.

tababet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** doktorluk, hekimlik. **2** hekimlik bilimi, tıp.

tabak (I) *a. Ar.* **1** yemek için kullanılan, içine yemek konulan, derinliği az, yayvan kap. **2** *s.* herhangi bir tabağın alacağı miktarda olan. *ör. İki tabak çorba içtim.* **tabak gibi** dümdüz ve açık (yer).

tabak (II) *a. Ar.* sepici. **tabağa sorarsan dünyada fena koku olmaz** kötü işlerle uğraşan kimseye göre kötü iş diye bir şey yoktur. **tabak sevdiği deriyi yerden yere çarpar** bir kimsenin, eğitimine önem verdiği, beğendiği birine, sevdiği yakınına karşı sert davranışı, onu daha iyi eğitmek, ona yararlı olmak içindir.

tabak (III) *a. ha.* şap hastalığı.

tabaka (I) *a. Ar.* **1** katman, kat. *ör. Toprak tabakaları, milyonlarca yılda oluşurmuş.* **2** *mec.* bir toplum içinde toplumsal durum yönünden ayrılan topluluklardan her biri, katman. **3** baskı ve yazıda kullanılan, belli boyda kesilmiş kâğıt. *ör. Bu pakette beş yüz tabaka*

var. **tabaka tabaka** *ik. s.* ve *be.* tabakalar durumunda.
tabaka (II) *a. İsp.* (. .' .) içine tütün ya da sigara konularak cepte taşınan, tütün ya da sigara kutusu.
tabakalanma *a. Ar. T.* **1** tabakalanmak eylemi. **2** *yerb.* ➻ **katmanlaşma**.
tabakalanmak *(nsz) Ar. T. yerb.* ➻ **katmanlaşmak**.
tabakalı *s. Ar. T.* katmanları olan, katmanlı.
tabakhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) ham derilerin işlem gördüğü yer, sepi yeri. **tabakhaneye bok mu götürüyorsun?** *al.* işin çok mu acele?
tabaklama *a. Ar. T.* tabaklamak eylemi.
tabaklamak *(-i) Ar. T.* ➻ **sepilemek**.
tabaklanma *a. Ar. T.* tabaklanmak eylemi.
tabaklanmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **sepilenmek**.
tabaklık (I) *a. Ar. T.* üst üste birkaç kattan oluşan ve tabak koymaya yarayan raf.
tabaklık (II) *a. Ar. T.* sepici olma durumu, sepicilik.
taban (I) *a.* **1** ayağın alt yüzü. **2** üstü kapalı olan bir yerin tavanına karşıt olan, ayakla basılan yüzü. **3** ayakkabının altı. **4** bir şeyin yere dayanan bölümü ya da bir şeyin üzerine oturtulduğu nesne, ayaklık[4]. **5** bir şeyin en alt bölümü. **6** değerlendirmede en alt aşama, derece. *ör. Ürün taban fiyatı belli olmadı.* **7** bir toplumu, bir kuruluşu oluşturan, yönetime katılmayan ama yönetenler üzerinde etkili olan kitle. *ör. Partinin tabanı koalisyon istemiyor.* **8** *coğr.* bir ırmağın en derin olan orta yeri. **9** *den.* dikey duran direk, çubuk, seren vb.nin alt bölümü. **10** *mat.* bir cismin ya da bir şeklin yüksekliğini ölçmek için aşağıdan yukarıya doğru başlama noktası olarak alınan yüzey ya da çizgi. *eş.* **kaide**. **11** *ha.* tarlanın en düz ya da en çukur yeri. **12** *ha.* toprağı verimli tarla. **taban basma** *sp.* (güreşte) güreşçinin, bir ayağının tabanıyla hasmının ayağına basıp eliyle de onu çenesinden ya da omzundan tutup çevirmesi. **taban düzeyi** *yerb.* bir akarsuyun aşındırmayla erişebileceği en alçak yer. **taban fiyat** bir mala, bir ürüne devlet kuruluşlarınca konulan fiyatın en alt sınırı. **taban halısı** salon ya da oda vb. tabanına serilen büyük boyutlu halı. **taban tabana zıt** birbirine bütünüyle karşıt. **taban tepmek** (ya da **patlatmak**) **1)** yorgunluğa katlanarak uzun yol yürümek. **2)** çok gidip gelmek, sık sık gitmek. **tabana kuvvet** "taşıt yok, yürümek gerekiyor" anlamında söylenir. *ör. Bize gidelim ama bu saatte tabana kuvvet!* **tabana kuvvet kaçmak** çok hızlı koşarak kaçıp gitmek. **tabanı** (ya da **ayağı**) **yanmış it gibi dolaşmak** bir yerde duramayıp sürekli olarak gezmek, çok gezmek. **(birinin) tabanının altına takılmak** ardına düşmek, çok yakından ve sürekli izlemek. **tabanları kaldırmak** koşmaya başlamak ya da hızlanmak. **tabanları parlamak** çok ayakta durmaktan ya da yürümekten aşırı ölçüde yorulmak. **tabanları yağlamak** *al.* **1)** kaçıp gitmek. **2)** uzak bir yere gitmek üzere bütün gücünü toplayarak yola çıkmak.
taban (II) *be. Ar.* (.' .) *esk.* **1** yaradılıştan. **2** huy olarak, huy yönünden.
tabanca *a. Far.* (. .' .) **1** belde ya da cepte taşınan, kısa ve hafif bir ateşli silah. **2** boyacılıkta kullanılan, basınçlı hava yardımıyla bir yüzey üstüne boya, vernik vb. püskürtmeye yarayan araç. **3** *arg.* cebe sığacak boyda içki şişesi. **tabanca boyası** tabanca[2] ile püskürtülmüş boya. **tabancaya davranmak** kullanmak üzere tabancasına el atmak. *ör. Korkak kabadayı hemen tabancaya davranır.*
tabancalı *s. Far. T.* tabancası olan. *ör. Sokakta tabancalı adamlar dolaşıyordu.*
tabanıyarık *b. s. arg.* tabansız, yüreksiz, korkak.
tabanıyarıklık *b. a. arg.* tabansızlık, yüreksizlik, korkaklık.
tabanlı *s.* tabanı **(I)** olan.
tabanlık *a.* ➻ **travers**.
tabansız *s.* **1** tabanı **(I)** olmayan. **2** *mec.* ödlek, korkak, yüreksiz.
tabansızlık *a.* **1** tabansız olma durumu. **2** *mec.* ödleklik, korkaklık, yüreksizlik.
tabanvay *a. arg.* ve *(şaka) ("tramvay" sözcüğüne benzetilerek)* ayaklar. *ör. Bu saatte taşıt bulunmaz, iş tabanvaya kaldı.* **tabanvayla gitmek** *(şaka)* yayan gitmek, yürümek.
tabasbus *a. Ar. esk.* yaltaklık, yaltaklanma. **tabasbus etmek** yaltaklık etmek, yaltaklanmak.
tabela *a. İt.* (. .' .) **1** tahtadan, sactan vb.den yapılan, üzerinde belirtici, tanıtıcı bir yazı, sayı, im ya da resim bulunan levha. **2** askeri birlik, hastane, yatılı okul gibi toplu yemek verilen yerlerde, günlük yemek için çıkarılan erzakın türünü, miktarını gösteren çizelge. **3** hastanelerde her hastanın günlük yemek ve ilacının vb. yazıldığı kâğıt.
tabelacı *a. İt. T.* (. .' . .) tabela[1] yazan kimse.
tabelacılık *a. İt. T.* (. .' . . .) tabelacının uğraşı, işi, mesleği.
tabedilme *a. Ar. T.* tabedilmek eylemi.
tabedilmek *(nsz) Ar. T.* (basımevinde) basılmak.
tabetme *a. Ar. T.* tabetmek eylemi.
tabetmek *(-i) Ar. T.* (basımevinde) basmak.
tabı *a. Ar. esk.* **1** huy, özyapı, mizaç, karakter. **2** bası.
tabi, -i (I) *s. Ar.* (- -) **1** bağımlı. **2** bağlı. **tabi olmak** birinin buyruğu altına girmek, bağımlı olmak ya da bir şeye bağlı bulunmak. **tabi tutmak** bağlı tutmak, bağımlı kılmak.
tabi, -i (II) *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** basımcı, basıcı. **2** yayımcı, yayıncı, editör.
tabiat, -tı *a. Ar.* (. - .)**1** ➻ **doğa**. **2** doğal özellik, doğal yapı. **3** yaradılış, alışkanlık, huy. *ör. Bu onun tabiatıdır.* **4** beğeni. *ör. Tabiat sahibi kimseler, güzelden anlar.* **tabiat bilgisi 1)** ➻ **doğa bilgisi**. **2)** okullarda doğa ile ilgili bilgileri içeren ders. **tabiat bilimleri** ➻ **doğa bilimleri**.

tabiatıyla *be. Ar. T.* (. - . .' .) **1** doğaldır ki, doğal bir biçimde, doğal olarak. **2** kendiliğinden.
tabiatsız *s. Ar. T.* (. - . .) **1** kavgacı, geçimsiz, huysuz (kimse). **2** beğenisiz (kimse).
tabiatsızlaşma *a. Ar. T.* tabiatsızlaşmak eylemi.
tabiatsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* kavgacı, geçimsiz, huysuz biri durumuna gelmek.
tabiatsızlık *a. Ar. T.* (. - . . .) tabiatsız olma durumu.
tabiatüstü, -nü *b. a. Ar. T.* (. - . . .) *esk.* ➻ **doğaüstü**.
tabiatüstücü *b. a. Ar. T.* ➻ **doğaüstücü**.
tabiatüstücülük *b. a. Ar. T.* ➻ **doğaüstücülük**.
tabii *s. Ar.* (. - -) **1** ➻ **doğal**. **2** ➻ **olağan** . **3** olağan düzene, sağduyuya, mantığa uygun olan. **4** yapay ya da yapmacık olmayan. **5** saf, katkısız. *ör. Tabii kaynak suyu içiniz.* **6** *be.* işin gereği olarak, doğal bir biçimde, doğallıkla, elbette. *ör. Tabii bunu söylemek gerekiyordu.* **tabii afetler** doğaya bağlı olan, önlenmesi insanın elinde bulunmayan sel, deprem, dolu gibi felaketler. **tabii hukuk** ➻ **doğal hukuk**.
tabiileşme *a. Ar. T.* (. - - . .) tabiileşmek eylemi.
tabiileşmek *(nsz) Ar. T.* (. - - . .) ➻ **doğallaşmak**.
tabiilik *a. Ar. T.* (. - - .) ➻ **doğallık**.
tabiiyet, -ti *a. Ar.* (- . . .) *esk.* **1** bağlılık, bağımlılık. **2** uyrukluk.
tabiiyetli *s. Ar. T.* (- . . . .) bir ülkenin uyruğu olan, uyruklu.
tabiiyetsiz *s. Ar. T.* (- . . . .) herhangi bir ülkenin uyruğu olmayan, uyruksuz.
tabiiyetsizlik *a. Ar. T.* (- . . . . .) herhangi bir ülkenin uyruğu olmama durumu, uyruksuzluk.
tabilik *a. Ar. T.* (- - .) basımcılık, yayımcılık, editörlük.
tabip *a. Ar.* (. -) hekim, doktor.
tabiplik *a. Ar.* hekimlik, doktorluk.
tabir *a. Ar.* (- .) *esk.* **1** anlatım, deyiş. **2** terim. **3** deyim. **4** (düş için) yorumlama, yorma. **tabir edilmek** yormlanmak. **tabir etmek 1)** (düş vb. için) yorumlamak. **2)** sözle anlatmak.
tabirname *a. Ar. Far.* (- . - .) düşlerin yorumlarını içeren kitap.
tabiye *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** hazırlama, yerleştirme. **2** *ask.* taktik.
tabla *a. Ar.* **1** genellikle satıcıların kullandığı tahtadan yapılmış tepsi. *ör. Belediye görevlisi simitçinin tablasını kırdı.* **2** mangal, soba gibi şeylerin altına konulan, metal ya da tahtadan yapılmış, tepsiye benzer altlık. **3** içine sigara külü silkelenen, izmarit atılan, içinde sigara söndürülen camdan, seramikten, metalden vb. yapılmış kap, küllük. **4** bir şeyin düz ve geniş bölümü. **5** *den.* makaraların yüzlerini oluşturan dış bölümleri. **6** ağaçtan ya da ağaç ürünlerinden yapılmış büyük yüzeyli düzgün parça. **7** *s.* bir tablanın aldığı miktarda olan. *ör. Bir tabla malı satamadın mı?*
tablalı *s. Ar. T.* (.' . .) **1** tablası olan. **2** tepesi geniş ve daire biçiminde olan (şapka).
tabldot, -tu *a. Fr.* (.' .) **1** lokanta, otel, pansiyon gibi yerlerde, birkaç çeşit, birkaç kap olarak, belirli bir para karşılığı verilen belirli ölçüde yemek. **2** birçok kişinin erzak sağlayarak kendilerine yemek pişirtmek için kurdukları ortaklık.
tablet, -ti *a. Fr.* **1** düz ve yassı biçime konulmuş, ağızda eritilerek yenecek madde ya da yutulacak ilaç. **2** *tar.* eski uygarlıklardan kalma, pişmiş ya da güneşte kurutulmuş kilden yapılmış, üzerinde çiviyazısıyla metin bulunan yazılı belge.
tablo *a. Fr.* (.' .) **1** bez, tahta, kâğıt gibi maddeler üzerine yapılmış yağlıboya, suluboya, pastel ya da karakalem resim. **2** birbirleriyle olan ilgilerine göre düzenlenerek yazılmış şeylerin tümü, çizelge. **3** *ha.* bir ressamca yapılmış, genellikle manzara resmi. **4** *mec.* yaşanan, var olan olayların ve olguların tümünün genel görünüşü. **5** *tiy.* bir perdenin dekor değişikliğiyle belirlenen alt bölümü.
tabu *a. Fr. (Polinezya dilinden)* **1** kimi eski, ilkel kavimlerde dinsel inanış olarak, kutsal kabul edilen, korkuyla karışık saygı duyulan, dokunulması ya da kullanılması yasak olan, aksi yapıldığında zararı dokunacağı düşünülen kimi insan, hayvan ya da nesne. **2** *s. mec.* toplumca ya da bir toplumsal kümece yasaklanarak, yaptırımlara bağlanarak korunan, dokunulması, eleştirilmesi, değiştirilmesi olanaksız olan (insan, davranış, sözcük, kavram, nesne vb.).
tabulaşabilme *a. Fr. T.* tabulaşabilmek eylemi.
tabulaşabilmek *(nsz) Fr. T.* tabulaşması olanak içinde olmak ya da tabulaşma olasılığı bulunmak.
tabulaşma *a. Fr. T.* tabulaşmak eylemi.
tabulaşmak *(nsz) Fr. T.* tabu olarak görülmek, tabu sayılmak.
tabulaştırabilme *a. Fr. T.* tabulaştırabilmek eylemi.
tabulaştırabilmek *(-i) Fr. T.* tabulaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tabulaştırılabilme *a. Fr. T.* tabulaştırılabilmek eylemi.
tabulaştırılabilmek *(nsz) Fr. T.* tabulaştırılması olanak içinde olmak ya da tabulaştırılma olasılığı bulunmak.
tabulaştırılma *a. Fr. T.* tabulaştırılmak eylemi.
tabulaştırılmak *(nsz) Fr. T.* tabu durumuna getirilmek.
tabulaştırma *a. Fr. T.* tabulaştırmak eylemi.
tabulaştırmak *(-i) Fr. T.* tabu durumuna getirmek.
tabur *a.* **1** *ask.* dört bölükten oluşan ve bir binbaşının komutası altında bulunan asker birliği. **2** *mec.* düzgün sıralar durumunda art arda dizilmiş insan topluluğu.

taburcu *s.* iyileşerek ya da herhangi bir durumuyla hastaneden çıkması kararlaştırılmış (hasta). **taburcu edilmek** (hasta) genellikle iyileştiği için hastaneden çıkmasına karar verilmek, taburcu işlemi yapılmak. **taburcu etmek** (doktor) hastayı, hastanedeki bakımla ilişiği kalmadığı için, hastaneden çıkarmak, hastaya taburcu işlemi uygulamak. **taburcu olmak** (hasta) iyileşerek ya da herhangi bir durumuyla, hastaneden çıkmak.

tabure *a. Fr.* sırt ve kol dayayacak yerleri olmayan iskemle.

tabut, -tu *a. Ar.* ölünün, mezarlığa götürülürken içine konulduğu bir tür sandık.

tabutluk *a. Ar. T.* **1** cami avlusunda tabutların konulduğu yer. **2** *ha.* (karakolda vb.) ancak tek bir kişinin sığabileceği, devinmeksizin ayakta durabileceği biçimde, özel işkence bölmesi.

tabya *a. Ar.* (.' .) *ask.* bir yerin savunulması için özel olarak yapılmış ve silahlarla donatılmış istihkâm.

Tacik *ö. a.* (- .) Tacikistan'da yaşayan halk ya da bu halkın soyundan olan kimse.

Tacikçe *ö. a.* (- . .) Tacikistan halkının konuştuğu dil.

tacil *a. Ar.* (- -) *esk.* çabuklaştırma, hızlandırma. **tacil etmek** çabuklaştırmak, hızlandırmak.

tacir *a. Ar.* (- .) *esk.* ticaretle uğraşan kimse, tüccar.

taciz *a. Ar.* (- -) *esk.* canını sıkma, tedirgin etme, rahatsızlık verme. **taciz ateşi** *ask.* düşmanı rahatsız etmek için, ateşli silahlarla ona doğru zaman zaman açılan ateş. **taciz edilmek** tedirgin edilmek. **taciz etmek** canını sıkmak, tedirgin etmek, rahatsızlık vermek.

tacizlik *a. Ar. T.* (- . .) *esk.* tedirginlik, rahatsızlık verme, can sıkma. **tacizlik etmek** *ha.* can sıkmak, tedirgin etmek, rahatsızlık vermek. **tacizlik getirmek** *ha.* **1)** tedirgin olmak. **2)** usanç getirmek, bıkmak. **tacizlik vermek** *ha.* **1)** tedirgin etmek, can sıkmak. **2)** usanç vermek, usandırmak, bıktırmak.

taç (I) *a. Ar.* **1** hükümdarlık, güç, iktidar ya da soyluluk simgesi olarak başa giyilen, genellikle değerli bir madenden yapılmış, değerli taşlarla bezeli başlık. **2** gelinin ya da genellikle güzellik yarışmalarında ilk dereceyi kazananların başına takılan süs. **3** *esk.* kimi tarikatlarda şeyhlerin giydikleri başlık. **4** genellikle göz düzeyinden yüksek mobilyaların üstlerindeki dışa taşan ve girinti çıkıntılarla süslü bölüm. **5** hükümdarlık, krallık. **6** *bitb.* çiçeğin dıştan ikinci halkasında bulunan yaprakların tümü. **taç beyit** *esk. yaz.* bir kasidede, ozanın adının geçtiği ikilik. **taç giymek 1)** tahta çıkmak, hükümdar olmak. **2)** (güzellik yarışması vb.de) kraliçe ya da kral seçilmek. **taç giyme töreni** (hükümdar olacak kimse için) başına taç giydirerek hükümdarlığının resmen ilan edilmesi amacıyla düzenlenen tören. **taç kapı** *mim.* büyük yapıların önyüzünde yer alan görkemli, anıtsal kapı.

taç (II) *a. İng. sp.* (ayaktopunda) topun, alanın yer çizgileri dışına çıkması. **taç atışı** *sp.* (ayaktopunda) taca çıkan topun, karşı takım oyuncusu tarafından elle başı üzerinden geçirilerek öne doğru oyun alanının içine atılması.

taçlandırılış *a. Ar. T.* taçlandırılmak eylemi ya da biçimi.

taçlandırılma *a. Ar. T.* taçlandırılmak eylemi.

taçlandırılmak *(nsz) Ar. T. mec.* başarısı değerlendirilmek. *ör. Ozanın son şürleri birkaç ödülle taçlandırılmıştı.*

taçlandırış *a. Ar. T.* taçlandırmak eylemi ya da biçimi.

taçlandırma *a. Ar. T.* taçlandırmak eylemi.

taçlandırmak *(-i) mec.* başarılı bularak değerlendirmek. *ör. Halk, kendisi için çalışanı her zaman taçlandırmıştır.*

taçlanış *a. Ar. T.* taçlanmak eylemi ya da biçimi.

taçlanma *a. Ar. T.* taçlanmak eylemi.

taçlanmak *(nsz) Ar. T.* taç giymek.

taçlı *s. Ar. T.* tacı **(I)** olan.

taçsız *s. Ar. T.* tacı **(I)** olmayan. **taçsız kral** herhangi bir alanda çok büyük bir ün ve para elde etmiş kimse.

taçsızlar *ç. a. Ar. T. bitb.* çiçeklerinde taç **(I)**[6] bulunmayan bitkiler ve bitki familyaları.

taçyaprağı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* tacı **(I)**[6] oluşturan yaprakçıklardan her biri.

taçyapraklı *b. s. Ar. T. bitb.* taçyaprakları herhangi bir durumda ya da sayıda olan (bitki).

tadabilme *a.* tadabilmek eylemi.

tadabilmek *(-i)* tatmak elinde olmak, tatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tadat *a. Ar.*(- -) *esk.* sayım, sayma. **tadada çıkmak** *ask.* yoklamaya katılmak üzere bir yerde toplanmak. **tadat etmek** saymak.

tadım *a.* **1** tadına bakmak amacıyla bir şeyden ağza alınan miktar. **2** *yaşb.* tat alma yetisi.

tadımlık *s.* **1** bir şeyin tadına bakmaya yetecek kadar olan (miktar). **2** *mec.* pek çok az.

tadıverme *a.* tadıvermek eylemi.

tadıvermek *(-den)* **1** çabucak tatmak. *ör. Reçelden biraz tadıvermek isterdim.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Reçelden tadıverir misin, bakalım nasıl?*

tadil *a. Ar.* (- -) *esk.* değişiklik, değiştirme. **tadil teklifi** ➻ **değişiklik önergesi, değiştirge.**

tadilat, -tı *ç. a. Ar.* (- - -) *esk.* değişiklikler, değiştirmeler.

taflan *a. Yun. bitb.* ➻ **karayemiş.**

tafra *a. Ar.* kendini yüksek, ulaşılmaz görme, büyüklük taslama, yüksekten atma, böbürlenme, büyüklenme. **tafra satmak** büyüklük taslamak, böbürlenmek.

tafracı *s. Ar. T.* kendini ulaşılmaz gören, büyüklük taslayan, tafra satan, böbürlenen (kimse).

tafracılık *a. Ar. T.* tafracı olma durumu, özelliği.

tafsil *a. Ar.* (. -) *esk.* bir şeyi ayrıntılarına inerek açıklama.

tafsilat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* ayrıntılı açıklamalar, ayrıntılar. **tafsilat vermek** (bir şeyle ilgili olarak) uzun uzun açıklamalarda bulunmak, ayrıntılarını anlatmak. **tafsilata girmek 1)** ayrıntısıyla anlatmak, uzun uzun açıklamak. **2)** ayrıntılar üzerinde durmak. *ör. Bu konuda tafsilata girmek işimizi zorlaştırır.*

tafsilatıyla *be. Ar. T.* (. - - . .) *esk.* ayrıntılı olarak, bütün ayrıntılarıyla birlikte.

tafsilatlı *s. Ar. T.* (. - - .) *esk.* ayrıntılı.

tafta *a. Far.* (.' .) **1** eskiden ferace, çarşaf, yazlık giysi vb. yapımında kullanılan, ipekle dokunmuş, sert, hışırtılı bir kumaş türü. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.

tafzih *a. Ar. esk.* birinin kötü yanlarını ortaya çıkarıp onu utanılacak duruma düşürme.

tagaddi *a. Ar.* (. . -) *esk.* beslenme.

tagallüp *a. Ar. esk.* zorbalık.

tagayyür *a. Ar. esk.* başkalaşma, değişme.

tağşiş *a. Ar.* (. -) *esk.* (bir şeyin içine başka bir madde) karıştırma, katıştırma.

tağyir *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** başkalaştırma, değiştirme. **2** bozma.

tahaccüm *a. Ar. esk.* büyüme, irileşme, oylumlanma.

tahaccür *a. Ar. esk.* taşlaşma.

tahaffuz *a. Ar. esk.* barınma, korunma.

tahaffuzhane *b. a. Ar. Far.* (. . . - .) *esk.* yolculuk sırasında, yolcuları ve personeli arasında bulaşıcı hastalık görülen gemilerin karantina sürelerini geçirmeleri, gerekli sağlık önlemlerinin alınması ve hastaların sağaltılmaları için, büyük limanlara yakın kıyılarda kurulmuş olan sağlık kuruluşu.

tahakkuk, -ku *a. Ar. esk.* ➻ **gerçekleşme**. **tahakkuk etmek** ➻ **gerçekleşmek**. **tahakkuk ettirilmek** ➻ **gerçekleştirilmek**. **tahakkuk ettirmek** ➻ **gerçekleştirmek**.

tahakküm *a. Ar.* baskı, zorbalık. **tahakküm etmek** baskı yapmak, zorbaca davranmak.

tahammuz *a. Ar. esk.* ekşime.

tahammül *a. Ar.* **1** (nesneler için) zorlayıcı dış etkenlere karşı koyabilme gücü, dayanma, kaldırma, dayanç. **2** (insan için) olumsuz, zor, kötü, güç durumlara dayanabilme gücü, dayanç, dayanma, kaldırma, katlanma. **tahammül etmek** dayanıklılık göstermek, dayanmak, kaldırmak, katlanmak.

tahammülfersa *b. s. Ar. Far.* (. . . . -) *esk.* dayanılmaz, çekilmez, katlanılmaz.

tahammülsüz *s. Ar. T.* tahammülü olmayan.

tahammülsüzleşme *a. Ar. T.* tahammülsüzleşmek eylemi.

tahammülsüzleşmek *(nsz) Ar. T.* dayanabilme gücünü yitirmek, katlanamaz olmak.

tahammülsüzlük *a. Ar. T.* tahammülsüz olma durumu.

tahammür *a. Ar. esk.* mayalanma.

taharet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** temiz olma, temizlik. **2** İslam dini inanışlarına uygun olarak yapılan temizlik. **3** aptes yaptıktan sonra temizlenme. **taharet almak** temizlenmek. **taharet bezi** taharetten[3] sonra kullanılan, küçük boyutlu kurulama bezi.

taharetleniş *a. Ar. T.* taharetelenmek eylemi ya da biçimi.

taharetlenme *a. Ar. T.* taharetlenmek eylemi.

taharetlenmek *(nsz) Ar. T.* aptes yaptıktan sonra dinsel kurallar uyarınca temizlenmek.

taharri *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** araştırma, arama. **2** sivil polis.

taharrüş *a. Ar. esk.* azdırılma, kurcalanma, tırmalanma.

tahassür *a. Ar. esk.* ➻ **özlem**.

tahassüs *a. Ar. esk.* ➻ **duygulanma, duygulanım**.

tahattur *a. Ar. esk.* ➻ **anımsama**.

tahavvül *a. Ar. esk.* ➻ **değişme, değişkenlik, dönüşme, dönüşüm**.

tahayyül *a. Ar. esk.* ➻ **imgeleme**. **tahayyül etmek** ➻ **imgelemek**.

tahdit *a. Ar.* (. -) *esk.* çevresini daraltma, sınır koyma, sınırlama, kısıtlama, çevreleme.

tahfif *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **yeğniltme**. **tahfif etmek** ➻ **yeğniltmek**.

tahıl *a.* buğday, arpa, çavdar, yulaf, pirinç, mısır gibi taneli ürünlerin genel adı.

tahin *a. Ar.* (- .) susamın öğütülmesiyle elde edilen koyu sıvı besin.

tahinhelvası, -nı *b. a. Ar.* tahinin şekerle ya da pekmezle karıştırılmasıyla yapılan, içine antepfıstığı, kakao da katılabilen, bir tür helva.

tahini *s. Ar.* (- . -) *esk.* tahinrenginde olan.

tahinrengi, -ni *b. a. Ar.* (- . . .) **1** kirli koyu sarı renk. **2** *s.* bu renkte olan.

tahirbuselik *b. a. müz.* alaturka müzikte bir birleşik makam.

tahkik, -kı *a. Ar.* (. -) (**k** 'ler kalın okunur) ➻ **soruşturma**. **tahkik etmek** ➻ **soruşturmak**.

tahkikat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) (**k** 'ler kalın okunur) soruşturmalar. **tahkikat komisyonu** ➻ **soruşturma kurulu**.

tahkim *a. Ar* (. -) *esk.* **1** sağlamlaştırma, güçlendirme, berkitme. **2** *huk.* sözleşmelerden doğan bir anlaşmazlıkta mahkeme yerine hakeme başvurma. **tahkim etmek** güçlendirmek, berkitmek, sağlamlaştırmak.

tahkimat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *ask.* bir yeri düşman saldırısına karşı koyabilecek duruma getirmek için yapılan hendek, siper, haberleşme gibi savunma tesislerine verilen ad.

tahkimli *s. Ar. T.* (. - .) *ask.* güçlendirilmiş, sağlamlaştırılmış.

tahkir *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) onura dokunma, onur kırma, aşağılama. **tahkir etmek** onur kırmak, aşağılamak. **tahkire uğramak** hakaret görmek, aşağılanmak.

tahkiye *a. Ar. esk.* **1** bir olayı anlatış düzeni, düzgün bir biçimde anlatma. **2** *yaz.* ➻ **öykülleme**. **tahkiye etmek** ➻ **öykülemek**.

tahlil *a. Ar.* (. -) ➻ **çözümleme**. **tahlil etmek** ➻ **çözümlemek**.

tahlili *s. Ar.* (. - -) ➻ **çözümlemeli, çözümsel**.

tahlisiye *a. Ar.* (. - . .) **1** *esk.* can kurtarma. **2**

den. kazaya uğrayan gemilerdeki kimseleri kurtarma işi.

tahliye *a. Ar.* **1** boş duruma getirme, boşaltma. **2** *huk.* (tutukluyu) serbest bırakma, salıverme. **tahliye edilmek 1)** boşaltılmak. **2)** *huk.* (hükümlü, tutuklu) serbest bırakılmak. **tahliye etmek 1)** boş duruma getirmek, boşaltmak. **2)** (tutukluyu) serbest bırakmak, salıvermek.

tahmil *a. Ar. esk.* ➻ **yükleme**. **tahmil tahliye** yükleme boşaltma.

tahmin *a. Ar.* (. -) **1** yaklaşık olarak değerlendirme, oranlama. **2** akla, sezgiye ya da birtakım verilere dayanarak, gelecekteki bir olayı, bir durumu bilme, kestirme. **3** önceden kestirilen, düşünülen şey. *ör. Tahminim tutmadı.* **tahmin edilmek** (bir şeyin) olacağı, niteliği vb. aşağı yukarı kestirilmek. **tahmin etmek 1)** yaklaşık olarak değerlendirmek, oranlamak. **2)** aşağı yukarı bilmek, kestirmek.

tahminen *be. Ar.* (. -' .) aşağı yukarı, yaklaşık olarak, oranlamayla.

tahmini *s. Ar.* (. - -) aşağı yukarı, oranlamaya göre, kararlama.

tahmis *a. Ar.* (. -) *esk. yaz.* ➻ **beşleme**[2].

tahnit, -ti *a. Ar.* (. -) *esk.* ölüyü, bozulmaması için ilaçlama, mumyalama.

tahra *a. ha.* ağaç kesmeye, budamaya, odun kırmaya vb. yarayan, satırdan biraz büyük, demir saplı, kesme aracı.

tahribat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) harap etme, yıkıp bozma, zarar verme, kırıp dökme.

tahrif *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** (yazıda) metin üzerinde kalem oynatma, aslını değiştirme. **2** (anlatımda) olayı, bilerek yanlış aktarma, değiştirme, bozma. **tahrif edilmek 1)** (metin) üzerinde kalemle oynanarak aslı değiştirilmek. **2)** (olay) anlatılırken yanlış aktarılmak, bile bile değiştirilmek. **tahrif etmek** (belge, olay için) değişikliğe uğratmak, bile bile bozmak.

tahrifat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* bir şeyin aslını bozma, değiştirme.

tahrik, -ki *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* yola çıkartma, harekete geçirme, hareket ettirme, kımıldatma. **2** cinsel isteği uyandırma, artırma. **3** ➻ **kışkırtma**. **tahrik edilmek 1)** cinsel isteği uyandırılmak, cinsel isteği artırılmak. **2)** ➻ **kışkırtılmak**. **tahrik etmek 1)** cinsel istek uyandırmak, cinsel isteği artırmak. **2)** ➻ **kışkırtmak**.

tahrikat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **kışkırtılar**.

tahrikçi *a. Ar.* ➻ **kışkırtıcı**.

tahrikçilik *a. Ar. T.* ➻ **kışkırtıcılık**.

tahril *a. Ar.* (. -) *esk.* çizgi.

tahrilli *s. Ar. T. esk.* **1** çizgili. **2** (göz için) renkli bölümü çizgi çizgi olan.

tahrip *a. Ar.* (. -) kırıp dökme, harap etme, zarar verme, yıkma. **tahrip edilmek** tahribe uğratılmak. **tahrip etmek** kırıp dökmek, yıkmak.

tahripkâr *s. Ar. Far.* (. . -) yıkan, yıkıcı.

tahrir *a. Ar.* (. -) *esk. yaz.* ➻ **kompozisyon**.

tahrirat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) resmi dairelerdeki yazışmalar. **tahrirat kâtibi** bir ilçede, kaymakamlığın yazı işlerini yöneten görevli.

tahriren *be. Ar.* (. -' .) *esk.* yazılı olarak, yazıyla.

tahriri *s. Ar.* (. - -) *esk.* yazılı.

tahriş *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* tırmalanma, tırmalama. **2** yakarak kaşındırma.

tahsil *a. Ar.* (. -) **1** (para için) toplama, alma. **2** ➻ **öğrenim**. **tahsil edilmek** (para) toplanılmak, alınmak. **tahsil etmek 1)** (para için) toplamak, almak. **2)** öğrenim görmek.

tahsilat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) **1** (para için) toplama, alma. **2** *huk.* kamu alacaklarının toplanması ya da süresi içinde ödenmeyen kamu alacaklarının zorla alınması.

tahsildar *a. Ar. Far.* (. . -) **1** vergi ya da kamu alacağı toplayan görevli. **2** bir kuruluşun ya da bir kimsenin alacaklarını toplayan yetkili kimse.

tahsildarlık *a. Ar. Far. T.* (. . - .) tahsildarın işi, görevi.

tahsis *a. Ar.* (. -) ➻ **özgüleme**. **tahsis edilmek** ➻ **özgülenmek**. **tahsis etmek** ➻ **özgülemek**.

tahsisat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **ödenek**. **tahsisatı mesture** *esk.* ➻ **örtülü ödenek**.

tahsisli *s. Ar. T.* (. - .) bir şeye özgülenmiş, bir şey için ayrılmış. **tahsisli yol** belediyece işletilen yolcu taşıtları için kent caddelerinde ayrılmış, onlar dışındaki taşıtların kullanamayacağı yol şeridi.

taht, -tı *a. Far.* **1** hükümdarların oturduğu büyük ve süslü koltuk. **2** *mec.* hükümdarlık makamı, hükümdarlık. **tahta çıkmak** hükümdar olmak. **tahttan indirilmek** hükümdarlığı elinden alınmak, hükümdarlığına son verilmek. **tahttan indirmek** hükümdarlığına son vermek.

tahta *a. Far.* **1** türlü işlerde kullanılmak üzere uzun, enlice, kalınlığı az ve düz olarak biçilmiş ağaç parçası. *ör. Bir ağaçtan kaç tahta çıkar acaba?* **2** bu parçalardan oluşmuş yüzey. *ör. Sınıftaki yazı tahtası eskimiş.* **3** *s.* tahtadan yapılmış. *ör. Konağın tahta merdiveni gıcır gıcır ses verdi.* **4** *ha.* tarlada ya da bostanda bir ürün için ayrılmış küçük yer. *ör. İki tahta biber, birkaç tahta domates ektik.* **tahta göğüs** (kadında) belli bile olmayacak ölçüde çok küçük göğüs. **tahta göğüslü** belli bile olmayacak denli küçük göğüsleri olan (kadın). **tahta perde** iki yeri birbirinden ayıran tahta duvar. **tahtası eksik** *(şaka)* delice davranışları olan, aklı olmayan. **tahtaya kaldırmak** öğretmen, öğrenciyi sözlü sınav için kara tahtanın önüne çağırmak. **tahtaya kalkmak** (ya da **kaldırılmak**) (öğrenci) ders sırasında öğretmence tahtaya kaldırılarak sözlü sınava çekilmek.

tahtabiti, -ni *b. a. Far. T. hayb.* ➻ **tahtakurusu**.

tahtaboş *a. Far.* **1** damın, genellikle çamaşır sermeye yarayan ve çinkoyla kaplı bulunan düz bölümü. **2** *ha.* balkon.

Tahtacı *a. Far. T. (genellikle ağaç işleriyle uğraştıkları için)* Anadolu'nun kimi yerlerinde, özellikle Toroslar yöresinde yaşayan Türkmen, göçebe Alevilere verilen ad.

tahtakurdu, -nu *b. a. Far. T. hayb.* tahta eşyayı kemirerek delik deşik eden kınkanatlı bir böcek.

tahtakuruları *ç. b. a. Far. T. hayb.* yarımkanatlılardan, kan emici, pis kokulu böcekler topluluğu.

tahtakurusu, -nu *b. a. Far. T. hayb.* yarımkanatlılardan, 3-5 milimetre uzunluğunda, yassı ve oval vücutlu, kanatları körelmiş, oturulan, yatılan yerlerde üreyerek insan kanıyla beslenen, pis kokulu bir böcek.

tahtalı *s. Far. T.* tahtası olan. **tahtalı köy** *arg.* mezarlık, gömütlük. **tahtalı köye yollamak** *arg.* (birini) öldürmek. **tahtalı köyü boylamak** *arg.* ölmek. **(birine) tahtalı köyü boylatmak** *arg.* öldürmek.

tahtapamuk *b. a. Far.* döşemecilikte kullanılan bir dolgu ve örtü gereci.

tahtelbahir, -hri *b. a. Ar. esk.* ➻ **denizaltı**.

tahterevalli *a. Far.* (. . . . ' .) iki ucuna birer kişi binerek karşılıklı biçimde havada yükselip inerek eğlenmeye yarayan, ortasından belli yükseklikte bir desteğe dayalı ve yatay durumda bir tahta kalas olan bir tür oyun aracı.

tahteşşuur *b. a.* ve *s. Ar.* (.' . . -) *esk.* ➻ **bilinçaltı**.

tahtırevan *b. a. Far. ("taht" ve "revan" sözcüklerinden "yürüyen taht" anlamında tamlama olarak) esk.* içine binildikten sonra kaldırılarak insanların omzunda taşınan ya da fil, deve, at vb.ye yüklenerek götürülen, üstü örtülü ve bir oda biçiminde bir tür taşıt.

tahvil *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* değiştirme, dönüştürme, çevirme, döndürme. **2** devletin ya da ticari bir kuruluşun ödünç para sağlamak amacıyla çıkardığı, yıllık belli bir faiz getiren ve alınıp satılabilen değerli kâğıt.

tahvilat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* tahviller.

tak (I) *a.*tahta ve benzeri sert bir şeye vurulunca ya da silah atılınca çıkan tok ve sert ses. **tak tak** *ik. be.* kaba, sert ve tok bir ses çıkararak. *ör. Tabancalar tak tak atılınca korkup kaçtı.* **tak tak otel** *arg.* yolcu ağırlamaktan çok fuhuş yapılan otel. **tak tuk** *ik. be.* sert ve gevrek bir şeye vurulurken çıkan sesi yermek ereğiyle kullanılır. *ör. Kapıları tak tuk açıp kapadılar.*

tak, -kı (II) *a. Far.* (-) ulusal bayramlarda ya da önemli bir olayı anmak için düzenlenen şenliklerde, geçit töreni yapılacak caddelere geçici olarak kurulan, yazılar ve dallar, çiçeklerle süslenen kemer.

taka (I) *a.* (.' .) Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesine özgü, genellikle kıyılarda yük taşımakta kullanılan, yelkenli ya da motorlu küçük tekne.

taka (II) *a. ha.* evin içinde ya da bahçede, oturulmak ya da üzerinde yatılmak için yapılmış yüksekçe yer.

taka (III) *a. arg.* eski, kırık dökük ama kullanılır durumdaki otomobil, motosiklet vb. için söylenir.

takabilme *a.* takabilmek eylemi.

takabilmek *(-i)* **1** takmak elinde olmak, takmayı becermek, takma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Şu kravatı boynuma takabilir misin?*

takacı *a.* taka **(I)** işleten kimse.

takacılık *a.* taka işletmeciliği, takacının işi.

takaddüm *a. Ar. esk.* **1** önce gelme, öncelik. **2** önce davranma. **takaddüm etmek 1)** önce gelmek, önce olmak. **2)** önce davranmak.

takallüs *a. Ar. esk.* büzüşme, kasılma. **takallüs etmek** büzüşmek, kasılmak.

takanak *a. ha.* **1** alacak, takıntı. **2** borç. **3** bağlantı, ilişki.

takarrüp *a. Ar. esk.* yakınlaşma, yaklaşma, yanaşma.

takarrür *a. Ar. esk.* **1** bir kılma, yerleşme, durma. **2** karar verilme, kararlaştırılma.

takas *a. Ar.* **1** mal alıp karşılığında başka bir mal vererek ödeşme, değiş tokuş. **2** *tic.* ➻ **kliring** . **takas etmek** (ya da **takas tukas etmek**) mal alıp karşılığında başka mal vererek ödeşmek, değiş tokuş etmek.

takat, -tı *a. Ar.* (- .) dayanma, güç, katlanma, derman. **takat getirmek** dayanmak, katlanmak. **takatı kalmamak** (ya da **kesilmek**) gücü azalmak, gücü kalmamak, güçten düşmek. **takatı yetmemek** gücü yetersiz kalmak.

takatlı *s. Ar. T.* (- . .) dayanıklı, güçlü.

takatsız *s. Ar. T.* (- . .) gücü kalmamış, güçsüz, argın.

takatsızlık *a. Ar. T.* (- . . .) takatsız olma durumu, güçsüzlük, argınlık.

takatuka *a.* (. . . ' .) **1** gürültü patırtı. **2** basımevlerinde, dizilmiş metal harfleri iyice yerleştirmek için üzerlerine vurmakta kullanılan takoz. **3** *esk.* uzun çubuklarla tütün içildiği çağlarda, odanın ortasına yerleştirilen ve çubuğun külünü silkmekte kullanılan kül tablası.

takayyüt *a. Ar. esk.* **1** bağlı olma, bağlanma. **2** özen gösterme, üstüne düşme.

takaza *a. Ar. esk.* başa kakma, serzenişte bulunma ya da azarlama. **takaza etmek** başa kakmak, serzenişte bulunmak ya da azarlamak.

takbih *a. Ar.* (. -) *esk.* ayıplama, kınama. **takbih etmek** ayıplamak, kınamak.

takdim *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* bir şeyi karşılıksız olarak birine verme, sunma. **2** tanıtma, tanıştırma. **3** önceye alma, öne geçirme, öne alma. **takdim edilmek** (ya da **olunmak**) **1)** tanıştırılmak, tanıtılmak. **2)** sunulmak. **takdim etmek 1)** tanıştırmak, tanıtmak. **2)** sunmak. **3)** vermek. **4)** öne almak, öncelemek. **takdim tehir** *esk.* (bir sözün iki öğesi arasında) yer değişimi.

takdimci *a. Ar. T.* (. - .) *esk.* **1** sunucu. **2** tanıtıcı, tanıtmacı.

takdimcilik *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* **1** sunuculuk. **2** tanıtıcılık, tanıtmacılık.

takdir *a. Ar.* (. -) **1** bir çalışmayı, bir işi, bir davranışı beğendiğinde bunu açıkça belirtme, bir kimseye değer verme. **2** (bir şeyin, bir kimsenin değerini, önemini, gerekliliğini) anlama. **3** bir şeyin değerinin ne olduğunu saptama, değer biçme. **4** Tanrı'nın uygun görüp belirlemesi, Tanrı'nın gerekli görmesi, isteği. *ör. Takdir böyleymiş.* **5** (***bu, şu, o*** gibi gösterme sıfatlarından biriyle birlikte kalma durumunda kullanıldığında) "o durumda", "böyle olunca" anlamlarında durum ya da koşul anlatır. *ör. Demek gelmeyeceksin, o takdirde yalnız giderim.* **takdir edilmek** değeri, önemi anlaşılmak, beğenilmek, değerlendirilmek. **takdir etmek** (ya da **eylemek**)**1)** beğenmek ve beğendiğini göstermek. **2)** değerini, gerekliliğini, önemini anlamak. **3)** değerini saptamak, değer biçmek, değerlendirmek. **takdir hakkı** (ya da **yetkisi**) *huk.* yasanın belirlediği durumlarda, yargıca tanınan değerlendirme özgürlüğü. **takdir olunmak 1)** beğenilip alkışlanmak, beğenilmek. **2)** değeri, gerekliliği, önemi anlaşılmak. **3)** değer biçilmek, değeri saptanmak. **takdiri ilahi** Tanrı'nın uygun gördüğü durum, yazgı. **(birinin) takdirini kazanmak** beğenilmek. *ör. Davranışıyla herkesin takdirini kazanmıştı.*

takdirkâr *s. Ar. Far.* (. . -) takdir eden, beğenen.

takdirname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) yapılan bir işin beğenildiğini belirtmek ereğiyle verilen resmi belge.

takdis *a. Ar.* (. -) ➻ **kutsama**. **takdis edilmek** ➻ **kutsanmak**. **takdis etmek** ➻ **kutsamak**.

takeometre *a. Fr.* düz duruma getirilmiş bir arazinin yüzölçümünü bulup planını yapmaya yarayan aygıt.

takı *a.* **1** nişanlanan ya da evlenen bir kadına armağan olarak verilen küpe, bilezik, yüzük, kolye gibi şeylerin genel adı. **2** kadınların taktıkları her türlü ziynet eşyası. **3** *dilb.* ad durumunu belirten ek; Türkçede ***-i, -e, -de, -den, -in*** ekleri takıdır.

takılabilme *a.* takılabilmek eylemi.

takılabilmek *(nsz)* takılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

takılgan *s.* **1** insanı üzecek, kızdıracak ya da uğraştıracak şakalar yapmayı huy edinmiş olan (kimse). **2** *a. arg.* (belirli bir meyhane, kahve vb.nin) sürekli müşterisi.

takılganlık *a.* takılgan olma durumu.

takılı *s.* tutturulmuş, takılmış, asılmış.

takılış *a.* takılmak eylemi ya da biçimi.

takılma *a.* takılmak eylemi.

takılmak *(nsz)* **1** takmak eylemi yapılmak. *ör. İğne takılınca kravat düzgünleşti.* **2** *(-e)* bir yere ilişerek ya da dokunarak oradan kurtulamamak. *ör. Eteği dikenli tele takılmıştı.* **3** *(-e)* biraz üzmek, kızdırmak ya da şaşırtmak amacıyla şaka yollu konuşmak. *ör. Ona takılmak beni eğlendiriyor.* **4** *(-e)* olumsuz, aksayan ya da eksik bir yanını görerek bunun üzerinde durmak. *ör. Müfettiş, notumun kıtlığına takıldı.* **5** *(-e)* oyalanmak, eğleşmek. *ör. Yolda bir arkadaşına takılıp işe gecikmişti.* **6** *(-e) ha.* arkasından gitmek. *ör. Köpek bana takıldı, kovuyorum ardımı bırakmıyor.* **7** *(-e) arg.* (kahve, meyhane, diskotek vb.ye) sık sık gitmek, girip çıkmak, o yerde eğlenmek. *ör. Arkadaşlarla Yavuz'un yerine takılıyoruz.* **8** *(-e) arg.* (biriyle, bir toplulukla vb.) sık sık birlikte olmak, onlara katılmak. *ör. Bu akşam da size takılsam diyorum.* **takılıp kalmak 1)** oyalanmak, eğleşmek. **2)** bakışlarını bir türlü ayıramamak.

takım *a.* **1** bir işte ya da bir yerde kullanılan aygıtların, araçların ya da eşyanın tümü. *ör. Bir oda takımı aldılar. Testere marangozluk takımı araçlarındandır.* **2** *ha.* ceket ve pantolondan oluşan erkek giysisi. *ör. Yeni takımımı giyip sokağa çıktım.* **3** birbirini tamamlayan şeylerin tümü. *ör. Kasap ciğeri takım olarak satıyor.* **4** meslek, durum, davranış gibi yönlerden birbirine uyan kişilerin oluşturduğu topluluk. *ör. Tüccar takımı kazanca doyar mı?* **5** görev yönünden birbirine bağlı ve birbirini tamamlayan kişilerin oluşturduğu topluluk. *eş.* **ekip**. *ör. Bir tiyatro takımı kurmak kolay mı?* **6** *sin.* bir filmin çevrilmesinde gerekli en küçük teknik elemanlar topluluğu. **7** *ask.* bir bölüğü oluşturan birliklerden her biri. **8** *sp.* birlikte oynayan, kazanmak için birlikte çalışan sporcu topluluğu. **9** *sp.* bir oyunda alana çıkan belli kuruluşlara bağlı oyuncular topluluğundan her biri. *ör. Fenerbahçe takımı oyuncu değiştirdi.* **10** *yaşb.* canlıların sınıflandırılmasında familyayla sınıf arasında yer alan, yakın benzerlikler gösteren organizmaların oluşturduğu birlik. **11** (aşağılayıcı, küçümseyici anlamda) topluluk. *ör. Köylü takımının aklı her şeye erer mi?* **12** *ha.* sigara ağızlığı. **13** *ha.* (tarla için) sınır. **14** *arg.* (genellikle çoğul biçimde) erkeklik organıyla erbezleri. **takım oyunu 1)** *sp.* ayaktopu, sepettopu gibi takım durumunda oyuncularla oynanan oyun. **2)** *mec.* elbirliğiyle, ortaklaşa, dayanışma içinde yapılması gereken iş. **takım takım** *ik. be.* küçük topluluklar biçiminde, öbek öbek, küme küme. *ör. Halk takım takım alana doluyordu.* **takım taklavat 1)** parçalarıyla birlikte takım. **2)** hep birlikte, hepsi birden, kim var kim yoksa, hepsi. **3)** *arg.* erkeklik organıyla erbezleri. **takım taşı** *ha.* tarlaları birbirinden ayırmak için konulmuş, tarla sınırlarını gösteren taş, sınır taşı. **takım tutmak** spor takımlarından birinin yandaşı olmak. **takımı yatırmak** *arg.* **1)** (sporda) kötü oynayarak takımının yenilmesine yol açmak. **2)** başarısızlığa uğrayarak, birlikte olduklarının da bundan etkilenmesine yol açmak.

takımada *b. a. coğr.* birbirine çok yakın büyüklü küçüklü adalar topluluğu.

takımerki *b. a. topb.* ➻ **oligarşi**.

takımyıldız *b. a. gökb.* birbirine göre durumları her zaman aynı kalan komşu, belirli bir şekle benzetilen yıldızlar topluluğu.
takınak *a. ruhb.* kişinin, yanlışlığını ve yerinde olmadığını kendi de gördüğü halde boyun eğmekten ve gereğini yapmaktan kurtulamadığı, korku ve bunalım doğuran düşünce, coşku ya da tepki.
takınaklı *s. ruhb.* takınakları olan (kimse). **takınaklı davranış** *ruhb.* takınakların yol açtığı davranış.
takınış *a.* takınmak eylemi ya da biçimi. *ör. Takılarını takınışı, neşeli olduğunun göstergesi olurdu.*
takınma *a.* takınmak eylemi.
takınmak *(nsz)* **1** kendi kendine takmak. *ör. Süslendi, takılarını takınıp sokağa çıktı.* **2** *(-i) mec.* bir nitelik ya da durum almak. *ör. Bütün sevecenliğini takınsa da bence artık boşuna.*
takıntı *a.* **1** bir kimseyle kurulan ilişki. **2** bir sorunla ya da durumla bağlantılı başka sorun ya da durum. **3** küçük, önemsiz borç ya da alacak. **4** bütünlemeye kalınan ders. **5** *ha.* kadın takıları.
takıntılı *s.* takıntısı olan.
takıntısız *s.* takıntısı olmayan.
takırdama *a.* takırdamak eylemi.
takırdamak *(nsz)* kuru ve sert sesler çıkarmak. *ör. Yuvada bir leylek zaman zaman takırdamaktaydı.*
takırdatma *a.* takırdatmak eylemi.
takırdatmak *(-i)* takırdamasını sağlamak ya da takırdamasına yol açmak.
takırdayış *a.* takırdamak eylemi ya da biçimi.
takır takır *ik. be.* **1** kuru ve sert sesler çıkararak. *ör. Buzlar, üzerinde yürürken takır takır kırılıyordu.* **2** sert ve kuru biçimde. *ör. Takır takır olmuş toprağa saban işlemiyordu.* **3** *s.* sert ve çok kuru. *ör. Verilen iki dilim takır takır ekmeği de yiyip bitirmişti.*
takırtı *a.* bir şeyin çıkardığı kuru ve sert ses. **takırtı tukurtu** ➻ **takırtı**.
takır tukur *ik. be.* kaba bir takırtı çıkararak.
takısız *s. dilb.* "anlam bakımından birbirini bütünleyen, tamlayanı da tamlananı da takı, ek almayan tamlama türü" anlamındaki ***takısız tamlama*** teriminde geçer.
takış *a.* takmak eylemi ya da biçimi.
takışabilme *a.* takışabilmek eylemi.
takışabilmek *(-i; -i, -le)* takışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
takışma *a.* takışmak eylemi.
takışmak *(-i; -i, -le)* **1** birbirine takmak. **2** ağız kavgası yapmak, kavgaya tutuşmak ya da anlaşmazlığa düşmek.
takıştırış *a.* takıştırmak eylemi ya da biçimi.
takıştırma *a.* takıştırmak eylemi.
takıştırmak *(nsz)* **1** küpe, yüzük, bilezik gibi süs eşyalarını, takıları çokça takmak. **2** *(-i, -e)* takışmalarına yol açmak.
takıverme *a.* takıvermek eylemi.
takıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak takmak.
takıyye *a. Ar.* **1** *esk.* çekiniş, sakınış. **2** (dinde) mezhebini, inanışını gizli tutma, saklama işi. **3** *mec.* gerçek niyetini, amacını gizleme işi. **takıyye yapmak** *mec.* gerçek amacını, niyetini, inanışını gizleyip başka türlü görünmek.
takkıyeci *a. Ar. T. mec.* gerçek amacını, niyetini, inanışını gizleyen, takıyye yapan kimse.
takıyyecilik *a. Ar. T. mec.* takıyyeciye yaraşır davranış.
takibat, -tı *ç. a. Ar.* (- - -) (**k** kalın okunur) ➻ **kovuşturma** .
takigraf *a. Fr.* ➻ **hızölçer**.
takim *a. Ar.* (- -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** verimsiz duruma getirme, kısırlaştırma, verimsizleştirme. **2** mikrobundan arıtma, mikropsuzlaştırma.
takimetre *a. Fr.* (. . .' .) hareket halindeki bir cismin hızını ölçmeye yarayan aygıt.
takip *a. Ar.* (- -) (**k** kalın okunur) **1** yetişmek, yakalamak ya da bulmak ereğiyle birinin ya da bir şeyin arkasından gitme, izleme. **2** birinin ardınca gitme ya da ardından gelme. **3** kovuşturma ya da kovuşturulma. **4** izinden, yolundan gitme, yolunu izleme. **5** bir şeyin gelişmesiyle ilgilenme. *ör. Bu dairede elden iş takibi yasaktır.* **6** bir şeye uyma, izleme. *ör. Modayı takipten vazgeçtim.* **7** dikkatle dinleme, izleme, anlama. *ör. Konuşmanızı takipte güçlük çekiyorum.* **8** *ask.* geri çekilmekte olan düşmanı yenmek, yok etmek için yapılan eylem. **(bir şeyi) takibe almak** gerektiğinde duruma el koymak üzere dikkatle izlemek. *ör. İki bankayı, devlet takibe aldı.* **takip edilmek** takip etmek eylemi yapılmak. **takip etmek 1)** yetişmek, yakalamak ya da bulmak ereğiyle birinin ya da bir şeyin arkasından gitmek, onu izlemek. **2)** belli bir yöne gitmek. *ör. Bu caddeyi takip ederseniz alana ulaşırsınız.* **3)** bir şeyi izlemek ya da bir şeye uymak. *ör. Her dergiyi takip etmek zor.* **4)** dikkatle dinlemek, anlamak. **5)** kovuşturmak. **6)** izinden, yolundan gitmek, yolunu izlemek. **takip eylemek** ➻ **takip etmek**. **takip olunmak** ➻ **takip edilmek**.
takipçi *a.* ve *s. Ar. T.* (- - .) **1** takip eden, izinden giden. **2** uyan, izleyen.
takipçilik *a. Ar. T.* (- - . .) takipçi olma durumu.
takipsiz *s. Ar. T.* **1** takip edilmeyen, üzerinde durulmayan. **2** *be.* ardına düşülmeksizin, izlenmeksizin, üzerinde durulmaksızın. *ör. Bu işi takipsiz başarmak olanaksızdı.*
takipsizlik *a. Ar. T.* takipsiz olma durumu. **takipsizlik kararı** *huk.* bir suçtan sanık durumunda bulunan bir kimse için ilgili makamca verilen, kovuşturmaya yer olmadığı kararı.
takiye *a. Ar. ha.* ➻ **takıyye**.
takkadak *be.* (.' . .) anında, hemen, birden, o anda. *ör. Aklına geleni takkadak söyler.*
takke *a. Ar.* **1** ince bir kumaştan ve genellikle yarımküre biçiminde yapılmış başlık. **2** yarımküre biçimindeki kubbenin üst bölümü. **takke düştü kel göründü** kusuru örten şey

ortadan kalkınca bütün çirkinlikler, ayıplar olduğu gibi ortaya çıktı.

takkeli *s. Ar. T.* takkesi olan.

takkesiz *s. Ar. T.* takkesi olmayan.

takla *a.* **1** başı ve elleri yere koyduktan sonra ayakları havaya kaldırıp vücudu üstten aşırtarak öne ya da arkaya yapılan dönme devinimi. **2** (uçak, kimi kuşlar vb. için) havada uzunluğuna ya da yanlamasına dönme devinimi. **3** (otomobil, otobüs gibi taşıtlar için) devrilip yuvarlanma. **takla atmak 1)** takla hareketi yapmak. **2)** devrilip yuvarlanmak. **3)** *mec.* pek çok sevinmek. **4)** *mec.* bir kimseye yaranış olsun diye onun hoşuna gidecek davranışlarda bulunmak. **takla attırmak 1)** takla atmasını sağlamak ya da takla atmasına yol açmak. *ör. Çocuk, güvercinine takla attırabiliyordu.* **2)** *mec.* bir işi çok iyi bir biçimde, üstün bir beceriyle kullanabilmek. *ör. O, şüre takla attıran bir ozan olmak isterdi.* **3)** *mec.* bir kimseye istediği her şeyi yaptırmak.

taklaböceği, -ni *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, sırtüstü döndürüldüğü zaman göğsünde bulunan özel bir organın yardımıyla takla atarak düzgün durma yeteneği olan, telkurdu adı verilen zarar verici kurtçukları nedeniyle önem taşıyan bir böcek.

taklaböcekleri, -ni *b. a. hayb.* taklaböceği türlerini içine alan kınkanatlılar familyası.

taklacı *a.* ve *s. ha.* uçarken çok güzel taklalar atan, taklacı güvercin de denilen bir güvercin türü.

taklak *a.* ➻ **takla**.

taklavat, -tı *a.* "parçalarıyla birlikte takım" anlamındaki ***takım taklavat*** deyiminde geçer.

taklip *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** çevirme, döndürme, dönüştürme. **2** bir şeyin biçimini, kalıbını değiştirme. **taklip etmek 1)** bir şeyi başka şeye dönüştürmek. **2)** bir şeyi yeni bir biçime sokmak, bir şeyin biçimini değiştirmek.

taklit *a. Ar.* (. -) **1** her yönden, belli bir örneğe benzemeye çalışma. *eş.* **öykünme**. *ör. Batıyı taklit hep kötü görülmüştür.* **2** bir şeyi örnek alarak aynısını yapmaya, yaptığı şeyi ona benzetmeye çalışma. *ör. Ressamın tablosunu taklit kolay değildi.* **3** *s.* bir örneğe benzetilerek yapılan (şey). *ör. Taklit kolyeler çoğaldı.* **4** bir kimsenin konuşmalarının, davranışlarının aynını yaparak eğlenme ve eğlendirme. *ör. Sanatçının politikacı taklidi çok alkışlandı.* **taklidini yapmak 1)** (bir kimsenin) konuşmalarının, davranışlarının aynısını yaparak eğlenmek ve eğlendirmek. **2)** benzerini, sahtesini yapmak. *ör. Paranın taklidini yapmak zor mu?* **taklit edilmek** taklit etmek eylemine konu olmak. **taklit etmek 1)** bir kimseye benzemeye, onun gibi yapmaya, onun gibi olmaya çalışmak. *eş.* **öykünmek**. *ör. Çocuk babasını taklit eder.* **2)** bir şeyin benzerini yapmaya çalışmak. **3)** kalıbını, biçimini benzetmek, benzerini, sahtesini, kalpını yapmak.

taklitçi *a. Ar. T.* (. - .) **1** bir kimseye benzemeye çalışan, bir şeye öykünen kimse. *eş.* **öykünmeci**. **2** bir şeyin benzerini yapan kimse. **3** *a.* ve *s.* bir kimsenin konuşmalarının, davranışlarının aynısını yaparak eğlendiren (kimse).

taklitçilik *a. Ar. T.* (. - . .) taklitçi olma durumu. *eş.* **öykünmecilik**.

takma *a* **1** takmak eylemi. **2** *s.* yapay olarak yapılarak gerçeğinin yerine kullanılan. *ör. Takma dişlerini yitirmiş.* **takma ad** *yaz.* kimi yazarların, ozanların, kim olduklarını saklamak, okur üzerinde değişik bir etki yapmak gibi amaçlarla, kendi adı dışında kullandığı, kimi zaman tam olarak benimseyip süreklileştirdiği, onunla tanındığı ad. **takma ayak** kesilen ayağın yerine takılan yapay ayak. **takma diş** gerçek dişin yerini tutacak özellikte yapılmış yapay diş. **takma kirpik** kirpiklerin üstüne takılan ya da kirpik yerine kullanılan, takılıp çıkarılabilen yapay kirpik. **takma kol** kesilen kol yerine takılan yapay kol. **takma saç** biçim verilerek doğal saçın üstünden takılan ya da saçsız başta saç yerine kullanılmak üzere saçtan ya da benzeri bir özdekten yapılan, başa takılıp çıkarılabilen yapay saç. *eş.* **peruk, peruka**.

takmak, -ar *(-i, -e)* **1** bir şeyi bir başka şeye uygun bir biçimde iliştirmek, geçirmek, tutturmak. *ör. Kadın, kulağına bu kez altın küpelerini takmıştı.* **2** (takı için) armağan olarak vermek. *ör. Geline bilezikler, küpeler taktılar.* **3** (ad, lakap) koymak, vermek. *ör. Arkadaşlarına gülünç adlar takmakta üstüne yoktu.* **4** (silah için) kuşanmak. *ör. Tabancasını beline takıp, üstüne ceketini giydi.* **5** *arg.* (olumsuz ya da soru biçimiyle) değer vermemek, önemli saymamak, saygı göstermemek, aldırmamak. *ör. Onu kim takar burada, kimse takmaz.* **6** *arg.* borç para alıp geri ödememek. *ör. Ona buna milyonlarca takıp kaçmış.* **7** *(-den, -de) arg.* (öğrenci) bütünlemeye kalmak. *ör. Oğlan beş dersten taktı.* **8** *arg.* (mahkeme) hüküm giydirmek. *ör. Mahkemesi üç yıl sürdü, sonunda ona sekiz yıl üç ayı taktılar.* **9** *tkz.* (bir üst, bir yetkili) bir kimseyle olumsuz anlamda uğraşmak, ona başkalarından farklı davranmak. *ör. Müdür ona taktı bir kez, ne yapsa beğendiremez müdürüne.* **10** (***arka, art, peş*** gibi sözcüklerden birini tümleç alarak) kendisiyle birlikte götürmek, yanına almak ya da arkasından gelmesini sağlamak. *ör. Meyhaneye giderken arkasına birkaç arkadaş takardı.* **11** (***arka, art, peş*** gibi sözcüklerden birini tümleç alarak) izlenmesini sağlamak, izletmek. *ör. Peşine birkaç polis takmışlardı.* **takıp takıştırmak** özenerek süslenip takılarını takmak.

takograf *a. Fr.* otobüs, kamyon gibi bir taşıta bağlanarak taşıtın hızını ve aldığı yolu ölçmeye yarayan aygıt.

takometre *a. Fr.* otobüs, kamyon gibi taşıtlarda motorun devir sayısını ölçen sayaç.

takoz *a. Yun.* **1** bir eşyanın, kıpırdamadan ya da dik durabilmesi için, eğilen yanına, altına yerleştirilen ağaç kama. **2** kaymaması, kımıldamaması için bir taşıtın ya da geri tepmemesi için bir topun tekerlekleri altına yerleştirilen ağaç engel. **3** çivi çakarak bir ağırlık asabilmek için, duvarda delik açarak içine yerleştirilen ağaç parçası. **4** kızaktaki geminin üstüne oturtulduğu ağaçlardan her biri. **takoz koymak 1)** takoz yerleştirmek. **2)** *arg.* (bir işi) engellemek.

takozlama *a. Yun. T.* takozlamak eylemi.

takozlamak *(-i)* takoz yerleştirmek, takoz koymak.

takriben *be. Ar.* (. -' .) *esk.* yaklaşık bir biçimde, aşağı yukarı, yaklaşık olarak.

takribi *s. Ar.* (. - .) *esk.* yaklaşık.

takrip *a. Ar.* (. -) *esk.* yaklaştırma.

takrir *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* yerleştirilme, yerleşme. **2** *esk.* ders verme, ders anlatma, anlatış. **3** önerge. **4** *huk.* tapu dairesinde, bir taşınmazın satışı ya da ipoteği sırasında, satıcının malını başkasına sattığını ya da ipotek ettiğini, alıcının da aldığını resmen söylemeleri işlemi. **takrir vermek 1)** (mecliste, bir toplantıda) önerge vermek. **2)** *huk.* tapu dairesinde, bir taşınmazın satış işleminin yapılması için, malını sattığını resmen söylemek.

takriz *a. Ar.* (. -) *esk. yaz.* ➻ **beğence.**

taksa *a. Fr.* (.' .) pulu yapıştırılmadan gönderilen mektup için, alıcının cezalı olarak ödediği posta ücreti. **taksa pulu** taksalı mektuplara yapıştırılan pul.

taksalı *s. Fr.* (.' . .) *esk.* pul yapıştırılması unutulduğu ya da eksik değerli pul yapıştırıldığı için, cezasıyla birlikte parası alıcısından alınan (mektup).

taksi *a. Fr.* (.' .) genellikle kent içinde yolcu taşıyan ve ücreti taksimetreyle belirlenen ticari otomobil. **taksi dolmuş** taksi olduğu halde bir taşıtın kent içi ulaşımda geçici olarak dolmuş gibi yolcu taşımasına dayanan ulaşım biçimi. **taksi dolmuş yapmak 1)** (taksi) dolmuş yöntemiyle yolcu taşımak. **2)** birkaç kişi ortaklaşa bir taksi tutmak.

taksici *a. Fr. T.* taksisi olan, taksi çalıştıran kimse.

taksicilik *a. Fr. T.* taksicinin uğraşı, mesleği.

taksim *a. Ar.* (. -) **1** parçalara ayırma, bölme, bölüştürme. *ör. Sevr, ülkenin taksimini öngörüyordu.* **2** *esk. mat.* bölme, bölü. **3** *müz.* alaturka müzikte, faslın başında ve ortasında, çalgıcılardan birinin doğaçtan yaptığı müzik. **taksim edilmek** ➻ **bölüştürülmek. taksim etmek** (bir şeyi) paylaştırmak, bölmek, bölüştürmek. **taksim eylemek** ➻ **taksim etmek.**

taksimat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* bölüntüler.

taksimetre *a. Fr.* (. . .' .) taksilerde kullanılan, ödenecek ücreti gösteren sayaç.

taksir *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* kısaltma, kısma. **2** *esk.* bir işi eksik yapma, kusurda bulunma, kusur işleme. **3** *huk.* dikkatsizlik, özensizlik, önlemsizlik, meslekte acemilik ya da düzene, buyruklara ve yönergelere uymamaktan doğan kusurlu olma durumu.

taksirat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) **1** *esk.* kusurlar, suçlar, işlenen günahlar. **2** *ha.* alınyazısı, yazgı.

taksirli *s. Ar. T.* (. - .) **1** kusurlu, kabahatli. **2** *huk.* kusur sayılan (suç).

taksit, -ti *a. Ar.* bir borcun belli zamanlarda ödenmesi gereken bölümlerinden her biri. **taksit ödemek** (ya da **vermek**) belli zamanlarda bölüm bölüm ödenme koşuluna bağlanmış bir borcun bir bölümünü vermek. **taksit taksit** *ik. be.* **1)** az az, bölüm bölüm. **2)** taksite bağlanarak, bölüm bölüm olarak. **taksite bağlamak** bir şeyi belli aralıklarla ve belli miktarlarla ödeme koşuluyla almak ya da satmak.

taksitlendirebilme *a. Ar. T.* taksitlendirebilmek eylemi.

taksitlendirebilmek *(-i) Ar. T.* taksitlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

taksitlendirilebilme *a. Ar. T.* taksitlendirilebilmek eylemi.

taksitlendirilebilmek *(nsz) Ar. T.* taksitlendirilmesi olanak içinde olmak ya da taksitlendirilme olasılığı bulunmak.

taksitlendirilme *a. Ar. T.* taksitlendirilmek eylemi.

taksitlendirilmek *(nsz) Ar. T.* taksite bağlanmak.

taksitlendirme *a. Ar. T.* taksitlendirmek eylemi.

taksitlendirmek *(-i) Ar. T.* taksite bağlamak.

takt, -tı *a. Fr.* yerinde davranma ya da konuşma. **takt sahibi** davranışında ve sözlerinde uygunluk bulunan, ağırbaşlı (kimse).

tak tak *a.* **1** tahta ve benzeri bir şeye üst üste vurmayla ya da atılan bir silahtan çıkan tok ses. *ör. Tak takı duyanlar korkup bir yana sinmişti.* **2** *ik. be.* kaba ve tok bir sesle. *ör. Kapıya tak tak vurulmasıyla yerinden sıçramıştı.*

taktak *a. ha.* **1** kapı tokmağı. **2** kundura yapan ustaların kullandığı metal tokmak..

taktırabilme *a.* taktırabilmek eylemi.

taktırabilmek *(-i, -e)* taktırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

taktırılabilme *a.* taktırılabilmek eylemi.

taktırılabilmek *(nsz)* taktırılması olanaklı olmak ya da taktırılma olasılığı bulunmak.

taktırılma *a.* taktırılmak eylemi.

taktırılmak *(nsz)* takmak eylemi yaptırılmak. *ör. Apartmana ortak anten taktırıldı.*

taktırma *a.* taktırmak eylemi.

taktırmak *(-i, -e)* takmak eylemini yaptırmak, takılmasını ya da takmasını sağlamak.

takti, -i *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** parçalama, kesme. **2** *yaz.* aruz ölçüsüyle yazılmış bir dizeyi ölçünün kalıplarına göre ayırma ve ölçüye uygun olarak okuma işi. **takti etmek** parçalara ayırmak, bölmek.

taktik *a. Fr.* **1** *ask.* belli bir sonuç almak, savaşı kazanmak ereğiyle, savaş araçlarını ve güçleri etkin bir biçimde birleştirerek ve kullanarak, kara, deniz ya da hava savaşını yönetme

sanatı. **2** *mec.* bir işte, istenen sonucu almak için, tutulan yolların ve kullanılan yöntemlerin tümü. *eş. yeni* **yönlem**. **taktik vermek** başarı için, tutulacak yolu, nasıl davranılması gerektiğini öğretmek.

taktikçi *a. Fr. T.* taktik uygulamasında usta kimse. *eş. yeni* **yönlemci**.

taktikçilik *a. Far. T.* taktikçi olma niteliği.

taktir *a. Ar.* (. -) *esk.* imbikten çekme, damıtma. **taktir etmek** imbikten çekmek, damıtmak.

taktisyen *a. Fr.* ➻ **taktikçi**.

tak tuk *ik. be.* sert ve gevrek bir şeye vurulurken çıkan sesi yermek ereğiyle kullanılır. *ör. Kapıları tak tuk açıp kapadılar.*

takunya *a. Yun.* (. .' .) ➻ **nalın**.

takunyacı *a. Yun. T.* (. .' . .) ➻ **nalıncı**.

takunyacılık *a. Yun. T.* (. .' . . .) takunyacının mesleği.

takunyalı *s.* ve *a. Yun.* (. .' . .) **1** takunyası olan, nalınlı. **2** *arg.* yobaz.

takunyasız *s. Yun. T.* (. .' . .) takunyası olmayan, nalınsız.

takva *a. Ar.* (. -) *esk.* günahtan kaçınma, sakınma.

takvim *a. Ar.* (. -) **1** zamanı yıllara, aylara, haftalara ve günlere ayıran yöntem. **2** bir yılın aylarını, haftalarını, günlerini, sayılı günlerini gösteren, duvara asılabilen çizelge ya da defter biçiminde nesne. **3** *mec.* yapılacak bir işin türlü evrelerini zamana bağlı olarak gösteren izlence. **takvim yılı** her yılın ocak ayının birinde başlayıp aralık ayının otuz birinde sona eren bik yıllık zaman birimi. **takvime bağlamak** yapılacak işlerin zamanlarını kararlaştırmak, hangi işin hangi zamanda yapılacağını bir izlenceye bağlamak.

takviye *a. Ar.* **1** güçlendirme, berkitme, sağlamlaştırma, pekiştirme. **2** yardımcı güç, destek. **takviye edilmek** ekleme yoluyla desteklenmek, sağlamlaştırılmak, güçlendirilmek, pekiştirilmek. **takviye etmek** berkitmek, desteklemek, güçlendirmek, pekiştirmek, sağlamlaştırmak. **takviye eylemek** ➻ **takviye etmek**.

takyit *a. Ar.* (. -) *esk.* kayıt altına alma, koşullara bağlama, bağlı kılma, kısıtlama, sınırlama. **takyit edilmek** *esk.* birtakım koşullara bağlanmak, sınırlandırılmak. **takyit etmek** *esk.* bir davranışı birtakım koşullara bağlamak, kısıtlamak, sınırlamak.

tal *a. Fr. bitb.* kök, gövde, sap ve yaprak biçiminde farklılaşmış organları bulunmayan bir bitkinin yaşama ve gelişme organı.

talak, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* İslamlığın kurallarına göre evliliğin sona ermesi, (dinsel nikâhta) boşanma. **talakı selase** *esk.* Mecelle'ye göre, kocanın ayrı ayrı üç kez ya da üst üste üç kez sözle karısını boşadığını bildirmesiyle gerçekleşen boşanma.

talakat, -tı *a. Ar.* (. - .) *esk.* düzgün ve akıcı söz söyleme özelliği.

talan *a. Far.* çapul, yağma, yağmalama. **talan edilmek** yağmalanmak. **talan etmek** yağmalamak.

talancı *a. Far.T.* yağmacı.

talancılık *a. Far. T.* yağmacılık.

talanlama *a. Far. T.* talanlamak eylemi.

talanlamak *(-i) Far. T.* yağmalamak.

talanlanma *a. Far. T.* talanlanmak eylemi.

talanlanmak *(nsz) Far. T.* yağmalanmak.

talasemi *a. Fr. hek.* genellikle Akdeniz ülkelerinde görülen ve ***Akdeniz anemisi*** ya da ***Akdeniz kansızlığı*** da denilen, kemik iliğinin kan yapmaması dolayısıyla ağır bir kansızlık biçiminde ortaya çıkan bir kan hastalığı.

talaş *a.* testereyle biçilen ya da törpü, rende gibi yontucu bir araçla işlenen bir şeyden dökülen kırıntılar.

talaşböreği, -ni *b. a.* ➻ **talaşkebabı**.

talaşkebabı, -nı *b. a. T. Ar.* içine pişirilmiş kuşbaşı et ve sebze konularak hazırlanan bir tür börek.

talaşlama *a.*talaşlamak eylemi.

talaşlamak *(-i)* talaş dökmek.

talaşlanma *a.* talaşlanmak eylemi.

talaşlanmak *(-e)* talaş dökülmek.

talavet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* güzellik.

talaz *a.* **1** *ha.* dalga, dalgalanma. **2** yumuşak bir kumaşın kırışmasıyla yüzeyinde beliren kabarıklık. **3** ipekli kumaşların örselenmesiyle ya da ipliklerinin yer yer çekilmesiyle yüzündeki tellerde oluşan pürüz, taraz.

talazlanma *a.* talazlanmak eylemi.

talazlanmak *(nsz)* **1** *ha.* dalga oluşmak, dalgalanmak. **2** (ipekli kumaş vb.) örselenip büzülerek iplikleri çıkıp kabarmak, pürüzlenmek, tarazlanmak.

talazlık *a. den.* dalga serpintilerini önlemek için kayıkların küpeştesine baştan kıça doğru yerleştirilen tahta.

talebe *a. Ar. esk.* ➻ **öğrenci**.

talebelik *a. Ar. T. esk.* ➻ **öğrencilik**.

talep *a. Ar.* istek, isteme, istem. **talep edilmek** istenmek. **talep etmek** (ya da **eylemek**) istekte, istemde bulunmak, istemek.

talesemi *a. Fr. hek.* ➻ **talasemi**.

tali *s. Ar.* (- -) ➻ **ikincil**.

talih *a. Ar.* (- .) insanlara iyi ya da kötü durumlar hazırladığına, rastlantıları düzenlediğine inanılan doğaüstü güç, şans. **talih kuşu** iyi şans. **talihi yâr olmak** şansı iyi gitmek, talihi iyi olmak, işi rast gelmek. **talihi yaver gitmek** şansı iyi olmak, işleri yolunda gitmek. **talihim olsaydı anamdan kız doğardım** "yaşam koşullarının ağırlığını benim gibi erkekler çekiyor, kadınlar erkeklerden daha rahat" anlamında söylenir. **talihine küsmek** hiç kimsenin etkisi olmaksızın kötü duruma düşmesinden, kötü bir olayla karşılaşmasından yalnızca kendi talihini suçlu görmek.

talihli *s. Ar. T.* (- . .) talihi iyi olan, şanslı.

talihsiz *s. Ar. T.* (- . .) talihi iyi olmayan, şansı kötü olan, şanssız. **talihsiz** (ya da **onmadık**)

hacıyı deve üstünde yılan sokar bir kimse talihsizse, yapacağı işte, karşısına hiç akla gelmeyen engeller çıkar.

talihsizlik *a. Ar. T.* (- . . .) talihsiz olma durumu, şanssızlık.

talik, -kı *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** yukarı kaldırma, asma. **2** (bir işin gerçekleşmesini bir koşula) bağlı tutma, bağlama. **3** (bir işi) ileriye atma, başka bir zamana bırakma, erteleme. **4** Arap abecesinde geliştirilmiş olan, yatık bir biçimde yazılan yazı türlerinden biri. **5** *s.* bu yazıyla yazılmış. *ör. Duvarda talik bir levhada "bismillah" yazıyordu.* **talik edilmek** ➻ **ertelenmek**. **talik etmek** *esk.* **1)** asmak. **2)** (bir işi) başka bir zamana bırakmak, gerçekleşmesini ileriye atmak, başka bir zamana bırakmak. *eş.* **ertelemek**.

talika *a. İsl.* (. .' .) dört tekerlekli, yaylı, üstü kapalı at arabası.

talil *a. Ar. esk.* **1** bir neden gösterme. **2** *fels.* ➻ **tümdengelim**.

talim *a. Ar.* (- -) **1** *esk.* ➻ **öğretim**. **2** yetiştirme. **3** alıştırma. *ör. Atış talimi yapıyorlardı.* **4** *ask.* uygulamalı bir biçimde yapılan askerlik alıştırmaları, öğretim ve eğitimi. **talim etmek** *esk.* bilgi kazandırmak, öğretmek. **(bir şeye) talim etmek 1)** az para karşılığında çalışmak zorunda kalmak. *ör. Ayda üç beş milyona talim etmekteyiz.* **2)** hep aynı şeyi yapmak zorunda olmak.

talimar *a. İt. den.* geminin baş bodaslamasından omurgasına değin uzanan, cıvadra donanımına destek olması için konulan ek parça.

talimarlı *s. İt. T. den.* talimarı olan (gemi).

talimat, -tı *a. Ar.* (- - -)**1** ➻ **yönerge**. **2** *ask.* görevin gerektirdiği türlü hizmetlerin gereğince yürütülmesi için komutanlık, başkanlık ya da daire başkanlıklarınca verilen, o hizmete ilişkin düzen, ilke ve sorumlulukları kapsayan buyrukların ortak adı. **3** *huk.* bir üst makamın, göreve ilişkin herhangi bir yönle ilgili olarak, buyruğundakilere görüşünü bildirdiği hukuksal işlem. **talimat vermek** üst aşamada bulunan bir makam ya da biri, alt aşamadakilere, yaptıracağı bir işle ilgili olarak görüşünü bildirip işin o yolda yapılmasını buyurmak. *eş.* **yönerge vermek**.

talimatname *b. a. Ar. Far.* (- - . - .) *esk.* ➻ **yönetmelik**.

talimgâh *a. Ar. Far.* (- . -) *ask.* silahlı kuvvetlerin çeşitli uzmanlık dallarına gerekli uzman, öğretici vb. yetiştirmek ereğiyle uygulamalı özel eğitim ve öğretim için görevlendirilmiş askeri kuruluş.

talimhane *b. a. Ar. Far.* (- . - .) *ask.* askerlerin talim yapmaları için düzenlenmiş alan, yer.

talimli *s. Ar. T.* (- . .) **1** öğretilmiş, eğitilmiş. **2** eli yatkın, alışık (kimse). **3** *mec.* alışık. *ör. Biz yokluğa talimliyiz.*

talimname *b. a. Ar. Far.* (- . - .) *ask.* savaşta uygulanacak türlü manevraları, her asker sınıfının görevlerini ve nasıl davranacaklarını, gereçlerin nasıl kullanılacağını vb. belirten kurallar belgesi.

talip *s. Ar.* (- .) **1** istekli, isteyen. **2** *a.* evlenmek isteyen ve bu isteğini evlenmek istediği kimseye ya da o kimsenin yakınlarına bildiren erkek. *ör. Kız, taliplerini geri çeviriyormuş.* **talip** (ya da **talibi**) **çıkmak 1)** bir şeye istekli olmak, bir şeyi istemek, bir şeyin isteklisi olmak. **2)** (kız için) evlenme önerisi almak. **talip olmak** (bir işi, bir nesneyi ya da bir kimseyi) istemek.

talipli *s.* ve *a. Ar. T.* (- . .) *ha.* talip.

talk, -kı *a. Ar.min.* genellikle açık yeşil renkte, toz durumundayken beyaz ve yağlı görünüşlü, hidratlı doğal magnezyum silikat. **talk pudrası** bizmut, karbonat, nişasta vb. ile karıştırılarak yapılan, özellikle süt çocuklarının pişiklerinde, kimi deri hastalıklarında kullanılan emici pudra.

talkım *a. bitb.* bitkide, ana sapın bir çiçekle sonuçlandığı, büyümeyi yan sapların sürdürdüğü, her sapın genellikle bir tek çiçek verdiği bir çiçeklenme durumu.

talkın *a. Ar. ha.* öğüt, telkin.

talkşist, -ti *b. a. Ar. Yun. min.* talktan oluşmuş billur şist.

tallahi *a. Ar.* (.' . .) inandırmaya güç katmak için söylenen bir ant sözü.

tallıbitkiler *ç. a. Fr. T. bitb.* kök, gövde, sap, yaprak gibi ana organları bulunmayan, çoğu asalak ya da çürükçül olarak yaşayan ilkel bitkiler topluluğu.

tallılar *ç. a. Fr. T. bitb.* ➻ **tallıbitkiler**.

taltif *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** hoş davranarak, iyilik yaparak gönül alma. **2** nişan ya da madalya verme, aylık artırma gibi şeylerle ödüllendirme. **taltif edilmek** *esk.* (görevli biri) nişan, madalya vb. verilerek ya da aylığı artırılarak ödüllendirilmek. **taltif etmek** *esk.* **1)** hoş davranarak, iyilik yaparak gönül almak, gönül okşamak. **2)** (birini) nişan, madalya vererek ya da aylığını artırarak ödüllendirmek.

talveg *a. Al.* (.' .) (**l** ince okunur) *coğr.* bir vadinin en alçak noktalarını, bir akarsu yatağının en derin yerlerini birleştiren sanal çizgi.

talyum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Tl, atom sayısı 81, atom ağırlığı 204,37, yoğunluğu 11,85 olan, özellikleri yönünden kurşuna çok benzeyen, tuzları ve bileşikleri zehirli bir element.

tam *s. Ar.* **1** eksiksiz, kesintisiz. **2** yarım olmayan, bütün, tüm. **3** *mec.* gerçek, eksiksiz, kusursuz, yetkin. *ör. O tam bir babadır.* **4** *be.* (zaman ve yer için) anlamı kesinleştirir. *ör. Silahını çekti, tam ateşleyecekken vazgeçti.* **5** *be.* uygun olarak. *ör. İş tam düşündüğüm gibi sonuçlandı.* **tam açı** *mat.* açının bir kenarını, tepesi çevresinde döndürerek elde edilen açı, 360 derecelik açı. **tam adamını bulmak** (ya da **tam adamına düşmek**)**1)** bir işe en uygun kimseyi seçmek. **2)** *al.* en uygunsuz kişiyi seçmek. **tam bölen** *mat.* bir nicelikte bir tamsayı kadar bulunan başka bir nicelik. **tam gaz** *arg.* acele içinde, son hızla. **tam gelmek**

(bir şey bir şeye) uygun gelmek, uymak. **tam maaşla tekaüt** *(şaka)* işi az, maaşı çok olan bir işe yerleşenler için söylenir. **tam otomatik** tümüyle otomatik olan aygıt ya da araç. **tam siper** *ask.* hiçbir yeri görünmeyecek bir biçimde sipere yatma. **tam siper almak** *ask.* hiçbir yeri görünmeyecek biçimde sipere yatmak. **tam tamına** (ya da **tamı tamına**) *ik. be.* olduğu gibi, tam olarak, tümüyle. **tam uyak** (ya da **kafiye**) *yaz.* şiirde uyak oluşturan sözcüklerin son harfleri arasında bir ünlü bir ünsüz benzeşmesinden oluşan uyak. **tam üstüne bastın** *tkz.* "doğru yeri, gerçeği, istenileni vb. buldun" anlamında söylenir. **tam yol** çok çabuk, hızlı bir biçimde, hızlı.

tamah *a. Ar.* gözü doymama, açgözlülük, mal edinme tutkusu. **tamah etmek 1)** açgözlülük etmek, açgözlü davranmak. **2)** çok beğenip edinmek istemek.

tamahkâr *s. Ar. Far.* (. . -) paraya ve mala aşırı ölçüde düşkün, açgözlülük eden, açgözlü (kimse).

tamahkârlık *a. Ar. Far. T.* (. . - .) mal edinme tutkusu, açgözlülük.

tamalgı *b. a. Ar. T. fels.* bir tasarının ya da algının içeriğinin tam olarak, bilinçli bir biçimde kavranması.

tamam *s.* ve *a. Ar.* (. -) **1** yarım olmayan, bütün, tüm. **2** hiçbir eksiği bulunmayan, eksiksiz. *ör. Yitirdiği para bulunmuştu ve tamamdı.* **3** yanlış ve yalan olmayan, doğru, gerçek. *ör. Belgeleri tamamdı.* **4** tamamlanmış, bitmiş durumda olan. *ör. Vakit tamam, gidebiliriz.* **5** *be. tkz.* evet, peki, olur, oldu. *ör. Bizimle gelecek misin? -Tamam, geliyorum.* **6** *ünl.* taşıtın yola koyulabileceğini anlatır. *ör. Usta, tamam!* **7** *ünl.* beğenilmeyen, hoşa gitmeyen bir iş ya da öneri karşısında söylenir. *ör. Tamam, hiç işimiz yoktu da bir de bu iş çıktı başımıza!* **8** özellikle telsiz telefon konuşmalarında, tümce ya da söylenenler bitince karşıdakine bunu bildirmek için kullanılır. **tamam bulmak** *esk.* sona ermek, son bulmak, bitmek. **tamam gelmek** bir şeye uygun düşmek, uymak. **tamam mı?** *tkz.* "oldu mu, anlaştık mı?" anlamında kullanılır. **tamam olmak** son bulmak, sona ermek. **tamamı tamamına** olduğu gibi, tastamam, tümüyle.

tamamen *be. Ar.* (. -' .) olduğu gibi, tam olarak, büsbütün, bütünüyle, tümüyle, tamamıyla.

tamamıyla *be. Ar. T.* (. -' . .) olduğu gibi, tam olarak, büsbütün, bütünüyle, tümüyle, tamamen.

tamamiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* bütünlük, tümlük, tamlık.

tamamlama *a. Ar. T.* tamamlamak eylemi.

tamamlamak *(-i) Ar. T.* **1** eksiğini gidererek bütün duruma getirmek, bütünlemek, tümlemek. **2** sona erdirmek, bitmesini sağlamak, yaparak bitirmek, bitirmek.

tamamlanabilme *a. Ar. T.* tamamlanabilmek eylemi.

tamamlanabilmek *(nsz) Ar. T.* tamamlanması olanak içinde olmak ya da tamamlanma olasılığı bulunmak.

tamamlanış *a. Ar. T.* tamamlanmak eylemi ya da biçimi.

tamamlanıverme *a. Ar. T.* tamamlanıvermek eylemi.

tamamlanıvermek *(nsz) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede tamamlanmak.

tamamlanma *a. Ar. T.* tamamlanmak eylemi.

tamamlanmak *(nsz) Ar. T.* **1** eksiği giderilerek bütün duruma getirilmek, bütünlenmek, tümlenmek. **2** bitmesi sağlanmak, sona erdirilmek, bitirilmek.

tamamlatabilme *a. Ar. T.* tamamlatabilmek eylemi.

tamamlatabilmek *(-i, -e)* tamamlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tamamlatılabilme *a. Ar. T.* tamamlatılabilmek eylemi.

tamamlatılabilmek *(nsz) Ar. T.* tamamlatılması olanak içinde olmak ya da tamamlatılma olasılığı bulunmak.

tamamlatılma *a. Ar. T.* tamamlatılmak eylemi.

tamamlatılmak *(nsz) Ar. T.* tamamlatmak eylemi yaptırılmak. *ör. Para eksikti, tamamlatıldı.*

tamamlatma *a. Ar. T.* tamamlatmak eylemi.

tamamlatmak *(-i, -e)* eksiğini yerine koydurmak, bütünlenmesi sağlanmak, bütünletmek.

tamamlayabilme *a. Ar. T.* tamamlayabilmek eylemi.

tamamlayabilmek *(-i) Ar. T.* tamamlamak elinde olmak, tamamlamaya gücü yetmek, tamamlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tamamlayıcı *s. Ar. T.* eksiksiz, bütün duruma getiren, bütünleyen.

tamamlayıcılık *a. Ar. T.* bir şeyi eksiksiz duruma getiren şeyin niteliği, bütünleyicilik.

tamamlayış *a. Ar. T.* tamamlamak eylemi ya da biçimi, bütünleyiş, tümleyiş.

tamamlayıverme *a.* tamamlayıvermek eylemi.

tamamlayıvermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede tamamlamak.

taman *be. ha.* belirli bir anlamı olmayan, "hani", "hani ya", "galiba", "sanırım", "az önce", "demin", "vallahi" gibi kimi sözcükler yerine kullanılan, genellikle tümcenin sonuna, kimi zaman da başına gelebilen bir belirteç. *ör. Sana söyledim taman! Tek başına köyde nasıl kalırsın, ölürsün taman!*

tamanit *a. Fr. min.* doğal kalsiyum ve demir fosfat.

tamasalak *b. a. Ar. T. bitb.* toprakla ve özümlemeyle ilgili bütün besinlerini konakçıdan sağlayan bitkisel asalak.

tambur *a. Ar. müz.* her şeyi tahtadan yapılan, gövdesi büyükçe, bir yarımküre biçiminde, uzun saplı, sekiz telli, yayla ya da mızrapla çalınan, klasik Türk müziğinin başlıca çalgılarından olan bir çalgı.

tambura *a. Ar.* (. .' .) *müz.* Türk halk müziğinde kullanılan bağlama, bulgari, cura, çöğür gibi, telli ve çalgıçla çalınan müzik araçlarının genel adı.

tamburacı *a. Ar. T.* (. .' . .) tambura yapan ya da tambura çalan kimse.

tamburi *a. Ar.* (. - -) tambur çalan kimse.

tamgün *b. a. Ar. T.* ➻ **tümgün**.

tamik, -kı *a. Ar.* (- -) *esk.* derinleştirme.

tamim *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **genelge**. **tamim etmek** ➻ **genelgelemek** .

tamir *a. Ar.* (- -) **1** ➻ **onarım, onarma**. **2** *mec.* yapılan bir yanlışı, işlenen bir kusuru düzeltmeye çalışma. **tamir edilmek** ➻ **onarılmak**. **tamir etmek 1)** ➻ **onarmak**. **2)** *mec.* yapılan bir yanlışı, işlenen bir kusuru düzeltmeye çalışmak. **tamir görmek** ➻ **onarılmak**. **tamire vermek** (bir şeyi) onarılması için, onaracak olan kimseye ya da yere bırakmak. **Bağdat'ı tamir etmek** *(şaka)* karnını doyurmak.

tamirat, -tı *ç. a. Ar.* (- - -) ➻ **onarım** .

tamirci *a. Ar. T.* (- . .) **1** ➻ **onarımcı**. **2** onarım yapılan yer.

tamircilik *a. Ar.T.* (- . . .) ➻ **onarımcılık**.

tamirhane *b. a. Ar. Far.* (- . - .) genellikle teknik araçların onarıldığı işlik.

tamlama *a. Ar. T. dilb.* bir adın anlamının kimi zaman tam olarak belirtilebilmesi için, onun başka bir adla, herhangi bir adılla ya da sıfatla tamamlanması. *ör. Okulun bahçesi. Sizin paranız. Kırmızı kalem.*

tamlanan *s. Ar. T. dilb.* bir tamlamada belirtilen, açıklanan ad; örneğin "okulun bahçesi" tamlamasında "bahçe" tamlanandır.*eş.* **belirtilen**.

tamlayan *s. Ar. T. dilb.* bir tamlamada temel olan bir adın anlamını açıklayan, belirten ad, adıl ya da sıfat; örneğin "okulun bahçesi" tamlamasında "okul" tamlayandır. *eş.* **belirten**. **tamlayan durumu** *dilb.* ad görevindeki bir sözcüğün kavramının başka bir kavrama bağlanması durumu; Türkçede bu durum ***-in (-nin)*** ekiyle kurulur, "okulun bahçesi" tamlamasındaki "okulun" gibi. **tamlayan eki** *dilb.* belirtili ad tamlamalarında tamlayanın aldığı ek; Türkçede ***-in (-nin)*** eki.

tamlık *a. Ar. T.* tam olma durumu, bütünlük, tümlük.

tampon *a. Fr.* **1** bir deliği tıkamaya, kapamaya yarayan, herhangi bir maddeden yapılmış tıkaç. **2** bir darbenin gücünü, yeğinliğini azaltmaya yarayan, içi yumuşak maddeyle dolu şey. **3** çarpışmaların etkisini azaltmak için otomobillerin, vagonların vb. dış ön ve arka yerlerinde bulunan metal donanım. **4** *hek.* kanı dindirmek ya da silmek için kullanılan gaz bezi yumağı vb. **5** *mec.* bir darbenin, çatışmanın yeğinliğini yatıştıran, azaltan etken. **6** *arg.* (kadında) göğüsler ve kalçalar. **tampon bölge** *huk.* iki devlet arasında, sınır boyunca, asker bulundurulmayan toprak parçası. **tampon devlet** *huk.* coğrafi konum yönünden, güçlü ve birbirine düşman iki devlet arasında bulunan devlet.

tamponlama *a. Fr. T.* tamponlamak eylemi.

tamponlamak *(-i) Fr. T.* tamponla tıkamak, tampon koymak, tampon yerleştirmek.

tamsayı *b. a. Ar. T. mat.* **1** bir bütünü oluşturan tekler için kararlaştırılmış olan sayı; bir derneğin bütün üyelerinin oluşturduğu toplam sayı. *ör. Karar, derneğin üye tamsayısının yarısından bir artığıyla verilmişti.* **2** kesirsiz sayı. *eş.* **tümsayı**.

tamtakır *s.*(.' . .) içinde olması gereken şeylerden hiçbiri bulunmayan, bomboş olan. *ör. Devlet hazinesi tamtakırmış.* **tamtakır olmak** içinde gerekli, işe yarar hiçbir şey kalmamak. *ör. Ay sonuna doğru dolap tamtakır olmuştu.* **tamtakır kuru** (ya da **kırmızı**) **bakır** (ev vb. için) içinde hiçbir eşya yok, içi bomboş.

tamtakırlaşma *a.* tamtakırlaşmak eylemi.

tamtakırlaşmak *(nsz)* içinde gerekli, işe yarar bir şey kalmamak, bomboş bir duruma gelmek. *ör. Bütün eşya satılmış, ev tamtakırlaşmıştı.*

tamtakırlaştırma *a.* tamtakırlaştırmak eylemi.

tamtakırlaştırmak *(-i)* içinde gerekli, işe yarar bir şey bırakmamak, bomboş bir duruma getirmek. *ör. Bütün eşyayı satmış, evi tamtakırlaştırmıştı.*

tamtakırlık *a.* tamtakır olma durumu. *ör. Ali, daha girer girmez, evin tamtakırlığını görüp üzülmüştü.*

tamtam *a.* **1** (Afrika yerlileri arasında) bir tür davul. **2** (Afrika yerlileri arasında) kimi olayları haber vermek ya da açıklamak için bu davulla çıkarılan ses. **3** *müz.* orkestrada yer alan bir tür Çin gongu.

tamu *a. esk.* cehennem. *ör. Tamu sözcüğüne Yunus Emre'de rastlarız.*

tamusal *s. esk.* cehennemle ilgili.

tamzara *a.* (.' . .) Doğu Anadolu'ya özgü, davul zurna ya da tef ve ney eşliğinde, toplu olarak kadın erkek bir arada ya da ayrı ayrı topluluklar durumunda oynanabilen bir halk oyunu.

tan *a.* Güneş'in doğuşundan önceki alacakaranlık zaman. **tan ağarmak** (ya da **atmak** ya da **sökmek**) Güneş doğmaya, ortalık aydınlanmaya başlamak.

tanakalma *a. esk.* tanakalmak eylemi.

tanakalmak *(-e) esk.* şaşırıp kalmak, çok şaşırmak.

tandır *a. Ar.* **1** yere çukur kazılarak yapılan bir tür küçük fırın. **2** Anadolu'nun kimi yerlerinde, kışın ayakları ısıtmak için, alçak bir masanın altına mangal konulup üstüne yorgan örtülerek yapılan ısıtma düzeni. **tandır ekmeği** tandırda[1] pişirilen ekmek.

tandırkebabı, -nı *b. a. Ar.* kuşbaşı etle ve soğanla yapılan, tandırda pişirilen et yemeği.

tandırname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* **1** tandırda[2] ısınılırken anlatılan ya da okunan masal. **2** *mec.* bilgisiz kimselerin inandığı saçma düşüncelerin yer aldığı kitap.

tane *a.* ve *s. Far.* (- .) **1** tek başına bir varlık olarak ele alınabilen, düşünülebilen şeyler için sayı birimi olarak kullanılan sözcük. *ör. On tane kalem, üç tane silgi.* **2** kimi bitkilerin tohumu. *ör. Mısır tanesi, arpa tanesi, fasulye tanesi.* **3** kimi bitkilerin çekirdekli küçük meyvesi. *ör. Üzüm tanesi, nar tanesi.* **4** yuvarlakça küçük cisim. *ör. Dolu tanesi, kum tanesi, kar tanesi.* **tane bağlamak** (buğday, mısır gibi tahıllar, meyve ağaçları ya da herhangi bir bitki) tohumları ya da meyveleri tane durumuna gelmek. **tane tane** *ik. be.* tek tek, teker teker, taneler durumunda. *ör. Yağmur iri iri, tane tane yağıyordu.* **tane tane konuşmak** (ya da **söylemek**) kullandığı sözcükler açık açık anlaşılabilecek bir biçimde, seslerin hakkını vererek, acele etmeden konuşmak.

tanecik *a. Far. T.* (- . .) **1** küçük tane. **2** *s.* sayı bildiren bir sözcükle birlikte bir şeyin azlığını belirtmek için kullanılır. *ör.Koparılan üç tanecik portakalın lafı mı olur?* **3** *fiz.* çok küçük boyutlu maddesel cisim. **4** *yaşb.* kendiliğinden üreyen parçacık.

tanecikli *s. Far. T.* (- . . .) **1** taneciklerden ya da küçük tanelerden oluşmuş. **2** üzeri taneciklerle örtülü ya da yüzeyi taneciklerle kaplı gibi görünen.

tanecil *s. Far. T.* (- . .) *hayb.* tahılla beslenen (hayvan).

taneleme *a. Far. T.* (- . . .) tanelemek eylemi.

tanelemek *(-i) Far. T.* (- . . .) tanelerini ayırmak. *ör. Mısır koçanını taneleyip taneleri kuşlara serpiyordu.*

taneleniş *a. Far. T.* tanelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Başağın tanelenişi yakındır.*

tanelenme *a. Far. T.* (- . . .) tanelenmek eylemi.

tanelenmek *(nsz) Far. T.* (- . . .) **1** tanelere ya da tanelerine ayrılmak. **2** taneleri oluşmak.

taneli *s. Far. T.* (- . .) **1** tanelerden oluşmuş. **2** taneleri herhangi bir biçimde olan. *ör. İri taneli narlar yetiştirdik.*

tanen *a. Fr.* birçok bitkisel üründe bulunan, sepicilikte, hekimlikte kullanılan, buruk tatta bir madde.

tanenli *s. Fr. T.* taneni olan (bitkisel ürün).

tangırdama *a.* tangırdamak eylemi.

tangırdamak *(nsz)* (madensel şeyler) kuru ve gürültülü, madensel bir ses çıkarmak.

tangırdatılma *a.* tangırdatılmak eylemi.

tangırdatılmak *(nsz)* (madensel şeyler) tangırdamak eylemi yaptırılmak ya da tangırdamasına yol açılmak. *ör. Teneke tangırdatılınca kuşlar kaçıştı.*

tangırdatma *a.* tangırdatmak eylemi.

tangırdatmak *(-i)* (madensel şeyler için) tangırdamasını sağlamak ya da tangırdamasına yol açmak. *ör. Tenekeyi tangırdatınca kuşlar kaçıştı.*

tangırdayış *a.* tangırdamak eylemi ya da biçimi.

tangır tangır *ik. be.* genellikle madensel ve içi boş nesnelere vurulduğu zaman çıkan kaba ve çınlayıcı sesleri anlatır.

tangırtı *a.* tangırdama sesi, madensel şeylerin, vurulunca ya da yuvarlanınca çıkardığı kuru ve gürültülü ses.

tangırtılı *s.* tangırtı çıkaran, tangırtısı olan, gürültülü.

tangır tungur *ik. be.* fıçı, teneke gibi, genellikle boş nesnelerin yuvarlanırken çıkardığı sert, kaba ve çınlayıcı sesi anlatır.

tango *a. İsp.* (.' .) **1** *müz.* Latin Amerika'dan dünyaya yayılan, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok tutulan, bir kadın ve bir erkekçe yapılan, iki zamanlı, özel ritimli dans. **2** *müz.* bu dansın müziği ve şarkısı. **3** *a.* ve *s. ha.* son modaya aşırı uymuş ya da genellikle açık saçık giyinmiş, şık, toplumun alışılmış kurallarına uymayan (kadın).

tanı *a.* **1** hasta bir kimseyi muayene ederek, belirtilerden hastalığın ne olduğunu bilme, tanıma işi. **2** belirtilerinden, bir sorunu doğru biçimde kavrayıp değerlendirme işi. *ör. Ekonomide, tanı da önemlidir.* **tanı koymak** ➻ **tanılamak**.

tanıdık *s.* ve *a.* **1** öteden beri tanışılıp konuşulan (kimse), bildik, tanış. **2** daha önceden bilinen, görülen. *ör. Yüzünüz tanıdık geliyor ama kimsiniz, çıkaramıyorum.* **tanıdık çıkmak 1)** ilk bakışta tanımamakla birlikte önceden birbirlerini tanımış olmak. *ör. Oradan buradan konuşurken, yanımdaki yolcuyla tanıdık çıktık.* **2)** bir şeyi daha önceden öğrenmiş, görmüş, duymuş olmak.

tanıdıklık *a.* tanıdık olma durumu, tanışıklık, tanışlık. *ör. Aralarındaki tanıdıklığın nereden geldiğini anlamaya çalış.*

tanık *a.* **1** herhangi bir olayı, durumu gören, bilen ya da onunla ilgili bilgisi bulunan kimse. **2** bir olayla ilgili olarak gördüğünü, bildiğini anlatan kimse. **3** *huk.* mahkemede, duruşmada bilgisine, görgüsüne başvurulan kimse. **4** *mec.* bir gerçeğin belgelenmesi yolunda öne sürülen (örnek) ya da bir sözlükte, bir sözcüğün kullanılmış olduğunu gösteren (örnek tümce). **tanık olmak 1)** bir olayı görmek. **2)** tanıklık etmek.

tanıklama *a.* tanıklamak eylemi.

tanıklamak *(-i)* (bir savı) tanık göstererek belgelemek, desteklemek, kanıtlamak.

tanıklanma *a.* tanıklanmak eylemi.

tanıklanmak *(nsz)* tanık gösterilerek belgelenmek, desteklenmek, kanıtlanmak.

tanıklık *a.* **1** tanık olma durumu. **2** tanığın yaptığı iş. **tanıklık etmek 1)** bir olayla ilgili olarak gördüğünü bildiğini anlatmak. **2)** *huk.* tanık olunan bir olayla ilgili olarak gördüklerini, bildiklerini mahkemede anlatmak. **3)** *mec.* bir gerçeğin belgelenmesinde örnek, kanıt oluşturmak.

tanıktepe *b. a. coğr.* çevresinin aşınmasıyla tek bir tepe biçiminde oluşmuş toprak parçası.

tanılama *a.* tanılamak eylemi.

tanılamak *(-i)* **1** elde edilen verilere, kimi belirtilere göre bir durumun nedenlerini, bir şeyin,

bir kimsenin niteliğini ortaya koymak. **2** *hek.* hasta bir kimseyi muayene ederek, belirtilerden, bulgulardan hastalığının ne olduğunu bilmek, saptamak, bir hastalığa tanı koymak.
tanılanabilme *a.* tanılanabilmek eylemi.
tanılanabilmek *(nsz)* tanılanması olanaklı olmak ya da tanılanma olasılığı bulunmak.
tanılanış *a.* tanılanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Hastalığın tanılanışı işi kolaylaştırmıştı.*
tanılanma *a.* tanılanmak eylemi.
tanılanmak *(nsz)* tanılamak eylemi yapılmak. *ör. Tanılanan hastalığın sağaltımı kolaylaşır.*
tanılayabilme *a.* tanılayabilmek eylemi.
tanılayabilmek *(-i)* tanılaması olanaklı olmak ya da tanılama olasılığı bulunmak.
tanılayış *a.* tanılamak eylemi ya da biçimi. *ör. Doktorların hastalığımı tanılayışı zor olmuştu.*
tanılayıverme *a.* tanılayıvermek eylemi.
tanılayıvermek *(-i)* çok çabuk ya da kısa sürede tanılamak.
tanım *a.* **1** bir kavramın, bir sözcüğün ne anlama geldiğini, özel ve başlıca niteliklerini belirterek anlatma, açıklama, tanıtma işi. *ör. Bu sözcüğün tanımı biraz zor.* **2** bir varlığa, bir şeye özgü olan nitelikleri belirterek onu tanıtma işi. *ör. Tanımı güç bir duyguyla doluydum.*
tanıma *a.* **1** tanımak eylemi. **2** *ruhb.* daha önce öğrenilmiş olan şeyleri, yeniden karşılaşınca anımsama.
tanımak *(-i)* **1** daha önce görülen, bilinen bir kimseyle ya da bir şeyle karşılaşıldığı zaman, bunun kim ya da ne olduğunu anımsamak. **2** daha önce görmüş, konuşmuş olmak, ilişkisi bulunmak, bilmek. *ör. Onu okuldan tanırdım.* **3** (bir kimseyle ya da bir şeyle ilgili) doğru ve tam bilgisi bulunmak. *ör. Onu tanırım, böyle davranmaz.* **4** bilip seçmek, ayırmak, bilmek. *ör. Hayvanlar, zehirli otları tanır, onları yemez.* **5** hukuksal olarak varlığını kabul etmek. *ör. Yeni kurulan devleti tanımakta gecikmediler.* **6** bir şeyin yapılması, bitirilmesi için belli bir süre vermek. *ör. Size on gün daha tanırız, bu sürede borcunuzu ödersiniz.* **7** kararına, yargısına uymak, boyun eğmek, saymak. *ör. Yasaları, kuralları tanımak yurttaşlık gereğidir.* **8** sorumlu bilmek, sorumlu tutmak. *ör. Bu işin yürümesinde yalnız seni tanırız, ona göre.*
tanımazlık *a.* tanımama durumu. **tanımazlıktan gelmek** bir kimseyi tanıdığı, anımsadığı halde tanımıyormuş, anımsamıyormuş gibi davranmak.
tanımlama *a.* tanımlamak eylemi.
tanımlamak *(-i)* **1** bir kavramı, bir sözcüğü, eksiksiz bir biçimde, başlıca öğelerini belirterek açıklamak, anlaşılır duruma getirmek. *ör. Bir sözcüğü tanımlamak için bilgili olmak gerekir.* **2** bir şeyi, özel ve değişmez niteliklerini belirterek tanıtmak, bilinir kılmak. *ör. Nedir aşırılık, bunu tanımlamak kolaydır.*
tanımlanabilme *a.* tanımlanabilmek eylemi.
tanımlanabilmek *(nsz)* tanımlanması olanaklı olmak ya da tanımlanma olasılığı bulunmak.
tanımlanagelme *a.* tanımlanagelmek eylemi.
tanımlanagelmek *(nsz)* öteden beri tanımlanıyor olmak. *ör. Bu iş toplumca böyle tanımlanagelmiştir.*
tanımlanış *a.* tanımlanmak eylemi ya da biçimi.
tanımlanma *a.* tanımlanmak eylemi.
tanımlanmak *(nsz)* tanımlamak eylemine konu olmak, tanımı yapılmak.
tanımlayabilme *a.* tanımlayabilmek eylemi.
tanımlayabilmek *(-i)* tanımlamak elinde ya da yetkisinde olmak, tanımlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tanımlayış *a.* tanımlamak eylemi ya da biçimi.
tanımlayıverme *a.* tanımlayıvermek eylemi.
tanımlayıvermek *(-i)* çok çabuk ya da kolayca tanımlamak.
tanımlık *a. dilb.* kimi dillerde, bir adın önünde yer alan, onun cinsini, sayısını göstererek o adı az ya da çok kesin bir biçimde belirten, kendi başına bir anlamı bulunmayan sözcük; İngilizcede "the", Fransızcada "le, la" birer tanımlıktır.
tanımsal *s.* tanım niteliğinde olan, tanımla ilgili.
tanımsallık *a.* tanımsal olma durumu. *ör. Bu tanım, tanımsallığı aşıp görüntüye dönüşmüş mü?*
tanımsız *s.* **1** tanımı yapılmamış olan. **2** tanıma gelmeyen, tanımlanamayan, kolay açıklanamayan. *ör. Tanımsız duygular yaşamaktaydım.*
tanımsızlık *a.* tanımsız olma durumu.
tanınabilme *a.* tanınabilmek eylemi.
tanınabilmek *(nsz)* tanınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tanınış *a.* tanınmak eylemi ya da biçimi.
tanınıverme *a.* tanınıvermek eylemi.
tanınıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede tanınmak. *ör. Ozan, güzel şiirleriyle tanınıvermişti.*
tanınma *a.* tanınmak eylemi.
tanınmak *(nsz)* **1** kim olduğu bilinmek. **2** herhangi bir özelliğiyle ünlü olmak. **3** hukuksal olarak varlığı kabul edilmek.
tanınmış *s.* **1** herhangi bir yönüyle, özelliğiyle ün kazanmış olan. **2** herkesçe bilinen, ünlü.
tanınmışlık *a.* tanınmış olma durumu.
tanısızlık *a. ruhb.* nesneleri ve simgeleri tanıyamama hastalığı.
tanış *a. ha.* tanıdık kimse, bildik, tanıdık. **tanış çıkmak** ilk bakışta tanımamakla birlikte önceden birbirlerini tanımış olmak.
tanışabilme *a.* tanışabilmek eylemi.
tanışabilmek *(nsz; -le)* (daha önce birbirini tanımayan kimseler) tanışma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onunla tanışabilmek için can atanlar çoktu.*
tanışık *a.* birbirini tanıyanlardan her biri.
tanışıklık *a.* tanışık olma durumu. *ör. Onunla tanışıklığımız eskilere dayanır.*
tanışış *a.* tanışmak eylemi ya da biçimi.

tanışlık *a.* tanış olma durumu.
tanışma *a.* tanışmak eylemi.
tanışmak *(nsz; -le)* (daha önce birbirini tanımayan kimseler) birbirini tanır duruma gelmek.
tanıştırabilme *a.* tanıştırabilmek eylemi.
tanıştırabilmek *(-i; -i, -le)* **1** (daha önce birbirini tanımayan kimseleri) tanıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bizi tanıştırabilir misin?*
tanıştırılabilme *a.* tanıştırılabilmek eylemi.
tanıştırılabilmek *(nsz; -le)* (daha önce birbirini tanımayan kimseler) tanıştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tanıştırılış *a.* tanıştırılmak eylemi ya da biçimi.
tanıştırılma *a.* tanıştırılmak eylemi.
tanıştırılmak *(nsz; -le)* (daha önce birbirini tanımayan kimseler) birbirini tanır duruma getirilmek, tanışmaları sağlanmak.
tanıştırış *a.* tanıştırmak eylemi ya da biçimi.
tanıştırma *a.* tanıştırmak eylemi.
tanıştırmak *(-i; -i, -le)* (daha önce birbirini tanımayan kimselerin) tanışmalarını sağlamak.
tanıt, -tı *a.* **1** bir olayı, bir şeyi tanıtlamaya yarayan belge ya da herhangi bir şey. **2** *fels.* bir gerçeği mantıksal olarak gösteren, tanıtlamada öne sürülen, tanıtlamanın dayanağı olan şey.
tanıtabilme *a.* tanıtabilmek eylemi.
tanıtabilmek *(-i)* **1** tanıtmak olanaklı olmak ya da tanıtma olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Kitabımı tanıtabilir misin*
tanıtı *a.* ➻ **tanıtım.**
tanıtıcı *s.* **1** tanıtma işini yapan, tanıtan. *ör. Kuruluşu tanıtıcı yayınlarımız var.* **2** *a.* işi, bir malı geniş yığınlara tanıtmak, beğendirmek ve böylece o malın sürümünü sağlamaya çalışmak olan kimse. *eş.* **tanıtman, propagandist.**
tanıtıcılık *a.* tanıtıcının[2] yaptığı iş, tanıtmanlık. *ör. Oğlu ilaç tanıtıcılığı yapıyordu.*
tanıtılabilme *a.* tanıtılabilmek eylemi.
tanıtılabilmek *(nsz; -e)* tanıtılması olanak içinde olmak ya da tanıtılma olasılığı bulunmak.
tanıtılış *a.* tanıtılmak eylemi ya da biçimi.
tanıtılma *a.* tanıtılmak eylemi.
tanıtılmak *(nsz; -e)* tanınması sağlanmak.
tanıtım *a.* bir malı geniş yığınlara tanıtmak, beğendirmek ve böylece o malın sürümünü sağlamak amacıyla yapılan çalışmaların tümü.
tanıtış *a.* tanıtmak eylemi ya da biçimi.
tanıtlama *a.* **1** tanıtlamak eylemi. **2** *fels.* görülebilir bir biçimde verilmiş olan bir nesnenin ya da bir olayın gerçekliğinin deney yoluyla ortaya konması. **3** *fels.* öne sürülen bir savın doğruluğunu deneysel ya da mantıksal bir yolla gösterme.
tanıtlamak *(-i)* **1** bir savın doğruluğunu, yadsınamayacak bir biçimde, açık bir kesinlikle belgelemek, göstermek. **2** *fels.* bir savın, bir önermenin doğruluğunu, akıl yürütme yoluyla ya da tanık, belge göstererek ortaya koymak.
tanıtlanabilme *a.* tanıtlanabilmek eylemi.
tanıtlanabilmek *(nsz)* tanıtlanması olanaklı olmak ya da tanıtlanma olasılığı bulunmak.
tanıtlanış *a.* tanıtlanmak eylemi ya da biçimi.
tanıtlanma *a.* tanıtlanmak eylemi.
tanıtlanmak *(nsz)* tanıtlamak eylemine konu olmak.
tanıtlayabilme *a.* tanıtlayabilmek eylemi.
tanıtlayabilmek *(-i)* tanıtlamak elinde olmak, tanıtlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tanıtlayış *a.* tanıtlamak eylemi ya da biçimi.
tanıtlı *s.* tanıta dayanan, tanıtlanmış olan.
tanıtma *a.* tanıtmak eylemi. **tanıtma filmi** *sin.* bir sinemada gelecek günlerde gösterilecek olan filmi tanıtmak ereğiyle, o filmden gösterilen parçalar. **tanıtma yazısı 1)** sergi ve benzeri bir şeyi ya da yeni çıkan bir kitabı vb. tanıtan kısa yazı. **2)** *sin.* bir filmde emeği bulunanların adlarını, filmin yapımıyla ilgili bilgileri vb. içine alan, genellikle filmin başında yer alan liste.
tanıtmacı *a.* tanıtım işiyle uğraşan kimse, tanıtıcı.
tanıtmacılık *a.* tanıtmacının işi, tanıtıcılık.
tanıtmak *(-i, -e)* **1** bir kimsenin ya da bir malın, bir şeyin tanınmasını sağlamak. **2** bir kimseyi bir başkasının tanımasını sağlamak, onları tanıştırmak.
tanıtmalık *a.* bir sanayi malının, bir ilacın vb. kutusu içine konulan, o şeyi tanıtan, o şeyin nasıl kullanılacağını anlatan kısa yazının yer aldığı broşür ya da kâğıt.
tanıtman *a.* ➻ **tanıtıcı.**
tanıtmanlık *a.* ➻ **tanıtıcılık.**
tanıtsız *s.* bir belgeye, bir tanıta dayanmayan.
tanıyabilme *a.* tanıyabilmek eylemi.
tanıyabilmek *(-i)* tanıması olanak içinde olmak ya da tanıma olasılığı bulunmak.
tanıyış *a.* tanımak eylemi ya da biçimi.
tanıyıverme *a.* tanıyıvermek eylemi.
tanıyıvermek *(-i)* **1** çabucak tanımak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bana biraz zaman tanıyıver.*
tanjant, -tı *a. Fr. mat.* **1** başka bir çizgiye, eğriye ya da yüzeye dokunan ama onu kesmeyen çizgi, eğri ya da yüzey. **2** *s.* bir şeye yalnızca bir noktada değen.
tank, -kı *a. İng.* **1** motorlu, tekerlekleri paletli, zırhlı ve silahlı savaş taşıtı. **2** demirden yapılmış sarnıç. **3** *den.* gemilerde, sıvı yük taşımak için yapılmış, su geçirmez bölme.
tankçı *a.* ve *s. İng. T. ask.* tank kullanan, tank kullanarak savaşan (asker).
tanker *a. İng.* **1** petrol ve petrol ürünleri, sanayi yağları, şarap vb. taşımak üzere özel olarak yapılmış gemi. **2** akaryakıt taşımak üzere özel biçimde yapılmış kamyon.
tankerci *a. İng. T.* tankerle taşımacılık yapan kimse.
tankercilik *a. İng. T.* tanker taşımacılığı.
tanksavar *b. a. İng. T. ask.* tankları yok etmek için kullanılan güçlü silahların ortak adı.
tanlama *a. esk.* tanlamak eylemi.

tanlamak *(-i) esk.* **1** ayıplamak, kınamak. **2** *(-e)* şaşakalmak, şaşırmak, şaşmak.
tanma *a. esk.* tanmak eylemi.
tanmak *(-e) esk.* şaşakalmak, şaşırmak, şaşmak.
tannan *s. Ar.* (. -) *esk.* çınlayan, tınlayan.
tanrı *a.* çoktanrıcılıkta, var olduğuna inanılan ve tapılan insanüstü varlıklardan her biri. *eş.* **ilah**.
Tanrı *ö. a.* evrenin ve her şeyin yaratıcısı, koruyucusu, yöneticisi olduğuna ve "bir"liğine inanılan yüce varlık, Yaradan. *eş.* **Allah**. **Tanrı analı babalı büyütsün** küçük çocuklar için kullanılan bir iyi dilek sözü. **Tanrı aşkına** Tanrı sevgisi adına.**Tanrı kayrası** *fels.* Tanrı'nın dünya işlerinde beliren iyilikçiliği ve bilgeliği. **Tanrı korusun** (ya da **saklasın**) Tanrı kötü durumlardan esirgesin.**Tanrı misafiri** çağrılmadan gece yatısına gelen ya da yabancı olup da bir gecelik konuk edilmesini dileyen, hoş tutulması gereken kimse. **Tanrı vergisi** bir kimsede yaradılıştan var olan (iyi nitelik). **Tanrı yarattı dememek** kıyasıya vurmak, öldüresiye dövmek. **Tanrı'nın günü** her gün.**Tanrı'ya şükür** durumun kötü olmadığını anlatmak için, "Tanrı'ya şükürler olsun" anlamında söylenir. *ör. Tanrı'ya şükür, bu yıl bol yağış oldu.*
Tanrıbilim *ö. b. a. fels.* dinlerin doğuşu, Tanrı'nın varlığı, nitelikleri, insanın Tanrı'yla, evrenle ilişkileri üzerinde uğraşan, Tanrısal olanı konu alan bilim.
Tanrıbilimci *ö. b. a.* Tanrıbilimle uğraşan bilim adamı.
Tanrıbilimsel *ö. b. s.* Tanrıbilimle ilgili.
Tanrıcı *ö. a.* Tanrı'ya inanan kimse.
Tanrıcılık *ö. a. fels.* evreni yaratan ve yöneten, vahiy yoluyla insanlara buyruklar veren bir tek Tanrı'nın varlığına inanma.
tanrıça *a.*(. .' .) çoktanrıcılıkta kadın tanrı. *eş.* **ilahe**.
tanrıçalık *a.* tanrıça olma durumu.
Tanrılaşma *a.* Tanrılaşmak eylemi.
Tanrılaşmak *(nsz) mec.* Tanrı gibi olmak, Tanrı durumuna gelmek.
Tanrılaştırabilme *a.* Tanrılaştırabilmek eylemi.
Tanrılaştırabilmek *(-i)* Tanrılaştırması olanak içinde olmak ya da Tanrılaştırma olasılığı bulunmak.
Tanrılaştırılabilme *a.* Tanrılaştırılabilmek eylemi.
Tanrılaştırılabilmek *(nsz)* Tanrılaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
Tanrılaştırılma *a.* Tanrılaştırılmak eylemi.
Tanrılaştırılmak *(nsz)* Tanrı yerine konulmak, Tanrı durumuna getirilmek.
Tanrılaştırma *a.* Tanrılaştırmak eylemi.
Tanrılaştırmak *(-i)* **1** (bir kimseyi ya da bir şeyi) Tanrı yerine koymak, Tanrı diye tanımak. **2** (bir kimseyi ya da bir şeyi) yüceltmek, yüceleştirmek.
Tanrılık *ö. a.* Tanrı'ya özgü olan varlık, nitelik.
Tanrısal *ö. s.* **1** Tanrı'ya özgü olan. **2** Tanrı'yla ilgili olan. **3** Tanrı'ya ya da tanrılara yaraşır olan.
Tanrısallaşma *a.* Tanrısallaşmak eylemi.
Tanrısallaşmak *(nsz)* Tanrısallık edinmek.
Tanrısallaştırabilme *a.* Tanrısallaştırabilmek eylemi.
Tanrısallaştırabilmek *(-i)* Tanrısallaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
Tanrısallaştırılış *a.* Tanrısallaştırılmak eylemi ya da biçimi.
Tanrısallaştırılma *a.* Tanrısallaştırılmak eylemi.
Tanrısallaştırılmak *(nsz)* Tanrı'ya özgü bir nitelik verilmek.
Tanrısallaştırma *a.* Tanrısallaştırmak eylemi.
Tanrısallaştırmak *(-i)* Tanrısal bir nitelik vermek.
Tanrısallık *ö. a.* Tanrısal olma durumu.
Tanrısız *ö. s.* Tanrı'sı olmayan, Tanrı'ya inanmayan.
Tanrısızlık *ö. a.* Tanrısız olma durumu.
Tanrıtanımaz *ö. b. s. fels.* Tanrı'yı kabul etmeyen, Tanrı'ya inanmayan, Tanrı'nın varlığını yadsıyan (kimse).
Tanrıtanımazlaşma *a.* Tanrıtanımazlaşmak eylemi.
Tanrıtanımazlaşmak *(nsz)* Tanrı'ya inanırken onu yadsımaya başlamak, artık Tanrıtanımaz olmak.
Tanrıtanımazlık *ö. b. a. fels.* Tanrı'nın varlığını yadsıyan öğreti.
tansık *a.* akıl yoluyla açıklanamayan ve bu yüzden de Tanrısal bir güç tarafından yaratıldığına inanılan doğaüstü olay.*eş* **mucize**. *ör. Doğa tansıklarla doludur, onun tansıklarına insanoğlunun usu ermez.*
tansıklaşma *a.* tansıklaşmak eylemi.
tansıklaşmak *(nsz)* tansık özelliği, niteliği kazanmak.
tansıksı *s.* tansık niteliğinde olan, tansık gibi görünen, tansıkla ilgili.
tansiyometre *b. a. Fr.* (. . . .' .) ➻ **gerilimölçer**.
tansiyometri *b. a. Fr.* (. . . .' .) ➻ **gerilimölçüm**.
tansiyon *a. Fr.* **1** *hek.* kanın damarlar içindeki basıncı, kan basıncı. **2** *mec.* gerilim. **tansiyon düşürücü** *hek.* atardamar basıncını düşüren (ilaç). **tansiyon ölçmek** *hek.* tansiyon ölçmekte kullanılan özel araçla bir kimsenin tansiyonunu saptamak.
tantal, -li *a. Fr. kim.* simgesi Ta, atom sayısı 73, atom ağırlığı 180,940, yoğunluğu 16,5 olan, cevherlerinde birlikte bulunduğu niyobyuma benzeyen, katı bir element.
tantana *a. Ar.* **1** gösteriş, görkem. **2** *arg.* gürültü patırtı, kuru gürültü, boş sözler. **tantana etmek** *arg.* kuru gürültü çıkarmak. **tantana kopmak** *arg.* gürültü patırtı çıkmak.
tantanacı *a. Ar. T.* tantana yapma huyunda olan kimse.
tantanacılık *a. Ar. T.* tantanacı olma özelliği.

tantanalı *s. Ar. T.* **1** göz kamaştırıcı, gösterişli, görkemli. **2** *arg.* gürültülü patırtılı.

tan tun *ik. a. arg.* "iki ateş arasında kalarak, suçsuz yere ölmek" anlamındaki ***tan tuna gitmek*** deyiminde geçer.

tantuni *a. Ar. ha.* küçük küçük doğranmış etin soğan, maydanoz, sivribiber, domatesle birlikte sacda pişirilmesi biçimindeki bir tür sac kavurma.

tanyeli, -ni *b. a.* tan vakti esen hafif rüzgâr.

tanyeri, -ni *b. a.* Güneş'in doğmak üzere olduğu sırada, ufukta hafifçe aydınlanan yer. **tanyeri ağarınca hırsızın gözü kararır** kirli işler yaparak çıkar sağlayan kimse, buna elverişli ortam, durum sona erince sersemleşir, kirli iş yapamaz olur. **tanyeri ağarmak** Güneş doğmaya, ufukta aydınlık belirmeye, ortalık aydınlanmaya başlamak, sabah olmak üzere bulunmak.

Tanzanyalı *ö. a.* ve *s.* (. .' . .) Tanzanya'da yaşayan halk ve bu halkın soyundan olan (kimse).

tanzifat, -tı *a. Ar.* (. - -) *esk.* (belediyece yaptırılan) temizlik işleri.

tanzim *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* sıraya koyma, sıralama. **2** düzene sokma, düzen verme, yoluna koyma, düzeltme, düzenleme. **tanzim etmek 1)** *esk.* sıraya koymak, sıralamak. **2)** düzene sokmak, düzen vermek, düzeltmek, düzenlemek. **tanzim satışı** tüketim mallarının fiyatlarının yükselmesini önlemek, kimi malların tüketiciye daha ucuza ulaşmasını sağlamak amacıyla belediyece ya da bir kamu kuruluşunca yapılan satış.

tanzimat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* yönetimsel işlerin düzeltilmesi amacıyla alınan önlemlerin ve yapılan uygulamaların tümü.

Tanzimat, -t'ı *ö. ç. a. Ar.* (. - -) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, Sultan Abdülmecit zamanında, 1839 yılında bir padişah fermanı olarak İstanbul'da Gülhane Alanı'nda okunan "Gülhane Hattı Hümayunu"yla ilan edilen, yönetimi iyileştirme tasarısı ve bu iyileştirmelerin yapıldığı dönem.

Tanzimatçı *ö. a. Ar. T.* (. - . .) Tanzimat döneminde yaşamış, tanzimat görüşünü savunmuş ya da Tanzimat hareketinde görev almış kimse.

Tanzimat Yazını (ya da **Edebiyatı**) *ö. a yaz.* Türk yazınının, Divan Yazını'na bir tepki olarak doğan ve Avrupa uygarlığının ve yazınının etkisi altında gelişen ilk dönemi. Tanzimat'ın ilanından yirmi yıl kadar sonra başlayan ve 1896'da yine batı etkisindeki Servetifünun Yazını'na değin süren bu dönem, toplumsal konuların geniş ölçüde işlendiği, yazının, sanatın halkın eğitiminde bir araç olarak görüldüğü ve kullanıldığı bir dönem olmuştur. Tanzimat Yazını'nın başlıca yazarları: Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmet Mitmat Efendi, Recaizade Mahmut Ekrem, Samipaşazade Sezai, Abdülhak Hamit.

tanzir *a. Ar. yaz.* Divan Yazını'nda bir şiiri örnek alarak yazılan şiir.

tapa *a. İt.* (.' .) **1** dar bir deliği ya da şişe ağzını tıkamaya yarayan, mantardan, lastikten, camdan, tahtadan, plastikten vb. yapılmış tıkaç, tıpa. **2** top mermisinin ucuna vidalanan ve mermi atıldıktan sonra onun patlamasını sağlayan ayarlı kapak.

tapabilme *a.* tapabilmek eylemi.

tapabilmek *(-i)* tapma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tapalama *a. İt. T.* (.' . . .) tapalamak eylemi.

tapalamak *(-i) İt. T.* (.' . . .) (dar bir delik ya da şişe ağzı için) ağzını tapayla kapatmak, ağzına tapa koymak.

tapalanma *a. İt. T.* (.' . . .) tapalanmak eylemi.

tapalanmak *(nsz) İt. T.* (.' . . .) (dar bir delik, şişe ağzı vb.) tapayla kapatılmak, ağzına tapa konmak.

tapalı *s. İt. T.* (.' . .) ağzına tapa konmuş olan, ağzında tapa bulunan.

tapan *a. ha.* tohum ekilip sürülmüş tarlayı düzleştirmek ve tohumların toprakla örtülmesini sağlamak için gezdirilen, ağaçtan yapılmış, geniş bir tarım aracı. **tapan çekmek** tohumların toprakla örtülmesini sağlamak için, ekilip sürülmüş tarlanın her yanında tapan gezdirmek, tapanlamak.

tapanlama *a. ha.* tapanlamak eylemi.

tapanlamak *(-i) ha.* tohumların toprakla örtülmesini sağlamak için, ekilip sürülmüş tarlanın her yanında tapan gezdirmek, tapan çekmek.

tapasız *s. İt. T.* (.' . .) ağzına tapa konmuş olmayan, ağzında tapa bulunmayan.

tapı *a. esk.* kendisine tapınılan şey, put, mabut.

tapıklama *a. ha.* tapıklamak eylemi.

tapıklamak *(-i) ha.* ➻ **tapışlamak, tıpışlamak.**

tapılabilme *a.* tapılabilmek eylemi.

tapılabilmek *(nsz)* tapılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tapılma *a.* **1** Tapılmak eylemi. **2** *mec.* yüce bir varlık olarak sevilme.

tapılmak *(nsz)* **1** Tanrı olarak görülmek, tapınmak eylemi yapılmak. *ör. Ertesi sabah da ehram tepesinde Güneş doğarken İkhnaton'a tapılmış.* **2** *mec.* yüce bir varlık olarak sevilmek, çok sevilmek.

tapınabilme *a.* tapınabilmek eylemi.

tapınabilmek *(-e)* tapınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tapınak *a.* içinde Tanrı'ya ya da (çoktanrılı dinlerde) tanrılara tapınılan yapı.

tapıncak *a. bud.* ➻ **fetiş.**

tapıncakçı *a. bud.* ➻ **fetişist.**

tapıncakçılık *a. bud.* ➻ **fetişizm.**

tapınç *a.* tapınma.

tapınılma *a.* tapınılmak eylemi. *ör. Ama yeni Çin'de Mao'ya tapınılması olağan sayılmaz.*

tapınılmak *(nsz)* ➻ **tapılmak.** *ör. Kendisine tapınılmak istenen bir kişi olmayı istemezdi.*

tapınım *a.* tapınma.

tapınış *a.* tapınmak eylemi ya da biçimi.
tapınma *a.* tapınmak eylemi.
tapınmak *(-e)* **1** Tanrı'ya ya da (çoktanrıcılıkta) tanrı olarak benimsenen şeye karşı inanış ve bağlılık anlatmak için belirli birtakım dinsel eylemlerde bulunmak. **2** *mec.* büyük bir aşkla, deli gibi sevmek.
tapırdama *a.* tapırdamak eylemi.
tapırdamak *(nsz)* tapırtı sesi çıkarmak.
tapırtı *a.* yürürken çıkan ayak sesine benzer ses.
tapış *a.* tapmak eylemi ya da biçimi.
tapışlama *a. ha.* tapışlamak eylemi.
tapışlamak *(-i) ha.* **1** beğendiğini, sevdiğini göstermek üzere bir kimsenin sırtına hafif hafif vurmak, sırtını okşamak, tapıklamak. **2** hamurun üzerini düzeltmek için hafif hafif vurarak elle sıvazlamak.
tapışlanma *a. ha.* tapışlanmak eylemi.
tapışlanmak *(nsz) ha.* tapışlamak eylemine konu olmak.
tapi *a. Fr.* poker oyununda henüz kâğıt dağıtılmamışken, oyunculardan birinin önünde fişi ya da parası kalmadığını anlatmak için kullandığı sözcük. **tapi kalmak** (kumarda) ne kâr ne zarar etmek.
tapir *a. Fr. hayb.* tapirgillerden, Amerika'da, bir türü de Asya'nın ve Afrika'nın tropikal bölgelerinde küçük sürüler durumunda yaşayan, iki metre uzunluğunda ve bir metre yüksekliğinde olabilen, postu kısa kıllı ve esmer renkte, ön ayakları dörder, arka ayakları üçer parm aklı, toynaklı, kısa hortumlu, soyu tükenmek üzere olan bir hayvan.
tapirgiller *ç. a. Fr. T. hayb.* tekparmaklılardan tapir türlerini kapsayan bir familya.
taplı *s. ha.* **1** benzersiz, eşsiz, güzel. **2** doğru, uygun, yaraşık, yerinde (söz, davranış). **3** gelişmiş, şişman ya da semiz (hayvan).
tapma *a.* tapmak eylemi.
tapmak, -ar *(-e)* **1** Tanrı'ya kulluk etmek. **2** tanrı olarak tanıyıp tapınmak. **3** *mec.* büyük bir aşkla, tutkuyla sevmek.
tapon *s. Fr.* **1** (genellikle nesne için) düşük nitelikli, işe yaramaz, elde kalmış olan, eski püskü, değersiz. **2** *mec.* aşağı, önemsiz, değersiz (kimse).
taponcu *a. Fr. T.* tapon mal alıp satan kimse, dükkân.
taptaze *s. T. Far.* (.' . .) **1** çok taze. **2** *be.* değerinden bir şey yitirmeyerek, bozulmaksızın.
taptırma *a.* taptırmak eylemi.
taptırmak *(-i, -e)* tapmak eylemini yaptırmak.
tapu *a.* **1** bir taşınmazın sahibinin kim olduğunu gösteren resmi belge. **2** tapu işlemlerinin yürütüldüğü devlet dairesi. **tapu dairesi** ➻ **tapu**[2]. **tapu kütüğü** (ya da **sicili**) bir taşınmazın üstündeki hakların ve yükümlülüklerin yazıldığı, tapu sicil muhafızınca tutulan resmi kütük. **tapu memuru** (ya da **tapu sicil muhafızı**) kapu kütüğünü tutmakla görevli memur. **tapu senedi** ➻ **tapu**[1].
tapucu *a. ha.* tapu görevlisi, tapu memuru.
tapulama *a.* tapulamak eylemi.
tapulamak *(-i)* taşınmazları ve bunlar üzerinde yapılan ipotek, şufa, irtifak gibi işlemleri tapu kütüğüne geçirmek.
tapulanma *a.* tapulanmak eyelemi.
tapulanmak *(nsz)* tapulu duruma gelmek.
tapulu *s.* **1** tapusu olan (taşınmaz). **2** *mec.* bir kimsenin buyruğu altında bulunan (kimse).
tapusuz *s.* tapuya geçirilmemiş olan (taşınmaz).
tapyoka *a. Fr.* (. .' .) manyok kökünden çıkarılan nişasta.
tar (I) *a. ha.* **1** ağaç kütüklerinin birbirine bağlanmasıyla oluşturulan sal. **2** kümeste, tavukların üzerinde tüncdikleri ağaç.
tar (II) *a. müz.* Doğu Anadolu'yla Azerbaycan'da çalınan bir çalgı.
taraba *a. ha.* ➻ **daraba**.
taraça *a. İt.* (. .' .) **1** bir yapının damında çevresi ve üstü açık yer, teras. **2** toprakla ya da başka bir gereçle elde edilen, bir duvarla desteklenen yüksek düzlük. **3** *coğr.* seki.
taraçalı *s. İt. T.* taraçası olan.
taraf *a. Ar.* **1** sağ, sol, ön, arka, alt, üst vb.nin her biri. **2** doğrultu, yan, yön. **3** yer, yöre. *ör. Çankaya taraflarında bir eve gittik.* **4** düşünceleri, amaçları, istekleri karşıt olan iki kişiden ya da iki topluluktan her biri. **5** bir kimsenin soyundan gelenlerin tümü. *ör. Ana tarafından Adanalı'ydı.* **6** bir şeyin belli bölümü. *ör. Otobüsün arka tarafına yürüyelim.* **taraf tutmak** (ya da **çıkmak** ya da **olmak**) tarafsız davranmamak, taraflardan birinden yana olmak, birinin görüşünü desteklemek, birini, bir yanı kayırmak. **tarafıma** bana. **tarafımdan** benden. **tarafına** o kimseye, ona. **tarafından 1)** herhangi birinden. **2)** aracılığıyla, eliyle. **3)** çeşidinden, türünden. *ör. Biraz ucuz tarafından bir ev bulup oturdak.*
tarafeyn *a. Ar. esk.* iki taraf, iki yan.
tarafgir *s. Ar. Far. esk.* bir tarafı tutan, bir tarafı kayıran, tarafsız olmayan.
tarafgirlik *a. Ar. Far. T.* tarafgir olma durumu, tutumu.
taraflı *s. Ar. T.* **1** yanı ve yönü olan, yanlı, yönlü. *ör. Bu araç iki taraflı iş görür.* **2** herhangi bir yerden, yöreden olan. *ör. Giyinişinden bizim taraflı biri olduğu belli.* **3** herhangi bir düşünceyi, kanıyı ya da kimseyi destekleyen, onun tarafını tutan, onun yandaşı olan, onu kayıran (kimse). *ör. Onunla görüşme taraflısı olanlar vardı.*
taraflılık *a. Ar. T.* herhangi bir düşünceyi, kanıyı ya da kimseyi kayırma, destekleme durumu, yandaşlık.
tarafsız *s. Ar. T.* herhangi bir düşünceyi, kanıyı ya da kimseyi kayırmayan, desteklemeyen, hiçbirinden yana olmayan, herhangi bir yanı tutmayan, yansız. **tarafsız bölge** savaş sırasında, savaşan yanların komutanlarınca verilen kararla oluşturulan, askerden arındırılmış bölge.

tarafsızlaşabilme *a. Ar. T.* tarafsızlaşabilmek eylemi.
tarafsızlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* tarafsızlaşması olanak içinde olmak ya da tarafsızlaşma olasılığı bulunmak.
tarafsızlaşma *a. Ar. T.* tarafsızlaşmak eylemi.
tarafsızlaşmak *(nsz) Ar. T.* tarafsız duruma gelmek.
tarafsızlaştırma *a. Ar. T.* tarafsızlaştırmak eylemi.
tarafsızlaştırmak *(-i) Ar. T. huk.* savaş sırasında bir ülkenin, kentin, bölgenin ya da kimi hizmetlerin tarafsızlığını ilan etmek.
tarafsızlık *a. Ar. T.* **1** tarafsız olma durumu, yansızlık. **2** *huk.* savaş sırasında, bir devletin, savaşan yanlardan herhangi birini tutmaması ve savaşan devletlerin bunu böyle kabul etmesi durumu.
taraftar *a.* ve *s. Ar. Far.* (. . -) birbirine karşıt yanlardan herhangi birini destekleyen, tutan ya da herhangi bir şeyden yana olan (kimse), yandaş. **taraftar olmak** ...-den yana olmak, yandaş olmak.
taraftarlık *a. Ar. Far. T.* taraftar olma durumu, yandaşlık. **taraftarlık etmek** bir yanı desteklemek, bir yanı kayırmak.
tarak *a.* **1** genellikle saç taramakta kullanılan, dişli araç. **2** dokuma tezgâhlarında, dişleri arasından arış ipliklerinin geçtiği, tarak biçiminde araç. **3** bahçıvanlıkta, toprağın taşını ayıklamak için kullanılan, ucu dişli araç. **4** kimi kuşların başında bulunan, yelpazeye benzer tepelik. **5** insanda, ayağın yüksek olan üst bölümü. **6** suda yaşayan hayvanlarda, solungaç. **7** *hayb.* yassısolungaçlılardan, yuvarlak kabuklu, yelpaze biçiminde bir yumuşakça. **8** *ask.* denizin altındaki mayınları yok etmeye yarayan düzenek. **9** balıkçılıkta, sürüterek balık avlamaya yarayan, genellikle çember biçiminde ve saplı balık ağı. **tarak dubası** *den.* denizi taraklamak işinde kullanılan dolaplı duba. **tarak vurmak** taramak.
tarakçı *a.* **1** tarak yapan ya da satan kimse. **2** taraklama işiyle uğraşan kimse.
tarakişi, -ni *b. a.* tarak dişlerine benzer biçimde yapılmış elişi.
taraklama *a.* **1** taraklamak eylemi. **2** tarakişi. **3** *den.* ağaç gemilerde kaplamaların zedelenmesi durumunda, içeriye su girmemesi için omuzluktan su düzeyine değin, ıskarmozlar arasına düzenli, uygun bir biçimde yerleştirilen ağaçtan yapılan pekiştirme.
taraklamak *(-i)* **1** bağ, bahçe, tarla toprağının yüzünü tarakla düzeltmek. **2** gereksiz maddelerden temizlemek ereğiyle içinden araç geçirmek, taramak. **3** eğmeçli çizgilerle boyamak.
taraklı *s.* **1** başında tarak bulunan (kuş, kadın). **2** yol yol nakışlı (kumaş vb.) **3** tarağı geniş olan (ayak).
taraklılar *ç. a. hayb.* selenterelerin, saydam ve jelatinli deniz hayvanlarını kapsayan sınıfı.
tarakotu, -nu *b. a. bitb.* tarakotugillerden, doğal olarak yetişen, kimi ülkelerde sebze olarak da yetiştirilen, otsu bir bitki.
tarakotugiller *ç. b. a. bitb.* bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden bir familya.
taraksı *s.* tarağı andıran, tarağa benzeyen. **taraksı kas** *gövb.* uyluğun üst bölümünde bulunan kas.
taraksız *s.* tarağı normal olan (ayak).
taralı *s.* taranmış.
tarama *a.* **1** taramak eylemi. **2** balık yumurtası, ekmek, süt, zeytinyağı ve limon karışımından oluşan bir meze. **3** *s.* çizgi çizgi, yol yol taranarak gölge verilmiş olan (resim, harita).
taramak *(-i)* **1** bir şeyin tellerini bir tarakla ya da herhangi bir araçla birbirinden ayırıp kırışıklığını gidermek, düzleştirmek. **2** bir şeyin içindeki gereksiz maddeleri tarak, tırmık vb. ile ayıklamak, taraklamak. **3** taşın yüzünü dişli çelik kalemle çizgi çizgi, yol yol işlemek. **4** makineli tüfek vb. ile bir yere sürekli bir biçimde ateş etmek. **5** bir şeyi ya da bir kimseyi bulmak ya da yakalamak için bir yeri çok sıkı bir biçimde aramak. **6** bir resim ya da gravürde tarama denilen çizgileri işlemek. **7** *mec.* bir derleme ya da araştırma yaparken, bir yayını dikkatle gözden geçirmek ve gerekli tümceleri saptamak, notları almak. **8** *mec.* dikkatle bakmak, gözden geçirmek, süzmek.
taranabilme *a.* taranabilmek eylemi.
taranabilmek *(nsz)* taranması olanak içinde olmak ya da taranma olasılığı bulunmak.
taranga *a. ha.* (. .' .) ringaya benzeyen, göllerde ve akarsularda yaşayan, çapak da denilen, eti lezzetsiz bir balık.
taranış *a.* taranmak eylemi ya da biçimi.
taranma *a.* taranmak eylemi.
taranmak *(nsz)* **1** taramak eylemi yapılmak, taramak eylemine konu olmak. **2** kendi başını taramak. *ör. Kız, uzun süredir taranmakta, süslenmekteydi.*
tarantı *a.* bir şeyin tarak, tırmık vb. ile ayıklanması sonucu çıkan gereksiz şeyler.
tarassut *a. Ar. esk.* dikkatle bakma, gözetleme, gözleme. **tarassut etmek** dikkatle gözlemek, gözetlemek.
taraş *a. ha.* tarla, bağ, bahçe gibi yerlerden toplanan üründen artakalanlar. **taraş üzümü** *ha.* bağbozumundan sonra kütüklerde kalmış olan üzüm.
taraşlama *a. ha.* taraşlamak eylemi.
taraşlamak *(-i) ha.* tarla, bağ, bahçe gibi yerlerden toplanan, kaldırılan ürünlerden artakalanları toplamak.
taraşlanma *a. ha.* taraşlanmak eylemi.
taraşlanmak *(nsz)* taraşlamak eylemi yapılmak.
taratış *a.* taratmak eylemi ya da biçimi.
taratma *a.* taratmak eylemi.
taratmak *(-i, -e)* taramak eylemini yaptırmak.
tarator *a. Far.* ceviz içi, ekmek içi, zeytinyağı, sarmısak ve sirkenin birlikte yoğrulmasıyla yapılan bir meze.

taravet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* dirilik, körpelik, tazelik.
taravetli *s. Ar. T.* (. - . .) *esk.* körpe, taze.
tarayabilme *a.* tarayabilmek eylemi.
tarayabilmek *(-i)* **1** taramak elinde olmak, tarama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Saçımı tarayabilir misin?*
tarayıcı *a.* (bilgisayarda) belirli görsel simgeleri tanıyabilen optik aygıt.
tarayış *a.* taramak eylemi ya da biçimi.
tarayıverme *a.* tarayıvermek eylemi.
tarayıvermek *(-i)* **1** çabucak taramak. *ör. Kadın saçını tarayıverip sokağa çıktı.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Çocuğun saçını tarayıver.*
taraz *a.* ipek ve benzeri düz, parlak kumaşların üzerinde bulunan tel tel iplik. **taraz taraz** *ik. s.* **1)** (kumaş için) üzeri tel tel iplik olan. **2)** (saç için) biçim verilmemiş, dağınık ve kabarık durumda olan.
tarazlama *a.* tarazlamak eylemi.
tarazlamak *(-i)* tezgâhtan çıkan kumaşın tarazlarını ayıklamak.
tarazlanış *a.* tarazlanmak eylemi ya da biçimi.
tarazlanıverme *a.* tarazlanıvermek eylemi.
tarazlanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede tarazlanmak.
tarazlanma *a.* tarazlanmak eylemi.
tarazlanmak *(nsz)* **1** (kumaş için) üzeri tel tel ipliklerle kaplanmak, iplikleri kabarmak. **2** (saç için) tel tel kabarmak, dağınık ve karışık olmak. **3** (deri için) üzerinde topluiğne başı gibi kabarcıklar oluşmak, pütür pütür olmak.
tarcı (I) *a. ha.* tar **(I)** ile akarsu yoluyla ağaç kütükleri taşıyan kimse. *ör. Keşiş Çayı'nda tarcılar kereste taşıyorlardı.*
tarcı (II) *a. müz.* tar **(II)** çalan kimse.
tarçın *a. Far. bitb.* **1** defnegillerden, Asya'nın güneyinde ve doğusunda, özellikle Sri Lanka'da ve Çin'de yetişen, değişik türleri bulunan bir ağaç. **2** bu ağacın kabuğundan elde edilen ve baharat olarak kullanılan toz.
tarçını *s. Far. Ar.* (. - -) **1** sarıyla kahverengi arasında bir renk. **2** *s.* bu renkte olan.
tardiye *a. Ar. esk. yaz.* **1** Divan Yazını'nda, beş dizeli bölümlerden oluşan bir koşuk biçimi. **2** Divan Yazını'nda, mesnevilerde serüven kahramanının ağzından söylenmiş gazel, murabba türünden şiir.
taret, -ti *a. İng. ask.* **1** gemilerde ya da kalelerde, topun makine bölümünü ve topçuları koruyacak biçimde yapılmış zırhlı kule. **2** bir tankın silahlarını taşıyan ve şasiye göre dönerek 360 derecelik bir atış alanına sahip olan zırhlı kundak. **3** *arg.* (kadında, kızda) memeler.
tarh *a. Ar.* **1** *esk. mat.* çıkarma, eksiltme. **2** (vergi için) koyma. **3** bahçelerde çiçek dikmeye ayrılmış olan yer. **tarh etmek 1)** *esk. mat.* bir sayıyı bir sayıdan çıkarmak. **2)** vergi koymak, vergilendirmek.
tarhana *a. Far.* **1** pişirilmiş yarma, bulgur ya da mayalanıp kurutularak ufalanmış hamura domates, biber, soğan, kokulu otlar ve yoğurt katılarak yapılan bir çorba malzemesi. **2** bu malzemeden yapılan çorba. **tarhana çorbası** tarhanadan yapılan çorba.
tarhanalık *s. Far. T.* tarhana yapmaya elverişli ya da tarhana yapmak üzere ayrılmış olan (buğday, un).
tarhun *a. Ar. bitb.* bileşikgillerden, anayurdu Sibirya olan, dip sürgünleriyle çoğaltılan, yaprakları nane, roka gibi yenilen, baharat olarak kullanılan, yapraklarından hekimlikte de yararlanılan ıtırlı bir bitki.
tarım *a.* gerekli ve yararlı bitkileri yetiştirmek, ürün elde etmek ereğiyle toprak üzerinde yapılan çalışmaların tümü.
tarımbilim *b. a.* tarımla ilgili bilgileri ve yöntemleri konu alan bilim dalı.
tarımcı *a.* **1** tarımla uğraşan kimse. **2** tarım mühendisi ya da teknisyeni. **3** *s.* ekonomisi tarıma dayalı olan (ülke).
tarımcılık *a.* tarımla uğraşma.
tarımsal *s.* tarımla ilgili.
tarif *a. Ar.* (- .) **1** ➻ **tanım. 2** bir işin nasıl yapıldığını açıklama, belirtme ya da gösterme. **3** bir şeyin bulunduğu yeri, çevreyle ilgisini belirterek açıklama. **tarif edilmek** ➻ **tanımlanmak. tarif etmek** ➻ **tanımlamak. tarif olunmak** ➻ **tanımlanmak.**
tarife *a. Ar.* (- . .) **1** lokanta, gazino, otel gibi yerlerde fiyat gösteren çizelge. **2** taşıtların gidiş geliş zamanlarını gösteren çizelge. **3** ilaç, aygıt vb.nin nasıl kullanılacağını açıklayan kâğıt, tanıtmalık.
tarifeli *s. Ar. T.* (- . . .) belli bir tarifeye göre olan.
tarifesiz *s. Ar. T.* (- . . .) tarifesi olmayan.
tarifsiz *s. Ar. T.* **1** tarifi olmayan, tanımı bulunmayan. **2** *mec.* anlatılamayacak derecede güç ya da çok olan.
tarih *a. Ar.* (- .) **1** bir olayın gününü, ayını ve yılını bildiren söz ya da rakam. *ör. Cumhuriyet, 29 Ekim 1924'te kuruldu. Doğum tarihini söyler misin?* **2** ülkeleri, ulusları, toplumları, kuruluşları etkileyen eylemlerden doğan olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki nedensel bağları, bunların daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her ulusun kurduğu uygarlıkları, ulusların kendi iç sorunlarını vb. inceleyen bilim. *ör. Uygarlık tarihi. Türk tarihi. İslam tarihi. Edebiyat tarihi.* **3** evrensel tarihin herhangi bir bölümünü ele alan anlatı. *ör. Eskiçağ tarihi.* **4** bir konuyu geçmişi ve gelişimi içinde inceleyen anlatı. *ör. Mimarlık tarihi.* **5** tarih kitabı. *ör. Namık Kemal'in tarihi Osmanlı'yı anlamaya yeter mi?* **6** okullardaki tarih dersi. *ör. Bugün tarihten yazılı olduk.* **tarih atmak** (ya da **koymak**) (mektup, belge vb.nin) üzerine tarihi yazmak. **tarih düşürmek** önemli sayılan bir olayın, koşuk olarak, ebced hesabına göre tarihini belirtmek. **tarihe geçmek** önemi yönünden

hiç unutulmayacak bir nitelik elde etmek. **tarihe karışmak** çok eskimek, unutulup gitmek, ancak adı kalmak.

tarihçe *a. Ar. Far.* (- . .) bir olayın, bir şeyin kısa tarihi, özet tarih.

tarihçi *a. Ar. T.* (- . .) **1** tarih bilimiyle uğraşan, tarihle ilgili araştırmalar yapan, kitaplar yazan kimse. **2** tarih dersi okutan öğretmen, tarih öğretmeni.

tarihçilik *a. Ar. T.* (- . . .) tarihle ilgili araştırmalar, incelemeler yapma, tarihle uğraşma işi.

tarihi *s. Ar.* (- . -) tarihle ilgili, tarihsel.

tarihlendirebilme *a. Ar. T.* (- . . . . . .) *kazb.* (kazıbilim buluntuları için) tarihlendirebilmek eylemi.

tarihlendirebilmek *(-i) Ar. T.* (- . . . . . .) *kazb.* (kazıbilim buluntuları için) tarihlendirmeyi başarmak, ya da tarihlendireme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tarihlendirilebilme *a. Ar. T.* (- . . . . . .) *kazb.* (kazıbilim buluntuları için) tariklendirilebilmek eylemi.

tariklendirilebilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . . .) *kazb.* (kazıbilim buluntuları için) tarihlendirilmesi olanaklı olmak ya da tarihlendirilme olasılığı bulunmak.

tarihlendiriliş *a. Ar. T.* (- . . . . .) tarihlendirilmek eylemi ya da biçimi.

tarihlendirilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) tarihlendirilmek eylemi.

tarihlendirilmek *(nsz) Ar. T.* (- . . . . .) üzerine tarihi yazılmak, tarihli duruma getirilmek.

tarihlendiriş *a. Ar. T.* (- . . . .) tarihlendirmek eylemi ya da biçimi.

tarihlendirme *a. Ar. T.* (- . . . .) tarihlendirmek eylemi.

tarihlendirmek *(-i) Ar. T.* (- . . . .) üzerine tarih koymak ya da tarihini belirtmek.

tarihlenebilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) *kazb.* (kazıbilim buluntuları için) tarihlenebilmek eylemi.

tarihlenebilmek *(-e) Ar. T.* (- . . . . .) *kazb.*(kazıbilim buluntuları için) tarihlenmesi olanak içinde olmak ya da tarihlenme olasılığı bulunmak.

tarihlenme *a. Ar. T.* (- . . .) *kazb.* (kazıbilim buluntuları için) tarihlenmek eylemi.

tarihlenmek *(-e) Ar. T.* (- . . .) *kazb.* (kazıbilim buluntuları için) üslup özelliklerine bakılarak yapıldıkları tarih saptanmak.

tarihli *s. Ar. T.* (- . .) üzerinde herhangi bir tarih[1] bulunan, herhangi bir tarih[1] taşıyan, günlü. *ör. 29 Ocak 1994 tarihli mektubunuzu aldım.*

tarihöncesi, -ni *b. a. Ar. T.* (- . . . .) **1** yazının bulunuşundan önceki çağlar. **2** yazının bulunuşundan önceki insan topluluklarının evrimini inceleyen bilim. *eş.* **prehistorya**.

tarihsel *s. Ar. T.* (- . .) **1** tarihle ilgili, tarihe değgin, tarihi ilgilendiren. **2** tarihe mal olmuş, tarihe geçmiş. **3** *mec.* her zaman anılmaya değen, unutulmayacak olan, unutulmayan. *ör. Böyle tarihsel toplantılar az bulunur.* **tarihsel bilinç** *fels.* insanın, kendisinin tarihsel bir varlık olduğunun ayrımına varması. **tarihsel oyun** *yaz.* konusunu tarihten alan tiyatro yapıtı. **tarihsel özdekçilik** *topb.* Marksçılığın tarih anlayışına verilen ad. **tarihsel roman** *yaz.* konusunu, tiplerini tarih olaylarından alan roman.

tarihselcilik *a. Ar. T.* (- . . . .) *fels.* olayların açıklanmasında tarihe öncelik veren düşünce akımı.

tarihsellik *a. Ar. T.* (- . . .) tarihsel olma durumu, özelliği, tarihsel olanın varlık biçimi. *ör. Durumun tarihselliğini unutuyor değiliz, ama yapacak bir şey yok.*

tarihsiz *s. Ar. T.* (- . .) **1** (mektup, belge vb. için) yazıldığı gün, ay ve yıl belirtilmemiş olan, tarihi üzerine yazılmamış bulunan. **2** uzun bir geçmişi olmayan. *ör. Bize göre onlar tarihsiz bir ulus sayılır.*

tarik, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* yol.

tarikat, -tı *a. Ar.* (. - .) bir dinin içinde, özellikle İslamlıkta, tasavvufa dayanan ve kimi ilkelerle birbirinden ayrılan kollardan, Tanrı'ya kendine özgü bir tarzda, ayrı tarzda ulaşma savında olan yollardan her biri.

tarikatçı *a.* ve *s. Ar. T.* (. - . .) **1** bir tarikata bağlı olan (kimse). **2** tarikatçılık yandaşı olan (kimse).

tarikatçılık *a. Ar. T.* (. - . . .) **1** tarikatçı olma durumu. **2** tarikatların diriltilmesinden yana olan, bir tarikata girerek o yolda çalışmalar yapan kimselerin oluşturduğu dinsel akım.

tariz *a. Ar.* (- -) *esk.* kapalı, dolaylı biçimde, dokunaklı söz söyleme, söz dokundurma, iğneleme. **tariz etmek** (ya da **tarizde bulunmak**) söz dokundurmak, sataşmak, iğnelemek.

tarla *a.* (.' .) sınırları belirli ve tarıma elverişli olan toprak parçası. **tarla açmak** ağaçları, çalıları keserek, kökleri sökerek, taşları kaldırarak bir yeri sürülüp ekilebilecek bir duruma getirmek. **tarla çayırda, bağ bayırda** tarla düz ve nemli yerde, bağ ise bayır yerde bulunursa daha verimli olur. **tarla takım** *ha.* tarla ve benzeri mülk. *ör. Köyde tarla takım ne varsa satıp kente göçtüler.* **tarlada izi olmayanın harmanda yüzü olmaz1)** tarlasını sürüp çapalamayan, gübrelemeyen ondan yüz güldürücü ürün elde edemez. **2)** işine kendini vermeyen ondan verim alamaz.

tarlafaresi, -ni *b. a. T. Ar.* (. . - . .) *hayb.* sıçangillerden, yaklaşık on santimetre uzunluğunda, yuvasını toprağın altında yapan, ekinlere zarar veren bir memeli türü.

tarlakoz *a.* kayıkla atılan küçük bir balık ağı.

tarlakuşu, -nu *b. a. hayb.* tarlakuşugillerden, yuvasını tarlalarda yapan, yaklaşık yirmi santimetre uzunluğunda, boz renkli, ötücü bir kuş, çayırkuşu, toygar.

tarlakuşugiller *ç. b. a. hayb.* örnek hayvanı tarlakuşu olan bir ötücü kuşlar familyası.

tarlasıçanı, -nı *b. a. ha.* ➤ **tarlafaresi**.

tarlatan *a. Fr.* belirli bir sertlik verilmiş olan

ve kimi giyeceklere sertlik vermek için kullanılan bir tür kumaş.
tarpan *a. Fr. hayb.* atgillerden, Orta Asya'da sürü durumunda yaşayan, küçük ve çevik, artık soyu tükenmekte olan bir yaban atı.
tart, -dı (I) *a. Ar. esk.* (işten, okuldan vb.) çıkarma, kovma, uzaklaştırma.
tart, -tı (II) *a. Fr.* kalıpta pişen bir tür meyveli pasta.
tartabilme *a.* tartabilmek eylemi.
tartabilmek *(-i)* **1** tartmak olanaklı olmak ya da tartma olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bir kilo elma tartabilir misiniz?*
tartaç *a. yeni* ➻ **terazi**.
tartaklama *a.* taraklamak eylemi.
tartaklamak *(-i)* itip çekerek hırpalamak. **tartaklalaya tartaklalaya** *ik. be.* tartaklayarak. *ör. Polisler adamı tartaklaya tartaklaya götürdü.*
tartaklanabilme *a.* tartaklanabilmek eylemi.
tartaklanabilmek *(nsz)* tartaklanma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Olaya karışan tartaklanabilir.*
tartaklanış *a.* tartaklanmak eylemi ya da biçimi.
tartaklanma *a.* tartaklanmak eylemi.
tartaklanmak *(nsz)* tartaklamak eylemine konu olmak, itilip çekilerek hırpalanmak.
tartaklayış *a.* tartaklamak eylemi ya da biçimi.
tartak martak *ik. be.* darmadağın ederek. **tartak martak etmek** darmadağın etmek.
tartar *a. Fr.* dişlerin diplerinde oluşan bir tür taş, diş taşı.
tartarat, -tı *a. Fr. kim.* tartarik asit tuzu.
tartarik *s. Fr. kim.* yapısında iki alkolle iki asit bulunan (madde). **tartarik asit** *kim.* kumaş basmacılığında, pastacılıkta, fotoğrafçılıkta, kimi içkilerin hazırlanmasında kullanılan, formülü $C_4H_6O_6$ olan, dört izomerli kristal organik bileşik.
tartı *a.* **1** tartmak eylemi ya da biçimi. *ör. Birçok madde tartıyla satılır.* **2** ağırlık. *ör. Gelen kömürün tartısı belli mi?* **3** tartma aracı, tartaç, terazi. **4** *den.* yelkenli bir gemide, yelkenleri kaldırıp indirmeye yarayan ip. **5** *mec.* oran, karar, ölçü. *ör. Elinin tartısı yokmuş.*
tartıcı *a.* tartmakla görevli kimse.
tartıl *s. kim.* tartıya dayanan.
tartılabilme *a.* tartılabilmek eylemi.
tartılabilmek *(nsz)* tartılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tartılı *s.* **1** tartılmış, tartısı belli olan. *ör. Bu kömür tartılı mı?* **2** *mec.* dengeli, ölçülü (söz, davranış).
tartılış *a.* tartılmak eylemi ya da biçimi.
tartılma *a.* tartılmak eylemi.
tartılmak *(nsz)* **1** tartmak eylemine konu olmak. **2** kendini tartmak.
tartım *a.* ➻ **dizem**.
tartımlı *s.* ➻ **dizemli**.
tartısız *s.* **1** tartısı belli olmayan, tartılmamış. **2** *mec.* dengesiz, ölçüsüz.
tartış *a.* tartmak eylemi ya da biçimi.
tartışabilme *a.* tartışabilmek eylemi.
tartışabilmek *(nsz; -le)* tartışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tartışı *a.* bir konu üzerinde, birbirine karşıt olan düşünce ve kanıları, dinleyiciler önünde karşılıklı olarak savunma işi.
tartışılabilme *a.* tartışılabilmek eylemi.
tartışılabilmek *(nsz)* tartışılmaya uygun olmak, tartışılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tartışılagelme *a.* tartışılagelmek eylemi.
tartışılagelmek *(nsz)* öteden beri tartışılmakta olmak. *ör. Bu tartışılagelen bir konudur, çözümü de bulunamamıştır.*
tartışılma *a.* tartışılmak eylemi.
tartışılmak *(nsz)* üzerinde çeşitli görüşler öne sürülerek görüşülmek, tartışmak eylemi yapılmak, tartışmak eylemine konu olmak, üzerinde tartışma açılmak. *ör. Konu uzun süre tartışıldı.*
tartışılmaz *s.* tartışılacak bir durumu bulunmayan, kesin. **tartışılmaz olmak** tartışılacak bir yönü, durumu bulunmamak, kesin olmak.
tartışılmazlaşma *a.* tartışılmazlaşmak eylemi.
tartışılmazlaşmak *(nsz)* tartışma götürmeyecek bir kesinlik kazanmak.
tartışılmazlık *a.* tartışılmaz olma durumu, kesinlik.
tartışma *a.* **1** tartışmak eylemi. **2** bir konuyla ilgili karşıt düşünceleri karşılıklı olarak öne sürme ve savunma. **3** ağız kavgası. *ör. Tartışmayı uzatmayın.* **4** *yaz.* belli bir konu üzerinde, karşılıklı olarak, sözle ya da yazıyla karşıt düşünceler öne sürme ve savunma. **tartışma açmak** (bir konuda) herkesin görüşünü belirtmesine olanak tanımak. **tartışma götürmek** (bir konu) kesinliği bulunmamak, tartışmaya açık olmak. **tartışma götürmemek** (bir konu) tartışma gerektirmeyecek ölçüde kesin olmak, çok gerçek olduğu açık olmak. **tartışmaya girmek** tartışmaya ya da ağız kavgasına başlamak.
tartışmacı *a.* belli bir konu üzerinde ayrı, karşıt görüşleri savunanlardan, tartışanlardan her biri.
tartışmacılık *a.* yol ve yöntemine uygun olarak tartışma eğilimi. *ör. Onun tartışmacılığına diyecek yoktur.*
tartışmak *(nsz; -le)* **1** belli bir konuda, karşılıklı olarak, birbirine karşıt görüşler öne sürüp bunları savunmak. **2** ağız kavgası etmek. **3** *sp.* (güreşte) karşı karşıya durum alıp elle birbirini yoklayarak birbirinin zayıf yanlarını aramak. **tartışa tartışa** *ik. be.* tartışarak.
tartışmalı *s.* **1** tartışma yapılan. *ör. Tartışmalı bir toplantı oldu.* **2** tartışılabilir olan, üzerinde bir anlaşmaya varılmamış bulunan, kesinleşmemiş olan (konu, durum). *ör. Böyle tartışmalı konularda bir sonuç alınmaz.*
tartışmasız *s.* üzerinde herhangi bir tartışma bulunmayan, kesin olan.

tartma *a.* **1** tartmak eylemi. **2** *sp.* (güreşte) hasmı kucağına alarak ayaklarını yerden kesme.
tartmak, -ar *(-i)* **1** bir tartı aracıyla bir şeyin birim cinsinden ağırlığını bulmak. **2** bir şeyi avuç içinde sallayarak ağırlığını kestirmeye çalışmak. **3** dikkatle incelemek, değer biçmek. **4** binek hayvanlarının dizginlerini çekip bırakarak sallamak. **5** *mec.* bir davranışın, bir olayın, bir şeyin bütün sonuçlarını düşünmek, hesap etmek. **tartarak yenme** *sp.* yağlı güreşte, hasmını kucaklayıp ayaklarını yerden keserek üç adım taşıma ya da yarım çember dönüşü durumuna getirerek onu yenik saydırma.
tarttırma *a.* tarttırmak eylemi.
tarttırmak *(-i, -e)* tartmak eylemini yaptırmak, tartmasını ya da tartılmasını sağlamak.
tartura *a.* (. .' .) (dokumacılıkta) çıkrıkçı çarkı.
tarumar *s. Far.* (- . -) *esk.* dağınık, karışık, perişan. **tarumar edilmek** darmadağınık, karmakarışık, perişan bir duruma getirilmek. **tarumar etmek** perişan, darmadağınık, karmakarışık bir duruma getirmek, dağıtmak, karıştırmak. **tarumar olmak** perişan, darmadağınık, karmakarışık bir duruma gelmek, dağılmak, karışmak.
tarz *a. Ar.* **1** ediş, oluş, yapış, davranış biçimi, özelliği. *ör. Bu tutum benim tarzım değil.* **2** (bir kimsenin) kendine özgü anlatım biçimi. *ör. Öyle bir tarzda söyledi ki, kimse incinmedi.* **3** biçim, yol. *ör. Ona şu tarzda bir telgraf çekelim: Acele gel!* **4** (güzel sanatlarda) biçem.
tarziye *a. Ar. esk.* yapılan kötü bir davranış dolayısıyla özür dilcme. **tarziye verilmek** yapılan kötü bir davranış dolayısıyla özür dilenmek. **tarziye vermek** yapılan kötü bir davranış dolayısıyla özür dilemek.
tas *a. Ar.* **1** içine genellikle sulu şeyler konulan, bir tabanı olan yarımküre biçiminde, metal kap. **2** *s.* bir tasın alacağı miktarda olan. *ör. Birkaç tas su içti.* **3** *arg.* kalçalar, kıç. **tas gibi1)** çok düz ve açık. **2)** saçsız, dazlak (baş). **tas tas** *ik. be.* tas üstüne tas dolusu olarak, taslar dolusu. *ör. Karacaoğlun, "Tas tas içtim ağuları sağ iken" demiş.* **tası kırmak** *arg.* kıçının üstüne düşmek. **tası tarağı toplamak** *tkz.* gitmek zorunda kalarak bütün eşyasını toplayıp hazırlanmak.
tasa *a.* **1** bir işin içinden nasıl çıkılacağını düşünerek üzülme durumu, üzüntü, dert, kaygı. **2** *ruhb.* doyurucu olmayan durumları önlemekte yetersiz kalmanın verdiği tedirginlik. **tasa çekmek** üzüntü içinde bulunmak, kaygılanmak, üzülmek. **tasa etmek** üzüntü içinde bulunmak, kaygılanmak, üzülmek, tasa çekmek. **tasası sana mı düştü? 1)** sen karışma, seni ilgilendirmez. **2)** aldırma, kendini üzme, gereğini ilgili olan düşünsün.
tasalanabilme *a.* tasalanabilmek eylemi.
tasalanabilmek *(-e)* tasalanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tasalanış *a.* tasalanmak eylemi ya da biçimi.
tasalanma *a.* **1** tasalanmak eylemi. **2** *ruhb.* gelecekte olabilecekleri düşünerek kaygıya, ürküntüye kapılma.
tasalanmak *(-e)* bir şeyi kendine dert edinerek üzülmek, kaygılanmak.
tasalı *s.* tasası olan, dertli, üzüntülü, kaygılı.
tasallut, -tu *a. Ar. esk.* **1** saldırma, sataşma. **2** kadınlara laf atma, sarkıntılık. **tasallut etmek** sarkıntılık etmek, laf atmak.
tasar *a.* **1** bir düşüncenin, bir yapıtın gerçekleştirilmesi için uyulması gereken düzen ya da bu düzeni gösteren çizim.*eş.* **plan.** **2** bir yapının, bir makinenin çeşitli bölümlerini gösteren çizim. *eş.* **plan.**
tasarçizim *b. a.* bir sanat yapıtının, bir yapının ya da bir sanayi ürününün vb. tasarlanış çizimi, tasarım[2]. *eş.* **dizayn.**
tasarçizimci *b. a.* tasarçizim çizen kimse, tasarımcı.
tasarçizimcilik *b. a.* tasarçizimcinin yaptığı iş.
tasarı *a.* **1** olması ya da yapılması düşünülen, istenilen bir şeyin zihinde oluşması, zihinde aldığı biçim, bir kimsenin yapmayı düşündüğü, tasarladığı şey. *eş.* **proje.** **2** herhangi bir iş için düşünülen biçim. *eş.* **proje.** **3** *huk.* hukuksal bir işlemin, o işlemi yapmakla yetkili kurulun ya da organın önüne getirildiği andaki durumu, öneri metin. **4** *huk.* hükümetçe hazırlanıp görüşülmek üzere meclise sunulan öneri durumundaki yasa, yasa taslağı. **tasarı geometri** *mat.* uzaydaki cisimlerin tasarımını izdüşümler durumunda gösteren geometri.
tasarım *a.* **1** bir şeyin biçimini kafada oluşturma işi ve bu yolla düşünülmüş biçim. **2** tasarçizim. **3** *fels.* algılanmış olan bir olayın ya da nesnenin bilinçte sonradan ortaya çıkan imgesi, bilinç içeriği, algı.
tasarımcı *a.* tasarımlayan ve tasarımladığını biçim olarak çizen kimse, tasarçizimci.
tasarımcılık *a.* tasarımcının işi.
tasarımlama *a.* tasarımlamak eylemi.
tasarımlamak *(-i)* bir şeyin biçimini zihinde oluşturmak, bir şey için zihinde bir biçim yaratmak.
tasarımlı *s.* düşünülerek biçim verilmiş olan, tasarımlanmış.
tasarımsız *s.* zihinde tasarım oluşturamayan.
tasarımsızlık *a. fels.* zihinde hiçbir şeyi tasarlayamama durumu.
tasarlama *a.* tasarlamak eylemi.
tasarlamak *(-i)* bir şeyi zihinde canlandırarak, biçimlendirerek hazırlamak, zihinde oluşturmak, düşünmek.
tasarlanabilme *a.* tasarlanabilmek eylemi.
tasarlanabilmek *(nsz)* tasarlanması olanaklı olmak ya da tasarlanma olasılığı bulunmak.
tasarlanış *a.* tasarlanmak eylemi ya da biçimi.
tasarlanma *a.* tasarlanmak eylemi.
tasarlanmak *(nsz)* zihinde düşünülüp biçimlendirilmek, tasarım yoluyla oluşturulmak, düşünülmek.

tasarlayabilme *a.* tasarlayabilmek eylemi.
tasarlayabilmek *(-i)* tasarlamak elinde olmak, tasarlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tasarlayış *a.* tasarlamak eylemi ya da biçimi.
tasarruf *a. Ar.* **1** (bir şeyi) dilediği biçimde kullanma yetkisi, kullanım. **2** parayı ya da tüketilecek herhangi bir şeyi dikkatli kullanma, idareli harcama. **3** ele geçen paranın ya da tüketim malının bir bölümünü harcamayıp biriktirme, artırma. **tasarruf edilmek** idareli kullanılmak, harcanmayıp artırılmak. **tasarruf etmek1)** *esk.* bir şeyin sahibi bulunmak, onu dilediği gibi kullanıyor olmak. **2)** ele geçen paranın ya da tüketim malının bir bölümünü harcamayıp biriktirmek, artırmak. **3)** eldeki parayı ya da bir tüketim malını dikkatli ve idareli kullanmak.
tasarruflu *s. Ar. T.* **1** parasını idareli, ölçülü harcayan. **2** masrafı az olan.
tasasız *s.* **1** hiç derdi, üzüntüsü, kaygısı, tasası olmayan (kimse). **2** hiçbir şeye üzülmeyen, hiçbir şeyi kendine dert edinmeyen, vurdumduymaz (kimse).
tasasızlık *a.* tasasız olma durumu.
tasavvuf *a. Ar. fels.* Tanrı'nın varlığını, birliğini, niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliğiyle, yaratılanla yaratanın bir oluşu, aynı kaynaktan gelişi anlayışıyla açıklayan dinsel ve felsefi akım, İslam gizemciliği.
tasavvufi *s. Ar.* (. . . -) tasavvufla ilgili olan.
tasavvur *a. Ar.* **1** zihinde göz önüne getirme, zihinde canlandırma. **2** tasarım. **3** amaç, düşünce, tasarı, niyet, plan. **tasavvur edilmek** zihinde canlandırılmak, düşünülmek. **tasavvur etmek** zihinde canlandırmak, düşünmek.
tasdik, -kı *a. Ar.* (. -) **1** bir durumun, olayın vb. doğru olduğunu bildirme, doğrulama. **2** onay, onaylama. **tasdik edilmek** onaylanmak. **tasdik etmek 1)** doğrulamak. **2)** onaylamak. **tasdik ettirmek** onaylatmak.
tasdikli *s. Ar. T.* **1** doğruluğu bildirilmiş, doğrulanmış. **2** onaylanmış, onaylı.
tasdikname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *eğit.* aynı düzeydeki başka bir okula geçmek isteyen öğrenciye verilen öğrenim belgesi.
tasdiksiz *s. Ar. T.* **1** doğruluğu belirtilmemiş, doğrulanmamış. **2** onaylı olmayan, onaylanmamış.
tasfiye *a. Ar.* **1** katışıksız bir duruma getirme, arıtma, temizleme. **2** *tic.* bir ticaret kuruluşunun batması, kapanması gibi nedenlerle hesapların kesilerek ortada kalan maldan ve paradan alacaklılara paylarına düşen miktarın verilmesi işlemi. *eş.* **likidasyon**. **3** *mec.* bir işyerinde birçok kimsenin görevine türlü nedenlerle son verme. **tasfiye edilmek** (ya da **olmak**) tasfiye etmek eylemine konu olmak. **tasfiye etmek1)** katışık durumdaki bir şeyi katışıksız duruma getirmek, arıtmak, temizlemek. **2)** bir ticaret kuruluşunu kapatmak.**3)** bir şeyi yok etmek, ortadan kaldırmak. **4)** işine son vermek.
tasfiyeci *a.* ve *s. Ar. T.* herhangi bir toplumsal olgudan yabancı öğelerin ayıklanmasını isteyen, buna çalışan (kimse). *ör. Dil tasfiyecileri Türkçenin özleşmesine çalışmışlardır.*
tasfiyecilik *a. Ar. T.* tasfiyeci olma durumu, tutumu.
tasfiyehane *b. a. Ar. Far.* (. . . - .) ➸ **arıtımevi**.
tashih *a. Ar.* (. -) *esk.* yanlışın yerine doğrusunu koyma, düzeltme, düzelti. **tashih edilmek** yanlıştan kurtarılmak, düzeltilmek. **tashih etmek** yanlışın yerine doğrusunu koymak, doğrultmak, düzeltmek.
tasım *a. mant.* doğruluğu kabul edilen verilmiş iki önermeden, bu önermelerin içeriğini içinde bulunduran bir üçüncü önerme çıkarma biçimindeki akıl yürütme yolu; örneğin, "insanlar ölümlüdür, Sokrates bir insandır, o halde Sokrates ölümlüdür" uslamlaması bir tasımdır.
tasımlama *a.* **1** tasımlamak eylemi. **2** *mant.* tasım yoluyla düşünme.
tasımlamak *(-i)* düşünmede, uslamlamada tasımı kullanmak.
tasımsal *s.* tasımla ilgili.
taskebabı, -nı *b. a. Ar.* kuşbaşı etin üzerine tas kapatılarak pişirilen bir kebap.
taslak *a.* **1** bir şeyin kesin biçimini almadan önceki durumu. **2** bir şeyi, bir sanat ya da yazın yapıtını ana çizgileriyle gösteren, belirten ön çalışma. *eş.* **eskiz**. **3** *mec.* öyle olmadığı halde kendini bir işin ustası gibi göstermeye uğraşan kimse.
taslakçı *a.* taslak yapan ya da çıkaran kimse.
taslama *a.* taslamak eylemi.
taslamak *(ösz)* kendinde bulunmayan bir değeri, bir beceriyi varmış gibi göstermek ve onunla övünmek. *ör. Yiğitlik taslamak senin neyine a efendi!*
taslayabilme *a.* taslayabilmek eylemi.
taslayabilmek *(ösz)* taslama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. O tür insanlar kabadayılık bile taslayabilir.*
tasma *a.* **1** kimi hayvanların boynuna takılan, onları çekip götürmeye, bir yere bağlamaya yarayan, kemer biçiminde bağ. **2** nalının ayağı tutan meşin bölümü.
tasmim *a. Ar.* (. -) *esk.* tasarlama.
tasni, -i *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** yapma. **2** düzme, uydurma, yakıştırma.
tasnif *a. Ar.* (. -) *esk.* sınıflara ayırma, bölümleme, sınıflandırma, sıralama. **tasnif edilmek** tasnif etmek eylemine konu olmak. **tasnif etmek** sınıflara ayırmak, sıralamak, bölümlemek, sınıflandırmak.
tasrif *a. Ar.* (. -) *esk. dilb.* çekim. **tasrif etmek** *dilb.* çekmek.
tasrih *a. Ar.* (. -) *esk.* açıkça söyleme, belirtme. **tasrih edilmek** açıkça belirtilmek. **tasrih etmek** açık olarak anlatmak, açıkça söylemek, belirtmek.
tastamam *s. T. Ar.* (.' . .) her yönden uygun, tıpatıp.

tasvip *a. Ar.* (. -) *esk.* bir düşüncenin ya da davranışın doğru, uygun, yerinde olduğunu belirtme, onu uygun bulma, onama, onaylama. **tasvip edilmek** (düşünce, davranış vb.) yerinde bulunmak, uygun görülmek, desteklenmek. **tasvip etmek** bir düşüncenin ya da davranışın doğru, uygun, yerinde olduğunu belirtmek, onu uygun bulmak, onamak, onaylamak. **tasvip görmek** bir kimsenin bir düşüncesi ya da davranışı uygun, yerinde bulunup desteklenmek.

tasvir *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ➻ **betim, betimleme.** **2** *ha.* resim, fotoğraf. **tasvir edilmek** (ya da **olunmak**) göz önüne gelecek biçimde anlatılmak, betimlenmek. **tasvir etmek** ayrıntılarıyla anlatmak, betimlemek. **tasvir gibi** çok güzel (kimse).

tasviri *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **betimsel.**

taş *a.* **1** kimyasal bileşimi ve fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden tuzlarından ve oksitlerinden alan, katı, sert ve sağlam madde. **2** bu maddeden kopmuş parça. *ör. Kıyıda küçüklü büyüklü taşlar vardı.* **3** kimi işlerde ve yerlerde kullanılmak üzere bu maddeden özel olarak hazırlanmış gereç. *ör. Kaldırım taşı, değirmen taşı.* **4** yapı işlerinde kullanılmak için bu maddeden hazırlanmış yapı gereci. *ör. Bahçe duvarı taşı.* **5** mücevherlerde kullanılan yüksek değerli taş. **6** dama, domino, satranç gibi oyunlarda kullanılan, metal, kemik, tahta vb.den yapılmış parçalardan her biri. **7** *hek.* vücudun kimi organları içinde, özellikle sidikkesesi, safrakesesi vb.de oluşan, türlü biçim ve oylumdaki katı madde. **8** *yerb.* kimi kütlelerden kopan ya da koparılan parça. **9** *mec.* üstü kapalı bir biçimde söylenen iğneleyici, dokunaklı söz. **10** *s.* taştan oluşmuş, taştan yapılmış. **taş arabası** *arg.* alık, aptal, bön, avanak. **taş atmak** *mec.* birine, üstü kapalı bir biçimde, iğneleyici, dokunaklı bir söz söylemek, söz dokundurmak. **taş attı da kolu mu yoruldu?** bu kazancı hiç bir emek harcamadan, yorulmadan elde etti. **taş çatlasa** ne yapılsa, ne denli zorlansa. *ör. Onu, taş çatlasa bir daha görecek değilim.* **(biri ötekine) taş çıkartmak** biri, ötekinden çok üstün olmak. **taş devri 1)** *tar.* insanın ortaya çıkışı ve taştan araçlar yapmasından başlayarak kalkolitik çağın sonuna değin geçen tarihöncesi dönemi. **2)** *mec.* bir şeyin henüz gelişmemiş, ilkel durumu. **taş döşeme** taşlarla kaplanmış döşeme. **taş gibi 1)** çok katı, çok sert. **2** *arg.* (kadın için) vücudu diri, taze. **taş kesilmek** şaşırıp ya da korkup ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemez olmak. **taş koymak** *arg.* bir kimsenin işini bozacak, amacına aykırı olacak bir şey yapmak. **taş sürmek** satranç, dama, domino gibi oyunlarda taşlardan birini oynatmak. **taş tahta** kayağantaştan yapılmış hesap tahtası. **taş taş üstünde bırakmamak** bir yerdeki bütün yapıları yerle bir edercesine yıkmak. **taş tutmak** *arg.* para kazanmak, parası olmak, para biriktirmek. **taş yağar, kıyamet koparken** çok tehlikeli ya da telaşlı bir zamanda. *ör. Taş yağar, kıyamet koparken onunla nasıl ilgilinebilirdik?* **taş yerinde ağırdır** kişinin değeri, kendi yerinde, çevresinde bilinir. **taşa çekmek** bileğitaşında kılağılamak, bileylemek. **taşa çıkan keçinin ağaca çıkan oğlağı olur** çocuklar ana babalarından, küçükler büyüklerinden gördüklerini yaparlar. **taşa tutmak** aralıksız bir biçimde taşlamak. **taşı gediğine koymak** birine söylemek istediği sözü, tam sırasını getirip söylemek. **taşı ölçeyim** *ha.* kırık, ezik, yara gibi durumlar anlatılırken bir kimsenin vücudu üzerinde yer gösterildiğinde "uzak olsun" anlamında söylenir. **taşı sıksa suyunu çıkarır** çok dinç, vücutça çok güçlü kimse. **taştan yağ çıkar, ondan çıkmaz** çok cimri, kimseye yararı dokunmaz.

taşabilme *a.* taşabilmek eylemi.

taşabilmek *(nsz)* taşması olanak içinde olmak ya da taşma olasılığı bulunmak. *ör. Bu yağışta ırmak taşabilir.*

taşak *a.* **1** *ka.* erbezi. **2** *arg.* yiğitlik, erkeklik, yüreklilik, cesaret. **(birni, bir şeyi) taşağa almak** *arg.* **1)** (ona) gereken değeri, önemi vermemek. **2)** (onunla) dalga geçmek, alay etmek, eğlenmek. **taşak altı okka** *arg* mert, yiğit, yürekli, güçlü. **taşak geçmek** *arg.* (biriyle) alay etmek, gır gır geçmek. **taşak yapmak** *arg.* tembellik etmek, tembel tembel yatmak, dinlenmek.

taşaklı *s.* **1** *ka.* taşağı olan. **2** *arg.* tuttuğunu koparır, sözünü geçirir, mert, yiğit, yürekli, güçlü, cesur.

taşbademi, -ni *b. a. T. Far.* (. - . .) çok sert kabuklu bir badem türü.

taşbalığı, -nı *b. a.* ➻ **eşkina.**

taşbaskı *b. a.* ➻ **taşbasması.**

taşbaskıcı *b. a.* ➻ **taşbasmacı.**

taşbasmacı *b. a.* taşbasmasıyla uğraşan kimse.

taşbasması, -nı *b. a.* ve *s.* **1** kalkerli taş yüzeyine sert bir cisimle kazındıktan sonra basılmış olan (resim, yazı). **2** bu türlü basım yöntemi.

taşbebek *b. a.* genellikle alçıdan yapılmış oyuncak bebek. **taşbebek gibi** çok güzel ama soğuk ve donuk (kadın).

taşbilim *b. a.* taşların yapısını inceleyen yerbilim dalı. *eş.* **litoloji.**

taşbilimci *b. a.* taşbilimle uğraşan uzman.

taşböceği, -ni *b. a. hayb.* kabuğu katırboncuğunu andıran bir yumuşakça.

taşçı *a.* **1** taş ocağı işleten ya da taş ocağından taş çıkaran kimse. **2** taş yontan ya da taş satan kimse.

taşçıl *s.* **1** taşı andıran, taş gibi. **2** *bitb.* kayalar, taşlar üzerinde ya da taşlı topraklarda yetişen (bitki).

taşçılık *a.* **1** taşçı olma durumu, taşçının yaptığı iş. **2** yapılarda kullanılacak taşları kesme, biçimlendirme sanatı.

taşekmeği, -ni *b. a. ha.* zemini taş olan fırında pişmiş olan ekmek.

taşekmek *b. a. ha.* ➔ **taşekmeği.**
taşemen *b. a. hayb.* taşemengillerden, suda yaşayan, Avrupa'da üç türü bulunan, solucan biçiminde, çıplak ve yapışkan derili, ağzı emmeye elverişli biçimde yuvarlak, çok ilkel yapılı omurgalı hayvan.
taşemengiller *ç. b. a. hayb.* örnek hayvanı taşemen olan, taşemen ve benzeri cinsleri içine alan, yuvarlak ağızlı omurgalı hayvanlar familyası.
taşeron *a. Fr.* büyük bir işi yapmayı üstlenen bir üstenciden iş alan, işin herhangi bir bölümünü onun hesabına yapan ikinci, küçük üstenci.
taşeronlaşma *a. Fr. T.* taşeronlaşmak eylemi.
taşeronlaşmak *(nsz) mec.* (özellikle kötü bir işte) taşeron görevi üstlenmek.
taşeronluk *a. Fr. T.* taşeron olma durumu. **taşeronluk etmek** taşeron olmak.
taşıl *a.* bugünkü yerbilimsel çağdan önceki yerbilimsel zamanlarda yaşamış, yetişmiş hayvanların ya da bitkilerin toprak katmanlarına gömülerek, taşlaşarak bugüne değin gelmiş olan izleri ya da kalıntıları. *eş.* **fosil.**
taşılbilim *b. a. yerb.* taşılları konu edinen, taşılları inceleyerek Yer'in geçmişini araştıran bilim dalı. *eş.* **paleontoloji.**
taşılbilimci *b. a. yerb.* taşılbilimle uğraşan uzman.
taşıllaşma *a. yerb.* taşıllaşmak eylemi.
taşıllaşmak *(nsz)* **1** *yerb.* taşıl durumuna gelmek. **2** *mec.* (düşünce için) çok eskimek, taşıl durumuna gelmek, (insan için) düşünme gücünü yitirmek.
taşıllaştırma *a.* taşıllaştırmak eylemi.
taşıllaştırmak *(-i)* taşıl durumuna getirmek, taşıllaşmasına yol açmak.
taşıllı *s.* içinde taşıl bulunan.
taşım *a.* kaynama sırasında taşma.
taşıma *a.* taşımak eylemi. **taşıma su ile değirmen dönmez** işi yapacak kimsede yeterince güç, para vb. bulunmalıdır, yoksa şunun bunun küçük küçük yardımlarıyla, katkılarıyla iş yürümez.
taşımacı *a.* başkalarının eşyasını, malını ya da insanları ücreti karşılığında istenilen yere taşıyan, taşıma işi yapan kimse.
taşımacılık *a.* taşımacının yaptığı iş.
taşımak *(-i)* **1** bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere götürmek. *ör. Çocuk, çantasını okula değin güçlükle taşımıştı.* **2** (boru, kanal vb. için) sıvı maddeleri bir yerden başka bir yere aktarmak. *ör. Kente su taşıyan boru patlamış.* **3** (nesne için) ağırlığını yüklenmek, kaldırmak. *ör. Çatıyı taşıyan kalaslar çürümüş.* **4** (-) üstünde sürekli olarak bulundurmak. *ör. Kalem, gözlük falan taşımam, çünkü yitiriyorum.* **5** giymek. *ör. Sırtında üniforma taşıyanlar daha dikkatli olmalıdır.* **6** *mec.* çekmek, katlanmak, üstlenmek, yüklenmek. *ör. Evin sorumluluğunu taşımak babaya düşer.* **7** *mec.* özellik olarak kendinde bulundurmak. *ör. Çocuk babanın huyunu taşırmış.* **8** *mec.* duyumsamak. *ör. İçinde şiir sevgisi taşıyan kimse ozan olur diye bir şey yoktur.*
taşımalık *a. yeni huk.* taşıtla mal taşıma ücreti.
taşımlık *be.* (kaynayan bir şey için) taşacak kadar, taşıncaya değin. *ör. Reçeli birkaç taşımlık kaynatıp soğumaya bıraktı.*
taşımsı *s.* taşa benzeyen, taş gibi, taşı andıran.
taşınabilir *b. s.* bir yerden bir yere götürülebilen, taşınabilen. **taşınabilir bilgisayar** birkaç kilogram ağırlığında, çantada taşınabilecek denli küçük boyda bilgisayar. *eş.* **dizüstü bilgisayar.**
taşınabilme *a.* taşınabilmek eylemi.
taşınabilmek *(nsz)* **1** taşınmak elinde olmak, taşınma olanağı bulunmak, taşınmak için herhangi bir engel kalmamak. *ör. Yeni evimize taşınabilmek için biraz bekleyeceğiz.* **2** taşımaya uygun olmak. *ör. Artık cepte taşınabilecek bilgisayarlar, telefonlar var.*
taşınır *a.* ve *s.* **1** bir yerden başka bir yere götürülebilen, taşınabilen (eşya). **2** *huk.* bir yerden başka bir yere götürülebilen, taşınabilen (mal). *ör. Para, hisse senedi gibi taşınırları vardı.*
taşınış *a.* taşınmak eylemi ya da biçimi.
taşınma *a.* taşınmak eylemi.
taşınmak *(nsz)* **1** taşımak eylemine konu olmak. *ör. Masa biraz daha öteye taşındı.* **2** *(-den)* başka bir yere gitmek, göçmek. *ör. Onlar bu evden taşındılar.* **3** *(-e)* bir yere sık sık gitmek zorunda kalmak. *ör. Suçsuz yere bir yıl mahkemelere taşındı, sonunda aklandı.*
taşınmaz *a.* ve *s.* **1** bir yerden başka bir yere götürülemeyen, taşınabilir olmayan, taşınamayan. **2** *huk.* bir yerden başka bir yere götürülemeyen, taşınabilir olmayan (tarla, ev gibi mal). *ör. Köyündeki taşınmazlarını yok pahasına elden çıkardı.*
taşırabilme *a.* taşırabilmek eylemi.
taşırabilmek *(-i)* taşırması olanaklı olmak ya da taşırma olasılığı bulunmak. *ör. Yoğun yağış ırmağı taşırabilir.*
taşırış *a.* taşırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Sütü taşırışı yüzünden azar işitti.*
taşırma *a.* taşırmak eylemi.
taşırmak *(-i)* **1** taşmasını sağlamak ya da taşmasına yol açmak. *ör. Altını çok açıp sütü taşırdım.* **2** *mec.* sabrını tüketmek, tepkisine yol açmak. *ör. Haksızlığı beni taşırdı, ağzıma geleni söyledim.*
taşıt, -tı *a.* otomobil, tren, gemi, uçak gibi taşıma araçlarının ortak adı. *ör. Bir taşıta binip uzaklaştı.* **taşıt gemisi** karayolu taşıtlarını deniz ya da ırmakta bir kıyıdan ötekine geçirmekte kullanılan gemi. *eş.* **araba vapuru, feribot.**
taşıtabilme *a.* taşıtabilmek eylemi.
taşıtabilmek *(-i, -e)* taşıtmak elinde olmak, taşıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
taşıtçı *a.* ve *s.* taşıt süren, kullanan ya da taşıt işleten (kimse).

taşıtçılık *a.* taşıtçının işi.
taşıtılabilme *a.* taşıtılabilmek eylemi.
taşıtılabilmek *(nsz)* taşıtılması olanak içinde olmak ya da taşıtılma olasılığı bulunmak.
taşıtılış *a.* taşıtılmak eylemi ya da biçimi.
taşıtılma *a.* taşıtılmak eylemi.
taşıtılmak *(nsz)* taşınması sağlanmak.
taşıtış *a.* taşıtmak eylemi ya da biçimi.
taşıtlık *a. yeni* ➻ **garaj**[1].
taşıtma *a.* taşıtmak eylemi.
taşıtmak *(-i, -e)* taşımak eylemini yaptırmak.
taşıttırılma *a.* taşıttırılmak eylemi.
taşıttırılmak *(nsz)* ➻ **taşıtılmak**.
taşıttırma *a.* taşıttırmak eylemi.
taşıttırmak *(-i, -e)* ➻ **taşıtmak**.
taşıverme *a.* taşıvermek eylemi.
taşıvermek *(nsz)* ansızın ya da çok kısa sürede taşmak.
taşıyabilme *a.* taşıyabilmek eylemi.
taşıyabilmek *(-i)* taşımaya gücü yetmek, taşımayı becermek, taşıma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
taşıyıcı *a.* ve *s.* **1** taşıma işini yapan (kimse ya da şey). **2** ücretle yük taşıyarak geçimini sağlayan kimse, hamal. **3** *hek.* kendisi hastalığa yakalanmaksızın, bir hastalığa yol açan mikrobu taşıyan (kimse ya da hayvan).
taşıyıcılık *a.* taşıyıcı olma durumu.
taşıyış *a.* taşımak eylemi ya da biçimi.
taşıyıverme *a.* taşıyıvermek eylemi.
taşıyıvermek *(-i)* çok çabuk ya da kısa sürede taşımak.
taşikardi *a. Fr. hek.* yüreğin hızlı hızlı çarpması biçiminde kendini gösteren kalp rahatsızlığı. *eş.* **yürek çarpıntısı**.
taşiliği, -ni *b. a.* taşların tabaka tabaka, yaprak yaprak ayrılmasını sağlayan ara katmanı.
taşist, -ti *s.* ve *a.* ➻ **lekeci**.
taşizm *a. Fr.* ➻ **lekecilik**.
taşkala *a. ha.* eğlenme, alay, şaka. **taşkala etmek** (ya da **taşkalaya almak**) *ha.* (biriyle) alay etmek, eğlenmek.
taşkalacı *a. ha.* alaycı, şakacı.
taşkalacılık *a. ha.* alaycılık, şakacılık.
taşkalpli *b. s. T. Ar. T.* ➻ **taşyürekli**.
taşkalplilik *b. a.T. Ar. T.* ➻ **taşyürekliik**.
taşkın *s.***1** taşmış bir durumda olan. *ör. Taşkın çayı geçmek güçtü.***2** *mec.*aşırı. *ör. Onun taşkın davranışları başımıza dert açardı.* **3** *a.* su baskını. *ör. Yağmur taşkına yol açtı.*
taşkınca *be.* taşkın, aşırı (bir biçimde).
taşkınlık *a.* **1** taşkın olma durumu. **2** taşkınca davranış.
taşkıran *b. a.* ➻ **taşkıranotu**.
taşkırançiçeği, -ni *b. a. bitb.* taşkırangillerden, çok yüksek yerlerde yetişen, kayaları yarıp çıkan, çiçekli bir bitki.
taşkırangiller *ç. b. a. bitb.* örnek bitkisi taşkıranotu olan, ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası.
taşkıranotu, -nu *b. a. bitb.* taşkırangillerden, pek çok türü bulunan, kimi türleri süs bitkisi olarak yetiştirilen, saplarının parçalanmasıyla üreyen, çok değişik biçimde yaprakları olan, otsu bir bitki.
taşkömürü, -nü *b. a. yerb.* yerbilimsel dönemler boyunca başkalaşıma, dönüşüme uğrayarak büyük bir ısı gücü kazanan bitki taşıllarından oluşan, madensel katı yakıt, madenkömürü.
taşküre *b. a. T. Ar.* ➻ **taşyuvarı**.
taşlama *a.* **1** taşlamak eylemi. **2** sert madenleri, yerine uymasını sağlamak için aşındırıcı bir taşla işleme, parlatma. **3** *yaz.* halk yazınında bir kimseyi, bir olayı, bir durumu, bir yeri vb. acı, iğneleyici, alaycı bir dille yermek ereğiyle yazılan, biçimsel yönden koşmaya benzeyen şiir.
taşlamacı *a.* **1** taşlama[2] işiyle uğraşan usta. **2** *yaz.* (halk yazınında) taşlamalar[3] yazan ozan.
taşlamacılık *a.* taşlamacının yaptığı iş.
taşlamak *(-i)* **1** taşa tutmak, taş atmak. **2** bir şeyin içinde bulunan taşları ayıklamak. *ör. Tarla taşlamak, sürmek, ürün alınınca unutulur giderdi.* **3** metal bir parçayı aşındırıcı bir taşla, zımparayla törpüleyerek, işleyerek yuvasına, yerine alıştırmak, oturmasını sağlamak. **4** taş döşemek. **5** *mec.* dokunaklı, iğneleyici söz söylemek. *ör. Ozan, yazdığı şiirle, kendisine iş vermeyenleri taşlamıştı.*
taşlanabilme *a.* taşlanabilmek eylemi.
taşlanabilmek *(ösz)* taşlanması olanak içinde olmak ya da taşlanma olasılığı bulunmak.
taşlanma *a.* taşlanmak eylemi.
taşlanmak *(ösz)* **1** taş atılmak, taşa tutulmak. **2** *mec.* dokunaklı, iğneleyici sözlerle karşılaşmak. *ör. Halk ozanlarınca taşlanan vali, onların isteklerini yapmak zorunda kaldı.*
taşlaşabilme *a.* taşlaşabilmek eylemi.
taşlaşabilmek *(nsz)* taşlaşması olanak içinde olmak ya da taşlaşma olasılığı bulunmak.
taşlaşma *a.* taşlaşmak eylemi.
taşlaşmak *(nsz)* **1** taş durumuna gelmek. **2** *mec.* taş kesilmek, katılaşmak, sertleşmek. *ör. Birkaç dilim ekmek dura dura taşlaşmıştı.* **3** *mec.* taş kesilmek, donakalmak. **4** karşılıklı olarak birbirine taş atmak, birbirini taşa tutmak.
taşlatabilme *a.* taşlatabilmek eylemi.
taşlatabilmek *(-i, -e)* taşlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
taşlatma *a.* taşlatmak eylemi.
taşlatmak *(-i, -e)* **1** taşa tutulmasını sağlamak, taşa tutturmak, taş attırmak. **2** taş atmasını, taşlamasını sağlamak, taş attırmak.
taşlayabilme *a.* taşlayabilmek eylemi.
taşlayabilmek *(-i)* taşlamak elinde olmak, taşlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
taşlayış *a.* taşlamak eylemi ya da biçimi.
taşlevreği, -ni *b. a. T. Yun. hayb.* ➻ **gölgebalığı, minakop**.
taşlı *s.***1** (tahıl, baklagiller vb. için) içinde taş bulunan, içine taş karışmış olan. *ör. Taşlı pirinç ayıklanır.* **2** üzerinde, içinde taş bulunan. *ör. Taşlı tarlada bağ güzel olur.* **3** üzerinde

süs taşı bulunan, süs taşı takılmış olan. *ör. Taşlı küpelerini yitirmiş.*

taşlık *s.* **1** taşı bol olan, çok taşlı (yer). *ör. Arabamız taşlık yolda zıplayarak ilerledi.* **2** *a.* evlerde, taşla döşenmiş avlu, sofa, merdiven altı gibi yer. *ör. Sulanan taşlık serinlemişti.* **3** *hayb.* kuşların, kümes hayvanlarının sindirim kanalları üzerinde bulunan kaslı, öğütücü mide.

taşma *a.* taşmak eylemi.

taşmak, -ar *(nsz)* **1** (sıvı maddeler için) içinde bulundukları kaba sığmayacak kadar çoğalma ya da kabarma yüzünden kenarları aşıp dökülmek. *ör. Süt kaynarken iki kez taştı.* **2** (akarsular için) çok yağış nedeniyle suları artarak yatağından çıkıp çevresini kaplamak. *ör. Sel sularıyla ırmak sık sık taşardı.* **3** bulunduğu yüzeyden geniş gelerek kenarları aşmak. *ör. Camın taşan bölümünü kesip masaya uydurduk.* **4** *mec.* bir yere sığmayacak denli çok olmak, çokça bulunmak, sayısı artmak. *ör. Kalabalık salondan taştı.* **5** *mec.* öfke, sabırsızlık ya da coşku nedeniyle kendini tutamamak. *ör. Sözleri karşısında taşıp onu tokatlamak istemiştim.* **6** *mec.* (duygular) kendini göstermek, dışarı vurulmak. *ör. Gözlerinden sevinç taşan insanlar sevilir.*

taşocağı, -nı *b. a.* yapı işlerinde kullanılan taşların çıkarıldığı yer.

taşpamuğu, -nu *b. a. T. Far. yerb.* ➻ **asbest.**

taşpudra *b. a. T. Fr.* (. . ' .) süslenmek için kullanılan pudra ve krem karışımı katı madde.

taşra *a.* (.' .) bir ülkenin başkenti ya da anakentleri dışındaki yerlerin tümü. *ör. Yıllarca taşrada görev yapmıştı.* **taşra ağzı** *dilb.* bir ülkede, eğitim öğretim ve yazı dilinin dayandığı belirli bir kentin konuşması dışındaki bölgesel, yerel ağızların her biri

taşralaşabilme *a.* taşralaşabilmek eylemi.

taşralaşabilmek *(nsz)* (bir yerleşim yeri) taşralaşması olanak içinde olmak ya da taşralaşma olasılığı bulunmak.

taşralaşma *a.* taşralaşmak eylemi.

taşralaşmak *(nsz)* (bir yerleşim yeri) taşra özelliği kazanmak.

taşralı *a.* ve *s.* (.' . .) taşrada yaşayan, taşra halkından olan (kimse). **taşralı kalmak** (bir kimse) taşrada yaşadığı yıllarda edindiği davranış biçimini, görgü, örf ve alışkıları, gelenek görenekleri, anakentlerde de bırakmamak, anakentlerin yaşam biçimine uyamamak.

taşralılık *a.* taşralı olma durumu, taşralıya yaraşır tutum ve davranış. *ör. Böyle davranmanın taşralılık sayılacağını düşünmüyordu.*

taşsarmısağı, -nı *b. a.* taze yaprakları soğan gibi kullanılan bir bitki.

taşsız *s.* taşı olmayan.

taştir *a. Ar. esk. yaz.* divan şiirinde, bir gazelin her ikiliğinin arasına aynı ölçüyle ve uyak düzeniyle, anlam birliği de gözetilerek, genellikle üç yeni dize eklenmesiyle oluşturulan koşuk biçimi.

taşyağı, -nı *b. a.* ➻ **gazyağı.**

taşyuvarı, -nı *b. a. yerb.* Yer'in kabuğunu oluşturan ve yeryuvarlağının merkez çekirdeği çevresinde bulunan katı yuvar. *eş.* **litosfer.**

taşyürekli *b. s.* hiç acıması olmayan, acımasız (kimse).

taşyüreklilik *b. a.* **1** taşyürekli olma durumu. **2** taşyürekliye yaraşır davranış, acımasızlık.

tat (I) *a.* **1** tat alma duyusuyla algılanan, kimi cisimlerin tat alma organı üstünde bıraktığı duyum. *ör. Limonun tadı ekşidir.* **2** tatlı olma durumu, tatlılık. *ör. Limonatanın tadı az olmuş.* **3** lezzet. *ör. Balığın tadı yoktu.* **4** *mec.* ruhsal ya da estetik yönden hoşa giden durum. *ör. Toplantının tadı yoktu.* **(bir şeyin) tadı damağında kalmak 1)** yenen bir şeyin tadını unutamamak. **2)** *mec.* hoşa giden bir şeyi unutamamak, çok hoşlanmak. **tadı kaçmak 1)** tatsız duruma gelmek, tatsızlaşmak. **2)** *mec.* hoşa giden yönlerini yitirmek. *ör. Kavga çıkınca toplantının tadı kaçtı.* **tadı olmamak 1)** tatsız olmak. *ör. Kavunun hiç tadı yoktu.* **2)** *mec.* (insan için) sağlığı, keyfi yerinde olmamak. *ör. Bugün biraz tadım yok.* **tadı tuzu kalmamak 1)** (yemeğin) lezzeti gitmek, tatsızlaşmak. **2)** (bir kimsenin, bir yerin, bir şeyin) eski güzel, hoş, imrenilir durumu kalmamak, tatsızlaşmak. **tadı tuzu yok** çok tatsız. **tadına bakmak 1)** bir parçasını ağzına alıp lezzetini yoklamak. **2)** *mec.* başından geçmiş olmak. *ör. Biz yoksulluğun tadına baktık.* **tadına doyamamak** (bir şeyden) çok hoşlanmak, çok tat almak. **tadına doyum olmamak 1)** doyulamayacak denli lezzetli olmak. **2)** *mec.* çok güzel olmak. *ör. Baharda bizim köyün tadına doyum olmazdı.* **(bir şeyin) tadına varmak** güzelliğini bütün inceliğiyle kavrayıp ondan yeterince tat almak. **tadında bırakmak** güzel güzel sürüp giden bir şeyi tatsız bir duruma sokacak ölçüsüzlüğe vardırmamak, (bir şeyde) aşırılığa kaçmamak. **tadından yenmemek** (tersini anlatmak için kullanılır) çok tatlı, çok hoşa gider olmak. *ör. Öyle bir iş geldi başımıza ki tadından yenmiyor.* **tadını almak 1)** bir şeyin ne tatta olduğunu anlamak. **2)** *mec.* yaptığı işten zevk duymaya, tat almaya başlamak. **tadını bulmak** tadı yerine gelmek. **(bir şeyin) tadını çıkarmak** bir şeyin güzelliğinden ya da sağladığı olanaktan dilediğince, yeterince yararlanmak. **tadını kaçırmak** güzel bir durumu, hoşa gitmeyecek davranışlarla, aşırılığa kaçarak tatsızlaştırmak. **tat alma duyusu** (ya da **tat duyusu**) ağza konulan nesnelerin tadını anlamaya yarayan duyu. **tat alma organı** dil **(I)**[1]. **tat almak 1)** tadı duyumsamak. **2)** bir şeyden hoşnutluk duymak, hoşlanmak. *ör. Yaşamdan tat almak gerekir.* **tat kazanmak** (ya da **tadı gelmek**) **1)** (yenecek şeyler) belli bir tada kavuşmak, olgunlaşmak, tatlanmak. **2)** (bir şey) hoşa gidecek duruma gelmek. *ör. Kırlar tat kazandı.* **tat vermek 1)** acı, ekşi,

tatlı gibi bir tat kazandırmak. **2)** *mec.* hoşa giden bir duruma yol açmak. *ör. Şiirler toplantımıza tat vermişti.* **3)** *mec.* usandırmak, bıktırmak. *ör. Yapılanlar tat verdi artık.*

tat (II) *a.* ve *s. ha.* kekeç, kekeme ya da dilsiz (kimse).

Tat, -t'ı *ö. a.* **1** *esk.* Türklerin, egemen oldukları yerlerde yaşayan İranlı, Kürt ya da Arap soyundan olan kimselere ya da topluluklara verdikleri ad. **2** Hazar Denizi kıyısında, İran-Azerbaycan sınırında yaşayan İranlı bir topluluğun adı.

tatar *a. (Tatar özel adından) esk.* postacı. **tatarın kılavuza ihtiyacı yoktur** yolunu, ne yapacağını bilen kimseye başkasının kılavuzluğu gerekmez.

Tatar *ö. a.* **1** Kuzey Kafkasya'nın, Kırım'ın ve Sibirya'nın kimi bölgelerinde oturan Türk soyundan bir halk. **2** bu halktan olan kimse. **3** *s.* Tatarlara özgü olan, Tatarlarla ilgili.

tatarağası, -nı *b. a. (Tatar özel adından) tar.* Osmanlı döneminde, tatar denen postacıların başı. *ör. Tatarağası, "şimdi yaya kaldın tatarağası" deyiminde de geçer.*

tatarböreği, -ni *b. a. (Tatar özel adından)* haşlanmış kalınca yufka parçalarına yoğurt ve pişmiş kıyma katılıp üzerine yağ gezdirilerek yapılan bir tür mantı.

Tatarca *ö. a.* Tatarların konuştuğu Türk lehçelerinden biri, Tatar dili.

tatarcık *a.* **1** *hayb.* sıcak ülkelerde, özellikle Akdeniz çevresinde yaşayan, türlü hastalıkların mikroplarını taşıyan ve insanlara bunları aşılayan küçük bir sinek. **2** *ha.* yeğin karın ağrısı. **tatarcık humması** *hek.* tatarcıklar aracılığıyla insana geçen, yeğin ateş ve baş ağrısıyla beliren bir hastalık.

tatarımsı *s.* ➻ **tatarsı.**

tatarsı *s. (Tatar özel adından)* **1** yüzü Tatar'a benzeyen. **2** *mec.* iyi pişmemiş.

tatava *a. arg.* saçma sapan sözler kalabalığı, boş lakırdı, laf ebeliği, gevezelik. **tatava etmek** *arg.* boş ve değersiz şeyler söylemek, gevezelik etmek, ipe sapa gelmez biçimde uzun uzun konuşmak.

tatavacı *s.arg.* boşboğaz, geveze.

tatbik, -ki *a. Ar.* (. -) uygulama, kılgı, pratik. **tatbik edilmek** uygulanmak. **tatbik etmek** uygulamak. **tatbik mührü** bir kimsenin resmi makamlarca imza olarak tanınmış olan mührü.

tatbikat, -tı *a. Ar.* (. - -) **1** uygulama. **2** *ask.* manevra.

tatbikatçı *a. Ar. T.* uygulayıcı.

tatbiki *s. Ar.* (. - -) uygulamaya yer veren, uygulamayla ilgili, uygulamalı.

tatil *a. Ar.* (- .) **1** çalışma yaşamında, yasa gereğince çalışmaya ara verilen süre. *eş.* **dinlence**. *ör. Hafta tatili, bayram tatili, öğle tatili.* **2** okul, meclis, adliye gibi kurumların yasa gereğince çalışmasını durdurduğu ya da kapalı bulunduğu dönem. **3** dinlenmek, eğlenmek ereğiyle çalışmaksızın geçirilen süre. **tatil edilmek** tatil etmek eylemine konu olma. **tatil etmek 1)** okul, işyeri vb.yi kapatmak, çalışmasına ara vermek. **2)** başka bir güne, zamana erteleyerek çalışmaya ara vermek. **tatil köyü** turistik amaçlı olarak, doğa yönünden uygun bir yere kurulmuş olan ve evleri belirli süre için kiralanabilen dinlenme yeri. **tatil olmak** ara verilmek. **tatile girmek** belirli bir süre için çalışmalara ara vermek. *ör. Adliye tatile girdi.*

tatlanabilme *a.* tatlanabilmek eylemi.

tatlanabilmek *(nsz)* tatlanması olanak içinde olmak ya da tatlanma olasılığı bulunmak.

tatlandırabilme *a.* tatlandırabilmek eylemi.

tatlandırabilmek *(-i)* tatlandırmak elinde olmak, tatlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tatlandırıcı *a.* çay, yiyecek vb.ye tat vermesi için şeker yerine kullanılan şey.

tatlandırılabilme *a.* tatlandırılabilmek eylemi.

tatlandırılabilmek *(nsz)* tatlandırılması olanak içinde olmak ya da tatlandırılma olasılığı bulunmak.

tatlandırılma *a.* tatlandırılmak eylemi.

tatlandırılmak *(nsz)* tatlanması sağlanmak, tat kazandırılmak.

tatlandırış *a.* tatlandırmak eylemi ya da biçimi.

tatlandırma *a.* tatlandırmak eylemi.

tatlandırmak *(-i)* tatlı duruma getirmek, tadını kazanmasını sağlamak, tat vermek.

tatlanış *a.* tatlanmak eylemi ya da biçimi.

tatlanıverme *a.* tatlanıvermek eylemi.

tatlanıvermek *(nsz)* çabucak tatlanmak.

tatlanma *a.* tatlanmak eylemi.

tatlanmak *(nsz)* **1** tatlı duruma gelmek, tat kazanmak, tadı gelmek. **2** tada kavuşmak, olgunlaşmak. *ör. Üzümler tatlandı.* **3** *mec.* sevimlileşmek. *ör. Çocuk çok tatlandı.*

tatlı *s.* **1** şeker tadında olan. *ör. Tatlı portakal.* **2** acı olmayan, içilebilen, yenilebilen. *ör. Tatlı biber, tatlı su.* **3** *mec.* insanı çeken, göze kulağa hoş gelen, dinlendiren, rahatlatan, sevindiren. *ör. Tatlı ses, tatlı uyku.* **4** *mec.* (canlılar için) sevimli, hoş. *ör. Tatlı bir çocuktu.* **5** *a.* şekerle ya da şekerli şeylerle yapılan yiyeceklerin ortak adı. *ör. Sofrada tatlı olarak baklava vardı.* **6** *be.* hoşa gidecek bir biçimde, sevimlilikle, tatlılıkla, sinirlendirmeden. *ör. Tatlı söylersen herkes iş yapar.* **tatlı bela 1)** çoluk çocuk. **2)** sevildiği için, verdiği sıkıntıya, üzüntüye katlanılan (kimse). **tatlı dil 1)** tatlılıkla konuşma. *ör. Tatlı dil her zaman iş görür.* **2)** incitmeyen, gönül alıcı söz. **tatlı dil güler yüz** sevecen, gönül alıcı konuşma ve güler yüzlü davranış. **tatlı dilli 1)** hoş söyleşen, söyleşisinden hoşlanılan. **2)** güzellikle, tatlılıkla, gönül alıcı konuşan. **tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır** tatlılıkla, yumuşak, gönül okşayıcı konuşma herkesi etkiler, azgın düşmanı bile yola getirir. **tatlı limon** suyu tatlı olan bir limon türü. **tatlı sert** (kimse, davra-

nış, söz için) incitmemekle birlikte yumuşak da olmayan, ne çok yumuşak, ne çok sert. **tatlı su** acı ya da tuzlu olmayan, içilebilir su. **tatlı su Frengi** batılılık taslayan doğulu Hıristiyan. **tatlı su ıstakozu** *hayb.* kerevit, kerevides. **tatlı su kayası** *hayb.* sazangillerden, genellikle göllerde yaşayan, ortalama 30 cm. uzunluğunda, vücudu elips biçiminde, ufak pullu, sırtı zeytuni, ağzı geniş, çenesinin birleştiği yerde bir tane bıyık bulunan, eti lezzetsiz bir balık. **tatlı su kefalı** *hayb.* sazangillerden, göllerde, ırmaklarda, derelerde yaşayan, biçim olarak denizlerdeki kefala benzeyen, ortalama 50 cm. boyunda, pullu, eti kılçıklı bir balık. **tatlı su levreği** *hayb.* levrekgillerden, göllerde, ırmaklarda yaşayan, ortalama 50 cm. boyunda, birkaç türü bulunan, eti beyaz ve lezzetli bir balık. **tatlı tatlı** *ik. be.* hoşa gidecek bir biçimde, güzel güzel, tatlılıkla. **tatlı tatlı yemenin acı acı değirmesi olur** sonunu düşünmeksizin hoşlandığı şeyleri yapan, örneğin elindekini bol bol harcayan kişi, bir süre sonra bunun zararını görür, sıkıntısını çeker. **tatlı yerinde bırakmak** (ya da **kesmek**) bir işi, bir durumu can sıkıcı bir yola sokmadan sona erdirmek. **tatlısı tuzlusu** bol ve her çeşit yemeğin bulunduğu sofra. **(bir işi) tatlıya bağlamak** kavgalı, tartışmalı bir konuyu anlaşarak, gönül hoşluğuyla sona erdirmek, iki yanı da hoşnut edecek bir çözüme ulaştırmak.

tatlıca *s.* tatlıya yakın, az tatlı, biraz tatlı.

tatlıcı *a.* **1** tatlı[5] yapan ya da satan kimse. **2** tatlı[5] satılan yer, dükkân. **3** tatlıyı[5] seven, tatlıya[5] düşkün kimse.

tatlıcılık *a.* tatlı[5] yapıp satma işi.

tatlılaşma *a.* tatlılaşmak eylemi.

tatlılaşmak *(nsz)* **1** tat edinmek, tatlı duruma gelmek. **2** *mec.* hoşa giden bir durum almak, sevimlileşmek.

tatlılaştırılma *a.* tatlılaştırılmak eylemi.

tatlılaştırılmak *(nsz)* tatlı bir duruma getirilmek, tatlılaşması sağlanmak.

tatlılaştırma *a.* tatlılaştırmak eylemi.

tatlılaştırmak *(-i)* tatlı bir duruma getirmek, tat kazanmasını sağlamak.

tatlılı *s.* içinde tatlı bulunan, tatlısı olan.

tatlılık *a.* **1** tatlı olma durumu. **2** *mec.* hoşluk, sevimlilik, şirinlik.

tatlılıkla *be.* hoşgörü, anlayış göstererek, tatlı dille.

tatlımsı *s.* biraz tatlı.

tatlımsılık *a.* tatlımsı olma özelliği.

tatlısülümen *b. a. T. Ar. kim.* cıva bileşimlerinden olan ve hekimlikte kullanılan zehirli bir madde. *eş.* **kalomel**.

tatma *a.* tatmak eylemi.

tatmak, -dar *(-i)* **1** tat alma organı ve duyusu aracılığıyla bir şeyin tadının nasıl olduğunu anlamak. **2** lezzetine bakmak ereğiyle bir şeyden az miktarda yemek ya da içmek. **3** *mec.* (bir duruma) uğramış olmak. *ör. Yaşamda acılar tadılır.* **4** *mec.* duyumsamak. *ör. Aşkı tatmak.*

tatmin *a. Ar.* (. -) **1** çok istenilen bir şeyin gerçekleşmesiyle gönül doygunluğuna ulaşma, doyum. **2** doyuma ulaştırma, doyurma. **3** cinsel isteklerini giderme, doyum. **4** *ruhb.* doygunluk[3]. **tatmin edilmek** tatmin olması sağlanmak. **tatmin etmek 1)** karşısındakine güven vererek onu istenilen bir biçimde hoşnut etmek, doyurmak. **2)** karşısındakinin cinsel isteklerini gidermek, onu cinsel yönden doyuma ulaştırmak. **tatmin olmak 1)** istediği bir şeye ulaşarak hoşnut olmak, doyuma ulaşmak, doyurulmak, rahatlamak. **2)** cinsel yönden doyuma ulaşmak.

tatminkâr *s. Ar. Far.* (. . -) tatmin edici, doyurucu, istek karşılayıcı, uygun özellikte olan.

tatminsiz *s. Ar. T.* tatmin olmayan, doyumsuz (kimse).

tatminsizlik *a. Ar. T.* tatmin olmama durumu, doyumsuzluk.

tatsal *s. yaşb.* tat alma duyusuyla ilgili olan.

tatsız *s.* **1** tadı olmayan, lezzetsiz. **2** *mec.* can sıkan, hoşa gitmeyen, hoş olmayan. *ör. Tatsız söz insanı incitir.* **3** *mec.* sevimli olmayan, söyleşisi hoşa gitmeyen ya da geçimsiz (kimse). *ör. Tatsız biriydi.* **tatsız aşa tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin** tatsız, lezzetsiz yemeğe yeterli tuz da koysan lezzet katamazsın, onun gibi, kişi akılsızsa, ne kadar öğüt verirsen ver bir işe yaramaz. **tatsız tuzsuz** *ik. s.* çok tatsız. *ör. Tatsız tuzsuz bir yemek yedik.* **tatsız tuzsuzlaşmak** (bir şey) hiç tadı kalmamak, iyice tatsızlaşmak.

tatsızlaşabilme *a.* tatsızlaşabilmek eylemi.

tatsızlaşabilmek *(nsz)* tatsızlaşması olanak içinde olmak ya da tatsızlaşma olasılığı bulunmak.

tatsızlaşma *a.* tatsızlaşmak eylemi.

tatsızlaşmak *(nsz)* **1** tatsız bir duruma gelmek, tadı azalmak ya da kalmamak. **2** *mec.* (bir iş) tatsız bir durum almaya başlamak, eski güzel, iyi durumu kalmamak. *ör. Konu tatsızlaşmıştı.* **3** *mec.* (bir kimse) tatsızlık etmeye başlamak, geçimsizleşmek.

tatsızlaştırma *a.* tatsızlaştırmak eylemi.

tatsızlaştırmak *(-i)* tatsız duruma getirmek, tatsızlaşmasını sağlamak ya da tatsızlaşmasına yol açmak.

tatsızlık *a.* **1** tatsız olma durumu. **2** *mec.* can sıkan, hoşa gitmeyen durum ya da davranış. **tatsızlık çıkarmak** can sıkan, hoşa gitmeyen bir olaya, bir duruma yol açmak. **tatsızlık çıkmak** hoş olmayan bir durum oluşmak. **tatsızlık etmek** tatsızlık çıkarmak.

tattırabilme *a.* tattırabilmek eylemi.

tattırabilmek *(-i, -e)* tattırmak elinde olmak, tattırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tattırılabilme *a.* tattırılabilmek eylemi.

tattırılabilmek *(nsz)* tattırılması olanak içinde olmak ya da tattırılma olasılığı bulunmak.

tattırılma *a.* tattırılmak eylemi.

tattırılmak *(nsz)* tatmak eylemi yaptırılmak, tadına baktırılmak. *ör.Yemekler orada bulunanlara tattırıldı.*

tattırma *a.* tattırmak eylemi.
tattırmak *(-i, -e)* **1** tatmak eylemini yaptırmak, tadına baktırmak, tatmasını ya da tadılmasını sağlamak. **2** *mec.* duyumsamasını sağlamak, duyumsatmak.
tatula *a. Fr. (Hint dillerinden)* (. .' .) *bitb.* patlıcangillerden, doğal olarak yetiştiği gibi süs bitkisi olarak bahçelerde de yetiştirilen, boyu bir metreye ulaşabilen, dik gövdeli, saplı, büyük ve oval yapraklı, beyaz ya da mor çiçekler açan, meyvesi çok tohumlu ve dikenli bir kapsül olan, spazm giderici etkisi nedeniyle hekimlikte yararlanılan otsu bir bitki.
taun *a. Ar.* (- -) *esk.* veba.
tav *a. Far.* **1** kolay işlenebilmeleri için demire verilmesi gereken yüksek ısı, toprakta, kumaşta, kâğıtta bulunması gereken yeterli ısı ve nem. **2** (hayvanlarda) iyi beslenmiş olma durumu, besililik, semizlik. **3** *mec.* en uygun durum ve zaman. *ör. Onu tavda bulunca istegimi söyledim, hemen yerine getirdi.* **4** *arg.* eğilimli, hazır, yatkın, razı olma. *ör. Kız çoktan tavdı, iş ailesine kalmıştı.* **tav etmek** *arg.* birini, bir şey yapmaya hazır duruma getirmek, razı etmek. **tav olmak** *arg.* **1)** inanmak, kanmak. **2)** (birine) eğilim duyumsamak, onunla ilişki kurmaya hazır olmak. **tav vermek 1)** (bir şeye) gereken, uygun ısı ve nemi sağlamak. **2)** *mec.* (bir şeyi) en uygun duruma getirmek. **tava çekmek** *ha.* (hayvanı) besiye çekmek. **tava düşürmek** *arg.* (birini) aldatmak, dolandırmak, kandırmak. **tava gelmek 1)** *ha.* (toprak) ekilip sürülecek duruma gelmek. **2)** *ha.* (biri) yola gelmek, kanmak, yumuşamak. **3)** *ha.* (hayvan) semirmek. **4)** *arg.* hazır, elverişli duruma gelmek. **5)** *arg.* kanmak, aldanmak, inanmak. **tava** (ya da **tavına**) **getirmek 1)** işlenecek bir şeyin ısısını ve nemini yeterli, uygun bir duruma getirmek, işlenmeye hazır etmek. **2)** *mec.* (iş için) yapılacak en uygun zamanı seçmek, en uygun, en elverişli durumu yakalamak. **3)** *arg.* birini, bir şeye inandırmak, kandırmak, yatkınlaştırmak, razı etmek. **tava girmek** *arg.* tava gelmek. **tavı kaçmak** *ha.* (toprak için) nemi azalıp ekime elverişsiz duruma gelmek. **tavına düşürmek** (işi) uygun zamanına rastlatmak. **tavını bulmak** (iş, durum) koşulları uygun duruma gelmek, en uygun koşulları yakalamak.
tava *a. Far.* **1** yağ kızdırmak, yiyecek kızartmak gibi işlerde kullanılan, genellikle madenden yapılan, uzun saplı, yayvan kap. **2** bu kap içinde yağda pişmiş yemek. *ör. Akşama balık tavası var.* **3** maden eritmekte kullanılan saplı pota. **4** içinde kireç karıştırılan tekne. **5** tuzlalarda, deniz suyu çekilen bölüm. **6** fide yetiştirmeye ayrılan toprak parçası. **7** *den.* gemilerde, borda iskelesinin alt yanındaki sahanlık. **tava ekmeği** ekmek pişirme tavasında pişirilmiş fırın ekmeği.
tavaf *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* kutsal bir yeri ziyaret edip çevresinde dolanma. **2** İslamlıkta, hac zamanında, belli dinsel kurallara uyarak, Kâbe'nin çevresini dolaşma. **tavaf edilmek** *esk.* tavaf etmek eylemine konu olmak. **tavaf etmek 1)** *esk.* kutsal bir şeyin çevresini törensel olarak dolaşmak. **2** İslamlıkta, hac zamanı, Kâbe'nin çevresini belli dinsel kuralları yerine getirerek dolaşmak.
tavan *a.* **1** bir yapının, kapalı bir yerin üst bölümünü oluşturan düz ve yatay yüzey. *ör. Odanın tavanını badana yaptım.* **2** *mec.* bir şeyi değerlendirmede kabul edilen en yüksek aşama, sınır ya da fiyat. **tavan arası** bir yapıda, son kat ile çatı arasında kalan bölüm. **tavan başına çökmek** (ya da **yıkılmak**) aldığı acıklı, kötü bir haber ya da karşılaştığı çok üzücü bir durum, bir davranış karşısında büyük bir ruh sıkıntısı içine düşüp kendisini ezilmiş gibi duyumsamak. **tavan fiyat** bir ürüne, bir mala resmi kuruluşlarca konulan fiyatın en üst sınırı. **tavan süpürgesi** sapı uzun süpürge.
tavassut, -tu *a. Ar. esk.* yardım amacıyla araya girme, aracılık etme, ara bulma, aracılık. **tavassut etmek** *esk.* aracılık etmek.
tavazzuh *a. Ar. esk.* (bir durum) açıklık kazanma, belirli duruma gelme, aydınlanma, anlaşılma. **tavazzuh etmek** (bir durum) açıklık kazanmak, ortaya çıkmak, belirmek, aydınlanmak, anlaşılmak.
tavcı *a. Far. T. arg.* **1** birini inandırarak, kandırarak bir şeye razı eden kimse. **2** kumar, üçkâğıt gibi oyun ve dolandırıcılık türlerinde yardımcılık, yardakçılık eden kimse. **3** *s.* uydurukçu, hileci, yalancı.
tavcılık *a. Far. T. arg.* tavcı olma durumu, tavcının işi.
taverna *a. İt.* (. .' .) çalgılı meyhane.
tavernacı *a. İt. T.* (. .' . .) taverna işleten kimse.
tavernacılık *a. İt. T.* (. .' . . .) taverna işleticiliği.
tavır, -vrı *a. Ar.* **1** davranış, tutum, durum. *ör. Onun tavrında değişiklik görüyordum.* **2** yapay davranış, büyüklenme. *ör. Tavrından yanına varılmaz olmuş.* **tavır almak** (ya da **takınmak**) belli bir durum, tutum ya da davranış biçimini benimsemek. *ör. Ona karşı tavır almak istemeyiz.* **tavır koymak** bir tutuma karşı olduğunu davranışıyla vb. belli etmek.
tavik, -kı *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** geciktirme, ertelcme. **2** alıkoyma.
taviz *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **ödünleme, ödün**. **taviz vermek** ➻ **ödün vermek**.
tavizci *a. Ar. T.* ➻ **ödüncü**.
tavizcilik *a. Ar. T.* ➻ **ödüncülük**.
tavla (I) *a. Ar.* (.' .) at beslenen yer, at ahırı. *ör. Atı tavlaya çekip yem verdi.*
tavla (II) *a. İt.* (.' .) **1** birbirine ortadan bağlantılı, iki yanlı, iki iç yüzü bölme desenli tahta üzerinde, on beşi bir renk, on beşi başka bir renk olmak üzere otuz pulla ve iki zarla, iki kişinin karşılıklı oynadığı bir oyun. **2** bu oyu-

nun üzerinde oynandığı, dikdörtgen biçiminde tahta kutu. **tavla atmak** tavla oynamak.
tavlacı (I) *a. Ar. T.* (.' . .) at beslenen tavlaya bakan kimse.
tavlacı (II) *a. İr. T.* (.' . .) çok iyi tavla oynayan, tavla oyununa çok düşkün kimse.
tavlacılık *a. Ar. T.* (.' . . .) at beslenen tavlada at yetiştirme işi.
tavlama *a. Far. T.* tavlamak eylemi.
tavlamak *(-i) Far. T.* **1** demir, toprak, cam gibi işlenecek bir nesneye gereken ısıyı ya da nemi sağlayarak onu işlenecek duruma getirmek, tav vermek. **2** *mec.* umut vererek inandırmak, kandırmak. **3** *arg.* (birini) umut verip, kandırıp elde etmek. **4** *ha.* (hayvan için) semiz duruma getirmek, beslemek, semirtmek.
tavlanabilme *a. Far. T.* tavlanabilmek eylemi.
tavlanabilmek *(nsz) Far. T.* tavlanması olanaklı olmak ya da tavlanma olasılığı bulunmak.
tavlanış *a.* tavlanmak eylemi ya da biçimi.
tavlanma *a. Far. T.* tavlanmak eylemi.
tavlanmak *(nsz) Far. T.* **1** tavlamak eylemine konu olmak. **2** *ha.* (hayvan için) semiz duruma gelmek, beslenmek, semirmek.
tavlayabilme *a. Far. T.* tavlayabilmek eylemi.
tavlayabilmek *(-i) Far. T.* tavlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tavlayış *a. Far. T.* tavlamak eylemi ya da biçimi.
tavlayıverme *a. Far. T.* tavlayıvermek eylemi.
tavlayıvermek *(-i) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede tavlamak.
tavlı *s. Far. T.* **1** tav verilmiş olan, tava gelmiş bulunan, tavı olan. **2** *ha.* (hayvan için) semirmiş olan, besili, semiz.
tavsama *a. Far. T.* tavsamak eylemi.
tavsamak *(nsz) Far. T. mec.* (bir iş, bir durum) eski gücünü, hızını yitirmek, tavı geçmek, yavaşlamak, gevşemek.
tavsatabilme *a. Far. T.* tavsatabilmek eylemi.
tavsatabilmek *(-i) Far. T. mec.* tavsatmak elinde olmak, tavsatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tavsatılış *a. Far. T.* tavsatılmak eylemi ya da biçimi.
tavsatılma *a. Far. T.* tavzatılmak eeylemi.
tavsatılmak *(nsz) Far. T.* tavsamasına yol açılmak, tavsaması sağlanmak.
tavsatış *a. Far. T.* tavsatmak eylemi ya da biçimi.
tavsatma *a. Far. T.* tavsatmak eylemi.
tavsatmak *(-i) Far. T. mec.* tavsamak eylemini yaptırmak, tavsamasına yol açmak, yavaşlatmak, gevşetmek.
tavsayabilme *a. Far. T.* tavsayabilmek eylemi.
tavsayabilmek *(nsz) Far. T. mec.* tavsaması olanak içinde olmak ya da tavsama olasılığı bulunmak.
tavsayış *a. Far. T.* tavsamak eylemi ya da biçimi.
tavsayıverme *a. Far. T.* tavsayıvermek eylemi.
tavsayıvermek *(nsz) Far. T. mec.* çabucak ya da kısa sürede tavsamak.
tavsız *s. Far. T.* tavı gelmemiş, tav verilmemiş olan.
tavsif *a. Ar.* (. -) *esk.* niteliklerini söyleme, nitelendirme, niteleme. **tavsif edilmek** nitelenmek. **tavsif etmek** niteliklerini söylemek, nitelendirmek, nitelemek.
tavsiye *a. Ar.* **1** yol gösterme, öğütleme. **2** bir kimsenin, bir şeyin iyi, işe yarar olduğunu belirterek onu birine salık verme. **tavsiye edilmek** (ya da **olunmak**) tavsiye etmek eylemine konu olmak, salık verilmek, öğütlenmek. **tavsiye etmek 1)** birine, bir şeyin yapılmasını ya da yapılmamasını öğütlemek, yol göstermek. **2)** bir kimsenin, bir şeyin iyi, uygun, işe yarar olduğunu belirterek onu birine salık vermek. **tavsiye mektubu** birinin, işe yarar, işe uygun olduğunu belirten, işe alınmasını salık veren mektup.
tavsiyeli *s. Ar. T.* **1** iyi, uygun, işe yarar olduğu belirtilerek salık verilmiş olan. **2** kayırılması istenen, kayırılan (kimse). *ör. Tavsiyelileri işe almak zorundayız.*
tavsiyename *b. a. Ar. Far.* (. . . - .) bir kimsenin kayırılması için yazılmış tavsiye mektubu.
tavsiyesiz *s. Ar. T.* **1** salık verilmemiş olan. **2** kayırılmayan.
tavşan *a. hayb.* tavşangillerden, yaklaşık 70 cm. uzunluğunda, kısa kuyruklu, uzun kulaklı, dudakları kalın ve yarık, ön bacakları arka bacaklarına göre kısa, çok hızlı, genellikle zıplayarak koşan, eti ve postu için avlanan, memeli bir kemirgen hayvan. **tavşan anahtarı** maymuncuk. **tavşan bayırı aştı** "iş işten geçti, olanak elden gitti" anlamında söylenir. **tavşan boku gibi** (ya da **tavşan boku gibi ne kokar ne bulaşır**) *ka.* iyilik, iş yapabilecek durumda olduğu halde kimseye iyiliği de dokunmaz kötülüğü de, hiç bir işe yaramaz (kimse). **tavşan dağa küsmüş (de) dağın haberi olmamış** (önemsiz bir kimseyle önemli biri arasında, önemsiz kimsenin istenilen etkiyi yapmaktan çok uzak kalan küskünlüğü için söylenir. **tavşan diş** doğal olarak üstçenedenin önünde bulunan ve tavşanların dişine benzer biçimde olan iki diş ya da sonradan, yüze sevimli bir görünüm vermek ereğiyle, olağandan daha uzunca ve önc çıkık biçimde yapılan iki takma diş. **tavşan dudak** *mec.* üst dudağı tavşanların dudağı gibi hafifçe yarık olan kimse. **tavşan eti** tavşanın eti. **tavşan uykusu** çok derin olmayan, hemen uyanılabilen hafif uyku. **tavşan yürekli** çok ürkek, korkak (kimse). **tavşana kaç, tazıya tut demek** karşıt olan davalarında, iki yanı birbirine karşı kışkırtmak, her birini kendi tutumunda yürcklendirmek. **tavşanı arabayla avlamak** işi, telaşsız, soğukkanlılıkla, olsa da olur olmasa da olur davranışı içinde yapmak. **tavşanın kaçışını gördüm, etinden iğrendim** "tutumunu yakından gördükten sonra onun ne olduğunu anladım, kendisinden soğudum" anlamında söylenir. **tavşanın suyunun suyu** bir şeyle çok uzaktan ilgisi bulunan şey.

tavşanbıyığı, -nı *b. a.* buğdaygillerden, tarlalarda, çayırlarda yetişen, pek çok türü bulunan, çim ve yem bitkisi olarak da yetiştirilen bir yonca türü.

tavşancıl *a. hayb.* genellikle tavşanları avlayarak beslenen akbaba, kartal gibi yırtıcı kuşlara verilen ortak ad.

tavşancılotu, -nu *b. a. bitb.* maydanozgillerden, genellikle Avrupa'da yetişen birkaç türü bulunan, nemli toprakları seven, beyaz ya da sarı çiçekler açan, kimi türlerinden alkollü içki yapılan, kimi türleri hayvan yemi olarak kullanılan otsu bir bitki.

tavşandudağı, -nı *b. a.* (insanda) doğuştan yarık dudak.

tavşangiller *ç. a. hayb.* üst çenede dört, altçenede iki kesici dişi bulunan, örnek hayvanı tavşan olan kemirgen memeli hayvanlar familyası.

tavşankanı, -nı *b. a.* **1** parlak koyu kırmızı renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Kahvenin tavşankanı çayları beğenilirdi.*

tavşankulağı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **siklamen**.

tavşanlık *a.* **1** adatavşanı yetiştirilen yer. **2** evcil tavşanları beslemek için özel olarak yapılmış kümes.

tavuk *a.* sülüngillerden, yeryüzünün her yerinde yetiştirilen, yumurtasından ve etinden yararlanılan bir kümes hayvanı. **(birinin) tavuğuna kış demek** *arg.* işini bozmak, çıkarına engel olmak. **tavuk biti** ➻ **tavukbiti**. **tavuk budu** tavuğun but bölümü, budu. **tavuk döner** tavuk etiyle yapılan döner kebap. **tavuk eti** tavuğun eti. **tavuk gibi** erken yatıp uyuyanlar için söylenir. **tavuk kaza bakmış da kıçını yırtmış** *tkz.* "yoksul, varsılın; güçsüz, güçlünün yaptığını yapmaya kalkışırsa eskisinden daha kötü ve acıklı duruma düşer" anlamında kullanılır. **tavuk suyu** içinde tavuk haşlanan ve çorba, pilav gibi yiyeceklerde kullanılan su. **tavuk yahnisi** küçük küçük doğranmış tavuk etinin domates, patates ve soğanla birlikte kısık ateşte pişirilmesiyle oluşturulan bir et yemeği.

tavukbalığı, -nı *b. a. ha.* ➻ **mezgit**.

tavukbiti, -ni *b. a.* kümes hayvanlarında ve kümeslerde bulunan bir bit.

tavukçu *a.* **1** tavuk yetiştiren kimse. **2** tavuk satan kimse. **3** kesilmiş tavuk satıcısı kimse ya da kesilmiş tavuk satılan yer.

tavukçuluk *a.* **1** tavuk yetiştiriciliği. **2** tavuk satıcılığı.

tavukgiller *ç. a. hayb.* ➻ **sülüngiller**.

tavukgöğsü, -nü *b. a.* pişmiş tavuğun göğüs etini didikleyip süte karıştırarak yapılan muhallebi.

tavukgötü, -nü *b. a. ha. ka.* ➻ **sigil**.

tavukkarası, -nı *b. a.* az aydınlıkta görememe biçimindeki bir göz hastalığı.

tavuklar *ç. a. hayb.* tavuksular takımının bir alttakımı.

tavuksular *ç. a. hayb.* tavukları ve tepelitavukları içine alan bir takım.

tavulga *a. bitb.* kırmızı ya da erguvan renginde kabuğu olan ve kabuğu sepicilikte kullanılan bodur bir söğüt.

tavus *a. Ar.* sülüngillerden, yabanıl ve evcil türleri bulunan, çok güzel parlak tüylü, erkeğinde çok uzun ve yaldızlı yeşil telekli, uçları yuvarlak benekli, açıldığında gözalıcı, geniş bir değirmi oluşturan kuyruk olan, acı ve tiz sesli, çok büyük bir kuş. **tavus kuyruğu** *arg.* aşırı sarhoşken çıkarılmış kusmuk. **tavus kuyruğu çıkarmak** *arg.* sarhoşken kusmak. **tavus tüyü** tavusun tüyü. **tavus yeşili** erkek tavusun kuyruğunda görülen yaldızlı yeşil, zümrüt yeşili.

tavuskuşu, -nu *b. a. Ar. T. ha.* ➻ **tavus**.

tavzif *a. Ar.* (. -) *esk.* iş verme, görevlendirme. **tavzif etmek** (birini, bir şeyle) görevlendirmek.

tavzih *a. Ar.* (. -) *esk.* açıklama, aydınlatma. **tavzih etmek** açıklamak, aydınlatmak.

tay (I) *a.* atın üç yaşına değin olanına verilen ad.

tay (II) *a. Far. ha.* **1** eşit, denk, eş. **2** hayvanın bir yanındaki yük. **tay durmak** (henüz yürüyemeyen çocuk) hiçbir yere tutunmadan, dengeyi bulmaya çalışarak, kısa bir süre iki ayak üzerinde durabilmek. **tay gelmek** *ha.* denk, eşit gelmek. **tay tay!** *ik. ünl.* henüz yürüyemeyen küçük çocukları iki ayak üzerinde durmaya yüreklendirmek için söylenir. **tay tay arabası** küçük çocukları yürümeye alıştırmak için özel olarak yapılmış, dört tekerlekli araç, yürüteç.

taya *a. Far. esk.* çocuk bakıcısı, dadı.

taydaş *a. Far. T. ha.* birbirine yaşça eşit ya da meslekçe, toplumsal durumca vb. denk olanlardan her biri.

tayf *a. Ar.* **1** görüntü[1]. **2** *fiz.* bileşik bir ışık demetinin bir biçmeden geçtikten sonra ayrıldığı basit renklerden oluşmuş görüntü.

tayfa *a. Ar.* **1** gemide, kaptan ve yardımcıları dışındaki denizcilerin tümü. **2** *ha.* aynı işi yapan topluluk. **3** *hkr.* birinin buyruğunda olan, onun isteklerine göre davranan kimseler, yardakçılar. **tayfanın akıllısı, geminin dümeninden uzak durur** akıllı işçi, beceremeyeceği yönetim işine el atmaz.

tayfölçer *b. a. Ar. T. fiz.* ışık tayfını incelemekte kullanılan aygıt.

tayfölçümü *b. a. fiz.* ışık tayflarının incelenmesi.

tayfun *a. İng. (Çinceden)* Çin Denizi'nde ve Büyük Okyanus'ta görülen, çok güçlü tropikal siklon.

tayga *a. Rus. coğr.* kozalaklı bitkilerden oluşan orman kuşağı.

taygeldi *b. a. ha.* ikinci kez evlenen kadının, ilk evliliğinden olan, yeni kocasının evine birlikte götürdüğü çocuk ya da çocuklar.

tayın *a. Ar. ask.* asker azığı, asker ekmeği. **tayın bedeli** *ask.* bir aylık asker azığının karşılığı olan ve gerektiğinde ere ya da subaya ödenen para.

tayin *a. Ar.* (- -) **1** ne olduğunu belirtme, gösterme, kararlaştırma, anlama. **2** görev verme, atama. **tayin edilmek 1)** kararlaştırılmak, belirtilmek. saptanmak. *ör. Buluşmak için gün tayin edildi.* **2)** görev verilmek, atanmak. *ör. Okula yeni öğretmenler tayin edildi.* **tayin etmek 1)** kararlaştırmak. *ör. Bir saat tayin edip buluşalım.* **2)** görev vermek, atamak. *ör. Onu öğretmenliğe tayin etmek istemiyorlardı.* **3)** belli etmek, belirlemek, göstermek. *ör. Mahkemenin sonucunu son tanığın sözleri tayin etti.* **4)** ayarlamak, belirlemek, saptamak. *ör. Karanlıkta yön tayin etmek zordur.* **tayini çıkmak** (ya da **tayin edilmek**) görev verilmek, atanmak.

tayip *a. Ar.* (- -) *esk.* hoş görmediğini belli etme, kınama, ayıplama.

taylak *a. ha.* **1** at ya da deve yavrusu. **2** binilmeye alışmamış genç at.

taylama *a. ha.* taylamak eylemi.

taylamak *(nsz) ha.* (kısrak) yavrulamak, doğurmak.

tayming *a. İng.* ➻ **zamanlama**.

tayt *a. İng.* kalçayı ve bacakları sıkıca saran kadın pantolonu.

taytak *s. ha.* **1** çok konuşan, geveze. **2** ayaklarını içe doğru basan, yana eğilerek yürüyen (kimse).

tayyare *a. Osm.* (. - .) **1** *esk.* ➻ **uçak**. **2** *arg.* çok sarhoş kimse. **tayyare meydanı 1)** *esk.* ➻ **havaalanı**. **2)** *arg.* saçsız baş, kel kafa.

tayyareci *a. Osm. T.* (. - . .) *esk.* ➻ **pilot**.

tayyetme *a. Ar. T. esk.* tayyetmek eylemi.

tayyetmek *(-i) Ar. T. esk.* **1** çıkarmak. **2** aradan çıkarmak, ortadan kaldırmak, yok etmek.

tayyör *a. Fr.* takım olarak etekle ceketten oluşan kadın giysisi.

tayyörlük *s. Fr. T.* tayyör yapmaya elverişli (kumaş).

tazallüm *a. Ar. esk.* zulüm görmekten, acımasızlıktan yakınma, sızlanma, ağlaşma.

tazammun *a. Ar. esk.* **1** içine alma, kapsama, içerme. **2** *mant.* içlem. **tazammun etmek** *esk.* içine, kapsamına almak, içermek, kapsamak.

tazarru, -u *a. Ar. esk.* yalvarma, yakarma. **tazarru etmek 1)** Tanrı'ya yakarmak. **2)** yalvarmak, yakarmak. **tazarruda bulunmak** Tanrı'ya yakarmak.

taze *s. Far.* (- .) **1** (meyve, sebze vb. için) dalından, toprağından yeni koparılmış olan, pörsümüş, solmuş olmayan. *ör. Taze maydanoz kalmamış.* **2** bayatlamamış, bozulmamış olan. *ör. Taze yumurta.* **3** yıpranmamış, yorulmamış, dinç. *ör. Ondaki taze güç sende yoktur.* **4** kuru olmayan, körpe. *ör. Taze fındık.* **5** *mec.* zamanı henüz geçmemiş olan, son, yeni. *ör. Size taze haberler getirdim.* **6** genç, dinç, körpe. *ör. Onun taze yüzü gözümün önünden gitmiyordu.* **7** *a. mec.* genç kadın. *ör. Elin tazelerine laf atıyormuş.* **8** *be.* yeni. *ör. Taze sürmüş çimenler nemliydi.* **taze bardağın suyu soğuk olur** yaşayışına karışan yeni şeyler, yeni dostlar kişiye hoş görünür. **taze fasulye 1)** fasulyenin yeşil sebze olarak kullanılan badıçlı bölümü. **2)** bu sebzeden yapılan, genellikle etli yemek. **taze kan 1)** bir hastada kullanılabilecek tazelikte kan. **2)** *mec.* bir kuruluşu canlandırabilecek yeni kişi ya da kişiler. *ör. Partiye taze kan gerektiği herkesçe söyleniyor.* **taze para** *eko.* var olan ve sürmekte bulunan bir işte kullanılmak üzere birçok ve farklı yerlerden sağlanan yeni para. *ör. Taze para bulunmazsa baraj yapımı duracaktı.*

tazeleme *a. Far. T.* (- . . .) tazelemek eylemi.

tazelemek *(-i) Far. T.* (- . . .) **1** yenisiyle ya da tazesiyle değiştirmek. **2** kimi yiyecekleri, bayatlamışken kaynatarak taze duruma getirmek. **3** bir eylemi bir daha yapmak, yinelemek. *ör. Düşman saldırıyı tazelemek istiyordu.* **4** bozulduğu düşünülen bir bağı ya da inancı yenilemek. *ör. Hacca gidip iman tazelemek istiyordu.* **5** *mec.* unutulmuş bir duyguyu ya da düşünceyi yeniden canlandırmak. *ör. Onun derdini tazelemekten kaçınalım.*

tazelenebilme *a. Far. T.* (- . . . . .) tazelenebilmek eylemi.

tazelenebilmek *(nsz) Far. T.* (- . . . . .) tazelenmesi olanak içinde olmak ya da tazelenme olasılığı bulunmak.

tazeleniş *a. Far. T.* (- . . .) tazelenmek eylemi ya da biçimi.

tazelenme *a. Far. T.* (- . . .) tazelenmek eylemi.

tazelenmek *(nsz) Far. T.* (- . . .) **1** tazelemek eylemine konu olmak. **2** tazelik edinmek, taze duruma gelmek.

tazeleşme *a. Far. T.* (- . . .) tazeleşmek eylemi.

tazeleşmek *(nsz) Far. T.* (- . . .) **1** taze bir duruma gelmek. **2** *mec.* canlanmak, gençleşmek.

tazeleyebilme *a. Far. T.* (- . . . . .) tazeleyebilmek eylemi.

tazeleyebilmek *(-i) Far. T.* (- . . . . .) tazeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tazeleyiş *a. Far. T.* (- . . .) tazelemek eylemi ya da biçimi.

tazeleyiverme *a. Far. T.* (- . . . . .) tazeleyivermek eylemi.

tazeleyivermek *(-i) Far. T.* (- . . . . .) çabucak tazelemek.

tazelik *a. Far. T.* (- . .) taze olma durumu.

tazı *a. Far.* uzun bacaklı, ince gövdeli, çekik karınlı, çok hızlı koşan, genellikle tavşan avında kullanılan bir köpek türü. **tazı bizim** (ya da **tazı o tazı**) **ama çulu değişmiş 1)** bildiğimiz sıradan kişi, iş başına geçtiği için tanınmaz olmuş, değişmiş. **2)** yeni bir giysi giymiş kimseye şaka yollu söylenir. **tazı gibi 1)** çok zayıf ve ince kemikli (kimse). **2)** çok çevik, çok hızlı koşan (kimse). **tazıya dönmek** *mec.* **1)** çok zayıflamak. **2)** sırılsıklam ıslanmak.

tazılaşma *a. Far. T.* tazılaşmak eylemi.

tazılaşmak *(nsz) Far. T. mec.* çok zayıflayıp incelmek.
tazim *a. Ar.* (- -) *esk.* saygı gösterme, ululama, yüceltme. **tazim etmek** *esk.* saygı göstermek, ululamak, yüceltmek.
taziye *a. Ar.* (- . .) başsağlığı dileme.
taziz *a. Ar.* (- -) *esk.* sevgiyle anma.
tazmin *a. Ar.* (. -) zararı ödeme, karşılama. **tazmin edilmek** (zarar) karşılanmak.**tazmin etmek** zararı karşılamak, ödemek.
tazminat, -tı *a. Ar.* (. - -) zarar karşılığı olarak ödenen para. *eş.* **ödence**.
tazyik, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** ➻ **basınç**. **2** manevi baskı, zorlama. **3** darlaştırma, sıkıştırma. **tazyik edilmek** tazyik etmek eylemine konu olmak. **tazyik etmek 1)** basınç yapmak. **2)** baskı yapmak, zorlamak. **3)** sıkıştırmak.
Tb *kim.* terbiyum elementinin kimyasal simgesi.
Tc *kim.* teknetyum elementinin kimyasal simgesi.
te *a.* **1** Türk abecesinde "t" harfinin adı. **2** borudan kol almakta kullanılan, "t" biçiminde bağlantı parçası.
Te *kim.* tellür elementinin kimyasal simgesi.
teadül *a. Ar.* (. - .) *esk.* denkleşme, denklik.
teali *a. Ar.* (. - -) *esk.* yücelme, yükselme.
teamül *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** iş, davranış. **2** bir yerde öteden beri olagelen davranış, gelenek. **3** *kim.* tepkime. **teamül hukuku 1)** gelenek ve göreneğe dayanan hukuk. **2)** gelenek ve görenek olmuş, ama yazılı olarak saptanmamış hukuk.
tearuz *a. Ar.* (. - .) *esk.* çatışma.
teati *a. Ar.* (. - -) *esk.* karşılıklı alıp verme. **teati edilmek** (ya da **olunmak**) (bir şey) karşılıklı olarak alınıp verilmek. **teati etmek** (iki yan) bir şey alıp bir şey vermek, karşılıklı alıp vermek.
tebaa *a. Ar. esk.* ➻ **uyruk**.
tebahhur *a. Ar. esk.* (su, sıvı şeyler için) kaynayıp buğulaşarak uçma. **tebahhur etmek** (su, sıvı şeyler) kaynayıp buğulaşarak uçmak.
tebarüz *a. Ar.* (. - .) belirme, görünme. **tebarüz etmek** belirmek, görünmek. **tebarüz ettirmek** ortaya koymak, belirtmek.
tebcil *a. Ar.* (. -) *esk.* ululama, yüceltme.
tebdil *a. Ar.* (. -) *esk.* değiştirme. **tebdil etmek** değiştirmek. **tebdil** (ya da **tebdile**) **çıkmak** (padişah, vezir gibi bir yetkili) halkın ne yaptığını, ne düşündüğünü kendi gözleriyle görmek, kulaklarıyla duymak ereğiyle, kılık değiştirip, kim olduğunu belli etmeksizin halkın arasında dolaşmak. **tebdil gezmek** tanınmayacak bir kılıkla halkın arasında dolaşmak. **tebdili mekânda ferahlık var(dır)** "yer ya da çevre değiştirmek insanı rahatlatır" anlamında söylenir. **tebdili şaşmak** şaşkınlıktan dili tutulmak, neye uğradığını bilememek. **tebdili şaşırtılmak** büyük şaşkınlığa uğratılmak. **(birinin) tebdilini şaşırtmak** büyük bir şaşkınlığa uğratmak.
tebdilihava *b. a. Ar.* ➻ **havadeğişimi** .
tebeddül *a. Ar. esk.* değişme, dönüşme, başkalaşma.
tebelleş *s. ha.* hiç istenmediği halde, bir yerden ya da birinin başından ayrılmayan, sürekli o yeri ya da o kimseyi rahatsız eden (kimse ya da şey). **tebelleş etmek** (birini ya da bir şeyi) birinin başına sarmak, bela etmek. **tebelleş olmak** bir kimsenin ya da bir şeyin yanından hiç ayrılmamak, onun başına bela olmak, dert olmak.
tebellüğ *a. Ar. esk.* kendisine gönderilen resmi bir bildirimi alma. **tebellüğ etmek** kendisine gönderilen resmi bir bildirimi almak.
tebellür *a. Ar. esk.* **1** billur durumuna gelme, billurlaşma. **2** belirgin duruma gelme, belirme. **tebellür etmek 1)** billurlaşmak. **2)** belirginleşmek.
teber *a. Far.* **1** *esk.* balta. **2** kimi tarikat dervişlerinin taşıdıkları, uzun saplı, ağzı ayça biçiminde, küçük ve hafif balta. **3** meşin kesmekte kullanılan araç.
teberik *a. ha.* armağan.
teberru, -u *a. Ar.* (. . -) *esk.* bağış, bağışlama. **teberru etmek** bağışta bulunmak, karşılıksız olarak vermek, bağışlamak.
teberrük, -kü *a. Ar. esk.* uğur sayma.
teberrüken *be. Ar.* (. .' . .) *esk.* mutlu olsun diye, uğur sayarak.
tebessüm *a. Ar.* gülümseme. **tebessüm etmek** gülümsemek.
tebeşir *a. Far.* **1** toz parçacıklarından oluşan, çizdiği yerde iz bırakan, beyaz ya da çok açık renkte kireçli kaya. **2** bu kireçli kayadan yapılan, kara tahta, duvar gibi yüzeylere yazı yazmakta kullanılan küçük çubuk. **tebeşir dönemi** *yerb.* genellikle alt bölümü killi ve kumlu, üst bölümü tebeşirli olan ikinci zamanın son dönemi. **tebeşir tahtası** üzerine tebeşirle yazı yazılan tahta.
tebeşirleşme *a. Far. T. hek.* bir dokunun kalınlığında tebeşirimsi katı birikintilerin oluşması.
tebeyyün *a. Ar. esk.* ortaya çıkma, belli olma, belirme.
tebligat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **bildirim**.
tebliğ *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **bildiri**. **tebliğ edilmek** bildirilmek. **tebliğ etmek** bildirmek.
tebrik, -ki *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **kutlama**. **tebrik edilmek** ➻ **kutlanmak**. **tebrik etmek** ➻ **kutlamak**.
tebriye *a. Ar. esk.*temize çıkarma, aklama. **tebriye edilmek** *esk.* ➻ **aklanmak**. **tebriye etmek** *esk.* ➻ **aklamak**.
tebşir *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **muştulama**.
tebyiz *a. Ar.* (. -) *esk.* bir yazının müsveddesini temize çekme.
tecahül *a. Ar.* (. - .) *esk.* bildiği halde bilmez gibi görünme, bilmezlikten gelme. **tecahül etmek** *esk.* bildiği halde bilmez gibi görünmek, bilmezlikten gelmek. **tecahülü arif** (ya da **arifane**) *esk. yaz.* bir anlam inceliği yaratmak için bildiği şeyi bilmez görünme sanatı.

tecanüs *a. Ar.* (. - .) *esk.* bir bütünü oluşturan öğeler arasında uyum bulunması durumu. *eş.* **türdeşlik**.
tecavüz *a. Ar.* (. - .)**1** *esk.* ötesine geçme, sınırı aşma. **2** ➻ **saldırı**. **3** ırza geçme. **4** başkasının hakkına el uzatma. **tecavüz edilmek** ırzına geçilmek. **tecavüz etmek 1)** *esk.* ötesine geçmek, sınırı aşmak. **2)** başkasının hakkına el uzatmak. **3** saldırmak. **4** ırza geçmek. **tecavüze uğramak 1)** saldırıya uğramak, saldırıyla karşılaşmak. **2)** ırzına geçilmek.
tecdit *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **yenileme**.
teceddüt *a. Ar. esk.* yenileşme, yenilik.
tecelli *a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** ortaya çıkma, belirme, görünme. **2** tasavvuf inancında Tanrı'nın doğada ve insanda belirmesi. **3** alınyazısı, yazgı, kader. **tecelli etmek** kendini göstermek, ortaya çıkmak, görünmek, belirmek.
tecerrüt *a. Ar. esk.* her şeyden uzaklaşma, soyutlanma.
tecessüm *a. Ar. esk.* **1** boyut kazanma, cisimlenme. **2** görünmeye başlama, belirme. **3** göz önüne gelme, göz önünde canlanma. **tecessüm etmek 1)** boyut kazanmak, belirmek, cisimlenmek. **2)** göz önünde canlanmak.
tecessüs *a. Ar. esk.* **1** kendini ilgilendirmeyen şeyleri, belli etmeden öğrenmeye çalışma. **2** bir şeyi ille de görme, anlama merakı.
tecezzi *a. Ar.* (. . -) *esk.* parçalara ayrılma, bölünme.
tecil *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **erteleme**. **tecil edilmek** ➻ **ertelenmek**. **tecil etmek** ➻ **ertelemek**.
tecim *a.* kazanç amacıyla büyük çapta yapılan alışveriş, ticaret.
tecimen *a.* tecimle uğraşan kimse. *eş.* **tüccar**.
tecimevi, -ni *b. a.* kapısı çarşıya açılan ve içinde genellikle perakende satış yapılan yer, ticarethane.
tecimsel *s.* tecimle ilgili.
tecimselleşebilme *a.* tecimselleşebilmek eylemi.
tecimselleşebilmek *(nsz)* tecimselleşmesi olanak içinde olmak ya da tecimselleşme olasılığı bulunmak. *ör. Bu zamanda dostluklar bile tecimselleşebiliyor.*
tecimselleşme *a.* tecimselleşmek eylemi.
tecimselleşmek *(nsz)* tecim ereği taşımak, tecim durumuna gelmek. *ör. Tecimselleşince üretimin artacağı açıktır.*
tecimselleştirebilme *a.* tecimselleştirebilmek eylemi.
tecimselleştirebilmek *(-i)* tecimselleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tecimselleştirilebilme *a.* tecimselleştirilebilmek eylemi.
tecimselleştirilebilmek *(nsz)* tecimselleştirilmesi olanak içinde olmak ya da tecimselleştirilme olasılığı bulunmak.
tecimselleştirilme *a.* tecimselleştirilmek eylemi.
tecimselleştirilmek *(nsz)* tecim konusu yapılmak, tecimsel duruma getirilmek.
tecimselleştirme *a.* tecimselleştirmek eylemi.
tecimselleştirmek *(-i)* tecim konusu yapmak, tecim durumuna getirmek.*ör. Dostluğu tecimselleştiren kimseler dostsuz kalır.*
tecimsellik *a.* tecime uygunluk, tecimsel olma durumu. *ör. Buna karşılık pahalılık ve beş on alıcıya yönelen tecimsellik hızla yükselmektedir.*
tecrit *a. Ar.* (. -) **1** ayrı bir yerde tutma, ayırma. **2** *fels.* soyutlama. **3** *fiz.* yalıtım. **tecrit edilmek 1)** herkesten ya da her şeyden uzaklaştırılmak, ayrı konulmak, ayırılmak. **2)** *fels.* soyutlanmak. **3)** *fiz.* yalıtılmak. **tecrit etmek 1)** her şeyden ya da herkesten ayırmak, ayrı bir yerde tutmak. **2)** *fels.* soyutlamak. **3** *fiz.* yalıtmak. **tecrit olunmak 1)** herkesten ya da her şeyden uzaklaştırılmak, ayrı konulmak, ayırılmak. **2)** soyutlanmak. **3)** yalıtılmak.
tecrübe *a. Ar* **1** deneme, deneyim, sınama. **2** görmüş geçirmişlik, görgü. **3** *fiz.* deney. **tecrübe edilmek** denenmek, sınanmak. **tecrübe etmek** denemek, sınamak. **tecrübe tahtası olmak** (ya da **tecrübe tahtasına dönmek**) üzerinde, hepsi de başarısızlıkla sonuçlanan birçok denemeler yapılmak. **tecrübesi olmak** daha önce görmüş, yapmış olmak, deneyimi bulunmak.
tecrübeli *s. Ar. T.* görmüş geçirmiş olan, deneyimi bulunan, deneyimli.
tecrübelilik *a. Ar. T.* tecrübeli olma durumu.
tecrübesiz *s. Ar. T.* deneyimi bulunmayan, deneyimsiz.
tecrübesizlik *a. Ar. T.* deneyimsiz olma durumu, deneyimsizlik.
tecrübi *s. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **deneysel**.
tecvit *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* sesli okurken, sözcüklerin söylenişinde, seslerin çıkaklarına, uzunluklarına ve kısalıklarına göre okunması. **2** Kuran'ı belli kurallara göre, doğru bir biçimde okumayı öğreten bilim. **3** bu bilim üzerine yazılmış kitap.
tecviz *a. Ar.* (. -) *esk.* izin verme, uygun bulma.
tecziye *a. Ar. esk.* ceza verme, cezalandırma.
teçhil *a. Ar.* (. -) *esk.* bir kimsenin bilgisizliğini ortaya koyma, yüzüne karşı söyleme.
teçhiz *a. Ar.* (. -) *esk.* donatım, donatma.
teçhizat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* donatı, donatım.
tedai *s. Ar.* (. - -) *esk.* ➻ **çağrışım**.
tedarik, -ki *a. Ar.* (. - .) araştırıp bulma, elde etme, sağlama. **tedarik edilmek** araştırılıp bulunmak, sağlanmak. **tedarik etmek** araştırıp bulmak, elde etmek, sağlamak. **tedarikte bulunmak** hazırlık yapmak.
tedarikleme *a. Ar. T.* (. - . . .) tedariklemek eylemi.
tedariklemek *(-i)* (. - . . .) araştırıp bulmak, elde etmek, sağlamak.
tedarikli *s. Ar. T.* (. - . .) **1** bir şey için gerekli olan her şeyi önceden sağlamış bulunan, gerekli her şeyi hazır bulunduran. **2** *be.* bir şey için gerekli olan her şeyi önceden sağlamış olarak. **tedarikli bulunmak** (ya da **olmak**) *ha.* hazırlıklı olmak.

tedariksiz *s. Ar. T.* (. - . .) **1** bir şey için gerekli olan şeyleri önceden sağlamamış bulunan. **2** *be.* bir şey için gerekli olan şeyleri önceden sağlamamış olarak.

tedavi *a. Ar.* (. - -)**1** (hastalığı) iyileştirme, sağaltma, sağaltım. **2** *mec.* aksayan bir şeyi düzeltme, yoluna koyma, iyi duruma getirme. **tedavi edilmek** iyileşmesi sağlanmak, iyileştirilmek. **tedavi etmek 1)** (hastalığı) iyileştirmek, sağaltmak. **2)** *mec.* (bir şeyi) düzeltmek. **tedavi olmak** (hasta) sağlığına kavuşmak, (hasta ya da hastalık) iyileşmek.

tedavül *a. Ar.* (. - .) (para, çek, bono vb. için) kullanılmakta olma, elden ele geçme, dolaşma, dolanım, geçerlik, sürüm. **tedavülde olmak** kullanılmakta bulunmak, geçerli olmak, sürümü bulunmak. **tedavülden kalkmak** artık kullanılmamak, geçerliği kalmamak. **tedavüle çıkarmak** (para, altın, bono vb.) piyasaya, dolaşıma çıkarmak. **tedavüle çıkmak** (para, altın, bono vb.) piyasaya, dolaşıma sürmek.

tedbir *a. Ar.* (. -) ➻ **önlem**. **tedbir almak** ➻ **önlem almak**.

tedbirli *s. Ar. T.* (. - .) ➻ **önlemli**.

tedbirsiz *s. Ar. T.* (. - .) ➻ **önlemsiz**.

tedbirsizce *s.* ve *be.* (. - . .) önlemsiz (bir biçimde).

tedbirsizlik *a. Ar. T.* (. - . .) ➻ **önlemsizlik**.

tedfin *a. Ar.* (. -) *esk.* gömme.

tedhiş *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **terör**.

tedhişçi *a.* ve *s. Ar. T.* (. - .) *esk.* ➻ **terörist**.

tedhişçilik *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* ➻ **terörizm**.

tedip *a. Ar.* (- -) *esk.* yola getirme, uslandırma.

tedirgin *s.* **1** rahatı, huzuru kaçmış olan. **2** *gökb.* düzeni bozulmuş olan (gökcismi). **tedirgin edilmek** rahatı, huzuru kaçırılmak, tedirginleştirilmek. **tedirgin etmek** rahatını, huzurunu kaçırmak, rahatsızlık vermek. **tedirgin olmak** rahatı, huzuru kaçmak, rahatsız olmak.

tedirginleşme *a.* tedirginleşmek eylemi.

tedirginleşmek *(nsz)* rahatı, huzuru kaçmak, tedirgin olmak.

tedirginleştirilme *a.* tedirginleştirilmek eylemi.

tedirginleştirilmek *(nsz)* rahatı, huzuru kaçırılmak.

tedirginleştirme *a.* tedirginleştirmek eylemi.

tedirginleştirmek *(-i)* rahatını, huzurunu kaçırmak, tedirgin etmek.

tedirginlik *a.* **1** tedirgin olma durumu. **2** *gökb.* gökcisimlerinin, genel çekim yasasına uygun olarak birbirlerini çekmesi nedeniyle, herhangi bir gökcisminin yörünge deviniminde görülen karışıklık. **tedirginlik vermek** (bir şey) kişide korkuyla karışık bir rahatsızlığa yol açmak.

tediye *a. Ar.* (- . .) **1** para ya da benzeri bir şey verme, ödeme. **2** gerçekleşen bir borcu parayla ödeme. **tediye etmek** ödemek.

tedricen *be. Ar.* (. - .) **1** azar azar, kerte kerte. **2** giderek, gittikçe.

tedrici *s. Ar.* (. - -) derece derece, kerte kerte olan. **tedrici olarak** *be.* giderek, gittikçe.

tedris *a. Ar.* (. -) *esk.* öğretme, öğretim.

tedrisat, -tı *ç. a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **öğretim**.

tedvin *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **derleme**.

tedvir *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** çevirme, döndürme. **2** çekip çevirme, yönetme.

teeddüp *a. Ar. esk.* utanma, sıkılma.

teehhür *a. Ar. esk.* gecikme.

teemmül *a. Ar. esk.* düşünüp taşınma.

teenni *a. Ar.* (. . -) *esk.* acele davranmama, ağırdan alma.

teessüf *a. Ar. esk.* esef bildirme, yazıklanma. **teessüf ederim!** yazıklar olsun! **teessüf etmek** esef ettiğini bildirmek, yazıklanmak.

teessür *a. Ar. esk.* **1** üzülme, üzüntü. **2** duygulanma, etkilenme. **teessür etmek** (ya da **göstermek**) acımak, üzülmek.

teessüs *a. Ar. esk.* **1** ortaya çıkma, kurulma, oluşma. **2** kökleşme, yerleşme. **teessüs etmek 1)** ortaya çıkmak, kurulmak, oluşmak. **2)** kökleşmek, yerleşmek.

teeyyüt *a. Ar. esk.* doğru çıkma, doğrulanma, gerçeklenme.

tef *a. Far.* zilli bir kasnağa geçirilip gerilmiş kursak zarından oluşan ve elle vurularak çalınan bir çalgı. **tef çalsan oynayacak** karmakarışık durumdaki eşya için söylenir. **tefe koymak** (ya da **tefe koyup çalmak**) biriyle ya da bir olayla ilgili olarak alaylı dedikodu yapmak.

tefahür *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **övünme**.

tefcir *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **akaçlama**.

tefe *a. ha.* dokuma tezgâhlarında tarağı taşıyan ve mekik ipliklerini sıkıştırmaya yarayan ağaç ya da metal parça.

tefeci *a.* **1** *ha.* dokuma tezgâhını kullanan kişi. **2** *mec.* darda kalanlara çok yüksek faizle el altından ödünç para veren kimse.

tefecik *s.* "kısa boylu ve zayıf, küçük yapılı, çelimsiz" anlamındaki ***ufacık tefecik*** sözünde geçer.

tefecilik *a.* tefecinin işi.

tefek *s.* "küçük, önemsiz" anlamındaki ***ufak tefek*** sözünde geçer.

tefekkür *a. Ar. esk.* düşünce, düşünme, düşünüş. **tefekküre dalmak** derin derin düşünmek.

tefeli *s. esk.* sık dokunmuş (bez, kumaş).

teferruat, -tı *ç. a. Ar.* (. . . -) *esk.* ayrıntı, ayrıntılar.

teferruatlı *s. Ar. T. esk.* ayrıntılı.

tefessüh *a. Ar. esk.* **1** bozulma, çürüme, kokuşma. **2** *mec.* (kişi, toplum için) niteliklerini yitirme, bozulma, çürüme, kokuşma. **tefessüh etmek 1)** bozulup kokmak, çürümek, kokuşmak. **2)** *mec.* (kişi, toplum) niteliklerini yitirmek, bozulmak.

tefeyyüz *a. Ar. esk.* ilerleme, yükselme.

tefhim *a. Ar.* (. -) *esk.* bildirme, anlatma.

teflon *a. Fr. (marka adından)* **1** etilenle flüorun belli oranlarda karışımıyla elde edilen plastik bir madde. **2** *s.* içi bu maddeyle kap-

lanmış, ısıya dayanıklı ve dibi tutmayan, yemeği yakmayan (kap). *ör. Teflon tavada balık güzel pişer.*

tefrik, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* ayırt etme, ayırma.

tefrika *a. Ar.* **1** *esk.* birbirine kötülük etmeye değin varan sürekli anlaşmazlık, ikiye ayrılma. **2** süreli yayınlarda bölüm bölüm yayımlanan, birbirini tamamlayan bölümlerden oluşan yazı dizisi. **3** *s.* süreli yayınlarda bölüm bölüm yayımlanan (roman, yazı). *ör. Bu gazete tefrika romana yer vermez.* **tefrika edilmek** (bir roman, bir yazı) bir gazetede bölüm bölüm yayımlanmak. **tefrika etmek** (bir romanı, uzun bir yazıyı) bir süreli yayında bölüm bölüm yayımlamak. **tefrika roman** bir gazetede her gün bir bölümü yayımlanan roman.

tefriş *a. Ar.* (. -) *esk.* döşeme işi. **tefriş etmek** (bir yeri) döşemek.

tefrit, -ti *a. Ar.* (. -) *esk.* (genellikle tutum ve davranış için) gereğinden aşağıda kalma durumu.

tefsir *a. Ar.* (. -) **1** yorumlama, yorum. **2** Kuran'ın surelerini açıklayan görüşler öne sürme ve bunları yazma. **3** Kuran'ın surelerini yorumlayan, açıklayan yapıt. **tefsir edilmek** anlamlandırılmak, yorumlanmak. **tefsir etmek** anlamlandırmak, yorumlamak.

teftiş *a. Ar.* (. -) ➻ **denetleme, denet. teftiş edilmek** ➻ **denetlenmek. teftiş etmek** ➻ **denetlemek. teftiş kurulu** denetleme kurulu.

tegafül *a. Ar.* (. - .) *esk.* anlamazlıktan gelme.

teganni *a. Ar.* (. -) *esk.* şarkı söyleme.

tegazzül *a. Ar. esk. yaz.* bir kasidenin içine eklenen, ölçü ve uyakça eklendiği kasideye uyan gazel.

teğelti *a. ha.* at, eşek gibi binek hayvanlarının eyerinin, semerinin altına konulan kaba keçe.

teğet *a. ("değmek" sözcüğünden) mat.* bir eğrinin yanından geçen ve ona ancak bir noktada değen doğru.

teğetsel *s. mat.* teğetle ya da teğetlerle ilgili olan.

teğmen *a. ask.* rütbesi asteğmenden yüksek, üsteğmenden küçük subay.

teğmenlik *a. ask.* **1** teğmen aşaması, rütbesi. **2** teğmenin görevi.

tehalük, -kü *a. Ar.* (. - .) *esk.* çok isteme, can atma.

tehcir *a. Ar.* (. -) *esk.* göçe zorlama, göç ettirme, göç etmesine yol açma, sürme. **tehcir etmek** göçe zorlamak, göç ettirmek, sürmek.

tehdit *a. Ar.* (. -) göz korkutma, gözdağı. **tehdit edilmek** gözdağı verilmek, korkutulmak. **tehdit etmek 1)** gözdağı vermek, korkutmak. **2)** tehlikeli bir durum yaratmak. **tehdit savurmak** gözdağı vermek, korkutmak.

tehevvür *a. Ar. esk.* çok öfkelenme, öfkeden köpürme, çok kızma.

teheyyüç *a. Ar. esk.* heyecanlanma, coşma.

tehir *a. Ar.* (- -) **1** başka bir zamana bırakma. *eş.* **erteleme. 2** geciktirme.

tehirli *s. Ar. T.* **1** geciktirilmiş, ertelenmiş. **2** gecikmeli.

tehlike *a. Ar.* **1** büyük zarara ya da yok olmaya yol açabilecek durum ya da şey. **2** istenmeyen ama gerçekleşme olasılığı bulunan kötü durum. **tehlike atlatmak** büyük sıkıntılara, zararlara yol açabilecek bir durumu, bir olayı, hiçbir zarar görmeden savuşturmak. **tehlike yaratmak** tehlike oluşturmak. **tehlikeye atılmak** sıkıntıya, zarara yol açabilecek bir davranışta bulunmak.

tehlikeli *s. Ar. T.* zarara, sıkıntıya yol açma olasılığı bulunan, tehlikesi olan.

tehlikesiz *s. Ar. T.* herhangi bir tehlikesi bulunmayan.

tehyiç *a.. Ar.* (. -) *esk.* heyecanlandırma, coşturma. **tehyiç etmek** heyecanlandırmak, coşturmak.

tein *a. Fr.* çay yapraklarında bulunan, kafeinle aynı yapıda olan etkili madde.

teizim *a. Fr. felsf.* ➻ **Tanrıcılık.**

tek, -ki (I) *s.* **1** eşi benzeri olmayan, biricik. *ör. Tanrı, tektir.* **2** bir. *ör. Tek kişi çıkıp da seni desteklese, iş olurdu.* **3** yalnızca, yalnız, sadece, salt. *ör. Tek bu iş bile zordur.* **4** *a.* bir çift oluşturan, birbirini tamamlayan ya da aynı işi yapan, aynı türden olan şeylerden her biri. *ör. Ayakkabımın teki delinmiş.* **5** *a.* sek olarak bir kadehin yarısı kadar olan içki. *ör. Ayaküstü iki tek atıp sarhoş oldu.* **6** hiçbir. *ör. Seni orada tek kişi görmemiş.* **7** *be.* başına getirildiği tümceye ısrarlı istek kavramı katar. *ör. Tek söylesin de ne derse desin!* **tek adam** *mec.* önder. **tek başına** *be.* **1)** yalnız başına, yanında kimse bulunmadan, kendi kendine. *ör. Evde tek başına kalmıştı.* **2)** herhangi birinin yardımı, desteği olmadan, kendi kendine, yalnız olarak. *ör. İşi tek başına yürütüyor.* **tek bir 1)** (olumlu tümcelerde) yalnız bir. *ör. Tek bir gün kalıp gitti.* **2)** (olumsuz tümcelerde) hiçbir. *ör. Köyde tek bir gün kalmış değildi.* **tek dalmak** *sp.* güreşte, rakibinin tek bacağını kapmak. **tek elden** *be.* bir kimsenin, bir yerin ya da bir merkezin yönetiminde olarak. *ör. İşlerin tek elden yürütülmesi gerekir.* **tek heceli dil** *dil.* Çince, Tibetçe gibi sözcükleri tek heceli olan dil. **tek kanatla kuş uçmaz** öyle işler vardır ki yardımcısız yapılamaz. **tek kişilik 1)** tek kişinin kullanabileceği, tek kişiye göre, tek kişi için olan (yatak, yer vb.). *ör. Otelde tek kişilik odalar doluydu.* **2)** tek kişinin yapacağı (iş), tek kişinin oynayacağı (oyun) vb. *ör. Tiyatroda tek kişilik bir oyun vardı.* **tek kürekle mehtaba çıkmak 1)** eksik hazırlıkla bir iş yapmaya kalkışmak. **2)** beceriksiz bir biçimde alay etmeye kalkışmak. **3)** *arg.* mastürbasyon yapmak. **tek sayı** *mat.* 3, 5, 7, 9 gibi, kesirsiz olarak 2'ye bölünemeyen sayı. **tek seçici** *sp.* bir takıma girecek sporcuların seçiminde tek yetkili olan kimse. **tek taş** bir pırlantası ya da elması olan yüzük. **tek tek** bir bir, birer birer. **tek tırnak** noktalamada

kullanılan (') biçimindeki tırnak imi. **tek tük** *s.* ve *be.* seyrek, seyrek olarak. *ör. Tek tük satıldığı oluyordu.* **tek yanlı** yalnız bir görüşü, bir düşünceyi, bir yanı benimseyen, tutan, kayıran. *ör. Onun tek yanlı tutumunu görüp kızmıştım.* **tek yönlü yol** üzerinde trafiğin yalnızca bir yönde işlediği karayolu. **teke düşmek** (kimi iskambil oyunlarında) uygun tek kart beklemek. **teke tek** iki kişi karşılıklı olarak, başka hiç kimse karışmadan. *ör. Onunla teke tek görüşsem iyi olurdu.* **(. . . -nin) teki** *arg.* (. . .-nin) önde geleni, en aşırı olanı. *ör. Beni aptalın teki mi sanıyor?*

tek (II) *s.* hareketsiz, sessiz, uslu. **tek durmak** uslu uslu oturmak, yaramazlık yapmamak. **tek durmamak 1)** bir taraf öbür tarafa karşı kimi eylem ve çalışmalar içinde bulunmak. *ör. Düşmanın tek durmadığı belliydi.* **2)** çapkınlık, yaramazlık yapmak. *ör. Erkekler pek tek durmazlar.*

tekabül *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** karşılık olma, karşılama, yerini tutma. **2** *mant.* karşıolum. **tekabül etmek** bir şeyin yerini tutmak, bir şeyi karşılamak, karşılık olmak.

tekâmül *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** olgunlaşma, olgunluk. **2** gelişim, gelişme, evrim. **tekâmül etmek 1)** olgunlaşmak. **2)** evrim geçirmek, gelişmek.

tekanlamlı *b. s. dilb.* tek bir anlamı olan (sözcük ya da kavram).

tekanlamlılık *b. a. dilb.* tekanlamlı olanın niteliği.

tekâsüf *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** bir araya gelme, sıkışma, toplanma. **2** yoğunlaşma. **tekâsüf etmek** *esk.* **1)** toplanmak, sıkışmak. **2)** yoğunlaşmak.

tekaüdiye *a. Ar.* (. - . . .) *esk.* emekli aylığı.

tekaüt *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** emekliye ayrılma. **2** *a.* ve *s. ha.* emekli. **tekaüt olmak** emekli olmak, emekliye ayrılmak.

tekaütlük *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* emeklilik.

tekbenci *b. a. fels.* tekbenciliği benimseyen kimse.

tekbencilik *b. a. fels.* yalnızca bireysel "ben"in varlığını tanıyan, kişinin kendi dışındaki her şeyin düşte görülenler gibi gerçekdışı olduğunu öne süren öğreti. *eş.* **solipsizm**.

tekbiçim *b. s.* ➻ **standart**.

tekbir *a. Ar.* (. -) **1** İslamlıkta, Tanrı'nın ululuğunu, yüceliğini belirtmek için söylenen Arapça "Allahu ekber" sözü. **2** bu sözle başlayan duanın adı. **tekbir getirmek** tekbiri özel makamıyla söylemek.

tekçekirdekli *b. s. yaşb.* yalnızca bir çekirdeciği bulunan (göze).

tekçekirdekliler *ç. a. yaşb.* yalnızca bir tek çekirdeciği olan organizmalar.

tekçenekli *b. s. bitb.*, **birçenekli**.

tekçenekliler *ç. b. a. bitb.* ➻ **birçenekliler**.

tekçi *a.* ve *s.* ➻ **birci**.

tekçilik *a.* ➻ **bircilik**.

tekdelikliler *ç. b. a. hayb.* kuşlar ve benzerleri gibi yumurtlayarak üreyen, dışkılığı olan memeliler takımı.

tekdilli *b. s. dil.* **1** yalnızca bir dil konuşan (kimse, topluluk). **2** tek dilde düzenlenmiş olan (sözlük).

tekdillilik *b. a.* yalnızca bir dil konuşma özelliği.

tekdir *a. Ar.* (. -) *esk.* azarlama, paylama. **tekdir edilmek** *esk.* azarlanmak, paylanmak. **tekdir etmek** *esk.* azarlamak, paylamak.

tekdüze *b. s.* **1** hep aynı biçimde sürüp giden. *ör. Tekdüze günlerden bıktım.* **2** *be.* aynı biçimde yinelenerek, değişmeyerek. *ör. Tekdüze konuşmak dinleyiciyi sıkar.*

tekdüzeleşebilme *a.* tekdüzeleşebilmek eylemi.

tekdüzeleşebilmek *(nsz)* tekdüzeleşmesi olanak içinde olmak ya da tekdüzeleşme olasılığı bulunmak.

tekdüzeleşiverme *a.* tekdüzeleşivermek eylemi.

tekdüzeleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede tekdüzeleşmek. *ör. Köye dönmüş ve yaşamı tekdüzeleşivermişti.*

tekdüzeleşme *a.* tekdüzeleşmek eylemi.

tekdüzeleşmek *(nsz)* hep aynı biçimde, değişmeksizin sürüp gitmek, tekdüze bir duruma gelmek. *ör. Yaşam tekdüzeleşiyor.*

tekdüzeleştirebilme *a.* tekdüzeleştirebilmek eylemi.

tekdüzeleştirebilmek *(-i)* tekdüzeleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tekdüzeleştirilme *a.* tekdüzeleştirilmek eylemi.

tekdüzeleştirilmek *(nsz)* tekdüze bir duruma getirilmek, tekdüzeleşmesine yol açılmak.

tekdüzeleştirme *a.* tekdüzeleştirmek eylemi.

tekdüzeleştirmek *(-i)* tekdüze duruma getirmek, tekdüzeleşmesine yol açmak.

tekdüzelik *b. a.* tekdüze olma durumu.

teke *a.* **1** keçinin erkeği, erkek keçi. **2** *ha.* bir karides türü. **tekeden süt çıkarmak** (ya da **sağmak**) olmayacak şeyi olur duruma getirmek.

tekebbür *a. Ar. esk.* kendini büyük görme, büyüklük taslama, büyüklenme, kurumlanma, kibirlenme, kurum.

tekeffül *a. Ar. esk.* **1** bir şeyin sorumluluğunu üzerine alma, üstlenme. **2** birine, bir şeye kefil olma. **tekeffül etmek 1)** üstüne almak, üstlenmek, yükümlenmek. **2)** kefil olmak.

tekel *b. a.* **1** herhangi bir üretim alanını devletin elinde tutma, satışı tek elden yönetme ve fiyata egemen olma durumu. **2** özellikle içki, tütün, oyun kâğıdı gibi şeylerin üretimini, dışalımını ve satışını elinde bulunduran devlet dairesi. *ör. Tekel, içkiye zam yaptı.* **3** bir malın tek bir kuruluşça yapılması, tek elden dağıtılması, satılması durumu. *ör. Buzdolabında tekel yoktur.* **4** *mec.* bir şeye tek başına sahip olma durumu. *ör. Yurt sevgisi kimsenin tekelinde değildir.* **tekel bayii 1)** tekel maddeleri satılan yer. **2)** *arg.* çok ve sürekli içki içen kimse, alkolik. **tekelinde olmak** (bir şey, birinin) tekeli altında bulunmak. *ör. Dev-*

let, tekelinde olan içki yapımını serbest bırakacakmış. **(biri, bir şeyi) tekeline almak** ona tek başına sahip olmak.

tekelci *b. a.* ve *s.* **1** bir şeyi tekeli altına alan tekel kuran ve bu tekeli kabul ettiren. **2** tekel[2] yönetiminde görevli kimse, tekel görevlisi. **3** *s.* bir şeyi tekeline almak isteyen (kimse). **4** *s.* tekelleşme, tekelcilik yandaşı (kimse, görüş). **tekelci anamalcılık** *eko.* anamalcılığın tekelleşme aşaması.

tekelcilik *a.* **1** tekelci olma durumu. **2** *eko.* tekelci anamalcılık.

tekelleşebilme *a.* tekelleşebilmek eylemi.

tekelleşebilmek *(nsz)* tekelleşmesi olanak içinde olmak ya da tekelleşme olasılığı bulunmak.

tekelleşme *a.* tekelleşmek eylemi.

tekelleşmek *(nsz)* tekel durumuna gelmek, tekele dönüşmek.

tekelleştirme *a.* tekelleştirmek eylemi.

tekelleştirmek *(-i)* tekel durumuna getirmek, tekelleşmesini sağlamak.

tekellüf *a. Ar. esk.* **1** sıkıntı veren bir iş yapma, güçlüğe, sıkıntıya katlanma. **2** bir işi gösterişli bir biçimde yapmaya çalışma, özenme, gösteriş.

tekellüm *a. Ar. esk.* konuşma, söyleme.

tekemmül *a. Ar. esk.* **1** gelişme, olgunlaşma, erginleşme, yetkinleşme. **2** gelişim, olgunluk, erginlik, yetkinlik. **tekemmül etmek** son biçimini almak, olgunlaşmak, gelişmek, erginleşmek, yetkinleşmek.

teker *a.* **1** tekerlek. *ör. Kağnının tekeri kırıldı.* **2** *a.* ve *s.* bu biçimde olan (şey). *ör. İki teker peynir aldım.* **3** *gökb.* bir gökcisminin daire biçiminde görünen yüzeyi. **teker meker** *ik. be.* döne döne, yuvarlana yuvarlana, yuvarlanarak. *ör. Araba, uçurumdan aşağı teker meker gitmiş.* **teker meker yuvarlanmak 1)** döne döne yuvarlanmak. **2)** *mec.* iyi durumda olan bir kimse, bu durumunu birdenbire yitirmek. **(birinin) tekerine taş koymak** (ya da **çomak sokmak**) bir kimsenin yolunda giden işini aksatan, engelleyen bir davranışta bulunmak.

tekerkçi *b. a. topb.* ➻ **monarşist**.

tekerkçilik *b. a. topb.* ➻ **monarşizm**.

tekerklik *b. a. topb.* ➻ **monarşi**.

tekerlek *a.* **1** taşıtlarda kullanılan, merkezinde bulunan bir eksenin çevresinde dönerek taşıtın yürümesini sağlayan, çember biçimli parça, teker. **2** *a.* ve *s.* tekerleğe benzeyen, tekerlek gibi yuvarlak olan (şey). **3** *a.* ve *s. arg.* edilgin eşcinsel (erkek). **tekerlek kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur** bir eylemin, bir davranışın sonucu kötü çıktıktan sonra onunla ilgili olarak, "şöyle yapsaydın, böyle etseydin" diye akıl vermeye kalkışan çok bulunur. **tekerlek pabucu** at arabalarının, yokuş inerken hızlanmalarını engellemek için, tekerlek altına sürülen ve arabaya zincirle bağlı bulunan demir parçası.

tekerlekli *s.* tekerleği olan, tekerli.

tekerleme *a.* **1** tekerlemek eylemi. **2** herkesçe ve sık sık kullanılan, basmakalıp söz. *ör. Bu tekerlemelerden usandık, bize işin olup olmayacağını söyleyin.* **3** *yaz.* genellikle masalların başında yer alan, kimi sözcüklerin, seslerin yinelenmesi, ölçü, uyak gibi öğelere de dayanan, belirli bir konusu olmayan, olmayacak durumları bir araya yığıp mantığa aykırı birtakım sonuçlara vararak şaşırtıcı bir etki yaratan söz dizisi. *ör. Bir varmış, bir yokmuş, Tanrı'nın günü çokmuş, Tanrı'nın günü çokmuş ama hepsi ayrı ayrıymış, ayrısı gayrısı bir yana, biz başlayalım masalımıza...* **4** *yaz.* halk ozanlarının, sazlı sözlü toplantılarında kendi aralarında yaptıkları karşılıklı deyiş yarışı. **5** *tiy.* ortaoyununda, özellikle Kavuklu'nun kullandığı nükteli sözler.

tekerlemek *(-i)* döndürmek, yuvarlamak.

tekerleniş *a.* tekerlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun tekerlenişi yakındır.*

tekerlenme *a.* tekerlenmek eylemi.

tekerlenmek *(nsz)* **1** dönmek, yuvarlanmak. **2** *mec.* durumu bozulmak, kötüye gitmek.

tekerli *s.* tekeri olan, tekerlekli.

tekerrür *a. Ar. esk.* ➻ **yinelenme**. **tekerrür etmek** ➻ **yinelenmek**.

teker teker *ik. be.* ayrı ayrı, birer birer, tek tek olarak. *ör. Onları teker teker arayıp durumu anlattım.*

tekesakalı, -nı *b. a. bitb.* bileşikgillerden, doğada kendiliğinden yetişen, Avrupa'da sebze olarak bahçelerde de yetiştirilen, etli köklü, almaşık yapraklı, çiçekleri kömeç biçiminde olan, mor ya da pembe çiçekler açan, kökü ve filizleri sebze olarak kullanılan, otsu bir bitki.

tekeseme *a. ha.* tekesemek eylemi.

tekesemek *(nsz) ha.* (dişi keçi) çiftleşmek istemek.

tekessür *a. Ar. esk.* sayıca artma, çoğalma.

tekeşli *b. s.* **1** tek eşi olan, tek eşle cinsel ilişkide bulunan (insan, hayvan). **2** *topb.* tek karısı ya da kocası olan (kimse). *eş.* **monogam**.

tekeşlilik *b. a.* **1** tek eşi olma durumu ya da tek eş ile cinsel ilişkide bulunma alışkanlığı. *ör. Tekeşlilik, cinsel hastalıkların yayılmasını önler.* **2** *topb.* kadının ya da erkeğin, karşı cinsten yalnız bir tek kişiyle evlenmesini onaylayan, birden çok kadınla ya da erkekle evlenmeyi yasaklayan evlilik biçimi. *eş.* **monogami**. *ör. Çağdaş toplumda tekeşlilik geçerlidir.*

tekevvün *a. Ar. esk.* var olma, varlaşma, doğuş, oluşma, oluş.

tekfazlı *b. s. T. Fr. fiz.* bir tek fazı bulunan (elektrik sistemi).

tekfur *a. tar.* Bizans İmparatorluğu'nda valilerle Anadolu'daki ve Rumeli'deki Hıristiyan beylerine verilen ad.

tekfurluk *a. tar.* **1** bir tekfurun yönetimi altında bulunan yer. **2** tekfurun görevi.

tekgövde *b. s.* tek bir parçadan oluşan. *eş.* **monoblok**. *ör. Tekgövde buzdolapları piyasaya çıkmış.*

tekgözeli *b. s.* ➻ **birgözeli**.
tekhücreli *b. s. T. Ar.* ➻ **birgözeli**.
tekiden *be. Ar.* (- -'.) *esk.* üsteleyerek, yineleyerek.
tekil *s. dilb.* (adların ya da çekimli eylemlerin) bir tek kişiyi, bir tek varlığı bildiren (biçimi); örneğin "okul", "baba", "söyledi" sözcükleri tek şeyi gösterdiği için dilbilgisi yönünden tekildirler.
tekilleşme *a.* tekilleşmek eylemi.
tekilleşmek *(nsz) dilb.* tekil duruma gelmek. *ör. Özne tekilleşince eylem de tekilleşir.*
tekilleştiriliş *a.* tekilleştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Öznenin tekilleştirilişiyle eylem de tekilleşmek zorunda kalır.*
tekilleştirilme *a.* tekilleştirilmek eylemi.
tekilleştirilmek *(nsz) dilb.* tekil duruma getirilmek. *ör. Çoğul öznenin tekilleştirilerek söylenmesi, eylemin çoğul bırakılması dil yanlışıdır.*
tekilleştirme *a.* tekilleştirmek eylemi.
tekilleştirmek *(-i) dilb.* tekil duruma getirmek. *ör. Bu durumda bu tümcenin yüklemini de tekilleştirmek gerekir.*
tekillik *a. dilb.* tekil olma durumu. *ör. Tümcede çoğulluk, tekillik yönünden anlam kaymaları olabilir.*
tekin *s.* **1** içinde kimse bulunmayan, boş, ıssız (yer). **2** içinde cin, peri gibi doğaüstü varlıklar bulunmadığına inanılan, uğurlu (yer). **3** *a. tar.* Eski Türklerde, babanın taşınmazlarının mirasçısı olan en küçük oğul. **tekin değil 1)** (yer, zaman vb. için) içinde cin, peri gibi doğaüstü varlıkların bulunduğuna inanılan, uğursuz. *ör. Gece vakti ıssız yerler tekin değildir.* **2)** (insan ya da hayvan için) kendisinde doğaüstü bir güç olduğuna, bu güçle aklın alamayacağı şeyler yapabileceğine inanılan, sakınılması gereken, uğursuz. *ör. İnanışa göre kara kedi tekin değildir.*
tekinsiz *s.* **1** tekin olmayan, uğursuz. **2** *a. topb.* ➻ **tabu**.
tekir *a.* ve *s.* **1** postu kara çizgilerle ve beneklerle süslü, külrenginde ya da boz (kedi). **2** *a. hayb.* barbunyagillerden, sıcak ve ılıman denizlerin kıyı bölgelerinde ve dipte büyük sürüler durumunda yaşayan, biçim olarak barbunyaya benzeyen, ortalama boyu 10-12 cm. olan, vücudu kızıla yakın sarımsı renkte ve ayrıca pembe çizgi ve beneklerle süslü, alt çenesinin altında iki bıyık bulunan, eti beyaz ve lezzetli bir balık.
tekit *a. Ar.* (- -) *esk.* bir daha yapma, üsteleme, pekitme, yineleme. **tekit etmek** üstelemek, pekitmek, yinelemek.
tekke *a. Ar.* **1** *tar.* tarikattan olanların barındıkları, Tanrı'ya tapındıkları, dinsel törenler yaptıkları yer, dergâh. **2** *mec.* işsiz güçsüz kimselerin buluşup sığındıkları yer. **3** *arg.* içinde gizlice esrar içilen, esrar içenlerin toplandığı kahvehane ve benzeri yer. **4** *arg.* hapishane ya da kumarhane. **tekkeye düşmek** *arg.* hapishaneye girmek ya da kumarhaneye gelmek.

tekke yazını (ya da **edebiyatı**) *a. yaz.* XIII. yüzyılda Anadolu'da, tarikatların etkisiyle gelişen, konu ve kavramlar yönünden İslam uygarlığının etkisini taşıyan, İslam gizemciliğini yaymaya çalışan, özellikle şiir biçiminde yazınsal ürünler veren, Divan Yazını'ndan çok ayrı bir gelenek oluştu ran, halk şiirinin dil ve biçim özelliklerine yaslanan bir yazın. Tekke yazını Ahmet Yesevi'yle başlayıp Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Eşrefoğlu, Kul Himmet, Hatai, Hacı Bayram Veli, Nesimi, Pir Sultan Abdal gibi büyük ozanlarla sürmüş, dinsel olmakla birlikte, Türk yazınına çok lirik şii rler kazandırmıştır.

tekkültürlü *s. T. Fr.* başka kültürlere kapalı, bir tek kendi kültürünü yaşayan (toplum).
tekkültürlülük *a. T. Fr.* tekkültürlü olma özelliği.
tekleme *a.* teklemek eylemi.
teklemek *(-i)* **1** sık olan fideleri seyrek duruma getirmek, seyrekleştirmek. **2** *(nsz)* (motor için) herhangi bir nedenle anormal çalışmak, düzgün çalışmamak. **3** (yürek için) ara sıra hastalık belirtileri göstermek, düzenli çalışmamak, sağlığı bozulmak. **4** *arg.* konuşurken, bir an ne diyeceğini bilememek, kekelemek.
tekleyebilme *a.* tekleyebilmek eylemi.
tekleyebilmek *(nsz)* tekleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
teklif *a. Ar.* (. -)**1** ➻ **öneri**. **2** (kişiler arası ilişkilerde) içlidışlı olmayan, resmi davranış. **teklif edilmek** (ya da **olunmak**) ➻ **önerilmek**. **teklif etmek** öneride bulunmak, öne sürmek. *eş.* **önermek**. **teklif tekellüf** (kişiler arasındaki ilişkilerde) resmi olma durumu, resmilik.
teklifli *s. Ar. T.* (. - .) kendisiyle içtenlikli bir ilişki kurulamayan, içlidışlı olunamayan (kimse).
teklifsiz *s. Ar. T.* (. - .) senlibenli, içlidışlı, içten, sıkı fıkı.
teklifsizce *be. Ar. T.* (. . .' .) senlibenli bir biçimde, teklifsiz olarak.
teklifsizlik *a. Ar. T.* **1** teklifsiz olma durumu, içlidışlılık, senlibenlilik, sıkı fıkılık. **2** teklifsize yakışır bir biçimde davranış.
teklik *a.* **1** tek, bir olma durumu, eşi benzeri bulunmama. **2** *arg. esk.* bir lira.
tekme *a.* **1** (insan için) bir şeye tek ayakla vuruş. **2** (hayvan için) çifte. **tekme atmak** (ya da **vurmak**) **1)** (insan için) tek ayakla bir şeye sert bir biçimde vurmak. **2)** (at, eşek vb.) çifte atmak. **tekme yemek** kendisine tekme atılmak, tekme vurulmak.
tekmeleme *a.* tekmelemek eylemi.
tekmelemek *(-i)* tekme vurmak.
tekmeleniş *a.* tekmelenmek eylemi ya da biçimi.

tekmelenme *a.* tekmelenmek eylemi.
tekmelenmek *(nsz)* kendisine tekme vurulmak, tekme atılmak.
tekmeletme *a.* tekmeletmek eylemi.
tekmeletmek *(-i, -e)* tekmelemek eylemini yaptırmak.
tekmeleyebilme *a.* tekmeleyebilmek eylemi.
tekmeleyebilmek *(-i)* tekmelemek elinde olmak, tekmeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tekmeleyiş *a.* tekmelemek eylemi ya da biçimi.
tekmeleyiverme *a.* tekmeleyivermek eylemi.
tekmeleyivermek *(-i)* ansızın tekmelemek.
tekmil *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** tam duruma getirme, sona erdirme, bitirme, tamamlama. **2** *s.* bütün, tüm. *ör. Evin tekmil ışıkları yanıyordu.* **3** *s.* eksiksiz, noksansız. *ör. Bunları tekmil geri isterim.* **4** *a.* ➻ **tekmil haberi**. **tekmil haberi 1)** *ask.* astın üste verdiği sözlü rapor. **2)** *mec.* bir işin bitirilmiş olduğu haberi. **tekmil vermek** *ask.* (bir ast bir üste) bir işle, bir durumla ilgili olarak sözlü bilgi vermek.
tekmilleme *a. Ar. T.* tekmillemek eylemi.
tekmillemek *(-i) Ar. T.* **1** sona erdirmek, bitirmek, bütünlemek, tamamlamak. **2** *arg.* öldürmek.
tekmilleniş *a. Ar. T.* tekmillenmek eylemi ya da biçimi.
tekmillenme *a. Ar. T.* tekmillenmek eylemi.
tekmillenmek *(nsz) Ar. T.* sona ermek, bütünlenmek, yapılıp bitirilmek.
tekmilleyiş *a. Ar. T.* tekmillemek eylemi ya da biçimi.
tekne *a.* **1** türlü işlerde kullanılmak amacıyla ağaçtan, taştan, metalden vb. yapılan, uzun, geniş ve derince kap. *ör. Fırıncı, teknedeki hamurdan koparıp pide açtı, fırına sürdü.* **2** *den.* bir geminin omurga, kaburga ve kaplamadan oluşan ana bölümü. **3** deniz taşıtı. *ör. Küçük bir tekneyle balığa çıktılar.* **4** *yerb.* katmanlı kayaçların içeri doğru çukurlaşan alçak bölümü. **5** *yerb.* ve *coğr.* yerkabuğunda bulunan kıvrımların alçak, çukur yeri. **6** *müz.* ut, tambur gibi müzik araçlarının, sesi yükselten oyuk ve şişkin parçası. **tekne kazıntısı** yaşı ilerlemiş kimselerin doğan son çocuğu için şaka yollu söylenir.
teknetyum *a. Fr. kim.* simgesi Tc, atom sayısı 43, atom ağırlığı 98,906 olan, doğal izotopu bilinmeyen, yapay olarak elde edilen bir ışınetkin kimyasal element.
teknik *a. Fr.* **1** bir bilim, sanat ya da meslek dalında kullanılan yöntemlerin tümü. **2** beceri, yol, yöntem, araç. *ör. Bir işin tekniğini bilirsen kolay yaparsın.* **3** fizik, kimya, matematik gibi bilimlerden sağlanan verileri iş ve yapım alanlarında uygulama. *ör. Ülkenin teknik gelişmesi de bilime bağlıdır.* **4** *s.* bu uygulamaya dayanan, bu uygulamayla ilgili. *ör. Teknik eğitime önem veriliyor.* **5** *s.* bir sanata, bir bilime, bir mesleğe özgü olan, teknikle ilgili olan. *ör. Türkçenin teknik terimlerinin çoğu batı kökenlidir.* **6** *sp.* (sporcu için) tekniği güçlü. *ör. Çok teknik bir futbolcuydu.* **teknik lise** genel derslerle birlikte teknik alanlarda öğretime ağırlık veren ortaöğretim okulu. **teknik üniversite** tekniköğretime ağırlık veren üniversite.
teknikçi *a. Fr. T.* bir teknikokulda eğitim görmüş, bir işin bilimsel, kuramsal yönünden çok uygulama ve pratik yönüyle uğraşan kimse, teknikten anlayan kimse.
tekniker *a. Al.* ➻ **teknikçi**.
teknikokul *b. a. Fr. T.* öğrencilerini teknik alanlarda yetiştiren okul.
tekniköğretim *b. a. Fr. T.* teknik yöntemlerin ve becerilerin kazandırılmasına önem veren, öğrencileri teknik alanlarda yetiştiren öğretim.
teknisyen *a. Fr.* ➻ **teknikçi**.
teknokrasi *a. Fr.* devlet yönetiminde ve ekonomide son sözün, seçimle yönetime gelen siyasacılarda değil devletin üst düzey yöneticileriyle iş adamlarında ve ekonomi uzmanlarında olmasına dayanan siyasal düzen.
teknokrat, -tı *s.* ve *a. Fr.* **1** yönetimde ve ekonomide uzmanlığı nedeniyle devlet yönetiminde söz sahibi bulunan, uzmanlığı kuramdan çok tekniğe, uygulamaya dayanan, ekonomik ve yönetimsel düzeneklerin işletiminde insan öğesini her zaman yeterince göz önünde bulundurmayan üst düzey devlet görevlisi. **2** *s.* teknokrasi yandaşı.
teknoloji *a. Fr.* bir sanayi alanında gücü ve bilgiyi biriktirme, denetleme, işleme, iletme gibi amaçlarla oluşturulan makinelerin, araç gereçlerin, aygıtların, yöntemlerin vb. tümünü kapsayan uygulama bilgisi.
teknolojik *s. Fr.* teknolojiyle ilgili.
tekörnek *b. s.* ➻ **standart**.
tekparça *b. s.* ➻ **monoblok**.
tekparmaklılar *ç. b. a. hayb.* memeliler sınıfının otçul, gevişgetirmeyen, beş parmaklı (fil), üç parmaklı (gergedan, tapir) ya da bir parmaklı (at) toynaklıları içine alan alttakımı.
tekpartili *s. T. Fr.* tek bir partinin bulunduğu ve başka partilere yer vermeyen (siyasal düzen).
tekpartililik *a. T. Fr.* tek partili olma durumu. *ör. Tekpartililik demokrasiyle bağdaşmaz.*
tekrar *a. Ar.* (.' -) **1** bir olayın, işin, eylemin, durumun yeniden ortaya çıkması, yinelenmesi, yinelenme ya da yineleme. **2** bir konuşmada ya da yazıda aynı düşünceyi, sözcüğü birçok kez dönüp dönüp söyleme ya da yazma, yineleme. **3** *be.* bir kez daha, gene, yeniden, yine. *ör. Tekrar söylemek istemiyorum.* **tekrar edilmek** ➻ **yinelenmek**.**tekrar etmek** bir şeyi yeniden, bir kez daha yapmak ya da söylemek. *eş.* **yinelemek**. **tekrar tekrar** *ik. be.* yeniden yeniden, üst üste, ardı ardına, yineleyerek.
tekrarlama *a. Ar. T.* (.' - . .) tekrarlamak eylemi.
tekrarlamak *(-i) Ar. T.* (.' - . .) bir kez daha yapmak ya da söylemek. *eş.* **yinelemek**. **tekrarlaya tekrarlaya** *ik. be.* pek sık yineleyerek.

tekrarlanabilme *a. Ar. T.* (.' - . . . .) tekrarlanabilmek eylemi.
tekrarlanabilmek *(nsz) Ar. T.* (.' - . . . .) tekrarlanması olanak içinde olmak ya da tekrarlanma olasılığı bulunmak.
tekrarlanış *a. Ar. T.* (.' - . .) tekrarlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Şarkı, tekrarlanışta daha etkili oldu.*
tekrarlanma *a. Ar. T.* (.' - . .) tekrarlanmak eylemi.
tekrarlanmak *(nsz) Ar. T.* (.' - . .) bir kez daha yapılmak ya da söylenmek. *eş.* **yinelenmek**.
tekrarlatabilme *a. Ar. T.* (.' - . . . .) tekrarlatabilmek eylemi.
tekrarlatabilmek *(-i, -e) Ar. T.* (.' - . . . .) tekrarlatmak elinde olmak, tekrarlatmaya gücü yetmek, tekrarlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tekrarlatılış *a. Ar. T.* (.' - . .) tekrarlatılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Şarkının tekrarlatılışı çocuğu sıktı.*
tekrarlatılma *a. Ar. T.* (.' - . . .) tekrarlatılmak eylemi.
tekrarlatılmak *(nsz) Ar. T.* (.' - . . .) tekrarlamak eylemi yaptırılmak. *eş.* **yineletilmek**.
tekrarlatış *a. Ar. T.* (.' - . .) tekrarlatmak eylemi ya da biçimi.
tekrarlatma *a. Ar. T.* (.' - . .) tekrarlatmak eylemi.
tekrarlatmak *(-i, -e) Ar. T.* (.' - . .) bir kez daha yaptırmak ya da söyletmek. *eş.* **yineletmek**. *ör. Bunu ona tekrarlatmak istemiyorum.*
tekrarlayabilme *a. Ar. T.* (.' - . . . .) tekrarlayabilmek eylemi.
tekrarlayabilmek *(-i) Ar. T.* (.' - . . . .) **1** tekrarlaması olanaklı olmak ya da tekrarlama olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Sorunuzu tekrarlayabilir misiniz?*
tekrarlayış *a. Ar. T.* tekrarlamak eylemi ya da biçimi.
tekrarlı *s. Ar. T.* (.' - .) tekrar edilen, yinelenen, yinelemeli.
tekrenkli *b. s. T. Far. T.* **1** tek bir rengi olan. **2** *fiz.* yalnızca basit bir renk veren (ışık).
tekrenklilik *b. a. T. Far. T.* tekrenkli olma durumu.
tekrir *a. Ar. esk.* ➻ **yineleme**.
teksesli *b. s.* **1** *müz.* müziğe uygun bir biçimde, benzer seslerden oluşmuş olan (yapıt, müzik). *ör. Türk müziğinin teksesli bir müzik olduğu söylenir.* **2** *mec.* değişik düşüncelerin dile getirilemediği, tek bir düşüncenin egemen olduğu (ortam, toplum). **3** *dilb.* eşsesli (sözcük).
tekseslilik *b. a.* **1** *müz.* ezgide benzer sesleri kullanma durumu. **2** *mec.* değişik düşüncelerin dile getirilememesi, tek bir düşüncenin egemenliği. *ör. Tekseslilikte demokrasi yok demektir.* **3** *dilb.* eşseslilik.
teksif *a. Ar.* (. -) *esk.* koyulaştırma, sıklaştırma, toplama, yoğunlaştırma. **teksif etmek** toplamak, yoğunlaştırmak.
teksir *a. Ar.* (. -) *esk.* çoğaltma. **teksir etmek** (yazı, resim için) çoğaltmak. **teksir kâğıdı** çoğaltma makinesinde kullanılan baskı kâğıdı. **teksir makinesi** çoğaltma makinesi.
tekst, -ti *a. Fr.* ➻ **metin (II)**.
tekstil *a. Fr.* **1** dokuma. **2** dokumacılık. **3** *s.* dokumayla ya da dokumacılıkla ilgili. *ör. Türkiye'de tekstil sanayii gelişiyor.*
tekstilci *a. Fr. T.* tekstil sanayicisi.
tektanrıcı *b. a.* ve *s. fels.* tek Tanrı'ya inanan (kimse).
tektanrıcılık *b. a. fels.* ve *topb.* **1** insanın, doğada ve toplumda, ilk ya da değişmez nedeni araştırmasına yol açan tarihsel nesnel koşulların etkisiyle, her şeye gücü yeten bir tek yaratıcı, tek Tanrı düşüncesine ulaşması. **2** evreni yaratıp yöneten, her şeye gücü yeten tek bir Tanrı bulunduğuna inanma ve ona tapma, tek bir Tanrı'ya inanma yolu.
tektanrılı *b. s.* bir tek Tanrı'sı olan (din, kişi). *ör. Tektanrılı dinlerin "ahret"iyle ilgili kesin bilginiz olamazdı.*
tektanrılılık *b. a.* bir tek Tanrı'sı olma durumu.
tektonik *a. Fr. yerb.* **1** parçalanarak dağılmış yer katmanlarının birbirleriyle olan ilişkilerini, durumlarını, biçim değiştirmelerini araştıran yerbilim dalı. **2** *s.* yerkabuğunun biçim değiştirmesi sonucunda ortaya çıkan yapıyla ilgili olan.
tek tük *ik. s.* ve *be.* ➻ **tek (I)**.
tekvando *a. (Kore dilinden)* (. .' .) el ve kol vuruşlarından çok, ayakla vuruşlara, tekme tekniklerine önem veren, Uzakdoğu'ya özgü bir dövüş sanatı.
tekvin *a. Ar.* (. -) *esk.* yoktan var etme, oluşturma, yaratma, yaratış.
tekyazı *b. a.* ➻ **monografi**.
tekzip *a. Ar.* (. -) *esk.* yalanlama.
tel (I) *a.* **1** haddeden çekme işlemiyle herhangi bir madenden ya da alaşımdan yapılan, kopmaya karşı direnç gösteren, bükülebilen, ip gibi ince uzun ve yuvarlak nesne. *ör. Tarlasına dikenli tel çevirdi.* **2** *s.* bu nesneden yapılmış ya da bu biçimde olan. *ör. Güvercini tel kafese koydu.* **3** *yaşb.* kimi organizmaların demet durumundaki iplikçiklerinden her biri. *ör. Kas teli, saç teli.* **tel çekmek 1)** tarla, bahçe gibi bir yerin çevresini telden yapılmış bir çitle çevirmek. **2)** *ha.* ➻ **tel (II)**. **tel fırça** dişleri çok ince telden yapılmış sert fırça. **tel halat** telden yapılmış kalın ve sağlam halat. **tel kırmak** *arg.* hata yapmak, yanlış bir davranışla bir kimseyi darıltmak. **tel örgü** dikenli tellerle oluşturulmuş çit ya da engel. **tel şehriye** genellikle çorbası yapılan, birkaç santimetre uzunluğunda, ince tel gibi şehriye. **tel tel** *ik. be.* **1)** ayrı ayrı, birer birer, teller durumunda. *ör. Saçı tel tel dökülmüştü.* **2)** tel biçiminde. **tel zımba** kâğıt yaprakları birbirine

tutturmada tel kullanan zımba. **teli kırmak 1)** bağlı bulunduğu yerle ilişkisini kesmek. **2)** kaçıp gitmek. **(birinin) teline dokunmak** nazlı birini öfkelendirmek. **teller takınmak** (ya da **takmak**) (alay yollu kullanılır) sevincini aşırı davranışlarla açığa vurmak.

tel (II) *a. Fr.* "telgraf" sözcüğünün kısa biçimi. **tel çekmek 1)** telgraf göndermek. **2)** *arg.* sesli bir biçimde yellenmek. **tel yazısı** telgrafla gönderilen metin, telgraf.

tela *a. İt.* (.' .) giysilerde, yaka ve benzeri yerlerde kumaşla astar arasına konulan ve dik durmayı sağlayan kolalı bez.

telaffuz *a. Ar. esk.* **1** söyleyiş. **2** söyleniş. **3** *sesb.* boğumlanma. **telaffuz edilmek 1)** söylenmek. **2)** *sesb.* boğumlanmak. **telaffuz etmek** söylemek.

telafi *a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** kötü, olumsuz bir etkiyi ya da sonucu, herhangi bir zararı iyi, olumlu bir etkiyle, sonuçla vb. karşılayıp giderme. **2** *ruhb.* ödünleme. **telafi edilmek** (yok edilenin) yeri yeni bir şeyle doldurulmak. **telafi etmek** ziyan olan, yok yere elden çıkan bir şeyin yerini onun değerinde bir şeyle doldurmak, zararı karşılamak.

telaki *a. Ar.* (. - -) (**k** kalın okunur) *esk.* birbirine kavuşma, buluşma.

telakki *a. Ar.* (. - -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** görüş, anlayış. **2** kabul etme, öyle sayma. **telakki edilmek** ➤ **telakki olunmak**. **telakki etmek** öyle kabul etmek, öyle saymak, öyle anlamak. **telakki olunmak** (ya da **edilmek**) öyle kabul edilmek, öyle sayılmak.

telalama *a. İt. T.* telalamak eylemi.

telalamak *(-i) İt. T.* (giysi) iki kumaş arasına tela koymak.

telaş *a. Ar.* (. -) **1** herhangi bir kaygıdan doğan heyecanla karışık sıkıntılı ivecenlik. *ör. Herkes telaşla oraya buraya koşuşturuyordu, ne olduğu anlaşılmıyordu.* **2** kaygı, kuruntu, tasa, sıkıntı. *ör. Hastanın durumunun telaşıyla doktora koştuk.* **3** şaşkınlıktan, aceleden doğan karışıklık. *ör. Böyle telaş görülmüş değildi.* **(birini) telaş almak** herhangi bir nedenle kaygılanıp heyecanlanarak acele davranmak. **telaş etmek** kaygılanıp sıkıntı duyarak ivmek, telaşlanmak. **telaş göstermek** telaşını belli etmek. **telaşa düşmek** kaygılanmak, telaşlanmak. **(birini) telaşa düşürmek** kaygılanıp telaşlanmasına yol açmak, telaşlandırmak. **telaşa gelmek** (bir iş) telaş sırasında yapıldığı için gereğince olmamak. **telaşa vermek** davranış ve sözleriyle çevresindekileri telaşlı duruma getirmek.

telaşe *a. Ar. ha.* (. - .) telaş. **telaşe müdürü** (ya da **nazırı**) çok telaşlı davranan ya da çevresini telaşa verme huyunda olanlar için söylenir.

telaşlanabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) telaşlanabilmek eylemi.

telaşlanabilmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . .) telaşlanması olanaklı olmak ya da telaşlanma olasılığı bulunmak.

telaşlandırabilme *a. Ar. T.* (. - . . . . .) telaşlandırabilmek eylemi.

telaşlandırabilmek *(-i) Ar. T.* (. - . . . . .) telaşlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

telaşlandırılma *a. Ar. T.* (. - . . . .) telaşlandırılmak eylemi.

telaşlandırılmak *(nsz) Ar. T.* (. - . . . .) telaşlanmak eylemi yaptırılmak, telaşlanmasına yol açılmak. *ör. Halk boşuna telaşlandırılmıştı.*

telaşlandırma *a. Ar. T.* (. - . . .) telaşlandırmak eylemi.

telaşlandırmak *(-i) Ar. T.* (. - . . .) telaşlanmasına yol açmak.

telaşlanış *a. Ar. T.* (. - . .) telaşlanmak eylemi ya da biçimi.

telaşlanıverme *a. Ar. T.* (. - . . . .) telaşlanıvermek eylemi.

telaşlanıvermek *(nsz) Ar. T.* (. - . . . .) hemen telaşlanmak.

telaşlanma *a. Ar. T.* (. - . .) telaşlanmak eylemi.

telaşlanmak *(nsz) Ar. T.* (. - . .) **1** herhangi bir düşünceyle, kaygıyla ivecenlik göstermek. **2** telaş etmek, kaygılanmak.

telaşlı *s. Ar. T.* (. - .) telaş eden, telaşa düşen. **telaşlı telaşlı** *ik. be.* telaş ederek, telaş göstererek, telaşlı bir biçimde.

telaşlılık *a. Ar. T.* (. - . .) telaşlı olma durumu, telaşlıya yaraşır davranış.

telaşsız *s. Ar. T.* (. - .) **1** telaş göstermeyen, telaş etmeyen, soğukkanlı davranan. **2** *be.* telaş göstermeksizin, telaş etmeden, soğukkanlı bir biçimde.

telaşsızlık *a. Ar. T.* (. - . .) telaşsız olma durumu.

telatin *a. İsl.* (. - .) *esk.* eskiden seccade vb. yapımında kullanılan, kalın, yumuşak, dana ya da öküz derisi.

telcik *a.* **1** küçük, çok ince tel **(I)** . **2** *bitb.* kimi çok ince organlara, özellikle köklerin ince bölümlerindeki çok ince iplikçiklere verilen ad. **3** *bitb.* erkekorganda başçığı taşıyan ince bölüm. **4** *hayb.* sinir ya da kas gözelerinin sitoplazmasında bulunan ince iplikçikler.

telcikli *s.* telcikleri olan, telciklerden oluşan.

teldolap *b. a. T. Ar.* buzdolaplarının olmadığı zaman ve yerlerde kullanılan, yanları ve kapağı ince delikli tellerden yapılmış yiyecek dolabı.

tele- *Yun. (önek)*
Yunanca "uzak" anlamına gelen, batı dillerinde kullanılan birçok sözcükte önek olarak yer alan, Türkçeye batı dillerinden giren birçok sözcükte de bu anlamda bulunan bir sözcük.

telef *a. Ar.* **1** yok etme, öldürme. **2** boş yere harcama, yıpratma. **telef edilmek** telef olmasına yol açılmak. **telef etmek** gereksiz yere, bir hiç uğruna öldürmek. **telef olmak** gereksiz yere, bir hiç uğruna ölmek.

telefat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) savaş, kaza, deprem, su baskını gibi nedenlerle uğranılan can kaybı.

teleferik *a. Fr.* birbirinden uzak iki yer arasında, havada gerilmiş kalın, çelik teller üzerinde kayarak yol alan, yolcu ya da yük taşıyan, elektrikle işleyen asılı taşıt.

telefilm *a. Fr. sin.* bir televizyon yayını sırasında, bu yayında yer alan görüntülerin ve sesin otomatik olarak 16 milimetrelik boş bir filme geçirilmesi ve bu yolla elde edilen film.

telefon *a. Fr.* **1** birbirinden uzak yerlerdeki kimselerin konuşmalarını sağlayan elektrik düzeneğinin tümü. *ör. Türkiye'nin telefon sorunu kalmadı.* **2** bu konuşmalarda kullanılan aygıt. *ör. Telefonu yere atıp kırdı.* **telefon açmak** *ha.* ➻ **telefon etmek**. **telefon edilmek** telefonla konuşulmak. **telefon etmek** (ya da **açmak**) biriyle, telefonla konuşmak. **telefon kabini** ➻ **telefon kulübesi**. **telefon kartı** manyetik kartla çalışan genel telefonlarda telefon etmekte kullanılan manyetik kart. **telefon kulübesi** içinde genel telefon olarak kullanılan ve jetonla ya da manyetik kartla çalışan telefon bulunan kulübe. **telefon numarası** telefon abonelerine verilen ve başkalarının onlarla telefonla konuşabilmelerini sağlayan sayı. **telefon rehberi** telefon abonelerini abecesel sırayla veren ve telefon numaralarını gösteren kitap.

telefoncu *a. Fr. T.* **1** telefon düzeni kuran ya da telefon onaran kimse. **2** telefon santralında çalışan görevli, santralcı.

telefonculuk *a. Fr. T.* telefoncunun işi.

telefonlaşabilme *a. Fr. T.* telefonlaşabilmek eylemi.

telefonlaşabilmek *(nsz; -le)* (birbiriyle) telefonlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

telefonlaşma *a. Fr. T.* telefonlaşmak eylemi.

telefonlaşmak *(nsz; -le)* (birbiriyle) telefon aracılığıyla konuşmak.

telefonometre *a. Fr.* telefon konuşmalarının sayısını ve süresini gösteren sayaç.

telefoto *a. Fr.* ➻ **telefotografi**.

telefotografi *a. Fr.* fotoğraf, resim, yazı gibi şeylerin görüntülerinin elektrik akımıyla uzaklara iletilmesi yolu.

telek *a. hayb.* kuşların gövde, kanat ve kuyruklarında bulunan, örtü, uçma ve kuyruk telekleri olarak üçe ayrılan, türlü renklerde ve kalın eksenli tüy. *ör. Tüyü teleği yolunmuş, hasta bir güvercin buldum.*

elekız *a. Fr. T. ("tele"yle yapılmış sözcüklere benzeterek) ha.* telefonla randevulaşarak buluşup fuhuş yapan kadın.

telekızlık *a. Fr. T.* telekızın yaptığı iş.

telekinezi *a. Fr. ruhb.* nesnelerin herhangi bir fiziksel gücün etkisi olmaksızın, dokunulmaksızın devinime geçmesi olayı. *eş.* **uzadevim**.

telekom *a. Fr.* ***telekomünikasyon*** sözcüğünün kısaltılmış biçimi.

telekomünikasyon *a. Fr.* resim, yazı, simge, haber ya da her çeşit bilginin tel, telefon, radyo, optik ya da başka elektromanyetik sistemlerle iletilmesi, yayımı ve alınması. *eş.* **iletişim, uziletişim**.

teleks *a. İng.* telsiz aracılığıyla teleme uzaktan yazı yazdırma düzeni. *eş.* **uzyazım**.

teleksiz *s.* kanadında teleği olmayan.

telekulak *a. Fr. T.* "bir kimsenin telefon konuşmalarını, gizli yolla ve yasadışı olarak dinleyen kimse" anlamında yakıştırma biz sözcük.

telem *a. Fr.* bir metnin uzak bir yere doğrudan doğruya gönderilmesini ya da uzak yerden gönderilen metnin alıcı olarak basımevi harfleriyle yazılmasını sağlayan telgraf aygıtı. *eş.* **uzyazar**.

teleme *a.* **1** tuzsuz ve yumuşak bir peynir. **2** *ha.* çiğ süte incir sütü damlatılarak yapılan süt kestirmesi. **teleme gibi** (kadın için) beyaz tenli ve tombul.

telemetre *a. Fr.* (. . .' .) **1** iki uzak nokta arasındaki uzaklığı ölçmeye yarayan aygıt. **2** fotoğraf makinelerinde, fotoğrafı çekilecek olan nesnenin uzaklığını belirterek objektifin uzaklık ayarını yapan düzenek.

teleobjektif *a. Fr.* fotoğraf makinelerine takılan ve uzaktaki nesnelerin çok yakın görüntülerinin elde edilmesini sağlayan, çok uzun odaklı mercek.

teleoloji *a. Fr.* ➻ **erekbilim**.

teleolojik *s. Fr.* ➻ **erekbilimsel**.

telepati *a. Fr. ruhb.* bir kimsenin kafasından geçenleri ya da çok uzakta geçen bir olayı, arada hiçbir araç, duygusal hiçbir bağlantı olmaksızın algılama yeteneği. *eş.* **uzaduyum**.

telepatik *s. Fr.* telepatiyle ilgili.

telesekreter *a. Fr.* telefon hattına bağlı olan, telefon mesajlarını alan aygıt.

telesime *a. ha.* telesimek eylemi.

telesimek *(nsz) ha.* **1** sıcak nedeniyle her yanı terlemek ve baygınlık geçirecek duruma gelmek, yorgunluktan ve sıcaktan baygınlık geçirir gibi olmak. **2** yorulmak, güçsüz kalmak, zayıflamak.

telesine *a. Fr.* ➻ **telesinema**.

telesinema *a. Fr.* **1** bir sinema filmini televizyonda göstermeye yarayan aygıt. **2** televizyonda, filmleri iletme ve yansıtma işiyle uğraşan bölüm.

teleskop, -pu *a. Fr.* sonsuzdaki bir nesnenin gerçek görüntüsünü, içbükey bir aynadan yapılmış olan merceğinin odak düzleminde veren ve gökbilimle ilgili gözlemlerde kullanılan optik aygıt. *eş.* **ırakgörür**.

televizyon *a. Fr.* **1** nesnelerin kalıcı olmayan görüntülerinin, gerçeğe uygun bir biçimde renkli ya da siyah beyaz ve sesli olarak, elektrik yoluyla uzağa iletimi. **2** elektrik yoluyla uzağa iletilen görüntü ve sesi alarak görünmesini ve duyulmasını sağlayan aygıt, televizyon alıcısı. **televizyon alıcısı** televizyon[2]. **televizyon filmi** televizyonda yayımlanmak üzere çekilmiş film. **televizyon vericisi** görüntüleri ve sesleri elektrik yoluyla uzağa gönderen aygıt. **televizyon yayını** televizyon vericisi aracılığıyla televizyon alıcılarına ulaştırılan yayın.

televizyoncu *a. Fr. T.* **1** televizyon yayımı yapan örgütte çalışan kimse. **2** televizyon alıcısı satan kimse ya da yer. **3** televizyon alıcısı onarımıyla uğraşan kimse.
televizyonculuk *a. Fr. T.* **1** televizyon yayımcılığı. **2** televizyoncunun[1] yaptığı iş. **3** televizyon alıcısı yapma, satma ya da onarma işi.
telgraf *a. Fr.* **1** uzak iki yer arasında, elektrikle işleyen, mors alfabesiyle haberleşmeyi sağlayan bir iletişim düzeneği. **2** bu yolla gönderilen ya da alınan haber ve bu haberin yazılı bulunduğu kâğıt. **telgraf çekmek** telgrafla haber göndermek.
telgrafçı *a. Fr. T.* telgraf görevlisi.
telgrafçılık *a. Fr. T.* telgrafçının işi, görevi.
telgrafçiçeği, -ni *b. a. Fr. T. bitb.* birçeneklilerden, sarkık ve boğum boğum dallı, etlice ve sivri yapraklı, kimi türlerinin yapraklarının alt yüzü mor, üst yüzü yol yol mor ve gümüşi çizgili, ancak bir günlük ömrü olan mavi, beyaz ya da pembe çiçekler açan bir süs bitkisi.
telgrafhane *b. a. Fr. Far.* (. . - .) *esk.* telgraf aracılığıyla haberleşmeyi sağlayan devlet kuruluşu.
telhis *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** kısaltma, özetleme, özet. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, sadrazamın, bir sorunu özet olarak yazıp kendi düşüncesini de ekleyerek padişaha sunduğu kâğıt.
telhisçi *a. Ar. T.* (. - .) *tar.* Osmanlı döneminde, sadrazamca padişaha sunulacak işlerin özetini çıkaran sadrazamlık görevlisi.
telif *a. Ar.* (- -) **1** *esk.* uzlaştırma. **2** (kitap) yazma. **3** *s.* (kitap olarak) çeviri olmayan, yerli, yazılmış. **telif etmek 1)** *esk.* uzlaştırmak. **2)** (kitap) yazmak. **telif hakkı** bir yazın, bilim ya da sanat yapıtını yaratan kişinin, bu yapıtla ilgili haklarının tümü. **telif ücreti** yapıtı yayımlanan yazara yayımcı tarafından ödenen para.
telin *a. Ar.* (.' -) *esk.* lanet okuma, ilenme, kargıma, kargış. **telin edilmek** lanetlenmek, ilenilmek. **telin etmek** lanetlemek, ilenmek, kargımak.
telis *a. Ar.* **1** keten, kenevir gibi bitkisel tellerden kaba biçimde dokunmuş bir tür dokuma. **2** bu dokumadan yapılmış büyük çuval.
telkadayıf *b. a. T. Ar.* özel kalıplardan ince tel biçiminde dökülerek sıcak sac üzerinde kurutulan hamur ve bu hamurdan yapılan tatlı.
telkâri *b. a. T. Far. Ar.* (. - -) **1** ince tel durumuna getirilen altını ya da gümüşü örerek ya da bir şey üzerine kakarak yapılan el işi. **2** *s.* gümüşü ya da altını ince teller durumuna getirip örerek yapılmış olan (takı vb.). **3** *s.* gümüş ya da altın tellerden yapılmış motiflerle süslü olan (eşya).
telkih *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* aşı, aşılama.
telkin *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) **1** bir duyguyu, bir düşünceyi birinin belleğine sokma, ona aşılama. *eş. yeni* **aşılayım. 2** ölü gömüldükten sonra mezarın başında imamca söylenen dinsel sözler. **3** *ruhb.* bilinçdışı bir süreç aracılığıyla, kişinin fizyolojik ve ruhsal alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesi. **telkin edilmek** (bir duygu, bir düşünce) telkin yoluyla aşılanmak. **telkin etmek** (bir duyguyu, bir düşünceyi) aşılamak.
telkurdu, -nu *b. a. hayb.* ekin ve sebze köklerini kemirerek büyük zararlara yol açan taklaböceğinin kurtçuğu.
telküf *b. a. T. Yun. bitb.* vücutta aşağı yukarı bütün dokularda yerleşebilen bir asalak mantar türü.
telküflüce *b. a. T. Yun. T.* telküften ileri gelen ilkel mantar hastalığı.
tellak *a. Ar.* çarşı hamamlarında, erkek müşterileri keseleyip yıkayan erkek.
tellaklık *a. Ar. T.* tellağın yaptığı iş.
tellal *a. Ar.* **1** bir duyuruyu, bir haberi ya da satılacak bir malı vb. halka duyurmak için çarşı pazar dolaşarak, yüksek sesle bağırarak ilan eden kimse. **2** kimi satışlarda aracılık eden kimse. **tellal çağırtmak** bir haberi, bir isteği, bir duyuruyu vb. tellal[1] aracılığıyla halka duyurmak.
tellaliye *a. Ar.* (. - . .) *esk.* bir satışta tellala verilen ücret ya da yüzdelik.
tellallık *a. Ar. T.* tellalın işi.
telleme *a.* tellemek eylemi.
tellemek (I) *(-i)* **1** çevresine tel **(I)** germek, tel geçirmek, tel takmak. **2** tel ile süslemek. **telleyip pullamak 1)** birçok süslerle bezemek, süslemek. **2)** *mec.* değerinden, gereğinden çok övmek.
tellemek (II) *(-i)* telgraf çekmek.
tellendirebilme *a.* tellendirebilmek eylemi.
tellendirebilmek *(-i)* (sigara, nargile vb. için) tellendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tellendiriliş *a.* tellendirilmek eylemi ya da biçimi.
tellendirilme *a.* tellendirilmek eylemi.
tellendirilmek *(nsz)* (sigara, nargile vb.) keyifle içilmek, tüttürülmek. *ör. Yemekten sonra tellendirilen sigaraya doyum olmazmış.*
tellendiriş *a.* tellendirmek eylemi ya da biçimi.
tellendirme *a.* tellendirmek eylemi.
tellendirmek *(-i)* (sigara, nargile vb. için) keyifle içmek, keyifle tüttürmek. *ör. Yemeğin üstüne bir sigara tellendirmek istemiştim.*
tellenme *a.* tellenmek eylemi.
tellenmek (I) *(ösz)* **1** tel takınmak. **2** telle çevrilmek.
tellenmek (II) *(ösz)* telgraf çekilmek, telgrafla bildirilmek.
telli *s.* **1** teli **(I)** olan. **2** teller takınmış, tellerle süslenmiş. *ör. Telli gelinlik.* **3** *mec. ha.* çabuk küsen, alıngan, nazlı (kimse). **telli çalgılar** *müz.* telleri olan, tellerle ses veren bütün çalgıların ortak adı. **telli duvaklı** *ik. s.* gelinlik, duvak ve sim telle süslenmiş olan (gelin). **telli pullu** *ik. s.* zevksiz bir biçimde süslenmiş (kimse ya da şey).

tellikavak *b. a.* ➻ **akkavak.**
tellim *be.* ➻ **daima.**
telliturna *b. a. hayb.* turnagillerden, su kıyılarında yaşayan, vücudu gümüş renginde, başı ve boynu kara, başında bir sorguç bulunan büyük bir kuş.
tellür *a. Fr. kim.* simgesi Te, atom sayısı 52, atom ağırlığı 127,60, yoğunluğu 6,25 olan, kimyasal yönden kükürde benzeyen, mavimtırak beyaz renkte bir element.
telmih *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** anlatılmak isteneni üstü kapalı bir biçimde söyleme. **2** *yaz.* ➻ **anıştırma. telmih etmek** söz arasında üstü kapalı bir biçimde, dolaylı olarak anlatmak, anıştırmak.
telsel *s.* tel **(I)** gibi olan.
telsi *s.* çok ince telciklerden oluşan.
telsilik *a.* telsi olma durumu, özelliği.
telsiz *a.* telsiz telefonun ya da telsiz telgrafın kısa adı. **telsiz telefon** (ya da **telgraf**) elektromanyetizma dalgaları yardımıyla çalışan telefon (ya da telgraf aygıtı).
telsizci *a.* uçaklarda, gemilerde vb. yerle ya da başka gemilerle, uçaklarla telsiz bağlantısı kurarak haberleşmeyi sağlayan görevli.
telsizcilik *a.* telsizcinin işi, görevi.
teltik *s. ha.* güç söylenen (söz, ad), dolaşık, karışık, güç, zor.
telve *a.* fincanın dibine çöken kahve tortusu.
telvis *a. Ar.* (. -) *esk.* kirletme, pisletme.
telyazı *b. a.* telgraf. *ör. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı telyazılarla başlatmıştı.*
tem *a. Fr.* ➻ **tema.**
tema *a. Fr.* **1** bir yazın ya da sanat yapıtında işlenen, geliştirilen konunun anlamca ortaya koyduğu ana yönelim. *eş.* **izlek**[1]. **2** *müz.* bir besteyi oluşturan ana motif.
temadi *a. Ar.* (. - -) *esk.* sürüp, uzayıp gitme. **temadi etmek** *esk.* sürüp, uzayıp gitmek, sürmek, uzamak.
temas *a. Ar.* (. -) **1** birbirine dokunma, değme. **2** ilişki kurup görüşme, konuşma, ilişki. *ör. Onlarla temasımız kalmadı.* **3** üzerinde konuşma, sözünü etme, değinme. *ör. Bu noktaya teması gereksiz görmüştüm.* **4** gidiş geliş, bağlantı, ulaşım. *ör. Kar yağışı yüzünden birçok köyle temas kesilmişti.* **5** *ruhb.* dokunma. **6** cinsel ilişki. **temas edilmek** temas etmek eylemi yapılmak. **temas etmek 1)** (bir şeye) dokunmak, sürtünmek, değmek. **2)** (iki şey) birbirine değmek, dokunmak. **3)** (biriyle) bağlantı kurup görüşmek, konuşmak. **4)** (bir şeye) değinmek, bir şeyin sözünü etmek. **temasa geçmek** (biriyle) bağlantı kurarak görüşmek. **temasa gelmek** (biriyle) buluşup görüşmek, konuşmak. **temasta bulunmak 1)** (biriyle) buluşup görüşmüş olmak. **2)** (bir şeye) değinmek. **3)** (biriyle) cinsel ilişkide bulunmak.
temaşa *a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** hoşlanarak seyretme. **2** görülmeye değer şey, seyredilecek görünüm. **3** gezme, seyir. **4** tiyatro oyunu, temsil, piyes. **temaşa etmek** seyretmek, bakmak.
tematik *s. Fr.* ➻ **izleksel.**
temayül *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** bir yana eğilme. **2** ➻ **eğilim. 3** *ruhb.* ➻ **yönseme.**
temayüz *a. Ar.* (. - .) *esk.* başkalarına göre üstün duruma gelme, onlar arasında sivrilme, seçkinleşme. **temayüz etmek** başkaları arasında iyi ve başarılı yönleriyle kendini göstermek, belirmek, sivrilmek, seçkinleşmek.
tembel *s.* ve *a. Far.* **1** çalışmayı, iş yapmayı sevmeyen, az iş çıkaran (kimse). **2** *hek.* işlevini yerine getirmekte yavaşlık gösteren (organ). *ör. Göz hekimi, sağ gözünü tembel olarak niteliyordu.* **tembel tembel** *ik. be.* tembel bir biçimde. **tembele iş buyur, sana akıl öğretsin** bir konuda kendisinden yardım istendiğinde, isteneni yapacak yerde çözüm yolları göstermeye kalkışan kimseler için kullanılır.
tembelce *s.* ve *be. Far. T.* (. .' .) tembel (bir biçimde).
tembelleşebilme *a. Far. T.* tembelleşebilmek eylemi.
tembelleşebilmek *(nsz) Far. T.* tembelleşemesi olanak içinde olmak ya da tembelleşme olasılığı bulunmak.
tembelleşiverme *a. Far. T.* tembelleşivermek eylemi.
tembelleşivermek *(nsz) Far. T.* çabucak tembelleşmek.
tembelleşme *a. Far. T.* tembelleşmek eylemi.
tembelleşmek *(nsz) Far. T.* eskiden çalışkanken sonradan az çalışmaya başlamak, tembel duruma gelmek.
tembelleştirebilme *a. Far. T.* tembelleştirebilmek eylemi.
tembelleştirebilmek *(-i) Far. T.* tembelleşmesine yol açabilmek, tembelleştirmesi olanak içinde olmak ya da tembelleştirme olasılığı bulunmak.
tembelleştirme *a. Far. T.* tembelleştirmek eylemi.
tembelleştirmek *(-i) Far. T.* tembelleşmesine yol açmak. *ör. İşsizlik onu iyice tembelleştirmişti.*
tembellik *a. Far.T.* **1** tembel olma durumu, özelliği. **2** tembelce davranış. **tembelliği tutmak** tembelce davranmaya başlamak. **tembellik etmek** zamanını boş geçirmek, çalışmaksızın boş oturmak, tembelce davranmak.
tembih *a. Ar.* (. -) **1** bir şeyin belli bir biçimde ve yolda yapılmasını söyleme, bunu üsteleyerek anımsatma, uyarı. **2** *yaşb.* ➻ **uyarma**[2]. **tembih edilmek** uyarılmak. **tembih etmek** bir şeyin belli bir biçimde ve yolda yapılmasını üsteleyerek söylemek, uyarmak.
tembihleme *a. Ar. T.* (. - . .) tembihlemek eylemi.
tembihlemek *(-i) Ar. T.* (. - . .) bir şeyin belli bir biçimde ve yolda yapılmasını üsteleyerek söylemek, uyarmak.
tembihlenme *a. Ar. T.* (. - . .) tembihlenmek eylemi.

tembihlenmek *(nsz) a. Ar. T.* (. - . .) tembihlemek eylemi yapılmak.
tembihli *s. Ar. T.* (. - .) bir konuda önceden uyarılmış olan (kimse).
tembul *a. Far. bitb.* Hindistan'da yetişen, tırmanıcı bir biber ağacı.
temcit *a. Ar.* (. -) ay takviminde üç aylar denilen ve İslamlıkta kutsal sayılan recep, şaban, ramazan ayları süresince, sabah ezanlarından sonra minarelerden okunan ve Tanrı'nın ululuğunu söyleyen Arapça dua. **temcit pilavı** *mec.* sürekli yinelenen konu. **temcit pilavı gibi ısıtıp ısıtıp öne sürmek** bir konuyu sürekli olarak, usanç verecek bir biçimde, ikide bir gündeme getirmek.
temdit *a. Ar.* (. -) *esk.* sürdürme, uzatma. **temdit etmek** (bir şeyi) sürdürmek, uzatmak.
temek *a. ha.* **1** ahırlarda, gübreyi dışarı atmaya ya da saman almaya yarayan penceremsi, genellikle kapaksız delik. **2** gübre yığını.
temeklik *a. ha.* gübre yığılan yer, gübrelik.
temel *a. Yun.* **1** bir yapının toprak altında kalan ve yapıya dayanak olan duvar, taban ve benzeri bölümlerinin tümü. **2** bu bölümleri yapmak için kazılan çukur. **3** bir şeyin gelişimi için gereken ilk öğeler. **4** *mec.* sağlam dayanak. *ör. Savının temeli yoktu.* **5** *s.* en önemli, bellibaşlı, ana. *ör. Bu konudaki temel görüşler belli oldu.* **temel atmak 1)** çukur kazıp bir yapının temel bölümlerini yapmaya başlamak. **2)** bir işe başlamak. **3)** bir şeyin büyümesinin, gelişmesinin başlangıcını oluşturmak. *ör. Bu düşüncenin temelini atmak da ona düşmüştür.* **temel çivisi** yapı işlerinde kullanılan çok büyük çivi. **temel direği 1)** büyük ve kalın direk. **2)** *mec.* bir şeyin dayandığı, güç aldığı en önemli öğe, nesne ya da kimse. **temel duruş** *sp.* bir jimnastik alıştırmasına başlamak için, vücudun dayanak yüzeyine göre aldığı ilk durum. **temel duvarı** yapıda temelleri oluşturan duvar. **temel eğitim** ilköğretimle sağlanan eğitim. **(bir yere) temel kakmak** o yerden hiç ayrılmamak. **temel taşı 1)** bir yapının temeline, özellikle temelin köşelerine konulan büyük taş. **2)** *mec.* bir şeyin dayandığı, güç aldığı en önemli öğe, nesne ya da kimse. **temel tutmak 1)** (temelin kazılacağı zemin) sağlam olmak. *ör. Bu toprak temel tutar.* **2)** *mec.* sürüp gidecek bir duruma gelmek, yerleşmek, kökleşmek. *ör. İş temel tutunca oğlunu başına geçirdi.* **temel tümce** *dilb.* bir bileşik ya da girişik tümcede asıl yargıyı bildiren tümce.
temellendirebilme *a. Yun. T.* temellendirebilmek eylemi.
temellendirebilmek *(-i) Yun. T.* temellendirmek elinde olmak, temellendirmeyi becermek, temellendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
temellendirilme *a. Yun. T.* temellendirilmek eylemi.
temellendirilmek *(nsz) Yun. T.* temellenmesi sağlanmak.
temellendirme *a. Yun. T.* temellendirmek eylemi.
temellendirmek *(-i) Yun. T.* **1** temel tutmasını sağlamak, yerleştirmek. **2** *mec.* süreklilik, kalıcılık kazandırmak, kökleştirmek.
temelleniş *a. Yun. T.* temellenmek eylemi ya da biçimi.
temellenme *a. Yun. T.* temellenmek eylemi.
temellenmek *(nsz) Yun. T.* temelli bir duruma gelmek, temel tutmak.
temelleşme *a. Yun. T.* temelleşmek eylemi.
temelleşmek *(nsz) Yun. T.* **1** temel tutmak, yerleşmek. **2** *mec.* sürekli ve kalıcı bir duruma gelmek, kökleşmek, yerleşmek.
temelleştirme *a. Yun. T.* temelleştirmek eylemi.
temelleştirmek *(-i) Yun. T.* **1** temel tutmasını, yerleşmesini sağlamak. **2** *mec.* süreklilik ve kalıcılık kazandırmak, temelli olmasını sağlamak.
temelli *s. Yun. T.* **1** temeli olan. *ör. Temelli gecekondu azdır.* **2** herhangi bir niteliktc temeli olan. *ör. Çürük temelli yapılar çöker.* **3** *mec.* geçici olmayan, sürekli, kalıcı olan. *ör. Bana temelli işçiler gerekli.* **4** *be.* (.' . .) sürekli bir biçimde, sürekli olarak, sürekli olmak üzere. *ör. Kumarı temelli bırakmalısın.* **5** *be.* (.' . .) büsbütün, tümüyle, bütünüyle, bütün bütün, tamamıyla. *ör. Onun dostluğunu temelli yitirdik.*
temellük, -kü *a. Ar. esk.* bir şeyi kendine mal etme.
temelsiz *s. Yun. T.* **1** temeli olmayan. *ör. Temelsiz yapı çöker.* **2** *mec.* herhangi bir dayanağı bulunmayan ya da sağlam olmayan (düşünce, sav, söz vb.). *ör. Bu temelsiz görüşleri kimse önemsemez.*
temelsizlik *a. Yun. T. mec.* temelsiz olma durumu. *ör. Yargılarının temelsizliği anlaşılmıştı.*
temenna *a. Ar.* (. . -) *esk.* sağ eli aşağı indirip sonra dudağa, daha sonra da başa dokundurarak verilen selam.
temennah *a. Ar.* (. . -) *esk.* ➻ **temenna**.
temenni *a. Ar.* (. . -) *esk.* dileme, dilek. **temenni etmek** dilemek.
temerküz *a. Ar. esk.* bir yerde toplanma. **temerküz etmek** *esk.* bir yerde toplanmak, derişmek. **temerküz kampı** ➻ **toplama kampı**.
temerrüt *a. Ar.* **1** *esk.* kafa tutma, dik kafalılık etme. **2** *huk.* direnim. **temerrüt etmek** kafa tutmak, direnmek.
temessül *a. Ar. esk.* **1** benzeşme. **2** *yaşb.* özümleme.
temettü, -ü *a. Ar. esk.* kazanç, kâr. **temettü hissesi** ➻ **kâr payı**.
temevvüç *a. Ar. esk.* çalkalanma, dalgalanma.
temeyyüz *a. Ar. esk.* kendini gösterme, sivrilme, seçkinleşme. **temeyyüz etmek** benzerleri arasından belirmek, kendini göstermek, sivrilmek, seçkinleşmek.
temin *a. Ar.* (- -) **1** inanç verme, güven verme, korkusunu giderme. **2** elde etme, bulup getirme, sağlama. **3** gerçekleştirme, sağlama. *ör.*

Ülkede huzuru temin hükümetin işidir. **temin edilmek** (ya da **olunmak**) elde edilmek, bulunup getirilmek, sağlanmak. **temin etmek 1)** inanç ve güven vermek, korkusunu gidermek. **2)** bulup getirmek, elde etmek, sağlamak. **3)** gerçekleştirmek, sağlamak. *ör. Ülkede huzuru temin etmek hükümete düşer.*

teminat, -tı *ç. a. Ar.* (- - -) ➻ **güvence. teminat akçası** *tic.* ➻ **güvence akçası. teminat mektubu** *tic.* bir kimsenin yapmayı üstlendiği bir işle ilgili olarak, işi yapamazsa el konulmak üzere, bir bankadan alıp iş sahibine verdiği para güvencesini içeren belge. **teminat vermek** ➻ **güvence vermek.**

teminatlı *s. Far. T.* güvenceli.

teminatsız *s. Far. T.* güvencesiz.

temiz *s. Ar.* **1** kirli, lekeli ya da bulaşık olmayan. *ör. Temiz tabak kalmamış.* **2** özenerek, gereğince yapılmış olan. *ör. O usta temiz iş çıkarır.* **3** çok az ya da çok özenle kullanılmış olan. *ör. Elden düşme ama temiz bir araba arıyor.* **4** ahlakça lekesiz. *ör. Temiz arkadaştır.* **5** *be.* yoluna, yöntemine uygun biçimde, düzgün, iyi. *ör. Gençtir, temiz giyinmek ister.* **6** ***bir*** sıfatıyla kullanıldığında alay yollu "adamakıllı, iyice, çok" anlamını verir. *ör. Gelirse onu bir temiz dövelim.* **7** *arg.* parasız, züğürt ya da kumarda bütün parasını yitirmiş (kimse). **8** *arg.* sabıkasız. **9** *arg.* herhangi bir hastalığı olmayan, sağlıklı (orospu). **temiz çevirmek** *arg.*poker oynamak. **temiz** (ya da **iyi) iş altı ayda çıkar** özenli iş uzun zaman ister. **temiz kâğıdı** *ha.* bir taşıtın fabrika çıkış belgesi ya da trafik ruhsatı. **temiz kalpli** ➻ **temizkalpli. temiz kalplilik** ➻ **temizkalplilik. temiz pak** çok temiz, tertemiz. **temiz para** kesintiden sonra ele geçen para miktarı, net para. **temiz raporu** hastalığı bulunmadığını gösteren rapor. **temiz temiz** *ik. be.*temiz bir biçimde, temiz olarak. **temiz tutmak** (bir şeyi) bozmadan, kirletmeden, temiz kalmasına özen göstererek kullanmak. **temize çekmek** bir yazının karalamasını, yeniden, silintisiz, temiz bir biçimde kâğıda geçirmek. **temize çıkarmak** (ya da **çıkartmak**)(kendini ya da birini) bir suçlamadan kurtarmak, aklamak. **temize çıkmak** suçlu sanılan kişinin suçsuz olduğu anlaşılmak. **temize havale etmek** *arg.***1)** yok etmek, öldürmek. **2)** sürünüp duran bir işi kısa yoldan çözümlemek. **3)** kumarda üterek bütün parasını almak. **4)** bir yiyeceği yiyip bitirmek.

temizkalpli *b. s. Ar. T.* ➻ **temizyürekli.**

temizkalplilik *b. a. Ar. T.* ➻ **temizyüreklilik.**

temizkan *b. a. Ar. T.* **1** *yaşb.* akciğerlerden aldığı oksijeni vücudun her yanına taşıyan, atardamarlarda dolaşan kan. **2** (at vb. için) soyuna başka soy karışmamış olan.

temizleme *a. Ar. T.* **1** temizlemek eylemi. **2** yüzeylere yapışmış lekelerin ya da kirlerin giderilmesi, çözelti ya da asıltı durumuna getirilmesi işlemi.

temizlemek *(-i) Ar. T.* **1** kirden, lekeden, bulaşıktan kurtarmak, temiz duruma getirmek, arıtmak. **2** *mec.* pürüzlü bir işi olumlu bir sonuca ulaştırmak. *ör. Bozulan işi temizlemek zordur.* **3** *mec.* sona erdirmek, bitirmek, tüketmek. *ör. Bu işi birkaç günde temizleriz.* **4** *hek.* bir yaranın ya da dokunun sağlam olmayan bölümlerini neşterle kesmek. **5** *arg.* vücudunu ortadan kaldırmak, yok etmek, öldürmek. **6** *arg.* kumarda üterek bütün parasını almak, beş parasız bırakmak.

temizlenebilme *a. Ar. T.* temizlenebilmek eylemi.

temizlenebilmek *(nsz) Ar. T.* temizlenmesi olanak içinde olmak ya da temizlenme olasılığı bulunmak.

temizleniş *a. Ar. T.* temizlenmek eylemi ya da biçimi.

temizleniverme *a. Ar. T.* temizlenivermek eylemi.

temizlenivermek *(nsz) Ar. T.* çok çabuk temizlenmek.

temizlenme *a. Ar. T.* temizlenmek eylemi.

temizlenmek *(nsz) Ar. T.* temizlemek eylemine konu olmak.

tekizletilme *a. Ar. T.* temizletilmek eylemi.

temizletilmek *(nsz) Ar. T.* temizlenmesi sağlanmak.

temizletme *a. Ar. T.* temizletmek eylemi.

temizletmek *(-i, -e) Ar. T.* temizlemek eylemini yaptırmak.

temizleyebilme *a. Ar. T.* temizleyebilmek eylemi.

temizleyebilmek *(-i) Ar. T.* **1** temizlemek elinde olmak, temizleme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Masanın üstünü temizleyebilir misiniz?*

temizleyici *a. Ar. T.* **1** buhar makineleri aracılığıyla temizleme işini yapan kimse. **2** bu işin yapıldığı yer. **3** *s.* temizleme özelliği olan. *ör. Sabun temizleyici bir maddedir.*

temizleyiş *a. Ar. T.* temizlemek eylemi ya da biçimi.

temizleyiverme *a. Ar. T.* temizleyivermek eylemi.

temizleyivermek *(-i) Ar. T.* çabucak ya da kısa sürede temizlemek.

temizlik *a. Ar. T.* **1** temiz olma durumu, arılık. **2** temiz durma ya da tutma durumu. *ör. Çocuk temizliğe küçükken alıştırılır.* **3** temizleme işi. *ör. Temizliğe gelen kadın hastalanmış.* **temizlik işleri** belediyelerce yaptırılan cadde, sokak vb. temizliğiyle ilgili işler. **temizlik yapmak 1)** ortalığı temizlemek ya da temizlenmek. **2)** *mec.* zararlı şeyleri yok etmek.

temizlikçi *a. Ar. T.* temizlik işini yapan kimse.

temizyürekli *b. s. Ar. T.* kötülük düşünmeyen, içinde kötülük bulunmayan (kimse).

temizyüreklilik *b. a. Ar. T.* temizyürekli olma özelliği.

temkin *a. Ar.* (. -) bir işin sonunu düşünerek ölçülü, önlemli davranma.

temkinli *s. Ar. T.* (. - .) davranışlarında ölçüyü, önlemi elden bırakmayan. **temkinli temkinli** *ik. be.* **1)** davranış olarak çok ölçülü bir biçimde. **2)** çok dikkat ederek. *ör. Buzlu kaldırımda temkinli temkinli yürürken düşüvermişti.*

temkinlice *be. Ar. T.* (. .' . .) davranış olarak ölçülü bir biçimde.

temkinlilik *a. Ar. T.* (. - . .) temkinli olma durumu, ölçülülük.

temkinsiz *s. Ar. T.* (. - .) davranışlarında ölçülü, önlemli olmayan.

temkinsizlik *a. Ar. T.* (. - . .) temkinsiz olma durumu.

temlik, -ki *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bir mülkü birine mülk olarak verme, birini mülke sahip kılma. **2** *huk.* bir hakkın başka bir kimseye geçirilmesi. **temlik edilmek** (bir mal, mülk, hak) devredilmek. **temlik etmek** bir malı ya da hakkı başka birine devretmek.

temlikname *b. a. Ar. Far.* (. - - .) *huk.* bir hakkın başka bir kimseye geçirildiğini gösteren belge.

temmuz *a. Ar.* yılın yedinci ayı; haziranla ağustos arasında yer alır ve otuz bir gün sürer.

tempo *a. İt.* (.' .) **1** *müz.* bir müzik parçasındaki bölümlerin hızlarını belirtmek için kullanılan sözcük. **2** *mec.* gidiş, gelişme, ilerleyiş hızı. *ör. Bu tempoyla çalışırsan sınıfı geçersin.* **3** *sp.* vücut alıştırmalarının belirli bir süre içinde yinelenme hızı. **tempo tutmak** el çırparak ya da el ve ayaklarını bir yere vurarak bir müziğe eşlik etmek. **temposu düşmek** hızı azalmak.

tempolu *s. İt. T.* temposu olan.

temposuz *s. İt. T.* temposu olmayan, temposu bozuk olan.

temren *a.* kargı ya da ok gibi batıcı şeylerin ucundaki sivri demir.

temrin *a. Ar.* (. -) *esk.* yineleterek alıştırma.

temriye *a.* **1** *hek.* deride kabarcıklarla beliren bir cilt hastalığı. **2** *bitb.* karayosunu.

temsil *a. Ar.* (. -) **1** (bir kimsenin ya da bir topluluğun verdiği yetkiyle) adına, yerine davranma. *ör. Orada sizi temsile hazırım.* **2** bir şeyi belirgin özellikleriyle yansıtma, simgeleme. **3** *tiy.* sahnede oynanmak ya da radyoda yayımlanmak üzere yazılmış yapıt, oyun, piyes. **4** *tiy.* tiyatroda seyirciler önünde bir oyun sunma, gösteri. **5** *be. ha.* örnek olarak, sözgelişi, örneğin. **temsil edilmek** temsil etmek eylemine konu olmak. **temsil etmek 1)** (bir kimsenin ya da bir topluluğun verdiği yetkiyle) adına, yerine davranmak. **2)** bir şeyi belirgin özellikleriyle yansıtmak, o şeyin simgesi olmak. *ör. Bayrak, ulusu temsil eder.* **3)** *tiy.* bir yapıtı sahnede oynamak. **temsil vermek** *tiy.* bir yapıtı sahnede oynamak.

temsilci *a.* ve *s. Ar. T.* **1** (bir kimsenin ya da bir topluluğun verdiği yetkiyle) onun adına, yerine davranan (kimse). **2** benzerlerinin örneği olan. *ör. Onu yeni öykünün temsilcisi saymak güçtür.* **3** *tic.* bir ticaret ya da sanayi kuruluşunu temsil eden kimse.

temsilcilik *a. Ar. T.* **1** temsilci olma durumu. **2** temsilcinin görevi, işi.

temsili *s. Ar.* (. - -) *esk.* bir şeyi göz önünde canlandıran.

temyiz *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* iyiyi kötüden ayırabilme, ayırma, seçme. **2** *huk.* bir mahkemece verilen kararın yasa ve usul yönünden incelenmesini sağlayan yasal yol. **temyiz edilmek** *huk.* (bir mahkeme kararı) yasa ve usul yönünden Yargıtay'ca incelenmesi istenmek. **temyiz etmek 1)** *esk.* iyiyi kötüden ayırabilmek. **2)** *huk.* bir mahkemece verilen bir kararın yasa ve usul yönünden Yargıtay'da incelenmesini istemek. **Temyiz Mahkemesi** *esk.* **Yargıtay**.

ten *a. Far.* **1** insan vücudunun dış yüzü. **2** *esk.* vücut. *ör. Bu can bu tende durdukça.* **ten fanilası** doğrudan doğruya tene giyilen ince fanila.

tenakuz *a. Ar.* (. - .) *esk.* çelişki, çelişme. **tenakuza düşmek** birbiriyle çelişen sözler söylemek.

tenasüh *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **ruhgöçü**.

tenasül *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **üreme**.

tenasüp *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** aralarında uygunluk bulunma, birbiriyle orantılı olma, birbirine yakışma, oran. **2** *yaz.* birbiriyle konu, anlam vb. yönlerinden uyuşan sözcükleri, kavramları dizelerde bir arada kullanma sanatı.

tenazur *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **bakışım**.

tencere *a.* (.' . .) yemek pişirmekte kullanılan, genellikle metal, kapaklı kap. **tencere dibin kara, seninki benden kara** kötülük, kusur yönünden birbirinden daha iyi durumda olmayanlar için söylenir. **tencere tava, herkeste bir hava** "herkes kendi bildiği gibi davranıyor, ortada bir görüş birliği yok" anlamında kullanılır. **tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş** herhangi bir nitelik yönünden hoşa gitmeyenler için, "ikisi de değersiz, kötü kişi; arkadaşlıkları, bir araya gelişleri yakışmış" anlamında kullanılır. **tencerede pişirip kapağında yemek** (geçim konusunda) tutumlu bir yaşam sürmek, olanıyla yetinmek. **tenceresi kaynamak** geçimi az çok da olsa yerinde olmak. **tenceresi kaynarken, maymunu oynarken** geçimi yolunda, keyfi yerindeyken.

tender *a. İng.* (.' .) lokomotifin hemen arkasına bağlanan, lokomotif için gerekli olan yakıtı, suyu taşıyan vagon.

teneffüs *a. Ar.* **1** solunum. **2** (okul vb.de) dışarı çıkıp temiz hava almak, dinlenmek için verilen ara. **teneffüs etmek** soluk almak.

teneffüshane *b. a. Ar. Far.* (. . . - .) *esk.* okullarda, öğrencilerin ders aralarında dinlenmek, temiz hava almak için çıktığı salon ya da bahçe.

teneke *a. Yun.* (. .' .) **1** yumuşak çelikten yapılmış ve üzeri kalayla kaplanmış ince sac. **2** bu sacdan yapılmış, yaklaşık yirmi litre oylumunda kap. **3** *s.* bu kabın aldığı miktar. *ör. İki teneke peynir aldık.* **4** *a.* ve *s.* bu sacdan ya-

pılmış olan (şey). *ör. Biranın teneke kutuları bir köşeye yığılmıştı.* **teneke mahallesi** damlarının çoğu teneke kaplı, derme çatma evlerin oluşturduğu mahalle.
tenekeci *a. Yun. T.* (. .' . .) teneke kaplar ve öteberi yapan, tenekeden yapılmış şeyleri onaran kimse.
tenekecilik *a. Yun. T.* tenekecinin işi.
teneşir *a. Far.* üzerinde ölü yıkanan kerevet. **teneşir horozu** (ya da **kargası**) çok zayıf kimse. **teneşir paklar** "öyle kirli işler yapan bir kimse ki ancak ölürse çevresini kirletmez olur" anlamında söylenir. **teneşire gelesi** "ölsün" anlamında bir ilenç olarak kullanılır.
teneşirlik *a. Far. T.* **1** camilerde, teneşir ve tabut konulan yer. **2** teneşir yapmaya yarayan tahta. **3** ölünceye değin kötü huyunu sürdürecek olan, yola gelmesinden umut kesilmiş kimse. **4** *s. ka.* ölmek üzere olan (hasta).
tenevvü, -ü *a. Ar. esk.* çeşitlenme, çeşitlilik.
tenevvür *a. Ar. esk.* aydınlanma.
tenezzüh *a. Ar. esk.* gezinti.
tenezzül *a. Ar. esk.* alçakgönüllülük gösterme, alçalma. **tenezzül etmek** kendi durumuna, düzeyine aykırı bir şeyi, bir durumu, bir işi kabul etmek.
tenger menger *ik. be. ha.* yuvarlanarak, paldır küldür, teker meker.
tenha *s. Far.* (. -) *esk.* **1** yalnız, tek. **2** kalabalık olmayan, insanı az olan, ıssız (yer). **tenhada kalmak** *esk.* çevresindekiler gidip yalnız başına kalmak.
tenhaca *be. Far. T.* (. .' .)*esk.* tenha sayılabilecek durumda olan.
tenhalaşma *a. Far. T.* (. - . .) tenhalaşmak eylemi.
tenhalaşmak *(nsz) Far. T.* (. - . .) *esk.* **1** yalnız başına kalmak. **2** (yer vb. için) kalabalığı kalmamak, insanı azalmak, boşalmak, ıssızlaşmak.
tenhalık *s. Far. T.* (. - .) **1** insanı az olan ya da olmayan, boş ve ıssız (yer). **2** *a.* tenha olma durumu, ıssızlık.
tenis *a. İng.* (.' .) *sp.* ➻ **alantopu**. **tenis kortu** *sp.* ➻ **kort**.
tenisçi *a. İng. T.* ➻ **alantopu oyuncusu**.
tenkıye *a. Ar.* **1** anüsten su verme yoluyla kalınbağırsağın içini temizleme. *eş.* **lavman**. **2** bu iş için kullanılan araç. *eş.* **lavman**.
tenkidi *s. Ar.* (. - -) *esk.* eleştirmeli, eleştirel.
tenkil *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** uzağa gönderme, uzaklaştırma. **2** herkese örnek olacak bir ceza verme. **3** düşmanı ya da zararlı görülen kimseleri topluca ortadan kaldırma, öldürme.
tenkis *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* eksiltme, azaltma.
tenkisat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) (**k** kalın okunur) *esk.* eksiltmeler, azaltmalar.
tenkit *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **eleştirmk, eleştiri**. **tenkit etmek** ➻ **eleştirmek**.
tenkitçi *a. Ar. T.* (. - .) (**k** kalın okunur) *esk..* **1** ➻ **eleştirmen**. **2** *s.* ➻ **eleştirici**.
tenkitçilik *a. Ar. T.* (. - .) (**k** kalın okunur) *esk.* ➻ **eleştirmenlik, eleştiricilik**.
tennure *a. Ar.* (. - .) *esk.* Mevlevi dervişlerinin giydiği, uzun ve geniş, yırtmaçlı, beli kırmalı, kolsuz ve yakasız giysi.
tenor *a. İt. müz.* **1** en tiz erkek sesi. **2** sesi böyle olan şarkıcı, opera sanatçısı.
tenrengi, -ni *b. a. Far.* **1** beyaz insanların teninin rengi. **2** *b. s.* bu renkte olan.
tensel *s. Far. T.* gövdeyle, tenle ilgili olan.
tensik *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* yoluna koyma, düzeltme, düzenleme. **tensik etmek** düzenli duruma getirmek, yoluna koymak, düzeltmek.
tensikat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** düzen vermeler, düzenlemeler, düzeltmeler. **2** bir işyerinde kadro düzenlemeleri.
tensip *a. Ar.* (. -) *esk.* uygun görme, yaraştırma. **tensip edilmek** uygun görülmek. **tensip etmek** uygun görmek, yerinde bulmak.
tente *a. İt.* (.' .) güneş, yağmur gibi doğal etkilerden korunmak için bir yerin üzerine gerilen, bezden, naylondan ya da benzeri maddelerden yapılmış örtü.
tenteli *s. İt. T.* üzerinde tentesi olan (atlı araba).
tentene *a. ha.* (.' . .) dantel, dantela.
tenteneli *s. ha.* (.' . . .) dantelalı.
tentesiz *s. İt. T.* üzerinde tentesi olmayan (atlı araba).
tentür *a. Fr. kim.* alkolün bir ya da birden çok bitki üstündeki critici etkisiyle elde edilen sıvı ilaç.
tentürdiyot *a. Fr.* mikrop kapmasını önlemek için bir sıyrığa, bir kesiğe sürülen iyot tentürü.
tenvir *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** aydınlık verme, aydınlatma, ışıklandırma. **2** *mec.* bilgi verme, aydınlatma. **tenvir edilmek** aydınlatılmak. **tenvir etmek 1)** aydınlık, ışık vermek, aydınlatmak, ışıklandırmak. **2)** *mec.* bilgi vermek, aydınlatmak. **tenvir olmak** aydınlanmak.
tenvirat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* ışıklı duruma getirme, ışıklandırma, aydınlatma.
tenya *a. Yun.* (.' .) *hayb.* ➻ **şerit**[5].
tenzih *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** kusurdan uzak tutma, kusur kondurmama. **2** Tanrı'nın bütün kusurlardan uzak olduğuna inanma. **tenzih etmek** kusurdan uzak tutmak, kusur kondurmamak.
tenzil *a. Ar.* (. -) *esk.* (belli bir sayıdan, fiyattan vb.) aşağı düşürme, azaltma, çıkartma, indirme. **tenzil edilmek** (belli bir sayıdan, fiyattan) düşülmek, indirilmek. **tenzil etmek** (belli bir sayıdan) çıkarmak, indirmek.
tenzilat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* fiyat indirimi. **tenzilat yapmak** fiyatta indirim uygulamak.
tenzilatlı *s. Ar.* (. - - .) *esk.* (fiyatta) indirimli.
teokrasi *a. Fr.* ➻ **dinerki**.
teokratik *s. Fr.* dinerkine dayanan.
teolog *a. Fr.* ➻ **Tanrıbilimci**.
teoloji *a. Fr.* ➻ **Tanrıbilim**.
teorem *a. Fr.* **1** *mat.* kanıtlanabilen bilimsel önerme. **2** mantıksal akıl yürütmeyle kanıtlanan önermenin ya da özelliğin bildirimi.

teori *a. Fr.* ➻ **kuram.**
teorik *s. Fr.* ➻ **kuramsal.**
teorisyen *s. Fr.* ➻ **kuramcı.**
tepe *a.* **1** *coğr.* çevresindeki düz yerlerden yüksek olan ve çok kez tek başına bulunan, yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, yamaçları yatık yer biçimi. **2** yüksekliği olan bir şeyin en üstteki bölümü. *ör. Kedi ağacın tepesine çıkmış.* **3** *gövb.* başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü. *ör. Adamın tepesinde saç kalmamış.* **4** *tkz.* bir kimsenin çok yakını, yanı başı, başucu. *ör. İş yaparken insanın tepesine dikilmeyin.* **5** *mat.* çokgende ya da çokyüzlüde köşelerden her biri. **6** *mat.* bakışım ekseni bulunan bir eğrinin ya da yüzeyin bu eksenle kesişme noktalarından her biri. **7** *mat.* ikizkenar bir üçgende eşit kenarların kesişme noktası. **tepe lambası** itfaiye, cankurtaran, polis ve trafik polisi vb. araçlarının tepelerinde bulunan, renkli ışık yayan lamba. **tepeden bakmak** küçük görmek, küçümsemek. **tepeden inme 1)** birdenbire gelen ve kaçınılması olanaksız bulunan, beklenmedik, şaşırtıcı. **2)** yüksek bir makamca yapılan. *ör. Onun ataması tepeden inmeydi.* **tepeden inmeci 1)** tepeden inmeyi yöntem olarak kullanan kimse. **2)** ➻ **jakoben. tepeden inmecilik 1)** tepeden inmeci olma durumu. **2)** ➻ **jakobenlik. tepeden tırnağa (kadar)** bütün vücudu, her yanı, baştan aşağıya (kadar). **tepeden tırnağa süzmek** herhangi bir nedenle birine dikkatlice bakmak. **tepesi aşağı** *be.* tepesi yere gelecek biçimde, tepesi üstü, tepetaklak. *ör. Çocuk koltuktan tepesi aşağı düşüverdi.* **tepesi aşağı gitmek** işleri bozulup büyük zarara uğramak. **tepesi atmak** birdenbire büyük bir öfkeye kapılmak, çok kızmak. **tepesi üstü** başı yere gelecek biçimde. **(birinin) tepesinde bitmek 1)** hiç beklemediği bir zamanda yanına gelmek. **2)** hiç istemediği halde birinin yanına gelip ondan ayrılmak istememek, türlü isteklerle onu rahatsız etmek. **(birinin) tepesinde havan dövmek** (ya da **değirmen çevirmek**) **1)** üst katta oturanlar, çok gürültü yaparak alt kattakileri rahatsız etmek. **2)** bir kimsenin yaptığı bir işi durmadan başına kakmak. **3)** bir kimseden bir şey yapmasını üsteleyerek, bıktıracak bir ısrarla istemek. **tepesinden** (ya da **başından**) **kaynar su dökülmek** hiç beklemediği, üzücü bir durumun sıkıntısıyla ter içinde kalmak. **(birinin) tepesine binmek** (ya da **çıkmak**) **1)** (güçlü kişi) kendinden güçsüzleri ezmek, baskı altına almak, onlara kötü davranmak. **2)** (şımarık çocuk) şımarıklık edip istediğini yaptırmaya çalışmak. **(birinin) tepesine dikilmek** çok yakınında, yanında, başucunda durmak. **tepesinin tası atmak** (içinde biriken bir öfkeyle) birdenbire çok sinirlenmek.
tepeaşağı *be.* tepesi yere gelecek biçimde, tepesi üstü, tepetaklak.
tepebilme *a.* tepebilmek eylemi.
tepebilmek *(-i)* tepmek elinde olmak, tepme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tepecamı, -nı *b. a. T. Far.* tavanda ya da tavana yakın yerde bulunan camlı pencere.
tepecik *a.* **1** *coğr.* yüksekliği çok az olan tepe, küçük tepe. **2** toprak yığını ya da tümsek yer. **3** *bitb.* çiçeklerde, çiçektozunun konmasına yarayan, dişiorganın ucu.
tepegöz *b. s.* ve *b. a.* **1** dar alınlı olan ve gözleri saçlarının bittiği yere çok yakın görünen (kimse). **2** *ha.* sağa sola çarparak yürüyen, dikkatsiz, sakar (kimse). **3** *ha.* herkese çatan, kavgacı (kimse). **4** *a. hayb.* medinekurdunun arakonakçısı ve tepegözlerin örnek türü olan küçük kabuklu. **5** güçlü bir ışık aracılığıyla bir yazıyı, çizimi, resmi perdeye görüntü olarak yansıtan optik aygıt.
tepegözler *ç. b. a. hayb.* birçok türü bulunan, önemli solucan türlerine arakonakçılık eden, duyargaları tek kollu, beşinci çift ayakları körelmiş kabuklular familyası.
tepeleme *a.* **1** tepelemek eylemi. **2** *s.* taşacak denli dolu olan. **3** *be.* tepe biçimi oluşturacak ya da kenarlarından taşacak denli. *ör. Harmanda tepeleme yığılmış buğday, çiftçiyi sevindirmişti.*
tepelemek *(-i)* **1** ayakları altına alarak ezmek. **2** *mec.* bozguna uğratmak, yenmek. **3** *mec.* kıyasıya dövmek, hırpalamak.
tepelenebilme *a.* tepelenebilmek eylemi.
tepelenebilmek *(nsz)* tepelenmesi olanak içinde olmak ya da tepelenme olasılığı bulunmak.
tepelenme *a.* tepelenmek eylemi.
tepelenmek *(nsz)* tepelemek eylemine konu olmak.
tepeletme *a.* tepeletmek eylemi.
tepeletmek *(-i, -e)* tepelemek eylemini yaptırmak, tepelemesini ya da tepelenmesini sağlamak.
tepeleyebilme *a.* tepeleyebilmek eylemi.
tepeleyebilmek *(-i)* tepeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tepeleyiş *a.* tepelemek eylemi ya da biçimi. *ör. Ordumuzun düşmanı tepeleyiş haberi sevinç vermişti.*
tepeli *s.* **1** tepesi olan. **2** başında hotoz, sorguç gibi tüyler bulunan (kuş).
tepelidalgıç *b. a. hayb.* dalgıçkuşlarından, sazlık göllerde yaşayan, başında kara tüylerden bir hotoz bulunan bir kuş.
tepelik *a.* **1** Anadolu'nun kimi yerlerinde köylü kadınların kullandıkları, altın ve gümüş paralarla, kimi değerli taşlarla süslü bir başlık. **2** kimi kuşların tepelerinde bulunan tüyler. **3** *mim.* bir yapının ya da mobilyanın en yukarısına süs için yapılan bölüm. **4** *a.* ve *s.* tepeleri çokça bulunan (yer). *ör. Bizim köy tepeliktir.*
tepelitavuk *b. a. hayb.* tepelitavukgillerden, Güney Amerika'da yaşayan, sülün büyüklüğünde, esmer renkli, suda yüzebilen ve ağaçlara tırmanan bir kuş türü.

tepelitavukgiller *ç. b. a. hayb.* tavuksular takımının bir familyası.
tepelitoygar *b. a. ha.* tarlakuşu.
tepetaklak *be.* başı aşağı gelecek biçimde, tepesi üstü. **tepetaklak etmek** (bir işi, durumu) bozmak. **tepetaklak gitmek** (ya da **yuvarlanmak**) (birinin) toplumsal ve ekonomik durumu hızlı bir biçimde bozulmak.
tepeüstü *be.* tepesi yere gelecek biçimde, tepesi üstü, tepetaklak. *ör. Çocuk koltuktan tepeüstü düştü ama bir şey olmadı.*
tephir *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** buğulaştırma. **2** buğuya tutma, buğulama.
tephirhane *b. a. Ar. Far.* (. - - .) *esk.* ➻ **buğuevi**.
tepi *a. ruhb.* istençli bir uyaranın işe karışması, etkisi olmaksızın oluşan karşı eylem.
tepik *a. ha.* tekme.
tepikleme *a. ha.* tepiklemek eylemi.
tepiklemek *(-i) ha.* tekmelemek.
tepilme *a.* tepilmek eylemi.
tepilmek *(nsz)* **1** tepmek eylemine konu olmak. **2** geri çevrilmek, reddedilmek.
tepindirme *a.* tepindirmek eylemi.
tepindirmek *(-i)* tepinmesine yol açmak.
tepinebilme *a.* tepinebilmek eylemi.
tepinebilmek *(nsz)* tepinme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tepiniş *a.* tepinmek eylemi ya da biçimi.
tepinme *a.* tepinmek eylemi.
tepinmek *(nsz)* **1** ayaklarını hızlı hızlı, üst üste (yere) vurmak. *ör. Adamı yere düşürüp üstünde tepindiler.* **2** öfkesini ya da sevincini belirtecek davranışlarda bulunmak. **3** ayaklarını yere vurarak gürültü etmek. **4** *mec.* bir şeyi istemediğini gösterecek davranışlarda bulunmak. *ör. Gitmem diye tepindi ama yine de gitti.* **tepine tepine** *ik. be.* ayaklarını yere vurarak, tepinerek.
tepir *a. ha.* tahılı samandan ve kavuzdan ayırmakta kullanılan büyük elek.
tepirleme *a. ha.* tepirlemek eylemi.
tepirlemek *(-i) ha.* tahılı samandan, kavuzdan, içindeki taştan topraktan ayırmak, tepirden geçirmek, elemek.
tepisel *s.* (tepki için) düşünmeden, birdenbire yapılan.
tepiş *a.* tepmek eylemi ya da biçimi.
tepişebilme *a.* tepişebilmek eylemi.
tepişebilmek *(nsz; -le)* tepişmesi olanak içinde olmak ya da tepişme olasılığı bulunmak.
tepişme *a.* tepişmek eylemi.
tepişmek *(nsz; -le)* **1** (at, eşek vb. için) birbirini tepmek. **2** *mec.* (insan için) itişip kakışmak.
tepke *a.* **1** *yaşb.* herhangi bir uyarım karşısında, organizmanın kendiliğinden, birdenbire aldığı durum. **2** *ruhb.* dıştan gelen bir uyarımla ortaya çıkan ve devinim, salgı gibi tepkilere yol açan istençdışı sinir etkinliği. **tepke zinciri** *ruhb.* birbirinin ardı sıra oluşan tepke dizisi.
tepkebilim *b. a. ruhb.* bütün davranışların tepkeler, tepke zincirleri ve özellikle koşullu tepkeler yoluyla açıklanıp yorumlanabileceğini öne süren görüş.
tepken *s. kim.* tepkimeyi sağlayan, tepkimeye yol açan (madde).
tepki *a.* **1** bir cismin kendini iten ya da sıkıştıran başka bir cisme karşı gösterdiği karşı etki. **2** *fiz.* geri tepen güç. **3** bir eylemin yol açtığı, uyandırdığı karşı eylem. **4** herhangi bir etkiye yanıt olarak doğan davranış ya da söz. **5** *ruhb.* dış uyaranların canlıyı etkilediği anda canlının gösterdiği yalın davranış.
tepkileşim *a.* tepkileşme.
tepkileşme *a.* tepkileşmek eylemi.
tepkileşmek *(nsz)* karşılıklı olarak etki tepki sarmalına girmek, etkiye tepki göstermek.
tepkili *s.* **1** tepkisi olan, tepki veren. *ör. Çağdaş, duyarlı ve tepkili bir toplum olmak zorundayız.* **2** geri tepen güçle, tepki gücüyle çalışan (uçak). *ör. Tepkililer hızlı uçaklardır.* **tepkili uçak** özel aygıtların çıkardığı gazla basınç sağlanan, bu basınçla hız alan, hızı çok olan uçak.
tepkime *a.* **1** tepkimek eylemi. **2** *kim.* birbirini etkileyen maddeler arasında ortaya çıkan kimyasal olay.
tepkimek *(nsz) kim.* (bir madde) etkisini aldığı şeyi etkilemek, karşı etkide bulunmak.
tepkin *s. kim.* tepkime özelliği olan, tepkiyen.
tepkinlik *a. kim.* tepkin olma özelliği.
tepkisel *s.* tepki özelliğinde, tepkiyle ilgili olan. **tepkisel davranış** *ruhb.* dış çevreden bir uyaranın etkisiyle oluşan davranış türü.
tepkisellik *a.* tepkisel olma durumu ya da özelliği.
tepkisiz *s.* **1** tepkisi olmayan. **2** tepki gücüyle çalışmayan. **3** tepki göstermeyen (kimse, toplum). *ör. Tepkisiz toplumlar ilerleyemez.*
tepkisizleşme *a.* tepkisizleşmek eylemi.
tepkisizleşmek *(nsz)* hiçbir tepki göstermez bir duruma gelmek. *ör. Tepkisizleşen toplum, çağdaşlaşamaz.*
tepkisizlik *a.* tepkisiz olma durumu ya da özelliği.
tepkiyebilme *a.* tepkiyebilmek eylemi.
tepkiyebilmek *(nsz) kim.* (bir madde) tepkime olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tepme *a.* **1** tepmek eylemi. **2** *a.* ve *s. ha.* suda çiğnenip keçeleştirilmiş yünden dokunmuş olan (kumaş, keçe).
tepmek, -er *(-i)* **1** (at, eşek gibi hayvanlar için) ayağıyla vurmak. **2** (pamuk, yün vb. için) üzerine basarak sıkıştırmak. **3** (ateşli bir silah) geri vurmak, sarsmak. *ör. Bu çifte teper mi?* **4** gidip gelmek, çokça yürümek. *ör. Akşama değin teptiğimiz sokakların dili olsa da söylese.* **5** *mec.* değerini anlamamak, geri çevirmek. *ör. Böyle kazancı tepmek olur muydu?* **6** *mec.* yeniden ortaya çıkmak, depreşmek. *ör. Tarla deyince tepen derdini bilen yoktu.* **7** *ha.* gizlemek, saklamak. *ör. Parala-*

rı cebine teptiğini görmedik mi? **tepe tepe kullanmak** (bir şeyi) yıpranacağını düşünmeden, hiç esirgemeden, hoyratça, kıyasıya kullanmak. **teptim keçe oldu, sivriltim külah (oldu)** "bir şeyi, kendi istediğim gibi, işime geldiği gibi gösterdim ya da yorumladım" anlamında söylenir.

tepserme *a. ha.* tepsermek eylemi.

tepsermek *(nsz) ha.* kurumaya yüz tutmak, kurumak üzere bulunmak ya da kurumak.

tepsi *a.* **1** fincan, bardak, tabak gibi şeylerin birkaçını birlikte taşımakta kullanılan, yuvarlak ya da dikdörtgen biçimli, türlü büyüklükte, derinliği olmayan düz kap. **2** içinde börek, tatlı gibi yiyecek şeyler pişirilen, az derin, geniş ve düz kap. **3** *s.* tepsi biçiminde olan. *ör. Gökte tepsi gibi bir ay vardı.* **4** *s.* bir tepsinin alabileceği miktarda olan. *ör. Bir tepsi baklava aldım.*

ter *a.* derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgü bir kokusu bulunan, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı. **ter alıştırmak** terinin biraz kurumasını beklemek. **ter atmak** vücudu rahatlatmak ereğiyle aşırı ölçüde terlemeye çalışmak. **ter basmak 1)** çok terlemek. **2)** sıkıntıdan ter içinde kalmak. **ter bezi** *gövb.* derinin altında yer alan ve ter salgılayan salgıbezi. **ter boşanmak** sıkıntıdan birdenbire çok terlemek. **ter dökmek 1)** çok terlemek. **2)** *mec.* (bir işi yapmak için) çok zahmet çekmek, çok uğraşmak, çok çalışıp emek harcamak. **tere batmak** ter içinde kalmak, terden sırılsıklam olmak, çok terlemek. **terini soğutmak** terinin kurumasını beklemek, teri kururken dinlenmek.

terakki *a. Ar.*(. . -) (**k**'ler kalın okunur) *esk.* gelişme, ilerleme, yükselme. **terakki etmek** gelişmek, ilerlemek. **terakki göstermek** ilerlediğini, geliştiğini belli etmek, ilerlemek.

terakkiperver *b. s. Ar. Far.* (. . - . .) (**k**'ler kalın okunur) *esk.* ➻ **ilerici**.

teraküm *a. Ar.* (. - .) *esk.* birikme, yığılma.

terane *a. Far.* (. - .) **1** *esk.* ezgi. **2** *mec.* çok yinelendiği, boş olduğu için usanç veren söz.

terapi *a. Fr. hek.* ➻ **sağaltım** .

teras *a. Fr.* **1** taraça. **2** *coğr.* seki **(I)**[6].

teraslama *a. Fr. T.* ➻ **sekileme**.

teraslamak *(-i) Fr. T.* ➻ **sekilemek**.

teravi *a Ar.* (. - .) ramazan ayında, camilerde, yatsı namazından sonra cemaatle kılınan yirmi rekâtlık namaz. **teravi namazı** ➻ **teravi**.

terazi *a. Far.* (. - .) **1** bir kolun iki ucuna asılı iki kefeden oluşan tartma aracı, tartı, tartaç. **2** ip cambazlarının ipte yürürken ellerinde tuttukları, dengeyi sağlamak için kullandıkları uzun sırık. **3** *sp.* vücudun, asılarak ya da dayanarak yere koşut bulunduğu denge durumu. **teraziye vurmak** düşünce tartısından geçirmek, iyice düşünmek.

Terazi *ö. a. Far.* (. - .) *gökb.* Burçlar Kuşağı'nda, Akrep'le Başak burcu arasında yer alan burcun adı.

terazileme *a. Far. T.* (. - .) terazilemek eylemi.

terazilemek *(-i) Far. T.* (. - .) **1** bir şeyin ağırlığını elle yoklamak. **2** ip cambazlığında, ip üstünde yürürken kolla ya da sırık yardımıyla denge sağlamak.

terbi, -i *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** *gökb.* ➻ **dördün**. **2** *yaz.* ➻ **dörtleme**.

terbiye *a. Ar.* **1** eğitim. **2** görgü[1]. **3** (hayvan için) alıştırma. **4** kimi yemeklerin suyunu türlü yollarla koyulaştırma. **5** *ha.* dizgin. **terbiye almak** (ya da **görmek**) belli ve iyi bir eğitimle yetişmek. **terbiye edilmek** eğitilmek. **terbiye etmek** eğitmek. **terbiye yapmak** kimi yemeklerin suyunu türlü yollarla koyulaştırmak. **terbiyeden tezikmek** *ha.* terbiyesizce davranmak. **terbiyesini bozmak** terbiyesizce davranmak, terbiyesizlik etmek. **(birinin) terbiyesini vermek** terbiyesizliğini sert sözlerle kendisine anlatmak.

terbiyeci *a.* ve *s. Ar. T. esk.* ➻ **eğitimci**.

terbiyeleme *a Ar. T.* terbiyelemek eylemi.

terbiyelemek *(-i) Ar. T.* (yemek için) çeşitli katkı maddeleri ekleyerek lezzetli duruma getirmek.

terbiyeli *s. Ar. T.* **1** topluluk kurallarına uygun bir biçimde davranan (kimse). **2** içine terbiye[4] katılmış (yemek). **terbiyeli maymun gibi** söyleneni hemen yerine getiren, çok saygılı, çekingen (kimse). **terbiyeli terbiyeli** *ik. be.* kimseyi rahatsız etmeden, terbiyeli bir biçimde, uslu uslu.

terbiyelice *be. Ar. T.* terbiyeli birine yaraşır bir biçimde.

terbiyelilik *a. Ar. T.* terbiyeli olma durumu.

terbiyesiz *s. Ar. T.* **1** terbiyesi olmayan. **2** topluluk kurallarına aykırı davranan.

terbiyesizce *s.* ve *be. Ar. T.* (. . . . ' .) terbiyesiz (bir biçimde).

terbiyesizleşebilme *a. Ar. T.* terbiyesizleşebilmek eylemi.

terbiyesizleşebilmek *(nsz) Ar. T.* terbiyesizleşmesi olanak içinde olmak ya da terbiyesizleşme olasılığı bulunmak.

terbiyesizleşme *a. Ar. T.* terbiyesizleşmek eylemi.

terbiyesizleşmek *(nsz) Ar. T.* terbiyesize yaraşır bir biçimde davranmak, terbiyesizlik etmek.

terbiyesizlik *a. Ar. T.* **1** terbiyesiz olma durumu. **2** terbiyesize yaraşır davranış. **terbiyesizlik etmek** (ya da **yapmak**) terbiyesize yaraşır bir biçimde davranmak.

terbiyevi *s. Ar.* (. . . -) *esk.* eğitimsel, eğitsel.

terbiyum *a. (İsveç'te bulunan Ytterby yer adından)* (.' . .) *kim.* simgesi Tb, atom sayısı 65, atom ağırlığı 158,925 olan, çok az bulunan bir element.

tercih *a. Ar.* (. -) ➻ **yeğleme**. **tercih edilmek** ➻ **yeğlenmek**. **tercih etmek** ➻ **yeğlemek**.

terciibent *b. a. Ar. Far.* (. - . .) *esk. yaz.* aruz ölçüsüyle yazılan her biri on beyite yakın ve uyakları başka başka olan beş on bentten oluşan, her bendin sonunda yinelenen bir beyit bulunan bir Divan Yazını koşuk biçimi.

tercüman *a. Ar.* ➻ **çevirmen**[2], **dilmaç**. **tercüman olmak** başkasının duygu ve düşüncesini dile getirmek.
tercümanlık *a. Ar.T.* ➻ **çevirmenlik, dilmaçlık**.
tercüme *a. Ar.* **1** (dilden dile) çevirme. **2** ➻ **çeviri**. **tercüme etmek** ➻ **çevirmek**[13].
tercümeihal, -li *b. a. Ar.* (. . . . -) *esk.* ➻ **özgeçmiş**.
tere *a. Far. bitb.* turpgillerden, bol yapraklı, yaprakları salata olarak yenen baharlı, otsu bir bitki.
terebentin *a. Fr.* kozalaklılardan ve kimi ağaçlardan doğal olarak akan ya da ağacın çizilmesi yoluyla akıtılan, yağlı vernik yapımında, yağlıboya üretiminde ve inceltilmesinde kullanılan, ince, renksiz, kokulu reçine.
tereci *a. Far. T.* tere yetiştiren ya da satan kimse. **tereciye tere satmak** bir şeyin uzmanına o şeyi öğretmeye kalkışmak. *ör. Tereciye tere satmak olmaz.*
tereddi *a. Ar.* (. . -) *esk.* soysuzlaşma, yozlaşma. **tereddi etmek** *esk.* soysuzlaşmak, yozlaşmak.
tereddüt *a. Ar.* duraksama, kararsızlık, ikircim. **tereddüt etmek** kararsız davranmak, duraksamak.
tereddütle *be Ar. T.*.kararsızlık içinde, duraksayarak.
tereddütlü *s.* ve *be. Ar. T.* kararsız, duraksamalı (bir biçimde).
tereddütsüz *s. Ar. T.* **1** kararsızlığa, duraksamaya yol açmayan, duraksamasız. **2** *be.* kararlı bir biçimde, duraksamasız olarak, duraksamadan.
tereddütsüzce *be. Ar. T.* hiç duraksamaksızın, kararlı bir biçimde.
terek *a. ha.* raf, sergen.
tereke *a. Ar.* ölen bir kimseden kalan her şey.
terekküp *a. Ar. esk.* birkaç şeyin birleşmesinden oluşma, bileşme. **terekküp etmek** birkaç şeyin birleşmesinden oluşmak, bileşmek.
terelelli *s.* (. . .' .) *tkz.* hafif ve hoppa, delişmen (kimse).
terementi *a. Fr.* ➻ **terebentin**.
terennüm *a. Ar. esk.* **1** mırıldanır gibi, güzel ve alçak sesle şarkı söyleme. **2** (ötücü kuşlar için) ötme, şakıma. **3** *mec.* dile getirme, anlatma. **terennüm etmek 1)** mırıldanır gibi, güzel ve alçak sesle şarkı söylemek. **2** (ötücü kuşlar için) ötmek, şakımak. **3** *mec.* dile getirmek, anlatmak.
teres *a. ka.* "pezevenk" anlamında kullanılan bir sövgü sözü.
tereslik *a. ka.* teres olma durumu. **tereslik etmek** *ka.* teresc yaraşır bir biçimde davranmak.
teressüp *a. Ar. esk. kim.* ➻ **çökelme**. **teressüp etmek** ➻ **çökelmek**.
terettüp *a. Ar. esk.* **1** gerekme. **2** (iş vb. için) gerekme, düşme. **terettüp etmek** *esk.* **1)** gerekmek. **2)** (iş, görev vb. için) üzerine düşmek. *ör. Bu ödev size terettüp ederdi.*
tereyağı, -nı *b. a.* **1** sütten ya da yoğurttan elde edilen taze yağ. **2** *a.* ve *s. arg.* anlayışsız, aptal, bön, alık (kimse). **3** *s. arg.* kolay, rahat (iş, eylem). **tereyağı gibi** (kimi meyveler için) çok yumuşak. **tereyağından kıl çeker gibi** hiçbir şeye, hiçbir kimseye bir zarar vermeden, çok kolay bir biçimde.
terfi, -i *a. Ar.* (. -) **1** (rütbesi, derecesi) yükselme. **2** yükseltme. **terfi etmek** (görevli için) bir üst dereceye, bir üst rütbeye yükselmek.
terfih *a. Ar.* (. -) *esk.* gönence kavuşturma, bolluk içinde yaşatma, gönendirme. **terfih etmek** *esk.* gönence, bolluğa kavuşturmak, iyi duruma getirmek, gönendirmek.
tergal *a. Fr.* **1** sentetik poliyester lifleri ya da ipliği. **2** *s.* bu liflerden ya da iplikten yapılmış olan.
terhin *a. Ar.* (. -) *esk.* tutu olarak bırakma, rehin etme. **terhin etmek** ➻ **tutuya koymak**.
terhis *a. Ar.* (. -) *ask.* askerlik ödevi sürelerini bitirenleri ordudan bırakma. **terhis edilmek** (ya da **olunmak**) (askerlik ödevlerinin süresi bitenler) bırakılmak. **terhis etmek** (askerlik ödevi sürelerini bitirenleri) bırakmak.
terilen *a. İng.* ➻ **tergal**.
terim *a.* **1** bir bilim, sanat, meslek dalıyla ya da bir konuyla ilgili özel ve belirli bir kavramı olan sözcük. *ör. Bilgisayar terimlerinin çoğunu Türkçeleştirdik.* **2** *mat.* **a)** cebirsel bir ifadede artı (+) ya da eksi (-) imleri arasında bulunan parçalardan her biri. **b)** bir denklemde eşit (=) iminin iki yanındaki ifadelerden her biri. **c)** bir kesrin pay ve paydasından her biri. **3** *mant.* geleneksel mantıkta özne ya da yüklem.
terimbilim *b. a.* terim yapımıyla ilgili sorunları ele alan, bu alanda uyulması gereken ilkeleri saptayan, yöntem oluşturan, terimleri her yönden inceleyen uygulamalı dilbilim dalı.
terimbilimci *b. a.* terimbilimle uğraşan dilbilimci, terimbilim uzmanı.
terimbilimsel *b. s.* terimbilimle ilgili.
terimce *a.* ➻ **terminoloji**.
terimsel *s.* terim yönünden, terime değgin, terimle ilgili.
terk, -ki *a. Ar.* **1** ayrılıp gitme, bırakma. **2** vazgeçme, bırakma. **3** kendi haline bırakma. **terk edilmek** bırakılmak. **terk etmek 1)** ayrılıp gitmek, bırakmak, ayrılmak. **2)** (bir şeyi) bırakmak, yapmamak. *ör. Sigarayı terk etmek kolay mı?* **3)** (bir şeyi) kendi haline bırakmak, ona bakmamak. *ör. Babası bağı terk etmişti.*
terkeş *a. ha.* (çocuk oyuncağı olarak) ok atmaya yarayan yay.
terki *a.* **1** eyerin arka bölümü. **2** binek hayvanının sağrısı. **(birini) terkisine almak** (ya da **atmak**) üzerinde bulunduğu atın sağrısına bindirmek.
terkibibent *b. a. Ar. Far.* (. -' . .) *esk. yaz.* aruz ölçüsüyle yazılan her biri on beyite yakın ve uyakları başka başka olan beş on bentten oluşan, her bendin sonunda uyakları bentten ay-

rı ama kendi içinde uyaklı bir beyit bulunan bir Divan Yazını koşuk biçimi.
terkileşme *a. ha.* terkileşmek eylemi.
terkileşmek *(nsz) ha.* bir ata, eşeğe vb. iki kişi birden binmek.
terkin *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* (yazılı bir şeyin) üstünü çizerek silme. **terkin edilmek** (yazılı bir şey) üstü çizilerek silinmek. **terkin etmek** (yazılı bir şeyi) üstünü çizerek silmek.
terkip *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bileşim. **2** *dilb.* tamlama. **terkip etmek** bileştirmek.
terleme *a.* **1** terlemek eylemi. **2** *bitb.* yaprakların gözeneklerinden buhar durumunda su yitirmeleri.
terlemek *(nsz)* **1** ter içinde kalmak, ter dökmek, ter çıkarmak. **2** (küp, testi vb.) içindeki suyu ter biçiminde dışarı sızdırmak. **3** bir şeyin üzerinde buğu olarak yoğunlaşmak. *ör. Arabanın camları terlemişti.* **4** (bıyık) yeni yeni çıkmaya başlamak. *ör. Delikanlının bıyığı terlemişti.* **5** *mec.* (bir iş için) büyük emek harcamak. *ör. Başarmak için az mı terledik?* **terleye terleye** *ik. be.* ter içinde, terleyerek.
terletebilme *a.* terletebilmek eylemi.
terletebilmek *(-i)* terletmesi olanaklı olmak ya da terletme olasılığı bulunmak. *ör. Kazak bu havada seni terletebilir.*
terletici *s.* **1** terlemeyi sağlayan ya da terlemeye yol açan, terleten. **2** *mec.* sıkıntıya yol açan, sıkıntı veren.
terletme *a.* terletmek eylemi.
terletmek *(-i)* **1** terlemesini sağlamak ya da terlemesine yol açmak. **2** *mec.* çok yormak, çok çalıştırmak ya da sıkıntıya düşürmek.
terleyebilme *a.* terleyebilmek eylemi.
terleyebilmek *(nsz)* terleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
terleyiş *a.* terlemek eylemi ya da biçimi.
terli *s.* terlemiş olan. **terli terli** *ik. be.* terli iken, terli bir biçimde. *ör. Terli terli soğuk su içmeyin.*
terlik *a.* **1** ev içinde giyilen, türlü biçimlerde olabilen, hafif ayakkabı. **2** *ha.* beyaz patiskadan dikilen ya da yünden örülen erkek başlığı.
terlikçi *a.* terlik[1] yapan ya da satan kimse.
terlikçilik *a.* terlik[1] yapma ya da satma işi.
terliksi *s.* **1** terlik biçiminde olan. **2** *a. hayb.* tümkirpiklilerden, kirli ve durgun sularda yaşayan, yassı gövdeli, birgözeli hayvan.
termal *s. Fr.* **1** sıcak kaplıca sularının niteliği. **2** sıcak kaplıca suyu bulunan ve bu sudan yararlanma olanağı veren (kuruluş, yer). *ör. Bursa'da bir termal otele inmişlerdi.*
terme *a. ha.* bir tür yabanturpu.
termik *s. Fr.* **1** sıcaklıkla, ısıyla ilgili, ısıl. **2** *a. fiz.* ısının üretilmesi, iletilmesi ve kullanılmasını konu alan fizik dalı. **termik santral** kömür, doğalgaz gibi bir yakıtla çalışarak elektrik üreten santral.
terminal, -li *a. Fr.* **1** otobüs, uçak, tren gibi taşıtların yolcularını ilk aldığı ya da son bıraktığı yer. **2** bir boru hattının son ucunda bulunan petrol depoları bütünü.
terminoloji *a. Fr.* **1** bir bilim, bir sanat, bir meslek ya da bir teknik dalına özgü terimlerin tümü. *eş.* **terimce**. **2** ➻ **terimbilim**.
termit *a. Fr. hayb.* ➻ **akkarınca**.
termitler *ç. a. Fr. T. hayb.* ➻ **akkarıncalar**.
termiye *a. ha.* ➻ **acıbakla**.
termodinamik *b. a. Fr. fiz.* ısı enerjisiyle kinetik enerji arasındaki ilişkileri ve bu konuyla ilgili olayları konu alan fizik dalı.
termoelektrik *b. a. Fr. fiz.* ısı enerjisiyle elektrik enerjisi arasındaki ilişkileri ve bu konuyla ilgili olayları konu alan fizik dalı. **termoelektrik çifti** *fiz.* ısı enerjisini doğruca elektrik enerjisine dönüştürebilen iki metaldan oluşan pil. **termoelektrik maşa** çok küçük nesnelerin sıcaklığını ölçmekte kullanılan, seri olarak bağlı iki elemandan oluşan maşa. **termoelektrik pil** ➻ **termoelektrik çifti** .
termofor *a. Fr.* kauçuktan ya da türlü maddelerden yapılan, içine konulan sıcak suyla ya da kimyasal bir maddeyle sürekli ısı sağlayan kap.
termokimya *b. a. Fr. Ar. kim.* tepkimeler sırasında görülen termik olayları konu alan kimya dalı.
termometre *b. a. Fr.* (. . .' .) sıcaklıkölçer, sıcaköl çer.
termonükleer *b. s. Fr.* yalnızca çok yüksek sıcaklıklarda, hafif elementler arasında oluşan (çekirdeksel tepkime).
termoplast *a. Fr.* sıcakta biçim verilmeye elverişli, soğukta oldukça sert, kalıplandıktan sonra biçim değiştirmeyen yapı gereci.
termos *a. Fr. (marka adından)* (.' .) bir yalıtım maddesiyle kaplanmış olan metal bir kılıfla onun içine yerleştirilmiş, aralarında hava boşluğu bulunan çift çeperli bir cam şişeden oluşan, içine konulan sıvının sıcaklığını uzun süre koruyan kap.
termosfer *a. Fr. gökb.* ➻ **ısıyuvarı**.
termosifon *b. a. Fr.* yapının su şebekesine bağlı ve içinde boru bulunan bir su kazanı olan, ateş ya da elektrikle çalışan, içindeki borulardan geçen ısıyla sıcak su elde edilen bir araç.
termostat *a. Fr.* ➻ **ısıdenetir**.
terör *a. Fr.* **1** korku salma, yıldırma. **2** genellikle siyasal bir dava uğruna girişilen, toplumu korkutmaya, yıldırmaya yönelik her türlü eylem. **terör estirmek** korku vermek, korku salmak.
terörist, -ti *a. Fr.* terör yaratan, terör uygulayan (kimse, örgüt).
terörizm *a. Fr.* **1** topluma korku salma, insanları korkutma, yıldırma eylemlerinin tümü. **2** siyasal bir amaca ulaşmak için terörü bir yöntem olarak kullanma.
ters (I) *s.* ve *be.* **1** gerekli olan duruma karşıt (olarak). *ör. Ters el, yani sol el az kullanılır.*

2 (yön için) gidilecek yönün karşıtı olan, doğru olmayan, yanlış. *ör. Ters yöne giden gideceği yere varamaz.* **3** *mec.* uygun olmayan, elverişsiz. *ör. Böyle ters iş yürümez.* **4** *mec.* gönül ve cesaret kırıcı, incitici, sert, huysuz. *ör. Böyle ters adamlarla iş yapılmaz.* **5** doğru ya da düzgün olmayan bir biçimde. *ör. Duvardaki tablo ters asılmış.* **6** *a.* bir şeyin içe gelen yanı, arkası. *ör. Ceketin tersi yepyeni kalmıştı.* **7** *a.* kesici bir aracın kesici olmayan yanı. *ör. Baltanın tersiyle vurmuş.* **8** *a. mec.* bir şeyin karşıtı. *ör. Söylediğinin tersi çıkınca utandı.* **ters açı** *mat.* birinin kenarları öbürünün kenarlarının uzantısından oluşan açılardan her biri. **ters beşik** *sp.* sırtüstü yatışta kollarla, bükülü durumdaki dizleri kavrayarak sırt üzerinde baş ve ayak yönünde sallanma (yuvarlanma). **ters duruş** *bitb.* bir çiçeğin, üstteki taçyaprağı alta gelecek biçimde dönük olması. **ters düşmek** aykırı, karşıt durumda olmak. *ör. Onunla ters düşmek istemezdim.* **ters pers** *ik. be.* düzelemeyecek denli ters. *ör. İşler beklenmedik bir biçimde ters pers gitmeye başlamıştı.* **(biri) ters pers olmak 1)** yüzükoyun düşmek. **2)** *mec.* çok kötü bir biçimde bozulmak. **ters tarafından kalkmak** aksiliği, tersliği, huysuzluğu üzerinde olmak. **ters ters** *ik. be.* ters bir biçimde. **ters ters bakmak** düşmanca ve öfkeli bir biçimde bakmak. **ters türs 1)** *ik. be.* gelişigüzel, rasgele, düzgün olmayarak. *ör. Ayakkabılar girişte ters türs duruyordu.* **2)** *ik. s.* iyi işlemeyen, düzgün gitmeyen. *ör. Böyle ters türs yönetimle iş yürür mü?* **tersi dönmek** sersemleyip, şaşırıp, bulunduğu ve gideceği yönü, yeri bir süre kestirememek. **tersinden okumak** yanlış anlamak.

ters (II) *a.* hayvan dışkısı, pisliği.

tersane *a. İt.* (. - .) *esk.* gemi yapılan ve onarılan yer. **tersane kethüdası** *tar.* Osmanlı donanmasında kaptanpaşadan sonra gelen en yüksek rütbeli ve en yetkili subay. **tersane sergisi** *tar.* Osmanlı döneminde, tersanede çalışanların alacaklarını gösteren liste.

tersaneli *a. İt. T.* (. - . .) *tar.* Osmanlı döneminde, deniz subaylarına ve erlerine verilen ad.

terselme *a.* terselmek eylemi.

terselmek *(nsz)* ters bir durum almak. *ör. İş gittikçe terselmişti.*

tersevirme *b. a. mant.* ve *fels.* olumlu tümel ya da olumsuz tikel bir önermenin konusunun tersini yüklem ve yüklemin tersini konu yapma işlemi; örneğin "kimi hayvanlar sıçrayamaz, öyleyse sıçrayamayan kimi varlıklar hayvandır" gibi.

tersi *a. hayb.* ➻ **tirsi**.

tersim *a. Ar.* (. -) *esk.* resmini yapma.

tersime *a. ha.* tersimek eylemi.

tersimek *(nsz) ha.* hafifçe terlemek. *ör. Hasta tersiyince kendine geldi.*

tersine *be.* umulana, beklenilene karşıt olarak, ters yönüne. **tersine çevirmek** (bir şeyin) içini dışına çevirmek. *ör. Pantolonu tersine çevirip kurut.* **tersine dönmek** (bir iş, bir durum) umulduğu, beklenildiği gibi olacak yerde ters yolda gelişmek. **tersine gitmek 1)** (bir iş, bir durum) umulduğu, beklenildiği gibi gerçekleşecek yerde ters yolda gelişmek. **2)** (bir işten, bir durumdan) hoşlanmamak. *ör. Babamın bu yaşta beni azarlaması tersime gidiyor.*

tersinir *s. fiz.* bir olayın oluşum koşullarındaki sonsuz küçük bir değişikliğin etkisiyle herhangi bir anda yön değiştirebilen (fiziksel, kimyasal ve mekanik dönüşüm). **tersinir tepkime** *kim.* aynı sıcaklık ve basınç koşulları içinde aynı anda her iki yönde oluşan kimyasal tepkime.

tersinirlik *a. fiz.* tersinir bir olayın özelliği.

tersinme *a. ha.* tersinmek eylemi.

tersinmek *(nsz) ha.* **1** geri dönmek. **2** huysuzluk, terslik etmek.

tersin tersin *ik. be. ha.* **1** ters bir biçimde, ters olarak, ters yönde. **2** terli olarak, terli terli.

tersiyer *s. Fr.* ➻ **üçüncül**.

tersleme *a.* terslemek eylemi.

terslemek (I) *(-i)* bir kimseye gönül kırıcı, sert sözler söylemek, ters davranmak, onu azarlamak.

terslemek (II) *(-e) ha.* (hayvanlar için) dışkılamak, pislemek.

terslemek (III) *(-i) ha.* (tarlayı) gübrelemek.

tersleniş *a.* terslenmek eylemi ya da biçimi.

terslenme *a.* terslenmek eylemi.

terslenmek *(nsz)* **1** terslemek eylemine konu olmak. **2** huysuzluk etmek.

tersleşme *a.* tersleşmek eylemi.

tersleşmek *(nsz)* **1** terslik etmek, karşıt davranmak. **2** ters bir durum almak, ters yolda gelişmek.

tersleyebilme *a.* tersleyebilmek eylemi.

tersleyebilmek *(-i)* terslemesi olanak içinde olmak ya da tersleme olasılığı bulunmak.

tersleyiş *a.* terslemek eylemi ya da biçimi.

terslik *a.* **1** ters olma durumu. **2** aksilik, huysuzluk, ters davranış.

tersyüz *b. a.* **1** "bir süre kullanılmış olan bir giysinin içini dışına çevirmek" anlamında kullanılan ***tersyüz etmek*** deyiminde geçer. **2** *be.* gerisin geriye. **tersyüz** (ya da **tersyüzü**) **geri dönmek** (ya da **etmek**) bir şey elde etmek, bir şey yapmak için gittiği bir yerden eli boş dönmek. **tersyüzüne çevirmek** (birini) eli boş geri döndürmek. **tersyüzüne dönmek** geri dönüp gitmek.

tertemiz *s. T. Ar.* (.' . .) **1** her yanı temiz, çok temiz. **2** *mec.* hiçbir suç işlememiş, hiçbir kötülük düşünmemiş ya da düşünmeyen (kimse).

ter ter *ik. be.* "bir şeyi hiçbir biçimde istememek, kabul etmemek, yapmamakta ya da yapmakta direnmek, böyle bir konuda çok sinirlenmek" vb. anlamındaki ***ter ter tepinmek*** deyiminde geçer.

tertibat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -)**1** düzenleniş, düzen.

2 bir işin güçlüklerini karşılamak için yapılan ön hazırlıklar. 3 ➻ **düzenek**. **tertibat almak** olacağı düşünülen sakıncalı bir duruma, bir eyleme karşı önleyici hazırlık yapmak, önlem almak.

tertip *a. Ar.* (. -) **1** uygun bir biçimde düzenleme, düzenli bir biçime sokma, sıralama. **2** sıralanış, düzenleniş biçimi. **3** hazırlama, düzenleme. **4** *mec.* düzen, hile, dolap. **5** doktorun hastaya verdiği ilaç düzeni. **6** (basımcılıkta) dizgi. **7** *ask.* askere alınma sırası ve dönemi. **tertip edilmek** (ya da **olunmak**) hazırlanmak, düzenlenmek. **tertip etmek** hazırlamak, düzenlemek.

tertipçi *a.* ve *s. Ar. T.* **1** bir şeyi düzenleyen (kimse). **2** *mec.* bir amaca ulaşmak için kötü bir eylem ya da durum düzenleyen (kimse). *ör. Olayın tertipçileri yakalandı.*

tertipleme *a. Ar. T.* tertiplemek eylemi.

tertiplemek *(-i) Ar. T.* **1** düzenli bir duruma sokmak, düzene, sıraya koymak. **2** hazırlamak, düzenlemek.

tertiplenebilme *a. Ar. T.* tertiplenebilmek eylemi.

tertiplenebilmek *(nsz) Ar. T.* tertiplenmesi olanaklı olmak ya da tertiplenme olasılığı bulunmak.

tertiplenme *a. Ar. T.* tertiplenmek eylemi.

tertiplenmek *(nsz) Ar. T.* **1** düzenli bir duruma getirilmek. düzene sokulmak, sıraya konulmak. **2** hazırlanmak, düzenlenmek.

tertipleyebilme *a. Ar. T.* tertipleyebilmek eylemi.

tertipleyebilmek *(-i) Ar. T.* tertiplemek elinde olmak, tertipleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tertipleyici *a.* ve *s. Ar. T.* hazırlayan, düzenleyen, düzenleyici, hazırlayıcı (kimse).

tertipli *s. Ar. T.* **1** yerli yerinde, derli toplu, düzenli. **2** (insan için) düzenliliği seven, dağınık olmayan, düzenli. **3** *mec.* önceden hazırlanmış, düzenlenmiş olan.

tertiplilik *a. Ar. T.* tertipli olma durumu, özelliği.

tertipsiz *s. Ar. T.* **1** düzensiz bir durumda olan, sıraya, düzene konulmamış, dağınık. **2** düzene girmeyen, düzen sevmeyen, savruk, dağınık (kimse).

tertipsizlik *a. Ar. T.* tertipsiz olma durumu.

terütaze *b. s. Far.* (. . - .) *esk.* çok taze, çok körpe.

terzi *a. Far.* **1** mesleği giysi biçip dikmek olan kimse. **2** giysi biçilip dikilen yer. **terzi kendi söküğünü dikemez** "bir kimse uzmanlığını kullanarak başkalarına yararlı olur da bu uzmanlığı kendi yararına kullanmaya olanak bulamaz ya da kendini savsaklar" anlamında söylenir.

terzihane *b. a. Far.* (. . - .) giysi biçilip dikilen yer, terzi dükkânı.

terzilik *a. Far. T.* terzinin yaptığı iş, terzinin mesleği.

tesadüf *a. Ar.* (. - .) **1** yalnızca olasılıklara bağlı olduğu düşünülen olayların bağıl nedeni. **2** rast geliş, rastlayış, rastlantı. **tesadüf edilmek** rastlanmak. **tesadüf etmek** rast gelmek, rastlamak.

tesadüfen *be. Ar.* (. -' . .) bir rastlantı sonucu olarak, rastlantıyla.

esanüt *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **dayanışma**.

tescil *a. Ar.* (. -) **1** bir şeyi resmi olarak kaydetme, kütüğe geçirme. **2** *huk.* bir taşınmazın üzerinde bir hakkın kurulması için tapu kütüğüne düşülmesi gereken kayıt. **tescil edilmek** kütüğe geçirilmek. **tescil etmek** (bir şeyi) resmi olarak kaydetmek, ilgili kütüğe geçirmek.

tescilli *s. Ar. T.* ilgili kütüğe geçirilmiş, resmi olarak kaydedilmiş, tescil edilmiş.

tescilsiz *s. Ar. T.* tescilli olmayan.

tesdis *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bir şeyin sayısını altıya çıkarma ya da bir şeyi altıya bölme. **2** *yaz.* Divan Yazını'nda, bir gazelin her bir ikiliğinin üstüne aynı ölçü ve uyakta dört dize ekleyerek onu altı dizeli duruma getirme.

teselli *a. Ar.* (. . -) acı bir olayı unutturmaya, acısını hafifletmeye çalışma, avuntu, avunç. **teselli bulmak** avunmak. **teselli edilmek** avutulmak. **teselli etmek** (ya da **vermek**) avunmasını sağlamak, avutmak. **teselli mükâfatı** bir yarışmada vb. kazanamayan kimseye, yüreklendirmek ereğiyle verilen ödül.

tesellisiz *s. Ar. T.* (. . - .) teselli edilmesi olanaksız olan.

tesellüm *a. Ar. esk.* verilen bir şeyi resmen teslim alma. **tesellüm etmek** verilen bir şeyi teslim almak.

teselsül *a. Ar. esk.* **1** birbirine bağlama, zincirleme. **2** *huk.* bir borçtan dolayı birden çok kişinin sorumlu olması. **teselsül etmek** birbirine bağlanarak, kesintisiz, zincirleme sürüp gitmek.

tesettür *a. Ar. esk.* (kadın için) erkekten kaçma, erkeğe açık görünmeme, örtünme. **tesettür etmek** (kadın için) erkeğe açık görünmemek için örtünmek. **tesettüre girmek** *ha.* (kadın) eskiden açık giyinirken sonradan örtünmek.

teshin *a. Ar.* (. -) *esk.* ısıtma.

teshir *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** büyü yapma, büyüleme. **2** *mec.* kendine bağlama, etkisine alma, ele geçirme. **teshir etmek 1)** büyülemek. **2)** *mec.* etkisine almak, kendine bağlamak.

tesir *a. Ar.* (- -) *esk.* ➻ **etki**. **tesir etmek** ➻ **etkilemek**.

tesirli *s. Ar. T.* (- - .) *esk.* ➻ **etkili**.

tesirsiz *s. Ar. T.* (- - .) *esk.* ➻ **etkisiz**.

tesis *a. Ar.* (- -) *esk.* **1** temelini atma, oluşturma, kurma, yapma. **2** kuruluş. **tesis etmek** ortaya çıkarmak, oluşturmak, kurmak.

tesisat, -tı *ç. a. Ar.* (- - -) ➻ **döşem**.

tesisatçı *a. Ar. T.* (- - . .) ➻ **döşemci**.

tesisatçılık *a. Ar. T.* (- - . . .) ➻ **döşemcilik**.

tesit *a. Ar.* (. -) *esk.* kutlama. **tesit etmek** kutlamak.

teskere *a. Far.* (.' . .) **1** *esk.* sedye. **2** yapı yaparken gereç taşımakta kullanılan, dört kollu, iki kişice taşınan tahta araç.

teskin *a. Ar.* (. -) acı, öfke, coşku gibi duyguları yatıştırmaya, dindirmeye çalışma. **teskin edilmek** (acısı, öfkesi vb.) yatıştırılmak, dindirilmek. **teskin etmek** acı, öfke, coşku gibi duyguları yatıştırmak, dindirmek.

teslim *a. Ar.* (. -) **1** bir şeyi sahibine verme. *ör. Paranın teslimi gecikti.* **2** geçici olarak kullanmak üzere alınan bir şeyi sahibine geri verme. **3** terk etme, devretme, bırakma. *ör. Kentin düşmana teslimi halkı yasa boğmuştu.* **4** *mec.* gerçek olduğunu kabul etme, doğrulama. **5** *ünl.* "teslim ol" ya da "teslim oluyorum" sözünün kısa söylenişi. **6** *müz.* fasıl müziğinde peşrevin ve saz semaisinin her hanesi sonunda yinelenen parça. **teslim almak 1)** teslim edilen bir şeyi almak. **2)** (savaşta) tutsak olarak ele geçirmek. **teslim bayrağı çekmek 1)** yenildiğini kabul etmek ve bunu açıkça belirtmek. *ör. Düşman teslim bayrağı çekmişti.* **2)** bir çekişme sonunda, karşısındakinin istediğini yapmaya razı olduğunu bildirmek. **teslim edilmek** teslim etmek eylemine konu olmak. **teslim etmek 1)** bir şeyi sahibine ya da verilmesi istenilen kimseye vermek. **2)** bir şeyin kullanımını, korunmasını ya da sahipliğini başkasına bırakmak, devretmek. *ör. Dükkânı çırağa teslim edip kahveye gitti.* **3)** gerçek olduğunu söylemek. *ör. Haklılığını teslim etmek gerekiyordu.* **4)** bir kadın, bir erkeğe kendini vermek. **teslim olmak 1)** üstün bir güç karşısında savaşmaktan vazgeçip yenilgiyi kabul ederek silahını bırakmak. **2)** kendini teslim etmek. **3)** (kadın) bir erkeğe kendini vermek. **teslim taşı** *esk.* Bektaşilerin simge olarak kullandıkları on iki köşeli yassı taş. **teslim tesellüm** (bir şeyi) biri verip öteki alma, verme ve alma.

teslimat *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* teslim edilen eşyalar ya da yatırılan paralar.

teslimiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) kendini verme, boyun eğme, karşı koymama, teslim olma. **teslimiyet göstermek** birinin isteğine boyun eğmek.

teslimiyetçi *s. Ar. T.* (. - . . .) karşı koymayan, boyun eğen.

teslimiyetçilik *a. Ar. T.* (. - . . . .) teslimiyetçi olma durumu, tutumu.

teslis *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** üçe çıkarma, üçleme. **2** Hıristiyan dininde, Tanrı'nın üç ayrı kişiden oluştuğuna, Tanrı, Hazreti İsa ve Meryem'in özdeş olduğuna inanma.

tesmiye *a. Ar. esk.* ad verme, adlandırma. **tesmiye etmek** ad vermek, adlandırmak.

tespi *a. ha.* yayla yerlerde yetişen, birkaç metre boyunda, çok dallı, boz yapraklı, fındık iriliğinde meyvesi olan ve çekirdeğinin içindeki ak madde sabun gibi kullanılabilen bir çalı.

tespih *a. Ar.* namazdan sonra kimi dinsel sözleri yinelerken sayısının anlaşılabilmesi için ya da genellikle eli oyalamak için kullanılan, türlü maddelerden yapılabilen, boncuk biçiminde otuz üç ya da doksan dokuz tanenin bir ipe dizilmesiyle oluşmuş dizi. **tespih çekmek** tespihin tanelerini iki parmak arasından birer birer geçirmek.

tespihağacı, -nı *b. a. Ar. T. bitb.* tespihağacıgillerden, Avrupa'nın sıcak bölgelerinde ve Hindistan'da yetişen, meyveleri zehirli, kabuğundan hekimlikte yararlanılan bir ağaç.

tespihağacıgiller *ç. b. a. Ar. T. bitb.* ikiçeneklilerden, tespihağacı, maun ağacı ve benzer cinsleri kapsayan bir bitki familyası.

tespihböceği, -nı *b. a. Ar. T. hayb.* kabuklulardan, karanlık ve nemli yerlerde yaşayan, yaklaşık bir buçuk santimetre uzunluğunda, dokunulunca tostoparlak olabilen, yemek artıkları, bitki kökleri ve meyvelerle beslenen bir böcek türü.

tespihböcekleri, -ni *ç. b. a. Ar. T. hayb.* örnek hayvanı tespihböceği olan kabuklular takımı.

tespihli *s. Ar. T.* tespihi olan.

tespit, -ti *a. Ar.* (. -) **1** bir şeyi sağlam bir biçimde yerleştirme, yerinden oynayamaz duruma getirme. **2** bir durumu kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde gösterme, belirleme, saptama. **tespit edilmek** ➻ **belirlenmek, saptanmak. tespit etmek 1)** bir şeyi sağlam bir biçimde yerleştirmek, yerinden oynayamaz duruma getirmek. **2** bir durumu kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde göstermek, belirlemek, saptamak.

test, -ti *a. İng.* **1** bir kimsenin, bir topluluğun ya da bir şeyin doğal ya da sonradan kazanılmış yeteneklerini, bilgi ve becerilerini ölçmeye ve anlamaya yarayan sınama. *eş.* **ölçer (I)** . **2** *eğit.* nesnel olarak değerlendirilebilen sınav sorularının tümüne verilen ortak ad. **3** *eğit.* sınav. **4** *hek.* bir hastalığın var olup olmadığını, varsa niteliğini anlamak için yapılan laboratuvar incelemesi. **5** *yaşb.* ve *fiz.* yaşambilimsel bir işlevi ya da değişmez bir niteliği, incelenen bireyin tepkisi, örnek alınan normal bireyinkiyle karşılaştırılarak ölçmeye ve değerlendirmeye yarayan yoklama. **test edilmek** denenmek, sınanmak, yoklanmak. **test etmek** denemek, sınamak, yoklamak.

testere *a. Far.* (.' . .) kesilecek malzemeye ya da yapacağı işe göre değişik biçimleri olan ve genellikle üçgen biçiminde dişleri bulunan, özel çelikten yapılmış, dar ve uzunca, kesme araç.

testerebalığı, -nı *b. a. Far. T. hayb.* testerebalığıgillerden, Atlantik Okyanusu'yla Akdeniz'de yaşayan, çenesi uzun ve iki yanı testere gibi dişli, iri bir köpekbalığı türü.

testerebalığıgiller *ç. b. a. Far. T. hayb.* gövdesi basık, ağzı testere biçiminde, örnek hayvanı testerebalığı olan bir köpekbalığı familyası.

testereli *s. Far. T.* (.' . . .) testere biçiminde dişleri olan (bıçak vb.).

testereleme *a. Far. T.* testerelemek eylemi.

testerelemek *(-i) Far. T.* testereyle kesmek.
testi *a. Far.* **1** içine su, şarap ve benzeri sıvı şeyler konulan, geniş gövdeli, dar boğazlı, kulplu, emzikli ya da emziksiz olabilen toprak kap. **2** *s.* bir testinin alabileceği miktarda olan. **testi gibi** (meme için) büyük ve sarkık. **testi kırılsa da kulpu elde kalır** varlıklı bir kimse zarar da etse tümüyle yoksul kalmaz. **testiyi kıran da bir, suyu getiren de** "işini iyi yapan da, kötü yapan da bir tutuluyor" anlamında söylenir. **testiyi kırmak** *arg.* kıçüstü düşmek.
testici *a. Far. T.* testi yapan ya da satan kimse.
testicilik *a. Far. T.* testicinin işi.
testikabağı, -nı *b. a. Far. T.* ➻ **sukabağı**.
testikebabı, -nı *b. a. Far. Ar. T.* içi kuşbaşı et ve soğan, domates, sivribiber vb. gibi sebzeyle doldurulup ağzı çamur sıvanarak ocakta ya da fırında pişirilen kebap.
testis *a. Lat.* ➻ **erbezi**.
testosteron *a. Fr.* erkek cinslik hormonu.
tesviye *a. Ar.* **1** pürüzlü bir şeyi düz duruma getirme, düzleme. **2** ödeme, verme. **3** bir yere gönderilen ere verilen ve bilet yerine geçen resmi kâğıt. **tesviye etmek 1)** düz bir duruma getirmek, düzlemek. **2)** ödemek, vermek.
tesviyeci *a. Ar. T.* metal, tahta ve benzeri gereçlerden yapılmış parçaları istenilen biçime sokmak için onları işleyerek düzelten zanaatçı.
tesviyecilik *a. Ar. T.* tesviyecinin mesleği, zanaatı.
teşbih *a. Ar.* (. -) *esk.* benzeti, benzetme. **teşbih etmek** (ya da **yapmak**) benzetme yapmak, benzetmek. **teşbihte hata olmaz** (ya da **olmasın**) kabaca bir benzetme yapılırken bundan alınılmamasını dilemek için söz arasında söylenir.
teşebbüs *a. Ar.* girişim, girişme. **teşebbüs etmek** girişmek. **teşebbüse geçmek** girişmek. **teşebbüsü ele almak** öne atılıp bir işi yönetmeye başlamak.
teşekkül *a. Ar.* **1** belli bir varlık ve biçim kazanma, oluşma. **2** kurulma. **3** kuruluş, örgüt. **teşekkül etmek 1)** belli bir varlık olarak belirip biçimlenmek, oluşmak. **2)** kuruluş, örgüt olarak oluşmak, kurulmak.
teşekkür *a. Ar.* yapılan bir iyiliğe karşı duyulan gönül borcunu ve hoşnutluğu sözle ya da davranışla anlatma. **teşekkür etmek** yapılan bir iyiliğe karşı duyulan gönül borcunu ve hoşnutluğu sözle ya da davranışla anlatmak, özellikle "teşekkür ederim" demek.
teşerrüf *a. Ar. esk.* bir kimseyle tanışmaktan onurlanma. **teşerrüf etmek** (bir kimseyle tanışmaktan) onurlanmak.
teşevvüş *a. Ar. esk.* karışıklık.
teşhir *a. Ar.* (. -) **1** gösterme. **2** sergileme. **3** dile düşürme, herkese duyurma. **4** (bir hükümlüyü) ceza olarak halka gösterme. **teşhir edilmek 1)** gösterilmek. **2)** sergilenmek. **teşhir etmek 1)** göstermek. **2)** sergilemek. **3)** dile düşürmek, herkese duyurmak. **teşhir eylemek** ➻ **teşhir etmek**.
teşhirci *a. Ar. T.*(. - .) *ruhb.* ➻ **göstermeci**[2].
teşhircilik *a. Ar. T.* (. - . .) *ruhb.* ➻ **göstermecilik**[2].
teşhis *a. Ar.* (. -) **1** kim ya da ne olduğunu anlama, tanıma, seçme. **2** *yaz.* kişileştirme. **3** *hek.* bir hastalığın ne olduğunu araştırıp bulgulara bakarak ortaya koyma, tanılama, tanı. **teşhis edilmek 1)** kim ya da ne olduğu anlaşılmak. **2)** *hek.* ➻ **tanılanmak**. **teşhis etmek** (ya da **koymak**)**1)** kim ya da ne olduğunu anlamak, tanımak, seçmek. **2)** *hek.* tanılamak. **teşhis ve intak** *esk. yaz.* kişileştirme.
teşkil *a. Ar.* (. -) **1** ortaya çıkarma, kurma, oluşturma. **2** oluşum. **3** örgütleme. **teşkil edilmek** oluşturulmak. **teşkil etmek** ortaya çıkarmak, oluşturmak, kurmak.
teşkilat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) örgüt, örgütler.
teşkilatçı *a.* ve *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **örgütçü**.
teşkilatçılık *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **örgütçülük**.
teşkilatlandırılma *a. Ar. T.* teşkilatlandırılmak eylemi.
teşkilatlandırılmak *(nsz) Ar. T.* (. - . . . . .) ➻ **örgütlendirilmek**.
teşkilatlandırma *a. Ar. T.* teşkilatlandırmak eylemi.
teşkilatlandırmak *(-i) Ar. T.* (. - . . . .) ➻ **örgütlendirmek**.
teşkilatlanma *a. Ar. T.* teşkilatlanmak eylemi.
teşkilatlanmak *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) ➻ **örgütlenmek**.
teşkilatlı *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **örgütlü**.
teşkilatsız *s. Ar. T.* (. - . .) ➻ **örgütsüz**.
teşmil *a. Ar.* (. -) içine, kapsamına alma, yayma, genişletme. **teşmil edilmek** *esk.* kapsamı genişletilmek. **teşmil etmek** kapsamını genişletmek, kapsamına almak.
teşne *s. Far.* **1** *esk.* susamış. **2** *mec.* çok istekli, hazır. **teşne olmak** çok istekli görünmek.
teşri, -i *a. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **yasama**. **teşri kuvveti** ➻ **yasama gücü**.
teşrif *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** (bir yeri) onurlandırma. **2** bir yere gelme, gelmesiyle bir yeri onurlandırma. **teşrif etmek** (büyük bir kimse bir yere) gelmek, (büyük bir kimse) gelerek bir yeri onurlandırmak.
teşrifat, -tı *a. Ar.* (. - -) **1** resmi günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin, kişileri makam ve sıralarına göre kabulü. **2** ilişkilerde kurallara göre davranma.
teşrifatçı *a. Ar. T.* (. - . .) resmi günlerde, tören ve toplantılarda çağrılıları kurallara göre karşılamakla ve ağırlamakla görevli kimse.
teşrifatçılık *a. Ar. T.* (. - . . .) **1** teşrifatçının görevi, işi. **2** teşrifata önem verme durumu.
teşrih *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bir sorunu ya da konuyu ele alıp onu en ince ayrıntılarına değin gözden geçirerek anlatma, açımlama. **2** anatomi, gövdebilim. **teşrih etmek** ➻ **açımlamak**.
teşrihhane *b. a. Ar. Far.* (. - - .) *esk.* **1** otopsi yapılan yer. **2** tıp fakültelerinde gövdebilim dersi yapılan yer.

teşrii *s. Ar.* (. - -) yasamayla ilgili. **teşrii kuvvet** *esk.* ➻ **yasama gücü**. **teşrii masuniyet** *esk.* ➻ **yasama dokunulmazlığı**.
teşrik, -ki *a. Ar.* (. -) *esk.* yaptığı bir işe, bir kimseyi ortak etme.
teşrikimesai *b. a. Ar. Far.* (. - . . - -) *esk.* ➻ **işbirliği**.
teşrin *a. Ar.* (. -) *esk.* yılın onuncu ve on birinci aylarına verilen ortak ad.
teşrinievvel *b. a. Ar.* (. - . . .) *esk.* ekim (ayı).
teşrinisani *b. a. Ar.* (. - . - -) *esk.* kasım (ayı).
teşt, -ti *a. ha.* çamaşır leğeni.
teşvik, -ki *a. Ar.* (. -) **1** isteklendirme, özendirme. **2** yüreklendirme. **3** *mec.* bir kimseyi kötü bir iş yapması için kışkırtma. **teşvik edilmek** *esk.* **1)**, **kışkırtılmak**. **2)** ➻ **yüreklendirilmek**. **teşvik etmek 1)** isteklendirmek, özendirmek. **2)** yüreklendirmek. **3)** *mec.* bir kimseyi kötü bir iş yapması için kışkırtmak.
teşvikçi *s.* ve *a. Ar. T.* (. - .) **1** isteklendiren, özendiren, yüreklendiren. **2** kışkırtan.
teşvikkâr *s. Ar. Far.* (. - -) *esk.* teşvikçi.
teşyi, -i *a. Ar.* (. -) *esk.* yolcu etme, uğurlama. **teşyi etmek** yolcu etmek, geçirmek, uğurlamak.
tetanos *a. Fr. hek.* genellikle toprakta yaşayan bir basilin açık yaralardan insan ya da hayvan vücuduna girerek yol açtığı, kasların sürekli olarak kasılmasıyla kendini gösteren, ateşli ve öldürücü bir hastalık. *eş.* **kazıklıhumma**.
tetebbu, -u *a. Ar.* (. . -) *esk.* bir şeyi iyice araştırıp inceleme. **tetebbu etmek** araştırmak, incelemek.
tetik (I) *a.* ateşli silahlarda bulunan ve silahı ateşlemek için parmakla çekilen küçük manivela. **tetiğe basmak** (ya da **dokunmak** ya da **tetiği çekmek**) silahı ateşlemek, ateş etmek.
tetik (II) *s.* **1** çok dikkatli ve uyanık bulunan, çabuk davranan (kimse). **2** dikkat ve özen gerektiren (iş). **tetiğini bozmamak** telaş göstermemek, soğukkanlı davranmak. **tetik** (ya da **tetikte**) **bulunmak** çok dikkatli ve uyanık olmak. **tetik davranmak** anında harekete geçmek. **tetik durmak** hazır ve uyanık bulunmak. **tetikte** her an uyanık ve hazır. **tetikte olmak** her an davranmaya hazır bir durumda beklemek. **tetik üstünde beklemek** çok uyanık ve hazır bir durumda olmak.
tetikçi *a.* terör amaçlı cinayetlerde silahı kullanan kimse.
tetikçilik *a.* tetikçinin işi.
tetikleme *a. mec.* tetiklemek eylemi.
tetiklemek *(-i) mec.* etkin duruma getirmek, devinime geçmesine yol açmak. *ör. Kırılan fay bir süre sonra uzantısını da tetikler.*
tetiklenme *a. mec.* tetiklenmek eylemi.
tetiklenmek *(nsz) mec.* tetiklemek eylemine konu olmak, tetiklemek eylemi yapılmak.
tetikleşme *a.* tetikleşmek eylemi.
tetikleşmek *(nsz)* tetik **(II)** duruma gelmek.
tetikleyebilme *a. mec.* tetikleyebilmek eylemi.
tetikleyebilmek *(-i) mec.* tetiklemek elinde olmak, tetikleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tetikleyici *s. mec.* tetiklemek eylemini yapan.
tetikleyicilik *a. mec.* tetikleyici olma durumu.
tetikleyiverme *a. mec.* tetikleyivermek eylemi.
tetikleyivermek *(-i) mec.* çabucak tetiklemek.
tetiklik *a.* tetik **(II)** olma durumu.
tetir *a. ha.* **1** cevizin yaprağı ya da meyvesinin yeşil kabuğu. **2** yeşil ceviz kabuğunun, nar gibi meyvelerin bıraktığı kalıcı boya lekesi.
tetkik, -ki *a. Ar.* (. -) (**k**'ler kalın okunur) *esk.* ➻ **inceleme**. **tetkik edilmek** *esk.* ➻ **incelenmek**. **tetkik etmek** *esk.* ➻ **incelemek**.
tevali *a. Ar.* (. - -) *esk.* arkası kesilmeksizin sürüp gitme.
tevarüs *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** bir kimseden miras kalma. **2** kalıtım yoluyla birinden ötekine geçme. **tevarüs etmek 1)** (mal vb. için) kalıt olarak birinden ötekine kalmak. **2)** kalıtım yoluyla birinden ötekine geçmek.
tevatür *a. Ar.* (. - .) *esk.* çok yaygın söylenti.
tevazu, -u *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** alçakgönüllülük. **2** gösterişsizlik, yalınlık.
tevazün *a. Ar.* (. - .) *esk.* birbirine denk olma, dengede bulunma.
tevbih *a. Ar.* (. -) *esk.* azarlama, paylama.
tevcih *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** belli bir yöne döndürme, yöneltme. **2** (rütbe, makam) verme. **tevcih etmek 1)** belli bir yöne döndürmek, yöneltmek, çevirmek. **2)** (rütbe, makam) vermek.
tevdi *a. Ar.* (. -) *esk.* bırakma, verme. **tevdi etmek** bırakmak, vermek.
tevdiat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) (banka vb.ye) para, senet yatırma. **tevdiatta bulunmak** (bankaya vb.) para yatırmak.
teveccüh *a. Ar. esk.* **1** bir yana doğru yönelme, yüzünü bir yana doğru dönme, çevirme. **2** güler yüz, yakın ilgi gösterme, yakınlık duyma, hoşlanma, sevme. **teveccüh göstermek** (birine) güler yüz, yakın ilgi göstermek.
tevek *a. ha.* **1** asma, kavun, karpuz, kabak gibi bitkilerin sürgünü. **2** asma yaprağı.
tevekkel *s. Ar. ha.* her şeyi oluruna, Tanrı'ya, yazgıya bırakan (kimse). **tevekkelin gemisi batmaz** (ya da **eşeğini kurt yemez**) "gereken önlemleri aldıktan sonra daha çok titizlik göstermeyip sonucu Tanrı'ya bırakan kimse rahat eder" anlamında söylenir.
tevekkeli *be. Ar.* (olumsuz eylemlerde) boş yere, boşuna, amaçsız, nedensiz, rasgele.
tevekkül *a. Ar.* her şeyi Tanrı'ya, yazgıya bırakma, yazgıya boyun eğme, her şeyi Tanrı'dan bekleme. **tevekkül etmek** Tanrı'ya, yazgıya boyun eğmek.
tevellüt *a. Ar. esk.* (insan için) doğma, doğum.
tevellütlü *s. Ar. T. esk.* doğumlu.
tevessül *a. Ar. esk.* başlama, girişme.
tevfikan *be. Ar.* (. -' .) *esk.* -e göre, uygun olarak, uyarak.

tevhit *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** birkaç şeyi bir araya getirme, birleştirme. **2** bir olduğuna inanma, bir sayma, bir olarak bakma. **3** tektanrıcılık. **4** *yaz.* Divan Yazını'nda, Tanrı'nın birliğini ve yüceliğini anlatmak için yazılan kaside. **tevhit ehli** Tanrı'nın birliğine inananlar. **tevhit etmek 1)** bir araya getirmek, birleştirmek. **2)** Tanrı'nın bir olduğunu bildirmek, söylemek.

tevil *a. Ar.* (- -) *esk.* söylediği bir sözü ya da yaptığı bir davranışı, görünür anlamından çekinip, başka bir anlamdaymış gibi göstermeye çalışma. **tevil etmek** sözünün ya da davranışının görünür anlamını başka bir anlama çevirmek. **tevil götürmek** (söz ya da davranış) başka bir anlam verilebilmek, anlamı başkaymış gibi gösterilebilmek.

tevkif *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** durdurma, alıkoyma, tutma. **2** (bir suç dolayısıyla birini) tutuklama. **tevkif edilmek** ➻ **tutuklanmak**. **tevkif etmek** ➻ **tutuklamak** .

tevkifhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* ➻ **tutukevi**.

tevkil *a. Ar.* (. -) *esk.* birini kendisine vekil etme. **tevkil etmek** *esk.* birini kendine vekil etmek.

tevlit *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** doğurma ya da doğurtma. **2** *mec.* yol açma, oluşturma. **tevlit etmek 1)** doğurmak ya da doğurtmak. **2)** *mec.* yol açmak, oluşturmak.

tevliyet, -ti *a. Ar. esk.* vakıf mallarına bakma görevi.

Tevrat, -t'ı *ö. a. Ar.* (. -) Hazreti Musa'ya bildirilen Tanrı buyruklarını kapsayan, Ahdiatik ya da Eski Ahit de denilen, İbranilerin din kitabı.

tevriye *a. Ar. esk. yaz.* bir anlatım inceliği sağlamak için, çokanlamlı bir sözcüğün yakın anlamının değil de uzak anlamının kullanılması sanatı.

tevsi, -i *a. Ar.* (. -) *esk.* genişletme, yayma. **tevsi etmek** genişletmek, yaymak.

tevsik, -ki *a. Ar.* (. -) *esk.* belgeye bağlama, belgeyle kanıtlama, belgeleme. **tevsik etmek** belgeye bağlamak, belgeyle kanıtlamak, belgelemek.

tevzi, -i *a. Ar.* (. -) *esk.* dağıtma, üleştirme. **tevzi edilmek** dağıtılmak. **tevzi etmek** dağıtmak, üleştirmek.

tevziat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* dağıtma, dağıtmalar, üleştirmeler.

teyakkuz *a. Ar. esk.* uyanık durma, uyanıklık.

teyel *a.* seyrek ve eğreti dikiş. **teyel ipliği** teyel yapmakta kullanılan iplik. **teyel yapmak** (ya da **atmak**) **1)** dikilecek parçaları birbirine teyelle tutturmak. **2)** dikilecek yerleri kumaşın üzerinde teyelle belirtmek.

teyelleme *a.* teyellemek eylemi.

teyellemek *(-i)* teyel yapmak.

teyellenme *a.* teyellenmek eylemi.

teyellenmek *(nsz)* (kumaş için) üzerine teyel yapılmak, teyelle tutturulmak.

teyelli *s.* **1** (kumaş için) teyelle tutturulmuş, teyellenmiş. **2** (kumaş için) üzerinde teyel bulunan.

teyemmüm *a. Ar.* su bulunmadığı durumlarda, susuz yerlerde su niyetiyle, su yerine toprakla, kumla aptes alma.

teyit *a. Ar.* (- -) *esk.* doğru, gerçek olduğunu bildirme, doğrulama, gerçekleme. **teyit edilmek** *esk.* ➻ **doğrulanmak**. **teyit etmek** ➻ **doğrulamak, gerçeklemek**.

teyp *a. İng.* sesleri manyetik bir bant üzerine saptayan ve bu seslerin istenince dinlenmesini sağlayan aygıt. **teybe almak** konuşmaları, müziği vb. teyp aygıtındaki banda geçirmek.

teyze *a.* (.' .) **1** bir kimseye göre annesinin kız kardeşi. **2** *ünl.* anne yaşıtı kadınlara söylenen bir seslenme sözü.

teyzekızı, -nı *b. a.* teyzenin kızı.

teyzelik *a.* teyze olma durumu.

teyzeoğlu, -nu *b. a.* teyze çocuğu, teyzenin oğlu.

teyzezade *b. a. T. Far.* (. . - .) teyze çocuğu, teyzeoğlu.

tez (I) *s. Far.* **1** çabuk olan, hızlı. **2** *be.* çabuk bir biçimde, hızla. **tez beri** *ha* çabukça. kolaylıkla, kolay kolay. **tez canlı** beklemeye dayanmayan, sabırsız (kimse). **tez elden** ivedilikle, çabuk olarak, çabucak. **tez vakitte** (ya da **zamanda**) en kısa sürede.

tez (II) *a. Fr.* **1** ➻ **sav**[1,2]. **2** üniversitelerde, öğrencilerin ya da öğretim üyelerinin hazırlayıp kimi zaman bir sınav kurulu önünde savundukları bilimsel çalışma. **tez hazırlamak** (üniversitede) bilimsel bir çalışma hazırlamak.

tezahür *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** ortaya çıkma, belirme, görünme, oluşma. **2** belirme, belirti. **tezahür etmek** ortaya çıkmak, kendini göstermek, belirmek.

tezahürat, -tı *ç. a. Ar.* (. - . -) **1** alkış. **2** gösteri. **3** *esk.* (hastalıklarda) belirtiler.

tezat *a. Ar.* (. -) çelişme, karşıtlık, tutarsızlık. **tezada düşmek** söyledikleri birbirini tutmamak, çelişmek.

tezatlı *s. Ar. T.* (. - .) birbirinin karşıtı olan, çelişik, çelişkili.

tezayüt *a. Ar.* (. - .) *esk.* sayısı artma, çoğalma.

tezce *be. Far. T.* çabuk bir biçimde.

tezdirme *a. ha.* tezdirmek eylemi.

tezdirmek *(-i) ha.* ➻ **teziktirmek**.

tezek *a.* **1** yakıt olarak kullanılmak için kurutulmuş sığır dışkısı. **2** *ha.* sabanın, belin ya da çapanın topraktan kaldırdığı iri parça, kesek[1].

tezekkür *a. Ar. esk.* **1** (bir sorunu) konuşma. **2** anımsatma.

tezene *a. Far. müz.* çalgıç, mızrap.

tezgâh *a. Far.* (. -) **1** genellikle dükkânlarda, satıcıların önünde bulunan, malları üzerine koyarak alıcıya gösterdikleri uzun masa. **2** meyhane, kahve gibi yerlerde, müşterilerin üzerinde yiyip içtikleri uzun masa ya da büfe. **3** üzerinde genellikle elle, el araçlarıyla ya da küçük makinelerle iş görülen yapım aracı. *ör. Halı tezgâhı, çanak çömlek tezgâhı.* **4** tersane. **tezgâh başı yapmak** meyhanelerde, tezgâhın başında, ayakta içmek. **tezgâhı kurmak** bir

işe başlamak üzere çalışma araçlarını hazır duruma getirmek.
tezgâhlama *a. Far. T.* (. - . .) tezgâhlamak eylemi.
tezgâhlamak *(-i) Far. T.* (. - . .) **1** dokunacak bezi tezgâha yerleştirmek. **2** *mec.* bir iş için hazırlık yapmak, bir işe girişmek üzere hazırlanmak.
tezgâhlanış *a. Far. T.* (. - . .) tezgâhlanmak eylemi ya da biçimi.
tezgâhlanma *a. Far. T.* (. - . .) tezgâhlanmak eylemi.
tezgâhlanmak *(nsz) Far. T.* (. - . .) tezgâhlamak eylemine konu olmak.
tezgâhlayış *a. Far. T.* (. - . .) tezgâhlamak eylemi ya da biçimi.
tezgâhtar *a. Far.* (. - .) kahve, gazino, mağaza gibi yerlerde tezgâhta duran, müşteriye hizmet eden, satış yapan kimse. **tezgâhtar ağzı** bir şeyin beğenilmesini sağlamak ereğiyle, satıcıların yaptığı biçimde, çokça ve gereksiz övme.
tezgâhtarlık *a. Far. T.* (. - . .) **1** tezgâhtar olma durumu. **2** tezgâhtarın işi. **tezgâhtarlık etmek 1)** tezgâhtar olarak çalışmak. **2)** *mec.* bir şeyi beğendirmeye çalışmak için çokça konuşmak, övmek.
tezhip *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* yaldız sürme, yaldızlama. **2** bezeme, süsleme.
tezhipçi *a. Ar. T. esk.* tezhip yapan sanatçı.
tezikme *a. ha.* tezikmek eylemi.
tezikmek *(nsz) ha.* **1** yolunu şaşırıp yitmek. **2** (hayvan için) sürüden ayrılıp gitmek.
teziktirme *a. ha.* teziktirmek eylemi.
teziktirmek *(-i) ha* yolunu ya da yönünü şaşırtıp yanlış yola ya da yöne gitmesini sağlamak.
tezkere *a. Ar.* **1** küçük bir kâğıda yazılmış not, pusula. **2** bir işe izin verildiğini bildiren resmi kâğıt. **3** *ask.* askerlik görevinin bittiğini bildiren resmi belge. **4** *esk. yaz.* özellikle Divan Yazını döneminde, ozanların yaşamöykülerinin anlatıldığı, şiirlerinden söz edildiği ve örnekler verildiği kitapların genel adı. **tezkere almak** (askerler için) askerlik görevini bitirerek bunu bildiren belgeyi almak. **tezkere bırakmak** (askerler için) askerlik görevini bitirdikten sonra orduda sürekli kalmak üzere başvurup gereken işlemi yaptırmak. **(birinin) tezkeresini eline vermek** *mec.* işine son vermek, kovmak.
tezkereci *a. Ar. T.* **1** askerlik görevini bitirip tezkere almış olan er. **2** dava özetini yazan görevli. **3** *esk. yaz.* Divan Yazını döneminde, tezkere[4] yazarı olarak tanınmış kimse.
tezkerecilik *a. Ar. T.* **1** tezkereci olma durumu. **2** *esk. yaz.* tezkere yazarlığı.
tezkire *a. Ar.* ➤ **tezkere**.
tezkireci *a. Ar. T.* ➤ **tezkereci**.
tezkirecilik *a. Ar. T.* ➤ **tezkerecilik**.
tezkiye *a. Ar. esk.* ➤ **arıtlama**. **tezkiye etmek** ➤ **arıtlamak**. **tezkiyesi bozuk** doğruluğuna güvenilmez, kötü olarak tanınan (kimse). **tezkiyesini düzeltmek** ahlakça kötü tanınmışken sonradan durumunu düzeltmek.
tezleme *a. Far. T.* tezlemek eylemi.
tezlemek *(-i) Far. T. ha.* ➤ **tezleştirmek**.
tezleşme *a. Far. T.* tezleşmek eylemi.
tezleşmek *(nsz) Far. T.* ivedi duruma gelmek, ivedilik kazanmak, çabuklaşmak.
tezleştirilme *a. Far. T.* tezleştirilmek eylemi.
tezleştirilmek *(nsz) Far. T.* tezleşmesi sağlanmak.
tezleştirme *a. Far. T.* tezleştirmek eylemi.
tezleştirmek *(-i) Far. T.* bir şeyi ivedi duruma getirmek, ivedileştirmek, çabuklaştırmak.
tezli *s. Fr. T.* bir sav öne süren, tezi **(II)** olan. **tezli oyun** *yaz.* siyasal, toplumsal bir tezi **(II)**, savı olan oyun. **tezli roman** *yaz.* siyasal, toplumsal vb. bir tezi **(II)** savunan, bir savı olan roman.
tezlik *a. Far. T.* tez **(I)** olma durumu, ivedilik. **tezlik eylemi** (ya da **fiili**) *dilb.* Türkçede herhangi bir eylemin -i'li ulacıyla ***vermek*** eyleminin birleşmesinden oluşan ve kavramda çabukluğu, kolaylığı, yardımı gösteren, iki kökten kurulmuş bileşik eylem; örneğin "gidivermek", "kapıvermek" gibi.
tezme *a. ha.* tezmek eylemi.
tezmek *(nsz) ha.* ➤ **tezikmek**.
tezvir *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** yalan söyleme, yalan dolan, kara çalma. **2** ara bozmak, özellikle kötülük yapmak ereğiyle yapılan dedikodu.
tezyif *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** bir şeyi küçültmek isteme, değersiz göstermeye çalışma. **2** biriyle ya da bir şeyle alay etme, eğlenme. **tezyif etmek 1)** (birini ya da bir şeyi) aşağısamak, küçüksemek. **2)** (biriyle ya da bir şeyle) alay etmek, eğlenmek.
tezyin *a. Ar.* (. -) *esk.* bezeme, süsleme. **tezyin etmek** süslemek, bezemek.
tezyinat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* gözalıcı süsler, bezekler.
tezyini *s. Ar.* (. - -) *esk.* süslemecilikle, bezemecilikle ilgili.
tezyit *a. Ar.* (. -) *esk.* sayısını artırma, çoğaltma.
Th *kim.* toryum elementinin kimyasal simgesi.
tıbben *be. Ar.* (.' .) hekimliğe göre, hekimlikle ilgili olarak, hekimlik yönünden.
tıbbi *s. Ar.* (. -) hekimlikle ilgili.
tıbbiye *a. Ar.* (. - .) *esk* . tıp fakültesi.
tıbbiyeli *a. Ar.* (. - . .) *esk* . tıp fakültesi öğrencisi.
tıfıl *a. Ar.* **1** küçük çocuk. **2** *ha.* ufak tefek, zayıf (kimse).
tıgala *a. esk.* eskiden hekimlikte kullanılmış olan, sütleğengillerden bir bitkiden elde edilen zamk ve özsu.
tığ (I) *a. Far.* **1** dantel ya da yün örmekte kullanılan, ucu çengelli kısa şiş. **2** katı bir şeyi dikerken, iğne geçirilecek yeri delmek için kullanılan, çelikten yapılmış, sivri uçlu, ağaç saplı araç, biz **(II)** . **3** demircilerin ve tesviyecilerin delikleri büyütmek ya da eşit duruma

getirmek için kullandıkları takım. **tığ gibi** ince ve zayıf olmakla birlikte sağlam ve çevik (kimse).
tığ (II) *a. ha.* saman yığını ya da harman tınazı.
tık *a.* ince ve küçük bir nesneyle sert bir yere vurulduğunda çıkan ses. **tık tık** *ik. be.* tık sesi çıkararak. **tık yok** (ya da **tık olmamak**) hiç ses yok (ya da hiç ses çıkmamak).
tıka basa *ik. be.* hiç boş yeri kalmayacak bir biçimde, çok sıkıştırarak. *ör. Mideyi tıka basa doldurmamalı.*
tıkabilme *a.* tıkabilmek eylemi.
tıkabilmek *(-i, -e)* tıkmak elinde olmak, tıkmaya gücü yetmek, tıkmayı becermek, tıkma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tıkaç *a.* herhangi bir şeyin ağzını ya da deliğini tıkamaya yarayan nesne. **tıkacı atmak** *arg.* çileden çıkmak, çok öfkelenmek.
tıkaçlama *a.* tıkaçlamak eylemi.
tıkaçlamak *(-i)* tıkaçla tıkamak.
tıkaçlanma *a.* tıkaçlanmak eylemi.
tıkaçlanmak *(nsz)* tıkaçlamak eylemine konu olmak.
tıkaçlı *s.* tıkacı olan, tıkaçlanmış bulunan.
tıkaçsız *s.* tıkacı olmayan, tıkaçlanmamış olan.
tıkalı *s.* herhangi bir şeyin geçmesine olanak vermeyen, kapanmış, tıkanmış olan, tıkanık.
tıkama *a.* tıkamak eylemi.
tıkamak *(-i, -e; -i)* **1** bir şeyin ağzını, deliğini içine konulan ya da dışarıdan uygulanan bir nesneyle, tıkaçla kapamak. **2** yol, geçit, akarsu gibi şeyleri bir engelle işlemez, geçilmez, akmaz duruma getirmek.
tıkanabilme *a.* tıkanabilmek eylemi.
tıkanabilmek *(nsz)* tıkanması olanak içinde olmak ya da tıkanma olasılığı bulunmak.
tıkanayazma *a.* tıkanayazmak eylemi.
tıkanayazmak *(nsz)* tıkanma tehlikesi atlatmak, az kalsın tıkanmak.
tıkanca *a. hek. yeni* ➻ **tıkışça**.
tıkanık *s.* herhangi bir şeyin geçmesine olanak vermeyen, kapanmış, tıkanmış olan, tıkalı.
tıkanıklık *a.* **1** tıkanık olma durumu. **2** soluğun kesilir gibi olması.
tıkanış *a.* tıkanmak eylemi ya da biçimi.
tıkanıverme *a.* tıkanıvermek eylemi.
tıkanıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak tıkanmak.
tıkanma *a.* tıkanmak eylemi.
tıkanmak *(nsz)* **1** tıkamak eylemine konu olmak. **2** iştahı kalmayıp yemek yiyememek. **3** soluk alamaz gibi olmak, soluğu kesilmek.
tıkatma *a.* tıkatmak eylemi.
tıkatmak *(-i, -e)* tıkamak eylemini yaptırmak, tıkamasını ya da tıkanmasını sağlamak.
tıkayabilme *a.* tıkayabilmek eylemi.
tıkayabilmek *(-i, -e; -i)* tıkamak elinde olmak, tıkama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tıkayıverme *a.* tıkayıvermek eylemi.
tıkayıvermek *(-i, -le)* çabucak tıkamak.
tıkılış *a.* tıkılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun hapse tıkılışı iyi oldu.*
tıkılma *a.* tıkılmak eylemi.
tıkılmak *(nsz)* **1** tıkmak eylemine konu olmak. **2** dar ve sıkıntılı bir yerde bulunmak, kendi kendini tıkmak, sıkışmak. *ör. Bu odaya tıkılmaktan hoşlanmıyrorum.* **3** hapishaneye konulmak. *ör. Gençliğinde sık sık içeri tıkılırdı.*
tıkım *a. ha.* ağzın alabileceği büyüklükte lokma. *ör. Kaç gündür ağzından iki tıkım yiyecek girmemişti.*
tıkınış *a.* tıkınmak eylemi ya da biçimi. *ör. Tıkınışına bakarsan kıtlıktan çıkmış sanırdın.*
tıkınma *a.* tıkınmak eylemi.
tıkınmak *(nsz) tkz.* **1** eline geçen yiyeceği oburca yemek. **2** yemek yemek.
tıkır *a.* **1** birbirine vuran, çarpan, tıkırdayan şeylerin çıkardığı ses. **2** *arg.* nakit para, para. **3** *be. arg.* peşin olarak. *ör. Tıkır ödersen mal çok.* **tıkır tıkır** *ik. be.* düzenli bir biçimde, hiç aksamaksızın, hiç ara vermeden. **tıkırı yerinde olmak** *arg.* para kazanıyor olmak, para bakımından iyi durumda bulunmak. **tıkırı yolunda** geçim düzeni iyi sağlanmış. **tıkırı yolunda olmak** (ya da **gitmek**) hali vakti yerinde olmak ve işleri iyi gitmek. **(iş) tıkırında gitmek** iyi ve düzgün olmak, yolunda gitmek. **tıkırını yoluna koymak** geçim düzenini iyi duruma getirmek, geçimini sağlamak.
tıkırdama *a.* tıkırdamak eylemi.
tıkırdamak *(nsz)* ince ve kuru ses çıkararak gürültü etmek, tıkırtı yapmak.
tıkırdatış *a.* tıkırdatmak eylemi ya da biçimi.
tıkırdatma *a.* tıkırdatmak eylemi.
tıkırdatmak *(-i)* **1** tıkırdamasını sağlamak ya da tıkırdamasına yol açmak. **2** (yemeği) bir taşım, biraz kaynatmak.
tıkırdayış *a.* tıkırdamak eylemi ya da biçimi.
tıkırtı *a.* tıkırdayan bir şeyin çıkardığı ses, hafif ve kuru bir sesle çıkan gürültü.
tıkışça *a. hek. yeni* herhangi bir örgende, bir atardamarın, dokusal bozukluk nedeniyle kan pıhtısıyla tıkanması. *eş.* **enfarktüs**. *ör. Ozanımız 5 Mart Cuma günü tıkışçadan öldü.*
tıkışık *s.* tıkışmış olan.
tıkışıklık *a.* **1** tıkışık olma durumu. **2** bir yerde aşırı kalabalık olma durumu.
tıkışma *a.* tıkışmak eylemi.
tıkışmak *(nsz; -le)* birlikte bir yere tıkılmak. *ör. Bir arabaya tıkışıp yola düştük.*
tıkış tıkış *ik. be.* tıka basa doldurulmuş bir biçimde, üst üste. *ör. Otobüse tıkış tıkış binmekten usandım.*
tıkıştırılma *a.* tıkıştırılmak eylemi.
tıkıştırılmak *(nsz)* tıkışmak eylemi yaptırılmak. *ör. Bir arabaya tıkıştırılıp gönderildiler.*
tıkıştırma *a.* tıkıştırmak eylemi.
tıkıştırmak *(-i, -e)* **1** hiç boş yer kalmayacak bir biçimde, gelişigüzel ve tıka basa doldurmak. **2** *(-i; -nsz)* aceleyle, iyice çiğnemeden yutarak yemek.
tıkız *s.* **1** dolgun, kalın, yağlı, tıknaz (kimse). **2** çok sıkı doldurulmaktan ya da çok sıkıştırılmaktan katılaşmış, sertleşmiş olan. *ör. Tıkız*

yastık sert olur. **3** (hamur vb. için) yoğunluğu çok, katı.
tıkızlaşma *a.* tıkızlaşmak eylemi.
tıkızlaşmak *(nsz)* tıkız duruma gelmek.
tıkızlık *a.* tıkız olma durumu.
tıkıverme *a.* tıkıvermek eylemi.
tıkıvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede tıkmak.
tıklama *a.* **1** tıklamak eylemi. **2** (bilgisayarda) farenin tuşuna basma işlemi.
tıklamak *(nsz)* **1** tık sesi vermek. **2** *(-e)* (bilgisayarda, farenin tuşuna basınca çıkan sesten dolayı) fareyle imleci bir yere sürükleyerek ve farenin tuşuna bir kez basarak imleci taşımış olmak ya da ekrandaki herhangi bir şeyin üzerine imleci taşıyıp farenin tuşuna bir kez basarak o şeyi seçili duruma getirmek ya da iki kez basarak seçili dosyanın vb. açılmasını sağlamak. *ör. Dosyaya iki kez tıklamak, onu açar.*
tıklanabilme *a.* tıklanabilmek eylemi.
tıklanabilmek *(-e)* (bilgisayarda) tıklanmak olanak içinde olmak. *ör. Açmak için belgeye tıklanabilir.*
tıklanma *a.* tıklanmak eylemi.
tıklanmak *(nsz)* (bilgisayarda) tıklamak eylemi yapılmak, tıklamak eylemine konu olmak. *ör. İki kez tıklanınca belge açılır.*
tıklatış *a.* tıklatmak eylemi ya da biçimi.
tıklatma *a.* tıklatmak eylemi.
tıklatmak *(-i)* tık sesi çıkaracak bir biçimde vurmak, tıklamasını sağlamak.
tıklayabilme *a.* tıklayabilmek eylemi.
tıklayabilmek *(ns; -e)* tıklamak elinde olmak, tıklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tıklım tıklım *ik. be.* **1** hiç boş yer kalmayacak bir biçimde, ağzına değin dolu olarak, tıka basa. **2** *ik. s.* ağzına değin dolu, çok kalabalık.
tıkma *a.* tıkmak eylemi.
tıkmak, -ar *(-i, -e)* **1** iterek, aceleyle, zorla sokmak. **2** *tkz.* koymak, sokmak. *ör. Suçluyu hapishaneye tıkmak gerekmez mi?* **tıka tıka** *ik. be.* tıkarak.
tıknaz *s.* kısa ve kalın yapılı, dolgunca, topluca, şişmanca, tombulca.
tıknazca *s.* biraz tıknaz, tıknaz denebilecek olan.
tıknazlık *a.* tıknaz olma durumu.
tıknefes *b. s. T. Ar.* (. . .') güçlükle ve kesik kesik soluk alan, solunum sıkıntısı olan (kimse). **tıknefes olmak** soluk soluğa kalmak, soluğu daralmak, solunumda sıkıntı çekmek.
tıknefeslik *b. a. T. Ar.* tıknefes olma durumu.
tıksırabilme *a.* tıksırabilmek eylemi.
tıksırabilmek *(nsz)* tıksırması olanak içinde olmak ya da tıksırma olasılığı bulunmak.
tıksırık *a.* tıksırırken çıkan ses, tıksırma sesi.
tıksırıklı *s.* **1** tıksırığı olan. **2** *mec.* rahatsız.
tıksırış *a.* tıksırmak eylemi ya da biçimi.
tıksırıverme *a.* tıksırıvermek eylemi.
tıksırıvermek *(nsz)* ansızın tıksırmak.
tıksırma *a.* tıksırmak eylemi.
tıksırmak *(nsz)* ağız kapalıyken hafifçe aksırmak.
tıksırtabilme *a.* tıksırtabilmek eylemi.
tıksırtabilmek *(-i)* tıksırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Toz insanı tıksırtabilir.*
tıksırtma *a.* tıksırtmak eylemi.
tıksırtmak *(-i)* tıksırmasına yol açmak.
tılsım *a. Ar.* **1** doğaüstü işler yapabileceğine inanılan güç. **2** büyülü şey, muska. **3** *mec.* çözüm yolu, çözüm, önlem, çare. *ör. Bu işin tılsımını o bilir.*
tılsımlı *s. Ar. T.* tılsımı olan, büyülü.
tımar *a. Far.* **1** *esk.* yara bakımı, bakıp iyileştirme. **2** ağaç bakımı. **3** binek hayvanlarının kıllarını, derisini temizleme. **4** *tar.* Anadolu Selçukluları'nda ve Osmanlılar'da, belirli bir görev ve hizmet karşılığında kişilere verilen devlet toprağı. **tımar edilmek** tımar etmek eylemine konu olmak. **tımar etmek 1)** *esk.* yaralara bakmak, yaraları temizleyip iyileştirmek. **2)** binek hayvanlarının kıllarını, derisini temizlemek. **tımar eylemek** ➻ **tımar etmek.**
tımarcı *a. Far. T.* **1** *esk.* pansumancı. **2** tımar yapan kimse. **3** *tar.* Osmanlı döneminde, tımar[4] sahibi olan kimse.
tımarhane *b. a. Far.* (. . - .) akıl hastanesi. **tımarhane kaçkını** delice işler yapan (kimse). **tımarhane kaçkını gibi** çok kılıksız.
tımarhanelik *b. s. Far. T.* (. . - . .) tımarhaneye kapatılmayı gerektirecek denli akıl hastası olan.
tımarlama *a. Far. T.* tımarlamak eylemi.
tımarlamak *(-i) Far. T.* **1** *esk.* yaraları temizleyip iyileştirmek. **2** binek hayvanlarının derisini, kıllarını tekizlemek.
tımarlı *s. Far. T.* **1** (binek hayvanı için) tımar edilmiş. **2** (yara ve hasta için) sağaltılmış, bakılmış, iyileştirilmiş. **3** (ağaç, toprak için) bakımı yapılmış, bakılmış. **4** *tar.* Osmanlı döneminde, tımar[4] sahibi olan kimse.
tımtıkız *s.* aşırı tıkız, çok tıkız.
tın *a.* tınlayan şeyin çıkardığı ses, tınlama sesi. **tın tın** *ik. s. mec.* **1** (insan için) bilgisiz, boş, cahil, akılsız, aptal, parasız, züğürt. **2** (yer için) içinde bir şey olmayan, bomboş. **tın tın ötmek** *arg.* **1)** içinde bir şey olmamak, boş olmak. **2)** beş parası olmamak, parasız, züğürt olmak.
tınaz *a.* **1** harmanda dövülmüş ve savrulmak üzere hazırlanmış ekin yığını. **2** yığın. **tınaz makinesi** tınaz durumundaki ekinleri savurarak yabancı nesneleri ayıklayan araç.
tıngadak *be.* (.' . .) tınlayan bir şeyin birdenbire düştüğünü anlatır.
tıngır *a.* **1** metal bir nesne sert bir yüzeye düştüğü zaman çıkan ses. **2** *arg.* para. **3** *s.* boş. **4** *s. arg.* parasız, züğürt (kimse). **tıngır elek tıngır sac, elim hamur karnım aç** "her işi ben yapıyorum, ortaya koyduklarım herkesin işine yarıyor ama ben onlardan yararlanamıyorum" anlamında söylenir. **tıngır mıngır** *ik. be.* **1)** kuru, çınlamalı ve yankılı bir sesle. **2)** yavaş, düzenli bir biçimde yol alındığını belirtmek için kullanılır. *ör. Arabamız tıngır*

mıngır giderken uyuklamışım. **tıngır tıngır** *ik. be.* **1)** birbirine çarpan metal eşyanın çıkardığı sesin sürekliliğini bildirmek için söylenir. **2)** bir yerin boş olduğunu belirtmek için kullanılır. **tıngırı yolunda** kazancı, geçimi iyi (kimse).

tıngırdama *a.* tıngırdamak eylemi.

tıngırdamak *(nsz)* **1** (metal nesneler) kuru bir ses çıkarmak **2** *arg.* ölmek.

tıngırdatış *a.* tıngırdatmak eylemi ya da biçimi.

tıngırdatma *a.* tıngırdatmak eylemi.

tıngırdatmak *(-i)* **1** tıngırtı çıkarmasını sağlamak, tıngırtı çıkarmasına yol açmak. **2** (çalgıyı) birazcık çalabilmek.

tıngırdayış *a.* tıngırdamak eylemi ya da biçimi.

tıngırtı *a.* **1** tıngırdayan şeyin çıkardığı ses, tıngırdama sesi. **2** işe yaramaz şey, boş şey. **3** *arg.* müzik. **4** *arg.* çalgı. **5** *arg.* cinsel ilişki.

tını *a.* **1** *müz.* türlü müzik araçlarının verdiği sesleri birbirinden ayırt etmeyi sağlayan ses özelliği. **2** *fiz.* bir cismin titreşiminden çıkan sesi, başka nitelikteki bir cisimden aynı yükseklikte olarak çıkan sesten ayırt ettiren özellik.

tınlama *a.* tınlamak eylemi.

tınlamak *(nsz)* tın diye çıkardığı ses bir süre sürüp gitmek, çınlamak.

tınlatma *a.* tınlatmak eylemi.

tınlatmak *(-i)* tınlamasını sağlamak ya da tınlamasına yol açmak.

tınlayış *a.* tınlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Tenekenin tınlayışıyla kendime geldim.*

tınma *a.* tınmak eylemi.

tınmak, -ar *(nsz)* **1** *tkz.* önem vermek, ilgilenmek. **2** ses çıkarmak.

tınmama *a.* tınmamak eylemi. *ör. Öğütleri tınmaması olur şey değil.*

tınmamak *(nsz)* **1** hiç aldırış etmemek, önem vermemek, ilgilenmemek. **2** hiç ses çıkarmamak. **tınmaz melaike** kendi halinde, sessiz kimseler için alay yollu söylenir.

tınnet, -ti *a. Ar. esk.* **1** tınlama, çınlama. **2** *fiz.* tını.

tıp, -bbı *a. Ar.* hastalıkları, sakatlıkları iyileştirmek, hafifletmek ya da önlemek ereğiyle başvurulan teknik ve bilimsel çalışmaların tümü, hekimlik.

tıpa *a. İt.* (.' .) **1** ➻ **tapa**. **2** *arg.* alkolik. **tıpası atmak** *mec.* ansızın öfkelenmek.

tıpalama *a. İt. T.* (.' . . .) tıpalamak eylemi.

tıpalamak *(-i) İt. T.* (.' . . .) ➻ **tapalamak**.

tıpalanma *a. İt. T.* (.' . . .) tıpalanmak eylemi.

tıpalanmak *(nsz) İt. T.* (.' . . .) ➻ **tapalanmak**.

tıpalı *s. İt. T.* (.' . .) ➻ **tapalı**.

tıpasız *s. İt. T.* (.' . .) ➻ **tapasız**.

tıpatıp *be.* (.' . .) her yönden birbirine benzer biçimde, her bakımdan uygun, eksiksiz, tamamen, tastamam, tümüyle.

tıpırdama *a.* tıpırdamak eylemi.

tıpırdamak *(nsz)* **1** yürürken tıpırtı çıkarmak, tıpır tıpır ses vermek. **2** hafif hafif atmak, vurmak. *ör. Çocuğun yüreği tıpırdıyor.*

tıpırdatma *a.* tıpırdatmak eylemi.

tıpırdatmak *(-i)* tıpırtı çıkarmasına yol açmak ya da yürürken tıpırtı sesi çıkarmak.

tıpırtı *a.* tıpır tıpır diye çıkan ayak sesi, tıpırdayan şeyin çıkardığı ses.

tıpır tıpır *ik. be.* hafif ve düzenli bir ses çıkararak, tıpırdayarak.

tıpışlama *a. ha.* tıpışlamak eylemi.

tıpışlamak *(-i) ha.* çocuğu uyutmak ya da ağlayan çocuğun susmasını sağlamak için ya da bir kimseye sevgi davranışı olmak üzere arkasına avuç içiyle hafif hafif vurmak.

tıpışlanma *a. ha.* tıpışlanmak eylemi.

tıpışlanmak *(nsz) ha.* tıpışlamak eylemine konu olmak. *ör. Çocuk, biraz tıpışlanınca uyuyuverdi.*

tıpış tıpış *ik. be.* **1** adımlarını kısa ve çabuk çabuk atarak. **2** *mec.* (bir yere gitmek ya da gelmek için) ister istemez. *ör. Göreceksin tıpış tıpış gelecektir.* **tıpış tıpış yürümek** kısa adımlarla, küçük çocuklar gibi çabuk çabuk yürümek.

tıpı tıpına *ik. be.* her yönden, tümüyle, tastamam, aynen.

tıpkı *be. Ar.* (.' .) **1** her yönden, tümüyle, tastamam, aynen, aynı, tıpatıp. **2** *a.* bir şeyin eşi, benzeri, aynı. *ör. Bunun tıpkısını isteriz.* **tıpkı tıpkısına** tam benzer durumda.

tıpkıbasım *b. a. Ar. T.* bir yazının, desenin, tablonun ve benzeri bir şeyin fotoğrafından kalıp çıkarılarak yapılan, her yönden aynı olan basımı.

tıpkıçekim *b. a. Ar. T.* ➻ **eşçekim**.

tıpkılaşma *a. Ar. T.* tıpkılaşmak eylemi.

tıpkılaşmak *(nsz) Ar. T.* her yönden benzer duruma gelmek.

tıpkılık *a. Ar. T.* tıpkı olma durumu.

tıp tıp *ik. be.* (yürek vuruşu, su düşüşü gibi şeyler için) küçük ve hafif hafif vuruşlarla. *ör. Musluk tıp tıp damlıyordu.*

tır *a. Fr. (Fransızca "Transportation Internationale Routière"in kısaltması olan TIR'dan)* uluslararası yük taşımacılığında kullanılan kapalı, uzun araç biçiminde büyük kamyon. *ör. Bir tır dolusu kaçak sigara yakalandı.*

tırabzan *a.* merdiven korkuluğu. **tırabzan babası 1)** merdiven başlarında bulunan, korkuluğu desteklemeye yarayan, kalın, yuvarlak başlı dayanak. **2)** *mec.* çocuklarına, evine karşı babalık görevini yerine getirmeyen kimse.

tırak *a.* sert bir yere çarpan sert bir şeyin ya da kırılan kuru bir şeyin çıkardığı sesi anlatır.

tıraka (I) *a. den.* hamağı yatılabilir duruma getirebilmek için başucuna ve ayakucuna konulan ağaç.

tıraka (II) *a. arg.* **1** korku. **2** kabadayılık, gösteriş, fiyaka, caka.

tırakalı *s. arg.* **1** korkak, yüreksiz. **2** kabadayı, gösterişçi, gösterişli, cakalı, fiyakalı. **3** *ha.* huysuz, öfkeli.

tıraş *a. Far.* **1** (sakal, bıyık, kıl için) dibinden kesme, kazıma. **2** (erkek saçı için) belli bir bi-

çim vererek kesme. **3** kesilme ve kazınma zamanı gelmiş saç ve sakal. *ör. Bu tıraşla sokağa çıkamam.* **4** bir şeyin üzerindeki pürüzleri araçlarla alma ya da bir şeye belli bir biçim verebilmek için onu yontma. **5** *arg.* uzun uzun ve gereksiz konuşma, gevezelik. **6** *arg.* asılsız söz, yalan. **tıraş bıçağı** erkeklerin sakal ve bıyıklarını kesmekte vb. kullandıkları, genellikle kılları kazımakta kullanılan, çelikten yapılmış, iki ya da tek ağızlı ince bıçak, jilet. **tıraş etmek 1)** tıraş işini yapmak. **2)** *arg.* uzun uzun ve gereksiz konuşmak, gevezelik etmek. **tıraş fırçası** sakal tıraşı olurken yüze sabun sürmekte kullanılan fırça. **tıraş geçmek** *arg.* bıktıracak denli uzun ve gereksiz konuşmak, gevezelik etmek. **tıraş jeli** tıraş olurken sabun yerine kullanılan, el ile yüze sürülerek fırçayla köpürtülen, jel kıvamında sabun. **tıraş köpüğü** tıraş olurken sabun yerine kullanılan özel köpük. **tıraş kremi** tıraş olurken sabun yerine kullanılan, fırçaya konularak biraz su eklenip yüze sürülerek köpürtülen, krem kıvamında sabun. **tıraş makinesi** tıraş etmekte ya da olmakta kullanılan araç ya da aygıt. **tıraş olmak** (erkek) sakalını kesmek ya da saçını, sakalını berbere kestirmek. **tıraş sabunu** tıraş olurken kullanılan, ıslak fırça sürülerek köpürtülen sabun. **tıraş tası** içine su konulup tıraş bıçağının temizlenmesinde kullanılan tas. **tıraşa tutmak** *arg.* (birini) uzun uzun konuşarak gereksiz yere oyalamak, zamanını almak. **tıraşı gelmek** saçı, sakalı tıraş edilecek duruma gelmek.

tıraşçı *a. Far. T. arg.* **1** karşısındakini bıktırıncaya değin lafa tutma huyu olan (kimse). **2** yalan, gerçekdışı sözlerle karşısındakini rahatsız eden, yalancı, geveze.

tıraşlama *a. Far. T.* tıraşlamak eylemi.

tıraşlamak *(-i) Far. T.* **1** bir şeyin üzerindeki pürüzleri almak ya da bir şeyi yontmak. **2** (saç, sakal vb. için) tıraş etmek, kazımak, kesmek. **3** *arg.* bıktıracak denli uzun ve gereksiz konuşmak, gevezelik etmek.

tıraşlanma *a. Far. T.* tıraşlanmak eylemi.

tıraşlanmak *(nsz) Far. T.* **1** ➻ **tıraş olmak**. **2** üzerindeki fazlalıklar, pürüzler alınmak, yontulmak, düzeltilmek. *ör. Kitabın kenarları biraz tıraşlanmış, düzeltilmişti.*

tıraşlı *s. Far. T.* **1** sakalını tıraş etmiş, tıraş olmuş. **2** saçı ya da sakalı ya da her ikisi de uzamış, tıraş olma vakti gelmiş. **3** (taş vb. için) yontulmuş.

tıraşsız *s. Far. T.* **1** saçı ya da sakalı ya da her ikisi de uzamış, tıraş olma vakti gelmiş. **2** (taş vb. için) yontulmamış.

tırhallı *s. (Yunanistan'daki Tırhala kentinin adından)* benzer koşullar içinde bulunanları, imrenilecek durumda olmayanları anlatan ***tırhallı (hep) bir hallı*** deyiminde geçer.

tırık *a.* bir nesnenin art arda iki yere çarpmasından çıkan ince ve kuru ses için kullanılır. *ör. Dolabın kapısı tırık diye kapanmıştı.* **tırak** *ik. be.* art arda gelen kuru ve hafif seslerin sürekliliğini anlatır. *ör. Tavlanın tırık tıraklarını duymak istemiyordu.*

tırıl *s. tkz.* **1** çıplak, zayıf. **2** *mec.* beş parasız, züğürt. **tırıl kalmak** *arg.* parası tükenmek, parasızlık çekmek, züğürtleşmek.

tırıllama *a.* tırıllamak eylemi.

tırıllamak *(nsz) tkz.* çıplak ya da parasız kalmak.

tırınk *a.* sert bir yere çarpan madeni paranın ya da metal bir nesnenin çıkardığı ses.

tırıp *s. ha.* bol, çok. **tırıp gibi** *ha.* pek bol.

tırıs *a.* atın kısa adımlarla hızlı yürüyüşü. **tırıs gitmek 1)** (at) koşarcasına gitmek. **2)** *mec.* hızlı hızlı yürümek. **tırısa kalkmak** (at) tırıs gitmeye başlamak.

tırıvırı *s. arg.* alık, aptal, bön, budala, sersem, deli, delişmen.

tırıvırılaşma *a. arg.* tırıvırılaşmak eylemi.

tırıvırılaşmak *(nsz) arg.* iyice tırıvırı olmak, alıklaşmak, bönleşmek, budalalaşmak, aptallaşmak.

tırıvırılık *a. arg.* tırıvırı olma durumu, özelliği.

tırkaz *a. ha.* kapı mandalı, sürgü.

tırkazlama *a. ha.* tırkazlamak eylemi.

tırkazlamak *(-i) ha.* tırkazı sürmek, sürgülemek, (kapıyı) mandallamak.

tırlama *a. arg.* tırlamak eylemi.

tırlamak *(nsz) arg.* **1** ölmek. **2** (kumarda) bütün parasını ütülmek. **3** (öğrenci) sınıfta kalmak. **4** (bir malı) tır ile yollamak ya da tır ile kaçakçılık yapmak. **5** *ha.* uyuyuvermek. **6** *ha.* gizlice gitmek, kaçmak.

tırlatma *a. arg.* tırlatmak eylemi.

tırlatmak *(nsz) arg.* **1** aklını yitirmek, çıldırmak, delirmek. **2** *(-i)* öldürmek.

tırlık *a. ha.* pamuktan yapılan kalınca iplik ya da bu iplikten dokunmuş bezden yapılan şalvar.

tırmalama *a.* tırmalamak eylemi.

tırmalamak *(-i)* **1** tırnaklarıyla çizmek ya da hırpalamak. **2** *mec.* tedirgin etmek, rahatsız etmek. *ör. Zihnini tırmalayan düşünceden kurtulmuştu.*

tırmalanış *a.* tırmalanmak eylemi ya da biçimi.

tırmalanma *a.* tırmalanmak eylemi.

tırmalanmak *(nsz)* tırmalamak eylemine konu olmak.

tırmalatma *a.* tırmalatmak eylemi.

tırmalatmak *(-i, -e)* tırmalamak eylemini yaptırmak. *ör. Elini kediye tırmalatmış.*

tırmalayabilme *a.* tırmalayabilmek eylemi.

tırmalayabilmek *(-i)* tırmalamak elinde olmak, tırmalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tırmalayış *a.* tırmalamak eylemi ya da biçimi.

tırmalayıverme *a.* tırmalayıvermek eylemi.

tırmalayıvermek *(-i)* ansızın tırmalamak.

tırmanabilme *a.* tırmanabilmek eylemi.

tırmanabilmek *(-e)* tırmanmak elinde olmak, tırmanmaya gücü yetmek, tırmanmayı becermek, tırmanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tırmanıcı *s.* (bitki ya da hayvan için) tırmanma özelliği olan.
tırmanış *a.* tırmamak eylemi ya da biçimi.
tırmanıverme *a.* tırmanıvermek eylemi.
tırmanıvermek *(-e)* çabucak tırmanmak.
tırmanma *a.* **1** tırmanmak eylemi. **2** *mec.* bir durumun, bir olayın gittikçe güç kazanması, etkisini artırması, yeğinleşmesi. *ör. Basındaki kavga tırmanma eğilimindeydi.* **3** *sp.* özel araçlardan yararlanarak, kollarla vücudu çekerek yukarı doğru yer değiştirme. **tırmanma şeridi** karayollarında, yokuşlarda ağır araçlara ayrılmış olan en sağdaki şerit.
tırmanmak *(-e)* **1** el ve ayaklarıyla tutunarak ve gerektikçe tırnaklarını da kullanarak dik bir yere çıkmak. *ör. Ağaca tırmanmak kolay değildir.* **2** merdiven, yokuş vb. çıkmak. **3** (bitki için) yanındaki bir nesneye kol atarak, dayanarak yükselmek. **4** (yol, uçak) belli bir eğimi izleyerek yükselmek. *ör. Dağa tırmanan yola düştüler.* **5** *mec.* belli bir olay, eylem, durum gittikçe güç kazanmak, etkisini artırmak. *ör. Olaylar tırmandıkça önlem almak güçleşir.* **tırmana tırmana** *be.* tırmanarak.
tırmık *a.* **1** tırmalama izi, tırnak beresi. **2** sürülmüş, kabartılmış toprağın taşını, çöpünü ayıklamaya yarayan, seyrek dişli, uzun saplı, tarak biçiminde araç. **tırmık atmak** tırmalamak[1]. **tırmık çekmek** tırmıkla toprağı ayıklamak.
tırmıklama *a.* tırmıklamak eylemi.
tırmıklamak *(-i)* **1** tırmalamak[1]. **2** üzerinden tırmık[2] çekerek toprağı işlemek.
tırmıklanma *a.* tırmıklanmak eylemi.
tırmıklanmak *(nsz)* tırmıklamak eylemine konu olmak.
tırnak *a.* **1** insanda ve birçok omurgalı hayvanda parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka. **2** kanca gibi kimi araçların kıvrık yeri. **3** *den.* gemi çapasının ucundaki parça. **4** (ciltçilikte) tek yaprakları bükerek cilde bağlayabilmek için bir yanında bırakılan şerit durumundaki kenar. **5** heykel dökümünde, kalıp parçalarının birleştirilmesinde kolaylık olsun diye yapılan dişlerin her biri. **6** *müz.* kanun çalmakta kullanılan çalgıç. **7** noktalama imi olarak kullanılan (") biçimindeki im.*eş.* **tırnak imi. (birinin) tırnağı bile olamamak** birinden, değerce çok aşağıda olmak. **tırnağın varsa başını kaşı** "iş yapmak için başkasından yardım bekleme" anlamında söylenir. **(birinin) tırnağına** (ya da **attığı tırnağa) değmemek** değerce o kimseden çok aşağı olmak. **tırnak atmak** tırnakla çizmek. **tırnak derisi** tırnakların çevresindeki ince deri. **tırnak göstermek** gözdağı vermek, korkutmak. **tırnak imi** genellikle, bir metnin içinde başkasından aktarılan satırların ya da sözlerin ya da vurgulanmak istenilen bir sözcüğün başına ve sonuna konulan im, ("...."). *ör. "Tırnak" sözcüğünde tırnak imi kullanılmıştır.* **tırnak kadar 1)** çok küçük. **2)** çok az. **tırnak makası** yalnızca tırnak kesmeye yarayan araç. **tırnak sürtüştürmek** iki kişi arasındaki anlaşmazlığın artmasını kolaylaştıracak işler yapmak. **tırnak yeri** çakı ve benzeri açılıp kapanabilen kimi şeyleri tırnakla kolayca açabilmek için yapılmış kertik.**(birinin) tırnaklarını sökmek** elindeki güçten yoksun bırakmak.
tırnakçı *a.* ve *s.* **1** *arg.* bir tür dolandırıcı. **2** *arg.* müşteri gibi davranan, alışveriş saatlerinde alışveriş yapıyormuş gibi davranarak müşteri çeken (kimse). **3** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, her perşembe günü padişahın tırnaklarını kesip temizleyen görevli.
tırnakçılık *a.* tırnakçının işi.
tırnaklama *a.* tırnaklamak eylemi.
tırnaklamak *(-i)* **1** tırmalamak[1]. **2** tırnaklarını geçirerek yolmaya, kazımaya ya da çekmeye çalışmak.
tırnaklanma *a.* tırnaklanmak eylemi.
tırnaklanmak *(nsz)* tırnaklamak eylemine konu olmak.
tırnaklı *s.* tırnağı olan.
tırnaklık *a.* **1** bir kutunun kapağı üzerinde bulunan ve kapağın tırnakla çekilerek açılmasına yarayan yanlamasına çentik. **2** tırnak yeri. **3** namlunun üzerinde bulunan kertik.
tırnaksı *s.* tırnağa benzeyen. **tırnaksı kemik** *gövb.* göz çukurunun iç çeperinde bulunan, dört köşe, küçük ve ince bir çift kemiğe verilen ad.
tırnaksız *s.* tırnağı olmayan.
tırpan *a. Yun.* **1** ekin, ot ve benzeri şeyleri biçmeye yarayan, uzun bir sapın ucuna tutturulan, çelikten yapılmış, hafifçe kıvrık, uzun, sırtı kalınca ve bombeli, keskin ağızlı bir tür orak. **2** *sp.* güreşte, devirmek amacıyla rakibin ayak bileklerine hızla ayak vurma biçimindeki oyun. **tırpan atmak 1)** bir topluluğu kırıp geçirmek, ortadan kaldırmak, yok etmek. **2)** *ha.* (yiyecek için) silip süpürmek, çok yemek, yiyip bitirmek. **tırpandan geçirmek** bir topluluğu kırıp geçirmek, ortadan kaldırmak, yok etmek.
tırpana *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* özkedibalığıgillerden, kuzey denizlerinde yaşayan, boyu iki metreyi bulabilen, sırtı kurşuni, pulsuz, yan kanatları gövdesine yapışık, uzun kuyruklu, eti lezzetli bir balık.
tırpancı *a. Yun. T.* tırpanla ekin, çayır vb. biçen kimse.
tırpanlama *a. Yun. T.* tırpanlamak eylemi.
tırpanlamak *(-i) Yun. T.* **1** tırpanla biçmek. **2** *mec.* bir şeyi yok etmeye, ortadan kaldırmaya girişmek.
tırpanlanma *a. Yun. T.* tırpanlanmak eylemi.
tırpanlanmak *(nsz) Yun. T.* tırpanlamak eylemine konu olmak.
tırsma *a. arg.* tırsmak eylemi.
tırsmak *(nsz) arg.* korkup çekinmek, korkudan tedirginleşmek.

tırtık *s.* **1** çentik. **2** *a.* ve *s. arg.* çalma, çalıntı.**tırtık işi** *arg.* çalıntı, hırsızlık, çalıntı mal, hırsızlık mal. **tırtık tırtık** *ik. s.* düz olmayan, pürüzlü, çentikli, tırtıkları olan.
tırtıkçı *a. arg.* hırsız.
tırtıkçılık *a. arg.* hırsızlık.
tırtıklama *a. arg.* tırtıklamak eylemi.
tırtıklamak *(-i) arg.* aşırmak, çalmak, hırsızlamak. **tırtıklaya tırtıklaya** *ik. be.* tırtıklayarak.
tırtıklananabilme *a. arg.* tırtıklanabilmek eylemi.
tırtıklanabilmek *(nsz) arg.* kolayca tırtıklanmak, tırtıklanması olanak içinde olmak ya da tırtıklanma olasılığı bulunmak.
tırtıklanma *a.* tırtıklanmak eylemi.
tırtıklanmak *(nsz) arg.* çalınmak, aşırılmak. *ör. Arkadaşın parası tırtıklanır mı?* **tırtıklana tırtıklana** *ik. be.* tırtıklanarak.
tırtıklayabilme *a. arg.* tırtıklayabilmek eylemi.
tırtıklayabilmek *(-i) arg.* tırtıklamak elinde olmak, tırtıklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tırtıklayış *a.* tırtıklamak eylemi ya da biçimi.
tırtıklayıverme *a. arg.* tırtıklayıvermek eylemi.
tırtıklayıvermek *(-i) arg.* çabucak tırtıklamak.
tırtıklı *s.*tırtığı olan, çentikli.
tırtıl (I) *a.* **1** *hayb.* kelebek kurtçuğunun yumurtadan çıktıktan sonra krizalit oluncaya değinki durumu. **2** *ha.* fındık, ceviz, meşe, söğüt gibi bitkilerin çiçeği. **3** *s. arg.* başkalarının sırtından geçinen, asalak (kimse).
tırtıl (II) *a.* **1** çevresinde kertikler bulunan ve işlenecek parça üzerine bastırılarak bu kertiklerin izini parçaya basmaya yarayan çelik disk. **2** pulların ya da metal paraların kenarındaki kertikleri oluşturan çıkıntılardan her biri. **3** tankın her türlü arazide yol almasını sağlayan, her bir yanındaki tekerlekleri içine alan tırnaklı metal şerit. **4** bir şeyin kenarına çizilen zincir gibi çiçeklerden yapılan süs. **tırtıl çekme** henüz yumuşak olan bir parçayı metal bir tırtılla[1] süsleme. **tırtıl kesmek** bir şeyin kenarlarını diş diş kesmek.
tırtıllanma *a.* tırtıllanmak eylemi.
tırtıllanmak *(nsz)* (bitkiler için) üzerine tırtıl **(I)**[1] üşüşmek.
tırtıllı *s.* **1** üzerinde tırtıl **(I)**[1] olan. **2** kenarlarında tırtıl **(II)**[2], çentikler olan.
tırtılsı *s.* **1** tırtılı **(I)**[1] andıran, tırtıla benzeyen, tırtıl görünüşünde olan. **2** *bitb.* söğüt, kavak, fındık gibi kimi bitkilerin tırtılı **(I)**[1] andıran çiçek durumları.
tırtır *a. hayb.* zarkanatlılardan, uzun gövdeli, uzun duyargalı, kurtçuk evresini tarım bitkilerine zarar veren böcekler üzerinde geçiren bir böcek türü.
tıs *a.* kaz, kedi, yılan gibi kimi hayvanların düşmanlarını korkutmak için çıkardığı ses. **tıs yok** bir yerde hiç ses olmadığını belirtmek için söylenir. *ör. Koskoca salon soluğunu tutmuştu, tıs yoktu.*
tıslama *a.* tıslamak eylemi.
tıslamak *(nsz)* **1** (kaz, kedi, yılan vb.) tıs diye ses çıkarmak. **2** *ha.* ağır yük altında, iniltiye benzer sesler çıkarmak.
tıslayış *a.* tıslamak eylemi ya da biçimi.
tıynet, -ti *a. Ar.* (.' .) yaradılış, huy.
tıynetsiz *s. Ar. T.* (.' . .) kötü yaradılışlı, kötü huylu.
tıynetsizleşme *a. Ar. T.* tıynetsizleşmek eylemi.
tıynetsizleşmek *(nsz) Ar. T.* tıyneti değişmek, kötü huylu biri durumuna gelmek. *ör. Onun böyle tıynetsizleşeceği aklımıza gelmemişti.*
tıynetsizlik *a. Ar. T.* (.' . . .) tıynetsiz olma durumu.
ti *a.* (-) *ask.* askerleri bir araya toplamak, bir tören sırasında törenin başladığını bildirmek gibi amaçlarla çalınan borazanın çıkardığı ses. **ti geçmek** *arg.* alay etmek, eğlenmek. **ti işareti** borazanla ti sesi çıkararak verilen işaret. **(birini, bir şeyi) tiye almak** *arg.* alay etmek, eğlenmek.
Ti *kim.* titan elementinin kimyasal simgesi.
Tibetçe *ö. a.* (. .' .) Tibet dili.
Tibetli *ö. a.* ve *s.* (.' . .) Tibet halkından olan (kimse).
ticani *s. (Ticani özel adından)* (. - -) *mec.*gerici, yobaz.
Ticani *ö. a.* (. - -) Ticaniliği benimsemiş kimse.
ticanilik *a. ("Ticani" özel adından) mec.* ticani olma durumu, gericilik, yobazlık.

> **Ticanilik** *ö. a.* (. - - .)
> XVIII. yüzyılda Ahmed el-Ticani'ce kurulan, Kuzey Afrika'da, Hicaz ve Mısır'da yayılan, bir ara Türkiye'de de yandaş bulan çok gerici bir tarikat.

ticaret, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** kazanç ereğiyle yürütülen her türlü alım satım etkinliği. *eş.* **tecim**. **2** bu etkinlikle ilgili bilim. **3** her türlü ürünün ve malın alım satımı. **4** alışveriş sonucu yararlanılan fiyat farkı. *ör. Toptancısından alınca birkaç lira ticaretim oldu.* **ticaret borsası** ticaret mallarının alınıp satıldığı borsa. **ticaret filosu** aynı bayrak altında çalışan her türden ticaret gemilerinin toplamı. **ticaret gemisi** devletçe ya da özel kişilerce işletilen, ticaret amacıyla kullanılan gemi. **ticaret hukuku** *huk.* ticaretle ilgili işleri düzenleyen hukuk dalı. **ticaret işletmesi** kazanç elde etmek ereğiyle kurulmuş işletme. **ticaret limanı** uluslararası mal alışverişinin yapıldığı liman. **ticaret mahkemesi** *huk.* ticaret davalarına bakan mahkeme. **ticaret malı** ticaret ereğiyle alınıp satılabilen her türlü ürün. **ticaret odası** tüccarlar arasında dayanışmayı sağlamak, tüccarların ortak sorunlarıyla uğraşmak vb. için yasayla kurulmuş meslek birliği. **ticaret sicili** ticaretle uğraşan ortaklık, kuruluş vb.nin yazılı bulunduğu resmi kütük. **ticaret yasası** *huk.* ticaret hukukuna ilişkin hükümleri kapsayan yasa.

ticarethane *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) kapısı çarşıya açılan ve içinde perakende satış yapılan yer, ticaretle uğraşan bir kimsenin işyeri. *eş.* **tecimevi** .
ticari *s. Ar.* (. - -) ticaretle ilgili. *eş.* **tecimsel**.
tifdruk *a. Al.* sayfa kalıpları bakırdan yapılan, renkli fotoğraf baskılarına elverişli bir baskı tekniği.
tifo *a. Fr.* (.' .) *hek.* insan dışkısıyla kirlenmiş sularda, bu sularda yaşayan istiridyelerde ve bu sularla sulanmış ya da yıkanmış sebzelerde bulunan bir basilin yol açtığı, ateş ve ishalle kendini gösteren, ortalama üç hafta süren, bulaşıcı ve tehlikeli bir bağırsak hastalığı.
tiftik *a. Ar.* **1** tiftik keçisinin yünü. **2** *s.* bu yünden yapılmış olan. **tiftik keçisi** *hayb.* boynuzlugillerden, uzun ve sarkık kulaklı, ince yapılı, ipek gibi yumuşak, kıvırcık, uzun ve parlak ak kılları için yetiştirilen, ***Ankara keçisi*** de denilen bir keçi türü. **tiftik tiftik** *ik. s.* (kıl vb. için) telleri birbirinden ayrılıp kabarmış. **tiftik tiftik olmak** (kıl, kumaş vb. için) telleri birbirinden ayrılmak, tiftiklenmek.
tiftiklenebilme *a. Ar. T.* tiftiklenebilmek eylemi.
tiftiklenebilmek *(nsz) Ar. T.* (kıl, kumaş vb. için) tiftiklenmesi olanak içinde olmak ya da tiftiklenme olasılığı bulunmak.
tiftikleniş *a. Ar. T.* tiftiklenmek eylemi ya da biçimi.
tiftikleniverme *a. Ar. T.* tiftiklenivermek eylemi.
tiftiklenivermek *(nsz) Ar. T.* (kıl, kumaş vb. için) çabucak ya da kısa sürede tiftiklenmek.
tiftiklenme *a. Ar. T.* tiftiklenmek eylemi.
tiftiklenmek *(nsz) Ar. T.* (kıl, kumaş vb. için) telleri birbirinden ayrılmak, tiftik tiftik olmak.
tifüs *a. Fr.* (.' .) *hek.* bitler aracılığıyla bulaşan, yüksek ateş ve vücutta lekelerle kendini gösteren, ortalama on beş gün süren, çok tehlikeli ve bulaşıcı bir hastalık.
tiğdirebilme *a. ha.* tiğdirebilmek eylemi.
tiğdirebilmek *(nsz) ha.* tiğdirmek elinde olmak, tiğdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tiğdiriş *a. ha.* tiğdirmek eylemi ya da biçimi.
tiğdirme *a. ha.* tiğdirmek eylemi.
tiğdirmek *(-i) ha.* **1** suyu, dar bir yerden fışkırtarak akıtmak, fışkırtmak. **2** *(nsz)* (erkek) fışkırtarak işemek.
tik, -ki *a. Fr.* **1** *hek.* herhangi bir kas kümesinin istençdışı devinimi. **2** bir alışkanlık olarak ikide bir yinelenen gülünç, sıkıcı söz ya da el, kol, yüz devinimi.
tikağacı, -nı *b. a. İng. T. bitb.* **1** ikiçeneklilerden, Doğu Hindistan'da yetişen, kerestesinden gemi yapımında ve kaplamada yararlanılan, kerestesinin doğal rengi sarı olan ve zamanla havada kendiliğinden koyulaşan, dayanıklı bir ağaç. **2** *s.* bu ağacın kerestesinden yapılmış olan.
tike *a. ha.* **1** (et, ekmek, peynir vb. için) parça, lokma, dilim. **2** *s.* azıcık, çok az.
tikel *s.* **1** bir bütünün bir tek parçasıyla ilgili olan. **2** *fels.* bir türün bütün bireylerine değil de yalnızca bir ya da birkaç bireyine ilişkin olan. **tikel önerme** *fels.* konunun kapsamına giren bütün bireyler için değil de kimileri için belli bir şey bildiren önerme.
tikellik *a.* tikel olma durumu.
tiksinç *s.* tiksinti verici, tiksindirici.
tiksinçlik *a.* tiksinç olma durumu.
tiksindirebilme *a.* tiksindirebilmek eylemi.
tiksindirebilmek *(-i, -e)* tiksindirmesi olanak içinde olmak ya da tiksindirme olasılığı bulunmak.
tiksindirici *s.* tiksinilecek durumda olan, tiksinti veren, iğrenç.
tiksindiricilik *a.* tiksindirici olma durumu.
tiksindiriş *a.* tiksindirmek eylemi ya da biçimi.
tiksindirme *a.* tiksindirmek eylemi.
tiksindirmek *(-i, -e)* tiksinmesine yol açmak, tiksinti vermek.
tiksinebilme *a.* tiksinebilmek eylemi.
tiksinebilmek *(-den)* tiksinmesi olanak içinde olmak ya da tiksinme olasılığı bulunmak.
tiksinilme *a.* tiksinilmek eylemi.
tiksinilmek *(ösz, -den)* herhangi biri tiksinmek. *ör. Böyle yapandan tiksinilir.*
tiksiniş *a.* tiksinmek eylemi ya da biçimi.
tiksinme *a.* tiksinmek eylemi.
tiksinmek *(-den)* bir şeyi, bir kimseyi, bir düşünceyi, bir davranışı vb. kötü, iğrenç ya da aşağılık bularak ondan uzak durma duygusuna kapılmak, iğrenmek.
tiksinti *a.* tiksinmek eylemi, tiksinme. **tiksinti duymak** iğrenmek, tiksinmek. **tiksinti vermek** tiksinmeye yol açmak, tiksindirmek.
tik tak *ik. a.* zemberekli saatin çalışırken çıkardığı ses..
tilavet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* Kuran'ı yüksek sesle, güzel ve yöntemince okuma.
tilcik *a. esk.* ➻ **sözcük**.
tilki *a.* **1** *hayb.* köpekgillerden, yeryüzünün hemen yer yerinde değişik türler olarak yaşayan, yaklaşık 90 cm. uzunluğunda, kuyruğu uzun ve bol tüylü, ağız ve burun bölümü uzun ve sivri, ırklarına göre kızıl ya da boz renkli olabilen, özellikle geceleri avlanan, kümes hayvanlarına çok zarar veren, kürkü çok beğenilen, etçil memeli hayvan. **2** *s.* bu hayvanın postundan yapılan. **3** *s. mec.* çok zeki ve kurnaz (kimse). **tilki gibi** çok zeki ve kurnaz (kimse). **tilki tilkiliğini anlatıncaya kadar post elden gider 1)** bir gerçeği anlatıncaya değin çoğu kez başa gelmedik iş kalmaz. **2)** kurnaz kişi, hünerini gösterinceye değin daha kurnaz birinin tuzağına düşer. **tilki uykusu** derin olmayan, çabuk uyanılan uyku. **tilki uykusuna yatmak** uyuyormuş gibi yaparak fırsat kollamak. **tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır 1)** insan, ne denli başına buyruk, kendi bildiğince yaşarsa yaşasın sonunda bağlı olduğu çevreye dönmek zorunda kalır. **2)** meslek ya da alışkanlık gereği olan sonuçtan kaçınılamaz.

tilkikuyruğu, -nu *b. a.* **1** *bitb.* bileşikgillerden, nemli çayırlarda yetişen, hayvanlara yedirilen, hekimlikte de yararlanılan otsu bir bitki. **2** *bitb.* uzun salkımlı bir üzüm türü. **3** *sp.* yağlı güreşte, oturak kündesine geçen üstteki güreşçiye, alttaki güreşçinin elini geri uzatarak onu çenesinden ya da gırtlağından çekmesi.
tilkileşme *a.* tilkileşmek eylemi.
tilkileşmek *(nsz) mec.* kurnazlaşmak.
tilkilik *a. mec.* kurnazlık ya da kurnazca davranış.
tilkişen *a. ha.* ➻ **kuşkonmaz**.
tilmiz *a. esk.* öğrenci.
tim *a. İng.* **1** birlikte görev yapan birkaç kişilik polis ekibi. **2** *ask.* bir silahı, bir telsiz istasyonunu vb. çalıştırmak için kurulan topluluk. **3** *ask.* belirli bir işi ya da hizmeti başarabilecek güçteki en küçük birlik. *ör. Olay yerine acele olarak birkaç tim gönderildi.*
timbal, -li *a. Fr. müz.* bakırdan yapılmış, küre biçiminde, üstü deriyle kaplı bir tür davul.
timsah *a. Ar.* **1** *hayb.* sürüngenlerden, sıcak ülkelerin akarsularının, bataklıklarının içinde ve kıyılarında yaşayan, ağır hareket eden ve ağır yüzen, pek çok türü bulunan, boyu 10 metreyi bulabilen, kalın ve üzeri pütür pütür derili, uzun kuyruklu, uzun ve kocaman ağızlı, önü ne gelen canlıları boğup parçalayıp yiyen, derisi için avlanan bir hayvan. **2** *s.* bu hayvanın derisinden yapılmış olan. **timsah gözyaşı dökmek** kötülük ettiği kişi ya da zarar verdiği durum için yalandan üzülmek.
timsahlar *ç. a. Ar. T. hayb.* örnek hayvanı timsah olan sürüngenler takımı.
timsal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* simge.
timüs *a. Fr.* (.' .) *gövb.* göğüs kemiği arkasında bulunan içsalgıbezi.
tin *a.* **1** *ruhb.* ruh. **2** *fels.* kimi fizikötesi düşünürlerinin, gerçeği ve evreni açıklamak yolunda her şeyin özü, temeli ya da yapıcısı olarak benimsedikleri madde olmayan varlık.
tinbilim *b. a.* ➻ **ruhbilim**.
tinbilimci *b. a.* ➻ **ruhbilimci**.
tinbilimsel *b. s.* ➻ **ruhbilimsel**.
tiner *a. İng.* ➻ **inceltici**.
tinerci *s. İng. T. arg.* uyuşturucu olarak tiner koklama alışkanlığı olan (kimse).
tini mini *ik. s. ha.* (kadın için) ufak tefek.
tinsel *s.* **1** *ruhb.* ruhsal. **2** maddeyle ilgili olmayan, özdeksel niteliği bulunmayan, manevi. **tinsel bilimler** insanın tarihsel, toplumsal ve kültürel dünyasıyla ilgili bilimler.
tinselci *s.* ve *a. ruhb.* ve *fels.* tinselcilik yandaşı olan (kimse, görüş).
tinselcilik *a.* **1** *ruhb.* evrenin gerçeğinin tinsel nitelikte olduğunu, insanın ve öteki varlıkların tümünün fiziksel yapıdan ayrı ve bağımsız olarak bir ruhsal yapısının bulunduğunu öne süren görüş. *eş.* **spiritüalizm**. **2** *fels.* gerçekliğin özünü tine bağlayan, her gerçek olanın tinsel olduğunu, özdeksel olanın yalnızca tinsel gerçekliğin bir yansıması, görünüşü olarak belirdiğini ya da bir tasarım olduğunu öne süren doğaötesi görüş. *eş.* **spiritüalizm**. **3** *fels.* özdekten öz yönünden ayrı bir ruhun bulunduğunu öne süren görüş.
tinselleşme *a.* tinselleşmek eylemi.
tinselleşmek *(nsz)* tinsel bir nitelik edinmek, tinsel olmak. *ör. Sonunda gece yarısı, yeryüzü tinselleştikçe, gökyüzü de ışık saçar.*
tinselleştirilme *a.* tinselleştirilmek eylemi.
tinselleştirilmek *(nsz)* tinsel bir duruma gelmesi sağlanmak, tinselleşmesi sağlanmak.
tinselleştirme *a.* tinselleştirmek eylemi.
tinselleştirmek *(-i)* özdeğinden soymak, tinsel bir duruma getirmek. *ör. Sevgi her şeyi tinselleştirir.*
tinsellik *a.* tinsel olma durumu, tinsel olanın özelliği. *ör. Bir yanda sürekli oluş, öbür yanda tinsellik Tanrı'nın en yüksek değer nitelikleridir.*
tin tin *ik. be.* küçük küçük adımlar atarak, sessiz sessiz. *ör. Yaşlı kadın tin tin gidiyordu.*
tintirik *a. ha.* ➻ **fiske.**
tip, -pi *a. Fr.* **1** bir türden olan bütün varlıkların ya da nesnelerin ana özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek. **2** *a.* ve *s. mec.* ilgi çekici, alışılmamış, olağandışı, değişik (kimse). **3** tür, çeşit. **4** *yaz.* roman, öykü, oyun gibi yazınsal ürünlerde, yaşamda bulunan ve benzer özelliklerle belirlenen kişileri sivriltilmiş, abartılmış bir biçimde yansıtan kişi. *ör. Oyundaki cimri tipi pek inandırıcıydı.* **tipi kaymak** *arg.* (birinin) görünümünü bozacak bir değişiklik olmak. **(birinin) tipi (olmak** ya da **olmamak)** *arg.* (o kimsenin) hoşlanacağı, seveceği bir tip (olmak ya da olmamak). **(birinin) tipini kaydırmak** *arg.* hırpalayıp, dövüp görünümünü bozmak.
tipi *a.* kar fırtınası.
tipik *s. Fr.* **1** bir kimseyi ya da nesneyi niteleyen, onu tip olarak ortaya koyan, tiple ilgili. **2** güçlü özgünlüğü bulunan, çok özgün olan.
tipileme *a.* tipilemek eylemi.
tipilemek *(nsz)* (hava, kar) tipiye çevirmek.
tipili *s.* (hava için) kar fırtınalı.
tipleme *a. Fr. T. sin.* belirli bir tipin[4] bütün karmaşık özelliklerini, onu en iyi, en rahat, en inandırıcı biçimde temsil edebilecek bir kişiyle, bir tiple verme.
tipleşmek *(nsz) Fr. T.* tip özelliği kazanmak.
tipleştirme *a. Fr. T.* tipleştirmek eylemi.
tipleştirmek *(-i) Fr. T.* tip özelliği kazandırmak. *ör. Yazar, Irazca'da dirençli bir kadını tipleştirmişti.*
tipleştirilme *a. Fr. T.* tipleştirilmek eylemi.
tipleştirilmek *(nsz) Fr. T.* tip özelliği kazandırılmak, tip durumuna getirilmek. *ör. Romanda tipleştirilen yaşlı kadın ilgi çekiyordu.*
tipo *a. Fr.* tipografyanın kısaltılmış biçimi.
tipografi *a. Fr.* ➻ **tipografya**.
tipografya *a. Fr.* **1** kabartma biçimlerle ilgili baskı yöntemi. **2** basımcılık, basım.

tipoloji *a. Fr.* insan tiplerini belirleme ve ayırt etme yöntemi.
tipolojik *s. Fr.* tipolojiyle ilgili.
tipsiz *s. Fr. T. arg.* **1** olağan görünümü bozuk, çirkin, kılıksız (kimse). **2** tipi hoş olmayan (kimse).
tipsizlik *a. Fr. T. arg.* tipsiz olma durumu.
tiraj *a. Fr.* gazete, dergi, kitap gibi şeylerin bir basılıştaki adedi. *eş.* **baskı**[6]. **tiraj almak** (gazete, dergi için) her basılışta baskı sayısı artmak, daha çok sayıda basılmak, yeni okurlar kazanmak. **tiraj yitirmek** (gazete, dergi için) her basılışta baskı sayısı azalmak, daha az sayıda basılmak, okur yitirmek.
tiramola *a. İt.* (. . .' .) *den.* **1** geminin rüzgâr üstüne ya da altına dönmesi için yelkenlerin kimisini gevşetme, kimisini germe işlemi. **2** makaraları birbirine kavuşan bir palangayı açıp uzatma işi.
tiran *a. Fr.* **1** *tar.* Eski Yunan'da, siyasal gücü tek başına elinde tutan kimse. **2** siyasal erki zorla ele geçiren ve onu kötüye kullanan kimse. **3** *s. mec.* acımasız, gaddar, despot (kimse).
tiranlık *a. Fr. T. mec.* acımasızlık, despoluk.
tirat *a. Fr.* **1** *tiy.* bir oyunda, oyuncunun bir kezde söylediği oldukça uzun konuşma. **2** *yaz.* (yazıda) bir düşüncenin kesintisiz gelişimi. **3** uzun ve tumturaklı konuşma.
tirbuşon *a. Fr.* şişe tıpalarını çekmekte kullanılan burgu.
tire (I) *a.* **1** dikişte kullanılan pamuk ipliği. **2** *s.* pamuk ipliğinden yapılmış.
tire (II) *a. Fr. dilb.* **1** kısa çizgi. **2** uzun çizgi.
tirendaz *s. Far.* (- . -) *esk.* **1** ok atan, okçu. **2** *mec.* elinden iş gelen, becerikli (kimse). **3** *mec.* temiz ve zarif giyinmiş (kimse).
tirfil *a. Yun.* ➻ **yabaniyonca**.
tirfillenme *a.* tirfillenmek eylemi.
tirfillenmek *(nsz)* (kumaş) havı dökülmek.
tirhandil *a. Yun. den.* yelkenle, gerektiğinde kürekle yürütülen küçük bir tekne.
tirildeme *a. ha.* tirildemek eylemi.
tirildemek *a. ha.* ➻ **titremek** .
tiril tiril *ik. be.* **1** tir tir. **2** *ik. s.* (kumaş için) titrer gibi dalgalanan, ince. **3** *mec.* çok temiz, tertemiz. *ör. Tiril tiril giyinirdi.*
tirink *be. ha.* ➻ **trink**.
tirit *a. Ar.* **1** et suyuna kızartılmış ekmek doğrayarak yapılan yemek. **2** *a.* ve *s. ha.* yaşlı ve çok zayıf (kimse). **tiridi çıkmak** çok yaşlanmak ve zayıflamak, yaşlı ve zayıf olmak. **tirit gibi** yaşlı ve çok zayıf (kimse).
tiritleme *a. Ar. T.* tiritlemek eylemi.
tiritlenmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **tiritleşmek**.
tiritleşme *a. Ar. T.* tiritleşmek eylemi.
tiritleşmek *(nsz) Ar. T.* çok yaşlanıp, zayıflayıp gücü kalmamak.
tiriz *a. Far.* **1** giyeceklerin eteğine ya da yırtmacına eklenen ensiz kumaş parçası. **2** kumaşın çapraz dikişi. **3** ensiz tahta parçası. **4** *den.* çarpmalardan, sürtüşmelerden korumak için dubaların, direklerin, güvertesiz teknelerin dış kenarlarına takılan, tahtadan ya da halat örgüsüyle yapılmış çıkıntı.
tirkenme *a. ha.* tirkenmek eylemi.
tirkenmek *(nsz) ha.* tek sıra bir biçimde birbiri arkasında yer almak, birbiri ardınca dizilmek, sıra olmak. *ör. Leylekler tirkenmiş, güneye gidiyordu.*
tirle *a. Fr.* gerektiğinde meme başına yerleştirilerek sütün alınmasına, memenin boşaltılmasına yarayan araç.
tirlin *a. Fr.* ucundaki kıskacı bir vidayla sıkılıp gevşetilen, mürekkeple türlü kalınlıkta çizgiler çizmeye yarayan araç.
tiroit *a. Fr. gövh.* gırtlağın ön tarafında bulunan ve salgısını kana veren bir bez, kalkanbezi.
tirokalsitonin *a. Fr.* tiroit bezinden salgılanan, kandaki kalsiyumu azaltan bir hormon.
tiroksin *a. Fr.* tiroit hormonlarının ilki.
tirpidin *a.* ➻ **tirpit**, **tirpitil**.
tirpit *a.* ➻ **tirpidin**, **tirpitil**.
tirpitil *a.* bahçede kullanılan küçük çapa.
tirsi *a. Yun. hayb.* hamsigillerden, Karadeniz'de bol bulunan, ırmak ağızlarına yakın yerlerde yaşayan, yumurtalarını tatlı sulara bırakan, yaklaşık 35 cm. boyunda, vücudu yanlardan yassı ve elips biçiminde, sırtı esmer ve hafif yeşilimtırak, karnı ve yanları beyaz, cild inde lekeler bulunan, kuyruk yüzgeci çatal biçiminde, eti kılçıklı, lezzetli bir balık.
tirşe *a. Far.* **1** yeşille mavi arası renk. **2** *s.* bu renkte olan. **3** *esk.* üzerine yazı yazmak için hazırlanmış deri, parşömen.
tirşeleşme *a. Far.* tirşeleşmek eylemi.
tirşeleşmek *(nsz) Far. T.* rengi tirşeye dönüşmek.
tirşemsi *s. Far. T.* tirşeye benzeyen, tirşeye çalan (renk).
tirşik *a. ha.* yemeği yapılan, ekşi tatta bir ot.
tir tir *ik. be.* "çok üşümek" ya da "çok korkmak" anlamındaki ***tir tir titremek*** deyiminde geçer.
tiryak, -kı *a. Ar.* (. -) *esk.* bitkisel, hayvansal ve madensel maddelerin karışımından yapılan macun, panzehir.
tiryaki *s.* ve *a. Ar.* (. - -) **1** tütün, afyon, çay, kahve gibi keyif veren maddelere vazgeçemeyecek ölçüde alışmış olan (kimse). **2** *mec.* bir şeye çok alışmış olan, o şeyden vazgeçemeyen (kimse). **(birinin** ya da **bir şeyin) tiryakisi olmak** (o kimseye ya da şeye) çok düşkün olmak.
tiryakilik *a. Ar. T.* (. - . .) tiryaki olma durumu.
tişört *a. İng.* uzun ya da kısa kollu, yakalı ya da yakasız olabilen, pamuklu spor gömlek.
titan *a. Fr. kim.* simgesi Ti, atom sayısı 22, atom ağırlığı 47,90, yoğunluğu 4,5 olan, özellikleri yönünden kalayla silisyuma yaklaşan, doğada oksitli bileşikler durumunda bulunan, çok sert, parlak beyaz renkli, basit bir kimyasal element.
titiz *s.* **1** çok dikkatle ve özenle davranan ya da böyle davranılmasını isteyen (kimse). **2** güç

beğenir (kimse). **3** temizliğe aşırı ölçüde düşkün olan (kimse). **4** huysuz.

titizce *s.* ve *be.* titiz (bir biçimde).

titizlenebilme *a.* titizlenebilmek eylemi.

titizlenebilmek *(nsz)* titizlenmesi olanaklı olmak ya da titizlenme olasılığı bulunmak.

titizleniş *a.* titizlenmek eylemi ya da biçimi.

titizlenme *a.* titizlenmek eylemi.

titizlenmek *(nsz)* **1** çok dikkatle ve özenle davranmak ya da böyle davranılmasını istemek, titiz olmak, titizlik göstermek. **2** öfkelenmek, huysuzlanmak, rahatsız olmak.

titizleşme *a.* titizleşmek eylemi.

titizleşmek *(nsz)* ➻ **titizlenmek** .

titizlik *a.* titiz olma ya da titiz bir biçimde davranma durumu. **titizlik göstermek** (ya da **etmek**) çok dikkatle ve özenle davranmak ya da böyle davranılmasını istemek, titizlenmek.

titizlikle *be.* titiz bir biçimde, titiz olarak.

titr *a. Fr.* san, unvan.

titre *a. Fr. kim.* "bir sıvıda erimiş bulunan bir özdeğin oranını belirlemek" anlamındaki ***titre etmek*** sözünde geçer.

titrek *s.* titreyen. **titrek ünsüz** *dilb.* ciğerden gelen havanın, dil ucunun dişlere ve küçükdilin dil sırtına vuruşları yüzünden zaman zaman kesilmesiyle oluşan ünsüz; örneğin Türkçede "r" ünsüzü titrek ünsüzdür.

titrekleşme *a.* titrekleşmek eylemi.

titrekleşmek *(nsz)* titrek duruma gelmek.

titreklik *a.* titrek olma durumu.

titrem *a. dilb.* yazılışları aynı, anlamları ayrı olan sözcükleri ayırt etmeye yarayan ya da konuşmada duyguları belirten, ses titreşimlerinin yükselip alçalması olayı. *eş.* **ton (II)**.

titreme *a.*titremek eylemi. **titreme gelmek** herhangi bir nedenle titremeye başlamak.

titremek *(nsz; -den)* **1** küçük küçük ve hızlı salınım devinimleri yapmak. **2** kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak. **3** (ses için) kısık ve kesik kesik çıkmak. **4** *(-den) mec.* birinden ya da bir şeyden korkmak, korkuya kapılmak. **5** çok üşümek. **6** (ışık için) aralıklı olarak gücü azalıp çoğalmak. **titreye titreye** *ik. be.* titreyerek.

titremleme *a. dilb.* konuşmada, tümcenin ezgisini oluşturan ses titreşimlerini, düşünceden ya da duyuştan gelen yumuşaklık ya da sertlik özelliklerini belirtmek için düzenleme. *eş.* **tonlama**.

titremlemek *(-i) dilb.* (söze) titrem uygulamak.

titremlenme *a. dilb.* titremlenmek eylemi.

titremlenmek *(nsz) dilb.* (söz için) titrem uygulanmak.

titreşim *a.* **1** küçük ve çok hızlı salınım devinimi. **2** *fiz.* bir noktanın gözün göremeyeceği bir hızla salınım devinimi yapması, kımıldanışı.

titreşimli *s.* **1** titreşim yapan ya da titreşim oluşturan. **2** *dilb.* ötümlü.

titreşimsiz *s.* **1** titreşim yapmayan ya da titreşim oluşturmayan. **2** *dilb.* ötümsüz.

titreşme *a.* titreşmek eylemi.

titreşmek *(nsz)* **1** her yeri titremek. **2** titreşim durumunda olmak. **titreşe titreşe** *ik. be.* titreşerek.

titreştiriş *a.* titreştirmek eylemi ya da biçimi.

titreştirme *a.* titreştirmek eylemi.

titreştirmek *(-i)* **1** her yanını titretmek. **2** *fiz.* titreşim durumuna getirmek.

titretebilme *a.* titretebilmek eylemi.

titretebilmek *(-i)* titretme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

titretiliş *a.* titretilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Masanın titretilişi yüzünden yazı düzgün olmadı.*

titretilme *a.* titretilmek eylemi.

titretilmek *(nsz)* titremek eylemi yaptırılmak, titremesi sağlanmak ya da titremesine yol açılmak. *ör. Atış yaparken el titretilince hedef vurulmaz.*

titretiş *a.* titretmek eylemi ya da biçimi. *ör. Devin, sesiyle yeri göğü titretişi Keloğlan'ı sindirememişti.*

titretme *a.* titretmek eylemi.

titretmek *(-i)* **1** titremesini sağlamak ya da titremesine yol açmak. **2** *mec.* korku salmak. **titrete titrete** *ik. be.* titreterek. *ör. Başını titrete titrete yürüyordu.*

titreyebilme *a.* titreyebilmek eylemi.

titreyebilmek *(nsz)* titremesi olanaklı olmak ya da titreme olasılığı bulunmak.

titreyiş *a.* titremek eylemi ya da biçimi.

tiyatro *a. İt.* (. .' .) **1** içinde her türlü oyunun sahnelenebildiği, sahnesi ve seyirci için oturma yerleri vb. bulunan, özel olarak bu iş için yapılmış yapı. **2** dramatik türleri seyirciler önünde, sahnede oynama eylemi ve sanatı. **3** oyun yazma sanatı. *ör. Yazar tiyatroyu bilmiyor.* **4** yazılmış oyunların tümü. *ör. Yazarın tiyatrosu, şiirini ve romanını gölgelemişti.* **5** oyuncular topluluğu. *ör. Tiyatrosunu iyi oyunculardan oluşturmuştu.* **tiyatro dönemi** tiyatro çalışmalarının başlangıcı olan eylül ile bitimi olan haziran arasındaki süre.

tiyatrocu *a. İt. T.* (. .' . .) **1** *ha.* tiyatro oyuncusu. **2** tiyatro işleten, tiyatro sahibi kimse.

tiyatroculuk *a. İt. T.* (. .' . . .) **1** tiyatro sanatçılığı, oyunculuğu. **2** tiyatro işletme işi.

tiyatroluk *s. İt. T.* (. .' . .) tiyatro özelliği bulunan ya da tiyatroya uygun özellikleri olan. *ör. Tiyatroluk konular bulmak güçtür.*

tiyatrosever *b. a.* ve *s. İt. T.* (. .' . . .) tiyatro sanatının kültürünü edinmiş, tiyatroya düşkün, tiyatro tutkunu (kimse).

tiz *s. Far.* (-) (ses için) keskin, ince.

tizleşebilme *a. Far. T.* tizleşebilmek eylemi.

tizleşebilmek *(nsz) Far. T.* (ses) tizleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tizleşme *a. Far. T.* tizleşmek eylemi.

tizleşmek *(nsz) Far. T.* (ses) tiz bir durum almak, keskinleşip incelmek, tiz olarak çıkmaya başlamak.

tizleştirebilme *a. Far. T.* tizleştirebilmek eylemi.

tizleştirebilmek *(-i) Far. T.* (ses) tizleştirmek elinde olmak, tizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tizleştirilme *a. Far. T.* tizleştirilmek eylemi.
tizleştirilmek *(nsz) Far. T.* (ses) tiz bir duruma getirilmek.
tizleştirme *a. Far. T.* tizleştirmek eylemi.
tizleştirmek *(-i) Far. T.* (ses) tiz duruma getirmek.
tizlik *a. Far. T.* (ses için) tiz olma durumu, özelliği, keskinlik, incelik.
Tl *kim.* talyum elementinin kimyasal simgesi.
Tm *kim.* tulyum elementinin kimyasal simgesi.
Togolu *ö. a.* ve *s.* Togo halkından olan kimse.
toğga *a. ha.* yoğurtlu yarma çorbası.
toğrul *a.* ➻ **çakırdoğan**.
tohmalama *a.* tohmalamak eylemi.
tohmalamak *(nsz) ha.* çok yiyerek şişmek.
toht, -tu *a. ha.* köpeklerin boğazına takılan dikenli, demir halka.
tohum *a. Far.* **1** *bitb.* bitkilerde döllenme sonunda yumurtacıktan oluşan ve yeni bir bitki oluşmasını sağlayabilen tane. **2** ürün almak üzere toprağa ekilen tahıl vb. tanesi. **3** *mec.* soy, sop, döl. **4** *mec.* ortaya bir sonuç çıkaran, bir sonucun oluşmasına yol açan şey. *ör. Atılan kötülük tohumları gençliği sarmıştı.* **5** *ha.* spermatozoit. **tohuma kaçmak** *(şaka)* evlenme çağı geçip kartlaşmak. **tohumu dökülmek** artık döl veremez olmak, dölden kesilmek, yaşlanmak.
tohumcu *a. Far. T.* tohum yetiştiren ya da satan kimse.
tohumculuk *a. Far. T.* tohum yetiştirme ya da satma işi.
tohumlama *a. Far. T.* tohumlamak eylemi.
tohumlamak *(-i) Far. T.* **1** döllemek. **2** dişi bir hayvanı, erkeğinden alınan tohumla yapay olarak döllemek, aşılamak.
tohumlanma *a. Far. T.* tohumlanmak eylemi.
tohumlanmak *(nsz) Far. T.* tohumlu duruma gelmek.
tohumlu *s. Far. T.* **1** tohumu olan, tohum veren. **2** tohumla üreyen. **tohumlu bitkiler** *bitb.* bitkiler âleminin büyük bir şubesi, çiçekli bitkiler.
tohumluk *s. Far. T.* tohum olarak kullanılmaya elverişli ya da tohum olarak ekilmek üzere ayrılmış olan. *ör. Tohumluk arpa aldım.*
tok, -ku *s.* **1** bir şeyler yiyerek açlığını gidermiş, doymuş olan, aç olmayan. **2** (ses için) kalın ve gür. **3** (kumaş için) sık dokunmuş ve kalın. **4** *mec.* sevgi, sevecenlik, başarı ya da para, mal gibi şeyleri elde etmiş, bunlara yeterince doymuş olan. **5** *ha.* dolgun. *ör. Başaklar bu yıl tok görünüyor.* **tok, açın halinden bilmez** (ya da **anlamaz**) varlıklı olanlar, yoksulların ne büyük geçim sıkıntısı içinde bulunduklarını bilmezler. **tok ağırlaması güçtür** karnı tok olanlara yemek beğendirmek zordur, toklar en lezzetli yiyeceklere bile isteksiz olur. **tok evin aç kedisi 1)** gereksinimi olmadığı halde açgözlülük eden (kimse). **2)** evde yemediğini yabancı yerde isteyen (çocuk). **tok iken yemek yiyen, mezarını dişiyle kazar** doyduktan sonra yenilen yemek, sağlık için çok zararlıdır. **tok karınla** doymuş olarak. **tok karnına** karnı tok durumdayken, yemekten sonra. **tok tok** *ik. be.* **1)** aç olmayarak, tok karınla. *ör. Tok tok banyo yapılması sakıncalıdır.* **2)** (ses) kalın ve gür olarak. *ör. Tok tok konuşanlar dikkat çeker.* **tok tutmak** (yiyecekler için) açlığı uzun süre gidermek, insana açlığını uzun süre duyumsatmamak.
toka (I) *a.* (.' .) **1** kemer, kayış gibi şeylerin iki ucunu birbirine bağlamaya, bunları gergin bir biçimde tutmaya yarayan, türlü biçimlerde olabilen tutturmalık. **2** kadınların saçlarını tutturmakta ya da kimi zaman süs olarak kullandıkları araç.
toka (II) *a. İt.* **1** genellikle selamlaşmak ereğiyle, birbirine sağ elini uzatarak el sıkışma. **2** içki içerken, birbirinin şerefine, sağlığına kadeh tokuşturma. **3** *arg.* ödeme, verme. **4** *arg.* gece hırsızlığı. **toka etmek 1)** genellikle selamlaşmak ereğiyle, birbirine sağ elini uzatarak el sıkışmak. **2)** içki içerken, birbirinin şerefine, sağlığına kadeh tokuşturma. **3** *arg.* vermek.
tokacı *a. İt. T. arg.* gece hırsızı.
tokaç *a.* çamaşır yıkarken, ıslak çamaşırlara vurulan, tahtadan kabaca yapılmış, yassı tokmak.
tokaçlama *a.* tokaçlamak eylemi.
tokaçlamak *(-i)* (çamaşırı) tokaçla dövmek, tokaç vurmak. **tokaçlaya tokaçlaya** *ik. be.* tokaçla vurarak, tokaçlayarak.
tokaçlanma *a.* tokaçlanmak eylemi.
tokaçlanmak *(nsz)* (çamaşır için) tokaçla dövülmek.
tokaçlayabilme *a.* tokaçlayabilmek eylemi.
tokaçlayabilmek *(-i)* (çamaşırı) tokaçlamak elinde olmak, tokaçlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tokalama *a.* tokalamak eylemi.
tokalamak (I) *(-i)* bir şeyin tokasını kapatmak, bir şeyi toka **(I)** ile tutturmak. *ör. Kadın saçını tokalamıştı.*
tokalamak (II) *(-i) İt. T. arg.* ödemek, vermek, toka etmek.
tokalaşma *a. İt. T.* tokalaşmak eylemi.
tokalaşmak *(nsz; -le) İt. T.* birbirinin elini sıkmak, el sıkışmak.
tokalı *s.* tokası olan, toka **(II)** takılmış bulunan.
tokat *a.* **1** el içiyle vuruş. **2** *arg.* alıp kaçma, zorla alma, çalma, hırsızlık. **tokat atmak** (ya da **aşk etmek** ya da **patlatmak**) hızla tokat vurmak. **tokat yemek** kendisine tokat vurulmak.
tokatçı *a. arg.* hırsız, dolandırıcı.
tokatçılık *a. arg.* tokatçının işi, dolandırıcılık, hırsızlık.
tokatlama *a.* tokatlamak eylemi.
tokatlamak *(-i)* **1** hızla tokat vurmak, tokat atmak. **2** *arg.* dolandırmak, çalmak. **tokatlaya tokatlaya** *ik. be.* tokat vurarak, tokatlayarak.

tokatlanabilme *a.* tokatlanabilmek eylemi.
tokatlanabilmek *(ösz)* tokatlanması olanak içinde olmak ya da tokatlanma olasılığı bulunmak.
tokatlanma *a.* tokatlanmak eylemi.
tokatlanmak *(ösz)* (kendisine) tokat atılmak, tokatla vurulmak.
tokatlayabilme *a.* tokatlayabilmek eylemi.
tokatlayabilmek *(-i)* tokatlamak elinde olmak, tokatlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tokgözlü *b. s.* gözü malda, parada vb. olmayan, gözü tok (kimse).
tokgözlülük *b. a.* **1** tokgözlü olma durumu. **2** tokgözlüye yaraşır davranış. **tokgözlülük etmek** tokgözlü gibi davranmak.
toklu *a.* bir yaşında erkek koyun.
tokluk *a.* tok olma durumu.
tokmak *a.* **1** ağaçtan yapılmış iri çekiç. **2** dövme, sıkıştırma, ezme vb. işinde kullanılan, saplı, topuz biçiminde ya da türlü biçimlerde olabilen araçların ortak adı. **3** kapı kanadına asılı ve kapı çalmaya yarayan, türlü biçimlerde olabilen metal araç. **4** dibekte dövme işinde kullanılan ağaçtan araç. **5** davul ve benzeri vurma çalgıları çalmakta kullanılan ve çalgının bir parçası olan araç. **6** *arg.* erkeklik organı, penis. **tokmak gibi** tıkız etli. **tokmak tokmak** *ik. s.* kalın, etli.
tokmakçı *a.* **1** *ha.* jigolo. **2** *arg.* cinsel yönden güçlü erkek.
tokmakçılık *a. arg.* tokmakçı olma durumu, tokmakçının işi.
tokmaklama *a.* tokmaklamak eylemi.
tokmaklamak *(-i)* **1** tokmakla vurmak. **2** *arg.* (erkek) cinsel ilişkide bulunmak.
tokmaklayabilme *a.* tokmaklayabilmek eylemi.
tokmaklayabilmek *(-i)* tokmaklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
toksigen *s. Fr.* zehir oluşturan, zehir yapan.
toksikolog *a. Fr.* toksikoloji uzmanı.
toksikoloji *a. Fr. hek.* zehirlerle, zehirlerin belirlenmesiyle ve organizmaya olan etkilerinin araştırılmasıyla ilgili bilim dalı.
toksin *a. Fr.* kimi canlı organizmada görülen zehir.
toksözlü *b. s.* hiç kimseden, hiçbir şeyden çekinmeden konuşan, hatır gönül dinlemeden doğru bildiğini söyleyen (kimse).
toksözlülük *b. a.* toksözlü olma durumu.
tokuç *a. ha.* tokaç.
tokurcun *a. ha.* dokurcun.
tokurdama *a.* tokurdamak eylemi.
tokurdamak *(nsz)* (su) kaynarken kabarcıklar oluşturup ses çıkarmak.
tokurdatış *a.* tokurdatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Adamın nargileyi tokurdatışından tiryaki olduğu belli oluyordu.*
tokurdatma *a.* tokurdatmak eylemi.
tokurdatmak *(-i)* tokurdamak eylemine yaptırmak.
tokurdayış *a.* tokurdamak eylemi ya ad biçimi. *ör. Nargilenin tokurdayışı hoşuna giderdi.*
tokurtu *a.* tokurdama sesi.
tokuş *a.* "bir şey verip yerine başka bir şey alma işi" anlamındaki ***değiş tokuş*** sözünde geçer.
tokuşma *a.* tokuşmak eylemi.
tokuşmak *(nsz; -le)* **1** kafa kafaya vuruşmak. **2** çarpışmak. **3** (iki şey) birbirine değmek, dokunmak.
tokuşturabilme *a.* tokuşturabilmek eylemi.
tokuşturabilmek *(-i; -le, -i)* tokuşturmak elinde olmak, tokuşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tokuşturma *a.* tokuşturmak eylemi.
tokuşturmak *(-i; -le, -i)* tokuşmak eylemini yaptırmak. *ör. İçerken ikide bir kadeh tokuşturuyorlardı.*
tokuz *s.* sık dokunmuş ve kalın, tok (kumaş).
tokyo *a.(Japonya'nın Tokyo kentinin adından)* (.' .) plastikten yapılmış, açık bir tür terlik.
tol *a. ha.* **1** taş kemer ya da taş kemerlerle yapılmış ev, oda, kapı, duvar vb. **2** evin temel taşı. **3** yayla ya da bahçe kulübesi. **4** avcı kulübesi. **5** ahır, samanlık. **6** birkaç evden oluşmuş yerleşim yeri, mezra.
tolerans *a. Fr.* **1** ➻ **hoşgörü**. **2** işlenmiş bir parçanın yapım ölçüsünde olabilecek özür payı.
toleranslı *s. Fr. T.* ➻ **hoşgörülü**.
toleranslılık *a. Fr. T.* ➻ **hoşgörülülük**.
toleranssız *s. Fr. T.* ➻ **hoşgörüsüz**.
toleranssızlık *a Fr. T.* ➻ **hoşgörüsüzlük**.
tolga *a.* savaşta, askerlerin başlarını korumak için giydikleri demir başlık.
tolgalı *s.* başına tolga giymiş olan. *ör. Bir ozan ak tolgalı beylerbeyinden söz eder.*
tolüen *a. Fr. kim.* madenkömürü katranında benzinle birlikte bulunan, eritici ve leke çıkarıcı olarak kullanılan, yanabilir sıvı hidrokarbür.
tomak *a.* **1** ağaçtan yapılmış oyun topu. **2** ağaçtan yapılmış gürz. **3** *esk.* kısa konçlu ve ökçesiz, ağır çizme.
tomar *a.* ve *s. Yun.* **1** dürülerek boru biçimi verilmiş kâğıt, deri. *ör. Bir tomar yazıyı gözden geçirdim.* **2** (kâğıt ya da kâğıt para için) pek çok, çok. *ör. Bir tomar kâğıt alıp geldi. Elinde bir tomar para vardı.* **3** *esk.* topun içini temizlemekte, yağlamakta kullanılan, ucu fırçalı çubuk. **tomar edilmek** tomar durumuna getirilmek, tomarlanmak. **tomar etmek** tomar durumuna getirmek, tomarlamak. **tomar tomar** *ik. s.***1)** tomarlar halinde olan. *ör. Tomar tomar kâğıt harcadı.* **2)** pek çok. *ör. Tomar tomar para kazandı.* **tomar yapılmak** ➻ **tomar edilmek**. **tomar yapmak** ➻ **tomar etmek**.
tomarla *be.* ve *s. Yun. T.* tomar durumunda, tomar edilmiş olarak, pek çok. *ör. Ona tomarla para verilmişti.*
tomarlama *a. Yun. T.*tomarlamak eylemi.
tomarlamak *(-i) Yun. T.*tomar durumuna getirmek, destelemek, yığmak. *ör. Paraları tomarlayıp cebine soktu.*

tomarlanma *a. Yun. T.* tomarlanmak eylemi.
tomarlanmak *(nsz) Yun. T.* tomar durumuna getirilmek, tomar yapılmak.
tomas *a. ha.* kaymaktan yapılan bir tür tulumpeyniri.
tombak *a. Fr.* **1** yüzde seksen bakırla yüzde yirmi çinkodan oluşan ve kuyumculukta, kimi eşya yapımında kullanılan sarı renkli alaşım. **2** *s.* bu alaşımdan yapılmış olan. *ör. Tombak şamdanlar pahalıydı.*
tombala *a. İt.* (.' . .) **1** bir torbaya konulmuş numaralı pullar karıştırılıp rasgele çekilerek, üzerinde numaralar bulunan kartlarla oynanan bir talih oyunu. **2** bu oyunda kartlardaki bütün numaraların tutturulmasıyla, doldurulmasıyla kazanılan en büyük ödül. **tombala çekmek 1)** tombala oynamak. **2)** *arg.* elini cebine sokarak uzunca bir süre bir şey aramak. **tombala çektirmek** tombala oynatmak.
tombalacı *a. İt. T.* (.' . . .) tombala çektirerek, oynatarak para kazanan kimse.
tombalacılık *a. İt. T.* (.' . . . .) tombalacının işi.
tombalak *s.* tıknaz ve tombulca, kısa boylu ve dolgun (kimse).
tombaz *a.* **1** ırmaklarda işleyen, güvertesiz, altı düz kayık. **2** altı düz kayık biçiminde, üzerinde köprü kurulan duba.
tombik *s. ha.*, **tombiş**.
tombiş *s. ha.* şişmanca, tombulca ya da tombul (kimse).
tombul *s.* **1** etine dolgun, şişmanca (kimse). **2** dolgun, etli. *ör. Tombul bamyalar hoşuma gitmişti.* **3** *s.* olumlu, iyi, hoş (kimse).
tombulca *s.* tombula yakın, oldukça tombul, biraz tombul.
tombullaşabilme *a.* tombullaşabilmek eylemi.
tombullaşabilmek *(nsz)* tombullaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tombullaşıverme *a.* tombullaşıvermek eylemi.
tombullaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede tombullaşmak.
tombullaşma *a.* tombullaşmak eylemi.
tombullaşmak *(nsz)* tombul duruma gelmek, dolgunlaşmak.
tombulluk *a.* tombul olma durumu.
tomografi *a. Fr.* bir organ ya da organizma kesitinin röntgenle filmini çekme yöntemi.
tomruk *a.* **1** kesilip budakları temizlenmiş ağacın silindir biçimindeki gövdesi. **2** işlenmek ya da biçilmek için hazırlanmış taş kütlesi. **3** tomurcuk. **4** *tar.* Osmanlı döneminde hapishaneye verilen ad. **tomruğa atmak** *esk.* (birini) hapishaneye koymak, hapsetmek. **tomruğa vermek** *esk.* suçlunun ayaklarını işkence aracına geçirmek. **tomruk ağası** *tar.* Osmanlı döneminde hapishanenin baş yöneticisi. **tomruk dairesi** *tar.* Osmanlı döneminde hapishane, tutukevi.
tomruklama *a.* tomruklamak eylemi.
tomruklamak *(-i)* (ağaç için) tomruk durumuna getirmek.
tomruklanma *a.* tomruklanmak eylemi.
tomruklanmak *(nsz)* tomruk durumuna gelmek.
tomurcuk *a.* **1** bir bitkinin üzerinde bulunan ve daha sonra sap, çiçek ya da yaprak olacak filiz. **2** özellikle çiçeği oluşturacak olan gonca.
tomurcuklanabilme *a.* tomurcuklanabilmek eylemi.
tomurcuklanabilmek *(nsz)* (bitki) tomurcuklanması olanak içinde olmak ya da tomurcuklanma olasılığı bulunmak.
tomurcuklanış *a.* tomurcuklanmak eylemi ya da biçimi.
tomurcuklanma *a.* tomurcuklanmak eylemi.
tomurcuklanmak *(nsz)* (bitki) tomurcuklar oluşturmak. *ör. Kavaklar tomurcuklandı mı ilkyaz gelmiş demektir.*
tomurcuklu *s.* (bitki) tomurcukları olan.
tomurma *a. ha.* tomurmak eylemi.
tomurmak *(nsz) ha.* **1** (bitki için) filiz vermek üzere gözler kabarmak, tomurcuklanmak. **2** ağacı dibinden kesmek ya da uzunlamasına yarmak.
ton (I) *a. Fr.* bir metre küp oylumunda ve +4 °C'deki arı suyun ağırlığına eşit ağırlık, bin kilogramlık ağırlık birimi. **tonla** pek bol, pek çok, sayısız. **tonlarca** çok sayıda, pek çok ton. *ör. Bu yıl da tonlarca domates denize döküldü.*
ton (II) *a. Fr.* **1** *müz.* insan ya da çalgı sesinin yükseklik ya da alçaklık derecesi, perde. **2** *dilb.* konuşmada sesin duyguları belirtecek biçimde çıkması. **3** bir rengin koyuluk ya da açıklık derecesi.
tonaj *a. Fr.* **1** bir taşıtın alabildiği yükün, taşıyabildiği ağırlığın ton **(I)** olarak miktarı. **2** *den.* bir ticaret gemisinin iç oylumunun hesaplanmasıyla bulunan taşıma kapasitesi.
tonalite *a. Fr. müz.* belirli bir tonda **(II)**[1] yazılmış müzik parçasının niteliği.
tonbalığı, -nı *b. a. hayb.* ➻ **orkinos**.
toner *a. İng.* bilgisayar yazıcısı mürekkebi.
tonga *a.* (.' .) *arg.* hile, tuzak, düzen, dalavere. **tongaya basmak** (ya da **düşmek**) *arg.* kendisini kötü bir duruma düşürmek için hazırlanan bir tuzağa düşmek, hileye aldanmak. **tongaya bastırmak** (ya da **düşürmek**) *arg.* (birini) kendisini kötü duruma düşürecek bir oyuna getirmek, hileyle aldatmak, dalavere yaparak kandırmak.
tonik *s. Fr.* **1** organları uyaran ve güçlendiren (ilaç). **2** *a.* kimi içkilere katılan, içinde kinin bulunan sıvı. **3** *a.* cilt bakımında kullanılan, yüze ve boyna sürülen losyon.
tonilato *a. İt.* (. . .' .) *den.* gemilerin alabileceği yükü belirtmekte kullanılan, bir tona **(I)** eşit ağırlık birimi.
tonilatoluk *s. İt. T.* (. . .' . .) *den.* herhangi bir tonilato oylumunda olan (gemi).
tonlama *a. Fr. T.* tonlamak eylemi.
tonlamak *(-i)* ➻ **titremlemek**.
tonlanma *a. Fr. T.* tonlanmak eylemi.
tonlanmak *(nsz) Fr. T.* ➻ **titremlenmek**.

tonluk *s. Fr. T.* herhangi bir ton **(I)** oylumunda olan (taşıt, yük). *ör. Üç tonluk yük için on tonluk kamyon gerekmez.*
tonos *a. Yun.* ➻ **tonoz.**
tonoz *a. Yun. mim.* **1** biçimi alttan içbükey olmak üzere taş ve tuğlayla örülmüş, yarım silindir biçiminde tavan örtüsü. **2** bir kemerin aralıksız olarak devam etmesiyle oluşan örtü. **3** *müz.* kimi yaylı çalgıların üst ve alt kapaklarının ortasındaki şişkince bölüm.
tonton *a. tkz.* tombulca, yaşlı ama sevimli, hoş kimse.
tontonlaşma *a.* tontonlaşmak eylemi.
tontonlaşmak *(nsz) tkz.* tonton olmak.
tontonluk *a.* tonton olma durumu.
top *a.* **1** ayaktopu, sepettopu, masatopu gibi birçok spor oyunlarında kullanılan, genellikle kauçuktan yapılmış, türlü büyüklükte olabilen, toparlak nesne. **2** kimi aygıtlarda bulunan toparlağımsı nesne. **3** *ask.* gülle ya da şarapnel atan, büyük bir ateşli silah. **4** kâğıt, kumaş gibi nesnelerin belli miktardaki, bir araya getirilmiş ya da bir şeye sarılmış durumu. *ör. Bu kitaba beş top kâğıt gider. Bir top kumaştan kaç giysi çıkar?* **5** kâğıt, kumaş gibi nesnelerin düzenli bir yığın durumuna getirilmiş bağı. *ör. Depodaki kâğıt toplarını fareler harap etmişti.* **6** bir şeyin tümü, hepsi. *ör. Parasının topunu harcayıvermiş.* **7** *s.* yuvarlak biçimde olan, yuvarlak. *ör. Top sakallı biri seni görmek istemişti.* **8** *ha.* araba tekerleği başlığı. **9** *ha.* demet, yığın. *ör. Bir top çiçek almıştı.* **10** *a.* ve *s. arg.* edilgin eşcinsel (erkek). **top arabası** *ask.* sahra topunun oturtulmuş bulunduğu, genellikle hayvanla çekilen, tekerlekli taşıt. **top** (ya da **topu**) **atmak** batkınlığa uğramak, iflas etmek. **top etmek** (bir şeyi) yığın durumuna getirmek. **top gibi gürlemek** (ses ve konuşma için) çok gür ve gürültülü bir biçimde çıkmak. **top gibi patlamak** (şaşırtıcı, ürkütücü bir haber) ansızın ortalığa yayılmak. *ör. Cepheden gelen haber köyde top gibi patlamıştı.* **top kandil** birçok kandilin birleştirilmesiyle yapılmış avize. **top koşturmak** *arg.* (ayaktopu) oynamak. *ör. On yıl aynı takımda top koşturmuştu.* **top sakal 1)** alttan yuvarlak ve düz kesilmiş olan uzun ve gür sakal. **2)** sakalı böyle olan (kimse). **top sakallı** alttan yuvarlak ve düz kesilmiş, uzun ve gür sakalı olan (kimse). **top sürmek** *sp.* (ayaktopunda bir oyuncu) kısa vuruşlarla ve ayağından kaçırmadan, topu karşı takımın kalesine doğru götürmek. **top tekniği** *sp.* ayaktopunda oyuncunun topla dilediği gibi oynayabilmesi, topu kullanabilme becerisi. **top top** *ik. be.* ve *s.* **1)** top biçiminde, yuvarlak yuvarlak. **2)** birçok top olarak. **3)** yığınlar, demetler durumunda, demet demet, yığın yığın, öbek öbek. **top tüfek** türlü silahlar. **topa tutmak 1)** *ask.* bir yere topla ardı ardına ateş etmek. **2)** bir kimseye, öfkeyle, ağır sözler söylemek. **topu** tümü, hepsi. **topu atmak** *arg.* **1)** sınıfta kalmak. **2)** batkınlığa uğramak, top atmak, iflas etmek. **topu topu** (azımsanan şeyler için) olup olacağı, hepsi, tümü. **topun ağzında 1)** saldırılacak ilk yer. **2)** çatılacak, harcanacak, atılacak ilk kişi. **3)** tehlikeye çok yakın olan (kimse ya da yer).
topaç *a.* **1** çevresine ip sarılıp birden yere atılarak ya da kamçıyla vurularak döndürülen, genellikle ağaçtan yapılan, armut biçiminde, sivri uçlu oyuncak. **2** kurşun borunun ağzını genişletmekte kullanılan bir tür ağaç tıkaç. **3** kayık küreğinin toparlakça yeri. **4** toparlak sepet ya da küçük küfe. **topaç gibi** (çocuk için) vücutça toplu ve çok sağlıklı.
topak *a.* **1** yufka açmak için avuç içinde yuvarlak bir biçim verilen hamur parçası. **2** bu biçim verilmiş ya da bu biçimde olan herhangi bir şey. *ör. İki topak tereyağı aldı.* **3** hayvanlarda, parmakların ardında bulunan ve topuğu andıran çıkıntı. **4** *ha.* yuvarlak, toparlak, top. **topak topak** *ik. s.* küme küme, öbek öbek, top top. **topak topak edilmek** (hamur vb.) topaklar durumuna getirilmek. **topak topak etmek** (hamur vb.) topaklar durumuna getirmek. **topak yapmak** (hamur vb.) topak durumuna getirmek.
topaklama *a.* topaklamak eylemi.
topaklamak *(-i)* toz ya da küçük parçalar durumundaki bir şeyi kütle ya da yığın biçiminde birleştirmek.
topaklanabilme *a.* topaklanabilmek eylemi.
topaklanabilmek *(nsz)* topaklanması olanaklı olmak ya da topaklanma olasılığı bulunmak.
topaklanma *a.* topaklanmak eylemi.
topaklanmak *(nsz)* topak durumuna gelmek.
topal *s.* **1** bacağındaki sakatlık dolayısıyla seker gibi ya da iki adımda bir, bir yana eğilerek yürüyen (insan ya da hayvan). **2** *ha.* yürürken aksayan (ayak). *ör. İneğinin topal ayağı bir daha kırılmıştı.* **3** *mec.* ayaklarından biri kısa olan (nesne). *ör. Topal sandalye rahatsız olur.* **topal eşekle kervana karışmak** (ya da **katılmak**) *tkz.* yetersiz durumuyla, büyük iş yapanlar arasında yer almaya yeltenmek.
topalak *a.* **1** *bitb.* hünnapgillerden, yapraklarından yeşil boya çıkarılan bir bitki. **2** *ha.* kökü ufak ve salkım biçiminde yumrulardan oluşan, yazın bostan tarlalarında yetişen, çiğdeme benzer bir bitki.
topalan *a. ha.* sindirimsizlik nedeniyle görülen mide ve karın ağrısı.
topallama *a.* topallamak eylemi.
topallamak *(nsz)* **1** bacağındaki sakatlık dolayısıyla seker gibi ya da iki adımda bir, bir yana eğilerek yürümek. **2** *mec.* (işler) gerektiği gibi yürümemek, aksamak. **topallaya topallaya** *ik. be.* topallayarak.
topallayabilme *a.* topallayabilmek eylemi.
topallayabilmek *(nsz)* topallaması olanak içinde olmak ya da topallama olasılığı bulunmak.
topallayış *a.* topallamak eylemi ya da biçimi.
topallık *a.* topal olma durumu.

topaltı, -nı *b. a.* kale toplarının koruması altında bulunan yer, bir kentin yakın çevresi.
toparlacık *s.* **1** pek yuvarlak, yusyuvarlak. **2** (insan için) kısa boylu ve şişman.
toparlak *a.* ve *s.* **1** top biçiminde olan, yuvarlak. **2** *a. ask.* top cephanesi taşıyan araba. **toparlak hesap** ➻ **yuvarlak hesap**. **toparlak sayı** (ya da **rakam**) ➻ **yuvarlak sayı** .
toparlakça *s.* toparlağa yakın bir biçimde olan, yuvarlakça.
toparlama *a.* toparlamak eylemi.
toparlamak *(-i)* **1** toplu bir duruma sokmak, bir araya getirmek, toplamak. *ör. Arkadaşlarını toparlayıp bir dernek kurdu.* **2** (düşünce için) neler üzerinde durulacağını düşünerek onları bir araya getirmeye çalışmak. *ör. Yazacaklarını toparlamak uzun sürdü.* **3** şaşkın durumdan kurtulup kendine gelmek. *ör. Tokadı yiyince kendini toparladı.* **4** derli toplu bir duruma getirmek, çekidüzen vermek. *ör. Evi toparlayıp sokağa çıktı.*
toparlanabilme *a.* toparlanabilmek eylemi.
toparlanabilmek *(nsz)* toparlanmak elinde olmak, toparlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
toparlanış *a.* toparlanmak eylemi ya da biçimi.
toparlanıverme *a.* toparlanıvermek eylemi.
toparlanıvermek*(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede toparlanmak.
toparlanma *a.* toparlanmak eylemi.
toparlanmak *(nsz)* **1** toparlamak eylemine konu olmak ya da toparlamak eylemi yapılmak. **2** para ve iş yönünden durumunu düzeltmek. **3** sağlığı düzelmek. *ör. Birkaç gün dinlen, toparlanırsın.* **4** bir işi, bir eylemi yapmaya hazır duruma gelmek. *ör. Toparlanıp sokağa çıktı.* **5** şaşkın durumdan kurtulup kendine gelmek. *ör. Tokadı yiyince toparlandı.*
toparlayabilme *a.* toparlayabilmek eylemi.
toparlayabilmek *(-i)* **1** toparlamayı becermek, toparlamak elinde olmak, toparlama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Konuklar gelmeden ortalığı toparlayabilir misin?*
toparlayıcı *s.* toparlayan.
toparlayıcılık *a.* toparlayıcı olma durumu, özelliği.
toparlayış *a.* toparlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun arkadaşlarını toparlayışı, bir araya getirişi övgüye değer.*
toparlayıverme *a.* toparlayıvermek eylemi.
toparlayıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede toparlamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Odayı da toparlayıver.*
topatan *b. a.* uzunca gövdeli, sarı renkli, güzel kokulu bir kavun türü.
topaz *a.Fr. (Kızıldeniz'deki Topazos Adası'nın adından)* doğal alüminyum silikatıyla flüorinden oluşan, kahverengi ya da soluk sarı renkte, sert, değerli bir taş.
topbaş *b. a. ha.* iyi cins ve yumuşak bir buğday türü.
topçeker *b. a.* **1** *den.* ağır topları bulunan küçük savaş gemisi. **2** *s.* top arabasını çeken (hayvan).
topçu *a.* **1** *ask.* topların kullanılışı, bakımı konusunda eğitilen, yetiştirilen asker sınıfı. **2** *a.* ve *s. arg.* iflas etmiş (tüccar) **3** *a.* ve *s. arg.* sınıfta kalmış (öğrenci).
topçuluk *a. ask.* topçu sınıfı.
tophane *b. a. T. Far.* (. - .) *tar.* **1** Osmanlı döneminde, top dökülen yer, top fabrikası. **2** topçu askerinin eğitildiği yer.
topkadife *b. a. T. Ar. ha.* ➻ **kadife çiçeği** .
topla *a.* üç parmaklı dirgen.
toplaç *a. fiz.* elektrik dinamolarında, devingen bölümün üzerindeki iletken devrelerde oluşan akımı toplayıp tek bir devreye veren aygıt.*eş.* **kolektör** .
toplam *a. mat.* toplama² işleminin sonunda elde edilen sayı; örneğin 5+13+2=20 işleminde, 20 sayısı toplamdır.
toplama *a.* **1** toplamak eylemi. **2** *mat.* sayıları ya da nicelikleri birbirine ekleyerek toplamını bulma işlemi. **3** *s.ha.* gerekli parçaları toplanıp birleştirilerek yapılmış. **toplama bilgisayar** parçaları toplanıp kurgulanarak yapılmış markasız bilgisayar. *ör. Toplama bilgisayarlar daha ucuz olur.* **toplama imi** (ya da **işareti**) *mat.* toplama işleminde kullanılan im, artı, (+). **toplama kampı** savaşta, düşman ulustan sivil halkın, siyasal tutukluların ya da savaş tutsaklarının topluca tutuldukları yer.
toplamak *(-i)* **1** tek tek durumdaki şeyleri bir araya getirmek. *ör. İnsanları bir amaçta toplamak kolay değildir.* **2** devşirmek, derlemek. *ör. Çiçek toplamak için kıra gittiler.* **3** devşirip kaldırmak. *ör. Masayı toplamak sana kaldı.* **4** derli toplu bir duruma getirmek, düzene sokmak, dağınıklıktan kurtarmak. *ör. Herkes kendi odasını toplasın.* **5** düzgün duruma getirmek, düzeltmek. *ör. Saçlarını toplamıştı.* **6** artırıp biriktirmek. *ör. Birkaç yılda epey servet topladı.* **7** koleksiyon yapmak. *ör. Yıllardır pul topluyordu.* **8** *mat.* sayıları ya da nicelikleri birbirine ekleyerek toplamını bulmak. **9** hizmete çağırmak. *ör. Asker toplamak devletin yetkisindedir.* **10** (vergi, bağış vb. için) verecek olanlardan almak. *ör. Devlet vergi toplamakta beceri gösteremiyordu.* **11** *(nsz)* (insan için) kilo almak, şişmanlamak. *ör. Birkaç gün dinlenip beslenince biraz toplamıştı.* **12** *(nsz)* (çıban, yara) irinlenmek. *ör. Çıban toplamıştı, patlamak üzereydi.* **13** (yasaklanan şeyleri) satıcılardan almak, satışını yasaklamak. *ör. Kitap toplamak çağdışıdır.* **14** *arg.* (otomobil vb. için) direksiyonu sağa ya da sola çevriliyken doğru duruma getirmek, yönünü düzeltmek. **15** *ha.* (bilgisayar, otomobil vb. için) gerekli parçalarını toplayıp birleştirerek onarmak ya da oluşturmak. **toplaya toplaya** *ik. be.* toplayarak.
toplanabilme *a.* toplanabilmek eylemi.
toplanabilmek *(nsz)* toplanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

toplanık *s.* toplantı durumunda bulunan.
toplanılma *a.* toplanılmak eylemi.
toplanılmak *(ösz)* **1** kişiler bir araya gelmek. **2** *(nsz)* toplamak eylemi yapılmak.
toplanış *a.* toplanmak eylemi ya da biçimi.
toplanıverme *a.* toplanıvermek eylemi.
toplanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede toplanmak.
toplanma *a.* toplanmak eylemi.
toplanmak *(nsz)* **1** toplamak eylemine konu olmak. **2** toplantı yapmak. **3** kendine çekidüzen vermek. **4** şişmanlamak. **toplana toplana** *ik. be.* toplanarak.
toplantı *a.* **1** birden çok kimsenin belli bir amaçla bir araya gelmesi, toplanması. *ör. Apartman toplantısı yarınmış.* **2** bir gündeme bağlanmış, gündemde bulunan konuları görüşmek için ilgililerin katılmasıyla yapılan birleşim. *ör. Derneğin bugünkü toplantısına katılacağım.* **3** bir meclisin, bir kurulun bir yıl içindeki birleşimlerinin her biri. **toplantı salonu** bir yapıda toplantılar için özel olarak düzenlenmiş ya da ayrılmış salon. **toplantı yapmak 1)** toplantı düzenlemek. **2)** toplanmak. **toplantı yeri** toplantının yapılacağı ya da yapıldığı yapı ya da kent.
toplardamar *b. a. gövb.* kanın, vücudun her yanından yüreğe gitmesini sağlayan damar. **toplardamar genişlemesi** *hek.* **varis. toplardamar yangısı** *hek.* **flebit.**
toplaşma *a.* toplaşmak eylemi.
toplaşmak *(nsz)* **1** bir araya gelmek, toplanmak. **2** top durumuna gelmek.
toplatabilme *a.* toplatabilmek eylemi.
toplatabilmek *(-i, -e)* toplatmak elinde olmak, toplatmaya gücü yetmek, toplatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
toplatılabilme *a.* toplatılabilmek eylemi.
toplatılabilmek *(nsz)* toplatılması olanak içinde olmak ya da toplatılma olasılığı bulunmak.
toplatılış *a.* toplatılmak eylemi ya da biçimi. *ör. İki kitabın toplatılışı tepkiyle karşılandı.*
toplatılma *a.* toplatılmak eylemi.
toplatılmak *(nsz)* **1** toplamak eylemi yaptırılmak, toplamak eylemine konu olmak. **2** (yasaklanan şeyler) satıcıdan alınmak, yasaklanmak. *ör. İki kitap toplatıldı.* **toplatıla toplatıla** *ik. be.* toplatılarak.
toplatma *a.* toplatmak eylemi.
toplatmak *(-i, -e)* toplamak eylemini yaptırmak, toplamasını ya da toplanmasını sağlamak. **toplata toplata** *ik. be.* toplatarak.
toplayabilme *a.* toplayabilmek eylemi.
toplayabilmek *(-i)* **1** toplamak elinde olmak, toplamaya gücü yetmek, toplama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bize de çiçek toplayabilir misin?*
toplayadurma *a.* toplayadurmak eylemi.
toplayadurmak *(-i)* toplamaya başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Siz eşyayı toplayadurun ben bir kamyon bulayım.*
toplayış *a.* toplamak eylemi ya da biçimi.
toplayıverme *a.* toplayıvermek eylemi.
toplayıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa zamanda toplamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Annene çiçek toplayıver.*
toplu *s.* **1** topu[2] olan. *ör. Toplu tabancalar antika oldu.* **2** hepsi bir arada bulunan, toplanmış olan. *ör. Toplu parayı harcamak kolaydır.* **3** derlenip toplanmış, düzene konmuş olan. *ör. Odası topluydu.* **4** tümünü, hepsini içine alan. *ör. Onun şiirlerine toplu bakış, anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.* **5** vücutça dolgun. *ör. Dallı güllü giysi onu toplu gösteriyordu.* **toplu iş sözleşmesi** *huk.* ➻ **toplusözleşme. toplu konut** devletçe planlanan ve devlet kredisiyle belli bir alanda bir arada yapılan toplumsal amaçlı konutlar bütünü. **toplu tabanca** ➻ **altıpatlar. toplu taşıma** ➻ **toplutaşım, toplutaşıma.**
topluca *be.* **1** toplu bir biçimde, hepsi bir arada, toplu olarak. *ör. Parayı topluca istiyordu.* **2** *s.* vücutça biraz dolgun (kimse).
topluçalışım *b. a.* ➻ **seminer.**
topludurum *b. a.* ➻ **konjonktür.**
topludurumsal *b. s.* ➻ **konjonktürel.**
toplugörüşme *b. a.* ➻ **panel.**
topluiğne *b. a.* kâğıt, kumaş vb. tutturmakta kullanılan, başında küçük bir toparlak bulunan iğne.
toplukıyım *b. a.* kendini savunacak gücü ve olanağı bulunmayan insanların topluca öldürülmesi. *eş.* **katliam.**
topluluk *a.* **1** nitelikleri yönünden bir bütün oluşturan bireylerin, kimselerin tümü, herhangi bir toplumsal küme. *ör. Küçük bir topluluğumuz var.* **2** aynı yerde bulunan insan kalabalığı. *ör. Polis topluluğu dağıttı.* **3** *topb.* sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan ve bir uygarlığı paylaşan, bir dinden olan bireylerin oluşturduğu, değişik sayıları olabilen insan kümesi.*eş.* **cemaat.** *ör. Adadaki iki topluluk bir arada yaşamak isterse anlaşırlar.* **4** (sanat alanında) bir araya gelerek birlikte sanat yapan insanlar kümesi. *ör. Müzik topluluğu, tiyatro topluluğu.* **5** aynı türden nesnelerin bir araya gelmesiyle oluşan küme. *ör. Uzakta bir ağaç topluluğu vardı.* **topluluk adı** *dilb.* birçok öğeden oluşmakla birlikte birlik, bütünlük gösteren bir topluluğa verilen tekil ad; örneğin "sınıf", "ordu", "sürü" birer topluluk adıdır.
toplum *a.* **1** *topb.* tarihsel gelişme içinde, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan ve ortak bir uygarlığı olan, yaşamlarını sürdürmek, birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan insanların tümü. **2** bir arada yaşayan bireylerin oluşturduğu canlılar topluluğu. *ör. Hayvanbilimciler karınca ya da arı toplumundan söz eder.* **toplum polisi** *esk.* yığınsal toplantılarda ve gösterilerde güvenliği sağlamakta, olayları bastırmakta kullanılan güvenlik örgütü ve bu örgütün görev-

lisi. **toplum yapısı** *topb.* bir toplumu oluşturan birbirinden farklı toplulukların ortaya koyduğu yapı.

toplumbilim *b. a.* insan toplumlarının oluşum, işleyiş ve gelişim yasalarını inceleyen, toplumla ilgili olayları bu yasalar ışığında ele alan bilim dalı. *eş.* **sosyoloji**.

toplumbilimci *b. a.* toplumbilim bilgini. *eş.* **sosyolog**.

toplumbilimcilik *b. a.* **1** toplumbilim bilginliği. **2** insan yaşamındaki bütün olayları yalnızca toplumsal yapıyla ve örgüt biçimleriyle açıklama yönsemesi.

toplumbilimsel *b. s.* toplumbilim yönünden, toplumbilime değgin, toplumbilimle ilgili olan.

toplumcu *a.* ve *s.* toplumculuktan yana olan (kimse ya da görüş). **toplumcu gerçekçi** toplumcu gerçekçilik yöntemini benimseyen (sanat, sanatçı). **toplumcu gerçekçilik** gerçeği toplumculuk açısından veren sanat yolu.

toplumculuk *a. topb.* bütün üretim araçlarının kamunun, devletin olmasını ve toplumun yararına kullanılmasını, bireyin değil toplumun gönence ermesini, toplumsal sınıfların ortadan kalkması için toplumun yeniden örgütlenmesini amaçlayan siyasal ve ekonomik öğreti. *eş.* **sosyalizm**.

toplumdaş *a.* aynı toplumdan olan bireylerin her biri.

toplumdışı, -nı *b. a.* toplumun dışında kalan.

toplumdışılama *b. a. yeni* toplumdışılamak eylemi.

toplumdışılamak *(-i) yeni* ➻ **aforozlamak**.

toplumdışılanma *b. a. yeni* toplumdışılanmak eylemi.

toplumdışılanmak *(nsz) yeni* ➻ **aforozlanmak**.

toplumdışılık *b. a.* toplumdışı olma durumu.

toplumlararası, -nı *b. s.* birçok toplum arasında gerçekleşen, birçok toplumu ilgilendiren.

toplumlaşabilme *a.* toplumlaşabilmek eylemi.

toplumlaşabilmek *(nsz)* toplumlaşması olanak içinde olmak ya da toplumlaşma olasılığı bulunmak.

toplumlaşma *a.* toplumlaşmak eylemi.

toplumlaşmak *(nsz)* toplum durumuna gelmek.

toplumsal *s.* topluma ilişkin, toplumla ilgili olan, topluma değgin. **toplumsal aşamalanma** *topb.* değişik toplumsal katmanların, kümelerin toplum içinde gördükleri saygı, önem ve öncelik bakımından sıralanmaları. **toplumsal baskı** *topb.* herhangi bir amacı, bir çıkarı, bir değeri gerçekleştirmek için bireylere ya da kümelere o konudaki tutumlarını, davranışlarını değiştirmeleri için yapılan baskı. **toplumsal bilinç** *topb.* toplum yaşamındaki düşünce, sanat, siyasa, töre gibi kurumları oluşturan bilinç biçimlerinin tümü. **toplumsal birlik** *topb.* bir toplumsal küme üyeleri arasında görülen eylem birliği. **toplumsal bunalım** *topb.* bir toplumun temel düzeninin yapısında ve işleyişinde, bireylerin ya da kümelerin kendilerini uyarlamaları zorunluğu doğan birtakım değişmelerin ortaya çıkması durumu. **toplumsal bütünleşme** *topb.* ➻ **toplumsal birlik**. **toplumsal çelişme** *topb.* toplumun yapısında yer alan ve onu köklü biçimde değiştirebilecek olan çelişme. **toplumsal çözülme** *topb.* toplumda kişiler ve topluluklar arasındaki amaçsal ilişkilerin bozulması. **toplumsal dayanışma** *topb.* bir toplumun bireyleri, kümeleri arasındaki dayanışma, tutarlılık. **toplumsal değer** *topb.* toplumun tümünce değer olarak kabul edilmiş olan ve savunulan değer. **toplumsal değişme** *topb.* toplumun herhangi bir döneminde, yerleşik düzeninde oluşan değişme. **toplumsal denge** *topb.* bir toplumun başlıca katmanlarının geniş ölçüde bir uyum içinde bulunmasını sağlayan toplumsal, kültürel ve ekonomik bütünleşme. **toplumsal düzen** *topb.* bir toplumda geçerli olan üretim ilişkileri ve güçleriyle üstyapı kurumlarının karşılıklı bağlılık içinde oluşturdukları uyumlu bütün. **toplumsal eşitsizlik** *topb.* toplumda, sınıflaşmalar dolayısıyla bireylerin toplumsal yerleri arasında ortaya çıkan ayrılık. **toplumsal gelişme** *topb.* toplumun tümüyle ve her yönden gelişmesi. **toplumsal hayat** ➻ **toplumsal yaşam**. **toplumsal ilişki** *topb.* bir toplumun toplulukları ve bireyleri arasındaki karşılıklı ilişki. **toplumsal katman** *topb.* bir toplumsal sınıfı oluşturan başlıca ekonomik kümeler. **toplumsal küme** *topb.* türlü etkileşimlerle bir arada bulunan, birden çok sayıda bireyden oluşan toplumsal birim. **toplumsal yapı** *topb.* herhangi bir toplumun ya da toplumsal kümenin yerleşik örgütleniş biçimi. **toplumsal yardım** yoksul kimselere yiyecek, giyecek, yakacak, sağaltım ve ilaç sağlanarak yapılan karşılıksız yardım. *eş.* **sosyal yardım**. **toplumsal yaşam** toplumun topluluklar ve bireyler olarak bir arada bulunma ilişkilerinin bütünü.

toplumsallaşma *a.* **1** toplumsallaşmak eylemi. **2** *topb.* bireyin, bir kişilik kazanarak belli bir toplumsal çevreye uyması, toplumla bütünleşmesi süreci.

toplumsallaşmak *(nsz)* içinde yaşadığı topluma uymak, onunla bütünleşmek, toplumsal olmak.

toplumsallaştırılma *a.* toplumsallaştırılmak eylemi.

toplumsallaştırılmak *(nsz)* toplumsallaşması sağlanmak. *ör. İnsan, toplumsallaştırılmak istenirken baskı mi görmüştür?*

toplumsallaştırma *a.* toplumsallaştırmak eylemi.

toplumsallaştırmak *(-i)* **1** *eko.* toplumun yararlanacağı bir duruma koymak, toplum yararına çalışır bir duruma getirmek, toplumun malı yapmak. **2** *ruhb.* ve *eğit.* toplumun değer yargılarına uygun duruma getirmek.

toplumsallık *a.* toplumsal olma durumu.
toplusözleşme *b. a.* bir işyerinde çalışan işçileri temsil eden sendikayla işveren arasında, yasalar uyarınca ve topluca, çalışma ve ücret koşullarını vb. düzenlemek ereğiyle, belli bir süre için imzalanan sözleşme.
toplutartışım *b. a. yeni* ➻ **forum.**
toplutaşım *b. a. yeni* ➻ **toplutaşıma.**
toplutaşıma *b. a.* bir kent halkının kent içi ulaşım gereksiniminin, çok sayıda insan taşımaya uygun büyük taşıma araçlarıyla karşılanmasını sağlayan ulaşım sistemi.
topograf *a. Fr.* topografya uzmanı.
topografya *a. Fr.* (. . .' .) bir kara parçasını, doğal engebelerini belirtecek bir biçimde, kâğıt üzerinde çizgilerle gösterme işi.
topografyacı *a. Fr. T.* ➻ **topograf.**
topoloji *a. Fr. mat.* geometrik cisimlerin nitel özelliklerini ve bağıl konumlarını, biçimlerinden ve büyüklüklerinden ayrı olarak ele alıp inceleyen geometri dalı.
topolojik *s. Fr.* topolojiyle ilgili olan.
toponimi *a. Fr. dil.* ➻ **yeradıbilim.**
toponomastik *a. Fr. dil.* ➻ **yeradıbilim.**
toppatlıcan *b. a. T. Ar. ha.* yuvarlak ve tombul bir patlıcan çeşidi.
toprak *a.* **1** yerkabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü doğal kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü. *ör. Toprağı sürüp ekeriz.* **2** ekime elverişli arazi, tarla. *ör. Birkaç dönüm toprağı vardı.* **3** su dışı yer, kara. *ör. Denizci, altı ay toprağa ayak basmamıştı.* **4** ülke. *ör. Düşmanı toprağımızdan elbirliğiyle attık.* **5** *s.* topraktan yapılmış olan. *ör. Çiçek için toprak saksı daha sağlıklıdır.* **toprağa bakmak** (ağır hasta olduğu için) ölümü yakın görünmek. **toprağa verilmek** (ölen bir kimse) gömülmek. **toprağa vermek** ölüyü gömmek. **toprağı bol olsun** (Müslüman olmayan ölüler için) "hayırla anılacak kişiydi, ruhu sükûn içinde olsun, mezarında rahat yatsın" anlamında iyi dilek sözü olarak kullanılır. **toprağı çekmiş** sürekli oturduğu yerden ayrılıp kısa bir süre için gittiği bir yerde ölenler için "gömüleceği toprak kendisini çekmiş" anlamında söylenir. **toprağına ağır gelmesin** bir ölünün aleyhinde konuşulacağı zaman kullanılır. **toprak çekmek** bir yerdeki toprağı başka bir yere taşımak. **toprak hattı** bir elektrik devresinde toprak bağlantısı. **toprak işi** topraktan yapılan şeylerin ortak adı, çanak çömlek. **toprak kabul etmez** kötü ve günahkâr olarak tanınmış kimseler için söylenir. **toprak kayması** *yerb.* genellikle yağışların etkisiyle alt tabakanın gevşemesi sonucu kaya, toprak vb.nin yerinden koparak aşağıya inmesi. *eş.* **göçü, kayşa. toprak olmak** öldükten sonra bedeni çürüyüp toprağa karışmak, ölmek. **toprak paklar** (bir kimse için) "yaptığı kötülükler ancak ölmesiyle son bulur" anlamında söylenir. **toprak reformu** *huk.* toprakların onu işleyen ya da işleyecek olan kimselere dağıtılması.
toprakaltı, -nı *b. s.* toprağın içinde bulunan. *ör. Ülkenin toprakaltı varlıklarını korumak gerekir.*
toprakbastı *b. a.* ➻ **ayakbastı.**
toprakbilim *b. a.* toprakların fiziksel, kim yasal, yaşambilimsel vb. özelliklerini araştıran, inceleyen bilim. *eş.* **pedoloji (II).**
toprakbilimci *b. a.* toprakbilim uzmanı.
toprakboya *b. a.* **1** içinde demir oksidi bulunan renk, kiremit kırmızısı. **2** minerallerden elde edilen boyarmadde.
topraklama *a.* **1** topraklamak eylemi. **2** bir elektrik devresine toprak hattı bağlama.
topraklamak *(-i)* **1** üzerini toprakla örtmek. **2** bir elektirik devresine toprak hattı bağlamak.
topraklandırılma *a.* topraklandırılmak eylemi.
topraklandırılmak *(nsz)* kendisine, işleyip geçinmesi için, tarla verilmek.
topraklandırma *a.* topraklandırmak eylemi.
topraklandırmak *(-i)* bir kimseyi, işleyip geçinmesi için, toprağa kavuşturmak, onu toprak sahibi yapmak.
topraklaşma *a.* topraklaşmak eylemi.
topraklaşmak *(nsz)* toprak gibi olmak, toprak özelliği edinmek.
topraklı *s.* **1** içine toprak karışmış olan. *ör. Topraklı buğdayı ayıklamak gerekir.* **2** ekecek toprağı olan (köylü). **3** toprak hattı bağlanmış olan (elektrik devresi).
toprakrengi, -ni *b. a.T. Far.* **1** sarıya ya da yeşile çalan toprağın rengi. **2** *b. s.* bu renkte olan.
topraksı *s.* toprağa benzeyen, toprak gibi olan.
topraksız *s.* **1** içinde toprak bulunmayan. **2** ekecek toprağı olmayan (köylü). **3** toprak hattı bağlanmamış olan (elektrik devresi).
topraksızlık *a.* topraksız[2] olma durumu.
toptan *be.* **1** toplu bir biçimde, toplu olarak, bütünüyle, tümüyle, topluca. **2** *s.* toplu bir biçimde ve büyük ölçüde yapılan (alışveriş). **toptan satış** tek tek, perakende olmayıp toplu olarak yapılan mal satışı.
toptancı *a.* toptan satış yapan tüccar ya da dükkân.
toptancılık *a.* toptan alışveriş işi.
topuk *a.* **1** *gövb.* ayağın toparlakça olan alt arka bölümü. **2** ökçe. **topuk çalmak** (atlar için) yürürken ayaklarını birbirine çarpmak. **topuk kemiği** *gövb.* ayağın topuğunda bulanan kemik.
topukdemiri, -ni *b. a.* kapı menteşelerinin altta kalan erkek bölümü.
topuklama *a.* topuklamak eylemi.
topuklamak *(-i)* üzerine binili durumdayken, yürümesi için hayvanı topukla dürtmek.
topuklu *s.* ökçesi yüksek olan (ayakkabı).
topuksuz *s.* ökçe yüksekliği az olan (ayakkabı).
topur (I) *a. ha.* kök sökmekte kullanılan bir tür büyük balta.

topur (II) *a. ha.* kestanenin dışındaki dikenli, fındığın dışındaki yeşil kabuk.
topur (III) *a. ha.* doğal engebeli arazi.
toput, -tu *a. kim.* ➻ **çökelti**.
topuz *a.* **1** bir sap ve ona zincirle bağlı dikenli bir toptan oluşan eski bir silah. **2** ensede ya da tepede top biçiminde toplanmış saç. **3** bir şeyin elle tutulabilen, top biçimli çıkıntısı. **4** *s.* topuz biçiminde olan. *ör. Topuz burunlu biriydi.* **topuz gibi** kısa ve tıknaz (kimse).
topuzlu *s.* topuzu olan.
topyekûn *s.* ve *be. T. Ar.* (.' . -) toplu, eksiksiz (olarak), tümüyle, bütünüyle.
tor (I) *a. ha.* **1** sık gözlü balık ağı. **2** *s.* bu ağ örgüsünde olan. **3** çorap, fanila gibi giyeceklerdeki lastik örgü. **4** *arg.* tuzak, hile. **tora düşmek** *ha.* ağa, tuzağa düşmek, aldatılmak, dolandırılmak.
tor (II) *s. ha.* **1** işe alışkın olmayan, eğitilmemiş bulunan, toy, ürkek, yabani (insan ya da hayvan). **2** *mec.* acemi, görgüsüz, utangaç, çekingen, toy (kimse).
tor (III) *a. Fr. mat.* bir dairenin kendi düzleminde bulunan ama merkezinden geçmeyen bir doğru çevresinde dönmesiyle oluşan cisim.
torak (I) *a. ha.* çökelek.
torak (II) *a.* içi, kömürleştirilecek ağaç ya da pişirilecek tuğlalarla dolu olan, dışı çamurla sıvanan kümbet.
toraman *a.* ve *s. ha.* yaşına göre çok serpilip büyümüş (genç), iri yapılı ve tombul, genç irisi.
toramanlık *a.* toraman olma durumu.
torba *a.* **1** genellikle iplik, kıl vb.den dokunmuş, türlü boyutta olabilen küçük çuval. **2** kâğıttan, plastikten vb. yapılmış, alışverişte içine öteberi konulan nesne. *ör. Manav, elmaları bir torbaya koyup uzattı.* **3** erbezi. **torba yoğurdu** torbaya konarak süzdürülmüş olan iyi nitelikli yoğurt. **torbada keklik** ➻ **çantada keklik**. **torbaya koymak** *tkz.* elde etmek. *ör. Onu torbaya koyduk bile.*
torbalama *a.* torbalamak eylemi.
torbalamak *(-i)* torbanın içine koymak.
torbalanış *a.* torbalanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Yanaklarının torbalanışı, yaşlanma işaretiydi.*
torbalanma *a.* torbalanmak eylemi.
torbalanmak *(nsz)* **1** torbalamak eylemine konu olmak, bir torba içine konulmak. **2** (giyecek için) gevşeyip, esneyip sarkmak. **3** (ten için) gevşeyip, pörsüyüp sarkmak, pörsümek. *ör. Yanaklarının torbalandığını görüyor, üzülüyordu.*
torbalı *s.* torbaya konulmuş olan, torbası olan.
toreador *a. Fr.* ➻ **torero**.
torero *a. İsp.* boğa güreşçisi.
torik *a. Yun.* **1** *hayb.* palamut balığının 55-60 cm. boyunda olanlarına verilen ad. **2** *arg.* düşünme yeteneği, akıl, kafa. **3** *arg.* biraz içildikten sonra atılmış, uzunca kalmış sigara izmariti. **toriği** (ya da **toriğini**) **çalıştırmak** (ya da **işletmek** ya da **kullanmak**) *arg.* kafasını çalıştırmak, aklını kullanmak, düşünmek. **toriğini kaşımak** *arg.* bir sorunu çözmek için, kafasını kaşıyarak düşünmek.
torlak *s.* **1** genç, toy, acemi (kimse). **2** henüz evcilleşmemiş, işe alışmamış, tor (at, eşek vb.) **3** *a. esk.* Bektaşi tekkesine yeni kapılanmış derviş.
torluk *a.* acemilik, toyluk.
torna *a. İt.* (.' .) ağaç ya da metal eşya yaparken kimi parçalara yuvarlak bir biçim vermek için kullanılan çarklı tezgâh.
tornacı *a. İt. T.* (.' . .) **1** torna işi yapan kimse, torna işçisi. **2** torna işi yapılan işyeri, dükkân.
tornacılık *a. İt. T.* (.' . . .) torna zanaatçılığı ya da işçiliği.
tornado *a. İsp.* (. .' .) *coğr.* Batı Afrika kıyılarında esen çok güçlü kiklon.
tornalama *a. İt. T.* tornalamak eylemi.
tornalamak *(-i) İt. T.* tornayla işlemek.
tornalanma *a. İt. T.* tornalanmak eylemi.
tornalanmak *(nsz) İt. T.* tornayla işlenmek.
tornalatma *a. İt. T.* tornalatmak eylemi.
tornalatmak *(-i, -e) İt. T.* tornalamak eylemini yaptırmak, tornalamasını ya da tornalanmasını sağlamak. *ör. Masanın öteki bacağını da tornalatmak gerekiyor.*
tornalı *s. İt. T.* **1** tornada işlenmiş olan. **2** tornalanmış parçalarla yapılmış olan.
tornasız *s. İt. T.* tornadan geçirilmemiş olan, henüz tornada işlenmemiş bulunan. *ör. Usta, tornasız parçaları bir yana ayırdı.*
tornavida *a. İt.* (. . .' .) vidaları bir yere vidalamaya, gerektiğinde bir yerden sökmeye yarayan, onları döndürüp yürütmek için başlarındaki kertiğe uygulanan, bir saptan ve ucu yassı bir yuvarlak metal parçadan oluşan araç.
tornet, -ti *a. İt.* bilyeli tekerlekler takılmış küçük bir tahtadan oluşan basit taşıma aracı.
tornistan *a. İng.* (.' . .) **1** *den.* (gemi için) pervaneyi ters yönde çevirme. **2** *ha.* tersyüz etme. **3** *arg.* geri dönme, cayma, döneklik. **tornistan etmek 1)** *den.* (gemi) geri dönmek. **2)** *ha.* bir giyeceği tersyüz etmek, kullanılmış bir giyeceğin içini dış yaparak onu yeniden kullanmak. **3)** *arg.* döneklik etmek, caymak.
torpido *a. İsp.* (. .' .) *den.* çok hızlı giden, torpil atmakta kullanılan küçük bir savaş gemisi. **torpido gözü** otomobillerde, sürücü yerinin önünde bulunan, içinde sürücü için gerekli şeylerin bulunduğu kapaklı, küçük bölme.
torpidobot, -tu *b. a. İsp. İng.* ➻ **torpido**.
torpil *a. Fr.* **1** savaş gemilerinde sualtı silahı olarak kullanılan büyük bomba. **2** *mec.* kayıran, arka çıkan kimse. *ör. Torpil bulmazsan bu iş olmaz.* **3** *mec.* kayırma, arka çıkma. *ör. Onun torpili olmasa bu iş olmazdı.* **(birine) torpil geçmek** (ya da **yapmak**) *arg.* arka çıkmak, kayırmak. **torpil patlatmak** *arg.* **1)** bir işte kendisinin kayırılmasını sağlamak. **2)** şaşkınlık yaratacak, gerçekdışı bir haber vermek.

torpilbalığı, -nı *b. a. Fr. T. hayb.* Avrupa denizlerinde siyah ve benekli olmak üzere iki türü bulunan, başındaki bir organdan elektrik çıkararak başka balıkları öldüren, tırpanaya benzeyen bir balık.
torpilleme *a. Fr. T.* torpillemek eylemi.
torpillemek *(-i) Fr. T.* (gemiyi) torpil atarak batırmak.
torpillenebilme *a. Fr. T.* torpillenebilmek eylemi.
torpillenebilmek *(nsz) Fr. T.* torpillenmesi olanak içinde olmak ya da torpillenme olasılığı bulunmak.
torpillenme *a. Fr. T.* torpillenmek eylemi.
torpillenmek *(nsz) Fr. T.* torpillemek eylemine konu olmak.
torpilleyebilme *a. Fr. T.* torpilleyebilmek eylemi.
torpilleyebilmek *(-i) Fr. T.* (gemiyi) torpillemek elinde olmak, torpilleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
torpilli *s. Fr. T.* **1** torpili bulunan. **2** *mec.* kayıranı bulunan, kayırılan (kimse). *ör. Torpilliler rahat işlere verilmişti.*
tortop, -pu *s.* tümüyle top biçiminde (olan), yusyuvarlak. **tortop olmak** yusyuvarlak bir biçim almak.
tortu *a.* **1** bir çökelme sonunda bir sıvının dibine çöken katı madde, çökelti. **2** *coğr.* suların diplerinde, kapalı çukurlarda, çatalağız ya da koyak tabanlarında, dış etkilerle aşınıp taşınan her türlü kırıntılardan oluşup biriken yığın. **3** *mec.* bir şeyin işe yaramaz duruma gelmiş olanı. **4** *mec.* bir topluluğun soysuzlaşmış üyeleri.
tortul *s. yerb.* **1** tortu niteliğinde olan. **2** tortullaşma sonucu oluşmuş bulunan. **tortul kayaç** *coğr.* tortuların katmanlar durumunda sıkışıp katılaşmasıyla oluşmuş kayaç, kütle.
tortulanabilme *a.* tortulanabilmek eylemi.
tortulanabilmek *(nsz)* tortulanması olanak içinde olmak ya da tortulanma olasılığı bulunmak.
tortulanış *a.* tortulanmak eylemi ya da biçimi.
tortulanma *a.* tortulanmak eylemi.
tortulanmak *(nsz)* **1** tortu oluşturmak. *ör. Yoğurt tortulanmış.* **2** tortulu duruma gelmek. **3** tortu durumuna gelmek.
tortulaşma *a.* **1** tortulaşmak eylemi. **2** *yerb.* ve *coğr.* denizlerde, göllerde, akarsularda ya da karalarda, aşınıp taşınan her türlü kırıntının çökelmesi, elverişli yerlerde yığılması olayı.
tortulaşmak *(nsz)* tortu durumuna gelmek.
tortulbilim *b. a.* yerbilimin tortulları konu alan kolu.
tortullaşma *a.* **1** tortullaşmak eylemi. **2** bir tortulun, bir çökeltinin oluşması.
tortullaşmak *(nsz)* **1** tortulaşmak. **2** tortul durumuna gelmek, tortul oluşturmak ya da tortul biçiminde oluşmak.
tortulu *s.* **1** (sıvı için) içinde tortu olan, tortulaşmış bulunan. **2** (sıvı için) berrak olmayan, bulanık.
tortusuz *s.* **1** (sıvı için) içinde tortu bulunmayan. **2** (sıvı için) bulanık olmayan, berrak, temiz.
toru *a. ha.* çam fidanı.
torum *a. ha.* deve yavrusu.
torun *a.* **1** bir kimseye göre çocuğunun çocuğu. **2** (çoğul olarak kullanıldığında) aynı soydan gelenler. *ör. Barbaros'un torunları denizcilikten anlamaz mı?* **torun tosun** (ya da **torba**) **sahibi olmak** yaşlanıp evlatları ve torunları olmak. **Ebusuut Efendi'nin torunu** *(şaka)* eskiye çok bağlı, tutucu kimseler için kullanılır.
toru topu *ik.* olup olacağı, hepsi, tümü.
toryum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi Th, atom sayısı 90, atom ağırlığı 232,038, yoğunluğu 16,12 olan, oldukça sert, havada bozulmayan, kurşunrenginde, akkor derecede kıvımcım çıkararak oksitlenen, atom enerjisi kaynağı olarak kullanılan ışınetkin bir element.
tos *a.* **1** (hayvanlar için) alınla ya da boynuzla vuruş. **2** *arg.* (kavgada) kafayla vuruş. **3** *arg.* (taşıt) baş taraftan çarpma ya da çarpışma. **tos atmak** (ya da **vurmak**) (hayvan) alnıyla ya da boynuzuyla vurmak.
tosbağa *a. ha.* ➻ **kaplumbağa**.
toslama *a.* toslamak eylemi.
toslamak *(-i)* **1** (hayvanlar için) alnıyla ya da boynuzuyla vurmak, tos atmak. **2** *(-e)* (taşıt için) baş yanını bir yere ya da başka bir taşıta hafifçe çarpmak. **3** *arg.* rast gelmek ya da vurmak, çarpmak. **4** *arg.* (para) vermek, ödemek. *ör. Parayı toslarsan her işin yapılır.*
toslaşma *a.* toslaşmak eylemi.
toslaşmak *(nsz)* birbirine tos vurmak.
tost, -tu *a. İng.* arasına yağ sürülüp, peynir, sucuk gibi bir katık konularak özel makinesiyle kızartılıp gevretilmiş ekmek dilimi. **tost ekmeği** tost yapmak üzere özel olarak hazırlanmış ekmek. **tost makinesi** tost yapmakta kullanılan makine.
tostçu *a. İng. T.* tost satan kimse.
tostçuluk *a. İng. T.* tostçunun işi.
tostoparlak *s.* (.' . . .) bütünüyle, iyice toparlak.
tosun *a.* **1** henüz öküz olmamış genç erkek dana. **2** *mec.* sağlıklı, tıknaz delikanlı. **tosun gibi** sağlıklı ve gürbüz (çocuk, genç).
tosuncuk *a.* doğduğunda olağandan daha iri olan çocuk.
total *s. Fr.* bütünsel.
totalitarizm *a. Fr.* totaliter düzen ve kuram. *eş.* **bütüncüllük**.
totaliter *s. Fr.* demokratik hakların ve özgürlüklerin tümüyle baskı altında tutulduğu, siyasal erkin bir elde toplandığı, teröre, baskıya ve zulme dayalı (devlet yönetimi). *eş.* **bütüncül**.
totaliterleşme *a. Fr. T.* totaliterleşmek eylemi.
totaliterleşmek *(nsz) Fr. T.* zaman içinde totaliter bir niteliğe dönüşmek.
totem *a. (Amerika yerlilerinin dilinden)* ➻ **ongun**[6].
totemcilik *a.* ➻ **ongunculuk**.

totemizm *a.* ➻ **ongunculuk**.
toto (I) *a. tkz.* kıç, popo.
toto (II) *a. Fr.* sportoto. **toto oynamak** *arg.* **1** (öğrenci) sınavda, bilmediği yerlerde kafadan atmak. **2** (öğrenci) karnesinde 1, 0, 2 rakamları bol olmak.
toy (I) *s.* gençliği dolayısıyla yeterli bilgisi, birikimi, görmüş geçirmişliği olmayan, deneyimsiz, beceriksiz olan (kimse).
toy (II) *a. esk.* yemekli eğlence, şölen. **toy** (ya da **toy düğün) etmek** *esk.* yemekli eğlence ya da düğün yapmak.
toy (III) *a. hayb.* toygillerden, sıcak ve ılıman yerlerde, açık alanlarda yaşayan, boyu 40 ile 120 cm. arasında olabilen, kızıl tüylü, tüyleri çeşitli tonda esmer benekli, böcek ve tanelerle beslenen, eti için avlanan bir kuş.
toyaka *a.* iki kat edilmiş bir ipin ucuna geçirilen ve ipi bükerek germeye yarayan tahta parçası.
toyca *s.*ve *be.*toy **(I)** gibi, toy birine yakışır bir biçimde.
toycu *a. arg.* toy **(I)** kızları kandırarak onları kötü yollara sürükleyen kimse.
toyculuk *a. arg.* toycunun işi.
toydan *a. hayb.* toyun **(III)** iri bir türü.
toyga *a. ha.* ➻ **toğga**.
toygar *a. hayb.* ➻ **tarlakuşu**.
toygiller *ç. a. hayb.* kuşlar sınıfının örnek hayvanı toy **(III)** olan bir takımı.
toyluk *a.* toy **(I)** olma durumu ya da toyca davranış. **toyluk etmek** toyca davranmak.
toynak *a.* at, eşek, suaygırı gibi tektırnaklı hayvanların tırnağı.
toynaklılar *ç. a. hayb.* at, eşek, suaygırı gibi, parmakları toynak biçiminde olan memeli hayvanlar takımı.
toz *a.* **1** çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş, un ufak olmuş toprak. *ör. Ayakları yolun tozuna gömülüyordu.* **2** çok küçük, un gibi parçacıklara bölünmüş herhangi bir madde. *ör. Kömür tozu ortalığa yayılmıştı.* **3** herhangi bir maddenin çok küçük bir parçacığı. *ör. Gözüne kaçan tozu çıkardı.* **4** *s.* toz durumunda olan. *ör. Ete biraz toz biber sürdü.* **5** *arg.* eroin ya da toz durumundaki herhangi bir uyuşturucu madde. **toz almak** bir yerin tozunu temizlemek. *ör. Evi süpürmüş, toz almış, eşyaları yerleştirmişti.* **toz bezi** toz almakta kullanılan bez. **toz bulutu** havaya kalkmış olan, havada oluşan yoğun toz. **toz duman** yerden kalkıp havayı kaplamış olan yoğun toz. **toz etmek 1)** ezip harap etmek, ortadan kaldırmak, yok etmek. **2)** *arg.* (parayı, değerli bir şeyi) tüketmek, harcamak. **3)** *arg.* (birini) çok hırpalamak, öldüresiye dövmek. **toz fırçası** toz almakta kullanılan fırça.**toz kar** *arg.* eroin. **(bir şeye, bir kimseye)toz kondurmamak** (bir şeyde, bir kimsede) herhangi bir kusurun bulunduğunu kabul etmemek, onu kusursuz göstermek. **toz koparmak** toz kaldırmak. **toz olmak** *arg.* **1)** (biri) ortadan kaybolmak, kaçıp gitmek, yok olmak. **2)** defolmak. *ör. Toz ol, gözm görmesin!* **tozdan dumandan ferman okunmamak** ortalık, kimseye söz anlatılamayacak denli karışık olmak. **tozu dumana katmak 1)** yolun tozunu kaldırarak hızla kaçmak. **2)** gürültü patırtı çıkarmak, ortalığı birbirine katmak, karmakarışık etmek. **(bir şeyin, birinin) tozunu almak 1)** (bir şeyi) silerek tozdan temizlemek. **2)** *tkz.* (birini) hırpalamak, dövmek.
tozabilme *a.* tozabilmek eylemi.
tozabilmek *(nsz)* tozma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tozak *a. ha.* **1** kavak ve benzeri ağaçlardan uçuşan pamukçuk. **2** toz gibi ince ince yağan kar ya da yağmur.
tozaklama *a. ha.* tozaklamak eylemi.
tozaklamak *(nsz) ha.* **1** (kavak vb.) tozak oluşturmak. **2** (kar, yağmur) toz gibi, ince ince yağmak.
tozaklanış *a.* tozaklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kavakların tozaklanışı beş on gün sürmüştü.*
tozaklanma *a. ha.* tozaklanmak eylemi.
tozaklanmak *(nsz) ha.* tozaklamak.
tozan *a.* **1** incecik toz tanesi. **2** tozu çok olan yer. **3** *ha.* kar fırtınası.
tozarma *a.* tozarmak eylemi.
tozarmak *(nsz)* toz durumuna gelmek, tozlaşmak.
tozboya *b. a.* sulandırılarak kullanılan, toz durumundaki boya.
tozcu *a. ha.* değirmen işçisi, değirmenci.
tozkoparan *b. s.* her zaman rüzgâr esen, çok rüzgârlı (yer).
tozlanabilme *a.* tozlanabilmek eylemi.
tozlanabilmek *(nsz)* tozlanması olanak içinde olmak ya da tozlanma olasılığı bulunmak.
tozlanıverme *a.* tozlanıvermek eylemi.
tozlanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede tozlanmak.
tozlanma *a.* tozlanmak eylemi.
tozlanmak *(nsz)* toza bulanmış ya da üstünde toz birikmiş olmak.
tozlaşma *a.* **1** tozlaşmak eylemi. **2** *bitb.* erkekorganlardaki çiçektozunun, rüzgârın ya da böceklerin aracılığıyla çiçeklerin tepeciğine konması olayı, döllenme.
tozlaşmak *(nsz)* toz durumuna gelmek, tozarmak.
tozlaştırma *a.* tozlaştırmak eylemi.
tozlaştırmak *(-i)* ezerek toz durumuna getirmek.
tozlu *s.* toza bulanmış olan ya da üzerinde toz bulunan, tozu olan.
tozluk *a.* ayakkabının üstünden bacağın alt bölümüne değin sarılan, kumaş ya da köseleden yapılmış bir tür paçalık.*eş.* **getr**.
tozma *a.* tozmak eylemi.
tozmak, -ar *(nsz)* **1** toz olarak havalanmak, toz durumuna gelerek, ince ince savrulmak, tozumak. **2** "hiçbir iş yapmadan gezip dolaşmak,

eğlenerek, şurada burada bol bol gezmek, dolaşmak" anlamındaki ***gezip tozmak*** deyiminde geçer.

tozpembe *b. a. T. Far.* **1** açık pembe renk. **2** *s.* bu renkte olan. **(ortalığı, her şeyi) tozpembe görmek** aşırı iyimser olmak.

tozsabun *b. a. T. Ar.* toz durumuna getirilmiş sabun.

tozşeker *b. a. T. Far.* ufak billur biçiminde şeker.

tozuma *a.* tozumak eylemi.

tozumak *(nsz)* tozu havalanıp çevreye yayılmak.

tozuntu *a.* **1** toz gibi ince şey. **2** tozumakla havaya kalkıp uçan, çevreye yayılan tozlar. **3** ince ince çiseleyen yağmur ya da toz gibi yağan kar.

tozuş *a.* tozmak eylemi ya da biçimi.

tozutabilme *a.* tozutabilmek eylemi.

tozutabilmek *(-i)* tozutmak elinde olmak, tozutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tozutma *a.* tozutmak eylemi.

tozutmak *(-i)* **1** toz kaldırarak çevreyi toz içinde bırakmak, çevreye toz yaymak. **2** toz olarak havalanmasını sağlamak. *ör. Toprağı tozutmayın.* **3** (kar için) toz gibi savurmak ya da savrulmak. **4** *tkz.* doğal olmayan davranışlarda bulunmaya başlamak, aklını yitirmek, çıldırmak, delirmek. **tozuta tozuta** *ik. be.* **1)** toz kaldırarak, tozutarak *ör. Tozuta tozuta bahçe süpürüyordu.* **2)** bir şeyi toz durumunda savurarak, tozutarak. *ör. Karları tozuta tozuta yuvarlandılar.*

tozutuverme *a.* tozutuvermek eylemi.

tozutuvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak tozutmak.

töhmet, -ti *a. Ar.* **1** işlendiği sanılan suç, suçlama. **2** kabahat.

töhmetli *s. Ar. T.* **1** bir şeyle suçlanmış olan. **2** kabahatli.

tökezime *a. ha.* tökezimek eylemi.

tökezimek *(nsz) ha.* ➻ **tökezlemek**.

tökezleme *a.* tökezlemek eylemi.

tökezlemek *(nsz)* **1** yürürken ayağı bir yere takılarak düşecek gibi olmak, sendelemek. **2** *mec.* güçlüklerle, engellerle karşılaşmak.

tökezlenme *a.* tökezlenmek eylemi.

tökezlenmek *(nsz)* **1** tökezlemek eylemi yapılmak. **2** tökezlemek.

tökezleyebilme *a.* tökezleyebilmek eylemi.

tökezleyebilmek *(nsz)* tökezlemesi olanak içinde olmak ya da tökezleme olasılığı bulunmak.

tökezleyeyazma *a.* tökezleyeyazmak eylemi.

tökezleyeyazmak *(nsz)* az kalsın tökezlemek, tökezler gibi olmak.

tökezleyiş *a.* tökezlemek eylemi ya da biçimi.

tökezleyiverme *a.* tökezleyivermek eylemi.

tökezleyivermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak tökezlemek.

tökezme *a. ha.* tökezmek eylemi.

tökezmek *(nsz) ha.* ➻ **tökezlemek**.

tömbeki *a. Far. bitb.* özellikle İran'da yetişen, Türkiye'de de Hatay ve Konya illerinde yetiştirilen, nargileyle içilen bir tütün türü.

tömtömü *s. ha.* yaşlanıp beli bükülmüş (kimse).

tömtömüleşme *a. ha.* tömtömüleşmek eylemi.

tömtömüleşmek *(nsz) ha.* (insan için) çok yaşlanmak, yaşlanıp beli bükülmek.

töre *a.* **1** bir toplumda ahlak, gelenek, görenek ve ortaklaşa alışkılarca belirlenmiş, benimsenmiş davranışların ve yaşama biçimlerinin, öteden beri uyulagelen toplumsal kuralların, şu ya da bu konuda tutulagelen yolların tümü. **2** toplum içinde bireylerin uymak zorunda bulundukları ahlaksal davranış biçim ve kuralları.

törebilim *b. a.* iyi, kötü, yarar gibi sorunları inceleyen, töresel bir davranış yasası geliştiren, ahlak ve onun ilkeleriyle uğraşan felsefe kolu.

törebilimci *b. a.* törebilimle uğraşan felsefeci.

törebilimsel *b. s.* törebilimle ilgili. *eş.* **etik**[2].

töreci *s.* töreyi tek değer sayan, töreyi ilke edinen, töreyi erek olarak alan.

törecilik *a. fels.* ahlakı, töreyi tek değer olarak tanıyan öğreti.

töredışçı *b. s.* töredışçılığı benimsemiş (kimse, görüş). *eş.* **amoralist**.

töredışçılık *b. a. fels.* töreyi yadsıyan ve hiçbir törel ilkeyi kabul etmeyen öğretilerin genel adı. *eş.* **amoralizm**.

töredışı, -nı *b. s.* törenin dışında kalan, töreye aykırı olan, töreyle hiçbir ilgisi bulunmayan, törel yanı olmayan.

törel *s.* **1** töreye uygun olan. **2** töreyle ilgili, töresel.

törelci *s.* ➻ **töreci**.

törelcilik *a.* ➻ **törecilik**.

töreleşme *a.* töreleşmek eylemi.

töreleşmek *(nsz)* töre durumuna gelmek. *ör. Gösterdiğiniz yol töreleşirse siz toplumu etkilemiş olursunuz.*

töreli *s.* ➻ **törel**.

törelleşme *a.* törelleşmek eylemi.

törelleşmek *(ns)* töreye uygun bir duruma gelmek, törel olmak.

törelleştirilme *a.* törelleştirilmek eylemi.

törelleştirilmek *(nsz)* törel duruma getirilmek, törel olması sağlanmak.

törelleştirme *a.* törelleştirmek eylemi.

törelleştirmek *(-i)* törel duruma getirmek.

törellik *a.* **1** törel olma durumu. **2** topluluk yaşamını, insan davranışlarını düzenleyerek insanların birbirlerine ve topluma karşı ödevlerini belirleyen kurallar ve ölçüler bütünü.

törelsiz *s.* töreye aykırı.

tören *a.* **1** anma, kutlama, nişan, evlenme, ölüm gibi nedenlerle yapılan toplantı. **2** *topb.* bir toplumsal kümede, üyelerin belli bir olayı, kişiyi ya da değeri simgeleştirmesi, onun anlamının ve öneminin güçlendirilmesi için düzenlenen, belli kurallara uyularak gerçekleştirilen toplantı.

törenli *s.* törenle yapılan.
törensel *s.* törene uygun, törenle ilgili, tören özelliğinde olan.
törensellik *a.* törensel olma durumu.
törensiz *s.* tören yapılmadan gerçekleşen. *ör. Üniversite bu yıl törensiz açıldı.*
töresel *s.* töreyle ilgili olan, törel.
töresellik *a.* töresel olma durumu.
töresiz *s.* töreye saygısı olmayan, töreyi çiğneyen, töre tanımayan.
töresizlik *a.* töresize yaraşır davranış. *ör. Töresizlikle savaşmanın yolu yine töredir.*
töretanımaz *b. s. fels.* daha üstün saydığı bir töre adına var olan töreyi tanımayan, töre kurallarına aykırılık gösteren (kimse, görüş).
töretanımazlık *b. a. fels.* bir toplumca benimsenmiş törel değerleri tanımayan, onları değiştirmek isteyen öğretilerin genel adı.
törpü *a.* **1** ağacın ya da kurşun, kalay gibi yumuşak metallerin kabasını almaya yarayan, dişleri aralıklı ve uzun olan eğe. **2** bir şeyin üzerindeki pürüzleri gidermek, onu düzleştirmek için kullanılan kısa, ince, pürtüklü eğe. *ör. Kadınlar tırnak törpüsü kullanır.*
törpüleme *a.* törpülemek eylemi.
törpülemek *(-i)* **1** törpüyle düzeltmek. **2** *mec.* sivri noktalarını gidermek. **3** *mec.* (bir kimseyi) terbiye etmek, inceltmek.
törpülenebilme *a.* törpülenebilmek eylemi.
törpülenebilmek *(nsz)* törpülenmesi olanak içinde olmak ya da törpülenme olasılığı bulunmak.
törpülenme *a.* törpülenmek eylemi.
törpülenmek *(nsz)* törpülemek eylemine konu olmak.
törpületme *a.* törpületmek eylemi.
törpületmek *(-i, -e)* törpülemesini ya da törpülenmesini sağlamak.
törpüleyebilme *a.* törpüleyebilmek eylemi.
törpüleyebilmek *(-i)* törpülemek elinde olmak, törpülemeyi becermek, törpüleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
törpülü *s.* törpülenmiş olan.
tös *ünl. ha.* at, sığır gibi hayvanları durdurma, çevirme, kovalama ünlemi.
töskürme *a. ha.* töskürmek eylemi.
töskürmek *(nsz) ha.* **1** (hayvan) geri geri gitmek. **2** (insan) kavgadan yılıp geri çekilmek. **3** (düşman) geri çekilmek.
töskürtme *a. ha.* töskürtmek eylemi.
töskürtmek *(-i) ha.* **1** (hayvanı) geri geri yürütmek. **2** karşısındakini yıldırarak kavgadan kaçmasını sağlamak. **3** (düşmanı) geri çekilmek zorunda bırakmak, püskürtmek.
töskürü *be. ha.* geriye doğru, gerisin geri, geri geri.
tösleme *a. ha.* töslemek eylemi.
töslemek *(-i) ha.* **1** (hayvanı) geri çevirmek, durdurmak, kovalamak, kovmak. **2** (kavga edenleri) ayırmak. **3** (bir şeyi) ortadan kaldırmak, gidermek.
tösme *a. ha.* tösmek eylemi.
tösmek *(nsz) ha.* ➻ **töskürmek**.
tös tös *ik. be. ha.* (gitmek, yürümek, uzaklaşmak vb. için) başı önünde, asık yüzle, sessizce. *ör. Onu tös tös giderken gördüm.*
tövbe *a. Ar.* **1** işlediği bir günahtan ya da suçtan pişmanlık duyarak bir daha yapmamaya karar verme. **2** *ünl.* "bir daha yapmam, olmaz, yeter" anlamında kullanılır. *ör. Artık tövbe, gitmem!* **tövbe ayları** ay takviminin beşinci ayı olan ***büyük tövbe ayı*** ile altıncı ayı olan ***küçük tövbe ayı*** için kullanılır. **tövbe etmek** bir daha günah ya da suç işlememeye söz vermek. **tövbeler olsun** (ya da **tövbeler tövbesi!**) bir kimse, bir işten çok pişman olarak onu bir daha yapmamak kararında olduğunu anlatmak için "bin kez ve kesinlikle tövbe" anlamında kullanır. **tövbe tövbe** günah sayılacak bir şey söylendiğinde "tövbe ederim" anlamında kullanılır.
tövbekâr *s. Ar. Far.* (. . -) günah sayılan bir işi yapmış olmakla birlikte onu bir daha yapmamaya karar vermiş, tövbe etmiş olan, onu bir daha yapmayan (kimse).
tövbeli *s. Ar. T.* tövbe etmiş olan (kimse).
töz *a.* **1** kök, asıl, temel, cevher. **2** *fels.* evrenin varoluşunu açıklamaya çalışan felsefelerin ilk öğe olarak düşündükleri varlık, öz, değişen şeylerin özünde değişmeden kaldığı varsayılan idealist kavram. *eş.* **cevher**.
tözcü *s.* ve *a. fels.* tözcülük öğretisi yandaşı (kimse, görüş).
tözcülük *a. fels.* **1** her şeyin gerçeğini töze dayayan, tözü temel alan öğreti. **2** ruhun bir töz olduğunu öne süren öğreti. **3** bir ya da daha çok tözün varlığını öne süren öğretilerin genel adı.
tözel *s.* töz niteliğinde olan, tözle ilgili.
tözellik *a.* tözel olma durumu.
trabzonhurması, -nı *b. a. (Trabzon kentinin adıyla Farsça "hurma" sözcüğünden) bitb.* **1** abanozgillerden, anayurdu Çin ve Japonya olan, Türkiye'nin genellikle Karadeniz Bölgesi'nde yetiştirilen, tahtasından marangozlukta yararlanılan büyük bir meyve ağacı. **2** bu ağacın elma iriliğinde, turuncu renkte, ham iken kekre olan, olgunlaşınca tatlılaşan, sulu meyvesi.
trafik *a. Fr.* **1** ulaşım yollarının yayalarca ve her türlü taşıtlarca kullanılması. *eş.* **gidişgeliş**. **2** ulaşım yollarında bulunan taşıtların ve yayaların tümü. **3** *mec.* önemli görevlerde bulunan kişilerin bir yere gidiş ve gelişi. **trafik işaretleri** trafiği düzenlemek ereğiyle yollar boyunca gerekli yerlere konulan özel imli levhaların tümü. **trafik lambası** yayaların ve taşıtların kavşaklardan geçişini düzenleyen ışık düzeni.
trafikçi *a. Fr. T.* trafik polisi.
trafo *a. Fr.* (.' .) **1** transformatör sözcüğünün kısaltılmışı. **2** *ha.* kentin ya da bir semtin elektrik akımını sağlayan transformatör kuruluşu.

tragedya *a. Yun. tiy.* ➻ **ağlatı.**
trahom *a. Fr. hek.* gözkapaklarının altında birtakım kabarcıkların oluşmasıyla başlayan, tedavi edilmezse kirpiklerin içeriye kıvrılması, saydam tabakada yaralar çıkması yüzünden körlüğe yol açabilen bulaşıcı bir hastalık.
trajedi *a. Fr. tiy.* ➻ **ağlatı.**
trajik *s. Fr.* **1** trajediyle ilgili, ağlatısal. **2** *mec.* çok acıklı.
trajikleşme *a. Fr. T. mec.* trajikleşmek eylemi.
trajikleşmek *(nsz) Fr. T. mec.* çok acıklı bir duruma gelmek.
trajikomedi *b. a. Fr. tiy.* içinde, trajediye özgü ciddi ve acıklı olaylarla geleneksel olarak komediye özgü durumların birlikte yer aldığı tiyatro oyunu.
trajikomik *b. s. Fr.* hem acıklı hem de güldürücü özelliği olan (olay, durum).
trake *a. Fr. hayb.* **1** soluk borusu. **2** eklembacaklılarda bulunan özel solunum kanalları.
trakeliler *ç. a. Fr. T. hayb.* eklembacaklıların, solungaç yerine özel bir soluk borusu olanlar takımı.
trakit, -ti *a. Fr. yerb.* yanardağ kayalıkları arasında bulunan bir feldispat türü.
traktör *a. Fr.* genellikle tarla sürme, yük taşıma gibi işlerde kullanılan, tekerlekleri gevşek arazide tutunmasını sağlayabilecek biçimde olan, arkasına römork takılabilen motorlu araç.
trakunya *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* ➻ **çarpanbalığı.**
Trakyalı *ö. a.* ve *s.* Türkiye'nin Trakya topraklarında oturan (kimse).
trampa *a. İt.* (.' .) ticari değeri olan bir malın, para aracılığı olmaksızın, doğrudan doğruya bir başka malla değiştirilmesi, değiş tokuş, takas. **trampa etmek** ticari değeri olan bir malı verip karşılığında bir başka mal almak, değiş tokuş etmek.
trampet, -ti *a. Fr.* (.' .) *müz.* boyna asılı olarak iki değnekle çalınan küçük davul. **trampet çalmak** trampete değnekle vurarak ses çıkartmak.
trampetçi *a. Fr. T. müz.* trampet çalan kimse.
trampetçilik *a. Fr. T.* trampetçi olma durumu.
tramplen *a. Fr.* **1** *sp.* yüzme sporunda, suya yüksekten atlamada kullanılan, bir ucu bir yere iyice tutturulmuş, öteki ucu ağırlık karşısında esneyebilen sıçrama tahtası. **2** *sp.* kayak sporunda, atlamayı yapan sporcuya gerekli hızı sağlayan, özel olarak düzenlenmiş eğimli yer. **3** *mec.* daha iyi bir duruma yükselmek için kendisinden yararlanılan kişi, olay ya da durum.
tramvay *a. İng.* kent içi yolcu taşımasında kullanılan, yol üzerinde çıkıntı yapmayacak biçimde döşenmiş özel raylar üzerinde hareket eden, elektrik gücüyle işleyen yolcu taşıtı. **tramvay yolu** (ya da **hattı**) kent içinde tramvayların üzerinde gidip geldiği ray döşeli özel yol.
trança *a. Yun.* (.' .) *hayb.* izmaritgillerden, Atlantik Okyanusu'nda ve Akdeniz'de yaşayan, vücudu pullarla örtülü, sırtı kırmızıya yakın pembe, karnı gümüşrengi, boyu 75 santimetreyi, ağırlığı 15-20 kilogramı bulabilen, küçük balıkları vb. yiyerek beslenen, eti beyaz ve lezzetli, kemikli bir balık.
trans *a. Fr.* medyumların ruhla ilişki kurdukları zaman girdikleri özel ipnoz durumu.
transandantal *s. Fr. fels.* ➻ **deneyüstü.**
transandantalist, -ti *s. Fr. T. fels.* ➻ **deneyüstücü.**
transandantalizm *a. Fr. fels.* ➻ **deneyüstücülük.**
transatlantik *s. Fr.* **1** Atlantik'i aşan, geçen. **2** *a.* Atlantik Okyanusu'nu aşarak Avrupa ve Amerika arasında çalışan büyük yolcu gemisi.
transfer *a. Fr.* **1** bir şeyi bir yerden başka bir yere geçirme, taşıma ya da götürme. **2** bir kimsenin herhangi bir hakkını bir başka kimseye aktarmasını, geçirmesini sağlayan edim, işlem. **3** *sp.* profesyonel bir sporcunun, bir para karşılığında, kulübünü bırakarak bir başka kulübe geçmesi.
transformasyon *a. Fr.* ➻ **dönüşüm.**
transformatör *a. Fr. fiz.* ➻ **dönüştürücü**[2].
transformizm *a. Fr.* ➻ **dönüşümcülük.**
transfüzyon *a. Fr. hek.* ➻ **kanaktarım.**
transistor *a. İng. ("transfer resistor" sözcüklerinden kısaltma yoluyla)* germanyum ve silisyum elementlerinin iletkenliklerinden yararlanmayı sağlayarak, elektronik tüplerin elektrik titreşimlerini genişletmekte kullanılan aygıt.
transistorlu *s. İng. T.* elektronik lambalar yerine transistorla donatılmış (aygıt). *ör. Transistorlu radyo.*
transit, -ti *a. Fr.* **1** (taşıtlar vb. için) bir yerden, yolcu indirip bindirme dışında, hiç beklemeksizin geçme. **2** bir ülkenin topraklarından geçiş sırasında, hiç durmadan geçen mallar için gümrüksüz geçme. **transit geçmek 1)** bir yerden, beklemeden, durmadan geçmek. **2)** (mal için) bir ülkenin topraklarından gümrüksüz geçmek. **3)** *arg.* (sürücü) trafik kurallarına uymamak, trafik polisine aldırmamak.
tanskripsiyon *a. Fr.* ➻ **çevriyazı.**
transliterasyon *a. Fr.* yabancı yazıların, okunuşları göz önüne alınmadan yalnızca harf harf aktarılması, harf çevirisi.
transplantasyon *a. Fr. hek.* ➻ **organaktarım.**
transport *a. Fr.* **1** bir yerden başka bir yere iletme, götürme, geçirme, taşıma. **2** taşımacılık.
transseksüel *s.* ve *a. Fr.* ➻ **dönme.**
tranş *a. Fr.* inek ya da dana budunun orta bölümü.
trapez *a. Fr.* **1** tavana ya da yüksek bir yere asılı, sarkan uçlarına boru biçiminde bir çubuk bağlanmış iki ipten oluşan bir jimnastik aracı. **2** bu araçla sirklerde gösteri yapan sanatçı.
trapezci *a. Fr. T.* sirklerde trapezle gösteri yapan sanatçı.

travers *a. Fr.* demiryollarında, üzerine rayların yerleştirildiği, enine konulmuş, belli kalınlıkta ağaç ya da demir parçalarından her biri.
traverten *a. Fr. yerb.* kimi kaynak sularının dibinde biriken, kalkerli ya da silisli tortu.
travesti *s.* ve *a. Fr.* **1** kadın kılığında ve görünümünde dolaşan erkek. **2** ➻ **dönme**.
travma *a. Fr.* **1** *hek.* dıştan mekanik bir etki sonucu oluşan ve bir organın ya da bir dokunun yapısını ya da biçimini bozan yerel yara. **2** *ruhb.* canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakan yaşantı.
travmatik *s. Fr.* travma özelliğinde olan, travmayla ilgili.
travmatoloji *a. Fr. hek.* cerrahinin yara ve bereleri tedavi etmekle uğraşan bölümü.
tremolit, -ti *a. Fr. yerb.* asbest, amyant gibi, bileşiminde magnezyum, kalsiyum, demir ve alüminyum bulunan, amfibol grubundan doğal silikat.
tren *a. Fr.* demiryolunda yolcu ve yük taşımakta kullanılan, bir ya da birkaç lokomotif tarafından çekilen, ardı ardına bağlanmış vagonlar dizisinden oluşan taşıt. **treni kaçırmak** bir şeyi elde etme, bir işi gerçekleştirme olanağını zamanında kullanamamak.
trençkot, -tu *a. İng.* su geçirmez bir kumaştan yapılmış, içi astarlı pardösü, yağmurluk.
trend *a. İng.* ➻ **trent**.
trent *a. İng. eko.* gidiş, doğrultu, yönseme, eğilim.
treyler *a. İng.* traktörlere ya da kamyonlara, daha çok yük taşımalarını sağlamak için takılan araba.
trias *a. İng. yerb.* ikinci çağın yaklaşık 45 milyon yıllık dönemi.
tribün *a. Fr.* kapalı spor salonlarında, stadyum, hipodrom gibi yerlerde, izleyenlerin oturmaları için yapılmış, basamak basamak yükselen yer.
trigonometri *a. Fr. mat.* üçgenleri hesaplamayı konu edinen matematik kolu.
trigonometrik *s. Fr. mat.* trigonometriyle ilgili.
triko *a. Fr.* (.' .) **1** yünden ya da pamuk ipliğinden örgü makinesiyle örülerek dokunmuş bir tür kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan. *ör. Triko giysiler pahalıydı.* **triko makinesi** ➻ **trikotaj makinesi**.
trikocu *a. Fr. T.* (.' . .) triko işiyle uğraşan kimse, trikotajcı.
trikoculuk *a. Fr. T.* (.' . . .) trikocunun işi.
trikosefal, -li *a. Fr. hayb.* ➻ **kırbaçkurdu**.
trikotaj *a. Fr.* triko kumaş ve triko giysi vb. yapımı, örme işi. **trikotaj makinesi** örgü makinesi.
trikotajcı *a. Fr T.* örme işi yapan, triko işiyle uğraşan kimse, trikocu.
trikotajcılık *a. Fr. T.* trikotajcının işi, trikoculuk.
trilogya *a. Lat. yaz.* ➻ **üçleme**[4].
triloji *a. Fr. yaz.* ➻ **üçleme**[4].
trilyon *s. Fr.* **1** bin milyar, 1.000.000.000.000 **2** *a.* bu sayının adı.
trilyoner *a. Fr.* **1** trilyonları bulunan kimse. **2** *mec.* çok varsıl kimse.
trilyonluk *s. Fr. T.* **1** trilyon değerinde olan, niceliği trilyonla ölçülen. **2** *mec.* trilyonu bulunan.
trink *a. arg.* madeni paranın çıkardığı sesten örneksenerek "peşin, hemen, peşin parayla ve anında" anlamında kullanılır. *ör. Bedeli trink ödenecektir.*
trinketa *a. İt.* (. .' .) *den.* yelkenli gemilerde, pruva direğinin en altta bulunan ana sereni ve bu serene bağlanan yelken.
tripleks *s. Fr.* (yapı için) içinden merdivenli ve üç katlı olan (ev).
tripoli *a. Yun.* (.' . .) *yerb.* ufalandığında tozları, madeni eşyayı, taşı, mermeri, camı vb. temizlemeye ve parlatmaya yarayan silisli kaya.
triportör *a. Fr.* ➻ **üçteker**[2].
triptik *a. Fr.* bir ülkeye, bir süre kalmak ve geri gitmek üzere giren otomobillere verilen geçici gümrük belgesi.
trişin *a. Fr. hayb.* ergini, domuzda, birçok memelide ve insanın incebağırsağında asalak olarak yaşayan, ipsiler cinsinden bir solucan.
triton *a. Fr.* (.' .) *kim.* trityumun, bir proton ve iki nötrondan oluşan atom çekirdeği.
trityum *a. Fr.* (.' .) *kim.* simgesi T, atom ağırlığı 3 olan, ışınetkin hidrojen izotopu.
triyas *a. İng. yerb.* ➻ **trias**.
triyo *a. İt.* (.' .) **1** *müz.* ➻ **üçlü**[3,4]. **2** *s. mec.* ➻ **üçlü**[5].
trol, -lü *a. İng.* huni biçiminde ve geniş ağızlı, suyun dibine atılan ve teknelerle sürüklenerek çekilen bir balık ağı.
trolcü *a. İng. T. ha.* trolle balık avlayan balıkçı.
trolcülük *a. İng. T. ha.* trolle balık avlama işi.
troleybüs *a. İng.* kent içi ulaşımda kullanılan, bir hava hattından elektrik akımı alarak çalışan otobüs.
trombon *a. İt. müz.* sürgü kolunun çekilip itilmesiyle değişik yükseklikte sesler elde edilen, bakırdan yapılmış bir nefesli çalgı.
tromboncu *a.* ve *s. İt. T.* trombon çalan (sanatçı).
tromp *a. Fr. mim.* bir yapının bir bölümünü tutan köşe kubbesi.
trompet, -ti *a. Fr. müz.* bir ağızlıkla kendi üstüne kıvrılmış silindir biçiminde bir borudan oluşan, bakırdan yapılmış bir nefesli çalgı.
trompetçi *a.* ve *s. Fr. T.* trompet çalan (sanatçı).
tropik *a. Fr.* ➻ **tropika**.
tropika *a. Fr. coğr.* **1** yeryuvarlağının ekvatora koşut ve kuzeydekine Oğlak Dönencesi, güneydekine Yengeç Dönencesi denilen iki dairesinden her biri, dönence. **2** tropikal kuşak.
tropikal, -li *s. Fr. coğr.* tropika bölgesinden olan, tropikayla ilgili. **tropikal bitki** *bitb.* tropikal kuşakta yetişen bitki. **tropikal bölge** *coğr.* ➻ **tropikal kuşak**. **tropikal iklim**

coğr. tropikal kuşağa özgü iklim. **tropikal kuşak** *coğr.* iki tropika arasında bulunan sıcak kuşak. **tropikal orman** *coğr.* tropikal kuşakta bulunan gür bitki örtüsü.

tropizm *a. Fr. bitb.* doğrulum, yönelim[4].

troplar *ç. a. Yun. T. fels.* antik çağ kuşkucu düşünürlerinin, var olan şeylerle ilgili olarak nesnel bilgi edinebilmenin olanaksızlığını kanıtlamak amacıyla kullandıkları ilkeler.

troposfer *a. Fr.* havayuvarının yaklaşık on bir kilometre kalınlığında olan ilk katmanı.

trotinet, -ti *a. Fr.* bir yönetme kolu ve altında arka arkaya iki tekerleği bulunan yatay bir tahtadan oluşan, bir ayakla üzerine binilip öteki ayakla yeri teperek yol alınan bir çocuk oyuncağı.

trotuar *a. Fr.* yaya kaldırımı.

troyka *a. Rus.* Rusya'da kullanılan, üç atla çekilen kızak ya da araba.

tröst, -tü *a. İng. eko.* aynı alanda iş yapan çeşitli ortaklıkların pay belgitlerinin bir ortaklıkça elde edilmesi ve yönetimlerinin bu ortaklığı yöneten gruba aktarılmasıyla oluşan, tekelci anamalcılığa özgü bir ortaklıklar birliği.

trup, -pu *a. Fr. tiy.* bir tiyatronun oyuncularından oluşan tiyatro topluluğu.

truvakar *a. Fr.* **1** kısa manto. **2** *s.* (kadın giysisi için) kol boyu bileğin yukarısında kalan.

tsunami *a. (Japoncadan) yerb.* ➻ **deprem dalgası**.

tu *ünl.* (-) "yazıklar olsun", "utanın", "utanmalısınız" anlamında kullanılır. **tu kaka** bir şeyin kötü olduğunu belirtmek için söylenir. *ör. Onu çok seviyordun, şimdi tu kaka demek ki.* **tu kaka demek** (bir şeye) değer vermemek, (o şeyin) kötü, istenmez olduğunu söylemek. **tu kaka edilmek** değersiz görülmek, istenmemek. **tu kaka etmek** (bir şeyi) değersiz, işe yaramaz saymak. **tu kaka olmak** ➻ **tu kaka edilmek**.

tual, -li *a. Fr.* ➻ **tuval**.

tuba *a. Fr. müz.* bakırdan yapılmış, üzerinde pistonlar bulunan büyük bir nefesli çalgı.

Tuba *a. Ar.* (- -) cennette bulunduğuna inanılan, kökü yukarda, dalları aşağıda, büyük bir ağaç.

tufa *a. Ar. arg.* **1** silahlı soygun, hırsızlık. **2** hiç emek vermeden elde edilmiş çıkar. **3** çalma yoluyla sağlanmış mal, para vb. **tufaya gelmek** *arg.* **1)** malı çalınmak, soyulmak. **2)** hileye, düzene kanmak, aldatılmak. *ör. Kendisini balo kraliçesi sanan birinin tufasına geldi.*

tufacı *a. Ar. T. arg.* **1** gece vakti işyeri ve ev soymakta ustalaşmış hırsız. **2** fırsatçı, vurguncu. **3** düzenci, hileci.

tufan *a. Ar.* (- -) **1** Nuh Peygamber zamanında yağdığı, günlerce sürdüğü ve bütün dünyayı su altında bıraktığı anlatılan yeğin yağmur. **2** *mec.* çok yeğin olarak yağan yağmur.

tufeyli *a.* ve *s. Ar. (Tufeyl bin Zilal özel adından)* (. . -) **1** başkalarının sırtından geçinen, asalak yaşayan (kimse). **2** *yaşb.* asalak.

tufeylilik *a. Ar.* ➻ **asalaklık**.

tugay *a. ask.* alayla tümen arasında bir askeri birlik.

tuğ *a.* ➻ **sorguç**.

tuğamiral, -li *b. a. T. Fr. ask.* deniz kuvvetlerinde en küçük rütbeli amiral.

tuğamirallik *b. a. T. Fr.* (.' . . .) *ask.* **1** tuğamiral rütbesi. **2** tuğamiralin görevi ve makamı.

tuğbay *b. a.* (.' .) *esk. ask.* tugay komutanlığı yapan albay.

tuğgeneral, -li *b. a. T. Fr.* (.' . . .) *ask.* orduda en küçük rütbeli general.

tuğgenerallik *b. a. T. Fr.* (.' . . . .) *ask.* **1** tuğgeneral rütbesi. **2** tuğgeneralin görevi ve makamı.

tuğla *a. Lat.* (.' .) balçığın kalıplara dökülüp güneşte kurutulduktan sonra özel ocaklarda pişirilmesiyle yapılan, duvar örmekte kullanılan, düzgün geometrik biçimli yapı gereci. **tuğla harmanı** tuğla yapılan yer.

tuğlacı *a. Lat. T.* (.' . .) tuğla yapan ya da satan kimse ya da işlik.

tuğlacılık *a. Lat. T.* (.' . . .) tuğla yapma ya da satma işi.

tuğra *a.* **1** *tar.* Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel biçimi olan bir tür mühür. *ör. Padişah tuğraları antik değer taşıyor.* **2** metal paranın resimli yüzü, tura. **tuğra çekmek** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, ferman, berat ve resmi belgelere tuğra koymak.

tuğrakeş *b. a. T. Far. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, ferman, berat ve resmi belgelere tuğra çekmekle görevli kimse.

tuğrakeşlik *b. a. T.Far. tar.* **1** tuğrakeş olma durumu. **2** tuğrakeşin görevi.

tuğralı *s.* üzerinde tuğra bulunan, tuğrası olan.

tuh *ünl.* "vah vah", "yazıklar olsun" anlamında üzüntü belirtir. *ör. Tuh, otobüsü kaçırdık!*

tuhaf *s. Ar.* **1** alışılmamış ya da alışılmamış biçimde olan. *ör. Tuhaf bir görünüşü vardı.* **2** şaşkınlık verici, şaşırtan, garip. *ör. Onun tuhaf davranışları vardır.* **3** içinde gülünç öğeler bulunan, güldürücü. *ör. Onun tuhaf öykülerini dinlemeye alışmıştık.* **4** gülünç. *ör. Palyaçolar gibi tuhaf giysiler giymişlerdi.* **5** anlaşılmaz. *ör. Tuhaf insanlarla dostluk zordur.* **tuhaf tuhaf** *s.* tuhaf görünen, çok tuhaf. **(bir) tuhaf olmak** ne yapacağını, ne diyeceğini bilememek, şaşırmak. **(bir şey birinin) tuhafına gitmek** o şeyi alışılmamış, şaşırtıcı, garip bulmak.

tuhafiye *ç. a. Ar.* (. - . .) çorap, mendil, eldiven gibi giyime ve kurdele, dantel, düğme gibi giysi süsüne yarar şeyler. **tuhafiye dükkânı** ➻ **tuhafiyeci**.

tuhafiyeci *a. Ar. T.* (. - . . .) tuhafiye satan kimse ya da dükkân.

tuhafiyecilik *a. Ar. T.* (. - . . . .) tuhafiye satma işi.

tuhaflaşabilme *a. Ar. T.* tuhaflaşabilmek eylemi.

tuhaflaşabilmek *(nsz) Ar. T.* tuhaflaşması olanak içinde olmak ya da tuhaflaşma olasılığı bulunmak.
tuhaflaşma *a. Ar. T.* tuhaflaşmak eylemi.
tuhaflaşmak *(nsz) Ar. T.* **1** alışılmamış, şaşırtıcı bir duruma gelmek. *ör. Durum gittikçe tuhaflaşıyordu.* **2** ne yapacağını, ne diyeceğini bilemez duruma gelmek, şaşırmak. *ör. Beni görünce tuhaflaştı, çünkü suçu vardı.* **3** garip huylar edinmek, huyu değişmek, başkalaşmak. *ör. Çocuk bugünlerde tuhaflaştı.* **4** gülünçleşmek.
tuhaflaştırma *a. Ar. T.* tuhaflaştırmak eylemi.
tuhaflaştırmak *(-i) Ar. T.* tuhaflaşmak eylemini yaptırmak. *ör. Giysi onu tuhaflaştırmıştı.*
tuhaflık *a. Ar. T.* **1** tuhaf olma durumu. **2** tuhaf davranış. **tuhaflık etmek 1)** tuhaf davranmak. **2)** güldürücü şeyler yapmak.
tul, -lü *a. Ar.* (-) *esk.* **1** uzunluk. **2** *gökb.* ➻ **boylam**.
tulani *s. Ar.* (- - -) *esk.* uzunlamasına, boyuna, uzunluğuna.
tulu, -u *a. Ar.* (. -) *esk.* (Güneş için) doğma, doğuş.
tuluat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *tiy.* ➻ **doğaçlama**. **tuluat patlatmak** *tiy. arg.* doğaçtan oynamak. **tuluat tiyatrosu** ➻ **doğaçlama tiyatrosu**. **tuluat yapmak** ➻ **doğaçlama yapmak**.
tuluatçı *a. Ar. T.* (. - . .) *tiy.* doğaçlama sanatçısı.
tuluatçılık *a. Ar. T.* (. - . .) *tiy.* tuluatçı olma durumu, tuluat yapma.
tuluk *a.* ➻ **tulum**.
tulum *a.* **1** kimi yiyecekler ve içecekler için koruyucu kap ya da yayık olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş ve kullanılacak biçimde hazırlanmış, genellikle koyun, keçi derisi. **2** *müz.* gövdesi tulumdan yapılmış, üflemeli çalgı. **3** göğüs ve pantolon bölümü bitişik giysi. **tulum çıkarmak** kesilen davarın derisini yarmadan, bütün olarak yüzmek. **tulum çıkmak** (bir işte) amacını eksiksiz bir biçimde elde etmek. **tulum gibi** her yanı şiş, şişman.
tulumba *a. İt.* (. .' .) sıvıları kuyudan, alçak yerlerden çekmeye ya da yüksek yerlere çıkarmaya, basmaya yarayan araç. **tulumba tatlısı** hamuru özel bir makineden sıkılarak oluklu bir biçim verilen hamur tatlısı.
tulumbacı *a. İt. T.* (. .' . .) **1** tulumba yapan, satan ya da onaran kimse. **2** *mec.* külhanbeyi. **3** *esk.* eskiden, mahallelerde bulundurulan yangın tulumbalarını yangın olan yerlere götüren ve orada yangının söndürülmesine yardım eden kimse.
tulumbacılık *a. İt. T.* (. .' . . .) **1** tulumbacı olma durumu. **2** *mec.* külhanbeylik.
tulumcu *a. müz.* tulum çalan kimse.
tulumcuk *a.* **1** *gövb.* içkulakta, yarım daire kanallarına bağlı küçük kese. **2** *bitb.* kimi bitkilerde, yüzmeyi kolaylaştıran, tulum biçiminde küçük kese.
tulumlular *ç. a. hayb.* gömleklilerden, vücutları tulum biçiminde kalın bir gömlekle örtülü olan deniz hayvanları takımı.
tulumpeyniri, -ni *b. a.* tulum içine sıkıştırılan bir tür beyazpeynir.
tulumsular *ç. a. hayb.* ➻ **tulumlular**.
tulup, -pu *a. ha.* eğrilmeye hazır duruma getirilmiş, top biçiminde yün ya da pamuk.
tulyum *a. Fr. kim.* simgesi Tm, atom sayısı 69, atom ağırlığı 168,934, yoğunluğu 9,3 olan, özellikleri iyi bilinmeyen, erbiyum grubundan, seyrek bulunur bir element.
tumabilme *a.* tumabilmek eylemi.
tumabilmek *(-e) ha.* tummayı becermek, tummak elinde olmak, tumma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çocukken ırmakta derinlere tumabilmek isterdim.*
tumağan *a. ha.* karabatak.
tumağı *a. ha.* (özellikle atlarda görülen) ingin, nezle, dumağı.
tuman *a. ha.* şalvar, özellikle kadın şalvarı. *ör. Anadolu'da köy kadınları iş yaparken genellikle tuman giyer.*
tumba *a. İt.* (.' .) **1** *den.* altüst etme ya da altüst olma. **2** (çocuk dilinde) yatağa atılma. **tumba etmek 1)** *den.* sandalı, omurgası yukarı gelecek biçimde çevirmek. **2)** arabayı ya da vagonu ters çevirerek boşaltmak.
tumbadız *s. ha.* kısa boylu ve şişman.
tumma *a. ha.* tummak eylemi.
tummak *(-e) ha.* (suya) dalmak.
tumşuk *a.* papağan, kartal gibi kuşların kemerli gagası.
tumturak *a. Ar.* **1** gösteriş, debdebe. **2** gerekli olmadığı halde, kulağa hoş gelen, gösterişli sözcükler kullanma.
tumturaklı *s. Ar. T.* (söz ve anlatım için) anlama bir şey katmayan ama kulağa hoş gelen, gösterişli. *ör. Tumturaklı konuşmayı bir özellik sanıyor.*
tun *a. ha.* köşe bucak, gizli yer. **tundan tuna atmak** bir kimseyi uzak bir yere, oradan da başka uzak yerlere sürmek.
tunç *a.* **1** bakır, çinko ve kalay alaşımı, bronz. **2** *s.* tunçtan yapılmış olan. **3** *s.* tunç renginde, koyu kızıl renkte olan. **tunç bilekli** kolu, bileği çok güçlü (kimse). **tunç kafiye** *yaz.* şiirde uyakları oluşturan sözcüklerdeki son hafler arasında üç sesten çok sesin benzeşmesi ya da biri ötekinin içinde bir sözcük oluşturması biçimdeki uyak.
tunçlaşabilme *a.* tunçlaşabilmek eylemi.
tunçlaşabilmek *(nsz)* tunçlaşmak elinde olmak, tunçlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar tunçlaşabilmek için saatlerce güneşte yatıyor.*
tunçlaşma *a.* tunçlaşmak eylemi.
tunçlaşmak *(nsz)* **1** tunç rengini almak. **2** sağlamlaşmak.
tunçlaştırma *a.* tunçlaştırmak eylemi.
tunçlaştırmak *(-i)* **1** (bir kimseyi, bir anıyı) tunçtan yapılmış bir yontuyla canlandırmak,

sonsuza değin yaşatmak. **2** tunç rengini kazandırmak.

tundra *a. (Finceden)* (.' .) *coğr.* kutuplara iyice yakın yerlerin yosun ve likenlerden, kimi otlardan, küçük çalılardan, kimi yerde bodur ağaçlardan oluşan bitki örtüsü ve bu bitkilerle kaplı geniş alan, kutup bozkırı.

tungsten *a. kim.* volfram elementinin öteki adı.

Tunguz *ö. a.* **1** Ural-Altay soyundan, Sibirya'da yaşayan, avcılık ve balıkçılıkla geçinen, yarı göçebe bir topluluk. **2** bu halkın soyundan olan kimse.

Tunguzca *ö. a.* Tunguzların konuştuğu, Altay dilleri grubundan bir dil.

tunik *a. İng.* genellikle pantolon üzerine giyilen, çok bol ve uzun kadın gömleği.

Tunuslu *ö. a.* ve *s.* Tunus halkından olan (kimse).

tur *a. Fr.* **1** dönme, devir. **2** gezme, dolaşma, gezi. **3** bir sonuca ulaşıncaya değin yapılan aynı eylem. **tur atlamak** *sp.* spor karşılaşmalarında, çok puan alarak ya da adçekmede kazanarak bir sonraki tura katılma hakkını elde etmek. **tur atmak** *ha.* şöyle bir dolaşıp gelmek. **tur operatörü** gezi düzenlemeyi uğraş olarak yapan kimse ya da işletme. **tura çıkmak** gezinti yapmak ya da geziye gitmek.

tura *a.* **1** metal paranın resimli yüzü, tuğra. **2** halat gibi örülmüş iplik çilesi. **3** kimi oyunlarda, vurmak için kullanılan bir ucu düğümlenmiş mendil.

turaç *a. Ar.hayb.* sülüngillerden, Afrika'da, Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan değişik türleri bulunan, özellikle Hindistan, İran ve Türkiye'da ova yerlerde, ekili alanlarda yaşayan, yaklaşık otuz santimetre uzunluğunda, karışık esmer renkte, erkeğinin ayağında mahmuz bulunan, kendine özgü ötüşlü, soyu tükenmekte olan bir av kuşu.

turalama *a.* turalamak eylemi.

turalamak *(-i)* **1** iplik çilelerini turalara ayırmak, tura yapmak. **2** (kimi oyunlarda) tura yapılmış mendille vurmak. **3** *arg.* gezip dolaşmak, tur atmak, turlamak.

Turan *ö. a. Far.* (- .)**1** Türklerin Orta Asya'daki en eski yurtlarına İranlıların verdiği ad. **2** Turancıların ülkü olarak benimsedikleri, yeryüzündeki bütün Türkleri birleştirerek kurmayı düşledikleri devletin adı.

Turancı *ö. a.* ve *s. Far. T. (Türklerin Orta Asya'daki en eski yurtlarına İranlıların verdiği "Turan" adından)* (- . .) Turancılığı benimsemiş, Turancılık ülküsünü güden (kimse, görüş).

Turancılık *ö. a. Far. T.* (- . . .) Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, Osmanlılık ve İslamcılık akımları karşısında, Avrupa'daki ulusçu akımların da etkisiyle, yeryüzündeki bütün Türkleri tek bir yurt ve tek bir bayrak altında birleştirmeyi amaçlayan ırkçı akım, Türkçülük.

Turani *ö. a.* ve *s. Far. Ar.* (- - -) ➻ **Turanlı**.

Turanlı *ö. a.* ve *s. Far. T.* (- . .) *(Türklerin Orta Asya'daki en eski yurtlarına İranlıların verdiği "Turan" adından)* eskiden Orta Asya'da, Turan'da yaşamış Türk budunları ve bu budunlardan olan (kimseler).

turba *a. Fr.* (.' .) az çok kömürleşmiş durumda bitki kalıntılarından oluşan, yakıt olarak kullanılan, siyaha yakın renkte, hafif süngerimsi taşıl kömür.

turbalık *a. Fr. T.* (.' . .) göl ve bataklıklarda yetişen bitkilerin çürüyerek kömürleşmesiyle oluşan turba yatağı.

turfa *s. Ar. ha.* değeri düşük, işe yaramaz, çürük. **turfa olmak** değerini yitirmek, çürümek.

turfalama *a. Ar. T.* turfalamak eylemi.

turfalamak *(-i) Ar. T.* değer vermemek.

turfanda *s. Far.* **1** mevsimin başında ilk yetişen (meyve, sebze). **2** *mec.* ilk kez ortaya çıkan, daha yeni çıkmış olan, yeni.

turfandacı *a. Far. T.* turfanda sebze, meyve yetiştirip satan kimse.

turfandacılık *a. Far. T.* turfanda sebze ve meyve yetiştiriciliği.

turfandalık *a. Far. T.* turfanda sebze ya da meyve yetiştirilen tarla.

turgay *a.* ➻ **toygar**.

turgor *a. Lat.* (.' .) *yaşb.* gözenin çok su çekerek şişmesi, özsuyunun kıvamının azalması.

turist, -ti *a. Fr.* dinlenmek, görmek ve tanımak gibi ereklerle geziye çıkan, özellikle yabancı ülkerleri gezen kimse. *eş.* **gezmen**.

turistik *s. Fr.* **1** turizmle ilgili olan. **2** turistlerin gereksinimlerini karşılayabilecek özellikte olan. *ör. Turistik oteller çoğaldı.*

turizm *a. Fr.* **1** dinlenmek, görmek ve tanımak gibi ereklerle yapılan gezi. **2** bir ülkeye ya da bir bölgeye turist çekmek amacıyla alınan ekonomik, kültürel, teknik vb. önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü.

turizmci *a. Fr. T.* uğraşı turizm işleri olan kimse.

turizmcilik *a. Fr. T.* **1** turizmcinin işi, uğraşı. **2** turizm işletmeciliği.

turkuaz *a. Fr.*, **türkuvaz**.

turlama *a. Fr. T.* turlamak eylemi.

turlamak *(nsz) a. Fr. T.* şöyle bir dolaşıp gelmek, tur atmak.

turlayabilme *a. Fr. T.* turlayabilmek eylemi.

turlayabilmek *(nsz) a. Fr. T.* turlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

turlayıverme *a. Fr. T.* turlayıvermek eylemi.

turlayıvermek *(nsz) a. Fr. T.* çabucak turlamak. *ör. Arabayla kasabayı turlayıverip döndük.*

turna *a.* (.' .) *hayb.* turnagillerden, Avrupa'da ve Kuzey Afrika'da, büyük, açık alanlarda toplu olarak yaşayan, kuzey bölgelerinden güneye büyük, uzun diziler durumunda göç eden, iri bir kuş. **turna gözü gibi** (sıvı için) duru, saydam. **turna katarı** arka arkaya ve teker teker dizilmiş bir durumda. **turnayı gözünden vurmak** ele geçen olanağı iyi kullanarak çok değerli bir şey kazanmayı başarmak.

turnaayağı, -nı *b. a. bitb.* ➻ **düğünçiçeği.**
turnabalığı, -nı *b. a. hayb.* Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya'nın kimi göllerinde, ırmaklarında yaşayan, Türkiye'nin kimi tatlı sularında da bulunan, silindirimsi uzun gövdeli, boyu bir metreyi geçebilen, derisi küçük pullarla kaplı, sırtı yeşilimsi esmer, karnı beyaz, keskin dişleri yle çok yırtıcı, eti beyaz ve lezzetli bir balık.
turnabalığıgiller *ç. b. a. hayb.* örneği turnabalığı ve uçarkefal olan, kemikli balıkların bir familyası.
turnacı *a.* (.' . .) *tar.* Osmanlı döneminde, padişahın av köpeklerine bakan, birkaç turna taşıyan, padişahla birlikte ava giden, yeniçeri ocağından bir sınıf asker.
turnagagası, -nı *b. a. bitb.* sardunyagillerden, kumlu topraklarda yetişen, yeşil yerleri tüylü, yaprakları güzel kokulu, türlü renklerde çiçekler açan, tohumlarının ucunda turnanın gagasına benzeyen ince uzun bir uç bulunan bir süs bitkisi.*eş.* **ıtır çiçeği.**
turnageçidi, -ni *b. a.* baharda esen bir fırtına.
turnagiller *ç. a. hayb.* turnayı ve telliturnayı içine alan bir familya.
turne *a. Fr.* **1** *tiy., müz.* bir tiyatro ya da müzik sanatçıları topluluğunun, bulunduğu yerden ayrılıp belli bir süre kentten kente dolaşarak gösteri sunma gezisi. **2** (kimi görevlerde) belli bir izlence içinde, bir süre kentten kente dolaşarak görev yapma. *ör. Müfettiş turnede iken yerine kim bakıyor?* **turneye çıkmak 1)** *tiy., müz.* (bir topluluk) belli bir süre için bulunduğu yerden ayrılıp kentten kente dolaşarak gösteri sunmak. **2)** (kimi görevlerde) belli bir izlence içinde, bir süre kentten kente dolaşarak görev yapmak.
turnike *a. Fr.* **1** insanların teker teker geçmelerini sağlamak ereğiyle kimi yerlere konulan, para ya da jeton atılarak çalıştırılan, uçlarından birinin çevresinde dönebilecek düzende yatay olarak yerleştirilmiş çarpı biçiminde araç. **2** *hek.* kol ya da bacakta kan akımını durdurmak ereğiyle sıkmak için kullanılan lastik bant.
turno *a. İt.* (.' .) *den.* tek dilli ve tek tekerlekli makara.
turnusol, -lü *a. Fr. kim.* birtakım bitkilerden elde edilen mavi boya maddesi. **turnusol boyası** *kim.* bir tür yosundan elde edilen ve bazların etkisiyle maviye, asitlerin etkisiyle kırmızıya dönüşen mavi boya. **turnusol kâğıdı** *kim.* turnusol boyasından yapılan ve ayıraç olarak kullanılan kâğıt.
turnuva *a. Fr.* sporcular ya da satranç, briç, tavla gibi oyunlarda oyuncular arasında düzenlenen, herhangi bir unvan söz konusu olmayan, dostça yarışma dizisi.
turp, -pu *a. Far. bitb.* **1** turpgillerden, değişik türleri bulunan, yaprakları parçalı ve tüylü, beyaz, pembe, sarı, mor çiçekler açan, yenilen kökü için tarlalarda, bahçelerde yetiştirilen otsu bir bitki. **2** bu bitkinin salataya doğranan, baharlı kökü. **turp gibi** (insan için) çok sağlıklı, sağlığı yerinde, sağlığına diyecek yok, sapasağlam. **turp salatası** ağırlığı rendelenmiş turptan oluşan salata. **turpun sıkından seyreği iyidir** "biriyle sık sık görüşmek ilişkide aksamaya, bıkkınlığa vb. yol açabilir, onun için ara sıra görüşmek daha doğrudur" anlamında söylenir.
turpgiller *ç. a. Far. bitb.* ikiçeneklilerden, hardal, karnabahar, kaşıkotu, lahana gibi bitkileri içine alan geniş bir familya.
turşu *a. Far.* sirkeli tuzlu suda belli bir süre bırakılarak özel bir kıvama ve tada getirilmiş sebze ya da meyve. **turşu dedirmemek** çok konuşması dolayısıyla karşısındakinin konuşmasına olanak, zaman bırakmamak. **turşu diyememek** konuşmaya olanak bulamamak. **turşu gibi (olmak)** (insan için) çok yorgun ve halsiz (olmak). **turşu kurmak** (ya da **yapmak**) turşuluk sebzeleri ya da meyveleri, turşu olması için, içinde sirkeli tuzlu su bulunan kavanoza ya da fıçıya yerleştirmek. **turşu olmak 1)** (yiyecek) bozulmak, ekşimek. **2)** *mec.* (insan için) çok yorgun düşmek. **turşu suyu** olgunlaşmış durumdaki turşunun içilebilecek nitelikteki, turşu tadı taşıyan suyu. **turşusu çıkmak 1)** (meyve vb.) iyice ezilmek, parçalanmak. **2)** (insan) çok yorulmak, bitkinleşmek. **turşusunu kur (kurun, kursun, kursunlar)** elden çıkarılması ya da kullanılması, harcanması gereken bir şeye bir türlü kıyamayanlara kınama ya da alay yollu söylenir. **turşuya dönmek** (insan için) çok yorulmak, bitkinleşmek.
turşucu *a. Far. T.* turşu yapan ya da satan kimse.
turşuculuk *a. Far. T.* turşu yapma ya da satma işi.
turşulaşma *a. Far. T.* turşulaşmak eylemi.
turşulaşmak *(nsz) Far. T.* **1** (yiyecek) turşu gibi olmak, bozulmak, ekşimek. **2** (meyve vb.) iyice ezilmek. **3** *mec.* (insan) bitkin düşmek.
turşuluk *s. Far. T.* (sebze, meyve) turşu yapmaya elverişli ya da turşu yapmak üzere ayrılmış olan.
turta *a. İt.* (.' .) üzeri yufka kaplı, meyveli ya da kakaolu bir pasta çeşidi.
turuncu *a. Far.* **1** kızılca sarı, turunç rengi. **2** *s.* bu renkte olan.
turunculaşma *a. Far. T.* turunculaşmak eylemi.
turunculaşmak *(nsz) Far. T.* turuncu bir renge girmek, rengi turuncu olmak.
turunculuk *a. Far. T.* turuncu olma durumu.
turuncumsu *s. Far. T.* **1** turunca benzeyen. **2** (renk için) turuncuya yakın, turuncuyu andıran.
turunç *a. Far. T. bitb.* **1** turunçgillerden, sıcak ya da ılıman bölgelerde yetişen, portakala benzeyen, çiçekleri ve meyvesinin kabuğu koku yapımında kullanılan bir ağaç. **2** bu ağacın, önce yeşil sonra kızıl sarı renkli olan, portakala benzeyen, acımtırak sulu, reçeli güzel olan meyvesi.

turunçgiller *ç. a. Far. T. bitb.* sedefotugillerin turunç, portakal, mandalina, limon ve benzerlerini içine alan bir altfamilyası.

tuş *a. Fr.* **1** piyano, org gibi kimi müzik araçlarında, daktilo makinesi, bilgisayar vb. klavyelerinde, tuşlu telefon almacında, hesap makinesinde parmakla vurulan yerlerin adı. **2** yağlıboya ressamlığında, fırçadaki boyanın tuvale sürülüş biçimi. **3** *sp.* (güreşte) iki omzun aynı anda yere değmesiyle gerçekleşen kesin yenilgi. **4** *sp.* kılıçoyununda, kılıcın ucunun karşı oyuncunun vücuduna değmesi. **5** *mec.* kesin yenilgi. **tuş olmak** *sp.* (güreşte) iki omzu yere gelmek, yenilmek. **tuşa gelmek 1)** *sp.* (güreşte) iki omzu yere gelmek, yenilmek. **2)** *mec.* yenilmek. **tuşa getirilmek 1)***sp.* (güreşte) sırtı yere geltirilmek, yenilmek. **2)** *mec.* yenilmek. **tuşa getirmek 1)** *sp.* (güreşte) rakibinin sırtını yere getirmek, böylece onu yenmek. **2)** *mec.* birini ağır bir biçimde yenmek.

tuşlama *a. Fr. T.* tuşlamak eylemi.

tuşlamak *(-i) Fr. T.* telefonla konuşmak ya da yazı makinesinde, bilgisayarda yazı yazmak için tuşlu telefonun ya da klavyenin tuşlarına basmak. *ör. İşte bir yıl bitti, elim bir türlü klavyede 2000'i tuşlamak istemiyor.*

tuşlanma *a. Fr. T.* tuşlanmak eylemi.

tuşlanmak *(nsz) Fr. T.* tuşlamak eylemi yapılmak.

tuşlayabilme *a. Fr. T.* tuşlayabilmek eylemi.

tuşlayabilmek *(-i) Fr. T.* tuşlamak elinde olmak, tuşlamayı becermek, tuşlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tuşlu *s. Fr. T.* tuşu olan. **tuşlu telefon** üzerinde sayılar vb. bulunan tuşları olan, tuşlarına basılarak çalıştırılan telefon aygıtı.

tutabilme *a.* tutabilmek eylemi.

tutabilmek *(-i)* tutmak elinde olmak, tutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tutacak *a.* ateş üstündeki ya da sıcak mutfak araçlarını tutmakta kullanılan, el büyüklüğünde ve birbirine şeritle bağlı bez çifti.

tutaç *a.* **1** laboratuvar maşası. **2** *ha.* tutacak.

tutak *a.* **1** bir şeyin tutulacak yeri. **2** *ha.* tutacak. **3** kerpeten, maşa gibi araçların tutmaya yarayan kanatlarından her biri. **4** bir anlaşmanın, sözleşmenin ya da isteğin yerine getirilmesini sağlamak için güvence olarak ele geçirilen kimse. *eş.* **rehine**.

tutalga *a. ha.* ➻ **tutarak**.

tutam *a.***1** avuç içiyle ya da parmak uçlarıyla tutulabilen miktar. **2** çok az, azıcık, az. **tutam tutam** *ik. be.* ve *s.* tutamlar halinde, birçok tutam olarak. *ör. Tutam tutam yolunan otlar hayvanlara yedirildi.*

tutamaç *a.* ➻ **tutamak**[1].

tutamak *a.* **1** bir şeyin tutulup çekilecek yeri. **2** *mec.* tutunacak, dayanacak, güvenecek şey. **3** *mec. ha.* neden, ipucu.

tutamaksız *s.* tutamağı olmayan.

tutamlama *a.* tutamlamak eylemi.

tutamlamak *(-i)* bir tutam almak.

tutanak *a.* **1** mahkeme ve benzeri yerlerde, söylenenlerin yazıya geçirilmesi. *ör. Yargıç, sanığın söylediğini tutanağa geçirdi.* **2** meclis ve benzeri yerlerde, konuşmacıların söylediklerinin olduğu gibi yazıyla saptanması. *ör. Konuşmacının sözleri hakaret sayılıp tutanaktan çıkarıldı.* **3** bir durumu saptayan ve saptamada bulunanlarca imzalanmış belge. *ör. Kaza tutanağı mahkemeye gelmemişti.* **4** birçok kimsenin imzaladığı yazanak. **tutanak tutmak** tutanak hazırlamak. **tutanak yazmanı** meclis, mahkeme gibi yerlerde tutanak tutan görevli.

tutanakçı *a.* tutanak tutan kimse, görevli.

tutanakçılık *a.* tutanakçının işi.

tutar *a.* **1** nicelik olarak bir şeyin tümü. **2** para miktarı. *ör. Hesabın tutarı ne kadarmış?*

tutarak *a.* **1** ruh hastalığı nöbeti. **2** türlü nedenleri ve görünümü olan, hastada bilinç yitimi, sarsıntı ve çırpınmalarla ortaya çıkan bir sinir hastalığı. *eş.* **sara**. **tutarağı tutmak** *mec.* ara sıra görülen aşırı sinirliliğiyle çılgınca işler yapmak, huysuzluğu depreşmek, huysuzluk etmek.

tutaraklı *s.* tutarağı olan (kimse).

tutarga *a.* ➻ **tutarak**.

tutarık *a.* ➻ **tutarak**.

tutarlı *s.* **1** her yönden birbirini tutan, aralarında ya da içinde çelişme bulunmayan (söz, davranış, iş vb.). **2** sözleri, davranışı çelişmeyen (kimse).

tutarlık *a.* **1** birbirine uyma durumu, bağdaşıklık, uygunluk. **2** *yaz.* yazıda ve anlatımda, duygu, düşünce ve imgelerin, mantıksal bir düzen içinde, birbirine bağlı olarak verilmesi.

tutarlılık *a.***1** tutarlı olma durumu. **2** *yaz.* tutarlık[2].

tutarsız *s.* tutarlı olmayan.

tutarsızca *be.* tutarsız bir biçimde. *ör. Onun tutarsızca davrandığını görüyor, üzülüyorduk.*

tutarsızlaşabilme *a.* tutarsızlaşabilmek eylemi.

tutarsızlaşabilmek *(nsz)* tutarsızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tutarsızlaşma *a.* tutarsızlaşmak eylemi.

tutarsızlaşmak *(nsz)* tutarsız bir duruma gelmek, tutarlılığını yitirmek.

tutarsızlık *a.* tutarsız olma durumu.

tutkal *a.* deri ve kıkırdak gibi hayvansal maddelerden ya da yapay olarak elde edilen, katılaşıp sertleşme özelliğiyle tahta, kâğıt gibi şeyleri yapıştırmaya yarayan madde. **tutkal gibi** *mec.*sımsıkı ve yapışkan (kimse). **tutkal şerbeti** içine çok az eritilmiş tutkal katılan ılık su.

tutkallama *a.* tutkallamak eylemi.

tutkallamak *(-i)* tutkalla yapıştırmak.

tutkallanma *a.* tutkallanmak eylemi.

tutkallanmak *(nsz)* tutkallamak eylemine konu olmak.

tutkallatma *a.* tutkallatmak eylemi.

tutkallatmak *(-i, -e)* tutkallamak eylemini yaptırmak. *ör. Masanın sallanan ayağını tutkallattık.*

tutkallayabilme *a.* tutkallayabilmek eylemi.
tutkallayabilmek *(-i)* tutkallamak elinde olmak, tutkallama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tutkallı *s.* **1** tutkal sürülmüş. **2** içinde tutkal bulunan.
tutku *a.***1** *ruhb.* istenç ve yargıları aşan güçlü bir coşku. **2** ölçüyü aşan, güçlü istek durumundaki eğilim. *ör. Ondaki şiir yazma tutkusu bile onu ozan yapamamıştı.* **tutkuya kapılmak** tutkusuna dizgin vuramamak.
tutkulaşabilme *a.* tutkulaşabilmek eylemi.
tutkulaşabilmek *(nsz)* tutkulaşması olanak içinde olmak ya da tutkulaşma olasılığı bulunmak.
tutkulaşıverme *a.* tutkulaşıvermek eylemi.
tutkulaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede tutkulaşmak. *ör. Birkaç kez kazanmış ve kumar onda tutkulaşıvermişti.*
tutkulaşma *a.* tutkulaşmak eylemi.
tutkulaşmak *(nsz)* tutku özelliği kazanmak.
tutkulu *s.* tutkularının itimine kapılan, tutkusu olan.
tutkululuk *a.* tutkulu olma durumu.
tutkun *s.***1** bir şeye gönül vermiş, tutulmuş olan (kimse). **2** birbiriyle uyuşan, birbirini tutan. *ör. Tutkun iki renk seçin.* **3** *a.* bir şeye alışmış, bağlanmış, düşkün kimse. *ör. Böyle tutkunları görünce şaşıyorum.* **tutkun olmak** gönül vermek, sevmek.
tutkunluk *a.***1** tutkun olma durumu. **2** tutarlılık. *ör. Davranışındaki tutkunluğu görüyordum.*
tutkusal *s.* tutku özelliğinde, tutkuyla ilgili.
tutkusuz *s.* hiçbir tutkusu olmayan.
tutkusuzluk *a.* tutkusuz olma durumu.
tutma *a.* **1** tutmak eylemi. **2** kayırma, destekleme. **3** *ha.* bir yıllığına ya da belirsiz bir süre için tutulan, çiftlik işlerine bakan erkek işçi, yanaşma.
tutmaç *a. ha.* dört köşe kesilmiş küçük hamurlardan yapılan yoğurtlu çorba.
tutmak, -ar *(-i)* **1** eline almak, elde bulundurmak. *ör. Çocuk, babasının elini tutmak istiyordu.* **2** ele geçirmek, yakalamak. *ör. Kaçağı tutmuşlar.* **3** özgürlüğünden yoksun edip bir yere kapamak. *ör. Adamı zorla üç gün tutmuşlar.* **4** avlamak. *ör. Kışın balık tutmak zordur.* **5** farkına varmak, anlamak, yakalamak. *ör. Onun yalanlarını tutmaktan usandım.* **6** yer almak, kaplamak. *ör. Bir kitap tutacak kadar yazım olmuş.* **7** yanında bekletmek, salıvermemek, bırakmamak, alıkoymak. *ör. Sizi biraz tutacağım.* **8** (kırağı, çiğ, kar için) yüzeyde görünür durumda olmak, yerde erimeden kalmak. *ör. Kar tutacağa benziyor.* **9** birinden yana çıkmak, onu desteklemek. *ör. Sen tarafsız değilsin, onu tutuyorsun.* **10** denetimi ve yetkisi altına almak. *ör. Onu ben tutarım, size zarar veremez.* **11** birbirine uygun düşmek, çelişmemek. *ör. Söyledikleri birbirini tutuyor.* **12** iyi saymak, beğenmek, benimsemek. *ör. Siyasacılar arasında tuttuğun kimse yok mu?* **13** yerine getirmek, gereğini yapmak. *ör. Onun sözünü tutmak diye bir huyu yoktur.* **14** içine girmek, girişmek, yapmak, çalışmak. *ör. İş tutmak isteyen iş bulamıyor ki.* **15** hizmetine almak ya da kiralamak. *ör. Ev tutmak, döşemek para ister.* **16** bir işe herhangi bir anlayışla girişmek. *ör. İşi geniş tutunca sermaye yetişmedi.* **17** (ilenç için) yerine gelmek, etkisini göstermek, gerçekleşmek. *ör. Kocakarının ilenci tutarsa görürsün.* **18** sancımak, sızlamak, ağrımak. *ör. Yine romatizmaları tuttu, sızlamıp duruyor.* **19** etkisini göstermek, dokunmak. *ör. İçki onu çabuk tutar.* **20** (çekişme, gürültü vb.den) tedirgin, rahatsız olmak. *ör. Gürültüden başım tuttu.* **21** herhangi bir durumda bulundurmak. *ör. Benim oğlum eşyalarını temiz tutar.* **22** ulaşmak, yetişmek, varmak. *ör. Hızlı trenle birkaç saatte İstanbul'u tutmak olanak içine girecekmiş.* **23** (miktar olarak) para toplamı ...-e varmak. *ör. Bütün bu aldıklarımız on milyon tuttu.* **24** uğramak. *ör. Bu vapur Antalya'yı tutacak mı?* **25** (rüzgâr, kar, yağmur) etkisi altına almak, uğramak. *ör. Burası kar tutar mı, rüzgâr bile tutmaz.* **26** şu ya da bu durumda kalmasını sağlamak. *ör. Kapıyı sürekli kilitli tutmak gerekirdi.* **27** (öğüt için) yerine getirmek, dinlemek. *ör. Sözümü tutarsan sevinirim.* **28** (sözveri, söz için) yerine getirmek, gerçekleştirmek, yapmak. *ör. Artık kimse sözünü tutmak istemiyor.* **29** bir şeyi olmuş ya da olacak saymak, varsaymak. *ör. Tutalım ki söyledin, ne olacak sonuçta?* **30** *(-i, -e)* yaklaştırmak. *ör. Ekmeği ateşe tutup ısıttı.* **31** *(-i, -e)* hedef olarak almak. *ör. Kıyıyı topa tutmuşlar.* **32** *(i, e)* (alacağa ya da vereceğe) saymak. *ör. Paranın kalanını borcuma tutun.* **33** *(-)* oluşturmak, bağlamak. *ör. Ekin başak tutmuş.* **34** *(-)* mayalanmak, olmak. *ör. Yoğurt tutmuş.* **35** *(-)* kullanmak. *ör. Eskiden kadınlar peçe tutarlarmış.* **36** *(-)* oluşturmak, edinmek, bağlamak. *ör. Et tutmak için besin almalısın.* **37** *(nsz)* umulan, beklenen sonucu vermek. *ör. Ağaca yaptığım aşı tutmuş.* **38** *(nsz)* başlangıç olarak almak, başlamak. *ör. Çoluğundan çocuğundan tutunuz bu köyün hepsi delirmiş sanki.* **39** *(nsz)* iş görebilecek durumda olmak. *ör. Eli ayağı tutarken çalışsın.* **40** *(nsz)* zaman almak, sürmek. *ör. İki günlük denilen iş bir hafta tuttu.* **41** *(nsz)* yapışarak ya da sokularak sağlam bir biçimde yerleşmek, çıkmaz olmak. *ör. Bu ağaca çivi iyi tutar.* **42** *(-i)* giyinmesine yardım etmek. *ör. Babasının paltosunu tuttu.* **43** ikram etmek, sunmak. *ör. Konuklarına şeker tuttu.* **44** kaplamak, sarmak, bürümek. *ör. Dağ başlarını duman tutmuştu.* **45** geçilmesini engellemek. *ör. Trafik polisi yolu tutmuştu.* **46** işgal etmek. *ör. Kaldırımları arabalar tutmuştu, yayalar caddeye iniyordu.* **47** izlemek, yönelmek. *ör. Hangi yolu tutacağını bilemiyordu.* **48** alıkoymak, bırakmamak. *ör. Soluğunu tu-*

tup bekledi. **49** (yemek) hafifçe yanmak. *ör. Lafa dalınca tencere tutmuş.* **50** yer ayırtmak. *ör. Gazinoda bir masa tutmuştum, ona oturduk.* **51** durdurmaya çalışmak, asılmak. *ör. Onu iki kişi tutmuş, güç bela yeniden yerine oturtmuştu.* **52** (taşıtlar için) hasta etmek, mide bulantısı vb. yapmak. *ör. Onu otobüs tutar.* **53** bir kimsenin ya da bir şeyin yerini almak. *ör. Seni tutan olmaz. Otobüs uçağı tutar mı?* **54** bir yerde kalmasını sağlamak. *ör. Onu bu kentte tutan bir şey kalmamıştı.* **55** (bir sanat yapıtı) geniş ilgi görmek, beğenilmek. *ör. Romanı çok tuttu.* **56** *ha.* (yağmur için) yağmaya başlamak. *ör. Yolda yağmur tuttu, ıslandık.* **57** bir tümcede eylemden önce ve eylemin kipinde ya da ortaç durumunda kullanıldığında o eylemin anlattığı işin çok beklenmediğini, umulmadığını ya da pek uygun düşmediği halde yapıldığını anlatır. *ör. Olur şey mi, tutup bütün parasını kumara kaptırmış.* **58** *(yar)* ***kayıt, tutanak, not, zabıt, hesap*** gibi sözcüklere "etmek" anlamıyla yardımcı eylem olarak katılır. *ör. Not tutmak, tutanak tutmak.* **tut kelin perçeminden** *tkz.* **1)** çözümü güç bir durum karşısında söylenir. **2)** "onda bulunmayan şeyi isteme, eline bir şey geçmez" anlamında söylenir. **tut ki** varsayalım ki. **(...ceği) tutmak** yapmaya kalkışmak ya da yapması o ana rastlamak. *ör. Söyleyeceği tutmak, koşacağı tutmak, güleceği tutmak.* **tuttuğu dal elinde kalmak** kime güvendiyse, hangi işe giriştiyse olumlu sonuç alamamak. **tuttuğunu koparmak** giriştiği her işte başarı sağlamak, çok becerikli olmak.

tutmalık *a. ha.* tutma[3] olma durumu.

tutsak *a.* **1** savaşta ele geçirilen düşman. **2** *s.* gitmesine ya da özgürce hareketine engel olunan (kimse). **3** *a. mec.* bir kimseye ya da bir şeye çok bağlı, kendisini onun etkisinden kurtaramayan kimse. *ör. Kumar tutsaklarının sonu kötüdür.* **tutsak edilmek** (asker, insan) savaşta düşman eline geçmek, düşmanca ele geçirilmek. **tutsak etmek 1)** (düşman için) savaşta ele geçirmek. **2)** *mec.* kendisine ya da birine bağımlı duruma getirmek. *ör. Aşk insanı tutsak eder.* **tutsak olmak 1)** savaşta, düşmanın eline geçmek. **2)** *mec.* bir kimseye ya da bir şeye bağlanıp ondan kendini alamamak.

tutsaklaştırma *a.* tutsaklaştırmak eylemi.

tutsaklaştırmak *(-i) mec.* bağlı, düşkün, vurgun duruma gelmesini sağlamak, bağımlı duruma getirmek. *ör. Kitle iletişim araçları kitleleri tutsaklaştırmak için ellerinden geleni yapıyor.*

tutsaklık *a.* **1** tutsak olma durumu. **2** tutsak olarak geçirilen süre. *ör. Tutsaklıkta dil öğrenmeye çalışmıştı.*

tutturabildiğine *be.* (genellikle satış için) belli ve değişmez bir fiyatı olmaksızın, kabul ettirebildiği fiyata. *ör. Pazarcı, mallarını tutturabildiğine satar, yine de çok kazanırdı.*

tutturabilme *a.* tutturabilmek eylemi.

tutturabilmek *(nsz; -i, -e)* **1** tutturmak elinde olmak, tutturma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Ona sözünü tutturabilir miydiniz?*

tutturaç *a.* bir şeyi tutturmaya yarayan nesne.

tutturma *a.* tutturmak eylemi.

tutturmak *(-i, -e)* **1** tutmak eylemini yaptırmak, tutmasını sağlamak. **2** (çivi, çengelliiğne, topluiğne vb. ile) birbirine bağlamak, iliştirmek. **3** hedefe vardırmak, vurdurmak, değdirmek, rastlatmak. *ör. Attığını tutturmakta ustaydı.* **4** *(-i)* bir şeyi yapmakta olmak, bir işe başlayıp sürdürmek. *ör. Çoban, keyifle bir ıslık tutturmuştu.* **5** *(nsz)* aklına koyup üzerinde direnerek durmak. *ör. Oğlum, bir araba alalım diye tutturdu.*

tutturmalık *a.* düğme, kopça, çıtçıt, toka gibi iki şeyi birbirine tutturmaya yarayan nesnelerin ortak adı.

tutturulabilme *a.* tutturulabilmek eylemi.

tutturulabilmek *(nsz)* tutturulması olanaklı olmak ya da tutturulma olasılığı bulunmak.

tutturulma *a.* tutturulmak eylemi.

tutturulmak *(nsz)* **1** tutturmak eylemi yapılmak. **2** tutması sağlanmak. *ör. Topuk bir çiviyle tutturulmuştu.*

tutturuş *a.* tutturmak eylemi ya da biçimi.

tutturuverme *a.* tutturuvermek eylemi.

tutturuvermek *(-i, -e)* çabucak tutturmak.

tutu *a. ha.* bir borcun ödeneceğine güvence olarak, borç ödenince geri alınmak üzere, borçluca alacaklıya verilen değerli nesne. *eş.* **rehin, ipotek. tutuya koymak** *ha.* (bir malı vb.) tutu olarak vererek borç almak.

tutucu *a.* ve *s.* **1** her türlü toplumsal ve kültürel değişmeye karşı çıkarak, kurulu toplumsal ve kültürel düzenin olduğu gibi sürmesini isteyen, eskiye bağlı, devrimci olmayan (kimse, görüş). **2** *a. sp.* bisiklet sporunda, durmalı çıkışlarda bisikletçiye yardım eden kimse.

tutuculaşabilme *a.* tutuculaşabilmek eylemi.

tutuculaşabilmek *(nsz)* tutuculaşması olanaklı olmak ya da tutuculaşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yaşlandıkça tutuculaşabilirmiş.*

tutuculaşma *a.* tutuculaşmak eylemi.

tutuculaşmak *(nsz)* var olan toplumsal ve kültürel düzeni koruyup, değişmeye, yenileşmeye gerek olmadığını savunur duruma gelmek, tutucu[1] özelliği kazanmak. *ör. Kimi insan yaşlandıkça tutuculaşır.*

tutuculuk *a.* var olan siyasal, toplumsal ve kültürel düzenin olduğu gibi sürdürülmesinden yana olan, bu alanlarda yenileşmeye, değişmeye karşı çıkan tutum, anlayış, görüş.

tutuk *s.* **1** düzgün, akıcı, rahat bir biçimde konuşamayan (kimse). **2** çekingen, durgun, sıkılgan, utangaç (kimse). **3** (vücudun hareketli bir yeri için) eski işlevini göremez duruma gelmiş olan. *ör. Tutuk koluyla çanta taşımıştı.* **4** tutulmuş, kesik, kısılmış. *ör. Tutuk sesiyle konuşması gerekmişti.* **5** *a.* ve *s.* tutuklanmış, tutulmuş olan (kimse). *ör. Jandarma, tu-*

tukların kelepçesini çözdü. **tutuk tutuk** *ik. be.* tutuk bir biçimde. *ör. Çocuk tutuk tutuk konuşuyordu.*

tutukevi, -ni *b. a.* tutuklanmış ya da hüküm giymiş olanların konulduğu, kapatıldığı yer.

tutuklama *a.* tutuklamak eylemi.

tutuklamak *(-i)* bir kimseyi, işlediği ya da işlemiş sanıldığı bir suç dolayısıyla, yargılama sonucuna değin, yasalar uyarınca özgürlükten yoksun bırakarak bir yere kapatmak.

tutuklanabilme *a.* tutuklanabilmek eylemi.

tutuklanabilmek *(nsz)* tutuklanması olanak içinde olmak ya da tutuklanma olasılığı bulunmak.

tutuklanış *a.* tutuklanmak eylemi ya da biçimi.

tutuklanma *a.* tutuklanmak eylemi.

tutuklanmak *(nsz)* tutuklamak eylemine konu olmak.

tutuklatabilme *a.* tutuklatabilmek eylemi.

tutuklatabilmek *(-i)* tutuklatmaya yetkili olmak, tutuklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tutuklatma *a.* tutuklatmak eylemi.

tutuklatmak *(-i)* tutuklanmasını sağlamak.

tutuklayabilme *a.* tutuklayabilmek eylemi.

tutuklayabilmek *(-i)* tutuklama yetkisi olmak, tutuklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tutuklayış *a.* tutuklamak eylemi ya da biçimi.

tutuklu *a.* ve *s.* işlediği ya da işlemiş sanıldığı bir suç dolayısıyla, yargılama sonucuna değin, yasalar uyarınca özgürlükten yoksun bırakılan, tutuklanmış olan (kimse).

tutukluk *a.* **1** tutuk olma durumu. **2** (araç, motor, silah vb. için) düzgün işlememe durumu. **tutukluk yapmak** (tabanca vb. için) ateş almamak, işlememek.

tutukluluk *a.* tutuklu olma durumu.

tutuksuz *s.* ve *be.* tutuklanmaksızın (yargılanan kimse).

tutulabilme *a.* tutulabilmek eylemi.

tutulabilmek *(nsz)* tutulması olanaklı olmak ya da tutulma olasılığı bulunmak.

tutulma *a.* **1** tutulmak eylemi. **2** *gökb.* bir gökcisminin, araya başka bir gökcisminin girmesiyle tümünün ya da bir parçasının görünmez olması olayı.

tutulmak *(nsz)* **1** tutmak eylemine konu olmak. **2** (kaçak şey) ele geçirilmek, yakalanmak. *ör. Hırsız tutuldu.* **3** *(-e)* (bir hastalığa ya da kötü bir duruma) yakalanmak. *ör. Bu hastalığa tutulanlar ölür. Yağmura tutulanlar ıslanır.* **4** *gökb.* (Ay, Güneş gibi bir gökcismi) tutulma eylemine uğramak. **5** tutuk duruma gelmek. **6** (vücudunun bir organı) eskisi gibi iş göremez, işleyemez olmak. **7** *(-e)* birine tutkun olmak, âşık olmak, sevdalanmak. *ör. Onun tutulduğu kızı gördün mü?* **8** *(-e)* bir işe ya da bir kimseye canı sıkılmak, sinirlenmek. *ör. Böyle davranışlara tutulmak olmaz.*

tutulu *s.* **1** tutulmuş. *ör. Salonda boş yerler tutuluydu.* **2** tutu olarak alınmış. *ör. Tutulu buzdolabını kurtarmak istiyordu.*

tutulum *a. gökb.* Güneş'in gökküresi üzerinde bir yıl boyunca çizdiği çemberin sınırladığı daire. **tutulum ekseni** *gökb.* gökküresinin, tutulum düzlemine dik olan çapı. **tutulum kutbu** *gökb.* tutulumun merkezinden geçen ve ona dik olan doğrunun gökküresini deldiği noktalardan her biri.

tutuluş *a.* tutulmak eylemi ya da biçimi.

tutuluverme *a.* tutuluvermek eylemi.

tutuluvermek *(nsz; -e)* çabucak tutulmak. *ör. Delikanlı kızı görür görmez tutuluvermişti.*

tutum *a.* **1** bir sorunu ele alış biçimi, bir kimsenin bir sorun karşısında aldığı durum, tutulan yol, davranış. *ör. Onun bu konudaki tutumunu beğenmedim.* **2** gereksiz, aşırı harcamalardan sakınma, harcamaları kısma. *ör. Tutum olmazsa aile geçinemez.*

tutumbilim *b. a. yeni* **1** bir ülkede özdeksel gönencin durumunu, insanlar arasındaki tutumbilimsel ilişkilerin gelişimini konu alan bilim. *eş.* **ekonomi**. **2** bir ülkenin üretme ve bunları bölüşme biçimlerinin ve bunlarla ilişkili eylemlerin tümü.

tutumbilimci *b. s. yeni* tutumbilim uzmanı. *eş.* **ekonomist**.

tutumbilimsel *b. s. yeni* tutumbilimle ilgili. *eş.* **ekonomik**.

tutumlu *s.* gereksiz yere para vb. harcamaktan hoşlanmayan, harcamada tutuma[2] dikkat eden (kimse). **tutumlu davranmak** gereksiz, aşırı harcamalardan sakınmak, harcamaları kısmak.

tutumluluk *a.* tutumlu olma durumu, özelliği.

tutumsuz *s.* tutuma[2] dikkat etmeyen, tutumlu olmayan (kimse).

tutumsuzluk *a.* tutumsuz olma durumu.

tutunabilme *a.* tutunabilmek eylemi.

tutunabilmek *(nsz; -e)* tutunmak elinde olmak, tutunma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tutundurabilme *a.* tutundurabilmek eylemi.

tutundurabilmek *(-i)* tutundurma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Tecimde marka tutundurabilmek önemlidir.*

tutundurma *a.* tutundurmak eylemi.

tutundurmak *(-i)* (bir malı, bir ürünü) olumlu nitelikleriyle tanıtarak, alıcılarca beğenilmesini ve benzerleri arasında yeğlenmesini sağlamak.

tutunma *a.* tutunmak eylemi.

tutunmak *(-e)* **1** tutup bırakmamak, dayanmak, sarılmak ya da asılmak. *ör. Merdivenin tırabzanına tutunarak güçlükle inmişti.* **2** olduğu yerde ve durumda kalmak, yer etmek, dayanmak, direnmek. *ör. Düşmanın o tepede tutunacak durumu yoktu.* **3** *(nsz)* kendi üzerine koymak, sarınmak, giyinmek, kullanmak. *ör. Hamamda önüne bir peştamal tutunarak kurnaya yöneldi.* **4** *(nsz)* başarıya ulaşarak kendine bir yer sağlamak, kendini kabul ettirmek, beğenilmek. *ör. Köşedeki bakkal iyi tutundu.* **tutunacak dalı olmamak** (ya da **olmak**) kendisine yardımcı olabilecek, güveneceği bir kimse ya da şey bulunmamak (ya da

bulunmak). **tutuna tutuna** *ik. be.* tutarak, tutunarak. *ör. Yaşlı adam merdiveni korkuluğa tutuna tutuna çıkıyordu.*
tutunuş *a.* tutunmak eylemi ya da biçimi.
tutunuverme *a.* tutunuvermek eylemi.
tutunuvermek *(-e)* çabucak tutunmak. *ör. Ayağı kaydı, duvara tutunuverince düşmedi.*
tuturuk (I) *a. ha.* ocak, soba gibi şeyleri tutuşturacak çalı çırpı, çıra gibi kuru yakacak.
tuturuk (II) *s. ha.* çok ekşi.
tutuşabilme *a.* tutuşabilmek eylemi.
tutuşabilmek *(nsz)* tutuşması olanak içinde olmak ya da tutuşma olasılığı bulunmak.
tutuşayazma *a.* tutuşayazmak eylemi.
tutuşayazmak *(nsz)* tutuşma tehlikesi atlatmak, az kalsın tutuşmak.
tutuşma *a.* tutuşmak eylemi.
tutuşmak *(-)* **1** birbirine ilişip dokunmak, birbirini tutmak. *ör. Yokuştan, tutuşarak indiler.* **2** *(nsz)* ateş almak, yanmaya başlamak, alevlenmek. *ör. Bir kibrit çakışta kâğıt tutuşmuştu.* **3** *(-e)* girişmek. *ör. Pehlivanlar güreşe tutuşmak için işaret bekliyordu.* **4** *(nsz) mec.* telaşlanmak. *ör. "Vergiyi cezalı ödersin" deyince tutuştu.*
tutuşturabilme *a.* tutuşturabilmek eylemi.
tutuşturabilmek *(-i; -i, -e)* tutuşturmak elinde olmak, tutuşturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tutuşturma *a.* tutuşturmak eylemi.
tutuşturmak *(-i; -i, -e)* **1** tutuşmalarını ya da tutuşmasını sağlamak. *ör. Kömürü tutuşturduk.* **2** karşısındakinin isteyip istemediğine aldırmaksızın bir şeyi onun eline verivermek. *ör. Çocuğun eline üç beş kuruş tutuşturup savdı.* **3** çok heyecanlandırmak, coşturmak. *ör. Aşkını tutuşturan bir bahar vardı.*
tutuşturulabilme *a.* tutuşturulabilmek eylemi.
tutuşturulabilmek *(nsz)* tutuşturulması olanak içinde olmak ya da tutuşturulma olasılığı bulunmak.
tutuşturulma *a.* tutuşturulmak eylemi.
tutuşturulmak *(nsz)* tutuşmak eylemi yaptırılmak. *ör. Tutuşturulan kuru otlar yangına yol açmıştı.*
tutuşturuluş *a.* tutuşturulmak eylemi ya da biçimi. *ör. Her yaz ormanların tutuşturuluşuna tanık oluyoruz.*
tutuşturuş *a.* tutuşturmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğun eline birkaç para tutuşturuşu gözümden kaçmamıştı.*
tutuşturuverme *a.* tutuşturuvermek eylemi.
tutuşturuvermek *(-i)* çabucak tutuşturmak. *ör. Ateş harmanı tutuşturuvermişti.*
tutuşuverme *a.* tutuşuvermek eylemi.
tutuşuvermek *(nsz)* çabucak tutuşmak. *ör. Kuru otlar birden tutuşuvermişti.*
tutya *a. Ar.* (.' .) *esk.* **1** çinko. **2** göze çekilen sürme.
tuval, -li *a. Fr.* **1** yağlıboya resim yapmakta kullanılan, özel olarak hazırlanmış bez. **2** böyle bez üzerine yapılmış tablo.
tuvalet, -ti *a. Fr.* **1** yıkanma, tıraş olma, giyinme, süslenme işi. *ör. Kadın, tuvalatini tazelemek için izin istedi.* **2** kadınların gece toplantılarında giydikleri gösterişli giysi. **3** vücut temizliği, bakımı ya da süslenmek için gereken nesne. *ör. Tuvalet gereçleri satan bir dükkâna girdik.* **4** insanın dışkılarıyla sidiğini boşalttığı, özel olarak bu iş için yapılmış yer, ayakyolu, yüznumara, hela. **tuvalet ispirtosu** hekimlikte, temizlik için kullanılan, binde 34'ü su olan ispirto. **tuvalet kâğıdı** tuvalette[4] temizlenmek için kullanılan, özel olarak hazırlanmış ince kâğıt. **tuvalet masası** kadınların süslenmek, taranmak vb. amacıyla kullandıkları, çekmeceli, aynalı masa. **tuvalet sabunu** genellikle yüz yıkamakta kullanılan, kokulu, kremli sabun. **tuvalet takımı** süslenmede kullanılan gereçler.
tuvaletçi *a. Fr. T.* genel tuvalet işleten kimse.
tuyug *a. esk. yaz.* Divan Yazını'nda, konular ve biçim yönünden rubaiye benzeyen, aruzla yazılmış koşuk.
tuyuğ *a. esk. yaz.* ➻ **tuyug**.
tuz *a.* **1** formülü NaCL olan, doğada bol olarak bulunan, kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri tatlandırmada ve korumada kullanılan billursu madde. **2** *kim.* bir asitteki hidrojenin yerini bir bazın almasıyla oluşan bileşim. **(üstüne, yaraya) tuz biber ekmek** bir derdin, bir üzüntünün acısını, bir kusurun ağırlığını artıracak şeyler yapmak. **tuz ekmek haini** sofrasında yemek yediği ve kendisinden iyilik gördüğü kimseye kötülük eden. **tuz ekmek hakkı** birinin ekmek yedirip iyilik ettiği kimse üzerindeki manevi hak. **tuzla** (ya da **tuz**) **buz etmek** (cam ve benzeri şeyler için) kırıp dağıtmak, paramparça etmek. **tuzla** (ya da **tuz**) **buz olmak** (cam vb. türü şeyler) kırılıp çok küçük parçalara ayrılmak, paramparça olmak, kırılıp dağılmak. **tuzu kuru** işi, kazancı yolunda olan, kaygılanacak bir durumu olmayan, kötü bir durumdan herhangi bir zarar görmeyecek durumda olan (kimse). **tuz kuruluk** tuzu kuru olma durumu. **İngiliz tuzu** ➻ **magnezyum sülfat**.
tuzak *a.* **1** yaban hayvanlarını ya da kuşları yakalamaya yarayan araç ya da düzenek. **2** *mec.* birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için kurulan düzen. **3** *ask.* bubi tuzağı. **tuzağa düşmek** *mec.* birilerince hazırlanan kötü bir duruma uğramak. **tuzağa düşürmek** birini, güç ve tehlikeli bir duruma uğratmak. **tuzağa düşürülmek** *mec.* güç ve tehlikeli bir duruma düşmesi sağlanmak. **tuzak kurmak 1)** (yaban hayvanlarını, kuşları) yakalamak için tuzak hazırlamak. **2)** *mec.* bir kimseyi, bir topluluğu güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak.
tuzakçı *a.* tuzak kuran kimse.
tuzcu *a.* tuz satan kimse.
tuzcul *s.* tuzlu toprağı seven, tuzlu toprakta yetişen (bitki).

tuzla *a.* (.' .) **1** kıyılarda, tava denilen havuzlara deniz ya da göl suyu akıtıldıktan sonra kurutularak tuz elde edilen yer. **2** *ha.* davarlara kırda tuz verilen düz ve taşlık, kayalık yer. **3** *ha.* tuzlak.

tuzlak *a.* ve *s. ha.* hiç ot bitmeyen, çorak ya da otları tuzlu olan (yer, toprak).

tuzlama *a.* **1** tuzlamak eylemi. **2** bir tür işkembe yemeği. **3** *s.* tuzlanarak hazırlanan. *ör. Kışa tuzlama balık hazırladık.*

tuzlamak *(-i)* **1** tuza yatırmak ya da üstüne tuz serpmek, tuz koymak. **2** (hayvanlara) tuz yedirmek, tuz vermek. *ör. Keçileri ara sıra tuzlamak gerekir.* **tuzlayayım da kokma** (ya da **kokmayasın**) *ha.* "yüksekten atıyorsun ama gerçekte hiçbir şey bildiğin yok, çürük, mantıksız konuşuyorsun, seni küçümsüyorum" anlamında söylenir.

tuzlanma *a.* tuzlanmak eylemi.

tuzlanmak *(nsz)* tuzlamak eylemi yapılmak, tuzlamak eylemine konu olmak.

tuzlatma *a.* tuzlatmak eylemi.

tuzlatmak *(-i, -e)* tuzlamak eylemini yaptırmak.

tuzlayabilme *a.* tuzlayabilmek eylemi.

tuzlayabilmek *(-i)* tuzlamak elinde olmak, tuzlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tuzlayış *a.* tuzlamak eylemi ya da biçimi.

tuzlu *s.* **1** tuzu olan. *ör. Yarasını tuzlu suya sokmuşlar.* **2** (yapısında tuz bulunan şeyler için) tuzu çok olan. *ör. Tuzlu çorbaya biraz sıcak su katıp kaynattı.* **3** *mec.* fiyatı çok yüksek, çok pahalı. *ör. Uçak tuzlu, otobüsle gideceğiz.* **tuzluya mal olmak** (ya da **oturmak** ya da **patlamak**) *mec.* çok paraya elde edilmek, çok para ödenmesini gerektirmek. *ör. Bu iş size tuzluya mal olur.*

tuzlubalgam *b. a. T. Ar.* **1** *esk. hek.* birtakım deri hastalıklarının ortak adı. **2** *ha.* egzama.

tuzluçubuk *b. a.* tuzlu hamurdan yapılan ince ve uzun gevrek. *eş.* **batonsale**.

tuzluk *a.* **1** içine tuz konulan ve sofrada kullanılan küçük kap. **2** atlarda gözün üstünde, insanlarda köprücükkemiğinin ardında bulunan çukur yer.

tuzluluk *a.* **1** tuzlu olma durumu. **2** *coğr.* bir litre suda erimiş bulunan tuzların gram olarak belinlenmesi.

tuzruhu, -nu *b. a. T. Ar. kim.* ➻ **hidroklorik asit**.

tuzsuz *s.* **1** tuzu olmayan ya da gereğinden az olan. **2** *mec.* tatsız, soğuk şakalar yapan (kimse).

tü *ünl.* (-) yazıklar olsun, tüh.

tüberkülin *a. Fr. hek.* veremin tanılanmasında ve sağaltımında yararlanılan, verem mikrobu kültüründen elde edilen bir sıvı. **tüberkülin testi** bir kimsede tüberküloz bulunup bulunmadığını anlamak için deri altına tüberkülin aşılama.

tüberküloz *a. Fr.* (**l** ince okunur) *hek.* ➻ **verem**.

tüberkülozlu *a.* ve *s. Fr. T.* (**l** ince okunur) *hek.* ➻ **verem**.

tüccar *a. Ar.* büyük ölçüde alım satım işleri yapan, ticaretle uğraşan kimse.

tüccarlaşma *a. Ar. T.* tüccarlaşmak eylemi.

tüccarlaşmak *(nsz) Ar. T.* **1** ticaretle uğraşarak tüccar durumuna gelmek. **2** *mec.* her işte ve her zaman kazanç düşünmek, tüccar gibi davranmak.

tüccarlık *a. Ar. T.* **1** tüccar olma durumu. **2** tüccarın mesleği.

tüf *a. Fr. yerb.* yanardağların püskürttüğü külden ve lav parçalarından oluşan, genellikle açık renkli, gözenekli ve hafif, kolay ufalanıp parçalanabilen bir çökelti taşı.

tüfe *a. ha.* dokuma tezgâhında, tarağı tutan ve mekik ipliklerini sıkıştıran araç.

tüfek *a. Far.* atçsleme donanımı ve ağaç bir kundak üzerine yerleştirilmiş uzun bir namludan oluşan, savaşta ya da avda kullanılan, otomatik ve otomatik olmayan türleri bulunan, taşınabilir ateşli silah. **tüfek atmak** tüfekle ateş etmek. **tüfek çatmak** *ask.* dinlenme sırasında tüfekleri, dipçikleri üzerinde üçerli gruplar durumunda birbirine dayamak. **tüfek patlamaksızın** çarpışma olmadan.

tüfekçi *a. Far. T.* **1** tüfek yapan, satan ya da onaran kimse. **2** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, İkinci Abdülhamit döneminde, padişahı ve sarayı korumakla görevli asker. **3** *tar.* Osmanlı döneminde, savaş gereçleri ve silah yapımıyla, onarımıyla uğraşan asker sınıfı ve bu sınıftan olan asker.

tüfekçilik *a. Far. T.* **1** tüfek yapma ve onarma zanaatı. **2** tüfek satıcılığı.

tüfekhane *b. a. Far.* (. . - .) *tar.* Osmanlı döneminde, ordunun tüfeklerinin yapıldığı yer.

tüfeklik *a. Far. T.* **1** tüfek kılıfı. **2** *ask.* kışlalarda ve benzeri yerlerde tüfekleri düzenli bir biçimde koymak için yapılmış yer.

tüh *ünl.* "yazıklar olsun!" anlamında kullanılır.

tük ➻ **tek tük**.

tükenik *s.* **1** bitmiş, tükenmiş. **2** *be.* çok azalmış olarak. *ör. Çayın suyu, aşağı köylere tükenik gelirdi.*

tükeniklik *a.* tükenik olma durumu. *ör. Onun bitmişliği, tükenikliği belliydi.*

tükenebilme *a.* tükenebilmek eylemi.

tükenebilmek *(nsz)* tükenmesi olanaklı olmak ya da tükenme olasılığı bulunmak.

tükeniş *a.* tükenmek eylemi ya da biçimi.

tükeniverme *a.* tükenivermek eylemi.

tükenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede tükenmek.

tükenme *a.* tükenmek eylemi.

tükenmek *(nsz)* **1** artık hiç kalmamak, sona ermek, bitmek. *ör. Para tükenince yapı yarıda kaldı.* **2** *mec.* çok sıkıntı çekmek, çok yorulmak, çok hırpalanmak, çok üzülmek, bitkin, güçsüz, yılgın bir duruma gelmek. *ör. Hasta, tükenmiş görünüyordu.*

tükenmez *s.* **1** hiç bitmeyen, tükenmeyen. **2**

mec. sonu gelmeyen, sonu olmayan, sonsuz. *ör. Onun tükenmez enerjisi vardı.* **3** *a. ha.* bir kapta ekşitilen ve alındıkça su eklenerek çoğaltılan, üzüm ya da elma, armut ve üzüm karışımı bir tür içecek. **4** *a.* tükenmezkalem.

tükenmezkalem *b. a. T. Ar.* ucunda küçük bir bilyesi bulunan ve içi özel bir mürekkeple dolu ince bir borucuktan ve bir dıştan oluşan bir kalem türü, tükenmez[4].

tükenmezlik *a.* tükenmez olma durumu.

tükenmişlik *a. mec.* gücünü yitirmiş olma, çaba göstermeme durumu, bitmişlik, güçsüzlük.

tüketebilme *a.* tüketebilmek eylemi.

tüketebilmek *(-i)* tüketmek elinde olmak, tüketme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tüketici *a.* ve *s.* **1** mal ve hizmetlerden yararlanan, satın alıp kullanan, yiyip içerek, kullanarak tüketen, üretici olmayan (kimse). **2** *mec.* tükenmesine yol açan, güçten düşüren, bitiren. *ör. Bu tüketici acılara nasıl dayanılır?* **tüketici hakları** tüketiciyi üretici karşısında koruyan haklar. **tüketici kredisi** bankaların, kişisel tüketimi artırmak amacıyla verdikleri kısa süreli ve küçük çaplı kredi.

tüketicilik *a.* tüketici olma durumu. *ör. Bu yaşa geldi, tüketicilikten kurtulamadı.*

tüketilebilme *a.* tüketilebilmek eylemi.

tüketilebilmek *(nsz)* tüketilmesi olanak içinde olmak ya da tüketilme olasılığı bulunmak.

tüketiliş *a.* tüketilmek eylemi ya da biçimi.

tüketilme *a.* tüketilmek eylemi.

tüketilmek *(nsz)* tüketmek eylemi yapılmak, tükenmesi sağlanmak ya da tükenmesine yol açılmak. *ör. O kadar para kısa bir sürede tüketilmişti.*

tüketim *a.* **1** tüketmek eylemi. **2** üretilen şeylerin kullanılıp harcanması, tüketilmesi.

tüketiş *a.* tüketmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun böyle zaman tüketişi hoş değildi.*

tüketiverme *a.* tüketivermek eylemi.

tüketivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede tüketmek.

tüketme *a.* tüketmek eylemi.

tüketmek *(-i)* **1** kullanarak, harcayarak yok etmek, sonunu getirmek, hiç kalmamasını sağlamak, hiç bırakmamak, bitirmek. **2** *mec.* yürüyerek aşmak, geride bırakmak, bitirmek. *ör. Otobüsümüz yolları tüketmekteydi.*

tükürebilme *a.* tükürebilmek eylemi.

tükürebilmek *(-i)* tükürmek elinde olmak, tükürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

tükürme *a.* tükürmek eylemi.

tükürmek *(-i)* **1** tükürüğü ağız içinden dışarıya atmak. **2** ağzında bulunan bir şeyi dudakları arasına getirip dışarı vermek. *ör. Sakızı tükürdü.* **3** ağız yoluyla dışarı çıkarmak. *ör. Hasta kan tükürüyordu.* **4** *mec.* "içine tükürmek", "ağzına tükürmek" gibi sövgü, öfke ve tiksinti bildiren kimi deyimlerde geçer. **tükürdüğünü yalamak** *tkz.* verdiği sözden ya da karardan dönme küçüklüğüne düşmek.

tükürük *a.* tükürük bezlerinin ağza akan salgısı. **tükürüğünü yutmak** çok imrenip ağzı sulanmak. **tükürük bezleri** *gövb.* dil, çene ve kulak altında bulunan, tükürük salgılayan üç çift bez. **tükürük hokkası** içine tükürülen küçük kap.

tükürükleme *a.* tükürüklemek eylemi.

tükürüklemek *(-i)* tükürüğe bulaştırmak ya da tükürükle ıslatmak.

tükürüklenme *a.* tükürüklenmek eylemi.

tükürüklenmek *(nsz)* tükürüklemek eylemine konu olmak.

tükürükotu, -nu *b. a. bitb.* zambakgillerden, pek çok türü bulunan, talkım ya da salkım durumunda küçük, beyaz, sarı, portakalrengi çiçekler açan bir süs bitkisi.

tül *a.* ve *s. Fr. (Fransa'daki Tulle kentinin adından)* **1** çok ince gözenekli pamuk, ipek ya da sentetik dokuma. **2** *s.* bu dokumadan yapılmış olan. *ör. Salonun tül perdesi delik delikti.*

tülbent *a. Far.* **1** pamuktan, ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak bez. **2** bu bezden yapılmış başörtüsü. **3** *s.* bu bezden yapılmış olan.

tülbentçi *a. Far. T.* tülbent satan kimse.

tülek *s. ha.* **1** tüyü dökülmüş, tülemiş (kümes hayvanı ya da kuş). **2** *mec.* çok kurnaz, açıkgöz, düzenci (kimse).

tüleme *a. ha.* tülemek eylemi.

tülemek *(nsz) ha.* (kümes hayvanları, kuşlar için) tüy atmak, tüy dökmek, tüy değiştirmek.

tüllenme *a. Fr. T.* tüllenmek eylemi.

tüllenmek *(nsz) Fr. T. mec.* tül görünümü almak, tül gibi görünmek.

tülü *a. ha.* uzun tüylü, güreşçi, erkek deve.

tülyum *a. Fr.* (.' .) *kim.* ➻ **tulyum.**

tüm (I) *a.* ve *s.* **1** bir şeyin olancası, hepsi, bütünü, topu. *ör. Zamanının tümünü boşa harcadı.* **2** yarım olmayan, bütün durumda olan, parçalanmamış, eksiksiz, bütün, tam. **tüm cahil** çok bilgisiz (kimse).

tüm (II) *a.* "tümen" sözcüğünün kısa biçimi olarak ***tümamiral, tümgeneral*** gibi bileşik sözcüklerde geçer.

tüm (III) *a. ha.* tümsek, tepe.

tümamiral, -li *b. a. T. Fr. ask.* deniz kuvvetlerinde, kara kuvvetlerindeki tümgeneralin dengi olan amiral.

tümamirallik *b. a. T. Fr. ask.* **1** tümamiral rütbesi. **2** tümamiralin görevi ve makamı.

tümbaşkalaşma *b. a. hayb.* böceklerde, kurtçuk ve koza evresi geçiren başkalaşma türü.

tümbaşlılar *ç. b. a. hayb.* kemikleri kıkırdak olan, solungaç yarıkları bir deri kıvrımıyla örtülü omurgalı balıklar takımı.

tümbek *a. ha.* tümsek, tepe.

tümce *a. dilb.* bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği, bir olayı, bir yargıyı vb. bildirmek için tek başına çekimli bir eylem olan ya da özne, tümleç ve yüklem adı verilen öğelerden oluşan sözcük dizisi; örneğin "geliyor", "bu sözcük hangi anlama geliyor?" birer tümce dir.

tümcenin öğeleri *dilb.* özne, yüklem ve tümleç olarak adlandırılan, tümcenin anlaşılmasında başlıca görevi yüklenmiş olan sözcükler.
tümcebilgisi, -ni *b. a. dilb.* ➻ **sözdizimi**.
tümcebilim *b. a. dilb.* ➻ **sözdizimi**.
tümceleştirme *a.* tümceleştirmek eylemi.
tümceleştirmek *(-i)* tümce durumuna getirmek. *ör. Yazar, sözcükleri tümceleştirirken onlara yeni anlamlar da yükler.*
tümcül *s.* tümü göz önüne alan, tüme dayalı.
tümden *be.* tüm olarak, bütünüyle, tümüyle.
tümdengelim *b. a. fels.* akıl yürütmede tümelden tikele, yasadan olaya, etkenden etkiye, genelden özele geçme yolu.
tümdengelimci *b. s.* akıl yürütmede tümdengelim yöntemini uygulayan.
tümdengelimli *b. s.* ➻ **tümdengelimsel**.
tümdengelimsel *b. s.* tümdengelimle ilgili.
tümdurum *b. a. yeni* **1** bütün koşullar ve durumlar, topludurum. *eş.* **konjonktür**. **2** *sp.* bir sporcunun fiziksel ve ruhsal yönden durumu. *eş.* **kondisyon**.
tümel *s. fels.*ve *mant.*var olan her şeyi kapsayan, bütün varlıkları ve düşünülen şeyleri içine alan (önerme). **tümel kavram** *fels.*ve *mant.*kapsamına aldığı bütün nesneleri bildiren, anlatan kavram. *ör. "Bütün Türkler" tümel bir kavramdır.* **tümel önerme** *fels.* ve *mant.*konunun kapsamına giren bütün şeyleri içeren ve onlar için belli bir şey bildiren önerme; örneğin "her insan canlıdır" tümel bir önermedir.
tümeller *fels.* ve *mant.* cins, tür, ayrım, özellik ve ilinegi içeren kavramlar.
tümelleşme *a. fels.*ve *mant.* tümelleşmek eylemi.
tümelleşmek *(nsz) fels.* ve *mant.* bütün varlıkları ve düşünülen şeyleri içine alacak bir özelliğe erişmek.*ör. Kentin merkezine doğru yürüdükçe yapılar büyüyor, beton yığınlarının çirkinliği tümelleşiyor.*
tümellik *a. fels.*ve *mant.*tümel olma durumu. *ör. Önermenin tümelliği "bütün, her" sözcüklerine bağlıydı.*
tümen *a.* **1** *esk.* büyük küme, yığın, öbek. **2** *ask.* tugayla kolordu arasında yer alan birlik. **3** *esk.* on bin erden oluşan asker birliği. **4** *s. esk.* on bin. **tümen tümen** *ik. s.* pek çok, binlerce.
tümevarım *b. a. fels.* akıl yürütmede, tikelden tümele, olaydan yasaya, etkiden etkene, özelden genele geçme yolu.
tümevarımcı *b. s. fels.* tümevarım yöntemiyle düşünen ya da tümevarım yöntemini uygulayan. *ör. Bu konuda tümevarımcı tutum gerçeğe ulaştırmaz.*
tümevarımcılık *a.* akıl yürütmede tümevarım yöntemini uygulama işi.
tümevarımsal *b. s.* tümevarımla ilgili. *ör. Bu denge tümevarımsal ve tümdengelimsel yöntemlerin ölçülü bir karışımıyla kurulabilirdi.*
tümgeneral, -li *b. a. T. Fr. ask.* orduda, kara ve hava kuvvetlerinde rütbesi tuğgeneralle korgeneral arasında olan general.
tümgenerallik *b. a. ask.* **1** tümgeneralin rütbesi. **2** tümgeneralin görevi ve makamı.
tümgün *b. a.* yasal olarak kabul edilmiş olan işgünü süresi.
tümkirpikliler *ç. b. a. hayb.* kirpikli birgözeliler altsınıfı.
tümleç *a.* **1** bir şeyi tümleyen şey. **2** *dilb.* tümcede, eylemin anlamını çeşitli yönlerden tümleyen ve herhangi bir ad durumunda bulunan sözcük, ilgeç alan ad ya da tamlama; örneğin "kar bütün gün yağdı" tümcesinde "bütün gün" tümleçtir. **tümleç öbeği** *dilb.* bir tümcede tümleci oluşturan sözcüklerin tümü.
tümleme *a.* tümlemek eylemi.
tümlemek *(-i)* eksik bir şeyi tamamlamak, tüm durumuna getirmek.
tümlenebilme *a.* tümlenebilmek eylemi.
tümlenebilmek *(nsz)* tümlenmesi olanaklı olmak ya da tümlenme olasılığı bulunmak.
tümleniş *a.* tümlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. İnsanın yurduyla tümlenişi güzeldir.*
tümlenme *a.* tümlenmek eylemi ya da biçimi.
tümlenmek *(nsz)* eksik yanı, eksikliği tamamlanmak, tüm durumuna getirilmek.
tümler *s.* tümleyen, tamamlayan. **tümler açı** *mat.* bir dar açıyı dik açı değerine çıkaran açı.
tümleşik *s.* ➻ **entegre**.
tümleşke *s.* ➻ **entegre**.
tümleyebilme *a.* tümleyebilmek eylemi.
tümleyebilmek *(-i)* tümleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
tümleyici *s.* tüm durumuna getiren, tümleyen.
tümleyicilik *a.* tümleyici olma durumu.
tümleyiş *a.* tümlemek eylemi ya da biçimi.
tümlük *a.* tüm olma durumu, eksiksizlik, bütünlük.
tümör *a. Fr.* ➻ **ur**.
tümörleşme *a. Fr. T.* tümörleşmek eylemi.
tümörleşmek *(nsz) Fr. T.* ➻ **urlaşmak**.
tümsayı *b. a.* bir derneğin, örgütün bütün üyelerinin oluşturduğu toplam üye sayısı. *ör. Üye tümsayısının yarıdan bir artığı, derneğin kapanışına karar verebilir.*
tümsek *a.* **1** küçük toprak yığını, küçük tepe. **2** çıkıntılı yer, kabarıklık, şişkinlik.
tümsekleşme *a.* tümsekleşmek eylemi.
tümsekleşmek *(nsz)* tümsek gibi olmak, tümsek durumuna gelmek.
tümsekli *s.***1** tümseği olan. **2** *fiz.* ➻ **dışbükey**.
tümselme *a. ha.* tümselmek eylemi.
tümselmek *(nsz) ha.* **1** tümsek biçimini almak, tümsek olmak. **2** kamburlaşmak. *ör. Yaşlandı, sırtı biraz tümseldi.*
tümtanı *b. a. yeni hek.* ➻ **çekap**.
tümtanrıcı *b. s.* ➻ **doğatanrıcı**.
tümtanrıcılık *b. a.* ➻ **doğatanrıcılık**.
tümülüs *a. Lat.* ➻ **höyük, kurgan**.
tümür *a. gövb.* bağırsakların iç yüzeylerinde bulunan soğurucu pürtük.
tümyapısalcı *b. s.* tümyapısalcılık yandaşı (görüş, kimse). *ör. Artık yapısalcı yöntemden çok, tümyapısalcı ideolojiden söz etmek gerekiyor.*

tümyapısalcılık *b. a.* bir yöntem olan yapısalcılığın bir dünya görüşüne dönmüş biçimi.
tün *a. esk.* gece.
tünaydın *ünl.* genellikle öğleden sonra, akşama değin olan selamlaşmalarda kullanılan bir esenleme söz.
tünek *a.* **1** kümes hayvanlarının, kuşların üzerinde tünedikleri sırık ya da dal. **2** kuş yuvası. **3** *mec. ha.* geceleyecek, yatacak yer, ev. **tünek tutmak** *ha.* barınacak yer edinmek.
tünekleme *a.* tüneklemek eylemi.
tüneklemek *(nsz)* ➻ **tünemek**.
tünel *a. İng.* bir yandan öbür yana geçebilmek için yerin altında, genellikle dağların içinde açılan yol. **tünel geçmek** *arg.* aklını yaptığı işe vermemek, dalgın olmak, dalmak.
tüneme *a.* tünemek eylemi.
tünemek *(nsz)* **1** (kümes hayvanları, kuşlar) geceyi geçirmek, uyumak için bir sırığa ya da dala konmak. **2** *mec.* (insan, yüksekçe bir iskemleye, bir tabureye vb.) oturmak.
tüneyiş *a.* tünemek eylemi ya da biçimi.
tünmek *(nsz) esk.* hava kararıp gece olmak.
tüp *a. Fr.* **1** laboratuvarlarda türlü işlerde kullanılan, bir ucu kapalı cam boru. **2** içine ilaç, diş macunu, krem gibi maddeler konulan, bir ucu burgu kapaklı, boru biçiminde, plastik ya da metal kap. **3** akışkan maddelerin konulduğu, genellikle silindir biçiminde, ağzı özel tapalı kap. **tüp bebek** *hek.* kadının rahmindeki rahatsızlık nedeniyle yumurtanın rahim dışında döllenmesi ve sonra rahme yerleştirilmesi yöntemiyle elde edilen bebek. **tüp geçit** yayaların caddelerde tehlikesizce ve trafiği aksatmadan karşıdan karşıya geçmesini sağlamak için yapılmış, caddeleri üstten birbirine bağlayan, yarım tüp biçiminde, kapalı yaya geçidi.
tüpçü *a. Fr. T. ha.* yakıt olarak kullanılmak üzere içinde likit gaz bulunan tüplerden satan kimse.
tüpçülük *a. Fr. T. ha.* tüpçünün işi.
tüpgaz *b. a. ha.* likit petrol gazı.
tüplük *a. Fr. T.* laboratuvarlarda cam tüpleri koymaya yarayan tahta ya da metal tabla.
tür *a.* **1** çeşit. **2** *yaşb.* ortak özellikleri olan bireylerin tümünü içine alan, cinslerin ayrıldığı bölüm. **3** *fels.* kendi içinde bir birim olan ve üzerinde cins kavramının bulunduğu mantıksal kavram. **4** *s.* türlü. *ör. Bu tür görüşleri benimsemeyiz.* **tür adı** *dilb.* türleri bir olan varlıklara verilen ad. *eş.* **cins adı**.
türban *a. Fr.* ince kumaştan yapılmış, başı sıkıca kavrayan bir baş sargısı.
türbanlı *s. Fr.* başına türban sarmış ya da bağlamış olan (kimse).
türbe *a. Ar.* genellikle ünlü bir kimse için yapılmış olan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı. **Nasrettin Hoca'nın türbesi gibi** her yanı açık olduğu halde yalnızca bir tek girişi korunan yerler için söylenir.
türbedar *a. Ar. Far.* (. . -) türbeyi bekleyen ve türbenin hizmetlerini gören kimse, türbe bekçisi.
türbeeriği, -ni *b. a. Ar. T. bitb.* gülgillerden bir erik ağacının meyvesi olan, ince saplı, kırmızı renkli, iri, yuvarlak ve etli, küçük çekirdekli bir erik.
türbin *a. Fr. fiz.* su, gaz, buhar gibi herhangi bir akışkanın kinetik enerjisiyle ve birtakım özel düzenekler yardımıyla bir dönme devinimine giren aygıt.
türbinli *s. Fr. T.* türbini olan, türbinle çalışan.
türbülans *a. Fr.* hava ya da su burgacı.
türcülük *a. fels.* her türlü varlığı düşüncenin kendisi sayan ya da türleri birer düşünce ürünü sayan öğretilerin genel adı.
türdeş *s.* türleri bir olan.
türdeşleşme *a.* türdeşleşmek eylemi.
türdeşleşmek *(nsz)* türce eş, benzer duruma gelmek, türdeş olmak.
türdeşleştirilme *a.* türdeşleştirilmek eylemi.
türdeşleştirilmek *(nsz)* türce benzer, özdeş duruma getirilmek.
türdeşleştirme *a.* türdeşleştirmek eylemi.
türdeşleştirmek *(-i)* türce eş duruma getirmek.
türdeşlik *a.* türdeş olma durumu.
türe *a.* hukukla ilgili işlemlerin tümü, hakka ve hukuka uygunluk. *eş.* **adalet**.
türedi *a.* ve *s.* **1** nasıl ortaya çıktığı, nereden geldiği, nasıl oluştuğu, türediği belirsiz olan, gerçek bir değeri bulunmayan. **2** kendisinden umulmayan bir biçimde sivrilmiş ve hak etmediği iyi, üstün bir duruma gelmiş olan (kimse).
türedileşme *a.* türedileşmek eylemi.
türedileşmek *(nsz)* türedilik edinmek, türedi gibi davranmaya başlamak.
türedilik *a.* türedi olma durumu.
türel *s.* türeye uygun, türeye değgin, türeyle ilgili olan.
türellik *a.* türel olma durumu.
türem *a.* bir kökten çıkma, türeme.
türeme *a.* türemek eylemi. **türeme ünlü** *dilb.* sözcüğün aslında bulunmayan, sonradan içseste ya da önseste beliren ünlü; örneğin "rakı"nın " ırakı", "fikr"in "fik**i**r" biçimine girmesi. **türeme ünsüz** *dilb.* sözcüğün aslında bulunmayan, sonradan içseste, önseste ya da kimi zaman sonseste beliren ünsüz; örneğin "urmak"ın " **v**urmak", "tüfek"in "tüfe**nk**", "tali"nin "tali**h**" biçimine girmesi.
türemek *(nsz)* **1** oluşma yoluyla ortaya çıkmak, belirmek ya da parçalanarak çoğalmak. **2** *dilb.* çıkmak. *ör. "Görücü" ve "görüş" sözcükleri aynı kökten türemişlerdir.*
türemiş *s.* ortaya çıkmış, oluşmuş. **türemiş ad** *dilb.* bir addan ya da eylemden yapım ekiyle oluşturulmuş ad; örneğin, "kış-lık", "yaz-ım", "yaz-ıt" gibi. **türemiş belirteç** *dilb.* yapım ekiyle oluşturulmuş belirteç; örneğin, "bilir-ce-sine","yapmak-sı-zın", "gece-le-yin" gibi. **türemiş eylem** *dilb.* yapım ekiyle oluşturulmuş eylem; örneğin, "iş-le-t-mek",

"yap-tır-mak", "yaş-ar-mak" gibi. **türemiş sıfat** *dilb.* bir addan ya da eylemden yapım ekiyle oluşturulmuş sıfat; örneğin, "su-lu", "ben-ci", "çekin-gen" gibi. **türemiş sözcük** *dilb.* addan ya da eylem türü sözcüklerden yapım ekiyle oluşturulmuş sözcük; örneğin, "sez-gi", "sil-e-cek", "göz-lük-çü" gibi.

türetebilme *a.* türetebilmek eylemi.

türetebilmek *(-i)* türetmek elinde olmak, türetmeyi becermek, türetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

türeti *a. yeni* kişisel düşünüşle yaratılan ya da başka şeylerden yararlanılarak yapılan araç, aygıt gibi şey.

türetici *s.* türetme işini yapan, oluşturan, türeten.

türetilebilme *a.* türetilebilmek eylemi.

türetilebilmek *(nsz)* türetilmesi olanaklı olmak ya da türetilme olasılığı bulunmak.

türetiliş *a.* türetilmek eylemi ya da biçimi.

türetilme *a.* türetilmek eylemi.

türetilmek *(nsz)* türemesi sağlanmak.

türetim *a. yeni* oluşturma, yaratma, türetme.

türetiş *a.* türetmek eylemi ya da biçimi. *ör. Türk Dil Kurumu'nun yeni sözcükler türetişi dilimizi varsıllaştırmıştır.*

türetme *a.* **1** türetmek eylemi. **2** *dilb.* ad ya da eylem kök ya da gövdesine yapım eki getirerek sözcük oluşturma. **3** bilinen kimi şeylerden yararlanarak yeni bir şey bulma. **türetme eki** *dilb.* ad ve eylem köklerine getirilerek yeni sözcükler türeten ek.

türetmek *(-i)* **1** var olan şeylerden yararlanarak yeni şeyler yapmak, ortaya çıkarmak, yaratmak, oluşturmak. **2** *dilb.* ad ya da eylem kök ya da gövdesine yapım eki getirerek yeni sözcük oluşturmak.

türetmen *a. yeni* o zamana değin yapılmamış bir araç, bir aygıt yapan kimse. *eş.* **buluşçu**, *esk.* **mucit**. *ör.Türetmenleri, örneğin bir Edison'u düşünelim.*

türetmenlik *a. yeni* türetmen olma durumu.

türev *a.* **1** *dilb.* yapım ekiyle oluşturulmuş sözcük; örneğin "sez-gi", "söz-lük-çü-lük" gibi. **2** *kim.* bir madde üzerinde uygulanan kimyasal işlemler sonunda elde edilen bir başka madde. **3** *mat.* değişken artması sıfıra giderken, fonksiyonun artması değişken artmasına oranının limiti.

türevdeş *s. dilb.* aynı kökten türmemiş sözcüklerden her biri. *ör. "Söz-cü" ile "söz-lük" türevdeştir.*

türeyebilme *a.* türeyebilmek eylemi.

türeyebilmek *(nsz)* türemesi olanak içinde olmak ya da türeme olasılığı bulunmak.

türeyiş *a.* türemek eylemi ya da biçimi.

türeyiverme *a.* türeyivermek eylemi.

türeyivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede türemek. *ör. Yağmurdan sonra tarlada zararlı otlar türeyiverdi.*

Türk *ö. a.* **1** Türkiye Cumhuriyeti'nin yurttaşı olan, onun sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse. **2** Asya'da ve Doğu Avrupa'da yaşayan, Türkçenin çeşitli lehçelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse. **3** *s.* (ad tamlamalarında) Türklere özgü, Türklerle ilgili olan. *ör. Klasik Türk müziği unutuldu mu?* **Türk aksağı** *müz.* alaturka müzikte bir küçük usul. **Türk dünyası** Türk kökenli ulusların oluşturduğu ülkeler. **Türk halk müziği** Türkiye'de ve türkülerden oluşan, Türk halkına özgü anonim müzik. **Türk müziği** Türkiye'de oluşturulmuş olan, belli makamlara göre bestelenmiş müzik,alaturka müzik.

Türkbilim *ö. b. a.* Türk dili, yazını ve tarihini konu alan, bu alanda araştırma ve incelemeler yapan bilim dalı. *eş.* **Türkoloji**.

Türkbilimci *ö. b. a.* Türkbilim alanında çalışan bilgin. *eş.* **Türkolog**.

Türkçe *ö. a.* (.' .) **1** Türkiye Cumhuriyeti'nde kullanılan, konuşulan, yazılan Türk dili. *ör. Türk Dil Kurumu, Türkçeyi geliştirmeye çalışmıştır.* **2** Ural-Altay dil ailesinden, Asya'da ve Doğu Avrupa'da konuşulan Türk dil ve lehçelerinin genel adı. **3** *be.* (. .') Türk'e yaraşır bir biçimde. **Türkçesi** *be.* açık ve anlaşılır bir biçimde söylemek gerekirse, doğrusu, açıkçası. *ör. Türkçesi, artık sana güvenimiz kalmamıştır.* **Türkiye Türkçesi** *dilb.*Türkçenin en gelişmiş biçimi olan ve Türkiye'de konuşma ve yazı dili olarak kullanılanTürkçe.

Türkçeci *ö. a.* ve *s.* (.' . .) **1** okullarda Türkçe dersi veren (öğretmen). **2** Türkçenin özleşmesinden yana olan, Türkçecilik akımını benimsemiş (kimse).

Türkçecilik *ö. a.* (.' . . .) Türk dilini yabancı kurallardan ve sözcüklerden arıtmayı, Türkçeyi kendi öz kaynaklarının olanaklarından yararlanarak geliştirmeyi amaçlayan akım, Türkiye Türkçesini özleştirme akımı, özleştirmecilik.

Türkçeleşme *a.* Türkçeleşmek eylemi.

Türkçeleşmek *(nsz)* (dil, sözcük) Türkçe niteliği kazanmak, özleşmek. *ör. Dilimiz, Arapça-Farsça etkisinden kurtuluyor, Türkçeleşiyor, özleşiyor.*

Türkçeleştirebilme *a.* Türkçeleştirebilmek eylemi.

Türkçeleştirebilmek *(-i)* Türkçeleştirmek elinde olmak, Türkçeleştirmeyi becermek, Türkçeleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

Türkçeleştirilebilme *a.* Türkçeleştirilebilmek eylemi.

Türkçeleştirilebilmek *(nsz)* Türkçeleştirilmesi olanak içinde olmak ya da Türkçeleştirilme olasılığı bulunmak.

Türkçeleştiriliş *ö. a.* Türkçeleştirilmek eylemi ya da biçimi.

Türkçeleştirilme *a.* Türkçeleştirilmek eylemi.

Türkçeleştirilmek *(nsz)* **1** (Türkiye Türkçesi) yabancı dillerin kurallarının ve sözcüklerinin etkilerinden kurtarılıp özleştirilmek. **2** Türkçeye çevirilmek. *ör. Atatürk'ün Söylev'i Türkçeleştirildi.*

Türkçeleştiriş *ö. a.* Türkçeleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Eski Türk Dil kurumu'nun terimleri Türkçeleştirişi başarılı olmuştur.*
Türkçeleştirme *a.* Türkçeleştirmek eylemi.
Türkçeleştirmek *(-i)* **1** Türkçeleşmesini sağlamak, özleştirmek. **2** (bir yapıtı, bir metni) yabancı dilden Türkçeye çevirmek.
Türkçü *ö. a.* ve *s.* Türkçülük akımını benimseyen (kimse).
Türkçülük *ö. a.* Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, Osmanlılık ve İslamcılık akımları karşısında, Avrupa'daki ulusçu akımların da etkisiyle, yeryüzündeki bütün Türkleri tek bir yurt ve tek bir bayrak altında birleştirmeyi amaçlayan ırkçı akım, Turancılık.
Türki *ö. s. T. Ar.* (. -) *esk.* **1** Türkler ya da Türkçeyle ilgili olan. **2** Türk dili, Türkçe. **3** (günümüzde) Türk asıllı ve dili Türkçe olan (devlet). *ör. Artık Türkilerle aramız çok iyi.*
Türkiler *ç. ö. a. T. Ar. T.* günümüzde Azerbaycan, Özbekistan, Türkistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan cumhuriyetlerini topluca adlandırmak için kullanılan sözcük. *ör. Türkilerle ticarette işbirliği yapacağız.*
Türkistanlı *ö. a.* ve *s.* Türkistan halkından olan (kimse).
Türkiyat, -tı *ö. a. T. Ar.* (. . -) ➻ **Türkbilim**.
Türkiyatçı *ö. a. T. Ar.* (. . - .) ➻ **Türkbilimci**.
Türkiye Türkçesi *dil.* ¡**Türkçe**.
Türkleşme *a.* Türkleşmek eylemi.
Türkleşmek *(nsz)* Türk özelliği kazanmak, Türklüğü benimseyip özümsemek, Türk olmak.
Türkleştiriliş *a.* Türkleştirilmek eylemi ya da biçimi.
Türkleştirilme *a.* Türkleştirilmek eylemi.
Türkleştirilmek *(nsz)* Türkleşmesi sağlanmak.
Türkleştiriş *a.* Türkleştirmek eylemi ya da biçimi.
Türkleştirme *a.* Türkleştirmek eylemi.
Türkleştirmek *(-i)* Türkleşmesini sağlamak.
Türklük *ö. a.* **1** Türk olma durumu. **2** Türklere özgü nitelik. *ör. Atatürk, Türklüğüyle övünürdü.* **3** Türklerin oluşturduğu topluluk.
Türkmen *ö. a.* Oğuz Türklerinden bir boy ya da bu boydan olan kimse.
Türkmence *ö. a.* (. .' .) Türkmenlerin konuştuğu, Türkiye Türkçesine yakın bir Türkçe.
Türkolog *ö. a. Fr.* (**l** ince okunur) ➻ **Türkbilimci**.
Türkoloji *ö. a. Fr.* (**l** ince okunur) ➻ **Türkbilim**.
türkuvaz *a. Fr. ("Türk" adından)* **1** yeşile çalan açık mavi renk, Türk mavisi. **2** *s.* bu renkte olan. **3** yeşile çalan açık mavi renkte değerli bir taş. *eş.* **firuze**.
türkü *a. ("Türk"e Arapça nispet "i"si getirilerek "Türklere özgü" anlamında "Türki"den)* **1** sözleri genellikle halk şiiri biçiminde olan, yazanı ve besteleyeni bilinmeyen, halk ezgileriyle oluşmuş bir şarkı türü. **2** *yaz.* halk şiirinde, hece ölçüsüyle yazılan, genellikle kavuştaklı, bireyin ya da toplumun acılarını, sevinçlerini vb. dile getiren, kendine özgü bir ezgiyle söylenen bir koşuk biçimi, türü. **türkü çağırmak** türkü söylemek. **türkü söylemek** herhangi bir türküyü ezgisiyle ve sözleriyle seslendirmek. **türkü yakmak** sözleriyle ve ezgisiyle türkü oluşturmak. **(birinin) türküsünü çağırmak** (birinin) hoşuna gidecek biçimde söz söylemek ya da davranışta bulunmak ya da ondan yana olmak.
türkücü *a.* ve *s.* türkü söyleyen (sanatçı).
türkücülük *a.* türkücünün mesleği.
türküleme *a.* türkülemek eylemi.
türkülemek *(-i)* türkü olarak oluşturmak ya da türküsünü söylemek.
türküleşme *a.* türküleşmek eylemi.
türküleşmek *(nsz)* türkü durumuna gelmek, türkü olmak.
türküleştirebilme *a.* türküleştirebilmek eylemi.
türküleştirebilmek *(-i)* türküleştirmeyi becermek, türküleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
türküleştirilebilme *a.* türküleştirilebilmek eylemi.
türküleştirilebilmek *(nsz)* türküleştirilmesi olanak içinde olmak ya da türküleştirilme olasılığı bulunmak.
türküleştirilme *a.* türküleştirilmek eylemi.
türküleştirilmek *(nsz)* türküye konu yapılmak ya da türkü biçimine sokulmak.
türküleştirme *a.* türküleştirmek eylemi.
türküleştirmek *(-i)* türküye konu yapmak ya da türkü biçimine sokmak.
türlü *s.* **1** çok ve değişik, çeşitli özellikleri olan, çeşit çeşit, çeşitli. *ör. Türlü renkte kalemler aldım.* **2** *be.* herhangi bir biçimde, herhangi bir yolda. *ör. Bu iş birkaç türlü yapılabilirdi.* **3** *a.* taze fasulye, domates, patlıcan, biber, bamya, kabak vb. gibi çeşitli sebzelerin doğranıp birbirine karıştırılmasıyla pişirilen etli yemek. **türlü çeşitli** *s. ha.* çeşit çeşit. **türlü türlü** *ik. s.* ve *be.* pek çok çeşit, çeşit çeşit.
türs ➻ **ters türs**.
türsel *s.* türe değgin, türe özgü olan, türle ilgili.
türsellik *a.* türsel olma durumu, özelliği.
türüm *a.* **1** *fels.* doğatanrıcılığa göre, bütün varlıkların tek ve tümel töz olan Tanrı'dan, yalımdan ışığın çıkması gibi, çıkması, türemesi. **2** *coğr.* varlıkların oluşumu.
türümcülük *a. fels.* her şeyin bir başlangıçtan, Tanrı'dan çıkıp yayıldığını ve yine o başlangıca, Tanrı'ya döneceğini öne süren öğreti.
türümsel *s.* türümle ilgili olan.
türüm türüm *ik. be. ha.* "çevreye güzel kokular yaymak" ya da "birini, bir şeyi çok özlemek" anlamındaki ***türüm türüm tütmek*** deyiminde geçer.
türüzotu, -nu *b. a. bitb.* hanımeligillerden, sarı ya da kırmızı çiçekler açan, güzel kokulu, tırmanıcı bir süs bitkisi.
tüs *a.* **1** *ha.* renk. **2** ➻ **tüy tüs**.

tüslü *s.* ➻ **tüylü tüslü.**
tütebilme *a.* tütebilmek eylemi.
tütebilmek *(nsz)* tütmesi olanak içinde olmak ya da tütme olasılığı bulunmak.
tütme *a.* tütmek eylemi.
tütmek *(nsz)* **1** duman ya da buhar çıkarmak. **2** (duman) havaya yükselmek. *ör. Uzaktan tüten duman koyulaşmıştı.* **3** dumanı çekmeyip geri vermek. *ör. Eski sobalar çok tüterdi.* **4** *ha.* göreceği gelmek, özlemek. *ör. Asker oğlu burnunda tütüyordu.* **5** *ha.* iyi ya da kötü kokmak. *ör. Bahçede güller tütüyordu.*
tütsü *a.* **1** büyü ya da ilaç yapmak ya da dinsel törenlerde çevrenin güzel kokmasını sağlamak için yakılan kokulu madde. **2** bu maddeyi yakma işi. **3** balık ya da parça durumunda et gibi yenecek şeylerin tutulduğu odun ya da saman dumanı. **4** *arg.* içki. **tütsü yapmak 1)** dinsel törenlerde kokulu madde yakmak. **2)** balık, et gibi yiyecekleri dumana tutmak.
tütsüleme *a.* tütsülemek eylemi.
tütsülemek *(-i)* **1** türlü amaçlarla bir yeri tütsü dumanıyla doldurmak, tütsü yapmak. **2** et, balık gibi yiyecekleri odun ya da saman dumanına tutmak.
tütsülenme *a.* tütsülenmek eylemi.
tütsülenmek *(nsz)* **1** tütsülemek eylemi yapılmak. **2** *mec.* tütsüye benzeyen dumana tutulmak.
tütsületme *a.* tütsületmek eylemi.
tütsületmek *(-i, -e)* tütsülemek eylemini yaptırmak.
tütsülü *s.* **1** tütsü yapılmış (yer, kimse ya da yiyecek). **2** *arg.* içkili, sarhoş.
tütsülük *a.* içinde tütsü yakılan kap.
tüttürebilme *a.* tüttürebilmek eylemi.
tüttürebilmek *(-i)* tüttürme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kahvemizi bahçede içerken sigaramızı da tüttürebiliriz.*
tüttürme *a.* tüttürmek eylemi.
tüttürmek *(-i)* **1** tütmesini, duman çıkarmasını sağlamak ya da tütmesine, duman çıkarmasına yol açmak. *ör. Rüzgâr sobayı tüttürdü.* **2** (sigara, pipo vb.) keyifle içmek.
tüttürülme *a.* tüttürülmek eylemi.
tüttürülmek *(nsz)* tütmek ya da tüttürmek eylemi yaptırılmak. *ör. Keyifle tüttürülen sigaraların ne denli zararlı olduğunu bilmiyordu.*
tütün *a.* **1** *bitb.* patlıcangillerden, anayurdunun Amerika olduğu sanılan, ılıman ve serin iklimlerde, korunaklı yerlerde yetiştirilen, boyu bir metreyi, yaprakları otuz, kırk santimetreyi bulabilen türleri olan, bileşiminde nikotin bulunan otsu bir bitki. **2** bu bitkinin kurutulup işlemlerden geçirilerek, kıyılarak sigara, puro biçiminde ya da pipoyla, nargileyle içilen yaprağı. **3** *ha.* duman. **tütün içmek** tütünü yakıp dumanını içine çekmek. **tütünü tepesinden çıkmak** bir acının ateşiyle yanıp kavrulmak. **tütününü tüttürmek** ev ve aile düzeninin sürmesini sağlamak.
tütünaltı, nı *b. a. ha.* kahvaltı.
tütünbalığı, -nı *b. a.* tütsüyle kurutulmuş balık, özellikle ringa balığının tütsüyle kurutulmuşu.
tütüncü *a.* tütün yetiştiren ya da satan kimse.
tütüncülük *a.* tütün yetiştirme ya da satma işi.
tütünlük *a.* sırtın kuyruğa yakın yerinden yapılan en gevrek pastırma.
tütünrengi, -ni *b. a. T. Far.* **1** kurutulmuş tütün yaprağının rengi olan koyu pasrengi. **2** *s.* bu renkte olan.
tüvana *s. Far.* (. - -) *esk.* canlı, diri, dinç, güçlü.
tüvit *a. İng. (İskoçya'daki Tweed kentinin adından)* **1** taranmış yünden dokunmuş, genellikle iki renkli, spor giyecekler yapımında kullanılan bir kumaş. **2** *s.* bu kumaştan yapılmış olan.
tüy *a.* **1** kuşların vücudunu örten ince ve tarazlı uzantıların her biri ya da tümü. **2** insanların ve kimi hayvanların derisi üzerinde bulunan ince kıl. **3** kimi bitki ve meyvelerle kimi dokumalar üzerinde görülen ince, kısa, yumuşak ve sık uzantılar. **4** *arg.* giyecek, üst baş, giysi, kılık. **5** *arg.* para. **tüy atmak** (kuş ya da kimi hayvan) tüyünü değiştirmek. **tüy dikmek** (ya da **üstüne tüy dikmek**) *tkz.* kötü olan bir durumu yeni bir eylemle bir kat daha kötü bir duruma sokmak. **tüy düzmek** (kuş ya da kimi hayvan için) attığı tüyler yerine yeni tüyler çıkarmak, tüyü düzelmek. **tüy gibi** çok hafif. **tüy kabası** vücudu küçük olduğu halde bol tüylü olduğu için iri görünen (kuş). **tüy tüs** tüy. *ör. Horozda tüy tüs kalmamış.* **tüyleri diken diken olmak 1)** üşümekten ya da korkudan, vücuttaki kılların dipleri kabarıp, kıllar dikilmek. **2)** *mec.* korku, tiksinti gibi duyguları anlatır. *ör. Ölü görünce tüylerim diken diken olur.* **tüyleri ürpermek** tüyleri diken diken olmak. **tüyü bozuk 1)** bir kaygısı bulunduğu, neşesiz olduğu üstünden başından bile anlaşılan (kimse). **2)** *arg.* (erkek için) sarışın ya da sakalı bıyığı seyrek. **tüyü düzmek** daha önce üstü başı, kılığı yerinde olmayan biri, iyi bir yaşayışa kavuşmuş olduğunu belirtecek biçimde iyi, güzel giyinir olmak. **(birinin) tüyüne dokunmamak** ona dokunacak, zarar verecek en ufak bir davranışta bulunmamak. **tüyü tüsü olmamak** (erkek için) henüz sakalı çıkmamış olmak.
tüyağırlık *b. a. sp.* **1** 57 kiloda dövüşen yumrukoyuncusu. **2** en az kilo ile yarışa sokulan at.
tüycük *a.* küçük tüy, ince kıl.
tüycüklenme *a.* tüycüklenmek eylemi.
tüycüklenmek *(nsz) ha.* (halı, kumaş, örgü vb.) yıpranmayla ya da herhangi bir nedenle üzerinde tüyler oluşmak.
tüydöken *b. a. arg.* ustura ya da tıraş bıçağı.
tüydürme *a.* tüydürmek eylemi.
tüydürmek *(-i) arg.* **1** uzaklaşmasını, kaçmasını sağlamak, uzaklaştırmak. **2** alıp götürmek, aşırmak, çalmak.

tüydürülme *a.* tüydürülmek eylemi.
tüydürülmek *(nsz) arg.* tüymek eylemi yaptırılmak, tüymesi sağlanmak.
tüyebilme *a.* tüyebilmek eylemi.
tüyebilmek *(nsz) arg.* tüymesi olanaklı olmak ya da tüyme olasılığı bulunmak.
tüylendirme *a.* tüylendirmek eylemi.
tüylendirmek *(-i)* tüylenmesine yol açmak.
tüyleniş *a.* tüylenmek eylemi ya da biçimi.
tüylenme *a.* tüylenmek eylemi.
tüylenmek *(nsz)* **1** üzerinde tüyler oluşmak, tüyü çıkmak. **2** *arg.* para sahibi olmak, para kazanmak.
tüylü *s.* **1** tüyü olan. **2** *a.* uzun tüyleri olan kilim. **3** *a.* ve *s. arg.* paralı, zengin.**tüylü meşe** *bitb.* yaprakları tüylü olan bir meşe türü. **tüylü tüslü** tüyleri olan.
tüyme *a.* tüymek eylemi.
tüymek, -er *(nsz) arg.* **1** kaçıp gitmek, uzaklaşmak, kaçmak, savuşmak. **2** defolmak, gitmek.
tüyo *a. Fr.* belli bir işin içinde bulunan bir kimsece, o işle ilgili olarak gizlice verilen, fısıldanan sağlam ipucu, haber, bilgi. **tüyo almak** kendisine tüyo verilmek. **tüyo verilmek** tüyo almak. **tüyo vermek** bir bilgiyi gizlice fısıldamak.
tüysıklet, -ti *b. a. T. Ar.* **1** ➻ **tüyağırlık**. **2** *mec.* çelimsiz, zayıf kimse.
tüysüz *s.* **1** tüyü olmayan. **2** (erkek için) henüz bıyığı, sakalı çıkmamış.
tüze *a.* ➻ **hukuk**.
tüzeci *a.* ➻ **hukukçu**.
tüzecilik *a.* ➻ **hukukçuluk**.
tüzedışı *b. s.* tüzeye uygun olmayan.
tüzedışılık *b. a.* tüzedışı olma durumu.
tüzel *s.* **1** tüzeye ilişkin, tüzeye değgin, tüzeyle ilgili. *eş.* **hukuki**. **2** ➻ **hükmi**.
tüzelkişi *b. a. huk.* bir kurum, bir dernek, bir ortaklık gibi, birçok kişiler ya da mallar topluluğundan doğmakla birlikte, tüze yönünden tek bir kişi işlemi gören varlık.
tüzelkişilik *b. a. huk.* tüzelkişi olma durumu. *ör. Ticaret ortaklıklarının, derneklerin tüzelkişilikleri vardır.*
tüzellik *a.* tüzel olma durumu.
tüzemen *a.* ➻ **tüzeci**.
tüzemenlik *a.* ➻ **tüzecilik**.
tüzesiz *s.* tüzeye uygun olmayan.
tüzesizlik *a.*tüzeye uygun olmayan işlem ve davranış.
tüzük *a.***1** herhangi bir kurumun, bir derneğin, bir örgütün çalışmalarını, yönetim ve yürütme işlerini düzenleyen ve hükümleri ancak o kuruluşun yetkili organlarınca değiştirilebilen ya da kaldırılabilen maddelerin topu. **2** devlette bir işin nasıl yürütüleceğini gösteren, düzenleyen bakanlar kurulu kararı.
tüzüksel *s.* tüzükle ilgili.
tvist, -ti *a. İng.***1** 1961 yılında yaygınlık kazanan, hızlı ritimli bir dans. **2** bu dansın müziği.

Uu

U, u *a.* **1** Türk abecesinin yirmi beşinci harfi. **2** sesbilim yönünden Türkçenin kalın ünlülerinden, kalın, dar ve yuvarlak ünlü. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında yirmi beşinci maddenin başına getirilir. **4** "u" adı verilen bu harf Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır. **u borusu** U harfi biçiminde yapılmış boru. **u dönüşü** (karayollarında taşıt) belli bir doğrultuda giderken U harfi biçiminde dönerek geldiği yöne gidiş. **u dönüşü yapmak** (taşıt) yolda U harfi biçiminde bir dönüşle geldiği yöne gitmek.

U *kim.* uranyum elementinin kimyasal simgesi.

ubudiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* kulluk.

uca (I) *a. esk.* **1** kuyruksokumu. **2** kuyruksokumu kemiği.

uca (II) *s. ha.* yüksek, yüce, ulu.

ucay *a.* ➻ **kutup**.

ucaylanma *a. fiz.* ➻ **kutuplanma**.

ucube *a. Ar.* (. - .) **1** şaşılacak denli çirkin olan, çok acayip şey. **2** *yaşb.* yapısı, kendi türünden olan canlılara benzemeyen canlı.

ucubelik *a. Ar. T.* (. - . .) ucube olma durumu, çirkinlik, acayiplik.

ucun ucun *ik. be.* **1** yavaş yavaş, biraz biraz, azar azar. *ör. Borcumu ucun ucun veririm.* **2** ucu ucuna, uç uca. **3** yandan yandan, yan yan. *ör. Çocuk, utanıyor, ancak ucun ucun bakmaktan da kendini alamıyordu.*

ucuz *s.* **1** pahalı olmayan, fiyat olarak elverişli, düşük olan. **2** *mec.* çok az çabayla, az bir emekle elde edilen. **3** *mec.* hiçbir değeri olmayan. *ör. Böyle ucuz laflara karnımız toktur.* **ucuz alan, pahalı alır** "ucuz mal kötüdür, çabucak eskir, kullanılmaz duruma gelir, yenisini almak gerekir, böylece daha pahalıya alınmış olur" anlamında söylenir. **ucuz atlatmak** (ya da **kurtulmak**) zor, tehlikeli bir durumdan az zararla sıyrılmak. **ucuz etin yahnisi yavan olur** (ya da **yenmez**) ucuz şeylerin işe yarar olmayacağını anlatır. **ucuza gitmek 1)** gerçek değerinden daha az bir paraya satılmak. **2)** *mec.* gerçek değeri verilmemek. **ucuz pahalı** *ik. be.* yüksek ya da düşük fiyatlı olduğuna bakmaksızın. *ör. Ucuz pahalı bir ev bulup oturması gerekiyordu.* **ucuza çıkmak** yaptırılan bir şey az masrafla elde edilmek, ucuza mal olmak. **ucuza kapatmak** (bir şeyi) ederinden daha az bir paraya satın almak. **ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti** "bir mal ucuzsa bir kusuru vardır, kısa sürede yenisine gereksinim duyurur; pahalıysa, sağlamdır, güzeldir, uzun süre işe yarar; onun için alışverişte ucuza eğilim yerine, pahalıyı yeğlemek daha kârlıdır" anlamında söylenir.

ucuzca *be.* ve *s.* (. .' .) **1** ucuz bir biçimde, ucuz olarak. **2** az ucuz, biraz ucuz, ucuza yakın. *ör. Ucuzca bir ev varmış, ona bakacağız.*

ucuzcu *s.* **1** malını, benzerlerine göre ucuz satan. **2** her şeyin ucuzunu arayan, yeğleyen.

ucuzculuk *a.* ucuzcu olma durumu.

ucuzlama *a.* ucuzlamak eylemi.

ucuzlamak *(nsz)* **1** fiyatı inmek, düşmek. **2** *mec.* kolayca elde edilir olmak, değerini yitirmek.

ucuzlatabilme *a.* ucuzlatabilmek eylemi.

ucuzlatabilmek *(-i)* ucuzlatmak elinde olmak, ucuzlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ucuzlatılabilme *a.* ucuzlatılabilmek eylemi.

ucuzlatılabilmek *(nsz)* ucuzlatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ucuzlatılma *a.* ucuzlatılmak eylemi.

ucuzlatılmak *(nsz)* ucuzlatmak eylemi yapılmak.

ucuzlatış *a.* ucuzlatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Firmanın malını ucuzlatışıyla vergi yitiği doğmuş oldu.*

ucuzlatma *a.* ucuzlatmak eylemi.

ucuzlatmak *(-i)* **1** fiyatını düşürmek, indirmek. **2** *mec.* kolayca elde edilir duruma getirmek.

ucuzlayabilme *a.* ucuzlayabilmek eylemi.

ucuzlayabilmek *(nsz)* ucuzlaması olanak içinde olmak ya da ucuzlama olasılığı bulunmak.

ucuzlayış *a.* ucuzlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Sebzenin ucuzlayışı tüketiciye yaradı.*

ucuzlayıverme *a.* ucuzlayıvermek eylemi.

ucuzlayıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede ucuzlamak. *ör. Tarla domatesi çıkınca fiyatı ucuzlayıverdi.*

ucuzluk *a.* **1** ucuz olma durumu. **2** pahalı olmama durumu. *ör. Eskiden ucuzluk vardı.* **3** yasal bir işlemle her şeyin ucuz satıldığı dönem. *ör. Bu giysiyi ucuzluktan aldık.*

ucuzuna *be.* ucuz bir biçimde, ucuz olarak, ederinden aşağısına..

uç *a.* **1** uzun bir nesnenin incelerek sona eren, son ve sivri noktası. *ör. Kılıcın ucuyla dürttü.* **2** uzun bir şeyin baş ya da son noktası. *ör. İpin iki ucunu birleştirip bağladı.* **3** bir şeyin kıyısı, kenarı. *ör. Masanın ucundaki bardak düştü.* **4** bir şeyin tepesi, başı, hafifçe kabarık olan bitim noktası. *ör. İneğin memelerinin ucu zedelenmiş.* **5** bir uzaklığın son noktası.

ör. Salonun öbür ucundaki koltuğa oturdu. **6** en uzak nokta, sınır. *ör. Yurdu, bir ucundan öteki ucuna gezdik.* **7** *tar.* Türk devletlerinde, genel olarak sınırlara ya da sınır boylarındaki eyalet ve sancaklara verilen ad. **ucu bucağı olmamak** (ya da **bulunmamak** ya da **görünmemek**) çok geniş olmak. *ör. Çiftliğinin ucu bucağı yoktu.* **ucu (birine) dokunmak** bir işten (o kimse) zarar görmek. *ör. Alınan kararın ucu kendisine dokununca karara karşı çıktı.* **ucu ortası belli olmamak** (iş için) neresinden başlanacağı kestirilememek, pek çok olmak. *ör. Ucu ortası belli olmayan işlerden bunalmıştı.* **ucu ucuna** *ik. be.* ancak yetişecek kadar. **ucunda bir şey olmak** içinde açıkça belirtilmeyen bir amaç bulunmak. *ör. Önerisinin ucunda bir şey olduğunu düşünüyordum.* **ucunda ölüm yok ya** "bunu yapmakla ölünmez" anlamında söylenir. *ör. Ucunda ölüm yok ya, git konuş onunla.* **ucunu göstermek** çıkar sağlanabilecek bir şey konusunda ipucu vermek. **(bir işin) ucunu kaçırmak** (iş) kötüye gitmek, çıkmaza girmek. **ucunu ortasını bulmak** bir sorunu, ortalama bir yol bularak çözüme kavuşturmak, çözümlemek. **uç uca** *ik. be.* bir şeyin son noktasıyla bir başka şeyin baş noktasını birbirine ulayarak, bağlayarak. *ör. İpleri uç uca ekleyip uzattı.* **uç uca gelmek** ancak denk gelmek, yetişmek. *ör. Paramız uç uca geldi.* **uç vermek 1)** (çıban, sivilce) başı oluşmak. **2)** ortaya çıkmak, belirmek. **3)** (bitki) yeşermeye başlamak, sürgün, filiz oluşturmak, sürmek, filizlenmek. **4)** gelişme, büyüme başlangıcı göstermek. *ör. Dertlerimiz uç vermişti.* **uçlarını ortalarını bulmak** aralarını bulmak, uzlaşmalarını sağlamak, uzlaştırmak. **uçta yatıp ortada bulunmak** bir kazanç beklemediği halde olaylar onu çok kârlı bir duruma getirmek. **uçtan uca** *ik. be.* bir uçtan öteki uca. **uçtan uçtan** *ik. be.* kıyıdan kıyıdan, kenardan kenardan.

uçabilme *a.* uçabilmek eylemi.

uçabilmek *(nsz)* uçmak elinde olmak, uçmayı becermek, uçma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

uçak *a.* kanatlarının altına havanın yaptığı basınç yardımıyla yükselip havada ilerleyebilen, uçan motorlu taşıt.

uçaksavar *b. a. ask.* saldırgan düşman uçaklarına, hava hedeflerine karşı kullanılan silahlara verilen ortak ad.

Uçanbalık *b. ö. a. gökb.* bir takımyıldız.

uçandaire *b. a. T. Ar.* (. . - . .) ne olduğu, nereden geldiği bilinmeyen, başka gezegenlerden uçup gelerek dünyamızda görüldüğü sanılan, yassı yuvarlak biçimli, uçan ışıklı nesne.

uçankale *b. a. T. Ar. ask.* stratejik amaçlarla kullanılmış olan Amerikan yapımı ağır bombardıman uçaklarına 1942'de verilen ad.

uçantop, -pu *b. a. sp.* bir ağ ile ortasından ikiye bölünmüş bir alanda, altışar oyuncudan oluşan iki takım arasında belli kurallara göre ve topa elle vurularak oynanan bir top oyunu. *eş.* **voleybol**.

uçantopçu *b. a. sp.* uçantop oyuncusu.

uçar *s.* uçan, uçucu. **uçara atmak** (avcılıkta) uçmakta olan kuşa tüfek atmak, uçan kuşu vurmak için ateş etmek.

uçarı *s.* **1** (kişinin niteliği olarak) ele avuca sığmaz, çok canlı, çok hareketli. **2** kendini eğlenceye, çapkınlığa vermiş olan (kimse).

uçarıca *be.* uçarıya yaraşır bir biçimde. *ör. Onun uçarıca yaşamasına babası ses çıkarmazdı.*

uçarılaşma *a.* uçarılaşmak eylemi.

uçarılaşmak *(nsz)* uçarı bir kişilik edinmek. *ör. Evin kızı büyüdükçe uçarılaşmıştı.*

uçarılık *a.* **1** uçarı olma durumu, özelliği. **2** uçarıya yaraşır davranış, uçarının yaşayışı.

uçarkefal, -li *b. a. T. Yun. hayb.* turnabalığıgillerden, Akdeniz'de yaşayan, uzun kanatları olan ve sıçrayarak suyun üstünde on metre uçabilen, kefale benzer, eti lezzetli bir balık.

uçayazma *a.* uçayazmak eylemi.

uçayazmak *(nsz; -den)* uçacak gibi olmak, az kalsın uçmak. *ör. Çok hızlı gelen bir araba köprüden uçayazmıştı.*

uçbeyi, -ni *b. a. tar.* Anadolu Türk beyliklerinde ve devletlerinde, özellikle Selçuklularda ve Osmanlılarda, sınır boylarındaki sivil ve askeri yönetimden sorumlu kimse.

uçbeyliği, -ni *b. a. tar.* **1** uçbeyinin görevi ya da makamı. **2** uçbeyinin yönetimi altındaki sancak.

uçkun *a. ha.* ateşten sıçrayan küçük parçacık, kıvılcım.

uçkur *a.* şalvarı ya da iç donunu bele bağlamak ya da torba, kese gibi şeylerin ağzını büzmek için bunlara geçirilen bağ. **uçkur çözmek** *mec. tkz.* cinsel yaklaşımda bulunmak. **uçkuruna gevşek** *tkz.* herkesle kolayca cinsel ilişkiye girebilen (kimse). **uçkuruna gevşek olmak** *mec. tkz.* iffetine, namusuna bağlı olmamak, kolayca cinsel ilişkiye girebilmek. **uçkuruna sağlam** *tkz.* cinsel isteklerinin tutsağı olmayan, iffetine titizce bağlı (kimse). **uçkuruna sağlam olmak** *mec. tkz.* iffetine, namusuna titizce bağlı olmak, onu titizlikle korumak.

uçkurlu *s.* uçkuru olan.

uçkurluk *a.* **1** (şalvar, iç donu, pijama pantolonu gibi şeylerde) uçkur geçirilen katlanmış kenar. **2** bayrağın arka kenarında bulunan ve içinden ip geçirilip direğe tutturulan beyaz bezden kenarlık. **3** uçkur geçirmeye yarayan çubuk.

uçkurutan *b. a. bith.* turunçgillerde, özellikle limon ağaçlarında gelişerek, dal uçlarının kurumasına ve birkaç yıl içinde ağacın ölmesine yol açan bir tür mantar.

uçlanabilme *a.* uçlanabilmek eylemi.

uçlanabilmek *(nsz)* uçlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

uçlanış *a.* uçlanmak eylemi ya da biçimi.
uçlanma *a.* uçlanmak eylemi.
uçlanmak *(nsz)* **1** uç oluşturmak, uç vermek, uçlu duruma gelmek. **2** *ha.* yararlanmak. *ör. Ondan bundan uçlanarak yaşar giderdi.* **3** *arg.* vermek. *ör. Bilet paralarını uçlanmak gerekiyor.*
uçlu *s.* **1** ucu bulunan, ucu çıkan, ucu olan. **2** *arg.* filtreli (sigara).
uçma *a.* uçmak eylemi.
uçmak, -ar (I) *(nsz)* **1** (kuş, kanatlı böcek vb. için) kanatlarını hareket ettirerek havada düşmeden durmak ve yol almak. **2** (uçak, helikopter vb. için) özel mekanizmayla ya da motorla yerden yükselmek, havada yol almak. **3** (uçurtma vb. için) rüzgâr yardımıyla havada durmak. *ör. Uçurtmalar göklerde uçuyordu.* **4** rüzgârın ya da başka bir şeyin etkisiyle yerinden ayrılıp havada ya da yerde yol alarak uzağa gitmek. *ör. Şapkası uçtu.* **5** (sıvı vb.) gaz ya da buhar durumuna geçmek. *ör. Şişenin ağzı açık kalınca kolonya uçmuş.* **6** (renkler için) solarak yok olmak ya da iyice soluklaşmak. *ör. Yüzünün rengi uçmuş.* **7** patlayıcı maddeyle ya da deprem vb. ile yıkılmak, parçalanmak, göçmek. *ör. Selden köyün köprüsü uçmuştu.* **8** yüksek yerden düşmek ya da yuvarlanmak. *ör. Kamyon köprüden uçmuş.* **9** (kara ya da deniz taşıtları) çok hızlı yol almak. *ör. Arabamız uçuyordu.* **10** hava yoluyla, uçakla gitmek. *ör. Yarın Adana'ya uçacağız.* **11** *mec.* ortadan yitip gitmek, yok olmak, silinmek. *ör. Aklındaki her şey uçmuştu.* **12** *mec.* çok sevinmek. *ör. Sınıfı geçmişti, uçuyordu.* **13** *mec.* uçar gibi dalgalanmak. *ör. Ekinler boy vermiş, rüzgârla uçuyordu.* **14** *(şaka)* aşırılmak. *ör. Baktım, masaya bıraktığım sigara paketi uçmuştu.* **15** (dinsel inanışa göre) ruh, ölümden sonra göğe yükselmek. **16** *arg.* (uyuşturucunun etkisiyle) kendinden geçmek. *ör. Baktım, odadakiler uçmuştu.* **17** *arg.* uçar gibi gitmek, çok hızlı gitmek ya da kaçmak. **18** *arg.* cinsel ilişkide bulunmak. *ör. O gece iki kez uçmuştu.* **19** *arg.* düşlere dalmak. **uç baba torik!** *arg.* abartılı konuşulduğunda, yüksekten atıldığında inanılmadığını belirtmek için alay yollu söylenir. **uça uça** *ik. be.* **1)** kanat çırparak, uçarak. **2)** *mec.* çok sevinerek. *ör. Böyle bir çağrıya uça uça gelirler.* **uçan kuşa borcu** (ya da **borçlu) olmak** hiç akla gelmeyen yerlere, kimselere, pek çok kişiye borçlu durumda bulunmak, çok borç etmek. **uçan kuştan medet ummak** sıkıntısına, içinde bulunduğu güç duruma bir çözüm bulmak için olmayacak yerlerden ve kişilerden yardım beklemek, her çareye başvurmak. **uçar gibi** çok hızlı (bir biçimde). **uçup gitmek 1)** (kuş vb.) havalanmak, uçmak. **2)** *mec.* yitip yok olmak. *ör. Elde avuçta ne varsa uçup gitmişti.*
uçmak (II) *a. esk.* cennet.
uçman *a. (Dil Devrimi'nin ilk yıllarında önerilmiş ve kullanılmıştır)* bir hava taşıtını kullanmak ve yönetmekle görevli, bu iş için özel olarak yetişmiş kimse. *eş.* **pilot.**
uçmanlık *a.* uçman olma durumu, uçmanın işi, görevi.
uçsuz *s.* **1** ucu olmayan. **2** *ha.* sonsuz. **uçsuz bucaksız** *ik. s.* **1)** sonu görülemeyecek denli geniş olan. *ör. Çukurova'nın uçsuz bucaksız buğday tarlaları yemyeşildi.* **2)** pek çok, çok fazla, sayısız.
uçtuuçtu *b. a.* birkaç çocuk arasında oynanan, uçmayan şeyleri uçar gibi göstererek şaşırtma temeline dayanan bir çocuk oyunu.
uçucu *s.* **1** uçma yeteneği ya da özelliği olan, uçan. **2** buhar ya da gaz durumuna geçebilen. **3** *a.* pilot.
uçuculuk *a.* **1** uçucu olma durumu ya da özelliği. **2** pilotluk.
uçuçböceği, -ni *b. a. hayb.* hanımböceği, uğurböceği.
uçuk (I) *s.* **1** solmuş, uçmuş, soluk. *ör. Çocuğun uçuk benzine kan gelmişti.* **2** (renk için) soluk, açık. *ör. Perdenin uçuk mavisiyle eşya iyi uyuşmuştu.* **3** belli belirsiz, hafif. *ör. Annesi, yüzünde uçuk bir gülümsemeyle ona bakıyordu.* **4** *a. ha.* çökmüş ev ya da toprak. **5** *arg.* davranışları, yaşayışı, düşünüşü olağandan ötede, ilginç, değişik olan, delice işler yapan, delidolu, delişmen (kimse).
uçuk (II) *a. hek.* çoğunlukla dudaklar ve burun çevresinde görülen, genellikle ateşli hastalıklar, ruhsal bunalımlar sonucu deride fiskeler durumunda beliren kabarcık.
uçukça *be.* uçuğa yaraşır bir biçimde.
uçuklama *a.* uçuklamak eylemi.
uçuklamak *(nsz)* **1** uçuk **(II)** oluşmak. *ör. Dudakları uçuklamıştı.* **2** *arg.* korkmak.
uçuklaşma *a.* uçuklaşmak eylemi.
uçuklaşmak *(nsz)* **1** (renk) soluk bir duruma gelmek, soluklaşmak. **2** *arg.* davranışları, yaşayışı, düşünüşü olağanın dışına çıkmak, delişmenleşmek.
uçuklatabilme *a.* uçuklatabilmek eylemi.
uçuklatabilmek *(-i)* uçuklatması olanak içinde olmak ya da uçuklatma olasılığı bulunmak. *ör. Öyle durumlar olur ki dudak uçuklatabilir.*
uçuklatma *a.* uçuklatmak eylemi.
uçuklatmak *(-i)* uçuk **(II)** çıkarmasına yol açmak. *ör. Hastalık dudaklarını uçuklatmıştı.*
uçuklayabilme *a.* uçuklayabilmek eylemi.
uçuklayabilmek *(nsz)* uçuklaması olanak içinde olmak ya da uçuklama olasılığı bulunmak.
uçuklayış *a.* uçuklamak eylemi ya da biçimi.
uçuklayıverme *a.* uçuklayıvermek eylemi.
uçuklayıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede uçuklamak. *ör. Ateş yüzünden çocuğun dudakları uçuklayıverdi.*
uçukluk *a.* **1** uçuk **(I)** olma durumu. **2** uçuk **(I)**[s] kimseye özgü davranış ya da özellik. **uçukluk etmek** uçuğa yaraşır bir biçimde davranmak.
uçun *a.* bayrağın uçkurluk karşısındaki kenarı.
uçunma *a. kim.* uçunmak eylemi.

uçunmak *(nsz) kim.* katı durumdan sıvı duruma geçmeksizin doğrudan doğruya gaz durumuna geçmek.
uçurabilme *a.* uçurabilmek eylemi.
uçurabilmek *(-i)* uçurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uçurma *a.* uçurmak eylemi.
uçurmak *(-i)* **1** uçmak eylemini yaptırmak, uçmasını sağlamak ya da uçmasına yol açmak. *ör. Gürültü kuşları uçurdu.* **2** kesip ayırmak, koparmak ya da alıp götürmek. *ör. Yıldırım minarenin alemini uçurmuş.* **3** (taşıtı) çok hızlı sürmek. *ör. Sürücü otobüsü uçuruyordu.* **4** *arg.* gizlice alıp gitmek, çalmak.
uçurtma *a.* **1** uçurtmak eylemi. **2** üzeri renkli kâğıtlarla, bezle vb. kaplanmış hafif çıtalardan yapılmış çokgen biçimli bir gövde ve süslü bir kuyruktan oluşan, sicimle bağlanarak, rüzgâr yardımıyla uçurulan bir tür oyuncak.
uçurtmak *(-i, -e)* uçmak eylemini yaptırmak, uçmasını sağlamak ya da uçmasına yol açmak.
uçurulma *a.* uçurulmak eylemi.
uçurulmak *(nsz)* uçurmak eylemi yapılmak, uçurmak eylemine konu olmak, uçması sağlanmak ya da uçmasına yol açılmak.
uçurum *a.* **1** dik ve derin yamaç. **2** *mec.* çok büyük fark, ayrılık. *ör. İki düşünce arasındaki uçurumu görmüyordu.* **3** *mec.* kötü sonuç, felaketli sonuç. *ör. Onu düştüğü uçurumdan kurtaramadık.*
uçurumlaşma *a.* uçurumlaşmak eylemi.
uçurumlaşmak *(nsz)* uçurum durumuna gelmek.
uçuruş *a.* uçurmak eylemi ya da biçimi.
uçuş *a.* **1** uçmak eylemi ya da biçimi. **2** *arg.* cinsel ilişki. **3** *arg.* uyuşturucu ya da alkol etkisiyle kendinden geçme, esrime. **uçuşa geçmek 1)** (uçak) havalanmak. **2)** *arg.* aldığı uyuşturucu nedeniyle esrik durumda olmak. **uçuşa gitmek** *arg.* genelev ya da benzeri bir yere gitmek.
uçuşma *a.* uçuşmak eylemi.
uçuşmak *(nsz)* **1** (kuşlar vb.) hep birlikte uçmak. **2** (kuşlar vb.) havada gidip gelerek dolaşmak. **3** *mec.* kendini duyumsatmak. *ör. İçinde, umutsuzluk uçuşmuştu.*
udi *a. Ar.* (- -) ut çalan sanatçı.
uf *ünl.* acı, sızı duyunca ya da sıkıntılı bir durumdayken söylenir. **uf olmak** (çocuk dilinde) acımak, yanmak, yaralanmak.
ufacık *s.* (.' . .) çok ufak, küçücük. **ufacık tefecik** (insan için) kısa boylu ve çelimsiz, küçük yapılı.
ufak *s.* **1** boyutları olağandan küçük olan, küçük. *ör. Ufak burunlu biriydi.* **2** yaşça daha küçük olan. *ör. Ufak kardeşi yokmuş.* **3** *mec.* çok az, önemsiz. *ör. Ufak iş, büyük iş demez, yapardı.* **4** makam, rütbe vb. yönünden alt düzeyde olan. *ör. Ufak bir göreve bile razıydı.* **ufak at da civcivler yesin** *arg.* "çok abartıyorsun, yalan söyleyeceksen az abart da inandırıcı olsun" anlamında söylenir. **ufak çapta** çapı küçük olan, küçük. **ufak para** bozuk para. **ufak tefek 1)** (nesneler için) çok yer kaplamayan, küçük, çok gerekli olmayan. *ör. Ufak tefeklerini bir çantaya doldurdu.* **2)** *mec.* pek bir değeri olmayan, önemsiz, küçük. *ör. Ufak tefek kabahatlerini bağışlardık.* **3)** (canlı için) kısa boylu ve çelimsiz, küçük yapılı. *ör. Annesi ufak tefek bir kadındı.* **ufak tefek gördün de Karamürsel sepeti mi sandın?** (bir kimsenin, bir şeyin) görünüşüne bakıp da işe yaramaz sanma! **ufak ufak** *ik. be.* **1)** küçük parçalar durumunda, küçük küçük. *ör. Eti ufak ufak doğradı.* **2)** azar azar. **ufaktan ufağa** azar azar, küçük küçük, ufak ufak, yavaş yavaş. *ör. Birkaç gün çalışınca ufaktan ufağa kaytarmaya başladı.* **ufaktan ufaktan** *ik. be.* çok küçük bir biçimde, küçük küçük olarak.
ufakça *s.* oldukça ufak, biraz ufak, ufarak.
ufaklı *s.* **1** içinde ufak taneler bulunan. **2** ➻ **iri-li ufaklı**.
ufaklık *a.* **1** ufak olma durumu, küçüklük. **2** bozuk para, bozukluk. **3** *arg.* bit. **4** *tkz.* çocuklar için seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Ufaklık, bir çay söyle bakalım!*
ufalabilme *a.* ufalabilmek eylemi.
ufalabilmek *(nsz)* ufalma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ufalama *a.* ufalamak eylemi.
ufalamak *(-i)* **1** kırarak ya da ezerek ufak parçalara ayırmak. **2** *arg.* hırpalamak, dövmek. **3** *arg.* (bir kadını) sertçe okşamak.
ufalanabilme *a.* ufalanabilmek eylemi.
ufalanabilmek *(nsz)* ufalanması olanak içinde olmak ya da ufalanma olasılığı bulunmak.
ufalanış *a.* ufalanmak eylemi ya da biçimi.
ufalanıverme *a.* ufalanıvermek eylemi.
ufalanıvermek *(nsz)* çok çabuk ufalanmak.
ufalanma *a.* ufalanmak eylemi.
ufalanmak *(nsz)* ufalamak eylemine konu olmak.
ufalatma *a.* ufalatmak eylemi.
ufalatmak *(-i,-e)* ufalamak eylemini yaptırmak.
ufalayabilme *a.* ufalayabilmek eylemi.
ufalayabilmek *(-i)* ufalamak elinde olmak, ufalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ufalayıcı *s.* **1** ufalamak eylemini yapan, ufalayan. **2** *a.* pissuda bulunan iri maddelerin ufalanmasını sağlayan araç.
ufalayış *a.* ufalamak eylemi ya da biçimi.
ufalayıverme *a.* ufalayıvermek eylemi.
ufalayıvermek *(-i)* çabucak ufalamak.
ufalış *a.* ufalmak eylemi ya da biçimi.
ufalma *a.* ufalmak eylemi.
ufalmak *(nsz)* **1** büyük iken daha ufak duruma gelmek, küçülmek. **2** büzülmek, çekmek. **3** *mec.* değerini ve onurunu azaltacak davranışlarda bulunmak, küçülmek. *ör. İnsanın bu denli ufalacağını düşünmezdim.* **ufala ufala** *ik. be.* küçülerek, ufalarak.
ufaltabilme *a.* ufaltabilmek eylemi.
ufaltabilmek *(-i)* ufaltmak elinde olmak, ufaltma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

ufaltılabilme *a.* ufaltılabilmek eylemi.
ufaltılabilmek *(nsz)* ufaltılması olanak içinde olmak ya da ufaltılma olasılığı bulunmak.
ufaltılış *a.* ufaltılmak eylemi ya da biçimi.
ufaltılma *a.* ufaltılmak eylemi.
ufaltılmak *(nsz)* ufaltmak eylemi yapılmak, ufak duruma getirilmek, küçültülmek. **ufaltıla ufaltıla** *ik. be.* küçültülerek, ufaltılarak.
ufaltış *a.* ufaltmak eylemi ya da biçimi.
ufaltma *a.* ufaltmak eylemi.
ufaltmak *(-i)* büyük olan bir şeyi daha küçük bir duruma getirmek, küçültmek. **ufalta ufalta** *ik. be.* ufaltarak, küçülterek.
ufalttırış *a.* ufalttırmak eylemi ya da biçimi.
ufalttırma *a.* ufalttırmak eylemi.
ufalttırmak *(-i, -e)* ufaltmak eylemini yaptırmak. *ör. Ceketi biraz ufalttırmak gerekmişti.*
ufarak *s.* oldukça ufak, biraz ufak, küçükçe.
ufki *s. Ar.* (**k** kalın okunur) (. -) *esk.* ➻ **yatay**.
uflama *a.* uflamak eylemi.
uflamak *(nsz)* acı, sızı duyumsayarak ya da can sıkıntısıyla uf demek. **uflayıp puflamak** sürekli olarak uflamak, uflayıp durmak.
uflayış *a.* uflamak eylemi ya da biçimi.
ufuk, -fku *a. Ar.* **1** ➻ **çevren, gözerimi**. **2** *mec.* düşünce gücü, düşünce yeteneği, anlayış, görüş, kavrayış. *ör. Ufku dar insandan bir şey öğrenilmez.* **3** *mec.* çevre, dolay. **ufku dar 1)** görüş alanı az. *ör. Oturduğumuz evin ufku dar, ancak bir avuç gökyüzü görülüyor.* **2)** *mec.* gelecekte olacakları göremeyen, kavrayışı az, hep dar kalıplar içinde düşünen, yeniliklere kapalı olan. **ufku geniş 1)** görüş alanı geniş. **2)** *mec.* gelecekte olacakları gören, geniş kavrayışlı, hep geniş düşünen, yeniliklere açık olan. **ufkunu genişletmek** *mec.* daha fazla bilgi ve görüş edinmek, görüş, düşünce alanını genişletmek.
ufunet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** çürümeden doğan kötü koku. **2** çıbanın içinde oluşan pis kokulu irin.
ufunetleniş *a. Ar. T.* ufunetlenmek eylemi ya da biçimi.
ufunetlenme *a. Ar. T.* (. . . .) ufunetlenmek eylemi.
ufunetlenmek *(nsz) Ar. T.* (. . . .) *esk.* (yara) irin oluşturmak, irinlenmek.
ufunetli *s. Ar. T.* (. . .) *esk.* (yara için) irinli.
Ugandalı *ö. a.* ves. **1** Uganda'da yaşayan halk. **2** bu halktan olan (kimse).
uğra *a. ha.* yufka açılırken, hamurun ele ve tahtaya yapışmaması için serpilen kalın un.
uğrak *a.* **1** çok sık uğranılan yer. **2** yol üstünde bulunan ve geçerken durulan yer. **uğrak vermek** *ha.* uğrayıp geçmek, uğramak.
uğralama *a. ha.* uğralamak eylemi.
uğralamak *(-i) ha.* yufka açılırken, yapışmaması için altına üstüne un, uğra serpmek.
uğralı *s. ha.* bol un serpilerek açılmış (hamur).
uğrama *a.* uğramak eylemi.
uğramak *(-e)* **1** geçerken, yola devam etmek üzere, bir yerde kısa bir süre kalmak. *ör. İstersen uğrayıp seni de alırız.* **2** bir yerin içinden, yanından ya da yakınından geçmek. *ör. Bu yol köye uğrar mı?* **3** *(-den)* fırlayarak kalkmak, dışarı çıkmak, yerinden fırlamak. *ör. Depremi duyumsayan herkes yerinden uğradı.* **4** (kötü bir duruma) konu olmak. *ör. İftiraya uğradığını söylüyor.* **5** gelmek, yaklaşmak. *ör. Hastayken kimse yanına uğramak istememişti.* **6** (hastalık vb. ile) karşı karşıya kalmak, karşılaşmak, tutulmak. *ör. Dertlere uğrayan insan acı çeker.* **7** *ha.* (halk inanışına göre) cine, periye çarpılmak.
uğranma *a.* uğranmak eylemi.
uğranmak *(nsz)* uğramak eylemi yapılmak, uğramak eylemine konu olmak.
uğraş *a.* **1** bir kimsenin yaptığı, geçimini sağlamak için sürekli olarak gördüğü iş, uğraşı, meslek. **2** bir güçlüğü yenmek için gösterilen sürekli çaba. *ör. Bu uğraş, ürününü verecektir.* **uğraş vermek** çabalamak, uğraşmak.
uğraşabilme *a.* uğraşabilmek eylemi.
uğraşabilmek *(nsz)* uğraşması olanak içinde olmak ya da uğraşma olasılığı bulunmak.
uğraşı *a.* iş güç, iş, meslek.
uğraşılma *a.* uğraşılmak eylemi.
uğraşılmak *(-le)* uğraşmak eylemi yapılmak, uğraşmak eylemine konu olmak.
uğraşma *a.* uğraşmak eylemi.
uğraşmak *(nsz)* **1** bir işi kendine iş edinerek başarmaya çalışmak. *ör. Çocuk, sandalyeyi kaldırmaya uğraşıyor, ama olmuyordu.* **2** bir iş üzerinde sürekli olarak çalışmak. *ör. Uğraştığın iş bitti mi?* **3** zamanını bir işe verme durumunda kalmak. *ör. Böyle saatlerce seninle uğraşacak değiliz.* **4** *(-le)* bir kimseye kötülük etmeye çalışmak, kötü davranmak. *ör. Benimle uğraşacağına kendi haline baksın!* **5** *(nsz; -le)* uğraş vermek, savaşmak. *ör. Onlarla uğraşmak bizim için görevdir.* **uğraşa uğraşa** *ik. be.* çok uğraşarak.
uğraşsal *s.* uğraşla ilgili.
uğraştaş *a.* aynı işle uğraşan kimselerden her biri, meslektaş.
uğraştaşlık *a.* uğraştaş olma durumu, meslektaşlık.
uğraştırabilme *a.* uğraştırabilmek eylemi.
uğraştırabilmek *(-i)* uğraştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Şimdiden önlem almazsak bizi uğraştırabilirler.*
uğraştırılma *a.* uğraştırılmak eylemi.
uğraştırılmak *(nsz)* uğraşması sağlanmak. *ör. İnsan bir imuayene için bu kadar uğraştırılırsa daha da hastalanabilir.*
uğraştırma *a.* uğraştırmak eylemi.
uğraştırmak *(-i)* uğraşmak zorunda bırakmak, uğraşmasına yol açmak.
uğratabilme *a.* uğratabilmek eylemi.
uğratabilmek *(-i, -e)* uğratma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu iş onu şaşkınlığa uğratabilir.*
uğratılış *a.* uğratılmak eylemi ya da biçimi.
uğratılma *a.* uğratılmak eylemi.

uğratılmak *(-e)* **1** uğramak eylemi yaptırılmak, uğraması sağlanmak. **2** *(-den)* dışarı atılmak, kovulmak. *ör. Bağırıp çağırarak bütün güvercinler yerlerinden uğratıldı.*
uğratma *a.* uğratmak eylemi.
uğratmak *(-i, -e)* **1** uğramak eylemini yaptırmak ya da uğramasına yol açmak. **2** *(-den) ha.* dışarı atmak, kovmak ya da savmak. *ör. Hırsızdı, densizdi, onun için onu köyden uğrattılar.*
uğrayabilme *a.* uğrayabilmek eylemi.
uğrayabilmek *(-e)* uğramak elinde olmak, uğrama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uğrayış *a.* uğramak eylemi ya da biçimi.
uğrayıverme *a.* uğrayıvermek eylemi.
uğrayıvermek *(nsz; -e)* kısaca uğramak. *ör. O ara sıra buraya da uğrayıverir.*
uğru *a. esk.* yolkesen, hırsız, haydut.
uğrulama *a.* uğrulamak eylemi.
uğrulamak *(-i) esk.* hırsızlıkla, haydutlukla ele geçirmek, çalmak, hırsızlamak.
uğruluk *a. esk.* uğrunun yaptığı iş, yolkesenlik, soygunculuk, hırsızlık, haydutluk.
uğrun *be.*gizli bir biçimde, gizli olarak, gizlice. **uğrun kapısı** *mim.* eski kalelerde, bir tehlike durumunda gizlice kaçmayı sağlamak ereğiyle yapılmış gizli sur kapısı. **uğrun uğrun** *ik. be.* gizli bir biçimde, gizli olarak, gizliden gizliye, gizlice.
uğrunca *be.*uğrun olarak, gizli bir biçimde, gizlice. *ör. Ona bunu uğrunca söyle, olur mu?*
uğul uğul *ik. be.* uğultu biçiminde. *ör. Kulağımıza uğul uğul gelen seslerden bir şey anlamıyorduk.*
uğuldama *a.* uğuldamak eylemi.
uğuldamak *(nsz)* **1** sürekli bir biçimde kalın ve boğuk, anlaşılmaz ses çıkarmak. **2** (beyinde, kulakta) uğultu olmak.
uğuldayış *a.* uğuldamak eylemi ya da biçimi. *ör. Kulağının uğuldayışı geçmemişti.*
uğultu *a.* gürültülü, kalın, boğuk ve anlaşılmaz ses, uğuldama sesi. *ör. Kentin uğultusu duyuluyordu.*
uğultulu *s.* uğultu çıkaran, uğultusu olan.
uğunabilme *a.* uğunabilmek eylemi.
uğunabilmek *(nsz) ha.* uğunması olanak içinde olmak ya da uğunma olasılığı bulunmak. *ör. Bebek ağlarken uğunabilir.*
uğundurma *a.* uğundurmak eylemi.
uğundurmak *(-i)* uğunmak eylemini yaptırmak, uğunmasına yol açmak.
uğunma *a. ha.* uğunmak eylemi.
uğunmak *(nsz) ha.* **1** ağlarken kendinden geçip bir süre sessiz soluksuz kalmak, kendinden geçmek. **2** (teker, pervane, topaç gibi dönen şeyler) dönerken gözükmez duruma gelir gibi olmak, çok hızlı bir biçimde dönmek ve dönerken ses çıkarmak, süzülmek. **3** acıdan, ağrıdan kıvranmak.
uğuntu *a. ha.* uğunma.
uğunuş *a.* uğunmak eylemi ya da biçimi.
uğur (I) *a.* **1** kimi olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti ya da kimi nesnelerde var olduğuna inanılan iyilik kaynağı. **2** iyilik kaynağı olduğuna inanılan şey. *ör. Uğur diye cebinde küçük bir ayna taşırdı.* **3** iyi nitelik, hayır. **uğur getirmek** iyilik, şans, talih, bereket getirmek. *ör. Çocuk eve uğur getirmişti.* **uğur** (ya da **uğurlar**) **ola** (ya da **olsun**) **1)**"iyi yolculuklar dilerim, esenlikle gidin, yolunuz açık olsun" anlamında söylenir. **2)** kızgınlık, kırgınlık vb. belirtisi olarak "gidersen git", "yapmazsan yapma", "umurumda değil" vb. anlamında söylenir. **uğur parası** birinden, uğur getireceğine inanılarak alınan küçük değerde para. **uğuru açık** şanslı, talihli.
uğur, -ğru (II) *a. (her zaman "uğruna" ya da "uğrunda" biçiminde kullanılır)* erek, amaç, yol. *ör. Yurt uğruna ölünür. Onun uğrunda kendini harcama.*
uğurböceği, -ni *b. a. hayb.* uğurböceklerinden, gövdesi yarımküre biçiminde, turuncu, kırmızı renkli ve üzerinde yedi tane kara benek bulunan, küçük bir kınkanatlı böcek. *eş.* **gelinböceği**, **hanımböceği**, **uçuçböceği**.
uğurböcekleri, -ni *ç. b. a. hayb.* örneği uğurböceği olan, etçil ve otçul türleri içine alan kınkanatlılar familyası.
uğurlama *a.* uğurlamak eylemi.
uğurlamak *(-i)* gideni esenlik ve sevgi dilekleriyle geçirmek, yolcu etmek.
uğurlanış *a.* uğurlanmak eylemi ya da biçimi.
uğurlanma *a.* uğurlanmak eylemi.
uğurlanmak *(nsz)* uğurlamak eylemi yapılmak, uğurlamak eylemine konu olmak.
uğurlayabilme *a.* uğurlayabilmek eylemi.
uğurlayabilmek *(-i)* uğurlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uğurlayıcı *a.* ve *s.* uğurlayan (kimse).
uğurlayış *a.* uğurlamak eylemi ya da biçimi.
uğurlu *s.* iyilik getiren, iyilik getirdiğine inanılan, uğuru **(I)** olan, kutlu, hayırlı. **uğurlu gelmek** (bir şey) iyi bir durum yaratmak. **uğurlu kademli olsun** mutlu bir olay dolayısıyla söylenen bir iyi dilek sözü.
uğurluk *a. ha.* uğur getirdiğine inanılarak üstte taşınan nesne.
uğurluluk *a.* uğurlu olma durumu, özelliği.
uğursama *a. ha.* uğursamak eylemi.
uğursamak *(-i) ha.* herhangi bir olguyu ya da nesneyi uğur **(I)** saymak, uğurlu görmek.
uğursuz *s.* kendinde uğur **(I)** bulunmayan.
uğursuzluk *a.* kimi olaylarda görülen ve insana kötülük getirdiğine inanılan belirti ya da kimi nesnelerde var olduğuna inanılan kötü güç. **uğursuzluk getirmek** uğursuzluğa yol açmak. *ör. Kimi davranışların uğursuzluk getirdiğine inanılır.*
uhde *a. Ar. esk.* **1** bir kimsenin yapmakla yükümlü olduğu görev, iş. **2** yükümlülük, sorumluluk. **uhdesinde olmak** sorumluluğunda bulunmak. **uhdesinden gelmek** yapabilmek,

başarmak, becermek. **uhdesine almak** (bir işi) yapmayı üstlenmek, yapmaya söz vermek, yükümlenmek, üstlenmek.
uhrevi *s. Ar.* (. . -) *esk.* ahretle, öteki dünya ile ilgili.
ukala *a.* ve *s. Ar.* (. . -) kendini akıllı ve bilgili sanan, bilgiçlik taslayan (kimse). **ukala dümbeleği** *tkz.* aklı ermediği halde her konuda fikir yürüten, bilir bilmez her şeye karışan kimse. **ukala ukala** *ik. be.* ukalaya yaraşır bir biçimde, ukalaca.
ukalaca *s.* ve *be. Ar. T.* (. . -' .) ukala (bir biçimde).
ukalalaşma *a. Ar. T.* ukalalaşmak eylemi.
ukalalaşmak *(nsz) Ar. T.* ukala gibi davranmaya başlamak.
ukalalık *a. Ar. T.* (. . - .) **1** ukala olma durumu. **2** ukalaya yaraşır davranış. **ukalalık etmek** ukalaca davranmak.
ukde *a. Ar.* **1** *esk.* düğüm, yumru. **2** içe dert olan şey.
uknum *a. Ar.* (. -) *esk. fels.* ➻ **hipostaz**.
Ukraynalı *ö. a.* ve *s.* (. .' . .) Ukrayna'da yaşayan halk ve bu halktan olan kimse.
ukubet, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** *esk.* ceza. **2** *s. ha.* çok çirkin.
ulabilme *a.* ulabilmek eylemi.
ulabilmek *(nsz) ha.* ulması olanak içinde olmak ya da ulma olasılığı bulunmak. *ör. Domatesler sıkışırsa zamanla ulabilir.*
ulaç *a. dilb.* kurduğu önermeyi arkadan gelen başka bir önermeye bağlayan, belirteç olarak kullanılan eylem soylu sözcük; örneğin "gelip", "gelerek", "gelince", "gelirken" gibi eylem biçimleri ulaçtır.
Ulah *ö. a. esk.* Osmanlılarca, Romanya'nın yerli halkına ve bu halkın soyundan olan kimselere verilen ad.
Ulahça *ö. a.* (. .' .) Ulah dili.
ulak *a.* haber götüren kimse, haberci. **ulak çıkarmak** haberci göndermek.
ulam *a. mant.* ve *fels.* ➻ **kategori**. **ulam ulam** *ik. be.* topluluklar durumunda, takım takım.
ulama *a.* **1** ulamak eylemi. **2** *s.* birbiri ardına eklenmiş, ulanmış. **3** ulanan parça, ek. **4** *dilb.* konuşmada, art arda gelen sözcüklerden birincisinin sonundaki ünsüzün, ikincisinin başındaki ünlüye ses bakımından bağlanarak söylenmesi.
ulamak *(-i, -e)* büyütmek, uzatmak ya da genişletmek ereğiyle bir şeye parça eklemek, birbirine bağlamak, katmak, eklemek.
ulan *a. ünl. ("oğlan" sözcüğünden)* **1** *ka.* ey! *ör. Nereye gidiyorsun ulan!* **2** çok kaba biçimde öfke ve nefret anlatır. *ör. Ulan bu da yapılır mı?*
ulanış *a.* ulanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Sözcüklerin birbirine ulanışı, uyumu sağlar.*
ulanma *a.* ulanmak eylemi.
ulanmak *(nsz)* ulamak eylemi yapılmak, ulamak eylemine konu olmak.
ulantı *a.* ulanan şey.
ulaşabilme *a.* ulaşabilmek eylemi.
ulaşabilmek *(-e)* ulaşmak elde olmak, ulaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ulaşılabilme *a.* ulaşılabilmek eylemi.
ulaşılabilmek *(ösz)* ulaşılması olanak içinde olmak ya da ulaşılma olasılığı bulunmak. *ör. Erken ulaşılabilirse denize girilirmiş.*
ulaşılma *a.* ulaşılmak eylemi.
ulaşılmak *(ösz)* ulaşmak eylemi yapılmak. *ör. Oraya saat kaçta ulaşılır?*
ulaşılmaz *s.* ulaşılması zor olan, ulaşılamayan, yüce. *ör. Yazdıklarıyla ulaşılmaz bir ozan olmuştu..*
ulaşılmazlaşma *a.* ulaşılmazlaşmak eylemi.
ulaşılmazlaşmak *(nsz)* **1** ulaşılması zor duruma gelmek. **2** *mec.* çok yüce bir nitelik vb. edinmek, ulaşılamayacak denli yücelmek. *ör. Atatürk, günümüzde daha çok ulaşılmazlaşmaktadır.*
ulaşılmazlık *a.* ulaşılmaz olma durumu.
ulaşım *a.* **1** ulaşmak eylemi. **2** köyler, kentler, ülkeler arasında ya da yerleşim yerleri içinde bir yerden bir yere gidişgeliş. **3** bir şeyi bir yerden başka bir yere aktarma.
ulaşıverme *a.* ulaşıvermek eylemi.
ulaşıvermek *(-e)* çabucak ya da kısa sürede ulaşmak. *ör. İnsan isteklerine ulaşıvermekten mutlu olmaz mı?*
ulaşma *a.* ulaşmak eylemi.
ulaşmak *(-e)* **1** gelmek, varmak. *ör. Bir saatte köye ulaştılar.* **2** *mec.* elde etmek, erişmek, kavuşmak. *ör. Bütün isteklerine ulaşmıştı.* **3** uzanmak, erişmek, yetişmek. *ör. Merdiven oraya ulaşır mı acaba?* **4** (sular için) birbirine kavuşmak, bitişmek, dökülmek. *ör. Bu ırmak, Adapazarı yakınlarından geçerek denize ulaşır.*
ulaştırabilme *a.* ulaştırabilmek eylemi.
ulaştırabilmek *(-i, -e)* ulaştırması olanak içinde olmak ya da ulaştırma olasılığı bulunmak.
ulaştırılabilme *a.* ulaştırılabilmek eylemi.
ulaştırılabilmek *(nsz)* ulaştırılması olanak içinde olmak ya da ulaştırılma olasılığı bulunmak.
ulaştırılma *a.* ulaştırılmak eylemi.
ulaştırılmak *(nsz)* ulaştırmak eylemi yapılmak, ulaşması sağlanmak.
ulaştırıverme *a.* ulaştırıvermek eylemi.
ulaştırıvermek *(-i, -e)* **1** çabucak ya da çok kısa sürede ulaştırmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bu kitabı ona ulaştırıverir misin?*
ulaştırma *a.* **1** ulaştırmak eylemi. **2** insanların, malların, haberlerin ulaşmasını sağlayan işlerin ve araçların tümü. **3** *ask.* orduda gereç ve personel taşıma işlerini sağlayan asker sınıfı. **ulaştırma bakanlığı** ülkenin ulaştırma işlerini yürüten bakanlık.
ulaştırmacı *a. ask.* orduda, ulaştırma sınıfından asker.
ulaştırmacılık *a.* **1** ulaştırma işleriyle uğraşma, taşımacılık. **2** *ask.* ulaştırmacının işi, görevi.

ulaştırmak *(-i, -e)* ulaşmak eylemini yaptırmak, ulaşmasını sağlamak.
ulatma *a.* ulatmak eylemi.
ulatmak *(-i, -e)* ulamak eylemini yaptırmak, ulamasını ya da ulanmasını sağlamak.
ulayabilme *a.* ulayabilmek eylemi.
ulayabilmek *(-i, -e)* ulamak elinde olmak, ulama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ulayıcı *s.* ulamaya yarayan, ulama sağlayan.
ulema *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* **1** bilginler. **2** sarıklı din bilginleri.
ulemalık *a. Ar. T.* (. . - .) *ha.* bilginlik. **ulemalık taslamak** bilgili görünmeye çalışmak, bilgiçlik etmek.
ulma *a. ha.* ulmak eylemi.
ulmak *(nsz) ha.* **1** (kumaş, kilim vb.) eskiyip parçalanmak. **2** (ten, meyve vb.) ezilip çürümek.
ulu *s.* **1** erdemleri yönünden çok büyük, ulaşılamayacak denli yüce. *ör. Bu ulus ulu kişiler yetiştirmiştir.* **2** *a.* yararlı işler yapmış, büyük kimse. *ör. Bu ulus ulularına sahip çıkar.* **3** (somut şeyler için) çok yüksek, çok büyük. *ör. Kartal, ulu bir kayaya konmuştu.* **ulu sözü dinlemeyen uluyakalır** büyük sözü, öğüdü dinlemeyen kimse, türlü türlü yıkımlara uğrar. **ulular köprü olsa basıp geçme** büyüklere her zaman saygılı ol.
ulufe *a. Ar.* (. - .) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, kapıkulu askerlerine, saraydaki ve devlet örgütlerindeki kimi görevlilere üç ayda bir verilen ücret. **ulufe dağıtmak** (ya da **vermek**)**1)** *tar.* Osmanlı döneminde, devletin askeri ve sivil kuruluşlarında görevli bulunanlara devletçe üç ayda bir verilen maaşı dağıtmak. **2)** *mec.* elinde bulunan ve kendi parası olmayan parayı ona buna bol keseden vermek.
ulufeci *a. Ar. T.* (. - . .) *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçerilikte bir sınıf süvari askeri.
uluk *s. ha.* ezilip çürümeye başlamış, ulmuş.
ululama *a.* ululamak eylemi.
ululamak *(-i)* **1** ulu olarak görmek, ulu saymak, ulu tutmak. **2** saygı gösterip hizmet etmek, ağırlamak.
ululayış *a.* ululamak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun ozanı ululayışı bir değerbilirlikti.*
ululuk *a.* ulu olma durumu, büyüklük, yücelik.
ulum *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* bilimler. **ulumu diniye** *esk.* din bilgisi.
uluma *a.* ulumak eylemi.
ulumak *(nsz)* **1** (köpek, çakal, kurt gibi hayvanlar) uzun, iniltili, ağlar gibi bir ses çıkarmak. **2** *mec.* (insan) iniltili ses çıkararak boğuk boğuk ağlamak. **3** bağırıp çağıran bir kimseye karşı hakaret sözü olarak da kullanılır. *ör. Öyle karşımda uluyup durma.* **4** *arg.* yüksek sesle konuşmak, bağırmak. **uluya uluya** *ik.be.* uluyarak. *ör. Tekme yiyen köpek uluya uluya kaçtı.*
uluorta *be.* yapacağı etkiyi tartmadan, düşünüp taşınmadan, hiç çekinmeksizin, açıktan açığa. *ör. Her söz uluorta söylenir mi?* **uluorta söz söylemek** yapacağı etkiyi tartıp düşünmeden, düşünüp taşınmadan konuşmak.
ulus *a.* siyasal olarak örgütlenmiş biçimde ve belli bir toprak üzerinde bir arada yaşayan, ekonomik yaşam, dil, tarih, ruhsal yapı ve kültürel özellikler yönünden ortaklık gösteren en geniş insan topluluğu. **ulus devlet** ➻ **ulusal devlet**.
ulusal *s.* ulusa değgin, ulusa özgü olan, ulusla ilgili. **Ulusal Ant** *tar.* son Osmanlı parlamentosunun 28 Ocak 1920'de açıkladığı, temeli Erzurum ve Sivas Kongrelerince benimsenen ilkelere dayanan, Türk ulusunun birliğiyle ülkenin bütünlüğünü ve gelecekteki güvenliğiyle gelişmesini, yaşamasını amaçlayan tarihsel karar. *eş. esk.* **Misakımilli**. **ulusal bayram** Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının, cumhuriyetin kuruluşunun vb. yıldönümleri gibi, resmen bayram olarak kabul edilmiş günler. **ulusal biçim** (sanatta) her halkın sanat alanındaki kendine özgü anlatım biçimi. **ulusal bilinç** bir ulusun bireylerinde, ulusun bir parçası ve ona bağlı olma ülküsüyle oluşan bilinç. **ulusal devlet** bağımsız ve egemen devlet. **ulusal dil** bir devletin sınırları içinde yaşayan bir ulusun yasaca tanınan ortak dili. **ulusal egemenlik** kişisel istencin üstünde olan, bölünemeyen, başkasına aktarılamayan, yalnızca ulusun tümünce kullanılabilen egemenlik. **ulusal eğitim 1)** eğitimin ulusallığı. **2)** ulusun eğitim işlerinin tümü. *ör. Devletin ulusal eğitim politikası yeniden ele alınacakmış.* *eş.* **milli eğitim**. **ulusal ekonomi** bir ulusun kendine özgü ekonomisi ve ekonomi siyasası. **ulusal gelir** bir ülkenin bir yıllık üretiminden, üretim için harcananların düşülmesinden sonra kalan bölüm. **Ulusal Güçler** *tar.* Kurtuluş Savaşı'nda düşmanla savaşan sivil ve askeri güçlerin ortak adı. *eş. esk.* **Kuvayımilliye**. **ulusal güvenlik** kamu düzeni ve güvenliği. *eş.* **milli güvenlik**. **ulusal istenç** *huk.* ulusun hiçbir baskı altında kalmaksızın isteğini ortaya koyması. *eş.* **milli irade**. **ulusal kimlik** *topb.* bir ulusun dil, din, gelenek ve görenekleriyle toplumsal değer yargıları, kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçiminden oluşan özellikler bütünü. **ulusal marş** bir ülkenin bayrağı gibi bir simge sayılan, sözleri ulusal duyguları coşturan, törenlerde, ulusal bayramlarda çalınan, söylenen marş. *eş.* **milli marş**.
ulusalcı *s.* ➻ **ulusçu**.
ulusalcılık *a.* ➻ **ulusçuluk**.
ulusallaşma *a.* ulusallaşmak eylemi.
ulusallaşmak *(nsz)* ulusa özgü, ulusun malı durumuna gelmek.
ulusallaştırılış *a.* ulusallaştırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kimi petrol ortaklıklarının ulusallaştırılışı olumlu karşılandı.*
ulusallaştırılma *a.* ulusallaştırılmak eylemi.
ulusallaştırılmak *(nsz)* ulusallaştırmak eylemine konu olmak, ulusa mal edilmek.

ulusallaştırma *a.* ulusallaştırmak eylemi.
ulusallaştırmak *(-i)* **1** ulusal bir nitelik vermek. **2** bir şeyin iyeliğini kamuya aktarmak. **3** ülkedeki yabancı anamalın işletme ve girişimlerini, el koyma ya da bedelini ödeme yoluyla, ulusal işletme ve girişimlere dönüştürmek, ulusa mal etmek.
ulusallık *a.* ulusa özgü, ulusal olma durumu.
ulusça *be.* ulus olarak, ulusu oluşturan herkesçe.
ulusçu *s.* **1** ulusunu seven ve onun geleceği, yükselmesi yolunda çalışan, ulusçuluktan yana olan (kimse). **2** ulusçuluk ilkesine bağlı olan (görüş).
ulusçuluk *a.* ulusunu sevmek, onun geçmişine bağlılıkla, geleceği ve yükselmesi yolunda çalışmak temeline dayanan ve bir ulusun ancak kendine ve kendi değerlerine dayanarak yaşayabileceğine inanan görüş.
uluslararası, -nı *b. s.* iki ya da daha çok ulus arasında gerçekleşen, birçok ulusu ilgilendiren. *ör. Uluslararası spor karşılaşmaları, dostça olmalıdır.*
uluslararasıcı *b. s.* uluslararasıcılığı benimseyen (kimse, görüş).
uluslararasıcılık *b. a.* **1** ulusçuluğa karşı olan, ulusların toplumsal sınıflarını kaynaştırmayı amaçlayan siyasal akım. **2** ekonomik ve siyasal sorunların birçok devlet çerçevesinde incelenmesini öne süren öğreti.
uluslararasılaşma *a.* uluslararasılaşmak eylemi.
uluslararasılaşmak *(nsz)* birden çok ulusu ilgilendirir duruma gelmek.
uluslararasılaştırılma *a.* uluslararasılaştırılmak eylemi.
uluslararasılaştırılmak *(nsz)* uluslararası bir duruma getirilmek.
uluslararasılaştırma *a.* uluslararasılaştırmak eylemi.
uluslararasılaştırmak *(-i)* uluslararası bir duruma getirmek.
uluslaşma *a.* uluslaşmak eylemi.
uluslaşmak *(nsz)* (bir halk) ulus niteliği kazanmak, ulus durumuna gelmek.
uluslaştırma *a.* uluslaştırmak eylemi.
uluslaştırmak *(-i)* (bir halkı) ulus durumuna getirmek, ulus olmasını sağlamak. *ör. Atatürk, "ümmet" olan halkı uluslaştırmıştır.*
ulusluk *a.* **1** ulus niteliğindeki halkın durumu. *ör. Ulusluk anlayışı çağdaştır.* **2** bir kimseyi, bir tüzelkişiyi ya da bir şeyi ulusa bağlayan bağ.
ulussever *b. a.* ve *b. s.* ulusunu seven ve onun geleceği, yükselmesi yolunda çalışan (kimse).
ulusseverlik *b. a.* ulussever olma durumu.
ulutma *a.* ulutmak eylemi.
ulutmak *(-i)* **1** ulumasına yol açmak. **2** *hkr. mec.* bağırıp çağırmasına, kötü konuşmasına yol açmak. *ör. Adamı ulutmaktansa gözüne görünmeyelim.*
uluyabilme *a.* uluyabilmek eylemi.
uluyabilmek *(nsz)* uluması olanaklı olmak ya da uluma olasılığı bulunmak.
uluyakalma *a.* uluyakalmak eylemi.
uluyakalmak *(nsz) ha.* uluyup durmak, ulumak. *ör. Ulu sözü dinlemeyen uluyakalır. (Atasözü)*
uluyuş *a.* ulumak eylemi ya da biçimi.
ulvi *s. Ar.* (**l** ince okunur) (. -) *esk.* **1** yüce. **2** gökle ilgili olan.
ulviyet, -ti *a. Ar.* (**l** ince okunur) (. - .) *esk.* yücelik, yükseklik.
umabilme *a.* umabilmek eylemi.
umabilmek *(-i)* umma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
umacı *a.* küçük çocukları korkutmak için uydurulmuş, korkunç bir biçimi olduğu düşünülen düşsel yaratık. **umacı gibi** korkunç ve çirkin görünüşlü (kimse).
umar *a.* bir sonuca varmak üzere, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm, çare.
umarsız *s.* **1** umarı bulunmayan, umarı olmayan, çaresiz. **2** umar bulamayan. *ör. Umarsız biri, ölümü yeğler.*
umarsızca *be.* umarsız bir biçimde.
umarsızlaşma *a.* umarsızlaşmak eylemi.
umarsızlaşmak *(nsz)* umarsız duruma gelmek, umarsız olmak.
umarsızlaştırma *a.* umarsızlaştırmak eylemi.
umarsızlaştırmak *(nsz)* umarsız duruma getirmek. *ör. Hastalık, yoksul kişiyi iyice umarsızlaştırır.*
umarsızlık *a.* umarsız olma durumu.
umde *a. Ar. esk.* ➤ **ilke**.
umdurma *a.* umdurmak eylemi.
umdurmak *(-i)* ummak eylemini yaptırmak, ummasını sağlamak ya da ummasına yol açmak.
umma *a.* ummak eylemi.
ummadık *s. ha.* yaptığı iş, davranış kendisinden umulmayan, beklenmeyen (kişi, şey). **ummadık** (ya da **ummadığın**) **taş baş yarar 1)** küçük ya da önemsiz şeyler de çoğu kez iyi iş görebilir. **2)** elinden bir iş gelmez sandığımız kişi, kendisinden beklenmeyen önemli işler yapabilir.
ummak, -ar *(-i)* **1** olması istenilen bir şeyin olacağını beklemek. **2** bir şeyin olabileceğini sanmak. *ör. Bu tutumun iyi sonuç vereceğini ummak yersizdir.* **uma uma döndük muma** "umduğumuz şey gerçekleşsin diye beklemekten eridik bittik" anlamında söylenir.
umman *a. Ar.* (. -) *esk.* ➤ **anadeniz, okyanus**.
umre *a. Ar.* Müslümanlıkta Kâbe'yi ve Mekke'deki öteki kutsal yerleri hac zamanı dışında ziyaret etme.
umsuluk *a. ha.* "umuda düşmek ama umduğunu elde edememek, umduğunu bulamamak" anlamındaki ***umsuluk olmak*** sözünde geçer.
umsunuk *a. ha.* ➤ **umsuluk**.
umu *a.* istek, umut.
umucu *s. ha.* bir şey uman, bekleyen, dileyici. **umucu gelmek** *ha.* bir şey istemeye, dilemeye gelmek.

umulabilme *a.* umulabilmek eylemi.
umulabilmek *(nsz)* umulması olanak içinde olmak ya da umulma olasılığı bulunmak.
umulma *a.* umulmak eylemi.
umulmadık *s. ha.* kendisinden bir şey umulmayan ya da olacağı, gerçekleşeceği beklenmeyen, beklenmedik. *ör. Bu ondan umulmadık bir davranıştı.*
umulmak *(nsz)* ummak eylemi yapılmak ya da ummak eylemine konu olmak. *ör. Öylesi kimselerden her şey umulur.*
umum *a.* ve *s. Ar.* (. -) bütün, hep, kamu, tüm, genel.
umumhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* ➻ **genelev**.
umumi *s. Ar.* (. - -) ➻ **genel**. **umumi efkâr** ➻ **kamuoyu**.
umumiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) ➻ **genellik**.
umumiyetle *be. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **genellikle**.
umunç *a. ha.* ➻ **umut**.
umur *ç. a. Ar.* (. -) **1** *esk.* işler. **2** aldırış etme, önem verme, önemseme. **umur görmek 1)** önemli görevlerde bulunmuş olmak. **2)** görmüş geçirmiş olmak, çok deneyimli olmak. **umur görmüş 1)** önemli görevlerde bulunmuş (kimse). **2)** görmüş geçirmiş, görgülü, deneyimli (kimse). **umurumun teki** (tersi kastedilerek) bir şeye hiç önem vermeyişi, aldırmayışı anlatır. **umurumda değil** "beni hiç ilgilendirmez" anlamında söylenir. **umurunda olmamak** (bir şey, birinin) onu hiç ilgilendirmemek, ona hiç önem vermemek, aldırış etmemek.
umursama *a. Ar. T.* umursamak eylemi.
umursamak *(-i) Ar. T.* önemli saymak, önem vermek, aldırış etmek.
umursamaz *s. Ar. T.* aldırış etmeyen, önem vermeyen, umursamayan.
umursamazca *s.* ve *be. Ar. T.* umursamaz (bir biçimde).
umursamazlık *a. Ar. T.* umursamaz olma durumu, önem vermeme, aldırış etmeme, aldırışsızlık.
umursanma *a. Ar. T.* umursanmak eylemi.
umursanmak *(nsz) Ar. T.* umursanmak eylemine konu olmak, önemli sayılmak, önem verilmek.
umursayış *a. Ar. T.* umursamak eylemi ya da biçimi.
umuş *a.* ummak eylemi ya da biçimi.
umut *a.* **1** ummaktan doğan iç erinci, güven duygusu. *ör. Onu ayakta tutan güzel umut da yok olmuştu.* **2** bu duyguyu, bu erinci veren şey. *ör. Oğlu onun tek umuduydu.* **3** olması beklenilen ya da olacağı, gerçekleşeceği sanılan şey. *ör. Sınav, onun için iş bulma umuduydu.* **umuda düşmek** gerçekleşeceğine inanmak, umut etmek, ummak. **umuda düşürmek** gerçekleşeceği inancını vermek. **umuda kapılmak** gerçekleşeceğini, olacağını sanmak. **umudu boşa çıkmak** beklentisi gerçekleşmemek, umduğu olmamak. **umudu kırılmak** güveni sarsılmak. *ör. Artık umudum kırıldı, bu iş olmayacak.* **umudu sönmek** umudu kalmamak. **umudu suya düşmek** hiç umudu kalmamak. **umudunu kesmek** artık ummaz olmak, umudu kalmamak. **umudunu kırmak** umut kesmesine yol açmak, güvenini sarsmak. *ör. Onun bu sözleri umudumu kırmış oldu.* **umut bağlamak** olmasını, olacağını ummak, beklemek. **umut beslemek** bir şeyin gerçekleşebileceğini beklemek, ummak. **umut bırakmak** umut uyandırmak, umut vermek. **umut dünyası** gerçekleşmesi çok zor olan şeyleri ummanın hoş görülmesi gerektiğini belirtir. **umut edilmek** umulmak. **umut etmek** beklemek, ummak. **umut fakirin (garibin) ekmeğidir** yoksul kişi, yakında bolluğa, rahata kavuşma umuduyla yaşar. **umut ışığı** umutlandırıcı belirti. **umut kapısı** *ha.* umut bağlanan kimse ya da şey. **umut kesmek** bir şeyin artık gerçekleşmeyeceği kanısına varmak. **umut serpmek** umutlandırmak, umut vermek. **umut uyanmak** umut belirmek, umut doğmak. **umut vermek 1)** bir kimsede umut uyandırmak. **2)** bir kimseye güven vermek.
umutlanabilme *a.* umutlanabilmek eylemi.
umutlanabilmek *(nsz)* umutlanması olanak içinde olmak ya da umutlanma olasılığı bulunmak.
umutlandırabilme *a.* umutlandırabilmek eylemi.
umutlandırabilmek *(-i)* umutlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Böyle davranırsan onu umutlandırabilirsin.*
umutlandırıcı *s.* umut verici.
umutlandırılma *a.* umutlandırılmak eylemi.
umutlandırılmak *(nsz)* umutlandırmak eylemi yapılmak, umutlanmasına yol açılmak.
umutlandırış *a.* umutlandırmak eylemi ya da biçimi.
umutlandırma *a.* umutlandırmak eylemi.
umutlandırmak *(-i)* umut uyandırmak, umut vermek, umutlanmasına yol açmak.
umutlanış *a.* umutlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu konuda umutlanış boştu.*
umutlanma *a.* umutlanmak eylemi.
umutlanmak *(nsz)* bir şeyin gerçekleşmesini, olmasını inançla beklemek, ummak.
umutlu *s.* umut besleyen, umudu olan.
umutluluk *a.* umutlu olma durumu. *ör. Umutluluk geleceğe iyimser bakmaktır.*
umutsuz *s.* **1** hiç umudu kalmamış olan, umudu olmayan. *ör. Onu çok umutsuz gördüm.* **2** düzelecceği ya da iyileşeceği sanılmayan. *ör. Hastası umutsuzmuş.*
umutsuzca *be.* umutsuz bir biçimde, umutsuz olarak.
umutsuzlanma *a.* umutsuzlanmak eylemi.
umutsuzlanmak *(nsz)* umudunu yitirmek, umutsuzluğa düşmek, umutsuzluğa kapılmak. *ör. Bu olaydan umutsuzlanmak gerekmez.*
umutsuzlaşabilme *a.* umutsuzlaşabilmek eylemi.

umutsuzlaşabilmek *(nsz)*_umutsuzlaşması olanak içinde olmak ya da umutsuzlaşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsan bu durumları gördükçe umutsuzlaşabiliyor.*
umutsuzlaşma *a.* umutsuzlaşmak eylemi.
umutsuzlaşmak *(nsz)* umudunu yitirmek, umutsuzluğa düşmek, umutsuzluğa kapılmak.
umutsuzlaştırma *a.* umutsuzlaştırmak eylemi.
umutsuzlaştırmak *(-i)* umudunu yitirmesine, umutsuzluğa kapılmasına yol açmak, umutsuzluğa düşürmek.
umutsuzluk *a.* umutsuz olma durumu. **umutsuzluğa düşmek** (ya da **kapılmak**) hiç umudu kalmamak, güveni sarsılmak, umudunu yitirmek. **umutsuzluğa düşürmek** umudunu yitirmesine, umutsuzluğa kapılmasına yol açmak.
un *a.* tahıl ve başka besin maddelerinin iyice, incecik öğütülerek toz durumuna getirilmişi. *ör. Buğday, mısır, patates, pirinç unu ayrı ayrı torbalara konmuştu.* **un helvası** yağda kavrulan unun şeker erişiyle karıştırılmasıyla oluşturulan helva. **un ufak etmek** çok küçük kırıntılar durumuna getirmek. **un ufak olmak** çok küçük kırıntılar durumuna gelmek. **ununu eleyip eleğini asmış** bütün görevlerini yerine getirmiş, geri kalan yaşamı süresince artık yapacak önemli bir işi kalmamış.
uncu *a.* **1** un satan kimse. **2** *ha.* değirmenci.
unculuk *a.* un alıp satma işi.
unlama *a.* unlamak eylemi.
unlamak *(-i)* **1** üzerine un serpmek, una bulamak. **2** un bulaştırmak.
unlanma *a.* unlanmak eylemi.
unlanmak *(nsz)* **1** üzerine un serpilmek, una bulanmak. **2** una bulaştırılmak.
unluk *s.* **1** un yapılmaya elverişli, un yapılmak üzere ayrılmış (tahıl). **2** *a.* değirmende unun akıp biriktiği yer.
unmak *(nsz) ha.* ➻ **onmak**.
unsur *a. Ar. esk.* **1** ➻ **öğe**. **2** *fels.* ➻ **ilke**. **3** ➻ **eleman**.
unulma *a. ha.* unulmak eylemi.
unulmak *(nsz, -den) ha.* ➻ **onulmak**.
unutabilme *a.* unutabilmek eylemi.
unutabilmek *(-i)* umutması olanaklı olmak ya da unutma olasılığı bulunmak.
unutkan *s.* bildiği, öğrendiği şeyi çabuk unutan.
unutkanlaşabilme *a.* unutkanlaşabilmek eylemi.
unutkanlaşabilmek *(nsz)* unutkanlaşması olanak içinde olmak ya da unutkanlaşma olasılığı bulunmak. *ör. İnsan yaşlandıkça unutkanlaşabilir.*
unutkanlaşma *a.* unutkanlaşmak eylemi.
unutkanlaşmak *(nsz)* bildiği, öğrendiği şeyleri çabuk unutur olmak, anımsama yeteneği güçsüzleşmek.
unutkanlık *a.* unutkan olanın özelliği.
unutma *a.* unutmak eylemi.
unutmabeni *b. a. bitb.* ikiçeneklilerden, değişik türleri bulunan, kömeç durumunda küçük, mavi çiçekler açan, küçük, otsu bir süs bitkisi.
unutmak *(-i)* **1** belleğinde kalmamış olmak, aklından çıkıp gitmek, aklında kalmamak, anımsamamak. *ör. "Dostları unutmak olur mu?" diyordu.* **2** bir şeyi dalgınlıkla bir yerde bırakmak ya da bir işi dalgınlık nedeniyle yapmamak. *ör. Saatimi evde unutmuşum. Hapı içmeyi unutursan olmaz.* **3** bir şeyi uzun süre yapmadığı için artık yapamaz olmak. *ör. Doktordu ama iğne ve pansuman yapmayı unutmuştu.* **4** bir şeyi yapamaz duruma gelmek. *ör. Pahalılık böyle giderse gülmeyi unutacağız.* **5** bağışlamak. *ör. Bana yaptıklarını unutmak olanaksızdı.* **6** üstünde durmamak, gereken önemi vermemek. *ör. Yaşam koşullarını unutarak eğlenceye dalmıştı.* **7** hatırdan, gönülden çıkarmak. *ör. Dostları unutursak olur mu?*
unutturabilme *a.* unutturabilmek eylemi.
unutturabilmek *(-i, -e)* unutturması olanak içinde olmak ya da unutturma olasılığı bulunmak.
unutturma *a.* unutturmak eylemi.
unutturmak *(-i, -e)* unutmak eylemini yaptırmak, unutmasını ya da unutulmasını sağlamak, unutmasına ya da unutulmasına yol açmak.
unutturulma *a.* unututturulmak eylemi.
unutturulmak *(nsz)* unutturmak eylemine konu olmak, unutması ya da unutulması sağlanmak. *ör. Gençliğe unutturulmak istenen nice şeylerimiz varmış.*
unutulabilme *a.* unutulabilmek eylemi.
unutulabilmek *(nsz)* unutulması olanak içinde olmak ya da unutulma olasılığı bulunmak.
unutulma *a.* unutulmak eylemi.
unutulmak *(nsz)* unutmak eylemine konu olmak. *ör. Yaşlı adam bir köşede unutulmaktan korkuyordu.*
unutuluş *a.* unutulmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ozanın unutuluşu, şiiri sevmemektendi.*
unutuluverme *a.* unutuluvermek eylemi.
unutuluvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede unutulmak. *ör. Onun yaptıkları unutuluvermişti.*
unutuş *a.* unutmak eylemi ya da biçimi. *ör. İlacını almayı unutuşu onun dalgınlığını gösteriyordu.*
unutuverme *a.* unutuvermek eylemi.
unutuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede unutmak.
unvan *a. Ar.* (. -) **1** bir kimsenin işi, mesleği ya da toplum içindeki durumuyla ilgili ad. *eş.* **san**. **2** *tic.* bir tüzelkişinin, firmanın adı.
upuslu *s.* ve *a.* (.' . .) yaramazlığı hiç olmayan, çok uslu (kimse).
upuygun *s.* (.' . .) **1** çok elverişli, çok uygun. **2** *fels.* konusunu tam olarak karşılayan (düşünce) ya da birbiriyle uyuşan (şey).
upuzun *s.* (.' . .) **1** çok uzun. **2** *be.* tamamıyla uzanmış bir durumda. *ör. Adam yerde upuzun yatıyordu.*
ur *a.* gözelerin aşırı ölçüde çoğalmasıyla dokularda oluşan ve sürekli büyüme eğilimi gösteren yumru. *eş.* **tümör**.

urağan *a. (Karayipler'de yaşamış eski bir yerli dilinden)* çok yeğin bir biçimde esen, güçlü fırtına.
uran *a. esk.* endüstri, sanayi.
Uranus *ö. a. Lat. gökb.* gezegenler içinde Güneş'e uzaklık sırasında yedinci olan gezegen.
uranyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi U, atom sayısı 92, atom ağırlığı 238,029, yoğunluğu 18,7 olan, demir görünüşünde, ışınetkin bir element.
urba *a. İt. ha.* ➻ **giysi**.
urbasız *a. İt. arg.* aç ve açıkta kalmış, yoksul kimse.
Urban *ç. ö. a. Ar.* (. -) Çöl Arapları.
Urduca *ö. a.* (. .' .) Pakistan'da konuşulan resmi dil.
urgan *a.* keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinin herhangi birinden yapılan ince halat.
urgancı *a.* urgan yapan ya da satan kimse.
urgancılık *a.* sicim, urgan ve halat sanayii.
urlaşabilme *a.* urlaşabilmek eylemi.
urlaşabilmek *(nsz)* urlaşması olanak içinde olmak ya da urlaşma olasılığı bulunmak. *ör. Sivilceyi sürekli ellersen urlaşabilirmiş.*
urlaşma *a.* urlaşmak eylemi.
urlaşmak *(nsz)* ur durumuna gelmek.
urmak, -ur *(-i, -e) esk.* ➻ **vurmak**.
urodel *a. Yun. hayb.* ➻ **kuyruklular**.
Uruguaylı *ö. a.* ve *s.* **1** Uruguay'da yaşayan halk. **2** bu halktan olan (kimse).
uruk *a. esk.* ➻ **boy (II)**.
urup *a. Ar. esk.* **1** arşının sekizde biri uzunluğundaki ölçü. **2** *s. ha.* bir şeyin dörtte biri, çeyrek. *ör. Urup ekmeğe döner koyup yedi.* **urup buçuk** *ha.* azar azar. *ör. Urup buçuk yerine toptan almayı severim.*
uruşkun *a. ha.* ekinler arasında biten bir ot.
uruşman *a. ha.* ➻ **uruşkun**.
us *a.* olaylar ya da kavramlar arasında zorunlu bağıntılar kurma, bu bağıntıları algılama ve kavrama, anlama, düşünme yetisi. *eş.* **akıl**. **us pahası** akılsızca bir davranışın, ilerisi için kişinin uyanık davranmasına yarayan cezası. **us payı** bir olaydan çıkarılan ders. **usa aykırı** usun kabul etmediği, usa uymayan, ussal olmayan. **usa aykırılık** usa aykırı olma durumu.
usanabilme *a.* usanabilmek eylemi.
usanabilmek *(-den)* usanması olanak içinde olmak ya da usanma olasılığı bulunmak.
usanç *a.* usanma, bıkma duygusu, bıkkınlık. **usanç getirmek** usanacak duruma gelmek. **usanç vermek** usanacak duruma getirmek, usandırmak.
usandırabilme *a.* usandırabilmek eylemi.
usandırabilmek *(-i)* usandırması olanaklı olmak ya da usandırma olasılığı bulunmak.
usandırıcı *s.* usanç verici, bıktırıcı, bezdirici.
usandırıcılık *a.* usandırıcı olma durumu.
usandırılabilme *a.* usandırılabilmek eylemi.
usandırılabilmek *(nsz)* usandırılması olanak içinde olmak ya da usandırılma olasılığı bulunmak.
usandırılış *a.* usandırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu tutumla insanların usandırılışı zor olmayacak.*
usandırılma *a.* usandırılmak eylemi.
usandırılmak *(nsz)* usanması sağlanmak, usanmasına yol açılmak.
usandırış *a.* usandırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onu usandırışı göze aldık.*
usandırma *a.* usandırmak eylemi.
usandırmak *(-i)* usanmasını sağlamak, usanmasına yol açmak.
usangın *s. ha.* bezgin, bıkkın, bezmiş, bıkmış, usanmış.
usanılma *a.* usanılmak eylemi.
usanılmak *(ösz, -den)* herhangi biri usanmak. *ör. Sevgiden usanılır mı?*
usanış *a.* usanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu sözlerden bıkışı, usanışı belliydi.*
usanıverme *a.* usanıvermek eylemi.
usanıvermek *(-den)* çabucak ya da kısa sürede usanmak.
usanma *a.* usanmak eylemi.
usanmak *(-den)* sık sık yinelenmesi ya da uzun sürmesi yüzünden hoşnutsuzluk, sıkıntı duyumsamak, bezmek, bıkmak.
usare *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **özsu**.
usavurma *b. a.* **1** usavurmak eylemi. **2** *fels.* bilinen ya da doğru olarak kabul edilen belli önermelere dayanarak başka önermeler çıkarma, önermeden önermeye geçerek düşünme.
usavurmak *(-i)* bir yargıya varmak için, bir konuyu zihinde iyice, enine boyuna düşünüp inceleyerek karar vermek.
usbilgisi *b. a.* ➻ **mantık**.
usbilim *b. a.* ➻ **mantık**.
usçu *a.* ve *s.* **1** usçuluk yandaşı (kimse). **2** usunu iyi kullanan, usunu kullanmasını bilen (kimse). **3** usçulukla ilgili.
usçuluk *a.* **1** *fels.* us bilgisine dayanan, doğruluğun ölçütünün duyular değil düşünme ve tümdengelimsel çıkarsamalar olduğunu öne süren öğretilerin genel adı. **2** *topb.* usa ve ussal yargıya inanma, usa aykırı ya da usdışı hiçbir şeyi kabul etmeme tutumu. **3** *topb.* bilginin evrensellik ve zorunluluğunun deneyden ve deneye dayanan genellemelerden değil, yalnızca ustan çıkarılabileceğini öne süren öğreti.
usdışı, -nı *b. s. fels.* usun dışında kalan, usun almadığı, usa sığmayan, usla kavranamayan, usa aykırı, usa karşı olan.
usdışıcı *b. a.* ve *s. fels.* usdışıcılık görüşünü benimsemiş olan (kimse, görüş).
usdışıcılık *b. a. fels.* usun ve mantığın algılamaya yetmeyeceğini öne süren, sevgi, sezgi gibi duyguları ve içgüdüleri bilginin kaynağı sayan, usdışını üstün tutan felsefe yolu.
usdışılık *b. a.* usdışı olma durumu, özelliği. *ör. Bu davranışın usdışılığını tartışmıyoruz.*
uskumru *a. Yun.* (. .' .) *hayb.* uskumrugillerden, sıcak ve ılıman denizlerde sürüler duru-

munda yaşayan, vücudu füze biçiminde, ortalama 20 cm. boyunda, sırtı yanlara doğru şeritler biçiminde menevişli koyu mavi ya da yeşilimtırak desenli, yanları ve karnı beyaz, eti lezzetli bir balık.

uskumrugiller *ç. a. Yun. T. hayb.* sıcak ve ılıman açık denizlerde yaşayan, örneği uskumru olan, istavrit, akya, maltapalamudu gibi birçok türü bulunan, mekik biçiminde uzun gövdeli bir balık familyası.

uskumrumsugiller *ç. a. Yun. T. hayb.* örnekleri zargana ve kırlangıçbalığı olan, kemikli balıkların kefaller alt takımından bir familya.

uskur *a. İng. den.* gemi pervanesi.

uskuru *a. İng.* somun ve civatalardaki yiv.

uslamlama *a.* uslamlamak eylemi.

uslamlamak *(-i).* ➻ **usavurmak**.

uslanabilme *a.* uslanabilmek eylemi.

uslanabilmek *(nsz)* uslanması olanaklı olmak ya da uslanma olasılığı bulunmak.

uslanma *a.* uslanmak eylemi.

uslanmak *(nsz)* **1** ayıplanan, yadırganan, aşırı görülen davranışlarından vazgeçmek, artık uslu biri olmak. **2** herhangi bir olaydan ders alarak aklı başına gelmek, akıllanmak. *ör. Artık bu cezayı ödersen uslanırsın.*

uslu *s.* **1** yaramaz olmayan, toplumu, çevresini rahatsız etmeyen (kimse). **2** (hayvan için) saldırmayan, uysal. **3** *esk.* akıllı, zeki. *ör. Usludan yeğdir delimiz.* **uslu durmak** (ya da **oturmak**) yaramazlık yapmamak. **uslu uslu** *ik. be.* yaramazlık yapmaksızın, uslu bir biçimde. *ör. Çocuklar bahçede uslu uslu oynuyordu.*

usluca *be.* **1** uslu bir biçimde, uslu olarak. *ör. Çocuk sandalyede usluca oturuyordu.* **2** *s.* pek yaramaz olmayan. *ör. Oğlan usluca bir çocuğa benziyordu.*

usluluk *a.* uslu olma durumu.

ussal *s.* salt usa dayanan, usça kavranabilen, usa uygun.

ussallaşma *a.* ussallaşmak eylemi.

ussallaşmak *(nsz)* usa uygun, usla kavranılabilir duruma gelmek.

ussallaştırılma *a.* ussallaştırılmak eylemi.

ussallaştırılmak *(nsz)* usa uygun duruma getirilmek, ussallaşması sağlanmak.

ussallaştırma *a.* ussallaştırmak eylemi.

ussallaştırmak *(-i)* usun alabileceği, kavrayabileceği, usa uygun bir nitelik vermek, ussal duruma getirmek.

ussallık *a.* **1** *fels.* ussal olanın niteliği. **2** bir ereğe en iyi bir biçimde ulaşmayı sağlayacak araçları kullanmayı bilme durumu.

usta *a.* **1** bir zanaatı bütün incelikleriyle, gereği gibi öğrenmiş olan ve onu kendi başına uygulayabilen, yapabilen kimse. **2** sanatında üstün olan sanatçı, sanat öğreticisi. *ör. Ressam, ustasının Picasso olduğunu söylüyor.* **3** zanaatçılar için san. *ör. Şu çayı Hasan Usta'ya ver.* **4** *s. mec.* işinin eri, becerikli, eli işe yatkın (kimse). **5** *s.* çeşitli deneyler sonucu belirli bilgi sahibi olan, deneyimli, aldanmaz, yanılmaz. *ör. Bizim kedi ustadır.* **6** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda, saraydaki cariyelerin ve hizmetlilerin kıdemlilerine verilen ad. **usta elinden çıkmak** işinde çok usta olan birince yapılmak. *ör. Yazı masasının usta elinden çıktığı belliydi.* **usta er** *ask.* genellikle altı ay daha fazla eğitim görmüş er. **usta işi** işinde çok usta birince yapılmış olan. **ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur** "ben elimden geleni yaptım ve bunu ortaya koydum, gücüm buna yetti, daha ötesini beklemeyin" anlamında söylenir. **ustanın çekici bin altın** birçok kişinin uğraşıp yapamadığı bir işi, usta, uzman, küçük bir dokunuşuyla yapıverir, onun için uzman kimsenin en küçük emeği, bir çekiç vuruşu bile çok değerlidir.

ustabaşı, -nı *b. a.* bir işyerinde çalışan ustaların başı olan kimse.

ustabaşılık *a.* **1** ustabaşı olma durumu. **2** ustabaşının görevi.

ustaca *be.* **1** ustaya yaraşır bir biçimde, ustalıkla. **2** becerikli bir biçimde, kurnazlıkla.

ustalaşabilme *a.* ustalaşabilmek eylemi.

ustalaşabilmek *(nsz)* ustalaşması olanak içinde olmak ya da ustalaşma olasılığı bulunmak.

ustalaşma *a.* ustalaşmak eylemi.

ustalaşmak *(nsz)* bir işi iyice öğrenerek uygulamakta, yapmakta usta duruma gelmek.

ustalık *a.* **1** usta olma durumu. **2** el uzluğu, el yatkınlığı, beceriklilik. **3** *mec.* kurnazlık.

ustalıkla *be.* **1** ustaya yaraşır bir biçimde, ustaca. **2** kurnazca.

ustalıklı *s.* ustalıkla, ustaca düşünülmüş, yapılmış.

ustun *a. ha.* yapının çatı ağırlığını taşıyan, çatının üzerine bindiği kalın ağaç, kereste.

ustunç *a. İt.* taşınabilir cerrah araçları takımı.

ustura *a. Far.* (.' . .) **1** tıraş olmakta kullanılan, çok keskin, açılır kapanır bıçak. **2** *arg.* alkol derecesi yüksek, sert içki. **ustura çalıştırmak** *arg.* ustura kullanarak birini birçok yerinden yaralamak. **ustura taşı** *yerb.* ustura bilemekte kullanılan taşın yapıldığı bir tür sert şist. **ustura tutunmak** vücuttaki gereksiz kılları usturayla temizlemek.

usturlap *a. Ar. gökb.* gökcisimlerinin yükseltisini ölçmekte kullanılan araç.

usturmaça *a. İt.* (. . .' .) *den.* deniz taşıtlarının iskele, rıhtım gibi yerlere yanaşmaları sırasında olabilecek çarpmaları önleyen, halat, lastik, ağaç, plastik gibi esnek bir gereçten yapılmış, sabit ya da taşınabilir yastık.

usturpa *a. İt.* (. .' .) ince bir halatın ucuna bir kurşun parçası bağlanarak yapılan bir çeşit kırbaç.

usturuplu *s. ha.* **1** derli toplu, düzenli, ustalıklı, uygun. *ör. Öyle usturuplu sözler bulurdu ki, şaşardın.* **2** *be.* düzenli, ustalıklı, uygun bir biçimde, yoluyla. *ör. Düşünceni usturuplu söyle ki karşı çıkılmasın.* **usturubuna getirmek** fırsat kollayıp en uygun zamanı ve durumu yakalamak.

usul, -lü (I) *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* **1** asıllar, kökler. **2** *huk.* bir kimsenin ana, baba, dede ve nineleri.
usul, -lü (II) *a. Ar.* (. -) **1** bir ereği elde edebilmek için izlenen yol, yöntem. *ör. Usulünü bilirsen her şey kolaydır.* **2** bilimde, belli bir sonuç elde edebilmek için belli bir plana göre izlenen yol, yöntem. **3** *mec.* yol, yöntem. **4** *huk.* bir yasama ya da yönetim işleminin hazırlanması, yapılması ya da yürürlüğe konması sırasında uyulması gereken hükümler, kurallar ve izlenecek yollar. **5** alaturka müzikte tempo. **6** *ha.* yavaş. *ör. Usul yürüyün. Usul söyleyin.* **usul boy** biçimli yapı, endam. **usul tutmak** *müz.* dümtekle tempo tutmak. **usul usul** *ik. be.* belli etmeksizin, ağır ağır, yavaş yavaş, usulcacık.
usulca *be. Ar. T.* (. .' .) **1** yavaşça. **2** sessiz bir biçimde, sessizce. *ör. Odaya usulca girdi.*
usulcacık *be. Ar. T.* (. .' . .) sessiz bir biçimde, ortalığı karıştırmadan, yavaşça, sessizce.
usuldan *be. Ar. T.* (. .' .) yavaşça, sessizce.
usullacık *be. Ar. T. ha.* (. .' . .) ➻ **usulcacık**.
usulsüz *s. Ar. T.* (. - .) **1** yola, yönteme uymayan, yöntemsiz. **2** yolunca, yöntemince yapılmayan, yasaya, kurala aykırı olan, yolsuz[3].
usulsuzlük *a. Ar. T.* (. - . .) **1** yöntemsizlik. **2** yolsuzluk[2].
uşak *a.* **1** çocuk. **2** (ad tamlamalarında belirtilen durumunda) ...-nin halkından olan erkek. *ör. Adana uşağı yiğit olur.* **3** erkek hizmetçi. **4** *ha.* çoluk çocuk. *ör. Uşakların hepsi köydeydi.* **uşak olmak 1)** birinin yanında erkek hizmetçi olarak çalışmak. **2)** uşaklık etmek.
uşakkapan *b. a. ha.* bebekleri kapıp kaçtığı söylenen bir cins akbaba.
uşaklık *a.* **1** uşak olma durumu, çocukluk. *ör. Uşaklığından beri ara sıra bayılır.* **2** uşağın[3] işi. **3** *mec.* bir kimsenin, kendine olan saygısı pahasına başka birine yaptığı hizmet. **(birine) uşaklık etmek** kendine olan saygısı pahasına, bir kimseye kulluk etmek, onun her dediğini yapmak zorunda olmak.
uşkun *a. bitb.* karabuğdaygillerden, yaprakları yürek biçiminde ve kökü dıştan sincabi, içten sarı renkte olan bir ravent türü.
uşşak, -kı *a. Ar.* (. -) *müz.* alaturka müzikte ana makamlardan biri.
ut (I) *a. Ar. müz.* alaturka müzik araçlarından biri olan, kucağa alınarak çalınan, iri karınlı, kısa kalın saplı, altı çift telli, çalgıçla çalınan bir çalgı.
ut (II) *a.* utanma duygusu. **ut altında kalmak** *ha.* bir iyiliğin karşılığını yapamamaktan utanmak. **ut yeri** insanın vücudunda örtmek, gözlerden saklamak zorunda olduğu yer, cinsel organın bulunduğu yer, edep yeri.
utaçıcı *b. a. ruhb.* ➻ **göstermeci**[2].
utaçıcılık *b. a. ruhb.* ➻ **göstermecilik**[2].
utanabilme *a.* utanabilmek eylemi.
utanabilmek *(nsz)* utanması olanaklı olmak ya da utanma olasılığı bulunmak.
utanca *a. yeni* ➻ **skandal**.
utanç *a.* utanma duygusu. **utancından yere** (ya da **yerin dibine**) **geçmek** çok utanmak.
utandırabilme *a.* utandırabilmek eylemi.
utandırabilmek *(-i)* utandırması olanaklı olmak ya da utandırma olasılığı bulunmak.
utandırılış *a.* utandırılmak eylemi ya da biçimi.
utandırılma *a.* utandırılmak eylemi.
utandırılmak *(nsz)* utanması sağlanmak ya da utanmasına yol açılmak.
utandırış *a.* utandırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onu utandırışın iyi oldu, bir daha yapmaz.*
utandırma *a.* utandırmak eylemi.
utandırmak *(-i)* utanacak bir duruma düşürmek, utanmasına yol açmak.
utangaç *s.* bir toplulukta ya da tanımadığı bir kimsenin ya da kimselerin yanında rahat davranamayan, rahat konuşamayan, sıkılgan (kimse).
utangaçlık *a.* utangaç olma durumu, özelliği, sıkılganlık.
utangan *s. ha.* ➻ **utangaç**.
utanılma *a.* utanılmak eylemi.
utanılmak *(ösz)* utanmak eylemi yapılmak. *ör. Babadan para istemekten utanılır mı?*
utanış *a.* utanmak eylemi ya da biçimi.
utanma *a.* **1** utanmak eylemi. **2** utanma duygusu, utanç. **utanma duygusu** kişinin utanmasını sağlayan ruhsal yeti. **utanma pazar, dostluğu bozar** tanıdıklar arasındaki alışverişte, fiyatın ve ödeme koşullarının belirtilmesine utanılırsa sonunda dostluk bozulur.
utanmak *(-den, -e)* **1** onursuz sayılacak ya da gülünç olacak bir duruma düşme nedeniyle bundan üzüntü duymak, utanç duyumsamak. **2** sıkılmak. *ör. Sana bunu söylemeye utanıyorum.* **3** çekingen davranmak, çekinmek. *ör. Babasından utandığı için onun yanında sigara içmiyor.* **utana sıkıla** *ik. be.* çok sıkılarak, çok utanarak. **utananın oğlu kızı olmamış** bir şey elde etmek isteyen, utanmayı, çekinmeyi bir yana bırakmalıdır. **utanıp sıkılmadan** *be.* hiç utanmaksızın, yüzsüzce. **utanıp sıkılmak** çok utanmak.
utanmaz *s.* utanma duygusu olmayan, yüzsüz, arsız (kimse).
utanmazca *be.* ve *s.* utanmaz bir biçimde, utanmaksızın (yapılan).
utanmazlaşabilme *a.* utanmazlaşabilmek eylemi.
utanmazlaşabilmek *(nsz)* utanmazlaşması olanak içinde olmak ya da utanmazlaşma olasılığı bulunmak. *ör. Kimileri iyice utanmazlaşabiliyor.*
utanmazlaşma *a.* utanmazlaşmak eylemi.
utanmazlaşmak *(nsz)* utanma duygusunu yitirmek, artık utanmaz olmak, yüzsüzleşmek.
utanmazlık *a.* utanmaz olma durumu.
Utarit, -t'i *ö. a. Ar.* (. - .) *gökb.* ➻ **Merkür**.
utçu *a. Ar. T.* **1** ut **(I)** yapan ya da satan kimse. **2** ut **(I)** çalan sanatçı.
utku *a.* birçok emek ve tehlikeli uğraşmalar pahasına kazanılan mutlu sonuç, yengi. *eş.* **zafer**.

utkulu *s.* utku kazanmış, yenmiş. *ör. Kadın, utkulu bir bakışla gülümsüyordu.*
utlanma *a. ha.* utlanmak eylemi.
utlanmak *(nsz) ha.* utanç duyumsamak, utanmak.
utmak, -ar *(-i) esk.* ➤ **ütmek**.
utulmak *(-e) esk.* ➤ **ütülmek**.
uvertür *a. Fr.* **1** *müz.* operada, orkestranın perde açılmadan önce çaldığı parça. **2** pokerde, oyuna başlayabilmek için yeterli olan el. **uvertür yapmak** *tkz.* bir şeye giriş niteliğinde sözler söylemek ya da bir davranışta bulunmak.
uyabilme *a.* uyabilmek eylemi.
uyabilmek *(-e; nsz)* uymak elinde olmak, uyma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uyak *a. yaz.* şiirde, dize sonlarında yer alan, şiirin akılda kalmasına yardımcı olduğu gibi kulağa hoş gelmesine de katkıda bulunan bir öğe olan, anlamca ayrı ses benzerliği. *eş.* **kafiye**. **uyak düşürmek** bir sözcüğe uyak olacak bir sözcük bulmak ve kullanmak. *ör. Ozanların çoğu uyak düşürmek merakındadır.* **uyak düşürülmek** uyak olarak kullanılmak. **uyak örgüsü** *yaz.* bir şiirde uyakların sıralanış biçimi.
uyaklama *a.* uyaklamak eylemi.
uyaklamak *(-i)* (söz için) ➤ **uyaklandırmak**.
uyaklandırabilme *a.* uyaklandırabilmek eylemi.
uyaklandırabilmek *(-i)* (söz için) uyaklandırmayı becermek, uyaklandırmak elinde olmak, uyaklandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uyaklandırılış *a.* uyaklandırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Şiirin uyaklandırılış biçimi yenilikler getiriyordu.*
uyaklandırılma *a.* uyaklandırılmak eylemi.
uyaklandırılmak *(nsz)* (söz) uyaklı duruma getirilmek, uyaklanması sağlanmak.
uyaklandırış *a.* uyaklandırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ozanın sözleri uyaklandırışı zorlama gibiydi.*
uyaklandırma *a.* uyaklandırmak eylemi.
uyaklandırmak *(-i)* (söz için) uyaklı duruma getirmek, uyaklı olmasını sağlamak.
uyaklanış *a.* uyaklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ozanın şiirinin uyaklanış düzeni ilginçti.*
uyaklanma *a.* uyaklanmak eylemi.
uyaklanmak *(nsz)* (söz) birbiriyle uyak oluşturmak. *ör. Atasözleri, hiç zorlanmadan, kendince uyaklanır.*
uyaklı *s. yaz.* uyağı olan (şiir, söz). *ör. Şiir, ölçülü uyaklı söz sanılmıştır.*
uyaklılık *a.* uyaklı olma durumu, özelliği.
uyaksız *s. yaz.* uyağı olmayan (şiir, söz).
uyaksızlık *a.* uyaksız olma durumu, özelliği.
uyanabilme *a.* uyanabilmek eylemi.
uyanabilmek *(nsz)* uyanması olanak içinde olmak ya da uyanma olasılığı bulunmak.
uyandırabilme *a.* uyandırabilmek eylemi.
uyandırabilmek *(-i)* uyandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanları uyandırabilmek büyük çaba istiyor.*
uyandırılabilme *a.* uyandırılabilmek eylemi.
uyandırılabilmek *(nsz)* uyandırılması olanaklı olmak ya da uyandırılma olasılığı bulunmak.
uyandırılış *a.* uyandırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Doğu uluslarının uyandırılışı henüz sağlanamamıştı.*
uyandırılma *a.* uyandırılmak eylemi.
uyandırılmak *(nsz)* uyanması sağlanmak ya ad uyanmasına yol açılmak.
uyandırış *a.* uyandırmak eylemi ya da biçimi.
uyandırıverme *a.* uyandırıvermek eylemi.
uyandırıvermek *(-i)* **1** çabucak uyandırmak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Okula geç kalacak, çocuğu uyandırıver.*
uyandırma *a.* **1** uyandırmak eylemi. **2** *ruhb.* anıları zihinde yeniden canlandırma.
uyandırmak *(-i)* **1** uyanmasını sağlamak ya da uyanmasına yol açmak. **2** (çıra, soba, lamba gibi yanan, ışık veren şeyler için) sönük durumdan kurtarmak, yanar, ışık verir duruma getirmek, yakmak.
uyanık *s.* **1** hiç uyumamış ya da uyanmış olan. *ör. Odasına girdim, baktım hâlâ uyanıktı.* **2** *mec.* bilgisizlikten kurtulmuş, bilgili. *ör. Televizyon çağının çocukları uyanıktır.* **3** *mec.* yapacağı işi iyi bilen, dikkatli ve tetikte olan. **4** *mec.* becerikli, kurnaz, açıkgöz, zeki. **5** *arg.* "kendisini akıllı sanan kimse" anlamında alay yollu söylenir. *ör. Uyanık, bu işi sana kaptırırlar mı?*
uyanıklaşma *a.* uyanıklaşmak eylemi.
uyanıklaşmak *(nsz) mec.* uyanık biri olmaya başlamak, kurnazlaşmak, açıkgözleşmek.
uyanıklık *a.* uyanık olma durumu.
uyanılma *a.* uyanılmak eylemi.
uyanılmak *(ösz)* (biri) uyanmak. *ör. Bu saatte uyanılır mı?*
uyanış *a.* **1** uyanmak eylemi ya da biçimi. **2** kendine gelme, uyanma. **3** *mec.* bilgisizlikten kurtulma durumu.
Uyanış *ö. a.* ➤ **Rönesans**.
uyanıverme *a.* uyanıvermek eylemi.
uyanıvermek *(nsz)* ansızın uyanmak.
uyanma *a.* uyanmak eylemi.
uyanmak *(nsz)* **1** uyku durumundan çıkmak. **2** gerçekleri kavrar, anlar duruma gelmek. **3** *mec.* bilgisizlikten kurtulmak. **4** (bitkiler için) canlanıp sürmeye, yeşermeye başlamak. **5** *mec.* ortaya çıkmak, depreşmek, belirmek. **6** *arg.* ergenleşmek. **7** *arg.* cinsel yönden hazır duruma gelmek.
uyarabilme *a.* uyarabilmek eylemi.
uyarabilmek *(-i)* uyarma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uyaran *a.* **1** uyarma işini yapan kimse ya da şey. **2** bir uyarım, bir tepki yaratan herhangi bir güç, uyarıcı. **3** *s.* organizmada uyarım yaratan, uyarıcı.
uyarı *a.* **1** herhangi bir konuyla, sorunla ilgili olarak uyarmak, dikkati çekmek için söyle-

nen söz ya da yazılan yazı. **2** *yaşb.* organizmada uyarıma yol açan güç.
uyarıcı *s.* uyarma özelliği olan, uyaran.
uyarılabilme *a.* uyarılabilmek eylemi.
uyarılabilmek *(nsz)* uyarılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uyarılgan *s.* duygu ve coşkusu kolayca uyarılabilir olan.
uyarılganlık *a.* **1** uyarılgan olma durumu. **2** *yaşb.* ve *ruhb.* uyarılabilme özelliği. *ör. Duyumlar, uyarılganlıktan çok daha gelişmiş yansıma araçlarıdır.*
uyarılış *a.* uyarılmak eylemi ya da biçimi.
uyarılma *a.* uyarılmak eylemi.
uyarılmak *(nsz)* uyarmak eylemi yapılmak.
uyarım *a. yaşb.* **1** bir organizmayı herhangi bir dış etkiyle devinime geçmek zorunda bırakma, organizmanın dıştan bir etkiye gösterdiği tepki. **2** bir uyarma dolayısıyla herhangi bir kasta ya da salgıbezinde olan açık ya da gizli değişme.
uyarınca *be.* uygun olarak, gereğince. *ör. Yasalar uyarınca işlem yapılacaktır.*
uyarış *a.* uyarmak eylemi ya da biçimi.
uyarıverme *a.* uyarıvermek eylemi.
uyarıvermek *(-i)* (çabucak) uyarmak. *ör. Onu uyarıvermek gerekiyor.*
uyarlaç *a.* bir aracın, aygıtın çapları ayrı olan parçalarından birini ötekine uydurabilmek için yararlanılan bağlama parçası ya da elektrik akımını aygıta uyduran araç. *eş.* **adaptör**.
uyarlama *a.* **1** uyarlamak eylemi. **2** *yaz.* yabancı bir dille yazılmış, yerli olmayan bir yapıtı, yerli yaşama uydurarak, yerlileştirerek kendi diline çevirmek işi. *eş.* **adaptasyon**. **3** *s. yaz.* bu yolla hazırlanmış olan (yapıt). *eş.* **adapte**. **4** *a.* sinema ya da tiyatro için hazırlanmamış bir metni, bir romanı vb. sinemaya ya da tiyatroya uygun bir biçime sokma işi.
uyarlamak *(-i, -e)* **1** herhangi bir bakımdan birbirine uyar duruma getirmek. **2** *yaz.* yabancı bir dille yazılmış, yerli olmayan bir yapıtı, yerli yaşama uydurarak, yerlileştirerek kendi diline çevirmek. **3** sinema ya da tiyatro için hazırlanmamış bir metni, bir romanı vb. sinemaya ya da tiyatroya uygun bir biçime sokmak.
uyarlanabilme *a.* uyarlanabilmek eylemi.
uyarlanabilmek *(nsz; -e)* uyarlanması olanak içinde olmak ya da uyarlanma olasılığı bulunmak.
uyarlanış *a.* uyarlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Yapıtın Türkçeye uyarlanışı başarılı bulunmuştu.*
uyarlanma *a.* uyarlanmak eylemi.
uyarlanmak *(nsz; -e)* uyarlamak eylemine konu olmak.
uyarlayabilme *a.* uyarlayabilmek eylemi.
uyarlayabilmek *(-i, -e)* uyarlamak elinde olmak, uyarlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uyarlayıcı *a. yaz.* uyarlama yapan kimse.
uyarlık *a.* uygun olma durumu, uygunluk.
uyarma *a.* **1** uyarmak eylemi. *ör. Seni uyarmayı sürdüreceğim.* **2** *yaşb.* bir duyu organını ya da bütün bir sinir düzenini, kendi dışındaki bir nesnenin ya da durumun, bir tepkide bulunmaya yöneltmesi. **uyarma komutu** jimnastikteki komutun, alıştırma için uyarıcı nitelikteki ilk ve uzunca evresi.
uyarmak *(-i)* **1** birine, bir davranışta bulunmamasını ya da bulunmasını söylemek. **2** görevini gereği gibi yapmayan birine nasıl davranması gerektiğini anımsatmak. **3** *ha.* uyanmasını sağlamak ya da uyanmasına yol açmak, uyandırmak. **4** *yaşb.* bir canlının herhangi bir organını, dıştan bir etkiyle, işleve zorlamak.
uyaroğlu *b. s. ha.* kolay uzlaşan, geçimli, uysal (kimse).
uyartı *a.* **1** uyarmak için söylenen söz, uyarı. **2** *yaşb.* bir canlının herhangi bir organının, dıştan bir etkiyle, işleve zorlanması.
uydu *a.* **1** *gökb.* bir gökcisminin çekiminde kalarak onun çevresinde dolanan ve onunla birlikte Güneş çevresinde dönen daha küçük gökcismi. *ör. Dünya'nın uydusu Ay'dır.* **2** türlü erekler için Yer'den fırlatılan ve genellikle kapalı bir yörünge çizerek Yer çevresinde dolanan aygıt. **3** *a.* ve *s. mec.* güçlü bir ülkenin denetimi altında bulunan (ülke). **uydu anten** (ya da **anteni**) ➻ **çanak anten**. **uydu kent** anakentin yükünü dağıtmak ereğiyle onun yakınında kurulan küçük yerleşim yeri.
uyducu *a.* ve *s.* uyduculuk yanlısı (kimse).
uyduculuk *a.* ülkesinin başka bir ülkenin denetimi altına girmesini isteme aymazlığı.
uydulaşma *a.* uydulaşmak eylemi.
uydulaşmak *(nsz) mec.* uydu[3] durumuna gelmek.
uydulaştırılma *a.* uydulaştırılmak eylemi.
uydulaştırılmak *(nsz) mec.* uydu[3] durumuna getirilmek, uydulaşması sağlanmak.
uydulaştırma *a.* uydulaştırmak eylemi.
uydulaştırmak *(-i) mec.* uydu[3] durumuna getirmek, uydulaşmasını sağlamak.
uyduluk *a. mec.* uydu[3] olma durumu.
uydumcu *s.* hiçbir direnme göstermeden kolayca uyan, boyun eğen, kurala, buyruğa uyan (kimse).
uydumculuk *a.* uydumcu olma durumu, özelliği.
uydurabilme *a.* uydurabilmek eylemi.
uydurabilmek *(-i, -e)* uydurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uydurma *a.* **1** uydurmak eylemi. **2** *s.* gerçek olmayan, uydurulmuş olan, asılsız, düzme, yalan.
uydurmaca *s.* doğru olmayan, uydurulmuş, yalan (bilgi, haber).
uydurmacı *s.* ➻ **uydurukçu**.
uydurmacılık *a.* ➻ **uydurukçuluk**.
uydurmak *(-i, -e)* **1** uymasını ya da uymalarını sağlamak. **2** *(-i)* düş gücünü kullanarak

gerçekdışı bir şey söylemek. *ör. Bizim oğlan öyküler uydurur.* **3** *(-i) tkz.* elde etmek, sağlamak, bulmak, almak. *ör. Bu şapkayı nasıl uydurdun, bilelim.* **4** *arg.* (erkek) cinsel ilişkide bulunmak.

uydurmasyon *a.* ve *s. arg. (Türkçe "uydurma" sözcüğüne Fransızca "-tion" sonekinin Türkçe söyleniş biçimiyle getirilmesi yoluyla oluşturulmuş yakıştırma bir sözcük)* (söz, haber, olay vb. için) gerçek olmayan, uydurulmuş olan, asılsız, düzmece, uydurma, yalan.

uydurmasyoncu *s. arg.* uydurukçu, yalancı.

uyduru *a. yaz.* düşsel kişileri ve olayları anlatan, düş gücüyle oluşturulan öykü vb.

uyduruk *s. ha.* **1** gerçek olmayan, uydurma olan (şey). **2** derme çatma, işe yaramaz (şey). *ör. Uyduruk iki sandalyenin sözünü ediyor.*

uydurukçu *s.* kimi şeyleri uydurarak anlatan, yalancı (kimse).

uydurukçuluk *a.* uydurukçu olma durumu.

uydurulabilme *a.* uydurulabilmek eylemi.

uydurulabilmek *(nsz)* uydurulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

uydurulma *a.* uydurulmak eylemi.

uydurulmak *(nsz)* uydurmak eylemine konu olmak.

uyduruluş *a.* uydurulmak eylemi ya da biçimi.

uyduruş *a.* **1** uydurmak eylemi ya da biçimi. **2** *arg.* aldatış. **uyduruşa gelmek** *arg.* yalana kanmak, aldatılmak. **uyduruşa getirmek** *arg.* (birini) yalanla kandırmak, aldatmak.

uyduruverme *a.* uyduruvermek eylemi.

uyduruvermek *(-i, -e)* çok çabuk ya da kısa sürede uydurmak.

uydusavar *b. a.* uzaya gönderilen ve nükleer silah taşıyan uydulara karşı geliştirilen silah.

uygar *s.* **1** düşün, bilim, sanat ve endüstri alanlarında çok büyük bir gelişme göstermiş, dolayısıyla yaşama biçiminde gerekli bir düzeye erişmiş (ülke, toplum). **2** (insan için) eğitim görmüş, görgü kurallarına uyan, kültürlü, davranışları uygarlığın gerektirdiği nitelikleri taşıyan (kimse). **3** barbar olmayan, kendinde uygarlık bulunan (görüş). *ör. Bunu uygar düşünce saymak güçtür.*

uygarlaşabilme *a.* uygarlaşabilmek eylemi.

uygarlaşabilmek *(nsz)* uygarlaşması olanaklı olmak ya da uygarlaşma olasılığı bulunmak.

uygarlaşma *a.* uygarlaşmak eylemi.

uygarlaşmak *(nsz)* uygar bir duruma gelmek, uygar olmak, uygarlığa erişmek.

uygarlaştırabilme *a.* uygarlaştırabilmek eylemi.

uygarlaştırabilmek *(-i)* uygarlaştırmak elinde olmak, uygarlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

uygarlaştırıcı *s.* uygarlaşmayı sağlayan.

uygarlaştırılabilme *a.* uygarlaştırılabilmek eylemi.

uygarlaştırılabilmek *(nsz)* uygarlaştırılması olanak içinde olmak ya da uygarlaştırılma olasılığı bulunmak.

uygarlaştırılma *a.* uygarlaştırılmak eylemi.

uygarlaştırılmak *(nsz)* uygarlaşması sağlanmak. *ör. Köylü uygarlaştırılacaknış da bilmem ne olacakmış.*

uygarlaştırma *a.* uygarlaştırmak eylemi.

uygarlaştırmak *(-i)* uygar duruma getirmek, uygarlaşmasını sağlamak. *ör. Batılılar, kimi ülkeleri uygarlaştırmak için sömürmüştür.*

uygarlık *a.* **1** uygar olma durumu. **2** uygar kimseye yakışır davranış, tutum. **3** *fels.* barbarlık durumundan çıkıp törelere bağlı olarak belirli bir yurt içinde birlikte yaşama. **4** *topb.* ve *fels.* insanların doğaya egemen olma, toplum olarak daha iyi bir yaşama ulaşma çabalarından çıkan sonuçların, bilim, teknik, sanat ve kültürün tümü. **5** *fels.* bilim ve tekniğin, sanat ve kültürün gelişmesi, ilerlemesiyle yaratılan yaşama koşullarının, yaşama biçiminin incelmesi, yetkinleşmesi durumu.

uygarlıkçı *s.* uygarlıkçılık yandaşı.

uygarlıkçılık *a.* uygarlığı, genellikle Avrupa'yı ve Avrupa uygarlığını benimseme ve ona ulaşmaya çabalama tutumu.

uygu *a. fels.* iki ya da daha çok şey arasındaki uygunluk ilgisi.

uygulama *a.* **1** uygulamak eylemi. **2** bir düşünceyi, bir tasarıyı ya da bir kuramı gerçekleştirme işi, kılgı. **3** *mat.* üst üste getirme, birini ötekinin üstüne koyma.

uygulamak *(-i)* **1** belli bir erekle hazırlanmış bir şeyi yürürlüğe koyarak yürütmek, gereğini yapmak. *ör. Hükümetin kararlarını uygulamak devlet görevlilerine düşer.* **2** bir durumu olduğu gibi bir şeyde geçerli kılmak. *ör. Bu görüşü özel girişimde uygulamak gerekmez.* **3** kuramsal bir bilgiyi, bir ilkeyi, bir düşünceyi herhangi bir alanda yaşama geçirmek. **4** *mat.* birini ötekinin üstüne koymak, birbirleriyle olan ilişkilerini saptamak için üst üste getirmek. *ör. Durumu anlamak için iki dörtgeni uygulamak gerekiyor.*

uygulamalı *s.* düşünce, kuram alanında kalmayıp eyleme dönüşen, uygulama yoluyla yapılan, kılgılı, kılgısal.

uygulanabilir *s.* uygulanma olanağı bulunan ya da uygulamaya olanak veren.

uygulanabilirlik *a.* gerçekleştirilebilirlik, yapılabilirlik. *eş.* **fizibilite**.

uygulanabilme *a.* uygulanabilmek eylemi.

uygulanabilmek *(nsz)* uygulanmaya elverişli olmak.

uygulanagelme *a.* uygulanagelmek eylemi.

uygulanagelmek *(nsz)* öteden beri uygulanmakta olmak.

uygulanış *a.* uygulanmak eylemi ya da biçimi.

uygulanma *a.* uygulanmak eylemi.

uygulanmak *(nsz)* uygulamak eylemine konu olmak.

uygulatabilme *a.* uygulatabilmek eylemi.

uygulatabilmek *(-i, -e)* uygulatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

uygulatılış *a.* uygulatılmak eylemi ya da biçimi.

uygulatılma *a.* uygulatılmak eylemi.

uygulatılmak *(nsz)* uygulanması sağlanmak, uygulamak eylemi yaptırılmak.
uygulatış *a.* uygulatmak eylemi ya da biçimi.
uygulatma *a.* uygulatmak eylemi.
uygulatmak *(-i, -e)* uygulamak eylemini yaptırmak, uygulanmasını ya da uygulamasını sağlamak.
uygulayabilme *a.* uygulayabilmek eylemi.
uygulayabilmek *(-i)* uygulamak elinde olmak, uygulama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uygulayagelme *a.* uygulayagelmek eylemi.
uygulayagelmek *(-i)* öteden beri uygulamakta olmak.
uygulayıcı *a.* ve *s.* gereğini yerine getiren, uygulayan.
uygulayım *a.* ve *s.* ➻ **teknik**.
uygulayımbilim *b. a.* ➻ **teknoloji**.
uygulayımcı *a.* ➻ **tekniker, teknikçi, teknisyen**.
uygulayımsal *s.* ➻ **teknik**.
uygulayış *a.* uygulamak eylemi ya da biçimi.
uygulayıverme *a.* uygulayıvermek eylemi.
uygulayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede uygulamak.
uygun *s.* **1** elverişli, yarar. **2** yakışır, yaraşır. **3** olabilir, olur, yerinde. **4** *mec.* orantılı, oranlı. **uygun adım** *sp.* ve *ask.* adım atışta birliği gerektiren toplu yürüyüş türü. **uygun bulmak** (ya da **görmek**)uygun olduğu kanısında bulunmak, elverişli, yakışır, yerinde görmek. **uygun düşmek** (ya da **gelmek**)**1)** elverişli olmak. **2)** yaraşmak, yakışmak. **3)** iyi gelmek, uymak. **uygun katmanlaşma** *yerb.* bir katman oluşturan tortuların dümdüz ve birbirine koşut durumda yığılması. **uygun olmak 1)** işe yarar, elverişli, yerinde olmak. **2)** sakıncası bulunmamak.
uygunluk *a.* **1** uygun olma durumu. **2** *dilb.* özneyle yüklemin ya da kimi dillerde görüldüğü üzere sıfatla adın, cins ve sayı yönünden birbirine uyması. **3** *fiz.* aralarında faz farkı bulunmayan iki titreşim olayının özelliği. **4** *mat.* çakışma, eşitlik. *ör. Bu iki üçgen arasında uygunluk var mıdır?*
uygunsuz *s.* **1** iyi, güzel olmayan, yakışık almayan, yaraşmayan, uymayan. **2** kötü davranışlarda bulunan, çirkin davranışları olan, ahlakça eksik olan. **uygunsuz kadın** kötü yola düşmüş kadın, orospu.
uygunsuzluk *a.* **1** yakışmayan davranış, yakışıksızlık. **2** kötü davranış, kötü durum.
Uygur *ö. a. tar.* **1** Orta Asya'da büyük bir devlet ve uygarlık kurmuş, yazılı anıtlarla sanat yapıtları bırakmış olan Türk ulusu ve bu ulustan olan kimse. **2** *s.* (ad tamlamalarında) Uygurlara özgü olan.
Uygurca *ö. a.* (. .' .) Uygur Türklerince kullanılan Türk dili, eski Türkçe.
uyku *a.* **1** dış uyaranlara karşı bilincin tümden ya da bir bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı doğal dinlenme durumu. *ör. Uykuda sayıklardı.* **2** bu durumda geçen süre, uyuma süresi. *ör. Çok az uyku yetmişti.* **3** uyuma isteği. *ör. Çok uykum var.* **4** *mec.* gerçeği görememe, aymazlık. *ör. Onları bu uykudan uyandırmalıydık.* **5** doğada görülen dinginlik durumu. *ör. Kış boyu uyku ağaçlara yetmişti, baharla şenlendiler.* **uyku basmak** (ya da **bastırmak**) çok uykusu gelmek. **uyku çekmek** uzun ve dinlendirici bir uyku uyumak. **uyku** (ya da **uykusunu**) **dağıtmak** uyumasına engel olmak, uykusunu kaçırmak. **uyku durak yok** dinlenme ve uyuma olanağı bulamadan. *ör. Günlerdir uyku durak yok, koşturup durmuştu.* **uyku durak nedir bilmeden** dinlenme ve uyuma olanağı bulamadan. **uyku gözünden akmak** uykusunun geldiği gözlerinin kapanır gibi olmasından anlaşılmak, çok uykusu gelmek. **uyku hastalığı** *hek.* olağandan çok uyuma biçiminde kendini gösteren hastalık. **uyku ilacı** uykusuzluk çekildiğinde rahat uyuyabilmeyi sağlamak ereğiyle kullanılan ilaç. **uyku kestirmek** kısa bir süre uyumak. **uyku semesi** *ha.* ➻ **uyku sersemi**. **uyku sersemi 1)** uykudan uyanıldığında görülen hafif sersemleme. **2)** uykunun gelmesiyle oluşan bilinç ağırlaşması. **uyku sersemliği** uyku dolayısıyla oluşan hafif sersemleme durumu. **uyku tulumu 1)** uyumak için içine girilen tulum biçimindeki yatak. **2)** *mec.* uykuyu çok seven, çok uyuyan, uykucu kimse. **uyku tutmamak** uyuyamamak. **uyku, uykunun mayasıdır** "bedene gelen ilk uyku, daha uzun bir uykuya yol açar, insan ne denli çok uyursa o denli uyumak gereksinimi duyar" anlamında söylenir. **uyku vermek** (ya da **getirmek**) uyutucu özelliği olmak, uyuma isteği vermek. **(bir iş) uykuda olmak** olduğu gibi durmak, el atılmamak, yürütülmemek. **uykusu açılmak** (ya da **dağılmak**) uykulu durumu geçmek. **uykusu ağır** uykusu çok derin olan, uyurken kolayca uyanmayan, çok derin uyuyan (kimse). **uykusu başına vurmak** (ya da **sıçramak**) **1)** uykuya yatmadığı ya da uyuyamadığı için sersemleşmek. **2)** uyumadığı ya da uykusunu iyi alamadığı için tersliği üzerinde olmak, hırçınlık etmek. **uykusu bölünmek** yeterince uyumadan uyanmak ya da uyandırılmak. **uykusu gelmek** uyuma gereksinimi, isteği duyumsamak. **uykusu hafif** küçük bir sesten bile hemen uyanan (kimse). **uykusu kaçmak 1)** uyumak için yatağa girmişken ve uyuyacak durumdayken, herhangi bir nedenle uyuyamamak. **2)** *mec.* bir durumdan tedirgin olmak, kaygılanmak. **uykusunu almak** uykusunu yeterince uyumak. **uykuya dalmak 1)** derin ve rahat bir biçimde uyumak. **2)** kendini tutamayarak bir süre uyumak. **3)** çevrede olup bitenlerle ilgilenmez olmak. **uykuya varmak 1)** uyumaya başlamak, uyumak. **2)** *mec.* hareketsizlik, dinginlik, sessizlik içine girmek. *ör. Doğa uykuya varmıştı.* **uykuya yatmak** uyumak için yatmak.

uykucu *s.* uykuyu çok seven, çok uyuyan (kimse). **uykucu Mahmut** uykuyu çok seven, çok uyuyanlara şaka yollu söylenir.
uykuculuk *a.* **1** uykucu olma durumu, özelliği. **2** *ruhb.* ara sıra gelen aşırı uyku düşkünlüğü.
uykulu *s.* **1** uyku gereksinimi olan ya da uyku gereksinimi sezilen. *ör. Gözleri uykuluydu.* **2** uykudan yeni kalkmış ve uyku sersemliği henüz geçmemiş olan. *ör. Uykulu çocuğa bağırılmaz.* **3** *be.* uyku sersemi olarak. **uykulu uykulu** *ik. be.* uykudan yeni kalkmış ve uyku sersemliği henüz geçmemiş durumdayken. *ör. Uykulu uykulu çıkıp gitti.*
uykuluk *a.* **1** kasaplık hayvanların timüs ve pankreas bezlerine verilen ortak ad. **2** *ha.* karaciğer ya da dalak. **2** *ha.* kundaktaki çocukların parmak aralarında biriken kir.
uykusuz *s.* **1** uyumamış ya da uykusunu yeterince alamamış. **2** uykusuzlukla geçen. **uykusuz kalmak** herhangi bir nedenle uyumamış olmak. *ör. Bu film uykusuz kaldığımızı değmezmiş.*
uykusuzluk *a.* uyku uyuyamama ya da uyumamış olma durumu. **uykusuzluk çekmek** geceleri yeterince uyuyamamak, uykusu olmamak.
uylama *a. ha.* uylamak eylemi.
uylamak *(-e) ha.* sıkacak denli, sürekli yapmak, üstüne düşmek. *ör. Kumara bir uyladın mı uyluyorsun.*
uylaşım *a.* saymaca bir şeyi benimsemek konusunda yapılan anlaşma.
uylaşma *a. ha.* uylaşmak eylemi.
uylaşmak *(nsz; -le) ha.* **1** birbiriyle anlaşmak, uzlaşmak. **2** sataşmak.
uylaştırılma *a.* uylaştırılmak eylemi.
uylaştırılmak *(nsz)* uylaşmaları sağlanmak.
uylaştırma *a.* uylaştırmak eylemi.
uylaştırmak *(-i, -le)* uylaşmalaranı sağlamak, anlaştırmak, uzlaştırmak.
uyluk *a.* bacağın kalçadan dize değin olan bölümü. **uyluk kemiği** *gövb.* uyluğun iskeletini oluşturan kemik.
uyma *a.* **1** uymak eylemi. **2** *ruhb.* organizmayla çevre arasında uyarım değişikliğine yol açmayan denge durumu. **uyma yeteneği** *ruhb.* bireyin, toplumdan ya da çevreden gelen uyaranlara, davranışlarını başarılı bir biçimde uydurma gücü.
uymacılık *a. toph.* yürürlükteki kurum, ölçüt ya da koşullara, görece katı kalıplara, eleştirel bir değerlendirme yapmaksızın uyma tutumu. *eş.* **konformizm**.
uymak, -ar *(-e)* **1** ölçüleri birbirine uygun gelmek. *ör. Giysi iyi uydu.* **2** renk, biçim vb. yönünden birbirine uygun düşmek. **3** anlayışa, beğeniye, çıkara uygun düşmek. *ör. Onun tutumu bize uyar mı?* **4** bir inanışa, bir anlayışa, bir duruma ya da bir güce uygun davranışta bulunmak. *ör. Kalabalığa uyup bağırdık.* **5** uygun gelmek, uygun olmak, denk gelmek. *ör. Söylediğin saat bana uyar.* **6** *ha.* kötü bir söze ya da davranışa, benzer bir biçimde karşılık vermek.
uymaz *s.* başka türlü olan, uymayan, aykırı.
uymazlık *a.* uymaz olma durumu.
uyruk *a.* bir devlete yurttaşlık bağıyla bağlı kimse.
uyruklu *s.* uyruktan olan. *ör. Yabancı uyruklu gemilerden liman vergisi alınmış.*
uyrukluk *a.* uyruk olma durumu. *ör. Bir kimse için bir devletin uyruğunda denmez, uyrukluğunda denir.*
uyruksuz *s.* herhangi bir devlete yurttaşlık bağıyla bağlı olmayan.
uyruksuzluk *a.* uyruksuz olma durumu.
uysal *s.* **1** başkalarının aykırı isteklerine bile kolayca uyabilen, onların yönetimine kolayca girebilen, yumuşak başlı, iyi huylu (kimse). **2** (hayvan için) istenilen biçimde, kolayca yönetilebilen. *ör. Uysal atları severim.*
uysalca *s.* ve *be.* uysal (bir biçimde).
uysallaşma *a.* uysallaşmak eylemi.
uysallaşmak *(nsz)* uysal duruma gelmek.
uysallık *a.* **1** uysal olma durumu, özelliği. **2** uysalca davranış. **3** *ruhb.* başkalarının yönetimi altına girmeyi kolaylaştıran kişilik özelliği.
uyuklama *a.* uyuklamak eylemi.
uyuklamak *(nsz)* uykusu gelerek oturduğu yerde hafif uyuma durumunda olmak, kendini hafif uykuya bırakmak.
uyulma *a.* uyulmak eylemi.
uyulmak *(-e, ösz)* uymak eylemi yapılmak. *ör. Oybirliğiyle alınan karara uyulur.*
uyum *a.* **1** bir bütünün parçaları arasında bulunan ya da bulunması gereken uygunluk. **2** *dilb.* bir sözcükte ünlülerin ya da ünsüzlerin birbirlerini etkileyerek benzeşmeleri durumu. **3** *yaşb.* bir cismin görüntüsünü tam ağtabakanın üzerine düşürebilmek için göz merceğinin dışbükeylik derecesini çoğaltıp azaltması olayı. **4** insanlar, kişiler arasında uyuşma, anlaşma. *ör. Aralarında uyum bozulmuştu.* **5** yeni bir duruma, bir ortama ya da çevreye uyma, alışma. **6** *yaz.* şiirde dizeleri, ya da düzyazıda tümceleri oluşturan sözcüklerin, sözcük öbeklerinin sıralanışlarından, birbirleriyle olan ilişkilerinden doğan, okurda estetik duygular uyandıran düzenleme. **uyum sağlamak** (ortama) uymak. *ör. Geç yaşta askere gidince uyum sağlamak güç olur.*
uyuma *a.* uyumak eylemi.
uyumak *(nsz)* **1** uyku durumunda olmak. **2** ilaç vb. etkisiyle, ağrı duymayacak denli derin bir uykuya dalmak. **3** *mec.* çevresinde olan bitenlerin farkına varmamak. **4** *mec.* (iş için) hiçbir işlem görmemek, el sürülmemek. **5** *arg.* kanmak, aldanmak. **uyuyan yılanın kuyruğuna basmak** kötülük yapacak durumda olduğu halde kimseye dokunmayan birini incitip kötülük yapmasına yol açmak.
uyumlandırma *a.* uyumlandırmak eylemi.
uyumlandırmak *(-i)* uyumlu duruma getirmek.

uyumlu *s.* **1** uyum içinde bulunan, uyumu olan. **2** *ruhb.* çevresine karşı kendisi ve toplum için yararlı olacak biçimde tepki verebilme yeterliği olan (kimse). **3** (bilgisayar için) belli bir sisteme uyabilen ve aynı yazılımları kullanabilen, aynı çevre birimleriyle aynı tür iletişim kurabilen. **4** belli bir şeye uygun olan. **uyumlu davranış** *ruhb.* canlıların, çevrenin gereklerine uymalarına yarayan davranışları.

uyumlulaşabilme *a.* uyumlulaşabilmek eylemi.

uyumlulaşabilmek *(nsz)* uyumlu olmayı becermek, uyumlu olması olanaklı olmak ya da uyumlu olma olasılığı bulunmak.

uyumlulaşma *a.* uyumlulaşmak eylemi.

uyumlulaşmak *(nsz)* uyumsuz iken uyumlu bir duruma gelmek, uymlu davranmaya başlamak.

uyumlulaştırma *a.* uyumlulaştırmak eylemi.

uyumlulaştırmak *(-i)* uyumlu duruma gelmesini sağlamak.

uyumluluk *a.* uyumlu olma durumu.

uyumsuz *s.* uyum içinde bulunmayan, uyumu olmayan.

uyumsuzlaşma *a.* uyumsuzlaşmak eylemi.

uyumsuzlaşmak *(nsz)* uyumlu iken uyumsuzluk göstermeye başlamak.

uyumsuzluk *a.* **1** uyumsuz olma durumu. **2** *ruhb.* günlük yaşamın sorunlarını çözmekte başarısızlık gösterme durumu.

uyunabilme *a.* uyunabilmek eylemi.

uyunabilmek *(ösz)* uyunma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Yaz geceleri açık havada da uyunabilir.*

uyunma *a.* uyunmak eylemi.

uyunmak *(ösz)* herhangi biri uyumak. *ör. Bu soğuk odada uyunur mu?*

uyuntu *s. ha.* **1** uyuşuk, tembel, miskin. **2** onun bunun ardına takılan, kişiliksiz, serseri.

uyur *s.* **1** uyuma durumunda olan, uyuyan. **2** (su için) durgun. **uyur uyanık** yarı uykuda, yarı uyanık. *ör. Uyur uyanık düşler görmüştüm.*

uyurgezer *b. s.* ve *b. a.* uyuma sırasında yatağından kalkıp gezen, konuşan ve bunun ayrımında olmayan (kimse).

uyurgezerlik *b. a.* **1** uyurgezer olma durumu. **2** *ruhb.* uykuda ve benzeri durumlarda dolaşma, işler yapma durumu.

uyuşabilme *a.* uyuşabilmek eylemi.

uyuşabilmek *(nsz; -le)* uyuşması olanak içinde olmak ya da uyuşma olasılığı bulunmak.

uyuşkan *s.* herkesle ya da her şeyle kolayca uyuşabilen.

uyuşma *a.* uyuşmak eylemi. *ör. Ayağının uyuşması geçti mi? Ali'yle alacak verecek konusunda uyuşma sağlandı mı?*

uyuşmak (I) *(nsz)* soğuk, basınç, uyuşturucu ilaç gibi herhangi bir nedenle, vücudun bir yerinde duyum ve devinim geçici olarak azalmak. *ör. Dişimi çekmek için yapılan iğneden dudaklarım da uyuştu.*

uyuşmak (II) *(nsz; -le)* **1** her konuda, her yönden birbirine uymak. *ör. Böyle uyuşacaklarını beklemiyordum.* **2** *(nsz)* bir konuda, bir iş, düşünce görüş vb. üzerinde anlaşmaya, uzlaşmaya varmak. *ör. Onun görüşleriyle uyuşmak bizim için olanaksızdı.*

uyuşmazlık *a.* **1** uyuşmama durumu. *ör. Kan uyuşmazlığı bebek ölümüne yol açıyor.* **2** düşünce, çıkar vb. aykırılığından doğan anlaşmazlık. *ör. Aralarındaki uyuşmazlık çözüme bağlandı mı?* **3** *dilb.* sözcükte, yan yana gelen iki hecede kimi seslerin bir arada bulunmamasını gerektiren durum; örneğin, Türkçede sonsesi **-k** olan bir sözcüğe **-k** ile biten bir ek getirilince ilk **-k** sesi düşer, "büyükcek" olması gereken sözcüğün "büyücek" biçimine girmesi gibi. **uyuşmazlık çıkmak** (bir konuda) anlaşamama durumu doğmak. **uyuşmazlık mahkemesi** çeşitli mahkemeler arasında çıkan görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin bir biçimde çözmeye yetkili olan yüksek mahkeme.

uyuşturabilme *a.* uyuşturabilmek eylemi.

uyuşturabilmek *(-i; -i, -le)* uyuşturması olanaklı olmak ya da uyuşturma olasılığı bulunmak.

uyuşturan *s.* uyuşturma işini yapan.

uyuşturanbalığı, -nı *b. a. hayb.* ➻ **torpilbalığı**.

uyuşturma *a.* uyuşturmak eylemi.

uyuşturmak (I) *(-i)* duyumsayamaz duruma getirmek, uyuşmasını sağlamak ya da uyuşmasına yol açmak. *ör. Soğuk, ellerini uyuşturmuştu.*

uyuşturmak (II) *(-i; -i, -le)* anlaşmalarını, uzlaşmalarını sağlamak.

uyuşturucu *a.* ve *s.* **1** uyuşturma özelliği olan, uyuşturan (madde). **2** gereği gibi düşünmekten ya da davranmaktan, devinmekten alıkoyan. **uyuşturucu maddeler** afyon, eroin, esrar, kokain, morfin gibi, duyumlara uyuşukluk veren maddeler.

uyuşturulabilme *a.* uyuşturulabilmek eylemi.

uyuşturulabilmek *(nsz)* uyuşturulması olanak içinde olmak ya da uyuşturulma olasılığı bulunmak.

uyuşturulma *a.* uyuşturulmak eylemi.

uyuşturulmak *(nsz)* uyuşturmak eylemine konu olmak.

uyuşturuluş *a.* uyuşturulmak eylemi ya da biçimi.

uyuşturuş *a.* uyuşturmak eylemi ya da biçimi.

uyuşturuverme *a.* uyuşturuvermek eylemi.

uyuşturuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede uyuşturmak.

uyuşuk *s.* **1** duyumsayamaz ve devinemez duruma gelmiş, uyuşmuş olan. **2** *mec.* tembelliği, devinimsizliği seven, gevşek, tembel, miskin. **uyuşuk uyuşuk** *ik. be.* uyuşuk olana yaraşır bir biçimde, tembel tembel, miskin miskin.

uyuşuklaşma *a.* uyuşuklaşmak eylemi.

uyuşuklaşmak *(nsz)* uyuşuk bir duruma gelmek.

uyuşukluk *a.* **1** uyuşuk olma durumu. **2** *ruhb.* kişinin, uyarılması güç olan hastalıklı bir isteksizlik içinde bulunması durumu.
uyuşum *a.* **1** uyuşma durumu. **2** her bakımdan birbirine uyma durumu. **3** *sin.* iki çekim arasında anlam, devinim, dekor, ışık, donatım, oyun bakımından aykırılık olmaması durumu. **4** *ruhb.* duyu organlarını, gelen uyarımları açık bir biçimde izleyebilmeye hazırlayan devinim.
uyuşurluk *a.* ➻ **uyuşum**.
uyuşuverme *a.* uyuşuvermek eylemi.
uyuşuvermek *(nsz)* çabucak uyuşmak. *ör. Kavgalı olsalar bile çıkarları olunca uyuşuveriyiler.*
uyutabilme *a.* uyutabilmek eylemi.
uyutabilmek *(-i)* uyutmayı becermek, uyutmak elinde olmak uyutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uyutma *a.* **1** uyutmak eylemi. **2** *ha.* incir ve sütle yapılan bir yemek.
uyutmak *(-i)* **1** uyur duruma getirmek, uyumasını sağlamak ya da uyumasına yol açmak. *ör. Aldığı hap onu uzun süre uyutmuştu.* **2** *mec.* (acı, keder vb. için) hafifletmek. *ör. Aşkını uyutmak için başkasına ilgi göstermişti.* **3** *mec.* ilgi konusu olmaktan çıkarmak. *ör. İşi uyutmak işine gelmişti.* **4** *mec.* kandırmak, aldatmak. *ör. İnsanları uyutmakta ustaydı.* **5** *ha.* yoğurt yapmak için sütü mayalamak.
uyutucu *s.* uyku getiren, uyku veren.
uyutulabilme *a.* uyutulabilmek eylemi.
uyutulabilmek *(nsz)* uyutulması olanak içinde olmak ya da uyutulma olasılığı bulunmak.
uyutulma *a.* uyutulmak eylemi.
uyutulmak *(nsz)* uyutmak eylemine konu olmak.
uyutum *a.* sözle, bakışla etkileme yoluyla sağlanan bir tür uyku durumu, yapay olarak uyutma işi. *eş.* **ipnoz**.
uyutumsal *s.* uyutumla ilgili.
uyutuş *a.* uyutmak eylemi ya da biçimi.
uyuverme *a.* uyuvermek eylemi.
uyuvermek *(-e)* çabucak uymak. *ör. Çocuk sınıfına birkaç günde uyuvermişti.*
uyuyabilme *a.* uyuyabilmek eylemi.
uyuyabilmek *(nsz)* uyumak elinde olmak, uyuma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uyuyakalış *a.* uyuyakalmak eylemi ya da biçimi.
uyuyakalma *a.* uyuyakalmak eylemi.
uyuyakalmak *(nsz)* uyanık durması gerektiği ve uyumayı pek istemediği halde uyumak. *ör. "Kısmetsiz köpek sabaha karşı uyuyakalır" demişler.*
uyuyuş *a.* uyumak eylemi ya da biçimi.
uyuyuverme *a.* uyuyuvermek eylemi.
uyuyuvermek *(nsz)* çabucak uyumak.
uyuz *a.* **1** *hek.* uyuzböceğinin, üstderinin altına girerek yaptığı kaşındırıcı, bulaşıcı, döküntülü bir deri hastalığı. **2** *s.* bu hastalığa yakalanmış olan. **3** *s. mec.* canlı, hareketli olmayan, pısırık, uyuşuk, tembel, miskin (kimse). **4** *arg.* hoşlanılmayan, sevimsiz (kimse). **5** *arg.* düşük nitelikli, değersiz (şey). **6** *arg.* parasız, züğürt. **uyuz etmek** *tkz.* ve *arg.* sinirlenmesine yol açmak, canını sıkmak, sinirlendirmek. **uyuz ilacı** uyuza karşı koruyuculuğu olan ilaç.**uyuz merhemi** uyuz hastalığı sırasında kullanılan merhem. **uyuz olmak 1)** uyuz hastalığına yakalanmak. **2)** *tkz.* ve *arg.* (birine, bir şeye) rahatsızlık duymak, canı sıkılmak, sinirlenmek. **uyuz uykusu** *ha.* derin uyku.
uyuzböceği, -ni *b. a. hayb.* uyuzböceklerinden, uyuz hastalığını yapan örümceğimsilere örnek tür olan, çok küçük bir böcek.
uyuzböcekleri, -ni *ç. b. a. hayb.* memelilerde ve kuşlarda asalak olarak yaşayan ve uyuz hastalığını yapan böcekler familyası.
uyuzlanma *a. ha.* uyuzlanmak eylemi.
uyuzlanmak *(nsz) ha.* yoksulluğa düşmek, züğürtleşmek.
uyuzlaşma *a.* uyuzlaşmak eylemi.
uyuzlaşmak *(nsz)* **1** (hayvanlar için) tüyleri döküldüğü için çirkin bir görünüş almak. **2** *mec.* pısırık biri durumuna gelmek, beceriksizleşmek. **3** *mec.* üstü başı dökülür duruma gelmek, kılıksızlaşmak.
uyuzlu *s.* uyuz hastalığı olan, uyuz[2] (kimse).
uyuzluk *a.* **1** uyuz olma durumu. **2** *mec.* pısırıklık, beceriksizlik. **3** *mec.* parasızlık, züğürtlük.
uyuzotu, -nu *b. a. bitb.* tarakotugillerden, kumlu topraklarda yetişen, birçok türü bulunan, hekimlikte uyuz hastalığına karşı kullanılan bir bitki.
uyuzsineği, -ni *b. a. hayb.* kınkanatlılardan, tarıma zarar veren böceklerle beslenen bir böcek.
uz (I) *s.* **1** güzel, iyi. *ör. Az olsun, uz olsun, yeter ki temiz olsun.* **2** eli işe yatkın, işini iyi yapan, becerikli, usta, uzman. **3** elverişli, uygun, yerinde. **uz gelmek** *ha.* denk gelmek. **uz yılan** *ha.* sinsi kişi.
uz (II) *be.* masallardaki ***az gitti, uz gitti, dere tepe düz gitti*** tekerlemesinde ***uzak*** anlamında geçer.
uz (III) *s.* ve *be. ha.* yavaş (olarak). *ör. Uz yürürseniz size yetişiriz.* **uz uz** *ik. be. ha.* yavaş yavaş. *ör. Sis uz uz dağılıyor.*
uzadevim *b. a.* ➻ **telekinezi**.
uzaduyum *b. a.* ➻ **telepati**.
uzak *s.* **1** çok ötelerde bulunan, gidilmesi çok süren, ulaşılması çok yol almayı gerektiren, ırak. **2** zaman bakımından çok gerilerde ya da ileride olan, arada çok zaman bulunan. *ör. Uzak günleri anımsamak güçtür.* **3** olma, gerçekleşme olasılığı az olan. *ör. İşin uzak görülmesi, önemini azaltmıyor.* **4** eli, gücü ya da hükmü yetişmez. *ör. Bu işten uzak biriyle iş yapılmaz.* **5** yakın ilgileri, bağları olmayan. *ör. Uzak renkler yan yana gelmiş.* **6** *be.* yakın olmayarak. *ör. Bu işi uzak görerek vazgeçti.* **7** *a.* uzak yer. *ör. Onu uzağa göndermek istediler.* **uzağı** (ya da **ileriyi**) **görmek** ilerde nasıl bir durum ortaya çıkacağını, neler olacağını kes-

tirmek, anlamak. **uzak akraba** ilgi derecesi, yakınlığı az olan akraba. **uzak benzeşme** *dilb.* bir sözcükte bir sesin uzakta bulunan başka bir sesi etkilemesi. **uzak benzeşmezlik** *dilb.* bir sözcükte yan yana bulunmayan iki aynı sesten birinin değişikliğe uğraması; örneğin "fincan"ın halk ağzında "filcan" olması gibi. **uzak durmak** karışmamak, yaklaşmamak. *ör. Kavgadan uzak durmak istemişti.* **uzak düşmek** aralarında uzaklık olmak, uzak bulunmak, uzak olmak. *ör. Orası pek uzak düşer.* **uzak göçüşme** *dilb.* kimi sözcüklerde yan yana bulunmayan ***l, r, s, ş*** gibi ünsüzlerin birbirinin yerine geçmesi; örneğin, "selvi/servi" gibi. **uzak görüşlü** gelecekte olabilecekleri düşünerek, sezerek, kestirerek ona göre önlem alan (kimse). **uzak görüşlülük** uzak görüşlü olma özelliği, yetisi. **uzaklara gitmek** *mec.* konudan ayrılmak. **uzaktan** *be.* **1)** uzak bir yerden. *ör. Uzaktan görüp geçtik.* **2)** uzak olarak. *ör. Uzaktan tanıdığı biriydi.* **uzaktan bakmak** (ya da **seyirci kalmak**) seyirci gibi davranmak, yardımcı olmamak, işe karışmamak. **uzaktan merhaba** yakın ahbaplık bulunmadığını ya da istenmediğini anlatır. *ör. Onunla uzaktan merhaba yeter de artar bile.* **uzaktan kumanda aracı** (ya da **aygıtı**) televizyon alıcısını vb. uzaktan, elektrik dalgalarıyla çalıştıran aygıt. **uzaktan uzağa** *be.* **1)** çok az ilgili olarak. *ör. Uzaktan uzağa tanışmaktaydık, işi yaptı.* **2)** çok uzaktan. *ör. Uzaktan uzağa sesleniyordu.* **uzaktan yakından** uzak ya da yakın olarak, herhangi bir bakımdan. *ör. Olayla uzaktan yakından bir ilgisi yokmuş.*

uzakça *s.* biraz uzak. *ör. O, uzakça bir yerde duruyordu.*

uzakçeker *b. a. yeni* fotoğraf makinelerine takılan ve uzaktaki nesnelerin çok yakın görüntülerinin çekilmesini sağlayan, çok uzun odaklı mercek. *eş.* **teleobjektif**.

Uzakdoğu *ö. b. a.* **1** Asya'nın doğusu ve güneydoğusu. **2** buralarda bulunan ülkeler.

Uzakdoğulu *ö. b. a.* Uzakdoğu'da doğup büyümüş, orada yaşayan, Uzakdoğu ülkelerinin birinin halkından olan (kimse).

uzakgörür *b. a.* ➻ **ırakgörür**.

uzaklaşabilme *a.* uzaklaşabilmek eylemi.

uzaklaşabilmek *(-den)* uzaklaşmak elinde olmak, uzaklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

uzaklaşılma *a.* uzaklaşılmak eylemi.

uzaklaşılmak *(ösz)* uzaklaşmak eylemi yapılmak. *ör. Konudan iyice uzaklaşıldı.*

uzaklaşıverme *a.* uzaklaşıvermek eylemi.

uzaklaşıvermek *(-den)* çabucak ya da kısa sürede uzaklaşmak.

uzaklaşma *a.* uzaklaşmak eylemi.

uzaklaşmak *(-den)* **1** ayrılıp uzağa, uzak bir yere gitmek. *ör. İçi, oradan hemen uzaklaşmak isteğiyle dolmuştu.* **2** ilgisi azalmak, yabancılaşmak. *ör. Sık görüşmeyince insan dostlardan uzaklaşıyor.*

uzaklaştırabilme *a.* uzaklaştırabilmek eylemi.

uzaklaştırabilmek *(-den, -i)* **1** uzaklaştırmaya gücü yetemek, uzaklaştırmayı becermek, uzaklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Köpeği buradan uzaklaştırabilir miydiniz?*

uzaklaştırılabilme *a.* uzaklaştırılabilmek eylemi.

uzaklaştırılabilmek *(nsz; -den)* uzaklaştırılması olanak içinde olmak ya da uzaklaştırılma olasılığı bulunmak.

uzaklaştırılış *a.* uzaklaştırılmak eylemi ya da biçimi.

uzaklaştırılma *a.* uzaklaştırılmak eylemi.

uzaklaştırılmak *(nsz)* uzaklaşması sağlanmak. *ör. Kalabalık olay yerinden uzaklaştırıldı.*

uzaklaştırış *a.* uzaklaştırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onu buradan uzaklaştırış iyi olacaktı.*

uzaklaştırma *a.* uzaklaştırmak eylemi.

uzaklaştırmak *(-den, -i)* **1** uzak bir yere götürmek, uzaklaşmasını sağlamak. *ör. Köpeği oradan uzaklaştırmak için taş attı.* **2** ilgisiz bırakmak, yabancılaştırmak. *ör. Onu bizden uzaklaştırmak işine geliyordu.* **3** ayırmak, çıkarmak.

uzaklık *a.* **1** uzak olma durumu, ıraklık. **2** iki nokta arasındaki uzunluk, yol, aralık. **3** *mat.* iki nokta arasındaki uzay ölçümü.

uzaksama *a.* uzaksamak eylemi.

uzaksamak *(-i)* uzak görmek, uzak saymak. *ör. Yolu uzaksamak, yolculuğu ertelemeye yol açıyordu.*

uzam *a.* **1** *fels.* algılanan nesnelerin, cisimlerin ana niteliği, uzayda yer kaplama. **2** *mat.* bir nesnenin uzayda doldurduğu, kapladığı yer.

uzambilgisi *b. a.* ➻ **geometri**.

uzambilgisel *b. s.* uzambilgisiyle ilgili.

uzambilim *b. a.* ➻ **uzambilgisi**..

uzambilimci *b. a.* uzambilimle uğraşan bilim adamı.

uzamsal *s.* **1** ➻ **geometrik**. **2** uzamla ilgili.

uzama *a.* uzamak eylemi.

uzamak *(nsz)* **1** boy olarak uzun duruma gelmek, boy atmak, boyu büyümek. *ör. Ekinler her gün neredeyse bir karış uzamakta gibiydi.* **2** çok zaman almak, uzun sürmek. *ör. Konu uzamak eğilimi gösterince salondan ayrıldık.*

uzamsal *s.* uzamla ilgili.

uzanabilme *a.* uzanabilmek eylemi.

uzanabilmek *(-e)* uzanmak elinde olmak, uzanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

uzanılma *a.* uzanılmak eylemi.

uzanılmak *(nsz)* uzanmak eylemi yapılmak. *ör. Islak yere uzanılırsa hasta olunur.*

uzanım *a.* **1** boyut, nitelik, ölçü, özellik. *ör. İşin gerçek uzanımları belirsizdi.* **2** *gökb.* Güneş'e uzaklığı Yer'in Güneş'e olan uzaklığından daha az olan bir gezegenin, Güneş'ten açı uzaklığı Yer'den en çok göründüğü zamanda bu açının değeri. **3** *fiz.* titreşim durumunda bulunan bir noktanın, herhangi bir anda titreşim merkezinden uzaklığı.

uzanış *a.* uzanmak eylemi ya da biçimi.
uzanıverme *a.* uzanıvermek eylemi.
uzanıvermek *(-e)* **1** çabucak uzanmak. *ör. Sarhoş adam olduğu yere uzanıvermişti.* **2** rica yollu da söylenir. *ör. Şuraya uzanıverin de sizi muayene edeyim.*
uzanma *a.* uzanmak eylemi.
uzanmak *(-e)* **1** boylu boyunca yatmak. *ör. Az kestirmek için biraz uzanmak istemişti.* **2** vücudunu yöneltmek ya da vücuduyla birlikte kolunu uzatmak. *ör. Duvardan uzanıp çiçek kopardı.* **3** ulaşmak, yetişmek. *ör. Çocuk masadaki bardağa uzanmak istiyor, başaramıyordu.* **4** gitmek. *ör. Köye kadar uzanmak ona iyi gelecekti.* **5** bir alana yayılmak. *ör. Kumsal, ötelere değin uzanıyordu.* **6** bir şey boyunca dizilmek, sıralanmak. *ör. Yolun her iki yanında ağaçlar uzanmaktaydı.* **7** *arg.* sarkıntılık etmek. **8** *arg.* heveslenmek, yeltenmek. **9** *arg.* yatmak, ölmek. **uzana uzana** *ik. be.* uzanmış olarak, uzanarak. *ör. Uzana uzana yatmak tembellik değilse nedir?*
uzantı *a.* **1** kimi nesnelerin herhangi bir yerinde görülen uzamış bölüm. *ör. Piyanonun kuyruk gibi olan uzantısını bir tekmeyle kırmıştı.* **2** ana konumdaki bir bütünün, özün, olayın ya da durumun, kendisinden ayrı görülen, ancak yapısal olarak aynı özellikleri taşıyan parçası. *ör. Tartışmanın uzantısı basında sürmekteydi.*
uzatabilme *a.* uzatabilmek eylemi.
uzatabilmek *(-i)* uzatmak elinde olmak, uzatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uzatılabilme *a.* uzatılabilmek eylemi.
uzatılabilmek *(nsz)* uzatılması olanaklı olmak ya da uzatılma olasılığı bulunmak.
uzatılış *a.* uzatılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Davanın uzatılışı onun işine yaradı.*
uzatılma *a.* uzatılmak eylemi.
uzatılmak *(nsz)* uzatmak eylemine konu olmak. *ör. Konu uzatılmak isteniyordu.*
uzatım *a.***1** uzatmak eylemi. **2** *a. yaz.* aruz ölçüsüyle yazılmış şiirlerde, ölçüye uydurma zorunluğu yüzünden, kısa bir heceyi uzun okuma. *eş.* **imale**.
uzatış *a.* uzatmak eylemi ya da biçimi.
uzatıverme *a.* uzatıvermek eylemi.
uzatıvermek *(-i)* çabucak uzatmak.
uzatma *a.* **1** uzatmak eylemi. **2** *dilb.* ünlülerin uzun söylenişi. **3** bir ucu kıyıya bağlı bir biçimde denize uzatılarak kullanılan balık ağı. **4** *sp.* eşit sayılarla biten bir karşılaşmada, kazananın belli olması için, oyunu kurallara uygun bir biçimde sürdürme. *ör. Maç, iki kez uzatmadan sonra belli oldu.* **uzatma imi (işareti)** ➻ **düzeltme imi (işareti)**. **uzatmaları oynamak** *mec.* **1** (bir işte) artık son durumları yaşamak. **2** artık yaşlanmış olmak, son günlerini yaşamak.
uzatmak *(-i)* **1** uzamak eylemini yaptırmak, uzamasını sağlamak ya da uzamasına yol açmak. *ör. İşi uzatmak istememişti.* **2** *(-i, -e)* başı, kolları ya da bacakları bir yere yöneltmek. *ör. Elini ağaca uzatıp meyve koparmak hoşuna gitmişti.* **3** *(-i, -e)* bir şeyi vermek için birine yöneltmek. *ör. Orhan, kalemi arkadaşına uzattı.* **4** *(-i, -e)* göndermek, vermek. *ör. Kaleci, topu yerden arkadaşına uzatmak isterken elinden kaçırıp gol yedi.* **5** *(-i, -e)* germek. *ör. İpi karşı balkona uzatıp bayrağı astı.* **6** *(nsz)* tartışmayı, konuşmayı gereksiz yere sürdürmek. *ör. Kadın, uzatınca iki tokat yedi.* **7** süreyi artırmak. *ör. İşin bitiş tarihini iki kez uzatmak gerekmişti.* **uzatmayalım** "uzun söze gerek yok, asıl konuya dönelim, kısacası, özetle" anlamında söylenir. *ör. Uzatmayalım, işi yapamadan dönüp geldim.*
uzatmalı *s.*süresi uzatılan. *ör. Bu hafta uzatmalı karşılaşmalarçoktu.* **uzatmalı çavuş** *ha.* ➻ **uzman çavuş**. **uzatmalı nişanlı** nişanlılık dönemi olağandan uzun sürmüş olan (kadın ya da erkek). **uzatmalı sevgili** çok uzun bir süredir sevgili olarak kalan (kimse).
uzattırma *a.*uzattırmak eylemi.
uzattırmak *(-i, -e)* uzatmak eylemini yaptırmak.
uzay *a.* **1** var olan her şeyi içine almış olan sonsuz boşluk. **2** *gökb.* bütün gökcisimlerini içinde bulunduran sonsuz, sınırsız boşluk. **uzay aracı** uzaya gönderilen insanlı ya da insansız araçların ortak adı. **uzay geometri** *mat.* oylumlu biçimleri konu alan geometri. **uzay hukuku** *huk.* ulusların uzayla ilgili sorunlarını konu alan uluslararası hukuk. **uzay istasyonu** uzayda belirli bir yörüngede dolanan, uzay çalışmalarının yönetildiği yer, içinde insan bulunan, uzay üssü olarak kullanılan yapay uydu. **uzay mekiği** Yer ile belirli yörüngede bulunan bir uzay aracı arasında gidip gelmeyi sağlayan uzay aracı. **uzay savaşı 1)** uzayı bilimsel olarak araştırmada, tanımada öne geçme yarışı. **2)** uzayı ele geçirmek için bilim ve tekniğin olanaklarını askeri amaçlarla kullanarak üstünlük elde etme savaşımı. **uzay uçuşu** *gökb.* uzaygemisi ya da benzeri bir araçla uzaya gitme işi. **uzay üssü** ➻ **uzay istasyonu**.
uzayabilme *a.* uzayabilmek eylemi.
uzayabilmek *(nsz)* uzaması olanak içinde olmak ya da uzama olasılığı bulunmak.
uzayadamı, -nı *b. a.*uzaygemisiyle uzaya giden, uzaygemisini uzayda yöneten kimse. *eş.* **astronot**, **kozmonot**.
uzayadamlığı, -nı *b. a.* uzayadamı olma durumu.
uzaybilim *b. a.* uzayı konu alan, inceleyen bilim.
uzaybilimci *b. a.* uzaybilim uzmanı.
uzaycı *a. gökb.* uzay araştırmalarıyla uğraşan ve yerden uzaygemisiyle ilişki kuran, onu yöneten kimse.
uzaycılık *a.* **1** *gökb.* uzay araştırmaları yapma ve uzaya araçlarla gitme eylemi. **2** uzaycının yaptığı iş.
uzaygemisi, -ni *b. a.* uzaya gitmek için yapılmış taşıt.
uzayış *a.* uzamak eeylemi ya da biçimi.

uzaylı *a.* ve *s.* bilimkurgu yapıtlarında geçen, uzaydaki bir galakside yaşadığı varsayılan düşsel insan ya da yaratık.
uzaysal *s.*uzayla ilgili. *ör. Bütün bu uzaysal ve evrensel oluşumlar milyarlarca yıl mı sürmüştü?*
uzaysallık *a.*uzaysal olma durumu, uzaysal olanın özelliği.
uzbilim *b. a.* uzmanlık için gerekli olan bilgi, bir bilim kolundaki gerekli bilgilerin tümü.
uzgöreç *b. a. yeni* **1** nesnelerin kalıcı olmayan görüntülerinin, gereçğe uygun bir biçimde renkli ya da siyah beyaz ve sesli olarak, elektrik yoluyla uzağa iletimi. *eş.* **televizyon**. **2** elektrik yoluyla uzağa iletilen görüntü ve sesi alarak görünmesini ve duyulmasını sağlayan aygıt. *eş.* **televizyon alıcısı**.
uzgören *b. s.* ➻ **uzgörür**.
uzgörü *b. a.* doğruyu, gerçeği önceden görebilme.
uzgörülü *b. s.* ➻ **uzgörür**.
uzgörür *b. s.* gerçeği, doğruyu önceden görebilen (kimse).
uzgörürlük *b. a.* uzgörür olma durumu, özelliği. *ör. İçlerinde bu uzgörürlüğü gösterebilecekler azdı.*
uziletişim *b. a.* ➻ **telekomünikasyon**.
uzlaşabilme *a.* uzlaşabilmek eylemi.
uzlaşabilmek *(nsz; -le)* uzlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onunla uzlaşabileceğimizi sanıyorum.*
uzlaşı *a.* ➻ **uzlaşma**.
uzlaşıcı *s.* ➻ **uzlaşmacı**.
uzlaşıcılık *a.* ➻ **uzlaşmacılık**.
uzlaşılabilme *a.* uzlaşılabilmek eylemi.
uzlaşılabilmek *(nsz)* uzlaşılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uzlaşılma *a.* uzlaşılmak eylemi.
uzlaşılmak *(nsz)* uzlaşmak eylemi yapılmak.
uzlaşım *a.* ➻ **uzlaşma**.
uzlaşımsal *s.* uzlaşımla ilgili. *ör. Ona göre anlam, gösteren ile gösterilen arasında kurulan ve herkesçe kabul edilen, uzlaşımsal bir ilişkidir.*
uzlaşıverme *a.* uzlaşıvermek eylemi.
uzlaşıvermek *(nsz; -le)* çabucak uzlaşmak.
uzlaşma *a.* uzlaşmak eylemi, anlaşma.
uzlaşmacı *s.* **1** görüş ve çıkar ayrılığını kaldırıp anlaşmadan yana olan ya da anlaşma, uzlaşma sağlayan. *ör. Onun uzlaşmacı tutumu, işin yürümesine yaradı.* **2** *a.* uzlaşmacılık yandaşı kimse.
uzlaşmacılık *a.* görüş ve çıkar ayrılığını kaldırarak, bunlardan ödünler vererek uzlaşma sağlama tutumu.
uzlaşmak *(nsz)* aralarındaki görüş ve çıkar ayrılığını, karşılıklı olarak ödünler vererek kaldırıp uyuşmak, anlaşmak.
uzlaşmalı *s.* aralarında ya da içinde uzlaşma bulunan.
uzlaşmaz *s.* uzlaşmaya, anlaşmaya yanaşmayan, uzlaşmayan.
uzlaşmazlık *a.* uzlaşmaz olma durumu, tutumu, anlaşmazlık.
uzlaştırabilme *a.* uzlaştırabilmek eylemi.
uzlaştırabilmek *(-i)* uzlaştırması olanaklı olmak ya da uzlaştırma olasılığı bulunmak.
uzlaştırıcı *s.* uzlaşmayı sağlayan, uzlaştıran.
uzlaştırıcılık *a.* uzlaştırıcı olma durumu, tutumu, özelliği.
uzlaştırılabilme *a.* uzlaştırılabilmek eylemi.
uzlaştırılabilmek *(nsz)* uzlaştırılması olanak içinde olmak ya da uzlaştırılma olasılığı bulunmak. *ör. Bu iki konunun uzlaştırılabileceğini sanmıyorum.*
uzlaştırılma *a.* uzlaştırılmak eylemi.
uzlaştırılmak *(nsz)* uzlaşmaları, anlaşmaları, uyuşmaları sağlanmak.
uzlaştırış *a.* uzlaştırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onları uzlaştırış kolay olmadı.*
uzlaştırma *a.* uzlaştırmak eylemi. **uzlaştırma kurulu** toplusözleşme görüşmelerinde uyuşmazlık çıkması durumunda, uzlaşma sağlamak ereğiyle yasal olarak oluşturulan, kararlarının yaptırım gücü bulunmayan kurul.
uzlaştırmacı *s.* ➻ **uzlaştırıcı**.
uzlaştırmacılık *a.* ➻ **uzlaştırıcılık**.
uzlaştırmak *(-i)* uzlaşmak eylemini yaptırmak, uzlaşmalarını sağlamak.
uzlet, -ti *a. Ar. esk.* toplum yaşamından kaçarak tek başına yaşama.
uzluk *a.* işinde uzman olma durumu, beceri, ustalık.
uzman *a.* kendini belli bir alanda özel olarak yetiştirmiş, belli bir işte, belli bir konuda üstün çalışmaları, geniş görüş ve bilgisi, becerisi olan kimse. **uzman çavuş** *ask.* askerlik hizmetini yaptıktan sonra orduda kalan ve görevini sürdüren çavuş. **uzman doktor** (ya da **hekim**) hekimliğin belli bir dalında gerekli uzmanlığı kazanarak uzmanlık belgesi almış olan doktor.
uzmanca *be.* uzmana yaraşır bir biçimde.
uzmanlaşabilme *a.* uzmanlaşabilmek eylemi.
uzmanlaşabilmek *(nsz)* uzmanlaşmak elinde olmak, uzmanlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
uzmanlaşma *a.*uzmanlaşmak eylemi.
uzmanlaşmak *(nsz)* belli bir alanda kendini özel olarak yetiştirmek, uzman durumuna gelmek.
uzmanlaştırma *a.* uzmanlaştırmak eylemi.
uzmanlaştırmak *(-i)* uzman olmasını sağlamak, uzmanlık kazandırmak. *ör. Kitap imza günlerinde yüzlerce okurla karşılaşmak insanı okur konusunda uzmanlaştırıyor.*
uzmanlık *a.* uzman olma durumu ya da uzmanın görevi.
uzun *s.* **1** iki ucu arasında fazla uzaklık olan. *ör. Uzun yol insanı yorar.* **2** başlangıcıyla sona erişi arasında çok zaman aralığı bulunan, çok süren. *ör. Uzun bir görüşme oldu.* **3** *be.* çok ayrıntılı olarak, derinlemesine. *ör. Uzun görüşmek istedik ama olmadı.* **uzun araç** ola-

ğan bir yük taşıtından daha uzun olan, çok eşya taşımakta yararlanılan taşıt. **uzun atlama** *sp.* vücudun, bacakların sıçrama gücüyle yerden kesilerek olabildiğince uzağa konması temeline dayanan spor. **uzun boylu 1)** boyu uzun olan. **2)** *mec.* uzun süre. *ör. Uzun boylu düşünmeden işe giriştiler.* **3)** *be.* ayrıntılı olarak, derinlemesine, her yönden, ayrıntılara girerek, uzatarak, derinleştirerek. *ör. Bu konuda uzun boylu düşünmek gereksizdir.* **uzun çizgi** roman, tiyatro oyunu, öykü, masal gibi yazı türlerinde, kişilerin karşılıklı konuşmaları verilirken, konuşanın değiştiğini göstermek için kullanılan, konuşma çizgisi de denilen noktalama imi, (-). **uzun dalga** *fiz.* dalga boyu 1000 ile 2000 metre arasında değişen radyo dalgası. **uzun etek** eteği topuklara değin inen kadın giysisi. **uzun etmek 1)** tartışmayı sürdürmek, uzatmak. **2)** aşırı gitmek, terbiyesini bozmak. **uzun far** uzağı aydınlatabilen otomobil farı. **uzun hava** *müz.* Türk halk müziğinde, belirgin bir karakteri olmamakla birlikte bölgesel öğelerin etkisi altında gelişerek ayrı bir özellik kazanmış türkü. **uzun hayvan** *mec.* yılan. **uzun hece** *dilb.* içinde uzun ünlü bulunan hece; örneğin, " **â**lim", "fetv**a** ", "ta**rih**" gibi. **uzun hikâye** (ya da **öykü)1)** *yaz.* oldukça uzun olan, uzunlukça küçük bir romana yaklaşan öykü. **2)** *mec.* pek çok ayrıntıları olan olay, anlatılması uzun sürecek konu. **uzun kulaklı** *(şaka)* eşek. **uzun kulaktan haber almak** *(şaka)* uzaktan uzağa haber almak. **uzun lafın** (ya da **sözün**) **kısası** özet olarak söylemek gerekirse, kısacası, özetle. **uzun oturmak** *ha.* **1)** yarı yatar durumda, uzanarak, ayaklarını uzatarak oturmak. **2)** *(şaka)* yatmak. **uzun ömürlü 1)** yaşama süresi çok uzun olan. **2)** (yiyecek, içecek vb. için) uzun süre taze kalan, dayanan, bayatlamayan. *ör. Uzun ömürlü süt üretimi arttı.* **uzun sesli** (ya da **vokal)** *esk. dilb.* ➻ **uzun ünlü**. **uzun uzadıya** *be.* derinleştirerek, genişleterek, ayrıntılarına inerek, uzatarak. *ör. Size uzun uzadıya anlatmak gerekmez, onu iyi bilirsiniz.* **uzun uzun 1)** çok uzun, uzun süre. *ör. Yüzüme uzun uzun bakıp, tanımadığını söyledi.* **2)** uzatarak. **uzun ünlü** *dilb.* söylenişi, ses süresi uzun olan ünlü; örneğin "kâtip", " âlem" gibi. **uzunlu kısalı** *ik. be.* uzunu ve kısası bir arada olarak. *ör. Kalemleri uzunlu kısalı bir kutuya doldurdu.*

uzunbacaklılar *ç. b. a. hayb.* balıkçıl ve benzerlerini içine alan, sulak yerlerde yaşayan, uzun bacaklı, uzun gagalı kuşlar takımı.

uzunca s. **1** oldukça, epeyce uzun. **2** *be.* uzun olarak. *ör. Onunla uzunca konuşmak isterdim ama zaman yoktu.*

uzunçalar *b. a.* üzerine seslerin düşük devirle kaydedildiği, büyük boyutlu plak. *eş.* **longpley**. *ör. Artık uzunçalarlar da eskidi, yerini kasetler vb. aldı.*

uzundiş *b. a.* boruları döndürmeksizin birbirine eklemeyi sağlayan ve bir ek bileziğiyle bir ters somunu alacak uzunlukta açılmış vida.

uzuneşek *b. a.* genellikle çocukların ve gençlerin oynadığı, eğilmiş ve biri ötekinin arkasına tutunmuş birkaç kişinin üzerinden atlayarak oynanan bir oyun.

uzunkafalı *b. s.* ve *b. a. T. Ar. gövb.* kafasının ön art ekseni yan eksenine göre uzun olan (kimse). *eş.* **dolikosefal**.

uzunkuyruk *b. a. hayb.* iskete kuşunun bir türü.

uzunlamasına *be.* (boy olarak) uzunluğuna. *ör. Salonu uzunlamasına adımlayıp duruyordu.*

uzunlevrek *b. a. T. Yun. hayb.* kemirici balıklar takımından, Avrupa'nın tatlı sularında yaşayan, boyu bir metreyi bulabilen, etçil ve yırtıcı bir balık.

uzunluk *a.* **1** bir şeyin bir uçtan öbür uca değin olan uzaklığı. **2** *mat.* iki nokta arasındaki yer aralığının ölçümü. **3** bir yüzeyin iki temel boyutundan en büyük olanı, boy. **4** yazının, sözün kapsam yönünden genişliği. *ör. Yazı, uzunluğu nedeniyle yayımlanamadı.* **5** süre yönünden uzun olma durumu. *ör. Toplantının uzunluğu bıktırdı.* **uzunluk ölçüsü** uzunlukları ölçmekte kullanılan metre, yarda gibi herhangi bir birim.

uzunlu kısalı *ik. s.* ➻ **uzun**.

uzuv, -zvu *a. Ar. esk.* ➻ **organ**.

uzvi *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **organik**.

uzviyet, -ti *a. Ar. esk.* ➻ **organizma**.

uzyazar *b. a.* ➻ **telem**.

uzyazım *b. a.* ➻ **teleks**.

Üü

Ü, ü *a.* **1** Türk abecesinin yirmi altıncı harfi. **2** sesbilim yönünden Türkçenin ince ünlülerinden, ince, dar ve yuvarlak ünlü. **3** sınıflandırmada ya da sıralamada harfler kullanıldığında yirmi altıncı maddenin başına getirilir. **4** "ü" adı verilen bu harf Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır.

ücra *s. (Türkçe "uç" sözcüğünden)* (. -) çok uzakta, çok uçta bulunan.

ücret, -ti *a. Ar.* **1** bir emeğe, bir hizmete karşılık olarak verilen ya da alınan para. *ör. Doktor muayene ücretini almadı.* **2** kiralanan ya da satın alınan bir şey için ödenen para. *ör. Otel ücretini ödeyip ayrıldılar.*

ücretli *s.* ve *a. Ar. T.* **1** bir ücret karşılığı çalıştırılan (kimse). **2** ücret karşılığı yapılan (iş, hizmet).

ücretsiz *s. Ar. T.* **1** bir karşılık ödemeden alınan, parasız (nesne, hizmet). **2** *s.* ve *be.* hiç para ödemeksizin, parasız (olarak). *ör. Ücretsiz çalışılır mı?*

üç, -çü *a.* **1** ikiden sonra gelen sayının adı. **2** bu sayıyı gösteren rakam, 3, III. **3** *s.* ikiden bir artık olan. *ör. Üç kişi bir araya gelip iş kurmuşlardı.* **üç adım** *sp.* atletizmde, hızlanarak belli bir çizgiden sonra, olabildiğince uzun iki adım atıp üçüncü adımın atlama biçiminde olmasına dayanan spor oyunu. **üç aşağı beş yukarı** az bir yanılmayla, çok az bir farkla, yaklaşık olarak. *ör. Bu da üç aşağı beş yukarı aynı paraya çıkar.* **üç aşağı beş yukarı dolaşmak** kararsızlık içinde, düşünerek, bir karara varmaya çalışarak gezinmek. *ör. Babam, salonda üç aşağı beş yukarı dolaşıyor, kimseye bir şey söylemiyordu.* **üç ayak** *arg.* darağacı. **üç aylar** ay takviminde recep, şaban ve ramazan aylarına verilen toplu ad. **üç aylık** eskiden üç ayda bir ve üçü birden ödenen emekli aylığı. **üç beş** (nicelik olarak) az. *ör. Aradan üç beş gün geçmeden çıkıp geri geldi.* **üç beyaz** sağlık bakımından dikkatli kullanılması gereken un, şeker ve yağı anlatmak için kullanılır. **üç buçuk 1)** üç beş. **2)** yarım yamalak, üstünkörü. **üç buçuk atmak** *arg.* istenmeyen bir durum olacak diye korku içinde bulunmak, çok korkmak ve korkusunu belli etmek. **üç çatal** büyük balıkları avlamakta kullanılan ucu üç çatal olan zıpkın. **üç günlük ömür** (ya da **dünya**) yaşamın kısalığını anlatır. *ör. Şu üç günlük ömürde kavga dövüş gerekli mi?* **üç nalla bir ata kalmak** *al.* eline pek değeri olmayan, ama bir işe yarama olasılığı da bulunan bir şey geçiren kimse, bunu elde etmek istediği çok büyük bir değerin bir parçası saymak. **üç nokta** noktalama imi olarak kullanılan (. . .) biçimindeki im. **üç otuzunda** (ya da **otuzluk**) (insan için) çok yaşlı. **üçe beşe bakmamak** alıcı ya da satıcı, biraz daha ucuz almak ya da biraz daha pahalı satmak için pazarlık etmemek, küçük fiyat farkını önemsememek. **üçten dokuza** *esk.* İslam hukukuna göre, kocanın üç kez ve üçerli olarak "boş ol!" diyerek ya da "üçten dokuza boş ol!" diyerek karısını boşaması. **üçün birini almak** *arg.* "hiçbir şey kazanamamak, hiçbir şey elde edememek" anlamında alay yollu söylenir.

üçayak *b. a.* **1** üzerine tual vb. herhangi bir şey oturtmaya yarayan üç ayaklı destek. **2** *ha.* her seferinde sağa doğru üçer adım atılarak çekilen bir halay.

üçbir *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin üç benekli, ötekinin bir benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **seyek**.

üçboyutlu *b. s.* eninden ve boyundan başka derinliği de olan. **üçboyutlu film** *sin.* perdede görüntüsü derinlik duygusu da uyandıran film.

üçboyutluluk *b. a.* üçboyutlu olma durumu.

üçdüzlemli *b. s. mat.* iki düzlem kesiştikten sonra üçüncü bir düzlemi eğik olarak kesince ortaya çıkan (açı).

üçer *s. (üç sayısının üleştirme biçimi)* **1)** her kezinde üçü bir arada olan. **2)** her birine üç tane. *ör. Çocuklara üçer kalem verdim.* **üçer beşer** *ik. be.* üçlü beşli gruplar durumunda, her kezinde üçü beşi bir arada olarak. **üçer üçer** *ik. be.* üçü bir arada olarak. *ör. Çocuklar üçer üçer dizildiler.*

üçerleme *a. ha.* **1** üçerlemek eylemi. **2** Karadeniz'de bir dalga biçimine verilen ad.

üçerlemek *(-i) ha.* üçer üçer bir araya getirmek, üçer üçer ayırmak..

üçetek *b. a. ha.* genellikle köylü kadınların giydiği, üç ayrı etekten oluşmuş bir tür giysi.

üçgen *a. mat.* **1** uç uca gelmiş üç doğru parçasının oluşturduğu, üç tepe noktası ve üç açısı olan geometrik biçim. **2** *s.* bu biçimde olan. **üçgen piramit** *mat.* tabanı üçgen olan piramit. **üçgen prizma** *mat.* tabanı üçgen olan prizma.

üçgül *b. a. ha.* ➻ **yabanyoncası**.

üçiki *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan birinin üç benekli, ötekinin iki benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **sebayüdü**.

üçkâğıt *b. a. T. Far.* **1** oynatan kimsenin el çabukluğuyla yer değiştirip kapalı olarak bıraktığı, ikisi aynı, biri değişik üç iskambil kâğıdından değişik olanını bulmaya dayanan hileli bir tür oyun, kumar. **2** *mec.* dolap, düzen, hile. **üçkâğıda bağlamak** (ya da **getirmek**) karşısındakini şaşırtarak aldatmak. **üçkâğıda gelmek** *arg.* aldatılmak, kandırılmak, dolandırılmak. **üçkâğıda getirilmek** *arg.* hile ile dolandırılmak. **üçkâğıt açmak** *arg.* hile yapmak, dolandırmak.

üçkâğıtçı *b. a. T. Far. T.* **1** üçkâğıt oyunu oynatan kimse. **2** *mec.* dolandırıcı, dolapçı, düzenci, hileci.

üçkâğıtçılık *b. a. T. Far. T.* **1** üçkâğıtçının işi. **2** *mec.* dolandırıcılık, dolapçılık, düzencilik, hilecilik. **üçkâğıtçılık etmek** (ya da **yapmak**) üçkâğıtçıya yaraşır bir biçimde davranmak.

üçleme *a.* **1** üçlemek eylemi. **2** *s.* üç kat, üçe bükülmüş. *ör. Üçleme halat sağlam olur.* **3** *yaz.* bentleri üçer dizeden oluşan türkü. **4** *yaz.* bir yazarın, konu ve düşünsel yapı olarak birbirine bağlı bulunan üç yapıtından oluşan bütün, üçlü[6]. *eş.* **trilogya**. **5** Katoliklerde, Tanrı, Hazreti İsa ve Hazreti Meryem'in özdeş olmaları inancı. *eş.* **teslis**[2]. **6** *fels.* inanışta, her şeyi üçe indirme, üçle simgeleme eğilimi. **7** *ha.* (tarlayı) üç kez sürme.

üçlemek *(-i)* **1** birbiri ardınca üç kez yapmak, üçe çıkarmak. **2** *ha.* (tarlayı) üç kez sürmek. **3** *ha.* ürünün üçte birine karşılık, toprağını kiraya vermek. *ör. Köydeki tarlayı bu yıl üçlemek zorunda kaldım.*

üçlenme *a.* üçlenmek eylemi.

üçlenmek *(nsz)* üçlemek eylemi yapılmak. **üçlenmemiş eken, olmamış biçer** gerekli koşulları yerine getirmeksizin bir işe başlayan kimse, olumlu sonuç alamaz.

Üçler *ç. ö. a. ha.* üç kişilik bir ermişler topluluğu. **Üçler, Yediler, Kırklar** halk ağzında yaşayan söylencesel ermişler toplulukları.

üçleşme *a.* üçleşmek eylemi.

üçleşmek *(nsz)* bir ya da iki iken üç olmak, üçe çıkmak.

üçlü *s.* **1** kendinde herhangi bir şeyden üç tane bulunan ya da üç parçadan oluşan. *ör. Üçlü bir avize aldık.* **2** *a.* iskambil, domino gibi oyunlarda üzerinde "3" imi bulanan kâğıt ya da pul. **3** *a. müz.* üç ses ya da çalgı için düzenlenmiş müzik parçası. **4** *a. müz.* üç ses ya da çalgı için düzenlenmiş bir müzik parçasını çalan üç kişilik müzik topluluğu. **5** *s.* ve *a. mec.* üç kişiden oluşmuş. **6** *a. yaz.* bir yazarın, birbirini izleyen, konu ve düşünsel yapı yönünden birbirine bağlı üç yapıtının oluşturduğu bütün, üçleme[4]. **üçlü ganyan** at yarışlarında üç yarışın birincilerini bilmeyi gerektiren bir ganyan oyunu.

üçlük *s.* üç tane alabilen, üç tanesi bir arada bulunan, üç taneden oluşmuş olan.

üçtaş *b. a. ha.* üç taşla oynanan bir vakit geçirme oyunu.

üçteker *b. a.* **1** çocukların düşmeden binmesi için yapılmış, ikisi arkada biri önde olmak üzere üç tekerleği olan araç. **2** eşya taşımaya yarayan bir kasası bulunan, üç tekerlekli, motorlu bir küçük taşıt.

üçüç *b. a.* tavla oyununda atılan zarlardan her ikisinin de üç benekli yüzünün üste gelmesi. *eş. Far.* **düse**.

üçüncü *s. (üç sayısının sıra sıfatı)* sırada ikinciden sonra gelen. **üçüncü çağ** *yerb.* Yer'in yaklaşık altmış milyon yıllık çağı. **Üçüncü Dünya Ülkeleri** *esk.* Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın, çoğunlukla eskiden sömürge olan, ulusal bağımsızlıklarını kazanmış ya da bu uğurda savaşım veren ülkelerine verilen ortak ad. **üçüncünün olmazlığı ilkesi** *mant.* "birbirinin karşısına konulmuş iki çelişik yargı aynı zamanda yanlış olamaz, birinin doğru olması gerekir, çünkü üçüncü bir olasılık yoktur" diyen mantık yasası.

üçüncül *s.* **1** *kim.* organik bir bileşiğin formülünde öbür üç karbon atomuna bağlı olan (karbon atomu). **2** *hek.* bir hastalığın belirli iki devresinden sonra oluşan (belirtiler).

üçüncülük *a.* üçüncü olma durumu.

üçürdüm *a. ha.* **1** üç kat. **2** üç kat edilmiş ip. **3** bulgur, pirinç ve mercimek karışımından yapılmış pilav.

üçüz *s.* **1** üçü birlikte doğmuş olan (kardeş). *ör. O ailenin üçüzlerinin hepsi de erkek.* **2** üç kollu, üç parçalı, üç yanlı, üçlü.

üçüzlü *s.* **1** üçüzü olan (ana). **2** üçü bir arada olan.

üfleç *a.* **1** kaynak yapımında, metalleri kesme ve eritme işlerinde kullanılan, alev püskürten araç. **2** laboratuvarlarda yüksek ısı sağlamakta kullanılan araç.**3** kapalı bir yerin sıcak ve durgun havasını dalgalandırarak esinti sağlayan ya da böyle bir ortama temiz ve serin hava üfleyen aygıt. *eş.* **vantilatör**.

üfleme *a.* üflemek eylemi.

üflemek *(-e, -i)* **1** dudakları büzerek soluğu bir şey üzerine hızla vermek. **2** *(-i)* yanmakta olan bir şeyi söndürmek ya da canlandırmak için soluk vermek. **3** (solukla seslendirilen çalgılar için) çalmak. **üfleye üfleye** *ik. be.* ardı ardına üfleyerek.

üflemeli *s.* üflenerek çalınan (çalgı). **üflemeli çalgı** *müz.* üflenerek seslendirilen müzik aracı.

üflenme *a.* üflenmek eylemi.

üflenmek *(nsz)* üflemek eylemi yapılmak.

üfleyebilme *a.* üfleyebilmek eylemi.

üfleyebilmek *(-e, -i)* üflemek elinde olmak, üflemc olanağı ya da olasılığı bulunmak.

üfleyiş *a.* üflemek eylemi ya da biçimi.

üfleyiverme *a.* üfleyivermek eylemi.

üfleyivermek *(-e, -i)* ansızın üflemek.

üflük *a. ha.* ıslık.

üful, -lü *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** (yıldız için) batma. **2** *mec.* ölme, ölüm.

üfürebilme *a.* üfürebilmek eylemi.

üfürebilmek *(-i)* üfürmek elinde olmak, üfürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
üfürme *a.* üfürmek eylemi.
üfürmek *(-i)* **1** dudakları büzerek soluğu bir şey üzerine hızla vermek, üflemek[1]. **2** bir şeyi, üfleyerek bulunduğu yerden uzaklaştırmak. **3** *(nsz)* esmek, savurmak. *ör. Yel, pencerelerden, kapılardan üfürmekteydi.* **üfüre üfüre** *ik. be.* ardı ardına üfürerek. *ör. Ateşi üfüre üfüre canlandırdı.*
üfürük *a.* **1** üfürülerek verilen soluk. **2** üfürükçülerin, dualar okuyarak hastaların üstüne üfledikleri soluk. **3** *ha.* ıslık.
üfürükçü *a.* dua okuyup hastaların üstüne üfleyerek hastalıkları iyileştirdiğini öne süren ve böylece bilgisiz insanları dolandıran, onlardan çıkar sağlayan kimse.
üfürükçülük *a.* üfürükçünün yaptığı iş.
üfürülme *a.* üfürülmek eylemi.
üfürülmek *(nsz)* üfürmek eylemi yapılmak. *ör. Mum üfürülünce söner.*
üfüruntü *a. ha.* rüzgârlı havada ince ince savrulan kar.
üfürüş *a.* üfürmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yelin üfürüşü iyice artmıştı.*
üğrüm *a. gökb.* Ay'ın çekim etkisiyle Yer'in dönme ekseninin, yaptığı koni devinimi boyunca dalgalanması.
üğrüme *a. ha.* üğrümek eylemi.
üğrümek *(nsz) ha.* yavaşça sallamak.
üğrünme *a. ha.* üğrünmek eylemi.
üğrünmek *(nsz) ha.* yavaşça sallanmak, ırgalanmak, salınmak.
ülen *a. ha.* ulan.
üleş *a. ha.* **1** leş. **2** bölüşme, paylaşma, pay.
üleşebilme *a.* üleşebilmek eylemi.
üleşebilmek *(-i, -le)* üleşmek elinde olmak, üleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
üleşilebilme *a.* üleşilebilmek eylemi.
üleşilebilmek *(nsz)* üleşilmesi olanak içinde olmak ya da üleşilme olasılığı bulunmak.
üleşilme *a.* üleşilmek eylemi.
üleşilmek *(nsz)* üleşmek eylemine konu olmak, bölüşülmek, paylaşılmak.
üleşim *a.* üleşme.
üleşimci *s.* bölüşme, paylaşma yandaşı (kimse, görüş).
üleşimcilik *a.* üretilen her şeyin insanların gereksinimlerine göre bölüşülmesini isteyen görüş.
üleşiverme *a.* üleşivermek eylemi.
üleşivermek *(-i, -le)* çabucak üleşmek.
üleşme *a. ha.* üleşmek eylemi.
üleşmek *(nsz; -i, -le) ha.* bölüşmek, paylaşmak.
üleştirebilme *a.* üleştirebilmek eylemi.
üleştirebilmek *(-i, -e)* **1** üleştirmek elinde olmak, üleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Parayı onlara üleştirebilir misin?*
üleştirilebilme *a.* üleştirilebilmek eylemi.
üleştirilebilmek *(nsz)* üleştirilmesi olanaklı olmak ya da üleştirilme olasılığı bulunmak.
üleştiriliş *a.* üleştirilmek eylemi ya da biçimi.
üleştirilme *a.* üleştirilmek eylemi.
üleştirilmek *(nsz)* pay edilmek, bölüştürülmek, paylaştırılmak.
üleştirim *a.* **1** bölüştürme işi, üleştirme. **2** toplumsal ürünün ticaret aracılığıyla tüketicilere dağıtılması.
üleştirimli *s.* üleştirimle ilgili. **üleştirimli tüze** *fels.* ödülün ve cezanın herkesin hakkına göre bölüştürülmesi temeline dayanan tüze.
üleştiriş *a.* üleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Babasının, daha sağ iken tarlaları üleştirişi iyi olmuştu.*
üleştiriverme *a.* üleştirivermek eylemi.
üleştirivermek *(-i, -e)* çabucak ya da çok kısa sürede üleştirmek.
üleştirme *a.* üleştirmek eylemi. **üleştirme sıfatı** *dilb.* bölüştürme kavramı veren sıfat; Türkçede bu kavram ***-er, -şer*** ekiyle sağlanır. *ör. Elmaları çocuklara ikişer üçer dağıttım.*
üleştirmek *(-i, -e)* **1** bölüştürmek, paylaştırmak. **2** herkesin payına düşeni kendisine vermek.
üleştirmeli *s.* üleştirmeyle ilgili.
ülfet, -ti *a. Ar. esk.* **1** alışma, kaynaşma. **2** tanışma, görüşme. **3** tanışıklık, ahbaplık, dostluk. **ülfet etmek** dostça söyleşmek.
ülger *a.* kadife ve benzeri kimi kumaşların, şeftali ve benzeri kimi meyvelerin üzerinde bulunan ince tüy.
ülke *a.* **1** bir devletin egemenliği altında bulunan kara, deniz ve havanın oluşturduğu bütün. *ör. Ülkemizin her yanını gezmeliyiz.* **2** devlet. *ör. Avrupa ülkeleri doğu ülkelerini hep küçümsemiştir.* **3** herhangi bir özelliği yönünden düşünülen bölge. *ör. Denizin altı güzellikler ülkesi sayılır.* **ülke açmak** *esk.* bir ülkeyi savaşarak ele geçirmek.
ülkelerarası, -nı *b. s.* iki ya da daha çok ülke arasında gerçekleşen, olan. *ör. Ülkelerarası ilişkiler ortak çıkarlara dayanır.*
Ülker *ö. a. gökb.* Boğa burcunda bulunan, yedi yıldızdan oluşan bir takımyıldız.
ülkesever *b. s.* ülkesini ve halkını seven (kimse).
ülkeseverlik *b. a.* **1** ülkesever olma durumu, özelliği. **2** ülkesevere yakışır davranış.
ülkü *a.* **1** ardından koşulan, uğruna çalışılan, ulaşılmak istenen yüce erek. **2** *fels.* gerçekte olmayıp ancak düşüncede tasarım olarak var olan ve yalnızca düşünceyle kavranabilen şey. **3** *fels.* en yüksek, en yetkin gerçeklik, yetkinliğin ulaştığı en son aşama. **4** *fels.* insanı duyular dünyasının üstüne yükselten ve hiçbir zaman tümüyle gerçekleştirilemeyecek olan en yüksek erek.
ülkücü *s.* **1** bir ülküye bağlı olan (kimse, görüş). **2** *a.* (Türkiye'de) bir siyasal partinin militanı gençlerin kendilerine verdikleri ad.
ülkücülük *a.* **1** belli bir ülküye çıkar gözetmeden bağlanma, ülküsü uğrunda her türlü güçlüklere göğüs germe biçimindeki tutum ve bu

tutumu bir dünya görüşü olarak benimseme. **2** *fels.* bir ülküyü[2] temel olarak alan, bilgiyi, asıl gerçeği insan düşüncesinin yarattığını söyleyen öğreti. **3** sanatta, gerçeği ülküde arayan, gerçekte olandan daha güzel olanı yaratmaya uğraşan çığır.

ülküdeş *a.* aynı ülküye[1] bağlı olanlardan her biri.

ülküdeşlik *a.* ülküdeş olma durumu.

ülküleştiriliş *a.* ülküleştirilmek eylemi ya da biçimi.

ülküleştirilme *a.* ülküleştirilmek eylemi.

ülküleştirilmek *(nsz)* ülküleştirmek eylemine konu olmak, ülkü durumuna getirilmek.

ülküleştiriş *a.* ülküleştirmek eylemi ya da biçimi.

ülküleştirme *a.* **1** ülküleştirmek eylemi. **2** *ruhb.* herhangi bir kişi, nesne ya da olayın kusurlarını, eksiklerini gözden kaçırarak onu gerçekte olduğundan daha güzel, önemli ya da büyük görme.

ülküleştirmek *(-i)* ülkü durumuna getirmek.

ülküsel *s.* **1** ülküyle ilgili olan, ülkü özelliği taşıyan. **2** *fels.* ancak düşüncede, tasarımda var olan. *ör. Ülküsel bir toplumda herkes mutlu olabilir miydi?*

ülküsellik *a.* ülküsel olma durumu, özelliği.

ülser *a. Fr. hek.* sindirim aygıtında, özellikle mideyle onikiparmakbağırsağında görülen yara.

ültimatom *a. Fr.* bir devletin başka bir devlete herhangi bir konuda verdiği ve hiçbir tartışmaya ya da karşı çıkmaya yer bırakmaksızın, tanıdığı süre içinde isteklerinin yerine getirilmesini bildirdiği, içinde savaş tehdidi bulunan nota. **ültimatom vermek 1)** ültimatom biçiminde nota vermek. **2)** *mec.* istekleriniin yerine getirilmesini sert bir biçimde bildirmek. *ör. Nişanlısı oğlana nikâh konusunda ültimatom vermişti.*

ültimatomsu *s. Fr. T. mec.* ültimatom sayılabilecek, ültimatoma benzer (istek).

ültramodern *s. Fr.* (düşünce, eğilim, biçem vb. için) yenilikte en üst sınırda olan, çok modern olan.

ültrason *a. Fr.* **1** insan kulağının alamayacağı nitelikte olan çok yüksek frekanslı ses titreşimi. **2** *hek.* insan kulağının alamayacağı nitelikte çok yüksek frekanslı ses titreşimi veren aygıt. **3** *hek.* ültrasonografi sözcüğünün kısa biçimi olarak da kullanılır.

ültrasonografi *a. Fr. hek.* ültrason aygıtıyla elde edilen görüntü.

ültrasonografik *s. Fr. hek.* ültrasonla ilgili.

ültraviyole *a. Fr.* ➻ **morötesi**.

üluhiyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* ➻ **Tanrısallık**.

ümit *a. Far.* ➻ **umut**.

ümitlendirilme *a. Far.T.* ümitlerdirilmek eylemi.

ümitlendirilmek *(nsz) Far. T.* ➻ **umutlandırılmak**.

ümitlendirme *a. Far.T.* ümitlerdirmek eylemi.

ümitlendirmek *(-i) Far.T.* ➻ **umutlandırmak**.

ümitleniş *a. Far. T.* ➻ **umutlanış**.

ümitlenme *a. Far.T.* ümitlenmek eylemi.

ümitlenmek *(nsz) Far. T.* ➻ **umutlanmak**.

ümitli *s. Far. T.* ➻ **umutlu**.

ümitsiz *s. Far. T.* ➻ **umutsuz**.

ümmet, -ti *a. Ar.* **1** bir peygambere inanıp onun yolunu seçen kimselerin tümü. **2** Müslümanlığa bağlı olan, Hazreti Muhammet'in yolundan giden Müslümanların tümü.

ümmetçe *be. Ar. T.* **1** ümmet olarak. **2** ümmet olanlarca, ümmet olan herkesçe.

ümmetçi *s.* ve *a. Ar. T.* ümmetçilik yandaşı olan (kimse, görüş).

ümmetçilik *a. Ar. T.* bir İslam topluluğu olarak kalmak, İslam dininin kurallarına göre yaşamak amacını güdenlerin yolu.

ümmi *s. Ar.* (. -) *esk.* okuma yazması olmayan.

ümmilik *a. Ar. T.* ümmi olma durumu.

ümran *a. Ar. esk.* ➻ **bayındırlık**.

ümük *a. ha.* soluk borusu, boğaz, gırtlak. **(birinin) ümüğüne basmak** (ya da **sarılmak**) bir iş için bir kimseyi çok sıkıştırmak, sıkboğaz etmek.

ün *a.* **1** bağırma, çağırma, ses. **2** genellikle iyi, üstün bir niteliğiyle herkesçe çok iyi bilinip tanınma durumu. **ün salmak** (ya da **almak** ya da **kazanmak** ya da **yapmak**) ünü her yere değin gitmek, herkesçe çok iyi bilinip tanınmak. **üne kavuşmak** ün almak, ün sahibi olmak, ünlenmek.

üniforma *a. Fr.* (. . .' .) **1** aynı işi yapanların giydikleri, özellikleri tüzükle belirtilmiş, aynı tip giysi. **2** orduda giyilen resmi giysi.

üniformalı *a.* ve *s. Fr. T.* (. . .' . .) üniforma giymiş olan, sırtında üniforma bulunan (kimse).

ünite *a. Fr.* **1** birleşmiş olma durumu, birlik. **2** bir kümenin her elemanı ya da bir çokluğu oluşturan varlıkların her biri, birim. **3** bir fabrikada birbirinden ayrı işleri bağımsız bir biçimde yapan araçlar grubu. **4** *ask.* bir görevi sürekli olarak yapmak üzere oluşturulmuş kuruluş, birlik. **5** (ders için) bölüm.

üniversal *s. Fr.*, **evrensel**.

üniversalizm *a. Fr.* ➻ **evrenselcilik**.

üniversite *a. Fr.* yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırmalar ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri birim ve bölümlerden oluşan, bilimsel özerkliği ve kamu tüzelkişiliği bulunan öğretim kurumu.

üniversitelerarası *b. s. Fr. T.* birçok üniversiteyle ilgili olan.

üniversiteli *a. Fr. T.* üniversite öğrencisi.

ünlem *a. dilb.* kızma, korkma, acıma, sevinme, şaşma gibi ansızın beliren türlü duyguları anlatmaya yarayan, çağrı, buyruk, yasaklama vb. belirten, tek başına tümce oluşturabilen sözcük türü; örneğin "ah!", "vah!", "oh!", "günaydın!", "takır takır" gibi. **ünlem imi** (ya da **işareti**) noktalamada kullanılan **(!)** biçimindeki im. **ünlem tümcesi** *dilb.* ünlem değeri taşıyan, ünlem içeren tümce.

ünleme *a.* ünlemek eylemi.
ünlemek *(-e) ha.* **1** yüksek sesle çağırmak. **2** yüksek sesle duyurmak, bildirmek.
ünlenebilme *a.* ünlenebilmek eylemi.
ünlenebilmek *(nsz)* ünlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ünleniş *a.* ünlenmek eylemi ya da biçimi.
ünleniverme *a.* ünlenivermek eylemi.
ünlenivermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede ünlenmek.
ünlenme *a.* ünlenmek eylemi.
ünlenmek *(nsz)* **1** yüksek sesle duyurulmak, bildirilmek ya da çağırılmak. **2** herkesçe bilinip tanınmak, ün sahibi olmak.
ünletme *a.* ünletmek eylemi.
ünletmek *(-i)* bağırtmak, çağırtmak.
ünleyebilme *a.* ünleyebilmek eylemi.
ünleyebilmek *(-e)* ünlemek elinde olmak, ünleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ünleyiş *a.* ünlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Uzaktan bir çobanın koyunlarına ünleyişi duyuluyordu.*
ünlü *s.* **1** herkesçe bilinip tanınan, ün salmış olan. **2** *a. dilb.* ses yolunda bir engele çarpmadan çıkan ses; örneğin Türkçedeki ***a, e, ı, i, o, ö, u, ü*** sesleri gibi. **ünlü uyumu** *dilb.* Türkçe sözcüklerdeki ünlülerin incelik, kalınlık ya da düzlük, yuvarlaklık yönlerinden birbirine benzemesi.
ünlüleşme *a. dilb.* bir ünsüzün, yanındaki ünlülerin etkisiyle, ünlüye dönüşmesi; örneğin ("pek+iyi") "peki" gibi.
ünsiyet, -ti *a. Ar. esk.* **1** arkadaşlık, ahbaplık, tanışıklık. **2** alışkanlık, alışıklık.
ünsüz *s.* **1** ünü olmayan, tanınmamış. **2** *a. dilb.* ses yolunda bir engele çarparak çıkan ses; örneğin ***b, c, ç, h, k*** sesleri gibi. **ünsüz uyumu** *dilb.* Türkçede sert ünsüzle biten bir sözcüğe ***c, d, g*** ünsüzlerinden biriyle başlayan bir ek getirilince ekin başındaki ünsüzün sertleşmesi.
ürat *a. Fr.* sidik asidi tuzu.
Ürdünlü *ö. a.* ve *s.* (.' . .) Ürdün halkından olan (kimse).
üre *a. Fr.* **1** azotlu besinlerin vücutta yanmasıyla oluşan, erimiş bir durumda sidikle dışarı atılan azotlu madde. **2** yapay reçine verniği ve tutkalı üretiminde kullanılan ana gereçlerden biri olan beyaz ve billursu toz.
ürem *a.* ➻ **faiz**.
üreme *a.* **1** üremek eylemi. **2** *yaşb.* canlıların cinsel gözelerinin birleşmesinden oluşan tohumla ya da doğrudan doğruya oluşturdukları sporla çoğalmaları.
üremek *(nsz)* **1** (canlılar için) doğup, birbirinden çıkıp ya da oluşup çoğalmak. *ör. Bahçede birtakım otlar üremişti.* **2** *mec.* artmak, çoğalmak. *ör. Para durduğu yerde ürer mi?*
üremi *a. Fr. hek.* ürenin sidikle atılamayıp kanda birikmesi yüzünden ortaya çıkan hastalık.
üretebilme *a.* üretebilmek eylemi.
üretebilmek *(-i)* üretmek elinde olmak, üretmeyi becermek, üretme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
üretedurma *a.* üretedurmak eylemi.
üretedurmak *(-i)* üretmeye başlayıp sürdürmekte olmak. *ör. Bilgin düşünce üretedursun, bilgisizlik de sanki kendini üretiyordu.*
üreteç *a. fiz.* herhangi bir mekanik enerjiyi elektrik akımına çeviren aygıt.
üreti *a.* üretilen her türlü nesne.
üretici *a.* ve *s.* **1** üretim yapan, üretimle uğraşan kimse, yetiştirici. **2** üretimi sağlayan, üretimle ilgili. **3** *dil.* sözdizimsel, anlamsal, sesbilimsel bileşenlere ilişkin kuralların uygulanmasıyla bir dilin dilbilgisine uygun tümceleri oluşturup betimleyebilecek bir düzenek niteliği taşıyan.
üreticilik *a.* **1** üretici olma durumu. **2** üreticinin işi. **3** üretimi etkileme durumu, üretkenlik. *ör. Üreticilikten yoksun bir sermaye, kalkınmaya katkı sağlamaz.*
üretilebilme *a.* üretilebilmek eylemi.
üretilebilmek *(nsz)* üretilmesi olanak içinde olmak ya da üretilme olasılığı bulunmak.
üretiliş *a.* üretilmek eylemi ya da biçimi.
üretiliverme *a.* üretilivermek eylemi.
üretilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda üretilmek.
üretilme *a.* üretilmek eylemi.
üretilmek *(nsz)* **1** (canlılar için) üremeleri sağlanmak, yetiştirilmek. **2** (nesneler) elde edilmek, çıkarılmak, yapılmak. *ör. Yılda ne kadar petrol üretiliyor?* **3** *mec.* ortaya konulmak, oluşturulmak. *ör. Üretilen düşünceler desteklenmiyordu.*
üretim *a.* **1** topraktan, hayvanlardan, bitkilerden vb. ürün sağlama, mal ve hizmet olarak yeni şeyler ortaya koyma, üretme işi. *ör. Tarımsal üretim yetersiz düzeydeydi.* **2** *topb.* insanların, toplumun yaşaması ve gelişmesi için zorunlu olan nesneleri elde etmek ereğiyle doğal çevrelerini değiştirme etkinlikleri ve süreci. **3** bu etkinlikler sonucu elde edilen ürünler, nesneler. **üretim araçları** *topb.* toprak, yapılar, yollar, kanallar, makineler gibi, üretimde kullanılan, yararlanılan her şey. **üretim biçimi** *topb.* insanların, tarih içinde yaşadıkları düzenlerde üretim işinde tutulan yollardan her biri. **üretim güçleri** *topb.* toprağı, yapıları, üretimde kullanılan araçları, gereçleri, üretim bilgisini, üretim deneyimlerini ve insanı içine alan, üretimi sağlayan her türlü alışkanlıkların tümü. **üretim ilişkileri** *topb.* üretim sürecinde insanlar arasında yer alan, insan bilincinden bağımsız olarak var olan nesnel ilişkiler.
üretimevi, -ni *b. a. yeni* ➻ **fabrika**.
üretimlik *a. yeni* ➻ **fabrika**.
üretimsel *s.* üretimle ilgili olan.
üretiş *a.* üretmek eylemi ya da biçimi.
üretiverme *a.* üretivermek eylemi.
üretivermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda üretmek.

üretken *s.* üretimi etkileyen, üretme gücü olan, çok üreten. *ör. Ülke, üretken yatırımlarla gelişir.*
üretkenleşme *a.* üretkenleşmek eylemi.
üretkenleşmek *(nsz)* çok üreten durumuna gelmek, üretken olmak.
üretkenlik *a.* üretken olma durumu.
üretme *a.* **1** üretmek eylemi. **2** *mec.* kendine göre yeniden yaratma, çoğaltma. *ör. Okurdan da metni üretmesi beklenir olmuştur.*
üretmek *(-i)* **1** toprağı ekip ürün elde etmek. **2** aynı türden canlıları yetiştirmek, çoğaltmak. *ör. Alabalık üretmek için gölet oluşturuldu.* **3** (yeraltından maden, petrol gibi şeyleri) bir etkinlik sonucu olarak elde etmek, çıkarmak. **4** *mec.* ortaya koymak, oluşturmak, yaratmak, çoğaltmak. *ör. İnsanlar yeni düşünceler üretmektense hazırlarını kullanır olmuştu. Belediyeler yeni arsalar üretmek zorundadırlar.*
üretmen *a.* üretici[1].
üreyebilme *a.* üreyebilmek eylemi.
üreyebilmek *(nsz)* üremesi olanak içinde olmak ya da üreme olasılığı bulunmak.
üreyiş *a.* üremek eylemi ya da biçimi.
ürik asit *a. Fr. kim.* suda çok az eriyen, soda ve amonyakla birleşince kısmen eriyebilen asit ve nötr tuzlar oluşturan asit.
ürkebilme *a.* ürkebilmek eylemi.
ürkebilmek *(nsz; -den)* ürkmesi olanak içinde olmak ya da ürkme olasılığı bulunmak.
ürkek *s.* **1** çok ürken. **2** çekingen, korkan. **ürkek ürkek** *ik. be.* ürkek bir biçimde, ürkerek, çekinerek, korkarak. *ör. Balkon demirine konan güvercin ürkek ürkek bana bakıyordu.*
ürkekçe *s.* ve *be.* ürkek (bir biçimde).
ürkekleşme *a.* ürkekleşmek eylemi.
ürkekleşmek *(nsz)* ürkek duruma gelmek.
ürkeklik *a.* **1** ürkek olma durumu. **2** ürkekçe davranış.
ürkme *a.* ürkmek eylemi.
ürkmek, -er *(nsz; -den)* **1** bir şeyden korkarak birden sıçramak. *ör. At ürküp binicisini yere attı.* **2** *mec.* şaşkınlık ve korku duyumsamak. *ör. Gözlerini görünce ürktüm, çıldırmış gibiydi.* **3** (meyve ağacı) meyve vermemek. *ör. Kirazlar bu yıl ürkmüşe benziyor.* **4** *ha.* (çıban vb.) vücudun başka yerlerine sıçramak.
ürkü *a.* kişiye kendini yitirtecek denli yeğin olan ya da topluluğu saran büyük, yeğin korku. *eş.* **panik**. *ör. Beni görünce ürküye kapılacağını düşünmemiştim.* **ürküye kapılmak** herhangi bir nedenle büyük bir korku duyumsamak. *ör. İnsan ürküye kapılırsa ne yapacağını bilemez.*
ürkünç *s.* çekinme, ürkme duygusu yaratan, korku verici, ürkütücü.
ürkünçlük *a.* ürkünç olma durumu, ürkütücülük.
ürküntü *a.* **1** ürkme duygusu. **2** *ha.* yüzde çıkan ve yüzün başka yerlerine sıçrayan çıban vb. **ürküntü vermek** ürkme duygusu uyandırmak, korkutmak.
ürküntülü *s.* **1** ürkme duygusu uyandıran, ürküntü veren. **2** *ha.* ürkmüş olan (yara, çıban).
ürküsüz *s.* ürküsü, korkusu olmayan ya da ürkütmeyen, korkutmayan.
ürküsüzlük *a.* ürküsüz olma durumu.
ürküş *a.* ürkmek eylemi ya da biçimi.
ürkütebilme *a.* ürkütebilmek eylemi.
ürkütebilmek *(-i)* ürkütme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ürkütme *a.* ürkütmek eylemi.
ürkütmek *(-i)* **1** ürküntü duyumsamasına, ürkmesine yol açmak. **2** korkutup kaçmasını sağlamak, kaçırmak. **3** herhangi bir etkiyle bitkinin gelişmesini, meyve vermesini engellemek. **4** *mec.* korku duyumsamasına yol açmak, korkutmak. **5** *mec.* kuşkulanmasına yol açmak, kuşkulandırmak.
ürkütücü *s.* ürküntü veren, ürküten.
ürkütücülük *a.* ürkütücü olma durumu, özelliği.
ürkütülebilme *a.* ürkütülebilmek eylemi.
ürkütülebilmek *(nsz)* ürkütülmesi olanak içinde olmak ya da ürkütülme olasılığı bulunmak.
ürkütülme *a.* ürkütülmek eylemi.
ürkütülmek *(nsz)* ürkütmek eylemine konu olmak.
ürkütülüş *a.* ürkütülmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kuşların ürkütülüşüyle ağaç kuşsuz kaldı.*
ürküverme *a.* ürküvermek eylemi.
ürküvermek *(nsz)* ansızın ürkmek. *ör. Önümüzde bir keklik sürüsü birden havalanınca atım ürküverdi.*
ürme *a. ha.* ürmek eylemi.
ürmek *(nsz) ha.* ➻ **ürümek** .
ürolog *a. Fr. hek.* sidikyolu hastalıkları uzmanı hekim.
üroloji *a. Fr.* **1** *hek.* konusu sidikyolları hastalıkları olan hekimlik dalı. **2** hastanelerde sidikyolu hastalıklarının sağaltımının yapıldığı bölüm.
ürperiş *a.* ürpermek eylemi ya da biçimi.
ürperiverme *a.* ürperivermek eylemi.
ürperivermek *(nsz)* ansızın ürpermek.
ürperme *a.* ürpermek eylemi.
ürpermek *(nsz)* **1** üşüme, korku, tiksinme gibi herhangi bir nedenle tüyler diken diken olup derinin nokta nokta kabarmasıyla birlikte ansızın titremek. **2** *mec.* korku duyumsamak, korkmak. **ürpere ürpere** *ik. be.* ürpererek.
ürpertebilme *a.* ürpertebilmek eylemi.
ürpertebilmek *(-i)* ürpertmesi olanaklı olmak ya da ürpertme olasılığı bulunmak. *ör. Bu görüntü insanı ürpertebilir.*
ürperti *a.* ürperme duygusu ya da durumu, ürperme. **ürperti vermek 1)** ürpermesine yol açmak, ürpertmek. **2)** korku vermek, korkutmak.
ürpertici *s.* ürperme duygusu veren, ürperten.
ürpertili *s.* titreşimli. *ör. Kadın, ürpertili bir sesle yalvarıyordu.*
ürpertiş *a.* ürpertmek eylemi ya da biçimi. *ör. Acının içini ürpertişi, ölümden de beter gibiydi.*
ürpertme *a.* ürpertmek eylemi.

ürpertmek *(-i)* ürpermesine yol açmak, ürperti vermek.
ürtiker *a. Fr.* ➻ **kurdeşen**.
ürüme *a.* ürümek eylemi.
ürümek *(nsz)* (köpek) havlamak. **ürümesini bilmeyen köpek (it) sürüye kurt getirir** ölçülü konuşmasını bilmeyen kişi, durup dururken başına dert açar ve çevresindekiler için de tehlikeli bir durum yaratır. **ürüyen köpek ısırmaz** saldırabilecek gücü olan bağırıp çağırmaz, saldırır; bağırıp çağırarak korkutmak isteyen kimseden tehlike gelmez.
ürün *a.* **1** topraktan, bitkilerden, hayvanlardan, denizlerden ve benzeri doğal kaynaklardan elde edilen, üretilen yararlı şey. **2** *mec.* yaratılan, ortaya konulan şey, yapıt. **3** *mec.* bir tutumun, davranışın ortaya çıkardığı, oluşturduğu şey. *ör. Çalışmasının ürününü göremeden ölmüştü.* **4** türlü endüstri alanlarında hammaddelerin işlenmesiyle elde edilen şey. **ürün vermek 1)** ürünü olmak. *ör. Tarla bu yıl iyi ürün verdi.* **2)** *mec.* yapıt ortaya koymak.
ürüş *a.* ürümek eylemi ya da biçimi. *ör. Uyuklayan çoban köpeğin ürüşüyle uyandı.*
ürüşme *a.* ürüşmek eylemi.
ürüşmek *(nsz)* (köpekler) hep birlikte ya da karşılıklı olarak ürümek.
üryan *s. Ar.* (. -) *esk.* çıplak.
üryani *a. Ar.* (. - -) ince kabuklu bir erik.
üs- "birine göre yüksek rütbede olan kimse" anlamındaki "üst" sıfatının kısaltılmışı olarak kimi sözcüklerde önek gibi yer alır. *ör. Üsteğmen.*
üs (I) *a. Ar. mat.* bir kuvvete yükseltilmiş bir sayının üzerine yazılan ve onun kaçıncı kuvvete yükseltildiğini belirten sayı; örneğin 7^5 anlatımında 5 rakamı üstür.
üs, -ssü (II) *a.* **1** *esk.* asıl, kök, temel. **2** *ask.* harekâtın yürütülebilmesi için gerekli birliklerin, her türlü araç ve gerecin tamamlandığı, donatıların toplandığı, dağıtıldığı bölge. **3** kimi görevleri yürütebilmek ereğiyle kurulan, özel yapıları, işlikleri, onarım yerleri, servis alanları, donatımları olan, sürekli ya da geçici olarak konaklanılan yer.
üsküf *a. Yun.* **1** *tar.* Osmanlı döneminde yüksek rütbeli yeniçeri subaylarının giydikleri, yarısı arkaya sarkan uzun sarık. **2** *ha.* kenarları işlemeli başörtüsü. **3** *ha.* nargile başlığına geçirilen metal kafes.
üsküre *a. ha.* toprak tas ya da çanak.
üslenebilme *a. Ar. T.* üslenebilmek eylemi.
üslenebilmek *(nsz) Ar. T.* üslenmek elinde olmak, üslenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
üslenme *a. Ar. T.* üslenmek eylemi.
üslenmek *(nsz) Ar. T.* bir yeri kendine üs **(II)** seçerek orada yerleşmek.
üslup *a. Ar.* (. -) **1** anlatma biçimi, deyiş ya da yapış biçimi. *eş.* **biçem**. **2** bir çağa, bir ülkeye ya da bir sanatçıya özgü teknik, renk, söyleyiş ve biçimlendirme özelliği. **3** *yaz.* sanatçının anlatma ya da yapma yolu, anlatış özelliği; duygu, düşünce, eylem ve düşlerin kişisel anlatım biçimi. *eş.* **stil, tarz, anlatı, biçem**.
üslupçu *s.* ve *a. Ar. T.* ➻ **biçemci**.
üslupçuluk *a. Ar. T.* ➻ **biçemcilik**.
üsluplaştırma *a. Ar. T.* üsluplaştırmak eylemi.
üsluplaştırmak *(-i) Ar. T.* doğal biçimlerin görünüş özelliklerini yitirmeden yalınlaştırılmasıyla bir motif oluşturmak.
üsluplu *s. Ar. T.* ➻ **biçemli**.
üslupsuz *s. Ar. T.* ➻ **biçemsiz**.
üst, -tü *a.* **1** bir şeyin göğe doğru olan yanı, yukarısı. *ör. Kubbenin üstüne güvercinler konmuştu.* **2** bir şeyin dış yüzü, yüzey. *ör. Masanın üstü doluydu.* **3** bir şeyin görülen yanı, yüzü, yüzeyi. *ör. Denizin üstü martı doluydu.* **4** giyecek, giysi. *ör. Pasta dökülmüş, Ayşe'nin üstü kirlenmişti.* **5** vücut, beden. *ör. Ölünün üstünde bir şey yoktu, çırılçıplaktı.* **6** birine göre üst rütbede bulunan kimse. *ör. Üstlerine durumu bildirmişti.* **7** kullanıldıktan sonra geriye kalan, artan bölüm. *ör. Paranın üstünü garsona verdi.* **8** üzerinde durulan, ilgilenilen konu. *ör. Onun şiiri üstüne bir yazı yazmıştım.* **9** *s.* sınıflandırmada, sıralamada temel olarak alınan bir tipe göre ileri derecede olan. *ör. Üst düzey görevlilere zam yokmuş.* **10** *s.* birkaç şeyden birine göre yukarda olan. *ör. Onlar bizim üst katta oturuyor.* **11** *s.* arka, öte. *ör. Sokağın üst yanında bir banka vardı.* **12** bileşik sözcük özelliği kazanmış kimi tamlamalarda zaman bildirir. *ör. Onu öğleüstü görmüştüm.* **13** kimi deyimlerde yükümlülük, sorumluluk anlatır. *ör. Bu işi kim üstüne alacak?* **üst baş 1)** giyecekler, giysiler. *ör. Yazlık üst baş almamız gerekiyor.* **2)** (bir yerin) yukarda olan bölümü, yukarı yanı, yukarısı. *ör. Sokağın üst başı daha güzeldi.* **üst başa geçmek** bir yerde, bir kurulda en büyüklerin oturduğu yere geçmek. **üst çıkmak** (ya da **gelmek**) yenmek. **üst kat** bulunulan yere göre bir üstte bulunan kat, daire ya da bölüm. **üst perdeden (konuşmak)** çok yüksek sesle ya da üstünlük taslayarak (konuşmak). **üst tabaka** *topb.* toplumun varsıl sınıfı. **üst tarafı** *be.* olup olacağı, sonuç olarak. *ör. Neden korkmalı, üst tarafı biraz para gider, o kadar.* **üst üste** *be.* **1)** birbiri ardı sıra, birbirini izleyerek. *ör. Onu üst üste iki kez uyardım.* **2)** birbirinin üstüne konulmuş bir biçimde. *ör. Sandalyeler üst üste duruyordu.* **3)** çok sıkışık olarak. *ör. Otobüste insanlar üst üsteydi.* **üste çıkmak** suçlu olduğu halde suçsuz duruma gelmeyi ve suçlu olduğunu söyleyenleri suçlu çıkarmayı başarmak. **üste vermek** (bir takasta ya da işte) fazladan para ödemek. **üste vurmak 1)** su yüzüne çıkmak. *ör. Dinamit atılınca balıklar üste vurmuştu.* **2)** fiyatına ek yapmak. **3)** katmak, eklemek. **üstten** *mec.* yüzeysel olarak, derinleştirmeksizin. *ör. Böyle üstten inceleme gerçeği vermez.* **üstü başı dökülmek** giyecekleri çok es-

kimiş olmak. **üstü kalsın** bir ödemede, hesaptan artan bir miktar paranın bahşiş bırakıldığını belirtmek için söylenir. **üstü kapalı** (ya da **örtülü**) *be.* ve *s.* açıkça olmayarak, dolaylı olarak. **üstü kapalı** (ya da **örtülü**) **konuşmak** bir şeyi açıkça söylemeyip dinleyenin kavrayışına bırakmak, anıştırmak. **üstü örtülü** (ya da **kapalı**)*be.* ve *s.* ➻ **üstü kapalı. üstüme iyilik sağlık 1)** Tanrı beni esirgesin, Tanrı korusun, Tanrı saklasın. **2)** "Aaa, hiç öyle şey olur mu?" anlamında söylenir. **(bir işin) üstünde** (ya da **üzerinde**) **durmak** çok yakından ve sürekli bir biçimde ilgilenmek, önem vermek. **üstünde** (ya da **üzerinde**) **kalmak 1)** (bir mal ya da iş) artırma ya da eksiltme sonunda kendisine bırakılmak. *ör. Köprü yapımı onun üstünde kaldı.* **2)** *ha.* yerine getirememek, borçlu kalmak. *ör. Sana selam getirmiştim, epeydir seni göremedim, üstümde kaldı.* **üstündeki üstünde, başındaki başında** üstünde bulunanlardan başka hiçbir eşya almaksızın. *ör. Kadın, kocasıyla kavga edip, üstündeki üstünde, başındaki başında baba evine gelmiş.* **üstünden akmak** (şu ya da bu durumu) açıkça belli olmak. *ör. Yoksulluğu üstünden akan bir kişi, verilen parayı almamış, dilenci olmadığını söylemişti.* **(bir şeyi) üstünden** (ya da **üzerinden**) **atmak** (bir işin) kendisinin görevi, işi olmadığını, o işle başkasının ilglenmesi gerektiğini bildirmek. **üstünden dökülmek** (giysi için) bol ve biçimsiz olmak, yakışmamak. **(birinin) üstünden geçmek** güç kullanarak ırzına geçmek. **üstünden** (ya da **üzerinden**) **(şu kadar zaman) geçmek** aradan (şu kadar) zaman geçmiş olmak. *ör. Üstünden beş yıl geçti, hâlâ yaptığını unutamadım.* **üstüne** (ya da **üzerine**) **almak 1)** bir davranışın, bir sözün kendine karşı yapıldığını ya da söylendiğini sanarak alınmak. *ör. Çok alıngandı, her sözü üstüne alır, kırılırdı.* **2)** bir işi yapmayı üstlenmek, yapacağına söz vermek. *ör. O, üstüne aldığı işi yapar.* **üstüne** (ya da **üzerine**) **atmak** (bir suçu) suçsuz olan birinin üstüne yüklemek, o kimsenin işlediğini öne sürmek. **üstüne** (ya da **üzerine**) **basa basa** *be.* iyice belirterek, vurgulayarak. *ör. Adam, hiçbir borcu bulunmadığını üstüne basa basa söylemişti.* **üstüne** (ya da **üzerine**) **basmak** *tkz.* durumu iyi tahmin etmek, doğru bir tahminde bulunmak, iyi bilmek. **(birinin) üstüne başına yapmak** (ya da **etmek**) *ka.* **1)** büyük aptesini tutamayarak giysilerini kirletmek. **2)** çok ağır biçimde sövmek, ağır sövgülerle hakaret etmek. **(bir şeyin) üstüne** (ya da **üzerine**) **bir bardak (soğuk) su içmek** *al.* başkasında bulunan malını, alacağını geri almaktan umudunu kesmek. **üstüne bir iki güneş doğmak** *ha.* sabah yataktan geç kalkmak. **üstüne** (ya da **üzerine**) **çekmek** kendine yönelmesine yol açmak. *ör. Herkese çatarak bütün saldırıları üstüne çekmişti.* **üstüne** (ya da **üzerine**) **(bir) çizgi çekmek** *mec.* ortadan kaldırmak, artık yok saymak, sona erdirmek, bitirmek. *ör. Ondan alacağımızın üstüne bir çizgi çekmek istemiyorduk.* **üstüne çevirmek** ➻ **üstüne geçirmek** . **üstüne** (ya da **üzerine**) **düşmek 1)** (birini, özellikle çocuğu) sevmekte ve korumakta çok ileri gitmek. *ör. Sevgilinin üstüne düşersen sonuç alamazsın.* **2)** (bir şeyi) elde etmeye çok uğraşmak. *ör. O denli üstüne düştü ama iş olmadı.* **(karısının) üstüne** (ya da **üzerine**) **evlenmek** karısı varken bir kadınla daha evlenmek. **üstüne** (ya da **üzerine**) **fenalık gelmek** aşırı ölçüde sıkılmak, çok bunalmak. **üstüne** (ya da **üzerine**) **geçirmek 1)** (bir malı) tapuda kendi adına yazdırmak. **2)** (bir çocuğu) evlat edinmek, nüfusa kendi çocuğu olarak yazdırmak. **(birinin) üstüne gelmek** *ha.* (bir şeyi) yapması için zorlamak. **(bir şeyin) üstüne** (ya da **üzerine**) **gelmek** biri, bir şey yapılırken ya da konuşulurken çıkagelmek. **üstüne** (ya da **üzerine**) **gitmek 1)** bir işi ya da kimseyi zorlamak. *ör. Üstüne gidersen oğlunu kırarsın.***2)** bir şeye el atmak, karışmak. *ör. Olayın üstüne gitmekle ele ne geçerdi* **3)** (bir şeyin) üstüne doğru gitmek ya da saldırmak. *ör. Köpeğin üstüne gidersen kaçar.* **4)** bir şeyi ısrarla yapmak. *ör. İşin üstüne gidersen çabuk öğrenirsin.* **(karısının) üstüne gül koklamamak** karısından başka herhangi bir kadınla ilişki kurmamak. **üstüne güneş doğmamak** Güneş doğmadan uyanmayı, yataktan kalkmayı alışkanlık edinmiş olmak. *ör. Bunca yaşa geldi, üstüne güneş doğduğu görülmemiştir.* **(bir şey birinin) üstüne kalmak** (o şeyi o kimse) yapmak zorunda kalmak, (o şey onun) omuzlarına yüklenmek. *ör. Babası ölünce aileyi geçindirmek onun üstüne kalmıştı.* **(bir şeyin) üstüne kapanmak** ondan başka bir şeyle uğraşmamak, aralıksız olarak o işi yapmak. **üstüne kol kanat germek** koruması altına almak, korumak. **üstüne koymak** katmak, eklemek. **üstüne mal etmemek** (bir işi) kendisiyle ilgili görmemek, kendi görevi saymamak. **üstüne olmamak 1)** daha üstünü, iyisi bulunmamak. *ör. Balık tutmada üstüne yoktu doğrusu.* **2)** fazla ilgilenmemek. *ör. Üstüne olmazsan iş yürümez.* **üstüne oturmak** (ya da **yatmak**) *tkz.* başkasının bir şeyini kendine mal edinmek, alıp geri vermemek. **üstüne ölü toprağı serpilmek** hiçbir davranışı, tepkisi görülmemek. *ör. Toplumun üstüne ölü toprağı serpilmişti sanki, kimsede bir tepki yoktu.* **üstüne** (ya da **üzerine**) **titremek** çok sevdiği bir kimseyi ya da şeyi, bir zarar gelmesin diye, özenle korumak. **üstüne** (ya da **üzerine**) **toz kondurmamak** bir kusuru, bir eksiği bulunabileceğini kabul etmemek, çok beğenmek. **üstüne** (ya da **üzerine**) **tuz biber ekmek** bir acının ağırlığını, kötü bir durumun üzüntüsünü artıracak davranışta bulunmak ya da ek bir acı, üzüntü vermek. **üstüne** (ya da **üzerine**)

tüy dikmek kötü olan durumu yeni bir eylemle daha da kötüleştirmek. **üstüne üstlük** *be.* üste olarak, üstelik de, fazladan, ayrı olarak, ayrıca. *ör. Yaptığı kötülük yetmezmiş gibi üstüne üstlük bir de para istemişti.* **üstüne üstüne gitmek 1)** bir şeyin üstüne doğru yürümek. **2)** sonucu tehlikeli olabilecek bir şeyle yılmadan, korkmadan, çekinmeden uğraşmak. **(birinin) üstüne** (ya da **üzerine**) **varmak 1)** bir şey yapmasını direnerek istemek, bir şeyi yapmaya zorlamak. *ör. Aşırı gitme, üstüne varırsan oğlun sana karşı gelebilir.* **2)** üstüne doğru gitmek ya da saldırmak. *ör. Üstüne varırsan, kedi bile olsa, hayvan tepkisini gösterir.* **3)** kadın, evli bir kadının kuması olmak. **üstüne vazife olmamak** kendini ilgilendirmemek. *ör. Üstüne vazife olmayan işlere burnunu sokmamalısın.* **üstüne yaptırmak** (bir malı) tapusunu kendi adına yazdırmak. **üstüne yatmak** *tkz.* başkasının bir şeyini kendine mal edinmek, alıp geri vermemek. **(bir şeyi, birinin) üstüne yazmak** onun hesabına geçirmek. *ör. Çayları benim üstüme yazın.* **üstüne** (ya da **üzerine**) **yıkmak 1)** kendi yapması gereken bir işi başkasına yüklemek. **2)** kendi işlediği bir suçu başkasına yüklemek. **üstüne yok** (ya da **yoktur**) "ondan ya da bundan daha üstünü yoktur" anlamında söylenir. *ör. Yerli arabada üstüne yoktur.* **üstüne** (ya da **üzerine**) **yormak** (bir sözden, davranıştan)) alınmak. **üstüne yüklenmek 1)** saldırmak. *ör. Ordumuz iki kanatttan düşmanın üstüne yüklenmişti.* **2)** *mec.* ısrar etmek. *ör. Boşuna onun üstüne yükleniyorsun, elinden bir şey gelmez.* **üstüne yürümek** korkutmak, yıldırmak ereğiyle saldıracakmış gibi davranmak, üstüne doğru saldırırcasına gitmek.... **üstüne ... (çekmek, yapmak, etmek** vb) bir işi pek çok kez yinelemek. *ör. Ev üstüne ev yaptı, para üstüne para kazandı.* **üstünü** (ya da **üstüne**) **görmek** (kadın) gebe iken aybaşı olmak. **üstünü kirletmek** *ha.* büyük aptesini donuna kaçırmak. **üstünüze afiyet** hastalıktan konuşurken, karşısındakinin tutulmaması dileğini anlatan söz. *ör. Üstünüze afiyet, biraz üşütmüşüm.*

üstalize *b. a. T. Fr. coğr.* her iki yarımkürede, alizelere karşıt olarak, kutup bölgelerine doğru 3-10 kilometre yükseklerde esen rüzgâr.

üstat *a. Far.* (. -) **1** bilim ya da sanat alanında üstün bilgisi, yeteneği, ustalığı olan kimse. **2** *tkz.* senlibenli konuşmada erkekler arasında bir seslenme sözü olarak da kullanılır. *ör. Üstat, bir sigaran var mı?*

üstatça *be. Far. T.* üstat birine yaraşır bir biçimde.

üstatlaşma *a. Far. T.* üstatlaşmak eylemi.

üstatlaşmak *(nsz) Far. T.* üstat durumuna gelmek.

üstatlık *a. Far. T.* üstat olma durumu.

üstbitken *b. s. bitb.* başka bir bitkinin üzerinde biten ama asalak olmayan (bitki).

üstçavuş *b. a. ask.* orduda, astsubaylığın ikinci rütbesi olan, çavuşla başçavuş arasındaki rütbe ya da bu rütbede bulunan asker.

üstçavuşluk *b. a. ask.* **1** üstçavuş olma durumu. **2** üstçavuşun rütbesi ya da görevi.

üstçene *b. a.* **1** *gövb.* üstdudağın bulunduğu çene, çenenin üst bölümü, üstte olanı. **2** mengenenin V biçimli, üzerinde yivler ve setler olan çenesi.

üstderi *b. a.* **1** *gövb.* deriyi oluşturan iki tabakadan üstte bulunanı. **2** *bitb.* yüksek bitkilerde bütün bölümleri sararak onları dış etkenlerden koruyan renksiz, saydam, birgözeli tabaka. **üstderi altı** üstderinin altında bulunan göze katmanı.

üstdil *b. a. dilb.* doğal dili inceleyip anlatmak için oluşturulmuş araç dil, dili anlatan dil; örneğin dilbilgisi terimleri bir üstdil oluşturur.

üstdudak *b. a.* **1** *gövb.* dudaklardan üstte bulunanı. **2** *hayb.* eklembacaklı hayvanlarda ağız parçalarını örten uzantı. **3** *hayb.* karındanbacaklılarda ağız bölgesinin dış yanı.

üste *a.* (değiş tokuşta) malı değerli olana ek olarak verilen şey. **üste vermek** (değiş tokuşta) malı değerli olana ek olarak bir şey daha vermek. **üste vurmak 1)** fiyatını artırmak. **2)** katmak, eklemek. **üstesinden gelmek** üzerine aldığı işi başarmak, istenildiği gibi yapmak.

üsteğmen *b. a. ask. (teğmen sözcüğü ve "üst" önekinden "t" sesinin düşmesiyle kurulmuştur)* (.' . .) orduda rütbesi teğmenle yüzbaşı arasında olan subay.

üsteğmenlik *b. a.* (.' . . .) *ask.* **1** üsteğmen olma durumu. **2** üsteğmenin rütbesi ya da görevi.

üstel *s. mat.* üsü **(I)** olan.

üsteleme *a.* üstelemek eylemi.

üstelemek *(nsz)* **1** üst üste istemek, yapmak. *ör. Ben üsteleyince, durumu anlatmak zorunda kaldı.* **2** (hastalık) yeniden ortaya çıkmak, depreşmek. *ör. Üşütünce öksürüğü üstelemişti.* **3** *(-i)* bir isteği, bir buyruğu yinelemek. *ör. Bakanlığa yazılan isteği üstelemek gerekli olmuştu.* **üsteeleye üsteleye** *ik. be.* üsteleyerek.

üstelenebilme *a.* üstelenebilmek eylemi.

üstelenebilmek *(nsz)* üstelenmesi olanaklı olmak ya da üstelenme olasılığı bulunmak. *ör. İstek üstelenebilirdi ama bu yapılmadı.*

üsteleniş *a.* üstelenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Çok üsteleniş, işin olmasını önledi.*

üstelenme *a.* üstelenmek eylemi.

üstelenmek *(nsz)* üstelemek eylemi yapılmak.

üsteletme *a.* üsteletmek eylemi.

üsteletmek *(-i, -e)* üstelemek eylemini yaptırmak. *ör. İsteğimi birkaç kez üsteletince, yapmayacağı belli oldu.*

üsteleyebilme *a.* üsteleyebilmek eylemi.

üsteleyebilmek *(nsz)* üstelemek elinde olmak, üsteleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

üsteleyiş *a.* üstelemek eylemi ya da biçimi.

üstelik *a.* **1** (değiş tokuşta) üste verilen ya da alınan şey. **2** *be.* bundan ayrı olarak, bundan başka, bir de, ayrıca.

üstenci *a.* başkasının bir yapı ya da ticaretle ilgili bir işini, giderlerinin ödenmesi ve belli bir kazanç karşılığında, yapmayı üstüne alan, yapan kimse. *eş.* **müteahhit**.
üstencilik *a.* **1** üstenci olma durumu. **2** üstencinin işi, mesleği.
üstenme *a.* üstenmek eylemi, üstlenme.
üstenmek *(-i)* bir işi yapmayı üstüne almak.
üsterme *a.* üstermek eylemi. *eş.* **ihale**.
üstermek *(-i)* bir işi ya da bir malı, birçok istekli arasında en uygun koşullarla yapmayı ya da almayı kabul edene vermek.
üstgeçiş *b. a. gökb.* bir yıldızın gözerimi üzerinde en yüksek noktaya geçiş durumu.
üstgeçit *b. a.* trafiğin akışını kolaylaştırmak ereğiyle bir yolun üstünden geçirilen köprü biçiminde yol.
üstgerçek *b.a.* ➻ **gerçeküstü**.
üstgerçekçi *b.a.* ve *s.* ➻ **gerçeküstücü**.
üstgerçekçilik *b.a.* ➻ **gerçeküstücülük**.
üstinsan *b. a. T. Ar. fels.* görüş, istenç gibi nitelikleri çok yüksek, yetenekleri ve erdemleri herkesten üstün olan insan.
üstlenebilme *a.* üstlenebilmek eylemi.
üstlenebilmek *(-i)* üstlenmek elinde olmak, üstlenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
üstlenilebilme *a.* üstlenilebilmek eylemi.
üstlenilebilmek *(nsz)* üstlenilmesi olanaklı olmak ya da üstlenilme olasılığı bulunmak.
üstlenilme *a.* üstlenilmek eylemi.
üstlenilmek *(nsz)* üstlenmek eylemi yapılmak. *ör. İş kimlerce üstlenildi?*
üstlenim *a.* bir şeyi yapmayı, bir işi yerine getirmeyi üstüne alma, yüklenme, üstlenme. *eş.* **taahhüt**.
üstleniş *a.* üstlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun bu araştırmayı üstlenişi iyi oldu.*
üstlenme *a.* üstlenmek eylemi.
üstlenmek *(-i)* bir şeyi yerine getirmeyi, yapmayı, gerçekleştirmeyi üstüne almak, yüklenmek.
üstlü *s.* "alt ve üst katta olmak üzere" anlamındaki ***altlı üstlü*** sözünde geçer. *ör. Onlarla altlı üstlü oturuyoruz.*
üstlük *a.* **1** üst[6] olma durumu. **2** en üste giyilen uzunca giysi.
üstsubay *b. a. ask.* binbaşı, yarbay, albay aşamasındaki subaylara verilen ortak ad.
üstsüz *s.* mayosunun üst parçası olmadan güneşlenen, denize giren (kadın). *ör. Antalya plajlarında üstsüzler vardı.*
üstübeç *a.* boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. **üstübeç macunu** üstübeçten ya da tutkaldan, tebeşir tozuyla hazırlanan onarma macunu.
üstün (I) *s.* **1** benzerlerine görc daha yüksek bir düzeyde, nitelikte olan, onları her bakımdan geride bırakan. **2** (birinc ya da bir şeye göre) nitelik yönünden daha iyi, daha yeterli olan. *ör. Çocuklar, zekâ olarak birbirinden üstündü.* **üstün bulmak** (ya da **görmek**) bir kimseyi ya da bir şeyi başkasından daha değerli, nitelikli bulmak (ya da görmek, saymak). **üstün gelmek 1)** birinden ya da bir şeyden daha iyi, daha nitelikli, daha ileri olduğu kabul edilmek. **2)** daha güçlü olmak, yenmek. *ör. Güreşte üstün gelenler takıma alındı.* **üstün tutmak** bir kimseye ya da bir şeye başkasından daha çok değer vermek. **üstün zekâlı** zekâsı çok gelişmiş olan (kimse). **üstün zekâlılık** üstün zekâlı olma durumu.
üstün (II) *a.* Arap yazısında, bir ünsüzün ***a*** ya da ***e*** okunacağını belirten im.
üstünde *il.* ve *a.* üzerinde.
üstüne *be.* **1** -e değgin, -e ilişkin, -le ilgili, üzerine, dair. *ör. O eleştirmenin şiir üstüne bir yazısını okumuştum.* **2** -e uygun bir biçimde, -e göre. *ör. Orası ölçü üstüne iş yapar.* **3** -den sonra. *ör. Acılı Adana üstüne bir tatlı iyi gider.* **4** ek olarak, ayrıca. *ör. Bunca çalışma üstüne bir de parami alamazsan görürsün.* **5** (bir şeyin) üst yanına, yüzeyine, üzerine. *ör. Kitapları masanın üstüne koyun.*
üstünkörü *be.* **1** hiç özen göstermeksizin, gelişigüzel bir biçimde, inceliklerine inmeden. *ör. Bu konuda üstünkörü düşünmek olmaz.* **2** *b. s.* gerektiği gibi yapılmayan, olmayan, şöyle böyle, yüzeysel, gelişigüzel. *ör. Üstünkörü iş, boşa giden zamandır.*
üstünkörülük *b. a.* üstünkörü olma durumu. *ör. İşin üstünkörülüğü, iyi sonuç almayı önledi.*
üstünleşebilme *a.* üstünleşebilmek eylemi.
üstünleşebilmek *(nsz)* üstünleşmesi olanak içinde olmak ya da üstünleşme olasılığı bulunmak. *ör. Çalışan üstünleşebilir.*
üstünleşme *a.* üstünleşmek eylemi.
üstünleşmek *(nsz)* üstün bir duruma gelmek.
üstünlük *a.* üstün **(I)** olma durumu. **üstünlük derecesi** *dilb.* bir niteliğin en üst derecesi; Türkçede ***en*** ve ***pek*** belirteçleriyle kullanılan sıfatların ya da başka belirteçlerin nitelik ve nicelik yönünden kazandıkları en üst dereceyi bildiren anlam. *ör. En iyi şiir seninkiydi, pek güzel okudun, pek çok alkışlandın.* **üstünlük çalımı** *ruhb.* kişinin, aşağılık duygusunu kapatmak için yaptığı, üstünlük belirtisi sayılan herhangi bir davranış. **üstünlük duygusu** (ya da **kompleksi**) *ruhb.* kişinin kendini, kimi yönlerden ya da tümüyle, insanlardan ya da insanların çoğundan üstün olarak görmesi. **üstünlük taslamak** üstünmüş gibi davranmak.
üstünyapım *b. a. sin.* çok büyük harcamalarla, ünlü ve çok kalabalık bir oyuncu kadrosuyla çevrilen, gürültülü tanıtımlarla piyasaya sürülen, ama çok kez sanat değeri taşımayan film.
üstüpü *a. Yun.* gemi kalafatlama işinde, buharlı makinelerde, temizlik işlerinde, işliklerde kullanılan, didilmiş kendir.
üstüpüleme *a. Yun. T.* üstüpülemek eylemi.
üstüpülemek *(-i) Yun. T.* üstüpüyle kaplamak.
üstüvane *a. Ar.* (. . - .) *esk.* ➻ **silindir**.
üstüvani *s. Ar.* (. . - -) *esk.* ➻ **silindirik**.

üstyapı *b. a.* **1** altyapı[1] üzerine kurulan, üretime ya da oturmaya yarayan yapıların tümü. **2** *topb.* altyapı[2] üzerinde oluşan kültür, din, sanat, bilim, felsefe, ülkü, siyasal kurumlar gibi toplumsal değerleri içine alan genel kavram. **3** *fiz.* bir alaşımın, mikroskop kullanmaksızın, çıplak gözle incelenen yüzeysel tabakalarından anlaşılabilen genel yapısı. **4** demiryolculukta toprak düzleme hattının ve köprü, kemer gibi sanat yapılarının üstünde yapılan ve demiryolu hattının döşenmesi amacına yönelik etkinliklerin tümü. **üstyapı kurumları** kültür, din, sanat, bilim, felsefe, ülkü, siyasal kurumlar gibi üstyapıyı[2] oluşturan kurumlar. *ör. Bir üstyapı kurumu olan sanat, insanı eğitir.*
üstyapısal *b. s.* üstyapıyla[2] ilgili olan.
üşenç *a.* üşenme, üşengenlik.
üşenebilme *a.* üşenebilmek eylemi.
üşenebilmek *(-e)* üşenmesi olanak içinde olmak ya da üşenme olasılığı bulunmak.
üşengeç *s.* üşengen.
üşengeçlik *a.* üşengenlik.
üşengen *s.* çok üşenen.
üşengenlik *a.* üşengen olma durumu.
üşenilme *a.* üşenilmek eylemi.
üşenilmek *(nsz; -den)* üşenmek eylemi yapılmak. *ör. Ağzını açmaktan üşenilirse, başarılı olunur mu?*
üşeniş *a.* üşenmek eylemi ya da biçimi.
üşenme *a.* üşenmek eylemi.
üşenmek *(-e)* kendinde bir isteksizlik duyumsayarak bir işi yapmakta gevşek davranmak. **üşenenin oğlu kızı olmamış** bir şey elde etmek isteyen tembel tembel oturmamalı.
üşme *a. ha.* üşmek eylemi.
üşmek, -er *(-e) ha.* üşüşmek.
üşniye *ç. a. Ar. esk. bitb.* ➻ **suyosunları**.
üşüme *a.* üşümek eylemi.
üşümek *(nsz)* ısı yokluğundan, ısı azlığından ya da ısı yitiminden etkilenmek, soğuğun etkisini duyumsamak.
üşüntü *a.* üşüşme, toplanma. **üşüntü etmek** üşüşmek, toplanmak. **üşüntü köpekler mandayı paralar** bir araya gelince her şey yapılabilir, birlikten güç doğar.
üşürme *a.* üşürmek eylemi.
üşürmek *(-i, -e)* **1** saldırmasını sağlamak ya da saldırmak. *ör. Yiğitler düşmana kılıç üşürmek isterlerdi.* **2** üst üste vurmak, batırıp çekmek. *ör. Vücuduna sayısız hançer üşürmüşlerdi.*
üşüşme *a.* üşüşmek eylemi.
üşüşmek *(-e)* çok sayıda ve her yandan gelip toplanmak, bir araya gelmek, üst üste yığılmak, birikmek. *ör. Balkondaki ekmek kırıntılarına güvercinler üşüşmüştü.*
üşüşüverme *a.* üşüşüvermek eylemi.
üşüşüvermek *(-e)* ansızın ya da çabucak üşüşmek. *ör. Kuşlar yeme üşüşüvermişti.*
üşütebilme *a.* üşütebilmek eylemi.
üşütebilmek *(nsz; -i)* üşütmesi olanak içinde olmak ya da üşütme olasılığı bulunmak.
üşütme *a.* üşütmek eylemi.
üşütmek *(-i)* **1** üşümesine yol açmak. **2** *(nsz)* üşüyerek hastalanmak, soğuk almak. *ör. Babam biraz üşütmüş, yatıyor.* **3** *arg.* aklını yitirmek, çıldırmak, delirmek, saçmalamak.
üşütücü *s.* üşümeye yol açan. *ör. Sokakta üşütücü bir soğuk vardı.*
üşütük *a.*ve *s. arg.* aklını yitirmiş, çılgın, deli, delice davranışları olan, saçmalayan (kimse).
üşütükleşme *a. arg.* üşütükleşmek eylemi.
üşütükleşmek *(nsz) arg.* üşütük bir kişilik edinmek, delice davranışlarda bulunmak. *ör. Yaşlandıkça daha üşütükleşiyor.*
üşütüş *a.* üşütmek eylemi ya da biçimi. *ör. Üşütüşünün farkında olmamıştı.*
üşüyebilme *a.* üşüyebilmek eylemi.
üşüyebilmek *(nsz)* üşümesi olanak içinde olmak ya da üşüme olasılığı bulunmak.
üşüyüş *a.* üşümek eylemi ya da biçimi.
ütebilme *a.* ütebilmek eylemi.
ütebilmek *(-i)* ütme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ütme *a.* **1** ütmek eylemi. **2** *ha.* ateşte kızartılmış buğday ya da mısır firiği.
ütmek, -er (I) *(-i)* **1** ateşten ya da yüksek bir ısıdan geçirmek. **2** *ha.* bir şeyi, tüylerini yakarak gidermek için ateş üstüne tutmak. **3** *ha.* firik buğday ya da mısırı ateşe tutup pişirmek.
ütmek, -er (II) *(-i) ha.* kumarda, tavla ve benzeri oyunlarda yenmek.
ütopi *a. Fr.* ➻ **ütopya**.
ütopik *s. Fr.* ütopya özelliğinde olan, ütopyaya dayanan, ütopyayla ilgili.
ütopist, -ti *a. Fr.* ➻ **ütopyacı**.
ütopya *a. Yun.* (. .' .) *(XVI. yüzyılda yaşamış olan İngiliz yazarı Thomas More'un, ideal bir toplumu anlattığı romanının adından)* gerçekleşmesi olanaksız, çarpıcı, ilginç tasarı ya da düşünce.
ütopyacı *s. Yun. T.* (. .' . .) ütopyalara inanan, ütopyalar öne süren (kimse).
ütopyacılık *a. Yun. T.* (. .' . . .) ütopyacı olma durumu.
ütü *a.* **1** dökme demir ya da çelikten yapılmış, genellikle elektrikle ısıtılarak giysilerin, buruşuk kumaşların buruşukluklarını ortadan kaldırmak, düz duruma getirmek için bunların üzerinden geçirilen araç. **2** bu araçla yapılan iş. *ör. İyi ütü bilen işçi aranıyor.* **3** ütmek **(I)** eylemi. **ütü bezi** ütülenen şey üzerine serilen, nemli ya da kuru olarak kullanılan ince, pamuklu bez. **ütü tahtası** üzerinde ütü yapılan yüksek ayaklı araç. **ütü yapmak** ütüyle giysinin, kumaşın buruşukluklarını gidermek, ütülemek.
ütücü *a.* işi kumaş, giysi vb. ütülemek olan kimse.
ütüleme *a.* ütülemek eylemi.
ütülemek *(-i)* **1** ütüyle buruşukluklarını gidermek. **2** (buğday, mısır firiği vb. için) alevde kabuğunu, kılçıklarını, tüylerini vb. yakıp gidermek.
ütülenebilme *a.* ütülenebilmek eylemi.

ütülenebilmek *(nsz)* ütülenmesi olanaklı olmak ya da ütülenme olasılığı bulunmak. *ör. Hafif nemlendirilince kumaş kolay ütülenebilir.*
ütüleniş *a.* ütülenmek eylemi ya da biçimi.
ütülenme *a.* ütülenmek eylemi.
ütülenmek *(nsz)* ütülemek eylemine konu olmak.
ütüleyebilme *a.* ütüleyebilmek eylemi.
ütüleyebilmek *(-i)* ütülemek elinde olmak, ütülemeyi becermek, ütüleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
ütüleyiverme *a.* ütüleyivermek eylemi.
ütüleyivermek *(-i)* çabucak ütülemek.
ütülme *a.* ütülmek eylemi.
ütülmek *(nsz) ha.* (kumarda, oyunda) kaybetmek, yenilmek, yitirmek.
ütülü *s.* ütüyle buruşuklukları giderilmiş, ütülenmiş.
ütülüş *a.* ütülmek eylemi ya da biçimi.
ütüsüz *s.* ütülenmemiş durumda olan ya da ütüsü bozulmuş bulunan.
üvendire *a. Yun.* (. . ' . .) çift sürerken, öküzleri yürütmek için kullanılan, ucunda nodul bulunan uzun değnek.
üvey, -i, -si *s.* yalnızca yasa yönünden akraba sayılan, öz olmayan. **üvey ana** (bir kimseye göre) babasının, kendi öz anasından sonra evlenmiş olduğu kadın, babasının sonraki karısı. **üvey baba** (bir kimseye göre) anasının, kendi öz babasından sonra evlenmiş olduğu erkek, anasının sonraki kocası. **üvey evlat** karı kocanın her birine göre öbürünün ayrı bir eşinden dünyaya gelmiş olan evladı. **üvey evlat saymak** (ya da **gibi tutmak**) iyi davranmamak, haksızlık etmek, horlamak. **üvey kardeş** baba ya da ana ayrı kardeşlerden birine göre öteki. **üvey kız** üvey evlat durumundaki kız. **üvey oğul** üvey evlat durumundaki oğul.
üveyik *a. hayb.* güvercinlerden, Avrupa, Kuzey Afrika, Türkiye ve İran'da, daha çok da ekili ovalarda, ormanların ovalara yakın yerlerinde yaşayan, güvercin büyüklüğünde ve boz renkli, eti için avlanan bir kuş.
üveylik *a.* üvey olma durumu.
üveyme *a. esk.* üveymek eylemi.
üveymek *(nsz) esk.* (güvercin, kumru gibi kuşlar için) göğsünden ötmek.
üvez (I) *a. ha.* sivrisineğe benzer, zararlı bir sinek.
üvez (II) *a.* **1** *bitb.* gülgillerden, odunu tornacılıkta kullanılan küçük bir ağaç. **2** bu ağacın, olgunlaşınca yenilen, muşmulaya benzer yemişi.
üye *a.* **1** bir topluluğu oluşturan bireylerden her biri. **2** bir kuruma, derneğe vb. yasal olarak katılmış, kaydolmuş kimse. *ör. Üye olmayan sendikal haklardan yararlanamaz.* **3** *gövb.* (omurgalılarda) kol ve bacaklar. **üye olmak** bir kuruma, bir derneğe vb. genellikle yasal olarak katılmak, kaydolmak. *ör. Yasadışı bir derneğe üye olmak suçmuş.* **üye tamsayısı** bir derneğin, bir kuruluşun bütün üyelerinin toplamı olan sayı.
üyelik *a.* üye olma durumu. **üyeliğe almak** (dernek, kurum vb.) birini üye olarak kabul etmek. **üyeliğe alınmak** (bir derneğe, kuruma, partiye vb.) üye olarak kabul edilmek. **üyeliği düşmek** üye olma niteliğini yitirmek. **üyelik ödentisi** (ya da **aidatı**) bir derneğe, bir kuruluşa üye olunduğunda önceden ya da aydan aya verilen belli miktardaki para.
üzebilme *a.* üzebilmek eylemi.
üzebilmek *(-i)* üzme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu iş sizi çok üzebilir.*
üzengi *a.* eyerin iki yanından atın karnı hizasına doğru sarkan ve hayvana binildiğinde ayakların basmasına yarayan, altı düz demir halka.
üzengikemiği, -ni *b. a. gövb.* ortakulakta bulunan, üzengiye benzeyen küçük bir kemik.
üzengileme *a.* üzengilemek eylemi.
üzengilemek *(-i)* hayvana, koşturmak için üzengiyle vurmak. *ör. Atını üzengileyip, yel gibi gitmek istiyordu.*
üzengilenme *a.* üzengilenmek eylemi.
üzengilenmek *(nsz)* (at için) koşması için üzengiyle vurulmak, koşturulmak.
üzengitaşı, -nı *b. a. mim.* bir kemerin iki yanında ayağa oturduğu noktadaki ilk taş.
üzere *il.* **1** amaç, niyet bildirir. *ör. Sana gelmek üzere ayrılmıştı.* **2** koşul bildirir. *ör. Geri almak üzere veriyoruz.* **3** yakınlık bildirir. *ör. Otobüs gelmek üzereydi.* **4** (bu) biçimde, (bu) yolda, gibi. *ör. Bildirildiği üzere, yarın toplantı var.*
üzeri *a. (yalın biçimi "üzer" olmakla birlikte her zaman çekimli biçimleri kullanılır, çok zaman "üst" sözcüğünün görevini üstlenir)* **1** bir şeyin göğe doğru olan yanı, yukarısı. *ör. Kubbenin üzerine güvercinler konmuştu.* **2** bir şeyin dış yüzü, yüzey. *ör. Masanın üzeri doluydu.* **3** bir şeyin görülen yanı, yüzü, yüzeyi. *ör. Denizin üzeri martı doluydu.* **4** giyecek, giysi. *ör. Pasta dökülmüş, Ayşe'nin üzeri kirlenmişti.* **5** vücut, beden. *ör. Ölünün üzerinde bir şey yoktu, çırılçıplaktı.* **6** kullanıldıktan sonra geriye kalan, artan bölüm. *ör. Paranın üzerini garsona verdi.* **7** üstünde durulan, ilgilenilen konu. *ör. Onun şiiri üzerine bir yazı yazmıştım.* **8** birkaç şeyden birine göre yukarda olan. *ör. Onlar bizim üzerimizde oturuyor.* **9** kimi tamlamalarda zaman bildirir. *ör. Onu öğle üzeri görmüştüm.* **10** kimi deyimlerde yükümlülük, sorumluluk anlatır. *ör. Bu işi kim üzerine alacak?* **(bir işin) üzerinde durmak** çok yakından ve sürekli bir biçimde ilgilenmek, önem vermek. **üzerinde kalmak 1)** (bir mal ya da iş) artırma ya da eksiltme sonunda kendisine bırakılmak. *ör. Köprü yapımı onun üzerinde kaldı.* **2)** *ha.* yerine getirememek, borçlu kalmak. *ör. Sana selam getirmiştim, epeydir seni göremedim, üzerimde kaldı.* **üzerinden akmak** (şu ya da bu durumu) açıkça belli olmak. *ör. Yoksulluğu üzerinden akan bir kişi, verilen parayı al-*

mamış, dilenci olmadığını söylemişti. **üzerinden atmak** (bir işin) kendisinin görevi, işi olmadığını, o işle başkasının ilglenmesi gerektiğini bildirmek. **üzerinden dökülmek** (giysi için) bol ve biçimsiz olmak, yakışmamak. **(birinin) üzerinden geçmek** güç kullanarak ırzına geçmek. **üzerinden (şu kadar zaman) geçmek** aradan (şu kadar) zaman geçmiş olmak. *ör. Üzerinden beş yıl geçti, hâlâ yaptığını unutamadım.* **üzerine almak 1)** bir davranışın, bir sözün kendine karşı yapıldığını ya da söylendiğini sanarak alınmak. *ör. Çok alıngandı, her sözü üzerine alır, kırılırdı.* **2)** bir işi yapmayı üstlenmek, yapacağına söz vermek. *ör. O, üzerine aldığı işi yapar.* **3)** (evli iken) karısına kuma getirmek. **üzerine atmak** (bir suçu) suçsuz olan birinin üstüne yüklemek, o kimsenin işlediğini öne sürmek. **üzerine basa basa** *be.* iyice belirterek, vurgulayarak. *ör. Adam, hiçbir borcu bulunmadığını üzerine basa basa söylemişti.* **üzerine basmak** *tkz.* durumu iyi tahmin etmek, doğru bir tahminde bulunmak, iyi bilmek. **üzerinebir bardak (soğuk) su içmek** *al.* başkasında bulunan malını, alacağını geri almaktan umudunu kesmek. **üzerine bir iki güneş doğmak** *ha.* sabah yataktan geç kalkmak. **üzerine düşmek 1)** (birini, özellikle çocuğu) sevmekte ve korumakta çok ileri gitmek. *ör. Sevgilinin üzerine düşersen sonuç alamazsın.* **2)** (bir şeyi) elde etmeye çok uğraşmak. *ör. O denli üzerine düştü ama iş olmadı.* **(karısının) üzerine evlenmek** karısı varken bir kadınla daha evlenmek. **üzerine fenalık gelmek** aşırı ölçüde sıkılmak, çok bunalmak. **üzerine geçirmek 1)** (bir malı) tapuda kendi adına yazdırmak. **2)** (bir çocuğu) evlat edinmek, nüfusa kendi çocuğu olarak yazdırmak. **(bir şeyin) üzerine gelmek** biri, bir şey yapılırken ya da konuşulurken çıkagelmek. **üzerine gitmek 1)** bir işi ya da kimseyi zorlamak. *ör. Üzerine gidersen oğlunu kırarsın.* **2)** bir şeye el atmak, karışmak. *ör. Olayın üzerine gitmekle ele ne geçerdi?* **(karısının) üzerine gül koklamamak** karısından başka herhangi bir kadınla ilişki kurmamak. **üzerine güneş doğmamak** Güneş doğmadan uyanmayı, yataktan kalkmayı alışkanlık edinmiş olmak. *ör. Bunca yaşa geldi, üzerine güneş doğduğu görülmemiştir.* **(bir şey birinin) üzerine kalmak** (o şeyi o kimse) yapmak zorunda kalmak, (o şey onun) omuzlarına yüklenmek. *ör. Babası ölünce aileyi geçindirmek onun üzerine kalmıştı.* **(bir şeyin) üzerine kapanmak** ondan başka bir şeyle uğraşmamak, aralıksız olarak o işi yapmak. **üzerine kol kanat germek** koruması altına almak, korumak. **üzerine koymak** katmak, eklemek. **üzerine mal etmemek** (bir işi) kendisiyle ilgili görmemek, kendi görevi saymamak. **üzerine olmamak 1)** daha üstünü, iyisi bulunmamak. *ör. Balık tutmada üzerine yoktu doğrusu.* **2)** fazla ilgilenmemek. *ör. Üzerine olmazsan iş yürümez.* **üzerine oturmak** (ya da **yatmak**) *tkz.* başkasının bir şeyini kendine mal edinmek, alıp geri vermemek. **üzerine ölü toprağı serpilmek** hiçbir davranışı, tepkisi görülmemek. *ör. Toplumun üzerine ölü toprağı serpilmişti sanki, kimsede bir tepki yoktu.* **üzerine titremek** çok sevdiği bir kimseyi ya da şeyi, bir zarar gelmesin diye, özenle korumak. **üzerine toz kondurmamak** bir kusuru, bir eksiği bulunabileceğini kabul etmemek, çok beğenmek. **üzerine tuz biber ekmek** bir acının ağırlığını, kötü bir durumun üzüntüsünü artıracak davranışta bulunmak ya da ek bir acı, üzüntü vermek. **üzerine tüy dikmek** kötü olan durumu yeni bir eylemle daha da kötüleştirmek. **üzerine üzerine gitmek 1)** bir şeyin üstüne doğru yürümek. **2)** sonucu tehlikeli olabilecek bir şeyle yılmadan, korkmadan, çekinmeden uğraşmak. **(birinin) üzerine varmak 1)** bir şey yapmasını direnerek istemek, bir şeyi yapmaya zorlamak. *ör. Aşırı gitme, üzerine varırsan oğlun sana karşı gelebilir.* **2)** üstüne doğru gitmek ya da saldırmak. *ör. Üzerine varırsan, kedi bile olsa, hayvan tepkisini gösterir.* **3)** kadın, evli bir kadının kuması olmak. **üzerine vazife olmamak** kendini ilgilendirmemek. *ör. Üzerine vazife olmayan işlere burnunu sokmamalısın.* **üzerine yaptırmak** (bir malı) tapusunu kendi adına yazdırmak. **üzerine yatmak** *tkz.* başkasının bir şeyini kendine mal edinmek, alıp geri vermemek. **(bir şeyi, birinin) üzerine yazmak** onun hesabına geçirmek. *ör. Çayları benim üzerime yazın.* **üzerine yıkmak 1)** kendi yapması gereken bir işi başkasına yüklemek. **2)** kendi işlediği bir suçu başkasına yüklemek. **üzerine yok** (ya da **yoktur**) "ondan ya da bundan daha üstünü yoktur" anlamında söylenir. *ör. Yerli arabada üzerine yoktur.* **üzerine yormak** (bir sözden, davranıştan) alınmak. **üzerine yüklenmek 1)** saldırmak. *ör. Ordunuz iki kanattan düşmanın üzerine yüklenmişti.* **2)** *mec.* ısrar etmek. **üzerine yürümek** korkutmak, yıldırmak ereğiyle saldıracakmış gibi davranmak, üstüne doğru saldırırcasına gitmek. **üzerinize afiyet** hastalıktan konuşurken, karşısındakinin tutulmaması dileğini anlatan bir söz. *ör. Üzerinize afiyet, biraz üşütmüşüm.*

üzerinde *il.* ve *a.* **1** üstünde. *ör. Ağacın üzerinde bir kuş vardı.* **2** -le ilgili, üzerine. *ör. Ozanın şiiri üzerinde bir inceleme, bir eleştiri yoktu.*

üzerine *il.* ve *a.* **1** üstüne. *ör. Çimenlerin üzerine basmayın.* **2** -le ilgili, ilişkin, değgin, dair. *ör. Ozanın şiiri üzerine yazılanları okudum.* **3** -den dolayı, nedeniyle. *ör. Durumun açıklanması üzerine herkes rahatladı.* **4** -den sonra. *ör. Bizim evde yemek üzerine kahve değil çay içilirdi.*

üzerlik *a. bitb.* sedefotugillerden, Asya, Afrika

ve Amerika'nın sıcak bölgelerinde yetişen, değişik türleri bulunan, almaşık ve çok parçalı, yapışkan yapraklı, yeşilimsi beyaz çiçekli, acı tatta olan tohumu basık küre biçiminde bir kapsül içinde bulunan bir bitki.

üzgeç *a.* yukarıya çıkıldıktan sonra çekilip alınabilen ip merdiven.

üzgü *a.* yersiz ve gereksiz olarak çektirilen ya da çekilen sıkıntı. *eş.* **eziyet, cefa. üzgü çekmek** yersiz ve gereksiz olarak sıkıntı çekmek.

üzgülü *s.* üzgü veren.

üzgün *s.* **1** üzüntü duyumsamış, üzülmüş olan, üzülen. *ör. Üzgünüm, söylemek zorundayım.* **2** gamlı, neşesiz, tasalı.

üzgünbalığı, -nı *b. a. hayb.* kayabalığıgillerden, Atlas Okyanusu'nda, Manş Denizi'nde yaşayan ve Türkiye sularında da görülen, yaklaşık 25 cm. boyunda, gövdesi uzunca, başı yassı ve geniş, gözleri başının üst yanında bulunan, kemikli bir balık.

üzgünlük *a.* üzgün olma durumu.

üzgüsüz *s.* üzgü çektirmeyen, üzgü vermeyen.

üzlük *a. ha.* içine yağ, yoğurt gibi şeyler konulan, topraktan yapılmış, küçük ve kulpsuz çömlek.

üzme *a.* üzmek eylemi.

üzmek, -er *(-i)* **1** canını sıkmak, üzüntü vermek, üzülmesine yol açmak. **2** bir şeyi gerip çekerek gevşetmek ya da bir yerlere sürterek aşındırmak.

üzre *il.* ➻ **üzere**.

üzücü *s.* üzüntü verici, üzen. *ör. Bu üzücü olay onu yıpratmıştı.*

üzücülük *a.* üzücü olma özelliği. *ör. Olayın üzücülüğü bir yana, eylem bir işe de yaramamıştı.*

üzülebilme *a.* üzülebilmek eylemi.

üzülebilmek *(-e)* üzülmesi olanak içinde olmak ya da üzülme olasılığı bulunmak.

üzülme *a.* üzülmek eylemi.

üzülmek *(-e)* **1** canı sıkılmak, üzüntü duyumsamak, kaygılanarak neşesi kaçmak. **2** *(nsz)* üzmek[2] eylemine konu olmak.

üzülüş *a.* üzülmek eylemi ya da biçimi.

üzüm *a.* asmanın, ince bir sapla salkım sapına bağlı olan ve salkım durumunda bulunan, tazeyken ya da kurutularak yenilen, ince ya da biraz kalınca kabuklu, sulu etli taneler durumunda, sarı, mor, siyah gibi değişik renklerde olabilen tatlı meyvesi. **üzüm hoşafı** kuru üzümle şekerden yapılan hoşaf. **üzüm sirkesi** üzüm suyundan yapılan sirke. **üzüm suyu** taze üzümün sıkılmasıyla elde edilen meyve suyu. **üzüm şekeri** ➻ **glikoz**. **üzüm üzüme baka baka kararır** her zaman bir arada bulunan kimseler birbirlerine huy aşılarlar. **üzümün çöpü armudun sapı var demek** her şeyde bir kusur bulmak, hiçbir şeyi beğenmemek. **üzümünü ye de bağını sorma** "önemli olan sana bir nimetin gelmiş olmasıdır, ondan yararlanmana bak, nereden geldiğini bilmene gerek yoktur" anlamında söylenir.

üzümcü *a.* üzüm yetiştiren ya da satan kimse.

üzümcülük *a.* üzüm yetiştirme ya da satma işi.

üzümlü *s.* **1** üzümü olan. *ör. Bağda üzümlü bir tek omça kalmamış.* **2** içinde üzüm bulunan. *ör. Üzümlü keki severim.*

üzümsü *s. bitb.* üzüm gibi yumuşak, etli, sulu ve içi çekirdekli (meyve).

üzüm üzüm *ik. be.* ***üzmek*** ve ***üzülmek*** eylemlerine getirilerek eylemin anlamını pekiştirir, güçlendirir. *ör. Beni üzüm üzüm üzmekten hoşlanıyorsun.*

üzünç *a.* ➻ **üzüntü**.

üzünçlü *s.* ➻ **üzüntülü**.

üzünçsüz *s.* ➻ **üzüntüsüz**.

üzünçsüzlük *a.* ➻ **üzüntüsüzlük**.

üzüntü *a.* istenilen bir şeyin gerçekleşmemesinden ya da olması istenmeyen olaylardan doğan ruh tedirginliği. **üzüntü çekmek** üzülmek[1]. **üzüntü içinde kalmak** üzülmek[1]. **üzüntü vermek** (ya da **yaratmak**) üzüntüye yol açmak, üzmek.

üzüntülü *s.* **1** üzüntü veren, üzen, üzücü (durum, olay). **2** üzüntüsü olan, üzülen (kimse).

üzüntülülük *a.* üzüntülü olma durumu. *ör. Üzüntülülüğü belliydi.*

üzüntüsüz *s.* **1** üzüntüsü olmayan, üzüntü vermeyen. *ör. Üzüntüsüz günler gelecektir.* **2** *be.* üzüntüden uzak bir durumda, üzülmeksizin. *ör. Üzüntüsüz yaşamak istiyoruz.*

üzüntüsüzlük *a.* üzüntüsüz olma durumu. *ör. Cenazeye gelmişti ama üzüntüsüzlüğü yüzüne vurmuştu.*

Vv

V, v *a.* **1** Türk abecesinin yirmi yedinci harfi. **2** "ve" adı verilen bu harf, sesbilim yönünden ötümlü dişeti dudak ünsüzü. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada harfler kullanıldığında yirmi yedinci maddenin başına getirilir. **4** Romen rakamlarında 5 sayısını gösterir. **v kayışı** ➻ **vantilatör kayışı**. **v kromozom** *yaşb.* ortadan kıvrık, iki kollu kromozom.

> **v**
> Bu harf, Eski Mısır yazısında uzunca saplı yayvan ve özensiz bir çatal olarak görülür. Fenike yazısında da böyle olmakla birlikte daha düzgün bir biçim almıştır. Batı Yunan ve Etrüsk yazılarında ise başlangıçta dik bir çizginin yukarlarına sağdan eğik bi r çizginin gelmesi biçiminde bir çatalken, daha sonra bugünkü biçimi edindiği görülür. Eski Latin ve Klasik Latin yazısında da biçimini korumuştur. Türkiye Türkçesinin "v" sesini karşılamak üzere, Türk abecesine Latin yazısından alınmıştır.

V *kim.* vanadyum elementinin kimyasal simgesi.

vaat, -di *a. Ar.* bir işi yapmak için verilen söz ya da yapılacağına söz verilen şey. *eş. yeni* **sözveri**. **vaadini tutmak** (ya da **vaadinde durmak**) verdiği sözü yerine getirmek. **vaat edilmek** (bir şeyin) yapılacağına, yerine getirileceğine söz verilmek. **vaat etmek 1)** bir işi yapacağına söz vermek. **2)** davranışıyla, tutumuyla ya da niteliğiyle bir işi gerçekleştireceği duygusunu uyandırmak, umut vermek. *ör. Delikanlı gelecek vaat ediyordu.* **vaatte bulunmak** söz vermek.

vaaz, -ı *a. Ar.* **1** vaizlerin cami, mescit gibi yerlerde yaptığı, genellikle öğüt niteliği taşıyan dinsel konuşma. **2** bir kimseye kalbini yumuşatacak, kendisini iyiliğe yönlendirecek biçimde söz söyleme, öğüt. **vaaz etmek** (ya da **vermek**) (vaiz) cami, mescit gibi yerlerde dinsel öğütler içeren konuşma yapmak, dinsel öğütlerde bulunmak.

vabeste *s. Far.* (- . .) *esk.* -e bağlı, -le ilgili.

vacip *s. Ar.* (- .) **1** *esk.* yapılması, yerine getirilmesi gereken. **2** Müslümanlıkta, yapılması, yerine getirilmesi zorunlu olan. **vacip olmak** gerekli olmak, zorunlu olmak.

vade *a. Ar.* (- .) bir borcun ödenmesi ya da bir işin yapılması için verilen ya da gereken süre. **vade sonu** (ya da **bitimi)** ➻ **süre sonu, süre bitimi**. **vadesi gelmek** (ya da **dolmak** ya da **yetmek**) **1)** (bir borcun, bir işin) yerine getirilme süresi dolmuş olmak. **2)** *mec.* (insan için) ömrü sona ermek, eceli gelmek, ölmek.

vadeli *s. Ar. T.* (- . .) belli bir süre içinde ödenmesi, yapılması gereken (borç, senet vb.), belli bir süresi olan, süresi sınırlı bulunan. **vadeli çek** *tic.* karşılığı ileri bir tarihte çekilmek üzere verilen çek. **vadeli hesap** belirli bir süre için yatırılan paraya açılan banka hesabı. **vadeli mevduat** getiri elde etmek ereğiyle belirli bir süre için bankaya yatırılan para. **vadeli satış** *tic.* ilerde ödenmek üzere yapılan satış.

vadesiz *s. Ar. T.* (- . .) süresi belirli olmayan, süresi sınırlandırılmamış bulunan. **vadesiz hesap** belirsiz bir süre için yatırılan paraya açılan, paranın her zaman çekilebilme olanağı bulunan banka hesabı. **vadesiz mevduat** vadesiz hesapta bulunan para

vadi *a. Ar.* (- -) **1** iki dağ arasında bulunan geçit. *eş.* **koyak**. **2** *esk. mec.* (çalışma) alanı, (tutulan) yol. *ör. Bu vadideki çalışmaları yarım kalmıştır.*

vaftiz *a. Yun.* Hıristiyanlıkta, genellikle belli bir yaşa gelen çocuğa uygulanan, ilk günahı silmek ve Hıristiyanlaştırmak ereğiyle yapılan dinsel işlem. **vaftiz babası** Hıristiyanlıkta, vaftiz işleminde, vaftiz edilen çocuğu kucağında tutan ve daha sonra o çocuktan bir baba gibi sorumlu olan kimse. **vaftiz edilmek** kendisine vaftiz işlemi uygulanmak. **vaftiz etmek** vaftiz işlemini uygulamak. **vaftiz olmak** vaftiz işleminden geçmek. **vaftiz töreni** vaftiz işlemi için yapılan tören.

vaftizhane *b. a. Yun. Far.* vaftiz işleminin yapıldığı yer.

vagina *a. Lat.* ➻ **vajina**.

vagon *a. Fr.* lokomotifin arkasına takılan, yük ve yolcu taşımakta kullanılan demiryolu arabası. **vagon restoran** yolcuların yemek yemeleri için bir lokanta biçiminde düzenlenmiş vagon.

vagonet, -ti *a. Fr.* toprak düzleme işlerinde kullanılan, yana ya da arkaya doğru devrilebilecek biçimde yapılmış küçük vagon.

vah *ünl.* acıma, yakınma, yazıklanma, üzüntü belirtmekte kullanılan ünlem. *ör. Vah, ne günlere kalmışız!*

vaha *a. Ar.* (- .) çöllerin su bulunan kesimlerinde bulunan, tarıma ve yaşamaya elverişli bölge.

vahamet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* korku verici, tehlikeli durum, kötü ve güç durum. **vahamet kesp etmek** (bir şey) tehlikeli, kötü, korku

verici bir durum almak, gittikçe daha güçleşmek, kötüleşmek.
vahdaniyet, -ti *a. Ar.* (. - . .) *esk.* Tanrı'nın bir ve tek oluşu inancı.
vahdet, -ti *a. Ar.* birlik, teklik. **vahdeti vücut** *esk. fels.* ➻ **varlık birliği**.
vahi *s. Ar.* (- -) *esk.* anlamsız, boş, saçma.
vahim *s. Ar.* (. -) *esk.* sonu çok tehlikeli olan, kötü, ağır, korkulu.
vahit *s. Ar.* (- .) *esk.* bir, tek.
vahiy, -hyi *a. Ar.* (. -) **1** Tanrı tarafından Tanrısal bir buyruğun ya da düşüncenin peygambere bildirilmesi, Tanrısal esin. **2** Müslümanlıkta, Kuran ayet ve surelerinin Hazreti Muhammet'e indiriliş biçimi. **vahiy gelmek** (ya da **inmek**) (peygambere) içinde Tanrısal esin oluşmak ve kendisineTanrı buyruğu bildirilmek.
vahşet, -ti *a. Ar.* **1** yabanıl olma durumu, yabanıllık. **2** korku, ürküntü. **3** *esk.* ıssızlık, yalnızlık.
vahşi *s. Ar.* (. -) ➻ **yabanıl**. **vahşi orman** insan eli değmemiş, çok büyük orman, yabanıl orman.
vahşice *s.* ve *be. Ar. T.* (. -' .) vahşi, yabanıl (bir biçimde).
vahşileşme *a. Ar. T.* (. - . .) vahşileşmek eylemi.
vahşileşmek *(nsz) Ar. T.* (. - . .) ➻ **yabanıllaşmak**.
vahşilik *a. Ar. T.* (. - .) ➻ **yabanıllık**.
vahvahlama *a.* vahvahlamak eylemi.
vahvahlamak *(nsz)* acınmak, yakınmak, üzülmek, yazıklanmak.
vahyolunma *a. Ar. T.* vahyolunmak eylemi.
vahyolunmak *(nsz) Ar. T.* (Tanrıca) kendisineTanrı buyruğu bildirilmek.
vaiz *a. Ar.* (- .) cami, mescit gibi yerlerde dinsel öğüt veren konuşmalar yapan din işleri görevlisi.
vaizlik *a. Ar. T.* (- . .) vaizin işi, görevi.
vajina *a. Fr. gövb.* ➻ **dölyolu**.
vaka *a.* ➻ **olay**.
vakanüvis *b. a. Ar. Far. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, zamanın olaylarını saptayıp tarihe geçirmekle görevli devlet tarihçisi.
vakanüvislik *b. a. Ar. Far. T. tar.* vakanüvisin görevi.
vakar *a. Ar.* ➻ **ağırbaşlılık**.
vakarlı *s. Ar. T.* ➻ **ağırbaşlı**.
vakarsız *s. Ar.T.* ağırbaşlı olmayan, onursuz.
vakayiname *b. a. Ar. Far.* (. - - - .) *esk.* olayların günü gününe yazılı bulunduğu yapıt.
vaketa *a. İt.* (. .' .) genellikle inek derisinden yapılan bir tür ince meşin.
vakfe *a. Ar. esk.* durma, duruş.
vakfedebilme *a. Ar. T.* vakfedebilmek eylemi.
vakfedebilmek *(-i, -e) Ar. T.* vakfetmek elinde olmak, vakfetme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsan isterse mallarını bir amaca vakfedebilir.*
vakfedilebilme *a. Ar. T.* vakfedilebilmek eylemi.
vakfedilebilmek *(nsz) Ar. T.* vakfedilmesi olanak içinde olmak ya da vakfedilme olasılığı bulunmak.
vakfedilme *a. Ar. T.* vakfedilmek eylemi.
vakfedilmek *(nsz) Ar. T.* vakfetmek eylemine konu olmak.
vakfetme *a. Ar. T.* vakfetmek eylemi.
vakfetmek *(-i, -e) Ar. T.* **1** kendinin olan bir geliri, taşınmazı vb. vakıf olarak vermek, vakıf durumuna getirmek. **2** *mec.* bir şeyin bütününü belli bir amaca vermek, adamak.
vakfiye *a. Ar.* bir vakfın koşullarını belirten belge.
vakıa *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** olan şey, gerçek, olgu. **2** *bağ.* (-' . .) her ne kadar . . . ise de, gerçi.
vakıf, -kfı *a. Ar.* (. .) **1** bir hizmetin gelecekte de yapılması, sürüp gitmesi için, belirli koşullarla ve resmi bir işlemle bırakılan gelir, para ya da mülk. **2** *s.* bu nitelikte olan (para, gelir ya da mülk). **vakıf etmek** ➻ **vakfetmek**. **vakıf kurmak** belli bir hizmeti görmek ve onun gelecekte de yapılmasını, sürüp gitmesini sağlamak için bir vakıf oluşturmak. **vakıf malı** bir vakfın sahip olduğu her türlü mal. **vakıf senedi** bir vakfın oluşumunu ve işleyişini gösteren resmi belge. **vakıf toprağı** (ya da **arazisi**) sahibi bir vakıf olan toprak parçası.
vâkıf *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** bilgisi olan, bilen. **2** bir şeyi vakıf durumuna getiren, vakıf kuran. **vâkıf olmak** öğrenmek, bilmek.
vakıfname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* ➻ **vakfiye**.
vaki, -i *s. Ar.* (- -) olan, olmuş. **vaki olmak** *esk.* gerçekleşmek, olmak.
vakit, -kti *a. Ar.* (**k** kalın okunur) **1** zaman. **2** bir iş için alışılmış ya da bir işe ayrılmış zaman. *ör. Uyku vakti geldi.* **3** çağ, dönem. *ör. O vaktin insanları azla yetinirmiş.* **4** saptanmış olan zaman. *ör. Vakittir, işe başlayalım.* **5** para bakımından olanak, geçim. *ör. Vakti iyi olsa kirada oturur mu?* **6** uygun, elverişli durum, olanak, fırsat. *ör. Vakit bulursam onu da göreceğim.* **7** zaman bildiren sözcüklere belirtilen olarak gelince "iken" anlamını verir. *ör. Akşam vakti yola çıkmayın.* **8** ***yaptığı, edeceği, gittiği, söyleyeceği*** biçimindeki ortaçlardan sonra getirilerek zaman belirteçleri kurulur. *ör. Eve geldiği vakit söyleriz.* **vakit geçirmek** vakti boşa harcamak, oyalanmak. **vakit kaybetmeden** (ya da **yitirmeden**) hemen o anda, derhal. **vakit kazanmak 1)** bir şeyi daha hızlı yaparak ayrılan süreyi azaltmak ve artan süreyi başka işte kullanma olanağını elde etmek. *ör. Dilekçeyi şimdi verirsek vakit kazanırız.* **2)** karşı tarafı oyalayarak kendi hazırlanma süresini uzatmak. *ör. Top taca gidince, oyuncu vakit kazanmak için ayakkabısını bağlıyor.* **vakit öldürmek** zamanı gereksiz, yararsız işlerle ya da hiçbir iş yapmadan geçirmek. **vakit vakit** *ik. be.* belli olmayan zamanlarda, zaman zaman, ara sıra,

arada bir. **vakit, nakittir** "zaman para gibi değerlidir, boşa geçirilmemesi gerekir" anlamında söylenir. **vakitler hayrolsun** bir esenleme sözü. **vakti gelmek** *mec.* ölümü yaklaşmak, ölmek üzere olmak. **vakti olmak** aceleye, telaşa gerek olmamak, yapılmak için daha zaman bulunmak. *ör. Vaktimiz var, vapura nasıl olsa yetişiriz, biraz oturalım.* **vakti olmamak** (birinin, bir kimse ya da iş için) ayıracak zamanı bulunmamak. **vakti zamanında** ➻ **vaktiyle**. **vaktinde** *be.* kararlaştırılmış zamanda, önceden düşünülen, saptanan vakitte. *ör. Vaktinde gel, bekletme.* **vaktini almak 1)** (bir kimse birinin) başka işe vereceği zamanı kendisine ayırmasına yol açmak. *ör. Geldi, epey oturdu, çok vaktimi aldı.* **2)** (bir iş birinin) epey bir zaman uğraşmasını, zaman harcamasını gerektirmek. *ör. Tapu işleri bir hayli vaktimizi almıştı.* **vaktini öldürmek** (biri) zamanını hiçbir iş yapmadan ya da boş, gereksiz, yararsız şeylerle uğraşarak geçirmek. **vaktini şaşmamak** her şeyi tam zamanında yapmak. **vaktiyle** *be.* **1)** uygun zamanda, zamanında. *ör. İşi vaktiyle yapmak iyidir.* **2)** oldukça eski bir zamanda, zamanın birinde, çok eskiden. *ör. Vaktiyle burada bir han vardı.*

vakitçe *be. Ar. T.* (. .' .) zaman olarak.

vakitli *s. Ar. T.* (**k** kalın okunur) zamanında yapılan, zamanında olan. **vakitli vakitsiz** *be.* zamanı mı değil mi diye düşünmeden, uygun, elverişli bir zaman gözetmeksizin, gelişigüzel zamanlarda, rasgele bir zamanda.

vakitsiz *s. Ar. T.* (**k** kalın okunur) uygun bir zamanda olmayan, zamanı gelmeksizin gerçekleşen, olan, zamansız. **vakitsiz öten horozun başını keserler** "her söz zamanında ve yerinde söylenmelidir, zamanı gelmeden söylenmesi büyük zararlara yol açabilir, söyleyeni de cezalandırırlar" anlamında söylenir.

vaklama *a.* vaklamak eylemi.

vaklamak *(nsz)* ➻ **vakvaklamak**.

vaktaki *bağ. Ar. Far.* (. -' .) *esk.* ne zaman ki, -diği zaman.

vaktinde *be. Ar. T.* ➻ **vakit**.

vaktiyle *be. Ar. T.* ➻ **vakit**.

vakum *a. Lat.* (.' .) *fiz.* ➻ **boşluk**[6].

vakur *s. Ar.* (. -) ➻ **ağırbaşlı, onurlu**.

vak vak *ik. a.* ördek sesi. **vak vak etmek** ➻ **vakvaklamak**.

vakvak *a.* (çocuk dilinde) ördek.

vakvaklama *a.* vakvaklamak eylemi.

vakvaklamak *(nsz)* (ördek) vak vak diye ses çıkararak bağırmak.

vale *a. Fr.* iskambil kâğıtlarında üzerinde genç erkek resmi bulunan kart, oğlan[3].

valf *a. İng.* ➻ **vana**.

vali *a. Ar.* (- -) bir ilde işleri hükümet adına yöneten en yetkili yönetici.

valide *a. Ar.* (- . .) *esk.* ana, anne. **valide sultan** *tar.* Osmanlı padişahlarının annelerine verilen san.

valilik *a. Ar. T.* (- - .) **1** vali olma durumu. **2** valinin işi, görevi. **3** valinin makamı ve ona bağlı resmi dairelerin tümü. **4** içinde valinin görev yürüttüğü yapı. **5** il, vilayet.

valiz *a. Fr.* bavuldan biraz daha küçük boyda çanta.

vallahi *a. Ar.* (.' .- .) söylenen sözün doğruluğunu belirtmek için "Tanrı hakkı için", "Tanrı tanıktır", "Tanrı'yı tanık tutarım ki", "Tanrı tanık olsun" anlamında bir ant sözü olarak kullanılır. **vallahi billahi** (ya da **vallahi tallahi**) ➻ **vallahi**.

vals *a. Fr.* (**l** ince okunur) *müz.* **1** bir erkekle bir kadınca yapılan bir tür salon dansı. **2** bu dansın hızlı ve canlı ritimli müziği. **3** kimi bestecilerce yalnızca çalınmak için hazırlanmış beste türü. **vals yapmak** (ya da **etmek**) vals müziği eşliğinde dans etmek.

vamp *a. Fr. ("vampir" sözcüğünden)* erkekleri baştan çıkaran kötü kadın.

vampir *a. Fr.* **1** halk inanışına göre geceleyin mezardan çıkarak insanların kanını emen hortlak. **2** *hayb.* yarasalardan, Güney Amerika'da yaşayan, memelilerin kanını emerek beslenen büyük bir yarasa. **3** *mec.* genellikle kösnül niyetlerle kadınları öldüren ya da mezarından çıkarıp cinsel ilişkide kullanan sapık.

vampirce *be. Fr. T.* vampire özgü bir biçimde.

vampirlik *a. Fr. T.* vampir olma durumu ya da vampire özgü davranış.

vana *a. Lat.* (.' .) boru içinde bir yerden bir yere taşınan bir akışkanın akışını ayarlamaya, durdurmaya, durmuş akışı başlatmaya ya da akışkanın debisini artırmaya yarayan, boruya uygulanmış bir tür musluk olan aygıt.

vanadyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi V, atom sayısı 23, atom ağırlığı 50,9414, yoğunluğu 5,7 olan, fosforla kimyasal benzerlikleri bulunan, beyaz renkli, sert bir element.

vanadyumlu *s. Fr. T. kim.* bileşiminde vanadyum bulunan.

vandal *s.* ve *a. Fr. ("Vandal" özel adından) mec.* eski kültür ve sanat anıtlarını yakıp yıkan, bunların değerini bilmeyen (kimse ya da halk).

Vandal *ö. a. tar.* miladın başlangıç yıllarında yaşayan ve Roma İmparatorluğu'yla yaptığı savaşlarda acımasızlığıyla ün salan bir Doğu Germen halkı.

vandalca *be. Fr. T.* vandala yakışır bir biçimde.

vandalizm *a. Fr.* ➻ **vandallık**.

vandallık *a. Fr. T.* **1** vandal olma durumu. **2** vandalca davranış. **3** eski kültür ve sanat anıtlarını yakıp yıkma anlayışı, tutum ve davranışı.

vanilya *a. İsp.* (. .' .) *bitb.* **1** salepgillerden, anayurdu Meksika olan, tropikal bölgelerde yetişen ya da meyveleri için yetiştirilen, birçok türü bulunan, salkım durumunda beyaz ve kokulu çiçekler açan, bir badıç içinde, serçeparmak kalınlığında ve 15-20 santimetre uzunluğunda meyve veren, küçük bir tırmanıcı bitki. **2** bu bitkinin kendine özgü hoş bir kokusu bulunan,

tatlı, pasta, çikolata gibi yiyeceklere güzel koku vermek için kullanılan meyvesi.

vanilyalı *s. Isp. T.* **1** içinde vanilya[2] bulunan. **2** *arg.* iyi, hoş.

Van kedisi, -ni *a. hayb.* kedigillerden, adını Türkiye'nin Van ilinden ve Van Gölü'nden alan, ipeksi bir yumuşaklıkta beyaz ve uzun tüylü, başında, yüzünde ve kulaklarında kestanerenginde lekeler bulunan, uzun tüylü ve görkemli kuyruğu da bütünüyle kestanerenginde olan, gözleri kehribar renginde, burnu, patileri ve kulaklarının içleri pembe, soyu azalan güzel ve değerli bir kedi.

vantilatör *a. Fr.* **1** kapalı bir yerin sıcak ve durgun havasını dalgalandırarak esinti sağlayan ya da böyle bir ortama temiz hava üfleyen aygıt. **2** kimi tarım araçlarında ve makinelerinde tohumları savurarak temizlemek için içeriye hava çeken aygıt. **3** motorlu taşıtlarda soğutma düzeneğini oluşturan aygıt. **vantilatör kayışı** motordan aldığı devinimi vantilatöre ileten ve aynı zamanda şarj dinamosunu döndüren kayış.

vantrilok *a. Fr.* dudakları kıpırdamadan, sesi kendi ağzından çıkmıyormuş gibi konuşabilme becerisi olan, bu becerisiyle, sahnede tek başına olduğu halde karşılıklı iki kişi konuşuyormuş gibi gösteri yapan kimse.

vantuz *a. Fr.* **1** *yaşb.* kimi hayvanlarda ve asalaklarda bulunan, kendini bir yere bağlamaya,bir yerden tutarak yer değiştirmeye ya da yutmaya yarayan organ. *eş.* **çekmen**. *ör. Ahtapotun vantuzları güçlüdür.* **2** vücuda şişe çekmekte kullanılan, geniş ağızlı küçük cam kap. **vantuz çekmek** ➻ **şişe çekmek**.

vantuzbalığı, -nı *b. a. Fr. T. hayb.* sıcak denizlerde yaşayan, Akdeniz'de de bulunan, yaklaşık on türü olan, boyu 80 cm.yi bulabilen, başındaki vantuz gibi organla köpekbalıklarına, kaplumbağalara vb. yapışarak yol alabilen kemikli balık.

vapur *a. Fr.* buhar gücüyle işleyen gemi.

vapurcu *a. Fr. T.* vapur işleten kimse.

vapurculuk *a. Fr. T.* vapur işletme işi, vapur işletmeciliği.

vapurdumanı *b. a. Fr. T.* **1** koyu gri renk, dumanrengi. **2** *b. s.* bu renkte olan.

var *s.* **1** evrende ya da düşüncede yer alan, bulunan. *ör. Var, yoğun karşıtıdır.* **2** iyelik bildiren olumlu ad tümceleri kurar. *ör. Evi var, çocuğu var, geliri var.* **3** *a.* elde bulunan her şey. *ör. Varını yoğunu kumarda yitirdi.* **4** bu sözcük genellikle yüklem olarak kullanılır ve üçüncü kişilerde koşaç almayabilir, belirten olması için sonuna ***olan*** ortacı getirilir. *ör. Onun çok dostu vardır. Var olan her şeyini bu yolda harcadı.* **var eli titremez** varlıklı kimse, uzun boylu düşünmeden para harcayabilir. **var etmek** varlık kazandırmak, var duruma getirmek, oluşturmak. *ör. İnsan yok etmekte değil var etmekte insanlığını yaşar.* **var gücüyle** *be.* bütün gücünü toplayarak. *ör. Yumruğunu var gücüyle vurmuştu.* **var hızıyla** *be.* bütün hızını toplayarak. **var ki** aşağı yukarı, yaklaşık, -den beri. *ör. On yıl var ki onu görmüş değilim.* **var kuvvetiyle** *be.* ➻ **var gücüyle**. **var ne bilsin yok halinden** "varlıklı kimse yoksulun durumunu anlamaz" anlamında söylenir. **var oğlu var** var olan şeyler sayılırken, arkasını kısaca söylemek için, "olmayan şey yok, her şey var" anlamında söylenir. *ör. Onda ana var, baba var, mal var, var oğlu var.* **var ol!** "sağ ol!", "çok yaşa!" anlamında söylenir. **var olmak 1)** bulunmak. *ör. Var olan bütün param bu.* **2)** sağ olmak, yaşamak. *ör. Babası var oldukça rahatı yerinde olacaktı.* **var olsun yerinde olsun** "yakınımdır, ona bir zarar gelmesini istemem, ama anlaşamıyoruz, birbirimizden uzakta olalım daha iyi" anlamında söylenir. **var yok** (belli bir ölçüye, miktara, niceliğe) ya ulaşır ya ulaşmaz, ulaşması kuşkulu. *ör. Çocuk, on yaşında var yok, ev geçindiriyor.* **vara yoğa** *be.* her şeye. *ör. Vara yoğa karışanı sevmezler.* **varı yoğu** (birinin) nesi var nesi yoksa, olanca varlığı, varlığının tümü, sahip bulunduğu her şey. *ör. Adamın varı yoğu bir avuç toprağıydı.* **varını veren utanmamış** kendisinden bir şey istenen kimse, elinde ne varsa ancak onu verir, bunun azlığından ya da niteliksiz oluşundan utanç duymamalıdır. **varsa . . . yoksa . . .** başına getirildiği yinelemeli sözcüğün anlattığı kavramın her şeyin üstünde tutulduğunu, çok beğenildiğini, ondan başkasının düşünülmediğini anlatır. *ör. Varsa para yoksa para, çalışıp duruyor.*

varabilme *a.* varabilmek eylemi.

varabilmek *(-e)* varmak elinde olmak, varma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Oraya yürüyerek birsaatte varabilirmişiz.*

varagele *b. a. den.* iki nokta arasına gerilen ve bir şeyin çekilerek taşınmasına, götürülüp getirilmesine yarayan halat. **varagele bombardımanı** *ask.* bir uçağın, bir üsten kalkıp bir yeri bombaladıktan sonra bir dost ülkeye inerek ikmal yapıp dönüşte yine bombardıman yaparak üssüne inmesi biçiminde uygulanan bombardıman. **varagele halatı** *den.* ➻ **varagele**. **varagele kayığı** (ya da **botu**) *den.* denizde iki nokta arasında ya da denizle kara arasında gidip gelerek ulaşımı sağlayan kayık.

varak *a. Ar. esk.* **1** yaprak. **2** yazılı kâğıt. **3** altın, gümüş ya da başka madenleri döverek oluşturulan, kaplama, süs işlerinde kullanılan incecik yaprak.

varaka *a. Ar. esk.* üzerinde yazı bulunan kâğıt, tek yaprak kâğıt.

varakçı *a. Ar. T. esk.* varakla[3] süs yapan sanatçı.

varaklama *a. Ar. T. esk.* varaklamak eylemi.

varaklamak *(-i) Ar. T. esk.* varak[3] yapıştırarak süslemek.

varaklanma *a. Ar. T. esk.* varaklanma eylemi.

varaklanmak *(nsz) Ar. T. esk.* varaklamak eylemine konu olmak.

varaklı *s. Ar. T. esk.* varakla[3] süslenmiş olan olan.
varan *s.* bir şeyin, bir olayın tek olarak kalmayıp arkasından daha başkalarının geldiğini ya da gelebileceğini anlatmak için "bir"den başlayarak sırayla sayıların başlarına getirilir. *ör. Varan bir, varan iki, varan üç...*
varda *ünl. İt.* (.' .) *den.* dikkat et! gözetle! **varda bandıra** *den.* özellikle savaş gemilerinde işaret alıp vermekte usta, işaretçi er. **varda topu** *den.* uyarmak için yapılan top ateşi.
vardacı *a. İt. T. den.* ➻ **varda bandıra**.
vardakosta *a. İt.* (. . .' .) **1** *esk. den.* kıyı korumada kullanılan gemilere verilen ortak ad. **2** *s. arg.* iri yapılı, iyi giyimli ve alımlı (kadın).
vardela *a. Yun.* yaklaşık üç santimetre eninde yumuşak köşele şerit.
vardırılış *a.* vardırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Tartışmanın kavgaya vardırılışı çok görülmüştür.*
vardırılma *a.* vardırılmak eylemi.
vardırılmak *(nsz)* ulaşmasına, varmasına yol açılmak. *ör. İş öyle bir noktaya vardırıldı ki, artık dönüş olmaz.*
vardırış *a.* vardırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Tartışmayı kavgaya vardırış iyi olmadı.*
vardırma *a.* vardırmak eylemi.
vardırmak *(-i, -e)* ulaşmasına, varmasına yol açmak, götürmek. *ör. İşi tartışmaya vardırırsan bozuşursunuz.*
vardiya *a. İt.* (.' . .) **1** *den.* gemilerde tutulan nöbet. **2** *den.* gemide nöbet tutulan yer. **3** bir işyerinde nöbetleşe çalışma.
vardiyacı *a. İt. T.* (.' . . .) vardiya ile çalışan kimse.
vareste *s. Far.* (- . .) *esk.* kurtulmuş, uzak. **vareste kalmak** bir şeyi yapıp yapmamakta özgür bırakılmak. **vareste tutmak** bir şeyi yapıp yapmamakta özgür bırakmak. *ör. Yargıç sanığı duruşmaya katılmaktan vareste tuttu.* **vareste tutulmak** ➻ **vareste kalmak**.
vargel *b. a.* herhangi bir makinenin bir doğrultuda gidip gelerek işleyen parçası. **vargel tezgâhı** metal parçaların üzerindeki kabalıkları almakta kullanılan makine.
vargı *a. mant.* ve *fels.* bir önermeden çıkarsama yoluyla ulaşılan sonuç; örneğin "bütün insanlar ölümlüdür, Sokrates bir insandır, o halde Sokrates ölümlüdür"de Sokrates'in ölümlü olduğunu bildiren yargı bir vargıdır.
varılabilme *a.* varılabilmek eylemi.
varılabilmek *(ösz, -e)* varılması olanak içinde olmak ya da varılma olasılığı bulunmak. *ör. Oraya iki saatte varılabilirmiş.*
varılma *a.* varılmak eylemi.
varılmak *(ösz, -e)* herhangi biri varmak. *ör. Oraya varıldığında akşam olmuştu.*
varış *a.* **1** varmak eylemi ya da biçimi. **2** *mec.* çabuk kavrayış, çabuk anlayış, güçlü seziş, kavrayış yeteneği. **3** *sp.* bir yarışın son bulduğu yer. **varış çizgisi** *sp.* bir yarışın son bulduğu yeri belirleyen, son noktası olan çizgi.
varışlı *s. mec.* her şeyi çok çabuk ve iyi anlayan, sezişi, anlayışı güçlü, kavrayışlı.
varışlılık *a.* varışlı olma durumu, kavrayışlılık, sezişlilik.
varıverme *a.* varıvermek eylemi.
varıvermek *(-e)* çabucak ya da kısa sürede varmak.
varidat, -tı *ç. a. Ar.* (- . -) *esk.* gelirler, gelir.
varidatçı *a. Ar. T.* (- . - .) *esk.* devletin gelir işlerini yürüten görevli.
varide *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** gelen şey. **2** (devlet dairelerinde) gelen evrak.
varil *a. Fr.* **1** genellikle sıvı şeyleri koymakta kullanılan, silindir biçiminde ve üstü kapalı, metal kap. **2** bir varilin aldığı madde miktarı. *ör. Birkaç varil gazyağıyla kış geçirilir mi?*
varis *a. Fr. hek.* genellikle bacaklarda görülen toplardamar genişlemesi.
vâris *a. Ar.* (- .) birinin mirasçısı durumundaki kimse, kendisine miras düşen kimse, mirasçı.
varisli *s. Fr. T.* varisi olan (kimse).
varit *s. Ar.* (- .) *esk.* olabileceği düşünülen, gerçekleşme olasılığı bulunan, olması beklenen. **varit olmak** olasılıktan çıkıp olmak, gerçekleşmek.
variyet, -ti *a. T. Ar.* (- . .) *ha.* varlık, varsıllık, zenginlik, servet.
variyetli *s. T. Ar. T.* (- . . .) *ha.* mal mülk sahibi, varsıl, varlıklı, zengin.
varlık *a.* **1** var olma, evrende ya da düşüncede yer alma durumu, varoluş. *ör. Çocuk, varlığını ana babaya borçludur.* **2** evrende var olan her şey. *ör. Ağaç, kuş, insan birer varlıktır.* **3** mal mülk, para, varsıllık, zenginlik, servet. **4** *mec.* önemli, değerli, yararlı şey. *ör. Aklımız en değerli varlıktır.* **5** iyi bir yaşam sürecek denli geliri yerinde olma durumu. *ör. Cimriler varlık içinde darlık çeker.* **6** *mec.* toplu güç. *ör. Maçta, takımlar varlıklarını ortaya koydu ama biri yine de yenildi.* **7** *mec.* yaşam, benlik. *ör. Bütün varlığını oğluna ayırmış gibiydi.* **8** *fels.* görüntünün karşıtı olarak gerçekten var olan şey. **9** *fels.* gelip geçici olmayan, kalıcı olan şey. **varlığa darlık olmaz** "paran varsa, varlıklıysan gücün her şeye yeter" anlamında söylenir. **varlık birliği** *fels.* evrendeki bütün varlıkların Tanrı'yla bir ve aynı olduğunu, Tanrı'nın evrende belirdiğini, dolayısıyla bütün varlıkların bir ve tek olduğunu öne süren tasavvuf görüşü ve inancı. **varlık göstermek** kendinden beklenen görevi yerine getirmek, beğenilir, başarılı iş yapmak. **varlık içinde yaşamak** bolluk, gönenç içinde, sıkıntısız yaşamak. **varlık nedeni** (ya da **sebebi**) bir şeyin varoluşunu zorunlu kılan, gerektiren neden. *ör. Doğada her şeyin bir varlık nedeni bulunmaktadır.* **varlıkta darlık çekmek** herhangi bir engel nedeniyle, elindeki olanaklardan yararlanamamak.
varlıkbilim *b. a. fels.* var olanların, varlığın varoluş ilkelerini, özünü, gerçekliğini, kendisini inceleyen bilim.

varlıkbilimci *b. a.* varlıkbilimle uğraşan kimse.
varlıkbilimcilik *b. a. fels.* olayları, olguları varlıkbilim açısından ele alma, düşünme eğilimi.
varlıkbilimsel *b. s.* varlıkbilimle ilgili.
varlıklı *s.* malı mülkü, parası çok olan, varsıl, zengin.
varlıklılık *a.* varlıklı olma durumu, varsıllık, zenginlik.
varlıksal *s.* varlıkla ilgili olan.
varlıksız *s.* malı mülkü, parası, geliri yeterli olmayan, yoksul.
varlıksızlık *a.* varlıksız olma durumu.
varma *a.* varmak eylemi.
varmak, -ır *(-e)* **1** ulaşılmak, erişilmek istenilen yere ayak basmak. *ör. Oraya birkaç saatte varmak olanak içindeydi.* **2** (nesneler için) gitmesi gereken yere ulaşmak. *ör. Bu mektup oraya ancak bir haftada varır.* **3** belli bir düzeye ya da duruma gelmek, erişmek. *ör. Yaşı elliye varmak üzere, hâlâ çocuk gibi.* **4** acımadan, çekinmeden yapmak. *ör. Kızıyordu ama dili varıp söyleyemiyordu.* **5** hoş olmayan bir sona ermek. *ör. Tartışma kavgaya varmıştı.* **6** bir şeyi iyice, gereğince anlamak ya da duyumsamak. *ör. Denizin tadına varmak için dalmak gerekir.* **7** (kadın) kocaya gitmek, evlenmek. *ör. Kız, yaşlı adama varmak istemiyordu.* **8** bir durumdan başka duruma geçmek. *ör. Vakit geçti, ev halkı uykuya varmıştı.* **var (varın, varsın, varsınlar) 1)** istersen (isterseniz, isterse, isterseler) gibi, konuşulan işle, durumla ilgili olarak bir kimsenin serbest bırakıldığını anlatır. *ör. Söylemiyorsa varsın söylemesin, ben kendim söylerim.* **2)** önüne getirildiği tümceye ısrarlı istek düşüncesi katarak "tek" anlamında kullanılır. *ör. Varsın yesin de hepsini yesin.* **3)** "var hesap et", "varın kıyas edin", "var bir düşün" gibi kullanımlarda, bunların vereceği önemli sonuca dikkat çeker. *ör. Olayı gördün, önlemeseydim ne olacağını var bir düşün!* **4)** ***haydi*** anlamında kendisinden sonra gelen eylemin yapılması gerektiğini belirtir. *ör. Var git yoluna.* **(falan şeye, kimseye) varıncaya kadar** (ya da **değin**) hiç düşünülmeyecek şeyler ya da kimseler de içinde olarak. *ör. Sofrada havyara varıncaya kadar her şey, şölende bilmem kime varıncaya kadar herkes vardı.*
varoluş *b. a.* **1** yaşama, varlaşma, var olma, varlık. **2** *fels.* bir şeyin ne olduğu, nasıl olduğu, özü değil var olduğu olgusu, gerçeği. *ör. Varoluşu anlamak, çözümlemek bir düşünme işidir.*
varoluşçu *b. a. fels.* varoluşçuluk öğretisinden yana olan kimse ya da görüş.
varoluşçuluk *b. a. fels.* İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da, özellikle Fransa'da ortaya çıkan, varlığın, varoluşun özden, içerikten önce geldiğini, yani insanın önce var olduğunu, daha sonra tutum ve davranışlarıyla, eylemleriyle kendini sürekli olarak yarattığını, biçimlendirdiğini öne süren, "insan ne ise o değil, ne olmuşsa odur" diyen felsefe ve yazın akımı, öğretisi.
varoluşsal *b. s. fels.* varoluşa değgin, varoluşla ilgili. **varoluşsal çözümleme** *fels.* insan varoluşunu kavramaya çalışan çözümleme. **varoluşsal düşünme** *fels.* düşünen özneye ve onun varoluşuna ilgisiz kalan her türlü düşünmenin karşıtı olarak, kendi varoluşuyla ilgi içinde olan, ona içten bağlı olan düşünüş.
varoluşsallık *b. a.* varoluşçu görüşe göre kişinin ana yapısı.
varoş *a. Mac.* kent ya da kasabada merkezin dışında, uzağında kalan mahalle, dış mahalle.
varsağı *a.* **1** Anadolu'nun güneyinde, Gaziantep'ten, Kahramanmaraş'tan İçel'e değin olan bölgede göçebe olarak yaşayan bir Türk boyu olan Varsaklara özgü, sözleri koşma türünde, kendine özgü bir ezgiyle ve yiğitçe bir edayla söylenen bir halk türküsü. **2** *yaz.* halk şiirinde, hece ölçüsünün sekizli kalıbıyla oluşturulmuş, dörtlük sayısı üç ile altı arasında olabilen, genellikle kendine özgü bir ezgiyle söylenen bir koşma türü.
Varsak *ö. a.* Anadolu'nun güneyinde, Gaziantep'ten, Kahramanmaraş'tan İçel'e değin olan bölgede göçebe olarak yaşayan bir Türk boyu. *eş. ha.* **Farsak**.
varsam *a. hayb.* kemikli balıklar takımının çarpanbalığıgillerden, ılıman denizlerde yaşayan, özellikle Akdeniz'de çok bulunan, ortalama on santimetre boyunda, çarpanbalığına çok benzeyen, çok zehirli bir balık.
varsayabilme *a.* varsayabilmek eylemi.
varsayabilmek *(-i)* varsaymak olanaklı olmak ya da varsayma olasılığı bulunmak. *ör. Bunun gerçekleşeceğini varsayabiliriz.*
varsayılabilme *a.* varsayılabilmek eylemi.
varsayılabilmek *(nsz)* varsayılması olanak içinde olmak ya da varsayılma olasılığı bulunmak. *ör. Bunun böyle olduğu varsayılabilir.*
varsayılış *b. a.* varsayılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun varsayılışı doğru olduğunu göstermez.*
varsayılma *b. a.* varsayılmak eylemi.
varsayılmak *(nsz)* herhangi bir durumda olduğu düşünülmek, öyle olduğu kabul edilmek. *ör. Osmanlıcacılığın gerilerde kaldığı varsayılmaktaydı.*
varsayım *a. fels.* **1** deneyle kanıtlanmamış olmakla birlikte kanıtlanabileceği umulan, mantıksal bir sonuç çıkarmaya dayanak olarak öne sürülen kuramsal düşünce, önerme. **2** doğrulanmış, kanıtlanmış, gerçekmiş gibi kabul edilerek bir olayı açıklamada yararlanılan bilimsel ilke. **3** düşünmenin, herhangi bir konuda öne sürdüğü bir savı kanıtlamak üzere koyduğu ön dayanak.
varsayımlı *b. s.* ➻ **varsayımsal**.
varsayımsal *b. s.* kesinliği olmayan, bir varsayıma dayanan. **varsayımsal tasım** *mant.* bir ya da iki varsayımsal öncülle kurulmuş tasım. **varsayımsal yargı** *mant.* "bir üçgen dik üç-

gense bir yarım daire içine çizilebilir" gibi, birincisi ikinciyi içeren iki önermeden oluşmuş yargı.
varsayış *a.* varsaymak eylemi ya da biçimi.
varsayma *b. a.* varsaymak eylemi.
varsaymak *(-i)* bir olgunun sonuçlarından yararlanabilmek ya da bu sonuçlar üzerinde düşünce öne sürebilmek için onu olmuş ya da olacak saymak, varmış, olmuş, gerçekmiş gibi kabul etmek.
varsıl *s.* malı mülkü, parası çok olan, varlıklı, zengin.
varsılerki, -ni *b. a. topb.* toplumun varlıklı, varsıl sınıfının egemenliği, erki elinde bulundurduğu toplumsal, siyasal düzen. *eş.* **plutokrasi**.
varsıllaşabilme *a.* varsıllaşabilmek eylemi.
varsıllaşabilmek *(nsz)* varsıllaşması olanaklı olmak ya da varsıllaşma olasılığı bulunmak.
varsıllaşıverme *a.* varsıllaşıvermek eylemi.
varsıllaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede varsıllaşmak.
varsıllaşma *a.* varsıllaşmak eylemi.
varsıllaşmak *(nsz)* varsıl duruma gelmek.
varsıllaştırabilme *a.* varsıllaştırabilmek eylemi.
varsıllaştırabilmek *(-i)* varsıllaştırmak elinde olmak, varsıllaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Herkes çalışarak hem kendini hem ülkesini varsıllaştırabilir.*
varsıllaştırılabilme *a.* varsıllaştırılabilmek eylemi.
varsıllaştırılabilmek *(nsz)* varsıllaştırılması olanak içinde olmak ya da varsıllaştırılma olasılığı bulunmak.
varsıllaştırılış *a.* varsıllaştırılmak eylemi ya da biçimi.
varsıllaştırılma *a.* varsıllaştırılmak eylemi.
varsıllaştırılmak *(nsz)* varsıl bir duruma getirilmek, varsıllaşması sağlanmak. *ör. Türkçe, cumhuriyet döneminde varsıllaştırılmıştır.*
varsıllaştırış *a.* varsıllaştırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Eski Türk Dil Kurumu'nun Türkçeyi varsıllaştırışı yadsınamaz.*
varsıllaştırma *a.* varsıllaştırmak eylemi.
varsıllaştırmak *(-i)* varsıl bir duruma getirmek, varsıllaşmasını sağlamak. *ör. Amaç Türkçeyi varsıllaştırmaktır.*
varsıllık *a.* varsıl olma durumu, zenginlik.
varta *a. Ar.* korkulu, tehlikeli durum. **vartayı atlatmak** tehlikeli bir durumdan zarar görmeden kurtulmak.
varyant, -tı *a. Fr.* **1** bir yol şebekesi üzerinde, belli bir noktadan ayrılarak başka bir noktada aynı yolla yeniden birleşen ikinci derecedeki yol. **2** *yaz.* bir metnin ya da yapıtın biçim ve içerik yönünden birtakım ayrılıklar taşıyan nüshalarından her biri.
varyasyon *a. Fr.* **1** *müz.* çeşitleme[2,3], **2** *yaşb.* değişim.
varyemez *b. a.* elisıkı, cimri, pinti.
varyemezleşme *a.* varyemezleşmek eylemi.
varyemezleşmek *(nsz)* elisıkı biri durumuna gelmek, cimrileşmek, pintileşmek.
varyemezlik *b. a.* varyemez olma durumu, elisıkılık, cimrilik, pintilik.
varyete *a. Fr.* oyun, şarkı, dans, hokkabazlık gibi, aralarında doğrudan bir bağlantı bulunmayan şeylerden oluşan eğlenceli gösteri.
varyeteci *a. Fr. T.* varyete yapan kimse.
varyos *a. Yun.* taş kırmak ve yontmakta kullanılan, iki ucu az keskin, kısa saplı, büyük çekiç.
vasat, -tı *a.* ve *s. Ar.* **1** orta. **2** ortam. **3** *ruhb.* ortam.
vasati *s. Ar.* (. . -) orta, ortalama.
vasektomi *a. Fr. hek.* ➻ **vazektomi**.
vasıf, -sfı *a. Ar.* ➻ **nitelik**.
vasıflandırılış *a. Ar. T.* vasıflandırılmak eylemi ya da biçimi.
vasıflandırılma *a. Ar. T.* vasıflandırılmak eylemi.
vasıflandırılmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **nitelendirilmek**.
vasıflandırış *a. Ar. T.* vasıflandırmak eylemi ya da biçimi.
vasıflandırma *a. Ar. T.* vasıflandırmak eylemi.
vasıflandırmak *(-i) Ar. T.* ➻ **nitelendirmek**.
vasıflanma *a. Ar. T.* vasıflanmak eylemi.
vasıflanmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **nitelenmek**.
vasıflı *s. Ar. T.* ➻ **nitelikli**. **vasıflı işçi** ➻ **nitelikli işçi**.
vasıfsız *s. Ar. T.* ➻ **niteliksiz**. **vasıfsız işçi** ➻ **niteliksiz işçi**.
vasıfsızlık *a. Ar. T.* ➻ **niteliksizlik**.
vasıl *s. Ar.* (- .) ulaşan, varan. **vasıl olmak** ulaşmak, erişmek, varmak.
vasıta *a. Ar.* (- . .) **1** araç. **2** aracı. **3** aracılık.
vasıtalı *s. Ar. T.* (- . . .) **1** araçlı. **2** dolaylı. **vasıtalı vergi** mal ve hizmetler üzerinden alınan vergi.
vasıtasıyla *be. Ar. T.* (- . . . .) aracılığıyla, yoluyla, eliyle.
vasıtasız *s. Ar. T.* (- . . .) **1** araçsız, aracısız. **2** doğrudan, dolaysız. **vasıtasız vergi** doğrudan alınan vergi.
vasi *a. Ar.* (. -) **1** bir yetimin ya da akılca zayıf birinin malını, mülkünü yöneten kimse. **2** ölen birinin vasiyetini yerine getirmekle yükümlü olan kimse.
vâsi, -i *s. Ar.* (- .) *esk.* engin, geniş.
vasilik *a. Ar. T.* (. - .) vasi olma durumu, vasinin yaptığı iş.
vasistas *a. Al.* (.' . .) pencere ya da kapının üst yanında bulunan ve havanın değiştirilmesine yarayan açılır kapanır bölüm.
vasiyet, -ti *a. Ar.* **1** bir kimsenin, kendisinin ölümünden sonra yapılmasını istediği ve yerine getirilmesi gereken şey ya da şeyler. **2** ➻ **vasiyetname** . **vasiyet etmek** (herhangi bir şeyin) öldükten sonra yapılmasını istemek. **vasiyet ölüm getirmez** "kimi kişiler, ölümünden sonra ne yapılmasını istediğini şimdiden kararlaştırırıp bunu yakınlarına duyurmaktan, bildirmekten ürker, oysa bunda ürkecek bir yön yoktur, ölümü düşünüp gereken

önlemleri almakla ölümün gelmesine yol açılmış olmaz" anlamında söylenir.

vasiyetname *b. a. Ar. Far.* (. . . - .) bir kimsenin vasiyetini yazmış olduğu belge. *eş.* **kalıtyazı**.

vaşak *a. Far. hayb.* kedigillerden, kuzey yarımkürede yaşayan, sırtı kırmızımsı esmer rekli, karnı beyaz ve hafifçe siyah benekli, sivri kulaklı, yırtıcı tırnaklı ve keskin dişli, postu çok değerli, yırtıcı bir etçil memeli hayvan.

vaşington *a. İng. (Amerika Birleşik Devletleri başkenti Washington'ın adından)* iyi cins bir portakal ve karpuz türü.

vat, -tı *a. İng. Fiz.* simgesi W olan, saniyede bir julluk iş yapan bir motorun güç birimi. **vat saat** *fiz.* gücü bir vat olan bir makinenin bir saat çalışmakla yapmış olacağı iş.

vatan *a. Ar.* ➻ **yurt. vatan borcu** *ha. mec.* askerlik görevi. **vatan haini** yurdunun çıkarına ve yurduna karşı başka ülkelerle işbirliği yapan kimse. **vatan hainliği** vatan haini olma durumu. **vatan tutmak** (bir yeri) kendine yurt edinmek.

vatandaş *a. Ar. T.* ➻ **yurttaş**.

vatandaşlık *a. Ar. T.* ➻ **yurttaşlık**.

vatani *s. Ar.* (. . -) yurtla ilgili, yurtsal. **vatani görev** (ya da **vazife**) yurttaşın askerlik görevi.

vatanperver *b. a. Ar. Far.* ➻ **yurtsever**.

vatanperverlik *b. a. Ar. Far. T.* ➻ **yurtseverlik**.

vatansever *b. a. Ar. T.* ➻ **yurtsever**.

vatanseverlik *b. a. Ar. Far. T.* ➻ **yurtseverlik**.

vatansız *s. Ar. T.* yurdu olmayan, yurtsuz.

vatka *a. İt.* giysilerde, omuzların dik durmasını, dik görünmesini sağlamak ereğiyle, içine pamuk vb. konulan ve giysinin omuzlarına içten eklenen parça.

vatkalı *s. İt. T.* vatkası olan (giysi).

vatlık *s. İng. T. fiz.* herhangi bir vat gücünde olan.

vatman *a. İng.* tramvay sürücüsü.

vatoz *a. Yun. hayb.* köpekbalıklarından, denizlerin sığ ve kumlu yerlerinde kuma gömülü olarak yaşayan, uzaktan görünüşü kalkan balığını andıran, üstü esmer ve yer yer benekli, karnı kirli beyaz ya da mat sarı renkte, boyu bir metreye ulaşabilen yırtıcı, etçil bir balık.

vaveyla *a. Ar.* (- . -) çığlık.

vay *ünl.* **1** şaşma anlatır. *ör. Vay anam, bu ne güzellik!* **2** acı, ağrı, sızlama vb. anlatır. *ör. Vay dişim!* **3** yönelme durumunda bir nesneyle kullanıldığında bir kimsenin ya da bir şeyin kötü bir sonuca uğrayacağını anlatır. *ör. Bugün de yapmazsan vay başına geleceğe!* **vay anam vay!** *tkz.* şaşma, alay gibi duygular bildirir. **vay anasını!** *ünl. tkz.* öfke, şaşma bildirir. **vay canına!** *ünl. tkz.* öfke, şaşma bildirir. **vay sen misin?** herhangi bir sözün ya da davranışın öfke yarattığını belirtmekte kullanılır. *ör. Bahçeden bir çiçek koparacak olsan vay sen misin deyip kovalarlardı.*

vaz, vazı *a. Ar. esk.* koma, konulma.

vazalak *s. ha.* **1** sözünü bilmez, geveze. **2** aptal, sersem. **3** Müslüman olmayıp öyle görünen, oruç yiyen.

vazektomi *a. Fr. hek.* ➻ **kısırlaştırma**.

vazelin *a. Fr.* ham petrolden elde edilen, açık renkli, macun kıvamında bir tür mineral yağ.

vazedilme *a. Ar. T. esk.* vazedilmek eylemi.

vazedilmek *(nsz) Ar. T. esk.* ➻ **vazolunmak**.

vazetme *a. Ar. T. esk.* vazetmek eylemi.

vazetmek *(-i) Ar. T. esk.* koymak, konulmak.

vazgeçebilme *a. Far. T.* vazgeçebilmek eylemi.

vazgeçebilmek *(-den) Far. T.* vazgeçme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

vazgeçilebilme *a. Far. T.* vazgeçilebilmek eylemi.

vazgeçilebilmek *(-den) Far. T.* vazgeçilmesi olanaklı olmak ya da vazgeçilme olasılığı bulunmak.

vazgeçilme *a. Far. T.* vazgeçilmek eylemi.

vazgeçilmek *(-den) Far. T.* vazgeçmek eylemi yapılmak. *ör. İstanbul'a gitmekten vazgeçildi.*

vazgeçilmez *s. Far. T.* hiçbir biçimde göz ardı edilemeyen, kesinlikle gerekli olan.

vazgeçilmezleşme *a. Far. T.* vazgeçilmezleşmek eylemi.

vazgeçilmezleşmek *(nsz) Far. T.* varlığı kesinlikle gerekli olmak, hiçbir biçimde göz ardı edilememek, vazgeçilmez duruma gelmek.

vazgeçilmezlik *a. Far. T.* vazgeçilmez olma durumu, özelliği. *ör. Kimileri kendisinin vazgeçilmezliğini düşünüp nazlanır.*

vazgeçirebilme *a. Far. T.* vazgeçirebilmek eylemi.

vazgeçirebilmek *(-i, -den) Far. T.* vazgeçirmesi olanak içinde olmak ya da vazgeçirme olasılığı bulunmak.

vazgeçirilebilme *a.* vazgeçirilebilmek eylemi.

vazgeçirilebilmek *(nsz, -den) Far. T.* vazgeçirilmesi olanaklı olmak ya da vazgeçirilme olasılığı bulunmak.

vazgeçirilme *a. Far. T.* vazgeçirilmek eylemi.

vazgeçirilmek *(nsz, -den) Far. T.* vazgeçmesi sağlanmak, caydırılmak.

vazgeçirme *a. Far. T.* vazgeçirmek eylemi.

vazgeçirmek *(-i, -den) Far. T.* vazgeçmesine yol açmak, vazgeçmesini sağlamak.

vazgeçiş *a. Far. T.* vazgeçmek eylemi ya da biçimi.

vazgeçiverme *a. Far. T.* vazgeçivermek eylemi.

vazgeçivermek *(-den) Far. T.* çok çabuk vazgeçmek.

vazgeçme *a. Far. T.* vazgeçmek eylemi.

vazgeçmek *(-den) Far. T.* **1** kendi hakkı olan bir şeyi artık istememek. *ör. Kardeşlerine küsmüş, mirastan vazgeçmişti.* **2** alışkı durumuna getirdiği, bağımlandığı bir şeyi bırakmak ya da artık yapmaz olmak. *ör. Sigaradan vazgeçmek kolay olmamıştı.* **3** karardan, niyetten ya da verdiği sözden dönmek. *ör. İstanbul'a gidecekti, vazgeçti.*

vazgelme *a. Far. T. ha.* vazgelmek eylemi.

vazgelmek *(-den) a. Far. T. ha.* ➻ **vazgeçmek**.
vazıh *s. Ar.* (- .) *esk.* kuşkuya yer bırakmayacak denli açık olan, açık, belli.
vazıkanun *b. a. Ar.* (- . . - -) *esk.* yasa koyucu.
vazıyet *a. Ar. esk.* el koyma. **vazıyet etmek** el koymak.
vazife *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **görev**. **2** ➻ **ödev**. **vazife edinmek** (ya da **etmek**) görev saymak, ödev bilmek. **vazife görmek** görev yapmak. **vazifesi mi? 1)** onu ilgilendirmez. *ör. Buna ne karışıyor, vazifesi mi?* **2)** umurunda değil. *ör. Biz soğukta bekleyip durmuşuz, vazifesi mi adamların?* **(biri) vazifesinden olmak** işini, görevini yitirmek, işsiz kalmak. **(bir şey birinin) vazifesinden olmak** bir şey o kimsenin işi, görevi arasında bulunmak, onun işi olmak.
vazifelendirilme *a. Ar. T.* (. - . . . . .) vazifelendirilmek eylemi.
vazifelendirilmek *(nsz; -e) Ar. T.* (. - . . . . .) **1** ➻ **görevlendirilmek**. **2** ➻ **ödevlendirilmek**.
vazifelendirme *a. Ar. T.* (. - . . . .) vazifelendirmek eylemi.
vazifelendirmek *(-i) Ar. T.* (. - . . . .) **1** ➻ **görevlendirmek**. **2** ➻ **ödevlendirmek**.
vazifeli *s. Ar. T.* (. - . .) **1** ➻ **görevli**. **2** ➻ **ödevli**.
vazifeşinas *b. s. Ar. Far.* (. - . . -) *esk.* ➻ **görevsever**.
vaziyet, -ti *a. Ar.* **1** ➻ **durum**. **2** ➻ **konum**. **vaziyet almak 1)** belli bir durumu ya da davranış biçimini benimsemek. **2)** karşı çıkmak, karşı koymak. **vaziyeti takınmak** herhangi bir tavır takınmak. **vaziyeti kurtarmak** herhangi bir güçlükten sıyrılıp durumu iyiye çevirmek.
vazo *a. İt.* (.' .) koparılmış çiçekleri koymak için kullanılan, cam, toprak gibi türlü maddelerden yapılan, türlü boyut ve biçimde olabilen kap.
vazolunma *a. Ar. T. esk.* vazolunmak eylemi.
vazolunmak *(nsz) Ar. T. esk.* konulmak.
ve (I) *a.* Türk abecesinin yirmi yedinci harfinin adı.
ve (II) *bağ. Ar.* iki sözcük ya da iki tümce arasına girerek aralarında birliktelik ya da ardışıklık bulunduğunu anlatır.
veba *a. Ar.* (. -) **1** hasta farelerden insanlara geçen bir mikrobun yol açtığı bulaşıcı ve öldürücü bir hastalık. **2** kimi hayvanlarda görülen hastalıklara da bu ad verilir. *ör. Domuz vebası, sığır vebası.*
vebal, -li *a. Ar.* (. -) günah. **vebal altında kalmak** manevi sorumluluk yüklenmek. **vebali boynuna olmak** bir işin günahını yüklenmek. **vebalini çekmek** yaptığı eylemin günahından ilerde zarar görmek.
vebalı *s. Ar. T.* vebaya yakalanmış olan.
vecibe *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **ödev**.
vecih, -çhi *a. Ar. esk.* **1** yüz, çehre. **2** yol, tarz.
vecit, -cdi *a. Ar. esk.* sevgiden ya da coşkudan doğan duygulanım, kendinden geçme, coşu, coşma, esrime. **vecde gelmek** bir şey karşısında sonsuz bir coşku duyumsamak, kendinden geçecek denli coşmak, coşup kendini yitirmek, esrimek. **vecde kapılmak** ➻ **vecde gelmek**.
veciz *s. Ar.* (. -) kısa ve anlatımı, içeriği çarpıcı, öz (söz).
vecize *a. Ar.* (. - .) ➻ **özdeyiş**.
veçhe *a. Ar.* ➻ **yön**.
veda, -ı *a. Ar.* (. -) ayrılırken birbirine esenlik dileme, esenleşme. **veda edilmek** veda etmek eylemine konu olmak. *ör. Onlarla akşamdan veda edilip yola çıkıldı* **veda etmek 1)** esenleşerek ayrılmak. **2)** *mec.* sevilen bir şeyle olan ilgisini kesmek.
vedalaşabilme *a. Ar. T.* (. - . . . .) vedalaşabilmek eylemi.
vedalaşabilmek *(nsz; -le) Ar. T.* (. - . . . .) vedalaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
vedalaşma *a. Ar. T.* (. - . .) vedalaşmak eylemi.
vedalaşmak *(nsz; -le) Ar. T.* (. - . .) birbirine esenlik dileyerek, esenleşerek ayrılmak.
vedia *a. Ar.* (. - .) **1** *esk.* korunması, saklanması için birine verilen ya da bir yere bırakılan eşya. **2** *huk.* korunması, saklanması için kendisine eşya bırakılan kimsenin durumunu gösteren sözleşme.
vefa *a. Ar.* (. -) (sevgide) bağlılık.
vefakâr *s. Ar. Far.* (. - -) ➻ **vefalı**.
vefalı *s. Ar. T.* (. - .) sevgisi geçici olmayan, sevgisine, dostluğuna bağlı olan.
vefasız *s. Ar. T.* (. - .) sevgisi geçici olan, sevgisine, dostluğuna bağlı olmayan, onları çabuk unutan.
vefasızlık *a. Ar. T.* (. - . .) vefasız olma durumu, özelliği. **vefasızlık etmek** vefasız gibi davranmak.
vefat, -tı *a. Ar.* (. -) (insan için) ölme, ölüm. **vefat etmek** (insan için) ölmek.
vefiyat, -tı *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* ölümler.
vehim, -hmi *a. Ar. esk.* kuruntu. **vehme kapılmak** (ya da **düşmek**) yersiz korkuya, yanlış düşünceye, kuşkuya, kuruntuya kapılmak.
vehimli *s. Ar. T. esk.* yersizce kuşku duyan, kuruntulu.
vehleten *be. Ar.* (.' . .) *esk.* birdenbire, ansızın.
vehmetme *a. Ar. T.* vehmetmek eylemi.
vehmetmek *(-i) Ar. T.* yersiz korkuya, kuşkuya düşmek, kuruntuya kapılmak.
vejetalin *a. Fr.* kimi bitkilerden çıkarılan ve sadeyağ yerine kullanılan katıyağ.
vejetaryen *s. Fr. T.* ➻ **etyemez**.
vejetaryenlik *a. Fr. T.* ➻ **etyemezlik**.
vekâlet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** ➻ **vekillik**. **2** ➻ **bakanlık**. **vekâlet etmek** birinin yerine iş görmek.
vekâleten *be. Ar.* (. - . .) vekil olarak.
vekâletname *b. a. Ar. Far.* (. - . - .) bir kimsenin birinin vekili olduğunu bildiren ve noterlikçe onaylanmış belge.
vekil *a. Ar.* (. -) **1** birinin, kendi adına iş görmesi için yetki verdiği ya da iş görmesi için

kendi yerine bıraktığı kimse. **2** başkasının adına, yerine söz söyleme, davranma, işlem yapma yetkisi olan kimse. **3** bir görevde, asıl görevlinin yerine bakan kimse. **4** *esk.* bakan.

vekilharç *b. a. Ar. esk.* bir konağın alışverişini yapmakla görevli kimse.

vekillik *a. Ar. T.* **1** vekil olma durumu, birinin yerine iş görme yetkisi. **2** *esk.* bakanlık.

vektör *a. Fr.* **1** *mat.* doğrultusu ve uzunluğu belirli olan ve bir ok imiyle gösterilen doğru parçası. **2** *fiz.* belli büyüklüğüyle yönü olan nicelik.

veladet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* doğma, doğum, doğuş.

velayet, -ti *a. Ar.*(. - .) *esk.***1** ermişlik, erenlik, velilik. **2** veli olma durumu, velilik. **3** sözünü geçirme, yetke.

velayetname *b. a. Ar. Far.* (. - . - .)*esk. yaz.* erenlerin yaşamlarını ve çevresinde oluşan söylenceleri anlatan kitap.

velense *a. İsp.* (. .' .) kalın ve ağır, bir yüzü uzun tüylü battaniye.

velespit, -ti *a. Fr. esk.* bisiklet.

velet *a. Ar.* **1** *esk.* oğul, çocuk. **2** çocukları paylama sözü olarak kullanılır. **veledi zina** (insan için) orospu çocuğu, piç.

velev *bağ.* ve *be. Ar.* kaldı ki, olsa da, ister, isterse, hatta.

velfecir, -cri *a. Ar. (Kuran'ın 89 suresi olan "El Fecr"de "ağaran tanyerine ant olsun" demektir)* Türkçede tek başına kullanılmaz, yalnızca "zeki ama kurnaz, düzenci, hileci olduğu gözlerinden, bakışından belli olmak, gözleri kurnazca parıldamak" anlamındaki ***gözleri velfecri okumak*** deyiminde geçer.

velhasıl *bağ. Ar.* (.' - .) sözü uzatmadan söylemek gerekirse, sözün kısası, kısacası, özetle.

velhasılıkelam *bağ. Ar.* (. - .' . . -) sözü uzatmadan söylemek gerekirse, sözün kısası, kısacası, özetle.

veli *a. Ar.* (. -) **1** bir çocuğun her türlü durumundan ve davranışlarından sorumlu kimse. **2** ermiş, eren, evliya.

veliaht *a. Ar.* (. - .) bir hükümdarın ölümü ya da tahttan çekilmesi durumunda yerine geçecek olan kimse, ilerde hükümdar olacak kimse, hükümdar adayı.

veliahtlık *a. Ar. T.* veliaht olma durumu, veliahtın görevi.

velilik *a. Ar. T.* (. - .) **1** veli olma durumu. **2** velinin görevi ve ödevi. **3** erenlik, ermişlik.

velinimet, -ti *b. a. Ar.* (. - - .) birine, etkisi yaşam boyu sürecek bir iyilikte ve bağışta bulunan, ona çok büyük iyiliği, yardımı dokunan kimse.

velur *a. Fr.* ➻ **kadife**.

velut *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** doğurgan. **2** *mec.* (sanatçı için) çok yapıt ortaya koyan, verimli.

velutluk *a. Ar. T.* (. - .) *esk.* velut olma durumu, verimlilik.

velvele *a. Ar.* gürültü patırtı, bağırışma. **velvele kopmak** beklenmedik bir anda büyük bir telaş ve karışıklık oluşmak. **velveleye vermek** (ortalığı) gereksiz telaşa ve heyecana düşürmek.

velveleci *s. Ar. T.* gürültü patırtı eden, gürültücü.

Venezüellalı *ö. a.* Venezüella halkından olan kimse.

venildeme *a. ha.* venildemek eylemi.

venildemek *(nsz) ha.* ➻ **venilemek**.

venileme *a. ha.* venilemek eylemi.

venilemek *(nsz) ha.* **1** (köpek yavrusu) havlamak. **2** (köpek) acıyla inildemek, canı yandığında ağlar gibi bir ses çıkarmak.

Venüs *ö. a. Fr.* (.' .) *gökb.* Güneş'e, Merkür'den sonra en yakın olan gezegen. *eş.* **Çobanyıldızı, Çulpan, Zühre**.

venüsçarığı, -nı *b. a. bitb. Fr. T.* salepgillerden, birçok türü limonluklarda süs bitkisi olarak yetiştirilen, kırmızımtırak renkte çok güzel ve büyük, çarığa benzer çiçekler açan bir bitki.

veranda *a. Fr.* (. .'.) **1** camlı taraça. **2** üstü kapalı ve çevresi camlı balkon.

veraset, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** ➻ **kalıtım, soyaçekim**. **2** *huk.* (mirasta) hak sahibi olma, mirasçılık. **veraset ilamı** *huk.* mahkemeden alınan ve ölen bir kimsenin kalıtçısı olduğunu gösteren resmi belge.

verdi *a. fiz.* **1** bir akarsuyun belirli bir noktasından ya da bir borudan bir saniyede geçen suyun miktarı. *eş.* **debi**. **2** bir iletken telden bir saniyede geçen elektriğin miktarı.

verdirebilme *a.* verdirebilmek eylemi.

verdirebilmek *(-i, -e)* verdirmeye yetkili olmak, verdirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

verdirilme *a.* verdirilmek eylemi.

verdirilmek *(nsz)* vermesi sağlanmak, vermek eylemi yaptırılmak. *ör. Kimi seçmenlere çift oy verdirilmek istendi.*

verdiriş *a.* verdirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Parayı ona verdirişin iyi oldu.*

verdirme *a.* verdirmek eylemi.

verdirmek *(-i, -e)* vermek eylemini yaptırmak, vermesini sağlamak ya da vermesine yol açmak.

vere *a. tar.* bir kalenin ya da berkitilmiş bir yerin düşmana verilmesi, teslim edilmesi.

verebilme *a.* verebilmek eylemi.

verebilmek *(-i)* **1** vermek elinde olmak, verme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör.* ***ana bir kalam verebilir misiniz?***

verecek *a.* birine verilmesi gereken para, ödenmesi gereken borç. *ör. O vereceğini verir, alacağını da kimsede bırakmaz.*

verecekli *s.* **1** birine vereceği olan, borçlu. **2** *mec.* birinden bir iyilik görerek borçlu duruma düşen (kimse).

verek *s.* ve *a. arg.* **1** her erkekle düşüp kalkan, erkeklerle kolayca ilişkiye giren (kadın), orospu. **2** edilgin eşcinsel (erkek).

vereklik *a. arg.* verek olma durumu, özelliği.

verem *a. Ar.* **1** herhangi bir organa, daha çok da akciğerlere yerleşen Kohc basilinin yol açtığı ateşli ve bulaşıcı bir hastalık. *eş.* **tüberküloz**. **2** *s.* bu hastalığa yakalanmış olan. **verem etmek** *mec.* çok üzmek. **verem olmak** vereme yakalanmak.

veremli *s. Ar. T.* verem hastalığına yakalanmış olan.

verep *a. ha.* **1** bayırda aykırı, çapraz giden yol. **2** eğri, çapraz, verev. **3** bayır, yamaç, yokuş.

verese *ç. a. Ar.* kalıtçılar, mirasçılar.

veresi *a. ha.* ➻ **veresiye**.

veresiye *be.* **1** parası ilerde ödenmek üzere. *ör. Bakkaldan veresiye alınan şeylerle ay başına zor çıkardık.* **2** *mec.* önem vermeksizin, gönülsüz, özensiz. *ör. Veresiye görülen işten hayır mı gelir?* **veresiye almak** parasını ilerde ödemek üzere mal almak. **veresiye vermek** parasını ilerde almak üzere mal vermek.

veresiyeci *s.* veresiye iş gören.

veresiyecilik *a.* veresiye iş görme. *ör. Veresiyecilik kalksa aylıkçılar ne yapar?*

verev *s.* bir köşeden karşı köşeye doğru kesilmiş, katlanmış ya da konulmuş olan.

verevine *be.* bir köşeden karşı köşeye doğru, verev olarak. *ör. Oda verevine on beş adım vardı.*

vergi *a.* **1** kamu hizmetlerine harcanmak üzere devletin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan doğruya ya da kimi maddelerin, hizmetlerin fiyatları üstüne ekleyerek dolaylı yoldan yurttaşlardan topladığı para. **2** bir kimsenin kendine özgü ve doğuştan sahip olduğu iyi bir nitelik. *ör.Ozanlara vergi bir duyarlıkla her şeyi şiirine koymuştu.* **vergi almak** (devlet) yurttaşlardan vergi toplamak. **vergi bağışıklığı** yasaya göre vergiden bağışık tutulma durumu. **vergi beyannamesi** verilecek vergiyle ilgili bildirge. **vergi dairesi** vergiyle ilgili işlemleri yürüten daire. **vergi dilimi** vergisi alınacak kazançların oranlarını belirleyen, hangi gelir toplamının hangi oranda vergilendirileceğini gösteren dilimlerin ortak adı. **vergi hukuku** *huk.* vergilerin niteliklerini, gerçekleştirilmelerini, alınma yöntemlerini, vergi yükümlüleriyle maliyenin ilişkilerini, bunların hak ve görevlerini vb. konu alan hukuk dalı. **vergi kaçağı** verilmesi gereken verginin beyan edilmediği için alınamaması durumu. **vergi kaçakçısı** vergisini beyan etmeyen ve dolayısıyla kaçıran kimse. **vergi kaçırmak** vergisini gerçek geliri üzerinden vermemek. **vergi matrahı** gelirin, belirli giderler düşüldükten sonra vergiye konu olan bölümü. **vergi oranı** alınacak verginin yüzde olarak niceliğini gösteren sayı. **vergi yükümlüsü** (ya da **mükellefi**) vergiye konu olan geliri bulunan gerçek ya da tüzelkişi. **vergiye bağlamak 1)** (devlet) bir kimseden ya da şeyden vergi almak. **2)** *mec.* bir kimseden ya da bir şeyden yasal olmayan yollardan para almak, haraç almak. **vergiye bağlanmak** (bir kimse ya da şey) vergiye konu olmak.

vergici *a.* **1** vergi işleriyle uğraşan kimse. **2** *ha.* vergi toplayan görevli.

vergicilik *a.* vergiyle ilgili işler, vergi toplama yöntemi ve siyasası.

vergileme *a.* vergilemek eylemi.

vergilemek *(-i)* vergi koymak, vergiye bağlamak.

vergilendirebilme *a.* vergilendirebilmek eylemi.

vergilendirebilmek *(-i)* vergilendirmeye yetkili olmak, vergilendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

vergilendirilebilme *a.* vergilendirilebilmek eylemi.

vergilendirilebilmek *(nsz)* vergilendirilmesi olanaklı olmak ya da vergilendirilme olasılığı bulunmak.

vergilendiriliş *a.* vergilendirilmek eylemi ya da biçimi.

vergilendirilme *a.* vergilendirilmek eylemi.

vergilendirilmek *(nsz)* vergiye bağlanmak. *ör. Kayıtdışı ekonominin vergilendirilmesiyle gelir artacaktır.*

vergilendiriş *a.* vergilendirmek eylemi ya da biçimi.

vergilendirme *a.* vergilendirmek eylemi.

vergilendirmek *(-i)* vergiye bağlamak, vergisini almak.

vergili *s.* **1** vergi ödenmesi gereken, vergisi olan. *ör. Her kazanç vergilidir.* **2** *mec.* cömert, eliaçık (kimse).

vergisel *s.* vergiyle ilgili. *ör. Vergisel konularda hiç bilgisi yoktu.*

vergisiz *s.* vergiye konu olmayan, vergi ödenmesi gerekmeyen, vergi ödenmeyen, vergisi olmayan. *ör. Sosyal yapılar birkaç yıl vergisizdir.*

veri *a.* **1** bir araştırmada, bir tartışmada, bir akıl yürütmede sonuca ulaşabilmek için gereken ilk bilgi. *ör. Matematikte veriler belli olduğu için çözüm kolaydır.* **2** bir sanat ya da yazın yapıtına temel olan ana ilkeler. *ör. Şiirin verileri, romanın verilerine benzer mi?* **3** *mat.* bir problemde belirtilmiş olan, bilinen ve bilinmeyeni bulmaya yarayan şey. **4** bilgisayarda, bilişimde olgu, kavram ya da komutların, iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimsel gösterimi. **veri işlem** ➻ **bilgiişlem**.

verici *s.* **1** vermeye hazır olan ve veren, verme yanlısı. **2** her türlü yardımı özveriyle yapan, esirgemeyen. **3** *a. fiz.* elektromanyetik dalgalar yardımıyla im, görüntü ve ses iletmeye yarayan aygıtların genel adı. *ör. Radyo vericisi, TV vericisi.* **4** *a. hek.* başkasına aktarılmak üzere kan, doku ya da organ veren kimse. **5** *s. a. arg.* edilgin eşcinsel (erkek).

verile *ünl.* **1** verilsin! **2** *a.* devlet dairelerinde, bir ödemenin yerine getirilebilmesi için yetkilinin verdiği yazı.

verilebilme *a.* verilebilmek eylemi.

verilebilmek *(-e)* verilmesi olanak içinde olmak ya da verilme olasılığı bulunmak.
veriliş *a.* verilmek eylemi ya da biçimi.
verilme *a.* verilmek eylemi.
verilmek *(-e)* vermek eylemine konu olmak. *ör. Çocuğa verilen para çok azdı.* **verilmiş sadakası varmış** büyük bir kazayı ya da tehlikeyi zararsız atlatan kimseleri daha önce verdiği sadakaların kurtardığını belirtmek için söylenir.
verim *a.* **1** ekilen, bakılan, işletilen, çalıştırılan vb. bir şeyin ürün olarak verdiği sonuç ya da bu sonucun niceliği. *ör. Her yıl ekilen tarlanın verimi düşer.* **2** ortaya çıkan, beklenilen, istenilen sonuç. *ör. Bu çalışmayla bu işten verim beklenemez.* **3** birim zaman içinde bir işçinin, makinenin, işletmenin ya da işliğin ürettiği nicelik. **verim düşürmek** yeterince ürün vermesini ya da verilmesini engellemek. *ör. İşçiler verim düşürmek için işi yavaşlattılar.* **(bir şeyin) verimi düşmek** çok verimliyken artık eski verimi kalmamak, verimi azalmak.
verimkâr *a.* ve *s. T. Far. ha.* verme eğiliminde olan, vermeye gönlü bulunan, vermeye yatkın. **verimkâr olmak** *ha.* vermeye eğilim göstermek.
verimkârlık *a. T. Far. ha.* verimkâr olma durumu.
verimli *s.* **1** verimi iyi ve bol olan. **2** kendisinden beklenen, istenen iyi sonucu veren. **3** *mec.* çok yapıt veren, çok yazan. *ör. Onun gibi verimli yazar azdır.*
verimlileşebilme *a.* verimlileşebilmek eylemi.
verimlileşebilmek *(nsz)* verimlileşmesi olanak içinde olmak ya da verimlileşme olasılığı bulunmak. *ör. Bır işin verimlileşebilmesi için bilgi gerekir.*
verimlileşme *a.* verimlileşmek eylemi.
verimlileşmek *(nsz)* verimli duruma gelmek. *ör. Tarla, gübrelenince verimlileşmişti.*
verimlileştirebilme *a.* verimlileştirebilmek eylemi.
verimlileştirebilmek *(-i)* verimlileştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İşi verimlileştirebilmek için yeni teknoloji gerekiyormuş.*
verimlileştirme *a.* verimlileştirmek eylemi.
verimlileştirmek *(-i)* verimli duruma getirmek, verimini artırmak. *ör. Tarlayı verimlileştirmek için dinlendirmek, gübrelemek vb. gerekir.*
verimlilik *a.* verimli olma, çok ürün verme durumu.
verimsiz *s.* verimi olmayan, az ya da yetersiz olan, istenilen verimi, sonucu vermeyen.
verimsizleşebilme *a.* verimsizleşebilmek eylemi.
verimsizleşebilmek *(nsz)* verimsizleşmesi olanak içinde olmak ya da verimsizleşme olasılığı bulunmak.
verimsizleşme *a.* verimsizleşmek eylemi.
verimsizleşmek *(nsz)* verimsiz duruma gelmek, ürünce verimden düşmek, verimi kalmamak.
verimsizleştirebilme *a.* verimsizleştirebilmek eylemi.
verimsizleştirebilmek *(-i)* verimsizleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
verimsizleştirme *a.* verimsizleştirmek eylemi.
verimsizleştirmek *(-i)* verimsiz duruma getirmek, ürün vermez duruma sokmak. *ör. Üst üste ekim tarlayı iyice verimsizleştirmişti.*
verimsizlik *a.* verimsiz olma durumu.
veriş *a.* **1** vermek eylemi ya da biçimi. **2** "alış-veriş" sözcüğünde de bu anlamda geçer.
veriştirme *a.* veriştirmek eylemi.
veriştirmek *(-i, -e) tkz.* **1** çok fazla söylemek. **2** *(-e)* ağzına geleni söylemek, iyice çıkışmak, azarlamak.
verit *a. Ar. esk.* ➻ **toplardamar**.
veriverme *a.* verivermek eylemi.
verivermek *(-i, -e)* **1** çabucak vermek. *ör. Bu konuda karar verirvermek zor.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Şu mektubu postaya veriver.*
verkaç *b. a. sp.* (ayaktopunda ve sepettopunda) topu takım arkadaşlarından birine aktaran oyuncunun, arkadaşının topu yeniden kendisine geçirmesi durumundan yararlanabilmek için uygun bir yöne ya da karşı takım kalesine doğru koşması.
verme *a.* vermek eylemi.
vermek, -ir *(-i, -e)* **1** (üzerinde bulunan ya da yakınında olan bir şeyi) birisine eriştirmek, iletmek, uzatmak. **2** kendinin olan bir şeyi birine bırakmak ya da bağışlamak. *ör. Babam arabayı bana verdi.* **3** elden çıkarmak, satmak. *ör. Arabayı ucuza verdik.* **4** çevirmek, döndürmek, yöneltmek, yönelmek. *ör. Ali atın önünü doğuya verip sürdü.* **5** ondan bilmek, öyle yorumlamak. *ör. Başının ağrısını rüzgârda kalışına verdi.* **6** (düşünce ya da bilgi anlatan şeyler için) başkalarına iletmek, bildirmek, yapmak. *ör. İki saat ders verince yoruldu.* **7** (kız, kadın için) biriyle evlendirmek, birine eş olarak bırakmak. *ör. Aile kızlarını ona vermek istememişti.* **8** herhangi bir duruma yol açmak. *ör. Dolu ekinlere zarar vermişti.* **9** konuk çağırıp eğlenceli toplantı düzenlemek. *ör. Arkadaşlara bu akşam bir yemek vermek istiyorum.* **10** dayamak, yaslanmak. *ör. Duvara sırtını verip bir sigara yaktı.* **11** tümünü herhangi bir duruma sokmak. *ör. Patlama ortalığı heyecana vermişti.* **12** (sanatçı) topluluk önünde sanatını göstermek. *ör. Orkestra iki konser vermek üzere hazırlanmıştı.* **13** sahip olmasını sağlamak. *ör. Ona yetki vermek olacak şey miydi?* **14** *(-i)* yerine getirmek, ödemek. *ör. Borcunu vermek için yeni borç alıyordu.* **15** saçmak, yaymak. *ör. Lamba az ışık veriyor.* **16** ürün üretmek. *ör. Çukurova toprağı bire yüz verirdi.* **17** herhangi bir şey oluşturmak, ortaya çıkarmak. *ör. Herkese sıkıntı vermekten kaçınırdı.*

18 ayırmak, harcamak. *ör. Kimseye verecek zamanı yokmuş.* **19** biçimini değiştirmek, etkilemek. *ör. Yaşam, ona çok şey vermişti.* **20** katmak, kazandırmak. *ör. Yemeğe tat vermek için biraz baharat koydu.* **21** kararlaştırmak, saptamak. *ör. Doktor, ona gün vermek için defterini açmıştı.* **22** dilek bildiren bileşik eylemler kurmaya yarar. *ör. Lütfen işimizi yapıver.* **23** *(yar)* kökleri ya da gövdeleri sonuna **-e (-a)** ulaç eki almış eylemsilerle tezlik bildirir. *ör. Bir koşu bakkaldan bir ekmek alıvermişti.* **24** *arg.* (cinsel yönden) kendisini kullandırmak. **ver elini (falan yer)** bir yere gitmek üzere yola çıkmayı, gitmeyi anlatır. *ör. Hazırlandık, birkaç gün sonra ver elini deniz diyeceğiz.* **ver etmek** arkası arkasına fırlatmak, yağdırmak, atmak. *ör. Çocuklar birbirlerine taşı ver ederken camlar kırılıyordu.* **ver yiyeyim, ört yatayım, bekle canım çıkmasın** kendisi çalışmayan, başkasının çalışıp onu beslemesini, ona hizmet etmesini bekleyen işe yaramaz kimselerin durumunu anlatmak için söylenir. **vere vere** *ik. be.* durmadan vererek. **veren eli herkes öper** eliaçık olan kimseye herkes saygı gösterir. **veren eli kimse kesmez** eliaçık olan kimsenin iyiliklerine engel olmayı, ona kötülük yapmayı kimse istemez. **verip veriştirmek** ağzına geleni söylemek, ağır sözlerle hakaret etmek, azarlamak. **verirsen doyur, vurursan duyur** "yaptığın iş amacı sağlayacak biçimde olmalıdır" anlamında söylenir. **vermeyince** (ya da **vermemiş) Mabut, neylesin** (ya da **ne yapsın) Mahmut?** Tanrı, güzellik, yetenek, şans, geniş bir geçinme olanağı vb. vermemişse kulun elinden bir şey gelmez.

vermut, -tu *a. Al.* birçok bitkinin özüyle acılaştırılmış, kokulandırılmış, tonik nitelikli bir tür beyaz şarap.

vernik *a. Yun.* genellikle marangozlukta ve boyacılıkta yararlanılan, sürüldükleri yüzeyde parlak, koruyucu bir katman oluşturan katı cisimlerle ya da kuruyan yağlarla, bunları eritme özelliğindeki sıvılarla hazırlanan gereç.

vernikçi *a. Yun. T.* vernik süren kimse.

vernikleme *a. Yun. T.* verniklemek eylemi.

verniklemek *(-i) Yun. T.* vernik sürmek.

verniklenme *a. Yun. T.* verniklenmek eylemi.

verniklenmek *(nsz) Yun. T.* üzerine vernik sürülmek.

verniye *a. (bulucusu olan Fransız matematikçisi Pièrre Vernier'nin adından) mat.* doğrusal ya da dairesel boyutların ölçülmesinde, ölçmeyi kolaylaştıran, yanılgısız ölçmeyi ve çok küçük boyutların ölçülebilmesini sağlayan düzenek.

veronika *a. İt.* (. . .' .) ➻ **yavşanotu**.

versiyon *a. Fr.* **1** herhangi bir olayın bir başka biçimde anlatılması, değişik biçim. **2** ➻ **sürüm**.

veryansın *b. a.* "hiçbir şey düşünmeden, acımadan, bol bol kullanmak, harcamak, yok etmek ya da acımasızca, insafsızca saldırmak, çok kötü, ağza alınmaz sözler söylemek" anlamlarında ***veryansın etmek*** deyiminde geçer.

vesaik, -ki *ç. a. Ar.* (. - .) *esk.* belgeler.

vesaire *b. a. Ar.* (sayılan, söylenen birkaç şeyin benzerlerinin de bulunduğunu belirtmek için kullanılır, gerekirse ***vs.*** ya da ***vb.*** kısaltmalarıyla gösterilir) ve benzerleri, ve bunun gibi, ve buna benzer, ve bunlara benzer. *ör. Borcu, işi vesaireyi bana yükleyip geziye çıktı.*

vesait, -ti *ç. a. Ar.* (. - .) *esk.* araçlar. **vesaiti nakliye** *esk.* taşıma araçları, taşıtlar.

vesayet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* vasilik.

vesika *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **belge**.

vesikalı *s. Ar. T.* (. - . .) **1** belgesi olan, belgeli. **2** genelevde çalışmak için elinde resmi izin belgesi bulunan (kadın). *ör. Vesikalıları vesikasızları toplayıp muayeneye götürdüler.*

vesikalık *a.* ve *s. Ar. T.* (. - . .) vesika için gerekli olan ya da ölçüleri vesikaya uyan (resim, fotoğraf vb.) **vesikalık fotoğraf** (ya da **resim)** resmi bir belgeye yapıştırılmak için gerekli olan, belli boyutta fotoğraf.

vesikasız *s. Ar. T.* (. - . .) vesikası bulunmayan, kullanma ya da yapma izni olmayan. *ör. Vesikasız silahlar toplandı.*

vesile *a. Ar.* (. - .) **1** neden, sebep, bahane. **2** elverişli durum, olanak, fırsat. **vesile aramak** elverişli bir durum, fırsat bulmaya çalışmak. **vesile bulmak** bir neden, bir fırsat elde etmek. **vesile olmak 1)** olmasına yol açmak. *ör. İş vesile oldu da sizi görebildik.* **2)** uygun durum doğmak. *ör. Bir vesile olursa görüşürüz.* **vesile yaratmak** uygun durum, fırsat, olanak doğmasına yol açmak. *ör. İnsan dostuyla görüşmek için pek çok vesile yaratabilir.*

vesselam *ünl. Ar.* (.' . -) "işte bu kadar", "son söz budur" anlamlarında kullanılır. *ör. Öğüt verdik tutmadı, para verdik savurdu, adam olmadı vesselam!*

vestern *a. İng.* ➻ **kovboy filmi**.

vestiyer *a. Fr.* otel, lokanta gibi birçok kişinin girip çıktığı yerlerde ya da evlerde palto, pardösü, şapka, şemsiye gibi eşyanın bırakıldığı yer. *eş.* **askılık**.

vestiyerci *a. Fr. T.* otel, lokanta gibi birçok kişinin girip çıktığı genel yerlerdeki vestiyerlerde çalışan kimse.

vesvese *a. Ar.* kuşku, işkil, kuruntu. **vesveseye düşmek** kuşkuya kapılmak, işkillenmek.

vesveseli *s. Ar. T.* kuşkucu, işkilli, kuruntulu (kimse).

veteriner *a. Fr.* genellikle evcil hayvanların hastalıklarına bakan hekim, baytar.

veterinerlik *a. Fr. T.* **1** veteriner olma durumu. **2** veterinerin işi, mesleği.

vetire *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **süreç**.

veto *a. Fr.* (.' .) bir yetkinin, bir kararın, bir yasanın vb. yürürlüğe girmesine karşı çıkma hakkı. **veto edilmek** vetoya uğramak. *ör. Yasa cumhurbaşkanınca veto edilebilir.* **veto etmek** vetosunu, karşı çıkma, engelleme hakkı-

nı kullanmak. **veto yetkisi** (ya da **hakkı**) *huk.* vetoyu gerektiren bir karar, bir yetki vb.ye karşı bir kimseye, bir kuruluşa vb. anlaşmayla, yasayla vb. tanınan reddetme hak ve yetkisi. **vetoya uğramak** kendisine veto işlemi uygulanmak, reddedilmek.

vetocu *s. Fr. T.* veto eden.

veya *bağ. Ar. Far.* ➻ **ya da**.

veyahut *bağ. Ar.* (. -' .) ➻ **yahut**.

vezaret, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* ➻ **vezirlik**.

vezin, -zni *a. Ar.* **1** *esk.* tartı. **2** *yaz.* ölçü.

vezinli *s. Ar. T.* **1** *esk.* tartılı. **2** *yaz.* ölçülü.

vezinsiz *s. Ar.T.* **1** *esk.* tartısız. **2** *yaz.* ölçüsüz.

vezir *a. Ar.* (. -) **1** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa sanını taşıyan kimselere verilen ad. **2** satrançta önem bakımından ikinci gelen taş. **veziri azam** *tar.* (Osmanlı İmparatorluğu döneminde) başbakan. *eş.* **sadrazam**.

vezirlik *a. Ar. T.* **1** vezir[1] olma durumu. **2** vezir[1] rütbesi, aşaması.

vezirparmağı, -nı *b. a. Ar. T.* parmak biçiminde olan bir tür hamur tatlısı.

vezne *a. Ar.* banka, vergi dairesi ve benzeri yerlerde para alınıp verilen yer.

vezneci *a. Ar. T.* veznede görevli kimse.

veznecilik *a. Ar. T.* veznecinin görevi, işi.

veznedar *a. Ar. Far.* vezneci.

veznedarlık *a. Ar. Far. T.* **1** veznenin bulunduğu yer, vezne. **2** veznecilik.

vıcık *s.* sulanarak kıvamı gevşemiş, yumuşamış. **vıcık vıcık** *ik. s.* (bol yağ, çamur vb. için) kıvamı çok gevşemiş, yumuşamış, çok cıvık. **vıcık vıcık etmek** kıvamını gevşetip yumuşatmak, işe yaramaz bir kıvama getirmek. **vıcık vıcık olmak** sulanıp cıvımak, bulaşıcı bir yumuşaklık edinmek. *ör. Yağmurdan sonra yollar vıcık vıcık olmuştu.* **vıcık vıcıklık 1)** kıvamca çok gevşeklik, yumuşaklık. **2)** *mec.* tiksinti verecek denli yumuşaklık, ağırbaşlılıktan uzaklık, değersizlik.

vıcıklama *a.* vıcıklamak eylemi. *ör. Hamuru elinde vıcıklamasına bakakalmıştım.*

vıcıklamak *(-i)* suluca, gevşek şeyleri avuç içinde ezmek, vıcık durumuna getirmek.

vıcırdama *a.* vıcırdamak eylemi.

vıcırdamak *(nsz)* (serçe, kırlangıç ve benzeri kuşlar için) ötmek.

vıcırdaşma *a.* vıcırdaşmak eylemi.

vıcırdaşmak *(nsz)* (serçe, kırlangıç ve benzeri kuşlar için) hep birlikte ötmek, ötüşmek, vıcırdamak.

vıcırdayış *a.* vıcırdamak eylemi ya da biçimi. *ör. Kırlangıçların vıcırdayışları hoşuna gitmişti.*

vıcırtı *a.* vıcırdama sesi. *ör. Ağaçtaki serçelerin vıcırtısı artmıştı.*

vıcır vıcır *ik. be.* vıcırdayarak, vıcırdaşarak. **vıcır vıcır etmek** (kuş) vıcırdamak, vıcırdaşmak.

vıdı vıdı *ik. s.* sıralı sırasız, yerli yersiz konuşmayı huy edinmiş (kimse). **vıdı vıdı etmek 1)** çevresindekileri rahatsız edecek biçimde, yerli yersiz durmadan konuşmak. **2)** her şeyi eleştirerek, hiçbir şeyi beğenmeyerek söylenip durmak.

vınıltı *a.* vınlama sesi.

vınlama *a.* vınlamak eylemi.

vınlamak *(nsz)* (topaç, ok, kurşun vb.) dönerken ya da düz bir doğrultuda hızla hareket ederken "vın" diye ses çıkarmak.

vınlatma *a.* vınlatmak eylemi.

vınlatmak *(-i)* vınlamasını sağlamak ya da vınlamasına yol açmak. *ör. Çocuk topacı vınlattıkça seviniyor, onun dönüşünü seyrediyordu.*

vınlayış *a.* vınlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Topacın vınlayışı hoşuna gitmişti.*

vırt zırt *ik. be.* ikide birde, sık sık. *ör. Sokaktan onun motosikletle vırt zırt geçişine kızmıştık.*

vır vır *ik. be.* usandırıcı, sinirlendirici bir biçimde sürekli olarak konuşmayı anlatır. **vır vır etmek** ipe sapa gelmez bir biçimde durmadan konuşmak.

vırvırcı *a.* ve *s.* can sıkacak denli çok konuşan, çok konuşma huyu olan (kimse).

vırvırcılık *a.* vırvırcı olma durumu, özelliği.

vız *a.* böcek uçarken ya da ok, kurşun gibi atılan bir şey hızla geçerken çıkan ses. **(birine bir şey) vız gelmek** (ya da **vız gelip tırıs gitmek**) *tkz.* (o şeye) hiç önem vermemek, aldırış etmemek.

vızıldama *a.* vızıldamak eylemi.

vızıldamak *(nsz)* **1** (arı, sinek vb.) vız vız diye ses ses çıkarmak. **2** *mec.* hafif sesle ve bezdirici bir biçimde yakınmak, sızlanmak.

vızıldanış *a.* vızıldanmak eylemi ya da biçimi.

vızıldanma *a.* vızıldanmak eylemi.

vızıldanmak *(nsz) mec.* ince ince, ağlamaklı ses çıkarmak, sızlanmak, yakınmak.

vızıldaşmak *a.* vızıldaşmak eylemi.

vızıldaşmak *(nsz)* hep birlikte vızıldamak. *ör. Arılar çevrede vızıldaşıyordu.*

vızıldayış *a.* vızıldamak eylemi ya da biçimi.

vızıltı *a.* **1** vızıldama sesi. **2** *mec.* hafif bir sesle ve bezdirici bir biçimde sızlanma, yakınma.

vızır vızır *ik. be.* hiç ara vermeksizin, sürekli bir biçimde.

vızlama *a.* vızlamak eylemi.

vızlamak *(nsz)* vızıldamak.

vız vız *ik. be.* vızır vızır.

vibratör *a. Fr.* **1** ➻ **sarsaç**. **2** kadınların mastürbasyonda kullandıkları bir araç.

vibriyon *a. Fr.* virgül gibi bir ucu kıvrık çomak biçiminde, öteki ucunda bulunan bir ya da birçok kamçı yardımıyla hareket eden bakteri.

vicahen *be. Ar.* (. -' .) *esk.* yüzüne karşı, yüz yüze.

vicahi *s. Ar.* (. - -) yüz yüze, yüze karşı yapılan, yüz yüze olan.

vicdan *a. Ar.* kişiyi kendi davranışlarıyla ilgili olarak bir yargıda bulunmaya yönelten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerinde dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan, kişiye doğruyu ve iyiyi yapma yükümünü de yükleyen içsel güç. *eş.* **duyunç. vicdan azabı** insanı sürekli üzen, içten duyulan acı, üzüntü. **vicdan azabı duymak** (ya da **çekmek**) yaptığı kötü bir eylemden dolayı sonradan sürekli olarak üzülmek.
vicdanen *be. Ar.* (. -' .) vicdan yönünden.
vicdani *s. Ar.* (. - -) vicdanla ilgili olan. *eş.* **duyunçsal**.
vicdanlı *s. Ar. T.* vicdanı olan, vicdanına göre davranan, hak gözetir, hak yemez. *eş* **duyunçlu**.
vicdanlılık *a. Ar. T.* vicdanlı olma durumu. *eş.* **duyunçluluk**.
vicdansız *s. Ar. T.* vicdanlı olmayan, vicdandan yoksun bulunan. *eş.* **duyunçsuz**.
vicdansızca *be. Ar. T.* vicdansız, acımasız, duyunçsuz (bir biçimde).
vicdansızlık *a. Ar. T.* **1** vicdansız olma durumu, vicdandan yoksunluk. *eş.* **duyunçsuzluk**. **2** vicdansızca davranış. **vicdansızlık etmek** acımasız bir biçimde davranmak.
vida *a. İt.* (.' .) döndürülerek bir yere sokulan burmalı çivi. **vidaları gevşemek** *arg.* kendini tutamayıp uzunca bir süre gülmek.
vidala *a. İt.* (. .' .) genellikle çanta ve ayakkabı yapımında kullanılan sepilenmiş dana derisi.
vidalama *a. İt. T.* vidalamak eylemi.
vidalamak *(-i) İt. T.* vidayla tutturmak.
vidalanma *a. İt. T.* vidalanmak eylemi.
vidalanmak *(nsz) İt. T.* vidalamak eylemine konu olmak.
vidalı *s. İt. T.* (.' . .) **1** vidası olan. **2** vidayla tutturulmuş olan.
vidanjör *a. Fr.* fosseptik çukurunda biriken pissuları çekmeye yarayan makine.
vidasız *s. İt. T.* (.' . .) **1** vidası olmayan. **2** vidayla tutturulmamış olan.
video *a. İng.* ➻ **videoteyp**.
videoteyp, -pi *a. İng.* bir televizyon izlencesinin ses ve görüntülerini kaydeden ve istenildiğinde onu bir ekranda yeniden verebilen aygıt.
vido *a. İt.* (kimi iskambil oyununda vb.) ortaya konulan parayı iki katına çıkarma. **vido çekmek** oyunda ortaya konulan parayı iki katına çıkarmak. **vidoyu görmek** oyunda çekilen vidoyu kabul etmek.
vidolu *s. İt. T.* vido ile oynanan (iskambil vb. oyunu).
vidosuz *s. İt. T.* vido ile oynanmayan (iskambil vb. oyunu).
Vietnamlı *ö. a.* (. .' . .) **1** Vietnam halkından olan kimse. **2** *s.* Vietnam'a özgü olan, Vietnam'la ilgili.
vigla *a. İt.* (.' .) *den.* gözcülerin nöbet tutmaları için, savaş ya da ticaret gemilerinin direklerine ya da dalyanlarda dikine gömülmüş gönderler üzerine yapılmış gözetleme yeri.
vikaye *a. Ar.* (. - .) *esk.* esirgeme, koruma, gözetme, kayırma. **vikaye etmek** esirgemek, korumak, gözetmek, kayırmak.
vikont, -tu *a. Fr.* batı ülkelerinde baronla kont arasında bir soyluluk sanı.
vikontes *a. Fr.* kadın vikont ya da vikont karısı.
viladi *s. Ar.* (. - -) *esk.* doğuştan (olan).
vilayet, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** ➻ **il**. **2** ➻ **valilik**.
villa *a. İt.* (.' .) yazlıkta ya da kent dışında, bir bahçe içinde, gösterişli ve müstakil ev.
vinç *a. İng.* yapı işlerinde, limanlarda vb. ağır yükleri kaldırmakta kullanılan, boyutları ve kaldırma güçleri değişik olabilen, motor gücüyle ya da elektrikle vb. işleyen bir tür makine.
vinter *a.* ağaç çember üzerine geçirilmiş torba biçiminde balık ağı.
vira *be. İt.* (-' .) **1** aralıksız bir biçimde, hiç durmaksızın, sürekli olarak. **2** *ünl. den.* (.' .) bir ağırlığın kaldırılması için vinç ve benzeri makineleri çalıştırma komutu. **vira demir** *ünl. den.* "demir al!" komutu. **vira etmek** *den.* çevirmek, çekmek, kaldırmak.
viraj *a. Fr.* bir yolun kıvrıldığı yer. *eş.* **dönemeç**. **viraj almak 1)** virajı, dönemeci dönmek. **2)** *arg.* konuşması kendisi için sakıncalı olmaya başlayınca sözü değiştirmek, kıvırmak.
virajlı *s. Fr. T.* virajı olan, dönemeçli (yol).
virajsız *s. Fr. T.* virajı, dönemeci olmayan, dönemeçsiz, düz (yol).
viran *s. Far.* (- -) (yapı, yer için) yıkılıp dökülmüş, bakımsız kalmış, yıkılmış, yıkık. **viran olmak** yıkık dökük bir duruma gelmek, bakımsız kalıp yıkılmak.
virane *a. Far.* (. - .) **1** eskiyip, bakımsız kalıp çok harap olmuş ya da yıkılmış yapı. **2** yıkılmış ya da yanmış olan yapılardan geriye kalmış olan enkaz, yıkıntı, ören. **viraneye çevirmek** (bir yeri, yapıyı) hor kullanarak, bakımsız bırakarak yıkılacak duruma getirmek. **viraneye dönmek** (bir yapı, yer) bakımsız kalıp harap olmak, yıkıntı durumuna gelmek.
viraneleşme *a. Far. T.* (. - . . .) viraneleşmek eylemi.
viraneleşmek *(nsz) Far. T.* (. - . . .) bakımsız kalıp, eskiyip virane durumuna gelmek. *ör. Çokları göçmüş, köy viraneleşmişti.*
viranelik *a. Far. T.* (. - . .) yapı yıkıntılarıyla dolu yer.
viranlaşabilme *a. Far. T.* viranlaşabilmek eylemi.
viranlaşabilmek *(nsz) Far. T.* viranlaşması olanak içinde olmak ya da viranlaşma olasılığı bulunmak. *ör. Bakımsız kalan mülk viranlaşabilir.*
viranlaşma *a. Far. T.* viranlaşmak eylemi.
viranlaşmak *(nsz) Far. T.* viran olmak, viran duruma gelmek, viraneleşmek.
viranlık *a. Far. T.* viran durumdaki yer, viranelik.

virgül *a. Fr.* yazıda, tümcelerdeki söz öbeklerini, tümcecikleri, birbiri ardınca sıralanan adları, eş görevli sözcükleri birbirinden ayırmak, kısa bir durmayı göstermek vb. için kullanılan, kıvrık kuyruklu noktalama imi, (,).
virolog *a. Fr.* viroloji dalında uzman kimse.
viroloji *a. Fr.* virüsleri konu alan bilim dalı.
virt *a. Ar.* **1** *esk.* dinsel bir sözü sürekli olarak yineleme. **2** *mec.* bir şeyi diline dolama, çok yineleme. **virt etmek** bir şeyi diline dolamak, sürekli olarak yinelemek.
virtüoz *a. İt. müz.* **1** herhangi bir müzik aracını çok ustalıkla çalabilen ya da bir müzik yapıtını çok ustalıkla söyleyebilen sanatçı, usta yorumcu. **2** *mec.* büyük usta. *ör. Onun gibi söz virtüozu az bulunur.*
virtüozite *a. Fr.* ➻ **virtüozluk**.
virtüozlaşma *a. İt. T. mec.* virtüozlaşmak eylemi.
virtüozlaşmak *(nsz) İt. T. mec.* (belli bir alanda) ustalaşmak. *ör. Elli yıldır siyasanın içinde, virtüozlaştı artak.*
virtüozluk *a. İt. T. müz.* virtüoz olma durumu.
virüs *a. Fr.* (.' .) **1** *hek.* bulaşıcı hastalıkları yapan mikrop. **2** *mec.* (bilgisayarda) genellikle yazılımlara zarar vermek ereğiyle yaratılan, disket değiş tokuşu yoluyla bilgisayarlara bulaşabilen, öteki yazılımları kendisinin çalıştırılabilir bir kopyasını da içerecek biçimde güncelleştiren, değiştiren, sistemin olağandışı davranışlarına yol açan, yüklenen bilgilere vb. zarar veren yazılım.
visal, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* (sevgiliye) kavuşma.
visamiral, -li *a. Fr. ask.* amiralden bir rütbe küçük deniz subayı.
viski *a. İng.* tahılların malt durumuna getirildikten, şekerlendirildikten ve yeterince mayalandırıldıktan sonra damıtılmasıyla elde edilen ve meşe fıçılarda birkaç yıl bekletildikten sonra şişelenip satışa sunulan sert bir alkollü içki.
viskoz *a. Fr.* selüloz türevlerinin üretiminde yararlanılan koloidal selüloz çözeltisi.
viskozite *a. Fr. fiz.* ağdalı, koyu kıvamlı bir maddenin özelliği.
vişne *a. İsl.* (.' .) *bitb.* **1** gülgillerden, anayurdu Anadolu ve Balkanlar olan, her bakımdan kiraza çok benzeyen, gövdesi, dalları kırmızımtırak, yaprakları sivri oval ve kenarları dişli, beyaz çiçekler açan bir meyve ağacı. **2** bu ağacın kırmızı renkli, etli ve sulu, tek çekirdekli, mayhoş tatta, yenilen, reçeli ve şurubu yapılan meyvesi. **vişne hoşafı** vişne ve şekerle yapılan hoşaf. **vişne reçeli** vişne ve şekerle yapılan reçel. **vişne suyu** taze vişne sıkılarak elde edilen meyve suyu.
vişneçürüğü, -nü *b. a. İsl. T.* **1** çürük vişne rengi. **2** *b. s.* bu renkte olan.
vişneli *s. İsl. T.* içine vişne konulmuş. *ör. Çocuklar vişneli dondurmayı sever.*
vitamin *a. Fr. yaşb.* hayvansal metabolizma için gereken ve organizmaya besinlerle ya da ilaç olarak dışardan sağlanan biyokatalizör madde.
vitaminli *s. Fr. T.* vitamini olan.
vitaminsiz *s. Fr. T.* vitamini olmayan.
vitaminsizlik *a. Fr. T. yaşb.* ve *hek.* vitamin eksikliğinden ya da yetersizliğinden doğan patolojik olayların tümü.
vitellüs *a. Fr.* (. .' .) *yaşb.* yumurtada, kabukla, zarla çekirdek dışında kalan maddelerin tümü.
vites *a. Fr.* otomobillerin çekişlerini ve hızlarını ayarlamaya yarayan, vites kutusu içinde bulunan dişliler düzeneği. **vites değiştirmek** vites kolu aracılığıyla, otomobilin çekişini ve hızını değiştirmek. **vites kolu** otomobillerde vites kutusu içindeki dişlileri birbirine geçirmeye ya da birbirinden ayırmaya yarayan manivela. **vites kutusu** otomobillerde, dişlilerin içinde yer aldığı yuva. *eş.* **şanzıman**. **vites küçültmek** (ya da **büyültmek**) otomobilin çekişini, hızını düşürmek ya da artırmak için, kullanılan vitesi daha küçük (ya da daha büyük) bir vitese geçirmek. **vitese takmak** vites kolunu uygun duruma getirip motorlu taşıtı kalkışa hazırlamak.
vitesli *s. Fr. T.* vitesi olan. *ör. Vitesli bisikletler çok tutuluyor.*
vitir, -tri *a. Ar.* yatsı namazından sonra kılınan üç rekâtlık namaz.
vitray *a. Fr.* birbirine bağlı kurşun bölmelere yerleştirilmiş renkli cam parçalarından oluşan, saydam pencere süslemesi ya da resim.
vitrin *a. Fr.* **1** bir dükkânın ya da mağazanın sokaktan camla ayrılan ve mal sergilenen yeri. *eş.* **sergen**. **2** içine konulan şeylerin görünmesi için yapılmış camlı dolap.
viya *a. İt.* (.' .) *den.* **1** dümeni ortaya alarak gemiyi bulunduğu doğrultuda yürütme. **2** gemiye belirli bir yön verildikten sonra, aynı doğrultuda tutması için dümenciye verilen komut. **viya gitmek** *den.* (yüzen biri) dalgayı arkaya alarak hızla ilerlemek. **viya kaptırmak** *den.* (küçük deniz taşıtı) dalgayı arkaya alarak sahile çıkmak.
viyadük *a. Fr.* bir vadinin, bir ırmağın üstünden bir karayolunun ya da demiryolunun geçişini sağlayan, ayaklar üzerine oturtulmuş, yüksek ve uzun köprü. *eş.* **kuruköprü**.
viyak *a.* bebeğin ağlarken çıkardığı, kendine özgü ses. **viyak viyak** *ik. be.* viyaklayarak, ağlayarak.
viyaklama *a.* viyaklamak eylemi.
viyaklamak *(nsz)* (bebek) viyak viyak diye ses çıkararak ağlamak.
viyaklatma *a.* viyaklatmak eylemi.
viyaklatmak *(-i)* (bebek için) viyaklamak eylemini yaptırmak, viyaklamasına yol açmak. *ör. Açlık bebeği viyaklatmaktaydı.*
viyaklayış *a.* viyaklamak eylemi ya da biçimi. *ör. Bebeğin viyaklayışı durdu.*
viyola *a. İt.* (. .' .) *müz.* kemana benzeyen, kemandan büyük bir çalgı.
viyolacı *a. İt. T.* (. .' . .) viyola çalan sanatçı.

viyolonist, -ti *a. Fr.* kemancı.
viyolonsel *a. İt. müz.* viyoladan daha büyük, kontrbastan küçük, dört sürtme telli bir orkestra çalgısı.
viyolonselci *a. Fr. T.* viyolonsel çalan sanatçı.
viyolonselist, -ti *a. Fr.* viyolonsel çalan sanatçı.
vize *a. Fr.* (.' .) **1** yabancı bir ülkeye girebilmek için o ülke makamlarından alınan resmi izin. **2** kimi resmi kâğıtlara "görülmüştür" anlamında konulan im ve bu imi koyma işi. **3** üniversitelerde bir tür ara sınavı. **vize almak** yabancı bir ülkeye giriş izni işlemini o ülke konsolosluğunda yaptırmak. **vize sınavı** üniversitelerde bir tür ara sınavı.
vizite *a. İt.* (. .' .) **1** hastane hekiminin, koğuşları dolaşarak yatar hastalarını yoklaması. **2** bir muayene için hekime ödenen ücret. **3** *arg.* (genelevde) bir kerelik cinsel ilişki ya da onun ücreti.
vizon *a. Fr.* **1** *hayb.* sansargillerden, kürkü çok beğenilen bir memeli türü. **2** *s.* bu hayvanın kürkünden yapılmış olan.
vizör *a. Fr.* ➻ **bakaç** [2].
vodvil *a. Fr.* (.' .) *tiy.* çok hareketli ve eğlenceli bir konusu olan, şarkılara da yer verilen hafif güldürü.
vokabüler *a. Fr.* ➻ **sözvarlığı**.
vokal (I) *s. Fr.* sesle ilgili, sessel. **vokal müzik** çalgı eşliğinde şarkı, opera, oratoryo gibi, insan sesi için yapılmış beste.
vokal (II) *a. Al. dilb.* ➻ **ünlü**.
vokalist, -ti *a. Fr.* bir müzik topluluğunda şarkı söyleyen sanatçı, şarkıcı.
volan *a. Fr.* **1** bir motordan gelen devinimi bir düzeneğe aktaran ya da makinelerde devinim hızını düzgün tutmaya yarayan tekerlek.*eş.* **düzenteker**. **2** kadın giysilerinin etek ucu, kol gibi yerlerine, verev kesilmiş kumaştan yapılan süs.
vole *a. Fr. sp.* ayaktopunda, havadan gelen topa, sıçrayarak ayağın üstüyle ya da alantopunda sıçrayarak raketle vuruş.
voleybol *a. İng.* (.' . .) *sp.* bir ağ ile ortasından ikiye bölünmüş bir alanda, altışar oyuncudan oluşan iki takım arasında belli kurallara göre ve topa elle vurularak oynanan bir top oyunu. *eş.* **uçantop**.
voleybolcu *a. İng. T. sp.* voleybol oyuncusu.
volfram *a. Al.* (.' .) (**1** ince okunur) *kim.* simgesi W, atom numarası 74, atom ağırlığı 183,85, yoğunluğu 19,1 olan, çok sert bir kimyasal element. *eş.* **tungsten**.
voli *a. Yun.* (.' .) **1** *den.* balıkçıların, balıkları çevirmek için, kayıklarla denize fırdolayı ağ salmaları. **2** *arg.* yasadışı yollarla sağlanan büyük kazanç, vurgun, yüksek kazanç, yüksek kâr. **voli ağı** kayıkla denize bırakıldıktan sonra her iki kolunda bulunan halatlarla karaya çekilen balık ağı. **voli çevirmek 1)** voliyle balık avlamak. **2)** *arg.* tuzağa düşürmek. **voli** (ya da **voliyi**) **vurmak** *arg.* yasadışı büyük kazanç elde etmek, vurgun yapmak. **voli yeri** *den.* denizde ya da iç suda voliyle avlanmaya uygun alan. **voliye yatmak** *arg.* büyük kazanç sağlayacak bir olanak için hazır beklemek, vurgun kollamak.
volkan *a. Fr.* ➻ **yanardağ**.
volkanik *s. Fr.* **1** volkanla ilgili. **2** içinde volkan ya da volkanlar bulunan. *ör. Sıra sıra volkanik dağlar ağaçsızdı.*
volkmen *a. İng. (Bir marka adı olan "Walkman"den)* ➻ *yeni* **gezerçalar**.
volontarizm *a. Fr. fels.* ➻ **istenççilik**.
volt, -tu *a. Fr. fiz. (İtalyan fizikçi Volta'nın adından)* simgesi V olan, elektromotor gücün ya da gerilimin birimi.
volta *a. İt.* (.' .) *den.* **1** bir halatı bir yere bir kez dolama ya da babalara yöntemince sarma. **2** zincirin demire ya da iki zincirin birbirine dolaşması. **3** geminin rüzgâra karşı gidebilmek için sağa sola zikzak yapması. **4** *arg.* (özellikle dar bir yerde, hapishane avlusunda vb.) bir aşağı bir yukarı gidip gelme. **5** *arg.* (buyruk olarak) yürü! git başımdan! defol! **volta atmak** *arg.* (dar bir alanda) bir aşağı bir yukarı yürümek, gidip gelmek, dolaşmak. **volta vurmak 1)** *den.* (gemi) zikzak yapmak. **2)** *arg.* volta atmak. **voltasını almak** *arg.* (biri) kaçıp gitmek, savuşmak, çekilmek.
voltaj *a. Fr. fiz.* (elektrikte) gerilim. **voltajı düşük** *arg.* işe yaramaz, güçsüz.
voltalama *a. İt. T. arg.* voltalamak eylemi.
voltalamak *(nsz) İt. T. arg.* volta atmak, volta vurmak.
voltalanma *a. İt. T. arg.* voltalanmak eylemi.
voltalanmak *(nsz) İt. T. arg.* **1** alıp başını gitmek, kaçıp gitmek, savuşmak. **2** kovulmak, defedilmek.
voltametre *b. a. Fr.* (. . .' .) *fiz.* bir elektrotta, açığa çıkan madde miktarına göre devreden geçen elektrik miktarını ölçmeye yarayan aygıt.
voltamper *b. a. Fr. fiz.* dalgalı gerilimde, 1 voltluk bir gerilim altında 1 amperlik bir akımın ürettiği güç birimi.
voltmetre *b. a. Fr.* (. .' .) *fiz.* bir elektrik devresindeki gizilgüç farkını volt cinsinden ölçmeye yarayan aygıt.
voltölçer *b. a. Fr. T.* ➻ **voltmetre**.
vombat, -tı *a. Fr. hayb.* keselilerden, Avustralya'da yaşayan, yeri kazarak çıkardığı bitkilerle beslenen, ağır gövdeli, kısa bacaklı, güçlü pençeli, geceleri dolaşan bir hayvan.
vonoz *a. Yun. hayb.* 8-10 cm. boyunda uskumru.
votka *a. Rus.* (.' .) arpa, çavdar, mısır gibi tahıl tanelerinin özel yöntemlerle damıtılmasıyla elde edilen saf alkolün kaynak suyuyla yüzde 40 alkol derecesine değin sulandırılmasıyla yapılan, kokusuz, kendine özgü çeşnide bir içki.
voynuk *a. Bul. tar.* Hıristiyanlardan, özellikle Bulgarlardan oluşturulan, savaş zamanı ordunun ve yüksek komutanlarının atlarına bakan, barışta sarayın ahır hizmetlerinde çalıştırılan bir sınıf asker.

voyvo *ünl. İsp. (İspanyolca "çürük yumurta" anlamına gelen "huevo" sözcüğünden)* (.' .) *arg.* birine alay ederek sataşırken söylenir.
voyvoda *a. İsl.* (.' . .) *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Osmanlıların Eflak ve Buğdan beylerine verdikleri san.
voyvodalık *a. İsl. T.* (.' . . .) *tar.* **1** voyvoda egemenliği, voyvoda yönetimi. **2** voyvodanın yönetimi altındaki ülke.
vuku, -u *a. Ar.* (. -) *esk.* (bir olay, bir durum) oluşma, olma. **vuku bulmak** (ya da **vukua gelmek**) *esk.* (bir olay, bir durum) oluşmak, olmak.
vukuat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* **1** olan bitenler, olanlar. **2** güvenliği, polisi ilgilendiren olay.
vukuf *a. Ar.* (. -) *esk.* bilme, bilgi.
vukuflu *s. Ar. T.* (. - .) *esk.* bilgisi olan, bilgili.
vukufsuz *s. Ar. T.* (. - .) *esk.* bilgisi olmayan, bilgisiz.
vukufsuzluk *a. Ar. T.* (. - . .) *esk.* bilgisiz olma durumu, bilgisizlik.
vulva *a. Fr. gövb.* dişi canlılarda üreme organının dış bölümü.
vurabilme *a.* vurabilmek eylemi.
vurabilmek *(-i, -e)* vurmak elinde olmak, vurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
vuraç *a.* ➻ **raket**.
vurasıya *be. ha.* vurmak amacıyla, vurmak için. *ör. Vurasıya atmıştı ama vuramamıştı.*
vurdumduymaz *b. s.* anladığı halde anlamamış gibi davranan, hiçbir şeyi dert etmeyen, hiçbir şeye aldırmayan, duygusuz, anlayışsız, kavrayışsız (kimse). **vurdumduymaz Kör Ayvaz** hiçbir şeye aldırış etmeyen, hiçbir şeyi dert edinmeyen, duygusuz (kimse).
vurdumduymazlaşabilme *a.* vurdumduymazlaşabilmek eylemi.
vurdumduymazlaşabilmek *(nsz)* vurdumduymazlaşması olanak içinde olmak ya da vurdumduymazlaşma olasılığı bulunmak.
vurdumduymazlaşma *a.* vurdumduymazlaşmak eylemi.
vurdumduymazlaşmak *(nsz)* (eskiden öyle olmadığı halde) vurdumduymaz olmak.
vurdumduymazlık *b. a.* **1** vurdumduymaz olma durumu. **2** vurdumduymaza yaraşır davranış. **vurdumduymazlıktan gelmek** aldırış etmemek, önemsememek, aldırışsız davranmak.
vurdurabilme *a.* vurdurabilmek eylemi.
vurdurabilmek *(-i, -e)* vurmasını ya da vurulmasını sağlamak elinde olmak ya da buna olasılık bulunmak.
vurdurma *a.* vurdurmak eylemi.
vurdurmak *(-i, -e)* vurmasını sağlamak ya da vurmasına yol açmak.
vurdurulma *a.* vurdurulmak eylemi.
vurdurulmak *(nsz)* vurulması sağlanmak. *ör. Bir çocuğa vurdurulan ağanın akrabaları, kan davası güdüyordu.*
vurgu *a. dilb.* konuşma ya da okuma sırasında, söze duygu değeri katmak, dinleyicinin dikkatini uyandırarak anlamın kavranmasını sağlamak ve sesi, söyleyişi, sözdeki müziği canlandırmak gibi amaçlarla başvurulan, bir hecenin ya da sözcüğün ötekilerden daha belirgin, baskılı söylenmesi.
vurgulama *a.* vurgulamak eylemi.
vurgulamak *(-i)* **1** *sesb.* bir sözcüğü ya da bir sözcüğün bir hecesini vurgulu olarak söylemek. **2** *mec.* belli bir noktayı, önem verilen bir şeyi üstüne basa basa, önemle belirtmek.
vurgulanabilme *a.* vurgulanabilmek eylemi.
vurgulanabilmek *(nsz)* vurgulanması olanak içinde olmak ya da vurgulanma olasılığı bulunmak.
vurgulanış *a.* vurgulanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu sözcüğün vurgulanışı yanlıştı.*
vurgulanma *a.* vurgulanmak eylemi.
vurgulanmak *(nsz)* vurgulamak eylemine konu olmak.
vurgulayabilme *a.* vurgulayabilmek eylemi.
vurgulayabilmek *(-i)* vurgulaması olanak içinde olmak ya da vurgulama olasılığı bulunmak.
vurgulayış *a.* vurgulamak eylemi ya da biçimi.
vurgulu *s.* **1** *dilb.* vurguyla söylenen. *ör. "Yazma" sözcüğünün ilk hecesi vurgulu söylenirse buyruk olur.* **2** *be. mec.* üstünde önemle durularak, dikkat çekilerek (yapılan). *ör. Kısa ama vurgulu konuşmuştu.* **vurgulu hece** *dilb.* sözcükte vurguyla çıkarılan hece.
vurgun *s.* **1** birine ya da bir şeye çok içten severek bağlanmış, gönül vermiş, sevdalanmış olan. *ör. Doğaya vurgun adam ağaç keser mi?* **2** *a.* yasadışı olarak, hiç emeksizce, kolayca elde edilen büyük kazanç. **3** *a.* dalgıcın, çok derinlerdeki suyun basıncı, iki akıntı arasında sıkışıp kalma, düzenli hava alıp verememe sonucunda ya da su yüzüne hızlı çıkış gibi durumlarda uğradığı inme ya da ölüm. **4** *a.* sıcak, soğuk, dolu gibi doğal etkilerle ürünlerde görülen zarar. *ör. Şeftalinin vurgunlarını ayırıp attı.* **5** silahla vurulup yaralanmış olan. **6** *ha.* nazar değdiği, çarpıldığı sanılan (kimse). **vurgun olmak** *ha.* (birine) âşık olmak, sevdalanmak. **vurgun** (ya da **vurgunu**) **vurmak** yolsuzluk yaparak kısa sürede büyük kazanç elde etmek. **vurgun yemek** vurgun[3] sonucu sakat kalmak ya da ölmek. *ör. Süngerciler sık vurgun yer.*
vurguncu *s.* yolsuzluk yaparak kazanç elde etmeyi kendine huy edinmiş olan (kimse).
vurgunculuk *a.* vurguncu olma durumu ya da vurguncuya yaraşır davranış. **vurgunculuk etmek** vurguncu gibi davranmak, haksız kazanç elde etmeye çalışmak.
vurgunluk *a.* vurgun[1] olma durumu.
vurgusuz *s. dilb.* vurguyla söylenmeyen, vurgulanmayan (sözcük, hece). **vurgusuz hece** *dilb.* sözcükte vurgulanmayan hece.
vurma *a.* vurmak eylemi. **vurma çalgılar** (ya da **sazlar**) *müz.* davul, zil, darbuka, tef gibi vurularak çalınan müzik araçları.

vurmak, -ur *(-e)* **1** elinde tuttuğu bir şeyi ya da elini bir şeye, bir yere hızla, sertçe indirmek. *ör. Annesi çocuğa iki tokat vurdu.* **2** ses çıkarmak amacıyla bir şeyi başka bir şey üzerine hızlıca, sertçe değdirmek. *ör. Kapıya vurmak için tokmağa uzanmıştı ki kapı açıldı.* **3** hasta etmek, dokunmak. *ör. Güneş başına vurmuştu.* **4** yönelmek, sapmak. *ör. Köprüyü dolanmaktansa suya vurup geçti.* **5** etkisi bir yere değin uzanmak, sokulmak, duyumsanmak, yansımak, girmek, değmek. *ör. Burnuna vuran deniz kokusuyla kendine gelmişti.* **6** *(-i, -e)* koymak, bağlamak, takmak. *ör. Eline kelepçe vurmuşlardı.* **7** *(-i, -e)* batıcı ya da kesici cisimleri saplamak, kakmak. *ör. Düşmana kılıç vura vura kolları yorulmuştu.* **8** *(-i, -e)* uygulamak, basmak. *ör. Adam, sığırlarına kızgın demirle damga vurmak istiyordu.* **9** *(-i, -e)* hızla değmek, çarpmak. *ör. Otobüse binerken kolunu kapıya vurmuştu.* **10** *(-i, -e)* uygulamak, sürmek. *ör. Ahşapa boya vurmak zor değilmiş.* **11** *(-i, -e) mat.* çarpma işlemi yapmak. *ör. Beşi ikiye vurursak on, onu ikiye vurursak yirmi eder.* **12** *(-i, -e)* olduğundan başka bir biçime çevirmek ya da başka bir biçimde görünmek. *ör. Yüzsüzlüğe vurup isteklerde bulunuyordu.* **13** *(-i)* attığını amaçladığı şeye rast getirmek, değdirmek. *ör. Hedefi iyi vurmuştu.* **14** *(-i)* silahla yaralamak ya da öldürmek. *ör. Adamı çarşı ortasında vurmuşlar.* **15** *(-i)* (soğuk, dolu gibi şeyler için) ürünlere zarar vermek. *ör. Dolu ekinleri vurmuştu.* **16** *(-i)* bir şeyi başka bir şeyin üzerine koymak ya da omzuna, sırtına yerleştirmek. *ör. Kadın, bebeği sırtına vurup yola düştü.* **17** *(-i)* desteği koymak, dayamak, desteklemek. *ör. Kapının desteğini vurup yatmışlardı.* **18** *(-i)* (saat, gonk vb.) ses vermek, ses çıkarmak, çalmak. *ör. Yattığımda saat on ikiyi vurmuştu.* **19** *(-i)* hızla çarpmak. *ör. Çocuk ayağını yere vurup vurup ağlıyordu.* **20** *(-i) mec.* içine işlemek, dokunmak, üzmek, yaralamak. *ör. Arkadaşının bu davranışı onu yüreğinden vurmuştu.* **21** *(-i) arg.* yolsuzca kazanç elde etmek, soygun yapmak, vurgun yapmak, çalmak. *ör. Adam kısa zamanda vurup zengin olmuştu.* **22** *(nsz)* (kalp için) vuru durumunda olmak, çarpmak. *ör. Sevdiğini görünce kalbi hızla vuruyordu.* **23** *(-e)* isabet etmek, çıkmak. *ör. Piyangoda on milyar ona vurmuştu.* **24** *(-e)* üzerine düşmek, üzerinde görünmek ya da yansımak. *ör. Evin gölgesi sokağa vurmuştu.* **25** *(nsz) arg.* kadeh tokuşturmak, içki içmek. *ör. Akşamları iki kadeh vurmak fena olmuyor.* **26** *(nsz)* görünmek, çıkmak. *ör. Tarlanın bütün suları dışarı vurmuştu, her yer vıcık vıcıktı.* **27** *(nsz)* (ağrı, hastalık) duyumsanmak, sıçramak. *ör. Sancı böbreklere vurmuştu, adam kıvranıyordu.* **vur abalıya** *mec.* hiçbir kabahati olmadığı halde herhangi bir aksaklıkta kendisine kabahat bulunan, görevi olmadığı halde her zaman iş yüklenen, kendini koruyamayacak denli kimsesiz, arkasız, güçsüz kimseleri anlatmak için kullanılır. **vur aşağı tut yukarı** sıkı bir pazarlıkla, uzun uzun çekişerek. **vur dedikse öldür demedik ya!** bir dileği yerine getirirken aşırı davranana, ölçüyü kaçırana karşı söylenir. **vur patlasın, çal oynasın** aşırı ve sürekli zevk ve eğlenceyi, bunu huy edinmeyi, bu yolda elde avuçta bulunanı harcamayı anlatır. *ör. Ömrü vur patlasın, çal oynasınla geçiyordu.* **vura vura** *ik. be.* üst üste, birbiri ardı sıra vurarak. **vurdu kırdı** *ik.* vurup kırma eylemi. **vurduğu yerden ses getirmek** (ya da **gelmek**) **1)** çok güçlü vurmak. **2)** *mec.* çok iyi yapmak. **vurdukça tozumak** (bir iş) işlendikçe, üzerinde çalışıldıkça daha çok işlenme, çalışılma gerektirmek. **vurdulu kırdılı** *ik. s.* içinde çok dövüş sahneleri bulunan (film vb.). **vurdusuz kırdısız** *ik.. s.* içinde dövüş sahneleri olmayan (film vb.). **vurup kırmak 1)** vurarak kırmak, vurup parçalamak. **2)** şiddet kullanmak, dövüşmek.

vurtut *b. a.* **1** silah kullanılarak yaratılan kargaşalık. *ör. Asker, o vurtut içinde eşkıyaya acıyacak değildi ya!* **2** *be.* sıkı sıkıya pazarlık yaparak, uzun uzun çekişerek.

vuru *a. yaşb.* yüreğin, kan pompalamak için, gevşeyip kasılması biçimindeki kımıldanışı, vuruş. *eş.* **nabız.**

vurucu *s.* silah attığında hedefini vuran, atıcı. **vurucu güç 1)** özel eğitim görmüş, çok etkin silahlarla donatılmış, atıcılık gücü yüksek askeri birlik. **2)** sivil bir örgüt içinde oluşturulan yasadışı silahlı kadro. **vurucu tim** ➻ **vurucu güç.**

vuruk *a. ha.* ezik, yara. *ör. Adam ayağındaki vuruğu sarıyordu.*

vurulabilme *a.* vurulabilmek eylemi.

vurulabilmek *(nsz)* vurulması olanak içinde olmak ya da vurulma olasılığı bulunmak.

vurulma *a.* vurulmak eylemi.

vurulmak *(nsz)* **1** vurmak eylemine konu olmak. *ör. Kapının vurulduğunu duymamıştı.* **2** *(-e)* çok aşırı ölçüde sevmek, âşık olmak, sevdalanmak. *ör. "Prensese vurulmak sana mı kaldı a Keloğlan?" demişler.*

vuruluş *a.* vurulmak eylemi ya da biçimi.

vurunma *a.* vurunmak eylemi.

vurunmak *(nsz) ha.* **1** vurmak eylemini kendine uygulamak, kendine vurmak. *ör. İğne vurundu.* **2** örtünmek, giyinmek.

vuruntu *a.* bir motorda, ateşleme bozukluğu yüzünden motorun içinden gelen gürültü ve bu gürültüden anlaşılan çalışma düzensizliği.

vuruş *a.* **1** vurmak eylemi ya da biçimi. **2** *müz.* bir ölçüyü oluşturan eşit süreli parça. **3** bir gücün etkileme süresiyle yeğinliğinin çarpımından çıkarılan niceelik.

vuruşkan *s.* savaşma, vuruşma yetenegi olan, savaşkan, dövüşken.

vuruşkanlık *a.* vuruşkan olma durumu, savaşkanlık, dövüşkenlik.

vuruşku *a. ha.* düşmanla çarpışma.
vuruşabilme *a.* vuruşabilmek eylemi.
vuruşabilmek *(nsz; -le)* vuruşmak elinde olmak, vuruşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
vuruşma *a.* vuruşmak eylemi.
vuruşmak *(nsz; -le)* **1** birbirine vurmak, dövüşmek. **2** çarpışmak. *ör. Arabalar vuruştu.* **3** çarpışmak, savaşmak. **4** *arg.* cinsel ilişkide bulunmak. **vuruşa vuruşa** *ik. be.* vuruşarak. *ör. O zaman vuruşa vuruşa çekilmek gerekmişti.*
vuruşturabilme *a.* vuruşturabilmek eylemi.
vuruşturabilmek *(-i, -le)* vuruşturması olanaklı olmak ya da vuruşturma olasılığı bulunmak.
vuruşturma *a.* vuruşturmak eylemi.
vuruşturmak *(-i, -le)* **1** vuruşmak eylemini yaptırmak, vuruşmalarını sağlamak ya da vuruşmalarına yol açmak. **2** *ha.* karşılaştırmak, ölçüştürmek. *ör. Atını benimkiyle vuruşturmak isteyen var mı?*
vuruşturulma *a.* vuruşturulmak eylemi.
vuruşturulmak *(nsz)* vuruşmaları sağlanmak. *ör. İki ordu vuruşturulup ikisi de zayıf düşürülmüştü.*
vuruşturuluş *a.* vuruşturulmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onların vuruşturuluşu başkalarına yaradı.*
vuslat, -tı *a. Ar. esk.* (sevgiliye) ulaşma, erişme, kavuşma.
vusul, -lü *a. Ar.* (. -) *esk.* (bir yere) ulaşma, varma. **vusul bulmak** (bir yere) ulaşmak, varmak.
vuzuh *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** açık olma durumu, açıklık, aydınlık, bellilik. **2** *yaz.* sözlü ve yazılı anlatımda anlam açıklığı, anlaşılırlık.
vuzuhlu *s. Ar. T. esk.* anlaşılır, açık, belli.
vuzuhsuz *s. Ar. T. esk.* açıklıktan, anlaşılırlıktan yoksun olan.
vuzuhsuzluk *a. Ar. T. esk.* vuzuhsuz olma durumu.
vücut *a. Ar.* (. -) **1** insan ya da hayvan gövdesi, beden, gövde. **2** *esk.* var olma, varlık. **vücuda gelmek** ortaya çıkmak, oluşmak, gerçekleşmek. **vücuda getirilmek** ortaya çıkarılmak, yapılmak, oluşturulmak. **vücuda getirmek** var etmek, yapmak, oluşturmak. **(birinin) vücudunu ortadan kaldırmak** (birini) öldürmek. **vücut bulmak** ortaya çıkmak, oluşmak, olmak. **vücut dili** ➻ **beden dili**. **vücut ısısı** vücudun olağan ısısı. **vücut kocar, gönül kocamaz** insan yaşlanır, vücudu güçten düşer ama gönlü yaşlanmaz, taze kalır. **vücut vermek** ortaya çıkarmak, oluşturmak, yapmak. **vücut yapmak** *sp.* kas geliştirici sporlarla vücudu güçlü kılmak. **vücuttan düşmek** güçsüzleşmek, zayıflamak.
vücutça *be. Ar. T.* vücut olarak, vücut yönünden, vüçut bakımından.
vücutlu *s. Ar. T.* (. - .) vücudu iri ve şişman olan, iri gövdeli.
vükela *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* (Osmanlı döneminde) hükümet üyeleri, bakanlar, vekiller.
vülgarizasyon *a. Fr.* (karmaşık, anlaşılması güç bir metni vb.) herkesin anlayabileceği bir biçime sokma işi, yalınlaştırma.
vülgarize *s. Fr.* geniş yığınlar için yapılan. **vülgarize edilmek** (karmaşık, anlaşılması güç bir metin vb.)herkesin, geniş yığınların anlayabileceği bir biçime sokulmak. **vülgarize etmek** (karmaşık, anlaşılması güç bir metni vb.)herkesin, geniş yığınların anlayabileceği bir biçime sokmak.
vürut *a. Ar.* (. -) *esk.* geliş, gelme. **vürut etmek** gelmek.
vüsat, -ti *a. Ar. esk.* **1** genişlik. **2** *fels.* uzam.
vüzera *ç. a. Ar.* (. . -) *esk.* vezirler.

Ww

W, w *a.* Fransızca söylenişiyle ***dublve*** diye adlandırılan bu harf Türk abecesinde bulunmaz, ancak yabancı özel adlarda ve kimi sözcüklerde ya da simgelerde kullanılarak ***v*** sesini verir.

W 1 *kim.* volfram elementinin kimyasal simgesi. **2** "vat"ın simgesi.

WC *a. İng. (İngilizce "water closet" sözcüklerinin kısaltması)* ayakyolu, hela, yüznumara.

Xx

X, x *a.* **1** Fransızca söylenişiyle ***iks*** diye adlandırılan bu harf Türk abecesinde bulunmaz, ancak yabancı sözcüklerde geçer ve ***ks*** sesini verir. **2** *mat.* Türkçede, matematikte bilinmeyen nicelik yerine ya da çarpı imi olarak kullanılır. **3** (Romen rakamlarında) on, 10. **4** belirsizlik anlatır. *ör. Bay x'e söyledim, aldırış etmedi.*

X (ya da **röntgen**) **ışınları** *fiz.* Alman fizikçisi Wilhelm Conrad Röntgen'in 1896'da bulduğu, bir doğru boyunca yayılan, kırılmaya ve yansımaya uğramayan, elektriğin ya da manyetik alanların etkisiyle sapmayan, birçok alanda yararlanılan ışınlar.

Xe *kim.* ksenon elementinin kimyasal simgesi.

Yy

Y, y *a.* **1** Türk abecesinin yirmi sekizinci harfi. **2** "ye" adı verilen bu harf sesbilim yönünden ötümlü öndamak ünsüzüdür. **3** sıralamada ya da sınıflandırmada sayılar yerine harfler kullanıldığında yirmi sekizinci maddenin başına getirilir.

> **y**
> Yunanca "i" harfini simgeleyen ve adı *ypsilon* olan bu harf, Latin yazısına MÖ I. yüzyıl ortalarında girmiş ve Latinler onu "V" olarak kullanmışlar, onunla Yunanca "U"yu (Latinler *ui* diyordu ya da *u* ile *i* arasında bir sesle söylüyordu) karşılamışlardı. Y, bu biçimini Klasik Latincede bulmuştur. Kimi dillerde "i" olarak söylenen bu harf, Türkiye Türkçesinin "ye" sesini karşılamak üzere Latin yazısından alınmıştır.

y *mat.* matematikte, bilinmeyen ikinci niceliği gösterir.

Y *kim.* itriyum elementinin kimyasal simgesi.

ya (I) *ünl. Ar.* (-) "ey", "hey" anlamında bir seslenme sözü olarak ya da kimi duyguları güçlendirmek için kullanılır. *ör. Tanrı ona "Yürü ya kulum!" demiş. Ya Allah deyip yola düştük.* **ya Allah** bir işe girişirken güç kazanmak ereğiyle söylenen bir söz. **ya Rabbi** Tanrı'm. *ör. Ya Rabbi sana sığındık.* **ya sabır** dayanılması güç durumlarda sabır gerektiğini anlatır. *ör. Davranışlarını gören babası ya sabır deyip duruyordu.* **ya sabır çekmek** üzücü ve sinirlendirici, dayanılması güç bir duruma tepki göstermemeye, kendini tutmaya çalışmak.

ya (II) *bağ. Far.* **1** birinden birinin gerçekleşeceği sanılan iki iş için yinelemeli biçimde kullanılır. *ör. Ağır hasta, sabaha ya çıkar ya çıkmaz.* **2** birinden birinin seçilmesi gereken durumlarda yinelemeli olarak kullanılır. *ör. Ya adam gibi çalışırsın ya çeker gidersin.* **3** tümce başında "evet" gibi kullanılır, olumluluk bildirir. *ör. -Hava güzel, değil mi? -Ya, çok güzel.* **4** bir düşüncenin karşıtı da düşünülürken kullanılır. *ör. Başaracaktı ama ya başaramazsam diye üzülüyordu.* **5** soru tümcelerinin başında kullanılır. *ör. Ya şu karşımızdaki adam kim?* **6** bilinen, görülen ya da anımsanıp anlatılan bir olay dolayısıyla da sorulan, düşünülen başka bir konu için kullanılır. *ör. Siz bu işten kurtuldunuz, ya ben ne yapayım?* **7** gereklik ve onay anlatan tümcelerde onay bildirir. *ör. -Oraya Gidelim mi? -Gidin ya.* **8** dilek, koşul ve geniş zaman kipleriyle yargıyı pekiştirir. *ör. -Bu denir mi? -Denir ya! -Onun gelmesi gerekir miydi? -Gerekirdi ya!* **9** hikâye ve rivayet bileşik zamanlarından sonra gelerek anlamı pekiştirir. *ör. Yapmışsın ya!* **10** bir düşüncede sırayla yer alan ayrı cins öğelerden biri ötekilerden üstün görüldüğünde, o öğe tümce dışına alınır ve başına bir "ya" getirilerek "hele", "özellikle" anlamında kullanılır. *ör. Ya onun yalancılığı, ona ne demeli peki?* **11** yanıt özelliği taşıyan tümcenin sonunda, asıl yargının arkadan gelen tümceyle dile getirileceğini anlatır. *ör. İyi bir iş yaptık, yaptık ya, bakalım beğenecekler mi?* **12** tümcede ek görevli öğeler arasında yinelenmiş olarak kullanılır. *ör. Ya çalışırlar ya giderler.* **ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli** koşullara uyulması, bir işin yapılması gerektiğini, yapılmazsa orada kalınamayacağını anlatır. **ya da** *bağ. Far. T.* özdeş olmamakla birlikte özdeş değerde kabul edilen iki şeyi anlatan söz arasında bağlaç olarak kullanılır. *ör. Bu işi o, sen ya da arkadaşın yapmalıydı.* **ya dayak** (ya da **sopa**) **yememiş, ya sayı bilmiyor** bir şeyde ölçünün kaçırıldığını belirtmek için söylenir. **ya deve, ya deveci** uzak gelecek için verilen sözden korkulmamasını, ilerde koşulların, durumların değişebileceğini anlatır. *ör. Politikacı söz vermekten korkmuyor, ya deve ya deveci olasılığına sığınıyor.* **ya devlet başa, ya kuzgun leşe** "öyle bir işe girişiyorum ki beni ya imrenilecek duruma yükseltir ya da batırır, yok eder" anlamında söylenir. *ör. Ya devlet başa, ya kuzgun leşe deyip politikaya atıldı.* **ya herrü ya merrü** *ha.* bir işe girişirken her türlü kötü olasılığın göze alındığını belirtmek için "sonuç ne olursa olsun" anlamında söylenir. **ya huyundan ya suyundan (tüyünden)** kimi özellikleri bir arada bulunduğu kimselere benzeyenlerin bu durumunu belirtmek için söylenir. *ör. İnsan arkadaşını seçmeli, ya huyundan ya suyundan derler.*

yaba *a.* ağaçtan yapılmış, çatal biçiminde, harman savurmakta kullanılan bir tarım aracı. **yaba gibi** (el, ayak için) büyük ve geniş.

yabalama *a.* yabalamak eylemi.

yabalamak *(-i)* yabayla savurmak, aktarmak ya da atmak.

yaban *a. Far.* **1** yerleşim bölgeleri dışı, insan bulunmayan ıssız yer. **2** böyle yerlerde yaşayan ya da yetişen canlıları belirtmek için ad tamlamalarında tamlayan olarak kullanılır ya

da bileşik ad kurar. *ör. Yabangülü, yabankazı. Yaban ormanlarda avlanırlardı.* **3** aile ocağından ayrı yer, uzak yer, gurbet. *ör. Buranın erkekleri her yıl yabana gider çalışır.* **4** *ha.* yabancı ülke. *ör. İşçi olarak yabanlarda çürüdü.* **5** (kimi bölgelerde) yerli halktan olmayan kimse, yabancı, el. *ör. Elin yabanı bile senden iyi çıktı.* **6** *s.* yabana özgü olan, yaban olan. *ör. Yaban kırlarda yaşayan hayvanları evcilleştirmek zordur.* **yabana atmak** (ya da **atmamak**) önem vermemek (ya da vermek). *ör. Onu yabana atmak olacak şey miydi?* **yabana gitmek 1)** (bir şey) tanıdık olmayan birine, bir yabancıya verilmek, satılmak. *ör. Güzelim araba yabana gitti.* **2)** (biri) başka köye, başka yere, uzağa, gurbete gitmek. *ör.Yabana gidenler gün gelir dönerdi.* **3)** *ha.* boşa harcanmak. *ör. Onca para yabana gitmişti.* **yabana söylemek** yersiz, saçma bir söz etmek.

yabanarısı, -nı *b. a. Far. T. hayb.* zarkanatlıların yabanarısıgiller familyasından, arıya benzeyen, iğneli bir böcek.

yabanarısıgiller *ç. b. a.Far. T. hayb.* toplu bir biçimde yaşayan iğneli yabanarıları familyası.

yabanarmudu, -nu *b. a. Far. T. ha.* ➻ **ahlat**.

yabanasması, -nı *b. a. Far. T. bitb.* ➻ **akasma**.

yabancı *s.* ve *a. Far. T.* **1** başka bir ülkeden, başka bir ulustan olan (kimse) ya da başka bir ülkeyle, başka bir ulusla ilgili, ona özgü olan (şey). *ör. Yabancı futbolcu. Yabancı mal satan dükkânlar çoğaldı.* **2** aileden ya da yakın çevreden olmayan (kimse ya da şey). *ör. Evin önünde yabancı bir araba vardı.* **3** tanıdık, bildik olmayan. *ör. Lokantasına yabancılar gelmezdi.* **4** aynı çeşitten, aynı türden olmayan. *ör. Ekmekte yabancı maddeler bulundu.* **5** belirli bir yere ya da kimseye özgü olmayan. *ör. Kümese yabancı tavuklar doluşmuş.* **6** bir konuya, bir işe henüz alışmamış bulunan, o konuda, o işte bilgisi, deneyimi olmayan. *ör. İşin yabancısıydı ama çabuk alışacağa benziyordu.* **yabancı dil** bir kimseye göre anadilinin dışında kalan bütün dillerin ortak adı. **yabancı gelmek** (ya da **gelmemek**) tanımamak (ya da tanımak). *ör. Buraları ona yabancı gelmiyordu, çocukluğu buralarda geçmişti.* **yabancı gibi durmak 1)** (bir işe) ilgisiz kalmak, karışmamak. *ör. Yabancı gibi duracağına katılsana bize.* **2)** çekingen davranmak. *ör. Onun yabancı gibi durduğuna bakma, açılır.* **yabancı koyun kenara yatar** "bir yere yeni gelen kimse, çevredekilere pek yanaşmaz, çevredekiler de onu hemen aralarına almazlar" anlamında söylenir. **yabancı saha** *sp.* bir takımın alışık olmadığı, karşılaşma için geldiği kentin sahası. **yabancı saymak** (ya da **tutmak**) kendilerinden saymamak, yabancı gibi görmek. *ör. Onu hep yabancı saymışlardı.* **(bir şeyin) yabancısı olmamak** (ya da **olmak**) (onu) bilmek, tanımak (ya da bilmemek, tanımamak). *ör. İnsan yabancısı olmadığı davranışlarla karşılaşınca şaşırmaz. Yabancısı olduğumuz yerlerde rahat edemeyiz.*

yabancıl *s. Far. T.* ➻ **egzotik**.

yabancılama *a. Far. T.* yabancılamak eylemi.

yabancılamak *(-i) Far.T.* kendinden saymamak, yabancı gibi görmek, yadırgamak.

yabancılaşabilme *a.* yabancılaşabilmek eylemi.

yabancılaşabilmek *(nsz)* yabancılaşması olanaklı olmak ya da yabancılaşma olasılığı bulunmak.

yabancılaşma *a. Far. T.* **1** yabancılaşmak eylemi. **2** *topb.* bireyin, kendi ürettiği nesnelerin, emek ürünlerinin boyunduruğu, egemenliği altına girerek kendi sorunlarına, bulunduğu ortama, toplumsal, insansal olana yabancı durumuna gelmesi, emek ürünlerinin bağımsız ve ezici ekonomik bir güç olarak belirmesi.

yabancılaşmak *(nsz) Far. T.* **1** tanıdığı, bildiği kimselere ya da şeylere karşı zamanla yabancı durumuna gelmek, onları tanımaz, bilmez olmak. **2** yabancılık çekmek, alışamamak, yadırgamak.

yabancılaştırma *a. Far. T.* yabancılaştırmak eylemi.

yabancılaştırmak *(-i) Far. T.* yabancı durumuna getirmek, yabancılaşmasına yol açmak.

yabancılık *a. Far. T.* yabancı olma durumu. **yabancılık çekmek** (bir işte ya da çevrede) yabancı olmaktan doğan güçlüklerle karşılaşmak, alışmakta güçlükleri olmak. **yabancılık duymak** (bir yere, bir kimseye) alışamamak.

yabancılık *a. Far. T.* ➻ **egzotizm**.

yabandefnesi, -ni *b. a. Far. Yun. bitb.* ikiçeneklilerden, ormanlarda ve çayırlarda yetişen, çiçekleri sarı, beyaz ya da pembe olabilen bir kır bitkisi.

yabandomuzu, -nu *b. a. Far.T. hayb.* domuzgillerden, ormanda, yaban yerlerde yaşayan, domuzdan daha iri, sert kıllı, başı kocaman ve üçgenimsi, kesicidişleri çenesinden taşkın, ayakları iki parmaklı, bağ ve bahçelere zarar veren, saldırgan bir yaban hayvanı.

yabanenginarı, -nı *b. a. Far. Yun.* devedikeninin bir türü.

yabaneriği, -ni *b. a. Far. T. ha.* ➻ **çakaleriği**.

yabaneşeği, -ni *b. a. Far. T. hayb.* atgillerden, Hazar Denizi dolaylarında yaşayan, iki türü bulunan, eşeğe çok benzeyen bir yaban hayvanı.

yabanfesleğeni, -ni *b. a. Far. Yun. ha.* ➻ **yerfesleğeni**.

yabangülü, -nü *b. a. Far. bitb.* gülgillerden, soluk pembe çiçekler açan, parlak kırmızı renkte yemiş veren bir bitki.

yabanhavucu, -nu *b. a. Far.* maydanozgillerden, iğsi köklü, kökleri yenebilen, hayvan yemi olarak da kullanılan, kökü için ekilen, bir yıllık ya da çok yıllık türleri bulunan otsu bir bitki.

yabanıl *a.* ve *s. Far. T.* **1** doğada ve ilkel biçimde yaşayan (insan). **2** insan ayağı, insan eli değmemiş (yer, orman vb.). *ör. Afrika'nın*

yabanıl ormanlarına dalmışlardı. **3** *bitb.* doğada, kırlarda kendiliğinden yetişen (bitki). **4** *hayb.* doğada yaşayan, evcil olmayan (hayvan). **5** *mec.* insanlara sokulmayan, insanlardan kaçan, hırçın. *ör. Yabanıl biriyle arkadaş olunur mu?* **6** *mec.* ürküntü veren, ürkütücü. *ör. Karanlıkta, hayvanın parlayan yabanıl gözlerine bakakalmıştı.* **yabanıl hayvanlar** evcil olmayan yırtıcı hayvanların genel adı.

yabanılca *be.* yabanıla yaraşır bir biçimde.

yabanıllaşabilme *a.* yabanıllaşabilmek eylemi.

yabanıllaşabilmek *(nsz) Far. T.* yabanıllaşması olanak içinde olmak ya da yabanıllaşma olasılığı bulunmak.

yabanıllaşma *a. Far. T.* yabanıllaşmak eylemi.

yabanıllaşmak *(nsz) Far. T.* yabanıl duruma gelmek.

yabanıllaştırma *a. Far. T.* yabanıllaştırmak eylemi.

yabanıllaştırmak *(-i) Far. T.* yabanıl duruma getirmek, yabanıllaşmasını sağlamak ya da yabanıllaşmasına yol açmak. *ör. Ormanda yaşıyorlardı, yabanıl orman onları da yabanıllaştırmıştı.*

yabanıllık *a. Far. T.* **1** yabanıl olma durumu. **2** yabanıla yaraşır davranış.

yabani *s.* ve *a. Far.* (. - -)**1** ➻ **yabanıl**. **2** *mec.* görgüsü olmayan, kaba ve hoyrat. *ör. Adam öyle yabani ki, ayı sanırsın.* **yabani hayvanlar** ➻ **yabanıl hayvanlar**.

yabaniakdiken *b. a. Far. T.* (. - - . . .) *bitb.* hünnapgillerden, almaşık yapraklı, kırmızı renkte yemişi olan bir bitki.

yabanice *s.* ve *be. Far. T.* (. - -' .) yabani (bir biçimde), yabanılca.

yabaniıspanak *b. a. Far. Yun.* (. - - . . .) *bitb.* ➻ **pazı (II)**.

yabaniincir *b. a. Far. T.* ➻ **yabaninciri**.

yabanikimyon *b. a. Far Ar.* (. - - . .) *bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, Doğu Anadolu'da yetişen otsu bir bitki.

yabanikimyongiller *b. a. Far Ar. T.* (. - - . .) *bitb.* ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, peygamberağacı, yabanikimyon gibi bitkileri içine alan bir familya.

yabanilahana *b. a. Far. Yun.* (. - - . .' .) *bitb.* turpgillerden, kumlu topraklarda yetişen ve sebze olarak yenilebilen bir bitki.

yabanileşebilme *a. Far. T.* (. - - . . . .) yabanileşebilmek eylemi.

yabanileşebilmek *(nsz) Far. T.* (. - - . . . .) ➻ **yabanıllaşabilmek**.

yabanileşme *a. Far. T.* (. - - . .) yabanileşmek eylemi.

yabanileşmek *(nsz) Far. T.* (. - - . .) ➻ **yabanıllaşmak**.

yabanilik *a. Far. T.* (. - - .) ➻ **yabanıllık**.

yabanimarul *b. a. Far. Yun.* (. - - . .) *bitb.* ➻ **acımarul**.

yabanimenekşe, -yi *b. a. Far.* kırda kendiliğinden yetişen bir menekşe.

yabanimercanköşk, -kü *b. a. Far. Ar. Far.* (. - - . . .) *bitb.* güzel kokulu bir saksı bitkisi olan mercanköşkün yabanıl bir türü.

yabaninciri, -ni *b. a. Far. bitb.* **1** dutgillerden, Mısır'da yetişen ve kerestesi eski Mısırlılarca mumyalara sanduka yapmakta kullanılmış olan bir ağaç. **2** bu ağacın meyvesi.

yabaniyasemin *b. a. Far.* (. - - - . .) *bitb.* patlıcangillerden, kırlarda yetişen, kimi türleri süs bitkisi olarak da yetiştirilen, almaşık yapraklı, mor çiçekler açan, tırmanıcı, sarılgan bir bitki.

yabaniyonca *b. a. Far. T.* (. - - . .) ➻ **yabanyoncası**.

yabankazı, -nı *b. a. Far. T. hayb.* ördekgillerden, beyaz, kahverengi ve külrengi tüyleri olan, kazların en büyük türü.

yabankedisi, -ni *b. a. Far. T. hayb.* kedigillerden, yaklaşık 60 cm. uzunluğunda, kırçıl renkli bir memeli türü.

yabankekiği, -ni *b. a. Far. T.* ➻ **kekik**.

yabanketeni, -ni *b. a. Far. Ar. bitb.* ➻ **suketeni** .

yabanlık *s.* ve *a. Far. T.* **1** bayram, düğün gibi belirli günlerde ya da konuk olarak bir yere giderken giyilen (giysi). **2** *a.* el değmemiş yer, ekilmemiş, işlenmemiş toprak.

yabanmaydanozu, -nu *b. a. Far. Yun. bitb.* baldıranın maydanoza benzeyen kimi türlerine verilen ad.

yabanmersini, -ni *b. a. Far. Yun. bitb.* fundagillerden, yaprakları taneli, çiçekleri pembe ya da beyaz olan, çalı görünüşünde bir bitki.*eş.* **keçiyemişi**.

yabannanesi, -ni *b. a. Far. Ar.* (. . - . .) *bitb.* kırlarda yetişen bir tür nane.

yabanördeği, -ni *b. a. Far. T. hayb.* ördekgillerden, evcil ördeğe benzeyen, akarsularda, göllerde, sazlık alanlarda yaşayan, yeşil boyunlu bir ördek türü.

yabanpancarı, -nı *b. a. Far. T. bitb.* ➻ **pazı (II)**.

yabanpazısı, -nı *b. a. Far.T. bitb.* ➻ **ıştır**.

yabansarmısağı, -nı *b. a. Far. T. ha.* peynire de konulan, sarımsak gibi kokan, sarmısak tadında bir ot.

yabansı *s. Far. T.* alışılmamış bir durumda olan, alışılmamış, duyulmamış, görülmemiş.

yabansılık *a. Far. T.* yabansı olma durumu, özelliği.

yabansıma *a. Far. T.* yabansımak eylemi.

yabansımak *(-i) Far. T.* alışılmamış olarak karşılamak, yabansı bulmak.

yabansıyabilme *a. Far. T.* yabansıyabilmek eylemi.

yabansıyabilmek *(-i) Far. T.* yabansıması olanaklı olmak ya da yabansıma olasılığı bulunmak.

yabansümbülü, -nü *b. a. Far. bitb.* ➻ **kedinanesi**.

yabantavuğu, -nu *b. a. Far. T. ha.* sülün ya da çulluk.

yabanteresi, -ni *b. a. Far. bitb.* ➻ **horozcuk**.

yabantırak *a. Far. T. bitb.* sulak yerlerde yetişen bir tür dereotu.
yabanturpu, -nu *b. a. Far. bitb.* turpgillerden, beyaz çiçekler açan, kökü ve yaprakları baharlı bir bitki.
yabanyoncası, -nı *b. a. Far. T. bitb.* kırda kendiliğinden yetişen bir tür yonca. *eş.* **tirfil**.
yad *s.* akraba ya da tanıdık, bildik olmayan, el, yabancı. **yad eller 1)** baba ocağından, ailenin bulunduğu yerden uzak yerler, gurbet. **2)** yabancı kimseler, yabancılar.
yâd *a. Far.* anımsama, anma. **yâd edilmek** anımsanmak, anılmak. **yâd etmek** anımsamak, anmak. **yâd olunmak** anımsanmak, anılmak.
yaderk *b. s.* kurallarını, yasasını kendi içinden çıkaracak yerde dışarıdan alan.
yaderklik *b. a.* **1** *topb.* bir topluluğun kendi dışından kimselerce, yabancılarca yönetilmesi durumu ya da böyle bir yönetim biçimi. **2** *fels.* kendi yasasını, kurallarını kendi varlığından çıkaracak yerde dışarıdan alma, dışarıdan gelen yasaya, buyruğa göre davranma durumu.
yadestetik *b. s. T. Fr. fels.* estetiğe aykırı olan.
yadgerekirci *b. s. fels.* yadgerekircilik yandaşı (kimse, görüş).
yadgerekircilik *b. a. fels.* gerekirciliği yadsıyan, insan istencinin özgür olduğunu, iyiyi ya da kötüyü seçmenin insanın elinde bulunduğunu öne süren öğreti. *eş.* **indeterminizm**.
yadımlama *a. yaşb.* (canlı organizmayı yapan büyük ve karmaşık yapılı moleküller) enerji çıkararak yanma. *eş.* katabolizma.
yadımlamak *(-i) yaşb.* (canlı organizmayı yapan büyük ve karmaşık yapılı moleküller) enerji çıkararak yanmak.
yadınkurun *b. s. fiz.esk.* ➻ **asenkron**.
yadırgayabilme *a.* yadırgayabilmek eylemi.
yadırgayabilmek *(-i)* yadırgaması olanak içinde olmak ya da yadırgama olasılığı bulunmak.
yadırgama *a.* yadırgamak eylemi.
yadırgamak *(-i)* **1** kendine yabancı gelen bir kimseye, duruma ya da şeye alışamamak. **2** alışkanlığına aykırı görmek, yabancı bulmak, tuhaf olduğunu düşünmek. *ör. Denizi ilk görüşte yadırgamıştı.* **3** *ha.* yabancılık çekmek. *ör. Bu köyü yadırgamıştı, birkaç günü zor geçirdi.*
yadırganabilme *a.* yadırganabilmek eylemi.
yadırganabilmek *(nsz)* yadırganması olanak içinde olmak ya da yadırganma olasılığı bulunmak.
yadırganış *a.* yadırganmak eylemi ya da biçimi.
yadırganma *a.* yadırganmak eylemi.
yadırganmak *(nsz)* yadırgamak eylemine konu olmak. *ör. Onun tutumu ilkin çok yadırganmıştı, sonra alışıldı.*
yadırgatıcı *s.* yadırgamaya yol açan. *ör. Davranışı yadırgatıcıydı.*
yadırgatıcılık *a.* yadırgatıcı olma durumu. *ör. Davranışının yadırgatıcılığına karşın kimse alınmamıştı.*
yadırgatma *a.* yadırgatmak eylemi.
yadırgatmak *(-i)* yadırgamak eylemini yaptırmak, yadırgayacağı bir davranışta bulunmak, yadırgamasına yol açmak.
yadırgayabilme *a.* yadırgayabilmek eylemi.
yadırgayabilmek *(-i)* yadırgaması olanaklı olmak ya da yadırgama olasılığı bulunmak.
yadırgayış *a.* yadırgamak eylemi ya da biçimi.
yadırgı *s. ha.* o yerden olmayan, yabancı. **yadırgı gelmek** *ha.* yabancı gibi bir izlenim vermek. *ör. Bu inek yadırgı geliyor, bizim değil herhalde.*
yadırgılık *a. ha.* yadırgı olma durumu, yabancılık.
yadigâr *a. Far.* (- . -) **1** bir kimseyi ya da bir olayı anımsatan nesne (ya da kimse). *ör. Sen bize amcamızın yadigârısın.* **2** anımsanmak için bir kimseye verilen nesne. *ör. Verdiğin yadigârı hâlâ saklıyorum.* **yadigâr bırakmak** anımsanmak için arkasında birini ya da bir şeyi bırakmak. *ör. Kol saatini oğluna yadigâr bırıkmıştı.* **yadigâr kalmak** bir kimseden, bir olaydan anı olarak kalmak, ondan kalan ve onu anımsatan bir nesne olmak. **yadigâr olmak** yadigâr olarak bırakılmış olmak. *ör. Babasından yadigâr olan evi satamazdı.* **yadigâr olsun** anı olarak kalsın. *ör. Bu saat sana yadigâr olsun.*
yadsıma *a.* **1** yadsımak eylemi. **2** *mant.* öne sürülen bir savı tanımama, onu yok sayma, olumsuzlama.
yadsımacılık *a.* **1** *fels.* her türlü gerçeği ve özellikle inancı yadsıyan görüş. **2** *ruhb.* her tür uyarmaya karşı hastada etkinliğin azalması biçiminde ortaya çıkan durum.
yadsımak *(-i)* **1** yapmış olduğu bir eylemi, söylemiş olduğu bir sözü ya da tanık olduğu bir şeyi yapmadığını, söylemediğini, bilmediğini, görmediğini söylemek. **2** var olan, gerçek olan bir şeyi yok saymak. *ör. Gerçeği yadsımak olanaksızdır.* **3** kendi özüne yabancı saymak. *ör. İnsan anasını babasını yadsır mı?* **4** (Tanrı'nın varlığını) tanımamak.
yadsınabilme *a.* yadsınabilmek eylemi.
yadsınabilmek *(nsz)* yadsınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yadsınış *a.* yadsınmak eylemi ya da biçimi. *ör. Tanrı'nın yadsınışı her zaman görülmüştür.*
yadsınma *a.* yadsınmak eylemi ya da biçimi.
yadsınmak *(nsz)* yadsımak eylemine konu olmak.
yadsıtma *a.* yadsıtmak eylemi.
yadsıtmak *(-i, -e)* yadsımak eylemini yaptırmak, yadsımasını ya da yadsınmasını sağlamak. *ör. Şeytan, insana Tanrı'yı yadsıtmak istermiş.*
yadsıyabilme *a.* yadsıyabilmek eylemi.
yadsıyabilmek *(-i)* yadsımak elinde olmak, yadsıma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yadsıyış *a.* yadsımak eylemi ya da biçimi. *ör. Gerçeği yadsıyış sana ne kazandırır?*
yadsıyıverme *a.* yadsıyıvermek eylemi.

yadsıyıvermek *(-i)* çabucak yadsımak. *ör. Az önce söylediğini yadsıyıverince kendisine güvenim kalmadı.*
yafa *a. (İsrail'deki Yafa kentinin adından)* (.' .) kalın kabuklu ve çekirdekli bir portakal türü.
yafta *a. Far.* (.' .) *esk.* üzerine asıldığı ya da yapıştırıldığı şeylerle ilgili bilgi veren yazılı kâğıt parçası. **yaftayı yapıştırmak** *mec.* birini ya da bir şeyi, hiç araştırmadan ya da karaçalma olsun diye iyi olmayan bir şeyle nitelemek.
yaftalama *a. Far. T.* yaftalamak eylemi.
yaftalamak *(-i) Far. T. mec.* hiç araştırmadan ya da karaçalma olsun diye iyi olmayan bir şeyle nitelemek.
yaftalanabilme *a. Far. T.* yaftalanabilmek eylemi.
yaftalanabilmek *(nsz) Far. T. mec.* yaftalanması olanak içinde olmak ya da yaftalanma olasılığı bulunmak. *ör. Kimi durumlarda insanlar kolayca yaftalanabilir.*
yaftalanma *a. Far. T.* yaftalanmak eylemi.
yaftalanmak *(nsz) Far. T. mec.* karaçalma olsun diye iyi olmayan bir şeyle nitelenmek.
yaftalayabilme *a. Far. T.* yaftalayabilmek eylemi.
yaftalayabilmek *(-i) Far. T. mec.* yaftalamak elinde olmak ya da yaftalama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Utanmadan insanları yaftalayabilirler.*
yaftalayıverme *a. Far. T.* yaftalayıvermek eylemi.
yaftalayıvermek *(-i) Far. T. mec.* çabucak yaftalamak. *ör. Öyle kimseler insanı yaftalayıvermekten çekinmez.*
yağ *a.* **1** sütten ya da bitkilerden elde edilen ve yiyeceklerde kullanılan madde. *ör. Baklavanın yağı fazla olmuş.* **2** ağır hidrokarbonlardan ya da karmaşık gliserinler karışımından oluşan ve oda sıcaklığında genellikle akışkan durumda bulunan mineral, hayvansal ya da bitkisel kaynaklı madde. **3** mazot, vazelin gibi, fizik nitelikleriyle yağları andıran ve sanayide kullanılan mineral madde. *ör. Gazyağı, neftyağı.* **4** vücudun, amonyak, üre gibi atılması gereken kimi maddelerini içine alarak deriden sızan ve ter kokusunu veren madde. **5** ıtırlı bitkilerden çıkarılan güzel kokulu, sıvı ve uçucu madde. *ör. Gülyağı.* **6** *arg.* abartılmış, dalkavukluğa dönüşmüş övgü, aşırı övgü. **yağ bağlamak 1)** (süt vb.) üzerine kat kat yağ birikmek. **2)** (insan, hayvan) semiz bir duruma gelmek. **yağ bal** istenir biçimde, tatlı, hoş. **yağ bal olsun** (yenilen, içilen şeyler) helal ve afiyet olsun. **yağ basmak 1)** büyük bir kaba yağ yerleştirmek. **2)** *mec.* yağ bağlamak, semiz duruma gelmek, semirmek. **yağ çekmek** (ya da **yapmak** ya da **yakmak**) *arg.* (birini) bir çıkar vb. gözeterek abartılı bir biçimde övmek, dalkavukluk etmek. **yağ gibi kaymak** (taşıt) yolda sarsıntısız bir biçimde ve hızla gitmek. **yağ kokmak** *arg.* (davranış, söz için) dalkavukça bir hava taşımak. **yağ tulumu** (ya da **küpü**) *(şaka)* (insan için) çok şişman, çok semiz. **yağ yakmak 1)** tavada yağı çok ısıtmak. **2)** (taşıt motoru) yağı benzine karıştırmak. **3)** *arg.* dalkavukça davranmak, dalkavukluk etmek, abartılı bir biçimde övmek. **yağ yedirmek** yağı, bir şeyin içine azar azar katarak belli olmayacak bir duruma getirmek. *ör. Hamura biraz yağ yedirirsen lezzet kazanır.* **yağa bala batırmak** (birini) çok iyi bir biçimde ağırlamak. **yağına kıyamayan çöreğini kuru yer** bir işi için gerektiğince özveride bulunmayan kimse, sonucun olumsuzluğuna, kusuruna katlanmak zorundadır.
yağabilme *a.* yağabilmek eylemi.
yağabilmek *(nsz)* yağması olanaklı olmak ya da yağma olasılığı bulunmak. *ör. Hava bulutlanıyor, yağmur yağabilir.*
yağbezleri, -ni *ç. b. a. gövb.* içinde yağ bulunan ya da yağ salgılayan bezler.
yağcı *a.* **1** yağ çıkaran ya da satan kimse. **2** kimi işyerlerinde makineleri yağlayan işçi. **3** *arg.* dalkavuk.
yağcılık *a.* **1** yağ çıkarma ya da satma işi. *ör. İsparta'da gülyağı çıkarılır, yağcılıkla geçinilir.* **2** makine yağlama işi. **3** *arg.* dalkavukluk. **yağcılık etmek** ➻ **yağ çekmek**.
yağda *a. ha.* yağ lekesi, yağlı kir.
yağdalanma *a. ha.* yağdalanmak eylemi.
yağdalanmak *(nsz) ha.* üzerinde yağlı bir kir birikmek.
yağdalı *s. ha.* üzerinde yağlı kir bulunan, pis. *ör. Yağdalı saçını taramaya çalışıyordu.*
yağdanlık *a. T. Far. T.* makine parçalarına yağ akıtmak için kullanılan, ince uzun bir borusu olan yağ kabı.
yağdırabilme *a.* yağdırabilmek eylemi.
yağdırabilmek *(-i, -e)* yağdırması olanak içinde olmak ya da yağdırma olasılığı bulunmak.
yağdırılış *a.* yağdırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Partiye paranın yağdırılışı çıkar için değil midir?*
yağdırılma *a.* yağdırılmak eylemi.
yağdırılmak *(nsz)* yağmak eylemi yaptırılmak, yağması sağlanmak.
yağdırış *a.* yağdırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Uçakların bomba yağdırışı korkunçtu.*
yağdırma *a.* yağdırmak eylemi.
yağdırmak *(-i, -e)* **1** yağmasını sağlamak. **2** bir şeyi üst üste, aralıksız ve çok sayıda atmak, indirmek, savurmak, söylemek. **3** *mec.* çok sayıda ortaya koymak, sürmek. *ör. Fabrika piyasaya mal yağdırmıştı.*
yağdoku *b. a. gövb.* vücutta yağ tabakalarını oluşturan doku.
yağhane *b. a. T. Far.* (. - .) bitkisel ya da hayvansal yağ çıkarılan yer.
yağı *a. ha.* ➻ **düşman**.
yağılaşabilme *a.* yağılaşabilmek eylemi.
yağılaşabilmek *(nsz; -le)* ➻ **düşmanlaşabilmek**.
yağılaşıverme *a.* yağılaşıvermek eylemi.

yağılaşıvermek *(nsz; -le)* ➻ **düşmanlaşıvermek**.
yağılaşma *a.* yağılaşmak eylemi.
yağılaşmak *(nsz; -le)* ➻ **düşmanlaşmak**.
yağılık *a.* ➻ **düşmanlık**. **yağılık etmek** ➻ **düşmanlık etmek**.
yağımsı *s.* yağa benzer, yağı andıran, yağ gibi.
yağır *a. ha.* **1** iki kürek arası, sırt, arka. **2** atın omuzları arasındaki yer. **3** (atta, eşekte vb.) eğerin ya da semerin açtığı yara. **yağırı olan gocunur** bir yolsuzluğun sorumlusu aranırken o işte kusuru bulunan kişi telaşa düşer.
yağış *a.* **1** yağmak eylemi ya da biçimi..*ör. Karın yağışını seyretemeyi severim.* **2** havadaki su buharının yoğunlaşma sonunda sıvı ya da katı durumda yere düşmesi. **3** bir yere yağan yağmur ya da kar miktarı. *ör. Bu yıl yağış azdı.* **4** *ha.* yağmur. **yağış düzeni** *coğr.* bir yerdeki yıllık yağışın aylara ya da mevsimlere dağılışı.
yağışlı *s.* **1** yağışı olan. *ör. Hava bugün yağışlı geçecekmiş.* **2** yağışı çokça olan, çok yağış alan. *ör. Güney yağışlı bölgedir.*
yağışölçer *b. a.* belirli bir zamanda belirli bir yere düşen yağış miktarını ölçmeye yarayan aygıt.
yağışsız *s.* yağışı olmayan ya da az olan, kurak. *ör. Bu kış yağışsız geçti denebilir.*
yağışsızlık *a.* yağışsız olma durumu, kuraklık.
yağız *s.* **1** karaya çalan buğday rengi, esmer. **2** (at rengi) doru. **3** *ha.* yiğit, yavuz. **yağız doru** kızıla çalan kara tüyleri olan (at).
yağızlaşabilme *a.* yağızlaşabilmek eylemi.
yağızlaşabilmek *(nsz)* yağızlaşmak elinde olmak, yağızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar yağızlaşabilmek için para harcıyor.*
yağızlaşma *a.* yağızlaşmak eylemi.
yağızlaşmak *(nsz)* güneş vb. nedeniyle yağız bir ten edinmek, esmerleşmek.
yağızlaştırılma *a.* yağızlaştırılmak eylemi.
yağızlaştırılmak *(nsz)* yağız duruma getirilmek, esmerleştirilmek.
yağızlaştırma *a.* yağızlaştırmak eylemi.
yağızlaştırmak *(-i)* yağızlaşmasını sağlamak ya da yağızlaşmasına yol açmak. *ör. Deniz ve güneş insanı birkaç günde yağızlaştırır.*
yağızlık *a.* yağız olma durumu.
yağlama *a.* yağlamak eylemi. **yağlama yağı** motor ve makine parçalarının yağlanmasında kullanılan yağ.
yağlamak *(-i)* **1** yağ sürmek. **2** (motor, makine vb. için) sürtünen iki yüzey arasına, kaymayı kolaylaştırmak için yağlı bir madde sürmek. **3** *arg.* yağ çekmek. **yağlayıp ballamak** çok överek anlatmak.
yağlanabilme *a.* yağlanabilmek eylemi.
yağlanabilmek *(nsz)* yağlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yağlanayazma *a.* yağlanayazmak eylemi.
yağlanayazmak *(nsz)* az kalsın yağlanmak. *ör. Motorun yağını değiştiriken üstüm başım yağlanayazdı.*
yağlandıra ballandıra *ik. be.* aşırı ölçüde överek, ilgi çekici öğeler ekleyerek. *ör. Geziyi yağlandıra ballandıra anlatıyordu.*
yağlandırıp ballandırmak *(-i)* aşırı ölçüde övmek, ilgi çekici öğelerek ekleyerek anlatmak.
yağlanış *a.* yağlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Güreşçilerin yağlanışı uzun sürdü.*
yağlanma *a.* yağlanmak eylemi.
yağlanmak *(nsz)* **1** yağlamak eylemine konu olmak, yağ sürülmek ya da konulmak. **2** üzerinde yağ oluşmak. *ör. Cildi çabuk yağlanıyordu.* **3** yağdan kirlenmek. **4** yağ sürünmek. *ör. Güreşçiler yağlanarak alana çıktı.*
yağlatma *a.* yağlatmak eylemi.
yağlatmak *(-i, -e)* yağlamak eylemini yaptırmak, yağlamasını ya da yağlanmasını sağlamak.
yağlayabilme *a.* yağlayabilmek eylemi.
yağlayabilmek *(-i)* yağlamak elinde olmak, yağlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yağlayıcı *a.* makine, motor vb. parçalarını yağlamakta kullanılan araç.
yağlayış *a.* yağlamak eylemi ya da biçimi.
yağlı *s.* **1** içinde ya da üzerinde yağ olan. **2** yağı çok olan. **3** yağ ile yapılmış. *ör. Eskiden yağlı yavan diye bir çörek yapılırdı.* **4** üzerine yağ bulaşmış, yağdan lekelenmiş, kirlenmiş olan. *ör. Kasap, yağlı önlüğüne elini sildi.* **5** iyi beslenmiş, semiz. *ör. Yağlı tavuğun suyuna pilav yapılır.* **6** *mec. tkz.* bol ve emeksiz, kolay kazanç sağlayan. *ör. O yağlı işleri sever.* **7** *arg.* paralı, varsıl, zengin. **yağlı ballı** (kişiler için) araları, ilişkileri çok iyi. **yağlı ballı olmak** araları, ilişkileri çok iyi olmak. **yağlı güreş** *sp.* vücut zeytinyağıyla yağlanmış olarak yapılan bir tür serbest güreş. **yağlı ip** darağacı. **yağlı kâğıt** yağlı yiyeceklerin sarılmasında kullanılan, yağı dışarı vermeyen bir tür kâğıt. **yağlı kapı** çalışma koşulları çok iyi olan, çalıştırdığı kişiye bol para, yiyecek, eşya vb. veren aile ya da kuruluş. **yağlı kapı bulmak** çalışma koşulları ve parası çok iyi olan bir iş elde etmek. **yağlı kara** *ha.* **1)** is ile yağ karışımından oluşan, halk arasında merhem olarak yaralara da sürülen tencere kiri. **2)** parlak ve koyu esmer renk. **yağlı kömür** içinde yaklaşık yüzde otuz uçucu madde bulunan, ısı etkisiyle bu maddeler yok edilerek kok elde edilen kömür. **yağlı kuyruk** *mec. tkz.* kolayca sömürülecek iş, kişi ya da kolayca ve bolca yararlanılabilecek kaynak. **yağlı müşteri** bol paralı, çok alışveriş yapan müşteri. **yağlı toprak** *ha.* yumuşak ve verimli toprak.
yağlıboya *b. a.* **1** boyaya kimi özel sıvılar katılmasıyla elde edilen, eşyaya renk vermek, onu dış etkilerden korumak amacıyla sürülen kimyasal madde. **2** *s.* bu boya ile yapılmış olan (resim). *ör. Ressamın yağlıboyaları ilgi çekti.* **3** *ünl.* genellikle bir şey taşınırken, kalabalıktan yol istemek için söylenen "açılın, çekilin, yol verin" anlamında bir uyarma sözü. *ör. Hamal, "Değmesin, yağlıboya!" diye bağırıyordu.*

yağlıboyacı, -yı *b. a.* **1** yapılarda yağlıboya işleri yapan kimse. **2** yağlıboya ressamı.
yağlıboyacılık *b. a.* yağlıboya işi, yağlıboyacı olma durumu.
yağlıca *a. ha.* **1** püren de denilen yeşil süpürgeotu. **2** ilkbaharda yetişen ve çiğ olarak yenilen ya da yemeği yapılan bir ot.
yağlık *a. ha.* başörtüsü ya da başa da bağlanabilen büyük mendil, çevre.
yağlıkçı *a. ha.* **1** havlu, çevre, başörtüsü, mendil, çamaşır gibi şeyler satan kimse. **2** gelinlik, tel, duvak gibi şeyleri kirayla veren kimse.
yağlılık *a.* yağlı olma durumu.
yağlımsı *s.* yağlı gibi, biraz yağlı.
yağma (I) *a.* yağmak eylemi. **yağmasa da gürlemek** *ha.* yapacakmış gibi davranıp hiçbir şey yapmamak, yapmasa da yapacakmış gibi davranmak.
yağma (II) *a.* (.' .) **1** birçok kişinin zor kullanarak ele geçirdikleri malı alıp kaçması. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, akıncıların düşman topraklarına mal ele geçirmek vb. amacıyla yaptıkları baskın, çapul. **3** *s.* zor kullanılarak ya da baskın yoluyla elde edilmiş olan (mal vb.). **yağma edilmek** yağma etmek eylemine uğramak, yağmalanmak. **yağma etmek 1)** birçok kimse, zor kullanarak bir malı alıp kaçmak. **2)** *tar.* (yengi kazanmış asker savaş sonunda) canlıları tutsak olarak almak ve malı ele geçirmek. **yağma gitmek** (bir mal) kapış kapış edilmek, çok alıcı bulmak, çok satılmak. **yağma Hasan'ın böreği** kimsenin sahip çıkmadığı, korumadığı, herkesin sömürdüğü, yararlandığı kaynak. **yağma yok** *tkz.* "buna razı olmam, öyle şey olmaz" anlamında söylenir.
yağmacı *s.* (.' . .) yağma eden, yağmalayan (kimse, ordu).
yağmacılık *a.* (.' . . .) yağmacı olma durumu, yağma etme işi. *ör. Yağmacılık, eski çağların bir yaşama biçimi saylabilirdi.*
yağmak, -ar *(nsz)* **1** (yağmur, kar, dolu için) gökten düşmek. **2** (toz, mermi vb. için) yüksekten çokça düşmek. *ör. Eşkıyanın üstüne kurşun yağıyordu.* **3** *mec.* üst üste ve çok gelmek. *ör. Olayla ilgili olarak her yerden bilgi yağıyordu.*
yağmalama *a.* yağmalamak eylemi.
yağmalamak *(-i)* bir malı, bir şeyi zor kullanarak alıp kaçmak, yağma etmek.
yağmalanabilme *a.* yağmalanabilmek eylemi.
yağmalanabilmek *(nsz)* (bir mal) yağmalanması olanak içinde olmak ya da yağmalanma olasılığı bulunmak.
yağmalanış *a.* yağmalanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Düşüncelerinin yağmalanışı onu üzmüştü.*
yağmalanma *a.* yağmalanmak eylemi.
yağmalanmak *(nsz)* (bir mal) zor kullanılarak alınıp kaçırılmak, yağma edilmek.
yağmalayabilme *a.* yağmalayabilmek eylemi.
yağmalayabilmek *(-i)* yağmalamak elinde olmak, yağmalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yağmalayış *a.* yağmalamak eylemi ya da biçimi.
yağmalayıverme *a.* yağmalayıvermek eylemi.
yağmalayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede yağmalamak.
yağmur *a.* **1** havayuvarında bulunan su buharının soğuk tabakalarda yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumda olanı. **2** *mec.* çok ve sık düşen, gelen şey. *ör. Eşkıya kurşun yağmuruna tutulmuştu.* **3** *mec.* bolluk, çokluk. *ör. Delikanlı başarısını övgü yağmurundan anlamıştı.* **yağmur bombası** yağmursuz dönemlerde, yağmur bulutları oluşturmak ereğiyle uçaklarla atmosfere atılan özdek. **yağmur boşanmak** ansızın başlayıp çok sulu yağmak. **yağmur bulutu** nem yüklü olan ve yeryüzüne yağmur bırakan bulut. **yağmur duası** kuraklık olunca, inanışa göre yağmur yağması için, halkın topluca Tanrı'ya yakarması. **yağmur mevsimi** yağmurun bol yağdığı zaman. **yağmur olsa kimsenin tarlasına yağmaz** (ya da **düşmez**) elinden geldiği ve kendisi için bir özveri gerektirmediği halde, kimseye bir iyilik yapmayanlar için söylenir. **yağmur suyu** yağmur. **yağmur yağarken küpünü doldurmak** olanak varken yararlanarak para ya da mal sahibi olmak. **yağmur yağmak** yağmur yere düşmek. **yağmur yağsa yaş görmez, dolu olsa taş görmez** "öyle güvenli bir durumu var ki hiçbir tehlike ona bir zarar veremez" anlamında söylenir. **yağmur yemek** yağmur altında kalarak ıslanmak. **yağmurdan kaçarken doluya tutulmak** güç bir durumdan kurtulmaya çalışırken daha kötü bir durumla karşılaşmak.
yağmurca *a. ha.* bir çeşit geyik, dağkeçisi.
yağmurça *a. ha.* ➻ **yağmurca.**
yağmurkuşağı, -nı *b. a.* ➻ **gökkuşağı.**
yağmurkuşu, -nu *b. a. hayb.* yağmurkuşugillerden, bataklık yerlerde ve su kıyılarında yaşayan, kısa bacaklı ve boyunlu, kabarık ve kısa gagalı, ayakları üç parmaklı, esmer, kızıl, sarı ve beyaz karışımı tüylü ve siyah benekli, küçük bir kuş.
yağmurkuşugiller *ç. b. a. hayb.* pek çok türü bulunan, kızkuşu, yağmurkuşu gibi türleri içine alan, ince bacaklı, uzun sivri kanatlı kuşlar familyası.
yağmurlama *a.* **1** yağmurlamak eylemi. **2** yağmur gibi su püskürtme.
yağmurlamak *(nsz)* **1** (hava) yağmura çevirmek ya da yağmur yağacak gibi görünmek. **2** (tarlaya vb.) yağmur gibi su püskürtmek.
yağmurlu *s.* yağmurun yağdığı, yağmur yağan, yağmuru olan. *ör. Yağmurlu günleri severdi.*
yağmurluk *a.* **1** yağmurda ıslanmamak için giyilen, genellikle su geçirmez kumaştan yapılmış üstlük. **2** *mim.* bir yapıda, içeriye doğru

açılan pencerelerle dış kapılarda, yağmur ve kar sularının içeriye girmesine önlemek için yapılmış, oluklu taşkın parça.

yağmurölçer *b. a.* ➻ **yağışölçer**.

yağmursuz *s.* yağmur yağmayan, yağmuru olmayan.

yağmursuzluk *a.* yağmursuz olma durumu, yağışsızlık, kuraklık.

yağölçer *b. a.* sütteki yağlı madde miktarını belirlemeye, ölçmeye yarayan, özel bir tüp biçiminde araç.

yağsız *s.* **1** yağı olmayan. **2** yağı yeterli olmayan, az olan. **3** içinde yağ bulunmayan, içine yağ katılmamış, yağ ile yapılmamış olan. **4** yağ salgılamayan, kuru. *ör. Onun cildi yağsızdır.* **5** *mec.* ince, zayıf, kuru.

yağsızlık *a.* yağsız olma durumu.

yağtaşı, -nı *b. a.* araçların kesici ağızlarını bilemekte gazyağı, zeytinyağı ya da mazotla kullanılan doğal taş.

yağyakıt, -tı *b. a.* ➻ **fuel-oil**.

yahey *ünl. Ar.* (. -) sevinç ve coşku anlatır.

yahni *a. Far.* **1** kavrulmuş bol soğanlı ve domatesli, sade ya da sebzeli, kuşbaşı biçiminde doğranmış et yemeği. **2** *a.* ve *s. arg.* budala, aptal, bön (kimse).

yahnilik *s. Far.* **1** yahni yapmaya elverişli olan, küçük küçük doğranmış (et). **2** *a. arg* aptallık, budalalık, bönlük.

yahşi *s. ha.* pek güzel, çok güzel, iyi, güzel.

yahu *ünl. Ar.* (-' .) *tkz.* **1** "hey, bana bak, baksan a!" anlamında. *ör. Yahu, içerde kimse yok mu?* **2** üzerine dikkati çekmek, güçlendirmek için, söylenen söze katılır. *ör. Deniz çok güzelmiş yahu!* **3** kimi zaman rica yollu söylenir. *ör. Etme yahu!*

Yahudi *ö. a.* ve *s. (Yahuda özel adından)* **1** Hazreti Musa'nın dinine bağlı olan (kimse), Musevi. **2** (ad tamlamalarında) Musevilikle ilgili, Museviliğe özgü.

yahudibaklası, -nı *b. a.* ➻ **acıbakla**.

Yahudice *ö. a* . (. . .' .) **1** Yahudi dili. **2** *s.* bu dille yazılmış, bu dile özgü olan.

Yahudilik *ö. a.* **1** Hazreti Musa'nın dini, Yahudi dini, Musevilik. **2** Yahudi olma durumu, Musevilik.

yahut *bağ. Far.* (-' .) **1** ya da. **2** bir düşünceden cayıldığında "daha iyisi, daha doğrusu" anlamında kullanılır.

yak *a. (Tibetçe)* Tibet'te ve Asya'nın kimi bölgelerinde yabanıl ya da evcil olarak yaşayan, bütün gövdesi ve gerdanı yere değin sarkan uzun kıllarla kaplı bir sığır türü.

yaka *a.* **1** giyeceklerin boyna gelen ve boynu çevreleyen bölümü. *ör. Gömleğin yakası dar geldi.* **2** giyeceklerin boyna gelen bölümüne eklenen ve türlü biçimlerde olabilen parça. *ör. Eskiden ceket yakaları dar olurdu.* **3** deniz, göl, akarsu, cadde, yol gibi iki kıyılı şeylerin kıyılarından her biri. *ör. Bizi ırmağın karşı yakasına geçirecek sandalı bekliyorduk.* **4** eğik arazi. *ör. Dağın yakasına tırmanmaya başladık.* **5** *mec.* iki yandan her biri, yan, taraf. *ör. Onu bizim yakaya çekmeye çalışalım.* **6** *mim.* çatıda, baca kenarlarında etek parçasını tutturmakta kullanılan, çinko, bakır gibi bir metalden yapılmış şerit. **7** *mim.* çatı oluğunun, saçak kenarlarında örtü altı kaplamasına oturan ve boydan boya giden şerit durumundaki parçası. **8** *ha.* semt. *ör. Bizim yakanın gençleri saygılı olur.* **9** *den.* yelkenlerin kenar ve köşeleri. **yaka bir tarafta, paça bir tarafta** (ya da **yaka paça bir tarafta**) kılığı kıyafeti dağınık bir durumda. **yaka paça (etmek, götürmek)** yakalayıp zorla (alıp gitmek, götürmek, çıkarmak, atmak). *ör. Bağıranı yaka paça ederek salondan attılar.* **yaka silkilmek** (kendisinden) bıkılmak, usanılmak. **yaka silkmek** (birinden) bıkıp usanmak. **yaka silktirmek** (kendisinden) bıktırmak, usandırmak. **yakadan** (ya da **yakasından**) **atmak** (birini) savıp kurtulmak, başından atmak, savmak. **(birini) yakadan geçirmek** *esk.* evlatlık olarak almak. **yakası açılmadık** kimsenin bilmediği, işitmediği (açık saçık söz, fıkra, nükte, sövgü). *ör. Onda ne yakası açılmadık laflar vardır, bilirsin.* **(birinin) yakasına asılmak** (ya da **sarılmak**) istediği şeyi almak ya da hesap sormak, dövüşmek için onu tutup bırakmamak. **(birinin) yakasına çökmek** baskı yapmak, zorlamak. *ör. Böyle yakama çökerseniz olmaz.* **(birinin) yakasına sarılmak** istediği şeyi almak ya da hesap sormak, dövüşmek için onu tutup bırakmamak. **(birinin) yakasına yapışmak 1)** usandıracak denli ve sürekli bir biçimde ondan bir şey istemek. **2)** hesap sormak, dövüşmek için onu tutup bırakmamak. **(biririn) yakasını bırakmak** ondan istediği şeyde, isteğinde ısrarlı olmamak, istemekten vazgeçmek, onu rahat bırakmak. **(birinin) yakasını bırakmamak** bezdirecek denli üstüne düşmek, rahat vermemek. **(biri) yakasını kaptırmak** bir kimsenin, bir şeyin etkisinden kendini kurtaramamak, ona bağlanmış olmak. **yakayı ele vermek** (bir yerden ya da bir şeyden kaçan kimse) ele geçmek, yakalanmak. **yakayı kurtarmak** (ya da **sıyırmak**) istemeyerek bulunduğu bir yerden, bir işten ya da kötü bir durumdan kurtulmak.

yakabilme *a.* yakabilmek eylemi.

yakabilmek *(-i)* **1** yakmak elinde olmak, yakma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Salonun lambasını da yakabilir misin?*

yakacak *a.* odun, kömür, mazot, doğalgaz gibi ısı elde etmek için yakılan madde, yakıt.

yakaç *a. yeni* ➻ **brülör**.

yakalama *a.* **1** yakalamak eylemi. **2** *huk.* sanığın, yargıç kararı olmaksızın özgürlüğünün kısıtlanmasını doğuran önlem.

yakalamak *(-i)* **1** bir kimseyi ya da bir şeyi elle tutmak. **2** kaçan kimseyi ya da hayvanı ele geçirmek, tutmak. **3** (kaçağı) ele geçirmek.

ör. Caniyi yakalamışlar. **4** önden giden birine ya da bir şeye yetişmek, ulaşmak. *ör. Siz gidin, biz sizi yolda yakalarız.* **5** giderken durdurmak. *ör. Onu yolda yakalayıp ayaküstü konuştuk.* **6** bir kimseyi hoş olmayan bir durumda, suç üstünde bulmak. *ör. Karısını bir adamla yakalamış, öldürmüştü.* **7** ansızın etkisi altına almak. *ör. Sis bizi Bolu'da yakaladı.* **8** (bir kimsenin suçluluğunu vb. gösteren bakışı, gözü ya da işareti) fark etmek. *ör. Oğlunun bakışını yakalayınca anladı ki sarhoştu.* **9** arayarak ya da rastlantıyla bulmak. *ör.Şiirdeki duyguyu yakalamak için birkaç kez okuması gerekmişti.*

yakalanabilme *a.* yakalanabilmek eylemi.

yakalanabilmek *(nsz)* yakalanması olanak içinde olmak ya da yakalanma olasılığı bulunmak.

yakalanayazma *a.* yakalanayazmak eylemi.

yakalanayazmak *(nsz)* yakalanma tehlikesi atlatmak, az kalsın yakalanmak. *ör. O gün sigara içerken babasına yakalanayazmıştı.*

yakalanış *a.* yakalanmak eylemi ya da biçimi.

yakalanıverme *a.* yakalanıvermek eylemi.

yakalanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede yakalanmak.

yakalanma *a.* yakalanmak eylemi.

yakalanmak *(nsz)* **1** yakalamak eylemine konu olmak, ele geçirilmek. **2** birinin, kendisini güç duruma düşürecek bir şeyi, bir suçu ortaya çıkmak. **3** (bir hastalığa, kötü bir duruma ya da karşılaşmak istenilmeyen birine) tutulmak. *ör. Tifoya yakalanıp ölmüştü.*

yakalatılma *a.* yakalatılmak eylemi.

yakalatılmak *(nsz)* yakalanması sağlanmak.

yakalatabilme *a.* yakalatabilmek eylemi.

yakalatabilmek *(-i, -e)* yakalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yakalatış *a.* yakalatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kaçağı yakalatışın iyi oldu.*

yakalatma *a.* yakalatmak eylemi.

yakalatmak *(-i, -e)* **1** yakalanmasını sağlamak ya da yakalanmasına yol açmak. *ör. Köylü kaçak tütün yakalatmıştı.* **2** suçlunun tutulmasını, ele geçmesini sağlamak. **3** yakalamak eylemini yaptırmak. *ör. Onu polise yakalatmak istemiş ama çevrede polis görememişti.*

yakalayabilme *a.* yakalayabilmek eylemi.

yakalayabilmek *(-i)* yakalaması olanaklı olmak ya da yakalama olasılığı bulunmak.

yakalayayazma *a.* yakalayayazmak eylemi.

yakalayayazmak *(-i)* az kalsın yakalamak. *ör. Köpek saldırmış, çocuğu yakalayayazmıştı.*

yakalayış *a.* yakalamak eylemi ya da biçimi. *ör. Otobüsü kalkmadan yakalayışımız iyi oldu.*

yakalayıverme *a.* yakalayıvermek eylemi.

yakalayıvermek *(-i)* **1** çabucak ya da kısa sürede yakalamak. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bize bir taksi yakalayıverir misin?*

yakalı *s.* yakası olan ya da yakası herhangi bir biçimde olan. *ör. Yakalı hırkayı ve dar yakalı ceketi ütülemişti.*

yakalık *s.* **1** yaka[2] yapmak için kullanılan. **2** *a.* erkek gömleklerinin üzerine takılan eğreti yaka.

yakalıkamçılılar *ç. b. a. hayb.* denizlerde ya da tatlı sularda yaşayan kamçılı, birgözeli hayvanlar familyası.

yakamoz *a. Yun.* geceleri denizde, balıkların ya da sandal küreklerinin kımıldanışıyla su içinde oluşan ışıltı. **yakamoz olmak** *arg.* **1)** gizlendiği yer belli olmak, görülmek. **2)** ele geçmek, yakalanmak.

yakamozlanabilme *a. Yun. T.* yakamozlanabilmek eylemi.

yakamozlanabilmek *(nsz) Yun. T.* (deniz) yakamozlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yakamozlanış *a. Yun. T.* yakamozlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kayığın iki yanında sularını yakamozlanışını seyre dalmıştı.*

yakamozlanma *a. Yun. T.* yakamozlanmak eylemi ya da biçimi.

yakamozlanmak *(nsz) Yun. T.* (denizde) yakamoz oluşmak.

yakantop, -pu *b. a.* birkaç kişilik iki takım arasında bir el topuyla oynanan ve topu ortadaki takım oyucusuna vurma temeline dayanan bir çocuk oyunu.

yakarabilme *a.* yakarabilmek eylemi.

yakarabilmek *(-e)* yakarması olanak içinde olmak ya da yakarma olasılığı bulunmak.

yakarca *a. ha.* ➻ **tatarcık**.

yakarı *a.* yakarış, yakarma.

yakarılma *a.* yakarılmak eylemi.

yakarılmak *(nsz)* herhangi biri yakarmak. *ör. Ona bunca yakarıldı, yola getirilemedi.*

yakarış *a.* **1** yakarmak eylemi ya da biçimi. **2** Tanrı'dan bir şey dilemek için söylenen söz, dua. **3** *topb.* varlığına inanılan doğaüstü bir güce yöneltilen, çoğunlukla sözlü, belli bir biçim almış dilek.

yakarma *a.* yakarmak eylemi.

yakarmak *(-e)* acındıracak ya da karşısındakinin gönlünü okşayacak sözlerle dilekte bulunmak, yalvarmak.

yakasız *s.* yakası olmayan (giysi).

yakayazma *a.* yakayazmak eylemi.

yakayazmak *(-i)* az kalsın yakmak. *ör.* ***ibritle oynayan çocuklar evi yakayazmış.***

yakı *a.* kimi hastalıkları iyileştirmek ereğiyle, bir bez üzerine yayılıp vücudun kimi yerlerine sarılan koyuca lapa ya da özel olarak yapılmış eczalı parça. **yakı açmak** bir yarayı, iyileştirmek ereğiyle, açıp işletmek. **yakı vurmak** (yaraya) yakı sarmak, yakı yapıştırmak.

yakıağacı, -nı *b. a. bitb.* yaprakları yakı olarak kullanılan, defne türünden küçük bir ağaç.

yakıcı *s.* **1** yakma özelliği olan, yanmayı sağlayan, yakan. *ör. Ateş yakıcıdır.* **2** *mec.* dokunaklı, etkili. *ör. Çukurova'nın yakıcı güneşi tenini kavurmuştu.* **3** dokununca can yakan. *ör. Isırgan yakıcı bir bitkidir.* **4** *a.* yakı yapan ya da satan kimse. **5** *kim.* başka bir maddeyle birleşerek o maddenin yanmasını sağlayan

(madde). *ör. Yanma olayı oksijen gibi bir yakıcı olmayınca gerçekleşmez.*
yakıcılaşma *a.* yakıcılaşmak eylemi.
yakıcılaşmak *(nsz)* yakıcı bir duruma gelmek. *ör. Güneş yükselmiş, iyice yakıcılaşmıştı.*
yakıcılık *a.* **1** yakıcı olma durumu, yakma özelliği. **2** yakı yapma işi.
yakılabilme *a.* yakılabilmek eylemi.
yakılabilmek *(nsz)* yakılması olanak içinde olmak ya da yakılma olasılığı bulunmak.
yakılama *a.* yakılamak eylemi.
yakılamak *(-i)* yakı yapmak, yakı vurmak.
yakılış *a.* yakılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Hindistan'da ölülerin yakılışı bir töredir.*
yakılma *a.* yakılmak eylemi.
yakılmak *(nsz)* yakmak eylemine konu olmak. *ör. Elektrik sönünce mum yakıldı.*
yakım *a. ha.* acılar, ayrılıklar, aşklar vb. üstüne yakılmış türkü, ağıt.
yakımcı *a. ha.* ağıt söyleyen ya da türkü yakan kimse.
yakımevi, -ni *b. a. yeni* ölülerin yakıldığı yer. *eş.* **krematoryum**.
yakın *s.* **1** (zamanda ve yerde) uzak olmayan, az bir arayla ayrılmış olan. *ör. Eve yakın bir parka gittik.* **2** aralarındaki ilişki çok sıkı olan. *ör. Yakın dostların araları açıldı.* **3** yaklaşan, andıran, benzeyen. *ör. Kitabın kapağında kahverengine yakın bir sarı kullanılmış.* **4** olması, erişmesi yönünden yaklaşmış olan, erişilmesine az kalmış bulunan. *ör. Rahatlayacağımız günler yakındır.* **5** küçük ve önemsiz değişikliklerle birbirinden ayrılan. *ör. Söyledikleri buna yakın şeylerdi.* **6** *a.* uzak olmayan yer ya da zaman. *ör. Onu yakınlarda gördün mü? Yakınımızda oturuyorlar.* **7** *a.* (birine göre) aralarında akrabalık ya da sıkı arkadaşlık, dostluk ilişkisi bulunan kimse. *ör. O yakınlarına yardım eder.* **8** *be.* uzak olmayarak. *ör. Lütfen şöyle yakın oturun.* **yakın akraba** kan bağı olan akraba. **yakın anlamlı** *dilb.* anlamları arasında çok az ayrım bulunan, anlamları birbirine yakın olan (sözcüklerden her biri). **yakın anlamlılık** *dilb.* yakın anlamlı olma özelliği. **yakın benzeşme** *dilb.* sözcükte yan yana düşen iki ünsüzün birbirine etkisi, ötümsüz ünsüzün yanındakini de ötümsüzleştirmesi; örneğin "şaşgın/şaşkın", "dişci/dişçi" gibi. **yakın benzeşmezlik** *dilb.* bir sözcükte yan yana bulunan aynı ya da benzer iki sesten birinin değişikliğe uğraması olayı; örneğin "attar/aktar", "aşçı/ahçı" gibi. **yakın dost** insanın dostları arasında bulunanlardan dostluğu daha içten olan kimseler için söylenir. *ör. Onlar yakın dosttular, ama şimdi araları açılmış diyorlar.* **yakın takip** (trafikte) önündeki taşıtı kısa mesafeden izleme. **(bir şeyi) yakın takibe almak** gerektiğinde duruma el koymak üzere, çok yakından ve dikkatle izlemek. **yakında** *be.* **1)** yakın bir yerde. *ör. Amcamlar da yakında oturuyorlar.* **2)** yakın zamanlarda, son günlerde. *ör. Onu yakınlarda gören var mı?* **3)** uzak olmayan bir zamanda, yakın bir gelecekte, çok geçmeden. *ör. Yakında görüşmek dileğiyle.* **yakından** *be.* yakın bir yerden, yakın olarak. *ör. Yakından görünce beğenmedim.* **yakından tanımak** (ya da **bilmek**) (bir kimseyi ya da bir şeyi) bütün özellikleriyle tanımak (ya da bilmek). **yakınlarda** *be.* **1)** uzak olmayan yerlerde, yakın çevrede. *ör. Yakınlarda banka var mı?* **2)** uzak olmayan geçmişte, son zamanlarda. *ör. Yakınlarda onu görmedim.* **3)** uzak olmayan günlerde, yakın bir gelecekte. *ör. Yakınlarda mı gelecekler?*
yakınabilme *a.* yakınabilmek eylemi.
yakınabilmek *(nsz; -den)* yakınma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yakınadurma *a.* yakınadurmak eylemi.
yakınadurmak *(-den)* yakınmaya başlayıp sürdürüyor olmak. *ör. Eskinin özlemini çekenler "Osmanlıcayı yok mu sayacağız?" diye yakınadursun, Türkçe özleşiyor.*
yakınagelme *a.* yakınagelmek eylemi.
yakınagelmek *(-den)* öteden beri yakınıyor olmak. *ör. Trafikten yakınagelmek yerine onu düzeltmeye çalışmak gerekir.*
yakınçağ *b. a. tar.* 1789 Fransız Büyük Devrimi'nden bu yana olan zaman dilimi.
Yakındoğu *ö. b. a.* Avrupa'ya göre Akdeniz'in doğu kıyısında yer alan ve Ortadoğu ülkelerinden Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail ve Mısır'ın içinde bulunduğu coğrafya bölgesi.
yakını *a.* herhangi bir durumu karşısındakine, sözlü ya da yazılı biçimde, yakınarak, sızlanarak anlatma, yakınma, sızlanma.*eş.* **şikâyet**.
yakınıcı *s.* ve *a.* hoşnutsuzluk gösteren, sızlanan, yakınan.
yakınıcılık *a.* yakınıcı olma durumu.
yakınılma *a.* yakınılmak eylemi.
yakınılmak *(ösz)* herhangi biri yakınmak. *ör. Bu kadarcık güçlükten yakınılır mı?*
yakınış *a.* yakınmak eylemi ya da biçimi.
yakınlaşabilme *a.* yakınlaşabilmek eylemi.
yakınlaşabilmek *(nsz; -e)* yakınlaşması olanaklı olmak ya da yakınlaşma olasılığı bulunmak.
yakınlaşma *a.* yakınlaşmak eylemi.
yakınlaşmak *(nsz; -e)* **1** yakın bir duruma gelmek, yaklaşmak. **2** aralarındaki sevgi, dostluk, bağlılık daha güçlü bir duruma gelmek.
yakınlaştırabilme *a.* yakınlaştırabilmek eylemi.
yakınlaştırabilmek *(-i; -i, -e)* yakınlaştırmak elinde olmak, yakınlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yakınlaştırılabilme *a.* yakınlaştırılabilmek eylemi.
yakınlaştırılabilmek *(nsz)* yakınlaştırılması olanaklı olmak ya da yakınlaştırılma olasılığı bulunmak.
yakınlaştırılma *a.* yakınlaştırılmak eylemi.
yakınlaştırılmak *(nsz)* yakınlaşması sağlanmak. *ör. Onların yakınlaştırılışı bizi zorda bıraktı.*

yakınlaştırma *a.* yakınlaştırmak eylemi.
yakınlaştırmak *(-i; -i, -e)* **1** yakın bir duruma getirmek, yaklaştırmak. **2** *mec.* aralarındaki sevgi, dostluk, arkadaşlık bağlarını daha sıkı duruma getirmek. *ör. Birlikte yaptıkları gezi iki genci iyice yakınlaştırmıştı.*
yakınlık *a.* **1** yakın olma durumu. **2** duygusal bağ ya da akrabalık ilişkisi. *ör. Onunla yakınlığımız vardır.* **yakınlık durumu** (ya da **derecesi**) (bir kimsenin bir kimseye göre) akrabalık ilişkisi olarak durumu. **yakınlık duymak** (birine ya da bir şeye karşı) sevgi ve ilgi beslemek, sevgi duyumsamak, hoşlanmak, sevmek. **yakınlık eylemi** *dilb.* bir eylemin -e'li ulacıyla yazmak eyleminin birleşmesinden oluşan ve kavramda anlatılan olayın çok yaklaştığını belirten birleşik eylem; örneğin "vurayazmak", "düşeyazmak" gibi. **yakınlık görmek** sevgi, ilgi, dostluk görmek, kendisine sevgiyle, dostlukla davranılmak. *ör. Ondan her zaman yakınlık gördüm.* **yakınlık gösterilmek** kendisine dostça davranılmak, ilgi gösterilmek. **yakınlık göstermek** (birine) sevgiyle, dostça davranmak, onunla yakından ilgilenmek. **yakınlık kurmak** iyi ve yakın ilişkiler içine girmek.
yakınma *a.* **1** yakınmak eylemi, sızlanma. **2** hoşnutsuzluk belirten söz ya da yazı.
yakınmak (I) *(nsz; -den)* kendisine yapılan bir haksızlığı ya da kendisini tedirgin eden herhangi bir durumu, çözüm bulması ya da bilmesi, ortak olması için karşısındakine sızlanarak anlatmak, hoşnutsuzluk bildirmek, sızlanmak. *ör. Huyudur, her zaman durumundan yakınır.*
yakınmak (II) *(nsz)* (kına, yakı vb.yi) kendi vücudunun bir yerine uygulamak, sürmek.
yakınsak *s.* **1** *fiz.* ışıkları aynı noktaya doğru yöneltme özelliği taşıyan (mercek vb). **2** *fiz.* tek bir noktaya doğru yönelen (ışınlar). **3** *mat.* birbirine gittikçe yaklaşarak uzanan, tek bir noktaya doğru yönelen (çizgiler).
yakınsaklık *a.* yakınsak olma durumu, özelliği.
yakınsama *a.* **1** yakınsamak eylemi. **2** *fiz.* ve *mat.* aradaki açıklık sonsuz küçülerek ama kesişmeksizin bir noktaya, bir sınıra doğru yaklaşma.
yakınsamak *(-i)* **1** bir şeyin olmasını, gerçekleşmesini yakın görmek, yakın zamanda olacağını, gerçekleşeceğini düşünmek. **2** *mat.* (değişken bir büyüklük) belli bir büyüklüğe, hiçbir zaman erişmemek koşuluyla, gittikçe yaklaşmak.
yakınsanma *a.* yakınsanmak eylemi.
yakınsanmak *(nsz)* olması, gerçekleşmesi yakın görülmek, olması yakın sayılmak.
yakıntı *a.* yakılan bir şeyin kalıntısı.
yakıotu, -nu *b. a. bitb.* küpeçiçeğigillerden, nemli yerlerde yetişen, pek çok türü bulunan, gözalıcı kırmızı ya da pembe çiçekler açan bir süs bitkisi.
yakış *a.* yakmak eylemi ya da biçimi.
yakışabilme *a.* yakışabilmek eylemi.
yakışabilmek *(-e)* yakışması olanak içinde olmak ya da yakışma olasılığı bulunmak. *ör. Bu söz ancak ona yakışabilir.*
yakışık *a.* uygunluk, yaraşma, yakışma. **yakışık almak** yerinde olmak, uygun düşmek. *ör. Ona böyle söylemek yakışık alır mı?* **yakışık almamak** yerinde bir şey olmamak, uygun düşmemek. *ör. Böyle davranmak yakışık almaz.*
yakışıklı *s.* (erkek için) uygun yapılı, güzel, gösterişli, alımlı.
yakışıklılık *a.* yakışıklı olma durumu.
yakışıksız *s.* uygun düşmeyen, yakışık almayan, doğru ve yerinde olmayan, uygunsuz, çirkin (söz, davranış vb.). **yakışıksız kaçmak** (bir davranış, söz vb.) çirkin ve uygunsuz olmak, doğru ve yerinde bir şey olmamak, yakışık almamak.
yakışıksızlık *a.* yakışık almayan davranış ya da durum, uygunsuzluk, çirkinlik.
yakışma *a.* yakışmak eylemi.
yakışmak *(-e)* **1** uygun gelmek, iyi gitmek, güzel durmak, yaraşmak. *ör. Güzele ne giyse yakışır.* **2** uygun düşmek, yerinde olmak. *ör. Böyle davranmak ona yakışır doğrusu.*
yakıştırabilme *a.* yakıştırabilmek eylemi.
yakıştırabilmek *(-i, -e)* yakıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yakıştırılma *a.* yakıştırılmak eylemi.
yakıştırılmak *(-e)* yakıştırmak eylemi yapılmak. *ör. Ona yakıştırılan davranış bence olacak şey değildi.*
yakıştırış *a.* yakıştırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu davranışı ona yakıştırış yerinde değildi.*
yakıştırma *a.* **1** yakıştırmak eylemi. **2** *s.* (söz için) herhangi bir nedenle ortaya atılan, doğru olmayan, uydurma. *ör. Böyle yakıştırmaları düşünecek vaktim yok.*
yakıştırmaca *a.* ve *s.* herhangi bir nedenle ortaya atılan, doğru olmayan, uydurma, yakıştırma[2] (söz).
yakıştırmak *(-i, -e)* **1** yakışacak bir duruma getirmek, yakışmasını sağlamak, uygunlaştırmak. *ör. Giydiğini yakıştırmak ona vergiydi.* **2** uygun ve yerinde görmek, iyi karşılamak, uygun bulmak. *ör. Kızı oğlana yakıştırmıştı.* **3** *mec.* bir kimsenin bir durumda olduğunu düşünmek, bir durumu ya da niteliği ona yormak, ona o durumu, niteliği uygun görmek. *ör. Ona salaklığı nasıl yakıştırdığını bilemiyordu, adam çok zekiydi çünkü.*
yakıt, -tı *a.* **1** odun, kömür, mazot, gazyağı, doğalgaz gibi, ısı elde etmek ereğiyle yakılan özdeklerin ortak adı, yakacak. **2** hava, oksijen ya da oksijenli bir gaz karışımında yararlanılabilir bir enerji, ısı açığa çıkararak yanan madde. **yakıt deposu 1)** yakıt depolamaya yarayan ya da içinde yakıt bulunan yer, tank vb. **2)** motorlu taşıtlarda kullanılacak yakıtın konulduğu bölüm.
yakıtçı *a.* yakıt[1] satan kimse.

yakin *a. Ar.* (. -) (**k** kalın okunur) *esk.* **1** kesin, sağlam, doğru bilgi. **2** bir şeyi kesin, sağlam ve doğru bir biçimde bilme.
yakinen *be. Ar.* (. -' .) (**k** kalın okunur) *esk.* (bilme, bilgi için) kesin olarak, sağlam bir biçimde, iyice.
yaklaşabilme *a.* yaklaşabilmek eylemi.
yaklaşabilmek *(-e)* yaklaşması olanaklı olmak ya da yaklaşma olasılığı bulunmak.
yaklaşadurma *a.* yaklaşadurmak eylemi.
yaklaşadurmak *(-e)* yaklaşması sürmek, yaklaşmakta olmak.
yaklaşık *s.* gerçek, kesin değeri ya da miktarı değil, ondan az fazla ya da az eksik ama ona yakın bir niceliği gösteren, aşağı yukarı bir oranlama, değerlendirme yapılarak bulunan. **yaklaşık bilgi** *mant.* bilimsel olarak geçerli sayılabilecek denli açık ve nesnel olan ama bilim geliştikçe yeniden gözden geçirilmesi, geliştirilmesi gereken bilgi. **yaklaşık değer** *mat.* bir niceliğin gerçek tutarından az eksik ya da az fazla olan değer.
yaklaşılabilme *a.* yaklaşılabilmek eylemi.
yaklaşılabilmek *(-e)* yaklaşılması olanaklı olmak ya da yaklaşılma olasılığı bulunmak.
yaklaşılma *a.* yaklaşılmak eylemi.
yaklaşılmak *(-e)* yaklaşmak eylemi yapılmak. *ör. Konuya böyle yaklaşılırsa sonuç alınmaz.*
yaklaşım *a.* **1** yaklaşmak eylemi, yaklaşma. **2** bir konuyu, sorunu ele alış, inceleyiş, ona bütünsel olarak bakış biçimi.
yaklaşıverme *a.* yaklaşıvermek eylemi.
yaklaşıvermek *(nsz;-e)* **1** çabucak ya da kısa sürede yaklaşmak. *ör. Bir kimsenin karşıt görüşlü kimselere yaklaşıverdiği de çok görülmüştür.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Biraz yaklaşıverirsen sana bir şey diyeceğim.*
yaklaşma *a.* yaklaşmak eylemi. **yaklaşma eylemi** *dilb.* ➻ **yakınlık eylemi**.
yaklaşmak *(-e)* **1** (zaman ya da uzaklık için) aradaki uzaklığı azaltmak ya da bütünüyle ortadan kaldırmak için ileri doğru gitmek, arada az bir aralık kalacak biçimde ilerlemek. *ör. Vakit yaklaşıyor.* **2** yakın bir duruma gelmek, yakınlaşmak. **3** uyabilecek duruma gelmek, andırmak, benzemek. *ör. Bu pembe ötekine yaklaşmış mı?* **4** bir konuyu, bir sorunu ele alarak belli bir biçimde değerlendirmek. *ör. Duruma böyle yaklaşacak olursak çözüm bulabiliriz.*
yaklaştırabilme *a.* yaklaştırabilmek eylemi.
yaklaştırabilmek *(-i)* **1** yaklaştırmak elinde olmak, yaklaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Feneri biraz daha yaklkaştırabilir misin?*
yaklaştırılabilme *a.* yaklaştırılabilmek eylemi.
yaklaştırılabilmek *(nsz;-e)* yaklaştırılması olanak içinde olmak ya da yaklaştırılma olasılığı bulunmak.
yaklaştırılma *a.* yaklaştırılmak eylemi.
yaklaştırılmak *(nsz;-e)* yaklaşması sağlanmak.
yaklaştırım *a.* **1** yaklaştırmak eylemi, yaklaştırma. **2** *mat.* aranılan ve gerçek değeri elde edilemeyen sayıyı bulmak için yapılan yaklaşık değerlendirme.
yaklaştırma *a.* yaklaştırmak eylemi.
yaklaştırmak *(-i)* **1** bir şeyi kendine yakın duruma getirmek. *ör. Gazeteyi gözüne yaklaştırarak okumaya çalıştı.* **2** iki ya da daha çok şeyi birbirine yakın duruma getirmek. *ör. Sandalyeleri yaklaştırın.*
yakma *a.* yakmak eylemi. **yakma resim** ➻ **dağlama resim**.
yakmaç *a.* ➻ **brülör**.
yakmak, -ar (I) *(-i)* **1** yanmasını sağlamak, tutuşturmak ya da yanmasına yol açmak. *ör. Çocuk kibritle oynarken az kalsın evi yakıyormuş.* **2** tutuşturarak, ateş vererek, ateşe atarak yok etmek. *ör. Çöpçü çöpleri yakıyor.* **3** ısı etkisiyle bozmak, zarar vermek. *ör. Sıcak ütü kumaşı yakar.* **4** ışık vermesini sağlamak. *ör. Lambayı yakıp odayı aydınlattı.* **5** yanma etkisi, duyumsaması uyandırmak. *ör. Rakının midesini yaktığını söylerdi.* *6* keskin, sert, ısırıcı bir duyum vermek. *ör. Sıcak çorba dilini yakmıştı.* **7** çok sıcak olmak. *ör. Dışarda güneş yakıyor.* **8** karartmak, esmer bir renk vermek. *ör. Deniz ve güneş onu yakmıştı.* **9** zarar vermek, kurutmak. *ör. Sıcak yel meyveleri yakmış.* **10** acıtmak. *ör. Çocuğun canını yakarsan ağlar.* **11** *mec.* güçlü sevgi uyandırmak. *ör. Kız, köyün delikanlılarını yakıyordu.* **12** *mec.* silahla vurmak, öldürmek. *ör. Pusudaki eşkıya, "Davranmayın, yakarım" diye bağırdı.* **13** *mec.* büyük bir zarara uğratmak. *ör. Kuraklık çiftçiyi yaktı.* **14** *ha.* (anasız kalmış bir yavruyu) kendi cinsinden bir anaya ısındırmak, alıştırmak. **yakıp yıkmak** çok büyük bir zarar vermek. *ör. Düşman kaçarken köyleri yakıp yıkmıştı.*
yakmak, -ar (II) *(-; -i)* **1** (kına, yakı vb. için) koymak, sürmek. *ör. Kadın eline kına yakmıştı.* **2** (türkü, ağıt vb. için) bestelemek, düzenlemek. *ör. Köy kadınları türkü de ağıt da yakar.*
yakşi *s.* ➻ **yahşi**.
yaktırabilme *a.* yaktırabilmek eylemi.
yaktırabilmek *(-i, -e)* yaktırmaya gücü yetmek, yaktırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İsterse onun evini yaktırabilirmiş.*
yaktırılma *a.* yaktırılmak eylemi.
yaktırılmak *(nsz)* yaktırmak eylemine konu olmak. *ör. Kuru otlar yaktırılıp tarla temizlendi.*
yaktırma *a.* yaktırmak eylemi.
yaktırmak *(-i, -e)* yakmak eylemini yaptırmak, yakmasını ya da yanmasını sağlamak. *ör. Tarlanın otlarını yaktırdık.*
yakut, -tu *a. Ar.* (- .) **1** *yerb.* pembe ya da erguvan tonlarıyla karışık koyu kırmızı renkli, saydam bir korindon türü olan değerli bir taş. **2** *s.* yakuttan yapılmış ya da yakutla süslenmiş. *ör. Bir çift yakut küpe almış.*

Yakut *ö. a.* **1** Kuzeydoğu Sibirya'da yaşayan bir Türk topluluğu. **2** bu topluluktan olan kimse. **3** *s.* bu topluluğa özgü, bu toplulukla ilgili olan.

Yakutça *ö. a.* (. .' .) Yakutların konuştuğu Türkçe, Yakut Türkçesi, Yakut dili.

yal *a. ha.* köpeklere ya da ineklere yedirmek için hazırlanan, unla kepek karışımı suluca yiyecek.

yalabık *s. ha.* **1** parıltılı, ışıltılı, parlak. **2** güzel, sevimli, yakışıklı (kimse). **3** ikiyüzlü, yüze gülen, kaypak (kimse). **4** *a.* alevin oynayarak parıldaması, parıldama, parıltı. **5** *a.* şimşek.

yalabıklık *a.* yalabık[1,2,3] olma durumu, özelliği.

yalabıma *a. ha.* yalabımak eylemi.

yalabımak *(nsz) ha.* **1** parlayıp sönmek, parlamak, parıldamak, ışıldamak. **2** (şimşek) çakmak.

yalabuk *a. ha.* ➻ **yalamuk**.

yalak *a.* **1** hayvanların su içtikleri taştan ya da ağaçtan oyma kap. **2** akan suyun çevreye sıçramasını ya da akıp gitmesini önlemek için çeşme, musluk vb.nin altına konulan delikli taş tekne. **3** *coğr.* ➻ **buzyalağı**. **4** *s. ha.* söz götürüp getiren, söz taşıyarak arabozan, dedikoducu, boşboğaz, sırnaşık, ikiyüzlü, dalkavuk, arsız, onursuz, sürtük (kimse).

yalaka *a.* ve *s. ha.* söz götürüp getiren, söz taşıyarak arabozan, dedikoducu, boşboğaz, sırnaşık, ikiyüzlü, dalkavuk, arsız, onursuz, sürtük (kimse), yalak[4]. **yalaka olmak** ➻ **yalakalaşmak**.

yalakalaşabilme *a.* yalakalaşabilmek eylemi.

yalakalaşabilmek *(nsz) ha.* yalakalaşması olanak içinde olmak ya da yalakalaşma olasılığı bulunmak.

yalakalaşma *a.* yalakalaşmak eylemi.

yalakalaşmak *(nsz) ha.* **1** arsızlaşmak, sırnaşıklaşmak. **2** dalkavukluk etmek, dalkavuklaşmak.

yalakalık *a. ha.* yalaka olma durumu. **yalakalık etmek** yalakaya yaraşır bir biçimde davranmak.

yalaklanma *a.* yalaklanmak eylemi.

yalaklanmak *(nsz)* ➻ **yalakalaşmak**.

yalaklaşma *a.* yalaklaşmak eylemi.

yalaklaşmak *(nsz)* ➻ **yalakalaşmak**.

yalaklık *a.* ➻ **yalakalık**.

yalama *a.* **1** yalamak eylemi. **2** *ha.* dudakta oluşan çatlama, yara, uçuk. **3** *s.* aşınmış, düzleşmiş olan. *ör. Yalama vida tutmaz.* **4** *s.* fırça izleri belli edilmeden yapılan (resim). **yalama olmak** aşınmak, düzleşmek, tutmaz olmak. *ör. Vida yalama olmuş, tutmuyor.* **yalama uçuş** uçakla, yere çok yakın olarak yapılan ustaca uçuş.

yalamak *(-i)* **1** dilini bir şeyin üzerinden sürüp geçirmek. *ör. Köpek, yavrularını yalamaktaydı.* **2** dilini gezdirerek bir şeyin üzerindekini almak. *ör. Köpek, tabağı iyice yalamıştı.* **3** dokunarak, değerek, sıyırarak geçmek. *ör. Rüzgâr saçlarını yalamaktaydı.* **4** *den.* (dalgalar) geminin içine girmeyip bordasını sıyırarak geçmek. *ör. Gemiyi yalayan dalgalar yatışmaktaydı.* **yalaya yalaya** *ik. be.* yalayarak. **yalayıp geçmek** (rüzgâr, dalga, kurşun vb. için) dokunarak, değerek, sıyırarak geçmek. **yalayıp yutmak 1)** önündeki yiyeceği, hiçbir şey bırakmaksızın yiyip bitirmek, hepsini büyük bir iştahla yemek. **2)** *mec.* kendisine yapılan kötü bir davranışı, söylenen kötü bir sözü ses çıkarmadan kabullenmek.

yalamuk *a. ha.* **1** ilkbaharda çamın kabuğundan çıkan, emilebilen özsuyu. **2** çamın reçineli kabuğu, soymuk[2]. **3** çam türü ağaçların kabuğunun altında bulunan, kabuğu soyunca kabukla birlikte gelen ve kabuktan soyularak yenilebilen incecik ak zar.

yalan *a.* ve *s.* **1** aldatmak ereğiyle ve gerçeğe aykırı olarak söylenen söz. **2** *s.* doğru, gerçek olmayan, uydurma, asılsız (söz, haber vb.). **yalan atmak** (ya da **kıvırmak**) yalan söylemek. **yalan çıkmak 1)** bir haberin doğru olmadığı, yalan olduğu anlaşılmak. **2)** (bir kimse) verdiği sözü yerine getirmemek ya da getirememek. *ör. Sana yalan çıkmak istemediğim için kesin söz veremedim.* **3)** bir kişinin doğru söylemediği, yalan söylediği anlaşılmak. **yalan dolan** yalan ve dalavere. **yalan dünya** *ha.* ➻ **yalancı dünya**. **yalan haber** uydurulmuş olan, doğru olmayan haber. **yalan makinesi 1)** bir kimsenin yalan söyleyip söylemediğini ortaya çıkaran elektronik aygıt. **2)** *mec.* çok sık, hiç çekinmeden ve kolaylıkla yalan söyleyen kimse. **yalan yanlış 1)** *ik. s.* yanlış şeylerle dolu olan. *ör. Yalan yanlış bilgilerle iş yapılır mı?* **2)** *ik. be.* doğru, düzgün olmasına önem verilmeyerek, üstünkörü. *ör. Yalan yanlış yapılan işten hayır gelmez.* **yalan yere** doğru olmadığını bile bile, doğru olmayarak. **yalana şerbetli** hiç çekinmeden yalan söyleyebilen (kimse).**yalanı çıkmak** (bir kimsenin) yalan söylediği belli olmak, anlaşılmak. **yalanını yakalamak** (ya da **tutmak**) (birinin) yalan söylediğini anlamak. *ör. Oğlunun yalanını yakalamak onu üzmüştü.*

yalanabilme *a.* yalanabilmek eylemi.

yalanabilmek *(nsz)* yalanması olanaklı olmak ya da yalanma olasılığı bulunmak.

yalancı *s.* ve *a.* **1** yalan söylemeyi huy edinmiş olan, her zaman yalan söyleyen (kimse). **2** gerçeğe benzetilerek yapılmış olan, gerçek olmayan. *ör. Yalancı inciden bir kolye takmıştı.* **(birini) yalancı çıkarmak 1)** birinin yalan söylediğini, doğruyu söylemediğini öne sürmek. *ör. Beni yalancı çıkarmak senin görevin mi?* **2)** bir kimsenin sözünü yerine getirememesine yol açmak. *ör. Olaylar onu yalancı çıkarmıştı.* **yalancı çıkmak 1)** yalan söylediği anlaşılmak. **2)** verdiği sözü yerine getirememek, istemeyerek yalan söylemiş olmak. *ör. Size söz verip yalancı çıkmak istemezdim.* **yalancı dünya** *ha.* inanışa göre, in-

sanlar için gelip geçici bulunan, gerçek olmayan, ölümle sona erecek olan, içinde bulunulan bu dünya, ölümlü dünya, bu dünyadaki yaşam. **yalancı inci** yapay inci. **yalancı ödağacı** ➻ **kalembek**. **yalancı pehlivan** kendisini büyük işler yapmış gibi gösterdiği halde hiçbir şey yapamayan kimse. **yalancı şöhret** hakkı olmayarak ve çabucak ünlenmiş, yeteneksiz kimse. **yalancı tanık** (ya da **şahit**) mahkemede doğruyu söylemeyen, yalan yere tanıklık eden kimse. **yalancı taş** değerli taşların camdan yapılmış benzeri. **yalancının evi yanmış kimse inanmamış** yalan söylemeye alışkanlığı olan, yalancı olarak tanınan kimsenin sözlerine, gerçeği söylediği zaman bile inanan olmaz. **yalancının mumu yatsıya kadar yanar** söylenen söz yalansa durum çok geçmeden anlaşılır. **(birinin) yalancısı olmak** başkasının yalanını bilmeyerek tekrar etmiş olmak.

yalancıayak *b. a. hayb.* birgözeli hayvanlarda devinmeye ve beslenmeye yarayan protoplazma uzantısı.

yalancıdolma *b. a.* biber, patlıcan, yaprak gibi sebzelerle yapılan zeytinyağlı dolma.

yalancıktan *be.* gerçek olmayarak, gerçekmiş gibi yapılarak, oyun olsun diye, yapmacık bir biçimde, yalandan.

yalancılık *a.* **1** yalancı olma durumu. **2** yalan söyleme huyu. **3** yalan söz. *ör. Yalancılıkla bir yere varılmaz.*

yalancısafran *b. a. T. Ar. bitb.* bileşikgillerden, safrana benzeyen bir bitki.

yalandan *be.* **1)** gerçek olmayarak, gerçekmiş gibi yapılarak, oyun olsun diye, yapmacık bir biçimde, yalandan. **2)** gösteriş olsun diye, özen göstermeksizin, önem vermeyerek, üstünkörü.

yalanış *a.* yalanmak eylemi ya da biçimi.

yalanlama *a.* yalanlamak eylemi.

yalanlamak *(-i)* (haber, söz vb. için) gerçek olmadığını, doğru olmadığını bildirmek, yalan olduğunu açıklamak.

yalanabilme *a.* yalanlanabilmek eylemi.

yalanlanabilmek *(-i)* (haber, söz vb. için) yalanlanması olanak içinde olmak ya da yalanlanma olasılığı bulunmak.

yalanlanış *a.* yalanlanmak eylemi ya da biçimi.

yalanlanıverme *a.* yalanlanıvermek eylemi.

yalanlanıvermek *(nsz)* (haber, söz vb. için) çabucak yalanlanmak.

yalanlanma *a.* yalanlanmak eylemi.

yalanlanmak *(nsz)* yalanlamak eylemine konu olmak, yalan olduğu, doğru olmadığı bildirilmek, açıklanmak. *ör. Haber hemen yalanlandı.*

yalanlatabilme *a.* yalanlatabilmek eylemi.

yalanlatabilmek *(-i, -e)* yalanlatmak elinde ya da yetkisinde olmak ya da yalanlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Haberi yalanlatabilmek için uğraştı ama beceremedi.*

yalanlatma *a.* yalanlatmak eylemi.

yalanlatmak *(-i, -e)* yalanlamak eylemini yaptırmak. *ör. Başbakan haberi yalanlatmak için buyruk verdi.*

yalanma *a.* yalanmak eylemi.

yalanmak *(nsz)* **1** kendini yalamak. **2** yalamak eylemine konu olmak. *ör. Kaşık yalanmaz.* **yalana yalana** *ik. be.* yalanarak. *ör. Kedi duvarın dibinde yalana yalana güneşleniyordu.*

yalansız *s.* **1** hepsi gerçeğe dayanan, içinde yalan bulunmayan (söz). **2** *be.* yalan söylemeksizin, içinde yalan bulunmaksızın, doğru bir biçimde. *ör. Onu tanırım, yalansız konuşur.*

yalanlayabilme *a.* yalanlayabilmek eylemi.

yalanlayabilmek *(-i)* (haber, söz vb. için) yalanlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yalanlayıverme *a.* yalanlayıvermek eylemi.

yalanlayıvermek *(-i)* (haber, söz vb. için) çabucak yalanlamak.

yalap şalap *ik. be.* hiç özenmeksizin, yarım yamalak, baştan savma, üstünkörü, gelişigüzel. *ör. Yalap şalap yapılan işleri sevmem.*

yalapşap *be.* ➻ **yalap şalap**.

yalap yalap *ik. s.* ve *be.* parıl parıl, ışıl ışıl, parıldayarak, ışıldayarak. *ör. Deniz, yakamozla yalap yalap ediyordu.* **yalap yalap etmek** *ha.* ışıldamak, parıldamak, yalabımak. *ör. Nar ağacındaki karayılanın derisi yalap yalap etmekteydi.*

yalatabilme *a.* yalatabilmek eylemi.

yalatabilmek *(-i, -e)* yalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yalatılış *a.* yalatılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Ona tükürdüğünü yalatılış hoş değildi.*

yalatılma *a.* yalatılmak eylemi.

yalatılmak *(nsz)* yalatmak eylemi yaptırılmak. *ör. Büyük söyleme, insana tükürdüğü yalatılır.*

yalatış *a.* yalatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çobanın koyunlara tuz yalatışını seyrediyorduk.*

yalatma *a.* yalatmak eylemi ya da biçimi.

yalatmak *(-i, -e)* **1** yalamak eylemini yaptırmak, yalamasını ya da yalanmasını sağlamak. **2** *ha.* bir şeyi bir yere sürterek aşındırmak.

yalayabilme *a.* yalayabilmek eylemi.

yalayabilmek *(-i)* yalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yalayıcı *s.* yalamak eylemini yapan, yalayan.

yalayış *a.* yalamak eylemi ya da biçimi.

yalayıverme *a.* yalayıvermek eylemi.

yalayıvermek *(-i)* çabucak yalamak.

yalaz *a. ha.* alaz, alev, yalım.

yalaza *a. ha.* ➻ **yalaz**.

yalazlama *a.* yalazlamak eylemi.

yalazlamak *(-i)* alaza tutmak, alazdan, alevden geçirmek, alazlamak.

yalazlanabilme *a.* yalazlanabilmek eylemi.

yalazlanabilmek *(nsz)* (ateş) yalazlanması olanak içinde olmak ya da yalazlanma olasılığı bulunmak.

yalazlanış *a.* yalazlanmak eylemi ya da biçimi.

yalazlanıverme *a.* yalazlanıvermek eylemi.

yalazlanıvermek *(nsz)* (ateş) çabucak yalazlanmak.

yalazlanma *a.* yalazlanmak eylemi.
yalazlanmak *(nsz)* **1** (ateş) alaz alaz yanmak, alazlanmak, tutuşmak, alevlenmek. **2** alaza tutulmak, alazdan geçirilmek.
yalbırdak *s. ha.* çıplak ya da yarı çıplak.
yalçın *s.* **1** (dağ, kaya vb. için) çıkılamayacak denli dik ve sarp. *ör. Dağcılar yalçın kayalara bile tırmanır.* **2** düz ve kaygan.
yalçınlaşma *a.* yalçınlaşmak eylemi.
yalçınlaşmak *(nsz)* yalçın duruma gelmek, sarplaşmak, dikleşmek.
yalçınlık *a.* yalçın olma durumu. *ör. Toroslar'da dağların yalçınlığıyla yaylaların güzelliği insanı büyüler.*
yaldırak *s. ha.* parıldayan, ışıldayan, cilalı, parlak.
yaldız *a.* **1** eşyaya altın ya da gümüş görünüşü vermek için kullanılan, sıvı ya da yaprak durumundaki altın, gümüş ya da bunların taklidi olan madde. **2** bu maddeyle eşyaya yapılan süs. **3** *mec.* aldatıcı dış görünüş, göz boyama. **4** *arg.* abartı ya da yalan. **5** *arg.* (kadın, cinsel olarak eşi, sevgiliyi) aldatma.
yaldızcı *a.* **1** yaldız işleri, yaldızla süsler yapan kimse. **2** *mec.* bir şeyin içyüzüne değil de gösterişe önem veren (kimse). **3** *arg.* yalancı, hileci.
yaldızcılık *a.* **1** yaldızcının işi, zanaatı. **2** *mec.* gösterişli ama değersiz iş yapma.
yaldızlama *a.* **1** yaldızlamak eylemi. **2** ciltlenmiş olan kitapların kapağını ya da kenarlarını saf altınla süsleme.
yaldızlamak *(-i)* **1** bir eşyayı yaldızla kaplamak, yaldız kaplayarak ya da sürerek süslemek. **2** *mec.* pırıltılı bir duruma sokmak, parlatmak. *ör. Koca bir ay dağları yaldızlamıştı.* **3** *mec.* gösterişli süslerle değersizliğini ya da kötülüğünü gizlemek. **4** *arg.* (kadın) kocasını ya da sevgilisini bir başka erkekle ilişki kurarak aldatmak, boynuz takmak.
yaldızlanış *a.* yaldızlanmak eylemi ya da biçimi.
yaldızlanma *a.* yaldızlanmak eylemi.
yaldızlanmak *(nsz)* yaldızlamak eylemine konu olmak.
yaldızlatma *a.* yaldızlatmak eylemi.
yaldızlatmak *(-i, -e)* yaldızlamak eylemini yaptırmak.
yaldızlayabilme *a.* yaldızlayabilmek eylemi.
yaldızlayabilmek *(-i)* yaldızlaması olanak içinde olmak ya da yaldızlama olasılığı bulunmak.
yaldızlayış *a.* yaldızlamak eylemi ya da biçimi.
yaldızlı *s.* **1** üzerine yaldız sürülmüş, yaldızla süslenmiş olan. **2** *mec.* göz boyayıcı, aldatıcı, süslü. *ör. Yaldızlı sözlere kandım.* **yaldızlı hap** *mec.* görünüşte güzel ama gerçekte kötü olan şey.
yalelli *a. Ar.* (- .' .) Arapça şarkı. **yalelli gibi** (ya da **Arap'ın yalellisi gibi**) uzun sürerek bıktıran, usandıran iş, konu.
yalgın *a. ha.* ılgım, serap.
yalı *a. ("suyun yaladığı yer" anlamında)* **1** deniz, göl ya da akarsu kıyısı, düz ve açık su kıyısı. **2** böyle bir su kıyısında yapılmış büyük ve görkemli ev. **yalı ağası** *tar.* Osmanlı döneminde kıyıları korumakla görevli komutan. **yalı kazığı gibi** uzun boylu ve iri kemikli kimseleri nitelemek için kullanılır. **yalı uşağı** deniz kıyısı yerlerde doğup büyümüş kimse. *ör. Arkadaş yalı uşağıdır, denizsiz sıkılır.*
yalıçapkını, -nı *b. a. hayb.* yalıçapkınıgillerden, su kıyılarında yaşayan ve balıkla beslenen, yaklaşık 20 cm. uzunluğunda, kısa bacaklı, uzunca sivri gagalı, sırtı parlak mavi, omuzları koyu yeşil, karın bölümü pasrengi, gerdanı beyaz bir kuş, iskelekuşu.
yalıçapkınıgiller *ç. b. a. hayb.* yalıçapkını ve benzerlerini içine alan, omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfına giren bir familya.
yalım *a.* **1** yanan ve ışık veren şeylerin türlü biçimlerde uzanan dili, alev. **2** kılıç, bıçak gibi kesici araçların keskin yüzü. **yalım yalım** *ik. be.* yalımlar olarak, sık yalımlar durumunda. **yalımı alçak 1)** yüreksiz, korkak (kimse). **2** *ha.* yüzü yerde, alçakgönüllü. **yalımı aşağı** *ha.* aşağılık, değersiz, onursuz (kimse).
yalımlanabilme *a.* yalımlanabilmek eylemi.
yalımlanabilmek *(nsz)* yalımlanması olanaklı olmak ya da yalımlanma olasılığı bulunmak.
yalımlanış *a.* yalımlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Atılan odunlarla ateşin yalımlanışı hızlanmıştı.*
yalımlanıverme *a.* yalımlanıvermek eylemi.
yalımlanıvermek *(nsz)* çabucak yalımlanmak. *ör. Yanan otlar, rüzgâr esince yalımlanıverdi.*
yalımlanma *a.* yalımlanmak eylemi.
yalımlanmak *(nsz)* tutuşup yalım saçmak, alevlenmek.
yalın *s.* **1** (düşünce, söz, yazı için) karışık, karmaşık olmayan, kolay anlaşılan, gösterişsiz, süssüz, sade. **2** *fels.* gerçeği dile getiren, doğru olan ama zorunlu olmayan (önerme). **3** *ha.* çıplak. **yalın ad** *dilb.* bileşik sözcük durumunda olmayan ve yapım eki almamış durumda bulunan ad; örneğin "okul", "çocuk", "göz", "söz" gibi. **yalın adıl** *dilb.* bileşik ya da türemiş sözcük durumunda olmayan adıl; örneğin "bu", "sen" gibi. **yalın bağlaç** *dilb.* bileşik ya da türemiş sözcük durumunda olmayan bağlaç; örneğin "ve", "ki" gibi. **yalın belirteç** *dilb.* bileşik olmayan ve yapım eki almamış olan belirteç; "çok", "az", "pek" gibi. **yalın biçem** (ya da **üslup**) *yaz.* gereksiz uzatmalardan, gösterişli imgelerden, süslü benzetmelerden, eğretilemelerden uzak, sade biçem. **yalın durum** *dilb.* ad soylu sözcüklerin herhangi bir durum eki almamış olan, taşıdığı kavramı bildirme biçimi; örneğin "göz", "bıçak", "düşünce" gibi. **yalın eylem** *dilb.* bileşik sözcük durumunda bulunmayan ya da ekli olmayan eylem; örneğin "gezmek", "yüzmek", "bilmek" gibi. **yalın önerme** *mant.* ve *fels.* zorunlulukla ilişkili olmaksızın

gerçeği dile getiren, doğru olan ama zorunlu olmayan önerme; örneğin "insan akıllı bir varlıktır" gibi. **yalın sıfat** *dilb.* bileşik sözcük durumunda olmayan ve yapım eki almamış bulunan sıfat; örneğin "acı", "beş", "kaç", "çirkin" gibi. **yalın sözcük** *dilb.* bileşik ya da ek almış olmayan, kökü parçalanamayan sözcük; örneğin "göz", "koş", "bir", "taş" gibi. **yalın tümce** (ya da **cümle**) *dilb.* içinde bir tek çekimli eylem bulunan, söz ya da sözcük öbeği durumunda olmayan tümce; örneğin "bugün okula gittik", "Ali yarın gelecek" gibi. **yalın zaman** *dilb.* ekeylem kullanılmaksızın kurulan çekimli eylemin belirttiği zaman; örneğin "yaptım", "gideceksin", "söylemişler", "geliyor" gibi.

yalınayak *b. s.* **1** ayakları çıplak. **2** *be.* çıplak ayakla, ayakları çıplak olarak. *ör. Okula yalınayak giderdi.* **yalınayak başı kabak 1)** ayağında ve başında giyecek olmadan, ayağı ve başı çıplak. **2)** *mec.* üstü başı perişan. *ör. Onu tanıdığımda yalınayak başı kabak gezerdi.*

yalıncak *s. ha.* çıplak.

yalıncılık *a.* her şeyde bir yalınlık arama, yalın şeylerden hoşlanma eğilimi.

yalınç *s.* **1** yalnız bir tek maddeden oluşmuş olan, bileşik, katışık olmayan. **2** yapılması ya da anlaşılması kolay olan, karmaşık, karışık olmayan.

yalınçlaşabilme *a.* yalınçlaşabilmek eylemi.

yalınçlaşabilmek *(nsz)* yalınçlaşması olanaklı olmak ya da yalınçlaşma olasılığı bulunmak.

yalınçlaşma *a.* yalınçlaşmak eylemi.

yalınçlaşmak *(nsz)* yalınç duruma gelmek.

yalınçlaştırabilme *a.* yalınçlaştırabilmek eylemi.

yalınçlaştırabilmek *(-i)* yalınçlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yalınçlaştırılabilme *a.* yalıçlaştırılabilmek eylemi.

yalıçlaştırılabilmek *(-i)* yalınçlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yalınçlaştırılma *a.* yalınçlaştırılmak eylemi.

yalınçlaştırılmak *(nsz)* yalınç duruma getirilmek, yalınçlaşması sağlanmak.

yalınçlaştırma *a.* yalınçlaştırmak eylemi.

yalınçlaştırmak *(-i)* yalınç duruma getirmek, yalınçlaşmasını sağlamak.

yalınçlık *a.* yalınç olma durumu.

yalıngaç *s.* (ağaç için) kabuğu çatlayarak soyulan.

yalıngöz *b. s.* (. . .') **1** gözkapakları olmayan. **2** *b. a.* bir tür kertenkele.

yalınkat, -tı *b. s.* (. . .') **1** bir tek katı olan, tek kat. *ör. Soğukta yalınkat battaniye işe yaramaz.* **2** sağlam olmayan, ince, dayanıksız. *ör.Gecekondusunun yalınkat duvarı bir vuruşta yıkılmıştı.* **3** *mec.* derinliği olmayan, yüzeysel. *ör. Bu yalınkat düşünceler işe yaramaz.*

yalınkatlaşma *a.* yalınkatlaşmak eylemi.

yalınkatlaşmak *(nsz) mec.* yalınkat bir duruma gelmek, yüzeyselleşmek.

yalınkatlık *b. a.* yalınkat olma durumu. *ör. Düşüncelerinin yalınkatlığını bilmiyordu.*

yalınkılıç *be.* kılıcını kınından çekmiş olarak, elinde kılıç olduğu halde. *ör. Genç Osman surlara yalınkılıç tırmanmıştı.*

yalınlaşabilme *a.* yalınlaşabilmek eylemi.

yalınlaşabilmek *(nsz)* yalınlaşması olanak içinde olmak ya da yalınlaşma olasılığı bulunmak.

yalınlaşma *a.* yalınlaşmak eylemi.

yalınlaşmak *(nsz)* yalın duruma gelmek.

yalınlaştırabilme *a.* yalınlaştırabilmek eylemi.

yalınlaştırabilmek *(-i)* yalınlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yalınlaştırılabilme *a.* yalınlaştırılabilmek eylemi.

yalınlaştırılabilmek *(nsz)* yalınlaştırılması olanak içinde olmak ya da yalınlaştırılma olasılığı bulunmak.

yalınlaştırılış *a.* yalınlaştırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Yazarın dilinin yalınlaştırılışı onu anlaşılır kılmıştı.*

yalınlaştırılma *a.* yalınlaştırılmak eylemi.

yalınlaştırılmak *(nsz)* yalın duruma getirilmek, yalınlaşması sağlanmak.

yalınlaştırma *a.* yalınlaştırmak eylemi.

yalınlaştırmak *(-i)* yalın duruma getirmek, yalınlaşmasını sağlamak. *ör. İnsanı böylesine yalınlaştırmak inandırıcı olamaz.*

yalınlık *a.* **1** bileşik ya da karmaşık olmama durumu, yalın olma özelliği. **2** *yaz.* gereksiz uzatmalardan, zorlamadan, süsten uzak, kolayca anlaşılabilen, açık anlatımın özelliği.

yalıtabilme *a.* yalıtabilmek eylemi.

yalıtabilmek *(-i)* yalıtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yalıtıcı *a.* ve *s.* yalıtkan.

yalıtıcılık *a.* yalıtkanlık.

yalıtılabilme *a.* yalıtılabilmek eylemi.

yalıtılabilmek *(nsz)* yalıtılması olanaklı olmak ya da yalıtılma olasılığı bulunmak.

yalıtılış *a.* yalıtılmak eylemi ya da biçimi.

yalıtılma *a.* yalıtılmak eylemi.

yalıtılmak *(nsz)* yalıtmak eylemine konu olmak.

yalıtılmış *s.* yalıtkan bir maddeyle kaplanmış.

yalıtım *a.* **1** *fiz.* elektrik akımının olumsuz etkilerini önlemek için, iletkeni lastik, kauçuk, porselen gibi bir maddeyle kaplama işi. *eş.* **izolasyon**. **2** elektrik, ses ya da ısı akımını engelleme olayı. *eş.* **izolasyon**.

yalıtımcı *a.* yalıtım işleri yapan kimse.

yalıtkan *s.* ve *a. fiz.* **1** elektrik iletkenliği sıfır ya da çok zayıf olan, elektrik akımını geçirmeyen (madde ya da cisim). **2** herhangi bir değmeyi, sürtünmeyi önlemek için, elektrik iletkenlerini saran, koruyan lastik, kauçuk, porselen gibi madde.

yalıtkanlık *a.* yalıtkan olma durumu.

yalıtma *a.* yalıtmak eylemi.

yalıtmak *(-i)* **1** *fiz.* elektrik akımının olumsuz etkilerini önlemek için, iletkeni lastik, kauçuk, porselen gibi bir maddeyle kaplamak. **2**

elektrik ya da ısı akımını, su geçmesini engellemek. *ör. Terası yalıtmak için çalışıyorlar.* **3** *mec.* öteki şeylerden ya da kimselerden ayırıp tek başına bırakmak.

yalıyar *b. a. coğr.* yüksek kıyılarda, dalgaların aşındırmasıyla oluşan ve aşınma sürdükçe karanın içine doğru gerileyen dik yer.

yalız *s. gövb.* (kas için) düz ve parlak.

yallah *ünl. Ar. ("ya Allah"tan)* haydi, git, kalk, yürü, uzaklaş. **yallah çekmek** kovmak. **yallah etmek** atmak, yollamak gibi eylemleri hızla ya da şiddetle yapmak. *ör. Tokadı çocuğa yallah etmek öğretmene yakışır mı?*

yallık *a. ha.* yal yapılacak un ve kepek.

yalman *s. ha.* **1** (kesme, gitme vb. için) yanlamasına, eğri, eğik. **2** dik, sarp. **3** *a.* batıcı ve kesici araçların ucu.

yalnız *s.* **1** yanında başkaları bulunmayan, tek başına olan. **2** *be.* yanında başkaları olmayarak, tek başına olarak. *ör. Geceleri yalnız dolaşmak tehlikelidir.* **3** *be.* (.' .) sadece, salt. *ör. Bunu yalnız o biliyordu.* **4** *bağ.* (.' .) şu kadar ki, ancak, ama, fakat. *ör. Tamam, yalnız bir şey daha gerekli, o da para.* **5** *a. ruhb.* toplumsal ilişkilerden yoksun olan ya da yoksun bırakılan kişi. **yalnız başına** yanında başkaları olmayarak, tek başına. *ör. Köyde yalnız başına kalmaktan korkmazdı.* **yalnız kalanı kurt yer** yardımcısı olmayan kişi kendini tehlikeden koruyamaz. **yalnız öküz çifte (boyunduruğa) koşulmaz** "iki kişiyle yapılması gereken işi tek kişiyle yapmaya kalkışmak yanlıştır" anlamında kullanılır. **yalnız taş, duvar olmaz** "bir tek taşla duvar örülemez, onun gibi, insan tek başına bir işi başaramaz" anlamında söylenir.

yalnızca *be.* **1** tek başına, yalnız olarak. **2** belli durumun, koşulun ya da işin dışına çıkmaksızın. *ör. Bugün yalnızca bu işi yapacaksınız.* **3** ancak, sadece, salt.

yalnızcı *s.* ve *a.* yalnızcılık siyasası izleyen (devlet).

yalnızcılık *a.* **1** ülke olarak uluslararası anlaşmazlıklara ve konulara katılmama siyasası. **2** bir ülkenin, dış ekonomik ilişkilerini keserek kendi sınırları içinde tek başına bir ekonomi siyasası izlemesi.

yalnızlaşabilme *a.* yalnızlaşabilmek eylemi.

yalnızlaşabilmek *(nsz)* yalnızlaşması olanak içinde olmak ya da yalnızlaşma olasılığı bulunmak.

yalnızlaşıverme *a.* yalnızlaşıvermek eylemi.

yalnızlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yalnızlaşmak. *ör. Onlar gidince köy sanki yalnızlaşıvermişti.*

yalnızlaşma *a.* yalnızlaşmak eylemi.

yalnızlaşmak *(nsz)* yalnız duruma gelmek. *ör. Köy boşalıyor, gittikçe yalnızlaşıyordu.*

yalnızlaştırabilme *a.* yalnızlaştırabilmek eylemi.

yalnızlaştırabilmek *(-i)* yalnızlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yalnızlaştırılma *a.* yalnızlaştırılmak eylemi.

yalnızlaştırılmak *(nsz)* yalnız duruma getirilmek, yalnızlaşması sağlanmak.

yalnızlaştırma *a.* yalnızlaştırmak eylemi.

yalnızlaştırmak *(-i)* yalnızlaşmasını sağlamak ya da yalnızlaşmasına yol açmak. *ör. Hastalığı onu yalnızlaştırmış, dostlarından ayırmıştı.*

yalnızlık *a.* **1** yalnız olma durumu. **2** kimsesizlik. *ör. Yalnızlık onu bunaltmıştı.* **3** kimse bulunmama durumu, ıssızlık. *ör. Sokağın yalnızlığı onu kaygılandırmıştı.* **yalnızlık çekmek** kendini yalnız duyumsamak ve bundan üzüntü duymak. *ör. İnsan yaşlandıkça yalnızlaşır, yalnızlık çeker.*

yalpa *a.* (.' .) *den.* dalgaların ya da rüzgârın etkisiyle geminin bir sancağa, bir iskeleye doğru yatıp kalkması. **yalpa attırmak** *arg.* kalçalarını abartılı biçimde sağa sola sallamak. **yalpa vurmak 1)** *den.* (deniz taşıtları) dalgaların ya da rüzgârın etkisiyle iki yana doğru yatıp kalkmak, sallanmak. **2)** iki yana, bir sağa bir sola sallanarak yürümek.

yalpak (I) *s. ha.* **1** cana yakın, sevimli, sokulgan. **2** yüze gülen, dalkavuk, dönek, yalancı.

yalpak (II) *a. ha.* **1** sarp, eğimli yer, uçurum. **2** kayan yamaç.

yalpaklık *a. ha.* yalpak **(I)** olma durumu.

yalpalama *a.* yalpalamak eylemi.

yalpalamak *(nsz)* **1** yalpa vurmak. **2** dengesi bozularak bir sağa bir sola eğilmek, düşecek gibi olmak. **yalpalaya yalpalaya** *ik. be.* yalpalayarak.

yalpalatma *a.* yalpalatmak eylemi.

yalpalatmak *(-i)* yalpalamasına yol açmak.

yalpalayış *a.* yalpalamak eylemi ya da biçimi. *ör. Adamın yalpalayışından sarhoş olduğu belliydi.*

yalpı *a.* **1** eğimli yüzey, yamaç. **2** iki tepe arasındaki düzlük.

yalpık *s. ha.* **1** geniş ama derinliği az olan, yayvan. **2** engebeli (yer).

yalpılı *s.* bir yanı öteki ndeki nden yüksek ya da kalın.

yalp yalp *ik. s. ha.* ışıl ışıl, parıl parıl. **yalp yalp etmek** *ha.* ışıl ışıl parıldamak, ışıklar saçmak.

yaltak *s.* ➤ **yaltakçı**.

yaltakça *be.* yaltağa yaraşır bir biçimde, dalkavukça.

yaltakçı *s.* yaltaklanma huyu olan, dalkavuk.

yaltakçılık *a.* yaltakçı olma durumu.

yaltaklanabilme *a.* yaltaklanabilmek eylemi.

yaltaklanabilmek *(nsz)* yaltaklanması olanak içinde olmak ya da yaltaklanma olasılığı bulunmak.

yaltaklanış *a.* yaltaklanmak eylemi ya da biçimi.

yaltaklanma *a.* yaltaklanmak eylemi.

yaltaklanmak *(nsz)* birine hoş görünmek için onursuzca davranmak, dalkavukluk etmek.

yaltaklık *a.* **1** yaltak olma durumu. **2** yaltağa yaraşan, yaltağa özgü davranış. **yaltaklık etmek** yaltakça davranmak, yaltaklanmak.

yalvaç *a.* kitap getirmiş peygamber.
yalvaçça *be.* yalvaç olana yaraşır bir biçimde.
yalvaçlık *a.* **1** yalvaç olma durumu. **2** yalvacın görevi.
yalvaçsı *s.* ve *be.* ➻ **yalvaçça**.
yalvarabilme *a.* yalvarabilmek eylemi.
yalvarabilmek *(-e)* yalvarması olanaklı olmak ya da yalvarma olasılığı bulunmak.
yalvarı *a.* yalvarmak eylemi, yalvarma, yakarı, yakarma.
yalvarılma *a.* yalvarılmak eylemi.
yalvarılmak *(ösz)* yalvarmak eylemi yapılmak. *ör. Kendisine yalvarılsın istiyordu.*
yalvarış *a.* yalvarmak eylemi ya da biçimi. **yalvarış yakarış** pek çok yalvarma.
yalvarma *a.* yalvarmak eylemi.
yalvarmak *(-e)* birinden, kendine acındıracak sözlerle, ısrarla ama saygılı bir biçimde bir dilekte bulunmak, bir şey istemek.
yalvar yakar olmak çok yalvarmak. **yalvara yalvara** *ik. be.* çok yalvararak. **yalvarıp yakarmak** çok yalvarmak.
yalvartabilme *a.* yalvartabilmek eylemi.
yalvartabilmek *(-i, -e)* yalvartma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yalvartılma *a.* yalvartılmak eylemi.
yalvartılmak *(nsz)* yalvarmak eylemi yaptırılmak. *ör. İnsan bu kadar yalvartılır mı?*
yalvartış *a.* yalvartmak eylemi ya da biçimi.
yalvartma *a.* yalvartmak eylemi.
yalvartmak *(-i, -e)* yalvarmak zorunda bırakmak, yalvarmasını sağlamak ya da yalvarmasına yol açmak.
yama *a.* **1** delik, yırtık ya da eski bir yeri uygun bir parçayla onarma, kapatma. **2** bu iş için kullanılan parça. **3** bu parçanın bulunduğu yer. *ör. Yamanın üstüne bir yama daha vurdu.* **4** *mec.* deride geniş leke. **yama gibi durmak** eklendiği açıkça belli olmak, bulunduğu yere uygun düşmemek. **yama vurmak** delik, yırtık ya da eski bir yere yama koymak, (bir şeyi) yama koyarak onarmak, yamamak.
yamacı *a. ha.* ayakkabı yamayan kimse, ayakkabı onarıcısı.
yamacılık *a.* yamacının işi.
yamaç *a.* **1** dağın, tepenin ya da deniz, akarsu gibi bir suyun herhangi bir yanı. *ör. Irmağın yamacına geçecek köprü yoktu.* **2** *ha.* alnaç, karşı, ön. *ör. Çocuk, babasının yamacına gelip durdu.*
yamak *a.* **1** bir işte yardımcı olarak çalışan erkek. *ör. Garson, yamağına masayı temizlemesini söyledi.* **2** *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçeri ocağında topçu, humbaracı gibi askeri kuruluşlarda aday olarak bulunan kimse. **3** *mec.* birinin etkisinde kalarak onun sözünden hiç çıkmayan, her dediğini yapan, ona yardım eden kimse.
yamaklık *a.* yamak olma durumu. **yamaklık etmek** bir işte yamak olarak çalışmak.
yamalak *s.* "tamamlanmamış, eksik" anlamındaki ***yarım yamalak*** sözünde geçer.
yamalama *a.* yamalamak eylemi.
yamalamak *(-i)* yamayla onarmak, yama yapmak, (bir şeye) yama vurmak.
yamalanış *a.* yamalanmak eylemi ya da biçimi.
yamalanma *a.* yamalanmak eylemi.
yamalanmak *(nsz)* yamayla onarılmak, yama yapılmak, yama vurulmak, yamanmak[1].
yamalı *s.* **1** yama ile onarılmış, yama vurulmuş, yamanmış olan. **2** (insan için) yüzünde yama gibi lekeler bulunan. **yamalı bohça** birbirine uymayan, tutarsız şeyler için kullanılır.
yamalık *a. ha.* yama.
yamama *a.* yamamak eylemi.
yamamak *(-i)* **1** yama koyarak onarmak, yama vurmak, yamalamak. **2** *mec.* istenmeyen bir şeyi ya da bir kimseyi birine mal etmek, yüklemek.
yaman *s.* **1** (güç, beceri ya da etki için) alışılmışın üstünde olan, olağanüstü. *ör. Yaman bir adamdı.* **2** korkulan, kötü. *ör. Yaman bir baş ağrısıyla uyandı.*
yamanabilme *a.* yamanabilmek eylemi.
yamanabilmek *(nsz)* yamanması olanaklı olmak ya da yamanma olasılığı bulunmak.
yamanlaşma *a.* yamanlaşmak eylemi.
yamanlaşmak *(nsz)* yaman duruma gelmek. *ör. Fırtına yamanlaştı, ağaçları sökecek gibi hızlandı.*
yamanlık *a.* yaman olma durumu. *ör. Çocuğun yamanlığı gözlerinden okunuyordu.*
yamanış *a.* yamanmak eylemi ya da biçimi.
yamanma *a.* yamanmak eylemi.
yamanmak *(nsz)* **1** yamayla onarılmak, yama yapılmak, yama vurulmak, yamalanmak. **2** *(-e)* (bir kimse ya da kötü bir şey) birinin, isteği dışında olarak üstünde kalmak.
yamatılma *a.* yamatılmak eylemi.
yamatılmak *(nsz)* yamanması sağlanmak. *ör. Pantolonun dizleri yamatılıp kullanılacak duruma getirildi.*
yamatış *a.* yamatmak eylemi ya da biçimi.
yamatma *a.* yamatmak eylemi.
yamatmak *(-i, -e)* yamamak eylemini yaptırmak, yamanmasını ya da yamamasını sağlamak. *ör. Elbiseyi terziye yamattı.*
yamayabilme *a.* yamayabilmek eylemi.
yamayabilmek *(-i)* yamamak elinde olmak, yamamayı becermek, yamama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yamayış *a.* yamamak eylemi ya da biçimi. *ör. Terzinin pantolonu yamayışına bakıyordu.*
yamçı *a.* kalın yünden dokunmuş, bir yüzü uzun tüylü yağmurluk.
yamçılı *s.* yamçısı olan.
yamçısız *s.* yamçısı olmayan.
yamma *a. ha.* yammak eylemi.
yammak *(-i) ha.* yamuk[1] duruma getirmek, bükmek, eğriltmek.
yampiri *s.* yan yan, eğri büğrü ve çarpık bir biçimde giden. **yampiri yampiri** *ik. be.* yan yan, eğri büğrü ve çarpık bir biçimde.
yampirileşme *a.* yampirileşmek eylemi.

yampirileşmek *(nsz)* yan yan, eğri büğrü ve çarpık bir biçimde gitmeye başlamak.
yampirilik *a.* yampiri ola durumu.
yamrulma *a.* yamrulmak eylemi.
yamrulmak *(nsz)* yamru yumru bir duruma gelmek.
yamruluş *a.* yamrulmak eylemi ya da biçimi. *ör.Tenekenin yamruluşu işi bozmuştu.*
yamru yumru *ik. s.* eğri büğrü, çarpık.
yamuk *s.* **1** bir yana doğru eğik ya da bir yanı eğrilmiş olan. **2** *mat.* yalnız iki kenarı koşut olan dörtgen. **3** *arg.* kötülük yapan, aldatıcı, düzenci. **4** *arg.* eğri, kötü (iş, davranış). **yamuk yumuk** *ik. s.* birçok yeri yamulmuş durumda olan, hiçbir yeri düzgün olmayan, eğri büğrü, çok çarpık, çarpık çurpuk.
yamukluk *a.***1** yamuk[1] olma durumu. **2** *arg.* uygunsuz davranış, kötü bir eylemde bulunma, kötülük, düzen, dolap, hile. *ör. Bir yamukluğunu görürsem yakarım.* **yamukluk yapmak** *arg.* birine karşı uygunsuz bir davranışta bulunmak.
yamulabilme *a.* yamulabilmek eylemi.
yamulabilmek *(nsz)* yamulma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yamulma *a.* yamulmak eylemi.
yamulmak *(nsz)* **1** yamuk[1] duruma gelmek, eğri büğrü olmak, eğrilmek. **2** *arg.* çok beğendiğini belli etmek, çok beğenmek. **3** *arg.* dayak yiyerek hırpalanmış olmak.
yamultabilme *a.* yamultabilmek eylemi.
yamultabilmek *(-i)* yamultması olanaklı olmak ya da yamultma olasılığı bulunmak.
yamultayazma *a.* yamultayazmak eylemi.
yamultayazmak *(-i)* az kalsın yamultmak.
yamultma *a.* yamultmak eylemi.
yamultmak *(-i)* **1** yamuk duruma getirmek, eğriltmek, bükmek. **2** *arg.* (bir kimseyi) kendisine hayran etmek, onu çok etkilemek. **3** *arg.* (birini) döverek hırpalamak.
yamultulabilme *a.* yamultulabilmek eylemi.
yamultulabilmek *(nsz)* yamultulması olanak içinde olmak ya da yamultulma olasılığı bulunmak.
yamultulma *a.* yamultulmak eylemi.
yamultulmak *(nsz)* yamuk duruma getirilmek.
yamultuverme *a.* yamultuvermek eylemi.
yamultuvermek *(-i)* çabucak yamultmak.
yamuluverme *a.* yamuluvermek eylemi.
yamuluvermek *(nsz)* çabucak yamulmak.
yamyam *a.* ve *s. (Orta Afrika'daki bir zenci topluluğunun adından)* **1** insan eti yiyen (kimse). **2** *mec.* yabanıl, vahşi (kimse). **3** *mec.* açgözlü (kimse). **4** *arg.* rüşvet yiyici, rüşvetçi.
yamyamca *be.* yamyama yaraşır bir biçimde.
yamyamlık *a.* **1** yamyam olma durumu. **2** *mec.* yamyamca davranış. **3** *toph.* kıtlığın, açlığın dayanılmaz olduğu durumlarda ya da daha çok din, tapınma ve büyü gibi nedenlerle insanın insan eti yemesi.
yamyassı *s.*(.' . .) tümüyle yassı, çok düz, çok yassı, dümdüz. **yamyassı edilmek** iyice yassı duruma getirilmek, çok yassıtılmak. **yamyassı etmek** iyice yassı duruma getirmek, çok yassıltmak. **yamyassı olmak** iyice yassı duruma gelmek, çok yassılaşmak.
yamyaş *s.* (.' .) çok yaş, çok ıslak, sırılsıklam, sırsıklam, ıpıslak.
yan *a.* **1** bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü. *ör. Araba yana devrilmiş.* **2** insanın sağının ve solunun ortak adı. *ör. Başınızı yana çevirmeyin.* **3** gövdenin bir bölümü. *ör. Sol yanı tutmaz olmuş.* **4** yer, yön. *ör. Bahçenin her yanını ot kaplamıştı.* **5** çok yakın yer. *ör. Karayolu köyün yanından geçer.* **6** birlikte olma. *ör. Çocuk babasının yanında kalmak istiyordu.* **7** makam, orun. *ör. Valinin yanına girmek zordu.* **8** üst, üzeri. *ör. Yanında kalem var mı?* **9** *s.* arkada, önde, üstte ya da altta olmayan. *ör. Onlar yan apartmanda oturuyor.* **10** *s.* ikinci derecede olan. *ör. Kaza olunca trafiği yan yollara vermişlerdi.* **11** *mec.* istekleri karşıt olan iki kişiden ya da topluluktan her biri. *ör. Yanları uzlaştırmak istemiştik.* **12** *be.* bir yana yönelerek. *ör. Çocuk sandalyeye yan oturup ayaklarını uzattı.* **13** *ask.* savaş düzenindeki bir ordunun iki kanadından her biri. **14** *mat.* bir denklemde eşit imiyle ayrılmış olan iki ifadeden her biri. **yan bakış 1)** göz ucuyla ve belli etmeksizin bakış. **2)** *mec.* kötü niyet. **3)** *mec.* düşmanca duygularla yüklü bakış. **yan bakmak 1)** düşmanca duygularla ya da pek beğenmeyerek, küçümseyerek bakmak. **2)** kötü niyet beslemek. **yan basmak 1)** (bir işte) kaypaklık etmek, dürüst davranmamak. **2)** (bir işte) aldanmak. **yan çizmek** *tkz.* bir işten kaçmak. **yan etki** (ya da **tesir**) **1)** doğrudan olmayan, dolaylı etki. **2)** *hek.* bir ilaç vb.nin iyileştirme etkisi yanında oluşturduğu istenmeyen etki. *eş.* **komplikasyon**. **yan gelip yatmak** hiçbir iş yapmayarak, yapılacak işlerle ilgilenmeyerek rahatına bakmak, keyfince yaşamak. **yan gelmek** ➻ **yan gelip yatmak** . **yan gözle** *be.* bakmıyormuş gibi yaparak, göz ucuyla, belli etmeden. *ör. Çocuk baloncuyu yan gözle seyrediyordu.* **yan gözle bakmak 1)** bakmıyormuş gibi yaparak, göz ucuyla, belli etmeden bakmak. **2)** ➻ **yan bakmak**. **yan hakem** *sp.* karşılaşmalarda sayıları, uyarmaları saptayan ve sonuçla birlikte oy kâğıdını yazıp imzalayan hakem. **yan kabağı** birinin yanından ayrılmayan, her zaman onunla dolaşan kişi. **yan ödeme** bir görevliye, aldığı aylıktan ya da ücretten ayrı olarak, türlü adlar altında ve yapılan işin önemine göre ödenen ek para. **yan sanayi** ana sanayide kullanılan kimi parçaları üreten yardımcı sanayi kolu. **yan tutmak** iki yandan birini kayırır biçimde davranmak, yansız davranmamak, yanlardan birini benimseyip desteklemek, kayırmak. **yan tümce** (ya da **cümle**) *dilb.* ➻ **yantümce**. **yan ürün** sanayide bir ana ürün elde edilirken ortaya çıkan başka ürün. **yan yan** *ik. be.* yan bir biçimde, yana doğru. *ör. Yengeç*

yan yan gidiyordu. **yan yan bakmak** göz ucuyla, belli etmeyerek bakmak. **yan yana** biri ötekinin sağında ya da solunda olarak, birbirinin yanında, birlikte. **yan yatmak** yana doğru çokça eğilmek. *ör. Gemi yan yatmıştı.* **yan yattı, çamura battı (demek)** bir işin niçin yapılamadığını açıklamak için birtakım nedenler ve özürler sayıp dökmek. **(bir şeyden) yana 1)** için. *ör. Bu işten yana kaygılanmayın, iyi olacaktır.* **2)** -e kalırsa. *ör. Benden yana, işin olacağını sanmıyorum.* **(birinden) yana çıkmak** (ya da **olmak**) birinin yanını tutmak, onu desteklemek, kayırmak. *ör. Ondan yana çıkanlar da vardı.* **yandan çarklı** *arg.* **1)** (taşıt için) yavaş yol alan. **2)** şekeri içine atılmamış, yanına konmuş olan kahve ya da çay. **3)** bir omzu düşük bir biçimde ya da kollarını çok sallayarak yürüyen kimse. **yandan fırlama** *arg.* her tür kötülüğe eğilimli kimse, piç. **yanı başına** pek yakınına, hemen yanına. *ör. Yanı başına gelen arkadaşını farketmemişti.* **yanı başında** pek yakınında, hemen yanında. *ör. Kitap yanı başındaydı ama o görmüyordu.* **yanı sıra 1)** yanında olarak, kendisiyle birlikte. *ör. Yanı sıra getirdiği kitabı okumaya başladı.* **2)** pek yakınlarında, yanında. *ör. Çocuk babasının yanı sıra yürüyordu.* **yanına almak 1)** (bir şeyi) yanında, kendisiyle birlikte götürmek, yanında bulundurmak. *ör. Belgeyi yanıma almıştım, işe yaradı.* **2)** (birini) yanında çalıştırmak, (ona) iş vermek. *ör. Kasap onu yanına alacağını söylemişti.* **3)** geçimini sağlamak için yanında bulundurmak. *ör. İşe girmiş, küçük kardeşini yanına almıştı.* **yanına bırakmamak** (ya da **komamak**) (birinin kötü bir davranışını) karşılıksız, cezasız bırakmamak, cezasını vermek, ondan öç almak. **yanına (kâr) kalmak** (birinin yaptığı kötülük) karşılıksız, cezasız kalmak, karşılığı verilmemiş olmak, kendisinden öç alınamamak. **yanına salavatla varılır 1)** çok kendini beğenmiş, çok kibirli. **2)** çok öfkeli, her şeye kızan, karşısına çıkanı tersleyen. **yanına salavatla varılmaz** pek çok pahalı. **yanında 1)** (bir şeye, bir kimseye) bakarak, göre. *ör. Bunun yanında onun sözü olmaz.* **2)** beraberinde olma. *ör. Yanımda para kalmamış.* **3)** (bir düşünceye) katılma. *ör. Birçokları bu görüşün yanındaydı.* **(bir şeyin) yanından bile geçmemiş** (o şeyle) hiç benzerliği, ilgisi, yakınlığı yok.

yanabilme *a.* yanabilmek eylemi.

yanabilmek *(nsz)* yanması olanaklı olmak ya da yanma olasılığı bulunmak.

yanak *a.* yüzün göz, kulak ve burun arasında kalan geniş bölümü, yüzün yan tarafı. *ör. İnsanda iki yanak vardır.* **yanağından kan damlamak** çok sağlıklı olduğu yüzünün renginden anlaşılmak, çok sağlıklı görünmek. **yanak yanağa** *ik. be.* yanakları birbirine değecek denli yakın bir biçimde. *ör. Onlar yanak yanağa dans etmeyi seviyor.*

yanal *s.* **1** yanda olan, yana düşen. **2** *ha.* açıklı koyulu değişik renkli, iki renkli, bir yanı kırmızı, alaca. **3** *ha.* kırmızı, pembe, kızarmış, pembeleşmiş. **yanal elma** *ha.* küçük, kırmızı ve hoş kokulu bir tür elma. **yanal uzanma** *yerb.* bir katmanın yanlardan yayılması. **yanal yüzey** *mat.* tabanı bulunan bir cisimde tabanların yüzeyleri dışında kalan, yan kenarların yüzeyi.

yananlam *b. a. dilb.* bir sözcüğün düzanlamına, kullanım sırasında katılan ve herkesçe algılanamayan, ikincil anlam. *ör. "Deve" sözcüğü düzanlamıyla bir hayvanı, yananlamıyla uzun boylu bir insanı belirtir.*

yananlamsal *b. s. dilb.* yananlamla ilgili.

yanar *a. ha.* ➻ **yanarca.**

yanarca *a. ha.* **1** kibrit. **2** meşale.

yanardağ *b. a. yerb.* magmanın yerin içinden yüzeye doğru fışkırdığı ya da geçmişte fışkırmış olduğu bir püskürme ağzı bulunan dağ. **yanardağ ağzı** *yerb.* yanardağın tepesinde, yamacında ya da eteğinde, arka arkaya patlamalar ve püskürmelerle oluşmuş, huni biçiminde, çapı bir kilometreyi, derinliği birkaç yüz metreyi bulabilen delik. *eş.* **krater** . **yanardağ bacası** *yerb.* yanardağlarda gazların çıkması ve patlamasıyla oluşmuş, magma yatağını yanardağın ağzına bağlayan kanal. **yanardağ bölgesi** *coğr.* birkaç yanardağın bulunduğu bölge. **yanardağ depremi** *yerb.* yanardağ püskürmeleriyle ilgili deprem. **yanardağ patlaması** *yerb.* yanardağın ansızın lav püskürmeye başlaması. **yanardağ püskürmesi** *yerb.* yanardağın patlaması, tütün ve lav çıkarması gibi görülebilen olayların tümü.

yanardağbilim *b. a. yerb.* magmanın yeryüzüne püskürmesi olaylarıyla sonuçlarını, yanardağların işleyişlerini, yanardağ depremlerini vb. inceleyen yerbilim dalı.

yanardağbilimci *b. a.* yanardağbilimle uğraşan bilimci.

yanardöner *b. s.* **1** kıpırdadıkça türlü renklerde parlayan (kumaş, deri vb.) **2** *mec. ha.* bir konuda davranışları, kanıları, kararları bir şöyle bir böyle olan (kimse).

yanardönerlik *b. a.* **1** yanardöner olma durumu, özelliği. **2** *yerb.* kimi mineraller kristallerinde görülen özel bir yansıma olayı.

yanaşabilme *a.* yanaşabilmek eylemi.

yanaşabilmek *(-e)* yanaşmayı becermek, yanaşmak elinde olmak, yanaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yanaşık *s.* yanaşmış bir durumda olan. **yanaşık düzen** (ya da **nizam**) birbirinin yanında ve aynı hizada düzenli durum. *ör. Evler kıyı boyunca yanaşık düzendeydi.*

yanaşıklık *a.* yanaşık olma durumu.

yanaşılabilme *a.* yanaşılabilmek eylemi.

yanaşılabilmek *(ösz, -e)* yanaşılması olanak içinde olmak ya da yanaşılma olasılığı bulunmak.

yanaşılma *a.* yanaşılmak eylemi.

yanaşılmak *(ösz, -e)* yanaşmak eylemi yapılmak.
yanaşlık *a.* (denizde ya da ırmakta) iskele.
yanaşma *a.* **1** yanaşmak eylemi. **2** bir çiftçi yanında çalışan erkek işçi, tutma.
yanaşmak *(-e)* **1** bir şeyin, bir kimsenin yanına değecek, dokunacak denli yaklaşmak, gelmek. **2** (deniz taşıtı) kıyıya vb. varmak. *ör. İki gemi birbirine yanaştı.* **3** *mec.* istek göstermek, ilgilenmek, karışmak. *ör. Çalışmaya yanaşan yoktu.* **4** *mec.* ilişki kurmak. *ör. Sana yanaşacaktır, yüz verme.*
yanaşmalık *a.* yanaşma[2] olma durumu.
yanaştırabilme *a.* yanaştırabilmek eylemi.
yanaştırabilmek *(-i, -e)* yanaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sandalı yanaştırabileceğimiz bir yer bulamamıştık.*
yanaştırılma *a.* yanaştırılmak eylemi.
yanaştırılmak *(nsz)* yanaşmak eylemi yaptırılmak, yanaşması sağlanmak. *ör. Gemi limana güçlükle yanaştırıldı.*
yanaştırma *a.* yanaştırmak eylemi.
yanaştırmak *(-i, -e)* yanaşmasını sağlamak.
yanay *a.* **1** *mat.* bir cismin düşey kesiti. **2** *yerb.* katmanları gösteren kesit. **yanay doğrusu** *mat.* Yer eksenine dik olan doğru. **yanay düzlemi** *mat.* Yer eksenine dik olan düzlem.
yanaz *s. ha.* huysuz, inatçı, ters (kimse).
yanazlık *a. ha.* yanaz olma durumu, huysuzluk, terslik.
yanbastı *b. s. ha.* **1** topal, aksak (kimse). **2** eğimli (yol) **3** *b. a.* direkle kiriş arasına konulan kama biçimindeki ağaç.
yancı *a. ask.* düşmana karşı ilerleyen kuvvetin, yanlardan gelebilecek baskınlardan korunmak ereğiyle çıkardığı güvenlik birliği.
yancık *a. esk.* **1** torba, kese, özellikle para kesesi. **1** *tar.* atların sırtına geçirilen zırhlı örtü.
yandaş *s.* ve *a.* birinden ya da bir şeyden yana olan, bir düşünüye, bir isteğe, bir oya katılan, onu destekleyen (kimse).
yandaşlık *a.* yandaş olma durumu.
yandık *a. bitb.* baklagillerden, sıcak ve kurak bölgelerde yetişen, küçük ve sarımtırak tohumlu, tohumlarından kudret helvasına benzer bir madde çıkarılan dikenli bir ot.
yandırma *a.* yandırmak eylemi.
yandırmak *(-i) ha.* yakmak ya da yanmasına yol açmak.
yangı *a.* kanın, mikroplara karşı koymak üzere, vücudun hasta olan yerine akın etmesi yüzünden orada şişkinlik, kırmızılık, ısı ve ağrıyla kendini gösteren irin toplanması.
yangılanabilme *a.* yangılanabilmek eylemi.
yangılanabilmek *(nsz)* yangılanması olanak içinde olmak ya da yangılanma olasılığı bulunmak.
yangılanış *a.* yangılanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Yarasının yangılanışı ona çok acı çektiriyordu.*
yangılanma *a.* yangılanmak eylemi.
yangılanmak *(nsz)* (bir dokuda ya da organda) yangı oluşmak.
yangılı *s.* **1** yangısı olan, yangılanmış. **2** yangı yapan (hastalık).
yangın *a.* **1** zarara yol açan büyük ateş. **2** *ha.* (hastalıkta) ateş. *ör. Çocuğun yangını var.* **3** *mec.* coşku, coşkunluk. *ör. İçinin yangınını şiirler bile söndüremiyordu.* **4** *s. ha.* candan seven, sevdalı, tutkun, âşık. **yangın bombası** *ask.* ağaçlık ya da kapalı yerlerde gizlenmiş olanların ortaya çıkmasını sağlamak için kullanılan yangın çıkartıcı bomba. **yangın çıkarmak** yangına[1] yol açmak. **yangın çıkışı** yangın sırasında kaçabilmek için yapılarda özel olarak düzenlenmiş çıkış yeri. **yangın çıkmak** (bir yerde) zarara yol açan büyük ateş olmak. **yangın kulesi** yangını[1] görüp haber vermek için beklenilen kule. **yangın merdiveni 1)** yapıların dışında yer alan ve yangın sırasında her kattan aşağıya inmeyi sağlayan merdiven. **2)** itfaiyecilerin yangında ve kurtarma işlerinde kullandıkları özel merdiven. **yangın musluğu** yangın sırasında su almak için kullanılan vana ya da musluk. **yangın sigortası** olası bir yangına karşı yapılan sigorta. **yangın yeri** yangına uğramış yer. **yangın yerine dönmek** ortalık karmakarışık, dağınık bir duruma gelmek. **yangına körükle gitmek 1)** bir anlaşmazlıkta her iki yanı da kışkırtıcı bir yol izlemek, gerginliği, uzlaşmazlığı artıracak biçimde davranmak. **2)** birini kötü davranışında güçlendirici işler yapmak, onu yüreklendirmek. **yangına vermek** bir şeyi bilerek yakmak, tutuşturmak. **yangından mal kaçırır gibi** gereksiz bir telaş ve aceleyle, herkesten saklamaya çalışarak.
yangıncı *a.* ➻ **itfaiyeci.**
yangısız *s.* yangısı olmayan.
yanık *s.* **1** yanmış olan. *ör. Yanık evin kalıntısı hâlâ oradaydı.* **2** (güneşten vb.) rengi koyulaşmış, esmerleşmiş. *ör. Delikanlı, yanık teniyle dikkati çekiyordu.* **3** *mec.* acılı, dokunaklı, duygulu, etkili. *ör. Kadın, yanık sesiyle bir ağıt söylemişti.* **4** sıkıntı ve hastalık nedeniyle iyi gelişmemiş olan, kavruk. *ör. Köyün yanık çocuğu bir tek o değildi.* **5** verimsizleşmiş, kıraç duruma gelmiş olan (toprak). *ör. Yanık tarla adam olmazdı.* **6** *mec.* yakınıcı, üzüntülü, bıkkın, dertli. *ör. Bu işten yüreği yanıktı.* **7** *arg.* çok seven, tutkun, âşık. **8** *a.* yanmış olan yerde kalan iz, yanmış yer. *ör. Elinin yanığı derisinden belliydi.* **9** *a.* yanmış ya da yanmakta olan şey. *ör. Yanık kokusunu duyunca mutfağa koştu, yemeği yanmıştı.* **yanık kokmak 1)** ortalıkta bir şeyin yandığını anlatan bir koku bulunmak. *ör. Mutfak yanık kokuyordu, yemek yanmış olmalıydı.* **2)** is kokmak. *ör. Şömine yanık kokmaktaydı.* **yanık rüzgâr** çabuk dinen rüzgâr. **yanık ses** içe işleyen, dokunaklı ses. **yanık sesli** sesi dokunaklı olan. *ör. Yanık sesli bir biri bir ağıt söylüyordu.* **yanık yanık** *ik. be.* (ses için) içe işleyen, içli içli, dokunaklı dokunaklı. **yanık yerin otu tez biter** kişinin yüreğini yakan acı

az zaman sonra küllenir, yerini yeni ve neşeli duygulara bırakır.
yanıkara *b. a. ha.* karakabarcık, karayanık, şarbon.
yanıklık *a.* yanık olma durumu.
yanıksı *s.* biraz yanık olan. *ör. Ortalıkta yanıksı bir koku vardı.*
yanılabilme *a.* yanılabilmek eylemi.
yanılabilmek *(nsz)* yanılması olanak içinde olmak ya da yanılma olasılığı bulunmak.
yanılayazma *a.* yanılayazmak eylemi.
yanılayazmak *(nsz)* çok iyi bildiği halde az kalsın yanılmak.
yanılgı *a.* **1** sonucu pek önemli olmayan yanlış, yanılma durumu, yanlış algılama. **2** bir bilimle, bir sanatla ilgili kuralların gereği gibi uygulanmayışından doğan sonuç. *ör. Yanılgıların hekimlikte yeri yoktur.* **3** *fels.* yanlış olanı doğru ya da doğru, gerçek olanı yanlış sanma. **yanılgıya düşmek** bir durumu yanlış algılamak, bilmeden bir yanlışlık yapmak.
yanılım *a. mant.* ve *fels.* ➤ **paralojizm**.
yanılış *a.* yanılmak eylemi ya da biçimi.
yanılma *a.* yanılmak eylemi.
yanılmak *(nsz)* **1** bir şeyin niteliğini, özelliğini iyi anlayıp değerlendirememek, tanımakta, anlamakta, bilmekte aldanmak. *ör. Hesapta yanılırsan sonuç alamazsın.* **2** sonucunu düşünmeden ya da bilmeden uygunsuz bir davranışta bulunmak. *ör. Söz verdim ama yanıldığımı anladım, bu işi yapamayacağım.*
yanılmaz *s.* yanılgıya, yanlışa düşmeyen, yanılmayan.
yanılmazlık *a.* yanılmaz olma özelliği. *ör. Yanılmazlık Tanrısal bir olgudur.*
yanılsama *a.* **1** görünüşün gerçek sanılmasına yol açan algı ya da duyu yanılması; örneğin su içindeki küçük bir balığın büyükmüş gibi görünmesi bir yanılsamadır. **2** *ruhb.* var olan nesneyi ya da canlıyı yanlış, farklı ya da değişik olarak algılama.
yanıltabilme *a.* yanıltabilmek eylemi.
yanıltabilmek *(-i)* yanıltması olanak içinde olmak ya da yanıltma olasılığı bulunmak.
yanıltı *a.* sonucu yönünden pek önemli olmayan yanlışlık, küçük yanlışlık.
yanıltıcı *s.* yanılmaya yol açan, yanıltma özelliği olan, yanıltan, aldatıcı.
yanıltıcılık *a.* yanıltıcı olma durumu. *ör. Görünüşün yanıltıcılığı bilinir.*
yanıltılabilme *a.* yanıltılabilmek eylemi.
yanıltılabilmek *(nsz)* yanıltılması olanaklı olmak ya da yanıltılma olasılığı bulunmak. *ör. İnsanlar yanıltılabilir.*
yanıltılış *a.* yanıltılmak eylemi ya da biçimi.
yanıltılma *a.* yanıltılmak eylemi.
yanıltılmak *(nsz)* yanılması sağlanmak, yanılmak eylemi yaptırılmak. *ör. Yanıltılan, aldatılan insanlar buruklaşır.*
yanıltış *a.* yanıltmak eylemi ya da biçimi. *ör. Görünüşün seni yanıltışı bu duruma yol açmış.*
yanıltma *a.* yanıltmak eylemi.
yanıltmaca *a.* **1** salt yanıltmak ereğiyle yanıltacak yolda söz söyleme. **2** *mant.* başkasını yanıltmak ereğiyle, doğru olmadığı bilinerek yapılan akıl yürütme ve çıkarsama.
yanıltmacı *a.* ve *s.* yanlış yargılamada bulunan, yanıltmacaya başvuran (kimse).
yanıltmaç *a.* karşıdakini yanıltarak başka şey söylemesine yol açacak biçimde düzenlenmiş söz.
yanıltmak *(-i)* yanılmasına yol açmak.
yanış *a.* yanmak eylemi ya da biçimi.
yanışölçer *b. a. kim.* yanma verimini ve onunla ilgili etkenleri ölçmekte kullanılan araç.
yanıt, -tı *a.* **1** sorulan bir soruya verilen karşılık. *ör. Soran kimse yanıt ister.* **2** bir davranışa verilen karşılık. *ör. Bunu yaparsa yanıtını da alır.* **yanıt verilmek** yanıtla karşılanmak, yanıtlanmak. **yanıt vermek** yanıtlamak.
yanıtlama *a.* yanıtlamak eylemi.
yanıtlamak *(-i)* **1** sorulan bir soruya karşılık vermek, soruyu yanıtla karşılamak. **2** bir eyleme, bir davranışa karşılık vermek. *ör. Düşmanın ateşini hemen yanıtladık.*
yanıtlanabilme *a.* yanıtlanabilmek eylemi.
yanıtlanabilmek *(nsz)* yanıtlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yanıtlandırabilme *a.* yanıtlandırabilmek eylemi.
yanıtlandırabilmek *(-i)* yanıtlandırmas olanak içinde olmak ya da yanıtlandırma olasılığı bulunmak.
yanıtlandırılabilme *a.* yanıtlandırılabilmek eylemi.
yanıtlandırılabilmek *(nsz)* yanıtlandırılması olanaklı olmak ya da yanıtlandırılma olasılığı bulunmak.
yanıtlandırılış *a.* yanıtlandırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Yazının bakanlıkça yanıtlandırılışı gecikti.*
yanıtlandırılma *a.* yanıtlandırılmak eylemi.
yanıtlandırılmak *(nsz)* yanıtlamak eylemi yapılmak.
yanıtlandırış *a.* yanıtlandırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Soruyu yanıtlandırışı çocuğun zeki olduğunu göstermişti.*
yanıtlandırma *a.* yanıtlandırmak eylemi.
yanıtlandırmak *(-i)* bir soruyu, bir davranışı yanıtla karşılamak.
yanıtlanış *a.* yanıtlanmak eylemi ya da biçimi.
yanıtlanma *a.* yanıtlanmak eylemi.
yanıtlanmak *(nsz)* yanıt verilmek, yanıtla karşılanmak.
yanıtlayabilme *a.* yanıtlayabilmek eylemi.
yanıtlayabilmek *(-i)* yanıtlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yanıtlayış *a.* yanıtlamak eylemi ya da biçimi.
yanıtlayıverme *a.* yanıtlayıvermek eylemi.
yanıtlayıvermek *(-i)* hemen yanıtlamak.
yanıtlı *s.* yanıt verilmesi gereken, yanıtı olan.
yanıtsız *s.* yanıtı bulunmayan, yanıtı olmayan, yanıt verilmemiş olan, yanıtı verilmeyen.
yanıverme *a.* yanıvermek eylemi.

yanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yanmak. *ör. Koskoca ev birkaç saat içinde yanıvermişti.*

yani *bağ. Ar.* (-' .) **1** "demek oluyor ki", "şu demek ki", "demek" anlamında açıklama sözü olarak kullanılır. **2** *ha.* sözün özeti, kısası, doğrusu. *ör. Canımızı sokakta bulmadık yani.*

yankesici *b. a.* bir kimsenin cebinden, çantasından ustalıkla, yavaşça, duyumsatmadan bir şeyler çalan kimse.

yankesicilik *a.* yankesicinin yaptığı hırsızlık.

yankı *a.* **1** *fiz.* sesin bir yere çarparak az bir süre sonra geri dönmesiyle işitilen ikinci ses. **2** *mec.* bir olayın ortalıkta uyandırdığı, yol açtığı olumlu ya da olumsuz tepki. *ör. Olayın yankıları birkaç gün sürmüştü.* **yankı yapmak** (ya da **uyandırmak**) **1)** (ses) bir yere çarpıp geri dönerek ikinci kez duyulmak. **2)** (bir olay) ortalıkta olumlu ya da olumsuz tepkilere yol açmak.

yankıbilim *b. a. fiz.* fiziğin, sesin oluşumu, yayılması, duyulması, özellikleri vb. ile uğraşan kolu. *eş.* **akustik**[1].

yankıca *a. ruhb.* başkasının söylediği sözleri ya da tümceleri anlamsızca, yankı gibi yineleme.

yankıcıl *s. hayb.* yankıdan yararlanarak yön bulan (hayvan).

yankılama *a.* yankılamak eylemi.

yankılamak *(nsz)* yankı oluşturmak. *ör. Mağara sesi yankılar.*

yankılanabilme *a.* yankılanabilmek eylemi.

yankılanabilmek *(nsz)* yankılanması olanaklı olmak ya da yankılanma olasılığı bulunmak.

yankılandırma *a.* yankılandırmak eylemi.

yankılandırmak *(-i)* yankı yapmasını sağlamak, yankılanmasına yol açmak. *ör. Vurulan bağırarak, kayaları yankılandırarak yuvarlanıyordu.*

yankılanım *a.* kapalı bir yerde seslerin dağılım biçimi, ses dağılımı ya da kapalı bir yerin, sesin dağılması yönünden özelliği, niteliği. *eş.* **akustik**[2].

yankılanış *a.* yankılanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Sesinin mağarada yankılanışını dinledi.*

yankılanma *a.* yankılanmak eylemi.

yankılanmak *(nsz)* yankı durumunda geri dönmek, yankı oluşturmak, yankı yapmak. *ör. Olay basında günlerce yankılanmıştı.*

yankılı *s.* yankısı olan.

yankısız *s.* yankısı olmayan.

yanlama *a.* **1** yanlamak eylemi. **2** *be.* yanlamasına.

yanlamak *(-e)* **1** yanını vermek ya da yana dönmek, yana yatmak. *ör. Gemi iskeleye yanlamak üzereydi.* **2** *mec.* yan gelip yatmak, rahatça, keyfince yaşamak. *ör. Babasına güvenen evlat yanlar elbette.*

yanlamasına *be.* yan olarak. *ör. Masa yanlamasına konulunca oda genişledi.*

yanlayabilme *a.* yanlayabilmek eylemi.

yanlayabilmek *(nsz; -e)* yanlaması olanaklı olmak ya da yanlama olasılığı bulunmak. *ör. Gemi öteki gemiye yanlayabilirse yolcularını aktarabilecekti.*

yanlı *s.* birinden yana olan, onu tutan, kayıran ya da bir isteğe, bir düşünceye katılan, onu destekleyen (kimse, tutum, düşünce), yandaş.

yanlık *a. ha.* keçi derisinden ya da tahtadan yapılmış yayık.

yanlılık *a.* yanlı olma durumu, yandaşlık.

yanlış *a.* **1** bir gerçeğe, bir ilkeye, bir kurala uymama durumu. *ör. Bir yanlışı düzeltmek istiyoruz.* **2** *s.* bir gerçeğe, bir ilkeye, bir kurala uymayan, gerçeğe, ilkeye. kurala aykırı olan. *ör. Yanlış karardan döndüler.* **3** *be.* doğru olmayan bir biçimde. *ör. Böyle yanlış davranmak dostluğu bozar.* **4** *s. fels.* bilimsel ve biçimsel düşünme yasalarına uymayan, doğru olmayan, düşünülen şeyle uyuşmayan. **yanlış çıkmak** doğru olmadığı, yanlış olduğu anlaşılmak. **yanlış hesap Bağdat'tan döner** "bir şeyde yanlışlık varsa çok geç de olsa düzeltilmelidir ya da düzeltilir" anlamında söylenir. **yanlış kapı çalmak** isteğininin yerine gelmesi için, tersini düşünen, yapmayacak olan bir yere başvurmak. **yanlış yunluş** *ik. s.* doğruları az olan, içinde pek çok yanlış bulunan. *ör. Sınavda yanlış yunluş yanıtlarla iyi not alınmaz.* **(birinin) yanlışını çıkarmak** yanlışını bulup göstermek.

yanlışlama *a.* yanlışlamak eylemi.

yanlışlamak *(-i)* yanlış olduğunu ortaya koymak.

yanlışlanma *a.* yanlışlanmak eylemi.

yanlışlanmak *(nsz)* yanlış olduğu ortaya konulmak. *ör. Bilimde kimi doğrular zamanla yanlışlanır, bilimsel gelişme budur.*

yanlışlık *a.* yanlış iş, yanlış davranış, yanlış sanı, yanlış durum. *ör. Bu işte yanlışlık nerede?*

yanlışlıkla *be.* yanlış olarak, bilmeyerek, yanılarak. *ör. Yanlışlıkla girdiğim kitapçıda onu gördüm.*

yanlışsız *s.* **1** içinde yanlış bulunmayan. *ör. Bu hesap yanlışsızdır.* **2** yanlış yapmayan (kimse). *ör. Yanlışsız insan olur mu?*

yanlışsızlık *a.* yanlışsız olma durumu. *ör. Tahminlerin yanlışsızlığı sonuçla belli olur.*

yanma *a.* **1** yanmak eylemi. **2** *kim.* bir cismin oksijenle birleşmesi sırasında oluşan olayların tümü. **3** *bitb.* tahılların, tanenin oluştuğu sırada yoğun güneş ısısı etkisiyle sıcaktan kavrulması.

yanmak, -ar *(nsz)* **1** (bileşiminde karbon bulunan maddeler) ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak. **2** ateş durumuna geçmek, tutuşmak. *ör. Ateş düşünce kuru otlar yandı.* **3** (ısı, ışık veren ya da başka işler gören şeyler) alev yaklaştırılarak ya da özel düzeneklerine dokunularak etkinliğe geçmek, ısı ya da ışık vermek. *ör. Odun yandı. Lamba yanınca ortalık aydınlandı.* **4** parlamak, parıldamak, ışık vermek. *ör. Uzaktan, yanan bir*

tüfeğin namlusunu gördü. **5** tümü ya da birazı ateşin ya da sıcaklığın etkisiyle bozulmak, kömür durumuna gelmek. *ör. Izgarada unutulan ekmekler yanmıştı.* **6** ısı etkisiyle vücudun bir yeri yara olmak, kızarmak ya da koyulaşmak. *ör. Teni güneşte yanmıştı.* **7** yanık acısını andıran bir acı duyumsamak. *ör. Dumandan gözlerim yandı.* **8** (vücut ya da nesneler) ısısı, sıcaklığı artmak, ateşi olmak. *ör. Çocuk ateşler içindeydi, yanıyordu.* **9** birtakım etmenlerle işe yaramaz duruma gelmek, bozulmak. *ör. Şiddetli soğuktan ekinler yanmıştı.* **10** *mec.* aşırı sıcaklık duyumsamak. *ör. Ne kötü hava, yanıyorum.* **11** *mec.* çok üzüntü duymak, acımak. *ör. Onun durumuna yanıyorum.* **12** *mec.* çok derin, çok büyük bir aşkla sevmek. *ör. Oğlan, kız için yanıyor, tutuşuyormuş.* **13** *mec.* geçerliği kalmamak, değerini yitirmek. *ör. Vaktinde kullanılmayan izin yanar.* **14** *mec.* korkulacak duruma, kötülüğe, zarara uğramak. *ör. İş bugün bitmezse yandık.* **15** *mec.* (çocuk oyunlarında) yanlışlık yaptığı için sırasını yitirmek, oyun dışı kalmak. **yana yakıla** *ik. be.* yakınma olarak, derdini, sıkıntısını belli ederek, sızlanarak. **yana yana** *ik. be.* **1)** yanarak, alevlenerek. *ör. Uçak yana yana düşüyordu.* **2)** *mec.* derdini, sıkıntısını belli ederek, sızlanarak. *ör. Yana yana söylediği şeyler iç yakıcıydı.* **3)***mec.* çok istekli bir biçimde, ısrarla. *ör. Onun yana yana istediği olacak şey değildi.* **yandı gülüm ketenhelva** "iş bozuldu, kötüye gitti" anlamına alay yollu söylenir. **yandım Allah çağırmak** çok sıkıntıda olmak, sıkıntıdan imdat isteyecek ölçüye gelmek. **(biri** ya da **bir şey için) yanıp tutuşmak1)** (birini) çok derin, çok güçlü bir aşkla sevmek. **2)** (bir şeyi) elde etmek için güçlü bir istek duyumsamak ya da elde edemediği, kaçırdığı için büyük bir üzüntü çekmek. **yanıp yakılmak** derdini anlatıp sızlanmak.

yansı *a.* **1** *fiz.* ışığın parlak bir yere çarparak yön değiştirmesi, kaynağına geri dönmesi, yansıması. **2** *yaşb.* tepke.

yansıca *a. ruhb.* başkasının yaptığı devinimleri ve davranışları anlamsız bir biçimde yineleme.

yansılama *a.* **1** yansılamak eylemi. **2** *ruhb.* türünün öteki üyelerinin davranışlarını, öğrenme söz konusu olmaksızın tıpkısını yapma eğilimi.

yansılamak *(-i)* **1** (ışık) yansı yapmak, yansımak. **2** *ha.* birinin söylediklerinin, yaptıklarının aynısını yaparak onunla eğlenmek, alay etmek.

yansılanma *a.* yansılanmak eylemi.

yansılanmak *(nsz)* yansılamak eylemi yapılmak.

yansılayış *a.* yansılamak eylemi ya da biçimi.

yansıma *a.* **1** yansımak eylemi. **2** (ışık ya da ses dalgaları) yansıtıcı bir yüzeye çarparak yön değiştirme ya da geri dönme. **3** *dilb.* bir şeyin çıkardığı sese benzer seslerle oluşturulan sözcük; örneğin "zırıltı", "şırıltı", "mırıldamak" sözcükleri birer yansımadır.

yansımak *(nsz)* **1** (ışık, ses dalgaları için) yansıtıcı bir yüzeye çarparak yön değiştirmek ya da geri dönmek. **2** *mec.* belli olmak, anlaşılmak, iletilmek, duyurulmak, duyulmak. *ör. Basına yansıyan olayı bile duymamıştı.*

yansımalı *s.* yansıyan ya da yansıtan.

yansımasız *s.* yansımayan ya da yansıtmayan.

yansıtabilme *a.* yansıtabilmek eylemi.

yansıtabilmek *(-i)* yansıtmasına engel bulunmamak, yansıtması olanaklı olmak ya da yansıtma olasılığı bulunmak.

yansıtaç *a.* yansıtıcı.

yansıtıcı *a.* **1** yansıma olayından yararlanarak bir ışık akısının uzaydaki dağılışını değiştirmeye yarayan nesne. **2** ışığı yansıtmakta kullanılan çeşitli boy ve biçimdeki yüzeyler. **3** ışığı yansıtma özelliği bulunan nesne. *ör. Su yansıtıcıdır.*

yansıtıcılık *a.* yansıtıcı olma özelliği. *ör. Suyu, yansıtıcılığından yararlanarak ayna gibi kullanmıştı.*

yansıtılabilme *a.* yansıtılabilmek eylemi.

yansıtılabilmek *(nsz)* yansıtılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yansıtılış *a.* yansıtılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Olayın basına yansıtılışı iyi olmuştu.*

yansıtılma *a.* yansıtılmak eylemi.

yansıtılma *(nsz)* yansımak ya da yansıtmak eylemi yapılmak. *ör. Olay yanlış yansıtılmıştı.*

yansıtış *a.* yansıtmak eylemi ya da biçimi. *ör. Gazetenin olayı yansıtışı yansız değildi.*

yansıtıverme *a.* yansıtıvermek eylemi.

yansıtıvermek *(-i)* çabucak yansıtmak. *ör. Durumu yukarıya yansıtıvermek sorunu çözerdi.*

yansıtma *a.* **1** yansıtmak eylemi. **2** *mec.* haber verme, iletme, duyurma. **3** *ruhb.* suçluluk ya da yetersizlik duygularının sonucu olarak, kişinin kendi düşünce ve duygularını başkalarına yüklemesi.

yansıtmak *(-i)* **1** (kendisine çarpan, gelen ışık, ses, görüntü vb.yi) geri göndermek, kendisine çarpanın yansımasını sağlamak. *ör. Mağara sesi yansıtır.* **2** *mec.* haber vermek, iletmek, duyurmak. *ör. Olayı basına yansıtmak istememişti.* **yansıta yansıta** *ik. be.* yansımasını sağlayarak, yansımasına yol açarak,yansıtarak.

yansıyabilme *a.* yansıyabilmek eylemi.

yansıyabilmek *(nsz)* yansıması olanak içinde olmak ya da yansıma olasılığı bulunmak.

yansıyış *a.* yansımak eylemi ya da biçimi. *ör. Olayın basına yansıyışı iyi oldu.*

yansıyıverme *a.* yansıyıvermek eylemi.

yansıyıvermek *(nsz)* ansızın, çabucak yansımak. *ör. Işık yansıyıverince gözüm kamaştı.*

yansız *s.* **1** yanlardan herhangi birinden yana olmayan, yanlardan herhangi birini ya da hiçbirini kayırmayan, desteklemeyen ya da bir düşünceye, bir isteğe, öneriye katılmayan, onu desteklemeyen, hiçbir yanı tutmayan

(kimse). **2** *kim.* turnusol gibi bir ayıraca asit ya da alkali tepkisi göstermeyen. *eş.* **nötr**. **3** *fiz.* elektriğe karşı hiçbir tepkisi olmayan. *eş.* **nötr**. **4** *dilb.* cins ayrımı gözeten kimi dillerde eril ya da dişil olmayan nesne ya da varlık adlarının aldığı biçim.

yansızca *be.* yansıza yaraşır bir biçimde, yan tutmayarak.

yansızlaşabilme *a.* yansızlaşabilmek eylemi.

yansızlaşabilmek *(nsz)* yansızlaşması olanak içinde olmak ya da yansızlaşma olasılığı bulunmak.

yansızlaşma *a.* **1** yansızlaşmak eylemi. **2** *dilb.* iki birim arasındaki karşıtlığın ayırıcı niteliğini yitirmesi.

yansızlaşmak *(nsz)* yansız bir duruma gelmek, yan tutmaz olmak.

yansızlaştırabilme *a.* yansızlaştırabilmek eylemi.

yansızlaştırabilmek *(-i)* yansızlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yansızlaştırılabilme *a.* yansızlaştırılabilmek eylemi.

yansızlaştırılabilmek *(nsz)* yansızlaştırılması olanaklı olmak ya da yansızlaştırılma olasılığı bulunmak.

yansızlaştırılış *a.* yansızlaştırılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Yargının yansızlaştırılışı başarılmıştır.*

yansızlaştırılma *a.* yansızlaştırılmak eylemi.

yansızlaştırılmak *(nsz)* hiçbir yanı tutmayan bir duruma getirilmek, yansız olması sağlanmak.

yansızlaştırış *a.* yansızlaştırmak eylemi ya da biçimi.

yansızlaştırma *a.* yansızlaştırmak eylemi.

yansızlaştırmak *(-i)* yansız duruma getirmek, yansız olmasını sağlamak.

yansızlık *a.* yansız olma durumu.

yanşak *s. ha.* yerli yersiz konuşmayı huy edinmiş olan, yersiz ve çok konuşan, gevezc, densiz.

yanşaklık *a. ha.* yanşak olma durumu, gevezelik, densizlik, tatsızlık. **yanşaklık etmek** *ha.* yanşamak.

yanşama *a. ha.* yanşamak eylemi.

yanşamak *(nsz) ha.* **1** yerli yersiz konuşmak, çok konuşmak, tatsız gevezelik etmek, densizleşmek. **2** vara yoğa söylenmek, mızmızlanmak, tatsızlaşmak. **3** sırnaşmak.

yantutmaz *b. s.* yanlardan herhangi birinden yana olmayan, bir yanı kayırmayan (kimse).

yantutmazca *be.* yantutmaza yaraşır bir biçimde, yan tutmayarak.

yantutmazlık *b. a.* yantutmaz olma durumu, yansızlık.

yantümce *b. a. dilb.* çekimli bir eylemden sonra kullanılan ***ki*** bağlacıyla, dilek kipiyle ya da koşul bileşik eylemiyle kurularak temel tümceye bağlanan tümce; örneğin, "Görüyorum ki çoktan hazırlanmışsınız.", "Bugün gelirseniz onu görürsünüz." tümcelerinde "görüyorum ki" ve "bugün gelirseniz" birer yantümcedir.

yanüstü *be.* yanı yere gelecek bir biçimde. *ör. Adam kayarak yanüstü düştü.*

yanyüzergiller *ç. b. a. hayb* dikenliyüzgeçliler alttakımına giren bir familya.

yapabilme *a.* yapabilmek eylemi.

yapabilmek *(-i)* yapmak elinde olmak, yapmaya gücü yetmek, yapmayı becermek, yapma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yapadurma *a.* yapadurmak eylemi. *ör. Onun işi yapadurması gerekiyordu.*

yapadurmak *(-i)* yapmayı sürdürmek. *ör. O, işi yapadursun, biz sonra başlarız.*

yapagelme *a.* yapagelmek eylemi.

yapagelmek *(-i)* öteden beri yapıyor olmak. *ör. Bu erkeklerin yapageldiği bir şeydir.*

yapağı *a.* koyun ve kuzudan ilkbaharda kırkılan tüy.

yapağıcı *a.* yapağı ve yün alıp satan kimse.

yapak *a.* ➻ **yapağı**.

yapakçı *a.* ➻ **yapağıcı**.

yapalak *a. ha.* bir tür iri baykuş.

yapay *s.* **1** doğadaki şeylere benzetilerek insan eliyle yapılmış olan, yapma. *ör. Boynunda yapay inciden bir gerdanlık vardı.* **2** doğal olmayan, yapmacık. *ör. Beni yapay bir gülümsemeyle karşılamıştı.*

yapayalnız *s.* ve *be.* (.' . . .) yanında hiç kimse ya da hiçbir şey bulunmayan (bulunmayarak), tek başına. *ör. Oğlu da evlenip ayrılınca yaşlı kadın yapayalnız kalmıştı.*

yapaylaşabilme *a.* yapaylaşabilmek eylemi.

yapaylaşabilmek *(nsz)* yapaylaşması olanak içinde olmak ya da yapaylaşma olasılığı bulunmak.

yapaylaşma *a.* yapaylaşmak eylemi.

yapaylaşmak *(nsz)* doğallıktan uzaklaşmak, yapay duruma gelmek. *ör. Bize davranışı yapaylaşmıştı.*

yapaylaştırılma *a.* yapaylaştırılmak eylemi.

yapaylaştırılmak *(nsz)* yapaylaşması sağlanmak, yapay bir duruma getirilmek. *ör. Türkçenin yapaylaştırıldığı öne sürülemez.*

yapaylaştırış *a.* yapaylaştırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Kadınların gülüşlerini yapaylaştırışı, ters duygularını yansıtır.*

yapaylaştırma *a.* yapaylaştırmak eylemi.

yapaylaştırmak *(-i)* doğallıktan uzaklaştırmak, yapay bir duruma getirmek, yapaylaşmasını sağlamak ya da yapaylaşmasına yol açmak.

yapaylık *a.* doğal olmama, yapay olma durumu.

yapboz *b. a.* bir karton üzerinde bulunan ve yan yana gelince ortaya bir biçim çıkan çok sayıda parçalardan oluşan, bu biçimi bozup yapmaya dayanan, çocuklar için zekâ geliştirici bir oyun aracı.

yapı *a.* **1** barınmak ya da başka amaçlarla kullanılmak için yapılmış her türlü mimarlık yapıtı. **2** yapılmakta olan konut, yol, köprü gibi şey, yapım işi. *ör. Yanı başımızda bir yapı başladı.* **3** canlı bir varlığın beden ya da ruh özelliklerinin tümü. *ör. Yapısı sağlamları ko-*

mando yaptılar. **4** bir şeyin şu ya da bu biçimde yapılmış olmasından, bütünün bir araya getirilişinden doğan özellik. *ör. Dilin tümce yapısına dokunulmamalı.* **5** (bir kimse, bir kuruluşça vb.) ortaya konulma, oluşturulma, oluşturma, yapma. *ör. Karadeniz yapısı bir tabancası vardı.* **6** *dilb.* dilsel öğelerin oluşturduğu, iç bağıntılardan ve öğelerin işlevlerinden kaynaklanan, özerk nitelikli dizge. **7** *fels.* öğeleriyle somut bağı olan bütün. **8** *ruhb.* canlı varlığın ruh ve beden özellikleri bütünlüğünün özellikle soyaçekimle ilgili olan yönleri. **9** *topb.* parçaları, öğeleri arasında kurallılık, belirli bağlar ve karşılıklı ilişkiler bulunan bütün. **yapı elemanı** *mim.* duvar, çatı, doğramalar vb. gibi bir yapıyı oluşturan öğelerden her biri. **yapı gereci** *mim.* yapıcılıkta kullanılan, bir yapı için gerekli olan her türlü öğe.

yapıbilgisi, -ni *b. a.* ➤ **yapıbilim**.

yapıbilim *b. a.* **1** *bitb.* ve *hayb.* bitkilerde ve canlılarda organların yapılarını, biçimlerini, biçimleriyle görevleri, işlevleri arasındaki ilişkileri konu alan bilim dalı. **2** *dilb.* sözcüklerin kök, gövde ve eklerinin yapısını, türeme yollarını, çekim biçimlerini konu alan dilbilgisi dalı. **3** *hek.* vücudun biçimini, yapısını sağlık, hekimlik ve ruhbilim yönlerinden konu alan bilim dalı.

yapıbilimci *b. a.* yapıbilim uzmanı.

yapıbilimsel *b. s.* yapıbilimle ilgili.

yapıbirim *b. a. dilb.* bir dilde, en küçük anlamlı birim, anlamlı en küçük parça, biçimbirim.

yapıcı *s.* **1** oluşturan, ortaya getiren, yapan. **2** önemli ve yararlı işler yapan. **3** *a.* yapı işleriyle uğraşan kimse ya da yapı ustası. **4** bir konuya olumlu yönden yaklaşan, olumlu.

yapıcılık *a.* **1** yapıcı olma durumu, özelliği. **2** yapı işleriyle uğraşma işi. **2** yapı ustalığı.

yapık (I) *s.* ➤ **prefabrike**.

yapık (II) *a.* **1** *ha.* belleme **(II)**. **2** *ha.* başörtüsü. **3** *ha.* dolaşık saç. **3** *tar.* Osmanlı döneminde, yeniçerilerin giydikleri üstlük.

yapıklanma *a. ha.* yapıklanmak eylemi.

yapıklanmak *(nsz) ha.* (saç) dolaşmak.

yapıl *s.* yapı özelliğinde, yapı gerçekliğine bağlı.

yapılabilir *s.*yapılma olanağı bulunan, yapılması uygun, yararlı (olan).

yapılabilirlik *a.* herhangi bir girişimin işletme ve ekonomi yönlerinden uygun olup olmadığını, yapılabilir olma durumunu, yararlılığını vb. önceden araştırıp saptama işi. **yapılabilirlik raporu** bu saptamayı gösteren rapor.

yapılabilme *a.* yapılabilmek eylemi.

yapılabilmek *(nsz)* yapılma olanağı bulunmak, yapmaya uygun olmak.

yapıladurma *a.* yapıladurmak eylemi.

yapıladurmak *(nsz)* yapılmaya başlanıp sürüyor olmak ya da öteden beri yapılıyor olmak. *ör. Bu davranış yapıladuran hatalara yenisini eklemek olur.*

yapılageliş *b. a. huk. yeni* öteden beri yapılan, olagelen davranış, gelenek. *eş. esk.* **teamül**.

yapılagelme *a.* yapılagelmek eylemi.

yapılagelmek *(özs)* öteden beri yapılmak, yapılması gelenek, alışkanlık durumunda olmak.

yapılamaz *s.* yapılmasına olanak olmayan, olanaksız olan.

yapılamazlaşma *a.* yapılamazlaşmak eylemi.

yapılamazlaşmak *(nsz)* yapılması olanaksız duruma gelmek. *ör. İş yapılamazlaşınca umut da kalmadı.*

yapılamazlık *a.* yapılamaz olma durumu.

yapılanabilme *a.* yapılanabilmek eylemi.

yapılanabilmek *(nsz)* yapılanması olanak içinde olmak ya da yapılanma olasılığı bulunmak. *ör. Dernek yeniden yapılanabilirse daha verimli çalışır.*

yapılandırabilme *a.* yapılandırabilmek eylemi.

yapılandırabilmek *(-i)* yapılandırmaya gücü yetmek, yapılandırmak elinde olmak, yapılandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yapılandırılabilme *a.* yapılandırılabilmek eylemi.

yapılandırılabilmek *(nsz)* yapılandırılması olanak içinde olmak ya da yapılandırılma olasılığı bulunmak. *ör. Devletin yeniden yapılandırılabileceği konuşuluyor.*

yapılandırılma *a.* yapılandırılmak eylemi.

yapılandırılmak *(nsz)* yapılanması sağlanmak.

yapılandırma *a.* yapılandırmak eylemi.

yapılandırmak *(-i)* yapılı bir duruma getirmek. *ör. İşimizi yeniden yapılandırmak zorundayız.*

yapılanma *a.* yapılanmak eylemi.

yapılanmak *(nsz)* yapı olarak ortaya çıkmak, yapı özelliği kazanmak, oluşmak. *ör. Devlet yeniden yapılanacaksa, sağlam yapılanmalıdır.*

yapılaşma *a.* yapılaşmak eylemi.

yapılaşmak *(nsz)* üzerine ev, apartman, köprü gibi yapılar kurulmak. *ör. Yapılaşan Boğaziçi elden gitmek üzeredir.*

yapıldak *s.* "yayan ve yalınayak" anlamındaki ***yayan yapıldak*** deyiminde geçer.

yapılı *s.* **1** yapısı herhangi bir özellikte, nitelikte olan. *ör. İnce yapılı bir delikanlıydı.* **2** vücudu iyi gelişmiş, iri. *ör. Yapılıları komando yapacaklarmış.*

yapılış *a.* **1** yapılmak eylemi ya da biçimi. **2** bir şey ortaya konurken, oluşturulurken, yapılırken gerçekleştirilen özellik, nitelik. *ör. Apartmanın yapılışında sağlamlık önde gelir.*

yapılıverme *a.* yapılıvermek eylemi.

yapılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kolayca ya da kısa sürede yapılmak. *ör. İşer birkaç günde yapılıverince çok sevindik.*

yapılma *a.* yapılmak eylemi.

yapılmak *(nsz)* **1** yapmak eylemine konu olmak. **2** *mec.* ortaya konulmak, oluşturulmak, gerçekleştirilmek. **3** *arg.* cinsel ilişkiye araç olmak.

yapım *a.* **1** yapmak eylemi. **2** hammadeyi elle

ya da makineyle işleyerek mal üretme. **3** *sin., tiy.* ve *TV* bir tiyatro oyununun, bir filmin, bir televizyon izlencesinin hazırlanması için gereken çalışmaların tümü ve bu çalışmalarla ortaya çıkan ürün. **yapım eki** *dilb.* sözcüğün köküne ya da gövdesine gelerek onun yeni bir kavram kazanmasını sağlayan ek; örneğin Türkçenin ***-lik, -ci*** ("söz-**lük-çü** ") ekleri gibi.

yapımcı *a.* **1** bir şeyin ortaya konulmasında, gerçekleştirilmesinde, oluşturulmasında, yapılmasında çalışan, emeği geçen kimse ya da kuruluş. **2** *sin.* bir filmin çevrilişiyle ilgili bütün giderleri karşılayan, bütün yönetimsel işleri yürüten kimse. *eş.* **prodüktör**. **3** radyoda, televizyonda izlenceleri düzenlemekle yükümlü kimse.

yapımcılık *a.* **1** araç, aygıt, eşya vb. yapma işi. **2** *sin., tiy. TV* yapımcı olma durumu, yapımcının işi, yapım işleriyle uğraşma.

yapımevi, -ni *b. a.* yapım işinin yapıldığı yer.

yapın *a.* araçla ya da elle yapılmış her şey.

yapıncak (I) *a. ha.* soğuk havalarda açıkta bırakılan atlara örtülen uzun tüylü kebe.

yapıncak (II) *a.* seyrek taneli, kırmızı benekli bir üzüm. *eş.* **kınalıyapıncak**.

yapınma *a. ha.* yapınmak eylemi.

yapınmak *(-i) ha.* **1** kendi eliyle özenle yapmak ya da kendine yaptırmak. **2** *(-e)* özenle hazırlanmak.

yapıntı *a.***1** gerçeğe uymadığını, gerçekle çeliştiğini bile bile tasarlanan, düş gücüyle yaratılmış olan şey. **2** *fels.* gerçeğe uymadığını bile bile mantık ya da sanat açısından kurulan yapı. **3** *fels.* gerçekte olmadığı ya da olup olmadığı bilinmediği halde varmış gibi düşünülen şey. **4** *fels.*(varlıkbilimde ve bilgi kuramında) gerçeğe uymamakla birlikte belirli bir kuramsal ya da kılgısal amaç için kullanılmasında bir sakınca bulunmayan tasarım.

yapıntıcı *a.* ve *s. fels.* yapıntıcılık görüşünü benimseyen.

yapıntıcılık *a. fels.* duyumlar yoluyla gösterilmeyen ya da gösterilemeyen her şeyin birer yapıntı olduğunu, yapıntılarınsa gerçek olmasalar da düşünmede ve yaşamada gerekliliğini öne süren görüş.

yapıntılı *s.fels.* yapıntıya dayanan, yapıntı niteliğinde olan, düşsel, yapıntısal.

yapıntısal *s.* yapıntılı.

yapısal *s.* **1** yapılışla, oluşturuluşla, kuruluşla, yapıyla ilgili. **2** *dil.* yapıyı ele alan, yapıyı inceleyen. **yapısal dilbilim** *dil.* doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak Ferdinand de Saussure'ün derslerine dayanan ve dillerin yapısını incelemeyi amaç edinmiş olan, dili bir yapı olarak ele alan dilbilim akımı.

yapısalcı *a.*ve *s.* yapısalcılık görüşünü ve yöntemini benimseyen (kimse, görüş).

yapısalcılık *a.* **1** İsviçreli bilgin Ferdinand de Saussure'ün ilk kez dilbilim alanında kullandığı, Fransız bilgini Claude Lèvi-Strauss'ca toplumsal insanbilim alanında kullanılmış olan, daha sonra bütün bilimlerde yaygınlaşan, olguları bütünün öğeleri olarak ve bütünün içindeki ilişkileri yönünden ele alma, yapıdan yola çıkarak sonuçlara ulaşma yöntemi. **2** *dil.* dilin tümüyle bir yapı olduğunu öne süren dilbilim öğretisi.

yapısallaşma a. yapısallaşmak eylemi.

yapısallaşmak *(nsz)* yapı özelliği kazanmak,yapılanmak. *ör.Terör, kökleşmek ve yapısallaşmak için demokrasinin yokluğundan yararlanır.*

yapısallık *a.* yapısal olma durumu.

yapış *a.* yapmak eylemi ya da biçimi.

yapışabilme *a.* yapışabilmek eylemi.

yapışabilmek *(-e)* yapışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yapışıcı *s.* yapışma özelliği bulunan (madde). **yapışıcı sap** *bitb.* bitkilerde duvarlara, ağaçlara yapışarak, sarılarak yükselen sap türü.

yapışıcılık *a.* yapışıcı olma durumu, özelliği.

yapışık *s.* **1** bir yere yapışmış durumda olan. **2** fizyolojik yönden birbirine bağlı olarak doğan. *ör. Yapışık ikizleri ameliyatla ayırdılar.* **3** değen, dokunan, bitişik. *ör. Giysi dardı, vücuduna yapışıktı.*

yapışıkçeneliler *ç. b. a. hayb.* ➻ **çengelçeneliler**.

yapışıklık *a.* yapışık olma durumu.

yapışıverme *a.* yapışıvermek eylemi.

yapışıvermek *(-e)* çabucak yapışmak.

yapışkan *s.* **1** yapışma özelliği bulunan, değdiği yere yapışıp kalan. **2** *mec.* geldiği yerde kalma huyu olan, ayrılıp gitmek bilmeyen. *ör. Amma yapışkan arkadaşın varmış, çok zamanımı aldı.* **3** *a.* yapıştırıcı.

yapışkanlık *a.* **1** yapışkan olma durumu. **2** *fiz.* bir sıvının ya da gaz kütlesinin, içinde bulunulan cismin devinimini engelleme özelliği.

yapışkanotu, -nu *b. a. bitb.* ısırgangillerden, duvarlar üzerinde yetişen, yapışkan yapraklı, otsu bir bitki.

yapışma *a.* yapışmak eylemi.

yapışmak *(-e)* **1** (yapışıcı, yapışkan olan ya da yapışkan bir maddeye bulanmış bir şey) ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak. **2** sıkıca yakalayıp bırakmamak, sıkı sıkı tutmak, sarılmak, yakalamak. *ör. Çocuk, babasının eline yapışmıştı.* **3** iyice yaklaşmak, sokulup değmek. *ör. Araba, duvara yapışırcasına yaklaşmıştı.* **4** aralık bırakmayacak biçimde bedenine, üzerine oturmak, dokunmak. *ör. Giysi, ıslanınca vücuduna yapışmıştı.* **5** bir iş yapmak ereğiyle, hevesle bir şeyi eline almak, istekle kullanmaya başlamak. *ör. Kaleme kâğıda yapışıp yazmaya başladı.* **6** *mec.* birini rahatsız edecek denli peşini bırakmamak, isteğinde vb. direnmek. **7** *sp.* başı çekeni çok yakından izlemek.

yapıştırabilme *a.* yapıştırabilmek eylemi.

yapıştırabilmek *(-i, -e)* yapıştırmak elinde olmak, yapıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yapıştırıcı *a.* ve *s.* **1** yapıştırmaya yarayan, yapıştırma özelliği bulunan (madde). **2** *sin.* filmlerin yapıştırılması işinde kullanılan araç.
yapıştırılabilme *a.* yapıştırılabilmek eylemi.
yapıştırılabilmek *(-i)* yapıştırılması olanaklı olmak ya da yapıştırılma olasılığı bulunmak.
yapıştırılış *a.* yapıştırılmak eylemi ya da biçimi.
yapıştırılma *a.* yapıştırılmak eylemi.
yapıştırılmak *(-i)* yapıştırmak eylemi yapılmak.
yapıştırış *a.* yapıştırmak eylemi ya da biçimi.
yapıştırıverme *a.* yapıştırıvermek eylemi.
yapıştırıvermek *(-i, -e)* çabucak yapıştırmak.
yapıştırma *a.* **1** yapıştırmak eylemi. **2** *s.* yapıştırarak yapılan. *ör. Yapıştırma ayakkabılar suya girince bırakıyor.*
yapıştırmak *(-i, -e)* **1** yapışmak eylemini yaptırmak, yapışmasını sağlamak. *ör. Pulu zarfa yapıştırmak için ıslattı.* **2** birbirine yaklaştırmak, dayamak, değdirmek. *ör. Sırtını duvara yapıştırıp oturdu.* **3** hızlı bir biçimde vurmak. *ör. Çoban, köpeğe taşı yapıştırdı.* **4** gecikmeden karşılık vermek ya da gerekeni yapmak. *ör. Hiç kaçırmaz, lafı yapıştırırdı.*
yapış yapış *ik. s.* **1** yapışkan bir maddeyle bulanmış. **2** (hava için) nemli, ıslak, rutubetli.
yapıt, -tı *a.* **1** sanatçının ortaya koyduğu sanat, yazın ürünü. *ör. Sanat yapıtı güzellikler sunar.* **2** bir kimsenin bir emek sonucu ortaya koyduğu şey.
yapıtaşı, -nı *b. a.* yapılarda kullanılan, granit türünden, sağlam taş.
yapıverme *a.* yapıvermek eylemi.
yapıvermek *(-i)* **1** çabucak ve kolaylıkla yapmak. **2** (dilek olarak) yapmak. *ör. Bu işi siz yapıverin.*
yapma *a.* **1** yapmak eylemi. **2** *s.* doğadaki şeylere benzetilerek insan eliyle yapılmış olan, yapay. *ör. Yapma çiçekleri sevmem.* **3** *s.* yapmacık olarak, içten gelmeyerek, içten olmaksızın yapılan, yapmacık. *ör. Yapma ilgi beni rahatsız eder.* **yapma bebek** *mec.* güzel ama soğuk görünüşlü (kadın). **yapma uydu** herhangi bir gezegenin çevresindeki yörüngeye yeryüzünden fırlatılarak yerleştirilmiş insan yapısı araç.
yapmacık *s.* ve *a.* (duygu, davranış, tavır için) içtenlik taşımayan, içten olmayan, düzme, yapay, yapma. **yapmacık görünümü** *dilb.* gerçekte yapıldığı halde yapılmamış gibi bir izlenim veren görünüm. *ör. Bilmezlikten gelerek, anlamamış görünerek işin nasıl yapılacağını sordum.*
yapmacıklı *s.***1** içten olmayan, içtenliği bulunmayan. **2** *be.* içten olmayarak, içten gelmeyerek, içten olmayan bir biçimde.
yapmacıklık *a.* yapmacık olma durumu. *ör. Gülümsemesinin yapmacıklığı besbelli oluyordu.*
yapmacıksız *s.* **1** içten olan, içten gelen, içten. **2** içten geldiği gibi, içtenlikle.
yapmak, -ar *(-i)* **1** nesne, varlık olarak ortaya koymak, oluşturmak, gerçekleştirmek, yaratmak. *ör. Bu resmi kim yaptı?* **2** bir işle uğraşmak. *ör. Annesi temizlik yapıyordu.* **3** olmasına, gerçekleşmesine yol açmak. *ör. Çöplük sinek yapar.* **4** düzgün ve düzenli bir duruma getirmek, yerleştirmek, hazır etmek. *ör. Yatağı yapıp yattı.* **5** bozukluğunu gidermek, onarmak. *ör. Motoru yapmak uzun sürmüştü.* **6** ürün olarak ortaya koymak, üretmek. *ör. Küçük oyuncaklar yapıp satıyordu.* **7** kötülükte bulunmak, kötü davranmak. *ör. Ona yaptıkları yetmemişti.* **8** (bir tümcede birincisi -i'li, ikincisi eksiz olarak aynı nesne yinelendiğinde) gerçek niteliğini ortaya koymak, gerçek niteliğini oluşturmak. *ör. Şiiri şiir yapan nedir, pek bilinmez.* **9** bir isteği, bir düşünceyi, bir davranışı eyleme dönüştürmek, gerçekleştirmek. *ör. Kötülük yapmaktan korkmuyordu.* **10** bir isteği, bir dileği yerine getirmek, uygulamak, gerçekleştirmek. *ör. Dediğimi yaparsan sevinirim.* **11** çıkarmak, salgılamak, oluşturmak. *ör. Arı bal yapar.* **12** dışkı çıkarmak, dışkılamak. *ör. Korkudan altına yapmıştı.* **13** bitirmek, gerçekleştirmek. *ör. Lise öğrenimini Mersin'de yaptı.* **14** bir devinime başlamak, bir devinimle uğraşmak ya da bir devinime yol açmak. *ör. Her sabah koşu yaparız. Sokaktan geçen yüklü kamyon sarsıntı yaptı.* **15** değişiklik ortaya koymak, etkili olmak, etkilemek. *ör. Bu düşünce zamanında devrim yapmıştı.* **16** aralarını bulup evlendirmek. *ör. Kızı oğlana yapmak için uğraşıyorlardı.* **17** *(nsz)* olmak. *ör. Gece don yapmış.* **18** *(nsz)* davranmak. *ör. Ona kötü yapıyorsunuz, pişman olursunuz.* **19** (tehdit yollu) bir kimseyi herhangi bir duruma düşürmek. *ör. Adama böyle yaparlar işte!* **20** *(yar)* (ad soylu bir sözcükle birlikte) bir durum yaratmak. *ör. Soğuk insanı hasta yapar.* **21** *(yar)* sahibi olmak, edinmek. *ör. Kısa zamanda çok para yapmıştı.* **22** *(yar)* bir kimseye bir meslek kazandırmak, bir kimseyi yetiştirmek. *ör. Onu çırak alıp usta yaptılar.* **23** *(-i) arg.* (erkek) cinsel ilişkide bulunmak. **yapa yapa** *ik. be.*yaparak. **yapma!** şaşma anlatır. *ör. Bugün gelecekmiş. -Yapma!* **yapma! (yapmayın! yapmayınız!)** karşısındakini bir davranıştan, ilgilendiği bir işten alıkoymak için söylenir. *ör. Yapma, kıracaksın!* **yapmadığı kalmamak 1)** kendisi için zararlı olan birçok iş yapmış olmak. **2)** bütün kötülükleri işlemek. **yapmadığını bırakmamak** (ya da **koymamak**) bütün kötülükleri yapmak, her kötülüğü yapmış olmak. **(bir şey) yapmak** iyilikte ya da kötülükte bulunmak. *ör. Köpek çocuğa bir şey yapar mı?* **(kilometre, mil vb.) yapmak** yol gitmek, yol almak. *ör. Bu tatilde bin kilometre yaptık.* **. . . yapmak varmış** vaktiyle . . . yapmak gerekirmiş, . . . yapmadığımız için o olanağı kaçırdık, . . . yapmalı imişiz. **yapıp etmek** *ha.* yapmak. *ör. Ne yapıp etmiş, işini yürütmüştü.*

yaptığı hayır ürküttüğü kurbağaya değmemek yaptığı işin zararı yararından çok olmak. **yaptığını bilmemek** aklı başında olmamak, bilinçsizce yapmak.

yapracık *a.* küçük yaprak.

yaprak *a.* **1** *bitb.* bitkilerde solunum, karbon özümlenmesi, terleme gibi olayların oluştuğu, çoğu klorofilli, yeşil ve türlü büyüklük ve biçimdeki bölümler. **2** özellikle asma yaprağı. *ör. Yaprak sarmasını severdi.* **3** kitap, defter gibi şeylerde ön ve arka yüzü oluşturan kâğıtlardan her biri. *ör. Bu defter kaç yaprak?* **4** baklava, börek gibi yiyeceklerde yufka. **5** kat kat ayrılabilen şeylerde her bir kat, katman. **6** eni 50, boyu 75 cm. olan bayrak ölçüsü. **7** *esk.* birkaç parça eklenerek yapılan şeylerde her parça. **yaprak aşısı** bir parça ağaç kabuğuyla birlikte çıkarılmış yaprak tomurcuğunun, aşılanacak ağacın kabuğu altına sokularak tutturulmasıyla yapılan aşı. **yaprak ayası** yaprağın, az ya da çok geniş yüzeyli yeşil bölümü. **yaprak çay** çay bitkisinin yaprağı.**yaprak dökümü** ağaçların yaprak döktükleri mevsim, güz, sonbahar. **yaprak döner** kıyma durumunda olmayan etten yapılan ve pişince yaprak yaprak kesilen döner. **yaprak düzeni** *bitb.* bitkilerde, yaprakların sap üzerindeki yerleşme durumu. **yaprak kayaç** *yerb.* arduvaz gibi yaprak dokudan oluşmuş kayaçların ortak adı. **yaprak makinesi** madenleri bastırıp yaprak durumuna getiren baskı makinesi. **yaprak oynamamak** (ya da **kıpırdamamak**) hava rüzgârsız, çok durgun olmak. **yaprak sarması** özellikle asma yaprağının ortasına iç konulup sarılarak yapılan bir dolma türü. **yaprak sigarası** tütün yaprağının dürülerek sarılmasıyla yapılan kalın sigara, puro. **yaprak yaprak** üst üste yığılmış, kat kat, katları olan.

yaprakarıları *ç. b. a. hayb.* birçok türü bulunan ve kurtçuk evresinde orman ağaçlarına, önemli tarım bitkilerine büyük zarar veren zarkanatlılar familyası.

yaprakarısı, -nı *b. a. hayb.* yaprakarıları familyasından olan zarkanatlıların ortak adı.

yaprakbiti, -ni *b. a. hayb.* yaprakbitleri familyasından olan böceklerin ortak adı.

yaprakbitleri *b. a. hayb.* duyargaları ve hortumları eklemli, bir milimetre boyunda, yumuşak vücutlu eşkanatlılar familyası.

yapraklanabilme *a.* yapraklanabilmek eylemi.

yapraklanabilmek *(nsz)* yapraklanması olanaklı olmak ya da yapraklanma olasılığı bulunmak.

yapraklanış *a.* yapraklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bitkilerin yapraklanışı izlenebilir.*

yapraklanıverme *a.* yapraklanıvermek eylemi.

yapraklanıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yapraklanmak. *ör. Havalar ısınınca ağaçlar yapraklanıverdi.*

yapraklanma *a.* **1** yapraklanmak eylemi. **2** *yerb.* dokusu yapraklı olan bir kayacın levha ya da ince yaprak biçiminde ayrılması.

yapraklanmak *(nsz)* yaprak çıkarmak, yaprak oluşturmak, yaprakları çıkmak.

yapraklı *s.* yaprağı olan. **yapraklı karayosunları** *bitb.* ağaç kabuklarının, kayaların yüzünde halı tüyleri gibi sık durumda biten karayosunları.

yapraksı *s.* yaprağı andıran, yaprağa benzeyen.

yapraksız *s.* yaprağı olmayan.

yapraktaş *b. a. yerb.* kolaylıkla yapraklara ayrılabilen, içinde mika parçacıkları bulunan, değişime uğramış şist.

yapsatçı *s.* ve *a. ha.* apartman yaparak daire daire satan (kimse).

yapsatçılık *a. ha.* yapsatçının işi.

yaptakçı *s.* ve *a.* bir bütün oluşturmak için parçaları birleştiren (kimse, kuruluş).

yaptakçılık *a.* yaptakçının yaptığı iş.

yaptırabilme *a.* yaptırabilmek eylemi.

yaptırabilmek *(-i, -e)* yaptırmak elinde olmak, yaptırmaya gücü yetmek, yaptırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yaptırılabilme *a.* yaptırılabilmek eylemi.

yaptırılabilmek *(nsz)* yaptırılması olanaklı olmak ya da yaptırılma olasılığı bulunmak.

yaptırılma *a.* yaptırılmak eylemi.

yaptırılmak *(nsz)* yaptırmak eylemine konu olmak, yapılması ya da yapması sağlanmak.

yaptırım *a.* **1** yaptırmak eylemi. **2** yasa, töre, ahlak gibi kurumların buyruklarının yerine getirilmesini, onlara uyulmasını sağlayan güç. **3** yasaya, kurala aykırı davranışa verilen ceza.

yaptırımcı *s.* ve *a.* elinde yaptırım bulunan. *ör. Eski Türk Dil Kurumu'nun yaptırımcı gücü yoktu, herkes ona gönüllü uyardı.*

yaptırımlı *s.* yaptırımı bulunan, yaptırımı olan. *ör. Ceza yasasında ölüm cezası yaptırımlı birçok hüküm var.*

yaptırıverme *a.* yaptırıvermek eylemi.

yaptırıvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede yaptırmak.

yaptırma *a.* yaptırmak eylemi.

yaptırmak *(-i, -e)* yapmasını sağlamak, yapmasına olanak vermek ya da yapmasına yol açmak.

yaptırtma *a.* yaptırtmak eylemi.

yaptırtmak *(-i, -e)* ➻ **yaptırmak**.

yapyakın *be.* (. ' . .) çok yakın olarak, pek çok yakın.

yapyalın *s.* (.' . .) çok yalın. *ör. O yapyalın şiirlerin ozanı, şiirleri kolay anlaşılıyor.*

yapyalnız *s.* (.' . .) ➻ **yapayalnız**.

yar (I) *a.* **1** deniz, göl, ırmak gibi su kıyılarında ya da karada dik yer, uçurum. **2** *yerb.* dimdik duran kaya. **yar, yıkıldığı gün tozar** bir felaket, olduğu anda büyük bir panik yaratır, ondan sonra durumun ağırlığı kalmaz. **yardan atmak** bir kimseyi aldatarak tehlikeli bir durum içine itmek, kazaya uğratmak.

yar (II) ***yardımcı*** sözcüğünün kısaltılmışı.

yâr, -ri *a. Far.* (-) **1** sevilen kimse, sevgili. *ör. Turna yâre selam götür.* **2** *esk.* tanıdık, dost. **3** *esk.* yardımcı. *ör. Felek yâr olmadı.* **yâr ol-**

mak yararlı olmak, yardım etmek, yardımcı olmak. **yârden mi geçersin, serden mi?** eş değerde iki şeyin birinden geçmek güçlüğü karşısında söylenir. **yârü ağyar** *esk.* dost düşman, herkes.

yara *a.* **1** vücutta, keskin bir şeyle bir vuruşta oluşan derin kesik ya da zedelenme. *ör. Kolundaki kurşun yarası dikildi.* **2** hastalık nedeniyle vücutta oluşan yarık, oyuk. *ör. Yata yata bedeninde yaralar açıldı.* **3** bir şeyin iç ya da dış yüzünde herhangi bir etkiyle oluşan ve tehlikeli olabilen gedik, oyuk, yarık. *ör. Sandalın yarasından su doluyordu.* **4** *mec.* büyük acı, dert, üzüntü. *ör. Yaramı içime gömdüm, kimse bilmesin istedim.* **yara açmak 1)** vücutta ya da bir şeyin yüzeyinde yara oluşmasına neden olmak. **2)** *mec.* büyük bir dert ve üzüntü yaratmak. **yara almak** yaralı duruma gelmek, yaralanmak. **yara bandı** yara üzerine konulan, özel biçimde hazırlanmış, ilaçlı ve yapışıcı küçük şerit. *eş.* **bant, plaster**. **yara bere** çürük, ezik, sıyrık. *ör. Yüzü yara bere içindeydi.* **yara işlemek 1)** yara kapanmayıp akıntısı sürmek. **2)** *mec.* üzücü bir olayın sıkıntısı bitmemek, sürüp gitmek. **yara izi** iyileşip kapanan bir yaranın tende kalan belirtisi. **yara kapanmak** yara iyileşmek. **yara, sıcakken sarılır** bir acıyı dindirmek için gereken yardım geç bırakılmamalı, hemen yapılmalıdır. **yarası olan gocunur** bir yolsuzluğun sorumluları aranırken o işte kusuru bulunan kişi telaşa düşer. **yarasını deşmek** acıyı, derdi, üzüntüyü anımsatmak. **yarasını sarmak 1)** iyileşmesi için yarasını ilaçlayıp sargıyla sarmak. **2)** *mec.* acısını, üzüntüsünü gidermek. **yarasını** (ya da **yarayı**) **tazelemek** *mec.* acısını, üzüntüsünü anımsatarak yeniden üzülmesine yol açmak. **yaraya merhem olmak** zorunlu gereksinimi karşılamak. **yaraya tuz biber ekmek** bir derdin, üzüntünün acısını, bir kusurun ağırlığını artıran şeyler yapmak.

Yaradan *ö. a.* Tanrı. **Yaradan'a kurban olayım** *ha.* hayranlık duyulan, çok beğenilen bir şey karşısında söylenir. **Yaradan'a sığınıp (herhangi bir eylemde bulunmak)** Tanrı'ya güvenerek ya da bütün gücünü kullanarak (o eylemi yapmak). *ör. Yaradan'a sığınıp kendimi boşluğa bıraktım.* **Yaradan'a sığınmak** Tanrı'ya güvenmek, Tanrı'nın koruyuculuğunu dilemek.

Yaradancı *s. fels.* Yaradancılık yandaşı (kimse, görüş).

Yaradancılık *a. fels.* Tanrı'nın varlığını kabul etmekle birlikte herhangi bir dinin dogmalarını ve ilkelerini benimsemeyen, Tanrılık gücün yalnızca yaratmayla sınırlı kaldığını, Tanrı'nın evreni yarattıktan sonra doğanın ve dünyanın hiçbir işine karışmadığını öne süren öğr eti.

yaradılış *a.* **1** bir kimsede doğuştan bulunan vücut ve ruh özelliklerinin, doğal yeteneklerin tümü. **2** bir şeyin yaratılırken kazanmış olduğu özellikler bakımından durumu.

yaradılıştan *be.* doğanın yarattığı biçimiyle, doğuştan.

yarak *a. ka.* erkeklik organı. **yarağa yan basmak** *arg.* **1)** bir hata yaparak çok kötü bir duruma düşmek. **2)** tuzağa düşmek. **3)** yenilmek. **yarağı yemek** *arg.* **1)** artık kurtulamayacağı kötü bir duruma düşmek, hapı yutmak. **2)** yenilmek. **3** (araç) işleyemeyecek durumda bozulmak.

yaralama *a.* yaralamak eylemi.

yaralamak *(-i)* **1** silahla ya da benzeri bir araçla yara açmak. *ör. Ağacı yaralamak günahtır.* **2** *mec.* kırılmasına yol açmak, gücendirmek, incitmek. *ör. Sözleri onu yaralamıştı.*

yaralanabilme *a.* yaralanabilmek eylemi.

yaralanabilmek *(nsz)* yaralanması olanak içinde olmak ya da yaralanma olasılığı bulunmak.

yaralanayazma *a.* yaralanayazmak eylemi.

yaralanayazmak *(nsz)* yaralanma tehlikesi atlatmak, az kalsın yaralanmak.

yaralanış *a.* yaralanmak eylemi ya da biçimi.

yaralanma *a.* yaralanmak eylemi.

yaralanmak *(nsz)* **1** yaralamak eylemine konu olmak, bir yerinde yara açılmak, yaralı duruma gelmek. **2** *mec.* gücenmek, incinmek, kırılmak.

yaralayabilme *a.* yaralayabilmek eylemi.

yaralayabilmek *(-i)* yaralaması olanaklı olmak ya da yaralama olasılığı bulunmak.

yaralayış *a.* yaralamak eylemi ya da biçimi.

yaralı *s.* ve *a.* **1** vücudunda yara bulunan, yarası olan, yaralanmış. *ör. Yaralılara yardım edildi. Yaralı ağaç kurumuş.* **2** *mec.* dertli, üzüntülü, kırgın. **yaralı kuşa kurşun sıkılmaz** bir kimsenin düşkün durumundan yararlanarak ondan öç almak doğru olmaz. **yaralı parmağa işememek** elinden geldiği halde en küçük bir yardımı bile esirgemek, kimseye bir yardımı dokunmamak.

yarama *a.* yaramak eylemi.

yaramak *(-e)* **1** (bir şey) yarar sağlamak, yararlı olmak. **2** bir iş için uygun olmak, kullanılabilir olmak. *ör. Bu araba bir süre işe yarar.* **yaramamak** boşuna yapılmış bulunmak, gereksiz olmak. *ör. Kimseye iyilik yaramaz.*

yarasın! yiyen içen kimselere, "afiyet olsun" anlamında söylenir.

yaramaz *s.* ve *a.* **1** bir işe yaramayan, uygun ve yararlı olmayan. **2** (çocuk için) kendisine yasaklanan şeyleri yapmakta direnen, söz dinlemeyen, uslu durmayan. **3** çapkın. **yaramaz olmak** yaramazlaşmak.

yaramazca *s.* ve *be.* yaramaz (bir biçimde).

yaramazlaşabilme *a.* yaramazlaşabilmek eylemi.

yaramazlaşabilmek *(nsz)* yaramazlaşması olanak içinde olmak ya da yaramazlaşma olasılığı bulunmak.

yaramazlaşma *a.* yaramazlaşmak eylemi.

yaramazlaşmak *(nsz)* (çocuk için) kendisine yasak edilen şeyleri yapmakta direnmek, söz dinlemez olmak, rahat durmamak.

yaramazlık *a.* **1** yaramaz olma durumu. **2** yaramaza yaraşır davranış. **3** *ha.* uygunsuz, kötü durum ya da haber. *ör. Köyde bir yaramazlık yoktu.* **4** çapkınlık. **yaramazlık etmek 1)** yaramaza yaraşır bir biçimde davranmak. **2)** çapkınlık etmek.

yâran *ç. a. Far.* (- -) **1** yakın arkadaşlar, dostlar. **2** *tar.* bir amaç çevresinde toplanmış ya da aynı amacı güttükleri için bir araya gelmiş olanların tümü.

yaranabilme *a.* yaranabilmek eylemi.

yaranabilmek *(-e)* yaranma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Ona yaranabilmek kolay değildir.*

yaranılma *a.* yaranılmak eylemi.

yaranılmak *(nsz)* yaranmak eylemi yapılmak. *ör. Ona kolay yaranılır mı?*

yaranış *a.* yaranmak eylemi ya da biçimi.

yaranma *a.* yaranmak eylemi.

yaranmak *(-e)* **1** birinin işine geldiği gibi davranarak onu memnun etmek. **2** *mec.* içten olmayan davranışlarla bir kimseyi memnun etmeye çalışmak.

yarar *s.* **1** elverişli, uygun, yarayan. **2** *a.* bir şeyden alınan, elde edilen iyi sonuç. *ör. Bu sporun yararı vardır.* **3** *a.* bir işten sağlanan iyi sonuç. *ör. Bu çalışmanın yararını göreceksin.* **4** *a.* çıkar, kazanç, kâr. **yararı dokunmak** az çok işe yaramak, biraz yararı olmak. **yararı dokunmamak** hiç işe yaramamak, bir yararı olmamak. **yararı olmak** işe yaramak. **yararı olmamak** işe yaramamak.

yararcı *s. fels.* yararcılık yandaşı (kimse), görüş).

yararcıl *s. fels.* yararcı.

yararcılık *a. fels.* **1** yararı yaşam ilkesi yapan, yararlı olanı iyi ve doğru sayan öğreti. **2** *ruhb.* herhangi bir şeyin değer ölçütü olarak işe yararlık durumunu alan görüş.

yararlanabilme *a.* yararlanabilmek eylemi.

yararlanabilmek *(nsz, -den)* yararlanması olanaklı olmak ya da yararlanma olasılığı bulunmak.

yararlandırabilme *a.* yararlandırabilmek eylemi.

yararlandırabilmek *(-den, -i)* yararlandırmak elinde ya da yetkisinde olmak, yararlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yararlandırılabilme *a.* yararlandırılabilmek eylemi.

yararlandırılabilmek *(-den)* yararlandırılması olanak içinde olmak ya da yararlandırılma olasılığı bulunmak.

yararlandırılma *a.* yararlandırılmak eylemi.

yararlandırılmak *(-den)* yararlanmasına olanak verilmek, yararlanması sağlanmak.

yararlandırma *a.* yararlandırmak eylemi.

yararlandırmak *(-den, -i)* yararlanmasına olanak vermek, yararlanmasını sağlamak.

yararlanılabilme *a.* yararlanılabilmek eylemi.

yararlanılabilmek *(-den)* yararlanılması olanak içinde olmak ya da yararlanılma olasılığı bulunmak. *ör. Bu hastalığın iyileştirilmesinde her şeyden yararlanılabilirmiş.*

yararlanılma *a.* yararlanılmak eylemi.

yararlanılmak *(-den)* yararlanmak eylemi yapılmak, yarar sağlanmak.

yararlanış *a.* yararlanmak eylemi ya da biçimi.

yararlanma *a.* yararlanmak eylemi.

yararlanmak *(nsz, -den)* kendine yarar sağlamak.

yararlı *s.* işe yarayan, yararı olan, yarar sağlayan. **yararlı kılmak** yararlı duruma getirmek, yararlı olmasını sağlamak. **yararlı olmak** işe yaramak. **yararlı olmamak** işe yaramamak.

yararlık *a.* yararlı iş görme, yararlı çalışma. **yararlık göstermek** yararlı iş görmek, yararlı çalışmalar yapmak.

yararlılık *a.* yararlı olma durumu, işe yarama.

yararsal *s.* yarar yönünden, yararla ilgili, yararlı. *ör. Şiir, ekmek gibi yararsal bir işlev görür mü?*

yararsız *s.* bir işe yaramayan, bir yararı olmayan, yarar sağlamayan.

yararsızlaşabilme *a.* yararsızlaşabilmek eylemi.

yararsızlaşabilmek *(nsz)* yararsızlaşması olanak içinde olmak ya da yararsızlaşma olasılığı bulunmak.

yararsızlaşma *a.* yararsızlaşmak eylemi.

yararsızlaşmak *(nsz)* işe yaramaz, yararsız duruma gelmek.

yararsızlaştırma *a.* yararsızlaştırmak eylemi.

yararsızlaştırmak *(-i)* yararsız duruma getirmek, işe yaramaz yapmak. *ör. Olaydaki gelişme, bütün önlemleri yararsızlaştırmıştı.*

yararsızlık *a.* yararsız olma durumu.

yarasa *a.* (. .' .) *hayb.* yarasalardan, gövdesi sıçana benzeyen, ön ayakları perdeli kanat biçiminde gelişmiş, vücudu yumuşak sık kıllarla kaplı, iskeleti hafif yapılı, uçabilen memeli hayvan.

yarasalar *ç. a.* (. .' . .) *hayb.* yarasa türlerini içine alan memeliler takımı.

yarasız *s.* yarası olmayan.

yaraş *s.* ve *a. ha.* yaranmaya çalışan (kimse), dalkavuk.

yaraşık *a.* uygun olma, uyma, yaraşma, uygunluk. **yaraşık almak** uygun olmak, yaraşmak.

yaraşıklı *s.* uygun, yakışır, yaraşır, yaraşan.

yaraşıklılık *a.* yaraşıklı olma durumu. *ör. Bu davranışın yaraşıklılığı tartışılabilir.*

yaraşıksız *s.* uygun olmayan, yakışmayan, yaraşmayan.

yaraşıksızlık *a.* yaraşıksız olma durumu. *ör. Davranışının yaraşıksızlığını kendisi de anladı.*

yaraşma *a.* yaraşmak eylemi.

yaraşmak *(-e)* **1** yakışık almak, uygun gelmek, uymak, yakışmak. *ör. Perde salona yaraştı.* **2** uygun olmak. *ör. Bu davranış ona yaraşır.*

yaraştırılma *a.* yaraştırılmak eylemi.

yaraştırılmak *(-e)* yaraştırmak eylemi yapılmak. *ör. Ona yaraştırılan davranış bence doğru olamaz.*

yaraştırma *a.* yaraştırmak eylemi.
yaraştırmak *(-i, -e)* uygun görmek, yakıştırmak.
yaratabilme *a.* yaratabilmek eylemi.
yaratabilmek *(-i)* yaratmak eline olmak, yaratma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yaratı *a.* yoktan var edilmiş, özel bir yetenekten yararlanarak ortaya konulmuş şey, yaratıcılıkla ortaya konulan ürün.
yaratıcı *s.* yaratma yeteneği olan, yaratan.
yaratıcılık *a.* **1** yaratıcı olma durumu, yaratabilme, var edebilme yeteneği. **2** *ruhb.* her bireyde var olduğu kabul edilen, onu bir şey yaratmaya iten varsayımsal yatkınlık.
yaratık *a.* yaratılmış canlı varlık. *ör. İnsan, kuş, kaplumbağa birer yaratıktır.*
yaratılabilme *a.* yaratılabilmek eylemi.
yaratılabilmek *(nsz)* yaratılması olanak içinde olmak ya da yaratılma olasılığı bulunmak.
yaratılış *a.* yaratılmak eylemi ya da biçimi.
yaratılıverme *a.* yaratılıvermek eylemi.
yaratılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süre içinde yaratılmak.
yaratılma *a.* yaratılmak eylemi.
yaratılmak *(nsz)* yaratmak eylemine konu olmak, yoktan var edilmek, oluşturulmak, ortaya konulmak.
yaratım *a.* yaratmak eylemi.
yaratımcı *s.* ve *a. fels.* yaratımcılık görüşünü benimseyen (kimse, görüş).
yaratımcılık *a. fels.* türlerin, bir evrim sonucu bugünkü biçimlerini almış olmayıp Tanrı'ca ayrı ayrı ve bugünkü biçimleriyle yaratılmış olduğunu öne süren öğreti.
yaratısal *s.* yaratı özelliğinde, yaratıyla ilgili.
yaratış *a.* yaratmak eylemi ya da biçimi.
yaratıverme *a.* yaratıvermek eylemi.
yaratıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede yaratmak.
yaratma *a.* yaratmak eylemi.
yaratmak *(-i)* **1** (Tanrı) olmayan bir şeyi ya da her şeyi oluşturup ortaya koymak, var etmek. **2** zihin ve düş gücünden yararlanılarak o zamana değin görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak. **3** *mec.* ortaya çıkmasına, olmasına yol açmak, doğurmak. *ör. Patlama heyecan yarattı.*
yarayabilme *a.* yarayabilmek eylemi.
yarayabilmek *(-e)* yaraması olanak içinde olmak ya da yarama olasılığı bulunmak.
yarayışlı *s. ha.* işe yarar, yararlı.
yarayışlılık *a. ha.* yarayışlı olma durumu, özelliği.
yarayışsız *s. ha.* işe yaramaz, yararsız.
yarayışsızlık *a. ha.* yarayışsız olma durumu, özelliği.
yarbay *a. ask.* orduda rütbesi binbaşıyla albay arasında olan üstsubay.
yarbaylık *a. ask.* yarbay rütbesi ya da yarbayın görevi.
yarda *a. İng.* (.' .) İngiltere'de ve İngiliz Uluslar Topluluğu'nda kullanılan, 91,4 cm.lik bir İngiliz uzunluk ölçüsü birimi.
yardak *a. esk.* ➻ **yardakçı.**
yardakçı *a.* kötü işlerde birine yardım eden kimse.
yardakçılık *a.* yardakçı olma durumu. **yardakçılık etmek** birine, kötü işlerde yardımcı olmak.
yardım *a.* **1** elinde bulunan olanakları ve gücü başka bir kimsenin iyiliği, onun gereksinimi için kullanma. *ör. Bu işteki yardımınıza teşekkür ederiz.* **2** genellikle karşılıksız verilen şey, bağış. *ör. Okullara yardımdan kaçınmazdı.* **3** katkı, etki. *ör. Güneşin yardımı olmasa çamaşır zor kururdu.* **yardım edilmek** gereksinim duyduğu yardım yapılmak. **yardım etmek** (ya da **yapmak**) elinde bulunan olanakları ve gücü başka bir kimsenin iyiliği, onun gereksinimi için kullanmak. **yardım sandığı** bir işyerinde, çalışanların toplumsal dayanışma ereğiyle oluşturdukları, dernek özelliğinde örgüt. **yardımda bulunmak** yardım etmek. **yardımına koşmak** güç durumda olan birine istekle yardım etmek.
yardımcı *a.*ve *s.* **1** yardım eden ya da gerektiğinde yardım edecek olan (kimse). **2** bir işte, bir görevde işin yürütülmesinde, üst durumundakine yardım eden kimse. *ör. Müdür yardımcısına durumu anlattım.* **yardımcı doçent 1)** üniversitede doktora sonrası öğretim üyeliğinin ilk basamağının unvanı. **2)** bu basamakta bulunan öğretim üyesi. **yardımcı doçentlik** yardımcı doçent olma durumu. **yardımcı eylem** *dilb.* ad soylu sözcüklerin ya da kimi eylemsilerin eylem gibi kullanılmalarını sağlayan ***imek, etmek, yapmak, eylemek, kılmak, olmak*** eylemleri. *ör. Gitse imiş görürmüş. Yardım ediniz. Banyo yapacaktı. Namaz kılacak. Hasta olursun.* **yardımcı hakem** *sp.* hakeme yardımcı olan yetkili. **yardımcı kitap** örgün eğitimde, bir dersin konularını daha genişçe işleyen ve dolayısıyla öğrenciye yardımcı olan kitap. **yardımcı olmak** yardım etmek, yardımda bulunmak.
yardımcılık *a.* yardımcı olma durumu.
yardımlaşabilme *a.* yardımlaşabilmek eylemi.
yardımlaşabilmek *(nsz)* yardımlaşması olanak içinde olmak ya da yardımlaşma olasılığı bulunmak.
yardımlaşma *a.* yardımlaşmak eylemi.
yardımlaşmak *(nsz)* birbirine yardım etmek, karşılıklı yardımda bulunmak.
yardımsever *b. s.* yardım etmekten kaçınmayan, herkese yardım eden, yardım etmekten hoşlanan (kimse).
yardımseverlik *b. a.* yardımsever olma durumu, özelliği.
yardırabilme *a.* yardırabilmek eylemi.
yardırabilmek *(-i, -e)* yardırmak elinde olmak, yardırma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Kütükleri yardırabileceğim biri yoktu, işe ben koyuldum.*
yardırılma *a.* yardırılmak eylemi.
yardırılmak *(nsz)* üzerinde yarık açtırılmak,

yarılması sağlanmak. *ör. Kütükler yardırıldı.*
yardırma *a.* yardırmak eylemi.
yardırmak *(-i, -e)* yarmak eylemini yaptırmak.
yaren *a. Far.* (- .) arkadaş, yakın, dost.
yarence *be. Far. T.* (- .' .) arkadaşça, dostça.
yarenlik *a. Far. T.* **1** yakın arkadaşlık, dostluk. **2** ahbapça, dostça söyleşme, söyleşi. **3** *ha.* şakalaşma, şaka. **yarenlik etmek 1)** ahbapça, dostça söyleşmek. **2)** *ha.* dostça şakalaşmak.
yargı *a.* **1** kişinin, bir şey konusunda olumlu ya da olumsuz düşünce söylemesi. **2** düşünme, kavrama, karşılaştırma, değerlendirme gibi yollara başvurularak, kişi, durum ya da nesnelerin eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi. **3** *huk.* mahkemece, yasalara göre, bir olayın doğuşuna yol açan etkenlerin de göz önüne alınarak değerlendirilmesi sonucu verilen, davayı sonuca bağlayan karar. **4** *fels.* sav ile karşısavdan bir sonuca varma işi, akıl yürütme sonunda varılan sonuç. **5** *fels.* bir şeyin ya da iki şey arasındaki bağıntının gerçekliğini olumlu ya da olumsuz yolda sonuca bağlayan düşünce edimi. **yargı çevresi** *huk.* bir mahkemenin yargılama yetkisinin geçerli olduğu coğrafya bölgesi. **yargı denetimi** *huk.* yargı organlarınca gerçekleştirilen denetim. **yargı erki** *huk.* ülkede yasalara göre yargılama işini yerine getirme gücü. **yargı gücü** *huk.* ➻ **yargı erki**. **yargı organları** *huk.* yargılama işlerini yürüten kuruluşlar. **yargı yeri** davaların görüldüğü yer. *eş.* **mahkeme**. **yargı yetkisi** *huk.* yargı erkine dayalı yetki. **yargı yolu** *huk.* yargıya başvurma hakkı. **yargıya başvurmak** *huk.* dava açmak. **yargıya varmak** düşünme, kavrama, karşılaştırma gibi yollara başvurarak bir kişi, durum ya da nesneyi eleştirici bir biçimde değerlendirip hakkında yargısal bir sonuca ulaşmak.
yargıcı *a.* **1** bir uyuşmazlığı, anlaşmazlığı çözmek için her iki yanın birlikte başvurduğu kimse ya da kendisine böyle bir anlaşmazlığı çözme yetkisi verilmiş bilirkişi. *eş.* **hakem**[1]. **2** *sp.* güreş, ayaktopu gibi oyunlarda, karşılaşmayı yöneten sorumlu ve yetkili kişi. *eş.* **hakem**[2]. **yargıcılar kurulu 1)** kimi ülkelerin hukuk düzenine göre yurttaşlardan seçilmiş ve mahkemede yargı görevini yapan kurul. **2)** yarışma, münazara vb.de en yerinde, en doğru sonucu saptamakla görevli kurul.
yargıcılık *a.* yargıcının yaptığı iş, yargıcının görevi.
yargıç *a. huk.* hukuk öğrenimi görmüş ve yasanın aradığı nitelikleri taşıyan, yargı yetkisini ulus adına kullanarak yasaya aykırı davranışlarda yasa hükümlerini yerine getirmekle ya da uyuşulmayan durumlarda anlaşmazlıkları yasalara göre çözmekle görevli kimse.
yargıçlık *a.* yargıç olma duruma ya da yargıcın görevi.
yargılama *a.* yargılamak eylemi.
yargılamak *(-i)* **1** (yargıç) bir karara varmak için davalıyla davacıyı dinlemek. **2** bir şey için şöyle ya da böyle olduğu yolunda görüş öne sürmek, yargı vermek, yargısını söylemek. *ör. Bu davranışı yargılamak size düşmez.*
yargılanabilme *a.* yargılanabilmek eylemi.
yargılanabilmek *(nsz)* yargılanması olanak içinde olmak ya da yargılanma olasılığı bulunmak.
yargılanış *a.* yargılanmak eylemi ya da biçimi.
yargılanma *a.* yargılanmak eylemi.
yargılanmak *(nsz)* yargılamak eylemine konu olmak.
yargılatabilme *a.* yargılatabilmek eylemi.
yargılatabilmek *(-i, -e)* yargılatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yargılatılma *a.* yargılatılmak eylemi.
yargılatılmak *(nsz)* yargılanması sağlanmak. *ör. Tutuklular hızla yargılatıldı.*
yargılatma *a.* yargılatmak eylemi.
yargılatmak *(-i, -e)* yargılamak eylemini yaptırmak.
yargılayabilme *a.* yargılayabilmek eylemi.
yargılayabilmek *(-i)* yargılamak elinde olmak, yargılama yetkisi ya da olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Sanığı yargılayabilcek mahkemeler vardır.*
yargılayıverme *a.* yargılayıvermek eylemi.
yargılayıvermek *(-i)* çabucak yargılamak. *ör. İnsanları iyi, kötü diye yargılayıvermek doğru olmaz.*
yargılı *s.* yargılanarak ceza almış (kimse). *ör. Yargılıları arabaya doldurup götürdüler.*
yargısal *s.* yargıya değgin, yargı niteliği taşıyan, yargıyla ilgili.
yargısız *s.* ve *be.* yargılamadan, yargılanmadan. **yargısız infaz** *ha.* bir yargı organınca yargılanmaksızın suçlu bulunarak cezayı yerine getirme, uygulama.
Yargıtay *ö. a. huk.* **1** mahkemelerce verilmiş olan yargıların yolunca olup olmadığını denetleyen yüksek yargı kurulu, yüksek mahkeme. **2** bu mahkemenin içinde çalıştığı yapı.
yarı *a.* **1** bir bütünü oluşturan iki eşit parçadan ya da bölümden her biri. *ör. Ekmeği ikiye böldü, yarısını bana verdi.* **2** *s.* (bir şeyin) iki eşit parçasından biri kadar olan. *ör. Evin yarı payı onundu.* **3** *be.* tümüyle olmayarak, gereğinden az. *ör. Lafı her zaman yarı anlarsın.* **yarı aç, yarı tok** karnı iyice doymadan. *ör. Sofradan yarı aç, yarı tok kalkmıştı.* **yarı açık cezaevi** *huk.* dıştan korunmasız olmakla birlikte kaçışı önleyecek engelleri bulunan cezaevi. **yarı ağırsıklet** *sp.* yumrukoyununda 75 kg.dan 81 kg.a değin olan ağırlıklara verilen ad. **yarı alan** *sp.* alanı ortasından ikiye bölen orta çizginin iki yanında kalan ve her birinde bir takımın yer aldığı alan. **yarı bel** bel hizası. **yarı buçuk** önemsiz miktarda, çok az. **yarı final** *sp.* ➻ **yarıson**. **yarı gece** gecenin ortası, gece yarısı. **yarı geçirgen** *fiz.* aynı eritici içinde bulunan iki eriyiği birbirinden ayıran ve eriticiyi geçirdiği halde içinde erimiş olan cisimleri geçirmeyen (çeper). **yarı ge-**

çirgenlik *fiz.* yarı geçirgen olanın özelliği. **yarı göçebe** *topb.* yerleşik düzenle göçebeliği bir arada yaşayan topluluk. **yarı iletken** *fiz.* iletkenliği tam olmayan (nesne). **yarı kurak** *coğr.* yıllık olarak yeterince yağış alamayan (coğrafya bölgesi). **yarı ortasıklet** *sp.* yumrukoyununda 71 kg.dan 75 kg.a değin olan ağırlıklara verilen ad. **yarı otomatik** tam otomatik olmayan. **yarı ünlü** *dilb.* akıcı ünsüzlerin en bol sesli olanları; Türkçede *y* ve *ğ* yarı ünlü sayılır. **yarı yarıya** *ik. be.* **1)** iki eşit parçasından biri kadar, yarısı ölçüsünde. *ör. Kapı yarı yarıya kapanmıştı, içerdekileri görüyordum.* **2)** iki eşit parçasından biri birisine, öteki öbürüne olarak, iki eşit parçaya bölerek, eşit bir biçimde. *ör. Kazancı yarı yarıya paylaştık.* **yarı yolda bırakmak** (ya da **koymak**) **1)** birine yaptığı yardımı sonuna değin sürdürmemek. **2)** (bir araç) işin sona ulaşmasından önce bozulmak. *ör. Bu makine insanı yarı yolda bırakır.* **yarıda kalmak** (bir şey) tamamlanamamak, bitmemek.

yarıbaşkalaşma *b. a. hayb.* böceklerde kurtçuk evresi olmayan başkalaşma türü.

yarıcı (I) *s.* yarmak işini yapan.

yarıcı (II) *a.* tarlayı sürüp ekerek ürünü tarla sahibiyle yarı yarıya paylaşan kimse, ortak.

yarıcılık (I) *a.* odun yarma işçiliği.

yarıcılık (II) *a.* yarıcı **(II)** olma durumu.

yarıçap, -pı *b. a. mat.* çemberin herhangi bir noktasıyla merkezini birleştiren doğru parçası, çapın yarısı.

yarıfinal, -li *b. a. T. Fr. sp.* ➻ **yarıson**.

yarıgölge *b. a. fiz.* bir ışık kaynağı önüne konulan saydam olmayan bir cismin gerisindeki ekran üzerine vuran gölgesinin çevresinde görülen, çok koyu karanlık olmayan bölümü.

yarık *s.* **1** yarılarak oluşmuş ya da yarılarak açılmış, yarılmış, çatlamış. *ör. Ağacın yarık yerine kuşlar yuva yapmıştı.* **2** *a.* yarılarak açılmış yer, geniş çatlak. **3** *a.* ince bir çizgi biçiminde açılmış yara, çatlak. *ör. Soğuk, ellerindeki yarıkları büsbütün açıyordu.* **4** *fiz.* küçük bir ışık demeti oluşturmak ereğiyle bir ışık kaynağının önüne konulan ve saydam olmayan bir düzlem üzerine açılmış, ince ve uzun, dikdörtgen biçiminde küçük delik. **5** *arg.* (insanda) dişilik organı. **yarık yuruk** *ik. s. ha.* parça parça olmuş, yarılmış.

yarıklık *a.* yarık olma durumu.

yarıküre *b. a. T. Ar. gökb.* ➻ **yarımküre**[2].

yarılabilme *a.* yarılabilmek eylemi.

yarılabilmek *(nsz)* yarılması olanak içinde olmak ya da yarılma olasılığı bulunmak.

yarılama *a.* yarılamak eylemi.

yarılamak *(-i)* ortasına ulaşmak, yarısını yapmak, yarısını bitirmek.

yarılanış *a.* yarlanmak eylemi ya da biçimi.

yarılanma *a.* yarılanmak eylemi.

yarılanmak *(nsz)* yarısına ulaşılmak, yarısı bitirilmek, yarısı yapılmak.

yarılayabilme *a.* yarılayabilmek eylemi.

yarılayabilmek *(-i)* yarılamak elinde olmak, yarılama olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Gitseydik şimdiye yolu yarılayabilirdik.*

yarılayıverme *a.* yarılayıvermek eylemi.

yarılayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede yarılamak. *ör. Bir oturuşta işi yarılayıvermiştik.*

yarılış *a.* yarılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Toprağın yarılışı, çatlayışı kuraklığı gösteriyordu.*

yarılıverme *a.* yarılıvermek eylemi.

yarılıvermek *(nsz)* çabucak yarılmak. *ör. Depremde toprak yarılıvermişti.*

yarılma *a.* yarılmak eylemi.

yarılmak *(nsz)* **1** yarmak eylemi yapılmak, yarmak eylemine konu olmak. *ör. Odunlar yarılıp soba için hazırlandı.* **2** üzerinde yarık açılmak. *ör. Soğuktan ve kirden elleri yarılmıştı.*

yarım *s.* **1** bir bütünün ayrıldığı iki eşit parçadan her biri, bütünün yarısı durumunda olan. **2** tam ve gerektiği, istenildiği gibi olmayan, eksiği bulunan, noksan, eksik. *ör. Yarım işi sevmem.* **3** *mec.* sakat, sağlıksız, hasta. *ör. Kaza geçirdi, yarım insan oldu.* **4** *a.* bir bütünün yarısı olan miktar. **5** *a.* (saat için) on iki otuz. **yarım adam** sakat, güçsüz, zayıf, sağlıksız adam. **yarım ağız** (ya da **yarım ağızla**) istemeye istemeye, isteksiz olarak, içten gelmeyerek. **yarım akıllı** aklı az, aptal. **yarım ayak** *mim.* yapıda süs öğesi olarak kullanılan, duvara yarısı gömülmüş gibi duran, taşıyıcı görevi olmayan, üzerinde yukarıdan aşağı yivler bulunan gömme ayak. **yarım baş ağrısı** *hek.* mide bulantısı ve kusmayla görülen, sempatik sinir sistemi dengesinin bozulmasından ileri gelen baş ağrısı. **yarım daire** *mat.* bir dairenin bir yarım çember ve bir çapla sınırlanan yarısı. **yarım daire kanalları** *gövb.* içkulakta bulunan, halka biçimindeki üç kanala verilen ad. **yarım doğru** *mat.* başlangıç adı verilen bir noktadan çıkarak yalnız bir yönde sonsuza doğru uzayıp giden doğru. **yarım elma, gönül alma** armağanın büyüğü küçüğü olmaz, küçük de olsa gönül almaya, anmış olmaya yeter. **yarım elmanın yarısı o, yarısı bu** "bu iyi kişiler her yönden birbirlerine çok benzerler" anlamında söylenir. **yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder** "bir iş uzmanına yaptırılmazsa ters bir sonuç verir" anlamında söylenir. **yarım kafiye** *yaz.* ➻ **yarım uyak**. **yarım kalmak** yarıda kalmak, sonuçlanmamak. **yarım pabuçlu** işsiz, yoksul kimse. **yarım porsiyon** *tkz.* ufak tefek kimse. **yarım sağ etmek** sağ yana biraz yönelmek. **yarım seren** *den.* yan yelkeni açmada kullanılan, direklerin gerisinde eğik olarak duran seren. **yarım sol etmek** sol yana biraz yönelmek. **yarım uyak** (ya da **kafiye**) *yaz.* şiirde birbirine yakın sesteşlerden oluşan uyak. **yarım vokal** *dilb.* ➻ **yarı ünlü**. **yarım yamalak 1)** *s.* eksik, kusurlu. *ör. Yarım yamalak bilgiyle iş görülmez.* **2)** *be.*

baştan savma bir biçimde, üstünkörü, bitirilmeyerek. *ör. Yarım yamalak kalan işleri tamamladık.*

yarımada *b. a. coğr.* yalnız bir yanından anakaraya bağlı, üç yanı denizle çevrili kara parçası.

yarımasalak *b. a. bitb.* üzerinde yaşadığı konakçı bitkiden kimi zaman hazır besin alan, gerektiğinde kendibeslek olarak yaşayabilen, klorofilli bitkilerde görülen, tam olmayan asalaklık durumu.

yarımay *b. a.* **1** *gökb.* ➻ **dördün**. **2** *b. s.* dolunayın yarısı biçiminde olan.

yarımca *a.* **1** vücudun yarısına gelen inme. **2** *ha.* yarım baş ağrısı.

yarımgün *b. a.* belirli ya da alışılmış olan çalışma saatlerinin yarısı olan çalışma saati.

yarımkanatlılar *ç. b. a. hayb.* böcekler sınıfından, ön kanatları dipten başlayarak çoğu sertleşmiş, son bölümleri ve art kanatları zar durumunda olan tahtakurusu, subiti, su akrebi, fidan biti, bit, cırcırböceği, kırmızböceği gibi böcekleri içine alan bir alttakım.

yarımküre *b. a. T. Ar.* **1** *mat.* iki eşit parçaya bölünmüş bir kürenin her bir parçası. **2** *gökb.* Yer'in ya da gökküresinin ekvatorla bölünmüş iki yarısından her biri.

yarımlama *a.* yarımlamak eylemi.

yarımlamak *(-i)* bir işin yarısını yapmak, ortasına ulaşmak.

yarımlanma *a.* yarımlanmak eylemi.

yarımlanmak *(nsz)* yarım durumuna gelmek, yarısı yapılmak, yarısı bitirilmek, yarılanmak.

yarımlık *a.* **1** yarım olma durumu. **2** sağlıksız, sakat olma durumu. **3** *ha.* kasık fıtığı. **4** *ha.* bir şiniğin yarısı.

yarımşar *s.* ve *be.* her birine yarım olarak, her kezinde yarım. *ör. Çocuklara yarımşar muz verebildim.*

yarın *a.* (.' .) **1** içinde bulunulan günden sonra gelecek olan ilk gün. **2** ilerdeki zaman, gelecek. *ör. İnsan yarını da düşünmeli.* **3** *be.* içinde bulunulan günden sonra gelecek olan ilk günde. *ör. Bunu yarın görüşelim.* **yarın bir gün** çok yakın gelecekte bir gün. *ör. Yarın bir gün beni yolda bırakacaklardı.* **yarın öbür gün** yakın zamanda, ilerde, gelecekte. *ör. Yarın öbür gün bu işin gerçeği anlaşılır.* **yarından tezi yok** hiç gecikilmeden, hemen yarın, ivedi olarak, gecikmeksizin. *ör. Yarından tezi yok, işe başlamalıyız.*

yarınki *s.* yarın gerçekleşecek, olacak, yapılacak olan, yarınla ilgili. *ör. Yarınki toplantıya katılamayacağım.*

yarıntı *a.* **1** *ha.* bir arazide sel sularının açtığı oluk gibi çukur. **2** *coğr.* yüzeyi kaplarcasına akan sel sularının oluşturduğu, eğim aşağı uzanan ince, derinliği az, oluk biçiminde çukurlar.

yarısaydam *b. s. fiz.* ışığı geçirmekle birlikte öte yanında bulunan herhangi bir nesnenin sınırlarını ve biçimini belirgin bir biçimde göstermeyen (nesne).

yarısaydamlık *b. s. fiz.* yarısaydam olma durumu, özelliği.

yarıson *b. a. sp.* sona kalacak iki takımı belli edecek karşılaşmalar. *ör. Takımımız yarısona kalamadı.*

yarış *a.* **1** (bir spor dalında) genellikle bir ödül kazanmak ereğiyle birbirini yenmeye çalışma. **2** yarışma. **yarış atı** ➻ **koşu atı**. **yarış etmek** birbirini geçmek için uğraşmak, yarışmak. **yarış kayığı** *sp.* kayık yarışlarında kullanılmak için özel olarak yapılan kayık. **yarış otomobili** otomobil yarışları için motor ve kasası vb. özel olarak yapılmış otomobil. **yarış tabancası** *sp.* yarışı başlatmak ya da yanlış çıkışları yarışmacılara bildirmek ve yarışı durdurmak için kullanılan ateşli silah. **yarışa kalkmak** birbiriyle yarışmak, yarışmaya başlamak.

yarışabilme *a.* yarışabilmek eylemi.

yarışabilmek *(nsz; -le)* yarışması olanaklı olmak ya da yarışma olasılığı bulunmak.

yarışçı *a. sp.* bir spor dalında birbirini geçmeye çalışan sporculardan her biri.

yarışçılık *a. sp.* yarışçı olma durumu.

yarışım *a. tic.* aynı işi yapan kimseler ya da kuruluşlar arasında daha iyiye ulaşma, daha iyi sonuç alma, daha ucuza mal etme, satma vb. biçimindeki yarışma. *eş.* **rekabet**.

yarışımcı *s.* ve *a.* yarışımı uygulayan (kimse, kuruluş).

yarışımcılık *a.* yarışımcı olma durumu, özelliği.

yarışma *a.* **1** yarışmak eylemi. **2** bir konuda belli koşullarla açılan ve kazananlara ödül verilen bilgi, yetenek, güzellik vb.deki üstünlüğünü ortaya koymak, kanıtlamak için yarışmak işi. **3** bir alanda, özellikle de ticarette üstünlük kazanma çabası. **4** *ruhb.* herhangi bir çatışma söz konusu olmaksızın bir işi başkalarından önce yapıp bitirme ya da bir şeyi başkalarından önce elde etme davranışı.

yarışmacı *a.* bir yarışmaya katılan kimse.

yarışmak *(nsz; -le)* **1** üstünlük kazanmak ereğiyle bir yarışmaya girmek. **2** bir yarışmada başkalarından üstün olmak için çaba göstermek. **3** başkalarından üstün olmaya çalışmak. **4** ticarette üstünlük elde etmeye uğraşmak.

yarışsever *b. a.* at yarışlarına düşkün kimse.

yarıştırabilme *a.* yarıştırabilmek eylemi.

yarıştırabilmek *(-i)* yarıştırmak elinde olmak, yarıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yarıştırılabilme *a.* yarıştırılabilmek eylemi.

yarıştırılabilmek *(nsz)* yarıştırılması olanaklı olmak ya da yarıştırılma olasılığı bulunmak.

yarıştırılma *a.* yarıştırılmak eylemi.

yarıştırılmak *(nsz)* yarışmak eylemi yaptırılmak.

yarıştırma *a.* yarıştırmak eylemi.

yarıştırmak *(-i)* yarışmasını sağlamak.

yarışyolu, -nu *b. a. sp.* atletizm, binicilik, bisiklet gibi spor dallarındaki yarışma ve koşularda, bunların yapıldığı yol. *eş.* **kulvar**.

yarıyıl *b. a.* öğretim yılının ayrıldığı iki dö-

nemden her biri. *ör. Okullar bu yıl yarıyıl tatiline erken girdi.*
yarka *a. İsl.* (.' .) büyük piliç.
yarkurul *b. a.* mecliste, herhangi bir kuruluşun kurultayında, kimi konuları inceleyip vardığı sonuçları tartışılmak üzere genel kurula getirmesi ereğiyle kendi üyeleri arasından seçilen altkurul. *ör. Bu öneriyi inceleyen yarkurul, isteği yerinde bulmuştur.*
yarlıgama *a.* yarlıgamak eylemi.
yarlıgamak *(-i) esk.* (Tanrı) birinin suçunu, günahlarını bağışlamak.
yarlıgayıcı *a.* ve *s.* yarlıgama gücü bulunan.
yarlıgayıcılık *a.* yarlıgama gücü.
yarlığ *a. tar.* hükümdar buyrultusu.
yarlık *a. tar.* ➻ **yarlığ**.
yarma *a.* **1** yarmak eylemi. **2** engebeli bir arazide, bir yolu geçirmek için açılmış, yarılmış yer. **3** *s.* (meyve için) kolay yarılan ve çekirdeğinden ayrılan. *ör. Bursa'nın yarma şeftalisi ünlüdür.* **4** *a.* ve *s.* tahıl için) iri ve gelişigüzel kırılmış, dövme². **5** *arg.* kaba saba, iriyarı ve görgüsüz (kimse). **yarma gibi** çok iriyarı (kimse). **yarma kereste** damarları yönünde yarılarak biçimlendirilmiş ağaç. **yarma şeftali** kolay yarılan, eti çekirdeğinden kolayca ayrılan bir cins şeftali. **yarma taarruzu** (ya da **saldırısı**) *ask.* iki yanı kapalı olan ya da yanları kuşatmaya, çevirmeye elvermeyen düşman birliğinin savunma düzenini, gedikler açarak parçalamak amacını güden saldırı.
yarmak, -ar *(-i)* **1** uzunlamasına bölerek ayırmak. **2** yarık açmak. *ör. Bitkiler toprağı yarıp çıkarlar.* **3** derin yara açmak. *ör. Sopayla başını yarmışlar.* **4** buğday, arpa gibi tahıl tanelerini değirmende kırmak. **5** *mec.* içinden, ortasından geçmek. *ör. Alandaki kalabalığı yararak ilerledik.* **6** *hek.* kesip açmak. *ör. Operatör çıbanı yarıp irinini boşalttı.* **yara yara** *ik. be.* yararak. *ör. Vapur dalgaları yara yara geliyordu.*
yarmalık *a.* ve *s.* yarma yapmak için ayrılmış (buğday vb.).
yarman *a. yeni* ➻ **cerrah, operatör**.
yarpuz *a. bitb.* ballıbabagillerden, genellikle nemli yerlerde yetişen, nane türünden ve nanaya benzeyen, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, güzel kokulu bir bitki.
yar yar yalvarmak *(nsz, -e) ha.* pek çok yalvarmak.
yas *a.* **1** sevilen birinin ölümünden ya da yurdun, ulusun uğradığı bir felaketten duyulan derin acı. **2** bu acıyı gösteren davranış. **yas tutmak** büyük bir acının ve üzüntünün, benliği üzerinde süren etkisini davranışlarıyla belli etmek. **yas yerine gelmek** (ya da **gitmek**) *ha.* başsağlığı dilemeye gelmek (ya da gitmek). **yasa gömülmek** (ya da **bürünmek**) çok üzülmek.
yasa *a.* **1** *huk.* devletin yasama gücünce belli biçimlere uyularak düzenlenen ve yürürlüğe girdikten sonra herkesin uyması zorunlu olan, uyulmadığı zaman belli yaptırımlarla karşılaşılan kural. **2** *huk.* bu kuralları içine alan kitap. **3** doğa olaylarının bağlı göründükleri ve dışına çıkamadıkları düzen. *ör. Ölüm bir doğa yasasıdır.* **4** (bilimde) çok sayıda deneylerden ve gözlemlerden sonra, aynı koşullarda aynı sonuçları verdiği kesin bir biçimde saptanan durum. *ör. Fizik yasalarını göz önüne almalı.* **5** toplumsal yaşamda kendiliğinden oluşan ve uyulması toplum içinde yaşamanın bir zorunluluğu olan toplumsal alışkılar bütünü. *ör. Ailenin da yasaları vardır.* **6** *fels.* düşüncenin mantıksal bir değeri olması için uyulması zorunlu olan temel. **yasa çıkarmak** (ya da **koymak** ya da **yapmak**) (devletin yasama gücü) yasa olarak onaylayıp yürürlüğe koymak. *ör. Meclis bir gecede birkaç yasa çıkarmıştı.* **yasa koyucu** yasa yapma ya da koyma yetkisi olan. **yasa önerisi** *huk.* parlamento üyelerince hazırlanarak görüşülüp yasalaşmak üzere parlamentoya sunulmuş olan tasarı durumundaki yasa. **yasa tasarısı** *huk.* görüşülüp yasa durumuna gelmesi için hükümetçe parlamentoya sunulan, tasarı durumundaki yasa. **yasa teklifi** ➻ **yasa önerisi**. **yasaya uygunluk** bir davranışın, isteğin, değerin yasal olması durumu.
yasadışı *b. s.* yasa kurallarına uymayan, yasalara aykırı olan, yasal olmayan.
yasadışılaşma *a.* yasadışılaşmak eylemi.
yasadışılaşmak *(nsz)* yasaya aykırı bir duruma gelmek.
yasadışılık *b. a.* yasadışı olma durumu.
yasak *a.* **1** bir şeyin yapılmasına karşı konulan yasal ya da yasal olmayan engel. *ör. Balık avlama yasağı başladı.* **2** *s.* yapılmaması istenmiş olan, yasaklanmış. *ör. Tramvaydan sarkmak yasaktır.* **3** *s.* izinsiz girilemeyen, yapılamayan. *ör. İnşaata girmek yasaktır.* **yasak aşk** dince, törece ve yasaca uygun görülmeyen aşk. **yasak bölge** *ask.* güvenlik nedeniyle, üzerinden uçakların geçme izninin sınırlı olduğu, içerisine girişlerin özel olarak sınırlandırıldığı ve denetlendiği bölge. **yasak edilmek** yasaklanmak. **(bir şeyi) yasak etmek** yapılmamasını buyurmak, istemek, yasaklamak. **yasak kitap** (ya da **yayın**) dağıtımı ve satışı ilgili makamlarca yasaklanmış olan kitap (ya da yayın). **yasak meyve 1)** inanışa ve din kitaplarına göre, cennette Âdem ile Havva'nın, kendilerine yasaklanmış olduğu halde yedikleri meyve. **2)** *mec.* insana çok çekici gelen şey. **yasak olmak** yapılmaması buyurulmuş olmak, yasaklanmak. **yasak savan** *ha.* pek değerli olmamakla birlikte armağan olarak verilebilecek olan (şey). **yasak savmak 1)** (bir şey) gereğince olmamakla birlikte şimdilik işe yaramak. **2)** bir işi gönülsüz olarak, hatır kırmamak için, üstünkörü bir biçimde yapmak.
yasakçı *s.* ve *a.* yasaklamaktan, yasaklardan yana olan, yasaklayan. *ör. Böyle yasakçı anlayışla çağdaş olunamaz.*

yasakçılık *a.* yasakçı olma durumu. *ör. Bu partinin yasakçılığını bilen halk ona oy verecek midir?*
yasaklama *a.* yasaklamak eylemi.
yasaklamak *(-i)* yapılmamasını buyurmak.
yasaklanabilme *a.* yasaklanabilmek eylemi.
yasaklanabilmek *(nsz)* yasaklanması olanak içinde olmak ya da yasaklanma olasılığı bulunmak.
yasaklanış *a.* yasaklanmak eylemi ya da biçimi.
yasaklanma *a.* yasaklanmak eylemi.
yasaklanmak *(nsz)* yapılmaması buyurulmak.
yasaklayabilme *a.* yasaklayabilmek eylemi.
yasaklayabilmek *(-i)* yasaklamak elinde ya da yetkisinde olmak, yasaklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yasaklayıcı *s.* yasaklama niteliği olan, yasaklayan.
yasaklayış *a.* yasaklamak eylemi ya da biçimi.
yasaklı *a.* ve *s.* herhangi bir şeyi yapmak kendisine yasaklanmış olan (kimse).
yasaklık *a.* yasak olma durumu.
yasaklılık *a.* yasaklı olma durumu.
yasal *s.* yasalara uygun. **yasal düzenleme** *huk.* yasası bulunmayan bir konuyu yasa içine alma, belli konularda yasalar çıkarma, belli konuları yasayla düzenleme.
yasalaşabilme *a.* yasalaşabilmek eylemi.
yasalaşabilmek *(nsz)* yasalaşması olanaklı olmak ya da yasalaşma olasılığı bulunmak.
yasalaşma *a.* yasalaşmak eylemi.
yasalaşmak *(nsz)* **1** devletin yasama gücünce görüşülüp onaylanarak yasa durumuna getirilmek, yasa olarak yürürlüğe girmek. **2** uyulması gereken kural, ilke durumuna gelmek.
yasalaştırabilme *a.* yasalaştırabilmek eylemi.
yasalaştırabilmek *(-i)* yasalaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yasalaştırılabilme *a.* yasalaştırılabilmek eylemi.
yasalaştırılabilmek *(nsz)* yasalaştırılması olanaklı olmak ya da yasalaştırılma olasılığı bulunmak.
yasalaştırılma *a.* yasalaştırılmak eylemi.
yasalaştırılmak *(nsz)* devletin yasama gücünce görüşülüp onaylanarak yasa durumuna getirilmek, yasa olarak yürürlüğe konulmak.
yasalaştırma *a.* yasalaştırmak eylemi.
yasalaştırmak *(-i)* **1** yasa durumuna getirmek, yasaya bağlamak. **2** herkesin uyması gereken bir kural durumuna getirmek.
yasalı *s.* **1** yasaya uygun, yasanın buyurduğu, yasal. **2** kuralı olan, kurallı.
yasalılık *a.* yasalı olma durumu, kurallılık.
yasallaşabilme *a.* yasallaşabilmek eylemi.
yasallaşabilmek *(nsz)* yasallaşması olanaklı olmak ya da yasallaşma olasılığı bulunmak.
yasallaşma *a.* yasallaşmak eylemi.
yasallaşmak *(nsz)* yasalara uygun bir duruma gelmek
yasallaştırabilme *a.* yasallaştırabilmek eylemi.
yasallaştırabilmek *(-i)* yasallaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yasallaştırılabilme *a.* yasallaştırılabilmek eylemi.
yasallaştırılabilmek *(nsz)* yasallaştırılması olanaklı olmak ya da yasallaştırılma olasılığı bulunmak.
yasallaştırılma *a.* yasallaştırılmak eylemi.
yasallaştırılmak *(nsz)* yasalara uygun bir duruma getirilmek, yasallaşması sağlanmak.
yasallaştırma *a.* yasallaştırmak eylemi.
yasallaştırmak *(-i)* yasal bir duruma getirmek.
yasallık *a.* yasal olma durumu. *ör. Bu işin yasallığından kimse kuşku duyamaz.*
yasama *a.* **1** yasa yapma, yasa koyma. **2** *huk.* genel, soyut, nesnel ve sürekli nitelikleri olan kurallar koyma, yasa yapma işi. **yasama dokunulmazlığı** *huk.* parlamento üyelerinin, meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları meclis dışında da söylemekten sorumlu tutulmamalarını öngören anayasa ilkesi. **yasama dönemi** ➻ **yasama yılı**. **yasama gücü** (ya da **hakkı, yetkisi, kuvveti**) **1)** parlamentonun yasa yapma, değiştirme ve kaldırma yetkisi. **2)** parlamento. *ör. Yasama gücüyle yürütme gücü ayrıdır.* **yasama meclisi** (ya da **organı**) parlamento. **yasama yılı** parlamentonun çalışma yılı.
yasamak *(-i)* **1** *ha.* düzen vermek. **2** *(nsz)* yasa koymak.
yasamalı *s.* yasa yapmayla ilgili.
yasasız *s.* yasaya bağlı olmayan, yasası bulunmayan.
yasasızlık *a.* yasasız olma durumu.
yasemin *a. Far.* (- . .) *bitb.* zeytingillerden, Avrupa'nın birçok yerinde, Mısır, Suriye ve Filistin'de yetişen ve çiçekleri kokuculukta kullanılmak üzere özellikle yetiştirilen, güzel kokulu kırmızı, beyaz ya da sarı çiçekler açan bir ağaççık.
yasin *a. Ar.* Kuran'ın, geleneksel olarak ölüler için okunan, 83 ayetten oluşan 36. suresi.
yaslama *a.* yaslamak eylemi.
yaslamak *(-i)* bir şeyi bir yere dokunur duruma getirmek ve bu durumda tutmak, dayamak. *ör. Bebek, başını annesinin göğsüne yaslamıştı.*
yaslanabilme *a.* yaslanabilmek eylemi.
yaslanabilmek *(-e)* yaslanması olanak içinde olmak ya da yaslanma olasılığı bulunmak.
yaslanış *a.* yaslanmak eylemi ya da biçimi.
yaslanma *a.* yaslanmak eylemi.
yaslanmak (I) *(-e)* **1** kendini dayamak, dayanmak. *ör. Adam duvara yaslanmıştı.* **2** *mec.* güvenmek. *ör. Bunu söylerken gençliğine yaslanmaktaydı.*
yaslanmak (II) *(ösz)* yas içinde olmak, yasa bürünmek.
yaslayış *a.* yaslamak eylemi ya da biçimi.
yaslı *s.* yas tutan, yasta bulunan, yası olan.
yasma *a.* yasmak eylemi.
yasmak, -ar *(-i)* **1** yayın kirişini gevşetmek. **2** düz duruma getirmek.

yassı *s.* yayvan ve düz.
yassıca *s.* biraz yassı olan.
yassıkadayıf *b. a. T. Ar.* kalın ve 7-8 cm. çapında bir çember biçiminde hazır yufka ve bu yufkadan yapılan hamur tatlısı.
yassılama *a.* yassılamak eylemi.
yassılamak *(-i)* yassı duruma getirmek, yassılaştırmak.
yassılanma *a.* yassılanmak eylemi.
yassılanmak *(nsz)* yassı duruma gelmek, yassılaşmak.
yassılaşma *a.* yassılaşmak eylemi.
yassılaşmak *(nsz)* yassı duruma gelmek, yassılmak.
yassılaştırma *a.* yassılaştırmak eylemi.
yassılaştırmak *(-i)* yassı duruma getirmek, yassıltmak.
yassılık *a.* yassı olma durumu.
yassılış *a.* yassılmak eylemi ya da biçimi.
yassılma *a.* yassılmak eylemi.
yassılmak *(nsz)* yassı duruma gelmek.
yassıltabilme *a.* yassıltabilmek eylemi.
yassıltabilmek *(-i)* yassıltmak elinde olmak, yassıltma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yassıltılış *a.* yassıtılmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuk, çekiçlerle vurularak demirin yassıltılışına dalıp gitmişti.*
yassıltılma *a.* yassıltılmak eylemi.
yassıltılmak *(nsz)* yassıltmak eylemine konu olmak.
yassıltma *a.* yassıltmak eylemi.
yassıltmak *(-i)* yassı duruma getirmek.
yassısolucanlar *ç. b. a. hayb.* tenya, kelebek asalağı gibi, vücutları yassı ve uzun olan solucanlar takımı.
yassısolungaçlılar *ç. b. a. hayb.* midye, deniztarağı gibi kavkıları ikiçenetli ve çoğu yenilen yumuşakçalar sınıfı.
yassıağaç *b. a.* üstünde hamur açılan, yemek yenilen tahta, hamur tahtası.
yastağaç *a. ha.* ➻ **yassıağaç**.
yastı *s. ha.* ➻ **yassı**.
yastık *a.* **1** yatarken başın altına koymak, kimi zaman sırtı dayamak için kullanılan, içi pamuk, kuştüyü, yün gibi yumuşak şeylerle doldurulmuş küçük minder. **2** bu biçimde yapılmış ve türlü işlerde kullanılan şey. *ör. Ütü yastığını da yakmışız.* **3** fide yetiştirmek amacıyla ince toprak ve gübreden hazırlanmış yüksekçe yer. **4** yapılarda, makinelerde kimi parçaların üzerine dayandığı parça.
yastıklama *a. ha.* **1** tarlanın kıyısını iyice sürme. **2** sürülen tarlanın iki yanına ters yönde birkaç çizgi çekme.
yaş (I) *a.* **1** var oluştan, doğuştan bu yana geçen ve yıl birimiyle ölçülen zaman. *ör. Kadınlara yaş sorulmaz.* **2** yaşamın çocukluk, gençlik, yaşlılık gibi evrelerinden her biri. *ör. Genç yaşta hapishaneye düştü.* **3** bir kurumun, kuruluşun, düzenin vb. kurulduğundan beri geçen zaman. *ör. Gazetemiz yetmiş yaşında.* **4** *gökb.* bir gökcisminin oluşmaya başladığı günden günümüze değin geçirdiği zaman süresi. **yaş baş** yaşam boyunca edinilen bilgilerin, kazanılan deneyimlerin ve görgünün tümü. **yaş dağılımı** *topb.* bir toplumun ya da toplumsal küme nüfusunun yaş kesimlerine göre dağılma oranı. **yaş günü** bir kimsenin doğduğu günün yıldönümü. **yaş haddi** devlette çalışan bir görevlinin görevinde kalmasına yasaca izin verilmiş olan en ileri yaş. **yaş ilerlemek** yaşlanmak. **yaş kümesi** *topb.* üyeleri yaş ölçüsüne göre belirlenen toplumsal öbek. **yaş yetmiş iş bitmiş** artık her yönden güçten düşmüş olan çok yaşlı kimseler için kullanılır. **yaşı at pazarında sorarlar** "insanın değeri yaşıyla değil bilgisiyle ölçülür" anlamında söylenir. **yaşı benzemesin** genç yaşta ölmüş olan birine herhangi bir bakımdan benzetilen biri için "aynı yaşta ölmesin" anlamında söylenir. **yaşı ne, başı ne?** sözü edilen kişinin henüz genç ve deneyimsiz olduğunu, bu nedenle sözü edilen işi yapamayacağını anlatır. **yaşı yerde sayılası** "dilerim genç yaşta ölsün" anlamında bir ilenç. **yaşında** bir yaşında. *ör. Çocuğu yaşında değilken ölmüştü.* **yaşını başını almak** yaşı oldukça ilerlemiş, deneyimce olgunlaşmış olmak. **yaşını bitirmek** (ya da **doldurmak**) **1)** (çocuk) bir yaşına ulaşmak.*ör. Oğlum yaşını doldurdu.* **2)** bir görevde öngörülen belli bir yaşa ulaşmak. **yaşını göstermemek** yaşından daha genç görünmek.
yaş (II) *s.* **1** ıslanmış, ıslak durumda olan, ıslak, nemli. *ör. Yaş çimene oturulmaz.* **2** (ağaç, meyve için) kendi suyunu, canlılığını yitirmemiş durumda olan, kuru olmayan, taze. *ör. Yaş meyveyi severdi.* **3** *a.* ağlandığı zaman gözlerden akan berrak sıvı, gözyaşı. *ör. Akan yaşını bir mendille kuruladı.* **4** *s. arg.* olumsuz, kötü, korkulu, zor. *ör. Durum oldukça yaş görünüyordu.* **yaş akıtmak** (ya da **dökmek**) ağlamak. **yaş kesen, baş keser** "ağacın pek çok yararları vardır, yalnızca odun sağlamak için ağaç kesen kimse, insan canına kıymış gibi büyük suç işlemiş olur" anlamında söylenir. **yaş meyve** *ha.* dalından yeni koparılmış ve satışa sunulmuş meyve. **yaş pasta** *ha.* kremalı ve yaş meyveli pasta. **yaş sebze** *ha.* dalından yeni koparılmış ve satışa sunulmuş sebze. **yaş tahtaya** (ya da **yere**) **basmak** uyanık davranmamak nedeniyle bir işte aldanmak, zarar görmek. **yaş üzüm** *ha.* dalından yeni koparılmış ve satışa sunulmuş üzüm. **yaşa basmak** *arg.* uyanık davranmayarak zarar görmek. **yaşını içine akıtmak** acısını, üzüntüsünü belli etmemek. **yaşlara boğulmak** çok ağlamak.
yaşa *ünl.* hoşnutluk, sevinç gibi duyguları anlatmak ya da alkışlamak için söylenir.
yaşam *a.* **1** canlılarda, doğumdan ölüme değin, etkinliği sağlayan olgular bütünü. **2** doğumdan ölüme değin geçen süre. *ör. Gerçeği yaşamının sonuna doğru görebilmişti.* **3** canlıla-

rın ana özelliği, canlı olma durumu, canlılık. *ör. Sudan çıkan balıkta yaşam sona erer.* **4** *fels.* canlılarda, ölümün karşıtı olan durum, varlık biçimi ve varlık alanı. **5** *fels.* insanın ruhsal ve tarihsel eylemlerinin tümü. **6** içinde yaşanılan koşulların tümü, yaşam biçimi. *ör. Bu yaşama alışamadım.* **7** geçim koşulları, geçim koşullarının tümü. *ör. Yaşam pahalılığı artıyor.* **8** kişisel durum ve meslek. *ör. Bunu iş yaşamında çok görürsünüz.* **9** canlılığı gösteren kaynaşma, canlılık. *ör. Bu sokakta yaşam kalmamış.* **10** yazgı, kader. *ör. Yaşam önüne engeller koymuş.* **11** yaşamı sağlayan koşulların tümü, canlı varlık, canlılık. *ör. Ay'da yaşam olmadığı anlaşıldı.* **12** yaşamöyküsü. *ör. Bize yaşamını anlattı.* **yaşam biçimi** *topb.* insanların yeme içme, barınma, dinlenme, eğlenme, sağlık, kültür vb. gibi gereksinimlerini karşılamayla ilgili koşulların gösterdiği belirli biçim. **yaşam çizgisi** bilekten başlayan, avuç içine geçen ve göstermeparmağına doğru yönelen ve genellikle sağlık durumunu gösterdiğine inanılan çizgi. **yaşam** (ya da **yaşama**) **düzeyi** *topb.* belli bir toplumda ya da toplumsal kümede ulaşılmış bulunulan tüketim düzeyi. **yaşam felsefesi** kişinin yaşamı anlayış ve algılayış biçimi. **yaşam geçirmek** yaşayış sürdürmek, yaşamak. **yaşam görüşü** toplumsal, kültürel, dinsel, siyasal olarak yaşamı algılayış, anlayış biçimi ve tutumu. **yaşam kavgası** yaşamak ve geçinmek için harcanan çabanın, emeklerin tümü, yaşamaya ve yaşamını sürdürmeye çalışma. **yaşam koşulları** yaşam boyunca kişinin karşılaşabileceği her türlü toplumsal ve ekonomik durumlar. *ör. Yaşam koşulları gittikçe zorlaşıyor.* **yaşam pahalılığı** yiyecek, içecek, giyecek vb.lerin, geçim için gerekli olan şeylerin pahalı olması durumu. **yaşam sigortası** bir kimsenin, yaşlılık çağında toptan kendisine ya da ölümü durumunda kalıtçılarına ödenmek koşuluyla yaptığı sigorta anlaşması. **yaşam standardı** *topb.* bir toplumda bireylerin yaşam düzeyi ölçüsü. **yaşam süresi** *topb.* canlıların, ortalama olarak yaşayabildikleri süre. **(bir şeye) yaşam vermek** canlılık getirmek, canlanmasını sağlamak, canlandırmak. *ör. Demiryolu kasabamıza yaşam verdi.* **yaşama atılmak** geçimini sağlamak üzere çalışmaya başlamak. **yaşama geçirilmek** (bir düşünce, bir karar vb.) uygulanması sağlanmak. **yaşama geçirmek** (bir düşünceyi, kararı vb.) toplum yaşamına sokmak, uygulamaya konulmasını sağlamak, uygulamak. **yaşama gözlerini yummak** (ya da **kapamak**) *mec.* ölmek. **yaşama küsmek** yaşama isteğini yitirmek, kötümserleşmek, bezginleşmek. **yaşamda olmak** yaşamak, yaşıyor olmak, sağ bulunmak. *ör. O zaman babası henüz yaşamdaydı.* **yaşamı kaymak** işleri, sağlığı vb. eskisine göre pek kötüleşmek. **yaşamına girmek** özellikle cinsel yaşamında yer almak. *ör. Onun yaşamına girenlerin sayısı belli değil.* **yaşamını (birine ya da bir şeye) borçlu olmak 1)** o kimse ya da şey tarafından ölümden kurtarılmış olmak. **2)** birinin yaşamı bir başkasınca sağlanmış olmak. **yaşamını kazanmak** çalışıp kazanarak geçimini sağlamak, kendi kazancıyla geçinmek. **yaşamını yaşamak** dilediği gibi, gönlüne göre, özgürce bir yaşam sürmek.

yaşama *a.* yaşamak eylemi. **yaşama gücü** *fels.* **1)** canlılık. **2)** yaşamı sürdürmenin en temel nedeni olarak kabul edilen ilke. **yaşama düzeyi** ➻ **yaşam düzeyi**. **yaşama uğraşı** canlı varlıkların, içinde bulundukları çevrenin her türlü koşulları karşısında yaşayabilmek için verdikleri savaşım. **yaşama sevinci** *ruhb.* belli bir amaca yönelmiş olmaksızın salt yaşama karşı gösterilen, yaşıyor olmaktan duyulan coşkusal hoşnutluk.

yaşamaca *be.* yaşadığı sürece, yaşam boyu olarak, yaşamca.

yaşamak *(nsz)* **1** canlılığını, yaşamını sürdürmek, yaşamda bulunmak, sağ olmak. *ör. O zamanlar babası henüz yaşamaktaydı.* **2** varlığını sürdürmek, yaşam sürmek. *ör. Ayılar ormanda yaşar.* **3** yerleşmiş olmak, oturmak. *ör. Köyde yaşamakla kentte yaşamak farklıdır.* **4** herhangi bir durumda bulunmak ya da olmak. *ör. Kadının, çocuksuz yaşamak gücüne gitmişti.* **5** geçinmek. *ör. Bu pahalılıkta yaşamak iyice zorlaştı.* **6** *mec.* sürüp gitmek, sürmek, anımsanmak. *ör. O ölmedi, içimizde hep yaşayacaktır.* **7** *mec.* zevk ve eğlence içinde hoş vakit geçirmek. *ör. Bu akşam biraz yaşayalım.* **8** *mec.* varlık içinde, keyifli bir yaşam sürmek. *ör. Adamlar yaşıyor, biz sürünüyoruz.* **9** *mec.* işleri yolunda gitmek, mutlu olmak, keyfi yerine gelmek. *ör. Öğretmen sınav yapmayınca çocuklar yaşadılar.* **10** *mec.* bir durumu yaşar gibi olmak, bir durumla özdeşleşmek, onu duyumsamak. *ör. Geçirdiği kazayı anlatırken olayı yaşıyordu.* **11** *mec.* bir durumu, bir duyguyu yaşamış olmak. *ör. Aşkı yaşadığını söylüyordu.*

yaşambilim *b. a.* hayvanbilim ve bitkibilimi de içine alan, canlıların doğma, gelişme, üreme gibi yaşam evrelerini konu edinen bilim. *eş.* **biyoloji**.

yaşambilimci *b. a.* yaşambilimle uğraşan kimse, yaşambilim uzmanı. *eş.* **biyolog**.

yaşambilimcilik *b. a.* yaşambilimle uğraşma, yaşambilim uzmanlığı.

yaşambilimsel *b. s.* yaşambilimle ilgili. *eş.* **biyolojik**.

yaşamca *be.* yaşam boyu, yaşadığı sürece.

yaşamortam *b. a. yeni* hayvanların ya da bitkilerin doğal olarak yaşadıkları yer. *eş.* **habitat**.

yaşamöyküsel *b. s.* yaşamöyküsü özelliği taşıyan, yaşamöyküsüyle ilgili.

yaşamöyküsü, -nü *b. a.* bir kimsenin soyu, doğumu, yetişmesi vb. konusunda toplu bilgi veren yazı.

yaşamsal *s.* **1** yaşamla ilgili. **2** *mec.* yaşam değerinde olan, çok önemli.
yaşamsallık *a.* yaşamsal olma durumu.
yaşanabilir *s.* yaşamaya uygun (yer, ortam). *ör. Yaşanabilir köylerimiz çoktur.*
yaşanabilme *a.* yaşanabilmek eylemi.
yaşanabilmek *(ösz)* yaşanması olanaklı olmak ya da yaşanma olasılığı bulunmak. *ör. Geçmiş bir daha yaşanabilir mi?*
yaşanılma *a.* yaşanılma eylemi.
yaşanılmak *(ösz)* ➻ **yaşanmak.**
yaşanma *a.* yaşanmak eylemi.
yaşanmak *(ösz)* herhangi biri yaşamak. *ör. Bu daracık evde yaşanır mı?*
yaşanmış *s.* yaşayarak geçirilmiş. *ör. Yaşanmış günlerimizi bir daha yaşayamayız.*
yaşanmışlık *a.* yaşanmış olma durumu. *ör. Yazarın romanında yaşanmışlık duygusu ağır basıyor.*
yaşantı *a.* **1** yaşanılanlardan, görülenlerden, duyulanlardan sonra kişide kalan ve kişiliği zenginleştiren, bir anlamı olan bütün şeyler. **2** yaşanılan bir an, yaşamın herhangi bir bölümü. **3** (kimi zaman) yaşam. *ör. İş yaşantısı zordur.*
yaşantısal *s.* yaşantı özelliği taşıyan, yaşantıyla ilgili.
yaşarabilme *a.* yaşarabilmek eylemi.
yaşarabilmek *(nsz)* yaşarması olanak içinde olmak ya da yaşarma olasılığı bulunmak.
yaşarıverme *a.* yaşarıvermek eylemi.
yaşarıvermek *(nsz)* (göz) çabucak yaşarmak.
yaşarlık *a.* yaşıyor olma, canlılığını sürdürme durumu.
yaşarma *a.* yaşarmak eylemi.
yaşarmak *(nsz)* **1** (göz) yaşla dolmak. **2** ıslanmak, nemlenmek.
yaşartabilme *a.* yaşartabilmek eylemi.
yaşartabilmek *(-i)* yaşartması olanaklı olmak ya da yaşartma olasılığı bulunmak. *ör. Çocuğa davranışı göz yaşartabilirdi.*
yaşartıcı *a.* ve *s.* (gözde) yaşarmaya yol açan (olay, nesne).
yaşartma *a.* yaşartmak eylemi.
yaşartmak *(-i)* yaşarmasını sağlamak ya da yaşarmasına yol açmak. *ör. Duman göz yaşartır.*
yaşasın *ünl.* hoşnutluk, sevinç gibi duyguları anlatmak ya da alkışlamak için söylenir.
yaşatabilme *a.* yaşatabilmek eylemi.
yaşatabilmek *(-i)* yaşatmak elinde olmak, yaşatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yaşatıcı *s.* yaşamasını sağlayan, yaşatan.
yaşatılabilme *a.* yaşatılabilmek eylemi.
yaşatılabilmek *(nsz)* yaşatılması olanak içinde olmak ya da yaşatılma olasılığı bulunmak. *ör. Hasta iyi bakımla birkaç gün daha yaşatılabilirdi.*
yaşatılma *a.* yaşatılmak eylemi.
yaşatılmak *(nsz)* yaşaması sağlanmak.
yaşatkan *s.* yaşamın sürmesini, çoğalmayı, büyümeyi sağlayan. **yaşatkan sinir sistemi** *gövb.* sempatik ve parasempatik sinir sistemlerinin oluşturduğu, istençdışı devinimleri düzenleyen sinir sistemi.
yaşatma *a.* yaşatmak eylemi.
yaşatmak *(-i)* **1** yaşamasını sağlamak ya da yaşamasına olanak vermek. **2** *mec.* daha iyi ve varlık içinde bir yaşam sürmesini sağlamak. **3** *mec.* iyi vakit geçirmesini sağlamak, mutlu etmek, hoşnut etmek, keyiflendirmek. **4** *mec.* sürdürmek. *ör. Dostluğumuzu yaşatmak isteriz.* **yaşatmamak** herhangi bir yerde barınmasına, yaşamasına olanak vermemek.
yaşayabilme *a.* yaşayabilmek eylemi.
yaşayabilmek *(nsz)* yaşaması olanaklı olmak ya da yaşama olasılığı bulunmak. *ör. Her canlı yaşayabilmek için belli ortamda olmalıdır.*
yaşayagelme *a.* yaşayagelmek eylemi.
yaşayagelmek *(nsz)* yaşantı olarak yaşamak, öteden beri yaşıyor, uyguluyor olmak. *ör. Bu konuda yaşayageldiğimiz olayları hesaba katmıyorum.*
yaşayış *a.* yaşamak eylemi ya da biçimi.
yaşdönümü, -nü *b. a.* **1** belli bir yaşa gelen kadınlarda doğurma yeteneğinin sona ermesi. *eş.* **menopoz.** **2** belli bir yaşa gelen erkeklerde, erbezlerinin salgıladıkları hormon miktarının giderek azalması sonucu cinsel gücün azalması. *eş.* **andropoz.** **yaşdönümüne girmek** (kadın) yumurtlamanın sona erdiği dönem başlamak, aybaşıdan kesilmek.
yaşın yaşın *ik. be. esk.* (ağlamak için) gizli saklı bir biçimde, için için, gizli gizli.
yaşıt *s.* ve *a.* aynı yaşta olan (kimselerden her biri).
yaşıtlık *a.* yaşıt olma durumu.
yaşlanabilme *a.* yaşlanabilmek eylemi.
yaşlanabilmek *(nsz)* yaşlanması olanak içinde olmak ya da yaşlanma olasılığı bulunmak.
yaşlandırabilme *a.* yaşlandırabilmek eylemi.
yaşlandırabilmek *(-i)* yaşlandırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yaşlandırma *a.* yaşlandırmak eylemi.
yaşlandırmak *(-i) mec.* yaşından büyük görünmesine yol açmak, yaşlı **(I)** gibi göstermek. *ör. Bu giysi seni yaşlandırmış.*
yaşlanış *a.* yaşlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun yaşlanışı da sorunluydu.*
yaşlanıverme *a.* yaşlanıvermek eylemi.
yaşlanıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede yaşlanmak. *ör. Adamcağız ağır iş yüzünden yaşlanıvermişti.*
yaşlanma *a.* yaşlanmak eylemi.
yaşlanmak *(nsz)* yaşlı duruma gelmek, yaşı ilerlemek, yaşlılığa yaklaşmak.
yaşlı (I) *s.* yaşı ilerlemiş, yaşlanmış. **yaşlı başlı** yaşı oldukça ilerlemiş, yaşlı ve görgülü, olgun (kimse).
yaşlı (II) *s.* (göz için) yaşla dolmuş, yaşlanmış, ıslanmış.
yaşlıca *s.* biraz yaşlı.
yaşlık *a.* yaş, ıslak olma durumu, ıslaklık.
yaşlılaryurdu, -nu *b. a.* yaşlanmış olmakla birlikte kendi işini görebilecek durumdaki

kimselerin az bir para karşılığında barındığı toplumsal kurum. *eş.* **huzurevi**.
yaşlılık *a.* yaşlı **(I)** olma durumu.
yaşlılıkbilim *b. a. hek.* yaşlanmayla ilgili sağlık konularını ve sorunlarını çalışma konusu yapan hekimlik dalı.
yaşmak *a.* **1** *esk.* kadınların feraceyle birlikte kullandıkları, yalnızca gözleri açıkta bırakan yüz örtüsü. **2** *ha.* baş ile birlikte yüzü ve ağzı da kapatan başörtüsü.
yaşmaklama *a.* yaşmaklamak eylemi.
yaşmaklamak *(-i)* yaşmakla yüzünü örtmek.
yaşmaklanma *a.* yaşmaklanmak eylemi.
yaşmaklanmak *(nsz)* yaşmak örtünmek.
yaşmaklı *s.* yaşmak örtünmüş olan.
yaşmaksız *s.* yaşmak örtünmemiş olan.
yat, -tı (I) *a. İng.* yarış ya da özel geziler için kullanılan, yelkenli ya da motorlu gemi. **yat kulübü** yatçılığın gelişmesine yararlı olmak üzere kurulmuş kulüp. **yat limanı** yatların demirlediği liman. *eş.* **marina**. **yat turizmi** yönetimi kaptanında bulunmak üzere, kiralık yatlarla yapılan turistik amaçlı toplu gezi.
yat, -tı (II) *a. tar.* zırh ve kalkan gibi, korunmaya yarayan araç.
yatabilme *a.* yatabilmek eylemi.
yatabilmek *(nsz)* yatmak elinde olmak, yatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yatağan *a.* belde taşınan, namlusu eğmeçli, uzun ve ağır, iki yanı da keskin bir tür savaş bıçağı.
yatak *a.* **1** uyumak, dinlenmek gibi amaçlarla üzerine ya da içine yatılan ev eşyası. **2** pamuk, yün, kuştüyü gibi maddelere kılıf geçirilerek yapılan şilte, döşek. **3** yatmak ereğiyle üzerine şilte konulan karyola, somya, kerevet gibi nesne. **4** üzerinde yatılabilen her türlü şey. *ör. Kırda ot yataklarda yattık.* **5** akarsuların içinde aktıkları yer. *ör. Orada kurumuş bir dere yatağı vardı.* **6** *yerb.* birkaç katmandan oluşmuş kayaç birimi. **7** *yerb.* katmanlı bir kaya bütününde maden filizi ya da taşıl döküntüsünden oluşan çok ince tabaka. **8** maden ya da taş ocaklarında birbirini izleyen iki maden, taş ya da kömür tabakası arasında uzanan damar. **9** bir şeyin bol olduğu, çok bulunduğu yer. *ör. Denizin balık yatağı olan yerlerini biliyordum.* **10** çanak biçimindeki bir havzada ya da benzeri bir oluşumda toplanmış olan petrol birikintisi. **11** fideleri gömmek için toprakta açılan çukur. **12** gizli barınak ya da bir suçluyu gizlice barındıran yer ya da kimse. *ör. Eski Tophane kabadayı yatağıydı.* **13** kimi makinelerde devingen parçaları içine alan devingen ya da durağan bölüm. *ör. Tüfeğin namlu yatağı ağaç olur.* **14** turunçgillerin ve yumurtanın korunmak için konuldukları, saman vb.den yararlanılarak yapılan yer. **yatağa bağlanmak** yataktan kalkamayacak denli hasta olmak. **yatağa bağlamak** (birini, bir şey) yataktan kalkamayacak denli hasta etmek. *ör. Bu kötü nezle onu yatağa bağladı.* **yatağa** (ya da **yataklara**) **düşmek** hastalanıp yatmak, hastalanmak. **yatağa girmek** (biriyle) cinsel ilişki için yatmak. **yatağa serilmek** bitkin, yorgun bir durumda, yatağa uzanıp yatmak. **(birinin) yatağına girmek** (kadın) biriyle, evlilik bağı olmaksızın ilişkide bulunmak. **yatağını ayırmak** (karı ya da koca) ayrı yatakta yatmak. **yatak çarşafı** yatakta şiltenin üzerine serilen çarşaf. **(bir kimseyi) yatak çekmek** yatmak isteği duyumsamak, çok güçsüz ve bitkin olmak. **yatak liman** büyük donanmaların barınmasına elverişli liman. **yatak limon** daha sonra piyasaya sunulmak üzere, belli koşulları taşıyan bir ortamda bir süre bekletilmiş limon. **yatak odası** evde, içinde yatak bulunan ve yatmak için kullanılan oda. **yatak örtüsü** yatağın üzerine serilen, onu gizleyen örtü. **yatak takımı** yatak odasında kullanılan ve karyola, komodin, gardırop, şilte, yorgan, yastık gibi şeylerden oluşan bütün. **yatak yapmak** (ya da **sermek**) yatacak yer hazırlamak.
yatakhane *b. a. T. Far.* (. . - .) **1** okul, fabrika gibi yerlerde, büyük çoğunluğun yatmasına elverişli yatak salonu. **2** (yatılı okullarda) öğrencilerin yattığı yer.
yataklı *s.* **1** herhangi bir sayıda yatağı olan. *ör. Otelde iki yataklı oda yokmuş.* **2** içinde aktığı yer derin olan. *ör. Yataklı ırmakların suyu bol olur.* **3** *a.* yataklı vagon. **yataklı vagon** kompartımanları tek ya da çift yatak alacak biçimde düzenlenmiş, yolculuk sırasında yatılan vagon.
yataklık *a.* **1** üzerine yatak serilen tahta ya da maden karyola, kerevet. **2** suçluları barındırma, suçlulara gizlice yardım etme. **3** *s.* herhangi bir sayıda yatağı bulunan, herhangi bir sayıda yatak alabilen. *ör. Yüz yataklık bir hastane yapıldı.* **4** *a. ha.* yatak yorgan konulan yer, dolap. **yataklık etmek** suçluları gizlice barındırmak, onlara yardımcı olmak. *ör. Teröristlere yataklık etmek suçtur.*
yatalak *s.* ve *a.* inme ya da sakatlık yüzünden yataktan kalkamayan (kimse). **yatalak kalmak** *ha.* yatalaklıktan kurtulamamak. **yatalak olmak** herhangi bir nedenle yatalak duruma gelmek.
yatalaklaşabilme *a.* yatalaklaşabilmek eylemi.
yatalaklaşabilmek *(nsz)* (kaza geçirerek, hastalanarak vb.) yatalaklaşması olanak içinde olmak ya da yatalaklaşma olasılığı bulunmak.
yatalaklaşıverme *a.* yatalaklaşıvermek eylemi.
yatalaklaşıvermek *(nsz)* (kaza geçirerek, hastalanarak vb.) çabucak ya da kısa sürede yatalaklaşmak. *ör. Adam bir ay içinde yatalaklaşıverdi.*
yatalaklaşma *a.* yatalaklaşmak eylemi.
yatalaklaşmak *(nsz)* (kaza geçirerek, hastalanarak vb.) yatalak duruma gelmek.
yatalaklık *a.* yatalak olma durumu.
yatay *s. mat.* yerçekimi doğrultusuna dikey, gözerimine koşut olan. *ör. Sıvıların yüzü ya-*

taydır. **yatay geçiş** ilgili yönetmeliklere uygun olarak bir okuldan bir başka okula geçme işi. **yatay seren** *den.* üzerine dört köşeli yelken açılan ve bir direğe yatay biçimde takılan yelken.

yataylaşma *a.* yataylaşmak eylemi.

yataylaşmak *(nsz)* yatay duruma gelmek.

yataylaştırma *a.* yataylaştırmak eylemi.

yataylaştırmak *(-i)* yatay duruma getirmek.

yataylık *a.* yatay olma durumu, yatay durumda bulunan bir nesnenin özelliği.

yatçı *a. İng. T.* **1** yat yapıp satan kimse. **2** yat turizmi düzenleyen kimse. **3** yatı olan ve yat ile geziyi seven kimse.

yatçılık *a. İng. T.* eğlenmek ereğiyle yapılan her türlü deniz teknesi sporu.

yatı *a.* gecelemek ereğiyle yapılan konukluk. *ör. Bu akşam yatıya geldik.*

yatık *s.* **1** yatırılmış bir durumda olan, dik olmayan, eğik. **2** kullanılmadığı halde zamanla dayanıklılığını yitirmiş olan. *ör. Arabaya aldığı lastiklerden ikisi yatıkmış, parçalanıverdi.* **3** çevrilmiş, devrik. *ör. Eskiden yatık yakalar modaydı.* **4** *arg.* orospu. **yatık yazı** sağdan sola doğru eğik olan yazı.

yatıklık *a.* yatık olma durumu.

yatılabilme *a.* yatılabilmek eylemi.

yatılabilmek *(nsz;-de)* yatılmaya uygun olmak, yatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Orada bir gece bir otelde yatılabilir.*

yatılı *s.* ve *a.* **1** geceleri de kalınıp yatılan (okul vb.). *ör. Yatılı okullar azalmış.* **2** geceleri de kalıp yatan (öğrenci, hizmetçi, konuk). *ör. Yatılı hizmetçi bulmak zordu.*

yatılılık *a.* yatılı olma durumu.

yatılma *a.* yatılmak eylemi.

yatılmak *(nsz)* yatmak eylemi yapılmak.

yatım *a. den.* gemi direklerinin başa ya da kıça doğru olan eğimi.

yatımlı *s. ha.* uysal.

yatımlılık *a. ha.* uysallık.

yatır *a.* içinde, doğaüstü gücü bulunduğuna ve dilerse insanlara yardım ettiğine inanılan bir ermişin yattığı mezar ya da böyle bir mezarın bulunduğu yer.

yatırabilme *a.* yatırabilmek eylemi.

yatırabilmek *(-i; -i, -e)* yatırmak elinde olmak, yatırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yatırı *a. yeni eko.* ➻ **mevduat, tevdiat.**

yatırılabilme *a.* yatırılabilmek eylemi.

yatırılabilmek *(nsz)* yatırılması olanak içinde olmak ya da yatırılma olasılığı bulunmak. *ör. Para bankaya yatırılabilirdi.*

yatırılma *a.* yatırılmak eylemi.

yatırılmak *(nsz)* yatırmak eylemine konu olmak, yatması sağlanmak ya da yatmasına yol açılmak.

yatırım *a.* **1** yatırmak eylemi, yatırma. **2** parayı, gelir getirici taşınır ya da taşınmaz bir mala yatırma. **3** *eko.* üretimi geliştirmek ya da işler durumda tutmak için yapılan harcamalar. **4** *mec.* ileriye dönük olarak bir çıkar ya da kazanç elde etmek ereğiyle yapılan davranışlar. **yatırım bankası** *eko.* yatırımı desteklemek amacıyla yalnızca yatırıma kredi veren banka. **yatırım yapmak 1)** gelir elde etmek ereğiyle bir ticaret işine para koymak. **2)** *mec.* ileriye dönük olarak bir çıkar ya da kazanç elde etmek ereğiyle birtakım davranışlarda bulunmak, şimdiki davranışlarıyla, ilerde sağlamayı düşündüğü çıkarı için ortam hazırlamak.

yatırımcı *a.* yatırım yapan kimse.

yatırımcılık *a.* yatırım yapma işi.

yatırış *a.* yatırmak eylemi ya ada biçimi. *ör. Parayı bankaya yatırışımız iyi olmuş.*

yatırma *a.* yatırmak eylemi.

yatırmak *(-i; -i, -e)* **1** bir kimsenin bir yere yatmasını, boylu boyunca uzanmasını sağlamak. *ör. Bebeği beşiğine yatırdım.* **2** geceyi geçirmesini sağlamak, geceletmek, uyutmak. *ör. Konuğu hangi odada yatıracağız?* **3** (nesneler için) yatık, eğik duruma getirmek, eğmek. *ör. Çimenlere basıp yatırmışlar.* **4** konuk etmek. *ör. Teyzemi birkaç gün bizde yatıracağız.* **5** parayı, işletmek ereğiyle bankaya ya da benzeri bir yere vermek. *ör. Elindekini yatıracak bir banka bulamamıştı.* **6** (vergi, telefon, elektrik vb. parasını) parayı, ilgili kuruluşa teslim etmek. *ör. Su parasını dün yatırdım.* **7** bir besin maddesini korumak ya da tatlandırmak için tuz, soğan, şarap vb.de bir süre bekletmek. **8** (dik şeyleri) düzeltmek, bastırmak, yassıltmak. *ör. Çimenlere basıp yatırdı.* **9** *arg.* gerekli ilgiyi göstermemek, savsaklamak. *ör. İşi yatırıp sinemalara gidiyordu.* **10** *arg.* başarısızlığa uğramasına yol açmak. *ör. Adamım, bizi yatırdın yahu!*

yatırman *a. yeni* getiri elde etmek ereğiyle bankaya para yatıran kimse. *eş.* **mudi.**

yatısız *s.* yatılı olmayan (okul, öğrenci, konuk).

yatış *a.* yatmak eylemi ya da biçimi.

yatışabilme *a.* yatışabilmek eylemi.

yatışabilmek *(nsz)* yatışması olanak içinde olmak ya da yatışma olasılığı bulunmak. *ör. Babam öfkelense bile öfkesi çabuk yatışabilir.*

yatışıverme *a.* yatışıvermek eylemi.

yatışıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yatışmak. *ör. Az sonra öfkesi yatışıvermişti.*

yatışma *a.* yatışmak eylemi.

yatışmak *(nsz)* **1** aşırılığı, etkisi, hızı, yeğinliği azalmak ya da geçmek. *ör. Dalgalar yatıştı.* **2** (coşku, korku, sinir vb. için) yeğinliği, etkisi azalmak ya da geçmek. *ör. Babası çok kızmıştı ama sonra yatıştı.* **3** (ayaklanma, kargaşa, kavga vb.) sona ermek. *ör. Ortalık yatışınca herkes işine döndü.*

yatıştırabilme *a.* yatıştırabilmek eylemi.

yatıştırabilmek *(-i)* yatıştırması olanak içinde olmak ya da yatıştırma olasılığı bulunmak.

yatıştırıcı *s.* **1** yatıştırma özelliği olan, yatıştıran, sakinleştiren. **2** *a.* ve *s.* ağrıyı, sızıyı gi-

deren ya da insana sakinlik veren, insanın yatışmasını sağlayan (ilaç).
yatıştırılma *a.* yatıştırılmak eylemi.
yatıştırılmak *(nsz)* yatıştırmak eylemine konu olmak, yatışması sağlanmak. *ör. Kavga, araya girenlerce yatıştırıldı.*
yatıştırış *a.* yatıştırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Öfkesini yatıştırışı kısa sürdü, kendine geldi.*
yatıştırma *a.* yatıştırmak eylemi.
yatıştırmak *(-i)* **1** aşırılığını, hızını, etkisini, yeğinliğini azaltmak, yatışmasını sağlamak. *ör. Yağmur fırtınayı yatıştırdı.* **2** (ayaklanmayı, kargaşayı) bastırmak, önlemek. *ör. Paşa, isyanı yatıştırmak için adamlar gönderdi.* **3** (öfke, korku, sinir vb. için) bastırmak, önlemek, yumuşatmak, sakinleşmesini sağlamak. *ör. Midesini yatıştırmak için iki lokma bir şey yemişti.* **4** ılımlı, ölçülü, sakin, yumuşak davranmasını sağlamak. *ör. Onu yatıştırmak için birkaç söz söylemiş, başaramamıştı.*
yatkın *s.* **1** (bir şeye) alışkın, usta, becerikli, yetenekli. *ör. Eli işe yatkınlara hemen iş verdiler.* **2** bir yana eğilmiş, yatık. **3** kullanılmadığı halde uzun süre durduğu için sağlamlığını yitirmiş, çürük (mal). **4** *mec.* alışmış, benimsemiş, eğilimli. *ör. Gönlüm bu işe yatkındı.* **5** *ha.* birkaç yıl sürülmeden bırakılmış (tarla) ya da uzun süre iş gördürülmemiş olan (hayvan).
yatkınlaşma *a.* yatkınlaşmak eylemi.
yatkınlaşmak *(nsz)* yatkın duruma gelmek.
yatkınlık *a.* **1** yatkın olma durumu. **2** *eğit.* alışkanlıktan doğan yeti, yetenek.
yatma *a.* yatmak eylemi.
yatmak, -ar *(nsz)* **1** bir yere ya da bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak. **2** uyumak ya da dinlenmek ereğiyle yatağa girmek ya da bir yere uzanmak. *ör. Serseriler park banklarında yatıyorlar.* **3** hastalık yüzünden yatakta ya da hastanede kalmak. *ör. Bir hafta hastanede yatmıştı.* **4** geceyi bir yerde geçirmek. *ör. Bugün yolda yatacağız, oraya ancak yarın ulaşırız.* **5** yatay ya da yataya yakın duruma gelmek, eğilmek. *ör. Üzerine basılan otlar yatmış.* **6** alıcısı çıkmamak, satılmamak, beklemek. *ör. Mallar dükkânda yatıyor.* **7** işlemez, çalışmaz durumda kalmak, işsiz beklemek. *ör. Kamyon iki gündür yatıyor.* **8** (bir besin maddesi) bir özellik kazanmak için sirke, soğan, tuz, şarap gibi bir şeyin içinde bir süre beklemek. *ör. Şarapta yatan balık lezzetli olur.* **9** hapishaneye konulmak. *ör. Oğlu iki yıldır yatıyor.* **10** düz bir duruma gelmek, düzleşmek. *ör. Kırışığı yatsın diye perdeyi ütülemişti.* **11** (ölü) gömülmüş olmak. *ör. Babası köy mezarlığında yatıyordu.* **12** *tkz.* olumsuz bir nedenle başarısızlığa uğramak, istenilen sonuca ulaşamamak. *ör. İş yattı.* **13** *mec.* var olmak, bulunmak. *ör. İşin içinde kıskançlık yatıyor.* **14** *ha.* bir iş yapmaksızın durmak, çalışmamak ya da işsiz kalmak. *ör. Köyde herkes yatıyordu, iş yoktu.* **15** bir öneriyi, bir düşünceyi benimsemeye, kabul etmeye yönelmek. *ör. Onlar bu önerimize yatarsa, iş düzelir.* **16** *(-le)* cinsel ilişkide bulunmak. **yatanın, yürüyene borcu var 1)** çalışmayanın kazancı olmaz, veresiye alışveriş eder, onun için sürekli borçlu kalır. **2)** çalışmayarak bir şeyden yararlanan kimse, o şeyi yapana borçludur. **yatar koltuk** (taşıtlarda) geriye doğru yatabilme özelliği bulunan koltuk. **yatar kurttan yeler tilki iyidir** az güçlü olduğu halde çalışan, çok güçlü olup da çalışmayandan daha başarılı olur. **yatıp kalkıp** her zaman, sürekli bir biçimde. *ör. Yatıp kalkıp bu işi düşünüyordu.* **yatıp kalkmak 1)** gecelerini geçirmek. *ör. Otellerde kalıyordu, bir evde yatıp kalkmak özlemiydi.* **2)** cinsel ilişkide bulunmak. *ör. Önüne gelenle yatıp kalkmaktan geri kalmıyordu.* **yatıp kalmak** hastalanıp iş göremez duruma gelmek. *ör. Baba yatıp kalınca aile zor durumda kalmıştı.*
yatsı *a.* **1** Güneş'in batışından bir buçuk, iki saat sonraki vakit. *ör. Konuklar yatsıda gelmişti.* **2** yatsı namazı. *ör. Yatsıyı kılmak için camiye gitmişti.* **yatsı ezanı** yatsı vakti yatsı namazı için okunan ezan. **yatsı namazı** yatsı vaktinde kılınan on üç rekâtlık namaz.
yatuğan *a. esk.* ➤ **yatuk.**
yatuk *a. esk.* kanun, santur gibi çalgıların ortak adı.
yavan *s.* **1** yağı yeterince olmayan, yağı az olan. *ör. Yavan pilav yenmez.* **2** yanında katık olmayan, katıksız. *ör. Günlerini yavan ekmekle geçirmişti.* **3** *mec.* hoş olmayan, anlamsız, tatsız. *ör. O yaz yavan bir tatil geçirmiştik.* **4** *mec.* görgüsüz, bilgisiz, tatsız (kimse). *ör. Böyle yavan adamları nerden bulursunuz?* **yavan konuşmak** *ha.* anlamsız, yersiz, tatsız söz söylemek.
yavanlaşıverme *a.* yavanlaşıvermek eylemi.
yavanlaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da az süre içinde yavanlaşmak. *ör. Toplantıda bir süre sonra konuşmalar yavanlaşıverdi.*
yavanlaşma *a.* yavanlaşmak eylemi.
yavanlaşmak *(nsz)* yavan duruma gelmek.
yavanlaştırma *a.* yavanlaştırmak eylemi.
yavanlaştırmak *(-i)* yavan duruma getirmek.
yavanlık *a.* yavan olma durumu.
yavaş *s.* **1** hızlı olmayan, ağır. *ör. Köy, yavaş yürüyüşle iki saat çekmişti.* **2** (ses için) az duyulan, alçak, hafif. *ör. Çocuk, yavaş sesle babasından para istemişti.* **3** ağır davranan (kimse). *ör. Yavaş işçiye kim iş verir?* **4** *be.* hızlı olmayarak, hafif bir biçimde. *ör. Yavaş gidersen biz sonra sana yetişiriz.* **5** *ünl.* acele etme!, dikkat et! **yavaş atın çiftesi pek olur** yumuşak huylu kimselerin kızması, öfkesi sert olur. **yavaş çekim** *sin.* bir devinimin görüntüdeki hızını daha yavaşlatılmış göstermek için uygulanan çekim yöntemi. **yavaş gel!** (ya da **yavaş ol!**) *arg.* o kadar yüksekten atma! abartma! ağır ol! kendine gel! **yavaş**

tükürüğün sakala zararı var sert davranmak gereken durumlarda yumuşak, gevşek davranan kimse, bu tutumunun zararını görür. **yavaş tütün** sert olmayan tütün. **yavaş yavaş** *ik. be.* **1)** hızlı olmayan bir biçimde, azar azar, ağır ağır. *ör. Aşağıda yavaş yavaş akan suya bakıyordu* **2)** gittikçe, gitgide. *ör. Durumu yavaş yavaş anlamaktaydı.* **yavaştan almak 1)** işi yapmakta hızlı davranmamak. **2)** ılımlı, ölçülü davranmak.

yavaşa *a. ha.* azgın, huysuz atları yola getirmek için dudaklarına takılan tahta kıskaç.

yavaşça *be.* (. .' .) oldukça yavaş bir biçimde, usulca. **yavaşça yavaşça** *ik. be.* yavaş yavaş.

yavaşçacık *be.* (. .' . .) çok yavaş bir biçimde, yavaş olarak, yavaşça.

yavaşlama *a.* yavaşlamak eylemi.

yavaşlamak *(nsz)* yavaş duruma gelmek, eski hızı, yeğinliği kalmamak, hızını, yeğinliğini azaltmak. *ör. Rüzgâr yavaşladı.*

yavaşlatabilme *a.* yavaşlatabilmek eylemi.

yavaşlatabilmek *(-i)* yavaşlatmak elinde olmak, yavaşlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yavaşlatılabilme *a.* yavaşlatılabilmek eylemi.

yavaşlatılabilmek *(nsz)* yavaşlatılması olanak içinde olmak ya da yavaşlatılma olasılığı bulunmak.

yavaşlatılış *a.* yavaşlatılmak eylemi ya da biçimi. *ör. İşin yavaşlatılışı iyi olmadı.*

yavaşlatılma *a.* yavaşlatılmak eylemi.

yavaşlatılmak *(nsz)* yavaşlaması sağlanmak, yavaş duruma getirilmek, hızı azaltılmak.

yavaşlatılmış *s.* ağır duruma getirilmiş, hızlı olmayan (eylem). **yavaşlatılmış devinim** *sin.* (film için) çok hızlı devinimlerin ayrıntılarını gözleyebilmek için, devinimin gerçektekinden daha yavaş görünmesini sağlayan sinema tekniği.

yavaşlatış *a.* yavaşlatmak eylemi ya da biçimi. *ör. İşçilerin işi yavaşlatışı önlendi.*

yavaşlatma *a.* yavaşlatmak eylemi.

yavaşlatmak *(-i)* yavaşlamasını sağlamak ya da yavaşlamasına yol açmak.

yavaşlayabilme *a.* yavaşlayabilmek eylemi.

yavaşlayabilmek *(nsz)* yavaşlaması olanaklı olmak ya da yavaşlama olasılığı bulunmak.

yavaşlayış *a.* yavaşlamak eylemi ya da biçimi. *ör. İşin yavaşlayışı önlenebilirdi.*

yavaşlayıverme *a.* yavaşlayıvermek eylemi.

yavaşlayıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yavaşlamak. *ör. Kriz olunca işler yavaşlayıverdi.*

yavaşlık *a.* yavaş olma durumu.

yave *a. Far.* (- .) anlamsız, saçma sapan söz.

yaver *a. Far.* (- .) **1** *esk.* yardım eden, yardımcı. **2** devlet başkanı, yüksek rütbeli komutan gibi kimselerin yanında bulunan ve onların komutlarını yazmakla, bu komutları gerektiğinde yerine ulaştırmakla görevli subay, emir subayı.

yaverlik *a. Far. T.* (- . .) **1** yaver olma durumu. **2** yaverin görevi ya da makamı.

yavru *a.* **1** yeni doğmuş insan ya da hayvan. *ör. Anne yavrusunu emzirdi. Köpek yavrularını gezdiriyor.* **2** (anne babaya göre) çocuk, evlat. *ör. Herkes yavrusunu sever.* **3** *mec.* bir şeyin küçüğü, ufağı. *ör. Saray yavrusu bir konakta oturmuşlardı.* **4** *arg.* çok genç ve güzel kadın. **5** *a.* ve *s. arg.* (öğrenci, kumarcı, mahkûm vb. için) acemi, deneyimsiz, toy. **yavru atmak** (gebe hayvan) yavrusunu düşürmek. **yavrum** genç yaştaki kimselere sevecen bir seslenme sözü olarak kullanılır. *ör. Yavrum, biraz gelir misin?*

yavruağzı, -nı *b. a.* **1** kavuniçiyle pembe arası bir renk. **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Üstünde yavruağzı bir bluz vardı.*

yavrucağız *a.* ➻ **yavrucak**.

yavrucak *a.* (acıma, sevgi, sevecenlik gibi duygularla) yavru.

yavrucuk *a.* (acıma, sevgi, sevecenlik gibi duygularla) yavru.

yavrukurt *b. a.* küçük yaşta izci çocuk.

yavrulama *a.* yavrulamak eylemi.

yavrulamak *(nsz)* (hayvan için) doğurmak.

yavrulayış *a.* yavrulamak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuk, kedinin yavrulayışını görmüştü.*

yavrulayabilme *a.* yavrulayabilmek eylemi.

yavrulayabilmek *(nsz)* (hayvan için) doğurabilmek.

yavrulu *s.* yavrusu olan. *ör. Yavrulu hayvan avlanmaz.*

yavruluk *a.* yavru olma durumu. *ör. Aslanı yavruluktan alıp beslemek isteyenler var.*

yavrusuz *s.* yavrusu olmayan.

yavsı *a. ha.* bir tür kene.

yavşak *a.* **1** bit yavrusu. **2** *s. mec.* yapışkan, yılışık (kimse).

yavşakça *be.* (. .' .) yavşağa[2] yakışır bir biçimde.

yavşaklık *a.* yavşak olma durumu. **yavşaklık etmek** yavşağa yaraşır bir biçimde davranmak.

yavşan *a. ha.* ➻ **yavşanotu**.

yavşanotu, -nu *b. a. bitb.* sıracagillerden, mavi ve beyaz çiçekler açan, güzel kokulu, otsu bir bitki.

yavuklama *a. ha.* yavuklamak eylemi.

yavuklamak *(-i, -e) ha.* (kızı ya da genç erkeği) nişanlamak.

yavuklanma *a. ha.* yavuklanmak eylemi.

yavuklanmak *(nsz, -e)* (kız ya da genç erkek) biriyle nişanlanmak.

yavuklu *a.* ve *s. ha.* **1** sözlü, nişanlı. **2** sevgili.

yavuz *s. ha.* **1** kötü. **2** güçlü, çetin, keskin, sert. **3** yiğit, mert. **4** benzerlerinden üstün, iyi, güzel. **5** (köpek için) saldırgan, ısıran. *ör. Yavuz bir köpekleri vardı.* **yavuz at yemini artırır** işini iyi yürüten kimse bunun ödülünü görür. **yavuz hırsız ev sahibini bastırır** suçlu kişi, şarlatan ve edepsizse, zarar verdiği kimseyi susturur, suçunu ona yükler.

yavuzca *s.* **1** biraz yavuz. **2** yavuz bir biçimde olan.

yavuzlanma *a.* yavuzlanmak eylemi.

yavuzlanmak *(nsz)* ➻ **yavuzlaşmak**.
yavuzlaşma *a.* yavuzlaşmak eylemi.
yavuzlaşmak *(nsz)* **1** yavuz duruma gelmek, yiğitleşmek. **2** kabadayılaşmak, sertleşmek.
yavuzluk *a.* **1** yavuz olma durumu. **2** yavuza yaraşır davranış.
yay *a.* **1** ok atmaya yarayan, iki ucu arasına kiriş gerilmiş, eğri ağaç ya da metal çubuk. **2** kimi eşyada ya da makinede bulunan, türlü biçimlerde olabilen esnek parça. *ör. Kilidin yayı bozulmuş.* **3** *müz.* keman, viyolonsel gibi çalgılarda, titreşim yoluyla ses çıkarmaya yarayan araç. **4** zemberek. **5** *mat.* bir çember üzerindeki iki nokta arasındaki çember parçası, bir eğriden alınan parça. **yay gibi 1)** eğri. **2)** çok gergin. **yay kirişi** *mat.* bir yayın[5] iki ucunu birleştiren doğru parçası.
Yay *ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde, Akrep ile Oğlak arasında yer alan burç.
yaya *a.* ve *s.* **1** yürüyerek giden (kimse). *ör. Yayalar sağdan, arabalar soldan gidecek.* **2** *be.* herhangi bir taşıta binmeksizin, yürüyerek. *ör. Oraya yaya gidilecek.* **yaya bırakmak** *mec.* geride kalmasına yol açmak. *ör. Halkta öyleleri vardır ki çoğu yöneticiyi yaya bırakır.* **yaya geçidi** caddelerde, yayaların güvenle geçebilmesi için ayrılmış geçit. **yaya kaldın tatar ağası** "güvendiğin kimseden ya da şeyden sana hayır gelmeyeceği belli, istediğini elde edemeyeceksin" anlamında söylenir. **yaya kaldırımı** caddelerin iki yanında, genellikle biraz yüksekçe, yayalar için ayrılmış yol. **yaya kalmak** işini yürütürken yardımından yararlandığı kimseden ya da şeyden yoksun kalarak iş yapamaz duruma gelmek. **yaya köprüsü** caddelerde, yayaların trafik akışını engellemeden ve tehlikesizce karşıdan karşıya geçmelerine sağlamak için yapılmış üst geçit. **yaya yolu** taşıtlara kapatılmış ve yalnızca yayalara ayrılmış yol.
yayabilme *a.* yayabilmek eylemi.
yayabilmek *(-i, -e)* yaymak elinde olmak, yaymayı becermek, yayma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yayalık *a.* yaya olma durumu.
yayan *be.* **1** yaya olarak, yürüyerek. *ör. Oraya yayan gitmek zor.* **2** *s.* yaya. *ör. Atlı ya da yayan, herkes yola çıktı.* **3** *s. mec.* bilgisiz. *ör. Sen bu konuda yayansın, biraz çalış.* **yayan yapıldak** yayan ve yalınayak, yalınayak yürür durumda.
yayçizer *b. a.* yay ya da çember çizmekte ya da ölçmekte kullanılan araç. *eş.* **pergel**.
yaydırma *a.* yaydırmak eylemi.
yaydırmak *(-i, -e)* yaymak eylemini yaptırmak, yaymasını ya da yayılmasını sağlamak.
yaygara *a.* önemsiz bir şeyi bahane ederek yüksek sesle bağırıp çağırma. **yaygara koparmak** (ya da **yaygarayı basmak**) önemsiz bir şeyi bahane ederek bağırıp çağırmak.
yaygaracı *s.* önemsiz bir şeyi bahane ederek bağırıp çağıran (kimse).
yaygaracılaşma *a.* yaygaracılaşmak eylemi.
yaygaracılaşmak *(nsz)* yaygaracı biri özelliği edinmek, yaygaracı olmak.
yaygaracılık *a.* yaygaracı olma durumu.
yaygı *a.* halı, kilim gibi, yere ya da döşeme üzerine serilen örtü.
yaygıbalığı, -nı *b. a. ha.* uzunca bir kuyruğu olan ve kalkana benzeyen bir balık.
yaygın *s.* **1** pek çok kimsece duyulmuş, öğrenilmiş, benimsenmiş ya da kullanılmış olan. *ör. Ozan yaygın sözcükler yerine az bilinenleri yeğlemiş.* **2** pek çok kimsede görülen, çoklarınca beğenilen, sevilen. *ör. Yaygın modaya uymak gerekirmiş.* **3** çok görülen, çok rastlanan. *ör. Anadolu'da akraba evliliği yaygındır.* **4** geniş kapsamlı. *ör. Yaygın bir düşünceye göre bu iş olmayacak.* **5** sınırı genişlemiş, sınırı olmayan, yayılmış. *ör. Gömleğindeki yaygın lekeyi çıkaramamıştı.* **yaygın eğitim** *eğit.* örgün eğitim olanaklarından hiç yararlanamamış bulunanlara, başladıkları okuldan erken ayrılanlara ya da örgün eğitim kurumlarında okumakta olanlara ve meslek dallarında daha yeterli duruma gelmek isteyenlere uygulanan eğitim. **yaygın yanlış** yanlış olmakla birlikte yaygın bir biçimde, herkesçe kullanıldığı için yanlışlığına önem verilmeyen (sözcük, terim, deyim).
yaygınlaşabilme *a.* yaygınlaşabilmek eylemi.
yaygınlaşabilmek *(nsz)* yaygınlaşması olanak içinde olmak ya da yaygınlaşma olasılığı bulunmak.
yaygınlaşma *a.* yaygınlaşmak eylemi.
yaygınlaşmak *(nsz)* yaygın duruma gelmek.
yaygınlaştırabilme *a.* yaygınlaştırabilmek eylemi.
yaygınlaştırabilmek *(-i)* yaygınlaştırmak elinde olmak, yaygınlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yaygınlaştırılabilme *a.* yaygınlaştırılabilmek eylemi.
yaygınlaştırılabilmek *(nsz)* yaygınlaştırılması olanaklı olmak ya da yaygınlaştırılma olasılığı bulunmak.
yaygınlaştırılma *a.* yaygınlaştırılmak eylemi.
yaygınlaştırılmak *(nsz)* yaygın duruma getirilmek, yaygınlaşması sağlanmak. *ör. Kursların yaygınlaştırılacağı bildiriliyor.*
yaygınlaştırma *a.* yaygınlaştırmak eylemi.
yaygınlaştırmak *(-i)* yaygın duruma getirmek, yaygınlaşmasını sağlamak.
yaygınlık *a.* yaygın olma durumu.
yayık (I) *a.* tereyağı elde etmek için sütün içinde dövüldüğü ya da çalkalandığı kap. **yayık yaymak** (ya da **dövmek**) sütten yağ elde etmek, yağı sütten ayırmak için yayığı dövmek ya da çalkalamak.
yayık (II) *s.* yayılmış durumda olan, yayvan. **yayık ağızlı** sözcükleri yaya yaya, uzatarak söyleyen. **yayık yayık** *ik. be.* (konuşma için) sözcükleri uzatarak.
yayılabilme *a.* yayılabilmek eylemi.

yayılabilmek *(nsz; -e)* yayılması olanak içinde olmak ya da yayılma olasılığı bulunmak.
yayılı *s.* yayılmış durumda olan, yayılmış, serilmiş. *ör. Odada küçük bir halı yayılıydı.*
yayılımcı *a.* ve *s.* ➻ **emperyalist.**
yayılımcılık *a.* ➻ **emperyalizm.**
yayılış *a.* yayılmak eylemi ya da biçimi.
yayılıverme *a.* yayılıvermek eylemi.
yayılıvermek *(nsz; -e)* çabucak yayılmak.
yayılma *a.* **1** yayılmak eylemi. **2** *fiz.* bir kaynaktan çıkan ışığın doğru çizgiler durumunda türlü yönlere dağılması.
yayılmacı *s.* ve *a.* ➻ **yayılımcı.**
yayılmacılık *a.* ➻ **yayılımcılık.**
yayılmak *(nsz; -e)* **1** yaymak eylemi yapılmak ya da yaymak eylemine konu olmak. **2** pek çok kimsece bilinir, kullanılır olmak, genelleşmek. *ör. Moda çabuk yayılır.* **3** (hastalık) pek çok kimseye geçmek ya da bulaşmak. *ör. Köyde kızamık iyice yayılmıştı.* **4** yere serilmek, döşenmek. *ör. Salona iki halı yayıldı.* **5** sınırını genişletmek, genişlemek, büyümek. *ör. Kimi lekeler çabuk yayılır.* **6** dağılmak. *ör. O gün ağızdan ağıza yayılan habere inanmamıştım.* **7** *mec.* ayrıntıya girmek, konuyu genişletmek. *ör. Yayılınca konuyu toparlamak güç olur.* **8** (sürü, hayvan için) otlamak. *ör. Çayırda iki at yayılmaktaydı.* **9** rahat bir biçimde, sere serpe oturmak. *ör. Koltuğa yayılmış, gazete okuyordu.* **10** *fiz.* (bir ışık kaynağından çıkan ışık) doğru çizgiler durumunda türlü yönlere dağılmak.
yayım *a.* **1** gazete, dergi, kitap gibi okunacak şeylerin basılıp dağıtılması. **2** bir yapıtın, izlencenin vb. radyo ya da televizyon aracılığıyla dinleyiciye, izleyiciye ulaştırılması. **yayım sözleşmesi** *huk.* yazınsal ya da bilimsel bir yapıtın sahibiyle onu basıp dağıtacak olan kimse ya da yayınevi arasında yapılan sözleşme.
yayımcı *a.* **1** gazete, dergi, kitap gibi okunacak şeyleri yayımlayan kimse ya da kuruluş. **2** radyoda ya da televizyonda izlenceler düzenleyen kimse.
yayımcılık *a.* yayımcının yaptığı iş.
yayımlama *a.* yayımlamak eylemi.
yayımlamak *(-i)* **1** gazete, dergi, kitap gibi, genellikle okunacak şeyleri basıp ya da bastırıp okura sunmak. **2** bir yazıya, resme gazete, dergi vb.de yer vermek. *ör. Yazımı dergide gelecek ay yayımlayacaklarmış.* **3** *(nsz)* yazısını, yapıtını gazete, dergi, kitap vb. yoluyla okura sunmak. *ör. Yazar, bir yıl içinde üç kitap yayımlamıştı.* **4** dinlenilecek ya da görülecek şeyleri radyo ile ya da televizyon aracılığıyla bildirmek, duyurmak, sunmak. **5** yayım araçlarıyla duyurmak, resmen bildirmek. *ör. Sıkıyönetim bildiriler yayımlamıştı.*
yayımlanabilme *a.* yayımlanabilmek eylemi.
yayımlanabilmek *(nsz)* yayımlanması olanak içinde olmak ya da yayımlanma olasılığı bulunmak.
yayımlanış *a.* yayımlanmak eylemi ya da biçimi.
yayımlanma *a.* yayımlanmak eylemi.
yayımlanmak *(nsz)* yayımlamak eylemine konu olmak. *ör. Bu konuda pek çok kitap yayımlanmıştı.*
yayımlatabilme *a.* yayımlatabilmek eylemi.
yayımlatabilmek *(-i, -e)* yayımlatmak elinde olmak, yayımlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yayımlatılabilme *a.* yayımlatılabilmek eylemi.
yayımlatılabilmek *(nsz)* yayımlatılması olanaklı olmak ya da yayımlatılma olasılığı bulunmak.
yayımlatılma *a.* yayımlatılmak eylemi.
yayımlatılmak *(nsz)* yayımlanması sağlanmak. *ör. Karar birkaç gazetede birden yayımlatıldı.*
yayımlatma *a.* yayımlatmak eylemi.
yayımlatmak *(-i, -e)* yayımlamak eylemini yaptırmak, yayımlanmasını ya da yayımlamasını sağlamak. *ör. Bu şiiri hangi dergiye yayımlatacaksın?*
yayımlayabilme *a.* yayımlayabilmek eylemi.
yayımlayabilmek *(-i)* yayımlamak elinde ya da yetkisinde olmak, yayımlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yayımlayış *a.* yayımlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Derginin şiirini yayımlayışı ona sevinç vermişti.*
yayımlayıverme *a.* yayımlayıvermek eylemi.
yayımlayıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede yayımlamak.
yayın *a.* **1** basılıp satışa çıkarılan gazete, dergi, kitap gibi okunacak nesne. **2** radyo ya da televizyon aracılığıyla halka sunulan, duyurulan, iletilen şey.
yayınbalığı, -nı *b. a. hayb.* yayınbalığıgillerden, Asya'nın ve Avrupa'nın ılıman bölgelerinin tatlı sularında yaşayan, tatlı sularda yaşayan balıkların en büyüğü olan, uzun gövdeli, başı yassı ve büyük, ağzı geniş, altçenesinde iki çift kısa ve üstçenesinde bir çift uzun bıyık bulunan, derisi pulsuz, pütürsüz ve yumuşak, eti lezzetli bir balık.
yayınbalığıgiller *ç.b. a. hayb.* Amerika, Avrupa ve Asya'nın ılıman ya da sıcak bölgelerindeki tatlı sularda yaşayan, örnek hayvanı yayınbalığı olan bir balık familyası.
yayıncı *a.* ➻ **yayımcı.**
yayıncılık *a.* ➻ **yayımcılık.**
yayındırıcı *a. fiz.* ışığın yayınmasını sağlamak için ışık kaynağının önüne konulan türlü yapıda yüzeyler.
yayındırma *a. fiz.* bir ışığı, pürüzlü bir yüzeyde yansıtma.
yayındırmak *(-i) fiz.* ışığı pürüzlü bir yüzeyde yansıtmak.
yayındüzen *b. a. yeni* ➻ **redaksiyon.**
yayındüzencgi *b. a. yeni* ➻ **redaktör.**
yayındüzencilik *b. a. yeni* ➻ **redaktörlük.**
yayınevi, -ni *b. a.* dergi, kitap, nota gibi okunacak şeyler yayımlayan ticaret kuruluşu. *ör. Yayıneviyle kitabevini karıştırmamak gerekir.*

yayınık *s. fiz.* yayınmaya uğramış (ışık).
yayınım *a. fiz.* ➻ **yayınma**.
yayınma *a. fiz.* ışığın, pürüzlü bir yüzeyin her noktasında yansıyarak pek çok yönde yayılması olayı.
yayıntı *a.* **1** dağılmış, yayılmış şeyler. **2** *fiz.* içinde ışınetkin elementler bulunan bir kaptan yayılan gaz ya da sıvı.
yayış *a.* yaymak eylemi ya da biçimi.
yayla *a.* (.' .) **1** dağlık, yüksek yerlerde, kışları yaşam koşulları zor olduğu için genellikle boş kalan, yazları havası serin ve güzel, suyu, otu bol olduğu için geçici olarak bir süre oturulan yer. **2** *coğr.* deniz düzeyinden yüksek, genellikle yüksek vadilerle derince yarılıp parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin biçimde bulunduğu yeryüzü parçası.
yaylacı *a.* **1** yaylaya[1] çıkan, yaz aylarını yaylada geçiren kimse. **2** *coğr.* yaşam biçimi yaylacılık[2] olan kimse.
yaylacılık *a.* **1** yaylacı[1] olma durumu. **2** *coğr.* biri yüksek, öteki alçak yerlerde kurulmuş iki yerleşim yeri arasında, hayvanlarıyla birlikte, mevsimlere göre yer değiştirmeye dayalı, yarı göçebe nitelikte kırsal yaşam biçimi.
yaylaçiçeği, -ni *b. a. bitb.* baklagillerden, sarı renkte çiçekler açan, güzel kokulu bir bitki.
yaylak *a. coğr.* yaylacıların[2] hayvanlarıyla birlikte yaz mevsimini geçirdikleri, hayvanların yayılıp otlamasına uygun yer, yüksek yer otlağı.
yaylakıye *a. T. Ar.* (. - . .) *tar.* eskiden, sürü sahiplerinin yaylak sahiplerine verdikleri kira.
yaylama *a.* yaylamak eylemi.
yaylamak *(nsz) ha.* yazın, bir yaylaya[1] çıkıp bir süre orada oturmak.
yaylanabilme *a.* yaylanabilmek eylemi.
yaylanabilmek *(nsz)* yaylanmak elinde olmak, yaylanmayı becermek, yaylanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yaylandırış *a.* yaylandırmak eylemi ya da biçimi. *ör. Uzaktaydı ama bacaklarını yaylandırışından o olduğu anlaşılıyordu.*
yaylandırma *a.* yaylandırmak eylemi.
yaylandırmak *(-i)* **1** yaylar aracılığıyla hareketc geçirmek. **2** altında yay varmış gibi esnetmek.
yaylanış *a.* yaylanmak eylemi ya da biçimi.
yaylanma *a.* yaylanmak eylemi.
yaylanmak *(nsz)* **1** yaylar üzerinde hareket etmek. **2** yürürken bacakları dizden esneterek yay üzerindeymiş gibi sallanmak. **3** *arg.* çekip gitmek.
yaylatma *a.* yaylatmak eylemi.
yaylatmak *(-i)* yaylamasını sağlamak. *ör. Bu yıl aileni hangi yaylada yaylatacaksın?*
yaylı *s.* **1** yayı, yayları olan. *ör. Yaylı kanepeler esnek olur.* **2** ok ve yayla silahlanmış. **3** *a.* yanları ve üstü kapalı, dört tekerlekli, sarsıntıyı önleyecek biçimde yaylar üstüne bindirilmiş, atla çekilen bir tür binek arabası. **yaylı çalgılar** (ya da **sazlar**) *müz.* keman, viyolonsel, kemençe, tambur gibi yay ile çalınan müzik araçları.
yaylım *a.* **1** dağılmak, yayılmak eylemi. **2** *ha.* hayvanların yayıldığı yer, otlak, yaylak. **yaylım ateşi** birden çok otomatik silahın aynı anda, art arda, sürekli bir biçimde ateş etmesi.
yayma *a.* **1** yaymak eylemi. **2** yaymacının sattığı şeylerden oluşan sergi.
yaymacı *a.* sattığı şeyleri yere yayıp sergileyerek, pazarlarda ya da sokaklarda ufak tefek eşya ve hırdavat satan kimse.
yaymacılık *a.* yaymacının yaptığı iş.
yaymak, -ar *(-i, -e)* **1** bir şeyi açıp düzleştirerek bir alanı örtecek biçimde sermek. *ör. Odaya yaymak için halıyı açmaya uğraşıyordu.* **2** düzensiz bir biçimde çevreye dağıtmak ya da dağılmasına yol açmak. *ör. Tozu toprağı her yere yayıyorsunuz.* **3** her yere, başkalarına iletmek, duyurmak. *ör. Dedikoduyu yayanlar bilinmiyor.* **4** sınırını genişletmek. *ör. Yanlışlıkla lekeyi yaymıştı.* **5** (hastalık için) başkalarına geçirmek, bulaştırmak. *ör. Sıtmayı sivrisinekler yayıyormuş.* **6** (ışık kaynağı) ışığı kendinden dışa doğru çeşitli yönlere göndermek. *ör. Mumun yaydığı ışık zayıftı.* **7** otlatmak. **yaya yaya** *ik. be.* yayarak. *ör. O ağzını yaya yaya konuşur.*
yayvan *s.* eni boyundan uzun ve derinliği az olan, derinliği az ve geniş. *ör. Yayvan bir kapta sarmısak dövülür mü?* **yayvan yayvan** *ik. be.* (konuşma için) sesleri uzatarak, sözcükleri yayarak.
yayvanca *s.* biraz yayvan.
yayvanlaşma *a.* yayvanlaşmak eylemi.
yayvanlaşmak *(nsz)* yayvan duruma gelmek.
yayvanlaştırma *a.* yayvanlaştırmak eylemi.
yayvanlaştırmak *(-i)* yayvan duruma getirmek, yayvanlaşmasını sağlamak.
yayvanlık *a.* yayvan olma durumu.
yaz *a.* (kuzey yarımküre için) 21 Haziranda başlayıp 23 Eylüle değin süren, ilkbaharla sonbahar arasında yer alan, yılın en sıcak mevsimi. **yaz dönemi** yaz süresine rastlayan, yazın yapılan (şey). *ör. Yaz dönemi kursları başladı.* **yaz dönencesi** *gökb.* ➻ **Yengeç dönencesi**. **yaz kış** bütün yıl boyunca. **yaz saati** kimi ülkelerde, günlerin daha uzun olduğu yaz mevsiminde, saatleri bir ya da iki saat ileri alarak elde edilen saat düzeni. **yaz yağmuru** ansızın ve çok sulu olarak yağan ve çabucak geçen yağmur. **yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı** "yetiştirdiğimiz, büyüttüğümüz gençler bizi beğenmez oldular" anlamında söylenir. **yaza çıkmak** yaz mevsimine ulaşmak. **yazı getirmek 1)** yaz mevsimine ulaşmak. **2)** yazlık giysiler giymek. **yazın başı pişenin, kışın aşı pişer 1)** yazın güneş altında çalışan kişi, ailesinin kışlık tahılını kazanır. **2)** gençliğinde çok çalışıp varlık edinen kimse, hastalığında ve yaşlılığında sıkıntı çekmez. **yazın gölge hoş, kışın çuval boş 1)** yazın gölgelerde tembel tembel otu-

ran, çalışmayan kışın yiyecek bulamaz. **2)** gençliğinde çalışıp kazanmayan, hastalığında ve yaşlılığında güçlük çeker.

yazabilme *a.* yazabilmek eylemi.

yazabilmek *(-i)* **1** yazmak elinde olmak, yazmayı becermek, yazma olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Ona benim selamımı da yazabilir misin?*

yazadurma *a.* yazadurmak eylemi.

yazadurmak *(-i)* yazmaya başlayıp sürdürüyor olmak, ara vermeksizin yazmayı sürdürmek. *ör. Çocuklar şiiri defterlerine yazadururken öğretmen dersin bitmesini bekliyordu.*

yazagelme *a.* yazagelmek eylemi.

yazagelmek *(-i)* öteden beri yazmak. *ör. "İlkokul" diye yazageldiğimiz sözcüğün bir ara "ilk okul" biçiminde yazılması istenmişti.*

yazanak *a.* herhangi bir konuda yapılan araştırma, inceleme sonucunu bildiren yazı. *eş.* **rapor**.

yazar *a.* **1** bilim, sanat ve yazın alanlarında kitap yazan kimse. **2** yazınla uğraşan, yazınsal yapıtlar veren, kitaplarıyla, yazdıklarıyla tanınan kimse, yazıncı. **3** gazete ve dergilerde yazılar yazan, uğraşı yazmak olan kimse. **yazar çizer** yazarlıkla uğraşan (kimse). **yazar çizerlik** yazar çizer olma durumu, yazarlık. *ör. Yazar çizerlik karın doyurmuyor.* **yazar hakkı** yapıtını yayımlama karşılığı olarak yayınevince yazara ödenen para ya da parasız verilen belli sayıda kitap.

yazarkasa *b. a. T. İt.* alışveriş yerlerinde kullanılan, satılan malların tek tek ve toplam tutarlarını gösteren bir fiş veren, hesabı belleğinde tutan elektronik hesap makinesi.

yazarlık *a.* **1** yazar olma durumu. **2** yazarın işi, uğraşı, mesleği. *ör. Yazarlıkla geçinmek zordur.*

yazdırabilme *a.* yazdırabilmek eylemi.

yazdırabilmek *(-i, -e)* yazdırması olanaklı olmak ya da yazdırma olasılığı bulunmak.

yazdırılma *a.* yazdırılmak eylemi.

yazdırılmak *(nsz)* yazmak eylemi yaptırılmak. *ör. Çocuk okula erken yazdırıldı.*

yazdırma *a.* yazdırmak eylemi.

yazdırmak *(-i, -e)* yazmak eylemini yaptırmak, yazmasını ya da yazılmasını sağlamak. *ör. Oğlunu okula yazdırdı.*

yazgı *a.* insanla ve her şeyle ilgili bütün olan bitenleri, olmakta olanları ve gelecekte olacakları önceden ve değişmeyecek bir biçimde düzenlediğine inanılan doğaüstü güç.

yazgıcı *s.* ve *a.* **1** yazgıya inanıp boyun eğen, her şeyi yazgıya bağlayan (kimse). **2** *fels.* yazgıcılık öğretisini benimsemiş olan (kimse, görüş).

yazgıcılık *a. fels.* her şeyin Tanrı'ca ya da doğaüstü bir güççe önceden ve değişmez bir biçimde kararlaştırıldığına, insanın yazgıyı değiştiremeyeceğine inanan dünya görüşü, öğreti.

yazgıdaş *s.* yazgıları aynı olan, aynı durumda bulunan, aynı yazgıyı paylaşan (kimselerden her biri). *ör. Dilerim onunla yazgıdaş olmazsın.*

yazgıdaşlık *a.* yazgıdaş olma durumu. *ör. Onunla yazgıdaşlığımız bu konuda da belli oldu.*

yazgısal *s.* yazgı niteliğinde, yazgıyla ilgili.

yazı (I) *a.* **1** *yaz.* bir yazarca herhangi bir konuda fıkra, makale, eleştiri, deneme, inceleme gibi düzyazı olarak yazılmış şeylerin ortak adı. *ör. Yazı yazmak o kadar kolay mı?* **2** düşüncenin belli imlerle saptanması eylemi. *ör. Yazının kullanılması çok eskidir.* **3** düşünceyi saptamaya yarayan imler düzeni. *eş.* **alfabe**. *ör. Yeni Türk yazısı Latin kökenlidir.* **4** herhangi bir harf düzeninde biçim ve sanat yönünden özellik gösteren tür. *ör. İtalik yazı şiire gitmez.* **5** harfleri yazma biçimi. *ör. Okunaklı yazı güzel yazıdır.* **6** bilinen yazıdan ayrı olan anlatım aracı. *ör. Nota yazısını müzikçiler okuyabilir.* **7** metal paraların üzerinde değeri yazılan yüzü. *ör. Yazı tura atarak işe başladık.* **8** *mec.* alınyazısı, yazgı. *ör. Yazısı böyleymiş, çekecek.* **yazı devrimi** bir ulusun, yazmakta zorluk gösteren bir yazıyı bırakarak kendi diline daha uygun bir yazı sistemine geçmesi. *eş.* **harf devrimi**. **yazı dili** bir ülkede konuşulan ağızlardan birinin eğitim, bilim, yazın ve yazılı anlatımlarda kullanılan biçimi. **yazı hayatı** yazarlık süresi. *ör. Onun yazı hayatı pek uzun değil.* **yazı işleri 1)** bir dairede yazışmaların yönetildiği bölüm. *ör. Belediyenin yazı işlerinde çalışıyorum.* **2)** gazete, dergi gibi bir süreli yayında yayımlanacak haberleri, yazıları hazırlayan, düzenleyen, bu işleri yöneten bölüm. **yazı kadrosu** gazete, dergi gibi bir yayında sürekli yazı yazanların tümü. **yazı kâğıdı** mürekkebi dağıtmayan, iyi nitelikli kâğıt. **yazı kurulu** bir gazetenin, derginin vb. yazılarını seçen, yazı işlerini yürüten kimselerin oluşturduğu kurul. **yazı makinesi** yazı yazmak için kullanılan, tuşlarına parmakla vurulunca harflerin mürekkepli bir şerit yardımıyla kâğıda çıkması temeline göre çalışan makine, daktilo makinesi. **yazı masası** üzerinde yazı yazılan, çalışılan, genellikle çekmeceli masa. **yazı tahtası** ➻ **karatahta**. **yazı takımı** yazı yazmada kullanılan araç gereç takımı. **yazı tipi** ➻ **yazıtipi**. **yazı tura** havaya atılan bir metal paranın, düştüğünde üstte kalacak yüzünü önceden bilmeye dayanan şans oyunu. **yazı tura atmak** (bir oyunda vb.) ilk başlayacak olanı saptamak ereğiyle ya da girişilen iddiada kazananı belirlemek için metal parayı havaya atmak. **yazıya dökmek** bir konuyu yazıyla anlatmak, iletmek. **yazıya geçirmek** sözlü bir şeyi yazılı duruma getirmek. *ör. Bu halk öyküsünü kim yazıya geçirmiş acaba?* **yazıya gelmemek** yazıyla anlatılamamak. **yazıyı sökmek** (ya da **çıkarmak**) okuyabilmek.

yazı (II) *a. ha.* **1** düz toprak parçası, düzlük,

ova. **2** toprak, yer. *ör. Yazıda oturma, altına minder al.* **yazı yaban** her yer, dağ taş, ova, kır. *ör. Yazı yaban kuş doluydu.*

yazıbilgisi, -ni *b. a.* bir kimsenin el yazısından onun karakterini ve duygularını anlamaya, belirtmeye çalışan inceleme yöntemi.*eş.* **grafoloji**.

yazıbilim *b. a.* ➻ **yazıbilgisi**.

yazıbirim *b. a. yeni dilb.* ➻ **harf**.

yazıcı *a.* **1** orduda yazı işleri bölümlerinde çalışan er ya da erbaş. **2** *sin.* bir filmin yazılarını hazırlayan aygıtı kullanan kimse. **3** bilgisayarda bulunan bilgileri gerektiğinde kâğıda geçirmekte kullanılan aygıt. *eş.* **bilgiyazar, printer**. **yazıcı aygıt** *sin.* bir filmin yazılarının film üzerine basılmasına yarayan aygıt. **yazıcı kadın** *ha.* düğünde, gelinin yüzünü boyayıp süsleyen kadın.

yazıcılık *a.***1** orduda yazıcının işi, görevi. **2** *ha.* düğünlerde, gelinin yüzünü boyayıp süsleme işi.

yazıdüzen *b. a. yeni* ➻ **redaksiyon**.

yazıdüzenci *b. a. yeni* ➻ **redaktör**.

yazıdüzencilik *b. a. yeni* ➻ **redaktörlük**.

yazıhane *b. a. T. Far.* (. . - .) **1** avukat, mali danışman gibi kimi serbest meslek insanlarının işyeri ya da bir kimsenin yazı ve danışma işlerini yürüttüğü yer, çalışma odası. *eş.* **büro, ofis**. **2** yazı masası.

yazık *a.* **1** herkesi üzebilecek şey, günah. *ör. Yazıktır, yapmayın.* **2** *ünl.* acınma, üzüntü anlatır. *ör. Yazık, boş yere çabalamışız.* **3** *ünl.* ayıplama, kınama anlatır. *ör. Yazık, bunu size hiç yakıştıramadım.* **yazığı gelmek** *ha.* acımak. **yazık edimek** boş yere harcanmak. **yazık etmek** (bir şey ya da kimseye) boş yere zarar vermek. **yazık günah** büyük üzüntü ve kınama anlatır. *ör. Yazık günah böyle davranmayın!* **yazık olmak** (bir kimse ya da şey) boş yere zarar görmek. **yazıklar olsun!** çok üzüntüyle, kınama duygusuyla söylenir. *ör. Yazıklar olsun, seni dost sanmıştım!*

yazıklanabilme *a.* yazıklanabilmek eylemi.

yazıklanabilmek *(-i)* yazıklanması olanak içinde olmak ya da yazıklanma olasılığı bulunmak. *ör. Bu işi yaparsan ilerde yazıklanabilirsin.*

yazıklanış *a.* yazıklanmak eylemi ya da biçimi.

yazıklanma *a.* yazıklanmak eylemi.

yazıklanmak *(-i)* yapılan bir işin ya da davranışın iyi olmadığını, olumsuz sonuç verdiğini görerek üzülmek, acınmak, yerinmek.

yazılabilme *a.* yazılabilmek eylemi.

yazılabilmek *(nsz)* yazılması uygun olmak, yazılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yazılagelme *a.* yazılagelmek eylemi.

yazılagelmek *(nsz)* öteden beri yazılmak. *ör. Bu sözcük dilimizde böyle yazılagelmiştir.*

yazılama *a. sin.* bir filmin gerekli yazılarını görüntü biçiminde gerçekleştirme.

yazılı *s.* **1** yazılmış durumda olan. *ör. Yazılı kâğıda helva sarılmaz.* **2** yazılmış. *ör. Kapının üzerinde "girilmez" yazılıydı.* **3** üzerinde yazı bulunan, yazısı olan. *ör. Kazıda yazılı taşlar bulunmuş.* **4** alna yazılmış olduğuna inanılan. *ör. Yazılıyı kimse önleyemez.* **5** *a.* ve *s.* yazılı olarak yapılan (sınav). *ör. Bugün Türkçeden yazılı vardı* **yazılı basın** radyo, televizyon gibi görsel işitsel olmayan, gazete, dergi ve benzeri basılı nesneleri ve bunları yayımlayanları, bunlarda çalışanları anlatmak için kullanılır. **yazılı bildirim** herhangi bir resmi işlemin ilgili kişiye ya da kuruluşa yazılı olarak bildirilmesi. **yazılı emir** (ya da **buyruk**) kamu hizmet ve görevlerinin yerine getirilmesi için, üst makamda bulunan birinin asta yazılı olarak verdiği buyruk. **yazılı kâğıdı** yazılı sınavda soruların ve yanıtların bulunduğu kâğıt. **yazılı sınav** yazılı olarak yapılan sınav, yazılı. **yazılı yoklama** ➻ **yazılı sınav**.

yazılıhani *b. a. hayb.* hanigillerden, Akdeniz'de yaşayan, yaklaşık otuz santimetre boyunda, eti yenilen bir balık.

yazılım *a.* program da denilen, bir bilgisayarı belirli işlevleri yerine getirmek üzere yöneten, bilgisayara ne yapacağını söyleyen, kodlanmış komutlar dizisi.

yazılımcı *a.* bilgisayarlar için özgün yazılımlar üreten kimse, yazılım uzmanı.

yazılımcılık *a.* **1** yazılımcı olma durumu. **2** yazılım üretme işi. *ör. Bizde yazılımcılık yenidir.*

yazılımevi, -ni *b. a.* yazılım üreten işyeri.

yazılış *a.* yazılmak eylemi ya da biçimi.

yazılma *a.* yazılmak eylemi.

yazılmak *(nsz)* **1** yazmak eylemine konu olmak. *ör. Mektuplar yazıldı mı?***2** *(-e)* kendini okul, kurs gibi bir yere yazdırmak. *ör. İngilizce kursuna yazıldım.*

yazım *a.* bir dilin sözcüklerinin yazılışında kullanılması kabul edilmiş olan harf düzeni, dilin belli kurallara göre yazıya geçirilmesi, sözcüklerin yazılış biçimi. *eş. esk.* **imla**. **yazım kuralları** bir dilin sözcüklerinin yazma biçimini belirleyen dilbilgisi kuralları.

yazımdaş *s.* anlamları ayrı olmakla birlikte yazılışları aynı olan (sözcüklerden her biri); örneğin sayı olan "yüz"le buyruk olan "yüz" ya da "çehre" anlamındaki "yüz" yazımdaştır.

yazımdaşlık *a.* yazımdaş olma durumu.

yazımlanma *a.* yazımlanmak eylemi.

yazımlanmak *(-i)* (yazım olarak, biçim olarak) yazılmak. *ör. Bu sözcük nasıl yazımlanır?*

yazımsal *s.* yazıma değgin, yazımla ilgili. *ör. Türkçenin yazımsal sorunları üzerinde durmalıyız.*

yazımsı *s.* yaz günlerini andıran, yaza benzeyen, yaz gibi. *ör. Ocakta bile yazımsı günler olur.*

yazın (I) *a.* **1** olay, düşünce, duygu ve imgelerin, insanlarda estetik duygular uyandıracak bir biçimde, dil aracılığıyla, söz ve yazıyla anlatımını amaç edinen sanat. *eş.* **edebiyat**[1]. **2** bu sanatın kurallarıyla ve ürünleriyle uğraşan bilim

kolu. **3** şiir, öykü, roman, oyun, deneme, eleştiri gibi yazınsal türleri içeren genel kavram. **4** bir ulusun yaşamı boyunca ortaya koymuş olduğu yazın sanatı ve yazınsal yapıtların tümü. *ör. Türk yazını, İngiliz yazını.* **5** bir dilde herhangi bir çağda, dönemde ya da yolda ortaya konulmuş yazınsal tutum ya da bölümlenme; örneğin Divan Yazını, halk yazını, Servetifünun Yazını gibi. **6** bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazıların, yapıtların tümü; örneğin "tıp yazını" gibi. *eş.* **literatür**. **yazın dili** yazınsal yapıtlarda kullanılan dil. **yazın tarihi** bir ülkenin yazınının bütün dönemlerini, yazar ve ozanlarını, dil ve biçem özelliklerini vb. anlatan tarih. *eş.* **edebiyat tarihi**.

yazın (II) *be.* (.' .) yaz aylarında, yaz mevsiminde.

yazınbilim *b. a.* yazınsal türlerin kurallarıyla ve bunların öğretimiyle uğraşan bilim dalı.

yazınbilimci *b. a.* yazınbilim uzmanı.

yazıncı *a.* yazınla uğraşan, yazınsal ürünler veren kimse.

yazıncılık *a.* **1** yazıncı olma durumu. **2** yazınla uğraşma.

yazındışı, -nı *b. s.* yazın düzeyine çıkamayan, yazınla ilgisi olmayan. *ör. Yazındışı konularla ilgilenmiyorum.*

yazındışılık *b. a.* yazındışı olma durumu, özelliği. *ör. Konunun yazındışılığı bir yana, ilginçliği de yok.*

yazıneri, -ni *b. a.* ➤➤ **yazıncı**.

yazınsal *s.* yazın değeri taşıyan, yazına değgin, yazınla ilgili. **yazınsal sanatlar** *yaz.* anlatımı renklendirmek, çekici kılmak, daha çarpıcı duruma getirmek için başvurulan, benzetmeye, söz ve anlama bağlı anlatım inceliklerinin tümü. *eş.* **edebi sanatlar**. **yazınsal yapıt** *yaz.* yazınsal bir değeri olan yapıt. *eş.* **edebi eser**.

yazınsallaşma *a.* yazınsallaşmak eylemi.

yazınsallaşmak *(nsz)* yazın düzeyine çıkmak. *ör. Konu, ancak bir yazıncının elinde yazınsallaşabilirdi.*

yazınsallaştırılma *a.* yazınsallaştırılmak eylemi.

yazınsallaştırılmak *(nsz)* yazınsal duruma getirilmek, yazınsal olması sağlanmak. *ör. Bu konu ne denli yazınsallaştırılsa, ilgi çekmez gibi görünüyor.*

yazınsallaştırma *a.* yazınsallaştırmak eylemi.

yazınsallaştırmak *(-i)* yazınsal bir nitelik kazanmasını sağlamak. *ör. Konuyu yazınsallaştırmak için dili de ona göre biçimlendirmek gerekir.*

yazınsallık *a.* yazınsal olma durumu.

yazınsever *b. s.* yazınla her zaman ilgilenen, yazına ve yazınsal yapıtlara çok düşkün (kimse).

yazınseverlik *b. a.* yazınsever olma durumu, niteliği.

yazış *a.* **1** yazmak eylemi ya da biçimi. **2** kaleme alma, yazıya dökme, yazma.

yazışabilme *a.* yazışabilmek eylemi.

yazışabilmek *(nsz; -le)* yazışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yazışma *a.* **1** yazışmak eylemi. **2** ayrı ayrı ve uzak yerlerde bulunanlar arasında, karşılıklı olarak yazma, yazılı haberleşme işi.

yazışmak *(nsz; -le)* yazılı olarak haberleşmek, birbirine yazmak.

yazıt, -tı *a.* **1** bir olayın ya da kimsenin anısını tarih boyunca yaşatmak ereğiyle, gömüt taşı, anıt gibi şeyler üzerine kazılmış yazı. *eş. esk.* **kitabe**. **2** *mim.* yapıların iç ya da dışlarında çevresi kabartma silmeli, içinde yazı olan taş.

yazıtbilim *b. a.* yazıtları konu alan, araştıran, inceleyen ve bu yolda tarihe yardımcı olan bilim. *eş.* **epigrafi**.

yazıtbilimci *b. a.* yazıtbilim uzmanı.

yazıtbilimsel *b. s.* yazıtbilimle ilgili olan. *eş.* **epigrafik**.

yazıtipi, -ni *T. Fr. b. a.* bilgisayarda, birbiriyle uyumlu ve tek tip bütün bir harfler dizisi, belirli bir özelliği, büyüklüğü ve stili olan baskı harfleri ailesi.

yazıverme *a.* yazıvermek eylemi.

yazıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede yazmak.

yazlama *a.* yazlamak eylemi.

yazlamak *(nsz)* **1** yaz mevsimini bir yerde geçirmek. **2** *ha.* bahar gelmek. *ör. Havalar iyice yazladı.* **3** *ha.* yazı getirmek, yaza çıkmak.

yazlık *s.* ve *a.* **1** yaz mevsiminde kullanılan (giysi vb.). **2** yazın oturulan yer. **yazlığa çıkmak** yazı geçirecek bir yere gitmek.

yazlıkçı *a. ha.* bir yerde yalnızca yazları oturan kimse. *ör. Bu yıl yazlıkçılar gecikti.*

yazlı kışlı *ik. be.* bütün yıl boyunca, yaz kış her zaman. *ör. Ayvalıkta, yazlı kışlı oturacakları bir ev aldılar.*

yazma *a.* **1** yazmak eylemi. **2** başörtüsü, bohça, yemeni, yorgan yüzü gibi şeyler yapmakta kullanılan, üstüne boya ve fırçayla ya da tahta kalıplarla desen yapılmış bez. **3** bu bezden yapılmış başörtüsü. **4** *ha.* kabakulak. **5** *a.* ve *s.* basım tekniğinin gelişmediği dönemlerde elle yazılmış olan (kitap). *ör. Kitaplığın yazmalar bölümünde ilginç bir yazma var.* **6** *s.* renkli bezekleri elle yapılmış olan. *ör. Yazma mendilini başına bağlamıştı.* **yazma yitimi** *ruhb.* ellerinde, parmaklarında herhangi bir sakatlık, hastalık bulunmadığı halde, ruhsal nedenlerle yazma yetisini yitirme.

yazmacı *a.* yemeni ve yorgan yüzü gibi şeylere elle ya da tahta kalıplarla desen yapan kimse.

yazmacılık *a.* yazmacının yaptığı iş.

yazmak, -ar (I) *(-; -i)* **1** düşünceyi, sözü özel imlerle ya da harflerle kâğıda geçirmek. *ör. Şiir yazmak için ozan olmak gerekmez mi?* **2** yazıyla anlatmak. *ör. Mektup yazmak yerine telefon ediyorum.* **3** *(-e)* yazıyla bildirmek, yazılı olarak haber vermek. *ör. İşin sonucunu size yazarız.* **4** *(-e)* yazar olarak görev yapmak. *ör. Hangi gazetede yazacaksınız?* **5** *(-)* bilim ya da yazın yapıtı oluşturmak. *ör. Yeni bir roman yazmak istiyordu.* **6** *(-)* (sayaç vb.) sayılarla niceliği belirtmek, göstermek. *ör.*

Taksimetre elli bin lira yazmıştı. **7** *(-e; -)* kayıt etmek ya da bir göreve almak. *ör. Müdür çocuğu okula yazmak istememişti.* **8** *ha.* yere yaymak, sermek. *ör. Çulu yazıp oturdular.* **9** *ha.* düğünlerde, gelinin yüzünü süslemek. **10** *mec.* (doğaüstü güçler) insanın geleceğini belirlemek. *ör. Tanrı böyle yazmış, değişmez.* **11** *arg.* (genellikle olumsuz ya da soru biçimi kullanılır) bir anlam taşımak, önemi, değeri olmak. *ör. Bağırsa da kaç yazar, bir şey yazmaz* . **yaz boz tahtası** *esk.* eskiden okullarda, dışarı çıkan öğrencinin dönüp dönmediğini anlamak için giriş çıkışların işaretlendiği tahta. **(bir şeyi) yaz boz tahtasına çevirmek** bir konuda arka arkaya birbirini tutmayan kararlar almak. **yaza çize** *ik. be.* yazıp çizerek. **yaza yaza** *ik. be.* çok yazarak. *ör. Ozan şiir yaza yaza değil iyi şiir yaza yaza ozan olur.* **yazıp çizmek** yazıyla uğraşmak, yazmak.

yazmak (II) *(yar)* kimi eylemlerle yakınlık, yaklaşıklık anlatan bileşik eylemler oluşturur; örneğin "pişeyazmak", "öleyazmak" gibi.

yazman *a.***1** özel kuruluşlarda ya da kamu kuruluşlarında büro işlerini yürüten, haberleşmeyi sağlayan, yazışma yapabilen görevli. **2** özel kuruluşlarda ya da kamu kuruluşlarında yönetim ve yazışmalardan sorumlu yetkili kimse.

yazmanlık *a.* **1** yazmanın görevi. **2** yazmanın makamı.

Yb *kim.* iterbiyum elementinin kimyasal simgesi.

ye *a.* Türk abecesinde "y" harfinin adı.

yedek *s.* **1** gerektiğinde yararlanılmak, kullanılmak üzere ayrılmış olan, fazladan bulundurulan. *ör. Arabaya yedek lastiği takmak gerekmişti.* **2** *a.* bir şeyin, gerektiğinde kullanılmak üzere elde bulundurulan eşi ya da benzeri. *ör. Anahtarın yedeğini yaptırdım.* **3** hayvanı yedeğe alan yular, ip. **4** yularından çekilerek götürülen boş binek hayvanı. **5** *yaz.* koşuklarda uyaktan sonra yinelenen aynı sözcük ya da ek; örneğin "Yenice yolları bükülür gider/Zülüf ak gerdana dökülür gider" dizelerindeki "gider" sözcükleri gibi.*eş.* **redif**. **yedeğe almak** (bir şeyi) bağlayarak ardında çekip götürmek. **yedek akçe** (ya da **akça**) ilerde doğabilecek gereksinimleri ya da zararları karşılamak üzere kârdan ayrılan para. **yedek besinler** organizmanın sindirdikten sonra kullanmayıp depo ettiği karbonhidrat, yağ, protein gibi maddeler. **yedek** (ya da **yedekte**) **çekmek** akıntılı suda kayığı karadan iple çekmek. **yedek lastik** *ha.* ➻ **stepne**. **yedek oyuncu** *sp.* oyunculardan birinin herhangi bir nedenle oynayamaması durumunda onun yerine oynayacak olan oyuncu. **yedek parça** bir makinenin bozulan bölümünü yenilemeye yarayan parça. **yedek parçacı** yedek parça satan dükkân. **yedek parçacılık** yedek parçacının işi, mesleği. **yedek subay** mesleği askerlik olmayan, yasalara göre askerlik ödevini belli bir süre orduda subay olarak yapan kimse. **yedek teker** *ha.* ➻ **yedekteker**.

yedekçi *a.* **1** hayvanı yedeğe alan kimse. **2** bir aracı yedeğinde götüren kimse. **3** kayığı, akıntıya karşı karadan iple çeken kimse. **4** *mec.* türkü söyleyene eşlik eden kimse.

yedekçilik *a.* yedekçinin yaptığı iş.

yedekleme *a.* yedeklemek eylemi.

yedeklemek *(-i)* **1** bir şeyin yedeğini sağlamak, hazırlamak. **2** yedeğe almak, yedekte çekmek, götürmek.

yedekli *a. yaz.* halk yazınında yedeklerle[5] yazılan koşuk.

yedekteker *b.a.* ➻ **stepne**.

yederçeker *b. a.* ➻ **römorkör**.

yedi *a.* **1** altıdan sonra gelen sayının adı. **2** bu sayıyı gösteren rakam, 7, VII. **3** *s.* altıya bir eklenerek bulunan, artıdan bir artık olan. *ör. Gitmemize yedi gün kaldı.* **yedi bela** herkese saldıran, çok büyük sıkıntıya ve zarara yol açan, sürekli bela çıkaran kimse. **yedi canlı** birçok kez ölecek duruma geldiği halde kurtulup sağlığına kavuşan kimse ya da hayvan. **yedi denizin (dışarı) attığı** hiçbir çevrede kendisine yer verilmeyen, herkesin kendisinden tiksindiği kişi. **yediden yetmişe** eli ayağı tutan kim varsa, genç yaşlı herkes. **yedi düvel 1)** *ha.* bütün dünya, bütün devletler. **2)** *mec.* bütün dünya, herkes. **yedi düvelle barışık (olmak)** herkesle çok iyi geçinen kimse (olmak). **yedi iklim dört bucak** (ya da **köşe**) bütün dünya, her yer. **yedi kat el** yabancı. **yedi kubbeli hamam kurmak** büyük şeyler düşlemek, büyük düşler kurmak. **yedi mahalle** bütün çevre, herkes. **Yedi Meşaleciler** *ç. ö. a. yaz.* ➻ (kutu içine: **Yedi Meşaleciler**). **yedisinden yetmişine kadar** en küçüğünden en büyüğüne değin herkes.

Yedi Meşaleciler *ç. ö. a. yaz.*
Türk yazınında, 1928'de yayımladıkları *Yedi Meşale* adlı yapıtta şiirlerini ve düzyazılarını toplayan yedi genç yazıncıya verilen ad. Sabri Esat Siyavuşgil, Yaşar Nabi Nayır, Ziya Osman Saba, Cevdet Kudret, Muammer Lütfü, Vasfi Mahir Kocatürk, Kenan Hulusi Koray'dan oluşan bu topluluk, kendilerinden önceki yazıncıların gerçekçilikten ve içtenlikten uzak tutumlarına karşı bir tepki olarak canlılığı, içtenliği ve yeniliği amaç edinmişler, yazını yeni bir soluk getirmeye çalışmışlardı.

yedici *a. ha.* gözleri görmeyen birini elinden tutup götüren, yeden kimse.

yediemin *b. a. Ar.* (. . . -) *huk.* birden çok kimse arasında hukuksal durumu çekişmeli olan bir malın, çekişme sonuçlanıncaya değin emanet olarak bırakıldığı kişi.

yedigen *s. mat.* **1** yedi açısı olan. **2** *a.* yedi kenarlı çokgen.

Yedigir *ö. a. gökb.* Büyükayı'yı oluşturan yedi yıldız.
Yedikardeş *ö. b. a. ha.* ➻ **Yedigir**.
Yediler *ç. ö. a. ha.* halk inanışına göre, yedi kişilik bir ermişler topluluğu.
yedili *s.* **1** kendinde herhangi bir şeyden yedi tane bulunan ya da yedi parçadan oluşan. **2** *a.* iskambil kâğıdında üzerinde yedi benek ve yedi sayısı bulunan kâğıt. **3** *yaz.* Divan Yazını'nda her bendi yedi dizeden oluşan bir koşuk biçimi.
yedilik *s.* yedisi bir arada, yedi taneden oluşmuş ya da bir şeyden yedi tane alabilen.
yedilme *a. ha.* yedilmek eylemi.
yedilmek *(nsz) ha.* yedeğe alınarak götürülmek.
yedinci *s.* ***(yedi** sayısının sıra sıfatı)* sırada altıncıdan sonra gelen. **yedinci sanat** sinema sanatı.
yedincilik *a.* bir yarışmada vb. yedinci olma durumu.
yedirebilme *a.* yedirebilmek eylemi.
yedirebilmek *(-i, -e)* yedirmek elinde olmak, yedirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yedirilebilme *a.* yedirilebilmek eylemi.
yedirilebilmek *(nsz)* yedirilmesi olanak içinde olmak ya da yedirilme olasılığı bulunmak.
yedirilme *a.* yedirilmek eylemi.
yedirilmek *(nsz)* yedirmek eylemi yapılmak.
yediriverme *a.* yedirivermek eylemi.
yedirivermek *(-i, -e)* **1** çabucak ya da kısa sürede yedirmek. *ör. Çocuğa mamasını yediriverip uyuttu.* **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Bebeğe mamasını yediriver.*
yedirme *a.* **1** yedirmek eylemi. **2** yağ, kireç ve kendir karışımından yapılan, su borularını birbirine tutturmaya yarayan bir macun.
yedirmek *(-i, -e)* **1** yemek eylemini yaptırmak, yemesini sağlamak. **2** ağzına yiyecek vermek, karnını doyurmak, beslemek. *ör. Hastaya biraz yemek yedirdim.* **3** bir şeyi başka bir şeyin içine azar azar katarak belli olmayacak durumda karıştırmak, eklemek. *ör. Hamura biraz yağ yedirdin mi börek lezzetli olurmuş.* **4** (dikişte) kumaştaki bir fazlalığı herhangi bir biçimde ortadan kaldırmak. *ör. Artan birkaç santimi büzgüye yedirdim.* **5** (onur, şan, kibir, namus, nefis gibi kavramlarla birlikte ve olumsuz biçimiyle kullanıldığında) yakıştırmak, yaraştırmak. *ör. Ondan bunu istemeyi onuruna yedirem iyordu.* **6** bir kimseye rüşvet vermek. *ör. Ona biraz yedirirsen iş olur.* **7** *arg.* yalanına inandırmak, yutturmak. *ör. Onu görmediğimi söyledim, yedirmek istedim ama yemedi.* **yedire yedire** *ik. be.* iyice yedirerek.
yedişer *s.* ***(yedi** sayısının üleştirme biçimi)* her kezinde yedisi bir arada olan, her birine yedi.
yediveren *b. s.* **1** yılda birkaç kez meyve veren ya da çiçek açan (asma, gül vb.). **2** *b. a. ha.* Kırşehir yöresinde yetiştirilen, şarapçılıkta kullanılan bir üzüm.
yediz *s.* bir doğumda dünyaya gelen yedi (kardeş).
yedme *a. ha.* yedmek eylemi.
yedmek, -er *(-i) ha.* **1** bir hayvanı ya da bir şeyi bir ipe bağlayıp çekerek arkasında götürmek, yedeğinde götürmek. **2** *mec.* bir kimseyi, yardımcı olmak ereğiyle, elinden tutup götürmek, yanında gezdirmek.
yegâh *a. Far.* (. -) *müz.* alaturka müzikte kalın ***re*** notasının karşılığı sayılan makam.
yegân *ç. s. Far. esk.* birler, tekler. **yegân yegân** birer birer, ayrı ayrı, tek tek.
yegâne *s. Far.* (.' - .) tek, biricik.
yeğ *s.* hepsinden daha iyi diye düşünülüp seçilen, daha iyi, daha üstün sayılıp uygun bulunan. *ör. Bence, şu mavi ötekinden yeğdir.* **yeğ tutmak** bir şeyi hepsinden daha iyi, daha üstün sayıp ona yönelmek, yeğlemek.
yeğen *a.* **1** bir kimseye göre kardeşinin çocuğu. **2** bir kimseye göre amca, hala, dayı ya da teyzenin çocuğu. **yeğenim!** *ha.* bir seslenme sözü.
yeğin *s.* **1** aşırı, güçlü, hızlı, zorlu, şiddetli. *ör. Çok geçmedi, yeğin bir yağmur başladı.* **2** *mec.* baskın, üstün. **3** çok bol, bereketli. *ör. Bu yıl ekin yeğin oldu.*
yeğinleşebilme *a.* yeğinleşebilmek eylemi.
yeğinleşebilmek *(nsz)* yeğinleşmesi olanak içinde olmak ya da yeğinleşme olasılığı bulunmak.
yeğinleşiverme *a.* yeğinleşivermek eylemi.
yeğinleşivermek *(nsz)* çabucak ya da az süre içinde yeğinleşmek. *ör. Yağmur yeğinleşiverince sokağa çıkamadım.*
yeğinleşme *a.* yeğinleşmek eylemi.
yeğinleşmek *(nsz)* **1** gücünü, hızını artırmak, yeğin bir duruma gelmek, hızlanmak, güçlenmek, şiddetlenmek. **2** *mec.* baskın, üstün bir duruma gelmek.
yeğinleştirebilme *a.* yeğinleştirebilmek eylemi.
yeğinleştirebilmek *(-i)* yeğinleştirmek elinde olmak, yeğinleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yeğinleştirilebilme *a.* yeğinleştirilebilmek eylemi.
yeğinleştirilebilmek *(nsz)* yeğinleştirilmesi olanaklı olmak ya da yeğinleştirilme olasılığı bulunmak.
yeğinleştirilme *a.* yeğinleştirilmek eylemi.
yeğinleştirilmek *(nsz)* yeğin bir duruma getirilmek, yeğinleşmesi sağlanmak ya da yeğinleşmesine yol açılmak.
yeğinleştiriş *a.* yeğinleştirmek eylemi ya da biçimi. *Rüzgârın dalgaları gittikçe yeğinleştirişi, kayığı tehlikeye soknuştu.*
yeğinleştirme *a.* yeğinleştirmek eylemi.
yeğinleştirmek *(-i)* yeğin duruma getirmek, yeğinleşmesini sağlamak ya da yeğinleşmesine yol açmak.
yeğinlik *a.* **1** yeğin olma durumu. **2** *fiz.* bir gücün ya da bir etkinliğin gittikçe yükselme ya da alçalma durumlarından her biri, derecesi. *ör. Elektrik akımının yeğinliği nasıl ölçülür?* **3** *dilb.* bir ses çıkarılırken algılanan ve titreşimlerin genliğinden kaynaklanan özellik.

yeğleme *a.* yeğlemek eylemi.
yeğlemek *(-i, -e)* bir şeyi, ötekilerden daha üstün, daha iyi, daha uygun görüp ona yönelmek. *ör. Dilimizin özleşmesi için Türkçe sözcükleri yabancı sözcüklere yeğlemek gerekir.*
yeğlenebilme *a.* yeğlenebilmek eylemi.
yeğlenebilmek *(nsz)* yeğlenmesi olanak içinde olmak ya da yeğlenme olasılığı bulunmak.
yeğleniş *a.* yeğlenmek eylemi ya da biçimi. *ör. İçlerinden birinin yeğlenişi ötekilerin iyi olmadığını göstermez.*
yeğlenme *a.* yeğlenmek eylemi.
yeğlenmek *(nsz)* yeğlemek eylemine konu olmak, ötekilerden daha iyi, daha üstün görülmek. *ör. Artık yabancı sözcükler yerine Türkçeleri yeğlenmektedir.*
yeğleyebilme *a.* yeğleyebilmek eylemi.
yeğleyebilmek *(-i, -e)* yeğlemek elinde olmak, yeğleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yeğleyim *a.* yeğleme.
yeğleyiş *a.* yeğlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Okumayı yeğleyişi güzeldi.*
yeğlik *a.* bir şeyin, başkalarından üstün sayılması durumu.
yeğni *s. ha.* **1** tartıda ağırlığı az çeken, ağır olmayan, ağırlığı az olan. **2** *mec.* ağırbaşlı olmayan. **yeğniyi yel alır, ağır yerinde kalır** ağırbaşlı olmayan kimseler şunun bunun oyuncağı olur, ağırbaşlı olanları ise kimse tedirgin edemez.
yeğnilik *a.* yeğni olma durumu.
yeğniliş *a.* yeğnilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Yükün yeğnilişi hayvanı rahatlattı.*
yeğnilme *a.* yeğnilmek eylemi.
yeğnilmek *(nsz)* yeğni duruma gelmek, ağırlığı azalmak.
yeğniltme *a.* yeğniltmek eylemi.
yeğniltmek *(-i)* ağırlığını azaltmak, yeğni duruma getirmek, yeğni duruma gelmesini sağlamak.
yeğniseme *a.* yeğnisemek eylemi.
yeğnisemek *(-i) mec.* gereken önemi vermemek, önemsiz görmek. *ör. Olayı yeğnisemek, işi çıkmaza sokmuştu.*
yeğniseniş *a.* yeğnisenmek eylemi ya da biçimi.
yeğnisenme *a.* yeğnisenmek eylemi.
yeğnisenmek *(nsz) mec.* gereken önem verilmemek, önemsiz görülmek. *ör. Yeğnisenen insan, bunun acısını çıkarmak ister.*
yeğniseyiş *a.* yeğnisemek eylemi ya da biçimi.
yeğrek *s.* daha iyi, daha üstün, daha uygun tutulan, yeğlenen.
yeis *a. Ar.* umutsuzluktan doğan karamsarlık, umutsuzluk, üzüntü. **yeis bürümek** karamsar, umutsuz, üzüntülü olmak. **yeis duymak** üzülmek. **yeise bürünmek** kötümser bir havaya girmek, umutsuzlaşmak, karamsarlaşmak. **yeise kapılmak** çok üzülmek, karamsarlaşmak, umutsuzluğa düşmek.
yek *s. Far.* bir, tek. **yek at, yek mızrak** yanına hiçbir şey ve hiçbir kimse almadan, tek başına.
yekdiğeri, -ni *ad. Far.* (.' . . .) *esk.* birbiri.
yeke *a. Yun. den.* kayıkta, dümeni sağa ya da sola çevirebilmek için dümenin baş tarafına takılan ağaç ya da metal kol.
yekiniş *a.* yekinmek eylemi ya da biçimi.
yekinme *a. ha.* yekinmek eylemi.
yekinmek *(nsz) ha.* **1** yatış ya da oturuş durumundayken ayağa kalkmak, doğrulmak. **2** bir eylem yapmaya davranmak, kalkışmak.
yeknesak *b. s. Far. Ar.* ➻ **tekdüze.**
yeknesaklaşabilme *a. Far. Ar. T.* yeknesaklaşabilmek eylemi.
yeknesaklaşabilmek *(nsz) Far. Ar. T.* ➻ **tekdüzeleşebilmek**
eknesaklaşma *a. Far. Ar. T.* yeknesaklaşmak eylemi.
yeknesaklaşmak *(nsz) Far. Ar. T.* ➻ **tekdüzeleşmek.**
yeknesaklaştırma *a. Far. Ar. T.* yeknesaklaştırmak eylemi.
yeknesaklaştırmak *(-i) Far. Ar. T.* ➻ **tekdüzeleştirmek.**
yeknesaklık *b. a. Far. Ar. T.* yeknesak olma durumu, tekdüzelik.
yekpare *b. s. Far.* (. - .) *esk.* **1** bir tek parçadan oluşan, bütün. **2** *be.* tek parça olarak, bütün olarak.
yeksan *s. Far.* (. -) *esk.* **1** düz. **2** aynı düzeyde, eşit düzeyde, bir.
yekta *s. Far.* (. -) *esk.* bir eşi daha olmayan, eşi olmayan, eşi bulunmayan, eşsiz, biricik, tek.
yekten *be. Far. T.* (.' .) **1** birdenbire, birden, ansızın. **2** hiçbir neden yokken, durup dururken, nedensiz olarak.
yekûn *a. Ar.* (. -) toplam. **yekûn çekmek** *mec.* konuşmaya son vermek, sözlerini bitirmek.
yel *a.* **1** havanın yer değiştirmesinden oluşan esinti.*eş.* **rüzgâr.** **2** *ha.* romatizma ağrısı. **3** *ha.* bağırsak gazı. **yel değirmeni** yel[1] gücüyle çalışan değirmen. **yel ese eyyam ola** uygun koşullar ortaya çıkıp işler yoluna girecek umuduyla. **yel gibi***be.* çok hızlı bir biçimde, çok hızlı olarak, çabucak, hızla. *eş.* **rüzgâr gibi**. **yel kayadan ne koparır** sağlam karakterli kişiler, sağlam temele dayanan işler, önemsiz etkilerle sarsılmaz. **yel üfürdü, sel götürdü** (mal, para vb. için) hiçten nedenlerle, yoktan yere, boşu boşuna yok olup gitti, telef oldu. **yel yeperek (yepelek), yelken kürek** ivedilik içinde, çok acele ve telaşla. **yele vermek** savurup telef etmek, boşuna harcamak.
yelalim *be. ha.* (. - .) "acele bir biçimde, ivedilik içinde, koşa koşa, acele ve telaşla" anlamındaki ***yellim yelalim*** sözünde geçer.
yelbirdeme *a. ha.* yelbirdemek eylemi.
yelbirdemek *(ösz) ha.* yelin etkisiyle sallanmak. *ör. Yapraklar yelbirdiyor.*
yeldirme (I) *a.* **1** eskiden genellikle ya da şimdi kimi yerlerde kadınların çarşaf yerine kullandıkları, başörtüsüyle birlikte giyilen hafif üstlük. **2** iki ya da daha çok uskumru ağının birleştirilmesiyle oluşturulan uzun balık ağı.

yeldirme (II) *a. ha.* yeldirmek eylemi.
yeldirmek *(-i) ha.* koşmaya zorlamak, acele ettirmek, koşturmak. **yeldir elek yeldir sac, elim hamur karnım aç** "çalışıp çabalıyorum ama yine de geçinemiyorum" ya da "her işi ben yapıyorum, ortaya koyduklarım herkesin işine yarıyor ama ben onlardan yararlanamıyorum" anlamında söylenir. *eş.* **tıngır elek tıngır sac, elim hamur karnım aç.**
yeldirmeli *s.* yeldirmesi olan.
yele *a.* at, aslan gibi kimi hayvanların ensesinde ya da boynunda bulunan uzun kıllar.
yele yele *ik. be. ha.* ➻ **yelmek**.
yeleç *s. ha.* yüksek ve çevresi açık (yer), yelin çok sık estiği (yer), dağ sırtı.
yeleğen *s. ha.* ➻ **yeleç**.
yelek *a.* **1** ceket altına giyilen kolsuz ve kısa giysi. **2** *ha.* (kimi bölgelerde) gömlek. **3** *ha.* kuşların kanat uçlarındaki büyük tüylerden her biri, telek. **4** okun yay kirişine takılan bölümündeki tüy.
yeleken *s. ha.* ➻ **yeleç**.
yelekleme *a. ha.* yelekleme eylemi.
yeleklemek *(-i)* (okun kuyruğuna) telek takmak.
yeleli *s.* yelesi olan (hayvan). **yeleli kurt** *ha.* sırtlan.
yeleme *s. ha.* ağırbaşlı olmayan, ciddi işlerle uğraşmayan (kimse).
yelengeç *s.* kabuğu doğal olarak çatlayıp soyulan (ağaç).
yelken *a. den.* geniş bir yüzey oluşturacak biçimde yan yana, şeritler durumunda dikilerek teknenin direğine takılan, rüzgârın gücüyle teknenin yol almasını sağlayan kumaş. **yelken açmak** (ya da **basmak**) (gemi) yola çıkmak, hareket etmek. **yelken bezi** yelken yapmaya yarayan, sağlam ve kalın bez. **yelken bulut** *ha.* hava açıkken görülen ve yel çıkacağının belirtisi sayılan bulutçuk. **yelken gemisi** yelin şişirdiği yelkenlerinin yardımıyla yol alan gemi, yelkenli. **yelken gönderi** *den.* yelken çekilen direk, seren. **yelken yarışı** *sp.* yelkenli tekneler arasında, spor olarak yapılan yarış. **yelkenleri suya indirmek** *mec.* direnmeyi bırakıp yumuşamak, yola gelmek, denileni, durumu kabul etmek.
yelkenci *a.* **1** yelken diken kimse. **2** *den.* yelkenleri açmak, indirmek, toplamak gibi işleri yapan gemici.
yelkencilik *a. sp.* her türlü yelkenli teknelerle yapılan gezi, spor ve yarışlar.
yelkenleme *a.* yelkenlemek eylemi.
yelkenlemek *(nsz)* **1** (gemi) yelkenlerini açarak yola çıkmak. **2** *arg.* aceleyle, koşarak gitmek, kaçıp gitmek.
yelkenli *s.ve a. den.* yelken yardımıyla yol alan, yelkeni olan (deniz taşıtı). **yelkenli gemi** yelin şişirdiği yelkenleri yardımıyla yol alan gemi.
yelkesen *b. a. sp.* yarışlarda, yelin etkisinden korunmak için öne takılan siperlik.
yelkovan *b. a.* **1** saatin, dakikaları gösteren ve akrepten daha uzun olan ibresi. **2** yelin esiş yönünü gösteren, dik bir eksene geçirilmiş, türlü biçimlerde, hafif levha. **3** *hayb.* yelkovangillerden, uzunca gövdeli, sivri kanatlı, ince uzun gagalı, göğsü beyaz, gövdesi siyahımsı ya da külrengi bir deniz kuşu.
yelkovangiller *ç. b. a. hayb.* kuşlar sınıfının fırtınakuşları takımından bir familya.
yelleme *a.* yellemek eylemi.
yellemek *(-i)* (körükle, yelpazeyle ya da başka bir şeyle) yel oluşturmak, yel yapmak. *ör. Ateşi biraz yelleyin.*
yellenebilme *a.* yellenebilmek eylemi.
yellenebilmek *(nsz)* yellenmesi olanak içinde olmak ya da yellenme olasılığı bulunmak.
yelleniş *a.* yellenmek eylemi ya da biçimi.
yellenme *a.* yellenmek eylemi.
yellenmek *(nsz)* **1** yellemek eylemine konu olmak. **2** *ha.* kalınbağırsağındaki gazı çıkarmak. **3** *ha.* hız almak, hızlanmak. *ör. At gittikçe yellenmekteydi.*
yelleyebilme *a.* yelleyebilmek eylemi.
yelleyebilmek *(-i)* (körükle, yelpazeyle ya da başka bir şeyle) yellemek elinde olmak ya da yelleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yelleyiş *a.* yellemek eylemi ya da biçimi.
yelli *s.* **1** yeli çok olan, çok yel esen (yer). **2** *ha.* sık sık yellenen (kimse). **3** *mec.* rahat davranışlı, işveli, fıkırdak (kız, kadın). **4** *ha.* hızlı. **5** *ha.* romatizmalı, ağrısı, sızısı olan.
yellim yelalim *be. ha.* (. . . - .) acele bir biçimde, ivedilik içinde, koşa koşa, aceleyle ve telaşla.
yelloz *s.* ve *a. arg. ("yelli"den bozarak)* (kadın, kız için) rahat davranışlı, işveli, fıkırdak, hafifmeşrep.
yellozluk *a. arg.* yelloz olma durumu.
yelme *a. ha.* yelmek eylemi.
yelmek *(-e) ha.* bir işin, bir şeyin, bir kimsenin ardında, aceleyle, telaşla koşup durmak, koşuşturmak. **yele yele** *ik. be. ha.* acele ve telaş içinde, koşa koşa, koşarak. *ör. Adam kahveye doğru yele yele gitmişti.* **yeler onmaz, eve gelmez** durmadan koşturup uğraşan, çalışıp didinen ama bir şey kazanamayanlar için söylenir.
yelölçer *b. a.* yelin ya da gaz durumundaki akışkanların hızını ölçmeye yarayan aygıt. *eş.* **anemometre**.
yelpaze *a.* (. - .) **1** sapından tutup sallandığında küçük bir hava akımı oluşturan ve özellikle yüzü serinletmekte kullanılan, küçük, katlanabilir, taşınabilen araç. **2** *s.* katlanıp taşınabilen, yelpaze biçiminde olan.
yelpazeleme *a.* (. - . . .) yelpazelemek eylemi.
yelpazelemek *(-i)* (. - . . .) yelpazeyle yel oluşturmak, serinlik vermek.
yelpazelenme *a.* (. - . . .) yelpazelenmek eylemi.
yelpazelenmek *(nsz)* (. - . . .) (kendini) yelpazeyle serinletmek.

yelpazemsi *s.* (. - . .) yelpaze biçiminde olan.
yelpik *a. ha.* balgamlı öksürükle kendini gösteren, süreğen bir göğüs hastalığı, nefes darlığı.
yelpikli *s. ha.* yelpiğe yakalanmış olan, nefes darlığı çeken (kimse).
yelpirdeme *a. ha.* yelpirdemek eylemi.
yelpirdemek *(nsz) ha.* yel dolayısıyla hafif hafif dalglanmak, sallanmak.
yelpirdetme *a. ha.* yelpirdetmek eylemi.
yelpirdetmek *(-i) ha.* (yel) hafif hafif dalgalanmasına yol açmak.
yeltek *s. ha.* her şeye yeltenen, konudan konuya geçiveren, bir kararda durmayan, hercai (kimse).
yelteklik *a. ha.* yeltek olma durumu.
yeltenebilme *a.* yeltenebilmek eylemi.
yeltenebilmek *(-e)* yeltenmek elinde olmak, yeltenme yönsemesi ya da olasılığı bulunmak.
yelteniş *a.* yeltenmek eylemi ya da biçimi.
yelteniverme *a.* yeltenivermek eylemi.
yeltenivermek *(-e)* çabucak yeltenmek. *ör. Bir ara ticarete yeltelivermişti ama olmadı.*
yeltenme *a.* yeltenmek eylemi.
yeltenmek *(-e)* altından kalkamayacağı, başaramayacağı, yapamayacağı bir işe kalkışmak.
yelve *a. hayb.* ➻ **flurya**.
yelveren *b. a. yeni* ➻ **vantilatör**.
yelyutan *b. a. ha.* **1** atlarda, hava yutmanın yol açtığı bir hastalık. **2** *b. s.* işsiz güçsüz oturan, boş gezen (kimse).
yem *a.* **1** hayvan yiyeceği. **2** kuş ya da balık tutmak için tuzağa bırakılan ya da oltaya takılan yiyecek ya da yiyecek görünümünde nesne. **3** *mec.* bir kimseyi aldatabilmek için hazırlanmış düzen, bu yolda kullanılan kimse ya da şey. **4** ağızotu. **5** *arg.* rüşvet. **6** *arg.* (kumarda) ütülecek kimseye ilk anlarda kazandırılan para. **yem borusu 1)** *ask.* hayvanlara yem verme vaktinin geldiğini bildirmek için çalınan boru. **2)** *mec.* yakında iyi bir yaşam sağlanacağını bildiren aldatıcı, oyalayıcı söz. **yem dökmek** (ya da **koymak**) **1)** avlanılacak hayvanları bir yere çekmek ereğiyle oraya buraya yem serpmek. **2)** *mec.* bir kimseyi aldatabilmek için inandırıcı bir davranışta bulunmak, kendisine bir çıkar sağlanmış olduğu kanısını uyandırmak. **yem istemez, su istemez** hiçbir gideri olmadığı için elden çıkarılması düşünülmeyen şeyler için söylenir. **yem kesmek** (hayvan) yem, saman yemek, karnını doyurmuş olmak. **yem kestirmek** (binek hayvanları için) yolda durup hayvanlara yem yedirmek. **yem olmak 1)** herhangi bir hayvan tarafından yenilmek. **2)** *mec.* tuzağa düşmek, aldatılmak. **yem torbası** hayvanları yemlemek için içine yem konulan ve hayvanın başına takılan özel torba.
yemci *a.* yem satan kimse.
yeme *a.* **1** yemek eylemi. **2** yiyecek. *ör. Yeme gideri olmayacak, üste de para alacaktı.* **3** lezzet, tat. *ör. Muzun yemesi güzeldir.* **yeme içme** türlü yiyecek ve içeceklerle beslenme, yiyip içme. **yemeden içmeden kesilmek** iştahı kalmamak.
yemek (I) *a.* **1** karın doyurma, yemek yeme eylemi. *ör. Yemekten sonra hemen bir sigara yaktı.* **2** yenilmek, karın doyurmak için pişirilip hazırlanmış yiyecek. *ör. Bu akşamki yemeği beğendim.* **3** günün belli saatlerinde yenilen besin. *ör. Öğle yemeği için eve gitmiştim.* **4** çağrılıları ya da konukları yedirip içirerek ağırlama. *ör. Derneğin yemeğinde herkes vardı.* **yemek borusu 1)** *gövb.* besinleri ağızdan mideye ulaştıran, kasla çevrili zarsı kanal. **2)** *ask.* yemeğin çıktığını bildirmek için çalınan boru. **yemek çıkarmak** konuğu ağırlamak için yemek sunmak. **yemek dolabı** içinde yemek saklanan dolap. **yemek duası** yemek yedikten sonra Tanrı'ya şükür için edilen dua. **yemek listesi** lokanta ve benzeri yemek yenilecek yerlerde o anda var olan yemekleri adları, fiyatları vb. ile gösteren liste. **yemek masası** üzerinde yemek yenilen masa. **yemek odası** (ya da **salonu**) içinde yemek yenilen oda (ya da salon). **yemek seçmek** kimi yiyecekleri sevmemek. **yemek takımı** tabak, çatal, kaşık, bıçak gibi, yemek yerken kullanılan takım. **yemek vermek** konukları yemeğe çağırmak, yemekle ağırlamak. **yemek yemek** karın doyurmak. *ör. Yemek yemek için kuyruk olmuşlardı.*
yemek (II) *(-i)* **1** ağızda çiğneyerek yutmak. *ör. Koca bir balığı yemişti.* **2** (kimi şeyler kimi şeyleri) aşındırmak, delmek, kemirmek, oymak. *ör. Deniz kıyıyı yemiş.* **3** ısırmak. *ör. Yüzünü, açık yerlerini sivrisinekler yemişti.* **4** çizmek, batmak, dalamak, ısırmak, kaşındırmak. *ör. Çocuğun bacaklarını dikenler yemişti.* **5** *mec.* (hoş olmayan, kötü bir duruma) uğramak, tutulmak. *ör. Harman yağmuru yemişti, kuruması gerekiyordu.* **6** *mec.* yasal yoldan cezalandırılmak. *ör. Hırsızlıktan bir yıl yemişti.* **7** harcanmak, kullanılmak, sarf edilmek. *ör. Kalorifer günde bir ton kömür yiyordu.* **8** hakkı olmayan ya da kendisine yasak edilmiş olan bir şeyi kabul etmek. *ör. Haram yemek hocaların baş işidir.* **9** bitirmek, harcamak, tüketmek. *ör. Bütün parasını bir gecede yemek istiyordu.* **10** *mec.* gücünü kırmak, üstün gelmek. *ör. Partililer kaymakamı yediler.* **11** birine alacağını vermemek, borcunu ödememek. *ör. Paranı yemek istiyordu ama zorla aldım.* **12** biri kendisi için başkasına para harcatmak. *ör. Kadın onun yüzüne gülüp parasını yemek istiyordu.* **13** *mec.* sürekli üzüntü vermek, tedirgin etmek. *ör. Onun içini yiyen şeyi bilen yoktu.* **14** *arg.* (genellikle olumsuz biçimi kullanılır) aldanmamak, inanmamak, kanmamak. *ör. Böyle söylüyorsun ama yemezler.* **15** *arg.* aldatmak, kandırmak. *ör. Bizi yemek sana mı kaldı, hıyar!* **16** *arg.* dövmek, hırpalamak. *ör. Bana yan bakanı yerim!* **ye kürküm ye!** insanların

giyim kuşam düzgünlüğüne kişilikten daha çok değer verdiğini, saygı gösterdiğini anlatmak için kullanılır. **yediği naneye bak!** uygunsuz, yersiz bir iş yapana söylenir. **yediği önünde, yemediği ardında** "her şeyi bol bol var" anlamında, bolluk içinde yaşayanlar için kullanılır. **yedirip içirmek** yiyip içmesini sağlamak, beslemek. **yeme de yanında yat!** çok lezzetli, çok hoş ya da çok güzel. **yeme içme** ➻ **yeme**. **yemeden içmeden** (kötü davranışlar için) hiç zaman yitirmeksizin, hemen. *ör. Söylediğimi, yemeden içmeden götürüp onlara aktarmış.* **yemeden içmeden kesilmek** herhangi bir nedenle yiyemez, içemez duruma gelmek, iştahı kalmamak. **yiye yiye** *ik.be.* yiyerek. **yiyip bitirmek 1)** yiyerek tüketmek. **2)** sağlığını bozmak, iyileşemez duruma getirmek, güçten düşürmek. *ön. Hastalık onu yiyip bitirmişti.* **3)** *mec.* sürekli olarak üzüntü içinde koymak, tedirgin etmek, üzmek, hırpalamak. *ör. Aşkı onu yiyip bitirmekteydi.* **yiyip içme** türlü yiyecek ve içeceklerle karın doyurma, beslenme. **yiyip içmek** karın doyurmak, beslenmek. **yiyip yiyip** *ik. be.* hiç durmadan yiyerek, üst üste yiyerek. *ör. Çocuk çikolatayı yiyip yiyip kusuyordu.*

yemekhane *b. a. T. Far.* (. . - .) okul, fabrika, kamp gibi kuruluşlarda yemek yenilen büyük salon.

yemekli *s.* **1** yemek de yenilen. *ör. Yemekli toplantılara gitmiyorum.* **2** yemek de verilen. *ör. Yemekli vagona geçip yemek yedik.* **yemekli vagon** trenlerde, yolculara yemek servisi yapılan vagon.

yemeklik *s.* **1** yemek yapmakta kullanılan. *ör. Yemeklik yağ biraz tuzlu olur.* **2** yemek için ayrılan. *ör. Yemeklik buğdayımız azaldı.* **3** *a.* yiyecek şey, yiyecek maddesi.

yemeksiz *s.* yemeği olmayan, yemek verilmeyen. *ör. Yemeksiz pansiyonlar daha ucuzdu.*

yemeni *a. Ar.* **1** kalıpla basılıp elle boyanan, kadınların başlarına bağladıkları tülbent. **2** altı köşele, üstü yumuşak deri, bir tür hafif ve kaba ayakkabı.

yemenici *a.* yemeni yapan ya da satan kimse.

yemenicilik *a.* **1** yemeni yapma işi. **2** yemeni alıp satma işi.

yemenili *s.* ayağında ya da başında yemenisi olan.

Yemenli *ö. a.* ve *s.* Yemen halkından olan (kimse).

yemin *a. Ar.* (. -) ➻ **ant**. **yemin billah** *ha.* Tanrı adını anarak içilen ant. **yemin billah etmek** *ha.* ➻ **ant içmek**. **yemin etmek** ➻ **ant içmek**. **yemin etsem başım ağrımaz** "gerçek olduğuna hiç korkmadan ant içebilirim" anlamında söylenir. **yemin içmek** *ha.* ➻ **ant içmek**. **yemin kasem** ant içme. **yemin verdirmek** ant verdirmek, ant içirmek. **yemini basmak** hiç düşünmeden ve kesin bir tavırla ant içmek.

yeminli *s. Ar. T.* **1** doğru söyleyeceğine ant içerek bir açıklamada bulunan (kimse). **2** bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya ant içmiş olan (kimse).

yeminsiz *s. Ar. T.* bir anda dayanmayan, anda gereklik olmayan.

yemiş *a.* **1** bitkilerde, döllenme sonunda çiçeğin meyve yapraklarından oluşan ve tohumu taşıyan organ. *eş.* **meyve**. **2** *ha.* incir.

yemişçi *a.* yemiş satan kimse.

yemişçil *s.* yemişle beslenen. *ör. Kuşların çoğu yemişçildir.*

yemişen *a. ha.* ➻ **alıç**.

yemişlenme *a.* yemişlenmek eylemi.

yemişlenmek *(nsz)* (ağaç) yemiş vermek.

yemişli *s.* üzerinde yemiş bulunan, yemişi olan, meyve veren (bitki).

yemişlik *a.* **1** yemiş veren ağaçlardan oluşmuş bahçe, meyve bahçesi. **2** yemiş konulan, yemiş saklanan yer. **3** yemiş tabağı. **4** *ha.* incirlik.

yemleme *a.* **1** yemlemek eylemi. **2** tuzağa konulan ya da oltaya takılan yem. **3** ağızotu.

yemlemek *(-i)* **1** hayvana yem vermek, yem yedirmek. **2** *mec.* bir kimseyi, kendisine bir çıkar umudu vererek elde etmek, onu kandıracak biçimde davranmak. **3** *esk.* toplara ağızotu koymak.

yemlenebilme *a.* yemlenebilmek eylemi.

yemlenebilmek *(nsz)* yemlenmesi olanak içinde olmak ya da yemlenme olasılığı bulunmak.

yemlenme *a.* yemlenmek eylemi.

yemlenmek *(nsz)* **1** yemlemek eylemi yapılmak. **2** *tkz.* hiç para harcamadan bir başkasından geçinmek.

yemleyebilme *a.* yemleyebilmek eylemi.

yemleyebilmek *(-i)* yemlemek elinde olmak, yemleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yemleyiverme *a.* yemleyivermek eylemi.

yemleyivermek *(-i)* **1** çabucak yemlemek. *ör. O akşam ahırdaki hayvanları yemleyiverip yatmıştık.* **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Atı yemleyiverir misin?*

yemlik *a.* **1** hayvanlara yem verilen yer ya da kap. **2** *mec.* karşılıksız geçim sağlanan kimse ya da yer, arpalık. **3** *mec.* rüşvet. **4** *arg.* kumarda hileye getirilip yolunan kimse. **5** *s.* hayvan yemi olmaya elverişli ya da yem için ayrılan. *ör. Yemlik arpa çok azalmış.* **yemlik arpa** yem olarak ayrılan ve kullanılan arpa.

yemlikli *s.* (ahır için) yemliği olan.

yemliksiz *s.* (ahır için) yemliği bulunmayan.

yemşen *a. ha.* ➻ **alıç**, **yemişen**.

yemyeşil *s.* (.' . .) her yeri yeşil, çok yeşil.

yen (I) *a.* **1** giysi kolunun dirsekten aşağı bölümü. **2** *bitb.* muzgiller, yılanyastığıgiller gibi kimi bitki familyalarında, çiçeklerin üzerinde bir örtü gibi duran ve çoğu renkli olan bir çiçek yaprağı.

yen (II) *a. (Japonca)* Japonya'nın para birimi.

yenebilir *s.* yemeye uygun olan. *ör. Kırda buldukları yenebilir otları toplayıp eve götürdüler.*

yenebilme *a.* yenebilmek eylemi.
yenebilmek *(nsz; -i)* yenmesi olanak içinde olmak, yenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yenge *a.* (.' .) **1** bir kimsenin kardeşinin, amcasının ya da dayısının karısı. **2** *ha.* düğünde geline kılavuzluk eden kadın. **3** *tkz.* kadınlara bir seslenme sözü. **yengen 1)** bir erkeğin kendi karısından ya da ilişkili olduğu bir kadından bir başkasına söz ederken kullandığı ad. *ör. Yengen akşama balık yapacak, yeriz.* **2)** *arg.* "kötü durumda, zor durumda" anlamında kullanılır. *ör. Böyle giderse işler yengen!* **yengen olur** bir kadından söz ederken "ilişkim var" anlamında söylenir.
yengeç *a. hayb.* eklembacaklılardan, denizlerde ve tatlı sularda yaşayan birçok türü bulunan, baş çift ayaklı, birinci ayak çifti kıskaç olarak gelişmiş, eti yenilen, kabuklu bir böcek. **yengeç gibi** yan yan yürüyen kimseler için söylenir.
Yengeç *ö. a. gökb.* Burçlar Kuşağı üzerinde İkizler'le Aslan burçları arasında yer alan burç. **Yengeç dönencesi** *gökb.* ve *coğr.* Güneş'in gökyüzündeki yıllık görünen devinimde, kuzeyden güneye dönüş yaptığı, eşleğe açısal uzaklığı 23° 27' olan yer.
yengelik *a.* yenge olma durumu.
yengi *a.* oyun, güreş, savaş gibi karşılıklı uğraşlarda karşısındakine üstün gelmek eylemi, yenmek eylemi. *eş.* **zafer**.
yeni *s.* **1** hiç kullanılmamış olan. *ör. Bugün yeni giysimi giyeceğim.* **2** oluşunun ya da çıkışının üzerinden çok zaman geçmemiş olan. *ör. Yeni sinema beğenildi.* **3** eskisinden sonra, onun yerine gelen. *ör. Yeni kaymakam çalışkan birine benziyor.* **4** işe henüz başlamış. *ör. Yeni çırak becerikli çıktı.* **5** en son edinilen. *ör. Yeni arabamız da güzel.* **6** o güne değin görülmemiş, gösterilmemiş, düşünülmemiş, söylenmemiş olan, değişik. *ör. Toplum yeni düşüncelere çabuk alışamıyor.* **7** daha öncekilerden farklı olan. *ör. Toplum yeni partilerden yeni yollar bekliyor.* **8** en son olan. *ör. Ozanın yeni şiirleri, yeni kitabında yayımlanmış.* **9** tanınmayan, bilinmeyen. *ör. Dergide yeni yazarlar var.* **10** *be.* çok zaman geçmeden, biraz önce, daha şimdi, az önce, henüz. *ör. Yeni gittiler.* **Yeni Ahit** ➻ **İncil**. **yeni baştan** *be.* baştan başlayarak, yeniden. **yeni gerçekçi** *a.* ve *s.* yeni gerçekçilik yolunda olan (kimse, görüş). **yeni gerçekçilik 1)** *yaz.* Moravia, Vittorini, Pavese gibi çağdaş İtalyan yazarlarından kaynaklanan, çağdaş toplumun gerçeklerini ele alıp yansıtan, faşizme karşı çıkan bir yazın akımı. **2)** *fels.* bilgide nesnenin, dış ilişkiler bakımından özneyle karşılaştırılabileceğini, bu yüzden, nesnelerin doğaötesi yapısında her türlü yan tutuştan bağımsız olarak bilmek eyleminin varlığını ortaya koymakla yetinmek gerektiğini söyleyen düşünürlerin ortak yönelimi. **3)** (resimde) eşyanın gerçeğini ışık ve gölgeden yararlanmaksızın, keskin çizgilerle vermek ereğini güden resim anlayışı. **yeni izlenimci** *s.* yeni izlenimciliğe bağlı (sanatçı). **yeni izlenimcilik** (resimde) izlenimcilerin içgüdüsel olarak yaptıkları, güneş ışığının parçalanmasını bilimsel ve yöntemli bir biçimde uygulayan, izlenimcilerin bozdukları yapısal kuruluşa yeniden önem veren, saf renkleri nokta nokta sürüp renk karışımını seyircinin gözünde oluşturmayı amaçlayan resim akımı. **yeni sözcük** bir dilde kullanılmış ya da kullanılmakta olan bir sözcük örnek alınarak oluşturulan sözcük. *eş.* **neolojizm** . **yeni yazı** *ha.* Latin harfleri temeline dayanan Türk harfleri. **yeni yeni** *ik. be.* yeni olarak, çok yakınlarda, şimdilerde, bugünlerde. **yeni yetme** ➻ **yeniyetme**. **yeni yıl** (ya da **sene**) içinde bulunulan yıldan sonra gelecek ya da gelen yıl. **yeniden yeniye** *ik. be.* ➻ **yeniden**. **yenilerde** *be.* yakın geçmişte. *ör. Yenilerde böyle şey görülmedi.*
yeniay *b. a. gök.* Ay tekerinin tüm karanlık olduğu ve ilk günlerde ince bir yay biçimi aldığı evre, ayça.
yenibahar *b. a. T. Far. bitb.* **1** mersingillerden, Amerika'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir bitki. **2** bu bitkinin nohut büyüklüğünde ve koyu kırmızı renkte, yüzeyi pürüzlü, olgunlaştıktan sonra kurutulup bahar olarak kullanılan meyvesi.
yenice *s.* **1** eski sayılmayacak ölçüde yeni, oldukça yeni. **2** *be.* (zaman için) yakın günlerde. *ör. Yenice gelen kaymakam eskisini aratmadı.* **yenice eleğim, seni nerelere asayım?** "insan, elde ettiği yeni ve güzel bir şeyi örselememek için büyük özen gösterir" anlamında söylenir.
yenici *s.* **1** yeni olandan yana olan, yenilikçi. **2** üstün gelen, yenen.
yenicilik *a.* yenici olma durumu.
yeniçağ *b. a. tar.* ortaçağın sonundan (İstanbul'un Türklerce ele geçirilişinden [1453]) yakınçağın başlangıcına (Fransız Devrimi'ne [1789]) değin süren tarih bölümü.
yeniçeri *b. a. tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde, yeniçeri ocağında sürekli görev yapan ücretli yaya asker. **yeniçeri ağası** *tar.* yeniçeri ocağının en yüksek subayı ve komutanı. **yeniçeri ocağı** *tar.* Orhan Gazi tarafından 1362'de kurulan ve II. Mahmut zamanında nizamıcedit adı verilen asker ocağının kurulmasıyla 1826'da varlığına son verilen, yeniçeri askerinin küçük yaştan başlayarak yetiştirildiği askeri örgüt.
yeniçerilik *b. a. tar.* **1** yeniçeri olma durumu, yeniçeri askerliği. **2** yeniçeri örgütünün olduğu dönem. **3** yeniçeri örgütü. *ör. Yeniçeriliği II. Mahmut kaldırmıştır.*
yeniden *be.* (.' . .) baştan alarak, bir daha, gene, yine, tekrar. **yeniden yapılanma** bir kuruluşun, işletmenin, ülkenin vb. işleyiş ve yapı yönünden yeniden biçimlenmesi işi. **yeniden**

yeniye *ik. be.* çok yakın bir zamandan beri, yakın geçmişte, yenilerde.
yenidendoğuş *ö. b. a.* ➻ **rönesans**.
Yenidendoğuş *ö. b. a.* ➻ **Rönesans**.
yenidünya *b. a. T. Ar.* (. . . -) **1** *bitb.* maltaeriği. **2** renkli ya da sırlı camdan yapılan ve süs olarak asılan top.
Yenidünya *ö. b. a. T. Ar.* (. . . -) Amerika anakarası.
Yeni Gineli *ö. a.* ve *s.*Yeni Gine'de yaşayan halk ve bu halktan olan.
yenigümüş *b. a.* ➻ **almangümüşü**.
yenik (I) *a.* **1** bir hayvanın ya da bir böceğin bir şeyi yiyerek onda bıraktığı iz. *ör. Elmanın yeniğini bıçakla kesip attım.* **2** *s. yerb.* (arazi için) yenmiş, aşınmış.
yenik (II) *s.* **1** savaşta ya da bir yarışmada yenilmiş, yenilgiye uğramış olan. **2** *mec.* başarısız, çaresiz, güçsüz. *ör. Onu böyle yenik görmek beni üzmüştü.* **yenik düşmek** yenilmek. **yenik sayılmak** yenilmiş olarak kabul edilmek. **yenik saymak** yenilmiş olarak kabul etmek.
yeniklik *a.* yenik olma durumu.
yenilebilme *a.* yenilebilmek eylemi.
yenilebilmek *(nsz)* yenilmesi olanak içinde olmak ya da yenilme olasılığı bulunmak.
yenileme *a.* yenilemek eylemi.
yenilemek *(-i)* **1** eskisinin yerine yenisini koymak, yeni duruma getirmek. *ör. Arabayı yeniledik.* **2** bir eylemi bir kez daha yapmak. *ör. İsteğimizi yeniledik.*
yenilenebilme *a.* yenilenebilmek eylemi.
yenilenebilmek *(nsz)* yenilenmesi olanaklı olmak ya da yenilenme olasılığı bulunmak.
yenileniş *a.* yenilenmek eylemi ya da biçimi.
yenileniverme *a.* yenilenivermek eylemi.
yenilenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yenilenmek. *ör. Zımparalanıp boyanınca masa yenileniverdi.*
yenilenme *a.* yenilenmek eylemi.
yenilenmek *(nsz)* **1** bir şeyin yerine yenisi konulmak. **2** bir eylem bir kez daha yapılmak. *ör. İstek yenilendi.*
yenileşebilme *a.* yenileşebilmek eylemi.
yenileşebilmek *(nsz)* yenileşmesi olanak içinde olmak ya da yenileşme olasılığı bulunmak.
yenileşme *a.* yenileşmek eylemi.
yenileşmek *(nsz)* eskiliği ortadan kalkıp yeni bir duruma gelmek, yenilik kazanmak ya da yeniliğe uymak.
yenileştiriş *a.* yenileştirmek eylemi ya da biçimi.
yenileştirmek *(-i)* yenileşmesini sağlamak, yeni duruma getirmek.
yeniletebilme *a.* yeniletebilmek eylemi.
yeniletebilmek *(-i, -e)* yeniletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yeniletilebilme *a.* yeniletilebilmek eylemi.
yeniletilebilmek *(ösz)* yeniletilmesi olanaklı olmak ya da yeniletilme olasılığı bulunmak.
yeniletilme *a.* yeniletilmek eylemi.
yeniletilmek *(ösz)* yeniletmek eylemi yaptırılmak. *ör. Kilit yeniletildi.*
yeniletiş *a.* yeniletmek eylemi ya da biçimi.
yeniletme *a.* yeniletmek eylemi.
yeniletmek *(-i, -e)* yenilemek eylemini yaptırmak, yenilemesini ya da yenilenmesini sağlamak.
yenileyebilme *a.* yenileyebilmek eylemi.
yenileyebilmek *(-i)* **1** yenilemek elinde olmak, yenileme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kulanılır. *ör. Benim çayımı da yenileyebilir misin?*
yenileyiş *a.* yenilemek eylemi ya da biçimi.
yenileyiverme *a.* yenileyivermek eylemi.
yenileyivermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede yenilemek.
yenilgi *a.* **1** oyun, güreş, yarış, savaş gibi karşılıklı uğraşlarda karşısındakine alt olma, yenilme. **2** *mec.* bir işte, bir uğraşta başarısızlığa uğrama, başarısızlık, yitirme. **yenilgi almak** ➻ **yenilmek (II)**. **yenilgiye uğramak** ➻ **yenilmek (II)**. **yenilgiye uğratılmak** ➻ **yenilmek (II)**. **yenilgiye uğratmak** ➻ **yenmek (I)**.
yenilik *a.***1** yeni olma durumu ya da yeni olan bir şeyin özelliği. **2** eskimiş, yetersiz olan ya da zararlı sayılan şeyleri yeni, yeterli ya da yararlı şeylerle değiştirme, yenileştirme ya da yenileşme. *ör. Yeniliğe karşı olanlar çoktur.* **yenilik korkusu** *ruhb.* yeni olan her şeyden, her yenilikten, değişiklikten ürkme, tedirgin olma hastalığı. **yenilik yapmak** değişikliğe gitmek, değişiklik getirmek.
yenilikçi *s.* her yeniliğe kolayca uyabilen, alışabilen, yenilikten yana olan.
yenilikçilik *a.* yenilikçi olma durumu, özelliği.
yeniliş *a.* yenilmek eylemi ya da biçimi.
yeniliverme *a.* yenilivermek eylemi.
yenilivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa zamanda yenilmek.
yenilme *a.* yenilmek eylemi.
yenilmek (I) *(nsz)* yemek eylemine konu olmak. *ör. Yemek çoktan yenilmiş, kahveler içilmişti.* **yenilir yutulur gibi değil 1)** (yiyecek için) yenmeyecek nitelikte, çok kötü, tatsız tuzsuz. **2)** (söz için) dayanılır gibi olmayan, çok ağır. *ör. Söyledikleri yenilir yutulur gibi değildi.* **3)** kabul edilebilecek nitelikte olmayan, çok ağır. *ör. Sözleşmenin koşulları yenilir yutulur gibi değildi, altından kalkılamazdı.* **4)** çok pahalı. **5)** kendisiyle başa çıkılamayacak ya da kendisine razı olunamayacak durumda olan (kimse). *ör. Bu arkadaş beceriksiz, yenilir yutulur gibi değil.*
yenilmek (II) *(nsz)* **1** oyun, güreş, yarış gibi toplumsal olaylarda ya da savaşta karşısındakinden aşağı durumda kalmak, yenilgiye uğramak. *ör. Tavlada yenilmek hoşuna gitmezdi.* **2** *mec.* başarısızlığa uğramak, güçsüz, çaresiz kalmak. *ör. Hastalığa kısa zamanda yenilmişti.* **yenile yenile** *ik. be.* sık sık yenilerek.
yenilmez *s.* yenilmesine olanak bulunmayan, yenilmeyen.

yenilmezlik *a.* yenilmez olma durumu. *ör. Türk'ün yenilmezliğini dünya bilir.*
yenimsi *s.* yeniymiş gibi görünen, yeniye benzeyen.
yenirce *a.* **1** *hek.* kemik ve diş dokusunun harap olması durumu. **2** *ha.* gittikçe açılan, genişleyen yara. **3** *ha.* frengi.
yenişememe *a.* yenişememek eylemi.
yenişememek *(nsz)* birbirini yenememek, güçleri denk gelmek. *ör. Güreştiler, yenişemediler.*
yenişme *a.* yenişmek eylemi.
yenişmek *(nsz)* biri ötekini yenmek **(I)** ya da bir o, bir öteki yenmek. *ör. Sık sık güreşirler, yenişmek için uğraşırlar.*
yenitüreti *b. a. dilb.* bir dilde, var olan sözcüklere benzetilerek, örnekseme yoluyla yapılmış olan sözcük, yeni sözcük. *eş.* **neolojizm**.
yeniyaka *b. a. ha.* yeni evlenmiş, ev kurmuş ve dolayısıyla henüz tam olarak eşya düzememiş olan kimse.
yeniyakalık *b. a.* yeniyaka olma durumu.
yeniyetme *b. a.* yeniyetmelik çağında olan kimse, ergen.
yeniyetmelik *b. a.* çocuklukla yetişkinlik arasındaki dönem, ergenlik.
yenli *s.* yenleri herhangi bir nitelikte olan. *ör. Dar yenli gömleği sevmem.*
yenme *a.* yenmek eylemi.
yenmek, -ir (I) *(nsz)* **1** yemek eylemine konu olmak. *ör. Yemek yenmek üzereyken yetiştik.* **2** *mec.* kemirilmek, aşındırılmak. *ör. Kıyılar zamanla yenmiş, derenin yatağı genişlemişti.* **yene yene** *ik. be.* yenerek. **yenene içilene bakılmamak** bol bol yenilip içilmek. **yenir yutulur gibi değil** ➻ **yenilir yutulur gibi değil**.
yenmek, -er (II) *(-i)* **1** oyun, güreş, yarış gibi toplumsal olaylarda ya da savaşta üstünlük sağlamak, karşısındakine üstün gelmek. **2** *mec.* dizginlemek, denetlemek, bastırmak, tutmak. *ör. Coşkusunu yenmekte güçlük çekiyordu.* **3** *ha.* kumarda kazanmak, ütmek.
yensiz *s.* yenleri olmayan (gömlek, üst giysisi).
yepelek *s. ha.* ince yapılı, narin, zarif.
yeperek *s. ha.* ➻ **yepelek**.
yepyeni *s.* (.' . .) **1** hiç kullanılmamış, çok yeni. *ör. O gün bayramdı, yepyeni ayakkabıları ayağındaydı.* **2** *mec.* görülmemiş, alışılmamış. *ör. Annesinin yüzünde yepyeni bir hüzün görmüştü.* **3** *be.* çok temiz bir biçimde, çok yeni ve temiz. *ör. Yepyeni giyinip sokağa çıkmıştı.*
yer *a.* **1** üzerinde gezinilen, ayakla basılan taban. *ör. Yerde halı vardı.* **2** toprak. *ör. Çorak yerde ekin olmaz.* **3** ekime ya da üzerine yapı kurulmaya elverişli toprak parçası, tarla, arazi, arsa. *ör. Köyde beş on dönüm bir yerimiz vardı, sattık.* **4** (**Yer** biçiminde, özel ad olarak) *gökb.* üzerinde yaşadığımız gezegen, yeryuvarlağı, Dünya. *ör. Yer çevresinde dolanan uyduların yörüngelerinde Yer'e en yakın noktaya "yerberi" denir.* **5** bir nesnenin, bir kimsenin kapladığı ya da kaplayabileceği boşluk. *ör. Dolap, ayırdığımız yere sığmadı.* **6** bulunulan, yaşanılan, oturulan kent, kasaba, köy gibi yerleşim alanı. *ör. Bu yerlerde durulmaz.* **7** *gökb.* bir cismin bulunduğu, durduğu nokta ya da yüzey parçası. *ör. Gökbilimciler yıldızların yerini bilir.* **8** konum. *ör. Bu masanın yerini beğenmedim.* **9** bölge, ülke. *ör. Özgürlük olmayan yerde yaşamak güçtür.* **10** görev, makam. *ör. Onu yerinden etmek istemedik.* **11** herhangi bir şeye, bir işe ayrılmış bölüm ya da alan. *ör. Ona bavulda yer kalmadı.* **12** önem, değer. *ör. Toplumda eğitimin, öğrenimin yeri başkadır.* **13** iz. *ör. Taştaki kurşun yeri belliydi.* **14** sinema, tiyatro, lokanta gibi kuruluşlarda ya da taşıtlarda oturulacak koltuk, sandalye. *ör. Arabada yer yoktu.* **15** evde ya da otel, motel gibi kuruluşlarda kalınacak oda, yatılacak yatak. *ör. Yerimiz olsa sizi konuk ederdik.* **16** bir olayın geçtiği ya da geçeceği alan. *ör. Toplantının yeri belirtilmemiş.* **17** *mec.* durum. *ör. Onun yerinde olmak istemezdim.* **yer açmak 1)** sık oturulan bir yerde, bir kimseye oturması için, sıklığı aralayarak yer vermek. **2)** sıklığı biraz seyrelterek bir başka şeye de yer hazırlamak. *ör. Bavulda yer açıp birkaç da kitap aldım.* **3)** *mec.* olanak vermek, yer bırakmak. *ör. Bu işte gençlere de yer açmak gerekmez mi?* **yer adı** *coğr.* ➻ **yeradı**. **yer alıştırmaları** *sp.* el ve bütün vücut bölümleri için, yeri bir dayanak ya da bir tür araç gibi kullanarak yapılan spor devinimleri. **yer almak 1)** ayrılan yerde durmak. *ör. Oyun için herkes yerini alsın!* **2)** *mec.* geçmek, gerçekleşmek, olmak. *ör. O gün orada yer alan olayları görmeliydiniz.* **3)** (bir yerde) yeri olmak, bulunmak. *ör. Yer, uzayda yer almıştır.* **4)** bir işi hazırlayanlar arasında bulunmak. *ör. Bu olayda onun da yer aldığı belli olmuştu.* **5)** adı bir yerde bulunmak. *ör. Oyuncular listesinde o da yer almış.* **yer belirteci** *dilb.* bir eylemin anlamını, sınırlı olmayan, her yere uygulanabilen bir yer kavramıyla tümleyen belirteç; örneğin " ***oraya*** gidiniz", " ***dışarı*** çıkınız", " ***aşağıya*** ininiz" gibi. **yer biçimleri** *coğr.* iç ve dış doğal güçlerin etkisiyle oluşan dağ, yayla, ova, koyak, çukur gibi yeryüzü biçimlerinin tümü. **yer bulmak 1)** oturulacak yer sağlamak. *ör. Otobüslerde iş çıkışı saatlerinde yer bulmak zor.* **2)** (bir kimse) bir işe, görev yapacağı bir yere yerleşmek. *ör. Fabrikada yer bulup çalışmaya başladı.* **yer cücesi** kısa boylu ve kurnaz kimse. **yer değiştirmek** bulunduğu yerden başka bir yere geçmek. **yer demir, gök bakır** bütün yardım kapılarının kapalı oluşunu, çaresizliği, umutsuzluğu, olanaksızlığı anlatır. **yer etmek 1)** yerleşip kalmak, iyice yerleşmek. **2)** iz bırakmak. *ör. Aklımda yer eden ilk olay, kasabada çıkan yangındı.* **yer hostesi** uçağa binecek olan yolcuların bilet vb. işlemlerini yapan, uçağa binmekte

olan yolcuların biniş kartlarını toplayan görevli bayan. **yer kabul etmez** "çok günahkâr biri" anlamında kullanılır. **yer kaplamak** önemli bir yer oylum ya da alan tutmak. **yer kapmak** kalabalık içinde hızlı davranarak kendine oturacak yer bulmak. **yer odası** tabanı yer düzeyinde olan oda. **yer öpmek** *esk.* (eskiden, bir büyüğün katına çıkıldığı zaman ve oradan ayrılırken) çok büyük bir saygı gösterisi olarak yere kapanmak. **yer sofrası** yerde kurulan, yere oturularak yemek yenilen sofra. **yer tutmak 1)** (bir şey) önemli bir alan, bir oylum kaplamak. *ör. Buzdolabı mutfakta yer tutmaktaydı.* **2)** (bir kimse) bir yerin kendine özgülenmesini, ayrılmasını sağlamak. *ör. Kampta önceden yer tutmak gerekmişti.* **3)** (bir şey) önemi olmak, değer verilmek, önemli sayılmak. *ör. Sanat, toplum yaşamında yer tutar.* **yer vermek 1)** yer almasına olanak tanımak, yer almasını sağlamak. *ör. Şiirine dergide yer vermişlerdi.* **2)** kendi yerini başkasına bırakmak. *ör. Delikanlı, babasına yer vermek için kalkmıştı.* **3)** bir olaya yol açmak, olanak tanımak. *ör. Boş tartışmalara yer vermek istememişti.* **4)** görevlendirmek. *ör. Ona kurulda yer vermek istememişlerdi.* **5)** önemli saymak, saygı göstermek. *ör. Ona gönlümüzde yer verdik.* **yer yarılıp içine girmek 1)** (yitirilen bir şey) arandığı halde bir türlü bulunamamak. **2)** utancından yerin dibine geçmek, çok utanmak. **yer yarılsa içine gireceği gelmek** ➻ **yer yarılıp içine girmek** . **yer yatağı** altında herhangi bir yükselti bulunmayan, odanın tabanına, yere serilen yatak. **yer yer** *ik. be.* ve *s.* çok yerde. *ör. Gökte yer yer bulutlar vardı.* **yer yerinden oynamak 1)** bir iş çok gürültüyle ve telaşla yapılmak. **2)** bir olay toplumda büyük bir tedirginlik yaratmak. **yer yurt** oturulan, yaşanılan yer. **yerde kalmak** yüzüne bakılmamak, ilgi ve saygı görmemek. **yerde kalmamak 1)** alıcı bulmak, ilgi görmek. *ör. Altın yerde kalmaz.* **2)** değer verilmek, karşılık bulmak. *ör. İyilik yerde kalmaz.* **yerden alıp gökte yemek** herkese yukardan bakmak, astığı astık kestiği kestik olmak, çalımından geçilmemek. **yerden bitme 1)** çok kısa boylu (kimse). **2)** nereden geldiği, nasıl ortaya çıktığı belirsiz, türedi (kimse). **yerden göğe kadar** anlatılamayacak denli çok, pek çok (hakkı olmak vb.). *ör. Bunu söylemekte yerden göğe kadar hakkınız var.* **yerden selam** (ya da **yerden temenna**) *esk.* el, yerlere değin uzatılıp başa götürülerek verilen selam. **yerden yapma** çok kısa boylu. **yerden yere çalmak** (ya da **vurmak**) **1)** (bir şeyi) çok hırpalamak, hor kullanmak. **2)** *mec.* türlü yönlerden saldırarak, çok hırpalayarak, bir kimseyi acınacak duruma sokmak. **yere bakan yürek yakan** sessiz ve uysal göründüğü halde alttan alta dolaplar çevirip kötülükler yapan (kimse). **yere bakmak** (yaşlılar için) ölümü yakın olmak. **yere baktırmak** çok utandırmak. **yere batasıca** (ya da **yere batsın**) "yok olsun" anlamında bir ilenç. **yere batmak 1)** yok olmak. **2)** pek çok utanmak. **yere çalmak** (bir şeyi) yere atmak, yere fırlatmak, fırlatıp atmak, yere atıp parçalamak. *ör. Çocuk eline ne geçirse yere çalar.* **yere geçmek** pek çok utanmak, pek çok utanç duymak. **yere göğe koymamak** (ya da **koyamamak**) (bir kimseyi) memnun etmek, ağırlamak için çırpınmak. **(birini) yere göğe sığdırmamak** (ona) bulunduğu yeri dar etmek. **(birini) yere sermek** (ya da **vurmak**) **1)** sırtını yere getirmek, alt etmek. **2)** kötü bir duruma sokmak. **3)** vurup öldürmek. **yeri başka (olmak)** benzerlerinden daha değerli, önemli (olmak). *ör. Oğullarının hepsini sever ama küçük oğlunun yeri başkadır.* **yeri gelmek** uygun zamanı olmak, sırası düşmek. *ör. Her şey yeri gelince söylenir.* **yeri göğü ben yarattım demek** çok büyüklenmek, çok gururlu olmak. **yeri göğü birbirine katmak** aşırı telaş yaratmak, ortalığı telaşa vermek. **yeri göğü inletmek** olanca gücüyle haykırmak. **yeri göğü tırmalamak** çok acı, çok sancı çekmek, acıdan, sancıdan kıvranmak. **yeri göğü tutmak** *ha.* **1)** her yeri denetimine almak. *ör. Eşkıya yeri göğü tutmuştu, herkes korku içindeydi.* **2)** (bağırış) her yere ulaşmak, çok yükses sesle bağırmak, haykırmak. *ör. Hastanın iniltisi yeri göğü tutmuştu.* **yeri olmak 1)** bir şey için ayrılmış bulunmak. *ör. Elimde birkaç kuruş var ama onun da yeri var, sana veremem.* **2)** uygun olmak. *ör. Bu konuda ne desen yeri var.* **3)** uygun zamanı, sırası olmak. *ör. Her şeyin bir yeri var.* **4)** önemi, değeri, saygınlığı olmak. *ör. Onun yanımızda iyi bir yeri vardır.* **yeri öpmek** *al.* yere serilmek, yere düşmek, yere kapaklanmak. **yeri soğumadan** ayrılan bir kimsenin ardından çok zaman geçmeden. **yeri var** "uygundur, iyidir, doğrudur" anlamında söylenir. *ör. Bu konuda ne desen yeri var.* **yeri yurdu belirsiz** nerede yatıp kalktığı, nerede bulunacağı bilinmeyen (kimse), serseri. **yeridir** "uygundur, yerindedir" anlamında söylenir. *ör. Ona kötülük ettik, ne söylese yeridir.* **yerin dibine geçmek** (ya da **girmek** ya da **batmak**) **1)** utancından saklanacak yer aramak, pek çok utanmak. **2)** görünmez olmak, yitmek. *ör. Kalem yerin dibine geçti herhalde, bulamıyorum.* **yerin kulağı var** hiçbir şeyin gizli kalmayacağını, nasıl olsa duyulacağını anlatır. **yerinde duramamak 1)** içi içine sığmamak, sürekli kıpırdamak, çok coşkulu olmak. **2)** bir eyleme geçmek, bir şey yapmak için sabırsızlanmak. **yerinde kalmak 1)** başka yere gitmemek. **2)** (makam, aşama için) değişmemek. *ör. Çok uğraştılar gitmesi için ama kaymakam yerinde kaldı.* **yerinde saymak 1)** yürür gibi yaparak hep aynı yerde, sürekli olarak ayağın birini kaldırıp birini basmak. **2)** *mec.* bulunduğu yerden,

durumdan daha ileriye gidememek, hiç değişmemek, gelişmemek, ilerlememek. **yerinde su mu çıktı?** gerekli, haklı, zorunlu bir neden olmaksızın yerinden ayrılmak isteyen ya da ayrılan kimseler için engelleme ya da kınama amacıyla söylenir. **yerinde yeller esmek** artık bulunmamak, görülmemek, yok olmak. **(birini) yerinden etmek** işinden atılmasına yol açmak. **yerinden fırlamak 1)** (bir şey) fırlayıp çıkmak. *ör. Yay yerinden fırladı.* **2)** (bir kimse) oturduğu yerden hızla ayağa kalkmak. **(biri) yerinden olmak** işinden, görevinden atılmak, işi, görevi elinden gitmek. **yerinden oynamak 1)** (çivi, diş gibi bir şey) sallanır duruma gelmek, gevşemek. **2)** bulunduğu yerden ayrılmak. *ör. İnsan yerinden oynarsa üzülmez mi?* **3)** karışık, gürültülü, telaşlı ya da coşkulu bir zaman yaşamak. *ör. O günlerde millet yerinden oynamıştı.* **yerinden oynatmak** yerini değiştirmek. **yerinden yönetim** *huk.* merkezi yönetimin kimi yetkilerinin yerel yönetimlerce kullanılmasına dayanan yönetim biçimi. **yerine geçmek 1)** (biri) işinden, görevinden ayrılan birinin yerini almak. **2)** (bir şey) bulunmayan bir şeyin yerine kullanılabilmek. **yerine gelmek 1)** gerçekleşmek, olmak, yapılmak. *ör. Bütün dilekleri yerine gelmişti.* **2)** eski durumuna dönmek. *ör. Birkaç günde sağlığı yerine geldi.* **yerine getirilmek** yerine gelmesi sağlanmak, gerçekleştirilmek, yapılmak, uygulanmak. **yerine getirmek 1)** yerine gelmesini sağlamak, gereğini yapmak, gerçekleştirmek, uygulamak. *ör. Dileğini yerine getirmek isterdim.* **2)** eski durumuna döndürmek. **yerine koymak 1)** (birini) . . . gibi görmek, ona . . . gözüyle bakmak, onu . . . saymak. *ör. Bizi enayi yerine koymak sana mı kaldı?* **2)** (bir şeyi) elden çıkan, yitirilen bir şeyin benzerini ya da eşini sağlamak. *ör. Giden eşyayı yerine koymak artık güçleşti.* **yerine oturmak 1)** gerektiğince, iyice, sağlamca yerleşmek. **2)** (bir düşünce, bir durum vb.) artık iyice benimsenmiş olmak, yaygın duruma gelip yerleşmek. **yerini almak 1)** kendisine ayrılmış olan yere gelip durmak ya da oturmak. *ör. Takımlar yerlerini aldı.* **2)** yerine geçmek. *ör. Onun yerini almak isteyen çoktu.* **yerini beğenmek** (ya da **sevmek**) (bitki için) bulunduğu yer, gelişmesine çok uygun olmak, bulunduğu yerde iyi gelişmek. **yerini bulmak 1)** yerine gelmek. *ör. Hak yerini buldu.* **2)** kendine yakışan görevi, makamı, durumu yakalamak. *ör. Artık yerini buldu, ayrılmaz.* **3)** (bir şey) gönderildiği yere, kimseye ulaşmak. *ör. Mektup şimdiye yerini bulmuştur.* **yerini doldurmak 1)** bulunduğu görevin gerektirdiği başarıyı göstermek, görevinde başarılı olmak. **2)** (bir göreve yeni gelen kimse) kendisinden önceki kimse kadar başarılı olmak. **yerini ısıtmak** bir yerde uzun süre kalmak. **yerini sevmek** ➻ **yerini beğenmek** . **yerini tutmak 1)** ayrılan birinin işini yapabilme becerisini göstermek. **2)** bulunmayan bir nesnenin işlevini görebilmek, onun yerini almak. **(bir şeyin) yerini yapmak** bir şey elde etmek amacıyla girişimde bulunup olumlu bir durum yaratmak. **yerle beraber** yer, toprak düzeyinde. **yerle bir** (ya da **yeksan**) **etmek** (ya da **olmak**) temeline değin yok etmek (ya da yok olmak). **yerle gök bir olsa** her şeyin göze alındığını anlatır. *ör. Yerle gök bir olsa elimden kurtulamazsın.* **yerlerde sürünmek** çok acınacak bir durumda olmak. **yerlere kadar eğilmek** çok saygı göstermek. **yerlere geçmek** çok utanmak. **yerleri süpürmek** (saç, etek, paça) çok uzun olmak.

yeradı, -nı *coğr.* yerleşim yerleriyle deniz, göl, akarsu, dağ, tepe, koyak, bağ, bahçe, cadde, sokak vb. gibi Yer'de var olan şeylere verilen ad.

yeradıbilim *b. a. dil.* yeradlarını konu alan dilbilim dalı. *eş.* **toponimi**, **toponomastik**.

yeraltı, -nı *b. a.* **1** toprağın, yüzeyi altında kalan bölümü. **2** *s. mec.* gizli ve zararlı (çalışma). **yeraltı çarşısı** yer yüzeyinin altında bulunan çarşı. **yeraltı dünyası** *mec.* uyuşturucu alım satımı, kaçakçılık, kadın ticareti, kumar vb. gibi yasadışı, kirli işlerin gerçekleştirildiği çevre. **yeraltı kaynakları** petrol, kömür, doğalgaz, madenler, su gibi toprak altında bulunan değerli nesneler. **yeraltı suları** *yerb.* geçirimli kayaç ve katmanlardan sızarak, yerçekiminin de etkisiyle yeraltına inen ve orada birikerek ya da akarak yeni bir düzen kuran sular. **yeraltı treni** ➻ **metro**. **yeraltı yolu** ➻ **tünel**, **metro**. **yeraltına kaymak** *mec.* gizli ve zararlı çalışmalar yapmak.

yerayırtım *b. a. yeni* taşıtlarda, otel, lokanta, gazino, tiyatro gibi yerlerde önceden yer ayırtma işi. *eş.* **rezervasyon**. *ör. Yerayırtıma zaman bulamayınca uçakla gidemedim.*

yerberi *b. a. gökb.* Ay'ın, herhangi bir gökcisminin ya da yapay bir uydunun yörüngesinde Yer'e en yakın nokta.

yerbetim *b. a. yeni* bir kara parçasını, doğal engebelerini belirtecek bir biçimde, kâğıt üzerinde çizgilerle gösterme işi. *eş.* **topografya**.

yerbetimci *b. a. yeni* yerbetim uzmanı. *eş.* **topograf**.

yerbetimsel *b. s. yeni* yerbetimle ilgili. *eş.* **topografik**.

yerbilim *b. a.* Yer'in geçmiş çağlardaki oluşumunu, evrimini, yapısını, bileşimini ve ondaki değişimleri konu alan bilim.*eş.* **jeoloji**.

yerbilimci *b. a.* yerbilimle uğraşan uzman, yerbilim uzmanı. *eş.* **jeolog**.

yerbilimsel *s.* yerbilimle ilgili. *eş.* **jeolojik**.

yerçekimi, -ni *b. a. fiz.* ve *gökb.* Yer'in, yakınındaki nesneleri, gökcisimlerini kendine, üzerindeki nesneleri merkezine doğru çekmesi olayı, Yer'in çekme gücü. **yerçekimi ivmesi** *gökb.* serbest düşen bir cismin kazandığı ivme.

yerçekirdeği, -ni *b. a. gökb.* Yer'in merkezinde toplanmış olan çok yoğun küresel kütle.
yerdeşlik *a. dilb.* **1** bir söylemde iletinin bir anlam bütünü olarak kavranmasını sağlayan, çokanlamlılığı engelleyen uyum durumu. **2** dil öğelerinin yinelenmesiyle içerik ve anlatımda oluşan uyumluluk.
yerdüzler *b. a ha..* ➻ **greyder**.
yerebilme *a.* yerebilmek eylemi.
yerebilmek *(-i)* yermek elinde olmak, yerme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yeredoğrulum *b. a. bitb.* ➻ **yereyönelim**.
yerel *s.* **1** belirli bir yere özgü, bir yere bağlı, dar sınırlı, yayılmamış, bir yerle ilgili olan. *ör. Yerel rüzgârlar yerel adlarla anılır.* **2** *gökb.* gözlem yerine ya da gözlemcinin bulunduğu yere ilişkin. **yerel sözcük** genel dile girmemiş, belirli bir bölgedeki ya da yerdeki konuşma dilinde kullanılan sözcük. **yerel yönetim** il, ilçe, kasaba ya da köy halkının yerel ortak gereksinimlerini karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzelkişisi.
yerelleşebilme *a.* yerelleşebilmek eylemi.
yerelleşebilmek *(nsz)* yerelleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bir görüşe göre yazın yerelleşebildiği kadar ulusallaşabilirmiş.*
yerelleşme *a.* yerelleşmek eylemi.
yerelleşmek *(nsz)* belirli bir yere özgü duruma gelmek, yerel bir özellik kazanmak.
yerelleştirebilme *a.* yerelleştirebilmek eylemi.
yerelleştirebilmek *(-i)* yerelleştirmek elinde olmak, yerelleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Romanı yerelleştirebilmek için özgün olmak da gerekir.*
yerelleştirilebilme *a.* yerelleştirilebilmek eylemi.
yerelleştirilebilmek *(nsz)* yerelleştirilmesi olanak içinde olmak ya da yerelleştirilme olasılığı bulunmak.
yerelleştirilme *a.* yerelleştirilmek eylemi.
yerelleştirilmek *(nsz)* yerel duruma getirilmek, yerelleşmesi sağlanmak.
yerelleştirme *a.* yerelleştirmek eylemi.
yerelleştirmek *(-i)* yerel duruma getirmek.
yerellik *a.* **1** yerel olma durumu. **2** yerlilik. *ör. Sanatta yerellik, ulusallık önemli sayılır.*
yerelması, -nı *b. a. bitb.* **1** bileşikgillerden, boyu iki metreyi bulabilen, köksapları yumru durumunda, basit yapraklı, dayanıklı, çok yıllık, otsu bir bitki. **2** bu bitkinin sebze olarak kullanılan köksapı.
yereşeği, -ni *b. a. hayb.* ➻ **makaslıböcek**.
yerey *a.* **1** yeryüzü parçası. **2** *yerb.* yerkabuğunun oluşumu yönünden incelenen herhangi bir parçası.
yereyönelim *b. a. bitb.* bitkilerde köklerin ve sapların, yerçekiminin etkisiyle belli bir doğrultu almaları özelliği.
yerfesleğeni, -ni *b. a. T. Yun. bitb.* sütleğengillerden, ekinler arasında yetişen ve onlara zarar veren, dip gövdesi odunsu, sürüngen bir otsu bitki.
yerfıstığı, -nı *b. a. T. Ar. bitb.* **1** baklagillerden, sıcak ülkelerde yetiştirilen, yaklaşık 40 cm.lik boya ulaşabilen, sarı çiçekli, çiçekleri döllendikten sonra toprağa gömülerek meyve veren, otsu bir tarım bitkisi. **2** bu bitkinin yağı çıkarılan, eğlencelik olarak yenilen tohumu.
yergi *a. yaz.* bir kimseyi, bir düşünceyi, bir göreneği, bir nesneyi vb. yermek için yazılmış ya da söylenmiş, onların gülünç, kötü, eksik yönlerini alaylı bir dille anlatan yazı, şiir ya da söz. *eş.* **hiciv**.
yergici *a. yaz.* yergiler yazan ya da yeren kimse.
yergicilik *a.* yergici olma durumu, yergi yazarlığı.
yergisel *s.* yergi niteliğinde, yergiyle ilgili.
yerısıl *b. s.yeni* yeraltında kaldığı ya da yeraltından geçtiği için ısısı yüksek olan. *eş.* **jeotermal**. . **yerısıl enerji** yeraltından çıkan sıcak sudan ve onun buharından sağlanan enerji. *eş.* **jeotermal enerji**.
yerici *s.* **1** yerme huyu olan, yeren (kimse). **2** yerme özelliği olan, yeren (söz).
yerilebilme *a.* yerilebilmek eylemi.
yerilebilmek *(nsz)* yerilmesi olanak içinde olmak ya da yerilme olasılığı bulunmak.
yeriliş *a.* yerilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ozan, şiirinin yerilişine alındı.*
yerilme *a.* yerilmek eylemi.
yerilmek *(nsz)* yermek eylemine konu olmak.
yerinde *s.* **1** gerektiği biçimde olan, uygun düşen, yeri ve zamanı uygun olan. *ör. Yerinde söze ne denir.* **2** iyi ya da yeterli ya da tam olan. *ör. Sağlığı, gücü yerinde biriydi.* **3** *be.* yeri ve zamanı uygun düşerek, gerektiği biçimde. *ör. Her zaman yerinde davranmak gerekir.* **yerinde olmak** her bakımdan gerektiği biçimde olmak, uygun olmak.
yerindelik *a.* **1** yerinde olma durumu. **2** *huk.* kamulaştırılan bir yer üzerinde, kamu çıkarının özel çıkara oranla yüksek olması durumu.
yerinden yönetim *a. toplb.* bir devletin, ülkenin kimi yerlerine kendi kendini yönetme hakkı vermesi.
yerine *be.* **1** bir kimsenin ya da bir şeyin yerini almak üzere. *ör. Ben babamın yerine geldim.* **2** başkasının adına. *ör. Onun yerine ben imzalayacağım.* **3** *a. yaz.* bir düşünceyi, bir davranışı daha kolay kavratabilmek için, onun yerini tutucak simgelerle, simgesel sözlerle, benzetmelerle göz önünde canlandırma. *eş.* **alegori**.
yerinebilme *a.* yerinebilmek eylemi.
yerinebilmek *(-e)* yerinmesi olanak içinde olmak ya da yerinme olasılığı bulunmak.
yerinel *s. yaz.* yerine özelliği taşıyan, yerineye dayanan, yerineyle ilgili. *eş.* **alegorik**.
yerini *a.* acınma, üzülme, pişmanlık, yerinme.
yeriniş *a.* yerinmek eylemi ya da biçimi.
yerinme *a.* yerinmek eylemi.
yerinmek *(-e)* **1** acınmak, üzülmek. **2** yaptığı bir işin yanlış ya da uygunsuz sonuç verdiğini görerek pişman olmak.

yerkabuğu, -nu *b. a. coğr.* Yer'in dışını çepeçevre kaplayan, üzerinde karaların ve denizlerin bulunduğu bölüm, yeryüzü.
yerkatı, -nı *b. a.* (yapıda) toprak düzeyinde olan kat, giriş katı, zemin katı.
yerküre *b. a. T. Ar. coğr.* ve *gökb.* Yer, yeryuvarlağı.
yerkürer *b. a.* önündeki geniş bıçakla toprağı sıyırıp engebeleri ortadan kaldıran, tırtıl tekerlekli, çok güçlü bir yol makinesi.
yerleşebilme *a.* yerleşebilmek eylemi.
yerleşebilmek *(nsz; -e; -de)* **1** yerleşmek elinde olmak, yerleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** yerleşmesine izin verildiği anlamında da kullanılır. *ör. Evde istediğin odaya yerleşebilirsin.*
yerleşik *s.* **1** belli bir yeri olan, belli bir yere yerleşmiş bulunan. **2** bir yerin yerlisi olmuş. **3** *mec.* bir yerde varlığını sürekli olarak sürdürecek olan. *ör. Kentin yerleşik müzik toplulukları vardı.*
yerleşiklik *a.* yerleşik olanın özelliği.
yerleşilebilme *a.* yerleşilebilmek eylemi.
yerleşilebilmek *(nsz; -de)* yerleşilmesi olanak içinde olmak ya da yerleşilme olasılığı bulunmak. *ör. Bu güzel kasabada yerleşilebilir diye düşünmüştüm.*
yerleşilme *a.* yerleşilmek eylemi.
yerleşilmek *(nsz)* yerleşmek eylemi yapılmak ya da yerleşmek eylemine konu olmak. *ör. Orta Asya'dan kalkılıp Anadolu'ya yerleşildi.*
yerleşim *a.* insanların bir yeri yurt tutmaları, oraya yerleşmeleri işi, yerleşme. **yerleşim yeri** (ya da **alanı, merkezi**) insanlarca barınaklar kurulup yerleşilmiş olan toprak.
yerleşiverme *a.* yerleşivermek eylemi.
yerleşivermek *(nsz; -e; -de)* çabucak ya da kısa sürede yerleşmek.
yerleşke *a. yeni* bir üniversitenin, genellikle kent dışında, öğrenci yurdu, derslik, işlik gibi her türlü yapı ve etkinlik alanlarıyla birlikte toplu olarak yerleşmiş bulunduğu alan. *eş.* **kampus**.
yerleşme *a.* yerleşmek eylemi.
yerleşmek *(-e)* **1** yerine iyice, kımıldamaz bir biçimde oturmak. *ör. Protez ağzına iyi yerleşmişti.* **2** yer bulup oturmak, sığışmak. *ör. Beş kişi arabaya güçlükle yerleşip yola çıktı.* **3** rahat bir biçimde oturmak. *ör. Bir koltuğa yerleşerek gazeteye daldım.* **4** çalışmak için bir yere girmek. *ör. İşe yerleşince seni ararım.* **5** *(-e; -de)* bir yerde oturmaya, yaşamaya başlamak. *ör. Onlar Ankara'ya yerleştiler.* **6** *(nsz; -e)* ev eşyasını yerli yerine koymak. *ör. Taşınmak, yerleşmek ev halkını yormuştu.* **7** *(nsz) mec.* herkesçe benimsenmek, kullanılır olmak, alışılmak, yaygınlaşmak, tutunmak. *"Seçenek" sözcüğü hemen yerleşti.*
yerleştirebilme *a.* yerleştirebilmek eylemi.
yerleştirebilmek *(-i, -e)* yerleştirmek elinde olmak, yerleştirmeyi becermek, yerleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yerleştirilebilme *a.* yerleştirilebilmek eylemi.
yerleştirilebilmek *(-e)* yerleştirilmesi olanak içinde olmak ya da yerleştirilme olasılığı bulunmak.
yerleştiriliş *a.* yerleştirilmek eylemi ya da biçimi.
yerleştiriliverme *a.* yerleştirilivermek eylemi.
yerleştirilivermek *(-e)* çabucak ya da kısa sürede yerleştirilmek. *ör. Göçmenler birkaç ayda yerleştirilivermişti.*
yerleştirilme *a.* yerleştirilmek eylemi.
yerleştirilmek *(-e)* yerleştirmek eylemine konu olmak, yerleşmesi sağlanmak.
yerleştiriş *a.* yerleştirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Pulları yerleştirişi iyi tavlacı olduğunu göstermişti.*
yerleştiriverme *a.* yerleştirivermek eylemi.
yerleştirivermek *(-i, -e)* **1** çabucak yerleştirmek. **2** rica yollu da kullanılır. *ör. Yardım et de eşyamızı yerleştiriverelim.*
yerleştirme *a.* yerleştirmek eylemi.
yerleştirmek *(-i, -e)* **1** yerleşmesini sağlamak, yerleşmek eylemini yaptırmak. **2** yerine koymak. *ör. Dişçi protezi yerleştirdi.* **3** (şamar, tokat, yumruk için) vurmak. **4** (söz, yanıt için) tam sırasında söylemek.
yerli *s.* **1** yurt içinde yapılan ya da yurdun kendine özgü niteliklerini taşıyan. *ör. Yerli arabalar da pahalandı.* **2** içinde bulunulan bölgede, yerde yetişen. *ör. Antepfıstığı Gaziantep'in yerli yemişidir.* **3** başka yere götürülemeyen, yerine bağlı durumda olan, taşınamayan. **4** *s.* ve *a.* oturduğu yerde doğup büyüyen ve ataları da orada yaşamış olan (kimse). *ör. Onlar Kadirli'nin yerlisiymiş.* **5** *a.* Amerika, Avustralya ve Afrika'nın uygarlıktan uzak, ilkel biçimde yaşayan kimi halklarına verilen ad. *ör. Yerliler, doğa yaşamına düşkündür.* **yerli malı** ülkede yetiştirilen, üretilen her türlü mal. **yerli yerinde** *ik. be.* her şey kendi bulunduğu yerde ya da uygun yerde. *ör. Evde her şey yerli yerinde duruyordu, hırsızlık olmamıştı.* **yerli yerine** *be.* her şeyi bulunması gereken yere, düzenli olarak. **yerli yersiz** *ik. be.* **1)** uygun ya da sıralı, yerinde olup olmadığını hiç düşünmeden, uygun olsun olmasın. **2)** ileri geri, saçma sapan. *ör. Yerli yersiz konuşanları sevmem.*
yerlileşme *a.* yerlileşmek eylemi.
yerlileşmek *(nsz)* bir yerde, bir ülkede uzun süre kalarak oranın yerlisi durumuna gelmek ya da yerlilerin kimi özelliklerini edinmek.
yerlileştirme *a.* yerlileştirmek eylemi.
yerlileştirmek *(-i)* yerlileşmesini sağlamak. *ör. Çayı yerlileştirmekle çok iyi etmiştik.*
yermantarı, -nı *b. a. T. Yun. bitb.* ➤ **domalan**.
yerme *a.* yermek eylemi.
yermeci *a.* yerme huyu olan kimse.
yermek, -er *(-i)* **1** kötü yönlerini belirtmek, kötülüklerini söylemek, kötülemek. *ör. Yermek için eleştirilmez.* **2** alaylı bir dille eksiklerini, kusurlarını vb. ortaya koymak. *ör. Ozan, şiir-*

lerinde hacıları, hocaları yermişti. **3** beğenmemek, hoşlanmamak, tiksinmek, iğrenmek. *ör. Siyasacıları yermek doğru olmaz.* **yere yere** *ik. be.* yererek, kötüleyerek.

yermeli *s.* yerici bir özelliği bulunan, yeren, kötüleyen (sözcük); örneğin "kocakarı", "şıllık", "bücür" gibi.

yermerkezcilik *b. a. T. Ar. T. fels.* ➻ **yerözekçilik**.

yermerkezli *b. s. T. Ar. T. gökb.* ➻ **yerözekçil**.

yermeşesi, -ni *b. a. T. Far. bitb.* ➻ **kurtluca**.

yermumu, -nu *b. a. T. Far. yerb.* doğal hidrokarbonlardan oluşan, petrol ve terebentin içinde eriyen bir tür mum.

yerölçüm *b. a.* Yer'in boyutlarını ve biçimini konu alan bilim. *eş.* **jeodezi**.

yeröte *b. a. gökb.* Yer'in çevresinde dolanan doğal ya da yapay bir uydunun yörüngesi üzerinde Yer'e en uzak nokta.

yerözekçi *b. s. fels.* yerözekçilik yandaşı (kimse, görüş).

yerözekçil *b. s. gökb.* başlangıç noktası olarak Yer'in özeğini alan (devinim).

yerözekçilik *b. a. fels.* Yer'i evrenin en önemli varlığı ve merkezi sayanların görüşü.

yerpalamudu, -nu *b. a. T. Yun. bitb* ➻ **kurtluca**.

yerpırasası, -nı *b. a. T. Yun. bitb.* ➻ **aslankuyruğu**.

yersakızı, -nı *b. a. yerb.* ➻ **bitüm**.

yersarmaşığı, -nı *b. a. bitb.* gebreotugillerden, nemli yerlerde, duvar diplerinde yetişen sarılgan bir bitki.

yersarsıntısı, -nı *b. a.* ➻ **deprem**.

yersel *s.* yerle ilgili, yerel.

yersellik *a.* yersel olma durumu, özelliği, yerellik.

yersıçanı, -nı *b. a. ha.* ➻ **köstebek**.

yersiz *s.* **1** barınacak yeri olmayan. **2** *mec.* yerinde olmayan, uygunsuz, anlamsız, zamansız, gereksiz, ilgisiz ya da saçma sapan. *ör. Yersiz davranışlar herkesi üzer.* **yersiz yurtsuz** *ik. s.* barınacak, oturacak yeri olmayan.

yersizlik *a.* **1** yersiz olma ya da yeri yeterince olmama durumu. *ör. Yersizlikten okula yeni öğrenci alınamadı.* **2** *mec.* yerinde, uygun olmama durumu, uygunsuzluk. *ör. İsteğinin yersizliğini kendisi de anlamıştı.*

yersizme *a. yerb.* bir katmanın bitişik bulunduğu yerden ayrılarak yerini değiştirmesi.

yersolucanı, -nı *b. a. hayb.* halkalılardan, nemli topraklarda yaşayan bir solucan türü.

yersular *b. a.* ➻ **arozöz**.

yerucu, -nu *b. a.gökb. yeni* yeryuvarlağının, kuzey ve güney olmak üzere, eşlekten en uzak olan Yer ekseninin geçtiği varsayılan iki noktasından her biri.*eş.* **kutup**. **yerucu ışığı** *gökb. yeni* yerucu yöresinde görülen, yaygın ve donuk havayuvarı ışığı. *eş.* **kutup ışığı**.

yerüstü, -nü *b. a.* Yer'in yüzeyi üstündeki bölümü.

yeryağı, -nı *b. a.* ➻ **petrol**.

yeryaran *b. a. ha.* bir mantar türü.

yeryazım *b. a. yeni* düzenli ve sağlam bir tapu sicili oluşturmak için, bir ülkedeki bütün arazi, arsa ve mülklerin yerlerinin, alanlarının, sınırlarının, değerlerinin ve tüzel durumlarının devlet eliyle saptanıp plana bağlanması işi. *eş.* **kadastro**.

yeryuvarı, -nı *b. a.* ➻ **yeryuvarlağı**.

yeryuvarlağı, -nı *b. a. coğr.* ve *gökb.* üstünde yaşadığımız gökcismi, yerküre, Yer.

yeryüzü, -nü *b. a.* **1** *coğr.* üzerinde yaşadığımız topraklar ve denizler, yerkabuğu. **2** dünya, yaşam. *ör. Şu yeryüzünde bir tek dostu yoktu.*

yestehleme *a. ha.* yestehlemek eylemi.

yestehlemek *(nsz) ha.* **1** büyük aptesini yapmak, dışkılamak. **2** *(-i)* kaldırıp atmak.

yesyeni *s. ha.* çok yeni, yepyeni.

yeşerebilme *a.* yeşerebilmek eylemi.

yeşerebilmek *(nsz)* (bitki) yeşermesi olanak içinde olmak ya da yeşerme olasılığı bulunmak.

yeşeriş *a.* yeşermek eylemi ya da biçimi. *ör. Ağaçların yeşerişi baharı muştuluyordu.*

yeşeriverme *a.* yeşerivermek eylemi.

yeşerivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yeşermek. *ör. Yağmurdan sonra ova yeşeriverdi.*

yeşerme *a.* yeşermek eylemi.

yeşermek *(nsz)* **1** (bitki) yaprak vermeye başlamak, yapraklanmak. **2** yeşil bir renk edinmek, yeşil duruma gelmek. *ör. Kış geçmiş, doğa yeşermişti.*

yeşertebilme *a.* yeşertebilmek eylemi.

yeşertebilmek *(-i)* yeşertmesi olanak içinde olmak ya da yeşertme olasılığı bulunmak. *ör. Yağmur doğayı yeşertebilir.*

yeşerti *a.* **1** yeşermiş yer. **2** yeşillik.

yeşertilme *a.* yeşertilmek eylemi.

yeşertilmek *(nsz)* yeşermesi sağlanmak, ağaçlandırılmak. *ör. Bozkır birkaç yılda yeşertilmişti.*

yeşertiverme *a.* yeşertivermek eylemi.

yeşertivermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda yeşertmek. *ör. Yağmur ve güneş bitkileri yeşertiverdi.*

yeşertme *a.* yeşertme eylemi.

yeşertmek *(-i)* yeşermesini sağlamak.

yeşil *a.* **1** sarıyla mavinin karışımından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk. *ör. Yeşili severim.* **2** *s.* bu renkte olan. *ör. Yeşil kazağını giy.* **3** *s.* (sebzeler için) kuru olmayan, kurumamış, taze. *ör. Salataya biraz yeşil soğan doğra.* **4** *s.* (meyveler için) henüz olgunlaşmamış, ham. *ör. Yeşil elma buruk olur.* **yeşil alan** bir yerleşim yerinde park, bahçe gibi bitki örtüsüyle kaplı açık alan. **yeşil ışık** trafik lambalarında, yolun geçişe açık olduğunu belirten ışık. **yeşil ışık yakmak** *mec.* sakıncalı olabilecek bir işin, bir eylemin yapılmasına izin verir bir tutum

almak ya da göz yummak. **yeşil kuşak** geniş orman ve yeşil alanlardan oluşan yerler. **yeşil oy** parlamento ve benzeri yerlerde çekimser davranıldığını gösteren oy. **yeşil saha** *sp.* ayaktopu oynanan özel alan. **yeşil salata** kıvırcık yapraklı bir marul türü, kıvırcık salata. **yeşil soğan** soğanın henüz tam olarak yumru oluşturmamış, taze yapraklı durumuna verilen ad. **yeşilden gitmek** *arg.* (işler) iyi, olumlu, yolunda olmak. **yeşilden yemek** tarladaki olgunlaşmamış ürünü karşılık göstererek borç para almak.

Yeşilay *ö. b. a.* içki, sigara ve her türlü uyuşturucu maddelere karşı olanların kurduğu dernek ve bu derneğin yeşil bir ayça biçimindeki simgesi.

Yeşilaycı *a.* ve *s.* **1** Yeşilay'a üye olan (kimse). **2** *mec.* içki ve sigara kullanmayan (kimse).

yeşilbağa *b. a. hayb.* otlar arasında yaşayan, yeşil renkli, küçük bir kurbağa.

yeşilbaş *b. a. hayb.* ördekgillerden, sazlık, bataklık, sulak yerlerde yaşayan, yaklaşık 58 cm. boyunda, tüyleri mavi, beyaz ve kahverengi, erkeğinin başı ve boynu parlak koyu yeşil olan bir yabanördeği türü.

yeşilbiber *b. a.* taze sivribiber ve dolmabiberin ortak adı.

yeşilci *a.* ➻ **çevreci**.

yeşilcilik *a.* ➻ **çevrecilik**.

yeşilçam *b. a. (İstanbul'un Beyoğlu semtinde, sinemayla uğraşan işyerlerinin topluca bulunduğu Yeşilçam Sokağı'nın adından) mec.* **1** yerli sinema, Türk sineması. *ör. Yeşilçam krize girdi.* **2** (kötü anlamda) yalnızca kazanç amacıyla, kısa sürede ve belirli kalıplara uyularak gerçekleştirilmiş, seyirciyi sömürmeye dayanan filmler üreten sinema.

yeşilçekirge. *b. a.ha.* yeşil renkli ve uzun duyargalı bir çekirge türü.

yeşilimsi *s.* yeşile çalan, biraz yeşil.

yeşilimtırak *s.* yeşile çalan, biraz yeşil, yeşilimsi.

yeşilkurbağa *b. a.* ➻ **yeşilbağa**.

yeşilkertenkele *b. a. ha.* yeşil renkli bir kertenkele türü.

yeşillendirebilme *a.* yeşillendirebilmek eylemi.

yeşillendirebilmek *(-i)* yeşillendirmek elinde olmak, yeşillendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. İlerde çevreyi yeşillendirebiliriz.*

yeşillendiriliş *a.* yeşillendirilmek eylemi ya da biçimi.

yeşillendirilme *a.* yeşillendirilmek eylemi.

yeşillendirilmek *(nsz)* yeşillenmesi sağlanmak. *ör. Ankara yeşillendirildi.*

yeşillendirme *a.* yeşillendirmek eylemi.

yeşillendirmek*(-i)* bitkiler, ağaçlar dikerek bir yerin yeşillenmesini sağlamak.

yeşilleniş *a.* yeşillenmek eylemi ya da biçimi.

yeşilleniverme *a.* yeşillenivermek eylemi.

yeşillenivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yeşillenmek. *ör. Baharla çevre yeşilleniverdi.*

yeşillenme *a.* yeşillenmek eylemi.

yeşillenmek *(nsz)* **1** yeşil duruma gelmek, yeşillik edinmek, yeşil olmak, yeşermek. **2** *(-e) arg.* bir kimseye karşı duyduğu cinsel isteği kendisine sezdirir sözler söylemek ya da davranışlarda bulunmak. **3** *arg.* başkasının bir şeyine göz dikmek, onu elde etmek isteğini gösteren davranışlarda bulunmak, istediğini belli etmek.

yeşilli *s.* **1** içinde yeşil de bulunan, yeşili olan. **2** yeşil giysi giymiş (kimse).

yeşillik *a.* **1** yeşil olma durumu. **2** yeşil bitkileri bol olan yer. *ör. Bizim köy yeşilliktir.* **3** marul, yeşil soğan, tere gibi çiğ yenen, salata olarak kullanılan sebze. **4** yeşil ot. **yeşillik olsun** *arg.* "çeşit olsun, ek olarak bulunsun" anlamında söylenir.

yeşilsazan *b. a. ha.* sazanın bir türü.

yeşilzeytin *b. a. T. Ar.* daha yeşilken toplanıp salamura edilmiş zeytin.

yeşim *a. Ar. min.* açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş.

yetebilme *a.* yetebilmek eylemi.

yetebilmek *(nsz)* yetmesi olanak içinde olmak ya da yetme olasılığı bulunmak.

yetenek *a.* **1** bir kimsenin bir şeyi anlama, yapabilme ya da bir etkiyi alabilme yeterliliği, gücü. **2** *ruhb.* öğrenme olmaksızın kişinin zihin ve devinim alanlarındaki iş başarma gücü. **3** bir duruma uyma konusunda organizmada bulunan doğal güç. **4** *eğit.* insanın, kalıtımsal olarak öğrenmesini çerçeveleyen sınır. **5** *eğit.* dışarıdan gelen etkiyi alabilme gücü.

yetenekli *s.* yeteneği olan.

yeteneklilik *a.* yetenekli olma durumu.

yeteneksiz *s.* yeteneği olmayan.

yeteneksizlik *a.* yeteneksiz olma durumu.

yeter *s.* gereksinimi karşılayacak, ona yetecek ölçüde olan. **yeteri kadar** yetecek ölçüde.

yeterince *be.* gerekli olan ölçüde, yeter sayıda, gerektiği kadar, istenildiği kadar, gerektiği ölçüde, gereği gibi, gereğince, gerektiğince.

yeterli *s.* **1** bir gereksinimi karşılayabilecek ölçüde, yeter sayıda, yeter ölçüde olan. *ör. Elde yeterli para yoktu.* **2** bir işi yapabilecek bilgisi ve yeteneği olan. *ör. Bu konuda yeterli birini arıyoruz.* **3** bir işlevi, bir görevi yerine getirebilecek gücü, etkisi olan. *ör. Okumak yeterli değil, anlamak da gerekir.* **yeterli neden ilkesi** *mant.* "her yargının yeterli bir nedeni olması zorunludur" diyen mantık ilkesi. **yeterli olmak** yetecek ölçüde olmak, bir gereksinimi karşılamak, yetmek. **yeterli uyaran** *ruhb.* belirli bir olayı etkin duruma getirmeye yeten uyarıcı.

yeterlik *a.* **1** yeter olma durumu. *ör. Görüşmenin yeterliği anlaşıldı.* **2** bir işi yapabilecek bilgiyle donanmış olma, bir işte özel bilgi, uzmanlık. *ör. Bu iş için yeterlik ön koşulmuş.* **3** görevini, işlevini yerine getirme gücü. **yeterlik belgesi** bir kimseye ilgililerce verilen, belli bir konuda yeterli olduğunu belirten belge.

yeterlik eğitimi *eğit.* bir meslek dalında ya da belli bir konuda ön bilgili ve yetenekli kimselerin, bu bilgilerini ve yeteneklerini güçlendirmeyi sağlayan eğitim. **yeterlik eylemi** *dilb.* yetme, yapma, başarma, yeterlik kavramı veren bileşik eylem; Türkçede bu eylem, herhangi bir eylemin ***-e*** 'li ulacıyla ***bilmek*** yardımcı eyleminden oluşur ve olumsuzu, herhangi bir eylemin ***-e*** yeterlik ekiyle ***-me*** olumsuzluk ekinin birleşmesiyle kurulur, örneğin "gidebilmek/gidememek", "koşabilmek/koşamamak" gibi. **yeterlik önergesi** mecliste, bir örgüt toplantısında vb. görüşülen konu üzerindeki konuşmaların yeterli olduğunu öne süren, toplantı başkanınca oya sunularak gereği yapılan önerge. *ör. Görüşme uzayınca birkaç üye yeterlik önergesi verdi.* **yeterlik sınavı** devlet görevlisi olarak alınmada ve bu görevde yükselmede uygulanan sınav.

yeterlileşme *a.* yeterlileşmek eylemi.

yeterlileşmek *(nsz)* yetersizken yeterli bir duruma gelmek. *ör. Oksijen, hareket edilmeyince yeterlileşiyordu.*

yeterlilik *a.* yeterli olma durumu.

yetersayı *b. a.* meclis, genel kurul gibi bir toplantıda, oturumun açılabilmesi için toplantıda bulunması gereken üye sayısı.

yetersiz *s.* **1** yetecek ölçüde olmayan, bir gereksinime yetmeyen, yeterli olmayan. *ör. Yetersiz parayla işe başlanmaz.* **2** gercken, istenilen nitelikte olmayan. **3** bir iş için gerekli bilgisi ve yeteneği olmayan. *ör. Böyle yetersiz onarımcılar onaracak yerde bozarlar.* **4** verimli olmayan, verimsiz. *ör. Yetersiz bir çalışma oldu.*

yetersizleşebilme *a.* yetersizleşebilmek eylemi.

yetersizleşebilmek *(nsz)* yetersizleşmesi olanak içinde olmak ya da yeterizleşme olasılığı bulunmak. *ör. Kimi durumlarda insanın bilgisi yetersizleşebilir.*

yetersizleşiverme *a.* yetersizleşivermek eylemi.

yetersizleşivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa süre içinde yetersizleşmek. *ör. Yenileri çıkınca bilgisayarım yetersizleşiverdi.*

yetersizleşme *a.* yetersizleşmek eylemi.

yetersizleşmek *(nsz)* yetersiz duruma gelmek. *ör. Irmağın suyu yetersizleşince sulama işi aksadı.*

yetersizlik *a.* **1** yetersiz olma durumu. **2** *hek.* (doku, organ vb. için) işlevini tam olarak yapamayacak durumda olma.

yeti *a.* **1** *fels.* insanda doğal olarak bulunan, bir şeyi yapabilme gücü, doğal yatkınlık. **2** *ruhb.* insandaki düşünme, anlama, kavrama ya da imgeleme gibi doğal zihinsel güçlerden her biri.

yetik *s. ha.* **1** büyümüş, erişmiş, yetişmiş. **2** *mec.* bilgili, olgun (kimse). **3** (meyve vb. için) olgunlaşmış. *ör. Armutların yetiklerini topla.*

yetiklik *a.* (meyve için) olgunlaşmış olma durumu, olgunluk. *ör. Meyvenin yetikliği tadından anlaşılır.*

yetim *a. Ar.* babası ölmüş olan çocuk. **yetim kalmak** *ha.* babası ölmek.

yetimhane *b. a. Ar. Far.* (. . - .) kimsesiz yetim çocukların barındırıldığı, bakıldığı yardım kuruluşu.

yetimlik *a. Ar. T.* yetim olma durumu.

yetinebilme *a.* yetinebilmek eylemi.

yetinebilmek *(-le)* yetinmesi olanaklı olmak ya da yetinme olasılığı bulunmak.

yetingen *s.* gözü çokta olmayan, elinde bulunanla, azla yetinen.

yetingenlik *a.* yetingen olma durumu.

yetinilme *a.* yetinilmek eylemi.

yetinilmek *(nsz)* yeterli görülerek daha çoğuna gereklik görülmemek, daha çoğu istenmemek. *ör. Eğitimde aktarmayla yetinilmektedir.*

yetiniş *a.* yetinmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun bu kadarla yetinişi iyi oldu.*

yetiniverme *a.* yetinivermek eylemi.

yetinivermek *(-le)* çabucak ya da kısa sürede yetinmek. *ör. Herkes olanla yetiniversin.*

yetinme *a.* yetinmek eylemi.

yetinmek *(-le)* bir şeyi kendisi için yeter bulup daha çoğunu istememek, elinde bulunanı yeterli görmek.

yetirebilme *a.* yetirebilmek eylemi.

yetirebilmek *(-i, -e) ha.* yetirme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu işe para yetirebilmek zor.*

yetirme *a.* yetirmek eylemi.

yetirmek *(-i, -e) ha.* **1** besleyip büyütmek, yetiştirmek. *ör. Yurda iki oğlan, bir kız yetirip görevimizi yaptık.* **2** idareli kullanmak, denk getirmek, yetiştirmek. *ör. Parayı yetirmek kolay olmadı.* **3** (meyve, ekin vb. için) olgunlaşmasını sağlamak, olgunlaştırmak. *ör. Güneş ekinleri çabuk yetirir.*

yetişebilme *a.* yetişebilmek eylemi.

yetişebilmek *(-e)* yetişmeyi becermek, yetişmek elinde olmak, yetişmesi olanak içinde olmak ya da yetişme olasılığı bulunmak.

yetişegelme *a.* yetişegelmek eylemi.

yetişegelmek *(nsz)* öteden beri yetişiyor olmak. *ör. Bu yörede değerli halk ozanları yetişegelmiştir.*

yetişek *a.* (eğitim, öğrenim yönünden) yetişim.

yetişilme *a.* yetişilmek eylemi.

yetişilmek *(-e)* yetişmek eylemi yapılmak, ulaşılmak, erişilmek. *ör. Oraya ancak bir günde yetişilmişti.*

yetişim *a.* yetişme biçimi, eğitim ve öğrenim bakımından yetişme durumu.

yetişiverme *a.* yetişivermek eylemi.

yetişivermek *(-e)* çabucak yetişmek.

yetişkin *s.* **1** (insan için) olgunlaşmış, yetişmiş. **2** (kız için) evlenme çağına gelmiş. *ör. Yetişkin iki kızları var.* **3** *a.* yasaların belirttiği belli bir yaşı aşmış ve toplumsal sorumlulukları bilme durumunda olan genç. **4** *ruhb.* gelişimin herhangi bir yönünde ya da tümünde duraklama düzeyine erişmiş olan. **5** *s.* ve *a. eğit.* bedensel, ruhsal ve duygusal yönden ol-

gunluğa erişmiş olan (kimse).
yetişkinleşme *a.* yetişkinleşmek eylemi.
yetişkinleşmek *(nsz)* (insan için) yetişkin duruma gelmek. *ör. Çocuğun yetişkinleştiğini ana baba geç anlar.*
yetişkinlik *a.*yetişkin olma durumu.
yetişme *a.* yetişmek eylemi.
yetişmek *(-e)* **1** erişmek, ermek, ulaşmak, varmak. *ör. Koşarak ona yetiştim.* **2** (belli bir zamana değin) hazır olması gerekmek, tamam olmak, hazırlanmak, bitmek. *ör. İş akşama yetişir.* **3** vaktinde ulaşmak, vaktinde varmak, vaktinde bulunmak. *ör. Otobüse yetişmek için koştum.* **4** uzanıp dokunabilmek, değmek, erişmek. *ör. Dala yetişmek kolay olsaydı kiraz yerdik.* **5** gidenlere ya da bir işe başlamış olanlara sonradan katılmak. *ör. Gideli çok oldu, onlara yetişmek zordur.* **6** üremek, büyümek, olmak. *ör. Bu gölde alabalık yetişir.* **7** yapmaya zaman bulmak, yapabilmek. *ör. İşler çoktu, hepsine yetişmek istese de olmuyordu.* **8** yeterli olmak, yetmek. *ör. Zaman yetişirse onu da görürüz.* **9** bir zamanda yaşamış olmak, bir zamanı ya da kimseyi görmüş olmak. *ör. Çocuktu ama cumhuriyetin ilanına yetişmişti.* **10** iş görebilecek yaşa gelmek, büyümek. *ör. İki oğlu yetişti, işin başına onlar geçti.* **11** eğitim, öğrenim görmüş olmak, öğrenmek. *ör. Özel okullarda yetişmek bir ayrıcalık sayıldı.* **12** birinin yardımına koşmak. *ör. Komşular yetişti, elbirliğiyle harmanı kaldırdık.* **13** aynı düzeye gelmek, aradaki farkı kapatmak. *ör. Avrupa'ya yetişmek için çok çalışmalıyız.* **yetiş!** (ya da **yetişin!**) *ünl.* yardım istemek için söylenir. **yetişme!** (ya da **yetişmeyesi!**) birine öfkeyle söylenen bir ilenç.
yetişmen *a. yeni* ➻ **stajyer**.
yetişmenlik *a. yeni* ➻ **stajyerlik**.
yetişmiş *s.* gereken niteliğe ya da olgunluğa erişmiş.
yetişmişlik *a.* yetişmiş olma durumu.
yetiştirebilme *a.* yetiştirebilmek eylemi.
yetiştirebilmek *(-i, -e; -i)* yetiştirmek elinde olmak, yetiştirmeyi becermek, yetiştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yetiştirici *a.* ➻ **üretici**.
yetiştiricilik *a.* ➻ **üreticilik**.
yetiştirilebilirlik *a. ruhb.* eğitim ve öğretimden yararlanabilme gücü. *ör. Geri zekâlılar yetiştirilebilirlikten yoksundur.*
yetiştirilebilme *a.* yetiştirilebilmek eylemi.
yetiştirilebilmek *(nsz)* yetiştirilmesi olanaklı olmak ya da yetiştirilme olasılığı bulunmak.
yetiştiriliş *a.* yetiştirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bu okulda çocukların yetiştirilişi yeterli mi sizce?*
yetiştirilme *a.* yetiştirilmek eylemi.
yetiştirilmek *(nsz)* **1** yetiştirmek eylemi yapılmak. **2** yetişkin duruma getirilmek, büyütülmek. **3** üretilmek, büyütülmek. *ör. Bu köyde iyi meyve yetiştirilir.* **4** eğitilmek. *ör. Bu okulda nice öğrenci yetiştirilmiştir.*
yetiştirim *a.* bir hayvana şu ya da bu ereğe göre birtakım alışkanlıklar, beceriler kazandırma işi.
yetiştiriş *a.* yetiştirmek eylemi ya da biçimi.
yetiştiriverme *a.* yetiştirivermek eylemi.
yetiştirivermek *(-i, -e; -i)* çabucak ya da kısa sürede yetiştirmek.
yetiştirme *a.* **1** yetiştirmek eylemi. **2** birinin koruyuculuğunda yetişen kimse. *ör. O, amcasının yetiştirmesidir.* **yetiştirme yurdu** annesi ve babası olmayan ya da anne ve babasınca bırakılan ve devletçe korunması gereken 7-18 yaşlarındaki çocukların barındırılıp yetiştirildiği eğitim kurumu.
yetiştirmek *(-i, -e; -i)* **1** birini ya da bir şeyi gitmek üzere bulunan ya da gitmekte olan bir kimseye ya da şeye ulaştırmak. *ör. Babamı uçağa yetiştirmek için arabayı hızlandırmıştım.* **2** zamanında hazır olmasını sağlamak, bitirmek. *ör. İşi yarına yetiştirmek gerekiyor.* **3** duyurmak, iletmek. *ör. Haberi yetiştirmek için acele ediyordum.* **4** birini, gerekli bir eylem için tam zamanında bir yere götürmek, ulaştırmak. *ör. Hastayı hastaneye yetiştirmek zor oldu.* **5** üretmek, geliştirmek, büyütmek. *ör. Havuzda alabalık yetiştirmek istiyordum.* **6** *mec.* (çocuk için) gelişip büyümesine, eğitimine vb. özen göstermek. *ör. Çocuk yetiştirmek kolay mı?* **7** *mec.* eğitim, öğrenim sağlamak. *ör. Öğrenciyi yetiştirmek okulun görevidir.* **8** *mec.* söylememesi gereken bir şeyi hemen gidip söylemek. *ör. Söylediğimi ona yetiştirmek sana ne kazandırdı?* **9** yeterli olmasını, yetmesini sağlamak, idareli kullanmak. *ör. Eldeki parayı yetiştirmek, ayı onunla geçirmek istemiştim.* **10** sağlayıp vermek, götürmek. *ör. Babası garsondu, müşteriye çay kahve yetiştirmek, koşturup durmaktı işi.* **11** aceleyle ulaştırmak. *ör. Sigara içmezdi ama kibrit taşırdı ve sigara içenlere hemen yetiştirirdi.*
yetke *a.***1** buyurma, yaptırma ya da yasak etme hakkı ya da gücü. *eş.* **otorite**. **2** *ruhb.* bir kimsenin, bilgisi, uzmanlığı, yeterliğiyle kendine sağladığı güven.
yetkeli *s.* yetkesi olan. *eş.* **otoriter**.
yetki *a.* **1** bilgisi ve uzmanlığıyla bir işi yapmaya yeterli olma durumu. *ör. Sözlük alanında onun yetkisini tanımak gerekiyordu.* **2** bir görevi, bir işi yasaların verdiği olanaklara göre, belli koşullarla yürütmeyi sağlayan hak. *ör. Vali, yetkiyi yasalardan alır.* **yetki aşımı** *huk.* bir makamın yasaca kendine verilmiş olan yetkinin sınırını aşarak tüzel ya da yasal bir işlemde bulunması durumu. **(birine) yetki vermek** bir şeyi yapabilmesi için birini yetkili kılmak.
yetkilendirebilme *a.* yetkilendirebilmek eylemi.
yetkilendirebilmek *(-i)* yetkilendirmek elinde ya da yetkisinde olmak, yetkilendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yetkilendirilebilme *a.* yetkilendirilebilmek eylemi.

yetkilendirilebilmek *(nsz)* yetkilendirilmesi olanak içinde olmak ya da yetkilendirilme olasılığı bulunmak.
yetkilendiriliş *a.* yetkilendirilmek eylemi ya da biçimi.
yetkilendirilme *a.* yetkilendirilmek eylemi.
yetkilendirilmek *(nsz)* bir şeyi yapmak konusunda kendisine yetki[2] verilmek, yetkiyle donatılmak, yetkili kılınmak. *ör. Vali, gerekirse belediye işlerini yürütmekle de yetkilendirilmişti.*
yetkilendiriş *a.* yetkilendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Bu iş için onu yetkilendirişimiz iyi oldu.*
yetkilendirme *a.* yetkilendirmek eylemi.
yetkilendirmek *(-i)* yetki[2] vermek, yetkili kılmak, yetkiyle donatmak.
yetkili *s.* herhangi bir işte yetkisi[2] olan (kimse, kuruluş). **yetkili kılmak** yetkisini[2] kullanma olanağını vermek. **yetkili satıcı** (ya da **bayi**) bir sanayi ürününü üreticinin koşullarıyla tüketiciye ulaştıran satıcı. **yetkili servis** genellikle makine durumundaki bir sanayi ürününün bakımını ve onarımını yapmaya üretici firmaca yetkili kılınmış yer.
yetkililik *a.* yetkili olma durumu. *ör. Bu işte yetkililik de yetkisizlik de söz konusu değildi.*
yetkin *s.* **1** gerekli, yeterli olgunluğa erişmiş (kimse). **2** (meyve için) *s.* ve *a.* olgunlaşmış. *ör. Armudun yetkinlerini toplayın.*
yetkinci *a.* ve *s.* her şeyin tam ve kusursuz olmasını isteyen.
yetkincilik *a.* yetkinci olma özelliği.
yetkinleşebilme *a.* yetkinleşebilmek eylemi.
yetkinleşebilmek *(nsz)* yetkinleşmesi olanak içinde olmak ya da yetkinleşme olasılığı bulunmak. *ör. Şeftalilerin birkaç güne kadar yetkinleşebileceğini söylüyorlar.*
yetkinleşme *a.* yetkinleşmek eylemi.
yetkinleşmek *(nsz)* yetkin bir duruma gelmek, olgunlaşmak.
yetkinleştirilme *a.* yetkinleştirilmek eylemi.
yetkinleştirilmek *(nsz)* yetkin bir duruma getirilmek, yetkinleşmesi sağlanmak.
yetkinleştirme *a.* yetkinleştirmek eylemi.
yetkinleştirmek *(-i)* yetkin duruma getirmek, yetkinleşmesini sağlamak, olgunlaştırmak.
yetkinlik *a.* yetkin olma durumu, olgunluk.
yetkisiz *s.* (herhangi bir işte) yetkisi[2] olmayan (kimse).
yetkisizleşme *a.* yetkisizleşmek eylemi.
yetkisizleşmek *(ösz)* yetkisi[2] kalmamak.
yetkisizleştirilme *a.* yetkisizleştirilmek eylemi.
yetkisizleştirilmek *(nsz)* yetkisiz duruma getirilmek, yetkisi[2] elinden alınmak. *ör. Yetkisizleştirilen yerel yönetimler iş yapamaz duruma gelmişti.*
yetkisizleştirme *a.* yetkisizleştirmek eylemi.
yetkisizleştirmek *(-i)* yetkisiz duruma getirmek, yetkisini kaldırmak. *ör. Yerel yönetimleri yetkisizleştirmek siyasacıların işine gelmişti.*
yetkisizlik *a.* yetkisiz olma durumu.
yetme *a.* yetmek eylemi.
yetmek, -er *(-e)* **1** bir gereksinimi karşılayacak, giderecek ölçüde, nicelikte olmak. **2** yeterli bir neden oluşturmak, yeterli olmak. *ör. Bir kıvılcım ormanı tutuşturmaya yeter.* **3** (kötü bir tutum, davranış, durum için) bitmesi, sona ermesi gerekmek, yeterli olmak. *ör. Yeter, çok oldun artık!* **4** *ha.*(yaş için) erişmek, ulaşmak. *ör. Yaşı yetmişe yetti, hâlâ dinç.* **5** *ha.* (meyve) olgun duruma gelmek, olgunlaşmak. *ör. Şeftaliler yetince kızarır.* **6** *ha.* (bitki) yetişmek. *ör. Çukurova'da her şey yeter.* **yeter de artar** bol bol, fazlasıyla. **yeter ki** ancak, şu koşulla. *ör. Zorluğa katlanılır, yeter ki insan inansın.*
yetmez *s.* yeterli olmayan, yetmeyen.
yetmezleşme *a.* yetmez olma durumu.
yetmezleşmek *(nsz)* yetersiz duruma gelmek.
yetmezlik *a.* (bir şeyin) işlevini, görevini yerine getirememe durumu. *ör. Yürek yetmezliğinden öldü.*
yetmiş *a.* **1** altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı. **2** bu sayıyı gösteren rakam, 70, LXX. **3** *s.* yedi kere on, yedi tane onun toplamı olan, altmış dokuzdan bir fazla olan. *ör. Tatile yetmiş gün kaldı.*
yetmişer *s.* ***(yetmiş*** *sayı sıfatının üleştirme biçimi)* her kezinde yetmiş, her birine yetmiş, her kezinde yetmişi bir arada.
yetmişinci *s.* ***(yetmiş*** *sayısının sıra sıfatı)* sırada altmış dokuzuncudan sonra gelen.
yetmişli *s.* içinde bir şeyden yetmiş tane bulunan, yetmişlik[1].
yetmişlik *s.* **1** içinde bir şeyden yetmiş tane bulunan. *ör. Kalemleri yetmişlik paketler yapın.* **2** yetmiş yaşında olan.
yevmi *s. Ar.* (. -) *esk.* ➻ **günlük**[3], **gündelik**[3].
yevmiye *a. Ar.* **1** *esk.* ➻ **gündelik**[3]. **2** *be.* her gün. **yevmiye defteri** *tic.* günlük defter.
yevmiyeci *a.* ve *s. Ar. T.* ➻ **gündelikçi** .
yevmiyecilik *a.* . *Ar. T.* ➻ **gündelikçilik**.
yevmiyeli *s. Ar. T.* ➻ **gündelikli**.
yeygi *a. ha.* yem.
Yezidi *ö. a.* (. - -) Yezidiliği benimsemiş, Yezidilik mezhebine bağlı kimse.

Yezidilik *ö. a.*
İslam inançlarından uzaklaşan mezheplerden biri sayılan Yezidilik, Basralı Yezid bin ebi Enisat-ül Harici tarafından kurulmuştur. Tanrısal varlığın iyilik ve kötülük olarak ikiye ayrıldığını, Tanrı'nın iyiliği, şeytanın kötülüğü temsil ettiğini, Tanrı'yl a şeytan arasında sürekli bir çekişme, tartışma olduğunu öne süren Yezidilik, Hazreti Ali'yi insan biçimine girmiş Tanrı sayar. Tanrısal varlığın bir parçası saydığı şeytana da aşırı bağlılık gösterir. Yezidiler günümüzde Halep'te, Bağdat'ta, Musul'da ve Türkiye'nin güneydoğusundaki birkaç küçük yerde yaşarlar.

yezit *a.* ve *s. Ar. (İkinci Emevi Halifesi Yezid bin Muaviye'nin adından)* (. -) *mec.* kendisinden nefret edilen kimselere karşı "acımasız, hain, gaddar vb." anlamında bir sövgü sözü olarak kullanılır.
yezitçe *be. Ar. T.* kötü kişiye yakışır bir biçimde, acımasızca, gaddarca, haince.
yezitleşme *a. Ar. T.* yezitleşmek eylemi.
yezitleşmek *(nsz) Ar. T.* huyu değişerek kötüleşmek, acımasız davranmaya başlamak, gâvurlaşmak, hainleşmek.
yezitlik *a. Ar. T.* yezit olma durumu, yezitçe davranış, acımasızlık, gaddarlık, hainlik. **yezitlik etmek** acımasızca davranmak.
yığabilme *a.* yığabilmek eylemi.
yığabilmek *(-i, -e)* yığmak elinde olmak, yığmayı becermek, yığma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yığdırılma *a.* yığdırılmak eylemi.
yığdırılmak *(nsz)* yığmak eylemi yaptırılmak, yığılması sağlanmak. *ör. Ekin harmana yığdırıldı, bekletiliyor.*
yığdırma *a.* yığdırmak eylemi.
yığdırmak *(-i, -e)* yığmasını ya da yığılmasını sağlamak, yığmak eylemini yaptırmak. *ör. Ekini harmana yığdırdık.*
yığılabilme *a.* yığılabilmek eylemi.
yığılabilmek *(nsz)* yığılması olanak içinde olmak ya da yığılma olasılığı bulunmak.
yığılı *s.* yığılmış durumda bulunan.
yığılış *a.* yığılmak eylemi ya da biçimi.
yığılışma *a.* yığılışmak eylemi.
yığılışmak *(nsz)* birçok şey bir yerde üst üste yığılmak, birikmek, toplanmak.
yığılıverme *a.* yığılıvermek eylemi.
yığılıvermek *(nsz)* ansızın yığılmak. *ör. Adam oracıkta yığılıvermişti.*
yığılma *a.* yığılmak eylemi.
yığılmak *(nsz)* **1** yığmak eylemine konu olmak ya da yığmak eylemi yapılmak. **2** bir yerde çok sayıda birikmek, toplanmak. **3** kendini tutamayıp çökmek, düşmek, yıkılmak. *ör. Haberi duyunca olduğu yere yığılmıştı.* **yığıla yığıla** *ik. be.* yığılarak.**yığılıp kalmak 1)** kendini tutamayıp çökmek, düşmek, yıkılmak. **2)** üst üste birikmek, yığın durumuna gelmek.
yığın *a.* **1** bir şeyin üst üste birikmesiyle, yığılmasıyla oluşmuş olan küme. *ör. Harmandaki saman yığınını kağnıya doldurmaya çalışıyorlardı.* **2** birçok kimsenin bir araya gelmesiyle oluşan kalabalık, insan kümesi, insan kitlesi. *ör. Siyasa yığınları kendine bağlama hüneriymiş.* **3** *topb.* herhangi bir çıkar elde etmek ereğiyle kendiliğinden oluşan, düşünce, duygu ve davranış yönünden en düşük olan kişilerden kurulu toplumsal küme. **4** *ruhb.* toplumsal örgüt ya da amaç söz konusu olmaksızın bir araya gelen insan topluluğu. **yığın iletişimi** *topb.* kamuoyunu biçimlendiren basın, radyo, televizyon, sinema gibi kitle iletişim yollarının ve araçlarının işleyiş süreci. **yığın iletişim araçları** basın, radyo ve televizyon, sinema, kitap gibi geniş yığınlara ortak bilgi ve haberler ileten araçlar. *eş.* **medya**. **yığın kültürü** toplumsal yapı farklılıkları gözetilmeksizin basın, radyo, televizyon, sinema gibi kitle iletişim yolları ve araçlarıyla yaygınlaştırılan kültür. **yığın ruhbilimi** *ruhb.* örgütlü olmayan insan yığınlarının davranışlarını ve bunların nedenlerini konu alan bilim dalı. **yığın yığın** *ik. be.* ve *s.* yığınlar durumunda, yığınla.
yığınak *a.* **1** bir şeyin yığın durumuna geldiği, üst üste gelerek biriktiği yer. **2** bir şeyin bir yerde çokça birikmesi. **3** *bitb.* birgözeli bitkilerin bir araya gelerek oluşturdukları yığın. **4** *ask.* bir askeri eyleme başlamadan önce, buna ayrılan büyük kuvvetin ve lojistik desteğin, eylemin yapılacağı bölgede toplanması. **yığınak yapmak** bir şeyi yığınak durumuna getirmek.
yığıncık *a.* küçük yığın.
yığınla *s.* ve *be.* sayısız denecek denli çok, pek çok, çok, yığın yığın, yığın olarak.
yığınsal *s.*yığın durumunda olan, yığınla ilgili olan.
yığınsallaşma *a.* yığınsallaşmak eylemi.
yığınsallaşmak *(nsz)* yığınsal duruma gelmek. *ör.Toplumsal gösteriler zamanla yığınsallaşmak eğilimi göstermişti.*
yığınsallık *a.* yığınsal olma durumu.
yığıntı *a.* bir araya gelmiş şeyler kümesi, yığın.
yığış *a.* yığmak eylemi ya da biçimi.
yığışabilme *a.* yığışabilmek eylemi.
yığışabilmek *(nsz)* yığışması olanak içinde olmak ya da yığışma olasılığı bulunmak. *ör. Bu rahatsız edici düşünceler insanda yığışabilir.*
yığışık *s.* üst üste birikmiş, yığılmış olan.
yığışım *a. yerb.* molozların çimento durumuna dönüşmesiyle oluşan kaba kütle.
yığışımsal *s.* yığışım özelliği taşıyan, üst üste yığılmış olan. *ör. Yığışımsal bir yazıda sözcükler arasında herhangi bir etkileşim görülmez.*
yığışımlaştırma *a.* yığışımlaştırmak eylemi.
yığışımlaştırmak *(-i)* yığışım özelliği kazandırmak, yığışım durumuna getirmek. *ör. Yığışımlaştırılan sözcüklerle yazının okunabilirliği yok edilir.*
yığışımsallık *a.* üst üste yığılmışlık, kaba bir kütle oluşturma durumu.*ör. Sözcüklerin böylesine kullanılmasına, onların bu durumuna yığışımsallık diyebiliriz.*
yığışma *a.* yığışmak eylemi.
yığışmak *(nsz)* (nesneler) üst üste yığılmak, bir araya gelip toplanmak, birikmek.
yığıştırma *a.* yığıştırmak eylemi.
yığıştırmak *(-i)* yığışmasını sağlamak.
yığıverme *a.* yığıvermek eylemi.
yığıvermek *(-i, -e)* çabucak ya da çok kısa bir zaman içinde yığmak.
yığma *a.* **1** yığmak eylemi. **2** *s. mim.* taşları ya da tuğlaları taşıyıcı olacak biçimde, üst üste koyup harçla bağlama yöntemiyle yapılmış olan (yapı).

yığmak, -ar *(-i, -e)* **1** bir yığın oluşturacak biçimde üst üste koymak. **2** biriktirmek. *ör. Paraları yığmak hoşuna gidiyordu.*
yıkabilme *a.* yıkabilmek eylemi.
yıkabilmek *(-i)* yıkmak elinde olmak, yıkmaya gücü yetmek, yıkma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yıkama *a.* **1** yıkamak eylemi. **2** *kim.* bir eriticideki bir ya da birkaç çözünür bileşeni ayırmak için, eriticiyi toz durumuna getirilmiş bir maddenin içinden yavaş yavaş geçirme işlemi. **3** *sin.* film üzerinde kalması istenmeyen kimyasal maddelerin akıtılması, giderilmesi amacıyla arı suyla yapılan temizleme işlemi.
yıkamak *(-i)* **1** su ya da başka bir sıvı kullanarak bir şeyi temiz duruma getirmek. **2** *kim.* çözünmeyen bir çökeltiden ayrılması istenen suda çözünür maddeleri, yıkama yoluyla temizlemek.
yıkanabilme *a.* yıkanabilmek eylemi.
yıkanabilmek *(nsz)* yıkanmak elinde olmak, yıkanmayı becermek, yıkanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yıkanış *a.* yıkanmak eylemi ya da biçimi.
yıkanıverme *a.* yıkanıvermek eylemi.
yıkanıvermek *(nsz)* çabucak yıkanmak.
yıkanma *a.* yıkanmak eylemi.
yıkanmak *(nsz)* **1** kendi vücudunu yıkamak, banyo yapmak. *ör. Su bulsa her gün yıkanır.* **2** yıkamak eylemi yapılmak ya da yıkamak eylemine konu olmak. *ör. Yarın çamaşır yıkanacak.*
yıkanmış *s.* arınmış, temizlenmiş. **yıkanmış kömür** yıkama işleminden geçirilmiş, kül oranı düşürülmüş ince kömür.
yıkatabilme *a.* yıkatabilmek eylemi.
yıkatabilmek *(-i, -e)* yıkatması olanak içinde olmak ya da yıkatma olasılığı bulunmak.
yıkatılma *a.* yıkatılmak eylemi.
yıkatılmak *(nsz)* yıkatmak eylemine konu olmak, yıkanması sağlanmak. *ör. Araba yıkatılmak istiyor.*
yıkatma *a.* yıkatmak eylemi.
yıkatmak *(-i, -e)* yıkamak eylemini yaptırmak, yıkamasını ya da yıkanmasını sağlamak. *ör. Arabasını yıkatmak istemiş, bir yer bulamamıştı.*
yıkayabilme *a.* yıkayabilmek eylemi.
yıkayabilmek *(-i)* **1** yıkamak elinde olmak, yıkamayı becermek, yıkama olanağı ya da olasılığı bulunmak. **2** soru biçimi rica yollu da kullanılır. *ör. Bardakları da yıkayabilir misin?*
yıkayayazma *a.* yıkayazmak eylemi.
yıkayazmak *(-i)* yıkma tehlikesi yaratmak, az kalsın yıkmak, yıkacak gibi olmak (ama yıkmamak ya da yıkamamak). *ör. Çarpan araba elektrik direğini yıkayazmış.*
yıkayıcı *a.* **1** yıkama işini yapan, yıkayan kimse. *ör. Caminin ölü yıkayıcısı para istemişti.* **2** *sin.* laboratuvarda filmlerin yıkama işini yöneten kimse.
yıkayış *a.* yıkamak eylemi ya da biçimi.
yıkayıverme *a.* yıkayıvermek eylemi.
yıkayıvermek *(-i)* çabucak yıkamak.
yıkı *a.* yıkılan bir kentten ya da yapıdan arta kalan taş, duvar gibi şeylerin tümü. *eş.* **harabe**[1].
yıkıcı *s.* **1** bir şeyin yıkılmasına, zarar görmesine, ortadan kalkmasına, yok olmasına yol açan. *ör. Yıkıcı eleştiri sevilmez.* **2** *a.* ➻ **yıkımcı.**
yıkıcılık *a.* yıkıcı olma durumu, yıkıcının yaptığı iş.
yıkık *s.* yıkılmış olan. **yıkık dökük** *s.* ve *be.* yıkılıp dökülmüş olan (yer). *ör. Bahçe içinde yıkık dökük bir apartmanda oturuyordu.*
yıkılabilme *a.* yıkılabilmek eylemi.
yıkılabilmek *(nsz)* yıkılması olanak içinde olmak ya da yıkılma olasılığı bulunmak.
yıkılayazma *a.* yıkılayazmak eylemi.
yıkılayazmak *(nsz)* yıkılma tehlikesi atlatmak, az kalsın yıkılmak, yıkılacak gibi olmak (ama yıkılmamak).
yıkılış *a.* yıkılmak eylemi ya da biçimi.
yıkılıverme *a.* yıkılıvermek eylemi.
yıkılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yıkılmak.
yıkılma *a.* yıkılmak eylemi.
yıkılmak *(nsz)* **1** yıkmak eylemi yapılmak ya da yıkmak eylemine konu olmak. *ör. Ağaç rüzgârdan yıkıldı.* **2** herhangi bir nedenle göçmek, çökmek. *ör. Bir apartman yıkılmış, ölenler olmuş.* **3** yığılıp kalmak, devrilmek. *ör. Adam olduğu yere yıkıldı.* **4** *mec.* yok olmak, bozulmak. *ör. Bu gidişle ülke yıkılır.* **5** *mec.* birinin üstüne kalmak, yüklenmek. *ör. Sorumluluk ona yıkıldı.* **6** *mec.* (istenmeyen bir kimse için) çekilip gitmek, defolmak. *ör. Haydi yıkılın yanımdan!* **7** *ha.* (güreşte) alt edilmek, yenilmek. **yıkılan** (ya da **yıkılan pehlivan**) **güreşe doymaz** *ha.* güreşte yenilen kimsenin hasmını yeninceye değin güreşmek isteği duyması gibi, tavlada ve benzeri oyunlarda yenilenin ya da bir işte başarısızlığa uğrayanın da böyle bir istek göstermesini belirtir. **yıkıla yıkıla** *ik. be.* yıkılacak, düşecek gibi olarak, yalpalayarak.
yıkım *a.* **1** yıkmak eylemi. **2** yok olmaya yol açabilecek şey, büyük acıya ya da derde yol açan şey, yıkacak denli büyük zarar. **3** yok olma. *ör. Savaş, Hitler'in yıkımıyla sona erdi.* **yıkım olmak** büyük zarara yol açmak. *ör. Enflasyon ülke için yıkım olur.*
yıkımcı *a.* yıkılması uygun görülen bir yapıyı yıkmayı üstlenen ve yapının demir, tuğla, kapı, pencere gibi yıkıntılarını satın alan kimse.
yıkıntı *a.* **1** yıkılma, yıkım. **2** yıkılan bir yapının parçaları, kalıntıları, kalıntı. **(birine) yıkıntı olmak** birini çok zarara sokmak.
yıkış *a.* yıkmak eylemi ya da biçimi.
yıkışma *a. ha.* yıkışmak eylemi.
yıkışmak *(nsz) ha.* güreşmek.
yıkıverme *a.* yıkıvermek eylemi.

yıkıvermek *(-i)* çabucak yıkmak.
yıkkın *s.* yıkılacak duruma gelmiş.
yıkkınlık *a.* yıkkın olma durumu.
yıkma *a.* yıkmak eylemi.
yıkmacı *a.* ➻ **yıkımcı**.
yıkmak, -ar *(-i)* **1** kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak, bozmak. *ör. Duvarı yıkmak için kazma yoktu.* **2** (insan, hayvan, ağaç için) yere sermek, devirmek. *ör. Fırtına ağacı yıktı. Adam, yanındakini bir yumrukta yıkmıştı.* **3** bir yana eğmek. *ör. Şapkasını sağa yıkmış, kabadayı gibi olmuştu.* **4** *(-i, -e) mec.* üstüne atmak, yüklemek. *ör. İşin sorumluluğunu bana yıkmak istemişlerdi.* **5** *mec.* yıkımına, acı duymasına yol açmak. *ör. Haber hepimizi yıktı.* **6** *ha.* (yük için) indirmek. *ör. Yükünü yere yıkıp, atı rahatlattı.* **7** *ha.* (güreşte) alt etmek, yenmek.
yıktırabilme *a.* yıktırabilmek eylemi.
yıktırabilmek *(-i, -e)* yıktırması olanak içinde olmak ya da yıktırma olasılığı bulunmak.
yıktırılabilme *a.* yıktırılabilmek eylemi.
yıktırılabilmek *(nsz)* yıktırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yıktırılma *a.* yıktırılmak eylemi.
yıktırılmak *(nsz)* yıkmak eylemi yaptırılmak, yıkılması sağlanmak. *ör. Duvar işçilere yıktırıldı.*
yıktırma *a.* yıktırmak eylemi.
yıktırmak *(-i, -e)* yıkmak eylemini yaptırmak, yıkmasını ya da yıkılmasını sağlamak. *ör. Duvarı yıktırdılar.*
yıl *a.* **1** *gökb.* yeryuvarlağının Güneş çevresinde tam bir devir yapması için geçen 365 gün, 5 saat ve 49 dakikalık zaman. **2** (miladi takvime göre) ocak ayının birinde başlayıp aralık ayının otuz birinde sona eren on iki aylık zaman. **3** herhangi bir tarihte başlayan on iki aylık süre. *ör. Apartmanın yapılması iki yıl sürmüştü.* **yıl aşırı** *be.* birer yıl arayla, arada bir yıl bırakarak. *ör. Oraya yıl aşırı gideriz.* **yıl on iki ay** yıl boyunca, sürekli bir biçimde, sürekli olarak. *ör. Yıl on iki ay bu gürültüyü çektik.* **yıl uğursuzun** "öyle bir zamandayız ki arsız, yüzsüz kimseler el üstünde tutulmakta ve işlerini dürüst, ağırbaşlı kimselerden daha iyi yürütmektedirler" anlamında söylenir. **yıldan yıla** *be.* bir yıldan öteki yıla, her yıl geldikçe, yıl yıl. *ör. Çocuklar yıldan yıla gelişir, boylanır.* **yıllar yılı** pek çok yıl, bunca yıl, uzun yıllardan beri. *ör. Ondan yıllar yılı bir iyilik mi gördük?* **yıllarca** *be.* birkaç yıl süresince, çok uzun bir zaman boyunca. *ör. Onu yıllarca görmemiştim.*
yılabilme *a.* yılabilmek eylemi.
yılabilmek *(-den)* yılması olanak içinde olmak ya da yılma olasılığı bulunmak.
yılan *a.* **1** *hayb.* sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı. *ör. Birçok yılan cinsi vardır.* **2** *mec.* sinsi ve hain kimse. **yılan çıyan** tam olarak bilinmeyen çeşitli zehirli sürüngeni anlatmak için kullanılır. *ör. Bahçe yılan çıyan dolu, girmeye korkuyorduk.* **yılan derisi** birtakım büyük yılanların derilerinin işlenmiş derisi. **yılan gibi** sevimsiz ve soğuk kimseler için söylenir. **yılan gibi sokmak** bir kimseye sinsice kötülük etmek. **yılan gömleği** (ya da **kavı**) yılanların üzerinden her yıl kavlayarak değişen üstderi. **yılan hikâyesi** uzun süren, uzayıp giden ve bir türlü bir sonuca bağlanamayan sorun. **yılan kavı** ➻ **yılan gömleği**. **yılan kemiği** yapanı içten içe sürekli olarak rahatsız eden suç. **yılan sokan uyumuş, aç kalan uyumamış** aç kalan, yılan sokandan daha çok acı çeker, aç kalan uyuyamaz, açlık uyutmaz. **yılana ağı veren** kötülük yapacak kişiyi kışkırtan, ona yol gösteren (kimse). **yılanı sen tut, gözüne ben bakayım** "tehlikeli işe sen giriş, ondan yarar sağlayan kişi ben olayım" anlamında kullanılır. **yılanın başı küçükken ezilir** büyüyeceği belli olan her tehlike küçükken önlenmelidir. **yılanın kuyruğuna basmak** kötülük yapacak yaradılışta olan bir kimseyi herhangi bir nedenle incitip ona kötülük yapma olanağını vermek. **yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter** kendisi kötü olan kimse, karşısında hep hoşlanmadığı şeyleri bulur.
yılanbalığı, -nı *b. a. hayb.* yılanbalığıgillerden, soğukça, ılıman ve sıcak denizlerde, kimi türleri tatlı sularda yaşayan, yılana çok benzeyen, kaygan derili ve ince, uzun gövdeli, eti lezzetli bir balık.
yılanbalığıgiller *ç. b. a. hayb.* örnek hayvanı yılanbalığı olan, karınları yüzgeçsiz balıklar familyası.
yılanbaşı, -nı *b. a.* at takımlarına süs olarak takılan bir tür deniz böceği kabuğu.
yılancı *a.* yılan besleyen ya da yılanla gösteri yapan kimse.
yılancık *a.* **1** *hek.* streptokok adı verilen mikropların bir sıyrığa ya da yaraya bulaşarak oluşturdukları hastalık. **2** *ha.* kemik veremi.
yılancıl *a. hayb.* yılanla beslenen bir kuş.
yılandili, -ni *b. a. ha.* **1** ➻ **yılanyastığı**. **2** ➻ **civanperçemi**.
yılanekmeği, -ni *b. a. ha.* ➻ **yılanyastığı**.
yılankavi *s.* (. . - -) (yol, sokak için) dolanarak giden, dolambaçlı.
yılantaşı, -nı *b. a. yerb.* rengi ve billur yapısı değişik birçok türü bulunan, peride ve benzeri minerallerin başkalaşmasıyla oluşan kütle.
yılanyastığı, -nı *b. a. bitb.* yılanyastığıgillerden, nemli yerlerde yetişen, parlak ve geniş yapraklı, köksapında süt görünüşünde, acı ve yakıcı bir özsu bulunan, zehirli bir bitki.
yılanyastığıgiller *ç. b. a. bitb.* birçeneklilerden, yılanyastığı, danaayağı gibi cinsleri kapsayan bir bitki familyası.
yılaşırı *b. a.* ➻ **bienal**.
yılbaşı, -nı *b. a.* her yılın ocak ayının ilk günü, yeni yılın başladığı gün.
yıldırabilme *a.* yıldırabilmek eylemi.
yıldırabilmek *(-i)* yıldırması olanaklı olmak

ya da yıldırma olasılığı bulunmak. *ör. Bu iş göz yıldırabilir.*
yıldırak *s. esk.* **1** parıldayan, parıldayıcı. **2** *a.* şimşek. **3** *s. ha.* çok parlak.
Yıldırak *ö. a. gökb.* ➻ **Süheyl.**
yıldırama *a. ha.* yıldıramak eylemi.
yıldıramak *(nsz) ha.* (ışık) oynaşmak, ışıldamak, parıldamak.
yıldırılabilme *a.* yıldırılabilmek eylemi.
yıldırılabilmek *(nsz)* yıldırılması olanak içinde olmak ya da yıldırılma olasılığı bulunmak.
yıldırılma *a.* yıldırılmak eylemi.
yıldırılmak *(nsz)* yıldırmak eylemine konu olmak, yılmasını sağlanmak.
yıldırım *a.* **1** gök gürültüsü ve şimşek biçiminde görülen, havayla yer arasındaki elektrik boşalması. **2** ad tamlamalarında belirten olduğunda belirtilenin çok hızlı yapıldığını anlatır. *ör. Ona bir yıldırım telgrafı çektim.* **yıldırım aşkı** *mec.* ilk görüşte oluşan aşk. **yıldırım düşmek** havayla yer arasında elektrik boşalması gerçekleeşmek. **yıldırım gibi** çok hızlı bir biçimde. **yıldırım nikâhı** kimi durumlarda işlemlerin kısaltılmasıyla yapılan nikâh. **yıldırım takla** *sp.* başı yere değdirmeksizin, tek elle birdenbire atılan takla. **yıldırım telgrafı** hiç bekletilmeksizin yerine ulaştırılması gereken telgraf. **yıldırımla vurulmuşa dönmek** ansızın aldığı beklenmedik, kötü bir haberle ya da karşılaştığı kötü bir durumla çok sarsılmak, bitkin ve şaşkın bir duruma gelmek. **yıldırımları** (ya da **şimşekleri) üzerine çekmek** kimi davranışlarıyla birçok kimseyi kızdırarak onların saldırılarına, eleştirilerine uğramak.
yıldırımlık *a.* ➻ **paratoner.**
yıldırımsavar *b. a.* ➻ **paratoner.**
yıldırma *a.* yıldırmak eylemi.
yıldırmak *(-i)* yılgınlığa uğratmak, yılmasını sağlamak, yılmasına yol açmak, korkutup sindirmek.
yıldırtı *a. ha.* ışıltı, parıltı.
yıldır yıldır *ik. s. ha.* ışıl ışıl, pırıl pırıl. **yıldır yıldır etmek** *ha.* ışıldamak, parıldamak.
yıldız *a.* **1** Güneş ve Ay dışında olmak üzere, gökyüzünde görülen ışıklı gökcisimlerinden her biri. **2** *mec.* herkesçe beğenilen, çok tanınmış sinema, müzik, tiyatro vb. sanatçısı. *ör. Sinemada yıldız dönemi kapanmış görünüyor.* **3** *mec.* bir meslekte, bir toplulukta üstün başarı gösteren kimse. *ör. Sınıfın yıldızı bir kız arkadaşımızdı.* **4** bir noktadan çevreye doğru çekilmiş birçok kısa çizgiden ya da üçgenden oluşan biçim. *ör. Bayrağın yıldızı beş köşelidir.* **5** *s.* yıldız biçiminde olan. *ör. Yıldız tornavidamız yok.* **6** *den.* kuzey. *ör. Yel yıldızdan esiyor.* **7** *mec.* şans, talih, baht. *ör. Onun politikada yıldızı parlıyor.* **yıldız akmak** (ya da **kaymak**) (yıldız) geceleyin gökyüzünde hızla yer değiştirmek. **yıldız barışıklığı** karşılıklı iyi geçinme, birbirine karşı iyi duygular besleme. **yıldız falcılığı** yıldızların etkilerinin incelenmesiyle insanların geleceğini önceden görme ve karakterlerini belirleme uğraşı. **yıldız falcısı** yıldız falcılığıyla uğraşan kimse. **yıldız falı** yıldızların durumuna göre insanların geleceğini bildirdiği öne sürülen fal. **yıldız günü** *gökb.* bir yıldızın öğlen noktasından art arda iki geçişi arasındaki zaman. **yıldız kümesi** *gökb.* uzayda bir araya gelmiş yıldız topluluğu. **yıldız tabya** *ask.* yıldız biçimli tabya. **yıldız yılı** *gökb.* Yer'in yörünge deviniminde bir kez dolanması için geçen zaman. **yıldız zamanı** *gökb.* yıldız gününü temel birim olarak alan, Güneş yerine ilkbahar noktasına bağlı olan zaman. **yıldıza kement atmak** yapılamaz sanılan işleri başarabilecek çevikliği, becerikliliği bulunmak. **yıldızı dişi** herkesçe sevilen, herkese sevimli gelen, çok cana yakın. **yıldızı düşmek** *ha.* **1)** ölümü yakın olmak. **2)** işi, durumu bozulmak, şansı ters gitmek. **yıldızı düşük** gözden düşmüş, şanssız, talihsiz. **yıldızı parlamak** talihi, şansı açılmak, ün kazanmak, başarısı artmak. **yıldızı sönmek 1)** ününü, saygınlığını yitirmek, ilgi görmez olmak. **2)** *ha.* yazgısı kötüleşmek. **yıldızları barışmak** görüş, düşünce ve duygu yönlerinden birbiriyle anlaşmış, uyuşmuş olmak, birbiriyle iyi geçinir, iyi anlaşır olmak. **yıldızları saymak** geceleri uyku tutmamak.
yıldızanasonu, -nu *b. a. T. Yun. bitb.* manolyagillerden, Japonya'da yetişen, meyveleri zehirli bir ağaççık.
yıldızbilim *b. a.* ➻ **astroloji.**
yıldızbilimci *b. a.* ➻ **astrolog.**
yıldızböceği, -ni *b. a.* ➻ **ateşböceği.**
yıldızçiçeği, -ni *b. a. bitb.* bileşikgillerden, yumru köklü, yumruları saçaklı, karşılıklı yapraklı, çiçekleri yıldız biçiminde, türlü renkte, katmerli ve büyük, bir süs bitkisi.
yıldızkarayel *b. a.* **1** karayel ile yıldız (kuzey) arasından esen yel. **2** kuzeyle kuzeybatı arası.
yıldızlama *a.* yıldızlamak eylemi.
yıldızlamak *(nsz)* **1** yel yıldızdan, kuzeyden esmeye başlamak. **2** bulutlar dağılıp yıldızlar görünmeye başlamak.
yıldızlaşabilme *a. mec.* yıldızlaşabilmek eylemi.
yıldızlaşabilmek *(nsz) mec.* yıldızlaşmak elinde olmak, yıldızlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yıldızlaşma *a.* yıldızlaşmak eylemi.
yıldızlaşmak *(nsz) mec.* (bir sinema, tiyatro, müzik vb. sanatçısı) herkesçe beğenilen bir sanatçı durumuna gelmek.
yıldızlı *s.* **1** üzerinde yıldız bulunan, yıldızı olan. **2** (gece göğü için) bulutsuz, duru, açık.
yıldızlık *a.* (bir sinema, tiyatro, müzik vb. sanatçısı için) yıldız olma durumu. *ör. Ajda'nın yıldızlığı tartışılmaz.*
yıldızpoyraz *b. a. T. Yun.* **1** yıldızla (kuzeyle) kuzeydoğu arasında esen yel. **2** kuzeyle kuzeydoğu arası.
yıldızsı *s. bitb.* yıldıza benzeyen, yıldızı andıran.

yıldızsız *s.* (gece göğü için) açık olmayan, bulutlu, kapalı. *ör. Yıldızsız bir geceydi.*
yıldıztaşı, -nı *b. a. min.* sarı esmer renkte ve içinde ışık altında parlayan mika tanecikleri bulunan bir kuvars türü.
yıldızyağmuru, -nu *b. a.* geceleyin gökte birçok akanyıldızın birden görünmesi.
yıldızyeli, -ni *b. a.* yıldızdan, kuzeyden esen soğuk yel, kuzey yeli.
yıldönümü, -nü *b. a.* bir olayın üzerinden bir yıl geçtikten sonra yeni bir yılın başladığı gün. *ör. Cumhuriyetin nice yıldönümleri gelecektir.*
yılgı *a.* belirli nesneler ya da durumlar karşısında duyulan, olağandışı güçlü korku, içi birdenbire saran yeğin korku.
yılgıcı *a.* ve *s.* ➻ **terörist**.
yılgıcılık *a.* ➻ **terörizm**.
yılgın *s.* korkudan sinmiş, gözü korkmuş, yılmış olan. **yılgın yılgın** *ik. be.* yılmış bir biçimde, korkarak, ürkerek.
yılgınca *s.* ve *be.* yılgın (bir biçimde).
yılgınlık *a.* **1** yılgın olma durumu. **2** yılgına yaraşır davranış.
yılhalkası, -nı *b. a. T. Ar.* ağaç yatay biçimde kesildiğinde görülebilen, ağacın özünde bir büyüme döneminde oluşan çemberimsi bölüm.
yılık *s. ha.* **1** şaşı (göz). **2** eğri, çarpık (ağız). **3** ağzı ya da gözü böyle olan (kimse).
yılıklık *a.* yılık olma durumu.
yılışık *s.* yapmacık bir gülüşle, gülümseyişle hoşa gitmeye çalışan, dişlerini göstererek ve sessiz bir biçimde, yerli yersiz, sürekli olarak gülen (kimse). **yılışık yılışık** *ik. be.* yılışığa yaraşır bir biçimde, yapmacık bir gülüşle, yılışarak.
yılışıkça *s.* ve *be.* yılışık (bir biçimde).
yılışıklık *a.* **1** yılışık olma durumu. **2** yılışığa yaraşan davranış.
yılışkan *s.* yılışık.
yılışkanlık *a.* yılışıklık.
yılışma *a.* yılışmak eylemi.
yılışmak *(nsz)* hoşa gitmek düşüncesiyle yapmacıklı bir gülüşle gülmek ya da yapma bir tavırla davranmak. **yılışa yılışa** *ik. be.* yılışarak.
yılkı *a. ha.* **1** at, eşek gibi tektırnaklı hayvan sürüsü. **2** doğaya başıboş olarak bırakılmış at ya da eşek.
yılkılık *s.* yılkıya ayrılmış olan (at ya da eşek).
yıllama *a.* yıllamak eylemi.
yıllamak *(nsz) ha.* bir yerde uzun süre kalmak. *ör. Burada yılladık, kalkalım artık.*
yıllanabilme *a.* yıllanabilmek eylemi.
yıllanabilmek *(nsz)* yıllanması olanak içinde olmak ya da yıllanma olasılığı bulunmak. *ör. Ardına düşmezsek bu iş bakanlıkta yıllanabilir.*
yıllandırılma *a.* yıllandırılmak eylemi.
yıllandırılmak *(nsz)* yıllanması sağlanmak. *ör. Şarap yıllandırıldıkça değerlenir.*
yıllandırma *a.* yıllandırmak eylemi.
yıllandırmak *(-i)* en az bir yıl bekletmek, yıllanmasını sağlamak.
yıllanılma *a.* yıllanılmak eylemi.
yıllanılmak *(ösz)* herhangi biri herhangi bir yerde yıllanmak. *ör. Böyle yıllanılır mı, bekletilir mi?*
yıllanış *a.* yıllanmak eylemi ya da biçimi.
yıllanma *a.* yıllanmak eylemi.
yıllanmak *(nsz)* **1** bir yılını doldurmak. **2** üzerinden bir ya da daha çok yıl geçmek, eskimek. *ör. Hâlâ yıllanmış dostluklar vardı.* **3** çok uzun bir süre geçmek. *ör. Onun yanında yıllanmak zorunda mıydık?*
yıllarca *be.* ➻ **yıl**.
yıllatılma *a.* yıllatılmak eylemi.
yıllatılmak *(nsz)* yıllaması sağlanmak. *ör. Şarap yıllatılınca güzelleşirmiş.*
yıllatma *a.* yıllatmak eylemi.
yıllatmak *(-i)* **1** yıllamasını sağlamak. **2** *mec.* üzerinden çok zaman geçirmek. *ör. Aldığı şeyi yıllatır da verir.*
yıllayabilme *a.* yıllayabilmek eylemi.
yıllayabilmek *(nsz)* yıllaması olanak içinde olmak ya da yıllama olasılığı bulunmak.
yıllık *s.* **1** yapımından ya da doğumundan, oluşumundan başlayarak üzerinden herhangi bir yıl geçmiş olan. *ör. Bunca yıllık dostum bana kırılmış.* **2** bir yıl için. *ör. Evin, topluca istenen yıllık kirası altından kalkılır gibi değildi.* **3** yılda bir yapılan. *ör. Onu derneğin yıllık toplantısına çağırmamışlar.* **4** *a.* bir yılda verilen ücret. *ör. Bu evin yıllığı kaça?* **5** *a.* yılda bir ve genellikle yılın sonunda ya da giren yılın başında yayımlanan ve belli bir konuda ya da her konuda o yılın olaylarını, ürünlerini veren kitap. **yıllığına** bir yıl süresince.
yıllıkçı *s* ücreti yılda bir verilen.
yıllıklı *s.* yıllıkçı.
yılma *a.* yılmak eylemi.
yılmak, -ar *(-den)* **1** bir işten ya da bir kimseden gözü korkmak. *ör. Artık yıldım bu berbat işten.* **2** usanıp bıkmak. *ör. Gürültüden yılan halk trafiği tıkadı.*
yılmaz *s.* hiçbir şeyden yılmayan, korkup sinmeyen, usanıp bıkmayan (kimse).
yılmazlık *a.* yılmaz olma durumu.
yıprak *s. ha.* aşınmış, eskimiş, yıpranmış.
yıprama *a.* yıpramak eylemi.
yıpramak *(nsz) ha.* aşınıp eskimek, incelmek, yıpranmak.
yıpranabilme *a.* yıpranabilmek eylemi.
yıpranabilmek *(nsz)* yıpranması olanak içinde olmak ya da yıpranma olasılığı bulunmak.
yıpranış *a.* yıpranmak eylemi ya da biçimi.
yıpranıverme *a.* yıpranıvermek eylemi.
yıpranıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yıpranmak.
yıpranma *a.* **1** yıpranmak eylemi. **2** *hek.* doku bozukluğu.
yıpranmak *(nsz)* **1** zamanla ya da çok kullanılma, kötü kullanılma nedeniyle aşınmak, eskimek. **2** (makine ya da makine parçaları için) aşınıp işlevini yapamaz olmak, aşınmak. **3** *mec.* saygınlığı, güvenilirliği azalmak. *ör.*

Hükümet birkaç yılda yıpranmıştı. **4** *mec.* çeşitli nedenlerle eski gücü kalmamak. *ör. Ruhunun her gün biraz daha yıprandığını duyumsuyordu.*
yıpratabilme *a.* yıpratabilmek eylemi.
yıpratabilmek *(-i)* yıpratması olanak içinde olmak ya da yıpratma olasılığı bulunmak.
yıpratıcı *s.* gücü kıran, azaltan, yıpratan.
yıpratılabilme *a.* yıpratılmak eylemi.
yıpratılabilmek *(nsz)* yıpratılma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Dedikodularla insan yıpratılabilir.*
yıpratılış *a.* yıpratılmak eylemi ya da biçimi.
yıpratılma *a.* yıpratılmak eylemi.
yıpratılmak *(nsz)* yıpratmak eylemine konu olmak.
yıpratma *a.* yıpratmak eylemi.
yıpratmak *(-i)* **1** yıpranmış duruma getirmek, yıpranmasını sağlamak ya da yıpranmasına yol açmak. **2** *mec.* (türlü etkenler) eski gücünü yok etmek. *ör. Muhalefet, hükümeti yıpratmak için elinden geleni yapmıştı.*
yır *a. esk.***1** türkü, ezgi. **2** şiir. **3** *ha.* şarkı, türkü.
yırlama *a.* yırlamak eylemi.
yırlamak *(nsz) ha.* türkü, şarkı söylemek.
yırtabilme *a.* yırtabilmek eylemi.
yırtabilmek *(-i)* yırtmak elinde olmak, yırtma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yırtayazma *a.* yırtayazmak eylemi.
yırtayazmak *(-i)* az kalsın yırtmak. *ör. Çocuk eline verdiğim kitabı yırtayazdı.*
yırtıcı *s.***1** etleriyle beslenmek için başka hayvanları parçalayıp yiyen (hayvan). **2** *mec.* kan dökmekten, insan öldürmekten hoşlanan (kimse). **3** *mec.* sert huylu, geçimsiz, kavgacı. **yırtıcı hayvan** *hayb.* etleriyle beslenmek için başka hayvanları parçalayıp yiyen hayvan. **yırtıcı kuş** *hayb.* etleriyle beslenmek için başka kuşları ya da kimi hayvanları parçalayıp yiyen kuşların ortak adı.
yırtıcılar *ç. a. hayb.* kendi arasında gündüz yırtıcıları ve gece yırtıcıları olarak iki alttakıma ayrılan, örnek hayvanı kartal ve baykuş olan, pençeli, eğri ve keskin gagalı etçil kuşlar takımı.
yırtıcılık *a.* yırtıcı olma durumu, özelliği.
yırtık *s.* **1** yırtılmış durumda olan. *ör. Sayfaları yırtık kitabı istemem.* **2** eskimiş, parçalanmış. *ör. Yırtık giysileri kim giyer?* **3** *mec.* (insan için) utanması, çekinmesi olmayan, yüzsüz, arsız. **4** (ses için) keskin, tiz, cırlak. **5** *a.* yırtılma sonucu oluşmuş yer. *ör. Ceketin yırtığını diktirdim.* **yırtık pırtık** *ik. s.* eskiyip parça parça olmuş, eski püskü, parça parça.
yırtıkça *s.* ve *be.* (. .' .) *mec.* yırtığa yaraşır bir biçimde,utanması, çekinmesi az, biraz yırtık.
yırtıklık *a.* **1** yırtık olma durumu. **2** *mec.* utanmazlık, çekinmezlik, yüzsüzlük, arsızlık.
yırtılabilme *a.* yırtılabilmek eylemi.
yırtılabilmek *(nsz)* yırtılması olanaklı olmak ya da yırtılma olasılığı bulunmak.
yırtılayazma *a.* yırtılayazmak eylemi.
yırtılayazmak *(nsz)* yırtılma tehlikesi geçirmek, az kalsın yırtılmak, yırtılacakmış gibi olmak (ama yırtılmamak).
yırtılış *a.* yırtılmak eylemi ya da biçimi.
yırtılıverme *a.* yırtılıvermek eylemi.
yırtılıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak yırtılmak.
yırtılma *a.* yırtılmak eylemi.
yırtılmak *(nsz)* **1** yırtmak eylemine konu olmak. *ör. Ceketinin kolu yırtılmış.* **2** *mec.* utanması, sıkılması, çekingenliği kalmamak. **3** *(-i) arg.* vermek. *ör. Yırtıl aldıklarını!*
yırtınış *a.* yırtınmak eylemi ya da biçimi.
yırtınma *a.* yırtınmak eylemi.
yırtınmak *(nsz)* **1** bir konu için kendini parçalarcasına, bütün gücünü vererek uğraşmak. *ör. Olacak olur, bu denli yırtınmak gereksiz.* **2** kendini parçalarcasına bağırmak. *ör. Sesini onlara duyurmak için yırtınıyordu.*
yırtış *a.* yırtmak eylemi ya da biçimi.
yırtıverme *a.* yırtıvermek eylemi.
yırtıvermek *(-i)* çabucak yırtmak.
yırtlak *s. ha.* **1** göz kuyruğu yırtılmış gibi açık duran ya da gözkapağı dışa dönük (göz). **2** gözü böyle olan (kimse).
yırtlaz *s. ha.* yırtlak.
yırtma *a.* **1** yırtmak eylemi. **2** *ha.* tülbent.
yırtmaç *a.* genellikle giysilerde etekte, paçada ya da kol yeninde, dikilmemiş, süs için bırakılmış uzunca açıklık.
yırtmaçlı *s.* (giysi için) yırtmacı olan.
yırtmaçsız *s.* (giysi) yırtmacı olmayan.
yırtmak, -ar *(-i)* **1** kâğıt, bez, kumaş gibi şeyleri, kesici araç kullanmaksızın, iki ucundan çekip parçalara ayırmak. **2** vücudu kanatacak denli derin çizmek. *ör. Dikenler bacaklarını yırtmıştı.* **3** *mec.* ortadan kaldırmak, yok etmek, bastırmak. *ör. Ortalıktaki sessizliği yırtan bir çığlık duyuldu.* **4** *mec.* (bağırış için) bağırırken zorlamak. *ör. Sesi boğazını yırtıyordu.* **5** *(nsz; -i) arg.* kötü, güç bir durumdan kurtulmak ya da bir şeyi becermek, başarmak.
yırttırılma *a.* yırttırılmak eylemi.
yırttırılmak *(nsz)* yırtmak eylemi yaptırılmak, yırtılması sağlanmak. *ör. Kitap çocuğun eline verilip yırttırılmıştı.*
yırttırma *a.* yırttırmak eylemi.
yırttırmak *(-i, -e)* yırtmak eylemini yaptırmak, yırtmasını ya da yırtılmasını sağlamak.
yısa *ünl. İt.* (.' .) *den.* (birçok kişinin hep birlikte yaptığı işlerde gayrete getirmek için söylenir) hep birlikte, haydi! **yısa beraber!** hep birlikte, haydi! **(halatı) yısa etmek** *den.* (halatı) hep birlikte çekmek. **yısa yısa** *ha.* olsun olsun, en çok.
yıvışık *s. ha.* **1** yılışık, arsız (kimse). **2** kaygan, ıslak, yapışkan.
yıvışıklık *a. ha.* **1** yıvışık olma durumu. **2** kayganlık, ıslaklık, yapışkanlık.
yıvışma *a. ha.* yıvışmak eylemi.

yıvışmak *(nsz) ha.* cıvık bir duruma gelmek, kayganlaşmak, cıvıklaşmak, yapışkanlaşmak.
yıvış yıvış *ik. s.* ve *be.* cıvık cıvık, yapış yapış, kaygan kaygan. *ör. Tuttuğu balığın yıvış yıvış derisine dokunuyor.*
yiğit *s.* **1** güçlü ve yürekli, kahraman, alp. **2** *a.* genç erkek, delikanlı. *ör. Köy yiğitleri güreşe tutuşmuştu.* **3** *s. mec.* düşüncelerini açıkça söylemekten çekinmeyen, hiçbir şeyden korkmayan, gözüpek, yürekli, korkusuz (kimse). **yiğit arkasından vurulmaz 1)** bir kimse arkasından vurulmuşsa yiğit değil, korkak demektir, çünkü yiğit olan kişi yüz yüze dövüşür. **2)** bir insanı yokluğunda kötülemek, onu yıkmaya çalışmak yiğitliğe sığmaz. **yiğit başından devlet ırak değildir** genç insanın zengin olması her zaman olanak içindedir. **yiğit bin yaşar, fırsat bir düşer** bir insan ömrü boyunca ancak bir kez çok önemli bir iş yapma olanağını yakalar, onu iyi kullanması gerekir. **yiğit ekmeğiyle yiğit beslenir** yiğit yiğidi korur ve barındırır. **yiğit hoş, yancık boş** "iyi delikanlı ama yoksul, parasız" anlamında söylenir. **yiğit lakabıyla anılır** yiğit kimse ya güzel, ya çirkin bir lakapla anılır ve çirkin de olsa lakabından gocunmaz, çünkü önemli olan kendisinin kişiliği, iyi adı, ünüdür. **yiğit meydanda belli olur** insan iş başında kendini gösterir.
yiğitbaşı, -nı *b. a. tar.* esnaf loncalarında şeyhlerden sonra gelen, kararları yürüten yönetici.
yiğitçe *s.* ve *be.* yiğide yaraşır bir biçimde, yiğit gibi, hiç korkmadan, hiç çekinmeden, yüreklice, yüreklilikle, korkusuzca.
yiğitleme *a. yaz.* ➻ **koçaklama.**
yiğitlendirme *a.* yiğitlendirmek eylemi.
yiğitlendirmek *(-i)* gücünü, yürekliliğini artırmak, yüreklendirmek.
yiğitlenme *a.* yiğitlenmek eylemi.
yiğitlenmek *(nsz)* ➻ **yiğitleşmek.**
yiğitleşme *a.* yiğitleşmek eylemi.
yiğitleşmek *(nsz)* yiğit duruma gelmek, gücü, yürekliliği artmak, güçlenmek, yüreklenmek.
yiğitlik *a.* **1** yiğit olma durumu. **2** yiğide yaraşır davranış, güçlülük, yüreklilik, korkusuzluk. **yiğitliğe bok (leke) sürmemek** yiğitliğe aykırı davranışta bulunmamak. **yiğitlik etmek** yiğitçe davranmak, yüreklilik göstermek. **yiğitlik sende kalsın** "sen özveride bulun, hoşgör, karşındaki anlamasa bile bu soylu bir davranış olur" anlamında söylenir. **yiğitlik taslamak** öyle olmadığı halde yiğitmiş gibi davranmak, yiğitlik göstermeye kalkışmak.
yine *be.* **1** yeni baştan, bir kez daha, yeniden, gene. *ör. Yine yağmur başladı.* **2** öyle olmakla birlikte, öyle olmasına karşılık. *ör. Geleceğini söylemişti, yine gelmedi.* **3** öylesi de. *ör. Bunu beklemiyordum, doğrusu yine iyi olmuş.* **yine de** öyle olduğu halde, doğrusu, karşın. *ör. Ona bunu söyleme dedim, yine de söyledi.*
yinelem *a. yaz. yeni* sözün etkisini güçlendirmek için, kimi sözcük ya da sözcükleri, aynı tümce içinde ya da arka arkaya gelen tümcelerde, isteyerek yineleme biçimindeki söz sanatı.
yineleme *a.* **1** yinelemek eylemi. **2** *dilb.* bir tümce içinde ya da arka arkaya gelen tümcelerde bir sözcüğün ya da bir parçanın yinelenmesi; örneğin "Bekle, bekle akşam oldu, gelen de yok, giden de yoktu." gibi. **3** *yaz.* anlatımı, sözün etkisini güçlendirmek ya da ses güzelliğini sağlamak için, bir sözcüğü ya da kimi heceleri aynı tümce içinde ya da arka arkaya gelen tümceler içinde bilerek, isteyerek yinelemeye dayanan söz sanatı. *ör. "Seni sevdim seni öldürdüm seni/ama sen güzeldin niye öldün?"* **4** *yaz.* anlatılmak istenileni gerektiğince belirtebilecek sözcük, düşünce bulamama, sözcük seçmede özensizlik gibi nedenlerle yazıda ya da konuşmada aynı sözcükleri, düşünceleri sık sık kullanma biçiminde görülen anlatım bozukluğu.
yinelemek *(-i)* yeni baştan yapmak, bir kez daha yapmak. *ör. Sözlerimi yinelemek istemezdim, ama gerekmişti.* **yineleye yineleye** *ik. be.* sık sık yineleyerek.
yinelemeli *s.* içinde yineleme bulunan, üst üste yapılan, üst üste olan, yinelenen.
yinelenebilme *a.* yinelenebilmek eylemi.
yinelenebilmek *(nsz)* yinelenmesi olanak içinde olmak ya da yinelenme olasılığı bulunmak. *ör. Saldırının yinelenebileceği söyleniyor.*
yineleniş *a.* yinelenmek eylemi ya da biçimi.
yinelenme *a.* yinelenmek eylemi.
yinelenmek *(nsz)* yinelemek eylemine konu olmak, bir kez daha yapılmak, bir kez daha olmak.
yineletebilme *a.* yineletebilmek eylemi.
yineletebilmek *(-i, -e)* yineletmesi olanak içinde olmak ya da yineletme olasılığı bulunmak.
yineletiliş *a.* yineletilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Atışın yineletilişine karşı çıkıldı.*
yineletilme *a.* yineletilmek eylemi.
yineletilmek *(nsz)* yinelemek eylemi yaptırılmak. *ör. Ceza alanındaki vuruş yineletildi ama yine gol olmadı.*
yineletiş *a.* yineletmek eylemi ya da biçimi.
yineletme *a.* yineletmek eylemi.
yineletmek *(-i, -e)* yinelemek eylemini yaptırmak, yinelemesini ya da yinelenmesini sağlamak. *ör. Hakem atışı yineletti.*
yineleyebilme *a.* yineleyebilmek eylemi.
yineleyebilmek *(-i)* yinelemek elinde olmak, yineleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yineleyim *a.* yineleme.
yineleyimci *a.* ve *s.* yineleme huyunda olan, yineleyen.
yineleyimcilik *a.* yineleyimci olanın özelliği.
yineleyiş *a.* yinelemek eylemi ya da biçimi.
yineleyiverme *a.* yineleyivermek eylemi.
yineleyivermek *(-i)* çabucak yinelemek.
yirik *a. ha.* **1** yarık, yırtık. **2** *s.* üstdudağı yarık olan (kimse). **3** kadının cinsel organı.

yirmi *a.* **1** on dokuzdan sonra gelen sayının adı. **2** bu sayıyı gösteren rakam, 20, XX. **3** *s.* on dokuzdan bir fazla olan (sayı), iki kere on. *ör. Tatile yirmi gün kaldı.* **yirmi beşlik** *esk.* eskiden kullanılan, yirmi beş kuruş değerinde bir madeni para. **yirmi yaş dişi** ➻ **akıldişi.**

yirmilik *a.* **1** *esk.* eskiden kullanılan, yirmi lira değerinde kâğıt ya da madeni para. **2** *s.* içinde bir şeyden yirmi tane bulunan. *ör. Sigara paketleri yirmiliktir.*

yirminci *s.* ***(yirmi** sayısının sıra sıfatı)* sırada on dokuzuncudan sonra gelen.

yirmincilik *a.* yirminci olma durumu.

yirmişer *s.(**yirmi** sayısının üleştirme sıfatı)* her kezinde yirmisi bir arada ya da her birine yirmi tane. *ör. Çocuklara yirmişer bin lira verdim.*

yirmişerlik *s.* içinde bir şeyden yirmi tane bulunan. *ör. Kitapları yirmişerlik paketler yaptık.*

yitebilme *a.* yitebilmek eylemi.

yitebilmek *(nsz)* yitmesi olanaklı olmak ya da yitme olasılığı bulunmak.

yiteyazma *a.* yiteyazmak eylemi.

yiteyazmak *(nsz)* yitme tehlikesi geçirmek, az kalsın yitiyor olmak. *ör. Şehri yürüyerek gezeyim demiştim, yiteyazdım.*

yitik *s.* yitmiş olan. *ör. Eskiden gazetelerde yitik duyuruları olurdu.*

yitikçi *a. ha.* yitiğini arayan kimse.

yitiklik *a.* yitik olma durumu, yitme. *ör. Mahkeme yitiklik kararı verebilir.*

yitim *a.* yitme olgusu, yok olma. *ör. Ölüm bir yitimdir.*

yitirebilme *a.* yitirebilmek eylemi.

yitirebilmek *(-i)* yitirmesi olanaklı olmak ya da yitirme olasılığı bulunmak.

yitireyazma *a.* yitireyazmak eylemi.

yitireyazmak *(-i)* yitirme tehlikesi atlatmak, az kalsın yitiriyor olmak. *ör. Dalgıç, boğulanı kurtararıyım derken kendi canını da yitireyazmıştı.*

yitirilebilme *a.* yitirilebilmek eylemi.

yitirilebilmek *(nsz)* yitirlmesi olanak içinde olmak ya da yitirilme olasılığı bulunmak.

yitiriliş *a.* yitirilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Paranın yitirilişi nasıl olmuş?*

yitirilme *a.* yitirilmek eylemi.

yitirilmek *(nsz)* yitip gitmesine, elden çıkmasına, yok olmasına elde olmaksızın yol açılmak, yitirmek eylemi yapılmak, yitirmek eylemine konu olmak. *ör. Bütün umutlar yitirilmişti.*

yitirim *a.* yitirme. *ör. Bu iş gereksiz zaman yitirimine yol açar.*

yitiriş *a.* yitirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Dostunu yitirişi onu çok üzmüştü.*

yitiriverme *a.* yitirivermek eylemi.

yitirivermek *(-i)* çabucak yitirmek.

yitirme *a.* yitirmek eylemi.

yitirmek *(-i)* **1** kendisinin olan bir şeyin ne olduğunu, nerede olduğunu bilememek. *ör. Kalemimi yitirdim.* **2** kendisinde bulunan kimi özelliklerin, niteliklerin yok olması durumuna uğramak, kimi özellikleri yok olmak. *ör. Kış etkisini yitirmişti.* **3** *mec.* ölüme, toprağa vermek. *ör. Oğlunu yitirmek onu yıkmıştı.* **4** yanlış yola girmek, yolunu bulamamak. *ör. Koca kentte yolunu yitirmek herkesin başına gelmiştir.*

yitirtme *a.* yitirtmek eylemi.

yitirtmek *(-i, -e)* yitirmek eylemini yaptırmak, yitirmesine yol açmak.

yitiş *a.* yitmek eylemi ya da biçimi.

yitiverme *a.* yitivermek eylemi.

yitivermek *(nsz)* çabucak ya da kolaylıkla yitmek.

yitme *a.* yitmek eylemi.

yitmek, -er *(nsz)* **1** ne olduğu, nerede olduğu bilinmemek. *ör. Yiten kalemini buldun mu?* **2** ortadan kalkmak, yok olmak, izi bile kalmamak. *ör. Yiten geleneklere ağıt yakılmaz.* **3** görünmez olmak. *ör. Yol tepeyi kıvrılıyor ve orada yitiyordu.* **4** boşu boşuna elden çıkmak. *ör. Yiten zamana acırım.* **yitip gitmek 1)** boşu boşuna harcanmak, yok olmak. *ör. Bunca emek yitip gitti.* **2)** ortadan kalkmak, görünmez olmak. *ör. Otobüs tepeyi döndü, yitip gitti.*

yiv *a.* **1** bir yüzeyin üzerindeki ince çizgi biçiminde, genellikle sarmal oyuk. **2** bir dişli çarkta ya da bir vidada iki diş arasında kalan çukur bölüm. **3** *mim.* bir sütun gövdesinin ya da bir vazo karnının çevresine eşit aralıklarla koşut ya da sarmal olarak uzunlamasına açılan oyuk. **4** (saç için) ayırma yeri. **5** ek çizgisi. **6** bir ateşli silahın içine, mermiye kendi ekseni çevresinde hızlı bir dönüş sağlamak için açılmış sarmal yuva.

yivaçar *b. a.* metal çubuklara ve borulara yiv açan araç. *eş.* **pafta**[3].

yivleme *a.* yivlemek eylemi.

yivlemek *(-i)* **1** düz bir nesnede oyarak, yarık, çukur açmak. **2** dikerek eklemek. **3** (köpek) koklayarak iz sürmek, araştırmak. **4** (kesici araçları) bileyerek keskinleştirmek, inceltmek, sivriltmek.

yivli *s.* üzerine yiv açılmış olan, yivi olan. **yivli silah** içinde, mermiye kendi ekseni çevresinde hızlı bir dönüş sağlamaya yarayan yivi bulunan ateşli silah.

yiyebilme *a.* yiyebilmek eylemi.

yiyebilmek *(-i)* yemeyi becermek, yemek elinde olmak, yeme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yiyecek *a.* **1** yenmeye elverişli olan her şey. *ör. Akşama ne yiyecek var acaba?* **2** *s.* yemeye elverişli, yenebilen. *ör. Yiyecek ekmek kalmamış.*

yiyici *s.* **1** yiyen. *ör. Bu evin yiyicisi çok.* **2** *mec.* rüşvet alan, rüşvetçi (kimse). **3** *ha.* yemeyi çok seven, çok yiyen, obur.

yiyicilik *a.* **1** yiyici[2] olma durumu. **2** yiyiciye[2] yaraşır davranış.

yiyim *a.* yemek eylemi. **(bir yeri) yiyim yeri etmek** (ya da **yapmak**) kendi çıkarına kullanmak, sürekli olarak o yerden geçinmek.
yiyimli *s.* yiyimi güzel olan, zevkle yenen.
yiyinti *a.* **1** yenilecek şeyler, yiyecek. *ör. Evde yiyinti kalmadı.* **2** *ha.* kuruyemiş.
yiyiş *a.* yemek eylemi ya dabiçimi.
yiyiverme *a.* yiyivermek eylemi.
yiyivermek *(-i)* çabucak yemek.
yo *ünl.* (-) **1** yok, hayır. *ör. Bana sen mi telefon ettin? -Yo, başkası etmiştir.* **2** tümcenin başında ve biraz uzatılarak, yapmam, kabul etmem, istemem, olmaz anlamında itiraz ünlemi olarak kullanılır. *ör. Yo, böyle olmaz.*
yobaz *a.* ve *s.* **1** din konusunda başkalarına baskı yapmaya yönelen, dinsel bağnazlığı aşırılığa vardıran (kimse). **2** *mec.* bir inanca, bir düşünceye körü körüne, aşırı ölçüde bağlı olan, hoşgörüden yoksun (kimse). **3** *ha.* kaba saba, inceliksiz (kimse).
yobazca *s.* ve *be.* yobaz (bir biçimde).
yobazlaşabilme *a.* yobazlaşabilmek eylemi.
yobazlaşabilmek *(nsz)* yobazlaşması olanak içinde olmak ya da yobazlaşma olasılığı bulunmak.
yobazlaşma *a.* yobazlaşmak eylemi.
yobazlaşmak *(nsz)* yobazlık edinmek, yobaz durumuna gelmek.
yobazlaştırma *a.* yobazlaştırmak eylemi.
yobazlaştırmak *(-i)* yobazlaşmasını sağlamak ya da yobazlaşmasına yol açmak. *ör. Tarikatlar halkı yobazlaştırır.*
yobazlık *a.* **1** yobaz olma durumu. **2** yobaza yaraşır davranış. **yobazlık etmek** yobazca davranmak.
yoga *a. (Sanskrit dilinden)* (.' .) ruhu ve bedeni birtakım yöntemlerle eğiterek bu yolla bedene ve ruhsal yaşama egemen olmayı amaçlayan Hint felsefe sistemi.
yogi *a. (Sanskrit dilinden)* (.' .) yoga felsefesini uygulayan kimse.
yoğalma *a.* yoğalmak eylemi.
yoğalmak *(nsz) ha.* yok olup gitmek, varlığı ortadan kalkmak, yok olmak, tükenmek.
yağaltabilme *a.* yoğaltabilmek eylemi.
yoğaltabilmek *(-i)* yoğaltması olanaklı olmak ya da yoğaltma olasılığı bulunmak.
yoğaltıcı *a.* ve *s.* yoğaltan, kullanıp tüketen, tüketici.
yoğaltılabilme *a.* yoğaltılabilmek eylemi.
yoğaltılabilmek *(nsz)* yoğaltılması olanak içinde olmak ya da yoğaltılma olasılığı bulunmak.
yoğaltılma *a.* yoğaltılmak eylemi.
yoğaltılmak *(nsz)* yoğalması sağlanmak ya da yoğalmasına yol açılmak.
yoğaltım *a.* yoğaltma, tüketme, tüketim.
yağaltma *a.* yoğaltmak eylemi.
yoğaltmak *(-i)* kullanarak, harcayarak yok etmek, tüketmek.
yoğruk *s.* **plastik**.
yoğrulabilme *a.* yoğrulabilmek eylemi.
yoğrulabilmek *(nsz)* yoğrulması olanak içinde olmak ya da yğrulma olasılığı bulunmak.
yoğrulma *a.* yoğrulmak eylemi.
yoğrulmak *(nsz)* **1** yoğurmak eylemine konu olmak. *ör. Hamur iyice yoğruldu.* **2** (metal kap vb.) bir yere çarparak bir yanı eğrilmek, yamulmak. **3** *mec.* kimi konularla sürekli uğraşma sonucu deneyim sahibi olmak. *ör. Delikanlı, ticaretin içinde yoğrulmuş, çekirdekten yetişmişti.*
yoğruluş *a.* yoğrulmak eylemi ya da biçimi. *ör. Teknede hamurun yoğruluşunu seyrediyordum.*
yoğrum *a.* yoğurmak eylemi.
yoğrumsal *s. yeni* **1** elle yoğrulabilen, istenilen biçim verilebilen (özdek). **2** böyle bir özdekten yapılmış olan. *eş.* **plastik**.
yoğşuma *a. ha.* yoğşumak eylemi.
yoğşumak *(nsz) ha.* yıpranıp dökülecek duruma gelmek.
yoğun *s.* **1** *fiz.* oylumuna oranla ağırlığı çok olan. **2** koyu, kalın. *ör. Yangından yoğun bir duman oluşmuştu.* **3** (koku vb. için) etkisi güçlü olan. **4** *mec.* iç içe girmiş, üst üste binmiş, birbirine sıkıca yaklaşmış, artmış, çoğalmış bir durumda olan. *ör. Orada yoğun bir yapılaşma vardı.* **5** *mec.* sıkı, dolu, çok. *ör. İş yönünden yoğun bir gün geçirdik.* **6** *ha.* (elek, iğne için) iri gözlü, kalın, kaba, iri. **yoğun bakım** hastanede, ameliyat sonrası ya da çok ağır hastaların sağaltımı için uygulanan özel bakım.
yoğunlaç *a. fiz.* içinde akımsız elektrik yükü biriktirilen aygıt. *eş.* **kondansatör**.
yoğunlaşabilme *a.* yoğunlaşabilmek eylemi.
yoğunlaşabilmek *(nsz)* yoğunlaşması olanaklı olmak ya da yoğunlaşma olasılığı bulunmak.
yoğunlaşılabilme *a.* yoğunlaşılabilmek eylemi.
yoğunlaşılabilmek *(ösz)* yoğunlaşılması olanak içinde olmak ya da yoğunlaşılma olasılığı bulunmak.
yoğunlaşılma *a.* yoğunlaşılmak eylemi.
yoğunlaşılmak *(ösz)* yoğunlaşmak eylemi yapılmak. *ör. Araştırmada birtakım konular üzerinde yoğunlaşıldığı söyleniyor.*
yoğunlaşma *a.* **1** yoğunlaşmak eylemi. **2** *fiz.* buharın soğuyarak sıvı ya da katı duruma geçmesi. **3** *kim.* birden çok molekülün, genellikle su yitirerek bir tek molekülü dönüşmesi olayı. **3** bir evrenin daha yoğun bir duruma geçmesini sağlayan değişme.
yoğunlaşmak *(nsz)* yoğun duruma gelmek.
yoğunlaştırabilme *a.* yoğunlaştırabilmek eylemi.
yoğunlaştırabilmek *(-i)* yoğunlaştırmak elinde olmak, yoğunlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yoğunlaştırılabilme *a.* yoğunlaştırılabilmek eylemi.
yoğunlaştırılabilmek *(nsz)* yoğunlaştırılması olanak içinde olmak ya da yoğunlaştırılma olasılığı bulunmak.

yoğunlaştırılma *a.* yoğunlaştırılmak eylemi.
yoğunlaştırılmak *(nsz)* yoğun bir duruma getirilmek, yoğunlaşması sağlanmak. *ör. Bu konudakı çalışmalar yoğunlaştırıldı.*
yoğunlaştırma *a.* yoğunlaştırmak eylemi.
yoğunlaştırmak *(-i)* yoğun duruma getirmek, yoğunlaşmasını sağlamak.
yoğunluk *a.* **1** yoğun olma durumu, yoğun bir maddenin özelliği. **2** *fiz.* bir cismin bir santimetre küplük kütlesinin, aynı oylumdaki +4 °C'lik suya göre oranına verilen ad. **3** *mec.* iç içe geçiş, üst üste biniş, çokluk, sıklık. *ör. İşlerimin yoğunluğu seni aramamı engelledi.* **4** *sin.* bir filmin saydamlık derecesi.
yoğunlukölçer *b. a.* sıvıların yoğunluğunu ölçmede kullanılan aygıt.
yoğurabilme *a.* yoğurabilmek eylemi.
yoğurabilmek *(-i)* yoğurmak elinde olmak, yoğurmayı becermek, yoğurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yoğurma *a.* yoğurmak eylemi.
yoğurmak *(-i)* **1** genellikle toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvıyla karıştırarak hamur durumuna getirmek. **2** *mec.* bir kimseye, bir düşünceye belli bir nitelik kazandırmak, biçim vermek. *ör. Onu yoğurup adam etmeli.* **yoğura yoğura** *ik. be.* yoğurarak.
yoğurt *a.* içine maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı süt ürünü. **yoğurt çalmak** *ha.* yoğurt yapmak için süte yoğurt mayası koymak. **yoğurt gibi** koyu, yoğurda benzer şeyler için kullanılır. *ör. Krem yoğurt gibiydi.* **yoğurt tatlısı** yoğurtla şekerden yapılan bir tatlı.
yoğurtçiçeği, -ni *b. a. ha.* papatya.
yoğurtçu *a.* yoğurt yapan ya da satan kimse.
yoğurtçuluk *a.* yoğurt yapma ya da satma işi.
yoğurtlama *a. ha.* yoğurtlamak eylemi.
yoğurtlamak *(-i)* **1** (yiyecek için) üzerine yoğurt koymak ya da içine yoğurt katmak. **2** *mec. ha.* saçma sapan sözler söylemek ya da saçma sapan davranmaya başlamak ya da davranmak.
yoğurtlu *s.* içinde yoğurt bulunan, içine yoğurt katılmış olan. *ör. Yoğurtlu kebabı severim.* **yoğurtlu kebap** üzerine ya da yanına yoğurt da konulan kebap.
yoğurtma *a.* yoğurtmak eylemi.
yoğurtmak *(-i, -e)* yoğurmak eylemini yaptırmak.
yoğurtotu, -nu *b. a. bitb.* kökboyasıgillerden, dört köşe gövdeli, karşılıklı yapraklı, beyaz, sarı ya da yeşilimsi çiçekler açan, çiçekli dal uçlarında sütü kestirmede kullanılan bir maya bulunan otsu bir bitki.
yoğuruş *a.* yoğurmak eylemi ya da biçimi.
yoğuşma *a.* yoğuşmak eylemi.
yoğuşmak *(nsz)* ➻ **yoğunlaşmak**.
yoğuşturma *a.* yoğuşturmak eylemi.
yoğuşturmak *(-i)* ➻ **yoğunlaştırmak**.
yoğuşturucu *a.* ve *s. kim. yeni* yoğunlaşmayı sağlayan, yoğunlaşmaya yol açan özdek.
yoğuşum *a.* ➻ **yoğunlaşma**.
yok, -ku, -ğu *a.* **1** var olmayan, bulunmayan şey. *ör. Sen yoku bilmez misin?* **2** *s.* var olmayan, bulunmayan. *ör. Silah yok, cephane yoksa, ne yapılabilir?* **3** yasaklanmış olan şey, yasak. *ör. Doktor, acı yemek yok dedi.* **4** *be.* "hayır", "olmaz" anlamında söylenir. *ör. Bunu yapabilir miyim? -Yok, yapma.* **5** *be.* birbirine karşıt iki tümceden, ikincisinin başına getirilir; örneğin "gelirlerse alırlar, yok gelmezlerse, kendileri zararlı çıkar" gibi. **6** *be.* savunulan bir düşünceyi doğrulayan sözün başına getirilir. *ör. Yok, ben sözümü esirgemem.* **7** *bağ.* birinin söylediklerinden kuşkulanıldığında ya da sözleri hafifsendiğinde kullanılır. *ör. Yok gelecekmiş de, yok işi varmış, onun için gelememiş.* **yok ananın örekesi** "böyle saçma şey olmaz" anlamında çıkışma sözü olarak ya da alay yollu kullanılır. **yok canım** (söylenişe göre) **1)** olacak şey değil, öyle şey olmaz, doğru değil, inanmayın, hayır. *ör. Yok canım, öyle dediğimi sanmıyorum.* **2)** gerçek mi, öyle mi, doğru mu. *ör. Yarın geleceklermiş. -Yok canım, sevindim.* **yok deve!** (ya da **yok devenin başı!**) *tkz.* daha neler! çok abartıyorsun! **yok edilmek** ortadan kaldırılmak, varlığına son verilmek. **yok etmek** ortadan kaldırmak, varlığına son vermek. **yok oğlu yok 1)** bulma olanağı yok, bulunacak gibi değil. *ör. Bu tükenmezin içi için bütün kırtasiyecilere baktım, yok oğlu yok.* **2)** yok olan şeyler sayılırken, arkasını kısaca söylemek için, "var olan bir şey yok, hiçbir şey yok" anlamında söylenir. *ör. Su yok, doğalgaz yok, yok oğlu yok, bu kentte yaşanır mı?* **yok olmak** varlığı sona ermek, ortalıktan kalkmak, yitip gitmek. **yok pahasına** son derece ucuz. *ör. Eşyaları yok pahasına satıp yedi* **yok satmak 1)** bir malı yokluğu yüzünden satamamak. **2)** (bir mal) çok satıldığı için hemen tükenmek, çok aranmak, bulunamamak. *ör. O yazarın kitapları yok satıyor.* **yok saymak 1)** olsa bile olmamış kabul etmek. *ör. İnsanları yok saymak olmaz.* **2)** *huk.* tüzel bir işlemi yapılmamış kabul etmek, geçersiz saymak. **yok yere** hiçbir neden bulunmadığı halde, bir gereği yokken, boşu boşuna. *ör. Yok yere herkesi telaşa verdik.* **yok yok 1)** ne istersen bulunur, her şey var. *ör. Evinde yok yoktur.* **2)** *ünl.* hayır hayır! *ör. Yok yok, bu olmadı!* **yok yoksul** yoksulluk içinde olan, varsıl olmayan, yoksul. *ör. Günleri yok yoksul geçip gidiyordu.* **yoktan var etmek** ortaya çıkarmak, yaratmak. *ör. Tanrı her şeyi yoktan var etmiştir.* **yoktan yonga çıkmaz** varlıklı olmayan birinden, başkalarına yardım etmesi beklenmemeli.
yokçu *a.* ve *s. fels.* ➻ **hiççi**.
yokçuluk *a. fels.* ➻ **hiççilik**.
yokini *a.* *("bikini"ye benzetme yoluyla "yok+ini") arg.* bir kimsenin üzerinde hiçbir şey bulunmadığını, çırılçıplak durumda olduğunu anlatmak için söylenir. *ör. Her ikisinin de üzerinde yokini vardı.*

yoklama *a.* **1** yoklamak eylemi. **2** bir topluluğu oluşturan üyelerin belli bir zamanda ve yerde bulunup bulunmadıklarını anlamak için yapılan sayma işlemi. **3** okullarda öğrencilerin bilgisini anlamak için yapılan küçük sınav. *ör. Bugün Türkçeden yazılı yoklama vardı.*
yoklamacı *a. tar.* **1** Osmanlı döneminde, kalelerdeki savaş araç ve gereçlerini bakımdan geçirmek, kaleleri koruyan askerleri denetlemek için gönderilen denetçi. **2** Osmanlı döneminde, künye defterlerine göre askerin bakımıyla ve denetimiyle görevli kimse.
yoklamak *(-i)* **1** el ile dokunarak incelemek. *ör. Elini cebine atıp cüzdanını yokladı, cüzdan yerindeydi.* **2** ne durumda olduğunu anlamak için gözden geçirmek, bakmak, incelemek, denetlemek. *ör. Çaydanlığı yokladı, içinde su yoktu.* **3** aramak, araştırmak. *ör. Odanın her yanını yokladı, bir şey bulamadı.* **4** durum, bilgi, amaç, niyet vb.yi anlamaya, ölçmeye çalışmak. *ör. Çocukları yoklamak için bir iki soru sordum, yanıtladılar.* **5** durumunu, sağlığını sormak ya da ziyaret etmek ereğiyle birine gitmek. *ör. Yaşlı babasını sık sık yoklardı.* **6** zaman zaman etkisini duyumsatmak, ara sıra belirmek. *ör. Ağrılar, sızılar onu yoklamaktan geri kalmıyordu.* **7** bir kimsenin bir konuda ne düşündüğünü öğrenmeye çalışmak. *ör. Bu konuda onu yokladım, olumluydu.* **yoklaya yoklaya** *ik. be.* yoklayarak.
yoklanabilme *a.* yoklanabilmek eylemi.
yoklanabilmek *(nsz)* yoklanması olanak içinde olmak ya da yoklanma olasılığı bulunmak.
yoklanma *a.* yoklanmak eylemi.
yoklanmak *(nsz)* yoklamak eylemine konu olmak.
yoklatabilme *a.* yoklatabilmek eylemi.
yoklatabilmek *(-i, -e)* yoklatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yoklatılabilme *a.* yoklatılabilmek eylemi.
yoklatılabilmek *(nsz)* yoklatılması olanak içinde olmak ya da yoklatılma olasılığı bulunmak.
yoklatılma *a.* yoklatılmak eylemi.
yoklatılmak *(nsz)* yoklanması sağlanmak.
yoklatma *a.* yoklatmak eylemi.
yoklatmak *(-i, -e)* yoklamak eylemini yaptırmak, yoklamasını ya da yoklanmasını sağlamak.
yoklayabilme *a.* yoklayabilmek eylemi.
yoklayabilmek *(-i)* yoklamak elinde olmak, yoklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yoklayış *a.* yoklamak eylemi ya da biçimi.
yoklayıverme *a.* yoklayıvermek eylemi.
yoklayıvermek *(-i)* çabucak yoklamak. *ör. İnsan dostlarını ara sıra yoklayıverir.*
yokluk *a.* **1** yok olma, bulunmama durumu. *ör. Bir kimsenin yokluğunda konuşulmaz.* **2** yoksulluk. *ör. Yokluk zordur.* **3** *fels.* hiçlik. **yokluk çekmek** yoksulluk içinde bulunmak.
yoksa *bağ. (yok+ise)* (.' .) **1** bir tutumun, bir davranışın, bir düşüncenin ters, karşıt olasılığını anlatmak için kullanılır. *ör. Benimle gel, yoksa küserim.* **2** sayılan olasılıkların dışında bir olasılığı bildirmek için kullanılır. *ör. Suç onda mıydı, bende miydi, yoksa ikimizde miydi, bilemiyorum.* **3** kararsızlık, merak, umut gibi duyguları belirtir. *ör. Yoksa gelmeyecek misin?*
yoksama *a.* yoksamak eylemi.
yoksamak *(-i)* ➻ **yadsımak**.
yoksayabilme *a.* yoksayabilmek eylemi.
yoksayabilmek *(-i)* ➻ **yadsıyabilmek**.
yoksayış *a.* yoksamak eylemi ya da biçimi.
yoksayıverme *a.* yoksayıvermek eylemi.
yoksayıvermek *(-i)* ➻ **yadsıyıvermek**.
yoksul *s.* **1** kendisini geçindirecek malı, parası, geliri az olan ya da hiç olmayan ve geçinmekte pek çok güçlük çeken (kimse, toplum, ülke). *ör. Doğunun yoksul ülkeleri hep sömürülmüştür.* **2** *mec.* istenilen özellikte, nitelikte olmayan, yetersiz. *ör. Şiiri duyguca yoksuldu.*
yoksullaşabilme *a.* yoksullaşabilmek eylemi.
yoksullaşabilmek *(nsz)* yoksullaşması olanak içinde olmak, yoksullaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Çalışmayan, üretmeyen toplum zamanla yoksullaiabilir.*
yoksullaşıverme *a.* yoksullaşıvermek eylemi.
yoksullaşıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yoksullaşmak.
yoksullaşma *a.* yoksullaşmak eylemi.
yoksullaşmak *(nsz)* varlıklıyken yoksul duruma gelmek.
yoksullaştırabilme *a.* yoksullaştırabilmek eylemi.
yoksullaştırabilmek *(-i)* yoksullaştırmak elinde olmak, yoksullaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yoksullaştırılabilme *a.* yoksullaştırılabilmek eylemi.
yoksullaştırılabilmek *(nsz)* yoksullaştırılması olanak içinde olmak, yoksullaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yoksullaştırılma *a.* yoksullaştırılmak eylemi.
yoksullaştırılmak *(nsz)* varsılken yoksul bir duruma getirilmek, yoksullaşması sağlanmak. *ör. Yatırımlar durmuş, ülke yoksullaştırılmıştı.*
yoksullaştırma *a.* yoksullaştırmak eylemi.
yoksullaştırmak *(-i)* yoksul duruma getirmek, yoksullaşmasını sağlamak ya da yoksullaşmasına yol açmak.
yoksulluk *a.* yoksul olma durumu. **yoksulluk çekmek** yoksulluğu sürekli olmak, sürekli yoksulluk içinde yaşamak.
yoksun *s.* belli bir şeyin yokluğunu çeken, kendisinde o şey bulunmayan. *ör. Çocuk sevgiden yoksun büyümüştü.* **yoksun bırakılmak** yoksun kalması sağlanmak. **yoksun bırakmak** (ya da **etmek** ya da **kılmak**) birine bir şeyin yokluğunu çektirmek, birini bir şeyden yoksun duruma getirmek, yoksun kalmasına yol açmak. **yoksun kalmak** (ya da **olmak**) belli bir şeyin yokluğunu çekmek, bir şeyden yoksun duruma gelmek.

yoksunlaşabilme *a.* yoksunlaşabilmek eylemi.
yoksunlaşabilmek *(nsz)* yoksunlaşması olanak içinde olmak ya da yoksunlaşma olasılığı bulunmak.
yoksunlaşma *a.* yoksunlaşmak eylemi.
yoksunlaşmak *(nsz)* belli bir şeyin yokluğunu çeker duruma gelmek.
yoksunlaştırabilme *a.* yoksunlaştırabilmek eylemi.
yoksunlaştırabilmek *(-i, -den)* yoksunlaştırmak elinde olmak, yoksunlaştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yoksunlaştırılabilme *a.* yoksunlaştırılabilmek eylemi.
yoksunlaştırılabilmek *(nsz)* yoksunlaştırılması olanaklı olmak ya da yoksunlaştırılma olasılığı bulunmak.
yoksunlaştırılma *a.* yoksunlaştırılmak eylemi.
yoksunlaştırılmak *(nsz)* belli bir şeyden yoksun duruma getirilmek, yoksun bırakılmak.
yoksunlaştırma *a.* yoksunlaştırmak eylemi.
yoksunlaştırmak *(-i, -den)* belli bir şeyin yokluğunu çeker duruma getirmek. *ör. İnsanı dilinden yoksunlaştırmak, elini kesmek, gözünü oymak gibidir.*
yoksunlu *s. mant.* ve *dilb.* yokluk bildiren. *ör. "Sevgisiz"deki "-siz" eki yoksunlu bir ektir.*
yoksunluk *a.* yoksun olma durumu.
yoksunma *a.* yoksunmak eylemi.
yoksunmak *(-den)* yoksun duruma gelmek.
yoksuz *s. ha.* yoksul.
yoksuzluk *a. ha.* yoksulluk.
yokumsama *a.* yokumsamak eylemi.
yokumsamak *(-i)* ➻ **yadsımak**.
yokuş *a.* **1** yükselerek giden yol. **2** kimi zaman ***iniş*** yerine de kullanılır. **yokuş aşağı** (yokuşta) aşağıya doğru. **yokuş aşağı gitmek** *mec.* (bir iş, bir kimse) başarısızlığa, olumsuzluğa doğru gitmek, başarısızlaşmak, durumu kötüleşmek. **yokuş yukarı** (yokuşta) yukarıya doğru. **(işi) yokuşa koşmak** (ya da **sürmek**) bir konuda güçlük çıkarmak.
yokuşçu *a. sp.* özellikle inişli çıkışlı yollarda başarılı olan bisikletçi.
yokuşlu *s.* yokuşları olan (yol). *ör. Bu yol çok yokuşludur.*
yol *a.* **1** karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılan uzaklık. **2** karada insanların, hayvanların gidip gelmesi için yapılan ya da kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer. **3** yerleşim alanlarını birbirine bağlamak için topraklar düzeltilerek yapılmış ulaşım şeridi. *ör. Ülkenin yollarının çoğu asfaltlır.* **4** içinden ya da üstünden bir sıvının geçtiği, aktığı yer. *ör. Sidikyolu hastaymış.* **5** yolculuk. *ör. Yola ne zaman çıkarız?* **6** gidiş çabukluğu, hız. *ör. Otobüse göre trenin yolu azdır.* **7** *mec.* bir ereğe ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem. *ör. Her işin bir yolu vardır.* **8** gidiş ya da davranış biçimi, davranış, tutum. *ör. Onun hangi yolda olduğunu bilemeyiz.* **9** *mec.* uyulan ilke. *ör. Atatürk'ün yolundayız.* **10** *mec.* amaç, uğur **(II)**, erek. *ör. Yolumuzdan dönmeyiz.* **11** *mec.* örnek, görenek. *ör. Bu yolu önlemeli.* **12** (kumaşta) uzun çizgi. **13** *mec.* elverişli durum, çözüm, olanak, çare. *ör. Söylediği yol aklıma yattı.* **14** *ha.* defa, kez, kere. *ör. Bir yol ölme, hemen unuturlar.* **15** *ha.* düğüne çağrılan birinin götürdüğü armağan. **16** *ha.* düğünde, oğlan evinin kız evine verdiği armağan. **17** *arg.* para. *ör. Bende yol kalmadı.* **18** *arg.* hile, tuzak. *ör. Tilki gibidir, çok yol bilir.* **yol açmak 1)** yol[2] yapmak. *ör. Köye yeni bir yol açtılar.* **2)** herhangi bir nedenle kapanmış olan yolu geçilir duruma getirmek. **3)** kalabalık bir yerde bir büyüğün geçmesi için bir kenara çekilip ona yol vermek. **4)** *mec.* davranışlarıyla, tutumuyla başkalarının da o işi yapmasına örnek olmak. *ör. O yolu açınca herkes aynı şeyi yaptı.* **5)** *mec.* bir olayı oluşturmak, bir şeyin nedeni olmak, bir şeyin olmasını sağlamak. *ör. Mikroplar hastalığa yol açar.* **yol ağzı** bir yolun başladığı ya da başka yollarla kesiştiği yer. **yol almak 1)** bir yolda oldukça gitmiş, ilerlemiş olmak, yolda ilerlemek. *ör. Araba hızla yol almaktaydı.* **2)** *mec.* ilerlemek, gelişmek. *ör. Ülkemiz cumhuriyetle büyük yol almıştır.* **yol aramak** istenilen sonuca götürecek çözüm, çare, olanak bulmaya çalışmak. *ör. Bu güçlükten kurtulacak yol aramaktaydık.* **yol asılmak** *arg.* borç para istemek. **yol ayrımı** yolların birbirinden ayrıldığı yer, kavşak. **yol azığı** *ha.* ➻ **azık**. **yol bel** geçilen yerler, yol boyu, yol. *ör. Yol bel aşıp köye ulaştık.* **yol bilen kervana katılmaz** bir işi kendi başına yapabilecek kimse başkalarının yardımına gereklik duymaz. **yol bilmek 1)** çözüm, çare bilmek. *ör. Bundan kurtulacak birkaç yol biliyorum.* **2)** yöntem, incelik, usul bilmek. *ör. Köylü yol bilir mi, her şeyi çat pat söyler.* **yol boyu 1)** karayolunda, demiryolunda kenar. **2)** yolculuk süresi. *ör. Yol boyu sustular.* **yol bulmak** istenen sonuca varmak için uygulanması gereken davranış biçimini bulmak, çözüm, çare bulmak. **yol çatı** *ha.* ➻ **yol ayrımı**. **yol çizmek** bir konuda tutulacak yolu belirlemek, plan yapmak. *ör. Durum belli olunca kendimize bir yol çizmek gerekecektir.* **yol erkân** davranış kuralları, görgü. **(bir yeri) yol etmek** (o yere) bir işin sonucunu almak için çok sık gidip gelmek durumunda kalmak. **yol gitmek** yol almak, yolda ilerlemek. **(birine) yol görünmek 1)** yolculuğa çıkmak gerektiği anlaşılmak, yola gitmek gerekmek. **2)** işinden olacağı ya da başka bir yere atanacağı belli olmak. *ör. Bizim müdüre yol göründü.* **yol göstermek 1)** bir yolu bilmeyene anlatmak, kılavuzluk etmek. **2)** bir konuda nasıl davranılacağını, ne yapılacağını öğretmek, akıl vermek. **yol gözlemek** bir şeyin olmasını ummak ya da gurbetten gelecek birini beklemek. **yol halısı** hollere, merdivenlere serilen, dar ve uzun halı. **yol haritası** *mec.* bel-

li bir amaca ulaşabilmek için yapılacak işleri belirleyen bir tür izlence. **yol işareti** (ya da **imi**) *sp.* yarış yolunda, yol gösteren oklar ya da levhalar. **yol iz bilmek 1)** gideceği yolu ve yeri bilmek. **2)** görgülü davranmak. **yol kesmek 1)** ıssız yollarda soygunculuk yapmak, yolu tutup gelip geçeni soymak. **2)** *den.* (gemi) hızını azaltmak. **yol olmak** bir davranış, başkalarınca da yapılarak görenek durumuna gelmek. **yol parası** yolculuk sırasında harcanmak üzere gerekli olan ya da ayrılmış bulunan para. **yol sormakla** (ya da **sorarak**) **bulunur** bir işte izlenecek doğru yol, bilenlerden sorularak öğrenilir. **yol şaşmak** *esk.* yol çatallaşıp karışmak. **yol tepmek** çok uzun bir süre yürümek ya da çok uzun bir yol gelmiş olmak. **(bir) yol tutmak** yaşayışını, davranışlarını kendine göre bir düzen ve biçim içinde sürdürmek. *ör. Herkes bir yol tutmuş gidiyor.* **yol uğrağı** (ya da **yolüstü**) yol üstünde olan, yanından yol geçen ya da geçerken uğranılan yer, uğrak. *ör. Bizim kitapçı dükkânı yol uğrağıdır, herkes gelir.* **yol vermek 1)** geçmesine izin vermek. **2)** (taşıt için) hızlanmasını sağlamak, hızını artırmak. *ör. Sürücü, otobüsüne yol verdikçe keyifleniyordu.* **3)** işine son vermek, işten çıkarmak, işten kovmak. *ör. Fabrika birçok işçisine yol vermek zorunda kalmıştı.* **yol vurmak** *esk.* ➻ **yol kesmek**[1]. **yol yakınken** sezilen ya da beliren kötü duruma düşmeden, kurtulmak için zaman ve olanak varken. *ör. Yol yakınken bu işten vazgeçmeliydik.* **yol yapmak 1)** yol oluşturmak. *ör. Hayvanlar gide gele tarlada yol yapmıştı.* **2)** *mec.* (bir şeyi yapmak ya da yapmamak için) durum hazırlamak. *ör. Baktım, vermemek için yol yapıyor, istemekten vazgeçtim.* **3)** *arg.* hile yapmak, tuzak hazırlamak. **yol yol** *ik. be.* çizgi çizgi. **yol yolak** *ha.* **1)** yol, keçiyolu. **2)** geçit. **3)** gelenek, görenek. **4)** çözüm yolu. *ör. İnsan yol yolak bilirse iş olur.* **yol yolak bilmek** bir sorunun nasıl çözülebileceğinin yolunu, yöntemini bilmek. **yol yol olmak** çizgiler oluşmak. **yol yordam** davranış ya da yapış kuralları ve yöntemleri. *ör. İnsan yol yordam bilmezse, başarılı olur mu?* **yol yordam bilmek** toplum içinde davranış kurallarını ya da bir işin yöntemini biliyor olmak. **yol yorgunu** uzun bir yoldan gelmiş kimse. **yol yürümekle, borç ödemekle (biter)** nasıl yol yürüyerek, borç ödeyerek bitirilirse, bir iş de yapılarak, üzerinde sürekli uğraşılarak, çalışılarak başarılır. **yola çıkmak** bir yere gitmek üzere, bulunduğu yerden ayrılmak. *ör. Az sonra yola çıkacağız.* **(hepsi de aynı** ya da **bir) yola çıkmak** sonuçları değişmemek, aynı sonuca varmak. **yola** (ya da **yollara**) **düşmek 1)** bir yere gitmek üzere, bulunduğu yerden ayrılıp yol almaya başlamak. **2)** önemli bir durumun gerektirmesiyle, zorunlu olarak yola çıkmak ya da yol yol dolaşmak. **yola düzülmek** (ya da **koyulmak**) gidilecek yere doğru yol almaya başlamak. **(biri) yola gelmek** istenilen biçimde davranmayı kabul etmek, ters tutumunu düzeltmek. **(birini) yola getirmek** ters tutumunu düzeltmesini, yola gelmesini sağlamak. **yola gitmek** yolculuğa çıkmak. **yola koyulmak** ➻ **yola düzülmek**. **yola revan olmak** *esk.* yola çıkmak. **yola vurmak 1)** yürümeye başlayıp yol almak. *ör. Boşa kendini yola vurup buralara gelmişsin.* **2)** *ha.* yolcu etmek, uğurlamak. *ör. Konukları yola vurup döndük.* **yola yatmak** gösterilen doğru davranış biçimini kabul edip ona göre davranmak, öğüt dinlemek, yola gelmek. **(birini) yoldan çevirmek** gitmesini engellemek ya da giderken durdurmak. **yoldan çıkmak** *mec.* doğru yoldan ayrılmak, kötü yola düşmek, azgınlığa sapmak. **yoldan kal, yoldaştan kalma** "yolculukta arkadaş çok önemlidir, insan, iyi bir arkadaşla yolculuk yapmak için, gerekirse yolculuğunu geri bırakmalıdır, ona uymalıdır" anlamında söylenir. **yoldan kalmak 1)** çıkacağı yolculuk bir engel dolayısıyla gecikmek. *ör. İki gün boşu boşuna yoldan kalmıştık.* **2)** yolda herhangi bir nedenle zaman yitirmek. *ör. Araba bozulunca birkaç saat yoldan kaldık.* **yollara bakmak** *ha.* özlemle beklemek. **yollara dökülmek** kalabalık biçimde yolda olmak. *ör. Onu görmek için herkes yollara dökülmüştü.* **yollara düşmek** ➻ **yola düşmek** . **yollarda kalmak** gitmekte olduğu yere zamanında ulaşamamak, yolda zaman yitirmek. **yolları ayrılmak** (birlikte iş yapanlar ya da dostlar için) görüş, düşünce, tutum ayrılığı ortaya çıkmak. **yolları** (ya da **yolu**) **tutmak** yoldan kimseyi geçirmeyecek bir düzenleme yapmak, geçecek kimselere engel olmak. *ör. Trafik polisi yolları tutmuştu.* **yolu açık** önünde engel bulunmayan. **yolu açık olsun** "yolda bir engelle, bir kaza ile karşılaşmamasını dilerim" anlamında, yolculara söylenen bir uğurlama sözü. **yolu açmak** geçişi önleyen engelleri ortadan kaldırmak. **yolu almak** yolun sonuna varmak. **(bir yere) yolu** (ya da **ayağı**) **düşmek** o yer yolu üzerinde bulunmak, (o yerden) geçmesi gerekmek. *ör. Yolun buralara düşerse bana da uğra.* **yolun açık olsun** "yolda bir engelle, bir kaza ile karşılaşmamanı dilerim" anlamında, yolculara söylenen bir uğurlama sözü. **yolun başında olmak** *mec.* (herhangi bir alanda) daha öğrenilecek, yapılacak çok şey bulunmak. **yoluna** . . . için, . . .uğruna. *ör. Ailesi yoluna canını verir.* **(birinin) yoluna bakmak** gelmesini özlemle beklemek. **yoluna baş koymak** *mec.* (birinin, bir şeyin) uğrunda ölmeyi göze almak. **yoluna** (ya da **uğruna**) **can vermek** (biri ya da bir şey için) her şeyi, ölümü bile göze almak, onun için, o uğurda ölmek. **yoluna çıkmak 1)** yoldan gelen birini karşılamaya gitmek. **2)** yolda karşısına çıkmak, rast gelmek. **3)** *mec.* birinin yaptığı bir işte ona engel olmak. *ör. Yoluma çıkanları sevmem.* **yoluna**

gelmek başkasına yaptığı kötülük kendi başına gelmek. **(iş) yoluna** (ya da **rayına) girmek** istenilen biçimi almak, düzelmek. **(işi) yoluna koymak** istenilen biçimi almasını,yolunca gitmesini sağlamak, düzeltmek. . . . **yoluna sapmak** başvurmak, yönelmek. *ör. Hile yoluna sapanları sevmem.* **yolunda gitmek** düzgün, istenilen bir biçimde işlemek. *ör. İşlerin yolunda gittiğini görünce sevinirdi.* **yolundan kalmak** yola çıkması, gitmesi gerekirken gidememek. *ör. Birkaç gün boşa yolumdan kalmıştım.* **(birinin) yolunu beklemek** (ya da **gözlemek**) gelmesini beklemek. **(bir şeyin) yolunu bilmek** nasıl yapılacağını, yöntemini, çözümünü bilmek. *ör. Onu razı etmenin yolunu biliyorum.* **yolunu bulmak 1)** bir iş yapmanın kolayını bulmak. **2)** (bir kimse) amacına ulaşmak için tutması gereken yolu, gereken çalışma biçimini bulmuş olmak. *ör. Biraz bocaladı ama kısa zamanda yolunu buldu.* **3)** *arg.* genellikle yasal olmayan yollardan kazanç sağlamak. **yolunu kaybetmek** (ya da **yitirmek**) hangi yoldan gideceğini bilememek. **yolunu kesmek 1)** giden bir kimsenin önüne geçip onu durdurmak. **2)** *mec.* bir şeyin oluşmasını, gelişmesini, olmasını, yayılmasını engellemek. *ör. Sanatın yolunu kesen çok şey var.* **(biri) yolunu sapıtmak** doğru yoldan ayrılmak, kötü yola sapmak. **yolunu şaşırmak 1)** gireceği yolu bilemeyip yanlış yola girmek. **2)** doğru yoldan ayrılmak, kötü yola sapmak. **yolunu tutmak** bir yere doğru gitmeye başlamak. *ör. Babasından azarı işitince okulun yolunu tutmak zorunda kaldı.* **yolunu yapmak** bir işi olanaklı kılacak hazırlığı yapmak, ortamı hazırlamak.

yolabilme *a.* yolabilmek eylemi.

yolabilmek *(-i)* yolmak elinde olmak, yolma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yolak *a. ha.* **1** küçük geçit, (bahçe vb.de) kapı. **2** keçiyolu.

yolcu *a.* **1** yolculuğa çıkmış olan kimse. *ör. Otobüsün yolcuları binmişti.* **2** yolculuğa çıkmaya hazırlanan kimse. *ör. Yarın yolcuyuz.* **3** *mec.* doğması beklenen çocuk. **4** *mec.* iyileşmesi umutsuz, ölümü yakın olan hasta. **yolcu etmek** yola çıkanı uğurlamak. **yolcu gemisi** deniz yolculuğunda kullanılan, yolcu taşıyan gemi. **yolcu salonu** istasyon, liman, otogar gibi yerlerde, yolcuların giderken ya da gelirken dinlenmeleri, beklemeleri için ayrılmış yer. **Abbas yolcu** *tkz.* yola çıkacak kimse.

yolculuk *a.* **1** ülkeler ya da bir ülke içinde kentler arasında gidiş ya da geliş, gezi. *ör. Yolculuk yarın başlıyor.* **2** böyle gidişlerde ya da gelişlerde yolda geçen süre. *ör. Yolculuk uzun sürdü.* **3** herhangi bir taşıtla bir yere gidip gelme. **yolculuk etmek** bir yerden başka bir yere gitmek.

yoldaş *a.* **1** yola birlikte gidenlerden birine göre öteki, her biri, yol arkadaşı. **2** arkadaş, dost. **3** *mec.* bir siyasal görüşü benimseyenlerden her biri. **4** *gökb.* bir çiftyıldızın kütle yönünden küçük olan bileşimi. **5** *ha.* (evlilikte) eşlerden her biri, eş.

yoldaşça *be.* yoldaşa yaraşır bir biçimde, arkadaşça, dostça.

yoldaşlık *a.* yoldaş olma durumu, yol arkadaşlığı. **yoldaşlık etmek** yolu birlikte yürümek, yol arkadaşlığı yapmak.

yoldurabilme *a.* yoldurabilmek eylemi.

yoldurabilmek *(-i, -e)* yoldurma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yoldurma *a.* yoldurmak eylemi.

yoldurmak *(-i, -e)* yolmak eylemini yaptırmak, yolmasını ya da yolunmasını sağlamak. *ör. Bahçedeki zararlı otları yoldurmak için adam tuttuk.*

yoldurulabilme *a.* yoldurulabilmek eylemi.

yoldurulabilmek *(nsz)* yoldurulması olanak içinde olmak ya da yoldurulma olasılığı bulunmak.

yoldurulma *a.* yoldurulmak eylemi.

yoldurulmak *(nsz)* yolunması sağlanmak. *ör. Tavuğun tüyleri yolduruldu.*

yoldüzer *b. a. ha.* ➻ **buldozer**.

yoldüzler *b. a. ha.* ➻ **buldozer**.

yolgeçen *b. a.* "gireni çıkanı, geleni gideni çok ve belirsiz olan yer" anlamındaki ***yolgeçen hanı (gibi)*** deyiminde geçer.

yolkesen *b. a.* yollarda soygunculuk yapan, gelip geçeni soyan kimse, soyguncu, haydut, uğru.

yolkesenlik *b. a.* yolkesenin yaptığı iş, soygunculuk, uğruluk, haydutluk.

yollama *a.* yollamak eylemi.

yollamak *(-i, -e)* yola çıkarmak, göndermek.

yollanabilme *a.* yollanabilmek eylemi.

yollanabilmek *(nsz)* yollanması olanaklı olmak ya da yollanma olasılığı bulunmak.

yollanış *a.* yollanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Bu paketlerin yollanışı sağlansın.*

yollanma *a.* yollanmak eylemi.

yollanmak *(nsz)* **1** yollamak eylemine konu olmak, yola çıkarılmak, gönderilmek. **2** bir yere doğru gitmeye, yürümeye başlamak, gitmek. *ör. İşten çıkar çıkmaz eve yollanırdı.* **3** *arg.* para kazanmak. *ör. Bugün biraz yollandık.* **4** *arg.* (kadın, kız) erkeklerle düşüp kalkmaya başlamak. *ör. Kadın durup dururken yollanır mı?*

yollatabilme *a.* yollatabilmek eylemi.

yollatabilmek *(-i, -e)* yollatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yollatılabilme *a.* yollatılabilmek eylemi.

yollatılabilmek *(nsz)* yollatılması olanaklı olmak ya da yollatılma olasılığı bulunmak.

yollatılma *a.* yollatılmak eylemi.

yollatılmak *(nsz)* yollanması sağlanmak.

yollatma *a.* yollatmak eylemi.

yollatmak *(-i, -e)* yollamak eylemini yaptırmak, yollamasını ya da yollanmasını sağlamak. *ör. Oraya varınca sana para yollatacağım.*

yollayabilme *a.* yollayabilmek eylemi.

yollayabilmek *(-i, -e)* yollamasını engelleyecek bir şey bulunmamak, yollamak elinde olmak, yollama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yollayış *a.* yollamak eyelemi ya da biçimi.
yollu *s.* **1** yolu herhangi bir durumda, nitelikte olan. *ör. Kötü, daracık yollu bir yerlerden geçip köyü buldular.* **2** uzun çizgileri olan, çizgili. *ör. Beyaz yollu kıl çulu serip oturdular.* **3** (taşıt, binek hayvanı için) hızlı yol alan, hızlı giden. **4** *mec.* herhangi bir nitelikte, biçimde olan. *ör. Buyruk yollu söze kızılır.* **5** *mec.* kuralına, yöntemine uygun. *ör. Bu işin yollu olduğu söylenemez.* **6** *a.* ve *s. arg.* kolayca elde edilen, kötü yola düşmüş (kadın). **7** *s. arg.* parası olan, paralı. *ör. Senin hiç yollu olduğunu görmedik ki.*
yolluk *a.* **1** yolculuk sırasında yemek için hazırlanan yiyecek. **2** yola çıkan birine verilen armağan. **3** yere, özellikle hole, merdivenlere serilen ince uzun kilim, halı ya da keçe. **4** görev gereği bulunduğu yerden başka bir yere gönderilen görevliye yol giderlerini karşılamak üzere verilen para.
yolma *a.* **1** yolmak eylemi. **2** *ha.* sapı, orakla biçilemeyecek denli kısa kalmış ekin.
yolmak, -ar *(-i)* **1** (bitki, tüy, çıban başı gibi şeyleri) çekerek yerinden çıkarmak, çekip koparmak. **2** *arg.* birinin, hileyle parasını almak. **3** *arg.* (kumarda) birini iyice parasız bırakmak, bir kimsenin bütün paralarını almak. **yola yola** *ik. be.* yolarak.
yolsular *b. a. ha.* ➤ **arozöz**.
yolsuz *s.* **1** yolu olmayan. *ör. Yolsuz köy kalmamış.* **2** (taşıt için) yavaş giden. *ör. Bu gemi eski, yolsuz bir gemidir.* **3** *mec.* olması gerekene, doğru yola, yasalara, kurallara aykırı olan, yöntemsiz, uygunsuz, yersiz. *ör. Onun yolsuz iş yaptığı görülmemiştir.* **4** toplumun görüşüne, törelerine aykırı davranan (kimse). *ör. böyle yolsuz adamlarla arkadaş olunmaz.* **5** *arg.* parasız, züğürt. *ör. Bugün çok yolsuzum.* **yolsuz kalmak** *arg.* parasız kalmak, züğürtlemek. **yolsuz yöntemsiz** bir kurala, bir yasaya, bir yönteme uymayan, uygunsuz.
yolsuzluk *a.* **1** yolsuz olma, yolu bulunmama durumu. *ör. Kasabamız yolsuzluktan yıllarca sönük kaldı.* **2** *mec.* bir görevi, bir yetkiyi kötüye kullanma, yasaya, kurala, yönteme aykırı iş yapma.
yoluk *s.* **1** tüyleri yolunmuş olan. *ör. Yoluk tavuğu kestiler.* **2** *mec. ha.* (kadın için) saçı başı düzensiz ve dağınık.
yolunabilme *a.* yolunabilmek eylemi.
yolunabilmek *(nsz)* yolunmasına bir engel bulunmamak, yolunması olanaklı olmak ya da yolunma olasılığı bulunmak.
yolunma *a.* yolunmak eylemi.
yolunmak *(nsz)* **1** yolmak eylemine konu olmak. **2** *mec.* çok kederlenip çırpınmak, acıdan saçını başını yolmak.
yoluyla *be.* (. . ' .) **1** yolundan geçerek, yolu ile. *ör. Oraya deniz yoluyla da gidilir.* **2** *mec.* aracılığıyla, eliyle. *ör. Parayı banka yoluyla gönderdim.* **3** yöntemine uygun bir biçimde, yöntemince. *ör. Ona bunu yoluyla söylemek iyi olur.*
yoluş *a.* yolmak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğunun çiçekleri yoluşunu önlemiyordu.*
yolüstü *b. a.* yanından yol geçen ya da geçerken uğranılan, yol üstünde olan yer, yol uğrağı, uğrak.
yom *a. ha.* **1** iyi haber, iyi talih, uğur. **2** boş inanç, fal. **3** gelenek, görenek. **yom tutmak** uğur saymak.
yoma *a. Yun. den.* **1** sabit manevralarda ve gemileri bağlamada, kayıkları denizden çekmede kullanılan, üç ya da dört kollu halat. **2** birçok ipin bir arada örülmesiyle oluşturulan ve balıkçılıkta kullanılan halat.
yomsuz *s. ha.* uğursuz.
yomsuzluk *a. ha.* uğursuzluk.
yonca *a. bitb.* baklagillerden, doğada, nemli yerlerde kendiliğinden yetişen, yem bitkisi olarak da özel biçimde yetiştirilen, ip gibi uzun kazık köklü, üçlü yapraklı, çiçekleri kömeç biçiminde ve menekşerenginde, meyvesi badıç durumunda, çok yıllık bir çayır bitkisi. **yonca yaprağı** karayollarında alt yoldan üst yola ya da üst yoldan alt yola geçmeyi sağlayan, dört yapraklı yonca biçimindeki kavşak.
yoncalık *a.* yonca tarlası.
yonga *a.* **1** kesilen, yontulan ya da rendelenen bir şeyden çıkan irice parça. **2** (bilgisayarda) çok sayıda küçük anahtardan oluşan elektronik devre. *eş.* **çip**.
yongalama *a.* yongalamak eylemi.
yongalamak *(-i)* küçük küçük parçalar koparmak, yontarak yongalar oluşturmak.
yongar *a. müz.* üç telli bağlama.
yonma *ha.* yonmak eylemi.
yonmak, -ar *(-i) ha.* ➤ **yontmak**.
yont, -tu *a. ha.* başıboş kalmış, başıboş bırakılmış, hizmete alıştırılmamış hayvan.
yontabilme *a.* yontabilmek eylemi.
yontabilmek *(-i)* yontmayı becermek, yontmak elinde olmak, yontma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yontar *a. yeni* **1** marangozların, tahta yüzeylerini pürüzsüz, düzgün bir duruma getirmek için kullandıkları yontma aracı. **2** üzerinde kesici çıkıntılar ve küçük delikler bulunan, soğan, havuç, peynir gibi şeyleri ufak parçalar durumuna getirmekte kullanılan, metalden yapılmış mutfak aracı. *eş.* **rende**.
yontarlama *a.* yontarlamak eylemi.
yontarlamak *(-i)* yontarla işlemek. *eş.* **rendelemek**.
yontkuşu, -nu *b. a. hayb.* ➤ **kuyruksallayan**.
yontma *a.* **1** yontmak eylemi. **2** *s.* yontularak yapılmış ya da yontulmuş. *ör. Duvarda yontma taş kullanıldı.* **yontma taş** yontulduktan sonra bir yapıda kullanılan taş. **yontma taş devri** *tar.* tarihten önceki zamanların en eski dönemi.

yontmak, -ar *(-i)* **1** bir nesneye istenilen biçimi vermek ereğiyle dış bölümünü keskin bir araçla biçmek, kesmek. **2** *mec.* bir kimsenin azar azar parasını çekmek, birinden para sızdırmak. **3** *arg.* (kumarda) birinin, yavaş yavaş bütün parasını almak. **4** ➻ **kendine yontmak** . **yonta yonta** *ik. be.* yontarak.

yontu *a.* taş, tunç, mermer, alçı, kil, ağaç, bakır gibi maddelerden yontularak, yoğrulup pişirilerek ya da kalıba dökülerek oluşturulan, insan, hayvan vb. görünümünde ya da soyut biçimlerde yapıt. *eş.* **heykel**.

yontucu *a.* **1** yontu yapan kimse, yontu sanatçısı. **2** *s. mec.* kendi çıkarını düşünen.

yontuculuk *a.* **1** yontu yapma sanatı. **2** yontucunun mesleği, uğraşı.

yontuk *a.* **1** yontulmuş yer. **2** yontulmuş parça. **3** *s.* yontulmuş şey. *ör. Yontuk kalem var mı?* **4** *s. coğr.* kabartı yerleri silinmiş, aşınmış, yontulmuş. *ör. Yontuk kaya.*

yontukdüz *b. a. coğr.* erozyon nedeniyle oluşmuş, yumuşak engebeli yeryüzü parçası.

yontuklaşma *a. coğr.* türlü yapıdaki yeryüzü biçimlerinin dış etkilerle aşınarak düzce, dalgalıca bir biçime girmesi olayı.

yontulabilme *a.* yontulabilmek eylemi.

yontulabilmek *(nsz)* yontulması olanak içinde olmak ya da yontulma olasılığı bulunmak.

yontulaşma *a.* yontulaşmak eylemi.

yontulaşmak *(nsz)* yontu görünümü edinmek. *ör. İnsan, taşta, bakırda yontulaşmış olarak karşımızdaydı.*

yontulaştırma *a.* yontulaştırmak eylemi.

yontulaştırmak *(-i)* yontu durumuna getirmek. *ör. Aşkı yontulaştırmak kolay mıdır?*

yontulma *a.* yontulmak eylemi.

yontulmak *(nsz)* **1** yontmak eylemine konu olmak. **2** *mec.* (insan için) görgüsüzlükten, kaba sabalıktan kurtularak toplum içine çıkabilecek duruma gelmek.

yontuverme *a.* yontuvermek eylemi.

yontuvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede yontmak.

yonulma *a. ha.* yonulmak eylemi.

yonulmak *(nsz) ha.* ➻ **yontulmak**.

yorabilme *a.* yorabilmek eylemi.

yorabilmek *(-i, -e)* yorma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yordam *a.* **1** *esk.* çabukluk, çeviklik. **2** *esk.* çalım. **3** *ha.* bir şeye alışmış olmaktan doğan yeti, alışkanlık, yatkınlık, beceri, deney, yöntem. **4** *ha.* kılavuz, yardımcı. **5** *ha.* kılık, giyiniş, gösteriş.

yordamlama *a. ha.* yordamlamak eylemi.

yordamlamak *(-i) ha.* bir şeyi karanlıkta el ile aramak, elle yoklamak.

yordamlı *s. ha.* **1** eli yatkın, becerikli. **2** eğitim görmüş, incelikli. **3** iyi giyinmiş, yakışıklı.

yordamlılık *a.* yordamlı olma durumu.

yordamsız *s. ha.* **1** elinden iş gelmeyen, beceriksiz. **2** kaba saba (kimse).

yordamsızlık *a.* yordamsız olma durumu.

yordurma *a. ha.* yordurmak eylemi.

yordurmak *(-i, -e) ha.* yorumlamasını ya da yorumlanmasını sağlamak, yorum yaptırmak.

yorga *a. ha.* rahvana yakın bir at yürüyüşü, yumuşak rahvan.

yorgalama *a.* **1** *ha.* yorgalamak eylemi. **2** *hek.* ayak ve baldır kaslarının felcinden ileri gelen özel bir yürüyüş biçimi.

yorgalamak *(nsz) ha.* (at) yorga gitmek, yorga yürümek.

yorgan *a.* yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün gibi şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü. **yorgan çarşafı** yorganın iç yüzeyini tümüyle kaplayan, eğreti olarak dikilen ve gerektiğinde çıkarılabilen çarşaf. **yorgan döşek yatmak** hastalanarak yatmak, hasta olmak. **yorgan gitti, kavga bitti** "anlaşmazlık konusu olan şey ortadan kalkınca çekişme kalmadı" anlamında söylenir. **yorgan iğnesi** yorgan dikmekte vb. kullanılan kalınca ve uzun iğne. **yorgan ipliği** yorgan dikmekte vb. kullanılan kalın ve sağlam iplik. **yorgan kaplamak** yorgana çarşaf geçirmek. **yorgan kavgası** bir şeyden çıkar sağlama konusundaki çekişme. **yorgan yüzü** yorganın dış yüzeyini tümüyle kaplayan, eğreti olarak dikilen ve gerektiğinde çıkarılabilen desenli bez.

yorgancı *a.* yorgan, döşek, yastık, minder gibi şeyler diken ya da satan kimse ya da dükkân.

yorgancılık *a.* yorgancının işi.

yorgun *s.* **1** sıkı çalışma yüzünden ya da başka nedenlerle beden ya da zihin etkinliği yavaşlayan, yorulmuş olan (kimse). **2** çok çalıştırılmış, yorulmuş (hayvan). *ör. Yorgun öküz çifte koşulmaz.* **3** *mec.* verimliliği azalmış (toprak, ağaç, makine vb.). **yorgun argın** *ik. be.* çok yorulmuş, gücü kalmamış, bitkin bir durumda. **yorgun düşmek** bitkin bir duruma gelmek, çok yorulmak. **yorgun yorgun** *ik. be.* yorgun bir biçimde, yorgun olarak. **yorgunu yokuşa sürmek** yapılması zaten güç olan bir işin, daha da güç koşullar içinde yapılmasını istemek.

yorgunluk *a.* çok sıkı çalışma yüzünden ya da başka nedenlerle, insanın bedensel ve ruhsal etkinlikler yönünden verimlilik düzeyinin düşmesi, iyi bir çalışma yapamayacak duruma gelmesi. **yorgunluğunu almak 1)** dinlenmek. *ör. Yorgunluğumuzu alınca işe yeniden giriştik.* **2)** dinlendirmek. *ör. Atın yorgunluğunu almak için yarım saat bekledik.* **yorgunluk** (ya da **yorgunluğunu**) **çıkarmak 1)** dinlenmek. **2)** yaptığı işten, yorgunluğunu unutturan sevindirici bir sonuç almak. **yorgunluk kahvesi** yorucu bir çalışmadan sonra dinlenirken içilen kahve.

yorma *a.* yormak eylemi.

yormak, -ar (I) *(-i)* yorulmasını sağlamak ya da yorulmasına yol açmak, yorgun duruma getirmek.

yormak, -ar (II) *(-i, -e)* ne anlama geldiğini, neyin belirtisi olduğunu kendine göre anlam-

landırmak, yorumlamak. *ör. Düşleri iyiye yormak gerekir.*

yornuk *a. ha. (yalnızca* ***yornuk almak, yornuk çıkarmak*** *biçiminde kullanılır)* dinlenme. **yornuk** (ya da **yornuğunu**) **almak** (ya da **çıkarmak**) *ha.* dinlenmek.

yort, -tu *a. ha.* atın kısa adımlarla hızlı yürüyüşü, tırıs. **yort savul** *ünl. esk.* yoldan kaç!, çekil! değmesin! değmesin yağlıboya!.

yortan *s. ha.* hızlı giden, hızlı yürüyen. *ör. Yortan at duruşundan belli olur.*

yortma *a. ha.* yortmak eylemi.

yortmak, -ar *(nsz) ha.* **1** hızlı gitmek, koşmak. **2** sürekli yol yürümek. **3** çalım satarak yürümek. **4** işsiz güçsüz gezip dolaşmak. **5** *arg.* avarelik etmek, başıboş dolaşmak.

yortu *a. Yun.* Hıristiyan bayramı.

yorucu *s.* çok yoran, yorgunluğa yol açan. *ör. Yorucu bir günü geçirdik.*

yorulabilme *a.* yorulabilmek eylemi.

yorulabilmek *(nsz)* yorulması olanak içinde olmak ya da yorulma olasılığı bulunmak.

yorulma *a.* yorulmak eylemi.

yorulmak (I) *(nsz)* yorgun duruma gelmek. *ör. Çalışıp yorulunca biraz dinlenmeliyiz.* **yorulup yoşumak** *ha.* çok yorulmak, çok çalışmak, çalışmaktan bitkin düşmek.

yorulmak (II) *(nsz)* ne anlama geldiği, neyin belirtisi olduğu konusunda yorum yapılmak, oluşu bir nedene bağlanmak, yorumlanmak. *ör. Bu sözlerin iyiye yorulacak bir yanını göremiyorum.*

yoruluverme *a.* yoruluvermek eylemi.

yoruluvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yorulmak. *ör.Azıcık yürüsem yoruluveriyorum.*

yorum *a.* **1** bir yazının, bir sözün, bir metnin ya da bir yapıtın anlaşılması güç yönlerini açıklayarak aydınlığa kavuşturma, belli bir görüşe göre açıklama. **2** bir olayı belli bir görüşe göre değerlendirme, açıklama. **3** gizli ya da simgesel olan bir şeyden anlam çıkarma. *ör. Rüya yorumuna düşkün olanlar var.* **4** *müz.* ve *tiy.* bir müzik yapıtının ya da tiyatro oyununun özgün bir teknik ve duyarlıkla sunulması. *ör. Sanatçının yorumu kendine göreydi.* **yorum yapmak** yorumlamak. **yorum yok** "o konuda konuşmak, herhangi bir bilgi vermek, yorum yapmak istemiyorum" anlamında söylenir.

yorumbilim *b. a. yeni* anlama, yorumlama koşullarını ve yöntemini araştıran bilim dalı. *ör. Göstergeleri ve anlamlarını öğrenmeyi yorumbilime borçluyuz.*

yorumbilimci *b. a. yeni* yorumbilimle uğraşan bilimci.

yorumcu *a.* yorum yapan kimse.

yorumculuk *a.* yorum yapma işi. *ör. Bizde radyo yorumculuğu yoktur.*

yorumlama *a.* yorumlamak eylemi.

yorumlamak *(-i)* **1** bir yazıyı, bir sözü, bir metni ya da bir yapıtı, anlaşılması güç yönlerini açıklayarak aydınlığa kavuşturmak, belli bir görüşe göre açıklamak. **2** bir olayı, bir durumu belli bir görüşe göre değerlendirmek, açıklamak. **3** gizli ya da simgesel olan bir şeyden anlam çıkarmak. *ör. Rüya yorumlamak fal bakmak gibidir.* **4** *müz.* ve *tiy.* bir müzik yapıtını ya da tiyatro oyununu özgün bir teknik ve duyarlıkla sunmak. *ör. Sanatçı, yapıtı yorumlarken özgürdür.*

yorumlanabilme *a.* yorumlanabilmek eylemi.

yorumlanabilmek *(nsz)* yorumlanması olanaklı olmak ya da yorumlanma olasılığı bulunmak.

yorumlanış *a.* yorumlanmak eylemi ya da biçimi.

yorumlanma *a.* yorumlanmak eylemi.

yorumlanmak *(nsz)* yorumlamak eylemine konu olmak. *ör. Bu davranışının iyiye yorumlanmasını isteyebilir misin?*

yorumlatabilme *a.* yorumlatabilmek eylemi.

yorumlatabilmek *(-i)* yorumlatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yorumlatılabilme *a.* yorumlatılabilmek eylemi.

yorumlatılabilmek *(nsz)* yorumlatılması olanak içinde olmak ya da yorumlatılma olasılığı bulunmak.

yorumlatılma *a.* yorumlatılmak eylemi.

yorumlatılmak *(nsz)* yorumlanması sağlanmak.

yorumlatma *a.* yorumlatmak eylemi.

yorumlatmak *(-i)* yorumunu yaptırmak, yorumlanmasını sağlamak. *ör. Gördüğü düşü yorumlatmak isteyenler vardır.*

yorumlayabilme *a.* yorumlayabilmek eylemi.

yorumlayabilmek *(-i)* yorumlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yorumlayıcı *s.* yorumlama işini yapan, yorumlayan. *ör. Yazınsal yapıtlarda dilin betimleyici değil yorumlayıcı işlevi vardır.*

yormlayış *a.* yorumlamak eylemi ya da biçimi.

yorumsal *s.* yorum özelliği taşıyan, yorumla ilgili. *ör. Onun yorumsal sözlerini göz önüne bile almadılar.*

yosma *s.* genç ve güzel, şen, baştan çıkarıcı (kadın).

yosmaca *be.* yosmaya yaraşır bir biçimde. *ör. Giyinişi pek yosmacaydı.*

yosmalaşma *a.* yosmalaşmak eylemi.

yosmalaşmak *(nsz)* yosmalık edinmek.

yosmalık *a.* **1** yosma olma durumu. **2** yosmaya yaraşır davranış.

yosun *a. bitb.* tallıbitkilerin, karada ve denizde, suda yetişen, ilkel yapılı örneklerine verilen ortak ad. **yosun bağlamak** (ya da **tutmak**) üzerinde yosun oluşmak.

yosuncul *s.* yosunların içinde yaşayan ya da yosunla beslenen.

yosunlanabilme *a.* yosunlanabilmek eylemi.

yosunlanabilmek *(nsz)* yosunlanması olanak içinde olmak ya da yosunlanma olasılığı bulunmak.

yosunlanış *a.* yosunlanmak eylemi ya da biçimi.
yosunlanma *a.* yosunlanmak eylemi.
yosunlanmak *(nsz)* yosunla kaplanmak, üzerinde yosun oluşmak.
yosunlu *s.* yosunla kaplanmış bulunan, yosunu olan. *ör. Yosunlu suları sevmem.*
yoşuma *a. ha.* yoşumak eylemi.
yoşumak *(nsz) ha.* **1** rengini atmak, eskimek, yıpranmak. **2** usanmak, yorulmak.
yoz *s.* **1** (toprak, tarla için) el değmemiş, işlenmemiş ya da verimsiz olan. **2** (hayvan için) doğaya başıboş bırakılmış ve bu yüzden evcillikte edindiği özellikleri yitirmiş olan. **3** (bitki için) doğada olduğu gibi kalmış olan. **4** *mec.*(insan için) bayağı, kaba. **5** *mec.* soyunun iyi, güzel özelliklerini yitirmiş, soysuzlaşmış olan, soysuz. **6** *ha.* (hayvan için) kısır. **7** *ha.* koyun sürüsü. **yoz bulut** *ha.* yağmur taşımayan bulut. **yoz kalmak** *ha.* ürün vermemek, kısır kalmak. **yoz yer** *ha.* ekime elverişli olmayan toprak. **yoza sürmek** *ha.* (hayvanı) bütün yaz kırda bırakmak.
yozcu *a.* koyun, sürü alıp satan kimse.
yozlaşabilme *a.* yozlaşabilmek eylemi.
yozlaşabilmek *(nsz)* yozlaşması olanaklı olmak ya da yozlaşma olasılığı bulunmak.
yozlaşıverme *a.* yozlaşıvermek eylemi.
yozlaşıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede yozlaşmak.
yozlaşma *a.* yozlaşmak eylemi.
yozlaşmak *(nsz)* **1** doğasında, soyunda bulunan iyi niteliklerini sonradan yitirmek, soysuzlaşmak. **2** huyu suyu değişmek, ruhsal özelliklerinden uzaklaşmak. **3** ürün vermez olmak, verimsizleşmek.
yozlaşmış *s.* yoz duruma gelmiş, soysuzlaşmış, soysuz.
yozlaşmışlık *a.* yozlaşmış olma durumu, soysuzluk.
yozlaştırabilme *a.* yozlaştırabilmek eylemi.
yozlaştırabilmek *(-i)* yozlaştırması olanak içinde olmak ya da yozlaştırma olasılığı bulunmak.
yozlaştırılabilme *a.* yozlaştırılabilmek eylemi.
yozlaştırılabilmek *(nsz)* yozlaştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yozlaştırılma *a.* yozlaştırılmak eylemi.
yozlaştırılmak *(nsz)* yozlaşması sağlanmak ya da yozlaşmasına yol açılmak.
yozlaştırma *a.* yozlaştırmak eylemi.
yozlaştırmak *(-i)* yoz duruma getirmek, yozlaşmasını sağlamak ya da yozlaşmasına yol açmak.
yozluk *a.* yoz olma durumu.
yozukma *a. ha.* yozukmak eylemi.
yozukmak *(nsz) ha.* **1** çekingenleşmek, ürkekleşmek. *ör. At, otomobili görünce yozuktu.* **2** işinden ayrılıp başıboş dolaşmak. **3** işsiz güçsüz kalıp tembelliğe alışmak. *ör. İnsanoğlu çabuk yozukur.* **4** *(-den)* ayrı kalınca soğumak. *ör. Buzağı anasından yozukmuş.*
yozuma *a. ha.* yozumak eylemi.
yozumak *(nsz) ha.* **1** ➻ **yozlaşmak.** **2** eski etkinliğini, gücünü yitirmek. *ör. Oğlanın sevdası yozuyunca kızı bırakmış.*
yön *a.* **1** belli bir noktaya göre olan yer. *ör. Kuşlar her yöne uçuştular.* **2** bir nesnenin devinirken, bir gücün etki yaparken izlediği çizgi. *ör. Rüzgârın yönü belirsizdi.* **3** bir kimsenin yüzünün dönük bulunduğu yan ya da bir şeyin yüzlerinden birinin belli bir noktaya baktığı yan. *ör. Evin yönü kuzeye olur mu?* **4** bir yere gitmek için izlenen yol. *ör. İstanbul yönüne giden bir otobüse bindiler.* **5** *mec.* izlenecek, tutulacak yol. *ör. Yönümüzü bilmek zorundayız.* **6** bakım, yan. *ör. İşin bu yönü de düşünülmeliydi.* **7** *ha.* yüz, alnaç. *ör. Yönümü sana döndüm.* **yön vermek** (bir şeye) yeni bir düzen, yeni bir doğrultu, yeni bir biçim vermek. *ör. İşe, bu gerçeğe göre yön vermek gerekirdi.* **yönden** bakımdan. *ör. Konu her yönden ele alınmıştı.*
yöndeş *s. mat.* aynı yöne dönük olan, yönleri bir olan (açılardan vb. her biri). **yöndeş açılar** *mat.* iki koşut çizginin bir kesenle kesişmesinden oluşan ve biri içte, biri dışta olmak üzere kesenin aynı yanında kalan açılar. *ör. Yöndeş açılar eşit olur.*
yöndeşlik *a.* yöndeş olma durumu.
yönelebilme *a.* yönelebilmek eylemi.
yönelebilmek *(-e)* yönelme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yönelik *s.* ve *a.* yönelmiş olan, yönelen.
yönelim *a.* **1** yönelme durumu. **2** kendi durumunu ya da bulunduğu yerin durumunu başka yerlere göre belirleme. **3** bireyin, karşılaştığı sorunlu ve karışık durumlarda kendi tutumunu, yönünü belirlemesi. **4** *yaşb.* bitki, hayvan gibi kimi canlı varlıkların ışık, ısı, besin gibi türlü uyarıcıların etkisiyle, bunlara doğru ya da tersine yer, yön değiştirmeleri olayı. *eş.* **tropizm.** **5** *ruhb.* eğilim.
yöneliş *a.* yönelmek eylemi ya da biçimi.
yönelme *a.* yönelmek eylemi. **yönelme durumu** *dilb.* Türkçede ***-e (-a, -y-e, -y-a)*** ekiyle kurulan, ad soylu sözcüklere yönelme kavramı katan ad durumu. *ör. Okula gittik. Bahçeye çıkalım.*
yönelmek *(-e)* **1** yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek, bir şeye doğru gitmek ya da dönmek. *ör. Bitkiler ışığa yönelir.* **2** *mec.* amaç olarak almak, benimsemek. *ör. Müziğe yönelmek onu mutlu etmişti.* **3** *mec.* hedef olarak almak. *ör. Herkes ona yönelmiş, onu suçlamıştı.*
yönelmeli *s.* yönelme durumunda olan. **yönelmeli tümleç** *dilb.* eylemin anlamını tamamlayan ve yönelme durumunda bulunan tümleç.
yöneltebilme *a.* yöneltebilmek eylemi.
yöneltebilmek *(-i, -e)* yöneltmek elinde olmak, yöneltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yönelteç *a.* **1** ➻ **direksiyon.** **2** ➻ **gidon**[1].
yönelti *a.* doğrultu.
yöneltilebilme *a.* yöneltilebilmek eylemi.

yöneltilebilmek *(nsz)* yöneltilmesi olanaklı olmak ya da yöneltilme olasılığı bulunmak.
yöneltiliş *a.* yöneltilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Okurun magazine yöneltilişi son yıllarda olmuştur.*
yöneltilme *a.* yöneltilmek eylemi.
yöneltilmek *(nsz)* yöneltmek eylemine konu olmak.
yöneltim *a.* yöneltme.
yöneltme *a.* **1** yöneltmek eylemi. **2** *eğit.* öğrencilerin okul yaşamına ve izleyecekleri derslere uyumlarını sağlamayı amaçlayan, onları seçecekleri mesleklere yönlendirme işi. **3** *gökb.* bir ırakgörürü ya da gözlem aracını verilen yıldıza doğru çevirme işi.
yöneltmek *(-i, -e)* **1** bir şeyi belli bir şeye doğru çevirmek, ona belli bir yön, belli bir doğrultu vermek. *ör. Gemi, toplarını karaya yöneltmişti.* **2** birine ya da bir şeye doğru bakmak. *ör. Gözlerini bana yöneltince utandım.* **3** birine bir şey söylemek. *ör. Öğretmen soruyu bu kez de bana yöneltmişti.*
yönerge *a.* herhangi bir konuda tutulacak yol için üst makamlardan ya da örgütlerden alt makamlara ya da örgütlere, üst aşamadakilerin alt aşamadakilere verdikleri sözlü ya da yazılı buyruk. **yönerge vermek** (üst aşamada bulunan bir makam ya da kimse) alt aşamadakilere, yaptıracağı işle ilgili olarak yol gösterici buyruk vermek.
yönetebilme *a.* yönetebilmek eylemi.
yönetebilmek *(-i)* yönetmek elinde olmak, yönetmeyi becermek, yönetme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yöneten *s.* bir işi çekip çeviren, yönetme işini yapan, yönetici.
yönetici *a.* **1** yönetme gücünü elinde bulunduran kimse, yöneten kişi. *ör. Bu ülkenin yöneticileri de sıkıntıya katlanmalıdır.* **2** bir kuruluşu yöneten, bir kuruluşta yönetimle uğraşan kimse. *ör. Bankanın üst düzey yöneticileri işten el çektirildi.* **3** *sp.* bir spor dalında oyuncunun bakımı, çalışma yerinin sağlanması, yapacağı karşılaşmaların planlanması gibi işleri yürüten, yöneten kimse.
yöneticilik *a.* **1** yönetici olma durumu. **2** yöneticinin işi, görevi.
yönetilebilir *s.* yönetilmesi kolay ya da olanaklı olan.
yönetilebilme *a.* yönetilebilmek eylemi.
yönetilebilmek *(nsz)* yönetilmesi kolay olmak, yönetilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yönetilen *s.* yönetme işine konu olan. *ör. Yönetenle yönetilen iyi anlaşırsa iş yürür.*
yönetilme *a.* yönetilmek eylemi.
yönetilmek *(nsz)* yönetmek eylemine konu olmak. *ör. O ülke yıllardır tek partiyle yönetilmektedir.*
yönetim *a.* **1** yönetmek işi, çekip çevirme. **2** yönetmek işini yapan makam. *ör. İşi okul yönetimine duyurduk.* **3** dümen. *ör. Geminin yönetiminde kim var?* **yönetim kurulu** bir kuruluşu yönetmekle görevli kimselerin oluşturduğu kurul. **yönetim yeri** bir kuruluşun yönetildiği yer.
yönetimevi, -ni *b. a.* bir işin, özellikle bir süreli yayının yönetildiği yer, büro. *ör. Varlık Dergisi'nin yönetimevini biliyor musunuz?*
yönetimsel *s.* yönetimle ilgili.
yönetiş *a.* yönetmek eylemi ya da biçimi.
yönetişim *a. yeni* (iş olarak) çok yanlı yönlendirme ve yönetme.
yönetme *a.* yönetmek eylemi.
yönetmek *(-i)* **1** yasalara, kurallara ya da belli koşullara uygun biçimde çalışmayı sağlamak. *ör. Bir ülkeyi yönetmek kolay iş midir?* **2** birinin bir konudaki çalışmasına yön vermek, onu yönlendirmek. **3** *sin., tiy.* ve *TV* (oyunun, filmin) gerçekleşmesini sağlamak, yönetmenliğini yapmak. *ör. Macbeth'i yönetmek üzere bir İngiliz yönetmen getirildi.*
yönetmelik *a.* **1** bir kuruluşun çalışma düzenini, yöntemini belirleyen, bu kuruluşta çalışanların uyacakları kuralların tümü. **2** bu kuralların yazılı bulunduğu belge. *ör. Yönetmeliğin birkaç maddesi değiştirildi.* **3** *huk.* yasaların ve tüzüklerin doğru uygulanmasını sağlamak ereğiyle bakanlıklar ve kamu tüzelkişilerince hazırlanan, düzenleyici kuralların tümü.
yönetmen *a.* **1** bir kuruluşu yönetme yetkisi olan kimse. **2** *tiy., sin.* ve *TV* bir oyunu sahneye koyan ya da bir filmin çevrilmesini, bir televizyon izlencesinin gerçekleşmesini yönetten kimse. *eş.* **rejisör**.
yönetmenlik *a.* **1** yönetmen olma durumu. **2** yönetmenin görevi ya da makamı. **3** yönetmenin yaptığı iş.
yönetsel *s.* yönetimsel.
yöney *a. mat.* ➻ **vektör**.
yöneylem *b. a.* bir işe yön verme, bir işte tutulacak yol, karmaşık sorunların incelenmesinde ve çözümünde bilimsel ve özellikle matematiksel yöntemlerin uygulanışı. **yöneylem araştırması** bir endüstriyel, ticari, siyasal, askeri vb. örgütte, yönetim ve yönelişle ilgili sorunlarda örgütün amaçlarına en uygun kararların alınması için, bilimsel yöntemlerle araştırmalar yaparak gerekli bilgileri sağlayan, yönetimin, tutacağı yolu bilimsel olarak saptamasına yardımcı olan bilim dalı.
yönlem *a.* **1** yönlendirme işi. **2** bir işte, istenilen sonucu elde etmek ereğiyle, tutulan yolların ve kullanılan yöntemlerin tümü. *eş.* **taktik**.
yönlemci *a.* **1** yöneten, yönlendiren kimse. **2** yönlem uygulamasında usta olan kimse. *eş.* **taktikçi, taktisyen**.
yönlendirebilme *a.* yönlendirebilmek eylemi.
yönlendirebilmek *(-i)* yönlendirmek elinde olmak, yönlendirmeyi becermek, yönlendirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yönlendirici *s.* bir şeye yönlendiren, yön verici. *ör. Aile, çocuklar üzerinde yönlendirici olamıyormuş.*

yönlendiricilik *a.* yönlendirici olma durumu.
yönlendirilebilme *a.* yönlendirilebilmek eylemi.
yönlendirilebilmek *(nsz)* yönlendirilmesi kolay olmak, yönlendirilme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yönlendiriliş *a.* yönlendirilmek eylemi ya da biçimi.
yönlendirilme *a.* yönlendirilmek eylemi.
yönlendirilmek *(nsz)* belli bir yöne doğru yönlenmesi sağlanmak, yön verilmek.
yönlendiriş *a.* yönlendirmek eylemi ya da biçimi.
yönlendiriverme *a.* yönlendirivermek eylemi.
yönlendirivermek *(-i)* çabucak yönlendirmek. *ör. İnsanları belli bir şeye yönlendirivermek kolay mı?*
yönlendirme *a.* yönlendirmek eylemi.
yönlendirmek *(-i)* belli bir yöne doğru yönelmesini sağlamak, yön vermek, izleyeceği yolu göstermek. *ör. Çocuğu küçükken sanata yönlendirmek olabilirdi.*
yönlü *s.* **1** yönü herhangi bir nitelikte olan. *ör. Çok yönlü bir yazardı.* **2** *ha.* doğru, iyi, yerinde, uygun. **yönlü doğru** *mat.* üzerinde pozitif bir yön seçilmiş doğru.
yönseme *a. ruhb.* belli bir ereğe ya da sonuca yönelir gibi olmakla birlikte etkinliğe geçmemiş bulunan istek, eğilim.
yönsüz *s.* **1** yönü olmayan. **2** *mec.* herhangi bir ereği olmayan, amaçsız. *ör. Yönsüz insanlar beni şaşırtır.*
yönsüzlük *a.* yönsüz olma durumu. *ör. İsteklerinin belirsizliği, yönsüzlüğü beni ilgilendirmez.*
yöntem *a.* **1** bir şey yaparken tutulan, bir amaca erişmek için izlenen düzenli yol. **2** bilimde, belli bir sonuca erişmek için, bir plana göre izlenen dizgesel yol. **3** *fels.* bir gerçeğe ulaşmak için tutulan ve konuları, düşünüleri düzenli olarak sıralama biçiminde olan, akla uygun düşünme yolu.
yöntembilim *b. a.* yöntemleri ve özellikle bunların bilimlerle ilgili olanlarını deneysel olarak inceleyen, yeni yöntemler araştıran, ilkeler geliştiren bilim.
yöntembilimsel *s.* yöntembilim yönünden, yöntembilimle ilgili.
yöntemleştirme *a.* yöntemleştirmek eylemi.
yöntemleştirmek *(-i)* yöntem durumuna getirmek.
yöntemli *s.* belli bir yöntemi olan, belli bir yönteme dayanılarak yapılan.
yöntemlilik *a.* yöntemli olma durumu.
yöntemsel *s.* yöntemle ilgili.
yöntemsiz *s.* belli bir yönteme dayanmayan, yöntemi olmayan.
yöntemsizlik *a.* yöntemsiz olma durumu.
yöre *a.* **1** bir bölgenin belli bir yerini, belli bir çevresini içine alan sınırlı bölümü. **2** çevreden uzaklara yayılan yerler, dolay. **3** *coğr.* türlü derecelerden birtakım özellikleri bulunan, kendine özgü görünüşü olan bölgecik. *ör. Ülkenin gelişmiş yörelerinde geçim daha iyiydi.* **4** *ha.* değirmenlerde, taşlarla kasnak arasında kalan ve hayvan yemi olarak kullanılan kepekli un.
yörekent, -ti *b. a.* bir kentin yakın çevresinde bulunan, kentle sıkı bağlantısı olan yerleşim yeri. *eş.* **banliyö**.
yöreleme *a. ha.* yörelemek eylemi.
yörelemek *(-i)* . *ha.* tahılı, uzun süre saklamak, korumak ereğiyle, toprakta açılan çukura koyarken, toprakla tahıl arasına saman vb. koymak.
yörep *a. ha.* eğimli yer, bayır, yokuş.
yöresel *s.* bir yöreye, bir yere özgü olan, yöreyle ilgili, yerel.
yöreselleşme *a.* yöreselleşmek eylemi.
yöreselleşmek *(nsz)* yerelleşmek.
yöresellik *a.* yöresel olma durumu, yerellik.
yörük *s.* ➻ **yürük**.
Yörük *ö. a.* **1** hayvancılıkla geçinen, göçebe Türkmen boyu. **2** bu boydan olan kimse. **3** *s.* bu boya özgü, bu boyla ilgili olan. *ör. Bir Yörük göçü geliyor.* **Yörük çadırı** Yörüklerin kullandığı ve kendine özgü bir biçimi olan, kıldan dokunmuş, geniş çadır.
yörünge *a.* **1** *mat.* yürüyen bir noktanın çizdiği ya da izlediği yol. **2** *gökb.* bir gökcisminin devinmesi boyunca izlediği yol. **yörünge devinimi** *gökb.* bir gökcisminin belirli bir yörünge üzerinde yaptığı devinim. **yörünge düzlemi** *gökb.* yörüngenin daire, elips, parabol, hiperbol gibi bir düzlem çizgisi durumunda belirdiği düzlem. **yörünge eğikliği** *gökb.* yörünge düzleminin başka bir belirli düzleme göre yaptığı açı. **yörünge hızı** *gökb.* cismin, birim zaman içinde, yörüngesi üzerinde aldığı yol. **yörüngesine oturmak 1)** (yapma uydu) uzayda istenilen yörüngede devinmeye başlamak. **2)** *mec.* (bir iş) yoluna girmek.
yudum *a.* bir kerede yutulacak ya da yutulan içecek miktarı. *ör. Bir yudum su verin.* **yudum yudum** *ik. be.* yudumlar durumunda, azar azar, yavaş yavaş, yudumlayarak. *ör. Su yudum yudum içilir.*
yudumlama *a.* yudumlamak eylemi.
yudumlamak *(-i)* acele etmeksizin yavaş yavaş içmek, yudum yudum içmek. **yudumlaya yudumlaya** *ik. be.* yudum yudum, yudumlayarak.
yudumlanabilme *a.* yudumlanabilmek eylemi.
yudumlanabilmek *(nsz)* yudumlanması kolay olmak, yudumlanma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yudumlanma *a.* yudumlanmak eylemi.
yudumlanmak *(nsz)* yudumlamak eylemine konu olmak, yudum yudum içilmek. *ör. Baktım, masada içkiler yudumlanıyor, ben de oturdum.*
yudumlayabilme *a.* yudumlayabilmek eylemi.
yudumlayabilmek *(-i)* yudumlamak elinde olmak, yudumlamayı becermek, yudumlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yudumlayış *a.* yudumlamak eylemi ya da biçimi. *ör. Bebeğin, suyu yudumlayışı ne güzeldi.*
yudumlayıverme *a.* yudumlayıvermek eylemi.
yudumlayıvermek *(-i)* çabucak yudumlamak.
yudumluk *s.* belli sayıda yudum miktarında. *ör. Şişede ancak birkaç yudumluk içki kalmış.*
yuf *ünl.* (-) *ka.* ayıplama, üzüntü, kınama, nefret anlatır. **yuf borusu** *ha.* ➻ **nefir**. **yuf borusu çalmak** kınama, üzüntü, nefret bildirmek. **yuf çekmek** (birine) yuf diye bağırmak. **yuf ervahına** "lanet olsun, yazıklar olsun" anlamında bir ilenç.
yufka *a.***1** oklavayla açılan ince ve daire biçiminde hamur yaprağı. **2** *ha.* bu biçimde olan ve sacda pişen bir ekmek türü. **3** *s. mec.* kalın olmayan, ince ve çabuk kırılır, dayanıksız, ince. **yufka açmak** hamuru yufka[1] durumuna getirmek. **yufka ekmeği** pideden daha ince açılmış bir tür ekmek. **yufka yürekli** *mec.* acıklı olaylara, durumlara hiç dayanamayan, böyle durumlara çok üzülen, hemen üzüntüye kapılan, hemen ve çok acıyan. *ör. Senin gibi yufka yürekli görmedim.*
yufkaböreği, -ni *b. a.* **1** çarşıdan hazır olarak alınmış yufkayla yapılan börek. **2** sacda pişirilmiş yufkadan yapılan börek.
yufkacı *a.* yufka, kadayıf yapıp satan kimse ya da dükkân.
yufkacılık *a.* yufkacının işi, mesleği.
yufkalık *a.***1** yufka[3] olma durumu. **2** *s.* yufka yapmak için ayrılmış olan (un, hamur).
Yugoslav *ö. a. esk.* **1** Yugoslavya halkından olan kimse. **2** *s.* Yugoslavya halkına özgü olan. *ör. Gösteride yer alanYugoslav halk dansları da güzeldi.*
Yugoslavyalı *ö. a.* (. . .' . .) *esk.* Yugoslavya'da yaşayan kimse.
yuğ *a.* eski Türklerde ölüler için yapılan tören.
yuğurmak *(-i; nsz) ha.* ➻ **yoğurmak**.
yuh *ünl. tkz.*hoşnutsuzluk ve öfke bildirir. *ör. Yuh sana!* **yuh çekmek** tutumu, davranışı vb. aykırı bulunan, beğenilmeyen birine ya da hoşa gitmeyen bir şeye hep bir ağızdan "yuuuh" diye bağırmak, yuha çekmek. **yuh olsun!** "lanet olsun, yazıklar olsun" anlamında bir ilenç.
yuha *ünl.* (.' .) birine karşı, hoşnutsuzluğu belirtmek için hep birlikte, bir ağızdan haykırılan bir hakaret sözü. **yuha çekmek** (ya da **yuhaya tutmak**) birine, bir ağızdan "yuha!" diye bağırmak.
yuhalama *a.* yuhalamak eylemi.
yuhalamak *(-i)* birine "yuha!" diye bağırmak.
yuhalanabilme *a.* yuhalanabilmek eylemi.
yuhalanabilmek *(nsz)* yuhalanması olanak içinde olmak ya da yuhalanma olasılığı bulunmak. *ör. Bunu söyleyen toplantıda yuhalanabilir.*
yuhalanış *a.* yuhalanmak eylemi ya da biçimi.
yuhalanma *a.* yuhalanmak eylemi.
yuhalanmak *(nsz)* yuhalamak eylemine konu olmak.
yuhalatabilme *a.* yuhalatabilmek eylemi.
yuhalatabilmek *(-i; nsz)* yuhalatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yuhalatılabilme *a.* yuhalatılabilmek eylemi.
yuhalatılabilmek *(nsz)* yuhalatılması olanaklı olmak ya da yuhalatılma olasılığı bulunmak.
yuhalatılma *a.* yuhalatılmak eylemi.
yuhalatılmak *(nsz)* yuhalanması sağlanmak.
yuhalatma *a.* yuhalatmak eylemi.
yuhalatmak *(-i; nsz)* yuhalamasını ya da yuhalanmasını sağlamak.
yuhalayabilme *a.* yuhalayabilmek eylemi.
yuhalayabilmek *(-i)* yuhalama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yuhalayış *a.* yuhalamak eylemi ya da biçimi.
yuka *a. ha.* **1** yufka. **2** derin olmayan. **3** (akarsu, göl vb. için) derin olmayan, sığ.
yukaç *a. yerb.* yer katmanları kıvrımlarının tümsek bölümü. *eş.* **semer**[3].
yukarda *be.* ➻ **yukarıda**.
yukardan *be.* ➻ **yukarıdan**.
yukarı *a.* **1** bir şeyin üst bölümü. *ör. Kedi, ağaçta aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya inip çıkıyordu.* **2** yetkili kimse ya da makam. *ör. Yukarısı böyle istiyormuş.* **3** *mec.* aşama, makam, sınıf vb. bakımından üstte, ilerde olan. *ör. Biz yukarı sınıflarda okurken o yeni başlamıştı.* **4** *s.* benzerleri arasında üstte bulunan. *ör. Yukarı katlara asansör var.* **5** *be.* üst yana, yukarıya, yükseğe, üste. *ör. Uçak yukarı çıktıkça manzara genişliyordu.* **yukarı tükürsem bıyık, aşağı tükürsem sakal** (ya da **yukarı tükürsem bıyığım, aşağı türkürsem sakalım**) iki karşıt ve aynı ölçüde sakıncalı durum karşısında karar verme güçlüğünü anlatır.
yukarıda *be.* üst yanda, üstte.
yukarıdan *be.* üst yandan, üst bölümden, üsten. **yukarıdan almak** karşılıklı bir görüşmede, kabul edilmesi güç şeyler söylemek, ağır önerilerde bulunmak, sert davranmak. **(birini) yukarıdan aşağıya süzmek** bir kimseyi gözle, tepeden tırnağa incelemek. **(birine) yukarıdan bakmak** kendini karşısındakinden üstün görmek, karşısındakini küçümsemek.
yukarısı *be.***1** (bir şeyin) yukarı gelen yeri, üst yanı, yukarı bölümü. **2)** *mec.* üst makam. *ör. Bu iş için yukarısının onayı gerekiyor.*
yulaf *a. bitb.* buğdaygillerden, taneleri insan beslenmesinde kullanılmakla birlikte genel olarak hayvan yemi yapılmak üzere ekilen, otsu bir tarım bitkisi. **2** bu bitkinin tohumu. **yulaf unu** yulaf tanelerinden yapılan un.
yulaflı *s.* içinde yulaf bulunan. *ör. Yulaflı bisküviyi severim.*
yular *a.* hayvanın başlığına ya da tasmasına takılan ve onu bir yere bağlamaya ya da çekerek götürmeye yarayan ip. **yuları birinin elinde olmak** bir kimsenin davranışları birinin denetiminde, yönetiminde olmak. **yuları eksik** kaba, kavrayışsız, anlayışsız (kimse). **yuları ele vermek** (ya da **yuları kaptırmak**) herhangi bir nedenle, birinin sözünden çıka-

mayacak duruma gelmek, o ne derse onu yapmak zorunda kalmak. **(birine) yuları takmak** (onu) kendisine bağlı kılmak, egemenliği altına almak. **yuları teslim etmek** ➻ **yuları ele vermek**.

yuma *a.* yumak eylemi.

yumabilme *a.* yumabilmek eylemi.

yumabilmek *(-i)* yummak elinde olmak, yummayı becermek, yumma olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Onun bu davranışına bu kez göz yumabiliriz.*

yumak (I) *a.***1** yuvarlak biçimde sarılmış iplik, yün ve benzeri şey. **2** *s.* yuvarlak biçimde sarılmış olan. *ör. Birkaç yumak yün alıp kazak öreceğim.* **yumak yumak** *ik. be.* küçük yuvarlaklar durumunda.

yumak (II) *ha.* yıkamak.

yumaklama *a.* yumaklamak eylemi.

yumaklamak *(-i)* yumak **(I)** biçimine getirmek.

yumaklanma *a.* yumaklanmak eylemi.

yumaklanmak *(nsz)* yumak **(I)** durumuna gelmek.

yumdurma *a.* yumdurmak eylemi.

yumdurmak *(-i, -e)* yummasını ya da yumulmasını sağlamak.

yumdurulma *a.* yumdurulmak eylemi.

yumdurulmak *(nsz)* yummak eylemi yaptırılmak. *ör. Sanıklara gözleri yumduruldu.*

yumma *a.* yummak eylemi.

yummak, -ar *(-i)* sıkarak kapalı duruma getirmek, kısarak kapamak. *ör. Toz kalkınca gözlerini yummuştu.*

yumru *a.* **1** yuvarlak ve şişkin şey, kabartı. *ör. Kolunda bir yumru oluşmuştu.* **2** *s.* yuvarlak biçimli, kabarık, şişkin. **3** kimi bitkilerin kök, sap ya da dallarında bulunan, yedek besin taşıyan şişkinlik. **4** ➻ **yamru yumru**. **yumru kök** *bitb.* patates, pancar, yerelması gibi yumru biçiminde olan kök.

yumrucuk *a.* ufak şişkinlik, küçük yumru.

yumruk *a.* **1** parmakların sıkıca kapanmasıyla elin aldığı biçim. *ör. Elini yumruk yapıp bekledi.* **2** bu biçime getirilmiş elle yapılan vuruş. *ör. Adamı iki yumrukta yere yıktı.* **3** *mec.* baskıcı davranış, baskı, zorbalık *ör. Yumruğu tepemizden eksik etmezdi.* **yumruğuna güvenmek** isteklerini yaptırmak için yalnızca kaba kuvvetine dayanmak. **yumruk atmak** (ya da **indirmek**) yumrukla vurmak. **yumruk gibi 1)** yumruk büyüklüğünde. **2)** yumruğa benzeyen. *ör. İçinde yumruk gibi bir sızı vardı.* **yumruk göstermek** gözdağı vermek, alttan alta korku vermek, korkutmak. **yumruk hakkı** zorbalıkla elde edilen şey. **yumruk kadar 1)** (çocuk için) küçük. *ör. Yumruk kadarken her şeyi öğrenmek isterdi.* **2)** (küçük olması gereken şeyler için) büyük, iri. *ör. Adamı yumruk kadar bitlere alışmıştı.* **3)** (iri olması gereken şeyler için) küçücük, ufacık. *ör. Karpuzlar olmamıştı, yumruk kadardı.* **yumruk mezesi** içkiden bir yudum aldıktan sonra, elinin tersiyle ağzını silme. **yumruk yumruğa gelmek** kavga etmek, karşılıklı yumruklar atmak, yumruklaşmak.

yumruklama *a.* yumruklamak eylemi.

yumruklamak *(-i)* yumrukla vurmak, yumruk atmak.

yumruklanabilme *a.* yumruklanabilmek eylemi.

yumruklanabilmek *(ösz)* yumruklanması olanak içinde olmak ya da yumruklanma olasılığı bulunmak.

yumruklanış *a.* yumruklanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Adam, oğlunun gözü önünde yumruklanışına çok üzülmüştü.*

yumruklanma *a.* yumruklanmak eylemi.

yumruklanmak *(ösz)* kendisine yumruk atılmak, yumrukla vurulmak.

yumruklaşabilme *a.* yumruklaşabilmek eylemi.

yumruklaşabilmek *(-le)* yumruklaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yumruklaşma *a.* yumruklaşmak eylemi.

yumruklaşmak *(-le)* birbirine yumruk atmak, yumrukla dövüşmek.

yumruklayabilme *a.* yumruklayabilmek eylemi.

yumruklayabilmek *(-i)* yumruklamak elinde olmak, yumruklama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yumrukoyuncusu, -nu *b. a. sp.* yumrukoyunu yapan kimse. *eş.* **boksör**.

yumrukoyunu, -nu *b. a. sp.* belirli kurallara göre yapılan yumruk dövüşü sporu. *eş.* **boks**.

yumruktopu, -nu *b. a. sp.* yumrukoyuncularının düzgün ve hızlı yumruk vurabilmeleri için çalıştıkları, uzunluğu yumrukoyuncusunun boyuna göre ayarlanabilen, bir askıya asılı lastik top.

yumrulabilme *a.* yumrulabilmek eylemi.

yumrulabilmek *(nsz)* yumrulması olanaklı olmak ya da yumrulma olasılığı bulunmak.

yumrulanma *a.* yumrulanmak eylemi.

yumrulanmak *(nsz)* yumrulmak.

yumrulma *a.* yumrulmak eylemi.

yumrulmak *(nsz)* yumru biçimine gelmek.

yumrulaşma *a. bitb.* kimi bitkilerde kökün ya da herhangi bir bölümün yumru durumuna dönüşmesi.

yumrulu *s. bitb.* yumruları olan.

yumruluk *a.* yumru olma durumu.

yumuk *s.***1** yumulmuş gibi duran ya da yumulmuş olan, yumulan, yumulu. *ör. Bebek, yumuk elleriyle çırpınıyor, ağlıyordu.* **2** tombul. **yumuk gözlü** gözkapakları şiş olan (kimse). **yumuk yumuk** *ik. s.* ve *be.* **1)** yumulmuş (bir biçimde). *ör. Bebek, yumuk yumuk elleriyle pek güzeldi.* **2)** tombul tombul.

yumuklaşma *a.* yumuklaşmak eylemi.

yumuklaşmak *(nsz)* yumuk duruma gelmek. *ör. Gözleri yumuklaşmıştı.*

yumulabilme *a.* yumulabilmek eylemi.

yumulabilmek *(nsz; -e)* yumulması olanak içinde olmak ya da yumulma olasılığı bulunmak. *ör. Küçük hatalara göz yumulabilir.*

yumulma *a.* yumulmak eylemi.
yumulmak *(nsz)* **1** (göz için) kapanmak, örtülmek. *ör. Gözlerim yumulmaktaydı, çok uykum vardı.* **2** *(-e) arg.* kendini bir şeye istekle, hızla vermek, bir şeye hemen girişmek. *ör. Sofrayı görünce hemen yumuldular.* **3** *ha.* saklambaç oyununda ebe gözlerini kapamak. **4** *ha.* iki büklüm olmak, büzülmek. *ör. Adam duvarın dibine yumulmuş, öyle duruyordu.* **5** *ha.* bir şeyin üstüne kapanmak. *ör. Kadın çocuğa yumulmuş, çocuğunu babasının yumruğundan koruyordu.*
yumulu *s.* yumulmuş durumda olan, yumuk.
yumuluş *a.* yumulmak eylemi ya da biçimi.
yumuluverme *a.* yumuluvermek eylemi.
yumuluvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak yumulmak. *ör.Köpek ısırmasın diye kadın çocuğunun üstüne yumuluvermişti.*
yumurca *a. ha.* anasonun arasında yetişen kokulu bir bitki.
yumurcak *a.* **1** yaramaz küçük çocuk. *ör. Bir yumurcak yoldan geçenlere taş atıyordu.* **2** *ha.* veba hastalığında koltuk altında ya da kasıkta çıkan çıban.
yumurta *a.* **1** *yaşb.* bir dişinin vücudunda oluşan, yumurtlama ve döllenmeden sonra aynı türden bir canlı oluşturan göze. **2** tavuk, kuş vb. yumurtası. *ör. Bıldırcın yumurtası yedin mi?* **3** *mec.* erbezi. *ör. Adamın yumurtaları hastalanmış.* **4** çorap onarmakta kullanılan, tahtadan ya da mermerden yapılmış, yumurta biçiminde kalıp. **yumurta akı** yumurta sarısını saran, albümince zengin, az akışkan, saydam madde. **yumurta gözesi** (ya da **hücresi**) *yaşb.* ➻ **oosfer**. **yumurta kapıya dayanmak** (ya da **gelmek**) yapılacak iş için zaman çok daralmış olmak. **yumurta ökçe** (ya da **topuk**) orta yüksekliktc vc toparlak ökçe. **yumurta sarısı 1)** yumurtanın ortasında bulunan sarı bölüm. **2)** bu bölümün rengi. **yumurta zarı** yumurtanın kabuğuyla akı arasında bulunan ince zar. **yumurtadan daha dün çıkmış** bilgiçlik taslayan toy kimse. **yumurtaya kulp takmak** her şeye bir bahane bulmakta usta olmak. **yumurtayı çalkamak** (kuluçka) üstüne oturduğu yumurtaları çevirmek.
yumurtacı *a.* yumurta alıp satan kimse.
yumurtacık *a.* **1** *yaşb.* canlılarda dişinin, döllenerek oğulcuk durumuna gelmesi için çıkardığı üreme gözesi; yumurtlayan hayvanlarda yumurta olarak dışarı verilir, yavrulayanlardaysa dölyatağında kalarak oğulcuk vc dölüt evrelerinden geçtikten sonra yavru olarak doğar. **2** *bitb.* kapalıtohumlularda, döllenmeden sonra değişikliğe uğrayarak tohumu oluşturan bölüm.
yumurtacılık *a.* **1** yumurta üreticiliği. **2** yumurta alıp satma işi.
yumurtalık *a.* **1** yumurtayı içine dik olarak koyup yemeye yarayan, fincana benzeyen kap. **2** *yaşb.* ve *gövb.* canlılarda dişi üreme gözelerini veren organ.
yumurtlama *a.* yumurtlamak eylemi.
yumurtlamak *(-i)* **1** (tavuk, kuş vb.) yumurta yapmak. **2** *mec.* uydurup söylemek ya da söylenmemesi gereken şeyi açığa vurmak.
yumurtlatılma *a.* yumurtlatılmak eylemi.
yumurtlatılmak *(nsz)* yumurtlamak eylemi yaptırılmak. *ör. Tavuk her yere yumurtlatılır mı?*
yumurtlatma *a.* yumurtlatmak eylemi.
yumurtlatmak *(-i, -e)* yumurtlamak eylemini yaptımak.
yumurtlayabilme *a.* yumurtlayabilmek eylemi.
yumurtlayabilmek *(-i)* yumurtlaması olanak içinde olmak ya da yumurtlama olasılığı bulunmak.
yumurtlayanlar *ç. a. hayb.* yumurtlama yoluyla üreyen hayvanlar.
yumuş (I) *a.* yummak eylemi ya da biçimi.
yumuş (II) *a. ha.* iş, hizmet buyruğu. **yumuş bitirmek** *ha.* buyurulan bir işi yapmak. **yumuş buyurmak** *ha.* bir iş, bir hizmet için buyruk vermek, bir işin yapılmasını istemek. **yumuş tutmak** *ha.* verilen, istenen her işi yapmak.
yumuşacık *s.* (.' . . .) hoşa giden, istenilen yumuşaklıkta olan, çok yumuşak.
yumuşak *s.* **1** katı olmayan, dokunulduğunda ya da üzerine basıldığında, bastırıldığında çukurlaşan, eski biçimini yitiren. **2** sert olmayan, kolaylıkla bükülen, kolaylıkla işlenebilen. *ör. Kimi madenler yumuşaktır.* **3** kolay kesilen, kolay çiğnenen. *ör. Şiş yumuşaksa yiyebiliyorum.* **4** avuçla sıkılıp bırakıldığında buruşmayan. *ör. Yumuşak kumaştan bir tayyör yaptırmıştım.* **5** (iklim, hava, rüzgâr vb. için) sert olmayan, ılıman. **6** *mec.* (insan için) davranışlarında sertlik bulunmayan, kolay yola gelen, uysal. **7** *mec.* (söz, bakış, davranış vb. için) hoş, tatlı, okşayıcı, güzel. **8** dokununca hoş bir duygu uyandıran. *ör. Yumuşak bir teni vardı.* **9** hafif, sessiz. *ör. Yumuşak adımlarla yaklaştı.* **10** (ses için) pürüzsüz, hoş. **11** esneyebilen, çabuk kırılmayan, esnek. *ör. Söğüt dalı yumuşak olur.* **12** *arg.* edilgin eşcinsel (erkek). **yumuşak ağızlı** kolay gem alan (hayvan). **yumuşak başlı** kolay yola gelen, uysal (kimse). **yumuşak buğday** tanesinden daha ince un elde edilen, nişastası bol, beyaz buğday. **yumuşak damak** *gövb.* damağın boğaza yakın bölümü. **yumuşak g** Türk abecesinde **ğ** harfinin adı. **yumuşak iniş** uzay araçlarının ya da uçakların yere çarpmaksızın, yavaşça, konar gibi inişi. **yumuşak karın** *mec.* **1)** bir canlının vücudunda, kolay delinebilecek en zayıf nokta. **2)** bir kimsenin, bir ülkenin saldırıya en uygun yeri, noktası. **yumuşak su** az kireçli su. **yumuşak ünsüz** *dilb.* ➻ **ötümlü ünsüz**. **yumuşak yüzlü** kendisinden isteneni, istekli olmasa da, gücenmeye yol açmamak için, geri çevirmeyen, yapan (kimse). **yumuşak yüzlülük** yumuşak

yüzlüye yaraşır davranış, yumuşak yüzlü olma özelliği.
yumuşakça *a. hayb.* yumuşak vücutlu, omurgasız hayvan.
yumuşakçalar *ç. a. hayb.* çoğu suda yaşayan, omurgaları olmayan, yumuşak olan vücutları kabuk denilen sert bir kalkerli örtüyle kaplı hayvanlar şubesi.
yumuşakçalaşma *a.* yumuşakçalaşmak eylemi.
yumuşakçalaşmak *(nsz) mec.* yumuşakça gibi davranmaya başlamak, hiçbir davranışı güven vermemek.
yumuşaklaşma *a.* yumuşaklaşmak eylemi.
yumuşaklaşmak *(nsz)* yumuşak duruma gelmek, yumuşamak.
yumuşaklık *a.* **1** yumuşak olma durumu, yumuşak olanın özelliği, niteliği. **2** iyi davranma, ılımlı olma, ılımlılık, uysallık. **3** (metalde) tel ve levha durumuna getirilebilme, işlenebilme özelliği.
yumuşama *a.* **1** yumuşamak eylemi. **2** dünyada, soğuk savaş dönemiyle birlikte stratejik silahların geliştirilmesiyle başlayan siyasal gerginliğin ortadan kaldırılması siyasası. **3** *dilb.* ötümsüz ünsüzlerin ötümlü ünsüz oluşu, ötümlüleşme; ***k/ğ, p/b, t/d, ç/c*** gibi. *ör. Dönek/döneğe, kitap/kitaba, kurt/kurda, ilaç/ilacı.*
yumuşamak *(nsz)* **1** katılığı, sertliği kalmamak, yumuşak duruma gelmek. **2** *mec.* kızgınlığı, öfkesi, sertliği, inadı geçmek. **3** *dilb.* (ötümsüz ünsüz) ötümlü ünsüz durumuna gelmek, ötümlüleşmek. *ör. "Ağaç" sözcüğüne ünlüyle başlayan bir ek gelirse "ç" yumuşayıp "c" olur, "ağacın" gibi.*
yumuşatabilme *a.* yumuşatabilmek eylemi.
yumuşatabilmek *(-i)* yumuşatmayı becermek, yumuşatmaya gücü yetmek, yumuşatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yumuşatıcı *s.* **1** sertliği gideren, suyu yumuşatan. *ör. Çamaşır makinesine yumuşatıcı konmamış.* **2** *mec.* yumuşamayı sağlayan, gerilimi düşüren, yatıştıran. *ör. Onun yumuşatıcı konuşması ortalığı yatıştırdı.*
yumuşatılabilme *a.* yumuşatılabilmek eylemi.
yumuşatılabilmek *(nsz)* yumuşatılma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yumuşatılış *a.* yumuşatılmak eylemi ya da biçimi.
yumuşatılıverme *a.* yumuşatılıvermek eylemi.
yumuşatılıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yumuşatılmak.
yumuşatılma *a.* yumuşatılmak eylemi.
yumuşatılmak *(nsz)* yumuşaması sağlanmak, katılığı, sertliği giderilmek.
yumuşatış *a.* yumuşatmak eylemi ya da biçimi.
yumuşatıverme *a.* yumuşatıvermek eylemi.
yumuşatıvermek *(-i)* çabucak ya da kısa sürede yumuşatmak.
yumuşatma *a.* **1** yumuşatmak eylemi. **2** boyanın sertleştirdiği ipek ipliğine istenilen yumuşaklığı ve parlaklığı yeniden kazandırmak için yapılan işlem. **3** *sp.* bir kası hiçbir gerginlik ya da kasılma kalmayacak biçimde dinlendirme. **4** (su için) sertleştiren kireç tuzlarını giderme.
yumuşatmak *(-i)* **1** yumuşaklık vermek, sertliğini gidermek, yumuşamasını sağlamak ya da yumuşamasına yol açmak. **2** *arg.* (bir kadını, kızı) sevip okşayarak, mıncıklayarak gerginliğini gidermek.
yumuşatmalık *a.* ➻ **amortisör**.
yumuşayabilme *a.* yumuşayabilmek eylemi.
yumuşayabilmek *(nsz)* yumuşaması olanak içinde olmak ya da yumuşama olasılığı bulunmak.
yumuşayış *a.* yumuşamak eylemi ya da biçimi.
yumuşayıverme *a.* yumuşayıvermek eylemi.
yumuşayıvermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yumuşamak.
yumuverme *a.* yumuvermek eylemi.
yumuvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak yummak.
yuna *a. ha.* hayvanın sırtına, eyerin altına konulan belleme **(II)**.
yunabilme *a.* yunabilmek eylemi.
yunabilmek *(nsz)* yunması olanak içinde olmak ya da yunma olasılığı bulunmak.
yunak *a. ha.* çamaşır yıkanan ve yıkanılan yer. **yunak yumak** *ha.* çamaşır yıkamak.
Yunan *ö. a.* **1** Yunanistan halkından olan kimse, Yunanlı. **2** *s.* Yunanistan halkına özgü olan. *ör. Yunan şiirini biliyoruz.*
Yunanca *ö. a.* (. . ' .) Yunanların konuştuğu dil, Yunan dili, Helence.
Yunanistanlı *ö. a.* ve *s.* Yunanistan'da yaşayan (halk). *ör. Yunanistanlılar da karışık bir ulustur.*
Yunanlı *ö. a.* ve *s.* Yunanistan halkından ya da bu halkın soyundan olan (kimse).
yunluş *a.* "doğruları az olan, içinde pek çok yanlış bulunan" anlamındaki ***yanlış yunluş*** ikilemesinde geçer.
yunma *a. ha.* yunmak eylemi.
yunmak *(nsz) ha.* yıkanmak. **yunmuş arınmış** (ya da **yıkanmış**) *mec.* **1)** yıkanıp temizlenmiş, tertemiz olmuş. **2)** bütün kötü işlerden uzak, temiz (kimse). *ör. Onu sen yunmuş arınmış mı sanıyorsun?* **yunup** (ya da **yunmak**) **arınmak** tertemiz bir biçimde yıkanmak, tertemiz olmak. *ör. Çamaşır yunup arınınca mis gibi oldu.*
yunus *a. (Yunus özel adından)* ➻ **yunusbalığı**.
yunusbalığı, -nı *b. a. hayb.* balinalardan, ılık ve sıcak denizlerde sürüler durumunda yaşayan, boyu üç metreyi bulabilen, sırtı kara, karnı beyaz, ağzı gaga gibi uzamış durumda olan, etçil memeli hayvan.
yunusbalığıgiller *ç. b. a. hayb.* çok bilinen örneği yunusbalığı olan, balinaların bir alt familyası.
yurdu *a. ha.* iğnenin deliği.
yurdulama *a. ha.* yurdulamak eylemi.
yurdulamak *(nsz) ha.* iğneye iplik geçirmek.
yuro *a. İng.* Avrupa Birliği'nin ortak para birimi olan Euro'nun İngilizce söylenişi.

yurt *a.* **1** bir halkın üzerinde egemen olarak yaşadığı, kültür ve uygarlığını oluşturduğu toprak parçası. *ör. Herkes yurdunu sever.* **2** kişinin doğup büyüdüğü, yaşadığı yer, baba ocağı. **3** *mec.* bir şeyin ilk ya da çok yetiştirildiği yer. *ör. Turunçgillerin yurdu güneydir.* **4** *mec.* kimi nitelikleri ya da değerleri taşıyanların çok bulunduğu yer. *ör. Kars dadaşlar yurdudur.* **5** bir grup insanın barındırıldığı, bakıldığı ya da yetiştirildiği kurum. *ör. Bu çocuğu bir yetiştirme yurduna vermeli.* **6** kalacak, barınacak yer, öğrenci yurdu. *ör. Hangi yurtta kalıyorsun.* **7** toplu olarak iş görülen ya da iş öğretilen yer. *ör. Kasabaya bir dikiş yurdu açıldı.* **8** hasta sağaltımıyla uğraşan sağlık kuruluşu. *ör. Başvurduğu sağlık yurdu ona bakmamış.* **9** *ha.* Yörüklerin yazın ya da kışın oturdukları yer. **10** *esk.* göçebe bir yaşam süren Türk ve Moğol halkına özgü, ahşapları sökülüp taşınabilir yapıda, üzeri deri ya da kumaşla örtülü, daire biçiminde çadır. **yurt bilgisi** *esk.* ➻ **yurttaşlık bilgisi**. **yurt tutmak** bir yeri, bir toprağı kendine yurt edinmek, bir yerde yerleşip kalmak, bir toprağa yerleşmek.

yurtdışı *b. s.* yurdun sınırları dışında kalan.

yurtiçi *b. s.* yurt sınırları içinde olan.

yurtlandırılma *a.* yurtlandırılmak eylemi.

yurtlandırılmak *(nsz)* kendisine yurt sağlanmak, bir yere, bir toprağa yerleştirilmek. *ör. Göçerler yurtlandırılmak isteniyordu.*

yurtlandırma *a.* yurtlandırmak eylemi.

yurtlandırmak *(-i)* bir kimseye ya da bir topluluğa yurt sağlamak, onu bir yere, bir toprağa yerleştirmek.

yurtlanma *a.* yurtlanmak eylemi.

yurtlanmak *(nsz)* bir yeri yurt edinmek, bir yeri yurt edinip oraya yerleşmek.

yurtluk *a.* **1** üzerinde köşk, bahçe, tarla, orman gibi şeyler bulunan geniş toprak parçası. **2** *tar.* Osmanlı döneminde, bir toprağın gelirinin bir kimseye yalnızca ölünceye değin kullanılması koşuluyla ayrılması yöntemi. **3** yurt edinilen yer. *ör. İnsana yurtluk edebilecek toprak gerekliydi.*

yurtsal *s.* yurtla ilgili.

yurtsama a. **1** yurtsamak eylemi. **2** yurt özlemi.

yurtsamak *(nsz)* yurdunu, doğup büyüdüğü toprakları özlemek.

yurtsever *b. s.* yurdunu ve ulusunu büyük bir coşkuyla seven, onların uğrunda her türlü özveriye katlanan (kimse).

yurtseverce *be.* yurtsevere yaraşır bir biçimde.

yurtseverlik *a.* **1** yurtsever olma durumu, özelliği. **2** yurtsevere yaraşır davranış.

yurtsuz *s.* **1** yurdu olmayan (kimse). **2** *mec.* kalacak, barınacak yeri olmayan.

yurtsuzluk *a.* yurtsuz olma durumu.

yurttaş *a.* aynı yurt üzerinde yaşayan, bir yurda yurttaşlık bağıyla bağlı bulunan kimselerden her biri. **yurttaşlar yasası** *huk.* kişi, aile, kalıt ve eşyayla ilgili hukuksal ilişkileri düzenleyen yasa.

yurttaşlık *a.* bir yurtta doğup büyüme ya da yaşamış olma, bir yurdun kişisi olma, bir yurda bağlı bulunma durumu. **yurttaşlık bilgisi 1)** devlet ve hükümeti, devlet örgütünü, yurttaşlık ödev ve haklarını vb. kapsayan bilgi. **2)** bu bilgileri kazandıran ders.

yusufçuk *a. hayb.* **1** dağlık ve ormanlık yerlerde yaşayan, güvercine benzeyen, ondan biraz daha küçük, eti yenen bir kuş. **2** silindirimsi gövdeli, iri kanatlı, parlak renkli, büyük kızböceği. **3** *ha.* bir tür baykuş. **yusufçuk atmak** *arg.* korktuğu açıkça belli olmak, korkmak.

yusyumru *s.* (.' . .) tam bir yumru biçiminde olan.

yusyuvarlak *s.* (.' . . .) tam bir küre biçiminde olan, çok yuvarlak.

yutabilme *a.* yutabilmek eylemi.

yutabilmek *(-i)* yutmak elinde olmak, yutmayı becermek, yutma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yutak *a. gövb.* ağız ve burun boşluklarıyla gırtlak ve yemek borusu arasındaki boşluk. **yutak yangısı** *hek.* ➻ **farenjit**.

yutargöze *b. a. yaşb.* organik ya da inorganik cisimcikleri içine alarak sindirebilen, özellikle dokuncalı özdekleri yutarak yok eden kan gözesi.

yutayazma .*a.* yutayazmak eylemi.

yutayazmak *(-i)* yutma tehlikesi atlatmak, az kalsın yutmak.

yutkunabilme *a.* yutkunabilmek eylemi.

yutkunabilmek *(nsz)* yutkunmak elinde olmak, yutkunma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yutkunma *a.* yutkunmak eylemi

yutkunmak *(nsz)* **1** bir şey yutuyormuş gibi gırtlağı hareket ettirmek ya da tükürüğü yutmak. **2** *mec.* bir şeyi söylemekle söylememek arasında duraksamak.

yutma *a.* yutmak eylemi.

yutmak, -ar *(-i)* **1** ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek. **2** *mec.* başkasının bir şeyini haksız olarak kendine mal etmek, zorbalıkla elinden almak. *ör. Amerika dünyayı yutmak mı istiyordu?* **3** *tkz.* (bir hakarete) ağzını açıp bir karşılık vermemek, sesini çıkarmamak. *ör. O kadar kötü sözü yutup, yoluna gitti.* **4** *tkz.* farkına varmamak, inanmak, aldanmak, kanmak. *ör. Söylediklerini yuttuğumu sandı.* **5** *tkz.* türlü anlamlara gelebilen bir sözü, amaçlanan anlamıyla anlayamamak. **6** sözcükleri doğru ve tam olarak söyleyememek. *ör. Acele eder, kimi heceleri, sözcükleri yutardı.* **7** söylemek istediği bir sözü kendini tutup söyleyememek. *ör. Ağzıma gelmişti ama yutmak zorunda kaldım, onu kırmak istemedim.* **8** *tkz.* çok iyi ve eksiksiz bir biçimde öğrenmek. *ör. Dersleri yutar, en iyi notları alırdı.* **9** *ha.* (kumarda, oyunda) kazanmak, ütmek.

yutturabilme *a.* yutturabilmek eylemi.

yutturabilmek *(-i, -e)* yutturmak elinde olmak, yutturmayı becermek, yutturma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yutturma *a.* yutturmak eylemi.
yutturmaca *a.* karşısındakinin anlayamayacağı biçimde yapılan söz oyunu.
yutturmak *(-i, -e)* yutmak eylemini yaptırmak, yutulmasını ya da yutmasını sağlamak.
yutturulabilme *a.* yutturulabilmek eylemi.
yutturulabilmek *(nsz)* yutturulması olanak içinde olmak ya da yutturulma olasılığı bulunmak.
yutturulma *a.* yutturulmak eylemi.
yutturulmak *(nsz)* yutturmak eylemi yapılmak, yutulması sağlanmak.
yutturuverme *a.* yutturuvermek eylemi.
yutturuvermek *(-i, -e)* çabucak ya da kısa sürede yutturmak.
yutum *a.* **1** yutma ya da yutulma işi. **2** *dilb.* "düşme" anlamıyla ***orta hece yutumu*** teriminde geçer.
yutulabilme *a.* yutulabilmek eylemi.
yutulabilmek *(nsz)* yutulması olanaklı olmak ya da yutulma olasılığı bulunmak.
yutulma *a.* yutulmak eylemi.
yutulmak *(nsz)* yutmak eylemine konu olmak.
yutuverme *a.* yutuvermek eylemi.
yutuvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak yutmak.
yuva *a.* **1** kuşların ve başka hayvanların barınmak, yumurtlamak, kuluçkaya yatmak, yavrularını büyütmek ya da yavrulamak için, türlü şeylerden yaptıkları ve türlü boyutlarda, biçimlerde olabilen barınak. *ör. Kırlangıç yuvası, karınca yuvası, sansar yuvası.* **2** genellikle ailenin oturduğu ev, aile ocağı. *ör. İnsan yuvasını özlemez mi?* **3** ikiyle dört yaş arası çocukların bakıldığı, okulöncesi eğitim kurumu. **4** kimsesizlere, yoksullara yardım ereğiyle kurulmuş barınak. **5** kimi kötü nitelikli kişilerin çok bulunduğu, toplandığı yer. *ör. O kahve kumarbaz yuvası oldu.* **6** *mec.* bir şeyin öğretildiği yer. *ör. Okul bilgi yuvasıdır.* **7** *mec.* bir şeyin çok bol bulunduğu yer. *ör. Göl balık yuvasıydı.* **8** bir şeyin içinde yerleşmiş olduğu ya da içine yerleştirildiği oyuk. *ör. Göz yuvası, kilit yuvası.* **yuva açmak 1)** içine bir şey yerleştirmek için matkap ya da burguyla oyuk açmak. **2)** ikiyle dört yaş arası çocukların bakıldığı, okulöncesi eğitim kurumu açmak. **yuva kurmak** evlenip yeni bir ev açmak, evlenmek. **yuva yapmak 1)** yuva oluşturmak, yuva hazırlamak. *ör. Serçe ağaca yuva yapmış.* **2)** evlenmek. *ör. Her genç yuva yapmak ister.* **yuvasını bozmak** (ya da **dağıtmak**) ev ve aile düzenini dağıtmak. *ör. İnsan durup dururken yuvasını bozmak ister mi?* **(birinin) yuvasını yapmak** *tkz.* hak ettiği sert işlemle cezalandırmak. *ör. Elime geçirirsem onun yuvasını yapacağım.* **yuvasını yıkmak 1)** (birinin) eşinden boşanmasına yol açmak. *ör. Dedikoduyla kadıncağızın yuvasını yıktılar.* **2)** eşinden ayrılarak kendi aile düzenini yok etmek. *ör. Adam yuvasını yıkmak için elinden geleni yaptı.* **yuvaya dönmek** yurduna, aile ocağına ya da eski yerine, görevine dönmek. **yuvaya dönüş** yurduna, aile ocağına ya da eski yerine, görevine dönüş. **yuvayı yapan dişi kuştur** bir evin yönetim, geçim düzenini ve ailenin mutluluk içinde yaşamasını kadın sağlar.
yuvacı *a. tar.* Osmanlı döneminde, saray için gerekli avcı kuş yavrularını yuvalarından yakalayıp getiren görevli.
yuvak *a. ha.* ➻ **loğ**.
yuvalama *a.* yuvalamak eylemi.
yuvalamak *(nsz)* (kuş vb.) kendisine yuva oluşturmak, yuva hazırlamak.
yuvalanabilme *a.* yuvalanabilmek eylemi.
yuvalanabilmek *(nsz)* yuvananması olanaklı olmak ya da yuvalanma olasılığı bulunmak.
yuvalanma *a.* yuvalanmak eylemi.
yuvalanmak *(nsz)* **1** (insan) ev bark sahibi olmak, yuva kurmak. **2** *ask.* (silah için) görünmeyecek bir biçimde gizlenmek. *ör. Dağın eteğine bir makineli tüfek yuvalanmıştı, ateş ediyordu.* **3** *mec.* bir yerde birikmek, toplanmak.
yuvalı *s.* **1** bir yuva içinde bulunan. **2** yuvası olan.
yuvar *a.* **1** *yaşb.* organizmadaki kan, lenf, süt gibi çeşitli sıvılarda bulunan, genellikle yuvarlak ya da oval, küçük gözelerin ortak adı. *ör. Kanda alyuvar, akyuvar vb. var.* **2** *gökb.* yeryuvarlağı gibi, düzgün olmayan küresel biçim. **yuvar yuvar** *ik. be.* yuvarlanır gibi, yuvarlanırcasına. *ör. Boncuklar dağılıp yuvar yuvar gitti.*
yuvarlak *s.* **1** top ya da küre biçiminde olan, toparlak. **2** *a.* top ya da küre biçiminde olan şey, toparlak şey. **3** *arg.* edilgin eşcinsel erkek. **yuvarlak hesap** *mat.* küçük tutarlar atılarak ya da eklenerek bir tüm sayı durumuna getirilen hesap. **yuvarlak konuşmak** bir şeyin ayrıntılarını gereğince belirtmeden genel konuşmak. **yuvarlak sayı** *mat.* bütüne tamamlanmış sayı. **yuvarlak sıra** *dilb.* Türkçe bir sözcükte bulunan yuvarlak ünlüler dizisi; örneğin "çocuğunuzun", "gözlükçülük" gibi. **yuvarlak ünlü** *dilb.* dudakların toparlanıp yuvarlaklaşmasıyla oluşan ünlü; Türkçede ***o, ö, u, ü*** ünlüleri yuvarlak ünlüdür. **yuvarlak vokal** *dilb.* ➻ **yuvarlak ünlü**.
yuvarlakağızlılar *ç. b. a. hayb.* gerçek çenenin yerinde geniş bir emici ağız bulunan, iskeletleri kemik durumuna gelmemiş ilkel yapılı hayvanlar.
yuvarlakça *s.* yuvarlağa yakın bir biçimde olan.
yuvarlaklaşma *a.* **1** yuvarlaklaşmak eylemi. **2** *dilb.* düz bir ünlünün kendinden sonra gelen bir dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlak ünlüye dönüşmesi; örneğin "kavırmak/kavurmak" gibi.
yuvarlaklaşmak *(nsz)* yuvarlak bir duruma gelmek, yuvarlak bir biçim almak.

yuvarlaklaştırılma *a.* yuvarlaklaştırılmak eylemi.
yuvarlaklaştırılmak *(nsz)* yuvarlak bir duruma getirilmek, yuvarlaklaşması sağlanmak.
yuvarlaklaştırma *a.* yuvarlaklaştırmak eylemi.
yuvarlaklaştırmak *(-i)* yuvarlak duruma getirmek, yuvarlaklaşmasını sağlamak.
yuvarlaklık *a.* yuvarlak olma durumu, özelliği.
yuvarlaksolucanlar *ç. b. a. hayb.* vücutları sert bir kitinle örtülü ve halkasız, uzunlamasına yuvarlak ve genellikle ince olan solucanlar topluluğu.
yuvarlama *a.* yuvarlamak eylemi.
yuvarlamak *(-i)* **1** bir şeyi yerden kaldırmadan, ekseni çevresinde döndürerek yürütmek. *ör. Taşı yokuş aşağı yuvarladı.* **2** kendi üstüne döndürerek, kıvırarak tomar yapmak ya da yuvarlak duruma getirmek. *ör. Halıyı yuvarlayıp dürdüler.* **3** hızla yere düşürmek, devirmek. *ör. Çocuk sandalyeyi yuvarladı.* **4** *tkz.* istekle ve çabucak yemek ya da içmek. *ör. Birkaç bardak şarap yuvarlayıp kalktı.* **5** (sözü) anlaşılamayacak bir biçimde, belirsiz söylemek. **6** *(nsz) tkz.* inanılmaz yalanlar söylemek. **7** *arg.* (tavla vb.de) zarları atmak. **yuvarlaya yuvarlaya** *ik. be.* yuvarlayarak. *ör. Karınca, bulduğu bir nar tanesini yuvarlaya yuvarlaya götürüyordu.*
yuvarlanabilme *a.* yuvarlanabilmek eylemi.
yuvarlanabilmek *(nsz)* yuvarlanması olanak içinde olmak ya da yuvarlanma olasılığı bulunmak.
yuvarlanayazma *a.* yuvarlanayazmak eylemi.
yuvarlanayazmak *(nsz)* yuvarlanma tehlikesi atlatmak, az kalsın yuvarlanmak.
yuvarlanış *a.* yuvarlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Taşın yuvarlanışını seyretti.*
yuvarlanıverme *a.* yuvarlanıvermek eylemi.
yuvarlanıvermek *(nsz)* ansızın yuvarlanmak.
yuvarlanma *a.* yuvarlanmak eylemi.
yuvarlanmak *(nsz)* **1** yerde kendi üzerine döne döne hareket etmek. *ör. Taş yuvarlandı.* **2** yere devrilmek, kayıp düşmek. *ör. Çocuk koşarken yuvarlandı, ağlamaya başladı.* **3** dökülerek düşmek. *ör. Ağlıyor, yaşlar yüzünden aşağı yuvarlanıyordu.* **4** *mec.* hiç beklenmedik bir zamanda, birdenbire ölmek. *ör. Gencecik adam yuvarlanıp gitti.* **yuvarlanan taş yosun tutmaz 1)** durmadan yer, yurt değiştiren kimse eşya, varlık edinemez. **2)** sürekli olarak iş değiştiren kimse başarı elde edemez. **yuvarlana yuvarlana** *ik. be.* **1)** döne döne, dönerek, yuvarlanarak. *ör. Taş, yuvarlana yuvarlana dereye ulaştı.* **2)** (yürüyüş için) düşecekmiş, yuvarlanacakmış gibi. *ör. Adam yuvarlana yuvarlana gidiyordu.* **yuvarlanıp gitmek** ne iyi ne kötü, var olan koşullar içinde yaşam sürmek.
yuvarlatma *a.* yuvarlatmak eylemi.
yuvarlatmak *(-i, -e)* yuvarlamak eylemini yaptırmak, yuvarlanmasını ya da yuvarlamasını sağlamak.
yuvarlayabilme *a.* yuvarlayabilmek eylemi.
yuvarlayabilmek *(-i)* yuvarlamak elinde olmak, yuvarlamayı becermek, yuvarlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yuvarlayıverme *a.* yuvarlayıvermek eylemi.
yuvarlayıvermek *(-i)* ansızın ya da çabucak yuvarlamak.
yuvarölçer *b. a.* özellikle optik camların küresel eğriliğini ölçmeye yarayan aygıt.
yuvasız *s.* yuvası olmayan. *ör. Yuvasız kuşlar gibiydik.*
yuvgu *a. ha.* yuvak, loğ.
yuvgulama *a. ha.* yuvgulamak eylemi.
yuvgulamak *(-i) ha.* üzerinden yuvgu geçirmek, loğlamak.
yuvgulanma *a. ha.* yuvgulanmak eylemi.
yuvgulanmak *(nsz) ha.* loğlanmak.
yuvgulatma *a. ha.* yuvgulatmak eylemi.
yuvgulatmak *(-i, -e) ha.* loğlatmak.
yuyabilme *a.* yuyabilmek eylemi.
yuyabilmek *(-i)* yumak elinde olmak, yumayı becermek, yuma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yuygu *a. ha.* yıkanacak nesne, çamaşır.
yüce *s.* büyük, ulu, yüksek. **Yüce Divan** Anayasa Mahkemesi'nin, başbakanı, bakanları, kimi yüksek aşamadaki görevlileri yargılarken aldığı ad.
yücelebilme *a.* yücelebilmek eylemi.
yücelebilmek *(nsz)* yücelmesi olanaklı olmak ya da yücelme olasılığı bulunmak.
yücelik *a.* yüce olma durumu, büyüklük, ululuk.
yücelim *a. gökb.* bir yıldızın, bir noktanın meridyen düzleminden en büyük yükseltiyle geçişi, üstgeçiş.
yüceliş *a.* yücelmek eylemi ya da biçimi.
yüceliverme *a.* yücelivermek eylemi.
yüceliverme *(nsz)* çabucak ya da kısa süredc yücelmek. *ör. Bu davranışıyla gözümde yüceliverdi.*
yücelme *a.* yücelmek eylemi.
yücelmek *(nsz)* yüce bir duruma gelmek, ululaşmak, yükselmek, büyümek.
yüceltebilme *a.* yüceltebilmek eylemi.
yüceltebilmek *(-i)* yüceltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yüceltilebilme *a.* yüceltilebilmek eylemi.
yüceltilebilmek *(nsz)* yüceltilmesi olanak içinde olmak ya da yüceltilme olasılığı bulunmak.
yüceltiliş *a.* yüceltilmek eylemi ya da biçimi. *ör. Kof insanların yüceltilişine içerliyorum.*
yüceltiliverme *a.* yüceltilivermek eylemi.
yüceltilivermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa zamanda yüceltilmek.
yüceltilme *a.* yüceltilmek eylemi.
yüceltilmek *(nsz)* yüce bir duruma getirilmek, yüceltmek eylemine konu olmak, büyük değer verilmek, ululaştırılmak.
yüceltim *a.* değer verme, yücelik verme, ululama, övme.

yüceltiş *a.* yüceltmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onu yüceltiş boşuna, değersiz biridir.*
yüceltiverme *a.* yüceltivermek eylemi.
yüceltivermek *(-i)* çabucak ya da kısa zamanda yüceltmek.
yüceltme *a.* yüceltmek eylemi.
yüceltmek *(-i)* yüce bir duruma getirmek, değer vermek, yükseltmek, ululaştırmak, övmek.
yüğrük *s. ha.* **1** iyi yürüyen, iyi koşan. *ör. "Yüğrüktür bizim atımız" demiş ozan.* **2** güçlü, çevik. **3** çok çalışkan.
yüğrüklük *a.* yüğrük olma durumu.
yük, -kü *a.* **1** taşıt, araba, hayvan vb.nin taşıdığı şeylerin tümü. *ör. Kamyona fazla yük koymuşlar.* **2** taşıt, araba, hayvan vb.nin taşıyabildiği miktar. *ör. Bir kamyon yükü kömür toz çıktı.* **3** ev eşyası. *ör. Yükümüzü yükleyip taşındık.* **4** *mec.* birinin üzerine almak zorunda kaldığı ağır görev. *ör. Evin yükü onun sırtındaydı.* **5** *mec.* isteksiz, gönülsüz yapılan, can sıkıcı iş. *ör. Bu yüke katlanmam.* **6** *fiz.* bir cismin yüzeyine biriken elektrik miktarı. *ör. Bulut yükünü boşalttı.* **7** ağırlık. *ör. Yapının yükünü direkler kaldırır.* **8** *ha.* doğacak bebek. *ör. Kadın yükünü düşürmüş.* **yük altına girmek** üzerine ağır bir görev almak. *ör. Durup dururken yük altına girmek istemiyordu.* **yük arabası** yük taşımakta kullanılan, yük taşıyan araba. **yük asansörü** yapılarda yüksek katlara yük taşımakta kullanılan asansör. **yük gemisi** *den.* yük taşımakta kullanılan gemi. *eş.* **şilep**. **yük hayvanı** at, eşek, katır, deve gibi yük taşımakta kullanılan hayvanların ortak adı. **yük kaldırmak** birçok kişinin yapması gereken işlerin en ağırlarını üstlenerek ötekilerin işini kolaylaştırmak. **yük katarı** yük taşımakta kullanılan tren. *eş.* **yük treni, marşandiz**. **yük olmak (birine) 1)** ağırca, sıkıntılı bir işini yaptırmak. *ör. Size yük olmak istemezdim ama ben bu işi beceremem.* **2)** paylaşmaları gereken bir harcamayı ona yaptırmak. *ör. Ben, dostlarına yük olanlardan değilimdir.* **yük treni** yük taşımakta kullanılan tren. *eş.* **yük katarı, marşandiz**. **yük vagonu** trenlerde yük taşımada kullanılan vagon. **yük vurmak** yük yüklemek. *ör. Kamyona çok yük vurmuşlar.* **yükte hafif pahada ağır** taşınması kolay, değerli (eşya). **yükü tutmak** *arg.* bol para kazanmak. *ör. Adam yükü tuttu, artık yüzümüze bakmaz.* **yükün altında kalmamak** *mec.* gördüğü iyiliğin karşılığı olarak bir şeyler yapmak. *ör. O, yaşamı boyunca yükün altında kalmamıştır.* **yükün altından kalkmak 1)** yapması beklenen ağır bir işi başarmak. **2)** *mec.* gördüğü iyiliğin karşılığı olarak bir şeyler yapmak. **yükünü almak 1)** taşıyabileceği en ağır yükü yüklenmiş olmak. **2)** (taşıt, salon vb.) ağzına değin dolmak. *ör. Vardığımızda meyhane çoktan yükünü almıştı bile.* **yükünü çekmek** her türlü ağırlığını taşımak, bütün eziyetine katlanmak. *ör. İşin yükünü çekmek de bize düşmüştü.* **yükünü tutmak** pek çok para kazanmış olmak, iyice varsıllaşmak.
yükçü *a.* ücretle yük taşıyarak geçinen kimse.
yükçülük *a.* sırtında ya da elinde yük taşıyarak geçinme işi.
yüklem *a.* **1** *dilb.* tümcede iş, oluş, kılış, yargı, hareket bildiren sözcük ya da sözcük topluluğu; örneğin "dün gördüğümüz arkadaş çok girişkendir" tümcesinde "girişkendir" sözcüğü yüklemdir. **2** *mant.* bir konu için olumlanan ya da yadsınan şey. **yüklem öbeği** *dilb.* tümcede yüklemle birlikte kullanılan sözcüklerin ya da tamlamaların oluşturduğu öbek.
yükleme *a.* **1** yüklemek eylemi. **2** *fiz.* bir yere, bir nesneye elektrik biriktirme işi. **3** bilgisayara veri doldurma işi. **yükleme durumu** *dilb.* ➻ **belirtme durumu**.
yüklemek *(-i, -e)* **1** bir taşıma aracına, taşınması için, belli ağırlıkta eşya da da araç gereç koymak. **2** *mec.* bir suçu birinin üstüne atmak, birine mal etmek. *ör. Kabahati ona yüklemek istemiyoruz.* **3** *mec.* ağır bir görevi yapmak zorunda bırakmak, bir yükümlülük altına sokmak, sorumlu tutmak. *ör. Bütün işi ona yüklemek olmaz.* **4** *fiz.* bir cisme elektrik doldurmak. *ör. Aküyü fazla yüklemek de doğru olmaz.* **5** bilgisayara veri doldurmak. *ör. Bilgisayarı şimdilik yüklüyorum.*
yüklenebilme *a.* yüklenebilmek eylemi.
yüklenebilmek *(-i)* yüklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yükleni *a.* bir işi üstüne alma, yüklenme.
yüklenici *a.* yapım ya da ticaretle ilgili bir işi başkası adına yapmayı üstüne alan kimse. *eş.* **üstenci, müteahhit**.
yüklenicilik *a.* **1** yüklenici olma durumu. **2** yüklenicinin işi.
yüklenilme *a.* yüklenilmek eylemi.
yüklenilmek *(-e)* yüklemek eylemi yapılmak, yüklenmek.
yüklenim *a. yeni* yüklenmek işi, yüklenme. *eş.* **yükleni**, *esk.* **taahhüt**.
yüklenimlik *a. yeni* bir yüklenimi, bir yükümlülüğü gösteren, bir şeyi yapmayı üstüne aldığını bildiren belge. *eş. esk.* **taahhütname**.
yükleniş *a.* yüklenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Ona yükleniş boşunaydı, hiçbir şey bilmiyordu çünkü.*
yükleniverme *a.* yüklenivermek eylemi.
yüklenivermek *(-e)* çabucak ya da kısa sürede yüklenmek.
yüklenme *a.* yüklenmek eylemi.
yüklenmek *(-i)* **1** yüklemek eylemine konu olmak. *ör. Kamyon çok yüklendi.* **2** *(-e)* kendi ağırlığını başka bir şeyin üzerine vermek. *ör. Kerpetene yüklenerek çiviyi çekti.* **3** bir yükü kendi sırtına, üzerine almak. *ör. Hamal, çuvalı yüklenip yola düştü.* **4** *(-i) mec.* bir şeyi yapmayı üstüne almak, üstlenmek. *ör. O, yüklendiği işi başarır.* **5** *(-e) mec.* üstüne düşmek, zorlamak. *ör. Bu konuda ona yüklenmek gerekiyor.* **6** *(-e) mec.* ağırlığını koymak, bas-

tırmak. *ör. Düşmana sağdan yüklenip onu çökerttik.* **7** *(-e) mec.* suç atmak, suçlamak, saldırmak, eleştirmek. *ör. Herkes bu konuda ona yüklenince şaşırmıştı.* **8** *(nsz) arg.* sarhoş olmaya başlamak. **9** *arg.* ağır eleştirlerde bulunmak, bindirmek. *ör. Muhalefet iktidara yüklendikçe yüklenmekteydi.*

yüklenti *a. yeni* ➻ **angarya**.

yükler *a.*kepçesiyle bir yerden aldığı kum, çakıl, toprak vb.yi bir araca ya da kendi üzerine yükleyen araç.

yükletebilme *a.* yükletebilmek eylemi.

yükletebilmek *(-i, -e)* yükletmek elinde olmak, yükletme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yükletilebilme *a.* yükletilebilmek eylemi.

yükletilebilmek *(nsz; -e)* yükletilmesi olanaklı olmak ya da yükletilme olasılığı bulunmak.

yükletilme *a.* yükletilmek eylemi.

yükletilmek *(nsz; -e)* yüklemek eylemi yapılmak, yüklenmesi sağlanmak. *ör. Kamyon yükletilip yola çıkıldı.*

yükletme *a.* yükletmek eylemi.

yükletmek *(-i, -e)* yüklemek eylemini yaptırmak, yüklemesini ya da yüklenmesini sağlamak.

yükleyebilme *a.* yükleyebilmek eylemi.

yükleyebilmek *(-i, -e)* yüklemek elinde olmak, yüklemeyi becermek, yükleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yükleyici *a.* ve *s.* **1** yükleme işini yapan, yükleyen (kimse). **2** *a.* ağır yükleri kaldırma, taşıma ya da yükleme işinde kullanılan araç.

yükleyiş *a.* yüklemek eylemi ya da biçimi.

yükleyiverme *a.* yükleyivermek eylemi.

yükleyivermek *(-i, -e)* çabucak yüklemek. *ör. Kimileri suçu başkasına yükleyiverir.*

yüklü *s.* **1** üstünde yük bulunan, yüklenmiş, yükü olan. *ör. Yüklü ata çocuğu da bindirdi.* **2** yapılacak işi çok olan, çok dolu. *ör. Bugünlerde yüklüyüm, sonra görüşelim.* **3** çok çalışmayı gerektiren, çok dolu, çetin, güç, zor. *ör. Yüklü bir program yaptık.* **4** bir şeyden üzerinde çok bulunan. *ör. Meyve yüklü ağacın dalları eğiliyordu.* **5** pek çok, çok fazla. *ör. Eline yüklü bir para geçmişti.* **6** *ha.* gebe, hamile. **7** *arg.* çok paralı, varsıl, zengin (kimse). **8** *arg.* çok sarhoş (kimse).

yüklüce *s.* bir hayli, oldukça yüklü, yüklü sayılacak miktarda, miktar olarak oldukça büyük, oldukça çok. *ör. Elime şöyle yüklüce bir para geçerse araba alırım.*

yüklük *a. ha.* evlerde yatak, yorgan gibi şeyleri koymaya yarayan, yerli, büyük dolap ya da yatak, yorgan konulan yer.

yüklülük *a.* yüklü olma durumu.

yüksek *s.* **1** altıyla üstü arasındaki uzaklık çok olan. *ör. Masa yüksek olmuş.* **2** düzeyi, belirli bir yere göre daha yukarıda bulunan. *ör. Yüksek yaylalarda kar bol olur.* **3** çok güçlü, etkili, yeğin. *ör. Sıcaklık, yüksek basınç alını oluşturmuştu.* **4** olağan değerin, yaygın olanın üstünde olan, miktar olarak çok olan. *ör. Yüksek ücretli bir iş buldu.* **5** *mec.* aşaması ya da makamı üstün olan. *ör. Devlet, yüksek görevlilerine zam yaptı.* **6** *mec.* toplum içinde para, ün vb. yönünden üstünlüğü olan. *ör. Yüksek çevrelere girmek güçtür.* **7** *mec.* erdemli, yüce. *ör. İçi yüksek duygularla dolmuştu.* **8** *a.* üst yanda bulunan, yukarıda olan yer. *ör. Yükseklerde bulutlar vardı.* **9** *be.* büyük parayla. *ör. Kumarı yüksek oynamak isterdi.* **yüksek atlama** *sp.* vücudu, bacakların sıçrama gücüyle yerden keserek, yüksek bir engelin üstünden öte yanına geçirme. **yüksek basınç** *met.* barometrede 760 mm. üstünde bulunan ve güzel havayı belirten hava durumu. **yüksek fırın** yüksek ısı sağlayan, metal eritmede vb. kullanılan sanayi fırını. **yüksek fiyat** değerinden aşırı olan fiyat. **yüksek gerilim** *fiz.* otuz üç bin kilovattan elli dört bin kilovata değin olan gerilime verilen ad. **yüksek gerilim hattı** yüksek gerilim taşıyan elektrik hattı. **yüksek gerilimli** içinden yüksek gerilim geçen, yüksek gerilimi olan. **yüksek lisans** dört yıllık üniversite öğretiminden sonraki üst düzeydeki öğretim. **yüksek oynamak 1)** (kumarda) büyük parayla, yüksek değerle oynamak. **2)** *mec.* herhangi bir işte en yüksekleri hedef almak. *ör. Politikada da yüksek oynamak gerekir.* **yüksek perdeden** *be.* yüksek sesle. **yüksek perdeden konuşmak 1)** yüksek sesle konuşmak. **2)** kendisini karşısındakinden üstün gören bir edayla konuşmak. **3)** meydan okurcasına, sert konuşmak.**4)** yapılması güç şeyleri gerçekleştirebilecekmiş gibi abartmalı konuşmak. **Yüksek Seçim Kurulu** (Türkiye'de) seçim işlerini düzenleyen, seçimin yasalara uygun olmasını gözeten, seçim sonuçlarını kesinleştiren, üyeleri yargıç olan kurul. **yüksek ses 1)** uzaktan işitilecek nitelikte ses. **2)** *müz.* ince, tiz ses. **yüksek sosyete** sosyetenin en önde gelenleri.*eş.* **kibarlar âlemi**. **yükseklerde dolaşmak** *mec.* gözü, elde edilmesi güç şeylerde olmak. **yüksekten almak** abartılı davranmak, kendini yüksek göstermek. **yüksekten atmak** yapamayacağı şeyleri yapabilirmiş gibi söylemek, abartılı konuşmak. **yüksekten bakmak** kendini karşısındakinden üstün görmek. **yüksekten uçmak** *mec.* gözü, elde edilmesi güç şeylerde olmak, yükseklerde dolaşmak.

yüksekbaskı *b. a.* kabartma harfler ya da klişelerle yapılan baskı tekniği. *eş.* **tipo**.

yükseklik *a.* **1** yüksek olma durumu. **2** *mat.* geometrik bir biçimde, tabandan tepeye olan uzaklık. **3** *coğr.* yükselti. **4** *gökb.* deniz düzeyinden ya da herhangi bir düzlemden yukarı doğru uzaklık. **yükseklik korkusu** *ruhb.* yüksek yerlere çıkmayı önleyen, yüksek yerlerde duyumsanan aşırı korku.

yükseklikölçer *b. a.* deniz düzeyinden yukarı doğru hava basıncının azalmasından yararlanarak bulunulan yerin yüksekliğini ölçen, gösteren aygıt.

yüksekokul *b. a.* ortaöğrenim sonrası, üst düzeyde uygulayıcı meslek elemanı yetiştiren yükseköğretim kurumu.
yükseköğrenim *b. a.* yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen, ortaöğretim düzeyi üstündeki öğrenim.
yükseköğrenimli *b. s.* yükseköğrenim görmüş (kimse).
yükseköğretim *b. a.* **1** ortaöğretimin üstünde, üniversite, yüksekokul ve akademilerden oluşan eğitim, öğretim kurumları. **2** bu eğitim kurumlarını yönetmek görevini, sorumluluğunu taşıyan birimlerden oluşan örgüt. **3** ortaöğretim görmüş olanlara üniversite, akademi, teknik ve meslek yüksekokulları gibi türlü eğitim, öğretim kurumlarınca planlanıp uygulanan, bilim dallarından birinde yüksek düzeyde bilgi kazandıran öğretim.
yükselebilme *a.* yükselebilmek eylemi.
yükselebilmek *(nsz)* yükselmesi olanak içinde olmak ya da yükselme olasılığı bulunmak.
yükselim *a. gökb.* bir yıldızın gökküresinde eşlek düzlemine göre açısal uzaklığı.
yükseliş *a.* yükselmek eylemi ya da biçimi.
yükseliverme *a.* yükselivermek eylemi.
yükselivermek *(nsz)* çabucak ya da kısa sürede yükselmek.
yükselme *a.* **1** yükselmek eylemi. **2** *coğr.* suların kabararak düzeyinin yükseğe çıkması, kabarma. **3** *yerb.* yerkabuğunun, Yer'in düşey salınımından ileri gelen kımıldayışı.
yükselmek *(nsz)* **1** yükseğe çıkmak. *ör. Uçak hızla yükseldi.* **2** (ses) güçlü bir biçimde duyulmak, güçlenmek, yeğinleşmek. *ör. Evden çığlıklar yükseliyordu.* **3** (su) kabarıp kıyılara doğru ilerlemek, kabarmak. *ör. Deniz yükselmiş.* **4** (fiyat için) üstüne koymak, artmak. *ör. Her şeyin fiyatı yükseliyordu.* **5** aşaması ilerlemek. *ör. Bu yıl bir derece yükselecekti.* **6** *mec.* yüce duruma gelmek, yücelmek. *ör. Davranışıyla gözümüzde yükselmek istemişti.* **7** *müz.* (ses) art arda, kalından inceye geçmek.
yükseltebilme *a.* yükseltebilmek eylemi.
yükseltebilmek *(-i)* yükseltmek elinde olmak, yükseltmeyi becermek, yükseltme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yükselteç *a. fiz.* alçak ya da yüksek frekanslı akımların işe yarar etkilerini artırmaya yarayan araç. *eş.* **amplifikatör**.
yükseltgeme *a. kim.* yükseltgemek eylemi.
yükseltgemek *(-i) kim.* ➻ **oksitlemek**.
yükseltgen *a.* ve *s. kim.* kendi kolayca indirgenirken karşısındaki kimyasal özdeği yükseltgeyebilen (özdek).
yükseltgenme *a. kim.* yükseltgenmek eylemi.
yükseltgenmek *(nsz) kim.* ➻ **oksitlenmek**.
yükselti *a.* **1** *coğr.* bir noktanın deniz yüzeyinden olan yüksekliği. *ör. Ankara'nın yükseltisi kaç?* **2** *gökb.* bir yıldızdan görenin gözüne gelen ışın ile gözerimi düzleminin oluşturduğu açı.
yükseltici *a. TV* **1** televizyon vb. sinyallerini yükselterek yayımın alıcılara daha seçik ulaşmasını sağlayan aygıt. **2** kimi zaman televizyon alıcılarının antenlerine takılan, alıcıya gelen ses ve görüntü sinyallerini güçlendiren ve seçikleştiren elektronik aygıt.
yükseltilebilme *a.* yükseltilebilmek eylemi.
yükseltilebilmek *(nsz)* yükseltilmesi olanaklı olmak ya da yükseltilme olasılığı bulunmak.
yükseltiliş *a.* yükseltilmek eylemi ya da biçimi.
yükseltiliverme *a.* yükseltilivermek eylemi.
yükseltilivermek *(nsz)* çabucak yükseltilmek.
yükseltilme *a.* yükseltilmek eylemi.
yükseltilmek *(nsz)* yükselmesi sağlanmak.
yükseltiş *a.* yükseltmek eylemi ya da biçimi. *ör. Sesini yükseltişin işe yaradı.*
yükseltiverme *a.* yükseltivermek eylemi.
yükseltivermek *(-i)* çabucak yükseltmek.
yükseltiyazar *b. a.* ➻ **barograf**.
yükseltme *a.* yükseltmek eylemi.
yükseltmek *(-i)* **1** yukarıya doğru kaldırmak, yükseğe çıkarmak, yükselmesini sağlamak. *ör. Pilot, uçağı biraz daha yükseltiyor, öyle yol alıyor.* **2** (ses için) güçlendirmek, yeğinleştirmek. *ör. Radyonun sesini biraz yükseltin.* **3** *mec.* değerini olduğundan daha çok göstermek. *ör. Adamı gözünüzde yükseltmekten kaçının.* **4** aşama ya da orun bakımından daha üst, daha yüksek bir yere getirmek. *ör. Onu çok sık yükseltiyorlar.* **5** yüksek bir düzeye getirmek, geliştirmek, ilerletmek. *ör. Ülkemizi yükseltmek için çalışmak zorundayız.* **6** *mat.* bir sayıyı kendisiyle birkaç kez çarpmak. *ör. 2 sayısını üçüncü kuvvete yükseltmek için 2x2x2 = 8 işlemi yapılır.*
yüksük *a.* **1** dikiş diken bir kimsenin, parmağını iğnenin batmasından korumak amacıyla parmak ucuna taktığı, kesik koni biçiminde koruncak. **2** *bitb.* köklerin ucunda bulunan ve kökün üretken dokusunu korumaya yarayan oluşum. **yüksük kadar** (miktar olarak) çok az. **yüksük makarna** biçimi yüksüğe benzeyen makarna.
yüksükotu, -nu *b. a. bitb.* sıracagillerden, genellikle Akdeniz çevresinde yetişen, yaklaşık kırk türü bulunan, Anadolu'da on kadar türü görülen, boyu bir metreyi bulabilen, yaprakları rozet gibi, çiçekleri yüksük biçiminde, dik ve uzun salkım durumunda olan, kalp hastalıklarında dijitalin adıyla kullanılan bir alkaloit veren, otsu bir bitki.
yüksünebilme *a.* yüksünebilmek eylemi.
yüksünebilmek *(-i; -den)* yüksünmesi olanak içinde olmak ya da yüksünme olasılığı bulunmak. *ör. Yaşlanınca çocuklar bizi yüksünebilir.*
yüksünme *a.* yüksünmek eylemi.
yüksünmek *(-i; -den)* bir işi, bir kimseyi, bir şeyi kendine yük olarak görmek, kendine yük saymak. *ör. Kendisine verilen her işten yüksünürdü.*

yüksünüş *a.* yüksünmek eylemi ya da biçimi.
yüküm *a.* yapmaktan kaçınılamayan iş ya da bir işten kaçınamama, onu yapma zorunluğu. *ör. Vergi, çalışma yükümü yurttaşlık görevidir.*
yükümlendirilme *a.* yükümlendirilmek eylemi.
yükümlendirilmek *(-le)* yükümlü kılınmak. *ör. Çocuğuna her ay nafaka vermekle yükümlendirildi.*
yükümlendirme *a.* yükümlendirmek eylemi.
yükümlendirmek *(-i)* yükümlü kılmak.
yükümlenebilme *a.* yükümlenebilmek eylemi.
yükümlenebilmek *(-i)* yükümlenmesi olanaklı olmak ya da yükümlenme olasılığı bulunmak.
yükümleniş *a.* yükümlenmek eylemi ya da biçimi.
yükümlenme *a.* yükümlenmek eylemi.
yükümlenmek *(-i)* bir şeyi yapmayı, bir şeyin sorumluluğunu üstüne almak.
yükümlü *a.* ve *s.* yüküm altında bulunan, yükümü olan, yükümlenen. **yükümlü kılmak** yükümlü duruma getirmek, yüküm altına almak.
yükümlülük *a.* yükümlü olma durumu.
yükün *a. kim.* ve *fiz.* ➻ **iyon**.
yükünleşme *a. kim.* ve *fiz.* ➻ **iyonlaşma**.
yükünme *a.* yükünmek eylemi.
yükünmek *(nsz)* bir kimseye karşı duyduğu saygıyı göstermek için önünde diz çökmek, yere kapanmak ya da eğilmek.
yüleme *a. ha.* yülemek eylemi.
yülemek *(-i) ha.* ➻ **yülümek**.
yülgü *a. esk.* tıraş için kullanılan bıçak, ustura.
yülük *s.* **1** *ha.* sakalsız (kimse). **2** *esk.* usturayla kesilmiş (kıl).
yülüme *a. ha.* yülümek eylemi.
yülümek *(-i) ha.* **1** (kılları) usturayla almak, tıraş etmek, usturayla, jiletle kazımak. **2** (ot, çiçek vb. için) elle koparmak, yolmak.
yülütme *a. ha.* yülütmek eylemi.
yülütmek *(-i, -e) ha.* yülümek eylemini yaptırmak.
yün *a.* **1** güzün kırkılan koyun tüyü. **2** genel olarak koyun tüyü. **3** *s.* genel olarak hayvan tüyünden yapılmış olan. *ör. Yün kazak sıcak tutar.*
yünlü *s.* **1** yünü olan. **2** içinde yün de bulunan. *ör. Yünlü gömlek.* **3** *a.* yün kumaş. *ör. Yünlüleri, ketenleri ayrı ayrı yerleştirdi.* **4** *s.* yün kumaştan yapılmış. *ör. Yazın yünlü giyilmez.*
yüpürme *a. ha.* yüpürmek eylemi.
yüpürmek *(nsz) ha.* telaş içinde oraya buraya koşmak, koşuşturmak.
yürek *a.* **1** *gövb.* göğüs boşluğunda, iki akciğerin arasında bulunan, vücudun her yanından gelen kirli kanı akciğerlere ve akciğerlerden gelen temiz kanı da vücuda pompalayan organ. **2** *mec.* hiçbir şeyden çekinmeme, korkmama, korkusuzluk, yüreklilik. *ör. Yürek isteyen işler vardır.* **3** *mec.* acıma duygusu. *ör. Sizde hiç yürek yok mu?* **4** *mec.* bir kimsenin ruhsal yönü, gönül. *ör. İnsan yüreği cam gibidir, kırılır.* **5** kimi deyimlerde "içten gelen, hiçbir gizli düşünce, art niyet taşımayan duygu" anlamını taşır. *ör. Yürekten sevdiğim insanlar vardır.* **6** *ha.* "yüreğine ateş düşmek", "yüreği bulanmak" gibi deyimlerde "mide", "karın", "iç" gibi anlamlara gelir. **yüreği ağzına gelmek** *mec.* ansızın, beklenmedik bir durum karşısında kalarak çok korkmak. **yüreği ağzında (olmak)** *mec.* çok korku ve heyecan içinde (olmak). *ör. Kadın, ağaca çıkmış olan çocuğu düşecek diye yüreği ağzında, kalakalmıştı.* **yüreği bayılmak** karnı çok acıkmak. **yüreği bulanmak** *ha.* midesi bulanmak. **yüreği burkulmak** *mec.* çok üzüntü duymak. **yüreği cız etmek** *mec.* içi sızlamak, çok acımak. **yüreği çarpmak 1)** yüreği sık ve hızlı vurmak. **2)** çok heyecanlanma dolayısıyla yüreği hızlı çalışmak. **yüreği dağlanmak** *mec.* ➻ **yüreği yanmak**. **yüreği dar** *mec.* çabuk sıkılan (kimse). **yüreği daralmak** *mec.* herhangi bir nedenle sıkıntı duyumsamak, sıkılmak, bunalmak. **yüreği dayanmamak** *mec.* içinde katlanılmaz bir acı duyumsamak. **yüreği delik** *mec. ha.* dertli (kimse). **yüreği dolu** *mec. ha.* hınçlı, kinli (kimse). **yüreği dolup taşmak** *mec. ha.* pek çok heyecanlanmak. **yüreği ezilmek 1)** açlık duyumsamak, içi ezilmek, midesi kazınmak. **2)** *mec.* acı duyumsamak, üzülmek. **yüreği ferahlamak** (ya da **hafiflemek**) *mec.* kaygıdan, üzüntüden kurtulmak. **yüreği geniş** *mec.* hiçbir şeyi kendine tasa etmeyen, hiç kaygı çekmeyen (kimse). **yüreği götürmemek (bir şeyi)** *mec.* dayanamamak, katlanamamak. **yüreği göz göz olmak** *mec.* dertle dolu bulunmak, çok acı ve üzüntü çekmek. **yüreği hop etmek** (ya da **hoplamak**) *mec.* birdenbire korkup heyecanlanmak. **yüreği kabarmak 1)** midesi bulanmak. **2)** *mec.* içi sıkıntıyla dolup derin soluk almak gereksinimi duyumsamak. **yüreği kaldıramamak** *mec.* dayanamamak, katlanamamak. **yüreği kalkmak** *mec.* korkup çok heyecanlanmak. **yüreği kan ağlamak** *mec.* dertle dolu bulunmak, çok acı ve üzüntü içinde olmak. **yüreği kanamak** *mec.* aşırı ölçüde üzülmek, çok acı ve üzüntü içinde olmak. **yüreği kararmak** *mec.* içine karamsarlık ve sıkıntı çökmek, içi kararmak. **yüreği katı** *mec.* acıklı durumlarda bile duygusuz kalan (kimse). **yüreği katılmak** *mec.* ağlamaktan ya da soğuktan nefesi tutulmak. **yüreği konuşmak** (ya da **söylemek**) *mec. arg.* yiğit, yürekli olmak. **yüreği kopmak** *mec. ha.* çok korkmak. **yüreği oynamak** *mec.* ansızın ortaya çıkan bir durum karşısında korkmak ya da heyecanlanmak. **yüreği parça parça olmak** *mec.* (birinin üzüntü verici durumuna) içtenlikle ve pek çok acımak. **yüreği parçalanmak** *mec.* (birinin üzüntü verici durumuna) içtenlikle ve pek çok acımak. **yüreği pek** *mec.* **1)** acıklı durumlarda bile duygusuz kalan (kimse). **2)** yiğit, yürekli (kimse). **yüreği pıt pıt atmak** korku, heyecan, sevinç gibi bir nedenle yüreği hızlı hızlı çarpmak. **yüreği rahatlamak**

mec. üzüntüsü ve kaygısı azalmak. **yüreği serinlemek** *mec.* üzüntüsü biraz azalmak. **yüreği sıkılmak** *mec.* içi sıkılmak, içi daralmak. **yüreği sızlamak** *mec.* derin bir acıma duygusuyla üzülmek. **yüreği soğumak** *mec.* düşmanının bir felakete uğramasına çok sevinmek ya da ondan öç alarak rahatlamak. **yüreği şişmek** *mec.* can sıkıcı şeyler dinlemekten bunalmak. **yüreği temiz** *mec.* içinde kötülük bulunmayan, temizyürekli (kimse). **yüreği titremek** *mec.* çok kaygı ya da korku duyumsamak. **yüreği tükenmek** *mec.* bir şeyi birine kavratamamaktan yorgun düşmek, üst üste anlatmaktan çok yorulmak. **yüreği ürpermek** *mec.* çok korkmak. **yüreği yağ bağlamak** *mec.* istediği bir şeyin gerçekleşmesinden büyük kıvanç duymak. **yüreği yanık** *mec.* daha önce uğradığı bir acıyla duygusallaşmış olan, acı çeken. **yüreği yanmak** *mec.* **1)** büyük bir felakete uğramak. **2)** pek çok ve içtenlikle acımak. **yüreği yaralı** *mec.* acısı henüz geçmemiş büyük bir üzüntüsü bulunan (kimse). **yüreği yarılmak** *mec.* çok korkmak. **yüreği yerinden oynamak** *mec.* birdenbire çok korkmak ya da heyecanlanmak. **yüreği yufka** *mec.* acıklı, üzüntülü durumlara dayanamayan (kimse). **yüreğinden geçirmek** *mec.* aklından geçirmek, düşünmek. **yüreğinden gelmek** *mec.* içinden gelmek, severek, isteyerek yerine getirmek, yapmak. **yüreğine ateş düşmek** *mec.* büyük bir acının, üzüntünün etkisi altına girmek. **yüreğine dert olmak** *mec.* **1)** başkasının kendisine ya da kendisinin başkasına karşı yaptığı herhangi bir davranış sonradan kendisi için sürekli bir üzüntü kaynağı durumuna gelmek. **2)** yapmak istediği bir şeyi yapamamış olmaktan sürekli üzülmek. **yüreğine dokunmak** *mec.* üzülmesine yol açmak, üzüntü vermek. *ör. Genç ölümler yüreğime dokunuyor.* **yüreğine inmek 1)** ansızın ölmek. **2)** *mec.* ölecek gibi üzülmek, çok üzülmek. **yüreğine işlemek** *mec.* bir durumun acısını derinden duyumsamak, (bir şey birinin) çok derin bir acı duyumsamasına yol açmak. **yüreğine kar yağmak** *mec.* kıskançlık duyarak üzülmek. **yüreğine od düşmek** *mec.* ➻ **yüreğine ateş düşmek**. **yüreğine oturmak** *mec.* pek çok üzülmek. **yüreğine saplanmak** *mec.* aşırı ölçüde acı vermek, çok üzmek. *ör. Dostunun söyledikleri yüreğine saplanmıştı ama sesini çıkarmadı.* **yüreğine su serpilmek** *mec.* herhangi bir nedenle duyumsadığı kaygının, korkunun, sıkıntının, yeni bir durumla ya da umut verici bir haberle ortadan kalkması dolayısıyla rahatlamak. **yüreğine su serpmek (bir şey birinin)** *mec.* kaygısını gidermek, rahatlamasını sağlamak. *ör. Sözleri yüreğime su serpmişti.* **yüreğine tıp etmek** *mec. ha.* birdenbire aklına gelmek, birdenbire anlamak ya da kavramak. **yüreğini açmak (birine)** *mec.* içine dökmek, dertlerini söylemek, içini açmak. *ör. İnsan kendisine yüreğini açan dostlara yardım etmelidir.* **yüreğini ateş almak (birinin)** *mec.* çok kaygılanıp üzülmek. **yüreğini boşaltmak** (ya da **dökmek**) *mec.* derdini, üzüntüsünü anlatarak boşalmak, rahatlamak. **yüreğini dağlamak (bir şey birinin)** *mec.* çok üzülmesine yol açmak, içine acı vermek. **yüreğini eritmek** (ya da **sızlatmak**) *mec.* çok üzüntü vermek. **yüreğini hoplatmak** (ya da **oynatmak** ya da **kaldırmak**) *mec.* aşırı ölçüde heyecan duymasına yol açmak. **yüreğini kemirmek (bir şey birinin)** *mec.* içini acıyla doldurmak, sürekli olarak rahatsız etmek, üzüntü vermek. **yüreğini pek tutmak** *mec.* kendini korkuya, kaygıya kaptırmamak. **yüreğini serinletmek** *mec.* (bir şey birinin) üzüntüsünü, kaygısını azaltmak. **yüreğini tüketmek** *mec.* **1)** (bir şeyi anlayıncaya değin) anlatanı çok yormak. *ör. O, havaidir, sorumsuzdur, insanın yüreğini tüketir.* **2)** (birine bir şey anlatmaya çalışarak) çok yorulmak. *ör. Durumu anlamıyorsunuz, sizin gibilerle yüreğimi tüketmek istemiyorum.* **yüreğinin yağı** (ya da **yağları**) **erimek** *mec.* **1)** çok üzülmek. **2)** çok korkmak ya da çok heyecan çekmek. **yürek ağrısı** *mec.* üzüntü, acı, keder, tasa, kaygı gibi şeylerin ortak adı. **yürek burkmak** *mec.* insanın içini acıyla doldurmak, insana çok üzüntü vermek. **yürek çarpıntısı 1)** yüreğin sık ve hızlı bir biçimde vurması. **2)** *mec.* kaygı, korku, merak gibi duygular yüzünden kendini gösteren ve yüreğin sık ve hızlı vurmasına yol açan tedirginlik. **yürek darlığı** *mec.* bunaltı, üzüntü, kaygı, keder. **yürek karası** *mec.* işlenen bir günahtan sonra duyumsanan sürekli ve üzüntü veren pişmanlık. **yürek paralamak** *mec.* insanın içini sızlatmak, insana çok acı duyumsatmak. **yürek paralayıcı** *mec.* insana çok üzüntü veren, insanın içini sızlatan. *ör. Evden yürek paralayıcı ağıtlar duyuluyordu.* **(birinde) yürek Selanik** *(şaka)* çok korkak ya da heyecanlı. **yürek tüketmek** *mec.* bir konu üzerinde çok söz söylemek, boşa söz söyleye söyleye yorulmak. **yürek üzüntüsü** insana sürekli üzüntü veren (şey). **yürek üzüntüsü olmak** (bir şey) sürekli bir üzüntüye yol açmak. **yürek vermek** *mec.* yüreklendirmek. **yürek yakıcı** *mec.* insana çok üzüntü veren, insanın içini sızlatan, insana acı veren. **yürek yakmak** *mec.* insanın içini sızlatmak, insana çok acı duyumsatmak. **yürek yarası** *mec.* büyük üzüntü. **yürekler acısı** *mec.* çok acıklı.

yüreklendirebilme *a.* yüreklendirebilmek eylemi.

yüreklendirebilmek *(-i)* yüreklendirmesi olanaklı olmak ya da yüreklendirme olasılığı bulunmak. *ör. Bu işte onu yüreklendirebilmek isterdim.*

yüreklendirici *a.* ve *s.* yüreklilik verici, yüreklendiren. *ör. Bu durum yeterince yüreklendirici, umut verici değil.*

yüreklendiriliş *a.* yüreklendirilmek eylemi ya da biçimi.
yüreklendirilme *a.* yüreklendirilmek eylemi.
yüreklendirilmek *(nsz)* korkması önlenmek, destek verilmek, yüreklenmesi sağlanmak. *ör. Çocuk, yüreklendirilince köpeğe yaklaştı.*
yüreklendiriş *a.* yüreklendirmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onu yüreklendirişin iyi oldu, başardı.*
yüreklendirme *a.* yüreklendirmek eylemi.
yüreklendirmek *(-i)* yüreklilik vermek, yüreklenmesini sağlamak ya da yüreklenmesine yol açmak.
yüreklenebilme *a.* yüreklenebilmek eylemi.
yüreklenebilmek *(nsz)* yüreklenme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yürekleniş *a.* yüreklenmek eylemi ya da biçimi. *ör. Onun, bizi görünce yüreklenişi hoştu.*
yüreklenme *a.* yüreklenmek eylemi.
yüreklenmek *(nsz)* korkusuz, yiğit bir duruma gelmek, korkusuzlaşmak.
yürekli *s.* hiçbir şeyden korkmayan, tehlikeyi yiğitçe karşılayan.
yüreklilik *a.* **1** hiçbir şeyden korkmama, çekinmeme, yürekli olma durumu, korkusuzluk, yiğitlik. **2** yürekli olana yakışır davranış. **yüreklilik etmek** yürekliye yakışır biçimde davranmak.
yüreklilikle *be.* yürekli bir biçimde, hiç korkmadan, korkusuzca, yiğitçe.
yüreksiz *s.* yüreklilik gösteremeyen, yürekli olmayan, korkak.
yüreksizce *be.* yüreksiz olana yaraşır bir biçimde, korkakça. *ör. Onun bu yüreksizce tutumu, başarısını önledi.*
yüreksizleşebilme *a.* yüreksizleşebilmek eylemi.
yüreksizleşebilmek *(nsz)* yüreksizleşmesi olanaklı olmak ya da yüreksizleşme olasılığı bulunmak.
yüreksizleşme *a.* yüreksizleşmek eylemi.
yüreksizleşmek *(nsz)* yüreksiz olmak, korkaklaşmak. *ör. Onun daha da yüreksizleştiğini görmek beni üzdü.*
yüreksizlik *a.* **1** yüreksiz olma durumu, korkaklık. **2** yüreksiz olana yaraşır davranış. **yüreksizlik etmek** yüreksizce davranmak, korkmak.
yürekten *s.* ve *be.* içten gelerek, temiz duygularla, içtenlikle, içten (yapılan). *ör. Ona yürekten selamımı götür.*
yürük *s.* **1** hızlı yol alan, çok hızlı giden, çok ve çabuk yürüyen, yüğrük. **2** *a. tar.* Osmanlı döneminde, otuzar kişilik ocaklar olarak Rumeli topraklarına yerleştirilen ve savaş zamanlarında geri hizmetlerde kullanılan tımarlı asker. **yürük aksak** *müz.* alaturka müzikte aksak usulünün hareketlisi, canlısı. **yürük at yemini artırır 1)** görevini iyi yapan kimse bunun ödülünü görür. **2)** çalışkan kimse, yararlı olur, işi geliştirir. **yürük ata kamçı olmaz** (ya da **yürük at kamçı değdirmez**) işini ivedilikle ve yeterlikle yapan kimseyi sıkıştırmak gerekmez. **yürük ata paha olmaz** işini hızlı bir biçimde ve yeterlikle yapan kimsenin değeri büyüktür. **yürük semai** *müz.* Türk müziği usullerinden biri.
Yürük *ö. a.* ➻ **Yörük** .
yürüklük *a.* yürük[1] olma durumu.
yürüme *a.* yürümek eylemi.
yürümek *(nsz)* **1** adım atarak ilerlemek. **2** yayan gezmek, yayan gitmek. *ör. Kızılay'a değin yürüdük.* **3** (çocuk) ayakları üzerinde gezecek duruma gelmek. *ör. Oğlum tam yaşında yürüdü.* **4** karada ya da suda, herhangi bir yöne doğru sürekli yer değiştirmek, yol almak. *ör. Ağır ağır yürüyen buzdağı gemimize yaklaşıyordu.* **5** hareket etmek. *ör. Otobüs yürüdü, yetişilmez.* **6** yol almak. *ör. Hızlı yürürsek akşama köydeyiz.* **7** *(-e)* bir yere ulaşmak, bir yere gelmek, bir yeri kaplamak. *ör. Sular kıyıya yürümüş, kumları ıslatmıştı.* **8** *(-e)* üzerine doğru gitmek, akın etmek, saldırmak. *ör. Düşman yürümek istiyor, ama araziyi tanımadığı için korkuyordu.* **9** *mec.* yolunda gitmek, belli bir yönde gelişmek, gereği gibi yapılmak, uygun bir biçimde ilerlemek. *ör. İş, ben olmasam da yürüyordu.* **10** (faiz için) verilmek, hesaplanmak, işlemek. *ör. Bu paranın faizi yüzde kaçtan yürüyor?* **11** değişmek, geçmek, ilerlemek. *ör. Yaşam bizi beklemez, yürür.* **12** (bir işte) ileri gitmek. *ör. Ülkenin yıkımına yürüyenleri bağışlamak olmaz.* **13** *arg.* ölüp gitmek, ölmek. **14** *arg.* ortadan yok olmak, kaybolmak, çalınmak. *ör. Bizim kitap yürümüş.* **15** *arg.* elden çıkarılmak, satılmak. *ör. Evin eşyaları birer birer yürümekteyken, piyango vurmasın mı?* **16** *arg.* işinden atılmak ya da başka yere atanmak. *ör. Bizim müdür yürümüş.* **yürü de enseni** (ya da **ense tıraşını**) **görelim!** *arg.* defol git! **(Allah ona) yürü ya kulum demiş** herhangi bir alanda çok çabuk ilerleyen, çabuk başarı elde edenler için söylenir. **yürüyen merdiven** basamakları sürekli olarak hareket eden bir düzenek üzerine yerleştirilmiş, elektrikle çalışan merdiven. **yürüye yürüye** *ik. be.* **1)** yaya olarak, yürüyerek. **2)** *mec.* ilerleyerek. *ör. Irmak yürüye yürüye tarlalara ulaşmıştı.*
yürünebilme *a.* yürünebilmek eylemi.
yürünebilmek *(ösz)* yürünmeye uygun olmak, yürünme olanağı ya da olasılığı bulunmak. *ör. Bu yolda kolay yürünebilir.*
yürünme *a.* yürünmek eylemi.
yürünmek *(ösz)* yürümek eylemi yapılmak. *ör. Bu havada yürünür mü?*
yürürlük *a.* uygulanır, gereği yapılır, yürütülür, yürür olma durumu. *ör. Yasalarda yürürlük genellikle yayımlanışla başlar.* **yürürlüğe girmek** (bir iş, bir kural, bir yasa, bir yönetmelik vb.) uygulanır, gereği yapılır, yürütülür, yürür duruma gelmek, uygulanmaya başlanmak. **yürürlüğe konmak** (ya da **konulmak**) *huk.* (bir yasa ya da karar vb.) yürür kı-

lınmak, uygulanmaya başlamak. **yürürlükte bulunmak** (bir iş, bir kural, bir yasa, bir yönetmelik vb.) uygulama alanında olmak, uygulanmak. **yürürlükte kalmak** (bir iş, bir kural, bir yasa, bir yönetmelik vb.) uygulama alanında kalmak, uygulamadan kaldırılmamak. **yürürlükte olmak** (bir iş, bir kural, bir yasa, bir yönetmelik vb.) uygulanmakta bulunmak. **yürürlükten kaldırılmak** *huk.* (bir iş, bir kural, bir yasa, bir yönetmelik vb.) artık uygulanmaz olmak, uygulama alanından çekilmek, geçerliği kalmamak.**yürürlükten kaldırmak** (bir iş, bir kural, bir yasa, bir yönetmelik vb.yi) uygulama alanından çekmek. **yürürlükten kalkmak** (bir iş, bir kural, bir yasa, bir yönetmelik vb.) uygulamadan kalkmak, geçerliği kalmamak.

yürütebilme *a.* yürütebilmek eylemi.

yürütebilmek *(-i)* yürütmek elinde olmak, yürütme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yürüteç *a.* yeni yürümeye başlayan çocukların yürümelerine yardımcı olan, onları yürümeye alıştıran araç.

yürütme *a.* **1** yürütmek eylemi. **2** yasaları uygulama işi. *ör. Yürütme görevi hükümetindir.* **3** yönetim, hükümet kuruluşlarının tümü. *ör. Yasalar, yürütmeyi de bağlar.* **yürütme erki** (ya da **gücü**) yasaları uygulamayı ve uygulatmayı üstlenen güç. **yürütme kurulu** bir örgütte, bir kuruluşta yasa, tüzük, yönetmelik, karar vb.yi uygulamakla görevli kurul. **yürütmeyi durdurma kararı** *huk.* ilgili mahkemece verilen ve hükümetin ya da ona bağlı bir makamın bir uygulamasının, bir işleminin bir süre askıda kalmasını sağlayan karar.

yürütmek *(-i; -i, -e)* **1** yürümek eylemini yaptırmak, yürümesini sağlamak. **2** gereğini yapmak, yerine getirmek, uygulamak. *ör. Yasayı yürütmek görevi hükümetindir.* **3** tartışılması ya da kabul edilmesi için öne sürmek. *ör. Bu konuda fikir yürütmek istemedi.* **4** *mec. tkz.* işinden ya da bulunduğu yerden çıkarmak ya da bir başka yere göndermek, atamak. *ör. Siyasacılar bizim kaymakamı yürütmek istiyorlar.* **5** *arg.* bir şeyi, sahibinin haberi olmaksızın almak, çalmak. *ör. Cüzdanımı yürütmüşler.*

yürütücü *s.* (bir işi, karar vb.yi) yürütme yetkisi olan, uygulayan, yürüten.

yürütülebilme *a.* yürütülebilmek eylemi.

yürütülebilmek *(nsz)* yürütülmesi olanaklı olmak ya da yürütülme olasılığı bulunmak.

yürütülme *a.* yürütülmek eylemi.

yürütülmek *(nsz; -e)* yürümesi sağlanmak.

yürütülüş *a.* yürütülmek eylemi ya da biçimi.

yürütülüverme *a.* yürütülüvermek eylemi.

yürütülüvermek *(nsz)* çabucak yürütülmek. *ör. Kalemim kaşla göz arasında yürütülüvermişti.*

yürütüm *a.* **1** yürütmek eylemi. **2** *huk.* (bir kararı, bir yargıyı) yerine getirme, uygulama.

yürüyebilme *a.* yürüyebilmek eylemi.

yürüyebilmek *(nsz)* yürümek elinde olmak, yürümeyi becermek, yürüme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yürüyedurma *a.* yürüyedurmak eylemi.

yürüyedurmak *(nsz)* yürümeye başlayıp sürdürüyor olmak. *ör. Siz yürüyedurun ben az sonra gelirim.*

yürüyüş *a.* **1** yürümek eylemi ya da biçimi. **2** spor yapmak ereğiyle yapılan yürüme. **3** bir olayı protesto etmek, bir konuya dikkati çekmek gibi bir amaçla yapılan topluca yürüme eylemi. *ör. Bugünkü yürüyüşte olay çıktı.* **4** *ask.* birliklerin bir yerden başka yere gitmesi. **yürüyüş düzenlemek** bir olayı protesto etmek, bir konuya dikkati çekmek gibi bir amaçla toplu yürüyüş hazırlayıp uygulamak. **yürüyüş kolu** *ask.* bulunulan yerden ayrılmak, belirli bir bölgeye ulaşmak ereğiyle bir komuta altında, düzenli yürüyüş yapan piyade, zırhlı ya da motorlu birliklerin tümü. **yürüyüş yapmak 1)** spor yapmak ereğiyle yürümek. **2)** bir olayı protesto etmek ya da bir konuya dikkatleri çekmek ereğiyle topluca yürümek. **yürüyüşe çıkmak** yürüyerek dolaşmaya, gezintiye çıkmak. **yürüyüşe geçmek 1)** bir yerden başka bir yere gitmek için yürümeye başlamak, hareket etmek. **2)** bir yeri ele geçirmek, almak için o yere doğru ilerlemek.

yürüyüverme *a.* yürüyüvermek eylemi.

yürüyüvermek *(nsz)* ansızın yürümek.

yüsrü *a.* **1** ince marangozluk işleri yapımında kullanılan kara renkli bir ağaç ve onun kökü. **2** *s.* bu ağaçtan ya da onun kökünden yapılmış olan.

yüz (I) *a.* **1** doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı. **2** bu sayıyı gösteren im, 100, C. **3** *s.* doksan dokuzdan bir fazla olan, on kere on. *ör. Artık yüz liralar da kalmadı.* **4** "kez", "kere" sözcükleriyle birlikte kullanılarak yapılan işin çokluğunu abartmalı bir biçimde anlatır. *ör. Sana yüz kere anlatsam, işe yaramaz.*

yüz (II) *a.* **1** başta, alın, kaş, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm. *ör. Yüzümü yıkadım.* **2** yüzey. *ör. Denizin yüzü yosunluydu.* **3** (kesici araçlarda) keskin kenar, ağız. **4** bir şeyin ön tarafta bulunan bölümü, alnaç. *ör. Evin yüzünde bir at nalı sarkıyordu.* **5** bir yapının dışa bakan düşey yüzeylerinin tümü. *ör. Evin ön yüzü, arka yüzü, yan yüzü.* **6** yastığa, yorgana, kimi zaman döşeğe vb. geçirilen kılıf. *ör. Yorgana yüz yapılacak basmayı özenle seçti.* **7** bir kumaşın, dikişte dışa getirilen gösterişli bölümü. **8** bir şeyin görünen bölümünde kullanılan kumaş. *ör. Koltuğa yüz geçirdim.* **9** *mec.* birinin var olan, görülegelen ya da umulan hoşgörürlüğüne güvenilerek gösterilen cüret. *ör. Hangi yüzle geleceksin?* **10** *mec.* arlanma, sıkılma, utanma. *ör. Sende yüz olsa böyle yapmazdın.* **11** *mec.* iyi davranış, ilgi, yakınlık, dostluk. *ör. Benden yüz görünce ferahlamıştı.* **12** (çıkma

durumunda) nedeniyle. *ör. Onun yüzünden azar işittik.* **13** yan, taraf. *ör. Dağın öteki yüzü ovaydı.* **yüz akı** utanmayı gerektiren bir durumu olmama, onur. *ör. Kişinin yüz akı, işi olmalıdır.* **yüz akıyla** *be.* eksiksiz olarak, başarılı bir biçimde, başararak. *ör. İşimizi yüz akıyla bitirmiştik.* **(bir işten) yüz akıyla** (ya da **yüzünün akıyla**) **çıkmak** kendisinden beklenen işi, saygınlığını, onurunu yitirmeden, eksiksiz biçimde, başarıyla yapıp bitirmek. **yüz bulmak** ilgi ve yakınlık görmek. **yüz bulunca astar istemek** ➻ **yüz verince astar istemek**. **(birinden) yüz çevirmek** her zamanki ilgiyi, yakınlığı artık göstermemek, ona karşı gösterdiği ilgiyi kesmek. **(birine) yüz ekşitmek** *ha.* ondan hoşlanmadığını belli etmek. **yüz etmek** *ha.* **1)** yüz yüze getirmek, yüzleştirmek. **2)** alacaklısını borçlusuna ya da borçlusunu alacaklısına havale etmek. **yüz geri etmek** gerisin geri dönmek, geri çekilmek, kaçmak. **yüz göstermek** ortaya çıkmak, belirmek. **yüz göz** bütün yüz, yüzün her yeri. *ör. Adamda yüz göz kan içinde kalmıştı.* **yüz göz olmak** birbirine karşı ölçülü, saygılı durumu kalmamak, gereksiz bir biçimde senlibenli olmak. *ör. Baba oğul yüz göz olmuşlardı, o yüzden dükkânda iş yürümüyordu.* **yüz kalıbı** insan yüzüne alçı dökülerek çıkarılmış kalıp ve bu kalıptan çoğaltılmış yüz heykeli. **yüz karası** *mec.* utanç verici, utanılacak bir durum ya da şey. **yüz kere** pek çok kez. *ör. Sana bunu yüz kere söyledim, anlamadın.* **yüz kızartıcı** utanç verici, utandırıcı, utanılacak. *ör. Onun yüz kızartıcı hiçbir durumu olmamıştır.* **yüz kızartıcı suç** *huk.* insana yakışmayan, utanç verici suç. **yüz kızartmak 1)** utanç vermek. **2)** (birine) sıkılarak, utanarak, yüzü kızararak yalvarmak. *ör. Ona buna yüz kızartacağına çalışmalısın.* **yüz kızdırmak** utanmayı göze almak. *ör. Yüz kızdırıp, durumu ona anlattım.* **yüz sabunu** el ve yüz yıkamakta kullanılan iyi nitelikli sabun. **yüz surat hak getire** (ya da **yüz surat davul derisi** ya da **yüz surat mahkeme duvarı**) *tkz.* hiç utanması, sıkılması olmayanlar, yüzsüzler için söylenir. **yüz sürmek** büyük sevgi, saygı gösterilen birinin eşiğine, ayağına doğru yüzünü yere sürercesine eğilmek. **yüz takınmak** yüze verilen edayla, biçimle bir duyguyu dışa vurmak, belirtmek. *ör. Onca acı içindeyken bile neşeli bir yüz takınmak olacak şey değildi.* **yüz tutamağı** *ha.* **1)** bir yardıma teşekkür için verilen küçük armağan. **2)** bir olayın gelişme yönünü etkilemek için örnek gösterilen başka bir olay, durum. **(bir şeye) yüz tutmak 1)** yönelmek. *ör. Bu işe yüz tutarsan herkes sevinir.* **2)** gerçekleşmekte olmak, neredeyse olmak, üzere bulunmak, yaklaşmak. *ör. Paramız tükenmeye yüz tutmakta iken bir şey alamayız.* **(bir şey, belli bir durum almaya, olmaya) yüz tutmak** olma yönünde ilerlemek, bir değişikliğin başlangıcında olmak, (bir şey) olmak üzere bulunmak. *ör. Sıvası dökülmeye yüz tutan evde üç kişiydiler.* **yüz verdik deliye, çemrendi sıçtı halıya** "o saygısıza yakınlık gösterdik, şımardı, haddini aştı, terbiyesizlik yaptı, bizi güç durumda bıraktı" anlamında söylenir. **yüz verdikçe yüz daha istemek** yakınlık gösterince şımararak daha çok çıkar sağlamaya çalışmak. **yüz verince astar istemek** kendisine gösterilen çok küçük bir ilgiden şımararak geniş yetki koparmaya, daha çok yarar sağlamaya çalışmak. **yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur** "yönetimin altındaki kimseyle senlibenli olma, yiyecek ve para bakımından sıkıntıya düşürme" anlamında söylenir. **yüz vermek** (birine) ilgi ve yakınlık göstermek, onun bütün davranışlarını hoş görmek. **yüz vermemek (birine, bir şeye)** ilgi ve yakınlık göstermemek, (onu) önemsememek.*ör. Ona yüz vermemek olmaz, çünkü alınır.* **yüz yazısı** *ha.* köy düğünlerinde, gelinin yüzüne yapıştırılan telli pullu süsler. **yüz yüzden utanır** insanlar karşı karşıya gelince daha kolay uzlaşabilir. **yüz yüze** *ik. be.* yüzleri karşı karşıya gelecek biçimde. **yüz yüze bakmak** birbiriyle her zaman görüşür, konuşur durumda olmak, karşılıklı ilişkileri sürmek, karşılıklı ilişkiyi korumak zorunda bulunmak. **yüz yüze gelmek** karşı karşıya gelmek, karşılaşmak. **yüz yüze kalmak** aynı ortamda bir arada olmak. **yüze çıkmak 1)** (bir şey) bir sıvının yüzüne çıkmak. **2)** kendini göstermek, ortaya çıkmak, belli olmak, belirmek. **3)** yüzsüz olmak, şımarmak, yüzsüzleşmek. **yüze duramamak** hatırdan çıkamamak, hatır kıramamak, hayır diyememek. **yüze gülmek 1)** yapmacık olarak güler yüz göstermek, yalandan dost görünmek. **2)** (nesne için) iç açıcı bir görünüşü olmak, alımlı, sevimli görünmek. **yüze gülücü** ikiyüzlü (kimse). **yüze gülücülük** ikiyüzlülük. **yüze soğurma** *fiz.* ve *kim.* maddelerin, bir gazı, buğuyu ya da eriyiği yüzeyi üzerine toplaması olayı; örneğin tuz eriyiğine batırılan bir nesne, eriyikteki tuzun bir bölümünü kendi yüzeyine çeker, bu olay yüze soğurmadır. **(bir şeyin) yüzü açılmak** parlaklığı, güzelliği ortaya çıkmak. **yüzü ak** bir suçu, utanılacak bir durumu bulunmayan (kimse). **yüzü ak olsun** "hiçbir zaman utanılacak bir duruma düşmesin", "sağ olsun" gibi bir iyi dilek sözü olarak kullanılır. **yüzü alabora olmak** can sıkıcı durum nedeniyle yüzü değişmek, sıkıntısı yüzünden anlaşılmak. **yüzü allak bullak olmak** can sıkıcı bir durum, yüzünün durumundan anlaşılmak. **yüzü asık** küskün ve dargın yüzlü, somurtkan (kimse). **yüzü asılmak** somurtmak. **. . .yüzü görmek** . . .-e kavuşmak. *ör. Onun rahat yüzü gördüğü olmamıştır.* **(rahat, uyku, dert vb.) yüzü görmemek** bu şeylerden uzak olmak, . . .-den yoksun bulunmak. *ör. Yol yüzü, elektrik yüzü görmeyen*

köyler şimdi bunlara kavuşmuştur. **yüzü gözü açılmak 1)** toplumsal ilişkiler kurmaya, çevresini, dünyayı tanımaya, anlamaya başlamak. **2)** utanmaz, sıkılmaz bir duruma gelmek, utangaçlıktan kurtulmak. **3)** cinsel ilişkileri, cinselliği öğrenmek. **yüzü gülmek 1)** sevinci, mutluluğu yüzünden belli olmak, neşelenmek, sevinmek. **2)** temiz ve tertipli bir duruma gelmek. *ör. Kadın eli değince evin yüzü güldü.* **3)** feraha kavuşmak, rahatlamak. **(birinin) yüzü kâğıt gibi olmak** herhangi bir nedenle kanı çekilip benzi solmak. *ör. Adamın, polisi görünce, korkudan yüzü kâğıt gibi olmuştu.* **(birine) yüzü kalmamak** (ya da **olmamak**) bir kimseden, daha önce birçok istekte bulunduğu için, yeni bir şey istemeye sıkılmak, utanmak. **yüzü kara** utanacak bir durumu bulunan. **yüzü karışmak** (ya da **yüzü allak bullak olmak** ya da **yüzü alabora olmak**) can sıkıcı bir durum, yüzünün durumundan anlaşılmak. **yüzü kasap süngeriyle silinmiş** hiç utanması, sıkılması olmayan, yüzsüz (kimse). **yüzü kızarmak** utanıp sıkıldığı yüzünün kızarışından anlaşılmak, utanmak, sıkılmak. **yüzü olmamak 1)** (bir şeye) ilgi duymak, görünce dayanamamak. *ör. Tatlıya yüzüm yoktur.* **2)** birine karşı kusurlu olduğu için ya da daha önce kendisinden birçok kez dilekte bulunduğundan artık ondan yeni bir şey istemeye utanmak. **yüzü pek** söylenmesi zor olan şeyleri birinin yüzüne karşı söylemekten çekinmeyen ya da kendisinden istenileni rahatlıkla geri çevirebilen (kimse). **yüzü sıcak** hoşlanılan, sevilen, çekici şeyleri nitelerken kullanılır. *ör. "Paranın yüzü sıcaktır" derler.* **yüzü sirke satmak** yüzü tatlı olmayan bir anlam taşımak, hoşnutsuzluğu yüzünden belli olmak. **yüzü soğuk** hoşlanılmayan, ürkülen şeyleri nitelerken kullanılır. *ör. Ölümün yüzü soğuktur.* **(birinin) yüzü suyuna** (ya da **yüzü suyu hürmetine)1)** ona saygı göstermiş olmak için, onun hatırına değer verildiğinden. **2)** onun saygınlığının oluşturduğu havadan yararlanarak, o havanın yardımıyla, o hava nedeniyle. **(bir şey için) yüzü tutmamak 1)** sıkıldığı için birinden bir şey istemeye ya da ona bir şey söylemeye çekinmek. **2)** haklı da olsa, karşısındakini kıracak bir davranışta bulunmaktan çekinmek. **(bir şeyin) yüzü yazılı kalmak** kullanılmak, yenilmek üzere hazırlanmışken, herhangi bir nedenle hiç dokunulmadan, olduğu gibi kalmak. **yüzü yerde** alçakgönüllü (kimse). **yüzü** (ya da **yüzünün derisi) yere geçmek** (ya da **gelmek**) pek çok utanmak. **yüzü yok** "bir kusuru bulunduğu ya da daha önce birçok şey istemiş olduğu için yeni bir şey istemeye utanıyor" anlamında söylenir. **yüzü yumuşak** istekli olmadığı halde, kendisinden istenileni geri çeviremeyen (kimse). **yüzünden akmak** (bir durum) bir kimsenin yüzünün durumundan açıkça belli olmak. *ör. Kararlılığı yüzünden akmaktaydı.* **yüzünden** (ya da **suratından) düşen bin parça (olmak)** canının çok sıkıldığı yüzünün aldığı durumdan açıkça belli (olmak). *ör. Baktım, babamın yüzünden düşen bin parça, hemen odama geçtim.* **yüzünden kan damlamak** çok sağlıklı olduğu yüzünün renginden belli olmak. **yüzünden okumak 1)** (bir durumu) birinin yüzünden anlamak. **2)** ezbere değil yazılı kâğıttan okumak. **(birinin) yüzüne atılmak** özelliklc bir büyüğüne karşı öfkeli, kırıcı sözler söylemek. **(birinin) yüzüne bağırmak** bir kimseye karşı öfkeyle, saygısızca sözler söylemek. **(birinin) yüzüne bakamaz olmak** bir durum yüzünden birinden çok utanmak. **yüzüne bakılır** (ya da **yüzüne bakılacak gibi**) çirkin sayılmaz, güzelce. **yüzüne bakılmaz** çok çirkin. **(birinin** ya da **bir şeyin) yüzüne bakmamak 1)** bir kimseye darılıp küsmek, onunla bir daha konuşmamak. **2)** bir şeyle ilgilenmemek, ona hiç önem vermemek. *ör. Paranın yüzüne bakmazdı.* **yüzüne bakmaya kıyamamak** (bir kimseyi) pek çok güzel bulmak. **yüzüne bakmaya kıyılmaz** pek çok güzel (kimse). **(birinin) yüzüne bir daha bakmamak** darılıp bir daha konuşmamak. **(birinin) yüzüne duramamak** isteğini yerine getirmek, isteğine hayır diyememek, hatırını kıramamak. **(birinin) yüzüne durmamak** onun, vermesi gerektiği halde vermeye yanaşmadığı şeyi istememek ya da istemekte direnmemek. **(birinin) yüzüne gelmemek** kabahatini görmezlikten gelmek, yüzüne karşı söylememek. **(bir işi) yüzüne gözüne bulaştırmak** gereğince yapamamak, becerememek, yapayım derken bozmak. **(birinin) yüzüne gülmek 1)** (birine) dostmuş gibi görünmek, ikiyüzlü davranmak. **2)** (birine) dostluk, yakınlık, ilgi, güler yüz göstermek. **(birinin** ya da **bir şeyin) yüzüne hasret kalmak** onu uzun bir zaman görememiş, bulamamış olmak, ondan yoksun bulunmak. **(birinin) yüzüne kan gelmek** yüzünün solgunluğu geçip rengi, sağlığı yerine gelmek. **(birinin) yüzüne karşı (söylemek)** karşısında ve kendisinden hiç çekinmeden (söylemek). **yüzüne tükürseler yağmur yağıyor sanır** çok arsız ve onursuz, çok yüzsüz kimseler için kullanılır. **yüzüne vurmak** (ya da **çarpmak**) kabahatini, kusurunu yüzüne karşı söyleyip kendisini ayıplamak. **yüzünü ağartmak 1)** yaptığı işle birine övünç duyacağı bir durum kazandırmak. *ör. Çocuk, başarısıyla babasının yüzünü ağartmak istiyordu.* **2)** yaptığı iş kendisini övüneceği bir duruma kavuşturmak. **yüzünü ekşitmek** (ya da **buruşturmak**) yüzüne, memnun olmadığını, hoşnutsuzluk duyduğunu belirten ya da öfke gösteren bir anlam vermek. **yüzünü gören cennetlik** uzun bir süre ortalıkta görünmeyen kimseler için "hiç görünmüyorsun" ya da "hiç görünmüyor" anlamında söylenir. **yüzünü görmemek 1)** (biri-

ni) uzun bir süre görmemek. *ör. Çoktandır onun yüzünü görmüyorum.* **2)** gereksinim duyulan bir şeyi özlemek, ona özlem duymak. *ör. Halk, gün oluyor, birçok besinin yüzünü görmüyordu.* **(birinin) yüzünü gözünü açmak** (bir çocuğa ya da gence) o zamana değin bilmediği birtakım cinsel bilgileri öğretmek. **(birinin) yüzünü güldürmek** iyilik yaparak mutlu etmek, sevindirmek. **(birinin) yüzünü kara çıkarmak** utanmasını sağlamak, utandırmak ya da utanmasına yol açmak. **(birinin) yüzünü kara çıkarmamak** güvenini boşa çıkarmamak, utandırmamak. **yüzünü kızartmak 1)** birini utanacak duruma düşürmek ya da birinin utanmasına yol açmak. *ör. Oğlan ailesinin yüzünü kızartmaktan çekindi.* **2)** utanmakla birlikte yapmak, istemek. *ör. Yüzümü kızartıp borç istedim, vermedi.* **yüzünü şeytan görsün** sevilmeyen birine karşı duyumsanan nefreti belirtmek için kullanılır. **yüzünü yazmak** *ha.* (gelinin) yüzünü süslemek. **(birinin) yüzünü yere getirmek** (ya da **geçirmek**) utanmasına yol açacak bir davranışta bulunmak, pek çok utandırmak. **(bir işten) yüzünün akıyla çıkmak** kendisinden beklenen işi, saygınlığını, onurunu yitirmeden, eksiksiz biçimde, başarıyla yapıp bitirmek. **yüzünün derisi kalın** utanması, sıkılması olmayan, yüzsüz (kimse). **yüzünüze güller** *ha.* tiksinti verici, iğrendirici bir şey anlatılırken "affedersiniz" anlamında söylenir.

yüzbaşı, -yı *b. a. ask.* rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.

yüzbaşılık *b. a. ask.* yüzbaşının rütbesi ya da görevi.

yüzde *a.* **1** herhangi bir işte, özellikle bir ticaret işinde aracı olan kimseye, yaptığı işin karşılığı olarak, işin toplam tutarının yüzde hesabına göre verilen ücret. **2** *s.* bir sayı sıfatıyla kullanıldığında, yüze bölünen bir şeyin o kadarlık parçasını belirtir. *ör. Ülkenin topraklarının yüzde altmışı ormandı.* **yüzde yüz 1)** kesin olarak, kesinlikle, kuşkusuz. *ör. Koşuya katılsa kazanacağı yüzde yüzdü.* **2)** bütünü, tümü, tamamı. *ör. Şimdiye işin yüzde yüzünün bitmesi gerekirdi.*

yüzdeci *a.* yetişilen, çalışılan kuruluşta ücret yerine kazançtan yüzde hesabına göre pay alan kimse.

yüzdecilik *a.* yüzdeci olma durumu.

yüzdelik *a.* yüzde hesabıyla verilen ücret.

yüzden *s.* ayrıntılara inmeyen, yüzeyde kalan, yüzeysel.

yüzdürebilme *a.* yüzdürebilmek eylemi.

yüzdürebilmek *(-i)* yüzdürme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yüzdürme *a.* yüzdürmek eylemi.

yüzdürmek (I) *(-i)* **1** yüzmek **(I)** eylemini yaptırmak, yüzmesini sağlamak. **2** (batmış ya da karaya oturmuş tekneyi) suyun yüzüne çıkararak yüzer duruma getirmek.

yüzdürmek (II) *(-i)* derisinin çıkarılmasını sağlamak, derisini soydurmak. *ör. Kurbanı kasaba kestirip yüzdürdük, parçalattık.*

yüzdürülebilme *a.* yüzdürülebilmek eylemi.

yüzdürülebilmek *(nsz)* yüzdürülmesi olanak içinde olmak ya da yüzdürülme olasılığı bulunmak.

yüzdürülme *a.* yüzdürülmek eylemi.

yüzdürülmek *(nsz)* yüzmek **(I, II)** eylemi yaptırılmak ya da yüzdürmek **(I, II)** eylemi yapılmak. *ör. Kurban yüzdürüldü. Gemi yüzdürüldü.*

yüzebilme *a.* yüzebilmek eylemi.

yüzebilmek *(nsz; -i)* yüzmek elinde olmak, yüzmeyi becermek, yüzme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

yüzedurma *a.* yüzedurmak eylemi.

yüzedurmak *(nsz)* yüzmeye başlayıp sürüdürüyor olmak. *ör. Biz yüzedurmaktayken üstümüze hızla gelen motor hepimizi korkuttu.*

yüzen *s.* suda batmadan duran.

yüzer *s.* ***(yüz** sayı sıfatının üleştirme biçimi)* her kezinde yüzü bir arada olan, her birinde yüz ya da her birine yüz. *ör. Çocuklara yüzer lira verdi. Kutularda yüzer misket vardı.* **yüzer yüzer** *ik. be.* yüzlük bölükler durumunda, yüzlük bölüklere ayırarak.

yüzergezer *b. a.* ve *s.* hem karada hem suda kullanılabilen (tank, araba, uçak gibi) araç. *eş.* **amfibi**.

yüzerlik *s.* yüz tanesi bir arada olan. *ör. Portakalları kamyona yüzerlik sandıklar halinde doldurduk.*

yüzertop, -pu *b. a.* ➸ **şamandıra**.

yüzey *a. mat.* bir cismi uzaydan ayıran dış ve yaygın bölüm. **yüzey şekilleri** *coğr.* dağ, tepe, yayla, ova, koyak, çukur gibi yeryüzü biçimleri, engebeler.

yüzeyleşme *a.* yüzeyleşmek eylemi.

yüzeyleşmek *(ösz)* yüzey gibi olmak, yüzey durumunu almak.

yüzeyleştirme *a.* yüzeyleştirmek eylemi.

yüzeyleştirmek *(-i)* yüzey durumuna gelmesini sağlamak. *ör. Bu yaklaşım, nesneyi derinliğinden uzaklaştırıyor, yüzeyleştiriyor.*

yüzeysel *s.* **1** yüzeyle ilgili olan. **2** *mec.* derinlere, ayrıntılara inmeyen, yüzeyde kalan. *ör. Sorunlar yüzeysel olarak ele alınıyordu.*

yüzeyselleşebilme *a.* yüzelselleşebilmek eylemi.

yüzelselleşebilmek *(nsz) mec.* yüzeyselleşmesi olanak içinde olmak ya da yüzeyselleşme olasılığı bulunmak.

yüzeyselleşme *a.* yüzeyselleşmek eylemi.

yüzeyselleşmek *(nsz) mec.* yüzeysel duruma gelmek, yüzeysel olmak.

yüzeyselleştirilme *a.* yüzeyselleştirilmek eylemi.

yüzeyselleştirilmek *(nsz) mec.* yüzeysel duruma getirilmek. *ör. Konu iyice yüzeyselleştirilmek istenince, çekici olmuyordu.*

yüzeyselleştirme *a.* yüzeyselleştirmek eylemi.

yüzeyselleştirmek *(-i)* yüzeyselleşmesini sağlamak, yüzeysel bir duruma getirmek, yüzeyselleşmesine yol açmak.
yüzeysellik *a.* yüzeysel olma durumu. *ör. İncelemenin yüzeyselliği hemen anlaşılıyordu.*
yüzgeç *a.* **1** balıklarda ve yüzen memelilerde, genellikle karında ve göğüste çift, sırt, kuyruk ve anüste tek olarak bulunan, dengeyi ve hareketi sağlayan organ. **2** *s. ha.* suda çok iyi yüzen (kimse ya da hayvan).
yüzgeçayaklılar *ç. b. a. hayb.* omurgalı hayvanlardan memeliler sınıfına giren, foklar ve morslar gibi denizde yaşayan, karada yüzgeçlerini ayak gibi kullanabilen alttakım.
yüzgörümlüğü, -nü *b. a.* geleneğe göre güveyin, düğün günü geline verdiği armağan.
yüzkarası, -nı *b. a.* utanmayı gerektiren, utanılacak durum ya da şey.
yüzleme *a.* yüzlemek eylemi.
yüzlemece *be.* **1** bir kimsenin yüzüne karşı. *ör. Ben her şeyi yüzlemece söylemekten yanayım.* **2** *s.* yüz yüze yapılan. *ör. Yüzlemece görüşme iyi sonuç verir.*
yüzlemek *(-i)* **1** kusurunu ya da suçunu yüzüne karşı söyleyerek birini utandırmak, yüzüne vurmak. *ör. Çocuğu yüzlemek olmaz, arsızlaşır.* **2** *ha.* büyüğüne karşı gelir bir tavır içine girmek. *ör. Babasını yüzlemek istemezdi.* **3** *ha.* iki kişiyi karşı karşıya getirerek bir sözün söylenip söylenmediğini araştırmak. **4** *ha.* mindere, yastığa vb. yüz, kılıf geçirmek. **5** *ha.* bir şeyin yüzündeki iyilerini ala ala seçmek. *ör. Manav, domatesleri yüzlemek isteyenlere kızıyor.*
yüzlenme *a.* yüzlenmek eylemi.
yüzlenmek *(nsz)* **1** yüzlemek eylemi yapılmak, yüzlemek eylemine konu olmak. *ör. Yorgan yüzlendi.* **2** yüz bulmak, şımarmak.
yüzler *ç. a. mat.* "ondalık sayı sisteminde bir sayının sağdan sola doğru üçüncü rakamının bulunduğu yer" anlamındaki ***yüzler basamağı*** (ya da ***hanesi***) teriminde geçer.
yüzlerce *s.* ve *be.* birkaç yüz tanesi bir arada, pek çok.
yüzleşebilme *a.* yüzleşebilmek eylemi.
yüzleşebilmek *(nsz; -le)* yüzleşmekten çekinmemek, yüzleşmeyi göze almak, yüzleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yüzleşme *a.* yüzleşmek eylemi.
yüzleşmece *be.* karşı karşıya gelerek.
yüzleşmek *(nsz; -le)* **1** karşılıklı olarak görüşmek, yüz yüze, karşı karşıya gelmek. *ör. İşi, yüzleşerek konuşmakta yarar var.* **2** (iki yan) yüz yüze gelerek birbirine söylediklerini yinelemek. *ör. Doğruyu ben söylüyorum, onunla yüzleşmekten kaçmam.* **3** *mec.* korkulan, çekinilen bir durumla karşılaşmayı, hesaplaşmayı göze almak. *ör. İnsan, kendisiyle yüzleşmekten korkar mı?*
yüzleştirebilme *a.* yüzleştirebilmek eylemi.
yüzleştirebilmek *(-i)* yüzleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yüzleştirilebilme *a.* yüzleştirilebilmek eylemi.
yüzleştirilebilmek *(nsz)* yüzleştirilmesi olanak içinde olmak ya da yüzleştirilme olasılığı bulunmak.
yüzleştirilme *a.* yüzleştirilmek eylemi.
yüzleştirilmek *(nsz)* yüzleşmek eylemi yaptırılmak. *ör. Çocuklar yüzleştirilince sorun anlaşıldı.*
yüzleştirme *a.* yüzleştirmek eylemi.
yüzleştirmek *(-i)* **1** iki yanın yüzleşmesi sağlanmak, yüzleşmek eylemini yaptırmak. **2** *huk.* bir dava sırasında, söyledikleri birbirini tutmayan kişileri karşı karşıya getirerek söylediklerini yineletmek.
yüzlü *s.* **1** yüzü herhangi bir nitelikte olan. *ör. Çopur yüzlü bir adam seni sordu.* **2** *mec.* yüz bulmuş, şımartılmış (kimse). **yüzlü yüzlü** *ik. be. ha.* hiç çekinmeden, utanmadan, sıkılmadan, arsızca.
yüzlük *a.* **1** eskiden kullanılmış olan yüz lira değerinde kâğıt ya da metal para. **2** *mat.* on kuralına göre yazılmış bir tam sayıda sağdan sola doğru üçüncü basamak. **3** *s.* yüz tanesi bir arada olan. *ör. Parayı yüzlük desteler halinde sardı.* **4** *s.* yüz sayısıyla gösterilen bir değeri olan. *ör. Bana, yüzlük dolarlardan üç tane uzattı, bozdurmamı söyledi.*
yüzme *a.* yüzmek eylemi. **yüzme havuzu** içinde yüzme sporu yapılan ya da sağlık ve eğlence amacıyla yüzülen, belirli derinlikleri olan, içi su dolu havuz. **yüzme kesesi** *yaşb.* balıkların su içinde dengesini sağlayan organ.
yüzmek, -er (I) *(nsz)* **1** kol, bacak, yüzgeç gibi organların özel devinimleriyle su yüzeyinde ya da su içinde ilerlemek, durmak, dalıp çıkmak. **2** yüzme sporu yapmak. *ör. Günde birkaç saat yüzmek yararlıdır.* **3** bir sıvının yüzeyinde batmadan durmak. *ör. Tahta suda yüzer.* **4** herhangi bir şeyle üzeri kaplanmak, bir şeye bulanmak. *ör. Sokak pislik içinde yüzmekteydi.* **5** *mec.* herhangi bir durumun en aşırı derecesinde olmak. *ör. Servet içinde yüzüyorlar, kimseye bir yardımları olmuyor.* **yüze yüze** *ik. be.* yüzerek. **yüzer havuz** açık denizde gemi onarımında kullanılan havuz.
yüzmek, -er (II) *(-i)* **1** derisini soymak, derisini çıkarmak. *ör. Kurbanı kesip yüzmek ona düştü.* **2** *ha.* (bir şey için) çok para istemek. *ör. Ona, "biçerdöverinle bizim ekini de biç" desen, seni yüzer.* **yüzüp yüzüp kuyruğuna gelmek** uzun sürmüş bir işin çoğunu yapıp bitirecek duruma gelmek, bitirmek üzere olmak, bitmesine çok az kalmak.
yüznumara *b. a. T. Fr.* ayakyolu, hela.
yüzölçümü, -nü *b. a.* **1** *mat.* bir yerin ya da bir şeyin yüzeyini ölçme işi. **2** bu ölçme sonunda ortaya çıkan miktar. *ör. Evin yüzölçümü yüz on metreydi.*
yüzsuyu, -nu *b. a.* "birine, onurunu sarsacak denli çok yalvarmak" anlamındaki ***(birine) yüzsuyu dökmek*** deyiminde geçer. *ör. Ona buna yüzsuyu dökmekten kurtulmalıydı.*

yüzsüz *s.* utanması sıkılması olmayan, arsız. *ör. Onun gibi yüzsüzleri arkadaş olarak seçmemiz yanlıştı.* **yüzsüz yüzsüz** *ik. be.* yüzsüze yaraşır bir biçimde, utanmaksızın, yüzsüzce.
yüzsüzce *s.* ve *be.* utanmaz, sıkılmaz (bir biçimde), utanmadan, sıkılmadan, arsızca.
yüzsüzleşebilme *a.* yüzsüzleşebilmek eylemi.
yüzsüzleşebilmek *(nsz)* yüzsüzleşmesi olanak içinde olmak ya da yüzsüzleşme olasılığı bulunmak.
yüzsüzleşme *a.* yüzsüzleşmek eylemi.
yüzsüzleşmek *(nsz)* yüzsüz duruma gelmek, utanmaz, sıkılmaz olmak, arsızlaşmak.
yüzsüzleştirebilme *a.* yüzsüzleştirebilmek eylemi.
yüzsüzleştirebilmek *(-i)* yüzsüzleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
yüzsüzleştirilme *a.* yüzsüzleştirilmek eylemi.
yüzsüzleştirilmek *(nsz)* yüzsüzleşmesi sağlanmak, yüzsüzleşmesine yol açılmak. *ör. Çocuk şımartılıp iyice yüzsüzleştirildi.*
yüzsüzleştirme *a.* yüzsüzleştirmek eylemi.
yüzsüzleştirmek *(-i)* yüzsüz duruma getirmek, yüzsüzleşmesine yol açmak. *ör. Çocuğu şımartıp yüzsüzleştirdiler.*
yüzsüzlük *a.* **1** yüzsüz olma durumu, utanmazlık, sıkılmazlık. **2** yüzsüze yaraşır davranış. **yüzsüzlük etmek** yüzsüze yaraşır bir biçimde davranmak.
yüzücü *a.* **1** yüzme sporu yapan kimse. *ör. Yüzücüler varken plaja motorla girilmez.* **2** *sp.* yüzme sporunu profesyonel olarak yapan kimse. *ör. Yüzücülerimiz başarılı oldu.* **3** kasaplık hayvanların derilerini yüzen kimse. **4** *ha.* (birini) sömüren kimse.
yüzücülük *a.* yüzücü olma durumu. *ör. Yüzücülük, mantarın özelliklerindendir.*
yüzük *a.* **1** parmağa geçirilen metal halka. *ör. Parmağında iri taşlı bir yüzük vardı.* **2** yüzük oyunu. *ör. Kış geceleri yüzük oynanırdı.* **yüzüğü geri çevirmek** evlenmekten cayarak yüzüğü geri yollamak, nişanı bozmak. **yüzük oyunu** bir yüzüğü, kapanmış birçok fincanın birinin altına saklama ve bulmaya dayanan bir tür oyun. **yüzük takmak** nişanlanmak.
yüzükoyun *be.* yüzü yere gelecek biçimde. *ör. Çayıra yüzükoyun uzandılar.*
yüzükparmağı, -nı *b. a.* serçeparmaktan önceki parmak.
yüzülebilme *a.* yüzülebilmek eylemi.
yüzülebilmek *(ösz; nsz)* yüzülmesi olanaklı olmak ya da yüzülme olasılığı bulunmak.
yüzülme *a.* yüzülmek eylemi.
yüzülmek *(ösz)* **1** yüzmek eylemi yapılmak. *ör. Soğuk suda yüzülür mü?* **2** *(nsz)* derisi soyulmak, derisi çıkarılmak. *ör. Kurban çabucak kesilip yüzüldü.* **3** *mec.* sömürülmek.
yüzüncü *s.* *(yüz sayısının sıra sıfatı)* sırada doksan dokuzuncudan sonra gelen.
yüzüncülük *a.* yüzüncü olma durumu.
yüzünden *be.* -den dolayı, -den ötürü, nedeniyle. *ör. Senin yüzünden azar işittik.*
yüzüstü *be.* **1** yüzü yere gelecek biçimde, yüzükoyun. *ör. Adam yüzüstü düşmüş.* **2** başlanmış ama bitirilmemiş durumda, bırakılmış durumda. *ör. İşler yüzüstü kalmıştı.* **yüzüstü bırakmak 1)** (birini) tek başına, yapayalnız, kötü bir durumda bırakmak. *ör. İnsan çoluğunu çocuğunu yüzüstü bırakır mı?* **2)** (bir işi) bitirmeden, olduğu gibi bırakmak, bitirmemek. *ör. İşini yüzüstü bırakıp gezmek olur mu?* **yüzüstü kalmak** (bir iş) başlanmak ama bitirilmeden, olduğu gibi bırakılmak, yarım kalmak. *ör. Hastalanınca işler yüzüstü kalmıştı.*
yüzüş *a.* yüzmek eylemi ya da biçimi. *ör. Sporcunun yüzüşü kendine özgü bulundu.*
yüzyıl *b. a.* **1** yüz yıl süren zaman bölümü. *ör. Osmanlılar altı yüzyıl egemen yaşadı.* **2** içinde yaşanılan zaman, çağ. *ör. Yüzyılımızda bilim çok gelişti.* **3** milat başlangıç alınarak yüzer yıllık bölümler durumunda bir zaman birimi olarak numaralanan dönemlerden her biri. *ör. MS II. yüzyılda neler olmuştu?* **4** ayırıcı bir özelliği olan dönem. *ör. Çağımız bilgisayar yüzyılı olmuştur.*
yüzyıllarca *be.* birkaç yüzyıl süresince.
yüzyıllık *b. s.* yaklaşık yüz yıl sürmüş olan. *ör. Ormanda yüzyıllık çınarlar, çamlar vardı.*

Zz

Z, z *a.* **1** Türk abecesinin yirmi dokuzuncu ve son harfi. **2** "ze" adını taşıyan bu harf, sesbilim yönünden dişeti ünsüzlerinin ötümlüsüdür. **3** sıralamada ve sınıflandırmada harfler kullanıldığında, yirmi dokuzuncu maddenin başına getirilir. **4** "z" harfi Türkçede, "zıplamak", "zır zır", "zımbırtı" gibi kimi yansımalar dışında ön seste bulunmaz; bu harfle başlayan sözcüklerin hepsi yabancı dillerden Türkçeye girmiştir.

> **z**
> Latincede öteden beri var olduğu bilinen, ancak bir ara kullanılmaz olan bu harf, gerçekte Yunancadan Latinceye giren sözcüklerde yer alıyordu. Yunanca *zeta*'nın, Fenike dilinde "zeytin" anlamına gelen *zai*' den gelebileceği söylenir. Bu harfin Fenike yazısında altında ve üstünde kendisiyle aynı uzunlukta yatay birer çizgi olan dik bir çizgiden oluştuğu görülür. Harf, klasik Yunancada ve Latincede bugünkü biçimiyle ve abecenin sonunda yer alıyordu. Türk abecesine de Latin yazısından alındı.

zaaf *a.Ar.* **1** (bir şeye karşı) dayanamama, düşkünlük. **2** istenç zayıflığı. **3** zayıflık. **zaaf sayılmak** güçsüzlük, zayıflık, eksiklik olarak görülmek. **zaaf saymak** güçsüzlük, zayıflık, eksiklik olarak görmek.

zabın *s. ha.* arık, düşkün, sıska, zayıf.

zabınlaşabilme *a.* zabınlaşabilmek eylemi.

zabınlaşabilmek *(nsz)* zabınlaşması olanak içinde olmak ya da zabınlaşma olasılığı bulunmak.

zabınlaşıverme *a.* zabınlaşıvermek eylemi.

zabınlaşıvermek *(nsz)* çok çabuk ya da kısa sürede zabınlaşmak.

zabınlaşma *a.* zabınlaşmak eylemi.

zabınlaşmak *(nsz)* zabın duruma gelmek, sıskalaşmak, zayıflamak.

zabınlık *a. ha.* zabın olma durumu, arıklık, düşkünlük, sıskalık, zayıflık.

zabıt, -ptı *a. Ar. esk.* ➻ **tutanak**. **zabıt tutmak** tutanak düzenlemek.

zabıta *a. Ar.* (- . .) **1** yurt içinde genel güvenliği sağlamakla görevli, içişleri bakanlığına bağlı kolluk gücü. **2** kentlerde, belediyelere bağlı, kamu düzenini korumakla görevli yönetim.

zabıtname *b. a. Ar. Far.* (. . - .) *esk.* ➻ **tutanak**.

zabit, -ti *a. Ar.* (- .) *esk.* ➻ **subay**.

zabitan *ç. a. Ar.* (- . -) *esk.* subaylar.

zaç, -çı *a. Ar.* kükürtle demir bileşimlerinden biri.

zaçyağı, -nı *b. a. Ar. T.* derişik sülfürik asidin öteki adı, karaboya.

zade *a. Far.* (- .) *esk.* **1** oğul, oğlu. **2** soylu kişi.

zadegân *ç. a. Far.* (- . -) *esk.* ➻ **aristokrasi**.

zafer *a. Ar.* **1** savaşta kazanılan kesin başarı, yengi, utku. **2** bir yarışmada ya da uğraşıda belli bir çaba sonunda kazanılan başarı.

zafiyet, -ti *a. Ar.* (- . .) *esk.* **1** arıklık, zayıflık. **2** güçsüzlük, dermansızlık, halsizlik.

zagon *a. Bul. arg.* yol yöntem, kural, yasa.

zağ *a. ha.* ➻ **kılağı**.

zağanos *a. Yun. hayb.* ava alıştırılabilen bir cins doğan.

zağar *a.* **1** bir cins av köpeği, tazı. **2** *arg.* muhbir.

zağara *a. Ar. esk.* ceket, palto, manto yakasının üstüne dikilen kürk.

zağarcı *a. tar.* Osmanlı döneminde, padişahın av köpeklerini yetiştiren, onlara bakan, padişahla birlikte ava giden görevli.

zağarlaşma *a. mec.* zağarlaşmak eylemi.

zağarlaşmak *(nsz) mec.* aşağılaşmak, köpekleşmek.

zağarlık *a. mec.* aşağılık, köpeklik.

zağcı *a. ha.* bileyici.

zağcılık *a. ha.* bileyicilik.

zağlama *a. ha.* zağlamak eylemi.

zağlamak *(-i) ha.* **1** bileylemek, kılağılamak. **2** (yılan) hızla akarcasına kayıp gitmek. **3** (iplik) makaradan, yumaktan boşalmak, akmak. **4** (kuş) süzülerek inmek.

zağlanma *a. ha.* zağlanmak eylemi.

zağlanmak *(nsz) ha.* zağlamak[1] eylemine konu olmak, kılağılanmak.

zağlı *s. ha.* keskinleştirilmiş, bilenmiş, kılağılı.

zahir (I) *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** görünürde olan, görünen, belli, açık. **2** *a.* dış görünüş. **3** *be.* görünüşe göre, anlaşılan, meğer.

zahir (II) *s. Ar.* (. -) *esk.* yardımcı olan, arka çıkan, destekleyen (kimse).

zahirde *be. Ar.* (- . .) *esk.* görünüşte.

zahire *a. Ar.* (. - .) *esk.* gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan tahıl.

zahiren *be. Ar.* (-' . .) *esk.* görünüşe göre, dışardan, görünüşte.

zahiri *s. Ar.* (- . -) *esk.* **1** görünürdeki, görünen. **2** içten olmayan, yapay, yapmacık.

zahit *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** dinin yasak ettiği şeylerden sakınan ve din buyruklarını olduğu gibi

yerine getiren (kimse). **2** *mec.* kaba sofu, bağnaz (kimse).

zahitlik *a. Ar. T.* zahit olma durumu.

zahmet, -ti *a. Ar.* yorgunluk, sıkıntı, güçlük, eziyet. **zahmet çekmek** güçlükle karşılaşıp yorulmak, sıkıntıya katlanmak. **zahmet etmek** (ya da **zahmete girmek** ya da **zahmete katlanmak**) bir kimse için yorulmak ya da masrafa girmek. **(birine bir iş) zahmet olmak** yapılan bir işten sıkıntı, yorgunluk duyumsamak. **zahmet olmazsa** "lütfen", "rica ederim" yerine kullanılır. **zahmet olur** "yapmanızı isterim ama size sıkıntı olmasın, teşekkür ederim" gibi söylenen bir incelik sözü. **zahmet vermek** sıkıntı vermek, yormak. **zahmete sokmak** birine yorgunluk, sıkıntı vermek ya da masraf ettirmek. **zahmetine değmek** verilen emeği, çekilen sıkıntıyı karşılamak.

zahmetli *s. Ar.T.* güçlükle yapılan, sıkıntı verici, yorucu, güç. *ör. Zahmetli bir yolculuktan sonra köye vardık.*

zahmetsiz *s. Ar. T.* çok kolaylıkla yapılan, sıkıntı vermeyen, yormayan, kolay, emeksiz. **zahmetsiz rahmet olmaz** çaba gösterilmeden, sıkıntı çekilmeden, istenilen güzel sonuç elde edilemez.

zahmetsizce *be. Ar. T.* (. . .' .) hiç sıkıntı, güçlük çekmeksizin, kolayca.

zail *s. Ar.* (- .) *esk.* sürekli olmayan, ortadan kalkan, yok olan. **zail olmak** *esk.* ortadan kalkmak, yok olmak, giderilmek.

Zaireli *ö. a.* ve *s.* Zaire'de yaşayan halk ve bu halktan olan (kimse).

zait *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** artıran, çoğaltan. **2** *mat.* toplama imi, artı, (+). **3** gereksiz, fazla.

zakkum *a. Ar. bitb.* zakkumgillerden, Akdeniz ikliminde hemen her yerde, akarsu kıyılarında, genellikle kurumuş dere yatakları boyunca kendiliğinden yetişen, boyu beş metreyi bulabilen, hiç yaprak dökmeyen, pembe ya da beyaz renkli çiçekler açan, zehirli bir bitki. *eş. ha.* **ağın**. **zakkum gibi** *mec.* zehir gibi, çok acı.

zakkumgiller *ç. a. Ar. T. bitb.* ikiçeneklilerden, cezayirmenekşesi, zakkum gibi türleri içine alan bir bitki familyası.

zakkumlaşma *a. Ar. T.* zakkumlaşmak eylemi.

zakkumlaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* çok acı bir duruma gelmek, acılaşmak.

zalim *s. Ar.* (- .) haksız ve acımasız davranan, katı yürekli, kıyıcı (kimse).

zalimane *be. Ar. Far.* (-' . - .) acımasız bir biçimde, haksız ve acımasızca, zalimce.

zalimce *be. Ar. T.* (- .' .) acımasız (bir biçimde), acımasızca.

zalimleşebilme *a. Ar. T.* (- . . . . .) zalimleşebilmek eylemi.

zalimleşebilmek *(nsz) Ar. T* (- . . . . .) zalimleşme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

zalimleşme *a. Ar. T.* (- . . .) zalimleşmek eylemi.

zalimleşmek *(nsz) Ar. T.* (- . . .) acımasızlaşmak.

zalimlik *a. Ar. T.* (- . .) **1** zalim olma durumu, acımasızlık. **2** zalime yaraşır davranış. **zalimlik etmek** zalime yaraşır bir biçimde davranmak.

zam, -mmı *a. Ar.* bir şeyin fiyatına ek yapma, fiyatını artırma. **zam gelmek** fiyatı artmak. *ör. Her şeye zam gelmiş.* **zam görmek 1)** fiyatı artırılmak. *ör. Her şey zam görmüş.* **2)** ücreti, aylığı artmak. *ör. Bu ay biraz zam göreceğiz.* **zam yapmak** bir fiyatı artırmak.

zaman *a. Ar.* (. -) **1** bir iş ya da oluşun, bir eylemin içinde geçmekte olduğu, geçtiği ya da geçeceği süre. *ör. Onu gördüğüm zaman söylerim.* **2** bu sürenin belirli bir parçası. *ör. Akşam zamanı yola çıkılmaz.* **3** belirlenmiş, saptanmış olan an. *ör. Otobüs tam zamanında hareket etti.* **4** bir işe ayrılmış ya da bir iş için alışılmış saatler. *ör. İş zamanı, uyku zamanı, yemek zamanı.* **5** dönem, devir. *ör. Osmanlı zamanında halk kuldu.* **6** çağ. *ör. İnsan gençlik zamanında okumaz mı?* **7** mevsim. *ör. Kiraz zamanı, gül zamanı.* **8** bir süreyle ilgili durum ve koşullar. *ör. Her şeyin bir zamanı vardır.* **9** içinde bulunulan dönem. *ör. Zamanımızda kimseye güven olmuyor.* **10** *dilb.* eylemlerin zamanını gösteren, belirttikleri "geçmiş zaman", "şimdiki zaman", "gelecek zaman", "geniş zaman" kavramı. **11** *yerb.* yerkabuğunun geçirdiği gelişimde belirlenen ve taşıllara göre dörde ayrılan geniş evrelerden her biri. **12** *gökb.* Güneş'in ve yıldızların öğlene göre olan açısal uzaklığına karşılık bir ölçü. **13** *müz.* ölçü bölümü. **zaman aralığı** *gökb.* ölçülen iki zaman arasında geçen süre. **zaman ayarlı** belli bir saate ayarlanmış olan. *ör. Banka zaman ayarlı bombayla havaya uçuruldu.* **zaman belirteci** *dilb.* eylemin anlamını zaman kavramı yönünden belirli duruma getiren, sınırlayan belirteç; örneğin "o şimdi gitti", "onu dün görmüştüm" tümcelerinde "şimdi", "dün" sözcükleri zaman belirteccidir. **zaman bırakmak** bir iş için zaman ayırmak ya da zaman kalmasına olanak vermek. *ör. İş, söyleşiye zaman bırakmıyor.* **zaman birimi** *gökb.* yinelenen gök olaylarına dayanılarak seçilen zaman aralığı; örneğin "Güneş günü", "yıldız günü" gibi. **zaman eki** *dilb.* eylemlerde kullanılan, "geçmiş zaman", "şimdiki zaman", "gelecek zaman", "geniş zaman" kavramı veren ek. **zaman kazanmak 1)** bir şeye ayrılan süreyi, işi daha hızlı yaparak azaltmak. **2)** karşı tarafı oyalayarak kendi hazırlanma süresini uzatmak. **zaman kollamak 1)** bir işin sırasını beklemek. **2)** uygun bir fırsat aramak. **zaman öldürmek** zamanını boşa harcamak, boş şeylerle zaman geçirmek. **zaman sana uymazsa sen zamana uy** "yaşadığın zamanın koşulları ve çevrendekilerin gidişi senin tutumuna, anlayışına uygun değilse, sen onlara uymalısın" anlamında söylenir. **(birine) zaman tanımak** biraz daha zaman vermek. **zaman ulacı** *dilb.* eylemin

durumunu, zaman yönünden belirleyen ulaç. *ör. "Onu görünce tanımıştı"da "görünce" zaman ulacıdır.* **zaman vermek** bir iş için belli bir süre ayırmak. **zaman zaman** *ik. be.* belli olmayan zamanlarda, ara sıra, kimi zaman, arada bir, seyrek olarak. **zamana uymak** davranışlarını, kafasını içinde bulunulan çağın, zamanın gereklerine, koşullarına uydurmak. **zamanı dolmak** bir iş için ayrılan süre sona ermek. **(bir şeyin) zamanı geçmek 1)** mevsimi, sırası geçmek. **2)** artık gerekli ve yerinde olmaktan çıkmak, gereği kalmamak. **zamanında 1)** tam istenen süre içinde. **2)** zamanın birinde, eski zamanlarda, eskiden. *ör. Zamanında bizim köyde iyi bir avcı vardı.* **zamanla 1)** aradan bir süre geçince, giderek. *ör. Zamanla her şey değişiyor.* **2)** daha ilerki günlerde, ilerde. *ör. Bunu zamanla öğreneceksiniz.* **zamanla yarışmak** *mec.* belirlenmiş bir zamanda kesinlikle bitirilmesi gereken bir işi, zamanla yarışırcasına, hızla bitirmeye çalışmak.

zamanaşımı, -nı *b. a. Ar. T.* ➤ **süreaşımı.**

zamanbilim *b. a. Ar. T.* tarihsel olayların zamanını konu alan bilim. *eş.* **kronoloji.**

zamanbilimsel *b. s. Ar. T.* zamanbilimle ilgili olan.

zamandaş *s. Ar. T.* oluşumları aynı çağda, zamanda yer alan (şeyler).

zamandışı, -nı *b. s. Ar. T.* zamanın dışında gerçekleşen, olan.

zamandışılık *b. a. Ar. T.* zamandışı olanın özelliği.

zamandaşlık *a. Ar. T.* zamandaş olanların niteliği.

zamandizin *b. a. Ar. T.* **1** tarihsel olayların zaman olarak sırası. **2** *gökb.* gözlemlere dayanarak zaman ölçeğini saptayan ve tutulmaları, gezegenlerle ilgili önemli olayları, yıldızların yerlerini zaman sırasına göre veren bilim. *eş.* **kronoloji.**

zamandizinsel *b. s. Ar. T.* zamandizinle ilgili olan.

zamane *a. Ar.* (. - .) *ha.* **1** çağ, devir. **2** (hafifseme ya da yakınma yoluyla) şimdiki zaman. **zamane adamı** günün adamı. **zamane çocuğu** *mec.* büyüyüp de küçülmüş, her şeyi bilen, zeki çocuk.

zamanlama *a. Ar. T.* zamanlamak eylemi.

zamanlamak *(-i) Ar. T.* **1** herhangi bir işi, bir konuyu olumlu ya da olumsuz olmak üzere istenildiği gibi sonuçlandırmak için en uygun zamanı seçmek. **2** bir işin sürmesi, sürdürülmesi için zamanı planlamak.

zamanlayabilme *a. Ar. T.* zamanlayabilmek eylemi.

zamanlayabilmek *(-i) Ar. T.* zamanlamak elinde olmak, zamanlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

zamanlı *s.* ve *be. Ar. T.* uygun bir zamanda. **zamanlı zamansız** gelişigüzel zamanlarda.

zamanlılık *a. Ar. T.* zamanlı olanın özelliği.

zamansal *s. Ar. T.* zamanla ilgili.

zamansız *s.* ve *be. Ar. T.* uygun olmayan bir zamanda (olan, yapılan).

zamansızlık *a. Ar. T.* **1** zamansız olma durumu. **2** zamanı olmama durumu. *ör. O boyuna zamansızlıktan yakınır.*

zamazingo *a. arg.* **1** adı o anda akla gelmeyen ya da adı söylenmek istenmeyen ufak, değersiz bir şey yerine kullanılır.*eş.* **zımbırtı**[3]. **2** nikâhsız eş, metres, dost, sevgili. *ör. Ali'nin zamazingosu geliyor.*

zambak *a. Ar. bitb.* zambakgillerden, ılıman yerlerde yetiştirilen, soğanı pullu, dik gövdeli, boyu bir metreyi bulabilen, uzun yapraklı, hoş kokulu güzel ve iri çiçekli, yaklaşık elli türü bulunan bir süs bitkisi.

zambakgiller *ç. a. Ar. T. bitb.* birçeneklilerden, soğan, lale, pırasa, çiğdem, zambak gibi bitkileri içine alan bir familya.

Zambiyalı *ö. a.* ve *s.* Zambiya'da yaşayan halk ve bu halktan olan (kimse).

zambur *s.* "kambur ve eğri büğrü" anlamındaki ***kambur zambur*** ikilemesinde geçer.

zamir *a. Ar.* (. -) **1** *esk.* gerçek yüz, içyüz, iç. **2** *dilb.* ➤ **adıl.**

zamk, -kı *a. Ar.* **1** *bitb.* akasya, sütleğen, kitre gibi kimi ağaçların kabuklarından sızarak donan, renksiz ya da sarı kırmızımtırak rekli amorf madde. **2** bu maddenin, yapıştırıcı olarak kullanılan eriyiği. **zamk ağacı** *bitb.* akasya, mimoza gibi zamk ya da reçineli zamka benzeyen maddeler veren okaliptüslere ve daha başka birçok ağaca verilen ortak ad.

zamkinos *a.* (.' . .) *arg.* **1** adı o anda akla gelmeyen ya da adı söylenmek istenmeyen ufak, değersiz bir şey yerine kullanılır. *eş.* **zamazingo, zımbırtı**[3]. **2** nikâhsız eş, metres, dost, sevgili. **3** kaçma, kaçış. **zamkinos etmek** *arg.* savuşup gitmek, kaçmak.

zamklama *a. Ar. T.* zamklamak eylemi.

zamklamak *(-i) Ar. T.* zamk sürmek.

zamklanma *a. Ar. T.* zamklanmak eylemi.

zamklanmak *(nsz) Ar. T.* üzerine zamk sürülmek.

zamklı *s. Ar. T.* üzerine zamk sürülmüş olan.

zamlanabilme *a. Ar. T.* zamlanabilmek eylemi.

zamlanabilmek *(nsz) Ar. T.* zamlanması olanak içinde olmak ya da zamlanma olasılığı bulunmak.

zamlanış *a. Ar. T.* zamlanmak eylemi ya da biçimi.

zamlanıverme *a. Ar. T.* zamlanıvermek eylemi.

zamlanıvermek *(nsz) Ar. T.* çok çabuk ya da kısa sürede zamlanmak. *ör. Benzin bir aya varmadan zamlanıveriyor.*

zamlanma *a. Ar. T.* zamlanmak eylemi.

zamlanmak *(nsz) Ar. T.* zam yapılmak, ederi yükselmek.

zamme *a. Ar. esk.* ➤ **ötre.**

zammedilme *Ar. T.* zammedilmek eylemi.

zammedilmek *(nsz) Ar. T.* eklenmek, (fiyatı) artırılmak.

zammetme *a. Ar. T.* zammetmek eylemi.
zammetmek *(-e) Ar. T. esk.* eklemek, katmak.
zampara *a. Far.* sürekli olarak kadınların ardında koşan çapkın erkek.
zamparalaşma *a. Far. T.* zamparalaşmak eylemi.
zamparalaşmak *(nsz) Far. T.* sürekli olarak kadınların ardında koşmaya başlamak, çapkınlaşmak.
zamparalık *a. Far. T.* **1** zampara olma durumu. **2** zamparaya yaraşır davranış. **zamparalık etmek** kadınlarla düşüp kalkmak, zampara gibi davranmak.
zampik *a. arg.* zampara.
zampiklik *a. arg.* zamparalık.
zan, -nnı *a. Ar.* ➻ **sanı**. **zan altında bulunmak** bir şeyle suçlanmak, sanık durumunda olmak. **zan altında kalmak** suçlu sanılmak.
zanaat, -tı *a. Ar.* (. - .) **1** marangozluk, demircilik, kuyumculuk, terzilik gibi meslek olarak yapılan ve pek çok dalları bulunan, deneyim ve ustalık gerektiren iş. **2** el becerisi isteyen iş.
zanaatçı *a. Ar. T.* (. - . .) belli bir zanaatı meslek olarak yapan, onunla geçimini sağlayan kimse.
zanaatçılık *a. Ar. T.* (. - . . .) zanaatçı olma durumu.
zanaatkâr *a.* ve *s. Ar. Far.* (. - . -) ➻ **zanaatçı**.
zanaatkârlık *a.* ve *s. Ar. Far.* (. - . - .) ➻ **zanaatçılık**.
zangırdama *a.* zangırdamak eylemi.
zangırdamak *(nsz)* güçlü bir ses çıkararak titremek ve sallanmak.
zangırdatış *a.* zangırdatmak eylemi ya da biçimi. *ör. Adamın tahtaları zangırdatışıyla uyandık.*
zangırdatma *a.* zangırdatmak eylemi.
zangırdatmak *(-i)* zangırdamasını sağlamak ya da zangırdamasına yol açmak.
zangırdayış *a.* zangırdamak eylemi ya da biçimi. *ör. Rüzgârdan camların zangırdayışıyla uyandım.*
zangırtı *a.* güçlü titremeyle oluşan ses.
zangır zangır *ik. be.* "çok güçlü bir biçimde" anlamıyla ***etmek***, ***titremek*** ya da ***sarsılmak*** eylemleriyle birlikte kullanılır. *ör. Adam öfkeden zangır zangır titriyordu. Rüzgârdan camlar zangır zangır sarsılmaktayda.*
zangoç *a. Erm.* kilisede hizmet eden ve çan çalan kimse.
zangoçluk *a. Erm. T.* **1** zangoç olma durumu. **2** zangoçun işi, görevi.
zanka *a. Rus.* (.' .) iki atla çekilen kızak.
zanlı *s. Ar. T.* ➻ **sanık**.
zannedilme *a. Ar. T.* zannedilmek eylemi.
zannedilmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **sanılmak**.
zannetme *a. Ar. T.* zannetmek eylemi.
zannetmek *(-i) Ar. T.* ➻ **sanmak**.
zanneyleme *a. Ar. T.* zanneylemek eylemi.
zanneylemek *(nsz) Ar. T.* ➻ **zannetmek**.
zannolunma *a. Ar. T.* zannolunmak eylemi.
zannolunmak *(nsz) Ar. T.* (öyle olduğu) sanılmak.
zanzalak *a. ha.* akasya.
zap *a. İng. (İngilizce "zapping"ten Türkçede kısaltma olarak)* ➻ **zaping**. **zap yapmak** ➻ **zaping yapmak**.
zaparta *a.* (. .' .) *arg.* ➻ **saparta**.
zapçı *a. İng. T.* uzaktan kumanda aygıtını çok sık kullanarak kanaldan kanala atlayan, gezinen (televizyon seyircisi).
zaping *a. İng.* televizyonda, uzaktan kumanda aracını kullanarak kanaldan kanala atlama, geçme, sürekli kanal değiştirme. **zaping yapmak** televizyonda, uzaktan kumanda aracını kullanarak kanaldan kanala atlamak, kanal değiştirmek.
zaplama *a. İng. T.* ➻ **zaping** .
zaplamak *(nsz) İng. T.* ➻ **zaping yapmak**.
zapt *a. Ar.* **1** zorla alma, zorla ele geçirme. **2** bırakınama, tutma. **zapt edilmek** zor kullanılaral ele geçirilmek. **zapt etmek 1)** zor kullanarak ele geçirmek. **2)** güç kullanarak önlemek, bırakmamak, tutmak. *ör. Çocuk, atı zapt etmek için büyük güç harcıyordu.* **3)** söyleneni yazmak, yazıya geçirmek. **4)** söyleneni belleğinde tutmak.
zaptiye *a. Ar. tar.* **1** Osmanlı döneminde, yurtta güvenliği sağlamakla görevli askeri polis örgütü. **2** bu örgütten olan er.
zapturapt *b. a. Ar.* disiplin, sıkıdüzen. **zapturapta** (ya da **zapturapt altına**) **alınmak** düzenli bir duruma getirilmek, düzeni sağlanmak. **zapturapta** (ya da **zapturapt altına**) **almak** düzenli bir duruma getirmek, düzeni sağlamak.
zar (I) *a.* **1** *gövb.* ince ve yumuşak yaprak durumundaki organlara ve organ bölümlerine verilen genel ad; epitelyum örtüsünün özelliklerine göre bu organlara sümüksü zar ya da telsi zar denir. **2** *bitb.* birbirine sımsıkı yapışık gözelerden ya da moleküllerden oluşan ve bitkilerin çeşitli bölümlerini bir kın gibi saran ince tabaka. **3** *esk.* ince perde ya da örtü. **4** *esk.* kadınların örtündükleri çarşaf. **zar gibi** çok ince ve saydam, inecik.
zar (II) *a.* tavlada ve başka oyunlarda kullanılan, kemik, fildişi, plastik gibi maddelerden yapılan, küp biçiminde, altı yüzünde birden altıya değin benekler bulunan oyun aracı. **zar almak** üstün gelmek, oyunu kazanmak, yenmek. **zar atmak** zarları avucu içinde sallayıp hızla yuvarlamak. **zar gelmek** attığı zar istediği gibi gelmek, şansı iyi olmak. **zar kesmek** ➻ **zarını bozmak**. **zar tutmak** istediği sayıyı getirmek ereğiyle, atmadan önce zara parmaklar arasında konum vermek. **zarını bozmak 1)** atılan zarı, karşıdaki oyuncu, geçerli saymamak üzere eliyle karıştırmak. **2)** (tavla oyununda) oyuncu, yenilmesini, yanında oturan kimsenin kendisine şanssızlık getirmiş olmasına bağlamak.
zarafet, -ti *a. Ar.* (. - .) hoşluk, güzellik, incelik.

zarar *a. Ar.* **1** bir şeyin, bir olayın yol açtığı kötü sonuç ya da çıkar yitimi. *eş.* **dokunca. 2** (alışverişte) bir malı aldığı fiyata ya da aldığından daha düşük bir fiyata satma sonucu uğranılan parasal yitik. *ör. Adamın zararı milyonlarcaymış.* **zarar çekmek** zarara uğramak. **zarar etmek 1)** alışverişte kazanç elde edememek ya da malı aldığından daha düşük bir fiyata satmak zorunda kalmak. **2)** (bir işte) yarar elde edememek. **zarar gelmek** kötülüğü dokunmak, kötülük görmek. *ör. Dokunmazsan yılandan bile bir zarar gelmez.* **zarar görmek** ➻ **zarara uğramak. zarar vermek** kötülüğü dokunmak, kötülük etmek. **zarara uğramak** kötü bir durumla, kötü bir sonuçla karşılaşmak. **zarara sokmak** zarara uğramasına yol açmak, zarar vermek. **zararda olmak 1)** alışverişte kâr sağlayamamak. **2)** kötü duruma düşmek. **zararı dokunmak** kötülük etmek, zarar vermek. **zararı olmamak** kötü sonuç vermemek, kötülüğe yol açmamak. **zararı yok 1)** *ha.* oldukça iyi, iyice. *ör. Sağlığının zararı yoktu.* **2)** "önemli değil" anlamında kullanılır. *ör. Zararı yok, siz sonra gelirsiniz.* **3)** özür dileyenlere karşılık olarak, bağışlandığını bildirmek için söylenir.

zararına *be. Ar. T.* **1** herhangi bir kâr elde etmeksizin, zarar ederek. **2** (birinin) yararına olmayarak. *ör. Bu iş onun zararına oldu.*

zararlı *s. Ar. T.* zarar veren, zararı, kötülüğü dokunan, kötü, dokuncalı. **zararlı çıkmak** bir işin sonunda herhangi bir çıkar, yarar elde edememek ya da elindekini de yitirmek. **zararlı olmak 1)** kötülüğü, zararı dokunmak. **2)** zarar etmek.

zararsız *s. Ar. T.* **1** kötülüğü, zararı dokunmayan, zarar vermeyen. **2** *mec.* kötü olmayan, oldukça iyi, iyi sayılabilen. *ör. Zararsız bir yemekten sonra yola çıkıldı.*

zararsızca *be. Ar. T.* zararsız bir biçimde, bir zarara uğramadan, zarar görmeksizin. *ör. Bu işten zararsızca kurtulmak kolay değldi.*

zararsızlaşma *a. Ar. T.* zararsızlaşmak eylemi.

zararsızlaşmak *(nsz) Ar. T. ha. mec.* oldukça iyi bir duruma gelmek.

zararsızlık *a. Ar. T.* zararsız olma durumu.

zarcı *a. arg.* zarla kumar oynayan kimse.

zarcılık *a. arg.* zarla kumar oynama işi, kumarcılık.

zarf *a. Ar.* **1** içine mektup ya da başka kâğıtlar konulan, çeşitli boyutlarda, ağzı zamklı ya da zamksız olabilen kâğıt kese. **2** içine fincan ya da bardak oturtulan metal kap. **3** *esk.* kap, kılıf. **4** *dilb.* ➻ **belirteç. 5** *arg.* zarfçılıkta kullanılan cüzdan, zarf gibi aracın adı.

zarfçı *a. Ar. T. arg.* ıssız bir yolda yere para cüzdanı ya da içi doluymuş gibi gözüken zarf bırakan, sonra da cüzdanı, zarfı bulup alan kimseyi suçlayarak, tehdit ederek ondan para sızdıran dolandırıcı.

zarfçılık *a. Ar. T. arg.* zarfçının yaptığı tür dolandırıcılık.

zarfında *il. Ar. T.* belli bir süre içinde. *ör. Verginin iki gün zarfında yatması gerek.*

zarflama *a. Ar. T.* zarflamak eylemi.

zarflamak *(-i) Ar. T.* zarf içine koymak.

zarflanma *a. Ar. T.* zarflanmak eylemi.

zarflanmak *(nsz) Ar. T.* zarf içine konulmak.

zarflayabilme *a. Ar. T.* zarflayabilmek eylemi.

zarflayabilmek *(-i) Ar. T.* zarflamak elinde olmak, zarflama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

zargana *a. Yun.* (.' . .) *hayb.* uskumrumsugillerden, ılık ve sıcak denizlerde yaşayan, gövdesi silindir biçiminde, boyu bir metreyi bulabilen, gaga gibi uzun ve sivri ağızlı, çevik, sırtı ve yanları yeşil ve lacivert karışımı bir renkte, karnı beyaz, eti lezzetli bir balık.

zarı zarı *ik. be. ha.* ➻ **zari zari.**

zarif *s. Ar.* (. -) **1** ince yapılı, güzel, hoş. *ör. Masasında zarif bir vazo vardı.* **2** biçim, görünüş, durum ve davranışlarıyla hoşa giden, beğenilen. **3** (dil, konuşma vb. için) incelikli, hoş, yumuşak, nükteli. *ör. Zarif sözlerle gönlünü aldım.* **4** hoşa gider bir biçimde konuşan ve davranan. *ör. Zarif insanlarla oturup kalkılır.*

zarifçe *be.* ve *s .Ar. T.* (. .' .) **1** hoş bir biçimde, güzel olarak, oldukça zarif. *ör. Kadın zarifçe eğilip selam verdi.* **2** oldukça zarif, zarife yakın, güzel, hoş sayılabilecek olan. *ör. Zarifçe bir kız seni sordu.*

zarifleşme *a. Ar. T.* zarifleşmek eylemi.

zarifleşmek *(nsz) Ar. T.* zarif bir duruma gelmek.

zariflik *a. Ar. T.* **1** zarif olma durumu, incelik, güzellik, hoşluk. **2** zarif olana yaraşır davranış.

zari zari *ik. be. Far.* (- . - .) *ha.* **1** inleyerek. **2** hüngür hüngür.

zarkanatlılar *ç. b. a. hayb.* karınca, arı gibi eklembacaklıları kapsayan, kanatları zar gibi saydam ve az damarlı olan hayvanlar takımı.

zarp *a. Ar.* **1** ➻ **darp. 2** *ha.* güç, yeğinlik, şiddet.

zarplı *s. Ar. T. ha.* etkisi güçlü olan, yeğin, güçlü, zorlu.

zarsı *s. gövb.* zar **(I)**[1,2] görünüşünde olan, zarı andıran, zara benzeyen.

zart, -tı *a. arg.* ➻ **zarta. zart zurt** *ik. a.* kendini önemli bir kişi olarak göstermek ereğiyle yüksek sesle, atıp tutarak çıkışma. **zart zurt etmek** *arg.* herhangi bir gücü olmadığı halde, kendini önemli bir kişi göstererek bağırıp çağırmak, yüksekten atıp tutarak, yüksek sesle sağa sola çıkışmak.

zarta *a. Ar.* (.' .) *arg.* **1** abartma, atma, övünme. **2** yellenme, osurma, osuruk. **zarta atmak** *arg.* **1)** abartılı biçimde kendini övmek, abartılı konuşmak. **2)** yellenmek, osurmak. **zartayı çekmek** *arg.* ölmek.

zartacı *a. Ar. T. arg.* övüngen, yalancı, uydurukçu, abartmacı.

zartalak *s. ha.* kaba ve yakışıksız konuşan, biçimsiz, çirkin, kaba.

zaruret, -ti *a. Ar.* (. - .) *esk.* **1** zorunlu olma durumu, zorunluk, zorunluluk. **2** yoksulluk içinde bulunma, sıkıntı, yoksulluk.
zaruri *s. Ar.* (. - -) ➻ **zorunlu**.
zar zor *ik. be.* güç hal ile, güçlükle, ucu ucuna, zorlukla.
zat, -tı *a. Ar.* (-) **1** kimse, kişi. **2** *esk.* kendi, özü. **zat işleri** özlük işleri. **zata mahsus** *esk.* ➻ **kişiye özel**.
zaten *be. Ar.* (-' .) doğrusunu isterseniz, aslında, doğrusu, gerçekte.
zati (I) *be. Ar.* (-' .) *ha.* ➻ **zaten**.
zati (II) *s. Ar.* (- -) *esk.* kişinin kendi malı olan, kişisel, özel.
zatülcenp *a. Ar.* (- . .) *hek.* ateş, titreme, göğüs ağrısıyla kendini gösteren, akciğer zarı yangılanması, satlıcan.
Zatülkürsi *ö. b. a. Ar.* (- . . -) *esk. gökb.* ➻ **Altıkardeş**.
zatürree *a. Ar.* (- . . .) *hek.* sancı, ateş ve öksürükle kendini gösteren, tehlikeli bir akciğer yangısı.
zavallı *s. Ar. T.* (.' . .) **1** acınacak denli kötü durumda bulunan. **2** *mec.* gücü bir şeye yetmeyen, güçsüz.
zavallılaşabilme *a. Ar. T.* zavallılaşabilmek eylemi.
zavallılaşabilmek *(nsz) Ar. T.* zavallılaşması olanak içinde olmak ya da zavallılaşma olasılığı bulunmak.
zavallılaşma *a. Ar. T.* zavallılaşmak eylemi.
zavallılaşmak *(nsz) Ar. T.* acınacak biri durumuna gelmek.
zavallılık *a. Ar. T.* zavallı olma durumu.
zaviye *a. Ar.* (- . .) **1** *esk.* köşe. **2** küçük tekke. **3** *mec.* bakış açısı, anlayış, görüş, yaklaşım. **4** *mat.* açı.
zavurt *a.* "yapamayacağı şeyleri yapabilirmiş gibi konuşmak ya da korkutucu iri sözler söylemek" anlamındaki ***avurt zavurt etmek*** deyiminde geçer.
zavzav *s. arg.* acınacak kimse, zavallı.
zayıf *s. Ar.* **1** (insan ve hayvan için) vücudunda, derisi altında yeterince eti ve yağı bulunmayan, sıska, cılız. *ör. Yeterli beslenmemişti, zayıf bir çocuktu.* **2** görevini, işlevini yapacak ölçüde gücü olmayan, güçsüz. *ör. Takım zayıfı, yenildi.* **3** dayanıklılığı, sağlamlığı az olan. *ör. Zayıf ip kopuvermişti.* **4** olanağı, gücü, kaynağı az olan. *ör. O, zayıf devleti güçlü devlet yapmıştı.* **5** *mec.* bilgi, yetenek yönünden güçlü olmayan, yeteneksiz, yetersiz olan. *ör. Okulda zayıf bir öğrenciydi, ticarette başarılı oldu.* **6** kişilikçe ve ruhsal yönden yeterince güçlü olmayan. *ör. Zayıf kimseler çabuk bunalır.* **7** gerçekleşme olanağı, olasılığı çok az olan, kesin olmayan. *ör. İyileşmesi için, çok zayıf da olsa, bir umut vardı.* **8** etkisi, gücü, yoğunluğu, enerjisi az olan, yeterince güçlü olmayan. *ör. Hasta, zayıf bir sesle, inliyordu.* **zayıf düşmek 1)** zayıf duruma gelmek, zayıflamak. **2)** *mec.* gücünü yitirmek, güçsüzleşmek. *ör. Savaşlar nedeniyle devlet zayıf düşmüştü.* **zayıf düşürmek** güçsüz duruma getirmek, güçsüzleşmesine yol açmak, zayıflatmak. **zayıf nahif** aşırı ölçüde zayıf, çok zayıf, çelimsiz, cılız.
zayıfça *s. Ar. T.* biraz zayıf.
zayıflama *a. Ar. T.* **1** zayıflamak eylemi. **2** hastalık, besinsizlik nedeniyle ya da rejimle şişmanlığın azalması.
zayıflamak *(nsz) Ar. T.* **1** zayıf duruma gelmek. **2** *mec.* gücünü yitirmek, güçsüzleşmek. *ör. Uzun süren savaşlar nedeniyle devlet iyice zayıflamıştı.*
zayıflatabilme *a. Ar. T.* zayıflatabilmek eylemi.
zayıflatabilmek *(-i) Ar. T.* zayıflatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
zayıflatıcı *a.* ve *s. Ar. T.* zayıflamaya yol açan, zayıflatan.
zayıflatma *a. Ar. T.* zayıflatmak eylemi.
zayıflatmak *(-i) Ar. T.* zayıf duruma getirmek, zayıflamasını sağlamak, zayıflamasına yol açmak.
zayıflayış *a. Ar. T.* zayıflamak eylemi ya da biçimi.
zayıflayabilme *a. Ar. T.* zayıflayabilmek eylemi.
zayıflayabilmek *(nsz) Ar. T.* zayıflaması olanak içinde olmak ya da zayıflama olasılığı bulunmak.
zayıflayıverme *a. Ar. T.* zayıflayıvermek eylemi.
zayıflayıvermek *(nsz) Ar. T.* çok çabuk ya da kısa sürede zayıflamak.
zayıflık *a. Ar. T.* **1** zayıf olma durumu. **2** zayıf olanın özelliği. **3** zayıf olana yaraşır davranış. **4** *mec.* güçsüzlük.
zayi, -i *s. Ar.* (- .) *esk.* **1** ➻ **yitik**. **2** elden çıkmış, yok olmuş. **3** işe yaramayan, yararsız, boş. **4** *a.* yitme. **zayi etmek** ➻ **yitirmek**. **zayi olmak** ➻ **yitmek**.
zayiat, -tı *ç. a. Ar.* (- . -) *esk.* boşa elden çıkan şeyler, yitikler. **zayiat verdirmek** yitirmesini sağlamak, zarar ziyana uğratmak. **zayiat vermek** zarar ziyana uğramak, yitikler vermek, zarar görmek.
zayiçe *a. Far.* (- . .) *esk.* yıldızların, belli bir zamandaki yerlerini, durumlarını gösteren çizelge. **(birinin) zayiçesine bakmak** bir inanışa göre, yıldızların durumuna bakarak bir kimsenin geleceğinden haberler vermek, talihini okumak.
ze *a.* Türk abecesinde "z" harfinin adı.
zeamet, -ti *a. Ar.* (. - .) *tar.* ➻ **tımar**[4].
zebani *a. Ar.* (. - -) **1** cehennemde bekçi olduğuna inanılan, eli topuzlu, çok iriyarı ve çok güçlü, korkunç yaratık. **2** zebella.
zebanzet *s. Far. esk.* konuşma sırasında alışkanlıkla sıkça kullanılan (söz).
zebella *a.* (. . -) *ha.* çok iriyarı ve güçlü kuvvetli, korkunç görünüşlü kimse.
zebercet *a. Ar. min.* cam gibi parlak, sarı renkte, doğal demir ve magnezyum silikat.

zebra *a. İt.* (.' .) *hayb.* tekparmaklılardan, Afrika'da, özellikle Etiyopya ve Somali'de yaşayan, yapı ve irilik yönünden ata çok benzeyen, derisi pijama giymiş gibi tümüyle yol yol çizgili olan memeli hayvan.
zebun *s. Far.* (. -) *esk.* güçsüz, arık, zayıf. **zebun etmek 1)** güçsüz bırakmak. **2)** *mec.* zavallı duruma getirmek. **zebun olmak** bir kimseyi çok sevmek, ona aşırı düşkün olmak.
zebunküş *s. Far.* (. - .) *esk.* güçsüzleri ezen, acımasız (kimse).
zebunlaşma *a. Far. T.* zebunlaşmak eylemi.
zebunlaşmak *(nsz) Far. T.* güçsüz duruma düşmek, güçsüzleşmek.
zebunluk *a. Far. T.* zebun olma durumu, güçsüzlük.
Zebur *ö. a. Ar.* (. -) Tanrı'ca Davut Peygamber'e gönderildiğine inanılan kutsal kitap.
zecir, -cri *a. Ar. esk.* **1** yasak etme, yaptırmama, yasaklama. **2** bir işi zor kullanarak yaptırma. **3** eziyet etme.
zecren *be. Ar.* (.' .) *esk.* **1** yasaklayarak. **2** zor kullanarak, zorlayarak, zorla. **3** eziyet çektirerek, eziyet ederek.
zecri *s. Ar.* (. -) *esk.* yasaklayan, zorlayan, zorlayıcı, yasaklayıcı. **zecri tedbir** *esk.* bir şeyi zorla yaptırmak için başvurulan yol.
zedeleme *a. Far. T.* zedelemek eylemi.
zedelemek *(-i) Far. T.* **1** üzerinde çürükler oluşturmak, berelemek. **2** zarar vermek.
zedelenebilme *a. Far. T.* zedelenebilmek eylemi.
zedelenebilmek *(nsz) Far. T.* zedelenmesi olanak içinde olmak ya da zedelenme olasılığı bulunmak.
zedeleniş *a. Far. T.* zedelenmek eylemi ya da biçimi.
zedelenme *a. Far. T.* zedelenmek eylemi.
zedelenmek *(nsz) Far. T.* **1** vurma, çarpa sonucu berelenmek, ezilmek. **2** zarar görmek.
zedeleyebilme *a. Far. T.* zedeleyebilmek eylemi.
zedeleyebilmek *(-i) Far. T.* zedeleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
zedeli *s. Far. T.* zedelenmiş olan. *ör. Domatesin zedelilerini yemekte kullandım.*
zefir *a. Yun.* genellikle gömlek yapımında kullanılan, ince ve çizgili bir tür pamuklu kumaş.
zehap *a. Ar.* (. -) *esk.* sanı, sanma.
zehir, -hri *a. Far.* organizmaya girdiğinde, kimyasal etkisiyle fizyolojik işlevleri bozan ve miktarına göre canlının ölümüne yol açabilen madde.*eş.* **ağı. zehir gibi 1)** (yenilen, içilen şeyler için) çok acı. **2)** (hava için) çok soğuk. **3)** (insan için) çok becerikli, çok yetenekli, usta. **4)** çok üstün. **zehir hafiye** *mec.* göz açtırmaz sert kimse. **zehir kesilmek** *mec.* çok zehir gibi olmak, çok acılaşmak. **zehir saçmak 1)** (zehirli bir madde) zehrini çevreye yaymak. *ör. Belediye zehir saçan işyerlerini denetlemiyor.* **2)** *mec.* kötü düşüncelerini başkalarına aşılamak. **zehir zemberek** son derecede acı, çok acı. **zehir zıkkım** *mec.* son derecede ağır, çok acı. *ör. Ona zehir zıkkım bir mektup yazdım.* **zehir zıkkım olsun** yapılan bir iyiliği, özellikle yediğini yadsıyan kimseler için ilenme olarak söylenir.
zehirleme *a. Far. T.* zehirlemek eylemi.
zehirlemek *(-i) Far. T.* **1** öldürmek ereğiyle, yedirmek, içirmek gibi bir yolla zehir vermek.*eş.* **ağılamak. 2** *mec.* biri kimseye zararlı düşünceler, zararlı duygular aşılamak.
zehirlenebilme *a. Far. T.* zehirlenebilmek eylemi.
zehirlenebilmek *(nsz) Far. T.* zehirlenmesi olanaklı olmak ya da zehirlenme olasılığı bulunmak.
zehirleniş *a. Far. T.* zehirlenmek eylemi ya da biçimi.
zehirlenme *a. Far. T.* **1** zehirlenmek eylemi. **2** yılan, arı sokması vb. sonucu görülen hastalık.
zehirlenmek *(nsz) Far. T.* **1** zehirlemek eylemine konu olmak. *eş.* **ağılanmak. 2** *mec.* zararlı görüşler edinmek.
zehirleyebilme *a. Far. T.* zehirleyebilmek eylemi.
zehirleyebilmek *(-i) Far. T.* zehirleme olanağı ya da olasılığı bulunmak.
zehirleyici *s. Far. T.* zehirleme özelliği bulunan, zehirleyen.
zehirleyiş *a. Far. T.* zehirlemek eylemi ya da biçimi. *ör. Sigaranın insanı zehirleyişi kesindir.*
zehirli *s. Far. T.* **1** zehir taşıyan, zehri olan. *ör. Zehirli yılanlar tehlikelidir.* **2** *mec.* zararlı (duygu, düşünce, görüş). **zehirli gaz** zehirleme özelliği bulunan gaz.
zehirlilik *a. Far. T.* zehirli olma durumu ya da özelliği.
zehirsiz *s. Far. T.* zehir taşımayan, zehri olmayan. *ör. Zehirsiz yılanlar elle tutulabilirmiş.*
zehretme *a. Far. T.* zehretmek eylemi.
zehretmek *(-i) Far. T. mec.* tatsızlık çıkarıp üzüntüye yol açmak.
zehrolma *a. Far. T.* zehrolmak eylemi.
zehrolmak *(nsz; -e) Far. T. mec.* hoşça vakit geçirmek, zevk almak umulurken tatsızlıkla, üzüntüyle karşılaşmak. *ör. Yaşam ona zehrolmuştu.*
zekâ *a. Ar.* (. -) **1** insanın düşünme, akıl yürütme, nesnel gerçekleri algılama, kavrama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tümü. **2** *ruhb.* soyutlama, öğrenme ve yeni durumlara uyma yeteneklerinin toplamı. **zekâ bölümü** *eğit.* bir kimsenin zihin gücünün düzeyini gösteren değer. **zekâ düzeyi** *ruhb.* kişinin zekâ testinde eriştiği zekâ yaşı. **zekâ geriliği** *eğit.* zihnin, zekânın, türlü nedenlerle görevinde gösterdiği yavaşlama, duraklama ve gerileme durumu. **zekâ testleri** *eğit.* bir kimsenin doğal yeteneğini ya da genel yaşantılar yoluyla gelişen kişiliğini, zekâsının durumunu ölçmek için hazırlanmış olan bir dizi soru. **zekâ yaşı** *eğit.* bir zekâ testinden elde

edilen puanın, o zekâ testinin ortalamasına göre gösterdiği yer.
zekât, -tı *a. Ar.* (. -) İslamlıkta, İslamın beş şartından biri olan, sahip olunan mal ve paranın kırkta birinin her yıl sadaka olarak dağıtılması. **zekât vermek** İslamlıkta, sahip olunan malın ve paranın kırkta birini sadaka olarak dağıtmak.
zeker *a. Ar.* erkeklik organı, penis.
zeki *s. Ar.* (. -) **1** anlama, kavrama yeteneği çok ileri düzeyde olan. **2** çabuk ve kolay kavrayan. **3** zekâ varlığı gösteren.
zekice *be.* ve *s. Ar. T.* (. .' .) zekiye yaraşır bir biçimde.
zekilik *a. Ar. T.* zekâ yönünden ilerilik, zeki olma durumu, zeki olanın özelliği.
zelil *s. Ar.* (. -) *esk.* küçük ve aşağı görülen, aşağılanan, horlanan.
zelve *a. Yun. ha.* sabana koşulan öküzün boyunduruktan çıkmasını önlemek için, boynunun iki yanından boyunduruğa, aşağıya doğru geçirilen eğri çubuk.
zelzele *a. Ar. esk.* ➻ **deprem**.
zem, -mmi *a. Ar.* kınama, kötüleme, yerme, yergi.
zemberek *a. Far.* **1** mekanik saatlerde bulunan, kurulan ve saatin çeşitli parçalarını devindiren yay. **2** kapılara takılan yaylı kapama düzeneği. **3** *tar.* hayvan sırtında taşınabilen küçük top. **4** *tar.* çelikten ya da pirinçten yapılmış ok. **zembereği boşalmak** (ya da **boşanmak**) **1)** zembereği kurulu durumdayken kurgusu bitmek. **2)** zembereği bozulup kurulmaz duruma gelmek. **3)** *mec.* kendini tutamayarak uzun uzun ve sesli bir biçimde gülmek. **zemberek gibi** ansızın, birdenbire. *ör. Delikanlı, zemberek gibi boşanıp saldırdı.*
zemberekçi *a. Far. T. tar.* Osmanlı döneminde, zemberek kullanan yeniçeri askeri.
zemberekli *s. Far. T.* zemberekle çalışan, zembereği olan. *ör. Zemberekli saatlerin modası geçti.*
zembil *a. Ar.* **1** hasırdan örülmüş kulplu torba. **2** *ha.* sepet, küfe.
zembilotu, -nu *b. a. Ar. T. bitb.* buğdaygillerden, çorak yerlerde yetişen, ayrıkotuna benzeyen bir ot.
zemheri *a. Ar.* kışın en şiddetli zamanı, karakış. **zemheri zürefası (gibi)** kışın ince giysi giyen kimseler için alay yollu söylenir. **zemheride kar yağmadan kan yağması iyi** "zemheride yağış olursa çiftçiler o mevsimdeki tarla işlerini yapamaz, tarlalarını süremez, o yüzden de o yıl ürün az olur" anlamında söylenir. **zemheride sür de çalı ile sür** iyi ürün alabilmek için tarlanın kışın sürülmesi gerektiğini anlatır. **zemheride yoğurt isteyen cebinde bir inek taşır** gerçekleşme olanağı bulunmayan bir zamanda bir şey isteyen kimse, isteğini gerçekleştirecek çözümü bulmak zorundadır.
zemin *a. Far.* (. -) **1** taban, yer, döşeme. **2** kumaş, süslü kâğıt, halı, yer muşambası, tablo gibi desenli nesnelerde, desenlerin altındaki renk. **3** *mec.* dayanak, temel, yer, ortam. **4** *esk.* dünya, yeryüzü. **zemin hazırlamak** uygun ortam yaratmak. **zemin katı** yerkatı. **zemin ve zamana uygun** konuya ve içinde bulunulan duruma uygun (söz). **(herhangi bir) zeminde** (herhangi bir) konuda.
zeminlik *a. Far. T. ha.* yeraltı barınağı.
zemmedilme *a. Ar. T.* zemmedilmek eylemi ya da biçimi.
zemmedilmek *nsz) a. Ar. T.* hakkında kötü sözler söylenmek, aşağılanmak, kötülenemek, yerilmek.
zemmetme *a. Ar. T.* zemmetmek eylemi.
zemmetmek *(-i) Ar. T.* dedikodusunu yapmak, çekiştirmek, kınamak, kötülemek, yermek.
zemzem *a. Ar.* **1** Kâbe yakınında bulunan bir kuyunun adı. **2** bu kuyunun Müslümanlarca kutsal olan suyu. **zemzem kuyusuna işemek** adının anılmasını sağlamak ereğiyle herkesi iğrendiren ve kızdıran kötü bir iş yapmak. **(biri ötekinin yanında) zemzemle yıkanmış (olmak)** ikisi de kötü olmakla birlikte biri öylesine kötü ki, öteki onun yanında çok iyi (olmak).
zen *a. Far. esk.* kadın.
zencefil *a. Ar.* **1** *bitb.* zencefilgillerden, tropikal iklimlerde, özellikle Hindistan'da ve Malezya'da bahçelerde yetiştirilen, kalın ve yumuşak köksaplı bir bitki. **2** bu bitkinin köksapından elde edilen ve baharat olarak kullanılan toz.
zencefilgiller *ç. a. Ar. T. bitb.* birçeneklilerden, kakule, zencefil, zerdeçal gibi ırlı bitkileri kapsayan bir familya.
zenci *a. Ar.* **1** kara ırktan olan kimse. **2** *mec.* fellah.
zendost, -tu *b. s. Far. esk.* kadınlara çok düşkün olan (erkek), kadıncıl, zampara. *ör. Beyoğlu'nun zendostları sıra sıra dizilmiş.*
zendostluk *a. Far. T. esk.* kadınlara düşkün olma durumu. *eş.* **zamparalık**.
zengin *s. Far.* **1** parası ve malı çok olan, varlıklı. *eş.* **varsıl**. **2** yararlı ya da kendisinden beklenilen, istenilen kimi nitelikleri çok olan. *ör. Okulun zengin bir kitaplığı vardı. Türkçe zengin bir dildir.* **3** bol ürün veren, verimli. *ör. Çukurova toprağı zengindir.* **4** gösterişli. *ör. Zengin giysi insanı şık yapar.* **zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolunu şaşırır** "zengin olanlar para gücüyle en zor işlerini bile başarırlar, her güçlüğü yenerler, yoksul olanlarsa, parasızlık yüzünden, en kolay işlerinde bile başarıya ulaşamaz" anlamında söylenir. **zengin durmak** (giysi vb. için) oldukça iyi, şık görünmek. **zengin edilmek** varsıl duruma getirilmek, varsıllaştırılmak. **zengin etmek** varsıllaşmasın sağlamak, varsıllaştırmak. **zengin olmak** çok mal ve para edinmek. **zengin uyak** (ya da **kafiye**) *yaz.* dizelerde, en az üç sesin benzeşmesiyle oluşan uyak; örneğin "uyumaktan/yumaktan",

"binerdi/gülerdi" gibi. **zenginin horozu bile yumurtlar** zengin kişi, en kısır sanılan işlerden bile kazanç elde etme yolunu bulur. **zenginin malı züğürdün çenesini yorar** "yoksullar, zenginlerin malını, parasını konuşur dururlar, bu onların çenesini yormaktan başka bir işe yaramaz" anlamında söylenir.

zenginerki, -ni *b. a. Far. T. topb.* ➻ **varsılerki**. *ör. Zenginerki toplumbilim terimi olarak yeni bir sözcüktür.*

zenginleme *a. Far. T.* zenginlemek eylemi.

zenginlemek *(nsz) Far. T.* ➻ **zenginleşmek**.

zenginleşebilme *a.* zenginleşebilmek eylemi.

zenginleşebilmek *a. Far. T.* zenginleşebilmek eylemi.

zenginleşebilmek *(nsz) Far. T.* zenginleşmesi olanak içinde olmak ya da zenginleşme olasılığı bulunmak.

zenginleşiverme *a. Far. T.* zenginleşivermek eylemi.

zenginleşivermek *(nsz) Far. T.* çabucak ya da kısa sürede zenginleşmek.

zenginleşme *a. Far. T.* zenginleşmek eylemi.

zenginleşmek *(nsz) Far. T.* zengin duruma gelmek. *eş.* **varsıllaşmak**.

zenginleştirebilme *a. Far. T.* zenginleştirebilmek eylemi.

zenginleştirebilmek *(-i) Far. T.* zenginleştirmek elinde olmak, zenginleştirme olanağı ya da olasılığı bulunmak.

zenginleştirilebilme *a. Far. T.* zenginleştirilebilmek eylemi.

zenginleştirilebilmek *(nsz) Far. T.* zenginleştirilmesi olanak içinde olmak ya da zenginleştirilme olasılığı bulunmak.

zenginleştirilme *a. Far. T.* zenginleştirilmek eylemi.

zenginleştirilmek *(nsz) Far. T.* varsıl duruma getirilmek, varsıllaşması sağlanmak, varsıllaştırılmak.

zenginleştirme *a. Far.T.* zenginleştirmek eylemi.

zenginleştirmek *(-i) Far. T.* zengin duruma getirmek, zenginleşmesini sağlamak, zenginleşmesine yol açmak. *eş.* **varsıllaştırmak**.

zenginlik *a. Far. T.* zengin olma durumu. *eş.* **varsıllık**.

zenne *a. Far. esk.* **1** kadın (eşyası). **2** *tiy.* ortaoyununda, kadın giysileri giyip kadın rolüne çıkan erkek oyuncu. **zenneye çıkmak** *tiy.* ortaoyununda, erkek oyuncu, kadın giysileri giyerek kadın rolünü oynamak. *ör. Kadın oyuncuların olmadığı yıllarda erkek oyuncular zenneye çıkarmış.*

zenneci *a. Far. T. esk.* kadın eşyası satan kimse.

zennelik *a. Far. T. esk.* **1** *tiy.* kadın rolü. **2** *s.* kadınlara göre, kadınlara yarar (eşya).

zephiye *a. Ar. esk.* eskiden, kesimevinde kesilen hayvanlar için kasapların ödedikleri vergi.

zeplin *a. Al. (yapımcısı Kont Ferdinand von Zeppelin'in adından)* (.' .) gazla, çoğunlukla hidrojen ya da helyumla şişirilmiş, hava taşıtı olarak kullanılan, istenildiği gibi yönlendirilebilen çok büyük balon. *ör. Zeplinle seyahat hoş olurmuş.*

zer *a. Far. esk.* altın.

zerdali *a. Far.* (. - .) **1** *bitb.* kayısının küçük meyve veren türü. **2** bu ağacın kayısıya benzeyen, acı çekirdekli ve kayısıdan küçük meyvesi.

zerde *a. Far.* safranla renk ve koku verilen, şekerli, bir çeşit pirinç peltesi.

zerdeçal *a. Far. bitb.* zencefilgillerden, Asya'nın sıcak bölgelerinde yetişen, sivri uçlu yaprakları, sarı renkte çiçekleri olan, köksaplarından safrana benzer bir madde çıkarılan, yemeklere çeşni vermek için baharat olarak da kullanılan bir bitki.

zerdeva *a. hayb.* ➻ **ağaçsansarı**.

Zerdüştçülük *ö . a. Far.T.*
MÖ VII. yüzyılda İran'da Zerdüşt'çe kurulmuş olan bir din. Zerdüştçülüğe göre iyilikle kötülük aynı kaynaktan çıkamaz, çünkü iyilikle kötülük, aydınlıkla karanlık arasında sürekli bir savaş vardır. Bu savaş iyiliğin, aydınlığın yengisiyle sonuçlanacaktır. Onun için insan iyilikten, aydınlıktan, gökyüzünden yana olmalıdır.

Zerdüşti *s.Far.* (. . -) **1** Zerdüştçülüğü din olarak benimsemiş olan (kimse). **2** Zerdüştçülükle ilgili.

zerk, -ki *a. Ar. esk.* bir sıvıyı vücuda vb. şırıngayla verme işi. **zerk edilmek** (sıvı) vücuda şırıngayla verilmek. *eş.* **içitilmek**. **zerk etmek** bir sıvıyı vücuda vb. şırıngayla vermek. *eş.* **içitmek**.

zerre *a. Ar.* **1** çok ufacık parçacık. **2** *esk.* molekül. **zerre kadar** bir parçacık bile olsa, hiç mi hiç, çok az olsun. *ör. Yakınmanın zerre kadar yararı olmadı.* **zerresi kalmamak** (ya da **olmamak** ya da **yok**) hiç bulunmamak, hiç kalmamak, tümüyle tükenmek.

zerrin *s. Far.* **1** *esk.* altından yapılmış. **2** *a.* altın rengi, sarı. **3** *a. bitb.* fulya.

zerzevat, -tı *a. Far. Ar.* sebze.

zerzevatçı *a. Far. Ar. T.* sebzeci.

zerzevatçılık *a. Far. Ar. T.* sebzecilik.

zevahir *ç. a. Ar.* (. - .) bir şeyin dışardan görünüşü, dış görünüş, dışyüz, görünüş[3]. **zevahiri kurtarmak** bir işi gereğince değil, yapılıyor dedirtmek için üstünkörü bir biçimde yapmak, yapıyor görünmek.

zeval, -li *a. Ar.* (. -) *esk.* **1** yok edilme, yok olma, ortadan kalkma, sona erme. **2** bozulma. **3** kabahat, sorumluluk, suç. **4** öğle. **zeval bulmak** (ya da **zevale ermek**) bozulup yok olmak, ortadan kalkmak, çökmek. **zeval vakti** *esk.* gün ortası, öğle zamanı, öğle. **zeval vermek** ortadan kaldırmak, yok etmek, zarar vermek, çökmesine yol açmak. **zeval vermemek** korumak. **zevale yüz tutmak** bozulmaya, alçalmaya, çökmeye, yok olup gitmeye

başlamak. **(birine) zevali olmak** zararı dokunmak.
zevali *s. Ar.* (. - -) *esk.* zevalle ilgili. **zevali saat** *esk.* öğle vaktini, saat 12.00'yi başlangıç olarak alan saat.
zevalsiz *s. Ar. T.* ortadan kalkmayan, yok olmayan, çöküş yaşamayacak olan, bitmeyen, kalımlı.
zevat, -tı *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* kişiler, zatlar.
zevce *a. Ar. esk.* erkeğin nikâhlandığı kadın, nikâhlı eş (kadın).
zevcelik *a. Ar. T.* zevce olma durumu, karılık, eşlik.
zevç *a. Ar. esk.* kadının nikâhlandığı erkek, koca, eş.
zeveban *a. Ar.* (. . -) *esk.* ergime. **zeveban etmek** *esk.* ergimek.
zevk, -ki *a. Ar.* (**k** kalın okunur) **1** hoşa giden ya da çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duyum ya da duygu. **2** güzeli çirkinden ayırabilme yetisi. *eş.* **beğeni**. **3** tat, lezzet. **4** hoşa giden ve eğlendiren şey. **5** *mec.* eğlence. **(bir şeyden) zevk almak** (ya da **duymak**) tat almak, beğenmek, hoşlanmak. **zevk ehli** eğlenmeyi seven kimse. **zevk etmek** eğlenmek. **zevk için 1)** yalnızca eğlenmek amacıyla. **2)** alay etmek için, alay olsun diye. **zevki çıkmak** hoşa gitmek, hoş olmak. **zevki selim** en yüksek beğeni. **zevki selim sahibi** güzelden anlama, beğenme yeteneği üstün ve tam olan kimse. **zevkinde olmak** (ya da **zevkine bakmak**) yalnız kendi eğlencesini, kendi zevkini düşünmek. **zevkine gitmek** *ha.* hoşuna gitmek, tat almak, hoşlanmak. **zevkine mecbur** zevkine, eğlencesine düşkün. **zevkine varmak** bir şeyin tadını, güzelliğini gereği gibi duyumsamak. **zevkini** (ya da **tadını**) **çıkarmak** bir şeyin tadından, güzelliğinden, verdiği zevkten olabildiğince yararlanmak. **(bir şey birinin) zevkini okşamak** (o şey o kimsenin) beğenisine uygun gelmek. **zevkten dört köşe olmak** çok zevk almak, çok keyiflenmek. **zevku sefa** eğlenme, eğlence.
zevkleniş *a. Ar. T.* zevklenmek eylemi ya da biçimi.
zevklenebilme *a. Ar. T.* zevklenebilmek eylemi.
zevklenebilmek *(nsz) Ar.T.* zevklenmesi olanak içinde olmak ya da zevklenme olasılığı bulunmak.
zevklenme *a. Ar. T.* zevklenmek eylemi.
zevklenmek *(nsz) Ar.T.* **1** tat almak, hoşlanmak, zevk duymak, keyiflenmek. **2** *(-lè) mec.* bir kimseyle eğlenmek, alay etmek.
zevkli *s. Ar. T.* **1** zevke uygun, hoşa giden, beğenilen, hoş, güzel. **2** beğenisi olan (kimse), beğenili. **(bir şey birine) zevkli gelmek** (o kimse o şeyden) hoşlanmak, tat almak.
zevksiz *s. Ar. T.* **1** beğenilmeyen, hoşa gitmeyen, zevke uygun olmayan. **2** güzel olmayan şeyleri bile beğenen, beğenisi gelişmemiş olan, beğenisi olmayan (kimse).
zevksizleşme *a. Ar. T.* zevksizleşmek eylemi.
zevksizleşmek *(nsz) Ar. T.* **1** zevksiz, tatsız bir duruma gelmek. **2** *mec.* beğenisi kötüleşmek.
zevksizlik *a. Ar. T.* zevksiz olma durumu.
zevzek *s.* tatsız ve çok konuşan, geveze.
zevzekçe *s.* ve *be.* zevzeğe yakışır (bir biçimde).
zevzeklenme *a.* zevzeklenmek eylemi.
zevzeklenmek *(nsz)* gevezelik, zevzeklik etmek, tatsız ve çok konuşur olmak, zevzekçe konuşmak.
zevzeklik *a.* **1** zevzek olma durumu, gevezelik. **2** zevzekçe konuşma. **zevzeklik etmek** zevzekçe konuşmak.
zeybek *a.* **1** Batı Anadolu efelerine verilen ad, efe. **2** Batı Anadolu'ya özgü bir halk oyunu ve bu oyunun müziği.
zeybeklik *a.* zeybek olma durumu, efelik.
zeyil, -yli *a. Ar. esk.* **1** ek, ulama, ekleme. **2** bir yazıya ek olarak katılan parça. **3** bir yapıtı tamamlamak için sonradan yazılan ek yapıt.
zeylen *be. Ar. esk.* ek olarak.
zeyrek (I) *s. Far.* **1** çabuk kavrayışlı, anlayışlı, uyanık, zeki (kimse). **2** *ha.* eli uz, usta (kimse).
zeyrek (II) *a. ha.* ➻ **ketentohumu**.
zeyreklik *a. Far. T.* çabuk kavrayışlılık, uyanıklık, zekilik.
zeytin *a. Ar.* **1** *bitb.* zeytingillerden, anayurdu Akdeniz çevresi olan, boyu on beş metreyi bulabilen, yaprak dökmeyen, yaprakları küçük, gümüşrenginde karşılıklı dizilişli olan, açık yeşil ve salkım durumunda çiçek açan, meyvesi için yetiştirilen, çok uzun ömürlü bir ağaç. **2** bu ağacın önceleri yeşil, sonradan olgunlaşarak kararan, yenilen ve yağı çıkarılan, tek çekirdekli meyvesi. **3** *s.* zeytin ağacından yapılmış, zeytin kaplamalı. **zeytin dalı1)** zeytinin dalı. **2)** *mec.* barış simgesi. *ör. Uzatılan zeytin dalını görmezden gelirsek iyi olmaz.* **zeytin dalı uzatmak** *mec.* barış isteğini gösteren bir davranışta bulunmak.
zeytinci *a. Ar. T.* **1** meyvesi için zeytin ağacı yetiştiren ve meyvesini satarak geçinen kimse. **2** zeytin[2] alıp satan kimse.
zeytincilik *a. Ar. T.* **1** meyvesiyle geçimini sağlamak için zeytin ağacı yetiştirme işi. **2** zeytin[2] alıp satma işi.
zeytingiller *ç. a. bitb.* ikiçeneklilerden, dişbudak, leylak, yasemin, zeytin gibi ağaçları ya da ağaççıkları içine alan bir bitki familyası.
zeytinli *s. Ar. T.* **1** üzerinde zeytin[2] bulunan. *ör. Zeytinli ağaç.* **2** içinde zeytin[2] bulunan, içine zeytin konulmuş olan. *ör. Zeytinli keki severim.*
zeytinlik *a. Ar. T.* **1** zeytin ağacı yetiştirilen alan. **2** zeytin ağacı çok olan yer.
zeytinsi *s. Ar. T.* zeytini[2] çok andıran, zeytine benzeyen. **zeytinsi meyve** *bitb.* erik, kayısı, kiraz, badem gibi tek çekirdekli meyvelerin genel adı.
zeytinsiz *s. Ar. T.* zeytini[2] olmayan. *ör. Zeytinsiz ağaçları kestiler.*

zeytinyağı, -nı *b. a. Ar. T.* zeytin tanelerinden çıkarılan, besin değeri yüksek, bitkisel sıvı yağ. **zeytinyağı gibi üste** (ya da **suyun yüzüne**) **çıkmak** bir sorunda, haksız olduğu halde ustalıkla, kurnazlıkla kendini haklı çıkarmak.
zeytinyağlı *b. s. Ar. T.* zeytinyağıyla yapılmış (yemek). *ör. Zeytinyağlı dolmayı severim.*
zeytuni *s. Ar.* (. - -) kahverengine yakın yeşil renkte olan.
zıbarış *a. hkr.* zıbarmak eylemi ya da biçimi. *ör. Onun zıbarışını görsem sevinirim.*
zıbarma *a.* zıbarmak eylemi.
zıbarmak *(nsz) hkr.* **1** ölmek, gebermek. **2** çok içip sızmak ya da yatıp uyumak.
zıbartılma *a. ha.* zıbartılmak eylemi.
zıbartılmak *(nsz) ha.* zıbartmak eylemine konu olmak.
zıbartma *a. ha.* zıbartmak eylemi.
zıbartmak *(-i) ha.* **1** gebertmek, öldürmek. **2** çok dövmek, ezmek.
zıbık *a.* **1** *ha.* kamıştan ya da benzeri bir nesneden yapılan düdük. **2** *arg.* penis. **3** *arg.* yapay penis.
zıbın *a.* **1** bebeklere iç çamaşırı olarak giydirilen, ince pamukludan yapılmış, kollu ve kısa giysi. **2** *ha.* genellikle kadınların giydiği kolsuz giysi.
zıddiyet, -ti *a. Ar. esk.* **1** birbirine karşıt olma durumu, karşıtlık. **2** *mec.* birbirini sevmeme durumu, geçimsizlik, çekemezlik.
zıh *a. Far.* **1** giysilerin kol, yaka, etek vb. kenarlarına dikilen şerit ya da kaytan. **2** marangoz işlerinde ince kenar pervazı. **3** sayfa çevresine çekilen çizgi. **4** keman yayının kirişi.
zıhlama *a. Far. T.* zıhlamak eylemi.
zıhlamak *(-i) Far. T.* kenarına zıh çekmek.
zıhlanma *a. Far. T.* zıhlanmak eylemi.
zıhlanmak *(nsz) Far. T.* zıhlamak eylemine konu olmak.
zıhlı *s. Far. T.* zıhı bulunan.
zıkkım *a. Ar. ("zakkum"dan)* **1** ağı, zehir. **2** *mec.* içki ve sigara gibi kötü ve zararlı alışkanlıklar için kullanılır. *ör. "İçme şu zıkkımı, öleceksin" diyorum, aldırmıyor, şişeleri deviriyor.*
zıkkımlanış *a. Ar. T.* zıkkımlanmak eylemi ya da biçimi. *ör. Yemeği zıkkımlanışı yetmiyor bir de kahve istiyor.*
zıkkımlanma *a. Ar. T.* zıkkımlanmak eylemi.
zıkkımlanmak *(-i) Ar. T.* (hakaret olarak kullanılır) yiyip içmek. *ör. Yemeğin hepsini zıkkımlanmışlar.*
zılgıt, -tı *a. Ar. tkz.* **1** azarlama, çıkışma, gözdağı verme, korkutma. **2** *ha.* (Güneydoğu Anadolu'nun kimi yerlerinde) beğendiğini, dili ağız içinde oynatarak sürekli bir ses çıkarma biçiminde belirtme, böyle bir ses çıkararak alkışlama. **zılgıt çekmek 1)** zılgıt vermek. **2)** *ha.* zılgıt² sesi çıkararak alkışlamak. **zılgıt vermek** gözdağı vermek, azarlamak, korkutmak, paylamak, çıkışmak. **zılgıt** (ya da **zılgıtı**) **yemek** azar işitmek, azarlanmak.
zımba *a. Far.* **1** mukavva, deri, kâğıt, maden gibi şeylerde delik açmaya yarayan araç, delgeç. **2** bu araçla açılan delik.
zımbalama *a. Far. T.* zımbalamak eylemi.
zımbalamak *(-i) Far. T.* **1** bir şeyde zımbayla delik açmak. **2** *arg.* bıçaklamak ya da özellikle tabanca kurşunuyla yaralamak ya da öldürmek, vurmak.
zımbalanma *a. Far. T.* zımbalanmak eylemi.
zımbalanmak *(nsz) Far. T.* zımbalamak eylemine konu olmak.
zımbalatma *a. Far. T.* zımbalatmak eylemi.
zıbmalatmak *(-i, -e)* **1** zımbayla deldirmek. **2** zımbalamasını sağlamak.
zımbalı *s. Far. T.* (.' . .) zımbalanmış olan, zımbayla delik açılmış. **zımbalı defter** kolay koparılabilmesi için yapraklarının dibine zımbayla delikler açılmış olan defter.
zımbırdatılma *a.* zımbırdatılmak eylemi.
zımbırdatılmak *(nsz)* zımbırdatmak eylemi yapılmak. *ör. Saz zımbırdatılınca kalkıp oynamaya başladı.*
zımbırdatma *a.* zımbırdatmak eylemi.
zımbırdatmak *(-i)* **1** telli bir çalgıyı acemice çalmak. **2** herhangi bir şeyden kulağı tırmalayan, çirkin sesler çıkartmak.
zımbırtı *a.* **1** telli bir çalgının acemice çalınışından çıkan uyumsuz, çirkin ses. *ör. Babası, "kes şu zımbırtıyı, başım şişti" diye bağırdı.* **2** bu çirkin, uyumsuz sesi çıkaran şey. *ör. Çalmayı beceremeyince elindeki zımbırtıyı duvara astı.* **3** adı o anda akla gelmeyen ya da söylenilmek istenmeyen ufak ve değersiz, önemsiz bir şeyi anlatmak için söylenir. *ör. Şu zımbırtının adını bilen var mı?*
zımnen *be. Ar.* (-' .) *esk.* üstü örtülü olarak, kapalı bir biçimde, dolaylı olarak, dolayısıyla.
zımnında *il. Ar. T. esk.* dolayısıyla, için.
zımni *s. Ar.* (. -) *esk.* **1** kapalı bir biçimde söylenen ya da anlatılan, sezdirilen, kapalı. **2** *mant.* içerik.
zımpara *a. Far.* (.' . .) **1** çok sert alümin billurları olan ve aşındırıcı olarak kullanılan doğal kayaç. **2** zımpara kâğıdı. **zımpara kâğıdı** maden, tahta ve benzeri şeylerin yüzünü aşındırıp düzleştirmede ve parlatmada kullanılan, üstüne zımpara tozu yapıştırılmış kalınca kâğıt. **zımpara tozu** taş kesme çarklarının, zımpara kâğıtlarının üzerine yapıştırılan maden tozu.
zımparalama *a. Far. T.* zımparalamak eylemi.
zımparalamak *(-i) Far. T.* düzleştirmek, parlatmak ereğiyle bir şeyin yüzeyine zımpara sürmek.
zımparalanma *a. Far. T.* zımparalanmak eylemi.
zımparalanmak *(nsz) Far. T.* zımparalamak eylemine konu olmak.
zımparalı *s. Far. T.* (.' . . .) zımparalanmış olan.
zıncar *a. ha.* bir çeşit dikenli çalı, böğürtlen çalısı, böğürtlen. *ör. Zıncar sözcüğü Yaşar Kemal'in yapıtlarında çok geçer.*

zıncarlık *a. ha.* zıncarların, böğürtlen çalılarının çok olduğu yer, böğürtlenlik.
zındık *s. Ar.* Tanrı'ya ve ahrete inanmayan, dinsiz, inançsız, Tanrısız.
zındıkça *be. Ar. T.* zındık olana yaraşır bir bimde.
zındıklaşabilme *a. Ar. T.* zındıklaşabilmek eylemi.
zındıklaşabilmek *(nsz) Ar. T. mec.* zındıklaşması olanak içinde olmak ya da zındıklaşma olasılığı bulunmak.
zındıklaşma *a. Ar. T.* zındıklaşmak eylemi.
zındıklaşmak *(nsz) Ar. T. mec.* zındık olmak, zındık gibi davranmaya başlamak.
zındıklık *a. Ar. T.* zındık olma durumu. **zındıklık etmek** zındığa yaraşır bir biçimde davranmak.
zıngadak *be.* (.' . .) (hızla giden bir şey) ansızın ve sarsıntıyla (durmak, düşmek, oturmak).
zıngıldama *a.* zangıldamak eylemi.
zıngıldamak *(nsz)* zangırdamak.
zıngıl zıngıl *ik. be.* zangır zangır.
zıngırdama *a.* zıngırdamak eylemi.
zıngırdamak *(nsz)* zangırdamak.
zıngırdatma *a.* zıngırdatmak eylemi.
zıngırdatmak *(-i)* zangırdatmak.
zıngırtı *a.* zangırtı.
zıngır zıngır *ik. be.* zangır zangır.
zınk, -kı *a.* hızla giden bir şeyin ansızın durduğu an çıkardığı sesi anlatır. **zınk diye** ansızın, birdenbire (durmak).
zınkazınk *be. ha.* ağzına değin, tıka basa. *ör. Ambarı zınkazınk doluydu.*
zıp, -pı *a.* zıplayan ya da ansızın fırlayan bir şeyin devinimini ya da çıkardığı sesi anlatır. **zıp diye çıkmak** hiç beklenmeyen bir zamanda ve hiç beklenmeyen bir yerden ansızın ortaya çıkmak. **zıp zıp** *ik. be.* zıplayarak. **zıp zıp zıplamak** sevinçten yerinde duramamak, pek çok sevinmek.
zıpçıktı *b. s.* türedi.
zıpçıktılaşma *a.* zıpçıktılaşmak eylemi.
zıpçıktılaşmak *(nsz)* zıpçıktılık edinmek, zıpçıktı gibi davranmaya başlamak.
zıpçıktılık *b. a.* türedilik. **zıpçıktılık etmek** zıpçıktıya yaraşır bir yolda davranmak.
zıpır *s. tkz.* delişmen.
zıpırca *be.* zıpıra yaraşır bir biçimde.
zıpırlaşma *a.* zıpırlaşmak eylemi.
zıpırlaşmak *(nsz)* şımarık ve delice tavırlar edinmek, delişmen bir duruma gelmek.
zıpırlık *a.* delişmenlik. **zıpırlık etmek** zıpıra yaraşır davranışlarda bulunmak.
zıpka *a. Rus.* Karadeniz kıyısı halkının giydiği dar paçalı potur.
zıpkın *a. Far.* büyük balıkları vurup çekmeye yarayan ucu çengelli mızrak. **zıpkın gibi** *mec.* ince, uzun ve güçlü, zıpkına benzeyen, sağlıklı (kimse).
zıpkıncı *a. Far. T.* zıpkınla balık avlayan kimse.
zıpkınlama *a. Far. T.* zıpkınlamak eylemi.
zıpkınlamak *(-i) Far. T.* zıpkınla avlamak, vurmak.
zıpkınlanma *a. Far. T.* zıpkınlanmak eylemi.
zıpkınlanmak *(nsz) Far. T.* zıpkınla vurulmak.
zıplama *a.* zıplamak eylemi.
zıplamak *(nsz)* **1** bir yere çarpıp yukarı fırlamak. *ör. Top zıplar.* **2** sevinçten ya da oyun olsun diye, bulunduğu yerden havaya doğru sıçramak, fırlamak. **zıplaya zıplaya** *ik. be.* sıçrayarak, zıplayarak.
zıplatabilme *a.* zıplatabilmek eylemi.
zıplatabilmek *(-i)* zıplatmak elinde olmak, zıplatma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
zıplatılabilme *a.* zıplatılabilmek eylemi.
zıplatılabilmek *(nsz)* zıplatılması olanak içinde olmak ya da zıplatılma olasılığı bulunmak.
zıplatılma *a.* zıplatılmak eylemi.
zıplatılmak *(nsz)* zıplamak eylemi yaptırılmak. *ör. Zıplatılan çocuk sevinçle gülüyordu.*
zıplatma *a.* zıplatmak eylemi.
zıplatmak *(-i)* zıplamak eylemini yaptırmak, hoplatmak, sıçratmak.
zıplayabilme *a.* zıplayabilmek eylemi.
zıplayabilmek *(nsz)* zıplamak elinde olmak, zıplama olanağı ya da olasılığı bulunmak.
zıplayıverme *a.* zıplayıvermek eylemi.
zıplayıvermek *(nsz)* ansızın ya da çabucak zıplamak.
zıppadak *be.* (.' . .) beklenmeyen ve uygunsuz bir zamanda. *ör. Öyle zıppadak içeri dalmak olmaz.*
zıpzıp, -pı *a.* **1** çocukların oynadığı, taştan ya da camdan yapılmış küçük yuvarlak, bilye. **2** bir yerinden lastik bir bağ ile asılmış, içi talaş dolu hafif bir top olan bir çocuk oyuncağı.
zırcahil *b. s. T. Ar.* hiçbir bilgisi olmayan, çok cahil (kimse).
zırdeli *b. s.* iyice deli, çok deli, çılgın.
zırh *a. Far.* **1** *esk.* savaşlarda ok, mızrak, süngü, kılıç gibi delici silahlardan korunmak için giyilen, demir levhalardan, tellerden yapılmış giysi. **2** savaş gemilerinin ya da tank ve benzeri kimi savaş araçlarının, taşıtların dışına kaplanan çelik levha.
zırhlanma *a. Far. T.* zırhlanmak eylemi.
zırhlanmak *(nsz)* **1** zırh giymek. **2** zırhla kaplanılmak, zırh kuşatılmak.
zırhlı *s. Far. T.* **1** zırh giymiş ya da zırh kaplanmış olan. *ör. Bakana zırhlı otomobil alındı.* **2** *a.* mermilere ve uçaktan atılacak bombalara karşı büyük bir bölümü zırhla korunmuş, genellikle büyük tonajlı savaş gemisi. **zırhlı araç** kurşun vb.ye karşı zırhla kaplanmış araç. **zırhlı birlik** *ask.* zırhla korunan savaş araçlarıyla donatılmış, hareket yeteneği ve ateş gücü yüksek kara kuvvetlerine verilen ad. **zırhlı güç** (ya da **kuvvet**) *ask.* ➻ **zırhlı birlik**.
zırıldama *a.* zırıldamak eylemi.
zırıldamak *(nsz)* **1** sürekli bir biçimde söylenerek hoşnutsuzluğunu belirtmek. **2** durmadan ağlamak. **3** kendi kendine söylenmek.

zırıldanma *a.* zırıldanmak eylemi.
zırıldanmak *(nsz)* ➻ **zırıldamak**.
zırıldayış *a.* zırıldamak eylemi ya da biçimi. *ör. Çocuğun zırıldayışı bitmiyordu.*
zırıltı *a.* **1** zırıldama eylemi. **2** zırıldama sesi, zırıldayış. **3** *mec.* anlaşmazlıktan, geçimsizlikten doğan tartışma. **4** can sıkan çalgı ya da hoşa gitmeyen müzik. **5** adı o anda akla gelmeyen ya da söylenilmek istenmeyen ufak ve değersiz, önemsiz bir şeyi anlatmak için söylenir. **zırıltı çıkarmak** anlaşmazlık çıkarmak, kavga etmek, tartışmak.
zırıl zırıl *ik. be.* sürekli bir biçimde zırıldayarak. *ör. Zırıl zırıl ağlıyordu.*
zırlak *s. ha.* sürekli zırıldayan.
zırlama *a.* zırlamak eylemi.
zırlamak *(nsz)* ➻ **zırıldamak**.
zırlatma *a.* zırlatmak eylemi.
zırlatmak *(-i)* zırlamasına yol açmak.
zırnık *a. Far.* **1** *kim.* arsenik. **2** herhangi bir şeyin en küçük, önemsiz ve işe yaramaz parçası. **zırnık (bile) koklatmamak** en ufak bir şey vermekten kaçınmak. **zırnık (bile) vermemek** en ufak bir şey dahi vermemek.
zırtapoz *s.* **1** *ha.* utanmaz, patavatsız, saygısız. **2** *arg.* delişmen, hayta, zıpır. **3** *arg.* aşağılık (kimse).
zırtapozlaşma *a.* zırtapozlaşmak eylemi.
zırtapozlaşmak *(nsz) arg.* zırtapoza yaraşır davranışlarda bulunmaya başlamak.
zırtapozluk *a. arg.* delişmenlik, haytalık, zıpırlık. **zırtapozluk etmek** *arg.* zırtapoza yaraşır bir biçimde davranmak.
zırt fırt *ik. be.* sık sık, ikide birde.
zırtlak *s. ha.* tatsız, sulu, yavan.
zırt pırt *ik. be.* sık sık, ikide birde.
zırt zırt *ik. be.* sık sık ve uygunsuz zamanlarda, ikide birde.
zırva *a.* ve *s.* saçma sapan, anlamsız, boş, saçma (söz). **zırva tevil götürmez** saçma söz, nasıl yorumlanırsa yorumlansın, niteliğini değiştirmez.
zırvalama *a.* zırvalamak eylemi.
zırvalamak *(nsz)* saçma sapan sözler etmek, saçmalamak.
zırvalayış *a.* zırvalamak eylemi ya da biçimi.
zırvalayıverme *a.* zırvalayıvermek eylemi.
zırvalayıvermek *(nsz)* çabucak zırvalamak. *ör. Doğru dürüst konuşurken zırvalayıverir.*
zır zır *ik. be.* (ses için) bıktırıcı ve sürekli bir biçimde. *ör. Zır zır konuşur, ağzı hiç kapanmaz.*
zıt, -ddı *s. Ar.* çelişik, karşıt. **(bir şey birinin) zıddı olmak** (o şey birinin) hoşuna gitmemek, onu rahatsız etmek. **(bir şey birinin) zıddına basmak** (ya da **gitmek**) sinirini bozmak, sinirlendirmek. **(biriyle) zıt gitmek** birine karşı sürekli ters davranmak, onun isteklerinin tersini yapmak.
zıtlanma *a. Ar. T.* zıtlanmak eylemi.
zıtlanmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **zıtlaşmak**.
zıtlaşabilme *a. Ar. T.* zıtlaşabilmek eylemi.
zıtlaşabilmek *(nsz) Ar. T.* zıtlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.
zıtlaşma *a. Ar. T.* zıtlaşmak eylemi.
zıtlaşmak *(nsz) Ar. T.* **1** birbirine karşıt olmak, karşıtlaşmak. **2** birbirine karşı ters davranmak, zıt gitmek.
zıtlık *a. Ar. T.* zıt olma durumu, karşıtlık.
zıvana *a. Far.* (. .' .) **1** iki ucu da açık küçük boru. **2** içine bir şey geçirilmek üzere açılmış delik. **3** bu deliğe geçirilen mil. **4** bir kilit dilinin yerleşmesi için açılmış delik. **5** sigaranın ucuna ağızlık yerine geçirilmiş kâğıt boru. **6** çubuğun, piponun sap bölümü. **zıvana teli** çubuk, pipo, sigara ağızlığı gibi şeylerin içini temizlemekte kullanılan tel. **zıvanadan çıkarmak** *mec.* (birini) çok sinirlendirmek, öfkelendirmek, çıldırtmak, delirtmek. **zıvanadan çıkmak 1)** taşkınca davranışlarda bulunmak. **2)** çok sinirlenmek, öfkelenmek. **3)** aklını oynatmak, delirmek.
zıvanalı *s. Far. T.* (. .' . .) zıvanası olan.
zıvanasız *s. Far. T.* (. .' . .) **1** zıvanası olmayan. **2** *mec.* ölçüsüz davranışları olan, delişmen, kaçık (kimse).
zıya, -ı *a. Ar.* (. -) *esk.* yitme, yitik.
zıypak *s. ha.* üzerine basıldığında kayan, kaygan.
zıypaklaşma *a. ha.* zıypaklaşmak eylemi.
zıypaklaşmak *(nsz) ha.* kaygan bir duruma gelmek, kayganlaşmak.
zıypma *a. ha.* zıypmak eylemi.
zıypmak *(nsz) ha.* kaymak. *ör. Çamurda ayağım zıyptı.*
zibidi *s.* **1** gülünç olacak ölçüde kısa ve dar giysi giymiş olan (kimse). **2** *a.* ve *s.* yersiz ve zamansız davranışları olan (kimse).
zibidice *be.* zibidiye yaraşır bir biçimde.
zibidileşme *a.* zibidileşmek eylemi.
zibidileşmek *(nsz)* zibidi gibi davranmaya başlamak.
zibidilik *a.* **1** zibidi olma durumu. **2** zibidiye yaraşır davranış. **zibidilik etmek** zibidiye yaraşır davranışlarda bulunmak.
zibil *a. Ar. ha.* hayvan dışkısı, gübre, süprüntü.
zibillik *a. Ar. T. ha.* zibil dökülen yer.
zifaf *a. Ar.* (. -) *esk.* gerdeğe girme, gerdek. **zifaf gecesi** ➻ **gerdek**.
zifir *a. Far.* **1** tütün dumanının bıraktığı yağlı, kara kir, is. **2** karanlık. **zifir gibi** çok karanlık.
zifiri *s. Far. Ar.* (. - -) zifir renginde, çok kara, simsiyah. **zifiri karanlık** çok karanlık, koyu karanlık.
zifos *a. Yun.* (.' .) **1** yerden sıçrayan sulu çamur. **2** *mec.* işe yaramaz, boş, yararsız. **(birine) zifos atmak 1)** sataşmak. **2)** kara çalmak, iftira etmek.
zift, -ti *a. Ar.* katranın ve benzeri organik maddelerin buharlaşmasından ya da damıtılmasından elde edilen, kolaylıkla kırılabilen, az ısıyla ergiyen, katı, kara renkli ve parlak madde, kara sakız. **zift gibi** çok acı. **zift yesin** (ya da **ziftin pekini yesin**) "ne yerse yesin"

anlamında öfkeyle söylenen, öfke anlatan bir söz.
ziftleme *a. Ar. T.* ziftlemek eylemi.
ziftlemek *(-i) Ar. T.* ziftle kaplamak, zift sürmek.
ziftlenme *a. Ar. T.* ziftlemek eylemi.
ziftlenmek *(nsz) Ar. T.* **1** ziftle kaplanmak, zift sürülmek. **2** *hkr.* yemek. **3** *mec.* bir işten kendine yolsuz kazanç sağlamak.
zigon *s. Fr.* iç içe geçebilen (sehpa takımı).
zigot, -tu *a. Fr. yaşb.* erkek ve dişi gametin birleşmesiyle oluşan döllenmiş göze.
zihaf *a. Ar.* (. -) *yaz.* aruzla yazılmış bir şiirde bir ünlünün, uzun okunması gerekirken ölçü zoruyla kısa okunması.
zihin, -hni *a. Ar.* **1** insanda anlayış, kavrayış, algılama yetisi. **2** yaşantıları, öğrenilenleri, bunların geçmişle olan bağlantılarını bilinçli olarak kafada saklama gücü, bellek. **3** düşünme yetisi, akıl, beyin, bilinç. **4** *ruhb.* canlının duygu ve davranışlar dışındaki ruhsal etkinliklerinin tümü. **zihin açıklığı** algılama, düşünme gücü. **zihin açmak** zihni daha iyi çalışır duruma getirmek. *ör. Kahve zihin açarmış.* **zihin berraklığı** ➻ **zihin açıklığı**. **zihin hesabı** matematik işlemlerinin doğrudan doğruya akıldan yapıldığı hesap. **zihin jimnastiği** ➻ **beyin jimnastiği** . **zihin karışıklığı** (ya da **bulanıklığı**) *ruhb.* düşünme sırasında düşünceler arasındaki bağlantının, ilişkinin yitmesi. **zihin yorgunluğu** *ruhb.* zihnin çok yorulması durumu. **zihin yormak** (bir konuda) kafa yormak, çok düşünmek. **zihni açılmak** en zor şeyleri bile anlamaya, kavramaya başlamak, daha iyi anlar ve kavrar olmak. **zihni bulanmak** (ya da **karışmak**) **1)** düşünürken düşünceler, olaylar arasındaki ilişkiyi, bağlantıyı yitirmek, düşündüğü şeyler altüst olmak. **2)** ne yapacağını şaşırmak. **(bir şeye) zihni saplanmak** zihnini, takıldığı şeyden kurtaramamak, doğru olmayan bir kanıya takılıp kalmak. **(bir şeye) zihni takılmak** zihni kurcalayan bir sorunu çözmek için sürekli düşünmek. **zihnine girmek** (birinin) düşüncesini değiştirmesine yol açmak. **(bir şey) zihnine takılmak** zihni hep o şeyle uğraşmak. **(bir şeyi) zihnine yerleştirmek** hiç unutulmayacak bir biçimde aklında tutmak, belleğine iyice yerleştirmek. **(bir şeyle) zihnini bozmak** sürekli bir biçimde aynı şeyi düşünmek. **(bir şey birinin) zihnini bulandırmak** kuşkuya düşürmek. **(birinin) zihnini çelmek 1)** bir kimsenin düşüncesine etki yaparak onu istediği yola sürüklemek. **2)** bir kimseyi baştan çıkarmak. **(bir şey birinin) zihnini dağıtmak** gerektiği gibi düşünmesine olanak vermemek, düşüncesinin dağılmasına yol açmak. **(bir şey birinin) zihnini kurcalamak** (bir şey birinin) ikide bir aklına gelmek, (o şey) sık sık kendisinin düşünülmesine yol açmak. **(biri kendi) zihnini kurcalamak** belleğini araştırmak. *ör. Zihnimi kurcaladım, senden bir iz bulamadım.* **zihnini oynatmak** aklını oynatmak, delirmek, çıldırmak. **zihnini toplamak** algılama, kavrama yetisi yerine gelmek.
zihinsel *s. Ar. T.* zihinle ilgili. **zihinsel gelişme** *ruhb.* kişinin, özellikle de çocuğun yaşanına uygun olarak zihin yönünden gelişme durumu.
zihniye *a. Ar. esk. fels.* , **anlıkçılık**.
zihniyet, -ti *a. Ar.* **1** bir toplumdaki ya da topluluktaki bireylerde, görüş ve inanış etmenlerinin etkisiyle oluşan düşünme yolu, düşünüş biçimi. **2** anlayış, düşünüş.
zikir, -kri *a. Ar.* **1** sözünü etme, söyleme, anma. **2** (tarikatlarda) Tanrı'nın adını art arda söyleyerek yapılan tapınma. **zikri geçmek** sözü edilmek, adı geçmek, anılmak.
zikredilme *a. Ar. T.* zikredilmek eylemi.
zikredilmek *(nsz) Ar. T.* adı anılmak.
zikrediş *a. Ar. T.* zikretmek eylemi ya da biçimi.
zikretme *a. Ar. T.* zikretmek eylemi.
zikretmek *(-i) Ar. T.* sözünü etmek, adını anmak.
zikrolunma *a. Ar. T.* zikrolunmak eylemi.
zikrolunmak *(nsz) Ar. T.* ➻ **zikredilmek**.
zikzak *a.* ve *s. Fr.* art arda birbirine ters yönde açılar yapan (kırık çizgi). **zikzak dikişi** terzilikte ya da nakışçılıkta zikzak biçiminde yapılan dikiş. **zikzak makinesi** zikzak dikişi yapan makine. **zikzak yapmak1)** sağa sola doğru sık sık yön değiştirmek. *ör. Yol ovada zikzak yaparak uzanıyordu.* **2)** *mec.* sık sık düşünce değiştirmek.
zikzaklı *s. Fr. T.* zikzak biçiminde olan.
zil *a. Far.* **1** çağırmak, işaret vermek, uyarmak vb. için kullanılan ve bir çan ile bu çana vuran bir tokmaktan oluşan, elle, elektrikle ya da başka bir düzenle işletilebilen araç. **2** *müz.* birbirine çarparak ses çıkarmak için parmaklara ya da tefin kasnağına takılan metal kurs. **3** *arg.* aç, parasız, züğürt (kimse). **4** *arg.* sarhoş. **zil gibi** *arg.* aşırı sarhoş. **zil takıp oynamak** *mec.* çok sevinmek. **zil vurmak** zil² çalmak.
zilhicce *a. Ar. esk.* ay takviminin on ikinci ayı, kurban ayı.
zili *a. ha.* eninc ve boyuna motifleri olan, daha çok yolluk olarak kullanılan kilim.
zilkade *a. Ar. esk.* ay takviminin on birinci ayı.
zillet, -ti *a. Ar.* hor görülme, horlanma, aşağılanma, alçalma.
zilli *s. Far. T.* **1** üzerinde zil bulunan, zili olan. **2** *mec.* adı kötüye çıkmış, gürültücü, edepsiz, şirret (kadın).
zillik *a. Far. T. arg.* parasızlık, züğürtlük. **zilliği kırmak** *arg.* parasızlıktan, züğürtlükten kurtulmak.
zillilik *a.Far.T. mec.* (kadınlar için) edepsizlik, şirretlik.
zillimaşa *b. a. Far.* **1** *müz.* uçlarına zil takılmış maşa biçiminde bir çalgı. **2** *mec.* (kadınlar için) gürültücü, edepsiz, şirret.
zilsiz *s. Far. T.* zili olmayan. **zilsiz oynamak** *mec.* çok sevindiğini davranışlarıyla belli etmek.

zilve *a. ha.* ➻ **zelve**.
zilyet *a. Ar.* sahibi kendisi olsun olmasın, bir malı kullanmakta olan, uzun süre elinde bulunduran kimse.
zilyetlik *a. Ar. T.* bir malı elinde bulundurma ve kullanmakta olma durumu.
zilzurna *be. Far.* kendini bilemeyecek durumda, pek çok, aşırı ölçüde (sarhoş). *ör. Eve her gece zilzurna gelirdi.* **zilzurna olmak** çok içip kendini bilemeyecek duruma gelmek.
zimamdar *a. Far.* (. - -) *esk.* işbaşında bulunan kimse, yönetici.
zimmet, -ti *a. Ar.* bir ticaret kuruluşunun borçlarının tümü. **zimmetine geçirme** ➻ **aşırtı**. **(bir hesabı birinin) zimmetine geçirmek** (bir hesabı birinin) borcuna eklemek. **(bir parayı kendi) zimmetine geçirmek** görevi gereği olarak kendisine, yönetimine bırakılmış olan parayı çalmak.
zina *a. Ar.* (. -) evli bir erkek ya da kadının, eşinden başka biriyle kendi isteğiyle kurduğu cinsel ilişki.
zincifre *a. Ar.* (. .' .) *kim.* **1** kırmızı renkli cıva sülfür. **2** kırmızı kurşun oksidin ya da sülüğenin eski adı.
zincir *a. Far.* **1** birbirine geçmiş bir dizi metal halkadan oluşan nesne. **2** art arda gelen şeylerin oluşturduğu dizi. *ör. Kamyon zincirini sollayıp geçmeye çalışırken kaza yapmış.* **3** *mec.* kesintisiz süren olaylar, nedenler vb. dizisi. **4** *esk.* eskiden, mahkûmların eline, ayağına vurulan demir bağ, pranga. **zincir gibi** art arda, dizi durumunda (sıralanma). **(birine) zincir vurmak** birini prangaya vurmak. **(birini) zincire vurmak** prangaya vurmak.
zincirleme *a. Far. T.* **1** zincirlemek eylemi. **2** *s.* art arda gelen, birbirini izleyen. *ör. Köprü üstünde zincirleme kaza olmuş.* **zincirleme ad tamlaması** *dilb.* bir ad tamlamasının ikinci bir ad tamlaması kurması; örneğin "okulun bahçe demirinin boyası" gibi. **zincirleme kaza** karayolunda art arda giden taşıtların birkaçının aynı anda ardı ardına birbirine çarpması durumu. **zincirleme sıfat tamlaması** *dilb.* bir sıfat tamlamasına genellikle "-li", kimi kez de "-siz" eki ya da üçüncü kişi iyelik eki getirilerek kurulan ikinci bir sıfat tamlaması; örneğin "beyaz boyalı ev" gibi. **zincirleme tepkime** *kim.* bir tepkimenin başka bir tepkimeye onun da bir başkasına yol açması biçiminde birkaç tepkimenin oluşması durumu.
zincirlemek *(-i) Far. T.* **1** zincire bağlamak. **2** art arda sıralamak. **3** *(nsz)* art arda gelmek.
zincirleniş *a. Far. T.* zincirlenmek eylemi ya da biçimi.
zincirlenme *a. Far. T.* zincirlenmek eylemi.
zincirlenmek *(nsz) Far. T.* **1** zincire bağlanmak. **2** art arda sıralanmak. **3** birbirine sıkıca bağlanmak, birbirine ulanmak.
zincirli *s. Far. T.* **1** zinciri olan. **2** zincire bağlı.
zincirlik *a. Far. T. den.* gemilerde, demir zincirlerinin yığıldığı kapalı yer.
zindan *a. Far.* **1** tutukluların ya da hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer. **2** *mec.* çok karanlık ve sıkıntı verici yer. **(bir yeri birine) zindan etmek** (bir yeri bir kimseye) zevk alınmaz, yaşanmaz duruma getirmek. **zindan gibi** çok karanlık ya da iç sıkıcı (yer). **(bir yer) zindan kesilmek 1)** çok karanlık duruma gelmek, kapkaranlık olmak. **2)** çok sıkıcı ve içinde yaşanmaz duruma gelmek. **(bir yer) zindan olmak** zevk alınmaz, yaşanmaz bir duruma gelmek.
zindancı *a. Far. T.* zindan bekçisi.
zindandelen *b. a. Far. T. ha.* palamut balığının iki kilodan daha iri olanına verilen ad.
zinde *s. Far.* canlı, diri, sağlam, dinç. **zinde tutmak** (bir şey birini) (onun) dinç ve diri kalmasını sağlamak.
zindeleşme *a. Far. T.* zindeleşmek eylemi.
zindeleşmek *(nsz) Far. T.* dinç ve diri bir duruma gelmek, dinçleşmek.
zindeleştirme *a. Far. T.* zindeleştirmek eylemi.
zindeleştirmek *(nsz) Far. T.* dinç ve diri bir duruma getirmek, dinçleştirmek.
zindelik *a. Far. T.* zinde olma durumu, canlılık, dirilik, sağlamlık, dinçlik. **zindelik vermek** dinçleştirmek.
zinhar *ünl. Far.* (.' -) *esk.* sakın ola ki, kesinlikle, hiçbir zaman, asla.
zira *bağ. Far.* (-' -) *esk.* şu nedenle, şundan dolayı, çünkü.
ziraat, -tı *a. Ar.* (. - .) ➻ **tarım**.
ziraatçı *a. Ar. T.* (. - . .) ➻ **tarımcı**.
ziraatçılık *a. Ar. T.* (. - . . .) ➻ **tarımcılık**.
zirai *a. Ar.* (. - -) ➻ **tarımsal**.
zirkon *a. Fr.* **1** *min.* zirkonyumun doğal durumdaki en önemli bileşiği olan, renksiz, sarı, yeşil, kahverengi türleri bulunan, doğal ve saydam, değerli bir taş. **2** *kim.* ateşe çok dayanıklı, beyaz renkli ve katı bir zirkonyum bileşiği.
zirkonyum *a. Fr.* (. .' .) *kim.* simgesi Zr, atom sayısı 40, atom ağırlığı 91,22, yoğunluğu 6,25 olan, titana benzeyen, beyazımsı gri renkte, katı bir kimyasal element.
zirve *a. Ar.* **1** en yüce, en yüksek nokta, tepe. *eş.* **doruk**. **2** *mec.* en üst aşama. **zirve** (ya da **doruk**) **toplantısı** bir konuyu görüşmek üzere, devlet ya da hükümet başkanları ya da en yetkili diplomatlar düzeyinde yapılan uluslararası toplantı.
zirzop, -pu *s. tkz.* uygunsuz, yakışıksız, delice davranışları olan, aklına eseni yapan, delişmen (kimse).
zirzopça *be.* zirzopa yakışır bir biçimde.
zirzoplaşma *a.* zirzoplaşmak eylemi.
zirzoplaşmak *(nsz)* uygunsuz, yakışıksız, delice davranır olmak, delişmenleşmek.
zirzopluk *a.* **1** zirzop olma durumu. **2** zirzopa yakışır davranış. **zirzopluk etmek** zirzopa yaraşır bir biçimde davranmak.
zivircik *a. ha.* ➻ **katırkuyruğu**.
ziya *a. Ar.* (. -) *esk.* aydınlık, ışık.

ziyadar *s. Ar. Far.* (. - -) *esk.* ışığı bol, aydınlık (yer), parlak, ışıklı (nesne).
ziyade *s. Ar.* (. - .)**1** çok, daha çok. **2** *esk.* artma, çoğalma. **3** *mim. esk.* Osmanlı dönemi camilerinde ana yapıyla çevre duvarları arasında kalan kesim. **ziyade olsun** yemek yemekte olanlara ya da sofraya buyurun diyenlere söylenen bir incelik sözü.
ziyadeleşme *a. Ar. T.* (. - . . .) ziyadeleşmek eylemi.
ziyadeleşmek *(nsz) Ar. T.* (. - . . .) sayıca çoğalmak, artmak, fazlalaşmak.
ziyadesiyle *be. Ar. T.* (. - . .' .) gerekenden daha çok, pek çok, fazlasıyla.
ziyafet, -ti *a. Ar.* (. - .) ➻ **şölen**. **ziyafet çekmek** (ya da **vermek**) ➻ **şölen çekmek**. **(. . .) ziyafeti çekmek** herhangi bir şeyi en iyi bir biçimde başarmak, herhangi bir yönden doyurmak. *ör. Ozanlar bize bir şiir ziyafeti çekti.*
ziyan *a. Far.* (. -) zarar. **ziyan edilmek 1)** zarar edilmek. **2)** yersiz ve boş yere harcanmak. **ziyan etmek 1)** zarara uğramak. *ör. Adam bu satışta ziyan ettiğini söylüyor.* **2)** (bir şeyi) yersiz ve boş yere harcamak. **ziyan olmak** yersiz ve boşu boşuna harcanmak. **ziyan zebil olmak** *ha.* yersiz olarak ve boşu boşuna harcanmak. **ziyanı yok 1)** önemi yok, önemli değil. *ör. Ziyanı yok, borcunuzu sonra da ödersiniz.* **2)** *ha.*kötü sayılmaz, iyice. *ör.İşinin ziyanı yok ama pahalı yapıyor.*
ziyankâr *s. Far.* (. . -) zarar verme huyu olan, sürekli zarar veren (kimse).
ziyankârlık *a. Far. T.* (. . - .) ziyankâr olma durumu ya da huyu.
ziyansız *s. Far. T.* **1** bir zararı olmayan, zararı dokunmayan. **2** *ha.* oldukça iyi, fena değil.
ziyaret, -ti *a. Ar.* (. - .) **1** herhangi bir nedenle bir kimseyi görmeye ya da yoklamaya gitme. *ör. Hasta ziyareti uzun olmaz.* **2** bir yeri görmeye gitme. **ziyaret edilmek** ziyaret etmek eylemine konu olmak. **ziyaret etmek** bir kimseyi ya da bir yeri görmeye ya da yoklamaya gitmek. *ör. Hastayı ziyaret etmek, müzeyi ziyaret etmek.*
ziyaretçi *a. Ar. T.* (. - . .) ziyaret eden kimse.
ziyaretgâh *a. Ar. Far.* (. - . -) saygı göstermek ya da hayır işlemek ereğiyle ziyaret edilen yer.
ziynet, -ti *a. Ar.* (- .) bezek, süs.
Zn *kim.* çinkonun kimyasal simgesi.
Zodyak *ö. a. Yun. gökb.* gökküresinde, tutulumun geçtiği ve üzerinde Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova ve Balık adlarını taşıyan on iki burcun eşit aralıklarla yer aldığı kuşak. *eş.* **Burçlar Kuşağı**.
zoka *a. Yun.* (.' .) **1** etçil büyük balıkları avlamakta kullanılan, küçük bir balık biçiminde yapılmış ve ucunda bir iğne bulunan kurşun parçası. **2** *arg.* aldatıcı şey, tuzak, hile. **zokaya gelmek** *Yun. T. arg.* tuzağa düşmek, hileye kanmak. **zokayı yutmak** *Yun. T. arg.* tuzağa düşmek, hileye kanmak, aldatılmak.
zom *s. arg.* (uyuşturucu alarak ya da içkiyle) kendinden geçmiş, aşırı ölçüde sarhoş (kimse). **zom olmak** *arg.* kendini bilmeyecek ölçüde sarhoş olmak.
zombi *arg.* aptal, bön, budala.
zombileşme *a. arg.* zombileşmek eylemi.
zombileşmek *(nsz) arg.* aptallaşmak, bönleşmek, budalalaşmak, şabanlaşmak.
zombilik *a. arg.* zombi olma durumu, aptallık, bönlük, budalalık, şabanlık.
zomlama *a. arg.* zomlamak eylemi.
zomlamak *(nsz) arg.* iyice sarhoş olmak.
zomlaşmak *(nsz) arg.* kendini bilmeyecek ölçüde sarhoş olmak, zom olmak.
zona *a. Yun.* (.' .) *hek.* insanın özellikle gövde, bacak ve yüz derisinde, sinirler boyunca birtakım ağrılı fiskelerin dökülmesi biçiminde kendini gösteren, mikroplu bir deri hastalığı.
zonklama *a.* zonklamak eylemi.
zonklamak *(nsz)* (vücudun bir yeri ya dayara) nabız atışı gibi kesik kesik ağrımak ya da sancımak.
zonklatma *a.* zonklatmak eylemi.
zonklatmak *(-i)* zonklamak eylemini yaptırmak, zonklamasına yol açmak.
zonklayış *a.* zonklamak eylemi ya da biçimi.
zonk zonk *ik. be.* zonklamanın çok sık ve güçlü bir biçimde olduğunu anlatmak için kullanılır. **zonk zonk etmek** (ya da **zonklamak**) (vücudun bir yeri ya da yara) güçlü bir biçimde zonklamak.
zonta *a. arg.* aşırı görgüsüz ve kaba saba erkek.
zontalık *a. arg.* zonta olma durumu ya da zontaya yaraşır davranış.
zoolog *a. Fr.* ➻ **hayvanbilimci**.
zooloji *a. Fr.* ➻ **hayvanbilim**.
zoospor *a. Fr. yaşb.* suyosunlarında ve suda yaşayan mantarlarda bulunan, selüloz zarı olmayan, üzerindeki iki ya da daha çok sayıdaki titrek tüylerle devinen ürüme gözesi.
zootekni *a. Fr.* evcil hayvanları üretme ve yetiştirme bilimi.
zor *a. Far.* **1** güçlük, sıkıntı, rahatsızlık. *ör. Zoru görünce kaçtı.* **2** *s.* sıkıntıyla ya da güçlükle yapılan, kolay olmayan, güç. *ör. Bu zor işi başarmalıyız.* **3** zorunlu olma durumu, zorunluk, yüküm. *ör. Bu işi böyle yapmak zorunda mıyız?* **4** güç kullanma, baskı. *ör. Halkı zor altında tutmak zordur.* **5** *ünl.* kolay değil, yapamazsın! *ör. Onu döveceğim. -Zor!* **6** *be.* kolay olmayarak, zorla, güçlükle. *ör. Otobüsün direksiyonu zor çevriliyor.* **zor gelmek** (bir iş birine) güç gelmek, yaparken güçlük çekmek. **zor kapıdan girerse, şeriat bacadan çıkar** zorbalığın olduğu yerde yasa olmaz. **zor kullanmak** bir şeyin yapılması için her türlü baskıya başvurmak. **zor oyunu bozar** "güçlü olan kural yasa tanımaz, istediğini yapar" anlamında söylenir. **zor zar** ➻ **zar zor**. **zora beylerin borcu var** "zor kullanan kişilerin istediğini en güçlü kimseler bile yerine geti-

rir" anlamında kullanılır. **(iş) zora binmek 1)** zorlaşmak, güçleşmek. **2)** ancak zor kullanmakla sonuçlanacak bir duruma gelmek. **zora dağlar dayanmaz** zor karşısında, çok güçlü sanılan kimseler bile boyun eğer. **zora gelememek 1)** sıkı çalışmaya, sıkıntıya dayanamamak. **2)** baskıya katlanamamak. **zora koşmak** (bir işte birine) güçlük çıkarmak. **zoru olmak** kendisini zorlayan bir durumu, bir derdi, bir sıkıntısı bulunmak. **zoru olmamak** herhangi bir zorunluğu, yükümlülüğü bulunmamak. *ör. O işi zorum yok ki yapayım.* **zoru zoruna** güçlük çekerek, güçlükle. **zorun ne? 1)** seni zorlayan durum ne, neden kendini zorluyorsun? **2)** amacın ne, derdin ne, ne istiyorsun? **zoruna gitmek** (bir söz, bir davranış, bir durum birinin) gücenmesine yol açmak, ağırına, gücüne gitmek, onuruna dokunmak. **zorunda olmak** yapmaktan kaçınma olanağı bulunmamak, kesinlikle yapması gerekmek. *ör. Bu işi yapmak zorunda olmak beni üzüyor.*

zoraki *s.* ve *be. Far. Yun.* (. - .) istemeyerek, gönülsüzce, içten gelmeksizin (yapılan), istemeye istemeye, zorla.

zoralım *b. a. Far. T. huk.* işlenen bir suç dolayısıyla, suçlunun mallarının tümüne ya da bir bölümüne devletçe yasal olarak el konulması. **zoralıma çarpmak** kişi malına devlet adına yasal olarak el koymak.

zorba *s. Far.* **1** gücüne güvenerek ve güç kullanarak başkalarının hakkını ele geçiren, halkı baskıyla yöneten (kimse). **2** her zaman zora başvuran, zor kullanan (kimse).

zorbaca *s.* ve *be. Far. T.* (. .' .) zorbaya yakışır bir biçimde.

zorbalaşabilme *a. Far. T.* zorbalaşabilmek eylemi.

zorbalaşabilmek *(nsz) Far. T.* zorbalaşması olanak içinde olmak ya da zorbalaşma olasılığı bulunmak.

zorbalaşma *a. Far. T.* zorbalaşmak eylemi.

zorbalaşmak *(nsz) Far. T.* zorbaca davranmaya başlamak.

zorbalık *a. Far. T.* **1** zorba olma durumu. **2** zorbaya yaraşır davranış. **3** zorba yönetimi. **zorbalık etmek** zorbaya yaraşır bir biçimde davranmak. **zorbalık yönetimi** *topb.* siyasal erki ele geçiren bir kişinin ya da birkaç kişilik bir topluluğun, bu gücü halka karşı baskıcı ve ezici bir biçimde uyguladığı siyasal düzen.

zorbela *be. Far. Ar.* (.' . .) güçlük çekerek, güçlükle, zoru zoruna.

zorca *s. Far. T.* **1** zor sayılabilir olan, oldukça güç, zora yakın. **2** *be.* pek kolay olmayarak, zor bir biçimde, biraz güçlükle.

zorgu *a. Far. T. ruhb.* kişinin yönsemelerine ve isteklerine aykırı olan işlere ve davranışlara zorlanması ya da böyle davranışlarda bulunması.

zorgulu *a.* ve *s. Far. T. ruhb.* davranışları eğilimlerine aykırı, yersiz ve uygunsuz olmasına karşın bunları yapmak için önüne geçilmez bir istek duyan (kimse).

zorgululuk *a. Far. T. ruhb.* uygunsuz ve yersiz olmasına karşın belirli bir davranışı yinelemeye engel olma gücünü kendisinde bulamama durumu.

zorla *be. Far. T.* (.' .) **1** zor kullanarak, baskıyla. **2** içten gelmeyerek, isteksiz olarak, istemeye istemeye. **zorla güzellik olmaz 1)** kişiye, beğenmediği şey zorla beğendirilemez. **2)** insana, zor kullanarak bir şey yaptırılamaz.

zorlama *a. Far. T.* **1** zorlamak eylemi. **2** *hek.* özellikle oynaklarda ara keseciklerinin fıtığı olarak kendini gösteren, bir organın zorlanmış olmasıyla ortaya çıkan aksaklık ya da bozukluk. **3** *s.* zor kullanılarak sağlanan. *ör. Zorlama iş, iş olmaz.* **4** *s.* içten gelmeyen. *ör. Zorlama bir gülümsemeyle bizi karşıladı.*

zorlamak *(-i, -e)* **1** birine, boyun eğdirmek, bir şey yaptırmak ereğiyle güç kullanmak, baskı yapmak, bir şeyi zorla yaptırmaya çalışmak. *ör. Onu zorlamakla elimize bir şey geçmez.* **2** *(-i)* açılması, kırılması, sökülmesi vb. gereken şeyler için güç kullanmak. *ör. Kasayı zorlamışlar ama açamamışlar.* **3** üzerine gitmek, üstelemek, ısrarla istemek. *ör. Zorlasak da bu işi yapacağa benzemiyor.* **zorlaya zorlaya** *ik. be.* **1)** sürekli bir biçimde zorlayarak, zor kullanarak, güç kullanarak. *ör. Onu zorlaya zorlaya arabaya attılar.* **2)** *mec.* içinden gelmeyerek, güç harcayarak. *ör. Çocuk zorlaya zorlaya ödev yapıyordu.*

zorlanabilme *a. Far. T.* zorlanabilmek eylemi.

zorlanabilmek *(-e; -)* zorlanması olanak içinde olmak ya da zorlanma olasılığı bulunmak.

zorlanış *a. Far. T.* zorlanmak eylemi ya da biçimi.

zorlanma *a. Far. T.* zorlanmak eylemi.

zorlanmak *(-e; -)* **1** zorlamak eylemine konu olmak. *ör. İnsan bunu yapmaya zorlanır mı?* **2** güçlük çekmek. *ör. Bunu yaparken epey zorlandım.*

zorlaşabilme *a. Far. T.* zorlaşabilmek eylemi.

zorlaşabilmek *(nsz) Far. T.* zorlaşma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

zorlaşma *a. Far. T.* zorlaşmak eylemi.

zorlaşmak *(nsz) Far. T.* yapılması güç duruma gelmek, güçleşmek.

zorlaştırılma *a. Far. T.* zorlaştırılmak eylemi.

zorlaştırılmak *(nsz) Far. T.* yapılması güçleştirilmek, zor bir duruma getirilmek. *ör. İkinci sınav zorlaştırıldı.*

zorlaştırış *a. Far. T.* zorlaştırmak eylemi ya da biçimi.

zorlaştırma *a. Far. T.* zorlaştırmak eylemi.

zorlaştırmak *(-i) Far. T.* zor duruma getirmek, güçleştirmek.

zorlayabilme *a. Far. T.* zorlayabilmek eylemi.

zorlayabilmek *(-i, -e) Far. T.* zorlamaya gücü yetmek, zorlama olanağı ya da olasılığı bulunmak.

zorlayıcı *s. Far. T.* zorlayan.
zorlayış *a. Far. T.* zorlamak eylemi ya da biçimi.
zorlu *s. Far. T.* **1** güçlü bir biçimde olan, çok yeğin, güçlü. *ör. Esen zorlu yel dalları kırmıştı.* **2** tuttuğunu koparan, gücü olan, güçlü (kimse). *ör. Köyün zorlu gençleri hemen işe koyulmuştu.* **3** zor yapılan, güç olan. *ör. Bu zorlu işi başaran olabilir mi?*
zorluk *a. Far. T.* sıkıntıyla ya da güçlükle yapılma, zor olma durumu, güçlük. **zorluk çıkarmak** (bir işte) işin gerçekleşmesini engellemek için türlü güçlükler, sorunlar yaratmak, işi güçleştirmek. **zorluk çıkmak** (bir işte) engelle karşılaşılmak.
zorlukla *be. Far.T.* kolay olmayarak, çok güç olarak, güçlükle.
zorsunma *a. ha.* zorsunmak eylemi.
zorsunmak *(-i) ha.* **1** ağırına, zoruna gitmek. **2** yapacağı iş zor gelmek. **3** yapacağı işi yük olarak görmek.
zorunlu *s. Far. T.* **1** varlığına kesin bir biçimde gereksinim duyulan. *ör. Besin, canlı için zorunludur.* **2** yerine getirilmesi gereken, kaçınılmaz olan. *ör. Her insanın birtakım zorunlu görevleri yok mudur?* **3** doğal olarak olması gereken, olması kaçınılmaz olan. *ör. Güneş'in doğuşu zorunludur.* **zorunlu emeklilik** yasalara göre belli koşullar oluşunca emekli olma durumu. **zorunlu kılmak** (bir şeyi) kaçınılmaz duruma getirmek, gerektirmek. *ör. Başarı, çalışmayı zorunlu kılar.* **zorunlu koşul** *fels.* "A olmazsa B de olmaz" biçiminde dile getirilen, bırakılamayan, vazgeçilemeyen koşul, doğal olarak olmayı gerektirme. **zorunlu olarak** kendi isteği dışında. *ör. İnsanın zorunlu olarak yapması gereken şeyler vardır.* **zorunlu öğrenim** (Türkiye'de sekiz yıllık) yasalara göre zorunlu olan öğretim. **zorunlu sigorta** trafik sigortası vb. gibi yaptırılması zorunlu olan sigorta.
zorunluk *a. Far. T.* ➤ **zorunluluk**.
zorunluluk *a. Far. T.* **1** zorunlu olma durumu, olduğundan başka olmama, olması gerekme durumu, kaçınılmazlık. *ör. Güneş'in doğuşu bir zorunluluktur.* **2** *topb.* bireyin, doğanın ve toplumun nesnel yasalarına bağımlı olması durumu. **3** *topb.* olayların özlerindeki düzenlilik, yasalılık gereği, belli koşullar altında ortaya çıkması kaçınılmaz olan şey. *ör. Savaş kimi zaman bir zorunluluktur.*
zorunsuz *s. Far. T.* zorunlu olmayan.
zorunsuzluk *a. Far. T.* zorunlu olmama durumu.
Zr *kim.* zirkonyum elementinin kimyasal simgesi.
zuhur *a. Ar.* (. -) *esk.* baş gösterme, ortaya çıkma, belirme, görünme, oluşma, türeme. **zuhur etmek** baş göstermek, ortaya çıkmak, belirmek, görünmek, oluşmak, türemek.
zuhurat, -tı *ç. a. Ar.* (. - -) *esk.* hiç düşünülmediği, beklenmediği halde ortaya çıkan olgular, hesapta olmayan, olağandışı olarak gerçekleşen şeyler.
zula *a.* (.' .) *arg.* kaçak ya da yasak şeylerin saklandığı gizli yer, gizli saklı köşe. **zula etmek** *arg.* **1)** gizli bir yere koymak, saklamak. **2)** el altından, gizlice vermek. **zula olmak** *arg.* gizlenmek, saklanmak. **zulaya atmak** *arg.* (bir şeyi) gizli bir yere koymak, saklamak.
zulacı *a. arg.* bir kimsenin saklanması gereken eşyasını saklayan kimse.
zulacılık *a. arg.* zulacının yaptığı iş.
zulalama *a. arg.* zulalamak eylemi.
zulalamak *(-i) arg.* gizlemek, saklamak.
zulmet, -ti *a. Ar. esk.* karanlık.
zulmetme *a. Ar. T.* zulmetmek eylemi.
zulmetmek *(-e) Ar. T.* birine çok acımasızca davranmak, zulüm yapmak.
zulüm, -lmü *a. Ar.* güçlü bir kimsenin yasaya ve vicdana aykırı olarak başkasına yaptığı kötü, acımasız, kıyıcı davranış, işkence. *eş.* **ezinç**[2] . **zulüm görmek** kendisine eziyet, işkence edilmek, haksızlığa, acımasızlığa uğramak.
zum *a. İng. sin.* değişir odaklı mercekle gerçekleştirilen alıcı devindirimi. **zum yapmak** *sin.* alıcıyı ayarlayarak nesneyi daha ayrıntılı, yakın göstermek.
zumzuk *a. ha.* yumruk.
zumzuklama *a. ha.* zumzuklamak eylemi.
zumzuklamak *(-i) ha.* yumnrukla vurmak, yumruklamak.
zurba *a. ha.* keklik sürüsü.
zurna *a. Far. müz.* genellikle davulla ya da dümbelekle birlikte çalınan, keskin bir ses çıkaran nefesli bir çalgı. **zurna gibi** (pantolon vb. için) çok dar. **zurnada peşrev olmaz, ne çıkarsa bahtına** "gelişigüzel ve plansız yapılan bir işin sonunun nasıl olacağı bilinmez, iyi de olabilir kötü de" anlamında söylenir. **zurnanın zırt dediği yer** yapılmakta olan bir işin en önemli, en özen isteyen, en can alıcı yeri.
zurnacı *a. Far. T.* zurna çalan kimse. **zurnacının karşısında limon yemek** bir iş yapmakta olan birinin zihnini çelerek işini göremeyecek duruma getirmek.
zurnacılık *a. Far. T.* zurnacının işi.
zurnapa *a. ha.* zürafa.
zurnazen *a. Far.* ➤ **zurnacı**.
zurt *a.* "kendini önemli bir kişi olarak göstermek ereğiyle yüksek sesle, atıp tutarak çıkışma" anlamındaki ***zart zurt*** ikilemesinde geçer. *ör. Ona buna zart zurtla iş yaptıracağını sanıyor.*
zücaciye *a. Ar.* (. - . .) **1** cam, porselen vb.den yapılmış eşya. **2** *s. esk.* camla, porselenle ilgili.
züğürt *s.* ve *a. al.* parasız, yoksul, meteliksiz olan (kimse). **züğürt tesellisi** elde ettiği önemsiz bir şeyin, elde edemediği önemli şeyi aratmadığını söyleyerek kendini avutma.
züğürtleme *a.* züğürtlemek eylemi.
züğürtlemek *(nsz)* ➤ **züğürtleşmek**.
züğürtleşebilme *a.* züğürtleşebilmek eylemi.

züğürtleşebilmek *(nsz) al.* züğürtleşmesi olanak içinde olmak ya da züğürtleşme olasılığı bulunmak.
züğürtleşme *a.* züğürtleşmek eylemi.
züğürtleşmek *(nsz) al.* züğürt duruma gelmek, parasız, meteliksiz kalmak, yoksullaşmak. **züğürtleşen bezirgân eski defterleri yoklar** vaktiyle önemli işler yapmış olanlar, düşkünlüklerinde eski durumlarını anarak, anlatarak avunur.
züğürtlük *a. al.* züğürt olma durumu, parasızlık, meteliksizlik.
Zühal *ö. a. Ar. gökb.* ➻ **Satürn**.
Zühre *ö. a. Ar. gökb.* ➻ **Venüs**.
zührevi *s. Ar.* (. . -) belsoğukluğu, frengi gibi, cinsel ilişki yoluyla bulaşan (hastalık).
züht *a. Ar. esk.* dince yasak olan eylemlerden sakınıp, dinin buyurduklarını yerine getirme.
zühul, -lü *a. Ar.* (. -) *esk.* dalgınlıkla yapılan yanlışlık.
zül, -llü *a. Ar. esk.* **1** ayıplanacak şey, utanç verici, küçültücü davranış. **2** düşkünlük, alçalma, küçülme. **zül saymak** (bir sözü ya da olayı) alçaltıcı, aşağılayıcı, küçültücü olarak kabul etmek.
zülfaris *a. Far.* (. - .) *bitb.* baklagillerden bir süs bitkisi ve bu bitkinin saç lülesi görünüşünde olan, mor, beyaz renkli, güzel kokulu çiçeği.
zülfaruz *a. Ar.* (. - .) *bitb.* ➻ **zülfaris**.
zülüf, -lfü *a. Far.* **1** şakaklardan sarkan saç lülesi. **2** sevgilinin saçı. **zülfü yâre dokunmak** işbaşındakileri ya da kırılması doğru olmayan kişileri gücendiren söz söylemek ya da davranışta bulunmak, güvenikliğe yol açmak.
zümre *a. Ar.* **1** takım, topluluk. **2** cins, tür.
Zümrüdüanka *ö. b. a. Far.* (. ' . . -) ➻ **Anka**. **Zümrüdüanka gibi** adı olup da kendi olmayan ya da düş ürünü olan güzel şeyler için kullanılır.
zümrüt *a. Ar.* **1** doğal alüminyum ve berilyum silikatı olan, saydam ve cam parlaklığında, yeşil renkte bir süs taşı. **2** *s.* bu taştan yapılmış olan. *ör. Zümrüt kolye.* **3** *s.* bu taş renginde olan. *ör. Zümrüt ovalar.* **zümrüt gibi** koyu yeşil, yemyeşil. **zümrüt yeşili** koyu yeşil.
zümrütlenme *a. Ar. T.* zümrütlenmek eylemi.
zümrütlenmek *(nsz) Ar. T.* yeşil duruma gelmek, yeşermek, yemyeşil olmak.
zümrütleşme *a. Ar. T.* zümrütleşmek eylemi.
zümrütleşmek *(nsz) Ar. T.* ➻ **zümrütlenmek**.
züppe *s.* giyinişte, konuşma biçiminde, dilde, düşüncede toplumca gülünç ve doğala aykırı bulunan yapmacıklara ve aşırılıklara kaçan (kimse).
züppece *s.* ve *be.* züppe (bir biçimde).
züppeleşebilme *a.* züppeleşebilmek eylemi.
züppeleşebilmek *(nsz)* züppeleşmesi olanak içinde olmak ya da züppeleşme olasılığı bulunmak.
züppeleşme *a.* züppeleşmek eylemi.
züppeleşmek *(nsz)* (giyimde, söz söyleyişte, dilde ve düşüncede vb.) toplumun gülünç ve aykırı saydığı yapmacıklara ve aşırılıklara yönelmek, züppe olmak.
züppeleştirme *a.* züppeleştirmek eylemi.
züppeleştirmek *(-i)* züppeleşmesine yol açmak. *ör. Özel okul delikanlıyı züppeleştirmişti.*
züppelik *a.* **1** züppe olma durumu. **2** züppece davranış. **züppelik etmek** züppeye yaraşır bir biçimde davranmak.
zürafa *a. Ar.* (. - .) *hayb.* gevişgetiren memelilerden, Afrika'da yaşayan, boyu altı metreyi bulabilen, çok uzun boyunlu, koyu kızıl sarı renkte, derisinde açık renkli ve çok köşeli iri benekler bulunan, otçul bir hayvan. **zürafa gibi** ince ve çok uzun boylu (kimse).
zürafagiller *ç. a. Ar. T.* (. - . . .) *hayb.* örnek hayvanı zürafa olan, gevişgetiren memeliler familyası.
zürefa *ç. a. Ar.* **1** *esk.* kibar kimseler, kibarlar, zarifler. **2** *arg.* eşcinsel kadın, sevici. **zürefanın düşkünü, beyaz giyer kış günü 1)** varlıklı olduğu günlerinde giyimine özen gösteren kişi, eski durumunu yitirince mevsime, modaya uymayan şeyler giyer. **2)** eskiden toplumda belli bir yeri olan kişi, eski durumunu yitirince yadırgatıcı işler yapar.
zürefalık *a. Ar. T.* **1** *esk.* zürefa olma durumu ya da zürefaya özgü davranış. **2** *arg.* sevicilik.
zürra, -ı *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* tarımla uğraşanlar, çiftçiler.
zürriyet, -ti *a. Ar.* soy sop, döl. *ör. Adamın zürriyeti kurumuş, kimsesi kalmamış.*
züyuf *ç. a. Ar.* (. -) *esk.* kalp ya da ayarı düşük madeni paralar.

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

TÜRKÇE SÖZLÜK

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN EN BÜYÜK SÖZLÜĞÜ

K.D.V. DAHİL

ISBN 975-6770-38-4

9 789756 770382

DK DOĞAN KİTAP

KİTAP
SKB 845361 UFV